

MAGYAR
NYELVTÖRTÉNETI SZÓTÁR.

LEXICON
LINGUAE HUNGARICAE

ÆVI ANTIQUIORIS.

AUSPICIIS ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE

EDIDERUNT

GABRIEL SZARVAS ET SIGISMUNDUS SIMONYI.

VOLUMEN ALTERUM

J—S

BUDAPESTINI

SUMPTIBUS ET TYPIS VICTORIS HORNYÁNSZKY ACADEMIAE LIBRARI

MDCCXCI.

MAGYAR
NYELVTÖRTÉNETI SZÓTÁR

A LEGRÉGIBB NYELVEMLÉKEKTŐL A NYELVÚJÍTÁSIG.

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTETTÉK

SZARVAS GÁBOR ÉS SIMONYI ZSIGMOND.

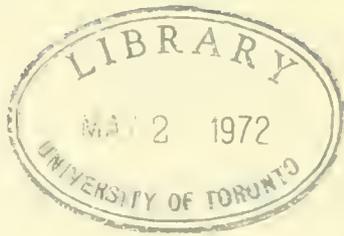
MÁSODIK KÖTET

J—S

BUDAPEST

KIADJA HORNYÁNSZKY VIKTOR AKADÉMIAI KÖNYVKERESKEDÉSE

1891.

FH
2625
S. 8
Köt. 2

J.

JÁCINT, HIÁCINT, HIÁCINTUS: hyacinthus DöbrC. 481. [der hyacinth]. Mardocheus fénlikuala kirali ru haclban iacinetinos zinöcben (BécsiC. 67). Ű kezei völgések, tel-tesek iacintossal ű fölel (DöbrC. 479). Yacynktos kewnek (Göm.-C. 301). Fülbe való, két örög hiacintus kö vagyon benne (Radv: Csul. II.281. Kecsk: Ötv. 276. 319). Hiacintus (Illy: Préd. 157). Hiätzint-kö (Gyöngy: Char. 85).

JÁGER: [venater: jäger]. Jáger-kés (Bethl: Élet. 280).

JAJ: **1)** vae, heu, hei C. proh dolor NémGl. 294. P!Bl. weh, o weh PPB. Jay jay: ahu, eben, vae vae! MA. Jay az embernek (vae homini), ki miat a gonozbolat iö (MünehC. 47). Jai azoknak, kik eh fele bölöcségöt nem valiak (DebrC. 210). Oh yay, ki eery azt, mykoron ezeket be tellyeseyty wr ysten (JordC. 172). Yay teneked (vae tibi) Porozaym, yay teneked Bethsaya (387). Yay ez vylaghnak (vae mundo) az meg tantorodtakkal (409). Jay ez meg tantoroytoo vylaghnak (ÉrdyC. 552b). Jay nekwnk igen bodogtalan bynwswknk (VirgC. 49). O jay enneköm (TibC. 26). Jay myt myelz (CornC. 124). Jay o nagy viszszafordultságnac (Helt: Mes. 270). Jay ha meg chak egyszer lathatnam az szep veres karmasın saruba koppozo nemes bölgyemet (Helt: Mes. 464). Jay iay, houa legyee? (Helt: Krón. 82). Jay azoknak, kie színnyel keresztynec (Born: Ének. 81). **2)** [clamor plorantis] miseria, calamitas SI. [wehgeschrei, jammer, elend]. Nag yayth kezdö: elevat planctum magnum (NémGl. 64). Ha le yl ees yay, ha fiöl keel ees yay (ÉrdyC. 40b). Bynnec iaya, anag ohaytasa (NagyszC. 347). De jajt az irás mond az fősvényeknek (RMK. II.195). Ámos proféta pedig jajt, és nagy jajt kiált azokra, kik drága ágyakban, gyenge pelhek-között aluszékonykodnak (Pázm: Préd. 842). Az sok keserues iaioknak kinczei (Bal: CsIsk. 389). De minémü léssen ez a jai? (Illy: Préd. II. 325). Az illetlen öröm sok jajt fejedre számlál (Kisv: Adag. 520). Jaj-lamentátói rólad énekölnek (Tbal: VÉ. I.202). Az egyenetlenség forralt olyan lugot, melytől végre soknak füle jajra zúgott (Gyöngy. MV. 1). Hány millió-lélek vagyon ott-alatt a földnek gyömrában kiuban jajban (Fal: MA. 140). A pálcát nem a végre vedd elő, hogy az ártatlanok jajja hasson az égbe (Fal: NA. 215). Síva fakad, jajjal közli, nagy cseppekkel könyve hull (Fal: Vers. 880). Szóltam: Péter uram! nagy nékem a bajom, s majd ki sem mondhatom, mily fájdalmas jajom (Gvad: RP. 27).

[Szólások]. Oh jay wezyk mely ygben eles tbör leezen az, sebesythven mynd testeeth mynd lelkeeth (ÉrsC. 143). Jaj hogy veszik! mire jöttem ez földre? (Pontian.) Jaj hogy veszek (u. o.)

[Közmondások]. Hol a fű el esik, jaj ott a tagoknak (Matkó: BCsák. 61).

Jajdul: ejulo, plango SI. [aufschreien, ein jammergeschrei erheben]. Titkos öhajtással gyakorta jajdula (Gyöngy: MV. 57). Én a nem várt szégyenen busúlok, fáj is megvert testem, és azon jajdúlok (Gyöngy: Char. 19. Gyöngy: KJ. 2 48). A fő-vezér baragjában tépi szakállát és jajdul (Könyi: HRom. 11).

még-jajdul: ∞ Illetlemek találok azt-is, ha a mi urunk isentünk kimyán és halálán meg nem jajdúlunk (Pázm: Préd. 487).

Jajdulás: ejulatus Kr. [wehruf]. Twn esmeg zent Ferencz nagi keserw iaydulast (VirgC. 34. Pázm: Préd. 554. Kr.).

Jajgat: ejulo, plango, exploro C. deplero MA. weinen, heulen PPB. [beweinen]. **a)** Eneklethbnk tynektek es nem tanzolatok, yuygatunk es nem syratok: lamentavimus et non plaukstis (JordC. 386). Az ördögök az oegben kezdenek iaigatni (DebrC. 218). Sivalkodnak, jajgatnak (MA: SB. 133. Zrinyi I. 76). Olly keservesen jajgatott, hogy a kiraly ötet figyelmezte (Könyi: VM. 2). Szegénység jajgat hajlékában (SzD: MVir. 379). **b)** Yaygattyak es syratyak vala hwet: plangebant et lamentabantur eum (JordC. 613). Jaygattiac ezt ackoron, es sirnac e Babillon vezedelmen (Mel: SzJán. 439). Íc a szent irast iaigattiac, midön belöle az igazsagot bizonyyttinc, azomal elleuzic, es mint az bekac a deret, nehezlic (Mon: SzSegits. 281). A városokat, és tartományokat jajgatta, siratta bünökért (Pázm: Préd. 442). Orvosolhatatlan siránkozással jajgatta fiát (551). Siratják, jajgatják (Megy: 6Jaj. II.44). Sirassatok minket, jajgassatok minket (Thaly: Adal. I.292). Ki kezét, ki lábát, ki társát jajgatta (Könyi: HRom. 124).

Jajgatás: ejulatio, planctus, plangor C. ejulatus Com: Jan. 62. MA. das heulen, unmiässiges weinen PPB. Fordolatok meg en hoziam böitben, sirásban, iaigatasban (DöbrC. 299). Jaygatal olhaytia az my nyaualyassagynkat es bwneynket (VirgC. 112). Léssen iszszonyu vérontás, jajgatással es böggessel (Com: Jan. 150). Föchke hoszu jaigatással chak ohajtya társát (Zrinyi: ASyr. 232).

Jajgatkoz-ik: [ejulo; wehklagen]. Azon szent Gergely, bizonyétja, hogy azokból az hezaksagokból iaigatkozó és siránkozó szavok ballattatot az embereknek (Lép: PTük. I.27).

[Jajog]

Jajgás: [ejulatio; wehgeschrei]. (CsomaC. 64). Még köszikla is indúlna iaigásán (Csákt: AU. 7).

Jajos: miser, calamitosus Kr. [jammervoll]. Jajos és unadalmas állapotunk (MHeg: TOSzl. 1-61). A jó munkásoknak örvendetes sententia, a gonoszoknak jajjos sententia mondatik (szathm: Dom. 184). Siralmas és jajos gyümölesei vannak az esetnek (szathm: Cent. 4). Jajjos pohárt ivott (Czegl: Dág. Elöb

17). Jajjos paraszokat hallád (Czegl: MM 40). Ablan nagy nehézség vazyon s jajjos (172). Ne csak azt tares véteknak a bor itaban, mikor eszed el mezoyn; hanem azt is jajjosnak tudgyal, mikor erős vagy a bor italra (Czegl: ORoml. 21). Mert a jajjos napok csakhamar elmúlnak, a nyomorúságok ezentúl [ezestúl] elfolynak (Thaly: Adal. 165). A karhozottaknak jajjos sorsok nem egyéb, hanem a rosszul vesztoglett oraknak érdemes büntetés. (Fal: NA. 139). A kiro haragos szemet mutat, jajjos annak sorsa (156). Uttyában mindentűtt jajjos károkat tett (Könyi: HRom. 18).

JAKAB: Jacobus MA. Jakob PP.

Jakabol. Jacobolui [gy] valakit: impono alicui MA. himtergehon, tänschen.

mög-jakabol: ~ Mög-jakablan, megszalni, lábvétéssel eléjteni: supplicare Medlat. 193. Jakabnak neve nyomóást és esalókat mutat, nem közzöni azt senki meg, kit meg-jakabolhat (RMK. IV. 261). A Jakob talpógót avagy aláaskálót jegyez, mely névnek meg is felele, mert az első szilótságot Esautól ugyan vététek is némi-némi szent ravaszagval elvővé, megjakabla mestérsé esen a bátyját, a homán vőtték a magyarok is a megjakablást (Kkat: Váls. 1875. RMK. IV. 388). Meg-jakabolui valakit, azaz meg-találni, a Jakób vagy Jakobi névről (Bod: Lex. 162).

JÁMBOR (*hambor* ÉrdyC. 205. *hambor* vala es *jambor* wle eelo ÉrdyC. 34). *ehambor* doctor GuaryC. 65. *Jambor* [személynév 1299]. *Jern jambor* Apoll. 7. *ybor?* DebrC. 509; **1**) [homo bonus, vir probus; braver, man, bielerman]. Ez zemeseges yambornak (viri sancti) érdelmy miatt agyal lewlhem te yegálmassagodat (JLuC. 41). Ha ez nagy zent jambor oel-lyen yzhen fo-át (ÉrdyC. 10). Vala egy zozetes yambor (593). Egy pap jambor . . . az pap jambor meg r-tenne (637b). Monda nekí az pap jambor (VirgC. 25). Az pap jambort az misált eleve hoztatak (VirgC. 84). Ésmertem egy jambort (76). Zozetes jamborokat urnak felelmibe olesogót nezómalla (TilchC. 20). Nememű zent ven jambor az ő megorult tanitványát vizag-talyuuala (NagyszC. 248). A miso mudo pap jambor, es az zozgalo a gortiatl) kezobol kronzyuuala, mert a pap jambor nem akaryuuda a miseth adiglan olmondani (681). A kanya mynd az koest hadalozzo jambort a békát s az egort) fél ragoda, oes meg zagata (Pesti: Fab. 11). Egy tsuólkodó, szent Dorrárdnak elhibe mégyen, midőn lovon menne a szent jambor (Hall: Hist. II. 11). A rézi jamborok-féle: veteris monetae MA. 2) probus C. pius MA. gut, fromm PPB. Jamborúl: probus; nei jambor: improbus C. Sincerus; aufrichtig, rein, unversfisch; tiszta, jambor, ép Com. Vest. 14). Vala egy időben nemynemew jambor ember (ÉrdyC. 338b). Byzon jambor vyla atte atyad (339b). Kyt ez jambor doctorok es emanokok hyven mynd meg tovek (Margl. 123). Zerzo nemely jambor vytezt, kynek vala nem Karoly (181). Te hezzog jambor vagy, mert nem egy ezekedel mitű egybesen (Börn: Préd. 95b). Papot jambort tartsanak (székOkl. II. 84). Jamborúl viseljék magokat (MonOkm. VIII. 9). Mindenkor jambor es hiv szolgedatyait tapasztaltak (Thewr: Nyelv. 26). Ha tudgyak, hogy jambor oelű vagy, hát ilyen modon szöbolnek tofelöl [szal: Vigaszt. 7]. E mi szerzőkűből való jambor (Climicus Marton, jó fel adta vala az irást a tridentiumi concilioyna (Czegl. Japl. 154). E Nincs könyebb, mint egy valóban jambor embert meg játszani vagy eselni (Fal: UR. 187). Olly jambor, jó no lézy, hogy gonczara bátorokkedel elmen a nem-jök (uo.). Jambor Lajost jambortalan két fia a római imperiumból kikergette (Fal: TÉ. 67).

[Közmondások. Minden ember ember, de nem minden ember jambor (Helt: Mss. 205). Az kinek jambor az vru, szölganis jambor urak), bonus dux bonum reddi comitem (Deesi:

Adal. 65). Néméz iamborúl hamar gazdagulni: dives aut iniquus est, aut iniqui haeres (67). Az sok iambor szaua isten szaua: extra publican vian ne defleatas (82). Akar küs iambor addig meg aluszik (198). Jambor fogad fogadást, aglieb állya meg (91). Jambor fogad fogadást s agieb a ki meg állya (Czegl: BDorz. 81).

Jámborit: probum facio, piüm reddo MA. fromm und gut machen PPB.

[Szólások. Latrot jámborit (Kisv: Adag. 35).

mög-jámborit: ~ Kic az latrot ajándékért megjamborítja e jay azolnac: vae illis, qui justificant impium pro muneribus MA: Bibl. II. 7). Szép bánásmódjával megjamboritotta (megengesztelte) (Nyr. X. 170).

Jámborod-ik, jámborosz-ik: redeo ad frugem, probus fio Kr. (sich bessern). Szegény bolondok, előb akarnak gazdagulni, s az után iamborodni (Deesi: Adag. 159).

mög-jámborodik: ~ Mög-jamboroszik (Börn: Préd. 130). Könyvbe az ezélezapónak meggazdagodni, hog nem mint meg iamborodni (Deesi: Adag. 256. Prág: Serk. 820. Kr.). A meg-jámborodott király kele és nagy darab földet bejárt (Fal: TÉ. 708).

Jámborság: probitas C. pietas MA. frömmigkeít, aufrichtig-ig PPB. Az yzazaknak iamborsagokban varas eppwltetyk (ÉrdyC. 521b). Wirly atyadfiának iamborsagan (VirgC. 94). Kerdezetsek meg tewle az életnek iamborsaga (127). Mit haznál iamborságod, ha más nem hűsz? (Deesi: Adag. 87).

[Közmondások]. Jó a jámborság, de azzal el-nem él az ember: *probitas laudatur et alget PPB.

Jámborságos: [pius; fromm]. Bodozh élet az yamborsagos élet (ÉrsC. 19. ÉrdyC. 295b). Az istennev akarattyat kö-netui kel minden iamborsagos, artatlansagos életben (Dáv: KKor. F6).

Jámbortalan: probitatis expert Kr. [gottlos]. Nemely yambortalan zemelyek kewzeth ex vylagban yzen kewzemeseges es byseseges az hazwksag (ÉrsC. 408b). Az arany idő yambortalan emberektől fües volt, kik, mint valami aranyac el lopásival azt meg böstelenítetté volna (Prág: Serk. El5b. 63). Jambor Lajost yambortalan két fia a római imperiumból kikergette (Fal: TÉ. 675).

Jámbortalanság: [improbitas; gottlosigkeit]. Es ha nem agga öneki felkelen, azért hog ő baratta legén, de maga felkel ő iambortalansagaiert es agga öneki, valameneve kelle-metese. MünchC. 135b). Földen meñön valami job, azt agga el a bynert; tudiamint: a tizessegőt az zozegségön, a iamborsagot a iambortalansagon (NagyszC. 179. Mez: [Caj VI. 46).

Jámborul: probus fio MA. fromm und rechtschaffen werden PPB.

JANCSÁR (J. [sic] Monrók. III. 51): Turcius miles in peditatu PP. Turcius satelles; jantsehar, türkischer soldat zu füss PPB. Beshia, martalóc, jancsár nagy sok jöve (Tin. 37. Helt: Krón. 87. Peth5: Krón. 261). Jancsár-puska (MonOkm. V. 99). Jantsár kapeza (VetTrans. 3). Jantsár vagy solymes végű futa, jantsar-polyolat 11). Jancsár kés. Radv: Csál. II. 388). Kéz jantsár (Mk: TLav. 288).

Jancsárság Zinyi 1120.

JANKÉR, JANKÓ: [tunica manicata; kurzer rock, janker. Vasírólatott urunk ő negy jankerre való virágos farsong] (Radv: Csál. II. 113). Anna azzonnak hattam eg fokete jankot, fokete tatita (RMNY. II. 26).

JÁNOS (*Janus* MűncC. 18. BodC. 1. sat. *Jants* Orecz: KöfH. 97. *Jantska* no. *Jankó* Thurzó: Lev. 175. *Jankula* Istv: Volt. 5): Joannes MA.

[Közmondások], Mit Janesi nem tanult, nem tudja azt János (Pázm: Préd. 334. Kr.). Mint a János fiúja, Janesikó úgy ropja (Kisv: Adag. 3).

fa-jankó: stolidus, ineptus Kr. [tölpel]. Füzfa-jankó (Thaly: VÉ. II.257).

JANUÁRIUS (*Januarius* LevT. I.39): [januarius](MűncC. 1. CornC. 89).

JAP-JAP: titivillitium, bipolo MA. PP. nichtsnutz PPB.

JÁR (*jár*, ambulat, olim dietum est *gyár*, ut in hunc usque diem quibusdam ejus imperativus *gyere* ostendit Otr: OrigHung. I.353): **1**) eo, gradior MA gehen PPB. Ozchuz iarov vognac (HB). Egy yrastudo yar vala ydwezeytenknek ehyben (ÉrdyC. 127). Mezeytelen labakkal járann Romabol (DomC 120). Amaz frater, ki amot iar (VirgC. 73. De budosásra, idegen földre járnia mindenkoron vágyódie (Cis. L4) Meg kinannya az vatsorához iarandóktul, hogy ő magokat meg proballyac (EszfT: IgAny. 90). **2**) ambulo, gradior, incedo C. [őfiter gehen] spazieren gehen PPB. Valabová gyakran járok: frequento; utánna járok: asseho; ki után nem járnak: incomitatus; fölötté járok: supergradior; úton járok: itineror; négy lábón járok: quadrupedo; lóval járok: equito; idegen helyen járok: peregrinor; számkivetésben járok: exulo C. Valahol yarz (vadis), mongyad emmekem, ha valamit latandac (EhrC. 45). Mend az vtat ewerwunul yara az frater Bernald (19). Vala holot zent Ferencz yaruala, az kerest elewte megynuala (92). Mykeppen vakok azokat, kyk yartanak byzonsagban, kemenen kewettek (115). Zarraz libbal a tegérnec fenekét iaruan által ménénec (BécsiC. 18). A lélec, méi zomorosan vagon a gonossaguc naagsagan, lehoradua iar (BécsiC. 100). Kel tiel es yar: surge et ambula (JordC. 378). Jarya vala Jesus mynd az varosokat: eirenibat civitates (381). Az poganoknak hw vtokon ne yaryatok: in viam gentium ne abieritis (382). Ywee bozyayok Jesus yarwan az tengheren: venit ad eos ambulans super mare (399). Mykora Palmak es hw tarsaynak vtannok yarna: subsecuta (769). Yarnak fwtosnak teetowa, ha hol meg talalhatnaak (ÉrdyC. 512). Yaryatok addeeg mygh vylagtok vazyon (534b). A tömlőzöket iarua vala (DebrC. 59). Mikora az varosba hazanked iarna koldulnan, ytetik vala egi wrdwngws ember (VirgC. 72). Kernwlenk yvetlenek yárnak: in circuitu impij ambulat (KulesC. 19). En yaraam mynden nehessnegnek wthat (ÉrsC. 204). Egy gyermek ky az oskolaba iar wala, el lopa ezzer az tarsa tablayat kyre abeczet szoktak irny (Pest: Fab. 67b). Gyakort iarua házát (Valk: And. 12). A te hasadon iarj: super pectus tuum gradieris (Helt: Bibl. 1B). Esau a mezőre vadaszni iara (Szék: Krón. 13). Imezec pedig ala fel iarnac vala (45). Kicziny lependékek iárnak (Orvk. 69). Az tisztességes aszszonyoknak megengedtetett volt, hogy egy utánna járó szolgálot tarthatna (MA: SB. 221). Azt fogadta-vala pedig, ő lézen addig ház őrzőjök, míg Jerúsálembe járnak (Pázm: Préd. 198). Az főb planetaknak az őte az föld alatt járnak (KDebr. 1619. D). Az országot járó játékos (Com: Jan. 210). Ritkán járod a templomokat (Fal: NA. 145). **3**) [versor, sequor: sich beschäftigen, sich betässen, nachgeben]. Istennek törnéneben nem akartanak iarniök (AporC. 34). Egy ember, kynek Symon vala nowe, ky annak elette erdegszöbbe yar vala (exorcuerat artem magicam), sok nepeket Samariaban el hytothwen (JordC. 733). Gonosz kívánságokban iárnak: in cupiditate pollutionis incedunt (Sylv: ÚJT. II.125). Czac az parazi gletbe iaroc (Born: Préd. 252). Az testet köuetnen tisztalansagba iarnac (Mon: Apol. 2). Az én rendezimben iarandotoc (Kár: Bibl. I.114). Ha járnac az én törvényemben (MA: Bibl. I.63). Mikor járnac bujalko-

dásokban, gonosz kívánságokban, részegségekben (MA: Scult 936). Jároc te kedvedben uram (MA: Bibl. V.10). Az idegennek beszede vtan ne iarion (Fél: Tam. 3). Szükség, hogy az aniaszentogiház meltosaga az iras után iarion (5). **4**) [ago, se gerere: landeln, sich betehmen]. Vaj iarjatoc ment vilagossaguc nyai (VirgC. 2). Platus roma, törven zereuth iar vala (WinkC. 188). Kiket tanit vala, hogy iarnak egüőszöcel (VirgC. 101). Vyzon ellen yarwan, yay myndemnek (ÉrdyC. 77b). Kyk romay törweemnek ellene yarnanak (547b). Az isteny tyztöletes es ifywy zent feecelemnek ellene nem yarnak (559). Istennek ellene yarnak (620). Ha bewlezekel laktal wohua elenwuk ygi nem yarnal (ÉrsC. 476). Mert az bewlezeknek lyt volna, azert eben bolondul yart (ÉrsC. 493). Az keresztyéni kegységben köp mutatással jaro embereket fénygeeti (Zvon: Post. II.213). **5**) [mitor, conor; auf etwas ausgehen, sich bestreben]. Azon iarisz, hogy ragalmazhass engemet (Tel: Fél. 23). Azonis yaroc, hogy reszesec lelessüne Christussuknac érdemeben (Mon: Apol. 255). Azon jártok, hogy alámemyetek Egyptusba (Illy: Préd. II.529). **6**) [agitur mecum; es ergelit mir]. Nagy chodalattal meg bezeellec ewnekyk, mynt yarth vona (ÉrdyC. 633b). Vala howa megy, meg twdod bezeelleny, mynt yartal (674). Igi iarnok, ha engednek (CsomaC. 21). Halgas, mert gonoszúl iarisz (Kár: Bibl. I.396). Utak erede, de mint jára? (Misk: VKert. 4). Nyetesen járni (Ver: Verb. Szót. 31). Külömben nem iartunc az emberi nemzetséggel mint régen Moyses az Izrael fiaival az pusztaban (Zvon: Post. I. 549). Te sem jársz külömben [neked is bajod lebet] (Czepl: Japh. 69) Mint jár a törvény szegő? (129). Rákőzi mint járt, megtapasztaltam (Thaly: Adal. I.38). **7**) [debeor, persolvor: zukommen, ansgezahlit werden]. Az levitákac az áldozatokból bizonyos részec járt (MA: Bibl. I.126). Az esztendőnként járó 30 ezer aranynak a fényes portára való bészolgáltatását is belé esomózik (Monrók. VIII.31). Járt némelly réformata ekklesiák számokra régen a tejedelmektől valami kevés fizetés. Ezt felkezdette függeszteni a kints-tartó Apor István (Bod: Pol. 141). **8**) [venire; verkauft werden]. Az bor megb köblywled jart akor (LevT. I. 265). Zab sínecen immár; negyven pényzen jár, s nincs min vennem (II.33). A tűn-váltság sem pényzen jár nálunk (Pázm: LuthV. 30).

[Szólások]. *Imi jár*. A beszéd ha tisztán és ékesen jár inkább vigyáznak tizfájára, hogysen belő derék erejére (Fal: UE. 419). Az elmúlt napokban, úgy most is derőeskék is járnak (Monrók. VIII.24). Sok es ő jára, im most derült volna neki (RákGy: Lev. 248). Hol egy s hol más részét kezdte járni a lábomnak a gyenge formába való fájdalom (Monrók. XV.311). Hogy lathatna az zent azzont, ky[ról] olyan nagy yo h yr yarna (ÉrdyC. 643). Nem értekezünk arról, mi okok viselik, tsak az vazyon előtünk: ugy jár hire (Fal: BE. 611). A keze a tüle s a vak-szeme körül jár: manus errat circum aures et tempora PPBL. Olyas mester-emberek, kiknek kevés munkájok jár: meister, die nicht viel zu arbeiten haben (Kírbesz. 24). Szíveket jár a nyelve (Fal: NE. 90). Nem igen szaporán járt nyelve, de ártalmas fullánkja volt beszédének (Fal: NA. 125). Egy ezvest penzt, ky tezen vala tyz jaro penzt (CornC. 75). Két úton szívünk ne járjon: két-felé ne sántallyunk (Pázm: Préd. 783). Soba eg niomon eg formaba szau a nem iar (Mél: SzJán. 310). *Umben jár*. Pohar laron, kik egy masban járnak, wiak (RMNy. II.67). *Umben jár*. Mitor becsületben járó dolgot cselekszik (Czepl: JM. 100). Bőrömben jár: est de hre mea PPBL. Maga dolgában járni: in verrichtung seiner geschäfte sein Adáni: Spr. 195. Mykora thy köztöttek haborkodas leend, nem de ember zababa iartokoc es tesh zereut vattokee? (ÉrsC. 222). Tiz esztendőben járni: agere annum decimum PPBL. Czac öttödie esztendőbe iar vala (Helt: Krón. 95). Hány esztendő? 17-ben jár (Bethl: Élet. II.9). A leány 15 esztendőben jára (Könyi:

VM. t). Nagyban jár dolgom, felelem jóságom vesztébe (Bor: Préd. 410). Az hitünkben jár, hogy az isten törvényét, az ecclesia meg nem erőltetheti (Pázm: LuthV. 196). Az jóságban járo pör: causa, factum juris possessionarii tangens (Ver: Verb. 333). Kísoda olly atya-fi, a ki et ne feletkezék a vérről, mikor jóságban jár a dolog? (Pázm: Préd. 212). Jároc te kedvedben, uram (MA: Bibl. V.10). Lam mondam, hogy kimségben iartok (Lép: PTük. 1.141). Ez peniglen nem keueésben jár, da vgian sommat tezen, az kyuel tartozunk (RMNY II.126). Nem kicsinben járo dolog (Thurzú: Lev. 1.228). Követhessegeben yar (ÉrdyC. 558). A pásztorok a szerént jártak követhetésegekbeu, mint ebórfüfogva szoktak jární a kik által isten őket küldötte (Pázm: LuthV. 296). Lelkőmben járo dolog: religioni mili est PPB. Nem bírünkben, hanem lelkünkben jár, hogy az igazságomellett kitámadgyunk (Pázm: Kal. 1.1). A tisztreszaggatás nagyra s tilalmasra viszi az urakat, hol életkebe, hol lelkekbe jár (Fal: NA. 246). Tapogatva, es csak léptében jár ezarant Calvinus (Lép: PTük. 135). Sokba es nagyban jár dolgom (Bor: Préd. 410). Jarnotok oktelen es nyaualyan ruhában (VirgC. 149). Lata hog az sorok kezvel nemelyek cilicumba jarnak (MargL. 2). Reggel fönt gyapjúbann, delest selyemben jarnak (Fal: TÉ. 779). *Vmért jár* Ha en fogszagban esuem es a ky en ertem jarna, hat a ne jaryon a varas koltsegen hanem az enyimen (RMNY. II.208). Jaryon erette, zereze ky az keth zegen emberth (III.34). *Vma jár*. Maga akarattján jární: ingenio suo vivere PPB. Zabad akarattyan yarhatot (ÉrdyC. 640). Akarattyan nem jár: mert az ő akarattya az, a mit te akarsz (Pázm: Préd. 81). A fazakas akarattján kell jární a fazéknak (Mik: Törl. 16). Maga eszén jární (Pázm: KT. 26). Eszeden járy (326). Eszeden járj bátya! (Matkó: BCsák. 217. 499). Oktalan vétok az akaratos es tsak maga eszén járo tejjesség (Fal: UE. 451). Az isten-félek jó eszeken jarnak (Fal: SzE. 526). Hajón egész Gäviúj jarnak az nagy árviz miatt (RákGy: Lev. 9) A te hasadon járy: super pectus tuum gradieris (Helt: Bibl. IB). Az uraknak dolgok s lelki állapotok sikos jégen jár, tób kiztő kisértet serogli eóket, hogy sen azokat, kik alatsonyabb renden vannak (Fal: NE. 69). Az esudák dolgában, közzé p uton kel járnunk, hogy két szelbámós tévelygestül magunkat mególtalmazhassuk (Pázm: Kal. 611). Lábhgyen jár: summis pedibus incedit, suspensio gradu it PPB. Egy holnapra az ráklábon járo postakodással elérkezniék (TörtT. XV.197). Zarnyon yar (ÉrdyC. 570). Jó kinsí szonán iárnak vala (Göres: Máty. 72). Dolgayban tanaclian yar vala (ÉrdyC. 582). Maga tevezésén jární (Zvon: Post. II.327). A magok tézszéseken jártak (Hall: HHist. III.2) *Vkre, vmre jár*. Szóntelen reim járvan ne utasson engemet (MA: Scult. 826). Ha szives meg-hitt jó-akaróink jarnak bősülitünkre, életünkre, véres pallosokat forgatván nyakunk körül, kikben bizhatunk? (Fal: NU. 278) Életére jártál (Helt: Krón. 110). Se életére, se bősületére ne járj életbaratodnak (Fal: BE. 583). Féljünk azoktül, kik fejünkre, életünkre jarnak (Fal: SzE. 563). Zent Bernard doctor yarvan hizonketh ezteendőre (ÉrdyC. 501b). Egy tizen három eszendőre járo gyermeknek dedikallya (Tel: Evang. II.18). Twdaa hogy halalára yarának (ÉrdyC. 526b). Halalára jarnak vala: querentibus cum interiore (Helt: IT. 11). Ha na gonosz szült fejedre a fitum, tsak ép elmével légy, es okos serénységgel emberkedgyél, meg lád, utób mint jár kedvedre (Fal: NA. 22). Portára jarní: contina vel loci excursionis hostium frequentare (Or: Origleng. II.325) Rendre járja az uszonyosság az aris börtököt, egyiktül selyeket es azokbul szült materákát, a muskál keteket, rüsteket, kendőző vizeket valogat (Fal: NA. 149). Vegere jarní vminek etwas anksundschaffen Adami: Spr. 19). *Vm jár* Járják most is az békességet (Thaly: VE. 127). A békességet járják; gondolom, hogy itt is reá rojják (Mik: Tlev.

42). Csatát jár (RákGy: Lev. 357). Farsangot iartam (VirgC. 5. Nád: Lev. 57) A német országi hertzege frigyét kezdéne iarní közetice (Helt: Krón. 60b). Határt járok: metor. C. Határokat jaroi: die grünen besichtigen Adami: Spr. 195. (DebrC. 507). Három ezer tatár járja az istrasát (Zrinyi: ASyr. 168). Országokat jarní: die länder sehen, besuchen Adami: Spr. 195. Egy királynak egy kedves fiánál több sem lévén, az országok jární kívánczozott, ismértséget akarván vetni az emberekkel (Hall: HHist. II.234). Felyebb hügött fiezkő már két garádicesul, az oskolát járja több nagy kamaszokkal (Orz: KöltH. 56). Mies processiót iarnuk es kezónkbe egő zeuendőköt uisselónk (TibC. 182). Eli napon iariok a proscenziót (DebrC. 173). Táborot járok: castra metor. C. (SomaC. 35. Helt: Krón. 89). A leuitae az sator körül iariarne táborot: per gymum tabernaculi metabuntur (Kár: Bibl. 1.118). Nossza hajdu, írge varjú, járjunk egy szép táncot (Thaly: Adal. II.95). Járjál, ha tudsz te is kurucz holmi lassu nánéteket! (II.395). Lassu táncot jární: adelich ungarisch tanzen; lejtöt jární: artig tanzen (Adami: Spr. 195). Más táncot járt (Könyi: HRom. 36). Toborzot iarna (Helt: Krón. 195). Vizzat járnak ebben is az emberek (MNYil: Zsolt. 76). Kik sok zarandosagot iarnak, ritkan zentöltetnee meg (DebrC. 242). Szarándoksagot jár (MA: Scult. 1018). Mely holnapokban az szüz leányoc élnee, es szarandekot iarnak (Pécsi: SzüzK. 182). *Vmvel jár*. Az keresztényi bötis amul iar, hogy ember napában egyszer egyék (Fal: CsIsk. 357). Az katona lovára fordulván, által ment az Dunán es békével járt (Gér: KárCs. IV.396). A nem akaromra mutató válasz szinte ugy maga tsinyával jár, mint a reá ajánlás (Fal: UE. 402). Felemelt fővel jár: feretus vagatur PPI. Haszonnal jár ez a dolog: diese sache bringet einen nutzen Adami: Spr. 195. Ez a mesteri fogás nagy haszonnal jár (Fal: UE. 439). Hitellel jár most is ama közmondás: Kevesen vannak fogyatközös nélkül (376). A hol nyereségre: akarna jární a kisértő, meg-esik ott, es szégyen-vállással távozik-el a keresztény ember mellől (Hall: HHist. II.244). Pénzvel jár a búlést Vittebergában (Pázm: LuthV. 1). Sok pepetslésszel járo: actiosa comedia PPB. A keseri beszéd sértő hegygel jár (Fal: UE. 403). Szerentsével jártál, ha beszéd közt tsak jövendőveis elől taláhattad más embereknak szándékokat (377). Laktam gombkötőnél, de hogy oda estem, sinört kellett vennem, a melly nagy zörgéssel járo (Ötv. Mest. 43. 44. vsz). *Vm által jár*. Ez az résznee második próbája az diuisio által iar (Helt: Arim. D4). *Vm ellen jár*. Ellene ne yarvon es el ne vezesse (ÉrdyC. 540b). Kyk romay törveemnek ellene yarvanak (547b). Isteennek ellene yarnak (626). Ellenetez jároc haragomban: incedam adversus vos in furore (MA: Bibl. 1.115). Törvennyel kell ellene jarní: in causam atrahere poterit (Ver: Verb. 130). *Vm mellett jár*. Az zent epistola az ewangeliummal lelky értelem es tanwsag zent egymás mellett yarvan (ÉrdyC. 68). Fordításomban néha tsak mellette talátnm jarní a spanyol authornak (Fal: UE. 361). *Vm után jár*. Kereskődees utan yarva (ÉrdyC. 571b). En vtanuam hazugsagual, es gylkossagual iartoc (Bor: Préd. 71) Szükség hog az aniaszentegeház meltosaga az iras utan iarnon (PW: Tan. 5). Az idágennek beszede vtan ne iarnon (31) Nagyot kezdte tulajdonitani elmőjének, es addig járja esze, kedve után, hogy (84D: MWir. 129). Firjfi után jarní, kömi magát valakire: petere concubitus PPB. *Vhogya jár*. Ageb-hül járt (Helt: Mes. 399). Thwsathes eos eebowl yarva, zörnyw kulhul megh habi (ÉrsC. 710b). Ebül járál (Matkó: BCsák. 10). Rebesce áttalod toven ilni, latvan, hogy gyalog járt az ura tsue (Pázm: Préd. 53). Jól jár vezetéknev XVI. sz. (Nyr. IX. 65) Jól jarnak, a kik meghudának (Thaly: Adal. 72). Mészit láb yart (VirgC. 50). Mészit láb jarnak (Alv: Post. 1.88). Ennek e regula vulgarisnae az probaia szinte ollyan modon iar, az inuersion, niút az regula detri pro-

báia (Helt: Aritm. 116). Nyertesen járni: triumphare (Ver: Verb. Szót. 31). Valaki a hitet megtartva, nyertesen jár mindenütt (Halt: HHist. II.219). *Uhol jár*, Memmel feilyeb jár a categoria, a száraz valóság, amál nehezebb az első felső fokra férkezni (Fal: UE. 470). Isayas profeta kőzelenben yar az zent ewangeliomhoz (ÉrdyC. 517b). A megeleghetetlen földoklás közel jár az sárhoz (MA: Bibl. III.175). Közbel jár lővésével ahoz (a célhoz Zvon: Post. I.175).

[Közmondások]. Az farkasnac szokasa, hogy reitokban jár (Mon: Apol. 418). Az ki igazan jár nem botlik: nemo quoniam prohibet via publica (Decsi: Adag. 211). Farkast emlegetnek, kert megetni; farkast emlegetnek, a kert alatt jár: *lupus in *fabula PPBl. Ki bogár után jár, gyakran követi kár (Kisv: Adag. 337). A boros butsu pénzzel jár (Fal: NU. 308). Az újság gyanúval jár (Fal: UE. 443). A hol sok jár, ott ritka a kár (498). A litván malac makk alá jár (Fal: Jegyz. 918). A jó hír szárnyon jár, ide-is érkezett, Ferencz egri püspök primásnak tétetet (Orczy: Ninf. A2b). A dütsőség meredek uton jár (SzD: MVir. 90). Ész'el indúilly, okkal járj (SzD: MVir. 131. Fal: UE. 380).

alá-jár: [submittor, delabor; sich senken]. Az keerec meueuel elől ala iar, amueual iar fel vtol (GuaryC. 28).

által-jár: permeo C. pervado, perambulo MA. durchgehen, durchwandern PPB. [durchdringen, hinübergehen]. Kyt halwan Maria ó zvéth által yara keresősegnek töre (PeerC. 121). Kynec ew zentbeses lelket banatlnak thewre althall yaraa (WinkIC. 41). Veteek ewtet gathnak egy saros wyzen, hogy myndenek atal yaraanak ew raytta (ÉrdyC. 289b). Atila le vonata az varasnak körítését, es neuzeze aszt Strászburgnac, az, az, által iaró vras varosnac (Helt: Krón. 16). Az keresztyeni hitnec által kel iarni az egész vilagot (Mon: Apol. 418). Az hegyeken által iaró vtakat be vágtae volna: montium itinera conelususent (Kár: Bibl. I.490). El tóric, az hozza tamazkodonac kezét által iarria (Zvon: Osiand. 56). Altal iaró gerenda [hidhoz való] (Kol-Tört. 401). Vannak a kik szép eszek élével még a sziveknek gyökerét is által járják, és mint a szemes rárók szándékink fenekére látanak (Fal: UE. 377).

általjárhatatlan: impermeabilis MA. [undurchdringlich].

általjárható: pervius C. permeabilis MA. durchgängig PPB. [durch was man gehen kann]. A háznak falai általjárhatókka lettenek (Mad: Evang. 328).

be-jár: lustró C. perambulo MA. eingehen, durchgehen PPB. [durchwandern]. Kylemb kylemb országokat be yarwan, mynd deaky, geregh, sydyo tvdomanban keresghet vala bewleche-seegdt (ÉrdyC. 560b. CsomaC. 8). A megjáborodott király kele, es nagy darab földet bėjárt (Fal: TÉ. 708).

bejáró: 1) intraus, familiaris, domesticus Kr. [wer freien zungang hat, vertraut]. Sokan bėjárok a bertzezi személyeknél (Fal: UE. 465). Aman Eszter királyné szivében még nem volt első, mert Amannál bejáróbb volt Mardocheus (Fal: NA. 246). **2)** cubicularius MA: SB. 364. Com: Jan. 140. [kammerherr, kammerdiener]. Hop, mester avagy bėjáróc feje: aulae magister vel architriclinus 139. Fő bejáró: fő kamarás úr: archicamerarius, janitorum regalium magister PPBl. *Fejedelem bejárói: nobiles cubicularii PP. Székely L. iram bėjáró, Jenci M. posta mester (MonFrók. VIII.332). Két bejáró és egy inas (RákF: Lev. II.192). Bejáró inas (Kem: Elet. 59). **3)** [introitus; eingang]. Be iaró kapu (Helt: Canc. 133). A maga megalázás primus religionis introitus: első bejáró ntja az isteni szolgálatnak (Fal: NA. 179).

egybe-jár: 1) [convenio; zusammenpassen, in einander passen]. Kettős egybe járó atyó tábla (Kár: Bibl. II.118). Egy-

bejáró üveg poharak (Bethl: Elet. 523). **2)** [perambulo, lustró; besuchen, bereisen]. A püspök egybe-járván mind a vármegyétket s mind a széköshelyeket, azoknak méltó pmaszaikat jól meg-vizsgálta (Bod: Pol. 132).

eggyütt-jár: una vado Kr. [zusammengehen].

[Szólások]. A barátságos szerzetet és mély tisztelés nüntsenek együtt-járóban (Fal: UE. 506).

el-jár: 1) ambulo MA. [praetere]o frequento Kr. hinweggehen PPB. [abirren, vortibergehen]. Mynd eg' el yaro folyo wgy zola [partján túlesapó] (ÉrdyC. 171) Isten vtet kente zent lelekkel es iozaggal, ki elhart iot tenen es vizagltan: qui pertransit benefaciendo (DöbrC. 317). Seaky gonoz termeezeth es el yaro (scortator) ne leelettesseek Israelek leau magzaty kőzöt (JordC. 249). Ne okthalan ebek zokthak halalos foghokal el irokath megh zaggathny (ÉrsC. 187b). A gyermek járni tanul, eljár (Com: Jan. 44). **2)** pervagor, perlustró, perfuso C. pervado, perambulo MA. durchwandern, durchgehen PPB. Mynd el yarak Feniciat, Cypromot: transierunt usque in Phoeniciam (JordC. 747). Elyartak az eglez tartomant mynd Paffomygh: peragrata vero insula P. usque (751). Yarak el Antifypolimoth: itinere facto per A. (766). Mynd el iara az fraterüket (DebrC. 120). Sok földeket es országokat elyartanak (ÉrdyC. 512). Mynden bwlchws helyeket el yarnaa (617). A napnak oráit mind el iarria elméieuel, hol mit chelekedett (ThewC. 174). Az baron mynd wyfalwygh el jarhatot mykor kazallo retet nem fogtak (RMNy. II.312). Kimenuen Pharaotot el iara egész Egiptusnac földét: egressus est et circuevit omnes regiones Aegypti (Helt: Bibl. I. V3). Eliárnaa azokaért a városokat: cum pertransierunt civitates (Helt: UT. 12). Méne az országban mind széllel iarria, külömb külömb földet Samson el iarria (Kák: Sám. 14). Hanaasel földét el iarriac rablassal (Vall: Gen. 37). Az mereg tagyrt el iarja (Frank: HasznK. 27). Ha lika vagon az sebnek, hát főehkeuduel erzd bele, elyene modon meg alathatod myg az izeket el uom iarja az fene (Frank: HasznK. 34). Az vtan mind az gyalog es louag seregeket el iaruan, kere es inte ütlet: dein singulas turmas et manipulos circumsiens monet atque obtestatur (Decsi: SallJ. 41). El iarod bátorsággal az te vadot: ambulabis fiduciaalter in via (Kár: Bibl. I.603). Járd el az ország az ó hosszára es szélességére: perambula terram in longitudine et latitudine (MA: Bibl. I.111). Az ó nyelvec eljárja az földet: lingua eorum transivit in terra (I.513). Ugyanaz nap jártan el az várost s abban való mindenféle templomokat (TörtF. I.224. Pázm: Préd. 804. Mik: MulN. 316). Az is (az idő) nagy hírtelen eljár (Thaly: Adal. I.73). Az országtól és fejedelemtől magának hatalmat vévén, el-ment a székeley földre és a helységek el-járta az ekklesiákat szorgalmatosan meg-vizsgálta (Bod: Pol. 66). Készek a szép szó után eljárni, de tisztagva nehezen lépnek előbb (Fal: NU. 301). **3)** Eljárók benne: executor C. [nachgehen, nachkommen, verrichten, erfüllen]. Tisztemben eljárók: fungor; tisztben való eljárás: functio C. Titkonnak azert leg' tudoiac es benne el iaroiac (TihC. 286). Nem tvdnak benne el yary (ÉrdyC. 77). A myth az warmegye el wegezewth, abban emnek el kel jarnom (RMNy. II.141). Tisztfnkbenis el iarhatunc (Born: Préd. 410). Jaryel dolgodba (Tel: Fel. 16). Czak én el iarhassak tiztemben (Decsi: Adag. 179). Vétkeznék, ha az maga jó akarattyából vilasztott dologban el nem járna (Pázm: Kal. 481). Vgy iarý el tiztdben, hogy . . . (Soós: Post. 21). Ki ki az ó tisztben jár el: quisque suo munere fungitur (Com: Jan. 131). Gyorsasággon el-járnak dologokban (GKat: Titk. 330). Valamit az törvény hoz, eljárj benne (RákGy: Lev. 74). Az hivatalban kik el nem jártok (Thaly: VÉ. 145). Mentől nagyobb buzgóssággal az isteni szolgálatban, könyörgések és imádságoknak templomokban tzelebráltásokban józan és ártatlan élet mellett minden rendek el-járjanak (Bod: Pol. 64). Járj el bátran dolgodba, tapasztalni fogod, hogy a félelem oszlik (Fal: BE. 597).

eljárás: 1) peragratio C. [das wandern, 2) functio; er-tülnug]. Intémen az ő hiatalokban való léteni el járás: (Kules: Evang. 5).

elő-jár, elő-jár, előtte-jár: 1) antambulatio C. antambulo MA. voraus-pazieren PPB. [vorangehen]. Elöl járja a tanczot: orbem saltatorum ducit, chorum ducit. praesaltat PP. Minden dyczőséghez tyztessegelett alazatosaghiuk kol elől járny (ÉrdyC. 182). Rákot soha nem látam ki elől járt volna — nem csak hátra (Helt: Mos. 408). Ha az végre széleség az igaz tanítót meg ismérni, hogy ő fölfe végvük az igazságot. előljár az igaz tanítónak ismérvi (Pázm: Kal. 111). Krisztusnak: az ő utolsó itéletre-való előjvetelét siralmas fűdök veszik, vagy járják-elő (Mad: Evang. 26). 2) praesum MA. vorstehen, vor-walten PPB. Ti atyák, anyák nem jól jártek előttök az ti gyer-mekitöknek (MA: Scult. 917). Az anyá maga házában elől jár-van engedelmbe tartóztassa az ő magzatit (Matkó: BCsák. 112).

előljárás: 1) praegratio C. [vorgang PPB. 2) praesentura, praecessio MA. [vorrang] verwalterei PPB. Nem volna emi utolkeles köztine az elől járásról es az ő helyről (Fél: Evang. 151). A népek bűneiért kép-mutató emberekre hívza az előljárást (Pázm: Préd. 297). 3) [exordium; einleitung]. Mikor Faraót az isten elakarná történi különb különb elő-járásokat boesátot-elő (Mad: Evang. 33).

előljáró, -előttjáró: 1) praegrediens C. [vorangehend, vorhergehend, einleitend]. Kiből meg ysmertetyk, hogy az isteny zereket elől járu es a myenkel az utam való (ÉrdyC. 200). A mi elődönök nekül ualó elől járu szónemeke (Fél: Tan. 6). Hog' az Antichristus ez világra hoztatott ennek elől járu oka az embereknek hit-tlensége (220). Az őrtök cletnek elől járu legie az ő czel-keletek (533). Azokról az elől járu nyok-ról szolt [melyek az utolsó itéletet megelőzik] (Kár: Bibl. I. 103). Meg tartjuk a soltárok éneklése előtt való antiphonákat, az az elől járu verseket (Sant: Cr. 43). Elő járu proba (Tóh: Vigaszt. 3). Mikor az itélet el-közelget, sok előljáró jelek ret-tenésivel üdöt vontat (Pázm: Préd. 5). Az elől járu 1618. esz-tendő (KDebr. 1619 D7). Előljáró [előbbi] tudositás-dban (Matkó: BCsák. 10). Egyszer miutegy szákrizni kezdte a tenger, mely szelvéznek előljáró jele szokott lenni (Berth: Élet. 305). A rudas lovit a nyerges ló mellé fogja; es az elől járókat antecessorios) ő maga elől hajtja (Com: Jan. 86). 2) antecessor MA. praecessor JordC. 607. praecursor Sylv: UT II 101. vorgänger PPB. [vorläufer]. Ky nagyobb ty kezzeletek, legyen nykent kyssebb; es ky elől járu, nykent zolgalo (JordC. 607). Hogy Janos Christusnak elől járu könete lenne (Born: Préd. 18). Előljáró követ (Ker. Préd. 11). 3) praecursor, volens emi sarinus C. [plänkler]. Elő járókat boezattanne (Helt: Krón. 89). Judah sereg az táborban előljáró legyenek: castra Juda per terminas suas primi orientantur (MA: Bibl. I 119). Előljáró sereg: vortab (Com: Orb. 200). Előljáró had (RákF: Lev. I 15). 1) praesul C. praepositus, praefectus MA. vorgesetzter, verwalter PPB. Elöl járu gariu [gargyán]: antistes C. Előljáró, atyamester, zunftmeister KirBesz. 148. a) Isten nepe kö-zöt zent Moryez vytezo elől járu fejedelem vala (ÉrdyC. 517b). Egy-bázi előljárók (Szege: Aqu. 1). Egyet akart elől járónak tenni az ő háznak (Bél: CSIsk. 400). Siska, ki a tscheknek szok között az hussitáknak fő elől járója vala (Lászy: Krón. 11). Senki az előljáró nevét nem érdemli haromha böles is-lésen (Ily. Préd. 185). b) A köznep el-ter járok: tribuni C. Olivastatyk előltök yru fejedelmek leny (ÉrdyC. 517). Kyk boezattatának a pápi fejedelmektől es a népnek előtte járótól (WeszcC. 6). Sok zúzeknek előltök varoh uriók vala (DebrC. 188). Longinus vite zas vytezoék előtt járu vr. vala (17). Szaz ember előtt járu fejedelm vala (Sylv: UI. 1178). A népnek

előtte jároit egybe híván: convocatis magistratibus (Helt: UT. YI. Tüköri es előtte járuy legének a kössegnek (Mol: SzJán. 18). Az mi előttüne járo (Mon: Apol. 260). Az népnek sartzol-tatói; es az előttőjárók: praefecti operum et exactores (MA: Bibl. 153). Aaron pap az ő fiával egybe előttök járu volt az lewitáknak (1129). Ezer embere előtt járu [ezredes] (1150). Az mi előttünk imonk es feleltünk valók (Bél: CSIsk. 392). Előtte-ter járud fölöl gonoszul ne szöly (Czegl: Oróml. 15). 5) [exordium; einleitung]. Praeambulatio, előljárót-csinalt a doloban (Megy: 6Jaj. II 15). E könyvre. elől jároban bármat kell eszünkben venniük (DKal: Ker. 39).

[Szólások]. Nygy zazzu az előljáróba jó wttek woth innar be (Lévt. I 133). Ott előljáróba egy szép had jó vala, utána barátok három jeles tábora (Lin. 45). Előljáróban szá-guldót boesáta, az derék sereg utánna indula (75). Hét száz lo-nagot elől járóba czehekre Kínisi hamar választja (Göres: Mát. 67). Miud pedig az előljáróban boesátot hadait is biztathassa (RákF: Lev. I 135). Küldé elől jároban Petrafot, hogy Gyulát számlá-meg utyálcan (Zrinyi L34). Zrini hadnagya megy vité-zek előtt ot elől jároba (L126). A hazugság jobbára előljáróban vagyon, mindent el-foghat es azért az utánna érkező valóság már nem talál helt magának (Fál: UE. 480). Sok tudatlan fog a kormányhoz, előljáróban akar lenni, törvényt szabni (Fál: NU. 151).

főlén-jár: exorbito, oblique ambulo MA. exerro; aus dem wege gehen, übertreten, überschreiten PPB.

főlénjáró: exorbitans MA. praevarians DöbrC. 60. der aus dem wege gehet, böcsits schreit PPB. [überschreiter, übertreter]. De ennek ez népnek szive visszaz, feleljáru, engedetlen (Szár: Cat. D).

fől-jár: [sursum eo; aufwärts gehen, hinaufgehen]. Az korre-menene elől ala jár, amuegal jár föl vtol (GuaryC. 28). Mindönöknek görtytat oztauk, hogy az oltarhoz járniának vele, micoron mind fölartanne volna, csak az azzóli allath nem jár föl (NagyszC. 381). Oskolában föl-járó 16 esztendő magzattyok-nak (Tyuk: Józ. Előb. 6).

főlül-jár: [transcendo, supero; übersteigen, übertreten]. Az en alnoksagym folywl yarak en feyemeth (CzechC. 35). Isteneis fölül akar járni (Mel: SzJán. 239).

főnn-jár: 1) erectus ambulo: aufrecht gehen. Vivum cadaver; fén járu halot (böcsi; Adag. 107). 2) [excellor; erhaben sein]. A lét tudományok, ugy mint artes liberales, igen fén járnak (Fál: UE. 376).

főnnjáró: [excellens, sublimis, superbus; erhaben, hochtrabend]. Fenn járu elme: altitudo animi PPB. Ama nagy fenn-járó böleseséggel telyes irások (Pázm: KT. 17). Fenn járu szép bölesesség szerint szorez nékem királyi véremhez il-lendő érdemes mellettem valót (Fál: TÉ. 678). Magok viselésé-ket bátoraság tükörnek, válaszkot nagy fennjáró észből származott bizonyos feleleteknek uondhatyuk (Fál: UE. 369). Magának mindenben elégot tenni, fenn-járó bolondság (Fál: UE. 120).

hátul-jár:

hátuljáró: [extremum agmen; arrière-garde]. Akkor igaz-zodik az el, ki lesz előljáró, ki lesz hátuljáró (Matkó: XV. 170). De küziüllök egyet is kardjok le nem vág, az mi hátul-járóknak küziüllök jól levig (Thaly: Adal. II 359).

jarton-jár: continenter inchoo Kr. [ohne unterlass gehen, aufsuchen]. Időknek hozzá közbé vetesök utam, jarton járnia hogy ki merittene mindhustól a tengeret (Léop: P'ük. 1338). Ki nem tudja a méltóságos f'v asszony k közzül, hogy jarton járja őket samovel a köznep (Fál: NA. 178).

kérsztül-jár: [frustrari, seors eadere; tünsehen, schief gehen]. Esze ellen, keresztül jár dolgában (Fal: SzE. 558). Az ellenkező dolgoknak, és a keresztül járó szerencsédnek néha más oka is vagyon (Fal: BE. 558).

[Szólások]. Keresztül jár az itélet bennük, ki fogytak a józából, meg vetnek mindent (Fal: UE. 478).

ki-jár: exire, exambulo, ambulo, effluo, emano MA. [wiederholt ausgehen] ausspazieren, ausfließen, auslaufen PPB. Az ellenség reánk ki-jár: nostras turmas adequitant hostes PPB. Gyzeből wer yara ky (ÉrsC. 467). Az must bor meg fakaszta az o tömlöket, es az bor ki iar: effunditur (Sylv: ÚJT. 152). Laband eyeli kamniai, ki iaro czipplöse (SzCsonb: Utloir. 174). Hogy az útból ki ne járj (térj), meglásd (Com: Jan. 88).

[Szólások]. Kijáró béli (DáKf: Lev. V.494). Az ő béli mind ki iara az ő betegségében (Kár: Bibl. 1392). Határt ki-járok, ki-mérek, határozok: metor; dolgának útját jól kijárta: patet alieni aditus ad causam PPB.

körül-jár, környül-jár: circueo, circumambulo C. oboo, obambulo MA. umhergehen, hin und her gehen PPB. Szent Péter megmondotta, hogy az őrdög környüljárjon, és keresse ki ő bényelhessen (MA: Tan. 157. Káldi: Bibl. 241). A Mercurius őtet az ő környüle való kerekében körül-járja hamaréb élesztendőül: az ékes Vénus más fél-élesztendőben: Mercurius in epicyclo suo circuit citius quam semiturno: venusta Venus est equiturno (Com: Jan. 7). A mi szerelmes meg-váltónk környüljára (Csúzi: Síp. 119).

körüljárás: circuitus [kreislauf, umkreis]. A Mars az ő körül-járását majd két esztendőbe futtya el (Com: Jan. 8). Kergédél circalmozás mellynecc a körül járása avagy kerületi környéknecc, kerületnek mondati: circuitus cuius circuitus seu ambitus circumferentia appellatur (164).

körüljáró: 1) circitor [umherstreicher]. Szemfény vesző, és a több körül járóc, szélyel bujdosó játékos vándoroc: aetérique circuiteres (Com: Jan. 209). 2) [ambitus: gang] (MA: Sz. 263).

közbe-jár: intercedo C. MA. darzwischenkommen PPB. [vermitteln]. Kewzbe iaryon myerthewuk, kerewak, the kogelnessegheduel az dichesegbes zyz Maria (WinkC. 41). Zepfelenen zyz Maria kewzbe jary az egyhazy emberekert (CornC. 51).

közbejárás: intercessio C. MA. zwischentretung, vermittlung, intercession PPB. (Fél: Tan. 442). A pápaságban bünbösánattya ígértetik, de pénznek közbenjárása által (Mad: Evang. 466. Ily: Préd. 1580).

közbejáró: intercessor, transactor, intermuntius, commentor, proxeneta C. mediator Sylv: UT. II.105. Fél: Bibl. II.71. mittels-person, unterhändler PPB. Cri-tusnak közbe yaroya, wrnak bizonsaga, eellyen dycheeretöt teeznek rola a doctorok (ÉrdyC. 451). Bator jarulasa vagyon embernek istenhez, hol ev erette kezbe jaro az fyv atyának eovette (CornC. 62). Isten kőzöt es emberkőzöt közbe iaronak kehuha lenni (ThC. 214). Közbe iaronc szent atya előtt ő leszen műnekűnc (Born: Ének. 5). Ez nygyal a kezbe iaro keuet (Mel: SzJán. 493). Közbe iare es zoszolo (Mon: Apol. 254).

közbenjáróskodók: [intercedo; vermitteln] (Bod: Lex. 25).

közbenjáróskodás: [intercessio; vermittlung] (GKat: Titk. 217).

közbenjáróság: intermediatio Kr. [vermittlung] (Zvon: Post. 130. GKat: Titk. 203).

lő-jár: descendo, delabor SI. [hinabgleiten].

[Szólások]. Tükösség, kinek béle le-jár: enterocela PPI.

lőjárás. Vég-hurkának le-esése, le-járása: *procidencia sedis PPB.

még-jár: 1) perambulo, lustro C. peragro, pervado, circumvado MA. pervagor; alle orte durchwandern, umherwandern PPB. Az feld, kyt megh yartwnk, mynd el nyely ew raytta lakozokat (JordC. 147). Meg yaryak tengernek ossvenyt: perambulant seinias maris (KulesC. 13). Mykoren az nap meg vilagosodlyk vala, Hierusalemhez kevzel valo helyeket meg jurya vala (CornC. 38). Mynden eltarekat meg jaruk vala (DomC. 304). Megiarom ma mind a te iuhaidat; gyro omnes greces tuos (Helt: Bibl. 1.03). Nagy mind megjárá (Monlók. II.69). Minden tsontját az ő nagy átka miut a ható olaj meg-járja (MA: Bibl. V.52). Tókat és tengereket meg jart (Debr: Christ. 159). Még a tartományokat-is, a mellyeket ő maga meg nem jart-is, le-írja (Com: Jan. 171). Házzának minden szegelyukát a feeske megjárja (Hall: Paizs. 362). Bé szokták földni gyenge patyolattal, hogy a szellő meg járhasa, és fellül por vagy más hulladék meg ne eshesse (Fal: NA. 128). A motskok között forgolódván, motsok rea ne ragadgyon; minden fellül tisztán maradgyon, mint a napnak sűgári, mellyek minden rutat megjárnak, s még-sem vesztülk fényeket (Fal: SzE. 524). 2) [persolvitur, dependitur; ausgezahlt werden]. Vdvarokban haszontalan szolgálkatis tartnak, kik csak számot tésznek, de azért conventiójok-szerént-való fizetések szinte ugy meg-jár mint egyebeknek (Pázm: Kal. 778). Holtig való betsületes tartásokra a város tárlházából meg jart a fizetés (Fal: TÉ. 671).

[Szólások]. Oly könnyen öltözök, hogy asz ellő is, a szem is meg-jár h a s s a ritka gyolesokat (Fal: NU. 267). Azonközbe meg-járác a frigyert az város közet, és Mátyás király közet (Helt: Krón. 171). Ha már látta szemmel és meg-járta elm éjével a méltóbb dolgokat, induljon (Fal: NU. 330). Járj-tok meg aszszonyin lassu elmével, mitsoda büfure vívő alkalmatlanságok kerfűlhetnek elő az napon, és vegyétek okos elrendeléssel elejét (Fal: NA. 191). Bár magad járd meg eszeddel azokat az ifjakat, kiknek távul, s közel-való ismérőségében vagy: hányat találsz bennük, a ki nem férges, a kit az íves Cupido derekasan meg nem nyilazot, és őtet? (Fal: NU. 264). A számadó könyveket megjárta szemével (281).

össze-jár: [convenio; zusammenpassen, in einander passen]. Német módon csinált szép azok szűvejáró virágos kálly-lákat tiz pénzzen csináljanak (TörtT. XVIII.238).

szélyel-jár: obambulo MA. ambulo Fél: Bibl. 20. circumferre se PPB. hin und her gehen PPB. Az sáttán szélyeljárván, keres, kit benyelhessen (MA: Scult. 30).

utól-jár: [a tergo incedo; hinten kommen, nachfolgen]. Utól jár vagy mást hátul követ (GKat: Titk. 415).

utóljáró: [extremum agmen; arrière-garde]. Utóljáró huszárrok megfutamáuk (Tin. 68). De mihelyen az Jugurta lata, hogy az Metellus utol iaro nepe az fi sereget el haladta volna, meuten ket ezer gyaloggal azt az begyet el foglala: ubi extremum agmen Metelli primos suos praeteregressum videt (Decsi: Sall. 43). Az ti ellenségteknek az ő utól járójokat vágjátoc: extremos hostium fugientium caedite (MA: Bibl. 1.202).

[Szólások]. Hatszáz huszár ott utóljáróba vala (Tin. 98).

vissza-jár: 1) remeo SI. [wiederholt zurückgehen, rückwärts gehen]. 2) [perverse ago, stultus sum; verkebrt handel, töricht sein]. Az ygazaknak eegygyewseögök el ygazgattya ewket es az yvzzaa yaroknak ronttasok el pwztojttya ewket (ÉrdyC. 521). Be rít világ ez! Beh vissza jár minden benne! (Fal: NU. 357). Melly fonákul fordult és vissza járó képtelenség volna, ha ki önön urának uraságára ásitozna (Fal: UE. 366).

Járal [járál?]: [sc habere; sich befinden]. Mint járál László? (Nyr XIII.227). Roszszul járálhatott (no).

Járás: 1) ambulatio, obambulatio C. meatus, incessus, gradus, grossus MA. itio PPBl. gang, spaziergang PPB Ezt megertuen zent Ferencz legottan hamar yarasul frater Bernadhoz fordul (ElrC. 10). Santaknak yarast, nemaknak agyon zolast (28). Az poghan bölez doethorok thwdakozthak az maghas eghoknek yarasyrol (FrsC. 135). Apostoloknak járásokról való könyv: acta apostolorum (127). Legyen egy zinetek egy lelketek, miken az apastulokrol az apastuloknak iarasokrol valo knyben oltastatik (VirgC. 122). Kwtetelek vatok wtet diezemi az egbe zabadon valo rwplwlestekert es iarastokert (51). A santaknac iarast attuac (Helt: Bibl. La3). Az eg hadnac iarasaba hatszor veere meg a törökököt (Szék: Krón. 206). Meg állattya az orrod vére iarasút (Mel: Herb. 146). Meddíg léssen az te járásod? usque ad quod tempus erit iter tuum? (Kár: Bibl. La28). Causzámekony az járásra az ő úta (MA: SB 197). Járásra tanító, karikán forgo talygácskák (Com: Jan. 44). Sétálásokban, alá s fel járásokban gyógyírköndnee (207). Hídegen való küni járás (Bethl: Élet. II.138). Közben járások, jeles portázások (Thaly: Adal. II.277). Mely templom igen régen, ilést Basta-járásakor, melyről Pasching nevű historicus ír, pusztult volt el (Huz. I.370). 2) [cultus, mores; lebensweise, kleidungsart]. Jföhyel ailtatos lepessékel es lelki iarassokkal (VitkC. 102). Gondot vysel vala az ew zeresnes zolgalo leanyanak mynt zlyeteseseről azonkeppen yarasrol es (ÉrdyC. 666). Vala ez gevrog pap ev tekenetyben egygyevgyev, vala evneky hynun evfozety, jarast mertekletes, rytká bezedev (DonC. 304). Nem fitulson, sem ezitran járson tetszik-meg az uraság (Ben: Rithm. 179). Irigylő az szépenjárásnak (Thaly: VÉ. I.399).

[Szólások]. Más bírő járása: nihil ad versum (Deesi: Adag. 31. 267). Az én részemről a csaták járása csak ugyan folyt [én folytattam a csatázást] (MonIrk. XV.119). Meg írja szent János, hogy chronológiához, idő járásának meg-gondolattayához kezdett, és megvettette, szünlálta, mely időben gyogyult volna az ő fiaczkája (MA: Scult. 969). Mind zama mind kezziarasa ollian miut az en feleségemnek (Pont. 188). Az őra járásából is megítélheted a várost: ex horologio civitatem judica PP. Úgy szól, a mint szíve-járása vagyon (Pázm: Préd. 64). A szívnek allatomban való járásai könyeb uttal férnek a bősülethez (Pál: UE. 363). Ha kedvetlen dolgokat emlegetnek, akkor meg lehet érezteni a hitelt, hogy másoknak ellenünk való szívok járását jobban ki tanulhassuk (377—8). Kérdezi, hogy kizöda, és mi járásba a volna (Csorényi: PersF. 39). Édes atyámfia Gyántoro honnat jössz? Én, úgy mond, messze földről jöttem. Kinek viszont a vén ember: Mi járásban vagy? Felel Gyántoros: Három dolgot keresek (Hall: III.11. II.170). Megismervén a vén aszszony a szomorú embert, hogy idegen volna azon a földön, kéri tőle, mi járásba volna? (206).

[Közmondások]. Az osztelének bü járások, szerentséltenség nitársok (Pál: UE. 381). A halottas predikazio helyet azt mondják temetésén: Bolondnak bü járása (Pál: NA. 221).

békeség-járás: [actio de pace; friedensunterhandlung]. Samlainak megérték hogy esulárság az ő békeség járása (MonIrk. III.109).

bücsü-járás: peregrinatio religiosa, profectio indulgentiarum MA. pugnalia PPBl. des wallfahrten, nach abbas reisen PPB (Born: Préd. 109. Bethl: Krón. 70. MA: Scult. 8. 223. 333).

esorda-járás: [pescum; vieldrüt, weide]. Meta vomit ad locum, qui dicitur Charakájaras 1282 (CodPatr. III.38. Wenzel XII. 371).

égy-jarást: [statim, illico; sofort]. Nesza sambar légy törökké egy járást, mert a kereszténynek között kábascodnak

nem talázz ön fészket (Matkó: BCsák. 445). Jobnak itüli ő, hogy a biblia hamvá legyen egy járást (454).

farsang-járás: bacchanalia; fasnachtspossen (Thaly: VÉ. I.422).

hajón-járás: navigatio C. [schiffahrt]. Dühössen haborog ebben az haion iársban az tenger (Zvon: Post. I.342).

határ-járás: limitum et terminorum revisio MA. grenzbésichtigung PPB. Az határ jaras es igazitas: reambulationes, et rectificationes metarum (Ver: Verb. 151). Mely urat [Förgách Zsigmondot] nagy hasznosan szolgálta, ki megtetszik mind az sobesi jószágból s mind bartosfalusi jószágból és Desőfiekkel való határjárásból (Radv: Csal. III.239. Felv: Dies. 41).

ispán-járás. Az kőz vallatas, avagy ispan jaras regenten így volt, hogy az kiraly embere, kit most ispannak mondunk, faluro falura jart, tudakozvan az falusiaktol gonoz embert (Ver: Verb. Szót. 13).

kérszt-járás: religiosa processio, crucis comitatio Kr. [procession]. Kereszt yarast es böyött zerőt (ÉrdyC. 33b. II.11. Krón. 159. Mel: Sz.lán. 217. Tasi: Feukt. 151. Kr). Keresztel-járás (MA: Scult. 438).

mind-jarást [megyarast LevT. 151. mindgyarast Tel. Evang. 17. mindgyarast MA: Scult. 2. mindgyarast RákF: Lev. II.21. 127. IV.504. mynt yarast: statim Pesti: NTest. 100. mynyarast TörtI. XI.165]: statim, protinus, continuo, extemplo, evestigio, actutum C. illico, confestim MA. alsbald, geschwind PPB. [so-gleich, sofort]. Mindiarast vissza küldec Kusát a Suetapalug főjedelemböz (Helt: Krón. 22b). Kirallia tene az Eliakimet az Joachnazna atia fia mindiarast (Szék: Krón. 42). Mindgarast fel iöne az vízfül: confestim ascendit de aqua (Fél: Bibl. 4). Mindgyarást ird az linea alá ilyen módon (Helt: Arithm. 8). Mindgyarást kétszáz ötven sing temérdek vásznat hozzatok (MonTME. I.212). [Vé. égy-jarást, mind-járt].

nyelv-járás: [verba, loquendi modus; ausdrück, ausdrucksweise]. Leginkább az igékben vagyon a mérég! Tanult mesterséggel szolegetik elő a gyengén sértő szerelmes szöveket a titultan Cupido nyelvjárását (Pál: NA. 145). Akadémikus szeges munka az idegen nemzetnek nyelve járását, és annak tulajdonát szakaszott úgy magyarosan ejteni (Pál: UE. 361).

sátor-járás. Satorjárás innope: solemnitas tabernaculorum JordC. 235.

szó-járás: forma, modus, stilus loquendi Kr. [ausdrucksweise]. Antonium: Catonae sabadoskodási, hatarsagos szavajarasa MA. A magyar szonac iarasat iol eszebe nem vette volna (Helt: Bibl. I.22). Szuunc iarasa (Born: Préd. 431). Ha pedig szavam járásiban valamit nem szintén helyesen ejtek (Pázm: Kal. a3).

tábor-járás: castrametatio MA. [das abstecken des lagers]. Meg mutattate a tabor iarasaba valo rendtartasi (Helt: Bibl. I. GKat: Titk. 35). Tábor járásakor két elveszett gyékényért fizettünk (MonTME. I.266).

tanc-járás: saltatio; tanzl. Harom oztendeogh ez orzagban zsep öltözet tancz jaras es feuy vygazag [sény vygasag?] teetel sem lattatnek sem hallattateek (ÉrdyC. 102).

tatar-járása: Archilanicum bellum Deesi: Adag. 194. tatarenai tall, verhoebrender feldzug. Az tatároknak kezdetlen jarasok (MargL. 85).

toborzók-járás: tripulatio; das tanzou, hüpfen PPB

ut-járás: iter; weg, gang]. Tanoyttya az atyafyakat az ygassagnak megh firtöztethő wih yarasyban valo nep-eknek ysmertetye JordC. 298).

üti-járás: ∞ (Mad: Evang. 78). Védellemeze ötet üti-járisában (GKat: Titk. 25b).

uton-járás: iter MA. [gang] reise PPB. Ez világi élet, ezac oly, mint az meg szállas, es vton iaras (Bon: Préd. 450. Kár: Bibl. 1.644 MA: Scult. 564). Szántsándékkal tengerbe bagyigálta pénzét: terhnek, és útonjársában tartoztatójának ítélvén lenni (Pázm: Préd. 36). Uton járásunkban (in itinere, unter wegs) letzkénket kérdgyfik-elő (Com: Vest. 61).

zarándok-járás: [peregrinatio; das pilgern, wallfahrt]. Bodogssagus zent Istlwan kyrál gyoropodyk vala yo elköchben, iamborsagban, leelket eeltetween ayotatus ymachagokkal es zarandok yarással (ÉrdyC. 495b). Zarandok yarásban byneimen nem bankotam (VirgC. 6). Szarándok iárs (Helt: Mes. 64. Zvon: Post. 1.84). Szarándoc járíst tegyünc (MÁ: Scult. 76. 923).

zarándokság-járás: ∞ (Helt: Mes. 65).

1. Járát: [facio ut eat; geben lassen, rücken lassen]. Táborát járátá közel az vár mellé, a porkoláboktól az várat kéréte (Tin. 94).

2. Járát: **1)** profectio, itineratio MA. zug, reise PPB. **2)** [propositum; ziel]. Yarattokat nem mondhatom gohoznak (ÉrdyC. 579).

[Szólások]. Meg yelentee ewueky, my yarathan volnanak (ÉrdyC. 445b).

had-járát: [bellum; krieg] (MonOkm. VIII.323).

igaz-járátbeli: non suspectus Kr [redlich, harmlos]. Nem kel őket igaz járátbelieknek ítélni (Pázm: Kal. 637).

Járatlan: iuvius MA. [unwegsam]. Meely foghatatlanok vr istennek yteelety es yaratlanok az ew wtag (ÉrdyC. 574. 67b). Lakozam pwzta földön, yaratlan es zaraz helyen (576). Járatlan ut (Káldi: Bibl. 278). Járatlan ut (Land: Újségits. I.101).

Járdogal, járdogál: ito, ambulatio MA. oft gehen, oft spazieren zeben PPB. Utáma járdogalok: sector C. Járdogallyon az ő mindennapi tisztibe (Born: Préd. 555. Káldi: Bibl. 252. 254. Nögr: IdvK. Előb. 12). Bonus modgyára négy lábón járdogáls (Pös: Válasz. 216. CorpGramm. 325). Meg tölték örömmel, dalolva járdogálnak [igy?] (Fal: BE. 585). A mostani fiatal-rend nem igen baráttya a szertartásnak, fére s hátra járdogál, mint rákok (Fal: NE. 3).

Jargal: **1)** [ito, huc illuc eo; hin und hergehen]. Gyakran üsse nékik (az asszonyoknak) sompálcza hátokat, hogy ök ne jargalyák csak az piaczokat (RMK. II.154). Nagy bővséggel nygan nyilván jargal a bamisság, mindennemű csalárdság (212). Immár szivemben valamit gondolok, (a tékozló) itji azt mondja, annak én szolgálok, itt életemben kedvemen jargalok, semmit nem tartok (265). Mint lakianac, egyenee, igyanac, egy helről masra iargallyanac (Born: Préd. 549). **2)** [equito; reiten]. Reám vlnén téstona megyen raytam és iargal szélel az ő akarattyá szerént (Helt: Mes. 358). Ne iargaly ló-baton, ha akarod, hogy nyakad oda ne szakadgyn (FortSzer. K2b). Hogy ha ez télen jó számit kezd lenni, jó leány, szép s gazdag legénhöz fogz menni, ki veled egygüt nappal fog számkáni, eyel igen nagy szepen te raitad iargahi (L3b). [Vö. NYARGAL].

még-jargal: [equo vehor, equum exerceo, tento; reiten]. Oly igen féltem, az török császár meg ne jargalná szent László lovát (RMK. II.226).

Jargalás: **1)** [discursio, equitatio; streifzug]. Onnat szágduló hocsáta szertartással, Háromszék aljába járnak nagy nyargalással (Tin. 101). Meg akarák mutatni ő módjokat, sivalkedvén futamataták lovokat, nagy szép szertartással jargalásokat (196). **2)** [stipendium; sold]. Senkít meg ne roncatok es

patuart ne tegetee es megeleegégetee tú iargalastokon. contenti estote stipendiis vestris (MünchC. 113b). Stipendia peccati bűnnek jargalasa mors est (RMK. II.156). Forgach Sigmont wram kevana azt, hogy az huz huz penzebeles esnek az rawok jargalassara (LevT. 1.49). Kjs azonj nap olvth valo zerdan kezdetieth az en oztliheudm yarkalassa huz lora, kyre nekem egy penz sem adathoth, yol lehet k. parancholokhya zerenet en kezemből k nehaj yambor zolkaynak [szolgáinak] fizetheth yarkalások (211).

Járható: ambulatio, ambulatorius, meabilis MA. wo man gehen kan, wo man leichtlich durchkommen kan PPB. A Nilus vizét meg-kissebbitetted, a rettenetes tengert járhatóvá tetted (Hall: HHist. 1.49).

[Járjon]

ám-járjon: esto, eat MA. es sei, es gebe also PPB. Úgy szól Luter: az isten törvényének kötelezésétől szabadosok vagyunk. Melanchthon-is azt írja, hogy a törvény nem kötelez, mert azt meg nem tarthatni. De ez ám járjon. Az bizonyos, hogy, ha nem kárbozik a ki törvényellen cselekszik, szintén oly bátorságos menedék vagon a Luteristáknak minden gonosz-ságra, mint-ha törvény, sem vóna (Pázm: LuthV. 113).

hagy-járjon, hagyján. Hagyján, hagygyán: sine fieri Kr. Hadgyán: es mag sein KirBesz. 26. De had iarión az en panaszim (CsomaC. 15). De ezec most hadgyarianac, szollyunc ezac az mai evangeliomrol (Born: Préd. 65). Had iarión most ezéb, az ielen való dologról kel szólni: presentibus rebus consulendum (Deesi: Adag 321). De hadgyaron [igy], batorettyne ni ti ellenetec magunkat (Mon: Apol. 47). Ha ez világ minket öldöz, sőt ha szinté megölis, hadgyán, az Christus ezt eleve megmondta (MÁ: Scult. 629). De hadgyán, tudom, hogy eléggé forrózik etül-is az feied (Zvon: PázmP. 214). De hadgyárjon; ily kellett ennee meglenni (Megy: 3Jaj. II.96). De hadgyán! ha szintün nem lehetek is tied, csak parancsolj, én mindenben lézlek te híved (Thaly: VÉ. II.226).

Járkál: ito, ambulo SI. [herumgehen, hin und her gehen].

Járkálás: obambulatio Kr. (Pázm: KT. 72).

Járó: **1)** ambulator MA. spazierer, pfästertreter PPB. Lásan járó: tardigradus; alá s fel járó: pervagus; mindenütt járó: omnivagus C. Hogy alamsynath kernee azon yaroktvl az templomban: ut peteret elemosynam ab ingredientibus in templum (JordC. 714). Vala egy fő embernek egy szép török ló, mely igen szép és jó iáro vala (Helt: Arith. F4). Jó-járó ló (ErdPorta. 78). Járó [vezetéknev XVI. sz.] (Nyr. IX.365). **2)** meabilis; gangbar PPB. **3)** [vadum; furt]. Azon a vizen keresvén járót, akadtam istennek csudálatos vezérlésével egy pallóra (MonIrók. XXVII.35). Krakócznál is oly járó vagon ha csak tíz-tizenkét püstyöt [?] belévet is, folytában mehet (RákF: Lev. I.386). **4)** Föld alatt való járó, folyosó: cryptopoticus PPB.

[Szólások]. Zent angyalok testeet huz napy yaro földön vyweek az zent sinay beegnek teteyre (ÉrdyC. 672). Harmad napy yaro feld: via trium dierum (JordC. 138). Egy napi iáro földet mikoron iaranac (Hofgr. 263). Egy napi iáro földet idűnec: venerunt iter diei (Helt: UT. 08). Három nap járó föld: spatium itineris trium dierum (MÁ: Bibl. I.28).

bűcsü-járó: [peregrinator, qui in loca sacra migrat; pilger, wallfahrer]. Bűcsü-járó szarándok magyarok (Tam: Szents. 2).

föben-járó: capitalis C. [hochnotpeinlich]. Fwben iáro dolognak itelő biroia: quaesitor C. Halálos, föben-járó: peremptorius; főbe-járó: agitur de capite PPB. Föben járó dolgokrol: de causis criminalibus Ver: Verb. 3. Mit mivelhettek, ba fejetekben-járó peretek vóna (Pázm: Préd. 11). Fejben-

járó dolgokat igazgató hadi bíró: praetor rerum capitalium (Com: Jan. 145). Fejében járó dolognac tantsa: capitale sibi dueat (171. TörtT: II. 354).

határ-járó: mensur C. [földmessenger].

jövő-járó: [praetorius, hospes; passim, gast]. A the hazad vendégszolgató hazaz ocs oda sok ievre iáro vagyon (WinklC. 110). Hovet hidoget, port, eszt szenved a jövő-járó (Pázm: Préd. 85). Szinte Rómábanis sok sídó vagyon; jövő-járó Lutheristákis találkoznak (Pázm: Kal. 666. Hall: III. list. II. 38). A kertet prédállják s tapodgyák a vadak s jövő járók (Szathm: Cent. 214). Sok jövő-járók forognak ottan-ottan szegény főjünkön (Nyr. XI. 29).

kérészt-járó. Keresztjáró nap. dies supplicationum MA. processio-stag PPB.

kötélén-járó: schoenobates C. funambulns, funipens, funirepus MA. MA. seiltänzer PPB. A kötélén járóc avagy kötélén ugráló: funambulones seu funambuli (Com: Jan. 209). Játékosok, kötélén járók (Csomb: Utelir. 98).

ország-járó: vagus PPB. [landstreicher].

táborhely-járó, tábort-járó: metator castrorum, castrametator; földmessenger, fourier im krieg, der das lager absticht PPB.

úton-járó: 1) viator C. MA. peregrinus EhrC. 7. reisender PPB. Kébelet penzuel tele hordozuan bewesget ezegyeuek, aruaknak, vtonyaraknak el oztvanala (EhrC. 7). Nemynemew wton yarotwl zeplóben eseeek az gazda leanya (ÉrdyC. 339). Vton iarokat beuimfogatam (VirgC. 10). Nem árt az fegyuer az vton iáro embernek: absque baculo ne ingreditur (Decsi: Adag. 205). Útonjáró vendége jutot: peregrinus quidam venit ad illum (MA: Bibl. 1286). Mint-ha valamely úton-járó nem akarua tovább' menni, mivel az útmutató kő tovább' nem megyen (Pázm: Préd. c). Itt mints állandó városunk, hanem szarándokok, útonjárók vagyunk (163). Az uton járo (viator) ki lépik az úti költéssel (Com: Vest. 52). Melly eszes úton-járó tölí meg magát borral? (Mad: Evang. 217). Oh, ki helyhezettne engem a pusztában, az utonjáróknak kedves szállásában (Thaly: Adal. 158). 2) Ezt a világot a szent irás, locum peregrinationis, úton-járó helynek nezezi (Pázm: Préd. 85).

zarándok-járó: [peregrinator, qui in loca sacra migrat; pilger, wallfährer] (MA: Scult. 1013).

[Jarogál]

Jarogálás: [vagatio, discursio; das hin-und-her-gehen, umherwandern]. Az sok hadakozás, jarogálás igen megfurasztott (MonTME. III. 143).

Jarogat: deambulo, abambulo MA. hin und her spazieren, herumgehen PPB.

Járt: tritus Kr. [gebalmt, gangbar, ausgetreten]. Járt út: callis, via trita MA. Az yart wtat ol teewoztók (ÉrdyC. 666). Az yarth wton (in trita via) meegyünk, ezak englegy ol meünk (JordC. 161).

idő-járta: [actate protractus; bejährt]. Azt ees hallotta vala, hogy az ew veen es yldó yarta rokonsaga Ersabeth magzatot ordomlót vona fogadny (ÉrdyC. 384).

Járt-a: [itio, itineratio, ambulatio; gang, reise]. Hatra ne telokeneznek azokra, kyeret iartokban elhatanak vala (VirgC. 144). Az irustódice szerotie jártokat a hosszú köntésekben: scribae voluit in stolis ambulare (Helt: UT. M7). Isten megtartatna az ő ihokat oda iartokba (Bern: Evang. 1249). Féllyetek istentől mindenütt: mert házatokban, jártokban, setét, világosban, mindenütt lát titeket (Pázm: Préd. 1009).

[Szólások]. Pulverem pedum lingent, a jártok földét is tsokolgatták (Pázm: Préd. 945). Ezeo pedig letteneo ugunint 18 esztendő jártában (MA: Bibl. 1440). Idő jártában Kr. Idő jártára: progressu sporis MA. Kytewl istennek keel vala yldó yartaban zylethny (ÉrdyC. 532b).

Vneky idő iartaba valamibe haznalhatna (KazC. 89). Jewendő idew yarthaban thamad fel az Marya newew yz leany (ÉrsC. 480b). De jlev jártara latuan predicalny (DomC. 181). De maga idew iartara ez ebyboryon onnat (a templom tetejérföl) le eseeek (CornC. 193). Idő iartába: per tempus (Kár: Bibl. 1636). Idő iartaban: procedente tempore (Ver: Verb. 151). Idő iartaban sokan meg akattanac (Mon: Apol. 269). Údó-jártára néuellyek nemessé lettek (Pázm: Préd. 317). Azért idő jártára, szent Bonifaciust küldé a római papa közülbe (Pázm: Kal. 64). Údó-jártára az római pápa-tőlötis akarának úszni (678). De az kéviantatik, hogy idő-jártában ki-tojdedgen mind-nfwo (533). Időjártában tekiutet léssen reájok (Illy: Préd. 1613).

mind-járt [ungyárt] Kár: Bibl. II. 274. *mingyárt* Vás: CauCat. 74. *mondgyárt* Pázm: Kal. 662. *muogyárt* DecsiG: Préd. 49. e subinde C. confestim, statim, continuo, protinus MA. illico, e vestigio, illicet, actutum; alsbald, geschwind PPB. [sofort, sogleich]. Ozton mindjártan meg akara bizonyosodni (Mon: Irók. III. 54). Mindjártan el bemininek (61. Ozor: Christ. 51. 168. MA: Scult. 500). Azokat ő hallatlanná tévén, mind-jártan el-jár dolgában (Veresm: Lev. 127).

mind-járton: confestim, statim, continuo, protinus MA. illico, e vestigio, illicet, actutum; alsbald, geschwind PPB. [sofort, sogleich]. Ozton mindjártan meg akara bizonyosodni (Mon: Irók. III. 54). Mindjártan el bemininek (61. Ozor: Christ. 51. 168. MA: Scult. 500). Azokat ő hallatlanná tévén, mind-jártan el-jár dolgában (Veresm: Lev. 127).

[Szólások]. Jöjjön akarnelly böles számvető, b á r m i n g y á r t anygali elmével birjon-is, mondgya-el e rövid leczkét (Bíró: Préd. 127).

Jártányi. Jártányi erő: vis incedendi Kr. [kraft zum gehen]. Jártányi ereje sim-en, nem hogy terhet viselhetne (Pázm: Préd. 519). Ha anyi jártányi erőm léssen, követni foglak a világ végéig (Fal: TÉ. 676). Jártányi erőnk sem lesz (Gvad: RP. 116). Jártányi ereje sem volt (Gvad: Kár. 242).

Jártas: spatiosus [meabilis; gangbar, ausgetreten]. Zeles es yartas az wt: lata et spatiosa via est (JordC. 373).

Jártat: facio ut incedat, ambulet Kr. [gehen lassen, leiten]. Kyk ewbenne hyendnek, tezy owket minden sarkuelkowl nyomtatny es yartatny (facit ambulare) nemezak ferkason, do orozlanyon es (EhrC. 147). Tyzes vasakon mezeytelen lablal kezdoo yartatny (ÉrdyC. 168b). Santakath yartacz (WinklC. 280). Thűzet hozattata s meztelen lablal iartata (60) raita (DebrC. 167). Anygal kep-be az Israel népe serege előtt iartata a pusztaba (Helt: Bibl. 163). Az Sinai hegyet mikor meglátá, tábortat az hegy alá jártata (RMK. II. 240). Az meztelent rula nélkül iartattyac (Kár: Bibl. 1526). Az isten igazsága, és irlalmassága a Csim és Balaám útyától távul jártasson (Pázm: Préd. 546). Esm-rem mint jártattia lovát (Zrinyi II. 58). A halált gyorsabban jártatnyák (Illy: Préd. II. 335). Szegény árvaidat sehoban jártassad (Thaly: Adal. 168). A jó irók fellyebb jártatnyák a mag szozett bősüetet, a világ széleire el-hordgyák (Fal: UE. 387).

[Szólások]. Igen jártatja az békességet (MonTME. III. 30). A magyar nemzetet való frigyett igen kezdé jártatni (TörtT. IV. 66). A kevély magasam hordozza nyakát és a szegények fejek felett jártatja szeméit (Fal: BE. 589). Tá-bort jártatni; castra metari Com: Jan. 147. Tábort iartatni vala (CsomaC. 29. RMK. II. 75).

által-jártat: [percutio; durchstossen]. Törét által kezdi az mi sziveinkben jártatni (MA: Scult. 95).

föl-jártat: **1)** [subduco; hinaufführen]. Imét Titus tábornok előbb indíta, Schopon neud hegyre el föl iártata (Cseng: Jer. B). **2)** [peragrare facio; durchwandern lassen]. Angliát, Belgiát-m föl-jártatta vélek (Szal: Krón. 63).

Járu: **1)** accedo MA. hinzugehen, nahen PPB. **u)** Yme anyagok yarvlnak (angeli accesserunt), es zolgálnak vala hűneky (JordC. 363). Ymatsagot tenen, iarula es az nagj sebes tvzet el teryzte (VirgC. 38). Ne engedéd az ű gondolatokot iarulni, hog' fel ne emelkedéne (Szék: Zsolt. 147). **b)** Yarvlnak zent philophez (ÉrdyC. 534b). Hozya yarvlnak az kesertet mont: accedens tentator dixit (JordC. 362). Yarvla hw hozya centurio feyedelem (375). Hozza iarulanak a vakok (WeszprC. 15). O nyi, né yarol en hozzam (PeerC. 251). Azert iaroly hittel vrunc aztalához (Börn: Ének. 101). Hozzá iarulnuc az ő tanitványi: et accesserunt discipuli eius (Helt: UT. G2). Aaron az oltárhoz járulván: Aaron accedens ad altare (MA: Bibl. I.96). Gyakorta iarulunk az Christusnak vaczoraia-hoz (Bat: K'Tud. 157). **c)** Yarvlywnk ew zent kegyelmes yrgalmassaganak zyne eleeben (ÉrdyC. 59). Eleyben yarvla zent Mathenak (542). Eleyben yarvlnak processional (616). Jarul te confesorodnak eleybe (VirgC. 1). Eleiben járolly (Kulcs: Evang. 5). **d)** Yuthween yarulhy eeltyen nemes felscegnek, dragalatus wrnak [felséghez, urhoz] (ÉrdyC. 39). Yarvlywnk azert belyeb hezeedewnkben es lassok (573). Bodogsagos zent Ferenc kűzike iarula (VirgC. 51). Az iobaknak akaratyok oda yarulyon (134). Jarulyone az isteni ismeretere (NagyszC. 1). Hamarsággal járulvan jozagos mielkevdetevkrevl jozagos mielkevdetevkre (DomC. 11). Juppiter es Mars, az hidegségöt, mikoron az tőszes iegiben ala iarulnak, meg erhetik (KBécs. 1572. Ev2). De mostan immár az pogan nepeknek közibe iarulne, hogy meg erhuc miképpen ielentetec meg Christus az poganoknac (Tel: Evang. L183). Leg először az deakitudomanyrul a kösségec uselesere iarultam: initio sicuti plerique studio ad rem publicam latus sum (Decsi: SallC. 3). Hától iarlulan illett az ruháiánc peremét (Kár: Bibl. III.9). Barom modra az mi tálcinc főlibe ne mondassunc iarulni (Zvon: Post. 1557). Eszre vevék némellyeket, a kik próbálták keresztül menni rajta, de valahányan azon járuláuak . . . (NótfM. 5). Az orvosok, a kik egynehány bírások előtt járulának, nagyon szaporiták a tolyongást (8). Járulj ide ehhez a tyukhoz (56). A kik a mi útunkon járulának (13). **2)** [accedo, addo; binzukommen, binzugefügt werden]. A nemzeshoz járul az alkotás, mellyel a mag az élő testnek tagjaivá és részeivé leszen és formálódik (ACsere: Enc. 141).

[Szólások]. Mely vetec mind az által a ioszagos czelekedet-be közzeib iarulnala: quod tamen vitium propius virtutem erat (Decsi: SallC. 9). Oly erőssegűnc vagyon azert it, mely ezec igen közel iarol az mostani fel vet dolgunkhoz (EszT: IzAny. 77). Oly 'dologban tantoroghat, mely az tudománc agazatihoz leg közelyeb iarolt (88).

[be-járu]

bejárulható: [conferens, pertinens, aliquid momenti habens; einfluss habend, von einfluss]. Nem egy tsillagzás alatt szület tettek-e ezek? Ha az égi tsillagzásnak az ember születésébe léjárulható valamely titkos ereje vagyon (DEmb: GE. 85).

elő-járu: prodeo C. procedo, accedo MB. herfürgehen PPB. [herbeikommen]. Előve yarvlnak a ezalados embernek ew zolgay: accedentes servi (ÉrdyC. 128b). Zent Myhal archangyal nagy tyűtőssegeel előve yarvlnak (484b). Eleue iarula az angal (BodC. 34). Eleue iarola az ziz Maria (32). Ezokaert elő ne iarulyon, hogy kenyeret áldozzéc az vrnac: non accedet offerre panes deo suo (Helt: Bibl. I.JJi). Elő iarul-

lítóe és meg állítóe az hegy alatt (Kár: Bibl. I.161). Előjárulítóe az hegyhez (MA: Bibl. I.160). Egy szolga az másic után előjárulnac (MA: Scult. 611). Kedveletes tavaszi napok járóluc osztán elő (KLécs. 1645. 35).

föl-járu: [ascendo; hinaufgehen, emporsteigen]. Parachola es ewneky, hogy föl yarvlna (ÉrdyC. 360). Följárulunc az kaponya helyére (MA: Scult. 442. Nyr. VI.360).

hátra-járu: [redeo; zurückgehen]. Mercurius akarattia szerinth hátra iarol (KBécs. 1572. D5).

hozza-járu: accedo C. MedLat. 10. Com: Vest. 117. [zugehen, hinzukommen]. Hozza iarula ez pokloshoz (VirgC. 100).

hozzajáruulás: [accessio; das hinzugehen, nahen]. Kel zent Tamásnak peldái zereit ilhözitenket zereitőnk illetehsőnköl vagi hozzáia iarulasonkal (DebrC. 36).

hozzajáruhatatlan: inaccessibilis Kr. [unzugänglich]. Mellyek (kősziklák) közzül sokan hozzá járulhatatlanok: quorum multi inaccessi (Com: Jan. 16). Hozzáia járulhatatlan kősziklák (46. Zvon: Post. I.894). Hozzá-járuhatatlan az isten a bűnösök-től (Sárp: Noe. 59). Hozzájárulhatatlan vilagosságban lakozik (GKat: Titk. 313).

[hozzajáru]

hozzajáruultság. Hozzá járultságból való: accidentalis (Megy: Bayle. 5).

ki-járu: [exeo; hervorkommen]. Ógad magadat, hog' te zaldol ki ne iarolnuc tartalmas bezedec (VitkC. 42).

őszve-járu: [convenio; übereinstimmen]. Az istennek megengedésével őszve járul az istemek czelekedete (Apati: Vend. 246).

Járulás: accessio MA. zugaug PPB. Jarulasa vagyon embernek istenhez (CornC. 82). Bátoróság útát nyit az istenhez való járuláshoz (Pázm: KT. 99). Jakob egy laytorját látá, melly járulást ada menyekbe (Mad: Evang. 373).

Járuolat: accessio MA. zugaug PPB. Az imadság elmenee istenhez való iarulatta (GuaryC. 52). Gyakorta zerez evnekyk bemenetet es iarulatot Cristushoz (CornC. 315).

Járvány, járovány: **1)** morbus epidemicus, endemius Kr. [epidemie, seuche]. Az isten oltotta belenk az szaporodásra való természetet, és senki ennek forró-iarouánnya ellen nem állhat (Zvon: PázmI. 85). **2)** [migrans; wandernd]. Járovány, izekben állott betegség: arthritis (Com: Jan. 58).

JÁROM: jugum MA. joeh PPB. Járomba fogom: subjugo MA. Alaztattac lézneec baltmadnac iarma ala: sub jugo potentiae tuae (BécsiC. 19). Vegétec fel en iarmamat tñ reiatoc (MüncC. 34). Az edős vrnk jarmat vonziok (DebrC. 16). Két borius vñd, mellyec iáromba nem vóltanac (121). Felele az ócker: Egy emberke lackic itt kezel, az fog be szinettlen a iáromba, és esztene vagyon, aual gyakia az ódalimat (Helt: Mes. 358. 359). Szánt vala, és tizenket iárom ókör vala ő előtte: aravit in duodecim jugis boum (Kár: Bibl. I.326). Az mely jarmot es terhet az erős ókör el nem hordozhat (Prág: Serk. 368). A tulok, ki a jarmot nem szokta (Szok: Bals. 126). A ceremonias törvény igája es járma kézírás (MHeg: TOSzl. 109). Tudgynk peniglen, hogy minden embertől járom, tésola jo ki nem sül (SzBodó: SöDies. B4). Fele más igában vonnyák itt a jarmot veled (Czegl: MM. 97). A pogány járma vas járom es nehez iga (Báth: Tromb. 8). Elmém attól távül járt, nem abban az járomban (Hall: Paizs. Előb. 8). Vas-járom (Tof: Zsolt. 571).

[Szólások]. Egy járomb a fogottak, egy híronn pendültek, egy gyékényen árulóok (SzD: MVir. 118).

[Közmondások]. Jaj annak a háznak, hol telén bikáknak jarmot nyakába vethet (Kisv: Adag. 104).

Járombeli: subjugis; aus joch gespannt, zug-j. Járombeli ökök (Mel: SzJán 234).

Jármatlan: injngis MA. was noch nicht unter das joch kommen ist PPB.

Jármos, jármás: jugatorius C. subjugalis, subjugis MA. des jochs gewohnt, was man unter das joch tut PPB. Jármos ökök (Radv: Csál. II.370). Jármás ökök (MONTME II.341). Jármás, rabotás ökök (EnyF: MSz. 168). Ötödru jármos tulok (BékF: Lev. I.252).

JÁSPIS: jaspis C. Jaspis színű: jaspideus C. Az nömös es dragalatos iaspis neuő kv (ÉrsC. 521). Kalkán, jaspis nyelű (Radv: Csál II.183. Illy: Kat. 28).

JÁSZOL (*taszolban* Pél: Bibl. 87. *jászol* Hall: Paizs. 114. *gyászoly* Helt: Mes. 162. 325): mandra C. praesepe, praesepeium MA. praesepe, caula Otr: OrigHung. I.431. krippe PPB. Óreg barom érda nem lezen a iazoloban: non erit armentum in praesepeibus (BécsiC. 274). Fekete ötet a iazolba, mert nem uala ő neki hel (MüncH. 110). Hő barnara flöl vethwe, vyve az yazolban es gongyat vyselee (JordC. 562). Poztolban tukara hvtet es helyheztete yazolba (522). Ki ueno ő tyat az iazolbol (DebrC. 338). Heltötete az iazolba: reclinavit eum in praesepe (TihC. 31). Jazolba fekev gyermek (CornC. 78). A szent tetemel illesed az pyatikban a gyászolokat (Helt: Mes. 325). Az barmoc iaszla ő báltóie lón (Börn: Ének. 31). A hol ninchene ökre, fües ot a jászol: nbi non sunt boves, praesepe vacuum est (SalMark D5). Hogy az öker az ő vranac gyaszlát meg ismeri (Dáv: VDisp. 137). Az szunár ösméri az ő uránac jászlát: cognovit asinus praesepe domini sui (MA: Bibl. II. 3). Az oekör meg ösmerte az ő vrat, es az szamar az ő vranac yaszlát (ÉszT: IgAny. 58). Kösd a summás válass-tételnek jászlához, tanullya-meg ott ni vagyon (Pös: Válasz. 171). Jászol és széna tartó saraglya (Com: Ján. 78). Az oktalan állatok nem csak istalókat, hanem jászolokat-ís úgy eszközüil néli engedték (Csúzi: Síp. 586).

Jászoló: praesepe, praesepeium MA. krippe PPB. Az yazolba heltötethy (PozC. 33). Az zoros yazolban syrankozwan erwtelen (43). Szarándoe járást tegyűne Christusunknac jászlájához (MA: Seult. 76).

Jászloeska (MA: Seult. 63).

Jászolka: parvum praesepe Kr. (Pázm: Préd. 118). Űdvótónk jászolkája (EszT: BSz. 4).

Jászolos: stabularius. Masod napon veen ketli penzt es adaa az yazolosnak (Jord. 562).

JÁT: azon egy nevi, druszu SzD [namensvetter]. Nincs ezek közt jüttya, a kinek baráttya has hizlaló Bacchus (Fdv: Dies. 25).

JÁTÉK: ludus, ludibrium, gesticulatio C. lusus MA. spiel PPB. Ifak egészéglét való játék: juvenalia; játékra való: lusorius C. Hissagos játékokat el tanoztas (VitC. 63). Vygagos yatekokat tenneenek (ÉrdyC. 337). Hagyaa, hogy az yatekoknak helyesen rókezteneek be egy kamoraban (594). Le yloenek önyy es ynyya es flölkelesnek yateokra (JordC. 68). Iflak mertekletes bözedel, etkel es itallal, almal, itékal (DebrC. 239). Nylon es yatekok meg nyerto (CzechC. 43). Lovagló játékok üttek, lovas rendi játék (MA: SB. 28). Gyermeki játékokkal (erupundis) jászolozván (Com: Jan. 44). Kúszkódó játékokban gyakorlotta magát (Bilog: Corn. 87).

(Szólások) Megfordúlt a játék, több a vak a hantál, többet nyom egy lator kutban tiz jámbornál (Fal: Vers. 912). Véle tanácskozzál, véle végözz, úgy rakogasd olojbe szüdekidat, mintha azonnak magu süjt hasznát keresnél és bár elhited magaddat, téed légszen a játék (Fal: UE. 379). A ki tovább futand, a játékot el vesztá (Com: Jan. 210).

alak-játék: praestigiae C. histrionica MA. gaukelei, schau- und komödiantenspiel PPB.

álm-játék: [somnia; traum, träumerij. Nem álm játék, Arténi! nem: ébren vagyunk (Fal: Const. 818).

egér-játék: [spiel mit der maus]. Egér játékra asítózó maeska (Matkó: Bókák. 355).

gyermek-játék: 1) [lusus infantium, ludus; kinderspiel]. Némellyek mindent egyvelesleg gyermek játéknak tartanak (Fal: UE. 427). 2) erupundia C. [spielzeug].

karika-játék: lusus orbiculorum; scheinbe-spiel PPB. 401.

kártya-játék: lusus chartiflorum Kr. [kartenspiel] (Vajda: Kriszt. II.420. Kr).

koeka-játék: alea, astragalismus PP. Com: Orb. 274. brettspiel, würfelspiel PPB.

kopja-játék: hastiludium; remspiel Com: Orb. 277.

lapta-játék: [pilae lusus, pila; ballspiel] (Apoll. 12. Com: Orb. 272). Cardinal Hugó pedig az egész világot egy laptajátékhoz hasonlította (Csúzi: Síp. 150).

ostábla-játék. Ostábla játék, koczka játék: ludus aleae Com: Orb. 274. [brettspiel].

öröm-játék: comoedia Com: Orb. 267. [lustspiel].

pálya-játék: [certamen; wettstreit]. A felserdült dáma olvasgítja a vitéz úrfiaknak diadalmait a hamarja-futás, az öklelés, a lovaglás, vagy más egyéb pályajátékban (Fal: NA. 199).

vitéz-játék: [ludus castrensis; soldatenspiel] (Bethl: Élet. 168).

vörfölye-játék: astragalismus MA. [würfelspiel].

Játéki: [lusorius; spiel-]. Pő hadi vezérré választatik, az szerenese játéki laptájának nevezi (MA: SB. 54).

Játékol: [ludifico; verhöhnen, verspotten]. Orczel vtettek, intekoltatek es binesnek mondatek (WeszprC. 80).

még-játékol: ∞ Vrvukat bolondnak itelen meg iatekola s Pilatushoz vizza küdle (DebrC. 75). Az hő testet elragagynac es meg iatekollice es meg egössűc (TelC. 178).

mégjátékolás: [ludificatio; das spotten, hohn]. Zennede vroak ez vton sok meg iatekolásokat, meneteseket (WeszprC. 65).

Játékos: 1) histrio, gesticulator C. ludio, histrio, agyrta MA. schauspieler, gaukler, komödiant PPB. Egy ez vylaghy chwff jatekos kezdé magaat hanny az predicacion (ÉrdyC. 95). Kötölen járóc, szemény vesztöc és a több körljáróc, szöllyel bujdosó játékos vándoroc (Com: Jan. 209). Az országot járó játékos avagy szem fény vesztö alakos: gesticulator seu agyrta (210). 2) ludiceo, ludius, securilis C. [komödiantenhafi, scherzhafi, spiel-]. El merültes torkos es iatekos gletyekben (Börn: Préd. 402). Az májonnak természetü igen játékos, mit mástul lat azt művelü, olyan okos (Tin. 265). Jatekos feleletire Daniél János deaknac rónüdeden meg felelec (Mon: Apol. 438). Tanétt az pápis negyven napi böytnee játékos és képmutatos voltarl (Zvon: Post. I.473). Játékos öklelet Olympiaban (MA: Seult. 1084). Szabadságával együtt szemét el-vestöc, és végre játékos bolondot csinálának belöle (Pázm: Préd. 349). Sok ártatlanokat külbömböz, es másoknak játékos, de nekik ludalos hán-vívással, szörnyé-képen mészároltattak föl egynással (374). Ének az bizonyásának erejét, az ő módgya-szerént, játékoson megmutassa Luther Marton (Pázm: Kal. 691). Játékos hazugság Bal: Csák. 142). A májóm nem tsak játékos, hanem igen gonosz maró állat (Misk. VKert. 200). Jatekos kert (SzCsomb:

Utleir. 166). Játékos moudások: allusiones (Com: Jan. 187). Játékos szollásoc (203). Játékos avagy tréfás dolgokról: de ludicris (208). Az oroszlanu ha jollakott, játékos, jo kedvű (ACsere: Enc. 205). Játékos ember [tréfás] (Pós: Igazs. 433). Játékossan moudotta (Teleki: Fl.Él. 67). Játékos ének: carmen musicum (Ily: Préd. I.298). Játékos beszéde, esitalan tréfája (Lad: ÚjSegíts. II.773). Adiglan azért, a mint engedte játékos, nyughatatlan paripája, helyben maradt (Fal: TÉ. 638). A játékos tsalárdságot az egyűgnyű szűnek fundamentomára építi (Eal: UE. 370). A játékos nyelv kedvet gerjeszt (404).

alakkal-játékos: pantomimus. Az farsangosoc, alackal játékosoc és az tréfás játéku bolondoskodoc soc mulatságokat tesznc vala: multas agebant pantomini comoedias et ludos histriones (Prág: Serk. 202. MF).

fő-játékos: archimimus C.

táska-játékos: taschenspieler Com: Orb. 269.

verfelyős-játékos: [aleator; würfelspieler] MA: SB. 122.

JÁTSZ-IK (*radzic* Born: Préd. 687. 549. *jádzik* MA: SB. 53. 36. Lad: ÚjSegíts. I.377. Czegl: Dág. Előb. 11. Ily: Préd. I. 323. *jádeczani* Pázm: Kal. 669. *jádzsik* László: Petr. 56): ludo, obludo C. spielen PPB. Verfelyét iáczum, tsűddel iáczum: astragalizo C. Capne newew varasban mykoron nemymemew germek yacikuala sok germekuel Nulterim newew vyznek partyan, magat nem onan, essek az mely vyzbe (EhrC. 160). Guido lathan az wezyan yaczny atyokfyaaat Nywardos germőköt, monda ewneky (ÉrdyC. 501b). Más ember veszedelméuel iádzol ám: de alieno Indis corio (Decsi: Adag. 98). Ne iádzal ingyodual: canius jamor (188). Párdútzokkal játsznak (Rim: Ének. 278. Zrínyi I.9).

[Szólások]. K o t z k á t, k á r t y á t i á d z o t t á l e (Vás: CanCat. 224). A kiket halálra itfellek, és tömlőtzben tartanak, nem tsak akkor kinlődnak, mikor vagdaltatnak; hanem, ha kotzkát vagy kártyát jádszanak-is, szűnetlen gyötrődnek (Pázm: Préd. 29). Piquetet jádzottunk mi ketten: wir beide spielten piquet (KirBesz. 10). Az kisgyermekok laptat iátnac vala (Sztár: Athan. 43). A kerengő ördög szem-békötöt játszik vélek, hogy ne lássák a veszedelmet (Fal: NU. 254). Le-vetőt jádzván vélek a szerentse előbbi tényes állapotok haldoklóba vala (287). Ú t ö t s k a p ó t játszani laptával: *datatim ludere PPI. Mínt a kis praczko a nag farkassal, szinte vg iaczuak (Mel: SzJán. 87). A kegyes rendben folyamló beszéd nyertessen játszik a szivekkel (Fal: UE. 371).

[Közmondások]. A ki ebbel játszik, bot legyen kezében (SzD: MVír. 93).

elői-játszik: praeludo MA. vorherspielen, einen versuch tun PPB.

előljátszás: praelusio, praelodium MA. vorherspiel, eingang, versuchspiel PPB.

fői-játsz: [lusu perdo; verspielen]. Meg ita anagy fel iaczotta marhaiat (Tel: Evang. I.353). Az ideigvalón, az örökéke valót fel ne játszd, el ne veszessed (MA: Senlt. 33).

ki-játsz-om: perludo PPBI.

mög-játsz: deludo, decipio, fallo SL [täuschen, hintergehen]. Ilyen szókkal jáczotta-meg (Hall: Paizs. 2). Ha a sokaság meg nyomná, a történet meg játszaná az okosságot, mégis ment maradnál a gyalázó satyráktul (Fal: NA. 224). Nincs könnyebb, mint egy valóban jámbor embert megjátszani, vagy csalni (Fal: UE. 487). A kik nyilván igazán bálnak az emberekkel, kedvesek; de gyakorta megjátszattak (477).

[Szólások]. Az ki fel tézsen, mégis kel iádzani (Decsi: Adag. 144). A mit fel-tettem, majd meg is jádzom (Matkó: BCsák. 344).

Játszás: ludus, lusus, lusio MA. spiel, das spielen PPB. (Zrínyi II.110). Játékos szollásoc, vélo jádzásoc: allusiones (Com: Jan. 203).

álorca-játszás: [praestigiae, ludicra; gankelai, maskerade]. Álorcza-játszás, alakozás (Megy: Bayle. 504).

golyóbis-játszás: (Bal: CsIsk. 104).

kártya-játszás: lusus chartiflorum Kr. [kartenspiel] (Pázm: Préd. 992). Nuncios és Tytus kártya jádzásához látnak (Gyöngy: Char. 322).

kocka-játszás: aleatoria MA. astragalus PPBI. würfelspiel PPB. Vagyon német kártya koczka iaczásban (Görcs: Mátý. 60. Pázm: Préd. 1127).

lapta-játszás: sphaeromachia C. [ballspiel]. Lapta jádzás (PP: PaxA. 624).

teke-játszás: [ludus conorum; kegelspiel] (Hall: HHist. II.269).

Játszat: [ludificor; täuschen]. Sok képzelések jádzattayák szememet (Könyi: HRom. 146).

Játszi: jocosus, scurrilis, vauus, jocularis, jovialis, festivus SI. [spielend, scherzend, scherzhaft, heiter]. Jeles játszi ember: *festivum et lepidum caput PPBI. Jádzi, pro játékos, h. e. jocosus, ludibundus, a jádzik ludit Otr: OrigHung. II.220. Az ollyan fő rendek az ő tzifra kastélyokban pedig a jádzi bolondok körül kedvekre élnek (Misk: VKert. 341). És tsak valami laszontalan vagy jádzi, és álló álló dolognak-is itélheti (Nagyari: Orth. 191). Jádzi ember vala (Kem: Élet. 48). Kelevészt töre az akkori fő lovászmesternek jádzi bolondjával (86). Jádzi fabulás képezésekkel, nem merészlek bébocsátkozni (Csúzi: Síp. 98). Játszi nyájasság: faceta afabilitas (Csúzi: Síp. 244. 303. Csúzi: Tromb. 180. Kr).

Játsziság: [ludus, jocus; spielerei, scherz]. Játsziság és ratio nélkül valo dolog (GKat: Titk. 37. 350).

Játszó: lusor C. MA. spieler PPB. Kártyákat adnak a jádzoknak (Ily: Préd. II.356). Az okos játszó nem vet ollyas kártyát, a melyre lesben vagyon társa, hanem annak helyébe azt, a mit ingyen sem reménylett volna (Fal: UE. 373).

kocka-játszó: aleator Kr. [würfelspieler] (Prág: Serk. 646. Kr).

kocka-kártya-játszó (MA: Tan. 1269).

komédia-játszó: histrio Ily: Préd. II.85. [schauspieler, komödiant] (GKat: Válts. I.248. PP: PaxA. 563).

lapta-játszó. Lapta-játszó hely: sphaeristerium MA. ein ort, wo man ballen spielet PPB.

Játszod-ik: colludo C. ludo lusito MA. spielen, kurzweilen PPB. Játczodva: collusorie C. Kic iacodnac mennc mardariban: qui in avibus caeli ludunt (BécsiC. 104). A varos úcay beteloc lanoockal ő vcaibus iacodockal: plateae civitatis compleuntur puellis ludentibus in plateis ejus (304). Hugi het leaniok mezitelen iacodznanak a klastromnak kertebe (DehrC. 224). El lyak vala az aldot germeket zent Margyt azzout jarhodny (MargL. 208). Mynd megh mewetek awagh iaczodwan őteth karomyak vala (WinkC. 197). Iaczodo es mulato napokat hirdetnc vala (Born: Préd. 573). Gyűrűit ada a Jancula kezében, bogy anal iaczodnéc (Helt: Krón. 82). Enel iadzodnac a gyermekek vgyan az szayokban (Mel: Herb. 60). Mikor az héyac futosnak az eghen és iádzodnac, tiszta vđót iegyez (Cis. G4). Iatczodgyál vele: lude cum eo (Kár: Bibl. I.671). Látá játszodni az ő feleségével: vidit eum jocantem cum uxore sua (MA: Bibl. I.23). Eleget jáczodtál immár én velem (Ladányi: Decr. 18). Maga játszodott veszedelmével (Zrínyi II.33). Hogy

játszodjunk (kártyát, BtHl: Élet. 33.). Csak játszodnak hatalmas eszésszárral (Monlrók. VIII. 111). Hogy a bűnökben kedvesen játszodgyanak (Illy: Préd. 1101). Játszodnac fogadás-oknac meg-szegésével (Tyuk: Józ. 47). Nem tudom, micsoda nagy elmék tanúta játszodgyék itt (Telc: PL.É. 43). Játszodni, az az parázniálkodni (Bod: Lex. 110).

Játszodás: [lusus; spiel]. Jácszodás nézés (MA: SB. 9).

Játszoddogál: [lusito; spielen]. Jadszoddogalva szókdétsel (Misk: VKert. 160).

Játszodoz-ik, játszadoz-ik: [lusito, colludo, perludo C. sft spielen PPB [eine weile spielen]. Elől játszodozom; pracludo; játszodozó; ludibundus C. Edgyt játszodozom; colludo Com: Vest. 123. Ewrlwnek yaezodozwan (exultant lusibus), vygdnak apynak, orgona zonak (ÉrdyC. 99). Naponkeed gyeyerködöm, yaezodozwan ew elotte (159). Jacodoznan az ő hegydöyökkel es kytornayocokkal (TelC. 171). Iatzodozni akarna a feleségével (Helt: Krón. 54). Három gyermekdöl koss ál vala az vt melet, iatzodozuán egy mással (Helt: Mes. 206). Oda vitete a Sansonot, hog iaezodoznee előltőe (Szék: Krón. 26). Szántalan őrdögöket láta, kik az körül jadszodoznak vala (Pázm: Kal. 190). Gyermeki játceokkal játszodozván (Com: Jan. 14). Az gyermekkéket szoktáe bérnáhi iaezodozván (Zvon: Post. 1173). A lopok, játszodozok, részegesek (Illy: Préd. II. 276). Kőnyű az elmének tündér képzésekkel játszodozni (Fal: UE. 374).

Játszodozás: [lusio, ludus MA kurzweil, spielwerk, zeitvertreib PPB. Gyönyörűséggel, játszodozisképen, vitte isten végbe a világ teremtését (Pázm: Préd. 110).

Játszodtat: [játszodtatá meg? Pethő: Krón. 272]: ludificor MA. vespotten, bétring PPB. Így neha hadnac, neha bekessege kededelmeuel iaezotatya vala az Albínust; ita belli modo, modo pacis mora consulum ludificari (Deesi: Sall. 32. Káldi: Bibl. 327). Szent Hieronymus idejében voltanne némelyce, az kie gyermekeskedéssel játzotattáe és ezutóttáe az istent (MA: Tan. 1269).

még-játszodtat: eludo, deludificor C. deludo, ilhudo MA. auslachen, vespotten PPB. zu schanden machen, täuschen. Semmi exceptiót és fogást nem talál, mellyel még játzotattassa és erőtlenné tégye az mi bizonyágunkat (Pázm: Kal. 602). Me ne játzotattasson e világ és az ő rövid düesége (Pázm: KY. 70). Szereneséshnek ne hídgy sokat, mert ő téged megjátzodtat (MA: SB. 84). Meg lassatoc, hogy testi gondolkodás ebben meg ne iaezotattasson (Zvon: Osiand. 41). Így akard meg iaezotatni, téuylíteni, és kábitani az együgyű kősséget? (Bal: Csik. 250). Megjátzodtatott bennünket a gonosz szerentsó (Halt: III. Ist. III. 265). Minden ellenségnék reá való ítését megjátzodtatya (Mad: Evang. 395).

mégjátzodtatás: [lusio, delusio MA. siffung, vespottung, auslachtung PPB. Boczát az ur reuoc meg iaezotatásnac hathato erejét, hogy hídgyenece hazagságunc és meg íteltesse (Zvon: Post. 1573). Ezt az iszonyu nyomoruságot, es ez világnac főnéudo meg iatzotattásit meg prophetála (EszT: IgAny. 129).

Jatszodtatás: ludificatio MA. spott, bétring PPB. Cavillatio: patvarkodás, tsúfólás, játszodtatás, meg-guzogolás PPB. Csinahaly, játzotatás: illusio, compositum crimen, praeváriatorum Ver. Verh. Szót. 5. A mi érzékenségnéknek játzotatása vagon az ur vascorájában (Pázm: Kal. 710). Meg mutattam a Kalandum, miut kellyen az igaz esulákat megválasztani az őrdögi játzotatásoktul (Pázm: LuthV. 77).

JAV, JAVA (?) Iau epidromis C. Iau, Iava: epidromis MA. Iau, Iava MA. PP. PPB. Epidromis: kótel, kire az Ha-

lot kóte, Iav MA. Epidromis: Kótel, kire az az Hátot kóte, Iav, Iava, vadászhaló kótele MA. Epidromis: Háló széle kótele, Iau MA. MA. (Vö. Szarvas: A Régi Magyar Nyelv Szótára 12).

1. JÁVOR (Jávor PPB.): urus vel rupicapra (?) MA. alces; wilder büffel, gense [?] elendtier PPB. elendtier KirBesz. 158. Erdő-bika, jáhor: urus; uvar, szamar szabás vad állat: alces PPB. Jávor-szaj: lorum arborum PP. Ez coronás hegyekben és erdőkben Erdély környül találhi külemb külemb feleso vadakat: serényes őkröket: vad louakat iau(o)rokak, dan vadakat, beleueket; esmet külemb külemb fele madarakat: vad pauikat, egyes solymokat etc. (Helt: Krón. 6b). Ez a barom, melyet meg iyetece: őker, őz, bial, jánor (Helt: Bibl. I. Rrr3). Az jánor szí is igen jó, ha az lassúra kóted (Cis. O3).

2. JÁVOR, JUHAR, IHAR. Javorfa: acer C. acer major, platanus germanica MA. aloribaum, massholderbaum PPB. Meta vadit ad silvam, ad arborem ilhor 1251 (Weuzel VII. 328). Arbor jávor (VIII. 123).

fodor-jávor. Fodor jávor vagy juhárfa [így]: acer; alor Met: Herb. 19. Fodor jávor-fa: platanus crispa MA. krauser massholderbaum PPB.

[JÁZMIN] JÁZSMIN (Jesemin Ljpp: PKert. I. 100. Jesamin 103. 104). Jásmín virág: apuraria, zambachum; jasmin PPB. Jesemin virág: gelsaminum Ljpp: PKert. I. 100. Vannak más spányór ieszminok is (103). Indiai iesamin (104).

JÉG (egh: glacies Kár: Bibl. 1646. gyeg Helt: Krón. 2. 117. 196b. a gyegen 66): glacies, gelu, gelicidium C. eis PPB. Urnac jegi es hauny (glacies domini) iol mongatoc vrnac (BécsiC. 132). Cristal kő, ki volt clezteb jég (GuaryC. 21). Mykoron az veghen fvtoson, alna zakada (ÉrdyC. 525). A yeg a tűzben meg nem maradhat (TelC. 81). Az yegeknek zörgessök (SándC. 38). Tőiben nagy iégh léson (Cis. E2). Utoe legyen olly sikamlo, miut az jég (MA: Bibl. V. 17). Sik jég (Tyuk: Józ. 162). Jég hátán (Thaly: VÉ. 1143).

Szólások]. Melly állatús el-ölvadó sikamlo jégén épült (DÉMB: GE. 36). Az urának dolgok s lelki állapotok sikos jégén jár, töb kisdő kisdörtet seregi őket, hogy-sem azokat, kik alatsonyabb renden vannak (Fal: NE. 69). Valaki az aszszonny-álat szarúnac hiszen, az a gyegre fondálla a házát (Helt: Mes. 403). Mert nem biszíte, hogy az igen luzat ezimátoe (Bom: Ének. 388). Látodé, miut ültett et a nagy szűle, a romai antiehrístus, az gyegre lennetee (Dáv: Vall. Eo3). Jégre vizzik szerelmemet, elolvastják hiv tűzemet, szerenesémet iryglyik (Amade: Vers. 55).

Jegel: jéggel kever v fagyat Kr. Hogyha- az Dumát nem jegelnék és nem őzenék, az török nagy rablásokat tette (TörtT. VII. 117. Gör: KártS. IV. 284).

Jegolés. Kevés török lévén benne, mikor ellenség nem ment is alá, az árka jegelős is alig győzték (Monlrók. XXIII. 111).

Jeges: glacialis C. MA. eisicht, voll eis PPB. Az yege vyzbo mezyetelen fvtameek (ÉrdyC. 501). Telies vala jeges vize (VirgC. 119). Jeges deor esső nem bant meg táborba (Petki: Vrt. 6. Zinyi 1120). Miut viz jeges zájja, hogy partot szegatja, eis is ölyttottam (Bom: Rím. 25).

Jegesit: glacio C. MA. eis machen PPB.

Jegesül: Jacier Nom. 2 11

Jégi: glaciás Kr. eis. Jégi patkó: dentata, muricata solea PP.

JEGÉNYE (Jegénye) UjMMúz. VII. 167. Jégénye C. I. opulus alba MA. trane, weisse tanne, fichte PPB. Jégénye C.

abies legnyo faragó áts: abietarius C. Arbor que ygnemfi [jgy?] appellatur 1170 (Weizel VIII.273). Jegénye, arbor 1295 (Czinár). Arbor vulgo jegénye vocata 1361 (Békek István oklevele). **2)** Jegényewfa: platanus 1499 (ÚjMűz. VII.467). Super arborem platani jegényefa dicti 1386 (Nyr. XVI.124). Jegénye [jgy], lucis fényfá: abies; tannenbaum Nom. 82.

fekete-jegénye. Populus nigra: fekete jegnye, kiből lezdn az populeum ír (Beythe: Nom. 7).

JEGY (jegy? Cis. L2. meg köll redzeninc? Zvon: Post 1 585): **1)** signum, specimen, nota C. signaculum, vestigium MA. zeichen, merkmal PPB. Négy szögű jegy: tessera C. Meta progreditur super jegfi 1224 (Weizel VI.424). Jogyhatár, duoa quercus in terra Cheren 1300 (Czinár). Zent keresztnek jegynel magat yegezen, megnyta az mysalt (JlnC. 6). Batron folyo neky, es ez legen te neked yegyed (52). Menuen az azony az ysteny sebeknek yegyuel ekesewit labakhoz (112). A kirali arañ estapot ki noyta kezénel, kiuel kegelmessegnek iége mutatticuala: signum clementiae (BécsiC. 65). Atta nala o iegét: dedit signum (MünchC. 65). Jegyeket tezők, kyket soha földön nem lattanak: signa faciam (JordC. 74). Akarwik te thwled yegyet latny, awagy czodat: volumus a te signum videre (391). Yegyeketh adok menyben: edam prodigia in caelo srum (711). Szent keresztnek jegyeet voté ev reá (DomC. 67). Az aldas kórözth veetesnek iegenel lezdn (SándorC. 4). Bekessegnek iegere chel kyrál ayandokozta Bola kyralt (MargL. 27). Nagj kegelmessegnek iegie vristentől, hagi . . (DebrC. 125). Menniei iegiel mutatun meg (198). Ervől isten niluan valo iegeket adot vala (327). Akki ftet elarua, iegőth ada nekik (615). Myuden capitulumnak awagy rezenek chmyereth awag yegyet elel vettem (WeszprC. 121). Yegőt vessetők ty homloktokra (ÉrdyC. 507b). Myemew yegyőkön ysmertetyk emberben az ygaz bölchessegh (517). Meue yrgalmakat, vegőkét, chodakat teott (545). Kyknak erőssegők yvagan ehoda dolgokat zerezny es yegyőkét teny (557b). Werödeth my ydwősegőnknek zerehmenek yegyere nekőnk adad (CzechC. 21). Zent keresztnek iegiet rea votuen meg alda wtet (VirgC. 45). Az farkas niluan valo iegiokel fogada mind ezeket be telyesytény (55). Ez ilyen beketeleseneg kenelsegnek iegie (90). Az w kemnyanak iegieyt meg mutatya (120). Az zeretetnee iegét kevania lathnia (NagyszC. 5). Minemő iegőkőből esmerhetne megh ebőrr (TihC. 13). Nagy sok ieieket mond az orwos meg gyogywlasomra, de maga een az iegyekkel halok meg (Pesti: Fab. 82). Az őrdög is telhet chodakat, iegyeket is (Helt: Bibl. I.c). Vőne a kőuet, es jegyül fel tőue: tulit lapidem et erexit in titulum (I.N3). Akarunk iegiet latni te tőled: volumus a te signum videre (Fél: Bibl. 20). Az corona es az istap az kirali biradalomnak iegie (Fél: Tau. 421). Az vitezeknek trombitanal adnak iegiet, hagi' kőszüllienek az indulasra (520). Iegye hogy mayd vege leszen ni orszagnuknac (Born: Ének. 131). Kezében giermeket ei fel vette vala, szent kereszt iegenel meg iegizte vala (Istv: Volt. 15). Nap fenie nélkül, pociet iegenekul semmi lezdn alattia (Mel: Ének. 12). Isten az ő ieger-tinec megmőrösítésére adgya jegyül az kőnyűlmetelkedést (MA: Bibl. I.13). Mutató jegye az istenhöz való szerotetnee, hogy ha az ember ez világac szidalmát békével szenvedheti (MA: Scult. 132). Meg jobbulasoknak bizonyos jegyét adgyak (Szár: Cat. K4). A sacramentumtől, szent jegyektől elirtya (Com: Jan. 126). Az halálos betegeségeknek jegye: moribundorum symptoma (211). A bűnnek legkissebb jegyét, vagy makuláját vagy esetét nem szenved (Illy: Préd. I.442). **2)** [desponsatio; verlobung]. Minék utánna bé ilt vőna mind Görög mind Bolgárországának királyi székébe, ő is jegyről, lazasságról kezdett eszmélkedni (Fal: TÉ. 680).

[Szólások]. Jegybe adom; despondeo, desponso MA. A mely forgács arany lánczot feleségemnek jegybe adtam volt

avval szabados legyen (Rady: Osal. III.344). Jegyben van vele: est sponsa v. sponsus Kr. (A főtival) immar iegibe vala (DebrC. 28). Iegben vala eggő fűrfival: viro desponsata erat (Sylv: Újt). 80). Mikor az leinző fűrfival vagyon iegyben: si puellam virginem desponderit vir (Kár: Bibl. I.179). Érsek-Újvár jegyben vagy on, minden órában mienk lesz (RákP: Lov I.125).

bak-jegy: [capricornus; steinbock (am himmel)] (Misc: Progn. 21).

bika-jegy: [taurus; stier (am himmel)]. Adott isten egy fiaeskát holdfogya és újság között a bika-jegy alatt reggeli 8 és 9 óra között (1760 Hazánk I.371).

égi-jegy: signum caeleste, astrum MA. himmelszeichen PPB. Tsillagokból álló égi jegy: astrum; gestirn Com: Vest. 120. Capricornus: eegbeli iegy. Égbeli jeghez való: sideralis C. Drága menyezeteket szánt vala a palotának, kiben minden egbeli iegyek es a forgo czillagoknak kepei ki faragna vőlnának (Helt: Krón. 168b). Az éghi jegyektől meg ne rettegyetec, kiktől az poganoec meg jyednee (FortSzer. 5).

kigyós-jegy: [serpentarius, égi jegy] (Misc: Progn. 21).

or-jegy: conopseum [vorhang]. Kétéer čapa ő nákat, es elmőtnő ő fűiet es elűeű ő or iegét az ozlopokrol es belé takara ő tēstēneec tőrsőkét (BécsiC. 38). Ime ő or iegé, kiben vlnala ő rézēsēségében (39). Ő or iegét, mēllēt ő elűdtuala, ada elűlédēneec ki rékēzētēsérē (46).

próba-jegy: [specimen, documentum; probe, kennzeichen]. Az ő isteni mindenható voltának proba jegyét akarja mutatni (MA: Scult. 166).

úti-jegy: gruma MA. wegzeichen [am] kreuzweg PPB.

vizontó-jegy: [wassermann] (Misc: Progn. 21).

Jegybéli: 1) [sponsa; verlobt]. Jegybéli mátká (Thaly: VÉ. II.394). **2)** dotalíns Kr. [braut, hochzeits-]. A görög király legszebb hajójába iltette országokat érő jegybéli ajándékkal (Fal: TÉ. 718).

Jegyécske: sigillum C. notula; kleines merkmal, gerüges zeichen PPB. Szókat meg-választo, el-metsző jegyetskék (Com: Jan. 159).

Jegyēs: **1)** signatus, notatus MA. gezeichnet PPB. Semmi jegyes hatart nem tőttene: nullam metalem distinctionem facientes (Ver: Verb. 151). A seb, melynek a jegyes belye kékség: cunus signum livor est (Com: Jan. 70). Sítéssel jegyes a jobbik pofája (Gyöngy: KJ. 9). **2)** desponsatus, sponsus, sponsa MA. verlobet, brant und bräutigam PPB. Jdwez leg zent lelekek jegyesē (PeerC. 169). Vőlgehen es az jegyesek: sponsus et sponsa (JordC. 434). Meg gyvlada az menyeyi jeges zerehmenben (MargL. 19). Kynek mykoron volna a nemesseeges jegese gevrek hazarnak leyanya (16). Attia jegket iegze neki (TihC. 20). Mezytolen matkakat es iegyeseket keuan (VirgC. 123). Az őrk iegős auag zerető (NagyszC. 9). **3)** conjux [elvehálfte]. Ne akary feehny Mariat jegyősewl hozyd venny: conjugem tuam accipere (ÉrdyC. 39b). Jacob zve iosephet, mariauk iegyeseet (CornC. 6). El be szalla iegyeseuel egy istalloba (Born: Ének. 10). Atyád is akarja, hogy légy én jegyesem, ez napságtul fogva asszony-feleségem (RMK. II.33).

[Jegyēsit, el-jegyēsit]

el-jegyēsítés: [desponsatio; verlobung]. Eljegyēsítés, el-livtősítés (MA: Scult. 949).

Jegyēsőség: [sponsae status; brautstaud]. Yegyēsőségmek meltosaga, mert Maria valaztateek az nagy meltosagra hogy ew lenne az menyey kyrálnak jegyese (ÉrdyC. 493b).

[Jegyésül]

Jegyésülés: [desponsatio; verlobung]. Vala ky zysesseget akar tartany ynez keel hozyaa, hogy chak Christushoz jegyew-sewleesnek okaert tegye (ÉrdyC. 170b).

Jegyöz (jedzöm MA. *jedzie* MA: Bibl. V.2. *tezetetik* VirgC. 120. *iechi* Mel: SzJán. 392. *tezettenek* Kom: SzPál. 29): **1)** signo, noto, denoto, insignio MA signo; zeichnen Com: Vest. 114. zeichnen, bezeichnen PPB alájajegyözom: subsigno C. Zent keresztnek jegyuel magat yegeztem, megnyta az mysalt (EhrC. 6). Vram, te zimeznek vilaga mi raytonk iégezven vaçon (DöbrC. 18. KulcsC. 5). **2)** nota MA. [annoto; aufzeichnen, aufschreiben]. Doctor uram is jegyzett holmi sziverösitö electuariumokat, az is igen kevése megyen, vétesse meg azt is (LevT. II. 258). **3)** significo MA. bezeichnen, anzeigen PPB [bedeuten]. Az ados yegez az engedelmesseget: oblatio figurat oboedientiam (EhrC. 48). Mit iégeze az alom: quid significaret somnium (BécsiC. 74). Kyrkón jegyeztetlnek mynd ez nepek (ÉrdyC. 28). Az harmad mondörgezen iezetetik cristus konyu (VirgC. 120). Az kwynen valo hytel elmenek kwynyw voltat jegyzi (134). Testbe lenni, auagy test szerént élni mind egyet jegyez szent Pálnál (Helt: UT 47). Mely dolog által más dolog iedzette: quae sunt per allegoriam dicta (B55). Jehova, allando es magatul leuó istent iegoz (Fél: Tan. 22). Az nap besoge iechi itt az isten tuzes haragiat (Mel: SzJán. 392). Amaz tiz szaruac iegyzie az tiz kiraliokat (415). Az czupa fekete szem erőtlent iegyez (Cis. N3). Az köszikla jegyzi vala Christum (MA: Bibl. 164). Az sido szo mind knfár tisztátalan aszszonyi állatot jegyez (307). Mit jegyez az, hogy ő pap az Melchisedeknek rendi szerint? Nem azt jelenté, hogy (MA: Scnt. 918). A régi szentek az anyaszentegyházat értik a fájdalommal szülö aszszonyon, a meloen sütt napon világi láboruságok jegyeztetnek (Pázm: Préd. 279). Igy bezegz künyű ki foselni a sz. irásból, ha azt jegyzik a szók, a mit akarunk (Pázm: LuthV. 460) Vallyon mit jegyez a Quasi a te Vulgataban? (Matkó: BCsik. 384). Magokban nincsen az istennek kogyelme, hanem jedzik azt (Udy: Dáv. 84). **1)** [desponso; verloben]. Myert istene vagy, nyes ev neuben tegedet ev neky jegyeznek (DomC. 217). Kristusnak jegöztem magamat (DöbrC. 27). Az ő neki jegözöt zejldötelen zűz (51). Hoz zent Josefnek iegoztetneiek Maria (99). Mykoron Maria Jesusnak anyya volna Josefnek jegözetwen (JordC. 357). Ituzassagra yegezsek wrnak (ÉrdyC. 650). Jegöst iegze neki hazassagra (TihC. 20). Attya éneky iegosth iegze (KazC. 71). Mykoron Maria iezetetet volna Josefnek (Pesti: NTest. 2). Sz. Pal az lineket egy feernek iegoztetö, az Christusnak (Fél: Tan. 468). Ha az leányt maganae nem jegyzi: si spreverit filiam (MA: Bibl. 167).

be-jegyöz: refero in commentarium, inscribo, adnoto Sf. [eintragen, aufzeichnen]. Kynek byzonsaga bel vagon yegezwen XII. Benedek papanak el wegezöt bullaya zerent (ÉrdyC. 21b).

el-jegyöz: **1)** designo MA [bezeichnen]. Egy csillagot szoktanak magoknak eljegyezni, hogy annak forgása után igazgatván hajójokat, sok örvényeket elkerülhetnének (TitkRösz. 144). **2)** despondeo, desponso C. verloben PP. Ezen zűzet el iegoztetnek mongiak (Fél: Tan. 14). El iedzettefion az ő amia: cum esset desponsata mater eius (Fél: Bibl. I). Ha az diesdséget czélül illegosztetted: addig illezed azt is, a mig eljegyztetted! (Thaly: Adal. 1149b). A roménység mindent eljegyez magának, azonban a szeréntsé nem fog kezét vele (Fal: UE. 464).

eljegyzés: **1)** designatio MA **2)** desponsatio MA verlobung PPB.

föl-jegyöz: refero in commentarium PPB. [aufzeichnen]. Az te laystromodban följedzed minden én inségetet (MA: Bibl.

V.26). A szent könyvekből meg tetezik az istennek szava, mert inkább mindenüknek elein tel vagon jegyezve, ki írta ezeket (Pázm: Kal. 465).

föl-jegyzés: [relatio; aufzeichnung]. Az első följedzes: protocollum MA.

ki-jegyöz: exsigno C enoto, obsigno MA. [bezeichnen, auszeichnen]. Ky wagy ysten kezewel kygyezyetethwen (PozsC. 45). Aaron elmenén az ő kezékből, ki iedze törekel: quas cum ille accepisset, formavit opere fusorio (Helt: Bibl. I Rr3). Lata az chaldeusoknak képeket ki iegyezue cinobriummal: vidit imagines chaldaeorum expressas coloribus (Kár: Bibl. II.129).

kijegyzés: **1)** [relatio, enarratio; aufzeichnung]. Ki notalas, rövideden valo ki igzes: protocollum C. **2)** [expressio; darstellung]. Reeghen valo abrazathnak ky yegezesse embery zemeelben (ÉrdyC. 541b).

környül-jegyöz: circumsigno C.

lő-jegyöz: [noto; bezeichnen, angeben]. A lejedzett hely (Matkó: BCsik. 31).

még-jegyöz: **1)** signo, designo, noto C. persigno, insignio MA. zeichnen, bezeichnen PPB. Jegözdmög abelt: nota locum (BécsiC. 8). A követ megiegezen: signantes lapidem (MünchC. 70). Ez menyéi királnak pecezyuel meg iezet ember az fedldevn teknek (VirgC. 35). Magat meg iedze zent keresztnek iegozul (63). Megjegy vala evket zent keresztnek jogyuel (DomC. 121). Az meg iedzet helyen am meg allanae (Bori: Ének. 556). Az pecezettel meg iegyztetett sár (Kár: Bibl. I. 536). **2)** noto C. [annoto, refero; bemerken, aufzeichnen]. Az nagy cronicanak wgy vagon meg yegezwen (ÉrdyC. 519b). Ezt-is jegyözök meg: notandum est (Ver: Verb. 197). Niluan tanittate az z. irasban, az mint Agostonis meg iedzötö (Zvon: Osiand. 12). Ez rendi az rövideden meg iratot articulusoknak, mellyec Christus meg testesülesenee 1313. eztendeiben iedzettenec meg (86). **3)** [noto; tadeln]. Hogy senki ebben ötet meg ne jegyezö, utána veti az evangelista, hogy vruuk roá tekinte és szereté ötet (Pázm: Kal. 762). Az Marcellus palingeniüs is az romai papat meg iedzi ebben, hogy Luthert meg gözöni akarja nem elegendö okokkal hanem vassal (Zvon: Osiand. 76). **1)** despondeo [verloben]. Jarula ő atfához, es a leant fianac kere hazas tarsul, es ő attia erre layolva zokas zerent meg iegoze ötet (NádC. 402). Megh jegyözettek tyeket Kristusnak: despondi vos Christo (ÉrdyC. 149).

mégjegyzhető. Megjegyezhető-képpen: notabiliter C. megjegyzendő: notabilis C.

mégjegyzés: notatio, designatio, consignatio C. MA. bezeichnung, aufzeichnung PPB.

Jegyözhető: notabilis MA. [bemerkbar, merkwürdig PPB]. Hogy varrasoc ne legyenec jegyezhető: ne suturae notabiles sint (Com: Jan. 98).

[Jegyözget]

lő-jegyözget: annoto, refero; aufzeichnen, angeben]. A hibakat mind ide lejegyezgetni alkónak lenni nem itelem (Gkat: Titk. 1097).

Jegyzés, jegyözés: **1)** signatio MA. asteriscus C. [bezeichnung]. **2)** annotamentum C. [anmerkung]. A mely jegyözésmet nemely rövid feleletekkel akart erőtelenedeni, avagy sommivé tenni (Megy: SzAÖr. 97). **3)** indicium, untiatio; andeutung, meldung; anzeigung PPB. Itth be teleek az reghi igzezes (WinklC. 171). Fifele ellen mondasrwl ottan yecezyesth kell thenny jelentést tenni, be kell jelenteni (LevT. 1299). Az igek azok jelzési, mik az elmében vannak (Hly: Préd. II.235). **1)** significatia C. significatio MA. [bedeutung]. Minden ighe

anag tulaidon iezezen vetetik, anag nem (RMNy. H.41). Zent pal ezen ighet ugyan ezen iegezseben vezi (uo.) Az fű kérdés it, hogy ha az Christus azon iegezseben mondatatike istennek, mint az attia? (Fél: Tan. 29). Ez iegezseben vetetik az pokolnak neue, hog (257). Eze törtentene el reitit dolgoknac iegezseben: per allegoriam (Mon: Apol. 299).

1. Jegyzet: **1)** signum nota, signatura SI. [zeichen]. Keet teerdre teerdeplwen (imádkozniuk) annak jegzetera, hogy ő felsege legyen festnek es leelknek wra es kyrafa (ÉrsC. 541). **2)** [significatio; bedeutung]. Gondolja vala ez ziz ez aldozathnak ieğgyetith, anag ieğzoseet (NagyiszC. 365).

[2. Jegyzet]

el-jegyzet: [despondere facio; verloben lassen]. Kiadui kezét, magát el-jegyzetui (SzD: MVir. 12).

Jegyző: **1)** [signans; bezeichnend]. Sz. Pal az kőrmőmeltekedest neuezi spiragisnac, azaz ieğiző peezetnek (Fél: Tan. 407). Az vasarnapi iedző bōthi D (KCsepr. 1626. A. **2)** significativus C. [bedeutend, bedeutungsvoll]. Jegyzőbben: consignativus C. Minden igitt azon dolog iedző igittel jelenthessűk ki (Helt: Bibl. 1c3). Az ám az allegoria az titoc, el reitit dolgoknac ieczōie (Mon: Apol. 299). Ha a ti nyelvetec által bizonyos jegyző szót nem tésztec, mimōdon érthetic meg mit szōltoc? nisi manifestum sermonem dederitis, quomodo scietur id quid dicitur? (MA: Bibl. IV.161).

óra-jegyző. Óra-jegyző szerszám, árnyék óra: horoscopus PPI.

út-jegyző: mérő, föld-mérték; gruma PPBI. [wegzeichnen].

Jegyzős: [significativus; bedeutungsvoll]. A székelyek sok tsűfos és mi tōlōnk értetlen szōkval-is élnek ugyan, de az nyett igen ékesekkel es jegyzősōkval-is (CorpGramm. 329).

Jegyzőség: [significantia; bedeutung]. Az Elohim nevek jegyzősége kibőftűzetik ezekben az igékben (GKat: Titk. 19).

JEL (*gyel* Moulrók. III.49. *gyelentete* Helt: Bibl. IV.3. meg *gyelenec* Cc3): signum, insigne, character, nota, specimen MA. insigne, character C. signaculum NémGl. 132. zeichen PPB. Mikorth Judas yelth ada az sidoknac (SándorC. 4). Vram tegh velem joban ielth (PeerC. 183). Mykor el kezdy az few, az az mykor yelt aad, wy egyenek (LányiC. 315). Ky ewtet el arwita wala, yelt ada neky (ÉrsC. 90. CsomaC. 28). Éjjeli jelek [jelszavuk] Isten, szent Mihályi vala (Tin. 348). Miezoda legyen es draga szent jelhen; . . . ne nez azert ember czac az kilső ielyre (Born: Ének. 102). Iel [égi jegy] (KGal. 1582. P). Soc czudákat jeleket czelekedtene (MA: Scult. 247). Az szent kereszt jelével meg jegyezzék magokat (Pázm: Kal. 361). Nem jól adatik valamely dolognak esmértető jeléjül, a mit addig meg nem esmérhetünk, valamig nem esmérjük azt a mit az jelen fel akarunk keresni (569). Jelek lésznek a napban, és hóldban, és tsillagokban (Pázm: Préd. A). Győzedelem jelēnc itélyéc: palmarium putent (Com: Jan. 156). Jel, jegy, mellyel az őnmōn magok felekezeti ő magokat megismérik (182). Ha kegyetlenség szívēben jelt nem tenne, talán keresztjén köztis legnagyobb lenne (Zrinyi I.35). Nagy égi jelek látszanak (Czezl: MM. 28). Hogy kinekinek jó jele legyen iűdösségéről (Ily: Préd. I.4). Ellenmondással se szin, se jelét nem adgya különbözō értelmének (Fal: UE. 389). Mihelyt fellépett állására, jel adatott, harsogtak a trombiták (Fal: TÉ. 637).

ég-jel: [signum in caelo; lümmelszeichen, zeichen des tierkreises]. A tizenkét ég jelek (Com: Jan. 8).

ismertető-jel: signum distinctivum, characteristicum Kr. [kennzeichen] (Zvon: Post. I.334. Kr).

köröszet-jel: [signum crucis; zeichen des kreuzes]. Hogy minden ellenség füsson keresztjelre, es minden tisztesség szállyon körösztyénre (Zrinyi H.66).

köz-jel: pignus [pfand] Ha ki te tōled kölēsōn kér, köz-jelt avagy zalagot kívány (Com: Jan. 190).

próba-jel: [specimen, documentum; probe, kennzeichen]. Az ő bölcseségēnc szép próba jelét adta (MA: Scult. 161).

Jelén (*jellen* GyöngyC. 45. Helt: UT. h8): **1)** [in aperto palam; offenbar, offenkundig]. Yelennagyon, hogy az nezet allatot meg akartad uenni: patet (EhrC. 122). Az es ielēn vagōn mēlet Achior bezēllēt, az es tudnan vagōn mēlet neki parancōtal iōni: nec hoc latet (BécsiC. 34). **2)** praesto MA. Com: Vest. 142. gegenwärtig, zugegen PPB. Jelen vagyok: adsum; jelen nem vagyok: desum C. Mykoron senky jelen nem volna: addeset (EhrC. 67). Ielēn uala amap: instabat dies (BécsiC. 53). Teghied yelōvalud lasson (WinklC. 262). Mynd az sok nep, kyk oth yelen valanak: omnis turba, qui simul aderat (JordC. 615). Yelen valanak yro notariosols, kyk myndden zawaat lewelben yryaak (ÉrdyC. 514). Legi ielēn halalōmnak oraian (ThewrC. 183). Bizonyal hidiētec, hogy én ielēn leszec, minden űgyetekben hogy én ielēn leszec (Helt: Canc. 5). Mind az haromnac ielēn kel lenni (Born: Evang. III.638). Az mi attiankifianak el tukaritasaban szōksek ielēn lenni (Fél: Tan. 512). Ha feleltre való beszēd ielēn vadnac, szōllj: si habes quod loquaris, loquere (Kár: Bibl. 1532). Ha ielēn látnac az veszedelem fiat (Mon: Apol. 453). Az cserēben adot joszagot, ha meg jelen vagyon (si restat) tartozik szōrin nekie vissza adni (Ver: Verb. 137). Midōn az aratás jelen van (Com: Jan. 74). **3)** [praesens; gegenwärtig]. Minden képek es fōrnak öly meg határozattak es zimboralatlanok, hogy midōn egy allatot előielēntenek, mast ielēnne nem tehēnek (Lép: Tük. III.203).

Jelēnnen: **1)** manifeste EhrC. 54. MünchC. 73. [offenbar, öffentlich]. Frater Rufen yelēnen ezebeuewue, hogy ewtet az gonoz ellēnc meg czaltauolna (EhrC. 54). Zegyenly ky mentet yelēnnen: pudet [eum] exire in publicum (110). Kezde predicalni, ug hog immar ielēnnen a varosba be nem mehetne (MünchC. 73). **2)** maxime [praecipue; besonders, speziell]. Yelēnnen ha valaky (maxime si quis) az lyuatalban nem lakozniak (EhrC. 109). Bezedekett baratoknak, yelēnnen kewzewnsēges gowlekesnek mongyauala (116). Meū ki ielēnnen azoc ellen (contra eos praecipue), kie megváltac en vrasagomat (BécsiC. 12). Kit tennie tiztesege nem agya vala, ielēnnen [azert, mert onan tamadot (VirgC. 70). Neked akarok zolgalnom es ielēnnen neketh zolnom (GyöngyC. 69). Ielēnnen Lazarnak fel thamazasaert a nep megen vala vtanna (WinklC. 137). **3)** [praesto; zugegen]. Az vygaztalo zent anygalok yelēnnen valanak (ÉrdyC. 562b). Valaky myssen yelēnnen leend (649) Kyk hwtet wadolyak, yelēnnen legyenek: in conspectu babeat (JordC. 790). Azt erdōmly, hogy az Xps [Christus] halalōnak ideien yelēnnen leszen (ÉrsC. 24). Legottan yelōmēn lōnc az kölēsōndōc, intuen őtet meg fizetni (TelC. 86). **4)** [praesens, modo; gegenwärtig, jetzt]. Yelēnnen walo wylagh egy leleknak arwyaban nem meltotathatyk (ÉrsC. 269b. CzechC. 15).

Jelēn-való: **1)** [publicus; offenbar]. Mire ezik a' ielēnualo būnōs mūnellkēdētbelleckel?: quare cum publicanis manducatur? (MünclC. 29). **2)** praesens, praesentaneus, instans C. gegenwärtig PPB. Meeltan olvassa anya zent egyhaaz ez yelēn való epistolaat (ÉrdyC. 567). Eleg az yelēn való napnak hō gonosaga: sufficit diei malitia sua (JordC. 372). Ira az w fiaynak ielēn waloknac es iōnēndōknek (VirgC. 101). Ez yelēn walo elēthnek wtanna nywgodalmath engegy (ThewrC. 130). Szabadoban meg engōmēth myndōn gonosagokotwl, el mwltaktwl, yelōn waloktwl es yōwendōktwl (CzechC. 37). Ez ielēn való vilag: hoc saeculum (Fél: Bibl. 19). Az remēnc nem czak

ismendő lokat veszen, hanem jelen volokat is (Fél: Tan. 292). Ez ráitunk jelen való télnék kezdethi, inkább hausa es esső leszén, hogi nem mint fogalob (KBécs. 1572. Do). Lo űl, resz-kétuén az jelen való tel miatt (Kár: Bibl. 1453). Jelen való élet (Pázm: KT. 4). Jelen valónak írják az isten kegyelmét, a melyet te csak kétfelkelvő próphétálsz (Működ: BCsák. 323). Jelenvaló es következőzendő jok (Ily: Préd. 143).

Jelén-volt-a: [praesentia; gegenwart] Vrlaudus vr ewrewe bodog Ferezeneze kyanantus jelenvoltan (EhrC. 37) Királd azzant megakarintu nomoreitani en ielén voltoban: me praesento (BécsiC. 64). Semyt nem lelveén nywel bnyhethneek hűket az nepnek jelen voltaerth: propter populum (JordC. 718). Tabat Béla kyal az ev zyz leanyathoz mene kyalrho azzonak jelen volthara auagy elvette (MargL. 29). Gyövényergövdnen isteni felsögnék ielén voltaban (DomC. 130). Vezén vala vizaz-tabast ev tyanak jelen voltaban (CornC. 25). Azok meg vadnak jruuu ni opevletovnkre, kyket tvevtenek az apostoloknak es az nepeknek ielénvoltokra (11). Hogy mindenek ő zyksegogben erwyok az the yrgalmassagodnak jelen voltat (ThewrC. 42). Testéne jelen volta: praesentia corporis (Helt: UT. 28). Az sátorban az isten az ő jelen való voltánac látható ielét mutattya (Kár: Bibl. 1379). Kiknek megbűntetésére szűkség űlygyunknak jelenvaló volta (ÉrdOrszgy. 1572).

Jelén-ik: appareo, compareo, adsum, praesto sum SI [erscheinen, sich zeigen]. Hogy ystennel azonkopen zoluala, nykunt sach baratyual, nykunt alab yelenyk: patet (EhrC. 8) Ielénéne zozatoc: apparuerunt voces (BécsiC. 73. 88). Valobizon méltomak ieléném veisegne: sanctitate quidem dignus apparebo (92). Ekössogel törtentet testé ielenec mendenestől fogva vorene (VítK. 88). Ielének neky menből auyal bathoróttan őtet (WinkC. 159). Fel tanadoth vr isten eos ielőth Simonnak (275). Kerdezy ezyllagnak ydeyn, ky hwnekyk yelent didicit tempus stellae, quae apparuit eis (JordC. 359). Ky hw neky yeleneek az eghő bokorbol: qui visus fuerat ei in rubo (729). Ev almban zent Margyt azzon teky yeleneek (MargL. 174) Myndenkoron ez keges atya viznak jelenyk vala (DomC. 127). Az auyal is pisztoroknac eijel ielennen (Born: Ének. 11). A régi ködök és felhők, melyekben szokott vala isten jelenni, eloszlottak (Pázm: Préd. 99). Hogy mennyégben és a földön jellenyk: diésősgesen (Ily: Préd. 143). Kerde, ky vonauak az istenek, ky owneky yelentnek vona (ÉrdyC. 186). Neky yeleneek istennek auyala (528). Az en kyüel ielőth kysdedsgömel nem gondolal (KazC. 98). Yelenne syethnek az wlek: adesso festinant tempora (KulesC. 285).

föl-jelénik: appareo Káldi: Bibl. Cant. 6:4 Kr. [erscheinen].

ki-jelénik: [patetio, manifestum fio; sich offenbaren, offenbar werden]. Az tyoc itelet napan ki yelénic (DobrC. 363). Zelos földnek ő feneke ki jeleniuek: apparuerunt fundamenta orbis terrarum (DobrC. 35) Es ez ki ieléniuek mi zomók előtt: et innotescat coram oculis nostris (150). Minden szörzése meg-táborodék, mert ahuksága mind kijelénik (RMK. II.225). Imhol azért Simon Magus ahuksága hol ielenic ki (Mon: Apol. 348). Teli nudiossoget írér szedes laboruud, mely gyakorlat ki ielenik az előin KBártfa 1583. Dv) Hogy az ő szivekne gonossága mindinkáb kijelennyé (MA: Seult. 95). Az isteni hatalmasságnak vastagító erőssége ebbőlis nyilván ki jelenhetik (Pázm: Kal. 52).

kijelénés: [manifestatio; offenbarung] Wr ki ielenés: eiphanis (Born: Préd. 81. Born: Euaug. 12). Az ouaug-óhonnak ki ielenés of erő, hog meeg az pokolnak kapni sem alhatnak elone (Fél: Tan. 290). Szakadással, és meg-hasodással leszén az ő ki-jelénés (Pázm: Kal. 63).

még-jelénik: appareo U. compareo MA. erscheinen, offenbar sein PPB. Nagy ter towlden meg yelenyk kewueknek zewr-

ew romlása: apparat (EhrC. 54). Danielne e titk latat niat nyel megieleue: revolatum est (BécsiC. 121). Yeleneek meg istennek zent auyala az ew mestereenek (ÉrdyC. 337b). Cristus zent Cosmanak meg yeleneek (545b) Ysten jelenek megh ny atyanak: deus visus est patri nostro (JordC. 726). Ew vele meg ielentok az dyezősogben (VirzC. 145). Ő hausa, hog nekik meg ielénik: manifestatur (DobrC. 49). Meg yelenek földnek feneky: revelata sunt [fundamenta orbis terrarum (KulesC. 29). Almban megieleunek neki: in somnis paruit ei (Fél: Bibl. 2). Meg ielenem amnac látásban: in visione apparebo ei (Kár: Bibl. 1130). Megieleuek néktec az urnac diézősége (MA: Bibl. 196). Christus mongya, hogy az vtolso földbe ielenem meg (Vás: CanCat. 466). Ha 'az nyedet esiklandó nyál meg-jelent, egyél (Com: Jan. 172).

mégjelénés: revelatio, apparitio MA. offenbarung, erscheinung PPB (MA: Seult. 119).

megjelénét: ∞ Vtalem en diézősogemet en megieleuotemne napiban: in diebus ostentationis meae (BécsiC. 79). Sant Thamas megieleuete (MünchC. 7). Vilagot (alkottól) pogameneac megieleuete (ad revelationem gentium) es diézősoget te nepednec Irlneec (111). Azonkopen lelettesetek ty es Cristusnak megh yelentykoron: quum Christus revelabitur (JordC. 844).

[Jelénéd-ik]

ki-jelénédik: [appareo, manifestus fio; offenbar werden]. Nyugszic a te bínd, míg ki nem ielénődic (Born: Préd. 270). Leg vilagosban ielénődöt ki az mi az okossagac keptelen vala (284).

Jelénés: apparitio C. visio, visum MA. revelatio Helt. UT. Aa4. phantasma Fél: Bibl. 63. MA. erscheinung, gesicht PPB. [offenbarung]. Dichesegehes zentli yelenee, kywel the neköl walazotho zyz negwen napigh yeleneek (PozsC. 28). Ördögi vasz, szem-fenesztes és jelenés volt az (Gyarm: Fel. 210). Jövendőhne vala nem isteni ihlésből, jelenésből (Com: Jan. 130). Egy meghölt embernek árnyéka es ielenésó iyetséget es remlést szerezhet (Láp: PTTük. 1229).

Jelénét: visum, apparitio Kr. [offenbarung, erscheinung]. Oh azoknak kyk ezac remensegben es nyal[ys]sagnak yelentyben (in apparentia conversationis) zozzetest magoknac ewrewe-nee (EhrC. 110). Scent michal ielenete (MünchC. 5). Niue ol reitec, ki megem esmertetic es ielenetre ne ielőyn: non in palum veniat (126). Nagy sok yelenteek, koroknak, beteglek-nek vizgatzasa leezen vala ott a helyen az zent zyznek erdeime nyat (ÉrdyC. 341). Ystony yelentből meone haza (624b). Isteni ielőndéből a belső Indyaba mene (DobrC. 42). A lelök konzen-vedesnek ideien lattia az isteni ielőndötök (63). Meg esmeruen isteni ielőndéből, hogi ki mulando volna (120). Vest zent Da mancos sok isteny jelen-tevket es vilagosytsasokat (Domt. 129). Emlékozietek ő cüdirol, kiket tőt ő ielenetit es ő zaurak itéletit (DobrC. 185). KulesC. 254). Teegyen velen yelentethi yoban: fac mecum signum in bonum (108).

[Jelénetés]

Jelénetésőség: [apparitio; erscheinung]. Hatod tyztesseeghe (sz. Katalinnak) mondatyk bodog yelentesseeghe (mert halála után megjelent az ő confessorinak) (ÉrdyC. 283).

Jelenget: indico indentidem, significo subinde, ostento MA. immerfort anzeigen, eius über das anderemal anzeigen PPB. Ez bezas-kelet gyakorlati yelengetyualt (EhrC. 119). Kezde Iesus teleneztni (corpis ostendit) ő tanóttainiac (MünchC. 44) My wysgot yelengiez így (peregrina inferi) ny tyelenkben (JordC. 767). Ky emnekem ezokethi yelengethi vala: qui mihi haec ostendebat (928). Kilső dolgoc által, láthatatlan dolgokat ielengethie (Mon: KépT. 104). Sokszor ilyen a te kívánságod is, mollyot ily mulatsón jelengetsz (Pázm: KT. 314). Tudatlansá-

godat jelengedet azzal (Mtkk: BCsák. 123). Meg-érzi ennek az ígának nehézségét, és azt minden alkalmatosságokkal jelengeti (Hall: Paizs. 29). A hatyu hangos éneklésével jelengeti halálát (Nán: SzűT. 347).

még-jelengtet: ∞ Mynd megh yelenghetee (marrat) hwnegy. myt tet vona wr ysten (JordC. 49). Mykeppen meeg reghen annak elette meg yelenghetee vala ewneky mondwan (ÉrdyC. 371).

Jelenség (Christusnak két *jelenségét*? Tel: Evang. II. 51): signum, oraculum, omen, apparitio, portentum, argumentum MA. omen C. zeichen, vorzeichen, weissagung PPB. Kihoztat te népedet Egiptomnac földéből erős kezben es földi jelenségében: in signis (BécsiC. 100). Akarouc te földel ielesneget latnunc: volumus a te signum videre (MünchC. 36). Hög meüből ielesneget mutatna nekie: signum (44). Szeretetek sok ielesnéghit méltó uoltal et ueuny (ThewrC. 183). Adal teged feleeknek yelesnegeth: dedisti metuentibus te significationem (KulcsC. 142). Jelensége vala látorsaganak (SomaC. 28). Az hamis profeták mag ielesnégheteket es czudakat tisznek (Sylv: UT. 139). Nag ielesnégheteczek fel az memorszagban (II.147). Asszony hogy viselne, jelensége vala (RMK. II.36). Meeg az balalnak jelenségeis gyakorta meg czalliac az embernek iteletit (Fél: Tan. 490). Az isten az teremtet állatokrais az ő diesőségének jelenségét rejányomta (MA: Bibl. Előb. 1). Ez az jelensége: hoc est signum rei (L51). Az bánatnac semmi jelenségét ne mutassátoc (196). Amak jelensége, hogy magokat marhájokkal-eggyütt Kristus birodalma-alá vetik, királyi ajándékokat mutatának (Pázm: Préd. 190). A ki testi indulati-ellen nem verdődik, hanem ezek folyásinak botsátkozik, bizonyos jelenségét adgya, hogy lelki-élet nélkül vagyon (162). Méltán azt kívánnyuk hogy ily nagy dolgokban csak kardéra ne beszéllyenek valami jelenségét annak, hogy Lutert isten küldötte (Pázm: LuthV. 74). Azt sok jelenségekkel erősitettem, hogy az őrdög kétségbeesésre nem kiszette Lutert (102). Lactantius nagy szép és gyözhetlen jelenséggel bizonyította (Pázm: Kal. 45). Az királyi botot, vagy koronát királyságnak mondgyuk, melhogy annak jelensége (692). Kinek egy, kinek bárom és négy strucctoll volt patyolatjába, annak jelensége, hány császár szolgája volt (Tört. III.248). Újonnai tanult mesterségének jelenségét meg mutató mester legény: novitius artificium proessus (Com: Jan. 132).

Jelenségös: specialis. Yelenseges malastal feülettenek: speciali praerogativa fulserunt (EhrC. 2).

Jelenségösbeli: specialis. Minden marhat elnezek yelenseges helyet es kewszegebelyet (EhrC. 79).

Jelönt: denoto C. significo MA. declaro, indico, significo Ver. enodo EhrC. 17. anzeigen PPB. (bedenten). Kettelkedykuala, megsem tudyuuala yelenteny (EhrC. 17). Jelentyvk neked (notificamus tibi), hogy te kyuanatod vagyon meg tellyesewlt (134). Elméeg, hög ielenöem nekie (ut indicem) ő titkokat (BécsiC. 32). Mégnem ielentéteuala őhaziat: necdum prodiderat patriam (53). Test es vér nem ielentette (revelavit) ezt teneked, de en atam, ki vagom méünechen (MünchC. 44). Az eegen nagy feenesseeg yelenteteek (ÉrdyC. 379). A madarak mynd zaryokkal mynd zeep zozattyokkal nagy eedes vygasagot yelentek vala (511) Nagynak yelenthven ennen magat: dicens (JordC. 723). Kezde mondány jelenteny papának engedelmet (MargL. 29). Az kérdezőnek wtat yelente (PeerC. 64). Ez masod reze az angali közönetneec, kiben ielöntetic ziz mariauk benseges fyatol adot malaztta (NagySzC. 318). Kenelseget ielentetem (VirgC. 5). Ky yelenth nekenk yokath: quis ostendit nobis bona? (KulcsC. 5). Jelentenek ennekem kegyetlenek bezedeketh: narraverunt mihi iniqui fabulationes (312). Ielentötte avagy megnondotta (Helt: UT. Előb. 2). Ielencbence

gyödkett, bizonyos időkett: sint in signa et tempora (Helt: Bibl. I.A). Soha nem jelentetet ekkeppen Israelben: nunquam apparuit sic in Israel (Fél: Bibl. 14). Te benned bizom, ielents vig ortzadot (Born: Ének. 117). Ielents nekem az te akaratodat (196). Dragasag-is ielentetik, kitől isten oltalmazon (KBártfa. 1583. Bv4). Soc beszeddél iria, es ielenti eleteket az barátoknac (Mon: Apol. 263). A tisztessag nem a kopelneec adatic, hanem azolnac, az kikneec abrazattyocut ielentie (Zvon: Osiand. 201). Mege-meri atyafiait Joseph de magát nem jelenti (MA: Bibl. 139). Hegedő szóban szép mesét jelenteec (V.24). Nyomorultabbak volnánk minden állatoknál; nünt ezelőtt bővöbben jelentém (Pázm: Kal. 416). Mit ielentek ezen hűaal, talámalam való igék? (Bal: CsIsk. 465). Egyebet nem tudok ielentemem ez dolog felől (Lép: PTük. III.44). Ezekre az evangeliom haragot jelent (Ily: Préd. 13). Soha nem akarta ielenteni, mikor elővendő volna (L21).

be-jelönt: indico, significo, annuncio, denuncio SI. [annelden]. Yelenchök be my magwnkat ew zent zyleteseeenek napyan (ÉrdyC. 532b). Bel yelenty wr istennek eleyben (554b). Ew zentsseegeet valazyok a my ymachagwnkat az ysteny yrgal-massaghuak zyne eleyben be yelenteuy (648). Be yelenthven az ysteni zolgalatot: expleto ministerio (JordC. 750). Mykoron iwtottak volna Pylatwsnak hazához, be yelentek az edes Yeswst Pylatwsnak (ÉrsC. 94b).

elő-jelönt: repraesento MA. [audenten, vorhersagen]. A proféta az igen nagy gosozt előjelenti: propheta repraesentat malum ingens (Ily: Préd. I.88).

ki-jelönt: manifesto, profero, propalo, retego C. patefacio, revelo MA. exprimo NénGl. 127. bekaant machen, offenbaren PPB. Mélfec vadnac az hebér köüdben, telles hűtel ki ielentétem: expressi (BécsiC. 72). Nem akaraa ky yelenteny, hogy leanzo vona (ÉrdyC. 338b). Nyelw ky nem yelentety (520b). Ha zyweaneek gondolattyaak ky yelenthetneem (524). A my zyweeben tamad, zawawal ky twggya yelenteny (596b). Ky yelenteteek Farahonak az hw nenzetsege: innotuit Pharaoni genus Josephi (JordC. 727). Megest kyelenthyk istennek dyche-gegeth: coeli enarrant gloriám dei (KulcsC. 34). Mynekwk mynden lelky gyezedelmet ky yelentel (ThewrC. 37). Meg csak gondolatunkba sem foghattyc mind meg, nem hogy beszédünkkel ielenthetnődök ki (Tel: Evang. 1608). Ertuen azt, hög, az arulas ki ielentnen, az orszag illyen nag veszedelemtől szabadul volna meg: intellegens conjuratione patefacta civitatem periculis ereptam esse (Decsi: SallC. 32). A testnek poklossága kijelenti a vétéknek természetét: exprimit (Ily: Préd. I.174). A szollasod kijelent téged (II.237).

kijelöntés: indicium C. manifestatio, revelatio MA. offenbarnng PPB. Leen ky yelenteese az ydőben, mykoron id-wőzeyteuk volna harmyncz harom eztendős (ÉrdyC. 464).

kijelönthetetlen: ineffabilis, inenarrabilis; unausprechbar. Vygen my halalwnknak wtanna az ew zent orzaganak ky yelenthetetlen erwendetes lakodalmanban (ÉrdyC. 605). Zile ki ielönthetetlen nagh őrdömel (TihC. 34). Megielönthetik az isteuben való kijelönthetetlen szeretet (DebrC. 9). Meg evrevele kijelenthetetlen nagy evrevemmel (CornC. 77).

még-jelönt: indico, superindico, significo, detego, revelo, emutio, denuntio C. offenbaren, entdecken, kundtun PPB. Hogy Rufinus megnem mondottauala, vrnak zent lelke meg yelente (EhrC. 51). Megielente neki kinel mfüelt volna: indicavit ei apud quem fuisset operata (BécsiC. 5). Semmi of fedezet [nincsen], ki nem meg ielentetic: non revelabitur (MünchC. 32). Parancöla nekie, hög meg ne ielentenee őtet: ne manifestum enim facerent (35). Tenen bezeded meg ielent tegedet: et loquela tua manifestum te facit (66). Yelenczetek meg Javosnak: renuntiate Joanni (JordC. 385). Yelencz megh tennen ma-

gadat ez valahogyan: manifesta te ipsum mundo (648). Kynel-yelentőt meg? cui est revelatum? (672). Megh yelentőt-öd emmek az örök eolethnek wtyt: notus mihi fecisti vias vitæ (712). Mykeppen meg volt jelentetven nemely atyának (DomC. 146). Meg yelentüm az en atyamfiyának az te newe-det (ÉrdyC. 49). Yo teolyd kyket enneköm meg yelentőt-öel imatattál, tetélj (513). Meg yelentee akaratyaat (517b). Kinek ezt ember meg nem monda, azt neki zent lelek meg ielente (VirgC. 19). Az istennek ayandoka embereknek es meg ielentetnek (73). Meltohaya neky meg mutatny megjelenty (MargL. 14). Ki ielenthety meg nyeluevel az te meltsagydat? (CornC. 35). Ew felsögenek tytok tanaecat meg nem yelentem (RMNy. II.20). Az dychwšygy, ky meg ielentetyk myhozzank (Komj: SzPál. 72). Nem észem addig, míg az én dolgomat meg nem ielentem: non comedam, donec loquar sermones meos (Helt: Bibl. 1K4). Ielentemeg ennekem a te béredet, es? meg adom: constituo mercedem tuam, quam dom tibi (103). Mert nem valla nyilnan meg ielöntnen, mitt kellene vele műnelni: nescientes quid super eo facere deberent (I. XX4). Az mit az isten regen szollott volt, azt mostan el téliesítette, mikeppen az jelenvale idő meg ielenti (Fél: Tan. Előb. 2). Szükség meg lenni, hogy az isten űai meg jelentessenek es megvalaztassanak az szin mutatoktól (Előb. 3). Mikor vonogattiak magokat az halál előt, giarlosagok ielentetik meg (501). Bizony teis ő közzölde való vagy, mert a te szódís meg ielent tégedet (Kár: Bibl. III.29). Itt az dolog latatik kiamui, hog Africanac allasat rüdelöden meg ielentem: Africae situm paucis exponere (Decsi: SallJ. 15). Világos szöklal megjelenti nekik, hogy a teli mérték föjokre fordul (Pázm: Préd. 121). Meg ne jolencsed minden embornek száved tükait (Pázm: KT. 23). Eglyűgyükkel jár az isten, megjelenti magát az alázatosoknak (492). Christus*külömbkülömb helyeken akarta magát megjelenteni [föltámadása után] (Zvon: Post. 1672). Am midőn vromk idvözöttök az arulo Judásnak partolkodását meg ielenteneie es mondanaia (Lép: PThük. 1404). Az innepeket meg jelenti: dies festos indicit (Com: Jan. 126). A nyelvé a szavnek indulati megjelenteni (Ily: Préd. II.235).

mög-jelentés: indicatio, nuntiatio, repraesentatio, significatio C. designatio, denuntiatio, manifestatio MA. verzeichnang, verkündigung, bekenntmachung PPB. Az ew nagy isteny zere-tynekek meg yelentese (ÉrdyC. 16). Kezde imatkozni nagjeb bizzogsagal ez tytkon való igekuel meg ielentesceert (VirgC. 59). Ez tytkolnak megjelenteset meg predicallana romay vharban való lector mester (61). Az harmad mendörgesen iezetetik Cristus kenyanak jegynek meg mutatasa auagi meg ielentese (120). Te bezöldinek megjelentiso (declaratio) vilagosit es űtiaknak értelmot ad (DöbrC. 67). Eszt mondgya az isten beszédéne halgatoia, ki a mindenhatonac meg ielentését látta: qui visum omni-potentis intuitus est (Helt: Bibl. I. Uec3). Ez felsöleges hatalomnak meg jelentese (Ily: Préd. L55).

mögjelentő: indicativus, index C

Jelentés: indicium, nunciatio MA. anzeigung, beklündigung PPB. Sem embertowl nem vettm ewtet sem tanvtam, de az wr Jesusnak Cristusnak yelentesceből (ÉrdyC. 372b). Istennek yelentesceből zoltanak [a próféták] (646b). Zent Ferencz predicallana istennek ielenteso miath (VirgC. 104).

Jelenthetetlen: [in]edabilis, [in]enarrabilis; unansprechbar; lathathatlan es halhatatlan es zolhatatlan yelentethetetlen (ÉrsC. 341/2).

Jelentő: [indicans] index S1 [anzeigend]. Tometés jelentő kö [sirkő] (MA: SB. 70). Jelentő jögy vagy sybololum (PP: PaxC. 7).

Jelentőd-ik

ki-jelentődik: [patetio; geoffenbart werden, offenbar werden]. Soha az ő karom-ba nem lehetot oly tytkokban, hogy vala-

mikor szükség volt volna ki-jelentődni (Eszt: IgAny. 416). Az a tudomány azért jelentődött-ki (DEmb: GE. 12).

Jelés: insignis, insignitus, praestans, praestabilis, exquisitus C. egregius, excellens, eximius, singularis, inclytus MA. gezeich-net, [ausgezeichnet], berühmt, firtrefflich, auserlesen PPB. Azert mi lattatyk ennekem, hogy ewlyek, mykent kysdöl baratt, mert ystennek yeles nappya (EhrC. 85). Aiandokokat oza dielős magsaga zérent: iuxta magnificentiam principalem (BérsC. 53). Soc ieles bñös műnelkedetbeliöc ezoc ula égbe Iesusal (MünchC. 29). Prophetak kwzeth ielēs: prophetarum eximius (NémGlossz. 298). Nemimöd ielēs bñös embér iöue senoniabeli ersökhöz (GuaryC. 37). Lassatök, ha vagon yeles oka, myot kellyen ystennek ftyat zereiny (ÉrdyC. 38b). Harom yeles okokkal byzonoytytak (529b). Yelesb okeert azert teremtettewk [kiváltképpen] (595b). Zeep yeles madarak (510b). Az neegy yeles bynek (600). Yeles (strenuus) neepe- leth valazthwan mynd eghez Yzraelből (JordC. 51). Megh kezd vala halny, ky vala lüwney yeles: pretiosus (542). Ogyad magadat, bog valakynek ne zoly, hanem ieles ziksegek okaert (VirgC. 1). Egjebek kwzwt ielēs ez vala (44). Kezde erzeni ez kenant alazatosagnak ieles malaztyat (78). II tytes-sögbely j-les hel (DomC. 102). Az zeretet evel vettetyk, mykeppen fäv jozag vagy yelesb (DomC. 135). Jeles malasztval (spiritus principalis) erőssölj meg engemet (DöbrC. 109). Eh vaczo- ran sokan valanak: Iesus, Maria, Lazar es a sidok közzölis az ielösi (WesprC. 10). Kapornakra kel mennem valami yeles dolgerth (LevT. 127). Vala egy igen nagy es ieles komondora (Helt: Mes. 311). Jeles zep etkeket hoznanac to előden (Born: Préd. 412). Jeles Theophile: optime Theophile (Fél: Bibl. 84). Igen jeles jól élnek (MA: SB. 126. jeles jól: excellenter, egregie, mirifice S1). Isten nekjjs adott jeles elmét (Felv: Dies 4). Ez jeles jó gyözödelem (Czegl: Japh. 38). A sörénnyel ékes, jeles ló: equus juba insignis (Com: Jan. 42). Jeles, zimeres nemes követő sokasággal ónsigni comitatu) környül vétettetyvén (139). Jeles trétac: festivi joci (187). Az jeles szív gyümölesöt hoz (Ily: Préd. 1309). A ki illyen pénzal fizet, nyilvan való jeles lator (Fél: N1. 289). A paradoxum, vagy szokot értelem ellen-való mondas, jeles jele, hogy az elme mélyebben akarvan jáni, megbotlott (Fél: UE. 438). Könnyen ismerünk azokra, kiknek ábrázattyok valami rüt bélyegöl jeles (479).

Jelésben: 1) notabiliter MA [besonders]. Kynek sokan ellene mondottanak, yelessen azok, kyk wr istennek akartanak tyz-tötletlenségöt tenny (ÉrdyC. 529b). Szükségch penigden eflye köniueczkeknek lenni, ielessen ez mostani idekben (Bat: KThud. 3). 2) praclare, insignite, exquisite, luculenter C. insigniter, eximie, excellenter MA firtrefflich, mercklieb, fiberaus PPB. The engemeth yelessen remensegbe zertattel: tu domine singu-lariter in spe constituisti me (KulesC. 6). Jogyey ielwssen twn-dwklener (Komj: SzPál. 19). Az kevés eleség az kiasztásban jollessen szaporodott (MA: Seult. 310).

Jelésben: praecipue, imprimis, maxime, praesertim MA firtrefflich, sonderlich PPB. Harom kérdés kiket nekünk ielősben szükség meg tudnone (GuaryC. 42). Towa fwtanak, yelesben azok, kyk fwtasth tethotnek vala (JordC. 302). Az egyhaz yelesben neegy idwessögewynek elsw tamadattyat (ÉrdyC. 63b). Sem nagob kesserösege nem lehet, mint embér-halala, es ielősben halalos binbe meg halando embérnek halala (KazC. 2). Myndenek ellen, yelesben keleek az ew ellen-söghy ellen (RMNy. II.20). Hozd valed a könyveket, ielesben kedig a hartykot: affer libros, maxime autem membranas (Helt: UT. L6). Nag sokan a kiraltol el idogenülene, jelesben Szilági Mihál (szék: Krón. 215). Bänkodie más embernek nyomorúságy, ielesben, ha láttya, hogy hamissan meg nyomorit-tie (Kules: Evang. 93). Hat a törvény ki adása után, kitsodák voltak a catechisták? jelesben a próphetak (Pös: Igazs. 13)

Jussanak ezetekben veglő dolgotok, ielesben az pokolnak kinyyai (Lép: PTük. I.255).

Jelēsít: [insignem facio; auszeichnen, adeln]. A munka az emlékezetet jelēsíti (Illy: Préd. I.270). Az atya szeretheti a fiat: de nem jelēsitheti, hanem ha (László: Petr. 26).

Jelēskéd-ik: excello, praecello, emineo Kr. sich auszeichnen, sich hervortun]. Tares királnac ket meddőy, kie aítoc tartoc valanac es az elő palotanac kfzōben jelēskédnece vala (praesidebant), akaránac királra tamadui (BécsiC. 54). Jeleskedjél, de ne valami cégéres boiondsággal (Fal: NA. 221). Ezekkel jeleskedtél, tomboltál, felkeverted országodat, rügoldoztál az istenek ellen (Fal: TÉ. 706).

Jelēsköppen: [egregie, in specie; vorzüglich, vornehmlich]. Korona avagy vytezkōdees yeleskeppen leleltetetyk ez vylaghy eelethnek folyasaban (ÉrdyC. 352b). Kyeerthi yeles keppen ysthen magh thartotta az ő sebyt (ÉrsC. 142). Ez világ jeleskeppen ékesitettőt az istentől (MA: Scult; 889).

Jelēsség: praestantia MA. firtrefflicbkeit PPB. Zentségnek yelessegenel (privilegium sanctitatis) volt frater Bernald (EhrC. 2).

Jelēsül: praesertim MA. sonderlich PPB. [vorzüglich]. Vezedelmes felette az hytre valo kezērytēes, yelesewl mykron twggya, hog ew tette, kyert hanyssan meg keel eskewny (ÉrdyC. 526). Ezekhez ieleswl hasonlatos volt zent Ferencz (VirgC. 30). Azzonyallatoknak nyayassagat, jelesewl ifyaknak, ev tevek jgeen el tauoztassak (DomC. 135). Ezt teue zent lelek yeleswl harom okaert (CornC. 8). Engedgyed mynekōnk az te zent testōdet es verōdet myndōn ydōben es yelesōl halaloknak ideyen (KrizaC. 35). Vaduak olyfele emberec, ielesül e mi nemzetsegūnc kōzet (Helt: Bibl. I. C3). Kivánnya az egēsēget és minden lelki nyavalyáibul való meg-gyógyulást, jelesūl a fő būuōkból (Tarn: JÉl. 128).

Jeltelen: [ne vestigium quidem reliquens; spurlos]. Venec a remensgőt es be vetec eg egő tyzes hordoba ieltelene meg egue (NádC. 629).

JER (aliqui dicunt *gyere*, aliqui *jere*, hoc est *veni* Otr: Orig. Hung. II.325. I.305. 353. *gyer* Thaly: Adal. I.5. *gertōkel* KazC. 29): eja, veni, ito mecum MA. komme, gehē mit mir PPB. Jer velem mi zerētő aztalnocok (GuaryC. 11). Jer, lasuk, melikōnk diezerheti nykab az terōmtō istent (VirgC. 107). Jer, mennyūnc (Born: Préd. 34. 379). Jer, mi diezeriūnc, aldgyuc es tēl magasz-tallyuc (Born: Ének. 1). Jer neki [menj neki, támadd meg] (Helt: Krón. 44. Thaly: VÉ. I.24).

Jer-el: ∞ Jer el az pispeknek elybe (VirgC. 27. KrisztL. 42). Monda ew neky, no yer el welen (ÉrsC. 445). Jerel velem (Göres: Mát. 4. MA: Scult. 966).

Jer-utānnam. Philtrum: szerelemre gerjesztő étetō, kinec neve ierutānnam MAI. PPI.

Jerē: eja, age MA. veni Pesti: Nom. 47. [komm]. Jere azert es lasd meg (TelC. 196. Pesti: NTest. 167. Kár: Bibl. I.143. 318. Zvon: Post. II.619. MA: Scult. 956. Mad: Evaug. 814).

Jersze: eja, age, adesdum MA. komm hieher PPB. Jersze emlékezzūnc az őrc istennec czudalatos nagy hatalmassagoral (Born: Ének. 547). Jersze emlékezzūnk mostan mi nagy dolgokról (RMK. II.325). Mostan mondom jersze elő (Megy: SzaŐróme. 141. KTör: SzJán. 25).

Jerūnk. Jerjūnk: eamus MA. gehen wir PPB. Yerduc el azert es őllác meg (TelC. 185). Jerewnel, mert yue közelgetb az, ky enemet el arwl (ÉrsC. 90). Ierūnc és mennyūnc (Zvon: Post. I.164). Jerūnc el (II.35). Jeriuk elébb (Bethl: Élet. 308. Thaly: VÉ. II.262).

Jerték: agite, venite, eamus MA. kommet, wir wollen gehen PPB. Jertek el, állyek meg hētet es myenk lezen az eroksegh (JordC. 422). Yertek hozayok nag thyztesseggel (ÉrsC. 108b. Pél: Bibl. 36. Mel: SzJán. 461). Iertek bé (Decsi: Adag. 260). Holnap gyertek reá az peszmétre, fogok adatni (MonIrók. XV. 551).

JÉRCE: pullastra, gallina novella PPB. gallina Pereszli: Gramm. 7. [junge henne] hühulein, junges hulin PPB. Oly nagy gyanoságban estek vala az aníachák, hogy vén bábáknak kellett meg nézniel az fllōn, mellyk marathatott meg kōzzállōk jérezūn (Zvon: PázmP. 147). A maga jérezūit őszve akarja gyūjtēni (a kakas, Misk: VKert. 360). Igen hasznos tēlre sok jérezūket hadni (Lipp: Cal. 2). Kakas bévakarja, jérce kirungja (Thaly: VÉ. II 54).

JERKE: agna CorpGramm. 411. Jerke-bárány: agna MA. PP. lamm PPB. (CorpGramm. 131).

JÉZSUITA (*esavita* Matkó: BCSák. 9. *jesuuta* Pethő: Krón. 241. *jesuuita* Toln: Vigaszt. Előb. 7): [jesuita; jesuit]. A jesuitákra Jesus ūnta vagy Jesus utálta nevet kōlt (Sall: Vár. 67). A jesuitic tsintalanságok (Czegl: Japh. 67). A tsntfondáros jesuita (98). Otromba jesuita (95). Békeltesse egyhen eléb a barányt a farkassal a jesuita (110). Tőbb emberséget tudnak a hányászok a jesusutáknál (Matkó: BCSák. 4).

Jézsuitai: [jesuitarum more; jesuitenhaft]. Jesuitai motskolodás (Czegl: Japh. 2).

I. JÓ [fluvius; fluss]. Pratum quod Kethoukyzi vocatur 1246. 1408. (Wenzel VII.213). Beruchyon [olvasd you; helynēv 1220. körül] (VReg. 166). Berukio, Berkyov, Berekiou, Berukyou. Berykiou fluvius [na Berettyó] 1255. 1270 sat. (Ortvay: Magyarország Régi Vízrajza). Ad fluvium Souyou et usque ad castrum Salis (Anou. 17. 14. 22. 31). Juxta fluvium Henyou (31)

II. JÓ (*ioeben* HB): **I**) bonus, bellus MA. gut, schön, artig PPB. Igen jó: perbonus; fllōtto igen jó: bellissimus C. Jó puskás: certus jaculis PPB. Iolequen [jó logény? személy-név 1220 előtt] (VReg. 97). Oggun neki mend ioeben rezet (HB). Ew meltolya nekewnk iokellemetesēget (beneplacitum) nmittanya (EhrC. 5). Nem tezen yo gymelzet: non facit fructum bonum (JordC. 361). Semyre yo oztan: ad nihilum valet (365). Napyat fel tamazya yokra es gonozokra: solem suum oriri facit super bonus et malos (368). Yo mynekwuk et laknwuk: bonum est nos hic esse (407). Mynd atvl fogua, hog zent margit azzonauk yo okossaga volt (MarzL. 12). Yo vona, ha myt engedneetek az en eztelenseghemnek: utinam sustineretis modicum quid insipientiae meae (ÉrdyC. 148b). Nagy yo eeletben ky mwleek az ew atya (339). Keerlek, ymaagy yo atyam eretten (339b). Atyamfiának anne iot nem akartam mint eunagannak (VirgC. 5). My vagy vram? felségos bwlcseseg es felséges io (43). Ha minden ioba w eletet viselte volna (93). Meg itely iokat es gonoszokat (114). Kapalnom nem vagoc io (TelC. 86). Jo ezemerint tizek ilien testamentomot (RMNy. II.66). (A farkas) hátra tekēnte és auyéra ol iyede a nagy komondor szabásos kostól, hogy vgyan ottan el hānná a nem iot [merdum] (Helt: Mes. 350). Azoknak éretlen gyūmōlczōc meg enni nem ió: fructus acerbi ad manducandum (Kár: Bibl. I.637). Sok iónak iua: Thasius bonorum (Decsi: Adag. 20). Semmi ió ninz benne: nihil sanum (57). Sem vū emberuel, sem gyermekuel nem ió iót tenni: nec in senem, nec in puerum collocaris beneficium (75). Hald meg az ió szót: audi quae ex animo dicuntur (no.). De abban az anlasban volt eg Q Curius nenū io ruden valo nemes ember: sed in ea conjunctione fuit Q. Curius, natus haud obscuro loco (Decsi: SallC. 18). Ha száraz az tanausz, keűes gyūmōlczēszen, de igen jó ért (Cis. H). Mert isten nem tsak jó magában, hanem nekūnk is jó (Pázm: Préd. 171). Bennūnk lakik az sz. lélek, jóukra

és gonoszunkra szűnöt tart és vigyáz (Lázár: Kal. 33). A ki az ídén jókorban vagy, esztendőre vénebb (Laud: ÚjSegít. 156). Száz forint jó folyó pénzben (The-wrowk: Nyk. 11). Száz forint jó pénzül (12). **2)** [dextra; recht]. Jov fővel (HB). Sem yora sem bal felele nem törvök: nec ad dextram nec ad sinistram (JordC. 161). Jo fele es bal fele: a dextra et a sinistra (DöbrC. 301). El se teroythlessenek te zonth wtdrod se yora barra (The-wrC. 238). **3)** [salus, commodum; sein wol]. Jovát akarom: faveo MA. Egyik a másiknál jobban szólt az én jómra: alius alio gravior de mea salute dixit P[ro]p[ter] B[ea]t[um]. Masnak yawyn való eremet erzeek en magamban tamady (ÉrdyC. 765). Órül masnak iamur (SándorC. 1). Kóvándim egészségetek es minden jótát (LevT. II18). Adja ó szent felsége minden jótokat (II 20). Mynden yomath thé kogyelmed-the-wl warom (RMNy. II18). Jódra van: est tibi in bonum (Helt: UT 18). Ezec nekem íomot kiutamya-e vala (Born: Ének. 194). Ha sanyaru kezzel nyulsi hozzam, megis íomra esie (193). Jótokra vagyom (Mel: SzJán 316). Mindeneket ionkra es ídős égűnkre miuel (Tel: Evang. 89). Ez nyuanyais íauamra íon (Deesi: Adag. 162). Éu íauára czelekedtem (170). Adgya ísten minden íora: bene sit (223). Emlekezéll meg én rólam én ístenen nékem íomra: memento mei in bonum (Kár: Bibl. 1431). Jónkra és ídőségűnkre rendell mindeneket (MA: Tan. 167). Jelen vannak kie jomnac órűlne (V 54). Semmit nem mivelhetünk magunk javára való (Pázm: Préd. 66). Nem maga hasznáért parantsol nékiünk Kristus, hanem a mi jónkért (82). Közönséges jora: ad commune bonum (Ver: Verb. El5b. 3). A te jódra engedte az ísten (Derk: ÓÉlet. 68). Ismérjétek meg a jótokat kívánókat (Mezy: Dial. El5b. 16). Nem szolgál jómra (Hall: Paizs. El5b. 7). Nem keresi a mi jónkat (Mal: Evang. 196). Az anyaszentegyház a mi jónkat keresvén (Hly: Prél. 1579). Ó neked jótát keresi (Mik: MulN. 256) A válogató finom-iznek miólta azt hozza rugával, hogyba mire számot tart, akkor részesíthessen benne, mikor szintén javában tapasztalta lenni (Fal: UE. 386). **4)** [bonum; das gut]. Ewtele nekem engedet menden yom: omnia mihi bona ab eo concessa (EhrC. 48). Elereszténe kiralnac foly minden videdeibe, hog óiauo (bona eorum) elragattatnanc (BécsiC. 56). Mondom tőneetec, mert mend ó íamur zerzi ítet: super omnia bona sua (MünchC. 60). Lassad Ierusalemnek íot: videas bona d[omi]ni (DöbrC. 208). Ne aldozad the yawydat (JordC. 226). Margit azzonnak atya Bela kyrál gondolnan az bekessegek jauat, józogat (MarzL. 28). Kik ez jelen való jokat es ez velagy jokat keresyk (41). Mynden ev jauat adnya (CornC. 170). Múidón lelki jonak gőkere (TibC. 1). Eli nekül simni ionk nem kell az yr ístemek (DöbrC. 68). Awagy testy yowal awagy lelky yowal megh nyandekoz (ÉrdyC. 621b). [Barátodnak] ó yawyban vele egyetembe órűveg (ÉrsC. 215b). Mit haznalna neki mind ez velagnak íaua (VirgC. 93). Harnak vamnk ígen ragi íok (97). Hínen zereti az felséges íok (98). Hyzem, hogy ítom wrnak yawyth: credo videre bona domini (KulesC. 60). Ísten tartsa kdet minden javával (LevT. H19. RMNy. II141. levelok végén gyultram). Reszosíten múnket minden íonban (Born: Ének. 62 221). Az órűc gletnee íouá (Tel: KerF. 31). Az ísten minden lelki íauát kőzi az hínekel (Fél: Tan. 299). Az ember ez íelen való íokkal meg ne bolondullion (159). Mas ember íonanc tokozlana adakozsanc íuattate: bona aliena largiri liberalitas vocatur (Deesi: SullC. 12). Egyházi jók (MA: Tan. 1247). Álomokban látott jók az ó javok (Pázm: Préd. 76). A világnak minden javáért sem vétkeznének halalos bünnel (175). De bár tiszták, és elegyites-nélkül volnának is a világ javai (70). Jovok, jószágok minden controversia kívül immunitásban maradjanak (MonFrók VII.20). Contiscáltatnanc ók minden jószágok, sequestráltatnanc ingó-bíngó javok s egy nehany majorok (Thaly: Adal. II. 382). Az ekklesia javai légyenek az ekklesia és egyháze-íak szabadságokhum, nem az esperost és pap asposítoijában (Bod-

Pol. 86). **5)** [magnus, multus; gross, viel]. **a)** Minap, már jó-ideje: pronuper P[ro]p[ter] B[ea]t[um] Jo reoz kim vagion (RMNy. II126). Jo reze (Mel: SzJán. 118). Eltemettétel jó vénséglen: sepultus in sanctitate tua (MA: Bibl. 113). Azoknac tisztec ío resze meg szűnt (Zvon: Osiand. 103). A durvak az ídő változást annak-előtte jóval megérkezék (Misk: VKert. 321). Jó darabig [ideig] forgatták egymást kemény csapásokkal (Fal: TÉ. 637). **b)** [magno, ere, valde; sehr]. Nagy szelosen es ío hozszan (Born: Préd 8). Jo bizonyosoc legyíne abban (15). Jo előve, idején megh nezzed (Liblélog. 19). A dolgot jó-eleve el-íad (Czepl: MM. 3). Ha szerencsére jó beszédes tőrshoz férkezhetek, elő-vozik a trécselést (Fal: TÉ. 116). A dímak lábhegyre ágaskodnak mint a theatrumou, hogy jó messze cirkálhassanak (202).

[Szólások]. Jovát válogatja: meliora seligit Kr. Ev zokta (a galamb) gabona zennek az íauat valogatny (CornC. 232). Az alaudoia Labanac ínt vala, de a íoua Jacobnac: factaque sunt ea, quae erant serotina, Laban, et quae primi temporis, Jacob (Helt: Bibl. I. OI). Valaszsa ki a íot (Helt: Mes. 455. Helt: Bibl. I. h. EsztT: IgNy. 44). Az hadak javával vissza jóvünk (RákGy: Lev. 161). Sorsa a jóvából való (Fal: UE. 473). Jó jó fjól van: feleletül (László: Petr. 233). Jó ó hajnalban (Pázm: Préd. 578). Jó ídőjén való megjelentec: denuntiatio C. Ídője korán, jó idején: tempestive Corn: Jan. 204. Hamisságát mindenek ismérjék-meg jó idején (Matkó: BCsák. El5b. 3). Jó idején a pogányoknak el-hivatala előtt hogy-hogy mondhatta magát a sido-ecclesia olyanok, mint a kíffal? (DKal: Ker. 463). Jó formán: bono modo, commode SI. Jó-formán nyakon tsuptad az ígassígot (Fal: UE. 63). Jóformán felhevültél a f3 emberek ellen, hanemha talan csak tréfélsz (Fal: NE. 66). Idején korán, jó íffjantán roá kell oktatni: ki teremtménye légyen, és mi végre éli a világot (Fal: NA. 197). Emelkedyének nagysígotok jó korán gyenge nyozólójokbul (Fal: NA. 190). Ez az en szerelmes íam, kibem nekem ío kippen kedwem telék (Sylv: UT. H125). Jó móddal: moderate C. Dee alkoyk meg yelentienwuk es yo móddal meg bezolleenwuk, az mynt zolgalaa ó egygésenek (ÉrsC. 469b). Az gondúselő atúa halálnak előtte az ő marháiat ío móddal rendli (Fél: Tan. 261). A tyztességesbec melle íl, ha ío módon teheted (VitkC. 46). Megláttya íomodon az ísten kegyelmét (MA: Bibl. V.51). Jó röggel: valde diluculo Helt: UT. Y3. valde mane MA. Bibl. I.17. Jó röggel kimernek (Misk: VKert.186) Hozott isten Neander! de mi dolog, hogy ílly jó rezvel? (Fal: NE. 3). Jó szerivel: bona modalitate Kr. Addig kerengél ez kerekdéd hídon, mígen eszedben sem vehetéd jó szerivel, hogy ott dobbanál a bonnan el-indultál volt (Matkó: BCsák. 226) Még ídűben íouában vagyion: in herbis íet (Deesi: Adag. 322). Mikor az menyegzői órűm sínto javában vóha (MA: SB. 28). Az ember soknak szóll, messze hallik, és ki jóbúl, ki rossz-ból kapja-fel az ígékot (Fal: UE. 125). Jobbra fordúlt a dolog: incipit res melius ire P[ro]p[ter] B[ea]t[um] Jo ístent zoretűknek mún-ónk yora fordulnak (WinkC. 286). Jora való restség (Magy: Nád. 76). Az dalkasagert az mi szűleinknek minden íonal legiánk (Fél: Tan. 555). Ellenségűinknek is jóval legyünk (Pázm: Imáds. 14). Jó fog fájástól: *prohibet dentium dolorem P[ro]p[ter] B[ea]t[um] Mentha gelesztátul jó hogyha jó íelvel: schSal? 18). Akarod atte rezvedt íoua tenned (VirgC. 89).

[Közmondások]. Joert íen ember mostan rytkam wezen (Pesti-Fab. 12).

köz-jó: [bonum publicum, pecunia publica; staatsgüter, öffentliche gelder, Köz jó ellopása: peculatus; köz jót ellopo: pecculator P[ro]p[ter] B[ea]t[um].

Javcska: [psuvum bonum; kleines gut]. Javatskája kínek, egyetmási: recula P[ro]p[ter] B[ea]t[um]. Kovás javcskaim kezo alatt lévén, szokot elpredálta RMNy. II111. Veres veretekivel keresett

javacsüitől is torkon-verte meg-fosztatván, keserűséggel rágia korpás profontyát (Csizi: Síp. 14).

Javall, jovall *jóval* Felv: Dics. 59. Megy: SzAÖröme 263. MedLat. 24. László: Petr. 110): probó, comprobo, admitto C. approbo MA svadeo Com: Jan. 180. billigen, gut heißen PPB. Nem javallom: reprobo; nem javallandó: improbabilis C. Inalláé az ő tanácsát (Helt: Krón. 77). Mit nem ioualme es nem dichirúe, arra vagyodme (Helt: Bibl. I. a3). Ionallyátoc a tí attyaitokuae ezolekűdétit: consensitís operibus patrum vestrorum (Helt: UT. 84). A ki ío, azt szeretőm, iaualom (Mel: SzJán. 58). Szent Pal iauallia az aszszoni-allatlan az ekos es tiszta öltözetet (PÉI: Tan. 465). Nemelylec szoual, nemelylec egyeb monon az ő sententiaiat iaualliae vala: adsentiebantur (Deesi: SallC. 41). Valami értelmet iauallni (Deesi: Adag. 137). Azont iaualliatoc es tanettiatoc (Mon: Apol. 395). Még azokis álmélkódtak az ő változásokon, az kik nem javallották az keresztyén hitet (Pázm: Kal. 67). Egyfüt a halottakért-való imádságot javallia: másut a purgatoriomot, és ennek hiteléből származot dolgokat kárhoztattya (Pázm: LuthV. 202). Azoknak mondasok mint igazok es iouallattatoc be vetetnek (Zvon: Osiand. 6). Eff-le vallás tetelt javallana es helyen hagyna: hujusmodi contractui sum consensus largiretur (Ver: Verb. 123). Minden vezér javallia szándékú (Zrinyi. I.20). Az ki valami embert javall valami jó dologban, azt igyeközzék követni (Prág: Serk. G4). Ebben az dologban javalljuk szent Agostennak amaz mondasat (Szathm: Cent. 22). Azoknak tulomanyokat sem javalljuk: neque probamus eorum doctrinam (145). Az jámbor gazda javallattatik, ditsértetik (Com: Vest. 96). Télben a verratá előtt való serénység javallatik (Com: Jan. 113). Ha javallotta volna gonoszságokat, inkább el-enyegette és fedezte volna (Tyúk: Józ. 21). Jovallom nagy hasznát háromféle víznek, mellyeknek itallia hasznos lesz szivednek (KBécs. 1666. B2). A kik test szeréntvalok, a testieket jovallják (Illy: Préd. I.334).

Javallás: probatio, comprobatio, assensus C. approbatio MA. gutbeissung, billigung PPB. Közép javallásával: populariter C. (Ma: Scult. 759). Ezt nagy öröm, hangos javallással fogadták mindnyájan (Fal: NA. 123).

Javalldogál: [sapieus approbo; öfter billigen]. Vétköket az ő ellalगतásokkal javalldogálljáé (MA: Tan. 1185).

Javallható: probabilis C. [zu billigen]. Javallható dolog: probabilitas PPB.

Javallhatós: ∞ Javallhatós vélekedés (Tolu: Vigaszt. 114).

Javasol: svadeo Kr. [billigen]. Az apáca-rekeszt Angliában nem javasolhatom (Fal: NA. 203). Azon egyget hétszer-is mondya, vissza: az az: a mit első javasolt, aztot utóbb tiltya (Fal: UE. 416).

Javit. Jovitani: corrigo, emendo SI. [bessern]. Elmjét jövitya [figy] (Felv: SchSal. 27).

Javul. Jovulni: melioror, convalesco SI. [sich bessern, gut werden]. A keze meg iaula: manus ejus restituta est sanitati (Helt: UT. c7).

Jobb (*ioob* VitkC. 52. *ioob* Helt: Mes. 306. *jób* MedLat. 48. MA: SB. 46. MA: Tan. 36. Czegl: MM. 145. Sám: 3Fel. 515. *jóbb* Szeg: Aqu. 13. az istennek feleletit meg értűe, es magunkat így *ioobbán* [?] meg lassuc Born: Ének. 485): **1)** melior, bellior, satius C. besser, ratsamer PPB. Jobb vagyok: praesto; legjobb: optimus C. Zent attyanak yntesemyat mendenestowl-foguan változtatak jobra (EhrC. 53). Iob hog (melius est, ut) őlanial meki aratnod, hog né valaki idegenne mezeien ellened allon (BécsiC. 6). Iob teneked, hog (expedit ut) ég eluezien te tagid kőzzől, hog nem mend te tested ereztessoc pokolba (MünchC. 22). Yob (utinam) megl holtvnk vona (JordC.

14). Sok verebeknel jobbak vattok ty: multís passeribus meliores estis vos (384). Valtozek iobra (VirgC. 21). Minden ember iob wulanal (96). Walek job almban (ÉrsC. 502). Jobb eltűmnek jobban megballyak (NagyszC. 57). Az mi hazuokban nagy kenokat vallanc, mikor életűnkne legiobbaban valanc (Born: Ének. 150). Ideienek szűten iobiában vala (TurilI. 9). A nagiokon el kezden a iobbán mind az hituanagf le vaggind (barmaidat, Mel: Sám. 32). Nincz iob embernek az ő maga szűttianál (Deesi: Adag. 195). Isten vtán nincz iob, mint kinek sok baráti vadnak (208). Penitentiara ternek, es erkűl-ésőket jobba változtattak (Szár: Cat. K3). Ifűsűgának virágában, es erejének job-korában vala (Pázm: Préd. 210). Vallástoknak a többinél jobb völtit meg nem mutathattytok (Matkó: BCsák. 148). **2) a)** Jobb kéz: dextra, dextera [rechte hand]; jobb kéz felől való: dexter; jobb kéz felé: dextrorsum, dextrorsus MA. Az furkas fel emole esew yob labat: pes dexter (EhrC. 150). Vala ég ember es iob keze azin vala (MünchC. 119b). Ha te yob zómód meg tantoroyth teoghedet, wayth ky hewtet (JordC. 367). Ytendy yob arczadat (368). Legottan a pyspek zolgaianak el vaga iob fűleeth (WinkC. 162). Ilwen yob kez felel (PozsC. 22). The yob kezedenk ellene allotwl eryz meg engemeth: a resistentibus dexterae tuae custodi me (KulcsC. 26). Az furkas az w iob labat felemele (VirgC. 56). Az iob lapotzkája az baromnac: armus dexter (Kár: Bibl. I.94). Fogvan jób-kezét, bé viszi más kamarába (Hall: Hllist I.62). Igasságomnak jobb-karjával támogattak (DEab: GE. 17). **b)** Monda wr een vramnak, yl een yobom felől (WinkC. 311). Erees jobboldal teried megl en elensigemet (PeerC. R). Te wíz istennek iobiara (PeerC. 299). Lattiatok embőrnek fiat flni attya vristennek iobbia felől (WesprC. 77). Nekűnc helyet szerzeni, flly attyanc iobiara (Born: Ének. 48). Ne hajoly jobra, so balra (Illy: Préd. I.3). **3)** [plus, major; mehr, grösser]. Hogy külső birodalmát terjessze, nagy hadakat visel, es ezekkel megis hódoltattya az világnak jobb részét (Pázm: Kal. 666). Jobb részre minnyájan abban az itéletben vannak (420). Az mártius, aprilis es majus jobb részént száraznak látezanak (Kal. 1620. C4). Az idő közep szerint nedues es jobb részűl allhatatlan leszen (KNagysz. 1621. I). Jobb részire (Hall: Hllist. I.74). Jobb része maródi (a seregnek, RákF: Lev. IV.529). Az virágai jobb részént meg-bervadnak (Lipp: PKert. I.56). Válgtig való itallal tölték az éjszakanak jobb részét (MonIrók. XVIII.62). Ifűiantan kezdettem, távul bujdosva irdogaltam jobb részét, es tsak pihenő órákkor (Fal: UE. 362). Akár mely bajos dologhoz fogjanak, már-is fele terhet le tették, s jobb részén túl vannak (397).

[Szólások]. 300 török volt benne, azokat egy jobbig levágták (MonIrók. VII.57). Jobbomra vagy on nékem, hogy meg ne mozdnllyak (Eltu. 453). Ha jelen lenne maga, mindenek jobb aránt esnének (MonTME. III.276).

Jobbacska: meliusculus MA. ein wenig besser PPB. Jobbacsán: meliuscule MA. Mihelyt egykevessé jobbacsán leszen (RákF: Lev. II.484. GKat: Titk. 1098. Mik: TLév. 362). Reménységén kívül jobbacsán találá (Fal: TÉ. 630).

Jobbad: paulo melior, meliusculus SI. [etwas besser, besser]. Meely veresegeből meg tauvla es yobadda leen parancholwan mynd hozya tartozoknak, hogy senky ewket ne bantanaa az imbor ewseketh (ÉrdyC. 633b). A kőz nép nem őle meg a iuhoknac es az baromnac az iobbadgyat (Mel: Sám. 30).

Jobbadon: paulo melius SI. [etwas besser]. Mint ha iobbadon akarnátoc értéközni az ő dolgai felől: tamquam aliquid certius cognituri de eo (Helt: UT. N4). Mikoron iobadon volna [betegségében] (Helt: Krón. 47). De az ki eszt meg akarya iobbadon tudni, szűkség hogy minden speciet igen iól meg tanólya (Helt: Arithm. B6). Masut iobbadon meg magyarazza (Mon: Apol. 12). Talan iobbadon talaltad volna (517). Feier őn iobba-

don leszen; de őszel nem (KKrakkó. 1573 a8). A keseső a nyár vegen jobbadon leszen, az esztendőnce egyéb résziben szűkőn (KNagysz. 1579. E7). Az keseső még nem kazdagítja az ő kereskedőt, tanazul meg valua, azkor megis jobadon talallya (KGalg. 1582. Fv3). Viszálynk meg jobbadon (MA: SB 32). Mit igyekszem, azt az tudja jobbadon, az kinec tistesegero cholekettem (Pécsi: Ágost. 6). Ez vtan jobadon halgatom az istomoc igeist, megis tanulom (Pécsi: Szűk. 184). Jobbadon érzem magamat (Thurzó: Lev. 1162). Ének-is az ő Jesuához által ragadtatásit jobbadon meg-nézőjük (Megy: 3Jaj. 114).

Jobban: 1) [melius; besser]. Mykron elsov lezkeyeet nem erőtte volna, mynt bőle ember továbbra halazta, bogy jobban volna latna (ÉrdyC. 517b). Ved jobban ezedbe (VirgC. 19). Viragat, gymwiczet zeben, ioban es beueben agra (VirgC. 65). Mind w életet ioban viselte (93). Nem leszen jobban ez al napat (MA: Scult. 1031). Az ragadozóság az farkas kölykökben magát jobban jobban ki származattya (KCsipk; Woll. 77). Hol flggnek a hintók jobban a pántszájkról, Olasz- vagy Franciaországban? (Fal: NU. 331). Az elmúlt napokban erőtenkedett; de már jobban vagyok; er ist die vergangenem tage etwas unlässlich gewesen, aber es ist wieder besser (KürBesz. 1). **2)** [magis; melior, stärker]. A poskúnak olyan dolga vagyon, hogy csak az igazítás fog ráta, jobban mint az kieziny gyermek (OrvK. 89). Az bal kezem hüvelybe jobban megdagadván, valamely tímós tyukmony fejírel beköttetvén, az tüzességet kivette (MonIrók. XV.315). Jobban nálod senki nem emberkedett (Kóyai: IIrom. 75).

Jobbára: ut plurimum Kr. meistens Com: Orb. 29. Ninczenek it az prófokál írua, hanem csak jobbára az gógós papok (Zvon: PázmP. 311. Zrínyi. II.182). Kevés jószágom jobbára közepette lévén (RákE: Lev. 152). Öránként jobbára, hol jobbra s hol balra változó forgását látjuk tapasztaljuk (Thaly: Adal. 1195). Nem penészednek meg otthon, jobbára kiun kőszálnak (Fal: TÉ. 777). A kinek bűdös a lehellete, jobbára nintsen helyén gyomra (Fal: NE. 18).

Jobbik: 1) melior SI. [besser]. Senky hű yobbik rwhayaban ovtőzeek: nullus ex more indutus est cultu suo (JordC. 71). Urának jobbik ruhaja: vestis potior mariti (Ver: Verb. 169). **2)** dextera SI [recht, rechtsseitig]. Sítéssel jegyes a jobbik pofája (Gyöngy: KJ. 9). Jobbik oldalán az állásnak tetessék ki az igazságnak képe (Fal: TÉ. 650). A duna nem tudja el tokélleni magában, a jobbik vagy bal szemő végére ragaszszate a földtöskát (Fal: NA. 142).

Jobbit: 1) corrigo, emendo MA. verbessern, recht machen PPB. (Zrínyi. II.190) **2)** augeo MA. vormehren PPB

még-jobbit: 1) melioro, emendo, reformo MA. verbessern PPB. ismét megjobbitom: remendo; megjobbitó: reformator C. Ez zent napokban minden eselewüket meg yobbolok (ÉrdyC. 1). Vala ky ydwezshly akar, esetelet meg yobbolyha (524b). Az nyawalays ember nagy syrrsal penitenciana fogna maczat es meg yobbolyta esetelet (636). Minden dolgoknak föltöte az élet meg jobbitando (DobrC. 210). Meg akarya iobbolytania az el vezet időköt (BodC. 22). Ki e mi munkaukat meg akaria iobbítani (Holt: Bibl. 1e4). Jobblyez meg iledetet (Sylv: UT II.138). Eleltyeket meg iobbitytae (Bora: Ének. 297). Emendaland vagy megjobbitando fogytokozásoc (MA: Bibl. Magy. 5). Az aszszonyallat, ki megjobbitya magát a tőkörbe nézvén (Illy: Préd. 1298). A mester a véteket az írásban megjobbitya (Com: Jan. 195) **2)** augeo (vormehren) Megjobbitsáoc az ő örököségeket: augete haereditatem osorum (Kár: Bibl. 117). MA: Bibl. 1153)

mégjobbitás: emendatio, melioratio MA. verbesserung PPB. Ha meg iobbolytának akaratt anul akarmaya magát meg

iobbolytania, minuel inkább kell emekem meg halgatnom en hozzam kayaltokat (BodC. 33).

mégjobbitthatatlan: inemendabilis C. unverbesserlich PPB

mégjobbittható: emendabilis MA. verbesserlich PPB

Jobbitás: emendatio, reformatio SI. [verbesserung]. Sathamne gonosaganal el magane iobetasara (Mon: KépT. 91). Tis is a predikáziót ne fűtő-télben, hanem hosszú ideig-való jobbitásokkal készítsétek (Pázm: Préd. 63). Fogatos leszen, jobbitást szerez feddésűnk (49). Az élet-jobbitás kívánatos gyümölcsének kell hozattaniok (Illy: Préd. 194). Fogytokozás-jobbitás [sajóhibajavítás] (II. TartJ. 5).

Jobbkor: [meliore tempore; zu gelegenerer zeit] (DictaGr. 45. ErdPöta. 100).

Jobbkori. Hogy magát illy hamar álmából fel-vette, leg-jobbkori álmát azzal el-vesztette (Gyöngy: Char. 115).

Jobbod-ik: [melior fio; sich bessern]. Istenec ostora feánkén jelönic, mert a mű életűnc lám soha nem iobbollic (Helt: Canc. 100. Tin. 61).

Jobság: [praesentia; vorzug]. A ruhakba soha semi dragalatossg, semi jobság ne legyen (VirgC. 126. Sall: Var. 37).

Jobbul: melioro, emendo SI. [sich bessern]. Ha szél éri szemem, mék nehezen szenvedem; mekvárom itt Súrvarott, hogy jobboljon (Nád: Lev. 101. Bora: Préd. 52). Jobul állapotoc (MA: Bibl. V.18). Ébből ki-tetszik, hogy rosszszúl, a ki szünetlen nem jobbul (Pázm: Préd. 324).

még-jobbul: melioresco C. emendo, melioro MA. verbessert werden, gebessert werden PPB. [sich bessern, besser werden]. Kerli uala az fdót őtőlőe, kiben megjobbolt volna (betegségéből): melius habnerit (MünchC. 176). Kerdy vala az horath hű thewlők, kyben megl yobbwlth vona (JordC. 637). Ha kedig ezeezel sem iobbultoc meg: quodsi nec sic volueritis recipere disciplinam (Helt: Bibl. I. MMm). Csakhogy megjobbulj az te életűben (RMK. IV.72).

mégjobbulás: emulatio, melioratio MA. besserung, verbesserung PPB. Ynkaab köwethween emberek az seteeithsegőt ez vylaghy gyonyorságees esleltnak alatta, homem az vylagoszagot meg yobbwltsnak alatta (ÉrdyC. 597).

mégjobbulhatatlanság: incorrigibilitas; unverbesserlichkeit] (Megy: 6Jaj. II.28).

Jobbulás: [melioratio; besserung]. Az thy iobbwlsthek mykron telatlythok, gonozokath kyketh thóthetek meg banyaatok (ÉrsC. 170). Oly időre jutottunk, nines ki előtt panaszinkat terjeszteni, hogy jobbulást csinálhatuánk magunknak, hanem vesztő-nénk inkább vele (LevT. II.253).

Jobbulatlan]

Jobbulatlanság: incorrigibilitas MA: Bibl. IV.12. [unverbesserlichkeit].

Jócska: 1) bellus, bellatulus C. [ein wenig gut]. Nines oly ros könyvis, melyben valami jócska nem volna (Pázm: Kal. 360). Nyalánk vagyok, szeretem a jócskát, jó falatot-ligurio PPB. **2)** [parvum bonum, exiguum bonum; kleines gut, geringes gut]. Egy kis világi jócskáért, egy-örüg-való alkalmatosságért illy nagy kínokat keresünk (Pázm: Préd. 1081). E világi jócska. SBalog: TemK. 106).

Jócskán: aliquantum, non exiguum, satis; ziemlich, ziemlich viel. Már három úttal is jócskán lecsapkodtak az mi haduink beunek (MonOkm. XIV.307). Jócskán ki veheti a vérben (PP: PaxC. 30).

Jófőle: legitimus, bonae notae PP. guter art, ehrlich PPB. Jófőle elő-fák: *generosae arbores PPB. Jófőle alma, szilva: malum, prunum ingenuum PP. Ha az aran y főle es tyzta leend, sem rosda meg nem foghya, sem tyz meg nem oeghety (ÉrdyC. 165b). Jó főle arany színű rézből csinált edényec: vasa aeris fulgentis optimi (Kár: Bibl. I.425). Jó főle posztó (VectTrans. 6). Ada jó főle hölgybéllest tizenötöt, másfélét is hölgybéllest 15-öt (MonIrók. VIII.225). Végy jó főle mirrbát PP: PaxC. 87). Egyék ebből az hetepetyéből, jó féléből, ez hozza-meg a kegyelmed szája ízit, appetitussát (KirBesz. 63).

Jog [jóg p ó uogya WinkC. 189]: **1**) [bonus; gut]. Nyvla yokezeuel kebelelem es ada yog regulayt: avagy zenth evangelicum evangeliumi regulayt: protulit regulam evangelicam (EhrC. 21). **2**) dextera Kr. [recht, rechte hand]. Meny zent Ferencznek yogyához, hogy algyon meg tekedet (EhrC. 23). Veteo yogyat ew feyere: posuit dexteram super caput ejus (124). Vévén ő iogianak őltözetit: assumpsit dextraliola (BécsiC. 31). Hóg ha te iog zéméd meggonozbeitand tegedet, ved ki őtet es vesd el tetőlled. Ha te iog kezéd meggonozbeitand tegedet, med el őtet es vesd el te tőlled (MűchC. 21. 22). VI en iogom felől: sede a dextris meis (56). Rohannyon hív reayok feelelem te yogodnak nagysaga myath (JordC. 42). Ne thwga te balod, myt akar teny yogod: nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua (369). Yl en yogayma: sede in dextris meis (426). En yogomra al emmekem, hogy el ne tantoroggyam: est mihi ad dexteram, ne concutiatur (711). Enneköm segedseg legón atte iogod es irlgalmassagod (TelC. 49). Latanak maas augyalt jogról evlneen (CornC. 106). Magat el oztuan jogra es balra (DomC. 289). Ky yl isten atyanak yoghyara (ÉrdyC. 112. 28b). Lateek en az ew yogya felewl egy erőss vytezt mezeytelen tórth tarthuan (360b). Wirvnk yoghyara meg fezált tyztőlendew tolway (366b). Otalmazyad megh ewtet vezedelemtől az te erőss yogodnak myatta (594b). Helhezteetec ő iogya felől (NagyszC. 271). Az w iogianal meg sebesytuen titeket, ki wzón tyteket az w satorabol (VirgC. 147). Yogom felel vagon: a dextris est mihi (KulesC. 24). Christus, ky az vristennek iogya felől vagon (Kontj: SzPál. 75). Yogyara: ad dextram ejus (Pesti: NTest. 107). Allapee az te iogésed az te iogodon arañas őltözetbe (Szék: Zsolt. 44).

Jógit, gyógit: [medeor, curo; heilen]. Vakokat es suntuakat iogitasz es egieb nag soc czudakat szerzesz (Szék: Zsolt. 184). Mást tud gyogétani (Decsi: Adag. 288) [Vö. **GYÓGYÍT**]

Jogl-: [exsolvo, persolvo; zollen]. Minden feleségéc tizesseget ioglanac ő feriekne: cunctae uxores deferant maritis suis honorem (BécsiC. 50).

Joglat [?]: ∞ Az nagy őrdmerth, kywel az te zent lelkőd meg wygaltateek, yoglas [yorgas?] enneköm meeltatlan ees bynős zolgaló leanyodnak (CzehC. 6).

Jógul, jógyul, gyógul: [sanescio, convalesco; genesen. Vö. **GYÓGYUL**]

még-jógul: ∞ Meg yogulok: salva oro; megyogula: salva facta est NémGl. 380. Meg iogulanac a reez kigionac fel magasztalaso (Szék: Krón. 19). Az ő sebeinel gyogultunc meg (Magy: Nád. 46).

Jókor: [in tempore, opportune; zu rechter zeit, gelegen]. Isten hozta kegyelmedet, jókor jött: seid freundlich willkommen (KirBesz. 7).

Jókora: procerus SL [satis magnus; ziemlich gross]. Jókora inas voltam immár (GKat: Titk. 272). Jókora pohár (Kem: Élet. 254). Két jókora ezüst általagok (MonIrók. VIII.45). (A kormos alma) jókora, jó leves, horizű (Lipp: PKert III.144).

Jól (nemjó chelekedekek ulem LevTár. 176. jó erthy 180. jó tudom, hogy még a mai napon jó lakhatom Helt: Mes. 300. jó tudom Mon: Képt. 5): bene, belle C. probe, recte, rite MA. gut, schön, fromm, recht, ordentlich, geziemend PPB. Igen jól: optime, perbene; jól tetselkszöm: beneficacio C. Jól ivott: bene potus, appotus, temulentus; jól lakik: epulatur MA. Jól tartja asztalát: opipare vivit; jól él: indulget genio; jól vagon dolga: bene stat; jól illi a lovat: firmus in ephippio sedet PP. En leañom ángolmat keresec te nekéd es megzerzem te nekéd, hóg iol legén teneked (BécsiC. 6). Parancholj wram yol mondanom: jube domine benedicere (FestC. 15). Ved iol ezedben (VirgC. 14). En tudom iol (20). Jól tevteneek nekéd (DomC. 263). Ez idevben zent Margit azzon meeg yol nem zolhat vala (MargL. 1). Mondanak hwoeky: yol: dicunt ei: etiam (JordC. 397). Yol tótted, hogy ede yettel (743). Atyaad hambor vala es jamborwl eele kyt yol twez (ÉrdyC. 340). Yol dycheryetek vteth: bene psallite ei (KulesC. 73). Mondá ismet nekic: jól vagon? : sanusne est, inquit (Helt: Bibl. I. N4. (Az oroszlan fiú) erőssen kiáltani kezdé: Emberke, emberke, ioy cletst, nem iól vagon (Helt: Mes. 364). Szt Istuan tudja es iól hiszi vala, hogy ő istennek keduébe volna (Helt: Krón. 28). Ez az áru az wrnac felette igen iól tettéc (Helt: Arithm. F4). Firmo et maximo progressu: jól elő ránduhú (Decsi: Adag. 340). Ha jól buzgok volnánk: si essemus bene ferventes (Illy: Préd. II.21). A nyelvnek jól nem tudása volt az oka (Bethl: Élet. 279). Jól tetszik nekem ez a szúrke, hamu színű (KirBesz. 18).

[Szólások]. Ez idei bnza jól fizet: der heurige weizen gibt gut aus (Adámi: Spr. 192).

Jóralvó: **1**) necessarius [commodus; freundlich, geneigt, günstig]. Ha mindenec, melyeket auag el veztettem, auag melyek iomra valokból, ellenem valokka löttenee, eppen volnanakis: si omnia, quae ant amisi aut ex necessariis advorsa facta sunt, incolumia manerent (Decsi: SallJ. 12). Hathato esodac voltanac, iora valoc es idvósség szörzők (Zvon: Post. I.559). Nem akarod hallani az te jódra valókat (MA: Scult. 812). **2**) bonae frugis Kr [brav, rechtschaffen]. Hagyj békét ennek a szent atyanak, a ki jora valo ember (Fal: TÉ. 732).

Jóság: optimitas C. bonitas MA. güttigeit PPB. Jóságokkal bévesek, a mit hallanak (Pázm: Préd. e2). Nem tsnk szóval banem tselekedetek példájával akart isten minket a tisztesség jóságok gyakorlására tanítani (25). A reménység kiülömb jóság a lútnél (172). Egy jóság sints fogyatkozás nélkül (Kisv: Adag. 535). [Vö. **Jószág**].

Jóságos: virtuosus MA. tugendhaft PPB. Jóságos cselekedet: virtus MA. PP. Minden műuelkődetebe iosagos wala (TelC. 53). Nagy josagosok wathok ha megh nem seerhtyek azth ky tytheketh meg seerth (ÉrsC. 198). Király légy te jóságos, az latorság istennél utálatos (RMK. IV.237). Az itélő birakban minemő josagos dolgoknac kel lenni (MA. Bibl. I.65). Senki azzal jóságos nem léssen, hogy a tekéletes jámborságnak dírsireit hallya es érti (Pázm: Préd. 319. EsztT: IgAny. 17. Jóságoscslekedet (Illy: Préd. Előb. a2). [Vö. **Jószágos**].

Jószág: **1**) virtus EhrC. 20. 64. bonitas 46. utilitas 53. [potestas; tugend, güte, frommen, starke]. Frater Bernard Crisus kerestenek yegeuel magat meg yegeyeuen es engedelmessegnek yozagaul kewettetet, mene Bolonyaba (EhrC. 20). Latomuala vegezettlen yozaganac es ysteny edessegnek melseget (46). Kysertet lezen te nekéd nagy yozagodra (53). Menyeg zenteknek gradosazerent yozagrol yozagra haznaluan (64). Hóg' legén iozagnac peldaiban: ut sit exemplum virtutis (BécsiC. 9. 31). Tóttel m'v bennőnc te minden iozagod zérent: secundum omnem bonitatem tuam (101). Soc iozagokat tóttőnc: multas virtutes fecimus (MűchC. 26. 40). Kezdetic imačag, melnek soc iozaga es bulóia vagon (VitkC. 103). Vonznak minketh

lelky nemes yozagoknak köwthsegeere (ÉrdyC. 9). Zentsseges yozagokath teezen vala (317). Tyredelmességhnek yozaga kyt keel mynekewn tartanwk laborvsgahnk ydeyn (505b). Sydonnak varasyban lettenek az ystény yozagok: virtutes (JordC. 387). Az mazarethbely Iesusth, wr ystenthlvl megh byzonyvltatott embert ty köztetők yozagokbau (praestantia facta), ezolokban es yegyekben, kyket mynd tethi, megh dleotők (711). Megh enthee yozaggal: unxerit potentia (74). Tezen vala wr ysten ezodakat es yozagokat Palnak hlv keze myath: virtutes non vulgares edebat deus per manus Pauli (771). Tehetsegöth adaal az idwösséghs iozagba veghygh megh maradnom (WuikC. 354). Ygen nagy az zeretetnek ew yozaga (358). Az het zouak iozagat Cristus nekönk aggynd (PeerC. 195). De maga Bela kyrál gondoluan az bekességhnek jauat yozagat (MargL. 28). Hatalmantol, iozagontol mefoztatvan (NagyszC. 89). Latuan eme yozagot auagy lelky erevt ez fraterben (DomC. 235). Az penitencia elsev iozag (ComC. 27). Mutata azt ég dölčnek, hog' öneki megh mondana az könek iozagat (BodC. 8). Az bñek es az yozagok ezve vívniak (13). Tunya rest voltam lelky iozagokra, mert nem imatkoztam (VirgC. 10). Mondatik angiali iozagnakh (14). Latom vala az isteny iozagnak vechtetlen melegeget (43). Az Cristusnak iohayt mikoron isteny malazniak iozagaual megh ygaztaltak volna (71). Ky wayy elmenek vigassaga es yozaga (PozsC. 9). Az kwnek ez yozaga, hogy nyenczen semmy, ky ő serenséget megh banthiatna (527). Nem bezydte vagyion istenek orzaga, hanem yozagban (Komj: SzPál. 138). Az tanitoknak külső eletekben minemü iozagot kíván az szent Pal? (Fél: Tan. 327). Az isteni természet magában foglal minden tekélletes jószágot és méltóságot (Pázm: Kal. 24). Az alázatoság fundamentoma, gyökere, forrása, kints-tartó háza minden tekélletes jószágnak (Pázm: Préd. 53). Jószág (birodalom) és uraság az, az hol ki uralkodik és törvény szolgáltására való hatalma vagyion: ditio et dominium est ubi quis dominatur ac jurisdictionem habet (Com: Jan. 143). 2) substantia, opes, bona MA praedium PPBl. hab und gut, vermögen PPB. Dolog, marha jószág: res Com: Vest. 143. Örökös jószág: hereditas Com: Jan. 132. Peres-jószág: hereditas controversa PP. Örökbe adott jószág, fejedelemtől, valakinek kötött jószág: fendum; el-petsélt jószág: res assignata PPBl. Tulajdon jószághoz való: peculiaris C. Bernald mendeimemew iozagat (bona) elozta (EhrC. 7). Egyebeknek yozagat agyatok megh: reddite alienum (58). Ő iozagoc övelée vala: erant cum illis bona (BécsiC. 19). Az oruok, kik ez velagi iozagocot el orozac (GuaryC. 8). Ha el oztagatandom az zegenyeknek yozaghynt (si distribuo) pauperum in cibis facultates meas), zeretetöm kedöcz ne legyen, semyt emmekem nem haznal (ÉrdyC. 96b). Mynden ez vylaghy yozagat zghenyeknek oztatna (520b). Semyt so yllésotek az ew yozaghyban (JordC. 155). Az feld el nyelee ewket mynd satorokkal mynd kezenseghes yozagokkal (156). Mynden yozagokkal egyetembe el ragadozniak (181). Hogy mehet be mynden az erőssnek hazaban es lw yozagat el tekozlany: quomodo potest quisquam intrare in domum fortis et vasa eius diripere (390). Zolgnak vala hwueky lw yozagokból: Ministrabant ei de facultatibus suis (547). Halioiokat es luioiokat s minioles iozagokat ellagium (DebrC. 4. 19). Ew yozagomul zykes nem vagy: bonorum meorum non eges (Kulest. 23). Vekzetem mas ember iozagat gonozol kenantonba (VirgC. 7). Ez vilagi iozagat hagia el (24. 80). Peremmyen is egh szogeny hognak [szogeny hognak] volth, ky mynekunk hatta az ny köwes jószaga volth: inquam in wer agak wayynak, merth azal is egyek volthunk (LevT. 189). Minden viraht engredi loányinak, tiakká tövé ő sok jószágnak (Tin. 88r). Sereget gyfite, es allá méne az jószághban, és az városokra, mellyeket Sigmond ezaszár az elbt niündokbau adta vala az despotinae (Holt: Krón. 97b). Hatalmas guzdagok, kik elözete, es iozagoknt el kellett ludniok (Holt: Bibl. IV 17). Draga iozagot es örökseget szerez ő minékűnc (Borr: Ének. 5). Azert ada tanaczul, hog' az part-

oc iozagokat orszag szamara kelene foglalni: consuit pecunias eorum publicandas (Decsi: SallC. 42). Zalogos jószág (Szag: Aqu. 28). Kítsoda oly atya-fi, a ki el ne feletkezzeék a vérről, mikor jószághban jár a dolog? (Pázm: Préd. 212). Szivedet az eleségre es jószágra czüggesztic (MA: Scult. 310). 3) [argumentum; last-tiere?] Hozzanak 50 szál fenyő gerendát is; a mellett az ide való jószág hozzon 200 szál tölgy fa gerendát is, szaru fat 300 szálát (Hadv: Csál. III 313b).

[Szólások]. Minden jószágából ki-fordult: eversus fortunis; valakit jószágából ki-fordítani: evertere aliquem fortunis PPBl.

Jószágocska: [bonum parvum; kleines gut]. Nem tudom hogy bírhatja kemetek azon jószágocskát (LevT. II 388).

Jószágos: 1) virtuosus EhrC. 21. 76. [tugendhaft]. Jószágos cselekedet: virtus C. MA. Nemely belcz byro yol meggondoluan yl yozagos alhatatossagot (EhrC. 21). Zentsseges eletenek es lelky yozagos myelkevdeytenek tytkossagorol valo kevny (ComC. 1). Úg' elletek ez velagon, hog' az iozagos dolgok le fiomod'ak az gonozokat (BodC. 8). Yozagos anygalek: angeli potentes virtute (KeszthC. 272). Sok yozagos myelkevdeytenek es zent zenvedetessegeenek wtanna az ew eedes eedemet megh akaraa korozvny (ÉrdyC. 340. 543b). Sok yozagos yegyt talallyok (517b). Lelkem én meg nem rubaztam iozagos myelkevdeketel (VirgC. 11). Yozagos kegyes zyz maria (ThewC. 145). Jozagos myelkevdeket: virtutes (Pesti: NTest. 30). Ki örököse len ű neki az ű iozagos chelekedetiben (Tel: Evang. 158). Minden iozagos chelekedetben tudossa, okossa is tegye (Mon: KéjT. 1). Kellemetes igazság szeretőknek valami iozagos dolgokhoz kezdeni (Cis. L3). Valamellyeket az emberec szantnac, eueznec, epitnec, vizen es földön: azoc mindenee az az iozagos chelekedetnec engednec: quae homines arant, navigant, aedificant, virtuti omnia parent (Decsi: SallC. 2). Minden jószágos életnek szikráját el-ölyta benek (Pázm: Kal. 673). A jószágos tselekedetek által igazul-meg ember (Pós: Igazs. I. 201). A király az Hunyadi László nagy virtussait, jószágos cselekedetit s vitészéget csudállya (Liszny: Krón. 328). 2) possessionatus Kr. [begüter]. Jozagos nemes emberek: nobiles possessionatores (Ver: Verb. 76). Ez országbéli jószágos nemessek: possessionati homines (Ver: Verb. 1660. I. tit. 23). A szükön költés jószágossá téssen es meggazdagit: compendium opulentat (Com: Jan. 189).

Jószágtalan: carens bonis et possessione MA. ohne hab und gut, ohne vermögen PPBl.

Jóvolt-a vkinek: bonitas, benignitas, benevolentia SL. [güte, gnade]. Jó voltából: ex beneplacito illius Kr. Mykron az ew flleseeges yo voltabol megh gondolta vona ez vylagot vylagosy-tany es valthany (ÉrdyC. 342b. 419). Erdemmel kyl, twlaydon csak az ew yowoltabol megh ayandekoz embert (621b). Ti jo voltotokal nyomjatok el masnak gonozagat (ErsC. 201). Istennek ionotath nem nezen, megh nem tertem (VirgC. 3). Nem emlekeztem zenteknek ionoltokrol (9). Ez igeket mongia vala el amelkodua az isteni felsegnek ionoltan (82). Az ő felsegős io notaert (TihC. 7). Az ő io voltabol könyörüle raytune (Borr: Ének. 1). Mellytől az én kegyelmes istenem jóvoltából engemet megalalmazott (TudTár. 1839. 254).

JOBÁGY (iobagh ÉrdyC. 496b. iobagy 643. Iobagiones 1230. 1240. sat. iobagiones regis 1238. sat. iobagiones de Chaford a iobagionatu exomti nobilitatur 1360. Czinár. iobagiones Nyr. VI. 241): 1) [patrius, nobilis; vornehm]. Iobagiones: optimatus, principes 1082 (Nyr. VI. 241). Tanaçot tartuan mind az orzagbéli iobagoc vrac es bñček (GuaryC. 25). Kyt tyztelnek es gyakorta latognak páspökök es yobagyok (PeerC. 115). Körmöl felesnek tédcs chsarok es yobagy wrak (315). En nem csak hogi nómös vagiok, dolh megh annak földte iobagi vr bania vagiok (DebrC. 178. Az iobagy urakath, kyk

panazoltanakuala rea attya fyanak, előue liuata (KazC. 100) Az mastany iobagbwak es nemesek magoknak foglalnak (ÉrdyC. 496b). Törteneek, hogy egy iobagfíyw Romaban menne [= wr ffyw uo.] (643). Zamot adonc anminekőnc adottakrol, mynth pap pařsagarol, kera! es iobbag' ō vrasagarol (NagyszC. 327). 2) colonus C. subditus, tributarius, colonus, villicus MA. untertan PPB. subditus; der untertan Com; Vest. 147. Insuper libertates debita et consveta servitia et nomina populorum, ioubagionum, udvarnicorum ac omnium conditionalium hominum ejusdem monasterii per dilectos et fideles ioubagiones nostros, scilicet T. cancellarium aulae nostrae et P. palatinum comitem diligenter a capitulo, ioubagionibus, vicinis nobilibus et multis aliis populis fecimus ordinatum exquiri 1211 (Wenzel I.106. Hunfalvy: Ethnogr. 346). Sokak vannak, kyk yobagyot ees zeegenyeket nagy ostor adowal gyettry keenozya [így] (ÉrdyC. 79). Adoth nekem hat haz yobagyotb (RMNy. II.16). Attam vgian azon 35 foryntban zalogban Saros warmegyeben egbaz egez jobagiot (II.57). Nem engedý logh asz en jobbagyom gyakorta walo komorgoseuel banehyon (III.83). Ky wyttek eyel az en iobagiomat, orrat fyltel el meteltek (LevT. I.243). Adott őt ház jobbagyot, őt majorságot, azzal ruházom magamat (II.21). Minden szolgáink, jobbágyink bizásbak és jó kedvel is fogódnak (37). Ktek jószágából az kívánt bitős jobbágyokat bo-csássa alá az batárok eligazítására (228). Szolgad, szolgálod, iobagyod, es minden munkalkodo barmod (Born: Ének. 82. MA: Scult. 656). Olyan lenne e földön, mint jóvény, paraszt-jobbágy, és egyebek hajlékában tekergő szarándok (Pázm: Préd. 477). Az jobbágyoknak lovát, barmát senki el ne vegye (MONTME. III.52). A kire major bizattatik, major gazda, udvarbíró és jobbágy az: cui villa conceditur, villicus et colonus est (Com: Jan. 72). A jobbágy embert miért biják magyarul job-aggy, avagy jobbágynek? Felelet: a magyarok az ország gyű-lésében azt végezzék, hogy a magyaroknak csak edgyik része nemes embereknek hivattatnának, a másik része pedig othon maradna és bizonyos adót adna; ezt a végezést halván az orszagnak sok lakosai edgymásnak mondanak: Koma bizony job hogy adgy (Liszny: Krón. 107). Mind egész országútl nyomorúltak vagytok: németnek, papoknak mert jobbágyi vagytok (Thaly: Adal. II.16). Maga az isten választást tett köztünk: a jobbágyokra osztván a munkát és fogyatkozást, a főemberekre a bősépet és vigasságos életet (Fal: NA. 125).

Jobbágyas. Hat jobbyagyas hel (RMNy. II.14).

Jobbágyaskod-ik: [servio; dienen]. Jobbágyaskodó szol-gálat (Toln: Vigaszt. 114).

Jobbágytság: 1) subdítela Kr. [untertänigkeít]. Jobbágy-ságból szabadságra ment állapot: libertinitas PPBl. A híres görögök minlta pártultak [pártoskodtak], a jobbágytság alól kí-nem szabadultak (Könyi: HRom. 106). 2) coloni, rustici, subditi Kr. [untertanen]. Mely háromszáz forintban boesátottam ō kmének Beretű nevű faluban levő egész jobbágyságomat (LevT. II.318).

JOH! eheu! MA. PP. ach, o, web PPB. A mind velőm ialh [így] megfogattatot, o mel nagi sirással mongiak vala a zeut azzoniok (WeszprC. 28).

JORGOT: [misereor; sich erbarmen]. Iorgossun vv neki es kezíggem (HB.) [Vö. IRGALOM].

JÓS: magus, saga, incantator, incantatrix, pytho, divinus vates MA.² zauberer, wahrsager PPB. Jőuenđő mondokat, iosso-kat be győzte [győyte] (Hofgr. 17). Titkodat sem ios, sen varaslo nem monhattya, az iővendőmondó meg nem magyarázta (19. RMK. II.100). Jőuenđő mondokat iosokat be győyte (Born: Ének. 350).

[Jósol]

Jósoló: fatidicus, divinator, vates PP. wahrsager PPB. Jósoló aszszony: fatidica mulier PP.

JÓZAN (gyozan Gyarm: Fel. 72. józán Fal: NE.² 116. rozan DöbrC. 351): sobrius, frugi C. sobrius: nüchtern Com: Vest. 146. nüchtern, mässig im essen und trinken PPB. Jőza non: sobrie, frugaliter C. Jőzanon, jőzauul: sobrie MA. Atyam-fyay iozanok legyetek es vgyazyatok, mert iz ty ellensegetek pokolbely evrdg (CornC. 46). Rozanok legetek: sobrii estote (DöbrC. 351). Kiknek lussok feierből es wörösből zőrdztetöt, ezek igőn tisztak, iozanok (TihC. 102). Adgy malaztot ennékem, hogy iozanon élhessek ez ulagbau (ThewrC. 176). Jozanok legűnk: sobrii simus (Fél: Bibl. II.105). Jozan eletű (Fél: Tan. 328). Magát tudósbnak, jőzambnak, okosbnak adako-zóbnak tartja (Pázm: Préd. 60). Jőzanc es bornemiszac: sobrii atque abstemii (Com: Jan. 182). Jőzán vagy ittas korába (Rák: Art. 5). Inkább józannak mondjanak, mint sem része-gesnek (Fal: NE.² 116).

[Jőzanít]

még-jőzanit: sobrium facio, ad sobrietatem reduco Kr. [nüchtern machen, ernüchtern]. A betegség megjőzanítja és észre hozza őket (Pázm: Préd. 690. 236).

Jőzankod-ik: sobrius fio Kr. [nüchtern werden] (Czegl: Trömf. 98. Kr.).

Jőzanod-ik: ∞ A sok huzamos ital miatt teljes barom egész hétig; vasárnap, akkor is csak szerecsére jőzanodik (Fal: NE. 7).

még-jőzanodik: sobrius fio MA nüchtern werden, zum verstand kommen PPB. Éjjel-nappal részeg, egész hetedszakau [így] meg nem jőzanodik WF. 433. (Pázm: Kal. 1766. 528. Kr.).

Jőzanság: sobrietas MA. Com: Jan. 181. nüchtereit PPB. Az rezegh vegyen yozanságot (JordC. 264). Nem kabalkodom, yo Festus! de gyassagnak es yozansagnak zawat zolom (JordC. 793). Lőlki iozagok: ergalmassag, bekeseq, iozansag (DebrC. 126). Ime zvz Marianak ev nagy iozansaga (CornC. 47). Reszeg-segebennis, iozansagabannus (Born: Préd. 282). Jozansag szerető (549).

Jőzanságos: [sobrius; nüchtern, mässig]. Etelnek italnak iozanságos megtartasa (CornC. 46. Pécsi: Ágost. 63).

Jőzanul: sobrius fio MA. nüchtern werden, mässig werden PPB.

még-jőzanul: sobrius fio MA. wieder nüchtern werden PPB. Aggad, hog mŵ elmenk megiozanollon bűnnek minden zeplőtől: jejunet ut mens sobria a labe pressa criminum (AporC. 131. RMK. II.363).

mégjőzanulás: sobrietatis recuperatio, reditus ad sobrietatem MA. das wieder nüchtern werden PPB.

JŐ (elgyőjen RMNy. III.127. győzte Flilfl. 59. gyűuēu Helt: Krón. 136. ywee [olv. joo?]: venit JordC. 391. 386. sat. ywe-nek: venerunt 374. 358. ywendő: venturus 361. yuel KeszthC. 82. ywendew LányiC. 56. ywendekertb ThewrC. 234. jwe LewT. 1.54. ywe Pesti: NTest. 17. iwe 22. iwenek 26. je LevT. I.45. 78. jene 332. jeth 11. iczte Mel: SzJán. 407. ieyen RMNy. II.110. yey JordC. 729. 929. yeyen 711. yewők 375. yewe ÉrdyC. 506b. iwenek PozsC. 20. iwe Mel: SzJán. 490. iőy vala: venit Helt: UT. C7. iőyhet Helt: Krón. 38. 55. jőjne: veniret Megy: Dial. 201. béjőjni: intrare uo. Előb. 9. jőymi Pathbai: Sacr. 328. jő Tof: Zsolt. 589. Szob: Dáv. 6. jűn Hall: HFist. III.100. iűsz Mel: Jób. 2. iűtt, iűtem Mel: SzJán. 6. iűttűnk Fél: Bibl. 2. iűttél Zron: Post. I.3. iűy Born: Ének. 213. jőjűn Matkó: BCsák. 79. iűni Sylv: UT. I.134. Fél: Tan. 43. iűnni EsztT: IgAny. 127. iűwetőc Born: Ének. 519. iűve Mon: Apol. 12. iűwetők Szár: Cat. Címli: 1) venio MA. kommen, ankommen PPB. Elől

jövök: *antevenio*; *reá jövök*: *supervenio*, *advenio* MA. *Mire időz en velem? cur venitis mecum?* (BécsC. 2). Miokért időtél: *qua ex causa recessisti* (33). Byzonyawal istenek yvtenek az en hazámhoz (ÉrdyC. 337). Az zenthnek testeehez yewe (330). Kereztekkal es kylemb kylemb zeep isteny dycheretekkel ywneek wala az zent zyznek koporsóyához (341). Mykoron haza nem yewt volna, myndenek esecenek nagy kethseegben (512). Ew oda wtanna yewe (520). Yewneenek ez yvlagra (530). Zykseegh, hogy yewyenek [forduljanak elő] tantorodások (552b). Ywthwink ymadny hwet: *venimus adorare eum* (JordC. 358). Meg feelelnék atthwl hazayaban ywyw: *tuimut illo ire* (360). Lataw, yowen hew rean: *videt venientem super se* (362). Ywyen te orzagod: *advenit regnum tuum* (JordC. 370). En ym oda yewök: *ego veniam* (375). {En halazasbol jevuek (DomC. 110). Jwtem te tyztelendw atyasagodnak eleybe (VirgC. 2). Azt aka-rom, hogy velem w hozá iwý (20). Iwue hozzá az alnok wrdgh (22). Iwue az egihaznak plebanosához (25). Frater Leo, az w tarsa, ievue hozzá (35). Az predicatio el vegezuen, ienenek mind az királhoz (37). Ez twzbwl zozat iw vala (42). Ez welagra iwuen, velek nyayaskodek (48). Mit tegyewnk, ha my idenke iwuenuek haborusagok (91). Jwnek vala ő kwzykben (112). Az kiraly nagy hatalmas kezél iót (148). Yewök es folyamom te hozád (ThewC. 157). Ez yewe tanysagra, hogy tanobyzonsagot tenne (ÉrsC. 1). Iywyetek fyaym en hozyam (Kules. 77). Megh ma haza iw (RMNy. 1131). Egy napi járo földet időneek: *venerunt iter diei* (Helt: UT. 08). A Scanderbec az őtköz-zetnek ődeien huzac húsz mélföldig táuoly volt, hogy segitségre íő volt a keresztyéneknek (Helt: Krón. 97b). Külső aldozattal időz ezac előmbe (Born: Ének. 204). Segitségül íűy (213). El boczata a sidokot, hóg haza íűnenec Jernsalombe (Szék: Krón. 51). Jöve a Galileának tengere mellé, a tiz városoknak határikak kőzopin és hozának ő néki egy siket némát (Tel: Evang. 11.659). Nem íűheez most mi hozane (Zvon: Osiand. B3). Szemkőzbe jó véle a király disznó-pásztorja (Pós: Igazs. 1372). A les helyeclől rájoc jövén: *ex insidiis supervenientes* (Com: Jan. 150). A gulya futva jött (Gvad: FNót. 10). 2) [orior, derjivo; abtammen, hergeleitet werden]. Baal: emmet íű ez szor balván (RMNy. 1144). Magi: vagón ki ez szot ez sido szotwl monga jűni, maghim (10).

{Szólások}. *Vm jó*. A kísérorinre jöve a sor (NótPM 19). *Vmibe jó*. Néha ez a matériá-is belé jó a beszédbe: *nonnunquam intercurrit PPB*. Eszenbe íű vala: *recordatus sum* Sylv: UT 1150. Ismét in usum jöhessenek az el-felejtett regulánk (Zrinyi H.195). *Váre, vure jó*. Ha valami veszedelem alaria íűni veátok (Helt: Krón. 31). Mikor az egészégtelenség elérkezett, rád esett, jött (Com: Jan. 173). Reájoc jűtt lűntetésének nevetet az uris (Zvon: Post. 11.253). *Délszínre jövő nap felderült homloka* (Thaly: Adal. L140). Ismét eszenre jövök: *recompono*, *animus mihi *redit* PPB. Vaj egyszer vmikor az okosság-nélkül való nőp jéne észre (Pázm: Préd. 837). Elsőben jóvalloja vala usyam a jesuitai szerzetec, de végtére észere jűven, sipkére usyá íűket (Czegl: Japl. 147). Turkál a dologtam, de gyök erére nem jó (SzD: MVir 22). Kitudómi, napfényre jűni: *erumpere ex tenebris* PPB. Isten hozta kegyelmedet, jókor jött: *seid freundlich willkommen* (KirlBosz. 7). *Hon van az jól jűtt bilikom pohára* (Zrinyi: ASyr. 128).

alá-jő: *descendo*, *desorsum venio* MA. linabgeben, linabkommen PPB. Ez harom dolgoknak bel kel tellyesőhny, mynek elotte alaa yoyen ew felsőege (ÉrdyC. 9b). Cristus lesus menyből alaa yewe (378b). Wr istennek zent zyleye az bodog lelkőkkel nagy tyztősseeggel yewt alaa (564b). Micoron ala yőne az hegről (DobrC. 428. Káldi: Bibl. 285).

alájöt-e: [*descensio*; das herabkommen]. A nyilat ha fel-ővöl, mihent tellyeb' nem mégyen, ottan aláfordul: és sebes-seb, alájőte, hogysen telmente (Pázm: Préd. 323).

altal-jő: *transo* Kr. [herüberkommen]. Atal jeeuen az dwna vyzeen, ky vonyaa maguat az teeb neop közzől (ÉrdyC. 401). Ma az divánba Ibraim esanz kezdé ebogni, hogy az az híre, hogy az lengyel őkövet Erdélyen jó által ide az követ-ségre (ErdTörtAd. 11.99).

be-jő: **1)** *introvenio* MA [advenio]; *hineinkommen* PPB. [ankommen]. Hozyank yme masodzor yewb be te tyaddal (ÉrdyC. 340). Nem vagok melto, hóg be yew' en haylokam ala: *non sum dignus, ut intres sub tectum meum* (JordC. 375). Bel yw vala, hogy megh latna: *ingrediebatur, ut videret* (KulesC. 101). Jwuenek be az helbe, holot zent Ferencz lakozik vala (VirgC. 47). Az napnak fene be íű az ablakon (SándorC. 2). Te kégyelmed az zekben be nem jőt; hetfőn megent zek lezen (RMNy. 11136). Hogy az en hazámban be íűy: *ut intres sub tectum meum* (Fél: Bibl. 11). Már az dolognak ideje be-jött, azért fordúljon el hozzá este ő kegyolme s meg fogja monlani (Monrók. XV.519). A házam négy kőfalból áll, azon egy fa táblás ablak, azon a szél mind szélire, mind hosszára be jöhet (Mik: TörL. 21). 2) [*indueo*, *in morem venio*, *in usum recipio*; *aufkommen*, *überhandnehmen*]. Ez értelem [vélemény] inost íűt be, hogy az embereknek velekedések közőt nem tudnak, mel fele hailani (Fél: Tan. 500). Mik a szépség miatt gonoszul bejöttek: *advenerunt* (Mly: Préd. 11.214). Bé jött a a fel-állott új prédikállásnak módja, a mely kalafával tanítja a lűtet (Bod: Pol. Előb. 3).

bejövés: *introitus* MA. [invasio]; *eingang* PPB. [einfall]. Az tartarok be jövese: *Getica irruptio* (Jalassa: Ének. 12).

bejövet: ∞ Az haznak vala ky menete es be jevueto (CoriC. 85).

bejövetel: ∞ (Káldi: Bibl. 264). Grófné asszonyom bejövetele iránt az úr méltóztatnék tudósítani (LevT. 11.462).

egybe-jő: *convenio* Kr. [zusammenkommen, zusammenref-fen]. Cristusnak zűletete íg vala: Mikor ő aúna Maria volna meheztetet Iosepínek, mi elöt egbe íűnenec (*antequam convenirent*), léletec ő meheben vluuan *scnt lelectől* (Münch. 15. JordC. 357). Yme nykeppen yewnek egybe [találkoznak, egyet-értének, t. i. Algasel és Esayas propheth] ez may zeut episto-lawal (ÉrdyC. 5b).

el-jő: *advenio*, *venio* C. *hinzukommen* PPB. **a)** Yewetek el ty en atyammak aldottay (ÉrdyC. 556). Annak wtanna el yweu, vd fel te ayandekodit: *tunc veniens, offeres munus tuum* (JordC. 367). Zykseeg elezab Ylesnek el ywyw (407). Mykoron azert el yettenek az zolgak (*quum autem venissent ministri*) hwéket oth nem leltek vona (722). El iwuenekb ez zent atyahoz (VirgC. 50). Parancholok teneked, hogy iw el en velem (56). Jwetek el, es nyuden yot mutatok tynektek (143). Elődus az őzönitiz a földre: *aquae diluvii inundaverunt super terram* (Helt: Bibl. 1.C4). Ha igralmassagabol el nem íűt volna (Born: Ének. 10). Hirtelen el íű te kimulasodra (119). Akcoron lattyc az embernek tiat el íűni koedben (Tel: Evang. 115b). Az isten el íű es megszabadét minket (1158). Mint a vizeu járo ha ki száll hajóról, oljót [megtett] utját nézi, nem isanéri parttól (Kim: Ének. 287). **b)** El yewt ymaran es bel tőlh az ydew, az ty ydvessegeteknek ydey (ÉrdyC. 342b). Sem nywghatyk, sem albatyk vala, varvau, nyglen az hagyot hora el yewue (510). El yewt volna halála napva (566). El yewt az hora, hogy meg dychewltessek embernek tyia (534b). Myg el yew [betel-jesedik a jűvendőlés] (539b). Hogy mykoron az erek nywgodal-mannak uajjú el yewennek hw előle: *postquam voverunt tempora refrigerationis a conspectu domini* (JordC. 715). Az alom-nak zeksege el jevuuen (DomC. 128).

eljövés: *adventus*, *adventus* MA. das ankommen PPB. Zomyohozom az zent lelkeknek, a te íűuetedneec előűeset varok.

mac zabadolasokat (VitkC. 106). Yzenetet vnu ewnekyk Cristusnak elyewweseről (ÉrdyC. 526b). A kire Ferenczet bizod, vagy másföld vagy harmadap az te eljövésed után megsíjtsa az alföldet, hogy féljen tőle, bizony küllében nem jó leszen (Nád: Lev. 64). Idufözitődknecl el ionese (Born: Préd. 7). El ionese nagy ohaitással wartac (Born: Ének. 13). Megjövendőltette, hogy az Messias eljövésé után elvételik az igaz itilet az papoktól (Pázm: Kal. 555).

eljövét, eljöt-e: ∞ Lá uluen, meg monda autieristosnak el jönetit, eh világuk vezetit (WeszprC. 22). Az bíronak el jönetit ielőntik (KazC. 100). Christusnak el jöte: adventus Christi (Ozor: Christ. 109).

eljövétel, eljötél: adventus MA. aukmit PPB. My lezen yege az the el yewetelednek: quod signum adventus tui (JordC. 430). Zent leelek isten el yewetelynek wtanna mynd az zent apostolok ez wylagon el ozlottanak (ÉrdyC. 542). El jettete kevanat (CornC. 96). Kynek el yewetere mynden emberek felt tamadnak (KulesC. 57. Helt: Bibl. I. Előb. MA: Scult. 10).

eljövételi. Adventi, eljövételi innepec (MA: Scult. 3).

elő-jő: procedo C. prodeo, procedo, accedo MA. herfirreben PPB. [herbeikommen, zum vorschein kommen]. Zent rufen, ky elene yew kewteluel, ew ymadsagyal engemet meggyoyta (EhrC. 60). Jhyen előwe az harmadik (SándorC. 22). Meg alnan, variak vala az edes iesust elő iönie (WeszprC. 97). Lathyak embernek fyat ely yówen a kődben (TelC. 238). Előwe yewt anyazent egyhaz doctoranak zent ynepe (ÉrdyC. 560). Vissza aggott ember, gonosz napon termett! Az te nagy hűneid most eljöttének (RMK. II.87). Mikor elő it az idő (Tel: Fel. 22b).

[Szólások]. Latode mire valo az historia mégis te az gyermek eb en a lassa li n z elő (Mon: Apol. 300).

elő-jő: ascendo, redeo rursum, advenio MA. hinautkommen, linzukommen PPB. Yeweenek fíel Jerwsalemben (ÉrdyC. 534b). Mykron fel yeth vona, talala ket erdangheseket az verem zayan (190b). Yewetek fíel (ascendite) wr ystenhez te es Aaron (JordC. 60). Latek mas anyalt fel ywni napkelet felwl (VirgC. 14). Felőwe azokaert Abram Egyptusbol: ascendit ergo Abram de Aegypto (Helt: Bibl. I. E4).

[Szólások]. Még az ebéd fel jó, játszanak vendégek (Orczy: Költ. 98).

hátra-jő: [revenio; zurückkommen]. Soha hátra nem iöbetnecl Babiloniabol (Szek: Krón. 39).

jöttést-jő (jolltest-jő?): [venio properanter, incessanter; eilig kommen, ohne unterlass kommen]. Jütttest jütt utánuk (Nyr. X.467). Gyüttést gyüttön (RákF: Lev. II.46). Éjjel nappal jöttést jöjjetek előme minden késedelem nélkül (KecsTört. III.324. 306). Jöttést jöjjetin az bottal, zászlóval (MonTME. III.64).

jöttön-jő: ∞ Jüttön jü az Swendi vram lewele (RMNy. II.184). Kőnyörgénecl neki, hogy iöitten iöne Magyarországha (Helt: Krón. 74b). Jüttön jöj! hozd ide adóját országnak (RMK. IV.248). Iütön ifnu (Zvon: Post. I.301). Nem tudgyuk, hol, mikor, mi-némü halálunk leszen: de bizonyos, hogy közel vagyön, és jöttön jö (Pázm: Préd. 74). Nem késik és sohült nem miulat haem jöttön-jö reánk a somorü halál (991). Jöttön jönek az az anygalok az egből a földre (Pós: Igazs. II.145). Jöttön jöv, az az, ottan-ottan jöv (GKat: Titk. 1117). Sok panaszok jüttön jönek badaimra (MonIrók. XV.253).

jövést-jő (jövést-jő?): ∞ Parancsola, hogy mindjárt jövest jönének maga személye mellé táborba (Szal: Krón. 120). Minden nap jövest jö az had (RejtLev. 45).

ki-jő: 1) evenio, exeo, egredior MA. herauskommen, herausgehen PPB. [hervorkommen, zum vorschein kommen]. Elé-

jöwni, ki-jöwni: prodire MedLat. 423. Te belőled iö ki hercog, ki bíria en nepemet (MünchC. 16). Ördögöket valoc serecből ki iönen, igen kegetlenec (28). Megfordoloc en hazamba, honnan ki iöttem (37). Meg terök az else hazamban, honnan ky ystem: revertar in domum meam, unde exivi (JordC. 391). Very vala olygen erevssen, hog ev belewle ky jv vala az veer (MargL. 65. 23). Mynek elette ky yewneel az rekezből, megzentőlecek teaghódet (ÉrdyC. 341b). Kywe yeweenek az seerből (611). Ky ywne w haylokabol: procedens de thalamo suo (KulesC. 34). Az ő királyockal ki iönénecl a tenger partyára [ös hazajokból] (Helt: Krón. 1b). Ez ezenalta vala amaz nag bölez hazat, a kiből sola senki nem tud vala ki iünni (Szek: Krón. 23). Az fanak tőnen giakorta vad fiatalok iönek ki (Fél: Tan. 318). 2) [sequor; folgen; gefolgt werden]. Melyből az jó ki, hogy... (Toln: Vigaszt. 94). Mind ezekből két dolog jó ki (MA: Scult. 102). Az te értelmedből a iönc nyulánn ki, hogy (Bal: CsIsk. 325). Rosznae tartis a jesuita consequentiáját, mert nem e jü abbn ki (Czegl: Japh. 49. 108. 127. Sárp: Noe. 119). 3) [orior; entstehen]. Azokból sok jó jó ki: ex is multa bona *propagantur PPB. Mihent ide érkezett Bertsényi ur, mindjárt anagrammát tsimált a város neveből (Rodosto), és e jött ki belőle: ostorod (Mik: TörL. 72).

[Szólások]. A kinek patrocimiumja által jüt e kis könyv ki (Czegl: Japh. 3). Látod it, hogy az másodice számnac ösne számlalassából iüt két numerus és kóta ki (Helt: Arithm. B). Mely horaban nem veelteek volna, ky jevue az tevz fiütött]. (DomC. 166)

kijöt-e: [exitus; auszug]. Abrahamnac Caldeabol küöteig (Helt: Bibl. I.e4).

kijövés: [egressio; das herauskommen, auszug]. Egiptonbol ky yeweseknek masod eztenyben meyeetek zamaath Izrael fíyaynak (JordC. 119). Magas menyből leen w ky yewese (KulesC. 35). Ev teteny meg vterettek vala mynd ev velenek ky jevneseyglen (CornC. 275). Az magyaroknak Scithiából ki iönéseknec wtanna hetuen ket esztendőnel (Helt: Krón. 20). Az istennek sätora pedig az Aegyptomból kijövés után egész esztendővel emeltetécl (Pázm: Kal. 555).

kijövetel: egressio [auszug]. Harmad honabba hű ky yewetelynek wtauna Egiptombol, yeweeknek Synaynak pwtzayaban (JordC. 51). Ez könyvben Moses az kijöveteltől fogva lett dolgoikat írja meg (MA: Bibl. I.88. Kaldi: Bibl. 253).

közbe-jő: intervenio Kr. [dazwischentreten, sich einmengen]. Ha az imádság külső gondolatoknak közbejövésével megvesztegettetik (Ily: Préd. II.207).

lő-jő: devenio C. descendo MA. hinabsteigen. herabkommen PPB. Azon ennen maga mynd ky le yewt, nynt ky fel ment mynden eghenek felette, hogy myndeneket be tellyeseytene (ÉrdyC. 539). Az istennek tya lewe yween az magassaghibol (ÉrsC. 112).

lőjövés: descensio MA. absteigung, niedergang PPB.

lőjövétel: ∞ (Zvon: Post. I.806).

még-jő: 1) revenio, revertor C. MA. redeo MA. wiederkommen, zurückkehren, zurückkommen PPB. Megnem jöwend: irredux C. Soha annak wtanna zyne meg nem yew (ÉrdyC. 590b). Ig akaram f marattat, nig meg iöiek: donec veniam (DöbrC. 274). Ez wylagban fíywczka wagy es meg erewd megh ywheth (ÉrsC. 404). A kőnetec meg iönenecl Jacobhoz: reversique sunt nuncii ad Jacob (Helt: Bibl. I. P4. Kár: Bibl. I.330). 2) [redeo, solvor; einkommen, eingehen, einfließen]. Jó gondviseléssel meg jin két ezer forintja az erdélyi jöszágnak (LevT. II.289).

[Közmondások]. Budáról is megjő az hazagság (TörtT. 1.598).

megjövés: reditus, reditio, reversio MA. adventus MA. Bibl. II.41. wiederkunft, rückkunft PPB.

megjöt-e: ~ Nem remélkuala immar ő neki megjötét: sperabant eam jam non esse venturam (BécsiC. 38).

megjövétel: adventus C. reditio, reditus, reversio MA. wiederkunft, rückkunft PPB. Rementelen vala az ő megjöetele: sperabant eam jam non esse venturam (Kár: Bibl. I.497).

összejő: convenio, coeo, concenro, convolo, confluo, obvio SI. [zusammenkommen]. Ot (a lábban) nagy sok erek es ynak össze jövnek (CornC. 219).

összejövés: conventio, coitio, congressio, obviatio SI. [zusammenkunft]. Mit mondgyak [ezeknek összejüvéséről (Zrínyi II.29)].

vissza-jő: repedo C. redeo, ^zrevenio MA. wiederkommen, zurückkehren PPB. Vissza jövdök, megtértek (Com: Vest. 143). Visza jön a te mihed [elröpült méhed] (OrvK. 61).

visszajövés: reditus MA. wiederkunft PPB.

visszajövet: **1)** reversio, reditus SI. [rückkehr]. **2)** in reditu SI. [im zurückkommen, bei der rückkehr]. Visszajövet tapasztalván, hogy igen megváltozott színében s jó kedvében, azt találám neki mondani (Fal: NE. 28).

visszajövetel: reversio C. reditio, reditus MA. wiederkehrung, zurückkommung PPB.

Jöde: [venni; komm]. Yewtew [?] fyan: veni fili (EhrC. 23). Az masyknak ha mondom yewde, el yew: dico alteri veni, et venit (Pesti: NTest. 14).

Jödög: ito, vento, eo redeo frequenter PP. oft gehen und wiederkommen PPB.

Jödögel, jödögel [jödögelek C. jödöggel Helt: Canc. 90. Temesv: Béla. 65]: venito C. advento MA. vento MA. oft ankommen PPB. [nach und nach] kommen, langsam herannahen. Kyezo da ez, ky jödögel ez pusztabol (Apost. 16). Közben jödögellyen hozzanc (Born: Préd. 251). Gyakorta jödögel MA: Scult. 387). A harez helyen jödögele ő nagysága Szögyén felé (Monlrók. VIII.361). Nagy pestis támadt oda ki, és előbb-előbb jödögelni láttuk lassan-lassan ide felénk (ErdTörtAd. I.139). Kezde valami rák hátot vélek kifelé jödögelni (IV.236). Az jödögelő eszetendőe sac hasznokat hoznac magocskal (Prág: Serk. 15). Kelj fel, jó Kerekes Izsák, mert bizony jödögel nagy fekete sereg (Thaly: Adal. II.117). Meg-értvén a romáiak, hogy P. Aemilianus Romában jödögelle (Bíró: Ékesség. Eb). Jödögel a fáknak levele [tavaszkor] (László: Petr. 12). Szörny méltósággal jödögele Szelim szultán az egész udvarával (Fal: TÉ. 650). Barom-ostobán jödögelnék minnyájan a világra (Fal: NE. 112).

be-jödögel: [appeto, incipio; ^zsich nähern, herankommen, eintreten]. Hajóban tétetvén, a tél be jödögelvén, hajótörést szenvedet (Martoni: SzHist. 189).

el-jödögel: advento MA. hínzukommen PPB. A Christus el-jödögelvén, szükség vala, hogy ők a magok vezéreitől megfosztassanak (Martoni: SzHist. 128. Mad: Evang. 3).

eljödögelés: adventatio MA. das hínzukommen PPB.

ki-jödögel: [egredior; hervorkommen]. Attya az cazarok nak udvarokból nag seregel ky jödögel (KazC. 75).

Jödök: ito, vento, eo redeo frequenter MA [nach und nach ankommen]. Itt kezdik a pápi jöszügek a haza jödökő papoknak megadni (ErdTörtAd. III.119).

Jöszte: adeo, adendum MA. [komm]. Jöszte ide, slashacza a mit mutatok (Mel: SzJan. 176). Jözte ide (Mel: SzJan. 101).

Jöszte hogy elküldgyelee: veni ut mittam te (MA: Bibl. L34. IV.9). Jöszte ide gyermek! veni puer! (Com: Orb. 2). De, hal-ládé, jösztöszén [igy] te (Com: Jan. 199). Nosza jösztetek ide közelebb hozzám (GKat: Váls. II.1264). Jösztetek hát nosztek nemesek, parasztek (Félv: Dics. 46). Hó Kató jöszti-be [igy] (PhilPl. 59). Gyözte Dora, állj ide mellém (no.). Jöszte ki velem egy pár pisztóra (Kónyi: HRom. 181).

Jövedelem: **1)** proventus, reditus MA. einkommen PPB. Reñia irtanak vala, hogy a jövedelmet eltekzolta (DabrC. 30). A pispöki jövedelemből a koroknak gongiokat viseluen (157). Az clastronak jüvedelmebvel nem illic vala valamyt valakynak adnya (MargL. 58). Miert en teneked ilyen ayandekot es iüvedelmet zerzek adnya, azt akarom hogy ennekem tees fogudast tegy (VirgC. 55). Anya zent egyház evrekségeket es jüvedelmeket byruan nem fejedelmeknek engedetybevl, de fejedelmeknek tekozásabol (DomC. 132). Az ő beszédének jövedelméuel elégedic meg: genimina labiorm ejus saturabant eum (Kár: Bibl. I.614). Mindenemü jüvedelmetül olasz országban jupa megfosztotta (Mon: Képt. 39b). Kezde az ő tehetseget, az orszagnak készületlenséget, es ennece az arulansac nagy jövedelmet mutogatni: magna praemia conjunctionis docere (Deesi: SallC. 13). Ösztövére jövedelmü tiszt (MA: Tan. 1175). Az bornak jüvedelmét meg-károsító essök (KNagysz. 1613. E2). Esztendőnkent rendelt jövedelme vagyon: habet deputatum proventum annualem (Ver: Verb. 216). Igen meg kell gondolni, hogy az mennyi nagy épületeket cselekedtem Szent Gróton mind belül kívül, azt soha az itt való jüvedelemmel végbez nem vittem volna (Radv: Csul. III.255). Nem vala szaporája nálla az ország jövedelmének (ErdTörtAd. I.113). Az szőlőnek egész jövedelmét crthetni itt az ezüstön (DKal: Ker. 471). Csak annyit költis, mennyi a jövedelmed (Kisv: Adag. 306). Pénzi jövedelem: pecuniae reditus (Balog: Corn. 278). Ez a jövedelme az ebbéli oktalansignak, hogy naponként szaporodik (Fal: UE. 475). Jözan birtokból jöhet jövedelme, de nehéz es munkás örökös védelme (Orczy: KöltSz. 35). **2)** vectigal Com: Jan. 189. [maut]. Hogy király ő felsége német tisztartót nem venne az várakban es jüvedelemre (Monlrók. III.48). A jövedelmet a fő tisztek osztják vala fel: vectigalia divisim magistratibus erant PPB.

Jövedelmes: fructuosus, quaestuosus, proventusus Kr. [einträglich]. Ha nebezen látod valakinek szép jövedelmes tisztéget, értekezéssel arról, mint fért hozzá (Fal: BE. 602).

Jövel, jöveték [yewel' ÉrdyC. 549]: [veni, venite; komm, kommt]. Yewel velem: venias mecum (EhrC. 150). Nabuchodonozor monda: eröggetec ki es jövetec; es legottan ki jövetec a tüzece közepéből (BécsiC. 134). Monda: yewel es lassad (ÉrdyC. 147. 519). Yewetec en hozyaam (549b. 13b). Iwuel kwues engemet (VirgC. 84). Ioemel ez. lelec ur isteu lelkiñke- nce vigasaga (Born: Ének. 56). Iwuetöc immaran birni az orszagot (Born: Ének. 519). Jövetek elő tanuló inasok (Com: Vest. 1). Jövetök en hozzam fiaim (Szár: Cat. Ciml.). Jövel el velem Lisbonába (Mik: MulN. 236).

Jövel: advento MA. hínzukommen, einkommen PPB. Az Magyar Baljuth jobagj [jobbágyi] sok hazvk [hazag] híjrel jövelnek yde (LévT. I.194). Az éresekhez ezek jövelnek vala es néki barát módra ők hízelkednek vala (RMK. V.252).

Jövemény: adventa Kr. [freudling]. Ywemenen vagyok (advena ego sum) the nakid es zarandok, nykeentli mynd en atyaim (KulesC. 96). Ywemenenti meg elenek: adveniam interfecerunt (231. Frauk: HasznK. El3b. Zvon: Post. I.49. Kules: Evang. 10). Kerlec ritököt, mint jömenenieket, es vtra iurokat (Magy: Nád. 76).

Jövendő: futurus C. venturus, futurus MA. der kommen soll, der kommen wird, der zukünftig ist PPB. Futec el eo ő

oraicok elől, mért iövendőneec ésmérem (quoniam futurum agnovi), hog' nek'te adassanak fozlathu (BécsiC. 32). Ne alovak iövendőnél te magadat getrelemelkülön (88). Ha yowendew ysmeretöm (prophetia) leand es zeretetöm ne leegyen, semy vagyok (ÉrdyC. 96b). Profétáknak malazt'tya es volt ew benne yewendew latásoknak ysmeretyben (623). Bel yranak istoryaban yewendőknek emleköz'työkre (512b). Myndnen yelen valo es yewendő gonoz'twl valo megh zabadoy'tas (537b). Az yewendő vasarnap yewyen az zentli egyhazhoz (513). Merth yewendő, hogy Herodes keresse az gérmeket: futurum est enim, ut Herodes quaerat puerum (JordC. 359). Ky mw'ttata meg ty-nektek el fw'thny az ywendő haragot? : quis demonstravit vobis (figere a ventura ira? (361). Ez juuendew bezedekbevl mynden ember tanolyon bekesség tartast (MargL. 87). Akarvan az vr isten, yewuendevknek tvdoya valamny nagyot meg mutatny (DomC. 5). Valaztak zent Agoston doctornak es tyztelendev predicatornak regulajat mynd egy akarattal az yewuendew predicatorkak (16). Az yowuendew eyel meg jelenek zent Damanos atyank az leannak (162). Ira az w fiaynak, ielen valoknak es iöwendőknek (VirgC. 101). My vrunk Iesus iöwendő az iteletré (114). Ywuendew nenzeth: generatio ventura (KulesC. 43). Ime jöwendő, hog Herodes a germőket halalra keresi NagyszC. 182). Ez iöwendő zent mihalnap v'tan (RMNy. II.22). Az remesség nem csak iöwendő iokat veszen, hanem ielen valokatis (Fél: Tan. 292). Mindenkor nagyobnak látzik az iöwendő, hogy nem mint az ielen való: agricola semper dives unum in proximum (Deesi: Adag. 156). Bolond ember am, az aki iöwendőt nem gondol: sapientes futurum perendie ventum praesciunt (220). A részeg tétova tántorog, jöwendőt nem gondol, szédeleg feje (Pázm: Préd. 766). Ez jüvendő héten haza ndulunk (Thurzó: Lev. 125).

[Szólások]. Jövendőben: deinceps, posthac, in futurum SI. Mit tezzem iöwendőbe az pokolnak tize (DebrC. 281). Az iöwendőben te haragodnak ostarawal ne erdemlyem veretetlen (ÉrsC. 49b). Ha meg akarna az fi el kezdet io erkölczeben maradni, iöwendőben mind diezireti s-mind orszaga leuue: ultra illi et gloriam et regnum venturum (Deesi: SallJ. 6. Erasmi: Erk. 19). Jövendőre: deinceps, posthac, in futurum SI. Megh bezeelyled yewendőre te f'yadnak: narres filius tuus (JordC. 26). Ez arw'lya vala el hw'theth yewendőre: hic erat raditurus eum (647). Hog yewuendevre erdemlyevk ev'tet me'yekbe bodogul nezny (CornC. 60). Nem remeenlenée f'fel amadny yewendőre (ÉrdyC. 608b). Nagyot veelnek yewendőre yew benne lenny (646b). Adom emlekezetre ez lewel latwan nosh'tanyaknak es jöwendőre valoknak (RMNy. II.120). Az stennec fiara tamada, miért hogy meg érte, hogy iöwendőre öszue egyesülne az emberi természettel (Helt: Bibl. I. b3). Meg esküttem, hogy iöwendőre ő nékie adnám (Kár: Bibl. I.168). Istennek atyai gondviselése jöwendőre készített oly jókat az gazaknak, melyekben nem vigadnak a gonoszok (Pázm: Préd. 31). Yewendőre zol: prophetat (ÉrdyC. 97). Madar nezesől iöwendőt beszeltetec (Born: Préd. 281). Jöwendőt mondok: vaticinor, praedico, praedivino MA. Ez may napon yewendőt mondok teneked (JordC. 268). Nem de te newedben mondottwnk ee ywendőt: nonne in nomine tuo propbetavimus (374). Mongy yewendőt: prophetiza (610). Neköd iöwendőth monda (WinkC. 329. VirgC. 15). Az ő ellenségeknek romlásától iöwendőt mond (Kár: Bibl. I.143). Jöwendőt mondanac az angyaloc Isaacnac születéséről (MA: Bibl. I.14). Mindenkor vólanac oly emberek kic pénzért mondottac jöwendőt (MA: Bibl. I.141).

Jöwendőbeli: ∞ Az jöwendőbeli biráért fizettünk császár adajára 120 harasztul 459 ft. (MonTallC. I.27).

Jöwendő (iöwendőlenni Deesi: SallC. 2. jöwendőlött Zvon: Post. II.293. MA: Sentl. 1034. iöwendőlés, iöwendőlő FortSzer. j. jöwendőlni Cis. L): vaticinor, divino, addivino, auguror.

hariolor, ominor, conjecto C. weissagen, prophezeien PPB. Sors vetéssel jöwendőlök: sortilego C. A félelem soha jót nem jöwendől: pessimus in dubiis augur *tumor PPB. Bolondól iöwendőlni: cribro divinare (Deesi: Adag. 71). Fel-tetzett ama tsillag, melyet a messiás jövetelekor jöwendőlött Balaám (Pázm: Préd. 19). A mit Daniel az Antichristusról jöwendőlött, azt a romai pápáról értette (Pázm: LuthV. 29). Ne jüvendüly gonoszul, kérélek, felölem (Zrinyi II.36). Szerentsével jártál, ha beszéd közt tsak jöwendőlve-is elől találhattad más embereknek szándékokat (Fal: UE. 377).

még-jöwendől: antedico, praedivino, praefiguro C. weissagen, zukünftige dinge sagen PPB. Megjöwendőlve: praefinito; megjöwendől'tetött: praedictus, praesensus, divinatus C. Christus meg jöwendől'ttöte az ő tanításának az széles világon el terjedését (Pázm: Kal. 43). Nagy vilagoson meg volt iöwendőlven azis (EszT: IgAny. 196).

mégjöwendőlés: praedictio, praedivinatio MA. weissagung PPB.

Jöwendőlés: divinatio, praedictio, auspicium, augurium, inauguratio, hariolatio, extispicium, vaticinatio, mantia, praesagium, praesagium, praesensio, conjectura C. prophetia, praedivinatio, mantice MA. weissagung, wahrsagung, zeichedeutung PPB. Jöwendőlésnek tudománya: mantice; jöwendőlésnek mestersege: haruspicina C. (Fél: Bibl. 21. Pázm: Kal. 738).

Jöwendőlő: fatiloquus, faticans, aruspex, auspex, augur, ominator, vaticinator, prodigiator, praesagus, praescinus C. propheta, divinator, fatidicus MA. prophet, weissager PPB. A csillagoc forgásából jöwendőlő: astrologus Com: Jan. 169. Az varasoktól es iöwendőlők'től ne kereszkezdietec (Fél: Tan. 342. Káldi: Bibl. 239). Orvos, jöwendőlő és sokat papoló szolgát minden kerfilye (Kisv: Adag. 333).

Jövés: 1) ventio C. ventio, adventus, reditus MA. ankunft PPB. Ezeime vygsagott mutattanak my yewesenkrewl (EhrC. 40). Aldwan az wr istent az ew oda yeweesőkeert (ÉrdyC. 580). Mikor Laban meg hallotta volna Jacobnac iöueseneec okat, monda: auditis causis itineris, respondit (Helt: Bibl. I.N4). Egy czöppet sem örülec az ő ide jövésekkert (Helt: Mes. 252). Luter és Melancthon Christusnak ifletire jövéséről alkalmazlanul szólott (Pázm: LuthV. 214). Urunk jövése-elött a világ nagy része ördögnek szolgált (Pázm: Préd. 78). Hozzad jüvésemet te fogod chudálni (Zrinyi. II.60). Itt sok paripa marad az út mellé, mert az erős jövés lovnakat megtöré (Thaly: Adal. II.359). 2) germen MA. [spross, schössling]. Az szőlő tőnec minden ő iöüéseneec ágait el szarasz'ttia: siccabit omnes palmetes germinis ejus (Kár: Bibl. II.123). Soc hernyo lészén, mely meg is észí az iöüést (Cis. F2). A sok roz[szas]ág minden üdvösséges jövést el-öt bennünk (Pázm: Préd. 163). Maga gyümölcse, nem vallásának jövése és bimboja az ő fesletsége (Pázm: Kal. 222). Egy ujnyi földi bodza jövést találtunk a kertekben (ErdTörtAd. III.115). Bizonyára nem bagytatok ntánnatok-is elfajult jövéseket (Meg: SzAÖröme. Előb. 9). Jó igen a cser-fa gyenge jövését meg-szedni (PP: PaxC. 257). Egy szőlő fán három féle jövést is láthatni (Mik: TLew. 14).

Jövéske: [sureulus; schössling]. Avagy nem jövéskeé, nem tsemetetskeé a Christus? (GKat: Vált. I.803).

Jövést: [veniens; kommend, im kommen]. Ide jüvest el nem felejtém (LevT. II.260).

Jövet, jöt-e: 1) adventus SI. [das kommen]. Zomyohozom az zent lelkeknek, a te iöuetedneec eliöueset varoknac zabadosokat (VitkC. 106). Meg ne zegyenevlttesevnk ev tevlé ev 'evnytyben (ComC. 146). Es lön zozat, miken'th nag' hertelen zelnek iöveté: factus est sonus, tanquam adventientis spiritus vehementis (DöhrC. 340). Harom fele hozzánk iöneti vagion

vronk Iesusnak (DebrC. 46). A gonozok nem örülhetnek az igaz embörnek közige valo iönetin (109). Nem banod meg en hozyam yewötödöt (ÉrdyC. 510). Christusnak ez uelagra iöte nem haznál uolna (Ozor: Christ. 163). Az nagy sas jövetit ha meghalljátok, mint az varjak elötte ne füssatok (Tin. 298). A magyarok jötekkben fekete Orosz-országot hódlöltattak völt meg (Lászy: Krón. 84). **2)** (veniens, veniendo; im kommēn). Alosó Lyudwirool jöweth itth balt Seyterth (LevT. 1274). Jöwet az yton találtam tizenket ezer oláhot (Helt: Krón. 135).

Jöwetei (yewöthel. PozsC. 28): adventus, reditus MA. ankunft, zurüickkunft PPB. Mongád meg, mel lezen a te iöneteledneec ielensége (MünchC. 58). Ottan meg ysmörce az ew teremteyeeenek oda yewetelyt (ÉrdyC. 346b). Az ow yewetelöket el nem zenvedyk: impetum eorum ferre non possunt (JordC. 164). Mynd megl öteek héketh, kyk lyrdölnek ez ygzuak yewetelyről (731). Zent yewetelednek ydeyn ne bochas bee mennem engemath az bynessokkal (PozsC. 19). Ö yewthelywel megl wigaztaltu (28). Meleg siralmokkal, gyakor és ajtatos imádkozásokkal kérte a Messias jöwetelet (Pázm: Préd. 84). A papa elfogyása, a Christusnak utolsó jöweteleire tartatik (Pázm: LuthV. 78). Te jöwetelednek már régen híre van (Zrínyi. 144).

Jöwény: **1)** advena, alienigena, peregrinus, exoticus, hospitius, proselytus C. fremdling, ausländ PPB. [fremd]. Jöwény lakos: incola C. Idegenec, jöwényeac: peregrini Com: Jan. 123. Araut es iöneten ne akaryh mézpaturoznod (BécsiC. 393). Yeweveenth megl nem kel laboroytany (JordC. 57). Az athenyabelyek es mynd eegyeb yeweveenyek (inquinii peregrini) menyre nem hewolkodnak vala (767). Tarchiad te magadat ez velagen, nikepen zarandok es iöwöven (DebrC. 246). Yöwöuen vagyoc en az ydegön földön (TelC. 97). Jöwöuen vagyok en es zarandok (CoruC. 87). Az zarandok jöwöuen es esmeretlen fratereknek (DomC. 318). Hogy ott magát mint iöwöuen életneyc: ut peregrinaretur ibi (Helt: Bibl. I. E3). Jöwöuen sidö: proselytus (Fél: Bibl. 39). Idegen és jöwény vagyoc ti közzöttelec: advena sum et peregrinus apud vos (MA: Bibl. I.19). Jöwény avag' selyér (Ver: Verb. Elöb. 3). Ilyen jöwény sellert tart Magyar-ország (Sámb: 3Fél. 15). Egy jöwény bitang ökör árat adta kezünkben (MonTME. I.302). Jöwény zarandok (Halt: Pázs. 437). Imé egy jöwény hujóra talállok (Gyöngy: Char. 23). Már nem vadtok vendégek, sem jöwények, hanem a szentek polgár társai (Biro: Préd. 19). A jöwény szakadások [sectae adventitiae Kr.] mint az új módi szokások hamar talának gazlát (Fál: NA. 125). **2)** [imperitus; unerfahren]. De ez, csak igen tudatlan és az régi históriákban jöwény emberekhez illendö kikömbök (Pázm: Kal. 177). Kísoda oly jöwény az isteni dolgokban, hogy nem tudni, mely koveset gondol isten ezzel (Pázm: Préd. 84). Oly jöwény sem vagyok a bibliában, hogy Jöme és Gádeon közzöt nem tudnék választást tenni (Pázm: LuthV. 15). Tudatlan az a sz. irásban, és csak jöwény az ecclesiastica historiákban (Matkó: BCsük 95). A magad authoriban nem vagy talán jöwény (345).

Jöwö: veniens, adveniens SI. [sequens; kommend, künftig, folgend]. Jöwö héten, nyáron: futura septimana, aestate Kr. Azon yewö vasarnap, mykoron myseet zolgalna, neky yeleneek istennek angyala (ÉrdyC. 528). Ez yewö zerdara tennik (LevT. 1143). Ez ywe hethfén (RMNy. II.131. 301). Jöwö esztendő (MonÖkm. VIII.181). Ez jöwö vasárnapra othlon leszok (Thurzö: Lev. 146).

JUBILÁL: [cum annis praebendis dimitto; in deu ruhestaud verseten, pensioniren]. Ha kötszinkedni nem tud, vagy lazija mellett feletöbb híven viseli magát, hamar jubillálnak így) akar kit is (Házánk 1380). Némelyeket feletöbb való vénségékért jubilláltak s saláriumukat vettek mo.

JUBILÉR (jubler* RákGy: Lev. 437): gemmarius, gemmati auri propola; juwelierer PPB (LevT. II.362). Ötvösökneec és gyöngy árosoknac, jubilérolnac művei: aurifabrorum et gemmariarum opera (Com: Jan. 101. Kecsk: ÖtvK. 344. 353).

JUG-, JUH-: [auster; süd]. Wg zel [olv. ivg zel]: auster NémGl. 222. Austrum audio a quibusdam vocari juh szél (Corp-Grann. 19. Sylv.).

JUH (gyuhok Helt: Bibl. II.202. ih. DebrC. 169. 173. DomC. 113. Com: Vest. 13. 139. PPB. ioh BécsiC. 13. MünchC. 31. 35. yoh ÉrdyC. 174. JordC. 55. 74. KulesC. 12. iohai Helt: Krón. 17. Beythe: Epist. 201. johak MA: Tan. 750. iüh Kár: Bibl. I.565. ju Ily: Préd. L380. jü SzD: MVir. 215): ovis C. MA. schaf PPB. Cristusnak yuly ygzaltalasarol es vr Iesus Cristusnak aldöt neuereowl zent Ferencz fel ewltewztete frater Rufent (EhrC. 59). Figelmeziec a hamis prophetaetol, kie iönc tá hoziatoc ihocnac rubaiban (MünchC. 26). Vegyetek ty ezetekben, kyket vr ysten az hlv yohayu (in toto troge) pyseseghro fläl emelth (JordC. 775). Ket paztor ihokat öryz uala (DebrC. 11). Az cristusnak iohayt mikoron meg epitetek volna, zent Ferenczet fel wltwtetek (VirgC. 71). Megh veröm a paztorth es el ozohak a chordanak yohy (WinkC. 152). Jobok-till elrekeztejeje a farkasokat (DomC. 3). Nyái iohokat mosol-tatnak vala (RMNy. II.44). Iwhot eoryztem (II.310). Öker ölés, üh metzés (Helt: Bibl. IV.39). Semmi bantaso oroszlanoktol nem leszen iuhoknac (Born: Ének. 6). Nyái juhul egy pasztor nem mossze vala (Huszti: Aen. 34). Egy folt öket, nyaj juhul hajtani: oves et boves gregatim expellere (Ver: Verb. 228). Magyar juh (Radv: Csál. II.370). A juhoknac gyapjok (Com: Jan. 115). Fejös juhok, meddö juh (Gér: KärCs. IV.453). Kiment az meddö juhász eleiben az fejörül apadott juh (MonTME. 1287).

[Szölösök]. Farkasra bízad az iuhot (Decsi: Adag. 25). Nemis jegyzem fel minden hazugságit s hamisságit az concordianak, melyek tolyonganak mint az esztregára hajtott juhok (Pázm: Kal. 353).

Juhász, ihász: opilio, upilio C. schäfer, schafhirt PPB. Ihász juhász (Com: Orb. 95. CsomaC. 10). Mesa iuhász uala, soe juhokat, barmokat tart vala (Mel: Süm. 371). Juhász, ihász (vezetéknev., Nyr. IX.365). Az hamis fekete hunyorral az juházoc a juhoc dögét oruossollyac (Mel: Herb. 187. Zrínyi 162). Az ihász elöl akkor esdöben vittüek el jubot (MonTME. I.28). Meddö juhász [a meddö juhoké] (287. 296). Feles nyájra, birkásokra, juhász leányokra, pásztori tselédre akadott (Fál: TÉ. 708).

Juhászokod-ik: opilionem ago Kr [als schäfer dienen, schate weiden]. Jákok egy aszszony szerelméért tizen-négy eszteideig juhászokodott (Pázm: Préd. 1034).

Juhászság: munus pastorale Kr. [hirtenstaud, schäferdienst]. Akarod-e, hogy juhászságból királyságra emeltessem? (Pázm: Préd. 260). Korpa Mihöknek az elletön való juhászságéért fizettünk 80 denárt (MonTME. I.297).

Juhi: ovillus, ovinus MA [schafs-]. Tartsad az világot az tanitoknac juhi ruhájoc alá, és menten eszedbe vebed, minemü farkas vagyon az alatt el röyve (MA: Scult. 786).

Juhoska: ovicula MA schülein PPB. Ihotska: ovicula PPB. Meg esmerwen zegeni iohoczkaiknak titkat (VirgC. 20. Káldi: Bibl. 275). A pásztorban szükséges a bátor-szív és az erő vagy a vastagság: hogy a juhoskákát az erő-tétel ellen általmazassa (Mad: Evang. 344).

Juhos: oves habens, oves pasceus; eigentümer von schafen, schafhirt. Azért jöt, hogy mint a juhos ember keresi az el veszet juhot, szüntén ugy öis megkeresse azt a mi el veszet vala (Tel: Evang. II.170). Juhos vezetéknev. XVI sz. (Nyr. IX.363).

JUHÁZ: [mitigo, placō; besänftigen]. Tudta, erkölestelen népet keménységgel juházni nem lehet (Gvad: RP. 474).

mög-juház: ∞ [mitigo, placō; beschwichtigen, besänftigen]. Sirtam, hánykolódtam: kedves anyám, hogy már nékem almát rázott, mondta, hogy szép leszek azzal meg juházott (Gvad: RP. 19).

JUHÁSZ-İK, JUHÁDZ-İK: mitesco, placor, mansuesco, conquiesco, iram pono, compos sui fieri SI. [sich besänftigen, beschwichtigen lassen, nachgeben]. Énhozzám juhászni kezdő (Bethl: Élet. II.84).

mögjuház-ik: ∞ Talán ennyi sok ezer lelkeken való boszu-állításban kedvő tőlt, meg-elégedett véle, s immár meg-juházott (GKat: Vált. II.40). Sokszor az férfinnac halgatásávalis megh johazie az aszszony ember (Prág: Serk. 441. 208).

[Juhászod-ik]

mögjuhászod-ik: ∞ Szavára katonák mind meg juhászodtak (Gvad: FNót. 18).

Juhásztat: [placō, mitigo; besänftigen, versöhnen]. Talán ez a kötelesség valamennyire juhásztatja hozzám (Bethl: Élet. II.11).

JUJ: [hen; ach]. Juj! beh fertelmes kevélység néz ki belőle (Fal: Const. 856).

JUJUBA: brustbeerlein; une jujube KirBesz. 153. Juinback: ziziphus; brustbeerlin; vdegen gyünnölez; az gyünnöleze veres mint a berkenye (Mel: Herb. 19). Tőkök, ugorkák, jujubák [igy?]: cucurbitae, cucumeres, jujubae seu ziziphae (Com: Jan. 25. Nyr. XIII.121).

JULIUS: [julius mensis; juli] (MünchC. 7. CornC. 328).

JUNGÁTA: caseus fiscellaris, juncatus; weicher käss PPB. El nem nyelhetem semmiképen a turós étket, domikát; hanem báloost, bortsajtot, juj[ugátat] igen szerettem (Bethl: Élet. I.190).

JUNIUS: [junius mensis; juni] (MünchC. 6). Junius leua (CornC. 274).

JURISTA: [juris peritus; jurist]. Törvény tudó jurista (MA: Tan. 1134).

JUSS: 1) [jus; das recht]. Wadnak sok wrak, nemessek ees ez orzagh bely falws emberek kewzzewl, kyk az kyraly iussath az az igassagat gonozzwl magoknak thwlydoneyotttak (Ver: Verb. 107). Holmi jussát hányván-vetvén (Gér: KárCs. IV.513). Azon jussáról semmi fegyvere niucsen (Nyr. XII.266. MA: Bibl. I.251. MA: Scult. 959. Pataki: Reg. 12). Sok szabad városoknak jussok elrontása (Thaly: Adal. II.40). 2) [patrimonium; erbeiteil]. Dobokabol az kis falwckabol minden jussotokath ky uegieteők es aze legyen, az kinek en hagyom (Radv: Csal. III.177b).

JUT (gyuta eszében Fr: SzJán. 13. eliüt Helt: VigK. 9. jut Pázm: Préd. 133. sat. NyK. XV.218. MA: Tan. 1069. Hall: HHist. II.18. 37. 64. 87. 164. 193. iuttana Sylv: UT. I.32): 1) pervenio, devenio, assequor MA. [venio; kommen, ankommen, anlangen] erreichen, in ein ort geraten Adámi: Spr. 195. Birsagnop itva ilézie vt (HB). Mycorth yutott az herre, Bernald lakykuala egy erdewhen (EhrC. 9). Nem tudomualec, nykpeppen te hozzá yuthassak: ad te venirem (98). Mégtőró minden magasságó városokat, miglen iuttatie tengerre: usquequo perveniatur ad mare (BécsiC. 13). Micor megelenditec [a gyermeket], hirdesseteomg ennekem, hoé es en iutuan imágdam ötet: veniens adorem eum (MünchC. 16). Mykoron ywtandaz az orzagodban (JordC. 615). Meenenek ky Troyabol, yutanak S.-ban: tenünus Samothracem (763). Az menorzagban ha

intandaz (SándorC. 1). Jutta eg ifyu vitez Ipomeues newó, akarnan ez zizet hozza venio (BodC. 19). Hyr ywthá, hogy livlolt volna Baldak istene (ÉrdyC. 508). Ywtottanak a mezőre (510b). Ywtho vala hazához (514b). Az vyznek parttyara ywtottanak (520). Ywtlwán az zolomsaban az ygheere responde (ÉrdyC. 573b). Hogy intanak az puzta egyhaszhoz, monda zent Ferencz (VirgC. 63). Ha ez zent alazatossaghnaki twkkeltesegere nem iuthatua (77). Igen hamar nagy malaztra iutna (88). Hamar iutz minden iora (91). Az zertetnek leg felsw garadycz fogara meeg nem iutotatok (122). Kesseen jutott az conventhez (DomC. 97). Mykoron ez zent atya jvt valamely conventben (123). Mykoron hertelen ywtand w haragya: cum exarsorit in brevi ira ejus (KulesC. 3). Beletek ivtot istennek orzaga: pervenit in vos regnum dei (DöbrC. 306). Hozzad ywthnom en őrwendők (CzechC. 26). Ez este juta fiam szolgája (LevT. II.19). Attiam aniam eleyhen hogi iutek (CsomaC. 11). Két csólnokon Duna szigetbe jutának; imé mihelt Tholdi az prondra juta, csólnokból bátran fegyverét ki raká (Hosv: Toldi 5). Mind a kettőnc igye az istenec eleibe iusson (Helt: Bibl. I.M4). Ezeemel oda iutunc (Helt: Mes. 275). Soc sass keselő iuta ot reaioc (Helt: Krón. 21). Kenees napoc mulua hir iuta a Geysa hertzegne, hogy Albert iöne hozaiá (27). Juta az hegyes tartományra (Kár: Bibl. I.488). Kinec az en el ueztesemre oly keuansaga iutot, hoé sem tő veletec sem az hallhatatlan istennel immar semmit nem gondol: quem tanta lubido extingveudi me invasit, ut neque vos neque deos immortalis in animo habeat (Deesi: SallJ. 20). Sikamló útra jut (MA: Tan. 1069). Ha vinájakis Jerusalemet az romaiac, de hozzá nem jutnának (Zvon: Post. II.255). Reggel jutottunk ide (Thurzó: Lev. I.18). Mikoron az hidec lelés rea iutot volna (Helt: Krón. 32). Az vérhas iuta rea (192). Has-fujás jutván reája utjában (GKat: Titk. 15). 2) [obtingo, obvenio; zukommen; zu teil werden]. Jut nek is: et tibi obtinget Kr. Kynek mynd kewes ywthna beunee: unusquisque modicum quid accipiet (JordC. 642). Tőb ywt egykynek zaaz emeneel (SándorC. 12). Az ala-ualoia Labanac int vala: facta sunt ea, quae erant serotina, Laban (Helt: Bibl. I.O4). Közönséggel tőb int az hervekné a nyavalyháza, hogy nem mint a hitetleneknek (Tel: Evang. II.142b). Hozza, kinek mi int beune (Deesi: Adag. 24). Mindenkinék iutot benne: qui vicit, perit, plorant qui succubuere (I29). Tapsolly őrdmedbe illy draga kincsdednek, illy érseked jutván adgy hálát istennek (Orczy: Nimf. C5b). 3) [constat; kosten?]. Az nemes keneteth keebzette vala haromzaz peenzén iutonak; azerth istennek ő zemelyewel vón igazath az harnicz peenzről maganak (WinklC. 143).

[Szólások]. *Vmi jut.* Mikoron az hidec lelés rea iutot volna (Helt: Krón. 32). Kenees napoc mulua hir iuta a Geysa hertzegne, hogy Albert iöne hozaiá (27). Kinec az en el ueztesemre oly keuansaga iutot, hoé sem tő veletec sem az hallhatatlan istennel immar semmit nem gondol: quem tanta lubido extingvendi me invasit, ut neque vos neque deos immortalis in animo habeat (Deesi: SallJ. 20). *Vmibe jut.* Ann yiba jutott a dolog, hogy mibelyt valaki életét meg-jobbítja, mindgyárt prédája léssen a gonoszoknak (Pázm: Préd. 24). Szabad akaratunk erejéből, inkáb erőtlenségéből istentől elszakadhatunk és bujdosóba juthatunk (775). *Jut eszembe,* hogy mondtam: menni me dicere PPB. De hogy eszembe iút az álmonac képi, meg posdul lellem belé (Illyef: Jephth. 4). Elfakad nevetve, mondván, hogy néki lehetetlen, hogy holmi nevétséges dolgok ne jussanak eszébe (Mik: TörL. 61). Ha ellenséged agyafurt, kerüli azt, a mi néked eszedbe juthatna (Fal: UE. 457). *Fel ytségbé jutnának* (Helt: Krón. II). Hogy en ne iussac őrdög fogságaba (Born: Ének. 187). A ki másnak haragjában vagon, hogy ujonnan kedvébe juttasson, valami változásnak kell lenni (Pázm: Kal. 746). *Levelének mássa jutván kezünkbe* esudánkkal olvastuk (TörtT. X.120). *Mykoron*

ywtot volna harminez ezteendő korában (ÉrdyC. 561. 339). Megh állapotot emberkorokba juttak (Ver: Verb. 182). Megvetésben jutsz: contemptum incurres (Com: Jan. 206). Logy szerzetes pappá, im ezentől iutlatz nagy meltoességba, be szerzenc ott téged az bordely hazba (FórtSzer. G1). *Vmben jut.* Nekem is jut benne oder béllile: ich werde auch etwas davon bekommen Adámi: Spr. 195. Hat vagy nyoltz papakat méreggel vezte el, hogy ő neki-is jutna az papaságban (Dial. 153). Némellyeknek afféle saeculumok-ban jutot, minémlet meg érdemlettek [t. i. oly időben éltek] (Fal: NE. 374). Egy Perwana newew therekom wala, ky h a r m a d a b a n jwtoth wala nekem [minden harmadik fogoly az öve volt] (RMNy. 11179). *Vmhez jut.* Mikoron ő magához iutot [tért] (Helt: Krón. 41). Nélhez dologhoz könnyen iutni: nodum solvero (Decsi: Adag. 1). Harmad áron, kinek tetszett, abból adtunk, őrtitünk, hogy így is pénzhez mi juthattunk. Ha egyszer pénzünk volt, már fennen héjázunk (Gvad: RP. 44. 45). *Vkire jut, vnire jut.* Az vérhas iuta rea (Helt: Krón. 192). Hogy tartó, egésséges állapotra jusson, ilyen szerelmes tsalársággal él (Pázm: Préd. 34). Arra jutott a dolgunk: in eam fortunam devenimus PPBl. Boldog isten! mire jutánk: o heiliger Gott, wie gehet es uns? (Adámi: Spr. 195). Emlkezzel meg ki es mi nemű valec, ifjú, eleuen, gyors, okos, kazdag, erős, es immar mire iutottam nagy hirtelenséggel, te is illy hirtelen erre iuthatz (Born: Evang. IV. 329b). Ha mi első igyekezetekre ezekben nem tűnik, arra utób akár mely heves lamulással sem jutnak (Fal: UE. 395). Edes atyanktol immar meg valtunk, a ruhaságra juttunk (Born: Ének. 133). Ereik dichoseogre ywthlyti (ÉrdyC. 532). Myglen ywswnk hynek oeggyesegheere (539). Esth were yuthwan: vesperò factò (JordC. 439). Hazanal estuere iutuan kezdé azt gondolny myt az napon twt volna (VirgC. 85). Eszodre jut valamikor (Land: Uj Segits. 1. 372). Az ecelesia tagjainak gondolkodóra jutotsorsa mi reánk is tartozik (Nyr. XII. 79). Mykoron halalára ywtot volna, nyuden yozagaat zegheenyeknek osztataa (ÉrdyC. 520b). Betegséggel immar jutot volna halalra (DomC. 257). Mikoron iuta zwlesenek ideyere (VirgC. 31). Ennek is meretire nem iuttanac (Bes: HÉnek. C). Minden ő inait fol laká, és küldülésre iuta ügye szeri (Soós: Post. 81). Tyzhu őt ezteendő korra iotot [igy] (KazC. 47). Érett-korra jutot és olégséges erőt vett szándékja (Fal: UE. 370). Czak nem tudom homan iuta ily nagyra: nitedula ex vopribus (Decsi Adag. 253). Mykoron hussveet napra ywtottanak volna, az ew ffywal meg keresztökdeek (ÉrdyC. 520). Zent keresztnapyara iutuan inatkozok vala (VirgC. 33). Husuét napyára immár iuttac vala (Göres: Máty. 90). Ual remenséggöt es jut az örök eletre (TihC. 3). Parasztsagra jutottanak (Ver: Verb. 6). Utolsó szükségre jutot: redactus ad *incitas PPBl. Végső szegénységre üzeltetic, végső ügyre jút: ad incitas compellitur (Com: Jan. 209). Itt juta életem végső pertzen ére [?] (Gvad: FNót. 11). Hízsem, a közdnséges okosságtól megfosztatot vakaságra jutottak ezek az emberek! (Pázm: LuthV. 146). *Vméd jut.* Mint víz jöges zajja hogy partot szagatja, én-is o llyá jutottam (Ben: Rítan. 25). Sem ye ywt (ad nihilum deveniet) mykopen folyo vyz (KulesC. 137).

[Közmondások]. Rítkán jut harmad ízre a hamis keresmény (Pázm: Préd. 636. Kr).

által-jut: transeo, pertranseo, penetro MA übergehen, durchdringen PPB.

bé-jut: penetro Kr. [hineingelangen]. Az kysod varashan bel ywtwan, sohol zallast sem talalanak (ÉrdyC. 50b). Bel ywta egy ember (542b). Bel ywta hozyan az serog (579). Be ywtwan az ytfyak (ingressu, halwa talalak hwtet (JordC. 721). Mykkort Ierusalembe be ywttanak volna, lampasokat a zel megh fwa (ÉrsC. 93b).

ögybe-jut: [convenio; zusammenkommen]. Annak wtama egybe ywtanak Persyda newð országban (ÉrdyC. 598). Jernsalembe az aran kapu közbe egbe jutottanak (TelC. 30).

el-jut: pervenio, appello MA. ankommen, anlanden PPB. [gelangen]. Sok tevredelmesség kynek kellene elyutny: multae tribulationes quae debebant evenire (EhrC. 111). Ez eellyen parancholat el ywta zent Moryezhoz (ÉrdyC. 547b). El ywthat az ayandekra (619b). Elywta az egyhaznak hallasara es ez dologh: pervenit hic rumor ad aures oeclesiae (JordC. 747). Egyebek kezest eljuta Didacus pispek es (DomC. 21). Ha el jwttand en halalom (CzechC. 30). El ywttanak te zenth zenvedesednek ydey (ThewrC. 188). Azon közben vronk Iesus is el iutah [oda juta] (WespiC. 24). Mikor ezokaert eliuott volna a szülésnec ideye (Helt: Bibl. I. L4). Időie elüit (Helt: VigK. 9).

[Közmondások]. Lassan iáry, s hamaréb el iutz (Decsi: Adag. 62).

eljutt-a: [adventus; das kommen]. Immár halála eljuttot (MA: Scult. 130). Be nem vártam hozzám való el juttokat (Gvad: FNót. 11).

föl-jut: penetro sursum, ascendo caeumen, culmen attingo PP. aufsteigen, ansteigen PPB.

följutás: ascensio; das aufsteigen PPB.

jutton-jut: identidem venio Kr. [immer wieder kommen]. [Szólások]. Jutton jut eszembe (Fal: Const. 936).

közbe-jut. [Közbe jutok: intervenio. Közbe jútó: inventor. Közikben jútó: interveniens C.

közbenjutás: interventus C.

még-jut: redeo, revertor MA. zurückkommen, zurückkehren PPB. Mykeron ywtottak volna meg az őswenre (ÉrdyC. 509b). Azonba az orozlanok megjwtanak es az wen eleybe menenek (TelC. 291). Az urasbol megh iutha (TihC. 53). Mykor Epper-ywswl megh jwttotam volna (LévT. I. 83). Mikoron a kém meg iutot volna (Helt: Krón. 49). A kémec meg iuttanac a törőc bassahoz (87). Rőuid időn Esau hogy meg iuta, azt meg erte, hogy Iacob meg czalta (Born: Ének. 344). Ha egésségben ti meg iuttoc (Kár: Bibl. I. 481). Kemény János uramék megjwtának (MonOkm. XXIV. 153). Midőn becsilletes uraink Kassáról megjwtottak (Nyr. X. 469). Meg juttál valaha (Gyöngy: KJ. 91).

öszve-jut: [convenio; zusammenkommen]. Szőrdnőkepen őzve jutanak (CsomaC. 35). Oeszve jutás (KNagysz. 1621. A2).

reá-jut: [invenio; daranfkommen]. Reá-jutni a dologra: venire in rem *praesentem PPBl. Ezekből ezennel rea iuthatunc, honnet esmerhessec meg az farkast a barantol (Mon: Apol. 10).

utól-jut: [assequor; nachkommen, erreichen]. Utol jutva titóket (Alv: Itin. 240).

Jutalom: praemium, brabennu, autoramentum C. praemium, salarium, merces MA. lohn, beohnung PPB Com: Vest. 142. Tanítóknak-jutalma: didactrum; lehrgehd Com: Vest. 126. Kántor pénz avagy tanítás jutalma Com: Jan. 154. Ez bewlezasag adatothual zent Ferenetzawl fratereknek, hogy ganay es pénz zerelmek egy jutalnaua (pretium) mertekletnenek (EhrC. 80). Vr ysten még mutattya ewnekyk es myuelkedeseknek jutalmat (114). En iutalmim ezec, melloket ennekem attanac (Bécsic. 183). Azoknak ewryzethye sok ywthalm: in custodiendis illis retributio multa (FestC. 10). Fyzsed meg hw ywtalnokat: redde illis mercedem (JordC. 116). Ywtalmat veeyz: mercedem accipit (835). El hozwan ywtalmat: attulit pecuniam (720). Azt, ky nyndennek időzeztőie, ely ighen keweec es nyavalyas jutal-

meerth el attad (WinklC. 149). Chak az ioban valo vegy meg maradaas oly lelky iozag, kynek igyrtetyk az evrek iutalm (CornC. 56). El arwlaad the nepedeth ywtalm nekwl: sine pretio (KulcsC. 107). Agyad meg kewelyeknek ywtalmyth: redde retributionem superbiis (126). Ha a hyzelkedesnek ilyen iwtalma waygon, te hat enys kezdem magamat arra fogny (Pesti: Fab. 15). Az jövedőmondásnac jutalma az ő kezekben vala: habentes divinationis pretium in manibus (MA: Bibl. I.141). Jutalomul ki osztya (MA: SB. 124). Dániát Christiánus vívé az tévlygésre, jutalomért az maga országából ki ízetek (Pázm: Kal. 194). Egy hideg ital víznek jutalmát meg-fizeti (803). Az első a pallya fútasnac jutalmat (brabeum) el-viszi (Com: Jan. 209).

Jutalmas: commedus, utilis, fructuosus, lucrosus, promerens MA. nützlich, vorteilhaft PPB. Jutalmas szolgálatah lépett (Nyr. X.121). Zsákok felől is prospiciáljanak minél jutalmasban conveniálván (MonOkm. XV.73). Méltó bizony azért szenvedni, s kinlódni, kiben vagyon viszont kegyelem, kitől van jutalmas szerelem (Amade: Vers. 88). Sokszor esküdtem, még is epedtem s voltam hozzád jutalmas [?] (200).

Jutalmasság: [lucrum; vorteil]. Harmadzor mondatyk (a gyertyaszentelő ünnepe) ypopanti: az mennyey dychőseghnek ywtalmassagaert (ÉrdyC. 212).

Jutalmatlan: irremuneratus Kr. [unbelobnt, verdienstlos]. (Tel: Fel. 49. Kr.). Magadat tsalod meg, ha hamissággal jutalmatlanná tészed isten-előtt fáradságotat (Pázm: Préd. 981).

Jutalmaz: praenio, remunerō SI. [belohnen]. A magunktól származott tselekedetek nem jutalmazó fizetést, hanem szégyent és gyalázatot érdemlenek (Pázm: Préd. 73).

[Jutalmaztat]

még-jutalmaztat: ∞ Az én istenem mind ezen az világon mind pedig az másikon jutalmaztassa meg kdnek (LevT.

II.301). Az ő hűségét igen megjutalmaztaták és A.val ősszeadák (Mik: MulN. 240).

Jutt-a: [adventus, perventus; das kommen, gelangen]. Az isteni iozagnac esmeretire keuanod iuttodat (NagyszC. 3).

Juttaszt: [facio ut perveniat, foro; kommen lassen, bringen]. A pestis öly nyomorúságban juttasztott ismét, hogy életben is kőzülünk kevesen maradnának (KecskTört. II.248).

Juttat: administro, submitte, facio ut perveniat, deveniat, devolvatur SI. [perduco; kommen lassen, zukommen lassen, bringen]. Jwttasson mynketh my wrong menyeknek orzagaba: perducatur nos dominus ad regna caelorum (FestC. 15). Azok ottan spongiat szerzeenek tellyes eczettel es zayahoz ywttataak: obtulerunt ori ejus (JordC. 695). Az w sebeyt az en sebeymhez intatuan, vigazta meg engemet (VirgC. 104). Batorsággal nem tudhattuk, hogy igazán, és nem árulóul jutatta kezünkben az isten könyveit (Pázm: Kal. 673). Se gazdag tudományod kintse, se friss elmédnek éle hozzá nem juttat (a helyes választáshoz Fal: UE. 393). Légyen az istennek ő szent akarattja, reményelem, lelkemet magához juttatja (Gvad: RP. 141).

[Szólások]. *Vmibe juttat.* Es s e m b e juttatom: memoro C. Enis azon igazságot sokszor eszébe juttatom az embereknek (Pázm: Préd. a4. 62). Jutassuk esztinkhe azért, mennyiszor, és mely sok-képpen vétkeztünk ezekben (73). Eszetekbe iutat nektec mindeneket (Vás: CanCat. 64). A valamit nem tudónac ha néked eszedben jnt, juttasd eszében azt (Com: Jan. 200). Futóba iutatom őket: fugere eos faciam (Kár: Bibl. I.491). Bűneink terhe rettegget és tsak nem kétséghe juttat (Pázm: Préd. 118). Siróba juttatni: adducere in, vel ad fletum PPBI. *Vmire juttat.* Kit az isten az igenek igazán valo hirdeteseből iutatot az ű esmeretire (Fél: Tan. Előb. 2). Az törően bűnnek esmeretire iutat (549).

föl-juttat: [mitto; hinaufschicken]. Hogy bort vennenk es fel juttatnoikok kegielmednek (RMNy. II.62).

K.

KABA: subuteo PP. ragadozó madár neme, vérese, kánya SzD. avis certa rapax, species accipitrum SI. Elfajzott, mint kaba sólyom nemzetétől (Gyöngy. SL).

KÁBA: stultus, fatuus, hebes, stolidus MA. nárrisch PPB. Assissy varasnak vezayaan el menne, nyut egy eze vezót kaba (ÉrdyC. 569b). O te hit kaba, mit gondolod azt, bog sokat elz, mikoron čak eg batorsagos napod se legen (DebrC. 241). Ha ma bwéz vag, talantum honnap kabaia bolonda lehez (259). Ha na ezes bwieh, notalamtan honnap ezteleu kaba leez (WeszprC. 143). Kaaba emberek (Ozor: Christ. 206). Azoknac beszédec mint kába beszédec látattanac: sicut deliramentum (Helt: UT. Y4). Kába es bolond itéleti vagyon (Helt: Háló. 300). El aolnac mint egy kabac (Born: Préd. 252). Kaba modra (257). Kaba bolond modra (66). Bolondnac és kábánac mondtanac lónni (Dáv: VDisp. L127). Az kábác és az esztelenec (MA: Bibl. V.4). Ugymoudnak ók, az ruházat, ha szinte kábává tészon-is, ugyan ékesit azért, hogy az madár az ó tollain, az eb szórén esmértethessék meg. Mert nem tudná ember, hogy oly kába galád fantastikos légy, hogyha az tárafarin szabott metélt, vagdalt, prémeze, tboncsokos kóntósódról meg nem esmértetél (MA: SB. 218). Ne láttással valami fajtalin kábánac lenni (Radv: Csul. III.218). Ne engedd hogy oly kába esztelenségbe essúne (MA: Scult. 47). Szent irás marezongo kába irkalgatásitok (Bal: Csisk. 318). Kába és ostoba okoskodás (466). Kőrösztil kasul kabáol (Kisv: Adag. 319). Oly esacska e világ, hogy a ki harsányan nem felel, kába-bolondnak utéttatik (Csúzi: Síp. 32).

Kábálkod-ik: stultesco, ineptio MA. sich nárrisch stellen, torheiten ausüben PPB. Lataa meg ewket egy zeep veen ember, hogy ott ymatkoznaiak es monda: myt kabalkottok (ÉrdyC. 654b). Monda Festus nagy tfeel zowal: kabalkodol (únsanis) Pal! az sok yrasok teghed kabasagra fordoytottanak. Pal es monda: nem kabalkodom, de yozansaghnak zawat zolom (JordC. 793). Kábálkodie vala beszédel az ó házába (Helt: Bibl. II.150). Bolondozókat, kabalkodókat meg gyogyit (Mel: Herb. 134). Az (szaraz fyu) viragot jo meg lözny chyngó viragal ózue es az rettség kabalkodoknak adny (BeytheA: FivK. 89). Kobalkodnac [igy?] azoc, akik az papa hatalmaban mongiac lenni az apostalok rüdelesinek meg változtatásat (Zvon: Osiand. 7). Kabalkoduan ezt kezdik mondani (EszTF: IgAny. A4. 42). Ostoba volna a ki így kábálkodnék (Pós: Igazs. L150). Csak a fordításon kábálkodik, mellyhez csak annyit tud, mint a totfi a szántásloz (Matkó: BCsák. 323. GKat: Titk. 325).

Kábálkodás: [ineptiae; unsinn, narretei]. A papistak, valahol ez szora akadnac, traditio, mindgyarast az ó soc sült bolond kabalkodásokra tsiguzate (EszTF: IgAny. 295).

Kábálód-ik: [stultesco, ineptio; törichit sein]. Magad se kábálódjál [kábálkódjál?], egyebet se esalj (Keesk: Ötv. 346b)

Kábálódás: [ineptiae; torheit]. Ész nélkül való kábálódás (Keesk: Ötv. 353).

Kábás: [stultus; nárrisch]. Ez illyen út igen tetezenék P Sámbarak a te kabas iteleted ellen (Sám: 3Fel. 612).

Kábáskod-ik (káboskodik ? Fal: UE. 499): [stultesco, ineptio; törichit tun, nárrisch reden]. Ezen eléggé kábáskolnak a a tudatlan tanítók (Sám: 3Fel. 343). A Forum Romanumról nem kábáskodod azt, a mit a szent irásrul (Matkó: BCsák. 211). Romai Siricus kábáskodott 384-ben (Czegl: BDorg. 377). A ki irigyel, haraggal már megtellett, s a méreg elfogván szivét, esze hire nélkül káboskodik (Fal: UE. 499).

Kábáskodás: [ineptiae; unsinn, narretei] (Matkó: BCsák. 211)

Kábáság: fatuitas, stoliditas MA. torheit, nartheit PPB. Oh bologtalanok, veesseetek ez kabasagot es szabadhatok meg tymmagatokat (ÉrdyC. 197). Eztelenseeg, kabasag, a myt keertek (431b). Az sok yrasok teghed kabasagra fordoytottanak (JordC. 793). Mynden ez vylagi bewlchesseg kabasag es balgathagsag (WeszprC. 119). Az isten igei az poganyoknac kabasag (Pécsi: SzúK. 33). Ne kövesse azoknac kábáságokat, kik mindeneket a temetés pompájára költvén, holtig-való adósságba esnek (Pázm: Préd. 145). Mit ezégézetted vénségedre kábáságotat? (Matkó: BCsák. 101). Hasonló kábáságot gulsolz imez szokbul (394). Mi nincs okosságból, van a kábáságból (Kisv: Adag. 91).

Kábít: hebetus, stupefacio SI [betören].

még-kábít: ∞ Mynd tellyes ev testeet nagy geryedetességgel meg lyntem, meg ovtvezem es vgyan meg kabeytom (CornC. 359. Fel: Evang. L715). Így akarod meg jáczottatni és kábítani (Sám: Isp. 23). Nem tudod meg tételnyitni és kábítani (Bal: Csisk. 250). Nem tudod meg tételnyitni és kábítani (250).

Kábul: hebesco, stupeo SI. betört werden, den verstand verlieren). Kabul bolond modra (Born: Préd. 66).

még-kábul: obruteo, obrutesco PPB. stupore corripior Kr. [den verstand verlieren]. Meg kabultac ez ozes emberek (DebrC. 340). Mihelt igyedet és keresményedet az isten meg nem áldgya, ottan meg kábulsz és egyic kárból a másikban essel és abból meg budúlsz (Helt: Mes. 425). Még az várban is nem igen bizuást vagyunk, annyira félelme miát meg kábultunk (Zrínyi: ANy. 53). Szükséges a nyugodalmas álom, mert mivel az álomtalanság miatt az elme is megkábül (Bíró: Angy. 139).

Kábulás: [insania; vörücktheit]. Mire vtemedtek ilyen kábulásban (Orczy: KöltII. 57).

KABALA, KABOLA, KABLA (*kabilla* Thaly: VÉ. II.6): equa Ver. equa, caballa, kaneza-ló Nom.² 419. [stute]. Kabala, kaczola, kaneza ló: caballus Com: Jan. 88. Kabola, katzola: caballus Major: Szót. A men ló minden kablára nyerit (JesusSir. 17). Talála egy kabalát egy ciztkóval (Helt: Mes. 295). Az tisztátalan személyeknek bordelyában szemérmatosan öltözött kablat találhatna ember (MA: Tau). Egy rosz kabolélért, egy araszni földért egy-néhány száz embert meg- esküdtetnek (Pázm: Préd. 665). Az menlo az kabalával, az eb az macskával nagy gyűlöléssel vadnac egymás között (Prág: Serk. 34). A tatiárral együtt nyargalt a kabalin (ErdTört. I.144). Kabla ló (KeeskTört. II.117). Az tót rártat az nagy uraságra, ha van néki egy rosz kabillája (Thaly: VÉ. II.6).

cser-kabala: girgillum; haspel, garnwinde, windelscheibe PPB.

eko-kabala: feretrum aratri PP. traggabel hinten am pfug PPB.

Kabalácska: equula C. [kleine stute].

Kabalás: caballis abundans Kr. [mit stuten, stuten]. Penes vnam vallem Kabalaswelgh nominatam (Szabolcs vm. 1401).

KABÁT: német kabát, vászonruha SzD. chilanyis germanica SI. [rock]. Homines castri Trenchen, qui nobis in Cabatis servire conserverant 1243 (CodDipl. IV.1:295. RMK. IV.374). Mente helyett kabátod lesz, az is hátul basított lesz (Thaly: VÉ. I.283). Itt a gróf akasztott tsákyát kabátyára, mellyel ki-rántotta a víznek partyára (Gvad: RP. 247).

KABOLGYA (*kabolgyás?* SzD. SI. Kr. *kaboriáskodás* Zvon: PázmP. 227): [insania, ineptiae; torheit, narretei, wahnwitz]. Az Luther kabolgiája szerint (Bal: CsIsk. 172). Az te kabolgiád ellen (261). Akarúnán az te kákbombák kabolgiádat gyámolgatni (466).

Kabolgyás: eszelős, füves, maszlagos SzD. demens, delirus, fatuus, hebes, stupidus SI [töricht, wahnwitzig].

Kabolgyáskod-ik: füveskedik SzD. deliro, insanio SI [töricht handeln, fantasiren, unsinn reden]. Az istennek fia láthatóvá tötte magát a testben, a mint az Apelles eretnek kabolgyáskodott föléle (GKat: Váls. I.150).

Kabolgyáskodás: [insania, ineptiae; torheit, wahnwitz, unsinn]. Mind ezek, csak esze-fordúlt kabolgyáskodások (Pázm: LuthV. 98). Bizony csak neuetség ez féle kaboriáskodás (Zvon: PázmP. 227). Eféle kaboggyáskodásra ezt felelhetnök (Czegl: MM. 158).

Kabolgyáság: ∞ (GKat: Váls. I.1141. ImreS: GKat. 23).

Kabolgyaság: ∞ (Lép: FTük. 96).

KÁBURC: [?]. Tíz szók alig találhatuak, a mellyekben e után s következnek, hanem ha valami tsimált szókban, mint a malacság, kábure-sár, kilenc saruk vagy valami efélekben (CorpGramm. 296).

KACAG (*katzog* Helt: Mes. 230. Hall: HHist. II.173. *katsag* Com: Jan. 47): cachinnor C. MA. stark und laut lachen PPB. Ne katzagj: sit risus extra cachinum MA. Oknekwl kaczago: achriogelos C. Katzagok, hahatólok: cachinno; katzag, ugyan lóg a hasa: concutitur cachinno; babotás, katzagó, nevető bolond: achriogelos PP. Katzago öröm (Born: Préd. 239. 289). Röhögőc, katzagoc, mosolygoc (389. Born: Evang. III.4). Az okos atyák, idegen gyermekekben katzagva néznek holmi tsintalanságot, és azoknak szabados tsátságosokat vigau balgattyák (Pázm: Préd. 34). Kaczagnak, neuetuém és czufoluán azokat (Bal: CsIsk. 365). Keués ember lenne, a ki nem kaczagná (460). A mólnár katzagott, tsipőjén hordozta kezét

(Fal: TÉ. 765). Nyilván mutogat reájok és elég fenyven katzagja őket az értelmes világ (Fal: UE. 381). Katzagva szólt, te bahó! (Gvad: RP. 532).

[Szólások]. Mellyben (tiükörbe) midőn uézett volna, e l f a k a d k a t z o g v a a v i t é z (Hall: HHist. II.173).

el-kacag

[Szólások]. El-katzagtam magamat (NótPM. 48).

ki-kacag: [decachinnor; auslachen]. Ki-katzagják s mint éppen egy esze felejtettet ki-nevetnek tégedet (DeákiFS: Rhédei Pál felett mondott oratio 1765. 12).

még-kacag: decachinnor MA. [auslachen, verspotten].

mégkacagás: decachinatio MA. lefizege auslachen, verspottung PPB.

Kacagás: cachinnus, cachinatio C. lautes gelächter PPB. Katzagás, hahatólás: cachinnus; hahatóval katzagás: cachinatio PPI. Az hws ky esek zayawel [-bol], mellyet a roka nagy kaczagással fel kapa es meg ewn (Pesti: Fab. 14h). Nagy katzagasban es örömben leszne (Born: Préd. 289. Deesi: Adag. 130). Öröme fordül bánatra — kaczagása jut siralomra (Thaly: Adal. I.56). A szerentse kegyes mosolgyással fogadgya vendégét, tsuf katzagással butszuk tőle (Fal: UE. 397).

[Kacagtat]

még-kacagtat: commoveo *cachinnos PPI. [zu lautem lachen bringen].

KACAJ (*kaczét* Matkó: BCsák. 135. *kaczéj* 257): cachinnus MA. [lautes] gelächter PPB. Adáni: Spr. (Pázm: Kal. 1766. 172. Kr.) Kaczét indítál bolond consequentiáddal, s ki ne nevetné? (Matkó: BCsák. 135. Megy: 6Jaj. IV.6. GyöngyD: Cup. 646).

KACAGÁNY: katzagány, háti-bőr SzD. pellis ovilla dorsualis SI. Párducz, farkast most hol varratsz? kaczagányokat hol csinálz nyalka kurucz? (Thaly: Adal. II.302). Katzagánt viselnek a pásztorok, mások is az alföldön hátokon pardutz bőr helyett; juh bőr ez (Gvad: FNót. 8).

Kacagányos: [pelle ovilla vestitus; mit einem schaffell bekleidet]. De oly bolond is van, ki csak kaczagányos (Orczy: KöltH. 120).

KACÉR (*caczorsag* GnaryC. 47): **1**) [sodomit]. Magul magod vgy ne szakadgyon, hogy vrunknac Laios királnac valo hüség tartasodra minden orot, tolnait, gyilkost, kaczert, ember étetőket, bnősöket, baiosokat, ház égetőket, szentegyhaz törőket, fél hiten valot igazan meg mondod es ki adod 1350 (Nyr. VI.386. Simonyi: MNyelv. I.162). **2**) salax C. lascivus MA. geil, unkeusch PPB. geil, frech Adáni: Spr. Kätzér [jgy] leányok (MA: SB. 221). Kaczér vén lator (Zvon: PázmP. 82). Mivel sem eleit, sem ntőlyát meg nem gondollyák, azért igen kacérosan magyarázzák (Pós: Igazs. 557). A kakas: igen kätzér (ACserc: Enc. 479). A fogoly madár oly kätzér, hogy a nósténye, ha tsak a szél fuis a lüm felől, magába fogad; a veréb oly kätzér, hogy huszszor egy más után meg nözshetik (216). Egy hitván kätzér veréb a földre nem eshetik azon istennek akarátja nélkül (GKat: Váls. II.19). Kényes, kätzér ló (Gyöngy: KJ. 113). Kaczér mén-ló (KrucB. 13). Kevély kätzér tántz (Fal: Jegyz. 934).

Kacérkod-ik: csintalankodik, bujjalkodik SzD. lascivio, luxuriör SI. Természettyeket meg nem bíruán, oczmányul kaczérkodnak (Zvon: PázmP. 90). Okos mértékekkel nyujtogasson néki holmi szükségre, nem zabálásra valót; tovább szolgál; s kevesebbet kätzérkodik (Fal: NE. 86).

Kacéros: [lascivus; unkeusch]. Kätzéros inas: amatorculus PPI. Kaczérosan dúdolt hejje hujja (Csúzi: Síp. 17. 31. 35).

Kacéroskod-ik: lascivio Kr. [üppig sein, sich geil benehmen] (Csúzi: Síp. 137. Csúzi: Tromb. 65. Kr).

[Kacéroz]

Kacérozó: szerelem után járó; amans PPL [geil].

Kacérság: salacitas C. lascivia PP. geilheit, unkeuschheit PPB. Kacérság, fajtalanság: salacitas Major: Szót. Bija szerelemre való katzárság: venerea salacitas (Com: Jan. 183). Kenyér és bor nélkül meg-hideglül a test katzársága: sine Cerere et Libero friget Venus (Pázm: Préd. 840). Ha katzárságban találtnál (Czegl: Tromf. 122).

KACOLA: kabola ló; equa, caballa MA. PP. caballus MAL. stute, mütterperfer PPB. Kaczola, vembe nélkül: caballa sine poldro Ver: Verb. 217. Lo, cabala, katzola: equus Ver: Verb. Szót. 8. Az ezitök verueul, katzolae teienul szegyeneket itattyae (Börn: Ének. 314). Mikoron a farkas fel ébredet volna, láta, tehát sem a katzola, sem a czitko (Helt: Mes. 296). Komenzei Milialnak es ayatok larom kaczolat az olali kaczolat kozzul (Radv: Csal. III.89). Ökrök, ünőbarmok, ménes kocso-lák [igy?] him lovaktól és esőbőröktől megvalva kivitéssenek (ErdTört. II.373). Sexum femineum discernentes voces: nőstény, katzola, tehén, jerke, eme, maglo (Czegl: Gram. 131).

KACOR: scirpicula C. MA. falx *putatoria, *vineatica PPBL. PPLB. rebmesser, weinhippo PPB. Kis koczor [igy] kés [lenár] 3 (ErdOrsz. II.383).

KACS (szőlő kocai Mel: Herb. 6): **1**) manica C. manus parvula MA. kleine hand PPB. [händchen]. **2**) Kacza az szőlő-vesszőneec: capreoli vitis, clavicula MA. die gabeln an weinreben PPB. Ószue törd a szőlő leuelét és kaczyait (Mel: Herb. 6). Vépőkést gyogyit, á szőlő koczyainak ezdn haszna (uo.).

[Szólások]. Valóban katsziban adá kegyelmed kalátsút! (Czegl: Japh. 95).

[Közmondások]. Bodog az kinec kezében *kacza: felix qui quae vult habet MA. (Kisv: Adag. 171). Nékem is kezemben kacza [igy]: mea est pila (Decsi: Adag. 116).

Kacsoska: [clavicula; ranke]. Az szőlő vesszőneec teker-gős kacsockaja: capreolus MAL. A borso in az ő katszokaiival valamihez kötődven jo magasan nő fel (ACsere: Enc. 238).

Kacsos: [validus; stark]. Soba sem hallott ilyen njságot, hogy három esztendősz gyermekből ilyen kocsoz [igy] vitéz tellyek (Matkó: BCsák. 6). Kőrmas, kacsos, ors kezai (GKat: Váts. II.1260).

KÁCSA, KACSA: anas MA. ente PPB. Kátsa, réceze: anas Major: Szót. Réteze, kátsa: anas; ente Com: Vest. 119. Réteze-ke, katszák, kappanokot sütt (49). Kácsa (Klács. 1650. 21).

[Szólások]. Tudgya hol jár kácsa: obliquus cursus (Decsi: Adag. 141).

KACSIBA: varus PPBL. [aduncus; krumm, eingebogen, lahm]. Horgas lécsös láb Szd. Kacsiba kezű (Bal: Cslsk. 143). Kacsiba és ordóten, mind a keze, s mind a lába (181). Kacsiba-láb, ördögadta szűszsa! (Nyr. XIV.461). Jöttünk a mint jö-hottünk, ki jó, ki kacsiba lovakon (Mik: TörL. 4).

Kacsibás: ~ Ruinak vala sok santa kaczibások (Abig. 10).

KACSINKA: species monetae valde minutae Kr. [hellor]. Nem er egy kacinkát (Zvon: PázmP. 306). Meg-is látod, hog huszon nyolez fillér marada, azért meg ol ozhatód, ha katszinkáú tesszöl (GPris: Q2). Az mire szűkséged ninesen, esac egy kacinkanis draga (Prüg: Serk. 565). Mint ha esac egy fillér avagy kacinka sem volna náloc (830).

KACSONT, KACSINT: [limis specto, limis oculis intueor] amatorius oculos defigo; verliebte augen machen PPB

[schielen, schein anblicken]. A szeretőjére szemével katzontani [igy], bunoritani: *oggerere oculos amicae PPBL. A ki ellen berzenkettek, kacsonotok, sziszektek (Bal: Cslsk. 198). Nem kacsonotanak-e ezek? (Czegl: Tromf. 140. Czegl: JM. 48). A több ide kacsontó s-hordogató [vonatkozó] tévelygések (Megy: 6Jaj. II.33. Megy: Dial. Előb. 12). Pal papa-is kacsontott ilyenre (Szöll: Dáv. 210). Sokszor rejtek helyen velek beszélgettem, templomba katszintva rájok nézegettem (Gvad: RP. 73).

el-kacsont: ~ Elkaczontanak az Eva leanyira (Alv: Itin. 311).

Kacsontás: [das schielen]. Ugyé, hogy é kacsontásra menten hunyorítottál? (Czegl: BDorg. 12. Pös: Igazs. II.681). Te magad tánczó, légy bizonyosságom, kacsontással (Gyulai: Tanc. B2).

KÁD (kados * MünchC. 148): cadus C. vinarium labrum, semicupium; weinfass, tonne PPB. Mensuel tartozol en vramnac? Az monda ő neki: zaz kados olayal; centum cadus olei (MünchC. 148). Zent Ianos meg yvua haboryvsagnak poharait, mykoron az bwgo kaad olayban vetteteek (ÉrdyC. 433). Menel tartozol en vramnac? tahať ō monda: zaz kad olayal (DöbrC. 362). Az kaad ala vetyk hewtet: ponunt eam sub modio (JordC. 365). Meg ferezte evtet egy aranyas kadba (DomC. 310). Feneketlen kád: inexplebile dolium (Decsi: Adag. 73). A szőlő nedvesség a válubol a kádban avagy horrdóban állal vitetvén (Com: Jan. 84). Az bor esatornán kádkabban folyt (Moulrók. XI.386). Vöttünk egy fenyő kádat 7 ft. 50 d. (MontME. I.45). Öreg sáff vagy kád (Lipp: PKert. II.119).

[Közmondások]. Kiki a maga kádjáról dézmál (Mik: TLév. 93). Nem a végre gyönytyáe meg az gyortyát, bogy a kád alá reiczée (Vás: CanCat. 136).

bor-kád: [labrum vinarium; weinfass]. A vendég azt tartya, hogy nem fogatták jó szível, ha bor-kádba nem mártották (Fal: NU. 303).

bornyomó-kád: calcatorium PPL. [keltér].

csereš-kád: [cochleari cadus; gerbebotich]. Az csereš kádba fognak lamisságodért dugni a timárok (Matkó: BCsák. 294).

fürdő-kád: labrum, solium MA. badwanne PPB. Feredő kád: alvens Major: Szót. Fördő kád (Mel: Sám. 141. Zvon: PázmP. 252). Fördődő kad (Pont. 148. Radv: Csal. II.347).

kis-kád: lacusculus; züberlein PPB.

röz-kád: labrum aeneum Illy: Préd. 1562. cadus cupreus Kr. [kupfernes fass]. Aesont atyjokat lednyai rézkádba tették és agyon forráztatták (Fal: TÉ. 671).

Kádacska: ~ Pres ala walo kys kadaehka (Radv: Csal. II.66).

Kádas: dolarius, viator SI. [binder, bötticher]. Nyalánk kádások [kádárok?] és apró kalmárcák (Tel: Evang. II.1012). Kádas [vezetőknév XVI. sz.] (Nyr. IX.365). Kadas Ambrus (RMNY. III.40. 64).

KÁDÁR: viator C. dolarius MA. büttner, fassbinder PPB. Kádár, pintér: viator; bötticher Com: Vest. 150. Com: Jan. 105. (Kádár tilus Folkus 1214. Czinár). Vas az eszköze az szegény kádárnak s az kupagyártónak (Szentm: TFü. 22. Szentm: Kalm. S. Gér: KárCs. IV.286. 289).

Kádári

[Szólások]. Ez orezítlan világ, kinek minden dolga esak merő álnokság és esalárság, kádári ezigánység (Thaly: Adal. II. 67).

KADIA: [judex Turcarum; kadi, türkischer richter]. Mynd emeyük [emengék] es kadyk fenepek mastan myud az Dwaan mennek volti ala, es oth fogdastak [igy] el ewketh; egy

emeruy [izy] es egy kadya nynd felesogewel ith wagyon (LevT I.285). Habil eñendj buday kadia (TudTár. III.242). Az esordás haláláért az kádianak 1 frt. [fizettünk] (MonTME I.47). Ugyan akkor az kadiának fizettünk egyel-mással 11 ft. 20 denárt, 85). Olvasván azon terminusokat, nevetkeztek rajta, mondván, hogy kurucz kadia (MonIrók. XV.574).

KADÓC: farina liquida SI. [chaudeau]. A riskásút mártsd belé abba mint egy kadotzba (Szakácsu. 83).

KAFTÁN, KAFTÁNY (kaptány Czegl. Dág. Flöb. 33. koptányoz MonOkm. VI.307): foszlány, fosztány, köntös neve SzD. török köntös Kr. [kaftan]. Hozzák a kaftánt, mely egészen nuszta bérlet volt (Czegl. Dág. Előb. 28). Vagion 2 kaftaninuk, egyik kek, másik zederes (Radv. Csul. II.101). Attlacz kamuka dolmányok, zep aranyas kaftanok, azokat is nekik hattan chynallyanak eő nekik leany ekesseghre ualo eolteozetothkeith beleolle (III.178b). Meggy-zsinüi, ezüsttel varrott selyem-kaftány volt a testén (Fal: TE. 653).

Kaftányoz: kaftánnal fölöltötet Kr. [mit einem kaftan bekleiden]. Koptányoz (MonOkm. VI.307).

föl-kaftányoz: ∞ (Csúzi: Tromb. 650. Mik: TLev. 394. Kr.).

mög-kaftányoz: ∞ (TörtT.⁹ I.387). Czegl. Dág. Előb. 26).

KAGYMA. Kótyom, kotyma: nihil SI. (Kótyomfúty, kótyomos, kotymás: nauci, flocii, nihili SI).

Kagymában, katymában: [obiter; oberflächlich, nebenbei]. Az isten nyájja mellett el ne aludjonak, a'nak gondját tsak kagymában ne viseljék, és azt farkas kaszúra ne vessék (GKat: Váls. I.542). Az ó-testamentomi áldozatok az új-testamentomi valóságnak feleve, imigy-amúgy, mintegy csak kagymában kirajzolatott homályos ábrázajfa (II.612). A pietorok a képet elsőben csak szénvel imigy-amúgy kagymában rajzolják (III.1553). Ama tsalárdkodóknak vakmerőképen vagy kagymában való esküvéseket tiltyameg (Ker: Préd. 762).

KAHOG: [latro; bellen]. Kahogott mint a róka (Gvad: NótTest. 241). Mint a róka kezdett kahogni (Gvad: Orsz. 177).

KAJÁCS: 1) incurvus, brevis MA. krumm gehogen, kurz PPB. (GKat: Váls. II.203). **2)** hacke, krummer prügel Adámi: Spr.

[Kajácsul]

el-kajácsul: [defector; siech biegen, sich abwenden]. Akaratja az isten akarjától el-kajácsult, el-gőrbült (GKat: Váls. II.1260).

KAJÁN, KAJON: invidus ut Cain MA. neidisch, missgünstig, wie Cain PPB. A kinél a pharisaeusoknak kemény és lágyulhatatlan szívek a Cainoknak gobélkodo elméjek nem találhatatlan irlalmasságot (Nagyari: Orth. 9). De ime az káin [igy?] szerencse azonban pártitűdő lévén lest hány alattomban (Gr. Zichy Péter 1701. UjMMuz. II.268). Kaján irigylés (Gyöng: KJ. 16). Tsak az egy irigység kaján fejét rázza (Fal: Vers. 905). Kaján irigység (Fal: Jegyz. 934).

Kajánol, kajonol, kainol: invidio MA. neiden, missgünstig sein PPB. Jó szerencsésé valaki? horgas szemekkel ne nézzed avagy szemlélyed, ne kajánlyad (Com: Jan. 202). Cainlod, ugy látóna, a pataki typographiát (Czegl: Tromf. 81). A szent irást eainlod halgatoitdul (247). Mellyet a tisztviselők nagyon kajonolván, bizonyos magyar katonaságot nagy számmal rájuk gyűjtöttek vala (Szal: Krón. 157).

mög-kajonol: ∞ Megh-kajonolván a dolgot, szintén úgy eszelekedék, mint a megemlített škör ábrázatu Bonus (Pós: Válsz. 19).

Kajánság: invidia, invidentia Kr. [neid, missgunst]. Emberi társaságunknak tisztitis el veztyők az modéllkül való kajánsággal; azért lakoznak az emberek társaságba, hogy egymást keressék és segítsék (Alv: Post. II.382. Biró: Micae 32. Kr.).

KAJCSOS: borgas, kajmats; obliquus PPI.

KAJDÁSZ: kaját, kiált, lárnoz, kajál-bajál SzD. [schreien, lärmen].

Kajdászáo: [clamor: geschrei, lärn]. A nép özve tsődült, volt itten kajdászás, lárnozás (Gvad: RP. 95).

[KAJDUL]

mög-kajdul: [mente capior, mente alienor; den verstand verlieren, verrückt werden]. Tsac megkajdult jesuitának tartsz azt, ki mindenkor szitkozódik (Czegl: Japh. 128). Fejek ha megkajdül (Thaly: Adal. 197).

KAJLA: curvus, inflexus, aduncus, obliquus, flexuosus, tortuosus Kr. [krumm, gekrümmt, verbogen]. Kajla, le-hajló fülek: demissae aures PPB. Kajla [vezetéknev XVI sz.] (Nyr. IX.365).

KAJMÉKÁM (kajmakám MonTME. I.22): [kaimakan, stellvertreter des grosswesirs]. A kajmekám basának a fővezér locm tenesének adánk 500 tallér, mivel ettől féldegélünk vala (MonIrók. VIII.349). Az kajmekam eleibe kimöntek (MonTME. I.19). Az harangláh végett az kajmekámnak fizettünk 14 t. (87). Az ország esászárnak megígerte a negyvenezer tallért az kajmekámnak is az tiz ezeret (RákGy: Lev. 29).

KAJMÓ: kajmacs Kr. [uncus; haken]. Egy ledüllött fa kajmója (Gvad: Időt. 26).

Kajmócs, kajmacs: 1) uncinus, uncus MA. hacke [haken?], huf PPB. krumme hacke, prügel Adámi: Spr. Bajnokoskodván, mellyic a másikat ölhethé-meg, avagy kajmocsal vehethé-le (Com: Jan. 210). Horgas vasu kajmócsok, kámpok [igy] esákllyák (146). Fa labockal hűgásokat avagy széles köznű lépéseket terjeszt-ki, kajmocsra hány, tántorogva hány vét (209). Kajmocs, vaskapocs (Com: Orb. 129). Kajmocs vetéssel (mit beim unterschlagen) földhöz vágni valakit (271). **2)** Horgas, kajmats, kajtsos: obliquus PPI.

Kajmocsos: uncinatus, uncus, obliquus MA. krumm, gekrümmt, wie eine hacke PPB.

Kajmocsóság: obliquitas MA. krumme, schief PPB.

KAJSZA: obliquus; schief, schreg, zwerch PPI. 404. Kajsza [vezetéknev XVI. száz.] (Nyr. IX.365).

KAJSZI. Kajszi baraczk: persicum aestivum Kr. [aprikose]. Kajszi-baraczk-fa: prunus armeniaca PP.

KAJTÁR, KAJTOR (kajtár Zvou: PázmP. 206. 282): damnificus, noxius PPB. 404. eupes, catillo SI. schädlich PPB. 404. [nichtsutz] mindent felverő, felítató, kutató, kártekon SzD. Kajtár, kajtor [vezetéknevek XVI. száz.] (Nyr. IX.365). Paykos juhazhoz illendő kajtár szitkai (Zvon: PázmP. 206). A mit te irásodban sok tsapodár, kajtor beszedekkel elsziláltál, boglyájában raká (Pós: Válsz. 28). Az ő aszta felett való tréfái, bokorszökö hitván kajtár csöselék szájában való tréfák (EszM: Lev. 30). Infestálják országát mind vizen a mind szárazon holmi gyülevész kajtár hadak (MonIrók. VIII.217). Kajtor tréfák: sales noxii (Prág: Serk. 967. 977. Kr.). Kajtor beszédű (Sámb: 3Fel. 736). A respublicák nem polgári, hanem tolvaji társaságok, és kajtor gyülekezetek volnának (GKat: Váls. I.964).

Kajtárság: damnificatio, depraedatio Kr. [nichtsutzigkeit]. Korhácsot érdemenél Matkó ez ilyen kajtárságodért (Sámb: 3Fel. 675).

KÁK : [crocito; krächzen?] Ha annac rofutására valamely jesuita bakolhat, bár ne kák-jais [jgy], nagy Apollonac tartatic (Czegl: Japh. 75). [Vö. **KÁKOG**].

KAKA : stercus, merda, oletum MA. mist, kot, menschenkot, unflat PPB. Gauéjac, szaroc és bűdös kakác: stercora, merdae Com: Jan. 51.

Kakál : caco Pesti: Nom. 22. 26. MA. seine notdurft verrieten PPB. Futnom [jgy] oes kakalnom cezer smynd kelletyk (Pesti: Fab. 6).

KÁKA : juncus, scirpus, schoenus, cyperos C. cyperis MAI. binsriedgras, binsen PPB. scirpus Peresz: Gramm. 183. Kákából csináltatott: juncinus C. Hárs-kötelek, kákából-fout kötelek: *spartei funes; fűzből vagy kákából csinált kas, vagy szatyor: scirpea; kákából kötött tsomó, mellyen úszói tanulnak; scirpea *ratis; káka hegyi: punctum junci PPB. Gyékény, káka: butomum PPI. A nádac és a kákák: cannae et junci Com: Jan. 33. Káka, nád, gyékén Bod: Lex. 84. A nádac es a kákac meg asznac (Helt: Bibl. IV.36). Kakabol chenal kosar (Tel: Euaug. 525). Nem káka-szatyorba, hanem barnok jászolába téteték (Pázm: Préd. 98). Kákából csinált korona (Zvon: Pázm' 285). Mint az káka, le laytsa az ő fejét (Zvon: Post. 1475). Hogy meg-hajtsa, mint a káka a fejét (GKat: Válts. 11047). Motsolyékos helyen termet kákákat viseltek kezekben (Mey: 3Jaj. II.152).

[Szólások]. Káka istáplhoz támaszkodik (GKat: Títk. 297). Kákán keresni esomót: nodum iu scirpo quereere MA. PP. De clak kákán-valo chomókeresés ez-is (EszT: Lev. 24). Kákán esomót keres (Fal: Jogyz. 925). Meg ódhatod kákán kötött ezimódot (Bal: CsIsk. 211).

[apró-káka]

aprókákás. Apró kákás hely: spartarium PPI.

gyékény-káka : mariscum, mariscus, butomum MA. grosse see- oder meerbinse PPB. A gyékény kákából gyékényeket csinálnak: ex scirpo tegetes conficiunt (Com: Jan. 28).

Kákai : scirpeus, juncinus, juncous MA. binsern, von binsen PPB.

Kákás : juncosus C. MA. binsicht PPB.

KÁKALIC : sonchus, cicorbata MA. hasenkohl PPB.

KAKAS (kackae Helt: Mes. 10. kokasoc Com: Jan. 107): **1**) gallus, gallinaceus C. MA. hahn, hübnerrahn, haushahn PPB. Kakas: nomon viri, Gallus 1301. 1323. 1387. etc. (Czinár). Bizoni mondom teneked, mert az eyel ni előt kakas zol harmonzor tagaméngemet (MünchC. 64). Ottan massoezer zola a tyk, a vag a kakas (WeszprC. 79. JordC. 440). Az fekete kakasnak az zuzzan anagy gyomran is lartya vagyon (Frank: HasznK. 33). A kakasnak bubja, tarája vagyon (Com: Orb. 41). Mint az Aesopus kakasa (Czegl: MM. 220). **2**) [masculus; mánnehen]. Kakas pujka (Misk: VKert. 315). **3**) [vexillum ventorum index; wetherhalm]. Szel anyac, vitorlác, kokasoc (Com: Jan. 107).

[Szólások]. Kakas király (Decsi: Adag. 124). Hős kakas, mely hegyes: papae nixus (612). Menten föl borzad mint egy kakas: tropidat in morom galli cujuspium (92). Az magyar harez után okos, addig olyan mint a kakas (Thaly: Adal. II. 339).

[Közmondások]. Nem kaparhat amit a kakas, hogy a jértze ki ne vakarja (Kisv: Adag. 380).

ordei-kakas : gallus silvester, auritus MA. gallopavus Major: Szót. A tengeri tyúkoc avagy erdei kakasok (Com: Jan. 36).

nádi-kakas : [?] Vizi, nádi kakasok (László: Petr. 12).

pulyka-kakas. Spékeltetett fűri húsa foghagymával, ludakat töltötték mind kormos almával Pulyka kakasoknak lágy kenyér begyükbe tétetett (Gvad: RP. 109).

tengéri-kakas. Tengeri-kakas avagy koboz [hal neve] (Misk: VKert. 514).

vizi-kakas : [?] Vizi, nádi kakasok (László: Petr. 12).

Kakasocska : gallus MA. kleiner hahn PPB.

KÁKICS [?] : kákalicz; sonchus, cicorbata Kr. [hasenkohl]. Kakieh: sonchus asper Beythe: Nom. 8.

KÁKÓ : [homo plumbeus; tüpel, dumm? nungator; schwätzer?]. Miért akarnád esztrengára hajtani Matkót? Oh nagy kákó! (Matkó: BCsák. 38). Ittlyék-mog az okosok, melyikünk kákóbb? (227). Ha a betűn, a betűkből álló syllabákat érted, ugy-is hasonló kákó vagy (Hlyet: BCsTomp. 154). Oh kákó Matkó (Sám: 3Fel. 183). [Vö. **KÁK**].

Kákós [?] : ~ Az aprocmekeket ijegotic, monduan, vesztog mert iloh iú a Cacos (Szék: Krón. 23).

Kákóskod-ik : [insanio; meüimig schwatzen, nürschichs zeug treiben]. Hamis a szived, mikor így kákóskodol (Matkó: BCsák. 175).

KÁKOG, KAKAG : **1**) eroito, cornicor C. caeabo MA. schreien wie eine krähe, ein rabe, ein rebhun PPB. [krächzen]. Az hollo nagy káková el méne (Göres: Mátv. 5). Igen örlüz lopot szabadának, a variak-is igen rád kákovnak (FortSzer. Ib). Hallya vala kákovni a hollót (Pethó: Krón. 91). Az egész úton, sok fekete hollók kákovga röpöstek a koporsó fölött (Pázm: Kal. 190). Kákovga, és karoonülő tar variu (Bal: CsIsk. 126). Sok holló kákov (Zrinyi. 173). II.86). A varju kákov: cornix cornicatur (Com: Jan. 39). Az kákovó holló a ki hatvan egész esztendeig kenyérral táplálta, el-tünt (Csizi: Síp. 43). Varju molra kákovál (Matkó: BCsák. 18). **2**) [coaxo; quaken]. Ha meleg vagyon, az békák kákovnac (MA: Scult. 753). Versent a békákkal valamit kákovtál (Fal: Vers. 911). **3**) [gracillo] schreien wie eine henné Adáni: Spr. **4**) [clanio, blatero; schreien, schwatzen]. Az mitt az pápa főségéről kákovnac (Zvon: Préd. II.209). Lelki ismeret nélkül valo eretnekeknek kákovga (Czegl: Tromf. 91). Az apostoli vallást lidércz igazságnaac kákovga (Matkó: BCsák. Előb. 2). Irásában azt kákovga, hogy hazudunk (188). Torkold meg, az miket ez elten kákovtál (Sám: 3Fel. 51). Ekklesia fölöl hamisságot mondó esáesogó, kákovga hamis eretnek (Szóó gerezd. 17). Hurutnak anagy kákovnac: tussimut aut screant (Salánki: Erasm. 53). [Vö. **KÁK**].

Ki-kákov : [crocitando euarro; auskrächzen]. Ki-kákovják a variok (Mel: SzJán. 433).

mög-kákov : [crocito adversus aliquem; ankrächzen]. A madarac megkakovnac rea tamadnac a bagolra (Mel: SzJán. 434).

Kákovgás : [crocitatio; das krächzen]. Az madarac röpölöseből, kákovgásabol es eteleből tart vala szerenczet es szörzézező varaslo ördögösöket (Mel: Sám. 453).

béka-kákovgás. Béka ka[kovgás: coaxatio MAI.

holló-kákovgás. Hollókákovgás: crocatio, crocitus, crocitatio MAI.

Kákov-bákov : [blatero; schwatzen]. Meg bizonítia, hogy illien legyen az lathatatlan ecclesia, kiről most szollunc, es nem ollian, az mineműne az papistac kakovgaac bakoggaac lenni (EszT: IgAny. 11).

[KÁKOL]

Kákol-bákol, kákabákol : [crocito, caeabo; krächzen]. A kakabóló fogolymadár fölöl emlékezzünk (Misk: VKert. 368).

be-kákolbákol: [conseribillo; mit unühtzen geschwätz vollschreiben]. Valami eggyechany arkos papírossat kákolb bakolt be (Bal: Epin. 1).

[KÁKOM]

Kákom-bákom: buttubatta, titivillitium, tatapatata MA. narrenpossen PPB. Do ez, csak igen tudatlan, és az régi történelemben jövevény emberekhez illendő kákom-bákom (Pázm: Kal. 177). A több kákom-bákom is mind ilyen, melyekre a gyermekek is megfelelnek; azért azokban fűdőt nem vesztek (Pázm: Luth.V. 136). Kákom-bákom esiga-biga (Csúzi: Tromb. 97. Kr.)

Kákom-bák (*kákom-bák* Sám: 3Fel. 548. Czegl: Tromf. 74): ∞ Az kákom-bák gyermekség hiánya δ dominánsághának (Bal: Epin. 5). Akarván az te kákom-bák kákolgiádat gyámogatni (Bal: Csik. 466). Kákom-bák fundamentum ez-is (Czegl: OrszRoul. 585). Nem is kellene eféle kákom-bákot világ eleiben boesitanod (Czegl: MM. 95). Kiket kákom-bákoknak tart (Czegl: Japh. 75). Kákom-bák izetlen felelet (Czegl: Tromf. 74). Kákom-bák karatylóása [írásban] nem felelet (Matkó: BCsák. 65). Kákom-bák írás (151). Csöselék rhapsodiusoknak kákom-bákot szoktátok mustrálni (Sám: 3Fel. 548).

Kákom-bákol: [blatero; schwätzen]. Kérdésekre csak így kákom-bákolysz: Kérd meg magadtul (Matkó: BCsák. 166). Kákom-bákol könyve egyebet nem érdemlene (Czegl: Japh. 74). A Valdenses keresztényeinek ellen hamisan kákolysz és kákom-bákolysz (Pós: Válasz. 188).

Kákom-bákos: [blatero; schwätzer]. Pad alá való söcselék kákom-bákos rhapsodiusok (Pós: GBot. 90).

Kákom-bákság: [nugae; unühtzes zeug, unsinn]. Ha tők mag nem volt volna agyad veleje, ilyen vén korodban soha ez kákom-bákságot nem követtél volna (Czegl: BDorg. 83).

Kákom-pillis! [?] Hogy nem moudottad néki: Vá! Kákom pillis! (Czegl: BDorg. 112).

[KAKOTA]

szara-kakota: upupa, epops; szalakota MA. [wiedehopf]. Szarababok, dutka, bűdös babuk, szarakakota: epops MAI.

KAKUCSÁL (*kakuczalsz* Helt: Arithm. D2): aspecto, prospecto per rimam MA. gucken, durch die ritze sehen PPB. Segichene meg tégedet az egbe nézőc es a chillag kakuchalóc (Helt: Bibl. IV.79). Kakuczálunc és nézdegelunc (MA: Tan. 154). Nem kinszeritem, hogy minden tojást a napnak vigyen s kakutsálja, ki tenyésző, ki nem (Fal: NA. 192). Figyelemmel és szive fedve kell embernek a tsalárd mostani világgal bánni; mert igen vigyáz a beszédre, és igen kakutsál szívünk titkaira (Fal: UE. 415).

ki-kakucsál: [foras specto; herausgucken]. Nintsen szívünk rejtekiben oly lappangó indulat, se harag, s seréykedés, tunya-ság, a mely hol mikor valamennyire ki-ne kakutsállyon belőlünk (Fal: NA. 185).

KAKUCSKÁL: [specto; schauen, gucken]. Az kit az prophetae ezac tauml kakuczkaltae (Born: Préd. 18).

KAKUCSOL (be *kakuczola* Helt: Mes. 176): prospicio DöbrC. 403. [gucken]. V mi talonk alatt al, ablakon nez es rostefokon kakvcöl (DöbrC. 403. 475). Most az angialokis kakuczölliak (Christust), de akor színről szinre meg lattunk (Mel: SzJán. 297). Mikor egi delliest palotaiabol ala kezdet vala kakuczolni (DecsiG: Préd. 40). Oly zászlo ala mentél, holot a képekkel kel kakuczolnod (Czegl: BDorg. 20).

be-kakucsol: [intro specto; hereingucken]. A nyúl elő mennén az vton egy kert mellé iuta, és be kakuczola a kerbe (Helt: Mes. 176). A sirban békakutsolván (GKat: Váls. II.1079).

ki-kakucsol: [foras specto, prospicio; hinausgucken]. Jezabel szepeu meg ékesité fejét draga fedellol, es a palota ablakin ki kakucsol vala (Mel: Sám. 402).

Kakucsolás: [obtus; das gucken]. Emeld fel csak teis, mint a trombita, szodat, s hadgy békét a kukucsolásnak (Czegl: BDorg. 189).

KAKUK (*kukuk* Misk: VKert. 409. 511. ACsere: Enc. 216): cuculus, coeocy C. MA. cuculus NémGl. 337. kukuck PPB. (MesésK. 16). Rossz szitkos könyueknek kohloinak kakukki (Bal: Csik. 56). A kukuk kivalkteppen a posztaa fesz-kébe tojik (ACsere: Enc. 216). Nem posztaa fészek Buda, hogy az kakuk az benne lévo moiyakat megigya (TörT. XVI. 95). Az kakuk és réczének nem lehetnek oly operatói, mint az sasnak (194).

[Szólások]. Cuculus: hálaadatlan kakuk (Decsi: Adag. 299). Kakukuális raunzb: astutior coeocy (280. Kisv: Adag. 42). Rút hálaadatlan mint kakuk (235). Oly ritka vagy mint a kakuk e mezőn (80).

Kakukkol: cuculo MA. schreien wie ein kukuck PPB. A kakuk kackul [igy?] (Com: Orb. 5).

Kakukolás. Kakuk kakukolása ez (Czegl: MM. 286).

KALÁCS: 1) torta, scriblita, placenta MA torta MA: Bibl. L76. krapfen Nom. 41. torte, kuchen PPB. Te kőnek megszolgálom az ajándékot, kalácsot és az perecet, mivel kd engemet betegségemben meg látogatott (LevT. II.59). Béleseknek, kalácsoknak nevei (placeutarum species sunt): a seimlyéc, perecec, héjjas kalácsocskác (Com: Jan. 75). A kalás tőjétya az öreg embereket (Kisv: Adag. 152). Kalácsnak való 5 negyed buzát vettünk 1 ft 15 d. (MouTME. L85. Bethl: Élet. 290. Mik: TLev. 249). Ha csinos gazdasszony még időt nyerhetett, tisztább fehérsegű kalácsot süthetett (Orczy: Nimf. B6). Küldött kalácsokba ki ki részesegett (Gvad: RP. 43). 2) meggyujtott szurkos koszorú Tin. 440. Soc lapfákat, kalaczoikat hányánac, egyéb tűzes szárszámokat hányánac (143. 149. 150). 3) circulus MA. PP. kreis, zirkel PPB. Kalács-viasz: cerea massa circularis PP.

[Szólások]. Valóban katstsában adá kegyelmed kalásit (Czegl: Japh. 95).

bába-kalács: diszno főis; cardus suarius, cardopatum; eberwurz, niüstod Mel: Herb. 43. Bába kalásit-fű: chamaeleon, carlina; eberwurz PPB. Bába-kalásit gyökere (PP: PaxC. 257).

fonatos-kalács: torta panis MA. Bibl. L252. scriblita Com: Jan. 93. [geflochtener kuchen]. (Mel: Sám. 6).

kerekes-kalács: sumanalia MA. runder mehlkuchen PPB.

mézes-kalács: savillum PPBl. placenta mellita SK. [honigkuchen]. Küldtem Horvát Ferenc uramat kalácsokból álló gazdálkodással, riszt tiviu abból Galga Sultánnak is (MonRók. XV.495).

morvány-kalács: obelias PPl. Morván-kalásit: obelias PP. spiesskuchen dem Baccho zu ehren PPB.

térd-kalácsa, térd-kalács: patella PPBl. [kniescheibe]. Az ev terdeenek kalachy megdagattanak (MargL. 21). Lőnek három lenni es neveze egiket napnak, es masikat cassia, es harmadot neveze terdkalács: cornustibi (DöbrC. 524). Az nyilal-lis feljött vala az térden kalácsába (MonRók. XV.112). Meg gyult ingét suollja térde kalásitához (Szentm: TFü. 11).

Kalácska: [torta parva; kleiner kuchen]. Csemege-kalácska (Otr: Tökell. 266).

Kalácsocska: ∞ Héjjas kalácsocskác, pankóc, tőrös-bélesec (Com: Jan. 76).

Kalácsos: [vezetéküév XVI. sz.] (Nyr. IX.365).

KALAFÁ: kaloda Kr. [pedica, numella, cippus; ganten, strafklotz]. A törökök kalafájában vereti meg a talpát (Matkó: BCsák. 397. Matkó: HRoml. 122). A törökök kalafája után is gelennát érdemlök (Sámb: 3Fel. 14). Galló takácsnak is Szentkirály határán fogsága megesik, búsul az kalafán (KecsTört. II.502).

Kalafáz: kalódába zár, bilutet Kr. [in den stock legen] (Csúzi: Tromb. 678. Kr).

KALAFINTA: fraus, dolus, fictio, glaucoma: ganklerfinte SI.

[Szólások.] Jól tudja hány nina a kalafintát: igen tud a kifogáshoz, útvészteshez, jól ért a cselvetéshez, ravaszághoz SzD. Balduinus, csuda mint hánya ita a kalafintát (Pázm: LuthV. 112). Soha bizony vgy nem lányhattia Pázmán vram az kalafintát, hogy . . . (Zvon: PázmP. 125). Elég nagy kalafintát tñnek az orrodra (Czegl: Tromf. 16). Talus, talus, vess kalafintot [igy?] az orrára edgy kevéssé (Ker: FelsK. 1).

KALÁK. Kalák-péñz: taxa indiai; der lohn des angezeigten diebstahls PPB. 404.

Kalákos: furti index; des diebstahls angeber, verräter PPB. 404.

KALÁKA: [zusammenkunft zur gemeinsamen verrichtung einer arbeit]. Nem hiszem, hogy egy nemzetben is volna annyi mese és szófia-beszéd a tündér országról, mint a magyarok között. Erről beszélnek a leányok a fonóban és a kalákában (Holtakkal való barátság I.1733? 1783? Hunfalvy: MEflmogr. 252).

KALAKÓCS [KALAKÓC?]: [?] Kalakocz fábul vagy halyag fábul puská veszőt taroz, es annak gyűngyétis puská fiában (OrvK. 90).

KALAMÁRIS (*kolomaris C. kalmaris* Pesti: Nom. 88. *colomyris*: en atramentum Heyd: PCF. 30. *kolmáris*: TörtT. XIII. 156): atramentarium, vel potius ponnarium MA. calamarium; schreibzeug, fedorbüchse PPB. Kalamáris, ténta-edény: atramentarium Com: Vest. 120. A kalamárisban vagon az ténta, írópeniák az peniávilásban (72). A deákuae kalamarissa (Com: Jan. 157). Ponnaválist hordoz és kalamárist (Félv: Dies. 29). Neanis esodáfol immár mázolásodat; mert megl bik tá böy-esődben [igy] meg tanulat volt otromba kezed fejét a kalamarisa mátuati (Illyef: Tomp. 56).

KALAMUS: 1) [calamus; rohr]. Jó illatú calamus (MA: Bibl. 177). **2)** [calamus, penna; schreibfeder]. A ti kezeited kardal és calamussal jussát és szabadságát óltalmazták nemzetünknek (Bíró: Préd. 18).

KALAND [?]: mitglied, compagnon Adami: Spr.

KALANDOS: 1) Kalandos társok: consortes, collegae, contutores MA. mitgenossen, mitgesellen PPB. Soe kalandosokat tartok, ouel enmagamat nem terhölhetem (TelC. 192). Az en kalandosim, atamfyai, tisztelic, dicerie a dicőségös contht harmonigot (196). Régi mestersége az őrdöguez, a mi nemil dalt futtat mostan is a papa kalandos mesterivel (Dáv: Vall. 41. Nyr. VI.358). A Kalauz az ő kalandosi által szorja . . . (MNyl: Irt. Előb. 181. **2)** [genossenschaft. Kalendae, id est: confraternitates Parochorum 1348. Kalendas vulgo dictam confraternitatem Palisna episcopus Zagrabienensis erigit 1370. Czinár]. Rosz kalandosba állottál be [mondja a számár a lónak] (Holt: Mes. 121). Lotodé Caroli, niczoda kalandosba baktül be (Pós: Válasz. Eotd). Kötelesség alatt való gyüllekötöt szerzenek, kibem, a kik benne akarának lenni, hit alatt egyháznak kötelessök lennének, hogy ha valamelynek közzőlök valakiül bántása esnék, hogy fájük föttáig rajta lennének és rajta halának

meg, mindaddig még nem az ő attyokfiának igazat vennének: mely kötelességöt kalandosnak neveztek (MonIrók. III.150).

Kalandosság: [confraternitas; genossenschaft]. Enneuel mulla felül az egeb seontöcnek afafiusagat auag kalandosságat (ez a dicőség, menneuel az en dicőségöm nagob minden seontöknek dicőségem (TelC. 196).

KALANDOZ: szédeleg, lődörög, bolyog, fel-, alá-jár, -kel SzD. [vagar; umherirren]. Kalandozva csak csavarga (Matkó: BCsák. 37). Ne kalandozz az időkön s-a régi attyákon, ha valást akarsz meg-probalni (85). Mit kalandosz széelle (Czegl: Dág. II.119). Ide s tova kalandoz a szemek (Tof: Zsol. 319. Megy: SzAÖröme 366).

KALANGYA, KALONGYA (*kalengyának? MontME. III.277*): gelima, cumulus foeni, acervus MA. cumulus MA. capetia PPB. meta; heuhaufe PPB. Kalandyia: gelima, ein mandel Nom. 76. [Meta vadit ad quandam arborem que Kalandafyze nuncupatur? CodPatr. III. 1228.] Terra Kalundafew [igy?] 1345 (ZiehyC. II.174). Particula terrae Galangafeu 1351 (467). Lacus Kalangafeu 1355 (598). Quinque argenas foeni, quod dicitur Kalangia 1370 (OrszLevéltár, Szaboos vm.) Ha a zenat ki ma a mezón vagón es holnap a kalongába erzetetic (in cibarium!), isten ig ruhazia, ment inkab tütököt keues hütöuez (MünchC. 140). Meg égetendi a kalandgyakat: comprehenderit acervos frugum (Helt: Bibl. LMm.1). A buzat keuekbe kötuen, kalandgyaba rakak aszt a szanto földem (Helt: Mes. 433). Egy egy kalandiától ki hánya két két kéuét (Helt: Krón. 84). Athene: nyalábtalan, kalangya nélkül valo (MA: Bibl. Magy. 1). A pusztákon, kazalokban, kalondgyákban sok széna található (Szal: Krón. 486). Ha a sár csomok mint jok volnának is a miket kalongyádban rakogatól (Matkó: BCsák. 35). El lepték az földet ezek mint a hangyák, avagy szélös mezőben az sok kalangyák (Zrinyi L24). Meg raktad száuntott hódáinkat sűrű kalongyákkal (GKAt: Vált. 1.834). A széna kalongyákban, kazalokban hordattatie (Com: Jan. 79). Immár a búza kalongyában valo (ErdTörtAd. I.105). Tiz kalongya gabonából egy kalongyát adjanak (II.371). Sok esők voltak, melyek miá az kalangyákban sok kár is volt (IV.65). Két asztag volt, kibem volt kalangya búza hatszáz (Gér: KárCs. III.367). Adgyanak egy asztagot js nedv, kibem minti egy nyolcz szaz kalangya búza legyen (Radv: Csal. III.180b). Egyuhány boglya s kalangya szénát gyújtottak meg (MonIrók. XV.697). Keet kalangya bwza (SzékOkI. II.302).

[Szólások.] Miképpen akar minden igasságunkból kiforgatni, és az őrdögökkel egy kalongyában rakni (Pós: Válasz. 126).

búza-kalangya: [acervus tritici; mandel von weizengarten]. Áldassék istennek szent neve, ma aratot búza kalangyát is láttam (MonIrók. XVIII.46). A harez helyen levő búza kalangyában megbotolván, leesék lovastól (Cserei: Hst. 203).

gabona-kalangya: stipula MA: Bibl. I.231. [getreidehaufen, mandel].

széna-kalangya: [acervus foeni; heuhaufen]. El-égett templom, pap háza, iskola, a mely veszedelemben asztagja, szénakalangyái, búzája mind el-vesztenek (Bod: Pol. 196).

KALAP: petasus, galerus, pileus; hut, breithut, schatthut PPB. Kalapodhoz illendő bokréta (Bal: CsIsk. 34). Bizony meg emelődnék a teteisken a kalap (319). Egy palotában a király a tíz előtt fönn állván, kalap a fejében, egyet kettőt elélepek a tíztől a palota közepé felé (Bethl: Élet. 302). Ne menjen felkem, süvegben, mert igen meleg vagon, hanem kalapban (II.5). Nyakra-valod, kalapol németektől vagon (Misk: VKert. 230). Értheted följöttét előbb az várt napnak: az melyen kalap szab rendet az kalapnak [a magyar a németnek] (Thaly: Adal. I.118). Utazó teropes kalap fején, szarándok pátza közé-

ben (Fal: NU. 332) Fekete tábattal barított tsapka forma kalap volt fején (Fal: TÉ. 636). [Vö. kalapos-süveg]

[Szólások] Potior b lön itt a konty a kalapnál (Monlrók. VIII.173). Pap vagy kalap (Kisv: Adag. 325).

pásztor-kalap: pilens pastoralis Kr. [schäferhut]. Iréne és Sylvia nem érkeztek többre, csak pásztorkalapot nyomtak fejekre (Fal: TÉ. 717).

szalma-kalap: galerium; strohhut PPB.

Kalapos: 1) Kalapos papsüveg: galerus, galerum; breiter hut, barret Nom. 19. Nehezezem esmér meg ember benneteket az vargáktól, mert hiszem tudod, hogy neha azokis fel tészik a kalapost (Bal: CsIsk. 32). **2)** [pileatus; einen hut tragend]. Nincsen búza benne: amaz tokos sok kalapos [német] mert azt mind megette (Thaly: Adal. II.102). A kalapos gomba vezet sok porsereget, forgolódik virgonc talpán, hippet hoptot emleget (Fal: Vers. 871).

KALAPÁCS: malleus, marculus C. MA. hammer PPB. mallens, der hammer, pöröly, Com: Vest. 135. Egy kasza kalapácsostól (Radv: Csal. II.333). Kalapács vagy pöröly (Land: Új-Segits. I.336). Inít amot az műhelyekben a kalapácsokat pengetni fogyák (KCsepr. 1635. D5). Az Salomon templomának épülésében sem fejszének, sem kalapácsnak szana nem hallattatott (Zóly: Eln. 212). Az ácsoc a fejszével és csákánnyal avagy kalapátsal (marculo seu malleo) az ő munkájokat végben viszik (Com: Jan. 102. Lipp: PKert. III.26).

fa-kalapács: marculus PP. hölzerner hammer PPB.

kádár-kalapács: tüdes; büttnerschlägel PPB.

Kalapácsocska: malleolus MA. hämmerlein PPB.

Kalapácsol: malleo Kr. [hämmern]. Kalapaczo, kalapalo: malleator MAL.

Kalapácsolás: malleatio Vajda: Kriszt. II.390 Kr. [das hämmern].

KALAPÁL: cudo, tundo, quatio MA. schmieden, schlagen PPB. Kalapáló: malleator C. Le fogaak es yghen kalaparlaak [így; verék szent Jeromost] (ÉrdyC. 561). Az romai ecclesianak régi definitioiat helyén nem hadgya, hanem magától mást kalapál ez ellen (Zvon: PázmP. 269). Ki-ki magán hitet kalapál elméjében (Sall: Vár. 68).

[Szólások]. Színetlen kalapál vala az wrakon, hogy véget tömnénc az ő dolgában (Helt: Krón. 185).

[Közmondások]. A vasat is addig kell kalapálni, a még tüzes (Kisv: Adag. 172).

ki-kalapál: [expedio, infero; herausbringen]. Miképpen kalapáld ki innét, hogy az első büne az embernek kevésység volna, nem látom (Ker: FelsK. 36).

KALÁRIS, KLÁRIS (koláris Kár: Bibl. II.133. korálkő MA.): corallium Com: Orb. 25. [korall]. Bokréta és kalárisoc: sarta et corallia (Com: Jan. 101). Bársouy, bibor, koláris (Kár: Bibl. II.133). Kormos klárist vereset [találtak] (Radv: Csal. II.131). Óreg kláris, apró kláris (278). Egy hamis klaris olvasó (363). A búárok annál mélyebben bocsátkoznak bé a tenger örvényi közében, mennél titkosabb rejtekben találattik a piros kláris (Land: ÚjSegits. II.241). Fejér kláris (KecskÖtv. 265). Kaláris por (PP: PaxC. 261).

Kalárisos: [corallis ornatus; mit korallen verziert]. Egy ő apró kalárisos nyakbavető (Radv: Csal. II.332).

KALÁSZ: **1)** [festuca, spina piscis; splitter, gräte]. Mit latod a kalazt té afadúa zémében? quid vides festucam in oculo fratris tui? (MüncH. 25). Halaknak kalászsza (Hlov:

Toldi 9). A halnak kicsin kalásztól elrontatott (Illy: Préd. II.330). **2)** arista C. Com. Vest. 120. spitze an der kornähre PPB. [granne]. Az buzafükről az kalaszokat kezdék leszedni: coeperunt vellere spicas (Sylv: UT. I.18). Polyvának kalászsza (Hall: Paizs. 21). Kalász módra meghegyesített fiatal veszőc (Com: Jan. 71). A kalásznak hegyei vannak, mellyek kemények, hegyesek, gyakosok (Illy: Préd. I.541). **3)** spica MA. kornähre PPB. Kalász, kalászos búza-fő: spica MA. PP.

árpa-kalász: 1) ather, spica hordei MA. die oberste spitze an der gerstenähre PPB. Árpa kalász hegyi: ather C. **2)** die gerstenähre PPB.

búza-kalász. Az búza kalásznak szálkáj pedig, mind egy réndben állanak, es a ki hozzáiak uyul, meggy gyúkiak hegyekkel ázt (Lép: PTük. I.309).

tar-kalász: mutica [äbre ohne spitzen]. A veteményes magok szállás kalaszokat avagy feikeket avagy tarkalaszokat boznak: fruges spicas, sive aristas, sive muticas ferunt (Com: Jan. 26).

[Kalászkod-ik]

még-kalászkodik: spico MA. [ähren tragen].

Kalászos: 1) [grannig]. Kalászos búzafő: spica MA. Előszesz az föld hozza az füvet, osztán az kalászos fejet, annakutánna végre az magval teljes buza fejet (MA: Scult. 688). **2)** búzafejes; spicatus C. MA. das ähren hat PPB. Kalászos mezőbenn zászlóm ki ütöttem (Orczy: KöltSz. 150).

Kalászosod-ik: fejet vet; spico MA. spitzen PPB. [ähren tragen].

még-kalászosodik: spico C.

KALAUZ (kalahuz MHeg: TOSzl.² II.72. Nán: Szót. 473. kalahuz RákF: Lev. II.123. kalahuzság Gyöngy: KJ. 111. kalavúz Pázm: Kal. 1637-i és 1766-i kiad. MNYelvész. V.133. kalávüz? Pázm: Kal. 15. kalavüzoc Balassa: Ének. 16. kalóc Helt: Krón. 53. MNYelvész. V.33) praevius C. praevius, dux viae MA. vorreiter, wegweiser PPB. Nappal mindenkoron egy oszlop fényes köd mént egy vezér előttök mégyen vala, azoképen éjjel egy oszlop fényes tűz mént egy hív kalauz öket vezérli vala (RMK. II.15). Szerezetek embert, ki kalauzja legyen (Monlrók. III.56). A mellyeket nemo-szerént, nevezetben elő nem hozs, azoknak esméretiben útát és kalauzt mutat (Pázm: Kal. 496. Matkó: BCsák. 33). A darvak a repülés közben bizonyos kalauzt szoktak magok eleibe rendelni (Misk: VKert. 319). A portára ő nagysága kalauzt adjon (MontME. III.131). Lence ő nekiek kalauzok és segítőjök (Liszny: Krón. 298). Elhiszed-é, hogy (az új király) az pogányak kalauzza (Thaly: Adal. I.173). Országnak fényes anyala, légy én fejem kalauzza (261). Te légy úti kalauzom (267). Még neve szerént is Dux exercitus Dei, az isten serege fő kalauzának nevezetik (Bíró: Préd. 124). Ő neki vezető példás kalauza (Gvad: Időt. 225).

Kalauzi: [ad hodoegum pertinens; zum wegweiser gehörend, nach art des wegweisers]. Azokat a íráskás kalauzi exceptioikat le tapodám (Pós: Vetélk. 63).

Kalauzkod-ik: praeco, duceam ago SI. [als wegweiser dienen]. Csavargó latroknak, martalékoknak senki kalauzkodni ne merészeljen (Monlrók. VIII.119. Alv: Post. II.158).

Kalauzkodás: [ductio, comitatus; das wegweisen, geleit] (Megy: 3Jaj 7).

Kalauzol: praeco, duceam ago SI. [als wegweiser dienen, führen]. (Matkó: BCsák. 342).

Kalauzság: [munus ducis, ductio, comitatus; Führeramt, geleit]. Megválasztottak egy személyt kalauzságra (Monlrók. III.56. Ozeq]: Sion. Előb. 27. Alv: Post. II.159). Mindenütt jól tudom a kalauzságot (Zrínyi. I.156). Kalauzság, vezérlés (Apati: Vend. Előb. 11). Nagyságodnak szerencsés kalauzságát kívánjuk (MontME. IV.449). Az szerdár a fűből urakkal s Bethlen Istvánnal valami paraszt emberek kalauzságokkal élven, sok gazlással verekedtek vala Gyulára (Szal: Krón. 117). Iné, a máj dicsőséges pártosúinknak vezérlő kalauzsága (Csúzi: Síp. 464).

KALÉNDÁRIOM (*kalendarium* LányiC. 182. *kalendarium* ACsere: Enc. 110): *calendaria* MAL *calendarium* PPL [kalender]. Zent Hieronymus mongya nőnely epistulayaban, ky az ev kalendaryomaban felelyvettetyk (CornC. 195). Menye halot vagyon bo yrwa az kalandariumba (LányiC. 182). Az új kalendariom szerént (Gér: KárCs. IV.21).

KALIBA (*galiba* mapalia C. kaliba: casa C. *galyiba* Szal: Krón. 128. *gulyiba* Orezy: KöltH. 89. 144. *kulyiba* Monlrók. XV.700): casa, magar, mapalia C. *tugurium*, casa, attegiae MA. casa, hütte Com: Vest. 6. *καλύβη*, *tugurium* Otr: OrigHung. I. XXII. *domuncula* II.173. hirtenhau, bauershütte PP. Kunnyó, kalyiba: casa, tugurium PPL. Szalmás kalyibák: stramineae casae PPBL. Egy pásztorra talála, es annál a kalibába marada azon éyel (Helt: Krón. 159). Szőlődelj kaliba (Helt: Bibl. IV.12). Magat egy szolgáló asszoni kalyibaiban el akaruan reiteni (Deesi: SallJ. 9). Az fel fordított gallyakal kalyba géant eltenec: *alveos navium invorsos pro tuguriis habuere* (16). A pásztoroknak kalibájához jutott (Káldi: Bibl. II.334). A pásztoroz az ő kalibájokat avagy kunnyofokat (mapalia sive magalia sua) taligán hordozzák ide s-ova (Com: Jan. 77). A madarász megveti az ő hálóját, maga pedig valami kolyibába vonszu magát (Misk: VKort. 372. 24). Lát edgy pásztori kalyibát (Teleki: FLÉl. 87). Szellel valo kalibakban laknak: *dispersis tuguriis habitant* (Fórró: Curt. 146). A paraszt kalibából nagy ember mehet ki (Kéri: Sen. 156). Szénából csinált kaliba is annyi vagyon (MontME. IV.212). Kalyibaesináló mester (Bethl: Élet. I.269). Szalma-kalyiba (II.41). Az hadak erdőkn, mezőkn, kalyibákban nyomorgának (Monlrók. XXIII.48). De ezeken kívül ha valami kaliba, pajta maradhatot a pogányság miatt (Szal: Krón. 405). Igy gyönyörűségek édesebb olyaknal, kik meg fordultak már esendes gulyibáknál (Orezy: KöltH. 89).

[Szólások]. Moglássuc jégen épített kalyibádat [gyöngye argumentumodat] (Ker: FelsK. 19).

juhász-kaliba: attegiae; hirtenhau PPB.

Kalibácska: casula C. [hütte]. Kalibácskában (in gurgustiolis) lakuc vala (Com: Jan. 102).

KALINCA (*kal nesa, kalintza*: chamaepitys MAL): Kalintsa (ügy): chamaepitys Nom. 80. Kalintza Com: Jan. 30. Kalincza: ajuga, chamaepitys MA. Kalintza-fi: ajuga, chamaepitys PP. földgyepress, jellinger-jellieber PPB. Cyoazonon: kalineza szabású fű MAL.

KALINKÓS: flexuosus, tortuosus; gewunden). Ebből ily kalinkós consequentiát satíl ki a Matkó (Hlyef: BC&Tomp. 87). V8. **KARINGÓS**.

KALITKA (*kalitka* Nán: SzéT 107. Monlrók. XV.9. *kalitka* ACsere: Enc. 482. *kalitka* Miki: TLav 351): 1) cavea MA *transenna* PPBL *cavea*; das vogelgebauer Com: Vest. 122. Meg fogják bölcseségek mint azok, kik tőrben togják meg őket ugi kalitkában (DöbrC. 151). Olfan lők mikent bogol kalitkában: in domicilio (DöbrC. 179. KulesC. 214). Kalitkába veték (az orszálat, Helt: Bibl. IV.257). A madarakat kalitkában rekeszt (Com: Jan. 81). A kalitkában való madarak örömet kimennének (Kisv: Adag. 111. 228). A madár meg szokja

a kalitka rekeszt, nem törí meg testét, békével viseli fogságát (Fal: BE. 376). 2) Fog házac, kalitkác, szolgálatnac házai, tömlőző (Com: Jan. 136). Az lagymáz betegségben esvén kalitkában, bolondoz házában rekesztetnec: *vacerrae includuntur* (53). Felennet szeméinek meghunyasztására a kalitkába záratik (Nyr. XII.363).

KALL (*karolna* TörtT. XXII 252. megkaroltott Megy: 6Jaj. II.182. *kárlani* Gén: KárCs. IV.296): ványolja, sürti a gyapjpuszót (SZ) *pannum laneum calco, denso, contundo, emollio, levigo* SI. *pannum* Com: Jan. 136). Az mely mester az ház kallóban karolna és nem vigyázna, büntetése egy forint (TörtT. XXII 252).

mög-kall: ∞ Kőny-hullatásoknak árasztó kút-feje volt, s igen megkaroltattott darocz (Megy: 6Jaj. II.182).

Kallás

szür-kallás: [levigatio panni; das walken des tuches]. Egy vég szür-kallástól adjanak 8t pénzt, az szővéstől is adjanak 8t pénzt (TörtT. XXII 351).

Kalló: fullo, lauci panni politor SI. [walker]. Posztó, mellyet a csapo, kallo öszve vér (Com: Jan. 97).

KALLANGOS: [lineis tortosis incisus; spirálörmig gekerbt]. Nyakába veté a pásztori táskát, mögpántlikázta kalapját, közébe adá szép szál kallangos botját (Fal: TF. 709).

KALMÁR (*kalmár* NémGl 354. LevT. I.317. RMNy. III.40. Beythe: Epist. 211. Hall. Paizs. 205. *kalmárkodók* Tolu: Vig. 233. *kalmárook* ÉrdyC. 562. *kalmár* 605. JordC. 919. *kalmárook* Fr: SzJán. 140): institor NémGl. 354. mercator Sylv. UT. II.154. *fornicarius* C. mercator, institor MA. *tabernarius* PPBL. *kantimam, krümer, händler* PPB. Kalmár (vezetőknév XV. száz. Nyr. V.510). Vest vala egy kaupat no mely vsaras kereskedv kalmartól (PéldK. 30). O hida, te gonoz kalmar, mit teth vala elloned ah te edes mestörd, hagi elarulat? (WeszprC. 28). Ez földy kalmárook tawl alnak az ew gyettrelmeenek felelmeerth (JordC. 919). Kyt az ew attyalgy elarvlnak egyptombely kalmároknak (ÉrdyC. 388). Kalmárook es aros emberek (Bat: KTnd. 30). Ez estve egy kalmár jött ide (Monlrók. III.297). Kereskedő kalmárook (Mel: SzJán. 139). Ez földnek kalmári az ő gionörködéseuok ereieiből meg kazdagultanak: *mercatores terrae de virtute deliciarum ejus divites facti sunt* (FéJ: Bibl. II.180). Fű szerszámmal kereskedő kalmárook (MA: Bibl. I.316). Kereskedő, tőzsér, kalmár (Zrínyi II.177). Áruló kalmár (Com: Orb. 259). A Mercurius, kalmárook tolmátsoló tsillaga (Com: Jan. 7). Mint a kalmár hiv ebének, az legyen bérem? (Amade: Vers. 165).

[Szólások]. Azzal is mecskoltak, hogy kiforr a kalmárvér [a kereskedő szellem] belőlen (Bethl: Élet. 173).

[Közmondások]. Örömet hazid a kalmár (Kisv: Adag. 75). Nem szokott a kalmár otthon gazdagodni (225. Szl: MVir 180).

félkéz-kalmár: impostor; betrüger). Az ember azok közül vala, kik francia kalmároknak, vagy ember csalásra tanult félkéz kalmároknak is nevezetnek (Fr: SzJán. 140).

Kalmári: institorum, emporeticus C. krümer, händler. Hogy a kalmári rend mitsoda betségben áll (Szentm: Kalm. 1). Melly pénzt közlehez vévén Apollónius, mindgyárt ismét azon városnak szükségére ajándékozta, azzal is meg-mutatván, hogy nem kalmári, hanem fejedelmi vér vagyon benne (Hall: III.11. II.268).

Kalmárka: *fornicarius; kleinkrümer*. Apró kalmárkak (Tel: Evang. II.1012).

Kalmárkod-ik: *negotior, mercaturam exercere* MA. *handlung treiben, hantieren* PPB. Isten igéivel kalmárkodok: *adulte-*

ranter verbum dei (Fél: Bibl. II.54). Kalmárkodó aszszony, vagy leány: institrix PPBL. Ha szorgalmatossággal kalmárkodnál, gazdagsághoz jutnál (FortSzer: M4b). Vásárral vásárra ne taligázzon kalmárkodni (Fal: NE. 24).

Kalmárkodás: quaestus Heit: ITT. KkS. mercatus, quaestus, negotiatio MA. Foglala wmagat kalmarkodasba es kereskedesbe (VirgC. 100). Az zent kalmarkodásban semikepen az ewrdwq valamitlyi ne legyen, hogy az homan baznalat, onnmi ne esmertessekh vezedelni (134). Job volna néked egy nagy ebszart rágnod, hogy sem czalárd kalmárkodással bünnöd, mert az te fejed felőtte nagy bolond, menni rágszart egy péuzen adnak sem tudod (FortSzer. L4). Ne tegye kalmárkodássá az irlalmasságot (Pázm: Préd. 445).

Kalmárocska: mercatorculus; kleiner handelsmann PPB

Kalmárság: mercatura C. MA. kaufmannschaft, gewerbe PPB. [handel]. Kalmársagnak baza: domus negotiationis (Fél: Bibl. 141). Körültek a szabórend, a kalmárság, szakálverő, bajfodorító inasok (Fal: NE. 34). Azért adtam, imé, magam kalmárságra, mivel hogyba jutok egyszer árvaságra, kalmár lévén atyám, boltja enyim léssen (Gvad: RP. 91).

KÁLNA: amper Adámi: Spr.

KALODA (és *kadola* MA. PP. *calada* GuaryC. 9. *kalada* Hlov: SzPál. 4): pedica C. numella, vinculum, cippus MA cippus, ereastulum Com: Jan. 136. infamis cippus; sehlinge, fessel, hals- oder fusseisen PPB. Abbinnee caladaiabol ki nem meg, mig. . . (GuaryC. 9). Az kalodában zorojtok hw labokat: pedes eorum adstrinxit numella (JordC. 764). Josef el arolta-tatek fűsegebe, & labait kalodaba alazak, & lelke vas által mene (DöbrC. 186). V kezekben eles török nemzetek között diadalmat tenniék, & királokat kalodaba fogdosniok (229). Mykoron ygy syrankoznek frater yeronymos az kalodában ezen közbe pokolbely ördögk neky yelőnek (ÉrsC. 524). Meg kötőzcek az ő királokat kalodakkal (Szek: Zsolt. 155). Az lábokat kalodában bészegézé (RMK. IV.181). Kalodakban őriztetik vala: compedibus custoditus (Fél: Bibl. 102). A kemény fájdalom olyauok, mint a kalodák, és belütsék, mellyek kötve tartják a testet (Pázm: Préd. 903). Épült egy sídó vár, kalodának híják, abba rekesztettek a Keményt-is immár (Gyöngy: KJ. 51). Nem őrmest veztem szabadságot, a kalodához nem szokott testem (Fal: NE. 74).

[Szólások]. Tömlőcz fenekere bocssatatok s ott es kalodaba a is setők (DebrC. 168). Egy tömlőczben el be wetheek, labayth kalodában werek (ÉrsC. 524. 525). Kalodába verjed őket (Helt: Bibl. IV.163). Az ő lábokat kalodába veré: pedes eorum strinxit in ligno (MA: Bibl. IV.123). A lelki vakságnak kalodájában veti (DKal: Ker. 291).

fa-kaloda: stela, robur PPBL. Rabok fá kalodájok: *arca robustea uo.

kézi-kaloda: cippus, catasta MA. Nom³. 337. ein holz, wo man die übeltäter mit den händen einschliesst PPB. Méltó mentsége nem lévén az olyan jobbagynak, verettesse kézi kalodában (CompConst. 1).

nyak-kaloda: Nyak vas, nyak kaloda, nyakra való láutz: bojae: nyak-vas, nyak-kaloda: columbar PPB

Kalodás. Kalodás, tömlőczöss hely Mel: Jób. 89.

Kalodás: kalodába zár, sanyargat Kr. [stringo in ligno: in den stock legen]. Emel fel el esteket, oldozí meg kalodaztakot, mettesenek le te miad bióknek gvsi (DöbrC. 423). Fogva, kalodázva tartotta volna (MA: Scult. 980. Csúzi: 649. Kr.).

KALÓZ: latro, praedo, cardax, aggressor MA. mörder, strassenräuber PPB. Praedaval elő kalóz: aggressor C. MAL.

Kalózol: grassor; wüten, toben [?], schwärmen PPB.

Kalózlás: [grassatio, vagatio; das schwärmen, umherirren]. Ez igen megszire-való kalózlással a feltett dilemmának esomoja el nem kerfütetik (Szentiv: Verseng. 347).

KALPAG (*kallpagos* Liszi: Márs. 99): pileus pellitus SI. [pelzmütze]. Kalpagra is adtunk 4 [tallért] (MonTME. 1347. 373). Az lovas palotásoknak penig csizmát, kalpagot és nime-lyiknek dolmánt is csináltattam (MonTrók. XV.358). Vettük kézhez a kalpagokat és pszkákat (XXIII.621). Hátam lapocz-káját veri az kalpagom (Thaly: VÉ. I.218). Kalpag szab rendet az kalapnak [a magyar fog parancsolni a németnek] (Thaly: Adal. I.118). Száját kalpagjával fedte, ha köbentett (Gvad: Orsz. 58).

Kalpagos: habens pileum pellitum Kr. [mit einer pelzmütze bekleidet]. Parduez kallpagos [így], fene és haragos (Liszi: Márs. 99). A legények kalpagosok, forgósok (Hazáuk 1884. 301).

KALUGYÉR: [griechisch-orientalischer mönch]. Ira (szent Vazul) nőmös regulates a zerzetősöknek, kit köbentek a kalugierbaratok (DebrC. 105). A pilis a pap baratoe, deruisee, kalugerők formaia, billege (Mel: SzJán. 489). A kalugerne az ágypéztül fízettünk 27 ft. (MonTME. 125). Egy oláh pap is Erdélybe ne jőjön Oláhországból, a kalugyerek pedig egy átaljába az országból el-tiltasának (Bod: Pol. 46). Egy kalugyer, vagyis a miut ők mondják basilita, nem akarván az unió nemely punctumit amplectálni, elszökött a muszkához (IIaz. I. 370).

KÁLVINISTA: sectator Calvini, reformatus Kr. [reformirter, calvinist] calviniischer KirBesz. 121. Calvinista tanító (Matkó: BCsák. 38).

Kálvinistas. Kálvinistas sereg: turba Calvinistarum (Zvon: Post. I.186. Kr.).

Kálvinistaság: reformati Kr. [die anbänger der reformirten kirche, der calvinismus]. (MA: Scult. 1078).

KÁLYHA: testa formacea MA. testa PPBL. fidelia; haten. oléziengel PPB. kachel Com: Vest. 129. Kályhát vöttem nagy szobára (MonTME. I.279). Az kálhákért küldgyenek szekereket, mert félek azon, hogy vétlet keztiük az kálhák miatt vallani (Thurzó: Lev. II.202). A fazekas az agyagból kályhákát (fidelias; kacheln), földedényeket formál (Com: Vest. 55).

Kályhás: [fidelis instructus; kachel-]. Egy mázos kályhás kemenceze (Gér: KárCs. IV.444. 445). Egy mázos kályhás külföltő kemenceze (446).

KÁM: [princeps Tatarorum; chan]. Tatár kám vagy szultán táborozásáról (Orczy: KultSz. 202). [V6. 3 HÁM]

[KAMALÍT]

még-kamalít: [animadverto; bemerken]. Mikor a hűd a földön jár, meg sem kamalítjuk: de ha a ház tetejére fel-megyuen, csudálkozva nézdegellyük (Pós: Igazs. II.357). A ki vasárnap terhet viszen-bé a városban, sokadalmozik, emitt s-anott járkál, azt meg sem kamalétyták (II.611).

KAMARA (*kamora* ÉrdyC. 594. CornC. 216. NagyszC. 381. Mon: Képt. 262b. Zvon: Post. II.322. *kamora*: Erasun: Erk. 69b. *komora* 70): cubile, promptuarium, apotheca C. camera, conclave MA. kammer PPB. Két ágyú kamara: bieli-nium; rejtők kamara: conclave C. Kamora, patika: apotheca Major: Szót. 57. Zent Ferencnek alazatot engednen vr Bernald tewu ewn tulaydon kamarayaban agyat czynaltattny (EhrC. 3). Zent Ferencz etelre le zaluan kamarayabol lata az aztalokott magassan meg uettny (83). Ez bezeedeketh mondan Jesus egy kamoraban: in gazophylacio (JordC. 654). Vala ez

nemes embernek ev tulajdon kamorájában egy fa táblán zent Damascus atyankuak képe (DomC. 171). Be mene zent Ferenc az kamoraba es agyara le feknek (VirgC. 81). El rőyte-zé az belső kamorába: abscondit se in cubiculum, quod erat intra cubiculum (Kár: Bibl. 1327). Mind asztaloknál mind kamoráikba csak ondokságok származnak az ő száíokból (Fél: Evang. II.50b). Soc féle bűnököt még engednee, mint az romai penitentiás kamoránc táxás könyve mutattya (Zvon: Post. II.271). A kamorák, boltok hidegek (Com: Vest. 30). Sátorokban, deszkás kamorákban lakna vlt: in tabernis, frondeis tabernaculis habitabatur (Com: Jan. 102). Réjtek kamara (Háll: III.157). De a szűzet ezek közt sem felejteti: Kérli hól van: melyre ez a felelet a bátyának: hogy a fodrát egyengeti a kamarában, s a dob szót féllegeti (Gyöngy: Char. 38).

almás-kamara: [obstkammer]. Gyümölcstös kert, almás kamara, gyümölcstartó hely: pomarium PPB.

árnyékszékés-kamara: [sella familiarica; abtritt, retirade]. (Gér: KárCs. IV.378).

eledelés-kamara: [penarium; vorratskammer]. (Com: Jan. 82).

éléstartó-kamara: [almarium PPl. [speisekammer].

fás-kamara: [receptaculum lignorum] holzkammer KirBesz. 134.

gyümölcs-kamara: [pomarium MA. [obstkammer].

háló-kamara: [cubiculum Com: Jan. 113. [schlafgenach].

író-kamara: [schreibstube]. (MA: Tan. 1183).

kiences-kamara: [gazophylacium; schatzkammer]. (MA: Tan. 20). Nem lát (a német) országában kiences kamarákat (Thaly: Adal. 195).

kinestartó-kamara: ∞ (MA: Tan. 179).

könyves-kamara: [bibliotheca, librarium MA. bücherkammer PPB. (Káldi: Bibl. I. Ezer. 5: 17. Kr.).

Kamarácska: [cubiculum C. MA. kleine kammer PPB. Káldi: Bibl. 374. Gér: KárCs. IV.446).

Kamarai: [cubicularis MA. zur kammer gehörig PPB.

Kamarás: 1) camerarius, olim camerae montanae praefectus SI. [kammerer]. Kyrally w felsege kamorassa (LevT. I.45). Egy ifi kamorás német ír (Monlrok. III.107). Az imperium camarási (MA: Scult. 6). Egy erős podolai lovat hozott, pej, de az kisebb volt almáskék, az krakkai kamarás elvette tőlünk (RákGy: Lev. 105). 2) Kammerdiner, kamarás szolga: ein kammerdiener KirBesz. 146.

KAMASZ: 1) stolidus bestia, ignavum pecus, serofa MA. canis [canis?] inveteratus, vetulus MA. canis inveteratus, vetulus PP. PPB. nährisches tier, trágus viél PPB. Kamaz: silvens; vlsia: clancula, listius, eripius Nyírk. (Kovalich XXVIII.). Romat tñuisseszöldiznok (lakják), vad kanoc, sarba honerő disznoc, ebek, nena kamazoc (Mel: SzJán. 432). Diogenes külön lakik egy bordóba, abban hever éjjel nappal mint a kamaz (MA: SB. 176) 2) [homo plumbeus, stipes, longurio; klachel] tñp. Atláni: Spr. Nagy kamaz legény (Gyöngy: Cup. 15).

KAMAT: foenus usura, fructus pecuniae commodatae, interusurium Kr. [zinsen]. (Ex literis divisionalibus familiae Pétierianae de illo 4-tae maji 1596, et per me in originali lectis die 17-a Martii 1824. item Vajda: Kriszt. 1.187. Kr.). Felyebb hágott fizkő már két garádicsesal, az oskolát járja több nagy kamazokkal (Orczy: KöltH. 56). Praeceptort adjanak, arra őket kéri, adtak is, asztallal húsz forint volt béri.

Egy nagy kamaz volt ez, és oly rossz erkölcsű, hogy még az is rossz volt, ki ingatta bölcsi (Gvad: RP. 42).

KAMIZOL: [pectorale; camisol, weste, unterrock PPB. 404.

KÁMFOR, KÁNFOR: [camphora SI. [kampfer]. Kamfor (Frank: HasznK. 35. VectTrans. 25).

[KAMÓ; vö. KAMPÓ]

Kamós: [uncus, uncinatus; krumm, hakenförmig]. Vetkezz le kiskorrig páspöki ruhából, hegyes sövegedből, rojtos palástból, arany kamós páleczád ereszd ki markodból (Orczy: Ním. B3b).

[KAMPAD, vö. KÁMPOROD-IK]

el-kampad: [degenero, attenuor; ausarten, herunterkommen]. Emberi állat soha az ég alatt vajuttabb és elkampadottabb népet azoknál nem láthat e világon (ErdTörtAd. III.83).

KÁMPUL: [obstupesco; betört werden]. Gyakran arany ezüst gyémánt nézésétől a szem kámpul, elme rettenet dicsőség-től (Orczy: KöltH. 88).

KAMPÓ: kamó, kajmó, horeg SzD. uncus, harpago SI. [haken]. Horgas vasu kajmócsok, kámpok [így], esákyák (Com: Jan. 146).

KÁMPOL (hámpol?): [lingua porrecta insulto SI. [verspotten]. Azért szegzed jó távulról a pattantyúkat ellene és csak a kemence alól kámpolod (Fél: NE. 91). Hangos kacagással addig hámpolá [így], a míg szegyenében csakneve lerogyant ináról (Fél: NA. 218).

[KÁMPOROD-IK, vö. KAMPAD]

még-kámporodik: [stupeo, stultesco; betört werden, verückt werden]. Bolond buzgóságok bagynázástól meg-kámporodott jesuita (GKat: Váls. II. Előb. 33). Meg-kámporodott eszű (II.1260).

KAMUKA, KAMOKA (kamka RMNy. II.85). vestis, damascena, pannus damascenus MA. pannus sericus, bombycinus, sentulatus, damast PPB. damast, ein zeug Adáni: Spr. Kyk zabad akarattal myt adnak, veegyotók el ezysteth, aranyath, byborth, barssouth, kamukat: coccum bis finctum (JordC. 62). Kamokaba őtözteteneek (CzechC. 6) Hol vannak az zep ruhak, arañas barson kamuka? (BodC. 21). Aranból zót kamukaba fel őtöztetuen (TihC. 330. ThewrC. 113. Nyr. XVII.275). Egy zekfew kamoka nesth suba (RMNy. II.210). Egy tüdő színi kamoka szoknya (Radv: Csal. II.361). Kamukaba őtöztuen (Born: Préd. 390). Megajándékoza barsonnyal, kamukákkal (Monlrok. III.104. VectTrans. 9). Smit példázott legyen az ő feier vörfölyes kamokából tsuáltatott ziszlóa (Balassa: Ének. Cím). Némellyne szab hó fejréségű szép atlatzot, némellyne sárgát, némellyne veres kamukát (MA: Scult. 882). Angliai poszto, kamuka es tafota helyet szűrt, kődmőnt vét nyakatokban (Báth: Tromb. 143). Sem bársony, sem kamuka (Bal: CsIsk. 341). Öltözzenek bíborba, bársonyba és kamukába (Zrínyi II.203).

rác-kamuka: [serbischer damast]. Egh rwhanak walo tarka racz kamuka (RMNy. II.35).

Kamukázás: [damastverzierung]. Kamukázással varrott (Radv: Csal. II.79).

KÁMZSA: alba canisia, amictorium MA. camisol, weste, niedel PPB. [kapuze, chorbemd]. Az segőstiebtől el ky őtöenek ket zőuendők uisselől ifiak kamsaba őtöztettek (TihC. 185). Oltar, kép, kolly, ruha, kamsa (Mel: SzJán. 86). Aldoze kőrtőst, kamsat ne tarezanae (Born: Préd. 75. Pázm: Préd. 1202). Némely szer-tartások emberi rendelések, az mineművek mai időben-is az pápa oszagabau: camsak, pilissok, gyertya tartok,

szentelt viasz gyertyák es szövédnekek, pünkösdi napi fa galamb mutogatás és ala bocsátás, örödg újos (MNYil: Irt. 132). A gonosz lélek az kámsájában rokeszkedet (Czepl: Tromf. 213).

gyölcs-kámzsa: ephod Pázm: Préd. 1202. Kr.

Kámzsás: *camisia indutus* Kr. [mit einer kapuze bekleidet]. Kámsás locatosoc és circatoroc monne meletec (Holt: Háló. 215). Ostiazok, oltarosoc, kamsasoc (Mel: SzJán. 87. Pázm: Kal. 1766. 354. Kr.).

KAN: verres MA. [eber] borg, verschnittener ober PPB. Szőlejét a kanok, és erdejek pusztították-el (Land: ÚjSegits. 139). Valóban nagy kan-sequentia Matkótul (Sámb: 3Fel. 664. Kan-sequentia, jocose pro consequentia Kr). A szüz Diána, vadat kergetve, sokat megejtve egy kanhoz lőtt (Fal: Vers. 867).

[Közmondások]. Sélők között dekan lehet az kan (Bal: Epin. 11).

erdei-kan: aper Illy: Préd. II.91. aper de silva [wilder eber]. Erdei kan ftet el puzefta es maganak ilő vad ftet meg őli (DöbrC. 152. Hall: Paizs. 4). Egy gonosz erdei-kan azon kertben szokott volt, ki a fákat gyűkeriből igen ki-forgatta; Jonatás a bal-fülét el-vágta. Azzal a sebbel búsulva el-szalad a vad-diszno. De másnap annál több károkat tézsen a kertben, akkor Jónatás a jobb fülét vágja-el. Azzal sem gondolván a kan: harmadszor is a kerre mégyen, akkor a farkát badgya ott (Hall: HHist. II.153).

tengéri-kan. Sél disznó szabásu tengeri kan: hispida hystrix Com: Jan. 47.

vad-kan: aper MA. wilder eber PPB. wildes schwein Com: Vest. 119. Ekes nykent meel, bwdoso mikent wad kan (ÉrsC. 263b). Egi erdei vad kan zokot az ő ihaira (DebrC. 169). Szőlidiznok, vad kanok (Mel: SzJán. 432). Fut a szarvas, vadkan iget, rókák féltik farkokat: sok a hajtó, zeng a liget, hull sok drága dámfalat (Fal: Vers. 875).

vadkani: aprinus, aprugnis MA. vom wilden eber PPB.

Kanász: pastor porcorum, subulcus Kr. [schweinehirt]. Minap egy kis kanász más juhász gyermekkel öszve kezdve veszni pásztori versekkel (Fal: Vers. 905).

Kanoz: subo PP. rühlen, wie ein schwein nach dem eber PPB. *Bakzoc, kanozoc: subo MA.

Kanozás: bagzás; subatio MA. Ppl. das laufen der schweine PPB.

KANAF (*kanap* Mel: Herb. 36. 46): taenia, fibra MA. zäserlein, fäserlein an jeder sache PPB. Tzafirangok, kanafok, koszorún függőfűrtök, páutlikák: lemnisci PPBl. Kauaff, rost, czafirang: fibra Major: Szót. Mint egy mise pap ruháiánac [igy?] vgyan kanapia nő, szederyes virága (Mel: Herb. 36). Veres és szederyes mint egy kanap és borostya a virága (46). Mint rézhől függő kanafok: quasi lora ex aere dependentia (Káldi: Bibl. 301). Kanafoc, prémec: taeniae, fimbriae (Com: Jan. 101). Fűrtök, fityélékek, kanafok [ruhán]. (Com: Orb. 125).

Kanafos: fibratus C. MA. das fäserlein hat PPB. [fäserig].

KANÁL, KALÁN (*kanah* PéldK. 15): **I**) cochleare C. MA. Pesti: Nom. 104. cochlear Nom. 30. MA. löffel PPB. Kanál, kalán: cochlear Com: Vest. 123. Fekvevenen három napokban, sem eueen sem juau, hanem chak azt, menyet az fraternek kysded kalannal zayaban evtnek vala (DomC. 231). Ezüst tányérom vagyon 11; ezeket mind künn járó kalánokkal, vilálkkal egyetemben Tatay Istvánnak hagyom (Radv: Csal. III.226). Egy kalán korpátska (Szentm: TFü 12). Feleséginek arany kalánokat adtnak be asztalhoz MorIrlók. XI.318). Ugy járnak,

mint a kegyér héjából lett kalán, kit néha falattyával egygyiltt bé falnak (Fal: UE. 485). **2**) serpenyő; lobes; der tiegel: Com: Vest. 134. phiala Holt: Bibl. I. Oo2. mortariolum MA: Bibl. I.125. El hagywan ystenuck paranczolatyt, emberoknak zerzee seket tarttyatok, mykoppen kalannoknak poharoknak tyztoytyast: baptismana urceorum et calicum (JordC. 476). Nem fogyt el Sarepta városba az őzuegy aszszony kalán olaia, kinel magát fiát és az prophetat tartotta (Vás: CanCut. 644).

[Szólások]. Egy kalán vizben is elvesztené (GKat: Vált. I.943). Minden lévbenn kalány (Fal: Jegy. 928).

abárló-kalán: [tudicula] schaumlöffel KirBesz. 136.

döröcskölő-kanál. Döröcskölő kanál ágyúhoz való (Radv: Csal. II.396).

ezüst-kalán: [argenteum cochlear; silberlöffel]. (RMNy. II.36. Frank: HasznK. 27). Vagyon tizenkét ezüst kalán új, csak az nyele aranyas, azt Andrassy Miklós fiamnak bagyom (Radv: Csal. III.322b).

fa-kalán

[Közmondások]. Föld tsaporhoz fa-kalán: *dignum patella operculum PPBl. (SzD: MVir. 118).

főző-kanál: tudicula MA. rudicula Maj: Szót. kochlöffel, schaumlöffel PPB. topflöffel KirBesz. 136. Fewzekalan: kochlöffel Pesti: Nom.* 81. (Com: Jan. 82).

kásás-kalán: *tudicula pultaria PPBl. PP. breilöffel, breikelle PPB.

mész-kalán: trulla, vakoló SI. [kelle]. Vetem a mez kalant (trullam caementarii) en nepemnek közepibe es nem toldom touabba ötet ekeseitenem (BécsiC. 226).

mészmerő-kalán: ∞ Mutogatván [az ő] kőmives kőtényeket és mész-merő kalánokat (Biró: Préd. 3).

rostás-kanál: [seihlöffel] (Szakácsmest. 106).

símitó-kalán: [trulla; kelle]. A király jobb keze felől egy mester-embert is irtak; kinek jobb kezében pöröly volt, bal kezében kőmivesnek-való símitó-kalán, az ővében mérő-sinór (Hall: HHist. II.338).

vakoló-kanál: trulla Com: Orb. 131. [kelle]. A vakoló kalannal vakollya: trulla crustat (Com: Jan. 103).

vas-kanál: veruculum C. spatia ferrea SK. Keverd egy vas kalánual, forrjon jól egy falkáiz, szépön megáll, megke-ményüdiik önmagától (Radv: Csal. III.46b. Com: Jan. 82. Thaly: VÉ. II.174).

Kalánka: parvum cochlear Kr. [löffelchen] (Pázm: Préd. 1083. Land: ÚjSegits. I.504). Keserű gyilkeret töretvén öszze, mizzel együtt vettem-bé estvo egy kalánkában (MonIrlók. XV. 42).

Kalányi: [löffel voll]. Négy kalánit igyál, minden merget ki víz (Mel: Herb. 19). Kalányi tehén bús (Szakácsmest. 38).

Kalánocska: [parvum cochlear; löffelchen]. Oly szép finum kalánotskákat tsinál, ninémüeket esztergából-is mesterség vólna kimetszeni (Misk: VKert. 626).

Kalános: cochlearius; löffelmacher PPB. 404.

Kanároz, kalároz: κλειτοριάζω MA.* lingula haurio; mit dem löffel oder einer schaumkelle abschöpfen PPB. Cochlaessal igy kanároz Kalauz (Pós: Igazs. I.164).

[Szólások]. Egy személy szeretőd, egy fitt kalánozóc: corrauales MAI.

Kalánózó: szerető; amicus MAI. Major: Szót. [liebhaber].

KANÁLIS: [canalis; kanal]. A Nilus vizét, canalison, árkokon, barázdákon folytatta (Tóf: Zsolt. 587).

KANAVÁSZ (*kanavás*?) RákF: Lev. II. 451. *kanavás*. Szentm: Kalm. 7. PP *kanavás* z. VeeFTrans. 9): tafetum duplicatum PP. multium duplicatum, pannus undulatus; canefass PPB. Arany virágos veres kanavászból szoknyát vállastól (Radv: Csal. II. 310). Hjn Amiának hagyom a bélelt és kanavász nyári palástomat (II. 263). Kanavász tájlandis, remek és közlandis (Szentm: Kalm. 7).

KANCA: equa PP. caballa Poreszl: Gramm. 7. stute PPB. Kehes kantza: *suspiriosa equa PPB. Kaneza után jár: equit PP. Kantza számár (ACsere: Enc. 277). Negyven öreg kanezút és négy mén lovat az fiatal kanezákából is huszút és esőbőrökből is annyit tartanak meg az gyermekéim számára (Radv: Csal. III. 334b). Kaneza ló (VeeFTrans. I). Fülöpsszállási legények reá esküvére egy barna kanezalóra adtak hitpénzt 50 ¹/₂ d. (MonTME. I. 274. Zrínyi I. 22. Thaly: VÉ. I. 317). Sohasem láttam én kaneza apostolt (nőnek felelők) (Thaly: Adal. I. 79). Csenedesen rítettem ötöt a szánkára, ezen vén két kaneza húzta quártélyára (Gvad: RP. 101).

KANCÉLLÁRIUS: archigrammatens, cancellarius, archivi praeses; kanzler PPB. A kancelláriusnak meg hágia, hogy tizenket zegenőket és zarándokokat linah vendoggo (DebrC. 213. Kaldi: Bibl. II. 273). Cancellarius deak (EszH. 7). A néki hüzelkedő alattvaló azzal a szólának formájával csinesegtek a főlebon: Méltóságos cancellarius uram (Bethl: Élet. II. 278).

fő-kancellarius: archigrammatens C. [kanzler]. Czaki Mihály az János király fiánae fő cancellarius (Helt: Krón. 81).

KANCÉLLISTA: [kanzlist]. (Thaly: VÉ. II. 108)

KANCSAL: 1) [impedimentum, trica; hűrdernis]. Nemelylyok az ew labokál kanezalth wetmek wala, neomellyek labokkal vrglodozyak wala (ÉrC. 31) 2) strabo, luscus, myops, defocus, granius C. strabo MA. Com: Orb. 89. schielor, schielender PPB. Az oltarra ne yarwlylon zolgalny, ha vak leend, ha santha, ha kanezal, ha ghörbe (JordC. 108). A kancsal félre, tekergősen néző (Com: Jan. 53. Misk: VKert. 197. Megy: Szóv. 50). A ki kancsal, két szemő vannak, de nem az egyenes látásra (Illy: Préd. I. 293). (Vö. **KANDAL**).

[Közmondások]. Vak nevet kanzált [igy. (Kiss: Adag. 79).

Kancsalgat

Kancsalgatás: [ophthalmia; das schielen] (Mileg: TÖszl. 2 II. 116)

Kancsalos: [strabo; schielend]. Erejében lévő állapotában kancsalos, nem egyenesen néző (Hök: Lämp. 9).

Kancsalság: [ophthalmia; das schielen]. Kancsalságát [igy.] ezufolylac (Born: Préd. 431).

KANCSÓ: batulus, ureus C. baceolla PPB. amphora cantharis, oenophoron, urna, cirnea, birnes; weingeschür, omer oder krug PPB. Nagy kancsó bor (Bethl: Élet. 337).

Kancsócska: batiola, urceolus C. kleines weingeschür PPB

KANCSUKA: [mastix, scutia; knute]. A somfa-bor, krini tatár kancsuka többet fog rajtok, hogysom egy esztendő-béli gyapotlág loeke (Pal: NU. 296). Mi is hazza mentünk s mihent a szobaba léptünk, részem minljárt volt a kancsukába. Atyám fölülöz csapván, a hajamra hágott, míg kedve tartotta, azzal addig viágot (Gvad: RP. 52).

KANDAL: [luscus; schielend]. Candalon: tortuose NémGl. 327. Ne horgas, tekergős, kandal szemekkel nézzad: ne limis oculis aspice (Com: Jan. 292). (Vö. **KANCSAL**).

KANDÁL (*kandal*): specto, tueor, intueor, contemtor SI. (gucken, blicken). Kandalló (eszládnév. 1470. Nyr. V. 510). O mint kullagnac vala akoron a papoc, es mint kandalnac vala álla fel (Helt: Háló. 282). Nagy kevélyen kandal az ezüst-sellégre (Thaly: VÉ. II. 81). Bé kandal oda (Szentm: TFü. 12).

KANDICS: coclites C. luscus, cocles MA. éniügig PPB. Fél-szemű, egy-szemű, kandits: cocles PPI. A fél-szemű kandits, kancsal, egy szemű: cocles monoculus est (Com: Jan. 51).

Kandicsál: [furtim specto; gucken]. A kalapod alól kanditsált (Gvad: Idét. 133).

KANDIKÁL: kandicsál, kaudit, kukueskál SzD. furtim specto, furtive contemtor SI. [gucken]. Ha belé tekintet volna, a hova kaudikál [igy?], meg-láthatta volna (Pös: Válasz. 154). Vess frigyet a szeméiddel, hogy többé idegen testre ne kaudikallyanak (KBodor: II. Ösz. 38). Kandikálják vala az utakat (Monlók. VIII. 367). Az eget verdeső lángjokat a várból kaudikálja vala (ÉrdTörtAd. IV. 301).

[be-kandikál]

bekandikálás: [introspectatio; das hinein gucken]. Batrak az Istenöl irt könybe való békandikálásban (DEmb: GE. 85).

KANDIA

cukor-kandia: [candiszucker, zuckerkaud]. Czukor kaudjút is kiildtem (Thurzó: Lev. I. 296). Czukor-kandia (Csel: OrvK. 3)

KANICSA: [texti genus; art kleiderstoff?]. Egy weres kanycha ö [öy] (RMNy. II. 171). Lóra való szerszám, bogláros, sok színű selymű kancsára csinált (Radv: Csal. II. 179). Paraszt kancsa (VeeFTrans. 11).

KANDIDÁTUS: [candidatus]. Mondják-ki az urak a magok értelmekek, kire téloznak a kandidateusok közzil (Bod: Pol. 158).

KÁNIKULA: [dies caniculares; hündstage]. Kánikula: axis *torrentissimus eucl PPB. Most vagyon a hév hónap, kánikula: leonis *vesani stella furit no. Caniculában, melyet hew hólnapnac nevezéne (Helt: Krón. 2). Egy canicula melege, egy februariusnak szele, egy étszakjának virrasztása, egy napnak koplalása megronttya hadunkat és semmivé teszi (Zrínyi II. 177). Víz szüke miátt sokszor szomjuzgiba esik meg nem epedünk az caniculába (Thaly: Adal. II. 330).

KANKALÉK (*ka kankar* PPB *kankarika*: tollenen C. *kankarika* Helt: Mes. 371.): tollenen, hastrum C. MA. vízmerítő eszköz, víz-kerő, kútkerék, v. kútosor, kankarék SzD). schöpfeimer PPB. Kenekes kankarik: hastrum C. Kankarik emelkedő fája: tollenen, tolo; brunnenschwengel PPB. A bac monda: De hituán pórc lakna itt e vidégbe, hogy sem kankarikot sem vedret szöröznee melleie ta kút mellé Helt: Mes. 371). A kút-ból merítetik a víz kúczon, vagy kankalékkal: schwengel (Com: Orb. 119). Kankalékkal (tollenone) és esigával meriti (Com: Jan. 115. Moln: JÉp. 232).

kút-kankalék: ∞ Tolleno: kút kankalék, kút ostar, kút kerék, kút gém PPB

KANKARIKÓ: [cinclus; haarlocke]. Jó vigyázz bajszokunk hold formu horgára, félre tsüggő hajnak egyenlő fodrúra, fehér port hintegess kankarikójára, tégy fényes kenőstöt nehéz sarujára (Orczy: KöltSz. 151)

KANKÓ: szár, daróc, esuha, szokmány, zeke, ezedele, ezondra, szürdohány SzD) kancsú Kr. [mantel]. Uj kankóu

van vállamon (Fal: Vers. 903). Most ez, most amaz nyér, majd üres a bankó, még ma az zsidókhöz megy a bársony kaukó (Orczy: KöltH. 99).

Kankócska: [mäntelehen]. Aklor kis Cupido kurta kankócskában, le jöve mulatni paraszt gulyibákbann (Orczy: KöltH. 144). Itt Vénus manútskánk járt felér szoknyában, kis Cupido pedig kurta kankócskában (Orczy: KöltSz. 157).

KANKUS: terri culamentum puerorum Kr. [popanz, krampus]. Nem kell minden kankostul [így] meg üjdednek (Bíró: Micae. 196. Kr.).

KANNA (kán MA. PP. *kana* LevT. I.274. *kánna* Com: Orb. 23): cantharus, cupa C. thuribulum Helt: Bibl. I. Oo2. cantharus; kanne Com: Vest. 121. kanne PPB. (Mázás kanna Com: Jan. 105. Csobolyó avagy kanna 111. Yay tynektek yrashwdok, kyk ty pohartokat es kannaokat kywl meg tyztoytytatok, belől kedgylen ty magatok rakwa vattok ragadozossal es fertelemmel (JordC. 428). Kanna szabás: vállon valo forgó zónt (Mel: Jób. 74). Kannaért és börszónért Hlyenek adtuuk 57 frt (Radv: Csal. III.22). Ezekre az bort nag kanna-
kal köszönik, kikből ezordulatlan czöppenetlen kellien hippen-
teniek (DecsiG: Préd. 24. Eszth. 20). Az kannaikat is meghozták, át is attam nagy uramnak (RákGy: Lev. 45).

[Közmondások]. Nem a pintes kamából meritik bölcsességet (Kisv: Adag. 180). Bátorabb fa kamából inya, mint aranyból (370). Ha kivenni valamit, 's megtüdni akarsz, jártasd a kannaát (451).

füles-kanna: capula C. meritő kupa, capula PPl. [eimer].

ón-kanna: cantharus stanneus; zinnerne kanne PPB.

orvos-kanna: simpulum, simpuvium PPBl.

vizöntő-kanna: [giesskanne] (Com: Orb. 107).

Kannácska: [cupa; kleine kanne]. Eziüst kannácska (Radv: Csal. II.11. Tiu. 267.. 268). Két kannácska (MonIrók. XXIV. 139). Egy kis aranyas kanácska (Gér: KárCs. IV.86). Fedeles kannácska (460).

KANÓC, KANÓT: funiculus igniarius PP. *calamus incendiarius PPBl. suscitabulum, fomes sclopeterius; zündstrick PPB. [zunder, lunte]. Kanót ezinal az puska poros hazra es hertelen felveti (Boru: Préd. 547). Kanóttal gyujtott (Kár: Élet. L46). Kanócz egy néhány kötésel (Radv: Csal. II.393). Egy rakás kanócz (II.895). Por s golyóbisokkal, s kanót illatokkal ha füstöt chinálhtuak (Liszi: Márs. 63). Puska por s golyóbis, füstölő kanó-is a sok pattantyússokkal (99). A milk zsiükségesek az hadhoz, por, golyóbis, ón, kanócz, mindenekre viseljen gondot (MonTME. III.388).

Kanócos: [mit eimem zunder verseheu]. Kanaczós [így] pus-kája füstölőg kezeknek (Gyöngy: KJ. 121).

[KÁNON]

Kanonoz: [canones cito; sich auf die canonischen gesetze berufen] (Matkó: BCsák. 30).

[KANONIZÁL]

még-kanonizál: [canonizo; heilig sprechen]. Lattatot vona kegyes zent Lazonak es az iambor pyspekekeknek zent testeket föl emelny es meg canonizalny (ÉrdyC. 400b). Wr papanak, ky azon ydóben vala, meltonak lattateek magyar orzsgbely nemes zentóket megh canonizalny (499b). Papa nag tiztösségel mind harom leánival ózue meg canonizalna, az vtan az ó zenth testóket vívek be Constantinapóiban (NádC. 657).

Kanonizálás: [canonizatio; heiligsprechung]. Ott azon helyen negywen ewt ezteendeegh nywgodot volna canonizalasmaal ky (ÉrdyC. 499b).

KANONOK (*cananok* CC. Mel: SzJán. 96): canonicus SI. [domherr, chorherr]. Latlwim imuborsagaat, cananokkaa tewee ewtet (ÉrdyC. 450b. 574). Uala eg kanaanok, ky pap uala (TihC. 85). Baraatok, kanaanokok, apaczaak, kyk ondok bywiasaagnal magokath fözfóztettek, ilyen kenth zenwedek pokolban (SándC. 37). Teue ewtet az ev egyhazaban regulas cananokka (CornC. 11).

Kanonokság: canonicatus SI. [domherrwürde, chorherrwürde]. Myeert deaky twdomanban bölch vala, cananok-saghnak zeerzotyben emeltét vala föl (ÉrdyC. 448b).

KANTA: kán, széles-szajú korsó SzD. cantharus, v. quinque mensurae liquidi, sive decem mediae SI. [kaime]. Kondér avagy kanta (Com: Jan. 166). Az kanta korsókat mind rendbe állíttya (KecskTört. II.499).

mézes-kanta: cantharus mellis PP. honigtoune P'PB.

Kantás. Quadrantal: big dolgoknak mértékek a rómaiaknál, huszonégy kantás általag PPBl.

KÁNTÁL: [canto; singen]. Lataa haat nagy sok apro madarakaak gyewltenek egybe es nagy zeepen cantálnak (ÉrdyC. 570b). Karaçon napian ah meg azot fiveth ha az oltarra tezik, kin az első miset cantálnak, a meg azot menta meg zóldál (DebrC. 56). Ez velagnak negy zegere el ozlanak kantaluan es enekeluen nagy edessegeel (VirgC. 52).

1. KANTÁR: [mensura quaedam; ein maass]. Egy kantár, vagy mása fa-olaj (VectTrans. 18). Egy mása, vagy kantár gyömbér (24).

Kantárnyi. Kantárnyi terh Kr. A kereskedők két két pénzsel tartozanak minden kantárnyi telertől (MonIrók. VIII. 126).

2. KANTÁR: frenum, habena MA. zaum PPB. Egy portai kantár szügyelőstől (LevT. II.395). Egy kantárt a csikó fejében 40 [denár] (MonTME. I.146. Zrinyi. II.178). Egy széles, ezüstös-aranyas kantár (MonIrók. XXIV.137. Liszny: Krón. 211). A mely aszszonyt szabad kantárára [így?] bocsátnak a nyelvnek zablátlan szájára (PhilFl. 68).

[Közmondások]. Még lovad siucsen, s már kantáron búsolz (Kisv: Adag. 30). Ki meghiszi lovát, elragadgya magát, tsak kantárt hadgya néki (176).

Kantáros: 1) freno instructus Kr. [aufgezüumt] (Csúzi: Síp. 739. Kr.). **2)** [mansvetus, domitus, obsequens; zahm, handig?]. Szép tsendesen ötet gyakran tanígtattam, hogy kantáros légyen, minden kép forgattam (Gvad: RP. 95).

Kantároz: infreno, capistro Kr. [záumen, halftern]. Másutt kantároznak, és jobbik lábokkal keresik a kengyelt (Fal: NA 209).

[Kantároztat]

föl-kantároztat: [infrenari curo; záumen lassen]. Egy abrakot adott néki, s megittata, ez megesvén velem felkantároz-tatta (Gvad: RP. 78).

1. KÁNTOR: chorostates C. succentor, cantor MA. praecceptor, phonascus PP. singer, nachsinger PPB. [vorsinger]. Elől éneklő, kántor: chorostates; kar mester, első musikás, ének igazgató kántor: chorodidascalus; éneklő, koráló, kántor: cantor PPl. Az feo cantor nagy föl zowal el kezdee az eedes meennyey dycheeretét (ÉrdyC. 489). Egyk gramicus, az masyk cautor (Pesti: Fab. 4). Kántornak nem nehéz (Kisv: Adag. 121).

Kántorkod-ik: tono cantoribus praeco, praecio; vorsingen PPB.

Kántorkodás: praecentio; das vorsingen PPB.

2. KÁNTOR: quatuor tempora; die quatember Pesti. Num. 16. három hónap; augaria MA. drei monat, ein viertel jahr PPB. Kántorok az esztendőben: quatuor anni partes, quatember; die vier teile des jahres PPB. Vízrel es kimerrel bővítől uala mindön cantorokon, mindön aduenthe, es mindön bővítben (NádC. 536). Csak az zamlassa sem leheti ne thallan egy gantoryk (LevT. 15). Im rövid nap fgyedet ölelgeted, egy kántor mulva telic abba kedned (FortSzer. 64). Elvész föld mentől job marhárd, egy kántorig sem veleted annak hasznát (L3).

Kántoros: (trimestris; vierteljábrig). Lovagnak és gyalog-
nak, három-három hópézn ajándékon adassók, esztendő szolgák-
nak peng, avagy kántorosoknak egy kántorra valo fizetések
szolgáltatok felött adassék (Radv. Csal. III.205b). Az mely
350 tallért az kántoros lovas váradi katonáknak adnod rend-
eltünk, azt egy öreg keszkenőben töltse Svábi Péter s úgy
adja nekik; az várbeli gyalognak is ugy adasd (RákGy. Lev.
66). Kántoros katonák (Gér. KárCs. IV.252. 284. 286. 305.
Thaly. VE. II.268).

KÁNYA: (gánya: siehe kánya Adáni. Spr.): milvus C.
milvius buteo MA. weihe, hühnerdieb, habicht, stossvogel PPB
Kánya avagy heya: milvus NémGl. 303. Kánya-fű: pullus
milvius PPB. Héja, kánya, vértse Com: Jun. 35. A kánya
nynd az keet hadakozo iambort [a békát s az egeret] fel
ragada, es meg zaggata (Pesti: Fab. 11). Kányahad (Pesti:
Fab. 17. K. Helt: Bibl. I. CCc3). Kánya vagy héja (Mel: Job.
65). Tittus kányája rágia meg gyomromat (Zrínyi II.107.
173). Sándékok e-felett kányát, fűcskét, és golyát (Csúzi: Síp.
717).

nyerítő-kánya: cenchris C. MA. PP. wannerweher, raub-
vogel PPB.

Kányai: milvius MA. was von einem weihe oder geier ist
PPIB.

KANYARÍT: fordít, félre von SzD. flecto, curvo, incurvo,
infecto, obliquo, contorqueo Sl. [drehen, schwenken].

el-kanyarít: [aufero; entwenden]. El kanyarította előlük
az korpát (Sz-unt: TFü. 11). Mindent el-kanyarét: sinistra uti-
tur manu (Kisv. Adag. 482. Kr.).

KANYARÓ: himlő, apró, esécs SzD. vari, varioli Sl.
[nasern]. Himlőről anag kanyarorol valo ortosság (Frank:
HasznK 33). Armeniaea: tengeri barazk vagy apro barazk. Az
magának olajat vezik, himlőről avagy aproml és kanyarorol
hasznos ital (BoytheA: FivK 21b).

KANYOGAT: [P] A föld népe is agyon korgatnák őket;
Gelejinél: agyon kanyogatták (Nyr. X.177).

KAP: 1) rapio MA. [haschen, greifen, ergreifen] zu sich reißen
PPB. fungen Adáni: Spr. 196. Mindent hamar kapó elme:
*rapax ingenuum PPB. Siskiatat kapia (CsonaC. 30). Az elájult
fűludozo igen kajja, szivallya az eget, az széllött (MA: Scult.
81). A keresztynségnek seugjét ki kötelezte arra, hogy az
apostolok árnyékára ki tegyék betegokat és térd-kötőjökötis
bőcsüllettel kajják (Pázm: Kal. 483). Ha hátat ad, kajjuk bár
a turkoját, kopasz az (Komár: Urtm. 168). Fntam Vesselényi,
kap a kengyeléhez (Gyöngy: MV. 56). A ki élibe kap [a
fegyvernek], sebbel rántya vissza kezét, a ki pedig markolaty-
tyába, oltalmazhatya magát vele (Fal: UE. 498). Egymás dere-
kába kapnak, megforgatják tarsokat [táncolnak] (Fal: Vers.
869). 2) incipio, nanciscor; bekommen) Szabadságot kapok:
emancipor C. Hirt nevet kapott: *adeptus nomen PPI. Byzo-
nywal ylbenek mynekewik, ha ez nemes kiraly flywtwl mag-
wabán kaphatnak (ErdyC. 613b). Jo, ha kaphad az gyfmöl-
ezét (Mel: Herb. 27). Ha a fűnét nem kaphatd, az epithymnae-
ezen haszna (119). A loyak ha mi szép tiszta étket kaphatnak,

azt gyakorta félre hagyják, és inkább a hűdös sebeken esdek-
nek (Misk: VKert. 657). Az ot kapatot keneknek felette nagy
volta hagyatot emlékezetre: ingenus captivae pecuniae modus
traditur (Fórró: Curt. 249). Gyalogsága tizig való sebest kap-
ván (Moufrók. XV.13). A mit munka nélkül kaphatni bővebben,
tállya az ajuk-is sokkal izetlebben figy. (Gyöngy: KJ. 92). Az,
a ki ajándékok kap, ugy emeli-el az ajándékok, mint ha ezen
el-emeléssel azt ajándékozma meg, kitől kapta (Fal: UE.
188). 3) [invenio; treffen, finden]. Szabad az olyan el futot
joblagyot meg fogni, minden helyeken valahol kaphattak
(Ver: Verb. 417). Balint nemzetben ki vólta Balassa, mun-
kádat kiadom, hogy minden szem lássa; de élte [élet?] elméd
nek nem vélem kaphassa, kinek Apollonál nem vólta tanutása
[tanulása] (Balassa: Ének. EML. 1). Ha valahol egyet kettőt
kaphatnak közüllök, azontul szalag szíjjakat metélnék hátok
bőreből (ErdTörtAd. II.391). Valakj a féle korbólásba tanaltatik,
fogton fogattassa, valahol kaphattya (TörtT. X.134). Tovább
nem beszélhetünk egymással, nehogy valaki egymással kapjon
(Mik: MulN. 219). Hogy felénk indula, birünk ké nem lévően,
készületlen kapa (Thaly: Adal. II.48). Császárt hoghya kiun
kapom: haesérossit lecapom (261). A ki kilépett Pannoniából
és azon országon megfordulván kapott benne (a comodiák-
ban) tanim lehet, hogy egyelesen a nemes-embereken sok
sebeket ejtenek májnap is (Fal: NE. 2). A varga leányát-is
hogy az ütön kapta, le-nyomta, jól-meg ba balta fokozta (PhilF.
60). 4) deprehendo in flagrante Kr. [ertappen]. Az bűnön nem
kapták (Kár: Bibl. I.120). Mikor ember valakit az nyilván való
képmutatásban kap (MA: Scult. 1000). Hamisságban kapja a
Kalaúzt (LuthV. 13). 5) capior rei alienius amore Kr. [studio
alienius rei trahor; haschen, eifrig streben, versessen sein]. Be-
mene egy kazlag ember haziba, mellyt mykoron meg latta-
nak volna, rayta kapának, nagy tyztesseggel fogadak, kezdenek
kewryle forgodny wgy annyra hogy helyet sem lelyk wala
(Pesti: Fab. 60b). Miczoda lituan ember kapna azon? in fori-
bus ureum (Deesi: Adag. 87). Erötnekseget forgatnak, ezen
kapnak (Mel: SzJán. 237). Mulando dolgon ne kapjatoc (MA:
Bibl. V.29). Testi szabadságon kapo emberek (Bal: CsIsk. 36).
Nem mertenek olytat irni, noha igen igen mohón kaptanak
azon (Matkó: BCsák. 251). Inkább kajot az istenes életen,
hogy-sem a gyönyörűségre való édesgetésen (Tarn: Szents. 29).
Az ember kap ez világon (Zrínyi. 162). Ruháson soha ne kap-
jál (ne járj száfra leány után) (Thaly: VE. II.97). Nem kap az
szép esinon [falusi nő], lustin jár s mosdatlan (II.166). A ki a
büstületen, vagy pénzen mód nélkül kap, rabja mind a kettő-
nek, és mind istenéhez, mind urához való hűségben fellelte
meg-gyarlódik (Fal: NU. 277). A gondatlan ifjú ott hagyja a
jót, a maszlagon kap, foslett legény lesz belőle (319). Az efféle
áméttó szű-beszédek maszlagán hirtelen ne kajjunk (Fal: UE.
385). A tengeri lapos és sodrott esigákon kapván, nemek sze-
rint öszveszedgetett benne (Fal: NU. 331). A pénzen kapó
fövény, ha büntetéstül nem félne, verembe tasztaná attyát,
hogy előb férhetne örökségéhez (Fal: BE. 595). 6) [opus inchoo,
incipio; sich an etwas machen, beginnen]. Eő nagysága félre-
hagyván a rokka s varró-vánkos dögát, a physica és theologia
tudományokba kapa (Fal: NA. 187). Meg szokják az ítést és
büntetést, az dszönt várják előb, hogy-sem valamiboz kapjanak,
és sommit sem tselekesznek víz kedvel, jó szízzel (Fal: NA. 197).

[Szólások]. *It be ty.* Bolém kapot: er hat mich angepackt
Adáni: Spr. 196. Egy keresztyn fejedeleennek akár mely-
nek sem jó maga erejével török eszázárba kapnyi (BékOkI.
179). A német meg békellvén a törökkel a spanyolba kapa (Mik:
TLov. 87) Szólása az aluton el-mének, hogy a nagyokbt kap-
jon és mint egy oldal úttal abbül híresedgyen, hogy fő emberek-
kel vól közö (Fal: UE. 470—1). *Imbe k. p.* Hol mikor vesze-
delmes össze kerülősek történnék; ily ízben nem jó sibe
kapni (Fal: UE. 492). A ki jó alkalmazottsággal ástele beu

nem kap, hamar ki sikamlík kezéből (Fal: UE. 384). *Vmben kap.* Ilyen igen markodban kapiák az nagy hazugságot (Bal: CsIsk. 117). Markodban kapott dolog azért az hazugság (163). *Ikin kap.* Sies hozzam o szont lakab, mert latod hogy bün raitam kap (ThewrC. 165). *Vmin kap.* Ústükön kapa (CsomaC. 26). *Vmire kapni:* zu etwas kommen Adáni: Spr. 196. Némelly eröködik s igen iparkodik kapni böcsületre (Thaly: Adal I.194). Az ember mennyit szenved, míg eledetre kaphat (László: Petr. 8). Fel kelvén ott az földről lábra kapa (KTör: Ján. 17). Pájzán lovára kapott (RákF: Lev. V.502). Ló-hátra kaptak (Moln: JÉp. 92). Ide kívánkozik egyvelesleg sok dáma, hogy szemre kaphassa azokat, a kikhez a városban nem fér (Fal: NU. 267). A ki szer-felet akar tetszeni, nem tetszik. Azok lak, kik szemre kapják, unalmas (Fal: UE. 429). *Vmit kap.* Nehéz próba-köven fordúl-meg a szeretet, de ha meg-állya éli kap (Fal: SzE. 537). Meg ne rögzözzön benne (gyermekedben) valami rossz erkölcs, vagy szokás mert erőt kap idővel (Fal: BE. 617). Kicsoda hitelti, hogy az istennek erőssége ily gyarló, és erőlen légyen, hogy az török fegyver nélkül lábat nem kaphatott volna (Pázm: Kal. 132). Az bálványozás lábat kezd kapni (MNYil: Zsolt. 46). Ha r é s t kaphatunk, a hordókat azonban [?] elküldjük (Nyr. XIV.357). Tized napig larczolinak, vivának, terekeken sem mit nem kaphatának (Tm. 299). Ugy meg erőstített, hogy soha az pokol kapuja ő rajta semmit nem kaphat, le nem nyomlattya (Pázm: Kal. 413). *Vmivel kan.* K é t k é z z e l kapott az ilyeneken (Hall: Paizs. 217). *Vmi alatt kap.* Az kit füst alatt kaphatnak az törökök azt ugyan megkapiák (Nyr. XIV. 462). *Vmi felé kap.* Kapni két felé: elhalcidissare (Decsi: Adag. 188). Kap két felé, mint az Dunába haló ember (347. Tört.9 III.157). Az ki sok felé kap, két szék közt az földön marad (Decsi: Adag. 195).

[Közmondások]. A ki keveset el-nem vesz, sokat nem érdemel, v. nem kap (SzD: MVir. 112).

be-kap: irripio, arripio MA. hineinziehen, hineinbekommen, erwischen PPB.

bele-kap: 1) involo, arripio, se ingerere MA. erwischen, begreifen PPB. [angreifen]. Nemis talattatott chac eg' eretnekis, ki bele nem kapot volna az irasban, es valami reszoból meg nem marczongolta volna (Mon: Apol. 316). 2) [incipio; anfangen]. A föláll bele kaphatnak [a munkába] (Bal: Épin. 8). Nem széghettem (kedvemem), hanem heven belé kívánvén sebessen folytattam (munkámat), és reménységemen kívül hamar által estem rajta (Fal: UE. 467).

égybe-kap: [inimicitias suscipio; sich entzweien, sich überwerfen]. Egybe kapa ott a hűn az artatlannal (Born: Préd. 239). Egyben kapának (Görce: Mátý. 12).

el-kap: inunco, arripio MA. adipiscor, acquiro, consequor, assequor SI. erbaschen, ergreifen PPB. [entreissen, entwenden, erlangen]. Valaki egybáz marhákat el kapot és elköborlot, az mindiarast vissza adia (Helt: Krón. 35). Magunkat meg kell sanyargatnunk, ha el akarjuk kapni a mennyországot (Pázm: Préd. 148). Nicaeát sok tartományokkal egyetembe el kapá (Pázm: Kal. 438. Zrinyi I.31). Ha az marháuk által ment, mindgyárt elkapták a békési eszsek (BékHajd. II.222).

föl-kap: 1) levo, elevo, tollo, attollo SI. [ergreifen, schnell aufheben]. Bwzoganiat felkapa (CsomaC. 29). 2) [florere facio, auctoritatem facio alicui rei; in modo bringen, in aufnahme bringen]. Az új találmányokat a mi illeti, sokat hullattunk mi már, a mit eők újságul fel-kaptak (Fal: NU. 321). A hajadon-nép leg-inkább ollyas fogyatkozásokat kap fel, a melyekből vagy vár, vagy maga tréfát farag (Fal: UE. 410). A gonosz szokás és mostani módi igen föl-kapta és derekassan fízi (az esküvést, Fal: NE. 15). A religiót kapiák-fel a nyájas gyűle-kezetekben, erről beszélgetnek asztal felett, erről vetekednek

néha nem igen tsendesen, hanem tsattogó vissza-vonással (55).

[Szólások]. Nem kapa itt fel: lupushiat (Decsi: Adag. 104). *Vmit fölkap.* Fül-hegygyel fele-kapta a rossz hírt (Fal: Tő. 743). Az ember soknak szól, neszze hallik, és ki jóból, ki rosszúl kapa-fel az igéket (Fal: UE. 425). Polkapták nevetemot, terjesztvén híremet sok nemzetek (Fal: Vers. 885). Amak euberségétül fűgsz, a ki fel-kapá titkodat (Fal: UE. 457).

hozza-kap: manum admovéo Kr. [zugreifen, haschen]. Meg-marom, hozzá kapok: admordeo PPI. Gyoson hozzá kapa [a kutya a hús árnyékához] (Pesti: Fab. 11). Midőn a héia meg romlot volna, hozá kapa a varu és fel czappa, méglen a kesselő az egből ala szála (Helt: Mes. 38). Vgy kapsz hozzám, mint minnap a szomszédnac gunarához. Lám az sem vétet vala tenked semmit, azért ollyan kappál és meg íled (Helt: Mes. 379). A világna zavri hozanak, mint a tsallyán, tsalogat tavuról szép zöld színével, de ha örömedbe hozzá kapsz, megszoritod, tsip (Fal: SzE. 542).

ki-kap: 1) [exeo, evado; hinausgehen, sich hinausbegeben]. Elvégezvén a búcsúzást, a vőfély a menyasszonyt kezére vévén kettő-hármat vele fordult s mentől sebesebben lehetett kikaptak oda, az hol a vőlegény fekiőt, kit is otthagyván, magok azon módon gyertyástól visszamentek s ha tetszett még ittak s táncoltak (Haz. I.364). 2) libidinibus indulgeo, modum excedo SI. [ausschreiten, ausschweifend].

[Szólások]. Valaki szájából ki-kapni a szót: *praecurrere alieni PPBI.

kikapó: dissolutus, immoderatus SI. [ausschweifend]. Ez, igen othon ül azon panaszkodik, amaz, hogy ki-kapó [a felesége], azon sopánkodik (Gyöngy: Cup. 25).

lő-kap: deripio Kr. [ergreifen, abfangen]. De az Erdeli László wayda okossággal le kapá ötet, és a fokbázba tétété (Helt: Krón. 63b). Le kapuán ötet [ledöntvén, földhöz vágván] (Helt: Krón. 76).

mög-kap: 1) apprehendo C. corripio MA. ergreifen, erhaschen, erwischen PPB. Az főstőlgo zónetnök az langot hamar meg kapia (VirgC. 105). Ez megkapta vala Esaunac sarkat: plautam fratris tenelat manu (Helt: Bibl. I. L4). Itt akasztó fa, se hohér nintsen, hanem akármely bolt elejébe felakasztják egy szegre a piatzon, és a jantsár akít megkaphat az uszán, annak kell felakasztani (Mik: TLev. 95). Karabul fél-szárát bal kézzel meg-kapja s meg-adja az árrát, s osztán jó lovára fel-vetette magát (Kónyi: HRom. 140). 2) [adipiscor, addisco; erlangen, erwerben, sich aneignen, erlernen]. Az Aba midőn a birodalmat megkapta volna (Helt: Krón. 33). Gyermec nagy soc nyeluet hamar meg kapa (BFaz: Castr. A3). 3) [deprehendo; ertappen]. Hogyba meg kapattatit valaki, az ki embert lopott volna: si deprehensus fuerit homo sollicitus fratrem suum (Kár: Bibl. I.180). Meg akarnauac minket sauunkra kapni (Pázm: Fel. 254). Hogy ötet szavában vagy cselekédetiben meg kaphatnác (Zvon: Post. II.435). Ha szinte meg kapnak valami kívül valo embert, hogy az vegezés ellen cselekedet volna (Ver: Verb. 228). A kit enyyszer meg kaptunk, es vgyan meg buktattunk hazugságiban (Bal: CsIsk. 166).

mögkapás: deprehensio C. [das ergreifen, ertappen].

ösze-kap: 1) [inimicitias suscipio; es aufnehmen, sich entzweien, sich zerzauen]. Ösze-kapni kiki egy ellenséggel mér; segítvén istene, bizik is, hogy majd nyér (Gyöngy: KJ. 144). Néha egy kevésé ösze-kapnyi, de mingyárt ismét meg békél-nyí (Fr: SzJán. 55). 2) Elkeverve ösze-kapnak, jól rángattyák inokat [táncban] (Fal: Vers. 875).

rá-kap: [adipiscor; rekommen, zu etwas kommen]. Ott kom-lós kenyérre mikoron rákaptak: éhen-mohón ették, majd mind megfulladtak (Thaly: Adal. II.346).

rajta-kap: drehendo C. [ertappen]. Az lopó ha rajta kapattat: si deprehensus fuerit (Kár: Bibl. 605). A bűnösök, ha rajta kapattatnak, meg-bűntetettnek (Nán: SzóT. 561). Mit bizhat egyházi gazda ollyas emberére, a ki a tolvajlást csak akkor tartja rossznak, mint a spartanusok, mikor rajta kapják? (Fal: NU. 295). Rajta érték v. kapták az obet a szalomnán v. hájenn: a matskát a tejes fazékonn: meglepték a tolvajságon (SzD: MVir. 90).

Kapad [KapodP]: [arripio; ergreifen]. Nyakat szent Jánosnak hamar elesapá. Fejét derekától így elválaszta, üstökét kapadá, táiban behajtá (ElPhilKözl. IX.170).

Kapás: [prehensio; das greifen, haschen]. Az zeegyönök, hagyapások, nyak kapásokok, meg mewetesők (CzechC. 43).

[Szólások]. Egy eziga kapast nom adna az atyanc minden intesemis (Szeg: Teoph. 17).

tisztesség-kapas: [cupido honoris, ambitio; ehsucht, ehrgeiz]. Hová lett eszetek, hogy a' világ úttján ennyit fáradtok, izzadtok a' tiszt és tisztesség-kapasért (Pázm: Préd. 93).

Kapaszkod-ik: haesito, presso MA. anhangen PPB. [sich anhalten, sich klammern]. Eg bokorhoz kapaszkodok ő kezeinél (BodC. 15). Rejtek-helyben vonta-meg magát, a holott meg nem maradtatván, kapaszkodott egy fának az ágára (Hall: Hflist. II.312).

föl-kapaszkodik: ∞ Amakutanna hogy az lovát lassan-lassan meg törölgetőgele, fel kapaszkodvan rea file (Förro: Curt. 671).

Kapat: curo capi Kr. [ergreifen lassen]. Ölesse, vágassa, ha kapattathatja (MonIrók. XXVII.181).

Kapdogál

[Szólások]. Mint edgy nyolcz száz esztendővel Christus urunk után kapdogált lábra (KCSipk: Pápiat. 359).

Kapdos (*kabdos* Helt: Krón. 191. BFaz: Assz. 5. *kapdosác*? Kár: Bibl. 1.391): **1)** raptio, raptio, prehensio, apto, diripio MA. anfangen PPB. [haschen, öfter greifen]. Gyernek módra bolondoskodik vala, kezével ő az falra kapdos vala (RMK. VI.225). A moldnaiak beötének, ők rabláának, három szék aljába sokat kapdosának (Tin. 27). Az szent atyákhoz kapdos (Mon: Apol. 419). Tétová kapdosva (Com: Jan. 197). Irásában minden-felé kapdos, haboz, és esléseposkodik (Matkó: BCsák. 269). Idestowa kapdosomban tselekedtem (Misk: VKert. 194). **2)** [captor rei alicujus amore, studio alicujus rei trahor, cupidissimus sum alicujus rei; haschen, eifrig streben, versessen sein]. Egyebek felett ezen kapdosok: rebus aliis *antevortam hoc Ppl. Nem elég ember rea, s megis kapdos raíta: puer glaciem (Deesi: Adag. 93). Haszontalan dolgon ne kapdos (240). Semmi jószágunkon ne eszedzünk, ne kapdosunk (Pázm: Préd. 1155). Elis bidye minden, hogy, ha nagyobb vétkeket talált volna az én irásomban, nem kapdosna efféle aprólékban (Pázm: LuthV. 15). A praedán kabdosni (Djénkő: Flor. 106). Leányokon igen kapdosó esieseréző vala (Bethl: Elet. 296).

[Szólások]. Az árnyékhöz kapdosnak az incattusok, mint az vízben haló (Nyr. XI.31). Élete veszedelmében nem tud mit művelni, hanem csak lován kapdos, hogy arra ismét telfordulhatna (Hall: Hflist. III.121). Ha akarnék szouaidonni kapdosni (Bal: Csisk. 459). Szókon valo kapdosnak mondot, midőn kérdem tőled: melyek a régi szent irások? (Matkó: BCsák. 227). A kevélyek, egy-más-előtt kapdosván a kontzot, a világi jószágon, tisztan, és méltóságon mindenkor veszekednek (Pázm: Préd. 54). Beszedében való kedves-séget kapdos (Com: Jan. 162). Igye-fogyott, pör-vestő az, valaki az keresztényi hitnek fundamentum közűtt köt-felé kapdos (Illyet: BUSTmp. 91).

el-kapdos: [capto; abfangen]. A keresztényec ván mené-nee, és minden képpen ügyeközénee el kabdosni benne (Helt: Krón. 91).

ki-kapdos: [eripio saepius; öfter entreissen]. Kikabdosást kezekből az kenyeret (MA: Scult. 817).

még-kapdos: [capto; wiederholt abfangen]. A szolgálit is megkapdosác, megfoszták (MonIrók. III.76).

öszve-kapdos: [inimicitias suscepto; sich wiederholt zerzanken] (Born: Préd. 239).

Kapdosás: prensatio, raptatus MA. [wiederholtes ergreifen, plündern]. Tésznek ozik Budára nagy vigyázást, gyakor csatát, terkekben kapdosást (Tin. 296). A palánki pasa özve is veszv Sándor urammal valamely holdoló faluba lett kapdosásért (MonIrók. XV.606).

[Szólások]. A kősségneec pénst hányata kabdosásra (Helt: Krón. 28).

Kapdoz: [studio alicujus rei trahor, alicujus rei cupidissimus sum; haschen, gierig streben, versessen sein]. Ha zeghonyeknek oztogatando yozagon kapdoz, tohuynal kegyetlenb az (ÉrdyC. 612). Avott és felében el-semmisedet régiségeken kapdoznak (Fal: UE. 381).

Kapó: raptor, rapax MA.

[Szólások]. Ütöt s kapót játszeni laptával: *datatim ludere Ppl. Látok egy dühös sárkányt, mely méreggel, dühösséggel teli, kapóul az ölében viseli a nagy koronát (Zrinyi. II.162).

Kapós: quod difficile habetur, acquiritur; carus, acceptus, optatus, desideratus SI. [gesucht]. Mi öltá a parókkák kapósak, azóltá a megholtak és asszonyok haja jó áron kél (Fal: TÉ. 781). A bor igen kapós: igen kapják v. kapnak rajta (SzD: MVir. 74).

Kapoz: capto Kr. [wiederholt greifen]. Mit kapozsz itt is? (Ker: FelsK. 17). Arslánt a ló alul nehezen kapozták (Könyi: HRom. 11).

[Szólások]. Az istennec templomában ül, es az isten miá-szentegyhazának ki szolgaltatasa ban kapoz (EszT: IgAuy. 556).

[Kaptat]

Kaptató: hágó, part Szl. [steile stelle]. Kaptató hely: locus acclivis; berg-an, steil PPB. 404.

Kapzi, kapsi (*kaptsi* Helt: Krón. 130. *kapzi* 155): **1)** [praeda, praedatio; beute]. Kapsira adni: in rajnam dare Ppl. Soc. aiandékokat votete kapziába (Helt: Krón. 155). A fő marhai mind kapsiba intúne a suaboknak (190). Annyi nagy soc kinez kele mind kapsiba (Göres: Máty. 58). Ő nékijs jutni köllött a kapsiban (Pethó: Krón. 247). Az egyházi jövedelmeket, az régi jámborok adományá, testamentoma, és átka-ellen, kapsira vetik s kardra osztják (Pázm: Kal. 632). Minden marhája praedara kapsira hányattassék (SzékOkl. 1315). Az mint most az szabad kapzsinak az ember neki esett, még fizetésemért sem kapbattam volna embert (EszM. 1127). Tudta azt, hogy a magyar kapsinak szokott esni, és úgy könnyebb vele bírn (ErdTörtAd. I.49). Az mely pünzt el nyertek vala, az haiduk magok között kapsit vettötenek benne (TörtT. XI.169). Lendra városban, udvari kapsira zülog nevében ne hordogasd kastélyod, kóvárodát (Fal: NE. 24). **2)** kapdosó; raptor bonorum alienorum, Kassai halgierig. Kapzi ember (KákF: Lev. IV. 177). **3)** [acceptus, desideratus; gesucht]. Sok szép portékái s készletei maradtak szegénynek, mely is oly kapsi [kapós?] volt ezen folyebb megnözött atyatiaknál, hogy szintén úgy resz-

ketett mindenik míg kezéhez nem ment a uyil, elég bajskodásom vala két nap, mivvel csak egyedül csináltam a nyilakat (Haz. 1378).

KAPA: ligo C. MA. hacke, hano PPB. Egi kapat zerze s meg kapalan a földet (DebrC. 119). Az kapasok ragadak kapayokat, asoyokat, chepeket, lapatyokat (CornC. 428). Gwrabolo zelos kapa, tegla wetho kapak (Radv. Csal. II.59). Mint a kapásnak tenyerét a kapa, hátát meg koményitette (Czegl. MM. 117). Gyökér áso fogas kapa, gereblye: marra (Com: Jan. 71). Kapával és ásóval ás: ligone et rutro földit (71). A szőlőt két águ kapával kapálja (84). Addiglan keresgéli nemes eleinek eredetit, a míg tsépre-kapára akad (Fal: NE. 13). Inkább tsépet, kapát a kezembe veszek (Gvad: RP. 447).

[Szólások]. Ő iobb volna az kapához, hogy sem az penához (Bal: Epin. 4). Inkább ásóhoz, kapához termettetek (Bal: CsIsk. 471). Kapára, kaszára, kalapácsra, avagy kaptára igazítsátok (RMK. V.225). Némelyek előb hogy-sem tenyerére tegyék a szegénynek a garast, talpig le-gyalázzák, tsépre-kapára küldik a tehetetlent (Fal: NE. 116).

[Közmondások]. Tsíp, kapa nyavalya, a ki nem hiszi, próbálja (Kisv: Adag. 346).

ásó-kapa: rutrum [spaten]. Ám bátor arauyas légyen a sítő lapát is, ezüstös légyen az áso kapa: quamvis enim palae anreae, rutra argentea (Prág: Serk. 840).

füirtő-kapa: marra MA. jähane, krauthacke PPB.

gyökérásó-kapa: marra, sarculum PP grabeisen, krauthacke PPB. Gyökér-kapa (MenOkm. VIII.528). Gyökér-ásó fogas kapa (Com: Jan. 71).

irtó-kapa: runcina Sl. [reuthaue]. (TörtT. XVIII.261). Ortó kapa (263).

kétágú-kapa: bipalium C. Com. Jan. 71. bidens C. Major: Szót. [karst, spaten]. Kéth ago kapak (Radv. Csal. II.59).

vágó-kapa: keilhaue Com: Orb. 137.

vas-kapa: pastinum PPBl. [karst, zweizeckige hacke]. Csépet nem szoktam, az vaskapát es soha nem forgattam (RMK. II.267).

Kapál: 1) fodio, pastino C. MA. graben, backen PPB. Kapallyad az the zelödet: putabis vineam (JordC. 110). Mjt tegeyek, mert nem kapalhatok (fodere non valeo) es koldwhny zegyenlek (584). Scemerem kapalny, böchöth reughesetek (PeerC. 340). Kapalnora nem vagoc io (TelC. 86). Sem zant sem kapal (DebrC. 247). Az hinc tanullyak meg, hogy a szanto, kapalo, kereskedő, tamlo vgy iarion el tisztibe, hogy ne az ő ereiene munkaiaba es gyorsasagaba bízzec, hanem az wr istenbe (Born: Evang. IV.312b). Sieti kötözni kapált szőlőyét (Cisio. C2). Tekétsd-meg a szakmányos aratót, vagy kapállót, mely nagy munkát tészen, hogy dolgát végbe vigye! (Pázm: Préd. 316). Szánt, vét, kapál (Ker: Préd. 658). 2) [pedibus terram rado, pedibus strepitum edo; mit flüssen scharren, stampfen]. Lábitockal kapállóc es az erőtlenekek szaraitockal előklödeztec (Helt: Bibl. IV.292). Kapálja a lábával a ló a tűzet (Hall: HHist. II.305). Az ló az ő haragiában kapálja az földet (Kár: Bibl. I.587. Kapál (a bika az amphitheatrumban) s fuj a fõvenyvet (Zrinyi. II.92). A medve morog és kórmével kapál (Com: Jan. 45). Mátyás rüg, tapod, kapál, hogy helyét nem találja (Matkó: BCsik. 297). Kinyában a ló bé-füt egy malom házba, vivén a jubok a hátán, es ott tűzet találván a malom ház földén, addig kapálja a lábával a ló a tűzet, hogy ide s tova hányja, ki miatt mind a ló jubokkal együtt, mind a malom őszve ég (Hall: HHist. II.305). A lovak kapálnak s nyeritnek (Gyöngy: KJ. 9).

[Szólások]. Én sem jöttem borz-lukat kapálni (Kónyi: IRom. 106).

be-kapál: infodio MA. eingraben, vergraben PPB.

bekapáláe: infossio, defossio MA. eingrabung, einscharrung PPB.

ki-kapál: effodio C. MA. ausgraben PPB.

lő-kapál: [defodio; abgraben] (Pázm: Préd. 90. Kr.).

mög-kapal: suffodio C. perfodio, confodio MA. graben, durchgraben PPB. Meg kapalan a földet buzat vete bele (DebrC. 119). Egy aránsu képpen meg kell kapálni a földet (Nad: Kert. 68).

Kapálás: fossio, fossura, pastinatio C. pastinatus MA. das graben, hackmg, grabung PPB. Eröm minén kapalásra: fodere non valeo (DöbrC. 362. CsomaC. 72). Sem szantást, kapalást nem tudnac vala (Gosárv: MagyB. A2).

láb-kapálás: [podum strepitus; das scharren, stampfen] (Bal: Epin. 7).

Kapálló: [fossor; gräber] (Pázm: Préd. 326).

Kapalód-ik, kapalódz-ik: lábaival rugdalózik, lábit hányja-veti SzD. [pedibus terram rado, strepitum edo; mit den flüssen scharren, stampfen]. Mit kapalódló hitván számár? (Matkó: BCsák. 185). Zugolodnak, kapalodnak (Ker: Préd. 151). Váltig kapállotzik (GKat: Titk. 456).

Kapalódás: [podum strepitus; das scharren, stampfen]. A Ionak vermet vainak a kapalódással (Mel: Jób. 96).

Kapás: fossor, pastinator C. gräber PPB. Az kapasok ragadak kapayokat, asoyokat (CornC. 428). Kapásokkal mivel-teté, hordót tölteté, egy kedvében az jó borban Nőé köppente (Tin. 264). Meg bagia az a hoherc mestere, hogy az szőlök-nec mielőj, kapásoc es szántóc leménec (Mel: Sám. 470). Hogy Budára kültük az túlünk kért 100 kapás emberek elszörzése végett, költségük volt (MontME. I.139). Kapás nyes irtovánt, madarász lépet bánt, élesztesse élségét (Kisv: Adag. 401). Légy bár céhos munkás, kaszás, kapás, de vallanod meg kell (Felv: Dics. 51). Huszezer paraszt, kapás-ásos néppel megszállotta Landát (Thaly: Adal. II.22). Öröminében papság ég felé sapkáját hagyitva, távülad a kapás kapáját, polgár-is Egerben veti a kaptáját (Orczy: Nimf. A2b).

[Közmondások]. Kapás kapással élhet jó barátságban (Kisv: Adag. 177).

KÁPA: 1) [cappa, toga cucullata; kutte]. Hitvan vlatos kapa es ötözet (DebrC. 279. 222). Boldognak alytya vala az, ky chak az w kapayoknak peremfih illetbety vala (VirgC. 72, 87). Fekete kaptjok az apath vraknak (PeerC. 341). Vysely vala evnen vallayn az ev saruyt es fekete kapayt es egyeb ruhayt (DomC. 119). Atta ez zerzetnek az evlvetzetet anagy capaat (195). El vene az saart az kevntevsrevel es lele minden zakadasnekevel egeznek az kevntestv anagy az capat (280). Mykoron zent Margit azzonnak adnak vala kentest capat iob pozto bol az tarsinal (MargL. 2). Akar mely ygen lydeg jde v, ez zent Margit azzon meg marad vala az karban chak egy kentesten anagy capaban (17). Nyakában esuklyája lobogdogal [lógdogal RMK. IV.373] vala, derekán kápája rengdogal vala (Hlov: Toldi. 8). Kápa és cznklya (MA: Tan. Elöb. 21). Az barátoknak kápában, calastronban való életec (MA: Scult. 218). Senki sem veszi meg az papa butsuinac szuas es bíhdős aruiat, az baratoknac es az apatzaknac kápaiokat es luklyaiokat (EszT: IgAny. 455). 2) [cappa] capitium, cuculio, cucullus MA. [kapuze, kappe] reishut, reishaube PPB. Pénzzel kápajokat megtölté, meg-raká (Tin. 92). Nem kell esengetyüs fillet kápára csinálni, igen esmernek öltözetéről (MA: SB. 218). Kapat vonnak az feiében, hogy ne lásson (Lép: PTük. I.301). 3) caputium equi, fal-

comum PPB. [blendleder, augenleder]. A sólyom szép és tekintetes madár, de azért szeméi kápával fűdve, lábai köve vannak (Pázm: Préd. 30). A hívság kápat ad szemének, hogy ne lüsson igazán (Fál: BE. 596). Megkívánnya szemünk a ká párt, testünk a megtörést és suyargatást (Fál: SzE. 558). Kápat ad szemünknek, dugaszt fűleinknek (Fál: NA. 171). **1)** [umbo sellae; sattelkopf]. Az párdutz kápákkal, fényes sásokokkal szép mindenük (Balassa: Ének. 28). Akkor az lovász kápiával léterítette az nyeret (MonRók. XI.363). Fejér czapával borított kapájú nyereg (MonOkm. XXIII.350). Két kápájú nyeret csináljunk ft. 1 (főnár) 50, egy kápájú nyeret f. 1. (ErdOrszgy. II.383). Czafrang, vagyis lóra való török kápa (RákF: Lev. I. 114). A bajnokok villám sebességgel egymásra rohantak, kiki nyergo kápájához szegezvén kopóját (Fál: TÉ. 639).

barát-kápa: tsuklya; bardocucullus PPI. [kapuze]. Halálának előtte barát kapában ülteték (Helt: Krón. 17). Bár fel hasiezik az en legdrágáb orromat, ha fejedbe nem vonszák az barát kápiát (FortSzer. II). Sokan barátkápiában akartak eltemettetni, azt vélvén, hogy az által idvözülhessenek (MA: Scult. 218).

két-kápájú. Két kápájú nyeret csináljanak f. 1 d. 50; egy kápájú nyeret f. 1 (ErdOrszgy. II.383).

Kápás: **1)** cucullatus MA der einen reishut ant hat PPB. [mit einer kapuze; mit einem helm?] Kápás köntös (Hall: III. list. II.269). Ezután mentek kápás kópiás lovasok (TörtT. III.248). Sírón állítatván egymást érdeleg egynehány rendben az kápás jancsárok (MonRók. VIII.362). Száz kápás jancsárral az hinto sietve kőröskönyű fogattya (Páskó: ESir. I.3). **2)** Kápás romek [postó] (VeetTrans. 6).

KAPAR, KOPOR: offrico, v. scalpo, rado, corrado SI. [scharren]. Latann, hogy csak tízet kaparok fejünkre (Alv: Itin. 137). Fősvények és magoknak koporó emberek lőnek (Lásny. Krón. 97).

el-kapar: [wegscharren]. A tűztől gazt s egyebet el-kaparjon (Rák: Art. 53).

ki-kapar: [erado, extraho; herauscharren]. Aranyat is sárból szoktak kikaparni (Kisv: Adag. 48).

Kaparít, koporit, kuporit [koporit? Alv: Itin. 120]: capio, occupo Kr. [für sich beiseite schaffen, weghaschen, an sich reißen]. A más javait magának koporitani: rem alienam attrahere PPI. Nyuzott foszott, áhokosságát koporított kenyer (MA: Scult. 79). Sola nem segít semminel, lamem mind magadnac koporítottad az aranyat (Helt: Mes. 382). Az ország föndelmét magoknak koporitánac (Helt: Krón. 91). Az ioh rézt magunk koporyta (Boythe: Epist. 75). Koporehasson valamit es nierhessen (Mel: Préd. 114). Akarac vala az birodalmat magoknak koporituan a Piset az ket Spaniol ország birasara küldeni: ipsi fascibus conreptis Pisonem cum exercitu ad obtinendas duas Hispanias mittere (Döcsi: SallC. 14). Az birodalmat magához akarú koporitani (MA: SB. 353). Chiust, Lesbust, Sámust, egyéb tartományokkal egyetembe kezéhez koporitá (Pázm: Kal. 137). Ez gonosz ellenséggh ellen nem vigyázstül, hogy kórme közzé ne koporíthasson (Alv: Post. I.477). Nem szabad az püspököknek külső fejedelmi hatalmat magoknak koporitani (Alv: Itin. 41). Az hatalmat áhokul magunk koporitvan (120). Azt a titulust magunk koporitotta (Pós: GB-t. 19). Az méltóságot csak magának koporitotta (Pós: Igazs. 389). A méltóságot csak magának koporitotta (Pós: GB-t. 19). Az tisztelőt magoknak koporitnyak (Pécsv: Fél. 629). Az hasznót s bölcsőletet magoknak koporitották (M. mOkm. XXIII. 306). Mit másokra kellene költenek, ő magoknak koporitnyak (Hly: Préd. II.158). Magának akarván koporitani mindent PP: PaxA. 268).

el-kaparit: ∞ De emek, lét esztendő után, a szép amnyától el-koporított ország vissza-adattott (Marton: SzHist. 70).

lő-kaparit: [detraho; herunterziehen]. Annac vtanna a szeker alól buuác meg, és le koporiták (Helt: Krón. 70).

Kuporitás: [occupatio, assumptio; aneigung]. Erőt vészen testeken a halál által, magának kuporitás által (SzÖtv: Titk. I. 150).

Kaportyál, kapirtyal: vakarcsál, kapargat Kr. [rado; scharren]. De miért hogy még is a papázóc kaportyálnac (Dáv: KKor. 15). Szeméten és gonéjon lábaival kapirtyal, orrával vakartsál és ugy keres valami rothadt szemet, mellyel tölti gyomrát (Pázm: Préd. 30). Nap-estűg orrával és körmeivel kapirtyal (179).

Kaporeskál: [laesito, presso; sich klammern?] A békac a tőlénec háttára rea kaportskáluán, háttára állénec (Helt: Mes. 59).

Kaporeskod-ik: [surrigor; sich an'bäumen?] Az egér kaporskodni és fussakodni kezd a béka ellen (Helt: Mes. 15).

KAPCA: soccus C. fulmentum calcei PP. pedule PPB. tiliale SI. socke, filzschuh PPB. füsssüchel, socken Adami: Spr. Kapezac: socii Com. Jan. 100. Kere soror Agnest hogy ev neky segellene chinalny egy kapebat (MargL. 68). Nem akarz gonoz ruhát, evltvezetet, meg elak gonoz kaphat sem akarz (ComC. 289). Egy papuez kapezástól 1 ft (MonTME. I.30). Sarga szatyán kapezát vöttünk (58). Bőrkapeza volt reá varva talpalló helyett (MonRók. XI.352). Papueshoz való kapeza (XXIV.167). Egy pár papues hulia kapezástól (Radv: Csál. II. 315). Hagiók nekj g'jwaly Balaskonak poharszek ezüstömböl nyolezwán glyra ezüsteött, mynden ruhayamat egy kapezaygh, mynd fű es keöz ruhaymat (III.147). Egy gazdag vr meg hal, reial marad az ő foltos kaptzáa (FortSzer. K2b). Kapezán-is selyem volt (Szentm: TFia. 12).

[Szólások]. Szoros kapeza: angustiae SK. Bezzeg szoros most a kaptza (Kisv: Adag. 246). De mivel láták, hogy szoros a kapeza, illára vévék a dolgot (GKat: Váls. II.1184). Tyrók repartáltatván, mértékre acceptálván, sokat rejjeáltak belőlök, de a kapeza szorulván, annak utánna nem sokat válogattak benne (Haz. I.281).

áll-kapeca: mandibula, maxilla C. MA. kinnbacken PPB. KirBesz. 128. Áll-kapezac: maxillae Com. Jan. 47. Áll-kaptza 49. Hatra haata meghee fordwla ala; meg gyozgwitateek, de az ala kapezayan mynd cefty meg ysmerteteek (ÉrdyC. 402b). Álla-kaptzája nyolez sing (cehalé Misk: VKert. 530). Számár áll-kapeza (GKat: Váls. II.563). Állnec kapezái ropognac (Uj: HÉnek. 29). Sámson egy számár allakapezájával most ezer erős férhat öle meg (Csúzi: Síp. 688).

lemez-kapeca: sculponea MA. filzschuh, socke PPB.

lemezkapcás: sculponeatus MA. mit filzschuhen beschuhet, socken anhabend PPB.

süveg-kapeca: [?] Egy pár süveg kapeza (TörtT. XVIII. 260).

száras-kapeca. Hozzatok egy papwebyoth es negy zaras kapezat (LevT. I.319).

Kapocáska: socculus MA. kleiner filzschuh, socke PPI.

Kapcás: socentus C. MA. der leichte schuh oder socken anhat PPB. Az halottat bőrs kapezás nadrágban nyújtóztatták ki (MonRók. XI.101). Kaptzás nadrág (Misk: VKert. 229).

Kapcaskod-ik: garzaldalkodik, kötelzskodik, belém kapcaskodott SzD. [filum contentiois duco, jurgor; mit jemanden anbinden, reizen] (RákF: Lev. V.368). Kiki fél töllo; mindenbe belé két. kap, akad, kötelődik voz, kaptzaskodik (SzD: MVir. 105).

KAPICÁN: frenum, capistrum SI. [kappzauum]. Az magyar vitézséghez magabiztonság kell, az kapoczánt [így] nem szenved (RákF: Lev. IV. 1. 24). Kapitánt vettek ökeme orrára (Grad: RP. 67).

KAPITÁNY: strategus, capitaneus, tribunus PP. hauptmann PPB. Egy kapitánynak illik ebben bátorlódni: res magno duci audenda PPB. Másod neve vala Ceffas, azaz capitán (ÉrdyC. 364b). Vala azon ydönök vtauna egy hatalmas capitán fedelelem, kynek Taxon vala neve (495b). Boesíták be két kapitánt, Bornemysza Boltozsárt és Horváth Mihályt (MonIrók. III. 71). Az ti capitánitok Luther és Calvius (Bal: CsIsk. 136). A kösségnee kapitáni, hadnagyok vannak: plebs habet suos tribunos (Com: Jan. 132). Vezér kapitán (Hall: HHist. III. 117). A lovas sereg kapitánya: praefectus equitum (Balog: Corn. 133).

ezéredés-kapitány: chiliarchus PPI. [oberst]. (Szeg: Aqu. 33. RákF: Lev. I. 75).

ezéres-kapitány: ∞ (RákF: Lev. I. 49). Vice-ezerekapitány (Horv: HÖszt. 16). Ezer-lovas-kapitány: chiliarcha; obrist Com: Orb. 291. Ezer lovas kapitányoc: magistri equitum, chiliarchae Com: Jan. 145. Fiainkból ha nem lesz ezres kapitány (Orczy: KöltSz. 210).

fő-kapitány: praefectus militum, tribunus militaris; oberster SI. Másod neve vala Ceffas az az capitán, főew, kwyzkła es feddő zayw, főew capitán leen (ÉrdyC. 364b). Ewtfelégének főew chlyptanya (RMNy. II. 36. Zrínyi. I. 22).

gyalog-kapitány: [tribunus peditum; hauptmann bei der infanterie] (ErdTörtT. I. 90. Kemény: Élet. 45).

hajdu-kapitány: [heiduckonkapitán] (Gér: KárCs. IV. 55. RákF: Lev. II. 123).

hajós-kapitány: navarchus MA. [schiffkapitán]. Tengeri hajós kapitány: toti officio maritimo *praepositus PPB.

jász-kapitány: [jazigenhauptmann]. Az agói pusztát, az árok-szállásiak, szent-Imrét pedig az birini uraimék bérlettenek meg az régi szokás szerént az jászkapitány uraiméktől (Thaly: Adal. I. 301).

lovas-kapitány: [praefectus turmae; reiteroberst]. (Com: Jan. 145).

őberst-kapitány: [praefectus militum; oberster]. Magyar-kurucoknak őberst-kapitánya (Thaly: Adal. II. 430).

ország-kapitány: capitaneus regni [feldeberr]. Ország-kapitányvá választottak: in capitaneum regni deputatus erat Ver: Verb. 261. Hadi fejedelem avagy ország kapitánya, had viselő generális: imperator seu generalis Com: Jan. 145.

tengéri-kapitány: [navarchus; admiral]. Tengeri-kapitány hajója: navarchis PPB.

udvari-kapitány: *comes palatii PPB.

vicé-kapitány: [succenturio; lieutenant]. (LevT. I. 73. RMNy. II. 37. Pethő: Krón. 169).

Kapitánykod-ik: *ordines duco PPB. [auführer sein].

Kapitányság: strategia C. MA hauptmannschaft PPB. Kapitányságviselt: tribunus C. Ki érdemlené az kapitányságot? Bölcs azt mondja: a ki az emberhalált bűnnek tartja és szeret igazságot (RMK. IV. 236). Kapitányságokra, hadnagyságokra szaggattott kösség: plebs in tribus distributa (Com: Jan. 132).

ezéres-kapitányság: [chiliarchia; obristencharge]. András Bóldisár gróf Szent-Györgyi János erdélyi vajdaságában a székekhez kötött ezerek kapitányságot viselén (Gyöngy: Char. Előb. 7).

KÁPLÁN (káplány Helt: Krón. 40. Hall: HHist. II. 19): diaconus C. capellanus MA. sacellanus; kapellan, prediger PPB. Yelesbek valának zent Rufinus egyházában keth kaplanok es keth parazt atyafyak (ÉrdyC. 574). Kezde az egyháznak capellana ezaukeppen zohú ez ifynak (DomC. 211). A papa elő hozata egik kaplanuval (DebrC. 91). Ilidius apat, ki a esazának felü kaplana uala (138). Kaplanuval miset mondat uala (TihC. 183). Ez levelet írta a frater Josa domikos szerzet beli ngdnak örökké való alázatos káplánya (LevT. 17). Minden fele papozlároc, caplanoc, őltármestorec, graciannoc (Helt: Háló. 217). Káplán vram! (Matkó: BCsák. 289). A hét diaconust, káplánt a kösség választá (Lot: Hítág. 146). Kolbászért infulát adat a káplánnak (Orczy: KöltH. 130).

hadi-káplán: [orator rerum divinarum militaris; feldkaplan, feldprediger]. Légyen a regimentben legalább egy hadi káplán (Fal: NA. 220).

Káplánkod-ik: capellanus ago, fungor officio capellanari Kr. [als kaplan fungiren]. Már látom, hogy csak káplánkodnunk kell a szolgálak körül, mint N. N. uram, a ki nyakába veté a cotta-inget, hegyibe a stólát s ama textusról kezdé vala a prédikációt (Fal: NE. 72).

Káplánság: diaconia MA. die austeilung der almosen, predigerstelle PPB. A professorok küldötték káplánságra a második Apafi fejedelem udvarába (Bod: Pol. 192).

KÁPLÁR: ordinum ductor, decurio; korporal PPB. Lábal akaszd fel a káprált [így], ntánna a közkatona! (Thaly: VÉ. I. 285).

Káplári: [korporals]. Az korporáli táska még nem kész (LevT. II. 274).

KAPOCS (kapes Ver: Verb. Szót. 4. MA. kapes Adami: Spr. kapsok Helt: Bibl. IV. 16): fibula, monile C. armilla Helt: Bibl. I. Tt2. uncinus PPB. spange PPB. hafte Adami: Spr. Kapots-köszöntyü [így], palástra-való kapots: spünther; armband, schildlein vorn auf der brust PPB. Attam nekyek hath bokor ezewsty kaphotho (RMNy. II. 57). Atta[m] egy ruhaba walo ezwest kapochot [így] (200). Elhúszá a saruknac draga ékességit, a kapsokat [így], boglarokat, arany lantzokat (Helt: Bibl. IV. 16). Kapsok, horgatskák: uncinuli (Com: Jan. 100). Czérnát és kapesot fizettem (MonTME. I. 191). Nadrágra való ezüstbog-láros kapos par 18 (MonIrók. XXIV. 175. RákF: Lev. V. 319). A faldozást, gomb, kapos fel-vurrást, nem viszem a szabóra (ÖtvMest. 57. vsz.). Gombok helyjyet a mentén, dolmányon kapsokkal éltek (Bod: Pol. 85).

kádár-kapocs: unguis ferrens PP. 271. ein eiserner bütt-ners-haken PPB.

szőlő-kapocs: capreolus PPI. [ranke]. Szőlő-veszszőm nőtt kapots: clavicula; szőlő veszszőnek tekerzős kaptsa: viticulum PPI. *Szőlő kaptsa: capreolus; die gabeln an weinreben PPB. Szőlő kaptos módra: claviculim PPI. [Vö. KACS 2.]

vas-kapocs: fibula ferrea, ansa SI. [eiserne klammer]. Az ács a vas kapsal, kötő vassal meg erősítvén a gerudát (Com: Jan. 103. Com: Orb. 129).

Kapcsol (kopacholta? Mon: Apol. 445. kapsol Helt: Krón. 14b. Gosárv: MagyB. C4): I) comprehendo MA. [arripio, nanciscor: fassen, wegnehmen, gewinnen]. Az istent maganac kaptsolvia tulaydon kegyelmes atyaul (Helt: Bibl. I. Q). A mitt történetelen maganac kaptsol (I. Zz4). Azzokat is maganac kaptsolta az ő bővséges adományival (Helt: Krón. 13b). A királyokat is maganac kaptsolta erősen, nagy sok adományival (14b). Az wrac közet oda jóve az veronai Dietrich is, mert nagy aiüdekozásokkal Atila moleie kaptsolta vala aszt (15b). Kezében kaptsolta te hatalmadot (Gosárv: MagyB. C4). Az

kínscset, melyet Erdélyben győitött, mind magának kapcsolta (TörtT. 1.241). **2)** fibulo, confibulo MA. [complector] zusammenfügen, heften PP. [zusammenfassen]. Clavicula: fiók tsont, mely a vállat a melyhez kapcsolja PPL. Az pogansagotis magához kapacholta (Mon: Apol. 415). Idegeneket ne akary inkább hozzád kapczolnod, hogy nem mint vér szerint való rokonidat meg tartanod: neu malis alienos adjungere quam sanguine conjunctos retinere (Deesi: SallJ. 7). Az mit mi tudunk, csak igen esékélyen és vékonyon kapcsollyuk elménkben (Pázm: Kal. 35). Oly dolgokat kapcsol magában, mellyek nagy okot adnak az gonosz életre (201). Ha reánk foly-is a gazdagság, szívünket ahoz ne kapcsollyuk (Pázm: Préd. 358). Ha minden bölcsék mondásit elmélőben kapcholnád-is (Pázm: KT. 3). Sokat tanítottanak, mellyek irásban nem kapcsolattak (Pós: Igaza. 183). Mintegy szép folyó-borostyánt magamboz kapcsollak (Thaly: VÉ. 1.319).

be-kapcsol: fibulo, infibulo C. annulo adstringo; zuschnallen, zuschnüren PPB.

ögygyüvő-kapcsol: adingo C.

ögybe-kapcsol: [conjungo; verbinden, verknüpfen]. Conferentiára gyűltek, dolgoztak, mind király, egy ország hasznára, egybe kapcsolhánd s eshendő javára (Gvad: Orsz. 78).

ögybekapcsolás: [connexus; zusammenhang]. Mimodon vagyon egybekapcsolása a háborúság uttyán általmenésnek a losszuruhák mosásával? (Ily: Préd. 1.39).

fől-kapcsol: subnecto C.

hozzá-kapcsol: obliquo C. adnecto MA. affibulo PPL. [anfügen, hinzufügen].

ki-kapcsol: diffibulo C. refibulo MA. fibulam solvo; aufschneiden, die hüftlein auflösen PPB. Szép gyöngye esősöcsökédet tapogathatnám, két szép fehér mellyeekédet kikapcsolhatnám (Thaly: VÉ. 47).

mög-kapcsol: confibulo, comprehendo, apprehendo MA. heften, fügen, zuschnallen, zusammenquetschen PPB. Kivel [szókkal] az ő kedvét jobban meg kapcholá (Zrínyi II.26).

öszve-kapcsol: fibulo, fibula colligo, annulo, fibula adstringo; zusammenheften PPB. Az bolondokat öszve kapczollva az gonosság (Kár: Bibl. 1.610).

öszvekapcsolás: coagulatio C.

Kapcsolás: fibulatio MA. heftung PPB

Kapcsolgat: [annecto; anbinden, fesseln]. Színlett esendeséggel a világ mulattat, gyönyörű kezdettel magához kapcsolgat (Orczy: KöllH. 39).

Kapcsolkod-ik: colligor Kr. [sich verbinden]. Mert ez az két tudomány vgy öggyüvőhöz kapczolzkodott, hogy valaki hiszi lenni az purgatoriumot, hiszi az a halottakért való hasznos áldozatokatis (Bal: CsIsk. 112). Hozzá kapcsolkodik (Vajda: Kriszt. III.423. Kr.).

[Kapcsolód-ik]

öszve-kapcsolód-ik: ∞ (Zrínyi II.29). Értsed a dolgot, és fogj hozzá. Nincsen előmenetel, uikor ezek egymástól távol esnek; vagyon, nagy-is, ha öszve kapcsolódnak (Fál: GE. 373).

Kapcsos: **1)** fibulatus, hamatus MA. geheftet PPB. **2)** [artificioso] connexus, artis plomus; künstlich verflochten. Azon léscok, hogy sophismait, kapcsos és hamisus csatlott bölcselkedésit esekelkedetenmel lerontsam (Fál: NA. 125). A te dilemma-kapcsos-beszéded, épen nem udvarius, sőt meremű mondani, paraszt (134). **3)** [impeditus, inivius, asper; schlecht, unwegsam?] Ez ma pon is, az el múlt éjjel is igen esett az ho, ki miath már is

kapcsos szánútnak is levén eső is esvén (Monfrók. XVIII.13). **4)** [?] Éő felsége a bagáziával, és a kapcsosok kompániájával is Patakra érkezett (RákF: Lev. 149).

KÁPOLNA: fanum, delubrium, sacellum C. aedicula sacra; [kapelle] kleine kirche PPB. Jacobus Kapulnaszeleeres 1378 (ZichyC. IV.45). Syetetessegel mén a kapolnaba (VitkC. 60). Vala egy ydőben egy ezulados ember, kynek vala egy kapolnya tuvol az ew hazatul az mezőben (ÉrdyC. 143b). Alexander Ierusalembeu zent Isthwannak tyztösszegheere nagy zsep capolnat rakattata (447). Zent Ferencz lakozceek Aluerna hegynek oldalaba holot mastag vagon igen zep kapolna (VirgC. 58). Capolna mesterseg ugar oltar mesterseg (Ozor: Christ. 229). Az orgonát is fütatá a kápolnába (Monfrók. III.69. Ily; Préd. II.515).

házi-kápolna: lararium MA. [hauskapelle]

tetem-kápolna: [crypta; gruft]. Az megholt tetemet tetem kapolnaban rakuan (Born: Préd. 564).

Kápolnácska: sacellum [kleine kapelle] PPB. Kápolnácskában az oltárka, predicalo szék es rakott sir (Gér: KárCs. IV.365).

Kápolnás: [capellanus; kaplan]. Káptalanuoc, kápolnásoc, oltármesterec (Helt: Krón. 67).

KÁPOLÓD-IK: [lamentor, fremo, maledico; klagen, murren, lästern]. Nem kapolódniám a szent isten beszédi ellen (Mel: Jób. 14). Azon kápolódik, hogy Matko nem felelt néki semmit (Matkó: BCsik. 85). Ők a Christus halálán szomorkodnak, kápolódnak (GKat: Váls. II.1141). Aszszonyi módon sopánkódó, kápolódó (Com: Jan. 196. Nagyari: Orth. 149). Híjában való kápolódók (SBalog: TemK. 184). Kapolodnak, zugolodnak (ExPrinc. 37). Ne felesellyünk és ne kapolódgyunk azon (292). Boldogtalanságon kápolodol ennyire? (Szöll: Dáv. 4). Szegénységet adott reánk, ne kapolódgyunk abban (Ker: Préd. 862). Nyavalyájokban sápolódnak, kápolódnak (970).

Kápolódás: [lamentatio, fremitus, maledictio; das klagen, murren, verlästern]. Az ő gyalázó-nyelve, kápolódása meg nem sértheti, kissebbitheti a te bészéledet: ejus maledicta parum laedent honorem tuum; diese schmachreden werden deine ehre wenig verletzen WF. Felebaráttya ellen való kápolódás (Tyuk: Józs. 2).

KAPOR: anethum Beythe: Nom. 1. BeytheA: FivK. 78b. C. anictum C. anisum MA. dill, ein kraut PPB. Iay tuncetec-irastudoc es leualtak, kic megdeznallatoc a mentat, a kaprot (MünchC. 57). Az mintabol es az kaporbol megaggatok az tizedet: decimatis mentam et anethum (Sylv: ÚT. 137). Fél: Bibl. 40). A potresolyemnek magja olyan boglárótkába foglatat, mint a kaporé (ACSere: Enc. 241. SzD: MVir. 156).

öb-kapor: parthenium C. emta, cotula foetida, accipitrina MA. accipitrina Nom. 84. mutterkraut, hundsillen PPB. Cotula, öb kapor, h. e. caninum anethum Beythe: Nom. 4. Fő mag, bors fő, öb-kapor, kapor: anisum, anethum Com: Jan. 27. (Mel: Herb. 71. Frank: HasznK. 18. Nad: Kert. 111).

olasz-kapor: foeniculum Lipp: PKert. II.102. [fenchel].

Kapros: anetho conditus Kr. [mit dillen gewirzt]. (Mik: TLov. 137).

KAPORNA [kapornya Mel: Herb. 22. VectTrans. 25. SzBodó: SöDies. A4]: capparis Mel: Herb. 22. C. alluseorodon C. MA. kappern PPB. Kirbész. 153. Com: Vest. 49. 122. Fő általag kaporna (Radv: Csál. III.64). Ha kapornáual, főnyűh lig szurockal öszve főzed, vgy tisztít igen (Mel: Herb. 136). Igen szép új kapornát is valami bő okát, új olaj magot 10 okát (Radv: Csál. 68). Veres zékla, kaporna tilatskákban tétetek (Com: Vest. 19). A kapornya volt minden éteteknek jó izt

aló szerszáma (MonIrók. XI.322). Édesgyökér étel igen jó fődnök; keserű [gyökér] gyomornak, kaporna-is lépnek (Felv: SchSal.² 16). Kapornya-fának a gyökerit földmeg mézes vízben (Váli: OrvSz. 15).

Kapornák (hozzatok *kappernakot*? capjares adferre Warm: Gaz. 119); ∞ A sültekhez adattatnac kapornákoe (capjares), ugorkác (Cott: Jan. 111).

Kapornákos: [capparibus conditus; mit kappern gewürzt]. Kapornyakos bor (Nad: Kert. 467).

KÁPOSZTA (*kapyzta* ÉrdyC. 503b. *kapszta* RMNy. II. 107); brassica, crambe C. kraut PPB. Ménüecneec orzága hason latie mustar maghoz, kit veuen ember vet ő žantasaba, ki iollehet minden magtol küsseb, mikor kedig neuen, nagob minden kapoztanal (MünchC. 39). Magauac kőz lalath, es kapoztath főzettel vala (NádC. 535). Nem yz enghömet enuen ky ez en madarkambol, ky pareet, kapyztaat ragogat (ÉrdyC. 503b). 125 fő káposzta (Gér: KárCs. IV.287). Fizetése egy esőbör káposzta (Évk. XIII.75). Káposzta pro: kapa-hozta (GKat: Titk. 1115). Káposzta sózni való kád (TörtT. XVIII. 236).

[Szólások]. Káposztából a szalonnát kifelejteni (Kisv: Adag. 526).

abajdoc-káposzta: crambe C. PPBl. coramba MAL.

éb-káposzta: cynocrambe, mercurialis SK. [hundekohl]. Eb-káposzta vagy kyucrámb (Nad: Kert. 25).

fejes-káposzta: brassica capitata MA. krautkopf PPB. kappiskohl KirBesz. 156. (Beythe: Nom. 2. Com: Jan. 22). A fejes káposzta magvát vesd el kisasszony havának a fogytura, minek előtte dér akarna lemi, fészkesen föld el minden szálat, rakd jól föl könyül, így ne félsd, hogy megvegye az hideg (Radv: Csal. III.53).

fodor-káposzta: brassica erispa; [wirsing] kohlkraut Nom. 86. *Brassica erispa, vel apiana: édes fodor káposzta PPl. Fodor avagy haraszt káposzta Com: Jan. 26. Fodor kék káposzta (TörtT.² 1576). Zöld mint az fodor káposzta (MesésK. 15. Lipp: PKert. II.120).

hajdu-káposzta: caules frixi Szirmai: Parab. 53. Kr. [im fette geüinstetes kraut]. (Bethl: Élet. 187).

haraszt-káposzta: [brassica crispa; wirsingskohl]. Haraszt-káposzta: olus crispum, beta crispa MA. Apro fodor avagy haraszt káposzta (Com: Jan. 22. Lipp: PKert. II.120).

hasábos-káposzta: [brassica caesa, fissa; in spalten geschnittenes kraut]. Hasábos káposzta egy cseber (MonIrók. XXIV. 129. Lipp: PKert. II.207).

olasz-káposzta: [caulis, brassica] kohl KirBesz. 156. (TörtT.² 1576). Olasz káposzta magot fűrsáng farka előtt-valo napon kell vetni abban az földben, a kit tél-előtt meg-szántottak és gerebelyáltak (Lipp: Cal. 5). Az olasz káposzta főben megyen (Lipp: PKert. II.121).

sós-káposzta. Hogyja elégségre eszel sós káposztát, megfogja bélednek ki vágyo salakját (Felv: SchSal.² 18).

tengéri-káposzta: soldanella PPBl.

virág-káposzta: *brassica cypria PPl. PP. cardiviol PPB. [karfiol]. Virágos káposzta: blumenkohl KirBesz. 156.

vörös-káposzta: brassica Ver. Beythe: Nom. 2. brassica levis MA. braunkohl KirBesz. 156.

Káposztás: habens caules Kr. [ad canles pertinens, caulibus confectus; mit kraut, kraut-]. Káposztás (vezetelnév XVI. sz. IX. 365).

[Szólások] Nem adna ő most azon egy tál *káposztás húst; nulla cantillat avis, quando esurit; discum quam philosophum audire mavult MA. PP. Első tál éték légyen káposztás hús egy disznó orjával egészlen fejestül (KecsTört. II.304). Jobban szerettem volna lenni káposztás fazék Erdélyben, mintsen kávétt ivó fíndsája a császárnak (Mik: TörL. 16).

KAPOTNYAK (*kapatnok* Beythe: Nom. 2. *kapotnyak* PPB. *kopotnyák* Com: Jan. 25. *kapotnyak* Mel: Herb. 89. *kapotnyak* 130. *kopotnyik* OrvK. 2); asarum Mel: Herb. 130. Beythe: Nom. 2. C. haselwurz Nom. 85. PPB. Ennec a leuele mint a lapuac, vagy kopot nyaknac (Mel: Herb. 89). Kapotnyak, mogyaro allya: asarum; piheskődőknek kik lelegzetőt nem vehetnek igen io (BeytheA: FivK. 4b). Kapatnak gyökere (Frank: HasznK. 17). Az kopotnyikat meg kell aszalni és porrá törti (OrvK. 2).

KAPPAN: capus C. capo MA. gallus *spado PPBl. kapaun PPB. A ki kappant eszik, kappannal lakik jól: qui chapon mange, chapon lui vient KirBesz. 112. Ennekem kel be fogadnom ma egy nagy wytezth, az az az kwver kapanth (ÉrsC. 330). Kapan spinatal (LevT. I.44). Kantor ludat, kappant es tyukot veszek raytok (Helt: Mes. 456). Heréltelen kappanokat, fa papokat, váz papokat ezután nem akarunk tartányi (RMK. V.225). Az kappanokat vevőnkint [darabonkint] rakd az tálba (Radv: Csal. III.40b). Törött lével tikkí, kappan (43b). Kappan vagy te, nicez semmi monyod néked (Fortszer. I.3b). Az Sálomon aztalára minden nap emi élés kél vala el: szaz juh, szarvasoc, őzec, bijaloc, és hizlalt kappanoc (Kár: Bibl. I.305). Nem szük-séges várakodni míg sílve szállyon az kappan szánkba (Zvon: Post. II.186. Com: Orb. 41). Azok a kappan formában herélt emberek látják (Mik: TLev. 7).

[Szólások]. Kappan ember: homo ademptae virilitatis PPl. Kirta kapan halában ő sem észic (Cseng: Jer. F2). A varas békta kővér kappanná változtatták (Czepl: Tromf. 406).

Kappanka: [capo parvus; kleiner kapaun] (Thaly: VÉ. I.272).

Kappanocska: ∞ Kitsény kappanotska: junger kapaun KirBesz. 159.

Kappanos [vezetelnév XVI. sz.] (Nyr. IX.365).

[Kappanoz, még-kappanoz]

mégkappanozás: megherélés Kr. [castratio; castrirung] (Fortun. Hist. 18. Kr.).

KÁPRÁZ-IK, KÁPROZ-IK, [KAPROZ-IK?]. Káprázik a szeme: dum oculis repente quasi nubeculae ofunduntur SI. Kr. [fimmern, schwindeln]. Az isten nyissa meg emberi leleményektől kaprozo szemeket (Matkó: BCsák. 101). Kaprozott talám a szeme, hogy az egyből kettőt csinált (Pós: Válasz. 283).

KÁPSA: 1) [pera, sacculus; tasche, mantelsack]. Zent Ferencz elmene sneue egy nemy zegennek capsayatt (capsellum), es capsayat hatara nettuen es botat kezében hozuan mene az haznak aytayara (EhrC. 84). 2) [capsa; kapsel, schachtel]. Bádog capsa (Kár: Élet. I.275).

KAPTA: 1) crepida, mustericia MA. mustricola, modulus, typus calcearius, forma calcearis PP. forma sutorum PPBl. schuh- oder schusterleisten PPB. Kapta: formula; der Leist Pest: Nom. 48. Kaptára ütni: calceos formulis aptare PP. Még nézd a labodnac kaptaiát: ne keuány nagyob sarut (Helt: Mes. 41). A varga erőnel vonia a bőrt a kaptára [így] (Bal: CsIsk. 460). A varga czipelősdiket a mértékhez, kaptához (ad modulum) csinál (Com: Jan. 95). Az tobacc segítője legyen az bornak, miut az outosláb az kaptanak (DBón: Rézségs. 19). 2) [ungula; huf, pferdehuf]. Ez kapta alatt ki gyámoly érnek

neveztetik, jó meg-ereszténi az telles kórmű lovaknak (Cseh: OrvK. 6). Lónak kaptája (31). Ha valamely lonak kaptáján kórme hasadt volna (41).

[Szólások]. K a p t a büzü műves legény (Pázm:Préd. 363. Kr.). K a p t a büzü varga inas (Fal: Jegyz. 934). Még kel latnunk azokat az irásokat, az kiket elő hoz, igazan förtössek az ő kaptájára, avagy nem igazan (Gyarm: Fel. 116). Bár huzza dis bőrdődet a varga Bálint kaptájára (Bal: Celsk. 325). Az írás nem varga bőr, hogy maga kaptájára mérhesse (SzD: MVir. 248). Vyob vyob kaptára szabíák tulajdon vélekedéseket (Zvon: PázmP. 276). Keszőritek hoz egyzet elő az apostolok között, akki ilyen kaptára fűdte volna tudományt (Alv: Itin. 61). Minden eszímát egy kaptára verni (Kisv: Adag. 151). Új-hit faragó, a ki megcsíválja és új kaptára vonja az apostoli tanítást: haereticus WF.

[Közmondások]. Ne fellyebb varga az kaptánál: ne sutor ultra crepidam (Deesi: Adag. 39). Ha varga, fellyeb ne szóljon a kaptánál (Pázm: Lev. VI).

ló-kapta: [mugula; pferdelhauf]. Az ló kapta teteyét valami rezzel sűsd meg három helyen lehszszatába az kórmére ala (Cis. P.).

Kaptáz: kaptára üt Kr. [formae apto, formulae apto: über den leisten ziehen, schlagen]. (Csúzi: Tromb. 66. 188. Kr.).

KÁPTALAN (káptolambúl [igy] Szeg: Aqu. 63. kapholon LevT. 126s. káptalom Illy: KrÉlet. Címl. káptolombeli Helt: Krón. II): 1) capitulum Kr. archivum, grammatophylacium C. capitolium, exdra MA. PP. [domkapitel] ein ort, wo die urkunden und briefe aufbehalten werden, archiv PPB. Annak wtama mykoron az köz kaptalanban gyűltenek vona myndeneknek hallására monda (ÉrdyC. 151b. RMNy. II.28). Te kegel-mednek' aoykezesth vetwk, kyn te k. meg elegeszyk, avag az my keues vagon, te kegelmednek kaptalanba mynd erwkbe kewthem (LevT. I 78). Tekéntotes és tiszteletes nyom káptolon (Illy: KrÉlet. Címl.). 2) Káptalan: archivarius PPB. Káptalan, bíró képe: capitularis PPB. Káptolon ember (RMNy. III.121. 122).

Káptalanság: [canonicatus; domherrwürde?]. Kecskeméti János fejevári káptalanságot, a mint nem helyesen híják, visele (Mtkó: BCsák. 442).

Káptalansági. Káptalansági uraság (MA: Tan. 1133).

KAPTÁR: alvearium C. alvens MA. [bienenkorb, bienenstock]. Kaptár, méh kosár, méh kas: alvearium Major: Szót. 29. Egi ray meli zalla roiaia, mind oreziat s mind zaiat el lepuen s ugi zengedőznek vala, mint egi kaptarban ugi kosarban (DobrC. 17). Az méheknek természettyöket kellyene kőnetüec, kie épític, es rakiác az ő kaptároknak tárházát (Kules: Evang. Előb. 3). Még olégezic az ő méhkasával és kaptarával (MA: Tan. 1149). A méhecskének kaptárjokban egy bizonyos anyjok vagyon (Szal: Krón. 7). Kaptár, méh-kas (Com: Orb. 97). A méhek mézet gyűtenek az ő kaptárokbá dőbdőnkbe (229). A kaptárokra, mélikasokra visel gondot: alvearia curat (Com: Jan. 72).

méh-kaptár: ∞ Walaky az ean meeh kaptaronhoz iow hogy mezemet olwigye (Pesti: Fab. 81). Ott állasz mint egy méhkaptár állatson és minden ember meg vtál (Helt: Mes. 421).

KAPU (kappu ÉrdyC. 141b. JordC. 405. 929): porta, pylae C. tor Com: Vest. 141. PPB. A kapura nyargal: portae *ad-equitat. Béárkolui a kapukat: *praefodere portas PPB. Jewuo az kappura és czergeto oly sytetuen es oly sokka, mykent szoklatlan (EhrC. 14). Annép, ki en varosnak kapuin belül lakozic (utra portas urbis meae) tud tégedet erős elmei numberinec lemmé (BécsiC. 7). Felvone Booz a kapuba: ad

portam (8). Felele mend annép es a zlyetettel nagobbac, kie a kapuban (in porta) valanac (9). Zóles a kapu es ló az vt, mel' vízeu a vezedelemre (MünchC. 25). Lateran kapuja mellett (DomC. 88). Mykoron az pap volna ev velek az capuban (315). Menyetek az zoros kapwu be: intrate per angustam portam (JordC. 373). A keresztseg a zencsegőknek kapuja (DobrC. 119). En alloe embőrmec ő zyuenec capuian: csorgetők (377). Czergetuen azert Ianos a kapun Magdalna hamar a kapura mene es be boczata (WeszprC. 74). Az varos kapnyan ky mene (VirgC. 54). Ez az erek idwessceghnek eegyk kapwya (ÉrdyC. 505b). Teogód hattalac az kapwn őryzny (513b). Mezetelen lábbal indula utána, mezetelen fővel város kapujára (RMK. II.47). Kegyelnetek vitesse abrakot az kapu sam serint az az myuden kapurul egy köből listet (RMNy. II.185). Szoros az capu: angusta est porta (Ozor: Christ. 110). Meñotec be az ő kapuian diezirettel (Szék: Zsol. 102). Vasas kapuk (Born: Préd. 239). Várasnac vala tapaszott palánkia, annac vala négy ki ménő kapuia (Tin: Ének. 136). Strázsaálló kapu (MA: Bibl. I.438). Vagyon egy görög borbély ez vezér kapuján, annak nagyobb experientiját tudja (MonIrók. XV.453). Portalak azaz mesterséges kapuk (Lipp: PKert. I.19). A kit a szerentőknek udvarában a kegyelem és grátia ajtaján szépen bé-fogadnak, azont gyakran az unalomnak kapuján ki-szokták igazítani (Fal: UE. 396).

[Szólások]. Ajtót, kaput nyitottac az sátánnac (MA: Scult. 300). Kaput ne nyiss sziveden, mikor az ablakkal be éred (Fal: UE. 363). Kaput, udvart tartottam (MonIrók. XV. 203). Az nem régiben fölállított magyar gardia, kiknek friss szürke paripút, veress angliai posztóból csinált köntöseit s mindeneknek a régi magyar mód szerint párdücbőrrrel való készületét annyira csudálta a német nemzet, mint a telén az új kaput (Ház. I.379).

[Közmondások]. Záratlau kapu a tseléd v. gyermek' szája (SzD: MVir. 373).

ál-kapu: [ostium occultum; geheime türe]. Kiket éjfel titkon egy aal kapun bé böcsátznak (Pethő: Krón. 251).

csata-kapu: [?] Czátá kapuc árokban vannak ezínálua (Göres: Máty. 92).

emelésős-kapu: cataracta, porta pendula MA. fallgatter, falltor PPB. Emélttes [emeltsés] kapu: cataracta; zugbrücke Nom. 32. Nagy szép álgycue délre szolgálmac, egy emelczes kapu melleto annac, kin a külső várba ki s be et iárnac (Helt: Canc. 123. Tin. 109). A hidra emelésős kapu nyilik vala (Szal: Krón. 203).

félvonó-kapu: porta arrectaria PP. falltor PP. Félvonó kapu lántza: ductarii pontis tolleno PP. kettő am falltor PPB. Egy új félvonó kapu ket lánczaival egyült (Radv: Csál. II.392).

forgó-kapu: pons versatilis [fallgatter]. A kapunak van forgó (eméltős) kapuja: porta habet pontem versatilem (Com: Jan. 150).

győzedelmi-kapu: arcus triumphalis; triumphbogen, siegespforte PPB

kert-kapu: [ostium horti; gartentüre]. Nem az solemnis nagy kapun, hanem az hátulsó kis kert kapun vőnek be benünk (Mon: Irók. VIII 341).

monostor-kapu: [porta monasterii; münstertor]. (KolTört. 405).

ezéglöt-kapu: porta angli. Eppito Vzzijas tornyokat Jeru-sálemben a szeglet kapunac felőtte: aedificavit Ozias turres in Jersalem super portam angli (Kár: Bibl. I.396).

Kapuska: portula C MA kleines tor PPB

Kapus: 1) janitor, portarius Kr. [pfortner, torhüter]. (MargL. Prinjál 361. Kr.). 2) [portis instructus; mit toren versehen]. Ugyanott egy nagy kapus ház is volt, kiből őrdögök laktanak (Hall: III. Hist. II. 304). Megjártam a kevély Athenát, Corinthust. Spártát, a száz kapus Thebe városát (Fal: TE. 712).

KAPUCIUM (*capichomos* DomC. 58): [caputium; kapuze]. Germekek gyülekeznek hozzája sokan, es nekyk vouzauala kapuciumat hat mege s nekyk eleue, es nekyk kewneket hagytnak uala ew rya (EhrC. 21).

Kapicosom: [capitio indutus; mit einer kapuze bekleidet]. Monda az evrdevg: Myert jmmar fel kelnek az capichomosok istent dycbyrny, jt en tonabba nem maradhatok (DomC. 58).

KAPUCSI (*kapicsia* *): [janitor apud Turcas; türksischer türsteher]. Az (török császár) kapitihája [igy?] irta az fejedelmeknek, az diványbau elvégezték. Erdélyben törököt hozzanak tizenhat ezert (LevT. II. 253). Az éretlen bárdolatlan elméjű kapitiháj [igy?] miatt meggátolódom (MonOkm. XXIII. 474). Az budai vezér fő kapucsi passzával ma leszünk szemben (RákGy: Lev. 172). Melynek a császár is értvén rabságáról, egy kapucsi-passzát küldött a portárú követül a chámhoz ennek a dolgáról (Gyöngy: KJ. 65).

KAPUT: chlamys militaris; kapntrock, sardu [surtout?] PPB. 404. Egy takarmányt hozott a kaputja alatt, gondoltam, hogy nád-méz vagy más édes falat (Gvad: RP. 93).

1. KAR: 1) brachium, cubitus, lacertus C. arm PPB. Kar mozgására való: brachiatus C. Ew furot karyay es oldaly ez vilagnak vegire lattatik vala teryedny (EhrC. 8). Ötöt kariaynal fogua tartuan: snstentans eam ulnis suis (BécsiC. 81). Ez ember ottan veve hvtet ltv karyayra: in ulnas suas (JordC. 524). Karyayd kezvezt tarehad (CornC. 79). Ki lacheyg vala az ev karyanak husa (MargL. 38). Karyayd ffil emelte (ÉrdyC. 625b). Wmagad aduan az meg fezwlt Crystansnak kariara (VirgC. 86). Meg teryed bynesnek es kegyetlennek w karyat: contere brachium peccatoris et maligni (KulcsC. 17). Idwez legyetek zyesseges kezek, kyk erdemlethek tapogatny es karotokon hordozny az hatalmas wr yesthen (ThewrC. 100). Az ő karyaianc kezei erősecc a Jacobba való hatalmasnac kezei által (Helt: Bibl. I. Aa 4). Szép arany pereszt ő kariaba ada (Hofgr. 29). Rövidkaru: brevimanns (ToIn: Vigaszt. Előb. 11). A kar magában foglallya a kezet, könyökök, markot (Com: Jan. 49). Karon ülő tsetsemő gyermek (GKat: Titk. 875). Tisztsíds-meg magadot karjaiddal: propurga te cum brachiis (Hly: Préd. I. 101). Bal karján gyémántos pereszt volt (Fal: TÉ. 638). 2) Karjai a székek: brachia sellae, lecticae PP. lehne an stühlen PPB.

[Szólások]. Asszonyomat ő ngát, az atyafiak közül ketten fogják vinni k a r o n f o g v a (Radv: Csal. III. 367b).

Karatlan: [reclinatio non instructus; ohne lehne]. Karatlan pad (Bethl: Élet. 511).

Kari: brachialis MA. zum arm gehörig PPB.

Karnyi. Két karni: bicubitalis C. Fél-karni, fél-ölni: semicubitalis PPB.

Karocska: brachiolium C. MA. ein kleiner arm PPB.

Karos: 1) brachia habens, brachialis MA. zum arm gehörig, was arme hat PPB. 2) [reclinatio instructus; mit einer lehne, lehn-]. Karos szőnyeges szék (KétMDipl. 103).

2. KAR (*kaar* ÉrdyC. 556b. *chorba* Görös: Máty. 61): 1) chorus C. MA. [canentium chorus] chor PPB. Karban elől éneklő: chorostates MA. Teged dycbewseeges apostoloknak kara (apostolorum chorus) dycheer (FestC. 242). Az isteni dyczeretre zerzetet karban zolni ne legyen zabad (VirgC. 140). Angaly karok kwzwt legyenek (142). Az angialoknak kariban

voltam (143). Edős aiat kelle mindön binnelkil terömtheni, ki mindön angialoknak karok fölöt fol uala magasztalando (TihC. 81). Marianak mendeneknek felette fel kel vala magasztatny menyekben menden angelok kara felet (CornC. 50). Angeloknak kara fogagya evtet (DomC. 146). Angialoknak karokban helihöztek (DebrC. 197). Ő el halagia mind a profetakat s mind a patriarkakat, nikepen a serafin a tőb kar angialokat (200). Első rendbeli kar angialok (52). Nag tyztesseggel fogattal mend az menőey kar angeloktlw (PeerC. 157). Mynden karbely zenth angyalok (ThewrC. 22). Felső karba való énece (Helt: Zsolt. 258). Mindnyájan, igazak karai, könyördögjeteke érette (Tarn: Bar. 170). Éneklőknek serege, karja: cantorum chorus (Com: Jan. 125). Éneklő kar (Hly: Préd. I. 78). Nem volt utolsó gyönyörűségem a teljes karokkal megrakott musikának egybe zengése (Fal: TÉ. 707). 2) [statio canentium; chor]. Éneklőhely, kar: odeum; fő rendek ülő-helyek vagy karjok: orchestra PPB. Mert al vala az carba syralmakal jmadsgagban (MargL. 10). Akar mely ygen hydeg jdev volt, ez zent Margit azzou meg marad vala az karban chak egy kentesben (MargL. 17). Az legenda az karallyat mongya zent egyhaznak (99). Az fraterok között az karban megh halod eeneklesee (ÉrdyC. 549). Kihányatá az templomból [Szolimán] az oltárokat, karokat (MonIrók. III. 68).

Karos: [choro junctus; von einem chor begleitet]. Egy karos orgona, mikor tanult jó kézben vagyon, nagyon neveli a templomokban az isteni szolgáltnak méltóságát (Fal: NU. 268).

3. KAR (*kor*? Nad: Kert. 306): 1) [ordo, classis; ordnung, klasse, rangordnung]. Az menyozagban het kare [igy] auagi rendbeli zentek vannak (VirgC. 14). Három karba foglallya azokat (a jeleket, Zvon: Post. I. 27). Istennec isméried (Christust), éreced bizonságát annac: egyic karbélicé legyenec azoc, melyekben istennec tulaydon neveivel nevezetec Christus; másodic karbélicé (102). Harmad karbélicé vannak, kik azt mondgyák (Pázm: Kal. 82). Sem egy karban nem állattjuk vruokat Plátóval; sem az képét pogány módra nem tisztellyik (270). Az karokon érti az országbéli fejedelmeket és hadnagyokat (MA: Bibl. II. 170). Öt karban állattya idveződnk a hivatalnak idejét (Szatlm: Dom. 182). [Mely dolgokat kell mindnyájuknak hinniük?] két karban állattják azokat: 1) közönségesen . . . 2) kiváltképpen . . . (Ker: Préd. 113). A mi reánk nézendő hatalmas munkáit imez öt karban állatták (163). A magyarországi adózó fiúk és városok két karban vagnak: egyic rendbélicé azok, kik mind adóznak; más rendbélicé azok, kik . . . (MonIrók. VIII. 122). 2) status Kr. [stand, zustand]. Sok karban állapodik vgyan meg: mutabilior Metra Erisichonis (Decsi: Adag. 197). Az isten nem szűnt meg a gondviseléstől, hanem az egész emberi nemzetséget bizonyos karban hozta (Ver: Verb. Előb. 1). Jó karban ál az dolog (ToIn: Vigaszt. 29). Jó karban vagyon dolgok (MA: SB. 217). Ezzel a felelettel egyebet nem keresnek, hanem hogy más karban vigyék az vetekedést (Pázm: Kal. 110). Oly karba állathatná az augustana confessiot (Bal: CsIsk. 141). A dolgot jo karban hadgya (Pécsy: Fel. 233). Az ő dolga roszt karban volna (Teleki: FLÉI. 89). Micsoda karba hadta volt a lengyelekkel való dolgokat? (MonIrók. XV. 508). Az idő nem szokott egy karban maradni, el is múltak . . . (VIII. 447). A párhagyma vizét a törött [testi] részre tévén, azt job karban állítottak (Nad: Kert. 306). Jó karban helyeztetettek az arterleria dolga (RákF: Lev. II. 343). Oly karban volt sorsom Fiúleken lakásom, kárban kellett esnem (Thaly: Adal. I. 189). Nagy baszonnal viselte professori hivatalát XXXV esztendőök alatt, míg más karban állittaték dolga (Bod: Pol. 156).

[Szólások]. Io *karba űtni: constabilire et instaurare MA.

KÁR: damnum, incommodum, incommoditas C. detrimentum, jactura MA. schade PPB. Nagy kár: perditio C. Farkas te

tewtoll sok kart ez tartományban (EhrC. 148). Mű vezedelmonchben mfnmagonc mű zolgalatonkuac karat zeunegge: seruitutis dama (BécsiC. 14). Az karban valo es heeyaban valo zolgalat nagy vezedelmec (ÉrdyC. 77b). Ygaz celettel cel, senkynek kaarthi nem tezen (369). Az azonni allat latuan, hogi meg volna az ő kara [megkorült elveszett disznója], meg őrfüle (DebrC. 176). Az baron ha kaarban nem mouth, be nem haytottak (RMNy. II.313). Maganc kárt szerze (Mon: Apol. 12). Dánielre támadának érette, a kik károkkal, és költségekkel táplállyák vale az sárkányt (Pázm: Kal. 421). A gonosz atya meg nem nyomorodhatik jámbor fiának kára-nélkül (Pázm: Préd. 28). De kérlek, mi kára volt ebben, hanem ha ez, hogy. (Megy: 3Jaj. II.35). Besszélli mennyi kárban forgott (Gyöngy: IV. 28). Sok líbeli kárral lívii, tehetnik szót mind-ezokról (MonIrok. XV.50). Nehéz kár (Illy: Préd. I.253). Másutt fúrgott, szélllyel bogározott, tőrje kárát (Hall: HHist. II.306). Az gyalog kapitány halála kár, mi nem tudjuk, kit állassunk helyében (RákGy: Lev. 168). Apati hazafi, jaj be kár! (Thaly: Adal. 14). Kár bizony, amaz emberséges ember hogy olyan kutya dévaj eb (81). Ily sok kárát ha számllja: éppen az fűjét furdalja, vitézségnek kárát írja, szeméit égre fordítja (245). Nagy fekete hollók sűrűn szállósának s ott környűl kerengvén ekkép kárognak: kár kár kár, kár vala Ocskai Lászlónak, ilyen nagy vitéznek lenni árulóknak (II.273). Kétség kívül tartozol nem csak a fő-pénznek, hanem ez utánna következendő károknak meg-fordításával is (Fal: NE. 102). Lucrum cessans, damnum emergens, szűnik a haszon, támad a kár (Fal: NU. 286). Ha meggondoljuk, hogy kár örök boldogságunkat oly könnyű módon vesztetünk, olállit gonosz szándékunktól (Fal: SzE. 568).

[Szólások]. Ebből énnekem sem károm, sem hasznom: mili istlic nec metitur, nec seritur (Deesi: Adag. 4). Ha mind e világ vétkét fűstbe bocsátja, és meg-emészt a bennem-való hit: mi károm benne ha vétkezem (Pázm: LuthV. 114). Nagy nyereségűknél kára bb lesz az hadaknak rendbe nem vételc (RákF: Lev. II.59). Tudják jól, hatalmas ezasar veghaziban menni versben nazi kar esett az ezavargok miatt (RejtLev. 49). Nem esett kár benne (Könyv: HRom. 82). Emborkár ugyan nem esett (RákF: Lev. I.251). Az kik bolondul tesznek testamentumot, gyakorta nagy karokban eítik ez utánna valokat (Pál: Tan. 505). Kárba esnek (MA: SB. 33). Kárba és gonoszokba esik (Illy: Préd. II.182). Károkból károkbá vetemedik (Nyr. XII.415). Nem akarya, hogy az w jobagya kárba maryaagon (RMNy. II.31). Magam kárann tanúltam (Fely: Dies. 12). Én is kívánom az ki megjövését, de bizony jól tudom, hogy kárára volna kdnek (LévT. II.27). Inkább öregbál (a német, olasz) ország nagy kárára (Thaly: Adal. 19). Káromról tanulok, mást is tanítok (Amade: Vers. 217). A kárt kipótolá (Lásny: Krón. 156). Sok károkat szerez a szapora szállás (Pázm: Préd. 813). Kárt teszek: damnifico, incommodo MA Atianfiának kart twtem (VirgC. 7). Nagi kart twtel (54). Meg láta a karth, kit tettenek (CoruC. 402). Az ő barnát más ember szantóffldére boczáttya kár temi (MA: Bibl. I.68). Csak egy pénz ára kárt is temi ne merészeljenek (MonIrok. VIII.180). Több holmi aprólk károkat tettek mind az három várban a bambók (XXVII.422b). Kárt valli: jacturam patitur PP. Kárt vallának, terokk megfütainak (Tin. 302). Fel fogadom velled egy hortlo-borbim, nagy kárt vallasz vtdoban (FortSzer. II.26). Mert, qui impatiens est, sustinebit damnum; a ki türehtetlen, kárát valya (Pázm: Préd. 685). Már vallottam kárt máj 6 ezer forintig (RákF: Lev. I.108). Az daskás ivásbul nem akar vallni kárt (Thaly: VÉ. 1387). Bátor tellyes kárát nem vallotta ép bősületének, leg-aláb meg írthatott elbbi eleven tényének (Fal: UE. 471). Mind magunk s leg-inkább az szegénység olég kárral vannak (RákGy: Lev.

193). Elég kárunkkal vagyom (RákGy: Lev. 28). Okot sem nem adtam, sem nem adok, mert ha jól gondolkodol az miről intettünk, ha megfogadtad, nem volt kárróddal (89).

[Közmondások]. Bolondnak kár nittia fület (Deesi: Adag. 126). *Kárán tanúl a bolond: malo accepto stultus sapit PP. Diomedis et Glauci permittatio. Bolondnak, fa pénz jó, ha el-voeszi-is nem kár (Czegl: Japh. 192). Ki bogar után jár, gyakran követi kár (Kisv: Adag. 337). A hol sok jár, ott ritka a kár (Fal: UE. 498).

Káratlan: indemnis MA. schadlos PPB.

Káratlanság: indemnitas MA. schadloshaltung PPB.

Kárhot: [damnum intero; schaden zufügen]. Ez vlyag ne(haj) yo zerenának keewanságaval nyalankoztat, hogy challyon es wanna követhözendő karhozatnak köteleeben foglalom, de az yoknak sem arth, sem karhot (ÉrdyC. 80). Myt haznaal embernek ez vlyagot követhny, ha az ew lelkeinek karhot vele (458).

Kárhoz-ik (az karoztak KazC. 193. el kárhuzi? Kules: Evang. 419): damnor MA. condemnor; verurteilt werden, verdammt werden PPB. Mytt haznal neked ha meg gyewtrewd magadot, nykoron meghalandaz es carhozol: dnm morieris, es damnandus (EhrC. 54). Ha keresztsegöt eer, Cristus zeut halalank érdeme myat idwezöl, ha nem eer, karhozik (ÉrdyC. 556b). Az zentök sok bynesöket megh nyertek wr istentől, hogy ne karhoznanak (602b). Te es myud w karhozik (VirgC. 22). Ky éngemet meg valtal, ne hag éngemet karhoznom (PeerC. 201). Ki hiend es keresztelkededik, idvözöl, ki kedeg nem hyend, karhozik (DöbrC. 336). Ha a nagy üdvösségét keresztényen hittel kellene embernek el-hiüni, soha csak egy keresztényen hitel karhozék (Pázm: Kal. 770).

el-kárhozik: condemnor MA. [verdammt werden]. Ha a bynes enghedetlenséggel veegy meg maradand, erekkoe el karhozik (ÉrdyC. 370). Hlytyre megli eskeweek hamyssen es el karhozeek (526). Az zyesegh angaloknak hüga, de ezöknök mondasokes hamis, mert embör zyeséggel el karhozhatyk (TihC. 2). El nem carhozie (Ozor: Crist. 31).

elkárhozás: damnatio, condemnatio MA. verdammung PPB.

elkárhozat: ~ Nem künia isten egy bűnösnekis el karhozattait (Frank: HasznK. 107).

Kárhozandó: damnandus, condemnandus SI [zu verdammēn]. Leeznek az nagy rettenetes chodaak a vezedelmes karhozandoknak vadlosokra (ÉrdyC. 66). Leezen nagy zomorvsaag, lathivm es halwan azt az karhozandok (13b). Nem lehet zeut es idvezelvendé, hanem karhozandó (CornC. 36). Szalagos iozagokath byrnya karhozandó, ees leelek ellen valo (Ver: Verb. 159). A karhozandók pokolban mennek, ifletig (Pázm: 5Lev. 467).

Kárhozandóság: condemnabilitas Kr. [verdammenswürdigkeit]. (Zvon: Post. 1792. Csúzi: Tromb. 194 Kr.)

Kárhozás: damnatio Kr. [verdammnis]. Az prouincialis akara ő karhozazasának okaat meg tudnya (SándC. 40).

Kárhozat: damnatio C. condemnatio MA. verdammung, verurteilung PPB. Nem hathatnak ew gyalazásoknal, ytelekeknel es karhozatyoknal kewl egyeb baratokat yntenyé (EhrC. 117). El arwlak hűtet az papy feyedelmek halalnak karhozattyara: in damnationem mortis (JordC. 617). Az zeut zezetet gonoz hyrben ne kewöröyehed nyi lelkewnknek karhozattyara (ÉrdyC. 339). Karhozatra ne vyosse (554). Meg latod az gonozoknak karhozathyokath (CzechC. 15). De az te io voltodbol karhozatban nem hagyattunic (Born: Enak. 129). Kárhozat szerző vétce (Zvon: Post. 1573). Memél tovább' él a bűnös ember annál nagyob' kint és kárhozatot kintesz magának (Pázm: Préd.

1151). Örök kárhozat (Zrinyi. II.94). Jobb lett volna neki, ha az ember nem született volna, hogy sem kárhozzatára pokolra vetetnéiek (Lép: PTük. I.122).

Kárhozatos: damnatorius C. condemnabilis, exitialis, perniciosus MA. verwerflich, verderblich, schädlich PPB. Kárhozatos bezen (a tudatlanság), mert sem bolondot sem barmot meennyekben nem vyznek (ÉrdyC. 517). Meel vezedelmes es kárhozatos legyen, ha ky ew rolak el felelközök (613). Kykethi kárhozatos hynnek nehessége meg nyomoreytoth (CzechC. 39). Haky meg vtyala, kárhozatos (CornC. 22). Ártalmas, veszedelmes, kárhozatos dolog (MA: Seult. 122). Gyömlöstenen söt kárhozatos lézen (Csúzi: Síp. 45).

Kárhozatosság: pernicios Kr. [verdammnis] (Bíró: Micae. 73. Kr.).

Kárhozatság: ∞ Az ő rea következendő kárhozatságot eszében véven, méltán mondhatta (Lép: PTük. I.121). Semmi kárhozatság nincs azokban (Sámb: 3Fel. 578. Vajda: Kriszt. I.39. Kr.).

Kárhozatságos: summe perniciosus, exitialis Kr. [verderblich]. (Csúzi: Síp. 36. Kr.).

Kárhozott: damnatus C. [verdamm]. Yol tudom, hogy te vagy kárhozzatának zamabol (EhrC. 51). Latuan Judas, hoq kárhozott volna (quod damnatus esset), megvino a harmió ezüst pentz (MünchC. 67). Ky mongyaak az sentenciát az kárhozzakra (ÉrdyC. 11b. 566b). Egyk az kárhozzak közzöl (VirgC. 119). Ot nem hazmalnak, ha mind az menyozagbeli zentek esedezenek egi kárhozott lelekert (119). Ki által fiduezülhessen a búnes es a kárhozott ember (Helt: Bibl. I. d2).

Kárhozzat: damno, condemnno, taxo, vitupero, verurteilen, verdammen PPB. [in die verdammnis führen]. Szidalommal alakít kárhozzatok: inebur; szidalommal kárhozzató: inebvctivus C. Kárhozzatfoc eo fíemet: condemnabilis caput meum (BécsiC. 118). Ne akariatoc kárhozzatnotoc es nem kárhozzatoc (MünchC. 121). Ha thwdnatok, myczoda ergalmassagot akarok, soha nem kárhozzatattok vona az arthatlanokat: si seiretis quid est: misericordiam volo, nunquam condemnassetis innocentes (JordC. 385). Nagy hertelenséggel kárhozzatva volna az ev utayt, auagy kárhozzatosnak esmerte volna ez fele gondolatyt (DomC. 262). Az ördög leselkedik ember vtan, hoq őtet kárhozzassa és pokolra víge (BodC. 16). En tegeted nem kárhozzatlak (ThewC. 61). Semmynem ő ellonsegh engem ne kárhozzasson az wton (66). Vvr nem hagyja meg wteth v kezeybe, sem kárhozzathya wteth (KulesC. 89). Kárhozzatasson es rabba teygen múnket: violenter subjiat servituti nos (Helt: Bibl. I. X4). Itéletnel mast ne kárhozzatassatok, hoq tū es ne kárhozzatassatok: iudicemini (Sylv: UT. I.11). Azt mongya, hogy a szentek segítségül hívását kárhozzatva Epifanius (Pázm: LuthV. 316). Ily siralmas átkozódásokkal kárhozzattyák magokat a gonoszok (Pázm: Préd. 20). Szégyen ki-mondani! de vannak közzölök, a kik némely híresnek lábaihoz esdegelvén térdén könyörögnek, s eképpen gyalázzák uri-nemzeteket, rontják egészségeket, kárhozzattyák lelkeket (Fal: NE. 7). Nem fáradnak egyében, hanem az ördög dolgában, hogy magokat, és másokat kárhozzatassák, és tsordával mehessenek az örök büntetésre (Fal: NU. 264. 265).

[Szólások]. Egy felől dicözér, más felől kárhozzat (Decsi: Adag. 58). Halalra kárhozzatatac őtet: condemnaverunt eam ad mortem (BécsiC. 171). Múnket wrwk hallara kárhozzatva (VirgC. 37). A romayak sinkit meg nem kötöznek, ha nem csak ky halalra kárhozzatot vala (WeszprC. 83. 95).

el-kárhozzat: condemnno MA. verdammnet werden PPB. Ha niunan tudnok, hoq isten elkárhozzat, megcs kellene zeretnünk (TihC. 7). Keerlek teegyed a my wrwnk Jesus Kristus-

nak hatalmaara, hoq ne kárhozzatass engemet el wr istennek zent znoenek elette (ÉrdyC. 340b. 651). Sodomanak, Gomorranak varasyth hamwan teowen, el kárhozzatata (JordC. 858). Az ő lelket kedig el kárhozzatata (BodC. 4). Az isten Adámot a búnet érdemlett-képpen nem sanezoltatta, sem el nem kárhozzatata (GKat: Válts. II. Előb. 5).

[Szólások]. El kárhozzatattya k hwet halalra: condemnabunt eum morte (JordC. 417).

elkárhozzatás. Eleve-elkárhozzatás: praedamatio (MHeg: TÖszl. 1.167. CorpGramm. 702).

mög-kárhozzat: condemnno MünchC. 36. [verdammen, verurteilen]. Megkárhozzatott: damnas C. Niniua beli ferfiac felkelne itelet napian a nemzettel es megkárhozzatfoc őtet (MünchC. 36). Ággác őtet a poganonoc megkárhozzatati: ad deludendum (51). Megthauwyad, magadat meg ytelned, meg uadlnod, meg kárhozzatnod (ÉrsC. 374).

Kárhozzatik: [damnor; verdammen]. Akoron te bezedeyd-ből kárhozzatol: ex verbis tuis condemnaberis (JordC. 391). Jesus pylatustol halalra kárhozzatatek (PeerC. 122). Az sentenciának ky adasanal kárhozzatik (VirgC. 118). Az ti eleteknek modgya ne kárhozzatassék (Szár: Cat. C). Az ki hiend es meg körsztoilködök, idvözül, az ki penig nem hiend, el kárhozzatik (H4). Támadással, patvarkodással kárhozzatunk ellenkezőinktől (TörtT. IV.193).

el-kárhozzatik: ∞ Igen igazan kárhozzatnak el (VirgC. 120.) Embery allat es ottan el kárhozzatya, ha gonozra engheod (ÉrdyC. 556b). Istennek ygaz yteelety zeret el kárhozzatam (573b).

Kárhozzatás: damnatio, catacrisis, incusatio C. condemnatio MA. verdammung, verurteilung PPB. Nagy jelensége a kárhozzatásnak: signum damnationis (Illy: Préd. II.293).

Kárhozzatatlan: indemnat, iniudicatus C. unverurteilt PPB. Az Kristus meg erősty titóket, kárhozzatatlanon az Jesus Christusnak napján (Beythe: Epist. 212).

Kárhozzatatható: condemnabilis MA. verwerflich PPB.

Kárhozzató: damnatorius MA. das verdammnet PPB.

Kárhozzatóság: [damnabilitas, pernicies; verwerflichkeit, gefährlichkeit]. Az búnecc nola el vetie az keresztzeg által kárhozzatosaga, mind az által az niből az bün leszen, meg marad (Zvon: Osiand. 28). A törvénynek sattzoltató igája, és kárhozzató ereje alól fel-szabadultanak (Pós: Igazs. I.730).

Károcska: parvum detrimentum, damnus exile MA. geringer schade PPB. Akár-melly gyenge károcskát halálíg-való haragra méltónak itil (Pázm: Préd. 802).

Károl (károllya Fal: UE. 367): damnno duco, damnosum puto PP. für schädlich halten PPB. [bedanero, verdriessen, für schade halten]. Olly dolog, melyet valakinek károlnak: res invidiosa PPB. Kegyelmed karlotta bath wagh leth foryntara taffot kyldeny (LevT. 13). Most im ezt javallod, de a más-ist károlod (Szentim: Kalm. 6). Gondolynk végezni ot kin életünket, károlynk tüz miát vesztini éltünket (Zrinyi II.55). Gyonra, hogy meg őrésült, oly igen károllya, réghi sok vendőségét magában számlállya (Szentim: TFiü. 10). Ne károlod meg venni (22). Patvariáról másba szálni károl az egész prokatorságh (Felv: Dies. 57). Ha isten jóvallya, bár sok szű károllya, de reá kerül a szer (a meghalásra, 59). A pápisták az erdélyi fejedelemséget károlják Bithori Gábor fejedelemnek (TörtT. IV.72). Nem károllya fáradságát mind addiglan, a miq azonnak (a hazának) fogyatkozásit meg nem jobbítja (Fal: UE. 367). Károllya minden értelmes ember az egyéb felséges tekéletességét benne (376).

Káromkod-ik (*káromkodás* MA; SB. 52. MA; Scult. 5. MA. Tan. Előb. 4. Gér: KárCs. IV.590): blasphemio MA. lästern, fluchen PPB. Affele pispókóc, kékfrül te hamissan káromkodol: quales tu vniuersime criminaris (Mon: Apol. 18). Melyrül te reane káromkodol (314). Azzal káromkodnak, Logy ni a szent írást fogyatkozottunk, tsouka-bonkának, elégtelennek vallyuk (Pázm: Préd. 391). Nem a végre támogattynk tanításunkat az ő írásokkal, miut káromkodnak a mi szídmazóink, hogy a sz. írásnál nagyobbra böcsüllenők (Pázm: Kal. 553). Bozzusagos, es káromkodo dolog, az fűdözöt Christianac es az ő tulajdon elogetelenec ellene (Zvon: Osand. 59). To jó kuruez akkor voltál, mikor adtát ezifrán mondtál, isten ellen káromkodtál (Thaly: Adal. II.301). Haragomban sokszor káromkodtam, teremtetével ugyan életemben sem szitkozódtam valami tíz- vagy tizenkettőnél többel, de egyéb mindenfélét bővön szörtam (Ház. 1.219).

Káromkodás: blasphemia Kr. das fluchen, schelten PPB. Fel-borzasztó káromkodásokkal rakvák a Calvinus könyve (Pázm: Kal. 1766. 529). Káromkodás és rútalmas szitkok (MA: Scult. 5). Káromkodásban megrogzót (Czegl: Japh. 8). Az istent a búnek okának lenni káromkodás nélkül nem lehet állatni (KCsipk: Woll. 71).

Káromol (*káromlottac?* Helt: Bibl. I.b4. megl. *karomián* JordC. 769. megl. *karomlatol* 887. *megkaromnac* NagyszC. 105): blasphemio, vituperio MA. schelten, lästern PPB. Ennek vtama a harmadik káromlattatikuala: illuditor (BécsiC. 87). Nemeffice az írástudo közzöl mondanac ő benne: E karoml: lúe blasphemat (MünchC. 28). A papoc fejedelmec megzakazta önön ruháit mondyan: karomlot (66). Vannak olyanok, kyk istent karomlyak (ÉrdyC. 524). Zent Janosnak foyeet kezében tartana es karomlana (525). Egyky azok kézzel, kyk hű velee fyglnec vala, karomlya vala látet (JordC. 614). Nyeluemel rolok ioth nem zoltam, mert karomlotam (VirgC. 6). Meg mutattya ő tudomnac igaz voltát azoknac veszedelmec, kik ő tudomant karomlottac (Helt: Bibl. I.b4). Míg karomly engemet ez ő nép?: usquequo dotralat mihi populus iste (LVVv3). Midő szídmaztatunk, ist monduk. Mikoron habogattatunk el túriük. Midő káromlattatunk, mi inádkozunk (Tob: Evang. II.140). Azoklak a Christus nem tiszteltemjék, hanem inkább káromlattatjék (II.401). Nem diezirik az vrat, hanem karomliak (Mel: SzJán. 167). Peceli pispóket karomlot buluanyozonac lenni (Mon: Apol. 16). Kezdet karomlattatni az ur neve (MA: Bibl. I.5). Isten nevéet nem karomlyuc (V.74). Az isten templomát rúttlyák, tiszteletit fogyattlyák, igaz tudományát karomlyák (Pázm: Préd. 187). Az papi fejedelmeket ne karomlyuk (Pázm: Kal. 310). Az arianusok karomlottak es ezinfolták a bűitöket (Bal: CsIsk. 364). Né rágalmaez, káromly: ne calumnieris (Com: Jan. 203). A szent háromságot hazugságnak káromljátok (GKat: Vált. 1.860). Káromlottatunk, szídmaztatunk (Tor: Eny. Előb. 4).

még-káromol: blasphemio MA. lästern, Gott lästern PPB. Zent Péreneznek neuet meg karomla (EhrC. 157). Mi utan megkaromlottaciolna őtet (ínhuserunt ei), lo vetkeztetec (MünchC. 68). Mehl karomla istenth (WinkC. 173). A sydoktól meohl mehl karomlattatek [igy] (119). Az zenteket meg nem karomlyana (DomC. 164). Nem engledem, hogy az en istenymet meg karomlyatok (ÉrdyC. 546). Az eöl istennek newcet meg karomlyam (566). Engemet mindőnac megkaromnac vala (NagyszC. 105). Meg karomla (az úrnak) neuet es meg szídmazna: cumquo blasphemasset nomen et maledixisset ei (Helt: Bibl. I. KKK3). Az istenek igőie meg ne karomlattasok (Fél: Tau. 327). Azzal az istennek frigie es testamentoma meg karomlattatik (Szár: Cat. K3).

mégkáromlat: [illusio; das lästern. Viziknala mőekáromlatra: deducant ad illudendum (BécsiC. 86).

Káromlás: blasphemia C. MA. lästerung, verfluchung PPB. Mynden byn es karomlas meg boezattatlyk embereknek (JordC. 390). Az papy feyedelem mehl zakazta hű rlyat, mondwan: karomlasth monda: blasphemavit (443. 458). Zydalmas karomlasth zenwede (ÉrdyC. 536). Zayabol soha senky nem hallott caromlast (MargL. 72). Ez illyen karomlastol meg evryzte vala az ev nyelueet (DomC. 165). Karomlaas es meg mewetec: subornatio et illusio (KeszthC. 229). Nyeluemel gonoz atokal, zitokal, isten neneuel atkozotam, zitkozotam, koromlast twtem (VirgC. 5). Karomlast tezen: blasphemat (Pesti: NTest. 16. Fél: Bibl. 13). Christus vrunk-felől iszonyú isteni káromlással azt mondgyák (Pázm: Kal. 675). Mint bünteti azokat, kik igyenesen isten-ellen vétkeznek hitelueységben, bábónában, káromlásban (Pázm: Préd. 19). Káromlás-szóllás (Mad: Evang. 267). A boszszúságokat es káromlásokat nem adja viszsa: injurias atque calumnias non rependit (Com: Jan. 197).

Káromlat: blasphemia MünchC. 43. 66. [lästerung]. Nem volt, ki karomlatot es menetést tenne (qui insultaret) ennépue, ha nem éac midőn eltaozot ő vra istennec zolgalattol (BécsiC. 18). Žából žarmaznac gonoz gondolatoc, hamis tanosagoc, karomlatoc (MünchC. 43). In most hallottatoc e karomlatot, mi teccie tñ necet? (66).

Káromló: blasphemus MA. [lästern] gotteslästerer PPB. Órdög, káromló: diabolus; der teufel Com: Vest. 126. Mezeytelen kezdé vonyatlym az bordolba az atkozoth zyz leań Agnesth, az istenneknek karomloyat (ÉrdyC. 200b). Vyd kyve az karomlot az tabor kywól (JordC. 199). Bolond elmeyekkel es karomlo zayokkal merek istennek zent zaranoklat latomac neuezny (DomC. 102). Halgatam karomlo ezinfokodo bezedeket (VirgC. 4). Karomlo bezedökwele illeteenec (CzechC. 17). Az z. írást bizontalmanac, mindēn pörldesnek eszközenec neuezic nagy karomlo beszeddel (EszT: IgAny. 300). Azt is mondgya nagy káromlól Matkó (Sáb: 3Fél. 615). Káromlól mondgya hogy... (Matkó: BCsák. 334).

isten-káromló: blasphemus, maledicens in deum SI. [gotteslästerer]. Kettevt kevlde az ev zolgay kezzel, kyk az isten karomlot az temlevehben vymeek (DomC. 306. MA: Scult. 674. Beythe: Epist. 22).

Káros: 1) [condemnatus, cui damnus intetur; verdamnit, geschädigt]. Mikoron itilletik, karosol időn ki: exeat condemnatus (DübC. 196). Karosok wagyvuk az w hyrodalma myat (LövT. II.2). Karos wagyok (LövT. I.73). Karos ember (RMNy. II.76. III.64. Helt: Krón. 166). No nem hadgya azért ő magát károssi (Deesi: Adag. 96). Az isten senkit károssi nem teszen (MA: Scult. 970). **2)** damnosus, detrimentosus, dispendiosus, incommodus C. damnificus MA. damnosus Com: Jan. 180. schädlich, unütz PPB. Ártalmas, káros: noxius; schädlich Com: Vest. 138. Csaszár soc taraszkot partra vonatot vala, ki vizen törökneec nagy káros vala (Göres: Mát. 16). Káros győzedelem: Calmea victoria (Deesi: Adag. 149). Káros emberek nüntseec, mint a kik külömben ölnec, hogy-sem tanitanak (Pázm: Préd. 198). Káros a léleknek (Tof: Zsolt. 91). Nem csak káros, sőt szemérem is volna a jövő török leveleket mindenkor idegen országba küldeni fordításért (MonIrók. VIII.318). Látván, Teutrán királya hadak lözött melyk károson forzolódik, routvány és fogyattván a görögöket (Hall: IIIlist. III.95. II.209. 210). Ugyan s mely ártalmas tsilgaztat szűlte fejünkre ezt a káros óráit (Fal: NA. 134). Károsom: damnificator meus (Fal: Jegyz. 936. Kr).

Károsit: damno officio MA. schaden zufügen PPB. Heted fog garadiez yo hyriek meg wytsa awagy meg adasa, ha walakyt gonoz hyrbeen kewltetel awagy meohl yteltel awagy károsytol (ÉrsC. 81). Károsytwan wywen ky: exeat con-

demnatus (KeszthC. 325). Mi-ellenünk vétkeztek, nem tsak a ki személyünkben, vagy marhánkban károsít; hanem valaki tudunkra vétkezik (Pázm: Préd. 46). Az török tábor sákmányosira járó s azokat károsító pandúrokra rendeltettek (MonIrók. XV.544). Rontotta, károsította a várost egynéhány izromba (Bartha: Debr. 120).

mög-károsít: damno afficio Kr. defraudo ÉrdyC. 140b. [schaden zufügen, in schaden bringen]. Ha kyt megkárosítottam, neogy keeppen adom meg (ÉrdyC. 140b). Valamibe meg ne károselhivk (RMNY. II.27).

Károsítás: [damnificatio; schädigung] (KCsepr. 1626. D6).

[Károsod-ik]

mög-károsodik: [damnum patior, damnificor; geschädigt werden]. Ő felsége fuscusa meg ne károsodjék (MonTME. II.84).

Kártékony: damnificus, noxius; schädlich PPB. 404. A kártékony vakmerők bátorságát semmi úgy nem neveli, mint mikor büntetése nem látszik a gonoszságnak (Pázm: Préd. 25). Ezt mivelte egy kártékony, szó-fogadatlan, feslett-erköltsű, de meg-térő fiával (670). Kártékony madarak (RákF: Lev. IV.496). Tékozló, kártékony emberét kemény s hosszú büntetésre fogta (Fal: NA. 138. 225). Kártékony szerencse (Fal: Jegyz. 934). Nem köll tágas pórázra botosítani az embernek kártékony vágódását (WF. 424). Szolgáit maga előtt bocsátotta, hogy az itt tartózkodó pribékek vagy kártékony vad-állatok meg ne támadják (Kőnyi: ÁM. 21).

Kártékonyság: detrimenti causatio Kr. [schändlichkeit]. Úgy tékozlunk, úgy rakjuk egymásra az adósságokat, mint-ha senki fel nem jegyezné kár-tékonyságunkat (Pázm: Préd. 1074).

KARAB: [navicula; kleines schiff]. Talan meg hotam uolna, ha az karabot [karab ott] nem lyt [lett] uolna (LevT. I.75). [Vö. KEREP]

KARABÉLY (kalabér Thaly: Adal. II.87. 91. 92. karabén Szeg: Aqu. 18. Adámi: Spr. karabilyos MonIrók. XV.29. 56. Thaly: RákT. 6. karabín Radv: Csal. II.319. Zrínyi. I.65. karabiny TörtT. 2 III.351. Thaly: Adal. II.301.): catapulta de collo pendula, catapulta equestris; eine armbrust für reiter PPB. karabiner Adámi: Spr. Rövid puska, karabély: carabin PPB. 602. (Hagyok neki) két új karabélyt, egy merő páncélt, sisakostól, kardvasastól (Radv: Csal. III.290). Némelyek töleséres karabélyt is viselének (MonIrók. XI.371). Mindeniknek karabélyt és pantallért adatott (RákF: Lev. I.181). A katona jó paripán megugratja magát, pantallérja, karabélyja megrángatja nyakát (Thaly: VE. I.318. 271). Nyakában függ gyöogygyel fűdzött esontos kalabéra (II.92). Hol van hosszú karabinyod, nyalka kurucz? (II.302).

Karabélyos: eques catapultarius; ein reiter mit der armbrust gerüstet PPB. Érkezők egy karabélyosom levelekkel (MonIrók. XV.29). Egy palotástúl s karabélyostúl expedáltam az drinápolyi expeditiókat (XV.56). Rendet állván egy felől szükelek karabélyosokkal, másfelől pedig deliák francia gyalog granatíros regimenttel, vár-forma való sátor előtt eő fölsége leszállott (Thaly: RákT. 6).

KARÁCSON (Crachin [név 1221] VReg. 365. Crachinus 371. 379. Carachinus, Karacinus, praepositus Jaurinensis 1302. stb. Knauz; karachyn 1055. karachon 1211. karácsony LevT. II.276): dies nativitatis Christi, festum incarnationis Christi MA. natalis Christi dies; das weihnachtsfest PPB. Karácson esti: vigilia natalis Christi PP. Ez fele cilicionot visely karachon estyn (MargL. 40). Karácson estire valo predikacio (DebrC. 45). Maria Cristust Betlehembe karácson eiel ez uilagra zilte (TihC. 187). Ez epistola meg vagon yrwan zen Ianos evangelista uapyan karachomban (ÉrdyC. 587). Az karacszont vr szfletése

napiuac neuzi az iras, es nem kalaczoe napiauac (Bom: Evang. I.2). Karacsontul husvétig (Com: Jan. 170). Hogy az barjám ajándékát karácsonra föl vitték költöttek 1 ft. (MonTME. I.19). Karácson inep estig (Gér: KárCs. IV.261). Karácson tyukja (288). Ha karácson étszakán az borok a hordókból ki folynak az aknáján, jó bor eszendő következik (Lipp: Cal. 64).

kis-karácson: dies circumcisionis Nom. 437. [neujahrstag]. Kis karacson napra valo praedicatio (DebrC. 95). Kys karacson napian (Görcs: Máty. 65). Kis karaczomac hetebeu diczertesec isten (Bom: Euek. 231. RMIK. II.24). Kis karachon, az az Christusnac kórnyül meteltetése iunepu (Agend. 202).

Karácsoni: [weihnachts-]. Karácsoni ének: natalitium Cristi canticum; ein weihnachtsgesang von der geburt Christi PPB.

KARAFIN: scyphus vitreus; ein carafindel, bouteille PPB. 404.

[KARAGYÓ?]

vizi-karagyó: ephemeron C. [zeitlose? maiblümchen?]

KARAKTÉR: [charakter]. Cluda character (Zrínyi II.62).

KARÁL: gracillo MA. gaxen wie die henne PPB. Ha valami kis morsalékot és asztal-hulladékot kaphat, örül, karal, mint nagy nyereségen (Pázm: Préd. 30).

Karálás: gracillatio MA. das gaxen, wie die henne PPB.

KARÁM: tugurium MA. bauershütte, schoppe PPB. Karám anyit tézsen, mint gulyiba, vagy gunyhó (Gvad: FNót. 27).

KARAMZSÁL: [scribillo; krüzeln, schmieren]. Lássá és olvassa-meg, a kine esze vagon a mi válasznukat azokra, a miket eddig Baldáinus karamsált (Pázm: LuthV. 360). [Vö. Körömszél].

KARAPOL: [conspargo, respergo; bespritzen, besprengen]. A mi templomunkban kórözségre valo vizet tartunk, karapolo vizet peng, mely minket megszenteljen (Sam: Cer. 12).

mög-karapol: ∞ Stolat adván kezekben az aszszonyállatoknak, annál fogva vezetik be a szentegyházban, és vízzel karapollyák meg (Sam: Cer. 80).

Karapolás: [respersio; das bespritzen]. Hogy nellic apostoltul tanulac legyen meg az kokannyat, karapolast (Mon: Apol. 335). Szentölt viznek itala, avagy azzal valo karapolás (Sam: Cer. 212). Vadnak egyéb ceremoniák-is benne, minémű az kereszt-hányás, vízzel valo karapolas, hintés (KCsipk: Pápisz. 322).

KARASIA. Karasia posztó: genus panii, pannus carisanus, carsanus MA. eine art tuch PPB. Karasya nadrag (LevT. I.319). Egh pwplykan zyn karasya zoknya (RMNY. II.34). Egh vegh karasya (II.104). Ali tiz ref karasiat birsagul uef rajntuk (TörtT. VII.94. XVIII.210. Vectrans. 7).

KARÁSZ: charas MA. Nom. 106. chorax, coracinus PP. merula piscis: eine schleie, ein fisch PPB. [karausche]. (Tel: FelB. 26. Kr. Com: Jan. 34). Karáz hal (SzBodó: SöDics. a4. Misk: VKert. 523). Hollandiai apadt szemű kárász (Moln: JÉpül. XVI).

[KARÁT]

Karátos (grattos): [karatig]. Égjen hat óráig, vedd ki, léssen tizenégy grattos aranyad, olvazd össze finom arannyal (Kecs: Ötv. 310).

KARATYOL: 1) kortyog, mint a tyuk; gracillo [gackern, gacksen, schnarren, krächzen]. Major: Szót. Karattyol: esörög; karattyoló szarkák SzD. Karatyolo holló (Land: ÚjSegés. II.676).

2) [coaxo; quaken]. Karatyolnak a békák (Lipp: Cal. 21). Most

karattyolo hitván békákkal alázza-meg dühös Faraót (Csúzi: Síp. 548). **3)** [garrio, blatero; schwatzen]. Az mit személyérl karatyl, azt meg fogjuc látui (MA: Tan. 127. 1201). Feje bölülése miatt sok tóvel hegygyel össze-álló dolgokrul karatyl (a hagyományos, Matkó: BCSák. 241. 30). Karatyl, nem beszél (RákF: Lev. IV.124). [Vö. GARAGYOL, KARICSÁL, KARICSOL, KURUTTYOL]

KARBONÁTA: [carbonade]. [Szakácsmest.]

KARBUNKULUS (*carbuncol* ACsere: Enc. 252): [carbunculus; karfunkel]. Abban ember képét meglátja uala, karbunkulus szép színt az mutat uala (RMK. IV.214). Igen világos karbunkulus; veres karbunkulus (Keesk: ÖtvM. 264).

KARC: [ein mass, drei schoffel]. Kartz avagy három köb-lös szapu: trimodium Com: Jan. 166. Szele Jakaph maganak thwlaydonottot három üneth, es keth kyelyin aztagoth, es masfel zaz kareloth gabonat (LevT. L88).

KARCOL, KRÁCOL: scabo, frico Oertel: Harm. 87. [kratzen]. Kráczoló süprti az ötvösöknél: peniculus PP. Vévén tászkájából egy követ ki, a melyre a Jesusnak nevét kráczolta volt (Land: ÚjSogits. 1.267). Sebhely van a nyakán, karczolta volt hejuz (Gyöngy: KJ. 13. GyöngyD: Cúp. 621). Nem rég kementzükrol fejére loesett; futottam hozzája s fejét megvizsgáltam, tsak bőrit kartzolta, feje egész, láttam (Gvad: RP. 40).

KARCOS [?]: [ungvibus alacer; mit behenden krallen?] A bagoly igen kartzos [hartzos?], birkozó s mindennel dúlakodó (Misk: VKert. 437).

KARCSÚ: **1)** gracilis MA. [schlank?] lang, geschmeidig, geschlang PPB. geschmeidig, subtil, dünn Adámi: Spr. Karcusú emberek: vesculi MA. PPB. Karcusac avagy ösztövérec: graciles Com: Jan. 53. Szép szövény és karcu leanoz gyermekek (Helt: Cinc. 2). Az embereknek öltözeteken nem látszik meg, mely karcus légyen országok (MA: SB. 219). Karcusú szanyag (Misk: VKert. 660). Ravaszúsággal tolyes, teste karcusún álló, száraz, sarga színű (Fely: SchSal. 27). **2)** [exiguus; karg, kärglich]. Igen karcusú bétji étellel teugette magát (Tarn: Szents. 11). Ha hasanban töltök csak hízvet, akkor a poézis nékem karcusún fizet (Thaly: VÉ. II.118).

Karcusúság: [gracilitas; schlankheit] (Pázm: Préd. 958. Kr.)

Karcusú-ik: gracilesco Kr. [schlank werden]. (Csúzi: Tromb. 88. 764. Kr.)

KARD: gladius, machaera C. ensis MA. schwert PPB. Rövid kard: sica, semispathium C. Fegyuerbe öltöznec es kardot hordoznac (Boru: Evang. II.506). Egy ezüstös aranyos kard (Radv: Csal. II.119). Kaldra [gy] kezdem uctny viteszy keszeim (BáthBacs. 3). Hasznosz volt gyzedelméno a Moyses inádkozása, hogy seni az egész zidó népnok kardya, kopjája vagdalozása (Pázm: Préd. 14). Egy füvelél tserdüléséno ugy fut, mint-ha karddal volhának feje felett (590). A kard, szablya, tör, kosperel fel-övedzetec: gladius accingitur (Com: Jan. 147). Szablyák avagy borgas kardok (150). Az viselő ezüstös kardomat mind bolingostól hagyom Moréli Jánosnak (Radv: Csal. III.313). Két törökös ezüst kardom [van], egy esupa ezüstös másik egyveléno aranyos (3591). A régi atyác az kardot bolánál fogva naroklottac (Prág: Serk. 859).

[Szólások]. Az ő kardya sem sül ugyan hüvelében (Kisv: Adag. 188). So kard so püska nem fog rajta (250). Kardra kél: gladio rom agit Kr. (Pázm: Préd. 1117). Az egyházi jüvedelmeket kapsira vetik s kardra osztyák (Pázm: Kal. 632). Bástia egész Új-Tordlát kardra hányatta volt (Bod: Pol. 28). Kardra hini valakit: jomanden herausfordern auf ein duell (Adámi: Spr. 19). Kardot két a bor: megfordul, veteredik, öztetro keszül, indül (SzD: Mvir. 7t).

[Közmondások]. Ha néked kardod vagyon, nékeim is vagyon szábyám (Decsi: Adag. 156). Vén katonának élesebb a kardja: *bus lassus fortius pedem figit PPB. A kit isten őriz, sok kard dárda 's nyil víz(?) el nem veszhet hirtelen (Kisv: Adag. 347). Az én kardom sem budzafa (150). Mihez kardal térhetsz, nem kel ahoz sok déván (449).

fringia-kard: [eximius ensis; vorzüglicher säbel]. Kemény fringia-kard oldalát támaszta (Zrinyi: ASyr. 99). Széles fringya kard fikszik oldalakon (Gyöngy: KJ. 115).

misziri-kard: [ensis Croatorum; kroatischer degen?]. Kemény misziri kard fűg-le oldaláról (Zrinyi: ASyr. 42).

Kardoska: ensiculus, sicula, gladiolus MA. schwertlein, kleiner degen PPB. (Radv: Csal. II.177).

Kardol: [digladior; die waffe führen]. Már nyomorgat az véuseg. Ha feleséged iaúat akarna, ifiabat keresne az ki kardolhatna (FortSzer. L4).

Kardolás: [digladiatio; das schwertführen, fechten]. Ki másnak az ő kardolását nem félté sok ezer török viadalját (Thaly: VÉ. I.192). Rőnid nap akarz férhöz menni, felőtöbbed kezted az kardolást kénámi (FortSzer. L2, N2, N6).

Kardos: gladiator MA. fechter, schwertfechter PPB. Kardos [vezetékévn XVI. sz.] (Nyr. IX. 365). A nyúl-szívű félelemeket kardosokká tézsi (Pázm: Préd. 1112).

Kardoskod-ik: digladior MA. Ver. fechten PPB. Kardoskodnak öltalmazása mellet (Toln: Vigaszt. 207). És mikor a kertben kardoskodnék Péter, hogy urunkat öltalmazná, ott-is kemény szökkal dorgálá őtet (Pázm: Préd. 528). Egyetlen egy Péter kardoskodot (Land: ÚjSogits. 1.390. Megy: Dial. Előb. 91). A szegény országnak frigye ellen a török nemzetre kardoskodni kezdé (Szal: Krón. 18). Ketten kardoskodnac: duo digladiantur (Com: Jan. 210). Kardoskodóc: gladiatores (210).

Kardoskodás: digladiatio Kr. [das fechten, gefecht, kampf]. Hadakra és hartzolásokra gerieszi az ő fiait, kie gyönyörköd-nec ő kardoskodásokban [gy] (Kkrakkó. 1573. A1). A török ellen való kardoskodásra tanácsolta (Matkó: BCSák. 11. Megy: 6Jaj. 6). A pápák a Péter követői voltak a kardoskodásban (GKat: Váltz. II.1070). Nálánál markosabb a kardoskodásban (Gyöngy: KJ. 102. Gyöngy: MV. 96). Nem a szegénységért, hanem nagy értékért szerzenek kardoskodást (Kisv: Adag. 308).

Kardosság: gladiatura, gladiatoria MA. fechtkunst PPB.

KÁRDI. Cardī: carduus; ez természetiben nem igen különbözik az archiosokától (Lipp: PKert. II.87).

KÁRDINÁL, KÁRDINÁLIS (*gardnalság* Tin. 54. *gárdinál* Toln: Vig. 231. *gardinális* EhrC. 107. *gardinaros* 75. *cardinaros* ÉrdyC. 235b): [cardinalis; kardinal]. Nemezik pispokok, gardinarosok, de papa es kyanysuuala hallany es latny (EhrC. 75). Istvan cardinalis ur az ev bagya (DomC. 70. 99). Mynd az romay cardynalysvk [gy] es egyeb egyházy wrak (ÉrsC. 581). A cardinalok őtet bolondnac mondiak vala (NádC. 166). Karczinaloc vag kardinaloc (Mol: Préd. 120). Cardinál pap (MA: Tan. 1186). Regimludus Polus nagy gardinál ember (Toln: Vig. Előb. 16). Mely barom szó Compegius gardinálé volt az angustai ország gyűlésében (231).

Kardinálság: [kardinalswürde]. Nagyobb méltóságra vészik vala (a barátot), jó gardinálsága, érsöksége lész vala (Tin. 54). Én immár cardinálságra emelttem (Pázm: LuthV. 11).

KARÉ, KAREJ, KARAJ (*karélyának* Gyöngy: Char. 116): margo, extremitas, circumferentia, ora MA. rand PPB. Egy aranyas karajo fedel (RMNy. II.65). Egy aranyas karey fedel (II.70. LevT. II.23). Mykoron egy gyermek alumek egy

kwnek az kareya mellett (Pesti: Fab. 76. 63). Az régi sokot neuketis mindenem engelionum mellet az karaian meg ieczetfe (Born: Evang. I.2. 34b). Keet solleg pohar, mynd az kettewnek aranyas az kareya (Radv: Csal. II.4). 17 egy tokban levő tányér az karéjok aranyos (II.174). Az tál karéjára nádmezét, tengeri szőlőt hinthetsz (III.47. 320). Az dekrétomnak karéjára sok helyen felis jegyezettek az glossának rüt eseti (Pázm: Kal. 228). Az könyved karéjára irt leuelének második része (403). Ha az iras kiüöl kareion irattatot volna meg, nagy örömet meg engednem (EszT: IgAny. 386). Ez könyvnek karéjára judzettem-fel (Hall: Paizs. Előb. 6). Cifálsz valamit pappirkáid káróján (Czegl: MM. 92). Hat újnúra távul legyenek az edény karajától (Lipp: PKert. I.44).

[Szólások]. Nem melyen, hanem ebekelyen, es chac a karaian foreg a dolegnac a te pennad (Tel: Fel. 188). Vgian csak az karéján jártál az mély tudemannak (Bal: CsIsk. 102).

papiros-karéj: [margo chartae; rand des 'papiers] (Czegl: MM. 92).

KARICSÁL (*karital* Mel: SzJán. 137. *karityál* Kisv: Adag. 77): **1)** glocito, gracillo SI [gackern, gacksen]. Karitsál es kodátsol (a tyúk Misk: VKert. 363). Kariczáló kodácsolás (Bal: CsIsk. 126). A tyúk karitsál, kodátsol és kotyog (Com: Jan. 39). **2)** [garrío, blatero; schwatzen]. Mint egy karitalo kuldus, a turus labát ki veti (Mel: SzJán. 137). Azt kariczállia, hogy (Zvon: PázmP. 151). Azt karicsállya nyálas szaiuanal, hogy (KPap: Evang. 165). Vakosodik, mikor olly dolgokrul karicsál (Pós: GBot. 71). [Vö. **KARATYOL**]

Karicsálás: [garritus; geschwätz]. Nem a szép hallgatás, de sok karicsálás vesztí az embereket (Kisv: Adag. 322).

[KARICSOL]

Karicsolás: ∞ Tyúknak karicsolása (Hall: Paizs. 406).

KARIKA: 1) annulus, circulus, hamus, discus MA. rotula Otr: OrigHung. II.45. orbiculus; ring, zirkel PPB. *Karikával megszorítottat: annulo adstrictus; mit einem ring eingezwungen PPB. A satoroc elefant tetem karikackal (eburneis circulis) valanac toldattatac (BécsiC. 48). Egy zekrenth zereez ennekem Setym fíaból es híw neegy zegheere neegy arany karykath (JordC. 63). Karikát vetec a te orrodba, es zabolát a te zaidba (Helt: Bibl. IV.62). Karikát vettec orrodban mint egy bialnac, es máshoua hoyszogattlac (Helt: Mes. 293). Az féken osztán karika volt (MonIrók. XI.367). Egy pengő karika csinálásáért 3 d[enár] (TörtT. XVIII.262). Az láncznak három karikája legyön (MonOkm. VI.316). A láncznak karikája (Illy: Préd. I.383). Karikan fergo talyigácskák, szekerecskék (Com: Jan. 41). A kerengő körék, karika (circulus, der kreis) circalom által lesz (Com: Vest. 76. 123). Pördítő karika [rokkához való] (Com: Orb. 119). A tatár nemes aszszonyok megfűrják az örrokat, es egy nagy ezüst karikát vonnak belé, valamint a fülbe való (Mik: TörL. 67. 138).

[Szólások]. A kecskés gyermekek karikát futtatnak, sokféle átékkal magok közt mulatnak (Fal: Vörs. 908).

csiga-karikája: trochleae orbiculus; rad oder scheibe am rollbrunnen PPB.

forgó-karika: ∞ (Com: Orb. 149).

golba-karika [?]: [?] A két láboeskái (az almáriomnak) kerületiből kovácsolva, 3 fedéllel, a kulcsszék 14 résült vagy zálog golba karikával 1701 (Nyr. XI.525). Polba-karika 1742 (uo.).

kengyel-karika: [ring des steigbügels]. Szablájával tsak nem által-vágta kengyel karikáját (Könyi: HRom. 183).

[réz-karika]

rézkarikás: [cupreo annulo instructus; mit einem kupfernen ring]. Szelindekre való bársonyos, rézkarikás örv (MonIrók. XXIV.184).

vas-karika: annulus ferreus; eiserner ring PPB. Igen erevszen meg vaszata, erevseltete vasakat a vas karikakal (MargL. 103. Tin: Ének. 181).

Karikácska: hamulus MA. ringlein, hülklein PPB. (Gér: KárL. IV.363). Fülön függő karikácska (Bod: Lex. 49).

Karikál: gyro C. MA. im ring umtreiben PPB.

Karikás: annulatus, hamatus MA. voll ringe, der ringe trägt PPB. [mit einem ringe versehen]. Emec közepin egy esőbör szabasu karikas fogatóju réz fazéc vala (Prág: Serk. 708).

Karikáz-ik: [in circulo vector, volvor; sich im kreise drehen, wälzen]. Egygyet (ebet a medve) pofon vágott, hogy tiz lépésnyire töle karikázott (Gvad: FNót. 88).

KARIMA: ora, margo, labium, labrum vasis, circumferentia MA. rand, der rand an einem geschirr PPB. stulpe Adámi: Spr. Az öntött tengerenc karimáia (Kár: Bibl. I.309). Az mosdó tenger karimája (MA: Bibl. I.311). Fel szedik (a violát) es teszük süveg karimába (Zrinyi II.117). Az süveg alsó karimáján az snórnak helye volt (MonIrók. XI.448). Nagy karimájú vékony gyapjuból való süveg (TörtT. XVIII.260). Tsapka forma kalap volt fejéu, keskeny karimával (Fal: TÉ. 636).

Karimás: quod habet marginem et circumferentiam MA. was einen rand bat PPB. Karimás nyári süveg (Thurzó: Lev. I.88. Moh: JÉptil. 228).

[KARING]

Karingál: im kreise reiten Adámi: Spr.

Karingó

[Szólások]. *Karingót nyargalozni: equum in gyros agere PP. 271.

kacs-karingó

[Szólások]. Katskaringót járva n így egész éltébbem, négy tél után néha jön tsinos fészkbém (Orczy: KöltSz. 22).

KARINGÓS: kerengős SzD. flexuosus, tortuosus, ambagiosus SI [sich hin und wieder wendend, kreisend]. Karingósan meg-fordülmi a lóval: equum in orbem flectere PPB. Nagy krukogással karingósan tántzolnak (Misk: VKert. 319). Karingósan repdesnek (395).

[Szólások]. *Karingóást nyargalni: equo in gyrum decurrere PP. das pferd im ring herumtreiben PPB.

Karingóz: [in orbem agor, gyros vario; kreisen]. Karingózzunk egyet: kerengjünk egyet SzD. A fecskék, mellyek karingózza repülnek (PP: PaxA. 585).

KARITÁSSÁG: caritas EhrC. 137.

KARMANTYÚ: maniculata chirotheca, pellita v. pellicea manica PP. schliefer, bandschuh PPB. [muff].

Karmantyús: [mit schliefern]. A dámák nagy karmantyús kesztyüket hordoznak (Fal: TÉ. 781).

KÁRMÁNY: carmanus MA. carmanier PPB. Kármányország: Carmania MA. Kármány zabola: lupatum PP. Kármán-gyoles (VectTrans. 13). Egy nyusztból csinált kármány subám vagon, ha éltében ezt az kármán subat másnak nem adom, Tatay Jánosnak hagyom (Radv: Csal. III.225b). Skófiommal varrott bársony nyerge, kármány (Gyöngy: KJ. 110).

KARMAZSIN: charmasinum MA. [carmoisín]. Karmasin selyem: charmasinum PPI. Veres karmasin atlacz suba (RMNy.

II.118). Ily ha meg csak egyszer lathatnam az szép veres karmaszín saruba kopoggo nemes hölgyemet (Helt: Mes. 464). Ől vala egy pei szabasu karmasin színű bestian (Mol: SzJán. 402). Kolkádon, jegiez karmasin színt, vér szabasu színt (407). Karmasin színű selyem (MA: Bibl. 171). Karmasin selyem (Czegl: Dág. II.11). Hat pár sárga karmaszín papucs (MonIrók. XXIV.167). Két karmasin eszimat vöttünk (MonTME. 1.13). Egy karmasin kepeza (L33). Két karmaszín kepeza (Radv: Csal. II.292). Veres karmaszínű felsőruhát adának neki (Ily: Préd. 331). Karmaszín eszima (Thaly: VÉ. II.6. 79).

KARNIOL: [sarda; carneol]. Harom arany gywrem, az egyikbe wagon egy karniol, a massykbá wagon egy gemako, a harmadikba nythen semy kew (RMNy. II.57). Harom aranyw, egyikben wagon egy bekakw, egyikbe wagon egy hímes kwil, harmadikban wagon karniul [figy] (67). A korayol [figy] a meg mosatot hushoz hasonlo gyöngy (ACsere: Énc. 253).

KARÓ: palus, pedamen C. statumen, veru, verutum MA. pfahl, rebstock, bratspiess PPB. Lóvert karó: vacerra; lúgas karó: cantherius C. Mond karoval es mynd sewemmel: in palibus et vepribus (Nyirk. Kovachich XXVII). Ozlophoz kötőzeg es eegheteek, de yme faya karoya meg eeghween marada ennen maga eepen meg (ÉrdyC. 434b). Ha on feyemnek heet hay zalaat egy karohoz (ad stípem) fonalaytandó, olyan erotelen lezek, mynt eegyb ember (JordC. 344b). Ezi nagy karohoz kötőzettem, meg egettete (DebrC. 61). Fejnek a csuntját egy karóra tetéte (MonIrók. III.95). Hasábos karó (Com: Jan. 84). Hoszsu karó póznák (71). Az fiatal fácarokhoz kötőzettem (Prág: Serk. 383). Miképpen az szőlő szem, mikor immárum magát az karón meg mutatá (Mih: ÖrtékÉ. 99). Egy nagy hegyzett egerfa karó vagy czölöp véget be is küldött vala (Szal: Krón. 230).

[Szólások]. Karóba való (Kisv: Adag. 98). Pelengérbe, karóba való vagy (Matkó: BCsák. 211). Fejeket a kapu-félre karóba állították-fel (Hall: HHist. II.264). Világ példájára feje elültessék, várnak bástyájára karóba tüzessék (Thaly: Adal. II. 273). Hozton hozzátok mindgyárt, mert ha nem hozzátok az két nap alatt, karóban száradtok (MonTME. I.254. 365). Igen köti ebót az karóhoz (Thaly: VÉ. I.400). Ő is látott karón varjút (Kisv: Adag. 17). Ez fele generalitással közönséges beszéddel csak karón mutat tar varját es nagyobb ketekedest szórósz (Gyarm: Fel. 74). Hallád bátiá, karómu mutatéz te tar variat (Bul: CsIsk. 87). Nem szükséges azt karó helyében tökezteni elég ha ketten tudjuk (ACsore: BölcsD. 53).

hasáb-karó: szőlőkaró; ridica MA. rebstock, weimpfahl PPB.

palánk-karó: vallus MA. pallisade PPB. Palánk karó végett Budára küldöttük (MonTME. 1.82. 89). Felküldöttünk volt Filákba az palánkkaró és járomfa végett (115). A rajtunk kért palánk karók, vosszók végett fizettünk (126. Lép: FTük. 56).

szőlő-karó: charax, ridica C. pedamentum, statumen MA. pedamen, palus; weimpfahl PPB. [rebstock]. Fölültött szőlő karó: vallus C. Szőlő karó forgáts: calumnetum PPB. (RMNy. II.318. Com: Jan. 84). Conventiója szőlőkaró-hasító mecz-nézőknek (MonIrók. XXIV.135).

vas-karó: palus ferreus; eiserner pfahl PPB. Vas karó rud (MonOlm. VIII.528).

Karócska: cantheriolus C. palus exiguus, parva vacerra, bacillus, paxillus MA. kleiner pfahl PPB. Ő belőlis zegolet es ő belőlis karócska: paxillus (BécsiC. 309).

Karóz: palo C. pedo, statumino MA. palos figo; pfählen, stengel, stülzen, pfähle oder stecken setzen PPB. Meg-támo-

gatom, karózom, segítem: adminiculor; karózott: characatus PPI. Karózi, gyamolítai: adminiculari MedLat. 23. Karószó kés (ÉrdOrszgy. II.383. TörtT. XVIII.231).

föl-karóz: palo figo, in palum tendo, palo transadigo SI. [spiessen, pfählen]. Meltok volnának, hogy magok fel karóztatnának (Bartha: Krón. 64). A bírákat kötőzik, készítik a felkarózásra (65). Ezer vitézeket küldök rejátok, a város közepén karóztatlak föl beuneteket (MonTME. I.251).

még-karóz: adminiculor, statumino C. impedo MA. palo, padis frequento; pfählen, pfähle stecken PPB. Megkarózott: pedatus C. Megkarózott borsó: pisa ramalibus palata PPI. A szőlőt megkarózza (Com: Jan. 84). Itt meg nem karózzák a szőlőt (Mik: TLév. 78).

Karózás: pedatio C. MA. das anpfählen, das anstängeln der weinstöcke PPB.

KÁROG [korrog? Com: Jan. 39]: crocito MA. schreien wie ein rabe PPB. [krächzen]. Esőt károg a varjú: *augur aquae cornix PPI. A varjú rút károgó madár (Misk: VKert. 380). A holló károg (Ily: Préd. I.108). Sas, varjú, holló fejedén károgjon (Thaly: VÉ. I.149).

Károgás: crocitiatio C. [gekrächze].

KÁRPÁL: redarguo Otr: OrigHung. I.LX. [objurgo; tadeln, schelten]. Senki ötet nem kárpálhattya és valóhattya gonossággal (Mileg. TÖszl. 1.80). A mit másban kárpálsz, azt magad te tselekedd (Kisv: Adag. 429). A Judás eszében vévén, hogy a Christus az ő fősvénységét carpalná, megduzza az orrát rajta (GKat: Váls. II.63). Immár nagyobb az gond bujdosó fejemen: Rácz András is ezért sokszor kárpál engem (Thaly: Adal. II.367). S világ vigezeteig tartandó dicsőséges méltóságát, eretnek pártolkodás nélkül, nem-kárpálhattya (Csúzi: Síp. 253). Koránt sem a személyeket, hanem a hibákat kárpálon, és a vissza-élések ellen buzgok (NóTm. 3).

még-kárpál: ∞ Jol meg-kárpálja, meg-korpázza őket (GKat: Váls. II.1141). A czajbertot, pattantysokat főképen nagyon megkárpálja, feddi vala (Szal: Krón. 400).

[Kárpálód-ik]

Kárpálódás: [objurgatio; tadel, das schelten]. Akkori napokban hallottál volna sok káromlásokat es módnélküli való kárpálódásokat (ÉrdTört. I.29).

KÁRPIT: aulaeum, stroma, peristroma, peripetasma C. tapes, tapetum MA. cortina Helt: Bibl. I.Oo3. MAL. stragula PPB. velum appensum, aut in transitu aliquo interpositum Otr: OrigHung. II.117. tapezerei, tapeten, gewirkter teppich PPB. Vadász kárpitok: *bollaata tapetia PPI. Kárpitot fölvonni: aulaeum tendere PP. Fal fedező kárpit: une tapisserie Kir-Besz. 134. Szép kárpitokkal, szőnyegekkel bé vont szoba ez: das zimmer ist schön mit tapezereien behängt 57. Leuetmen nemely kárpitot, kevzep arant lo teryezte ev magat ez nagy deak (DonC. 216). Külön külön kárpitokkal meg ekesselt paktokból vitettetnek a bílős koporsoba (BodC. 21). Tartyak wola [figy] az aldozasa walo tyztessgre, mykent nalwik aaz kárpitot (ÉrsC. 66). Véle kárpitot szó vala gyorsasággal: erant scenofactoriae artis (RMK. IV.183). 8 darab flandriai kárpit, olasz kárpit, tafotából esinált kárpit (Radv: Csal. II.183). Adott ő nga vörös oszlopos velencei kárpitot (II.197). Frandriai kárpit (293). Az sátozt csinállyad tíz kárpitból (MA: Bibl. I.72). Az templomac kárpittya: volum templi (IV.31). Egy nagy palota, az mely külsub külmb fele iratos táblákkal, kárpitokkal megékesítött (MA: Scult. 503). Talalcék ott egy kárpitot, akki az ayto felőt fügven gyantaros vala, az kire egy kép vala írva: invení ibi velum pendens in foribus ejusdem ecclesiae tinctum, atque depictum, et habens imaginem (Alv: Itin. 249). Ágy

eleiben függesztet kárpitoc (Com: Jan. 113). Fényes kárpit, händriai kárpit (Fal: Jegyz. 934).

selyem-kárpit: [seidener vorhang]. Falra való tarka selyemkárpit három (MonIrók. XXIV.147. Hall:Paizs. 371).

szőr-kárpit VectTrans. 15.

Kárpitos: tapetibus ornatus, tapetis, aulaeis obductus MA. nüt tapeten geziert, tapeziert PPB. Kárpitos palota (Born: Préd. 328). A fris palotában, szép kárpitos házban ritkán látsz egy-séget (Kisv: Adag. 45). Kárpitos hajlék (Fal: NU.² 199. Kr.). Űj szépség toldatik kárpitos falakhoz (Orczy: KöltH. 138).

[Kárpitoz]

be-kárpitoz: aulaeis instruo, vestio; tapeziren PPB

KÁRT: kártos, kártya, fa edény; culigna PP. hölzerues trinkgeschirr PPB. Adami: Spr. Czobán, kárt, roczka, ivóedény; culigna MAI. Egy vedres öreg kártot nyoltz pénzen adgyanak (a kádárok, TörtE. XVIII.236). Kádat, hordót, esobret, kártot, sajtárt, vedret, szapillót, vékút, tonnát (ÖtvMest. 63. vsz.).

Kártos. Kárt: kártos, kártya, fa-edény; culigna PP. hölzerues trinkgeschirr PPB.

KARTABIANKA: [wechselt]. Huppelné asszonyomnak letettem az száz tallért, kivéven chartabiánkádát ő kemétől (LevT. II.367). A ráz a levelet kebléből ki-vette, kartabiankát is levél mellé tette (Gvad: RP. 163).

KARTÁCS: [kartätsche]. Ágyúban való vas kartács egy kis tonnácskával (Radv: CsaI. II.393). Kartács és tízes-golyó (RákF: Lev. IV.506).

1. **KÁRTYA** (*karta* MA: Bibl. I.123. *kárta* Toln: Vigaszt. 89): **1**) charta MA. [papier]. Irja fel valami kartára: scribet in libello (MA: Bibl. I.123). Kartakra írot irások (Toln: Vigaszt. 89). Irunc a papirosra avagy tiszta kártyára (Com: Jan. 155). **2**) chartae folia lusoria MA. karten zum spielen PPB. Sackra, kartyara költöd (Born: Préd. 548). Nemelyec az északakat dorbeolással, koczka, kártya jadzással mulattya el (Prág: Serk. 764). Addig volt jó világ, míg csak kár yán láttam a németnek képét (Thaly: Adal. I.78). Az kártyát elhunván, kezd az koczkázáshoz, koczkázása után az dobányozáshoz (Thaly: Adal. I. 271). Kártya. labét, pikét véget érnek, az még az kakasok hajnalt énekelnek (Thaly: Adal. II.387). Finom mesterség ez, mellyel játékbán minden kártyát el-űthetsz (Fal: UE. 405). A ki színével mutatya kártyáit, leg-jobb játékját el-veszti (415). Adjatok nekünk kártyát. Lássuk kinek kell ki-adni. Lássuk ki vét ki: lasset uns sehen, wer gehen muss, wer auswirft (Kir-Besz. 90). **3**) Egy kártya spring karmasin selyem (VectTrans. 10).

író-kártya: *charta pergamena PPI.

játzó-kártya: [charta lusoria; spielkarte]. Jádzó kártyák: chartae lusoriae (Com: Jan. 209. Com: Orb. 275). Jádzó kártyát hoz (PP: PaxA. 232).

Kártyás: lusor, chartilusor MA. kartenspieler PPB. Paraznac es torkosoc, kartyasoc volnanac (Born: Préd. 245). Akar koczkás, akar kártiás (Bal: Cslsk. 142).

Kártyáz: chartifolius ludo SI. [karten spielen]. Teremtő isten! miket nem tapasztaltam egyszer is, másszor is a kártyázó s koczkázó ifjakban (Fal: NE. 26). Pipáz, kártyáz és tréfal (Fal: Vers. 878).

Kártyázás: [kartenspiel]. Asztalod nem tiéd, mert rajta az kártya, több német urakat kártyázásra várja (Thaly: Adal. I.271).

2. **KÁRTYA:** *kárt, kártos; culigna PP. hölzerues trinkgeschirr PPB. Meglűtötték Jeges cseberben, ugy töltötték kicsiny fa kártyában, azt adták be inya (MonIrók. XI.327).

KARUCA: [kleiner umbeschlagener wagen]. Az kozákok az karneczkából ama lövönő fát vették (MonOlm. VII.119).

KARVALY, KARULY (*karvolty, karoly* MA. *karoly* Misk: VKert. 376. *karvolty* MA: Bibl. I.97. *korvolty* CornC. 228): nisus MA. accipitrix MA: Bibl. I.97. sperber PPB. Karoly: nisus: sperber Com: Vest. 137. Com: Orb. 17. Super unum nisum quod vulgo carmol dicitur [commissit enim expeditum] (1412). Déván úgy tudom karulyok vaumak, azok közül fogason ki kd egyet s tauitsák meg számmukra (LevT. II.338). Ezec a melyeket meg ne egytéec: kakuc, karuly, hattny, hu-hogato bagoly (Helt: Bibl. I.CC3). El tűnsz, mint fűr karvoly előt (Zrinyi: ASyr. 14). Őlvek, karulyok (ΔCsere: Enc. 285. 370). Fűrjéztem karulyhal magam legelsőbben (ErdTörtAd. IV.34). Augustusban az karollyal és őlyvel való mударaszatot el-kezdik (Lipp: Cal. 46). Az vezérnek karvaly helyett varjút mutattam (Thaly: Adal. I.41). Csak úgy bántam vélek, mint karoly az fűrjével (II.252). Keveset gondoltam az ő személyével, csak úgy bántam vele, mint karvaly az fűrrel (II.256).

KAS: **1**) corbis MA. korb PPB. Textum vimineum: kas vagy kosár PPB. **2**) [horreum; speicher]. Az tyzta gabonat addegh az kasban nem tehetnek, myglen annak elette az ew pylwayabol yol ky nem tyztotytyaak (ÉrdyC. 216b). Az buza nem tetethetyk az kasban (CornC. 264). Áldot leszen kasod, es egyéb maradékok: benedicta horrea tua, et benedictae reliquiae tuae (Helt: Bibl. I.Zaa). Kiknek telibb kassok, cincéjek mint a szerzeteseknek? (Pós: Igazs. 584). E nagy kár felelem alolis noha űres kassal es erszénnyel meg szabadul a váras (Bartha: Krón. 137). Elég bor volna az akar mely nagy kasban, az mellyet te tékozlasz az egy kicsin hasban (Szentm: TFiú. 8). Maradt még amaz kasban liszem, bizám bordóban (Thaly: VÉ. I.275). A sok kis magotska gyűillet kasokra (Kisv: Adag. 154). **3**) crates PPB. [kocsi-kas: corbis curvus rusticani Kr. alveus vimineus; wagenkorb, flechte]. A szekerekre emyőket ezínáhuac és kasokat (Helt: Krón. 8). A fiúzza vesszőkből kosárok és kasok léznek (Com: Jan. 21). A szekérre fel-rakatnak a kasok: flechten (Com: Orb. 171). **4**) [alveus; schanzkorb]. Vár szegetin soe kas vagyon (Tin: Ének. 137). Kasokat sánccnak valót hoztak (MonIrók. VII.48). Lövő helyeit igen erősíti, nagy kasokat fonatván és azt földel megtöltetvin (XV.535). **5**) [tapogató kas: piscatoria orbis, veruculum SK. reuse]. Sürti kassal csikász [csikot fog] (Thaly: I.401). **6**) [alvear; bienenkorb]. A kasokat gúnéjjal bé-kenni: circumlinere alveos fino PPI. Kasokat miheknek mitor kellesék ezínálni (OrvK. 62. 69). Kasokban méheid (László: Petr. 53).

[Szólások]. Ha eltékozlod a mi morláinkt, ifjak, kik látják, csak megcsúfolnak, tégzödet mondnak f e n e k o t l e n k a s u a k (RMK. IV.79. Thaly: VÉ. I.419). Megengedtem volna k a s o m b a n l ő t t e n e k l e n n i az gyermeket (Nyr. XI.31).

bűzás-kas: cumera PP. korikasten Nom. 33. speicher, getreidekasten PPB.

fa-kas: [?]. Fa kasokat sokat ő fonatató (Cseng: Jer. B4. Göres: Mát. 93).

gabona-kas: cumera MA. [speicher].

gyékény-kas: káka-kas; scirpea, scirpiculum MAI. [binsen-korb].

gyümölcsös-kas: cumera PPB. [obstspeicher].

káka-kas: gyékény-kas; scirpea MAI.

lisztés-kas: cumera PPB. [mehlspeicher].

méh-kas: alvear, alvearium MA. alveus MAI. bienenkorb PPB. Méh-kas, méh-kosár, kaptár Com: Orb. 97. Kaptárok, méhkások Com: Jan. 72. (MA: Tan. 1149). Egy méh kasbnl, avagy tőkéből három vagy négy jó rajnál több ki nem jőhet (Lipp: Cal. 30. Mik: TLev. 461).

sánc-kas: [alveus; schanzkorb] (RákF: Lev. IV.514). Sán-
czon való kasok: gerrae, crates; schanzkörbe PPB.

szekér-kas: scirpea C. MA. crates PPB. capsam vimineum.
alveus vimineus; flechte, korbwagen PPB. Kötő-vegyéből való
fedél, padlás, szekér-kas: *viminea tegumenta PPI.

Kasocska: [kleiner korb]. Találód, egy kicsiny kasotkában
fékülzik, és egy tágas szekérben nem tér el? Felelet: Szám-
szery, avagy motóla (MésésK. 30).

Kasos: [mit einem korb, einer flechte]. Egy litvány kasos
szekeren két teheneken hurezoltatott Adoriánig (Szal: Krón.
27).

KÁSA: pulmentum, puls, milium tritum, piffa MA. pulti-
cula; hirsnbrei, zugemus PPB. Gyermekeknek való pép, kása:
athera PPI. Főtt kása: pulmentum, puls miliacea, pulticula
PP. Hozánac darát, babot, leneczet és kását (Helt: Bibl. II.214).
Az malosa szőlőt kasával, mézzel, borsal össze főzd, vgy egyed
(Mel: Herb. 6). Kása: milium confracum et molitum (Beythe:
Nom. 6). Kásic avagy pépec: pulmenta seu pulvis (Com: Jan.
110). Kását vöttem katonáknak (MonTME. I.265. MonOkm.
VII.518. SzBodó: SöDics. A4).

[Szólások]. Együtetnek bizony megégeti az kása szá-
ját szőfogadatlanságrt (MonTME. 124). Kását addig fűjjad,
míg meg nem égeti szíjad (Kisv: Adag. 301). Megégette már
egyszer a kása a számat (Thaly: Adal. I.79). Tsak a vajas-
sát eszi a kásának (Kisv: Adag. 520). Az német a har-
czon, török harcz előtt diványban fovyják [igy?] a kását
Adal. II.339).

[Közmondások]. Az kinek az kása meg égeti az szíját még
tarbótiás fia: siculus mare prospectat (Decsi: Adag. 99); dul-
cis in expertis cultura potentis amici; expertus metuit MA.

árpa-kása: hordeum frimum, polenta, ptisana MA. gesottene
oder gekochte gerste PPB. Árpa kása: ptisana hordeacea
Com: Jan. 75. Daralt gabona, auag árpa kása (Mel: Sám. 53).
Ha arpa kasával es mezzel az irmót gyakran főzöd es ezöd,
minden belső hidegh betegségek ellen, etetes ellen, gyomor
fűtus ellenis io (BeytheA: TivK. 66. VectTrans. 27. TörtT. I.
368. III.159).

bodza-kása: [hollundermus] (Mik: TLev. 418).

bongor-kása: [?] Ha készen nem leszen a bongor kása,
annyi tallér a birság, mennyi a kilának leszen száma (Kecs-
kört. II.375).

büza-kása: alica, pulticula triticea PP. gries aus weizen
PPB.

dara-kása: ptisana MA. grütze Nom. 78. gries PPB

kinzott-kása: [?] (Szakácsmest.)

koh-kása: pép, dara: pulmentum; mus Com: Vest. 143.
Pép, gyermeknek való koh kása: athara MAI.

köles-kása: milium excoctatum; ausgeschälter hirs PPB.
hirsebrei]. Köleskását törököknek vöttem (MonTME. I.231.
Radv: Csál. III.38). Borsó, köles-kása egy-egy szapu den[ár]
(Évk. XIII.74). Köleskása egy köből (78. VectTrans. 26. Szakács-
mest.).

lengyel-kása: [?] (LevT. II.274).

liszt-kása: alica MA. [mehlbrei]. Liszt-kása, pulitzka, sem-
lye kása: alica PPB.

ludas-kása: puls cum acrocolis, melyben a ludnak apró-
lékai vannak bele főzve Kr. [brei mit günselken]. Bospor, ludas-
kása, törött lész és laska, jó kövér telen hús, paczal és sült
pulyka, ispell, levelet sült vagy édes zsongáta ha vagyon, nincs
szükség második fogásra (Crezy: Nimf. B6).

mondola-kása: [mandelreis]. Bányezímört mondola-tejfel
és rizskásával. Törd meg az mondolát . . . az rizskását is főzd
meg és tödd az mondolatejbe . . . az bányezímört csak sóban
főzd meg és aztán add föl és aztán töltsd reá az mondola
kását (Vasárnapi Ujság, Képes Folyóirat I.53).

nap-kása: milium solis Mel: Herb. 56. lithoepermum, ma-
därköles SI. [vogelhirse? steinsame?].

rizs-kása: oryza Beythe: Nom. 6. MA. reis PPB. Bánye-
zímör mondolatejfel és rizskásával (Vasárnapi Ujság, Képes
Folyóirat I.53). Küldöttünk riskását, szőkfüvet, gyömbért,
narancs almát (MonTME. I.147. VectTrans. 25. Com: Jan. 22.
Thaly: VE. I.401. Mik: TLev. 71). Palástos riskása (Szakács-
mest.)

rozs-kása: [far hordei, far tritici, mola; sehrot, sehrotkorn]
(Thaly: VÉ. II.96).

tatarka-kása: [heidenbrei] (Évk. XIII.94).

tüdő-kása: insitium, minutal, conseeti pulmones, tucetum
SI. [lungenmus]. Vágottból csinált étek, tüdő kása: insitium
PPI. (Szakácsmest.)

tyúkmony-kása: ova intrita PP. eingeschlagene eier
PPB.

zab-kása: puls avenacea SK. [hafergrütze]. Zabkását is
hozasson (LevT. II.274).

zsémlye-kása: [semmelbrei]. Liszt-kása, pulitzka, semlye-
kása: alica PPI

Kásácska: pulticula MA. breilein aus hirs PPB.

Kásás 1) [breiartig, mehlig, mussig]. Kásás fügemag:
cendramides C. Kásás genyetséggel teli kelevény: atheroma
PPI. **2)** [brei, zum brei]. Kásás fazékot vakarja: pultis reli-
quias eradit; kásás kalán: tudicula pultaria PP.

[Kásásod-ik]

mög-kásásodik: [breiühlich werden]. Az lamarság való-
ban megkévántatik az planezöntésben, mert ha hideg szabású
lészen az ezüst, megkásásodik (Kecs: Ötv. 308).

KASORNYA (kasornya Bal: CsIsk. 367): melynél fogva
a munkásoknak hordják az ételt a mezőre, Kassai [corbis ciborum;
speisekorb]. Az híres eperiem [olv. eperbem?] nem tudá csak
annyit kasornyáiban [igy] szedni, hogy szája izint eshetett
vólha (Bal: CsIsk. 367).

KÁSTA. Kásta a könnynyomatóknál: loculamenta lite-
rarum; der schriftkasten in der druckerei PPB. A könny-
nyomató az helyesekékből, cistákból az öntött betűket ki-
szedgetvén: typographus e loculamentis typos depromens (Com:
Jan. 160).

KASTÉLY (kastellom TelC. 82. kastellum WinkC. 271):
castrum C. castellum MA. kastell, festung PPB. [feste, burg,
schloss]. Vár avagy castély, végláz: arx castrorum Com: Jan.
151. Castellum: ein schlösslein, fester platz; castély avagy
tábor Nom. 25. Felmenő ömenden kastelokra omnia castella
eorum) es még vón minden köfalokat (BécsC. 13). Megkerül-
uala lesus mend a városokat es a kastelocet tanosituan ő göle-
kezetekben (MünchC. 30). Megen vala a kastellumba ky vala
latvan keed földön Iherusalemhez, kynek neue kmaus (WinkC.
271). Egy nemymelő kor vala Betanyaban Lazar newó Maria
Magdalenauak kastelyabol (ÉrsC. 74). Nagy sok kastélt esinála,
erős kastromokat, nagy sok templomokat niud kastélnak al-
kota (RMK. IV.29). El menwen a kastelyokba eses falokba
(Pesti: NTest. 137. 133. 165). Az bethlehemy kastely (202).
Vagyon Jonóböz közel egy pusza kastélyhely, kit azelőtt talán
csak három eszteudével is akarnak vala megépíteni (RákGy:
Lev. 90). Városban ket kastell rakának, kiből ik egymasra

hadakozának (Cseng: Jer. 5). Viz parton egy kastélt tsmilánuak (Huszti: Aen. 32). Tornyokkal és deszkázatokkal magas kastélyok és várak (DBenkő: Flor. 322).

vár-kastély: [castellum; schloss, burg] (Göres: Mátý. 63).

Kastélyi: castellanus MA. was zu einem kastell gehöret PPB.

Kastélyka: parvum castellum Kr. [kleine feste, kleines schloss]. Strása álló castelka (Alv: Itin. 225). Egy kösziklán fölött kis kastélyka látszik (Thaly: Adal. II.351. Vajda: Kriszt II.444. Kr.)

Kastélyocska: castellum C.

Kastélyos: 1) castellanus C. MA. der in einer festung liegt PPB. Nem ásitának valami udvari físztségre, a kiket csak kuriás kastélyos magános lakásra szabott a szerentse (Fal: NU. 328). 2) [castellum habens; ein schloss besitzend]. Kastélyos nemes asszony (Pázm: Préd. 1227. Kr.). Szilágyi egy kastélyos úrnak látogatására rándula (Fal: TÉ. 630).

KÁSTÉLYOS: [schillerwein CzF.] turbidus, rubricosus MA. trüb, rot, unruhig PPB. A vizek kristályi kástélyossá lettek (Gyöngy: KJ. 95).

KASSZA: [kasse, geldschrank]. Cassa, avagy pénz-tartó láda (Szeg: Aqu. 103).

KASZA (*kasza* Helt: Mes. 198. Helt: Bibl. IV.35): falx, secula C. falx foenaria MA. sense PPB. Com: Vest. 145. Kaszához való: falcarius; kasza formájú: falcatus C. Kaszuszabású: falcatus MA. Kaszát femi: acuo PPB. Éles kaszavál, sarlóval aratnac (Com: Jan. 74). Kezeben wagyon egy eles kaza (TelC. 306). Felel az balal az életnek monduan: lattale valaha yllyen zerzamet, ky kazanak mendatyk? (PéldK. 51. Szeg: Theoph. 37). Ha az sarlo vagy kaza igen feketedic, hogy vágya az fűnet, esőt iegyez (Cis. G3). Kaza nyelesteol (Radv: Csal. II.59. Zrinyi. I.188. Thaly: VÉ. II.109).

[Szólások]. Ollyanoc, mint a szallai kasza, mely mint elől, s mind hátra fog (Helt: Haló. 29). Igen forgattyac a szallai kaszat (Vallást. Sz2). Más nyelvbe üti kaszáját (Zvon: Post. I.437. Kr.). Vissza fogja a kaszát: revolvit mantellum MA. Űdő-jártában eszekbe vevék a predikátorok, hogy ezen úton, az ő hitelek és tisztek semmi lézen; azért fordíták a kaszát, és lassu-lassu magoknak koporiták a tudományekről-való ífletet (Pázm: LuthIV. 252).

boszniai-kasza: Turcicus, barbarus ensis Kr. [bosnischer säbel?] (Csúzi: Tremb. 31. 101. Kr.).

farkas-kasza

[Szólások]. Nehezen hihető, hogy (a rácszág) a Dunán általjövén, maga háza népe népét farkas-kaszára hagyja (RákF: Lev. I.398). Juhaim ne legyenek praedára, és farkas-kaszára (GKat: Váls. II.1032). Farkas-kaszára veti, és veszedelembé taszítja (Pázm: Préd. 35). Ne vessen minket ilyen farkas-kaszára (Esztb: Lev. 13). Az isten nyájja mellett el ne aludjonak, és azt farkas-kaszára ne vessék (GKat: Váls. I.542. Fal: Jegyz. 923). Nagyságod által nem jött, hanem csak őket viszzsük farkas-kaszára (MonOkm. XXIII. 198). Többet három-száz-ezer tallérnál, farkas-kaszával osztottak (Szeg: Aqu. 47). Ugy wagyon dolga, mint a fabula mondja a bárányról, mely a szükséges elthalmon kiadott, és a farkas hűségére bizván magát, kaszája alá került (Fal: NU. 260).

Kaszácska: falcula MA. kleine sense PPB.

hadi-kasza: bellica falx Com: Jan. 149.

Kaszál: pratum seco MA. máhen PPB. Sarjut kaszál: sicilire MA. Myert te kazas vagy, azért te ennekem ne kazaly,

mygnem megeernek (PéldK. 51. RMNy. II.310). Valahol akartuk. Márcsot, mind Besnyót által meg által kaszáltuk, senki sem fejért sem feketét nem írt etrette [nem törődött vele] (MonTME. I.211). Mas ember refim kezdene kazalni (Pázm: Fal. 61. Zrinyi. II.40).

[Szólások]. Itt is amott is, sürken kaszál a halál és némellyeket igen hirtelen ragad ki a világbl (Fal: NE. 48). Nem hitván renden kaszál (Fal: Jegyz.). Ecképpen kétfelől kaszál vala nagy áhóc szándékkal (Helt: Krón. 15). Ez világban oly habokban forgasz, melyekben halál kétfelé kaszál (Thaly: Adal. I.2. TörtT. II.17). Félre takarván ura ügyét, maga számára kezdé kaszálni (Fal: TE. 633)

lő-kaszál: defalco C. M.A. abmáhen, abernten PPB. (Zrinyi. I.165. Mik: TörL. 228).

lőkaszálás: defalcatio MA. das abmáhen PPB.

Kaszálás: foenisecium MA. heuerite PPB. Döréc kaszálás (MA: Bibl. II.189).

Kaszáló: 1) falcator Com: Jan. 74. [mäher]. 2) kaszáló rét: pratum Nom. 7. foenilis herba Nom. 2 119. Egy igen nagy eseres gazos erdőt kiirtatván, szép kaszálókká tetette vala (Szal: Krón. 238). Kaszáló fűvek (Misk: VKert. 433). Kaszáló rét (Gér: KárCs. IV.303).

Kaszás: foenifex, foeniseca C. foenisector MA. mäher PPB. Kaszás emberek: falcarii C. Andreas kazas jobagio [XV. sz.]. Kaszás [vezetéknev XVI. sz.] (Nyr. IX.365). Myert te kazas vagy, azért te ennekem ne kazaly, mygnem meg eernek (PéldK. 51. CsomaC. 42. Born: Préd. 554). Vagyon 360 kaszásom, adoc egynece tizenharmadfél pénzt, vallyon miuel érem meg őket? (Helt: Arithm. N). A kaszát hevet szenved, tengethesse életét (Kisv: Adag. 346).

[Szólások]. Visza szegezete kaszasoc elegen vamac, kie az egyesszegnece keueit kőtni nem tudyanc (Mon: KépT. VIII).

három-kaszás: [Orion]. Jól tudja a fiastyúlnak a járását, valamint a gönczölszekerének futását. Merre igyekeznek a háromkaszások, mit jelentnek az est s hajnal csillagzások (Gvad: RP. 43).

KASZAP: [lanio; fleischhauer] Otr: OrigHung. I.XXVIII.

KASZÁRNYA: domus militum SI. [kaserne]. Másnap üszve gyíltünk egy nagy kaszárnába [jgy] (Gvad: RP. 88).

KASZNÁR (*kasznar* Gvad: Püsty. 21): sitocomus MA. frumentarius Kr. ein koruproviantmeister PPB. [kastner].

Kaszárnárság: sitocomia MA. das proviantmeisteramt PPB.

KÁSZOLÓD-IK: vergődik, vonódik, bontakozik SzD. Ők ha kászolódnak, mi azt csak készületlen henyélő szemmel nézzük (TörtT. XVI.54).

el-kászolódik: [proficiscor: sich auf den weg machen]. Cyrus ezenközben el kászolodék, minden ereyéuel által költözéc az vizen (Cserényi: PersF. 15).

föl-kászolódik: ∞ A törökce fel kászoloduan futni kezdene (Helt: Krón. 89).

KÁSZTOR: [castor; bieber]. Mitsodás kívántatik, szőr kap-lap-é, vagy kásztor, vidra: quel chapeau, un vigogne, ou un castor? KirBesz. 93.

KÁSZU: corticeum; koppert, rindschachtel PPB. 404.

KATALOGUS: [catalogus; liste]. Béla király, ki a cataloguson XVI. magyar országi király volt (Liszy: Krón. 242).

KATÁNG, KATANG (*katáng* Mel: Herb. 78. Szentm: TFü. 20): solsequium MA. ambubeja PPI. cichorium Major: Szót. sonnenblume PPB. Ha csak kotángzal nem virágzik ker-ted (Szentm: TFü. 20).

apró-katáng: endivia, intybus Kr. cicorium Com: Jan. 20. Apró kotáng: condrilla Mel: Herb. 78.

KATHÉDRA: [cathedra]. Az nagy oltar előtt (vannak) lawzon neegy ylow zekők es az fejedelmee középet, feelyel az tebhynel, mynt eegy pypokky kathedra (ÉrdyC. 310).

KATHOLIKUS (katolikus Tus: Apol. 29): [catholiens]. Rómáno-catholicusok (Toln: Vigaszt. Előb. 1).

Katholikusság, katholikaság: [catholicismus]. Katholikusságnac híjad az papistaságot (MA: Scult. 6). A mi reformata religionknak igaz reghiséget s catholikaságát az ő reghiségekkel es catholikusságokkal való melatlan ditsekedéseknek megh ezafalásabol föl építtem (VárM: ÉgdőSzöv. Bevez.).

KATIKA. Katika répa: napellus, aconitum PP. wolfs-wurz, ein giftiges kraut PPB.

KATLAN: lebes, elibanus, catinus MA. cortina MAL. furmus figulius; [kessel] tiemel, distillierofen PPB. A posztót a festő a festős katlanban (in cortina) megmártya (Com: Jan. 91). Koholó katlanban szapulod az isten hívót (Czegl: MM. 49). Nő légy tavaszi ibolya, ki ha ma virágzik, holuap a katlanban vetetik (119). A vizet bizonyos edényekben a katlanokról nagy sorénységgel hordják (Szal: Krón. 564). Végy hangya boljt egy sákban, kit főzz jól meg egy katlanban való tele vízzel (Cseh: OrvK. 79).

KATONA (katonán? Helt: Krón. 76): [niles], satelles, satrapes, eques C. MA. soldat, trabant, rojter PPB. Két lóra fizetett katona: miles dupli stipendiū PP. Nőle: fejedelm őrlóg katonayokkal egotembe jelen leznek az lelekek ő ki menesenek kapuyan; talt az ő katonái kereskednek (BodC. 18). A rezeg kathona az io lonathi arokra, surra rea viszi (Mel: SzJán. 549). Izentem neki a leveles katonák fölöl, kik az elmúlt napokba lettek levelessé (Monrók. XV.516). Katona ember (CorpGram. 326). Kántoros katonák (Gér: KárCs. IV.282. 284. 286. 305. Thaly: VÉ. II.268). Édes atyját hívtak Katona Jánosnak, noha hivataljára nézve katona nem volt (Bod: Pol. 72).

[Szólások]. Katona módra lenni: valere paneratico (Deesi: Adag. 154). Bódog aszszony katonáia vgyan ő is: ollaris deus (221). Fáz f a-katona (Csúzi: Tromb. 112. Kr.).

[Közmondások]. Rossz katona az, kinek a fegyvere is nehéz (Kisv: Adag. 37).

hajdú-katona: [veles, miles expeditus; heiduck]. Lam taborbán vadnak az jó haydu katonák (Doer: MCongr. 1). Csufosnak látszik hajdú-katonának: szolgáljon, hóduljon (Thaly: Adal. I.181).

kára-katona: colymbus; tancher SI. Ezek az egly madarak, kykkel nem ylyk celny: kesolyw, hegya, kara kathona (JordC. 95). Lata az wyzben madarakat, kyknek newek karra-katona [igy], ollenkedoket az halaknak (ÉrsC. 350). Káratatona, fekete madár olly nagy, mint egy őrvös galamb, nagy sereggel tartózkodnak a pusztákon (Gvad: FNót. 7).

köz-katona: miles gregarius SI. [gemeiner soldat]. Mert nemhogy az közkatonája ne követné az csinatlanságot, de a tiszto is nem igen fél az istentől (RakF: Lev. I.67. III.179. Thaly: VF. I.285). Vajki szereti a szép szót és szelid intést a közkatona. jobban s vígabbán enged neki, mint sem a somtabotnak (Fal: NA. 217). Mutha a köz-katonára vagy közép-tisztre bizták volna, hogy serpenyőre tögye és mérsékellye, mely jó llygyeöl inditanak tibort egymás ellen a koronák (Fal: NA. 212).

lovas-katona: equestris miles Kr. [kavallerist] (László: Petr. 101).

szökött-katona: ausreisser; deserteur KirBesz. 147. Az elszökött pártos katonák csak haton vannak (Monrók. XV. 199).

Katonácska (Zrinyi. II.179).

Katonás: militaris SI. [soldatisch, militärisch]. Én, uram, nem kedvellem a katonás papot, a mint tudom hogy te sem szereted a papos katonát (Káldi: VasPréd. TudTár. 1838. III. 301. Moh: JÉpül. 182).

Katonáskod-ik: milito SI. [als soldat dienen, soldat sein]. (Misl: VKert. 135).

Katonaság

[Szólások]. Fűzfá-katonaság (Csúzi: Tromb. 310).

KATRABOCA: tarbouya, túros éték SzD. A savanyú tejet meg főzvé, túros leves léssen belőle, az bivattatik katrabuzának [igy] (Gvad: FNót. 6).

KÁTRÁNY: kalamász, deget SzD. [teer, wagenschmiere]. Kátránt vöttünk 19 djenárért (MonTME. 1277).

KATRINCA, KATRONCA: sudarium NémGl. 372. Katrintza a gyermek mellyén: strophium pectorale; brusttuch der kinder PP. Vram ime te penzed, kit tartottam katrincaba (in sudario) takaruan (MünchC. 155). Édessegew orczadnak zepseghe kemeny sydolnak katronczayawal [igy] fedezwen, be ketelzetek (ThewrC. 5. GyöngyC. 9. PozsC. CzechC. 11. 6). Katrinezaban takartum volt az koronkát, és orca takaróban (LevT. II.273).

KATTOG: fogával esattogtat SzD. dentibus strepo, dentes contentio SI. [klappern mit den zähnen, mit dem schnabel]. A golya kelepel és kattag [igy] (Com: Jan. 39).

KATUS: Catharina MA. PP. (Pázm: Kal. 1766. 397. 768. Kr.)

[Szólások]. Hazájokért mind egyik férjüaknak, és nem katus aszszonyoknak kellene lenniük (Misk: VKert. 663). Mint egy katus asszonyok (Kisv: Adag. 300).

KAUTÉ: [?] Im lásd, ha nem jobb házasságban élünk, hogy nem mént fal mellett az cautéval járunk, nagy szegénységben isten ellen élünk (RMK. II.167). Uram érsek, megtiltod az papokat az szent házasságtól; az szent Pál, hol azt mondja hogy társ nélkül ne legyen az pispek, im nem hagyja, hogy az cautéval hogy járjon az pispek (218).

Kautós: [?] It több ajándékát számlálja előve az házasságunk; de istennek ezféle ajándékait igen gyűlölik az cautéss barátok és papok, mert ők az Lucifer poronesolatút tarták, hol meg vagyon írva, küssebb hön az paráznaság, honnem mint az házasság (RMK. II.488).

KÁVA (káwa Sum: Cor. 49. káwés kút Gvad: Lev. 135): circulus Ozor: Christ. 145. ciuctura Kr. [reif]. Hoé meg haicad ah te teiedet mint eg cauant; quasi circulum (Ozor: Christ. 145). Az kétfelé eresztönek (kocsuak) az tetejün semmi sem volt, hanem ránczos volt, az mint az kávak voltak beme (Monrók. XI.366). Káva módra hajlogól (Illyef: BCsTomp. 110). A virágok egy kis keredgéd kámvára köttetnek egy esomoba [korszorúnak] (Sum: Cor. 49). Szép lovat hozának alája, mint hogy a vas miatt nem ilhet reája, meg ódatik szírást szorító kávája (Gyöngy: KJ. 62). Dárekok ugy áll mint a káva (Gvad: Lev.) Karesuvá tették derekokat a kávak (Gvad: NótPost. 208). Gyöngyöt kávára fűzni (SzD: MVir. 177).

kút-káva: kut gárgája; erepido Major: Szót. kút karéja, erepido putei Kr. [brunnenkranz] lebbe Com: Orb. 149. Kut kávával (erepidone) környöl vétetvén (a kút Com: Jan. 115).

Kávás: [crepidine instructus; mit einem kranz, einer umfassung versehen]. Kávás kút: margine provisus puteus SK. Kauuskuth 1270 (CodPatr. VI.164). Kávás kút (Gvad: Lev. 135).

KAVALYOG: [versor, vagor; sich hin und her drehen, umherschweifen]. Feesegő nyelv, a minőnő a te inyed alatt cavalryog (Matkó: BCsák. 213). Vad ludak jövének az hideg élt után de csak kavalogyognak [így] szegények az uzán (Kocsfört. II.500).

Kavalygás: [?] Azt vijtattyá Sámbar, bogy az én syllogis-musomat a csak szocskával saütítottam meg, itélyék-meg a o logiusok, jó sűrű ez kavalygása Sámbarnak (Matkó: BCsák. 220).

KAVAROG: csavarog SzD, vagor, grassor, obero SI. sich hin und her wenden, herumirren). (Görös: Máty. 78). Kavargó motusokat követnek (Pós: Igazs. 496). [Vö. KEVER, KAVAR].

KÁVÉ (káfé XVIII. sz. Nyr. VI.364. coffé Orczy: KöltSz. 234): fuba Aegyptiaca; kaffee PPB. 404. Ali passa le-fülteti s nungyárt az ű szokások szerint való vendégséget indit; es egy egy fínacal cavét, s az után serbetet hozat (Czepl: Dag. Előb. 80. Zrínyi. I.46). Kávém és főttem lenne talám nekem Thaly: Adal. I.187). Kávé, czukorkodó és herbaté, bornál jobb volna ha otthon te tokajit innál (Thaly: Adal. II.387). Kávét vö findsa (Mik: TLev. 16). Egy pipa dohányt ad (a török), egy findsa kávét, hatot vagy hetet szől az emberhez, azután tíz örág is elhalgatna, ba az ember azt elvárná (82).

Kávés. Kávés ház: thermopolium PPB.

KAZAL: acervus, cumulus SI [schober, trüste]. Kazal szék (Helt: Krón. 36). Egy kazal zalma (Radv: Csal. II.66). Egy tab aztagyb, egy vegh kazal zena (III.162). Mind csak nagyobb nagyobb kazal fáknak rakása gyűjtetik vala (Szal: Krón. 372). Egy kazal fát is vittem az Száva mellett (MonIrók. XV.700). Szénából rak baklyakat, kazalokat [így] (Com: Orb. 93). A széna talongyákban, kazalokban hordattatic (Com: Jan. 79). Sok kazal zéna (Bethl: Élet. II.308). Egy kazalnyi rakás kenyeret kell negennem (Mik: TLev. 17).

széna-kazal: cumulus foeni Kr. [heusechober]. Asztágotak, zéna kazalokat felgyújtani senki ne merészeljen (MonOkm. 7.340).

Kazalat: [einen schober machen lassen]. Szénát kazaltasszárókkal (MonTME. II.98).

KAZAMÁTA, KASAMÁTA: [kasematte]. Casmáta eu cassmáta h. e. locus corbium terra aggesta plenorum Otr: OrigHung. II.155. Ha az kasamátákat ott is megtudja csinálni, ahhoz az télen hozzá kell készülni, s az űr isten kikeletet adván érmed, idején hozzá kell fognod s végben vinned (RákGy: Lev. 74). Alatta sok kassamátá, sok por benne (Thaly: Adal. I.357). Hidakapuv kívül a malommal szemben levő kasamáták-nak felén nintsen héjazat (KolTört. 402). Aszszonyokat zártam kazamátákba (Gvad: Nánd. 29).

KAZÁN: destillatorium SI [kessel]. Csak az salétrom vagy kazány mellett legyünk szorgalmatosak (MonTME. I.27. 16). Az kazán mellett sűrűnyen és híven munkálodjunk (I.116. 24).

KAZSULA, KÁSLA: [casula; kirchenkleid]. Olly kazsu-át auagy misse ruhát csináltata (Helt: Krón. 30. 2). Kásla, nyelvet talám nem bársonybul-is szövöttél (Czepl: Dag. II.20. Fört. 3. III.378). Az a gondolat jutott az eszébe, hogy mi jó volna a papon lévő casula tsábráknak (Mik: TörL. 61).

KAZUP: kétfülű kosár, füles kosár SzD. [schwinge]. Karban öltő kosároc, két fülű kosároc, kazupoc, koboroc (Com: Jan. 109).

KEBEL (kebel Helt: UT. 07. *kebel* Szatlm: Cent. 69. *kebelet* ÉrdyC. 640. *kebebe* TihC. 13. ki így szoll: *kebe*, s ki így *kebel* GKat: Titk. 1118. *köbelőbe* Helt: Krón. 21. *köbelő-ből* Helt: Mes. 68. Helt: UT. Előb. 2. *köbelőbe* Tel: Evang. II.417. Vás: CanCat. 180. 495): **1**) sinus, gremium, castula C. sinus, gremium Nom. 20. gremium; schoss Com: Vest. 131. PPB. Kebelomben vagyon, s övem pedig el nem öldik, hogy kiössék: mili in sinu est, nec ego discingor PPB. Deinde ascendit ad Suniw kebel 1257. (CodPatr. VI.93). Abraam kebeleben helhezé (III). Mend nagy owrounel zogenekne el oztya na kebelet penzuel tele hordoznan (EbrC. 7. 21). Gyenyerveegh-nek tyezet hordozya ew kebeleben (ÉrdyC. 614). Kezde zegenieknek oztany, vischen w kebelet teljes penzekkel (VirgC. 84). Bocha kez Bernald vrnak kebebe (85). Annyanak elebel a vag kebelebel le zala (DebrC. 522). Kevldette az lelkeket Abrahamnak kebeleben (ComC. 214). Aldot wr Iesus, kynek kebeleben nynehen semmy waltozat (ThewrC. 131). Az Tisza kebel [Bétkés és Csanád megyék] (Tin. 20. 396). Egy hausanak kebelebe beszálta, az oláhok ott fén fütkosnak uala (334). Köbeléből egy darab kenyeret nyuyta ki (Helt: Mes. 68). A hegyec kebeliben formáltatott zengő szó: resonans de altissimis montibus echo (Kár: Bibl. I.647). Az anyaszentegyhaznac kebeleben: in ecclesiae gremio (Mon: Apol. 37). Kebeledben tarcz ez féle makkos tromfát (Zvon: PázmP. 284). Miért nem verted meg az én dajkámat tej nélkül való kebelél? (Szatlm: Cent. 69). Az inádságh a veres tengernek kebelét megnyitotta (Mad: Evang. 253). Szüflöttyöket öleken és kebelekben (in sinu gremioque) táplállyac (Com: Jan. 118). Csak a kebelében ravaszul hallgató kigyót hizlalja (MonIrók. VIII.220). Az középi kised haylassal kebelet csinálnak, az holdhoz igen hasonlot: media flexu modico sinum faciunt hmae maxime similem (Forró: Curt. 302). A levelet a kebelébe teszi (Mik: TLev. 188). Mit motozsz kebelében [leányunk] te goromba Jankó? (Thaly: VÉ. I.344). A természet az aranyt mélyen a föld alá temette s nem önti ki egyszer s mind kebelét, hanem csak szűkségre valót nyujt (Fal: BE. 595). Most felbillent első fókra, ápolgat és mosolyog, kebelére ragad tsókra, már megbánta, tébolyog (Fal: Vers. 868). Nem is marad soká oly nemzet kebelben, kinél a jó erkölcs hibázik szivében (54). **2**) A testnek részei kebelekre és tagokra osztatnak; a kebelek hárujan vagyunk, tudn. fő, mely es a has (ACsere: Enc. 142). A búzának olaja a kelevények kebeleinek be gyogyítására igen díszeretes (237).

[Szólások]. Eperjet szed más kebelébe (Fal: Jegyz. 923). Hátán a' háza, s-kebeleben kenyere (Czepl: Japh. 125).

[Közmondások]. Ne tarts kigyót kebeledben: leonis catulum ne alas (Deesi: Adag. 105). Jaj, practica! ámbár vedd elől; mert veszélyedre s nagy inségedre te véredben, kebeledben kigyót neveltél! (Thaly: Adal. I.2). Nem hogy aszszoniállatnak, de még kebelednek se hűgy: nec mulieri, nec gremio credendum (Deesi: Adag. 292).

erdő-kebel: [vallis silvosa; waldiges tal, tal im walde]. Tüle az giermeket hog pazor el veue, eg erdő kebelben akkor el-be viue (Kák: Ast. 3). Föld népe szorult erdőkebelebe, havasokba (ErdTört. I.187).

tengör-kebel: sinus maris MA: Bibl. IV.134. [meerbusen]. Egy tenger kebelét látának (Helt: UT. 07).

Kebeles: **1**) sinuosus C. MA. voll krummer rücken, voll falten PPB. Kebeles, öblös: sinuatus PPB. Kebeles, helyes: loculatus MA. Kebeles, gorgosus: sinuosus Major: Szót. Hwzon egh fel ymegh, ezeknek tyzen harma kebeles (RMNy. II.35). Menyivel inkább szűkségesb mi-nékiink a gonosz szokások és törvénytelen hajlandóságok kebeles köntösét le-vetnünk (Csúzi Sp. 542). **2**) A Hero kőzárja (mesographus Heronis) oly vegetlen ráma ki egy a kebelesen mozgadózó tsigás horog-gal meg allitattik (ACsere: Enc. 64).

Keblesség: [sinus; einbuchtung]. A hegynek közepibe mintegy terjes keblességébe még megannyi lövészerszámokat helyeztettek vala (Szal: Krón. 548).

KECELE (*kozale* Zvon: Post. I.71. Csúzi: Tromb. 485. Kr.): [casula; kirchenkleid]. Oda áll a papozlár a ketzelében, es igen meg kereszti (Dávid: K. Ker. L. Pázm: Kal. 222. Kr. Gyöngy: C. P. 652).

KECNERÉG: botorkál, erőtlenségből négy kézláb csúszmász Kr. [langvide moveor, repto; sich mühsam schleppen, kriechen]. Nagy munkával tudott ismét a fájába ketzmeregni a madár (Könyi: VM. 51).

KECSE: 1) [soldatenmantel]. Pais a kezekben félik keczse bátokon (Lászi: Mars. 91). Ketső és tsutár [esótár?] (Szentm: Kalm. 11). Van keche minden, deli tekinteti (Zrinyi L66). Jün Szechódi Máthé nagy tarka kechével be fűdözve magát és pánczér fegyverrel (L88). Mint ha különb-különb-féle, és színű darabokból keclét tölözönának (Veresm: Lev. 153). Vimm kecsse rubrua, xr. 15 (Monlók. XXIV.325). Két teve szőr ketsét 1550 ospanán (TörtT. L156). Az haidukis keczet auigy pokroczozt vetnek nyakok körül (Vás: Can.Cat. 103). Veres skárlát ketsét függeszett vállára (Gyöngy: K. J. 111). 2) [pami genus; ein zeng, kleiderstoff]. Ajándékokat hozott, kecsseforma bársonyt, vég. nro. 30. (Szal: Krón. 297). Egy jó öreg dupla velenezét, kit ketsőnek híának, hét forintot adnak (TörtT. XVIII.216).

hajdu-kecsse: [heiduckenmantel] (Vás: Can.Cat. 542).

KECSÉGE (*kecsige* Nád: Lev. 210. MonTME. L296): sturio primus MA. acipenser Major: Szót. acipenser, sturio PP. acipenser; stőr Com: Orb. 69. PPB. (Tel: Fel. 103). Frissen főzött kecsége, víza, sziját rák (Matkó: BCsák. 402. 404. Misk: VKert. 555. Radv: Csul. III.67. ACsere: Enc. 218. Vás: Can.Cat. 564). Igen akarjuk, hogy vagyon kecsége az székelyládi tóban, igen megbagyd az ndvarbirónak, őriztesse, s ha az üdő hívesedik, elküldjön s többeket hozasson beléje szépeket (RákGy: Lev. 74). Kecsetét, tokot, vizát fogasson számunkra (383). Egy szép halastót meghalasztott vala, a pataki praefectuss által téli gyalomlaskor ugyan számos hordó kecséget parancsolván beküldeni (Szal: Krón. 240).

Kecsetés: [stör-]. Az kecsgetés tóhoz nem árt ha jobb hától csináltatsz (MonOkm. XXIV.71).

KECSEGET (*kecsget* SzD: MVir. 17): allecto MA. [locken, hütscheln] stark anreizen PPB. Kecsetegesed fiadat és meg rőtnt téged: lacta filium et pavontom te faciet (Kár: Bibl. L671). De csak oly kecsgetetve szállhank bűnös lelkűnknek, mint régen Eli pap fiainak (Czegl: OrszRöml. 3). No hidgyen hamar a kecsgetető szónak (Czegl: MM. 288). Kecsetető igéretnek szele üti öket (DKal: Ker. 72). Persvasiós reménség az, a mely a formalis papismusbau idvességgel kecsget (Matkó: BCsák. 317). Nem az annak értelme, mint ha Sz. Pál kecsgette volna Márkot (Pós: Igaza. L226). Aprólék lopásról szokták magokat o világ fia ezzel kecsgetetni, hogy azok igen kútsiny vétkek (Otr: Tökél. 237). Hízokodva kecsgetik (DEmb: GE. 40). Gonoszra kecsget (Misk: VKert. 317). Tárházas ajándékkal biztatni, kecsgetni valakit (SzD: MVir. 17).

Kecsetetés: allectatio MA. [lockung] reizung PPB. Bujaságra ingerlő kecsgetés (Czegl: Enoch III.10. Megy: 6Jaj. III. 20. GKat: Ttk. 11).

KECSKE: 1) capra, caper C geiss PPB. [ziege]. Félgy ketske; semicapra; ketskéből való: caprinus C. lohoknae eor-daye, keckeké, louake te zómoléd előt vadnac (BécsiC. 14). Megvalazta öket egmastol, mikent a pator valazfameg a iuhokat a keckektől (Mülich: 62). Kyk zabud akarattal myt adnak, vesszetők el, azystoth, aranyath, keezke beerth, bak beerth

(JordC. 62). Felső reze embőr s az alsoli kecske (DebrC. 114. PeerC. 66). Nem szükség hosszú fark effle keckeknek (Lofgr. 260). Fiaozoketske; capra (Com: Vest. 122). A gődölyenek még nintsen ketske szakállá: haedo nondum est aruncus (Com: Jan. 43). Felső kecske (Gér: KárCs. IV.453). Öreg, meddő kecske (45+). Az aszony szül, a ketske gedelyézik (GKat: MGramm. C) Kecskebárány-nyúzás (Thaly: VE. I.348). 2) Ketske, mellyen a nagy fát faragják: *cantherii fabrorum PPL.

[Közmondások]. Hítván barom az ketske (Decsi: Adag. 212). Az káposztás kertet éli kecskére nem jó biznya, sem a lódfiakat pásztorra (Magy: ORöml. 58). Kecske sem menne vásárra, de ütök hátul (Czegl: Japh. 130): necessarium fortunam terit MA. A kecske sem menne a vásárra, ha nem hajtának (Thaly: Adal. L85). A vén ketske is megnyalja a sót: *anus cothonissat. hireissat PPL.

[Szólások]. Egy két pénzért majd kecskét-is meg fur (Apoll. 45).

bak-kecske: [hircus; ziegenbock]. Bak kecskéhez való: hircinus C. (Pesti: Fab. 63).

havasi-kecske: rupicapra MAL. [gemse].

isten-kecskéje. Istenkechkeje: iris, regenbogen Pesti: Nom. 64. 70. Nyr. II.316.

közáli-kecske: rupicapra Com: Jan. 46. [gemse].

vad-kecske: rupicapra, dorcas, ibex C. caprea MA. capra silvestris, dorcas NC. 131. Kr. rupicapra; gemse PPB. Az magas hegek hazoz az vad keczkeknek bakinae (Szék: Zsolt. 106. MA: Bibl. L554. Káldi: Bibl. 259). A vad-ketskék példázó képei a nyughatatlan elméjű embereknek (Misk: VKert. 221. 285).

Kecskecske: capella C. MA. kleine geiss PPB.

Kecskei: caprilis, caprinus MA. von geissen, von ziegen PPB.

Kecskes: 1) caprarius MA. [ziegenhirt]. Kecskes [vezetéknek XVI—XVII. sz.] (Nyr. X.227. IX.385). A ketskes gyermekek karikat futtatnak (Fal: Vers. 908). Ketskes vala Méris, Alkon pedig juhász (909). 2) caprinus MA.

Kecskez-ik: [caprae similis est; einer ziege ähneln]. A farkas ode yewe az aytora, kezdé zelny kechkeowl es nondany hogy meg nytaa az aytot; az ollo monda: meg nem nyton, mert yol lebet az zood kechkezyk, de maga a hasadekokon farkast latok (Pesti: Fab. 19).

KEDD (*ked*: dies Martis Pesti. Nom. 18): dies Martis, feria secunda MA. dienstag 1'PB. Keddön regghel meuen lirlembe, ől vala Olinetim begoen (WinkC. 139). Zille eg kednap i első zillötet (KazC. 44). Zfile az ő első leonat keddön (TelC. 10). A hetuec neminem keddyn zfile ziz Mariat (35). Pünkösöd keddig (Zvon: Post. L16).

húshagyó-kedd: fastnacht KirBosz. 121. (MonTME. I. 117).

virág-kedd: [feria secunda hebdomadae saerae; dienstag in der charwoche]. Mondaa ez ewangeliomot vyragh keddön ew zent halalanak eletto (ÉrdyC. 134).

keddi: [dienstags-]. Keddi nap (Bartha: Debr. 14).

KEDV (yo keddel JordC. 551. ÉrdyC. 5b. 479b. 597b. 643. sut. kecból Komj: SzPál. 58. keduo 124. keduh 84. keduo 1 DomC. 139. kődueskődni Helt: Krón. 151. kőduezés Helt: Mes. 382. kőduozók Beythe: Epist. 60): 1) favor C. gratia MA. gunst, gewogenheit PPB. wolwollen). Emleközeyel megli the zolgayának kedwőről (JordC. 68). Az regy kedueket megvonak ew teule (MargL. 91). Vfm az istennek kedvit (Sylv: UT II.4). Abol bűnelkődot a bűn, sockal folyól aradot a kedv: ubi abun-

davit delictum, superabundavit gratia (Helt: UT. q3). A maradékok az isteni kedüncet ualasztasi szerent meg tartattanak a kedüncet által, hat nem a jo chelekedetekből, mert yg a kedü nem volna kedü (Tel: Föl. 124b). Isten kedue: gratia dei (Mon: Apol. 357). A más életben semmi kegyelmet, avagy keduet nem nyer (Illy: Préd. 1.285). Az ember napját kívántam, az az emberi kedvet: humanum favorem (II.213). Mint lehessen magához édesíteni más embereknek kedvét és jó akaratyit (Fal: UE. 387). **2)** studium, cupido, cupiditas, appetitus, desiderium SI. (lust, gefüllen, wunsch). De te no tedd az ő kedvét: sed sub te erit appetitus ejus (Helt: Bibl. I. B3). Soc szörzesseket szöröz vala az országnac kedüére (Helt: Krón. 51). Mikor kedveknek tetszik, más külfömbet keemek reánk, hogy inkább gyűlöltethessenek (Pázm: Kal. 775). Mi szabjuk akaratunkat isten kedvéhez (Pázm: Préd. 263). Nines kedvem hozzátek, ugymond az seregeknek vra (Pázm: Kal. 737). **3)** affectio, animus; stimmung]. Embernek emberbe valo bizakodása mindazon gyarlóság, és bizonytalanság, mert változó kedvéből függ (Fal: SzE. 520). **4)** [gratia; dank]. Semmi kedve, lálája, semmi bére és jutalma nem léssen munkánknak (Pázm: Préd. 850).

[Szólások]. Nines kedvem hozzatok, ugymond az seregeknek vra (Pázm: Kal. 737). Lengyel király, híhető, segítené császár, de az respblicának nines ahhoz kedve (RákGy: Lev. 123). Teljék benne kedve: sik ita, babeat, fruetur Kr. Ez az en szerelmes fiam, kibem iokippen keduem betelek (Sylv: UT. 1.6). Az kibem kedvem tólt: in quo mihi complacui (Fél: Bibl. 4). Valamit akar abban kedue telic (Kár: Bibl. 1.613). Im rövid nap féryedet őlegeted, egy kántor mulva telic abba kedued (FörtSzer. G4). Az szerencze hituánül szolgál néked, nem telik beime kéuánós kedued (FörtSzer. K2, Lb). Ugy sincs íze, teljék kedve cukron mákkal egyeledve; inkább bőjtől az én szívem, nemesebb én izem (Amade: Vers. 19). Kyben kedve vagy on (ÉrdyC. 532b). Kibem énnekem teljes keduem vagy on: in quo complacui (Helt: UT. J2). Nem viselte kedve, hogy jóakaróit boltig ne lássa (Fal: NU. 300). Vintze megint beszélgezte magát ura kedvébe (Fal: TÉ. 27). A fejedelmnek jobban is kedvében esvéu, az őtsével gróf Bethlen Istvánnal elküldötte ismét az hejdelbergai akadémiára (Bod: Pol. 73). Dido lebetett illy akkor idejében, mikor Aeneásnak esett volt kedvében (Thaly: Adal. 1.121). Érdemem nélkül kedvedben fogadtál (Pázm: Imáds. 4). Atyai kedümben ügyedet fogattam (Zrinyi: Asyr. 49). A ki másnak baragjában vagy on, hogy nyonnan kedvébe juthasson, valami változásnak kel lenni (Pázm: Kal. 746). Kedvébe veszi: recipit in gratiam Kr. Két-képen szokott békecséget szerzeni a közben-járó; először könyörgéssel, kérvén a meg-sérültt részt, hogy a vétkest kedvébe vegye (Pázm: Préd. 582). Mindent eltiir, csakhogy kedvében maradhasson istenének (Fal: SzE. 514). Kedvében van: est in ejus gratia Kr. Szt. István iol hiszi vala, hogy ő istennek kedüébe volna (Helt: Krón. 28). Hogy keduetekben lenné: ut in gratiam me haberetis (Helt: UT. y4). Ti istennek kedüoben és szeretetiben vattok (Bal: CsIsk. 465). Az bün miatt kiestek az isten kedvéből (Pázm: Kal. 538). Kedvemért kérek: amabo MA. mein lieber, ei lieber PPB. Zent Ferenc ystennek kedueyrt (amore Christi) kere, hogy ewttet vetne által (EbrC. 26). Ez pap mebe Marianak egybazaba ayotatosságnac kedueert: orationis causa (80). El nem hagyaa az ew kedueyrt (ÉrdyC. 616. 527). Mulatas kedueyrt: causa recreationis (NagyszC. 228). Jobb is volna kednek vasárnapra szombaton ide jöni isteni szolgálat kedvéért (LevT. II.296). A inönetlem kedueért hazuttok (Mel: SzJán. 311). Kétszer szokták a ludakat meg-meljeszteni a tolla kedvéért (Misk: VKert. 351). Az őrdög kedvéért szenved alkalmatlan dolgokat (Hall: Paizs. 8). Az legyekről, mellyec nyalakodás kedvéért főllötte sokan

voltac (Zvon: Post. I.525). Ebédután mulatságnac kedvéért foglyászni kiment elő felsége (Thaly: RT. 136). Mi szabjuk akaratunkat isten kedvéhez (Pázm: Préd. 263). Lebetetlen őket kedvünkhez szabni (Fal: SzE. 135). Kedven élő aszszomépek (RMK. II.210). Keduen való élet vagion, ciffraszag io lakas (Mel: SzJán. 435). Sok ostor szokta érni ki nem tud meg terni, istenét félni, kedven élni (Bal: Ének. 15). Noha nem istentől küldettek, mindazon-által a sidók kedven kapták őket (Pös: Igazs. 395). Én méhemnek fia, kit kedven tartottam, ápolgattam és gyengén tartottam (Thaly: Adal. II.414). Jó kedven s izesen lakoznak (Hall: Paizs. 212). Kényén kedven élt (Land: ÚjSegis. 114). Kényessen kedven felnevelt püha, túnya ifiak (Hoffm: Préd. 21). Nagy kedven hizekedett néki (Hall: HHist. II.179). Vixit dum vixit bene; nem mondhatia, hog az mig élt kedüére nem élt volna (Decsi: Adag. 213). Kivel mit gondolok lát, ha szegény vagyok is, ha élek kedvemre? (Balassa: Költ. 114). Ugy éltem kedvemre, mint főember fia (Thaly: VÉ. I.236). Ha ma gonosz szűl fedjere a fátum, tsak ép elmével légy, és okos serénységgel emberkedgyél, meg lád, utób' mint jár kedvedre (Fal: NA. 225). Előbb-kelő az az ember, a kitől egyebek többet várnak, és várván kedvére járnak, hogy sem más egy, a ki a költsőt nagy feunyel vissza-kéri (Fal: UE. 364). Kedvére lakni: indulgere genio (Decsi: Adag. 114). Gyenge és kedüére neuekedett aszszoni állat: tenera mulier et delicata (Kár: Bibl. 1.185). Kedvére tartatott: delicatus MA. Kedvére tartja: delicate nutrit Kr. Kedüére tartott eb: canis vivens e magdalia (Decsi: Adag. 264). Amúra el gonozodek bog sem istennek sem embernek nem vala kedüére (Szék: Krón. 127). Soc szörzesseket szöröz vala, az országnac kedüére (Helt: Krón. 51). Kedvére úszdogál (Misk: VKert. 325). Világ-bíró Sándor látván vitézinek kedvetlenségét, le-ugrék lováról és előttük menvén, szívet és kedvet ada mindennek a gyaloglásához (Pázm: Préd. 105). Hogy testenek kedvet chelekedgie (Mon: Apol. 396). Változó ügyedben el ne ejtsd kedvedet (Orczy: KöltH. 91). Mindennek el nyered kedveket és jó akaratyokat: omnium demerebis favorem et benevolentiam (Com: Jan. 201). Felindította kedveket annak keresésére, a kit jelentett a tsillag (Pázm: Préd. 185). A játékos nyelv kedvet gerjeszt (Fal: UE. 404). Kedvét keresni vkinek: consuere pulvires sub cubito MA. captare benevolentiam P'PB. jemanden flutiren und zärteln PPB. Kerestem keduet az en testemnek (VithC. 27). Kedvét keressök ő szent fölségének (RMK. VI.101). Ez vilagnac iaunai meg reszegütuon, csak hasanak keduet keresi vala (Fél. Tan. 485). Szádnac kedné keresni (Decsi: Adag. 115). Kedvelegelő nyájassága, szívébresztő vidámsága (Fal: Vers. 863). Kerivk fílt [fölségedet], hogi id kedüönket ne szeged (RMNy. II.231). Hog sem keduemet nekem meg nem seged (Istv: Volt. 7). Egymásnac keduet ne szegietec (Helt: UT. 7). Semmibe neki keduet ne szegituc (Tel: Föl. 92). Sem szegihetem kedvét az uraknak (Fal: TÉ. 312). M találhatta kedvit: egyik igen nyujtott vala (aróka), a másik igen rövid, igen fürtös, vagy igen lecsapott, őcsálkodott (Fal: NU. 257). A királynál nagy kedvet talá! (PhilFl. 1). Az nyaarfa, kyknek anykeozasok hywntözées nagy kedwet teoznek embereknek, yelessew hwawn (ÉrdyC. 476b). Te ne tedd az ő kedvét: sub te erit appetitus ejus (Helt: Bibl. I.B3). Az melly aszszoni-állat kedvet nem akarja fenni, azt költi hogy turos az al feneké (Mark. 8). Hogy fölséged az vrnak kedvet tewltbesz (Ver: Verb. 1. Előb. 3). Azonban szekedvet tewltbesz, hol jobb kedvet vészen, s mélye holott szomorak, hol jobb kedvet vészen, s azzal vidámodik (aly: Adal. I.145). Kedue ellen: ab invito NémG. költ vala, árnyékszékben kedue ellen ül vala (RMK. V. 68). Kedvem ellen: invite; ungem PPB. Jemesárga fílt (Ver: Költ. 1. árnyékszékben kedue ellen ül vala (Fal: V. 68). Igazs. I.265). Kedvem szerint: delicate C. telmek

ad votum MA. nach Wunsch PPB. Kedved zerenth valo esseth: pluviam voluntariam (KeszthC. 163). Hog az életnek vra keduek zerent karhozattat volna halalra (WeszprC. 95). Igen kedue szerint valo kazdag volt (Bom: Préd. 388). Keduem szerint szóltál (Deesi: Adag. 131). Semmi nem kételeníthette őtet bánatra, hanem kedve és akarattya-szerént vette ezt fel (Pázm: Préd. 527). Soba olly fejedelmet nem hallottam, kinek csak az ollyan szolgálat eset volna kedve-szerént, melyet felesévesztében parancsolt volna (Pázm: Kal. 1766. 583). Jo szántaból kedue szerint vagyon ott (Alv: Itin. 216). Az isten annál is kedve szerént való ad kégyelmednek (TörtT. XIII.161). Nagyot kezdé tulajdonítani elméjének, és addig jár a észé, kedve után, hogy... (SzD: MVir. 129).

[Közmondások]. Kinek mihez kedve, ott nints rövidsége (Kisv: Adag. 543).

édés-kedvű: [dulcis; suavis]. Meg őltalmazd magadat borsos étkektől, és édes kedű licitariomoktól (Cs. K3).

fél-kedv: [animi offensio; animi molestia; missimmung, verstimung, unmut]. Az neep fél kedvel wagyon (LévT. I. 278). Fél kedvel tén választ neki (Helt: Krón. 136). Az ő szent izykezetét sokan fél kedvel fogadják (Pázm: Kal. a1). Kit vr-tiak fél kedvel látnak vala (Eny: Gizm. 2).

félkedvű: [invidus; unlustig]. Dologhoz fél kedvűec, komoree (Tyuk: Józsa. 134).

gonosz-kedv: [animi offensio; unmut]. Vetkeztem gonoz kedvel (VirgC. 9).

gonoszkedvű: [tristis; traurig]. Erthowthtem az emberthel, ky az leweleth hozta, hogy gonoz kedwew wagy, igen bankodol, syssys az the oth maradasodrol (LévT. I.200). Ne léy mindenkor oly gonoz kedű, mint az verembe eset farkas (Deesi: Adag. 175). Gonosz kedvű szomorúság (Mad: Evang. 141).

jó-kedv: **1)** [benignitas; gnuat, wolwollen]. Jó kedvel: benigna, benigniter C. Te io kedwewben mi zarvonk fél magzatit: in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum (DöbC. 163). Legy io kedvel hozzam: esto mihi propitius (Helt: Bibl. I. Q2). Hogy az isten minket érdemünk-nélkül szeretett, az azért lőtt, mert az volt az ő jo kedve s akarattya (MA: Scult. 72). Valahol kegyelmes gazdának hozzám való jó kedvét találom: ubicunque clementis in me patrifamilias reperero gratiam (KÁldi: Bibl. 232). A mennyei kegyelmeket és isteni jókedveket bévenni (Illy: Préd. II.511). **2)** bonus, hilaris animus: bebor, hilaresco MA. Senky eegyb yo keddal nem varhat, hanem ky annak olette zerywel hozyaa zery magaat (ÉrdyC. 479b). ⁴vt zywe lelke es yo kedwe kywanna (512b). Mene az barátok Istayara es mykoron cheenghetőt volna, az poitaris be oretwe legy yo kedwel (513b). Yo kedvel veszi ő tőle (WeszprC. 1031). Az farkast mind eltyg eltarthyak nagy io kedvel (VirgC. 57). Jo kedvel es bekeseg el zemedi (97). Noha meg engedjék jo kedv, hogy az Elohim név nem mindenkor többekért vétessék (Gib: Titk. 20). Hogy ha jó bort kívánsz innya jó kedvedből, megértheted azt illyen öt jelekből (Érdy: SchSal² 6). A magam kedvedből örömet megvallom, volt annyi grátium, hogy magam velettem szóra és szíven szándéka szerint beszélhettem Anonimál (Fal: NA. 132). Bóldog isten! hánszor vesztettem vig jó kedvű bekenétes személyek között is; néha tsak nem elhíttettem Istenem, hogy mind azon poszér és kotsis inasok szorítottak a nekben (Fal: NE. 20).

jókedvű: **1)** benignus MA gültig, freundlich C. Kegyelmes jó kedvű, jó akaró: benignus Com: Jan. 199. ²⁾ Kegyelmes jókedwew: fratribus benevolus (ElirC. 70). **2)** jucundus, gnuat

Kr. [fröhlich, lustig]. Vygak, yo kedwewk es erwendőtőök (ÉrdyC. 511). Hog myndenkoron jelenneek rygnak es io kedwewnek (DomC. 140). Vig es iokedwew voltü (VirgC. 36). Az keez es az iokedwew engedelmesseg (62).

kész-kedv: promptitudo SI. [bereitwilligkeit].

készkedvű: [promptus; bereitwillig]. Öreмест való, készkedvű (MA: Bibl. Magy. 3)

komor-kedv: melancholia Kr [unmut]. Komor kedvet szerző fekete sűrű vér (Com: Jan. 51).

komorkedvű: tetricus MA. ernsthaftig, sauer aussehend, unfreudlich PPB. Ne legyenek komor kedvyk; ne estote tetrico vultu (Pesti: NTest. 11. Derk: ŐÉlet. 31). Komor kedvű ne légy: tetricus ne sis (Com: Jan. 203).

mérges-kedvű: ∞ Szeressétec a tü feleségtetek, és ne legyenek mérges kedvűec ő hozzáoc: diligite uxores vestras et nolite amari esse ad illas (Helt: UT. Ee7).

mord-kedvű: melancholicus, agelastus C. morosus MA. tristis MA: Bibl. I.573. feindselig, mürrisch PPB. Mord kedű aszszoni állat: mulier odiosa (Kár: Bibl. I.622). Annac késkételesen morkedűneec [igy] és kedvetlenec kel lemi (Prág: Serk. 314. Mik: TLev. 58). Vannak mord kedvű emberek, kik mindent rütmaznak vagy irigységből vagy méregből (Fal: UE. 121).

nehéz-kedvű: submorosus C. dyscolus, difficilis, infensus MA. melancholicus Kr. schwernütig, zornig PPB. Kálmán király nehéz kedű, gyanós és igen hortelen harago és igen irigy vala (Helt: Krón. 45). Nehez kedvű valik az nemzetsighez (Sylv: UT. H.101). Nehez kedű voltam ez nephez: infensus tui generacioni huic (Fél: Bibl. H.126).

pokol-kedvű: morosus, melancholicus C. MA. unfreudlich, mürrisch PPB. (Sylv: UT. I.10. Hall: Paizs. 336).

vig-kedvű: laetus, hilaris Kr. [lustig] (MA: SB. 25). Vig-kedvű [családnev] (Bartha: Debr. 59).

Kedvel, kedvell: **1)** diligo, accepto MA. lieben PPB. Queduelen 1219 (VR. Nyr. II.17). Az ő zolgalo leanak alazatosagat keduele es zerethe (TihC. 131). Teeb lelky yozagok vannak emberben, kyket wr isten kedwel es zeret (ÉrdyC. 36). Az zehgeenseghot ynkab kedwewne, honnem mynd ez vylaghy kazatassagot [igy] (211). Zepöltelen aldozat, kit igen kedvel az vristen (D-brC. 29). Kedwewenek tegedeth kyralyokuak leany: delectaverunt te filiae regum (KulesC. 110. 174. Helt: Krón. 47. Bom: Préd. 427). Valamit a lélek kedvellett, és akart, abban viszálkodást nem szerzett (Pázm: Préd. 161). De ha az arabielieknek tettzésekből kedvellünk itéletet tennűnc, az őzza mértéketlesen lésson (KNagysz. 16.3. D5). Ha annak kedveled illatytát (Félv: SchSal² 6). E hegy, mellyen kedvellet lakni az isten (Illy: Préd. 1373). A tsászár a feleségét igen szereti; magát is igen kedueli (Mik: Törl. 26). Tsak egyet kedvellet, (Orczy: KöltH. 144). **2)** faveo MA. [adulor], güntig sein PPB. [melancholus?] Az kyral tia leuele az czazaruak kedvel (Érd-Orszgy. 310).

még-kedvel: adamo Kr. [liebgewinnen]. A városnak bio-riának iya latuan (a leányt), igen meg keduele (DebrC. 143. RMK VI.64). Mihent szent Matét isten megkedvöllé, ottan Kristushoz győjté a bűnösöket (Pázm: Préd. 47).

Kedvelés: **1)** acceptatio, libentia MA. lust. PPB. **2)** aemulatio. V dombokon őtet meg haragotak es ő balvahokba őtet kedvelésre hivak (DöbC. 149).

[Kedvellet]

Kedveletés: gratus, graciosus, acceptus SI [freundlich, heiter, angenehm]. Ewtawle oly kedwewlestet (exritative) fogata-

tanak, myképpen ystennek anygaly (ÉhrC. 36). Budosnak kyetlenben, hogy kedveletesben yrewlyewnek (ut diligentius vacent) ymadsagnak (114). Szép kedveletes és meleg essők esnek (KLöcse. 1645. 32).

Kedvelkéd-ik : [?] Meglen az órdög latfa embernek ő tetet eluie, bator őztóver legően es, soha nem kedvelkedik [kételkedik?] benne, hog meg nem űerhetőye az lelket (BodC. 16).

[Kedvelet]

mög-kedvelet : [in gratia pono; beliebt machen]. Nem is mutathat nekem oly sz. űrasi helyet, melyből te ezt ki görthised s én velem a korbácsot meg kedveltetted (Czepl. MM. 209).

Kedves : 1) gratus, jucundus, acceptus, lepidus, favorabilis, carus, plausibilis, festivus C. gratus, placitus, snavis MA. angenehm, lieblich PPB. [lieb, freundlich, heiter]. Igen kedves : pergratus, perlepidus, porcarius, praecarius; kedvessen : gratiose, grate, jucunde, lepide, favorabiliter, care, festive, svaviter C. Izes, kedves beszéd : oratio *benigna PPL. Kedves, édes : snavis; lieblich Com. Vest. 147. Kedves szín : *color snavis PPBL. Kedves veragoknak veragunál veragozeek (DomC. 11). Kyhez jgeen kedves vala (194). Ezt az alnak zolga arra tene, hogi kedvesb lenne Kaifas előt az ő zolgalattia (WeszprC. 73. 126). Istennel nem kedves (ThC. 2). Ha az zentet meg bantanaya, az w kedves tarsasagut el vezetnye (VirgC. 42). The aldozatod kedves legyen : holocaustum tuum pingve fiat (KulcsC. 36). Hegy, kybe kedves (beneplacitura) istennek lakozny (158). Az zerenyi borok mindenwt kedvesek (RMNy. II.2). Czudalkoznak vala az ő beszédinek kedves voltán (Sylv: UT. 186). Kedves dolog az az sidoknak (1181). A ki kedves életbe akar az wr isten előt élni (Helt: Bibl. I. f4). Az ember kesertetik az kedves allapattal (Fél: Tan. 183). Kedvesb az mihöz munkáual iutunk (Decsi: Adag. 67). Kézin ajándék, de kedves : exiguum munus, gratum tamen (234). Az egész hordóbeli fenyővíz megezetősül és nem lesz en olyan kedves italra (Radv: Csal. III.49). Kedves illat : odor svavitatis (MA: Bibl. I.7). Ha kedves tanítása, kíványságot és ízt hágy a halgatókban (Pázm: Préd. a4). Sokat deákül írtam : mivel sokszor nagyob' és kedvesb ereje vagyon mondásoknak abban a nyelvben (Pázm: Préd. b). A tisztá jó bort kedvesen isszuk a föld-edényből (Pázm: Préd. c). Sok-képpen kívánatos az igazak sanyarúsága, hogy sem a gonoszok kedves állapattya (23). Nem szokása istennek, hogy gyengéltesse kedves szolgaít (37). A mit szeretettel várunk, arról egyakra és őrmest beszéllünk kedvesinkel (528). Maga kezével puhította és veti ágát betegének, hogy kedvesben nyughassék (695). Salamon az i-tennek kedves vala (Pázm: Kal. 538). Azt tselekedyéc, a mi ű nékie kedves (Czepl: Japh. 57). Az gyakorlatos imádság is tégyen kedvessé minket az isten előt (Bal: CsIsk. 362). Mint hogy te ékes vagy szép drága gyémánttal, így ő is mentől szebb kedves szép szavával (Balassa: Költ. 6). Ez az en szerető fiam, kiben magamnac kedvessé lettem (Kulcs: Evang. 68). A kérdőnce felelly meg csendessen, kedvessen : placido (Com: Jan. 200). Szemérmetes-égének kedves volta (Illy: Préd. I.170). Boldisúr király, mikor legkedvessebben tobzódnék, akkor űleték meg (TKis: Pan. 43). Az maradék étket kedvest mártogattya (SzBodó: SÓDics. a4). Kedves kedvesség (Fal: Jegyz. 934). Nálunk hadgya izét a kedves reménységnek (Fal: UE. 386). 2) [dilectus, dilecta; geliebter, geliebte]. Féltette kedvesét ellenségétül is (Thaly: Adal. I.156).

[Közmondások]. Kedves az rőuidség : grata brevitás (Decsi: Adag. 294). Minden újság kedves, óság pedig revas (Kisv: Adag. 147). Kedves napok hamar folynak : *rara hora, brevis mora PPBL. A béna rajkó is kedves az anyjának (Fal: Jegyz. 213).

Kedvesen : [libenter; gern, mit freuden]. Kedvesben tanulnak az emberek példából, hogy sem parantsolásból (Pázm:

Préd. 44). Azokat örömmel, és kedvesen szenvedén, kedveselké tette (92). A kérdőnce felelly meg csendessen, kedvesen (placido), csak legalább iutvén (Com: Jan. 200). Kedvesen kel venni : gratanter est amplectendum (Illy: Préd. II.154). Korpa pogásait nagy kedvesen őttek (Szentm: TFü. 11). Főnrj hullal kedvesen eltenek a botoges izaralíták (Misk: VKert. 432). A ked kedvesen irt levelét igen kedvesen vettem (Mik: TLöv. 85. lev).

Kedvesöcskén : lepidule C.

Kedvesít : gratum facio, acceptum reddo Kr. [freundlich machen, gewinnen]. Semyth thy magatoknak ne kedwesyczetek azokban (a bűnökben, ÉrsC. 193. Pázm: Epist. II.2. Kr.). Ekkor csak ezzel akarám urunk személyét kedvesíteni (ErdTört. II.59).

Kedveskéd-ik : 1) gratificor C. placere studeo, faveo MA. zu gefallen suchen, willfahren, liebkesen PPB. Kedveskédő : percomis PPBL. (CsomaC. 20). Ha az embereknek kedveskettem volna, az Christusnak szolgálja nem volnek (Fél: Tan. 326). Gėrmekeknek kedveskédő atya (Mon: Apol. 511). Hogy az én vramnak kedveskedgyem (Pázm: LutlV. 1). Munkánk ajándékjának bėmutatásával vágyódtunk kedveskednünk (KNagysz. 1613. D2. Zrinyi I.48). Valakinek kedveskedbetel : cuicunque gratificari potes (Com: Jan. 201). Valamely szavashüssal kedveskedett neki (MonIrók. XV.8). Urannak kedveskedtem megyes borral (XV.438). Borral és kalácsokkal kedveskedtem Hemskerknek (MonIrók. XV.383). Jéakarónknak is kedveskednünk kell ez mostani állaptra nézve is (RákGy: Lev. 129). Tudgyon akár melly tarsaságban afféle dolgokkal kedveskedni, hogy beszédgyén meg nyugodgyon a társ, és utóbbi halgatásra iz maradgyon benne (Fal: UE. 375). Mikor jelét adgyak, hogy valamit meg kívánnak, olly himmel hozzák elő, hogy az adakező-fél különös szerentséjének tartya, hogy kedveskedhet véle (Fal: UE. 488). Az egek bővsézen kezdének harnatozni, kedveskedni, ajándékozódni (Csózi: Síp. 20). Nemcsak apolgatással és űletgetéssel, hanem ajándékokkal is kedveskedtenek (Csózi: Síp. 21). 2) [delector; sich vergnügen]. Az bor italba kedveskődnee (Kulcs: HKész. 21).

Kedveskődés : gratificatio, placentia C. blandimentum MA. willfahrung, das liebkesen PPB. Valamely kenyir, kalács és bíránybeli kedveskedéssel küldöttem Horvát Fereucz uramot hozzája (MonIrók. XV.319. Gyöngy: Char. Előb. 3. Gėr: KárCs. IV.456. Fal: UE. 382).

Kedvesség : svavitás, amabilitas, jucunditas, pretiositas C. gratia, gratositas, festivitas MA. annehmlichkeiten, lieblichkeiten, holdseligkeiten PPB. Jó kedvel bővőkődő és jó kedvesség osztó : charitonius PPL. The hazadnak kedvessege meg eown engemet : zehs donus tuae (KulcsC. 162). Szűemnecc ió keduessége : voluntas cordis mei (Helt: UT. r3). Nagyságos és méltóságos vezér Murtaza barátunknak kedvességgel való köszönetünket (MonIrók. VIII.205). Kedvesség felettvaló kedvesség a szent, és szemérmetes-asszony (Illy: Préd. I.171). Beszédében való kedvességet kapdes (Com: Jan. 162). Kovásznaí Péter szolgált elsőben a főnyi ekklesiában nagy kedvességgel (Bod: Pol. 98).

[Szólások]. Ezen esztendőben a réformátus superintendens-is, lévén mindenek előt nagy kedvességben, vénséget nem érvén reménten meg-hala (Bod: Pol. 37). A tanuló ifjúságot a szükséges nyelvekben, filosofiában ugy gyakorlotta, hogy mindenek előt díszéretet nyerne és nagy kedvességet (Bod: Pol. 73).

Kedvességős : valde acceptus Kr. [lieblich, sehr angenehm]. Kedvességős idő es az idűösségnek napya (Beythe: Epist. 71. Pécsi: Ágost. 54). Keduességes szag (MA: Tan. 753).

Kedvesül : [gratus fio; lieb werden]. Kezde testben őregedgy, nag zepsegei ekeswly, es myndeeneckneel kedweswly (ÉrsC. 454).

Kedvetlen: 1) implacidus, morosus, inimicus MA. műriseli, verdriesslich PPB. Kedvetlenülül: morose C. Kedvetlen, mord, haragos, izetlen ember: amarulentus PPB. Kedvetlen avagy komor: morosus Com: Jan. 181. Kedvetlen nevetni: alienus mandibulis ridere Deesi: Adag. 245. Mint az sarkantyú, az mellyel az kedvetlenc és restelkedő meg vagdaltatnae (MA: Tan. 1251). Az szombatauk szenteléséshözis kedvetlen (MA: Scult. 901). Kivánság hallani bizonyoságot? Tudom, hogy kedvetlen vagy hozzá (Matkó: BCsák. 289). Kedvetlen szerentse (Teleki: Flél. 133). Hadaimat nem dicsérem, mindazáltal az minemű fele más imide, amoda vonó fegyvertelen, kedvetlen emberekkel én magam eleget vittünk végben (RákGy: Lev. 277). Olyan izetlen, kedvetlen, hogy még a feleségét sem öleli meg (Mik: TLév. 33). 2) ingratus: unangenehm Com: Vest. 133. unangenehm PPB. Kedvetlen szín: color austerus PPB. Kedvetlen az boldognac az ékes beszéd: non decent stultum verba composita (Kár: Bibl. 1613). Kedvetlen aiandéket talált adni: Veneri sueni inmolavit (Deesi: Adag. 180). Embertelen és kedvetlen filosofia (MA: Tan. 753. MA: Scult. 964). Mind szent havanak az elei mutat kedvetlen hűdöt (KDebr. 1619. C3). Igen kedvetlen idő volt (Monfrók. XVIII. 25). Néha a buza lisztből készítettett kenyér nyers, izetlen és kedvetlen (Ily: Préd. 1.265). A jól meg nem igazított cizara kedvetlen zengést ad (II.195). Miképpen él a szöllőnek ily kedvetlen módgyával? (II.236). Kedvetlen szag (uo.). Az bűz, bűdösség fene, kedvetlen: foetor teter; der gestank grünelich (Com: Vest. 11). Kedvetlen választ vett (RákF: Lev. 1.252). Nem kell a kedves szegény feleséget, a kedvetlen, de gazdag feleségért elhagyni (Mik: TLév. 7). A béka kedvetlenül rekegő állat (Bod: Lex. 24). A keserűség kedvetlen íz (93). A rút, a kedvetlen általatok lesz szép (Orczy: Költl. 154).

Kedvetlenéd-ik: contritor, animum perdo, v. offendor SI. Kr. [unmutig werden, die lust verlieren].

el-kedvetlenédik: ~ Ha oda ki esendességet remélheti, az szegény ember most mind elvinné az borát; ne kedvetlenédjék el az szőlőtől az szegény ember (LévT. II.224 Pázm: Préd. 1161. Kr.).

Kedvetlenit: morosum facio, tristem reddo Kr. [unmutig machen, die freude benehmen] (Pázm: Préd. 357. 731. Kr.)

el-kedvetlenit: ~ (Pázm: KT. 191).

még-kedvetlenit: contristo Kr. [betrüben] (Pázm: KT. 333. Zrínyi. L30).

Kedvetlenkéd-ik: morosus, incontentum, importunum se exhibere Kr. [unmutig sein, sich mißrisch benehmen] (Pázm: Préd. 924. Kr.).

Kedvetlenkédés: tristitia, morositas: unhut, unmut. Kedvetlenkédés, buslakodás MA: Tan. 740. Az mi türetlenségünket és kedvetlenkédésünket palastolni akarjuk (MA: Scult. 976).

Kedvetlenség: morositas C. incontentia MA. molestia, offensio; unfremdlichkeit PPB. [unmut]. Kedvetlenség, mord-ság: amarulentia PPB. Az izetlenségre, kedvetlenségre adattak: acediae dediti (Com: Jan. 197). Az egy Jupiternek van kedvetlensége, járkodni is kezd sása körmössége (Thaly: Adal. 1.114). A ki tündes békosségre bírta természetét, sok bús kedvetlenségeket fog elkövetni éltében, és a bősültre vívő járásnak szintén aladtutyában vagyon (Fal: UE 367). Bujdosóba kergetni borongó kedvetlenségét (SzD: MVir. 330).

[Szólások] A gubernátornak és kantzellarárnak vádoltatások és az udvar előtt kedvetlenségbe hozatások (Bod: Pol. 145). Valakinél kedvetlenségben lenni: esse apud aliquem in offensa PPB.

Kedvetlenülül: morosus, tristis fio Kr.

el-kedvetlenülül: [morosus fio, offendor] deiecio animum Kr. [unmutig werden]. Ha azon közben a nem-akarommal jár a válasz, elkedvetlenülülnek, mint az indiai asszonyok (Fal: NA. 221).

Kedvez: indulgeo, parco, comparco, reparco C. faveo MA. schonen, durch die finger sehen PPB. [zu gefallen sein]. Nem kedvez fiának: er ist scharf auf seinen sohn; ne kedvez pénznek bősületért: schone dein geld nicht um die ehre; királyának, hazájának kedvezni: seinem köing, seinem vaterland huld sein; kedvezni magának: sich schonen, seiner vatergenheit pflegen, sich commod machen Adami: Spr. 196. Parancsola, hogy ne kedvezzon semminemű orzagnac es mindön varasocat le törjön (GuaryC. 55). Hoyaaban kedveztem az ű yfwsagaanak (SándC. 29). Hogy ne kedvezne valamelyben av neky (MargL. 78). Kedvez zogennek [parcet pauperi] es nawalysnak es zogenyeknek lelkyth ydwezythly (KeszthC. 179). Nem kedvezel a te egyetlen egy fiadnak mi erőttök (WeszprC. 42. 105). Nem kedveznele e helne az őttuen igazert, kik benne vadnae?: non parces loco illi propter quinquaginta justos, si fuerit in eo? (Helt: Bibl. I. H). Nem kedveztel a te egyetlen egy fiadnak én érttem: non pepercisti unigenito filio tuo propter me (I. 14). Az igazsagnac istene nem kedvez ebben senkinek (Born: Ének. 173). Ne kedvezzenek es ne köniőrüllőnek, hanem az gonosz ki gonollialik az nep közzöl (Fél: Tan. 322). Senkinek nem kedvez az bor im, az ki meg isza: crudelis Bacchus (Deesi: Adag. 204). Ne kedvezzen az te szemed ő nékie: non flecteris super eam ulla misericordia (MA: Bibl. I.181). Mihent a toroknak kedvezsz, halál fia lesz' (Pázm: Préd. 841). Kedvezni még az ellenségeknék-is (Com: Jan. 198). Abból senkinek ne kedvez (RákGy: Lev. 98). Dicsüretes kedvezni az atyafiaknak, és jóbarátosoknak (Ily: Préd. 167). Oly hír légyen felőled, hogy örömet kedvesz (Fal: UE 382). Másnak nem tudsz kedvezni, s egy hujóban evezni (Amade: Vers. 118. 11).

még-kedvez: [parco; nachsicht üben] A köz nep meg kedveze es nem öle meg a iuhoknac iobbadgyat (Mel: Sám. 30).

Kedvezés: indulgentia C. favor MA. [nachsicht, schonung] verschonung PPB. A testnek kedvezése (Pázm: KT. 82). A bálvány képek minden kedvezés-nélkül rontatnak vala (Matkó: BCsák. 102).

Kedvező: favens, favorabilis Kr. [günstig, nachsichtig]. Igen kedvező: perindulgens C.

KEFE: muscarium setaceum PP. bürste Adami: Spr. 15.

Kefél: [penicillo extergo; bürsten]. Mint lovat, szórit úgy kékélte (Ezsaü); mely őszve tsomózott, aztat le-netélte (Gvad: RP. 15).

KEGME [?]: paene NémGl. 271. [Vö. KIM.]

KEGY (kégytlen BécsiC. 100. 232. kégytlen MűnehC. 104. kegyelmes GyöngyC. 12. kegyelmesség CsachC. 22): svavitas, gratia MA. liebliekhét PPB. Kezy, kegyelem: gracie, genelmheit Adami: Spr. 45.

Kégyelém (kegyelmét, kegyelme) HB. kegyelm ComC. 1: 1) gratia, charis C. clementia MA. [gnade]. Winaggac rome isten kegyelmét ez lelic ert, huz wr avt kegyelmehel abraun kebeloben helhezio (HB). Myert en teneked keresek yly kegyelmét, akarom, hogy fogagyad ennemek, hogy sonha valamely lelkest meg ne szerz. (EhrC. 149). Kezelm keresenek ag meg igaztalaust (PeerC. R). Miert en teneked ilyen kegyelmét lelek, azt akarom, hogy ennemen tees fogadast tegy (VirgC. 55). Hogy kegyelmét nyeriec a te szömeid előtt: ut inveniam gratiam in conspectu (Helt: Bibl. I P4). Kezelmét találne

(Helt: VigK. 54). Tón kegyelmet Sándor asszon fejének (RMK. IV. 135). Az hol az bñm bővölködik, ot fellieb bővelkedik az kegyelem (Fél: Tan. 268). A fejedelem adandgya az kegyelmet, es meg eresztendi, a joszagot: princeps ipse gratiam fecerit, illaque bona remiserit (Ver: Verb. 40). Csak a szomszéd városból jöttek vala kegyelem nyerni (Pázm: Kal. 140. Zrínyi I.15). Kegyelem állapottyában vagyon (Illy: Préd. II.293). 2) [virtus, salutaris effectus; woltátige kraft]. A káposzta banvát ha vízben öntöd, só lesz belőle, mert ő a mint mondtam saletromos, melyne kegyelmével, hogyha gyengénn tözetik meg, s a levőben eszel, hasadat meg-indittyá (Nad: Kert. 49).

Kegyelmed (*keg'lec* [kegyelmek] MA: Scult. 9): tui gratia MA. deine gnade, deine gunst PPB. [einer gnaden]. Köszönöm szívesen, hogy méltóztatik kegyelmed tudakozódní, annak egészséged felől KirBesz. 4. Isten hozta kegyelmedet, jókor jött: seid freundlich willkommen 7. Kegyelmed ist ein ehrenwort, lessen man sich bedienet, wenn man jemanden mehr als einen gemeinen menschen ehren will; als: mint van kegyelmed? wie geht es ihnen? tessék kegyelmednek: beliebe es ihnen; követem kegyelmedet: ich hitte sie um verzeihung, Adám: Spr. 166. Tegzőnk kerdest tőle s ha meg feiti, boctátsa beh kegyelmed [püspökhöz szólvá] (DebrC. 7). Wewen az te kegyelmed leweleyth (RMNy. II.9). En kegyelmedet azon kyrem 58). Kerem kegyelmedet minth zeretew azzoniomath (60). Mynden zawokon kegyelmed felne indultassek (79). Kegyelme-ekkel nem akar gywelkezný (132). Kegyelmeteknek, minth o vramnak (II.27). Erre kis Tobias felele attyanac: kegyelmed ennekem mit mond, alloc annac, kesz vagyoc engednem paranholatodnac (Hofar. 259). Meg is érdemli ű kegyelme (Mon: Apol. 402). Kegyelmetec beczáletes nagyszombati uraim (MA: Scult. 5). Koronális pénzt fizetett ű kegyelme (MonTME. I.130). Meg-kell ű kegyelménc hát felelni (Czegl: Japh. 25). Mint etzic ez kegyelmednek? (217). Az gyulai olaj-bégnék ő kegyel-
mének (MonOkm. VI.31). Azt gondoljk vala, hogy kegyelme-
ek is, Sahin agát haza várja (MonIrók. VIII.206). Őesém
uraim, kegyelmetek csak maradjon itt (Bethl: Élet. 328). A
örvényes táblának itiló mesterejhez ő kegyelmekhez (Fely:
Dics. 2). Az ő kegyelmek magzattya (Tyuk: Józs. Előb. 7).
Ma is két levelét vettem kegyelmednek (RákGy: Lev. 5).
Kegyelmetek közé mindenkorí készséggel teljes (Nyr. XII.80).
Kegyelmeteknek szokott engedelmeskedése szerint (XIV.463).

Kemed (*kedmetek* RMNy. II.20): ∞ Ha isten ke-med Gyereke bezzya, ke med nyilvabban meg erty, twggya ke-med hogy az en feyem ke-med kezében vagyon, byr en veleni ke-med, es valamý keppen byntet ke-med, azzal szabad ke-med (LevT. I.216). Ő kemék lenének jelen Oszlányt (II.95). Koromzei aram volt itt valamely nap, ő keme mondotta (390). Wisiele zongiat mint az wy [ő] twlaydon magyenak, mert en wy [ő] kemet wallottam (RMNy. II.82). Az wy keme giermeki (no. sétszer).

Kend (*kiend* RákF: Lev. III.7): a köz embernek nevezete SI. Kend ist ein ehrenwort, bei und zu den gemeinen leuten; man bedienet sich dessen, wenn man jemanden per herr oder frau tractiren will; als: hōret der herr? hallja kend; frau nachbarin, wie geht es der frau? szomszéd asszony, mint van kend? kentek, kenteknek, kennek, kendet; dieses wort ist contrahirt von dem wort: kegyelmed Adám: Spr. 165. Isten irével járjon kend: gehet ihr in Gottes namen 165. Te kenek jo byro... en kenek azt adom tutara, hogy (RMNy. II.20). Pénst kulgón kend [s többször, 1553] (TudTár. IX.69). A korona sűrly fejére nem illik úgy, mint a csikó kendtekére (Gvad: RP. 48). Feltsert kiállották, egybe ez itten volt; eret fog kend rágni, páter hozzá így szólt (146).

Kéd, kéték. Kend, keed: a köz embernek nevezete SI. Kerem kedeth, hog tharcha meg kedys szabadssagokba ewketh

(LevT. I.62). Ha ketek jobb tanácsot ad ennél, örömet azonost maradok (II.105). Qui dicuntur secundum consuetudinem regni in vulgo nomen ked (SzekOkk. I.286). [Ked, vagy keed, amyi mint kegyed, kegyelmed. A székely nép a XV. század végén a szék főtisztviselőit illette e címmel. Szabó K. no]. Kéték (Mik: TLev. 46). Az egészségre vigyazzunk, édes néném, és így leszek mindenkor a kéd nem ló fejű, hanem ló fő székelye (89. 224. sat.) Hiddje ketek; tudjuk eleibe főgnak ketek hágni (Gvad: RP. 49).

Kegyelmes: propitius, clemens, misericors U. gratus MA geneigt, gñstig, gnädig PPB. Ysten leg kegyelmes nekem bynesnek (EhrC. 41). Yrgalmazok, kywel akarandok, es kegyelmes leszök (JordC. 72). Byzonyawal nagy zykseeges mynekewnk az kegyelmes meg valtoinak el yewetely (ÉrdyC. 5). Meg nyomorultakon jceen kegyelmes vala (DomC. 125). Halgas mynketh kegyelmesen (KeszthC. 462). Any kegyelmes anyauk (CoruC. 3). Az isteut maganac kaptolyia tulaydon kegyelmes attyaul (Helt: Bibl. I.Q). Bodogok az kegyelmesek (Pesti: NTést. 7). Vala pedig o Hunyadi Janos kegyelmes tekintetű (Szek: Krón. 214). Mert én kegyelmes leszek az ű bñnlökön (Mon: Képt. 87). Megadatic minekünk az őrc életnecc kegyelmes garassa (MA: Scult. 225). Kegyelmesen halasztya a gonoszok veszedelmét (Pázm: Préd. 28). A kik parantsolnak, kegyelmesek (clemens, gnädig) legyenek (Com: Vest. 95). Mondd: hol plántáltatott oltyan kegyelmes ág, mellytil vigasságot veszí Magyarország? (Thaly: Adal. II.436).

[Közmondások]. Kegyelmes toluaynak tudod mi szokot lenni: benevolus trucidator (Decsi: Adag. 186). Kegyelmes tolvajnak nyárs a seggibe (ErdTörtT. II.20).

Kegyelmesség: clementia C. gratia MA. gütigkeit, gnade, gunst PPB. Az neepnek veeny meenek hozya, koerwen kegyelmesseghöt hw ellene (JordC. 788). Az ew nagy kegyelmessegeből towee (ÉrdyC. 568). Keerwñk, tekeench te kegyelmessegeödnék zemeywel ez te zolgaydra (580). Nagi kegyelmessege istentől, hogy a zentök istemek öröksegi legienek (DebrC. 125). My vagy vram? felszeges bwlezesezes felszeges io, felszeges kegyelmessegh (VirgC. 43). A kie pedig a romai keresztyénségre tertenece vala, minden kegyelmességgel czeleködéc vellec (Helt: Krón. 24b). Az Abraham magzattia által mind ez szeles vilaguac kegyelmissiget igire (Szek: Krón. 12) Mióta isten az én méltatlanságomat nagy kegyelmisségből egyházi hivatalra választotta (Pázm: LuthV. 1. Zrínyi. I.38). Legien minden kegyelmesseggel es oltalommal nekiek (Radv: Csal. III.143).

Kegyelmességös: gratiosissimus Kr. [gnädig, allernüdigst]. Teghedeth kegyelmeeseges azzony kerlek, hogh en nekem nyawalas bynesnek őrcök bochanathoth nyery (PozsC. 29). En kegyelmeeseges vram, agy ennekem ygaz engödelmessegöt (ÉrsC. 42).

Kegyelmetés [clemens: gnädig] (Pázm: KT. 488)

Kegyelmetesség: misericordia MA: Bibl. I.21. [guade, erbarmen].

Kegyelmetlen: [inclementer; erbarmungslos]. Kegyelmetlen esék Zizim agának közép mellyében (Zrínyi. I.115).

Kegyelmez: miseresco, commiseror, condono, miseror MA. dispense NémGl. 17. mit einem erbarmen haben, vergeben PPB. [begnadigen]. En kegyelmeztem teneked: ego tui misertus sum (MünchC. 48). Ew eertők kegyelmeze wr ez vylagnak, hogy el ne veztenec (ÉrdyC. 571b). Legi dyczeretes mind azokba meliekbe kegyelmez es engez ennekem (VirgC. 16). Wram kegyelmezy een bynemnek: domine propitiaberis peccato meo (KulcsC. 47). Kegyelmeznék ő ule (TilC. 72). Teneled kegyelmezen (TelC. 106. Káldi: Bibl. 291).

még-kegyelmez: miseror, condono MA. sich erbarmen PPB. [begnadigen]. Isten nekwnk megh kegyelmez any sok

zauntalan byncinkrwl (VirgC. 50. CsomaC. 61). Nem kegyelmezsz-e még a városoknak (Pázm: Préd. 304). Életének nyívan megkegyelmeztem, de két vagy három százat csapattam rajta (Moutrók. XV. 172).

megkegyelmezés: condonatio, reconciliatio, receptio in gratiam MA. [gnade, begnadigung] wiederwertsöhnung PPB

Kegyelmezés: miseratio, condonatio MA. [gnade, erbarmen]. The nálad wágyon kegyelmezés: apud te est propitiatio (KeszthC. 387).

Kegyés (*kegyes* PeerC. 310. kétszer): **1)** [mitis, amabilis] pius MA gütig, freundlich PPB Akarván keges engedelmesseggel jelentem (EhrC. 11. 51). Te mert keges vagy (pius es, irgalmas) nekünk (BécsC. 25). Bodogok kegesec (mitos), mert ők bíriák a földet (MünchC. 20). En keges vagy és zúval alazatos (34). Bodogok az kegessek: beati mítos (JordC. 365). Kegyes znyek (ÉrdyC. 543b). Ez may ewangeliomnak keges ortelmee (301b). Tancyt kegesekethi w tnyaira: docebit mítos vias snas (KulesC. 16). Kez es keges vala az ev vyzgatolokra es (DomC. 125). Atte orehadnac znye igen zsep es keges (NagyszC. 126). Mynd kegiössen lyhettiök (WeszprC. 17) Kegyes vagyok es alazatos zynn (136). Az kegies znuw zont atya zerzo egi rwnid verset (VirgC. 16). Tegj valazt nekik kegies es edes zonal (74). Kegies nednessogh nagi szep giöngge szeleeknek funasiual hul az eglul (KBés. 1572. Eij). Az első három napon kegies fenyel a nap a földket sñti (KGalg. 1582. Gij). Az szeretet túrd es kegies (Fál: Tan. 296). Mennél kegyesb valaki amúl hamrób sirbat: at quisquis probus, is multum lacrimabilis est vir (Decsi: Adag. 142). Vyzgatolok-e valaha reá, mit mivel egyetlen egy kisdél szerelmes fiával a kegies anya (Pázm: Préd. 34). Kegyes szóval köszöntötte őket (Alv: Post. 1579). Kegyes élet (Megy: 64aj 19). Ha isten haragút antatossen és kegyesen eltávoztatnyk (Ily: Préd. Elsb. 13). Szép nagy szabadságban s kegies nyájjasságban tölték napjaikat (Thaly: Adal. 1199). **2)** comis, enevolus, benignus MA. gutwillig PPB comis; holdselig Com: Vost. 104. Kegyesen: canide, benigne C. Kegyes tekintet: blandi oculi PP. Mog gondolad istenedne es keges teremtdne ayandokat (VitkC. 17). Tenekel afad keges Bela keral, hog hozza kegesth keges keral lennel (PeerC. 310). Wt isten keges es yrgalmas, nem akarya az byneseknek halalokat (ÉrdyC. 575. 530b). Tumulatok en tölem, mert kegies vagyok: misericors sum (DobrC. 14). Kegyesen teegy: benigne fac (KulesC. 125). Vran kegies Kristus (VirgC. 16). Kegyes Iesus (PozC. 3). Folyamnak kegies atyankhoz (Bat: Ktud. 124) Janos, az az kegyes unagy kegyes, kegyelmes (Born: Préd. 65). Kegyes kedvő ur Jezus (MA: Scult. 403). Kegyes olvasó (MA: Bibl. V. 2). Kegyes olvasó (Matkó: BCsak. Elsb. 1). **3)** dilectus, sponsus, sponsa; geliebter, geliebte, bräutigam, brantj. Oly yghen el falta (folyta) vala znywet az ew codes mennyey veudogheinek nyáysaga, hogy sem atya, anya, sem yfyyw kegyese vala my kysdél ewrwündetesseggét hozlatunk vala ew zywshen (ÉrdyC. 510). Az zont azzon ehrsől díesekdik uala, hogi vronk Jესusunk bíki kegiöso volna a zizeseg tartasnak nyatta (DobrC. 130). Ha eugment kegyesül véssz, jól leszön dolgod (160). A felserdőt dáma gyenge elnóvel és még gyengébb szívvel olvasgatja a kegyesek egyve létét, s meg meg fájlalnak el szakulásokat (Fál: NA. 180). **4)** inclutus heros, heroina MA. berilhutor held PPB. [? V. HÖS,

Kegyésköd-ik: **1)** [mitis, candidus sum; sich freundlich benehmen, versöhulich sein]. Mi is azért kegyeskedjünk és pedig jó korán, mert rövizik a gyűlölség (Fál: BE. 402). A mely dáma tsak magat kellett kegyeskedő hágyásául, hozzá fér az ellenség, bé szorul, meg veszi (Fál: NA. 186). **2)** pietatis operibus intentus vivo Kr. [fromm sein, ein göttgefühliges leben führen] (Bíró: Micae. 10. 298. Kr.)

Kegyésködés: pietatis exercitium Kr. [frommes leben, frömmigkeit] (Bíró: Micae. 135. Kr.)

Kegyösség: **1)** pietas C. MA. frömmigkeit PPB. Mynden kegyességhel (cum lenitate) fogazgatok megh tnyektek ky yelentet yghet (JordC. 833). Ystonszghoenek eroy, kyk mynd az erék coltre es kegyessgre (ad pietatem) aditban vannak (855). Az kegyességhel megh gzyey az kegyetlenséghet (ÉrdyC. 185b). Az kegyességet nem kovantam (VirgC. 12). Nagy kegyességhel es nagi zorelnel egimast meg wlelek (18). Wtet el bozata auay znyenek kegyességhel (27). Telyes vala ez zentseges atyanak bezedo kegyességhel es isteni edességhel (16) Kezde zohnia atyay kegyességhel (56). Sz. Pál az isten fia szültesét, magnum pietatis sacramentum, isten kegyösséghel szentséghel titkának nevezi (Pázm: Préd. 107). **2)** comitas, beneficentia C. gratia Ozor: Christ. 26. benignitas MA. güttigkeit PPB. [gnade]. Tegyel en velem ez irgalmassagot az te beüses kegyességhel (MargL. 131). Attamfiai öltözietek meg, mikent istennek valazottj, irgalmasságba, kegyességhel (DobrC. 259). Ha wfelseges kegyességhel kellenetes volna (VirgC. 77). A Kristus jövetlenek kegyességhel felettévaló bizakodásra ne ragadgyon (Pázm: Préd. 3).

Kegyösséghel: valde pius, valde benignus Kr. [gütig, gnädig]. A zegenyekhez valo nagy kegyességhel yrgalmassaga (ÉrdyC. 140b). Ha mydenykeviknek ezer zaya volna, nem volnank elegendi te dychratevrdre o kegyességhel zvy (ComC. 35). Kegyeses Janos chazar (DomC. 304). Vettem kegyességhel zent beleknek ellene (VirgC. Pécsi: Ágost. 54. Ily: Préd. II 194). Régiséghel es kegyességhel Irenaeus páspök (GKat: Titk. 13).

Kegyességhel: [improbis; gottlos]. Kegyestelen vagy kegyességhel (GKat: Titk. 1119).

Kegyességhelenség: [improbitas; gottlosigkeit] (Megy: Bayle. 1. GKat: Titk. 275).

Kegyestelen: [improbis; gottlos]. Kegyestelen vagy kegyességhel (GKat: Titk. 1119). A mikor bünsök kegyestelenek, és ő ellenséghel volnánk (GKat: Váls. IIbb.).

Kegyetlen (*tyragyellen* ÉrdyC. 429. *tyragyellen* NagyszC. 81): **1)** [impius, iniquus; gottlos]. Kégtelendől tötdne: impie ogimus (BécsC. 100). Betellessed az iras, ki mond, es kégteleneckél (cum iniquis) zamlattat (MünchC. 104). El yew vr ysten megh feddeny az kegyetleneckél: impius (JordC. 881). Az kegyetlenök nem sokagy lakoznak ez földön (ÉrdyC. 521). En kedyzh kegyetlen meg nem fertem (VirgC. 3). Keztelen emberök nagi edességhel es zoretel halgatyak vala wtet (46). Az kegteleneckél remenséghel el vez: spes impiorum perbit (TitkC. 3). Bodog ember ky kegyetleneckél tansyhaba nem yarth: beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum (KulesC. 1. 30). E birodalmat e világi kegyetleneckél elnézi (Helt: Bibl. I. 41). **2)** inimitis, inclemens, implacidus, atrox, crudelis, durus, trux, ferox, ferus, effernus, immanis, stevus, tyrannicus, truculentus, tyrannus MA. grausam, wild, ungnädig, tyrannisch PPB. Kegyetlen ölo: tyrannocentus; kegyetlenök öljöz: tyrannicida; kegyetlenül: anstere, tetra, imperiosa; igen kegyetlen: praeferox; féno kegyetlen: bolimus; feje furt kegyetlen: vesanus C. Kegyetlen, mint a farkas: orba tigride peyor; kegyetlen uralkodás: tyrannus MA. Kegyetlen ur: tyrannus Com: Jan. 139. Eleibe kelene neki két embere, ördögökét valloc, igen kegyetlen: saevi nimis (MünchC. 28). M-I kegtelendől östoroztate (VitkC. 81). Oh atá isten, ha mendeneknek irgalmas vagy, mire hog az en vranire ilen kegtelenece latatol (83). Tenghernek kegyetlen haaba: undae maris öforate (JordC. 881) Az kegyetlen lenzok (VirgC. 89). Orozlanoknak kegtelenece (NagyszC. 91). A maguit ha a testro kötdöl, kegyetlen hiuldt, varat gyogyit (Mol: Herb. 177). Az Fortunának h. let, kegtelenekepen meg ha orittia (KBés. 1572. F.). Kegyetlen

törvény: *Tenedia bipennis* (Decsi: Adag. 66). A nőstény oroszlan a minthogy felettébb kegyetlen, úgy igen buja-is (Misk: VKert. 55). Nem leszek hozzátok én olyan kegyetlen (Orezy: KöltH. 150).

Kégyetlenéske: *feroculus C. MA.*

[Kégyetlenéd-ik]

el-kegyetlenédik: [*saevis fio*; *grausam werden*]. Szulimán más felől el kegyetlenséget, maga vére ellen kegyetlen törvényt tett (Zrínyi II.45).

[Kégyetlenit]

mög-kegyetlenit: *effero MA. ergrimmen PPB.*

Kégyetlenke: [*feroculus*; *grausam*] Eleyen igen kegyetlenke valesk (Pesti: Fab. 32b).

Kégyetlenkéd-ik: *saevio, desaevio, obsaevio, ferocio C. wüten, grausam sein, toben PPB.* Oknelkülis gonozkodik, es kegyetlenkedic vala: *gratuito potius malus atque crudelis erat* (Decsi: Sall. 12. Káldi: Bibl. 267). Conrad császár meg kérdőlt[é]ket: miért kegyetlenkődünénc oly igen a keresztényénc ellen (Helt: Krón. 23. Zrínyi. I.94. II.37. 102).

Kégyetlenkédés: *saevitia, ferocia MA. grausamkeit, frecheit PPB.*

Kégyetlenség: 1) [*impietas, iniquitas*; *gottlosigkeit, bosheit*]. Kegétlenségét töftönc: *iniquitatem fecimus* (BécsiC. 25). Kegétlenséget zantottatoc es hamisságot arattatoc (195. 300). Kegétlenség, *ky yot* tehetne es nem tezen (ÉrdyC. 610). The wagy wr ky nem akarz kegyetlenség: *non deus volens iniquitatem tu es* (KulesC. 6). **2)** *atrocitas, crudelitas, diritas, ferocia, feritas, saevitia, inclmentia C. fer-citas MA. grausamkeit, grimmgkeit, unbarmerzigkeit PPB.* Iszonyu kegyetlenség: *immanitas C.* Az igen kegetlenség Jezabel alat ötletet az prophetakat (BécsiC. 232). Kegyetlenséggel valo hialal zenvedese (ÉrdyC. 523). O kegyetlenségnek kegyetlensege (548b). Azokat meg wldwsted nagi kegetlenség (VirgC. 54). Kegyetlenségre ne indultasal (134). Az urak valának nagy kegyetlenségben, Tallyán az polgárok nagy egyetlenségben (RMK. II.177). Annac utánna támadánac a vekső gottusokra, es nagy kegyetlenséggel czelekedénc azzoval (Helt: Krón. 9b). Minden felé nagy kegyetlenséggel hirnac vala (11).

Kégyetlenségös: [*crudelis*; *grausam*]. Ha nem aldozandol az isteneknek: *iktatok tekeid kegetlenseses kenokat* (Kriszt. 19).

Kégyetlenül: *effero, ferocio MA. ergrimmen, wild werden PPB.* Érdemetlenül reám kegyetlenülisz (Zrínyi II.107).

mög-kegyetlenül: *exacerbescio C. ferocio, saevus fio, effero MA. ergrimmen, toben, wild tun, grausam werden PPB.* Éc tömniét soc erős borral adánac inniéc az elephantoknac, még az itallal meg kegyetlenülén az sidoc meg ötletésére be hozattatánac (Kár: Bibl. II.272).

Kégyid- [*misereor*; *sich erbarmen*]. [Isten] iorgossvn es tegizgen vv neki (HB).

KÉGY (*keed* WinklC. 271. *ked* Kules: Évang. 271. *kig* Sylv: JT. I.123. *kög-, kölg C.*); *stadium* WinklC. 271. DebrC.61. Sylv: JT. II.167. *Kög:* *circus*; *kégy:* pályafutó hely: *curriculum*; *hár kölg:* *meta C. Nyr. XVI. 64. 65.* Mikoron [Sz. István] a kenenedesnek kegibe volna, megmutata az ő dicsőséget: *eu in stadio martyrii esset* (DebrC. 61). *Emaws, ky wágon Jerusalembz hatwan keegny feulden* (ÉrsC. 123). Az kastellumba, ky vala hatwan keed földön Irlenhöz, kynek newe Emaus: *ped erat in spatio stadium sexaginta ab Jerusalem* (WinklC. 71). Azok kyk az keegben fwtmak, yollehet mynd nyayan fwtmak, de maga chak egy veery el az gyözdelmet (ÉrdyC.

88). Mell Jerusalembz hatwan kigne földön vala (Sylv: UT. I.123). Jerusalembz nem messze oll mint tizenet kigne földön (I.144). Az stadiumot kignek magaraztak, de az kig miczoda szo legén nem mondhatom; *ogé futasno földnek magarazlat-tak volna* (II.167). Mikoron a tongheren ouezuin, közel luzontó auagy harminez kigne földet mentenek volna (Sylv: UT. Ján. ev. 6. 9. MF. MNyelvtudomány II.16). Azon napon ketten ő közőlde mennec vala egy váráskába, melly hatwan kedni föld vala Jerusalembz (Kules: Évang. 271. Nyr. XVI.35).

KÉGYELET [**KEGYELET?**] *iris, szivárvány, Benkő: Frans. I.402. Kr. [regenbogen].* Az *aeonis, sarga vizi lilium-nak* kegyelet forma levelöl vaukan (ACsere: Enc. 246. 290).

KEHELY (*ke?* ÉrsC. 89b. *kehly?* Lép: P'Ük. I.250. *kely* Mel: SzJán. 402. *kellyhe* Biró: Augy. 232. *kehlyben* ÉrsC. 558b. *kelh* MünchC. 65. *kelyeh* ÉrsC. 27b. *kehlyben* 410. *DoniC. 173. kely-h* Pesti: NTest. 59. *kelhbe* MA: Scult. 854. *kelyhek* Pázm: Kal. 741. *kelyh* Czegl: Düg. 24. *kelvhe* MargL. 58): *calix C. kelhe, becher PPB.* Igual es megkörnekez tegeted vr iogianc kelhe: *calix dexterae domini* (BécsiC. 272). Ihatatoc é a kelhet, kit en iandó vágoc? (MünchC. 51). En atam, ha nem tanozhatic el e kelhe (calix iste) en töllem, baneméac bog meg igam azt, leg-n te akarotod (65). En zont atygam, ha lehetséges, mwlylyek el en thwlem [keen?]: *pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste* (ÉrsC. 89b. 27b). Az ezwth kelyhőket törd mynd özve (522b). Venen az kelheth, halaat ada ees nekyk adaa (WinklC. 146). Yumam meg az en kelhőmet (NagyyszC. 94). Mikor mondasz te misetsket, iszol az kelhőből (Born: Ének. 398). *Kelly* vág pohar (Mel: SzJán. 402). *Kelhe* vagy pohárba tötte (MA: Scult. 854). Sok heleben az kelhebe ezüst czinek czuallattannac (Zvon: Osiand. 129). Egy aranyas darab látol, kelyehre való (Gér: KárCs. III.367). Bor, melly a kelyhben vagon (Barna: Isk. 335). *Kehelyt* csináltasnak (SzékOkl. II.85).

KEHŐ: echo C. MA.

KÉJ (*kehen* ÉrsC. 485. *kiynn, kieken* Sylv: UT. I.181. II.95. 135. *keven* Zvon: Post. I.450. *keuen* Zvon: Osiand. 4): *libentia MA. beliebung, wollust PPB.* Kéj: siehe kény Adámi: Spr. [Vö. KÉNY]

[Szólások]. *Kéj* en [kéjén?]: *delicate, pro lubitu, sponte sua MA.* Neha az zerenche eymaganak wehet (Pesti: Fab. 74). Nem akarac ön keiekén ön magokat mégadnioc: *noluerunt ultre tradere seipos* (BécsiC.). A föld önön keyen (ultr) gimöldöz (MünchC. 77). Valaky yth ez velagba ön keien byneyerth nem zenved, önendöbe kethelen kel zenvedny (WinklC. 287). Az wtan ewnen kehen meg hala es harmadnap fel tamada (ÉrsC. 485). Ön kiynn meg nilek (Sylv: UT. 181). Ne vessene és az mit az föld teremt ö: keien, be ne takariac (Kár: Bibl. I.112). *Maga kéven* el hadgya szállását (Zvon: Post. I.537). Az Z. irasbul maga keuen ki önön isteni bölcheseg (Zvon: Osiand. 4). Az emberek magok kéjén a búnek szolgálatya alá adgyák önön magokat (Pós: Igusz. II.94). Nem enged az jó tanútnak, hanem maga kéjén nyargalódzik (Megy: Bayle. 80). *Fut* utánna maga kéjén (DKal: Ker. 25). *Hogy az gyülest jó kéjeken, ellenekes az ország megnevelhé* (MonIrók. III.137). *Sok kéjeken iárok* vadnak: *sum enim multi subiecti nescii* (Sylv: UT. II.5). Önön kieken iárnak (II.135). *Maga kéjént* (Martonfalvi: Theol. 70. Kr.). *Maga kéjje, kedveszert* (DKal: Ker. 24).

Kételen (*ketelen* DöbrC. 282. *ketelen* LevT. I.54): *invite, coacte: ungeru, gezwungen PPB.* Kételen valo szolgálat: *angaria PP.* Valaky yth ez velagba ön keien byneyerth nem zenved, önendöbe kethelen kel zenvedny (WinklC. 287). Ezekben, mellet en atgame, kitenen nekem lennem: in his, quae

mei sunt, oportet me esse (DöbrC. 282). Az erdeg le esuen, ketelen eoyto az levelet (DomC. 253). Eeltesseetek wr ystenek yohayt sem keeteleu (coacte) sem zabadon (JordC. 854). Annak keeteleu be keel tellyesödny (ÉrdyC. 606 515). Mert ő (az imádság) ketelen meghallando mindnödtől (NagyszC). Nem nagunk ketelenek reiaia, hog' ligük (Ozor: Christ. 21). Sain oda basa rabnak Váradról visszajövelekor is adunk ketelen t t (MonTME. 1261). Mellye előt ba imádkozni akarsz, ketelen térdéidat meg kel haitandó (Vás: CanCat. 183). A ki kerülü vagy által ugordgya az igazságnak hálóját, ketelen, hogy az hamisságnak varsájában, és töriben akadgyon (Pázm: Kal. 342). De, mikor nekik püspökök nincsen; ketelenek, hogy különbet chelekedgyenek (Pázm: LuthV. 68). A hol igaz hit nagyon ketelen következik a törvénynek tolyesítése (206). Kéte-len-is uszni kellett annak (Laud: UjSegits. I. Előb. 3). Kéte-len el kel hümi (Alv: Post. 1479). A mit a calvinistiknak torkokból ki nem vonhatnak, azt ketelen ott hadgyák (Pós: Igazs. II.316). Ámbár rongyban öltöztesse őket a ketelen szegénység; bátor ők nagok szánszándékkal titkolják (Fal: NE. 11).

[Szólások]. Kéte-len véle (Misk: VKert. 333). Kéte-len volt véle (MA: Scult. 703. Pós: GBot. 13). Már kéte-len vagy véle, hogy magad-is az éjtszakához szokjál és meg-alkudgy a setéséggel (Fal: UE. 4). Mikor kéte-len volt véle, hogy eselédét megfodolné, fel nem háborodott (Fal: NU. 295). A mint egyik szemével magát tekinteli, ugy kéte-len véle, hogy a másik szemével az irigyre vigyázzon (Fal: SzE. 560). Ha ide nem hiták volna is, tsak kéte-len lett volna Frantzia országból ki menni az urunknak (Mik: TLev. 14. lev).

nem-kéve-kéte-len (nem keeteleu RMNy. II.227): [coacte, necessario; gezwungen, wider willen]. De meg ember emenne-maga ees vadollya magaat, yol lehet nem keerwo [koewe] keeteleu (ÉrdyC. 12). Nem keewe keeteleu az lelekuet el keel valny az testnek burattissagatwl (ÉrdyC. 479). Nem keewe keeteleu engedhe (515). Azok yollehet nagy nehezen aldomast hozanak Cartlusiából es nem keewe keeteleu bel yktataak az pypokseogben (637). Nem kévekéte-len engedniuk kellett nekik (MonIrók. III.144). Nem akartha adny, de oztan vgy kellett nem keeteleu megh adnya (RMNy. II.227).

ké-kéte-len: ∞ Tehat keeteleu az könetkezik, hogy (Magy: Nád. 41). Az meg igazult ember, az istennek parancsolatitís bé róltheti, és kékéte-len beis tölti (Pázm: Kal. 356). Hát keeteleu meg koll vallandó (Sib: VigK. B7).

kés-kéte-len: ∞ Láddé, hogy meg-határozza kel vemned kés-kéte-len az egyenlőséget (Czegl: OrszRoml. 408). Kés kéte-len kellett engedniük (Czegl: Düg. II.58). Kés kéte-len léssen a potenciából actus (Czegl: Tromf. 106). Kés kéte-len itt kell meg vámolni (Pós: Vetők 11). Amac késkéte-len morkedőne [igy?] kedvetlenec kel lenni (Prág: Sirk. 314). Késkéte-len magát az könyörgesre fordítani (Ker: Préd. 902).

Kéte-lenés: kéte-lenégből való; anaenaeus PPl. [gezwungen]. Nem ugy szolgálók, mint kéte-lenés szolgáló (Hall: Pázm. 86). Kéte-lenés szűkségből (253). Valamit magános tanáttal elrendelének, az leg-főbb törvény erejévé vált a kéte-lenéses előt (Rák: Manif. C2).

Kéte-lenít: cogó; nötyen, zwingen PPB. Mykoron anyatol keeteleenyetnek s maradna hon (EbrC 159). Judast fessvenséghe keeteleenyty vala, hog' ifjesjust el arunlaya (WinklC. 140. 201). Zűkségnek oka keete-lenít (NagyszC. 99). Kerlek es ol mel keete-lenitlec tegődet (154). Az vr isten izgattyta, taszattyta, sőt erőlteti s kéte-leníti embert az gonoszra (Pázm: Kal. 376). Semmi nem kéte-leníthette őtet kénatra, hanem kedvo és akarattyta-szerént vette ezt fel (Pázm: Préd. 527). Kéte-lenítene vetekre: cogeret cum ad peccandum (Ver: Verb. 103). Tehát évvel nem tarto-

zánk, nem is kéte-leníthetnének arra igazság szerént (Mon-Okn. XV.108).

Kéte-lenítés: coactio; das zwingen PPB. Fenyegetés és világi fejedelmek kéte-lenítése nélkül meg szilidíték (Pázm Kal. 50).

Kéte-leniség: coactio, necessitas; zwang, notwendigkeit PPB. A valasztas nem ielőt keete-lenésgőt (DebrC. 128). Az ő keete-lenésgöt yo akaratra fordéyta (PeerC. 50). Kéte-lenésghevl zykseg leend ferfyual zoly (VirgC 137). Nem kéte-lenésgből, banem jó akarva követem a te akarodat (Pázm: Préd. 265). Kéte-lenésgől kényszerítettévn (Liszay: Krón. 126). Gyenge kéte-lenésggel vondogult (Csúzi: Síp. 42). Az álhatatlanság némely dolgokban, mikor nem kéte-leniség, nagy kéte-leniség (Fal: UE. 402). Ama marschal Turenius soha sem beszélgetett maga felől, hanem ha kéte-lenésgből, akkor-is igen tsendessen, s mint-egy szeméremmel (Fal: UE. 15).

KÉK (Kryholm, monticulus 1270. CodPatr. VI.179. Kéyknal, mons 1275. Wenzel XII.145 kil OrvK. 99): **1)** caeruleus, caeruleus, luridus, glaucus, cyaneus, cumatilis C. caesius MA. blau, himmelblau PPB. Kék színű: glaucinus, sublividus, subcaeruleus C. Kék szín: violaceus, color caeruleus; kék szinü: cumatilis; kék szabási: subcaeruleus MA. Kék almás ló: scutulatus equus; kék szürke ló: glauciolus PP. Keik kamokaba öltöztetek flet: ehlamydem coccineam circumderunt ei (DöbrC. 440). Palastia ekzium, az azkeek (TilC.106). Wythegy kek men lowath (RMNy. II.189). En az tanác, hogy ne jargaly lóhaton ha akarod hogy nyakad oda ne szakadgyon, ielesben az kék szőrü-fele lonakou (FortSzer. K2b). Minden lovaknál inkább dieziri Plato az fekete lovat, annak utánna vörös peit, fehér es kiket; az tarka nem jo es deres, fako, virze es szürke (OrvK. 99). Miklós deaknak gyermek kék ló adassék (Radv: Csal. III.253). Égszínü kék (Keesk: ÖtvM 276). **2)** vibex C. livor MA. strieme, blauer strich vom schlaggen PPB. Kéket ítéc valakin: sugillio, suzillo MA. Ha valamely férfiúttó sebet venné is, vagy kéket, megölmén azt mégis (MA: Bibl. 1.5). Az ő teste merő piros vér rakva kékekel es sebeckel (MA: Scult. 435). Az ő vereségének kékeivel gyógyittassék nyavalyánk (Pázm: Préd. 80). Nem gyógyítottad e szent testének vérel folyó kékeivel lelki nyavalyáimat (Pázm: Imáds. 220). Testenek kekeivel meg gyogyultatok (Szár: Cat. E2). Ortzáján megteztet az kék (Czegl: MM. 189). Gyenge testén sebeit, vérel buzgó kékeit a ki látja es nem sír, élő hittel az nem bír (Fal: Vers. 896).

almás-kék. Almás-kék ló: equus pomulatus, scutulatus MA. apfelgraues pferd PPB. Ne jargaly ló hátan, ielesben az almás kék szőri lovon (FortSzer. Mb. RákGy: Lev. 414). E jeles urának lova sem illelten, igen szép almás-kék, ahoz fed-hetetlen (Gyöngy: Char. 99). Az istállóra: vezete, hogy meg-udvaroljam almás-kék piripáját (Fal: NE. 21)

disznó-kék: sonchus Mel: Herb. 76. endivia, dens leonis, sonchus MA. sonchus, belénd fő Com: 24. 26. endiviensalat, löwenzahn, kraut PPB. Kakóts tűnek mindenfélében egyenlő tulajdonságai es effectussai vagynak az disznó kékekkel (Váli: OrvSz. 97).

fejér-kék. Fejér kék purgamalt wegen (LovT I 43). Fejér-kék a lova (GyöngyD: II.502. Kr.).

hupi-kék: [vibex; striemen, blaue decke]. Ne érts, mint ha szent Pál maga ejtette volna magán azokat a bélyögeket es lupi kékeket (Pós: Igazs. II.129).

nyúl-kék: nyúl saláta; cicorbata PPl. sonchus; hasenkohl PPB.

vad-kék: cicorea luteum Mel: Herb. 75.

világos-kék: cyaneus, égszínü SI. [hellblau] lichtblau Kir-Besz. 21 Világos-kék mint a tsóka-szeme: color glaucus PPl.

Matska színő kék avagy világos saunő kék: caesius sive glaucus Com: Jan. 63.

Kökés: lividus, caesius, subcaeruleus MA. blaulich, ein wenig blau PPB. Kökessé leszök: livesco C. Silva quaedam nomine keykus, que olim populorum qui vulgo keykusenud dicuntur, fuerat 1231. 1397. (Kamarai Lítár, Szatmár vm.) Egy derekát héjastól lepedőstől, sivolyostól, pokróczostól; egy kékes sivoly héj (Radv: Csal. II.333).

Kékit: caeruleo colore imbuo, lividum facio Kr. [blau färben, bläuen] (Pázm: Préd. 810 Kr.)

mög-kékit: ∞ Megkékitett: caeruleatus; veréssel megkékitöm: suggillo C (Pázm: Préd. 147 Kr.). Azért feleségét is megkékitésese s verésese ember (Czegl: MM. 140).

möggékités. Miben követték? testek meg kékitésében (Czegl: MM. 200).

Kékités. Az a szó nem mindenkor kékitést teszzen (Czegl: MM. 189).

Kékl-ik: [liveo; blau sein, blau scheinen]. Mons, qui vulgo Keeklew appellatur 1333. (ZichyC. I.115).

Kékség: livor C. color caeruleus MA. das blan, blaue farbe PPB. A seb, melynek a jegyes helye kékség: vulnus, cuius signum livor est (Com: Jan. 60).

Kékül: liveo, livesco MA. bleifarbig werden, blau werden PPB.

el-kékül: lividus fio Kr. [blau werden]. El kékül ajaka el-alnt szemé fénye (Fal: NU. 316). Elérkezett szomorú készülettel, a halál félelmétől el kékülve (Fal: TÉ. 651). Mennyetek, siessetek eleibe, főbre fog tanítani benneteket elkékült ajaka, hóbögd nyelvle, és szörnő meg-változása (Fal: NA. 183).

mög-kékül: liveo C. [blau werden]. Myndenestevl fogua meg kekevl vala mykeppen holt (MargL. 17).

möggékülés. Szemnek ütés-miatt megkékülése: sugillatio PPB.

KEL (*kel* fel MünchC. 17. *kel* fel: exsurge KulesC. 10. *fel kel*: surgit Sylv: UT. I.144. *el kél* fel: Mes. 197. *ki-kéle* Könyvi: HRom. 115. *kélsz* [rim: félsz] Gvad: FNót. 113. *kélni* 126. nap *kellet* Mel: SzJán. 15. Land: ÚjSegits. I.81. az nap *ffel kul* JordC. 52. *kélsz, kélis*: I. **Kelés**; fel *kélt*enek: surrexerunt JordC. 763. *fel kélt*etők: consurrexerunt ÉrsC. 541. *fel nem kél*-them TelC. 302.): **1**) pergo Kr. [eo, venio; gehen, kommen] Eleibe kelene nek: occurrerunt ei (MünchC. 28). Kelletec eleibe: exite obviam ei (60). Ki mene, es eleibe kelene: az ör alloc (GuaryC. 56). Nagy sok nep kelee eleykbe: occurrunt illis turba multa (JordC. 556). Kezereytee az tanoytbanokat hayora kely: navim ascendere (475). Egyorozlan eleybe kele es megl zaggataa evtet (ÉrdyC. 157b). Mykora haza yewne, egy ember eleyben kele (527). Kelene az tengherre (592). Misere nem kwtem (VirgC. 10). Az osthathra kelyk thathl (LevT. I.15). Utra kelni: proficisci (Helt: Mes. II.2). El álla a loua, ezokaert yalag kólt (Helt: Krón. 97). Ha az habra kelene, ottan el silyedne (Born: Préd. 252). Az egyic gallicum, az másic arabica, az az Arabiából kólt (Mel: Herb. 126). Peldaképpenn előtte legyen rossz helyem kólt szemenek (Bal: Epin. 3). Ez bizonyos, hogy ott nem kólt a szemé (7). Mikor a 78-dik paginára kelünk (Matkó: BCsák. 37). Otsmány bordélybol kólt pajkosok (GKat: Válts. II.1361). Kelytünk Dórdindó! A nyájt elhagytam, sokat múlattam (Fal: Vers. 867). Kelytünk: a kanok-is már kerékbe vették az aprókat (906). Szavai illő helyre keltek (Könyvi: HRom. 94). **2**) consurgo, surgo MA. sich erheben, aufstehen PPB. Az kelő es fíel tamado feenes nap (ÉrdyC. 537). **3**) adnascor C. accresco, excreco, orior MA. aufwachsen, herfürwachsen,

entspringen PPB. Hol ewtwttema az estapual az földett, az helyen legottan kewltuala egy zepsegew lilium: ortum est lilium (Ehrc. 78). Az helyen esmeg kele (statum ortum est) egy zep lilium vyrag (no). Lathwan yzraul úyay, hogy Moysesnek zarwa kelth vona: factum est (JordC. 75). Mykoron lewelezkeey kelendnek, twgyatok, mert kewzel wagyon az nyar (ÉrsC. 569). Veres mostan kólt kanoka (RMNy. II.149). Mikor valamely embernek húsa bőrén kelés kél, awagy varr leszen: homo, in cuius cute et carne ortus fuerit diversus color sive pustula (Helt: Bibl. I. DDd). Pokoluarac kellénc az embereken: facta sunt ulcera vesicarum turgentium in hominibus (I. Ff3). Az alléjbe kólt súlt meg gyogyittya hertelem (Mel: Herb. 99). Az mag szába megyen, fejet vét, virágic és magva kél (MA: Scult. 210) Az ő vesszeje léy lézen, és levelek kelnek rajta (Pázm: Préd. A. B jegyz.). Melyből tób illetlenség kókot kelni (Alv: Post. 92). Innét kele osztán rula amaz epitaphium (Pós: Igazs. 369). A fog fájás lézen, midőn a kisedekuec fogoc kél (Com: Jan. 56). Ven kofaktól, koportyóktul kólt híjában valóságoc (485). A darvak mind tsak drn, dru, drut kiáltanak, innét kólt a daru nevezet (Misk: VKert. 318). Egyebet nem lát a szántőföldkelnél, és belőlök kelő veteménynél; a mi előtte forgóldik, mind azon egyfígyű ártatlanság (Fal: NE. 69). Rósák keljék, gyöngyök teljék minden íta járását (PhilFl. 92). **4**) [datum est, scriptum; gegeben, geschrieben werden]. Ez lewel kewlt Heghkewn (LevT. I.1). Ez lewel kewlt Budan (RMNy. II.19). Ez lewel keoth Gywlan (II.156). Ez lewel kólt Sobrancecyon sent Janos nap előt walo cyeterteken 1566 (Radv: Csal. III.3). Melly levél kólt Sáros Patakon (Matkó: BCsák. 18). Adomány levél csak a királytól kél (Fely: Dics. 32). A tridentomi gyűlést kellet megvárni, a holott a bibliának új laistroma kele (Pós: Igazs. I.25). Mikor Esztergomban örömet lóttének, ez versok kevesseg azután kóltének (Thaly: Adal. II.119b). **5**) consumor MA. pretium habeo Kr. verzhret werden PPB. [verloren werden, aufgewendet werden]. Hogy ennyi munka kél reá, bánom: me, quantum hic operis fiat, *poenitet PPI. Nem chac pénzűnc, de még barmaic is a mi wrunkhoz kóltene: deficient pecunia pecora simul defecerunt (Helt: Bibl. I. Zi). Lám nem tudja, ha lesz új szabadsága, kiméletlen kel az por az ostronra (Tin. 126). Hová kél őrnőd és keresményed (MA: SB. 94). Az munka híában kel, ha isten nem őrzi népét (MA: Bibl. V.60). Soc betei kóltene annac meggondolattára (MA: Scult. 122). Ha az isten ajándéka pénzen kelne (643). Ha valakit személyében törvénytelen megsértéttel, tartozol megfizetni, valanú kólt a gyogyításra (Pázm: Préd. 634). Kőrösi bor bőven keljen pintzédbenn (Orczy: KöltH. 201). **6**) [in usu esse, valere; gangbar sein, gelten]. Ez nem kél itten, nem foly: das ist ein [geld]stück, welches hier nicht gangbar ist KirBesz. 22. **7**) [ertragen werden, erträglich sein]. Hives és szellős idő lőn, bizvást kelhetett az mente (MonIrók. XVIII.39). **8**) fermento Kr. [der teig geht, gährt]. **9**) [tumesco, inflor; anschwellen]. Torkában ha kél gyermeknek: Végy tyukmon szikít, azt meg sozzák, a feie lgyat kenyy meg véle (OrvK. 20). A ki ennek a viziben iszik két kalamall, a kinek mellyiben kél, meg gyogyul (33). Főben vagy füllen ha benne kél (34).

[Szólások]. *Vmi kel*. *Vólt s kólt: fúimus Troös PP. Ha vólt s kólt a régi erő, és most lehetetlen a törvénytartás: nem fér az istennek bölcsességéhez, hogy azt kívánnya tőlünk, a mit tud, hogy most lehetetlen tőlünk (Pázm: LuthV. 113). Ebtül gyült, ebtül kólt: male parta, male dilaps PPB. *Vmi kel*. Miben kólt a dolog? Rettenetes vér ontás lőn (Pós: Igazs. I.186). Ha reá kél a dolog: si res ad hoc deveniat, re ita exigente Kr. Ha második Pál pápára kólt volna a dolog, nem tudta mitsoda magyarázatot várhattunk volna ő tőlle (Pós: Igazs. I.135). Mikor az szem elhunására kólt az dolog (MA: Scult. 86). Az halállal valo bayvivásra kólt a dolog (135). Az dolog zinten kiáltásra, bizonyos haragra,

zítókra es moha veresegre is keel (Zyon: Osiand. 20). Nem iaték az, ahol küzúásra kél a dolog (Lép: PTük. 124). Fog a kél: denfil MA A fog fájás lézen midőn a kisdedekneec fogoc kél (Com: Jan. 56). Mi dolog, farkas uram? a mint én eszembe veszem, nem jól kólt kólléssed; igen meg szackadzat a subad (Helt: Mes. 257). Az mag szárbá megyen, virágzic és magva kél (MA: Seult. 210). Ihou mi kele befle (Deesi: Adag. 231). Mely dologban mi kólt nyilván ki tetezic (Fej. serk. órája A3). Sem mi nem kél akaratomban (Helt: Mes. 29). Velem, semmi nem kél kívánságoban (RMK. IV. 327). Égy bolondnac soe gondolatyaba semmi nem keel (Born: Préd. 561). Vilhelmus Neseum az Albis vízében bólt, sokat saga fülben Luther, hogy fol támadna; de semmi sem kele beume (Pázm: Kal. 127). De mind az két kérdésben meg esalatek, nem kele semmi beume (Lép: PTük. 1146). Addig az mi dolgunkban semmi nem kél, valamoddig bizonyosan meg nem hozzák az urunk koronázjának az hírit (ErdTörtAd. II. 271). Megh zarwaswlh az hű orezaya; Moysesnek zarva kelt comitus factus est (JordC. 75). Peldaképpem előtte legyen rossz helyem kót szemenek (Bal: Epin. 3). Ez bizonyos, hogy ott nem kólt a szemo (7). *Vnabé kel.* Beszedbe kóltúnc min! azoknac nyelvtökre vettek bennüket (Born: Ének. 199). Cz a n a b a k kel vegre búrtók (Mel: SzJán. 487). Nem indván hova tette volna a levelet, igen sítaja vala magát, félyén azon, hogy valaki közébe kele (DobC. 165). Constantinopol illien modon kele a töréc kezebe (Szék: Krón. 212). Szokásba kólt volt ez a romai pogányok között (Misk: VKert. 349). T a n á e s b a n kelnek (tanácsokni kezdenek) (Telek: FLÉl. 197). Nem akarok itt azokkal ústökben kelni (Sárp: Noé. 123). *Vnaból kel.* A fegyvert is, ha jó kohból kél-t is, mind addig sem viselik, míg... (Fely: Dics. 13). Az ő kohából kólt: ex sinu illius est (Deesi: Adag. 319). Az apostokol kohából kólt az ő tradíciók (Dös: Igazs. 181). *Vnám kel.* Cigányülőn kólt, esze firt practicák (Fal: UE. 380). Ha az isten ajándéka pénz en kele (MA: Seult. 643). *Vnare kel.* Elmém labzó búsu lásra kelt (SzD: MVir. 77). Délszűre kelvén alkalmatlan sőt türhetetlen fojeskelések, rajta vesztenek (Fal: UE. 477). Fegyverre kelni: ad saga iro Deesi: Adag. 311. Fegyverre kelnek: consumitur PPBl. Terekek azonban ott megzendülének, elkárohanának, fegyverre kelének (Tin. 70. SzD: MVir. 98). Negy twok ötdöl fíyre kelő (Radv: Sal. II. 18). Kezére kólt a dolog: pofitus est rerum PPBl. Vonyak ky az ímlevezél es vetekek le az testet a toromból; mynt azert az feldet eere, ottan l a b a r a kele (ÉrdyC. 151). Mihelt az meleg éri, ottan ismogen lábra kél (Cs: P2). Lábra kel még az elhagyott árva, esökkönök erőnek gyogys hamissága (Thaly: Adal. II. 291). Dolga mire kele (Gér: KárCs. IV. 186). Sokszálatalmaspésg kele predára (Göres: Máty. 63). Az az egész míg kazdag város büntetesre es praedara kele: civitas magna et opulens cuncta poenae aut praedae fuit (Deesi: SallJ. 58). A ki velúnc egyet nem értené: jószága is predára hadd kele (Thaly: Adal. I. 103). Próbára kél: es wird auf die probe kommen (Adámi Spr. 196). Próbára kelnek (Kules: Évang. 194). Könnyen eszébe eszszamodik hogy próbára keljen (Fal: NU. 323). Szabályára kelének, igen vívának (Tin. 301). Az galtona meg dolik az voremben, avagy szárnyra kél (MA: SB. 133). Fiam a házi fészekből málhoban maga szárnyára kél (Fal: NU. 317). Védél elrepüllök, szárnyaeskádra kelek (Amade: Vers. 161). Ajakí illy szókra kelének (Gyögy: KJ. 87). Torkig telvén, talpára kele és egy jó izi predikációhoz foga (Fal: NA. 123). A tatár talpa kele (Kónyi: HRom. 105). Tanwsaga a kelveen, nagy bñleh ember len beume (Érdy: 833b). Útrakölni: proficiói (Helt: Bibl. I. 112). Minden marháoc s a k m á n n a kele (Helt: Krón. 90). Hová kél örömdöl és korosmnyed (MA: SH. 94).

által-kel: trajicío MA hínübergelen, übersetzen. A wyzt által kelvon Pest: NTest. 87). Átal keluen a Lancia magy

föllyo vizez (Helt: Krón. 3b). A Réu vízén által kóltenee (26). Átal kele a Dunát (40. 87). Átal kele a Tiszzát (89). Kel lyúnc által a tónac tulso partyára: transfretum trans stagnum (Helt: UT. Q8). Mikoron által kólt volha az Jaboc vízice reuen (Szék: Krón. 14). Hidassal, kompal által vetnee, keluee, kóltóznee: pontone trajicium (Com: Jan. 91). Átal-kelé a hegyeket (Gyögy: MV. 17). Újsgáján általkelvén testében veltósdök (Fal: NU. 333). Eggyen kettőn [a könyv szakaszán] által kelvén, félre lehet tenni (Fal: UE. 167). Az illyeten dolog Zrínyi idejéül fogva igen sok változásokon kólt által (Kónyi: HRom. 9).

általkelő: vadum Kr. [firt] (Prag: Serk. 955. Kr.)

be-kel: intro hínüngelen, hercinommen]. Be kelnek Emathiba es del felöl kerwlveen, ytmnak Elromnak varasaban (JordC. 146). Murát hallá, ezen igen örüle: Azsiából Európában békele (Tin. 338). Kapukon éyöl az titkon be kele (HPaz: Castr. B2). Im békelünk az 1628 esztendőben (GKat: Váls. I. 832).

[Szólások]. Békelvén immár az szűret (Nyr X. 170).

égybe-kel: 1) [praeior: sich ausgleichen, einen Vortrag schliessen]. Egybe keluee egy mással, ecképen (Helt: Krón. 191). 2) conjungor, copulor, matrimonium in eo Sl. [sich vermählen]. Minék előtte egyben kelnek: antequam sponsus et sponsa convenirent (Ver: Verb. 171). Az asszony pedig jó ideig való özvegylése után Apafi Istvánmal a szomszédságban istenesen alakart egybekelni (SzD: Krón. 136). Egybe kelő bokor pár (Fal: Jegyz. 933).

el-kel: 1) recedo [weggehen]. Őc mondanac kelly el omnan recede ilhe (Helt: Bibl. I. 112). 2) [trajicío: hínübergelen, übersetzen]. Omnat sieto elköl az Dunát (Tin. 112). Vitézőkkel özve Dunán elkölt vala (291). 3) consumo Kr. [verzehrt werden, veruntwertwerden, aufgebraucht werden, verschlungen, verloren werden]. Attyam fnyagnakem akarom nyomorvsagok, ha meg az feyem elkölneis (RMNY. II. 76). Heyaban az penz elne kellyen (II. 131). Mert meg láttya, hogy elkölt az ő eriee: videbit quod infirmata sit manus (Helt: Bibl. I. cccc3). Mert a könnyér el kólt a mi sákunkból (Helt: Krón. 125). El kólléne [megöltetek] a darabanc, a lonagoc közzül is nagy soekun (88). Uylac el kólt [elcsépett, bevették] (Göres: Máty. 80). El kél azert, nola maradék (Deesi: Adag. 17). El kólt immár az ő tippissága: leporon non edit (83). Az szaretet lassan lassan el kolbet (DietaGr. 18). Hirtelen elkölnee napjaim mint az füst és pára (MA: Bibl. V. 16). Minden tooc elapadnac, el keluee (MA: Seult. 751). Az irásban ez kóllémségis gyakorta elegyöfödie és elkél (MA: Tin. 95). Me hidd [az arany idő] elkóltét, hanem hídgyed mostan is jelen létét (MA: SB. 102). Rövid időn el kél, az mi hosszu ideig gyűjtött-tott (LibÉleg. 17). El kél a barátság (Vás: CanCat. 277). Az a pénz ugy el kél, és el fogy: illac pecunia ita ditlumit (Lamd: ÚjSegít. 1401). Az udvaroknak el-kólt régi fényességek (Mogy: GJaj. IV. 17). 4) [venio: verknauft werden]. Szamárt baromvásárban akarván vüni, hogy hama-réb el-kellyen sem maga sem fia nem úte reá (Czegl: Japh. 59). 5) [non sum inutilis, opus est; brauchbar sein, nötig sein]. El kél az jó legény, ha meg bódul ország (Hlyef: Jephita 2).

[Szólások]. Vólt s elkólt: fuere quondam strenui Milesii (Deesi: Adag. 67). El kólt ennek v d o i e (171). E kólt a kún az kórróssón, in vado esse; in portu navigare (5). Jékor józ, el kólt az szűret (160). Elkólt sava ótkéneek (Fal: Jegyz. 923). *Vn el kel.* Ki kiáltac az várasban, hogy Sigmundtól el kólt volna a királyság (Helt: Krón. 75). A törökee meg iyedenee haluán, hogy az erös Szabaz vár el kólt volna fölce (149). Az én tehetőségem elkólté én tlem; an recessorint a mo necessarii me (MA: Bibl. I. 451). El kólt oroktol a palasz (Mel: Szám. 451). *Vn el kel.* El kóltj) arról elkóltét arról, hiába van akarudt (Helt: Mes. 197). El kólték

immár űk arról (Deesi: Adag. 33). Látván a felesége, hogy el
költ az tréfarúl, nyíán valóban kezdé síni (Pázm: Kal. 128).

[Közmondások]. Nincz oly sok, ki el nem kél, ha nem ké-
méllik (Deesi: Adag. 257). (Zegér nélkélis el kél az jó bor
(17). El-költ az igazsíg, meg-hólt Mátyás király (Rím: Ének.
345). Hogyha elkölt borod, barátid is elköltek (Kisv: Adag.
119).

elkelés: venditio mercium; abgang, verkauf]. Az bornak
el kelése wágyon (LévT. 1221).

elkelhető: [gangbar, gütig]. Birhassák szabadon mindaddíg,
a míg mi le nem tesszük jó és Magyarországbán elkelhető
pénzül az megírt summát (LévT. II.259).

elő-kel: 1) [prodeo, progredior; hervorkommen, heraus-
kommen, vorwärts kommen]. Elő kel kelni az ányékból: ex
umbra in solem prodire (Deesi: Adag. 15). Academic és scho-
laic építetténec, hogy az könyv nyomtatásnak mestersége elő-
kelnek (MA: Scult. 1064). Mindeneknek, minden reudbely
kőney az íteletkor előkelnek az ő szegienekre, es gíala-
zatiokra (Lép: PTük II.216). Az eő religioja még friss
tojás vala, a mely tsak minap kele-elő, tudnilik a puritanismus
(Fal: NE. 60). 2) [emineo, excello; sich hervortun, sich aus-
zeichnen]. A ki tekintetben akar lenni, ne maga-mutogatásával,
hanem érdemekkel jeleskedve kellyen elő (Fal: UE. 120). Meg
rakták poljójokat külömbféle tsillámú legvetsékkkel, hogy tes-
senek, és elő kelhessenek (Fal: TÉ. 797).

előkelhető: [honesto loco ortus, generosus, lautus; vor-
nehm, angesehen]. Igen elő-kelhető könyv-írók (Szentiv: Ver-
seng. 200). Elő-kelhető tudós tanétek (Megy: Dial. Előb 6). A
mely ő kész voltát mikor egy előkelhető ember nem igen ja-
vallaná, azt felelte Ignatius (JesTük. 57). Elő kelhető gazdák
GérKárCs. IV.602). Holott népnek a feje, elő-kelhető, ugy meg-
ítközének (GKat: Váls. I.1229).

előbbkelhető: ∞ Az aszszonyi reudden lévők, kivált-keppen
az előbb-kelhetők (Otr: Tökél. Előb 10).

előkelő: ∞ Elő-kelő [így] nagy emberek (Hall: HHist. III.3).
Előkelő ember volt ez az olah püspök (MonOkm. VIII.65. Mik:
TLév. 476).

előbbkelő: [praestans, prior; vornehmer, geschätztter]. Min-
deneket nálunknál előb-kelőnek alítsunk (Pázm: Préd. 60). Ha
vezértől jütt s ajándékat nem hozott s esaznál előbbkelő
ember volt, mikor az idő, szükség kívánta, 60 tallért is adat-
tunk (RákGy: Lev. 190. Gyöngy: KJ. 5). Egy mosolygás egy
udvari térd hajtás előb-kelő, foganatosab', hogy-sem a nagy
érdem (Fal: NU. 352).

elől-kel: [praecedo, praevénio, antecedo [zuvorkommen,
vorangehen]. A lora vetuén előlkéliala: et impositum equo
praecedebat (BécsiC. 62). Vy kőuetségekel elől kőnéc: praevé-
nient (66). Yme a állag, kit lattacuala nap keleten, előlkeli
vala őket: antecedeabat eos (MünchC. 16). Es atya ystennek
aukarattya uyundenkoron az te keresődet elől kellye (ÉrsC.
2sb). Mindenkort isteni félelem aytatosság te etődet elől
kelye (62).

föl-kel: 1) surgo, consurgo, assurgo, insurgo, exurgo C.
sursum exsurgo PP. aufstehen PPB. Ismét felkelék: resurgo
C. Melseges vestegegeben felkele az agyrol (EhrC. 4). Fel-
kele hóg gabona főkét gyvtené (BécsiC. 5). Felkele, mielőt
emberégembe egmást megemernéc (7). Joseph felkelhen
almabol, tőn, mikent paranóla ő neki ymac angála (MünchC.
16). Őneki kel megőletni es harmadnap halottaiból felkelni:
resurgere (45). Az ődöz ember előt fíel kel, es az veunek ze-
meelyeet tyztőlyed (JordC. 105. 172). Kel fíel es jár: surge
et ambula (378). Ymaczagli vitan fíel költenek (763). Fel kel-

wen, követee őwtet (ÉrdyC. 539b). Fíel kel agyabol (554).
Fel kele tantoroglan (VirgC. 35). Paranczolja az meg holtakat
fel tamadni es fel kelni (115). Ez czeug az fílembé: Kelytetee
fíel halottac (Born: Préd. 573). Ha az szerenese szárnyára
felkél, mindent ő elviszen mint a forgószél (RMK. IV.128).
Senki az ő helyéből fel nem költ: nemo movit se de loco in
quo erat (MA: Bibl. 158). Megszemlétem az gonosztévőt, ki
előkelte es elterjede (MA: Bibl. V.18). Ha napfelkeluen eszt
míuelendi: quodsi orto sole hoc fecerit (Helt: Bibl. I. Mm4).
Es igen reggel menének a szombatok egyikén a koporsóhoz,
immár a nap fel-kelve (Pázm: Préd. 563). 2) orior, coorior MA.
[cresco] entstelen, entspringen PPB. [wachsen]. Ad felkelő es neuő
gímőlkőt: fructum ascendentem, crescentem (MünchC. 76). 3)
[proficiscor; sich aufmachen, s. auf d. weg machen]. Hadakozásra
fel-költek: eoriti ad bellum in pugnam PPB. Felkele hóg őiaza-
iába menne: surrexit, ut in patriam pergeret (BécsiC. 1). Az
napokban fíel kelten Peter az atyaffyak kőzcee: per eos dies
quum assurrexisset Petrus in medio discipulorum (JordC. 708).
Fel kelwen hó kőzözölök: surgens (723). Az leannak zley fíel
kelween, pauazlanak reea az feyedelemnek (ÉrdyC. 339). Kelee-
nek fíel azert ewk ees onnan az tartomamból (547b). Kelywnk
fel es menywnk el az bodog Ferenczhez (VirgC. 50). Fel
keel vala az veternyere (DomC. 122). Laodicianak narosaba
mene; onnen esmet felkele es mene (TihC. 21). Bochasdel
én velem a gyermeket, hogy kelyőnc fel: mitte puerum mecum,
ut proficiscamur (Helt: Bibl. Lx3). 4) [in usum venio; aufkom-
men, in mode kommen]. Akkoron kele fíel, hóg az zyz Mariat
bodog azzonnak hywnnak (ÉrdyC. 544b). Ez veszedelmes szo-
kas-is fel költ: usus iste perniciosus multum inolevit incremen-
tumque grande coepit (Ver: Verb. 143). 5) [ascendo; hinauf-
gehen]. Dávid ott felkele egy erős kőszátra ő népével, negyven
magával néne (RMK. II.358). Az tőnissek felkelék es meg fya-
taak az magokat: ascenderunt spinae et suffocarunt ea (Sylv:
UT. 120). 6) [pereo; aufgehen, zu ende sein]. Meg hólt az
gyermek, fel költ az komasag: abiit et taurus in sylvam (Deesi:
Adag. 4).

fölkelés: consurrectio, exortus C. resurrectio MA. auf-
stehung, auferstehung, aufgang PPB. [das aufrufen]. Heyaba
wágyon thy nektek vylag elewth walo felkeleestek: surgere
(KeszthC. 361). Az napnac fel kelésének előtte (Kár: Bibl. L646).
Dorgálljuk es fel-kelésre esztenezük a bűnbe-esetteket (Pázm:
Préd. 43).

fölkelet: ∞ Őrök életnek felkeletében felkölt: in aeternae
vitae resurrectione suscitabit (BécsiC. 87). A napon vepenc ő
hozia a saduceosoc, kie ő mondac hóg inć felkelet: non
esse resurrectionem (MünchC. 55). Daudinak éneke felkeletről
(AporC. 12). Te megcsnerted en fílesemet es en fel keletemet
(108). Mond v noki Iesus: Fel tamad te afad tia; mond neki
Marta: Tydom, mert fel tamad fel keleten az veg napon;
mond neki Iesus: En vágok fel kelet es élet, ki en bennem
hízen, ha meg haland, el (DöbrC. 489). Nap-felkőltét nézi (Diész:
Préd. 126).

[Közmondások]. Napot nem felkeltén, hanem le-féktén szok-
tanak ditsíni (SzD: MVir. 87).

föl-költ: [altus, elatus; hoch]. Fel-költ nyakok szokott
lenni, mint a lovaknak (Hall: HHist. 167).

jár-kél: peregrinor, proficiscor hinc inde MA. [spatior; hin
und her gehen] wandern, reisen von einem ort zum andern
PPB. Keeryk myndenek, meg bezeelenee, nynt es hol yar
kőltü (ÉrdyC. 514). Az tartomában el yar kel vala predi-
cal-wan (655). Jarunk kelwnk atyanküainak iozagat elfozogatuan
(VirgC. 49). Jár kél szélel ez világon (MA: SB. 119). Azért
járt költ (Land: ÚjSegít. II.55). Jár, kél vala (Lép: PTük.
33). Vagy jároc, vagy kelec (Czegl: 58). Jár-kél, lőt-fut, fírad,

gondal bíval árad (Thaly: Adal. I.193). Az ellenség ellen magyarok portája jár-kei éjjel-nappal (II.23). Miheltyen ebédlesz jámi-kehi kelly-fel: la szerit teheted, déli álmat hagy-el (Félv: SebSalp. 3). Az aulica vita mind azon tekintetes rabi inség, hol ott a világnak nagyjai békót, vasat lurtzolnak, és a morre járnak kelnek, lántzokat tsergetnek (Fal: NA. 228). Jár kél bújdosik elénk és sokfélét hordogat szívünkbe (Fal: BE. 586).

járás-keles: peregrinatio MA. [das hin-und her-gehen] wanderung, wanderschaft PPB. Leírta a maga utazását, mitsoda ritkaságokat látott a járásban, kelésben (Bod: Pol. 193).

járó-keelő: huc illic itinerans Kr. [vorbeigehend, passagier], Halwan yaroktvl keláktvl Cristusnak hyret (ÉrdyC. 506b). Nem látszik rajta, hogy realt bízták volna a járó-keelő utazóknak megvizsgálását (Fal: TÉ. 731). Járó keelő sátor (Fal: Jégysz. 934).

járt-költ: polytropus, expertus MA. der viel herumgewandert und erfahren ist PPB.

járta-költo

[Szólások]. Őríző angialinkis mindenütt reank uigiaz mind iartünkban, költünkben és nesztég fektünkben (ThewrC. 177. RMK. VI.63. MA: Seult. 252). Az ur isten ugy áldjon meg titeket jártotokban költötökben, hogy az árváknak igazán gondjokat viseltek (Radv: Csal. III.224b).

ki-kei: 1) egrador, exeo MA. hinausgehen PPB. Mert kywo ces kellett belőle peutencaival a bűnös állapotból, ÉrdyC. 46). Senky zent Ersebetinek azt meg nem yzeneo, hogy eleyben ky költ volna (384b). Chak Meeben zoroytta vala es azonnal ky keel vala lelkök (593b). Ees ő oreznából mynden zepsogh ky költi vala (WinkC. 213). Ith ez földön ky nem kellett ember (nem melet ki rablaktól való féltelen miatt) (LevT. I.225). Az hajo legottan földre ki költ vala (Sylv: UT. 1135). A bűnös, mihezt ki kel a kalodabol, meg igazultatik (Mel: SzJán. 315). Ha immar ő az atya birtokabol ki költ volna: si in potestate patris sui non erat (Virt: Verb. 106). Ha az jország kezéből ki költ volna: si bona illa in manibus ejus alienata forte fuerint (137). Az privilegium kétképpen kelhet (privilegium dupliciter potest emanari); először törvény szerint (235). Általíté ő és hátul kele ki az dárda (MA: Bibl. I.278). Szapullóhan vettetek, hogy az erös lúgban jól ki-kei-lyen rütságok Pázm: Kal. 800). Hajójokból hamar ki-kei-lyenek (Gyöngy: Char. 46). Saját országomból miolta ki-költtem (PhilFl. 3). Akarsz-e márványos asztalon heverni, kikelyén prés alól emaszore terjedni? (Orezy: KöltII. 16). 2) [orior] verno C. euszcere MA. [entstehen, herauskommen, erscheinen] hervorwachsen, grünen PPB. Ki költeneo (exorta sunt, a magvak), mert nem vala földneo melsego (MünchC. 37). Kikel a szőlő: nascitur vitis (JordC. 246). Mykonon ky kei-lyenek bynesek: cum exorti fuerint peccatores (KulesC. 124). Az gory byro hazatul költ ky az twz (LevT. 185). Hogy az mag ki nem kel, azt ezudállyá akarják (MA: Seult. 230). Az Lacedaemon város-béliek az íseltt emberfűl adott hasznos tanácsot nem akarák, hogy ő neve alatt kellyen ki (Pázm: Kal. 302). Az igaz angustai confessio sola ki nem költ egy nyomatásbannis (349). Lássuc o tsorba fogtúl ki-költ dilemmát (Czegl: Japh. 32). A ki-kei-lyendő Dagon befűlése nevű könyv (113). Kikel az igazság: oritur justitia (Illy: Préd. II.196). Ezen könyvetske aliglan költ-ki spányol-országban; azonnal maga nyelvére nyomatattatta a franciu udvar (Fal: UE. 362).

[Szólások]. *Kikel mellet.* Ki-költ a gyermekeségből, excessit ex ophelis PPB. Gyermekeségből ki-költte: opheli Com: Jan. 11. Immar az gyermekeségből ky kei-lytem (LevT. I.115). Már a gyermek korból ki-költél (Mogy: Dial. 106). Alig kellye ki esesebűs korából (Gyöngy: KJ. 102). Amidőn a gyermekeségből ki kolnek (Mik: TLov. 106). Ki-költjük a gyer-

mek számból (Pázm: Préd. 739). Oly rettenetes nyomonúságra jut az anyaszentegyház, hogy még a képeből is ki-kél (Misk: VKert. 384). Egy kőből költék-ki: ex eodem officina exierunt PPB. *Kikel vni ovl.* Midőn az esztendő birodalma alól a télnek kikelne, virágos tavasztól megújulást venne (Gyöngy: MV. 11). *Kikel mellet:* tuetur, protegiti, defenditi, propugnati SL. Kellen ki az igazság mellett (Czegl: Japh. 1). *Kitel elleo:* insurgit contra alterum Kr. Nem tűrhetem én-is, hogy Sambár mérges pennája ellen ki ne kellyek (Czegl: Japh. 3).

kikelés: 1) [exitus; das Herauskommen, verlassen]. Az szoros es nehoz utból való ki kelesőnk iedzi ez világból való ki mulasunkat (Frank: HasznK. 69). 2) [datum]. Hiwatal lewele-kek ky keleserev (Ver: Verb. 38). Az level ki kelesetűl fogva (339). 3) [propugnatio; verteidigung, das Eintreten für jemanden]. Segélletto mellette-valo ki kelésel, egyéb oltalommal-is (Mogy: 6Jaj. IV.26).

kikelet: 1) [exitus, profectio; ausgang, aufbruch]. Lunét seregünknek lehet ki-keleti (Könyi: HRom. 107). 2) ver C. MA. frühling, leiz PPB. Com: Vest. 150. (Helt: Krón. 91). Ez az igaz ropozta, a kit kikeletkor salatálban észneo (Mel: Herb. 75). A jókat vigasztallják következendő szép ki-keletnek remén-ségével (Pázm: Préd. 5). Kikeletkor mikor ki rakod miheidet így ezelekedgy (OrvK. 67). Sz. Jakab hava avagy kikelet után itódie hólnap (jul. sine quintilis), kisasszony hava avagy kikelet után hatodie hólnap (aug. sine sextilis Com: Jan. 170. Zrínyi I-7. KBécs. 1651. 36). Kinyilik az ülő a szép kikeletkor, hová két szemünk lát, oda megyünk akkor (Thaly: Adal. I.233). Kit bé fedett volt tél zűz fehérségével ezer virágot támaszt kikelettel (Orezy: KöltII. 21). 3) [germinatio; das aufkeimen]. A melly magot földbe vet a szántó, nem úgy kél-ki, mint bé-vetik, hanem levele, szára, virága, kalásza, magva lézen a ki-keletben (Pázm: Préd. 581).

kikeleti: vernus C. vernalis MA. zum leiz oder frühling gehörig PPB. Anemone, kekerchen, feyer veragu, kikeleti fin (Beythe: Nom. 1). Ez az kikeleti mezei különbség énnékom unalom (Zrínyi KöltII. 23). A ki-keleti szárnys nép foma a fűknak tetején (Fal: NE. 29).

kikelhető: [nasci, excludi potens; was ausgebrütet werden kann]. Da tévelyegnek, a kik úgy vélekednek, hogy a suskelyfűknak még záp tojások-is kikelhetőek legyenek (Misk: VKert. 292).

lé-kei: [descendo; absteigen, absitzen]. Lovakra ülének, a hátúrl megint lekelének (Gyöngy: MV. 53).

még-kei: 1) fermentesco C. MA. gähren, aufgehen wie ein teig PPB. Meüneceo országá hasonlatie kovához, kit nemberi el réit harom merce lítbe, mignem mend megkelie (MünchC. 39). Az kynyr meg kelie nyit egy kowaz (JordC. 45). El reyti harom any toztában, nyglen tellyességgel meg kellyen abscondit in farinae satis tribus, donec fermentatum est totum (305. Pesti: NTes. 152). Hadd kellyen meg; megkült (Szakás-mest. 80). 2) [tumescere; anschwellen]. Nagy fayadalonnal szűl gyermeket, az mellye podig meg két nagy gyötredéssel (Cis: KJ).

még-keles: dagadás; apostema, abscessus; geschwür PPB. réá-kei. Ha réá-keiünk a dolgra: cum ventum est ad verum PPB.

Keles (2 jelentésben így is: *leles, kelis, kélis, keltis*): 1) surrectio Kr. [das aufstehen]. Ne bizzatok ojel kelesőkbe (TibC. 12). 2) apostema, ulcus, tuber MA. geschwür, beule PPB. Kilis neme: clavus PPI. Fekély kilyés: ulcus, das geschwür, Com: Vest. 151. Alólom-való keles: syccosis PPB. Meglakodott keles: pustula *rupta uo. Terjedő keles, orbance: herpes Major: Szól. Mikor valamely embernek hása bőrsén keles kel, nagy varr lézen homo, in cuius cute et carne ortus fuerit diversus color sive pustula

(Helt: Bibl. I. DDd). A varat a kilesről ha valaki le vakarua (Mon. Apol. 328). A hegyes tövis gyfmóltásból való lév kelesek el-
lenis jo (ACsere: Enc. 235). Az vezér ő nagyságával igen ova kell
lámunk, mint az ért kelés olyan (MonOkm. V.108). Öreg
kelés forma állapot mutatódott rajta dábomon, MonFrók. XV.401).
Az kilis kifakadott (Thurzó: Lev. I.208). A fokély, kelés gyö-
nöséggel foly-ki (Com: Vest. 14). Pokol varoc avagy fizes
kelésc: carbunculi seu anthracis (Com: Jan. 59). Terjedő
kelés: a tékély, midőn folyni kezdlet, kelésucc avagy turnac
apostema seu abscessus) mondatic; törött vér és gyenység foly
ki a kelésből (60. 3) Az leveleknek kelése: datum literarum
Ver: Verb. Szót. 7.

égyház-kelés: introductio Kr. (Vajda: Kriszt. I.67. Kr.)

fog-kelés: fogzás; dentitio PPBl. [das zahnen] (ACsere:
Enc. 167). Fog kelési gyermekség [a fogzás kora] (no.)

Kelésécske. Fog huson nőtt kelésécske: parulis PPBl.

Kelésés: apró fakadékos; pustulosus MA. voll blattern
PPB.

Keléske. Kis fakadék, keléske, bibortós: pustula PPBl.

Kelet: 1) vadum Ver. [furt, übergang]. Varasdba szálla
tháborba, hogy Bethlentől a Dráván való keleteket meg őrizze
(Pethő: Krón. 249). Mindenütt az Rába keleteket megállassa
kiváltképpen gyalogokkal (EszM: Lev. II.375. 2) valor, pretium
SI. [absatz, abgang]. Ha volna éfjele pénznek értéke, keleti
(MA: SB. 143). Az el karhözottak poenitentiaiók olyan mint
valami meg hamisított pénz, kinek az mas világi országban,
semmi keleti nyehen (Lép: PTük. I.143). Jószágos cheleke-
detnek ninc keleti (Zrinyi I.10). Az rézpénznek éppen semmi
kelete nem lévén (RákF: Lev. II.97). Megrögzött ez a szokás
a régiségnél egy országról más országra terjedett és vóit kelete
arantzia, német, olasz országokban (Fal: TÉ. 643). Ereje és
kelete volt a törvényes igazságnak (657). Bizakottam némely
friss pennákba, hogy a mihez én kóstolva nyúltam, ők keletit
látván, előbb utóbb végig nyújtják (Fal: UE. 415). Kinek larva
élete, van ideig kelete, végre mulandó (Amade: Vers. 175).

nap-kelet: 1) oriens Kr. [ost, osten]. A magosoc iöne-
nek napkelettől (ab oriente) Irlmbe (Münch.C.16). Kiteryede
nynd nap kelety (CornC. 82). Harom kyalok, kyk lakoz-
nak vala nap keleten (83). Sokak yewnek nap kelettről: multi
ab oriente venient (JordC. 375. DebrC. 54). Latek mas anyaglt
fel yvni napkelet felwl (VirgC. 14). Dycheryetek wrath, ky
fél mene menyeknek menyere nap keleti fele: ad orientem
(KeszthC. 189). Az magosoc nap kelettről iönenek (Fél: Bibl.
2). Nap kelettről fogua napnyugotie (Mon: Apol. 12). Hol vagyok
a 'zidők királya? mert láttuk az ő tsillagát napkeletben (Pázm:
Préd. 181). 2) ortus solis Kr. [somenaufgang]. Nap keletkört:
orto sole (Helt: UT. NS). Nap keletkört (Born: Préd. 229). Me-
nének a koporsóhoz nap keletkoron (Tel: Evang. II.1). Sokféle
virágokat látnuk, melyek napkelettel ki nyulnak. és az nap
nyugottal egybemennek (Pázm: Kal. 12).

napkeleti: orientalis NA. exortivus, eous C. morgeländ-
isch, östlich PPB. Az nap keletit szél vtán ha rütöl fú az
eszaki, nagy eghi háboru leszen (Cis. H2). Az napkeleti hegyek:
montes orientales (MA: Bibl. 1.9). Nap-keleti harom szent király
(Land: Újségüs. II.921). Napkeleti szél (CorqHam. 18). Zoroaster
után a nap keleti országokban igen bamar elhatalmazott ez
a mesterség és tovább is folyamodott (Fal: TÉ. 688).

víz-kelet: [principium aquae] („okiratokban a XIII. század-
ban“? MémökKözlöny. 1880. 204).

Keletéz: [in usum venio; entstehen, aufkommen]. Az egy
személy alati való gyonásnac tevelgése eckor innár kezdet
vala keletezni [keletkezni?] (Dial. 124).

Keletlen: [azymus; ungesäuert]. Keletlen tyzta (Konj:
SzPál. 139). A papisták a szokott es valóságos kenyér helyett
amaz pézének formájára csináltak keletlen, sotalan, kenyér
árnyékát osztogatták a népnek (VárM: ÉgőSzöv. 46).

Kelevény: tuber, tumor, ulcus, apostema MA. pustula,
papula; geschwulst, geschwür PPB. Fekély, vagy kelevény
melly a testben magát a tsontig bé ési, feue; phagedaena.
Büdös kelevény az orr-lyukakban, orban-való sily: ozaena.
Eves kelevény: suppuratum. Meg-ért, meg-evesedett a kelevény:
exorta est *suppuratio. Megérleti a kelevényt: *mover pus PPBl.
Daganat, kelevény: apostema PPl. bubo Com: Jan. 59. Gyomra
az kelevennek dohossagaerth fogot emelegyne (ÉrsC. 423b).
Ha valakinek husa börtlen kelevény leszen: caro et cutis in qua
ulcus natum est (Helt: Bibl. I DDd2). Nagy soc kelevényoc
ötet el lepec (Born: Ének. 679). Egy ki metszet dög kelevény
helyet tiz tamad (Born: Préd. 391). Fözd meg a feür mályvá-
nak gytkerit es azt meg törvén kemény kelevényre ted rá
(OrvK. 50. MA: Bibl. I. 99. MA: Scult. 1084. MA: SB. 90).
Macriua asszony torkát iszonyú nagy kelevény tellyességgel
el-fogta (Pázm: Imáds. 70). Miut valami büdös kelevény, meg-
vesztegette (Czegl: MM. 7). A vétek olyan mint a viszkotó
kelevény (Illy: Préd. I.450). Vétem, hogy előttem zig megint
vz örvény, kezdő bántni szívem halálös kelevény (Gvad:
FNót. 26).

Kelevényös: pustulatus, pustulosus; voll blattern PPB.
Nincsen semmi épsége kelevényes testen (Czegl: MM. 32).

Kelő: 1) surgens MA. der aufstohet PPB. 2) crescens,
nasceus; der wachset, entspringet PPB. 3) vadum Kr. [über-
gang, furt]. Valami malomsoki kelónél esináltak más görét
(TörtT. XV.27).

égyház-kelő: introductio; avatás SI. Egyház-kelőbe megy:
beavattatja magát (Vajda: Kriszt. I.32. Kr.).

Kelve, kelvén

[Szólások]. Ejt szakára kelve: surgentibus *astris PPl.
Est vére kelve, megtérvén az eléfántok (Misk: VKert. 25).
Negiedie ez t end öre kel uen, az Antipater iöue az Hircanos-
hoz (Szék: Krón. 72). Az László király pinkest hau á ba kel-
uén, indulla minden népénel (Helt: Krón. 89). Megindulnak a
követek, hétben kelve Nagyszombatban gyűlnek (RákGy:
Lev. 248. 336). Kit őrizet ala adanak h olta kelve ig [reggelig]
(DebrC. 176). Ebéd után estig ott mind tánczolának; holtá
kelve Volter, újudvart tétete (RMK. II.34). Ágyakat vettete
Holdá kelve immár csak közel dél vala, az Kompaüt mikor
el-béjtott vala (49. 118). A ki ma bünösnek tartatik, annak
hólnapra kelvén talán ki tudódik ártatlansága (Fal:
NA. 219). Neegyed napra kelween meg leelettetyk (Érdy-
C. 70). Nyárra kelvén el menyven (Huszi: Aen. 29).
A páva őszre kelue tollait elhullatja (Misk: VKert. 316).
Regelre kelve hozzaya iöue az ő tarsa (VirgC. 63). Ta-
uasza keluén yvmona leueleznek (Vás: CanCat. 661).
Téltre kelue király Béczbe beszälla (Göres: Mátý. 52).

1. **Költ:** 1) [elatus, altus; erhaben, hoch]. Magasan költ
nyakán fejét alá hajtya (Zrinyi I.33). Magasan költ nagy hom-
loka (Fal: Vers. 863). Magosan költ nyaka, rövid serénye (Fal:
NA. 121). 2) [fermentatum; gegangen, aufgegangen, gegohren].
Ne aldozai költi kynyerrrel (JordC. 59). Jobb leszen a kenyér
költén, hogy sem ha nem költ meg (Fely: SchSal. 13).

fenn-költ: 1) [altus; hoch]. Egy fenn költ dombotskán
Lecchus üldögel vala (Fal: TÉ. 714). 2) [elatus, excelsus;
erhaben, vornehm]. Fönn költ méltóság (Fal: Jégýz. 934).

Költés: édeske; azymus, panis dulciarius MA. ungesäuert,
süsslich brod PPB. Innetova (a tót) lesz majd uraságban,
mert böven van az vörös hajmában: válogathat mostan az

kaszában, mely után kap az kötés [olv. kötes] czípőben (Thaly-VÉ. II. 5).

2. Költ (nyilván yozogat az orvosokra *költette* vala: in medicos erogaverat omnium substantiam suam JordC. 551. 169. yidevlet *lletel* WespzrC. 121. 10. *feel kőte* KazC. 65. az pénzbol *költtem* RMNY. II. 109. *költöl* Mel-SzJán. 23. kölléség TörT. X.157): **1)** [urgere facio] suscito MA. [anfstehen machen] aufwecken PPB. Isten a napot jókra és gonoszokra egyaránt költi (Pázm: Préd. 125). **2)** impendo, sumptificatio C. consumo, expendo MA. verbrauchen, vertum PPB. [ausgeben, aufwenden]. Reá költöm: insumo MA. Hogy az ewdowt kowlzewk: ut tempus expendamus (EbrC. 32). Az ezstőt költie önnön magokra: argoutum erogant in semetipso (BécsiC. 110). Ő minden ianat vnosocra költötté vala (MünchC. 128). Sokat fáradnak, költnek (ÉrdyC. 517). Mynden yozogat orvosokra költötte (515b). Inkab kowltyk az ev yozogokat (DomC. 138). Mindent az en yozogalomra köllöd (NagyszC. 85). S mit fizetünk mind ezeket ő neki, ha meg csak kőmululatásokat is dragum költődik az ő kenzemudessonek emlekezetibél? (VirgC. 90). Mynd ev tellyes életet kowlte zentsoges jó myelkewdetyekben (CornC. 37). Soha sem en ream, sem yozogma egy bech fyllyert sem keolteott (LévT. 1381). Minden kazdagságokat költéne a templomok-na ékesítésére (Helt: Krón. 30). Köllehet a bizonságtételne satorabeli szolalatra: trades in usus tabernaculi testimonii (Helt: Bibl. I.1r). Az sommúnac tőbne kel lemi, hogy nem az mit költettél (Helt: Arithm. 13). Az istenero ezac czőpőgne költie marhiokot (Born: Préd. 548). Valamit ez fődöt rea költendez: quodenuque super erogaveris (Pál: Bibl. 108). Egy fyllyört sem költöt (Doesi: Adag. 55) Dob, hagedő, virgyna-szóval tőltik és költik napjokat (Pázm: Préd. 30). A testi szűkségek meg szorzására tsak egy szót költött: fiat, légyen (42). Ezt az fődöt kölesük ugy, hogy naprol napra nevedkeshsünk az ióban (Lép: PTük. 1220). Christus erre inkáb költötte igent, példait, eskűvésit, esekledetit (Jly: Préd. II.29). Egyedül szegény fejtem főt, magamét költöttem (ÉrkGy: Lév. 269). Vond meg magadat; tőbte szedsz bé, kevesebbet költesz (Pál: NI. 290). Tarva költésd eszedet (Pál: UE. 486). Életeket sietve költik (51). **3)** fingo MA. dichten, aussinnen PPB. Töhetetlen-seeghnek okaert költőttek az alumsynalkodast (ÉrdyC. 610). Nazar bek az városba akart költődni s új törvént költeni az megholt legényök végett (MonTME. I.111). Törvényé költé: facit quasi in legem (MA: Bibl. I.45). Parlataj beszédek, agnök költötte regék (GKat: Váls. II.131). Nines semmi is hátra, füresült veleje, nem tud már újsgot költeni elméje (Orczy: KöltII. 8).

1) excludo ova, gigno; brüten]. Kikety: foveo ova NémGl. 140. Egy pachyrta kowlte oly buza wtemenbe, mely immaran idesded wala (Pesti: Fab. 61). A saskeselyök, sola félnék galambokat nem költenek (Szeg: Aqu. 65). Elwen állatot nem ellenek, hanem tsak tojást költene (Misk: VKert. 9. Com: Jan. 35. CorpGramm. 317). **5)** induco; führen, bringen]. Ha mit értek s megmondom, visszamagarázzák: eugemet költenek esilóban [?] (MonOlm. XXIII.399).

Szólások. *Hozzá költöm: affingo; hozzáköltött: afflictus MA. Gonoz neweth költőth ew hozyaya: imposuit ei nomen pessimum (JordC. 247). *R ó á k ö l t ő m: affingo, insimilo MA. Reá-költöni valamit: *assuero aliquid PP. Mikoron masra walaki gonoz hirt költ (GuaryC. 7). Zenth Kateryna azzonra sok hazlykságokath kowltek wala (ÉrsC. 109). Gonoz hirt kowltem reayok (VirgC. 7. 8). Semmit nem esekledőttem azokban, a miket ezek gonoszúl költötték ellenem (Jly: Préd. II.351).

[Kőzmondások] Dőlős nefist költöne az ebne, ezac hogy megdőlhessé, ugy őtte meg a hayat anagy nem, de pálezát kerolnek [igy] neki (Helt: Mes. 13).

el-költ: erogo, insumo C. expendo, consumo, absumo MA. verzehren, ausgeben PPB. Nem költi el mend ezeket: non

expendet omnia haec (BécsiC. 36). Az el mult időt istennek yozogattaba költöte el (GuaryC. 6). Az napot kowltyvteek el iatekokban (DomC. 206). Immar mynden életömet sírasokba es keserúságöbne kel költömen (WespzrC. 40). Az eyeket kőnybulatásokkal költi el (TelC. 53). Az kenőhót yob herre tudna költöni el (ÉrdyC. 528). Igekezyel idődeth elköltönd (NagyszC. 95). Elmult idő, kit heaba elköltöt (307). En megh ennemmagamothes el költőm, aty lelkeitekerth (Konj: SzPál. 241). Mienkutanna el költetté volna az eloseget: consumptis cibis (Helt: Bibl. LX3). El tudgya költöni, de nem tud helyébe keresni: promus magis quam condus (Doesi: Adag. 114). Ha valami meg marad, el költik szegények ebedeke (Vás: Cui. 657). Az mit tanolt, vagy tők, anagy turo, mind egyaránt el költi (Ilyof: Jephia. 25). Pénzemet, őstömöt, aranyamat elköltöttem az főlség szolgalatában (EszM. I.319).

elköltés: consumptio, erogatio MA. verzehrung, das ausgeben PPB.

főlkölt: 1) suscito, exsuscito C. excito, expergefacio MA. erwecken, aufwecken, aufmuntern PPB. Felköltöm: excito; ich wecke auf Com: Vest. 128. Teb negyednapy halottat fel kowlt: resuscitat (EbrC. 29. 141). Hoó akéméc elfussanac ő feiedelneket felköltönie: ut fugiant ad principem suum excitandum (BécsiC. 41). Félköllő ő atfianac magzattat: susciteo semen fratri suo (MünchC. 55). Mire költött-tők föl (asendero fecistis) Egyptombol, hogy ez gonoz herre hoznatok (JordC. 159. 171). Hoza iarulvan, illete es fel kowlte wtet (VirgC. 35). Jozagos mielkewdetyekre tel kowlteneje (DomC. 3). Mykypen felkowlteteth az Chr. Jesus halottaybol (Konj: SzPál. 64). Ott fiát földről kogyesen fölkölté (RMK. II.270). Miért költöndez fel az én szerelmemet? (Kár: Bibl. I.634). Egy számárt fel nem merne költöni helyéből (Matkó: BCsák. 105). **2)** affingo; andichten]. Ekével sem tartozunk azelőtt, de most azt is fölköltötték rejánk (TörT. VI.147).

főlköltés: exsuscitatio MA. aufweckung PPB. Ahailacne beménetében labockal tapognakwala fel költésne ocakiert: excitandi gratia (BécsiC. 41). Az madarak mougyak mynekerük ewrewnnek es wigasságnak fel kowlteset (CornC. 113).

ki-költ: 1) excludo ova MA. die eier ausbrüten PPB. Az wipora micoron az ő fiát ki költi (GuaryC. 13). Ez madar fiát ki köti (TihC. 16). Midőn a tyúk az ő tojást fől, és már szintén tsak ki-költőleg vannak [kölkel félben] (Misk: VKert. 363). **2)** effingo; ausdichten, erdichten]. Magok voltanak ki költői a sok találmányoknak (Matkó: BCsák. 62). **3)** excito MA. aufmuntern, erwecken PPB.

ki-költés: 1) excludo MA. das ausbrüten **2)** excitatio MA. auffrischung, aufmunterung PPB.

még-költ: fermento MA. gähren machen]. Michoda termézetü az kőznáknak? Első, hogy az tozrat meg köllce (Beytus: Epist. 103).

Költődögel

el-költődögel: erogito C.

Költemény (*költömeny* Czegl: MM. 278. Matkó: BCsák. 256): **1)** figmentum, commentum MA. [erdichtung]. A kőnaságban való lelki atyaliság haszontalan költömeny (Czegl: MM. 278). Azt irod hogy én költömenyem az, hogy imdgyátok a szenteket (Matkó: BCsák. 204). A Christus testéne szájjal való megétele, rettenetes költömeny (Apati: Vend. 611). Nem igaz istent, hanem tsak valami magok költömenyét tisztelik (GKat: Váls. 114). Ez is esendes elmével vette fel, ugymint hamis költömenyét a tudatlan pőrnépek (Pál: TE. 742). **2)** poema SI [gedicht]. En is legiokább csak fordító vagyok, de wagon ellenben magam költömenye is (Orczy: KöltII. 12).

Költés: 1) impendium C. [aufwand]. Mértékletes költés: parsimonia C. A szűkőn költés (compendium) jószágossá tézsen és meg-gazdagít (Com: Jan. 189). Szűkőn költés (Teleki: FLÉl. 71). Noha elég költésünk vagyon, hatalmas császárnak keresitül MonOkm. V.286). Költés-kémlelés (Kem: Élet. 70). 2) Tyúk költés: pullatio C. [das brüten]. 3) commentum MA. erdichtung, erfundung PPB. Temérdek hazugság az a költés, a kinek te meg akarod hamisítani a Kalauzt (Bal: CsIsk. 150). Memj szélső végére a dolognak, értekezézzél jól, tapasztalni fogod, hogy vagy helytelen gyamu, vagy költés volt eredete (Fal: BE. 311).

hir-költés: [famigeratio, calumnia; austrägeri, postenträgeri, verleumdung]. Keuelseg[em]et jelentetem hir kwitessel (Virg: C. 8. Bethl: Élet. 463).

Költet: 1) [impendere facio; ausgaben verursachen, aufwand machen lassen]. A sekereket ne iartatta volna hejába, os ne kewltetet volna hejába velem (RMNy. II.95). 2) [affingi facio; andichten lassen]. Ew rea gonoz newet kewtete (ÉrsC. 131b).

Költetlen: absque fermento [ungesäuert]. Heted napgyh szezel költetlen pogaczat: edes panem absque fermento (JordC. 234).

Költévény [költévény Pös: Igazs. I.461. 546]: [fictio; erdichtung]. A Genebrardus költévénye, melyet Kalauz-is meg-fejel a sídó anyaszentegyházának két féle laistromárul, azon merő hívság (Pös: Igazs. I.24). El-euyészik ezzel-is az ő kaczerságáról és fajtalanságáról költött hamis költévény (I.546).

Költő: 1) Költő bor, csapon való bor: *cibarium vinum (Pl. Költő *pénz (Pázm: Préd. 729. 918. Kr). 2) poeta Sl. [dichter]. Vers szerző, író, költő: poeta Com: Jan. 162.

alom-költő: fictor somniorum Káldi: Bibl. Deut. 13. 5. Kr.

tartva-költő: parcus, tenax PP. karg. sparsam PPB.

Költőget: 1) [identidem expendo; nach und nach ausgeben, aufwenden]. Valamine vagyon, arra a mire szükséges, akarekoson költőgetessük (Born: Préd. 456). 2) [identidem excitō; öfter wecken, ermuntern]. Mint egy költőgeti és inditgatja a le szállásra (GKat: Titk. 82).

föl-költőget: [ordine expergefacio; der reihe nach aufwecken]. Zent Sophia fíel költőgetee mynd három zyz leanyt ÉrdyC. 301b).

Költött: commentitius, fictus MA. erdichtet PPB. Költött dolog: fictio, figmentum; költött beszéd: fabula; költött beszédi: fabularis MA. A romai vallást, sok hamissan költőt és gyűlöltetésre gondolt hiúságokkal terhesi s kiszobbfi Baldinus (Pázm: LuthV. 22). Vádolod egyynéhány költött czégéses okokkal (Bal: CsIsk. 151). Költőt beszédec, mesée: apophtegmatata (Com: Jan. 162). Költött-beszéd [koholt dolog] (Misk: VKert. 387).

Költöz-ik [költöznek LevT. I.112. költetni Cis. M.): 1) migro MA. die herberge verändern PPB. [verlassen, übersiedeln]. Külön költözöm: semigro; másua költözni: demigrare; bele-költözöm: immigro C. Mas egyhazban kevltvezny változny engettek (DomC. 102). Mintha e világtul akkor bucsút vennénk és amaz örökké-való ünnepre költözénék (Pázm: KT. 65). Midőn hajója el-merült volna, maga payssában költözött, és azon evezett sí a szárazra (Hall: Paizs. 2). A kik vagy semmire valók vagy irtalmasok, nem akarnak költözni [meghalni] (Fal: UE. 463). A kamukás ágyból későbbben költözni lehet, tiükör előtt tinosan költözni (Orczy: KöltH. 157). 2) [mutor, transmutor; übergehen, verändern]. Az nyár eozsre költözik (KNagysz. 1613. E4).

által-költözik: transmigro C. MA. [hinüberbegeben] in ein ander haus ziehen PPB. Által költözénc a Dunán (Valk: Gen. 7). A sídóc az Jordan vizén általköltözvén; transientes Jordanem (MA: Bibl. I.376). Hidassul, kompal által vetneec, kelneec, költözneec: pontone trajicimut (Com: Jan. 91). Az hajónak nem léte miatt nem költözhetünk által (MonOkm. IX.267). Az hidon által költözéct, noha nagy kárával, mert edgyütt a hid olromolván számtalan sok tatár vesze a vízben (Lásny: Krón. 66).

be-költözik: immigro MA zu wohnen einziehen PPB. Fogadoth salassom wolt, beys kesthem volt kelthessny (RMNy. II.58).

beköltözés: immigratio MA das einziehen zum wohnen PPB.

el-költözik: migro, emigro, commigro C. demigro MA. ausziehen, wandern, die herberge verändern PPB. A hegyek szentségi tőlünk elköltöztek, szomorú arcával végső búcsút vettek (Fal: Vers. 914).

elköltözés: migratio C. MA. auszug, veränderung der herberge PPB. Csak az szekereknek elköltözése is az sáros helyeken időt foglal be magában (RákGy: Lev. 115).

ki-költözik: emigro C. MA. ausziehen von einem ort an den andern PPB. Ki-költözik ez életből (Czogl: Dág. II.64). A sellérnek, a mikor akarja a gazda, ki-kell költözni béres házából (Szatim: Cent. 237).

kiköltözés: emigratio MA. das ausziehen PPB.

vissza-költözik: remigro C. in meine herberge wiederziehen PPB. Vissza-költözöm, haza hordozkodom: remigro MA. PP.

Költözés: migratio MA. veränderung der herberge, auszug PPB. Sok nyaualyával szokott lenni az költözés: festum multas habens molestias (Deesi: Adag. 235).

Költözököd-ik: migro MA. occupare se in actu migrationis Kr. herberge verändern, wandern PPB. [übersiedeln].

[ki-költözöködik]

kiköltözöködés: [emigratio; das ausziehen, auszug]. Az világtul való kiköltözöködeseneec idején (Zvon: Post. I.13).

Költözöd-ik: migro MA. herberge verändern, wandern PPB. [ausziehen, übersiedeln]. Addig váradnak bátran költözödnek, ez csak színezés vala (Paskó: ESir. D3).

el-költözöd-ik: [mortem obo; verschleiden, sterben]. Félő, el ne költözödjék (MonIrók. XVIII.82).

ki-költözödik: [emigro; ausziehen, auswandern]. Olaszországból ki ne költözödjék (Mik: TLav. 296).

Költözödés: [migratio; das ziehen, wandern]. A tatárok Beszterzénél bėjóvén Erdélybe, e miatt az hazában nagy bölülés, költözödés s futás volt (Bod: Pol. 160).

Költöztet: facio migrare Kr. [ziehen lassen, übersiedeln lassen]. Szerémmél az Dunán népét költözteté Rigómezre szálla (RMK. IV.33). Az vezér megindulása előtt gulyajokat, s gyermeköket inkább mind Szolnokba költöztetnék (Szal: Krón. 122).

által-költöztet: [trajicio, trajicere facio; hinübersetzen lassen]. Népét által költözteté a Dmán (Helt: Krón. 142). A midőn a had mind összegyűlt volna, Constantinápolynál a teneren által költözteté (Mik: MulN. 104).

el-költöztet: [migrare facio; entfernen, versetzen]. Elköltöztete őket az ő fiaitól Isaktot: separavit eos ab Isaac filio suo (Helt: Bibl. II.3). Mincec utánna meg hala az ő atya, el-

költesztöte ötet erre a földre: postquam mortuus est pater, transtulit illum in terram istam (Helt: IT. 12. Káldi: Bibl. 359).

ki-költöztet: [emigrare facio; hinausführen, verbannen]. Ha ky akarsz engemet költöztetni ez halandóságól (ThewC 176). A római lüet Erdélyből kiköltözteték (Tört. IV. 50).

Költség *skeltség* JordC. 550. LavT. 1. s. *kelhyk* 115 *kel* *seg* RMNy. II. 55. *keltség* CoruC. 85. *kelseg* RMNy. II. 108. *költség* WozsprC. 41; **1)** sumptus, expensa, impensa, impendium C. expensum MA. koston, unkosten, ausgaben PPB. B5 költségű: sumptuosus, profusus C. Éw kelezogyt mendenestewl fogyan teketlest es ayoytatost meg tellesoyte (EhrC. 22). Ki tñ közzöletet akaruan tornot rakni, nem de előző megzámalfia ő költését (MünchC. 146). Nagy költséggel lezen vala az vendegség (ÉrdyC. 519b). Nem künlön az ő költségét (Helt: Bibl. 1e2). Nagy farsággal és költséggel (Dáv: VDisp. I. 116). Ne samia kegelmetek kowleget molletownk (RMNy. II. 97). Semmy heaba walo dologra es walamy inillion annollian newre kowleheget ne tetessenek welewk (Radv: Csál. III. 141). Mind ez ide föl megirt költségek először is váraim jovedelméből teljesítsenek meg, a mit peng azzal föl nem érnek, azt fárlia zaimba betötti pünzenből teljesítsék az executorok (Radv: Csál. III. 206b). Költségre trinkettel együtt adtam neki 20 fr. (III. 374b). Szereteteket mutatác meg az könyvenc nyomatására nyuítot költség adásokkal (Zvon: Post. 116). Költségtétel (MA: Tan. 1127). Pénz költség (MA: SB. 364). Ha Gyöngyössé Kövér Istvánt esév bélleni küldöttük, volt oda költsége 12 d. (MonTME. 158). Ajándékjáh vitelre való költséget adtam 16 ft. (210). Úressévi dolgaimtúl, az elmúlt napokbeli költségeket s partalekat rovideáltam (MonIrók. XV. 302). Hitivel, életével, költségével osszigunkat sanyargatta a török Zrínyi: Synb. Előb. 3). Kinek a fejedelem elegendő költséget adván 1615 dik eszt. ment H-jdelbergába (Bod: Pol. 73). Vig eszedet ne mutasad más költségével [kárával] (Fal: UE. 181). **2)** viaticum; wogzehrung]. Az evket hozta vala az zeugsész vezletre való kevltségert (CoruC. 85). Ezek wthan kölchegeth wewen, az thengerre mene (PeerC. 4). Paranchola, hogy kölchegettis admanac az vtra: datis supra cibariis in viam (Helt: Bibl. IX. 2). Bőv költséggel fordult vissza háza népéhez (Nyr. XIV. 515).

üti-költség: viaticum C. MA [wogzehrung] weg oder reisgeld PPB. A költség legjobb üti költség: ars optimum viaticum PPI. Pünzt szerezvün, magának is szakasztusson belőle üti költségre valót (MonIrók. XV. 406 Com: Vest. 52).

ütköltségécske: viaticulum C. MA schlechtes reisgeld PPB.

Költségécske: ~ Nyavalyás felesigem is-holni költségécskét hozván magával, azzal kellett kitöloznom badaimnak fogatkozásait (MonIrók. XV. 209).

Költségös: sumptuosus, impendiosus MA. pretiosus PPB. [kostspielig, kostbar]. Költségös fris ölbizet (Fal: Jogyz. 934). Ditséri Arthemizait: való jót tett urával, oly költségös temető épületet csináltatott neki (Fal: TE. 668).

Költségi: sumptuarius MA zum ausgeben gehörig PPB.

Költségtelen: destitutus sumptibus Kr. [destitutus viatico; ohne wogzehrung]. Költségtelenül meg ne indúllyunk az útra (László: Petr. 175).

Költségtelenség: earentia sumptuum, inopia, egestas Kr. [unbemitteltheit]. (Prág: Serk. 9. Kr. MHog: Töszl. 1167. Tört. 3. III. 166).

KELEP: kelepelő, zörgettyű, csörgettyű SzD. crepitaculum S1 [klapper, rasche] Kolompokkal, keleppekkel esongetvén: crotalis tinnentes (Com: Jan. 129).

KELEPÉL: glorio, crepto MA klapperu wie ein storch, kirren PPB. O te ezazago gonosz szay, mind éltig akarsz kelepelni (Helt: Mes. 240). Addig kelepele, és csuszolá a dolgot, hogy mind a királyt, mind az wrakat el álta (Helt: Krón. 92). Könyörgésekben semmi egyebet nem kelepelnek őress szónakál (Komár: Imáds. 81. Matkó: BCSók. 302). Az ő nyelvek nem különben kelepelnek mint az szélnék bobsattatot roz lanterná (Dlón: Részegs. 22). A golya kelepel és kattag (Com: Jan. 32). Kelepel a tornyon piros orri gölya tavasszal: glottorat inmensa de turre ciconia rostro (Misk: VKert. 330).

Kelipelés: malleatio, crepitatio MA. das schallen oder klopfen vom hammerschlagen PPB. [das klapperu].

Kelipelő: **1)** crotalum MA [klapper] **2)** malleator MA

KELEPCE: tendicula MA decipula; vogelstrick, schlinge PPB. Tőr vagy kelepce (MA: Bibl. 1459). Kelepcezték csináltak (Bal: CsIsk. 57). Csálota kelepce (Laud: ÚjSegít. 1848). A madarakat kelepcezével (decipula) megtartóztattyá (Com: Jan. 81). De nyilván megfűzték előre az én kelepceztet (MonIrók. XXVII. 35).

[Szólások]. A madarász a madárnak sívol, hogy az ő kelepcejében akadna (MonIrók. III. 55). Kelepcebbe esjt, csal: inducit in cusses Kr. Kelepcebben eyt (Tol: Vigaszt. 36). Ő kelepcebbe esett, a véle valókat is abba esjtette (ErdTört. Ad. IV. 291). Nadányi Mihálynak a Minnye vögdához való követség kelepcebbe kerülésére s veszedelmére következett vala (Szal: Krón. 165). A madarász tsak annyit eldelt hint, a menyivel bé-éri, hogy lépr, vagy kelepceztésre tsalhassa a vadat (Fal: UE. 396). Soha vgy nem hányhattia az kelepceztét, hogy el melhessen előlle: lupus aquilam fugit (Deesi: Adag. 144). Akar mint ha nyad a kelepcezt, töröd eluédet, nem hazuttac istemel (Vás: CanCat. 518). Hányja valóban az kelepcezt minden felé (MonOkm. XXIII. 201). A kelepcezt, melyet meg vettot, el nem kőrülheten Vallást. Rr1). Az emberke vezgri vala az oroszliant az ősuennőkre a hol kelepceztet és töreket vettot vala (Helt: Mes. 363). Szerencsének sorsa változtaték balra, gonosz kelepceztét terjeszti sokakra (Thaly: Adal. II. 21).

Kelepceél: induco in cusses Kr. in die felle locken (Prág: Serk. 1009. 1026. Kr.) Oroz, a ki a nyáj-aklon kívül lézzeg, tzelleng, kelepceztél, leskődik (SzD: MVr. 300).

Kelepceés: insidiosus Kr. [bestrickend]. Az ördögnek kelepceés (így) rabsága-ülül fel-szabadótotta (Csúzi: Sip. 122). Nyíges kelepcezték, s kelepceztés török tapasztaltatnak (27).

KELEVÉZ: hostile, pertica, sudas, hasta, sarissa MA spießstange, langer stecken PPB. [lanze]. Mert kelevéztődult róa nehéz, azt mondotta: hogy ily veszélyt nem néz (KeeskTört. IV. 400). Kelevézt hoznak, lassútk ha hegyes (Czegl: MM. 137). Veszedelmes az hadi kelevéz, ha nial az öklelő, az ellent való röz (Gyöngy: KJ. 130).

[Szólások]. Találkozott más vitéz eleibe, kívül szükséges képen kelevézt kellett törni (Hall: MHiszt. II. 29). Kelevézt töre az akkori fő lovászmesternék jádri boldogjával (Kam: Élet. 80).

Kelevézés: hastatus Kr. mit einer lanze bewaffnet. Pázmány az ő nem Kalauz, hanem inkább kelevézes irásának első részében oreziz véle (Nagyari: Orth. 61. Prág: Serk. 211).

KELL (kel ÉrdyC. 505b. *kellettesewnk* Sb. 389b. *stb. kel-* *temetesh* 521. JordC. *kel* CoruC. 3. KazC. 3. *kelnek* SándorC. 10. *kel* RMNy. II. 9. Pesti: NTest. 11. 72. *kel* DobrC. 2. 7. *kelly* LányiC. 35. *kelly* 132. *kellyne* DoniC. 312. *kelly* Bern: Préd. 85. EsztT: IgAny. A3. 337. 475. *kel* öttel CsomaC. 18. *kel* Mel: SzJan. 162. *kellet* Zvon: Post. 111. *kelletlen* Gyöngy: KJ. 20. Thaly: VE. 417.

lene [kellene] Hall: Paizs. 401. 418. RakF: Lav. II.137. PhilF. 72. az kiről kellenék írnom LevT. II.256. kyth el kellenek felelyonyo Komj: SzPál. 117. 118. 119. 150. kellene 120. ilyen dolgokat tőbbit a mint kellenék vehetünk eszünkhen Kal. 1620. C4): **1)** libet, libet C. placet MA. gefallen, belieben PPB. Kellők: complacere C. Ne folyozat kewsdal ezordac, mert kellették ty atyatoznak adnya orzagut nektek (EhrC. 89). Ki nondéc, mikor meundenéknece kéllettuochna: quod dietum cum placuisse omnibus (BécsiC. 12. 105). Ez az en zeretűő ftyam, kyben emnekem yol kellettem: hic est filius meus dilectus in quo mihi bene complacui (JordC. 407). Ez az en zeretew ftyam, kyben emnekem kellettem (ÉrdyC. 457). Wrvnest halgatam enek mondasokat, kyk nekem yukab kellettenek, homnem isteni es lelki vigasugokli (VirgC. 4). Kelyen the nekod vram, hogy zabadoh meg engemetli: complacuit tibi domine, ut erias me (KulesC. 99). Walanyig kedwewknek kello, addeg tartak (RMNY. II.99). Kelle a warasy egeer kedwewnek hogy a mezewre menue (Pesti: Fab. 13). Az ő wélek szerelmeskedőknek akarnának tzereni es kelleni (MA: SB. 221). **2)** oporet MA. [üőtig sein, bedürfen]. Több egyetmás kell egy kewssal: *pluscula supellectilibus opus est PPB. Kel mynekewk az alamiasna: necessariis sicut nobis elemosynae (EhrC. 84). Te nekod az zeit bekeseg kel (VirgC. 55). Emnekem semmire sem kel wala; csak egjedű nekem te köllesz wala (CsomaC. 11). Emnekem csak ty kellettewk (RMNY. II.90). Nem köllösz (Zvon: Post. I.319). Szombatok kikön eglyben gyűltök, munkalkottok es faradoztok nem kelnek emnekem (Szár: Cat. K3). Kőrüm kellene, de patkósabb az eddig valónál (Matkó: BCsák. 312). Nem egy állér, de két tallér kell ide, pájtás! (Thaly: Adal. L31). **3)** [oportet, debeo; sollen] müssen PPB. Keryenk my vrontok, melfolyo nekem mutatnyja kelewutat melyet kellyen walaztanok: quam debeamus eligere (EhrC. 6. 82). Okot kel adnia: reddent rationem (MünchC. 36). Nem kel elmennice: non habent necesse ire (41). Mit mondnae az irastudoc, hog illesnece előzer el kel ióni: oporteat venire (45). Meeg ky nem tyzethotata wala, mykeppen kell wala (MargL. 170). Mikoron jmađokozni nem kel wala (DomC. 119). Emnekem kel meg kereztelkednem: ego debeo baptizari (JordC. 362). Az wy bort wy edenben kel tölteny: vinum novum in utres novos mittunt (379). Myt kel meeg teennem: quid adhuc mihi deest? (414). Enek igy kel louny (VirgC. 38). Nagjal inkab kellene fűlnek az farkasnak fogatul (56). Kinek irását mindnyájjan kell hiñniük (RMK. IV.73). Nemde wgy kellelte a lungonkal chelekednyű mint egy kiruauul: numquid ut scorto abñti debere sorore nostra (Helt: Bibl. LR). Ez wégűő fűkőzzett megakarnánae késérteni, hogha őnekice anagy az romaiakkal kellene Pannonia földnee maradñi (Helt: Krón. 12b). Minel kel sózni: in quo salietur (Fél: Bibl. 6). Itélem, hog inkab őrfűlnóm kellyen az te eseteden, hognem mint bankodnom: tamen laetandum magis quam dolendum puto casum tuum (Decsi: SallJ. 13). Szakáczáwá embernek nem kel meg haragumi (Decsi: Adag. 307). Nem kell itt walmi warásűő guggolást eszmelleniñe es képzentűnc (MA: Tan. 1140). Keserű parayt es salátit kellett emice (MA: Scñt. 471). Ezt kel azért az áll-orezát le vomni, az sátiñnak hűwégére eskűűt Zopyrusokról (Pázm: Kal. 450). Fellelte szűk az lűr bennűnk, mellyen le-kéne takarodni, wamni gyomrunkba wagon (Hall: Paizs. 448).

[Szólások]. Jökör iöz, te kellez wala: capra ad festum (Decsi: Adag. 235). Több lűwatal ne wárjon, ha jó kell [fnyezetés] Moulrók. VIII.330).

[mög-kell: wö. mög-källetik]

mögküllés: [das gefallen]. Tőlem hiven pártulsz, mögkülléssel messze távulsz, míg meg sem tőrsz, úgy indulsz (Amade: ers. 195).

Kellemés, kellemeš: gratus, graciosus, swavis, placidus r. [gefällig, anmutig, angenehm, lieblich]. Kellemeš ifűn (Helt:

Krón. 112). Kellemeš mezű wáros (3). Kellemeš ember (Fortszer. M2. Fortszer. 2 O4). Kellemeš dolog, ha az atya hűjtre intű fiát; waga pedig szentelenűl tobzódik, latorkodik (Pázm: Préd. 198). Kellemeš keresztűynek némellyek, kik szeretik az igaz hűtet, de úgy, ha senki ellenek nem támad (472). Ha egy emlekezetű az keresztűségnek ki mostat minden rűtságot; kellemeš okom wagon, hogy tartoztatya járjak (Pázm: Kal. 215). Kellemeš meűtség, meg-nyngszik ezen, a ki bolond (Pázm: LuthV. 68). Az ő kellemeš tanítwaryi (Bal: Épiu. 1). Keresűnk waha kellemeš doctort, a ki a három kérdűsűnket meg vizsgállya (Matkó: BCsák. 19). A kellemeš pápákat ki küldűtte (Sám: 3Fel. 134). Ne légyen seređ-is ízben ezetes, zavaros, se sűrű, mert ez nem kellemeš (Felv: SchSal. 2 8). Kellemeš dolog (Tof: Zsolt. 87). Annak sem vehetik kellemeš hasznát, a mivel bírnak (Fal: NA. 245). Ki száradt-bemek a kellemeš beszédnek minden ere (Fal: UE. 392).

Kellemet: gratia, swavitas SI. [das gefallen]. A könywörgűnek kellemetű wagon az urnak előtte (Komár: Imáds. 47).

Kellemetűs (kellemetű? LevT. II.2): **1)** [necessarius, utilis; nötig, branchbar, nützlich]. Ad tynektek es ty ftyatoknak kellemetűs ewltweszt (EhrC. 140). Kellemetűs eden (was nütze), kiben dűcekedic, ki bírja azt (BécsiC. 115). Mi kellemetűs legű: quid opus sit (MünchC. 23). Kellemetűs nekű, hog (expedit ei, ut) malomkű köttűssee ő nakara (47). Bűzőñ eg kellemetűs: unum est necessarium (135). Sokak kellemetűsok arra, hogy a gyonas wgz legű (ÉrsC. 535). **2)** egregűs, placidus MA. acceptabilis JordC. 81. fűrtrefflich, stattlich, gefällig, beliebig PPB. Vesse az ho-tyanak fűweere hű közeeth os keeltemetűs lezen (JordC. 81). Azonkeppen volt kellemetűs te olettű: sic fuit placidum ante te (387). Keeltemetűs leű Herodesnek: placuit Herodi (398). Len kellemetűs ystemel: fuit divinitus venustus (728). Ysmeryeűők meg, my legűen wr istemek yo kellemetűs (bene placens) es tekeelletes akarattya (ÉrdyC. 67b). Keerlek, hogy ha kellemetűs te zera akarotodnak (570). Mert wrnak kellemetűs lűn te benned: quia complacuit domino in te (DóhrC. 264). Az ty iegiesteknek kellemetűsok lehesetek (VirgC. 147). Kiknek kellemetűs leűen ez (a bezed, DelrC. 64). Ez kellemetűs dolog a mi istenűnknek (126). Mongiad meg a te zolgadnac, mellec te nekod kellemetűssee (300). Kellemetűswek e ezek te nekevd, kyket hallaz (MargL. 19). Leeznek kellemetűsok em bezedym: ut complaciant eloquia oris mei (KulesC. 36). Kellemetűs lezen istenűnce zarw es kerem newewew borywnak fellefte: placebit deo super vitulum novellum cornua producentem et ungulas (KulesC. 165). Veddel az olayth, a lampas nem wlyagosyűt: veddel az zeretűeth, az zyzzesség nem kellemetűs (WeszprC. 150). Meg tiszem azokot, az kik űneki kellemetűsok (Sylv: UT. I.139). A kerdűnce fellely meg kellemetűssen: placide (Com: Jan. 200).

Kellemetűskűd-ik: placere conor SI. [sich gefallen, zu gefallen suchen]. Nem kellemetűskűdic őmaganae az lo erőssűgibe (Szék: Zsolt. 154). A romai papa-is, a ki nűtelen, mind-azon által az ő fertelmes bujja paráznasűgának ágyából kellemetűs wuokákat szállitt le gyakorta (Várm: Égűszűv. 59). Az irlgmassűgnak cselekedetű, jó illatű szagnak es isten előtt kedves kellemetűs áldozatnak nevezi (Biró: Angy. 133).

Kellemetűssűg: **1)** placiditas, placencia, libentia MA. gefälligkeit, beliebig PPB. Crűstusnak kel tanaczat kerdewewk, hog ew melfolya nekewnk iokellemetűsűgeet (beneplacitum) mutatnyja (EhrC. 5). Kyben keeltemetűsűgeem leűnd: qui mihi placuerit (JordC. 72). Ez az enzeretű ftyam, kyben emnekem kellemetűsűgeem wagon (ÉrdyC. 348b). Kyben kedwe es kellemetűsűgee wagon (532b). **2)** [necessitas, utilitas; bedarf]. Wgenec ekűs őltűzetűt es egűbeket ő kellemetűsűgeekre walokat: ad usum necessaria (BécsiC. 51). Jozagnac kellemetűsűgeere

(reipublicae utilitatis) mondhatnanc törment (53). Nap es hod es állagoc mert tenesec legonec es ki erozottec, kellemettesegekre tad utilitates engedne (115). Vr valia ō kellemettesegét: dominus eum necessarium habet (MünchC. 155).

Kellemetlen: [inratus; unlibsam]. Feelneen, hog istenek kellemetlen lehet flehets] (CoriC. 152)

Kellemő: gratus, graciosus, svavis SI [opportunus; passend, gefällig, anmutig]. Nezen atte kőlenő [okras: kőlenő?] kisedel zep zemeidot (NagyszC. 136). Kevés vér-ontással elő tudya szerezni a kellemő békeséget (Fal: NA. 226). El ne feldja a kellemő bátorságot: non vi seordate d'una competente porzione d'ardire (231).

Kellendő: [opportunus; passend]. Szőgyénben levő végezősek kik voltanak, az mely illendő és kellendő artienlusok, azokat kiválasztván (KéM)Dipl. 121)

1. **Kellet:** 1) placenta SI. Kellőti, mi volta: valor: der wert Com: Vest. 149. Az ő kellőti, mi volta szerént: suo valore; in seimem wert 54. Meg emlékeziél vr mv rollonk te nepednek io kelletohen: in beneplicito populi tui (AporC. 72). Tanúezodban nekem ne adgy, nincz kellőti it annak (Illyef: Jephita 26). Horvath Sannelnok vagyon itt kellőti (Foly: Dies. 5). Tár-sát igazún szoreti, és világon másnak nints nála kellőti (Gyöngy: Char. 11). Ennek a vásárnak nintsen kelleto a zinár emberek között (Fal: UE. 498). Se hire, se helye, se kelleto (Moln: JÉp. 70). 2) necessitas SI. [bedarf, nötiges mass, das sollen, was man soll]. Kellőtinél több: superamentum C. Kellőti felett: exabundanti. Kelleto felett, igen sok: *plus nimio PPB. Hogy többet innék kelletoenél (MonTrók. III.138). A váradi püspökök idő-gattnak volt az korona resignálásakor kelleto felett (Pázm: MonOkm. XIX.290). Erkölcsében bírták s igazgatták volna kelletokepen (Nyr. XII.79). Kelletoenél tovább késtem (Matkó: BCsák. Előb. 3). Kelletoenél lágyabb (180). Kelletoenél helyebb haragszik (KCsipk: Woll. 450). Kelletoenél szabadosbul eleven, az őrdőgnece törben ne essenek (Debr: Christ. 33). Meg-tartóztatás a kelletoenél több ételtől (Com: Jan. 181). Bibliát nem vehetnek, ha vehetnekis de kelletoenél nem olvashatták (Mileg: BTan. 2). Kelletoenél is többen tudgyák (Megy: Dial. Előb. 3). Királyságonnac kelleto keppen-valo gyakorlása (Megy: 6Jaj. III.12) Kelletoekint le nem írhatja senki (Misk: VKert. 665).

Szólások). Kelletoe korán, kelletoi korán: oportune, tempestive, commode MA. Kelletoi korán adott esső (Mol: Jób. 69). Miért rőydel el magadat kelletoe korán (MA: Scult. 150). Ad mi nekünk alkalmas időben való esső, es kívánatos kelletoekorán (Sziár: Cat. D). Az isten kelletoe korán hozza el az segítséget (Évk. XIII.58). Ki kelletoe kor magút nem alázza, végtére a veszély aztat szőlyvel rizza (Könyi: HKom. 109). A polikánnak sikos beszámó bélei vannak, melyekben az eledele kelletoe koráig nem tartóztathatja, hanem hamar által mégyen rajta (Misk: VKert. 397). Kelletoekorúg nem maradhatván a víz alatt, nagy fuldoka válványszorog (Misk: Anglud. 140). Aez ű nekik eledele az időnek kelletoiben (Kár: Ured. 70).

Kelletség: [necessitas; Bedarf, nötiges mass. Nem voltam ragadozo alányzna keresésekben, es benneek elnen kelletosegek tolette (EhrC. 78).

2. **Kellet:** placere facio MA. gefallen machen PPB. Ugyan kelleto magút a szép épillet: opus venustum habet *auctoritatem PPB. Kelleto magút a községek: se plebi *venditit PPB. Kelleto magút mindenekkel: omnibus se acceptum reddidit Kr. Magadat kelletoen emnekiem (ÉrstC. 384b). Hog kivél kelletoesék magonkot: placere quo tandem tibi possimns (DöbrC. 239. Sylv: UT II 76). Anagy emberekece kelletoenim magamat: aut quero hominibus placere (Holt: UT Aa7). Az isteni tudomány

felsege izifra szók-nélkül, maga széjségével kelleto magút (Fáz: Préd. c). Az erenek tanítók szent irás hirdetésével kelleto magokat (297). Mi-neműi szentelen hazugsággal kelleto magút (404). Mind a két vallás valóban kelleto magút a vulgus előtt (ÉrdTrt. 128). A más ember szép tüzére alatt a maga bődő-borát kelletohesse (ÉszT: IgAny. 122). Valtonivel magokat kelletohetik, mind meg-nivelik (Megy: 3Jaj. II.19). Az az igazság, a mi egyez a sz. irással, a mi azzal meg nem egyez, az nem igazság, tévelygés, bár akármí szünel kelletohesse is magút (Bod: Pol. Előb. 8). Nints, mivel bősíttesse, a vagy kelletoe magút vélek (Fal: TE. 364). Ki ne tsallyon (a centrumból) akár mely magút kelleto, és sokkal kínáló alkalmatosság (391). A mulató olmo isendes szánek jele és tsnda képpen kelleto magút (406).

[Kelletoés]

maga-kelletoés: [mores commodi, comitas, obsequium; gefälliges wesen, gefälliges beahmen]. Elovenségével s maga kelletoés-el meg-mutatta jövendőbeli vitési állapottyát (Gyöngy: Char. Előb. 11. Gyöngy: K.J. 81). Maga-kelletoése: szívet győző ostrom (Thaly: Adal. I 121).

Kelleto-ik: 1) placeo MA. gefallen PPB. Molyta kelletoek vrnak (placuit domino, hogy teged latnalac, akarom teuny, valany neked kelletoendic (EhrC. 98). Mikent kelletoendic teneked: sicut placuerit tibi (BécsiC. 14). Lőt istennece baratta Isaac, Jakob, Moyses es mendence, kie istennece kelletoendic: qui placuerunt deo (25). Fyám, kyben ennekem kelletoettek: filius meus, in quo mihi complacui (JordC. 362). En zerethőm, kyben en belkennem yol kelletoettek: dilectus meus, in quo bene complacuit animae meae (389). En zannak zep bezidi vé lez-nek, hog kelletoesnek: ut complacuerit (DöbrC. 40. 94). Hogy csak mymen magvknak kelletoettesvkn (ÉrdyC. 8b). Sine fide impossibile est placere deo; hit nélkül lehetetlen kelletoenle istennél (ÉrstC. 275). Kelletoenek a zolgaydnak w kwey: placuerunt servis tuis lapides ejus (KulesC. 245). Kelletoes-ek neked az en tanachiom: consilium meum placeat tibi (Gzor: Christ. 159). Kelletoes-ek te neked vrnak, hog meg szabadicz ingemet (Szék: Zsolt. 39). Kelletoesék uram te neked az én meg szabadulásom (Bók: Lämp. 41). 2) [opus est, necessarium est; nötig sein, bedürfen]. Iziric magoc mindenece, papoc, barátok is, hogy ha kelletoene (Göres: Máty. 66). Étel ital sem fog kelletoen ű nekice (Born: Préd. 275). Ehcz pedig kelletoie vy cyclus (Kal 1591. (2). Még kelletoik ám ide a petárda (Matkó: BCsák. 263). Meltan kelletoé bünetesek (GKat: Titk. 6). 3) [oportet, debeo; sollen, müssen]. Mit mvnelkedűed kelletoesec: quid agere debeas (BécsiC. 6). Kelletoek bel yevnóm (ÉrdyC. 513b). Myt kelletoegk mynelnem (LövT. 1225). Reá kényszeritce szegényeket, hogy meg-kelletoe adnic magokat (Helt: Krón. 582). De ő hamar kal-márrá leszen, csak hadja ne kelletoegk mennie: mercatorum se adsummat (Deesi: Adag. 263). Abraham nem érte azt, mire kelletoiece meg őlni fiat Iszakt (Mon: Apol. 300). Visszakelletoie beszédét vomni (MA: Bibl. 1282). Az kísértetnece hévsége miatt izzadnic kelletoie (MA: Scult. 225). Oly dolgokatki ki kelletoik fejeznen (Pázm: Kal. a2). Mi okon kelletoett fogságot szenvednem (Matkó: BCsák. 5).

még-kelletoik: [opus est; nötig sein]. Meg-érzed majdan a bányász esküny fokot-is, csak popiomod légyen! meg-is kelletoik csak hamar a kúnta ír (Matkó: BCsák. 105). [Vö még-kellős].

Kelletoelen: 1) [inutilis; unnutz]. A kelletoelen zolgot (servum inutilem) vessetkeci es erozottec a külső setetsogece (MünchC. 62). Kelletoelen zolgot vagone: servi inutilis sumus (150). Fegtembe kelletoelenne léttek; nincen ki lot tegon, nincen csak eg es (DöbrC. 111). Mynd el haylottanak eses kelletoelenne lettettek. inutiles facti sunt (KulesC. 21). Elmouékn Gőresi Mehemet basához, és ott kelletoelen elogot bészelle s kérkedék magy

volta felől (ErdTört. II.22). Isaiás proféta az sidokat földi, és az ő aldozattokat, és istentől rendelt imnepeket kelleetleneknek mondgya (Pázm: Kal. 493). Ért kelleetlen ne vagj (KNagyv. 1652. 27). Kevés pap van isteni szolgálatra, több van mind kelleetlen tisztza, uraságra, nagy jövedelmeket mindenki kívánna (Thaly: Adal. I.12). Együgyű öltözet, szemérem, tisztaság, itt kelleetlen virtus, meg vetett bódultság (Orczy: KöltSz. 38). **2)** fastidiosus Kr. [missfällig, unangenehm, missnutzig]. Kelleetlen ember: *adversus gratiae homo PPB. Ha kelleetlen tenekéd (si displicet tibi). azt emeked mögömgöd (BécsiC. 8). Ki ónanganean kelleetlen. istemec kellemetős (NagyvC. 255). Zegemnek köndörget nem vtalla, kelleetlen sem nize: neque despexit (DöbrC. 45). Ezece, auagy kelleiben [-leu] halgattyaec (az isten igéjét) auagy masuna aiunac (Born: Préd. 129b). Niha kedvesnece niha kelleibenuec tetzic (251). Tiztibe tunya, röst es kelleiben (390). A mit szolis, kelleiben isten előtt (Born: KTud. III.131). Hetfön és kedden kelleiben fuatagoc es böw hauc (KGalg. 1582. G). Kelleibenül immel ámmal beszél (Töln: Vig. 224). Itt uni igen kelleiben veudéec vagyunc (MA: Scult. 1042). Kelleiben-dolog (Hall: Paizs. 217). Kelleiben szagu, avasodó falolaj (Bethl: Élet. 12). Kelleiben bir (Mik: TLew. 50). Kelleiben felelet (SzD: MViv. 11).

[Közmondások]. Kelleiben ott a kints, hol jó egészség niuts (Kisv: Adag. 465).

Kelleetlenkéd-ik: molestum, taediosum se exhibere Kr. [missliebzig sein, missnutzig sein]. Kelleetlenkedik, keserog ő magaba (Born: Evang. III.285). Az ember jó szerenczeibe felötteb hatorkodic es istennel kelleetlenkedic (Born: Préd. 396). Minden ioban kelleetlenkedic miatta (397. Csúzi: Síp. 9. Kr.).

Kelletlenség: fastidium, displicentia, aversatio MA verdruss, eckel, abschen PPB. Fordohad ez wylagyakat nekem kelletlenségre (PozsC. 38). Tiltya az imatkozásban való röstseget, es kelletlenséget (Born: KTud. II.6). Az ő maradekioc nagy setetsegeben marada kelletlenségekert (Born: Préd. 26). Kelletlenséginc es hala adatlansagunc miat (270)

Kellő: **1)** placens, acceptus, perbellus, egregius MA. beneplacitus EhrC. 6. gefällig, angenehm PPB. Keryenk my vronkto, hogy meltolyon nekem mutatnya kellewutat, melyet kelleye valaztanonc (EhrC. 6). Az égő áldozat nicez kedvedbe, az bünert valoc sem kellőc (MA: Bibl. V.20). Kellő szép rend (MA: Tam. 1294). Kivásága is szép is, kellő is (RákF: Lev. IV.516). Mert az csömör-szerző (étel) nem kellő (Thaly: VÉ. I. 110). Kellő tekéntettel, kedves mosolgással ide is amoda-is róptikk ajakokrul a játékos igéket (Fal: UE. 385). **2)** [necessarius; nötig]. Nem kellő cruus: non est opus medicus (MünchC. 29). És minden ő szükségere kellőt el praedált (Bartha: Krón. 136). Társzekereket, vonó marhákat, és egyél táborra kellő eszközöket (13). **3)** idoneus, aptus, accommodus SI. [passend, geeignet]. Kellő időu (tempore opportuno) minden zeut te rad imatkozik (DöbrC. 79). Kellő időben: praestituto tempore (Sylv: UT. II.47). Ho föttara vagot fa műre kello leszen (KBártfa. 1583. Aij).

[Szólások]. Kellő dolog, hogy más veti bé az földet, és más arattia fel: alii sementem faciunt, alii metent (Decsi: Adag. 32). Kellő bölcz ember: sapientum octavus (61). Kellő vitéz, az ki az hartz előtt bátor, a hol kel oztáu meg ijed: imtio confidens, in facto timidus (101). Kellő képpen beszélez: per parietem loqueris (205). Felele-é va l a m i r e k e l l ő t (Mey: SZAÖröme. 57).

maga-kellő: philantus, arrogans MA. [selbstgefällig].

semmire-kellő (megh eogh es semyre lezen kelleu ÉrdyC. 131): nequam, frivolus C. evanidus nihil, frivolus MA nequam Com: Vest. 99. 137. triobolaris PPB. uichtsivrdig, unniütz, unbrauchbar PPB. Semmire kellőül: nequiter C. Semmire-

kellő ember: luteus homo PPB. Tú vatoc földnece saui, hog ha a so olehezendic, miho sozatik? semmire kellő touabba (ad nihilum valet) hanem hog ki vettesséc es emléreceptől megemot-tasséc (MünchC. 20). Az balwanyok semyre kellők (ÉrdyC. 651). Az ő beszéde semmire kellő: sermo contemptibilis (Helt: UT. z8). A papánc bulczos leuelei haszontalanoc volnának, és semmire kellőc (Helt: Háló. 305). Ha adódat meg nem adod, a mit hazádba gyüttöttél a miönön a szülöcsk kívánnya hazáért el nem költöd, semmire kellyül élsz vele (Tel: Evang. II. 124b). Semmire kellő ember: homo trioboli (Decsi: Adag. 55); comae calculus (92). A föld haszontalan és üres volt, sovány, kopár és nihili, semmire kellő vala (Pázm: Préd. 72). Mi-nállunk a sok roszból egy semmire-kellő szokot kereködni; mint a sok apró jóból egy nagy jó lehet (Pázm: LuthV. 353). Ez az fogás semmire kellő (Pázm: Kal. 114). Új életet kezdgyünc, mivelhegy az őo életlinc ezece semmire kellő (MA: Scult. 101). Az confirmatio-is ő magaban erőtlen, ha az donatioja semmire kellő loszen: nec valet ex se confirmatio, si donatio in ea inserta non valere dignoscatur (Ver: Verb. 72). Semmire kellő csél-esapoc (Com: Jan. 204). Nem kicsiny vagy semmire kellő okokból ment-el (Mad: Evang. 95) Semmirekellő olvaszeudó dolgok (Hly: Préd II.213). Fomyák az ő semmire kellő pók-hálójokat (Tyuk: Józs. Élőb. 13). A Daues uram praetensioja semmire kellő (Nyr. XIV.515).

semmirekellőség: [nequitia; nichtswürdigkeit] (MHeg: TOSzL² I.85- Vajda: Kriszt. 130. Kr.).

Kéllve: [sponte; freiwillig]. Ha innan ezek történet zorent netkeznek, bator neha kelheys bwnre nekyc nem talaydonytatyk (Ozor: Christ. 98). [Vö. **nem-kéve-kételnen** ?]

KÉM (kém BécsiC. kün Helt: Krón. 22. Pázm: Préd. 416. Léj: PTük. I.141): emissarius, explorator C. explorator Pereszl: Gramm. 177. ausspäher, spion PPB. Spion, kém: ein spion KirBesz. 146. Kémec és czirkálóe (a táborban): corycaei et exploratores Com: Jan. 148. Eleibe kelénc neki az Assirisocnac kéméc: exploratores Assyriorum (BécsiC. 32). Kyldc Moyses kymeketh: misit M. qui explorarent (JordC. 164. 823). Belanak ketb atyafyay meeneenc Lodomery kyalhoz, de ewket ott be nem fogadaak, annak wtanna az kwu kyalhoz, ott kymnek aloythwan, alyc zaladanac onnau ees el (ÉrdyC. 396). Kémec vadtece tú, es arra iöttetec, hogy meg lassotac az orszagnc erőtlenbic részit (Helt: Bibl. I.V4). Tizenket kimet boczatanc az Israel fiai az Chanaan földenece megkimlelesere (Szék: Krón. 18). Ket kimeket vaaraba boczatancac (Born: Ének. 883. Gér: KárCs. IV.484). Szigetből azonnal kémek ki-szágöltak, a kik a töröknek szándékán agóttak (Kónyi: HRom. 79). Falukra meuntec ki tántozni ő velek; de kém deakóktul ki vóltak tanúlva, el-is vóltam már én mindenkép árúlva (Gvad: RI. 73).

Kémél: exploro MA. erforschen, erkundigen PPB. Inet kyuewl kemlyk vala, mit belwl vele czelekedwneec (VirgC. 38). Nagy vezetsegecel kemly vala wteth (40). Ezör lovon való tereket elbocsáta, az királ hadát kimöljék, megkörüljék (Tin. 98).

ki-kémél: exploro Kr. [erforschen, ausspioniren]. Leg tik-kossabb szándékít-is ki tudja kémelni (Fal: UE. 370). A bölts azon iparkodik, hogy ki kémelhessé embernek gyengéb' s ingób' részét (378). Se csinját, se erkölcsét nem lebetett még annyira kikémleuen (Fal: NA. 237).

mög-kémél: exploro MA. erkundigen, ausspähnen, erforschen PPB. Vr Bernald vette ew yonhaban akaratyauul nekymkmeni bodog Ferencznek zentségett (EhrC. 3). Bernald vr akara neki zentséget meg kemleni (VirgC. 81. DebrC. 25). Boczatanc egy kimet, egy Kusi neüő férfiat, hogy az meg kimlene a Pannonia földet (Helt: Krón. 21b). Külgy firfiakat, kie kémöljéc

meg Canaanra földét: mitte viros, qui considerent terram Chanan (Helt: Bibl. LVVv.). Őket meg kémleld (Hofgr. 71). Minec utama elégce meg kímle, az mellyeket akar vala: ubi satis explorata sunt, quae voluit (Deesi: SallC. 13). Hogy megvizsgálná és megkímle a várost (Káldi: Bibl. II 274). Hogy az várost megismerhéc és megkímle: ut investigarent et explorarent civitatem (MA: Bibl. L285). Ez az kím rossz kím volt, mert mind az hadat, mind az hidat rosszul kímelte volt meg (Monlrók. VII.324). A kikuec meg nem próbáltattott avagy kémlettetet hívsége: quorum monum exploratus est candor (Com: Jan. 205). Megkímlik s érkálják legkisebb lépésedet (Fal: NE 31).

Kémlelköd-ik: [ago exploratorem, occulte exploro: spähien, spionieren]. Montane neked, hogy en eretem kemelkwdnen ne meny (VirgC. 42). En utanam kemelkwdnuw ne iwy (15. LevT. II.118).

Kémlel megkímél Sylv: UT. II 122. **megkímél** Káldi: Bibl. 368): exploro MA erforschen, ausspähien, erkundigen PPB. Mintegy kémlelvén az ő ékosheszédét, ha illénke az ő híres nevéhez (Illy: Préd. I.412).

mög-kémlel: ∞ (Káldi: Bibl. 330, 368). Lelki szánúnkel és gondolatunkal jól megkémlellyük, körül-álló dolgai-val egyetemben, a mit akarunk mívelni (Páz: Préd. 863). Másutt megkémlelték lincsa míveltát (Thaly: Adal. II.264).

Kémlelés: exploratio MA erkundigung, erforschung PPB.

Kémlelő: corycaeus C. explorator, emissitius MA ausspähler, kundschafter PPB. Vizgázó hajó, kémlelő hajó: navis speculatoria: kémlelő sájka: exploratorius lembus PP

Kémlés: exploratio MA erkundigung, erforschung PPB. (Gyöngy: KJ. 16).

[**Kémlet**]

mög-kémlet: [explorari euro; ausspähien lassen, auforschen lassen]. Várost meg kímlete (Göres: Máty. 62). Meg kémletuen az ellouseg vtat: explorato hostium itinere (Deesi: SallC. 41. 31).

Kémletlen: inexploratus MA unerforschet PPB.

Kémelő: exploratorius C. explorator Sylv: UT. II.110. explorator, corycaeus, emissitius MA ausspähler, kundschafter PPB. Órálló, kémelő: cutascopus PP. Mikoron hallotta vona azt Kánaeas, hogy Yzael el yeth vona az kymlelőnek vtan, ellenek vyakodéck (JordC. 162). Mykent okos kemelő, lassan lassan elv wepweu, zozóthi halgath vala (PeeC. 75). Latuan mynd ezeket az kemlők, syetenek mynd ezeket az kyarhuk meg mondany (VirgC. 39). Moyses tudta az igéret-öklének zirosságát; de azért küldö kémleket (Páz: Préd. 38. 133).

Kémlelköd-ik: exploratorem ago Kr. nachforschen, spähien, ausspähien. Igen gondosan kémleskedtek a nem titket illető dolgokrul (Fal: NA. 189). Észre ne vegye az iljű, hogy őzójje kémleskedik körülötte (Fal: NU. 339). Veszedelmes dolgokban a hőltesség kémleskedgyek előre, és el-ottan a megérett okos ság lassan lassan, lépve-lépve nyomozzon utána (Fal: UE 106). Tanátalánul semmibe se bótálkozozál, kémleskedve jár most a világ (439).

Kémleskedés: occulta exploratio Kr. [das spähien]. A kémleskedés szorgos gond, hol mikor szükséges (Fal: UE 502).

Kémség: [exploratio; das spionieren, spionage]. Dávid király követire kímseget fogván (Hall: Páz. 280). Lami mondan, hogy kímsegen jártok (Láp: PTik. I.111). Kémségben vagy egyéb csalárságos dologban járó embereket eltökölmi senki ne mérészeljen (TörtF. VII.128).

KEMENCE (kemence JordC. 53, 300, 87) kemencében beythe. Epist. 205. kemence DebrC. 395. kemence? Tel: Tel.

201): fornax, clibanus, caninus C. ofen PPB. A szoba, fűtő ház a kemenczével melegedec meg: hypocaustum fornace calescit (Com: Jan. 108). [Kemenche, Kemence: helységek neve 1273. 1283. sat. Czinár]. Meg goitot kemence: clibanus succensus (BécsiC. 189). Ha ki nem inadanga az aran' olopot, eresztesse az egő tűzre kemencseibe: in fornacem ignis ardentis (126). Azokat, kie tezne hamissagot, erészte tűzre kemencseibe: in caninum ignis (MüncC. 39). Vetyk hwket pokolnak hw tyzes kemenczeiben: nitent eos in caninum ignis (JordC. 396). Egew kemenczeiben vettetteenek (ÉrdyC. 337b). Egő kemenczeiben vettete (DebrC. 44). Egy kemencze zöld kályhával körüle való füstelylyal es padokkal egyitt (Radv: Csál. II.346). Azon palotában két kemenczékben alja csinálástul az kőmiveseknek fizetem négy fót (II.26). Wethem egy kemence mezeath [meszöt] (RMNy. II.14). A kotské a kemenczebe bebúnae és félenne miattá béegni kezdéne (Helt: Mes. 304). Kemenczene a fűst (Mel: SzJán. 238). Posti kemence csinálásra küldöttünk 10 g. (MonOkm. II.97). Az kemenczék való téglát kiküldöm (XXIV. 351). Az kemence az koh, es a tűz meg próbalya az aranyat (Magy: Nád. 5). Föld kemence (Nán: SzűT. 56). Az ember tűz-t porjst: a kemenczét is bé fűti hogy kényeret sűssön (VárM: Egdszöv. 207b). Rám mérted a szent Pál vesszjét, szent Istvánnak agyonverő követ, Sidrák-Mizsáknak égő kemenczjét (Thaly: Adal. I.21). Olyan meleg szél jött reánk, valamintha az égő kemence mellett mentünk volna el (Mik: TLov. 39).

[Közmondások]. Egy az szoba az kemenczéuel: amicorum communia sunt omnia (Deesi: Adag. 1).

fűtő-kemence: hypocaust PPB. [obn].

kályhás-kemence: [kachelofen] (Radv: Csál. II.335. Gör KárCs. IV.451). Mázos kályhás kemence (444. 445).

koh-kemence: [fornax] (Kár: Bibl. II.128). Koholó kemence (Com: Jan. 15).

mesz-kemence: calcuia fornax MA. PPL. kalkoten PPB. (GKat: Váts. II.122).

meszögető-kemence: ∞ (Tarn: Szents. 37).

olvasztó-kemence: condatorium, fornax aearia Kr. [schmelzofen]. Kovás koh, ért olvasztó kemence: ustrina PPB. Mint az aranyt a tűz, az ezüstöt az olvasztó kemence: úgy próbalya embert a dístret (Páz: Préd. 19). Az juta eszembe, hogy ezeket az úrtiakat corinthiai érenek mondhatnánk, a melly érc nem egyéb, hanem mindenfélől az olvasztó-kemencében egybeforrott bányászna (Fal: NU 263).

sütő-kemence: clibanus NémT. 304. tirrus Helt: Bibl. I. Ee4. C. MA: Bibl. 155. Com: Vest. 130. furnum MA clibanus; backofen PPB. Sütőkemence szája: praefurnium Nom. 1841. 409. (Helt: Mes. 303. Hall: Páz. 299. Matkó: BCsák. 38).

téglaögető-kemence. Téglavető hely, téglafűtő, téglaogető kemence: lateraria PPB.

vas-kemence Kr. fornax terra Kar: Bibl. I.161. eisner ofen. Mint eg vas kemencet tizenöt éiel es napal fűtőnek (DebrC. 395. Káldi: Bibl. II.303).

Kemencéske: fornacula C. MA kleiner ofen PPB.

Kemencei: fornacens MA vom ofen aus dem ofen PPB.

KEMÉNY: 1) durus, rigidus C. severus MA hart, streng, ernsthaft PPB. Meg seblót a lanéknak kemén elinel (AporC. 132). Senky nem vety az kemén poztó fűtöt az osh ruhában: nemo immittit commissuram panni rudis in vestimentum vetus (JordC. 379). Kemén nyakkal (duri cervicis) ty mynden koru ellene rwgodoztatok az zent leleknak (1731). Vyzeth orszto ownekyc az kemén kew zyklabol (ÉrdyC. 341b). Kemén

rihakat és ne nyikorón cilicium föltöhekakat mezehtelen husán zokot viselny (Margl. 2). Az atzénal is kemémb lézen (Mel: Herb. 80). A tél rászíkat hoz, a nyár kemény jéget (Fal: Vers. 913). **2)** inimis, repugnax C. [hart, unsaft, heftig, grausam, unerbittlich, unbeugsam]. Kemén bezefek: asperitas verborum NémGl. 102. Keméml: continuatione 139. Igen kemény: perseverans; keményön: aspero, ferociter, bellicose, vehementer; kemény tekintet: vultuosus; kemény tekintetű: atrox; kemény savanyúság: acor C. Izetlen kemény ember: *austerior et gravior homo Ppl. Kememula (durum erat) neky azt [szidalmarást] hallany (EhrC. 11). Evtett hideg kemémen gewürmala (28). Vakok azokot, kyk yartanak byzonsagban, kemémen (crudeliter) kewuettek (115). Eluezem kemén zynedet (cor lapideum) es adoc te nekod testy zynet (53). Testnec keméni serelmit (durus dolores) zennédn (BécsiC. 92). Twdam, hogy keméni ember vagy: homo austerus es (JordC. 595). Keméni wad megl martha een fyamath Josephót (WinkC. 137). Eletnek neive-neméw kemémb zokási (DomC. 16). Kemén kezgetlen feyedelu (226). Fene es kemény bezedeket predikal (VirgC. 46). Az ly-nwsek inkab ternék istenhez az kegies bezedel honem az kemény fegyielmel (48). Ewtet sebóben zerettek kemémb kenokkal kelwettek (ÉrsC. 447). Keméni bezeed (ÉrdyC. 505). Keméni pwtza [kietlen] (5816). Kemén nemzeth: generatio exasperans (KeszthC. 218). Mwtatal ne upednek keményeketh: ostendisti populo tuo dura (KulesC. 141). Az veemb ideesb embert-keményen-meg ne rongyalid, dorgyalid (Konj: SzPál. 376). Keméni ember: homo austerus (Sylv: UT. I.114. Pesti: NTest. 165). Tudom, hogy kemény ember vagy: scio quia durus es (Helt: UT. G6). Hogy keméni képpen ne ezelekódyem, az az hattalamból: ut non durus agam secundum potestatem (Aa6). Annál kemémben kezdé a dolgot fogui (Helt: Krón. 96). Nemely-lyec is az wrac kózzál nem igen keméni alnac vala Mátyás mellett (118). Kemény keppen rostaltattac (Born: Préd. 291). Meg az vadaknál is vadab kemémb te vagy (Born: Ének. 503). Mind estig nag keméni tart a ostromnac wadalá (Szék: Krón. 213). Ne legietek kemén tekintetűek: nolite fieri tristes (Fél: Bibl. 9). Midőn szent Pal keményben szollana (Mou: Apol. 363). Kemény nézés: serpentis oculus (Deesi: Adag. 70). Kemény tekintetű ember: Teuedius homo (262). Kemény magának való ember: rubo arefacto praefractor (90). Kemény tórny: Zaleucis lex (171). Keményen és csufképpen felele az követnek (Poenit. 13). Jó kemény tél, de szeles tanasz lézen (Cis. E2). Némoly-lyec szial keményen meg kötözic (Cis. P.). Az ki keményen fujja ki az ő maga orrát, veyt hoz ki (Kár: Bibl. I.622). Kemény ortzájn király: rex impudens facie (MA: Bibl. I.165). Az kév-lyec keményen megeseuc (V.10). Kalastromi kemény élet (MA: Scult. 223). Az kik kemények az ő dolgoknak véghez wialáben (Páz: Kal. 36). Errül, és minden egyéb latorságirúl, keményen meg-feddé ötet szent János (Páz: Préd. 23). Noha az apostolok istentül rendkívül hivatnak: mind azúttal, a sz. lélek vétele-után is keményen meg-eset sz. Peter (Páz: LuthV. 75). Kemény foddéssel áll szemben wéloc (Zvon: Post. I.566). Ó minden embereket íteletre liu, és kemény szamot wesen tőlök (Láp: P'ülk. II.34). Mikor meg-fogatattuk petui, keményen kezdett rettegni (Pós: Igazs. 656). Szoros és kemény tórny: ius strictum et rigidum (Com: Jan. 134). Kemény nem kezgetlen: severus non saevus (184). Felettéb való kemény indallat nem tenekedic senkire (198). Meg-ergettelwethető, hogy sem iszszonyu kemény: placabilis, quam durus (199). Pegyhetetlen és ugyan kemény életet él vala (Mad: Evang. 40) Kiket sanyarún és keményen fogadott bé Jófés házában (Hall: Paizs. 200). Kemény bo-zéddel szóltottam hozzá (Nyr. XII.79). Kemény, és megértésre nehéz dolog (Illy: Préd. 350). Kemény őrzője titká-nak (Fal: NE. 474). Keményen hájtattot (Gvad: Pösty. 41).

[Közmondások]. A kemény urak most nemsoká úrralkodnak (Kisv: Adag. 524).

Keménybed: [aliquanto durius; etwas härter] (ACsero: Ene. 135). Keménybbed (134).

Keményded: subdurus, duriusculus Kr. [etwas hart, ziemlich hart]. Kemeneden felett (Tel: Evang. I.230. 326).

Keményécske: duriusculus C. MA. härtlich, etwas hart PPB. Ez a bótsületes uri ember nem felette lágyan tapogatva, se nem valami hűmes beszéddel, hanem mint okos orvos keményetskén kezdé bánni a dómával (Fal: NA. 126).

Keményéd-ik (*keményeszik* Lipp: PKert. II.140. 240. Kr.): duro, dureco, callesco MA. hart werden PPB. Sok nappokon kemeneduen (per multos dies durus), mendenestwofognan lewtuala komorodott (EhrC. 50. CsomaC. 109).

[Szólások] Ne ki keményedni: obducere *callum aliquid animo Ppl.

[el-keményedik]

elkeményedett: [obduratus, obstinatus; hartäekig, verstockt]. Iszonyú képpen el-keményedett szívek (Fal: NU. 252).

még-keményedik: duro, induro, obduro, percalleo, oc-calleo, rigesco C. indureco, obduresco MA. hart werden, ver-starren PPB. Megkeményödött: callus, rigidus, obstinatus C. obduratus, induratus MA PP. Te zyned megkemenedett menden gonosagra (EhrC. 52). Zolac ez yzbeeket Cristus wrwik az meg keményödött zyw sydoknak (ÉrdyC. 94). Az wr istennek yrgalmassaganak semy ellene nem albat, csak a meg keményödött zyw (419). Midőn nemelyec meg keményednéec es nem akarnáac himj: cum quidam indurarentur et non crederent (Helt: UT. m1). Penteken kóddókkal megl keményeszik az ideő (KBécs. 1572. 107). Az gonosságban megkeményedett: induratus malitia (MA: Bibl. I.578). Ugy megkeményedec és megvakulnac, hogy uékie sem tinácz sem segedelem nem használ (MA: Scult. 300). Megkeményedett lelkiismeretű (Illy: Préd. II.445). (A pápa) megl keményedett nyakkal, ugyan az istennek szentségés templomában rakta be lujja ditsőségének fényes sátorát (VárM: Égő-Szöv. 5).

mégkeményedés: induratio, obduratio MA. verhärtung, verstockung PPB. Isten ellen való megkeményedés (MA: Bibl. I.136).

Keményödés: induratio MA. verhärtung PPB

Keményedett: [obduratus; verhärtet, verstockt, abgehärtet]. A keményedett szívű gonoszokat sokszor nem lágyíthatta az oktatás (Páz: Préd. 41). A ki még nem atzélós kívül belől, tőrésel tőrésre nem keményedet: non durbarba való (Fal: NA. 236).

Keményít: duro, aspero MA. hart oder rauh machen PPB. Keményíteni a rihát: litemus amylo imbure; keményített ru-hák: amylo imbuta lintea PPB. A lágy sajt megszorittya benne a meg-emésztettet: miúthogy durva s nedves, azért keményíthet (Felv: SehSal. 12). A süttő nap az agyagot keményíti, a viaszt engeszteli és lágyítja (Fal: BE. 573). Se bé se ki nem lézen szabad wini a lujkemenyítő irt. pomálát (Fal: NA. 127).

még-keményít: duro, eduro, obduro, induro, persolido, lapio C. verhärtet [hart machen] PPB. igen megkeményítm: praeduro; magamat megkeményítem: offirno me C. Áldott Cristus sonha lyw embernek zynett meg nem keményty: indurat (EhrC. 53). Mehl vakoytotta az gonossagh hű zemeket es hű zywóket megl keményeytette: indurat (JordC. 675). Ate zynedet meg keménítete (VirgC. 21). Embernek zynet meg keményty (CornC. 153). Vala az ő zsinók meg kemény-tetten: erat cor illorum obaeacatum (Fél: Bibl. 68). Az Pharaó megkeményítette magát, hogy minket el ne boezátana: induratus est Pharao et noluit nos dimittere (MA: Bibl. I.61). Az eget

az ti fejétec fölött megkeményitem: dabo vobis caelum desuper sicut ferrum (I.114). Az kin akar, könyörül, az kit akar megkeményít: cujus vult miseretur, quem vult indurat (IV.144). A gallérok, fodroc megkeményítetnee, erőssítetnee keményítővel fodorítóval: collaria roborantur amylo (Com: Jan. 114). Midőn isten az ő tőle tanulni nem akarókat annyira megkeményíti szíveiben, hogy a kik ő felségétől tanulni nem akarnak, végre annyira elantaldódnak, hogy sem az értelmes tanítóktól, sem a barmoknak példáiból semmi jót ne tanulhassanak (Misk: VKert. 9).

mégkeményítés: induratio MA verhärtung, hartmachung PPB.

Keményítő: rula keményítő liszt; anylum PPL PP amel-mehl, kraftmehl PPB. [stärkmehl, stärke]. Fodroc gallér keményítő: anylum C. A gallérok, fodroc megkeményítetnee, erőssítetnee keményítővel, fodorítóval: collaria roborantur amylo (Com: Jan. 114).

Keménykén: durinscule Kr. [etwas hart, ziemlich streng]. Az levelét meg kellene írni, de Serédi uramra nézve keménykén lenni (MonOkm. V.364). Kire én is keménykékben tettem választ (MonIrók. XV.690). Keménykén, és mint-egy fedéssel dorgzással felele néki Jesus (Csúzi: Síp. 337).

Keménykőd-ik: induresco, durus et difficilis sum MA. hart werden, verstarren PPB [hart sein, hartnäckig sein]. Niha niha apostoly miltosagyal úreaynk kemeiködven (Konj: SzPál. 111). Egy ember vétkeért mind az egész gyülekezetre keménykődik a te haragod: uno peccato, contra omnes ira tua desaeviet? (Helt: Bibl. I.17Y2). Keménykodik, hogy el-fogja Tróihust (Hall: III.121). Az hatalmasoc es kegyetlenec keménykődni igyekezzec (KGalg. 1582. F). A felesége sirt, haragdit, reménykedott, keménykedett, átkozódott (MonIrók. XI. 180). Visszaadása felől igen keménykodik [mindenképpen vonatkozik visszaadni? XVII. szj. (Nyr. X.121). Hogy akármely jó erkölcsű legyen egy személy, de nem keménykődhetik sokáig egy olyan ellen, a kit szeretne (Mik: MulN. 266). Mostan vagyon kezén; azért keménykődik mindkét fél híveim (Thaly: Adal. 192). Amak (a holdnak) fénye alatt ne félelmeskedjél, akárki ellon is bizvaszt keménykődjél (I.167). Az anyaszentegyház-is ily szép keresztényi tökéletességre, szentségre, és igazságra üdülvén, nem szükséges büntetésével keménykődni (Bíró: Augy. 132). Ne keménykedj soha szegény adósoddal (Orczy: Kölh. 44).

még-keménykődik: induresco Kr. [hart werden, verstockt werden]. Meg keménykedet bűnösök (Tel: Evang. II.460).

Keményiség: 1) duritas, duritia, rigor C. durities, asperitas MA. [hárte, starbóit] hártigkeít, herbe PPB. Az mondola olay minden keménységet, szárazságot az inaknak meg lagyítta (Mel: Herb. 13). 2) ferocitas, effrenatio C. severitas MA. [hárte, hartnäckigkeít] strenge, ernsthatigkeít PPB. Penetencyanak keménysége: rigor (EhrC. 90). Moyses tú ionhotec keménységre ad duritiam cordis vestri) ogotte túfnoktee tú felesogteket elhagnotec (MünchC. 19). Zywoteknek keménységhero oglette: ad duritiam cordis vestri permisit (JordC. 413). Zantalan lyalok, kyk mynd le vethween az ow keményszóhoket nagy zlygen az taborra meneenek (ÉrdyC. 403). Kezde magat nagy keménységgel feddeny (VirgC. 70). Igen nagy keménységgel meg falde wtet rola (48). Halahnak keménysége meg gyezwen: devicto mortis aculeo (Kesztt. 74). Fene keménysék es haraghi (Konj: SzPál. 50). Tiszt viselésben való keménység: Maulina imperia (Deesi: Adag. 79). Bizút kérnök tőle: ő pedig, durius loquebatur; dérral dúrral, keménységgel felele (Pázm: Préd. 656). Az sz. írásban sok mondások vannak, melyeket nem vehetünk az szónak keménysége s tulajdon értelmé szerint (Pázm: Kal. 782). Bástyát törni kezdő keménységgel (Zrínyi. 128). Meg tökéllött keménységgel tusakod; contumax est (Com: Jan. 180).

Keménységős: valde durus, valde severus Kr. durus EhrC. 57. terocissimus 146. [hart, verstockt, grausam]. Zent Ferencz gondoluan frater Rufennak tyztasagos engedelmességgel es keménységgel paranczolatyarol (EhrC. 57). Vala egy zernyw farkas testenek nagyzsagual es gywllwznesnek elsegetuel keménységes (116). Kezde emmagat keménységgel fognye (57). Yo! twdom az the votekődeessdet keménységgel nyakadat (JordC. 272). O ty keménységgel thewissek (WinkC. 85). Keménységes es zoros zegezene (CornC. 93). W meg zabadeyta ongemedi vadazoknak haloyatwl eos keménységgel bezedtwl: a verbo aspero (KozthC. 244). Ez keménységgel fene bestye feye le hayuan engedé (VirgC. 54). Keménységgel ytelet (ÉrdyC. 96). Mecny ky nagy keménységgel pwtaban (426b). Keménységgel kegyetleneséggel (610). Ötet el hywan ez keménységgel ezoda latny (ÉrsC. 13b). Meg tillya nagy keménységgel feuitekecel (Kár: Bibl. I.105). Metszek az szoros, keménységgel, es sujarasagos étellel? (Pázm: Kal. 204). Keménységgel gyit-relem (Ily: Préd. 114). Keménységgel vas lánc (I.151). Keménységgel számot adnak a bűnőkről (II.171). A keménységgel kölhöz hasonló kemény szív (Csúzi: Síp. 169).

Keménységű: ~ Műnek keménységű zolgalattal ünno-reitnacmeg: durissima nos oprimum servitute (BécsiC. 78). The dichyeseghes kezaideth nagy keménységgel vas zagekwel kereszt fara fezeyteek (PozsC. 3).

Keményül: induresco, induror MA. hart werden PPB. Regiel ol nyllék, mikont fű, regiel viragozék es el nyllék, est zadon, keményfőln (induret) es meg azzion (DóbrC. 166). Kristusnak sok vére törje-meg gonoszsgában-merült es keményült akarantukat (Pázm: Préd. 517).

[Szólások]. Néki keményültem a sok túrésnek: longa patientia *ocellui PPB.

még-keményül: induror Kr. [hart werden]. Meg keményült Farahnak znye es nem akarya el bozzatany az on neepemeth (JordC. 18). Ez neopnek meg keményült hw zyök: incassatum est cor populi hujus (393). Zent Balasz zent keresztnek yegcet vethween az vyzre es ottan meg keményüle, mynt az azyw feld ew labay alat (ÉrdyC. 214b). Azon hynokbe meg keményültem es meg vakultam (VirgC. 3).

mégkeményülés: [obduratio; erhärtung, verstockung]. Gyonast elmulatam meg keménywlesel (VirgC. 8). Meg keménywles ez lezen, mykor valaky bwnbe megh keménywlt (12).

KÉMÉNY: infimibulum, fumarium MA. ofendoch, ranchloch PPB. Kémény-satora: fumarii papilio, velum camini, cortina PPB. Laznee monnal veteriey elmulo haruat, mikent forgo zeltől zerőben el ragattatott por es. mikent keményből ki zarmazott füst (BécsiC. 198. Tof: Zsolt. 384). Az konyhának az kéménytartó gerendái mind eltörtek (MonOkm. XXIII.144. Lapp: PKert. II.234. Bethl: Élet. II.252).

KEN (Kend Posti: NT. 11. kenyet Nád: Lev. 12. Frank: Hasznk. 11. 16. meg kenyés Zvon: Osiand. 121. meg kőnetik Mel: Szfű. 221): lino C. ungo, fucus MA. salben, beschmierer PPB. Hozzá kenőm: allino; főlyül kenőm: superlino C. Kemi magát: kemi orozaját; einen anstrich tragen Adám: Spr. 96. Allota sirt a haqapasbol es kene (lovit) a sirt ő zemeire (MünchC. 189). A ganet orozato-kra kenőm (DebrC. 387). Minden tüzes mulez honsézet igen jó vele kenőd (Mel: Herb. 33). Chyuz dagalast, auzy zent Antal tőzét, vörös közvennek huyiak haznos vele keny (Frank: Hasznk. 15b). A kiulin gyermekkizaladon kenhetik vele, amak sineh artalmara (16). Es így meg tetezik mind ezekből, mely nem igazán kenyje Kalauzunk Calviusra azt a szurkot (Pós: Igazs. 1895). Bűdős rühét másra haunissan kemi akaró varass barát (Matkó: BCsák. 252).

[Szólások]. Uzak lába mat sem kenőm hozz: coenum e tritico (Deesi: Adag. 84). Pipák loyat, s őrdög bűdős

vol: Ő tőtte s másra kenni (204). Bűnét másra keni vala (Mel: Jób. 76). Mikor kedveknek tetezik, más külömbet kennek reánk, hogy inkább győltölthessenek (Pázm: Kal. 775). Ne kenynen más szegény felebarátyára hamisságot (Czegl: Japh. 239). Leg kissebb gyamuját sem kenhette senki róm (Megy: Dial. Előb. 5). Ennek motskát nem is kell egyőbre kenni (GyöngyI): Char. 73). Másra keni vétkét (Thaly: VÉ. II.305). Mi haraposzunk és másra kemiyük [a sértést] (Fal: SzE. 520). Kennyed a fogadat reá (Kónyi: HRom. 40). Arany-írt kent a bíró kezére (WF. 307). Az nagy orrodát igen fen kened, hasonló akarnál vradhoz lenned, maga olyan vagy mint egy lőköt vilag (FörtSzer. 13b).

[Közmondások]. A ki jól ken, jól hajt (SzD: MVir. 16).

be-ken: illino, obliño, delino, crusto C. incrusto MA. einschmieren, bekloistren, übertünchen PPB. (Pázm: Préd. 286. Kr).

[Szólások]. Szaporán szórá a hazugságot, hogy szemecireket békensesse (Matkó: BCsák. 285).

el-ken: [abstergo; abwischen, verwischen]. Ew nevezetöket el kennevetek ew helyről: nomina eorum disperdite de locis illis (JordC. 226). Az mi idegen, el kenneid en rolam (PeerC. 202).

környül-ken: circumliño C. MA. um und unschmieren PPB.

még-ken: 1) ungo, perungo, inungo, exungo. líno, collino, perlino, illino, subliño, delino C. beschmieren, einschmieren, besalben PPB. Meg-füsilni és kenni a haját: *componere et delibueri capillos PPB. Mongyaula magatt dragalatos kenetnel meg kentleny (EhrC. 93). Ő orciait mégkente: unxit faciem suam (BécsiC. 45). Te fedet megkenned: unge caput MüncbC. 24). Az en zent olaional kenthem megh ötet (TihC. 239). Kenettel meg kennyed te zemeydet: collyrio inungas oculos tuos (JordC. 891). A myra az meg kent testöt myndden rotadandosagtl meg altalmazya (ÉrdyC. 67). Draga kenettel meg kenuen (DebrC. 6). Meg kened olalay een feyemeth: impingasti in oleo caput meum (KulcsC. 44). Megkenik az Krisztust és szent városba megyen be szent atyjához esik (RMK. II.138). A holl te a kóued meg kented: ubi unxisti lapidem (Helt: Bibl. I. P). Vőnek draga kenetet, hogy meg kennejek Jesust (Tel: Evang. II.1). Egy nagy szép fejer belest kene megh szép tejfőllel (SalMark. 16). Kiket kellött vala Izráel királyságára meg kenni (Zvon: Post. I.377). 2) tergo C. [abwischen, trocken]. Meg kene ő orciaikat: extergunt faciem ipsorum (BécsiC. 111). Es megh keny wala az kezkenővel, melél althal ewedzeth wala (ÉrsC. 87). Kywel kőnweyt megh keny wala ees orciaiat zaratya wala (WinkIC. 172).

mégkenés: perunctio. inunctio C. MA. übersalben, einschmign PPB. Labayt az jduessoges kenettel, kyt vele hozot vala, meg kene, es az jgyknek tulaydon formaynt mynden meg kenesre meg mongya wala (DomC. 25). Mit ertez az vtolso meg kenyestől mely az szentsegek közé szamlaltatic (Zvon: Osiand. 112). Olayjal valo meg kenyettetésec (Zvon: Post. I. 598).

Kend: 1) tergo MA. mams lotas abstergo; abtrocknen, die gewaschenen bände wischen PPB. Meg-törölm. kendem: tergo; ich wische ab Com: Vest. 148. Rusnia Bean kengjed moslekos kezedet (Bal: Epin. 11) 2) [fucco; schminken]. Házasok szerelme s egyenlő értelme nints a kendett ortzában (Ben: Rythm. 2 244).

föl-kend: fucco, coloro SI. [schminken]. Ugy meg mosogatta, hogy ezer esztendőtől fogva soha olyan mosdott s föl kendett nem volt (Pázm: Kal. 294. SzD: MVir. 104).

ki-kend

[Szólások]. Mihaly Gidofalvit hogy ha ki kérondi, serény pennájával bajából ki kendra (Fél: Dies. 6).

még-kend: mams lotas tergo MA. die gewaschenen bände trocken und abwischen PPB. Midőn magokat a kendő keszkenővel megtöröltté, meg-kendetté (Com: Jan. 109).

Kend-ik: mams lotas abstergo MA. die gewaschenen bände [ab]wischen PPB. Az atyam vizet tart mosdanom, és anyam keszkenőt kendenem (Pout. 221).

ki-kendik: extergo Kr. [sich abwischen, sich reinigen]. Későn törtél, hanem mosdgyál s kengyél ki az aítón: sero venisti, sed colonon hinc te conseras (Deesi: Adag. 157). A lutheranusok a pápistai óv kovászol már kikenditettek (GKat: Váls I. Előb. 36).

még-kendik: [abstergo; sich abwischen]. Egy vízből meg mossák az ő kezeket, és egy materiához kendenének meg (MészK. 9).

Kendés: [fucatio; das schminken]. Az napnac leg nagyob részét orczájeo kendésében töltic el (Prág: Serk. 451).

Kendéz: [unctio; beschmieren, salben]. Lata angyalokat, kendezven zyv Katerinanak ev sebeyth (DebrC. 545).

Kendő: mantellum C. mappa, mantle MA. linteum manuarium, mauntergium; handtuch PPB. Kendő, kezkenő: mantle Com. Vest. 135. Étekgőgő kendő (Radv: Usal. II.40b). Egy vég abrosz, négy vég törő kendő, egy ingváll (HL353). Vőuen kendőt: linteum (Fél: Bibl. 164). Aranyo kendő tizenkettő (Mon: Irók. XXIV.151). Szín-hányó kendővel feyri amaz rút varas orczáját (Csúz: Sip. 55).

[Közmondások]. Az minetűn mosdót tú tartotok énnékem, énis olyan kendőt tú néktök (Deesi: Adag. 246). Ha száraz volt a mosdol, légyen olyan kendő-is (Matkó: BCsák. 61).

abrosz-kendő: mappa C. [tischtuch].

nyakravaló-kendő: collare linteum, muraenula, muraenulae; leinenes handtuch PPI.

spanyor-kendő: flos mexicanus; spanischer austria Lapp: PKert. I.82.

Kendőcske: mappa MA. tischfuchlein PPB.

Kendős: [fucatus; geschminkt]. Az igasságrul szőllök, mely csalárdságban nem mártatik, nem kendős (RendÉl. A8).

Kendőz: fucco MA. firben, maleu, schminken PPB. Kendőzött aszszonyok: cerussatae, fucatae mulieres PPB. Draga illatokkal ortzáját kendőzte (Kónyi: HRom. 101).

föl-kendöz: ∞ Felkendőzik serral magokat (Mik: TLav. 237).

még-kendöz: fucco C. [schminken]. Bársony festékkel megfestem, kendőzöm: purpurisso PPB.

Kendőzik: fucco, illinor MA. [sich schminken]. Az, ki kendőzik: cerussatus C. Kendőzött ortza: facies medicamine infecta PPI. Gürög fejerrel kendőzni: *ungi ex cerussa PPB. (Deesi: Adag. 199). Kendőzövel kendőzni (fucco fucare) ocsmányáság (Com: Jan. 114). A róza még most öltözik, fitogatja kebelét, festő füvel még kendőzik, csinogatja levelét (Fal: Vers. 870). Ez kendőzik, fűrtöt visszá, szűszor tüköréhez fut (33).

[Szólások]. Tüd a nagy pipesség és a kendőzött szépség (Kisv: Adag. 98). Olly kendőző, mint az olajos korsó (480).

ki-kendőzik: [extergo; sich reinigen]. Nem kendőzhetnek ki az balvány inadasból (Pécsv: Fel. 596).

még-kenőzők: **1)** ungor Káldi: Bibl. 2. Kir. 14: 2. Kr. [sich salben]. **2)** coloror, facor; sich färben, sich schminken. Szép színyel kendőzik meg ábrázatyában (Liszt: Mária. 68).

Kendőzik-fendőzik: [facor; sich schminken, sich beschönigen]. Tudományának kendőző, fendőző oltalmazása (Bal: CsIsk. 23).

Kendőzés: unctio Kr. [das schminken]. Azoniallatoc orozatioeae kendőzéseiert carlozane (GuaryC. 49). Nám olyan az kendőzéstől, mint egy olajos korszó: calathum sycaminorum in malis (Deesi: Adag. 259). Festőzés, kendőzés (MA: SE. 239). A szép ortzának kendőzés nem kell (Pázm: Préd. c).

Kendőzköd-ik: saepius facor Kr. [sich wiederholt schminken]. Kendőzködő mizolás (Fal: NA. 71. Kr.).

Kendőző: cerussa, pigmentum C. purpurissum PPBl. rubicetra, fucus; bleiweiß, anstreichfarbe, schminke PPB. Kendőzővel festeni ortzját: malis cerussa oblinere PPBl. Kendőző szerszám: officia C. Kendőző szín (Pázm: Kal. 1766. 114. Kr.). Egyiktől selymeket, a másiktól keneteket, füstöket, kendőző vizeket válogat (Fal: NA. 143).

Kendőztet: cerussa, fucus MA. schminken, färben, anstreichen PPB. A harmadik kísértetiben ki-fakasztá, mire mégyen a gyengén kezdett és sz. írással kendőztetett kísértetek vége (Pázm: Préd. 401). Hazugságát mentegetni, kenni, fenni, kendőztetni (Bal: CsIsk. 112). Ilyen szeut írás színével kendőztetett magatok tetézése (Sámb: 3Fel. 389).

Föl-kendőztet: ∞ Nem elég volt volna az gyermelteskedés, ha azt valami ékes hasonlatossággal föl nem kendőztette volna az barát (Toln: Vigaszt. 65). Az pedig, az ki mestorséges baziugsággal akar valamit föl kendőztetni, haszontalanul ezt nem esdekeszi (Pázm: Kal. 15).

Kendőd-ik: [absterger; sich abwischen, sich trocken]. Mosdójjal meg és kendődjél, és öltözéssel fal a te tetetes ruhádha (Káldi: Bibl. Ruth 3: 3. Révai: Gramm. 909).

Kendődés: [unctio; das schminken]. Minden fölőtteb való czífrat, kendődést, clac az nilnan valo szemtelen személyeknek eugettec vala meg (Pécsi: SzűzK. 110). Nem használ akkor pesmátok, drága keneteket, oh ti kendődésben kelvessked, kedve vőlt úfyak (Lép: PTük. 1.116).

Kendőgel: unctio PPBl. [langsam schmieren, öfter schmieren] (Keesk: Ötv. 302).

Kenedék: unguentum PPBl. [salbe].

Kenőget: **1)** circumlino C. unctio MA. öf salben PPB. Környíl-mázalom, kenőgetem: circumlino PPl. Sebeyt kenőgethyk (ÉrdyC. 671). **2)** [abstergo saepius; wiederholt abwischen]. Nőmös göléval kenőgeti vala a zentőkneec & sebőket (NádC. 559). **3)** [adulor; schmeicheln]. Kenőgetni kezdé, és meg aiándokozá öket (Helt: Krón. 111). Szép sima es kenőgető beszédök (Helt: Háló. 136). A fejedelmec mellé vetti magát, és ot hazdolz kenőget, fölődic (Helt: Mes. 192).

még-kenőget: **1)** unctio C. [salben]. És az hyw keresztynök vevon az ew testet, drága kenettel meg kenegethven, nagy tyztösséggel el teneteek (ÉrdyC. 218). Drága kenettel meg kenőgethven (378b). **2)** [extergo; abwischen, trocken]. Kezdee hű labokat az kezkenével meg kenőgethy: extergere luteo (JordC. 674).

Kenőgetés: sublitio MA. unctio; salbung PPB.

Kenés: unctio, unctum, litura C. unctio Helt: Bibl. I. AAa2. unctura MA. salbung PPB.

beteg-kenés: [sacramen unctiois; letzte ölung] (MA: Tam. Ekló. 46)

1. Kenet: unguentum, christa C. salbe, PPBl. Liliomból csinált kenet: irinum C. Bájokok kenete: corona PPl. Mon. gyauala magatt dragalatos kenetuel meg kentenny (EhrC. 93). Ő ortzját mégkente kenettel: mixit unguento (BöcsiC. 45). Hozia vegec eg nemberi, valuan eg alabastron dragalatos kenetöt (unguenti pretiosi) es ötte azt az vőneec főiero (MünchC. 63). Ayanának hwncky kenetet: obtulerunt ei myrrham (JordC. 359). Kenettel meg kenyed: collyrio inungas (891). Dragalatos unguentum kenetök (ÉrdyC. 399). Vizec neki nőmös kenetől (NagyszC. 166). Venen egy zelőncec dragalatos kenetöt (WeszprC. 11). En kezeym faezargatnak zsepyllatly nyira newó keneteth (ÉrsC. 219). A haz meg telek a kenet zagawal (Pesti: NTest. 214). Czaporakaba kenetet forralhac (Börn: Evang. III.15. Bón: Préd. 394). Az kenetnec olaja: oleum unctiois (MA: Bibl. 176). Nárdus kenet (MA: Seult. 457). A megkeresztelkedteket megkenhetik kenettel (Czeg: MM. 261). Sem mire böcsfülli draga vizeidet, kenetidet (Lép: PTük. 37). Kenetec, füstöléscec, illatozisscec (Com: Jan. 116). A mennyői malasztanak kenete: unguentum gratiae caelestis (Ily: Préd. 1.156). Rendire járja az aszszonyás az áros börtökat, egyyiktől selymeket és azokból szőt materiákat, a másiktól keneteket, füstöket, kendőző vizeket válogat (Fal: NA. 143).

simitó-kenet: psilothrum MA.

somfa-kenet: fustigatio Kr. [schläge, prügel] (Csúzi: 17. Kr.)

szemgyógyító-kenet: collyrium Kr. [augensalbe] (Pázm: Préd. 938. Kr.).

utolsó-kenet: extrema unctio Kr. [letzte ölung]. Mik: Tlev. 411).

Kenetés: unguinosus MA. voller salben PPB.

2. Kenet: [ungere facio, ungo; salben lassen, salben]. A kik a betegek környíl forgódnak, azok dolga volna, hogy kenetűjék és fenetűjék testöket (Tel: Evang. II.841). Mondola elajjal kenetem (Moulrók. XV.394).

[Szólások]. Hogy öjfel kőborlok, tiszték észre vették, mo gyorófa zsirral facomat kenették (Gvad: RP. 111).

még-kenet: ∞ Soc betegeket olajual megkenetec vala (MünchC. 81). Vnec zölletc en reiam, mert megkenetet engemet ewangelizalnom zegenecne (115). Talpatol fogua mind teteiglen megkenette (DebrC. 122). Kommunikaluan s magat meg keneteten, kih mulok (225). Szent Dávidot meg-keneté a király: ságra; de sok esztendök, és galibák-után ölteté szükibe (Pázm: Préd. 254).

Kenetés: unctio JordC. 79. [salbung, ölung]. Zent kenetecet veegyon (ÉrdyC. 645b). Az hw papy keneteesök mynd erolke haznalatos leegyen (JordC. 79). Ezek az zentsegek: keresztöc, hazasag, kenetes (VirgC. 12). A zenth [utolsó] kenetecet es tyttatossagall rea fogagya (271b. ÉrsC. 271b).

utolsó-kenet: [extrema unctio; letzte ölung]. Vettetyk reez zorent valo kerdesc anya zent öglyhaznak minden zent-segerével: az keresztöcnek feel vetelerevel, az bermalaszol, az vtolso keneteesrovel (CornC. 17. Tel: Kerf. 63. 72). Ved fel az vtolso kenetesnec zentségét (Agend. 130. 9).

Kenetlen: non unctus MA. ungesalbt, nicht gesalbt PPB. [ungeschmiert]. Ciorog mint a kenetlen zekerclo valo koreec (NagyszC. 247. DebrC. 600).

Kenit: sublitio MA. wenig einbeschmierten PPB.

még-kenit: sublitio MedLat. 185. Kovessé meg-kenim, meg-kenitem: sublitio PPBl.

Kenő: **1)** unctor C. MA. schmieren PPB. **2)** unguentum Kr. [salbe]. Kenő, festő kenet: pigmentum Major: Szót. Ebből

kenőt ezínály, varat, koszt gyógyít (Mel: Herb. 84). Nem az ő és az kenyő gyógyította meg (Zvon: Post. II.325). Hogy balsamum-kenyődiénel meg orvosolynk (Zvon: PázmP. 250). Megfesté szemét kenővel (Káldi: Bibl. 333). Köttemen lábaimat kínzó kenővel [orvoslás végett] (Kár: Élet. II.137). A jószaga kenők szaga az orrodba hat (Bethl: Élet. 37). Ortzadnac rutsaga kenőkkel festékes (Petki: Vrt. 9).

[Szólások]. Minden betegséget egy kenyővel gyógyítani (Kisv: Adag. 141).

ablak-kenő: [fensterkitt]. Lisztből csinálták az ablak kenőt (Pathai: Sacr. 126).

parna-kenő: [?] Nem mind kenyér az ki lisztből leszen, mert az lisztből parna kenőt, ablakok ramajúnak kenőt, pépet csinálnak, de azért ugyan nem kenyér (Pathai: Sacr. 126).

szekér-kenő: [zir; axungia PPL [wagenschmiere]. Szekér kenő vag haj Com: Jan. 87. Ha a szekérkenőt fogod, lépes vesszőt, hát köntösödre ragad (Kisv: Adag. 212. SzD: MVir. 104).

Kenőce: unguen U unguentum Kr. [schmiere, salbe]. Kenőcsel megkenőm: infuso C. A Jacob kenetéből nem csinálhatnak pápista kenőcsöt (Pós: Igazs. 420). Nem csinált flastromot, kenőcsöt (Mad: Kert. 269. Bethl: Élet. 385). Lásd verdigálya, Phrine kenőtsei (Orczy: KöltSz. 193).

Kenőcse: unguentum Kr. [salbe] (Alv: Post. I.162).

Kenőcsős: unguinosus C. unguentosus MA. salbicht, schmiecht PPB.

Kenőd-ik: [ungor; sich salben]. Aspasia aszszony nem akar kenődni (BFaz: Asp. 5).

még-kenődik: [abstergor; sich abwischen, sich reinigen]. Semmi rutságtól meg nem kenődik (GKat: Vált. 311).

Kent: fucusus C. fucatus, unctus MA. gesalbt, angestrichen, geschminkt PPB. Kenett barát (MA: Scult. 187). Tegyük koronánk kenet fejére (Gvad: Orsz. 71).

Kentefítél: [lino, ungo] como SI. [salben, schminken]. Ne kentefítél, ne feckézd azokat [arcfestékeket] az orczádra, és testedre (GKat: Vált. II.1109).

Kentefítélés: [unctio; salbung]. Fejedet az Luther szelenzéiéből vött kentefítéléssel meg nem gíogítod (Bal: CsIsk. 40).

Kentefítés, kentefentés: [unctus; gesalbt (in pejorativum sim)]. Atte kentefites merges etettídel es őrdógi hazugsággal hitetence el minden nemzetec (Mel: SzJán. 451). Őrdógi ezalard hamis tudomással ezalardsággal, mint egy kentefites őrdógó babac, ty papok, meg etettetek a nepet (Mel: SzJán. 457). Papa viszontag az ő kente fentes pillöss papiaiatl meg tiltya az hazassagot (EszT: IgAny. 404).

KÉN [kémkő? KrisztL. 29. kénykőves Born: Préd. 67. kinkűnel GuaryC. 2. kinkő lly: Préd. I.51. kánkőnes Magy: Nád. 35. kőnykőnes Helt: Krón. 3b): sulphur SI. [schwefel]. Mál napon ki méne Lot Sodomabol, ese tűzet es bűdős kenesőt ménből: pluit ignem et sulphur de caelo (MűnchC. 151b). Mikeppen albat az ű zörnifegős zmenec es az ű kinkűnel langazo zómeinec előtte (GuaryC. 2). Érzékenségid a gonosz kívánságoknak felgerjesztő kén-gyertyáji (Megy: Bayle. 75).

KENDÉR: cannabis C. MA. hauf PPB. Kendert áztami: cannabim in fossa macerare; kendert ki-törni, tilólni: cannabim philyris exutere PPB. Kenderhelfew, locus metæ 1257. (CodPatr. VI.91). Kendertofeje, lacus 1261 (CodDipl). Rivus kenderuraga nominatus, rivus gekenusaga vocatus 1338 (MF. 95). Ne etezyel oly rwhaban, kyt gyapywbol es kenderből (e lino) zwttenek (JordC. 246). Kender pozdorya: stipula lini (286). Kendert

ezapni (Born: Evang. III.15. Mel: Herb. 162. Beythe: Nom. 3. Végy nyors kender fonalat, hanvazd jól meg es bízd meg jól (OrvK. 94).

[Szólások]. Se lened, se kendered, mégis kocsiassá akarsz lenni (Czezl: MM. 184).

[Közmondások]. Fákó kocsi kender hám, nomos ember szür dolmány (Fal: Jegyz. 923).

magos-kendér: cannabis mas MA. [staubhauf, männlicher hauf].

paszkonca-kendér: cannabis femina MA. [bastling, weiblicher hauf]. Itt elég kendered leszen. Inár az kit kiszaggattak, két [olv. kit] paszkonczának hiualt, vagyon harminczhat kepe (Thurzó: Lev. I.31).

réti-kendér: rókafark: alopecurus PPB. [fuchschwanzkraut]. Réti kender, avagy gyapjasfü, rókafark: alopecurus Com: Jan. 21.

vad-kendér: cannabis silvestris MA. alysson MAL. wilder hauf PPB.

Kendéri: cannabaceus MA. häufen, aus hauf gemacht PPB.

Kendérike: cannabens, avis cannabea MA. hänfling, ein vogel PPB. linaria Com: Jan. 31. Com: Orb. 43. Kenderika [igy?]; cannabeus Nom. 102.

KENDÉSZ: [exploro; forschen]. Keresve-keresik, nyomozva kendészik, fő-képpen az eretnekek, benne az erelendő vétket: quaeretur peccatum illius (Csúzi: Síp. 613). [Vö. KUNDÉSZ Kr. Tájsz.]

KÉNESŐ [kenyeső KNagysz. 1613. D6. 1621. H2. kénycső Bethl: Élet. II.173. keneső Alv: Post. II.316): hydrargyrum, argentum vivum C. MA. quecksilber PPB. Kenesew: mercurium Pesti: Nom. 40. (Helt: Krón. 2). Az keneső meg nem kazdagíttya az ő kereskedőt (Kal. 1582. Fv3). Kén-eső, melyet mercurinak-is hínak (Hall: Paizs. 71. VecfTrans. 20). Kén-esőnek megvételére szerezzen egy bizonyos factort (MonOkm. IV.69). Egy palaczban keneső (Moulrók. XXIV.168). Vévén az olajost a kénkőért, a kenesőt az ő mercuriusokért (ACsere: Enc. 134). Az kenesőt örömmel vennék 60 talléron (ÉvK. XIII.56). A hőltesség hasonló a kenesőhez, mely, ha jó kézben vagyon, tsuda hasznot hajt, a rozsz kézben legveszedelmeseb! (Fal: BE. 623).

eleven-keneső: hydrargyrum, argentum vivum MA. quecksilber PPB. Com: Orb. 23. Ved eleuen kenesőt, őld meg etzedben, tyikmony feyért habary belé (Cis. O4). Turos lábak ellen: végy mizet, fenyő magot, tikmony szkit, amak utánna eleven kényesőt kell köziben vetni (OrvK. 48). Az eleven kén eső egy szálnyéra sem ázik meg (Com: Jan. 19). Az eleuven [igy] kén esőnél avagy víz ezüstnél semmi nintsen tsudálatossabb: argento vivo seu hydrargyro nihil mirabilius (Com: Jan. 19. ACsere: Enc. 202).

[Szólások]. A nyelv nyughatlan gonoszág; mint az eleuven kényeső mindenkor mozog (Pázm: Préd. 814).

Kénesős: [quecksilber-]. Kénesős iskatnyla, kényesős szelenze, kényesős ruha (Kecsk: Ötv. 354).

Kénesöz. Kénesöznyi, megkénesöznyi, megkénesözödik, kényesővel megfogyni, megfogattany: verquicken (Kecsk: Ötv. 354).

KENÉZ: [dux, praetor; hanptmann, vorsteher]. Kenez, nomen viri nobilis (1263. 1294). Kenezii Valachorum in C. Beregh ot Zathmar 1383 (Czinár). Az faluk kenezeit előmben hivatván, igazításban vettem dolgokat az quartélyozás iránt (MonÍrók. XV.289). Olahus probationem faciat per kenezos (Gál: Vizsgáldóság, Miklosich: Slav. Elem.).

Kenőzség: [?] A kenőzések meg negven forintot kel adni es ozton a zegen nep adolyolnak felet megengedyetek, külömben se legyen, jo uraim, ezen felete igen kerlek, nagy penig agyatok meg bator keueseket az kenőzéseknek a kye (Radv: Csál. III.94b).

KÉNGYEL: stapedes, subex ephippiarius MA. bistapia, stapia P'PBL. ephippiarius scamillus, ephippiaria scandula, stapes, strefa, staffa, subcellares; steigbügel, steigreif PPB. Kengyelbe tenni a lábát: pedem in scandulam ephippiarium inducere PPB. [Kengyel, aqua 1124. Kengel, aqua 1075. Kengel, possessio 1348. Kengelfeu, locus 1268. CodDipl. Kengel, piscina-1260. CodPatr. VI.102]. Más felé nyoma ő kengyelét (Valk: Gen. 16. 64. Alv: Itin. 201). A lovas a kengyelekben áll: equus stapedibus insistit (Com: Jan. 86). Az fel laba immar kengyelbe vala (TurII. 4). [Hagyok neki] egy gránát nyergot, egy bokor ezüst magyar kengyellel (Radv: Csál. III.259b). A pápa azt kíváná az imperátortul, hogy kengyelét, vagy lova fékje eremléjét tartsa (Czegl: BDog. 123). Tenger-zsinóv voutt arany tzafranggal kengyelig volt terítve (SzD: MVir. 473).

kármány-kengyel Kr Kármány kengyel vas (TörtT. XVII.229. Radv: Csál. II.287). Kármány kengyel, kármány zabola (Fal: Jegyz. 934).

KÉNSZÉRÉD-İK

Kénszérédött: [maceratus; herabgekommen, verkommen]. Az éhség miatt is már sajgóttabak és kénszérédettebbek (Szal: Krón. 274).

el-kénszérédik: [maceror; verkommen]. Erdély országa is már elkénszérédvén, orszakoskodása miatt protestatióval sopánkodik (MonIrók. VII.59). El-kénszérédett lélek (Megy: 6Jaj II.37). A nagy éhség miatt is viászorodtak s elkénszérédtek levén, ottan tractára ereszkedének (Szal: Krón. 276).

mög-kénszérédik: ~ Az török igen megkénszérédett, lovat szekereket hagyják (MonOlm. XXIV.581).

KÉNSZÉRGET, KÍNSZÉRGET: 1) subagito PPBL. [cogo; zwingen, drängen]. Valakit feje és jószága elvesztése miatt valamire kénszergetni: oppugnare aliquem capite et fortunam PPBL. Kénszergette hogy bűneit meg vallyá neki (Alv: Post. I.102). E világi boldságot is a fő boldogságnak fel keresésére nem kevésbé kénszergeti (Ker: Préd. 2). Szomorúságokra kinszergetnek (Hall: Paizs. 29). A király fia helyt nem adván mentségének, ugyantak kénszergeti [az asszonyt, hogy menjen hozzá nőül] (Hall: III.1261). Mostan mind ezeket arra kénszergetik, hogy a pápával és hispanissal megegyezvén, hatalmas császárra támadjanak (MonIrók. VIII.100). Ő nagysága kénszergettetik a feltélesre s mozgolódik is (MonOlm. XXIII.576). 2) [maceror, tormento; bedrängen]. Akkor semmi elleisége nem volt, a melytől kénszergetett volna (Báta: LPrób. 84). Moldova ellen is erumpálván, adózissal kénszergeti őket (MonIrók. VIII.59).

KÉNSZÉRINT: [cogo; zwingen, drängen]. Kérem is a pápistákul, hogy kénszerinsse rá, hogy ne hazudgyon (Matkó: BCsik. 57).

KÉNSZÉRIT, KÍNSZÉRIT, KÉSZÉRIT, KÍSZÉRIT (készeleit P'orC. 19. 123. készit TelC. 24. készitítés Helt; Bibl. IV. 18. készitettenee Szék: Krón. 8. készittem készelel engemet Szék: Zsolt. 122. készit WessprC. 77. készit 91. készit Helt; Bibl. IQ2. készit-he Beythe: Epist. 122): cogo, adigo, insto, impello, compello, compingo C. urgeo, subigo MA. zwingen, bezwingen PPB. A nem akarokat mána kénszeritend: nolentes cogere ad bibendum (BécsiC. 18). Otet kénszeritve (compulerunt) memi a vendégsegből (62). Kiránae parancsolata kénszerituala őket: jussio regis urgebat (127). Kénszeritve felnomi: jussit ascendere (MünchenC. 41). Ezt kénszeritve (dunc angariauerunt, hogy fel venne ő kerözét (68). Es lw szolgatltyokra kénszeritky hőketh: servituti subiectur (JordC. 72). Kénszerithek teghed Jesunak hatalmawal: ad juramus vos per Jesum (772). Kénszeritwen karomlani: coegi ad blasphemiam (792). Kénszeriteteem egyszer fel vomy on sarumat (DomC. 120). Az madaraknak zepen enekeluen kénszeritit őket be mennye az törbe (BodC. 7). Kénszeritkyk vala az priorissatvl elviselni az ruhát (MargL. 2). Sauryargaton eu testómet es zolgalattra kénszeritóm: castigo corpus meum et in servitute redigo (ÉrdyC. 88). Amak nyatta kénszeriteteek az ew zent flyat ez vylagra bochatany (129). Kénszeritetyk vala, hogy balwant ymadna (169). Nem kénszeriteth es nem erőltetheli hwneky engednie (ÉrsC. 274). Buzgóság kezörít vele égben kénszeritónök (NagyszC. 153). Kénszeriteni kezde, hogy meg allaná a fogadást (Hall: Mes. 496). Kénszeritve be öni őket, hogy meg rakodgye az én hazam: compelle intrare eos, ut impleatur domus mea (Helt: UT. T4). Tanetsatul kénszeritetnek vala ő benne hinni (Tel: Evang. I.10b). De midőn viszoutac őket az traditiókra kénszerititük, mellic az apostoloktul ymanc: cum vero ad traditionem eos provocamus (Mon: Képt. 10). Az gionasra fuket kénszeritit (Fél: Tan. 245). Hogy meg-büntessék, és cogállják, kénszeritessék a valmerőket (Pázu: LuthV. 254). Az szükség végre rea kénszeritette őket (Ver: Verb. Előb. 39). Erőltető s kénszeritő pohár [melyet az emberre ráerőltetnek] (Otr: Besz. 310). Ensebius imigyen folytató: Egyetlen egy lolkotekre kénszerititek benneteket, oktassatok róla, minit ér ez a két dolog össze? (Fal: NA. 118).

[Szólások]. Az istenre kénszerittek: adjuro C. Hittre kénszeritem: adjuro PPL. Asszonyomnak anyámnak is ajánlom, mint gyermekét az szegény atyámbiát, az istenre kénszeritvén, hogy ne hagyja, hanem legyen mindenben kegyes anya és gondviselője (Radv: Csál. III.231).

ki-kénszerit: exorciso C. [durch beschwörung vertreiben]. **Kénszerítés:** adactio, coactus, compulsio, impulsio; zwang und drang PPB. Erőszak szerint való kénszerítés: exactio; esküvéssel való kénszerítés: exorcismus C. Az isteni törvennek kezörítése (TihC. 72). Kénszeritess alatt meg kelle mondány, hogy azért vöthne orczayara, mert felne ew twle (ÉrdyC. 135). Sem kellemetes ev neky az kénszeritessel való zolgalat (DomC. 103). Ha minel is az ember neha ualmit keteleueszoból, azért az ő lelke ellene rugdoz a kénszeritessenc (Tel: Evang. I.163b).

Kénszerítő: impulsor C.

ördög-kénszerítő: exorcista MA. beschwörer des teufels PPB.

[KÉNSZÉRÜL

el-kénszérül: [maceror; herunterkommen, verderben]. Igon elkénszerült hadak ezek, lovatlanok (MonOlm. V.512).

KÉNTET, KÉNTAT: urgeo, sollicito SI [zwingen]. Ne bocsásd véreder, ha szükség nem kéntet (KLöcs. 1674. 15). Szent Péter kéntatja Krisztust, hogy ott maradjanak (GKat: Vált. I.1177. Innes: GKat. 26). Ezeu tekintet már szeretini kintet (Gvad: Püsty. 37). Kintették arra, hogy a vezérséget vegye-fel magára; a gróf kéntelen volt azzu hivatal fel-vemi (Gvad: RP. 397). A nagy erőnek kintetett engedni (211). Tán-czolni kéntettem [pass.] (Gvad: FNót. 19). Szorultság kénszeritite, kéntete hajtja füze erre (SzD: MVir. 11).

KÉNTÁLÓ [?]: musicus [musiker]. Heghedősöknek, kóntaloknak [kóntaloknak? keentornaloknak?], trombitásoknak, lyrtésöknek zozattya, zongheese ymaran nem leeltetetyk ew benne (JordC. 919).

KÉNTULA: [pumi genus; eine art zeng]. Székekre való vörös kentula (Radv: Csál. II.116. TörtT. XVII.210). Veet-frans 7).

KÉNY, KINY: *delicium* MA. *lust, freud, ergötzlich-*keit PPB. Ma gőhetée egbe mendeneket, kie evarosban vadnac, hog mend kénkén ágúne meg magonkat: nt sponte tradamus nos omnes (BécsiC. 25). Nincsen uly finnyás kény s olly kényes finnyaság (Gyöngy: KJ. 53). Változik az idő, néha kemény fagyra, néha tőr látgy kényre (PhilFl. 12). Két külöfös, de öszve-férő tárgyakra tartis; tudni illik: vidully-is, épüilly-is a beszédből, kényvednek-is, eszednek-is adgy benne (Fal: UE. 368). Ki béborult a fölhöben, megtért napom fénye, várás és nem jövés után édes szívem kénye (Amade: Vers. 169). A tződör páripák kényekben hevilltek (Kónyi: HRom. 31). Tzifra ruhába kényét fitogtatja (Gvad: Idöt. 124).

[Szólások]. Kényén: *sponte, sponte sua, ultro*; kényén való: *ultroneus* MA. Eönnön kényén: *ultra* MedLat. 550. Önként és maga kinyén: *ultra et sua sponte* Com: Jan. 189. Minden nyanalayara rea erzte ő magat őu kényen a Christus (Born: Préd. 241). Minden maguc kinyén költött isteni tiszteletet kárhoztasson (MA: Tan. 1277). Az puztákban, vagy rekeszekben, mint magok kinyén választott örök tömlőczökben, nagy sanyaruságban örömest élnek (Pázm: Kal. 25). Önnön-kényén következik (Mad: Evang. 126). Maga kényén magat a halálra nem vetné (299). Önnön kényeken meg engedik vala magokat fogni és ölni (458). Maga kényén s-akarattján visolt mindeneket (Teleki: FLél. 166). Magok kényén szánt-szántéckal vétkeznek (Alv: Post. 610). Ön kényeken, szabad akaratyokból (Sam: Cer. 116). Bizomnyal nem tudták, hogy kátsda légyen, egy arauys szótán alatt igen kényen (Kónyi: HRom. 114). Mint basa kényen dobányozott (Gvad: RP. 327). Kiket lát az ördög a magok kinyén henyélve élni (Illy: Préd. I.339). Elentherius, kényén élő, a jámbor életül idegen úri személt (Fal: NE. 3). Mi szükség volt öket kényen nevelnünk (Laud: ÚjSegít. II.323). Kényen tartott: *molliter altus, educatus* SJ. Kényén kedvén nevelt, tartott gyermek: *delicate enutritus, educatus* Kr. Kényén kedvén (Laud: ÚjSegít. I.14). Kényen kedven (Csúzi: Síp. 397. Kr.). Kényén nevelik (Ker: Préd. 152). A királyi bévségben kényen-tartást kívánó testét böjtöléssel sugorította (Tarn: Szents. 61). Kényén 's kénytelen, nolle velle (GKat: Titk. 1119). Igen kényen-könnnyen, seregessen, sietve, rohannak a Venus soldosi (Csúzi: Síp. 299). Kényére él: *juxta gustum suum vivit* Kr. Kinyökre eresztie (Born: Préd. 87). A ki az engedetlen szolgát gyengélteti, és kinyére tartya, hátra-rugóvá és engedetlené teszi (Pázm: Préd. 354). Nem keres buvo helyet, hanem ön kényje szerént oleikben mégyen azoknak (GKat: Váts. II.31). Jó kények szerént engedik magokat meg-igéztetni (GKat: Titk. 6). Szólomunkára, fűhordásra zaklatja öket, melyet 40 magyar forintért meg nem cselekednének kények szerént (TörtT. VI.123).

Kényes: *petulans, petuleus, delicatus, protervus* MA. *putidus* PPB. *mutwillig, frech* PPB. *zärtling* Com: Vest. 125. Kényesen él: *molliter se curat, delicate vivit*: kényesen-tartott: *abrodiaetus, delicatus, molliculus* PP. Kényes, környül kerülő, nagyra vágyó: *ambitiosus* PPL. Kényes, torkos, reszeges (Born: Préd. 285). Olly nagy kényesekis vadnac, hogy bár orra előtt legyen a predikatiois, inkab ül az fal alatt, inkab terezcel (410). Kinyes nyugodalomban nevededik (Hall: Paizs. 37). Kényes gyönyörűség (38). A gazdagok kényes pompáját csúfságnak tartotta (209). A kényes ember akár-mi kicsiny szón felindül (259). Kinyes kevélykedés (MA: SB. 219). Akkor a fiak átkozták az atyákat, kik öket kinyesen nevelték (Pázm: Préd. 20). Nem illik, hogy a tövises fő-alatt kinyes tagok legyenek: *non decet, sub capite spinoso membra esse delicata* (506). A kényesec, negédesee lektikákon, szettel székekben hordoztatnac (Com: Jan. 87). Magok gyengéltető kényes aszszonyi állatoc (Megy: 6Jaj III.35). Eretnekek a messalianusok: a kik bizo-

nyos órában, bizonyos számu inádságokat mondanak vala el, és az után miut valami szakványnak le tétéle után kényes helyélésben töltik vala el idejüket (VárM: ÉgöSzöv. 128). Kényes aszszonyi állat: kinek homlokán aranyfüggők; füleiben drága masfik vannak (TKis: Pan. 65). A juh igen kényes, nem eszik meg mindent (Misk: VKert. 204). Némelly jószágos jegyzésű primitivumokból vétséges derivativumok származnak; mint: erkölts, erköltsös; kény, kényes (CorpGramm. 325). Tsak egy szöts háza: de kényessen el lakhatik egy fejedelem benne (Mik: Tlev. 387). Kedrekre kinyessen mások örvendeznek (Thaly: Adal I.199). Kényes falatok aplitásában, ha lehet, az elégnél is tovább igyekezem (Fal: NE. 82). Nem kényeltette a kényes csemegéket (83). Minden dáma köteleességének tartya hogy kellő számban, tetsző gyengességében tartsa nyomos időkk kényes bőrit (Fal: NA. 155). A köz-nép túllök (a fő-aszszonyoktól) tanulysa s vigan: úzi a kevély feleleteket, a kényes lépéseket (Fal: NA. 178). Hogy valami fő ember és nemzetes úrfi látszatos légyen a kényes világ szemei előtt, ahoz jó darab erszény kívántatik (Fal: NU. 273). Ez a szeretet kényes, semmi osztált nem szenved (Fal: SzE. 527). A hol kényes kady keresztény rabokat sartzra vetett (Orszy: Költ. 206).

[Közmondások]. A hol nyájas anya, kényes lesz leány: *blanda patrum segnes facit indulgentia matris PPL.

[Kényeséd-ik]

el-kényesődik: *effeminor* Kr. [*verweichlicht werden*]. Czac hogy az ő io előmenetekben el kényesöden, testi keuanságokat es egymás között való gyűlölködéseket fiznenec (KGalz. 1582. F4). Keménységgel meg fajulnak, lágyssággal elkényesödenek az ifjak (Fal: NU. 330).

Kényesget: [*effemino; hätscheln*]. A mi mostani ruházatiinkkal kényesgettettet testeinket-is le kell vetkeznünk (MHeg: TÖszl. 124). Ötet kényesgetem az ő kívánása szerént nyugotom (MHeg: TÖszl.* 188).

Kényeskéd-ik: *protervio* MA. [*mollis sum*] *mutwillig sein, widerspenstig sein* PPB. [*sich zieren, affectiren*]. Kényeskedve: *petulanter, delicate* MA. Kényeskedie az ember az io szerenczebe (Born: Préd. 257). Hogy a gyönyörűségekkel ne kényeskednének (Illy: Préd. I.106). A kiknek ez a kevé is fáj; elbitesse magával, hogy lágy phasággal kényeskedő aszszony légyen (Fal: NA. 196). Az aszszony drága ételek közt kényeskedik, tsúfra, tréfa-nevetésre úti felebaráttyában még a jót is (Fal: NE. 84).

Kényeskedés: *petulantia, protervia* MA. *mutwille, widerspenstigkeit* PPB. (MA: Tan. Elöb. 25).

Kényeskédttet: *delicate servo, effemino* Kr. [*hätscheln*]. Ezek is szerettekben addig kényeskedtetik és gyengéltetik fiokat, hogy szerelmek-miatt el-vesztik lelkebben, és erköltsökben (Pázm: Préd. 205).

Kényesség: *petulantia* MA. *mutwille, frechheit, leichtfertigkeit* PPB. Nézd el az udvarba, az vevec, az ifiuc, melly sok kényességet üzenc (Born: Préd. 410. 386). Púha kényesség (Hall: Paizs. 221). Magokat vakmerő kényességből szerenczére vetie (MA: Seult. 17). Kevélségben mentél el, és minden kényességet fíztel (705). Amazok kinyességgel, gyönyörűséggel csalogatták az embereket: ezek böjtöléssel, és fájdalomokkal fejtik ki az ő hálójokból (Pázm: Kal. 49). Mint a szolgál, ugy a test, ha kedvére és kinyességben tartják, hátra rüg (Pázm: Préd. 147). Az udvarban lemni szokott puha kényesség (Tarn: Szents. 11). Ezek az vy romai akoiaban bé rekesztett kegyetlen farkasok és dühösködő vad-kanok a galagonyán meg bizván, magok kényességekben, el batták a vad gyümölcsöt, s a tövisnek szopták hegyét (VárM: ÉgöSzöv. Elöb.). Arra-is sentenziáztal beaufunket, hogy udvari kényességgel bánnyunk a

szolgákkal, vig kedvünket erővel is föjtogassuk jelen-létekből (Fal: NE. 72). Szörnyű dolgokat forgata! arra kinszerítvén beműnkét, hogy magunk magunkat hazuttoljuk; meg íjed ettől a test s vér, a nemes kényességlöz semmi ortal nem fér (Fal: NE. 94).

Kényesül

mög-kényesül: [effeminor; verweichlicht werden]. Megkényesült és bálványozásnak szelhűtt nép [gens effeminata] (GKat: Ttk. 399).

Kényeztet: nimium indulgendo emollio, effemino Kr. [hütscheln]. A kik testeket isten akarattya ellen kényeztették a földön, kedvek-ellen kinosztassanak a tüzben (Pázm: Préd. 18). Annóra kényeztetik fiokat, leányokat, hogy csak nem magok legyenek kerítőjök a gonoszra (Laud: ÚjSegits. II.827). Magakényeztető (Hall: Paizs. 496). Akik igen gyengék, gyomrokat kényesen, s pulhán kényeztették, ételt unalommal s fátyalgyva ették, ereket vágatni meg ne merészellyék (Félv: SchSal. 2. 30). A kit isten szeret, aztat nem kényeztet [így], de gyakorta súlytolja (Kisv: Adag. 536).

Kénytelen: coactus, coacte MA. gezwungen PPB. Ha kénytelen tselekeszed (Com: Jan. 1). Ha szelid paripa lovakat nem tanulna kegyelmetek, kénytelen vadakat kell hozni (KeeskTört. III.322. Matkó: BCsák. 291. Mad: Evang. 826).

kéj-kénytelen, kékéntelen: coacte, necessario MA. gezwungen PPB.

ném-kénkénytelen: ∞ Ket emmekem nem ken kentelem meg kelye nyelmem (LévT. 53).

ké-s-kéntelen, kény-s-kénytelen: ∞ lumár ké-s kénytelen reá tér, és meg-engedi (GKat: Válts. I.94). A szent írásból végére nem mehetni, hanem kény s kénytelen ecclesiastica historiákat kell feljőök tanáslani (no. Előb. 19).

Kénytelenős: [coactus; gezwungen]. Az szükséges és kénytelenes zálogosítás (MonIrók XXIII.263).

Kénytelensé: cogo, adigo SI [zwingen, nötigen]. (Mik: TLév. 72).

Kénytelenség: necessitas MA. notwendigkeit PPB. (GKat: Ttk. 5).

[Közmondások] Nagyra viszi embert a kénytelenség (SzD: MVir. 11).

KÉNYÉR (*kenyr, kenyert* RMNy. II.42. *kenir* Sylv: UT. 6. *kerengő?* LévT. 151. *kyner* JordC. 405. *kyneret* 773. *kyner* ÉrdyC. 515. *kyneret* VirgC. 10. 49. *kynerrel* MargL. 79. *kynerne* Mel: Jób. 111. *kyneredet* Beythe: Épist. 76. *kyner* Pócs: Igzsz. 708. *kyner* JordC. 362. ÉrdyC. 93. 609b. *kinirt* VirgC. 47. *kyer* TihC. 12. *kányeremet* DebrC. 377. *kányerek* Ozor: Christ. 176. *kányer*, *kenyrből* 178. *kányeroc* Helt: Mes. 328. *kányeroc* Born: Ének. 104. *kányer* Zvon: Oslaud. 127): panis C. MA. brot PPB. Kenyér módra süített jóság; pastillus C. Kenyeret silt: panem pñsit MA. Kenyeret szel: panem distringit PP. Zent Ferenc sommy elodelt vele nem vyn, hanemezie ket kys kenyeret (EhrC. 27). Iy ide es ógel kányeret (BécsC. 5). Ez kányer lozenek kányereke: panes fiant (MünchC. 19). A hnt kányeréket megzoge (13). My menyey kynerüket ágyad nekunk ma: panem nostrum da nobis hodie (JordC. 376). Az zent kányerekből ovrek: panes propositionis comedit (388). Az zent kynernek közönséghes meg zegheese: communicatio (713). Manna kinyer (813). Valany rémek kyneret keor vala ev tewlök (ÉrdyC. 339b). Minden penteken vízel kenirel bwitwne (VirgC. 90). Az angali kányerok [k] ő buzaya meg avattatoc (NagyszC. 182). Nondne kányerben el ombor: non in solo pane vivit homo (DóbrC. 302). Flaw konyer (PozsC. 14. 45).

A sidokat menyey kenyerrel tartá (Helt: Bibl. LA.3). Vessotec valami húst és leues kenyeret néli (Helt: Mes. 316). Konasztat lan kenyer (Born: Evang. III.200). Hogy nem uolbanac az kie szogdelneiee mi köztünc es osztogatnaine az evangolionnac keyeret (Tel: Evang. I.94b). Az ő pulay es maradéki sola kányerrel meg nem elégethetnek (Mel: Jób. 61). Ha ember, kányerrel éi (Decsi: Adag. 232). Kenyér tördelés (Zvon: Post. 1.681). Ki tött kenyer: panis propositionis (Káldi: Bibl. 256). Zsenői kányer (327). Szeged meg az ehezének az to kenyeredet (Marg: Imáds. 48). Az kányer peszmét nélkül nem lehet (MonIrók XV.551). Nem imádgynk a kányer-szint, avagy bor-szint (Szentiv: Verseng. 79). Kenyer isten tartó avos potzotzka [szentség] (MNyil: Irt. 132). Könyhullatásoknak kányerével étették őtet (Illy: Préd. I.89). Szaporítlan kányer (Fal: Const. 245).

[Szólások]. Ez zentséges vznek ev syralmj valanak ev nekj ey es napy kányery (MargL. 80). Nem kányeren emmekem a hazugság (Matkó: BCsák. 125). Panaszos kányer (Mik: TLév. 304). Hátam a háza s kebelében kányere (Czegl: Japh. 125). Eggy kányeren vágok vele, az az eggy íletenn. Kányeret attanak néki, azaz tisztet honnan íletelen. El vűttik kányerit, azaz tisztit meliből ílete volt Sylv: UT. II.164b). Két hétig tartottan kontumáciáit kányeren és vízen, míg nyertem gráciáit (Gvad: RP. 64). Sulyos munkájával észí kányeret: *cibus e flamma potit PPI.

abrak-kenyér. Edgyik inus hozza ki abrak kenyeremet (SzentM: TFü. 14).

árpa-kenyér: panis hordeaceus Nom. 309. [gerstenbrot]. Latam almamba oly nynt egy kysdel hamvban sylth arpa kyny (panis ex hordeo) yewu Madyannak taborara (JordC. 332). Nyaualyas arpa kányeruel elegethetnek meg (VirgC. 129). Hol vannak az embőrk, kyketh az őth arpa kányerrel megl elegethőtteel vala (WinkC. 165. ÉrdyC. 509b). Born: Préd. 317).

bába-kenyér: [?] (Szakácsnest.)

búza-kenyér: panis artopyrus Nom. 309. farreus panis PPB. panis triticus Kr. [weizenbrot]. (Born: Préd. 459). Kővér, siros, sákeres búza kenyérvél étel (GKat: Válts. I. 1033b).

cipő-kenyér. (Vettem) katonáknak cipőkényeret (MonTME. I.242).

dísznö-kenyér: cyclamnis PPB. Major: Szt. cyclaminus; ssubrot Nom. 87. erdűfel, schweinsbrot PPB. Dímno kényer gyökere: arthanita, panis porcinus (Frank: HasznK. 18). Cyclamen, kit az németek dísznö kenyérnek neveznek, magyarul pores fű (Lápp: PKert. 164).

círok-kenyér: (brot aus spelt?) (Mel: ATam. 113).

derec-kenyér. Korpá- avagy dertze kenyér, ebeknek szamokra silt kenyér: *caniceus panis PPI. [kleinbrot].

fejér-kenyér: panis candidus Nom. 309. [weissbrot].

földi-kenyér: cyclaminus MA. ssubrot].

hamu-kenyér: panis focarius, azymus Kr. Tengeri gallyara küllött hamu-kenyérre, sós-vizre (Fal: NA. 170).

házi-kenyér: panis cibarius PPI. [hausbrot]. (Zvon: Post. I.598. Pázm: Préd. 980. Kr.).

isten-kenyero: botrys; traubenkraut Mel: Herb. 50. Fuchs Stippl. (Com: Jan. 25).

katona-kenyér: vita militaris Kr. [soldateuleben]. Nehéz a katona kenyér (Csózi: Síp. 19. Kr.).

kétszersült-kenyér: copta C. panis biscoctus, panis nauticus MA. [zwieback] (Com: Jan. 146).

komlós-kényér. Ott komlós kenyérré mikoron rákaptak: stein-molón ették majd mind megfulladtak (Thaly: Adal. II.346).

korpa-kényér: panis furfureus, ptyrias MA. kleienbrot PPB. Bizony meg nem érdemlik, hogy hazánkban korpa kenyeret gyenek (TörtT. XV.164).

korpás-kényér: abrak tzipó; autopyron PPI.

kovászos-kényér: zymites MAI. [geszínertes brot] (Pázm: Préd. 794. Kr.)

köles-kényer. Arpa, köles kenyér (Mon: Apol. 11. Pathai: ser. 121).

köz-kényér: panis communis Kr panis secundus PPB. panis ater, ultimi ordinis, panis caeparius; schwarzes oder eringes griesbrot PPB. Az mel kenyer auag bor meg marad z vrnak vaczoriatul, immar az nem sz. jeg. hanem csak köz. enier es bor (Fél: Tan. 407). Versuzgettetec ráitba, ba ostiaual elletneke az ti vendegeskedő vachorotokat tartanotor, auagy köz kenyérral (Mon: Apol. 14. Pázm: Kal. 1766. 878. Kr.)

ostya-kényér: [hostia; hostie]. (Zvon: Post. L599).

özvegy-kényér: panis viduitatis Kr. [conditio viduae; witwenlos]. (Pázm: Préd. 146). Özvegy kenyérral él. árvaság élete (Gyöngy: MV. 22. Csúzi: Síp. 586. Kr.)

pagácsa-kényér: [panis azymus; ungesäuertes brot]. A pagacza kenieret kel vala sítulniók (WeszprC. 38. Tel: Evang. 477).

pagácsás-kényér: artoptitus panis MA. brot das wieuchen gebackon ist PPB. Pogachas kinyerek (Beythe: Epist. 01). Pogácsas kenyémec fűnepe (Köles: Evang. 246).

rozsa-kényér: panis siliginus MA. [kornbrot]. (Euy: Gizon. 7). Végy két dutkán ros kenyeret (Warn: Gaz. 101).

szen-János-kényere: filicula v. polypodium Nom.² 35. Kr. polypodium, siligna PPB. Filicula, polypodium: Zent Janos enyere; lehetőség hogy az köröztőlő z. puztaban valo laktaban lt vele; Vng var megyeben bensegössen teröm; az leueley cyszazokat meg ölnek (BeytheA: FivK. 133).

tábori-kényér: buccellatum C. MA. zwieback, kriegsbrot PPB.

zab-kényér: panis avenaceus Kr [haferbrot]. A ki zab kenyérhez és kemény élethez szokott, azzal nem gondol (Kisz: Adag. 28). Eb eheti az 5 szálkás zabkenyerit (Thaly: Adal. II.347. Thaly: VÉ. II.6).

zab-zsömlye-kényér: α Zabkenyeren, tót hajdinán nyötünk az nagy inség mián (Thaly: Adal. II.314. Thaly VÉ. I. 44).

zsömlye-kényér: panis simlagineus Nom.² 309. [semmel].

Kényeres: 1) panarius, panaceus MA. vom brot, zum brot rebhörig PPB. Kenyeres táska; pera C. 2) [convictor, contubernalis; genosse, gefährte, compaignon]. Eddie barátom voltál, anitványom voltál, kenyeresem voltál (Pázm: Préd. 494). Üstennélled kenyeresedet-is (Czepl: Japh. 129). Adey hitelt hát ez fi kenyeres baráttyánac (39). A te kedves pajtársod, kenyeresed; odalis (Com: Jan. 206). Kit el rongyolt a rabság, s annak kenyeresi, az kén s nyomorusag (Gyöngy: KJ. 90). Mit buszuls kenyeres, midőn semmid sincsen? (Thaly: Adal. I.230). Azt éléd, kenyeres! hogy én e szegletbenn, gyáva henyélsnek illvén z ölébenn . . (Orczy: KöltSz. 149).

külön-kényeres: [selbstständig]. Minden külön keuye-es ember adjon egy tyukot, két külön kenyeres egy ludat (Radv: Csal. III.71). Külön kenyeres ember (Gér: KärCs. IV. 96).

Kenyeréz: panem manduco SI. [brot essen]. Mikor a calvinisták keuyereznek [kenyérral áldoznak] (Matkó: BCsák. 161). A calvinisták az ur-vacsorájában csak kenyereznec és boroznac (Pós: Válasz. 115). Eggyütt kenyerezték (Vajda: Kriszt III.731. Kr.).

Kenyerezés: [das brotfüssen, verproviantfiring]. A pandurságnak a kenyerezésre ne legyen alkalmatossága (Monlörk. XV.388). Tegyek dispositiót a hajdúknak kenyerezésiftil, mint hogy elfogyott a kenyerek (XV.392).

Kenyerke: [panis parvus; kleines brot, bröthen]. Ket kenyerké (Born: Préd. 155).

Kenyérség: [natura panis; brotnatur]. A kenyér az ő kenyérségében megli nem marad (VárM: ÉgőSzöv. 49). A kenyérek kenyérsége, a bornak borsága, vagy-is mind a keltőnek természeté, mivolta és állatya (Biró: Augy. 185).

1. **KÉP** (kípet Szék: Krón. 19. kypntalo Szék: Zsolt. 162. kypntalas 180): 1) imago, effigies, simulacrum MA. [bild]. a) [imago, pictura; zeichnung, gemälde]. Neze zent Ferenecnek kepere (EhrC. 76). Elmene es zent Fferenecnek soby helyt azanneban vakara el, hogy az kepnek (picturae) alataualo mezeytys el ronita (67). Meg nem yrhatta Marianak kepet (ErdyC. 589). Vala egy fia tablan zent damancsnak kepe (DonC. 171). Wneklyk kepeketh semye tegyed (KeszthC. 183). Halálnac abrazattya, auagy képe (Helt: VigK. 47). Garasson, kire az én képem volt fűve (MA: Scult. 730). A kép-írók és faragók ezek gonoszságának ábrázásában mutogatták mestersegeket (Pázm: Préd. 91). A képet le-rajszollja kép festő esete-tskével (Com: Jan. 167). Szabadé az élő örök istent akár mint s akár hogy ki ábrázolni, és abban a ki ábrázoltatott képhen imádni? (VárM: ÉgőSzöv. 21). A léleknek képe a beszéd; imago animi sermo est (Illy: Préd. II.235). Antichristusnak képe, vagy bélyege (II.433). b) statua Iohlt: Bibl. I. Nu3. idolum MA. [standbild]. Az képőket ymadny; ut eas figuras adoraretis (JordC. 730). Diananak képe el oluada (DebrC. 73). Az farkasnak kepet az varosba fel faragtatak (VirgC. 53). Ot láthatni a zent Laszló rez képét is (Helt: Krón. 5). Borjú kípet emelene a sidoc a tőborba (Szék: Krón. 19). Borjú kípet öntőttec magoknac; fecerunt sibi vitulum (MA: Bibl. I.78). Szabad legyen képet föl állatni (Mon: Képt. 78b). Michol Dávid helyett egy tőke képet vote az sidók-eleiben (Pázm: Kal. 704). Az isten munkáját halálba gyűlölteti, a kép farago Fábianokét pedig tisztelteti (Matkó: BCsák. 450). Templumokat építnek; kepekot emelnek es gyertyákat gyujtogatnak (a szenteknek, VárM: ÉgőSzöv. 179). c) [imaginatum, imaginatio; vorgestelltes bild, vorstellung, phantasiegebilde]. A megézült Iesusnak kepet ő beime viseli (NagyszC. 97). Hogy eszembe hit az álomnac képi, meg posdnl a lelkem belé (Illyef: Jephtha. 4). Mikor henyén hever testünk, legjobban jár kél, bujdosik elménk, és sokfélélt hordogat szívünkbe, és ott hagyja képét (Fal: BE. 586). Változtassa a sok friss színt és szem leelő képeket, mint valamely játékos theatrum (Fal: I'E. 107). Az udvari ember adgyon-ki az effle tündér képeken és lütegető reményésen (464). Ily hamar feléd tsapott lángja a szerelennek? nyilván valami asz-zonyi szép kép szállott-lé szivedben (Fal: NE. 5). Féltlek szíven, mert vagy szép s ép, en előttem isteni kép (Amade: Vers. 51). d) [symbolum]. Kristus ki az elwistennek kepe abraza: qui est imago dei (Komj: SzPál. 209). Haromfele kepek vadnac: első reudbeliek példazoc, meliek az íőnendő dolgoknac arnieki voltanak (Fél: Tan. 350). Az Antichristus megirattatic nekűne, egy ket szaruo bestianac kepe alat (EszT: IgÁny. 198). Az tereh hordozó szamar képe az sydő-nemzetségne (Zvon: Post I.11). Jerusalem, ki kepe az romai egyhuznac (Zvon: Osianđ. 64). A vad-ketskék pedig példázatban képei a nyughatatlan elméű embereknek (Misk: VKert. 221. 285). e) [tropus]. Ábrázátatoc és képec: tropi (MA: Bibl. IV.240). Ez dolognac szép

képe, példája vagyon az napkeleti bőlezekben (MA: Scult. 121). **f)** typus C. MA. [abbild]. Ez alkotott műnket, emek vagyunk *szép képe*, egyből egy testvérek (Orczy: KöltH. 36). **2)** forma C. Kép, forma, *szép*-termet: forma; gestalt (Com: Vest. 129). **a)** Olyan kepev wala ystemek liw dyczőseeghe: species gloria (JordC. 62). Poganoknak kepre vettel műnket: *posuisti nos in similitudinem gentibus* (DöbrC. 99). Galamb kepeben reia szallu (Tel: Evang. 1203). Állott az város fölött egy ezillag, kinc képe olyan volt mint egy tör (Zvon: Post II.252). Az X-nek kereszt-képe, formája vagyon: X habet ercis formam (Com: Vest. 8). Ó változtatta Nabukodonozor királyt barom képébe, úgy hogy a csorlával járna és füvet rágná (Fal: SzE. 539). Azt hiúnd hogy más feleségével ház, s voltaképen saját feleségedet tartod karjaid közt, tsak más képeben (NótPM. 51). **b)** species C. [schein]. Chac színe, es kilső képe vagyon malatoc az istenesség-nec (Mon: Apol. 322). Az isteni szolgálatnak képét mutatták, de annak erejét meg-tagadgyák (Matkó: BCsák. 1). **c)** Iwne hozza az wrdgh Christusnak kepebe (VirgC. 22. 19). Egzi esoka kepeben az őrög kezdte orczain elöt röpönie (DebrC. 221). Mynta myndenkoron latnaya az vr istent az fevzletnek ev kepeben (MargL. 11). Sz. J. bárány, és orozlán képében láttatott (Ily: Préd. 11). **3)** [vultus; angesicht]. Kik hasonlatosok valuak mind ruhaval, mind kepel (DomC. 81). Zinte ilien kepeh wala Petör vram (DebrC. 162). Nem mutatja sem képed, sem termeted (CsomaC. 22). Vala neki egy vitez szolgália, olyan képe mint ő maga (Helt: Krón. 86). Nemze egy fiat, ki az ő képehez hasonlatos wala: genuit ad imaginem et similitudinem suam (Helt: Bibl. I. B4). A verejék képet elborítja, szememet (Amade: Vers. 260). **4)** [képviselő, helyettes; vicarius; stellvertreter, repräsentant]. Bíró képe: proconsul Nom.² 265. Mikoron az Egeas ur, a csazarnak kepeh, jutot volna Patras neui varosban (DebrC. 5). Az te fülseged kepe, Telekesy vram (RMNy. II.141). Tanácsa, ő képe királnak wala (Tin. 195. 366). A mint tapasztalom, országos követségben foglalatoskodol ezen bűtsületes társoddal, s egyetemben képei vattok a több londrai díműknak (Fal: NA. 131). **5)** [modus; art, weise]. Mynd a laaz nepe melly igen engemet zerel meg nem mondhatom a kepet (Pesti: Fab. 32b). Oly képeben adja elő gondolatának művoltát, mynta belől mást forgatna (Fal: UE. 370).

[Szólások]. Mint az kép, csak halgat: Doryphoromatis ritu (Döcsi: Adag. 294). Képében: nomine suo, v. in sua persona; maga képében: in propria persona Kr. Valamely embernek képében lönni: sustinere aliquam *personam PPBl. Halakal monda teljes embőri nemzet kepeben (DebrC. 52). Ky tegedet keresztsegre hoz wala, zol wala te erted vagy te kepedben (DomC. 212). Az oly betegeket ev kepeben meglatogagya wala nemely jgen veem fraterrel (MargL. 57). Balint ispanit hagam ot en kepemben minden dolgomban (RMNy. II.94). Király képeben hitet nekic ada, hogy kegyelmet király nekic aiánlya (Tin: Zsigm. 47). Tanitaya főképen az ifiakat, de azoknac kepeben minden állapotbeli embereket (Helt: Bibl. I. f4). Az őtse képében visolta az gubernatorságot (Helt: Krón. 76). Be ment az memykebe Christus az mi kepünkben (Fél: Tan. 279). Az awwak kepeben, es neveben (Ver: Verb. 197). Bothlen a föl földön maga képében Rákóczi Györgyöt hagyváu, el jwve (Pethó: Krón. 241). Az egész lutheranusok képében minel vigasztallya magát (Fal: Csisk. 381). Hat ember a város képében jőjjön bé (KeeskTört. III.369). Oly nyomorúságra jut, hogy még a képeből is kik él, undokul el-vajuszák (Misk: VKert. 384). Az császár beteges kezd lönni, minden képéből kikölt (Tört. 1878. 115). Az én memyei szent atyámnak adok örökké való nagy lidakat, hogy engemot az ő képe re te emptvéni, az esetben és kárhozatban nem hagyott (Radv: Csul. III.243). Az kik minden székekben akár mi minden lévő székekelyeknek személyeket és köpöket viseljék (Szék-Okl. 1307. Vigan kezelt ada Vintzének arra, hogy képét tozja

viselni, ta viadalban) és romélli, hogy győzedelmessen (Fal: TE. 636).

álló-kép: statua Kár: Bibl. II.157. Küldi: Bibl. 311. idolum SK. [standbild]. Valamely álló képet földre rontani: *affigere statum aliquam PPl. A te felemelt álló képedet soha nem tisztellőc (Matkó: HRoml. 108). Az álló-képeket egybetörjétek (Ily: Préd. 1408). Az állóképet térdek hajtvá imádták (II.442).

álmok-kép: [somnia; traum, traumbild]. Az ő élete álmok-kép (Fal: BE. 607).

angyal-kép: [imago angelí; eugelsbild] (MesésK. 32).

árnyékkép: [reperussa imaginis umbra, adumbratio; schattenbild Kr. A sz. Péter árnyék-képet úgy becsüllék, hogy a betegeket ezzel kívánatoson illetnék (Pázm: Préd. 1028. MF).

bálvány-kép: idolum, statua MA. bild, götze PPBl. El töreke az oklatan balwan kepeit (ÉrdyC. 599). Az balwan kepeköeth mynd az feldre verveetek: idola communitate (JordC. 226).

bíró-képe: vitez-bíró: propraetor PPBl.

borju-kép: statua vituli MA: Bibl. I.319. [standbild eines kalbes, goldenes kalb]. Keth boryu kepeit öntöttek (DebrC. 428). Boriu képet öntöttek wala magatoknac: fecistis vobis vitulum conflatilem (Kár: Bibl. I.166).

elő-kép: [specimen; vorbild]. Az emberi nemzetnek Ádám volt tükéletes formája és előképe (Fal: TE. 666).

embér-kép: [figura hominis; menschliche gestalt]. Hogy semminemű hasonlatosságra ember képet ne önhödn (Mon: Apol. 50). Egy szabla, melyre volt írva egy emberkép (Toln: Vigaszt. Előb. 12). Kárpitra írott ember képek (GKat: Váls. I. 948).

fa-kép: idolum, statua lignea Kr. [hölzernes standbild]. Egy embernek wala egy fa kepe, mellyet isten gymanit imad wala (Pesti: Fab. 72. MA: Scult. 748).

[Szólások]. Titeket a fa-képeknél hadtak (Czegl: Japh. 125. 52). Bizony, ha a lenne, sokan a fa-kép mellett hadiának benneteket (Pós: Válsz. 179). Az Báthorista urain közsörtilletik fogokat, de bizony az faképnél fognak maradni (ErdTörtAd. II.57). A mint tetszik, úgy vohet a faképnél vég bűtsüüt (Fal: Vers. 872).

faragott-kép: sculptile, idolum C. statua MA. ein geschnitztes oder gegrabenes bild, ein bild von stein oder holz geschnitzt PPBl. Hamisság az, hogy az írott s faragott kép istent jegyzene (Pós: Igazs. II.665). A faragott képeket eléggessétek: sculptilia comburite (Ily: Préd. 1408). A faragott kép nem kívánna látni mesterét, se az adóe azt, kinek adós (Fal: UE. 192).

feszület-kép: [crucifix] (Keesk: Ötv. 245).

két-képű: biformatus, biformis MA.

király-képe: praeses Ver. prorex MA. vice király: prorex Major: Szót. der des königs stelle vertritt, statthalter PPBl. Zeinbe lettnek kyalay kepevel es azt wegettek, hog (RMNy. II.331. LevT. 196). Ördög Mátyás királ képe, két száz löval (Tin. 96. 57. 417). Követségben küldi a vice királyokat, király képeit: aliorum legat proreges, vicarios oi király. Com: Jan. 140).

királyképeség: [proregis munus; statthalterschaft, des königs vertretung]. Az új generalis nagy pompával bé megyen Kassába a király-képeségre (ErdTörtAd. III.195).

kő-kép: statua lapidea Kr. [steinernes standbild] (Pesti: Fab. 52. Pázm: Kal. 170c. 137. Kr.)

leány-képű: [virgini similis: mädchenähnlich]. Ónigh leani epñuek, azon alol hal modnak voltanak (Decsi: Préd. 39).

lovas-kép: [reiterstatue]. Adrianusnak lovas képe (Mad: Évang. 839).

márvány-kép: [statua marmorea: marmorstatue] (Zrínyi I.100).

oszlop-kép: statua Kr. Egy oszlop képet emeltek fel (Tarn: Ólak. 66). Márványt aranyt fejtégessünk, ezer oszlopképeket szszonyunknak eregessünk (Fal: Vers. 884).

úr-képe: [vicarius: statthalter]. Táborával basa Buják alá szálla, porkoláb, úrképe ott Márton vala (Tin. 95).

Képebeli: [vicarius: stellvertreter, repräsentant]. Pilátos a zazzarnak tisztartója es kepebeli embőre (VirgC. 84). Az feyedelem kepebelét hagyja es zomorusággal elmene. Tahat kepebeli apasjos nevet paranchola (CornC. 415). Az ő kepebeli embőrt t hagiuan elmene (DobrC. 145). Az nagsgok kepebeli ember (LevT. 1.91). A fejedelmeket isteneknek es isten kepebeliekoc euezi az iras (Born: Evang. III.1). Lám szép beszéddel őket megtanítja, kepebeli embőrt vélok bocsáta (Tin. 196). A szolgátra es rabságra-jutott zidőslégek Tibérius, bálványozó pogány császár, volt úra: képe-béli gondviselője Pontius Pilátus (Pázm: Préd. 78). Nem igaz, hogy vicariussa képe-bélie csak annak lehet, a ki távul vagyon; nem igaz, hogy az apostolek Christus vicariussi nem voltak; mert sz. Pál nem egyszer írja, hogy az postolek Christus képeben követséget viselnek (Pázm: LuthV. 48). Assessorok, wagh kepekbely (Ver: Verb. 19). Ez orszag úrai közzül egyik előt, vag penig kepebeli emberek előt: oram uno ex iudicibus regni ordinariis, vel eorum vices gerentibus (Ver: Verb. 188). Mint képebelinket ugy nralják (MonOkm. I.11). Nem kerestem képebeli személyt, hanem én magam arezoltam (Illy: Préd. I.322).

Képecske: imaguncula C. icuncula MA. bildchen, kleines bild PPB. Egy kicsiny láda fia teli puzanina képecskékkal (Radv: Csal. II.315. Zrínyi II.32).

Képes: 1) imaginosis C. MA. voll bilder PPI. Ostiazok, Altarosc, baluamiozo képesőc (Mel: SzJán. 87). Képes-tábla (Nygyngy: Char. 302). 2) [formosus, pulcher, speciosus; wolgealtert, zierlich, schön]. Képes az abrázafia, de ki szöktek az első várból: caput vacuum cerebro (Decsi: Adag. 203). Izent élked fölünk képes kívánságot (Zrínyi. I.99). Mellyet hogy képebb es tetteesebb szín alatt telekedhessenek (GKat: Váltis. I.1071). Ezt a könyvet az angliai fő asszonyok képes udvariággal fogatták (Fal: NA. 119). Fertelmes elleneségét képes zándékinak titkos fortélyival szokta a bölts megayózni (Fal: E. 369). Mihelyt a képes dieséret befoganszik a szívekbe, elatalmazik es kivált magasztalásokra válik azoknak, a kiknek észekre mondaták (385). 3) competens, conveniens, condecens equum MA. füglich, ordentlich, bequem, geziemlich PPB. A parhat képes arran ad el (Mel: SzJán. 436). Ha nem eternel öbbit maead felől annal, a mi képes, egyebet sem vialna meg (Tel: Fel. 206). Ha az mágnosok az istállóban imádták Christus urunkat, képes, hogy mi őtet az áltaron imádgjuk (Pázm: Kal. 698). Képesen es illendőjül visellyétek magatokat (Pázm: Préd. 272). Ha igen képes, es illendő nem volna, hogy a eghazi puztoroc így elnened (Pázm: Fel. 102). Urak, a mi igaz es képes. adyátok meg a szolgáknak (Pázm: Imáds. 567). Nem hogy elegendő. de tsak képes arra sem találatik e földön a mi lelkiünknek es üdvőségünknek (Pázm: Préd. 764). Isten ltya testünknek beretvával való metelését, de a képes sanyarátást nem (Czegl: MM. 115. 143). A hasonlítás képes es illendő egyen (GKat: Titk. 57). Képes es igaz árát megadják az elemegek (ErdTörtAd. III.295). Győtrődve s epesve képes hát ragódnom; lakadvá s bágadvá, éhezve s koplalva illendő

búsítanom (Thaly: Adal. I.186). Nintsen közel való képes egyenlőség (proportio) köztetek (Fal: NA. 135). Képes, hogy a rozsz természetekkel-is meg-alkudgyunk, kivált ha reájok szorítunk (Fal: UE. 124). 1) [quod fieri potest; möglich]. Ha képős volna annak lenny, hogy az ű testők pokol tűzében vettetenyek (SándC. 7). Nem képes dolog (LevT. 1.87). Christian nem keresztven, mel szo igen el tavozik az ő eredetitul; képes himni [híhető], hog regen az mi eleink nem igen szoltanak mint mastan (RMNy. II.46. Sylv: UT. II.167). Inteni kezdik, hogy látni, hogy nem képős vóna a házat megtartanik (MonIrók. III.157). Képes, hog' ketske, mert kurta ő farka: surdaster cum surdastro litigabat, index autem erat utroque surdus (Decsi: Adag. 207). Képes dolog el hitelere, hogy ... (Bil: CsIsk. 27). Nem csak képes es el híhető, de vgyan az igazsággal vetetet argumentum (EszT: IgAny. 115. 199). Ébreszti, biztattya önuden képes jóra (Fal: NA. 119). 5) [ingeniosus, bonae indolis; fähig, talentvoll]. A kik ily képes emberek, meg érdemlik, hogy mások előtt álljenek, a kormányt igazgassák, vagy kézzel vagy ésszszol (Fal: UE. 397). 6) Képes anag hasonlatus: simile NémGl. 346.

[Szólások]. Képes zerent h ualo taxat fizettek (RMNy. II.270). Az arpanak termese nem kichen remeseget íger, az árrais képes szerint való leszen (KBécs. 1572. F3). Az képős zerint való etel es ital az testnek taplalasara vagon, de ismeg az fölöttebe való etel artalmara vagon (Frank: HasznK. 103). Zeretnaj Nagj Balintot kar vallasaert es zolgalattiaert melto es képes zerint megj elegitessenek (Radv: Csal. III.124b). Nagy büntetést ne readollyen, hanem képes szerint való (Sam: Ag. 156).

Képesít: lingo. Magat képesőite toab mentet: ipse se finxit longius ire (DobrC. 320).

Képesítget: [polio, excolo; bilden, ausbilden]. Képessítgeti otromba értelmét (GKat: Titk. 256).

Képest: 1) [similiter, pariter; ähnlich, gleich]. A dolgot színéhez képest festeni: *assimilare colores rei PPI. Hogy azok es syrnakuala hozyaya kepest: nt cogeret etiam alios lacrymari (EhrC. 69). Őys hozza képest ymadkozny kezdé (PeerC. 100). Hozyaa képest zent Ersebőt ees kezdé eeneleky (ÉrdyC. 615). Én hozzám képes atyát te nem találsz (RMK. I.264). (A császár sirt) es őhozza képpöst mind az egész hadban sirtanak (MonIrók. III.164). 2) respectu MA. in ansehung PPB. [in vergleich, in betracht]. Hozzá képest: respectu illius, illi comparatus, in comparatione cum illo SI. Mynd semmy az ű zepsegőkhöz képest (SándC. 2). Az mehorzaazhoz képesth olyan mynthl egh estiallo (12). Mind igen seni azokhoz képest, melyeket megj sem gondolhatnak (VirgC. 98). Azokhoz képest, ah kik el neztek ngian keessen wdözöltek (Ozor: Curist. 434). Egy dolgot máshoz képest kel meg itelni (Decsi: Adag. 88). Mássaknac magához képest való vakmerő mee utalása (Zvon: Post. II.284). Az természet törvenyet ketkeppen erthetyük: Elsőben az emberekre való képest: in quantum consideratur homo (Ver: Verb. Előb. 32). Bizonytalan az halál az helyre képest, mert senki nem tudgya, holott leszen ű neki balala (Dehr: Christ. 172). Minnemagunkra képest ingyen igazítatunk meg, de az Christusra képest fizetesert (Der: Préd. 121). 3) [secundum, juxta; conform, laut, nach]. Ez lewelhez képest nekwnk ezt meg agyatok ertenonk (LevT. I.110). Vigyen kost az áldozatra, ához képest az mint az pap bőczállí az embernek bűnét: juxta mensuram, aestimationemque peccati (MA: Bibl. I.92). 4) [ob, propter; in betracht, zufolge, wegen]. Kihez képest: quamobrem, quapropter, igitur, itaque SK. Eelhez képest mondgyuk, hogy (RMNy. II.161). Az ő törueben meg tiltot állatokat, vgmint az ő töruebe való képest, nem szabad meg enni (Tel: Fel. 109). Régi barátidat, az yyakra való képest meg ne vessel (Decsi: Adag. 198). Vége leszen ez világnak;

Képzelés: imaginatio, idea, phantasia PPI [einbildung, phantasie]. Elméd nyughatatlankodó képzelését mértékellyed (Fal: UE. 376. SzD; MVir. 124).

Képzeli-ik: [imaginatioes foveo; phantasiren, nachdenken?]. Azt mondja az aga, még éjjel is, és nappal mind ezen nagyságod dolgával képzellik (MonOkm. V.97).

Képzelőd-ik: ∞ Megvilágosodik innen az-is, mely rutul tévelygettenek légyen az első fel-tamadásnak értelme felől a ehiblásták, a kik meg-tsábulván a szent Jánosnak amaz írásában, nem tudom mitsoda első fel-tamadás felől képzelődtenek és tépeldődtenek (GKat: Vált. II.996).

Képzemény: phantasma GKat: Titk. 1119. imaginarium quid Kr. [phantasiebild, phantasiegebilde]. (GKat: Vált. I. Előb. 13).

Képződés: [imaginatio; einbildung, phantasie]. Itt-is csak a maga agyának képződésével tusakodott Kalanz (Pós: Igazs. I.713).

Képi: [symbolicus; sinnbildlich]. A szekrény, az isten és az Izrael fiaik között, békességnek képi jele vala (Csúzi: Síp. 190).

Képlag: képmutatólag, Kassai [specie, in speciem; zum schein]. Jámorsággal és szelidséggel képlak ámitják vala a községet (ErdTörtAd. III.50).

Képpen (másképp Mik: TLev. 255. Orczy: Nimf. A7): iustar C. MA. gleich, gleichwie PP. **a**) Ysten előttök megegyen valí, vthat mwtatwan nappal setet kőd ozlop zerenth, oeyel kedegh tyzes ozlop keppen (JordC. 37). Nemely azzonyallatnak vala choda keppen ev hata meg gevbidevt (DomC. 162). Pokloskeppen es byneskeppen zydalmzattal (ThewrC. 193). Menyből nyelw keppen zentli lelek lee zalla (271). Zerzetes kepen nem eltem (VirG. 3). Az ur isten az kegyelmetők nemzetsegy közze helyődtetöt iónemeny keppen mast (Frank: HasznK. Előb.). Ragalmazas keppen veszik (114). Az ő líre neme minden felé ki méne, miel hogy ezuda keppen forgatná magát (Kár: Bibl. I.397). Soc ezudakeppen valo dolgokatis kezdenec czelekedni (MA: Scult. 1028). **b**) Maria zent Janos euangelistanak text gyonast ez felyewl mondot keppen (CornC. 30). Baratsagos kippet chelekedet vramal (LevT. I.226). Igen kegyelmes keppen tarta magát bozaia (Helt: Krón. 76). Olyac eze (dolgok), kiket kötelekéskeppen tartoznac az huenc czelekdőni (Zvon: Post. I.45). Elválhatatlanképpen egyesült természetek (586). Ki beszélhetetlen képpen (GKat: Titk. 40). A halálos képpen vétkező (Illy: Préd. II.481). Fő-képpen az ország-gyölésének alkalmazoságával (Csúzi: Síp. 41). **c**) A sz. kereszt jegyét, két-képpen szoktuk magunkra vetni (Pázm: Imáds. 56). Sok képpenn, száiatokban vagyon az rágua (Bal: CsIsk. 9). Soc ezerképpen többet czelekdőhetic isten, hogy sem az mit az mi okosságunc meg foghat (Zvon: Post. I.14). Harminez őt képpen (Czegl: Dág. 10). Az istennek képe elsőképpen vagyon az léleken, másodképpen vagyon az testben (KCsipk: Woll. 67). **d**) Kyn lehetetlenképpen nem keel chodalny [úgy, mintha lehetetlen volna] (ÉrdyC. 571). Talán Lucretia képpen tőt volna [megöltte volna magát] (BFaz: Assz. 41). **e**) Gouost kíván másnac titokképpen [titokban, alattomban] (Zvon: Post. II.151). Tíkozlásképpen elkőtlik a gazdagságokat (Illy: Préd. II.162).

Képtelen (képtelen Pó: Igazs. I.306. MonIrók. XXIV.266): **i**) amorphus, absurdus MA. ungeremt, ungeschickt PPB. [unmöglich]. Képtelen kívánság: *rogatio injusta; képtelen okadás: absurda ratio; hitelre képtelen dolog: fidei absomum; balzatagul, képtelenül: absurde PPBl. Képtelenre ne hyrtelenközgyeel (ÉrdyC. 563). A mi okosságunknakis keptelen el hínni, az halottac fel tamadasat (Born: Préd. 269). Képtelen dolog: pilos pro lana (Deesi: Adag. 60). Ne szólj képtelent: adversus solem ne loquitur (174) Képtelen dolgokat szólnac:

stulta narrabunt (Kár: Bibl. I.664). Képtelen balgatagság (MA: Tan 1185). Az pártos tanítók írásában éktelen és képtelen kábaságok vannak (Pázm: Kal. a2). Oly képtelen czigánságokat írnak és kiáltnak reánk, az kiket birrel sem hallottunk (226). A mi pápista synatynkbannis sok képtelen dolgok vadnac affélek: multa in nostris consultationibus absurda (Czegl: Japh. 229). Meg-tőltötte azt némi-némi setét és képtelen homállyal: replevit eam tenebriosa quadam et informi caligine (Com: Jan. 1). Kikneec külömböző zengése díztelen, illetlen, képtelen: quorum dissonantia absurda est (169). Soc képtelen dologot fogtanak azokra a régi keresztényekre (Pós: Igazs. I.306). Kezde Calvinusra gyomoszkodni, mintha igen képtelenül irt volna (Mey: SZAÖröme. 8). Képtelen és az tegnapinál is nagyobb szél volt (MonIrók. XXIV.266). Azon a földön képtelen pusztaság volt (XXVII.27). Egy képtelen, minden lus nélkül, senyvet tetemekből őszve köttet horgas kaszás (Szőll: Dáv. 78). Képtelen hazugság (Pécsv: Fel. 316). **2**) immanis, enormis, immodicus, immoderatus SI. [masslos, ausserordentlich]. Képtelen drága: nimium carus, justo carior SI. Az te képtelen czelechapasodat, soha sem oluastam (Mon: Apol. 255). Képtelen sarcoltatás (335). Képtelenül szalad (Zrinyi. II.18). Hogy hogy fér ilyen képtelen nagy vakság a feietekben? (Bal: CsIsk. 99). Ha az álló kép képtelen iszszonyu nagy (immanis), bálvány oszlopuac mondgyad (Com: Jan. 168). Az ő bűnök akarminémű szörnyű képtelen sok, és megszámlálhatatlan légyen is (DKal: Ker. 248). Képtelenül fú a szél (Hall: Paizs. 408). Képtelen fájdalom (MonIrók. XXVII.119). Fel-fészéttetvén képtelen gyilkossággal ölettetik-meg (Csúzi: Síp. 97). Didó volna, még is megszámlatna, vélem nem bánhatna oly képtelen (Amade: Vers. 13. 65).

Képtelenség: absurditas, enormitas MA. ungeremtes wesen PPB. [unmöglichkeit]. Képtelenség, lehetelenség (Zvon: Post. I.13). Mutassák-meg, hogy azokat a képtelenségeket valották és tanították volna, a mellyeket ellenek kákognak (Pós: Igazs. I.306). Oh jesuitai nagy maga gondolatlanság, tsak hogy ez nyetásinak magát nrának lenni tettehesse, akar minemű szörnyű képtelenség következzék-is utánna, nem gondol vélló (Mey: SZAÖröme. 374). Melly fonákul fordult, és vissza járó képtelenség volna, ha ki őmön urának uraságára ástozna (Fal: UE. 366). Azt gondollyak némelylek, hogy a nagyságos-név arany érdemre emel minden képtelenséget (Fal: NE 12).

Képtelenségés: [absurdus]. Képtelenségés dolog (GKat: Titk. 2).

2. KÉP: venabulum, telum, javulum MA. jägerspiess, geschoss, Pfeil PPB. Kép vasa: lancea PP. 271. Vgyan leeznek mynth az vass zogh ty zemeytekbe es eless kep thy oldalatokban: lanceae in lateribus (JordC. 191). Kepet ragaduan által úte mind a kettőt: arrepto pugioe (Helt: Bibl. I.Ccc4). Egy képpel által úte, és nyg hala meg (Helt: Krón. 34b). Az ő kepekel, kopjákkal és háromszegű hegyes töreickel mint egy semmiu vgy menuec vala által raytoc (87b). A gyalogoc között küldö egy részét kepekel a sereg megé (90). Az lonakat gyaknac a kepekel (90b). Vassal és hosszu keppel czepli le, valaki hozzátoc akar nyulni (Helt: Bibl. II.299). A vad kan a vadász dardával, képpel (venabulo) által verettetvén, meg öletic (Com: Jan. 80). Az hosszu elű kepekkal meg öklöldöztetvén (Fórró: Curt. 722).

Képes: [lancearius; lanzenräger]. Kezeyczetők keth az vteyzőketh es keth zas keposőketh (stipatores) eynek barmad borayglan (JordC. 785). Készöle népével, tízemégyezőr képis kopjás kézívössel (Tin. 255). Elöl láti szép képös íves hadát (256. RMK. IV.323).

KEPE: capetia, acervus frugum MA. fruchthaufe PPB. [mandel]. Kepe, kéve, kalangya: capetia PPBl. Kős kenet, uigan ragd be kepedbe szepen (KNagysz. 1579. B7). Imár az

kít kiszaggattak, kít paszkocuzának hínak, vagyon harminczhat kepe (kenderből, Thurzó: Lev. 131).

[Közmondások]. Könnyű a kepe mellett búza fejt szedni (Fal: Jegyz. 926).

Kepécske: [parvus acervus; kleine koronandol]. Búzája nem terem egy kepecske (Thaly: VÉ. 115).

KEPÉL

Kepelés: [kepebe rakás]. Aratás, kepellés (Lép: FTük. 241).

Kepés. Kepés arató: kit nem napszámra fizetnek, hanem kereszt száma; közönségesen minden 12-ik kereszt az aratóké Kr Parlag földön a kepés sem arat (Gvad: NótTest. 216).

KEPP [?]: crater. Te köldököd miként hátagatott kepp (pohar): umbilicus tuus crater tornatilis (DöbrC. 481).

1. **KÉR** (kérlek LevT. I.2. *kyyrlek*? 1): rogo, peto, deponco, depostulo, quaero, exigo, precio C. precor MA. bitten, fordern, begehren PPB. [freien]. Leánt kérek: sponso C. Meg-kívánom, juszerént kérem: posco PPBl. My vymadsagonban keryenk Cristofol, melytoly nekem mutattya kelewutat, melyet kellyen valaztanok (EhrC. 6). Kerek (rogaverint) bodog Forenczett, hogy ez fraternek vetket yrgalmazuan meg boezatna (68). Kérlee en lanim ne akariatoc ezt ténnéte: nolite, quaeso, filiae meae (BécsiC. 2). Valamit kértenev volna (quidquid postulasset) ő öltözötökre tartozt, vézekunla (52). Ky keery, veezy: qui petit, accipit (JordC. 373). Keryk vala, hog el menne az hw hatarokbol: rogabant, ut transiret a finibus eorum (378). Keeryetek ty en erettem vt ystent, hogy semy ne yeyen ezekben en ream: deprecamini vos pro me apud dominum, nequid superveniat mihi (JordC. 734). Keryk vala ötet hogi keresztfara feviziten ölnéiel meg az ő nagjod zegjőnoert (WeszprC. 93). Keryed istenek irgalmasagat (VirgC. 1). Kerlek, hogi vilagosihad meg en ziuemnek seteseget (25). Idnezitenk mongia: kerjétek es vezitek (78). Kezde ötet (a lányt) lazassagra kerni (DebrC. 143). Kerlek, gondolyad meg (MargL. 26). Kery een tulem: postula a me (KulesC. 3). Halgas meg mynkethi az napon, mely napon kerendek tegedeth: invocaverimus te (KeszthC. 36). Kerlek iesus sobesoychyd meg en zyveneth (PozsC. 11b). Nagsagod myre kert vala, imar nagjod részere kezen vagion (RMNy. 1176). Kérék a Dávidtól, hogy ededelt vinne az táborba (RMK. 11352). Saul kirallia teteteo Samueltól, kil a sidoc öe magoc kironoc feiekre (Szék: Krón. 27). Baráti öllötte kérének, hog magokon, feleségeken, gyermekeken könyödrólnének (Pázm: Kal. 53). Chalcedoni gyöleközet, ugyan kérve kéri az pápát, hog megerősitose az ő végezéseket (607). Keride öket alazatosan (LésvT: IgAny. 192). Az hadi készület igen sokat kér és kíván: apparatus bellieus multa requirit (Com: Jan. 144). Erről bótánatot kérek (Könyi: HRom. d). Nem kérhet semmit raytam, mert minden adosságim kitöröltettene (MA: Scult. 984). Artatlan ueremet költök [igy] megli szanítok (BáthBucs. 3). Lovamat alattam öllötték, egy jó löért kértém a kapitányomat (Gvad: RP. 121).

[Szólások]. *Émért kér* Az te zenezögös sobeydethi kerlek vram Jesus (CzechC. 22). Istenért kerlek: obsecro C. Kérem te Kdet erök való szolgálatomért (LevT. 16). Istenért is kérem Kdet, ölyegezvénd dolgát, öcsém uram ő knénel ne késsék (II.254). *Magdhoz kér*. Meghagya a fiának hog hozza kerne baraty, es holnap a vetemet megaratnak (Pesti: Fab. 61b). *Yra kér emt*. Róánk izentek mind falvul, hog száz forintot kér az fölül (LevT. 1321). *Émön kér*. Nem keerlek azon (non rogo), hog ky vegyed hlyket ez vlyagbol (JordC. 087). Azon keerlek, hog ymaggyatok erettem es testemet lögyetek az en yegősem mellee (ÉrdyC. 515). Kero azon vtet, hogi egl keves ideig hadnain vele lakozni (VirgC. 25). Kerek

azon zent Ferenczet, hogi ez meg mondot tizetek kwzwtwk el oztana (74). Ezennis kérüle hogi (Born: Préd. 413). Azon kerec minden iambor keresztyn öluosat (Tel: Fel. 9). *Émire kér*. Ra kerlec dolgokra (Valk: Gen. 63). Arra kéri, hog olyan helyre helyeztesse (Mik: MulN. 28). A királyt roá kérte, hog (Könyi: VártaM. 6). *Vmit kér*. Szabadságot kér a bor árulásáért (Mik: TLev. 95). Kérem aláza t ossan nagsyagodat, ha úgy nem volna is, az mint elgondolom, ne bánja, hadd hizelkedjem magannak véle! (Thaly: Adal. 1303).

[Közmondások]. Az ki nem kér, jókhoz nem fér (MA: Scult. 253). Pap paptól nem kér fizetést: clericus clericum non decimat PPBl.

be-kér: [exigo; einfordern]. Az ő annia beh kerl uala, a mit giütötenek (DebrC. 168).

el-kér: expeto, deponco mihi aliquid SI. [verlangen, abfordern]. Az isten zolgainak adot alamisnat es merezlitok elkerü (VirgC. 47).

elő-kér: petit sibi exliberi Kr. [abfordern, rechenschaft fordern]. Pénz elő kérése (Zvon: Post. 11603). En tölem ne kérd-élő nemzotem véret (Zrinyi. 1162). Kérjük vala elő tüle az hivatal levelet, vagy pedig keresztelje meg az kárt (Gér: KárCs. 111319).

föl-kér: petit sibi dari Kr. [verlangen]. Péntz kémi-fel: ferre ab aliquo argentum PPBl. Könyű fel kéri, de nehéz meg tizetni: semel rubidus, ac decies pallidus (Döcsi: Adag. 215). Nagy interesre kölesön felkért pénzzel (RákF: LevT. 164). A kölesönt, vagy hitelbe felkért és vett pénzt, nagy szögyemmel járó dolognak tartotta (Fal: NU. 281).

ki-kér: expeto, effragito MA. [sich erbitten]. Kérd ki a vas hámonon lévő nagy fuvókat (Matkó: BCsák. 376). Egyeteniben kérjek-ki a kisiro hit-leveleket (credentiales) hogi ezeknek ajánló erejével útát nyithassanak magoknak az idegen minis-terekhez (Fal: NU. 327).

kölesön-kér: mutuo; entleimen, auf borg heischen PPB. Kerthem kwlthwn zaz forynthok (RMNy. 11104). Ha kelchewn keer, ne wondmeg magadat: volentem mutuari abs te ne aver- sare (Pesti: NTest. 9). Nem kölezen kérte az istenhöz valo egyellőségét (Dáv: VDisp. 188).

[Közmondások]. Értelem nélkül nem lehet élni; ha o tthou nintsen, kérj költsön, azaz, ha nem érted, értekezéél (Fal: UE. 455).

mög-kér: postulo C. repeto, reposco, reflagito MA. wiederbegehren, wiederfordern PPB. [begehren]. Meg kéri az adósságot: debitum exigit PP. Meg-kéri, fel-szedni az adósságot: ciero nomina; fillérozni avagy a vendégség árát meg-kéri: *collectam a convivis exigere PPBl. Ha en országomac felét megkéréndöl es, adatic neked: etiam si dimidiam partem regni petieris, dabitur tibi (BécsiC. 59). Ki ölyezi, mel tied, ne keried meg: ne repetas (MünchC. 121). Ez harom dolgokat megkeertem wr istentewl (ÉrdyC. 520). Morhaat adot neky, kyt mykoron meg keert volna (526). Életemet azok kérték-meg [azok könyörögtek a fejedlelemmel, hogi kegyelmet nyer- jek] (Matkó: BCsák. 12). Megkéré a királyt: postulavit a rege (Illy: Préd. 168). Lelketek megkéri tölöd: animam tuam repen- tent a te (432). Pilátushoz méne, es megkéro a Jesus testet (II.237).

mög-kérés: repetitio t' postulatio MA wiederbegehruug PPB

viesza-kér: repeto, reposco C. wieder zurückverlangen, zurückfordern PPB. Gyakran ölmédöl viesza kérjed, magad- ban el mondjad: frequenter repete (Com: Jan. 155).

visszakérés: repetitio MA dar zurückfordern PPB

Kérdéssel: rogito PPBl. [wiederholt bitten]. Kérdéssel, hogy tselekedjem-meg; *rogitat ut faciam PPBl.

Kéredz-ik (*kerechnek* LányiC. 415. *kéretzett* GKat: Titk. 200. *kéreczén* Gyöngy: KJ. 102. *elkerencen* TelC. 101. *kéreczuec* BÉfáz: Assz. 6): veniam abundi peto MA. erlaubnis fortzugehen nehmen PPB. Megh az őrdögis Christustul kéredzik hog' czalion (Mel: SzJán. 22). Látván urokat balálos fogságban, tön-lőtözkbe kéredzettek (Pázm: Préd. 242). Az tatár Delimán chászárhoz be-mene, régen kéredzet, s neki így beszéle (Zrínyi L149). Jónátás tanítói kéredzik; el-négyen, és igen jól tanúl volt (Halt: HHist. II.215). Immár kétszer kéredztem, de még ő felsége el nem eresztett (Gér: KárCs. III.377). Kéredzve bé-őjői akaró (Megy: Dial. Előb. 9). Amaz haza kéredző tanítvány TKis: Pan. 67). [Vö. **Kéretöz-ik**]

be-kéredzik: peto admitti Kr. [sich hineinverlangen, einlass begehren]. Mykoron az nomiciak az zezethre bee kerechnek (LányiC. 415). Az őrdög eg' zaronok kepebe itue es be kéredzek (DebrC. 573).

el-kéredzik: peto veniam abundi MA. erlaubnis fort zu gehen nehmen PPB. [um entlassung bitten, sich seine entlassung erbitten]. Ha elkéredzhetem, nem akarok ismét visszajöni Fogarasba (LevT. II.266). Elkéredzéc a kiralytol (Helt: Krón. 43). Az én uram, az ítölmács vérben esvén, elkéredzék az őszéértől, hogy gyógyithassa magát (MonIrók. VIII.367).

elkéredzés: petitio veniae abundi MA. das erlaubnisnehmen fort zu gehen PPB. [bitte um abschied].

ki-kéredzik: petit se foras dimitti Kr. [sich hinausverlangen, um entlassung bitten]. Midőn kéredzenék ki az ur Jesus-tól az őrdög, meg-engedi ő felsége, hogy a disznókban mennyen (Tof: Zsolt. 617).

Kéredzés: veniae petitio MA. erlaubnisnehmung PPB. bitte um abschied]. Sok kéredzésekre azokat-is hazájokba bocsáttyák (Halt: HHist. III.268).

Kéredzetlen: [ohne abschied zu nehmen, ohne lebewol zu sagen]. Fogták osztán magokat a regalisták nagy részént és kéredzetlen a gyűlést odahagyták (Bethl: Élet. II.193).

Kéregtet: rogito, peto stipem, mendico MA. cogo stipem; geld sammeln, betteln PPB. Kéregető köldusok háza: proseucha PPBl. Az wyonnan való kereztyenektől keeregethnek vala alamysnaat (ÉrdyC. 361. Born: Préd. 458. Fél: Bibl. 71). A magunk felei is irigylik e sok jót az eklésianak, a kik azt akarnák, hogy a prédikátor ne is ebethnék, ha ők kéregető fázékokba valamit nem bocsátanának (Bod: Pol. 119).

ki-kéregtet: emendico C. MA. ausbetteln, abbetteln PPB.

öszve-kéregtet: corrogo MAI.

Kéregtetés: rogatio, petitio MA. bitte, das bitten PPB.

Kéregető: kérő, kunyoráló; petax, importunus flagitator PP.

[**Kéreköny**]

Kérekönyiség: petacitas Kr. [zudringlichkeit]. Mindeneknek bévségesen ad, és senkit nem pirogat kérekönyiségeért (Pázm: Préd. 657).

Kérél: placo Kr. [erbitten, besänftigen]. Szép szóval valakit kérelni: precibus alicui *blandiri PPI. Ymaggyad ez yzeth ees kerlyed ewteth aytatoson, hogy megh mwassa teneked az ew edes fyath (DebrC. 514). Dühös neuet költene az ebne, ezac hogy meghőlhesséc, nagy ötte meg a hayat auagy nem, de pálczát kerelnek [keresnek?] neki (Helt: Mes. 13. 14).

meg-kérél: ∞ (Pós: Igazs. II.185).

Kérelém: petitum, postulatium MA. preces EhrC. 153. bitte, anforderung PPB. Ew kerelmenek sem egy hazualattyat alloyt-uaa magát vallany (EhrC. 153). Az baratoknak nyatta lewt kerelom (157). Gőndörkölgé vrbn es nekod zu zivednek kirel-met agga (DöbrC. 86). Izzó kérelmére megfelele, úgy a miut tudott (Könyi: VártaM. 18).

Kérelmés: preces JordC. 162. deprecatio 516. [das bitten, bitte]. Megh yteleo lw kerelmeeseket: adjudicavit fieri petitionem eorum (JordC. 613). Keerelmeeseketh meg halgathaa (ÉrdyC. 143). Nagy keerelmeessel meg nyereo az pyspektewl (447). Sokaknak kerelmeeseket megh utala (KazC. 43). Jwsson eu kerelmeem the eledbe: deprecatio mea (KulcsC. 322). Nag' kirelmisuel kiru münköd: magna cum exhortatione nos rogantes (Sylv: UT. II.43). Sámuel népe kérelmését ő urának, isteenek megjelenté (RMK. II.350). Az ő aiakinac kirelmését meg nem tagadod ő tölle (Szék: Zsolt. 18). Ez imadsagot hejt kérel-mesekre el oza (Bat: KTud. 124).

Kéremény: oratum, oratus, petitum, obtestatio, obsecratio MA. bitte, dasjenige, warum man gebeten hat PPB.

[Szólások]. **Kéremény** szerint: precario MA. Sőt ugyan kéremény szerint kérte vala az erdőt békésiektől (Bék.-Hajd. II.226).

Kéremés: [petitio, rogatio; bitte]. Az ő bolond atfaiának keremesenek niatta meg gőztetuen (BodC. 12). Az ő keremes-őket meg halgathaa (DebrC. 261). Adaya the zyvednek keremel syt: dabit tibi petitiones cordis tui (KulcsC. 86). Halgassad meg isten en keremesemeth: deprecationem meam (143). Ziuemec keremesit halgassad meg (NagyszC. 388. RMK. V.238). Nagy kéreméssel kértüen minket: cum multa exhortatione obsecrantes nos (Helt: UT. 24). Minden szüksegünket neki ielenczéc meg kéreméssel (Born: Préd. 553). Ha meg-szükül, kövessé szent Dávidot, ki nem ragadozott, hanem Achi-melechtül kéreméssel nyert kényeret (Pázm: Préd. 1182).

[Szólások]. Egy korban kéremésképpen kért fél akó bort ajándékon (TörfT. VII.109). **Kéremés** szerint: precario Kr. Keremes szerint jó szóval és szeretettel kéri az birák-tól gazdálkodását (MonTME. I.360).

Kérés: petitio C. rogatio, postulatium MA. petitum PPBl. rogamen EhrC. 6. das bitten, das ersuchen, forderung PPB. Siralmas kérés: imploratio MA. Ez pap vevue az mysaalzent Ferencnek keresere (EhrC. 6). Mit akarz, mel' te kéréséd? quae est petitio tua? (BécsiC. 59). Haluan ez kereseket, engede nekik (VirgC. 75). Ez kerest háromszor teue (87). Kereset vigan jóvá hagyá (DomC. 16). Beniamint nekik nagy kérésre adta (RMK. IV.22). Kérésnek napja: rogationis dies (Mad: Evang. 380). Nem terhelik istent hosszú kérésekkel, hogy ezet adja meg, aztat háritsa el (Orczy: KöltH. 73).

Kéret: curo rogari Kr. [expeti curo; bitten lassen, freien lassen]. Sok vrak keretek hazassagra (DebrC. 10). Kőnetet boczata Valentinianus czászárhoz es kérete az ő hugát tölle házassagra (Helt: Krón. 19b). Kérete, hogy gyöngében czelekőd-néc az őczéuel (93).

ki-kéret: [expeti curo; verlangen lassen, auserbitten lassen]. Eltökéllé, hogy ő az szent könyveket kikéreti, megtölmácsoltatja őket (RMK. IV.210).

még-kéret: [expeti curo; freien lassen]. Megnyősztetta az pücsök az ő vitéz fiát, megkérette szunyognak hajadon leányat (Thaly: VÉ. I.345).

Kéretöz-ik: [veniam eundi peto; um erlaubnis bitten]. Midőn bemenne, kéretézéc (petiti) hog' zabadsag adatné ő neki kiminni ymadkozni (BécsiC. 36). Nagyon foga ivőteni és az várban keretezni, kit beeresztének (RMK. I. 45). [Vö. **Kéredz-ik**]

be-kéretőzik: [veniam introvandi peto; non einlass bitten] Az aiton kezdő eszergetni, behi keretőzuen a pispóklőz (DebrC. 7). Ki rekezte őket a mehozóból, hog bekeretőznez vala (586. NagyszC. 261).

Kéretlen: non rogatus Kr. [ungeboten, unverlangt]. Kéretlenül: non rogato, ultro Sl. Kéretlen, kénszerítelen készítetne nékiec egy őrvendotes lakodalmat (MA: Scult. 712). A ki mit nem kérettetvén, kéretlen ingyen ad: quod quis non rogatus largitur (Com: Jan. 184). Kéretlen nem ad (Mik: TLev. 42).

Kérlel (kellel) megh ThewrC. 170. *kellel*éssel Sam: Cer. 211): rogito, mitigo, placio, reconcilio MA. oft bitten, versöhnen PPB. [besühftigen]. Vizagztaliek es keerelelyk vala ewteth (WinklC. 116). Kérleli istennek haragját (Balassa: Ének. 12). Semmi őtet arra nem kérlette: az őnnön szive vitte őtet arra (MA: Scult. 665). Síralmas arztalattal kérlelyfik (MA: Tam. 1265). Azon kérlelysz, hog hatalmas esászár haragját esendesítsik (Monlrók. 66) Ha háborgattatik, nehéz azt kérlelni (Kisv: Adag.).

mög-kérlel: demitigo, perplaco, complaco, precibus mitigo Kr. [erbitten, besühftigen]. Kellel meg vradat (ThewrC. 170). Senki megh nem kelletthethoi [így] (Pout. 30). Meg nem tér, és istent s az ecclesiát meg nem kelleli őlete jobbétásival (Zvon: Post. II.151.).

Kérlelés: placatio, reconciliatio Kr. [bitte] (Pataki: Reg. 112). Olyan ember, a kin se a szép tanács, se a könyűvel áztatott kérlelés nem fog, méltó, hog lehengeredjen s nyaka szakadjon (Fal: NE. 37). A kérlelés tiszta, buzzó, tíró legyen (Fal: SzE. 536).

Kérlelhetetlen: inexorabilis C. indeprecabilis MA. unerbtlich PPB

Kérlelhető: exorabilis, deprecabilis MA. erbtlich, zu erbiten PPB.

Kerő: 1) petitor C. rogator MA. bitter PPB. Vot aad hewtet kerőnek: dabit bona potentibus se (JordC. 373). 2) procius Sl. [freier]. A jogy ruha és ékes tőrnet néba mással azon olgy szmely kerőket és edgy leány szeretőket (viranes et coamantes) szereznez (Com: Jan. 116).

[Szólások.] **Kérőben küldi:** mitti ad virginem despondendam (Pázm: Préd. 1054 Kr.). Mit az eh malrak a szemes szérőre, ugy járunk az ifiak ezekhez [loányokhoz] kérőre (Gyöngy: KJ. 4). **Kérőt kér:** petitionem petit MA. eine bitte bogehren PPB. Ha ty thwátok yo keerőt adnya flyaytoknak: si vos nostis bona data dare filiis vestris (JordC. 373). Keery keerőt en thwem: pete a me (473). Myeert idwessoges tanachnak enghettel, keer keerőth wr istentől es adatyk teneked (ÉrdC. 650b). Fogadaust tün hog' valami kirőt kirne, őneki mogadna: spononderat se daturum ei quidquid petiisset (Sylv: UT. 123). Kerí kerőt en túlem, valamit akarsz, es meg adom orszagomnak felőgh (DeesiG: Préd. 50).

adó-kerő: exactor [stenereimehmer]. Nem megen tonabba ő reuioe ado kerő: non transibit super eos ultra exactor (BécsiC. 307).

kögyölém-kerő: supplex pro gratia Kr. (Pázm: Préd. 651. Kr.).

leány-kerő: procius C. proxoneta MA. freier, werber PPB. A nősző, leány kerő legény: procius Com: Jan. 116. Az anyyal, es menyeyi leánykérő megjelenek a szentséges száiznek (Illy: Préd. 1569). Leánykérő (MA: Scult. 911).

mátka-kérő: procius; leány-néző Major: Szót. [freier]

Kért-e: petitum; bitte). Iásson eszedben attyam soe kerte (Göres: Mát. 56). Hald kegyessen kértemet! (Balassa: Ének. 1). Tön kegyelmes király Mihály kértére (Göres: Mát. 31).

Kértemény [?] : petitum PPl. PPB. (kértemény? vö. petitum: kértemény MA.)

[2. KÉR]

agy-kér: menius P' hirüüütlein PPB. Agy-velő be-takaró hárták, agy-kér, melyeknek egyike pia mater, másika dura mater: menius PPB. Hozozegie a thuisseknek által hatuan meeg feye kaponianiaties es meg zaltazuan az agi kert s meg a feie veleit es (WeszprC. 88). Az agyvelőt bé-takaró hártya, melyet agy kérnak-is hívnac (PP: PaxC. 1. 19). (Vö. **KÉRÉG**)

has-kér: peritoneum PP. eingeweids-fell PPB. Peritoneum: vékony, de erős hártya, melly a hasban a több belt befedi és környül-fogja, has kér. has kéreg PPl.

KÉRD (kèrd BécsiC. 289 MünchC. 31 *kèrdgje* Holt: UT. Előb. 2. *kèrdesz*köttee IV.8. *kèrdezés* m3): interrogo, quaero, quaerito C. rogo MA. fragen PPB. **a**) Soha nem kérdőttem ő tőle az embőri meg valezagnak ő mozgát (WeszprC. 34). Igen kerdy kiral, hog mith sírua (RMNy. II.26). Azt kérdbeti az ember (MA: Scult. 9). Ne mástól, hanem magadtól kérđgyed, ki vagy te? (Pázm: Préd. 66). Kitől, nádőn egykorban azt kerdenelek, miert születet volna, felele (Lép: PTük. III.6). Illyen kérdést kerđhetők (Matkó: BCsák. 112). **b**) Ha ellent neked mondan, ewt se kerdyes od allattol (EhrC. 51). Kérgéd a papokat: interroga sacerdotés (BécsiC. 289). Kerdy vala hv tanythwanyt: interrogabat discipulos suos (JordC. 405). Myt kerdez enghemet? quid interrogat me? (414). Kérdelek tyteket (percontor), myert ede hywattatok enghemet (743). Kérlette vala az ő szolgait: interrogavit seruos suos (MA: Bibl. I.42). Őtet alázatosan kerdették (Illy: Préd. 157). Ez világon kedves vala ő nevek: kerdenelek: ezek mind hova lőnek? (Thaly: VE. 149).

[Szólások.] **Kérd emre.** Semmin nem kerdéc őtet: nihil interrogantes eum (BécsiC. 32). Kerd raytta [kèrdesz felőle], myt kelljen tann (ÉrdC. 82). Azon kérdelek uram érsek, ha ember-e az pap (RMK. II.218). **Kérd emről.** Császár az Eudemus népéről kerdé (RMK. IV.88). **Reá kerd emre.** Szóla ottan az latvanyolcadóknak, erre kerdí mondja meg (RMK. IV.236). **Ítis** Plautius őtruenye altal az L. Paulustal rea kerdetet vala: ipse loqe Plautia interrogatus erat ab L. Paulo (Deesi: SalC. 23). Arra kerdée, hog az mammouac akarsz ő drömesben szolgálni, hog nem az istemec? (MA: Scult. 879). Arra kerdlek itt előszőr (Bal: CsIsk. 264). A kálmínistákat is ha reá kerd (Sám: 3Kèrd. 25). Weres Andrást reá kerdők, hog ha ő is akar bizonyítani (Gér: KárCs. III.321). Az eelő ystenre kerdlek teghedet: adjuro te per Deum vivum (JordC. 413). **Kérd rkit rkitől.** Kerdé isten az szent Jóbót sátiáuzal (RMK. IV.62). **Tanácsot kerdők:** consulo C. Bodog Ferencz ymadsgaban lyna Cristum es kerdé tanácsot (EhrC. 79. 5). Erdeghy bysosseghel tanachot kerde az ordegtől (ÉrdC. 357). Kel tanachot kerewnek es venwik a ni vrunk lesust (VirgC. 83). Hog az istentől tanácsot kerdyen (MA: Bibl. 1.65). Tanácsot kerde Saul az urtól (Káldi: Bibl. 218). Ez erköleses ember, nem jó búsitáni delútán, nem jó itt tanácsot kerdéni (Thaly: Adal. II.366).

elő-kérd: [memorian experior; sich überhören]. Utón járásunkban letzkönket kerdgyük-elöl: repetemus; wir wollen repetiren unter wegs (Com: Vest. 61).

mög-kérd: perquiri, percontor Kr. [interrogo; fragen, befragen]. Az ydöze[re]nt, mynt meg kerdetto vala az kyzadoktl: secundum tempus, quod expúsiert a magis (JordC. 360). Kerdyetek meg ky vaçon ot melto zallash ady: interrogato, quis in ea dignus sit (382). Meg kerdek az fliárisesok: interrogabant eum (385). Senki meg nem kerl, hova megyee (Börn: Préd. 298). El kőbde urunkhoz kel tanetvanyt, hog meg kerdeneie (Tel: Evang. 132). Az Jurgurtanae őtrnenben ualó meg

keretese (Decsi: Sall. I. 30). Ki ki közzűlünk kérdgye-meg magát (PP: Paxa 72).

[Szólások]. *Megkérül vmiről.* Erwl wtet meg se kergied (VirgC. 20). Meg kerde evktot az ev zertetekre (DomC. 181). Nem meric vala meg krdem e beszdről: timebant interrogare eum de hoc verbo (Helt: UT. R5).

Kérdés: interrogatio, erotina C. quaestio MA. frage, nachfrage PPB. Vetekedésre kirott kérdés: thesis; disputálásra kiíratott kérdés: protasis C. Kynek eertelmeere kerdeesok zeren yarwllywnk es yobban ezewakben vehettyek (ÉrdyC. 538). (A tudós) nagy meell' kerdeest kerdeewen ew tewle (570). Kerdotyk egy kerdees (ComC. 29). Imetelen kerdest tehetne ualaki: Valion mióda lelki iozagh az? (ThC. 1). Megfelel Thamas e kerdesre (NagyszC. 338). Valami elől vagyon az kérdésnek renden, azt tód elől (Helt: Aritm. H6). Ezt az kérdést alkalmason meg fejtők ennek-előtte (Pázm: Kal. 526). Noha mást jelenget Balduinus, de nincs arról kérdés (Pázm: LuthV. 271). Kérdés kívül vetet dolognak mondá (Sall: Vár. 61). A kétséges kérdésekről argumentálván (Com: Jan. 160). Valóban fogas kérdések ezek (Matkó: BCsák. 351). Miuden kérdéseit majd meg-sem felelte (Könyi: HRom. 53).

[Szólások]. Ez a dolog kérdésbe jő, tétetik, forog: hoc venit in *disquisitionem PPB. Ha az kiszállott hadnak és földnépének dolga is kérdésbe kél, mondja meg (MouOkm. XIV.109). Kérdésbe meri teni (Misk: VKert. 7). Kérdésbe tészik (296). Kérdésbe venni: *adducere in controversiam PP. Noha megteltet ez a tarka világ sokféle boloudokkal, egy sintsen, a ki maga el-véltében az, se a ki gyanukérdésbe venné, az e, nem-e? (Fal: UE. 469). Kérdésben forog ez a dolog: *controversia est de hac re; a mi most kérdésben forog: quaestio quae nunc in *manibus est PPB. Maga akasztotta-e fel magát, vagy az ördög, kérdésben hatták (Pázm: LuthV. 104). A mi ebben a Kalauznak második könyvében kérdésben sem vólt (20). Fogják kérdésre az apostolokat (Land: UjSegits. II.215). Mindjárt is bennünket kemény kérdésekre fogott: tagadással feleltünk ezekre (Gvad: RP. 63).

tanács-kérdés: consultatio; das fragen um rat MártonJ lat. (Mad: Evang. 120).

Kérdésécske: quaestinnacula, interrogatiuncula, rogatiuncula C. kleine frage PPB.

Kérdetlen: non interrogatus Kr. [unbefragt, ohne zu fragen] (Tel: Evang. I.606. Pázm: Préd. 1238. Kr.). Úgy sem négyek-el tőle kérdéslenül; kértem: mi okból járt illy szerentsétlenül? (Gyöngy: Cup. 10).

Kérdöz: inquirō, requirō C. disquirō, percontor MA. untersuchen, nachforschen, nachfragen PPB. Lasd meg, miképen Heródes kerdezi vronc Cristust lemnst (VitkC. 80). Ő zemei zegenre neznek, ő zemfedél emberfiat kerdezik (DöbrC. 27). Kerde kerdezný az ev tarsitul (MargL. 1). Kerdezy bw thwlók az czyllagnak ydeyn[?]: didicit ab eis tempns stellae (JordC. 359). Valamennyiszor kerdezzsz, annyiszor mondom (Pázm: Préd. 55).

[Szólások]. *Kérdez vmin.* Most már azon kérdezlek (Zrínyi I. 167). *Kérdez vmiről.* Miert kik minket fogyan vitték vala, ot minket inek zorol kerdeznek vala: quia illic interrogaverunt nos, qui captivos duxerunt nos, verba cantionum (214).

el-kérdöz: perquirō Kr. [ausfragen]. Végig elkérdez: per-rogo C.

mög-kérdöz: interrogo Kr. [fragen, befragen]. Kyt zent Peter [az ő] nemzetsegeről meg kerddözöt (ÉrdyC. 654). Ker-

dezesek meg tewle az életnek iamborsaga (VirgC. 127). Zeremetest meg kerdezet (132).

mög-kérdözés: [interrogatio] examinatio C. [das befragen]. Maragyon isteni meg kerdezesnek mynden iteleth (VirgC. 139).

Kérdözédgel: rogito C. quaerito MA. oft fragen PPB.

Kérdözés: disquisitio, inquisitio C. interrogatio MA. frage PPB. Nagy meelseeges kérdözeseek es bölch feleletők lennek egy mashoz (ÉrdyC. 661b). Egyenesehed az en zywemeth, hogy en tetemenymnek kerdezesekoron batoron meg maradhasalak (ThewrC. 132). Az kerdezesre felely (Mon: Apol. 335).

Kérdözet: quaestio [das fragen, frage]. Löt kérdözét Ianos taneituaní közzöl a sideockal a tiztolatrol (MünchC. 173). Ki, monnokrol kerdezetnek vallasat veuén, halalra parancola vitetni: qui, de utroque habita quaestione, confessor jussit duci ad mortem (BécsiC. 74).

kerdezköd-ik: quaerito, rogito MA. oft fragen, sebr bitten PPB. contor; nachfragen Com: Vest 124. Eg'mastol azon okon kerdezködnek vala: sciscitantes (BécsiC. 168). Kerdezködgetec a germecről: interrogate de puero (MünchC. 16. JordC. 359). Kerdezködneuek raytta: conquirent inter se (456). Myn kerdezködtek vala ty köztetek: quid conquiristis inter vos (484). Ne kerdezkögyel toab (DomC. 86). Vgy mond azon mester erwl kerdezködwnek (VirgC. 121). Ennekóm kerdezködönec, avág kerdeönc mutatod [igy] istenségödet, embersegödet (NagyszC. 21). Ne kerdezködgetek azon (Sylv: UT. I.103). Egyinas beskesegeröl kerdezködtenec (Helt: Bibl. ILL). A népec kerdezködyi kezdénc az ő feleségefelöl (Helt: Bibl. IM). Midón (a madarac) egybe gyíltenee volna, kerdezködni kezdénc egymástól (Helt: Mes. 53). Kerdezködet ideieröl (Boru: Préd. 83). Kerdezköd es patuarkodo papoc (Boru: Evang. I.99). Kerdezködyel az nemzetsegeröl (Mon: Apol. 3). Az ionendölökötöl ne kerdezködgetek (Fél: Tau. 342). Hittélé jönonód mondóknae, értekeztél és kerdezködtél e tölóc? (Vás: CanCat. 209). Tudatlannak, kételkedőnek, kerdezködőnek mutattya magát (Pázm: Préd. 39). Valamennyiszor kerdezködel, mindanoyiszor azt mondod (Ily: Préd. I.246). Ha kerdezködenek töllem, jó szível szöllok a dologhoz (MonÍrók. XXIII.679). Kerdezködik az mi resolútióknk felöl (TörtT. XIX.15). Egyrül másrül ez is, az is kerdezködik (Thaly: Adal. I.157).

Kerdezködés: inquisitio, percontatio, disquisitio, quaestiones MA. nachfrage, untersuchung, erforschung PPB. Kerdekedés, vizsgálódás: examen [az iskolában] Com: Jan. 156. Tamada nem kysded kerdezködés az vyzetek kezöt: fuit tumultus non parvus inter milites (JordC. 750). Mykoron sok kerdezködees (disceptatio) let vona (759). Kerdekedés, tudakozás (MA: Scult. 121). Kerdekedés nélkül serényen el-járjanak abban valamit mond Kristus (Pázm: Préd. 254). Mit zollyac penig nast azokról az kerdeködeesekrül [igy?], kie nem czac haszontalanoc, de máid mondhatnani, hogy vgyan istentelenökis? (Zvon: Osiand. 20). Véghetetlen kerdekedésebbe egyelitsék magokot (Ily: Préd. I.283).

Kerdezködő: percontator, inquisitor MA. nachforscher, so erkundigung eiozieht PPB. (Pázm: Préd. 59. Kr.).

Kerdezködöz-ik: [sciscito, percontor; nachfragen, nachforschen]. Azon kerdezködözik a nagy tők (Pós: Gzót. 38).

Kerdeződ-ik: scrutor Kr. [nachfragen, nachforschen]. Tudakozzál, kerdeződgyél (MA: Scult. 45. 121. Gyöngy: Char. 56).

Kerdeződés: scrutinium, scrutatio MA. PP. nachsuchung, erforschung PPB. Nem illic sokféle öszveffizött czöpüzött haszontalan kerdeződéseket elő keresgélmi (MA: Tam. 140. MA: Scult. 121).

Kérdőzősköd-ik: identidem, et a pluribus percentor Kr. [sich erkundigen, nachfragen]. Mit használ erről kérdőzősködni (FortSzer. 2. kiad. 1b. 1. kiad. kerdezködni. Csúzi: Tromb. 140. Kr.).

Kérdőzősködés: iterata percentatio Kr. [erkundigung, nachfrage] (Csúzi: Tromb. 86. Kr.). Hogy utóbbi kérdőzősködére alkalmazhatóságot ne adjak, azt irtuk a zászlóra: riforma supra riforma (Fal: NE. 61).

Kérdő: 1) quaerens, rogator C. quaesitor, interrogator MA. nachfrager, untersucher PPB. A kérdőnek felelly meg kellenevessen: interroganti responde placide Com: Jan. 200. 2) appellatio [provocatio]. Az kérdőt nem bocsáttyak mindenkor ő felsége tablajára: appellatio in curiam regiam non semper admittitur (Ver: Verb. Szót. 2).

[Szólások] **Kérdőbe hozni** (Pésv: Fel. 678). **Kérdőbe** jöhet ezen dolog: poterit laet res in questionem, in controversiam sumi Kr. Kérdőben jöhet az-is (Hall: Paizs. 228). Meltában kérdőben vehető (Hall: Paizs. 377). Hanem az a dolognak kérdője, és a két fél között villongásnak bökkenője (Pös: Igazs. 173). **Kérdőre vették, fogták, vonták:** in questionem attractus, sumtus Kr. Ott azzal mit kezdgyon nem veszi kérdőre (Gyöngy: Cup. 21). **Kérdőre venni és vinni** a törvényt (Ver: Verb. 2). **Kérdőre veszi törvényét:** appollat (Ver: Verb. Szót. 2). Ha ebbe kétes ug, **kérdőt kerget** ez előtt valo nemzetségről (Mel: Jób. 19).

tanács-kérdő: consultor C.

Kérdő: [quaestio; frage]. Kérdőre ilyen választ a lott (Gyöngy: Char. 243).

KERDÜL: szédül, böszül, kergetegesedik SzL

mög-kerdül: [vertigine corripior; schwindeln, den schwindeln bekommen]. **Mög-kerdült** a marha SzD. **Mög-szelesedett, -kerdült, -kótyagosodott, -tífolódott, -kergetegesedett, -szédült** fejében, elméjében (SzD: MVir. 133).

KERGET: persequor, insequor, insector, consector C. fugo, propello MA. in die flucht schlagen, forttreiben, nachsetzen PP. [jagen, nachjagen]. Barom kergető fene bogár: tabanus C. Bögöly, barom kergető bogár: asilus PPL. (Pesti: Fab. 37). A ministereket az igaz vallásért ne kergetse (Dáv: VDisp. 1130). Isten kergető es kevely ezaszar vala (Illosv: SzPál. 24). Ha a hallászok kergetőni kezdene, igen hamar el érne és meg fogna, ha így kezdesz ballagui (Helt: Mes. 409). Az cassui captausagért ne kerget, meg se öld a barátoc, emok penzeiert az igaz tanút (Mel: Sám. 366). Kergette az szenteket: persequabantur (Mon: Apol. 32). Nem itelem, hogy elértem a határt: hanem persequor, ad anteriora me extendo; elő nyújtózom, és pályafutással kergetem a fel-tett zélt (Pázm: Préd. 322). Mind országostul tiile elvévén gyíjtött gazdagságát, számkivetésre feleségestül kergette ő magat (EPlulKözl. IX.181). Egyke helyből marha kergettéssel (Zvon: Post. 1228). A halászok a halakat az ő eny-helyekről turboklo fával a háiora kergetik (Komár: Imáds. 225). A hajót a tengeri kőszákláktól el űzic, távol kergetic (Com: Jan. 89). Az agarac a vadakat kergetic és el éric (80). Semmi recrutázó avagy had-kergető tisztkeue nem leletett szabadságában ezeknek elosztások (RákF: Lev. II. 259). Ott lovas gyalogot kerget igetéssel (Orczy: Költ. 178). Az német armádát Bécs alá kergettük (Thaly: Adal. II.144). Előt tűz, hátul liz s kerget az víz, mint az szél (L1). Futnak előlünk, ha kergettyük, ha futunk tőlük, minkban vannak (Fal: U'E. 170). A szőz Diána, vadat kergetvén, sokat megejtven egy kanhoz lott (Fal: Vers. 867).

[Szólások] Így ennek harapásais nem mindgyárt südittatik meg, de végre a lelket kergeti kétségre (Zeg: BDorg. 26). Sok beszédekert kerget es zagyval egyben (Gyarm: Fel. 37).

el-kerget: propulso, dispello, depello MA. verjagen, hin und wiederreiben PPB. **Elkergető:** propulsator MA. **Bermet** meg nem adgya, nem tiszteloc sőt ki űzic, el kergetoc (Boro: Préd. 131). A reájoc rohanókat nyillal el-kergetni tudgyic (Com: Jan. 147). Legkissebb szerencsétlenséget magától el nem kergethetne (Illy: Préd. 1440). Az arany szalakja elkergettetik az égő kemenczében (L36b). Kevély büszkeséget baratság el űzte, fondorló beszédet tréfa el kergette, unalmat az ének, musika el vette, titkos gondolatot táncz, játék széleszte, most tezett árnyékos helyek kiessége (Orczy: Nimf. C1b).

elkergetés: propulsatio MA. die verjagung, das abtreiben PPB.

elő-kerget: 1) appello PPL. [herbeitreiben]. 2) [conquiro, cogo; auftreiben]. Egyeb hazugsagokatis kergetic elő (Mon: Apol. 284). Egyeb helyeketis kergetic elő, de azért azt az iget ott nem találod (305).

ki-kerget: expello, exigo SL. [ausjagen, austreiben]. Ha a farkasokat ki nem kergetőők az ur akklából (Tel: Evang. II. 120). A mellyektől szabados a ki a haragot kikergeti (Illy: Préd. II.64). Vagy negyvenek éltét ki-kergeté (Kónyi: HRom. 90).

mög-kerget: persequor, profugo, propello MA. verfolgen, nachjagen PPB. A király erős paranczolatot ada ki, hog mindenit mög kergetné az oruokat és a toluaiokat (Helt: Krón. 51).

Kergeteg: 1) furiosus [vertigine correptus; schwindelad, drehkrank, verrückt]. Kergetegnek kezében tevr: gladius in manu furiosi (EhrC. 93). Lemetszettünk egy kergeteg juhót (MonTME. 1288). 2) vertigo SL [schwindel]. Kergetegnek lelke azaz őrdög buuec ő louaba (TelC. 111).

Kergetegés: 1) vertiginosus, vertigine laborans Kr. [drehkrank]. (Csúzi: Sip. 9. Csúzi: Tromb. 73. Kr.). 2) [?] Kergeteges kérdéssel sarkal bennünket (Zvon: PázmP. 310).

[Kergetegésit]

mög-kergetegésit: [vertiginosum reddo; drehkrank machen, verrückt machen] (Csúzi: Sip. 248. Kr.).

Kergetegesség: vertiginositas Kr. [drehkrankheit]. Kergetegesség, fene, börpokol (ACSere: Enc. 188).

Kergetegül: furio, insanio [vertigine corripior; schwindeln, verrückt werden]. Kezle ewuwlenty es kergetegwlny (fűrere) oly erewsen, hogy minden kowelety elzagatvan, elky zalada (EhrC. 60). Kyt nykoron mezeytelenewltt nezmenek nykeppen bolondott meg mewuetykuala aloytuwan ewtet megkergetegewlny. putantes eum insanire (58).

Kergetés: consectatio C. propulsatio MA. insectatio; nachfolgend, das abtreiben PPB. Ki hajtya a papát bogár modra az evangeliumi tudományt vallo lüveknek kergettetésekre (GKalt: Váts. II.40).

Kergető: persecutor, depulsor, consectorator MA. verfolger, nachfolger, abtreiber PPB. Siralmunkon örülnek fellüttek, balálunkon örülnek az kergetők (RMK. VI.243). Az prophetac kergetői (Tel: Evang. 196). Imádkoztatok a ti kergetőitekért (Illy: Préd. 1392).

KERECSEN (keleseny Liszti: Márs. 60. Misk: VKert. 376): gyrfalco Kr. [gorfalk, geierfalk]. Nagy nyuzt bőr kápával be fűdözte lejt, azon kerechen szárny mutattya szépségét (Zrinyi 190). Lám az vad kerechent meg szelégythetni (II108). Serény mint kerecen (Liszti: Márs. 7). Rárók, kelesenyek s solymok megh tisztulnak (60). Sölymot, rárót, erős keretsent, struczokat, itélhéd érkezni (Gyöngy: KJ. 146). Alig kelhete ki

(Kemény) csesemős korából, mint fiók kereesen fészke kosár-
rúbl, mindjárt ki kezdett repülni köz dolgok porából (Gyöngy:
KJ. 9. 104).

KÉRÉG (kérgyes? Gvad: NótTest. 16): **1)** cortex, caudex
MA. rinde PPB. Fának kerget (cortices arborum) megezyk-
uala (EhrC. 63). A ház fedni való aszszú kérgeket, sindeleket
(asseret et assamenta) ki-gyalullya (Com: Jan. 104). Addig
fősz mérget s étető kerget, míg keserű lesz az íz (Amado:
Vers. 180). **2)** suber Kr. [kork]. Kéreg a sarú sarkában: suber;
pantoffelholz PP. Megkopott tollas stívege, kidült eszmájának
kérgé (Thaly: Adal. L239). **3)** assula MA. [Vö. **2. KÉR**]

[Szólások]. Chac a kérgét hantya a törüennec, de
a derekat es völgyet ingyen sem illetic (Tel: Evang. L602).

has-kéreg. Has-kér, has-kéreg: peritoneum PPBI.

Kérges: corticosus, corticem habens Kr. Kérges fa: caudex
MA. Bőr köténye kérgyes (Gvad: NótTest. 16).

KERÉK: 1) rota C. Com: Vest. 144. MA. rad PPB.
Keretek meg kötök meredee helyen: sufflamino MA. PP. Ke-
rec reusanac zozafá: vox impetus rotae (BécsiC. 262). Ő
zeke tűznez langa, ő kereke meg geriezetet tűz (149). Hogy
neegy kereket chynalanak (DebrC. 549. 193). Az ew attya
vettete az kerekre es nagy tyzet rakattata alaya (ÉrdyC.
429). Neegy forgo kerekeket zerezete (671b). Hagad hogy syet-
tessek, neegy nagy keereek kezeytessek (ÉrsC. 508b). Tedd
forgó kerekéé őköt, mint szél az pozdorja cződpót (MA: Bibl.
V.39). Ha egy forgó órának állhatatos folyással járó kerekít
látod (Pázm: Kal. 2). Nem állhatatlankodott, mint a forgó ke-
rök (Pázm: Préd. 38). Fonalat vonszanac akar újon forgó or-
soval, akar a keréken forgó rockával: sive girgillo, sive fuso
(Com: Jan. 97). Az kinek az apja kereket falazott is, most a
fia megharagudnék ha úrnak nem hinád (MonIrók. XI.356). A
szekér kerekeit megépitette (Nyr. X.470). Csináltattunk 2 ke-
reket (MonTME. I.385). Ugy jár lábok mint a zseb-órának gyenge
kerekei (Fal: NE. 34). **2)** orbis MA. circulus; kreis Com: Vest.
123. orbis MA. A Mercurius az ő környüle való kerekében (in
epicyclo suo) körül járja hamareb fél esztendőnél (Com: Jan.
7). Szép eperjet szettem, kerékben kötöttem (Zrinyi IL126).
Kerékben körülöttök voltanak (Mik: MulN. 327). A pázsitra
szőnyegetek teritének es elegyesen kerékben leülének (13).
Bóldog isten! hányszor vesztettem vig jó-kedvetem tekéntetes
személylek között-is; néha tsak nem el-hitettem magammal,
hogy mind azon peszér es kotsis inasok szoritottak a kerékben
(Fal: NE. 20). Az asszony a sok tizfával rajta, es drága ruhá-
zattyának kevely építményivel héába ül kerékbe, ha nem tud
a beszédhez (Fal: NA. 195). Az után ott kerékbe-ülő pajtásához
fordulván (Fal: NU. 291). A roszszak roszszakhoz tsajják mago-
kat, kikkel kerékben álnak (Fal: UE. 369). A kerékben rőpítet
igék ide s amoda portáznak (403). Egész estig tartott a kerékbe
járó hosszú beszéd (Fal: TÉ. 718). Amott terepély fa sokat őszve
gyűjtte, vagy mese, vagy játék, kerékben keverte (Orczy: Nimf.
C2).

[Szólások]. El akarta venni, de megakadt kereke.
máshoz ment a leány (Fal: TÉ. 734). Őtődik kerék az
szekérben (Toln: Vigasz. 68). Hol lattal őt kerékő szekeret?
(Mon: Apol. 317). Minden tolvaj kerékben valo (Matkó:
BCsák. 61). Kerékre itélni: lumbifragio damnare, rotae
supplicium in aliquem statuere PP. Kerék száma be-
széllőnek es io szónak tartassál (Bal: CsIsk. 85).

[Közmondások]. Czikorog a kerék, megitta az kocsis az háy
árrát: rota plaustris male uncta stridet MA. Ha szinten felső
vagy az keréken, also is lehet czak hertelenszgeben (FortSzer.
2). Ugy jár jobban az kerék, ha kened (Thaly: Adal. L161).

bél-kerék: rota molaris PP. [grosses triebrad]. Bél-kerék
a malomban: *tympannum versatile PPBI.

cigány-kerék: circumrotatio sui per terram manuum
extensarum ope Kr. [das radschlagen].

[Szólások]. Tzigány kereket háynyi: in rotam se versare,
circumagere PP. Hordd el a cigánykereket (Fal: Jegyz. 925).

fél-kerék: semicirculus MA halber cirkel PPB. [halb-
kreis]. Biráim kijöttek, fél kerékbe álltak (Gvad: RP. 128).

fő-kerék: rota principalis Kr. [hantrad] (Pázm: Préd. 525.
Kr.).

két-kerekű: [mit zwei rädern]. Kétkerekű-szekér: cisium
Nom. 2 319.

kocsi-kerék: rota rhedaria Kr. [wagenrad, kutschenrad]
(Thaly: VÉ. L317).

kút-kerék: haustum MA. situla aquaria, putearia, urna,
hydria; brunnenrad, schöpfrad PPB.

malom-kerék: rota molaris Kr. [mühlrad] (MesésK. 9).

négy-kerekű: [mit vier rädern]. Merkaba: kőniű hinto
szeker negy kerekű (Mel: Sám. 405).

szőröncse-kerék: [rota fortunae; gliücksrad]. Ne niar-
galliatok hat ti a czigamok lonan, a szerenze kerekek az tör-
tenet szekerebe, mert el diltök (Mel: SzJán. 7). Akár-mi-némű
nagy-méltóságú ember sem egyéb, hanem gyarlóságok tüköre,
szerentse kereke játéka, állhatatlanságok képezése (Pázm: Préd.
622).

vízhányó-kerék. Vízhányó kerekek, kupás kerekek, mely-
lyekkel valamely folyó vízből másuvá vizet mernek, és há-
nyák-ki: rotae *modiolis aquam haurientes PPBI.

Kerekecske: 1) rotula C. kleines rad, rädlein PPB. Te-
kergős kerekecske, peretzecke: spirula MAL. Kis kereketske,
metélő sarkantyú: ein klein rad; une roulette KirBesz. 136.
2) orbiculus PP.

Kerekes: 1) faber carrucarius PP. tignarius PPBI. WF.
carpentarius; wagner, karrenmacher PPB. Kerekes (vezetékű)
XVI—XVII. száz. Nyr. X.227). Kerekesek es takátok (Kol-
Tört. 401). Az kerekesekről: egy kocsit csináljanak 2 ft. 50 d.
(ÉrdOrszgy. II.382). **2)** [rota instructus; mit einem rad versehen].
Kerekes puskátok menjen a bástyára, lakatot tegyetek a kisebb
lyukára (Orczy: KöltH. 47).

Keretetlen: non habens rotam Kr. [radlos]. A böles Ly-
kurgus törvényt szabott, hogy a főasszonyok bizonyos napokon
keretetlen hintókban, lecticában ne járnának (Fal: TÉ. 657).

Keréki. Keréki sing-vas: canthus MA. PP.

KERÉK (kerék Helt: Krón. 190. kerék Pázm: Préd. 747.
770. Kár: Élet. II.379. kőrcz Helt: Krón. 169. kőrcz Helt: Mes.
122. Vallást. BBőlj.): **1)** rotundus, circularis, orbiculatus C.
[rund]. Kerek bányá: sphaeristerium. Félig kerek: semi-
circulus; kerekön: circinato C. Kerek tántz: *chorus circularis
PPI. Kerek hengergő alma: *volubile malum PPBI. Via
juxta kerekgyhaz 1093 (ZichyC. I.1. IV.164). Hogy az kerek
abrazbol az isteneknek evrekege mutattneyek meg (ComC.
192). Kőrec glóbis (Helt: Mes. 122). Kőrcz vaczoralo házac
(Helt: Krón. 169). Mint egy kis fődőc, olyan kerék levelei van-
nac (Mel: Herb. 36). Kerek lapos berétra (Mel: Jóh. 68). Kerek
golyóbis (MA: SB. 85). Kerék czimerű gyülevész nép (Kár: Élet.
II.379). Üvéu Hamvivának nagy kerék kü vala, azt is porrá
töré az halalos dárda (Zrinyi. L111). Egy szép kerek rétet
találának (II.75). Kerec paisall fel készülvén (Com: Jan. 146).
Kerek bástya (KolTört. 408). Elkertilvén a római rótát, a szen-
tek dolgában őszve gyűlekező kerék-tanátsot (Fal: NA. 175).
2) [directus, categoricus]. Kerék szóval: directa, categorica,
sine ambagibus Kr. Kerek válassz: responsum non ambiguum

SI. Kerek választ ad neki (Helt: Krón. 190). Az sz. Dávid és Salamon mondását az atyáink sem érthetik kereknek csak úgy, a mint az bölcsek külső színe magán mutatya (Pázm: Kal796). Kerek szóval és egy általlába, nem meri tagadni Calvinus az testnek fel tünadását (417). Félben-szakasztván gondolkodását, hamar, és kerék választ ad (Pázm: Préd. 770). Némely-lyekre kerék válaszképpen egy bőséletes nem-mel tudjgyon felelni (Fal: UE. 382). Nem jó kerék válasz képpen miúnd meg tagadni (402). Kerék válasznál azt felelé: Kiki kohlja maga szerencsésjét (Fal: TÉ. 633). Ez a kerék válasz nem elég (Fal: Const. 508).

[Szólások]. Hová lehet szob' dolog, mint a kerék kék égnek tsudálatos bőtya (Pázm: Préd. 747). Nem vólt ehez hasonló az kerék égh alatt (Alv: Post. 164). Nintsen oly válogatott szépség a kerék ég alat (Fal: UE. 369). Piros, poskos, kövér még tsak pátzn falat, nints hoszá hasonló a kerék ég alatt (Fal: Vers. 906). Eszeles kerék világ (Mel: SzJán. 394).

Kerekded (*kereged* Com: Jan. 164 PP. sat *kereghdyd* DebrC. 541. NagyszC. 75. *kerekdd* Cis. N4. Bal: CsIsk. 41. Gyöngy: KJ. 29): **1**) orbicus, encyclos, cylindrus C. orbiculatus, circularis, rotundus, onyclicus MA. rund, scheibicht PPB. (rundlich). Kerekded pais: palma C. A golyósis kerekded gömbölyű: globus rotundus Com: Jan. 164 Kerekdedenként: orbiculatum PPB. Né, mely nagy ovalis, kerekded formájú asztal ez: da ist ein grosser ovaltisch Kirbesz. 59. Ki az kereged alattba zeglétől lel (Guary C. 15). Az gastromatnak keregedet ablaka (MargL. 135). Az templomnak fundamentona keregedévn cinyaltateok (CornC. 192). Plato es zolthi egy kereghdyd es megh rywydewlt ysteurevl (DebrC. 541). Eg' nag' tyzes kerekdyd alatt (NagyszC. 75). Az elő figg' es igen nagy fül agyatlanságot, az igen keregdít tanulatlant igyvez (Cis. N4). Apro es keregedet, mint a hoharnat (Holt: Bibl. I. Kk2) Kerekded teke (MA: Tan. 30). Keregedet forma (Toln: Vigaszt. 35). Az álló-vízbe ha egy követkét vetünk, elsőben kised szűrtit indít (Pázm: Préd. 794). Kerekded hossznj: teres; kerekded círcalmozás: circulus (Com: Jan. 164). A játékos keregdéd helyen száguldva: in circo equitudo (210). Kerongél az kerekded hídön (Matkó: BCsák. 226). Kerekded forma (Hly: Préd. II.16). A láda kerekded fedelű, jó formára bogláros vaszással vagon (MonIrk. XXIV.177). A petrezelymet nem hokszára metélik, hanem keresztül kerekdeden metéld (Szakácsi. 76). **2**) [directus, categoricus]. Kerekdeden: absolute Kr. (Pázm: Kal. 1766. 240. Kr.). Argumentumodnak kerekded és nyhumm valo summáia ez (Bal: CsIsk. 41). Ez a mi kerekded választ-tételünk (Pós: Igazs. 173). Kerekdeden meg-vallya (349). Kerekdeden ki-vagon mondda (383). Kerekded mondása szent Pálnak, hogy (II.300).

Kerekdedség: rotunditas SI. [runde, rundung]. Amak a kerekdedségnek nincsen szardokja (Czogl: MM. 147. Lép: FTük. 60. Hall: Paizs. 184. Gyöngy: KJ. 29).

Kerekdék (*kerekdég* MA: Bibl. I.311): [rotundus; rund]. Paraszol tetejü kerekdék és széles (Gvad: FNót. 91).

Kerekéd-ik: rotor, versor in orbem MA. wie ein rad umgetrieben werden PPB

föl-kerekédik: sursum rotor, in gyrum assurgo MA

Kerekes: rotundus, circularis, sphaeralis SI. [rund, rundlich]. Kerekes tányéroc és négy szegű tányéroc: orbes et quadrae (Com: Jan. 109). Ostáblához való kerekes fákkal jádzni: latrunculis certare (209) Kerekkesjáró egy ábrones (Hly: Préd. I.163).

[Szólások]. Kerekkesen ki mondá (Moln: JÉp. 13).

Kerekít: rotundo C. circino MA. cirkeln, einen kreis ziehen PPB Tzirkalmazom, kerekitem: circino PPB Rövidében kerekíteni: finire pomoerio minore (Deesi: Adag. 220).

Kerekesség: **1**) rotunditas, globositas C. orbicularitas MA. runde PPB. Az napotis latod kereksegeben vgyan azon egynek lenny (Frank: HasznK. 77). **2**) circulus EhrC. 55. orbis, sphaera; gyrus MA. kreis PPB. Kerengő kerekesség: gyrus C. Allotuoyna zenetlen ystny edessegnek nezegeben kysded kereksegnek alata (EhrC. 55). Erres törveemnyel es kerekseeggel megh fogallya vala az meelsöegheth: certa lege et gyro vallyabat abyssos (ÉrdyC. 159). Thó dergésednek zozzata vagon kereksege: vox tonitris tui in rota (KulesC. 186). Ló futató helye: nec nagy kereksege vala (Kár: Bibl. II.271). Ha az nap körül valami kerekesség vagon, tsizta vódt jelent (Cis. G3). Az felső Palatinusac kereksegeben valo nyoltz városoc (MA: Scult 1067). A bujdoso tsillagok heten vannak, kiki az ő magán kereksegeben: in peculiari suo orbe (Com: Jan. 6).

[Szólások]. Az eghöz eghnek kereksegehet feenes seges dyehőseeg fogta be (ÉrdyC. 564b). Eli földnek kereksegeben in orbi terrarum) nag' böle leneb (DebrC. 203). Vyaskodeek ew eorotte mynd eghöz földnek kereksege (ÉrdyC. 6. 342b). Iőne be az halat ez földnek kereksegebe (TihC. 62. KulesC. 14). Az földet meg rázád, az földnek kerekseget meg mozgatód (Kár: Bibl. I.457). Az ő első szülletet be hozza e földnek körgesegére (Vallást. BBb2). Az ur bír ez egész földel és minden benne élőckel, oev ez földnek kereksege (MA: Bibl. V.12). Az föld kerekseget mindenféle tévelygéseknak, s istentől elszakasztó hitetlenségnek keserű konkolyával akarják napoként be hinteni (VárM: ÉgésSzöv. Bevez.). Vallyon lehet-e nálánál bolondab ember a föld kereksegen (Fal: NE. 76). Te-neked holdállyon földnek kereksege (Orczy: Nimf. A3). Világ kereksege: orbis C. Com: Vest. 139. Wylagoknak adoth teremteye, wra, kyth feel es tyztel mynd tellyes zeles wylagac kereksege (Thewrc. 221).

föl-kerekesség: hemicyclus C. hemicyelum PPB. [halbkreis].

Kerekességcske: orbiculus C.

KERÉKÉD-IK: **1**) evenio, consequor, devenio SI. [orior; entstehen, vorfallen, geschehen]. Minállunk, a sok roszból, egy semmire-kellő szokot kerekedni; mint a sok apró jóból, egy nagy jó lehet (Pázm: LuthV. 353). Amott kerekedik egy fekete felhő (Thaly: VE. 334). Róma mint született, mikép nevedekett, betse és hittele hogyan kerekedett (Orczy: Költ. 27). Uram! ha nem sejt, vesztünk kerekedik (Kónyi: HRom. 21). Elvégre a fabula historiára kerekedik, és a copia originalissá válik (Fal: NA. 199). **2**) devenio SI. [pervenio; kommen, gelangen]. Hazra kerekedik: domum redit Kr. Hadd vesse el az argumentumnak minorját a nyakáról, hogy ne kerekedgyék nyakára a conclusio (Matkó: BCsák. 26). Az betegok, ha hazra kerekedhetnek, tartozznak helyekbe mást állatni (ErdTörtAd. II.370). (Vö. **KERÉK**, **Kerekédik**.)

[Szólások]. Rosz hirben kerekedett vólt egy leányjal (Bod: Pol. 175). Szárnyára kerekedik: pennis in altum fertur Kr. Szárnyára kerekedvén az igazet földébe hordgya (Pázm: Préd. 1196).

át-kerekédik: [trajicio, portranseo; durchkommen]. A táboron büntetés nélkül által is kerekedvén, Monokhoz nem messze janesárookra találkoznak (Rumy: Mon. I.69).

elő-kerekédik: [appareo; herauskommen, sich herausstellen]. Untig ríngatám ide is, amoda is a gyeplőt, hogy félre csavaritsam a beszédet; de hiába, mert elvégre csak a kerekede elő (Fal: NE. 20).

föl-kerekédik: [erheben, proficiscor; sich erheben, sich aufmachen, sich auf den weg machen]. Amak wtanna fel kereködcenek (a méhek) az egebe mynd addeeg, myg ember lathataa (ÉrdyC. 259).

ki-kerekédik: evenio, consequor, evolver Kr. [herauskommen, sich herausstellen, entstehen]. Az ő részeinek egyben

hordásából kerekedett ki az szép palota (Pázm: Kal 2). Ebből az kerekedik ki, hogy ez világ nem lehetett (7). Gyalázat kerekedik ki belőle (Laud: Újségis. II.723). A mi életünk comedia-játék, csak a végén kerekedik ki (Fal: UE. 474).

őszve-kerekédik: [conglobor; sich zusammenscharen]. Seregenként őszve kerekednek en ellenem (Mel: Jóh. 70).

KEREKÍT: **1)** comparo SI [machen, anschaffen]. Kútsin lábnak nagy talpat kerekíteni: Hercules coturnos aptare infantii (Deesi: Adag. 221). **2)** facio ut deveniat SI.

[Szólások]. Balgatuságát így kerekíttyűk az nyakában (Toln: Vigaszt. 158).

ki-kerekít: [colligo, concludo; herausbringen, schliessen]. Ebből azt nem szabad ki kerekíteni, hogy az fiúnak és sz. léleknek része nem volt a sz. Péter tanításában (Pázm: Kal. 681). A honnan ilyen ellenvetést kerekít ki (GKat: Titk. 218).

KERENG, KERENG (*kereng* C. JordC. 752. CzechC. 35. Deesi: Adag. 73. *kereng* DKal: Ker. 24 Mik: TLev. 454 : circumvolvo MA. rotor, versor, volutor SI. herumgewälzt werden PPB. [sich im kreise bewegen, kreisen, herumgehen]. Kerengve: circulatim MA **a)** Mikepen rino orozlan kering forog testova (VitkC. 68). Tetova keröngheven (circumiens) keres vala, ky kezeet adnaa hwnegy (JordC. 752). Nagy sok ydeygen, napyglan kerönghetenek (794). Mire kerengez it kemény bestye? Az nyeresegert kerengek (DomC. 52). Meg lele azt, kyt kerengven keres (51). Mikeppen az reuo orozlan kereng (BodC. 17). Kerengnek keresuen az istennek bezedet (Ozor: Christ. 421). Előtte ot kerenge a szaruas (Helt: Krón. 41). Kerenge a feie (175) Onég Balaadlól kereng a batár napnyugatra a Seir hegyre (Helt: Bibl. II.34). Az őrdög kereng keresuen, kit el nyelleyen (Born: Préd. 619). Járásuál nem acképpen kereng az égben, mint egyeb tsillagoc (Kules: Evang. 126). A tsillagoc szüntelen környös-körül kerengvén (Com: Jan. 6). A vizet az hol kereng örvénynek mondgyad (13). Addig kerengél az kerekéd hidon, miglen eszedben sem veheted, hogy ott dobbanál, a honnan el-indultál volt (Matkó: BCsák. 226). Nyugodalmat nem találnak, hanem színtelen kerengenek (Illy: Préd. II.65). Méltó, hogy nevetek fel-irjuk ezeknek: szappanos, mészáros, ács, erszény-gyártóknac, kerengő malomhoz láto molnaroknac (Nógr: IdvK. Előb. 15). Ugy tetszik, miutla a ház kerengő velem (Mik: TLev. 2). Az istentelenekkel csak bolondül kerengtünk: impii in circuitu ambulat (Csúzi: Síp. 10). A kerengő őrdög szem-békötöt játszik vélek, hogy ne lássák a veszedelmet (Fal: NU. 251). Mind addig forgolódik, mig elejét nem veszi ezeknek a kerengő tsapásoknak (Fal: UE. 370). Horgot vet kerengő tsapásival, hogy tárgyát érje (476). Az egymásért kerengő, szárazon tengeren bujdosó szivek (Fal: NA. 189). **b)** Kerengem: circumeo MA. Kerenghyk vala az varasokat: circuibant per castella (JordC. 553). Jarya kerenghyk vala Jesus mynd az varosokat (381). Kerenghyk vala, honnan hw eleyben vyhethnek hvtet: querebant eum inferre et ponere ante eum (535). Edestova kerengzötte az zent egyházat (ErdyC. 95b). Keresven kerengönce az varast (DomC. 51). Mind ey nappa kerengi ez velagot, lelkeket keresuen (BodC. 17). Tamlnak hazakot kerengeny (Konj: SzPál. 378). Kezdé kerengeni esászár erejét, sok helyön öli, vagdalja ö népét (Tin. 259). Kerenged a diszno ölakat (Helt: Mes. 99). Terrül, fordul, ualtig kerengi a dolgót minden félől (Tel: Evang. I.151). Hogy jól beszétedék, többen is kezdették vala az házat kerengeni kivül (MorTME. IV.497). Tolzodastol el ály, hogy ne kerengjen halál (Kal. 1620. B4). Ezeket mesterseges csavargással kerengönce az Arius czeneki (Pázm: Kal. 142). Az Vizsla száz negyven öt mélyföldet kerenguen, itt szakad a tengerben (SzCsomb: Utleir. 49). Egy kerítő mester erőssen kerengi (a leányt), hogy meg vegye bordelyba (Apoll.

27). Mikor mind teste lelke nyugszik, akkor házat egybec kerengi (Prág: Serk. 378). A nyomorúságok az hivatok kerengik és érdeklük (Megy: 3Jaj. II.162). Még most csak hajnalból méltóságod ege, kit az irégségnek kereng sok follege (Thaly: Adal. I.119).

[Közmondások]. Ne keröngied az mi előtted vagyou: cum adsit ursus, vestigia quaeris (Deesi: Adag. 73).

be-kereng: [circumeo, perambulo: durchwandern]. Közel nyolcz egész mértöldet békerengettek vala (Szal: Krón. 120).

el-kereng: **1)** [circueo, percurro; im kreise belaufen, euen kreislauf vollenden]. A Mars az ő körül-járását majd két esztedőbe futtya el és el keringi (Com: Jan. 8). **2)** [praeterere, devito: umgehen, ausweichen]. Sohul nem találtak oly nagy ellensegert, az ki, mint por por szél előt, el nem kerenget (Zrinyi. I.12). Ezen munkam közben egy nagy akadályra találtam, melyet által sem hágbattam, elkeregeni sem akartam (MHeg: TOSz. 134).

föl-kereng: [efflor; sich erheben]. Harja madarak el fel kerengének (Huszi: Aen. 15).

ki-kereng: [longius evagor; ausschweifen]. Ránditsd hátrábl kevélyen kikerengő vágodásidat (Fal: NA. 242).

körül-kereng: [circueo, obambulo; umkreisen, umgehen]. Ty vatok kett latrok, kyk ez vilagot környel kerengyk (EhrC. 30). Körül kerenghytek az teughert: circuitis mare (JordC. 127). Az thy ellensegletek, pokobely erdegh, nykeppen az ordoyto orozlan kewrül kerengh: obambulat (854). Nagy fekete hollók sűrűn szilldosának, s ott környül kerengvén ökkép károgának: Kár, kár, kár, kár vala (Thaly: Adal. 27).

mög-kereng: ∞ Mögkerengé mend Israel: circumivit (BécsiC. 16). Megkerenginala Galileat (MünchC. 20). Meg keringi vala az vtakat (TelC. 24). Meg kerengie a házat (Helt: Mes. 79).

Kerengöl: [erro; umherirren, herumtappen]. Régiebb, mint újabb böltsek kerengéltek, tsalóka tudományt mi néktünk beszélték (Orczy: KöltSz. 242).

Kerengés: **1)** circumitio C. volutatus MA. umgang, das umgehen, wälzung PPB Mynd megh halanak az pvtában az hozyw vthnak kerengheeseeben (JordC. 293). Ő kerengéseknek feie es ő niakoknak dolga fket be fedti: caput circuitus eorum labor laborum ipsorum operiet eos (DöbrC. 219). Sok kerengés és fáradság az pusztában (Kár: Bibl. I.139). El szédült fejek kerengésével nyakra főre szakadának le (Laud: Újségis. I.265). **2)** [illecebrae; umstrickung, umgarung]. Czódalok raytatok oh bölzesseeghes sydo doctorok es byraak, hogy ez cellyen kerengheeseknek lyztek (ErdyC. 189b). Őrdögnece soc fele kerengési es kisírteti (Born: Préd. 34. 426).

1. Kerengtet: ambitus [umkreis]. Menec kerengteteben tartatie: caeli ambitu continetur (BécsiC. 77).

2. Kerengtet: **1)** gyro, regyro, roto MA. im ring umtreiben PPB. Környül tekeritem, kerengötem: circumflecto PPI. **2)** [fugo, persequor; herumjagen, verfolgen, treiben] Keröngessök es fogyok meg ötet (CzechC. 35). Terekektwl nerel ayandokokath, ne kerengtelmed bassayokath, ne feuedgedne v chazarokath (GyöngyC. 4). Az szentegyház neve alatt Krisztust kerengeted (RMK. II.220) Ha erőssen vonszác az harangokat, nem idő oda az meny kő, mert az zenges tétova kerengeti (Cis. H4). A nagy szél a vitorlat kerengeti (DBón: Részegs. 23). Bemönket kerékéd kolláiban kerengetnek (Toln: Vigaszt. 156). Szélvetés formán [?] kerengtetett egy lovas egy gyalogot (Nyr. XIV. 464). Nyáját mezön kerengette (Gvad: Idöt. 48).

elő-kerenget: [provolvere; hervorwenden] Ezt talám ezerzer elő kerengeti az Concordia (Pázm: Kal. 354).

környül-kerengtet: [circumago; umhertreiben]. Én tege-
det széllal környül kerengtetlek, de az te álladra én zabolát
vetek (RMK. II.106).

mög-kerengtet: persecutor [verfolgen]. Megh yzee tyteketli
es megh kerenghete, mynth az apro mehekethi (JordC. 202)

öszve-kerengtet: [compello; zusammenreiben]. (GKat:
Titk. 539).

Kerengtetdögöl: [huc illuc verto; hin und her wenden].
A pava az ő farkat kevelyen kerengtetdögöli (ACsere: Enc. 215).

Kerengő: 1) [circumiens] circularis, tortuosus MA. rund
wie ein kreis PPB. Kerengő garadicz: cochlidium C. cochlis
MA. scalae *annulariae PPL. Kerengő kerőles: circuitus MA.
Kerengő kollát (Toln: Vigaszt. 156). A vonas igyenes linea által
lesz, a kerengő kerék, karika, circumal által (Com: Vest. 76.
123). Kerengő, forgó fa: wellbaum (Com: Orb. 133). E nyomor-
úságos élet kerengő pusztája (MHeg: TOSz. 2 Cím.). Kerengő
malonhoz láto molnárok (Nógr: IdvK. Előb. 15). Kerengő
örvény (Laud: ÚjSegits. II.113). Kerengő csoportos (Fal: Jegyz.
934). **2)** circuitus C. [das gehen, das kreisen]. Kerengőkükt:
circulatum C. Kerengő, kerülés: circuitus PPL. Az istentelenek
kerengőben járnak: impii in circuitu ambulans (Pázm: Kal. 27.
Pázm: LuthV. 56. Ily: Préd. II.65). Inygen jár kerengőre a
táborban a hitelen szerente (Fal: NA. 224). A ki bogár után
indül, kerengőre készüljön (Fal: Jegyz. 918). A sító nap meg-
áll, a föld körülíto kerengőben járkal (Fal: Vers. 912). **3)**
circus C. circulus Com: Vest. 123 [labyrinthus] ring, kreis,
unkreis PPB. [irgang]. Kerengőn meimec vala fel: per cochleam
ascendebant (Kár: Bibl. I.307). Solútt vége miutns a
kerengőnek (Pázm: Préd. 327). Mitsoda eszesség tsak ezeket
fzni kergetni a világ kerengőjében (89). Az ellene mondásnac
tekervényes kerengőjébből magokat nehezen fejthetik ki (Alv:
Post. 15). Az háborgó szél és a forgó szél kerengőben magokat
tsulálatosképpen forgattak: in gyrum se circumagunt (Com:
Jan. 11). **4)** arium Nyirkallai XII anbitus Pesti: Nom. 92.
porticus Kr. kreuzgang Pesti: Nom. 92. [gang, wandelbahn].
Oszlopos kerengő: circumcolumnium C. Az dormitoriumba, az
refektoriumba, az kerengwe (ambitus) soha zolni ne legyen
zabad (VirgC. 140). Allata hwtet az templom kerenghyenek
ligy felyre: statuit enim super pinnaculum templi (JordC. 363).
Három széles és igen szép köregeket építete a palota kör-
nyül (Holt: Krón. 169).

[Szólások]. **Kerengő beszéd:** ambages Major: Szót. 31.
anfractus orationis SI. Semmi kerengő beszéddel nem élt:
nihil *circumfatione verborum usus est PPL. Nem soe kerengő
beszédeckel keresi vala meg a módot (Holt: Krón. 13). Mi ezt
az magyazatot nilvan es minden kerengő beszéd nélkül ha-
misanak mondgyuk* (Gyarm: Fel. 187). Homályos kerengő be-
széddel szóla (MA: Bibl. I.289). Nagy sok kerengő beszéddel
azt mondgya, hogy (Pázm: LuthV. 265). **Hosszú kerengő beszé-
dek** (DKal: Ker. 24). **Kerengő bizonyítás** (Pázm: Kal.
1766. 339. Kr.). **Kerengőben jár:** circumlun vitiosum com-
mittit Kr. (Pázm: Kal. 1766. 607. Kr.). Az isten az dyeit nem
viszi egy általlyába igyenes úton az idővsősgro: hanem mint
egy kerengőbe, soe nyomorúságokon széllel hordozza (MA:
Scult. 155).

Kerengőcske: circulus C.

Kerengős: 1) circularis, ambagiosus C. was viel um-
schweife hat PPB. Kerengősen: per gyrum, ambagiose MA.
Kerengős nt (Dork: ÖÉlet. 8 Bal: Corn. 194). **2)** vertigi-
nosus, vertigine laborans; drehkrank]. Tsak hogy nem keringek,
mint kerengős öltör (Gvad: Pösty. 15). Egyszer keringős hogy
lett ökröm, annak szint ilyen tántza wlt, mint itten forgamk
(Gvad: FNót. 77).

[**Kerengőz-**]

Kerengözés: anfractus C. [unwege].

KEREP: epibades MA. ein fahrschiff, schwyten (?) PPB
[fähre].

sár-kerep [sárkely Com: Jan. 31. Nad: Kort. 30]: melilo-
tus Mel: Herb. 95. Fuchs: StirpH. Cím. b. Com: Jan. 31.

Kerepes: hippagus MA. eine gattung schiff PPB. [fähre,
pferdetransportschiff]

KERES (keres? DomC. 121. keres? PeerC. 77. 18: **1)** quaero,
inquiro, vestigo, contor C. suchen, forschen PPB. Keresők:
conquistores C. Szorgalmasan keresem: disquiro; ke-
resett: quesisus MA. Mester nyalakodó, jó lakást kereső: scitus
*catillo PPL. Jöendőül nágon, hog Herodes keresse a gyer-
meket (MünchC. 17). Keressetec előzer istemec orzagt (25. 37).
Senki nem monda: mit kerez? nemo tamen dixit: quid que-
ris? (DöbrC. 468). Draga köwet keres: quaeret (JordC. 396).
Nepek keressegl (requirant) wr ystent (760). Yar zaraz helyeken
kereswen nyugodalnat (391. 854). Ez az, kyt the kerez (ÉrdyC.
167). Keresnek az harom kyalryok istemec zent ftyat (65b).
Okokat keresnek (VirgC. 145). Keresetek es meg leletek (78).
Nem keres vala zallast (DomC. 121). Keresnek wala Jesus
ellen lyzonsagot: quaerebant testimonium adversus Jesum
(Pesti: NTest. 105). Nem talala a balnanyokatt, noha igen
keresé (Holt: Bibl. I. P. 2). Idegenteol kellett atiafiathi gondniseleó
tutort keresnem (Rady: Csál. III.156b). Meszszűmen ne keres-
sünk ez dologban bizonyssagot (Pázm: Kal. 116). Azt nagy
bolondsag neked keresned (Hov: NS. 28). Gyönyörűséget keres
(Pázm: Préd.). Job legelő hely keresni ment (Tyuk: Jözs. 90).
Azon a vizen kereswén járót, akadtam egy pallóra (Moulrók.
XXVII. 35). Szerencse üstökét elől kell keresned! (Thady:
Adal. I.114). **2)** acquiro EhrC. 82. [paro; verdienen, verschaffen].
Zsoldot keresők: stipendior C. Keresett: partus MA. Pénz
keresek aprónként: merito PPB. Ez mynekewik ewrekwewik,
kyt vr Iesus Christus keresett es bagyott mynekewik (EhrC.
82). Gonozol keresót morha (ÉrdyC. 20b). Ez orzag byrodalma
el vetetyk te tewled, kyt hamyssu keresel (444b) Kez
mwkaat tanhly, kywel annak wtama veleteet keresne (616b).
Nem ő magoknak, de másnak keresnek, böles Salamon irja,
másnak gyfjtekeznek (RMK. II.191). Hogy a nyt ewk lenenek
keresenek, azt mynd fel lakna (Pesti: Fab. 25b). Mywellhogy
mydenömet en magam kerestem, senkywel semny osztözámom
synch, szabad vagiok vele, kynek es myt howá hadny akarok
(Rady: Csál. III.145). Valaki nem keres itűségában, vnkörában
az-küldns-táskát hordozza nyakában (TortSzer. II.3). Es nyere-
ségemmel kerest [keresett] pénz szűken jár [versben] (Thaly:
Adal. 227). Véres verétékével keresett javac-káitól is tortkon-
verse meg-fosztatván, keserűséggel rágia korjás profontyát
(Csúzi: Síp. 11). **3)** [arcesso; belangen]. A minemw marlam
őw nala wolt ennekem mindeneket meg küldöt, azért senki
öwtet ezért ne kereshesse, se keresse (RMNy. II.155).

[Szólások]. **Imiben keres.** Némelyek a fő jót a kazdagságban
keresik (GKat: Váls. I.878). **Imin keres.** *Főjén keresni:
accersire capitis PP. accersere capitis, acquirere capite PPB
capitis sententiam intentare: auf leib und leben anklagen PPB
Az hajdúkkal valót az nő illeti, arról az mint most végezés
vagyon, keressék elsőben fűstin, az melyk fél nem igazolja,
vigye az vármegyére (TörtF. XIX.38). Fűszin [fűstin] kellett
volna előbb keresni az embert (Nyr. XII.363). **Imire keres.**
Egy embert fejére keresnek: aliquis accusatur de capitali
Ver: Verb. Előb. 64. Az tolnaiknak ketteiet megfoga s fel
akazta, a harmadik el zalada, kih buabai nagyaln több apróság
tozón vala, mert a tíz tartat is h a l a l r a keresi vala (DebrC.
25). **Imit keres.** A ki ká ká n nem akar esomót keresni,
el-szenvedheti azt az exclamatiót minden nyomorúsodás nélkül

Pós: Igazs. 152). Maga gyönyörködését kereshő ember: obsequens voluptati homo PPBl. Véle tanútkozzál, véle végezz, ugy rakogasd elejbe szándékidat, mintha azzomnak maga stját hasznát keresnéd, és bír el-hitesd magaddal, téed lézen a játék (Fal: UE. 379). Torkomulki testemnek kednet kerestem (VirgC. 9). Ne keressic a testne kednet (Born: Préd. 400). Gyakor könyörgéssel kerestem jó kedvit, mely könyörgésekben írásban is töttem (Thaly: Adal. II.290). Munkával keresni az kenyeret röstelle (Zvon: Post. II.237). Minden úttal okot k'eresőt (MonIrók. III.132). Pathwart keres vala ellene: insidiabatur illi (JordC. 472). Hogy patuirt keressen hozzame: ut deolvat in nos calumniari (Helt: Bbl. IX.4). A sztagbant őt keres (Fal: Jegyz. 920). Myt torkossagaval kereset, meg leltie [a farkas, mikor csontot nyel] (Pesti: Fab. 12).

[Közmondások]. Maga kereste magának az miben vagyon: magnetum mala (Decsi: Adag. 166); Ornoe charadram (113). Az ki mit keres, meg találja: in laqueo lupus (72); Pyramtae interitus (67. MA.). Ki mint keresi, úgy vesz hasznát: sui enige mores fingunt fortunam MA. A rosszúl keresett marha rosszúl vesznek-el: male parta male dilabuntur (Com: Jan. 185). Nints isten áldása a hamissan-keresetten (Pázm: Préd. 636). Szólták mondani, hogy az káros ember anyja kebelét is szökta keresni (MonTME. I.205). Bostkorban keresni s tésimában költeni esik berfilletre (Kisv: Adag. 387). Nem adatik mennyei korona fejekre, ha rözogadják a vállokról a törvénynek terhét, más világon nem öltöznek díszségben, ha latrul keresik, latrul veszik hasznát (Fal: NA. 133).

el-keres: [perquiro: aufsuchen, durchforschen]. Hogy io bort vennek, azért ny az ei palonk [való borokat] mynd el kerestvk es latogatvák, de jobat ny nem talaltonk (RMNy. II.62). Meghadia, hogy el keresnéd? mynd az egész országot (Helt. Krón. Előb. 1).

elő-keres: exquiro Kr. [hervorsuchen] (Hall: HHist. III.22). A nagy isten, bátor halassza büntetését ideiglen, de elő keresi ama kegyetlen tiszteket más világi ostonra (Fal: NA. 220).

föl-keres: indago, inquiri, conquiri, exquiri MA. aus-spiiren, nachforschen, aufsuchen, nachfragen PPB. Szorgalmatosan felkeresem: rimor C. Fel-tzirkalom, fel-keresem: anquiro PPBl. Fölkereső: conquisitor, inquisitor MA. Ember ha nem ganaiozhatik vagy nem vizelhetik, keressz fel a töknek inát és közd által raita három vagy nygy szerrel, es el indul (OrvK. 47). Az sok egyenetlenségeknek gyökerét igazán fel kell keresnünk (Pázm: Kal. 450). Ki-mégyen a kastélyából, és nyóltzad nap mulva az atya ellenségét fel-keresi: végre meg-rontya, és a nyakát el-vágja (Hall: HHist. II.250).

fölkeresés: inquisitio MA. nachfrage, erforschung, untersuchung PPB.

kerestén-keres: incessanter quaero Kr. [eifrig suchen]. Megbarátkoznak a csalárd világgal, kerestén keresik a gyönyöröséget (Fal: NE. 86).

ki-keres: anquiro C. exquiri MA. ausforschen, aussuchen PPB. En angalom té veletec lézen, en kedeg ki keresem té lelketekei (BécsiC. 110). Mykoron ky kerestek vona, onnan ky hozzaak a vyz fenekeeről (ÉrdyC. 386b). Ki-kerestetvén a szidózók az ártikulusokban, egy azok közül kövel agyon veret (Bod: Pol. 77). Az álnokság fenekig ki keres bennünket, es arrul végez, mi tévd legyen (Fal: UE. 496).

kikeresés: exquisitio, investigatio MA. aussuehung, auslesung, erforschung PPB.

még-keres: 1) perserutor, indago C. perquiro, requiro, inquiri MA. suchen, fleissig suchen PPB. Igen megkeresem:

pervestigo; szorgalmatosan megkeresöm: perquiro, disquiro, conquiri, exquiri C. Keriyei futosan, meg keresem (EhrC. 17). Megkeresi mf vérönket: exquiret sanguinem nostrum (BécsiC. 28). Megen megkeresni azt, ki oltendjedetuala (MünchC. 17). Keressed meg az zegoni bynswsvket (VirgC. 48). Az gyarlo embery nemet meg keresoc es emen magához eegyeseytee (ÉrdyC. 368). The orchadath wram cen meg kereseim: faciem tuam requiram (KulesC. 59). Keress meg (scrutator) nalam a mi tyed, es veddel (Helt: Bibl. LP2). 2) [peto, rogo, oro; asuchen, ersuchen]. Kéet meg kerestok volna rola; azért nem kereshetök meg kéet rola (LevT. I.387). Mind a két tsergődi ekklesia 1620-dik eszt. megkereste a sinodnst az iránt, hogy (Bod: Pol. 68). Melly dologról a sinodus akaratjából a püspök megkereste a szász ekklesiák püspökjöket tisztességes levéllel (68). Az udvart megkeresé, és az udvar is hivataljában meg-erősíté (203). 3) acquiri; szerit télszem PPl. [verschaffen, verdienen]. Meg keres vevvel (TelC. 256). Ha ny az ygaz wthrol el nem akarvuk vezny zykseegh mynekvnt ismerethnek thanu-sagath meg keresvnt (ÉrsC. 228b). Enődkögetők ez nómós dragalatos kenőthi meg keresőtök (TilC. 1).

[Szólások]. Vkin megkeres vmit. Kérélek titeket, hogy ne rekkentsétek az ti véreteket, im most megkeresik rajtunk az József vérét (RMK. IV.17). Vmin megkeres valakit. Addig az adóst sohol meg ne tartoztathassák, migh fistenn megem keresik (MonTME. I.16). Vkiöl megkeres vkit. Jegyruhajat attul meg keresheti, es rayta meg veheti: doteni suam ab eo require et reliabere potest (Ver: Verb. 174).

mégkeresés: 1) requisitio MA. [das aufsuchen]. Szorgalmas megkeresés: conquistio, disquisitio C. 2) [acquisitio; aneignung]. Az ember tartozik fel venny az keresztseegőt három okokert: elvezert az jegynek auagy bylegnek meg kereseseert, kyvel zaunlatassek istennek nepe kevzyben (CornC. 19).

öszve-keres: conquiri MA. [zusammensuchen].

öszvekeresés: conquistio MA.

reá-keres: [aliquem arcesso alicujus rei; belangen]. Junos therwenyel akarya rea keresny Gabrtelth ez dologra (RMNy. II.166). Jobbhagyat senki törvény nélkül meg nem ölheti: mert az ország directora rea keresheti, mint nyilván valo gyilkost (Ver: Verb. Szót. 5). Eggyik fel az masikat törvény szerint reja keresi, hogy őtet az jorzagnak urasagaban meg oltalmazza (137).

vissza-keres. Vissza keresett: repertus C.

Keresdégél: quaerito MedLat. 136. [öfter suchen, an verschiedenen orten suchen]. Hazrol hazra iarnan, keresdégelte az el veszet fiakat (Born: Préd. 427).

Keresés: 1) quaestio, inquisitio, investigatio, indagatio C. quaesitus, quaesitio MA. [das suchen]. Nem voltam ragadozo alanyzna keresésekben (EhrC. 78). Egy gölya, egy reggel az ő fia szamolkra való edled keresésre fészkeből ki-menüv (Misk: VKert. 332). 2) [acquisitio; das verdienen, verdienen, das verschaffen]. Voltam foglalatos valamely pénznek keresésiben (MonIrók. XV.503). Siet az marha keresésre: festiuat ditari (MA: Bibl. I.571).

[Szólások]. Tötis meg találtál volna emny kereséssel (Decsi: Adag. 225).

csomó-keresés.

[Szólások]. De chak kalcán-valo chomó-keresés ez-is (ÉsztM: Lev. 24).

haszonkeresés: [utilitatis suae cura, avaritia; eigennutz]. Keze ügyében vagyon a haszon keresés: objecta est ei utilitas PPBl. Nem maga haszna keresésre, hanem lelkünk tüdvösségének nyeresére választ (Pázm: Préd. 333).

hírnév-keresés: [ambitio; rühmsucht] Hír néf keresésre való igyekvés (Zvon: Post. II.326).

kedv-keresés: [placendi cupido, ambitio; getallsucht] Oktalan-állathoz hasonló lettél hasad és hasad-allya kedv-kereséssel (Pázm: Préd. 73). Micsoda nehezen venném a szultánnak hozzáim való nagy kedvkeresésit (Mik: MulN. 138).

fején-keresés: accersio capitis PP. verklagung auf leib und leben PPI.

Kereset: 1) [quaesitio, quaesitus; das suchen]. Az ioknac kereszténe első rendi az, hogy engedélyőne az yr istemne (Kules: Evang. 490). Irt isten országá és amac igazsága keresetire (Zvon: Post. II.177). 2) quaesitum C. quaestus MA. [verdienst]. Az en keresetemet iszom (Döcs: Préd. 28). Az ew maga lelte keresgebwl szabadon testamentomoth tehet (Ver: Verb. 132). Panaszos kereset (CsikGy. 37).

[Közmondások]. Hítván kereset az árulkodás (Fal: Jegyz. 924).

Keresetlen: non quaesitus MA.

Keresgél: conquirō, quaerito Kr. [suchen, herumsuchen]. Keresgélő: scrutator, quaesitor MA. Pápác kamora-székin keresgélőnc nevézi (Zegl: Japh. 27). Menj tsak keresgélvo régi városakra (Orczy: KöltSz. 11).

ki-keresgél: exquirō Kr. [ausforschen, erterschen]. Lelki-esmeretne kamaráczkáját jól kikeresgéllye (MA: Scult. 228. Biró: Micae. Cím. Kr.)

Keresgélés: conquisitio MA. [das wiederholte suchen, forschén].

Keresget: quaerito C. scrutator MA. [suchen, forschén]. Keresget vala bewheseegőt (ÉrdyC. 560b. Toln: Víz. 35).

ki-keresget: [exquirō; hervorsuchen]. Sok közzől ky keresgetőt gyvekölzet (ÉrdyC. 511).

öszve-keresget: [conquirō; zusammensuchen]. A beszédnek formáit öszve keresgeti (Com: Jan. 161).

Keresgetés: scrutatio; das forschén, das wiederholte suchen (Börn: Préd. 553).

Kereshetetlen: inuestigabilis MA.

Keresked-ik: 1) scrutator C. [quaerito; suchen, sich zu schaffen machen]. Lelkeik körül kereskedni a hallgatóknak: aenleas in animis auditorum relinquere PPI. Nem kereskedik ő haragianak sokassagert: secundum multitudinem irae suae non quaerit (DöbrC. 26). Kőről iar kereskedven (quaerens), kit megmarion (351). Kereskődne es nem leel maguac laodalmat (DebrC. 410). Valahol azorth kereskedem az halálnak byrdalma engemoth gyethor (ÉrsC. 296b. KulesC. 15). Nem kereskedne arany és ezüst vtán (Helt: Krón. 80). 2) quaestum facio MA. lucrificatio [eintragen, abwerfen, erwerben]. Wram a te font peined tyz fontot kereskedot: domine, mina tua decem lucrificat (Pesti: NTest. 165). 3) negotior C. [handeln, handel treiben]. Testőnnel kereskedem: prosto, prostituto C. Valannivel kereskedni: negotiari aliquo genere mercaturae; vállással kereskednek: religio anupium facta est PPI. Ada nekie tíz peint es monda azoknac kereskégyete: negotiamini (MünchenC. 151. JordC. 594). Az munkanal kereskedv embereknek min kayat es izogat elragadoztok (VirgC. 47). Telhetlenségnek általa mestersignel szerzett bösödölnek tognak kereskedni tí raytatok: fictis veibis de vobis negotiabantur (Sylv: IT. II.125). Az evangéliomi tsolódas gazda nr meszi-földre menvén egygyik szolgájára egy talentomot biza, hogy kereskedne véle (Fal: NA. 138).

[Szólások]. *Kereskedik unról.* Mely ydvesseghről keresketnek es twdakoztanak: de qua salute exquisiverunt (JordC.

841). Az het fő ördögök kereskednek az het fő halalos bünokről, ha meglehetnek az lelkekben (BodC. 18). *Kereskedik vkin.* Myndemneknek thérthet ream wozem nyud leyanyomath es egyebeketh, hogy az Dragfjy Jánoson senky ezekkel ne keresketlhesseck (RMNy. II.17). Senky patwarowl ne kereskegyetek (Pesti: NTest. 12).

[Közmondások]. Aquam e pumice postulas: kopar helyen kereskődöl (Döcs: Adag. 28).

el-keresköd(ik): [?] A mit nyertél keresked el, tied a győzelem (Amade: Vers. 181).

Kereskődés: 1) mercatura, negotiatio C. mercatio MA. [handel]. Ninc ő kereskődésének vége: non est finis acquisitionis eorum (BécsiC. 104). Mynt olyan ez vylagy yfjyw, kereskődöes wtan yaara (ÉrdyC. 571b). Foglala wmagat kalmarkodasha es kereskedoshe (VirgC. 100). Mykoron nem lezen az kereskedesnek ydeve, sem az kewlczen wotelnak (ÉrsC. 356). Merth az sapharsagh, az euangelyom hyrdetyisnek kereskedyse ryam byzattatoth (Komj: SzPál. 156). Kereskedés-űzés (MA: SB. 115). Az fejedelmek felettet ne szomiuhozzak az gazdagsagot, se rendek kinül kereskedesre ne adgiak magokat (Fél: Tan. 174). Ebből aletom hogy könnyen megertethet mely igen reszes legyen az romai vduar az ilyen kereskedesnek vduor förtelmességeben (Zvon: Osian. 69). Kereskedésünk igen meg-tsökönik (Hall: III. Hist. II.239). Juhot, berbésőt idegen embernek ne legyen kereskedésre szabad felszedni (ÉrdTörtAd. III.299). Ártalmas a világnak kereskedése (Uly: Préd. II.227). Vagyon bálványok, melyeket tisztelnak: az az, a mellyekért gondolatlykott, igyekzeteket, kereskedéseket eltöltik (I.361). Nem volna folyamotya se a törvény széknak, se a kereskedésnek, se a hadnak, se a békességnek (Fal: SzE. 532). 2) quaestus; gewinn MA. Másén építeni veszedelem, maga tulajdonán kereskedés (László: Petr. 120).

lóval-keresködés: equorum mangonium; pferdhandel PPI.

tengéri-keresködés: [negotiatio maritima; seehandel]. Megvallották, hogy nem király, sem hetman akarattól, hanem fejőkre jöttek ki az tengeri kereskedésre (MonIME. V.72).

Kereskedet: negotiatio. Elmenőne nemellie ő falniaba de nemellie ő kereskedetere: ad negotiationem suam (MünchenC. 54).

Kereskedő: 1) scrutator, quaestor C. Követségben káldi a vice királyokat, király képeit, tiszt tartókat, kereskedőket: quaestores (Com: Jan. 140). 2) [lucrificus; einträglich]. Az isten igeinek prédikállása igen kereskedő, gyümölcsöz (Uly: Préd. I.298). 3) propola, negotiator C. [handelsman, kaufmann]. Kereskedő: negotiator NénGl. 275. Ember eladással kereskedő, új szolgákat eladásra készítő: venaliarius PPI. Kereskedő ember: homo negotiator (MünchenC. 39). Ő gonoz es hannis kereskedő, mely olezon adad (WeszprC. 28). Kereskedő ember (ÉrsC. 314. Sylv: IT. II.153). Kereskedő társ (Kár: Bál. II.134). Kereskedő áros ember: mercator (MA: Bál. II.20). Elment egyeb sok kereskedő rendekkel együtt, kik árút visznek (MonIrok. XV.333). A kereskedő rend látván szép nyereségét (Faly: Dies. 52). Kereskedő, tőzér, kalmár (Zrinyi II.177). Sinár fősvény kereskedő (Fal: Jegyz.).

áros-keresködő: x. Áros kereskedők (KétMűpl. 127). Áros kereskedő népek (129).

lóval-keresködő: mango; rosshändler, rosstauscher PPI.

Keresmény: quaesitum, partum MA. proprium acquisitum Ver: Verb Szót. 20. mammona JordC. 585. verdienst, erwerb. Másnak keresmenyewal oelnek (ÉrdyC. 612b. 414b. Kules: Evang. 405). Adgy az te kezdeno keresményéből szolgálnac

MA: Bibl. I.269. Adgymic igaz keresményünkől (Zvon: Post. II.602). Attya keresményét nem költené: patrimonium non consumeret (Com: Jan. 189). Úgyes [jogos] keresményét hátrorsóson bírhatja (Fal: BE. 583).

Kereső: quaerens, inquisitor, investigator, indagator (C. quaesitor MA. [suchend, sucher]. Ha értelmesek anagy isten keresek: si est intelligens aut requirens deum (KulesC. 21). Nyűnyűrűségkereső (MA: Scult. 234).

[Szólások]. Bizonyosnak tarták, hogy ő rejtette volna el: némelyek keresőjébe indultának (Mik: MulN. 166).

örökség-kereső: hereditaria PPl. [erbschleicher].

szállás-kereső. Zallas keresse: hospes NémGl. 365.

[Keresél, keresel?]

mög-keresél: [requiro; aufsuchen, herbeischaffen]. Az mesterek zollottak rola, hogy minden meg kereselve se az atorok se az in cansum attractosok (RMNy. II.162).

Keresvény: [quaestus, quaesitum; verdienst]. Gyermeki elhalna, es minden keresvényi iletoua szelednee (Born: Evang. III.341). Az kedg keölehegeth kdnek kedwe zerenth hagiom ziermekinnnek tutoranak megh adny az en kerezueniemből [így?] (Radv: Csal. III.156). Az én istenben elnyugodt szerelmes két urannak keresvényekből perlettük sok költséggünkkel, idegen kéztül (190b).

KÉRESZT (*crest* EhrC. 76. *crístség*? CodPatr. IV.1. *kérszt* MünchC. I. 18, 19, 32, 53, 71. *kérszt* BécsiC. 61. *kerözt* RMNy. II.49. Mel: SzJán. 19. Zvon: Post. II.433. *kérszt* 46. *körösz* Fél: Bibl. 23, 49. Zrínyi. II.41. Land: ÚjSágis. 134. Csúzi: Síp. 440):

1) crux MA. kreuz PPB. Zent crestenek [így] yegye (EhrC. 576). A magasség kérszt (BécsiC. 61. MünchC. 32). Kereszteet fel vezy (JordC. 384). Kezde predicaltatni az kereszt (DomC. 24). Keresztkpen ez velagnak negy zegere el ozlanak (VirgC. 52). Hamisan esktem keresztén (5). El hozuan, zent keresztnek íegiet rea vetuen meg alda wtet (45). Az bodog Ferencnek ziaibol nenekedek egy arany kereszt (VirgC. 85). Tegedet az keresztre fel hwlzalanak (ÉrsC. 54). Zaszlos kereszt (Born: Préd. 246. Helt: Arith. H5). Két keresztü ablak (TörtT. XVIII.233). Sok óráig tartott a kereszt kinya (Pázm: Préd. 530). Kereszt formán tegye kezeit (Matkó: BCsák. 35). Dömöczki szablya; az keresztiben vagyon 5 drb gránát szem (Radv: Csal. II.177). A keresztnek akasztó-fáján függő latornak gonoszságát megbocsátván (Bíró: Angy. 283). **2)** [mandel, kornmandel]. Kereszt buza (Gér: KárCs. 317). **3)** [crux, mala, miseria; kreuz, widerwärtigkeit, mühsal]. Egy ember sinte e világ, melynek valami keresztje ne volna: es ist niemand in der welt, der nicht eine triübsal hat KirBész. 112. Ha kereszt és nyomorúság jó reátoc azaz enyhítétee ez karátsóni örömmel (MA: Scult. 86). Kereszt-szenvedés, nyomorúság (96). Az igazak galibákkal, kereszttekkel, fogyatkozásokkal környékeztetnek (Pázm: Préd. 24). Kereszt, nyomorúság szenvedés (Poln: Vigaszt. 285). Meimi keresztí és a szerencsétül való hányattatási vóltanak (Pós: Igazs. I.188). Nekem sokféle keresztm vagyon, de bízom, hogy az én istenem megsegít bennünket (Évk. XIII.68). Sok az én keresztm, kegyelmes asszonyom (Thaly: Adal. 1.305).

[Szólások]. Végére megyen vala minden kereszt tanáczoknak (Helt: Krón. 115). A fejérrép, akár meynyit éljen, absolute csak harminc esztendő; a férfiak hasonlóképen aláb' aláb' rójják keresztteket, tsak a Proserpina tudgya, mely idösek (Fal: NU. 352). Kereszteet vet (ÉrsC. 472b).

búza-kérszt: [weizenmandel] (Bartha: Debr. 71).

házi-kérszt: [malum domesticum, onus domesticum; hauskreuz]. Török, német között vagyunk elepedve, egyik házi kérszt, másik mero fene (Thaly: Adal. 1.95).

jel-kérszt, mellyről a szentelt vitézt megismerik: crux tesseraia PPl. das krenzsz-zoichen, an dem man die krenzszoidaten kennet PPl.

viz-kérszt: epiphania C. h. drei könige fest PPl. Viz-kérszt napia (MünchC. 1). A mely nap görögül Épiphanua, a magyarul víz kereszt (Tel: Evang. Előb. 8). A vizkeresztet vr ki ielenése napianac nevezi az iras (Born: Evang. I.2. KBés. 1572. A2. D6. Nád: Lev. 131).

Kérsztécske: [kreuzlein]. Ne függessenek pápától pénztalalásért búvöltetett keresztetskét, vagy Agnus Deit a nyakokban hagyják a babonáskodóknak és baboskodóknak amazokat (GKat: Váls. II. Előb. 55).

Kérsztöl: baptizo MA. taufen PPl. Keresztellec tütöket vizben peniteuciara (MünchC. 18). Janos keresztölti vyzben (JordC. 707. 362). Ióna a hazhoz, hol a vaczorat vala teendő: Ieronimos doctornak mondasa zerenit zeit Mark enangelista haza vala, kit zent Pető keresztölt vala (WeszprC. 44). Ötet Kristus nem keresztelti, hanem predikálai küldötte (Pázm: Préd. b3).

mög-kérsztöl: baptizo MA. taufen PPl. Az emen leanyokkal meg keresztöltetee magokat (ÉrdyC. 549b). Meg keresztelten az Stephananak cyeledyth (Konj: SzPál. 26). Az érzékenység-nélkül való állatot is meg keresztelheti: mint az harangokat (VárM: ÉgőSzöv. 45).

[Szólások]. Tisztának mondják lenni a bort, holott meg kereszteltetett (Illy: Préd. II.357).

mögkeresztelés: [baptisma; taufe]. [Isten] az feleségemet egy fú magzattal meglátogatta, melynek meg keresztelésére napot rendeltünk ez jövő husvét nap után első vasárnapot (Radv: Csal. III.4).

vissza-kérsztöl: rebaptizo Kr. [wiedertaufen]. Vissza kereszteltok: anabaptistae (MA: Tan. Előb. 24).

visszakérsztölö: anabaptista Kr. (Pázm: Préd. 299. Kr.) Vissza-keresztelők vallasa (Veresm: Tanácsok. 72).

Kérsztelés: baptismus C. baptizatio MA. das taufen PPB. Semy ez velagi pompasz hozzatok ue ilyek, kiknek ellene mondottak az keresztelés koron (VirgC. 147). Byneseknek keresztleese penitencia tartasra (ÉrdyC. 349b). Keresztyen, ez szonak nem az keresztrol, sem az keresztelésrl lvi eredeti, hanem az Christusrol (RMNy. II.46). Annak üveltésit és körösztelésit, semminek altja lennyi praktikáit, ördög ellen való nagy bőbajolását (RMK. VI.126).

Kérsztéletlen: non baptizatus Kr. [ungetauft]. Meeg keresztéletlen vagyok (ÉrdyC. 268). Keresztéletlen germekek (TelC. 254). A mely gyermekek keresztéletlen meghalnak, nem idvözölnek (Czegl: MM. 259). Keresztéletlen gyermek (Hall: IHist. II.145). Keresztéletlen korában: quando nondum baptizatus fuit (Csúzi: Síp. 576. Kr.).

Kérsztelkéd-ik: 1) baptizo MA. getauft werden PPB. [sich taufen lassen]. Vneki halalahu keresztelkédünk (DöbrC. 256). Keresztelkéd személy: baptismum suscipiens (Tel: Fel. 117. Kr. Mel: SzJán. 19). 2) [sich bekreuzigen]. Kérdgy-meg akár-kit, ha pokolha akar-e menni, és az ördögökkel örök tűzben égni? Keresztelkédik, szabódik, hogy oda nem akar menni (Pázm: Préd. 342).

mög-kérsztelkédik: ∞ Megkeresztelkedéncuala ő töllő: baptizabantur ab eo (MünchC. 18). En nem fokhatom megh, mikenen voña az mi lelkdök az eredet bint az megh köröztölkédöt zielektul (TihC. 69). Nem ylet vona ewneky megh keresztelkdöny (ÉrdyC. 187b. 190. 348b). Valaménen meg köröztölkédünk Iesus Cristosban (DöbrC. 356). Meg keresztelkéd-

nek vala az Jordán vízében hű thüle (JordC. 361). Ty megl keresztelkedők zent lélekben (707). Az meg-keresztelkedtek állhatatosok valának az kenyér szegésnek részvételésében (Pázm: Kal. 727).

mégkeresztelkedés: baptizatio, baptismi usurpation MA das taufen PPB. Hogi ah vízben való meg keresztelkedés zűkseg volna (DebrC. 10).

visza-keresztelkedik: (re)baptizor; wiedergetauft werden). Az ariánusok, és némely vissza keresztelkedők (ana)baptistae] (Bíró: Osk. 12).

Kéresztelkedés: baptizatio MA. [taufe]. Zentsegs zyz Maria teged kerlekh az the zent fydának Jordan vízében való keresztelkedesyrtil (PeerC. 140). Christus az il keresztelkedesnel azt erdemlette mi nekunc, hogy istennek fiai legyenek (Tel: Evang. 1.211).

Keresztelő: 1) baptista, baptistes MA. tauffer PPB. Keresztelő Janos (JordC. 379. TelC. 13. Fél: Bibl. 23). 2) [baptisma; taufe, taufschmaus]. Kende Gábor uramék keresztelőben lévén (MonOkt. VII.291).

Keresztés: 1) cruciatus MA [mit dem kreuzzeichen versehen]. 2) [miles cruciger; kreuzfahrer]. Keresztés had: cruciata expeditio PPB. Isten meg verte a partolo kőrőszűs és földemelem tanulatt kaitor hadat, mint a kőrőszűsöket (Mel: Sám. 101). Székely György a kőrőszűsűsűkkel Báthoryra szállott (Laud: Újségis. 134).

Keresztösség: cruciata expeditio Ver: Verb. 1660. 227. Kr. [krenzuzg].

Keresztöz: cruce signo Kr. [b-kreuzigen]. Keresztözlek tögödet szent keresztel (Pós: Igazs. II.417. Mik: TLev. 227).

még-keresztöz: ∞ Ne kereszteld meg (Czegl: MM. 86).

Keresztőség: baptismus C. baptisma MA. baptismum; taufe PPB. Venitur ad locum qui dicitur Crístseg? 1082 (CodPatr. IV.1). Latuan a lonaltaenac es a saduceosoenac sokit, iouüket ő keresztsegere, monda nekik (MünelC. 18). Janos keresztsege honnan vala (53). Ezek az zentsegok: Keresztseg, bernálás, im malazt, penitencia, pápi maltozag, hazasag, kenetes (VirgC. 12). Myt fogattal vr istennek az keresztsegben? (DomC. 212). Ha keresztsegzd eor (a kised), ydwezvl (ÉrdyC. 556b. Helt: IT. P1). Az keresztsegnee megmosódásnac sacramentoma (MA: Scult. 853). Az baratoe az ő calastromi barátságokat, barátia léteket másodice keresztsegnee neveztee (218). A keresztsegnek vize síval, nyállal olajjal meg-elyitessék (Pós: Igazs. 179). Mert a mint hogy egyszer születettünk ujjoná, így a keresztsegel elég egyszer fel-venni (95).

Keresztül: decussatum C. ex obliquo PP. transverse, oblique Sl. [durch, hindurch, in die quere]. Az velának negy zegero keresztvl el ozlnak (VirgC. 53). Egy io keresztül néző lkúsért eorice boldogsagot igimae (Vás: CanCat. 511). Az úton keresztül fekszik a roka lét számban (RendÉl. C10). A kertnek közpette légyen egy hosszú út, kőrőszűl által hoztattában (Lipp: PKert. 115). Orsóval fűrd által-keresztül (Szakács. mest. 181).

[Szólások]. Keresztül áll dolgában: transverse stat; keresztül álló: transversus, dissiduosus Kr. (MA: Scult. 1081). Sz. Agoston sem áll keresztül ebben az értelemben (Pázm: Kal. 654). A megfoglyatkozott reménység folette káros lelkünknek, keresztül áll dolgunkban (Fal: SzÉ. 530). Keresztül tenni az Orban sánugét: indulgere genio (Deesi: Adag. 345).

keresztül-kasul (keresztül-kassul) Cis. O2. keresztül-kosul Vallást. Hhb. keresztül-kosul MA. Deesi: SallJ. 39. Mih: ÖrkÉ.

59. Pázm: KT. 222. GKat: Váts. 1541. Fely: Dics. 21); contorte, distorte MA. praepostere, perplexe PPB. verdreht, verwirret PPB. [über kreuz und quer]. Kőrőszűl-kosul való ut: anfractus MA. Keresztül kasul való ut: anfractus Major: Szót. 41. Keresztül kosul való utakon (transvorsis itineribus) hordozza vala az tabort (Deesi: SallJ. 39). A temen árnyékkal viaskodni, és vágy keresztül kosul (Vallást. Hhb. Keresztül kosul idestona futosnak (Mih: ÖrkÉ. 59). Folette sok az linia keresztül kassul rend nélkül (Cis. O2). Az hadak keresztül-kasul commenderoztatván (RákF: Lev. 1.181). Keresztül-kasul való evzés (Bethl: Élet. 305).

[Keresztülkéd-ik]

Keresztülkédés: [jurgium, rixa; zank, streit]. Igen ritka veszekedések nélkül, és keresztülkédések nélkül a szomszédoság (László: Petr. 153). Keresztülkédés, veszekedés (171).

KERESZTYÉN (keresztény Csúzi: Tromb. c.3. sat. Haz. 1.219. 373. keresztény Zvon: Post. 1.1. MA: Bibl. 1.496. keresztény IV.112. kőresztlyen Zvon: Osian. 25. kőrőstyn KazC. 179. TihC. 8. kőrőstien TihC. 47. KBécs. 1572. D5. Fl. Eszt: IgAny. 11 kőrőstym Mel: Szlán. 31); christianus MA. christ PPB. Keresztényül: christiane MA. Keresztény anya-szent-egyház: ecclesia christiana; keresztény hit: fides christiana, religio christianorum MA. A poclosokat hiyuavala keresztényeknek (ÉhrC. 102). Kőrőstien lelkők iratitoltok elmételők az kis Jesusnak iazolahoz (TihC. 47). Zent Damancos hyv keresztényeknek zerelmes taneytok (DomC. 3). Mykoron nem akarnak meg teorny az keresztény hyre (77). Mondatnak azok confessoroknak, kyk keresztien elgizattik igaztatiak (VirgC. 30). Mynd a gyono smind a gyontato keresztien hwtben legyenek (ÉrsC. 535b). Keresztényen ez szonak nem az keresztrol, sem az keresztelésvl hv eredeti, hanem az Christnsrol (RMNy. II.46). Papista keresztienek (Fél: Tan. 122. Cis. A2. Tel: Evang. II.49). Valamikor az evangeliomot olvasták, feűállva kellett udvarlani a keresztényeknek (Pázm: Préd. 386). A Kristus keresztül keresztény-nevet viselünk (487. 510. Kr.).

fél-keresztényen: [ein halber christ] (ÉrsC. 343). Csak fél keresztény, a hit meg nem bérnáltunk (Malkó: BCsák. 415).

új-keresztényen: anabaptista. Az új keresztényence eszelőbol bolondoc: anabaptistae fanatici sunt (Com: Jan. 131).

Keresztényeni: christianus MA. christlich PPB. Keresztényeni hitre állot (Helt: Krón. 31. Mel: Szlán. 31) Az keresztényeni igazsagnac tisztieirtil (Tel: KerF. 76). Keresztényeni tudoman (Tel: Fal. 17). Keresztényeni modon (Zvon: Post. II.425).

Keresztényenség: 1) christianitas MA. (christentum). Kik kereszténysegnek hitel fel nem vötek (VirgC. 118). [Isten] ez vylagnak vezedelmévl valazian, hozot keresztényesegre (3). Tellyes keresztényesegemnek allattya (ÉrsC. 265). 2) christianismus MA. (christentum, christenheit). Meg sokasvta vr isten zent Ferencnek tyayt es lemit mind egez keresztényesegne (VirgC. 15). Te vag mind egez keresztényesegnee megtartoin (NagyszC. 269). Peternek hagyva anya zent egyházat egleez keresztényesegnek amyanat (ÉrdyC. 368h. 516b. Zvon: Post. I.331).

KEREVET (kelevet MonIrok. XV.216. PPB. PPB.). laeti sternium C [sofa]. Kelevet, mellyen a törökök ülnek: matia; kelevetet vetni: pavimentum mattis sternere PPB. Kelevet a törököknél: tortus PPB. (Czegl: Dág. Előb. 28. Zrínyi. 1146). Ohlad félt az kelevet mellett állának vala udvart rőndben (MonIrok. VIII.364. 331). Az kelevethez kívánta közel való lelésemet (XV.216. MonTME. 1.209). Az keleveten féljűl két oszlop nyult fél (ÉrdTörtAd. I.198. Mik: TLev. 188).

Kerevetős. Hat kerevetes vascoráló hely: hexcelimon C MAI

KERÜL (*körül*) Helt: Krón. 1. 6. Helt: Bibl. 1. f3): **1)** circumdo, circumvenio MA. munitio, circumvallo Otr; OrigHung. II.179. umgeben, umringen PPB. Mykron az teughnernek hataarat kereyty vala: quando circumdat mari terminum suum ÉrdyC. 159. Nem keríti tornáztát oszlop rendre (Orezy: KöltH. 92). **2)** [facio, ut deveniát; kommen lassen, bringen]. Az minéni szegyen vallasuak iszákiát az én foiembe akarát nyomny, azt az maga nyakába ne kerettšie (Zvon: PázmP. 125). Isten gyalázatodat gyalázódnak artzájára keríti (Fal: SzE. 556). **3)** Kurvát kerít: lenocinatur C. Valakinek kurvát keríteni: adducere aliquam PPI. Keréteni, kurvasággal keresedni: lenocinari Major: Szót. 289. Az ismérteneknece ne bizelkedgyél, hogy tégedet keréteni és leselkedni ne vélynece: ne te lenocinari ac insidiari existiment (Com: Jan. 206).

[Szólások]. Hálóbba kerítem: obretio, implago PPBl. Decsi: Adag. 29. Hálóban kerítetté (Com: Jan. 80). Hálóban maradarat hogy kell keríteni (Orezy: KöltH. 37). Mynt az éketest ember nehezen feyerity vgyan az bewleh, kynek orrat cezer kaar tekeryty, azt az hazudozo mazzor halora nebezu kerity (Pesti: Fab. 76b) Nagyságotat kézre akarják keríteni (MonOlm. VI.15). Te is teljes eróddel érte légy, mind egyik kére kerítettétek őket (RákGy: Lev. 108). Semmiét szegénynek kezemhez nem keríthetém (Monlók. VIII.377). Al útakon titkon megvonta magát, hogy nyakamba kerítse ő hálóját (RMK. VI.221). Nyakába kerít a széles enséget (Moln: JÉp. 99). Nagy feneket kerít beszédinek (Hall: HHist. III.242).

bé-kerít: **1)** circumcludo C. circumclaudo, circumdo muro, cludo, circumsepio MA. obsepio PPBl. [umgeben, umringen, umzäumen]. Meg-szállom, bé-keritom: admoenio; körül-zárom, késeztem, békerítem: circumcludo PPI. Békerítem, erőssítem: munitio Com: Vest. 137. Sántéztal bé-kerített: vallatus PPBl. A kert békerítettéte gyeplével, palánkockal (Com: Jan. 70). **2)** munitio PPI.

el-kerít: [seduco; verführen]. Mint kerítő latrok Christus egyesest meg szepőlósítette és elkerítetöc (Mel: SzJán. 457). Philostenes ött (Florentinát) el-kerítette (PhilFl. 70)

körül-kerít: circumsepio, circummunitio MA. umzäumen PPI. [umgeben, umringen]. Házát isten mint edgy palánkkal örmnyül keríti ez parausolattal (Ker: Préd. 849).

még-kerít: circumdo Kr. [umgeben, umringen]. Kew fallal alanak megh kereytwen: munitae muris (JordC. 205). Meg erített erős város: urbs munita (Kár: Bibl. I.152). Tágas zép helyt választottak, megkerítették festett támaszokkal (Fal: É. 636). Nyakát gyöngyökkel mesterségesen megkerítette (362).

mégkerítés: [das umgeben]. Meg mutatatté Jerusalem arosanak epülese: es kőfallal meg kerítése (Helt: Bibl. I. f3).

öszve-kerít: **1)** Öszve kerített: gyratus MA **2)** concilio, opulo SI. [zusammenbringen, verkuppeln]. A vén asszony öszve-kerítette őket, és házasság-törésben ejtette a jámbor szszonyt (Hall: HHist. II.55).

Kerítés: **1)** circumventio MA. betrug PPB. **2)** lenocinium MA. kupplerei, hurenwirtschaft PPB. Fertelmes bordely ház artasa, kerítés es bitegetés: lenocinia Ver: Verb. Szót. 18. **3)** moenia, murus MA. munitio Otr: OrigHung. II.179. ringmauer PPB. Kerítés melléke: pomœrium C. MA. kerítés közi PPI. Kerítés kőüül való: extramurans C. Az hazak, kyk varasnak ereytesyben vannak: aedes, quae in mûbilus smt (JordC. 12). Föld indulas lón s a kerítésnek fala el onla (DebrC. 80). A kerítésuec az ű fel rakasa es epitese vala jaspis űből (Mel: SzJán. 520). Az egész városnak kerítését-is új őfallal megbélették (Hall: HHist. III.102). A város kerítése

alatt való lyukat módjával kell becsinálni (Nyr XIV.459). Előll ő maga egynehány lovassal Poson kerítése mellé jött nézollen (ErdTörtAd. I.124). **4)** ambitus, circuitus PPB. [septium; umfangung, umzäumen]. Kerítés nélküül való kert, gyepl nélküül való szőlő (GKat: Váls. II.530).

kurva-kerítés: lenocinium MA. kupplerei, hurenwirtschaft PPB. (MA: Tan. 1126). Kurvasággal való kereskedés, kurva-kerítés (Com: Jan. 114. 183).

vár-kerítés: murus Kár: Bibl. I.397. [ringmauer].

Kerített: **1)** gyratus MA. cirkelweise gemacht PPB. **2)** septus, moenitus, muratus MA. ummauert, umzäumen PPB. Kerített város: urbs C. Kew fallal kereytet varas: urbs murata (JordC. 146). Körítet város (Helt: Krón. 6. MA: Bibl. I.113).

Kerítget

[Szólások]. Egyebfümen a honnan lehetett, kezéhez kerítgetvén (Monlók. VIII.26).

Kerítő: **1)** circumdans, circumsepiens MA. der etwas unglüt und unzingelt PPI; **2)** [seductor; verführerisch, bestrickend]. Kerítő merges szod de ioknak nem arhat (Pötki: Vrt. 8). Ammyra kényesztetik fiokat, leányokat, hogy csak nem mazok legyenek kerítőjök a gonoszra (Land: ÚjSegits. II.827). **3)** lena, leno C. ganeo PP. *administer libidinis, productor PPI. hurenwirt, hurenwirtin PPB. Kerítő módgyára: lenocine; kerítöske: lenulus, kis kerítöske: lenunculus C. Egy kerütő [gy] mester erősen kerengi, hogy meg vegye bordelyba (Apoll. 27). Kerítő nem is illik lennem, a vén asszonyoknak tisztetek rám veuem (PhilFl. 15).

kurva-kerítő: leno MA. aquariolus Major: Szót. 61. aductrix, ballio, aquariolus PPI. hurenwirt, kuppler PPB. Kurva kerítő asszonyoc: lenae Com: Jan. 183. (Czegl: Japh. 16).

Kerítőség: [lenocinium; kuppelci]. Ki kerítőségre, ki borszorkányságra adgya magát (Diósz: Préd. 284).

KERÜL (*keerül*) ErsC. 351b. körül Helt: Mes. 411. Helt: Krón. 85. 19. Dávid: VDisp. 4. 104. 169. Decsi: Adag. 97. 157. 187. Göres: Mát. 67): **1)** circumeo C. ambio PP. herumgelen, umgehen PPB. Kerwly vala (circuibat) telley Galyleat (JordC. 364). Mykort ew zokasa zerent keerwlnyea az cynteremeth (ErsC. 351b). Mikoron az pispökök az monostorokat kerölik (TihC. 296). Soc ideig kerülöc Seir hegyet: circuvinus longo tempore (Helt: Bibl. I.Kkk3). Jo luon kerüle varos kő falat (Ilosv: NS. 32). Az város örözöc, kie az város kerülie (Kár: Bibl. I.632). Mint eg sino oroszlanok kerölnek keresuen, kit be nyelhessenek (Kár: Hal. M.). Hol a testek vannak, sasok oda gyűlnek, szapora sürgössel ott járnak s kerűlnek (Gyöngy: KJ. 4). Jól meg-is hevültek köztök a poharak, mert sürűn kerűltek (143). **2)** [praetero, devito: umgehen, ausweichen]. Igen körül az hálót (Decsi: Adag. 13). A ki kerűli, vagy által ugorögya az igazságnak hálóját, kételen hogy az hamisságnak varsájában, és töriseu akadgyon (Pázm: Kal. 342). Mint a halált, úgy kerűlylétek a bűnöket (Pázm: Préd. 11). A munkákat nem futtya, kerűli (Com: Jan. 195). Valaki örjáját kerűlte nagy veszedelmének, jó folytató sorsát látá szerencsének (Thaly: Adal. II.27). Ha ellenséged agyafurt, kerűli azt, a mi néied eszedbe juthatna (Fal: UE. 457). A kik egymást kerűlik, nem szeretik egymást (Fal: SzE. 539). Nem jár a tsapásban, kerili az igyenes közönöséges ösvényt (Fal: NU. 353). **3)** [peruenio, devenio; gelangen, kommen]. Kerűly hátunk-megé: *pone nos recede PPBl. Hozya kerwlvén meenének Jerusalembe (JordC. 777). Mas fele fordwl vala, Catharina oda kerwlvén (ÉrdyC. 666b). Hátoc megé körűlénec (Helt: Krón. 85). Tölöc távol kerűli (MA: Bibl V.20). Vallyon mikor, és mely urfinak került artzjára a szégyen pirulás rosztul jobra térése miatt? (Fal: NJ. 288).

[Szólások]. Kezembe ne kerülj: ne in melampygam incidat (Deesi: Adag. 85). Rekiád is körül még az gonoz szerencze (187). Nem kellene tsüfolni a keserűségben lévőket mondván: hogy más kézre kerül a madár (Mik: TLav. 116). Ártalmatlan a szívünk körül lappangó és kísértő ellenség amál, a ki kin forgolódik, és szemre körül (Fal: SzE. 525). Igen körülí mint az farkas az kútat: lupus circum puteum choram agit (Deesi: Adag. 97).

bé-kerül: 1) circumeo MA. [umgehen]. A földet mind be kerdlém es el járám (Mel: Jób. 2). Azon menetellel Chiust békerülé (RMK. IV. 187). Az egész földet békerülvén (MA: Bibl. 1.448). 2) [ingrödiör; hineinkommen]. Azonközben az kalomarak be kerülének es le hlvannak zent Ieronimus atyanak labay előtt (ÉrdyC. 562).

égybe-kerül: [convenio, congregor; zusammenkommen]. Mikoron mind egybe körültenec volna a seregec Valentinianus császár mellé (Holt: Krón. 15).

el-kerül: 1) circumeo MA. [umgehen]. Mikoron az fraterokot el kerelte volna es zentelt vyzzel meg hynveen zent kereltnek jézeuel evket meg jéjezte volna, el ezezeek (DomC. 186). Az földet el kerülém s-é járám (Kár: Bibl. 1.512). Mind el körül: in orbem circumit (Deesi: Adag. 102). 2) cavelo, devito C. praetero, declino MA. [ausweichen]. Mesterségesen el-tudja kerülni: astutus ad praecavendum PPB. Az essew el kerelve evket es az neqet meg nem oere (ÉrdyC. 322). Az pokolnak kinyat el kerülhetniek (Lép: PTik. 1.24). Ozak el körülte az igazsagot (Dávid: VDisp. 169). A kelezet el nem körülhetem (Vallást. Rr4). Sola el nem körülhetüök az isten büntetését (Deesi: Adag. 157). Hogy a firtóben-bevert ember meg ne sárosittson, leg-job' el-kerülni d'ázim: Préd. 355). Afele ember, mint az igazsagne meg öröködöt ellensege, az igaz istenne itéletit el ne kerülhes (EszT: IgAny. 201). Azon'igyekezett, hogy székéből kijéthesse, de a vizyázó vitézek arra tanított lovakuak félre ngrásával el tudták kerülni (Fal: TÉ. 639). A forgot okosnak el-ne kerüllye szemét és esztét, akár kiben légyen a vétek (Fal: UE. 460). 3) in orbem traueo [appropinquo; herankommen]. Az vendégülésnek napjuy elő forgottak es el kerültek (Mel: Jób. 1b). Mikoron pedig az lakadalomnac napjai elkerültenec volna (cumque in orbem transissent dies convivii) küldvata ő hozzájöc az Jób (MA: Bibl. 1.448).

elkerülés: 1) circuitio MA. herumgehug PPB. 2) praeteritio MA. [das vergehen]. Lán az első ezer [év] el kerülésben, ez vtan kelénec másic ezerben (Valk: Gen. 4).

elkerülhetetlen: indeclinabilis, indeclinatus, inavorsabilis C. inevitabilis MA. unvermeidlich, dem nicht zu entgegen ist PPB. Am lár el kerülletetlen, és gyzedelmesképpen meg mutassik azok az jelenségek az isten igéjének bésülletit, de (Pázm: Kal. 467).

elő-kerül: 1) [advanio; ankommen]. Jól leheti meg az bodogh aszony napjuy elew nem keroldti (RMNy III 79). 2) [occurro; vorkommen]. Az elől kerülő feleleteket a katona vendég magára vállalá (Fal: NA. 227). Járjátok meg aszszonyim lassu elmével, mtsoda búre vivő alkalmatosságok kerülhetnek elő az napon, és vegyétek okos el-rendelessé előjét (Fal: NA. 191).

körül-kerül: [circumvenio, betrogen]. Hogy valaki meg ne challya es körül ne kerüllye valami dologban az en attyafát (Beythe: Epist. 75).

mög-kerül: 1) [circueo; umgehen, begelien]. Mögkerülé a völget (BécsiC. 38). Mögkerülmalá mind a városocot (MünchC. 30). Ez zent atya meg kerelyv vala az oltarokat (DomC. 129). Ez mai napon egő zentölt giertianal meg kerülneiek a zent

egihazat (DebC. 174). Az várasat meg körülé (Gosárv: MagyB. E). Mikoron a medue oda érközet volna, meg körülé az embert a földet; de mikoron lehetet nem grzene, el hagyá őtet és el méné, meg holt dögne: alitúan az embert (Helt: Mes. 411). Keused magánal meg körülé Aquilegiát (Helt: Krón. 19). Jó leány gonoz hir vagon föléllé, az korczomákat to mind meg körülé (FortSzer. 13). Tolvaj megkerüli polgár istállóját (Thaly: VÉ. 1.99). 2) induco, persvadeo, in suam sententiam perducere SI. [decipio, seduco, illaqueo; umgarnen, verfilbren, betriegen]. Nagi szep szóval mint őtet meg kerüle (CsomaC. 23). Nem hammar czalhattya vala őtet senki; ő kedig igen tudia vala az embert meg körülí beszédinel (Helt: Krón. 14). Ha őket valaki ajandékkal vagy szep szóval meg kerülte volna (Ver: Verb. 204). Tanaczkozniac, mint kerülhessé meg, és fortélyos álnoksággal mint foghassác eythessé (MA: Scult. 995). A csalárdság oly közönséges a kalmárok között, hogy az nem itéletit kalmárnak, a ki megkerülni nem tud (Ily: Préd. II 356). Tapogatra járjon, ébren légyen, hogy ezer mesterséggel meg-ne kerüllyék (Fal: NE. 5). Virtus vala, ha ki titkon megkerülheté s vérét vehette ellenségének (75).

mög-kerülés: [seductio; verfilhrung]. A mit hegedfőre, lantra irnak, mind azon szerelen, mesterséges meg kerülések, pompásan felkészült fertelmesség (Fal: NU. 263).

Öszve-kerül

Öszvekerülés: [rixa; streit]. Hol mikor veszedelmes öszve kerülések történnek; ily izben nem jó ölbe kapni (Fal: UE. 192).

Kerülés: 1) circuitio, circumitus, ambitus MA. umgang, umlauf PPB. Ilyth myat zakadanal ke Jericonak kowffaly heet napy kervelleesal: circumdata ad dies septem (JordC. 823). Egy kerülést teszon Galileán által (MA: Scult. 863). Az éjjeli lopó a ház kerülést menten félbe hagyja (Msk: VKert. 359). 2) [deventio; das gelaugen, das kommen]. Nadányi Mihálynac a Mimye vajdához való követésge kelezésbe kerülésére s veszedelmére következett vala (Szal: Krón. 465).

[Szólások]. Homályos avagy kerülés képen való hivatal: vocatio obliqua (Alv: Post. II 62).

Kerület: circuitio, circumitus, ambitus MA. circumferentia Ver: Verb. Szót. 4. Com: Jan. 164. umgang, umlauf PPB. [umkreis, umgebung]. Az ő fogainak kerületi (Mel: Jób. 100). Az Olaz orszagnak egy szegeletiben, az Vesule hegnok ij kerületiben (Istv: Volt. 2). Az te temporodnac kerületi: juncturae femorum tuorum (Kár: Bibl. 1.634). Az oszlopnac kerületi (MA: Bibl. 1.311). Igyenes úten kel járni, ha az kerületben ninesen alkalmatosság s haszon (Pázm: Kal. 797). És hogy körül-fognak Sziget kerületét, néznék, homan törtétnék Sziget: (Zrinyi. 1106). Az égnece mellyc kerületi és hajlása alatt: sub qua zona et climate (Com: Jan. 171). Keregdéd circalmozás, mellynce a körüljárása avagy kerületi környéknece, kerületnece mondatic: circulus, enjus circuitus seu ambitus circumferentia dicitur (164). Miért mégy kerülettel az dücsőségre (Pórró: Curt. 553). Az ő szent országnak határat és kerületit terjessze (GKat: Vált. 11107). A golyóhis legnagyobb kerülete az, a mely a golyóhis kettő vágja (ACsero: Enc. S1). Isten utolszor alkotta az embert, ugy hogy láttassék minden teremtet állatoknak mint egy kerületinek lenni (Ily: Préd. 1515).

állati-kerület: zodiacus ACsero: Enc. 94. [tierkreis]

állatos-kerület: zodiacus Com: Orb. 210 [tierkreis]

délnutarozó-kerület: meridianus Com: Orb. 210

tengelyvégi-kerület: circulus polaris ACsero: Enc. 92. [polarkreis]

Kerülő: 1) circumductorius Kr. [ungehend, umschweife machen]. Amara általában az út, inere pedig kerülőbb (Gkat: Váls. 272). 2) circulator MA. circutor PPL [hüter, überreiter]. (Gér: KárCs. IV.289. 298. 305. 306). 3) [circuito, ambages; umweg]. Neha ember által wtat akar árny. [hát látja, amog csak] kerylewe emberkedik (Pesti: Fab. 40b). A végre távozot volt el, hogy másman kerülőből az ő kúthoz menne (Tlyk: Józ. 90). 4) ambitus domus Kr. [hausflur, gang, wandelbahn]. Meg sepry vala az cart. es az kervelt auagy ambitus (MargL. 25). Elfutamek az kertbevl az kerevlewen (128). Az cupitum hazban auagy az kerevlewnk valamely zegoetyben el lappauvan (DomC. 376).

[Szólások]. Taul kerülő szoual (Börn: Préd. 431). Kerülő beszéd: verborum circuitus, ambages verborum MA. (Tel: Fel. 16). Nagy kerülő beszéddel emlékeztvén erről, azt mondgya (Pázm: Kal. 660). Kerülő beszéddel szollának (Megy: 4Jaj. II.15). Előjáró, kezdő auagy kerülő beszéd: proimium seu exordium (Com: Jan. 161). Nagy kerülő beszéddel hazud (Matkó: BCsik. 16). Kerülő pohárt innya: bibere in orbem, circumpotare PP.

erdő-kerülő: vagiator, custos silvarum Ver: Verb Szót. 33. uemoris silvarumque custos SK. waldhüter Nom. 77. (Gér: KárCs. IV.286. 297).

hegy-kerülő: [berglüter] (Gér: KárCs. IV.456).

kapa-kerülő: pastinum fugiens, otiosus Kr. (Bíró: Augy. 736. Kr.).

Kerültet: 1) [circumduco; herumführen]. Ezokaert az isten kerültete a népet a pusza által valo vton: circumduxit per viam deserti (Helt: Bibl. I.Hh4). 2) [facio ut deveniat; kommen lassen]. Az megnevezett latort kerültesse nagysagod kezerehez (MonOkm. XXIII.118).

be-kerültet: [circuire facio; ungehen lassen, umwandern lassen]. Pontus tengér szelít mind be kerülteté (Balassa Enek 12).

el-kerültet: circumduco [ungehen lassen]. El kerültete hw velök (a yazokat) az nagy pwtanak wtan (JordC. 37).

Kerültetés: [circuito, ambages; umweg]. Nagy kerwltetesh teetete ew vele: circumduxit eum (JordC. 185).

KÉRKED-İK, KÉRKESZ-İK (kerkődhetik Zrinyi. II. 108. kerkőzic Dial. 121. kerkődhessenec Mon: Apol. 369. kerkőuel 322. kerkőüni Lép: PTük. II.163. Lund: ÚjSegits. I.85. kerkőit Zvon: PázmP. 298.) gloriator, jactare se MA. sich rühlen PPB. [prahlen]. Kerkedve mitogator, vendito MA. Cristuz zegen-segbe kweték, kirwl neki wwn magok kerkedenek (VirgC. 24). Kerkedy wala hogi az ew ezenek edényebe es erzenyebe sok kylemb kylemb fele okosságok wolnanak (Pesti: Fab. 58). Egy eziga kerkőzic vala az ő kenéségében (Helt: Mes. 36). Senki nem bezzúli a te tollaid, hanem hogy légydőt ezinálna belöle. Egy el immár és kerkődyel szépségóddel (Helt: Mes. 415). Nagy szemtelenül anal kerkeszic (Mon: Apol. 351). Melliel szüntelen kerketzec (421). Másut kerkedgyel (Decs: Adag. 70). Heában való dologgal kerkedni (Decs: Adag. 20). Azzal kerkettec, hogy őc elb valóc minden pogányoknál (MA: Bibl. I.144). Régeny: eredetekel kerkedne (MA: Tan. 1084). Olyanak, mint az mely szász azzal kerkedik vólt, hogy szász törököt vágott (Pázm: Kal. 159). Mivel kerkődhetik igazán ellenem (Zrinyi. II.108). Ne kerkedhessék azzal, hogy esászár jár az német után (MontME. III.414). Fennyen kerkedik (Gkat: Tük. 334). Akar mint kerkedgyek eleivel, nagy barosaganak hirevel nevevel (Petki: Virtus. 19). Jó szerencsájében azzal kezdé kerkedni, hogy egy lába toppantásával egész Italiat meg tölt-hetné néppel (ExPrinc. 234). Talán vétett benne a természet, s nyilván makra s moslékra akar alkotni, mikor ember lett

belök, más külfömben vagy meg utálnak a förtöt, vagy leg-aláb nem kerkednek vele (Fal: NE. 92). Avval kerkedik, mintha ő volna feje-oka, néked pedig semmi részed azokban (Fal: UE. 441). Csak kerkedjél illyekben (Amade: Vers. 184). A gazdag természet minyújau örülnek, szomszéd szomszédjának vigadva kerkednek (Orcoy: KöltH. 71). Ha el tsábitod tudatlan szépségét, fetsged kerkedve meg nyort gyenességét (119).

[Közmondások]. Könyvi ott kerkedni, hol távol az ellenség (Kisv: Adag. 52).

[fől-kerkődik]

főlkerkődés: [gloriatio; prahlerci] (Helt: Més. 212).

Kerkődékény (kerkőkénység Kár: Bibl. II.273. kerkőkőnkony Beythe: Epist. 157): jactator, gloriabundus, aretalogus, phanias C. jactuosus, gloriosus, arrogans Nom.² 219. [prahlerisch] prahler, grosssprecher PPB. Kerkedekenül: jactanter, jactuose MA. PP. Kerkődékény, maga nagyzó: arrogans PPL. Kerkedeken ember (Pesti: Fab. 63b). Kerkődékények: cicadis pleni (Decs: Adag. 200). Kerkedekenee, keueliec (Mon: Apol. 2). Kerkedékényeket, buyákat, nagyra vágókat szűlsz ez világra (Cis. F.). Szátokból ne származéc kerkedeken szó (MA: Bibl. I.245). Kerkedeken beszédh (MA: SB. 44). Kerkődékény dísekedés (MHeg: TOSzl.² I.122). Kerkődékény Goliáh (Czegl: Japh. 3). Lamech kerkődékény kőntősébe öltözniak (Czegl: MM. 9).

[Közmondások]. Kerkődékény leány tudod tántzhan mint iár: nos decem Rhodienses, decem naves (Decs: Adag. 141. MA. Kisv: Adag. 366. Fal: Jegyz. 925). Kerkedekény leányok hamaráb meg esnek (Huszfi: Aen. F3b).

Kerkődékénység: jactantia C. gloriatio MA. [prahlerci] rühmung, rühmedigkeit PPB. Díczekőtök az ti kerkedekenseztőkben: exultatis in superbis vestris (Fél: Bibl. II.144). Vakmerő elmuél es nyelühene kerkőkénységóuel fél fualkodott vala (Kár: Bibl. II.273). El kel túrni kerkedekensegétis, mert minden szép asszony egyebet meg akar halladni (Prág: Serk. 377). Merő kerkedekénység az emberi erőt az isten parantsolattyához vetni (Ker: Préd. 213). Ki tekeri kerkedékénysegek szavokat mégis: a midőn az isteni szolgálatot nem a kőssegh nyelvén szolgáltattyk ki (VárM: ÉgőSzöv. 107).

Kerkedés (kerkölés Helt: Mes. 212. kerkőues EsztT: IgAny. 357. kerkőues Lép: PTük. III.137): venditatio C. gloriatio, jactantia MA. [prahlerci, rühmedigkeit]. Maga-hányás, kerkedés: alazonia PPL. Mi móddal tsesendkizethic le az ő szemelen kerkőues (EsztT: IgAny. 357). Merő sül bolond kerkedések es dísekedések vagon (Pázm: Préd. 55). A jó cselekedetek előttök kerkedésben valának (Czegl: MM. 103). Marika-pókó pharisaeusnak kerkedése (Gkat: Váls. I.1037).

Kerkődöz-ik: [se jactare; prahlen]. Szabadsággal kerke-dezel (László: Petr. 22).

Kerkődő (kerkőüő Kár: Bibl. II.273. kerkőüő Prág: Serk. D3. kerkőue Börn: Préd. 460. kerkőüő Zvon: PázmP. 299. kerkőüő Lund: ÚjSegits. I.69): gloriator MA. der sich rühmet, prahler PPB. Balyokás, bolond kerkődő: blax C. Ygen alazatos leegh myndenben, neli zolwan nehez, kemeű, kerkedő, gonoz bezedeth (ApostMált. 33). Senki magat ezac kerkőue szoual meg ne ezallya (Börn: Préd. 460). Az számlálatatlan hadnál kerkőüő Sennacherib (Kár: Bibl. II.273). Kuarczot vallata az kerkőüő barattal (Zvon: PázmP. 299). Az kik azokat irták kerkőüő (Prág: Serk. D3).

Kerkött, kerkütt: [gloriosus; prahlerisch]. Végre illyen feleletet kottyanta az kerküt ember (Zvon: PázmP. 298).

Kerköttség, kerküttség (kerkődseg Lép: PTük. III.166. kerkötseg MA: Bibl. I.569. Bal: CsIsk 172): gloriatio, jactantia

MA ruhamedigkei PPB. [prahlerei]. Kerkevdseg, maga hanyas (HorvC. 253). A bolond ifiúság bátor és nagy sockat tulaylonyit magánac: de ha reá iút annac vtáma, vgy vészen hiszonságot magáról, hogy semmi vólt az ő dolga, és hehába való minden kérködség (Helt: Mes. 208). Hehába való a kérködség a czeleködet nélkül (Helt: Mes. 211). Mit használ nekod a te kérködség? (Helt: Mes. 422. RMK. V.57). A szóban való kérködség: arrogantia (Com: Jan. 218). Kerködséggel való gazdagságok mit hasznaltanak nekünk (Lép: PTük. III.166). Az romai papa ez titulust kerkevdsegből koporitya maganac (EszT: IgAuy. 356). Kerködséggel való maga költése (Bal: CsIsk. 172). Az fües hordó kongis, és eszterhán termett gabona fő, phariszeusi kérködségednek jeles czimerei (Matkó: BCsák. 124). Az ő vallások reghiségével való kerkevdsegeknek meg czafolása (VárM: ÉgSözv. Bevez.). A Luteroneknek erről kerkevdsegek szerént tudományok vagyon (Sámb: 3Fel. 634). Minden kerkevdseg gyűlölséges (Prág: Sark. D3). Kerködséget és hamis mértéket gyalázza (Mohlf: LTárh. 103). Csak helytelen kerkevdsege az Barközei uramiak (MonOkim. XXIV. 507).

1. **KÉRŐ.** Rumén: koróragas, kerő C.

[Szólások]. Kérőt ragok: rumino C. rumino MA. Mindent valamel kérőt rág a lelkes alatok közet, meg egyétec: omne quod ruminat in pecoribus comedetis (Helt: Bibl. I. CCe2. Kár: Bibl. 197). Az him disznó, megherélt kan nem kérőt rágoc mint egyéb hasat kórmaek (Com: Jan. 36). Az saphir hal igen fő hal, füvel és es kerőt rag (Forró: Curt. 746). Kérőt rági az ökör (Alv: Post II 341). A te kerőt rág (Misk: VKert. 45).

KÉRŐD-İK: rumino, ructo MA. wiederkäuen, grölpsen PPB. **a)** Csuda, ha nem émyelget gyomra, nem füstölget agya, nem kérődöt torka, mikor ily gaz dolgot, ily gyomoskodva irkált (Pázm: Kal. 171). Az szent iras ellen kérődneec us ugatóznac (MA: Tan. 58). Már három esztendőfől fogya kérődik az 3 kérdős ellen (Sámb: 3Fel. 32. Czegl: Japh. 4). Azon-is kérődik Mátyás, hogy az ecclesia jeleit külön szagattam (Matkó: BCsák. 119). Azzal kérődik, hogy ... (Pós: GBot. 2). A búza és a bor-felett kérődnek vala (Hall: Paizs. 95). Most-is kérődik, s nem emésztheti meg akkori beszédedet (Pál: NA. 119). Nem kist szívem, hogy a legelő-mezőkön kérődgyem mint Nabugodonozor (Pál: NE. 6). Árpában jól lakvan, heverték kérődve (Gvad: FNót. 10). **b)** Nap napnak kerewdyk ygeeth: dies diu ornetat verbum (FestC. 8). Olusuan eszem, gyakorta azt kérődöm (Pécsi: Ágost. 34). Hallatlan káromlásokat kérődik az égre (Pázm: Kal. 372). A nit Balduinus a pápákra s egyebekre kérődik (Pázm: LuthV. 34). Lásd, mely szemtelen hazugságot kérődik én reám (169). Akár-mit kérődik káromló széki-ből halgatói-előt (Sall: Vár. 13). A mi urunk halálának hasznáruil csuda menyi sok kábaságokat kérődik (Pós: Igazs. 1646).

ki-kérődik: [eructo; auswerfen, speien]. Káromló szokat bődög és kérődik-ki (GKat: Váls. 1992).

Kérődés: ructus, ruminatio MA. rölps, wiederkäuen PPB. A sor kerődést, a ki rotket eszje és bödög [bődög], meg állattya (Mel: Herb. 102). Semmit azoknak gyomoskodások és az égh ellen való kerődések nem árthat (Telm: Vig. 302). Minden nyálaskodást és kerődést eltöröl magáról (MA: Tan. 56). Ez dolgon való kerődésed (Matkó: BCsák. 6).

Kérődött: [?] Az mimemő enyuet terömt az lentse fa, annak lentseimus neue, ezt io innya azoknak kik vert hanyanak, es sok időfől fogya hrutnak, erőt ad az gyomornak, de kerődöt (BoythleA: FivK. 7b). A kinek életét meg-akarják tartani, keserű italokkal kérődötik (Pázm: Préd. 32).

Kérődz-ik, kéröz-ik (kerödöz-nec BécsiC. 191): rumino, rumigo C. [wiederkäuen]. Kérözöm, rágodom: rumigo MAI.

Buzan es boron kerödöz-nec vala: super triticum et vinum ruminabant (BécsiC. 191).

Kérődés: ruminatio C. MA. wiederkäuen PPB. A barmoknak lassu kérözéssel vagyon fekvések (Gyöngy: MV 18. Misk: VKert. 45).

Kérös: [ruminaus; wiederkäuend]. A barmoknak (az eledel előszőr a kérés gyomorban, osztán a nagy kövér lurkában, temérdeee héliben, paczalban által megyen (Com: Jan. 51).

2. KÉRŐ (lőrö Monlrók. XV.536). Kerő az sebbe: linamentum MA. turunda, tomentum Pl [charpie]. Borbélyek kérőjök: entlema; kérő, melyet a borbélyok a sebbe tésznek, tépett-ruha: penicillum PPB. Kérő a sebben; nyiredék, tölteni való lágy pelyh, tépett ruha SzD. A seb, melyben kérő tétetik: vuhus eni turunda inponitur (Com: Jan. 60). Gyapotból csinályanac kérőt s azt tegye az orra likában (PP: PaxC. 73). Ki ellenségtől lövetik avagy nagy pallossal erőssen megsértetik. flastromozás és kérő bocsátás ezekhez kívántatik (ÖtvMest 15. vsz.). Az lábom egy formában van, megyen a rütság belőle, kérőt tartván benne az borbély (Monlrók. XV.402). Most Orlai uram báuván lábommal, kissebb kirő noha most sem jár bele, mint másszor, mindazáltal ma az materia jobban indult meg (536).

pih-kérő: linamentum C. [charpie]. Pih-kérő az sebben: linamentum MA.

seb-kérő: linamentum MAI. turunda PPB. [charpie].

KERT: 1) [septum, sepimentum; zaun, umzäunung]. Kert helyett való árkok, vagy viz-folyásnak tekerdő árka: euripi PPB. Hánd be a kertben belől a kert mellett a förgaczokat (ÖrvK. 56). Azon tul volt faragott fábnl elé-csimált fedeletlen kert, az mely elkertelte az convictus udvarát az seminarium udvarától (Monlrók. XI.127). Fátalan hely, a kerteket égetik (Nyr. XIII.228). **2)** hortus C. MA. garten PPB. Gyümölcs-fa, ligas a kertben: arbusculae topiariae; el-ágyalni a kertet: deformare areas in horto PPB. Vadkert 1227. (Jerney). Meta procedit ad quoddam pomerium vulgo wegkerth vocatum 1275. (Wenzel. IX.139). Unum virgultum fywzkerth vulgariter nuncupatum 1299. (CodPatr. VI.150). Paranczola a vendégséget kzeptetni a kertnek gadoraban: in vestibulo horti (BécsiC. 48). Kiral bemene a fackal plantaltatott kertbe (63). Az kerteket es megtyztehgya vala (MargL. 25). Kinek kerteben rosakat zedök (DebrC. 186). Ból fvtamoeek egy kerben es lo fokweek egy fyghe ffa alat (ÉrdyC. 517b). Kertyt gönölöcötlenne tene (TelC. 85). Parlag laggiaak az w kerteket (Ozor: Christ. 103). Az kert szurdokabol ny ez dolgot latoc (Hofgr. 324b). Bő rekozottett kert: hortus conclusus (Kár: Bibl. 1633). Az kapu kívül levő kertemet hagyom az pater jészujtáknak az halas tóval együtt (Radv: Csal. III.312). Bujdokik vala az Eden kertinek fái között (GKat: Váls. II.453).

[Közmondások]. A lól farkast emlegetnek, kert alatt kullog (Deesi: Adag. 147). Farkast emlegetnek, kert megott jár; farkast emlegetnek a kert alatt jár: *lupus in *fabula PPB.

almás-kert: pomarium, hortus pomorum MA. apfelolstgarten PPB. Almás kertnek ezemetői (Kár: Bibl. 1633. MA: SB. 272. Gér: KárCs. IV.296).

csür-kert, csürös-kert: [getreidelhof]. Egy róka be mène egy ezüres kertbe, hogy valamit fogya ennyi valót (Helt: Mes. 378). Egy csür kertben valami asztaglábón tilnek volt (Szék-Ork. 1.299). Hítván csürös kert (Gér: KárCs. IV.309). Majorház, csür, csürös kert is vagyon (318. 335. 452. TörtT. III.157). Máriási Ferencnek csürös kertben levő asztagut nagyon megésték (Szal: Krón. 179. Gyöngy: Char. Előb. 22).

dinnyés-kert: cucumerarium MA. pepomum ager SK. [melonengarten]. Mikent a dinnyés kertben (in cucumerario a

ma semmit nem őriz, vőan vadnak azoknak istene faioc es ezüstóc es arañioc (BécsiC. 116). Dűnyés kerbeli hayléce (Helt: Bibl. IV.12).

diós-kert: [nucetum; mussgarten]. Le zallek az dios kertbe, hog' vőlgőknek almaít latum (DöbrC. 480).

éden-kert: [paradisus]. Beh nagy feneket kerített az asszony beszédjének, beh messze fáraszt, tudniillik éden kertben a paradicsomban (Fal: TÉ. 666).

fű-kert: herbarium Kr. [blumengarten]. Értzi már az erdő, kifakad zöltsége, felvont sátorinak színlik ékessége; timfü julnak, nap virágnak, fűkert mélnek, esső rétnek (Fal: Vers. 916).

fűgés-kert: ficetum PPBl.

fűves-kert: hortus olerum [gemüsegarten]. Add énnékem az te szőlődet, hogy énnékem légyen fűves kertem: da mihi vineam tuam, ut faciam mihi hortum olerum (Kár: Bibl. I.328).

gyalog-kert: [sepes humilis; niedriger zaun?] Fiát általveti a gyalogkerten (Bethl: Élet. II.346).

gyümölcs-kert: pomarium C. Com: Vest. 141. obstgarten Nom. 7. Mel: SzJán. 458. Vala neki gümölc' kerte: erat ei pomarium (BécsiC. 167). A nag ar vizec gümölc' kertyt ky zaggata(c) (TelC. 85. RMK. II.81. 122).

gyümölcsös-kert: pomarium Com: Jau. 70. [obstgarten]. Gyümölc's-kert, almás kamara, gyümölc's-tartó hely: pomarium PPBl. (Ver: Verb. 90. Lipp: PKert. I.13). Kényszerítették vala szállani a városnak gyümölc'sös fás kertei közé, az erdőket nem ardőlhétven (Szal: Krón. 129).

káposztás-kert: caulatum, caularium Kr. [krantgarten]. Kapoztas kertőt is esenala (DebrC. 119. Pázm: Préd. 1161).

[Közmondások]. A káposztás kertet éh kecskére nem jó bizony, sem a lúd fiakat pásztorra (Magy: ORoml. 58).

komlós-kert: [hopfgarten]. Az első részéből komlós kertet csináltattam, az felsőbből gyümölc'süst 1635. (TörtT. 1880. 774).

köz-kert: sepimentum intergerinum; mittelzaun PPB.

lator-kert: vallum Nom.² 463. bollwerk mit pñhlen Non. 7. Meg gyuladéc a puská por, és fel gerieszte az lator kertet és mind a több töltet palánkokat (Helt: Krón. 202. Pázm: Kal. 1766. 18. Kr. TörtT.² II.179).

lövő-kert: [schiessplatz]. Ez városnak vádnak szép lövő udvari és kertj, az hol az polgharok es ifiak bizonyos időben puskával, és nyillal való lövöldözésben maghokat gyakorollyák (Csomb: Utleir. 87).

major-kert: [meierei, meierhof]. Majorkert felül is sáncok vala, napesettől vár ellenébe vala (RMK. VI.137). (Bartha: Debr. 16).

méggy-kert: cerasetum PP. [weichselgarten].

mulató-kert: voluptuaris hortus SK. [lustgarten] (MA: Scult. 469. MA: SB. 326).

narancsos-kert: [orangerie]. A narantsos kertekben szép sétáló lugosokat ergettett (Fal: TÉ. 645).

olaj-kert: olivetum Kr. [ölberg]. Ystened neked adangya az olay kerteket, kyket az nem palantalt (JordC. 216. Söldi: Bibl. Amos. 4: 9. Kr.)

olajos-kert: ∞ (Czegl: MM. 176).

orvos-kert: alexikepos Nad: Kert. 262. Nézze meg a mi orvos kertünket (45).

paradicsom-kert: [paradisus] (Pós: Igazs. 523).

plántás-kert: plantarium Kr. (MNYil: Zsolt. 19). Plántás kerteczke (MA: Tan. 1117).

rózsa-kert: rosarium C. MA. rosegarten PPB.

rózsás-kert: rosarium MA. rosegarten PPB.

széna-kert (Helt: Mes. 428).

szőlős-kert: vinea Kr. [weingarten] (Pázm: Préd. 1161). Szőlős kert, vagy hód-szőlő (GKat: Titk. 1119. Bod: Lex. 180).

tévelygős-kert: [labyrinthus]. Labyrinthosi tévelgős kert (MA: Tan. 1179).

tündér-kert: hortus imaginarius Kr. [feengarten] (Fal: Vers. 869).

útvesztő-kert: [labyrinthus]. Arra való az út vesztő-kert, hogy belé boesátkozván a mindenféle nem jóba, fél ne találhassad útadat a visszatérésre (Fal: NU. 343). A mondott zölő útca beszolgált egy nagy útvesztő-kertbe (339).

vad-kert: vivarium, leporarium C. theriotrophium; tiergarten PPB. Vadkert 1227. Wadkerth 1255. Wadkerth 1283 (helység, Jerney). (Tin. 168. Helt: Krón. 169. Com: Jan. 70). Egy jeles vadkert (Misk: VKert. Címl.). A marhegzi vadkertet az én dispositióm szerint küvel kerithessék meg (Radv: Csal. III.332b).

vadas-kert: theriotrophium C. [wildpark] (Com: Jan. 70).

veteményés-kert: hortus olerum Kr. [gemüsegarten] (Kár: Bibl. I.168. Pázm: Kal. 1766. 611. Kr. Pós: Igazs. 590. Gér: KárCs. IV.309).

virág-kert: [hortus floralis; blumengarten] (Zvon: Pázm². 332. Megy: SzAÖröme. El5b. 11).

virágos-kert: hortus coronarius MA. hortus floralis Kr. blumengarten PPB. (Petki: Virt. 6. Mik: TLev. 423). Mély álombul felserkentem, egy virágos kertnek mentem (Fal: Vers. 869). A templomokban is sűrűn tisztessen meg jelennek a dámák szinte ugy mint a virágos kertekben vagy a sétáló-utszákon (Fal: NA. 145).

vöröshagymás-kert: caepina C.

Kertbeli: hortensis, hortensius C. [garten-]. Kertbely vetemény (ErdÖrszgy. I.395). Egy szegény ember, kertbéli asztagáru az mondgya hogy (Pázm: Kal. 756).

Kertecske: hortulus C. MA. gärtlein PPB. Kerteczkeknek ezelekedésy, auagy egyeb zent es haznos dolog meg foglalyon (VirgC. 131. MonIrók. XV.403). Egy kis rekesz kertecske volt az ablak alatt (Bethl: Élet. 263).

Kertél: sepio, obsepio MA. zümen, umzümen PPB. Kerteln, fűz ágakat le vagdalni (Lipp: Cal. 11). Hegyess karókkal béllert, kertelit, kerített sántz (SzD: MVir. 158).

be-kertél: sepio, obsepio, praesepio C. circumsepio MA. umzünnen, verzünnen PPB. Bekerteltetett: septus C. Kőzbe bé kertelni: intersepio MedLat. 331. Kerteld bé fűssel a te fűleidet (Tel: Evang. II.680). Kerteld bé szívemet (Ágost: Zar. 204). Igyekeztem ez munkácskámát kéváltképpen sz. irással meg erősétenem, s-bekertelnem (Szölőgerezd. 19).

bekertélés: [obseptio; umzünnung]. Hálva fekünnénk a mi istentelenségünknek hitvan meg rekesztésében avagy bekertelésében (Bök: Lämp. 119).

el-kertél: [obsepio, separo; absonderu]. El-venni, el-kertelni az útfját: praesepio aditus PPBl. Azon tul volt faragott fábul elé-csinált fedeletlen kert, az mely el-kertelte az convictus udvarát az seminarium udvarától (MonIrók XI.427).

körül-kertél: circumsepio PPBL. [umzäumen]. Környülker-
telem, sövényem: circumsepio MA.

mög-kertél: consedio, circumdo sepimento MA. umzäumen,
umgeben mit einem zaun PPB. Megkértélti őket a laborusag-
nac kerteyel (DebrC. 596).

Kertelés: concades C. sepimentum, obsepio MA. verzü-
nung PPB. Kik ez kertélest el zaggaffau, ezöket a pocolboli
zomac meg maria (DebrC. 596). A mezei virághoz minden
ember hozzá nyúlhat; sem kerteléssel, sem fényítéssel senki
ettől nem tiltatik (Pázm: Préd. 171). Egy hét múlva mindgyárt
fogok építéshez, pusztá az telekem, és sok kerteléshez (Thaly:
Adal. II.321).

Kertélet: septum, sepimentum SL. [umzüünung, einfassung].
Egy fertőhöz jutnak, mellynek az erdő közt sok kertéleti, ví-
zekkel náddakkal nagy a kertéleti (Gyöngy: Char. 9).

Kertéletlen: non septus Kr. [nicht durch einen zaun ge-
schützt]. Mennyi veszedelmekben fogok a kertéletlen mezei
virág (Pázm: Préd. 622). Kertéletlen virág (Fal: Jegyz. 934).

Kertélt: septus MA. umzüünit, umgeben PPB.

Kertész: olitor C. hortulanus MA. gärtner PPB. A nem-
beri azt alaituan, hóg lesus a kertéz volna (MünchC. 213.
JordC. 698). Een wagyk az igaz zewlewteu, ees az een attyam
kertez: agricola (Pesti: NTest. 221). Menenek egy kerteznek
kertybe hogy walmy paryet wenneuck (Pesti: Fab. 7. Born:
Préd. 233. Hall: III. Hist. II.335).

[Szólások]. A bakot tenni kertészszé (Kisv: Adag. 32).

Kertészköd-ik: [sich mit gärtneren befassen] (Nád: Lev. 9.
Gyöngy: KJ. 2. 36).

Kertészködés: studium hortense, res hortensis, horticultura
Kr. [gärtneren] (Csúzi: Tromb. 446. Kr.).

Kertésztség: topiaria PPBL. ars hortensis, scientia topiaria
SL. [gärtneren] (Hall: Paizs. 206).

Kerti: hortensis, hortensius C. was aus dem garten ist PPB.
[garten-]. Az orvosló fővek avagy kertiek avagy mezeiek (Com:
Jan. 29).

KERUBIN, KERUB: [cherubin; cherub]. Mondatnak
kerubynnak, az az töllyes twóományvuk (ÉrdyC. 557. 490b).
Kerubyn new angyalon el repule (KulesC. 29). Salamon oru-
lan keeplti es ökör zynth es kerubyn angyal zömelthi iratta
wala föl (ÉrC. 227). Cherub angyaloc (Mon: Kép. VI).

KÉS (kés MünchC. 65. kés Helt: Mes. 328): culter C. cul-
tellus EhrC. 66. gladius MünchC. 65. messer PPB. Az zent
attyanak zent helyét kesuel oluakara (EhrC. 66). Egé azoc
közszól, kie Jesussal valanac, vone a kest es éapuan a papoc
fedelme zolganához, el vaga ö hűlét (MünchC. 65). Ket hewnd
kes, egyk aranyas, másik ezustus (Radv: Csal. II.9). Az assony
embernek wagon ot egy öwe es kose, ezustus, astys kwlyge
meg ke (III.3). Kest vernél az te torkodban (Kár: Bibl. I.616.
Monfrók. XXIV. 138).

[Szólások]. El eytötted az kést: post festum venisti
(Deesi: Adag. 67. MA). Az ki kesün megyen az asztalhoz el
eyti az kest, es etlen marad (SalMark. 12). Mint ha kést
étött volna szüembö (Deesi: Adag. 298. MA).

[Közmondások]. Nem mind szakács az, ki nagy kést hordoz
(Kisv: Adag. 193). Nem jó gyermeknek kés (Deesi: Adag. 118).

abroncs-kés (Com: Orb. 163).

börötva-kés: culter *tonsorius PPB.

gombos-kés (MontME. I.99).

gyomláló-kés (Com: Jan. 74).

jancsár-kés. Egy peszterge és jancsár kés 12 írt (Radv:
Csal. II.388).

karózó-kés: [falx vineitoria; rebeumesser] (TörtT. XVIII.
231. ErdÖrszgy. II.383).

kocor-kés: [falx putatoria; rebmesser]. Karózó kés (lenár)
10, kis kocor kés d. 3 (ErdÖrszgy. II.383).

konyha-kés: culter culinari; küchenmesser PPB. (Radv:
Csal. II.12).

köldökmetsző-kés: omphalister; messer, womit man den
kindern den nabel entzwei schneidet PPB.

köz-kés. Vöttünk egy közkést (MontME. I.56).

medve-kés: culter *venatorius PPB.

mészáros-kés: cimaculum PPBL. PP. schlachtmesser,
fleischhackermesser PPB. Handzár, mészáros-kés: machaera
PPBL. (Com: Jan. 79).

metsző-kés: scirpicula C. falx vineatica, falx putatoria;
rebmesser, weinhippe PPB. Metsző-kés, katzor: falx *putatoria
PPBL. Az szőlő miues, mikor kapalni auagy meczeni megven,
nem chac kapat auagy mető kest viszen velle, hanem fén
künet is, hogy legyen mivel eleseteni az kapát es az mető
kest (Tel: Evang. I.320). En mető késről szöölök, s ök kapát
emlegetnek: falces postulabam, et il ligones denegat (Deesi:
Adag. 94). János kovácsal csináltattunk az salétromházhoz
egy metsző kést (MontME. I.83). Metző késsel a bimbókat
nyesegéti (Com: Jan. 71. Pécsv: Fél. 393).

metszőkésécske: falcula C.

paraszt-kés (MontME. I.99).

szakács-kés: culter popinarius Nom. 2. 407.

szőlőmetsző-kés: falx putatoria MA. falx *vineatica
PPBL. rebmesser PPB.

tollesinaló-kés: [scalpulum; federmesser] (Com: Orb.
185).

vágó-kés (Helt: Mes. 328. Radv: Csal. II.184. 185. TörtT. 2.
I.581).

varga-kés: [crepidarius cultellus, scalprum; kneif, schuster-
kneif]. Bitskia, varga kés: *scalprum sutorium PPBL. (Com:
Orb. 127).

[Közmondások]. Soha sem vólt, soha sem leszen vargakésnek
hűnyelo: prius testudo leporem praeverterit (Deesi: Adag. 61).

vonó-kés: runcina [grober hobel]. A südeleket vonjó
készel es gyalival runcina et dolabro ki-gyalullya (Com: Jan.
104).

Késécske: cultellus C. messorlein PPB. (Érasim: Erkölcs.
47).

pennacsinaló-késécske: scalpulum Com: Jan. 155.

Késés: cultratus MA. [mit einem messer bewaffnet]. Amaz
új késes ker. atyafiak (Ker: Préd. 322).

KÉS-IK (kesnek Sylv: UT. I.80. Szék: Zsolt. 26. LevI.
I.227. keselélme Csúzi: Síp. 230): cunctator, commoror, demoror
C. moror, tardo MA. verziehen, verweilen, sämnen PPB. Az
frater Yiles kesekindu yewnye (EhrC. 15). Kesie öni: morari
facit venire (MünchC. 60). Magodat ne kesessel be zolgalatny
(JordC. 58). Azert nyt kesetek zeretevym? (DomC. 209). Ne
kesessel törd wr istenhez (ÉrdyC. 69). Semyt nem kesesnek
(65). Nagysagod meg bozassa, hogy enyt kyssem (LovT. I.227.
Helt: Bibl. I. H3. Fél: Bibl. 43). Job mindenkor sietni, hogy

men mint késni (Decsi: Adag. 68). Majd három óráig késvén az váradai bányában (Monlrók. XVIII.147).

[Közmondások]. Az isten sem syet sem késic (ComBal. 34). Sem siet, sem késik isten (Czepl: Bldorg. 109).

el-késik: sero venio, paulo diutius moror SI. [sich verspäten]. El keesek az en vram yowny (JordC. 433). Az dychó-segben menny yo volna, de el keestewnk ymaran (ÉrdyC. 504. Káldi: Bibl. 286).

mög-késik: tardius venio Kr. [sich verspäten]. Paraucola neki, hoǵ ne hadna az papnak az misebe meg kesne (TihC. 186). Kezdee gondolny, hogy nek foktak volna az ő edes fyáth, hogy ilyen igen meg keesőt volna (ÉrsC. 82). Mykoron zenth Kateryna azzony megh kesewth volna egy kewesse (409).

Késédelém: tarditas, mora, cunctatio C. MA. langsamkeit, zaudernug, verzug PPB. Zauanek késedelmeuel (vecis morositate) ewtet lyuonak feleluala (EhrC. 60). Ha ez késedelmben hoc interuallo nem yweud, esmeg cerges (14). Késedelmben cezen en vram időni (MünchC. 141). Késedelmet nyoythwan: moram faciens (JordC. 434). Késedelmeth ne weegy (KeszthC. 101). Késedelmet zenwednek (ÉrdyC. 610b). Myndden keeselelmeezel kyl (548b). Ebben késedelmes nem teleek (ÉrsC. 509). Késedelem nekyl (RMNy. II.29). El nem felejtette velünk azt, az mi néz az kegyelmed becsületire és az magunkéra; hanem csak az posták késedelme miatt (RákGy: Lev. 80). Kik minden késedelem nélkül el-készülnek, és Trója várossába érkezven, felkeresik Iliumot a Priámus király fényes lakó helyét (Hall: HHist. III.88). Minden késedelem nélkül a nagy sereg Czédiussal egyfitt meg indul, Hektort a seregok közzött fel-keresik (150). Hogy az késedelmet ne követhesse kár: az követéssel is moszi időt nem vár (Thaly: Adal. I.169). A bölts ha vét, késédelmére nézve vét (Fal: NE. 394).

Késédelmecske: [kleiner aufschub]. Késédelmecskek nélkül a természet nem hozot (RendÉl. D9).

Késédelmes: tardus, serus, cunctator, cunctabundus, dilator, improperatus C. inargutus PPBl. spät, langsam, trüg, verzögern PPB. Késédelmessen: cunctanter C. Késédelmes, tromba: inargutus PPBl. Késédelmes tisztí követésébeu: cessat in officio PPBl. A te imaçagod toaba legéu késédelmes, zemermes (VitkC. 4). Késédelmes voltam a gonoz gondolatokban (28). O heytok ees késédelmes zúwfeak hitelre (WinklC. 273). Minden jókra késédelmes (CornC. 160). Ymacchagban késédelmesök: orationi instantes (ÉrdyC. 73b). Gondolyon rea, hogy az dologh ue lenne késédelmes (LevT. I.278). Reest, tunya ees késédelmes zamar (Pesti: Fab. 22b). Hertelen vagy késédelmes halál (Helt: VigK. 27). Késédelmes nyelví (Dáv: Préd. 88). Késédelmes a meg-fizetésben (Tel: Fel. 80). Késédelmes-elméjű, ostoba, tudatlan (Pázm: Préd. 783). Jóra-való késédelmes restség (64). Késédelmes vagyoc az szólásra (MA: Bibl. I.52). A méregital által való (halál) feletie gyötrelmes és késédelmes (Misk: VKert. 597).

Késédelmeskéd-ik: moras traho, cunctor Kr. [zögern, säumen]. Mi amyi sok intésére az istennek a mennyországért alig tézünk két lépést, kényeskedünk, késédelmeskedünk (Fal: SzE. 511).

Késédelmesség: moramentum C. cunctatio, tarditas, mora MA. verzug, verzögerung PPB. Az én késédelmességemből esett az fogyatkozás (Pázm: Kal. a2. Zrinyi. I.27).

Késédelmez: [tardo aliquod negotium; verzögern]. Ezen jogot ne késédelmezzé, hanem adjon annuentiát (Monlrók. VIII.431).

mög-késédelmez: ∞ A gyümölcsök megérését meg ne késédelmezzék a haszontalan veszszök (Ily: Préd. I.277).

Késédelmez-ik: moror, tardo, cunctor MA. verziehen PPB. [zögern]. Mikor az Saul késédelmezzé az philliszteusok táborát megíti (MA: Bibl. I.256).

Késédelmezés: cunctatio, tardatio, mora MA. verzug, verzögerung PPB.

Késél, késell, Késellő: tardans C.

mög-késél: [retardo; verzögern]. Megkéseltetett: tardatus C. Eszt a mi szent hadunkat nem kel meg késelnéuc samni történettel (Helt: Krón. 52).

Késelőd-ik: inmoror C. tardo MA. sich säumen verzögern PPB. [zögern, säumen].

Késelődés: immoratio, tardatio MA. verzögerung PPB.

Késés: commorati C. cunctatio, mora, tardatio MA. verzug PPB. [das zögern]. Az ew ith kessese (RMNy. II.27). Késésél készitök uttyokat (Zrinyi II.56). Ott való késésém (Thurzó: Lev. I.219. Thaly: Adal. I.268).

Késlel: 1) tardo, retardo MA. verziehen, verzögern PPB. Az azzon késleli vala fíet az be mezesről (GuaryC. 41). Onzollya vala, hogy ne késleleyek az elazarnak piraucholatyat (DebrC. 552. 186). Az pezli ne késlelye kegelmejthek (RMNy. II.273). Nom késleli az ur az ő öhövetelét (Zvon: Post. I.32). Ez az oka, hogy az igaz reformatiot, meg vyétást emyre késlelik (Zvon: PázmP. 200). Nem késlelek továb titket (Petki: Virt. 17). Nem késleli az ur az ő ingerétit (Megy: 6Jaj. II.43. Hall: Paizs. 256). Az hajlúságot s váradí hadot ne késlelye beküldení (RákGy: Lev. 44). Az hadakat Ibrányi uram nem késleli (RákGy: Lev. 45). Ha választ irsz rea, ne késleld (Mon-Olm. XXIV.3). 2) moror MA. [cunctor] säumen PPB. [zaudern]. Melly dologban sokan éppen hátra maradnak, némellyek felette késlelnék (Fal: UE. 365).

mög-késlel: retineo C. retardo MA. [verzögern, aufschrieben]. verhindern, aufhalten PPB. Nem keeslely megh wr ysten az hű fogadasaath (JordC. 861). Meg késlel [a bñu] embört meiorzagtol (DebrC. 455). Az yo mennyey ygeközetet es zaudekot meg keeslelle (ÉrdyC. 241). Nem akarac ötet meg keeslelie (Hofgr. 33). Ne késleld meg, hogy ideiekor meg nem adnád az fogadást (Kár: Bibl. I.662). Az ey es az tabornac el rablasu keesle me az ellenseget (Decsi: SallJ. 33. 65). Meg késleléc ötet: apud se fecerunt eum manere (MA: Bibl. I.236). Az igénc gyümölcsözését, világi gondoskodásoc és testi gyönyörűséec miat meg keesleli (Zvon: Post. I.428. 419). Sebesi Miklóst kellett igen igen postán küldenínek az cardínálhoz. Kérlek, édesem, ott meg ne késleld, mehessen hamar el (RákGy: Lev. 40). Meg késleli vizeletét: lotium remorari (Erasn: Erköles. 21).

mög-késlelés: retardatio C. MA. hündern, verzug, verhinderung, verzögerung PPB.

Késlelő: 1) tardans C. [hindernd, hinderlich]. 2) moratorius, morator MA. [zögern]. A ki a veres hagyját fejer borban megiszsa, annak késlelő ho-száma hamaráb mégyen (Nád: Kert. 310). Az időnek munkóján a lassu órak egy-nás után késlelő lépéssel jöddögolnek (Fal: UE. 395).

[Késlelőd-ik]

mög-késlelődik: [retardor; zaudern, sich aufhalten, sich verspäten]. Ha a templomba meunek imátkozni, meg-késlelődnek (Bát: VTárgya. 180).

mögkéslelődés: [cunctatio, retardatio; verspätung] (Megy: Dial. Előb. 8).

Késleltet: demoror C. tardo, retardo, moras injicio Kr. [aufhalten, hinderlich sein]. Késleltetett: tardatus MA. Késlel-

tető; moratorius C. A tanulónak elméjét kell késleltető bojtór-
júnus praedjudiciumoktól megszabadítván elkészíteni (CorpGramm.
588).

még-késleltet: retardo C. demoror, tardo MA. hindern,
aufhalten PPB. Megkésleltetett: retardatus C. remoratus MA.

mégkésleltetés: retardatio. A hold az ő meg késleltette-
tésével hónapokat hoz és szerez (Com: Jan. 6).

Késlet: tardo, retardo Kr. [aufhalten, verzögern]. Soha
ennek a pogány holdnak bé-töltését senki úgy nem késlette,
mint a magyarok (Zrinyi II.175). Illyésházi (Gábor késlette
(asszonyomat), mivel ilstükömré magál rávetette (Gyöngy: MV.
55. Csúzi: Síp. 50. Kr.). A mi könyörgő irásinkat bevertetik,
késletik (Fal: BE. 613).

Késletés: [retardatio; verzögerung, verzug]. Szokott a kés-
letés ártani mindenben (PhilFl. 16).

Késő (későbbeszi Csákt: AU. 19. *későn* DomC. 247. JordC.
557. Born: Ének. 8. Ily: Préd. 325. *későn, későn* MA. *későn*
Vás: Can.Cat. 270. *későn* Kulcs: IKész. 35. *későn* Sylv: UT.
II.2. *későn* Pethő: Krón. 249. *későre* Born: Evang. 121. *későre*
Mon: Apol. 442): **1)** morator C. tardans MA. [zögern, zaudern].
Az isten késő az haragra (Mel: SzJán. 18). Az meg büntetésre,
haragra késő ungy (Born: Ének. 163). Késő és tsendes elméjűek
(Tel: Fel. 123). Haragra későnek kol lemi (MA: Bibl. IV.219).
Inkább álomban idejüket töltik, ostobák és késő mozgásra
mindenk (Fely: SchSal. 27). **2)** tardus¹ serus, serotinus MA.
spät PPB. Valamennyire késő: tardusculus; késővé lesznek:
tardesco C. Késő éjjel: multa nocte PPB. Hát nem késő
még? Ist es denn nicht zu spät? KirBesz. 95. Mykoron
későre osthve ylnenek az aztal feleth (ÉrdyC. 246b). Késő
volna mynd előve zamlahy (545). Késő estve (Born: Préd. 269).
Késő vetés (MA: Bibl. 157). Késő neki várni, mert kiroked az
időből (MonOkm. XIV.172). Nem tudod mit hozzon még reid
a késő estve (SBalog: TemK. 33). **3)** [sero; spät]. Késővel
késül: tarde Oertel: Harm. 142. Többet nem irhattam, mert
most is késő indülok meg (RákGy: Lev. 88). Ugy almodoznak
magok felől mint nagy Sándor, késő próbálván-meg, a mit
mondott a pogány, hogy... (Pataki: Rég. 179).

[Szólások]. **Késő s ű t u e:** sero sapiunt phryges (Deesi: Adag.
3): clypeum post vulnera sumis MA. Le akarták beszélni
hamis vélekedéséről, de késő s il lve vala (Fal: TÉ. 763).

[Közmondások]. Hogyha meg-vért eső, tudjad hogy már késő
köpenyeket venni: "bello peracto machinas adferre PPB.
Késő szűken költeni, mikor minden el-fogyott: sera in fundo
parsimonia uo.

Későbbeszi: [tardior; später]. Későbbeszi jónis (Csákt:
AU. 19).

Későcskén: [tardusculus; etwas spät]. Elbomolván a gyű-
lés, mentem Püzesre, az hova is későcskén érkezünk (Ház. I.
366).

Későig: [diu; lange]. Leleknek yduessegerewl koseyig bezel-
uen (EhrC. 75). Koseygh ymatkoseygh vala: prolixius orabat
(JordC. 608). Keweseb haznalatossagoh hozot Marya Magdalena-
nak bertelessagghel walo hywesse, honnem Thamasnak koseygh-
len walo kethelkese (ÉrsC. 132).

Későn: tarde, sero C. MA. langsam, spät PPB. Későbben:
tardius, posterius MA. Keesen tawozyk el hű táló (JordC. 557).
Hog illyen keesen es tunyan mongyatok meg (DomC. 247). Estve
későn (RMNy. II.2). Meg hallác, hogy későn költec (Born: Ének.
8). Ha későn menne a galamboc az kosárba, esőt iogyez (Cis.
G2) Mely dolgc mikoron kesebben menne elő: quae ubi tar-
dius procedunt (Deesi: SallJ. 8) Későn fogtal hozzá: senis

doctor (Deesi: Adag. 13). Későbben mennyen Romaba (Der:
Préd. 492). Későn való esső: pluvia serotina (MA: Bibl. 1.168).

[Szólások]. **Későn jár sz:** sero venisti MA.

el-későn: [sero; sehr spät, zu spät] (Tel: Evang. 1526).
Melyet én elkésőn vévén eszemben (MonTME. III.263). Pázm:
Kal. 454).

Későre: [diu] sero MA. [lange] spät, langsam PPB. Ha
nem aranyozod prókátorod markát, későbbre jutsz peredhez:
*axis si non ungtur, iter tardius continuatur PPB. Yay en-
nekem, mert ygen keesőre haluzottam en eleteimnek megh
ygzawlasath (ÉrsC. 297). Nagy kesőre uőttec eszekbe (Born:
Evang. 121). Akar mi későre legyen, csak legyen állandó s jó
(Deesi: Adag. 231) Valami későre rá emlékezők (Matkó: BCsák.
40). Nagy későre (Pethő: Krón. 266).

el-későre: [sero, dennun; sehr spät, endlich]. Derék
szemtelenség vólua, ha azoknak szentségét most el-későre va-
lamey agya-fürt ember kétesse akarná tenni (Pázm: Kal. 638).
El későre az meldei gyüllesben szőzötötett (Zvon: Osiand. 120).
Pós: Igazs. 618. Bartha: Debr. 49).

Későll: [tardum puto; für spät erachten]. A segítséget ké-
sőllik (Bartha: Debr. 22).

Késősög: tarditas, tardities Sl. [saumseligkeit, verzug].
Elméjének későségét érezni: sentire ingenii lassitudinem PPB.
(Megy: SzaÖröme. 79).

Későd-ik: commoror C. moram necto MA. commoro MAI.
subsisto in alicue loco PPB. moror; verziehen, verweilen PPB.
Késődő: cunctans C. Mulatozo, késődő: cunctans, haesitator
PPB. Vegeze Titus, nem sokat késődök (Cseng: Jer. 18. Görös:
Mály. 95). Estve késődök az siralom es reggel öröm vagon (Szék:
Zsolt. 26). Moses késődővén a nép Aront a bálvány csinálásra
kényszerítette (Martouf: SzHst. 26). Hogyba késődől, más fogja
(a varját) mellyeszteti (Ben: Rádm. 157).

még-késődik: [commoror; sich verspäten, aufgeschoben
werden]. Az kaszálás meg-késődök az nagy zápor essőc miát
(KC'sopr. 1635. D7. ErdOrszgy. II.530. ErdTört. 1298).

Késődés: [demoratio, mora; verzug, aufschub]. Az által értett
igasságnak örömeit és késődés-nelkül engedlyenek (Veresan:
Lev. 282).

Későt: [tardo aliqnod negotium, moras injicio; aufhalten,
verzögern, aufschieben]. Fogadasat kesetenney ketelleyesetyen
(DomC. 240). Meg yzene, hogy wartatna vagy kesetnoye az ew
myseyeth (ÉrsC. 109b. TörtT. X.165. GyöngyD: Cup. 616).

el-későt: ~ Nem tudom, mit elimalnak az baratin, hogy
nem jönek aratni; el kezdnek ezek engemet kesőtöni (igy, Helt:
Mes. 481).

Késül. Késővel késül: tarde Oertel: Harm. 142.

KÉSA, KISA: seditio. Burrabas a késasockal fogattatol
vala meg, ki a kesaban gilkossigot tótuala (MilnehC. 103).

Kisál: certo [streiten, kämpfen]. Ew elewlew fyaban frater
Bernalilban kysaluala byzon vyadalban (EhrC. 12). Ky ez felew
mondottakot kysalta nolna: qui praedicta suggesterat (52). Ky-
saltykuala (vexabatur) ew yonhaban agy ellensög (50).

Kisálás: vexatio, pugna EhrC. 50. [kampf]. Ez kysalaset
sok nappokon kemoneduen yonhaban, lewtuala komorodott
(EhrC. 50). Kysalwlnalo kysalast ada belsewlnalo kysalásra
(no).

Késáلكod-ik: [certo, pugno; streiten, kämpfen]. Mykoron
késáلكodneek erről emnen magaban: quum apud se haesitaret
(JordC. 742). Ydwezeytenneek liw zyletöt emberseghytről kesá-

kodyk (355. 742). Ne feellyetők az ygassageert veeghyg es halalyg keesalkodny (ÉrdyC. 72b). Az erdeg olalkodyk es kesalkodyk a ny idweseegeownknek wtanna (80b). Wgy kesalkodom nem mynt zelet fvaan ehak: sic pugno non quasi aerem verberans (85). Megh nyerveen a nyeert keesalkodanak (475b). Keesalkogyunk arrol, meely zorghalmas lett legyen mynd ew azon felessegeewel zent egyhazaknak gond vyseléseoben (498b). Gonoz keausagok kesalkodnak az en lelkömnek tyztasaganak ellene (KazC. 154). Cristusnac ó kesalkodo vyaskodo vitezí (NagyszC. 110). Kysalkodnak, olalkodnak az én eletemnek: quaerunt animam meam (Komj; SzPál. 84. Sylv: UT. MNyelvészet. III.350).

Késáلكodás: [certamen; kampf, streit]. Kínná es kesalcodasa (GuaryC. 28). Ez kesalkodásban nem remenhetyk az gywzweelmeth (VirgC. 137). Leg bator a vyasodásban, avág a kesalkodásban (NagyszC. 22. 385). A halainak kesalkodasaba leuen (DebrC. 62). Aianlia uala az ó kesalkodasat vristemnek (179. 528. 540). Nagy kesalkodás ez vylagon eolny (ÉrdyC. 12b). Az garazda ellenseegnek kesalkodasa (65b. 394. 431. KrisztL. 20. 23. KrizaC. 80. WeszprC. 55). Nag kisalkodásban (m angore) liunin hosszabb imádságot tizen vala (Sylv: UT. I.121). Sañarusághitokban nag kisalkodást szenneditek; ingens certamen afflictionum sustinistis (II.108).

Késás: seditiosus. Barrabas a késasockal fogattatot vata meg (MünchC. 103).

Késaság: seditio. Barrabas nemiuemő kesasag es gilksogag teteiert eezetetet vala a tömlőbe (MünchC. 164).

KESELY: 1) flammei coloris, mediū inter album et mero flavum Otr: OrigHung. I. XXVIII. **2)** variū coloris, vulturinus; viefarbig [?] PPB

KESELYŰ (*keselo* KeszhC. 292. KulesC. 143. *keselő* BécsiC. 148. *kesellő* Land: ŰSegits. II.317. Kisv: Adag. 521. *keselő* DebrC. 166. *kesely* Pesti: Fab. 13. 14. *keselyero* ÉrdyC. 299b. *keselő* Mel: SzJán. 147. ACsere: Enc. 99. *keselő* Helt: Mes. 33. *kesellő* Zvon: Osiand. 65. *keselyw* JordC. 51. 892. ÉrdyC. 337b. Decsi: Adag. 21. MA: Scult. 1033. *kesellyő* MA: Bibl. II.196. Zrínyi II.115. *keselyo* EhrC. 96. *kesellő* KBécs. 1572. Eij. *késelyő* EsztT: IgAny. 134. *kössellyő* Helt: UT. G3): vultur MA. geier, gewisser raubvogel PPB. Keselyű mólgyára való: subvulturius C. Ysteny edessegnel fenlyk olyan, mend egben repewlew keselyw: aquila (EhrC. 96). Valhala zarnakat mommal keselőt: alas babot aquilae (BécsiC. 148. 139. 191). Az keselyev hyva fyat repesere (CornC. 121. 125). Az keselyw kyzelye repeseehre ew fyaczkayt ew felettők repeskelween (JordC. 273). Az eghy keselyű madar hord vala eetelt ewnekyk (ÉrdyC. 337b). Meg wyetatyk a yffwsagod mykkeppen keselenek (KulesC. 143). Az keselyrewl ees chokarol (Pesti: Fab. 13). Mykoron az kesely egy chlyat talalt volna, sem ereynel sem tudományawal nem vehety wala ky belew az halat (14). Az kősellőnek regueli femlese minden fele viragoknak veszedelmet iger (KBécs. 1572. Eij). Az poéttak, Ytiusnak a föld fiaiak kinytat hogy jóbban ki abrazhatuájak, egy kesellőt imak melléie (Lép: PTük. I.139). Keselyő és a kűsgermek [csillagzat]: vultur cum Antino (ACsere: Enc. 99). A sasnak lator szeméi, és gyvész forma fekete kesely [gy] vagyon, a honnét a keselyű nevezetit is vőtte (Misk: VKert. 277). Gyermekek lévén is, mint az keselyű-fi az fénlő napokon: vitézi eszközön, fegyveren, lovakon kapdos vala szemé, nem más közdolgokon (Thaly: Adal. I.129).

[Közmondások]. Olyan mint az veréb az keselyű ellen: hinuhus leonem (Decsi: Adag. 21).

sas-keselyű: vultur C. aquila Fél: Bibl. 122. [adler, geier]. Sas keselyűi: vulturinus C. Soc sáss keselő iuta of reaioc (Helt: Úron. 21). Az saskeselyűc, mikor megagzanae, az mint újic

féldőc; az nap fennyel el perselic tollokat és osztán meg mosás, főrtic magokat, hogy meggyullanac (MA: Scult. 1033. EsztT: IgAny. 134. Zvon: Osiand. 65. Megy: 6Jaj. III.16). Horgas orrot adott az isten a sas-keselyűnek (GKat: Ttk. 669). A saskeselyű, hanem ha ugyan felettéb meg-éhezik, de másként az ó prédáit solia egészlen meg nem észí (Misk: VKert. 285). Vagyon kisebb nemű saskeselyű is, melly nádi sasnak hivattatik (292).

[Közmondások]. Holott vagyon a dög, oda gyűlnék a saskesellők (Kisv: Adag. 521).

saskeselyői: vulturinus, aquilinus MA. zum geier oder adler gehörig PPB. Saskeselyűi szeméinc legyenenek (MA: Scult. 1033).

KESERŰ (*keserő* BécsiC. 3. 18. *keseruw* HB. *keserwehb* CzechC. 6. NagyszC. 68. kegyetlemben es *keserweben* ÉrsC. 66. *keseruen*? VirgC. 71. NagyszC. 386. *keseruen* NádC.53. *keserue* [moeror ejus] Balassa: Ének. 3. *keserw* JordC. 825. *keserő* Helt: VigK. 12. *keserű* 89. *kőserű* Zvon: Post. II.424. Decsi: Adag. 33. 136. *kőserwes* Decsi: Adag. 136. *kőserű* Decsi: Adag. 33): amarus, acerbus C. bitter PPB. Igen keserű: peracerbus C. Villa Qesereu? 1220 (VReg. 194). Oz gimilsuec keseruw uola vize (HB). A keserő forrasoc mégédésöltenee: fontes amari obdulati sunt (BécsiC. 18). Sira keserűen (MünchC. 66). Ezbeli keserw zerelmederth kerlek (FestC. 12). Önön névelket meg fenek, mikent tört yiet keserő allatot (rem amaram) hvzanak (DöbrC. 122). Igen nag keserő ryuasth tőnek (PeerC. 104). Mely keserwen megh ewleteel (WinklC. 100). Keserwen kenatleek (122). Twm zent Ferencz nagí keseru iaydulast (VirgC. 34). Mindez feldwn keserwnek lattanak (143). Kezdenek nagí keseruen sirni (71). Keseruen ostoroztatec (NagyszC. 386). Az yrom keserűsegenel keservebbeknee bizonyitatic (68). Keserw syrasth teen (JordC. 144). Meg emésztetenee ehségel, elvesznee gyhytokuányal, es keserű halálal: devorabunt eos aves morsu amarissimo (Helt: Bibl. I. cccc2). Ha keserw volna az ital, veg, on valami edős izó allatot zaiban es el mulattya a keserőiet (Frank: HasznK. 31). A szép jó-izű folyó-vizek edeseu folynak; de végre a keserű tengerben elegyednek (Pázm: Préd. 94). Keserű-sirva bálványozó helyre kényszerítetik futni (Megy: 3Jaj. II.159). Keserű bosszúság (Nom. 225. Kr.). Kérje az ír-istent, kezűnkbe ne essen; az anyjától szoptott tej keserű leszen (Thaly: Adal. II.18). A keserű beszéd sértő hegyvel jár (Fal: UE. 403). A narants almát mikor igen erővel fatsarják, utólyára keserőt bostát (Fal: UE. I.176).

[Közmondások]. Ha édest akarz enni, kőserűt szemvedy (Decsi: Adag. 33).

Keseréd-ik, keserész-ik: 1) amaresco MA. bitter werden PPB. Az én szájam izelte a tiltott gyűmölcsöt, és a te szájad keseredett érette (Pázm: Préd. 521). **2)** [contristor; erbittert werden, betrübt werden]. Nagy sok kelevények ötet ellepék, ki miatt szent Jób igen keseredék (RMK. IV.63). Keseredett szívű: homo, qui amaro animo est (MA: Bibl. I.573). Nagisagos Kandy Gabornak vagiok keseredett eözuegie arwaia (Radv: Csal. III.154). Memybéli nagy isten, hozzád kiáltunk, keseredett szívvel hozzád folyamunk (Thaly: Adal. II.294).

el-keserédik: [contristor; betrübt werden]. Az ó edes anya igen el keserőden, kenania vala ötet latnya (WeszprC. 96) Lathwan az zent apostolok, hogy ky mwlt volna, nagyon el keserődenek (ÉrdyC. 484b). Az chazaar mondbatlan el keserődeek rayta (594b). Yesvsnak kepe ew rea hattal fardwla, kyn annal nykab el keseredek (ÉrsC. 546. Kules: Evang. 253).

mög-keserédik: 1) amaresco, inamaresco, exacerbescio C. bitter werden PPB. Mikoron el nieltem volna azt, meg keseredék az en hasam (Sylv: ÚJT. II.146). **2)** contristor MA. betrübt werden PPB. [erbittert werden]. Halnan ezt az zegen cor, meg keserődcc (GuaryC. 41). Az ew kesereweegghel be twlthi

zywe vyonnan megh keserődeek (WinkC. 113). Meg keserődeek em lellem: anxiatu est spiritus meus (KeszC. 414) Igen megkeserődhen rayta (WeszprC. 16). Ezen év zvenek banatyanak nyatta megh keserődek (DebrC. 582). Meg keserődeek raytta (ÉrdyC. 569. 581b). Zyz Maria igen megh keserődek, mykoron latha, hogy zenth Ianoz neky semmyth nem zollhatna (ÉsC. 92). Felszonal sira, igen meg keserődée es monda (Helt: Bibl. I. N). Meg kőseredőt lelki ismeretű ember (Kules: Evang. 402). Meg kőseredőt szán (36). Meg kes-reznez, ugyannyira, hogy semmi iot szőlőknez ne cholekedzyenee (Pécsi: SzűzK. A2). Meg keserodik raita (Tel: Evang. 1.559). Igen meg-keserődék rajta (Pázm: Préd. 196). Meg keseredett állapotban vizagytalloe egy mást (Zvon: Post. II.424). Senkinek szive ne keserőgyék-meg romlásodon (Zrinyi II.162). Megnyitván szeméit a megkeseredett jó szű, lélek (Tol: Zsolt. 15).

mégkeserődés: [tristitia; betribnis]. Lára nem állhető formában való állapotomban megkeserődés nélkül indulásom nem lehetett (Monrók. FV.513).

[neki-keserődik]

nekikeserődés: ∞ Néki keserődés, néki tífzesedés (GKat: Váls. I.913).

Keserődés: amarulentia, angor MA. verbitterung PPB.

Keserög: plango, lugeo, delamentor, miseror C. moeror, commoeror miseror MA. floo Com: Jan. 197. traieru, leid tragen, sich erbarmen PPB. **a)** Kesergetek: plorabitú NémGl. 118. Kezde kesergheny (contristari) es zomorkodny (JordC. 441). A Kristus vrouknak kemian nem kesereg (WeszprC. 4). Az kesergő kőnőrületős zyn (NagyszC. 4). Vraue nyapa vagon ma, mendenestőlfogyva kesergőnez (TelC. 28). Nem keel wgy raytok keserőghny, mynt ha elvezneenek (ÉrdyC. 608). Sopánkodik, kesereg (MA: Scult. 875). Kesereg, siránkozic (Com: Jan. 69). Mert egy ember bűnén méltó egész városnak sirnyia, es keseröni (Pázm: Préd. 616). Homlokom folyhözik szomorú homálylyal, kesereg ajakam siralmas jájszókkal (Thaly: Adal. II.65). Az lelkek kezd keseröni, ekképen magát kezd siratni (394). **b)** Kesergi vala a fia halálát: flobat de filii morte PPB. Sirva apolgatja fűtös két fiat, oly igen kesergi urának fogsgát (Tin. 276). Elmene, hogy siratnaya és keseröenyo Sarat (Helt: Bibl. I.K). Soc ideig keserge az ő fiat: Inueni filium suum multo tempore (LS3). Az Christus halalat kesergettee (Born: Préd. 289). Eleibe megyen, kesergi, vizagytallya (563). Kesergi az úr-fiúnak halalat (Balassa: Ének. 12). Nem kesergetted kin-szenvedésidet (Pázm: Préd. 516). Kesergi magát (Thaly: VE. II.287). Jó barátom, mostani eseted oly nagy epedséggel nem kesergheted (Könyi: IIRom. 201. Told.).

Keserős: angor C. luctus, moeror, dolor MA. traurigkeit, das traieren PPB. Hamar el ió az én atyannac keserösenec ideie (Helt: Bibl. I. N2. Zvon: Post. 126. Pázm: KT. 93). Illyetén keserőséssel bűdgyasztotta magát a madár (Könyi: VM. 26).

Keserget: sollicito C. moeroro afficio, ango MA. betribt machen, ängstigen PPB. Engemet kesergetnek vala (NagyszC. 87. 82). Az ny atyainkat nagyon kesergettee (JordC. 728). Ötet garkolatossággal e dolgal kesergetie vala (TelC. 2). Gazlat az kortre ki ne kesergessék ne keseröessetük (Tin. 235). A jömenént ne kesergesd (Helt: Bibl. I. Nn) Nappal a bevség kesergetett, es eyel a hidegség (IP3). Eözünyg aszszont fiamal helyoból ki fűzed, oett öztöndeg vendeg földén kesergeted (Csan: Ján. 4). Nincz mi inkább szomoritsa, keseröesse (MA: Scult. 73). Kesergetie vala (offenderant) Isaknac es Rebecanac szívóket (MA: Bibl. I.23. 49). Kesergettee a Jákob fia az ő ven atyókat (Tynk: Józs. 89).

még-keserget: exacerbo, contristo MA. verbittern, erzürnen, betribben PPB. Adaa wr isten ewket Eglon Moab kirallya

nak kezseben, ky nagyon megh keserghetes Izraelth (JordC. 326). Meg aláza tegedet es megkesergetne (Helt: Bibl. I. Oo3). Feriak az ti feleségeket meg ne keseröessetek (Fél: Tau 462).

mégkesergetés: exacerbatio, contristatio MA. verbitterung, erzürnung, beleidigung PPB.

Kesergetés: exacerbatio, amarulentia, contristatio MA. bekümmernung, verbitterung PPB.

Keserít: **1)** amaraco [amarico ?] acerbo MA. [bitter machen], verbittern PPB. Adanak neky inya keseritet bort: myrrhatum vinum (Pesti: NTest. 107). **3)** exacerbatio PPB. [contristo; erbittern, betribben]. Zywen meg sephössed, keserwel keserőhed (CzechC. 27). Az harag embernek zavart keserity bozzo mondasra (CornC. 156). Budának szép rajat sira megtekiné, azzal önnön magát igen keserité (Tin. 275). Sok gondal magadat touab ne keseriez (KNagysz. 1621. G).

el-keserít: [contristo; betribben]. A muzsikának allattomban való titkos ereje vagon: felgyúlaszt, lehűltet; vigasztal s meg-meg elkeserít (Fal: NA. 164).

még-keserít: **1)** acerbo C. amarore inficio MA. verbittern [bitter machen]. PPB. Meg keserítik, el dögletik az élő vizeket (Mel: SzJán. 236). **2)** exacerbatio C. [contristo] zornig machen PPB. [betribben]. Miert keserődel engöm el igón megh (TihC. 26). Te zavid megh keserőtenek engemeti (WinkC. 214). Meg keserity te elodath (JordC. 902). Neha haborsvagnak nyatta meg keserőyt, hogy ezek felelelmenek kettseegében eychen (ÉrdyC. 80). Ez velagnac zelőségség zogeletiből mindöndöket megkeserítőttem keserőseggöckel (NagyszC. 61). Mit vétettem azért, hogy ezt érttemlettem, hogy korcsos népemtől megkeserítetttem (Thaly: Adal. II.417). Elélév igen meg keserítik, és magokat az ilyen embertelen szokással felette meg utáltatják (Fél: UE. 102).

Keserítés: amaricatio, exacerbatio, contristatio MA. verbitterung, erzürnung PPB. Keserítés nélkül: sine amarulentia Com: Jan. 204.

Keserköd-ik: tristor Kr [betribt sein]. Mind ezekben keserködöt inkább, mintsem gyönyörködöt (Fal: NA. 193).

Kesernyés: subamarus MA. ein wenig bitter PPB. Keserű szűbasú, kesernyés: amarulentus PPB. Kesernyés ital (Megy: 3.Jaj. II.172). Kesernyés bűz (GKat: Váls. 1.994. Lipp: PKert. II.48. Kr.). Kesernyés csipősség (Biro: Miate 385. Kr.).

Kesernyösség: amarulentia Major: Szót. 30.

Keserül: miseresco, commiseror C. miseror, miseror, commiseror, commiseresco MA. mitleiden haben, sich erbarmen, bejammern PPB. **a)** Kik en ritam es te ritad keserülnek (WeszprC. 4). Zynon rayta keserülhen (NagyszC. 20). Keserülök ez seroghen (JordC. 103). Felette keserülwenk rayta, loq meg kel fogatitlod (ÉrdyC. 162). Az istenek mindenkor jamboron keserülnek, az hazagnac kezgy wyzza hegedylnék (Pesti: Fab. 83). Az aszszonyállator keserülde, félénke, irizye (Cis N3). Keserülő szivee vagon hozzác az mi nyomoriságnakban (MA: Scult. 773). **b)** Ez pör hallá, ötet keserülde (RMK. II.268). Gara Miklos keserül vala ötet igen (Helt: Krón. 98. Born: Préd. 455). Késő halála vtm kőserülőd (Deesi: Adag. 194). Hóltát az vityzuek siratá, keserülde (Balassa: Ének 11). Elepsdésomet s meg emésztésemet nem is keserülük (Thaly: Adal. I.187).

el-keserül: ∞ Reszkettet az éles tör a hóhér kezében, elkeserüle irtalmában a kegyetlenség (Fal: NA. 152).

még-keserül: ∞ Meg keserülwen (a koldust) rwhayaat neky adaa (ÉrdyC. 527). Meg keseryle Venus az ew zereimet (az ifjné) (Pesti: Fab. 296). Ott királyon az úristen meg-

keserüle (RMK. II.258). Meg keserüle a pár a sárkányt és fel emelé aszt a lóra (Helt: Mes. 213). Meg paranczola, hogy meg herélinc Belat, de a henger meg keserüle a szép gyermeket, és egy kőlyket heréle helyébe (Helt. Krón. 16). Pharau kiraly leanyais megkeserüle Moysesnek kised gyermekseget (Pécsi: SzázK. 130. Görös: Mátý. 3). Meg-keserülvén az israelitáknak nyomorúságokat (GKat: Titk. 303).

Keserülés: commiseratio, cordolium C. das mitleiden, erbarmung PPB. Jo tetemeny, irgalmasság, adakozás, keserülés (Pécsi: SzázK. 126). Keserülte őtet hogy szomjúságot szenvedne. de hiába volt keserülése (MA: Scult. 775).

[Keserület]

Keserületés: miserabilis; amarulentus MA. erbarmungswert, jämmerlich PPB. Szánatos, keserületés: miserabilis Ver: Verb. Szót. 17. Kővarat Batori fejedelemnek Varadon valo iszonyu és keserületes vezedelme után az romai csaszar birtokához foglaltata (Forró: Curt. 7).

Keserületesség: [commiseratio; erbarmen]. (MA: Scult 775).

Keserülhető: miserandus C. [erbärmlich].

Keserőség: 1) acerbitudo, amaritudo C. bitterkeit PPB. Az Maria keserűseget izeiez (Fél: Tan. 43). A tenger vizének keserősége (Pázm: Préd. 35). 2) amarities, amaror; moestitia, moestitudo MA. traurigkeit, betriübnis PPB Keserőséggel töltöt be engemet a mendenható (PécsiC. 3). Nag zoual vüölt uala. mutatuan ölélkének keserűségét: amaritudinem animi (57). Elmetwl el ideg[en]wlt az kezen laban valo sebeknek nagy keserűsegeert (VirgC. 35). Az nagy zomorúság és keserűség (19). Keserűségnek töre az ő zyuet legottau attal iara (TihC. 23). Pokolnak keserűseghyt (dolorem mortis) megh feythwen (JordC. 711). Jowe wr fnyw hazához nagy banattal, keserűseggel (ÉrdyC. 510). Kezde nag keserűséggel syrnya (TelC. 23). Nagy keserűséggel (lucta et tremore) éuém meg az én ételemet (Kár: Bibl. I.479). Nagy keserűségben vagyoc te értad: doleo super te (MA: Bibl. I.277). Halottunkon való keserűségünkben tiltya isten metéléstünket (Czegl: MJL. 144). Mindnyájau nagy keserűségünkkel reménykedtünk nékie, hogy a régi confederatio ellen ne cselekedjék (MouIrók. VIII.54). Noha vig természetü vil is, de látván asszonyának keserűségét, ő is ahhoz akar alkalmaztatni magát (Mik: MulN. 20). Rövid farsáng, kinos keserűség (Fal: SzE. 546). Keserűség ez a gyönyörtiség: essi amareggiano il piacere (Fal: NE. 28). Minden nyugodalom aggodalom, minden öröm öröm, minden gyönyörtiség keserűség (Fal: NU. 279).

Keserűségés: 1) amarulentus MA. sehr bitter PPB Napkeletra a keserűségés tenger [Holt-tenger] vala (Hly: Préd. 49). 2) moestissimus MA. der traurigste PPB. Var az pokolnak keserűségés kenya (VirgC. 49). Ez keserues ember tellyességgel meg evtteten keserűségés kevyekkel (DomC. 187). Einlekezze wram the nagy keserűségés zumurusagodrol (PozsC. 1). Alnak az nagy keserűségés tyzben langban (ÉrdyC. 11). Vghog zabságosban magamat meg elegydhnetna a nagy keserűségés sirasocban (NagyszC. 62). Agyad en nekem bynemnek keserűségés megh zanatyat (GyöngyC. 10). Keserűségés sörös (Matkó: BCsák. 119).

Keserv: [tristitia; betriübnis]. Kemény zyew meg sephősöd keserwel keserűhed (CzechC. 27. ThewrC. 228). Most már nyughatatlan bánattal áll vagy ül, untalan szegénynek szeme keserwel fül (Zrinyi. L21). Reátok néztemben hullnak keservemben szemeimből könyveim (Balassa: Költ. 70). Soc keserue wtán ki vigadott (Balassa: Ének. 3). Áradnak könyvei méltó keservében (Gyöngy: Char. 46). Teljes keservében így terjeszté panaszát (Fal: NA. 128). Ez a nem reménylett hír megindította a haragszomot az asszonyokban, Lucziának kocogott

áll, szikrázott szeme keservében (Fal: TÉ. 128). Se nem ebét, se nem bünét, hanem maga keservét s torlatlan boszszúságát keserogte (131). Emelkedik, csdik bús feje, dobog szíve, nem találja nyugtát keservében (Fal: BE. 598).

Keserves: 1) amarulentus MA. sehr bitter PPB. Majd keserves: subamarus C. Köserues ital az: lupinus potus (Decsi: Adag. 136). A doktor keserves italokkal gyógyíttya (Pázm: Préd. 164). 2) moestus, luctuosus, luctificabilis MA. traurig, betriübt PPB. Nagi keserues zot boczata (VirgC. 34. 23). Keserues halalt zenmedel (WeszprC. 5. 12). Myt mongyonk az keserues anyarol (WinklC. 74). Megh zaggattyak ewket madarak keserwes marással: morsu amarissimo (JordC. 274). Ez keserues ember alazatos lelkev es tevredelmes zyuev (CornC. 187). Keserues es siralmas leueleket ira (DebrC. 59). Köserues szüü (Kules: Evang. 35). Mind ilyen gonosz és keserues híreket halogatunk (LevT. II.147). Keserves sirással sirának (MA: Bibl. I.47). Nem elegek a testnek rothadóságából származott keserwes fájdalomak (Pázm: Préd. 69). Sok szítok s halállal valo fenyegetés érdeklé életet, s-keserwes szenyvedés (Czegl: Sion. 21). Könyveit árasztja s keserwes beszédit e szókra fakasztja (Thaly: Adal. III.416). Megtörténik még a szereztének saját fajzatín-is, hogy a ditsőségés kezdetnek örömi keserwes siralmokra olvadozzanak (Fal: VE. 396). 3) [lugens; trauernd, leidtragend]. Miben ditselkedem, ha nem te keserwes, nehéz keresztedben? nem a fábül, rézbül álló aranyképen! (Thaly: Adal. I.21). Siralmas anyáink, keserwes anyáink (II.55). Főgazda volt [a temetési pompánál] Gróf Székely László, Keczei János, Sándor s magam subalternusok; én keserwes-fogó voltam Decsei László urammal, fogtuk a nagyszszonyt (Hazánk. II.58).

Keservesen: acerbe, amarissime C. amare, amaruleute. moeste MA. bitterlich, traurig PPB. Az the zenth anyasagodon keserwesen kenyerewle (PozsC. 23). Keserwesön sirata őtet (DebrC. 195. CsonaC. 34. Fél: Bibl. 48). Köserwesen panaszolkodot (Toln: Vigaszt. 73). Sok argumentomoknak keserwesen sebesítő nyilaival lövdölözhettyük az ellenünk támadott ujságokat (Pázm: Kal. 325). Elfakad sirva és keserwesen sír (MA: Scult. 812). Szomorító siralomra hja, szerelme el-estét keserwesensija (Gyöngy: KJ. 5). Sebhedt szívében keserwesen jászolt (Könyi: HRom. 92). Olly keserwesen jajgatott, hogy a király őtet figyelmezte (Könyi: VM. 2).

Keservesség: moestitia C.

Keservetés: [amarulentus, moestus; bitter, erbittert, betriübt]. Keserwetes kenyerewletes leegy minden een bumon (PozsC. 23). Ha halgatoc keserwetes keserűséggel gyötrödtem (Pécsi: Ágost. 71).

Keservetést: [amarulente; bitterlich]. Meg hortal keserwetest (ThewrC. 295. CzechC. 30).

KESKÉNY (keskén MünchC. 25. keskön TihC. 105): gracilis, exilis C. gracilentus, angustus MA. geschmeidig, geschlang, dünn, enge PPB. Aqua kesekum juxta aruch 1075 (Knauz. I.57). Keskén (arcta) az vt (MünchC. 25). Homloka nem wala zelös, de keskön neg zegö (TihC. 105). Nem keskeny es zoros kötös viok (VirgC. 149). Yghen kesken es zoros az wt (JordC. 378. ÉrdyC. 131b). Kesken tenger (Helt: Krón. 104) Kesken derekára tegzét fel övedzette (Huszi: Aen. 26). Az istennek gondviselését olly keskenyen szorítottac, mintha ő minden dolgokat oda hadna futni és levegni (MA: Tan. 187). Az hol az folyóviz legkeskenyebb vala (MA: SB. 257). Keskeny, szoros bomlok: frons angusta (Com: Jan. 47). Keskeny útzátska (Com: Vest. 119). Kesken az út (Land: ÚjSegits. L61). Egj hozzw keskön hazat közönségös tanwlo haznak [rakljanak] (Radv: Csal. III.194b). A felbök mind keskenyebbek keskenyebbek voltanak (GKat: Titk. 80). A Duna ott igen keskeny (Mik: TLv. 405). Az ő ditsőségének egész világ keskeny (SzD: MVir. 88)

[Szólások]. Oly keskeny, hogy markodban szoríthatnád az derékát (Decsi: Adag. 63).

Keskényéd-ik: gracilescio MA diuini und mager werden PPB.

még-keskenyödik: gracilescio C [sich vereugen, abnehmen]. Hada-is igen megkeskenyodott (Hall: III. Hist. III. 231).

Keskényit: arcto, angusto SI.

még-keskenyit: ∞ [vérenges]. Az egyházi hivatalt és küldetettést igen meg-keskenyített (Pós: Válasz. 121).

Keskénység: gracilitas C. MA diuiniqkeit PPB. (enge).

KÉSMÁRK: scopulus, rupes Kr. [felső, klippe]. Az Hekla tüzei nékem kegyelmessék, nékem késmárk kövei engedelmesek, csak az te szép szemeid nem kegyelmessék (Zrínyi² 2). Nem hiszem változnál gyöngye lauruságra, de késmárk tetején nőtt kemény tölgyfára (9). Csak te gyógyíthatnál, óh Fátum, kegyetlen! hogyha szörnyű kínnal megölnél hirtelen, vagy késmárkot nyakamba vetnél véletlen (21). Áll rettentetlenül Zríni nagy gondokon, mint nagy tornyos kűsziklák magas késmárkon, heába kűszködnek nagy szelek azokon (73). Mint mikor az ölszél késmárkbal kiszakad, ama süri fenyős erdő közben akad, hajol előtte lágy és kemény ág szakad (76). A némesen termett elme meg álja helyét mint a késmárk és kemény kűszikla a tenger középen, kiknek a bus tenger tapdozási semmit sem árthatnak (Fal: BE. 586). Könyebb néha a tengeri késmárkok tetejére, hogy sem ezek színe eljébe menni; senkilez kedvek, senkivel közük (Fal: UE. 404).

Késmárki: [montanus; berg-]. Késmárki gyémánt (Ovcsk: ÖtVM. 355).

KÉSNYÁS: [jurgiosus, rixosus; zänkisch, streitsüchtig]. Mastis találkoznak oly kesnyas, türlhetetlen, haborgó feleségek, ördögi gyűlölségtől meg baltottak (Zvon: PázmP. 75). [Vö Késás].

1. **KÉSZ** (kész? Gér: KárCs. III. 322. kés BécsiC. 2. 30. kiz. TolC. 257. kiz. RMNy. II. 67. kész Sylv: UT. 1. 80. keezz WinkC. 156. keezebb BodC. 3. kizzen LevT. 1. 95. keezen 391. keezen Pesti: NTest. 200. készszen MA: Scult. 109. készszo MA: Bibl. I. 133. MA: Scult. 219. készszen Mik: TLev. 70): **1**) promptus C. bereit, geschickt PPB. [willig]. **a**) Viki kész emberségével visszaélni: abuti alincuzi facilitate PPB. A lelők keezz de a tesh koor (WinkC. 156. JordC. 411). Jól lehet a lelek keez, de a test gyarlo: spiritus quidem promptus est, sed caro infirma (Pesti: NTest. 104). Kétf lélekről szól: egyie félelmes, másik kész (Dáv: VDisp. I. 117). Az angialok rőppárltetenek, melliol az ű giorsaságok es keez voltak ielentetik megh (Fél: Tan. 83). Készkedvő nép (MA: Bibl. Magy. 1). Keesz szolghatok a Christusban (Bal: Epin. 9). Sok vitéz szavival niettya kész voltat (Zrínyi II. 12). Tudgyad kézzebb s teltebb lelki erődöt (Fal: UE. 383). **b**) Sem vagio: kéz hazasság kötelence: nec sum apta vinulo conjugali (BécsiC. 2). Lögynnk keezők hozyat (ÉrdyC. 7). Vriini keez vagiok mindenre (VürgC. 34). Inkab keez vagyok az haragossagra, homeni az zyltsegre (18). Kezzebb az gonozra; mindenla keez az gonozra (BodC. 3). Kézz vagyok az békessgre (Decsi: Adag. 231). Kézzebb volna ő törre, hogy nem mint törnyre: Martis campus (140). **c**) Mendencoron keez kee ebszegen megsegelenem (EhrC. 79). Kez vagy engedelmesseget tenyi (11). Kez volnek megh boczatny (VürgC. 17). Yatok keezek zmut adny mindenekrwl (148). Kezök hallani mindeneket (JordC. 743). Kez vagyok ov velek el mennem halalra (DonC. 321). Kézz minden ű erette el ham (Ozor: Christ. 80). Az minel lehet kész vagyok segéteni (Decsi: Adag. 114). Kézzszo vagyime elmenni (MA: Bild. I. 133). Kézzszo volt megálui magát hogysem-mint (Hall: Paizs. 202).

Ó az miképpen amekül is hités mastin az varasnak, azon hitre keezz megh mondani róla azon módon az miképpen az hitnek módját találtuk (Gér: KárCs. III. 322). Kézzek a szó után eljárni, de taszigatva nehezen lépnek előb (Fal: NU. 301). **2**) paratus, expeditus C. elaboratus MA. bereit PPB. [fertig]. Igen kész: perexpeditus C. Te vtiad kézzc: vire tuæ paratae sunt (BécsiC. 30). En ebédem keez (MünchC. 54). Myndonek keezl vannak: omnia paratae sunt (JordC. 579). Legietők keezek (DobrC. 45). Mynden napon három keez aztalok vetteltnek vala az ew haznál (ÉrdyC. 109b). Az farkas bwreketh kwlgie megh, vagy keez vagy nem keez (RMNy. II. 60). Manna sido szo, mel szonik igaz magurazatya ez, keezs etők (17). Kézz hadainkkal ide telé semmit nem mulatván, tovább való fáradságunkat is nem szajnik (EszM. I. 62). Legyetec kézzc a harmadaupra: estote parati in diem tertium (Helt: Bibl. I. 113). Ezek a szók az olvasásnak kész fogását nem akadályozzák (KCsipk: Woll. Előb. 10). Midőn e munka kész volt (DKal: Ker. 32). **3**) [plane, valde, magis, maximus; recht, ganz, völlig]. Kézz bohó: morio, sumio, surra anlieus SI. A zozög fínel el fzheti; de kész hazugság (Mel: Herb. 139). De hac keez bolondság (Mon: Apol. 409). Kézz czágnaság (Magy: Nád. 50). Kézz bolond (Pázm: Préd. 1193. Kr.). Az Moyses dolgairnl, kész neveltség az miket beszó (Pázm: Kal. 144). Kézz neveltség: damno materia di riso (Fal: NE. 63).

[Szólások]. Kézz kenyér enő: asini mandibula (Decsi: Adag. 195. MA.) *Kézz pénzzel tartozni: ad libellano tenere, debere PP.

[Közmondások]. Ottan kész a páltza, vagy ötte megh az eb a háyat, auagy nem (Helt: Mes. 202). A mely nő hamar kész, hamar vézz (Fal: UE. 935).

Készántag: [consilio, consulto, studio; absichtlich, vorsätzlich]. Az haragoson ellenkezőlnek semmi megeggyező tekiutetek nintsen, hanem mind szüntelen hartzolnak akar mi-módon gondoltassanak: s' megh penig igyenesen szinte készántag (ACsere: Enc. 11).

Készántagi: [rectus; recht]. Ha az igyenes vonás az adatot pontol az adatot vonással szegeletet tsinál, a tsináltattol egyenlöve tétetet és a készántagi szegeletnek a más szára mel-lékes léssen az adatot vonással (ACsere: Enc. 53).

Készen: prompte, parate, expedite C. in promptu MA hurgit, fix, fertig PPB. Készen való: praesentarius, praesentaneus MA. Kezen vannak: omnia parata NémGl. 357. Kezön meennyetek el: expediti pergite (JordC. 186). Lataa haat ott keezen vagyon az vendeogh őzweere (ÉrdyC. 510). Az ty idewtekw myndenkoron keezen vagyon (Pesti: NTest. 200). De miert magában megtökélve vala, minden szerencsét készen várja vala (RMK. II. 44). Késszen vagyon segedelme (MA: Scult. 109). A könyvec szüntelen melletted avagy készen legyene: in promptu sunt (Com: Jan. 158). Vajha mind jó, s gonosz szerencsénk elviselésére mindenkor készen találattának (Hall: Paizs. 90). Készen lételt parancsolt (MonOkm. VI. 93). Meg vonta kéz iját is, készen tartja nyilat (Fal: BE. 620).

[Szólások]. A kénkőves fürdő készen vár (Thaly: Adal. I. 64). Könyebb megh vesztetni erejét a már készen várt tsapásnak (Fal: UE. 385).

Készit: apparo, instruo MA. zuriisten, zubereiten PPB. Étkeket készitek: dapino C. Ember el-adással kereskedő, új szolgákat el-adásra készitő: venalitiarius. Meg-engedte, hogy feredőt készitsen: indulisti balneum fieri. Tsalásra készített festett beszéd: logoduedalus PPB. Gabonat tsírolat száze készitenni: parari constituit (BécsiC. 13). Ez epistoloknac tartalnoc ez volt, hog magokat kézzeléc a mégmondot napra (56) Hoé magokat kézzeleneé ellent allanoc: quod praepara-

rent se ad resistendum (16. 56). El mennek minden öz teldy kyalnyokhoz ewketh hadra kezeyteny (JordC. 914). Zent Da maufok atyánk hozya hyvan az atyákat monda: kezeytethet magokat (DomC. 144). Basa készíté népit vég ostromnak (Tin. 81). Készíté az isten a földi vadakatt az ő nemee szent: fecit dens bestias (Helt: Bibl. 1A2). Készítetek az vrnak vtat (Fél: Bibl. 3). Szertelen futashoz készíte magát (Valk: Kár. 23). Hogy készíteuője az embereknek szívöket az ő benne való hitelre (Tel: Evang. II.12). Hozza keszeti a szolgákat is (I.232) Kazdag ebédet keszítet vala (Göres: Mátv. 19). Addig még feleletedet ki adod, istomnee io akarattyabol, más esetet készítunc (Vallást. FfH4). Készítetek tinen magokat hólnapra (Kár: Bibl. 199). Le telepszék és ételhez készítte magát (Zvon: Post. II.189) Az orvos hozza készíti a leteg embert az egéség nyeréséhez (Pázm: LuthV. 408). A süveg járta a gyapjából süvegeket készíti (Com: Jan. 98). Őket az viadalloz készíteuője (Láp: Ptlk. III.29). Leneséd sinek, s már fazakatt készites néki (Czepl: Tromf. 57). Hasznos a bölög asszony tövisének virágjából készített herbatit vér pikés ellen (Váli: OrvSz. 46). A szegénység annyi életet még nem készíthetett (Nyr. XI.30). Nem készit Thália tréfás komédiát, midőn Melpomene formál tragédiát (Thaly: Adal. 159). Sokszor mosdatlan kéz készíté ezeket, azért meg nem veted ni eledelfunket (Orczy: Nimf. 15b).

[Szólások]. Asztalt készíteuoni: den tisch zurichten, aufdecken Adami: Spr. 197.

el-készít: praeparo, praemolio, accingo C. apparo MA. zubereiten. zurichten PPB. Elkészítettett: praeparatus; elkészítve: praeparo; előbb elkészítettett: praestructus; fágással elkészítunc: perfabrico C. Az vaczort el kezeytlyven: caena facta (JordC. 674). Mykoron az vendegesegőt el kezeytftöteek volna (ÉrdyC. 508b). El kezethetye az vyonnan nem záilletett ember magát az kegyelemnek vetelere (Zvon: Osand. 30). Elkészíte sekerét: junxit enrum (MA: Bibl. 161). Hogy ha magadot akared ell készíteuényi és ell rendelni ehez a lelki áldozáshoz (Laur: LViad. 226). Bethlen Fereuz uram hit volt, édesem, kedden ki házához egy ebédre, melyet valóban emberül készített vala el (RákGy: Lev. 55). Elkészíti fizeményét, egynehány töl étkeit (Fal: Vers. 878).

elkészítés: praeparatus C. praeparatio. apparatus MA. zubereitung PPB. A kegyelmeknek előlelkészítése: praeparatio gratiarum (Illy: Préd. I.29).

föl-készít: instruo, accingo C. orno, paro ea quibus opus est ad cultum et ornatum SI [vorbereiten, herrichten, ausrüsten]. Fölkészítő; instructor C. Fel készíte magát, hogy illendő legyen a fő legenhez [vö legenhez?] (Mel: SzJán. 471). Felette nagy ajándekokkal az istentől fel voltanac készitetuen (EszT: IgAny. 390).

mög-készít: apparo, comparo, praeparo MA. zurtisten, zubereiten, fertigigen PPB. Szépen megkészítettött: percultus; félig meg készítettött: semirefactus C. Megkészítettett; praeparatus, apparatus MA. Meg kezeti te vtadat: praeparabit viam tuam (MünclC. 33). Megkezeite ő lampasocát: omaverunt lampades suas (60). Meg keztyuen az vizet, kezdé az vennek labath mosny (VirgC. 60). Az ő sátorat felette igen nagy kölczéggel meg készítóté [igy] (Helt: Krón. 13). Birjátok az országot, mely világ kezdetitül meg-készítettett nektek (Pázm: Préd. 17).

mögkészítés: praeparatio. apparatus MA. rüstung, zubereitung, fertigigung PPB.

Készítés: comparatio, instructio, instructus C. apparatus, promptatio MA. ausrüstung, zubereitung PPB. A tndatlan iffn doctornac temető készites elsőben tisztí (Czepl: Japh. 7).

Készitetlen: [unfertig]. Készitetlen, füzögében-való; rudis PPB. Üszögében-való készitetlen értz: rudis PPB.

Készítő: parans, praeparans Kr. [vorbereitend]. Az mely tolvajt vrunkal fel fészítették, készítő jó eselekedeteket nem hocsátott előjáróban (LázM: Kal. 752). Készítő avagy előjáró éneke: praeludia seu praembula (Com: Jan. 168)

kolbász-készítő: botularius PPB.

szűr-készítő: fuscator C.

Készség: 1) prothymia C. promptitudo MA. fortigkeit, lurtigkeit PPB. A Christust éjjel nappal nagy készséggel várják (Szathm: Dom. 819). Kőnyeb lágyulást a gyémántban találni, mintsem efféle vitez-készséget és hadi bátorságot a motskoslelki és hünnel fertős katonában (Fal: NA. 209). Mikor az fő generalis valamit biz róal, vedd az ordert aláztos készséggel, és vidd végben részredről katonássan (220). A belső készségnek gyökerét magunkkal hozunk ugyan, de se nem tsírázik, se nem virágzik-ki külömben, hanem letzkével (Fal: UE. 410). Nagy segítség a jó természet, nagyobb a magát kellettö kegyes erkölts és mindenre alkalmas emberséges készség (387). Lásék vérszeme eszednek, add jeles próbait készségednek (467). 2) [instrumentum; zeug, werkzeug, rüstung, zugehör]. Olofernesec minden hadakozó késsegit (universa vasa bellica), melleteket annép neki adotuala, ada elfeledetnecc kirekeztésére (BécsiC. 46). Zappanban gartot kesseg: smigmata (169). A calastronot minden kezesseccgel [igy] es rvhakkal gazdagon meg epytee (ÉrdyC. 234b). Faragások ees egyeb nemew kessegek (PeerC. 53). Te nákad mikent náka vetö kesseg: collum tuum sicut monilia (DöbrC. 473). Szegény hazánk magtoknak köszönhet s-köszön-is sok templomokat azokhoz való áros keszségekkel edgyft (Megy: SzAÖröme. Előb. 10). Egy ökör zeker tyz ökörre való keszséggel (Radv: Csál. II.18).

Készségős: [promptus; bereit, willig] (Tof: Zsolt. 504)

Késztelen: [impromptus; unvorbereitet]. Sola tegedet az halal keztelemnecc ne lelidő (DebrC. 241)

Készül: parare se, parare Kr. [sich vorbereiten, bereiten werden]. Készülve: expraeparato C. Elöl játsom, valamilhez készilök: praeludo PPB. Nemy ygen zepz hew ruhaual eltezet, nykeppen vtra yarny kezewlt (paratus) yewue az kappura (EhrC. 14). Gazolatnac készölt öltözetek (luctui apta indumenta) vön (BécsiC. 78). Kezewlt emenesre (DomC. 111). Halalara leezewlween (ÉrdyC. 587. 520). Kezdeanek halalához kezewlwy (561). Zorgalmatossaggal kezewl az ydöben yewny az hatalmas hyronak eleyben (10). Hetuen ezer forinton készült egy varat venni (Born: Préd. 458). Tiz száz nyolzuon ezereu készülenecc (Valk: Gen. 7). Mint kell az öltári szentség részesüléséhez készülnünk (Pázm: Préd. 732). Ha az kasamatákat ott is meg tudja csinálni, ahhoz az t'len hozzá kell készülni, s az úr isten kikeletet adván érned, idején hozzá kell fognod s végben vinned (RákGy: Lev. 74). Készültben járulnánk a keresz oskolájához (Mad: Evang. 353). Szóláshoz készülő ajaka nyílása úgy tetszik, hogy piros hajnal hasadása (Thaly: Adal. I.122). A ki Londrába készül, otthon ne felejtze eszt, hogy ezer mesterséggel meg ne kerüljék (Fal: NE. 4). Rókafarkokkal készültél Ensebius ellen, nem kiméted a bamisságokat (Fal: NU. 250). Nap nyugot öltárit készül el döntení (Orczy: KöltSz. 230).

[Szólások]. A természet, mikor ajándékit osztogattya, tsak fele készültében öltya belünk, más fele ki munkálkodását a mi gondunkra bizta (Fal: UE. 369).

el-készül: praeparor Kr. [sich vorbereiten, bereiten werden]. Egyetmást öszve-rakni, el készülni: *colligere vasa PPB. Az etök el kezülene, önek keseset, a myt lelethet (WeszprC. 17). Syessewnk, kezewlwywnk el es hallywnk megli az áldot Cristus-seert (ÉrdyC. 515).

főlkészül: praeparor Kr. [sich vorbereiten, sich aus-rüsten]. Utí edeléllé folkészült: viaticatus C. Endre kyrál Salameu flyawal ffele kezvőle (ÉrdyC. 397b). Kezulyetek fel es en ynnyen maydan kezettekben adom (ÉrsC. 88). Sippal, táskával, ostorral fel-készült juhász (Com: Jan. 77). Ugyan tsak fel-készültél hivatalodhoz (Fal: NA. 229). A mit hogedűre, lantra irnak, mind azon szerelem, mesterséges meg korfűlések, pompásan folkészült fertelenség (Fal: NU. 263).

hozzá-készül: accingere se, cum cura praestolor Sl. [sich vorbereiten, anstalten treffen]. Mykoron hozya kezwlneenek (parantibus illis cibum), escek lelky redlees hlv rea (JordC. 74). Frank: HasznK. 36). Soha jól nem predikáll, a ki jól hozzá nem készűl (Pázm: Préd. b3).

ki-készül: elaboror Kr. [hergestellt werden]. Szebb a ropant ház vagy palota és tekéltesebb a méznél, fővényél, kőnél, melyből egybe rakatott és ékesen kikészűl (Fal: TÉ. 666).

mög-készül: praeparor Kr. [bereitet werden, fertig werden]. Neegy nag keereek meg kezwllyen (ÉrsC. 508. LevT. I.264). Egyes akaratall meg készűl a dolog (Orczy: KöltI 141).

Készűldögél: [sensim praeparor, sensim instruo; nach und nach fertig werden, sich langsam vorbereiten]. A szarvasi hid penig már készűldögélvén el küld a város 4 öreg embereket (Bartha: Krón. 54. Pös: Igazs. II.311).

Készűlet: instructio, instructus, paratus, apparatus, comparatio, aggressio, praehudium, prociectus, pompa C. ausrüstung, zubereitung, schlachtordnung PPB. Kő falokkal mégkőrnékéze ő faluioakat v vyadalnac készűletére: in praeparationem pugnae (BécsiC. 15). Immar készűlet (paraseve) vala a zombat előtt (MünchC. 105). Zeep kezwlletel valo satorok (ÉrdyC. 511). Nagy tyztősseeggel es kezwlletel hozanak (631b). Meniesző készűlet beueniben vala (Istv: Volt. 21). Az inmpere valo készűlet: paraseve (Fél: Bibl. 51). Eze mind ketten az városon kiűl feiedelmi készűlettel valának: ei utrique ad urbem imperatores erant (Deesi: SallC. 22). Készűleti nagy gazdagsággal vala (Gosárv: Magyb. B3). A ki jó készűlettel tanít, isten áldását vérszi (Pázm: Préd. b3). Minden eszköze es készűlete a bűzők botsánattyának nem találhatik benne (176). Semmi készűlet nem volt, mely könnyű fűlest adhatot volna [a szamarakon] Christuac (Zvon: Post. I.13). Szulimán van nagy készűlettel (Zriany I.80). Kis készűlettel indultam tengereo tul (I.153). Sok egyébb czifrának munkás készűlete (Gyöngy: KJ. 6). Mínthogy atyja-anyja él, semmit sem adott egyik gyermekének is, és a szerént csak vékony készűlettel vettem el (Házánk I.216). Az nem régiben felállítatott magyar-gvardia, kinek friss szűrke paripát, veress angliai posztóból csinált kőntőseit s mindeniknek a régi magyar mód szerint párdubőrrel való készűletit annyira csudálta a német nemzet, mint a tehát az új kaput (I.379). Eusebius már tellyes készűlettel érte vala, hogy Theomachusall meg hartzollyon (Fal: NA. 121). A mit őrkők maradékiakra akarunk nyujtani, elévé hoszú és mint egy őrk készűletet kíván (Fal: UE. 395). El is érkezett szomorú készűlettel, lantzon fekete kamuka kőntőseben, a halál félehoctól el kékülve (Fal: TÉ. 651).

asztali-készűlet: tisch-zeug Adami: Spr. 197

hadi-készűlet: expeditio C. MA. kriegsrüstung PPB. Hadi készűletek: apparatus bellici Kr. Az hadi készűlet igen sokat kér és kíván: apparatus bellicus multa requirit (Com: Jan. 144). A hadi készűlet fel-vétvén: expeditione suscepta (147).

Készűletés: apparatus, instructus MA. wolgerüstet, zubereitet, unterwiesen PPB. Készűletesen: apparate MA. Hartzolás-rais készűletesbec és alkotatosbac legyűne (MA: Tan. 157).

Készűletlen: imparatus, impromptus, imperfectus C. unberéitet, ungerüstet, ungeschickt PPB. Vyázatok, hogy ne lelien kezwlleten a halál (ÉrsC. 268. Fél: Bibl. II.61). Kín készűletlen [igy?] talált vót (MonTrók. III.124). Ha akkor készűletlenek találatnak (Ily: Préd. II.327). Hogy felénk indula: lűrűnké nem lévén, készűletlen kapa (Thaly: Adal. II.48). Ha a mi életűnk a keresztýén bitnek ősvényén kívül jár es készűletlen talál a halál, nincs mód beone, hogy fel-épűlhessűnk (Fal: NE. 61). Míothogy a deli urfiaknak győnyör-köttető örűmök a messze sétálás, a híres orszárok járása: némellyek felette molon kapnak belé, készűletlenül indulnak idegen földre (Fal: NU. El6b.).

Készűletlenség: inapparatio MA. unfeiss PPB. Wnncemagokath halalokhoz valo kezwlletlenségekben el hattak (ÉrsC. 270).

Készűlget: parito, prompto [me] MA. sensim se pararor. Kr. [sich nach und nach vorbereiten, anstalten treffen].

Készűlő: 1) apparans, apparatorius Kr. [vorbereitend, vorbereitungs-]. A masod napon, ki vagon a készűlő nap után (post paraseeven), égbe gölene a papoc fedelni (MünchC. 69). Az husnétre készűlő nap (Kár: Iöbl. III.30). **2)** classicum Kr. [signal].

[Szólások]. Készűlő fűj: classicum emit vel colligit vasa Sl. Készűlő fűni: classicum v. bellicum *canere PPB. Mikor indulnioc kell, készűlőt kell fűni (MA: Bibl. I.128). A világ ntolsó-romlásaelött hetszer fűjnak készűlőt az angyalok (Pázm: Préd. 6). A trombitásoc fűkőzetre való készűlőt fűvűn [igy] (Com: Jan. 149). Az harcuz után készűlőt fűtata, és egy fél felé való pusztában menvén (Kopasz.). A készűlő megfűvátása után a goodja légyen, hogy kinek-kinek marhija befogva légyen: avagy ha a felűlő előbb megfűvattatnék, azt kiki a szerint szorgalmaztassa (TörtT. I.452). Hogy oda érkezék, készűlőt fűvata (Thaly: Adal. II.359). E meg lévén, készűlőt iddagolák talpon, s haza ballagának (Fal: NA. 126).

hadi-készűlő: classicum Sl. [signal]. Hadi készűlő fűtattott (Tel: Fel. 145).

2. KÉSZ (kyz EhrC. 79. kyzele 61. kezele 85. kűtő NagyszC. 236. kűz Göntz: RBab. 167): [instigo, impello; aneifern, antreiben]. Kyzynala (induxit) ew baratytt bezeduel es peldanaul (EhrC. 79. Kyzynala, de az r alkűzva s a széléen z-vel javitva Nyr I.267). Kezik űket, hog ű grették kőnűrdőgienek (Ozor: Christ. 307). Nincs oly vallás mely arra nem kűzene, és azt nem kívánűa (Göntz: RBab. 167). Arki az ő tiszteleűt isteni félelőnre nem kűznűe (uo).

Készűle: ∞ Kyzzele (hortatus est) azokot, hogy mendezekben gyczeryek vr Iesus Cristost (EhrC. 61). Kezűlely uala (admonebat) az baratokott (85). Bewnewsewett zerelure kyzlelenek: ad amorem inducerent peccatores (94). Sem továbba kyzlelé őveyhez fordolni: nec ad suos ni ra roditum persvadere (BécsiC. 3). Kyzlellel az eber nemberiet: svade hebraeam illam (86). A nepot kyzlelece (persvaserunt popūlis), hog Barrabast kernee (MünchC. 67). Kyzűlely hűtet hlv lelke predicalany (JordC. 766. 242). Gylőseghre kyzűletet az lelek (839). Az közep egben lakoztatnak az tyztwlatlan leelők, kyk myndden bynre es gonos-sagra kyzűletenek (ÉrdyC. 17b. 619). Yora kyzűlelween ewket (554. 220). Az sydo neqeth ő ellene haragra kyzűletem (ÉrsC. 113b).

Készűlelés: [persvasio: überredung]. Nem kedűez az parazna azonnak kyzűlelésnek (Keythe: Epist. 218).

Készűlet: ∞ Móg ezaltnak az Izrael tyant balamnak kyzűletyre (JordC. 182). Kesűretmek yudwlattvany tyant tyant hattya embernek zyweben kyzűletmek nyatta (ÉrdyC. 82). Erdeghnek kyzűletenyek es teshenek fűdalasa tyant magat

gonossaghtwl megh nem tartotta (108). Semy gonoz es kyzleleth az lelket meg ne foglallya (121). Mykoron gyarlosagus kyzleletöt vetöt volna ew zywoeben, ottan zent kerezötöfö vete magara (550).

Késztt: instigo, impello MA. anreizen, antreiben PPB. Kiztessem: movear NémGl. 181. Gonoz kiztöknee anaé gonoz pedanae miatta ö töle elvezit (NagySz. 236). Arra kiztesz (Zvon: PázmP. 258). Bün tétele kiztvén (Sam: Cer. 202). Nem erőletti, erővel nem kiztti (Aes: BHal. 43). Ellen-mondással társit megtámadgya, s mint egy bajra kiztti (Fal: UE. 134). A ditsirt ritkaság szemet kiztt (442). A nagy urak példáiiban kiztt ösztön vagyon (400). Szörnyűség csak gondolni is ki mire nem kiztt a böcsület (Fal: NE. 31). A gonosz vágyódások hozzá barátoknak az akarathoz, és mindaddig kizttik, a míg részekre birják (78). A vétkeseknek sokasága nem enyhíti, hanem inkább kiztti az urnak haragját (Fal: SzE. 515). A világ kiztthet, de nem erőletthet a rosra (525). A kevélység kergette ki a paradicsombul Ádámot, kizttö anyánkkal (539). Mikor a gyönyörűség vigasságra kiztt, akkor előtted a veszedelem (Fal: BE. 585). A borral töltözö iszások tombolási nem kizttik torkomat (Fal: Vers. 879). A kizttö úrfi éneke (861).

ki-késztt: [elicio; herauslocken]. Ezek a körülettünk forgó alkalmatosságok mind azon kiztetetek, mellyek a nagyra termett szép elmét, ide-is oda-is ki-kizttik (Fal: UE. 391).

Készttéget: [illecto; anreizen] (GKat: Gradnál Ajánló Lev. ImreS: GKat. 22).

Készttégetés: [illectus; anreizung]. Ördögnek kizttegetéséből (GKat: Ttk. 55).

Kizttök [kizttök?]: [suggestio, illectus; eingebung, anreizung]. Kyztek: suggestio Nyirkállai XXVIII. Az öv ember esalárd kizttökivel szüntelen veszedelmünkre igyekszik (GKat: Valts. I.919). Az ördög kizttöke (II.613. ImreS: GKat. 22).

Készttés: instinctus MA. aureizung PPB.

1. **Készttet:** [tentatio; versuchung, anreizung]. Nem engednen az ö kizttetinek (DebrC. 9). Sok bnyasagot föl ördögnek kizttetiből (143).

2. **Készttet:** [illecto, instigo, impello MA. anlocken, anreizen, antreiben PPB. Vlkít a hadba kizttetni; abstrahere ad bellicas laudes PPB]. Mikoron ehre kizttetnie, a kirali üitete ötet a napnak templomaba (DebrC. 44). Kevlde Katerynának ew anya Katerinaboz, azzert hogy ewtt kizttetneye ez wylag ewlitzetre (ÉrsC. 392). Nem csak önnön magok nem akarnak meg térti, de még egyebeket is gonoszra szoktanak kizttetni (Tel: Evang. II.465). Amaz torkosságra kizttetö atyafok (Mon: Apol. 140). Ne kizttessed bor-italra (Pázm: Préd. 224). Az ördög bünre kizttet (118. 16).

el-készttet: [abreden, abraten]. Elkizttet: disvadet NémGl. 148. Elkizttet: dehortatur 171.

Készttetés: impulsio, illectamentum, illicium MA. antreibung, anlockung PPB. Vrdegnek kizttetés: suggestio diaboli NémGl. 287. Katerynat ew kizttetésewel hozta wala eez wylagi hitsagos ewlitzetre (ÉrsC. 392b). Bünre valo kizttetes es ingerles (Mél: SzJán. 261). A természetnek kizttetéséből fel indítatván istenhez fohászokdtak (Pázm: Kal. 4). A testnek kizttetési és izgatási (Pázm: Préd. 162). Az ördög kizttetéséből a tilalomfa gyümölsét isten parantsolattya ellen meg-köstölák (772. Pázm: LuthV. 164).

Készttetö: instinator, impulsor MA. anreizer, antreiber PPB. Hitegetö, kizttetö: allex viri PPB. Kizttetö ingerlések (Fal: Jegy. 934).

KESZEG [készeg? Com: Vest. 130. készeg Helt: Mes. 61. kezeg Tel: Fel. 26]: albula, leuciscus MA. sturio Major: Szót.

452. senktisch, weisstisch PPB. Helyesorrú keszeg: sturio P141. Keszseg wtán nyúl, kégyot kapp (Helt: Mes. 61). Harom szaz keszegben hatuan gémmec lássie meni iut (GFrís: Arithm. 74). Munkálködvän az halázatban, tsac egy keszeget sem foghatot wala (Kules: Évang. 404). Angolna balak, keszegek (Misk: VKert. 340).

dévér-keszeg: [abranis brama]. Az öreg tsukákat, többi potykákat és dévér keszegeket efféle féreg nem állja (Misk: VKert. 682. Galgöczy 1622. Hernan: MHalászat 780).

fehér-keszeg: alburnus MA. leuciscus Major: Szót. 290. weissfisch Com: Vest. 119. Com: Orb. 69. Jász keszeg, költs, fejer keszeg: thymallus, mugil, alburnus sive leuciscus Com: Jan. 40.

jász-keszeg: thymallus; der esch Com: Orb. 69. foxinus; die elritz Com: Vest. 130. Com: Jan. 40. cyprinus leuciscus SK thymallus Otr: OrigHung. I.431.

szélés-keszeg: cyprinus, latus piscis MA. (Szikszai: FB. Hernan: MHalászat 829).

KESZKENÖ: [linteum; tucl, haudtneb] (Radv: Csal. II.8). [Vö. KESZKENÖ, Kendö]

KESZKENÖ [kezeskenö WinkIC. 326. 105. kezeskenö Sylv: UT. I.114. Keszkenyü Zvon: Post. I.71. kezeskenö WeszprC. 45. kezeskenö TelC. 188. kezeskenewel Pesti: NTest. 213. kezeskenyü Com: Orb. 117. kezeskenyü Zvon: Post. I.71. kezeskenyü Nom. 34]: linteum, mantelum, mappa C. sudarium, sudarium MA. schnupftuch, schweisstuch PPB. Fére való fátyol, lengeteg kezkenyö: instita C. Idem [item?] 163 minoris pretii ex [et?] valoris vulgo keskenew, quo pauperulae mulieres caput tegere solent ex telis vel sindo factum (Szilády: PelbártÉlete. 66). Öneky orchaya kezeskenöwel be köthwen wala (WinkIC. 326). Eegh kezeskenew ew zentf feyeth be thakargata (105). Holot vötte volna kezeskenöt: cum accepisset linteum (DöbrC. 315). Vezy wala egy fevel az kezeskenew es targya wala (MargL. 70). Kezeskenew övedezyk: accingetur zona linea (JordC. 99). Wala meely beteghekre kyldenee bñ swdar kezeskenyeth (a corpore ejus sudaria seu semicinctia), ottan myden nyawalayokból megh vygaznanak (771). Es ew orehayanak vereytekeet kezeskenew el tevly wala (DomC. 143). Ilion wágon az te mina derik pinzed, mellet kézi kezeskenöben (in sudario) kötue tartottam (Sylv: UT. I.114). Orcziatys be kewtewtték wala kezeskenewel: sudario (Pesti: NTest. 213). Övét, kezeskenöjét ki kaphatja wala, ördög és betegség ellen orvosság wala (RMK. IV.184). Latta az kez kenöt, melly az ö feien wala (Born: Évang. III.89). Keszkenö, mellyben az taknyot fujuk: mucinum (Com: Vest. 137). Szirmával varrott egyik kezeskenö 600 ozipora (TörtF. 1878. I. 157). Mutogattyák a Mariának házat fátyol, Christus fogatott; ágyának darabját, övét; főkötöit, kezeskeneit, fésűjét, czepejlüssét; kapczáját (VárM: EgöSzöv. 232). A Moyses veszeje; a Siloe halas vize; a szent Pal kezeskeneye és a szent Péter árnyéka elég tsudakat tésznek wala, mégis nem imádtattak (233).

[Szólások]. Kézszini kezeskenyövel addig játszadozott, itt hizekedvén, ott dühösködvén, vagyis inkább két kaszával addig kaszált, a míg (Fal: TÉ. 658).

asztal-keszkenö: [serviette]. Asztal kezeskenü, pamukos (Radv: Csal. II.292). Asztal-keszkenösekék: reczés 12, fehér varrasos 12, kamuka 12, sávos 154 (II.154). Tábla abrosz 8 darab, asztalkezeskenyö (III.353b. ACsere: Enc. 257. Gér: KárCs. IV.272. 462. Mik: TLev. 18).

kendö-keszkenö: mantellum, mantile MA. handquell, tellertuch PPB. Kendö kezeskenyü: mantile Nom. 34. Egy vak ember, meg-illeté kendökezeskenyövel az koporsót (Pázm: Kal. 643). Magokat a kendö kezeskenövel meg-förlöttéc (Com: Jan.

109. Com: Orb. 117). A mosdo viz és kendőkeszkenők *készzen* legyenek (TársRég. 91) Három kendő len vászon lepedőt, abroszt is, négy len vászon kendő keszkenyőt (Radv: Csal. III. 262b. Gér: KárCs. IV.272. 462. 463).

paraszt-keszkenő. Keszkenő is kettő, de csak parasztk. Gér: KárCs. IV.162).

övedző-keszkenő: [cingulum; gürtel]. *Palnac övedző kezkenőitül beteges gyogiuinae vala* (Mon: Képt 68)

paraszt-keszkenő (VeetTrans 14).

selymés-keszkenő: [seidentuch] (VeetTrans. 15).

veritéktörlő-keszkenő: sudarium C. sudariolum MA. schweisstuch PPB. Kendővel és veriték-törlő-keszkenővel magunkat törlyük (Com: Vest. 82).

veritéktörlő-keszkenőtske: sudariolum C.

Keszkenőeske: linteolum C. [tüchlein] (Sim: Evang. 58 Com: Jan. 101. Radv: Csal. II.121)

[Keszkenőd-ik?]

be-keszkenődik: [induit sibi linteam; den schleier nemen] Intetnyec, hog deakul tamlna, hog önelőc bekeszkenődöt [be-keszkenőzöt?] apaca lenne (TelC. 134).

Keszkenős: [linteratus; mit einem tuch bekleidet]. Amaz gyöngyös kis keszkenős, na, hol tüt jó banyád (Thaly: Adal. II.96).

[Keszkenöz,

Keszkenözött: linteratus C

Keszkenöz-ik]

be-keszkenőzik: [velor; den schleier nehmen]. Ha be nem keszkenőzic az asszony, nirettessék meg: si non velatur mulier, tondatur (Helt: UT. u6). Apacza leant negven eztendő állat be nem hagic keszkenőzöni (Szék: Krón. 121).

KESZNŐ [p]: sudariolum, sudarium, mappa PP. schmpftuch, schweisstuch PPB.

KESZTYŰ [*kezttyü* Helt: Mes. 291. *kezttyét* no. *kezt* DebrC. 299. *kezttyés* keez 619 LevT. II.64. *kezttyő* MonIrók. III.154]: chirotheca C. handschuh PPB. Az ő bal kezébe keztet visel vala (DebrC. 299). Nem avanyas erzenyeket, sem kezttyüket zeresetek (VirgC. 131) Belet süged es kezttyét vagon (Helt: Mes. 291). Valahol szőcs volt, mind önelki miveltek ködmenőket és kezttyeket (MonIrók III.154). Csínáltattam egy kezttyüt (MonTME. I.128). Bársony kezttyü (Gér: KárCs. IV.268). Kezttyüjük selyemből szőtt czifraság volt (MonIrók XI.342). Félkezttyü (MonOkm. VIII.529). Egy lüz má kezttyüimöt Bathory Gábor öcsémnek adtam (Radv: Csal. III.225b). Tiz magyar forintot tartozék adni, és a két ezüli mesterfiknek két bokor kezttyüt (KöcskTört. II.305).

[Szólások]. Csak oly kfezin mint egy kezttyü: cochleare ereszet (Deesi: Adag 91).

bőr-kezttyü: [chirotheca pelliea; lederner handschuh] (Radv: Csal. II. 114).

páncél-kezttyü: [pauserhandschuh]. Unum paucel kezttyew (RMNy. III.4. Radv: Csal. II.121).

vas-kezttyü: [chirotheca ferrea; eiserner handschuh. (MA: SB. 74).

vaskeszttyüs: chirotheca instructus; mit eisernem handschuh bekleidet]. Vas kezttyüs kezovel arcel fite (DebrC. 619).

KÉT [*let* BécsiC. 80. *ket* Helt: UT. P2. *kezttyég* Helt: Krón. 24. 196. *keit* LevT. I.78. *kyt* WesszprC. 32. *keet* LevT. II.5.

kötelkedik [dubitat] Dial. 113.: 1) duo MA. zwei PPB. Ket-larana seale, longitudo v. latitudo metalis 1245. 1255. Kethzem. nomen viri 1282. Kethelenge, duo fluvii 1295 (Kovács). Arboris kethelkeorus nominatae 1299 (ZichyC. 195) Semmi edelet vele nem van, hanemezac ket lys koneret (EhrC. 27). Az farkas-let eztendevt eluen (VirgC. 58). Ket aga nazi vala (85). Valnak omkem ket vilagssagok meg nituan 43). Seuky nem zolgalhat ket vraknak; nemo potest dnobus dominis servare (JordC. 371). Ket vakok: duo caeci (380). Ket esztendőktül fogua: a bimatu (Fél: Bibl. 3). Keit emberwnk vagion (LevT. 178). Kewth pupicean madár (II.5). Vrnuk születesen-utan ötvenkét esztendőben (Pázm: Kal. 178). 2) dubium [zweifelh. zweifelhaft?] Nem két, hanem Mardolians: hand dubium quin esset M (BécsiC. 80).

[Szólások]. Keth negyven [nyolevan] (LevT. 1225). Keth negyven nyolez zeker volth (165). Két hatvan (Zrinyi 166). Két huszan voltanak meg holt vitéz testek (165). Kéth felé: utrinque, bipartito MA. Kéthfelé nyiló: biforis MA. Kéthfelé nyiló kapuk: valvae bifores PP. Kéth felé osztja: bipertit MA. Kéth felé vonja: divaricat, diducit PP. Emeld föl the vez-zödötth es ozd ket felee a tengert (JordC. 39). Az feld keth felee valvan meg nyilatkozataek az földamenton (ÉrdyC. 456). Kéthfele tekinte es senkit nem láthatott: cum circumspexisset linc atque illic (Helt: Bibl. I.Cc2) Kéth felé nézés, ket felé tekintés (Pázm: Préd. 863. 861. Kr.) Kéthfele erszttyés lüntö (Bethl: Élet. 376). Kéth felől: utrinque MA.

két-két: bini DebrC. 15. [zwei und zwei, je zwei]. Minden embernek két két hold földet ad: describit in singulos homines bina jugera PPB. Ayandekokallu adanak ket-keth feyedelem egy zekereth (JordC. 131). Az igazban ket két barnot zoktanak beh fognia (DebrC. 15) Zolgala Mariának keet keet am: Mariaual (CornC. 320).

mind-két: [interque, ambo; beide]. Mindkét felől: utrinque; mindkét helyön: utrobique; mindkét helyre: utroque C. Imatkozal, hog mend a két emőrség, külső belső, meg elegegec ő elegegeuel (VinkC. 47). Csak az vr isten tartotta meg, hog kezbe nem akatak mynd aket ember (LevT. 1214). A mind két kézre tudós, a jób es bal kézzel egyaránt élő (Com: Jan. 50).

Kétel: ambigo, dubito MA. zweifeln PPB. [bezweifeln]. Ké-lem: ich zweifle Adami: Spr.2 Függ. 92. Infuent nem kettele zentnek lenny: non dubitavit dicere sanctum Rufinum (EhrC. 56). Nemis kétlek (Bal: CsIsk. 245). Nem ketlyük (Toln: Vig. 302). Nem kétljük (Rákp: Lev. I.383). Az melyekben el nem igazodhatnak, neo kétljük benniinket informálván, várni fognak (MonOkm. XIV.177). Nem kétljük, hatalmas császárunk, Bethlen Gábornak: hűségében megnyugott hatalmasságod (MonIrók. VIII. 90. Gyöngy: KJ.2 9. 56).

Kétkelkéd-ik: dubito, addubito, indubito, dubio, ambigo C. zweifeln PPB. Kétkelkvede: dubitanter; majd kétkelkeden: subdubito C. Ketelkodik benne: indubitat; kétkelkodik szabásu: subdubitat; kétkelkeshető: dubitabilis MA. Ez mondot folesrewl kettelkedykua: haesitabat (EhrC. 17). Arrol tonaba nem kettelkeded (23) Ha lüfőte lend, nem kettelkedenetec (MünchC. 52). Első idnessegegh megh hadny a bynth, masod nem kettelkődy borhanatot (WinkC. 177). Kewes bythó, nyert kettelkődel? quare dubitasti? (JordC. 400). Semyt ne kettelkőgygek: nihil ambigens (831. VirgC. 60. Semmyt ne kettelkvednyek (DonC. 202). Az menyey evreckseghben bemenni nem kettelkedi (141). Kezde zent Margyt azzon kettelkvedny hogy (Margl. 71) Tahat kettelkvetnenek ezokrol (CornC. 13). Nem kell kettelkődnök ebben, hogi vronk nem zerotte volna etet (DebrC. 199). Semyt benne ne kettelkőgyrel (ÉrdyC. 392). Hűdönnek igazatylan kettelkedenem (ÉrsC. 266). Soha nem kettelkeden az jó uristennak hatalmában es atyai gondot viselésében (LevT.

II 132). Az istenek igyretyre nem kételkedyk vala (Konj: SzPál. 59). Fel indúl ő benne az ő feleségéhez való kétség, annira hogy kételkedgyéc az ő (feleségéhez (Kár: Bibl. I.120). Az hit felől ne kellyen neki hol erről s hol másról kételkedni, ugyanakodni (MA: Scult. 16). Idősségek felőlis kételkedhetünk Dial 123).

Kételkedés: dubitatio, haesitatio, haesitantia C. [ambiguitas MA. zweifel PPB. Az élet-n kételkedést kol embőrcen bizottsagra hoznia (Guarj.C. 50). Kételkedésenc setetsege (ÉrdyC. 517). Az kywalt keeppen valo zyról semy kételkedées nyuchen (530). Az ingó bingó tudomány kételkedés: scientia vacillans dubitatio est (Com: Jan. 67). Kételkedés kívül vagyon 217).

Kételkedet: dubitatio [zweifel]. En tegédet minden kételkedetelkül vézlec: absque ulla dubitatione suscipiam (BécsiC. 7). Sem ég okot, sem eg kételkedetet (suspicionem) sem lehetene (144).

Kételkedetlen: indubitatus MA. [ohne zweifel]. Kételketlen (profecto) tá közitebe iutot istennec őrzaga (MünchC. 136). Kételketlen hit (MA: Tan. 64).

Kételkedhetetlen: [indubitabilis; unzweifelhaft]. Ezekről jeles és kételkedhetetlen bizonságtételeinc vadnak (MA: Scult. 516). Kételkedhetetlen igazságu irások (GKat: Titk. 302).

Kételkedhető: dubitabilis MA. [zweifelhaft].

Kételkedő: dubitans, desperans, haesitator C. *suspensus omni PPBL. [zweifler]. Kételkwdwket nem tanackoztatam (VirgC. 11). Tamas, ki kételkedonek mondatik: Thomas qui dicitur Didymus (DöbrC. 324).

Kételkedtet: facio dubitare Kr. [zum zweifel bewegen]. Kételkedtető új tudomány: scepticismus (Pázm: Kal. 111). Kételkedtet engemet a tudva való Jésusnak meg tagadása (Hunn: Trakta. 186).

Kétes: 1) [dubitans, haesitator: zweifelnd, zweifler]. Ha ebbe kétes ug, kérdőt kerg (Mel: Jób. 19). Kétes lezen benne edes fiaban (Görcs: Máty. 6). Erről szent Péter lám nyilván monyga, ne légy kétes ebbe (Born: Ének. 386). Ha kétes vagy benne (Kár: Bibl. 1395). Hogy nálan nélkül jár Lupul dolgában, kétes vagyok (MonOkm. XXIII.707). Veszedelmes a meg-békéllést halasztani: ellenséged idővel kétes léssen benne (Fal: SZE. 545). 2) dubius, ambiguus MA. zweifelhaft, ungewiss PPB. Mindennemő beszede kétes-c: omnia verba haereticorum suspecta sunt (Mon: Apol. 379). Ez kétesse tenné az mi tudományunknak igazságát (Zvon: PázmP. 310). Ha valami kétes a vag akadályos szok esnek-is a testamentumban (Mejy: Bayle. 719). Kétesse méltán tétetnek tudománya (Czepl: MM. 78). Tanácsosabb, hogy kétes igyedben oda folyamodtál (Thaly: Adal. I.166). Kétes reménység: spes dubia (Fal: Jegyz. 934).

[Szólások]. *Vmi felől kétes.* Kétesse leszen az attya kezelve felől (MA: SB. 363). Az istennek irlalmassága felől voltálé kétes? (Vás: CanCat. 209). Meg maradásunk felől kétesek nem lehetünk (MNyl: Zsolt. 61). *Vkihez kétes.* Senki nem kétes Garai Miclósához [biznak benne] (Tin: Zsigm. 34). Kétesek hozzánk, hogy mi ezeket csak nyelvel, nem szüvel vallyuk (Pázm: Kal. 751).

Kétesked-ik: dubito, ambigo Kr. [zweifeln]. Talám kétesedett istennek igéretéről? (Illy: Préd. I.571). A ki szánszánlékkal kéteskedik és vak kérdésekkel szorongatja társát, dolog na nem tácsar ki valamit belőle (Fal: UE. 474).

Kéteskedés: [dubitatio; zweifel]. Vége nem lehetett kétesedésnek (Orczy: KöltSz. 240).

Kéteség: dubietas, ambiguitas MA. zweifelhaffigkeit PPB. Az miről kételkedik, arról ketesseget meg vallya (Lép: PTük. I.218).

Kétképpen: bifariam, ambitarium; dupliciter C. [aufzweierlei art, zweifach]. Cristus keet képpen atta ny ertwk az ev zeut testeet (CornC. 170). Kéthkeppen valo byzonsaga vagyon (JordC. 621. 918). Történic noha hogy két képpen neuzner valamely számot (MTolv: Arithm. K4). Hányképpen taüt az isten az alazatossagra? Kéthkeppen (Fél: Tan. 457). A rósát két-képen szedhetni: vagy szarván, vagy virágün (Pázm: Préd. 33). Azoc immár kétképpen, az az eléggé, váltig meglakoltac (MA: Scult. 46). Kéthkeppen-is meg ada az vendégség árrát (Szeantm: TFü. 7). Két képpen való jutalmat-is vótt (PP: PaxA. 22).

Kétféle: bigeneris MA. von zweierlei geschlecht geboren PPB. Az wr istennek keth féle hatalma vagyon (ÉrdyC. 45b). Kéthféle ruhak vannak nektek meg tyltotak (VirgC. 126).

Kétség: 1) dubium, ambiguum MA. dubitatio EhrC. 77. zweifel PPB. Sok elemnek myatta vala nagy kétség (EhrC. 77). Kéteseg alatt eskwzyk (ÉrdyC. 525). Semy kecheegem ninchen benued (637). Miglen az mi elkönket ketsegen tartod (Fél: Bibl. 158). Ki kell abból kétségünket vennünk, hogy egyszer s mind istennek és ördögnek nem szolgálhatunk (Pázm: Préd. 982). Kétség-ki-rekesztő jelenségek (1015. Kr.) 2) desperatio MA. verzweiflung, verzagung PPB. Senkinek az régiek-közül, csak kétség-képpen sem jutott eszében ez az magyarázat (Pázm: Kal. 665). Kétséggel hitték (Mad: Evang. 162). Budáról el ment, de kétség, lehetett é békességes uttia (RejtLev. 100).

[Szólások]. *Nynchen kéthsegem benne,* hogy (LevI. 71). Nincs kétségünk benne, ezután is az úr isten meg ne áldan az útunkat és igyünk (RákGy: Lev. 130). Kétség fer hozza ja (suspicio de illo habetur), hogy az arvak jozagat is el vesztegetne (Ver: Verb. 196). Kétségbe ejt: inducit in desperationem Kr. Ez vylag meg keserőyt, hogy erek feelelemek kéteseggeben eycben (ÉrdyC. 80). Kétségbe ejtő (Pázm: Kal. 1766. 929). Kétségben esik: despero; kétségbenesett; desperatus; kétségbenes: desperatio MA. das verzweifeln PPB. Neem kel seminemő bünesnek ketsegen esni (VirgC. 99). Harom oruos doctorok az ev eletyrel ketsegen esenek (MargL. 183). Ez oruos ketsegen esek az apatnak essegerevel (DomC. 169). Kéthsegben ne esnek (ÉrdyC. 528). Noha vétkeztünk, ne essünk kétségbe, mi istenünkbe (RMK. II.270). Erdéli urakban es kétségbe esék (Tim. 30). Megnem czetten, az az, kétségben nem esik (Mad: Evang. 641). Kételkedni, kétségbe hinni: in dubium vocare PPBL. Kétségbe nem hiható bitelesség: fides liquida PPBL. Nem hívják kétségbe (Czepl: MM. 159). Az mi szabadsagunk es életünk vagon ketsegen: libertas et anima nostra in dubio est (Decsi: SallC. 41). Nincs isten io volta nálla kétségben (KTör: Ján. 17). Engemet reméltetsz, magad vagy kétségben (Gyöngy: KJ. 65). Kétségre hízta k igéretét (Illy: Préd. I.570). Kétség kivüli: indubitanter C. Kétség kívül tartozol Neander nem tak a fő-pénznek (capitale) hanem az utána következendő károk-nak megfordításával-is (Fal: NE. 102). Ha kérdenéd tőlök, miúnt legyen dolgok? kétség kívül azt felelnék mosolyogva, hogy finom módon és legjobb karban (Fal: NU. 254). Ha Velencében bejáró lehetne N. N. úrnál. kétség-kivül bamar-időn tsuda-nagyra mehetne (Fal: NU. 321—2). Kétség nélkül: indubie, indubitata, indubitanter MA. ohne zweifel, unzweifelhaft PPB. Kétség-nélkül való: indubitabilis C. Akar fertiv akar emberi hiatunk bemenend kiralnac palotajaba, minden kétségnekülön (absque ulla emutatione) megléttesség (BécsiC. 58). Mynden kétesnekwl igen sokat nyertek (VirgC. 89). Minden ketsegnekwl bizonyos volt (CornC. 49). Minden kétségnekül erről szólot Christus (Helt: Bibl. I.Oo). Bizzál kétség nélkül az istenhez (MA:

Bibl. V.18). Kétség nélkül megvelhettyűc azt a földet (MA: Bibl. L132). Kétség nélkül, kételkedés kívül vagyon (Com: Jan. 217). Minden kecség nélkül idvözöl (Szóll: Dáv. 303).

Kétségös: 1) [dubitanus, haesitator; zweifelnd, zweifelnd]. Monda azerth Tamás, ky mondatyk keethsegösnek, ő thaneyt wan tharsynak (WinklC. 322). 2) ambiguis, anceps, dubius, dubiosus, dubitabilis, creperus, controversus C. zweifelhafig PPB. Com: Vest. 127. Kétségös beszédű: flexilocus MA. Tenőn bölcsesegednek kétségesit nekem meg jelentetted (DebrC. 108). Ellyen kétséges dolognak okaert csak az nag ewangelistáknak zerzet ewangelionyt vezy be anyazentegház (JordC. 354). Leszen az te életel kétségös te előtted (Kár: Bibl. L185). Nem igazán írja: hogy kétségös, ha Peter valaha Romában volt (Pázm: LuthV 348). Senkiel kétséges nem leszen, hog az papistanac nem akart volna tartatni (Zvon: Osiand. C4). Kétségesse teszi magát (Ver: Verb. Szót. 33). 3) [duplus; doppelt?]. Az egy isten sem kétséges, sem háromságos (Vallást. Qqij).

[Szólások]. *Vkiben v. vmiben kétséges.* Nem kétséges Vaidafi Garaibam (Göres: Mát. 23). Sokaig kétségesec lenene benne, mi tanacot ködvetene: diu in incerto habuere, quidnam consili caperent (Deesi: SallC. 29). Kikben en nem vagiok kétségös (LevT. 1.141). Magais kétséges benne (Magy: Nád. 28). Magában az idvességben-is kétségös vagy (Matkó: BCsák. 343). Kétségösök vagyunk benne (IrákF: Lev. III.722). *Vkibe kétséges.* Eahozzom kétségesek, hogy nem tho kd. zolgaya volnek (LevT. I.9). Kétségös kezdé társaihoz lomi (Helt: Mes. 117). *Vmire kétséges.* Mel nag fölemtől menekedel meg, ha mastan ez velagon minden koron feléles leendez, es az te halalodrol kétséges (BoC. 26). Ha kétséges leendez az te halalodrol (DebrC. 244). Segítéstekre való akarattyokrol kétségesek vadtok (Matkó: BCsák. 205). *Vni jelöl kétséges.* Világ végezeti felöl kétségös senki ne lehessen (Zvon: Post. I.9).

Kétségösit: facio dubium, traho in diversum SI. [zweifelhafit machen, in zweifel ziehen]. Igasságát mitsoda kétségösitheti? (Megy: 3Jaj. II.24). Bizony igen nehöz azys, hogy ew felszrakos által en felvolem kétségesetyk es nehezetyk (ErdOrszgy. II.523).

Kétségösköd-ik: [dubito, ambigo; zweifeln, misstrauen]. Kezde mynd az kettewhez kétségeskedny (Pesti: Fab. 28b).

Kétségösködés: [dubitatio; zweifel, das zweifeln]. (MA: Seult. 305).

Kétségtelen: indubius Kr. [unzweifelhaf]. (Pázm: Préd. 802. Kr.). Kétségtelen [igy] igazságom (GKac: Titk. 1).

Kétszer: 1) bis C. MA. zweimal PPB. Keteer čapa őnalcat es elmetné ő feiet (BécsiC. 38). Megkőrdnekez tegedet igasságnae istene ketzer ruhaual (108). Az monozagly immar kezcőr iredöttötöd megl (KazC. 7). 2) duplo [zweimal, doppelt]. Tézitec őtet kedőer inkább pokolnae fiaia, hog nem tű vaitoc (MünchC. 56). Kethzerrel nagyobbly mynt ty: duplo quam vos (JordC. 127). Kétszerrel kettőzbessétek-meg a bűnetést (Matkó: BCsák. 118). 3) [duplex, duplus; doppelt]. Két szer geremna: amphimallum; ein zotticht klaid zu beiden seiten PPB. Négysegű es kétézer legyen: quadrangulum erit et duplex (Helt: Bibl. I. Pp3). Kéczér kötőfeket adjanak jót djenár] 16 (ErdOrszgy. II.381). Minden hadiszerszám, ló kétszer árán vagyon (MonOkm. XXIII.472). Kétszer árán a vedőknek nagy károokra marhájakat árulták (CompConst. 53).

[Szólások]. Szögliget nevű fület kétszer ízben rablották lo (TörtT. VI.105).

egyszer-kétszer: [semel iterumque, aliquoties; einmal zweimal, einigemal]. Egyszer vagy kéczér meg gioniek (VirgC. 102). Mert nem elegendő meg eczér kéczér erről tudakoznod

(Mon: Apol. 288). Nem egyszerkétzer esik az meg (Czegl: MM. 289).

Kétszörös: duplex C. duplus MA. zweifach, doppelt PPB. Kétszörös pántzél: *bilix lorica PPB. Kétszörös ruha: diplois Nom. 419. A ki fel akarja ezeket az bibliában találni, jó kétszörös oculárt vomyon orrára (Pázm: Kal. 469). Duplával két szeresen, és béltettül hazugság, a mit Károlyi ír (Pázm: Kal. Magyar Nyelvészet VI.137). Kétszörös irások (Fal: Jegyz. 934).

Kétszöröz: 1) duplico, conduplico C. MA. doppelt machen, zweifachen PPB. [verdoppeln]. 2) [itero, repeto; wiederholen]. Ez mysenek kezlety ketzerzetetyk vagy ketzer mondatyk (CornC. 371). A mostan támadott tévelygések-ellen mivel bévségesen írtam a Kalauz-ban: nem akarom itt kétszörözni irásimat (Pázm: Préd. II. Czegl: Dig. II.11).

még-kétszöröz: ∞ (Helt: Bibl. I.OO1). Az hatodic kárpitot megkétszörözöd az satornae aytaja ellenébe: sextum sagum duplices (MA: Bibl. I.72).

Kétszörözés: duplicatio, conduplicatio MA. verdoppelung PPB. Az kilaue köröskörnyűl kétszörözése légyen, hogy meg ne szakadgyon (MA: Bibl. I.75). A jó feleség isten ajándéka, isteni kegyelemnek kétszörözése (Pázm: Préd. 243).

Kétszéri: duplex SI. [zweimalig, zweifach]. Az mit uram már kétszeri leveliben kigyolmed parancsolt (MonOkm. VII.345). Kétszéri áron tartozznak megfizetni (TörtT. XXI.195).

Kétszerte: duplo MA. [doppelt]. Kétszerte inkább: duplo magis MA. Kétszerte inkább meghaborodik vala (Megy: Szöv. 10). Kétszerte is felmagasztallya (Hly: Préd. I.371). Kétszerte nagyobb (140). Kétszerte nagyob idejű (140). Kétszerte tiszáz-ezer (II.431).

Kétszörű: duplex Ver. [zweifach].

Kettő (*kette* KeszthC. 175. RMNy. II.68. Esztl. I.). duo C. MA. zwei PPB. Ki kezereitend tegedet ezer vepésre, meü aual mas kettőt (MünchC. 22). Tyzen kettew (JordC. 926). Az kettetyel feiefelwl emeluen, tartya vala (VirgC. 32). Az kettetiuel az wtetel befete vala (82). Mikor egyk mind ezt zolnaya, az kettew monda (49). Az vr isten ez kettwt nezi mi bennwk (VirgC. 78). Az ketteti zolgahd es zolgalo leaniod (103). Az ketteti es be mene (DebrC. 337). Az ketteies eloue allanak (KazC. 41). Kelének ifel az kettew (ÉrdyC. 577). Ew kezzylek kettew nykoron iarnanak, meg ielenek nekyk Christus (Pesti: NTtest. 110). Vagy kettőt elő vonszoc (Helt: Mes. 303). Két fele ez a béka tű, ketteti a kertben, ketteti a mezőn terem (Mel: Herb. 175). Három atyafiac osztac ötszáz forintot; az ketteti véssen két uegyed részt (MTolv: Arithm. K3). Az seraphim angialoknak hat szarniok volt, kettetiul orcaziokak fedesztek be, kettetiul labokat, kettetiuel rőppállottenek (Fél: Tan. 83). Hogy? kettőt latzó immár: e duobus tria vides? (Deesi: Adag. 178). Hwzzen három ymeg, az hwznak mynd aranya hyme vagyon, az kettetiuy tarka selyem parta wagyon, harnandyk parazt selyemmel kettwt (RMNy. II.35). Cham fiút Noe megátkozza, az ketteti pedig meg áldgya (MA: Bibl. 18). Ugyan fen maradna ketteti amaz kérdéseknek, mellyekről emlékezénk nem régen (Pázm: Kal. 465). Ezen 1619. esztendőben negy eclipsis leszen, ketteti az holdban (KDebr. 1619. Cs). Iannya-ki az előszámlált patereket, ne gondollyon véle, ha ketteti papuk voltak is (Megy: SzAÖröme 258). A szent háromságban nem több a kettő semmivel, mint egy (Bíró: Préd. 115).

[Szólások]. Calvins es Luther nékik oly purgatoriumot készített, melyben nem esztendőig kettőt ő ig, hanem ötlet napig kellett hevemiük (Pázm: Kal. 799). A szemetek mered es kettőt mutat, a nyelveitek bűbög es akadékoskodik (Fal: NU. 308).

egy-kettő: [pauculi, aliquot; einige, ein paar]. Nem ezelődöm azért meg egy szóra kettőre: ad digituli erepitem (Deesi: Adag. 146). Ha valahol egyet kettőt kaphatnak közülök, azontul szalag szíjjakat metélnek hátok bőréből (ErdTört. Ad. II.391).

kállai-kettő: [saltationis genus; ein Tanz]. Legény vagyok újra, a kállai kettőt immár eljárhatom vagy guggó tót lejtőt (Gvad: FNót. 154).

kettő-kettő: [bini; je zwei]. Boczata kettowt kettewt predicaly (EhrC. 129).

király-kettei. Ketteje, kettei: in comitatu Soproniensi duas partes tributi, de foris et omnibus quae vulgariter appellantur Kyralkettei 1238. (Czinár).

mind-kettő: uterque C. ambo Com: Vest. 119. [beide]. Vagy fél egy twlkoth es egy koth, mynd kettőt zeplőtelenth (JordC. 91). Vala kynek keth hazassa leend, mynd az kettew megh eeghettessek (106). Mykonum mynd kettőnek kezebe vona az цуроо (ÉrdyC. 192). Az vize e lapunac, mind kettőnee io szem fűás ellen (Mel: Herb. 42). Fel tamat ket nagj sarkany, hogi meg vion, szőrnűű sfűndítésbe mind kette vagon (EszH. 1). Azon egy hír pengetése mind a kettőnek (Fal: Const. 831).

Kettő (*kettő* Dávid: VDisp. 168. Illosv: SzPál. 23. Görös: Máty. 78. Fél: Tan. 265. Born: Préd. 26. 247): in duas partes, bifariam Kr. [entzwei]. Ketté osztja: bipartitur; ketté szegi: diffringit; ketté szegés; diffracti MA Kőtelek meg vonak [a keresztre feszített Krisztusnak], hogi mellie is kette porczana (WesprC. 102). Az kősziklát isten kettő hasaszta (RMK. II.239). Ott hamar az gyermeket kettő vágá (RMK. VI.172). Kettő mecztenek (Ver: Verb. 7). A mint a kenyeret a kemenczében beteszik, ottan ketté-szelik (PP: PaxC. 113).

kettedőn-ketté: [ganz entzwei]. El esett, ketteden ketté tört a karja (Gvad: RP. 251).

kettőn-ketté: ∞ A templomac soporlaha kettőn kette zakada: scissum est in duas partes (MünchC. 69).

Ketten: duo, bini MA. [zwei, zu zweieu]. Valahol ketten avag harman égbe főlekezendőc en neuembe, ot en ő kőzötőc vágoc (MünchC. 48). Ketten leznek egi agiba (VirgC. 119). Leznek ketten egy testben (JordC. 11). Circumdederunt, kyt ketthen kolly monday (LányiC. 132). Ide jwth [jöttek] wala wrammal ketthen (LevT. I.355). Ha mikor ketten [kettőnek] vendéggé hínak (RMK. IV.78). Bálint déáknál vagon publicanszín atlacz, azt is ketten nekiek [Beczki Máriának és Barcsi Borkának] hazom (Radv: Csal. III.245). Azt az en fiámmal hogi ketten meg egym (Hofgr. 181). Az hazasagban csak ket személy vagon, ég ferfin es ég aszszoni allat, mert az isten vő rendelte, hogi ketten legyen egy teste (Fél: Tan. 461). Egy hazba ketten nem ferne (Born: Préd. 560). Midőn ketten kardoskodnac (Com: Jan. 210). Jer ballagjunk a hosszu hidon ketten (Matkó: BCsák. 225). Kiknek a királyságaért magoknak ketten köllött volna meg vinnjok (Pethő: Krón. 32). Ketten egy vasban veretnek (Hall: Paizs. 402). De in egy dologt mondok csak nektek ketten, senki nem hallja most (ErdTört II.279). Ha te magadtól nem lehet egy kocsi veled hozni, más főlegényyel szolván ketten legyen egy kocsiok (ErdOrszgy. II.305). Nőszél meg te szegény, s ketten lesz éu szegény (Sam: Cér. 128). A mely terhet ketten emelhet wala, már egyedül na[gy]sá[gd]ra maradot (Megy: 3Jaj. II.42).

eggyen-ketten: [singulatum; nonnulli]. Imit, amot, egyen, ketten kullagánc (Tiu: Zsigm. 28). Eggyen ketten el kő mence wala (Illosv: SzPál. 22). Eggyen ketteu monda őkett mind bolondoknac (Hofgr. 168). Eggyen ketten meg-ismérték (Pós: Izasz. 472. 347).

ketten-ketten: bini C. bini et bini MA. je zwei und zwei PPB. Meglen keusen valanak az barátok, nem boczathattyauala ewket ketten ketten (EhrC. 82). Jesu bochata az apostolokat ketten ketten predicaly (CornC. 374). Kyldē el bűket ketten ketten hű zyeenek elette (JordC. 559). El ozoluan ketten ketten, hyrdetueek nepeknek istennek igyt (DomC. 18). Yőnec wala ketten (TelC. 164). Ketteum ketteum kezdē őköt kiboczatni: coepitque eos mittere binos (Sylv: UT. I.57). Hogy minden falubol az vénecc közzül, ketten ketten iőnénecc a gyűlésbe (Helt: Krón. 38).

mind-ketten: uterque Sl. [beide]. Mynt ketten betegesek wagiunk (LevT. I.10). Mind ketten (ambo) szűldőtőket nevelie (Com: Jan. 118). Kęrekk meghis mind ketten Janos wrammal egetembe hogi az ęn dolgomol el ne feledkezettek (LevT. I.13). Mind ketten ah uerenbe esnek (Ozor: Christ. 431). Mynd ketten ferfyw magnekyl fogyatkoztanak wolna (Ver: Verb. 130). Mind az ketten az verembe estenecc (Zvon: Post. II.212). Tavuly jár mindketten kegyelmetek szándékunktól (RákF: Lev. I.507).

Kettőd: [secundus; zweit-]. Kettőd? 1138. (személynév Nyr II.16). Látod immár hogi az négy fél sing téssen négy kettőd részt (MTolv: Aritm. K8). Ha tyzen kettewd napygh el nem iew (Ver: Verb. 25).

Kettőd-ik: secundus MA. [zweit-]. Hnzonkettődicc János papa (Mou: Apol. 469).

Kettői: dualis MA. PP. zweifach, zum zweiten gehörig PPB.

Kettőnként: geminatum C. [zu paaren] (NótPM. 29).

Kettős: 1) duplex, dualis C. bilix PPBl. duplicatus EhrC. 139. [zweifach, doppelt]. Tartozzatok ewtett gyczerny az zabadosagert, kettews ruhaert (EhrC. 139). Tyekek adot kettws ruhat (VirgC. 51). Az ew chalady kettős rwhaban őtőznenek (ÉrdyC. 414). Ez a geometrica progressio nem egyéb, hanem számoknac el helyesztése, vgy mint, kettéssel, bármással és négyessel etc. (MTolv: Aritm. F3). Kettősnek mondatik a mennyegző, tudniillik, testi, és lelki (Hly: Préd. I.167). Kettős büntetés (II.485). Tudomanya nem kettős, nem különböző (Mon: Apol. 9). Kettős esküvéssel erősíti (MA: Scult. 684). Kettős méne bé him és nőstén: duo et duo ingressa sunt masculus et femina (MA: Bibl. I.7). Az számár kettős terelh alatt fekszie (I.47). Kettős tengernecc helye: locus bithalassus (IV.135). Kettős itt az út; wagy mennyekbe mégy wagy pokolba (Mad: Evang. 198). A kettős értelmű szokat meg-walasztya: ambigua distinguit (Com: Jan. 160). Adtam magamat kettős társaságra [megnősültem] (GyöngyD: Char. 107). A homályos igék, kettős, kétes értelmű beszédek (Fal: Const. 827). 2) geminus, didymus C. gemellus MA. [zwillling]. Kettős gyermekek: fratres gemelli PPBl. Vala sido férfin a kettőnecc neuzetéből (BécsiC. 51). Thamas, ky mondatyk kettewsnec, mert egy lassal ketten zylte wala annyok ewket ez wylagra (Pesti: NTest. 211). Az mely iuhoc mind kettősöket ellenecc: oves gemellis foetibus (Kár: Bibl. I.632). Kettősök, avagy egyhási gyermekek, egyik minden bé zart ajtót ki nyitott, a másik bé zart (Fal: TÉ. 688).

[Szólások]. Kettős szívő ember: vir duplex animo (MA: Bibl. IV.219). Kettős szívőség (Diósz: Fal. 248). Szájoknac nagy tökéletlensege s kettős sziveknek nagy jele (Czezl: Japh. 40). Kettős euel őket iltetik az nyeregben (Born: Ének. 314). RMK. VI.10). Fiaikat es leányokat szül, neha kettőssevel avagy kettősöket (Com: Jan. 118).

Kettősit: gemino MA. verdoppeln, zweifältig machen PPB.

Kettősítés: geminatio MA. verdoppelung, verzweifachung PPB.

Kettősöcske: gemellus C.

Kettőségés. Kettőségések [dualisták] (GKat: Titk. 876).

Kettöz: duplico MA. doppelt machen PPB. verdoppeln Adami: Spr. Eg helre holott kettözötneek az út (BodC. 12). Az ő kenna kettözötetic vala (DebrC. 310). Ha enghemet en akaratomnal kyl meg h tőrendez azzal az en koronam kettözöttyk (ÉrdyC. 171). Kettözött malaszt zentissöghben celo azzonyallat (437b). Az en tyztassagomnak ordene kettözöttyk coronazatra (591).

mög-kettöz: conduplico MA. zweifach, doppelt legen PPB. Meg kettözödött fájdalom (Megy: 6Jaj. IV.10).

mögkettözés: conduplicatio MA. dopplung, zusammenlegung PPB.

Kettöz-ik: duplicior Kr. [sieh verdoppeln]. Az choda is kettözic (Tel: Evang. 188). Kettözni kezdének mindenek szeme olótt (Pázm: Préd. 234). Veszédelme kezdének kettözni (Gyöngy: Char. 35). Tizenkét nagy tükör oly fertőlyal tsilgőött, ellen litésektől palota kettözött (Gvad: FNót. 75).

[Szólások]. Oly részeg, hogy minden kettözik előtte (Kisv: Adag. 203).

Kettözés: conduplicatio MA. dopplung, zusammenfügung PPB. (Erasm: Erk. 60).

Kettözöttet: conduplico, congenino C. gemino, ingemino: MA. verdoppeln, zweifach machen PPB. Kettözöttet: duplicans, geminans; kettözöttetett: ingeminatus MA. Kettözöttetöt lenne koronayok az meennyey bodogssagban (ÉrdyC. 345b). A ki miben bizonyos, azt nem kettözötteti (Pázm: LuthV. 75). A tejedelmeknek kettözöttetett fizetés kívánatlik: világi és lelki (Ily: Préd. II.502). Kettözöttet beszéd: dialogus (Prág: Serk. 690. Kr.).

mög-kettözöttet: adduplico, gemino, ingemino C. conduplico, congenino MA. verdoppeln, zweifach machen PPB. Megkettözöttetett: conduplicatus, ingeminatus MA. Fel kenieret hozot csak s im meg kettözöttette (DebrC. 115). Az te yewetledre meg kettözöttetö vr isten az eledelt (ÉrdyC. 192). Chalardok nem kettözöttettyk meg w napokat: dolosi non dimidiabant dies suos (KulesC. 133). Trombitáknac megkettözöttetett barsogása (Com: Jan. 149). Megkettözöttetnek a téglacsalas (Mad: Evang. 325). A v-nek meg kell kettözöttetödni (Geleji: MagyarGram. A3).

Kettözöttetés: conduplicatio, geminatio, congeninatio C. duplicatio MA. verdoppeln PPB. Jeremiás a Jerusalem népének vétkeit le akarván írni, ez kettözöttetéssel éle: Peccatum peccavit Jerusalem (Ily: Préd. 198).

KETEPUTA: instrumenta, vasa, utensilia, supellectilia MA. werkzeuge, allerlei hausgerät PPB. [gerimpel, rumpelwerk]. El hadta a tábor, minden keteputával (Helt: Krón. 8). Kifutamánac a táborból, hátra hagyván minden szőrszámokat, és keteputákat (Helt: Krón. 120b. Tel: Evang. III.356. Kr.). Az utonjáró ember, az ki soc keteputával terheli magát, hátra marad (MA: Seult. 31). Vgyan ezen Mosesnek palástianal oltalmazácz papsagokat és minden ahoz valo keteputakat, keresztet (Vallást. k3). Itt az keteputa hideg is vala s az penna fazik vala (Menlók. VIII.383).

Keteputás: [rumpel]. Az istennek szenteltet hazakat, gabonás, szalonás, keteputás házacka címülák (Deliber. A2).

KETEVEETE [?]: trichinium vel coenaculum cancellatum MA. tafelgemach, speis-sal PPB. [Vö. KEREVET]

KETRËC, KATROC [kétrül. Helt: VigK. 23. ketres' Lövf. 183]: aviarium C. saginarium, cavea MA. vogelkäfig, vogelbauer PPB. [steige]. Tiktartóhely, katroc, tik-ól Com: Orb. 41. Nem hagyá a Krisztus ezt testamentomba, hogy szent testét rekeszszük írott koporsókban, odóban, ketrecben (RMK. II.185). Órdégne kötrötze (Helt: VigK. 23). A meg fogot farka, az ketreczbe tetetet marakodik (SalMark B4 MA: SB

314). Madaraknak ketrecok (GKat: Válys. L544. Misk: VKört. 365. 696). Ebre bizni a hájat, ebet ketreczbe, tyúk-kosárba rekeszteni, ketskét kertészé tonni (Szld: MVir. 90).

KÉVE [kuyet Szék: Zsolt. 137]: manipulus, merges C. MA. handvoll, garbe PPB. Egy kéve gabonát aratni: spicalem fascem descere PPB. Vyselyk ew keueyeket os ew alazatosaganak es zent egy yewsegenek gomewlczet (EhrC. 115). Gyfyt ő maguak kenét; tőkeneitéből eluassetéc: de vestrís manipulis projeite (BécsiC. 5). Elalonní mént a kéuekne az taga mellet: iuxta acervum manipulorum (6). Josefne mént az ő keuey fél allanac (GuaryC. 18. Döbr. 207. 242). Nemes nyola veragból kötöth kéne (NagyszC. 117). Kéve nádon Tiszán sokan általásának (Tin. 68). Es iúnen nag őrdömmel, hozza az ő kuyet (Szék: Zsolt. 137). Dissolve colligationes impietatis, solve fasciculos deprimentes: gonosságoknak egybe-kötött, és lo-yomó kévéit (Pázm: Préd. 405). Kévéit hordattya sűrűn az aztaghoz (Lászi: Márs. 63). Elméje nem bomlott, mint cséppel a kéve (Gyöngy: MV. 14). Nagy sűrűséggel, mint aratáskor is a kéve rendekkel, áradtak a mezők a nagy vérontástól (Thaly: Adal. II.58).

[Szólások]. Kévéit köt: spicis fascis struit, tomice manipulos ligat PP. Kévéket kötni: obligare manipulos PPB. (Offic. 312). Kévébe kötni: palmas C. colligit spicas in fasciculos PP. A vízi mentat keueben kötic vagy kötőlegben (DebrC. 56). Masod nap előne a gazda az ő fiaival es az aratáshoz kezdűen zepen le veuek a buzat es keuekben kötüen kalandgyaba rakak aszt (Helt: Mes. 483). Kössetek azokat keuekben (Fél: Bibl. 22).

búza-kéve: manipulus frugum, merges MA. culmi *cereales PPI. [weizengarbe]. Búzakévéket es sokat hozata (Tin. 141). Az víz mellől az búzakévéket kellett kihordatnom (ErdTört. Ad. IV.79).

gabona-kéve: merges frugum, pugillus frumenti MA. fasciculus Kár: Bibl. I.110. [korgarbe].

szalma-kéve: manipulus straminis Kr. [strohbündel, schob, schaub]. Nem szalma kévét nyesdégél az erdőbe (Kisv: Adag. 161).

KEVELY [keuel BécsiC. 27. 30. 31. keuly Komj: SzPál. 91. kelyly? MA: Tan. 1183. kővely Helt: Krón. 31. Helt: Mes 106. 120. 365. Helt: VigK. 57. Dáv: VDisp. I.166]: superbus, fastosus, impensus C. arrogans, fastidiosus, alatus, insolens MA. hoffärtig, stolz, hochmühtig PPB. Kevelyen: superbe, fastidiosus, elate, subarroganter, insolenter C. Kevelyül: superbe; kevely kívánság: ambitio; kevelyen szóllás: suberbiloquentia; kevelyen szólló: superbiloquens MA. Keulec nem kellettéc te nekéd kezdettőfoguan (BécsiC. 31). E nag keuel sokassag (múltindo haec magna) fordeitatic mentől küsseb nemzetbe (102). Gyenge tudományokat ne tanuljatok, hanem ezulagy keueyeknek hagyatok (VirgC. 130). En keuely voltam, masnak fwlwte iartam (8). Felethnek keuel vota, ky nyczen atyatul (JordC. 866). Keueyeknek zemeyth meg alazod (KeszthC. 30. KulesC. 31. TelC. 249. DomC. 177). Myndden keuelyöket meg hayt (ÉrdyC. 343). Keuelyből kezdé magát viselni, hoq nem mint mint szokta vala: ferocius agitare quam solitus erat (Decsi: SalC. 18). Kővelyek es dőlyvessek (Helt: VigK. 57). Keuehen ert ő maga fölöl (Fél: Tan. 328. Látnán az embert a fán megjyede és elfutamé onneg igen alazatosson az erdőben, ki amnac előtte igen kővelyen ki iót vala belőle (Helt: Mes. 309). Monda az emberke: Vgy kel kővely latomac, miért ióttel ide te keuely ledgr? (365). Isten le ueri disnoit, sőt meg nagy kazdag, friss, keuely hōsekotis le vagattat, es vendegsegen hiwia roa az egi madarakat (Born: Préd. 553). Ki iúne Agag nag festommal es keuelyön (Mel: Sám. 61). Szép leány, keuely, poszagó, s patuarkodó vagy, bizony így seba el nem adhad magad, hanem ha valami

koszos talál read (FortSzer. Lb). Keüél szemü nemzetseg: generatio cuius excelsi sunt oculi (Kár: Bibl. 1.621). Kevélyen czelekedtec volt az Izrael ellen: superbe egertur contra Israel (MA: Bibl. 1.65). A páva igen kevély (Misk: VKert. 311). Kevély kacér tincez (Fal: Jegyz. 934). Már megrakott fészékéből ki tudtam a kevély ellenségét (Fal: NE. 14). A világnak kevély ajándéka nem egyéb, hanem szép festékekkel mázolt semmi (Fal: NA. 170).

Kevélyecske: subarrogans: ein wenig stolz PPB. Kevélyeckén: subarroganter MA

[Kevélyöd-ik]

el-kevélyödik: [superbia efflor; stolz werden, hochmütig werden] (Pázm: Préd. 414. Kr. Pázm: KT. 199).

mög-kevélyödik: ∞ Az io szerenczeben meg az bölcz emberekis meg kevelyednee (Decsi: SallC. 9).

Kevélykőd-ik: superbie C. MA. efferre sese vel animos PPBl. stolz und hoffärtig sein PPB. Nem akara menyé keuelkednen es haragulnan (EhrC. 15). Ystennek akaratyá, hogy ne keuelkegyenek (113). Zerethinek rosaya tyztasagnak lilioma benne keuelkődnek (WinkC. 352). Por vagy es porra leez, azert myt keuelkedel? (WeszprC. 143). Ambrws nem twd sem keuelkődny sem yrygkedny (ÉrdyC. 260). Mindenik kevélykődik es ditsekedik abban, hogy ötet embernek isméri előtte-járója (Pázm: Préd. 35. Zrínyi II.91. Com: Jan. 32). Senki tollat, szarvat ne emelleyen, vagy egyebek felet ne kevélykedgyék (Mád: Evang. 143).

el-kevélykődik: [superbia efflor; stolz werden]. El ne kevelygedgyenek (Illy: Préd. 1.107).

Kevélykődés: arrogantia Kr. [hochmut, übermut]. Egy nap hetven-ezer embernek kele meg-halni kevélykődéseért (Pázm: Préd. 1009).

Kevélység: superbia, ambitio, fastus C. arrogantia, insolentia MA. hoffärt, übermut, stolz PPB. Kevélység szerző: superbi-ficus; kevélység nélkül való: inambitiosus C. Honnat te nekéd ennye keulsege? (EhrC. 11). Meghaborodot mfzúúndne ő keüélségében (BécsiC. 27). Ő keüélsége fogattasac meg (30). Ember-nek zúneből zarmaznac karomat, keulseg, balgatagsag (MüncH. 85). Octavianus chazar fel emelkevedek keulsegben (CornC. 75). Kevelseg ragalmassag iregseg (DebrC. 263). Keulseget ielen-temet engedtelensegemel (VirgC. 8). Az el reytet keulseget az twt bozzusag ielenti meg (90). Ez ilyen beketelenseg keulsegnek iegie (90). W nekyk zayok bezelletli keulsegeth: os eorum locutum est superbiam (KulcsC. 26. Dáv: VD. I.166). Egy cziga kérköszic vata az ő keüélségében (Helt: Mes. 36). Calvinus az ő czenkivel egyetemben semmit nem enged Luther-nek a fel-fuvalkodott kevélységben (Pós: Igazs. 1.528). A kevély-ség fitzanityta meg esztét az emberek (Fal: NE. 99).

Kevélységös: superhissimus Kr. [hochmütig, übermütig]. Keulseget (arroganter) megen be a kúzdóbón (BécsiC. 275). Pispöknece keulseges kerdesé (DebrC. 616). Kóüélséges ker-keedés (Helt: Mes. 120). Testi keulseges kenansagoc (Born: Préd. 678. Káldi: Bibl. Eszter, 13: 12. Kr.).

KEVER, KAVAR: 1) misceo, voluto, agito MA. vermischen, untereinander mengen, hin und wieder treiben PPB. Kever et kavari: commiscet terram vel furfur vel quid simile crassum Otr: OrigHung. 1.308. Kovász, keverő sáffel (Radv: Csál. II.60). Reggeltől fogva ebédig két embőr mind keverje az sáffelban (III.41). 2) aratro, agrum itero MA. ackern, pflügen zum zweitenmal PPB. Keverec, göröngyöt rontoc: pulvero MA. Másodszor szántoc, keverőc: aratro MA. Meg-kapált, kevert föld: pastinatum PPBl. A szánto ember mindenha szántyaé, keuerie, auagy harmalyae az ő földét beuetésre (Helt: Bibl. IV.48). Pallagat

keveri (Com: Jan. 73). Nem jöttem én ide ásóval a földet keverni (Könyi: HRom. 105). 3) [contamino; besudeln]. Sohajtással szemlélték olly hajat le-verettette véreben vetrengeni, és az Apolloénál szebb hajat porban kevertetni verdögésével (Hall: Tel. 282). Ne úgy értsed mintha én keverném az istennek méltóságát (Fal: NE. 52). Az urak jusát kevernéd, s a bíró eleibe meletnél: vi possono accusare di calunnia (71). Nem akart alá-b szállani, hogy a kényes kevélység ne keverhesse böcsületit (Fal: NU. 294).

[Szólások]. **Bűnbö keverőm:** insimulo C. Vétkessé teszi, bűnbö keveri: insimulat Com: Jan. 133. Azon büntetésbe kevertetni megérdemlik (Illy: Préd. II.274). Kitanolhadd mint keverte bűzben a jó hazafiai (Cserei: Hist. 2). Ollyas dologban keverem magamat, mellyből bötsületesen ki nem gázolok, ki nem fejtem magamat: daraus ich mich nicht mit ehren auswickeln werde (KirBesz. 48). Nem akarván a király gonosz hirben keverni házat (Hall: HHist. II.50). Amott terepély fa sokat őszve gyűyte, vagy mese, vagy játék, ke-rékben keverte (Orczy: Nimf. C2). A romai ecclesiát nyilván hamis dolgokkal akarja B. tévelygésekbe keverni (Pázm: LuthV. 136). Werben kewertetel, Pylatushoz witethel (PeerC. 121). Testet ostorozá, vő hog magat verebe keueré (GuaryC. 45). Metelic vala magokat késeccel mig-len magokat vérbe kevernéc: incidebant se cultris donec perfundentur sanguine (MA: Bibl. 1.326). Mihelyt egyet nyikkan, bőjtre, vasra szorityák, és úgy bának véle, mint egy zúgólódó egyesség keverő emberrel (Fal: NA. 216). Nezhedsze amoda a palotában: mint esküszik egyik hogy az előtte-való személynek őrtája teljes paraditsom; penig talán felettében egyet vitsorodik, gyomert kever (Fal: NE. 18).

be-kever: illino, collino, inquino, contamino, conspurco, commisceo, convolve MA. einschmieren, anschmieren, besudeln, vermischen, einrühren PPB. Ellened bűndöm szaltalan ezer, előtted szüutelen bekeuer (Born: Ének. 185). Az sz. irast baszontalan es homalios igeekkel be keuerte az papa serege (Fél: Tan. 14. Pázm: Préd. 685. Kr.).

bele-kever: immisceo MA. [hineinmengen]. Bé-színli és belé keveri magát (ingerit et immiscet se) az holott ő néki semmi közü nincs (Com: Jan. 185). Mind magát s mind az ország népét belé akarja keverni az sűrű possadékból álló sárban (EsztM. 321).

föl-kever: permisceo, commisceo SL [conturbo; stören, aufstören]. Királyi multság fiatal madarkák fészket fel keverni (Fal: Vers. 864). A vallásokat is derekasan felkeverte (Fal: NE. 76).

mög-kever: 1) permisceo, peragito Kr. [vermischen, ver-mengen]. 2) [aratro, agrum itero; zum zweitenmal pflügen] repastino PPB. Tőry negy lat fenyő magot, neg chyaba fiu gyökereit, keuerd meg, bigadgyon le (Frank: HasznK. 30). Jól megkevert: subactus C. Meg kevert ugar: arvom subactum Com: Jan. 72.

mögkeverés: repastinatio C.

őszve-kever: coagito PPBl. commisceo Kr. [vermengen, durcheinander werfen] (Zrínyi 1.53. 76). Olly forgó szelek támad-fanek, hogy a sátorokat-is fel-forgatná és őszve keverné a fergeteg (Hall: HHist. III.149). Eget poklot őszve keverne (Fal: NU. 358).

Keverőd-ik, keverész-ik: involvor, intricor, immisceor MA. [sich mischen, sich mengen] verwirret werden PPB. The dragalatos zent weredbe keweredwen (PozsC. 11). Nem haagy vala semy germőky yateekben kewerődny (ÉrdyC. 636). Es nem szükség, hogy ők a bitrú-való nehéz vetekedésekben keverődgyenek (Pázm: LuthV. 37).

[Szólások]. Bunbe keveredwen; peccatis involuti (NémGl. 167). Búnokbe keuereszic (Born: Préd. 288). Czégéres bünbe keueresznek (Zvon: Post. 1.501) Azon büntetésbe keverődtek ő véle (Hly: Préd. 275). Az megirt Boér Zs. miá bünben keverédének az urak közül Bethlen János, Banfi D. (MonIrók. VIII.342). Rosz hirbe keverédett: *adepus crimen PPBl. Lelendik ötét vérebe keuerőduén (tu suo sanguine volutatum) félelm esic ő reatio (BécsiC. 41). Lata Olofernes-nec dögét feienekül ő vérebe keuerőduén: in suo sanguine tabefactum (42) Jesus werben keuerednen (PeerC. 126). Ymatkozik a földén verebe keuerődne (WeszprC. 61). Verebe keuerődween fekzyk (ÉrdyC. 642b). Weerben keueredett ew megh sebesedeth oldala (ThewrC. 228).

be-keveredik: 1) immisceor, implicor, intricor Sl. [sich hineinmischen, sich hineinmengen]. 2) contaminor; besudelt werden]. Az en rukam mind be keveredett (SalMark. 19).

[Szólások]. Egyic bolondságból a másikban esneć és egyic szégyenből a másikba be keueredneć (Helt: Mes. 292).

bele-keveredik: [intricor; sich verwickeln]. Az isten jóvoltának truczára belé keueredni mindenféle gonoszságba (Fal: NE. 50).

még-keverődik: [permisceor; sich vermischen, sich verwirren]. Megkeueredett, homályos tanítás (MA: Tan. 33).

öszve-keverődik: ~ Miolta nemzetek öszve keueredtek, módit, ruhát, vétkeć egymással közlöttek (Orezy: KöltSz. 198).

Keuerédetlen: [intaminatus; unbeschutzt].

[Közmondások]. Igaz közmondás az, hogy az ki sárban esik, keuerédetlen nem kél ki belőle (Rim: Ének. 80).

Keuerög: 1) volutor, misceor Kr. [sich hin- und herwälzen, sich durcheinander mengen]. Hálók jajgatása élők sérénysége nagy porral keuerög együütt magos égbe (Zrinyi. 1.53). Kurucz sereg hogy keuerög vár körül az hadban (Thaly: Adal. II.128). 2) [vagar; umherstreichen]. Kendi István kiszökik Erdélyből, és ismét itt keuerög az országban (ErdTörtAd. III. 144). Maximilián is iten keuerög, kit tsak vendégséggel tartnak az emberek (Könyi: HRom. 4). [Vö. **KAVAROG**].

Keuerék: mixtura, promiscuum, farrago Sl. [gemischt, vermischt]. Nem miad azon keuerék az egész asszonyi nép (Fal: NA. 150). Felforgattam némely keuerék irásimat (Fal: TÉ. 770).

Keuerés: 1) mistio, mixtura, agitatio MA. vermischung PPB. Csak meg nem halunk az mészkeuerésben (Thaly: Adal. 1.51). 2) pulveratio C. tertiatio Nom.² 115. Mint vagyon az szántás, keuerés, és szőlőkápálás (Bal: CsIsk. 33).

bünbe-keuerés: insimulatio C.

Keueret [?]. *Abraki keueret [kevert?] farrago, farraginaría MA.

Keuerit: [misceo; mengen]. Pálinkát, a melyben mézet keuerített (Gvad: FNót. 13).

[Szólások]. Az zent zerzetet gonoz hirben ne keuerődyehed mynd istennek mynd az zent angyaloknak olette ny lelkewnknek karhozattara (ÉrdyC. 339). Zyz zent Marina azzont gonoz hyben keuereytette (341). Ze egyenbe keuerdythetneek (561)

[**Keuerőd-ik** ?]

be-keuerődik: [immisceor, intricor; sich hineinmengen, sich verstricken]. Vgyan be keuerődött [keuerődött?] a bünbe (Mel: SzJán. 518).

Keuerődöttet: [implico; verstricken]. A madarakat a törbe belé keuerődötteti [keuerődötteti?] (Com: Jan. 81).

Keuerődz-ik: involucor, intricor, immisceor MA. eingewickelt, verwirret werden PPB. [sich mischen, sich meugen, verstrickt werden]. Moslékban keuerődzék (Toln: Vigaszt. 230). Fértőben keueredzik [igy] (Megy: Bayle. 697).

[Szólások]. Hálójában nem keuerődzött (Halt: Paizs. 414). Belé keuerődzie a hálóban (Com: Jan. 50). Minden veszedelmes vétkekebe keuerődzék (Pázm: Préd. 303).

bé-keuerődzik: [involvor; verstrickt werden, sich hineinmischen]. Az őő temerdék bálványozása, melynek undok fertéjében be keuerődzvéñ, fetreng es pihelh (VárM: ÉgőSzöv. 144).

[Szólások]. Bé-keuerődzött hálóban (Pataki: Reg. 106).

öszve-keuerődzik: [permisceor; sich mischen]. A fejér nép egy soron, maga rendén maradna, öszve ne keuerődzenék a férjakkal (Fal: NA. 201).

Keuerődzés

[Szólások]. Gyalázatban keuerődzés (Megy: Dial. Előb. 2).

Kevert: 1) mixtus, commistus, agitatus, coagitatus MA. vernischt, vermengt, hin und her getrieben PPB. 2) farrago MA. [gemengtes futter]. *Abraki kevert: farrago, farraginaría PP. gemischt futter PPB. Kevertet ad a sertésnek: moslékot SzD. (Szentm: TFű. 11).

Keuerül: [misceor, conturbor; sich mischen, sich trüben]. Keuerül az fűd rut förgötegekkel (Gyöngy: KJ. 133).

KEVÉS (kevest Gvad: RP. 146. *kovés* Dáv: VDisp. 1.130. *kövessebbet* Toln: Vigaszt. Előb. 18. *koves* TörtTár. 1878. I.81: parum, modicum C. paucus MA. wenig PPB. Igen kevés: parparum, permodicus; kevesen: pauci C. *Zerzeleñec* [igy] elew kezletiben keues fraterce valunk (EhrC. 13). Az keuernek keues rezeuel kyewzyek hyw gyzzewsegnek mergesseget (27). Keuesebbet vewttem mynt emekem kolletuolna (78). Thethel a mertebbe vettetet es lelettet keuesebet vallo (BécsiC. 144). Keuesen vadnak, kie meg lélic őtet (MünchC. 26). Sokac vadnac hinalatosoc, de keuesec valuzottac (50). Kiawl valo erzekenscg igen keues mala w benne (VirgC. 69). Keueset haznal (144). Heth kyuerewnk vagon es keues halaczkanck: paucos pisciculos (JordC. 403). Szegen hogunk [hugunk] mynekunk hatta az ny keues joszaga wolth (LevT. 1.89). Inkab akarom batorsaggal az een keuesemet hogy nem mynt emny nyawalyual az te sokadat (Pesti: Fab. 13b). Az én szivomben mast vannak nagy bánatok, mert ez had igen nagy, én keuesen vagyok (Tin. 293). Keuesen vadnak: pauci sunt (Fél: Bibl. 10). Job embernek az keues sniát, hogy nem mint az sok másé: patriae fumus igni alieno luculentior (Deesi: Adag. 10). Az isten kevés jámborokért, soe gonoszokat megtart (MA: Bibl. 1.15). Mindenik keueset-keueset igyék, hogy jusson mindeniknek (Pázm: Kal. 723). Tizenkettőnél sem többen sem keuesben nem szabad azoknak lenni (706). Igen keues vagyok én az te nagy haragodnac elviselésére (MA: Scult. 370). Méznek keuesse, de nem a felesse adbat jó izt szájadban (Ben: Rithm. 185). Sokkal-is szemben ment kevés szám hadával (Gyöngy: KJ. 94). A kik leginkább bíznokodnak beuno, leg-keuesebbet nyerik el azt (NótM. 43).

[Szólások]. My zyksegh ez nagy pwtzaban emny keuesen lakunk? (LevT. 1.272). Had bozzanac egy keues vizet: paucillum aquae (Helt: Bibl. 1.64). Egy kevés életet szerzettet: emite paucillum oscarum (MA: Bibl. 1.40). Egy kevés ideig: paulisper C. Chendessseag leneg wodies ydegy (ÉrdyC. 566). Egy keues ideig való élet: vita modica (Kár: Bibl. 1.425). **Keueskorig:** paulisper, paululum, aliquantisper, aliquanta-

um SI. Fianak egy keveskorig való el tavozása, emyre meg eveszthette (Lép: PTük. 1.136). Őrök tisztességünkre léssen menyországban búneinkért gyonásunkban egy kevés korig való orca pirulásunk (I.212). Kevés korig való nyugovas (Lép: FTük. 1.66). Kevés kori várakozása után kijött a vezértül Monfrók. XV.215). Keues vtan (post pusillum) ki méné es da Olofernesuc feiet ő zolgalo lañanac (BécsiC. 38). Keues devnek vtanna igen iol kezdé tanolny (MargL. 1). Egy keues mulua (Born: Préd. 75). Kevés vártatva: paulo post Kr. Egy keueset vartatwan mondanak (ÉrdyC. 599). Keues nartatua tetete magát igen melyen alonny (VirgC. 82). Egé keues vartatvan: paulo post (Sylv: UT. I.120). Keues idő vartatva (Hall: HHist. III.103). Kevésvartatva gyermecke születetik (Illy: Préd. I.25). Egy kevés várva (Sall: Vár. 6). Egy kevéssele az előtt (MA: Tan. 1085). Kevéssele azután Illy: Préd. II.498). Kewess zammal (pauci numero) maraggyatok (JordC. 262. ÉrdyC. 579). Soc peldat hozhatnac erre, minemű helyekeu az romaiak az ellenseguc nagy hadat keues magokcal meg uertec: memorare possem quibus in locis maximas hostium copias populus Romanns parva manu fuderit (Decsi: SallC. 7). Keues magammal vagyoc: pauci sumus (MA: Bibl. I.32). Kevés magaval marada (Husztí: Aen. 11). Élámította a spauyolurakat, és kevésbe állott, hogy el nem kapta az aragoniai koronát (Fal: TÉ. 768). Bőség, gazdagság ő háznál léssen, isten áldása háza népén léssen, kevésből néki mindenkor sok léssen (RMK. VI.234). Az aprólékos ítések igen keueset fogván rajta (Megy: 6Jaj. II.22). Kevésot hoz a konyhára (Matkó: BCsák. 136). Ha most szomorkodtok, eszettekbe jusson, hogy, modicum nunc, keueset tart ez (Pázm: Préd. 622). Illyen a világ dütsősége, és birodalma: keueset tart, hamar földre esik, és elenyészik (309).

[Közmondások]. Az ki keueset el nem vészen, sokat sem adnac annac: Arcadian me postulas MA. Sokat tanulj, keueset szój: *audi multa, loquere tempestiva PPBl.

Keveséded: pauculus C.

Kevesebb: deliquum C. [weniger].

Kevesébbé: minus PPBl. [weniger, minder]. Sokkal kevésbé: multo *minus PPl. Akkynek keues bochattatyk, keuesbe zsereth (WinkC. 319). Meneuel inkább emite tenem, anneal keuesbe volnek en teneked hamis (VirgC. 94). Keuesbe nem tart hét bolnapnál, többég mi kösztünc nem nyoltzuon napnál (Cis. H4). Semivel kevésbé nem gondolt, mint a tudományokkal (Illy: Préd. I.55). Az isten igazének prédikállásából kevésbé előmenetelt téznek (I.414). Ki a nyilat czélban akaria löni kevésbé fellyeb kel arányozni (II 75).

Kevesebben, kevésben: ∞ Ha zöld a vízi ménta, keuesben melegit és száraszt (Mel: Herb. 107). Ennek ereje kiben jobban, kiben keuesebben tetszik ki (Fal: BE. 594). Annyival is kevésben, a mennyire emezek nagyobbak (Fal: UE. 367. 381). Menőnél tekéletesz az, a mit végeztünk, annyival keuesebben lésék, hogy kínos gondunkba tölt légyen (429).

Kevesebbit: immينو MA. milderu, kleineru, schwächer PPB.

még-kevesebbit: diminuo Kr. [vermindern]. Ky megl keuesebbeytendy ez bezedeth: si quis abstulerit aliquid ex verbis (JordC. 930). W barmokath még nem keuesebbeythee: iumenta eorum non minoravit (KeszthC. 299. KulcsC. 166). Meg mongya, hanzor vetközöt, hozya né tőgön es zegenletében meg ne keueseböbe (ÉrsC. 535). Töteket még keuesebitnac: ad paucitatem cuncta redigant (Helt: Bibl. I.MNm).

Kevesebbités: imminutio, diminutio MA. vermindering PPB.

Kevesebbnnyire: [minus; minder]. No legyen oly, ki keuesbnnyire erkezzec az gonossagot meg tselokedni az barlangheli latrolnal (EszT: IgAny. 487). A foggyverben-is nem keuesebbnnyire foglalatostodik vala: in armis vero plurimum studij consumebat (Balog: Corn. 145).

Kevesebbség: [defectus; mangel]. Nem leezön az zentőkbe az föllötte walosagnak, awagh keuesebbségnek rvtsaga (KazC. 192).

Kevesebbül: [minuor; sich vermindern]. Az dezma bor-nak az restanciaya keuesebbewl minden nap (LevT. I.236. Born: Préd. 459).

[még-kevesebbül]

mégkevesebbülhetetlen (GKat: Titk. 282).

Keueseske: modicellus C. pauculus MA. paulus, paucillus, paucillulus MA. weniges, sehr wenig PPB. Egy keueseske: paulus, aliquantum C. Az eleseg igen keueseske volt (MA: Scult. 310).

Keuesed

[Szólások]. Keuesed magával: ipse cum paucis Kr. Az en atyam Egyptomba lakozeek keuesed magával: in paucissimo numero (JordC. 252). En kedig keuesed magammal vagyoc: nos pauci sumus (Helt: Bibl. I.R). Eguehany szaz ezer embert keuesed maganal meg vere, es soc tartományokat meg haita (Decsi: SallC. El5b. 3). A beregei kisasszony helyben volna keuesed magával (Fal: TÉ. 696).

Keueséd-ik: minuor, immينو, deficio, consumo SI. [abnehmen].

el-keuesédik: ∞ Elfogyatkozunk, és el-keuesedtünk sok ostorozásid között (Pázm: Imáds. 296).

még-keuesédik: rareco, numero minor, immينو MA. klein an der zahl werden, abnehmen PPB. Igen megkeuesedtünk minden népek között (RMK. VI.92). Az hamar gyűhtőt marha megkeuesedic (Born: Evang. IV.303b. Born: Préd. 561. MA: Bibl. II.18). Megkeuesédtek az igaz mondások (Illy: Préd. I.564). Keuesedgyenek meg az ő napiai: fiant dies ejus pauci (II.278).

Keuesell: parvum puto MA. Keueslen: non sum contentus re quapiam PP. klein achten PPB. Ez hír hallva barát gondba esött vala, az királ erejét mert keueselli vala (Tin. 43).

Keuesenként: paucillatim MA. allgemach, nach und nach PPB. [kleinweise]. Az hamar gyűhtőt marha megkeuesedic, az melly kedig keuesenkint gyűhtetic, megsokasodic (Boru: Evang. IV.303b. Born: Préd. 561). Ezen haszna a vizénc de keuesenként igyad (Mel: Herb. 25). Fachard ki keuesenkint medenczeben az syriat (Frank: HasznK. 22). Keuesenként segitem (Laud: ÚjSegits. II.207).

Keuesenné: [paululum, paulisper; ein wenig]. Haiof ide keuesenne: declina paulisper (BécsiC. 8). Ők en basulatossagomert es akeuesenne életnc törtetességeiert, életnc ideyeiert megcálatkozianac: ipsi propter meam simulationem et propter modicum corruptibilis vitae tempus decipiantur (91). Keuesenne eleb menuen: progressus pusillum (MünchC. 65). Keuesene meg emiztinek engem földön: paulominus consummarunt me in terra (DöbrC. 64).

Keueses: paucillus MA. [wenig]. Az deuovert meg igezd [égesd], az után porrá törd és keuesessen pusla por közzé tölcz (OrvK. 86). Gyakorta-való betegeskedések miatt, keueses borral ellyen (Pázm: Préd. 904). A keueses bor-italra ugyan inti Timótheust szent Pál apostol (221. 1243. Kr. Zvon: Post. II.186). A keueses fontos beszéd sokval foganatosb a halgatok

nak elműjében, mint a mesze ki-terjedt discursus (GKat: Válts. I. Előb. 56). Keveless szánuan a szegény magyarok kőfalakon fitosnak (Paskó: ESir. A4). Anyi tolvajok támadtak, hogy Brassóban az erdőn által keveses embor nem járhat (MonOkm. XIV.124). Egyebet valamely keveses tolvajknál nem találtak (Monlrók. XV.190).

Kevesit: deminuo MA. mindern, verringern, geringer machen PPB. Száraztanak a sós étkek, és hevitnek, látást ostobitnak, magot kevesitnek, rühlet nemzenek, s könnyen viszketegetésitnek, néha penig ugyan ezek hívesitnek (Felv: SchSal.⁹ 17).

mög-kevesit: diminuo, imminuo MA. mindern, kleineru, weniger machen PPB. (Nád: Lev. 118). Mögkevesítettett: deminutus MA. Én mastan akarom vala mögkevesiténem őket (Nád: Lev. 118). Megne kevesíts az te kezeidnee sengejét: non minus primitias manuum tuarum (Kár: Bibl. 1674).

mögkevesítés: imminutio MA. vermindern, schmälern PPB.

Kevesítés: imminutio MA.

Keveske: pauculus MA. sehr wenig PPB. (Toln: Vig. 240). Ez keveséket akarom az sokak között előszámlálni (MA: Tan. 1175). Tsak keveske időt kívánt, hogy meg hányja elméjét (Fal: Const. 112).

Keveskénkint: paucillatim MA. nach und nach, allgemach PPB.

Kevesnyire: [pauculum; ein wenig]. Eg kevesniere hatrab meg azt mongia (Ozor: Christ. 36. Megy: 3.Jaj. 15).

Kevéssé (kevesé Gvad: FNót. 44): exigue C. paulum, paululum MA. parum, paucillum, modice; wenig, gering PPB. [kurze zeit]. Kevéssé meg-kenem, meg-kenitem: subline PPBl. Poreitasonkört mő vrone istenőke kevesé megbaragut: modicum iratus est (BécsiC. 89). Angaloknál kevesse kisebbbe tőted őtet (DöbrC. 23). En labaim kevesse nem (pene) mind meg indultak, en lepesim kevesse nem ki őtlenek (136). Meg eg kevesse (modicum) es világ imar engem nem lat (339). A keu kevesse kinneb vot (DebrC. 319). Kewese kyssebbe tetted wteth: minimi cum paulo minus (KeszthC. 12). Ötvenöt font vasgolyóbis vala, másik kevesse annál kisebb vala (Tin. 128). Kevéssé török magokat, az Josephnek sérelmén (MA: SB. 34). Kevéssé és immár nem látok engem: és ismét kevéssé, és meg-láttok engem (Pázm: Préd. 608). Kevéssé királykodhatot (Megy: 3.Jaj. II.35). Kevéssé éllhetett [kevés ideig] (Kem: Élet. 26). Kevéssé élt (László: Petr. 233).

[Szólások]. Egy kevéssé: paulo, parumper, modicum, paulum, aliquantisper C. Paranczola, hogy egy kevesse az nepeket ky kyldenek (JordC. 723). Kerlec balgas meg es al meg eg kevesse (TelC. 63). Egy kevesse vezteglonének (ÉrdyC. 570). Egy kevesse es nem látoc engemet (Boru: Préd. 287). Eg kevesse az kőnetec előt Romabol ki mene: paulo ante legatos ex urbe proficiscitur (Decsi: SallC. 31). Az angyaloknál egy kevesse kisebbéted őtet (Zvon: Post. 1123). Ez eleiben egy kevéssé csínyosban írak az confessiót (Pázm: Kál. 350). Negyedik István a magyarországi királyságot egy kevéssé elnyerte vala, de csak őt hólnapig birhata (Liszay: Krón. 296). Egy kevesé még a kaposztánál is jobban szereték (Mik: TLav. 39). Nedues es melegítő valami kevéssé (Mel: Herb. 1). Ha ezec valami kevéssé halaztod segítségdet, agyon verne (MA: Bibl. 164). Ha valami kevéssé hamaréb lenne egy eztenőben az újság (Pázm: Ináds. 46). Tsak kevéssé mulok, hogy a habok miatt a tengerbe nem veszék (Apoll. 16). Kevesse vartatuan (post pusillum) vépőnce őhozia, kie a tűznel alnauala (MünchC. 66).

1. **Kevésség, keveség, kevésig:** [pauculum, paulisper; wenig, ein wenig, kurze zeit]. Szemét az földre kevésség főg-

gesztuén (Csákt: AU. 11). Torkosságod, buiaságod az mi kevéssig lesznek is, elegy lesznee kevesőrséguel (Born: Préd. 38). Haragjok kevéssé tart (ACseré: Ene. 170. 211). A ser vizelotet, s putfaszt nem kevéssé (Felv: SchSal.⁹ 21). A vacsora után kevésség femi állj (32).

[Szólások]. De mikoron egy kevesie serényen fogta a dolgot (Helt: Krón. 11). Pattancz meg egy kevéssig az orrát (Helt: Mes. 86). Egy kevésség rebög nyelvű volt (Hall: IIIHist. III.70). Az concordia így szól ez dologról: . . . és egy kevésség aláb (Pázm: Kál. 202). Egy kevéssék el kel tavozon (TürtT. X.197). Egy kevesek mulatván (RákF: L141).

2. **Kevésség:** paucitas C. MA. wenigkeit PPB. Vallyon az én napiaimnak kevéssége nem hamar végződik-e el (Ily: SzÉlet. I.122).

Kevesténné: [pauculum; ein wenig]. Tőredelmesség, zent gonas es az kevestőmne zent penitencia (GuaryC. 24). Mičoda ez hog csak ez keveskődne [igy] penitenciat en nekőm hagod (37). Yne eg kevesenne [igy] olmen bozjam időne (NagyszC. 145). Egy kevestemee az vtan (post pusillum) mondanak Peternek (JordC. 508). Meehg egy kevestennee vagyok veletek: adhuc modicum vobiscum sum (677). Kyk egy kevestennee hattra meentenek (359).

Kevésül: [deminuo; abnehmen]. Kewesulenek ygassagok (deminutae sunt veritates) embernek fyaynal (KulcsC. 19. KeszthC. 18).

mög-kevésül: ~ Olaja meg ne kevésülne (Zvon: Post. II.186).

KÉZ (kéz BécsiC. MünchC. keztes ÉrdyC. 234b. keztes Mel: Préd. 162. kez Helt: VigK. 61. kezőwnk LevT. I.94): manus MA. hand PPB. En ellenem ki ment vrnae kézē: manus domini (BécsiC. 2). Gabona főket zedőc, melleket az aratonac kezēy elhagandnak (3). Im eg azu kéző ember: homo manum habens aridam (MünchC. 35). Kezet egibe foguan kezde halgatny az w edessoges zent eneket (VirgC. 17). Kezeuel wtet meg ery vala (40). Nyoyezad be atte kezedet atte kebeledbe (44). Kezet nyoita neki (55). Vr kezebeli pohar: calixiu manu dei (DöbrC. 141). Az leannak kezete foga: tenuit manum ejus (JordC. 380). Mosdathlan kezzel eenny: non lotis manibus manducare (402). Az ő karyaiac kezei erőssce a Jacobba valo hatalmasnac kezei által (Helt: Bibl. I.Aa4). Által likasztom kezemmel az falt (Kár: Bibl. II.117). Megszáradot kezű ember (Kár: Bibl. III.33). Szép gyöngy házas tassán kezében tündöklök (Zrinyi. 147). Sákot, szatyrot hátára, és kezébe vévén, házrul házra kódult (Pós: Igazs. II.558). Maga keze csinálmánya (Matkó: BCsák. 107). Kezefejei tsűdjőköl ki-mozdulnak (GKat: Válts. II.454). Azért hínak bábát hogy mind kezét lábát kösse meg lágy gyeplővel (Felv: Dies. 14). Két levelet küldtem kezében, egyik az portanak való kapikihánknak (RákGy: Lev. 7). Péntz de nem hordoznac, de kezekben szatyroc (Thaly: VÉ. 72).

[Szólások]. Az istennek kezét bekeuel kel szenuodni (Fél: Tan. 497). Mi nem meg rővidült még az isten keze: nondum incurvam cervicem Jupiter habet (Decsi: Adag. 239). Nem rővidült meg keze az urnak (Zrinyi. 182). Fel-tört a kezem a munkában: manus opere concalluit PPBl. In summa: gondolom szerént theorice speculative keze, lába lehet beszédnek: mindazonáltal tettében in praxi csonka-bunka (Fal: NE. 73). Ő magat meg zegenytuen: az ő kezeynce munkayaul keresiuala az ő eletet (TelC. 125). Ez világot kezében adta, mennyen és földön urrá vallotta (RMK. II.223). Ilyen egy nagy vezért enynyi hadainkkal kezetekben adunk, hogy ugy birjatok velek, mint magatok szolgálva (MonTME. IV.14). Adgya űket az vr az hober satan kezébe (Mel: Sám. Előb.). Kezében aianla aszt az ersekneec (Helt: Krón. 62b). Hirtelen megfogták, az baji hóbéruak kezébe ajánlák

Thaly: Adal. II. 428). Kézbe akadt gyilkos: deprehensus percussor PPBl. Zent Pal levele akadt kezében (ErdyC. 17b. 514b). Hogy akasztalyad wketh the kezodbe: ut radas eos in manus tuas (KeszthC. 16). Urunk az erszént kezébe bizta Judásnak (Káldi: Préd. I. 438). Én Strangiliónak, és feleségének mint hiteles gazdáimnak, egyetlen egy leányomat kezében bízam volt; mellyet kérvén tőlök kezemhez adni nem akarták (Hall: HHist. II. 294). Meg ígéré, hogy két száz ezer forintot kezembe akarna bocsátani (Helt: Krón. 88). Bethlen Kata leányom Sürközt tartozik Drusianna leányomnak ottan mindjárt kezébe bocsátani (Radv: Csal. III. 288). Kezetekbe bocsátom az én tekelet írásomat (Pázm: Préd. 6). Fátár kézben esett (GérKár: Lev. IV. 375). Istennek hatalma azt minden higgye, Magyarország hogy esék mi kezünkben (Thaly: VÉ. L50). Így reméljük ezten napra vagy szombatira kezünkben hozzák őket (RákGy: Lev. 96). Hogyan juttattak tehát az ellenség kezébe? (Fal: Const. 853). Bátorrágal nem tudhatjuk, hogy igazán, és nem arulól juttatta kezünkben az isten könyveit (Pázm: Kal. 673). Ne szolynkínce el veszet marhadrol, idővel meg kezébe is kerül (FertSzer. H2). Kezéidbe rekesztette az isten ma állásgedet (Káldi: Bibl. 261). Az rawok kezében zolgalassuk az rawast (LevT. 49). Kezembem [vagyon]: orae manibus C. Kezében, hatalmadban vagyon: in manu tua PPBl. Meg-falatik, a ki azt itili, hogy a gonosz-tévo tsak kónt büntetődik, mikor hóhér kezében vagyon (Pázm: Préd. 99). A hóltesség hasonlé a keneséhez, mely ha jó kézben vagyon, tsuda hasznot bajt, a rossz kézben leg veszedelmeseb (Fal: BE. 623). Az testamentom fetel koron kenyergett nekem hogy az orzagnak hyrodalmat hadnam az ew fyka kezében (RMNy. III. 1). Még eddig minden ág a kezünkben szakadt, mert nem az isten segítségéhez kaptunk (Mik: TLev. 36. lev.). *Kezéből ki-ejteni: e manibus dimittre, emitere PP. Hogy a Canalán földét a törökök kezéből ki ejtsék, itt elvégezék (a magyarok, Liszny: Krón. 291). Az aszsonyit endtől félve olvastatik, rikojtova kézbe kézben nyomatattatik (Orczy: KöltH. 103). Nimely része az pinznek is adatódott kezekhez (MonIrók. XV. 58). Elő beszéli mint akadott a kegyetlen bordély mesternek kezébe (Hall: HHist. II. 290). Kezde kezekhez bekelkedni (VirgC. 00). Fáradt szíve újula Ferenznek, kezéhez bekellik a kedves tegeyesnek (Gyöngy: MV. 96). Haller Jutka húgomnak bocsásák kezéhez mindenestül (Gér: KárCs. IV. 364). Ha valami iton módon kezünkbe z vehetjük, kegyelmed kezeihez bocsátjuk (IV. 408). Pénzét kezéhez vélen, a vén gazda házától -lmégyen (Hall: HHist. II. 210). Amaz zálog felől végre beszél- enek, kézhez vételére mely napot tegeyenek; most, kívánná Kemény mindjárt kézhez venni, abban hosszú pompát nem akarva teuni (Gyöngy: KJ. 34). Fogd kézen a gyermeket: tolle puerum (MA: Bibl. I. 17). Kézem fogva: apprehensa manu, ductu manus Kr. Az istennek esmérétire kézen fogva iszik az embert (Pázm: Kal. a4. Cstizi: Tromb. 21. Kr.). Sokan tehetők volnánk, mellyek még eddig nem forogtak kezünkben, minthogy nem tüntek eszünkbe; a ki azért rájuk emlékeztet, szerencsénket, hasznukat úzi (Fal: UE. 40—401). Nintsen reménysegemen kívül, hogy hazánk dániái költöts kegyességgel ne vegyék (ezt a könyvet), és magokat éle ne mmlassák, akkor leg inkább, mikor se más munka ké- ken, se egyéb gond nem fordul meg szíveken (Fal: NA. 119). z igaz el nem vész, mert az ur kézen tartja (MA: Bibl. 17). Az te kegyelmes kézen viselésed (MA: Scult. 614). z ő részek [örökségük] maradjon az anyjuk kezénél, inthogy édes gyermeki, elhittem hamissat nem teszen nekik adv: Csal. III. 250). Ha fitsur fátáját vezet i kezénél, psolyog s meglesi bikfa töviskenél (Orczy: KöltSz. 165). Tudgja mind két kézre: quod magus inter organa (Decsi: Adag. 8). Harczoljunk két kézre (Thaly: VÉ. I. 164). Egy más ke-

zére adni: sphaeram inter se reddere (Decsi: Adag. 185. SzD: MVir. 12). A honnan ók tudják, onnan tudgyn mis. nola böcsillotesben, az sz. könyveket; tudni illik, kézre adott tanításból (Pázm: Kal. 463). Tsak alig, ha kezére nem bírik, nem kerül, birtokába nem ejtődik, jó, fordul (SzD: MVir. 66). Hozzád jobb kedvet mutatott, miolta az kormány kezébe juthatott (Thaly: Adal. I. 119b). Kezére költ a dolog: potitus est rerum PPBl. Ha kézre kél (a lapda) egyről másra verettévé, ide s tova ugrik, nyúgovást nem lelvén (Gyöngy: MV. 20). Pogány kézre keltek, bírtak a fáradságos veritékkel öntötött tartományok (SzD: MVir. 66). Te is teljes erőddel érte légy, mind egyik kézre korittessétek őket (RákGy: Lev. 108). Kézre kerülnek még az árulók (116). Választác az Albirt herceget királlyá, és kezére megesküű- nec neki (Helt: Krón. 76b). Elvégezvén a búcsúzást, a vőfély a menyasszonyt kezére vevén kettőt-hármat vele fordult s mentől sebeselben lehetett kikaptak oda, az hol a vőlegény fektűt, kit is otthagynván, magok azon módon gyertyástól visszamentek s ha tetszett, még ittak s táncoltak (Haz. I. 364). Kézről kézre: datatum SI. Az sz. atyák az tudomást kézről kézre átítc fiknacc és onakójoknac (MA: Bibl. Előb. 1). Kezet ad: consentit Kr. Kezét adgja (plaudet manibus) fogadún kezességet baráttya előtt (Kár: Bibl. I. 613). A fel-fogadónak fogadást tőt, kezét adott: stipulanti adstipulatus est (Com: Jan. 190). A nagyságod testvér némye keze bé-adá- sával erősítette urának ilyen testamentomát (Bod: Pol. 121). Csapja rá hát ketek, adják bé kezüket, egyéb díb-dábságon ne törjék eszüket (Gvad: RP. 48). Elfeleltűnc volna uram ha más isten szolgálatra kezűnket emeltűe volna (MA: Bibl. V. 22). Pusztán csak nem eszi búban kezét (Könyi: HRom. 106). Másal kezét fogni: conserere *dextras PPBl. *Kezét fogni: desponsare, sponsalia celebrare PP. Yegősül valazta es kezét foganac (TelC. 64). Kiadni kezét, magát el-jegyzetni (SzD: MVir. 12). Abból az jószágból kivész i kezét, másnac enged i (MA: Bibl. I. 243). *Kezét kűtsölni: manns pectinatum componere PP. Kezec öszve kűtsölvén és föl emelvén hállakat adnac istennek (Zvon: Post. I. 149). Keze öszve-téve nézni (GKát: Titk. 9). Nem jwot czeben, han forint volt az arv, csak hog latam, hog kezét ewtének (RMNy. II. 139). Kézvezetve mutatnak a fajtalanságra a behozott tanuk vallomásai (Nyr. XII. 266). Született egy kis fiacskánk ép ké- zzel-lábbal (Haz. I. 143). Fegyveres kezét yowe reyank (LevT. I. 84). Hy kezeel nem yw mert mynd ket kezejt tellyesen wallya ayandokokal (ÉrsC. 533). Két ké- zuel fogni hozzá: ambabus manibus laurire (Decsi: Adag. 64). A mit a világ két kézzel ma nyujt, azt időnap előtt elránthatja tőlünk (Fal: NU. 278). A középszerű értelmű ember, ha ugyan tsak körmös kézzel nyul a munkához, tevára birja, hogy sem más egy felséges eszű (Fal: UE. 373. SzD: MVir. 105). L ágy kézuel (mollis brachio) nyúlni valamiböz (Decsi: Adag. 26). Tulajdon kézzel írott levél: holographum C. Mégyen Gvid-ös házához; de mivel őres kézzel érkezett, kedvet- lenül láttya a felesége (Hall: HHist. II. 212). Kézzeel láb- bal ellene lesz nec (Zvon: Post. I. 173). Kézzeel láb- bal rajta legyűnc (Fal: UE. 436). Keze alaa adaak [a gyermeket nevelni] (ErdyC. 636). Ne szóly keze alá: anfer Mothonem (Decsi: Adag. 189). Kezem alatt tanútl: *alumnus meae disciplinae PPl. Biro kéz alatt vagyon a pór (Megy: Dial. 193). Töltés, se por- nines kezem alatt (RákF: Lev. I. 298). A réformátus püspök keze alatt-is lévén feles számu ekklésiák (Bod: Pol. 68).

[Közmondások]. Egyik kéz az másikat mossa (Decsi: Adag. 4). Kéz kezét mos (Gvad: FNót. 28). A mester embernek aranyos a keze: *ars inopiae portus, sua cuique ars pro viatico est PPl.

bal-kéz: manus sinistra Kr. [linke hand]. Balkéz felé: sinistrorsum, laevorsum C. Ad ide az bal kezedet (VirgC. 34).

Meg ielwnt az corintombelyeknek az zegeny zentfőkhéwz za-
badakarathywk zvreuth valo bewkezewsgyketh, alattoiba es
zomermwssen ingwrlwon az romabelyeketh kwetesre (Konj:
SzPál. 35). Ball kezed felől az diuisorban meghaladgya az kőta
az 1 (Helt: Arithm. E3. Tor: Eny. 544).

bő-kezű: liberalis, munificus, benignus C. [freigebig]. Ol
bewkező, hóg semit. nem tagađa (DolaC. 627). Az beu kezv
kegies isten ziksogtwwrlw valo eletet meg aga (VirgC. 52. Cís.
F4. Mad: Evang. 750).

bőkezűség: liberalitas, munificentia, largitas, benignitas C.
[freigebigkeit].

onyves-kezű: fur, furax SK. polypus Deesi: Adag. 106.
[diebisch] (Thaly: VÉ. 1100).

fél-kéz: 1) [una manus; eine hand]. 2) [unimanus; ein-
händig]. Félkéz [vezetőknev XVI. sz] (Nyr. IX.365). Nicolaus
de Felekez? 1391 (Czinár). 3) [für eine hand, leicht]. Félkéz
pais: pelta MA. Fel kez fwrez nyelsteleot (Radv: Csal. II.64).

[Szólások]. Az ember azok közül vala, kik francia kolmárok-
nak vagy ember csalásra tanult félkéz kolmároknak is nevez-
tetnek (Fr: Aj. 140). Bizony! félkézen maradsz, ha megtud-
ják dolgodat (Nyr. XIV.460).

fél-kezű: unimanus C. [einhändig]. Matthias de Felkezu? 1397.
Valentinus de Felkezu 1417 (Czinár).

hosszú-kezű: longimanus MA.

jobb-kéz: dextera C. dextra MA. rechte hand PPB. Jobb
kéz felé: dextroversum, dextrorsum; jobb kéz felől való: dexter
C. Ha te yob kezed meg tantoroyt teghed, mesd hwtet es
vesd el thwed (JordC. 367). Foga zeut Fereuznek w iob kezet
(VirgC. 34).

[Szólások]. Jób kézre vétkeznek mind azoc, az kie azt alit-
tyae, hogy czac egyedül magoc számára tormett minden, be-
zárlanac azert mindent az ő czáfőkkbe (MA: Scult. 310).

kész-kezű: manu *promptus PPB.

köz-kéz: sequestrum SI.

[Szólások]. Köz kéz bez v o v o d: sequester; köz kéz nál
le t e z z i: sequestrat, deponit apud sequestrum; köz kéz-
nél letett: sequestro depositus; köz kéznél le tevő: depositor
PP. Köz kézre bízzák: pro communi usu deposuerunt
(Pizsm: Kal. 1766. 507. Kr.). Közkézre nygy (Tört. 2. L237).

nógy-kezű: quadrimanus C. [vierhändig].

ragadó-kezű: tralax C. [diebisch].

száz-kezű: centimanus C. [mit hundert händen].

Kezecske: manica MA. händlein PPB. Jobb kezecske:
dextella C. Sok (gyermekecske) őzve tette itt két kis kezec-
skéjt, soknak könyv áztatta gyenge szemecskéjét (Gvad: RP.
133).

Kezes: 1) habens manus MA. der hände hat PPB. 2) vas,
praes, fidejussor, obses, responsor C. sponsor, adpromissor, obses
MA. bürgze PPB. Egywt valo kezések: consponsores; kezes
leszek: fidejubeo; kezeset kívánni: satisaccipere C. Kezeslesze:
spondeo; kezeset vőszbe: satisaccipio; kezeset vetec: satisdo MA.
En az farkasert kezes, lezek: ego pro lupo fide jubeo (EhrC.
151). En w erte kezes lwtom (VirgC. 57). Eltanozee őtőle a
penz es souki kezes nem lön ő erte (TóC. 86). Te kegelmednek
any kezestl vetwk, kyn te k. meg elegozyk, avaz az ny
keses vagon, te kegelmednek kaptalanba mynd erwkbe kewthim
(LovT. 178). Ennek bysonysagara atuk az ny kezes irasunkoth
ez peczetes luellunkoth (RMNy. III.52). Ew az nagy Gergeyorth
sem kezes nem wolth, sem el nem zeoktette es nem enyegette
(66) Ennyuel iob testamentomnak kezesé lwt az Jesus Cristus

(Konj: SzPál. 136). Kezes leszec én erette: ego suscipio puerum
(Helt: Bibl. I. X3). A várat megadtam, kibe énnekem meg
kellett vóna halnom, és úgy megadnom, kire kezes valék, ha a
több akarja vala (Monrók. III.178). Ha kezes lettel az te
barátodért: si sponderis pro amico tuo (Kár: Bibl. I. 605). Én
kezes leszec az gyermekért: ego suscipiam puerum (MA: Bibl.
141). Senki az halálnak kezest nem vehet magáért (Mih: ÖrökF.
111). Kezesec, zálogoc adattatnac: dantur obsides (Com: Jan.
148). Kezeset, bizonság tévő fogott embert kívány (190). Hites
kezes (Gér: KárCs. IV.301). Ott eclesiábul kezes lőnek erte:
úgy enyhült meg osztán a generál szíve (Thaly: Adal. 122).
Kezes, ki az adósuk adósságának le-fizetését magára vállalja
(Bod: Lex. 94). Némellyek meg nyugodnak azon, hogy egy valaki
véltére nézve jók: e nem elég, tőb kezes kell hozzá (Fal: U.E.
480). 3) [mansuetus, cieur; zahm, huldig]. Roménylen, hogy
kezesebb tartásod és tőb hátorsságod lesz (Mik: MulN. 250).

[Szólások]. Kezes labos szitkok es hazugságok (Pázm.
Fel. 1). Kezes labas hamisság (Káldi: Préd. OktInt. 25.
Kr.). Kezes labas hazugság (Toln: Vigaszt. 226. Sall:
Vár. 64. GKat: Titk. 328. GKat: Váts. II. b2. 274).

[Közmondások]. Lógy kezes másért, az kötél nyakadban va-
gyon: sponde, noxa praesto est (Deesi: Adag. 46). Kezes fizet-
debet *satisdato PPB.

Kezesít: [sponsorem ago; (sich) verbilgen]. Arra kezesítik
vala a császár mellett magokat (Petld: Krón. 246).

Kezesőség: fidejussio, vadimenusio, interventio C. sponsio
MA. bürgschaft PPB. Bátyám kezeségére kértem a pénzt
pecuniam fratris fide *sumsi PPB. Kezesőség alatt való megbítel-
satisaccipio C. Kezesseg fel vetel: assumptio oneris Ver: Verb.
Sztó. 19. Kyt kezessegeny kywetthem wala (RMNy. II.71). El
boclatam kezessegeny (LovT. 1215). Akkor vette-fel kezessegün
ket, mellyert amak-utánna szőrnny halállal fizetett (Pázm.
Préd. 112). A vétkest meg kezesseg alatt-is törvényben idézi
szoltác (Com: Jan. 135).

Kézi: manuaris C. manualis MA. [hand-]. Vevn ev teylek
damanoc atyank kezy engedelmeseget, az az beadak ním az
ev kezeket, hog ez elstrombol elmennenek (DomC. 101).
Kezi dolgot tezőn vala (DebrC. 220). Hogy ne yllyen vezteglu
vala ny kezy mwkalkodasban foglallya ember magaath (ÉrdyC.
394). Az ur isten zaporoytgya vala kezy munkayokot (463b).
Chyae egy kezi bottal eleybe ment vala (Hofgr. 139). Kézi paltz
(Gyöngy: Pal. 9).

Kézrevaló: chirotheca SI [handschuh]. Kézre-valót (vásá-
rol) azon tsipke mőből (Fal: NA. 143).

KEZD (kezed EhrC. 3. DomC. 317 *kezd?* Helt: VigK. 9.
Frank: HasznK. 20. *kezdik* hogy tavaszodni kezdék Bethl
Élet. 266. K. beszédbe erede wlo és tudakozódni kezdék Mik
MulN. 247. 276. 281): 1) ordior, incipio, inchoo, coepi MA
anheben PPB. anfangen Adami: Spr. 197. Kezdet: coeptus
kezdett dolog: coeptum; kezdetett: coeptus, incoeptus MA.
Épen elő-kezdeni a dolgot: rem ab ultimo initio replettere; le-
kezd romlani: coepit ruere PPB. Meg-kezdettem idegenedni
attól a dologtól: coepit me *odium negotii PPB. Kezdenek em-
berek ott az zygetben laknya (EhrC. 28). Kézdence simec
tere coepitum (BécsiC. 2). Ha megmaradandote e műuelk-
detcében, mellét kézdettete: quod coepistis (16). Kezd: zidni
mázi: coepit exprobrare (MihelC. 34). Kezdél el menny how
nem thwdwala (PescC. 60). Ezen idevben kezdte zent Margt
tanolny abct (MargL. 1). Ez idevcel fogua kezdő beteglen
(DomC. 140). Égymasnak zolni kezdenek es kezdek ezt mor-
dani (VirgC. 49). Alhatatos es twkölletes az w kezdet do-
gaba (81). Kezdetik zent Anselmus kezve (NagyszC. 1). Ha
kezdő talyalni (Helt: lübl. I. 64). Meg bátorokodán, mind a k
Pannoniát kezdé magoznac foglalni (Helt: Krón. 12). Be-kezd

sőtűtteni (18). Istenis meg szállja egyes emberek züet, hogy ókis iol kezdne c szolni (Born: Préd. 431). Sok fele teueligesek kesztenek tamadni (Fél: Tan. Előb. 3). En nem tudom hol kezdgyem s hol végezem: quid primum aut quid ultimum? (Decsi: Adag. 95). Az utolsó időkbén kezdetett gyölködzetek felől, semmi jót nem mond az sz. irás (Pázm: Kal. 588). Sok szent emberek kezdettek Európában klastromokat rakni (Pázm: LnthV. 31). Minden érzékénységid megfoghatkozni kezdetek (Ily: Préd. II.327). Kezdetett és véges állat (GKat: Titk. 63). Kezdette az országot santzoltatni (Teleki: FLÉl. 94). Az ellenség felkezd az Liptón nyomakodni (MonOkm. XXIV.166). Az kezdetűből nem kell kiállni (Thaly: Adal. I.167). Csudálkozni kezdé okosságát annak a leányuk (Mik: MulN. 277). 2) [verbum auxiliare actionis instantis; hilfszeitwort der eintretenden handlung]. Gyzewekewdy kezdnek: gloriabuntur (EhrC. 125). Ha meg gondolangya az binős, hóg az v bimeit isten niluan látta, nem kezdű zögölenni égb papnac tudasara adnia (GuaryC. 46. 50). Mert meg nem tartandod, meg kezdez czalatnod (DebrC. 445). Nektek igen nagy dychwsegnek kezd lattatnya (VirgC. 143). Ingen maydan nehezebbet kezd ennel hallani, micoron az igaz biro azt kezdű mondani (NagySzC. 175). Enny keznek zegenyek: edent pauperes (KulesC. 42. 128). Ha én felőlem így kezdne c itilni, nincz mit tónnem, el kel túrnem (Helr: Mes. 7). Ha oly igen szereti eszt az apró marhát, műuel inkább tégedet kezd szeretni (46). Nagy tisztességed leszen ebből, és minden ember kezd diczürni vitézségödöt (274). Meg mongyác a gazdádnc és a gazda annac vítánna iobban kezd tartani (313). Ha meg akars hazassodni, tehát igen iffiat ne végy; ha iffiat vész, az ottan kezd ész hayiaidat megvtalni és nagy nyomóságokban és bánatokban kezdesz miatta lenni (395). Atila kedig szép szóval megkerde tőlle, hóg megmondana neki micozda szerenczeje kezdene lőnni (Helt: Krón. 16b). Ne bocssáza ide s tova rablóidat, mert az mi uraink is igod nem kezdik azokat szenvedni (MonIrók. III.214). Hogy ha ez télen jó szánűt kezd lenni, jó leány; szép s gazdag legenhöz fogz menni, ki velled egyűt fog szánkázni (FortSzer. L3b). Ha ez holnapban is bizonyost nem kezdűnk felőlök hallani, s levelek vagy emberek nem kezdű jüni, mi desperalni fogunk (RákGy: Lev. 228).

[Szólások]. *Valamihez kezdék*: coepto; valami nagy dologhoz kezdők: molior C. Valamihez kezdeni: zu etwas greifen, etwas anfangen Adámi: Spr. 197. Annac utánna az várhoz kezdne c (Helt: Krón. 57b). Mindenkor rettegey kezdett a szólláshoz (Pázm: Préd. b3). Minek-előtte tanuságunknak második részéhez kezdgyűnk, egy dolgot kívánok hogy minnyájan eszűnkbe vegyűnk (Pázm: Préd. 224). Bátrau kezgy az úthoz (KNagySz. 1613. B5). Futó-félben semmi dologhoz ne kezdűnk (Nyr. X.121). A bőjtőléshez tsak akkor kezdű, mikor valami kedves falattayától meg-talált tősmőlleni (Fal: NE. 60). Minekelőtte beszédhez kezdűnk, sikos és ártalmas nyelvtűnkre vigyázzunk (Fal: NA. 187). Felebarátom sem kezdűhet semmit raytam, nem panaszollat reám, mert minden ellenem való véték meg-zoboztattam (MA: Scult. 984). Még az esztendőnek számlálását is erről a holnapról kezdették. Már ezen hólnapon kezdűvén számlálását az esztendőnek (Biro: Ünep. D Db). Jó bort kezdett esárdában tegnap a csaplárné (Thaly: VÉ. I.276). Felliéb (a bornak) iczeyet ne kezdhesse neg penznel (RMNy. II.2). Sok helyeken van fosztó or, ebul kezdik, rosszul végzik (Thaly: Adal. II.336).

[Közmondások]. Fején kezdetik a hálnak büszhődése (Pázm: Préd. 186).

el-kezd: inchoo, ordior, exordior, adordior, coepi, incipio, incipio, auspicio, proeminio C. anfangen, anbeben, den anfang machen PPB. Ujonna elkezdű: redordior, redauspicio; el-kezdűvén: exorsus; elkezdett: susceptus; el kezdetet: susceptum. Elkezdendű: inchoativus, inchoandus, incipientus MA. Rajta

kezd-el azt a pohárt, hadd járjon rendro az asztalnál: da ab eo cantharum *circum PPI. Micor elkezdett volna merőlni, iudólt monduan: Vram vduözeh engemet (MünchC. 41). Az imadsagot igékőzic el kezdeni (GuaryC. 62). Ez zerzetet az euangelioimi zegenesen v kezdte el (VirgC. 86). Az yump nap el kezdetyk vala: sabbatum illucescebat (JordC. 615). El kezdetyk apostoloknak yarásokrol valo kenw (706). Egy mas wtan mynd kywe mennek vala el kezdwen az veeneken: incipientes a senioribus (652). El kezdwen az wtolsokrol mynd az első-kyglen: incipiens a novissimis usque ad primos (ÉrdyC. 130). Az lakodalmat el kezdőttek (ÉrdyC. 509). El kezdy az enek-leest (556). Az el kezdűt levek (563b). Az niarnak kezdetit az bölcz Ptolomeussal keszgyők el (KBécs. 1572. Eijj). Kezd el immár számlálni ezképpen (Helt: Arithm. B). Az athenasbeliek-nec birodalmoc ez időbe kezdetek el (Szek: Krón. 18). Előb mégy el kezdetet beszededben (Tel: Fel. 24b). Az tél kezdetik el ez esztendőben, Lutza szűz nap előt valo czőtörtken (KBártfa. 1583. Dv3). Elkezdűvén panaszt éppen fajdalmason azt mondá (Ily: Préd. I.87). Az mint hallom az sokféle italt elkezdted, az kitől felek, hogy megárt (RákGy: Lev. 94).

elkezdés: inceptio, inceptum, coeptus C. inchoatio, exorsus, auspiciu MA. [anfang]. Ez wylagnak meg wtalasa, penitencia tartasnak el kezdese, menyeknek orzaganak predicallasa (ÉrdyC. 349b). Elkezdés, vagy bekőszöntés [a prédikációban] (MA: Scult. 99).

elkezdet: ∞ Minden dolognak az elkezdeti nehezbe (GFrís: Arithm. Q).

elől-kezd: [repeto; wieder aufangen, von vorn anfangen]. Ismét előlkezdűm: itero C. Ez igeket esmeg [ej]lewl kezdű vala (VirgC. 41). Az isteni ige, előlkezdett ige: verbum divinum est verbum primordiale (Ily: Préd. I.77). Csak ezeket mondgyuk, elől s meg-elől kezdgyők (Szatum: Dom. Előb. 23).

hozzá-kezd: adordior PPI. incipio, inchoo, ordior SI. [in angriff nehmen, zugreifen] Bátrau kezdgy hozzá, nem jó alunod, egyűld az kertneltz hamuban feleitűd (FortSzer. H3. TörtT. I.551).

ki-kezd: [Borát] tarcza kys azon napiayg, mell nap be telliesednen, ky kezdhesse, de felliéb iczeyet ne kezdhesse neg penznel (RMNy. II.2).

még-kezd: [inchoo; inchoo, inchoo]. Resipisco: eszemet megkezdem C. Megkezdeni a szalonnát: den speck aufschneiden, angänzen Adámi: Spr. 197. primam scissuram facere in lardo Kr. Meg lata a orozlan, hogy mynd negyen egyt iarnanak a mezewbe, ees nem mere meg kezdeny ewket (a bikákat, Pesti: Fab. 50). Az Laszlo hertzeg legelől méne, és ő kezdű meg legelőszer is az ellenséget (Helt: Krón. 39). Meg kezdűc a tatároc az ő seregét (56). Óldal felt meg kezdenűc a törőkeket (Helt: Krón. 91. 93). A város egyűgyű sántzokkal vagon környűl-véve, gyenge hányásokkal, melyet gyakran rontnak rá rohanásokkal, sok helyen megkezdek kapákkal s ásókkal (Kónyi: HRom. 120).

neki-kezd: ∞ Neki kezdene c, és meg tőltűc az árkt (Helt: Krón. 58).

Kezdűgel: incepto MA. [nach und nach] anfangen PPB.

el-kezdűgel: incepto C.

Kezdűgelés: inceptio, inceptatio MA. [langsames beginnen].

Kezdűs: inceptio, inchoatio, inceptum, orsus, exorsus MA. anfang PPB. Az kezdeseben segűdség leyndű (VirgC. 136). Te igidűn kezdűse (principium) bizonsag (DöbrC. 69). Bölősegen kezűse, vrnak felime (199). Ig kell vala bűnűknek bozcanattát hirdettetni minden nipek szerte, kezdűt tiin Jerusalemtűl fogua (Sylv: UT. I.124). Világ kezdűse ennye ideieben

(Valk: Gen. 5). Első lón a hadnac kezdesében (Deesi: SallC. 18).

Kezdet: coeptus, inceptio, inreptum, principium, initium, orsus, exordium, primordium, embolium, proemium C. anfang, erster grund PPB. Ez kezdet vala: hoc principium erat (BécsiC. 73). Ő orzaganac kezdete (regni eius exordium) volt Susa város (47). Ez az sirlmeenc [?] kezdete: initia dolorum (MünchC. 58). Semyt neki ne volna egyebet, hanem csak az vecerneyek kezdetit (VirgC. 40). Eletnek kezdetj kynyer, es viz (NagyszC. 342). O Iesus, kezdeti es veghezeth (PozsC. 9). Mind ezec chac kezdeti a keserúségeknek (Tel: Fel. 46). Egnyilanszor tamadnac vizaltatasc es hadi kezdetec (Kal. 1582. Fij). Argentínában tanulgattam az tudományoknak kezdetit (MA: Scult. 3). Eő (az isten) alpha, ő az omega, ő kezdete, léte, s vége a mi teremtetünknek (Fal: NE. 36). Most vagony kezdete arany századának (Orczy: KöltSz. 177).

[Szólások]. Kezdetben: in principio Kr. Tereuntöttee az umbert kezdedben (JordC. 413). Dycheseeg atyanak es fynaik es zenth leleknek, mykoeuth wala kezdetibe (Kesztc. 2. Kulsc. 2). Kezdetben teremté isten a mennyet és az földet (MA: Bibl. 11). Kezdetből fogva: ab initio, a principio MA. Nem olusatoc é, ki töt embereket kezdetből foguan (MünchC. 48). Yel twgya vala azokat kezdetül foghwan Jesus (JordC. 647). Ky vala hallatlan mind kezdetül fogua (VirgC. 57). Ez velagnak kezdetytl fogua mind ez napig (93). Kywe nytom az el enezteteket vylag kezdety thwl fogwa: a constitutione mundi (JordC. 395). Bizony dolog ez, hogy az istennek aniaszentegyluza, mind vilag kezdetitől fogua közönseges volt (EszT: IgAny. 31). Mykeppen az kernyewl metelees xpusnak kernywl meteleeseeben veeghet veet, azonkeppen az my kerezthseegewn xpusnak kerezthseegleben meg zenthőleesnek kezdetet vetth (ÉrdyC. 187b).

Kezdetetlen: [sine principio; ohne anfang]. Ismérjük ötet örökké-valo kezdetetlen, és végezetlen (GKat: Válts. I. Előb. 7). Kezdetetlen örökké-valo (GKat: Titk. 63).

Kezdeték: [exordium; anfang, einleitung]. (GKat: Titk. 1119. CorpGramm. 318).

Kezdetőd-ik: [inchoor; beginnen]. Az melly mindgyárt karácsonkor fog kezdetődni (Kal. 1620. B7). Az ő hpmester-ségében kezdetődék az fennforgó dolog (Monlrók. VIII.338).

Kezdő: 1) inceptor C. author MA. anheber, anfänger, urheber PPB. Lutzius ebben a dologban fő kezdő: Lucius filiam ducit PPB Regulayok legyen ewnevn maga Kristus, ez eletnek kezdwe (VirgC. 121). Isten vagók, minden allat kezdőie teremődie (Mel: SzJán. 52). A kezdőknek hitből az előmenőknek hitre (Hly: SzÉlet. 12). Előjáró, kezdő nótákat zengetvén: praeludia sonans (Com: Jan. 168). 2) [initium; anfang, anbegium]. Az új tudományok kezdőjében, tömve tolyongottak a hamis tanitók gonoszisági (Pázm: LuthV. 166).

KEZÜLTEG: comminus. Nemelleyeket kezülteg-is szablyaval es püssal megl füzteket ala hayta: quosdam etiam comminus gladio clipeoque impulsos praecipitavit (Forró: Curt. 126).

I. KI: 1) quis? quae? MA. [wer?]. a) Kié: cujus C. Neudc zerenet megutgac, ki s mi (NagyszC. 214). Ki neved? quod est nomen tuum? (Hel: UT. K. 2). Bática, nem tudom ki neved, de itt is emberre találsz, bár meg lfid: videberis me videns plane Martem videre (Deesi: Adag. 201). Kijé ez? cujus est hoc? (MA: Bibl. 192). Valljou ki a neve a király leányának? (PhilFlor. 57). b) Nem tudom, ki bolond kapna azon (Deesi: Adag. 246). Ki őrdög vit roa, hogy kiántad a lüntöt? (Helt: Mes. 259). Ki őrdög liit valaha, s ki-is hihetne a pápában? (Matkó: 3Kérd. 66). c) quam PP. Ky nagy erenők leezen azoknak (ÉrdyC. 11) O ky bolondok az emberek (80). O ky tawol wa-

gyon az wr istentowl (549). O azert ki igen melto a b. Maria mi tőlők a tiztössegre: quam dignissima (DebrC. 23). O bodog Joseff, ki nagy meltosagra valazatal istentől (100). O ky bodog-sagomon multam volna ki ez velagbol (NagyszC. 93). Jay ki vissza fordult dolog ez (Helt: Mes. 140). Jay ki szomorú vagy. Mi lelt? (Helt: Mes. 102). Oh ki nagy ertelmet kellene venniünk (Born: Préd. 23). Oh ki mely titkos dolgai valnac ezekben az istennek! (Born: Préd. 24). Jaj ki bolondok, a kik a predikál-lásból maogok ditsirését keresik (Pázm: Préd. e2). Oh ki sokan, ki sokat, ki beiba fáradnak, hogy a világi főjedelmek és urak szeretését el-nyerjék (149). Ládd Pósházi, ki rossz a Matkó tekeres (Sámb: 3KérdFél. 674). Vajki nagy ereje vagony annak! (Czegl: Japh. 35). Ditsireti fonalát fond, ellene szólni oh ki gond (KTör: Assz. 2). 2) [promenem indefinitum; unbestimmtes fürwort]. a) Mykoron ky testben leelekbm zepölöten eele-tőt vysel, ez az angaly eelet halandóságban (ÉrdyC. 591b). Mi időm ki ő benne lüzön, el ne vezőn, de őrdk ieket valjon (DöbrC. 13). Ha kyben ez loend, ez ilyen embernek zine nundenkoron nagy bekesegben vagon (VirgC. 96). Valljon s ha ki azt felelné . . . (Pázm: Kal. 2). Ha ki teste sanyargato volt, toz-zodo lezen (Vás: CanCat. 703). b) Ki föl s ki alá: eminens, cadunt, crescunt, deteruntur MA. Ki Lutteré közzfitec, kitec, ki Caluinusé (Tel: Evang. 112). Penz, ki nagob ki kisseb (Mel: SzJán. 181). Husvét-előt kik csak három hetet böjtöltek, kik latot, kik kevesebbet (Pázm: Kal. 596). Czémás elő ruha, ki patyolat, ki gyoles (Rad: Csal. II.313). Ez világnac többire minden kinese ki Romába a pápához, ki kivül valo papi ren-dekhez takarodott (Zvon: Préd. II.271). Ki nagyobb s ki kissebb biin (Ker: Préd. 64). Nám ki kouáci, ki lakatos, ki jó furkós haidú (Bal: Cslsk. 346). Minden felől mint porr futnak, ki lovon, ki gyalog berekben szaladnak (Zrinyi: ASyr. 116). Egynek vagy kettőnek egy-egy dolmának való posztót adattunk, kinek jobbat, kinek aljasabbat (RákGy: Lev. 190). Jöttünk a mint jöhetünk, ki jó, ki kacsa lovakon (Mik: TörL. 4). Most más esatorná-kon foly ki pénzök, ki játékra, ki asszonykákra vesztegeti (Fal: NU. 329). 3) [ki, a ki, az ki, pronomen relativum] qui [quae, quod] C. Ver. [wer, der, die, welcher, welche]. a) *Ki mit keres, megleli: suae quicquae fortunae faber PP. Az ki mit keres, meg találja: Pyraustae interitus Deesi: Adag. 67. Ez scegin ember, kinek tetet tmetiuk (HB). Kie ozne miv voguac (HB). Eleyben hozak, kyet erdeg tart vala: obtulerunt ei qui daemonia habent (JordC. 364). Akikel zol vala, monda ekik wkzwelwk (VirgC. 76). Halottak, kik hol vattok, minyáján kelyetek-fel (Pázm: Préd. 7). Itt pedig a homály-ban három rend-béliek vamaik, kibn a boldogságnak és bünbotsámatnak reménsége vagon (175). Az Israel fia, ki-eket mondan, hogy Jeroboám után indultak vala, el-hatták az istent (Pázm: Kal. 565). Ő az mi váltságunk, és üdvösségünk, ki-kivül isten-előt, nincsen ez világnak üdvössége, váltsága (749). b) Annak-is, a ki egéségeért isznak, nem hogy használha, de nagyot árt e féle közbnet (Pázm: Préd. 226). A ki munkája meg álla az próbút, építésének jutalmát vérszi (Pázm: Kal. 811). c) Nem vgy mint te, ki chac alakozol (Mon: Apol. 258). Serkeny fel, ki aluszol (520). Kelly-fel a ki aluszol (Mad: Évang. 77). A ki üdvösségedet kívánod (Hly: Préd. 13). d) Arpád, Álmosnak fia, ki-is jöllehe Tatar-országban születtetett, mindazonáltal . . . (Lászn: Krón. 12). e) Vewn ewangeliumy zegenesget, mezeytelen magatt aduan Cristusnak fezewlet karynak, ky ysten adott legyen ewrekkel ewrekké (EhrC. 8). Ewbl es megesmerheted, hogy wrdwy volt, miért atte zivodet meg kementitve mindn iozagra, ky wrdwy-nek ez tulajdonsuga (a mely őrd.) (VirgC. 21). Papura az ky gyalogot vittek, nastis ot vannak (RMNy. II.331). f) Ki nepon emdul ez gimilstvyl, halalnac halalál bolz (HB). Ki napocban paran-öla (in quibus diebus) (BécsiC. 15. 18). Az ky leweleket be adot (RMNy. II.151). Az dio fan ki taplo terőn, meg kely főzny (Frank: HasznK. 35). g) Le zaltak mezők a helre, kit földalt

nekik; hatart vettel, kin nem mennek által (AporC. 66). Ad tinektek kuffteket, kybwl munkatoknekwl igiatok (VirgC. 51). Miöoda lelki iozagb az, kihöz az halalos bin nem ferheth (TihC. 3. f). A betuen ezteidei fogsag, kibe a sidoc fogua tartatnaac Babiloniaba (Szék: Krón. 43). A hely, kin allasz szent föld: locus in quo stas, terra sancta est (Mon: KéP.T. 61). Az könyv, kit neveznek (MA: Bibl. I.117). **h)** Kynek byzonsagara attan lewelemet (RMNy. II.12). Semmi ninchen az ó testamentomba, ki az vyba nem volna (Helt: Bibl. I.d). Czac azt hüd, az kit szödmöduel látz (Decsi: Adag. 8). Nem hallya nem chak az emberekné beszedeket, de ki nagyob annál, az isten igéjét is (Tel: Evang. II.666b). Eljő a' Kristus és meg-vigasztal minket, kit engedgyen az atya (Pázm: Préd. 37). Kin a magyarok igen örülének (Liszny: MKrón. 213).

[Szólások]. Nincsen kihöz az mi fejüket szükségünkben hajtannunk (RMK. VI.230).

akár-ki: quilbet, quivis C. MA. quicumque Kr. [wer immer]. Akarki keze vyabsgöc en ellenem, nem fél az en züem (VitkC. 69). Felette keellemetes az wr istennek az oly zolगत, ky az ew zeut zyleyeenek teeznek, honnem mynt akar kynek egyeb zentinek (ÉrdyC. 531b). Akarkiis láttya, hogy gonoszra igyekeztek: cui dubium est, quod pessime cogitatis? (MA: Bibl. I.57). Akár-kít annyira bötsülnek a meuyie vagon (Pázm: Préd. 32). Ne nézzük, mit mivel, mit mond, mint él más akarki (131). Akarki látja (GKAt: Titk. 339). Akar ki ellenéne akar mit pattanczon, mind igaz az mi bünéne (Illyef: Jeptha. 12). Annak (a holdnak) fénye alatt ne féletmeskedjél, akarki ellen is bizvást keménykedjél (Thaly: Adal. I.167). Ha kétszinkedni nem tud, vagy hazája mellet felettebb híven viseli magát, hamar jubillálnak [igy] akar kit is (Hazánk. I.380). Nem képes akárkinek is maga vérét is szeretni (Fal: Const. 825).

égy-ki: [aliquis; jemand]. Egy szép almát tarték marokban, kitekerte egyki hamisan kezemből (Fal: Vers. 909).

hogy-ki: [qui, quae, quod; welcher, welche, welches]. Az szép lovat megszereté, hogy ki miatt földét elveszté (RMK. I.5). Lássatok: ha isten lehet, hogy ki magának sem segíthet (104). Olyaat tezők rayatd, hogy kytől félz (SándC. 28). Nem volt soha senki oly böles ő magátul, hogy ki nem esalotott valahon dolgában (RMK. VI.51). Az templomon ál ajtójk vala, hogy kin éjjel bémennek vala (98). Hiv az uristen, azt mondja szent Pál nekünk, csak annyira késért, hogy kit elszenvedbetünk (205).

ki-ki: **1)** quisque, quilbet MA. quisque; ein jeder Com: Vest. 143. **a)** Ki-ki magára: singulus PPEL. Kinek kinek az ő petörkéie fái: suam quisque homo rem meminit (Decsi: Adag. 266). Mint-hogy ki-ki magán nem akar igazat hallani, ottan tsak a közönséges dorgálásokat halgassák (Pázm: Préd. a4). Kiben-kiben tsak egy az eredendő bün (67). Oktatni akarván kit kít (Czegl: MMEl. 8). A Kristus-is súvölt, midőn kit kit magához hí (Mad: Préd. 347). Igasagaban kit kít oltalmazot (ExpXrine. 136). Ha a tanásben valamely országos dolgrol végeztek is a tanás nrak, de kiki nevetéssel mondotta ki a voksát (Mik: TörL. 109). Az urfi tanátszokik bol egygyikkel, bol másikkal: kiki nést mond, tsak abban egygyeznek meg; mint füzettethessenek legtöbbet véle (Fal: NU. 256). Az adós urak házánál ugyan forr ki-és bejáró ember; kiki a magáét keresi (282). Homérus-is alszik holmikor: holmiben kiki botlik, tántorodik (SzD: MVir. 34). **b)** Kiki mind: unusquisque C. Azért minden ember kiki mind neglássa, hogy ő kebelében kigyóját ne tartsa (RMK. VI.72). Ki ki mind haza vgye az ő mustyát (Helt: Krón. 84). Kiki mind az ő dolgot tarcha (Tel: Evang. I.113). Ha meg nem boezat kiki mind felebarattyanak zöbeol (Vás: CanCat. 85). Kikimind az ő sátoránac aytáján áll vala: stabat unusquisque in ostio (MA: Bibl.

I.80). Az sz. irást kiki-mind magátul meg esmérí, az sz. lélekné belső tanításából (Pázm: Kal. 503). **2)** [quicumque; wer immer]. Ály meg itt, ki-ki vagy; és gondold meg: mi vagy te a széles világon élő emberekhez képest? (Pázm: Préd. 65). Édes fiam, ki-ki vagy, dütsöittsed istent, és igazán megvallyad hűnéidet (Pázm: Préd. 431). De ki-ki vagy, gondold meg, ha lehet-e annál nagyob' halgatagság? (788).

né-ki (*niki* Sylv: UT. I.27. 51. 117. stb.): quidam EhrC. I. 2. quidam, nonnullus SI. [mancher]. Neki [Ferenc társai közül] zohnala ystenuel neky reppel-uala ysteny belczesegnek vylagossagara, neky volt sentelitet ystentewl, mikoron megen elne eznylagban (EhrC. 2). Vannak nekyk eth allok kezzel: sunt quidam de hic stantibus (JordC. 406. 486). Az wr isten nekyket meg zentől chak ew halaloknak ydeyn (ÉrdyC. 351). Kylde el Herodes kyal erősségböt hogy meg gyettre-neenek nekyketh anya zent egyhabza (361). Nekyek fte areul uriek vala: nekyek zakalat zagattak uala (KazC. 76. 176). Mindön embörökre zalhatuake ez korsagok auag cak nekikre (94). Nekik erőlyenee, egébek kedeglen vigaággnac (NagyszC. 128. DebrC. 164. 620. TelC. 132). Monda nekykhez: dixit quibusdam (Pesti: NTest. 162). Nekiket ő maga tamasztot az wr isten, nemelyeket a nép valasztot (Helt: Bibl. I. f2). Neki liliumnac mondgyac, neki sido cherszenenee (O2). Nekiket az wr elevenen ragattatot az egekben (Boru: Préd. 292). Az isten vgian reaiok mérte a betegségekét, nekikre korsagot, nekikre lölki furdalast (Mel: Sám. 212). Nikié nagy örömmel némelyek nagy szomorúsággal (MonIrók. III.148).

sén-ki (*senki*? BodC. 33. *senki* BécsiC. 4. MünchC. 27. 169b. *sinki* WeszprC. 20. 36. DomC. 82. 119. DebrC. 69. Ozor: Christ. 330): nullus, nemo C. [niemand]. **a)** Senki, egy sem: nullus Com: Vest. 138. Senki hallattára: [sine arbitris MA. Istent sonha senki nem latta (MünchC. 169b). Lassad, hog senkynek ne mongyad: vide, nemini dixeris (JordC. 375). Senky sem hallya hw zawat: non audiet aliquis vocem ejus (389). Soba synky nem latta (DomC. 119). Az pispekné senki valamit ne agion (VirgC. 16). Melyeket senkilz esmernek (VirgC. 143). Mynd senky semmy az ő zepsegökhöz kepöst (SándorC. 2). Senki nem egyeb hauen a romái pusoc amaz anti-christus (Tel: RöVlr. 2). Senki idegen oda ne járullyon: ne quis accedat alienigena (Kár: Bibl. I.136). Mündent gyüfől, senki baráttya (Cis. L3). Ingyen vagon adva, senki azt el nem szögláhattya, el nem oyerheti (MA: Scult. 1043). Javallyáké, hogy az papság után senkinek szabad ne légyen meg házasodni? (Pázm: Kal. 430). Senky ninczen hün nélkül (Zvon: Post. I.232). Az ielemn valók hiszik, hogy a kik meg holtanak, élnek, és nem senkilz, hanem vadnak (Bal: CsIsk. 129). **b)** Nem akára, hogy senki ötét völtánál nagyobnak tartsa, nagybora bötsüllye (Pázm: Préd. 50). Ugyan sem méltó, hogy senki abban kevélykedgyék, a mivel istentől büntetődött (111). Nem akarta isten, hogy senki olly légyen, ki egyebek segítsége-nélkül ne szükölködgyék (268).

vaj-ki: [quam, o quam; wie, wie sehr, ach wie sehr]. **a)** Vaj ki nehez vgyem leszen (Helt: Krón. 81b). Vai ki eszeveszeség (Poln: Vig. Elöb. 15). Vaiki iöl tudgia az Kalauz (Bal: CsIsk. 154). Vaj ki gyakorta utott észeben előbbeni boldog allapattya (Lép: PTük. I.131). Vajki nagy ereje vagon annac! (Czegl: Japh. 35). Az harieska tatar-búza vajki jó puliszka! az köles-liszzt ficsorkának igen jó malajka (Thaly: Adal. II.103). Vajki nagyra tarattyák hogy nyelvünk szöreted, régi magyar irást öszve keresteted, aztat új formában ismét ki ereszed (Orczy: Nimf. B4b). **b)** Vaj ki szeretném: o quam ego amarem Kr. Vaj ki különböznek az istennek utai az emberekné utoktil (Pós: Igazs. I.219). Vaiki látom én, s bánom: hogy széleskedvünk ugyan hol mikor gondolatinkal az örök boldogság s kinok körül, de nem bortsátkozunk bé usque ad centrum, derék mély-ségre (Fal: NA. 136).

vala-ki: 1) aliquis, ullus C. jemand Com: Vest. 119. Siquis: ha valaki C. Más egy valaki: alius quidam PPL. Valakinek ezt meg ne mondának: ne cui dicerent hoc (Helt: UT. R4). S voltanac is mindenkoron valakie ez földön, a kic esmertécs e diehercet az egy örűc igaz istent (Tel: Evang. 21b). Abraham nem másnak valakinek, hanem magának hitt az istennek, mikor meg igazúla (Pázm: Kal. 451). Ezeknek hitűc, ha vadnak is valakie, kiknek el fogy, ismeg meg epettotie (Zvon: Osiand. 32). Usorát vőttélé valakin? (Vás: CanCat. 222). Nem-is talász valakiket Lombárdus Péter előtt, a kik az sacramentomoknak valami bizonyos számát állatták volna (KCsipk: Pápst. 180). Dolog, hogy valaki közüllök azt nem meri hazudni, hogy a holtakat is fel tudja támasztani (Fal: TÉ. 777). Hol vagy Florentinám kedvas édes lányom, menj érte valaki, mondjad, hogy itt várom (PhilFL. 13). **2)** quicunque, quisquis, quisquam C. [wer, wer immer]. Valaki az aszszomnyifalat szauánac hiszen, az à gyegre tonálllya házát (Helt: Mes. 403). Valaki akar engem követni: si quis vult me sequi (Helt: UT. L4). Valakikön cziapasok valának: quotquot hehebant plagas (Fél: Bibl. 56). Antichristusnak mondatik, valaki az Christus tudománia ellen tamad (Fél: Tan. 220). Minden, valaki figyelmetessen meg olvassa (Tel: Evang. 10). Valakie meg kereszteltekünk az Jesus Christusba, az ő halálába keresztelkedtűc meg (Zvon: Post. L381). Valaki ezt mondog, kérlek gondold meg, mennyi fogyatkozásokkal elegyítettek ez a kevés jó? (Pázm: Préd. 69). Valaki ez nevezetet visoled, jó remensegel életedet ckesítsed (Alv: Post. L154). Valakie kiuanyac, be mehessene (EszT: IgAny. 31). Valaki tsendesz életet kívánsz követni, megh emlekezzél róla, hogy: securam quicunque cupis traducere vitam, memento (LibEleg. 26).

Kicsoda: quis? quisnam? C. [wer?] **a)** Kychoda nem egyik tevbet, kychoda nem egyik keusesebet (DomC. 53). Kyczoda az en anyam? quae est mater mea? (JordC. 392). Ingyen sem ismereni, kicsoda (RMNy. III.64). Kiczoda neked neued? quod tibi nomen est? (Helt: Bibl. I. R1). Kiczodakat valtog meg a Christus? (Fél: Tan. 255). Kiczodákat kel szeretni (294). Az gonozt kiczoda neuben kel ki vetni? (320). Kicsoda királyoc, és mitsoda hadnagya vagyon seregűc? quis rex et princeps militiae ejus? (Kár: Bibl. I.490). Kicsoda néked neued? (III.35). Ki fundalta a földűc hatarit? kichoda annac neue? quis suscitavit omnes terminos terrae? quod est nomen ejus? (Sal-Mark. 775). Az isten az prophétákkal megiratta magát, kiczoda és minemő állat légyen (MA: Bibl. Előb. 1). Megmondgya, kiczodac ehettec, kiczodac nem (I.109). A kisirtet ki-mutattya kiczodák és micsodák vagyunk (Pázm: KT. 40). Nézzétek, kichodák, kik titeket üznek (Zrinyi. 154). Kicsoda az ember, ki nem láttya? (Illy: Préd. II.256). **b)** Kicsoda okos ember választaná azt az vallást? (Toln: Vigaszt. 215).

vala-kicsoda: [qui, quicunque; wer, wer auch, wer immer]. Valakychoda hyuanyga az vrnac ow neudt, iduezwl (Komj: SzPál. 82). Im hol vagyok, vala kiczoda vagy (Szeg: Theop. 24). Ha tusakod-is valakitsoda, nem koronázatik meg kñlőmben, hanem ha igazán végig tusakodik (KBodor: HegyŐsz. 24).

2. KI, KIVE (kú Mih: ÖrökÉ. 41): **1)** [adverbium, praefixum] **a)** ex, foras, extra MA. aus PPB. [hinaus, hieraus]. Kimegyec: exeo; kimászoc: erepo; kifutoc: ofingio, excurro; kilhoz: educo; kiküld: emitto; kifutni: eflare, emungere MA. Tő belőled jó ki hereceg, ki biria en napemet (MünchC. 16). Mynden, ky embernek zayan be meegyen, hű gyonrabol meg ky boczattatyk, kyk kedog kywe zarmaznak embernek zayabol, hű zyweeből ywnek kywe (JordC. 402). Lelek, ky kywo zol vala hű belőlee (725). Kywe yweueek az seerből (ÉrdyC. 611). Zyweeből wer yara ky (ÉrdyC. 467). Éjjel, nappal istrázsákat vetlenek, se ki, se be népek nem meheltének (RMK. VI.133). A közép új kiáll: digitus medius prominens (Com: Jan. 50).

Télben az föld sok szép fűeket el rőyt, és onnan kő nem boczáttia, valameddig az télben tart (Mih: ÖrökÉ. 41). A sok officérek kitudván házamból, szállást másutt kérek (Gyöngy: Cup. 17). Háj ki bánat (Thaly: Adal. I.196). Rongyos az dolmányom, ki van az oldalom (L227. Thaly: VÉ. L218). Az ártatlan báránynak vérében meg-mosódván, s mindenekből [a szennyből] ki-tisztulván (Bíró: Préd. 17). Se bé se ki nem leszen szabad vinni a hajkeményítőt irt, pomádát (Fal: NA. 127). A halál nem elűgszik meg azzal, hogy egymás után kiveszt bennünket a világból (Fal: SzE. 527) **b)** [perfectio; vollendung, ergebnis]. Kiszárazstom: exsiccio; kiaszok: exareo, exaresco; kifáradoc: elassesco MA. A lakásra való helyet meg-jogyzeni, ki-árni: circumscribere locum habitandi PPBL. Tevb hogem menyé fevdet egy louon vale ember ky jgethetne hat napon (MargL. 191). Nagy bodogwl kywe mwleek (ÉrdyC. 520). Tisztességes munkabol ki ne faradgyunc (Helt: Bibl. Lf2). Segetsegül kölle linnia Mariat auagy mas ez világból ki mult szenteket? (Zvon: Osiand. 191). Ki-ölthának rajta boszú-állásának szomjúságát (SzD: MVir. 336). **c)** [alius generis metaphora; anderweitige übertragung]. Kiaggom: exolesco, obsolesco MA. Ki-újuloak a bajok: veteribus negotiis nova quotidie aderescent PPBL. Bezeg ki-vagyok most: ei jetzt lebe ich wol, lu-tig! Ki-vagyunk most: nun sind wir lustig! Adáni: Spr. 311. Istennek kepet ki ne faragjuk, se ki ne írjuk (Fél: Tan. 551). Ki-mossák a szemérmert a szemtelen szók a gyenge leányok szívéből (Pázm: Préd. 793). Mitridates versent ett és ki-ett akár-mely ebetű embert (812). Az romái papat, az mint meg mondottam, minden esztendőnkent ki atkozza (EszT: IgAny. 47). Az vitézkedésből kiaggot érdemesec nyugodalmas szabadsággal megajándékoz-tatnac (Com: Orb. 723). Ki-katzagnak s mint éppen egy esze felejtettet ki-nevetnek tégedet (Doáki F. S: Rhédei Pál felett mondott oratio 1765. 12). **2)** [positio]. Számkivetoc: pro-scribo, mitto in exilium MA. verweisen, ins elend schicken PPB. A Romanak fejedelme a Palmaria neű zizedben vitete, hova sok keresztienők vettetenek uala zankine (DebrC. 61). Zent lanost, ki ő akarattiból vettetűt uala zankine, ismeg Elfe-somba hozak (72). Mindön nemzetseget zanki uete (83). A Valeus cazar mikoron ötet zanki akarna vetnie, mikoron önön kezuel irnain a zankiuetesnek sentenciáját, egi mas ntan harom pennat tőre el (104—5).

co-ki: [apage, exito; pack dich hinaus, fort]. Kiáltani kezd: tzóki tzóki, vsd az ag latrod (Helt: Mes. 73). Tzoki te eb (MA: Scult. 285). Czoki! szedtevette, eb hátán tilj szikra (Thaly: VE. II.256).

[cokigat]

ki-cokigat: [abire jubeo, expello; fortgehen heissen, hinaus-jagen]. Minket hazudtola meg és ki czokigata az házból előle (MonIrók. VIII.355).

ide-ki: [hic foras; hier aussen]. Nekem már bent Csalókőben és ideki lesz 8000 emberem (RákF: Lev. IV.7). Ide ki az utczán (MonOkm. VI.62). Bor ide ki is nem leszen sok, itt talám felényi mint tavai, elragadt, az szome is apró (Évk. XIII.56).

oda-ki: 1) foras MA. [hinaus]. **2)** foris extra Kr. [draussen]. Isten teged vgy segelyen, hogy az warasnak tytkiat, a kit meg ertez, odaky sola senkiuek meg nem jelentez [így] (RMNy. II.137).

Kifelő: [foras; hinaus, auswärts]. Az effele idegen portéka-ért a tengeren lapátozni, vitorlákat szaggnatni, kifelő a meg visszatérni, haszontalanság volna (Fal: NU. 321).

Kijebb, killyebb, küllýebb (killydb Kár: Bibl. I.379): exterius, remotius MA. [weiter hinaus, weiter]. Az hitnel killyeb teried az szeretet (Fél: Tan. 296). Az életnek hatarat kállýeb

em vethette (492). A fakadéc killyeb nem teriedet az búron: supra ultra non creverit (Kár: Bibl. I.98). Killyáb vonác az udánac fogatóit (L.379). Killyebb-killyebb mászna (GKat: Titk. 4). Az szegelet kü killyeb al (Der: Préd. 321). Killyebb, beljebb alászat az halász (Thaly: VÉ. I.225). Succrevit imperii vigor: nagyobbba nevelkedett, killyebb terjedett az ő birodalma (Bíró: Préd. 15). Killyeb' állottam a világ zavaros gondjaiból, magános ötsületes életre adván magamat (Fal: NE. 10). Látván alkalmatlanságát, kijebb szokta nyújtani ujjait, és az idegen orszény örül egerész (25).

Kinn, künn (*kint* Kár: Élet. II. Mik: TLév. 30): foris, extra, extrinsecus MA. [ausßen]. Kin álló: prominens C. Extra: kívül, kin, ki Com: Vest. 128. Kyn az mezen vannak (LevT. 281). Kin reckednéne (Helt: Krón. 107). Vgyan soc szóm ost nekem erről volna, ha előbbi Cronikám kün nem volna a nem volna már kiadva] (Valk: Gen. 6). Kin vannak farkas lelid az barany ruhobal (Mon: Apol. 308). Vgy teccie kin a kkanac a farka (332). Mas uala az ű szfűnkben be rekesztuen, mas kin az ű nyelueken: aliud clausum in pectore, aliud in lingua promptum habere (Decsi: SallC. 8). Sem kün, sem nem (Decsi: Adag. 296). Ha felkelend, és kün járand (MA: Bibl. 38). Vizen vagy kün földön (MA: SB. 126). Kin az ég alatt ivon: Post. L550). Kicsin dolognak tartják a' szenteknek iraságából kin maradni (Sam: Cer. 2). Sok állatoknak nyelvek helyett valami húsos tagotskájkó vagyon, az-is pedig nem kin, hanem belől a' torkában (Misk: VKert. 7). Nem tsak lion, de kinn-is (Gyöngy: Pal. 10).

[Szólások]. Az teby (a d ó s s á g) mynd kwn v a g o n (LevT. 38).

itt-künn: foris MA. hic foris, hic exterius Kr. [hier aussen]. Kin az város kinül (Born: Préd. 26. Fél: Bibl. 84).

ott-künn: foris MA. ibi exterius Kr. [draussen]. Otkyn atrya vtet (VirgC. 64. Helt: Mes. 81). Kicsinyt szellőzzél ottan (Felv: SchSal. 6). Az űr isten ott kinn való jó akaróknak tal kézben ejtette (RákGy: Lev. 97).

künn-való: extranens Kr. externus Balog: Corn. 223. usser, auswärtig]. Kün-való követek: extororum legati Com: rb. 284. Kin való munkak: opera ad extra (GKat: Titk. 26. ly: Préd. I.151).

[**KIA-BAJA**] **KAJA-BAJA**: [clamor; geschrei]. Nagy aja baja (Kisv: Adag. 104).

Kiabál, kajabál, kajabajál (*kajából* Kisv: Adag. 77): amo, garrio, vociferor SI. [schreien]. Sem versengő, sem kiaiayalo (Born: Evang. III.490).

Kiabálás, kajabálás: [clamor; geschrei]. Kajabálásoc, ügyásoc (MA: Scult. 297). Mind csak kajabálásoc ezek (Pós: ÖresB. 90). Ez aránt való kiáltások csak annyit tézsen ki ni állunk, mint a pápista doctóroknak kajabajálásoc (Pós: Igazs. 447). Kiabálás (Gvad: FNót. 135).

[**KIÁL**]

Kiál-bajál, kajál-bajál. Azt kiállya baiállya (Zvon: ost. I.530). Heában kaiálni baiálni (Decsi: Adag. 36). Ordítnak, nekelnak, kayalnak, bayalnak (Mel: SzJán. 250).

Kiált (*keassatuc* HB. *kealciak* Zvon: Osiand. 136. *keayt* ordC. 361. *keya'tas* ÉrdyC. 218. *kyayt* 101. 225b. 561. 566. *ac:oon* 135b. *kiatyak* RMNy. II.42): clamo, declamo, proclamo, vociferor C. inclamo, acclamo MA. schreien, anschreien PPB. *eassatuc* uromchuz charmul (clamate ter): kyrie eleison (HB.) *uztaban* keaytonak zawa: vox clamantis in deserto (JordC. 51). Te gonussagodert mynden ember te read kyalt (VirgC. 9). Ezt halwan fel readanak es egyzer smynd rea kyaltanak (rsC. 498b). Nincsen oly szégyen kit ream nem kiált (LevT.

II.22). Auac utánna végezést kiáltánac a Peter kirally ellen az Andoriás és Levente neueckel (Helt: Krón. 34). Rikolto, vczankialto (Born: Evang. III.490). Szabadságot kiáltani: ad pileum vocare (Decsi: Adag. 84). Kiáltám ötet, de nem felele nekem: vocavi et non respondit mihi (Kár: Bibl. I.633). Kiáltó szózat hallatic, mely az népet felinti, fel nódítja, hogy kiköltözzenec (MA: Scult. 55). Néha istenhez fordítván szemeit, szíveszakadva kiáltotta (Pázm: Préd. 84). Holt oleven kiáltya az társát (Zrinyi: ASyr. 180). Kiált segítség, kiáltya társait (Zrinyi. I.29). Azt kiáltanain, hogy ben volna a Messias el ívövetelenek ideie (Lép: FTük. II.99). Keszeréttetem minden rend, hivatal es allapatbéli emberekre kiáltanom (225). Reá rivalkodnak, és kiáltanak (Lund: UjSegits. II.479). Ne kiálts ránu, lia mi esik rajtad (Nyr. XIV.461). Egyik a másakra kiáltoak vala: alter ad alterum clamabant (Bíró: Préd. 123). Kiáltsatok ti-is alter ad alterum, egymáshoz (uo). Nesze! egyszersmind fel-pattan, neveli a haragját, fuja a szítkot, torlani akarja a boszszuságot: kardot kiált! mi lesz belőle? azon hevenyében helyt s időt rendelnek, megjelennek, hegyes-tór a markokban (Fal: NE. 7).

[Szólások]. **Meñbe kaialto bfn** (GuaryC. 2). Ime az te öcsöd ártatlan vére sírván kiált heted évig előmbe (RMK. VI.250). **Istenre kiált** causájának elnyomatása miatt (Nyr. XI.31). **Kigyót, bekát kiáltottak** (TörtT.² I.442). **Felebarátyá ra fondorkodva böstelenkedvén, kigyot-bekát kiált** (Csúzi: Tromb. 175). **Teletorokkal kiált** (Toln: Vig. 181).

föl-kiált: acclamo, exclamo C. conclamo MA. [aufschreien, ausrufen, verkünden]. Ellend fel kiáltvan es nag zoval mondanak (DöbrC. 1). Fel kiáltot gyüles: proclamata congregatio (Ver: Verb. 223). Melly órában hozzám fel kiáltand az bűnös (Balassa: Ének. 11). **Felkiálták Báthori Zsigmondot** ujabban az erdélyi fejedelemségre (ErdTörtTár. II.27).

fölkiáltás: acclamatio, conclamatio MA. gescbrei, sehr lautes rufen PPB.

ki-kiált: proclamo MA. [ausrufen]. Fügét vagy egyéb el-adó gyümölsöt ki-kiáltani: *clanitare caricas PPI. Az keennak ydeyn myndent ky kea'tottanak (ÉrdyC. 204). Az szerelem ki kiáltya magát (Husztí: Aen. 27).

kikiáltás: proclamatio MA. ausrufung PPB. A mely sententiát mindjart ben-títnak, annak terhét mindgyárt a kikiáltás idein minden haladéknélkül le kel tenni (Kász: Kít. 79).

kiáltton-kiált: [identidem clamo; ohne unterlass schreien]. Kialton kiáltyac, hogy nem kilemb az ű vallasoc az regiec valasanal (Tel: Evang. I.205b).

mögkiált: 1) proclamo MA. ausrufen PPB. Es postán be küldö egy kövöet Erdelben, ki megkiáltana minden felé az ellenségne be-ívetelét az országra (Helt: Krón. 30b). **Megkiáltac** nap nyúgat vtán az táborban, mondván: minden ember terien meg az ő városaba (Kár: Bibl. I.330). Az külesot nem azért adgyák valakinek, hogy megkiálca, hogy az ajtó nyitva vagyon, hanem hogy meg nyissa (Pázm: Kal. 137). 2) [inclamo: aurfufen, anschreien]. Meg kiáltja a karulyt: falconem vocat, emissarium accipitrem vocat, accersit PP. Megkiáltya, megriasztya az madarakat (MA: Scult. 231). Egy-mást megkiáltván: se invicem inclamantes (Com: Jan. 88).

mégkiáltás: proclamatio MA. ausrufung PPB.

üvöltkiált: [valde clamo; stark und viel schreien]. Yveczen, kiazcon eressen wr istene (ÉrdyC. 135b). Teli torokkal üvöltik kiáltjác (Zvon: Post. I.931).

üvöltés-kiáltás: [clamor magnus: starkes geschrei]. Nagy yvöltöest kyaytast keel tenewnk (ÉrdyC. 101).

Kiált-bajált, kajabajált: [valde clamo; stark und viel schreien]. Kiáltnac bajátnac (Com: Jan. 182). Hiuságoc kaiabaiáltások (Bal: CsIsk. 317).

Kiáltás: clamor, vociferatio C. vociferatus, quiritatus MA. geschrei PPB. Meghasadni a kiáltásban: faticore clamore PPB. Oh mel nağ kyattasal es sírassal memec valu az zent azónalatoe (VitK. 85). Meñe sok zomoro sírasokat kyattasokat haluala (89). Tellesseggel ev magat jirasdsagra ada, zevnetlen valo kyaltasual kovyerogveen (DomC. 34). Nagy sywas es kyaltas halatek (TelC. 280). Niomorusag kyaltasinkra tekynchyen (LevT. 192). Halgasd meg ez népnee kijaltasat (Kár: Bibl. 1138). Nağ kiáltással mind az ket fél őszue roppana (Decsi: SallC. 50). Artalmas dolgok az városban löne, riadások kiáltások esnek (KTör: SzJán. 5). Látván az egész compagnia a haduagnak emberségét, és a kapitánynak embertelenségét hangos katzargással, és Iris vivát-kiáltással, addig hámpola, a mig szégyenében tsak nem le rogygyant ináru (Fal: NA. 179). Kiáltás, rikoltás esik a fáborban (Köuyi: HRom. 131).

Kiáltat: [proclamari jubeo; ausrufen lassen].

[Szólások]. Eustakius hadat kiáltat és minden seregeit meg-újítja (Halt: HHist. II.194).

mög-kiáltat: ~ Peroszólónac szava által meg kiáltatác minden rabságból laza ítt fiaknak, hogy (Kár: Bibl. I.426).

Kiáltdogál: [clamito; wiederholt schreien]. (MA: SB. 88. Mad: Evang. 532).

Kiáltó: clamator, proclamator C. clamans, praeco, proclamans MA. ausrufcr, auskünder, herold PPB. Író deákok és kiáltóc, szó- kihirdető: scribae et praecones Com: Jan. 132. Az kiáltalonak szava az pusztában: vox clamantis in deserto (Fél: Bibl. 3). Én kiáltó szó vagyok az pusztában (Ker. sz. János] (MA: Scult. 55). Én kiáltónak szava vagyok a pusztában (Pázm: Préd. 48). Kiáltó szék [predikáló szék] (Sall: Vár. Előb. 1). Úülte ah keialto (Zvon: Osiand. 135).

Kiáltogat: clamito MA. selr schreien PPB. Reá-kiáltogatok: acclamito PPB.

Kiáltoz: clamito, declamito, inclamito C. [wiederholt schreien]. Örömmel kiáltoz: jubilat Com: Jan. 68.

Kiáltoz-bajáltoz: ~ Azon kiáltozol bajátzol, hogy kegyetlenül pokolra hálnak (Veresm: Lev. 172).

KÍB-İK [?]: abhorreo. Zeenan fekenny zenwede, yanzoltol meg nem kybeek: foeno jacere pertulit. praesepe non abhorruit (FestC. 354. RMK. I.358).

KICSI (Cusyd 1219. VR. 125. kúcid Decsi: Adag. 68): [parvus; klein]. Bizony szívem nem kicsit fáj, magam is nem keveset búsulok (XVII. száz. Figyelő 1880. IX.151).

Kicsid: parvulus MA. exiguus, pusillus; klein, wenig, gering PPB. Quisid 1171. (személynevé Nyr. II.108). Cusid 1217. (nénev VRég. 236). Cusyd (férfinevé 1219. 1220. uo. 125. 187). A minek kitsid auagy semmi haszna nynehen (Helt: Bibl. Ie2). Akarküis nira még csak kichid dologba is elteulyedic (no). Mind le vágae őket, mind kiezideket, mind nagyokat (Helt: Krón. 57). Meg ne vtáld senkít, nola kiezidnee és alá valónac tetszik (Helt: Mes. 367). Soha az nagy számot az kiezidből ki nem vehed (Helt: Arithm. 7). Nem gondol sem nagygyal, sem kicsiddel, nem marhással auagy szogénynyel (RMK. VI.110). Jugurta en togedet kiezid korodban orszagomban reszesse tenelec: parvum te in regnum meum accepi (Decsi: Sall. I. 7). Kúcidből nagyot csinált: eleplautum ex musca facis (Decsi: Adag. 68). Eleg kelemesen szolgal mind nagyoknak s mind kiezideknek (KBártá. 1583. Úv3). Kicsid gyönyörűségeske (MA: SB. 125. 146). Az fegyvernek-is nem kicsid nehessége gondot ad vala (Fórró: Curt. 713). Nem gondol nagygal sem kitsiddel (Sibolthi: VigK. Hlj). Ok akkor igen kicsidek lévén, meg nem váltatták (TörtT. VIII.231). Vén anyja nagyon és egy kicsid leánya (ErdTörtAd. II.79). A nagy böjtből igen kicsidet tsinálnák

(Mik: TLev. 145). Talán az is okozza a minden kitsidért [kicsinységért] való haragját (389). A nagy renden levőkben illik megsegíteni a kicsideket (Mik: MulN. 255).

Kicsidég: [paullum; ein wenig]. Egy kicsidég esiklándja (Bethl: Élet. 37).

Kicsideg: [parvitas; kleinheit]. A hold kitsidege (ACsere: Enc. 112).

Kicsike: minutulus Kr. [klein]. Közünkbe hozzák pogány országoknak barom erkölceit, a mellyek is csak kicsike időre úgy megfogazanak a mi termékeny földünknek, hogy magunk sem győzzük esudálkozással (Fal: NU. 270).

Kicsinként: [kleinweise, nach und nach]. Hogy nehezen és csak kicsinként férhessünk hozzá (Fal: BE. 595).

Kicsiny (kechen RMNy. II.149. kecheyn GümC. 120. kechen LevT. I.264. kyecen RMNy. II.3. kiesen Erasm: Erk. 26. kitsén Pócs: Igazs. II.113. kicsény L61. 531. Derk: ŐÉlet. 57. kitsény Hall: Hlist. III.135. Megy: 3Jnj. II.86. kicsény MA: Tau. 60. kichin Zrinyi. I.45. 100. kúcin Decsi: Adag. 17. 49): parvus, exiguus, pusillus, modicus C. klein, wenig, gering PPB. Kitsin gyermek: pupus. Kitsinen: oxigue C. Kychyn theeyel thartateek: parvo lacte pastus est (FestC. 354. RMK. I.358). Vala ez zent gyermekben ev kychyn germeksegeben jmmar veen zyve es értelen (DomC. 4). Kychynek, kyket semmynek gyanytnak (Pesti: Fab. 86b). Mindennel az ő kichin tohetsege szerint iol chelokedet (Helt: Bibl. I. b2). Had igyan egy kitsiu vizet a te vedredből: pauxillum aquae (K3). Morsus gallinae, pipe húr, mert a lúdfiakat kiezín korokban ezzel tarttyic (Mol: Herb. 181). Nagy egyessege es kiczin fősnesege uala ű köztöc: concordia maxuma, minuma avaritia erat (Decsi: SallC. 7). Az nağ es az kiczin litnek eg ezellia vagion (Fél: Tau. 290). Az ű kiczin olaia es listi meg szaporodek (451). Ha az hóldnac egy kiczin az vduara és fényos tiszta, szép fődöt iegyez (Cis. M3). Az istennek beszéde az kiezineknek bölcseséget ad (MA: Bibl. Előb. 1). A puskának olyan dolga vagyon, hogy csak az igizettis fog raita, jobban mint az kieziny gyermeknek (OrvK. 89). Kicsiny dolgokon nem illet akadozni (Pázm: LuthV. 15). Továb tart az büntetés az bönnél, hogy kicsin gonoznak ne itiltessék az vétek (Pázm: Kal. 803). Kitsiny küllömbözés vagyon ebben (Pázm: Préd. c3). Egyebek-előtt nagy lévén, magában kitsinyen marad (59). A kevésből-is avagy kicsinből tégy részt: otium de modico importi (Com: Jan. 188). Kicsiny, gyenge, nyúl szívű: pusillaninus (195). Őreg és kicsiny serpenyő (Radv: Csál. III.59). Kyczyntwl foghwa nagygalan myrdeneket neky hagyok (III.100b). Ha az vr isten engemet teólld megli ualazth, semmisse az en kyelhyny jowainbol ne maragy (III.182). Az emlőstőlön csak kicsinyel belől Doboz felől voutak volt egy holt embert (Bék: Hajd. II.224). Az parányi csupor kicsiny tűznél fel for (Ben: Rithm. 174). Az szákségnek idején igen kicsinyen léssen az ő felsége bada (MonIrók. VII.12). Igen kicsinnen segítheti az nagyságot mostani fogyatkozását (MonOkm. XIX.75). Irja kegyelmed nyavalyáját, az mely nem kicsin búslásunkra vagyon, féltvéen kegyelmedet nagyobb nyavalyától is (RákGy: Lev. 107).

[Szólások]. Kicsin hja: ferme, parum abest, paene MA. Kicsin heja hogy még őtetis meg nem háboréttóttá (Zvon: Post. II.256). Kiezín hja hogy lábaim el nem fitzomodánae (MA: Bibl. I.513). Egy kieziny idő mulva (Boru: Préd. 293. Alv: Post. I.697). Várjue el ez kieziny időt (MA: Scult. 228). Kitsiny idő alatt (BethlTám. 1). Kiezín idővel az Christusnak el ívetele előtt (Sim: Evang. 118). Heliótte regnala, de igen kiezín ideig (Szék: Krón. 3). Kiezín ideig tarto (Zvon: Post. I.3). Kicsin ideig tartóság (II.28). Kitsiny-ideig-is nem szenvedhetem (Rim: Enek. 87). Igen meg vékonyítja ezt az hasznót és kicsinben, hogy ugyan meg nem tlesíti (Pázm: Kal. 399).

Kicsinyben marada, hogy a nyaka el nem törék szé-
zénynek (Bethl: Élet. II.108). Fenyár vár kiezinnen[?] marat
neg tölle [kövése mult hogy el nem vezetette] (Görös: Mátý.
33). Régi igen és nem kicsinyére [nem kis mértékben]
ez szó (Lászl: Petr. 171).

[Közmondások]. Kúzin szikrából nag' tűz szokot teriedni:
minutula pluvia imbrem parit (Decsi: Adag. 17). Kicsiny szál-
tát könnyü más szemében látni (Kisv: Adag. 174).

[Kicsinyb]

Kicsinyböd-ik: minoresco Kr. [kleiner werden] (Bíró:
Micae. 288. Kr.).

Kicsinyded, kicsindeed: parvulus MA. sehr klein PPB.
kleines kind]. Oh mely igen kéri kicsinded apródját, megma-
adna nála, tartaná mint fiát (RMK. VI.63). Kiezindef fia vala
Görös: Mátý. 99). Czak egy kiezindef fia néki vala (Cseng: Jer.
D). Az én kiezindef munkám is ez könyvec ki adasában legyen
számos (Mel: Herb. Aij). El viúe fogua az madianitáknac
éleségít és azoknac kiezindefit: ceperuut mulieres eorum et
parvulos (Kár: Bibl. I.150). Le váguán aszszoni állatokat és
kiezindefeket: disperdentes mulieres et parvulos (159). Kicsin-
led gyermek (Kules: Evang. 89). Ne legyen habozo kiezinde-
lec (Vás: CanCat. 551. 644). A kiezindef csesemő ő maga
szopie (Com: Jan. 44). A kiezindefeknek is szükséges az urva-
saratját feladni (Pós: GörösB. 15). Egy kiezindef fűd mulása
után (KTör: Assz. 14).

Kicsinydég: [paululum; ein wenig]. Kicsinydég nyitva
vagyon az ajtó (Bethl: Élet. 354).

Kicsinyég, kicsinyig, kicsinnyég: [paululum, paulis-
per, parvulum; ein wenig]. Nem kicsinig megütköztem (LevT.
I.363). Egy kicsinnyig lagyabban és tisztességesben szölloc
Prág: Serk. 471). Midőn az aszszony el-haladna előtte, a gyer-
nek kicsinnyég hátrább marad, kit Gvido megragad (Hall:
HHist. II.327). Egy kitsinnég nagyobb (ACsere: Enc. 226). Har-
madik Laszlo a magyar országi királyságot edgy kicsinnyég
blyerte vala; de csak fél esztendeig birhatá (Liszny: Krón.
296). Kicsinnég hosszú abrázatu volt (Hly: SzÉlet. I.16). Egy
kicsinnég aláb ismét így szoll (Bar: SzBúcsú. 54).

Kicsinyét, kicsinnyét: ∞ Ne hadgy el egy kitsinnét
ExPrinc. 189). Nem tsak furatost érdemlene, hanem hogy edgy
kitsinyét nyelvéti megfaragnák érette (Pós: Válasz. 49).

Kicsinnyé: paulum C. parvum, parvulum, exigue, exiliter,
paulisper MA. [ein wenig]. Paranczola, hogy egy kiezinne ki
sinné az apatolokat: jussit foras ad breve homines fieri (Helt:
UT. 9. 8). Valami kiezinnye salditathyuc [sejditbetjük] (Born:
Préd. 238). Egy kiezinnye mosolydie (619). Egy kitsinné el
halaztatot az itélet napia (Kules: Evang. 26). Czak hogy azzon
es mas nap egy kiezinne nedues leszen (KBártfa. 1583. Dii).
Egy kicsinnyé tekinték meg állapotyokat (Pázm: Kal. 134).
Nem nyerbetének csak annyira való üdöt is, hogy egy kicsinnyé
ünádkoznának (EszTP: BSzűz. 132). Tövel meg gyukni valami
kicsinnye (Lép: FTük. 31). Ha egy kicsinnyé nyugszik-is (DKal:
Ker. 179). De ez az hűségek váradi uraiméknak igen kicsinnyé
tartott (Thaly: TörtKal. 76. MonOkm. VI.203).

Kicsinyéske: parvulus, paululum C. [klein, sehr klein].

Kicsinyed: ∞ Kieñéd forras (parvus fons) soe vizekbe
urrada (BécsiC. 72).

Kicsinyedség: [infantia; kindesalter]. Valamit az (Mar-
locheus) paranóluala, Hester megtartauala, ment az fdőben
orgalmazikuala, kiben ötet kieñédségében éltetiuala: eam
arvulum nutriebat (BécsiC. 54).

Kicsinyöd-ik: mimor, imminuor, parveeco, decresco SL.
klein werden, abnehmen]. Egy kis kovanak formájában kitsi-
nyedett (GKat: Titk. 417).

Kicsinyit: immimo MA. mindern, kleinem, verringern PPB.
Kiezinytic és oczárlyac (MA: Tan. 1095).

mög-kicsinyit: immimo MA. verkleinern, verringern PPB.
Ügy egybe-vonyá és meg-kitsinyité magát, hogy a holt testre
borúlván, szeméit szeméilez tenué (Pázm: Préd. 98).

Kicsinyke, kicsinke: parvulus minusculus, minutulus
MA. sehr klein, kleinlich PPB. [kleines kind]. Kiecinke az
mustar mag (Tel: Evang. I.291). Kitsinkeinc: parvuli nostri
(Kár: Bibl. I.151). Feleségine és az ni kiezinkeinc: uxores ac
liberi nostri (MA: Bibl. I.132). Ualami kiecinke netkeztem (Zvon:
Osiand. 67). A lentsének szemetskei kitsinkék (ACsere: Enc.
238). Kicsinyke idő vagon hátra (Megy: 6Jaj II.43). A hangya
kitsinyke, de munkás (Com: Jan. 52).

Kicsinység: parvitas, exiguitas, exilitas C. MA. kleinheit,
wenigkeit PPB. Kiezinsegektül fogua [gyermekkoruktól] (Born:
Tunc. 282. Kules: Evang. 233). Szóllatlan kitsinségedet mint
oktalan állat tsak tested táplálásában és vastagításában töl-
tötted (Pázm: Préd. 68). Visellyenek gondot gyenge és haj-
landó gyermek kitsinségére (194). Nem ártalmas még az
apró-tseprő kitsinségekre-is tekéngetni (Fál: UE. 411).

Kicsinyszörű: [parvus; klein]. Kiezin szerű munka [könyv]
(Zóly: Elm. 8).

Kicsinyül: minoror Kr. [klein werden, abnehmen].

mög-kicsinyül: ∞ Az egökne ereie is meg kiezinült,
hogy az földi veteményeknek termése kevésb most hogy sem
mint az előt volt (Zvon: Post. I.31. 675).

[KIDES, KIDÉS ?]

Kidesség: curiositas? En atyamtyay, ky[k] tudományak
kydessegeuel vezettemek: fratres mei, qui scientia et curiositate
ducuntur (EhrC. 109).

KIES (kes RMNy. II.6. kijes, kies MA): amoenus NémGl.
260. MA. Elysium PPI. lieblich, angenehm PPB. Kies szellő:
jucunda *aura; kies helyen lakni: *amoenissime babitare; kies
mező: rus *amoenum; kiesien, kedveseue: amoene PPI. Ennek
az háznak kies tekintete, formája vagon: das haus hat ein
überaus schönes aussehen KírBesz. 56. Friss itt lenni, kies hely
ez, az egész várost meg lehet látni, és a körül való pusztákat:
hier ist es sehr lustig, man übersieht die ganze stadt, wie
auch die wiesen herum 70. Zent Tamas a thwzben nag' kyesőn
maraduan holte kelue egezzon ki öone az egő kemfőncezéből
(DebrC. 44). Olvaztot onnal tellyes fazeekban, mykent egy
nemes kyes feredőben feredyk vala (ÉrdyC. 225b). Ez vyteezők
zallottak vala meg eeg zeep kyes mezőn (547b). Chynaltata
egy igen zeep kyes hazat (Pesti: Fab. 69). Nem mindenkor
laktunc itt, hanem igen jó, szép zsiros és kies földen laktunc
az előt (Helt: Mes. 356). Solarium, foliosoya az haznac, ki nező
setáló hely, felház, kyes bely (Mel: Sám. 37). Venus es Jupiter
kies tizta csendesz hüessesget tartnac (Kal 1582. Fv4). Jó
tanasz, de szeles lézen, jó és kies nyár, de száraz (Cis. E2).
Az ő földje kijes: terra ejus est optima (MA: Bihl. I.47). Ez
emlekezetből származic imez kies bátorság, hogy az hívő ember
az istennek nyakára esic ötet ezókollya es mond: szerelmes
atyám (MA: Scult. 357). Kies város (Mad: Evang. 690). Kies
legeltető hely (MNYil: Zsolt. 75). Az hely gyönyörűsies, kies:
locus amoenus (Com: Vest. 14. 119). Kies avagy élet hozó nap
nyugoti szél (Com: Jan. 11). A kies berkek: amoena nemora
(44). Kies zöld czégér alatt büdős bort árul (Komár: Imáds.
226). Vétke le mosasara talál kies kutat (Szentim: TFű. 18).
Kies mulató hely (Tof: Zsolt. 593). Hol kiessen folydogált úr
Jézus beszéde: ott mast bestiáknak megbillegzett népe (Thaly:
Adal. I.291). A sértő tükés őszvény [igy], kin járunk, a te
kies mulató lugasid (Fál: TÉ. 674). A kies szellőcskék gyengén
lengedöznek (Fál: Vers. 907).

[Kiesit]

mög-kiesit: [recreo; laben]. Sem wala ewuekyk ytalok azaz lelky ygeretek melyek lelkeih megli kyesytnek (ÉrsC. 569).

Kiesség: amoenitas MA. lieblichkeit, lustbarkeit PPB. Hannibal Campaniának melege és Baja nevű lány meleg források kiessége által meggyőztetett: Annibalem soles et tepentes fontibus Bajae subegerunt (DBenkő: Flor. 106). A vitézeknek erejek Venneciában, a napnak és földnek ott való kiessége miatt (ipsa soli caelique elementia) el-lankadott (176). A lelkek nagy kiességben vannak (Mik: TLév. 174). Kevély büszkeséget barátság éhízte, titkos gondolatot tünez, játék széleszte, most teezett állványos helyek kiessége (Orczy: Nümf. C1b).

KIETLEN (*kyellen* KesztliC. 219. Thaly: Adal. II.374. *kiellen* PeerC. 50. *kejiellen* RMK. VI.150. *kijellen* GKat: Ttk. 305. *kitelen* ? Born: Préd. 276. *kiellen* Hofgr. 125): **1)** solitudo, eremus, vastitudo, vastitas, vastities MA. desertum Com: Jan. 45. solitaria terra Helt: Bibl. I.FF73. einsamkeit, wüste, einöde PPB. Dávidnak psalmosa mikor volna Idomeanok kyetlenében (AporC. 8). Predicalwin Sidorszagnak kietleniben: praedicans in deserto Judaeo (Sylv: UT. 15). Kyaltonak zawa kyetlembe: vox clamantis in deserto (Pesti: NTest. 4). Félelem és rettegés megemésztett műnket, fegyver előtt kietlembe menjük fejünk (RMK. VI.83). Kie az mezőségben és kietleekben lakoznae vala (Mon: Apol. 260). Menyünk el félfele a kietlembe; de Christus sem predicalmani ment uolt az kietlembe (Tel: Evang. L418b. 419). Az bazyol az kietlenben huhol (MA: Bibl. V.46). El hagyvan az keritet varasokat, az kietlenben kezdett lakni (Lép: PTük. 1395). Az Israel fiays az hegyekben es az kietleekben az ő aldozattokat effeleckel vitte vala fel (EszT: IgAny. 375). **2)** inamoenus MA. unlieblich, unlustig PPB. Kietlen rút: turpissimus, abominandus MA. Kietlen, paraszt: barbaricus PPI. Kietlen, gyönyörűségtelen: inamoenus PPB. Rettenetesképpen kénját mondja vala, kietlen látásit ő számlálja vala (RMK. VI.123). Órdögnek előtte való forgása es kietlen látása (Kules: Evang. 253). Nincs olly ostoba, olly vad, és kietlen oemzetség (Pós: Igazs. 16). Kietlen mélységű őrvények (Land: UjSegits. II.231). Kietlen ligetek (Fal: Jegyz. 934). **3)** immanis, ingens; ungelueher). Kietlen nagy: vastus, ingens MA. Halgassátok Szigetnek megszállását, török miatt kietlen megromlását, kevés népnek sok ellen bátorságát, pogány ellen híven megmaradását (RMK. VI.131). Ime nagy véletlenül egy ighen nagy kietlen hal szaiat föl táta, hogy ötlet el nielnye (Lép: PTük. 112). Kietlen nagy testek [égi testek] (KCsipk: Woll. 64). Ott kellett a nagy kietlen hidegben mindenütt járnunk (Cserei: Hist. 153).

Kietleni: [in deserto; in der wüste befindlich]. Kietleni barlangok (MA: Tan. Előb. 21).

Kietlenség: vastitas, inamoenus MA. verwüstung, abscheulichkeit PPB. Szertelen fenekedés, kietlenség: immanitas Com: Jan. 199. Találá ötet az puzta földön, és az kietlenségnek isszonyu pusztaiában: invenit eum in terra deserta, in loco horroris et vastae solitudinis (Kár: Bibl. I.189). Nagyob kietlenség az, hogy egyetlen egy ember öt vagy hat ecclesiaknac gubernatorává tetic (MA: Tan. 130).

KIGYÓ, KÉGYÓ (*gyjó*? JordC. 361. 429. *kiqyo* MA. Szár: Cat. M4. EsztT: IgAny. 352. Gtütz: RB. 37. *kyo* EhrC. 147. TelC. 276): serpens C. anguis, ophis MA. seilange PPB. *Két fejtű kigyó: anphisbaena MA. Com: Jan. 40. Kigyó ing, kigyó béja, a melyet tavasszal levetteknek a kigyok Maj: Szót. 42. Kignoida? salsugo 1086 (Kovács). Rez kgyo (BécsiC. 27). Badog kigyó (VitkC. 91). Első toga földő alan az kegonac (DebrC. 450). Yno attam tnyektek baltalm minden kygyokon, minden searablyakon (JordC. 50). De meg iogulanac a reez

kigionac fel magasztalatosol (Szék: Krón. 19). Kigyót, gyéket el ézi (Mel: Herb. 116). Mergos kigyoknak nemzeti: progenies viperarum (Fél: Bibl. 3). Tekerges kégió szabású had (Mel: Jób. 62. Zrinyi L16). Tekergős kigyó: coluber tortuosus (Land: UjSegits. II.212). Párulás nevű kigyó (Halt: HHist. II.65). Marásával szomjuság hozó tűzes kigyó (Com: Jan. 49). Éa a felemelt értz kigyóra tekintek (Czegl: MM. 118). Járjál, ha tudsz te is kurucz bolni lassú minéseket! lépj el fennyen, tégy lál-hegyen kigyó-tekervényeket (Thaly: Adal. II.395b).

[Szólások]. Kigyót békát kiált: diris devovet Kr. kigyót bekat kialtasz reianc (Tel: Evang. 192). Kégyot békát kialtanna reiaia (Zvon: PázmP. 102). Kigyot békát reia kiált (Kules: Evang. 415. Mik: TLév. 92). Nem de nem kigyót, békát mindenféle tsufsigot mondottál a mi magunk-visselésére? Nem de nem örök keserves kinokat osztottál fejünkre? (Fal: NA. 132). Kigyót tart kebelében: serpentem in sinu foveo MA. Ne tarts kigyót kebelében: leois catulam ne alas (Decsi: Adag. 105). Csak a kebelében ravaszul hallgató kigyót lizlalja (Monlrók. VIII.220).

[Közmondások]. A kit egyszer a kigyó megcsip, még a gilisztától is fél (Thaly: Adal. 179). Igazán mondják: könnyebben felejtí a kigyó farka vágását, mintsem egy asszony legkisebb bosszúságát (Fal: TF. 692).

áspis-kigyó: aspis MA. Com: Jan. 49. coluber MA: Bibl. I.47. eine kleine, sehr giftige schlange PPB. Tezy ewkewt yar-tatny bazaliscoson es yaspiskyon es sarkanyon (EhrC. 147). Aspys kygyonak merge wagyon w ayakok alath: venenum aspidum sub labiis eorum (KulesC. 21). Olyan vala nyelűök minth az aspis kegyouak (SándorC. 38. Kár: Bibl. I.524). Négy fejtű áspis-kigyót-is lát a mélységben, kik párájokkal döglöttetik a kútat (Halt: HHist. II.312). Mint a süket áspis kigyó, semmire sem figyelmeztet (Fal: NA. 297).

basiliskus-kigyó: regulus PPIB.

cserfa-kigyó: querenus Misk: VKert. 623.

csillaghátú-kigyó: scytalae Misk: VKert. 611.

egerésző-kigyó: myargus PP.

kecske-kigyó. Kecke kego: vipera MünchC. 36.

kurta-kigyó: coluber C. acontias, jaculus PP. (Boro: Evang. I.121). Tekergéssel ugró marásával tetset rothasztó kurta kigyó: seps (Com: Jan. 19).

kurta-vak-kigyó: caecilia C. (Com: Jan. 49).

mérges-kigyó: vipera MA. praester, dipsas PP. (Born: Préd. 17).

mérgeskigyói: viperinus MA.

parlagi-kigyó: aspis DöbrC. 30. Parlagi kigyó merge ő aiaioe (30). Viedes ő nekik kigyonak kepezeseint, mikent siket parlag kigyó es ő fölet be divgazoloie (116. KesztliC. 144. KulesC. 137).

szárnyas-kigyó: basiliscus PPI

szarvas-kigyó: cerastes, aspis cornuta MA. (Nou: 141. Misk: VKert. 606).

tarka-kigyó: teucrena PPI.

tehénszopó-kigyó: boa PPI. boa; unke Com: Orb. 63.

tűzes-kigyó: dipsas Misk: VKert. 609.

vértindító-kigyó: haemorrhoidis, salamandra PPI

vipera-kigyó: coluber vipera SK [vipér] (Sylv: UT. I.19. RMK. IV.204).

vizi-kígyó: anguis, hydra C. natrix MA. boa PPl. allerhand art giftiger schlangen PPB. Uszó vizi kígyó: hydra seu natrix Com: Jan. 49. Com: Vest. 119. Uszó vizi kígyó [essilag-csoport, hydra] (ACsere: Enc. 100).

zomok-kígyó: serpens JordC. 906. coluber Nom.² 243. Kr. Com: Orb. 63. Com: Jan. 49. coluber; hausschlange PPB. Kurtakígyó, zomok kígyó: coluber PPl. Az zomok kegon ertic az órdc halal (NagyszC. 243). Az azzony:allat az pwtzaban mennee. hol ott eeltetyk ydeygen a zomok kygyonak zyne előth (JordC. 906). Mynt az zomok kegyo előt, wgyan el fwss az byntól (ÉrsC. 419). Mynt az zomok kegót el fussad az binót (DebrC. 419). Az penz zomok kegioa változot vala (VirgC. 106. 8). Tekentete olyan mint a merges zomok kígyonak (SalMark: A3). Az zomok kígyonac ferteztető merget ki vetuen (Pécsi: Ágost. 11).

Kígyócska: anguiculus MA. schlanglein PPB.

Kígyói: serpentinus, angvinus MA. angvineus MAI. von schlangen PPB.

Kígyós: 1) [in quo angues sunt; wo schlangen sind]. Kígyois, Kygnis, Kygous? terra, stagnum 1036. 1036. 1257 (Kovács). Kygous, stagnum 1257. (Wenzel XI. 436). stagnum 1287 (Czin). Kégyos, Szaladai vármegyébe (Helt: Krón. 80). 2) [schlangenförmig]. Egj kígyos himmel varroth, riches lepedeo galler (Radv: Csal. II.80). 3) angvineus MA. von schlangen PPB.

Kígyóság: [natura serpentis; schlangennatur]. Az kígyó meg marad az ő kígyóságában, ha szinte aranyas ládába zárván őrizteték-is (MA: SB. 132).

KIHÁJA: segédtszje valamely főtisztnek MonTME. II. 474. István Kovács, Péter deák, mikor az czedulakat az új kihájának föl vitték költötték 82 [denárt] (MonTME. I.34).

KILA: mensura frumentí, capiens duas metretas Posenienses Kr. [kübel]. Kartz avagy három köblős szapu, kila: trimodium (Com: Jan. 166). Ő a császár bombárbájából ezután egy kilát sem adhat (MonIrók. XV.232). Az 130 harácsra esett 520 kila búza (MonTME. I.54. 248). Mostan adóznak egy kila búzát, egy kila aszú szilvát, egy átalag bort (TörtT. VI.126). Egy öreg kila, fél kila (TörtT. XVIII.265). Ott sok búza vagon, el kell menni velle, ott kilának híjják, itt véka az neve (Thaly: Adal. II.355). A falunk kilájába köles szem több nem fér (Gvad: RP. 46).

KILENC (killencz RMNy. II.163. *kelench* LevT. 1.242. *kelenz* Helt: Mes. e3): novem C. neun PPB. Kilencz nap: novendium; kilencz nehezék: dodrans C. Kilencz száz: nongenti, kilenczser: nonies, novies MA. Hathwan kylencz eztendee lakozcek ew azzon felesseghewel (ÉrdyC. 519).

Kilenced: 1) [nonus; der neunte]. Fekevt vala halua ez jfyv reggelteol fogva kilenced oraig (DomC. 73). 2) Kilenced: nonae MA. neunter teil von einer sache PPB. (RMNy. II.64). Bodrog-Kereszturt nem csak bor és buza kilencedével, hanem tizedével is [Balassy Jánosnak hagyom] (Radv: Csal. III.197b). Isten beszéde sáfírinak özvegyeiket gyermekeikkel egyetemben dözma, kilentzed. kepe fizetésre bajtani ne mérészlétek (Bod: Pol. 58).

Kilencedik: nonus MA. der neunte PPB.

[Kilencedél]

Kilencedlés: [nonatio]. Tyzedles es kyleneedles [orból] RMNy. II.2).

Kilencses: novenarius MA. nonagenarius PPl. der neunte, ar neunten zahl gebörig PPB.

Kilenczser: nonies, novies MA. neunmal PPB.

Kilencven: nonaginta MA. neunzig PPl. Kilencvenszer: nonagies C. Kilenczvennyolcz (Felv: Dics. 61).

KILIM (*kilin* VecTrans. 15): tapes siculicus; zekelischer [sekler] teppich PPB. füstékes szőnyeg, hímes terítő SzD.

KILINCS (*kelenchez* ÉrdyC. 203. *kelincs*: obex Com: Jan. 107. Gér: KCs. IV.444): pessulus, vectis MA. pessulus Per: Gram. 10 riegel PPB [klinké]. A zárt reá-útni az ajtóra, béltüni az ajtó-zárt a kilintsbe: obdoro pessulum ostio PPBl. Zárlo vagy zárlott hely, zárlo-fa, vas-kilints, závár, zár: claustrum PPl. Parancholuan el törnye pokolnak kapvyt, erőssognek zawaryth es kelenchezth (ÉrdyC. 203). Egy pléhes ajtó kilincsestül (Radv: Csal. II.344). Mind a két felében egy-egy kis kilincsen járó, magas hosszú ládácska volt (MonIrók. XI.365). Az taniszra szaiarol le kopot az kilints (Szentm: TFü. 11). Szerelme lánccán legyen oly bilincsed, hogy szivedből soha ki ne ejtsd: az egy halál légyen ahhoz csak kilincsed (Thaly: Adal. I.138). Sok járszómra, siralmimra nyiljék meg mennyei kilincs (II.410b). Zrinyi feje légyen tsászár kedvének nyíló kilintse (Kónyi: HRom. 152).

ajtó-kilincs: pessulus Nom.² 378. ajtó-závár Kr.

Kilincses. Kelincses ajtó (Gér: KárCs. IV.146).

[Kilincsez]

Kilincsezés: [colligatio, copulatio; verbindung, vereinigung]. Hol ez kalastromnak zörzetősége? hol zent zeretethnek köthetése? semye leth monostory zeretőssege el [olv. és] az atyafywy zeretethnek kelenczözese (ÉrsC. 223).

KÍM, KÉN (*kel* Nád: Lev. 46. *kil* 59): [försitan; vielleicht, wahrscheinlich]. Mykorth fel thaamadnanak nepek my reank, kym eleuonen el nyelthek volna myketh; thalantan wyz el nyelth woolna myketh (FestC. 74). Čak hóg te törvíniz en gondolatom, tñat ken el veztem volna en alazatosagomba: nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forte perissem in humilitate mea (DöbrC. 64). Mikoron emberek mi rank tamadnanak, kim elevenőn be helték volna minket; mikoron f mergek mi rank haragonneiek, kim viz minket be bvirto volna; mi lelkőnk arvizet altal mene, kim mi lelkők trheteden viz altal ment volna: cum exurgerent homines in nos, forte vivos deglutissent nos; cum irasceret furor eorum in nos, forsitan aqua absorbuisset nos; torrentem pertransivit anima nostra, forsitan pertransisset anima nostra aquam intoleraibilem (206). Az atlaz selymet szegfű szűnt, mast meg nem küldhetem, mert seholt az boltogban [igy] afféle szűnt nem lehettek. Mindazáltal kén hoznak valahonnajd az kermesen sokodalomra afféle selymet és megvetetöm s meg is küldöm (NádT: Lev. 29). Küldd fel ede azt a paplant, kentalán jó leszen az ágyhoz (30). Itt én igiu kesim és kentalán mind az héten is, a vagy kel míg az másikon is nehezen kezdők baza mehetni, a mint látom (46). Kil az úr isten oly embert nevel belőle, hogy nemcsak Ferencznek, de kil az egész országnak is szolgál (59). Vygaztallya keg. aszonyomat, mert kentalant megh hal banotytyaban (LevT. I.339). [Vö. **KEGME**?]

KÍMÉL (*kemel* LevT. I.129. Born: Préd. 227. *kémél* Toln: Vigaszt. 12. Pázm: Préd. 237. Land: ÚjSegits. L231. *kimlette* Helt: VigK. 60. Matkó: BCsák. 117. *kimlic* Hoffgr. 170. *kémél* Helt: UT. Aa5): parco, comparco MA. [schonen, sparen] ersparen, zusammensparen PPB. a) Kímélve: parce MA. Kémélve költés: parcimonia PPl. Ne kimillette volna kölcheget (Helt: UT. c). Penzeket nem kemelic (Born: Préd. 614). Késő akkor kimélni, mikor el fog: sera in fundo parsimonia (Decsi: Adag. 96). Vegezetre sem kölcheget, sem szemermeteseget nem kimilli vala, ezicak hogy azokat maganak hűneke tehetne: postremo neque sumptui neque modestiae suae parcere, dum illos obnoxios fidosque sibi faceret (Decsi: SallJug. 11). Fáradságát nem kiméli (MA: SB. 103). Nem kémellik érette

fáradtságokat (Land: ÚjSegits. 1.397). Az a bordo bor, ha kimélvel és szépen költenők nyólezván napig el tarthatna (Lép: FTük. 93). Ne kimillyétec ilyen számároktul a töredekeket, polyvát, szalmát (Matkó: BCsák. 117). Kimélte másoktul javát (Zrínyi. II.27). Nem kémelli költséget (Czegl: Japh. 156). Se életemet, értékeimet mellette elfogyatni ne kiméljük s nehezteljük (RákGy: Lev. 189). Róka farkokkal készültől Eusebius ellen, nem kimélte a hamisságokat (Fal: NU. 250). **b)** Kimélettelec a te iámbor atyáért (Helt: Krón. 70). Egynyihányan a datos urak között meg tanóltanac engemet ő kiralyokat beczólni látván, hogy tegeedet olyan fő embert és rokonomat nem kiméllettelec (Helt: Krón. 121). Tagaimot kimélve fitogassad (Born: Ének. 311). Ugy kel kiméllenünk, mint az farkas az bíránt (Decsi: Adag. 92). Inkab szeret, kemell tegeedet (Tel: Evang. I.120). Magát fárságtul nem kémélvén (Zvon: Post. I.14). Válságunkért életet nem kiméltette (Pázm: Préd. 11).

mög-kimél: comparco MA. [verschonen] ersparen, zusammensparen PPB. Megkémélni magát a szólastól: sibi *parcere; megkéméllé magát a munkától: *parcus opera PPI. Magokat megkiméltetie (Born: Préd. 77. Káldi: Bibl. 325). Az vezett meg kimelylek tőlők [gyermekektől] (Frank: HasznK. 61). Meg kémelli, fősvéni az őmőn testetül az ő jóvait (MA: SB. 129).

mögkímélés: [das sparen]. Nem kell elfelekezni az takarékoságról és megkéméllésről (MA: Scult. 779).

Kimélés: parsimonia MA. parcitas PP. [schonung] das sparen, sparsamkeit, kargheit PPB. Kemellest nem teszen raytunc (Born: Ének. 275). Itt semmi kiméll és itt [olv. kiméllés, itt] semmi kedvezés ninczen (MA: Scult. 669). Kéméllés nélkül fogyvatván őket (BethlTan. 68. Hall: IIIHist. c. 32).

idő-kimélés: *parcimonía temporis PPI. [zeitersparnis].

Kimélet: parsimonia MA. parcitas PP. [schonung] das sparen, sparsamkeit, kargheit PPB. (Helt: Krón. 17).

Kiméletős: frugalis, parcus SI. [sparsam]. Kimélettelec takarékoság (MA: SB. 146).

Kiméletlen: absque parsimonia MA. PP. [schonungslos] ohne sparsamkeit PPB. Kiméletlen mindeneket vágiának (Valk: Gen. 39). A keresztyeneket kiméletlen kergetec (Helt: UT. b2). Szolgaltattac vala kiméletlen: affligebant illudentes eis (uo. Bb. 4). Kiket az magyarok kéméletlen ölnék vala (Pethő: Krón. 37). Fegyuerel kiméletlen löny (BáthBács. 2). Kiméletlen való sattszollatás (Kules: Evang. 72). Isten ötet keserves fjáldmakkal kéméletlen gyötíri (Pázm: Préd. 35). Az traditiókról való igaz tudományak erős kö-sziklájá-mellől kéméletlen lövöldözhettyük az újságoknak vert seregét (Pázm: Kal. 499). Viszen halált kéméletlen (Zrínyi. II.91).

Kiméletlenül: ∞ Más vitte el marhádat, kéméletlenül költi pénzedet (FortSzer. N5). Egymást dullyák vala kéméletlenül (Pethő: Krón. 84). Kéméletlenül vágta (Hall: IIIHist. III. 109. Hall: Paizs. 237). Az erkölcs dolgában nehéz utakon járnak magok, másokat is kéméletlenül tsigáznak, mintha meg fogyatkozott volna az istenben irtalmasság (Fal: NE. 96). Megtestesílvén a vétkekkel, egy förtőből a másikba hanyatolván, kéméletlenül fársángoskodik (Fal: NU. 261).

KÍN (ken Tel: Evang. I.271. kén Frank: HasznK. 73. ken Fél: Tan. 264. kényoz Helt: VigK. 91. kényok Helt: Krón. 104. kény Born: Ének. 339. Born: Préd. 426. MA: Tan. 146. kényő? MA: Scult. 983. kénytil Pázm: Préd. 11): **1)** mortificatio Helt: UT. y8. cruciatus, tormentum C. tormentum Ver. tortura, cruciamentum MA. pain, marter, folterung PPB. Halalmat vevn az azonyallatnak testeen az gyevtreln. ky elevzer vala bynnek kenya (DomC. 63). Nem chak ewteth nehezitj vala az ow kennyanak getrelme (WinkIC. 90). A to edős fyad Ihus Xpus mvnkető ő zenth kenyanak eerdőmehen rozeltessőn

(329). Zemerres es zórni kenokat töttek ráta (DebrC. 622). Emlekőzvel meg vram Jesus az the kenodrol ees serelemdrol kyt zenweez wala (CzechC. 13). Meg zabadoyth az erek keentwl (ÉrdyC. 349). Hogy keemyok alwgeek es bynek bochat tasseek (a halottaknak 607b). Kint ttt azokon: cruciabat eos (Sylv: UT. II.147). Azokat a nyualyakat es a kenokat nem szenuethette volna (Helt: Bibl. b2). Mind ezeknek én val lom a kémnyat: in me haec omnia mala reciderunt (X2). A pokolnac kénya: iudicium gehennae (Helt: UT. G7). Kent es halalt szemnedni (Tel: Evang. I.23). Erőc kenra uetteti (313). A gonoszoknak nagy kínokra leszen, hogy (Pázm: Préd. 16). Az pokol kymyati (Lép: PTük. I.19). Ki rokedni az őrk iokbul nagy kyn (133). Kostolta a pokolbeli kénokat (Udv: Dáv. 77). Talán nem vagy kén találó isten (Zrínyi. II.37). **2)** (equuleus. catata; folterbank, schaffot). Az ken meg zereztetek, olly hallhathatlan ken wala, ra nezny ees zewrnyw wala, ez nagy kenth el ky allathak; az widek mynd fel kezwe, ez zerth lathny mynd be gywle, mynden ember zewrnywkodyz, kytwl az algyw lattatyk (ÉrsC. 509).

csiga-kín: [cruciatus; marter]. Te mindenkori tsiga-kín, jobbits meg magadat (Nyr. VI.364).

Kinlód-ik: conerucior, diserucior C. affligor, crucior MA. gepineiget, gemartert, geplaget werden PPB. Feguer mia kenlodgamo inkab, anağ ehseg mia, nem tudom: ferro an mie acrius urgyear, incertus sum (Decsi: SallJ. 20). Érzí vala, hogy azértis kénlódniék, mivel hogy gonosz példájával atyafiat meg botránkozattata (Tel: Evang. II.433. GKat: Titk. 571). Azt gondolják talán, hogy az istennek szörnyű átka alatt kinlódó lelkek valóban reá találtak a szerencsére? (Fal: NE. 16). A töredelmesen magában kinlódó szív, és forró sírással teli tölt egy pár szem (51). Méltó bizony azért szenvedni, s kinlódni, kibevayon viszont kegyelem, kitől jutalmas szerelem (Amade: Vers. 88).

Kinlódás: vexatio C. cruciamentum, afflictio, cruciatus MA. pain, marter, plage, schmerz PPB. Midőn kénlodásba el kezdené sántikálui, méne egy pásztorhoz (Helt: Mes. 107). Négy esztendeig-való sok kinlódások után a tetvek kezdenek szemérmes teste-kőrül ki-posogni (Pós: Igaza. 1.395. Zrínyi. I.112).

Kinos: dolorosus, afflictivus Kr. [peinlich, peinvoll] Lelkek ama jólakó gazdaggal pokolban, a világnak rútab es kinosb szeméttében temottetik (Pázm: Préd. 31). Kinos kárhozat [igy] (Czegl: Japh. 17). Kénos betegség (Magy: 3.Jaj. II.160). A kétségbe-esés minden kimál kinosabb: tra i tormenti ella è il più grande (Fal: NE. 52).

Kinoz: vexo, crucio C. subijcio quæstionibus, torqueo, crucio MA. peinigien, quälen, einen auf die folter oder in peinliche frage ziehen PPB (Helt: VigK. 91). Kínzottac ő magokat (Born: Préd. 549). Isten oltalmazzon illyen kinozi való börtöl (Decsi: Adag. 203. Decsi: SallJ. 27). A rab, ackit kénzanac, czigáznak (Mel: SzJán. 558). Tekerő kinező szerszámoc: tormenta (Com: Jan. 136). A Christus az ő ellenségi gyomrozták, kénzották (GKat: Váls. II.44).

kinozton-kinoz: [assidue crucio; ohne unterlass peinigien] (Born: Préd. 257).

mög-kinoz: torqueo, quæstioni torturae subijcio MA. foltern, peinlich befragen, peinigien, zur peinlichen frage bringen PPB. Fél vonyattathvan az ostorvra hogy meg keenzattathnaanak (ÉrdyC. 338). Megkinozta, csigázta (MA: SB. 66).

mögkínzás: tortura, contorsio, exercucatio MA. folterung, peinigung PPB.

Kinozdogál: torto C. MA.

Kínzás, kinezás: caruificium, cruciabilitas C. tortura, cruciatus MA. folterung, marter, tortur, peinigung PPB (Helt:

Krón. 197. MA: Scult. 236). A halálók és kinozások nemét ki tudná elő-számolni? Némellyeknek körmök allyát, sőt férfiuságát és al-felét hegyes nádakkal lyuggatták (Pázm: Préd. 282).

embőr-kinzás: ∞ Mivelnek ember kinzasokat (RMNY. II.97).

Kinzó: tortor C. crucians, torquens MA. der da poiuiget, martert, quälet PPB. Kinzó eszköz: tormentum, equuleus PP. A byró fog adny a keenzonak: judex tradat te exactori (Pesti: NTest. 150). Ada ötet az kenzozoknak: tradidit eum tortoribus (Fél: Bibl. 31).

Kinzódik: [aftligor, crucior; gopeinigt werden]. Kéinzódie: male torquetur (Helt: UT. B6. Sylv: UT. II.136). Öröcke kenozgotoc pokolba (Mel: SzJán. 452).

Kinzódás: [cruciamentum, afflictio; marter, peim] Nagy mesze földén allanac a Babilontol a Babilon nag kenozdasatul (Mel: SzJán. 449). Mondatik uéha öröcke valo kenzódásnak füstinek (Ker: Préd. 62).

KINÁL, KÉNÁL: offero, invito, cuipiam aliquid offero. ad sumendum invito MA. antragen, darbielen, einladen zu etwas PPB. Töltött pohárral kinálom: cyatisso C. Mikor valamely varost meg szalasz, hogy meg vegyed, kinald előlszer békességl: si quando accesseris ad expugnandum civitatem, offeres ei primum pacem (Helt: Bibl. I.Uuu). Intő vagy kenalo hivatalok: evocationes admonitoriae (Ver: Verb. 280). Jó darabig kinalá urunkat, a míg leüle ő nagysága (MonIrók. VIII. 364). Kinalva-kinal (TörtT.² III.165). Az urfiak feonyen ditseknek a lusta életnek tzimmerével; az istentelenséget sok himes szín alatt lüesítik és hatalmasan kinallják (Fal: NE. 6). Sereggel árulják s kinalják magokat a sokféle vigságok (26). Nyomában lévén a magát töbre kinaló gyönyörűség, még nagyobb indit rajta (Fal: NU. 261). Hivalkodással, hívsággal, haszotalankodással kinalja, tartja, terheli a világot (349). A ki útkainak kulcaival másokat nem kinal: wer an sich halten kann (Fal: UE. 363). Tsak annyival kinallyon, a mennyit adhat, s többekben tégyen részessé, hogy sem kívánva vártunk tőle (374). A mostani idő a tied, szépen kinalja magát (Fal: BE. 581). Viszonta való szeretettel kinal, csakhogy teljes szüüből szeressük (Fal: SzE. 527).

még-kinal: propino, offero, invito ad sumendum MA. zu-trinken, mit dem glas zubringen PPB. Hogy az jozagot meg ereszse, mindenkor megh kinalhattyak: admoneri poterit; kinalt ember: homo admonitus (Ver: Verb. 283). (Az orvos) megkinalta vesicatoriummal, paponyával (Fal: NU. 316).

mégkinalás. Megh kenalaslrol es tilalomról: de admonitione et prohibitione (Ver: Verb. 282).

Kinalás: oblatio, invitatio MA. einladung, antrag PPB. No nem vár ő sok kinalást: persaepe sacra hand sacrificata devorat (Decsi: Adag. 106).

Kinalkod-ik: kinalkozik, offero, ad sumendum invito SI. [antragen, anbieten]. Hátatokon viselén a purgatoriumnak nagy non ensét, örömet kinalkodnátok véle (Czegl: Tromf. 168). Őket azzal megajándékozúa, nagyon kinalkodik vala (Szal: Krón. 117. Alr: Post. I.45). Hitemnek s esküvésemnek mellyel kinalkodtam megvetését ma is fájlalom (Rák: Manif. D3). Az mi sóláat és Operstroft dolgát illeti: mind egyikkel, mind másikkal eleget kinalkodám rabokért, de az utolsó Vradiszlao nem akarta császár tisztinek agnoscaáni, nemhogy rabot akartak volna érette adni (RákF: Lev. I.642. V.420). Ngtokhoz nem illik, hogy maga gyermekével kinalkodjék valakinek (TörtT. XV.252).

Kinaltat: curo offerri, ad sumendum invitari Kr. [anbieten lassen]. Ez két artikulusokat az megnevezett hajdu vitézoknak

kinaltattuk, hogy magokat ez állapotboz tartják (MonTME. IV.121).

KINCS, KÉNCES (kints PP. PPB): thesaurus, gaze C. schatz PPB. Kénczet gyátóe: thesaurizo MA Kints, drága marha: thesaurus, gaze Com: Jan. 141. Jó hort és a kintset meghitt emberre kell bizni: *Bacchus et argentum mutant mores sapientum PPB. Hol vagon te kenéced, oti vagon te zánued es (MüuchC. 140). Be viuec fvet az kiné tarto satorba (GuaryC. 57). Az eretnekekv gonozokat zolnak az ev zyeveknek gonoz keendiebevli (DomC. 13). Zeut elek edes attyath annyath [hagyta el], zamlalatlan kyncezetek (ApostMÉlt. 30). Valahol vagyon te kenéced, ot vagyon te zyuud ees (JordC. 371). Ezutan attianak kenéből ún annet, miut (TihC. 21). Reytek kincez (Sylv: UT. 6). Dariusnak kéncését mind előhozák, az Sándor kezébe a kéncset adák (RMK. IV.115). Megnyitán kénczetek, megajándékozúe ötet: apertis thesauris suis optulerunt ei mucera (Helt: UT. A4). Kincezét el ásta, el rekontótte (BFaz: Assz. 43). Mindazonáltal az ő kegyelmességének kincset meg mutattya még ezeknekis az nagy isten (Pázm: Kal. 165). Pénzes kincs (Laud: ÚjSegits. II.822). Szerezzen olyan kéncset, melyet az rosda meg nem eszik (MonTME. II.79). Vassal keresik fenekét aknának, ezüst es arany kincs bányáknak (Szentm: TFiú. 21). Meg-rakodik kintssel (Fal: HHist. III.247). Pap lizik zsiroddal, töltizik kincseddel (Thaly: Adal. I.8). Böcsös böcsületes nagy kincs a böcsület (Fal: NE. 95).

álom-kincs: [erträumter schatz]. Szerentsére csak úgy tekins, ajándéka álom kints (Fal: Vers. 869).

Kincsöl: [comparo, thesaurizo; schätze sammeln, verdienen]. Penzt kenzellek en fyamaok (ErsC. 310).

Kincses: thesauro abundans, opulentus MA. reich, der schätze überflüssig hat PPB. Piscina kynchus uocata 1301 (ZichyC. I.106). Kynchus filus Leu 1326. Kincsespataka, possessio 1424 (Czinár). Valentinus kenches jbgio (XV. XVI. sz. Nyr. IX.365). Mikoron Janos kyral volna kenches yo Budaba (LevT. I.26). Buda ez országot megvette vala; arról neveztk ott a várost Duna mentében kincses Budának (RMK. II.5). Kincses Kassa mast vagyon jó őrzetbe (Tin. 223). János király szüületék az kéncös Budában (365). Kincses Erdély (367. 370). Mint koronás király kéncses Budában király szekiben ülo (RMK. IV.36). Igy kele kincses Buda az Szolimán keziben (MonIrók. III.70. Kal. 1582. Fv. MA: Bibl. Előb. 5). Kincses Soprony kincses város mindekkoráig volt (Thaly: Adal. II.131). Nemzetnek eleje, kintses nagy urak (Örczy: KöltSz. 39).

Kincsesöd-ik: diteceo, opulentus fio Kr. [sich bereichern]. Császár tárlháza s birodalma kincsesodjék (MonIrók. XXVII. 180).

Kincsez: quero, comparo SI. thesaurizo Kr. [schätze sammeln, sich verschaffen]. Igen vagon; ki őmaganac kenécz es nem kazdag istenben: sic est, qui sibi thesaurizat et non est in deo dives (MünclC. 140). Ne akaryatok keenczeni magatoknak keneceth földön (NagyszC. 497). Jó jutalmat kénchez magadnak szükségednek napiára (Tel: Evang. 602). Nosza szülék meltan es meltatlansággal magzatotoknak kyncezetek (Lép: FTük. II.176). A világi nyomoruságokkal más világi kárhozatot kintsezne magának a szegény ember (Pázm: Préd. 277). Istenünket naponként bántuk, és lelkiinkre veszedelmet kintseznük (614). Szüvének keménységével haragot kintsez fejére (120). Magad a már néked szánt áldást eltéridt, s helyében átkot kincsesz nyakadra (Fal: NE. 41). Az isten előtt böcsületet vallunk, és boldogságot kincseznük lelkiinkre (117). Eféléket nem mondhatnék, tudom is bizonyosan, hogy nem kintseznék egyebet fejemre haragnál, neheztelésnél, ellenem morgolódy nyelvknél (Fal: NA. 137). A mely katona-tiszt gyözedelmek után el bizakodik, veszedelmeket kintsez magára s

népére (224). Szörnyen botlanak, nagy károkat kintseznek magoknak a választásban (Fal: UF. 393).

Kincsezés: thesaurizatio, thesauri collectio Kr. [das sammeln von schätzen]. Mitsoda a mi gazdagságunk, mellynek kintsezéseért vétkezünk? (Pázm: Préd. 769).

KINTORNA: nablium, nablum MA. psalter MA. harfe, ein instrument von zeln saiten PPB. Cintorna: lyra NémGl. 253. Tekerő lant, kintorna: lyra; die leier Com: Orb. 203. Tíz hurv kintorna: psalterium decem choralium (KeszthC. 73. ÉrdyC. 275). Megölt, kit hí Dávid ineklett ő kintornájában (RMK. I.184). Nablomba es tíz huru kintornaba inekledec neki (Szék: Zsolt. 29). Tíz lúró kintorna (MA: Bibl. I.491).

Kintornál: nablo ludo, nablium pulso MA. [canto] auf der harfe schlagen PPB. [leiern, herleiern, singen]. Kintornalok te felesges neuednek (HorvC. 25. TibC. 244. a megfelelő helyen: enöklök). Jönénee a pápás papoc, nagy soc keresztecelk és nagyon kintornálnac vala (Helt: Krón. 113). Latam az Bethlehembe lakozo Isainac eg fiat, acki iol tud kintornalni es hegedőlni (Mel: Sám. 33). Kintornáló bikosok (Bal: Epin. 1. Bal: CsIsk. 337). Nemely újít atyafiak az éneklést és musika-szerszámokkal-való zengést kárhözattették, chedállom, hogy ebben akadoznak, holott ők baalták módgyára kintornálnak mind a templomokban, mind az utzákon, midőn halottat kísérnek; a lutheristák pedig sok helyeken musika-szerszámokkal-is élnek (Káldi: Préd. 1.693. Czegl: MM. 126. Czegl: Dág. 63). Nem jól kintornálnak a pápista papok (Czegl: Tromf. 35). Piaczon kintornaló koldusnak orgonálása (Matkó: BCsák. 54. Vás: CanCat. 578).

el-kintornál: [decanto; herleiern]. Minden aítatosság abban áll; hogy vasárnap egy vagy két éneket el kintornálnyanak (Pázm: Kal. 127). El kintornálá amaz eneket (Veresm: Lev. 113).

elkintornálás. Csak idő vesztegetés a canonica órának elkintornálása (Pós: Igazs. I.293. 618).

Kintornálás: [cantatio; das singen]. Nagy trombita zowal, syp, dob, heghedew kintornalyas, vala myt ember el newezhet, nagy mondhatatlan zsep dycheeretes zengheessel eleyben menenek az zent testmek (ÉrdyC. 315b). Vallyon a mi kintornálásunk vété inkább, hogy sem másé (Czegl: MM. 126).

Kintornás: [leiermann, harfenist]. Kintornásoc, siposoc (Mel: SzJán. 451).

KIRÁLY (keral, keral, kéral Zvon: Osiand. 80. 349. 135): rex C. MA. könig PPB. Bársonyos királyok: reges *purpurei PPB. Villa királ 1220. (VRég. 144). Kiralturky, villa 1229. Kirali, Kiraly, possessio, terra 1234. 1291. (Kovács). Kiralkettoi, species trünti 1238. Királyháziak, in Com. Ugoela 1262. Kiralyerdeje, silva regia 1291. (Czinár). Zemermetlen orcaio kiral: rex impudens ficie (IbésiC. 153). Salamon kiral esmeg tül gyeytee az kwnoknak maradekyt (ÉrdyC. 400b). Azzal feneged, hogy kiral zekire hewat, es sentenciam marazth (LevF. I.236). Hogy ő lehessen király magyarokon (Valk: Gen. 19). Belus Assirianac auag Babilonianac kirallia regnala (Szék: Krón. 8). David kirali: David rex (Fél: Bibl. 1). Az galliai királt az ő vadaza ez fíuel gyogyította meg (Mel: Herb. 39). Ninesen kiralone, hanem czaszaronc (Mel: Préd. 148). Az egyiptomi király, kit minálunk szoltínnak mondoak (Monlrók. III.124). A esuka felől azt kiki megvallhatja, hogy minden halaknak csak ő a királyja (Felv: SchSal. 7. 11). Országlo király (Bod: Lex. 125).

[Közmondások]. Igen gondol király udvarbirónal: Indus elephantus hand curat calicem (Deesi: Adag. 77). Király nem jádzik udvarbirájával: *aquila non captat muscas PPI. Nem fél *király udvarbirótól: elephantus non curat calicem; elephantus non capit morem; aquila triphas aspiciens MA.

kis-király: regulus C. [prinz]. Hin a kiskeral ah bozednek: credit homo sermoni (NémGl. 362). Tombola a palotáz a kis király (Fal: NE. 112).

só-király: salarius PP. 275. salzhändler PPB

vicő-király: prorex [vicekönig]. Követségben köldi a vico királyokat, király képeit: aliorum legat proreges, vicarios (Com: Jan. 140).

Királyi: regius, regalis, basilicus C. regiticus MA. königlich, königsech PPB. Királyi házac és királyi palotac: regio et basilicae Com: Jan. 140. Hol vagyon az kyalaly zcek? (ÉrdyC. 121b). Chac királyi szekemmel haladlac meg tegedet (Helt: Bibl. I. V3). Az királyi özveggy az rayta tótt boszus gyalazatért szívet tőle elfordította (MA: SB. 75). Királyi országoc (MA: Smlt. 4). Királyi múltság feladott étkekből jó izle enni (Fal: Vers. 864). Királyi mag (Káldi: Bibl. II.335). Böstülletesb latrok lánzaival Kristusért kötöztetni, hogy sem királyi koronába tündöklenni (Pázm: Préd. 37). Istenek hálákat ada; és az-után el-fogatá királyi ebédét (Pázm: Préd. 145). Teszen egy királyi süget avagy őlt: facit unum mensuram, sive ulnam regalem (Ver: Verb. 217). Pánkétomos királyi asztal (Tarn: Szents. 13). Szabad és kulcsos királyi városok (Gér: KárCs. IV.465).

Királyista: király pártján levő, royalista Kr. (Veresm: Lev. 31. Kr.).

Királyka: Cephelus [csillagesoport] (ACsere: Enc. 99. 161).

Királykod-ik: regno, regem ago MA. regieren PPB. (Tel: Evang. I.147). Kiralikogunk es vralkogunc földön (Mel: SzJán. 166). Királykodik, valanig minden ellenségit lába-alá nem veti (Pázm: Préd. 674. Megy: Jaj. 6. 35. Licsny: Krón. 325. Tarn: Szents. 35). E világon két király vagyon, az isten a valóságoc, és igaz király; az őrdög-is királykodni akar (Hall: Hllist. II. 246).

Királykodás: regnum, regimen Kr. [das regieren, regierung]. (Pázm: Préd. 483. MA: SB. 46).

Királynő: [regina; königin]. Az keralne azzon te hoziad gonik (DebrC. 300). Ott királné asszon hogy rakodni kezdé, az Czezei Lénárt es későlni kezdé (Tin. 59). Ezen szín alatt a királné asszont Erdélyből kiszínik (Monlrók. III.88). Csak sikkaszsza el a királynét (Czegl: Tromf. 139).

Királyocska: regulus C. MA. königlein PPB. Némely királyocska, fő személy a sidok között (Ily: Préd. II.209. 447).

Királyos: habens regem v. regium morem referens Kr. [königlich]. Mikor a fő-gubernium királyos tanácskozással valamit végez a hadakozás dolgában: azon országnak őreg s apró tagja, megunyghatik rajta (Fal: NA. 212).

Királyoz: [als könig anerkennen]. Királyozac vala a Sigmondit királyt, hanem ellene versengének (Helt: Krón. 72b).

Királyság: regnum, regia dignitas MA. herrschaft, königliche würde PPB. Kateryna meg marada, az kyalralsag rea zalla (ÉrsC. 456b). Mikoron immar az ő királyságúac e tizenkettő-dic eszteudő forgama (Helt: Krón. 36b. Káldi: Bibl. 270). Akarod-e, hogy királyságból levettessem és isueg pásztorságra jussak? (Pázm: Préd. 260). A magyar-országi királyságot elgy kicsinyég el-nyerte vala (Licsny: Krón. 296).

KIRIÉ. Kyrié: quiratus; klage, jammergeschrei PPB. Kyriét kiáltani: vociferari, conclamare, quiritari PP.

KIRŐ: [?] Aldezwán fýlben herdozo kyrwkech (JordC. 134).

KIS, KÜS: parvus, pusillus MA. klein, sehr klein PPB. Kisedeli, artifex in Tichon? 1211. Kysfalw, kysfolw, kyfolwd, kyusfalw, villa 1227. 1229. sat. Cusfolud 1232. Kyserlew, domus

74. (Kövács). *Tertia pars ejusdem silvae seperatur per viam Lupus Nyar usque ad aquam Kisdunad vocatam quae via iur Altalut 1297. (CodPatr. VI.424). Kys harangal harauzot az versicularium (DomC. 49). Kús gyermek: infans (Sylv: C. II.103). És kis fa olajt is boczáts belé, igen jó (Mel: Orb. 77). E kús munkámot ki boczáttam (Felv: Dics. 1). halál kis lija, hogy el-nem ragada (Gyöngy: Char. 45). A kis bábában voltauk (RátkF: Lev. III.710). Meg nem vetz senkit, egy kis vagy nagy (Rim: Ének. 99). Tapasztalom bőven, hogy avalyád nem kis (PhilF. 5).*

Kisdéd (*kisdet* Helt: VigK. 24. *kysdeg* FestC. 171. *kúsdet* A: Bibl. V.49. *kúsded* Huszti: Aen. 12): parvus, paucillus, paucus, vestrandis, perpusillus C. pusillus, minusculus, exilis A. minutulus; klein, sehr klein, wenig, gering PPB. **a)** *kisded* boy, possessio commetanea terrae Boy 1283. (Kövács). *ta ev almaban, hog ev az ev meheben viselne egy kysded echkeet* (DomC. 2). Egy evzevyg azzónnak vala egy kysded teg fia (66). Egy kysded cheergeteg (ÉrdyC. 579b). Az aianek az vristentw, kyth ew felseege eneknek adoth, ygen ksded (Komj: SzPál. 5). A ki kisdedeb tñ kósztetec, e leszen egy: qui minor est inter vos, hic major erit (Helt: UT. R5. Rank: HasznK. 52). *Christosna kisded es alá való nyáiaához ginc magunkat* (Kulcs: Evang. 37). A legfiab és legkisdedeb A: Tan. 57). *Kisded jászógoc és marhájoc vagon* (755). *enünkne akár mely egygyű és kisded paranczolatlyána kis gedgyűnc* (Zvon: Post. I.213). *Kisded gyermekzék* (209). *acon kisded alaváló kunnyo: casa exilis* (Com: Jan. 102). *sded ember* [alacsony termetű] (Hall: HHist. III.72). Egy kisd edd esett (MonIrók. XV.398). Az elefántnak magassága araszt volt, de e még tsak a kisdedek közül való (Mik: Lev. 388). A nagy termetű és testes oriasok érdemekre nézve ha kisdedek s törpék (Fal: UE. 379). **b)** *Imaadom ees aldom gyeevnlchews emlyedeth, kykwel ystenek fyath, my eerewnk kysdeggee [így] lewtheth, zopthathaad* (FestC. 170—1). *Bel fogadand egy kysdedőt* (ÉrdyC. 552b). Az kisdedek: rvuli (Fél: Bibl. 18). *Kisdedkorában* (Zvon: Post. I.184). *ereszletlen kisdedek* (Bal: CsIsk. 225). *Még a kisdedeknek tudva légyen, hogy a földön nincs édesab a méznél* (Illy: éd. II.24). *Bóldogoknak mondhatjuk az ártatlan kisdedeket* al: BE. 574).

Kisdédcske: minutus. *Vette két kisdetsket [így], melly fy fél föllért teszen: misit duo minuta, quod est quadrans* lelt: UT. m7).

Kisdedi: [pnerilis; kindlich, kindisch]. *Kisdedi órdmml gadoznc* (Kár: Bibl. I.456).

Kisdedke: parvulus MA. sehr klein PPB.

Kisdedség: **1)** [parvitas; kleinheit, geringfügigkeit]. *Nem zsi a parantsolt vagy tilalmazott dolognak magában kisdedségét* (Pázm: Préd. 727). *Kiket az irigy sors vetett kisdedségre, ért régen fénylettek, s jutottak inségre* (Orczy: Költ. 24). **2)** *antia, aetas infantilis* Kr. [kinderzeit]. *Ew kysdedssegheeben keraywlmetelesnek ydeyn zeut vereet ky hullataz* (ÉrdyC. 1). *A Kristus váltsága bővséges forrás, de inya kell ebből dedségünkben keresztység-álat* (Pázm: Préd. 82). *Az ártatlan dedségnek tisztaságával áldozzuk néki* (Pázm: Préd. 335. ó: Préd. B).

Kisdedszérű: [minor; klein, kleiner]. *Kisdedszerű pohár* (adv: Csal. II.357). *Kisded szerű szónyeg* (VectTrans. 15).

Kisebb: minor C. MA. kleiner, weniger PPB. *Legkisebb: minus C. Mendentewl kewseb: cunctis minor* (EhrC. 73). *akak csak kúsebik vyában tób esz vólt, hogy nem mind eken: plus apud Campanos ungenti quam apud ceteros e fit* (Decsi: Adag. 94). *Leg kisebb vagyoc időnel: junior*

sum tempore (Kár: Bibl. I.531). *Sz. Pál azt itli magáról, hogy minimus apostolorum, az apostolok között kisebb, alatsomb és nem méltó, hogy apostol nevet viseljen* (Pázm: Préd. 59). *A fejedelem kisebb, alatsonyb a vezérnél: princeps est minor atque dux* (Com: Vest. 96). *Nagyobb vagy kisebb kedűek* (Bal: CsIsk. 430). *Ne legyenek idejekre nézve kisebbek 60 esztendő-ősknél* (Matkó: BCsik. 24). *Leg kisebbben sem akarnak meg szomoretany* (KBécs. 1651. 23). *Kisebben-valóság* (GKat: Titk. 368). *Legkisebben is nem kénszerithette őket* (Illy: Préd. I.239).

Kisebbé: [minus; weniger]. *Azokat nem kisebbé mondatik tselekedni az egygyik, mint a több kettei* (GKat: Titk. 419). *Akkor a saláta nem kisebbé veszedelmes mint ha búrkót ennél* (Nad: Kert. 278).

Kisebbecke: minusculus MA.

Kisebbéd-ik: minuor, imminuor MA. vermindert, verkleinert werden PPB. [abnehmen]. *Mind az által az Catilina dihussege nem kisebbedic vala: neque tamen Catilinae furor minuetur* (Decsi: SallC. 18). *Hire neve kisebbedné* (Zvon: Post. II.436). *Nem-is kisebbedik, sőt bötsüllesz az igaz tudomány, ha mások is azont tanították* (Pázm: Préd. a3. Zrinyi. I.172). *Ember érette! a ki hirében kissebedet hazája igye-mellett fel serken* (Fal: UE. 367).

még-kisebbédik: ∞ *Az kősegg allapattya azonnal meg kússebedéc, az gazdagoknac batalma meg neuekedéc: plebis opes imminutae, paucorum potentia crevit* (Decsi: SallC. 28). *Az mi örökségűnc megkissebbedic: haereditas nostra minuetur* (MA: Bibl. I.155. Zrinyi. II.21).

Kissebbedke: minusculus MA. (CorpGramm. 13).

Kisebbit: extenuo, attenuo, derogo C. minuo, vilito MA. vermindern, verkleinern PPB. *Kissebeicz veredet ackor* (KBirtfa. 1583. Av2). *Minden java prédára tétetett; de nagy volta azzal nem kisebbítettett* (Thaly: Adal. I.129).

még-kisebbit: minuo, deminuo, diminuo, imminuo C. extenuo MA. vermindern, verdünnen, verkleinern PPB. [herabsetzen]. *Nem kyssebeytyk meg w napokath: non dimidiabant dies suos* (KeszthC. 139). *Az ur-isten tisztességet akarja meg kússebbiteni* (Helt: Bibl. I.63). *Hertelen meg kússebbiteni* (Helt: Krón. 109b). *Meg-kisebbitődnek méltósága* (GKat: Titk. 216). *A Nilus vizét meg kissebbítettet, a rettenetes tengert járhatóvá tétted* (Hall: HHist. I.49).

mégkisebbítés: imminutio, diminutio, derogatio C. extenuatio MA. verkleinerung, verringering PPB.

Kisebbítés: minutio C. [herabsetzung, geringschätzung]. *Gyalázatos kissebbítés: elevatio C.* *Nem szinte kedve szerint tselekedtek a kis-asszony kissebbítésével* (Kónyi: VM 11).

Kisebbítetlen: imminutus C. [unvermindert].

Kisebbítő: derogativus, derogatorius C. deonestator, fa-mae detractor Kr. [schmäher]. (Pázm: Préd. 815 Kr.).

Kisebbség: derogatio, ignominia MA. abtragung, abziehung, nachteil, schmach PPB. *Bánom hogy én abve atkozotam hogy ő rajta ilyen kissebbség essék* (LevT. II.10). *Nem akarna ötet kissebbségbe etyeni: nollet eam traducere* (Helt: UT. A2). *A németeckel mindenkoron tanácskozot a mű kúsebségűnkre* (Helt: Krón. 41). *Az férfú az aszszoni allatot az ű rendiben kissebbséggel ne illesse* (Fél: Tan. 463). *Izabella megbaragvék, bogy atya küvetin ilyen nagy kúsebséget tetteuk* (MonIrók. III.198). *Az én rajtam lett kissebbséget bosznállással akarok meg-tériterenöm* (126). *Gyalázat és kissebcsk rayta ne essék* (Poenit. 75). *Bolond szeretetedért nagy kárt vallaz, buyaságodért kúsebségbe jutaz* (FortSzer. I.2). *Választva, és szabad akarva számtalan kisebb-*

ségeket szenvedett (Pázm: Préd. 52). Utállja és minden kisebbségre érdemesnek érzi magát (Pázm: Préd. 59). Kel szenvedned rágalmaszást, dorgálást, kisebbséget, pirongatást (Pázm: KT 296). Sok szítkokat, kisebbségeket szenvedél (Pázm: Imáds. 161). Elöl s fen ülnek semmi hívságoskodással, le-is lépnek a nyomorú s fogyott ügyüeknek vigasztalásokra minden legkisebb kisebbség nélkül: s'abbassano al piú infino senza scendere dalla loro altezza (154). Kisebbséggel éltenek és gyalázattal mulatlanak ki (211).

[Szólások]. Soha sem válik kisebbségekre a nagy uraknak hogy a jól végzett dologban része legyen a jó és alkalmas szolga eszköznek (Fal: UE. 398).

Kisebbségös: ignominiosus Kr. [schmachvoll]. Kisebbséges anyag hozzá bezeduel illet (RMNy. II.3). Ne iryon effele kysebbysges dolgokat (LevT. I.198). Nem tudja megválasztani a tisztességet a kisebbségestől (Pázm: Préd. 131). Hová lehet gyalázatos dolog, mint a gonosz-tértek-között kisebbséges kinnokkal megölteni? (184).

Kisebbül: imminuo, decresco MA. kleiner werden, vermindert werden PPB. [herabgesetzt werden]. Az ő jó hírkben ne kisebbülnének (Tin. 289) Hogy sem azzal kisebbüljek híremben s nevemben (PhilFl. 76).

még-kisebbül: iminuo, diminuo, dehonesto MA. verkleinert werden, vermindert werden PPB. Még-kisebbült adózás: infracta tributa PPB. Vraty kedgy keressek nem kysebbülhetnek meg nyndeu yotwl: inquirentes autem dominum non minueatur omni bono (KulcsC. 77). Valamelyec ez vilagra löttenec, azoc megis uesznek, es ualamellyec őregbitetnec, azoc megis kisebbülnek: omnia orta occidunt et aucta seascunt (Decsi: SallJug. 2). Az hijába valóságból keresett narha meg kisebbül: minuetur (Kár: Bibl. I.610. MA: Scult. 194). Még kisebbültetnec es meg alazatnec (Tof: Zsolt. 114).

mégkisebbülés: [diminutio; verminderung]. Hogy ha az ew el essye ez vylagnak gazdagsagy lwttenek es az ew meg keusbblysssek, kysebblysssek az poganoknak gazdagulasok, mennyel inkább az ew telyssegek: quod si delictum illorum divitiae sunt mundi et diminutio eorum divitiae gentium, quanto magis plenitudo eorum? (Konj: SzPál. 85).

Kisebbülés: minutio, diminutio MA. [imminutio, derogatio]. verminderung PPB. Mas kisebbulose által ne keresse senki maga őregbűléset (Zvon: Osiand. 222).

Kiseg: [pauculum; ein wenig]. Kiseg meg állj (Felv: Dics. 23).

KISA, KÉSE. [Kisafa, késefa: ortscheit, zugscheit. Késéfas: equus funalis; riemenferd]. Kisafa, fürhécz (Com: Orb. 171). Az felejtár mellett való ló rendszerént ménlő volt, gyakran az kése-fás is (Mónlrok. XI.373).

KISÉR, KÉSÉR (késir Hall: Hist. III.159. kéirt Gvad: FNót. 133): comitor C MA. begleiten PPB. Az dezma bornak az restanciaya keussebewl minden nap; ha kmed parancholya, hog howa kesseriem, oda kesseram (LevT. I.236. Pázm: Préd. 349. Bal: CsIsk. 278). Az ny házásokat nem szoktuk a templomhoz késérni, és bé avatni (Sam: Agend. 129). Ollyanok is fűgnek Angliában az akasztófai, a kik nem annyira érdemesek rá, mint azok, kik kísérik vagy oda küldik (Fal: NE 102). Királyi székekben bálványrak tartottam magamat, megvartam, hogy nagy udvari farkkal késérjenek (Fal: TE. 708).

alá-kisér: deorsum comitor Kr. [hinabbegleiten]. Hogy az kirátljat ő neki killdené, mennyi főur vagyon őt alá-késérni (Buda várából) (Tin. 274).

által-kisér: [traduco; hinfüherbegleiten] (Káldi: Bibl. II.285).

el-kisér: deduco C. MA. abführen, begleiten PPB. Elkésérnyec őtet, feleséget; deduxerunt eum, et uxorem illius (Helt: Bibl. I. E4). A te több elmenit valameddig el-késérni ne tartsméltatlannac (Com: Jan. 200).

elkésérés: deductio, comitatus MA. abführung, begleitung PPB.

ki-kisér: foras comitor Kr. [hinausgeleiten]. Deli Vid az ajtón ki-késéré őket, mindeneknek ada szép emlékezetet, ayal ajándékozá az vitézeket (Zrinyi. I.159).

Kisésés: comitatus C. deductio MA. geleit, begleitung PPB. Ilalotti késéréséc: exequiae Com: Jan. 212.

Kisésrget: [diutius comitor; fortwährend begleiten]. Könyveit könyveivel késérgette [nagyon sirt] (Könyi: VM. 3).

Kisésrő: comitans, comitivam addens Kr. [begleitend, begleitend] (Zrinyi. I.51. II.12).

[Szólások]. Az ifjait koporsóban tévén viszi vala es soc nép véle késérőben megyen vala (Zvon: Post. II.412). A bátorság noha nem mindenkor győzedelmes, de leg alább mikor elő hátra tekintéssel es okos rendeléssel késérőben vagy on, majd tsak nem győzhetetlen (Fal: NA. 223).

test-kisésrő: [stipator, satelles; leibwächter, leibgardist]. Legelőször is a postán tudakozza a méltóságos hercegasszony kegyelmeteknek a testkésérőknek szóló levelét (Tört. XXI. 331).

Kisésrt: 1 [comitor; begleiten, geleiten]. A katonák kísértették oda (LevT. II.163). Az halottat tizessegesen kísértették el az sírhoz (Born: Préd. 564). Minden szerencse kísértésen, s legkisebb meg se sértsen (Amade: Vers. 196). Most is hármá kísértette (Gvad: FNót. 91). **2** tento, exploro, periclitor MA. versuchen, probiren PPB. Atkozot lelek, nyre hog istennek zolgayt jlyen kegyességnek alatta kesertevd (DomC. 65). Mit kesertitek ti az uristent: quid tentatis deum (Ozor: Christ. 85). Mire kísértitek az wrat? cur tentatis dominum? (Helt: Bibl. I.Kk4. Helt: VigK. 27). Galénus kesértette, hogy a czerfa leuellet ha főzd vízben, sebet tisztít (Mel: Herb. 15). Jesus urunk vitetek az lélektől az puztaba, hog kísértetniek az őrdögtől (KBártfa. 1583. A4). Istent kísértik es szabadoson élnek (Pázm: Préd. 24). A pénz megszerzésre sok útát módot kísértettek (Bartha: Dobr. 10). A guta-ütés-is majd már kísértette (Könyi: III.Rom. 102).

be-kisésrt: [introducio; hineingeleiten]. Kesertetthem be az warba ersekethi (RMNy. III.31).

el-kisésrt: [comitor; begleiten]. Elkísérteni áll a budai magyar szabók 1749-beli társulatkiváltása 16. cikkében elkísérni helyett (Döbrentey kézirati jegyzete, AkadKézirattár. 28. sz.).

még-kisésrt: tento, attento, experior C. exploro MA. erforschen, ersuchen PPB. Előbb megkísért: praetentat; megkísért: expertus C. Megkésért, próbál: attentat PPL. Meg keserted een zywehmet: probasti cor meum (KulcsC. 25). Keserch meg engometh isten: proba me, deus (350). Felsegees istent meg kesertek es meg merghetek (DöbrC. 148). Meg keserte sathannas az fratereket, hog ez bodog atyanak tarsosagatwl el tanoznanak (DomC. 39). Ne késértetec a ti wratokat istenteket, miképen Massaba meg késértetec: non tentabis dominum deum tuum, sicut tentasti in loco tentationis (Helt: Bibl. I.Mm3). El vegeze, hogy hadat tamazzson, es minden veszedelmeket meg kesertsen: constituit bellum facere et extremo omnia experiri (Decsi: SallC. 20). Minden módon meg kísérti (26). Ez etendőben közep arant valo szerenchiei kísértőök megl (KBécs. 1572. F3. F5. MA: Bibl. I.132). Valaki az edictum ellen azt megkísérteté, hogy bemenne, ő nagysága urunk megbüntettesse (ErdPort. 38).

mégkísértés: probatio, exploratio, tentatio MA. tentamen; versuchung, probe PPB. Külömb különb dolgoknak megkésértése: experientia C.

mégkísértetlen: inexploratus C.

Kísértés: tentatio, tentamen, tentamentum MA. versuchung, probe PPB. (MA: Bibl. L64).

I. Kísértet: tentatio, tentamentum C. tentamen MA. versuchung, probe PPB. Meg érte istennek embere, hog az fratekren volua pokolbely örvedvnek nagy kesertety; jntweenyket, hogy alliatatosan allananak az kesertet ellen, mely kesertetvel souky be nem nyeletneek (DomC. 40). Zenuede nagy szodalatos es erws kesertetet (VirgC. 19). Mynden kesertetből ky zabadwla (ÉrdyC. 550). Ym tyeteket meg kesert az ellenek-hogy meg rostallyon kesertetnek nyuatta mykeut a bwzat (ÉrsC. 89). Mind a kesertetec el uégesztőuén: consummata omni temptatione (Helt: UT. P4). Ne víg minket az kesertetben: ne nos iuducis in temptationem (Fél: Bibl. 8). Erőt ad teneked, hogy el szennedhesd az kesertetet (Tel: Evang. I.115). Kísértet szenvedő szivec (MA: Scult. 278). Bizonyosan tudom, hogy igen nagy kísértet volt, melylyel az őrdög el akará Lutert vonni az igaz hittől (Pázm: LuthV. 102). Az őrdög kísérteti ellen erős torony az úr neve (Pázm: Préd. 156). Nehéz kísérteteket szenvednek a hitrül és szentségrül (Pázm: KT. 491). Az isten külbmb-féle kísértetekkel gyakorly a választottakat (Illy: Préd. 138). Valamig kísértet nem érdekl (Illy: Préd. I.139). Nem a mi gyarlóságunk, hanem tynységunk oka, hogy néha valamit nyer rajtunk a kísértet (Fal: NE. 9). Gonosz kísértet forgatta nyelveket (Fal: NA. 122). Szakaszd ki magadat a kísértetnek öléből (Fal: BE. 585). Mind azon kísértetek, melyekkel arra igyekeznek hogy nyelvünkre tsalhassák szívünknök járását (Fal: UE. 385).

Kísértetlen: intentatus, inexpertus C. inexploratus MA. unversucht, unerfahren, unprobiert PPB. Ki maradhatna kísértetlen? [igy] (MA: Scult. 693). Semmit kísértetlen nem hagyott abban (MA: SB. 48).

Kísértetlenség: apiria C. MAL.

Kísértget, kísérget (*késértget* PP): subtento, portento PP. heimlich versuchen, probiren PPB. Késértgető: tentabundus C. Valaki hűségét késérgetni: fidem alienus *attentare PPI. Ne keresgesd ah the vradat istenődet (Ozor: Christ. 5). Az emberrel ky Apollot késérgety uala. Egy hytwan ember keserty wala az iewendow mondo Apollo istent (Pesti: Fab. 64). Nem jó istent kísérgetni, és a dolgot megkóstolni, meg megtérhetsz azt gondolni (RMK. VI.262). Egy víz kórságos betegot vetének eleibe, késérgetvén, ha szombaton meggyógyétanúa (Tel: Evang. II.780). Mind erőnel s mind czalardsaggal kezdé az varost kisergetni: aut per vim aut dolis temptare (Decsi: SallJ. 20). Ingerel és késérget a régi kigyó (Pázm: KT. 213). Azonban Filop állapotját is késérgettetvén, lövőszerszámokat is vitetvén alája (Szal: Krón. 159).

még-kísértget: ∞ Hogy az ur meg ostorozna és meg késérgetne tégedet: ut dominus te affligeret et tentaret (Kár: Bibl. I.165). Eljőve, hogy megkésérgetné őtet nehéz kérdésecel (MA: Bibl. L316).

Kísértgetés. Ide az Metellus késérgetesuec okaiért őriző nepet helyhezete: temptandi gratia si paterentur praesidium inposuit (Decsi: SallJ. 40).

Kísértő: tentator MA. versucher PPB. Késértő őrdögök (Zrinyi. II.71). Isten a gonoszokra nem kísértő (Illy: Préd. I. 428). Szárazon kimondván: ne legyünk kísértő őrdögök (Fal: NU. 308).

isten-kísértő: [tentator dei; gottesversucher]. Ti isten kesertőc vattoc incab hog nem istennec haragiat meg engez-öldc (GuaryC. 55).

Kísértődés: [tentatio; versuchung]. Mert az e féle késértődésnek vége ugyan a büni (Komár: Imáds. 222).

2. Kísértet: [deduci euro; begleitet lassen. das geleit geben lassen].

el-kísértet: ∞ Titetvén prédikációt teste felett, dobszó alatt elkísértetem az temető helyre (MonIrók. XV.33).

KISZÍL: puls avenacea; haberpapp, eine speise PPB. 404. Keszölceze, savanyó czibore SzD. golutina avenacea SI.

KESZŐLCE, KESZŐCE: jus acetosum, jusculum acidum MA. saure brüh, essigbrüh PPB. Az lus etel helyet halat, rakot, pareit, lenchet, borsot, keszölczet nem ualasztottac volna magoknak, ha istentül nem uolt volna arra valo hivataloc (Tel: Evang. I.46). Keszölceze tormauul (Tel: Fel. 27).

[Szólások]. Egybe szürték a keszöltzét (Kisv: Adag. 88).

KISZNICÉR (*kiszniczer* Szentm: Kalm. 7. *kisznyeczér* Evk. XIII.74): [panni genus; eine art zeng, kleiderstoff]. Baraszlai, kiszniczer vaszonbeli ingek (Boru: Préd. 550). Egy vég kiszniczer (VectTrans. 6). Kiszniczer szoknyátul az kin prém vagyon 75 d(enár MonTME. I.401). Kiszniczer szoknya (TörtT. XVIII. 259). Gáspár Deákül hoztunk egy vég vörös kisznicért fr. 13. (KecsTört. II.67).

KITA: plica, fasciculus MA. bindlein PPB. Kitába font haj: cincüni, bostrychus MA. Kita kender: mauipulus canna-bis, fasciculus lini MA. Kita, decimae lini 1246 (Kovács). Kétszáz kita kender az egész jószágra repartáltam (RákF: Lev. I.287). Kita kender (Évk. XIII.80). Egy kita kender (TörtT. XVIII.270). Haj kitája: fasciculus capillorum (Vajda: Kriszt. II.23. Kr.). Kitába, ostorba, tzaifba fontt haj (SzD: MVir. 200).

KITTÉL: quod dupliciter est textum Kr. terlisium; zwillich Pesti: Nöm. I.40. Egy vég kittel (Vect. Traus. 15).

KIVÁN, KÉVÁN (*küvanod* Born: Ének. 472. *küvan* Ozor: Christ. 59): cupio, concupio, concupisco, opto, posco, desidero, de-postulo, aveo, expetesso, efflagito, flagito, percupio, discupio, recupio, exopto C. wünschen, begehren, bitten, verlangen PPB. Fölötte igen kívánom: expetisco; erőssen kívánom: deoseo; szorgalmassan kívánom, számtátva kívánom: inhio; áhítatosan kívánom: expeto; jót kívánok: faveo; gonoszat kívánok: imprecor; szólni kívánok: dicturio; venni kívánok: empturio C. Jót kívánok: faveo Com: Vest. 129. Fellyebb mint sem az igazság kívánja: *plusculum quam concedit veritas PPBl. Ynkab kyuanua Christusnak zemeremsegyt, ment ez vylagnac hinsagat (EhrC. 20). Sdög incab meg erzessed velem, mert zent fiadnac kínaat nem erezhetem, mint keuanom (VitkC. 84). Ha kyvanz fel emelkedny az masodyk es harmadyk egbe (WeszprC. 129—130). Masuak keuantam iozagat gonoz akaratal zandekal (VirgC. 7). Bizonnal nem keuan vala feidelemseget (105). Theged kewania che Praga (GyöngyC. 4). Kowannynk kel, hogy az gonozoknak egyenlőseghek el romlassék (ÉrsC. 199). Az teshh kyuan az leleknök ellene (Komj: SzPál. 271). Annac utánna ioh lako földeket kezdé keuáni (Helt: Krón. 1b). E tudomanba jelentetet meg, az igaz isten mit keuanynon mi tőlfuc (Helt: Bibl. Ia3). Légyen tengked a mint keuánod: fiat tibi sicut vis (Helt: UT D8). Olyat kiuaný, melyet megis nyerhes (Decsi: Adag. 163). Ha az száán által folyna is, többet kiuanua: nihil siccius hydropico (241). Azt kívánnya tülletek a ti fúdnőségtek, hogy ugyan valoba meg tanullyatok (Tel: Evang. II.4). Iduezetőnknek kepet nem azert kered es keuanod (Mon: Kép. 17). Kivánom szívem szerint (MA: Scult. 3). A püspökőktül azt kívánták régen: hogy házasság nélkül élneek; de gorombá-vul mivelték (Pázm: Kal. 147). Micsoda keuáaszt emleget Luther, a kitül keuánna szabados lenni (Bal: CsIsk. 25). Ugyan ezen dologh es ez természetnek foliassa azt kyuanua (EszT: IgAny.

93). A kit talam meg sem magyarázhatok ugy, mint az dolognak nagy volta kívánása (Láp: FTük. III 182). Talaltatnék talam oly fő ember, ki nagy olaitva kívánása látni az kortet (III.223). Ételed idejét ha tudni akarod, im e két jelekből könnyen megtanulod: edgyik, ha az ételt felettéb kívánod; másik, hogyha szádlan igen bíg a nyálad (Felv: SchSal. 2 5). Eretnec az a ki az szent írást különben magyarázza, tsigazza annál, a mint az sz. léleknek értelme kívánnya (Dial. 18). A görögök részére két holnapig való frigyét kíván (Hall: IIIHist. III.136). Isteni kegyelmet mindeneknek részeltetni kívánta (Ily: Préd. I.119). Midőn ember az által istentől számat kíván (II.28). Az fejedelmektől és az nagy vraktül nem kívánnyuc, hogy laptá és elflele egyéb játékoktúl, gyűfű öklelésektül magokat megh tartóztatásá (Prág: Serk. 697). Újjobban két emberemet kívánja maga mellé az orátor, kiket szolgáltathasson postaságban (MonIrok. XV.45). Szép rendbe szedé a kollégijomot, kívánta onnan ki-irtani a mások munkájokkal élő heréket (Bod: Pol. 178). A mit örökös maradéinkra akarunk nyujtani, elévé hosszu és mint egy örök készületet kíván (Fal: UE. 395). Nem bírnak azzal, a mit kívánunk (Fal: SzE. 517).

[Szólások]. Gonoszomat keuannyae uala (Tel: Evang. 1567). Igy kívánva kívánta az ő életét le tenni az ő juháiért (Pös: Igazs. II.234).

[Közmondások]. A mit kíván, azzal álmadoz (Deesi: Adag. 106). Jó bor, pénz és bibor igen meghitt jámbor embert kíván őrszéro (Kisv: Adag. 50).

be-kíván: [eintreiben]. Mindenituenen békívánod a kölcsönt (Fal: NU. 290).

kívánton-kíván: [exopta, desiderio alienius rei flagro; sehr wünschen, sehulich wünschen] (Bom: Préd. 268). Kívántan [ügy] kívánám, hogy némely punctumira jobbsatkán vigyáznának (Fal: NA. 226).

mög-kíván: [posco, postulo, exigo U. concupio, reposeo MA. begobren, fordern, verlangen PPB. Megkívánja a pörre való költséget: litis impendia postulat PP. Meg keuanya kyalral te zopsegedet: concupiscet rex decorem tuum (KulesC. 111). Atul meg no kívánand, az ki oluiszi az teidet: ab eo, qui tollit res tuas, ne repetito (Sylv: UT. I.90). Az eweket meg keuantak volna (LevT. I.126). Egy punctig mindent meg keuan (Bom: Préd. 450). Azoknak véreket meg kívánom, azt mond-gya az wr (Kár: Bibl. I.455). Hóg meg kívánna ötet: ad concupiscendum eum (Fél: Bibl. 7). A test és vér kíszt, a szem sokat meg kíván (Fal: SzE. 535). Ha mit a köteleesség megkíván, annak se ellensége, se elmulatója nem volt (Fal: NA. 300). Megkívánják, hogy jó szível vagyék a korpázást, és a merre hajlik a nyír pózna, azaz: ősz fejek tetszése, a szertut éljenek és eslekedjenek (az ifjabb úrfiak, Fal: NU. 302). A fiuom iz nem különben meg kívánnya a letykét, mint az értelom (Fal: UE. 399). Mikor jelét adgyák, hogy valamit meg kívánunk, oly himmel hozzák elő, hogy az adakozó-fel különös szerenséjének tartya, hogy kedveskedbet véle (Fal: FE. 188).

mögkívánás: [desiderium, appetitus; wunsch, sucht]. A **tisztre-szaggatás, és a böcsületnek rendetlen megkívánása tilal-másra is viszi az urakat** (Fal: NA. 216).

étel-mögkívánás: [appetitus cibi; esslust, appetit]. Az étel megkívánást meg várd étlen, itlan, éhen, szomjuhon: appetitum expecta (Com: Jan. 215).

Kívánandó: optabilis, exoptabilis C. optandus, appetibilis MA. desiderabilis, exoptatus; wünschenswert, zu wünschen PPB.

Kívánás: optatio, appetitio MA. wunsch, das verlangen PPB. (Deesi: SallJ. 20) Hallyuk, hogy a bötsülletet, értéket

tsudállják, magasztallyák szüleinik: azért belénk avik ezeknek bötsüllése, és kívánása (Pázm: Préd. 201). Soc békeség, és egyeség és atyafiság kívánásrul valo szűnös [szűnlett] beszélgetés (Zvon: Post. II.206). Panasz, jobbulásra való kívánást érdemel: expostulationem meretur (Com: Jan. 192). Jót kívánással felelt (Misk: VKert. 336).

baj-kívánás: hartzossag; pugnacitas PPB. [kriegerischer geist].

étel-kívánás: appetentia, appetitus MA. appetitio PPI. begierde zum essen PPB. (Nad: Kert. 318).

étel-nem-kívánás: fastidium, anorexia PP. [appetitlosigkeit] (Misk: VKert. 680)

gyomor-kívánás: appetitus Kr. [esslust] (Pázm: Préd. 839).

péNZ-kívánás: amor nummi Kr. [geldgier] (Pázm: Préd. 363. Kr.).

tisztösség-kívánás: [ambitio; ehrgeiz] (Pázm: Préd. 811 Kr.). Kik tisztösségkívánással meggátoltatván, az evangeliomi tudománynak rendelését bé nem veszik (Ily: Préd. Előb. a3).

Kívánat: desiderium, cupido Kr. [wunsch]. Ő zivének kívánatfat attad ő neki es ő aiakinak akarattatul őtöt nem éaltad (DöbrC. 41). Buzgó kívánat (Pázm: Préd. 557. 1082 Kr.).

Kívánatlan: ingratus C. [unerwünscht].

Kívánatos: 1) optatus, exoptatus, exoptabilis, expetitus, expectatus, desideratus C. desiderabilis, optabilis MA. Kévánatos ájtatosság (MargL. Kr.). Felneuekődtete mindenféle fát, látásra keuanatost: produxit omne lignum pulchrum visu (Helt: Bibl. I. A3). Szerzeni essziséget kéuanatosb az ezüstnél: acquire prudentiam, quia pretiosior est argenteo (Kár: Bibl. I.612). Látá hogy az gyümölcs kéuanatos volna az bölezésénekn megnyeréseért (MA: Bibl. I.3). Hogy ez kívánatos időt jól és igazán fogyathassuc (MA: Scult. 1). Nem vala kívánatos ábrázattya (40). Ettül a bírótül kívánatos sententiaja leszni (Pázm: Préd. 9). Kévánatos édes esemegé (Com: Jan. 76). Meg-tartóztatta magát a kívánatos eledelektül és a bortul (Matkó: BCsák. 401). Semmi kívánatos kenyeret nem kostoltam (Ily: Préd. I.100). Kévánatos választ is mentül hamarobb szerezni méltóztatásék (MonIrok. VIII.433). Minden kívánatos jókkal bövdőkődnének (Hall: Paizs. 38). A bor kívánatos, nem kell hozzá lantos, al-kültsöt tart pinczetre (Kisv: Adag. 531). Hogy magok kéuanatos végeket assequálhassák (RákP: Lev. I.161). A volna kívánatos, hogy (Mik: TörL. 383). Az istennél kolompoz előbb, a kitül fakad, ered, és foly minden kívánatos jó (Fal: SzE. 555). Nem kívánatos dolog, hogy igen féllyenek tölünk (Fal: UE. 506). 2) appetens, cupidus, pleus desiderii Kr. [sehnsüchtig, lüstern]. Kévánatoson: cupienter C. cupido PP. Faytalan, buyja, kívánatos: precox Com: Vest. 142. Az emberi természet igen kéuanatos és soc dologc vtán vagyódie (Helt: Mes. 177). Őrülte a kéuanatos orv a beszédnek és lehága a kútba és keresni kezdte az arany vodret (424). Szemmettenec keuanatos lélecek (Helt: Bibl. I. 63). Kévánatoson várakodván völegény-nyének el idvetelire (Zvon: Post. I.2). A kívánatos szomiuhozoiá legyen ő az mi idővességünknek (351).

Kívánatosság: desiderium [aviditas, avaritia; sehnsucht, habsucht]. Zeint znye lelke romewle nagy keuanatossagra (ÉrdyC. 483). Kévánatosság es fúvsenség egy alomiak (ÉrsC. 205). Kévánatossagual kívántam: desiderio desideravi (Sylv: UT. I.118).

Kíváncsik: [desiderium; wunsch]. Hozzám hivattam Ocskait, kívertem a haza-kéredző kíváncsiknt az foiból (RákP: Lev. IV.476). Az silesiai menyecskének kíváncsikja nem megvöd dolog (516).

Kiváncokoz-ik: anhelō, desidero MA verlangen PPB. [sich sehnen]. Bagezisa kĕvāncokozni: catulire C. Kewāncokozk een lekem (desiderat anima mea) the hozyad ysten (KeszthC. 104). Oly igen keuāncokoztal a te attyadnac hazához: desiderio erat tibi domus patris tui (Helt: Bibl. LP2). Mint kĕvāncokoz az szarvas az kut feihez (Börn: Ének. 197). Az mely vrhoz te mostan szĕndĕkocziál, kĕtor soha hozzá ne kĕvāncokozál (Fort-Szer. M3). Ájulva kĕvāncokozik tehozzád az én lekem (Pázm: Préd. 996). Nem kĕbzi hĕletőnek lenni, hogy az karhozattaknak helére kĕvāncokozneiek ala szállani (Lép: FTĕlk. L377). Azon időben épitsük példánkál szomszédunkat és példa-adásunkkal tsak az egy istennek titkos szĕndĕkunk szerĕnt kĕvāncokozunk tetszeteskedni (Fal: NA. 178). Ide kĕvāncokozik egyvelesleg sok dáma, hogy szemre kaphassa azokat, a kikhez a városban nem fér (Fal: NU. 267). Valo igaz, hogy nem az tartatik gazdagnak, kĕnek sok vagyon: haueu az, a ki többre nem kĕvāncokozik (279).

[Szólások]. Férjhez kĕvāncokozom: nupturio MA.

Kivāncokzás: desiderium, anhelatio, annisus MA. das verlangen, begierde, wunsch PPB. Szĕkre haszontalan kĕvāncokzás, eröltetés: tenasmus PPB.

Kivāncokoztat: [desiderare facio; ersehnen lassen]. Az nicomorusag által az isten az életre kĕvāncokoztat (Fél: Tan. 535).

Kivāno: cupidus, avidus, expetens, cupitor C. ambitō, appeto, appetens MA. PP. der etwas begehret PPB. Jo hir new keuano (Börn: Préd. 549). Ne tetessőnk heyaban valō dichőségnek keuānyuuai [igy] (Beythe: Epist. 198). Kivāno nép: populus, qui desiderat (MA: Bibl. I.130). Kivāno indulat és akarat (Bayle: Prax. 81). Nagy büntetés, ha az előljaro másét kivāno: poena magna est habere praelatum cupidum (Illy: Préd. I.59). Mód felett kivānok és fĕsvények voltak (64. I.162).

gonosz-kivāno: [malevolus; űbelgesinnter, feind]. Magatok lattiatok kik gonoz keuanoim (Vás: Ep. 13).

nyereség-kivāno: [suo commodo serviens, avarus; eigennützig, habstüchtig]. Az lágý és ritka baj, tompa álmet [olvasd: elmét] jelent, az fodor félĕnket, és nyereség keuānót (Cis. N3).

örökség-kivāno: heredita MA. der nach erbschaft strebt PPB. [erbschleicher].

tisztesség-kivāno: honoripeta, fastidiosus C. [ehreizig, arrogant]. Az zeretĕ tyredelmes es kegyes, nem tyztőség keuano (ambitiosus), nem bozzw allo (ÉrdyC. 96b). Christus az tisztesség keuano tanituaniokat inti az alazatosságra (Fél: Tan. 458). Tisztesség-kivāno ember (Czegl: Japh. 15).

Kivānos: appetens, cupiens C. [üstera]. Az szerencze hituánul szolgál néked, nem telik benne te kĕuānos kedud (Fort-Szer. K2. Lb). Magok szeretők, kivānosok, nyugbatatlan visglők (Pázm: KT. 286). Nyelve mint az aspis, kĕvānos mint az nadály (DBón: Részgs. 4). Az aszszony emberec efiéle dolgokban nyalanok és kivānosoc (Prág: Serk. 350). Tudgya embert oly kivānosnak lenni (Illy: Préd. I.69). Inyed az életre nem igen kivānos (Felv: SchSal. 41).

Kivānság (kĕvānság? MenIrók. VIII.95): cupido, enpedo, concupiscentia, desideratio, desiderium, aviditas, prolubium, cupiditas MA. begierde, das verlangen PPB. Áhítatos kĕvānság: inhiatio; gonosz kĕvānság: malevolentia, epithymos; nagy italra valō kĕvānság: bibesia; tékozlásra valō kĕvānság: liguritia; kĕvānságom szerĕnt vele élők: potior C. Terhes asszonyok kĕvānságalk: *aviditates fineminarum Pl. Kezde ez zent jĕlyv az isteny bezedevkben nagy bertelenséggel gevnyevrkevdny, mely isteny bezedevknek mezy edessegeet nagy keuansággal mereyty vala (DomC. 7). Az penz sok nyeresegerknek keuanságau

meg hozzak (13). Ky azonyallatot latand gonoz kywansagra: qui viderit mulierem ad concupiscendum eam (JordC. 367). Gyorssabban es nagyob keuansággal ayoytoztozek az meennyekre (ÉrdyC. 558). Marha byrni valō keuanságot el hata (VirgC. 128). Ha meg tittam volna zabolazny az een keuanságot (Pesti: Fab. 37b). Ugyan nagy kiúansággal meueénc az űtközetre (Helt: Krón. 12). Arulatatát műolnénc ellene a poganságnac kiúanságából (28). Langozot benne az penzneec keuansága (Börn: Préd. 552). Szabad légyen nékünc azt művelőnk, a mit a test kĕvān, és ott iarnunk, a hova az gonoz kĕvānság vonsonz mĕnket (Tel: Evang. II.26). A penzneec kĕvānsága minden gonosságnac gőkere (Fél: Tan. 174). Leg előszőr a penzneec, annac utanna az birodalomnac keuansága őregbedec: primo pecuniae, deinde imperii cupido crevit (Deesi: SallC. 8). Az ő kĕvānságához szabia vala magát (Kár: Bibl. I.646). Betelĕ kĕvānságod, fel őrt istenhőz az te imátságod (Fortszer² I. b). Megszakaszkodik ennek kĕvānsága-miat az én szvem (Pázm: Imáds. 18). Ha kedves tanitása, kĕvānságot és ízt hágy a halgatókban (Pázm: Préd. a4). A kĕnek kĕvānságát jóra akarjuk indítani, nem elég eleibe adni kötelességét (uo). A szent írás minden nemzetek várásának, minden népek kĕvānságának nevezi a Krisztust (83). Ételi kĕvānság: appetitus alimentarius (ÁCsere: Enc. 144). Rendetlen kĕvānságtokot megőldőkölvé (Illy: Préd. I.9). Az űdvőségnek kĕvānsága nincsen nékik (416). Az evőknek kĕvānsága: appetitus edentium (II.23). Az űr isten minden kĕvānsági szerĕnt valō javail szerencséltesēngodat (LevT. II.201). Ebbĕli nagy kĕvānságát kegyelmetek csak tegeye (Nyr. XIV.462). Hol vagy szerelmesőnk? kĕvānságod miatt éppen elepedtőnk (Thaly: Adal. I.29). Rendetlen kĕvānságtól eszessen őjjük magunkat (Csúzi: Síp. 290). Feljebbező kĕvānság (Fal: BE. 570).

Kivānságos: 1) desiderabilis C. MA. darnach man verlangt, anmutig PPB. Kĕvānságosnac tetszeneénc a szemneec (Mel: Préd. 109). Igyekezet az prĕdikátor megtudni soc kĕvānságos beszédeket (Kár: Bibl. I.630) **2)** avidus, cupidus MA. begierig PPB. Kĕvānságosson inyat belőle (Helt: Bibl. I.36). Mi lehet, az mi az életemes Simeont illy kĕvānságossá, illy űrvendetésē teszi az halálra (MA: Scult. 135). Szerelmet űzni kĕvānságos: concubitum enpit (Felv: SchSal. 38).

Kivānt: [desideratus; erwünscht]. Isten terehya megh thy kegmeketeth, minden kyvantha jawayval (RMNy. II.228). Szeresse meg isten minden kivānt jóval (Fal: Vers. 900).

Kivāntat: [desiderare facio; wünschen lassen, eine begierde erregen]. Ez betegsēg emberec igen kivāntat; mennél többet izik, annival inkább somehozik (RMNy. II.50). A sz. lelec kivāntattia velőnk az igazságot (Fél: Tan. 317). Ez világon valō nyavalyáknac nehēz és sok volta utáltassa meg velőnk e világot es kĕvāntassa az örök életet (Tel: Evang. II.145). Az űrdōggel kivāntattyaék az ember verének ki-ontását (Czegl: Japh. 78). Az indiai amatizt igen szép világos és szederiesszĕnő kő, mintha szikráznék, úgy tetszik az szemednek; és mintha ugyan közelgetne, úgy kivāntattya magát (Keck: ÖtvM. 279). Sok munka, nagy okosság kivāntatik a prĕdikálláshoz (Pázm: Préd. b3). Mind fiaknac és szilĕknek magános javára, mind a közönsēges jóra-nēzve kivāntatik a gyermekeknek istenes nevelése (Pázm: Préd. 194).

mēg-kivāntat: ∞ A ki tetszeni akar, megkĕvāntassa magát, hol mikor vonogassa is addig, a meddig már alig túri el a fél (Fal: UE. 510).

Kivāntat-ik: [cupitur; gewünscht werden, erfordert werden]. Kĕvāntatott: cupidus C. Csak az kivāntatnék, hogy egy előszőr az maga hadával vehetne győzedelmet (ErdTörtAd. II. 227). Ma több kivāntatik egygyetlen egy bōltshez, mintsem régenten mind a héthēz (Fal: UE. 362).

Kívántatás: [desiderium, cupido; wunsch, das gewünscht werden]. Az is úgy, mint kívántatnék, a szükségnek kívántatásáig véghez nem vitethetett (Szal: Krón. 446).

Kívántatós: [necessarius; erforderlich]. Hadakozásunkra kívántatós [kívántató s?] feles költségeknek pótlására fordításnak (RákF: Lev. I.163).

KLASTROM, KALASTROM (*kalastorum* ThC. 11. *calastorum* MA. *carastrom* Gér: KárCs. IV.5. *claustrum* NádC. 534): asceterium C. claustrum Ver. coenobium, monasterium MA. kloster PPB. Klastromból ki-szökni: claustra revellere, deserere; klastromból ki-szökött barát: monachus desertor PPB. Ezenképpen hagyta evket az kyralus azzon az clastromba (MargL. 1). Clastromokat es zerzetevségnek helyet meg puztelgyak (82). Clastromban valanak apachak (CorrC. 114). Lathwan az calastrombely fraterek, hogy frater Marinus sem the sem tova nem menne (ÉrlyC. 339). Nagy bokeseeggel zenwudween fekyk vala az clastrom portaya elöt (339b). Calastromot rakathna (528). A clastrom capayan éreg-tek (NagyszC. 393). Remethe kalastrom (LevT. I.390). Barátok klastroma (RMNy. III.74). Öt egész esztendeig klastromba rekeszkedett: ott tsak istemel beszéllett (Pázm: Préd. 1196). Az apczák a nőtelen barátok kalastroma mellett közel és dszvo férhető szomszédságban laktanak (Matkó: BCsák. 25). Adgyatok jószágot a kalastromokhoz (Sám: 3Kérd. 592).

[Közmondások]. Nem io egy clastromban két gárián: una donus non alit dnos canes (Decsi: Adag. 92).

Klastromi: claustralis Kr. [kloster-, mönchs-]. Azt írja, hogy sz. Agoston semmit nem tudot a clastromi fogadásról (Pázm: LathV. 186).

Klastromos: ∞ Klastromos élet (Pos: Theol. 564). Kalastromos atyák (Matkó: BCsák. Előb. 4).

KLAVIKORDIOM: clavicymbalum, clavicordium PP. klavier PPB. Laut, hegedő, virgina, clavicordiumban gyönyörködik faytalan sok gonossagokban (Szentm. TFin. 7).

KLÁVIS: [schlüssel, geheimeschrift]. Klávissal írni: notis scribere PPB. PPB.

KLÁZLI: [glas, trinkglas] (Thaly: VÉ. II.309).

KLERIKÁL: [in sacerdotum numerum recipio sollemni ritu; ordinieren, zum priester weihen]. Te nem vagy clericaltat, plüszetető (MA: Seult. 57).

KLÖDÖR, KÖLÖDÖR. Köldörök: pastilli; runde killelein PPB gombócza, apró gombóc Kr. (Szakácskönyv 1763. 21). Mondola klödör (111). Tájcs klödör (85). Vajcs klödör (68. Kr.).

Köldörös. Köldörös étek: maestum PP. eine pastete PPB.

KOÁKKOL, KOVÁKKOL: vagio, obvagio MA. schreien wie ein unmiündiges kind, weinen wie die kleinen kinder PPB. Nyivogok, kovákkolok valaki fölébe mint a kis gyermek: obvagio PPB. A csöcsenő gyermek siránczik, koákol: infans ejulat Com: Orb. 4.

Koákkolás: vagitus MA. kindergeschrei PPB.

KOBÁK: lugena cucurbitina SI. [kürbisflasche]. Szoros szíjú kobak (Csúzi: Tromb. 741). Jakab kobakja (Csúzi: Síp. Kr.). Melyik madár repdes szárnya nélkül? Ha előtalálod, tied lesz kobakom (Fal: Vers. 906).

tök-kobak: ∞ Egy kis tök-kobakkal addig tsalogatta, a míg a gyermeket magához tsalotta (Fal: Vers. 909).

KOBB: focus; feuerstatt Pesti: Nom. 7. 48. Pesti: Nom. 38.

1. KÖBOR: castrum MA. PP. korb PPB. Két föld kosaroc, kazupoc, koboroc (Com: Jan. 109).

Köborocska: caustellum MA. körblein PPB.

2. KÖBOR: [praedor; plündern]. Azt elő nem mondják mennyit köbornak, palást alatt jó bort mennyet hurezolnak (Tin. 317). Öt nem köborhat (ComBal. 39). Török orzag Tatar orzag föl költ ellenünk, Havasul föld Moldavaval kobor közöttünk (Vás: Ép. 9).

Köborol (*kobollás* Mel: ATam. 81. *kobollók* Gér: KárCs. IV.238. *kobollani* Thaly: Adal. II.338). **1)** praedor C. deprador MA. berauben, plündern PPB. See kazdagságokat köboroltanac magoknac (Helt: Krón. 9). Gyótri vala a magyar orzagját, dulan és köborlán öket, minden kegyetlenséggel (31). Hogy dúlhas es köborllas (Helt: Bibl. IV.299). A philistensok köborolliak a cözöröket es minden szürübe valo elesoget (Mel: Sám. 95). Ninzzac, kinozzac a szegensoget, köborllac (Mel: Préd. 107). Köborlot marha (Helt: Mes. 137). Palotüökat köborlott marhával megrakiac (Kár: Bibl. II.188). A törökök a magyar országi templomokat köborollyák, dúlljak es fosztják (Pós: Igazs. I. 483). Jaj tenéked ki köborllasz, holott te mástól nem köborlottattál (Komár: Imáds. 171). Másét lopják, köborollyac s fosztják (Ben: Ritlum. 202). Bőv Magyarorszagot hogy miért rabolják égetik, pusztítják, igen köborollják (Thaly: Adal. II.207). **2)** vago, grassor SI. [unherstreichen]. Széllel köborlok: degrassor C. Miért nem köborollyák inkább az erdőket a haramiakkal? (Fal: NE. 31).

el-köborol: deprador, diripio C. MA berauben, plündern PPB. Ha valaki elköborol titeket: si quis accipit vos (Helt: UT. Aa2). El köborllac az egész orszagot (Helt: Krón. 9). Letörrik vala mindenütt az egyházakat, es el köborllac mind az egyház marhákat (34. 35. 77b). Fő képpen ezac a marhára sietnee, hogy azt el köborlyhassic (Helt: Hálb. 103). Ne köborlyad el az szegéüt: non facias violentiam pauperi (Kár: Bibl. I.616). El köborlyac egymás marháit (KKrakk. 1573. A2) Minden marháit el köborollya (Lép: FTük. 45).

elköborlás: depradatio MA. beraubung PPB. Eldulás, elfosztás, elköborlás (MA: Bibl. Magy. 1).

föl-köborol: deprador MA. berauben, plündern PPB. (LevT. I.262). Húsz ezer templomot föl köborllanak, meg égetének, el pusztítanak (Pázm: Kal. 131).

fölköborlás: [depraedatio; beraubung]. Ez elmwlt has hethem az haramják mjnd pjnceokk es hazokath fel köborlohak (LevT. I.262). Parochiáknak felköborlása (Fábó: Orszag. 243).

még-köborol: deprador MA. berauben, plündern PPB. (Helt: Mes. 131).

szélyel-köborol. Szélyel-köborlok, föl-köborlom: degrassor PPB.

Köborlás: 1) dreptio C. depradatio, praedatio, spoliatio MA. beraubung PPB [plünderung]. Ellhittem, hogy a jó bátyáunak szájában esik izi sok küllömb köborlásúnak (LevT. II.234). Jerusálemba hogy bément vala, virosszerte nagy köborllást titet vala (RMK. VI.33). Valakj a föle köborllásba tsalattik, fogton fogattassa, valahol kaphattya (TörtT. XI.134). Had, kobollas nagy dög halál leszen (Mel: ATam. 81). A ki el nem vonza erövel, köborllással a másét, hanem tsak a magát tsakargattya, azt ugyan szentnek tartják (Pázm: Préd. 19. 1170). **2)** praeda; bonte] Péuzem nincsen mast az oldalamon, kütrült az gyöszöm, elkölt köborllásom (Thaly: VÉ. I.219).

Köborlatlan: indireptus C [ungeplündert].

Köborló: raptor NémGl. 337. praedatorius, praedo, praedator PP. latro Hly: Préd. II.203. räuber, plünderer PPB. Köborllós:

praedatrix MA. Haydu, korbóló, rabló kőmű, gyalog sereg, mint ammi korbóló hayduink, vagy harangiánk es martalócziánk, lopva jártak (Mel: Sám. 418). Ennek korbóló hada féle vala a vér szonjubuzó Cainis (VárM: ÉgőSzöv. Bevez.)

Kóborlócska: praedonulus MA.

Kóborló: praedatorius, praedatitius, praediceus, praedonius MA.

1. KOBOZ (*koboz, kobz* MA. *kobz*: Fal: NA. 231): pandura, lyra MA. lyra Maj: Szót. basszoige, geige, leier PPB. Megigazitáni a kobzot: *tendere barbiton PPB. Koboz szege: epitonium, verticillum PP. Hangos koboz: lyra *canora PPI. Koboz avagy hárfa: testudo sive chelys Com: Jan. 169. Az edenieket tegietec az szeker oldalán való kobozba es ladaba (Mel: Sám. 23). Az ur nevét diczérjétec lantval, kobozzal (MA: Bibl. V.67). Egy kobza szavával nyitá hangos torkát (Zrínyi I.17. 180). Nem az koboznak czudalom formaiat (SzCsomb: Utleir. 301). A lisztet is csapon veszik, s hé kőre felöntvén, csikányossan balul függ a kobzok (Csízi: Síp. 16). Őntánna ritka példát látott a világ, hogy eunyire mehetett volna az orgona-, virgynia-, sip- s hegedű-, kobz- és lautkereskedés (Fal: NA. 231).

Kobzol: intendere *chelym; lantohi PPI. [auf der leier spielen, zur leier singen]. Medúsa romlását Melpomene kobzollya (Liszi: Márs. 7).

Kobzos: koboz-verő v. -hordozó Kr. [harfenspieler, leiermann]. Kobzos (vezetéknev. XVI. sz. Nyr. IX.365).

2. KOBOZ: [praedor; rauben]. Emberemeth ky kwidek kobozny, lopathny (LevT. L57). Kobzott marha (Helt: Hál. 104). Az német és cseh urak eleget kobzúnak az szegénység között (MonIrók. III.116).

el-koboz: [depraedor; rauben]. Az németek Győr városát elégették, sok jámbor marháját elkobozák (MonIrók. III.116). Israel nepey a philisteusok taboranc esuen, mind el kobzák es fel dulak (Mel: Sám. 37).

föl-koboz: [berauben]. A váci bírót felkobozták (MonOkn. VIII.457).

Kobzás: [praedatio; das plündern] (MonIrók. III.12).

Kobzi: [praeda; beute]. Míndent hanyánac kobzira (Valk: Gen. 21). [Vö. **Kapsi**].

Kobzó: 1) [praedator; plündernd, plünderer, räuber]. Ki Magyarországból kobzókat kitisztita (Tin. 209. 448). Három kobzó seregeket szerzének (Mel: Jób. 3). **2)** [praeda; beute]. Minden marhaiokat el itéltéc a kobzoba (Helt: Háló. 209).

KOCA: porca; eme-diszno, gönye PPI. [sau]. A mult éjszaka egy jó kocasertésem kimmaradván, a pap kertibe ment (Ház. L375).

KOCC. Koczom: kottzantom, ütöm SzD. percutio cum sonitu Kr. [klopfen, anschlagen, anstossen].

még-kocc. Megkottzani: quater, concutere, percutere, contingere MA. Koczjuk meg a kőrmét (Pázm: 5Lev. XXXIV. Kr.). Az kákombak gyermekségéi tulajdona ő dominesághának; baar meg kocczák az kőrmét (Bal: Epin. 5). Kie miatt ugy meg koczottac akkor a kőrmennet, hogy noha tétás volt, bé kellett falnom (Sám: Isp. 93).

Koccan: concussus sono Kr.

Koccanás: [sonitus concussionis; klang des anstossenden gegenstandes]. Ha az fát által tekeritik (az amiantussal) és úgy vágják le, meg nem hallják az kocczanását az fejszének (Kecs: ŐtM. 283).

Koccant: concussione sonitum elicio Kr. [klopfen, anschlagen].

még-koccant: ∞ Ila kést kér, meg-kotzantya kőrmét (Pázm: Préd. 656). Meg-tudgya kocczantani annak kőrmét, a ki az orra körül akar pepecselni (Matkó: BCsák. 159).

öszve-koccant: concutio; erschüttern, schütterud machen PPB.

Kocód-ik: altercor, verbis contendo; zanken, hadern PPB. Koczódnak, mint valami ros sz aszszouyok: *altercantur inter se mulierum ritu PPI. Ketten az országoc koczódván, tsak nem vérrel fordították-fel az országot (Pós: Igazs. L187). Neveti az papista jeleket, melyeken az tób romai doctorok koczódnak (Pécsv: Fel. 528). Mindenuel veszekedic s koczodic (Czegl: Japh. 82). Koczódtok hiszem a semmín (197). A pápának felsősége felől velünk héjában koczódik (Matkó: BCsák. 171). A gondviselés ellen koczódó s káromkodó indulat (DEmb: GE. 155). Két koczódók között harmadik lőtt nyertes (Misk: Anglnd. 38). Ritkán igen jól csendesesen él, talám többet herogva, morogva, koczóva (MonIrók. XI.392). A romai nép egymás között-is koczódt: populus Romanus inter se dimicatus (DBenkó: Flor. 172). A préda felosztásán koczódtak (Gvad: Kár. 6).

Kocódás: [rixa; zank, hadern]. Veszekedés, koczódás, viszázkodás: altercatio PPI. Háborgás, villongás, koczódás: certatio PPI. Az arriantusokkal való koczódásban szoll erről (Megy: SzAÖröme. 236). Honat mutatod meg, uem csak koczóddással, hanem ugyan valóságoc errősséggel, hogy (Otr: Róma. 49) Koczódás, irigység feljuthat zab kenyérré (Kisv: Adag. 474). Esett egy koczóadás (Gvad: Orsz. 84).

Kocog: crepito Kr. [klopfen, klappern]. Lucianak koczogot álla, szikrázot szeme keservében (Fal: NA. 128). Esnek szemei, koczog álla, meg állanak az erek benne (183). Ila akadályt taláhnak benne, veszedelmes akkor a portára koczogni érette (MonTME. III.233).

égybe-kocog: [concutior; an einander schlagen, klappern]. Állok egybe-koczog (Pázm: Préd. 11).

égybekocogás: [stridor; das klappern]. A fogaknak egybenkoczogása, tsikorgatása (Bod: Lex. 46).

öszve-kocog. *Öszve koczogni az állának: crepitare dentibus PP.

Kocogat: pulso (januam digito) SI. [anklopfen, mit etwas klappern]. Koczogass, zörgess: pulsa Com: Jan. 106. Bordélyok aajtáján koczogat (Sám: 3Kérd. 686). Koczogattyc vala farkasok fogokat (Illyef: Jephth. 4. GKat: Titk. 1098).

[Szólások]. A szoknak es dolgoknak nem tsak hejokat koczogatván, hanem ugyan bélekre-is bé-hatván (Cory-Gramm. 294).

égybe-kocogat: [concutio; an einander schlagen, klappern mit etwas]. Kezde fogait egyben koczogatni (Czegl: Japh. 90).

Kocogatás: pulsatio (januae) Kr. [das klopfen]. Kőrméid koczogatása (Bal: CsIsk. 260).

KÓC: csepü, szösz SzD. szór v. pakrócz, lasnak SI

Kócos: gubancos, lombos (pl. kutya) SzD. hirtus, hirsutus, pilosus SI. [zöttig]. Haja veres, kózas, és olly tisztátalan vala, hogy az embernek kész émelygést okozott (Könyi: VM. 5).

[**Kócosul**]

még-kócosul: [hirsutus fio; zöttig werden, rauh werden]. Az ruha az gyakorta való mosással meg koczosul auagy meg gyapiasul (Frank: HasznK. 36).

KÓCIPOR, KOCIPÓR, KOCIPOR (*kóczi-pór* GKat: Titk. 1118. *kóczi pór* Pósz: GörösB. 33): rusticellus, subrusticus, sordidulus MA. gorombácska, parasztoeska SzD. homo vilis,

abjectus, ultimae sortis SI. kócos pór, paraszt Kr. otwas grob, ein wenig bäurisch PPB. Őszver laytóc, és ezekből hasonló kociporoc (MA: Tan. 1130). Tümogettatik nem csak némely kőcipór tanítóktól, hanem az fő pasztoroktól (Pázm: Kal. 225). Ez a szó raca amiyt tészén, mint vacinus, inanis, külső értéktől és bősülettől üres; mint-ha valakit kőcipór küldésnek nevezének (Pázm: Préd. 815). Cajafás és ahak hízelkedő kőcipor szolgálja (GKat: Vált. II.241).

KOCKA: alea C. tessera MA. brettspiel, würfel PPB. Vör-fély, kotzka: astragalus PPB. Kockátvetni: sortiri talis, sorti committere, sortiri talis PP. Kotzka játék: alea, astragalismus; vak a *kockában: canis, canis damnosus, feblwurf; kettő: hünjo, zwei; két lat: jactus Veneris, glücklicher wurf, zweimal seels; kocka-módra szelt szalonna: lardum tessellatum concisum PPB. Kockák, vörfolyo: alea Maj: Szót. Nem iol veted az kotzkat (Decsi: Adag. 33). Kotzka kártya játék fűde (MA: Tan. 1126, Pázm: Préd. 29). A kocka szabasu forma négy szegű: cubus quadratus (Com: Jan. 164).

[Szólások]. Tsak bizonytalan kotzka az ember élete: ita est vita hominum, *quasi cum ludis tesseris PPB. Nám iobbán fordúla immár a kocka: non enim spinae (Decsi: Adag. 163). Jól fordul a kocka, szerentsénk is perdül (Zrínyi: Symb. 64). Ezzel sen sokra fordult a kockája (Kónyi: HRom. 183). Vakról lehet hatra kocka fordulása (Thaly: Adal. II.110). Hogyha vak a kockád, ottan időd bírad, mihez kellessik nyúhni (Kisv: Adg. 86). Azt a tisztséget néki hozta a kocka: provincia sorte *obvenit. A kocka néki hozta a halált: ad supplicium sorte lectus PPB. Vakot vetett ott a kockád (Bál: CsIsk. 35). Ki sokaknak jobb kockán fordult volna meg állapottok, ha ezt vagy tudták, vagy el-nem allutták volna (Pál: UE. 383). Veszni tért kis hazánk! forgasz meg sok kockán, bűnyfelé vetett már a szerencse sarkán (Gyöngy: MV. 12). Próbáltam én mindent, mindent elköttem szívem szorenemnek kockájára tettem (Amade: Vers. 94). Kockára veti, teszi: aleis submittit v. periculo exponit Kr. Ne vessék szegény lelkeket valkjában kockára (Czegl: MM. 299). Kockára veti urának életét (Zrínyi. II.50). Így jádzik az emberek-köz, így hánya kockáját (Csúzi: Síp. 73). Perdített kockámat vakra fordította, jó kedvem örömét felháborította (Thaly: Adal. II.100).

Kockácska: tesseraula, taxillus MA. kleiner würfel, vier-eckichtes steinlein PPB.

Kockás: 1) aleator C. aleo MA. würfelspieler PPB. Részeg, kockás, rosz ember: *adus aleator PPB. Kockás, vörfolyó: aleator Maj: Szót. Akar kockás, alar kértias (Bál: CsIsk. 142). Sors vető, kockásoc: sortilegi (Com: Jan. 130). **2)** [periculosus; gefährlich, waghalsig]. Leakurván imom száron és tengőren végben vitt bajos és kockás szolgálatomat (Monfrók. VIII.317).

[Szólások]. Kockást jétszik: aleis ludit (Vajda: Kriszt. III. 553. Kr.).

Kockaság. Kockával avagy ostáblával jádzani, a kockaság: alea sen frifilo certare, aleatorium est Com: Jan. 209.

Kockáz, kockáz-ik: aleis ludo Kr. ludo *talis PPB. [würfelu, mit würfeln spielen]. Vörfolyót játszom, kockázom: astragalus PPl. Kockáz kártyáz sátor alatt, pipa a szájában, markofányos háta megett nem szolgál hijjában (Amade: Vers. 106). Kártyáz, kockáz, ostábláz az egész compagnia (Pál: NA. 146). Egy itü minap nagy pénzben kockázott (Orczy: KöltH. 139). A comandók mentek, patrok vizyáztak, másutt köpnyegen katonák kockáznak (Gvad: RP. 107). Hauptquartélyba mentem csak hogy kockázhassak, hogy így az elveszett pénzhez juthassak (113).

[Szólások]. Nem fér betsültemhez, hogy más embert fejemen kockázni engedjyek (Hall: Paizs. 259).

el-kockáz: lusu aleae pessundo Kr. [im würfelspiel verlieren] (Vajda: Kriszt. III.554. Kr.)

Kockázás: [talarius ludus; würfelspiel]. Az kártyát elüv, kezd az kockázáshoz, kockázása után az dohányozáshoz (Thaly: Adal. I.271).

Kockáztat: periculo expono v. sorti committo Kr. [aufs spiel setzen]. Nem kockáztatni életét: *refugere periculum PPB. (Csúzi: Síp. 117. 604. Kr.)

KÓCSAG: ardea garzetta, fejér gém Kr. Kócsag, fejér madár, mely a vizeknél él: vogelweiss [?] bei den flüssen lebende, eu-hlane Kirlbesz. 159. Kócsok-toll [igy]: crista, pennae ardearum; fűderbusch, reiferfedern PPB. Kin igen megbúsulván esészár, letette az kolesos [kolesok?] tollakat fejéből (ErdPörtAd. I.229). Egy kócsog-toll tokostól (Gér: KärCs. IV.220. Thaly: Adal. II.132). Juszaf aga számára kocsagnak vörös fejtőt vettem (MonTME. I.231).

KOCSAGÍT: inebrio, temulentum reddo Kr. Koczogítani [igy]: inebriare, dementare MA. PP.

még-kócsagit: ∞ Minémü mesterséges maszlaggal kócsagitották meg az sokaságot az vj tunitók (Pázm: Kal. 131).

KÓCSAGOS, KÓLCSAGOS (kócsagos Pös: Igazs. I. 462. de: kócsagos [igy] Pös: GBot. 65. kótyagos Gvad: FNót. 29. Gvad: Orsz. 127. kótyogós PPB): eszelős, esabult, bomlott, ittas SzD. ebrius, potus, delirus, amens SI [trunken, rappelig, tüchtig]. Kótyogós, fő-fűjós: crapulosus PPB. Magok főjének kócsagos szelét követik (Pázm: LuthIV. 355). Feje kócsagos (Pázm: Kal. 431). Kócsagos és maszlagos predikátorok (Sall: Vár. 9). Nyilván kocsagos a fejed! (Czegl: Blörg. 490. Illyef: BCSTomp. 250. Symb: 3Fel. 389). Kócsagos agyu ember (GKat: Vált. II.1173). Megrészegetém csikós szakátsomat; kótyagos gazdámotl vég bütsimat vettem (Gvad: FNót. 29). Kótyagos volt, elszunyadt (Gvad: Orsz. 127).

[Kócsagosít]

még-kócsagosít: [inebrio, amentem reddo; trunken machen, rappelig machen, betören]. A saxoniai ser szag meg kócsagosította agya-velejét (Pázm: LuthIV 41). Ezzel az hazugsággal meg kócsagosíták még az fő embereketis (Pázm: Kal. 237).

Kócsagosod-ik: inebrior Kr. [amens fio; trunken werden, betört worden]. Kócsagosodott olma (Pál: Jegyz. 934).

még-kócsagosodik: ∞ Meg kócsagosodott feje (Pázm: Kal. 1021. Kr.). Meg kócsagosodott az esze (Pál: Jegyz. 927). Esze vesztőre jutott, meg-szelesedett, kerdülött, kótyagosodott, tóbolyodott (SzD: MVir. 133—131).

[KÓCSAGUL]

még-kócsagul: ∞ Mitsoda ez egyéb meg-kócsagult agyas elmélkedésnél (Ker: Préd. 908).

KOCSI (kocsi Tin. 57. 125. 191. ErdOrszgy. H381. Lucz Mol: SzJán. 147. koczas SzFabr: AmAt. 7): carpentum, rheda, stacionum C. rheda, veliculum, essodum MA. currus, carpentum PP. 272. kutsche PPB. Három lovú kotsi: triega C. Kolyészák, kocsiok: petorita, rheda Com: Jan. 87. Aurigatione assidua usus est. Dieser ausdrück Bonfins gab dem Listhins anlass, folgende randglosse beizufügen: bizony kocsi nem volt Romanus enim ille nos jam olim tum desierat, nisi forte dicere velit, curru koczy vectum, cuius rex primus inventor fuit. Stephans Broderithus berichtet vom Paul Tomory: Consensus raptim lovis curribus, quos nos a loco Koteze appellamus, ad regem repente advolat. Herberstein. in seinem so beliebten

Commentario de Rebus Moscoviticis 1571. befindet sich eine stelle: Quarta (respiratio equorum et permutatio) sex infra Jaurium milliabus in pago Cotzi, a quo et vectores currus nomen acceperunt cotzique adhuc promiscue appellantur. Auch Friedr. Hortleder, ein geschichtschreiber des 16. jahrhunderts, in seinem werke vom deutschen krieg s. 612, drückt sich also aus: Der kaiser Karl V. legte sich, weil er's podagra hatte, in einen ungrischen gutschwagen schlafen. Wir finden in dem dekrete vom jahre 1523. artic. 20. ein gesetz aufgezeichnet: Nobilis nius sessionis per singula capita pariter insurgere et advenire teneantur, et non in kotsi, prout plerique solent, sed exercituum more, vel equites, vel pedites, ut pugnare possint, venire sint obligati. Hieher gehören einige stellen aus dem handschr. verzeichnisse der königlichen geldausgaben für das jahr 1526: Pro solutione kotsy dati sunt in cupreis flor. 50. Pro expensis et solutione kotsy ad Viennam dati sunt flor. 75. Pro solutione trium curruum kotsy. Joh. Cuspinianus meldet: Vehabantur multi (Hungarorum) in curribus illis velocibus, quibus nomen est patria lingua kotsché (Ung. Magazin I.17—20). Die vierte rast ist 6 meilen unter Raab in dem dorfe Cotzi, an welchem orte auch die fuhrleute und die wagen dieses dorfes namen empfangen, und werden gemeinlich Cotzi genant (Herberstein: Moskouer wunderbare Historien. Basel 1563. 1518-ból. Idézi Kertbeny: Magyarország régi német nyomat. 332). Egy kocsiónak való fék ónos zabolója (ErdOrszgy. II.381). Ngy kocsival fegyvert köldé ntánok (MonIrók. III.69. Radv: Csal. II.13). Könyű kotsi: vehiculum commodum (Pázm: Kal. 1766. 834. Kr.). Vrak kotsia (Szentm: TFiú. 21). Egri vitézeknek adtam alájok való kotsi nem adásért 2 ft. 40 d. (MonTME. I.230). A kocsit, há-mokat készítesd (MonOkm. XXIV.142). Feltovék mint holtat szegényt a kocsiban (Thaly: Adal. I.23). A hintó nevet nem érdemli, mert csak kotsi (Mik: TörL. 3).

[Közmondások]. Az kinek koczia nincz, gyalog jár az (Decsi: Adag. 92).

borított-kocsi: arceva MA.

ernyős-kocsi: carpentum C. MA. kutsche, hangender wagen, rollwagen PPB.

fakó-kocsi: [unbeschlagener wagen]. Az tolmács számára vöttünk egy fakó kocsit (MonTME. I.38).

[Közmondások]. Fakó koci kender hám, nemes ember szűr tolmány (Fal: Jegyz. 923).

folyó-kocsi: rheda Ver: Verb. Szót. 26. Kőniu folio koczik (Mel: SzJán. 440). Rheda: folio kucz, szekes (147).

fődeles-kocsi: carpentum PPI. [bedeckter wagen]. Böres fődeles koczi (Soós: Post. 160).

hintó-kocsi: ∞ Búsiges információt adván, magam hintó-kocsiján expediáltam (MonIrók. XV.273).

kólya-kocsi: essedum C.

konyha-kocsi: [proviantwagen]. Hatra hozny az en kolymath, konyha koeht, nag mwka lezen a lowaknak (LevT. I.90). Hintóját s konyha kocsiját el-készéttették (Czegl: Dég. Előb. 33). Megállíták az konyhakocsiját szegény urnak (MonIrók. VIII.377). Szolgáim nyergelhettek, konyhakocsimat meg-rakhatták (XVIII.68. Gér: KárCs. IV.441. Csúzi: Tromb. 249).

könnyű-kocsi: commodum vehiculum Kr. [leichter wagen]. Kőniu folio koczik (Mel: SzJán. 440. Pázm: Kal. 1766. 834. Kr.).

pohárszék-kocsi: [proviantwagen]. Hintója vala az szegény urnak, pohárszék-kocsija és társzekere (MonIrók. VIII.374).

posta-kocsi: rheda *tabellaria PPI. ein cariol KirBesz. 135.

Kocsicska: [curriculum; wägelchen]. Egy kocsicskát fogadánk (Bethlen: Élet. 279).

Kocsikáz: [curru vehor; fahren, spaziren fahren]. Mikor a fiatal rendesek dolga vagyon a városban, nem szeretném, ha kin s távol kocsikázna (Fal: NU. 255).

Kocsis: 1) auriga, agaso, rhedarius, trigarius, eisiarius C. aurigarius MA. kutschier PPB. Kotsis, szekeres: auriga PPI. Kocsis avagy szekeres: auriga Com: Jan. 86. Eg kochissa jwth vala ide ez esthwe (LevT. I.283). Kocsist, lovast fogad (Born: Evang. III.270). Kocsisnak és fölajtárnak conventiojok szerint fizessék meg (Radv: Csal. III.253). A kocsis a lovat az gyeplővel igazgattya (Com: Jan. 86). A kotsis, szekeres bé fogja a lovakat (Com: Vest. 51). Kocsis es lovász (Zvon: Pázm. 252). Se lened, se kendered, mégis kocsissá akarsz lenni (Czegl: MM. 184). Vala erre gongya ott az kocsisnac (SzFábr: AmAtf. 7). Kocsisom, lovászom, peczérom (Bethl: Élet. 164). Böldog isten! hánszor vesztettem víz jó-kedvetem tekéntetes személyek között-is; néha csak nem olttettem magammal, hogy mind azon peszér és kotsis inasok szorítottak a kerékben (Fal: NE. 20). Alig érkezik a jövevény úrti, azon órában reá küld a kocsisokra, parókásokra (Fal: NU. 256). 2) [csillagesoport] auriga, Erichthonius, heniochus ACsere: Enc. 99.

Kocsiskod-ik: aurigor C. MA kutschiren, fahren PPB.

Kocsiskodás: aurigatio MA. das kutschiren, das fahren PPB.

Kocsisság: aurigatio C. MA. das fahren mit der kutsche PPB. Kocsisság avagy szekeresesség: aurigatio Com: Jan. 85.

KOCSOD: [?]

[Szólások]. Kotsöd varga (GKat: Válts. II. Előb. 33. Pó: GüresB. 73). Nagybányára vadsz; de, kocsod varga onnan (Mátók: BCsák. 7).

KOCSONYA (*kotsonya* Mik: TLev. 166): obsonium, eibus congelatus, elixa caro em jure coagulato MA. kaltschüssel, eine speise PPB. [szulz]. Fagyos lév, kotsonya: gallerte KirBesz. 126. Konezold fel az halmac hussát, chinallyunc kochyonnyat (Hoffgr. 219). Törököknek kocsonyát vöttem (MonTME. I.180. 183). Mond a szakács: ki ördög látott pozsár kocsonyát? (Bethl: Élet. 531). Tellyes legyen kotsonyákkal, sos herengekkel, sódarokkal (Részegs. 30).

KOCSORD: danucus MA. wilde mohrrüben, möhrenkümmel PPB. Édes gyökerű kotsord Com: Jan. 26. A szára, leuele, koróya hasonló a koczordhoz (Mel: Herb. 129).

KODÁCSOL: pipo C. gracillo MA. gaxen wie eine henne PPB. Kodatsolai: glocitare Maj: Szót. A tyúk karitsál, kodácsol és kotyog (Com: Jan. 39. GKat: Titk. 8. Lipp: Cal. 2). Szarkák kodácsolnak (Thaly: VÉ. II.171).

[Közmondások]. Valamel tiúk sokat kodatsol, keueset toik (Decsi: Adag. 176. Czegl: Japh. 119).

Kodácsolás: gracillatio Kr. [das gackern]. Karicziáló kodácsolás (Bal: CsIsk. 126). Tynk kodácsolása (Pécsv: Fel. 21. Lipp: Cal. 2).

[**KODÁG**] **KOTÁG:** gloeito Kr. [gackern, schwatzen]. Kégyot, békát kialtana reania, mindgyárt nyulán mernéie kotagní, hogy (Zvon: Pázm. 102).

ki-kotág: eglocito Kr. [ausgackern, ausschwatzen] (Vajda: Kriszt. III.235. Kr.).

KÓDOROG, KUDOROG: *kótorog, vagor Kr. [umberschweifen, herumlungern]. Szent írásnac kúdorgo el csavargása

(Toln: Vigaszt. 35). Ott sompordálnak, ott kudorgonak a király előtt (GKat: Váts. II.322).

KOFA: vetula, anus MA. deformis anus Otr: Origlung. I.301. altes weib PPB. Vén sziléske, vén kofa: anicula PPI. Rút kofa: Erinny ex tragedia (Deesi: Adag. 278). Róvid eszű kofa (Zvon: PázmP. 301. MA: SB. 343. A sok esztendeje kofa, vén aszszony fogatlanná léssen: annosa vetula odentula fit (Com: Jan. 54). Babonás vén aszszonyoc, kofae, koportyuc (137). Vén kofáktol, koportyóktul költ hujában valóságoc (186).

[Közmondások]. Vén kofát minden gyermek nevet (Kisv: Adag. 161).

agg-kofa: anus, admodum anus MA. ein sehr altes weib PPB.

[Közmondások]. Még az aggkofát is tiszteza uraszolja a jó bor (Kisv: Adag. 532).

aggkofaság: anilitas MA. alte weiberzeit PPB.

KÓFITÁL (kófitá'ni, cof(n)fité'ni MA. kofitá'ni, konfiteá'ni PP): confiteor erimina sacrificulo poenitentiario MA. seine sünden im beichtstuhl beichten PPB.

[Szólások]. V é l e s e m m i t n e m k ó f i t á l n i : flocci facere, nihili pendere MA. Nem kofitaloc vele (Szog: Theoph. 25). De mind ezekkel semmit nem kófitál Calvinus, hanem azt pöngeti (Pázm: Kal. 416). Mind az által ezzel nem kofitaluan, ő azt vegezi az ő partolkodasaban (PészT: IgÁny. 432). Véle semmit sem kofitálni (Kisv: Adal. 178).

Kófitálás: gerrae, mugae, fabulae; geschwätz, albernheiten]. Mi-is Kalauznak ebbéli kofitálására bővön meg-feleltünk fellyel (Pös: Igazs. I.684).

KÓFIUM: mitra MA. infula PP. mütze, haube PPB. Myse mondo rwhaya rayta leween, pypöky estarja kezeoben, kofyoma fuyeben (ÉrdyC. 297b). Kőüdenec aranyos kóffiomokat (Helt: Krón. 150. Born: Préd. 399).

KOFORTY: [?] Vajki igen ohajtják még most-is ana pápista kofortyok a régi püökösti bordélyoskodásokat (GKat: Váts. I.1126). [Vö. **KOPORTYÚ, KUFFANTÓ**].

KOH: fornax metallica, conflatorium MA. ustrina PPB. [schmelzofen, hochofen]. Mykoron ky vetek volna az kohbol, kerahak ew keppe változot llusnak fezyletenek ew kepere (DobrC. 495). Mint ha az kohban igninek: veluti in fornace ardentis (Sylv: UT. II.137). Probálya öket mint az aranyat a kohba (Helt: VigK. 19). Egybe oluad az ezüst az kohban: confatur argentum in medio fornacis (Kár: Bibl. II.128). Míképen a tűz az ezüstet, es a koh az aranyat: azonképen probálya az wr a szönekot: sicut igne probatur argentum et aurum camino, ita corda probat dominus (SálMark. E3). Tapassz cserpet rea, rakd be az kohban, had éledgyen fel magában (KeszK: ÖtM. 290). Az cserpet tedd egy kohban, rakd be szemmel (305). Az kementze, az hoh es a tűz meg probálya az aranyat (Magy: Nád. 5). Kohban, erős tűzben égéti meg az aranyat (Matkó: BCsák. 216). Üstökös csillagot minden ütés csinál, sok ugrosó szákra szökdécel a kolnál (Gyöngy: KJ. 53).

[Szólások]. Az ő kohából költ: ex sinu illius est (Deesi: Adag. 319). Látoúl, a fegyvért is, ha jó kohból költ is, mind addig sem viselik, míg (Fely: Dies. 13). Az apostolok kohából költ az ő traditiojok (Pös: Igazs. I.81). Kiknek kohokból költ ez (Magy: Dial. 32). Egy kohból költék ki: ex eadem *officina exierunt PPB.

kovács-koh: ustrina Com: Orb. 139. Kováts koh, értz olvasztó kementze: ustrina PPB.

ötvös-koh. Miesoda ötvös kohból származtatlic tisztáb arany? (Prág: Serk. 693).

tűz-koh: [ustrina; schmelzofen] (GKat: Titk. 116).

tüzesítő-koh: ustrina C.

Kohol: 1) coquo, ferrumino, conflo MA. kochen, löten PPB. [schmelzen]. Alig találatott egy, az ki maginae valami tulajdon balvant nem koholt (MA: Tan. 31). Nem vólt sola az emberi gondolatnak műhelyében koholt vallások között csak egyis, az melyben sok hamisságok nem elegyítettek volna (Pázm: Kal. 69). Meddig koholtanak a lelkek a purgatoriumnak kementzejében (Pös: Igazs. II.623). Koholó katlanban szupföd az isten híveit (Czegl: MMel. 49). A keresztviselésnek koholó kementzejé (CsúziCseh: Edom. 165). Némely betegek magok koholnak magoknak orvosságokat (Web: Anul. 139). Jobb hogy isten engem ez tűzben koholjon, minden salakokat rólam eltisztíton, és tiszta aranyúl ama napra tartson (Thaly: Adal. II. 291b). 2) comminiscor, excogito Kr. [erdichten, erfinden]. Koholt [így] magyarázat (Toln: Vigaszt. Előb. 5). Koholt gondolat (MA: Tan. 138). Rosz szitkos könyveknek koholói (Bal: CsIsk. 56). Az három nem-ídvességes kérdéseknek koholó mestere (Czegl: Japh. 7). A nit inás ellen kohol, a maga fejére fordúl (Tof: Zsolt. 43). Az ördög minden nap lelkünc veszedelmét kohollya (KBodor: HÖszt. 7). Ravasszággal koholtatott hazugság: mendacium callidissime fabricatum (Illy: Préd. II.355). A babonás szentelés azoknak a phariseusoknak kovásszökből maradt, kik az isten törvényének tisztaságát az ő fejektől koholtatott terhes rendtartásokkal elegyitik vala megh (VárM: ÉgésSzv. 250). Itt az koholt verseknek vége (Thaly: Adal. I. 209). A religio nem találmánya az eszjázi embereknek, nem a hamisságnak ölvósan koholt s faragott praktika (Fal: NE. 56). Hiv szószöllő vala királyi udvarban, ha mi roszt koholt irigység a sutban, azon volt, lehessen háritani nyomban (Orczy: Nimf. A5). 3) [facio, formo; machen, formen]. Oszlopot mohás köszöklébül díszet, szépet, csinost kohol formátlamból (Orczy: Nimf. B1b).

[Szólások]. Kiki koholja maga szerencsét (Fal: TE. 633).

ki-kohol: excoquo MA. auskochen PPB. Az nyomoruság által az isten kikohollya az emberből a bűnt (MA: Bibl. II. 4). Az oláhok a római és dáciai nyelvből koholák ki a mai oláh nyelvet (Liszny: Krón. 85).

még-kohol: uro Káldi: Bibl. Zach. 13. 9. Kr. [conflo; bremen, schmelzen]. Meg kohollya mint az ötvös az aranyat (Báth: Tromb. 199). Meg-kohollyác az ezüstöt (Nógr: Idv. 572). Még halálod óráján is még-kohol isten e lelki restségért (Komár. Imáds. 112).

[Szólások]. Kováts Istók meg nem kohollya (Kisv: Adag. 516).

öszve-kohol: [conflo, ferrumino; zusammenlöten]. Hazugságokból öszve koholt gubornálás (MA: Tan. 1081).

Koholás: ferrumintio, conflatio MA. das löten, zusammenlötung PPB. Koholás az aranyat fenyessé teszi (Bod: Lex. Előb. 6).

Koholgat: [excogito; dichten]. Annak dolgairól versot koholgatok (Gyöngy: MV. Előb. 10).

Koholód-ik: [conflo, coquo; schmelzen, gekocht werden]. Az embernek lelke az büntől koholodgyék [így] (Úzoni: Dáv. 53).

még-koholódik: ~ Nem kell a püüstai purgatoriumban megkoholódnioc (Magy: 3Jaj II.84).

KOHÓ: ércolvasztó kemente (SzD). ustrina Kr. [schmelz ofen]. Igazac es szüntön olly igen tisztac, mint az ezüst, kit földből el vasaztatuc, az ötvösöc kohokban [kohokban vagy

colukban?] olasztottac es hetszer megeresztuen tisztítottac
 Born: Ének. 171). Ács mihelyben a-vagy-is kovácsnak koho-
 jában (Csúzi: Síp. 218). Hogy tüzesedjék, kochójába [igy] veté
 Pósz: VetÉlk. 82).

KOHINT. Titkon el-kohintani: subducere MedLat. 482.
 Vö. **KUHINT**]

[KÓKAD]

Kókatt: siccus, omni virore ac vigore exhaustus (Otr: Orig-
 lung. II.198).

KÓKÓ. Est apud nos in usu vocabulum kóko, quod sem-
 per horrendum quid et formidabile, ac per hoc fugiendum nobis
 significat. Solent hoc adhibere matres in terrorem suis infantis-
 bus, dum eos a cultro, vel simili noxio abarcere volunt, ne quid
 periculi eis eveniat. Aliquando etiam de homine detestandi vel
 formidandi aspectus ac gestus dicitur: kóko ember: h. e.
 homo, qui titulo kóko dignus est (Otr: Origlung. II.200). De-
 sak kóko, tsak gyermeki játék még ez (GKat: Válts. I.1029).
 Azt hiszem csak kóko német uram liire (RákF: Lev. IV.501).
 nyen forgatja a nagy kokót, de elkölt arról, a mit ő gondol
 ErdTörtAd. III.225).

Kókós, kivel a gyermeket ijesztik, hogy megéssi: mandu-
 cns PP. 271. empsa; ein schreckbild, kindleinfresser PPB.
 (krampus). Gondolnám lenni kokosnac, mivel nemzetfinc között
 még ma-is emnce nevezetivel a kisdedeket gyakran ijezgotie
 Ker: FelsK. Előb. 8).

KÓKONYA, KÓKONNYA (*kokannya* Mon: Apol. 335):
 usvét napján megszenteltetni szokott holmi elődel SzD. Ula-
 nyk kelnek az kokonyához auagy az husuety keherlőz, sayt
 es teey, tykmoñ, tíza teyta, kómyfl teztabol kozoru modra
 tell cinalny, meg kell sftny, meg kell temőlny, eg masnak
 tell benne küldőzny (SándC. 2). Az menorzagban az zentők
 udde myth ezek? En huzóm, hog nem tudod; az meñorzag-
 ban mentül yelösb etők az kokonya; miçoda az kokonya?
 az kokonya fúnón maga vr Kristus (2). Giertiakat es kokon-
 nyakat zentelnenek (Ozor: Christ. 401). Gouoszul eltee a papa-
 oc, midõn nem ezac rendtartast, de isten paranczolattya ellen
 valo dolgokatis soe ezert szerettee, kokonya, gyergya, viz,
 uza szentelest, holtac imadasat (Born: Evang. IV.515b). Az
 papistak kokonnia szenteleseek (Fél: Tan. 344). Hogy mellie
 spostolul tanultac legyen meg az kokannyat, karapolast (Mon:
 Apol. 335). Sodar es kokannya szenteleseek (Gyarm: Fel. 42).
 Cuz, viz, soldor, kokonya, tikmony, mind iambor keresztýenee
 esznee (Vallást. Aa2) Hsvétba az kókonyánac [igy] meg szen-
 telése (Vás: CanCat. 132. Alv: Post. I.423).

KOLBÁSZ: farcimen, botulus, lucanica, offa C. wurst,
 oratwurst PPB. A kolbászok, májos hurkák: kleine knackwürste
 (KrBesz. 32. Kolbász Farkas [név] (Tin. 86). Kolbászokat
 sinál (Com: Jan. 79. Radv: Csal. III.44. KLöse. 1649. 5.
 Thaly: VÉ. II.377). Disznóknak aprólékját, kolbászt, májosit,
 ömböztít, véresit illendõ árok szerint adgyák (TörtT. XVIII.
 42).

[Közmondások]. Csak az nem szereti a kolbászt, kinek nin-
 sen (Kisv: Adag. 38).

húsos-kolbász: botulus carne farlus Kr. (Com: Jan. 79).

[Kolbászosod-ik]

föl-kolbászosodik: instar farciminis extubero, extumesco
 r. [anschwellen] (Vajda: Kriszt. III.352. Kr.).

KOLCS (*koltz* ? MA.¹ *kocz* ? Radv: Csal. III.45): gobius C.
 LA. gobio MA. meergropp PPB. Kolts, gobhal: gobius; der
 ründling Com: Vest. 131. Jász keszeg, kólts, fejér keszeg:

thymallus, mugil, alburnus seu leuciscus Com: Jan. 33. Csuka
 ispékkal és kocczal (Radv: Csal. III.45).

KOLDUL (*koldolny* Pesti: NTest. 157. *kudul* Tel: Evang.
 I.352. *koldolhatott* Born: Préd. 389. *kudulni* Tel: Evang. I.224.
küldül Helt: UT. M2. *küldül* Tóf: Zsolt. 83. *küldühi* Pázm:
 Préd. 477): mendico, emendico C. emendico MedLat. 209.
 bettelh PPB. Latatykuada neky hogy koldolny zegenyenenek
 memy (EhrC. 81). Donaciokat kuldultanac vala a királyoktól
 (Helt: Krón. 55). Eggye városból másikban megyen, vgy mint
 küldülván (CisK.) Koldultomat szégyienlem (Kules: Evang. 438).
 Menyivel bücsülletesb és bizonyosb az istemek szava az em-
 beri bölcseségnél és érzékenségek által küldültt értelemnél
 (Pázm: Kal. 318). Kudult kenyérral élni (Zvon: Post. II.30).
 Posaháziboz ment diesiret koldulni (Sámb: 3KérdF. 673). A
 pogányok között a Syra isten asszony papjai regenten koldul-
 nak vala, sákokat töltvén megi edellel; így ma a papisták
 között négy rendbéli koldulo barátoknak nevei vadnak (VárM:
 Egőszöv. 142b). Katona-esillag földerül, zabot ő akkor nem
 koldul (Thaly: Adal. I.242). Engedj leborulni, húséget koldulni
 s úgy múlni (Amade: Vers. 94).

[Szólások]. Ha missan koldulni sz Luther nevével (Pósz:
 GörceB. 18). Látodé, hogy hamissan kuldultál (Matkó: BCsák.
 303). Ládál, hogy nem hamissan küldül P. Sámbar (Sámb:
 3KérdFel. 563).

ki-koldul: emendico MA. erbettelh, ausbettelh PPB. Ki-
 koldultatott: emendicatus MA. PP.

ki-koldulás: emendicatio MA. erbettlung, ausbettlung PPB.

még-koldul: [mendicando peragro; bettelnd durchwan-
 dern]. Idegen országokat meg-küldülván, temérdek alamisnát
 szerzett a jerusalemi szülökölködőknek (Pázm: Préd. 1248).

Koldulás: mendicatio MA. das bettelu PPB. Meg tere az
 koldulásból, hozuan egi taska kinirt es egi palazk bort (VirgC.
 47. Helt: Bibl. I.217. Born: KTud. II.17). Minden ő iauút fel
 laká, és küldülésra inta ügye szeri (Soós: Post. 81).

Kolduló: mendicans C. [bettler] (Born: Préd. 86).

KOLDÚS (*koldos* Born: Préd. 306. *küldüs* Tel: Evaug. II.
 417. *koldos* Pesti: NTest. 159. *küldösök* MA: SB. 116. *koldus*
 Sylv: UT. I.110. Mel: SzJán. 425. *küldüs* Pázm: Préd. 317.
küldüsoc Vás: CanCat. 276): mendicus C. MA. bettler PPB.
 Vándorló koldus; autolecythus C. Seclerata az az lator kul-
 dús laba sebesítõ fű (Mel: Herb. 175). Soha nem mond az
 küldüs eget: mendici pera non impletur (Deesi: Adag. 119).
 Az küldüst még az szüley sem szeretik (275). Küldüsánlis sze-
 génb: Iro et Codro pauperior (44). Oly szegény mint az kü-
 dús, megis gőgre tartia magút: Mithaeus cum sit, Agamen-
 nonem simulat (254). Felsegéllyed az koldusnac szükségét (MA:
 Bibl. I.172b). Éheztem, szomjúhoztam az én szegényimben,
 küldüsimben (Pázm: Préd. 17). Koldus rongyok (31. Kr.). Nyo-
 morék küldüs (Hall: Paizs. 87).

[Szólások]. Senki én fölölem nem tartja, hogy sz e m é r m e s
 k o l d ú s volnék, inkább untalan való, sok érdemem felett való,
 sok kéréssel gyakran megbántom kdet (LevT. II.276).

[Közmondások]. Ne utáld meg a nyájás koldust: sádem et
 mensam ne praetereas (Kisv: Adag. 461. Kr.). Szemérmes kul-
 dúsnek üres a táskája (Biró: Angy. 122). Nem fél koldus a
 fostztástul: *cantabit vacuus coram latrone viator PPI. Koldus-
 tól kérsz táskát: *aquam e pumice postulas PPI.

Koldúsi: [mendici; des bettlers, bettlerhaft]. Nincsen hatal-
 madban, hogy megadhassad, a mivel tartozol, és félõ, neta-
 lán valami koldusi szorúltságra ne jusson ügyed (Fal: NU. 290).

Koldúsocska: mendiculus C. MA. junger bettler PPB.

Koldússág: mendicatus Keszth.C. 294. C. MA. bettelei, bettel PPB. Oh mely nagy vakság, a mennyei királysággal nem gondolni, hanem e földi koldússágon akadozni (Pázm: Préd. 17) Sokan rabságra, sokan koldússágra jutottak a nagy hatalmas emberek közül (74). Isten-kívül minden gyönyörűség keserűség, minden gazdagság koldússág (1162). Koldússágot és gazdagságot ne adgy nékem (Mál: Evang. 386). Bőtsűfettel félre állottam; kőltis ugyan s fölött pénzemben, de a miatt nem szorultam koldússágra (Fal: NE. 10). Belisarius, az a híres győződelemes úr, mint járt utójára! Kitolták szeméit, koldússágra jutott (Fal: TÉ. 675).

KOLÉRA: [cholera]. Az üstökös czillag hadatis jegyez, mert szerez heuséget, az pedig cholera (Cis. J.).

KÓLIKA (*kolyika* Gvad: Időt. 139): passio colica MA. dysenteria RMK. IV.205. kolik, bauchgrimmen PPB. Öreg hurka, a melyben a kólíka kezdetik: colon PPL (Helt: Krón. 87). Soe beteges colikának, köszennnyel (Born: Préd. 43. 240). De ez saanny, val körtüely, szorító, árt, es colikát hoz (Mel: Herb. 1. Zvon: Post. I.314). A kólíka a bélt szorongattya (Com: Jan. 57). Kolyikát nem tenyészt (Gvad: Időt. 139).

Kólíkás: colicus MA. der die kolik hat PPB. (Pázm: Préd. 1158). Gírczes orozáin, kolyikás, és kacsiba kezű (Bal: CsIsk 143).

KOLLÁCIÓ: collatio; die collatz Pesti: Nom. I.47. [malh-zoit]. Egy kis östötör collatiot is készítettünk (Nyr. XIV.515).

Kollációz. Jere kollaciozonok: volumus facere collationem Pesti: Nom. I.47.

KOLLEGIUM: [collegium; höhere schule]. Szép rendbe szedé a kollégiomot, kívánta onnan ki-irtani a mások munká-jakkal élő herékot (Bod: Pol. 178).

KOLOKOLOG: [glotero, crepito; klapperu]. A gólya az ő szálása közben tsak kolokolog avagy kelepel (Misk: VKert. 336).

KOLOMÁZ: [axungia; wagenschmiere]. Végy kolomázat, másképpen szekérkenőnek hívják (Orvk. 82). Keverék kolomázat ősz lajába (Gvad: Orsz. 49).

KOLOMP: 1) crepitaendum, lamina MA. schelle, blech PPB. klapper Aláni: Spr. Kelepelő, zörgetőű, kolomp: crotalum MA. Kolompeckel, kelepeckel esengetvén: crotalis fennietes Com: Jan. 129. (MA: Tan. 18. 262). 2) clavivulus MA.

Kolompol: pulso MA. lünten, mit glocken schlagen PPB.

Kolompoz: 1) pulso, pulsio MA. schlagen, oft selighen PPB. [klopfen, anklopfen]. Zörgess, kolompoz (MA: Seult. 280). Aitodon kolompozot, en nyomorult koldus (Ágost: Zur. 147). Ajtónkon kolompozván, fúradhatatlanul nógat (Pázm: Préd. 332). Nem-is mondhatni addég egész bísznak, mig az faragok ott nem kolompozának (Szentm: SöDics. B4). A pusztában egy ház-kóra talál, és kolompozván annak ajtaján ki telint a benne lakó remete, kinek ügyét meg-beszéli (Hall: III. Hist. II.164). A ki kolompoz, annak nyitnya az ő ajtaját meg (Rim: Ének. 77). Az aitodon kolompoztam (Hly: Préd. II.328) Nem tilalmas ugyan, ha az embereknél bé köszöntesz, de az istennél kolompoz előbb (Fal: SzÉ. 555). 2) [tundo, procudo; schmieden]. Az ezüst pohárt vassal kolompozják, az arany edényt vasmível ezírtözzák, kiből az io bort néha goghgel iszszák, de annak tövét csak vassal kapályják (Szentm: TFűt. 22).

még-kolompoz. A számár még a pajtában is meg-tudgya az oldalát kolompozni, ha a terhét nem akarja felvenni (Matkó: BCsók. 107).

Kolompozás: pulsatio MA. das schlagen PPB. [klopfen]. Kolompozás, zörgetés (MA: SB 132). A Salamon templom nem

akarja, hogy pengés és kolompozás hallassék (VSzentyel: Patika 162).

KOLOMPÁR: laminarius faber MA. blechmacher, blechschmied PPB. Kolompáros, rézműves: kupferschmied KirBesz. 150.

KOLOP (*kolopi?* CorpGramm. 360): [ober im karten-spiel]. Nyakába rántót a Ben sült kolopjára való felelet [Ben sült veres kolop Pósalázi munkáin 1636] (Sám: 3Kérd.Fel. 197). Laureás zöld kolop (Üzegl: Tromf. Kr.). Desincentia in vocalem e, ö, ü, eundem affigi velint eharacterem istol, stül em vocali ö vel ü, ut feiszéstül, gyüszüstül vel tül; ea vero quae in i desinunt, possunt ö vel o, ut: kolopi, kolopostol (CorpGramm. 360).

KOLTANT: sonitum edo, portam pulso SI. [klopfen, anklopfen].

még-koltant: ∞ Egy inas, egy apród csak ő véle vala; ajtót megkoltanták (Tin. 56).

KOLTOG, KOLTAG, KÓTOG: [saepius sonitum edo, pulso; klopfen, wiederholt anklopfen]. Kótogoc: pulto, strepo MA. Koltogának: pulsaverunt; coltaguan: pulsans; coltagyatok: pulsate; coltagonak megüttatik: pulsanti aperitur Ném.Gl. 165. Senki halálakat nem merizuala megütni koltagan [szeg Döbrentei kiadásában, nem „koltaguan“, mint a Nyelvelméktárbán] anag bemenében: pulsando aut intrando (KécsiC. 42). Koltogiatoc es meg üttatitc tünectec, mert koltagonae megüttatitc (MünchC. 136). Micor megütuend es koltaganul sietelmel megütsuac öneki (141). Ha ysten koltog a zywön, meg erősyttetyk zawarokal, de ha ördögh koltoghand, gonossygotak kyzlelwen, legottan meg nyittatyk öneky (ÉrsC. 533). Az harkály ha igen koltog, esöt és zápor esöt érez (Cis.G4.). Hallyák a Noe feiszéjét koltogni (EuyF: MSzö. 56).

Kótogás, kótogás: cottabus, pultatio MA.

Koltogat: pulto MA. anklopfen PPB. Koltogacz es megh nem nyttya teneked az ő megh halgatasuak aytayath (ÉrsC. 318b).

még-koltogat: ∞ Meg-kótogatom az ajtót: *pultabo jamnam PPB. A harkály az ő erős hosszú orrával a fákat meg, kótogatja (Misk: VKert. 685).

Koltogatás: [pulsatio; das klopfen] (Tof: Zsolt. 862).

KÓLYA: carpentum, pilentum, essedum, arcera, plaustrum undiqne tectum C. hangere wagen, kutsche PPB. Borítot kotsi, szekér, kolya: arcera. Kolya, szekér: petorritum Maj: Szót. 361. Unum currum Cola vocatum em duobus equis (Szatm. vmegyo 1434. Kamarai Levéltár). Egy hat lonu kólyával megüandékoza (Helt: Krón. 82b). A kolyák és loktikák horoztatnak két lótal (Com: Orb. 173). A szekér pedig csak közönséges szekér, olyannak látszék nékem, mint régen itt az urak kolyája vala (ÉrdTört. I.133). Hat lóra való kolyát csinál-janak f. 8 (ÉrdOrszgy. II.382).

KOLYÉSZÁ. Kolyészák, kocsik: petorita, rhedae (Com: Jan. 87. Com: Orb. 170). Kolesza (Gér: KárCs. IV.441).

KOMA: compater MA. susceptor Oertel: Harm. 142. gavatter, pato PPB. Kezenednemeth írom te kegyelmednek, minth én zerelemes bizott koma es bíró vramuk (RMNy. HU.9). Engedje az én édes istenem, hogy ez után is hallhassak minden jót föléletek mind az én bizodalmas komám urammal egyetemben (LévT. II.78). Édes komám uram! tegnap délután vettem Kd. levelét (252). Nintsen az istennec arról parantsolatlyta, hogy írni koma anag pedig asszony ember koma legyen (Mel: ATam. 130). Komyat szidalmazza (Vás: CuiCat. 238). Kár, hogy komám nem fogadta (Toln: Vigaszt. Előb. 10). A sokszori komák között lolki rokonság nagyon (Üzegl: MM 664).

A komáknac jelen létekbén keresztel (Com: Jan. 126). Akartam kegyelmeddel szólni, mint régi jóakaró komja; maradván kegyelmed komja (RákF: Lev. 1336). Antal varga ő komját hitta vendégségben: jó komám egyél (Thaly: VÉ. 1344).

[Közmondások]. Kőttne higyed komádát (Helt: Mes. 29). Kőtue hűd komádát: ama tanquam osurus, oderis tanquam amaturus (Deesi: Adag. 88. 196). Kőtve hígy komádnak (Kisv: Adag. 22).

kérszt-koma: ∞ (Pös: Igazs. 615).

Komaság: compaternitas MA. Deesi: Adag. 4. gevatter-schaft PpB. Egy rókánac fia lón. Az el menüén komáua kéré a farkast. A farkas őrdömet fel véné á komaságot, es neuzéc á róka fiat Lupescónac (Helt: Mes. 333). A komaságban való lelki atyafiság csak huszontalan költömény (Czegl: MM. 278). A bérmlálásban mint a kereszttségben komaság is avagy lelki-atyafiság vagon a kereszt-apák vagy kereszt-anyák között (Bíró: Angy. 267).

[Közmondások]. Meg holt az gyermek, fel költ az komaság: abii et taurus in silvam (Deesi: Adag. 4). Megholt a gyermek, oda a komaság (Kisv: Adag. 3).

KOMÉDIA: comedia C. MA. komödie, lustspiel PpB. Az császár ű felsége fiai akaratja lén, hogy én komédiában velek egyetemben legyek (Nád: Lev. 205). Én Szombatba az komédiára be nem mehettem vala (LevT. II.235). Az mely comediához készültének az udvariak és feleségem fejér-cseléde, ma vittem véghez az ablakom előtt (Monlók. XV.317). Nem készít Thália tréfás komédiát, midőn Melpomene formál tragédiát (Thaly: Adal. 159). Hogy a gyermek nevelést még ennél-is szebben elő-gyámolítaná kezén fogva vezeté a comediákra (a pítzint, Fal: NE. 112). Bál házak és comédiák (Orczy: KöltH. 103).

Komédiás: comicus lusor, histrio Kr. [komödiant]. Tántz mester, játék mester, komédiás mester; choragus; komédiás-aszszony: mimia PpL.

Komédiáskod-ik: [comodiam ago; komödien spielen]. (Laud: ÚjSegits. 128).

Komédiáz. Komédiázni: *referre fabulam PpBL. Komédiázom: simulo uo.

ki-komédiáz: Valaki szokását ki-komédiázni: *repraesentare alieujm mores PpBL. Sokszor kikomédiázták Orestest: Orestes agitatus *scenis uo.

KOMÉTA: [cometa]. Egi kométa csillag jelőnek (DebrC. 208). Kométa avagy űsteges csillag (Helt: Krón. 67). Nem érti az cometakat, űstőkös czillagokat (MA: Scult. 24. Zrinyi II.87).

Komiszárius: [commissarius; kommissär]. Hadi kommissarius, vitézeket fogadó: delector; búza kommissarius: *praefectus annonae PpBL. (MonTME. I.48. Gér: KárCs. IV.480). Nógrádban az commissáriusoknak élésért fiztűntük az vice kapitánynak 8 császár tallért (MonTME. I.48).

KOMLÓ: lupus C. lupulus MA. hopfen PpB. Com: Vest. 135. Kumolovmal, collis 1264 (Kovács). Villa nostra Komlód? 1321 (ZichyC. I.191). Küldjön énnekiem egy kis aszszu gyümölcsöt s egy kevés komlót (LevT. 187). Először az komlót főzték meg és annak az vizébe frűszűtöttek meg (Nád: Lev. 15. Com: Jan. 55. Radv: Csál. II.65. Zrinyi II.101). A komlót ereszd karora (ACsere: Enc. 284. VectTrans. 26). Komlót főzők estére (Thaly: VÉ. 1344).

vad-komló: fa moha; bryon PpL.

Komlós: lupulosus, lupulatus MA. mit oder von hopfen PpB. Komlós korpa: fermentum lupuli, furfur lupulo infectum; komlós ser: cerevisia lupulata Pp. Cumluspotok, rivulus 1212. Cumlous, villa 1257. Kumlows, villa 1270. Komlos, meta 1295

(Kovács). Komlós [vnév XVI. sz.] (Nyr. IX.365). Komlós kert (TörtT. 1880. 774). Komlós kenyér (Thaly: Adal. II.346).

KOMMANDÉROZ, KOMMENDÉROZ: dirigo, ire jubeo; commandiren PpB. Bottyánt innen le fogom commendérozniom az Ráczországra (RákF: Lev. V.7). Palocsaji Dunán által akar menni véllek, sok hadakat most commendérozni (Thaly: Adal. II.359. Mik: TLev. 485). Sok köz ember hadja hadnagyját, több hadnagy előzi commendérozóját (Orczy: KöltH. 123).

KOMMANDO, KOMMENDÓ: directio militaris Kr. [das kommando]. Paracsol istrázzsát commendo ezeknek (Thaly: Adal. II.23). Ő felsége megfizetvén minden adósságát, az armádára küldötte commendóit adván uéki, jól is viselte magát, mir most Sacri Romani Imperii comes is (Haz. I.376).

Kommendál: [commendo; empfehlen, anempfehlen].

be-kommendál: ∞ Gombo János szerzette Görgy által egy ösesét ide étekfogónak bekommendálta hopmester urának (RákGy: Lev. 47).

KOMMENDÁNS: [kommandant]. Kommandás avagy fő-vezér (Szeg: Aqu. 33). Eddig itt kommandás Ordódi György vala, mir Nagyszegli Gábort instellálák oda (Thaly: Adal. II.357).

KOMMUNIKÁL, KOMMUNIKÁL-IK: [communico, accedo ad mensam sacram; communicare, zum abend-mahl geben]. Mykoron azzonyunk zyz Maria komunykalyk vala, mely yzen nagy isteny edesseget akkoron erez vala (GömC. 297). Yrgalmassagoth tezen gyonyk comvnykal (ÉrsC. 530b).

KOMÓCIÓ: [commotio; bewegung]. Tántz nem egyéb, hanem komótzió, mely az egésségnek hasznos és igen jó (Gvad: RP. 71).

KOMONDOR: molossus, canis opilionum Kr. [bauernhund, schäferhund]. Komondor eb: molossus, canis opilionum PpB. Gyermeket szoptatja egy fias komondor (RMK. II.305). Falusi komondor: canis villaticus PpL. Egy komondor be ideze egy iuhot a bíró eleybe (Helt: Mes. 16). A komondor fogait kezdé rea fenni és a kölyköket rea nodítani (29). Kemén a komondornac a háta és a szőre igen sima. Nem íó ott űlni: mert igen hamar el csuszni róla (219). Komondor szabásos kos (350. Born: Préd. 282. MA: Bibl. I.467). Az aytoban fekszie, mikor meg ebezie, az kocz leső komondor (Prág: Serk. 687). Tartván a komondor ebet, a ki fel-fegyverkeztetet szeges-örvel (Com: Orb. 95). Komondoroc (molossi) őrzie a csordát (Com: Jan. 77).

[Szólások]. Nosza e b u t á n kurta k o m o n d o r: oscitante uo oscitat et alter (Deesi: Adag. 208).

[Közmondások]. Rész felé tekines mikor az ag komondor ngat (Kisv: Adag. 49).

juhász-komondor: canis pecuarius; schafhund PpB. [schäferhund] (Misk: VKert. 182).

KOMOR (kumar TihC. 102): torvus, morosus MA. vultuosus PpBL. tristis, torvus, morosus Otr: OrigHung. II.159. feüdselőg, mürrisch PpB. Komor tekintetű: torvus C. tetricus MA. Komor kedvű: tetricus; komoron: torve C. komor tekintet: torvitas MA. Pp. Garázdás, komor: trico MAL. Komor, magának-való ember vólt: natura tristi et reconditia fiút PpBL. Rántzölt komor homlok: obducta frons uo. Komor, ki sola sem nevet: *agelastus; *adductae frontis no. Komor: austerus; sauer-sabend Com: Vest. 120. Kedvetlen avagy komor: morosus Com: Jan. 184. Komoron nézni: Titanicum tueri Deesi: Adag. 135; Gorgoneis oculis intueri 201; Tbymi more aspicere 210. Árrius magában igen kevély vala, az emberek előtt olyan komor vala, mint az álnok kigyó bizonynyal olyan vala (RMK. V.167). Paraszti komor keménységgel fel fegyverközöt tanéoc

(Zvon: Post. I.55). Még ennélis meszszeb megyen imezeknee komorkedvőc és kevélvségec (MA: Tan. 1072). Komoron kezdi azt tekintélni, az kinek annakelőtte mosolygó orcátz intmogatót (MA: SB. 50). A lép ismet kiveri a komor kedvet szerző foketo sűrű vért (Com: Jan. 51). Csak illyen komor kedvel kell balagnunk (Matkó: BCsák. 376). Komor szemmel nézne reám (Mlleg: TOSzl. II.6). E tudományt komoron és gyűfőlségesen állatja, és ugyan oltalmazza is (GKat: Titk. 4). Erkölcös, komor urók vagon azoknak, a kik a bűnöknek kedveznek, engednek (Mad: Vagyon. 136). Komor medve (Megy: 3.Jaj. II.62). A mit Calvinusban tsuda komor ortzával kárhoztatz, szidalmaz, azou dolgot magadban és a tieidben javallasz és kedvellesz (Ker: FelsK. 39). Ő egyebet a fejer vénsőgnél, barátság nem tudó komor szegenységnél nem hozhat (Gyöngy: K.I. 78). Valakire komor szemmel nézni (Kisv: Adag. 198). Bár komoran nézzen, más van szívében (485). Minden más népek is, bár komor szemmel is, nyilván láthatják a mi boldogságunkat (Bíró: Préd. 19). 2) [morositas; unmut, unlust]. A kegyetlenség, komor és kedvetlenség, gyakorta igen káros és veszedelmes (Tynk: Jözs. 130). Ékes volt és ezt szem nem nézte komorral (Gvad: FNót. 13).

[Szólások]. Komor mindenkor mint az verembe eset farkas: vultum demittit, tamquam Telephus MA. (Deesi: Adag. 63. Kisv: Adag. 550. Fal: Jegyz. 926). Ki mindenkor komor, arra senki sem hajt (Kisv: Adag. 478).

Komorít: capero, corrugo MA. runzlicht machen PPB. [runzeln]. Homlokomat komoritom; capero PPL

még-komorít: [cäpero; düster machen]. A homlokomat megkomoritom: capero C. Meg komorítják magokat, zomornisznak erezködnök (Beythe: Epist. 78). Midőn bűitőltenek megkomorítottak orcájokat, hogy tetszenének egyebeknek bűitőlni (Tel: Evang. II.521).

Komorítás: [adducta frous; stirrunzeln]. Chak intésével is rúgalmaztat valaki, feje laitegatásával, homloka komorításával (Elm. 273).

Komorkod-ik: tetriens et morosus sum, contristor MA. [düster sein, trübsinnig sein]. Mivel istennek kedveskedik, azt vígadva és nagy örömmel tselekeszik, nem úgy, mint a kápmatatók komorkodva (Pázm: Préd. 610. MA: Tan. 1271. MA: SB. 65). Soha semmi jó kedvet ne mutassunk, hanem mindenkor komorkodjunk (GKat: Válts. I.1600. Gyöngy: Cup. 16. Bíró: Micse. 258. Kr).

Komorod-ik: contristor, tetriens lio SI. [düster werden, verdriesslich werden]. Tellyes gonosz gondolo, komorodot, mindenkor szomorú (Cis. I.3). Nyughatatlan és komorodott lón (Könyi: VM. 15).

el-komorodik: ~ Elkomorodott a mohár és túrta szájából mérgét (Fal: TÉ. 767).

még-komorodik: ~ Úgy vélem, attól komorodott meg, hogy nem mellettilük alkura némelly punctumok iránt (Fal: NE. 80).

Komorodás: [contristatio; verdüsterung, betrübniß]. Száved komorodása (Pázm: KT. 207).

Komorság: torvitas C. morositas MA. tetricitas PPB. das mürrische und verdriessliche wesen PPB.

KOMORNA: [cubicularia; kammerfrau, kammerdienerin]. Komorna, szakátsné (Orczy: KöltII. 189).

KOMORNIK [komornék Gyöngy: Cnp. 15. Fal: NA. 157 [így, non komorna; komornyék Tarn: Titk. Cím. komornyik PhilFlor 3]; cubicularius C. [kammerdiener]. Komornyk: cubicularius; kämmerer Pest: Nom. 42. Yrd meg nekem, ha komornyk iram meg yest Alamoehol (LevT. I.69). Két komor-

nik királyra tanácskozik, ők az királt titkon elrekkentének (RMK. II.281. 286). Eladák Józsefet medeanitáknak, Farao királynak 8 komornikjának, az fő hpmesternek azaz Putifárnak; ez gondviselője az kiraly udvarának (IV.S. 97. 109). Az királyné asszony látván jámborságát, akarja, hogy legyen király komornikja (VI.64). A madianitac el adie Josephet Egiptusba Putipharaac Pharao komornikianac es hoffmesteronec (Helt: Bibl. I.83). Az királynac komornikja vala: servus domus regis de prioribus erat (MA: Bibl. 1382. IV.114). Assvérus királynak halálára szándékoztak az komornyikok (Pázm: Kal. 420). Ha az komornikomát valaki cörte fyrtatna, az is heaba valo dologh lenne, mert azt een legh fellieb v tüle akartam el tytkolty (Radv: Csul. III.151). Péznuek es egyeb fele egyetmasiak komorniki: dispensatores rerum et pecuniarum (Ver: Verb. 197). Megindítottani komornyikomát vele rendelt palotásimmal együtt (MonIrók. XV.71).

országos-komornik: fiscus Illy: Préd. II.502.

fő-komornik: summus cubicularius Com: Jan. 140. [oberkämmerer].

Komorniki. Minket el nem hagyott, hanem elsőben udvarunkban continálván az komornyiki tisztét s azután bukoeci kapitánynyá lévén esztendeig szolgálta azon hivataljában is (LevT. II.259).

1. KOMP: [tumulus, meta; aufwurf, rasenhügel, grenzhügel].

[Kompol]

Kompolás: [adaggeratio terrae; das aufwerfen von hügel]. Ki szent György nap tájban kezdvén kompolását, soha el nem végzi határok bányását (Orczy: KöltII. 112).

2. KOMP: epibades MA. fahrsechiff PPB. [plätte]. Az török nagy segítséggel volt Esztergonnál az onan kompon által való költözésben (LevT. II.136). Komp, significat pontones, sen latas et spatiosas rates in magnis aquis, quibus currus, equi, exercitus et alia ex una parte in aliam transponuntur (Otr: OrigHung. II.270). Az hol gízolható hely nincsen, hidással, komp (pontone) által votnac (Com: Jan. 91). Kompokra által vivén (TörtT. XV.174. TörtT.² III.349. 352).

KOMPÁNY: vicarius ludi magistri SI. Pál-mester is soká mulatoz a tészében, nem éri a konypánt [így] a belső pinczében (Gyöngy: Cup. 20).

KOMPÁSTOM: compassum, compastum, solarium; somenzeiger, compass PPB.

KOMPLÁR [compolantsag? NémGl. 357. kompolar DöbrC. 12. kompolar Fd: Tan. 260. 474. Pázm: Fel. 238. Zvon: Préd. II.247]: propola, caupo MA. verkänfer, weinschenk PPB. Téman földenece complari [így] es bezellőy es ildomossagnac es ertelennece keresőy (BécsiC. 101). Jőne hoziane a meüeti kompolar venni maganac zegenkődő bozzusigot (DöbrC. 12). Complar ember (ÉxlPrinc. 115).

Komplárkod-ik: cauponer; feil haben, wuchern PPB. [handeln]. Az Corintus komplárkodo varos (Komj: SzPál 109). Olaj az teste! mind azt mondjátok, ezzel a nép közt ti komplárkodtok (RMK. II.226). Vinezlerkedik, complarkodik (Mel: Sz. Ján. 95). Ti atkozot pilisses papok, ti mint Simon Magos vgy írtok, ackie az idnessaggel komplarkottoc (Mel: Sám. 381). Kompolarkodnac, kufarkodnac (Pázm: Fel. 238. Thaly: VÉ. I. 44).

Komplárkodás: [negotatio, cauponatio; das handeln, wuchern]. A szentségekkel való komplárkodás, kereskedés titkozott tudományunk tartatik vala (Matkó: BCsák. 83. GKat: Titk. 12. CorjGrannu. 327).

Komplárság: ∞ W compolantsagara [igy]: ad negotiatiōnem suam NémGl. 357. Komplarsag, kereskedés (Born: Préd. 77). Az fejedelmek rendok kiülfi kereskedesre es vlatatos kompólársagra ne adnak magokat (Fél: Tam. 474). Christus az Jerusalem templonát az belé mászkált kompólárságtul meg tisztétotta (Zvon: Préd. II.247). Az szentséggel való el szemedhetetlen kereskedesneec es komplarsagnac mindence hallasara, nyilván, elleuo mondottak (EszT: Ig.Ány. 106).

KOMPÓDI [Kompold, Kompód: falu Hevesben Kr.] Kompódi nemes aszszony: ampullacea mulier PPB. Czfnfolia Michi Achabot: El mehez, s-nag kompódi módra iary (Mel: Sám. 359). Nám olyan, mint egy kompódi nőmős aszszony: ampullacea mulier (Decsi: Adag. 324). Ha kompódi módra szegény nem járhat, meglis czendeszen vagon (Illyef: JephT. 13).

KOMPONA: libra; wage PPB. mérő serpenyő SzD.

KOMPOST: [condita, poma condita; eingemachtes obst, eingesottene fruchte, kompot]. Peto si potestis Budae facilliter invenire rapulas, vulgo cheklathi cum sinapis [igy] temperatas in parvis tunelliolis de Sienna portatas vulgo komposthoth 1495 (Révay-levéltár Kis-Selmecen, Benedictus de Zerthmarthon leveleiben; Ábel Jenő levélbéli közlése). Kompost narancz, nul, ludfi, pary, borin spekel, teies etek (LevT. I.44).

KOMPOSTOR: [tretschemel an dem weberstuhle]. Inüle, insüla: kompostor, az takacz lába alatt ala s föl járó főal rantó faczkác MAL. A takács nyomozza lábaival a kompostorokat (Com: Orb. 121).

Kompostoros. Az esztergáros ülvén a kompostoros széken esztergál (Com: Orb. 141).

KONC: 1) [os; knochen]. Disznóhust, agyvelőt, s koncoknak velejét egyél (Félv: SchSal. 2. 6). 2) bolus C. frustum carnis MA. bissen, stück fleisch PPB. Ütközet nagy leez mindenkor a farsangban, mikor Czibere bán beszáll az bánóságban, Konez vajda haragszik, dül-fül haragjában, mert nincs tisztessége az negyvenhat napban (RMK. II. 184). Egy eb talála egy szép kontz húst (Helt: Mes. 19). Osztogatta mind férfinac mind aszszonyiállatnac egy egy lépént és egy egy kontz húst (Helt: Bibl. I.189). Vad madar barmoknac kontzfaul elsi (Born: Ének. 205). Fel veuc a szakacs a meg főtt sal koncot (artum) és a sal koncunfelül valo szegiet es teue a Saul eleibe (Mel: Sám. 34). Szakallokon foly le az penteki koncunac ziria (Mon: Apol. 516). Sőzd meg az [anguilla] husát, metéld el koncounként (Radv: Csal. II.35). A mely kontzot a szájában tartott (Czepl: Japh. 225). 3) [præda; beute]. (Mel: SzJán. 444). Ez is az árnyékhoz kaptában a koncot elejtette vala (Szal: Krón. 479). Inmár az ő koncok [a doktoroké, kik meghaltak] egyebekre szállot és nem tudom ha vannak-é csak emlékezetben is (Pázm: KT. 13). Félted a koncot (Illyef: BCsTomp. 133). Bukefal bariáján repül, ha a konc-osztásra kerül (Thaly: Adal. II.191). Több fizetés, több kontz jött al emberekre (Orezy: KöltSz. 172). 4) Konez papiros: scapus chartæ PP. [ein buch papier]. 2 kontz papirosot vészec 14 pénzen (Helt: Arithm. H3. Szeg: Aqu. 25). Vagyon 5 konc bezi papiros (Radv: Csal. II.103). Egy kontz papyros (TörtT. XVIII.217). A papiros koncounként adattatik el (Com: Jan. 155).

[Szólások]. Nagy kontz eset ki szájából (Kisv: Adag. 55). A pápák, ersekek, barátok a siros koncért egymást mereggel megl ölik (VárM: ÉgSzőv. 63). Zsiros koncra s egyházi uraságra sietnek vele: s'introducono in buoni beneficio (Fal: NE. 39). Tálban kontz, ne néz aszszonyra: mulieris oculus spiculum juvenibus est (Decsi: Adag. 206); ex aspectu nascitur amor (15). Irigyek egymáshoz, mint a kontzon az ebek (SzD: MVir. 91). Kontzouként hanác ötet (Helt: Krón. 33). Ha ki nem akar menni, szállásán

hánnyák koncounként (Monrók. III.142). Kontzra hanta e (Born: Préd. 458). A ki káromlást mond, koncra hányasséc (Kár: Bibl. II.261). Konezról koncra hányák (Pethó: Krón. 65). Mondá az király: Ha nem mongyatóc meg, kontzról kontzra hányattatoc: nisi indicaveritis mihi, peribitis (MA: Dibl. II.157). Konezról koncra hányták, darabolták (Kem: Élet. 27). A Budat mind koncrol koncra vagdala e (Szők: Krón. 163. Pethó: Krón. 27). Mind Leontiusst s mind Tébériust koncrol koncra vagdaltatá (Pázm: Kal. 436. Pázm: Préd. 637). Inkáb akarnac koncrol koncra vágatui, bogy nem el menni (Prág: Serk. 455). Konezról koncra vetni nem szánja szolgáit (Thaly: Adal. I.60). Nem vonom ki szájából a kontzot: non præcerpo fructum officii tui PPB. Feladta levét s elfeledte koncát (Kisv: Adag. 203).

[Közmondások]. Ugy félti ő azt, mint az eb az kontzot (Decsi: Adag. 255).

Koncocska: [ein buch papier]. Az papirosom elfogyott. Küldj vagy 25 koncocskát mindjárt (RákGy: Lev. 29).

Koncol: deartuo C. in frustra seco, membratim divido MA. in stücklein hauen, gliedweis zerschneiden PPB. [niedernachen]. Le ragadaa az wr istennek zent papyaat es ky vouyaa az egybazbol es mynd yzenkeed koncoltataa (ÉrdyC. 299b). Az ókrót koncollia es aldozza vala (Sztár: Akháb. 5). Kontzoltam emberét ellenségnek (Fal: Vers. 885). Caesart a tanácsban koncolták fel: Sándort egy korty-ital mérge oltotta el (Thaly: Adal. I.156).

el-koncol: excarnifico C.

föl-koncol: obrunco, carnifico C. carniſico, in frusta seco MA. stücke hauen, ums leben grausamlich bringen PPB. Semmit töle ne félj, ragadd kopolyuját, koncold fel ő husát, csináljunk kocsonyát (RMK. II.329. Pesti: Fab. 54). Caesart a tanácsban koncolták fel (Thaly: Adal. I.156).

lő-koncol: ∞ Le kontzoló eket (Helt: Krón. 94. Pázm: Préd. 1272. Kr.). Gara Miklóst, ki mind halálíg a királyné aszszonyok mellet emberkedett, le-koncold (Pós: Igazs. I.189). El-hitethetné ember magával, hogy a többi hadi-nép öszve-kültstolt kézzel tsak bivalkodva nézett volna rá, és eő kegyelme Fegyvermeki Sándor uram enyhányod magával kontzolta volna, sózta volna-bé az egész frantzia armádiát (Fal: NE. 15).

még-koncol: [concido, verbero; zerhauen, liebe beibringen, zusetzen]. Mikoron mind két félöl meg kontzoló e egymást (Helt: Krón. 107). E hegyes törrel véredet vészem és e szerketzeuel meg kontzolom hussodat (Helt: Mes. 361).

[KONDA]

Kondás: subulcus PP. schweinhirt KirBesz. 149.

KONDÉ [vö. Kondi: Erdélyben leánylátogatás, leányoknál mulatás CzF].

Kondéság. Ezeket azért meg-értvéu, csak mázos-kondéság Kalaunak dolga, a mikor el nagy fennyen mondgya: a házasságot meg-becsüllü a romaie ecclésia (Pós: Igazs. 553).

KONDÉR (kandér Monrók. VIII.377. 378. kongyér C. MA): congius C. MA. stüichen, vier [drei?] mass fiessender diuge PPB. Kongyér, három itze, hat meszszely: congius MAL. Réz-kandér: lobes PP. Kondér, bárom icze: congius Maj: Szót. 159. Két jó öreg kondért hamar ragad vala, két kezében vizez teli hozza vala (Ilosv: Toldi 4). Kondér avagy kanta (Com: Jan. 166). Egy réz kondér palaszik (Radv: Csal. II.324). Az liakat [higakat?] kondérral mérlik (Com: Orb. 260). Réz-edény csináló, kinél vagon lombik, kondér mind fedőjével (ÖtvMest. 32. vsz.). Boltbeli öreg kondér és vasfazék vagon nro 9 (Gér: KárCs. IV.223. 450). Háló szállásán fözetett volt egy öreg kan-

dér káposztás lust az utra (Montrók. VIII.377). Az lött káposztás lust mind kändérostól az sáterből kilobbanták (378). Magok mellett volt egy konyhakoesi vagy társzekér, az kiben az konyhára való eszköz, tálok, tányérok, nagy konyhára való réz kondérok (XI.362).

Kongyéros: congiarius, conglialis C. MA. dreimüesség PPB. Kongyéros, pintes, ezöbrös, ezöbörnyi: congiarius MAI.

KONDÍT: facio ut sonet SI. [erschallen lassen, ertönen lassen]. Nagyot kondétt s el szalad (Kisv: Adag. 122).

KONDUL: sono, resono Kr. [erschallen, erklingen, ertönen].

[Közmondások]. A teli-kád ha meg-ütik sem kondúl (Hall: Pajzs. 261). Az teli hordó lassan kondul s jó bort ád (DBön: Részegs. 33).

KONG, KONOG: resono, persono, tinnio, clango MA. klugen, ertönen, wiedertönen, wiederschallen PPB. Kong a tsűr földe az orós tsépelés miatt: graviter *tinnis gemit area frugibus PPB. Vajki nagy sokat kong ő hangos harangjok (RMK. II. 184). Oly nagy zöngés bongás az táborban való, harangok, esengetők ott konognak vala (Tin. 103). A tevéken sok harangok kongának (343). Az kikénc szanac az orrokban mégyen, vgy hogy az is konglyon mikor szólnac, azok hazagoc (Cis. N4). Kong, mint a dob (PP: PaxC. 203). Az fazék üresen kong (Thaly: VÉ. II.117).

[Szólások]. Nem tudom mit konog az orra, mint egy fa tariznya: Eretriansium Rho (Deesi: Adag. 151. Kisv: Adag. 143).

[Közmondások]. Az üres edények inkább konognak (Pázm: Préd. 812). Kong az üres hordó (Matkó: BCsák. 123). Konganak az üres beszédek (Misk: VKert. 221. 418).

Kong-bong: persono, intono, reboo, clango MA. ertönen, erklingen, erschallen PPB.

Kongás: sonitus, strepitus MA. ton, getös, geräusch PPB. Az üres hordó kongás és eszterhán termett gabona fő, pluri-sensis kérkedségednek jeles czimerei (Matkó: BCsák. 124). Kongásírul, hangjárul meg tudgyal ismérni a bányásznát, az embert szózatjárul, a jámbort erköltséírül és tselekedetírül (Fal: UE. 506). Ökröt vonásánn, maílatat szöllásánn, fazakat kongásánn válsztunk-mog (Szl: MVir. 73).

Kongat: personare facio MA. ertönen machen, erklingen machen PPB.

Kongó: sonans, clangens Kr. [moneta; klingend, klingende münze]. Ezen ezer aranyat küldöm, toldja meg kigyelmed kongóval (RákF: Lav. I.480). A kurucok által veretett rézpénz, melyet libertásnak, esűfnéven kongónak neveztek (Thaly: Adal. II.202). A réz nem csak erös, és kemény, hanem kongó avagy kongó, zengő, penegő és hangos-is (Bíró: Préd. 10).

KONDOR, GÖNDÖR: erispus; kraushaarig PPB. Kundurmart? possessio in com. Doboka 1230 (Kovács). Kondor Ferenc (név, RMNy. II.12). Szép fekete kondor hajam (Thaly: VÉ. I.311). Az isten nem adott kecskének nagy farkat, sem kondor disznónak unicornis-szarvat (Thaly: Adal. II.39). Nem férhettem közel egyeb szépségéhez, göndör barkójához sem lentse szeméhez (Orczy: KöltSz. 162). Tiszta pástyor gyermek, kondor hajú, fitos (Fal: Vers. 907).

Kondorod-ik: erispus SI. [sich kräuseln].

föl-kondorodik: ∞ Felkondorodott a vége ruhájának, Bethl: Élet. 152).

KONFÉKT: confectum, lictarium Kr. [konfekt, eingemachtes obst]. Pézma confectum (Radv: Csal. III.60. Pázm: Préd. 135).

KONFREJT (konfejt? Thurzó: Lav. 175): konfekt Kr. Huszonöt font konfrejt (Radv: Csal. III.57. Pázm: Préd. 462. Kr.). Eczetet, confreytet, az jó sáfrany termő baynotznak hátárát, szekfünc, gyömbérnek minden gazdagságát add szakátuak (SzlBódó: SöDics. A4). Ott vagyon malosa, füge riskása confrejt (Szentm: KalmDics. 9). Rágodni való tsukoros confrejteket készévtén: morsulos praeeparantes (Com: Jan. 218. Lipp: PKert. II.204. Kr.).

KONGRÓ: conger; tengeri hal PPB.

KONKOLY: zizania C. lolium MA. schwindelhafer, unkraut PPB. [olch]. Konkoly, lolium, rosok Major: Szót. 294. Konkoly, vadótz: lülel oder unkraut KirBesz. 157. Praedium Concol, Concoyl? 1193. (Knauz). Gyézeetek egybe az konkolt (JordC. 395). Gyézeetek egybe elezer a konkolt, az gabonát kedegh gyöheetek az en aztgomba (ÉrdyC. 125b). Mikent az konkoluac foier az viraga, belől ha meg rontod fekete az magna (Born: Ének. 395). Pseudomelanthium inter segetes nascens, lychnidis seil. genus, konkoly (Beythe: Nom. 7). Olyan a viraga mint a konkolyuac, vgyan tóka vagyon az viragánc (Mel: Herb. 65). Az ördögi konkolyak bokrosodásából, sokan erösödnek (Pázm: Préd. 293). Mint a harang öntésben, oly tudós volt Melántho Philippi az angustana confessionak íröia s az konkolydíja [concordia] könyű alá írt, iminut, amonnat egybe gázlott praedikátorkák és mesterkékis az theologiában (Bal: Csisk. 147). Az konkoly meg-vesztegeti, meg fojtya a buzát (Mad: Évang. 177). A konkoly igen kikezdet vala gyomláladni (GKat: Titk. 17).

[Szólások]. Förtelmeseghnek konkolyaath hymteo (ÉrdyC. 84b). Ne igyekezzék konkolyt hinteni mások buzája közzé (MontME. V.175). Áskálódnak, bíjnak, kigyökövet fújnak, konkolyt hintnek közünkbe (Amade: Vers. 151). A föld kereségét mindenféle tévelygéseknek, s istenöl elszakasztó hitetlen-ségnek keserű konkolyával akarják naponként be hinteni (VárM: Égö-Szöv. Bevez.). Ihon ezek a bonta keresztények, az anabaptistak, míg elébbeni vallásban voltanak, hamis esküzdést állók nem hallottunk, részegzet közöttök ritkán láttunk. De mióta Sámbar konkolyt vete közikbe, azálta azok-is már szinte oly részegesek, lelkezdők, hamis esküzdők, egy-más között veszekedők (Pós: GBot. 25).

[Közmondások]. Ha konkolt nem nyövd, lát bizát lenyomja (Kisv: Adag. 56). Nehéz a konkolt egészen kigyomlálni (232). Mint buza konkollyal, így jok a rozszakkal meg egyelíve vannak (497).

buza-konkoly: lolium zizania Mel: Herb. 59. (Mad: Évang. 177).

fekete-konkoly: lolium recentiorum; ratten [rade] Fuchs: StürII. 70.

mezei-konkoly: nigella Mel: Herb. 37.

Konkolyos: [zizania internixtus, lolio corruptus; von unkraut überwuchert, voll olch]. Veréb-megött kalangyát félfélé rak vala; az búzának konkolyosát, hitványát meggyújtá, mutatá ő áldozatját (RMK. IV.247. TörT. 1221).

Konkolyosít: zizaniis impleo, inticio Kr. [mit unkraut überwuchern]. A tiszta apostoli kereszténység kezdett vesztegetteni és konkolyosítani (Pós: Válasz. 92. Csúzi: Síp. 11 Kr.).

mög-konkolyosít

mögkonkolyosítás. Métyeles mög-konkolyosítás, leginkább, az ellenséges emberek gonosz társaságának tulajdonéthatik (Csúzi: Síp. 245).

Konkolyosod-ik: zizaniis impleor Kr. [mit raden bewachsen werden].

még-konkolyosodik: ∞ (Csúzi: Tromb. 520)

Konkolyoz: zizaniis impleo Kr. [mit unkraut überwuchern]. (Sall: Vár. 48. Kr. Csúzi: Tromb. 145. Kr.).

még-konkolyoz: ∞ Ne hadgya az ő igeiet meg konkolyozni (Bori: Préd. 316).

KONOK: (antiq.) obstinatus; eigensümg, halsstariig PPB.

Konokol, Konokolni magát: obstinare PPB.

KONST: kumst, általában minden papirosból készült rajz-minta; s különösen maga a rajzolat Kecsk: ÖtM. 355. Az konstnak az fonáját [így] bátul az tisztáját szép lágy szítált szénporral hines be (Kecsk: ÖtM. 311).

KONTÁR (kantár mester PPB.): opifex non collegiatus vel imperitus Sl. [stämper, pfischer] Kantár mester: non ce-halis; ein fischer, der keine zunft hält PPB. Czifra kés-tsnálót, nem tsak kontárt, de jót, a réz lamna meg-illet (Szentn: Kalm-Dics. 9). Szabók czéh mestere kontár szabóktól hozott 2 t. (MonTME. 1.266. 387).

Kontárkodó: ∞ Kontárkodó miues ember (CsikGy. 15).

KONTIGNÁCIÓ: [contignatio; stockwerk]. A bástyán vagon a felső contignatióban egy hosszu vas siska forgó lábá-val együtt (Radv: Csal. II.393).

KONTOS: [?] Hozattassek elew az kontos kontyos?] es gon-zoz kewel leyau (DebrC. 539).

KONTRALÓR. Contrascriba, contraso: harmintzados mellett szolgáló kontrás, kontralór PPBl. 603.

KONTRÁS. Contrascriba, contraso: harmintzados mellett szolgáló kontrás, kontralór PPBl. 603.

KONTY: calantica C. pepum, cesticillus MA. caliendrum; schleier, bauptzierde der weiber PPB. [kopfputz]. Patyolat, konty fedél: calantica; fodoritott áll haj, konty: caliendrum PPl. Vekoni fedelel fel neuelt kontiok (VirgC. 149). Egy kontyba való gyöngyös gyémántos virág (Radv: Csal. II.348). Nem teletie homlokára az ő gyöngyös kontyát (MA: SB. 220). Szegény feleségem kontyát-is akarod igazgatni (Matkó: BCsák. 175). Így bánál te kétszer mind kontytal s kalappal (MonFrók. VIII. 167). Ha ajándék küldéssel kedveskedel a portának, abban is a magad szemével élj, inné a kontyot nygan ki rekeszd, semmit se küldj, mintsem illetlent (VIII.257). Minden lófó vagy darabant embernek a felesége nagy kontyot viselt (MonFrók. XI.345). Kontyot tón feieben (Petki: Virt. 11). Kontyért süveget cserél (Thaly: VÉ. II.258). A mi kontyunk mi gondunk (Fal: NA. 128). Meg emlékezzenek arról az asszonyok, hogy tellyes erejében reájok igazodik ama deák mondás: quot capita tot sententiae; ritkán egyyeznek meg a kontyok (Fal: NA. 188).

[Szólások]. Kontyot fel-t évő férfi, Simon-bíró, Anda Pál hadába való; uxorius PPBl. Konty alá való: muliebris, feminae congruus Sl. Konty alá való bor: vinum dulce Kr. Nem konty alá való a szentírásmagyarázat [önök adva felele-tül] (Thaly: Adal. I.79). Nem kényes italra való borok, se nem konty alá való, amint szokták mondani (Mik: TörL. 302). A gotnári bort a konty alatt is meg tsemseghetik (427).

Kontyos: vittatus MAL. mulier cum peplo, turca cum cidari Sl. [mit einer haube versehen, mit einem schopfe versehen]. Az ti frissen lepő kontyos feleségtek (Men: Apol. 335). Kontyos? (vezetéknev XVI. sz. Nyr. IX.365). Tett relatiót némely kontyos törököknek az ellenség közé való szokéséről (MonTME. XV. 573).

Kontyoz: [peplo orno; mit einem kopfputze versehen]. Feleségtek cziframódra magokat kontyozzák (Thaly: VÉ. I. 362).

KONVENCIÓ: [bedungener lohn]. Kocsinak és fölajtár-nak conventiok szerint tízessék meg (Radv: Csal. III.253). Con-ventiója juhászniak minden 2 hétre 1 gomolya (Évk. XIII.78).

[KONVÉRZÁL]

Konvэрzálkod-ik: [conversor; umgehen]. Bűnösökel con-versálkodot (Alv: Post. I.66).

Konvэрzálód-ik: ∞ Conversállódgyátok másokkal szíves-en (Megy: 6Jaj. VI.45).

KONZUL: [consul].

Konzulság: consularatus. Eleg ideyen lenne, hogy ha az ű fiaul kerne az consulsagot: satis mature illam cum filio suo consularatum petiturum (Decsi: SallJug. 55).

KONYA: curvus, incurvus, inflexus Sl. [hangend, gebogen, mit herabhangenden ohren]. Konya fiúti: aures dependentes habens Sl. Konya? (vezetéknev XVI. sz. Nyr. IX.365). Vén Szilent fel tolák konya szamarára (Orczy: KéltSz. 164).

KONYÁSZTAT: [?] Az ű dialogusiban csak elmjének tetszését konyásztatta, s-a kösség dicsiretit vadásza (Czegl: Orsz-Roml. 129).

KONYHA (kohnia Hofgr. 217. kohnya Pesti: Nom. 14. MA: Tan. Előb. 12): culina, coquina C. MA. küche PPB. Váras konyhája: popina; garküche Com: Vest. 93. 141. Konyhához-való leány: focaria PP. 271. Ninez nagy gongya siros konhara (Bori: Evang. I.451). Sütőfőző konyha (MA: SB. 114). Parancsolnod kellene mind újvári, deési tiszteinknek, lenne elég minden konyhára való, Görgényben is kellene apró halért küldeni, egyebüve is (RákGy: Lev. 64). Egy bokor fenyőssel, és egy pár nyúllal gazdálkodván a konyhának (Fal: TÉ. 644).

[Szólások]. Semmitnem hoz az konyhára: quid ad Mercurium? (Decsi: Adag. 191) quid ad farinas? (219). Semmit hoz az az konyhára (Toln: Vigaszt. 90). Mit hoz a konyhára: quid ad Mercurium? (Czegl: Japh. 228). Keveset hoz a konyhára (Matkó: BCsák. 136). Nem sokat hoz az konyhára (RákGy: Lev. 549). Ugy-is semmit sem vinne a pápa konyhájára (Matkó: BCsák. 218). Hertzegi konyhakat es asztalokat üttetsz. mindenünnen bé kivánod a költsönt, senkinek sem fizetz (Fal: NU. 290). Pilátus konyhájára való idéetlen irás (4).

köz-konyha: popina; város konyhája PPBl. Com: Jan. 124. garküche Com: Orb. 253. Köz konyhán nyalakodik: popinatur MA.

közkonyhai: popinalis MA.

laci-konyha, laci-konyhája. Latzi-konyhája: popina; latzi-konyhát tartó: popinarius PPB. Latzi konyha (Konst. 10).

Konyhai: culinarius MAL.

[Konyhál]

Konyháltat: [coqui euro; kochen lassen]. Vacsorára frissen konyháltatott vala (Thaly: VÉ. I.338).

Konyhálás: [coctio; das kochen]. Konyú a házassulás, de nehez a kétszer konyhálás (Sam: Cer. 128).

Konyhás: culinarius MA. zur küche gehörig PPB. Konyhás (vezetéknev XVI. sz. Nyr. IX.365).

[Szólások]. Ott hideglütette volna iol főző konyhás gyom-rat (Bal: Epin. 7).

Konyhászkod-ik: culinor MA. sich beschäftigen in der küche PPB.

Konyház. Konyházó, vendégeskedő, tékozló: apicius PPl.

Konyháztat: culina provideo Kr. [verköstigen]. Kit az ura konyháztat (Vajda: Kriszt. II.341. Kr.).

KOP-İK: atteror, detoror MA. zorbroschen und zerrieben werden PPB. [sich abwetzen]. Kopik a hó: nives *attenuantur PPI. Czac el szenyuet kopot czontyoc maradnuac (Dorn: Evang. III 57). Nem is csak ama moly-ette régi könyvekben kopnak, hanem teljes gyakorlásban fenforognak: non è stata trovata solamente nei romanzù, ma anche in pratica (Fal: NE. 9). A miut kopik foszlik a köntös: úgy kopik mülík az adósság (Fal: NU. 283).

el-kopik: ∞ Elkopott: detritus: elkopott marha: scruta: C. El-kopott az álla: mentum *attritum PPI. Addég soc el kopie az ő népébe [elfogy, elhall] (Cserényi: Persf. 43). Mint az ruha, elkopuac (MA: Bibl. V.47). El kopot à vas à lábodon, és à rabságnac csineséro, te ponig uy vasat lábodra, uy csinesért kívánsz kezeidre (Prág: Serk 1008).

[Szólások]. Régi irás, el kopot (Decsi: Adag. 31. 150): anti-quiora Jovis diphtera loqueris MA. Régen írták s el kopot: apologus Alcinoi (Decsi: Adag. 110. MA). El-kopott, ótska, háji-báji irás (SzD: MViv. 352).

olkopás. Fogueac olkopása, váslása: brochitas MAL.

fől-kopik

[Szólások]. Főlkopik az álla: premitur egostate, media Kr. Fel-kopnék a mi állunk (Matkó: BCsák. 188). Fel-kopie az állam, ha nem szorgalmatoskodom (Szathm: Cent. 27). Es ha csak azt követnök, s tartanók meg, felkopnék úgy a mi állunk (Czepl: Blorg. 285). Józanok a restelkedők is, de kételességből, mert dolgozni nem akarván, felkopik az állok (Csúzi: Síp. 140).

ki-kopik: ad incitas redigor SI.

[Szólások]. *Vnuből kikopik*. Talám ki-kopál a szent-írásból (Matkó: BCsák. 114). Mindenéből ki-kopék [elszegényedett] (Diosz: Préd. 142. GKat: Vált. I. Előb. 22). Ha a'bol (a látból) ki-kopnak: vagy hogy ők is az apostoli tanításnak rendit vészik-elé, vagy ha nem, tsak jég hátán, és fővenyen fognak éppitenie (GKat: Vált. II d). Nem levén egyebe a szegénységnek kevés buzujánál s máléjánál, melyből is csakhamar kikopik (RákP: Lev. I.198). Án, a mi-némű békesség hirdettetett tegnapi napon, Gloria in Excelsis, ma abból-tellességgel ki-koptúntk (Csúzi: Síp. 689). Azért írtam, hogy messze büjdosásimban ki ne kopnék élő nyelviünkben (Fal: NE. 2). Ki-koptatok minden hasznos beszédből (Fal: NA. 189). Ezeket látván s meg ízelevén a fiatal dáma, könnyen ki vásik s ki kopik az isteni félelemből (202). Ha ki nem kopott elmémből mint a magyaró tokjából, el beszéllem a többit is (Fal: TÉ. 644). Kifogyott minden exceptióból, mint a magyaró tokjából (Fal: TÉ. 758). Kikoptott a beszédből, mint a magyaró tokjából (Fal: Jegyz. 926).

kopton-kopik: [inessanter detoror; stetig abgewetzt werden] Mikor en a pennual iroc, nem lehet anolkál, hanem kopton kopik a penna (Tel: Evang. I.135).

lő-kopik: detoror Kr. [sich abwetzen] (Pázm: Préd. 1230. Kr.). Az lovanrul igen lekopott az putkó (Thaly: VÉ. I.219).

még-kopik: detoror, atteror MA. zerrieben, zernulmet werden PPB [abgewetzt, abgenüßt werden]. Megekopott: attritus, detritus MA. PP. Az óbnek igen meg kopot a nyaka (Pesti: Fab 32b). Az ewkownek meg kopot a nyaka a nagy wonasán (56). Az te ruházatot semmi képpen meg nem kopott te raytud (Kár: Bibl. I.165). Meg nem kopie köntösöd (MA: Scult. 13). Gyakorta értetvén vargák csirizhez megekoptott fegyverét, kaptája széléhez (Thaly: Adal. II.350).

Kopdogál-ik: sensim atteror Kr. [sich nach und nach abwetzen]

el-kopdogál-ik: ∞ Mikor a kapual kapal az ember, azis lassan lassan az gyakorta való kapadas miat el kopdogalic (Tel: Evang. I.135).

Kopott: protritrus, detritus MA. attritus; abgenüßt PPB. Kopott-szín: color obsoletus PPBI.

[Szólások]. Szót ne szaporitson a már ki kihirelt, és sok nyelveken kopott ujságokról (Fal: UE. 375). A mit a felkapott kopott szokás béhoz, nagy ereje vagon rajtunk (472).

Koppad: glabror; glatt oder kahl gemacht werden PPB. Olait vize hamar ők fordanak, kiket romaiakra ki ontanak, sokan romaiakban kopadanak (Cseng: Jer. 20). Gazda szavát fogadd, máskép hátad kopad (Kisv: Adag. 450). [Vé. **KOPASZ**, **Kopasz**]

el-koppad: deglabror, depilor Kr.

elkoppadás. Hainak el koppadása: alopecia Nom. 71.

lő-koppad: [defluo; ausfallen, ausgetien (von haaren)]. Ha zurokkal az huiakra chynalod (az vízi tőköt), azokat meg vas-tagitya, hogy leue koppaggyanak (BeytheA: FivK. 90b).

még-koppad: deglabror, depilor Kr. [kahl werden, die haare verlieren]. Olajt, vize hamar ők forralának, kiket rómaiakra kiontanak, sokan rómaiak megekoppadának (RMK. VI. 174). Ha kedig a kopuszszagon a vagy a meg kopodot figy helyen feier szabasu fakadék fakadand: sin autem in calvito sine in recalvatione albus color fuerit exortus (Helt: Bibl. I. DDd4). Léssen forrod az igazságtól, csak álhasd, ha még koppadez is, iódra léssen ez a meleg (Bal: CsIsk. 36). Isten törvénye szerent meg koppadnál (Czepl: Tromf. 428). A farkas bőrök közé elegyített juh bőroket egészben szőroktől megekoppadni mondják (Misk: VKert. 214).

Koppadás: [das kahl-werden]. Most (az sas) bal-fátuma hozta oly idejét, hogy maga is félti kopadástul fejét (Thaly: Adal. I.164).

Koppadt: [calvus; kahl]. Koppadt vagyok, simúlok: glabro PPBI.

Koppadság: [calvitas; kahlheit]. Szórt neuel, koppadságot el őz, meg szőrocsit (Mel: Herb. 181).

Koppan: [privor, spoliar, ad incitas redigor; entblüsst werden, das leere zusehen haben]. Szappanyosak, mivetek ez utzából koppan! minden bázniál sem találál talán egy rúd szappant (Thaly: Adal. II.121).

el-koppan: ∞ Itt sok hamislelkűség ment végbe, mert öt-ezer forinttal kiszúrták a szemit, azt is magok ládájából vette ki Dioszegi, denique mind ő s mind az maradéka elkoppant tőle (Ilaz. I.147).

ki-koppan: ∞ De avval az erdélyi fejedelemségből kikoppana (Monrók XI338). Miért nem fogadád szavát jó felséges uradnak, bizony nem koppansz vala ki az erdélyi fejedelemségből (340).

Koptat: atteror, detoro MA. zerrieben, PPB. Aytainac grá-ditsait koptassa az te lábád: gradus ostiorum illius exterat pes tuus (Kár: Pib. I.653). Mászva tsuszva koptattyák a térdek bürét (Nán: SzÁP. 231).

[Szólások]. Haiban ne koptassa nyelvét (Czepl: Japh. 158). Hagyd lássák, mulassák, nyelveket koptassák, hogy téged, szívem hívem, tisztán imádlak (Amade: Vers. 3).

el-koptat: atteror C. detoro MA. zerrieben, abnülzen PPB. Elkoptatta a tövisök között a szőrit: asinus *attrivit se sjnietis PPI. Mégha szintén valami állandónak láttassék-is, tsak-azon régiségtől is el-koptattatik es el-fogy (Com: Jan. 267).

lő-koptat: detero MA. zerreiben PPB.

Koptatás: attritus C. [das abwetzen] Koptatás, súrlás, válás: attritus PPL. Az alföldnek feltörése a nyargalásból való koptatástól vagon (Com: Jan 55).

KOPÁCS: putamen nucis Sl. grüne nusschale, hülse Adami: pr. Dió kopátsa: *earinae putaminum PPL. juglandum putamina PPL. Gyümölcs' kemény héja, kopátsa: putamen no. Elettünk olyan mint a dió, mellynek keserő kopátsa a kisérteteket, hája erős ereszt-visszélésünket mutogattya (Megy: 3.Jaj. II.180)

1. Kopácsol: exortico, fodico MA. enucleo; abschlänen, en kern ausnehmen PPB.

mög-kopácsol: enucleo Kr. [abschlänen]. A diót ha megopácsollják tegyék egy edényben (Lipp: Cal. 50).

[Kopácsl-ik]

mög-kopácslik a dió: decorticatur, corticem exiit Kr. lipp: PKert. III.207. Kr.).

Kopácslék, kopácsolék. Kopácslélja a diónak: culeolum IA. MAI. *dió-kopácsolélja: culeolum PPB. grüne nusschale PPB. hülse Adami: Spr. A (gyümölcsnek) a kopácsolélját, buróját [olvasd: buróját] el vesse, el bántsa: putamen amoveat Com: Jan. 20). A dió, mogyoró, és gesztenye bé-vannak burétva éjál és kopácsolélkkal (Com: Orb. 29).

dió-kopácslék: culleolum; zöld dióháy MA.

2. KOPÁCSOL: [pulsio; klopfen]. Több fő tudós doctorok, z kiknek irásokon kopácsol (Zvon: PázmP. 161). Mikor az harisúsoc az Christon kopácsolnának (MA: Scult. 999). Mikor gy álló fát ki akar irtani mezőjéből, nem kopácsol ágborain, hanem z gyökérét rombolja (Pázm: Kal. 456). A két tornyok között evő sendely héjazatokat nagyon vereti, kopácsoltatja (Szal: Krón. 402). Vagdaltam, kopácsoltam (Bethl: Élet. 211).

[Közmondások]. Meddég tízes a vas, addig kopácsold (Kisv: Adag. 132).

Kopácsolás: [pulsatio; das klopfen, schlagen]. Az pőrő-
yösök békét hattak az kopácsolásnak (Bal: CsIsk. 144).

KOPOG: 1) [strepitum edo, pulso] strepitum edo pedibus calcatis MA. [klopfen, poltern] ein geräusch machen mit beschuhten füßen PPB. A nemes ember monda szepen él ruhazot koppogo felesegenek (Helt: Mes. 457). Jay ha meg-hak egyszer lathatnam az szep veres karmasim saruha kopogo nemes hölgyemat (Helt: Mes. 469). Szélin kopog, közin tsuog (az utca), s ki közepit uszsa (Thaly: Tört.K. 220). **2)** [hiante ore capto, ore in hio; schnappen]. Az ebek a legyek ellen szá-
okkal s fogokkal szüntelen koppognak (Misk: VKert. 194).

Kopogás: strepitus MA. geräusch, gepolter, mit hand und füßen PPB. Nincsen nyugodalma zajdült elméjének, járóktól nincs vége értekezésének, ha kopogást hall is, véli kedvesének kívánt örömére jutott jóvésének (Gyöngy: MV. 92).

Kopogó: [ein tanz]. Megjárom én a kopogót: tubám, te s járd meg (Thaly: Adal. II.100b).

KOPT [?] [pulsio; klopfen]. Fakoptó harkány (Thaly: VE. I.292).

KOPÁLY: [glaber; kahl]. Kopály, kopár hely: glabretum PPL. Kopály föld: terra glabra (Lipp: PKert. III.160. Kr.). opály föld, a hol kevés fű terem (LippCal. 6).

KOPÁR: 1) glaber, depilis; glatt, kahl, ohne haar PPB. opár föld: solum sterile MA. Kopár hegyek: colles *vacui boribus PPB. Kopár hely (Zvon: PázmP. 209). Kopár mezei, tragi (Szeg: Aqu. 82). Titkos dolgot is babosgatnak némel-
ek e kopár mezőn (Czegl: MM. 146). Kopár hely (Czegl:

Dig. II.61). Nyargalodzol a successio kopár és sáros mezőjén (Matkó: BCsák. 116). Kopár föld (Lipp: PKert. I.53). Kopár szakállú (Mik: Törl. 56). A szállkás harpya a kopár szárcsával (Gyöngy: KJ. 13). **2)** glabreta C. glabretum; blüsse PPB.

[Szólások]. Kopár helyen kereskődni: cavam Arabiam serere (Deesi: Adag. 86. Kisv: Adag. 151. 305).

Kopárod-ik: glabresco; kahl werden, blös werden PPL.

Kopároz-ik: fame premior PP. hunger leiden PPB. Kopározó lovaink megnyugosznak (RákP: Lev. IV.34).

Kopároztat: [hungern lassen]. Hogy a juhokat sovány mezőn kopározttassák (GKat: Válts. II.1050). Kopároztatni akarván paripáinkat (Kem: Élet. 73).

Kopárság: [calvitas; kahlheit, glatz]. Főnek kopársága: area PPL.

KOPASZ (kopasz Helt: Krón. 32. MA: Bibl. Magy. 2. kopasz ACsere: Enc. 209. meg kopaszulnak 170): calvus, calvester, recalvus, implumis, depilis, glaber C. glatzig PPB. [kahl, haarlos]. Kopasz hely: glabreta C. Kopasz mező: glabretum; dírré háid Nom. 7. Kopas harast? locus 1222. Kopoz, nomen viri 1300 (Kovács). Nüfel kopaz, nüfel, mondanac nekie [a gyermekek Eliseusnak] (Hofgr. 206. RMK. V.131). Elizeus prophéta kopasz volt, kinek mondják vala az gyermekek, no fel kopasz, no fel kopasz: de az isten megbünteté azokat (Kopasz). (Kállli: Bibl. 324). [Vö. KOP-İK, Koppad]

[Szólások]. Kopasz lelkűnek szidta az törököt (MontME. VI.60). Kopasz mentség: excusatio vana, insufficiens Kr. (GKat: Titk. I. Előb. 36. Kisv: Adag. 62. Megy: ÖrÉlet. 75. Fal: Jegyz. 934). Ez a kopasz mentség ki nem szapulja fertőjéből a csunyát: la sciochezza d'una tale senza (Fal: NE. 17). Bir tapogasz, kopasz a mentség (Fal: NU. 287). Szólt a májor: fiam! mely o k o k a t mondasz, gyarlók, igen gyengék, s mindenike kopasz (Gvad: RP. 125).

[Közmondások]. Kőnyű kopaszt borotálni (Deesi: Adag. 91). Igen kopasz borotválsz: ab asino lanam (29); calvum vellis (150)

fél-kopasz: calvester Com: Jan. 54.

Kopaszit: calvo MA. deglabro PPL. kahl machen PPB. Kopaszit, kopszít: calvat PPL. A te nyirett bajszszod, a barka formára kopszítatott tők agyad nem eléb való náladnál (Ker: FKer. 270).

mög-kopaszit: calvo, deglabro C. decalvo MA. kahl machen PPB.

mögkopaszítás: decalvatio MA. kahlmachung PPB.

Kopaszocska: recalvester C. Hátul kopszotska, hátul kopár: recalvester PPL.

Kopaszod-ik: calvesco Sl. [kahl werden].

mög-kopaszodik: ∞ (Helt: Bibl. DDD4).

Kopaszos: calvatus PPL.

Kopaszság: calvities C. calvitas, calvitium MA. kahlheit, glatzé PPB. (Helt: Bibl. I. DDD4). Ha az embernek mindenes-től fogva való kopaszságán szelő támad (MA: Bibl. I.100. Gyöngy: KJ. 23).

Kopaszt, kopszít (kopasz Helt: Krón. 200): glabro, depilo MA. calvum facio Kr. kahl machen, die haar ausrufen PPB. [abscheeren]. Kopszított: depilatus MA. PP. Kopszító hely: calvaria MA. Rest udvarbárakon átok nem használ, az ki őt kopszítja, kopszít borotual (Tin. 316). Kopasztó hegy: Golgotha (Vás: CanCat. 484). Kopszító hegy: Goltotta (GKat:

Válts. II 786). Tanúlly többet Matkó, hogy magad forrójával ne koppasztsd magadat (Hlyef: BC&Tomp. 129).

lő-kopaszt: ∞ A borbély a hajakat nyíri, le koppasztya (Com: Jan. 115).

még-kopaszt: glabro, expilo C. deglabro, depilo MA. abschleeren, abschälen, glatt machen PPB. Megkoppaszttott: depilatus P! A madarac meg-melylezttetnae, koppaszttatnae (Com: Jan. 83. Kildí: Bibl. 368).

Kopaszul: calveo C. calvesco MA. calvefio PPI. kahl werden PPB. Hátra kopaszulni: in colla *calvescere PPI.

el-kopaszul: ∞ Alopecia: főnök betegsége, melyben az embernek haja, szakállja el hull, el kopaszul; oltóság Major: Szót. 28.

még-kopaszul: calvefio, calvesco, glabresco C. [kahl werden, die Haare verlieren]. Lopo vagy tolvai hogy meg kopaszuljon, a ki mihéidet el lopja (OrvK. 75). Akkor eszesül meg az ember, mikor meg kezd kopaszulni (Kopasz.). A fodor hajuk nem könnyen kopaszulnak-meg: crispí non facile calvescant (Com: Jan. 64).

vissza-kopaszul. Vissza-kopaszuló: recalvus Com: Jan. 54.

KÓPÉ (kóbé Csúzi: Tromb. 462): bohó, tréfás Szd. jocular, scurra SL. [schelm]. (Csúzi: Tromb. 454. 462. Kr.)

KOPÉT, KOPÉTA: [?] Azoknak hagyom az ládákban levő kopetákat, főköteket (Radv: Csal. III.244b). Egy kopetet is adtanak, az szegény anyánuak volt egy ó kopetja, melyből az atyámfiaánál vagyon tizenöt boglár, azt is adja meg fiaimnak (III.249). Megint tollból csinált kopetet (uo. II.213. 222. Nyr. V.159).

KOPIA (koplya Tarn: TitkR. 118. kopla Thaly: Adal. II. 186. koplya Balog: Corn. 109. Csúzi: Síp. 204. kópia Zrínyi I.24. kopya¹ Szék: Zsolt. 45): hasta, framea, curis C. sarissa, hasta, verutum MA. verutum PP. langer spiess PPB. [lanze, spear]. Kopia, dárda: hasta; der spiess Com: Vest. 131. Hosszu merő kopja: sarissa Com: Jan. 149. Lata egy nagy zerechen kyralth, ew kewrwo sok zolgakath, czwezakath, kopyakath tarthwan (ÉrdyC. 293b). Koppyya nyint keettewnek [az egérnek s a békának] wenyke wozzew wala (Pesti: P'ab. 11). Az lantzoe ostromlani kezdé a kapu melet való bastyát, és a kopiakon fel haganac rea (Helt: Krón. 189). Az egyie szagos káka, a ki szerezzen országban terem, miut egy kopya (Mel: Herb. 55). Mint öklelték kopjával által áldalát a kereszt-fin (Pázm: Préd. 135). Török dárda, kopia, szablya elegyedve (Zrínyi II.88). Két ágú kopia (Matkó: BC&ák. 313). A zászlók és sürlő kopják lobogú nagyon kezdettek vala fuvattatni (Szal: Krón. 148). Azt parancsolta, hogy az alsob gyoles inge hosszu kopja legyére tétetvén a táborban hordoztatnék (Hly: Préd. I.357). Irya kopiaiún vagyon egy kegyetlen vad (László: MMsar. 68). Te vagy szál kopium (Balassa: Ének. 45). Két kopját a földben ütven, és harmadikat azon által téven, ez alatt őket által bítatná (DBenkő: Flor. 57). Öklelő bai-vivo koplyának nevezetik (Csúzi: Síp. 204). Szágonos kopia (Fal: TÉ. 23). Nagy sebesen egymásra ragaszkodtak, hogy a esomós somfa kopják egy s más részről darabokra törnének (637). Fel füz kópíura le vágott fejeket (Orczy: Kélsz. 178).

[Szólások]. Ide való az Pázmán jesuita szalma kopiai is (Magy: Nád. 28. Czegl: Dág. 76). Csak szalma kópíával szarkál (Fal: Jegyz.) Egy török Bánfy Bilintot kihívá, hogy kopját ternének (Ver: Verb. 119).

gyász-kopia (Radv: Csal. III.370b).

hajdu-kopia (RákF: Lev. I.109).

Kopiácska: hastula MA. spiesslein PPB. Kopyácska (Land: ÚjSegíts. I.337).

Kopiás: hastatus, contophori C. spiessknecht PPB. Kopias, dárdás: verutus PPB. Gialog paisos kopias harczeroc (Mel: Kir. 410). Huszárok, fele lenne puskás, fele kopjás (Ver: Verb. 49. Pázm: Kal. 1766. 809. Kr.).

KOPLAL: esurio MA. hunger leiden, hungerig sein PPB. (Göres: Mátý. 87. Diósz: Préd. 178). Pap töltözik minden te jóvedelmeddel, pap hízik zsírossal, töltözik kincseddal, te koplalsz, nyögsz (Thaly: Adal. I.8). Koplalva keltiük fel a gazdag elbédől (Mik: TörL. 5. TörtT. III.164).

még-koplal: media recompensó Kr. A külső bonumoknak az emberektől való kikunyorálása nem véték, ha e világi jókkal bővülködő magzatoknak születek meg-koplallják is (Czegl: MM. 107).

Koplatás: inedia, esuries C. MA. hunger PPB. [das hungern, fasten]. Ez ideigh való nagh fewzetethlensegeketh el vuthak ees nyomorosságokall, mert innar a nag zovksegeth ees koplalassokoth nem zenwedletyk (RMNy. III.108). A diétával és koplalással füremednek minden részeink (Pázm: Préd. 837). Hogy a reád támadást, fogságot, rabi koplalást emlogeted, ez-is tak álom-ijegetés (Fal: NU. 288).

Koplató: esurio C. esuritor, famelicus MA. hungerleider PPB. (Mel: Szlán. 312).

Koplatat: inedia torqueo, macero Kr. [hungern lassen]. Kevés vitézket tartotok, azokat es igen koplaltatjátok (Tin. 298). Aszaltoknál étetitök esüftoktat, ott kiinn koplaltatjátok jó szolgákat (311).

Kopó: 1) vestigator canis, indagator; jagdhund PPB. Igen hajtának a kopók: *alacritas canum in venando PPI. Pagniusnak te csak kopója avagy vislija sem lehetnél (Matkó: BC&ák. 240). Egy kopónak ezaholása (Hoflin: Préd. 6). Együtt a kopókkal szabadosan járnak az agúrviselők (Gyöngy: KJ. 13). Példásum folyt nyálok az angliai imillyen s amollyan szelindé-kekről, agár, vizsla, kopó s több afféle lityésző tacsókókról, menél szebben a mosólékos poszerek módjára (Fal: NA. 122). **2)** rapax, vorax MA. räuberisch PPB.

[Szólások]. Ne hoz még most feleséget magadnak, egytild ninczen kopofülese annak, nem vgy adhad vissza ha egyszer el vészed, miud holtodig kel egyfüt véle töröködnöd (FortSzor. K2).

KOPOLTYÚ (kopolto Hoffgr. 263. kopoltó Lép: FTük. I.12. kopltó Misk: VKert. 682 kopoltó Com: Orb. 68. kopolaja ACsere: Enc. 218.): branchia, branchia piscis MA. fischohren, kiemeu am fisch PPB. Semit tőle ne félj, ragadd kopoltyúját, kenezöld fel ő húsát (RMK. II.329). Szágonnal által furladdé az (cethalnak) ő pófáját, meg' kopoltóit (Mel: Jób. 99). Az czet hal kopoltóit ki nitotta vag' (Kár: Bibl. I.538). Ragad megh az kopoltóit es vastagon tartvan, vond ki az partra (Lép: FTük. I.12). Az halak az vizet kopotojokon ki boesittják (Com: Jan. 33).

hal-kopoltyú: branchiae C. Hal kopótója: branchiae MA. P!.

KOPONYA, KAPONYA: 1) situla, crater C. wasserömer, wassergeschirr PPB. Csigával, vedérrrel avagy kaponyával merits (Com: Jan. 115). **2)** cranium, calva C. calvaria MA. hirschschele, hirsnschädel, haupt PPB.

agy-koponya: cranium, calvaria MA. hirschschele PPB. hirschschele Nom. 13. Ott vagon [Nagyfaluban] mostan is Mikos feje csontja, szertelen temérdek agya-kaponyája (RMK. IV.253). Agy kaponya helynee mundatic: locus calvariae (Helt: UF. 115). Nem találauak semmit, ezek (Jezebel) agya kaponyáit es kezei-

nek a fejet (Mel: Sám. 402). Az emberi csontok mezételeníté s agykoponyák kopaszto hely (GKAt: Váts. II.612).

fő-koponya: calva, calvaria MA. PpI. cranium MA. Com: Jan. 56. haupt, hirmschädel PpB. Fő koponyára vinek, meg ölek (Krisztust) (RMNy. II.40). Ez holt (Golgothát) hiak vala fukaponyának helnek, hog az meg holt embereknek tetemekkel fel tolt vala, mell tetemek kozot mivel hog' fű az fukaponya, az fű tetemtil attanak vala neuet (45). Vadnak, kik azt mougynek, hog az Adam feiekaponyaiat talaltak volna ot (a Golgothán) meg es omat attanak volna nevet ez helnek (uo. RMK. II.135. 137. 138. Sylv: UT. II.166. 167).

füles-koponya: nrceus; kantsó C.

Kaponyácska: sitella C.

füles-kaponyácska: ureeolus; kantsótska C.

Kaponyag: [?]: [cranium; schädel] Sidmond kiraly ideoben Boldog Aszszony egy szaraz kaponiag [igy] feiet elevenen az holt tetemek közöt harom egész esztendeig meg tartot; es mikor arra mennek az vton iarak, es [ez] kaponiag [igy] tetem Jesus Mariat kialtot (Zvon: PázmP. 287).

KOPORSALY (*kupfersálna* Kecs: ÖtvM. 356): kupferschale Kecs: ÖtvM. 355. Az szép tiszta alabastrom-követ törd meg jó lágyon, szitáld meg egy tiszta üstben, vagy serpenyőben vagy koporsalyban (Kecs: ÖtvM. 298). Végy hét nehezék borkövet, hetven nehezék tiszta vizet és föld meg egy koporsalyban, hogy föjjön el az vize (303). Az nyirtának az héat éresed meg, fedd be egy koporsallyal, hogy az füstli ki ne menyen (323). Kalmártól végy rézet, csinály poris perselt s apró kupersálókat (355). Kupferschal: réz főző-edény, magyarul szokásba: kupfersálna (356).

KOPORSÓ (*koporsoba*? Born: Préd. 272): sepulcrum, conditium, teretrum C. sepulchrum, tumba MA. loculus, sandapila; grab, grube, todtenbahre, sarg PpB. Őres koporsó: cenotaphium C. Szent Mihály lova, koporsó = oremiana sponda PpBl. Könyv koporsok, az az: olly emberek, kik midőn valami jó könyveket kaphatnak, senkivel nem közlik, hanem csak magoknak olvassak titkon: bibliotaphi Maj: Szót. Kezde zent Damascos koporsoyabol ky zarmazny edeseges illat (DomC. 150). Nagi kővet tőnek a koporso zaiara (WeszprC. 115). Mykoron hely fayó vona, meene zent Marthanak koporssoyához (ÉrdyC. 443). Ky emely fel mynekwnk az nagy keweth az koporsouak zadarol (ÉrsC. 122b). Zaloth chynaltatum nekj, es koporsoth rotarom (LevT. I.142). Koporsoth fekete gazal be fedetem (uo.). Midőn sapolodanac arrol: ki forditana el az kővet az koporso aytaiarol (Born: Préd. 433b). A David kiraly penig megyen vala az szent Mihály lova, a koporso vtan (Mel: Sám. 140) Christus testénee nem kelliet meg senyuedni a koporsoban (Kules: Evang. 262). Bé-neuven a koporsóba, látának egy ifiat ülven job'kéz-felől (Pázm: Préd. 563). Testenek tizessegesen el takartatarsara, koporsomnak es seeremnek megh rakatasara es egieb torbely keolheszre rendelem es hattam eoith zaz foriutoth (Radv: Csal. III.155). Koporsó csinálóknak es egyéb efféle helekre adunk emyi pénzt 4857 fr. 59 d. (371b). Ólom, fa koporsókat felhasználván, az mit benne haszonra valót tanált, el-vitte (RákGy: Lev. 264). Minden fejet juttat gyászos koporsóra (Thaly: Adal. 159). Jászos koporsó (TóthJ: IstN. 33). Valamint a jó szokás, ugy a roz erköltis koporsoig tart (Fal: SzE. 530).

[Közmondások]. Az Christus koporsoiat sem szokták hejában őrzeni: sunt Hermodori verba mercimonium (Decsi: Adag. 136).

gyász-koporsó: cenotaphium Kr. (Ben: Rithm. 250. Kr.).

Koporsói: sepulchralis MA. zum grab gehörig PpB. Koporsói versek: epitaphia Com: Orb. 265. Koporsói vers, irás: eine grabchrift KirBosz. 130.

Koporsós: habens sepulcrum Kr. [grab]. A pokolbéliek koporsós lelkek (Zrínyi II.68). Azt metszették koporsós kővére: Itt nyugszik Aretha (Fal: TÉ. 692).

KOPORTYÚ: [anus; altes weib, hückerin]. Babonás vén assz-nyoc, kofác, koportyuc (Com: Jan. 137). Vén kofüktől koportyóktól költ hűbän valóságoc (185). [Vö. KUF-FANTÓ ?]

[KOPPANT: vö. KOPOG 2.]

be-koppant: [hiante ore capto; einschneppen, erhaschen]. Az meg tiltot almat hamar be koppanta (Vars: Xerx. 2). Fel-titott szájára (a krokodilusnak) az apró madárkak seregenként reá tódulnak, kiket bé-koppantvan, mind egyj megészi (Misk: VKert. 248).

föl-koppant: ∞ Az kenieret es bort ű magok fel koppantiak (Fél: Tan. 410).

Koppantó: emunctorium MA. candelaria forfex; lichtscheere, lichtputze PpB. Koppantó, lamna védő: emunctorium Maj: Szót. Hamvavédő, koppantó: emunctorium Com: Jan. 158. Gyertya hamva vedő koppanto: lichtputze Com: Vest. 127. Csináltass hét gyertya-tartokat, és mind meganyri arany koppantókat (Pós: Válasz. 185. Pös: Igazs. 658. Hozzatok tíz aranyos koppantót (MonTME. III.98. Szentm: KalmD. 11. RákF: Lev. 176).

KOR: 1) tempus, spatium temporis MA. aetas PpB. [zeit, alter, zeitalter]. Tartoztass, hogy ne essem le wtolsó korom (FestC. 404). Ydönek mindenkorán a hozzád szerkezzek [szerkezzék] (PeerC. 278). Keerwnk azeert ma es lorának nyundenkoran (ÉrdyC. 441). Hűsz esztendő s korban akkoron vala (RMK. IV.83). Sokat igéremk részög korban az tobzódo népek, de józan korban, ha rászoréjták, bänkódniá kezdenek (EPhil-Köl. IX.180). Gondolkodjál életed hajnali korában teremtdörül (Fal: BE. 574). Megjött Dorindó: egy kis bokorban, hajnali korban leültek már (Fal: Vers. 866). 2) [conditio; Zustand]. Adna az isten, hogy a bücsület köztünk maga méltó érdemében s ép korában maradna (Fal: NE. 95). Ki nehéz a megbántódot bücsületet előbbi ép és szepőlтелен korára visszasserzeni (99). Elámítja szivét, hogy ne tudhassa, melly korban legyen (Fal: BE. 596). Senkinek nyomorúsága, keserves ügye, haldokló kora nem fog rajta (605). A testnek nyavalái miatt illetődik a lélek is, nem lehet békesseggel és csendes korban, mikor kínlódik hajléka (620).

[Szólások]. Mikor űlne az ő satorauac aytayan a napnac legmelegb koraba: sedens in ostio tabernaculi sui in ipso fervore diei (Helt: Bibl. I. G3). Vénsegeben Mahaleel meghala, nyoltz száz kilentzen esztendő koraba (Born: Ének. 538). Az ló az ő haragiában es megbúsult korában kapallya az földet (Kár: Bibl. I.537). Erőmbé, job-koromba vagyok: vigeo; ich habe kraft (Com: Vest. 150). Részög-korában meg-öletet (Pös: Igazs. 651). Leány korában mindentől üresen hagyta (Nyr. XII. 416). Józan vagy itas korába (Rák: Art. 5). A sas még csak apró pilés korokban kezdi szoktatni az ő tsirkéit a napra nézni (Misk: VKert. 281). A ki részög korában embert öl, akasztassék fel, mikor józan (Fal: NA. 123). Tudgyad mi s mikor legyen legjobb-korábao, és akkor járj utánna (Fal: UE. 386). Az okos várakozás avvalis basznót hajj, hogy szép érett korában szedi gyümölsét idős tanátsinak (395).

Kor, kort, koron, korán, korban: [tempore; zur zeit]. a) Hog az te nyeluednek istent dyczerny engedtesek, alkalmas idwkor (VirgC. 140). Kristus életének utolsó petszentése-kor erőben volt (Pázm: Préd. 561). Délkor még mesze voltát láttynk a nap nyugotnak (Land: ÚjSegits. II.665). A sokszor felkapott, megerősedett roz szokás annak idejekor mintegy megtestesül vélünk (Fal: NE. 49). Embernek néha-kor való

maga megvonyásirul (Fal: UE. 382). Beleszeg-belé kell azért tekinteni az illetlen alkukor (446). Éjfél tájkor vala már, változni kezdett a tenger (Fal: TÉ. 699). **b**) En mynd jamber es hazaya zerethe illyen wtholso wezedelemkorth yg eseleketthem (RMNy. II.119). Dobos Gergel zegin iltibe engemet kirt az ew fia fővel, es halala kort arról emlekezot (II.72). Vgy mint kilentz hórákort: quasi hora nona (Helt: UT. i3). Estve, auagy éyfélikort: sero in media nocte (N1). Halaszaskort (Born: Préd. 234). Leg vtolso oraiia kortis (427). Veteskort, arataskort (457). Eyfélikort egyedül nem kel hadni (Cis. J4). **c**) Veterie koron emlekezem bened (AporC. 9). Tyztasagnak eryzotyrt akarja ny bemienk lehy meg alasonk jdeyekoron es (DomC. 181). Es hogy kiult keppen az halottac temetese koron valo balnatiozasoc ki giomlaltassanae (Zvon: Osiand. 4). Ezokáért effele dolgot szükségkorán ezen az speciesen vethetsz meg (Helt: Arithm. C2). Nagy szükségnek korán (Born: Préd. 457). Kúc pedig az en betegsigóm korán örülenee (Szék: Zsolt. 32). Ez a kit Abraham meg veert vala Sodomanac el dulasa koran (Szék: Krón. 10). Az első oda menetele korán ot hagiót vala (65). Szazlos korezetet paranczola viselni a templombeli giulekőzetnek koron (96). Az holdnak fogiatkozasa leszen sz. Jakab haunak holdtöltékoron (KBés. 1572 D2). Josne nagy szükségke koran egy kiáltással meg allatta a napot (Kal. 1582. E3). Ez világ-nac kezdeti korán (Kules: Evang. 3). Az én lábannac iszomódása korán: dum comuoventur pedes meí (MA: Bibl. I.495). Előle gyűlésekben mellyec az martyromoc emlekezetikoron lozue vala, egyknek az másikert köllöt könyörgei (Zvon: Osiand. 211). Josne nagy szükségkorán egy kiáltásával meg allatta a napot (KCsepr. 1626. D2). Szükségekkoran az attyok fiolnak: necessitate rationabili ingruente (Ver: Verb. 100). Mikor azt kialtya kenszenvedesekoran: en istenem, en istenem (Bas: Crod. 125). **d**) Levélet öt óra korban adák (LevT. II.130). Egy arataskorban Samson haza iuta (Kák: Sams. A4). Hajnal-korban várost felgyújták (RMK. VI.176). Három orakorban (Zvon: Post. I.397). Az tiszta vért nap-keletkor, flegmaticust éyfélikorban vétesd-ki (KNagysz. 1613. D7). Hét órakorban reggel (Thurz: Lev. I.18). **e**) Szava emyi ideig nem rekedt vála, mind az szálláskorig ez így lett vála (RMK. VI.181). Mi időben lőt legyen az igireteknek vége, nem minnyájan egyaránt magyarázzák; némelylek az új testamentomnak első rendelésekorra halasztyák (Pázm: Kal. 555). Az oetődik oszlophoz meuetelkorra valo ahitatosság (Ágost: Zar. 130). Hazud abban, hogy az őrdög minden szívát csak az el-múlt időre terjeszti, mert sokszor akkor-béli időről szól az őrdög (Pázm: LuthV. 101). Az aetorbéli pátriarchác (Zvon: Post. I.397). Le-vetkezés-kori elmélkedések (Megy: Bayle. 378).

állapodás-kor: [aetas constans, aetas adulta; das gesetzte alter, das mannesalter]. Gyermekség, fel serdültség, iffiúság, állapotás kor és vénség (ACsere: Enc. 167).

anyád-korú: [matri tuae aequalis; so alt wie deine mut-ter]. Anyád-korú ha magadnak vészes feleségnek (Thaly: VF. I.359).

apám-kori: [patri meo aequalis; so alt wie mein vater]. Apám-kori öreg emberrel modeste akartam ágálni (Megy: SzAÖróme 8).

apja-korú: [patri suo aequalis; so alt wie mein vater]. Apjakoru ember lévén (Bethl: ÓÉlet. II.343).

atyád-korú: [patri tuo aequalis; so alt wie dein vater]. Atyád korú ember vagyok, őregebb-is (PhilFl. 78).

[esésőemő-kor]

esésőemőkori: [infantia; des säuglingsalters]. Hogy tudniállik nagy különbség volna az ecelesianak tsesemőkori es meg-rögzött állapotja között (Megy: Cowp. 36).

ebéd-kor: [tempus prandii; mittag, zeit des mittagessens]. Ebéd korig az borral val varosbol ky menuen, el aggia (RMNy. II.2). El idő ideye az io ebéd kornac (Hoffgr. 320). Ebéd korra tudom hog emallam lezen (Istvf: Volt. 20). Nálad tölti ebéd korát, másutt eszik vatsorát (Fal: Vers. 868).

egy-korú: **1)** [aequalis, pari magnitudine; gleich gross]. A kertnek mind szele, hosza egy korú légyen; úgy mint, ha a hosza 200 láb, a szélessége-is annyi légyen (Lipp: PKert. I.22). **2)** coaevus, coetaneus SI. [gleichalterig, altersgenosse]. Maradot egy fiaczkaya Joseph, ki az te wczwyediez hasonlatos es egykorw (LevT. I.25). Olly elemes, hogy időnkbelinek, volink egy korúnak mondhatnók (SzD: MVir. 101).

éjfél-kor, éjféli-kor: [mitternacht]. Eyfélikor. előálmokor: *concupia nox MAL. El idően az e felé kor, ez velagra zileték Iesus (DebrC. 52). Lehetett az idő talán éjfélikorban (Thaly: Adal. I.158). Az első vigyázás nevezetet éjfélikornak (BodLex. 135).

előálmokor: *concupia nox; eyfélikor MAL.

embőr-kor: [maturitas, aetas virilis] tempus legitimae aetatis Ver: Verb. 103. [reife, mannesalter, grossjährigkeit]. Juliana ombőrkorban iutuan, attia ötet igizeh a czar tizt tartoiának (DebrC. 192). Mykoron azért bodogssagns zent Istbwan kyal főel serdült emberkoraban jytot volna (ÉrdyC. 495b). Ember kor belé állapotaban kiczü ember vala: statura parvus erat (Sylv: UT. I.113). Szep lemya királynac emberkorba (Gosárv: NagyBej. K3). A leány emberkorban nikor iutot vala (Kák: Ast. 1). Emberkorban már szép Gismunda vala (Ény: Gizm. 2). Ember korokban halnac meg: cum ad virilem aetatem voverint (MA: Bibl. I.246). Az fia emberkort mar érvén: filius post perfectum tempus legitimae aetatis (Ver: Verb. 103). Meg regzett emberkor (MA: Tam. 1307). Az ur isten ember korra iwtatia wket (Radv: Csal. III.86). Még az isten emberkort ad énni és meg házasodik (Gér: KárCs. III.376). Az emberkor a 35-től az 50-ig terjed (ACsere: Enc. 168).

estve-kor: [occasus solis; sonnenuntergang, abendzeit]. Az nap immár vala az estue korban (Hosv: NS. 19).

gyermék-kor: [pueritia, aetas puerilis SI. [kindesalter]. Igen gyermek korában (Pethő: Krón. 166. Kr.).

idő-kor: [aetas, occasio, tempestivitas, opportunitas SI [zeit, alter, zeitpunkt]. Az iozagos nyelkvedetevknek tevkellotesseget be tellyeseyte, kyuel meeg nem vala az jdevkornak jtylety (CornC. 420. CsomaC. 121). Egy időkorban Abraham el vala, Mambrenak völgyében sátor előtt vala (RMK. VI.265). Egy időkorban Philp királyhoz Herodes tért vala (EPhilKözl. IX. 178). Mikoron fel neukedett volna, és az idő korba jutot volna, mellyben feleségét hozza vala (Kár: Bbl. I.467). Minden időkorbeli ecelesia (Gyarm: Fel. 196). Kétség-nélkül meg-terec to hozzad, ez időkorba (Nógr: IlyK. 545). Midőm már alkalmasint meg-nevekedtek, de még szántén meg-állapodot idő korra nem jutottak (Misk: VKert 5).

ifjú-kor: [aetas juvenilis, juvenia Kr. juvenus MA: Bibl. III.3. [jugend, jugendalter]. (Mik: TLev. 41).

inas-kor: [adulescentia; jünlingsalter]. Az harmad horan ertetyk az ynas kor, mikoron emberben mynd mynd orek newekődyk (ÉrdyC. 131. Mel: Jób. 79).

jó-kor. Jókorbéli aszszony: *media mulieris aetas PPhl.

kakasszó-kor, kakasszólás-kor: [gallicinium MA. [zeit des hahnengeschreis]. A harmadik vigyázist mondták kakasszókornak (Bod: Lex. 135).

kevés-kor: [aliquantum temporis; ohne kleine weile]. Valami kevés korig itt maradok (LevT. II.240). Örök tisztesse-

rünkre leszen menyországban, bűneinkért gyomasunkban egy kevés korig való oreza pirulásunk (Lép: PTük. L212). Kevés korig való nyugovás (Lép: FTük. 166).

kevés-kori: [brevis; kurz]. Kevés-kori várakozása után kijött a vezértől (MouIrók. XV.215).

kicsiny-kor, kis-kor: 1) [aliquantum temporis; kurze zeit]. Azt rendéli a törvény, hogy az kychlinkorig való gyönyörűséget tovább bűnhődgyek (Lép: PTük. L277). Az idő mintegy tisztulni kezdett egy kis korig, de megint nagyobb mértékben kezdett eredni az esső (MouIrók. XV.557). **2)** [aetas pulli, infantia; zartes alter, kindesalter]. Morsus gallinae, pipe hur, mert a lúdfakát kiczin korokban ezzel tarttyác (Mel: Herb. 181). Minden gonoszunknak oka az, hogy kicsiny-korunktól-fogva atyunktól és egyebektől az arany és ezüst szeretése ótatik belénk (Pázm: Préd. 201).

kisdéd-kor: ∞ Jutahuazza meg néked-is a jó isten, minden kisdéd korimban velem való bajmoldásidat (Horv: MulF. 35).

őreg-kor: [senectus; alter, greisenalter]. Őregkorbeli (Born-Préd. 266). Abraham őreg korában meteltetet kőrnül (Fél: Tan 403). Christuis őreg korába vette azt föld (a keresztéget, Zvon: Post. I.382).

óra-kor: [hora; stunde]. Közepin ez világ napiánac, kit hat orakor időuec mond Christus (Zvon: Post. L397). Estve hét orakor táyban (595).

vén-kor: [senectus; alter, greisenalter]. Valaki nem keres ifúságában, vénkorában az küldus-táskát hordozza nyakában (FortSzer. H3).

virág-kor: [adolescentia; jugend] (Thaly: VÉ. II.174).

Kora: 1) [magnitudinis, aetatis; so gross wie, so alt wie]. Az szabad tudományokban nagyon haznala ev kora jdeyv ifyaknak felette (DomC. 7). **2)** tempestivus, maturus SI. [zeitlich, früh]. Vendég-urfi, kora-forma s reménytelen látogatás ez! (Fal: NE. 3). Kivámám ha megpárosodnál; nem kora, nem késő, beköszönt buszonnegyedik esztendőd (Fal: TÉ. 693).

Korán: tempestive MA. zu rechter zeit PPB. [zeitlich, früh]. Korán reggel (Fr: SzJán. 144).

[Szólások]. Magunkat ide'tlen k o r á n kárhoztatni bolondság (Fal: NE. 52). Jo k o r á n meg jóvünké? (Com: Vest. 62). Emelkedgyenek nagyságtok jó korán gyenge nyoszolójokból (Fal: NA. 190). K e l l e t e - k o r á n (Megy: 3Jaj. II.157). Kelte korán alkalmas időben ki-mentü (Tyuk: Préd. 437).

ideje-korán: tempestive C. tempestive, in tempore MA. zu rechter zeit PPB. [zeitlich, früh]. Ideje korán való: tempestivus C. A gonozocot gonozól eluezti es ő zólfóiet agga egeeb vincelerecene, kie ideie koran megagággac ő gimólkét (MünclC. 54). Ideiekorán az az reggel (Mel: Jób. 19). Idejekorán való segítség (Zvon: Post. II.172). Az termő fa, mely gyümölczét adgya idejekorán (MA: Scult. 794). Az learatot búza az czürbe vitetic az ő ideje korán: infertur acervus tritici in tempore suo (MA: Bibl. L451). Idejekorán mondott beszéd: sermo opportunus (561). Ha mit meg-kell feddeni, ne titkon légyen, esae hogy ideje korán, jó idején: modo tempestive (Com: Jan. 204). Amak ideje korán való beszolgálatásában igyekezik (MonOkm. VI.11).

idején-korán: suo tempore, mature Kr. [zu rechter zeit] Hala adasokat igazan ideyen koran istenek meg nem attam (VirgC. 3). Idején koránvaló bizonyság tetelek: attestaciones tempestivae (Ver: Verb. Szót. 3). Idején korán le-csillapittatnac (a lízadások, Com: Jan. 144). Ideienkorán leg ottan meg nem vigasztaltattanak volni: (ExPrinc. 237). Idején korán térjen-meg

(Pataki: Reg. 305). Idején korán, jó ifjantau reá kell oktadni: ki teremtménye légyen, és mi végre éli a világot (Fal: NA. 197). Idején korán a más világra küldi (NótPM. 48).

Koránvaló: tempestivus, maturus C

Koránvalóság: tempestivitas C.

Koránt: [tempestive; zeitlich, früh]. Idején koránt való hideg (Nad: Kert. 119). Idejekoránt elmaradott (Bod: Lex. Előb. 5).

[Szólások]. K o r á n t s e m ú g y: minime, nihil minus PP. Az Abrahamhoz koránt sem hasonlíthatando advocatusok (Czepl: ORoml. 121). Melly példák koránt sem ide valók (Megy: Dial. 47. Tof: Zsolt. 784). Az őrdög-is koránt sem mér azokkal megbartozni, a kik ő nékie hitel ellene állanak (Misk: VKert. 250). Koránt sem úgy (Otr: Besz. 81). De koránt sem vólt vigaságos Telemakusnak a győzedelem (Hall: Tel. 223).

Korács: 1) [aetas; alter]. Ezűk kőzzűl nagy sokak tartoztanak az időre es korachra, melybe megh az anyazentegyhez lassan lassan giaropodik vala (Komj: SzPál. D2b). Esmerte zenth Pál az Christusba való koraczoknak es időűknek garadizithi (D4b). **2)** [magnitudo; grösse]. A gulo nagyságára nézve eb korátsu, artzulatjára nézve matska forma állat (Misk: VKert. 232). Az iknemmon vidra neme, egyptomi állat, nagysága matska korátsú (247). Az indiai tengerben olly igen nagy tekenősbékek teremnek, hogy egynek a tekenőjével alkalmas korátsú ház-is bé-fedethetik (266).

egy-korácsú: coaevus, coetaneus Kr. [gleich alt, gleich-alterig] (Komj: SzPál. Kr.). Oly élemez, hogy iűdőkbelinek, velűnk egy korúnak, korátsúnak mondhatnók (SzD: MVir. 101).

jó-korácsú: [jókorá; ziemlich gross]. Sárkány, kinek gyermekében jó korátsú gyermek találtatott (Misk: VKert. 616).

Koronkéd: [semper; immer, fortwährend]. Koronkint: perpetuo, sempiterno MA. immerwährend, in ewigkeit PPB. Az wtolsó kyrtlnek zozatty koronked fylembe zenghedőz (ÉrdyC. 10. 60b) Koronked czaczogunan semi tytkoth ne legyen, amythi halnak (VirgC. 139).

Koros: 1) [magnus; gross]. Ky közzöletek athat eg seught hw koros votához?: quis vestrum potest adicere ad statum suum cubitum minus? (JordC. 371). **2)** annosus, vetulus, vetustus MA. diuturnus PP. 272. vieljährlig, ältlich, alt PPB. Koros ember: *provecta aetate homo PPB. Kazymyr kyralt az ellen-segőknek előttők az lengyel wrak mynd ew annyawal vyweek nemöt orzganban, mygb koros ember leune (ÉrdyC. 295b). Koros ember vala es immár vén vala (RMK. VI.266). Koros ember vala (Helt: Krón. 18). Koroskorába a szent irasnac oluasására ada magát (66b). Koros szabásso (Helt: Bibl. I.395). Időuel korosbac az te attyáduál: vetustiores, quam pater tuus (Kír: Bibl. L521). Koros őbbébéli (Land: UjSegits. I.203). Mikor korosabb fűdejét érte (II.4). Kik azt [hajokat] koros férfi korokban el nyiretik (Czepl: MM. 145). Immar koros időre es beteges állapotra jutott (Radv: Csál. III.235). Hogy ha érné én is koros emberséget (Uj: HÉnek. 53). A férfiu meg-állapotot idő a meg-ért koros időre hajol (Com: Jan. 45). Nem esmérzett rajta koros őregsége (Kónyi: HRom. 167).

Korosbeli: [korbeli; aetatis; alters]. Mellyben nem czac az gyermetske, hanem mindeu korosbeliek is tanyitattnac (Born: KTud. 20).

Korosként: [semper; immer]. Koroskint: perpetim, perpetuo MA. immerzu, oln unterlass, stets PPB. Solgalatomath koroskenth anyanlom (LevT. L6). Az adossag kegyelmednek annyzer ezeben nyntnen, mynth emekem koroskenth (RMNy. II.74). Jol erti vala, hogy isten Davidál unnd koroskent volna (Hofgr.

142. RMK. VI.52. 56). Tsak légyen korosként lelkével mellettem (Balassa: Ének. 53. Lép: PÜik. 1.14. GKat: Vált. II.1248). Nagyságod nagy gondviseléssel vagyon korosként és szüftelen az zsegény hazáinknak megmaradására (Erd'FörtAd. IV.330).

Korosod-ik: adoleo, grandesco, aetatem capio SI. [alt werden].

még-korosodik: ∞ Meg-korosodott: confectus aeo PP. Abraham meg vénüle es meg korosodec: erat Abraham senex, dierunqne multorum (Helt: Bibl. I. K2).

Korosság: annositas, aetas grandior Kr. [vorgereiftetes alter]. Az üdö tavaszi rózsáit elszedte, ősi halován szü az orezóját fedte, mindazáltal ezt ő kellő rendben vette, amint a korosság s özvegység engedte (Gyöngy: KJ.² 17. László: Petr. 203).

Koroz-ik, korodz-ik: [aetate provehor; alt werden].

föl-korozik: ∞ Fel korozot, meg aggot virág (ÉxPrinc. 197).

még-korozik, még-korodzik: ∞ Meg ne korozzek a bün (Mel: SzJán. 23. Mik: TLev. 238).

KÓR: 1) langvidus, morbidus MA. schwach PPB. Beméven Pañficius az cellaba, hol a coor fekcio vala (NádC. 444). En lellem kor volt es fogsagba es meg holt bwnek miatta (VirgC. 10). Kynek ylleteesével korok gyogylnak (ÉrdyC. 199). Vagynak nemely helek az zent Paal apostal leueleybe, eertelemre ygen nehezek, kyketh az gyarlo koor emberek forgathlnak az eñwñ vezetelmekre (Köny: SzPál. 9). Christus korgyóit (RMNy. II.39). Láttunk tighedt kor voltodban: te vidimus aegrotum (Sylv: UT. I.41). Mince okáért is vadnac tñ közdttetec ennye soe kóroc es betegce? cur inter vos multi infirmi et imbecilles? (Helt: UT. 48). Ki állanak a kór ember czontai (Mel: Jób. 79). Minden betegcet és kórokat meggyogyított (MA: Scult. 843. 39). Koor betegen ott hagyák (Pethó: Krón. 217). Sz. Pál keszkenőjével illetikuala a kórokat (Pós: Igazs. II.653). Rabok, kórok, betegek (Bar: SzBücsi. 175. Sam: Cer. 25). **2)** langvor, morbus MA. schwachheit, krankheit PPB.

havi-kór: lunaticus Kr. [mondsüchtig] (Káldi: Bibl. Máté 17. 14. Kr. Mad: Evang. 767).

Kórság: morbus, aegritudo, valetudo adversa SI. epilepsia C. comitialis morbus, caducus, herculeus, sacer morbus, epilepsia MA. [krankheit] hinfällende sucht, smetveltingsplag PPB. Ragado kórsag: morbus contagiosus NémG. 209. Ez aszonyallat meg jelento az fratereknek, mykpeken zent Danucos atyunk erdeme nyat zabadt volna meg il rettenetes betegsegtel es kórsagtel (DomC. 91). Kit az vr isten kórsaguk ostoraul meg sanynarita (VirgC. 100. Sylv: UT. I.12). Kórsag, betegseg (Born: Préd. 16). Kolika, kórsag, kószien (283). Ha az figet meg főzed, s iszod, kórsagot meg gyogyit (Mel: Herb. 2). A nehéz nyavolyn, s kórság nyomorgattyn (Gyöngy: Csup. 27). Kórság, vagy nehéz-betegség (PP: PaxC. 18).

[Szólások]. Az kórság is gyakorlatossággal üti el (Erd'Port. 251). Miatta sok jantsürt ki-vert már a kórság (Köny: IllRom. 182). Az egész testet tória kórság (PP: PaxC. 19).

álm-kórság: letargus, letargia SI. Álom-kórság, nyommaszó álom (SzD: MVir. 34).

alutó-kórság: letargus; schlafsucht PPB.

asszú-kórság: phthisis C. MA. Lungensucht, verzehrung der lungen PPB. [abzehrung, schwindsucht]. Asszú-kórságt lézün erszényöknec (Tin. 161). Asszún kórságot, szomiuságot gyogyit (Mel: Herb. 7. Cser: PersP. 66). A száraz betegség asszún kórság sok ideig tartó (Com: Jan. 59. Klóese. 1645. 44 ACsere: Éne. 220).

asszükórságos: phthisicus; schwindstüchtig, lungenstüchtig PPB (ACsere: Enc. 229. 213).

havi-kórság: menstrua C. menses muliebres MA. weiber zeit oder monatliche blume PPB. Valakin gyakorta a havi kórsag, soha nem lezen gyerneke (Mel: Sám. 142).

havikórságbeli, havikórságos. Havikórságos. Havikórságos: menstrua MA: Bibl. II.26. Havi kórságbeli asszúnnyállat (Helt: Bibl. IV.295). Fertelmes mint az havikórságos azon ruháit (Mel: SzJán. 216). Hany kórságos asszún (Magy: Nád. 78).

nehéz-kórság: morbus sacer, caducus, comitialis, epilepticus, epilepsis SI. [epilepsie, hinfällende krankheit]. Nemely varnak aszúnnyának vala egy fya, kyt az nehéz kórsag tart vala (DomC. 312).

péncz-kórság: [aviditas; habsucht, goldgier] (MA: SB. 156).

száraz-kórság: tabitudo, phthisis; száraz-betegség PPB. [abzehrung].

szárazkórságos: phthisicus; száraz-beteg PPB.

vér-kórság: haemorrhois MA. blutfluss, goldene ader PPB. Meg betegüle Istuan király vérkórsággal (Helt: Krón. 47). Az asszúnnyállaton vérkórság vala: mulier erat in profluvio sanguinis (Helt: UT. K3. Tel: Evang. II.736).

vérkórságos: haemorrhoides laborans MA. der den blutfluss, der die goldene ader hat PPB. Vérkórságos leuen: sanguinis fluxum patiebatur (Fél: Bibl. 13).

víz-kórság: hydropisis, hydrops, ascites, leucophlegmatia, aqua intercus C. wassersucht PPB. Egéztési vízkórság: anasarca MA. (Helt: Krón. 49. Com: Jan. 59).

vizkórságos: hydropicus MA. wassersüchtig PPB. Vizkórságos szomiuhozo (Born: Préd. 561. Vás: CanCat. 105).

vizi-kórság: hydropisis Ver. aqua intercus PPI. (KBécs. 1651. 28. GKat: Vált. I.36).

vizikórságos: hydropicus [wasserstüchtig]. Ege uiszi kórságos ember: homo quidam hydropicus (Fél: Bibl. 116. Zvon: Post. II.431. MA: Scult. 901).

Kórságos: comitialis, epilepticus MA. tormentis comprehensus MA: Bibl. IV.6. der die hinfällende sucht hat PPB. Igen ió az kórságosoknac emec az vizét innya (Mel: Herb. 17). Hamar föl vdöl, meg ió elmoye a kórságosnac (108). Az chylag lyn kórságos gyermököt és thorok gykot gyogyit (BeytheA: Pvk. 119b). [Az armenüst] szent Antal tíze ellen és kórságosnak jó megadnyi innya Keesk: ÖtVM. 270). Ha az veres feeskékivet az bal hóna alatt viseli, kórságos betegséget meggyogyit (282).

Kóru: [infirmitas, aegresco; erkrankten]. Lata az ő vuokait kilence zaz sharnincz ezteideig: emnek utanna halara kóru (DebrC. 149). Az hittelenőe mikoron halara kóruhae, nem gótróduec magokba (Szék: Zsolt. 207). Végre az asszúnnyae fia meg beteguec, halarra koryula [igy], vilagbol ki mulec (Hoflgr. 182. RMK. V.116). Argyaban föl őlt, le esée, kóru (BFaz: Castr. 112).

még-kóru: ∞ Az vton a farucagbol meg kóru (igy) skenes napokrak utanna kü müleek ez vilagbol (DebrC. 159). Semmi ogeb uekdm nem illic, banem cak hog ifyvsagomban meg venhedgyem, ió előth ekössegomban megkorulyac (NagyszC. 58). Wrkan remenkedwen, megi nem korvlok (KeszthC. 46). Hatra fordeytvan een ellonsegemeth, meg korvlnak ees elveznek te znyed el: infirmabuntur et peribunt a facie tua (KulesC. 13).

mégkóruulás. Testere szulla ő szent kezeken csapasa, vgyan akkor mindiarast lón meg kóru (Com: Ján. 5).

KORÁL: [canto; singen, lobsingen?] Homath vagyon, hogh mykor megh fednek valakyt bñneröl, megh haragzyk, es semny jot nem tetethetnek veleh, sem enekel, sem koral, sem karba nem megyen, sem tanul, sem főz? (Apost. 34).

Koráló. Éneklő, koruló, kántor: cantor PPI.

KORÁMOZ: [coramisiren]. Beesületes levelünket corámozták s ugy küldötték ki (Nyr. XIV.220).

KORBÁCS: mastix C. scutica Com: Jan. 136. tergimum, scutica; geissel PPB. [karbatsche] peitsche Com: Orb. 279. Korbátsal fel-készült juhász: opilio scutica instructus Com: Jan. 94. A gyermekek a pörgettyút a korbácsal forgatván (Com: Orb. 279). Valaki chelédgyét korbátsal éréli, ne itéld kegetlennek (Veresm: Lev. 175). Egyebet nem érdemlene korbácsnál (Czegl: Japh. 74). Testemet korbácsal nem sanyargatom (Czegl: MM. 91). Nem is mutatbatz nekem oly sz. irási helyet, melyből te ezt ki gördíthesd s én velem a korbácsot meg kedveltheted (209). A másik ága-is e korbácsnak így sanyarit meg (Czegl: BDorg. 440). Az magyar korbács német vasderékban halált tudott okozni (Thaly: VÉ. L125).

merő-korbács: tergimum PPB. [knute]. Bika bőrből csinált merő korbácsoc, tatár korbácsoc: taureae Com: Jan. 136. Merő korbácsal verettek (Hall: Paizs. 512).

tatár-korbács: kétágú szjas fonadék SI. [knute]. Bika bőrből csinált merő korbácsoc, tatár korbácsoc: taureae Com: Jan. 136. Minket az hídon közből vévén, a tatár-korbácsot szeminktől, szájunktól nem kimélék (MonIrók. VIII.371. 486). Tatár korbácsot viselt (XI.349).

Korbácsol: scutica caedo Kr. peitschen, geisseln PPB. Ejjel faratt takjok [tagjok] erőssen korbácsollyák (Paskó: ESir. A3)

el-korbácsol: ∞ Minek előtte csak valamihéz is fogott volna, ugy elkorbácsolák a tatárok, hogy élete is alig marada meg (MonIrók. VIII.487). Szidott, mocsolt, bézárt egy pusztá pinzébe, jól meg is korbácsolt engemet vagy kétszer (Gvad: RP. 90).

ki-korbácsol: scutica expello Kr. [anspeitschen] (Biro: Micae. 233).

még-korbácsol: flagello Kr. [abkarbatschen, abpeitschen]. Nem látok penig az írásban megkorbácsoltatot véres testnek kívánását (Czegl: MM. 93).

Korbácsolás: [flagellatio; das peitschen]. A testnek korbácsolása (Czegl: MM. 93. 131). A jesuitae korbácsolása tsak a 10-die Gergely pápa idejében származot (Czegl: Japh. 75). Legelső kezdete ember maga-korbácsolásának (80).

Korbácsos: [flagellans; flagellant]. A nagy-pénteki korbácsosok (Czegl: Japh. 247).

Korbácsoz: [flagello; peitschen]. Az szegény soczét így korbácsozozza (Zvon: PázmP. 208).

KORC [KORCS?]: [lorum, corrigia; riemen]. Parasztság serényen, kap kasza kortsához (Gvad: Püsty. 6). Ig inkább nyulnak ehhez, mint kasza koresához (Gvad: Időt. 18).

KORCOG: [rodo; nagen] mondják némely kemény testekről, midőn a fogak rágásától korcz hangot adnak CzF.

KORCOGÁS: [das nagen]. Az patkány az korczogással elenti meg magát, hol légyen (Pathai: Sacr. 92).

KORCOVÁT, KORCOVAT, KORCOVÁGY (korczovayba SzCsomb: UtLeir. 256): semicinctium, semicinctorium; ürschlurz, schurzband PPB. Korzouagy: diplois; wams Pesti: Votn. 43. Szoknya, korzovád, nyári gyenge szoknya Com: Jan. 00. Anna azoznak hattam két zoknyat, két korzovagyal

egietembe (RMNy. VI.226). Ackoron elő fő a henger, fekete vászonbol csinált szoros nagydragba s kortzouagyba (Helt: Hátó. 145). Kezkenője, vagy korszövattya: sudaria ejus vel semicinctia (MA: Bibl. IV.126). Az szoknyának korzovadjában nagyon egy rét és egy fertály vont arany (Radv: Csal. II.236). Az unei barát zaira tzipellest, avagy metélt kortzovagyot visel (Dial. 180. Gér: KárCs. IV.417. 418).

KORCS: hibris, hibrida SI. [zwitter]. Philax [kutya] párduez koresa lehet, mint esmérni kormén (Gyöngy: KI. 10). Kores állat (Moln: Júp. 81).

Koresos: 1) Kortsos kutya: hibris PPB. 2) [degeneratus; entartet]. Igen korziosok vattok (Bal: CsIsk. 185). Koresos, fabulás, morgó és neuetésre méltó protestatiók (127) Deaktalan domine s koresos es koszos magyar (Bal: Epin. 3) Pogányi kortsos nyelvek (GKat: Titk. 28). Így megjavul még benne az koresos vér (Thaly: Adal. I.123). Nemes törzsökinek nem lesz koresos ága, holmi köz ágogot nem fájzik virága (1.160). Kortsos magyarság (CorpGram. 698). Szebb az első, látszik a másik koresosnak, erős is, megfelel bizvást egy farkasnak (Gyöngy: KJ. 13) Mit vétettem azért, hogy ezt érdemlettem, hogy koresos népemtől megkeserítettem (II.417). Ez athnánét ilyen esőtől-botló magyar versiora libetően valami végbeli koresos török fogta volt transferálni (ErdTörtAd. II.313). Kezdy a tiszteleges istenes erkötshez, mikor még semmi rosszal nem kortsos természeted (Fal: NE. 54).

Kortsosod-ik: hibridus fő, degenero Kr. [entarten]. Az ember az égnek, melly alatt születik, azon tartománynak, mellyhez szokik, jó avvagy gonosz természete után javul avvagy koresosodik (Fal: UE. 367).

el-koresosodik: degenero Kr. (Pázm: Préd. 818. Kr.).

még-koresosodik: ∞ A babyloniai fogság után, megkoresosodván a sido nyelv (Sall: Vár. 34).

KORCSMA (korchoma LevT. I.222. Tel: Evang. I.117. Com: Jan. 124. kortsoma Mik: TLev. 51): oenopolium C. taberna, caupona MA. taberna Ver: Verb. Szót. 30. wirtshaus, schenke PPB. Boromath atham oda korcomara wram jobaganak (LevT. I.224). Az koresomán Janos uram vett fel tíz forintot (II.33). Az bort házunknál ámbátor igyad, de az koresomát te ne gyakorljad (RMK. IV.80). Ha az korzoman igen meg loholliak is, teste fáiasabol ismeri meg mas nap (DecsiG: Préd. 31). Az boros embereknek is, kitül hitelbe koresomára bort vett, ő tartozik igazán mindennek megfizetni (Radv: Csal. III.302). Az mi csegöldi koresoma bor ára kün leszen is egy sárközi bórdó bor ára, azokat igazán kiadván Bethlen Kata kezébe, azutan ő is immunis legyen számadásátul (Radv: Csal. III.303b). Nó az kórczoma alat mostis árul ő: Lydus cauponatur (Decsi: Adag. 135). A gagság kortsomákon iszik, és kerékben állván trágárkodik (Pázm: Préd. 35). A koresomát diesíri (Czegl: Tromf. 198). Koresománkrul az nyírónek is vitett bort (MonTME. I. 287). Koresma-áruztatás sem lehet a sok csavargó had miá (RákF: Lev. I.262).

[Közmondások]. Nem illik két dúdás egy kortsomára (Kisv: Adag. 134).

bor-koresoma: oenopolium MA. taberna *winaria PPB. [weinschenke].

pálinkás-koresoma: [brantweinschenke] (Misk: VKert. 440).

Koresomácska: caupona MA. wirtshauslein PPB.

Koresomai: cauponius MAL. [wirtshaus].

Koresomás: vendégfogadó; caupo PPI.

Koresomáskod-ik: cauponor MA. MAL. wirten, wein ausschenken PPB.

Koresmárol, koresmál: ∞ Kortsomárlók: cauponor, educillo PPI. A paraszt ember némes ember borára ne koresmállyon (CompConst. 38). Ha melly némes ember contumaciter koresmáltatna, borok elvétetessék (38). Maga szükségére koresmáltatta-e az koresmát (Gér: KárCs. III.579).

ki-koresmál: ∞ Az ecclesiái törvényeknek neve alatt sok hamis isteni tiszteletek koresmáltatnak ki (Tolu: Vigaszt. 56).

Koresomállás: [cauponatio; ausschank]. Az articulushasban a ser koresomállás tilalomban lévén (CompConst. 38. Gér: KárCs. IV.261. 287).

Koresmáros, koresomáros: vinarius C. tabernarius, caupo, oenopola MA. wirt, weinschenk PPI. Az zallas fogado korehomarosanak vala egy hayadon leanya (ÉrdyC. 339). Vízet borra változtatni az niút az hamis koroz marosok [igy] szoktanak cselekedni (MesésK. 5. MA: Bibl II.1. Illy: Préd. II.356. Fely: Dics. 49).

bor-koresmáros: vinarius, oenopola MA.

Koresomároskod-ik: *tabernam exerceo PPI. [cauponor; wein schenken]. A templom kerítésében valo koresomároskodókat ki kel rekeszteni (Diósz: Delib. A2).

Koresmárosné: caupona MA. cauponaria; wirtin, marketenderin PPB.

Koresmárosság: cauponaria; gastgeberei, wirtschaft PPB.

Koresmároz: [cauponor; wein schenken]. Az úr koresomájára szüntelen koresomározott bort is (Bethl: Élet. II.204).

KORCSOLYA: scala promotoria MA. scala cellaria; schrotleiter PPB. Koresolya, instrumentum promovendi plena dolia; unde verbum koresolyázni Otr: OrigHung. I.463. A kert ből nagy eserép- és földedényekben levő füveket fákat koresolyákon bevontatván, szép reudben beraktnának (Szal: Krón. 202). A kldát kortsolyán-is szekérre fel-nem tehetvén, felnyitották és darabokba hordatta Tsulai György a maga házához (Bod: Pol. 89).

Koresolyás: vectarius PP. der an der winden stange ziehet PPB. Kortsolyás, tsigán valamit tokerő: vectarius PPI. Vgy mond az wr: eliő az idő, es koreholyásokat kldede renoie, kie kinctie őket, es az ő hordókat meg fúesítie (Helt: Bibl. IV. 199). Koreholás Péter [név] (MonIrók. 51. III.201. Nyr. X.227. IX.365).

Koresolyáz: scala vel traha circumvehor MA [schlittschuhlaufen, schleifen]. Koresoláz a jégen: fluente vestigio per glaciem fertur PP.

KORDA: funiculus, restis, corda MA. saite, kleines seil PPB. [schnur]. Nenezem semny hanem ezac engalya [igy] ruhám es eordam es zoknyam: femoralia, chordam et tunicam (EbrC. 47). Egy korda modon valo parta ow (RMNy. II.199. 85). Egy korda formára csinált ezüst öv (Radv: Csa. II.282). Draskovics Borbálának, hazyon az en gyöngyes kordlát, es az en gyöngyös nyakra valómat (III.319). Egi eoregh korda arani ow, az veglím eoregh korda arani gomb (FörtT. 1878. I.147). Hát egy darab korda hogy kergethetné ezt el? (Czegl: MM. 153). Akármint helyeztesd a kordát, ninesen annak virága (210). Bizony ninesen olyan hosszú esomós korda, a melly a te husas hazugságotat béérhetné (Matkó: BCsák. 248).

Kordácska: [funiculus; schnürchen]. Ine ösém asszonyunk kiüldöttem egy kis kordácskát (LövT. II.357).

Kordáz: verbero Kr. [peitschen]. Magokat megkordácsolyák, kordázzák (Matkó: BCsák. 396). A esiköt kordásztattya (Gvad: Orsz. 216).

KORDÉ, KARDÉ (kardély Gyöngy: Char. 127. kardélyban Thaly: Adal. I.188. RákF: Lev. IV.7. kardély SI): nguae, scurrilitas SI. [exiguus; bagatelle, geringfügig] Kordé beszéd: ineptiae, nguae WF. Valami itt vagon, a mind bakatella, kardé dolog, alávalóság: lauter geringe sachen KirBesz. 58. Még abban-is, hogy a bibliát sz. írásnak tartották, kordék, csak magoktól valók (Veresn: Lev. 23). A bűnös meg-tapodgya az istennek felségét, kordénak tartya méltóságát (Bar: LPar. 173). Bocstelenséggel illelek és kordénak tarlak (174). Sem Moses, sem szent Lukás nem irtanae kardé dolgot (Tyuk: Préd. 543). Szómat meg fogadgyal kardenak ne taresad (Fely: Dics. 17). Légyen tsendesen dolgában, ne végyen illy kardélyt ő gondolattában (Gyöngy: Char. 127). El-hadgyák az jádszást, kardét nem beszélnék (213). A kik minden emez amaz kordé dologból derék háborúságot túsasztanak (Misk: VKert. 295). Az iringyek nem-is vizsgálják másoknak életekben való kegyességeket, hanem tsak a bennük való holmi kordé erőtlenségeket lúntorgatják (Misk: VKert. 294). A nagyzó elméket sokszor tsak mi kordé ellenség-is megjádzottatja (36). A tsászár értelmével kilylyebb hatott, hogy sem az illy kordébeszédén fel-indult volna (Könyi: ÁM. 6).

Kordéban: [inutiliter, temere; unmützer weise, ohne überlegung]. Szem bé-búnyva vívó, kordéban hartzoló: andabata; eszetenül kordéban valamit mivelni: *andabat:um more facere PPI. Az isten nevének kordéba való említése, mint mikor valamely rémitő dolgot hallasz, mondd: Jésus! Isten bocás! ect. (Pós: Igazs. 669). Nem jó még csak kis ujját is kordéban közkára vetni (Pós: Veték. 4). Nem citállya kordéban, hanem ad meritum rei (Sám: 3Kérd. 454). Az mi hadunk bent van még Csálóközben, meg is hattam; kordélyban ki ne gyűjjön (RákF: Lev. IV.7). Elmémet kordélyban nem futtatom (Thaly: Adal. I.188). A kakas néha tsak kordéba-is kukorékol (Misk: VKert. 359). A varjak kordéban s minden ok nélkül nem se-regelnek (390).

[Szólások]. Innen addig lehetetlen indulásom, ide is a mi kevesünk van, azt is kordéban nem hagyhatom (Figyelő 1880. IX.152).

Kordén: [memoriter; auswendig]. Tanohatok meg! rea Izraelnek fyayth, hogy kordeen twgyak es zayokkal esenekelylyeek (JordC. 271). Az epistolakat vele hordozuan, jgeen tanol vala ev beimek, hogy olyha cordeen tartanaya meg (DomC. 125). A fele tudoskák, a kie aszt vélic, hogy a telyes szentíríst corden tudgyác, es atal értette (Helt: Bibl. IV.2).

Kordéra, kardéra: 1) perfunctoria, obiter, absque norma, sine adminiculo MA. obenhin, saumseliglich, beifälliger weise PPB. [beiläufig]. Kordéra vífók: andabatae, az kik szómók behúnyva viúnak C. Az memyei tudomány senkit nem erőltet arra, hog valaki az ő hiúatallt kordéra el hadgya (Küdes: Evang. 95). Nem tsac kordéra kely erről gondolkodmne, hanem élünk is kely véle (274). Ha csak kardéra, es kiuekkinek maga tetszése es vélekedése-szerént fejtegetetné az isten szava; ki egy-felé s ki más-felé tekorhetné (Pázm: Kal. 500). Ily nagy dolgot bizonyásnékül, csak kardéra mondani (Pázm: LuthV. 125). Undok virág énekeket irtálnak, melyeket mind gyermekek s mind leány asszonyok kardéra tudnak (Pázm: Préd. 204). Méltán azt kívánnyuk, hogy ily nagy dolgokban, csak kardéra ne beszéllyenek valami jelenségét annak, hogy Lutert isten küldötte (74). Kardéra nem erőzi ki nyilat, s golyobissat, hanem mindenha hasznossan lövöldöz (Lép: FTük. 33). Magadban el mondjad, nem futva, imvgy anngy kordéra: non cursim, obiter (Com: Jan. 192). Ha az biro-is deákinak kordéra valo írásokat ő maga meg nem menti (Kácz: Kit. 82). 2) memoriter C. [auswendig]. Kordéra kitanólja: ediseit memoriter C. Azzal mutogattyák eles elméjeiket, hogy úndok virág-énekeket irtálnak; melyeket mind gyermekek, s mind leány-asszonyok

kardéra tudnak, és csak nem minden házak ezekkel zengedeznek (Pázm: Préd. 204).

[Szólások]. Kardéra hagyta vagyonát [pusztulni hagyta] (Nyr. X.121).

Kordélyság

[Szólások]. Köss minden emberrel szíves barátságot, a nyomorultakból ne tégy kordélyságot (Orsz: KöltII. 43).

KORDOVÁNY (*gurdovány* Gvad: FNót. 42. *kordován* RákF: Lev. IV.407. *kordobány* L261): *lurcina pellis concinnata* PP. 272. *corium cordubense* Kr. *corduanleder* PPB. A varga csipellőseket és szekernyéket bőrből és kordovánból varr: *ex corio et aluta*; *aus leder und kordúan* Com: Vest. 55. Kordován, gyártottbőr: *aluta*; *korduan*, *samischleder* 119. *De centum cutibus seu alancys ulgo bakbevr et cordowan agnellinis vel caprinis* (KöltTört. 15). Kordován eszima (MonTME. I.298). Szegődtem Brassóban egy nyeret fl. 2 den. 50; item szegődtem egy kordován szablya-tarsolyt fl. 1 den. 50, 1675 (Századok XXII.357).

KORDUL: [crepo; knurren].

[Szólások]. Sok meuésem után találtam egy keves vizet, de az bizony száraz torkomban ingyen sem kordulais (SzCsemb: UtLeir. 303). Négy millió arannyal kínállya vala, ne ad nekem, monda, mert az nekem csak ingyen sem kordúlina (Cserényi: PersF. 56).

KOROG, KORROG, KURROG: *erocito* C. [knurren]. *Korrogni:* *crepitare* MedLat. 140. *Daru modra szöllok, korrogok:* *gruo* C. *Korog* s kotyog hangosan a gólya (Ben: Ritlm. 112).

[Szólások]. *Korrog* a gyomrok (Land: ÚjSegits. 1554). *Hasok korrog* (ACsere: Enc. 290). *Hasok éhség miatt korog* (Thaly: VÉ. II.3). *Korog-morog* üres hasa, siet jóllakásra (Thaly: Adal. II.58). *Korogott* is mindennél az éh has, és gyomor (Gvad: Orsz. 56).

Korgás, korrogás, kurrogás: [crepitatio; das knurren]. *Has-korgás:* *borborismus ventriculi* Kr. *Hasban korrogásokat* ki íz, ha kened vele (Mel: Herb. 13). *Korrogás* [a gyomorban] (ACsere: Enc. 190. Thaly: VÉ. I.385). A meiy serbül mikor kedved szerint iszol, hurkád azon éjjel nagy korrogással szól (Felv: SchöS.² 8). Az torkát korogásra-való vízzel öblöngessék (Web: Amnl. 101). Mibelyen ellenségeiket feléjük közelíteni látja, nagy kurrogással azt nékiek hírré teszi [a kakas a tyukoknak] (Misk: VKert. 356).

Korogtat: *gargarizo* Kr. (Lipp: PKert. II.37).

Korrogat. Az elephant korrogat (Com: Jan. 37).

KÓRÉSZ: *scrutor* [forschen, erforschen]. A látható dolgokat vizsgálja, kereszsza, nézéli, keresgeti: *objecta scrutatur* Com: Jan. 167.

még-kórész: ∞ *Sauol* keralnak \hat{v} *zolgaya* hog micoron latta volna az \hat{v} *vraat*, hog az ellenség zertelen meg kerezta [korezta] volna es \hat{v} *tet* kórnül vóttet volna (NagyszC. 93).

[KORFONYÁL]

föl-korfonyál: *decoquo* [in der Küche verbrauchen]. A pazarló vagy tékozló, föl-korfonyáló az ő javait felkorfonyalla és el-költi: *lurco* vel *decoctor* sua *decoquit ac consumit* (Com: Jan. 181).

KORGAT [KURGAT?]. Abban mesterkedjenek, miképpen eczersmind jöhessenek ki, ne szakadozva, mert 20, 30 s aprónként ba jónének, úgy az föld népe is agyon korgatnak őket, de ba seregestől lesznek, bátorsággal jöhetnek (Bethlen: Polit. Lev. 287).

KORHELY: *holluo, lurco, nepos, potator* SI. [liederlich, lump]. Nem vagyunk mi az ollyas korhelyek között valók: *wir sind von diesor liederlichen bursch gar nicht KirBosz. 104.* *Gyermekid vesztegetők és korhelyek* (László: P'etr. 82). *Minud a kettő korhel, rozsz ember* (Hazánk. I.137). *Minden rozszszal bevádoltattam, hogy tudniillik korhel, részeges, vesztegetős kurvás ember vagyok* (213) *Jövendőbeli pajtásidról* szólván: *semmire kellő, izetlen, azon egy pórázon járó korhely társaság* (Fal: NE. 5). *Mint tzigéres korhelyt ki-is tsapattatta* (Gvad: RP. 73). *Kerültem játékok, a rozsz társaságot, és a korhelyekkel való pajtasságot* (155).

Korhelykéd-ik: *helluor, crapulor, pergraecor* Kr. [lumpen].

ei-korhelykéd(ik): *helluando pessumdo* Kr. [verlumpen]. (Csúzi: Tromb. 557. Kr.).

Korhelység, korhelység: [helluatio; schlemmerei, liederlichkeit]. *Kik éjjel a féle korhelységet, guszágot követnek: welche dergleichen büberei bei nächtlicher weil begeben KirBosz. 104.* *Al ortzával fedett vétkes korhelységtok* (Orsz: KöltII. 106).

KORHOL, KURHOL, KÚROL: *szid, korpáz, hurogat* SzD. *reprehendo, carpo, oljurgo* SI. [schelten]. *Maga, pápista társa, így kurollya* (Czegl: BDorg. 133. Megy: SzAÖröme. 89). *Christust a beszédvel kürlötták, árrolgatták, motskondották* (GKat: Váts. II.328). *Kürholt* az öbster, elmondott mindemek (Gvad: RP. 119).

még-korhol: [tero, stringo; reiben, streifen]. *A napnak kibívó szekere kerekével alig korholta, tsiszolta meg az ocean színét* (SzD: MVir. 314).

KORIÁNDROM, KORIÁNDÉR: *coriandrum* MA. *koríander* PPB. *A mania menyből koríander [igy] formában becsátatik vala* (Ily: Préd. I.137). *A fűszerszámoc némelyec idegenec és némelyec hazánkbelie, mint: sárga vízi lilium, coriándrom, eb kapor, balzsam fű* (Com: Jan. 27. 23).

fekete-kóriándér, kőmény: *gith* PPB.

KORINCANG: *kornzange, federzange* Keesk: ÖtvM. 356. *Az drótot szépen kiállatott veres réz pléhen hajtogasd meg vas korincanggal* (Keesk: ÖtvM. 300). *Az drótot igen vékonyan vond meg drót lapítóval, réz pléhen hajtogasd meg vas korincanggal* (301). *Forrasztó, finum ezüst drótműhöz: Negyedfél nebezék finum ezüsthöz 2 ort veres ezutatot, gummis vízzel kell felraknyi, penczellel, árrol, korincanggal* (316). *Vas pléh, vas mozsárral, a sok korinczangokkal* (356). *Sárga réz kórinézánk, pöris kalán, stinez, ánk* (uo.).

KORLÁT (*collat* Toin: Vigaszt. 156): *cancelli, clathrum, claustrum, septum* MA. *gitter, stacket, geschrank* PPB. [schranke]. *Altalszegie* ők ez korlátot (MA: Tan. Előb. 17). *Tulajdon testeket sanyarit szenvedések zabolájával isten törvényének korláttyában rekesztve tartják* (Pázm: Préd. 164). *Mái tanúságmatk illyen korlátba rekeszteni* (221). *Ki-ugrot a tób pápisták korláttyából* (Czegl: Japh. 175). *Czo korláttra számár* (Matkó: BCsák. 278. IIall: Paizs. 213).

Korlátos: *cancellatus, clathratus* Kr. [beschränkt]. *A lutterek fundamentoma itt korlátosb* (Sámh: 3Kérd. 580).

KORMÁNY (*kormányos* MA: Bibl. II.193. *kormány* PhilF. 93): **I**) *gubernaculum* C. *clavus, gubernaculum navis* MA. *steuerruder* PPB. *Cormantarto:* *naulerus* NémGl. 272. 354. *Csőudes üdőben könnyű *kormányt tartani: in tranquillo quilibet gubernator est* MA. *Az haioik egg küsedet kormanuál ide s toua forgattatnak* (Sylv: UT. II.115). *Az kormány sem lehet fiztáb: purior gubernaculo* (Decsi: Adag. 116). *Kormány, auagy az euező* (Kulcs: Evang. 164). *Megboezátván az kormányoknac*

köteleit: laxantes juncturas gubernaculorum (MA: Bibl. IV.135). Az hajóe noha az szelektül hordoztatnac, mindazáltal egy kis kormányt oda haytatnac, a hová az hajós mester akarja (221). Az hajós-mester a kormányt a szél-vész miatt ki-veti kezébül (Hall: Paizs. 22). Hajót szélvész hány, ha ninesen jó kormány (Félv: Dies. 13). 2) gubernium, regimén; regierung SI. Nints kormánya a bornak, és a részeg ember az ördög kísértetivel ragadtatik minden gonoszokra (Pázm: Préd. 227). Ebben vagyon kormánya idővösségek életünknek (Pázm: Préd. 258). Nem minden ember hivatalos az ország kormányára (Pal: BE. 593).

Kormányos: gubernator C. naclerus MA. schiffpatron PPB. [steuerermann]. Kormányos, hajós mester: naclerus Com: Jan. 88. Az kormányos-mester rázza nagy álmából, esodeznék értök, inté buzgó szívből (RMK. II.90. Zrínyi. 1172).

hajó-kormányos: ∞ Mint az el-szanyadot hajókormányos, ki elvesztette a kormányt (Illy: Préd. I.25).

fő-kormányos: supremus gubernator, supremus rector Kr. (Pázm: Kal. 1766. 74. Kr.)

Kormányoz: gubernare MA. verwalten, steuern PPB. Kormányozato ewezw: clavus NémGl. 292. A szeretet kormányozom (Megy: 6Jaj. VI.44). Az mindeneket kormányoz istennek meg tetszett életemet még tartani (Thaly: Adal. II.219). Kormányozd [igy] igyeket a nyomorultaknak (Csúzi: Síp. 526).

Kormányozás: gubernatio C. [directio; das steuern, lenken, leiten]. Irhatnék többeket is illyeket, hogyha lazám izyétől indítattot szívem fájdalmi követni akarnám; éureám bizá dolgáinak kormányozását, fehérségem szerint folytatam dispositiómat (RáklF: Lev. I).

Kormányozó: gubernator, rector Kr. [steuerermann, lenker]. Lelki kormányozó-mester (Szeg: Aqu. 114).

KORNÉJ: [kornolle, kornellkirche?] A szőlőbeli seelymes pergamenkornój fáról, úgy a vezeményes-kertben lévőről, hasonlóképen a nagy vackorfa tetején oltotról ettem isten engedelmiből ezen esztendőben, mindenik igen specialis gyümölcs (Házánk. 1381).

KORNÉTA, KORNYÉTA (kornyéttal RáklF: Lev. I. 621): 1) Kornéta, nagy standár: eine grosse standarte KirBesz. 117. reiterfahne Com: Orb. 291. Kornyéttakat hányván (Kár: Élet. I.64). Gyászolják is, az kornyéttakon, zászlókon, dobokon fekete materia fityeg (MonIrk. XV.189). A régi canon szerint zászló, kornyéta, bot és köntös megadassék (ErdTörtAd. II.342). Az bojtos kornyéta is, higgyed, tekereg, az ordináncija bomlik, sárban fötreng (Thaly: Adal. II.353). 2) [reiterkompagnie]. Blaskó az tidőközben föltámad, Csehországból kornyisokkal támadá [olv. kornyitokkal?] (Tin. 350). Az németje pedig annyira szökik, hogy csak az mostani kornyéttal is negyvenen szöktenek (RáklF: Lev. I.621). Áll egy egy offeziér minden kornéttával (Gyöngy: KJ. 121).

Kornótás: oim cornett [reiterführer] KirBesz. 147.

KORNIS: [sima; karniess].

Kornisos: [sima ornatus; mit einem karniess versehen]. Egy kész nyto, nem ezifrás, de kornisos (Tört. XVIII.233).

KORNYADOZ, KORNYODOZ (kornjadozott LevT. II.36): [aegroto, morbidus sum, langveo; kränkeln, ungesüchlich sein, erschöpft sein]. Kornjadozott, de az talán a fáradtságtól volt (LevT. II.36). A király viszsa indula, kornjadozván a selene fájdalma miat (Holt: Krón. 135). Rász. miat kornjadoznac (Kkrakó 1573. A3). 10 augy 22 augy 38 esztendő korában kornjadoz [igy], 70 esztendő korában hal meg (Cis. P.4). Gyakorta kornjadoz, de nyuallalyazából hamar fel gyogyul (Cis. I.). Az illiac betegeskedne vala, és nappal csak kornjadoznac vala

(Prág: Serk. 895). Ambár beteges légyen valaki, kornjadozson, de ha nyavalyját halidosnak nem hiszi. (Bát: VTárgya. 181). Vay Mihály egynéhány napoktúl fogvást kornjadozván, étezan egy s két óra között boldogul kimült ez világból (Thaly: RT. 21). Viola bijában hervad bánatjában, róza is kornjadozik (Figyelő 1878. V.154). Fel is öltözvén, neki lágyadt s kornjadozó állapottal, de nyuan csak dolgáimhoz láttam (MonIrk. XV.382). Ma csak kornjadoztam, ebédet sem evém (XVIII.6). Az múlt éjjel 4 órakorog lévén fel, ma is napestig csak kornjadoztam (7). Én ma csak kornjadoztam, sem étel, sem ital nem esik józám (181). Vgy lépdegelsz mint egy iratos pána, mendegelsz, mint ha volnál kornjadozva (Ádám: Bar. 7). Egésséges testben a lélek kornjadoz, a hívásnyos lélek, test, csak téged okoz (László: Petr. 9). [Vö. **GORNYADOZ**]

KÓRÓ: frutex C. dumus MA. caudex herbarum Kr. [dürer stengel, dürrer pflanze]. Koroszal: festuca Sylv: UT. 111. Korol terem (Mel: SzJán. 61. MA: SB. 132). Az füneknek szára, torosa, es koroia legyen (Pécsi: SzúK. 18). Tüskés kóró (MA: Scult. 789). A tejér liliumnak koroja övedzőig föl nő (Lipp: PKert. I.61). Vénsegged koroját akarod szentelni istennek (Bát: Tromb. 145. Mik: TLav. 65). Gyivó fü kétféle, az egyiknek tsak egy szál koroja nő, a másiknak pedig két szál (Váli: OrvSz. 87).

bogács-kóró (bogacs koro Mel: Jób. 119. bogátskóró: spina MA: Bibl. II.29): cinara, attractylis, conarus C. cardus, attractylis MA. cardus Veneris Mel: Herb. 42. dipsacus Com. Jan. 25. dipsacus, cardus fullonum; distel, welsche gartendistel, spillendistel, weberkarten, kartendistel PPB. Bogacs koro: cardus fullonum, labrum Veneris Beythe: Nom. 3. Heja kut bogacs koro: cardus fullonum, vel virga pastoris Maj: Szót. 128. Boganezy koro: attractylis hirsutior; cardobenedict Fuchs: StürpII. 67. Tövises bogacs koro: cardus; distel Com: Vest. 27. (Kaldi: Bibl. 337—8. Lipp: Cal. 8).

cséngő-kóró: [hypericum, perforata] (PP: PaXC. 202).

borostyán-kóró. Nagy rapontz, vagy centauria major, a fekete agyagos földben terem, olyan a bogája, mint a borostyán kórónak (Váli: OrvSz. 125).

dut-kóró: [?] A ketszo szakáhu fü leuele olyan mint a dutkoronac (Mel: Herb. 81).

ecset-kóró: baculus pastoris MA.

katang-kóró: intybus, chreston, eichorium, heliotropium C. MA. intybus PPBl. endivia, wegwart PPB. wegwart KirBesz. 156. Fejér katangkóró: seris PPBl. Katangkóró vagy cicoria (Lipp: PKert. 90). Solsequium, intybus, eichorium: napra nező fvy, cicoria; az magyarok katang koronak hnyiak (BeytheA: FivK. 39). Katangkóró vagy cicoria: eichorium (Lipp: PKert. II.90. 18. Nyr. XIX.42).

ökörfark-kóró: verbascum PPBl. (Com: Jan. 27. Thaly: VÉ. II.391. Nyr. XIX.42).

som-kóró: melilotus PP. 275. sertula PPl. steinklee PPB. (PP: PaXC. 112).

széna-kóró: colutea Mel: Herb. 22.

tövís-kóró. Tövís kóró, gaz (MA: Scult. 234). Egy tövís kóró, mellynek gyantáját dragaganthumnak hívják: tragacantha PPBl.

vadlèneso-kóró: spartium Mel: Herb. 21.

Kórós: frutescens C. fruticosus MA. stündigt, voller stauden PPB. Kórós hely: frutescens C. frutescens, dumetum MA. Kérd a földön valo kórós fönet s meg-tanit: interroga juncta [dumeta?] et docubunt te (Mel: Jób. 29b). Kemény kórós széna fekete miatt (Gkat: Váls. II.109).

Kóroz-ik: frutico C. fruticor, fruticosco MA. aussprossen, ausschossen, reiser gewinnen PPB. [stengel bekommen]. Midőn a vetemények szárbaudulhuac avagy kórozuaac (Com: Jan. 73).

Kórozás: fructatio C. MA.

KOROGLYA: pyxis MA. eine büchse, wie die apotheker haben PPB.

Koroglyácska: pyxidula, pyxidicula MA. büchlein PPB.

KOROM: fuligo C. MA. russ am ofen oder kamin PPB. A füst koromia (Mel: SzJán. 240). Az égő füst láng; a kementzéhez üledett avagy ragadt korom: fumus ardens flamma est, camino insidens vel adhaerens fuligo (Com: Jan. 9). Nem moshattyak le az kormot orczajokrol (Pécsy: Fel. 74). Kéményből való korom (Lipp: PKert. II.234).

Kormos: furvus C. fuliginosus MA. rauchfarbig, russig PPB. Annal kormosb vagy lelki esmeretdedben (Mon: Apol. 300). Színek (a tobzódóknak), mint korsónak sárga, kormos mázok (Thaly: VÉ. II.123). Enyed várossának véres, lángos, tüzes, kormos példa nélkül való veszedelme (Bod: Pol. 197). Fő tzelja az, hogy a réformáta vallást fesse-le igen kormos festékekkel (185). Felette kormosan bántal a várossal annak lerajzolásában (Fal: NC. 269). Mit használ, ha eszed a széptudományokkal mintegy ragyog, ha leked sok féle gonoszúsággal kormos (Fal: SzE. 536). Kormos kémények (Misk: VKert. 688).

Kormosít: fuligine inficio Kr. [russig machen].

el-kormosít: ∞ (Vajda: Kriszt. III.152. Kr.).

Kormoz: fuligine inficio MA. russig machen PPB.

be-kormoz: ∞ Nagyhirű nemzetünket bé szurkozni, bé kormozni (Gvad: FNót. XIII).

KORONA: corona MA. stephanus, stemma, diadema C. krone PPB. [kranz]. Királyi koronát venni a fejébe: *capessere solemnia regni PPI. Vr coronatianac napja (máj. 2. MünchC. 5). O zepseges korona, ygen zep vagh, de ha tegedeth emberek tudnanak, meegh az zemeten sem veunenek fel (ApostMél. 39). Meghorbitanú fényes koronánkat (Zrinyi. I.18). Rothatatlan ágbul tart nekiünk (isten) koronát (II.95). Kőfalas korona: corona muralis (Cstzy: Sip. 390. Kr.).

császári-korona. Corona imperialis, törökül tusai tale, magyarul császári koronának nevezhettyük; lilium formára termett virág (Lipp: PKert. I.57).

király-koronája: lotus silvestris MA. siebengezeil PPB.

Koronácska: coronula MA. krönlein, kleine krone PPB. (Káldi: Bibl. 301).

Koronás: diadematus C. coronatus MA. gekrönet PPI. Valakik birnia fogják az sárospataki várat és várost, obstritusok hittel legyenek várbeli és városbeli porkolábokkal egytemben császárnak ő felségének Magyarország koronás királyának (Radv: Csal. III.200). Az ország azt átalságnak tartja, hogy a koronás király szállott helyben in aresto legyen (ErdTörtAd. III.199). Ez király útja! a mi koronás királyunk útja (Nyr. XII.80).

Koronáz: corono MA. redimio; krönen, bekrönen PPB. Koronázott: diadematus C. Neg koronaztatc (MünchC. 11). Higyjünk mi megjöveudő itéletet, mikor isten koronazza az litet (RMK. VI.210).

még-koronáz: corono, redimio C. MA. krönen, bekrönen PPB. Vram the yo akaratonak wertuel meg koronaztal nynekth: coronasti nos (KulesC. 8). Megkoronázac ot ötet, izzon coronánal, mellyel sz. Istvánt coronasztanac nala (Helt: Krón. 232). Borostyán koszoroval meg koronaztatot: laurea

coronatus (Com: Jan. 162). A ki minden idő szerént való állapotot és félt, férfiat és asszonyállatot meg koronáz: qui omnem aotatem et sexum quasi diadematē coronat (Bal: CsIsk. 356). Meg koronázván bírvadhatatlan koronával (Gér: KárCs. IV.67). Csak azt imádnák az szent angyalokkal: ki megkoronáz örök boldogsággal (Thaly: Adal. I.52).

mégkoronázás: coronatio MA. krönung PPB.

Koronázás: ∞ Nagy frisen, nagy cifraul, soc koronazasal es pompaul valaztiac (Mel: SzJán. 421).

Koronázat: coronatio MA. krönung PPB. Sereyinynek attam wolph az koronazatlikor flor. 6 (RMNy. II.215). Egy ökerrel tartosztanac a coronázatra [így] (Helt: Krón. 6). Soc vere ontatot ki, az tönisk koronazatbanis az feiebből (Bora: Préd. 620). Coronazatianac harmadic eztendeiebe ez orszagbol ki füzec (Szék: Krón. 163). A királyoknak örvendetes koronázattyok napja (Pázm: Préd. 467. MonOlm. XXIII.4). Szent Istvan kiraly-nak koronazattyatul es birodahnatul fogvan: a tempore regimnis Stephani (Ver: Verb. 20).

Korona: [diadema]. Kd kívánna, hogy az koronkát kiválasszam és megküldjem Kdnek (LevT. II.112. 273). Egy fátyol korona, fényes arannyal csinált; egy hajas korona, hajjal csinált apro arany boglár rajta (Radv: Csal. II.125). Bokrétákat és virágos koronákat kötnek (Com: Jan. 28). Tsinos fodor haján felül edgy arany korona (Szöll: Dáv. 76). Azért emberben bizván, ez a te koronád: Bálványt imádo (Czegl: BDorg. 53). Gyöngyös koronkával felékesítettett (Pós: GüresB. 29. Gér: KárCs. IV.27. 85. 267).

haj-korona. Haj fouó, szkotia fodorétot haj korona: cinale Com: Jan. 100.

KORONG: rota figuralis v. molaris MA. töpfünerscheibe, mühlrad PPB. A fazekasnac a korongot kel laytanu labaiual (JézusSir. LI). Az fazekas az ő lábaiual baytnán az korongot (Kár: Bibl. I.677). Korong hayto fazakas fia volt (Forró: Curt. 3). Forgo tanyér auagy korong (a fazekasoknál, Mih: ÖrÉlet. 135). Igen meg-úntam vólt rugását (a fazekas) korongjának (ÖtvMest. 70. vsz). Korongrúgó gerencesér-legényke (Thaly: VÉ. II.70).

KOROSMA: chrisma Kr. Az mit kívánsz keresztiségre, az csak apró csúfság, olajt és sőt, nyálat, gyertyát és fejer koszmát, megtagadod az erédónak ezzel minden ágát (RMK. II.217). Oh babonás papok azért imét távozzatok, hagyjatok békét viasznak, az biüdös olajnak, az gyertyának, vége vagon cifraas korozsmának (IV.256). Ott volt a kámsa, ott volt az korosma, ott voltanac a komác (Dáv: Ker. T8). Hol szerzet Christus sőt, nyálat, olajt, korosmat, gyertyát a keresztiséghoz (Tel: Evang. 180). A soc mise ostyáit, rubaiat, koszmaiat hánd el (Mel: Sám. 160). Komanaac, korosmanac, sonac, olaynac, nyálnac, es ellen mondasnac kellé lenni a keresztiséghen (Mel: ATamás. 130).

[Korosmál]

be-korosmál: [chrismate ungo; salben]. Meg bñelte az embereket, és az ő átkozot országába be keute és be korosmálta (DávF: Ker. 87).

Korosmás. Isten meg vtallia Vitemberga es Bartfa ostias, oltaros, giertias korosmás maynait (Mel: Sám. 434).

KORPA: 1) fufur, apudae, canicac C. kleien PPB. Korpa, dertze, tönkölyi korpa: canicac; korpa, ondó, dertze, otsu: appluda PPI. Ne hagyj elveszmem kérlek most éhségvel, korpáddal tartas el (RMK. II.267. Fél: Bibl. 118). A liszt ki-sziáltatic, a korpác ki-hintegettetvén (Com: Jan. 76. ACsere: Enc. 182). 2) Főben termő *korpa: fufures, porrigines MA. Korpája

a főnek: furfures capitis PP. 272. [schuppen]. Meg főinek még tégedetés egy tál korpán: Octaeus genius (Deesi: Adag. 221). Lúdra vesztegetsz szénát és ebre korpát (Kisv: Adag. 39).

[Közmondások]. Meltan szaggattyak el aszt a disznok, az ki a korpá közibe elegyíti ő magat (SülMark. A7). A ki a korpá közé keveri magát, tudod ki harmincadjára kerül (Fal: NE 23).

fő-korpa: furfures capitis, porrigo; schuppichter stauh des hauptes PPB.

főkorpás: porriginosus; gründicht auf dem haupt PPB.

Korpai: furfureus MA. von kleien PPB.

Korpás: 1) furfurosus, furfureus C. wie kleien PPB. Véres veritékével keresett jóvacskaítól-is torkon verve meg-fosztatván, keserőséggel rágiá korpás profontyát (Csúzi: Síp. 14). 2) furfurosus C. [schuppig]. Kurpaas? 1274 (személynév, Kovács). Ne terítse verő-fényre festető haját; de baglyoson, tsopotson, korpáson, és szennyesen se hadgya fejét (Pázm: Préd. 1133). Korpás haját el-nyireté (GKat: Váls. II.873). 3) Korpás kenyér: agelaus panis C. Rendí szerint sózat [sózott kenyeret] az inyed kedvelli, sületlen és korpus kenyéért ki diéséri? (Folv: SchSal. 9).

Korpásság: [furfures, porriginus; schuppen]. Myrtus: y gaz fa; ha borban meg főzik, sebőket gyogit; feiet ha mosnak vele hainak korppassagat el veszy (BeytheA: FivK. 20).

[Korpásság]

fő-korpásság: porrigo C. furfures capitis; schuppichter gründ des hauptes PPB.

Korpáz: 1) [mit kleie mengen?] Kénszerítette a szükség az embereket: a tsillánt meg-főzték korpázták, ha kaplatták meg-ették (Bod: Pol. 53). 2) oburgo PP. schelten, mit worten strafen PPB. Színelten korpázza vala a királyt, hogy nem jól ezalakódnéc (Helt: Krón. 163). Eléggé korpázta őket érte (Pós: Igazs. 355). Korpázna a pápista papokat a sok emberi találmányokért (1379) Édes atyád uradat korpázza vala, hogy a Fatiusbul Fatmust tsinált (Czegl: Japh. 142). Ha ma szent Agoston éne, így korpázna titeket (Czegl: BDorg. 156). Ampli-lochúst korpázod (Czegl: MM. 71). A phariseusoknak külső szentségeknék állortzóját dorgállya, és a törvény tudót korpázza (Martof: SzHist. 164). Mérészen dorgállya és korpázza a romai pápát a mód-nélkül való uralkodásért (Pós: Válasz. 150).

még-korpáz: ∞ megpirongat SzD. A magad magistratusa keményen megkorpázson (Czegl: MM. 192). Jol megkorpázja, meg korpázza őket (GKat: Váls. II.1141).

Korpázás: [oburgatio; das ritzen, tañel]. Meg-feddést, dorgálást, korpázást, orezpirulást érdemel (Com: Jan. 192). Jó szível vegyék a korpázást, és a merre hajlik a nyír pózna, az az ősz-fejek tetszése, a szerint tselekedgyenek (Fal: NU. 302). A háladatlanságnak méltó korpázása (Csúzi: Síp. 98).

Korpázat. Gyümölöz korpáztya: apluda MA. Maj: Szót.

KORPÉ: [?] Bár pap barát ott legien, bár corpét vegy hozzadis (Mel: Sám. 17). Sem ereklie, sem corpe meg nem tarhattia (uo).

KORRIGÁL: [corrigo; ansbessern]. Ha kyt latot, hallot reesthnek, twnyanak lenny, meg feddötte, corrigalta (ÉrdyC. 497). Ez mostani nyomtatás az elsői vétkekből szépen meg tisztítva és corrigálva vagyon (FortSzer. 6).

Korrigáló: forum ductile; viselireisen Koesk: ÖtVM. 356. Az ezüst pihet fejeris szépen meg, rajszold az rajta való koustot, mind meglátszik az fejér ezüstön azután akar korrigálva elmehez az rajszolás után (311).

KORSÓ: amphora; lecythus, urnarium C. urceus, hydria MA. scyphus Holt: Bibl. LO63. uria Fél: Bibl. II.132. krug,

wassergeschür PP. Korsó, mellynek nyaka szoros: guttus PPB. Onpohna, hasas íveg palatzk, vagy korsó: ampulla PPBl. Kétfülű korsó: amphora Nom. 33. Korsó nyaka: *cervix amphorae PPl. Kórsó, két fülű edény, pinta: amphora Com: Vest. 119. Az ő testből nag' illat ötlec ki, mint nőmós balsamomnal be rekeztöth korsot megtörtcevolna (NádC. 628). Sem az vékabeli lizt, sem az korsóbéli olay el nem fogy: hydria farinae non deficient, nec lecythus dei minutur (Kár: Bibl. I.323. Káldi: Bibl. 236). A fazakas korsokat formál (Com: Jan. 105). Korsót törököknek vettem (MonTME. I.193). Vüttem egy eezet ágyas korsót 25 denár (307). Az fazakas adjon 40 korsot (Radv: Csal. III.76). Szoros szájú korsó (Koesk: ÖtVM. 322). A Dunára megyen üres korsóval vizet meriteni (MonOkm. XXIII.171). Maga részegeskedése kedvéért is az asztalra teszi a korsót az gazda, s nem marad a nélkül a szegény katona (RákP: Lev. I.656). Tele borral nagy pintes korsó (Thaly: Adal. II.133).

[Közmondások]. Addig hordgya a korsót a vizre, hogy eltöri (SzD: MVir. 127).

boros-korsó: amphora vini Kr. [weinkrug]. Kétfülű boros-korsó: dyota PPBl. Az fazekak és boros korsók lopó legények vembert ide jüttek a szabások (MontME. L98). Ugy elbirja az emberzöllást, mint a boros korsót (Fal: NU. 304).

bőr-korsó. Zomok vagy bőr korsó (VoeTrans. 22).

bugyogós-korsó: breclus MA. guttum PPB. [enghalsiger krug]. Vöttünk tálakat és bugyogós korsókat (MontME. I.293).

ezüst-korsó: baticus PPl. [silberner krug].

ívó-korsó: [trinkkrug] (TörtT. III.160).

mosdó-korsó: gutturium Nom. 2 315. [waschkrug]. Egy mosdo korsot medencbestwl (Radv: Csal. II.16). Egh mosdo korsothi medencezewel ezwesth (3. 16). Egy ezüst mosdó korsó (27). Egh on mosdó korsó (103).

olajos-korsó: olearia seria PP. lecythus PP. 273. ölkrug PPB. Olajos korsó (Deesi: Adag. 258). Olly kendöz mint az olajos korsó (Kisv: Adag. 450). Olajtartó korsó (Com: Jan. 72).

sörös-korsó: [bierkrug]. (MesésK. 35).

víz-korsó: [wasserkrug] (MA: SB. 99).

vizes-korsó: aqualis PPl. [wasserkrug]. Fítzkó, víz-olény, vizes-korsó, szoros-szájú korsó: guttulus PPBl.

Korsócska: 1) urceolus, lenticula MA. krüglein, kleiner krug PPB. Négy ezüstkorsócska (Monfrók. XXIV.139) 2) [krug-förmige korallen?]. Korsócska gyöngyöt ezüst dróthban foglalt (Radv: Csal. II.381).

Korsóka: coralium C. A coráll kövek, kalárisok, korsókák: corallia Com: Jan. 15.

isten-korsókája: laver C. MA. [wassermerk, wasser-epich].

Korsónyi. Csőbőr vagy husz korsónyi mértéc: culeus Com: Jan. 165.

Korsós: amphorarius MA. Major: Szót. der krüge macht PPB.

KORTÁNY: [quartana; kartaone, haubtze]. Kurtány [?]: ágyú neme, rövid ágyú SzD. Hatalmad alá hajlatod azzal (az arannyal) köváraut, mint sem fegyvereddel s bombás kortányi-dal (Csúzi: Tromb. 248. Kr.).

KORTINA: [cortina; vorhang]. Tetszin [igy] tafota. Tetszin türök materia Tetszin tafota kortina (1708. Századok XXII. 157. TörtT. II.398).

KORTY: haustus, stoppus, strepitus gutturis in bibendo MA. [schluck]. Mondhatatlan bíres néktek torkotok, esudálatos

vas-kosár. Ló szájjára vető vaskosár, hogy ne harapjon: *cauus PPI.*

Kosárocska: corbula, sportula, calathiscus C. sportella, quasillus MA. ein kleiner arm- oder handkorb PPB. (Tof: Zsolt. 33).

Kosaras: corbes habens Kr. Kosáros (vnév XVI. sz. Nyr. IX.365).

KOSBOR (*koszboly* Maj: Szót.): satyrium, crataegonon C. MA. geilwurz, főhkrut PPB. Koszboly, nősző fű: satyrium Maj: Szót. 423.

KOSLAT: grassor C. discurro MA. excurro MedLat. 234. schwärmen, herumlaufen PPB. [läufig sein]. Mikor az ebek koslatnak, azok közül a nőstin ebet liid meg (OrvK. 90). Lédérkedve koslató hízelkedők (Toln: Vigaszt. 231). A bordélyban járó a bordély házakon koslat: ganeo per lupanaria grassatur (Com: Jan. 183). Papa ganejában túrkáló koslató prédikátor (MNyil: Irt. Előb. 18). Az nagy hűségben köszöntésnek és látogatásnak okáért széjjel fel s alá koslatnac (Prág: Serk. 357). Az ördög otdító éh orozslán módjára alá s fel koslatván közzöttünk (GKat: Váls. 1541). Az ebek koslatni kívánnak (ACsere: Enc. 284). Vannak sok ebek olyak, mellyek nappal tsak széjjel koslatnak (Misk: VKert. 195). Lótva avvagy futva s héában koslatva magam sem fárasztom (Thaly: Adal. 1188).

Koslatás: discursatio C. grassatio, discursio MA unge-stümigkeít, umlaufung PPB. [läufigkeit]. Az eb szemtelen a koslatás dolgában (ACsere: Enc. 208).

KÓST: victus, convictus, cibatio, alimentatio MA nahrung, ordentliche nahrung PPB. Tápláló eledel, kóst: alimentum PPI. Hadat kóstal tartau: *alere bellum PPI. Mindennap elég kóstot adot vala a szolgálknac (Helt: Krón. 155). A farkas lakic vala egy barlangba, hona nagy soc kóstot gyűte (Helt: Mes. 132). Ne higgy senkinek, mert most nem tudja az ember, kinek kell linni, jobb itt, hogy sem mint ott az farkas kosztján [igy?] lenni (LévT. II.308). Az gyomor, az egész testnek profontháza, melyből ki adatik kóstya és abrakka minden részeknek (Pázm: Kal. 413). Az barmoktól-is el fogák kóstyokat (Alv: Post. 1408). Nem a sacramentombéli életről vagyon a szó, hanem a lelki kosztul (Czegl: MM. 265). A szakványosnac el rendelt jutalom, szabot étel, kóst kelletté (Com: Jan. 121). A szamar akarmely hitván kosztal meg elegendik (ACsere: Enc. 276).

barom-kóst: pabulum PPB. [fütter]. Abrakló, barom kóst szerző, 'zakmányló: pabulator PPB.

KÓSTOL: gusto, libo MA kosten, versuchen PPB. Costolnya: gustare NémGl. 137. Kinek zentség testét ő rosalo véré-vel kostoluan előnk istemek (AporC. 132). Vaduk itt nikik, kik halált nem kostolnak: sunt quidam ex his, qui mortem non gustabant (Sylv: UT. 127). Sem ett, sem ivott a félét, a mivel közönségesen szoltak az emberek élni; kenyeret, bort, sert nem kostolván (Pázm: Préd. 37). Az vízből lött bort kostolván igen fő bornac találta vala (Zvon: Post. 1303). Az öröm, mellyet csak el-mulovan kostol az ember (Nán: SzÁT. 68). De a mihez memél nehezben jutlatni, azt annál kedvesebb izzel kostolhatni (Gyöngy: MV. 89). Minthogy én is igen sok szomorúságot kostoltam, keserves dolgokon könnyen sírtam (Ház. 1217).

ki-kóstol: gustu exquiro, exploro Kr. [kosten, versuchen]. A két hordó borral a többit pótolta, ezeket a káplár maga ki-kóstolta (Gvad: RP. 52).

még-kóstol: gusto, degusto, libo, delibo C. kosten, ein wenig versuchen PPB. Még-kostollya az éteket: dapus delibit Com. Jan. 110. Zent Pal ezt meg kostoluan el ríttesenek napian (DobrC. 139). A dyo belinc edős voltu megkostolta (NagySzC. 31). Nem jó istent kísérgetni, és a dolgot megkostolni,

meg megtérhetsz azt gondolni (RMK. VI.262). Vaduc, kic meg nem kostollya a halált: sunt qui non gustabant mortem (Helt: UT. E2). Az Christus mindenfele nyaualyat meg kostolt (Börn: Evang. III.313). Mint az eb czac meg kostollya s el fut: ut canis e Nilo bibit et fugit (Deesi: Adag. 69). Czak meg kostolni valamit: a limine salutare (70). Soc jo teteményét kostoltam meg istennee (MA: Bibl. 1.13). Az hitetlenecis isten ayándékát megkostollya (IV.114). Az iny arra való, hogy a szíjba vett eledleket meg-kostolja (Bod: Lex. 79). Az hízelkedéseknek édes, de mér-ges lépes mézét soha meg ne kostollya, meg ne izlélye (Biro: Ünne. Bb). Olly édesnek szerelemedet gondoltam, nem méregnek, tiszta méznek, meddig meg nem kostoltam (Annade: Vers. 188).

[Közanondások]. Mindemnek meg kell a halált kostolnia (Kisv: Adag. 385).

mégkostolás: degustatio, delibatio C. praelibatio, praegustatio MA. kostung, vorlierversuchung PPB.

Kóstolás: gustatus, libatio, sapor C. gustatio, gustus, libamen MA. das kosten, das versuchen PPB. Meeröggel egyelwth ecötnek koostolasa (CzechC. 44). Ackor érzic meg, mi dolog legyen az wr vazoraianae nem kostolasa (Börn: Préd. 413). A bor ördög találmánya, és ennek kóstolásival megfertezték, és bünyössé léssen ember (Pázm: Préd. 221). Hallás, kóstolás, szaglás (GKat: Titk. 283). Látás, hallás, szaglás, kóstolás, tapasztalás (Tóf: Préd. 46). A tündér-világ kóstolással-is meg-árt, nem hogy zabálással no ártana (Fal: SzE. 48).

Kóstolatlan: ingustatus, indelibatus C. MA. unversucht PPB.

Kóstolhatatlan: ingustabilis C.

Kóstolgat: erebro regusto MA. ott wieder versuchen, kosten PPB. A savanyu és poshatt ezetet kostolgtván meg hajtyák fejeket (Megy: 6.Jaj. II.162).

[Kóstolit]

még-kóstolit: [gusto; kosten] (MA: Tan. 826. MA: Scult. 702).

Kóstolítás: [gustatus; das kosten]. Az legkisseb kostolítasa sem engettetic ez lakodalomnac (MA: Scult. 722).

Kóstoló: 1) praegustator C. gustator MA. einer der die speisen kostet PPB. 2) [exemplum; probe, muster]. A borokból tsak kóstolót hoztsz asztalodra (Fal: NU. 303).

bor-kóstoló. Jo bor kostolo (Börn: Préd. 94). Bor kostolo Márton püspac hétébe (Valk: Gen. 66).

éték-kóstoló: praegustator Nom.² 265. Kr.

Kóstolat: [gustare facio; kosten lassen, versuchen lassen]. Kostolon kostaltatya (Börn: Préd. 413). Kóstolatya ú az emberekkel (Czegl: MM. 51).

KOSZ: porrigo, ophiasis MA. scabies Otr: OrigHung. I. XVI. achores; erbgrind PPB. Az főncec nyelvessága, éves kosz: achores MAL. Ez kesertőt dolog, hogy az mely vizet az bik ta oduban találnak, mindön féle varat meg gyogít: koszrul, ryhrölis io (BeytheA: FivK. 18. 70b). Ha borban törőd az mon-dolát, lenes koszt és fakadékokat gyogyt (Mel: Herb. 13). Az kiknek a kosztul el-ment hajok (Lipp: PKert. II.142).

[Szólások]. Meg illetti Máthét a kosz! (GKat: Váls. II.211).

folyó-kosz. Folyó kosz az ember fején: fatus PPI.

fő-kosz: [porrigo; grind] (Nad: Kert. 316).

Koszmó: porrigo MA. der schuppichte grind des haupts PPB. Barrok koszmój: ostigo MAL. Főnek koszmója, korps-sága: porrigo Maj: Szót.

fő-koszmó: porrigo MAL. Szepő, fő koszmó, koszoság: lentigo seu vitiligo Com: Jan. 54.

Koszmós. Koszmós fűjt: porriginosus MA. gründicht auf dem haupt PPB. Koszmós tündorát boznac elő (MA: Tan. 91). Illyenek lesznek a mi mostani, szurkos, koszmós testeink a fel-tündadás után (GKat: Válsz. 1552).

Koszmósság: porriginositas Kr.

fő-koszmóság: porrigo C.

Koszos: porriginosus MA. achorosus; der erbgründ hat PPB. [gründig]. Rihós, varras, koszos (Born: Préd. 218). Koszos főről való orvosság (Frank: HasznK. 34). Szép leány, kenély, poszagó, s patuarkodó vagy, bizony így soha el nem adhad magad, hanem ha valami koszos talál reád (FortSzer. Ib). Nem koszos a fejed (Pázm: Fel. 79). Ő mint deaktalan domine s koresos és koszos magyar (Bal: Epin. 3). Nem koszos, az az, nem hamis mondás azért az, hanem te vagy a család (Pós: Választ. 176). Probált recepta, koszos avagy turos lovoknak igen hasznos: Végy gálitz követ, forrald fel tiszta vízben, kívül mossad a ló turját (Cseh: OrvK. 60). Amnyi szállások vagyon, hogy egy koszos secretáriusnak jobb szállása contingál, mint némely magyar grófnak (TörtT. XV.201). Van néki egy rozsz koszos lova (Thaly: VÉ. II.5). Gaz Czézerkém, koszos birkém, tőled már távoztam (Amade: Vers. 116).

[Szólások]. Ember ő, noha koszos: homo Thales (Decsi: Adag. 225). Meg érti az, kinek nem koszos az feje: veritatis simplex oratio (24). Érti, az kinek feje nem koszos, mit példázott ez az tündós jámbor (Pázm: Kal. 134). Egy pár koszos sarga pénzért nem méltó éten, itlan koplalni (Fal: NA. 211).

Koszosul: porrigine corripior Kr. [gründig werden].

még-koszosul: ∞ Az lovának az lába igen megtürosult, az feje megkoszosult (Thaly: VÉ. I.344).

KÓZSA: [?] Miklós erős népek nagy győzője, erre te úgy hallgass, Kóza [Kosa Lugosi Codex] léssen az te neved, ha különben vigyázz (RMK. IV.260. 387).

KÓSZÁL: vagor, oberro Kr. [umherstreichen]. (GKat: Titk. 275). Verőfényben élni, henyélésben kószálni (Kisv: Adag. 117). Henyélve kószálni (295). Az otthon búslukodó s hivalkodó leány kin kószál gondolattal (Fal: NA. 203). A francia dámák nem penészednek meg otthon, jobbára kin kószálnak (Fal: TÉ. 777). Még is fél lovakat nyertek magok alá, a tízet kerülték, kószáltak fel s alá (Gvad: RP. 121). [Vö. KOZÁR]

KOSZLOBÁR: vanus, vilis PP. ein mensch, der eitel, leichtfertig, nichtig ist PPB.

KOSZOG: offendo, impingo SI. csoszog, kobortzol, csőtlik-botlik SzD Koszogó restes ló: equus pedibus stlembus PP. 272. schwerfüßiges langsames pferd PPB. Két három rongyos szolgával alig koszognak (Moulrók. XI.318).

Kosszogás. A régi királyoc a hiw szolgákat meg aiándékosztác ioszággal; de meg hidd, hogy kosszozásra, verítékre és vére adtác a ioszágot (Helt: Mes. 192).

KOSZORÚ [koszoró Mel: Herb. 125. Czegl: Dág. II.19]: 1) sertum, corona C. corolla MA. anadema, crinile, florea corona PP. kranz, kränzlein PPB. Koszorúnak való virág: coronamentum; koszorúról függő fürtök: lemnisci C. Koszorú, bokréta: sertum; kranz Com: Vest. 145. Olay fah kozoru vezagon foieben (DebrC. 159). (Az hwsuety keferet) környül teztabol kozoru modra kell csinálni (SándC. 2). Szép ruhákat csináltatott vala, szép gyöngy-koszorókat fűzetett vala (RMK. II.31). Koszorónac vala, a kiből koszorót kötnee (Mel: Herb. 125). Vagyon egy arany koszorúm, köves, az melyet becsülték volt két száz forintra (Radv: Csal. III.320b). Koszorú vagion kötne (Bal: CsLsk.

132). 2) Koszorú foghagyma: restis alliorum PP. 272. 3) [picus malleolus]. Tüzes koszorú (Radv: Csal. II.393). 4) [rosenkranz]. Olvasó, anagy bódog asszony koszorúnya (Vás: CanCat. 168).

[Szólások]. No kurv' asszony fattya hol levél eddig, mi bír Londrában? talán azt kelleno mondanunk, hogy igen is inkább szaggatnak az udvariságra, mikor az amollyan koszorúfelített anyákkal bötüllik egymást (Fal: NE. 17). Vg bolond oroszány! megadtác koszoródat (Helt: Mes. 115). Megköték ám itt jámbor koszoródat (Czegl: MM. 127).

borostyán-koszorú: laurea Com: Jan. 162. [lorberkranz]. (Thaly: VÉ. I.324). Tar-fejének hajatlanságát borostyán koszorúkkal fődögette (Fal: UE. 376).

borostyánkaszorús: laureatus C.

búza-koszorú: corona spinea PP. öme krone von ähren PPB.

égető-koszorú: szurkos koszorú; malleolus, picus malleolus PP.

leány-koszorú: corona virginalis Kr. (Pázm: Préd. 1137).

rózsa-koszorú: [corona rosacea; rosenkranz]. Ha tudgyák, hogy a földi és testi gyönyörtségekek bimbójából nem lehet menyeyi rósa-koszorut fűzni, miért sétályák Babylon mezeyt? (Fal: NA. 148). Szívárvány hajtások függjenek fölöttem, rózsakoszorúkkal fűtve körülöttem (Fal: Vers. 202).

szőr-koszorú: tonsura MA: Tan. 1494.

Koszorúcska: corolla C.

borostyán-koszorúcska: laureola C.

Koszorús: *redimitus sertis PPB. laureatus, coronatus, sero redimitus SI. [bekrängt]. Koszoros agy (Born: Préd. 309). Koszorús (vezetéknev XVI. XVII. sz. Nyr. X. 227. IX. 365). Utójára jöttek férfi gyermekecskék, ezekkel fejéren ültözött szüzececskék. Koszorúsak voltak, bokréta kezekbe (Gvad: RP. 132).

Koszorúz: sero, laurea corona dono SI. [bekränzen]. Lakadalomra nézve megindultam, s mind az koszorúzókat még az város előtt tanáltam (Moulrók. XVIII.45).

KOSZPERD, KOZPERD [koszperd-szj: succingulum PPI]: pugio; degen SI. Kozperd, handsár: pugio Mj: Szót. Koszperd: degen Com: Orb. 271. Kozperdet, kardot látok a kegyelmed oldalán: dass er den degen an der seiten hat Kir-Besz. 54. A kard, szablya, tör, kozperd fel-övedztetie: gladius acingitur (Com: Jan. 147). Hiansároekal avagy szaró pályázékkal, kozperdeckel gyakván (150). Hegyes kozperdek-is függ az oldalokon (Gyöngy: KJ. 121). Ha ki kést, szablyát, kotszperdet, dákost csinál (Lipp: PKert. II.157). A koszperdet az ajtóba a jobb lábán való két újjai közzül ugy hajította (Bod: Pol. 194). Daunak 12 ezer thaler érő koeperdet kiültött ajándékba (Haz. I.287).

KOSZTA: cicoma PP. storch PPB.

[Szólások]. Külföldi gyölvéz cösta praedikatorokat reá kényszerítettek (Pázm: Kal. 366). De a mit nem tud az kosta praedicator, tanullya-meg (Sámb: 3Kérd. 157).

KÓTA: 1) [numerus; nummer, ziffer] (Szék: Zsolt. II.b. Előb. háromszor). Ball kezed felől az diuisorban meghaladgya az kóta az 1 (Helt: Arithm. E3). Tiznek belyén álló kótát soha addég le ne ily, még nem az másodie rendetis egyben snumálod (6). 2) musicalis notula PP. note in der musik PPB. Kótára vesz (RákF: Lev. IV.124). A kóta-betűkön fel s alá tud vala-niskét danolni (Fal: NA. 156). Amnyi nóták, kóták, amnyi énekesek (Biró: Préd. 139). Nóta s kóta betűkre beszélgetnek,

mint a kik a piatzon pénzért zinkoskodnak, úgy jár lábok mint a zseb-órának gyenge kerekői, apró-léve s pertzenve (Fal: NE. 34).

[Szólások]. Engemet okoznak az szerencsétlen harezokért, s némelyek mondása szerint: könnyű elveszteni az népot, nem nekünk való az harez, nem tudunk mi a kótához, okosabb ű nálunknál (RákF: Lev. 1.651).

[Kótáz]

mög-kótáz. Megkótázni az éneket: notas cantui adscribere PP. *appingere; die noten zum gesang setzen PPB.

KOTKODÁCSOL: gracillo Kr. [gackern]. Valamely tyúk sokat kotkodácsol, keveset tojik az (Kisv: Adag. 44).

KOTL-IK, KOTOL, KOTYOL. Kotyoloe: glocio, glocito MA. glucken wie eine heme PPB. glocito v. ovis insideo, ova excludo SL. [brüten]. Kotyolo tyuc: glociens gallina MA. Kotyoloe, pitémet hivom: cicurio MAL. Kotolni: in ovis sedere PPB. Kotlo ludac (Dial. 150). Emberektől kotlot pápai fejedelemség (Toln: Vigaszt. 58). Kotlot költöt szó fia beszédek (201). Még akkor pokolbm kotlotta s ki nem költötte volt Luciper a calvinistaságot (Sall: Vár. 50). A papista vallás csak a minapi pápák kotlott tojmánya (Matkó: III Roml. 52). A pápák kotlott tojmányának mondja (Sámb: 3Fol. 45). Kakas nélkül kotlonak vala az Jézérek (Thaly: Adal. 1.304). Kötölő tyúk (Thaly: VÉ II.257). [Vö. **KOTYOG**]

[Szólások]. A mit nem tojt, azt akarja kotlani: foveat quae non peperit Jerem. 17. 11. (Pázm: Préd. 293. Kr.). Már azért hiábann kotlik az eszek az előbbségre (Fal: TÉ. 666).

ki-kotol: [excludo, concoquo; ausbrüten]. A mit pápaitok ki kotlottanak, egyszer-is, mászor-is a mellé állottatok (Matkó: BCsák. 84).

Kotlós: continuo glociens Kr. [gluckend, gluck-, brütend]. Kotlós tyúk: gallina glociens, gallina matrix; kotlós-tyúk kotyogás: glocientis gallinae gemitus PPB.

KOTOR: 1) effrico, effodio MA. herauskratzen, herausgraben PPB. Nem ez az ő értelme, a mint a pápázóe kotornae belőle (Dávid: KerK. M2). **2)** Kotorj: apage C. MA. pack dich, mach dich hinweg PPB. Kotorj, vakarj tova: apage Maj: Szót.

el-kotor: 1) [effrico, everro; wegscharren, hinwegkehren]. A hamut el-kotorják (Megy: 6Jaj. III.41). **2)** [abire, se amoliri, se anforre; sich wegmachen, sich trollen]. El-kotrott, vakart, el, föl-szedte sátor-főjét és így kimutatá majmunk menyasszony-ságát (SzD: MVir. 20).

ki-kotor: effrico, effodio MA. herauskratzen, ausgraben PPB.

mög-kotor: 1) fodio MA. graben PPB. **2)** caedo MA. plagen PPB. [schlagen]. De ott igen meg kotorák mestert, és azutánis, nem egy ízben, hadát meg loholák (Pázm: Kal. 435).

Kotorász, kotoráz: fodico, quaerito Kr. [scharren, herum-suchen]. Más ember saroglyájában kotorászó Mátyás (Matkó: BCsák. 255).

mög-kotoráz: perquiró, exento e latebris, perserutor Kr. [durchstöbern]. Azt is a több rakott ládával együtt igen meg-kotorázták (Rumy: Mon. 1.97).

Kotró: effricans, effodiens Kr. Kotró (vezetéknev XVI. sz Nyr. IX.365).

KÓTYA: [auctio]. Városi népet és szolgáló népet Bulára vivének és ott eladák, kótýára vetvén őket (MonIrók VII.85).

Kótýa-vetye (kótýavetőre RMK. III.442): auctio C. Ver: Verb. 3. hastarium C. subbatio MA. venditio sub hasta; öffentliche feilbietung, verkaufung PPB. Kótýavetyére való: auctionarius; kótýavetyére adom javimat: auctionor; kótýavetyét birdetni: *auctioem proclamare, praedicare PP. Nyereék lovakat és egyéb szép szerszámokat, kótýavetyén eloszták mind azokat (Tin. 156). Az kótýavetye pénze mind nála vagyon (Radv: Csál. III.112b). Kótýa-vetye leszen, el hányják őket (a rabokat Gér: KárCs. III.455). Marhát ne vegyének sohol és semmi szín alatt másutt, hanem csupán a végházban kótýavetyék alatt (MonTME. 1.363). A bűn kótýavetyéje (Pázm: Préd. 764. Kr). Az vadászó nyeresége kegyolmednek és kótýavetyéje miben van? (Thaly: RT. II.85). Vök az kótýavetyén igen szép lepedőt (Kem: Élet. 52). Két estendő korában a tatároktól elraboltatott és a törököknek kótýavetyén Szólnakra el-adattatott (Böd: Pol. 72). Kótýavetye a vásárja, nincsen ottan kalmár, fele árán miudent megvesz, valahol maga jár (Amade: Vers. 106).

[Szólások]. Kótýavetyére hányom: subhasto C. MA. Kótýavetyére ott háni a nyereséget (Pethő: Krón. 214). Minden marhát kótýavetyére hányata (Ver: Verb. 8). Minden marhánk kótýavetyére hanyattatnak (Alv: Itin. 232). Marhájának kótýavetyére való hányását cselekedni: auctioem facere (Com: Jan. 191). Mind életét s mind tisztességét kótýa vetyére hányta (Prág: Serk. 378). Nyereségeket kótýavetyére hányván (Hall: III.118. II.281). Kótýa vetyét hányok: auctionor C. MA. Maj: Szót. Kótýavetyét magyarást hántac vala (Salánki: Clad. 41). Kótýa vetyét ne hányom lovainkal (Szöll: Szen. 6). Ujlhelyben akkor hánytak volt kótýavetyét (MonOkm. XXIV.169).

Kótýavetyél: subhasto SL. [auctioem, licitorem]. Oman visszamentünk Ocskóhoz, az hol kótýavetyéltünk (MonIrók. XXVII.89).

el-kótýavetyél: ∞ A jószágot elkótýavetyélték (RákF: Lev. I.186. III.499).

Kótýavetyés: a) praeo auctionarius PP. der sachen feilbiet, gantmeister PPB. Ineiltam computast kótýavetyésekkel (Kár: Élet. 1.160). Innen támadtak a kótýavetyések, kik minden zondrát el adtak (Fal: TÉ. 778). **2)** Halmokot töltött az nyert portékákból szem-eleiben Nagyságodnak, és aztán azoknak kótýavetyés vásáru az egész piacok és útzák örvedetes hangzással telnek vala (GyöngyD: RK. 151).

Kótýavetyéz: vendo sub hasta Kr. [dissipo; verauctionem, verschleudern, verprassen]. A ki kótýa-vetyézi jóvát, gyakorta üressen találja markát (Csúzi: Síp. 558. Csúzi: Tromb. 14).

föl-kótýavetyéz: ∞ Valaki javait felkótýavetyézni: *auctioem facere PP. A leveleket olégették, a eszímákat felkótýavetyézék (Thaly: TörtK. 41).

[KOTYFOLL]

föl-kotyfoll: [dissipo; verprassen]. Minek náma mindenet föl kotyfollta volna, nagy meltságnak tartana, ha valakinek diszno pástor lehetne (DBn: Rézség. 82).

KOTYMÁNY: [lacna; tümpel, pflütze]. Minden kótýamant, árkot bé tellé (Gvad: Idét. 66).

KOTYOG (kogyog Tin. 268): **1)** glocio, glocito C. MA. [blatere] gluxen, glucken wie eine heme PPB. [schwätzen]. Kótýogni, karatolni, mint a tyuk: graillare Maj: Szót. Vén asszonyok igen kogyognak (Tin. 268). Kótýogó ítélet (MA: Scult. 743). Maga ellen kotyog, mikor azt kuhintya (Matkó: BCsák. 284). A tyúk karitsál, kodácsol és kotyog (Com: Jan. 39). Inkáb lemmene: bár a te fiad a kotyogo tyuknac fia, mert az többes erőjével utalmazza az ő fiatskáit (Ker: FelsK. 173).

2) [platschen, klatschen, klappern]. **Kotyogós** üveg (RMK. IV. 341). Lábarúl lovanak lelullott a patkó, a ki még ruja van, az is csak kotyogó (Thaly: Adal. I.235). [Vö. **KOTL-İK, KOTOL, KOTYOL, KOLTOG, KÓCSAGOS**]

égybe-kotyog: [glocitatio convocatio; gluckend rufen]. Az tic egybe lija es kotyogia az ű elirkei (Tel: Evang. I.99).

Kotyogás: *singultus gallinae PPBl. [glocitatio, blateratio; das glucken, geschwätz]. *Kotlós tyúk kotyogása: glocientis gallinae gemitus PPB. (Matkó: BCsák. 298). Mely kotyogásodért én is tudnám minek mondhatnának tégedet (Illyef: BCSTomp. 64).

Kotyogdogólag. Jó ízűn kotyogdogólag itták (a meggyes bort, RMK. IV.341). [Vö. **Kortyogdogólag**]

Kotyogtat: [plätschern lassen]. Kulatsomat kaptam, szemem könyvbe lábbat az úgy kotyogtattam (Gvad: FNót. 21).

[**Kotyogó**]

Kotyogós. **Kotyogós** üveg: simpulum, vel simpvium PPBl. **Kotyogós** üveg (RMK. IV.341).

Kotyogóság: [ebrietas; trunkenheit]. Fejek szédelgő kotyogósága miatt csak azt sem tudhatnk (Szal: Krón. 386). [Vö. **Kócsagos**]

KOTTYAN: sclopum edo, sclopum sono MA. einen schall von sich geben, klatschen PPB. Azt gondoltad, hogy már erről kottyanni sem tuttam? (Zvon: PázmP. 209).

Kottyant: **1)** contingo, sonitum edo MA. an oder mit etwas klingen PPB. **2)** [effutio, deblatero; ausschwatzen, ausplappern]. Vegre ilyen feoleletet kottyauta (Zvon: PázmP. 298). Kottyant el vélte igazat is, de ezzel föl forgatja maga saját tudományát (Pázm: Kal. 525. Kr.) Hirével sincsen utollyodnak, a mit kottyant a szád (Matkó: BCsák. 172). Kottyant valamit (GKat: Titk. 441).

KÓTYONFITTY (*kettien fity* Decsi: Adag. 125): [nequam, nihili; nichtswürdig, nichtsnutz]. Kótyonfitty ember: qui nec sibi, nec aliis prodest SI. [taugenichts]. Nem lehetnének szép vagy vitéz legények, ha az isten úgy segilyét el nem tudnak minden kotyon fityre [haszontalanságra] mondani (Ker: Préd. 761. GKat: Titk. 1118).

[Közmondások]. Az kinek gézöngúz az wra, kettien fity az szolgálja: mulier imperator, et mulier miles (Decsi: Adag. 125). A kinek gézeöngúz az ura, kottyon-fitty a szolgálja (Kisv: Adag. 315).

KOTTY-FITTY: talitrum MA. nasenstüber PPB. schnellling, knipchen Adami: Spr. Ha Balduinus kotyfittyet vét Luter orra-alá, és mondásit meg-hazuttollya, jámborúl cselekeszi (Pázm: LuthV. 119). [Vö. **KÓTYON-FITTY**]

[**KOTTYA-KOTTYA**]

[Szólások]. Kottya-kottya fiam, csak én magam maradék (Pázm: Kal. 1766. 171. Kr.).

KOVA (*kava* Otr: OrigHung. I.304. *koa* Dáv: Préd. 78. *koa* Land: UjSegits. I.581): silex, igniarium C. MA. feuerstein Nom. 35. kieselstein, feuerstein PPB. **Kova**: silex; kieselstein Com: Orb. 24. **Kova**, tűz-ütő kő: silex PPBl. **Kava**, durior lapis, pualis est silex; unde puto etiam kő olim fuisse kőv, vel quicquid esse cum kava Otr: OrigHung. I.304. Az sardius vörös színű kő, de nem által látó avvagy világos, hanem mint az veres kova olyan szabású (Kecsk: ÖtvM. 271). Fordita az kűzalat vizeknek tauara; es az kovat vizeknek kutfeiere (Szék: Isolt. 119). A tűzkövel, kovával tüzet ütünk (Com: Jan. 16.

158. GKat: Titk. 117). Mint a kova erős lovaiknak körme (Thaly: VÉ. I.251).

[Szólások]. Ki megszegi a szavát, mint púška a kovát, ne tartsd neki szavadat (Kisv: Adag. 187).

Kovás: siliceus, silicatus MA. von kieselstein PPB. [kiesig]. Koaspotak, rivus 1231 (Kovács).

KOVACS (*kavaes* Csúzi: Tromb. 542): spatum; spat SI. [kieselstein]. Őt sima kouats kővet szede fel a patakból (Holt: Bibl. II.148. Illyef: Jeplit. 30).

KOVÁCS: faber C. Posti: Nom. I.41. Com: Vest. 128. faber ferrarius MA. schmied PPB. Coach, Cuahe, villa 1193. 1209. 1236 (Knauz). Kuachbike, locus circa silvam Bokon 1292 (Kovács). ű fajok a kouačtol galultatot meg: ligna ipsorum polita a fabro (BécsiC. 110). Jvtauk egy nagy rettenetes kew zyklus zyghet mellee, hol ott nyndeü nemew kowach zerzomk valanak (ÉrdyC. 314b). Fel bivatá három lackat gyártot, és négy kouačzot (Helt: Canc. 131. MesésK. 30. Káldi: Bibl. 246. Misk: VKert. 626). Az császár mivére fölmönt kovácsok-nak attunk (MonTME. I.129).

[Közmondások]. Kouačz kouačzra irigykődik (Decsi: Adag. 10). Külömb azért Máthiás király, s Máthiás kouačz: Mysorum et Phrygum termini discreti sunt (112). Kovácsból vesz szenet: huscinae deest cantio MA. PP.

ötös-kovács: [aurifex; goldschmied]. (MA: Bibl. II.34).

patkóó-kovács: solearius faber PP. ein schmied der pferde beschlägt PPB. hufschmied KirBesz. 150.

Kovácsi: fabrilis MA. was zu einem schmied gehöret PPB. Koachy, terra fabrorum reg. 1254 (Kovács; ZichyC. I.28).

Kovácsol: fabricor, fabrefacio, cudo MA. schmieden, künstlich schmieden PPB. Meunköveket kovátsól: fulmina Cyclops *prosubigit PPBl. Ebből szabad akaratot kouačzolt (Mel: SzJán. 213). Fogházra kovácsoltattunk 10 d. (MonTME. I.297). A bátamon kovácsoltak a bñnösök (Offic. 312). A kováts vasat és atzélt kovátsol (Com: Vest. 55). Te kovácsoltál lánczokat (Illy: KrÉlet. 158). Az fűdöre neze is nem mondattathatik igazán a romaiak synagogája a Christus catholika anyaszentegyházának; mert nem volt minden fűdöben, haem nagyobb reszint ujjolag kovátsoltattot a sok eretnek, garbonczás pápáknak műhelyében (VárM: Égő-Szöv. 117b). Könnyű mű ilyen tanátsot kovátsolni, de nehéz tetteben hasznát venni (Fal: NA. 216). More-is lo guggot, kovácsol szegeket (Gvad: PFör. 6).

[Szólások]. Ag szót kováchollyunk (Zrinyi. I.46).

ki-kovácsol. Ki-kovátsolom, tsinálom: succudo PPBl.

Kovácsolás: fabricatio MA. das schmieden PPB. Mykoron egy levesny földön meenneenek mellőte, hallanak nagy dörghoesöket, zörgheesöket, aloythwan mynt ha az eghez zyghet yngadozna az nagy kowacholasban (ÉrdyC. 314b). Hiszem emberben nem bolondság kováchlásának vinnyéje (Veresm: Lev. 291).

Kovácsoldogal: cuso MA. MAL. oft und viel schmieden PPB.

KÓVÁL: [vagor, erro; herumstreichen, umherschweifen]. Az német és cseli urak eleget kóválnak, kobzának az szégség között (MonIrók. III.116).

Kóvályog: ∞ Ki kóvályogva visz a lengedőz szél (Zrinyi: Asy. 194). Név nélküli közfűncz kóválygot (Ker: FelsK. Előb. 5). Csak az aerben kóvályog a te miséd? (Czegl: Dág. II.85). A dárda nyelnek darabja a feje felett kóvályog (Hall: HHist. III.232. Bethl: Élet. II.47). Az hasban megtartott kóválygó szél (Felv: SchSal. 6). Nem ugy repül s kóvályog, mint a bujdosó

madár (Tof: Zsolt. 692. 29). Ugy tsapott néki a kovász nyakában, lelke is kóválygott Plutó országában (Könyi: HRom. 121).

Kóválygás: [erratio; das herumirren]. Ki mutattam heában való kóválygástoknak [igy?] és tévelygésteknek hamisságát (Bal: Cslsk. 415).

KOVÁSZ (*koász* Suly: UT. 1105): fermentum C. MA. hefe, suerteig PPB. Kozaszac elégytése; commistio fermenti (BécsiC. 189). Attamiai tisztolatok ki az o kovaszt: hog' legótek vy zitalas mikent pogaćak vattok (DöbrC. 316). Megh keles mynt kowaz (JordC. 45). Egy kysded kowaz nyud az egleez teesztit megh vezty (ÉrdyC. 534). Meg oltalmaztóc magatokat a phariszeuoknac kovászszától: cavete a fermento Pharisaeorum (Helt: UT. L.3. Ker: Préd. 734). Hasonlatos az kozaszhoz: simile fermento (Fél: Bibl. 22). Ha az figet sónal, kovással öszue tinporalod, varatt és egyéb kelest meg gyogyit (Mel: Herb. 2). Kovászszal sült kenyér (Com: Jan. 76). Egy kevés kovász egész teknő teesztit megposhaszt (VeresM: Lev. 260).

[Szólások]. Aszt cselekszik a pápa, ersekek, püspökök, gárdyának, a miselő papok, barátok, és több azon kovászból való, henyé herékhez hasonló rendek (VárM: Ég6Szöv. 55).

[Kovászol]

mög-kovászol: fermento MA. säuern PPB.

mögkovászolás: fermentatio MA.

Kovászos: fermentatus MA. hefig, gesüert PPB. Kovászos kenyér: zymitos MA. PPBl. (Pázm: Kal. 1766. 826. Kr.).

[Kovászosít]

mög-kovászosít: [fermento; säuern]. Mimodon Kristus meg akarta kovászosítani, és szentelni az emberi nemzetet (Illy: Préd. Előb. A1).

[Kovászosod-ik]

mög-kovászosodik: fermentesco Kr. [säuer werden, aufgehen] (Káldi: Bibl. Máté 13: 33. Kr.).

Kovászoz: fermento MA. säuern, versäuern PPB.

mög-kovászoz: fermento C.

Kovászatlan (*kovaszatlan* Boru: Préd. 206): infermentatus, azymus MA. ungesüert PPB. Egyetec kovaszatlan kenyeret es sásnal: azymos panes cum lactués agrestibus (Helt: Bibl. 1.991. Káldi: Bibl. 263). Kovászatlan kenyér kell a deák ecclesiában (Czegl: MM. 263). Az élet kenyereben eszünk, nem a régi kovászból, hanem az igazságknak kovászatlanában (Mad: Evang. 316).

KOZÁR [KÓZÁR?]: [vagar; schweifen]. Kivől tizenöt esztendő nem hált, az ő szükségéjért ő kivől sem kozart (Tin. 59). [Vö. KÓSZÁL]

mög-kozár. The k. akor megh Feyr warba lakot, mykor R. az földetk byrtha, R. fhalala wtan, annakys wagon 16 eztendeje, hogy enys byrom, kepeytys megh attam, es mykor megh engotek, azt megh kozartam (LevT. 1.305).

KOZI-BOZI. Sok guggoló és tsüfoló értelmetlen szók vagyunk, mint izgággallodik, gullyog, kötyön-fity, gezo-mize, kőcipő, kozí-bozi, tsig-big (Czegl: Gram. 323. GKat: Gram. C3).

KOZMA: [brandgerne in den speisen]. Föld meg (a tikonyat) a tejbe, de megoltalmazd a kozmától (TörtT. 1.581).

Kozmás. Kozmás étok: cibus adustus, adustum et fumum sapit PP. abgebrante [angebraunte] speise PPB.

KOZSÓK: rhenones, pellicus(?) C. [pollis ovilla, mastruca; schafpelz]. Medvebőrös kurtá kozsók s bogzott haja a vállán

lóg (Thaly: Adal. II.192). Most kosókat [igy?], bőrruhát nem viselnek a papok (Bod: Pol. 5).

KŐ (*kő* JordC. 901. *kő* Born: Préd. 24b. *kő* Jemel 33b. *kő*re Megy: 3.Jaj. II.56. *kő* Fél: Tan. 5. Mel: Sz.Ján. 4): 1) lapis C. saxum, lithos MA. stein, fels PPB. Az oszlop alatt való kő: stylobates; köllöz való: lapidarius; köll való: lapidous; kővé leszök: lapidesco C. *Hegyes kuw, lapis, petra 1037 (Czinár). Kubalvan (XII. száz. RMK. IV.370). Ecclesia de Kw 1265 (ZichyC. 1.14). Felerkeo, meta terrae 1299 (Czinár). Az ewrdewig eltere vezuel, kwueknek zernew gylekezesenel: commotione lapidum (EhrC. 54). Nég zegő kőnek es faragottak (BécsiC. 11). Pariffanae kőnei: lapides fundae (308). Az boltnak keve lezakndvan etet meg ewle (DomC. 68). Anna kő, melyet Jacob patriarcha feie ala tet vale (Mon: Képt. 6). Eppenseg sein fanac sem kőnek nem aletottac fiket (75). Adok neki feier valasztó kővet: dabo illi calculum candidum (Fél: Bibl. II.166). Kő természetű: irrisibilis petra (Decsi: Adag. 123). Jerusaleme nec vtzai kőnel padimontomoztatnac meg (Kár: Bibl. L.486). Miért vét az isten, az embereknek esetikre kővet, az kie annél-külis elesvén vadnac (MA: Scult. 94). Az sákuae mérő kővei: lapides sacculi ad pondus (MA: Bibl. 1.562). Párkányozó kővek (KoltTört. 402). Mint nagy szil kő, ugy meg-áll (Balassa: Ének. 17). Illik azért a te szivednek kosárát-is meg-raknod; de nem botrányozásnak kőveivel, hanem olyan kővekkel a minémű őt kőveket Dávid tött völt az ő pásztori táskájába (Hall: IIIHist. II.211). Az erős szeg Trója vára oda lett, és a mint hallottan, négy barom vontá szekér el vihetné kő maradékját (Fal: TÉ. 667). Gondolhatnád, hogy drága kiuts, azonban szív terbelő kő (a nagyok barátsága, Fal: UE. 485). 2) [gemma; edelstein]. Harom arany gywrem; az egykbe wagon egy karniol, a masykba wagon egy gemako, a harmadikba nyuthen meny lew (RMNy. II.57). Harom arany gwrv: egikbe veres kő, masekba tőkés (LevT. 1.149). Bibor, koláris és drága vno kőnek (Kár: Bibl. II.133). Szárdonya kő: lapis onychinus (MA: Bibl. 1.383). Egy rozz fattyú kővet jó-gyanánt kezel venni drága pénzen (Pázm: Préd. 826). Akátes-kő (Com: Jan. 14). Onikhius kő (Hall: IIIHist. 162). Az asszonyosság a legujjab' módí formára le tözött és fel szárnyazott lubokat, kézre valót azon opera s tsipke-műből, utólyára a kővekhül és más ráritásból-is válogat valamit (Fal: NA. 143). 3) [calculus, lithiasis; steinkrankheit]. Mind az kötél s mind az kövszénytől megszabadult (LevT. II.16). Igen jó az hideg faio gyomrot tógot, a veset kenni a székű oyalal, a kiben kő vagyon, és a kinek hasa fáy (Mel: Herb. 73b). Kűrdül való ornessag: pōriet es, kit kő bant, io imya (Frank: HasznK. 33). A vizeletnek megszorulása a kőnek, fővenyene kezdeti (Com: Jan. 57). Meg-akadályozza a mast a vizelest; az hasnak peniglen ad ő szabad menést, májlan s lépbön szerez nydvesség rekedést, az hójagának penig kővel nehezedet (Fely: SchSal. 10). Kővet-is belőled szépen ki-oszlattya (14). 4) [?] Egy kötés, vagy kő kender (VectTrans. 21).

[Szólások]. Kőnél kövebb (Fal: Jegyz. 936). A kin ez nem fog, jöle hogy kőnél kövel (Fal: SzE. 148). Filozofusoknak kőve egy jó mentor, mint a fehér holló ritka (Gvad: RP. 46). Csak halgat mint az kő (Decsi: Adag. 32). Mint a kő hallgattam, bármily nagy volt a kár (Gvad: RP. 56). A lisztet-is csapon veszik, s-hé kőre fel-öntvén, esikányosan halól filg a kobzok (Csúzi: Síp. 16). Mindenik malom három-három kőre forgó (Gér: KárCs. IV.318). Tanúskozni, egy kővet funi, titkon főzni valamit: *capita conferre, offensae WF. Mindenképen agyarkodnak, mint a kigyók kővet fűjnek (Amade: Vers. 59). Pillangatnak szemekkel, kővet fűjnek szívekkel (120). Masképp fűja osztán Szulimán a kővet (Könyi: HRom. 161). En e kővet görditem most elődön (Czegl: MM. 174). Te k. elak nem ilheth veztegh, mynth az ewrdewgh; hogy ha egyeb dolga nyuchen thalat embernek cypellesoben ke wut hany (LevT. 1.132). Minden kővet megmozgata

(GKat: Titk. 11). Ne ugassunk ebul a követ s holdat egyaránt (Fal: NE. 101). Nehéz istemmel követet vetni: haud pugnare potest hominum cum numine quisquam (Decsi: Adag. 121). Bolondság embernek magánál nagyobb követet vetni (125) *Követet vetni nálánál nagyobb: sus cum Minerva certamen suscipit PPB.

[Közmondások]. A tseppek meg lyukasztják a követ: guttae *pertundunt saxa PPBl. Magnezt a vas édesgeti, vízcsöp követet meggyödzheti (Amade: Vers. 173). Tanácstalanul semmibe se bocsátkozzál, kéneskedve jár most a világ. Magyar mondás: a vízbe ne lépj, míg követet nem látod (Fal: UE. 439).

adamáskő: [adamas; diamant]. Erős adamas-kő vérről megszeliidül (Kecsk: ÖtVM. 267). Adamas követ bak vére eltörhet (Tyuk: Józ. Előb. 16). Eddig tölt dolgaid véld arany gyűrűnek, a következőket szép adamáskőnek (Gyöngy: MV. 17). Melynek erős tíze valakit környflvött, bár, mint adamáskő szivben oly erős lött, de hajló viaszként abból szelidet tött (23).

alabástrom-kő: alabastrites PPB. 403. *alabaster, alabastrum PPl. alabasterstein PPB.

bálvány-kő: [statua lapidea; sünle, gehauener stein]. Balwanke, locus metalis 1261 (Kovács). Balwanke limes terrae 1265 (uo.). Vadit ad statum lapideam, que dicitur balwanke 1267 (Wenzel VIII.174). Az nagy bálványkövet elfelemelíté [Toldi M.] (RMK. IV.247. 370).

béka-kő: bufonius Com: Jan. 14. bufonites; krötenstein PPB. Béka-kő, melly a varas békának fejébe találatik: bufonius PPBl. Harom arangirw, egikbe wagon egy bekakw (Levt. I.67. Radv: Csál. II.320). Az békakő sokféle, mert vagon benne tiszta fejtér, vagon sárga (Kecsk: ÖtVM. 284). Igér gyakran gyöngyöt, de ad béka követ (Ben: Ritlm. 177. 210).

béretva-kő. Olajkő, beretva-kő: *cos olearis PPBl.

bor-kő: tartarus PP. tartarum PPBl. weinstock PPB. Arany lánczhoz és egyébhez jó poklos festék 1 lat kénkű 1 lat borkő (Kecsk: ÖtVM. 286. ACsere: Enc. 250).

büdös-kő: lapis suillus; stinkstein Sl. sulphur SK. Büdöskő szín: *color citreus; color *sulfureus; büdös-kő szagú vizek: aquae *sulphuratae PPBl. Egy lot finum ezüst, 1 lot veres réz, 3 lot büdöskő (Kecsk: ÖtVM. 305). Az tégelyben tedd bele az büdöskövet (306. Com: Jan. 16. Cseh: OrvK. 58. PP: Pax. 85). A fizetést instructiómmal elküldtem; büdöskövet mégsem kaphattam (RákF: Lev. I.235). Itt a tízre a büdöskövet hintem (Gvad: FNót. 19).

büdös-köves: [sulphuratus; in schwefel getaucht]. Büdös-köves ruhával az testét bevonák, gyengén tartott testét szurokkal locsolák (Thaly: Adal. II.428).

cseh-kő: [böhmischer diamant]. Tudom jó dámák köszönettel vennétek, ha valamely jó akarótok intene felőle, mikor a kalmár cseh-követ nyujtana finom-smaragd helyébe (Fal: NA. 171).

csillag-kő: lapis lazuli Kecsk: ÖtVM. 340. (Az cianeust) némely csillagkőnek is híja, azért hogy az fényen mint az csillag úgy sugárzik (Kecsk: ÖtVM. 276).

csoda-kő: [?] Rettenetes vastagok (bástyák), csoda-kőből béklettek, mert nem omlott, hanem csak belé ment a golyóbis (MonIrók. VIII.309).

drága-kő: gemma, unio MA. margarita C. JordC. 396. lapis pretiosus; edelgestein, köstlicher stein PPB. Lángszinű drága kő: pyropus; három drága kőví: trigemmis; drágakő termő: gemmifer; drága kőből való: gemmeus C. A drága kövek kedvesek: gemmae *habent gratiam PPl. Zerzenek koporsoth aránból, ezüstből es drága nemes kőek-

ből (PeerC. 34). Draga kő az aran görőt megh ekösiti (TihC. 9). Az eb nem tudgya, mire valo az draga kőw (Born: Préd. 24b). Onyx nevű drágakő: lapis onychinus (MA: Bibl. I.3). Drága kő áros (ékszerész MA: SB. 83).

drágakői: gemmeus MA. von edelgesteinen PPB.

drágakővecske: gemmula MA. kleine juwelen PPB.

drágaköves: gemmosus C. gemmatus MA. mit edelgesteinen versetzt und geziert PPB. Drágaköves arany korona (TitkRóz. 332).

emlékzet-kő: monumentum, monumentum PP. denkmal, gedenkzeichen PPB. A maradékok szivében emlékeztető követ, oszlopot emelni (SzD: MVir. 107).

emlékeztető-kő: stela PPBl. [denkstein].

érc-kő: lapis metallicus, aerarius, aes rude Sl. Értz-kő, mellyből rezet futtatnak: chalcitis; eresztetlen érc-kő: cadmia PPBl. (Com: Jan. 16).

faragott-kő: lapis politus Kár: Bibl. I.308. [gehaener stein]. Ne alahok az ystenseghet hasonlany aranhoz, ezysthez, faragot keshöz: ad lapidem artificii (JordC. 768).

féske-kő: chelidonium MA. PPBl. schwalbenstein, edelgestein PPB. Az chelidonius amyit teszen, mint fecskekő, mert az görögök az fecsket chelidonesnek híják (Kecsk: ÖtVM. 281). A fetske kő a fetske fiak hasaban talatatot kitsid követské (ACsere: Enc. 253).

fén-kő: eos, acone C. Ver. acone PPBl. wetzstein PPB. eos: der wetzstein Com: Vest. 124. Cotoria: fénköbánya C. fénköbánya, kaszaköbánya PPBl. A fénkönek nintsen vágó éli: eos exors secandi PPBl. Fons Fenkw nominatus? 1270. (Knauz). Az szőlő miues, mikor kapalni auagy metezni megyen, nem chac kapat auagy mető kest viszen uelle, hanem fen követ is, hogy legyen miuel elesiteni az kapat es az mető kest (Tel: Evang. I.320. SzikszaiFB. M. Akad. Értes. 1847. 330). A fénkövel, kaszakövel élesittyük a tompultakat: cote acuius obtusa (Com: Jan. 16). Merő kövek a kovakő, tűzkő, fénkö (ACsere: Enc. 251). Mint egy fénkö gyanánt vannak, mellyhez a lálal az ő fulálját feni (Mad: Evang. 826). Mondá a király: Azt gondolom vala, hogy ha im e fénkövet egy beretvával elvághatnám-é? atquin hoc agitaram, cotem illam secari novacula posse (Dáln: Flor. 19). Olly nagy, mint egy kasza fénkö (Gvad: FNót. 24).

[Szólások]. Halkal jár, mint a fénkö a kaszán (Fal: Jegyz.).

fénkövecske: coticula MA. kleiner wetzstein PPB. A keszrt a hínek fénkövetskéje (Mad: Evang. 360).

font-kő: [pondus; gewicht]. Ó a szélnek font kőue, es megméri (Mel: Jób. 66).

festéktörő-kő: [reibstein]. Ezeket szép lágyan törd öszve tiszta vizzel festéktörő-kővön, keud be az művet velle (Kecsk: ÖtVM. 322).

gálic-kő: chalcantum C. vitriolum, atramentum sutorium MA. [galitzenstein, vitriol]. Sory: szitke vagy fekete gáliczkő PPl. Gálicz kő avagy réz virág (Com: Jan. 16. Frank: HasznK. 34. VectTrans. 25). Gálicz kő, mely máskeppen varga téntának hivattatik (ACsere: Enc. 248). Probált recepta, tuos lovaknak igen hasznos: Végy gálicz követ, forrald fel tiszta vízben, kivél mossad a ló turját (Cseh: OrvK. 60. 14). Füstöt csináltak gáliczkőből, fekete gyopárból (Lipp: PKert. II.226).

gamahó-kő: chalazias PP. eine gattung edelgestein PPB.

grádics-kő: [gradus lapidens; steinerne treppe] (KolTört. 404).

gránát-kő: lapis granatus PP. granatstein PPB.

gyémánt-kő: [adamas; diamant] Harom gywrew, az egyekbe gyemanyth kew (RöMny. IV.52. Zvon: PázmP. 274. Zrínyi II.80. Rim: Ének. 321). Nemzetes vitező Kisfaludy László, ki természetedben valál mint a ráró, győri vitezelnék gyémántkő-hordozó (Thaly: VÉ. I.212. Szeg: Aqu. 61).

határ-kő: lapis terminalis, terminus; grenzstein PPB. Határ-árkot csinálni, határ-követ csinálni: lumaun *signaro limite PPB. Minden szüandékommak első határ kőve ez, hogy (Szok: Bals. 3).

hold-kő. Tulajdon szín tartó gyöngy a hold kő, mely a holdal fogy avagy neveledik (ACsere: Enc. 251).

jácintus-kő: [hyacinthus; hyacynth]. Yacynktos kewek (GöM.C. 301). Hiátzintos-kő (Com: Jan. 14).

jáspis-kő: [jaspis]. Mint ég tudoklo iaspis kő volna, igaz ollian vala (Born: SzJán. 1).

játszó-kő: calculus lusorius PP. brettstein zum spielen PPB.

jegy-kő: [terminus; grenzstein]. Vadit ad lapidem jegykw dictum, qui pro signo meto [metam] divisisset 1291. (Wenzel X.54).

kakas-kő: alectorius, alectoria, lapis in ventriculo galli nascens MA. kapamenstein PPB. (Com: Jan. 14. Maj. Szót.). Az alektorius annyit teszen mint kakas-kő, ugyanis az kappannak az hasában tanulják (Keesk: ÖtvM. 281). A kakaskő, a kappan gyomrában találtatott gyöngy (ACsere: Enc. 254).

kárbunkulus-kő: [carbunculus; karfunkel]. Isten Jóbnak lét szép fű magzatot arábiabeli társátul adott drága, nemes, nagy szép ajándékokkal, kárbunkulus kőnek drága voltával (RMK. IV.58).

karniol-kő: [karniol]. Kornil-kő: sarda PPI. PPB.

kasza-kő: eos MA. Major: Szót. wetzstein zur seuse PPB. eos; wetzstein Nom. 36. Fénkő-bánya, kaszakő-bánya: cotoria PPB. (Com: Orb. 24. Thaly: VE. II.380).

kék-kő: caeruleum vitriolum SK. Kékköveket hozattunk (MontME. I.277). Az kékkő igen szép és drága, elein kékkőnek hitták, mostan immár aquamarinának neveztek (Keesk: ÖtvM. 276).

kén-kő (*kykrew* MA. Pesti: NTest. 161. kinkő Sylv: UT. II.146): sulphur C. MA. schwefel PPB. Eleven, égetetlen kénkő: apyron PPB. kénkőbánya: sulphuraria C. Kén-kőszinő tengeri hal: seombus Major: Szót. 426. Ez tűz, ki bűdös dohos kénkővet on zambol ki lungáz (GuaryC. 48). Pokolba az bvia emberec forro kenkvel öntetett meg (DebrC. 277). Zurokkal kenkövel gttrette (579). Egy maga byro hatalmas ispan vettete eket egy vyzazzal es keenkewel egyeletyt forro kaad ferődőben (ÉrdyC. 551b). Az fedet keenkővel es napnak hewseeghevel eghety: sulphure comburit (JordC. 265). Keenkew byzn panceel (sulfurei thoraces) vala ew raytok (901). Az ferzeteseknek reze vagon az egey tevznek es keenkewnek allo tanaban (CornC. 241). Esek byneseko zeen, ken kw es haborgato zeel (KeszthC. 18. Fél: Bibl. 121). A pokol az szünetlen benne egő kénkőért, s egyeb unok parolkodo dögökert, rakua rutt bűdös sobessen lingofo tűzzel (Lép: FTük. 179). Dobos kénkő pára jün ki (Zrínyi. I.14). Kénkő színű sárga (Lipp: PKert. I.51).

kéncöves: sulphuratus, sulphureus C. MA. geschwefelt, schwefelicht PPB. Kéncöves fűtskák, mellyekkel gyujtunk valamit: eremium PPB. Kéncöves forgás, kéngyertya: *sulphuratum ramentum PPB. Kéncöves forgás: schwefelholzlein Kir-Bosz. 143. Kéncöves gőzölgések: exhalationes sulphureae Com: Jan. II. Egy fekete zorechennek torkabol keen köves langak

ötletnek vala kywe (ÉrdyC. 507b). Vas kosart kezőbbe viselven, kéncöves langat zayokon kibocavai, kapához hasonlatos fogok vala (NádC. 337). Az öt varost kenkües essőnel silliesztő el (Fél: Tan. 373). Kéncöves tűzes toban vetetne (Mon: Apol. 422). Kéncöves tűz: sulphur et ignis (MA: Bibl. I.16). Kéncöves láng (Mad: Evang. 275). Kéncöves gőzölgések, párazatok: halationes sulphureae (Com: Jan. 11). Az nagy torkú ágyúknak az nap fényét el-fogo kéncöves fűsti között sürtin szikrázó lövéseknek balalos menykövei (GyöngyD: RK. 156).

kéncövez: sulphuro MA. schwefeln, schwefelicht machen PPB.

kéncövezés: sulphuratio C. MA. schwefelung PPB.

kéncövi: sulphureus MA. schwefelich PPB.

kéresztelő-kő: baptisterium C. MAL. lustralis fons PP. taufstein PPB. (Helt: Krón. 168).

kigyó-kő: lapis serpentinus SI.

[Szólások]. Vélem, hogy ellenem kigyó követ forralnak (LevT. II.42). Mindniaian kegio követ futtatoc (Mel: Sám. 92). És örldődvén kigyó-követ fűjtak a luteristák (Pázm: Lev. 1). Kigyókőfűvés (Bethl: Élet. 483).

koporsó-kő: cippus C. lapis sepulcralis PP. 271. grabstein, gedächtnis-säule PPB. Fel emeltetne emlékezetre valo oszlopoc avagy koporso kövec: eriguntur cippi (Com: Jan. 212. SzCsoMB: UtLeir. 72).

korál-kő: corallium MA. korallen PPB. A coráll kövek a tengeri tsemeteknek ágatskái (Com: Jan. 15).

kova-kő: [silic; kieselstein]. Kova kőből való: siliceus C. (MA: SB. 242).

kovacs-kő: ∞ Őt sima kouats követ szede fel a patakból (Helt: Bibl. II.148). Az ő lonoknae körmec mint a kovats kő (Helt: Bibl. IV.19). Vassal, kouacz kövel az te szüed rakodot [kegyetlen] (Hlyef: Jephit. 30. Megy: SZAÖröme. 70). Kezét a taskába boczáttuán egy kouats követ vén ki onég (148).

köszörű-kő: allo, eos MA. schleifstein PPB. Az köszörűkő fővényét az tűzben olvazd meg (Keesk: ÖtvM. 319).

lazur-kő, lazul-kő: lapis lazuli, lasulus SI. [lasur]. Sőtét kék lazul kő: lasulus Com: Jan. 14. Az cyanus kő között és az lazulkő között különbség vagon (Keesk: ÖtvM. 270). Az lazul követ, cianeust, kék követ, némely még az armeniuust is öszvezűri zavarja, de sok különbség vagon benne; mert az lazulkő es armenius bányakből kelnek (276).

mágnés-kő: magnes, heraculus C. Hercules lapis MA. magnetstein PPB. Magnes kő: magues Maj: Szót. Magnes kő, melly hozza szija a vasat (Frank: HasznK. 69). Már én mágnés kivem portushoz hoz engem (Zrínyi. II.58). A magueskő a vasat vonza (Hly: Préd. I.184). Magnes kövel meg-kenettetett tő (Teleki: FLél. 12). A jóságos-esolekedet magnes kövének gyakorlása (Laskai: Lips. 2. Mik: TLev. 266). Bizvást azért minden szélre ereszd szivedet, bár éjszakra avagy délre mágneskövet (Amade: Vers. 165).

mágnésköi: magnetius MA. magnetisch PPB. Magnes kövi szelence: magnetica pixis (DEmb: GE. 169).

malom-kő: lapis molaris MA. mülhstein PPB. Kellemetesh neki, hog malomkő (mola asinaria) köttesse ő nakara (MüthC. 47). Egy nagy malom követ fyggezzenek ew nákara es az tengher fenekeere merytassek (ÉrdyC. 552b. JordC. 409). Az zamar malom kő nákara köttesse (NagySzC. 174). Ha vt isten menybul oly kw eset boczatna, nyut egi egi malom kw, semit ez nektek nem artana (VirgC. 91. Sylv: UT II.154). Also malom kő (Fél: Bibl. 29. Sim: Evang. 201).

felső-malomkő: catillus PP. der obere mülhstein PPB.

márvány-kő: marmor C. marmorstein PPB. Teen egy zeep feyeer marwan kewből zerzet tablaat az koporssonak feyehez (ÉrdyC. 218b). Mykoron az koporssorol az marwan kővet föl emeltek volna, zeep ylat zarmazoeek (499b). Akarna misset mondiaat az oltaron, melre maruanköböl azzonunknak kepe felfaraktatot uala (TihC. 84). Az zenthegyhasznak ezak fölöl walo oldala piros marwany kew wala (TelC. 281). Ez ifly tevü egy maruan kev tablat zeut Agota azzon feyehez (CörnC. 270). Maruan köböl faragot koporso (Fél: Bibl. 135). Márvány-kő láda (Hall: Paizs. Előb). Márván kő pádimentom (MA: SB. 109). Márványkő volna is a kéd zive, de megszáma (Mik: TörL. 10. lev.).

márványköves: marmorosus MA. voll marmorstein PPB.

menny-kő: fulmen Kr. [blitz, donnerstrahl]. Harsogó menny-kövek: iracunda fulmina; meunköveket kovátsól: fulmina Cyclops *prosubigit PPB. A ki-tillámoló láng menykőnek, meny-ütő kőnek nevezetik (Com: Jan. 12. Pös: Igaza. 669. Illy: Préd. II.555. Teleki: Fel. 212). Jupiter mennyből mennyküvel verte (Thaly: Adal. I.40. Mik: TörL. 146). Az nagy torkú ágyúknak az nap fényét el-fogó kényköves füstí között sűrűn szikrázó lövéseknek halálos menykövei (GyöngyD: RK. 156).

[Közmondások]. Száz dörgésnél nebezebb egy menkő (Bethl: Élet. 162). Nem mindenkor esik le a menkő, mikor az ég dörög (Thaly: Adal. I.82).

mennyköves. Menyköves villám (Gyöngy: Cup. 3). Mint az saskeselyő az menyköves égi háborúknak, meg-tántorodás nélkül állván (GyöngyD: RK. 156).

mennyütő-kő: fulmen C. MA. donnerstrahl, donnerstein PPB. Mennyütőkővel ütött: fulminatus MA. Harom menyütő kővel ütötet agyon (Helt: Bibl. I.64). Nem óltalmaz menyütő kőtől (Mel: Herb. 139. Mel: SzJán. 51). Mint az meny-ütő-kő: fulminis in morem (Decsi: Adag. 348. MA: Scult. 400. Zrinyi. II.60. Sam: Cer. 19). Az Jupiter menyütő köveivel hagyigáldóné (MA: Scult. 400). A menyütő kő miatt égett a torony (Nyr. XIV.460. DBenk: Flor. 101). Onnan fellül a meny-ütő-kövek a tornyok tetejét járják (Fal: UE. 408).

mennyütőköves: fulmineus C. MA. donnerschläglic, zum blitz gehörig PPB.

mosó-kő: pumex C. [bimsstein]. A főnyes és tsoportos morsalékos mosó kő a láb tisztításra szolgál: tophus arenosus et scaber pedibus mundandis subservit (Com: Jan. 16). A test lyukacsos mosó kővel dörgöltetic (Com: Jan. 114). Szent Peter-nec agya veleje gyanant soc eztendeig tsodáltattac egy darab láb mosó követ (Dial. 179).

olaj-kő. Olaj-kő, beretva-kő: cos olearis PPB.

olajmagva-köve: sansa, samsa MA. samps; olivenkern PPB.

orsó-kő: [?] Az oszlopotat kell megfaragni és orsó köveket is többet kell az régiekhez faragtatni (Évk. XIII.62).

orvos-kő: lapis medicinalis Kr. Hasznosabb valakinek természetét ki tanulni, hogy-sem a füvek vagy orvos-köveknek erejét (Fal: UE. 506).

orvosság-kő, orvosságos-kő: ∞ Egy vruossagh kw (Kecsk: ÖtvM. 253). Kézre való, orvosságos kövek vannak benne (uo.). Egy nyakra való, orvosságos kövek vannak benne; egy orvosságos forma kövekből álló arany lánc; arany perez, sokféle orvosságos kővel rakott; egy pár perez, melyben vagon orvosságos kő (uo.).

pala-kő: ochistus SI. [schiefer] (Bethl: Élet. 373).

örmény-kő. Ermen kw: lapis molendinarius NémGl. 201.

págyimëntom-kő: [lapis pavimenti; pflasterstein]. (Börn: Evang. III.29).

paraszt-kő. Termés parasztkő (Bethl: Élet. II.251).

párkány-kő: [gesimse] (KolTört. 404).

próba-kő: lapis lydus MA. basanus PPI. lapis basanites, obrussa; probstein PPB. [probirstein]. Az próbakőre ám őt vette vala, íme az nagy szent embert hozta vala (RMK. IV.67). Az istennek szent ígeie legyen nektec igaz proba kőnetec (Mon: Apol. 285). A szent lélek tíze az előlelendeltetteknek próbakőve (Illy: Préd. I.595. Vás: CanCat. 489. Szatlm: Dom. Előb. 6). Én a városnac kisztő, vagy gerjesztő nyűjaskodását nem vesztő tselnek, hanem próba kőnek tartom lenni, a melyen az arany-nak jósága állandósága ki-tetszik (Fal: NU. 265). Nehéz próbakővön fordul-meg a szeretet, de ha meg-állya élt kap (Fal: SzE. 537).

sárga-kő. Sárga kő, sárgaság ellen való kő: icterias PPB.

sárkány-kő: draconites MA. drachenstein PPB.

sas-kő: aëtites PPI. PP. adlerstein PPB. Sas kő, draga kőnek neme, a mely sas szint mutat Major: Szót. 16.

süger-kő. A süger kövek a kúsebb sigér fejében találtnak (ACsere: Enc. 254).

szög-kő: [lapis angularis; eckstein]. Fel epewltelwen apostoloknok es profetáknak fundamentumyn az nagy felső zegh kewhöz, Cristus Jesushoz (ÉrdyC. 226). Az Christus Jesus magas felső segkő, foglaló kv lenen: ipso summo angulari lapide Jesu Christo (Komj: SzPál. 286).

szöglet-kő: lapis *angularis PPI. [eckstein]. Első oszlopoc, szegletkövec: antes MAL. Ugyan amaz fő szeglet kővön ép-péttet (Zvon: Post. I.12. Mad: Evang. 816). Fel-épéttettek az apostoloknak fundamentómára, és a fő szeglet-kőre a Kristus Jususra (Bíró: Préd. 19).

szegyen-kő: infamis cippus, lapis propudii Kr. [pranger]. Te szegyenköve a te urad betsületének (Nyr. VI.364). Tsuklyába, szegyen kővön állott (Gvad: RP. 64).

talp-kő: [fundamentum; grundstein, grundlage]. Igaz, hogy szép dolog a felvett tudomány, de a jó erkölcs nélkül eltűnő ragyogvány; nincs erős talpkőve, hamar elenyészik (Gvad: RP. 45).

termés-kő: [bruchstein]. Lapis, qui nobis dicitur termés-kő, quasi dicas productum vel natum lapidem; sunt in copia hujusmodi lapides in quibusdam Hungariae partibus (Otr: OrigHung. II.242).

topáz-kő: topazius C. [topas].

türkis-kő, türkés-kő: turcois Com: Jan. 17. Maj: Szót. tyites, beryllus thalassicus PP. 276. türkisstein PPB.

tűz-kő: silex, pyrites SK. feuerstein KirBesz. 122. Nom. 35. Tűzkő, kova: silex Com: Jan. 158. Verhenyős tűz-kő (14). Az aczélnek, és tűz-kőnek őszveveréséből tűz adatik (Veresm: Lev. 35. GKat: Válts. I.2).

tűzütő-kő: silex PPB. feuerstein Com: Orb. 12.

ütközvet-kő: lapis offensionis Pázm: Kal. 1766. 679. Kr. [stein des anstosses].

üvegmetező kő: smyris PP. der stein, womit das glas geschnitten wird PPB.

vér-kő: baematites MAL. PP. blutstein PPB. (Com: Jan. 14).

zafir-kő: saphirus C. saphir, köstlicher stein PPB. Megh lataak hű labay alath oly mynt saffyrom kewből (e lapide

suffirino) alkototh pagymontomoth (JordC. 61). Ky vala meg evltvetzteveen saphyrus kev zylene palastal (DomC. 186).

Kövec (*kövits* Nagyari: Orth. b.): *scrupus* C. *calculus*, *glarea*, *lapillus* MA. *scrupulus*, *glareola*; spitziges sandsteinlein, kies PPB. Apró követs: *glareola* C. Kövel pádimentomozott, követséssel hintett hely: *lithostrotum* PPBl. (Pont. 83). A mag-nak tsak egygyik része eshetett a jó földben a sok tövis, kövits miatt (Nagyari: Orth. b. Com: Jan. 14).

Kövecsgöcs: [lapidosus, glareosus; steinig]. Mykoron nagy kövechegöcs földön meg hordoztak vona, yme choda dolog, sem testeeben, sem rwhayaban serelmet nem latanak (ÉrdyC. 434b).

Kövecses (*követes*? Com: Jan. 23. *kövöcsos* Thaly: Adal. II.348): *glareosus*, *calculosus*, *scruposus*, *scrupus*, *scropulosus* C. MA. griesicht, sandicht, steinicht PPB. Követses föld: *glarea* C. *solum glareosum* PP. Kövecses homok: *saburra* MA. Követsös homokkal megterbeltetett: *saburratus* C. Fövényes, vagy kövecses föld (Nad: Kort. 45). Követses föld (Com: Jan. 16). A napolyák gyapjasok, kövesek avagy követsesek: *mespila* sunt *launigosa calculosaque*, *sive lapidosa* (23). Kövecses fővény (Lipp: PKert. L67). Kövecses, elpusztúlt Gönczön általmegyünk (Thaly: Adal. II.348).

Kövecske: *calculus*, *lapillus* C. MA. *steinlein* PPB. Láb-sértő követske: *scrupulus* C. Nem derezésekodaél illyon mód nélkül és nem hámmál nátra köveczikéket (Bal: CsIsk. 104. Tam: Titk. 315). A fetske kő, a fetske liak hasaban talaltat kitsid követskék (ACsere: Enc. 253).

[Kövel]

mög-kövel: [lapido; steinigen, mit steinen bewerfen]. [Sok] gaz török rohana reánk kövekkel hajítólag, de bezzeg úgy megkövelék az legényeket, hogy rút dolog vala (ErdTörtAd. II.177).

Köves: 1) *lapidosus* C. MA. *steinig* PPB. Köves hely: *saxetum*, *locus lapidosus*; köves helyen lakó: *saxetanus* MA. El verce kwes ees w zeleyketh (KeszthC. 202). Az köves heliek: *petrosa* (Fél: Bibl. 21). 2) [gemmatus; mit edelsteinen besetzt]. Köves gyűrű: *annulus gemmatus* PP. Az panas figgwet is neki hagyom, azonkepen az kowes nyakba wetoeth (Radv: Csul. III.140b). Vagyon egy öreg boncsok és egy lóralval köves homlok elő, azt hagyom Kubinyiné aszszonyomnak (313). Vagyon egy arany koszorúm, köves, az molyet becsültek volt hét száz forintra (320b). Pártával és igen szép orientalis gyöngyökből köves főkötő (MonIrók. XI.389). Köves, szerszamos lovon tilt (XV.437). Két fék szügyellőstül arany, hasonló köves orrozójával (XXIV.142). Köves nyereg (RákF: Lev. L114). Gyöngyös, köves szép ruliája (Fal: Vers. 861). 3) Köves súlyös dagadis: *scirrhus* PP.

Kövez: 1) *lapido* MA. *steinigen* PPB. [mit steinen bewerfen]. Kövező: *lapidator* C. MA. A templum teteieről alá vetettek, amakutanna kövesztec (Helt: Bibl. I. b3. Fél: Bibl. 36. Káldi: Bibl. 264). 2) [gemmis orno; mit edelsteinen zieren]. Gyöngyözi, kövezi magát, a cifrának legcifrább eszközeit rakja magára (Fal: NU. 267).

ki-kövez: [lapidibus jactis expello; mit steinwürfen hinaus-treiben]. Agrippa királyt Florussal kütlék, mind az kettőt ugyan el-ki-kövezék (RMK. VI.155).

mög-kövez: *lapido* C. MA. *steinigen* PPB. Ha mykoron barom zarwaval vala, kyt megl ölend, megl kel köwezny (JordC. 56. 907). Rea adnak az halálnak senteneiat, hogy megl köweznek (ÉrdyC. 233). Nemde nem köwezneke meg minket: *lapidibus nos obruent* (Helt: Bibl. I. Ff2). Barabással szent Pált ott megkövezték (RMK. IV.178. Káldi: Bibl. 309).

Mohametet hamisolja vala, ezt megkövezék a törökök (Erd-TörtAd. I.14). Valaki szót tézzen felöle, magunk magunk között ki-ki megköveze (Thaly: Adal. I.102).

mögkövezés: *lapidatio* C. [steinigung]. Zent Isthwannak meg köwezese (ÉrdyC. 205b).

Kövezös: *lapidatio* MA. *steinigung*, *steinwurf* PPB.

Kövezet: ∞ Jesusnak zenwedese es zent Isthwannak köwezety (ÉrdyC. 207b).

Kövi, kői: *lapideus*, *saxeus* MA. *steinern*, *von stein* PPB. El vezem twled az kwy zünet es adok neked testi zünet (VirgC. 21).

KÖBÖL (*köbel* Helt: UT. T7. Born: Préd. 547): *modius*, *cupulus*, *amphora*, *medimnus* MA. *garleta* PPBl. *kübel*, *kornmass* PPB. Fél köből: *semodius* Com: Jan. 166. Megh irtam knek, hogh az bor negh köblywel jart akor (LévT. L266). Sauchyonak hatwan köbölnek walo fooldeth (RMNy. II.159). A zarwas az iwhot a farkas elewt tewruenebe ere, hogy egy kewbowl bwzawal volna neky ados (Pesti: Fab. 19b). Gabonát: tizenkét köblöt adnak (RMK. VI.96). Igére tiz köbel pénzt (Helt: Krón. 26). Az szöündeiket nem tiszik az köből ala (Sylv: UT. I.7). Vetik az köből ala: *ponunt sub modio* (Fél: Bibl. 6). Három köből búzát vészec 150 pénzen; hogy vehetec 15 köblöt? (Helt: Arithm. G4). Száz köből buzaig, száz köből borig: *adusque ad frumentum coros centum*, et usque ad vini batos centum detis (Kár: Bibl. I.424). 4 forintokon vehetek 7 köből bort (Meny: Arithm. 80). Podilinezi és Sebesi kalastromokra mindenikre száz száz köből abajdöcöt hagyok (Radv: Csul. III.328b). Harmincz köblit [a buzának] Ardóban és Begányiban új fejében osztattam ki és bevettem (III.357). Az mely 1200 köből búzát, 110 köből szilvát s egyéb éleést kiküldtünk, azt az udvarbíró kezében ne adasd (RákGy: Lev. 98). Kölös [köles] négy köből (Évk. XIII.71. 78). Pecsétes köblek és mérök (RákF: Lev. V. 28).

Köblöcske, köblöcske: *modiolus* C. MA. *klein mass* PPB.

Köblös: *modium capiens* Kr. [kübel fassend, eimer fassend]. Az borokath megl vetettem, meny köblösök (LévT. L273). Kartz avagy három köblös szapu: *trimodium* (Com: Jan. 166). Vöttem egy tiz köblös átalag bort száz tiz pénzével köblit (Montme. L299).

KÖCÖK [?] Komámasszony köntösét beiszom, köczökjé, és lénya köpönyegjé (Thaly: VÉ. L388).

KÖD (*ked*? Hofgr. 39. *göd*dbül PhilFlor. 89): *nebula* C. NémGl. MA. *nebel* PPB. Fél magzatatot meniekiglen te irlagmassagod es ködökiglen te igazsagod: *usque ad nubes* (AporC. 2). Mykoron menne az wton, hertelenseeggel kerwl veeo ewtet mennyey feues köd (ÉrdyC. 205b). Hoza kweth nappal kedbe ees oethzaka zennek vylagossaganaal (KeszthC. 197). Köwd (caligo) ees seteth felleg vannak w kernwle (257). Köd es homal vagon ű körnülle (Szentm: TFü. 100). A régi ködök és felhök, mollyekben szokott vala isten jolezni, el-oszlottak (Pázm: Préd. 99). Hozzá fog a fejporzáshoz; ezt mindaddig űzi gyözi, a míg az egész szoba teli telik ködével (Fal: NA. 142).

Ködös: *nebulosus* C. MA. *nebelicht* PPB. Ködös szabási: *subnubilus* MA. A napsy annak wtanna elew iarula, ees lassan lassan a kewdews homalt nynd el tyztya, ees feueyt tollyesseggel ky bochata, kezdé az ember heuylny ees werytezny (Pesti: Fab. 45). Akkor a ködös időben kedvetlen szabásu valék mikor olvasám (Matkó: IRöml. 50).

KÖDMÖN, KÖDMEN (*kedmen* Lev. I.322): *pellicium* MA. *rheno*, *colobium* PP. *vestis* **pellicea* PPBl. *pelz* PPB. Ködmönnel béhelt: *pellitus* MA. Ködmön ruha: *zona pellicea*

(MünchC. 18). Fyzeke Benedek, Warsay Gyewrgy thalalthak feyer rvliath, zalouath, kedmenth (LevT. I.322). Wy barany ködmeneckel meg aiandekoza (Dáv: KKER. F4). A szezeni szóts mondgya vólt, midőn a szép töróc lovat dieziric vólt előtte: Bizony szép és kellemes marha volna, ha ködment tudna csinálni (Helt: Mes. 11). Valahol szócs vót, mind őnoki miveltek ködmenöket (Monlrók. III.154). Tsuha ködmen (Vect-Trans. 5). Az ködmenek árát ki tudhatni az szászok adójából (MonOkm. XXIV.329). Ilonorárimot kétszázeezer tallért adjon a lengyel király a tatár khánnak ködmön árát (Monlrók. VI. 208). Asszonyemberködmen 11 (Évk. XIII.80). Conventioja majorasszonynak örög ránczos ködmen egy (90). Uj esztendő hoz magával hideget, szelet és havat, de vizkereszt edgy ködmennel melegb leszén (KLöcs. 1671. B7). A szóts a bálléseléből ködmondóket (pellicea; pelzwerke) varr (Com: Vest. 55). Ködmen-szoknya (Radv: Csál. II.277). Mente bérletésnek vólt ideje uraktól, ezífra ködmondóknak és háti-bőröknek véghéli katonáktól (ÖtvMest. 61. vsz.). Hátam lapoczkiját veri az kalpagom, zsirtul ködmenyem igen megavúlt már (Thaly: Adal. I.127). Senki a papok közzül hasított ködmönt ne viseljen, azaz olyan bőr ruhát, a melynek galléra két-felé hasítva a hátán fetskefarka formálag le-botsáttatik (Bod: Pol. 5).

[Szólások]. Nem tudom, ha s u b a é a u a g k ö d m e n : navis aut galerus (Decsi: Adag. 165). A tatár ködmen még nem hiúlt vala jól meg Ebesfálván (Monlrók. VIII.394). Játkóhalmán a vargák ködönt kőszörülnek, Pusztaszikszón Győr mellett mentét fűrészőlnek (Thaly: VÉ. II.171).

[Közmondások]. Nem szükség a tetvet ködmenben rakni, magától is belé mász (Kisv: Adag. 226).

kos-ködmön: rheno PPBl.

Ködmöni: pelliceus MA. pelzern, von pelz gemacht PPB.

Ködmönös: pellitus C. pelliceus MA. pellicio indutus MA. der mit [einem] pelz bekleidet ist PPB. Kassára érkezik nagy kárával és hadának rút zsiros ködmönös voltával (ErdTörtAd. III.131). Ködmönös ember (GKat: Titk. 55).

KÖG [?]: circulus, circus; zirkel, kreis PPB. tummelplatz Adámi: Spr. kerek udvar, circus SzD. Circulus: kerengő kerek, kög, karika MAI. Circus: kerengő, kerek kög MAI. Vonyonon fél kerekded vonyást, vagy kögöt, az az circulust (Lipp: PKert. I.22). Ha ki esillag formára akarja a lugasokat csinálni, az öreg kögön kívül vonyonon más kicsint is (23). Fél kereket, avagy kögöt vonsznak (Lipp: PKert. III.130). Fenn áll a roppant játszó kög, melynek külső fala körül-véteitik négyes kő-abroncsokkal (SzD: MVir. 260). [Vö. **KÉGY**]

KÖH, KEH. Köh: tussis MA. husten PPB. Keh: tussis PP. Erdőten az keh miatt (LevT. II.30). Szaraz keh ellen: terüket borban kel el dörgölni és mindeu uj hold pinteken a torkában tölteni egy nihány esztendeig, az után el szolgál (OrvK. 96). Ló keh ellen igen jó (Radv: Csál. III.80). A szaraz kehét meg gyógyíttya (Mel: Herb. 91). Ha magán az istenségnek formáját a bűnösöknek nyálokval és meg-gyűlt ndok kehekvel bé-motskoltatni engedné (GKat: Váits. II.408). A lovak kehek-ből ki-tisztulnak (I.896). Kehemet ki hánytam vettem (Gvad: Idöt. 173).

Kehés: tussiculosus; der immer husten hat PPB. Kehes kantz: *suspiriosa equa PPBl. Az meszet szárazd meg, törd meg, és azzal bincz az kóhes louat (Cis. P).

Kehesköd-ik, köhököd-ik: langveo [kränkeln]. Ez fel fualkodot semmyt nem tuduan, de kühásködüen, betegeskeduen (Komj: SzPál. 331). Keheskedgyel es elmédben szünetlen meg retteny (Hofgr. 364. RMK. II.209).

Köhent: tussio MA. husten PPB. (Gyöngy: Csup. 5).

[mög-köhent]

[Szólások]. Itt bár meg köhencse magát, s kulit mondjon (Bal: CsIsk. 447). Meg-köhentette magát (Sall: Vár. 170).

Köhentés: tussitudo, tussis; das husten PPB. Köhentéssel kipöki: excreat MA.

Köhög: tussio C. excreo MA. husten, ausspeien PPB. Akaryac köhögnen ötet fel ebreszteni (Hofgr. 247. RMK. V. 153). Láztzik hog nem tudod, s azért köhög: haesitantia cantoris tussis (Decsi: Adag. 160). Köhögő nyavalya (Land: UjSegis. I. 503. Erasm: Erk. 14). Köhögnee, hákoguae (Com: Jan. 182).

ki-köhög: extussio C. MA. heranshusten, auswerfen PPB.

Köhögés: tussis C. tussedo MA. husten PPB. köhögés mindenkor jó meintség kántornak (Kisv: Adag. 204).

Köhögéske: tussicula MA. kleiner husten PPB.

Köhögésécske: tussicula C.

KÖKÉNY (*kükény* Otr: OrigHung. LXXIV): prunum silvestre, virgo acacia MA. prunoelus PP. fructus spinarum Otr: OrigHung. LXXIV. schlehe, wilde pflaume PPB. Égyptomi kökény: acacia PPI. Subtus campum Cukymmezey 1231. 1397. (Szatm. vm. Kamarai Ltár.) Dumus qui vulgo kuken dicitur (1255. Wenzel XI.410. Born: Préd. 317. Thaly: VÉ. II.3).

[Szólások]. Bozza fa puska s kökén goliobis kúfált nem törhet (Zvon: PázmP. 318). Szeme kökény, tsillag fénye (Fal: Vers. 861).

Kökényés: prunis silvestribus abundans Kr. Piscatura kukemus 1261. 1480 (Komárom vm. Kamarai Ltár). Terra Kukynus (ZichyC. I.34. 36). Kekényes (vezetéknev XVI. sz. Nyr. IX.365).

KÖKÖRCS, KÜKÜRCS, KÜKERCS, KÜKIRCS, KIKIRICS: pulsatilla Kr. Kükörös: anemone; komrosen Nom. 85. Kükürtsből kötnek koszorút (Gvad: Pösty. 4). Kükürts van a kopár mezőn (Gvad: Lev). Im a tavasz eljött, kikürts virágzik, szántók nótájokat vigan fityerézik (Orczy: KöltII. 108). Ugy virágozzék a lelke az istou tornáztában, mint a tavali [tavaszi?] kükürts (Könyi: ÁM. 71).

fekete-kükires: pulsatilla MA. tagschlafl, ein kraut PPB.

léány-kökörös: pulsatilla serotina MA. pulsatilla saturator, serotina Nom.² 49. Leány-kükürts: tagschlag [olv. tagschlafl], eine pflanze PPB.

ló-kükeres: pulsatilla praecox MA. pulsatilla dilucidior et praecox Nom.² 49. Kr. tagschlafl PPB.

sárga-kökörös (Com: Jan. 30).

Kököröcsin. Kekerchen: anemone silvestris Beythe: Nom. 1. Kökeöröcsin: anemone silvestris; kuchenschell Fuchs: StürpII. 1. Colchicum kököröcsyn, quo nomine alias etiam stirpes insignunt Beythe: Nom. 3. Anemone, az az szél indító kökeröcsin, két fele (Mel: Herb. 62. Felv: SchSal. 26). Egy szép virág, a kököröcsin, néha híres gyermek volt; elájulván, el is esvén, a lejtő közt majd megholt (Fal: Vers. 870).

léány-kököröcsin. Pulsatilla saturator serotina: lean kokoröcsyn h. e. virginis Beythe: Nom. 7.

ló-kököröcsin. Pulsatilla dilutior praecociorque: lokököröcsyn, h. e. equina Beythe: Nom.

sárga-kököröcsin: helleborine Matthioli Beythe: Nom. 5. Sarga kököröcsin virága (Frank: HasznK. 17).

KÖKÖRÜ: [?] Az ő (pokolnak) langa olan mint a keuknek langa, sírú, sokoru, kökörü (NádC. 80).

KÖLCSÖN (*kölcsen* LevT. I.81. *kolezen* Helt: UT. Q2. MA. Bibl. IV.18): **1**) mutuus, mutuum C. commodatum; mutue, mutuo MA. [geborzt, geliehen, kölwise]. Vyg ember, ky yrgalmas ees kwchon adakozyk: qui commodat (KeszthC. 311). Veg eg fonth safranthi kölcsen (LevT. I.81). Az kwlehen zol-gaknak meg twdsara gondot wyselek (254). Oly haznal nem kel marady berert sem lakas awagy ember kedueyert, hol bewrewd le wonzak a kwlehen keuyerert (Pesti: Fab. 33b). Valakítól nagy summa pénztennél fel kölcsön, es oztán más fizetné meg erőtted (Kules: Vetek. 55). Az kölcsön ado ember, meg elegsze velle, ha az ő adossagat eppen meg fizetic neki (Agy: Nád. 43). Koleziónt adnak: faenerantur (Fél: Bibl. 97). A ki alimisuat ad kölcsön, usnrara ad az isternec (Pázm: Fel. 189). Ha ki tetőled kölcsön kér, kölcsönt adgy és engedgye neki: si quis a te mutuatur, mutua ot commoda ei (Com: Jan. 199). Kölcsön [pénzt] nem kaphatok, emberségim itt nem nagyok (Thaly: Adal. I.250). Nem akarod megadni a kölcsönt: saját lelkedon szárad (Fal: NU. 286.). Ebből áll az ember, ezekkel bir; mind-azon-által, a mint mondám, tsak kölcsön-képpen, és idoiglen; mint ha nem is birna vélek (Fal: NU. 334). A kölcsönt nagy fenyvel visszakéri (Fal: UE. 364). Kéri jó atyját, fizesse meg Nevel urnak a batvan forintokat, ki ő, Nevel úr, amuyt adott neki kölcsön fejében (Fal: TÉ. 761). **2**) [reciprocus] invicem C. [gegenseitig]. Az ebek néha kölcsön együtt bollászkodnak (Misk: VKert. 195). Egyik a másik békeségét szagattyá: egy mást kölcsön háborgattyák (Pázm: Préd. 594). A szomszédoc egymásnac kölcsön jó akarattal tartoznac (Com: Jan. 124).

[Szólások]. Ő is iol meg vőtte viszontac raytoc a kölcsönt (Helt: Krón. 46). Kölcsön helyében kölcsönt adni: par pari referre (Decsi: Adag. 4. Czegl: Japh. 238. MA.). Kölcsön helyében kölcsönt adni: *par pari referre PPBl. For-gács Sigmond maga égette fel Uport 10 asztagunkkal együtt, de ha lehet, bizony kölcsönt ad érte (RákGy: Lev. 176). Gyorsan a kölcsönért kölcsönt meg fordítá (Zrínyi I.56).

[Közmondások]. Kölcsönkenyér köldülés (Pós: Igazs. 367).

Kölcsönöl: [mutuo; leihen]. Mynemew penzeket kel neekwnk ew neky kolezenlenenk (ÉrsC. 310). Nemei köncönölnek [így] valanak ket adosi (DöbrC. 416).

Kölcsönös: **1**) mutuatus, mutuus MA. entlehen, geliehen PPB. Alig tudtam feleségemet kölcsönöz lovakon házmunkhoz elhozatni (MonIrók. XVIII.10). **2**) [reciprocus; gegenseitig]. Kölcsönösen: reciproce (GKat: Titk. 295. CorpGramm. 318).

Kölcsönöz: mutuo, mutuar MA. [leihen, entlehen, bor-gen]. Ki szentséget és üdvösséget, ki pedig dícsősséget kölcsönözne magának (Csúzi: Síp. 168). Az embernek kiépítéséhez tsak nem mind az, a mi fölöttünk és köztünk vagyon, segített; mind-azon-által tsak kölcsönözve: égből vette lelkét, a föld adott neki testet (Fal: NU. 334).

Kölcsönözés: mutuatio C. MA. entlehung PPB. A kölcsönözésnek társa nyomortúsag: *aeris alieni comes miseria PPl.

Kölcsönöző: **1**) mutuarius PP. **2**) [creditor; gläubiger]. Legottan yelőmen löneac az kölcsönözőc ütuen ötet meg fizetni (TelC. 86). Az kölcsönöző és az két adós emberről való példa (Sim: Évaug. 151).

Kölcsönöség: [versura, mutuatío; anleihe, anleihen]. Ódatatos fizetet es el amelkodo köcönseg (GuaryC. 43).

KÖLDÖK (*köldök* Kár: Élet. I.61. *köldök* Com: Jan. 30): umbilicus C. MA. nabel PPB. Köldök tsátsa: acromplatum PP. Bóltozatnak függő köldöke, melyre egyet s mást filgesztenek: tholus PPBl. Az erőssigen ertetic az víz azkin az föld fekszik, es az földnek köldöke (Szék: Zsolt. 226). Szép me-

nyeeskék, kiknek Zsigmond megmérte köldökeket, hosszásogakat, és ő szép tügyeket (Tin. 358). Keudmeg az gyomrath kywldöke kerewl (Nyr. VIII.214). Az ew ruhaiat mind köldökegigh ala szakazta (Pont. 27). Job az torkát metzette volna meg a bába, mikor köldökét metzette meg (Decsi: Adag. 523). A pésmá a mely a pésmá matskánac köldökénél egyben gyűlt alut vér (Com: Jan. 62). Egy gyermek tsudálatosképen szőle-tett, a köldökétől fogvást kettősben, úgy hogy két deroka és két feje volna (Hall: HHist. II.335). Köldöke metszetlen tszta-talanul el-vettetett gyermek (Szatlm: Dom. 734). A míg Cassius a mellyvasnak köldöke alá férne és halálosan megsebesitené ellenségét (Fal: TÉ. 637).

Vénus-köldöke: vesicaria seu belicacabus Com: Jan. 25. Vénusnak köldöke: umbilicus Veneris Mel: Herb. 36.

böldogasszony-köldöke. Böldog-asszony köldöke-fű: *umbilicus Veneris PPl.

Köldökös: umbilicatus C. MA. wie ein nabel gestaltet PPB.

KÖLES (*kölles* Helt: Mes. 91. 257. *kölös* Kibártf. 1583. C. Cis. H. *kölös*kása Évk. XIII.78): milium C. MA. lirs PPB. Köles: milium; der lirse Com: Vest. 136. Apró köles-forma fakadékok: herpes PPBl. A kölesbe ió volna vásznae (Helt: Mes. 91). Élésök valami régi főt kölesnél egyéb nem vót (MonIrók. III.166). Az ti vachorotac mind ross, arpa, köles, kenyerből meg lehet (Mon: Apol. 14). Ha száraz az elei (a nyárnak), drága lészen az kölös (Cis. H). Kész pénz 16 ft., egy fertály köles (MonTME. I.291). A köles igen szapora galbona (ACsere: Enc. 238). Fizetése: kölös 10 köből (Évk. XIII.77). Köles szem több nem fér falunk kilájába, mennyi deák szó fér feje agyájába (Gvad: Rf. 40).

[Szólások]. Mi dolog, farkas wram? a mint éu eszembe veszem, nem ió! költ köllésed, bizony igen meg szackadazot a subád (Helt: Mes. 257).

bor-köles: panicum MA. heidekorn PPB. Hajdena, tatárka, bor-köles: panicum PPBl.

madár-köles: milium solis, grana solis MA. moerbirse, perllirse, steinsamen PPB. Madar nyelv, madar kölös (ingva passeris), souány földén terem (Mel: Herb. 56).

mohar-köles: erum MA. [rosswicke]. Ha meg főzik az mohar kölest, ókrót io vele hízalny (BeytheA: FivK. 32b).

tengéri-köles: milium solis, lithospermum PP. meerbirs PPB. Milium solis, lithospermum: nap kasa, tengőry köles, madar köles (BeytheA: FivK. 93. Mel: Herb. 56).

Kölesi: miliaris MA. zum lirs gehörig PPB.

KÖLYÖK (*kelly* KulesC. 26. *kelek* LevT. I.6): catulus C. MA. ein junges hündlein PPB. [junges tier]. Kölked: tua soboles, v. magis proprie tus catulus Otr: OrigHung. II.267. Elő-hasú kutya, melynek még több kölykei nem voltak: tirnacula PPBl. Meg zabadeitotta eu lelketem orozlanoknak kölkei közzöl (AporC. 1). Altal mennek erdőnek minden vadj, orozlanoknak kölkö ruhóguen hog ragagának (67). Mikeppen az tenezo orozlan syet az v kölkéilöz (KuzC. 79). Az en aniamath bessthie kwrvanak syttha, kyben az lathor bazudoti mynt nem yambor es mosshlek ember kelek (LevT. I.6). A henger meg keserüle a szép gyermeket, és egy kölyket heréle helyébe, és amac a monyít hozza Kálmán királynac (Helt: Krón. 46). Az kölkök is esznek: et catelli edunt (Fél: Bibl. 26). Nem io venni az liaknak kenieret es vetni az kölkékeknek: non est bonum sumere panem filiorum et mittre canibus (uo.). Tigris kölkét hahni látyta (Zrínyi. I.55). Kölyök, mely ugat és niardos (Mad: Evang. 786). Ezt nem akarvni hallgatni a Herodes kölykei: megfittették a dobokat (MonIrók. XXVII.59). Az világra kölykit csak alig

hozhatja az oroszlan, hogy az im már is mutatja erőssége jelét (Thaly: Adal. I.129). Mi okból kölyköket bocsátasz urakra? viperától fajzott fiakat anyjokra támasztasz (Thaly: Adal. II. 417).

[Szólások]. Ugy jobbitya magát mint a farkas-kölök (Kisv: Adag. 223).

[Közmondások]. Az bituán ebnek még kölykében sem kol hadni: ex pessimo genere ne catulus quidem relinquere oportet (Deesi: Adag. 76). Nem eszi meg eb a kölykét: bestia bestiam novit PPL. (Kisv: Adag. 65). Ebet azért verik, hogy tanuljon a köllök (Kisv: Adag. 404). A macskának még a kölke is örömet egerész (71).

agár-kölyök: [junger windhund] (Pázm: Préd. 1125. Kr.).

éb-kölyök: canicula MA. hündlein PPB. Eb köllököt heréle meg (Valk: Gen. 22). Nem adnak az eb kölyöknek anyit, az mennyit hízlekedik a farka (SalMark. B4).

kopó-kölyök: [junger jagdhund] (Gér: KárCs. IV.456). Elvégre csak a kerekede elő, a Melampus agár a téren, vagy a Beslia kopókölyök a sűrűben viselte-e jobban magát a minapi vadászatnak alkalmatosságával (Fal: NE. 20).

oroszlán-kölyök: leonis catulus MA. junger löwe PPB. Fogadának engemet, mykeppen reytekbe lakozo orozlan kelk: catulus leonis (KulesC. 26). Ine e nép felkél mint az oroszlan-kölyöc: ecce populus ut laena consurget (Helt: Bibl. Ccc. MA: Bibl. I.231).

Kölyköcske: catellus, catellulus C. MA. kleines hündlein PPB. [junges tierchen].

Kölyköz-ik: pario catulos, partum edo SL [junge werfen]. Az eb kölyközik (CorpGramm. 317. GKat: Titk. 1116).

még-kölyközik: partu levor Kr. [junge werfen]. Mikor még-kölyköznek, igen gyönyörködnek kölyökben (Pázm: Préd. 205).

Kölyközés: [partus; das werfen]. Kölyközés által szaporodnak az állatok (Ker: Préd. 234).

KÖLYŰ (*kolú, küli, küő* MA. PP.): **1**) pila MA. stampfmühle PPB. [stampfe, mörser]. Külliben megtöri: pistillo conterit PP. Tizenkét kölyöt hamar alkotata (Tin. 138). Kölyöket csináltattak vala és port történi kezdettek (Szal: Krón. 557). Öreg kása törő küllő (Radv: Csal. II.347). **2**) pistillum, pistrillum MA stüssel, mörserkeule PPB.

kalló-külyű: [stampfmühle]. Az minemü kalló-külyűje az czébnék vagon (TörtTár. XXII.251).

papiros-külyű: [papiermühle]. Elég erdő vagon hazinkban: papiros külyűhöz elég patakok, folyovizek vannak (MHeg: TÖszl. 12).

KÖMÉNY (*kemén* Helt: Bibl. IV.48. Helt: UT. Q1): foeniculum Beythe: Nom. 4. cuminum, foeniculum, anicetum C. mararum MA. cyminum; fenchel, kümmel PPB. Kömény, ánis: anicetum PPL. Kewmeny: cyminum Pesti: Nom. 39. Az kőmiñből megaggatok: decimatis euminum (Sylv: UT. 37). Ledneket és kemént hint (Helt: Bibl. IV.48).

boros-kömény: carium, colocasia Nom.² 29.

disznó-kömény: peucedanum, foeniculum porcinum, agriophyllon MA. agrifolium Com: Jan. 28. haarstrang, saufenchel PPB. Disznó-kömény: erdei vad kömény; foenum porcinum, pinastella, peucedanum; haarstrang, saufenchel, schwebelwurzel Mel: Herb. 49. Peucedanum, foenum porcinum, pinastella: Dizno kömény, erdei vad kömény, teröm az hegyekön, olyan mint az zelid kömény (BeytheA: FivK. 81b).

fekete-kömény: schwarz kummich [így] Mel: Herb. 59.

kerti-kömény: foeniculum PP. fenchel PP.

olasz-kömény: cuminum Nom.² 33. Com: Jan. 25.

tengéri-kömény: baticula PPL.

vad-kömény: seselis, carvum MA. wiesenkümmel, steinkümmel PPB. Erdei vad kömény: pinastella Mel: Herb. 49. Erdei vad kömény avagy kénkőves gyökér (Com: Jan. 26). Vad kömény mag (VectTrans. 25).

KÖNTING: drachma; quinta PPB. 404. Egy könting harmad része: scrupulum; egy köntingnek harmad része: scriptulus PPBL. [Vö. KVINTLI]

[KÖNTŐ? Vö. TÖNKŐ]

szalma-köntő: stipula C. stipa MA. strohalm, stoppel PPB. szalmatekercs, csöpp Kr. Szalmaköntő, sup: stipula MAL.

KÖNTÖS (*gontos?* LevT. I.45. *kantus* Könyi: VM. 27. *kentes* Radv: Csal. II.6. *kentos* MonIrók. III.12. *kontes*: stola Helt: UT. M7. *köntöset* Mel: SzJán. 188. *köntesse* 268): pallium C. tunica MA. rock, kleid(er) PPB. Asszony ember köntös: palla C. Köntös alja: ala vestis; köntös széle, perémje: elix; köntös czifrázatja: lacinia; köntös galléra: focale PP. A meg-égetendő bűnösre adatott szurokba mártott köntös: *tunica molesta; gyenge, lágy köntös vagy lártjátkska: tenuitas tuniculae PPL. Köntös függő perémje: instata PPBL. Béletlen köntös: *priva tunica PPBL. Hossza köntös: vestis talaris PP. Akar mely derekra-szorító köntös: thorax; das wammis Com: Vest. 148. Kevntevsnek zakadása (DomC. 302). Rwhakentes: tunica (JordC. 695). Sem telbe, sem nyarba egy köntösseel teb nem volt (ÉrdyC. 276b). Egh wonth aranyos kentes, ky ala meegh hewlget adok (RMNy. II.34). Azzonom paranchola, hogy yrnek eg leuelet, az Anna azzon gontoset howa tetet el, mek nem lelyk (LevT. I.45). Egy szöderjés granát kentes, egy ueres karasia kentes, egy viselő purgamal köntös (Radv: Csal. IIb). Roszas köntösű tanyitoc (Born: Préd. 389). Szűr köntösök (Born: Préd. 550). Teue szörből chenált köntös (Tel: Evang. I.45). Btköntösű lukliás szerzetesek (Mel: SzJán. 413). Mutatnac az illyeu hamis tanétoc jub köntöst (Zvon: Post. II.196). Nem kel neked bór köntös es egeb bõrhe (Zvon: PázmP. 232). Az bizodalom ki származic az kezére az ő szívéből hogy az Christusnac köntösét illethesse (MA: Scult. 1016). Ezent tselekedé az isten böltsesége: emberi ültözetet vén fel, olyan köntössel rubáztaték mint mi (Pázm: Préd. 115). Memél szeb és fényesb valamely köntös, annál éktelembek azon minden aprólek tsejntetések (Pázm: Préd. 730). Zoros köntös (Káldi: Bibl. 286). Nagy sereg koldúst talál, azok közözt látya a maga feleségét-is kalugyer köntösben, mindennap alamisnát osztogatván a szegényeknek (Hall: HHist. II.326). A róka köntöse (Czegl: Japh. 1). Örömmek köntösével tisztelte fel két (MonIrók. VIII.177). Menyasszony-köntös (Bethl: Élet. II.100). Egy öltözö köntöst tsináltatott (Mik: TLev. 13). Nemes állapotokhoz, és nem a kevelységhez szabták köntösököt, nem-is a hivság, hanem a böltsülettel tellyes illendőség igénytetet rajtok (Fal: NA. 193). A mint kopik, fuszlik a köntös, úgy kopik mülik az adósság (Fal: NU. 283). Meggyszínű virágokra metél tar bársony hosszú köntös (Fal: TE. 636). Koronáját fejére tétette, és kantussának farkát négy báró kisasszonyok tartották (Könyi: VM. 27).

[Szólások]. Nem szaggatom igen köntösödöt: non scindo penulam (Deesi: Adag. 8. MA. PP.). Igen érdemli, mint az eb az köntöst: digna canis sede (127).

[Közmondások]. Elfelekezett az szülő anyjáról, ugy vagon, hogy kisebb az imeg a köntösnél (LevT. II.56). A szép köntöst inkább motskolja a rosز erkölts, mint a sár: pulchrum ornatum turpes mores pejus coeno *colliniunt PPBL. Az asz-

szonyoknak hesszu a köntösöc, de rövid az elnéjek (Telek: TLÁl. 168).

aba-köntös: [rock aus grobem tuch] (Csúzi: Tromb. 324. Kr.).

alsó-köntös: [unterkleid] (Mel: SzJán. 188).

felső-köntös: [oberkleid] (Mel: SzJán. 188).

gyapot-köntös: xylina vestris PP. baumwollenes kleid PPB.

gyász-köntös: [vestis lugubris; trauerkleid] (Megy: 6Jaj. IV.16).

háló-köntös: [vestis domestica; schlafrock]. Őtet egy fogásból a másikat hurocoltatván mérges tálban, csak hálóköntösében (Fal: TÉ. 750).

koldús-köntös: [bettlergewand]. Ha szomorúságának koldus köntösét eltdná vetni (MA: Scult. 255. Alv: Ifin. 93).

ködmön-köntös: rheno MA. pelzrock PPB.

papi-köntös: reverenda Kr. [kutte]. Az abbé minden dolgan általesvén Bécsben, megfordúlt 1726. esztendőben már papi köntösben, hogy gyámoltalan anyját és rokonit lássa (Fal: TÉ. 728).

rab-köntös (GKat: Válts. II.11).

téli-köntös: [winterkleid]. Jó téli köntöst tsimálni: instaurare tunicam adversus hiemem PPB.

Köntike: [tunicula; rökchen]. Egy kis nialan[k]sagert, giolcz ingert, gombos köntikeiert el hagod az oskolat (Mel: SzJán. 436).

Köntöske: palliolum, tunicula, vesticula MA. mäntelein, kleidchen PPB. (Thaly: VÉ. 1.274).

Köntösöcske: tunicula PP. rökkein, kleidchen PPB.

Köntösös: tunicatus MA. bekleidet PPB. Ez a fertelmes, más egy aszszonyoságba kapott, a melly nem vala köntösös (Fal: NU. 355).

Köntösöz: tunico PPI. [bekleiden]. Meg-ruházom, köntösözöm: tunico PPI. Nem a vérszopo kemény adó palastollya, köntösözö-e a fő-fő személyeket (Csúzi: Síp. 396).

KÖNNY (*kenyuez* Frank: HasznK. 118. *konyu, kenyv* MA. PP.): lacrima C. zähren, tränen PPB. Könyvet hullat: lacrimatur Com: Jan. 197. Az eo kenyeveit elarulan (DomC. 10). Megmosom minden eyol een agyamath een kenyeemel: lacrimis meis (KulesC. 9). Voltanak nekem een kenwym (lacrimae meae) kenyerek nappal ees eyol (KeszthC. 104). Meg tölénec szömei könyveekkel (Helt: Krón. 117). Az ő szeméince könyvei hullanac (MA: Scult. 402). Könybe lábbó szommal (653). A köny az orezáján lemeue (Bethl: Élet. 138). Ki látta hogy csak egy könyue ceppent volna (Illyef: Jephla. 30). Könyveit árasztja s keserves beszédit e szókra fakasztja (Thaly: Adal. II.417). Sirva fakad, jajjal közli, nagy csoppekkel könyve hull (Fal: Vers. 880). Húlatá könyvét (Gvad: PFör. 17).

[Szólások]. Ő kegyelme sem hírléti kenve esetlen (Nád: Lev. 130).

fonyófa-könnye: [harz]. A roka az ő betegségét fonyófa könyvével gyógyittya meg (ACsere: Enc. 208).

öröm-könnny: [freudenträne]. Remegve bementem lázunk udvarára, örömkönnny esordula atyám orezájára (Gvad: RP. 36).

Könnyecke: lacrimula C.

Könnnyel: [lacrimo; tränen, tränen vergiessen]. Az melyet mindenfelől csaknem könnnyeló szommal nézünk (TörtT. XV.22).

Könnnyes: lacrimosus C. MA. voll tränen, klüglich PPB. Istemek könnnyes szemmel könnnyörgének (Tin. 240). Könnnyes szemmel kéri (MA: SB. 158).

Könnnyez (*könnnyezik*: Én magamnak nem írok, nem könnnyezem, nem sírok Amade: Vers. 145): lacrimo, delacrimo C. lacrimor MA. weinen PPB. Könnnyező szomfú: epiphoreticus MA. Mit sírz? mit könnnyez? (VitkC. 75). A madarásznac peczeneg vala a szöme és abból könnnyez vala (Helt: Mes. 185. Born: Préd. 205. 564). Nám ugy könnnyez, mint ha hagymát ettél volna: cepas edisti (Decsi: Adag. 188). Az mely lónac feye fáy; azon ismered meg, hogy szeme igen könnnyez, és az ló igen meg alázza magát (Cis. O4). Könnnyez Mária Magdolna és megtisztítatik (Pázm: Préd. 538). Könnnyező sírás (Matkó: BCsák. 131). Bizony mondom néktek, hogy könnnyeztek: amen dico vobis, quia plorabitis (Illy: Préd. 150). Mind a két szemmeddel bőven könnnyezvén (Csúzi: Síp. 277). Haldokló hatytyúnak végső keserveit meg hallván, bús szívvel könnnyeztem könyveit (Orczy: KöltSz. 181).

Könnnyezdögél: [identidem lacrimo; wiederholt tränen vergiessen] (Gyöngy: Cup. 5).

Könnnyezés: lacrimatio, delacrimatio C. das weinen PPB. Eeltez mynketh syralmas kenyereel ees ytzac mynketh mertek zereuth kenywezeesel (KeszthC. 210. Toln: Vigaszt. 207).

Könnnyezet: [lacrimatio; das weinen]. Kik vetnek könnnyezetben, vigasagban aratnak (AporC. 99).

Könnnyezetős: lacrimabilis. Kiral közeleituen a veremhez Danielt könnnyezetos zonal fuolto: Danielelem voce lacrimabili inelamavit (BécsiC. 146).

KÖNNYÜ (*keny* RMNy. II.41. *künyyeben* uo. *kenyeben* LevT. 1.279. *kenyen* Helt: Krón. 102. *kenü* ComBal. 34. *kinyi*: agilis C. *kiny* Frank: HasznK. 51. *künyyeben* 66. *künyy*en Kules: Evang. 34. *könyö* Ozor: Christ. 8. 158. *künnnyeben* Fél: Tan. Előb. 4. *künyy*en Kules: Evang. 257. *künnny* Lép: PTük. II.13. *künyy* Káldi: Bibl. 345. EsztT: IgAny. 356. *künnny*en 415. *künyy*nyívek Matkó: BCsák. 265. *künyy*ek Lép: PTük. I.259. Illy: Préd. I.100. II.496. Megy: 6Jaj. 11): **1**) facilis C. leicht PPB. Keny meg erteni azt (RMNy. II.41). Könyü meg erteni: facile est ad intelligendum (Born: Préd. 452). Igen kiny maas embörök zörzötte könyueblé értelmét es tudomant venny (Frank: HasznK. 51). De ezekre az esicsogásokra, és pántolódásokra könyü az felelet (Pázm: Kal. 257). Könyü a farkast körmérül meg-ismerni (Pázm: LuthV. 22). Egész szent írásnak semmi része nem homályos, nagán a szent írás könyü, világos, magát meg-megmagyarázza (129). Az cholericusok könnnyec az meg haragútsra (Cis. N3). Ha meggondoljuk, hogy kár örök boldogságunkat oly könnnyü módon veszenitink, elállit gonosz szándékunktól (Fal: SzE. 566). **2**) levis, levatus C. Könnnyü koesi: commodum vehiculum (Pázm: Kal. 1766. 834. Kr.). **3**) agilis C. [bevegliches, leichtfertig]. Polyó hajó, könyü hajó: liburnia, liburnica PPB. Könyü ember: homo velox (Kár: Bibl. I.629). Az urak igyenetlenek és könnnyük minden állapotokban [könnnyel-műek, ingatagok] (Monfrók. III.64). Könyü enét ugrik fáru fára (Zrinyi: ASyr. 41). Könyü had (RákpF: Lev. I.643). A kívánság hordozza lábokat ama könyü [könnnyolmú] leányak házához (Illy: Préd. I.556). Se nem kegyotlenek, se nem könnnyek (Mik: TLev. 469). **4**) [exiguus; gering]. Könyü vétek (Illy: Préd. I.253).

[Szólások]. Nem szaporodik a gond lelkeken, könnnyüü álmát látsz, vigan viradsz (Fal: BE. 589). Csak az isten az időjárást fordít meg, a dolognak könnnyűje kezünkben vagyou (Monfrók. XV.556).

[Közmondások]. Könnnyü ott vitéznek lenni, ahol nints ellen ség: bella gerunt mures, ubi catus non habet aedes PPI.

Könnnyen kiesik ember szájából a szó: verba volucra (Kisv. Adag. 525. Kr.). Könnnyű a mondás, de nehéz a vissza-mondás (Fal: UE. 447).

pihe-könnnyű: levis ut floccus Kr. [federleicht]. Előveheti párisi lábbrontó cipőkéjét, pilekőnnnyű foszlány ingét (Fal: NU. 328).

Könnnyebb (*kenueb* RMK. I.373. *kenueb* 297. *könneb*, *könneb* MünchC. 34. 133. *könnyueb* Komj; SzPál. 15. *könnnyebben* Valk; Gen. 18): *facilior, facilius* Kr. [leichter]. **a**) Thirusnac es Sidonnac könnnyeb lezen itélet napian, hog' nem tünektec (MünchC. 34). Mellik könnnyeb: quid est facilius (Fél: Bibl. 13). Könnnyebben leszen: tolerabilius erit (15). Miért választya a pap a könnnyebbik részét, csak ballyára meuvén az oltárnak, s nem a foglyos utra (Czegl: Dag. 15). Isten könnnyebnek mutatta magát a nyelv szollásának elvételeben, hogyssem megengedésében (Illy: Préd. 230). Könnnyebb néha a tengeri késmárcok tetejére, hog' sem ezek (a vadon-fajzott emberek) színe elejbe menni; senkihez kedvek, senkivel közzök (Fal: UE. 404). **b**) [adverbium]. Hog' az ellen-fél maga vélekedésében meg jászattassék, maga peniglen könnnyeb' férjen a valósághoz (Fal: UE. 370).

leg-könnnyebben: [wenigstens, mindestens]. Leg könnnyebben ötven haz jobbagya volt (Ver: Verb. 164).

Könnnyebbéd-ik, könnnyebbsz-ik: *allevor, levor, relevor* Kr. [leichter werden, erleichtert werden, gelindert werden]. (Pázm: Préd. 290).

még-könnnyebbedik, még-könnnyebbszik: ∞ Ez betegsegevl maydan meg könnnyebedel (DomC. 170). Kit az tegezese bant, meg kemnyed es meg kenyezőzik (Frank: HasznK. 15). Ha rövid nap meg nem könnnyebbeduc, fel nem gyógyulnac (Com: Jan. 56). Ha meg nem könnnyebbszik mint leszen dolga (Thaly: VÉ. II.54). Aggasd szegre a setét gondokat, magad pedig térj szellőre fris égre, megkönnnyebbszik utánna tested s lelked (Fal: NE. 26).

Könnnyebbt-e: [lenimentum; erleichterung]. Az este sebetet bé-kötvén az inas, érzém könnnyebetemet (Gyöngy: Char. 13).

Könnnyebbit: *levo, mitigo* MA. ringern, lindern, leichteru PPB. Könnnyebetű a faldalmat (Frank: HasznK. 15). Ez könnnyebetű, es czenedesziti meg az ember szüenek minden keserűsegit (Fél: Tan. 11). Sok kéz könnnyebetű az terhet (Decsi: Adag. 107). Könnnyebetű hasadat (KBárt. 1583. Av2). A gabonát kilányván, az hajót könnnyebetűic vala: *jactantes triticum in mare navem alleviant* (MA: Bibl. IV.134). Job az istentől bótűsottat tsapűsokat békeséges tűrésűel és jutalom reménségűel könnnyebetűteni, bog' sem béketelen tűretlenségűel súllyosítani (Pázm: Préd. 685). Könnnyebetűű orvosságok: *lenientia* (Zvon: Post. 799. Kr.). Terhűnket aval könnnyebetűtyűk (Zrinyi. I.63. Mad: Evang. 141).

fői-könnnyebbit: *allevo* Fél: Bibl. 227.

főlkönnnyebbités: $\frac{3}{2}$ [levatio, mitigatio; erleichterung] Az bűnkűek bűntetésűnek le szallittasához, vagy csak fől könnnyebetűtisehezis iuthassunk (Lép: PTűk. I.225).

még-könnnyebbit: *relevo, collevo, deonero, exonero* C. *allevio, mitigo* MA. lindern, erleichtern, leicht machen PPB. Ha az vr isten megkewnnnyebetű [betegségemből], haza megiele (LevT. I.127). En meg könnnyebetűec titekűet (Tel: Evang. 1.99). Igen hamar meg-könnnyebetűhetlek, és minden terhet örűmre fordíthatok (Pázm: KT. 279. Káldi: Bibl. 308).

mégkönnnyebbités: *levatio* C. *allevatio* MA. erleichterung PPB.

Könnnyebbités: *levatio, mitigatio* MA. erleichterung PPB. Térűlűn thi nektűk az isten könnnyebetűtűet velűnk őzue (Boythe: Epist. 238).

has-könnnyebbités: *alvi evacuatio* MA. ausleerung des bauchs PPB.

Könnnyebbség: *levamentum, levamen* C. *linderung* PPB. [erleichterung]. Könnnyebseget nyere wr istentűel (a beteg, ErdyC. 277). Myndeműek enghetz zent Antal confessornek eszedűzeseere zeghen koroknak betegű testűkűben könnnyebsegedűt adny (316b). Testűnkűnek kűnebsége (Ozor: Christ. 138). Hog' egyebekűnek könnnyebsegec legyen: *ut aliis sit remissio* (Helt: UT. Z5). Oruosság alta legyen kemnyebsegek es epylettűek (Frank: HasznK. 16). Ha únalmas predikállása, nagy könnnyebbség, hog' hamar fel-szabadítyta a halgatűkat (Pázm: Préd. a4). Az aszszony a házi goud-viselűsűben segűtsége, könnnyebbsége, nyugodalma legűyen urának (249). Menny segűtségűre, vgy könnnyebseget nekű (Com: Jan. 201). A fűjűdalomnak könnnyebbség láttatik adatni, ha meg-jelentű ember baráttűyának (Illy: Kr.Élet. 146).

Könnnyebbűl: *allevor, mitigor, relevor* MA. *levor* PP. gelindert werden PPB.

még-könnnyebbűl: ∞ Meg könnnyebbűl az ur bűntetű keze ratatoc (MA: Bibl. I.249).

Könnnyebbűlés: *levamen, mitigatio* MA. *milderung* PPB. (Born: Préd. 413). Minden vidűmság, könnnyebbűlés kikűlűtűzűt belűlem (Fal: TÉ. 711)

Könnnyed (*kőnid* KBécs. 1572. Ev. *kőnnnyűd* Hall: Paizs. 389. *kőnnnyeden* MNYűl: Irt. 186): *leviusculus, facilis* Kr. Könyűd meg ismery (Frank: HasznK. 82). Ez nehez, imez kűnid (Zvon: Osiaud. 3). Ezt bizony igen kűnyűd meg bizonytani (159). Czac valami kűnid fenesecek [olv. fenűjtűésekűel] bűntettűtic (114). Isten parancsolati kűnnnyűdek (Sámb: 3Fel. 497).

Könnnyűdség: *facilitas* Kr. [leichtgűkeit] (Zvon: Post. I. 770).

Könnnyen (*kűnnnyűn* ? Pázm: Kal. 90): **1**) *facile, procliviter* C. [leicht]. Rauaz rauaznal könnnyebben meg alkoszűk: *balbus balbum rectius intelligit* (Decsi: Adag. 69). Ha ezekbűl nagy kűnnnyűn ki feselhetűek az el szakadott atyafűk, az jű ki belűlle, hog' ezen fűgyverek az pűterek kezűbennis tompűk (Pázm: Kal. 90). Csak hog' űket el-aluttyűk elűszűr, hog' könnnyebben szenvedhűsek az szapullűt (800). Az sok csemege, eggűes ital kűzűt az istenrűl könnnyen el feletűkezhetűek (Lép: FTűk. 121). Noha ágyban feksűk de könnnyebben vagon (RűkGy: Lev. 104). Könnnyen elhűszem, hog' nehéz lett vűlna az Bucsűnnűl lűvű tűbora ellen derűk operatűűkűt tenni (RűkF: Lev. 1.643). Uđűvel a fecske meg házamra szűllűt, kűrvűllűsűm vszont könnnyen jűmra vűlűt (Tűaly: Adal. II.110). Bocskorbűr oreája nem kűmnyen pűrűla (Fal: NE. 79). Az itűűsűg könnnyen elűfeletű a lecktű, de nehéz nehezen a pűdűtű (Fal: NA. 198). Könnnyen isműrűnk azokra, kűlűnek ábrűzűtűtyok valami rűűt bűlyegűel jeles (Fal: UE. 479). Igazűn mondűk: könnnyebben feletű a kűgyű farka vűgűsűt, mintsem egy aszszony legkűisebb bosszűsűgűt (Fal: TÉ. 692). **2**) *leviter* C. [leicht]. Oly fertelmes könnnyen űlűtűzik, hog' a szellű is, a szem is megjűrhűssa a ritűka gyűlűsokűt (Fal: NU. 267). **3**) Hamarsűg, könnnyen fűrgűdűs: *agilitas* PPB.

Könnnyűt: *allevio* MA. leicht machen PPB. Meg-könnnyebetűtem, kűnnnyűtem: *allevio* PPI. Igen nehéz es alkotmatlan az ember minden iszagos chelekűdetekűre, ualűmikoron tele az ű hűza: azűt kel kűnyetűni es alkalmatossű tenny magunkűt az bűűtűlűssel minden ionac chelekűdetűre (Tel: Evang. I.365). Tsak te ne nebezűtelly tartani bennűnkűt edűs besűzűddel, s kűnyűhűni terhűnkűt (Gyűngy: Char. 23).

még-könnnyit: allevio C. MA. leicht machen PPB.

mégkönnnyítés: allevamentum MA. leichtmachung, erleichterung PPB.

Könnnyítés: alleviatio MB. leichterung PPB.

Könnnyüeske: leviculus C. MA. etwas leicht PPB.

Könnnyüd-ik: [relevar; erleichtert werden]. Alma étel után könnnyüdni menny menten: post pomum vade cacatum (Félv: SchSal. 19).

Könnnyüded (*könnnyüdeden* Megy: 6Jaj. II.11. *könnnyüdeden* Megy: SAÖrömo. 75): [leviusculus, facilius] (Köl: Idv. 140).

Könnnyül: facilis reddor; allevior, relevar SI. [leicht werden, erleichtert werden]. Várok én-is tovább jobb napokat, mert érzem könnnyülni már a fájdalmakat (Gyöngy: Char. 13).

[**mégkönnnyül**]

mégkönnnyülés: levamen C. [erleichterung].

Könnnyüség: levitas C. facilitas MA. leichtigkeit PPB. [leichtsin] (Beythe: Epist. 8). Az igyekezetben meg nem maradni az alhatatlan könnnyüség: non perseverare levitatis est (Com: Jan 199. Ily: Préd. I.49). Oly szörnyű árkokon és pedig oly evet-könnnyüséggel szokik által, hogy teljes álmétkodás (Fal: NA. 122).

Könnnyüesés: valde facilis Kr. [leicht, sehr leicht]. Kárul való általmadat, és a könnnyüesés életnek töb eszközeit más emberségének köszönhető (Fal: BE. 582).

KÖNYÖK (*kenőke* Mel: SzJán. 520): cubitus, brachium MA. ancon Major: Szót. ellenbogen, arm PPB. Szele negy firni könyöknek mértéke szerent vala (Helt: Bibl. I. d113). Az ágy, kinec mértéke férfini könyöknek mértéke szerint kilentz sing: lectus habens novem cubitos longitudinis ad mensuram cubiti virilis manus (Kár: Bibl. I.159). Az ő konászában könyökig essett (Bal: CsIsk. 346). A vastag husos kar ő magában foglalja a kezét, könyöket, markot (Com: Jan. 19). Az leányoknak a könyökökig feljebb ugyan bővebb ingek volt (MonIrók. XI.341. Erasim: Erk. 39). Eszem-izsom után könyökére dőlni (Fal: Vers. 864). Hogy a könyökén bujdossek ki a lelke (Könyi: ÁlM. 71).

Könyöknyi: cubitalis Kr. [ellenlang] (Káldi: Bibl. 298). Tíz könyökni (Ily: Préd. I.100). A hat könyöknyi és egy arasznyi magasságú kevély Góliáth (Bíró: Préd. 118).

Könyököl: innitor brachii, cubitis me fulcio MA. sich auf die ellenbogen stützen PPB. [sich stützen]. Reaya kenykleth: innixum (NémGlossz. 199). Az gyamol kyro könnnyeklettem vala (FestC. 394). Az Jehona kenyeklet a laytoriana (Dív: VDisp. 161). Az ur az laytorjára könyöklött: dominus innixus est scalae (MA: Bibl. I.25. Vás: CanCat. 498. Land: UjSogits. II.171). Könyöklő kezére fejét eresztette (Gyöngy: KJ. 17). Az Echo jelent meg, melynek hívására könyökke újonnan az ház ablakára (Gyöngy: KJ. 71). Féljebb emlékedett, könyöklő kezére feje ereszkedett (Thaly: Adal. I.146). Üres szízség kívánás, melly nem a maga érdemére, hanem a mások feledékenységre könyöklött (László: Petr. 28).

ki-könyököl: [sich hinauslehnen]. Zenth Xpina az ablakon ky kenőködöwen, az mehorzagba neez uala (KrisztL. 7)

Ié-könyököl: cubito innitor PP sich auf den ellenbogen lehnen PPB.

Könyöklés. Haragógatok es ne akariatoc bint tenni; es ti zivetegen mefeket mondotok, azokot ty könyöklesteken meg zúniatok: irascimini et nolite peccare; quae dicitis in cordibus vestris, in cubilibus [cubitis? cubitibus?] vestris compungimini (DöbrC. 18).

Könyöklet: cubitus [elle]. Raka ő kő falit hetuen könyöketne magassagban es zelösségét harmic könyöketne (BécsiC. 11).

Könyöklő: brachiale, fulcrum, cubitale, sepimentum MA. podium; alles worauf man sich mit dem ellenbogen lehnet und stützet PPB. [lelne]. Könyöklő hely: pulpitus Com: Jan. 125. Mikor uy házat csinalsz, csinaly könyöklőt rayta: cum aedificaveris domum novam, facies murum tecti per circumitum (Helt: Bibl. I. Uuu4. Helt: Krón. 169). Az te házadnak padgyain kőrös könyül könyöklőt csinály (Kár: Bibl. I.178). A templom mellett való kinéző vagy könyöklőtől ázték el a cselédséget (Bethl: Élet. II.44).

KÖNYÖRÖG (*kynergethem* RMNy. II.58. *kenyergeny* 25. *kenyeregven* LevT. I.12. *kenyereg* I.26. *kenyeregven* DomC. 34. *könyörög* Cis. A3. *könyörög* MA: Tan. 219. *komorgóttac azoc* MA: Bibl. I.139. *könyörögec:* obsecro I.55): oro, precor, deprecor, comprecor, obsecro, rogo, peto C. beten, bitten, abbitten PPB. Alázatosan könyörögk: supplico C. Kenyevrgek: conqueror Nyirk. (Kováchich XXVII). Davyd kényerewk istennek (AporC. 2). Een ystenemnek kenyerek: ad deum meum deprecabor (KeszthC. 65). Ila az vr istennek akarwnk vala ny dolgrol kényerghenwnk (ÉrdyC. 648). Ev magat jmadsgara ada, zevnetlen való kyaltasauul kenyeregven (DomC. 34). Egy atiankiat el boczyattuk kenyeregven, hogy ő felsege hadna kezwnkel az Eger segetsegere (LevT. I.12). Mykor en semelem serynt kynergethem volna az ny felséges wrunknak (RMNy. II.58). A pybek [tücsök] meg ehylen kezdé a hangyanak kenyergeny (Pesti: Fab. 55). Renddel mint járt volna, mind tudtára adá, kiralynak kegyelmét úgy könyörgi vala (RMK. VI.71). Mondiac it némelyec. hogy Leo pápa ment volna Atila eleybe, es alázatosan könyörget volna neki Roma ért (Helt: Krón. 19b). Eg' masert könyörgece (Fél: Tan. 251). Kiváltképpen ezen könyörögnc te néked, hogy midőn gonoszul vagyon dolgoc, ne ahudgyál el (MA: Sbul. 201). Szent Dávid gyakorta könyörög istennek, hogy meg-rontsa ellenségét (Páz: Préd. 124). Szükséges istennek könyörögnünk (KNagysz. 1621. II). Állva esede-dezik, könyörög s imádkozik (Csúzi: Síp. 507).

[Szólások]. Vgy könyörög, hogy magadis munkáldkodjál: manum admoventi fortuna est imploranda (Decsi: Adag. 97).

könyörögtön-könyörög: incessanter insto Kr. [ohne unterlass bitten, drängen, beschwören] (Zvon: Post. I.459. Kr.).

Könyörgés: oratus, oratum, precatio, comprecatio, deprecatio, rogatio, petitio, rogatus C. preces MA. das ersuchen, die bitte PPB. Alázatos könyörgés: supplicium; istenért való könyörgés: obsecratio; könyörgéssel való megnyerés: litatio; könyörgéssel kéröm: deprecor, contestor C. Könyörgés-által, kéremés szerent: precario PPB. Meg halgatha wr een kenyergesemeth: deprecationem meam (KeszthC. 9). Keremés es könyörgés (Beythe: Epist. 12). Az köncrges munkauul hasznos (Decsi: SallC. 43). Az mennyországot könyörgésen adják, szenvedésen adják (MA: Scult. 45). Egy meg-szokott könyörgésnek formáját, mint egy szakmánt izek (Komár: Imáds. 81). Könyörgéseket ismét meghallgatád, nődön terlek alól (az Izrael néjét) őket szabaditád (Thaly: Adal. I.12b). Könyörgésekkel hasadnak az czegek; de nem nyilik a rabajtó (Fal: NU. 293). Még az isten-ati-tyánkot-is egy utyjúk némelykor, hogy ember nem tudhattya, könyörgés-e vagy szitok? (Fal: NE. 7).

[Szólások]. Mikoron Lüdentus el szálladoz volna az viadalbol, könyörgésre veé a dolgot (Helt: Krón. 25. 66).

Könyörget: [oro; bitten]. Kegyes beszédekkel engeszteli vala, hogy ne bankódnék, könyörgeti vala (RMK. VI.53).

még-könyörget: ∞ Latwan az feyedelem ez zwnek ew esodalattos zepseget esodala rayta es meg kenyergete ewtet az zwneknek halalan, hogy ne bankódnék rayta (ÉrsC. 583)

Könyörgő: orans, rogans, precator, deprecator C. rogator MA. [bittend, bittendor]. Alázatosan könyörgő: supplex C. MA.

Könyörögtet: sine eum ulterius instare nec statim defero petitioni Kr. [bitten lassen] (Csúzi: Tromb. 19).

Könyörül (*kenyerül* RMNy. II.39): commiseresco, misereor C. commiseror MA. mitleidn haben, sich erbarmen PPB. Mű kegetlenségünkben te könyörölsz (AporC. 11). Kenyerevle ez fájdalom (DomC. 89). Mynd napestyg kenyervele es adakozyk, es wneky magzatya meg aldatyk (KeszthC. 89). Raytonk kenyerylwen (Pesti: NTest. 90). Kötést ne tégy véle, se könyörülly raytoc: non inibis cum eis foedus, nec misereberis eorum (Helt: Bibl. I. Nm4). Könyörülly raitunk: miserere nostri (Fél: Bibl. 14). Akkor alkosznak meg egy mással, mikor az vr isten könyörülly fog az embereken (Pázm: Kal. 570). A szegényeken könyörülly: miserorum misereri (Com: Jan. 202). Őzvegen s árványon, ügyefogyottakok könyörülly-é szívem? (Thaly: Adal. I. 203). A hus vágó nem könyörülly az ártatlan báránynak föl mészárlásán (Fal: BE. 587).

Könyörülés: commiseratio MA. erbarmung, das mitleidn PPB. Az anglus authornt nem a bosszúság, se más egyéb' rosszalkodas nem viselte, hanem a tiszta szándék es az igaz könyörülés (Fal: NA. Előb.).

Könyörület: commiseratio MA. [erbarmung, das mitleidn]. Kezereytesyk vala kenyerveletnek nagy kevasagaval (DomC. 9).

Könyörületés: 1) miserator, misericors, commiserans MA. erbarmen, erbarmend PPB. [barmherzig]. Kenyerveletes leeg (deprecabilis esto) the zolgaydoo (KeszthC. 243). Könyörületes lágság (Pázm: Préd. 443. Kr.). Könyörületes szívű: misericors (Com: Jan. 202). **2)** [miserandus, miserabilis; bedauernsvoll, erbärmlich]. Kezde kwniwrutes sirast tenny (VirgC. 34). Könyörületes viadal vala ez (Helt: Krón. 50b).

Könyörületesség: commiseratio, condolentia MA. das mitleidn PPB: [barmherzigkeit]. Zenth antal könyörületessgre remdöl (PeerC. 10b). Kenyerveletessseeg zallotta vala meg zyweet (ÉrdyC. 569). Könyörületessgre indittatnan: misertus (Fél: Bibl. 35). Az isten irgalmas es sok könyörületessséggé (Ily: Préd. II.29). A főlsegesnek méltán bosszszuló haragja, könyörületessségre enyhődék (Csúzi: Síp. 656). Kegyes indulatunktól es könyörületessségtünköt viseltetvén meg-eugedttük es adtuk (Bod: Pol. 57).

Könyörületlen: inmisericors Kr. [unbarmherzig]. Hidd-el nem kegyetlen, nem könyörületlen az ur (TKis: Pan. 11).

Könyörületlenség: inmisericordia, inclementia, incondolentia MA. unbarmherzigkeit PPB.

KÖNYV (*kéjben?* Ozor: Christ. 86. *kenyve* LevT. L.339. *zenyvet* Helt: Krón. II. *kenyve* EsztT: IgAny. 314. *könibe* NádC. I. *evben* DomC. 73. *könyvből* RMNy. II.43. *könibe* Ozor: Christ. 8. *kinnek* Sylv: UT. II.172. *könbe*, *könuel* Mel: SzJán. 2. *könnek* 68. *kenivkeoteo*, *kenivkeotek*, *kenivuelnek* UjMMúzeum. III.357. *önynek* Alv: Post. L.559. *könybe* Ily: Préd. II.187. *köniben* ? Ozor: Christ. 432. *könyöben* 9. *könüfontato* Sylv: UT. II.172. *önyinek* Mon: Képt. IV. *könyá* Kules: Evang. Előb. 5. Decsi: allC. Előb. 1. Lépt: PTük. III.324. *knybe* Mel: SzJán. 18. *önyenek* Ozor: Christ. 10): liber C. codex MA. buch PPB. Com: Vest. 123. Öreg könyv: volumen; ékessen szólással írt önyvek: rhetorica; verssel írott könyv: poema; magyarázó önyv: commentarium C. Uj adósság jegyző-könyv: *tabulae orae PPB. In libro dialogorum: kettben zerzeth könyvöben Nyirkallai XII.) Ky megh peldazwa vagon zentb Moisesnek ő könyvebe (WinkC. 137). Vagon irvan ez keony (DomC. 1. 3). Kenyvenek kezdetybe (in capite libri) yrwan vagon lam (KeszthC. 99). Kiket az könynek rövid voltáért most ide

nem akartunc irni (Helt: Arithm. A2). Könyve az Jesus nemzetsegének: liber generationis Jesu (Fél: Bibl. 1). Az kepek az parasztoznak kőnivei (Fél: Tan. 351). Soc féle bűnöket meg engednee, mint az római poenitentiás kamaránác táxás könyve mutattya (Zvon: Post. II.271). A mit a sz. irás könyveiről mondék: azont mondom a sz. irás szavainak értelméről (Pázm: LuthV. 220). A biblia sz. irás, isten könyve (Com: Jan. 156). Az őrdög a vádoló könyvet kinyittya (Megy: Bayle. 86). Mátyás király ki küldvén mindenfelé könyv vásárló követeit (Tus: Apol. Előb. 2). Kitetszik a Prumy János urammal levő hosszas könyvemből való jegyzésből (Radv: Csal. III.357). Az isten könyvéből öket meg-előzte (Thaly: Adal. 1.20). A keresztényi igaz jószág nem-is tsak moly-ette régi könyvekben kopnak, hanem oelyes gyakorlásban fenforognak (Fal: NE. 9). E könyv némely szándékot fenében, a többit lágyabban, itt világos ott homályos-zókkal vitattya (Fal: NA. Előb.). Nem úgy adám tanácsomat az olvasásra, hogy a vak Sibylla módjára örökkétig könyveket forgassanak (195).

[Szólások]. Könyvekbe bújni: *abdere se in bibliobecam PPB. Az zent atiaknak könyveket bujjátok, zaklatiátok (Bal: CsIsk. 399). Falta a könyveket (NótPM. 27). Könyv uélkül: sine libro, de memoria Kr. Könyv-nélkül tudom: ich kann auswendig Com: Vest. 145.

áros-könyv: liber mercatilis Kr. [buch der kaufleute]. A kinek neve sürrn látszik az áros könyvekben, vagy pediglen az obligatoria irásokban, annak uri állapotja haldokló félben vagon (Fal: NU. 281).

énekő-könyv: [cantonale; gesangsbuch]. Salamonnac énekő könyve (Dáv: Préd. 74).

fabulás-könyv: [liber fabularum; fabelbuch, mährchenbuch] (Tof: Zsolt. 90). A fabulás könyveket olly magas polczra tegye, hogy el ne érhesse a kisasszony (Fal: NA. 200).

fölvetés-könyv. Ónadbán, Győrben, az mely fölvetés könyveket az fejedelem ő na[gys]ága muskatérossinak vitettink, bogy beadja Ücsi Péter . . (MonTME. L.115).

gyógyító-könyv: [arzneibuch]. Salomon orvos gyógyító könyve (Zvon: PázmP. 5).

históriás-könyv: [historiae; geschichtenbuch] (Helt: Krón. 26. MÁ: Scult. 627).

imádkozó-könyv: liber precatorius Kr. [gebetbuch]. Ha szerencsére kezekben imádkozó könyvet látsz, bizvást megesküldhetel reá, hogy zsebek satira-irásokkal teli (Fal: NE. 40).

imádságos-könyv: ∞ (Tasi: Feukt. 151. Kr.)

író-könyv: liber chartae vacuae Warm: Gaz. 161. [notizbuch, schreibheft].

jegyző-könyv: palimpsestus, membranae deletoriae PP. registrom; anagraphe PPI. protocollum Kr. zeichenbüchlein PPB. [notizbuch, protokoll] (Pázm: Préd. 1069). A kősség eleibe egy embert irtanak, kiuek kezreiben harapó-fogó, es nagy széles két élű pallos, jegyző könyv-is lévén nála, es író-penna a füle mellett (Hall: HHist. II.338. Ily: Préd. II.187).

jegyzőkönyvecske: diurnum, ephemeris C. [notizenbuch, notizbüchlein]. Iruc a pugillárokban, jegyző könyvecskekben: in pugillaribus, codicillis (Com: Jan. 155). Néha néha czédulán, es ki-törölhető jegyző-könyvecskébe irunk: in scheda et palimpsesto; auf einen zettel, oder eselshaut (Com: Vest. 73. Hall: Paizs. 479).

képes-könyv: [bilderbuch] (RákGy: Lev. 372).

kertész-könyv: liber de cultu hortorum Kr. [gärtnerbuch]. (Lipp: PKert. II.24. Kr. Lipp: Cal. 36).

könyörgő-könyv: liber preatorius Kr. [gebetbuch]. A musikáról szólván tudjuk, hogy az udvar fiatalinak ABC-je, könyörgő könyve (Fal: NA. 230).

krónika-könyv: [chronica; kronik]. Meg vadnac iruán az Izrael királinac chronica könyvökben (Kár: Bibl. I.320. Káldi: Bibl. 311). Méltó volna ezt a példát a krónika-könyvekbe beírni (Fal: NU. 276—7).

lajstrom-könyv: [register; regístrum]. Az éyel királyra alom nem idő, laistrom könyveket oluhatat előtte (EsztH. 12). A ki bősüleit szereti, kerüllye, hogy ollyas lajstrom-könyvnek ne mondassék lenni, mellybe össze rakódot, és sorra osztatott mindenkinék gyalázatos motska (Fal: UJ. 429). Nem tart attúl, hogy szomszédja fogyatkozásit lajstrom-könyvbe hordja (509).

lajstromos-könyv: ∞ *Város-könyve, lajstromos könyve: matricula civium, album PP.

makuláló-könyv: liber liturarius PP. maculatorium Kr. kopirbuch, schmierbuch PPB. *Makuláló-könyv, mellybe ember elsőben elmélkedését bé-írja: liber liturarius PP.

mestér-könyv: [lehrbuch]. A lutheránus atiafiaknak mester könyvek (Bal: CsLk. 141).

misemondó-könyv: missale Kr. [messbuch]. Az mise mondo knyvek háromzor valo meg nitasaba jelencze meg nekvik az w zent akaratyat (VirgC. 83. Helt: Hál. 112. Tasi: Fénkt. 151. Kr.).

mustra-könyv: *album militare PPBl.

páriás-könyv: [kopirbuch]. Diariumoknak, inventariumoknak, páriás könyveknek rendbe vételében tölt el az idő (MonIrók. XV.312). Concipiáltan egy assecuratóriát, mely párba is megvagyon a páriás könyvben (657).

prédikációs-könyv: liber concionatorius Ku. [predigtenbuch]. (Veres: Tan. 284):

prédikáló-könyv: ∞ Hogy az elcb' nyomott predikálló könyveket mostani rendhez szablassák a tanítók, laistromban foglaltam (Pázm: Préd. C3).

számadó-könyv: [rationarium; rechnungsbuch]. Minden héten elő-kivánta a számadó könyveket, meg-járta szemével: egybevettette a jövedelmet a költséggel (Fal: NU. 281).

számartó-könyv: rationarium MA. rechenbuch PPB. [rechnungsbuch]. A mit szölknek és mivellünk, azt az isten tzik-kenylenként, minden körülálló részeivel, számartó könyvébe írja, és fel-jegyzi (Pázm: Préd. 14. Káldi: Bibl. Luk. 16. 6. Kr.).

számvető-könyv: ∞ Hall: Paizs. 479. Az istennek számvető könyvében nyereségek, mert ezekkel elvonszon a földi sok-féle haszontalanságtól (Fal: SzE. 533).

törvény-könyv: codex legum Sl. [gesetzbuch]. Tewrwyw könyv, avagy decretom (Ver: Verb.¹ Előb. 3).

város-könyve: fasti, annales MA. album Major: Szót. stadtbuch PPB. Város könyve, lajstromos könyve: matricula civium, civium album PPB. A polgárok nevénc laistroma avagy város könyve: matricula civium seu album Com: Jan. 131.

szoloszmas-könyv: breviarium Kr. Vele hordozza a breuiárt, avagy szoloszmas könyvet (Helt: Krón. 45).

zsoltár-könyv: psalterium MA. [psalter, psalmbuch]. Ezek az bezedek yrwan vannak az zoltar kenyben: in psalmis (JordC. 620). Megh vagon yrwan az zoltar kenyben: legyen lőw lakodalma puza (707. 711). Meg vagon yrwa az solthaar knyvek tyzen nyolczad rezeceben (ÉrdyC. 343b. 581). Mond David propheta az zoltar kenyben (CornC. 43. MA: Bibl. I.477).

Könyvecske: libellus, codicillus C. codiculus MA. büchlein PPB. (Mel: SzJán. 265. Csa. A2. Zvon: Osiand. 131).

Könyves: habens libros. Könyves Kálmán Kr. Az köniues ladaczka (Fél: Bibl. II.119). Éppit serénységgel élő beszédével s könyves írással (Szathm: Cent. Előb. 27).

KÖPCÖS: solidus, membrus, carnosus, crassus MA. stark, feist, wol gegliedet, fleischicht, dick PPB. (Sall: Vár. 186).

KÖPŐCE, KÖPÉCE: vasculum, cupula, capula Sl. [gläschen, becherlein]; vas *unguentarium PPBl. Apro köpőcékben öntetett drága jó illatu kenet (GKat: Válts. I.998.) A ti elmétéknek köpőcéjében megtartsátok (1170). Két, háromféle bornak összeolgyitásával való borcsináló mesterséget is vagon a hollandus köpőcéknek (Bethl: Élet. 291.) Valami apróska igaz gyöngy egy köpőcésében (?) (MonIrók. XXIV: 245). Vas oléi sacri, melly is áll egy ezüst-katulácskában három ezüstköpőcéből (642).

KÖPÖNYEG (kepeneg RMNyII. 96. köppeneyeg VectTrans. 16): penula, lacerna, impluvia C. chlaena, pluviale MA. regenmantel, reisemantel PPB. Szent Pal köpönyeget viselt, nem selium ruhát, czemelietet (Mel: SzJán. 284. Radv: Csal. II.25. Czegl: Enoch. I.50.) Verőfényes időn szagatni a köpönyeget (Kásv. Adag. 262. Mik: TLév. 416). A monárkák vont arany köntösénél böcsösb darab köpönyeggel fődözött bé engem az én szolgám (Csúzi: Síp. 571.)

[Szólások]. Semünk lattara felesegewinkel hal es az leianinkot kepeneg a lat hordozza (RMNy: II.96).

[Közmondások]. Hogyha meg-vert eső, tudjad, hogy már késő köpönyeget vened: *bello peracto machinas adferre PPI.

aba-köpönyeg: pallium e panno albo viliore Kr. [mantel aus grobem tuch]. Aba köpönyeget, közünséges süveget vévén, abban kerülé meg az sánczot (Kem: Élet. 59). Csodálatos, hogy egy katona rongyas aba köpönyeg olégséges lött (Csúzi: Síp. 572. Thaly: VÉ. I.273).

esős-köpönyeg: regenmantel Com: Orb. 169.

pap-köpönyeg: impluvia MA. [priesterrock].

Köpönyegés: lacernatus C. penulatus MA. der einen regenmantel um hat PPB.

[Köpönyegész]

be-köpönyegöz: [pallio; bemünteln, umhängen]. Béköpenyegette magát valamely árnyékával és színével az ortodoksa lünek (Tus: Apol. 127).

KÖPPENT: poto, bibo, pitisso MA. potito PPBl. trinken PPB. [schlüpfen] schlucken, sifren Adami: Sjr. Jól köppentek, magamat megiszom: subbibo PPBl. Az jó borban Noé köppente (Tin. 264. 268. 453). Az borban iol köppentötenek vala (DeesiG: Préd. 32). Az tobzodik részegkednek, nyelnek és isznak, köppentenek: die schlemmer schlemmen, fressen, und sauffen (Com: Vest. 101). Az jó borban köppentvén, ezt az könyvet keszekben veszi (Prág: Serk. J3). Jol köppentett volt a Fenesiben (GKat: Titk. 287). Történik néla, hogy a misédz pap, masutt elsőben jól köppentvén, a csengettyű zengésben olfeleyti magát, s jól talál a fel mutatott pohárból hörpenteni, melyet az élébbeni vel ki okád és az eb s diszno meg eszi (VárM: Ég5-Szöv. 214). Kettőt-lármat borban jól köppentünk (Thaly: VÉ. II.116). [Vá. HÖRPENT, KOPPANT]

föl-köppent: [ebibo, perpoto; austrinken]. Nem szokások, hogy valakit a pohárral meg-kinállyanak, hanem mind egy cseppig magok köppentik-fel (Pós: Igazs. II.446). A bort magok ugyan fel köppentik (Mégy: SzaÖröme 4). Egy néhány kanna bort fel köppentenek, míg az inok bírja (DBön: Részegy. 22). Egynehány itvopohárral fel is köppentett (MonIrók. XXIII. 556).

Köppentés: potato MA. das trinken PPB.

Köppentő: potator C. [trinker]. Ivó, köppentő: vasthi MA: Bibl. Magy. 5.

[Közmondások]. Jó dúdoló jó köppentő (Kisv: Adag. 57)

Köppöget: potito C. [schlürfen. Vö. HÖRPÖGET, KÖR-PÖGET]

KÖPPÖLY (*köppelyezés* Cis. K. *köppelyeztettem* ErdTörtAd. IV.67): cucurbita ventosa MA. cucurbita Com: Jan. 173. köpfel zum schröpfen PPB. Köppölyt elítetni: köpfel setzen Nom. 75. Sós vízzel mosd meg, ves köpölt a sebre (Mol: Herb. 142). Megh en raitam köppölt sem vóttenek (Pont. 119). Ér vágással, köppölyvel, verítkezésessel le-vonatnak nedvességink (Pázm: Préd. 837). A főrdős a köppölyöket fel-vetvén: balneario cucurbitulas applicans (Com: Jan. 115). Ér vágások, köppölyök (Com: Jan. 215. ACsere: Enc. 201). Hogy vethessenek köppölyt a fejedre (Hall: Paizs. 326). A jobb vékonyára vessenek köppölyt (PP: PaxC. 70). Az bírő hátára rosz köppölt vetének (KecsKTört. II.503).

Köppölyöz: scarifico C. MA. *admveo cucurbitulas PPL. schröpfen PPB. (Rim: Ének. 355). Debretzenbe faram jól üd-zötték, de itt a hátamat jobban köppölyözték (Gvad: RP. 119).

be-köppölyöz: [?] Olajjal a fejét mind bé köppölte (Apol. 12.)

környül-köppölyöz: circumscarifico C. MA. allentiaiben schröpfen PPB.

mög-köppölyöz: scarifico PPL.

mögköppölyözés: scarificatio PPL.

Köppölyözés: scarificatio C. das schröpfen PPB. A köp-elzés is hasznó (Cis. K). Köppölyözés, dellesti aluvas tiltatit (KCsepr. 1626. B7. Hall: Paizs. 327. Ily: Préd. II.460.)

Köppölyöző. A köppölyöző éles vassal vagdal és köppölyöz (Com: Jan. 115).

KÖPÜ: 1) trulla MA. wasserwanne, waschfass PPB. 2) [löfö]. Az gyertyahamvavevőnek köpüi (MA: Bibl. I.72). Czinála bét szövetneketés és azoknac hamva tisztóinac olóit, köpüit: fecit et lucernas septem cum emunctoris suis (L34). 3) [alvearium; bienenkorb, bienenstock]. *Köpü, méh kas: alvearium MA. Ha lebet, az meheknek köpüjüket kövessed (Prág: Serk. E1. Czegl: ORoml. 13.) A méhezekék szepen, edgyütt köpüjökben nyugszonak (KNagysz. 1671. B3). A méhek ki-mennek az ő köpüjökéből (Mad: Evang. 263).

köz-köpü: sycophanta MA. Decsi: Adag. 105. verläumder, fälscher ankläger PPB. Vadoskodó, közköpü az udvaroknak taldaléki: gnathones et sycophantae aularum appendices sunt Com: Jan. 141. Felette gondos, csélesapós, közköpü, minden lébe locs: curiosus 185. Bűnössé tenni és vádolni, a suttoge állapotban járó közköpü: susurrionem est criminari 203. Mely széles közköpü mondásban nagy gyalázat takaradot (Zvon: PázmP. 266. Kisv: Adag. 501).

közköpülköd-ik: filum contentionis duco MA. stets haderu und zanken PPB. Közköpülködni [így], foudorkodni: filum contentionis ducere (Decsi: Adag. 198). Csak közköpülködik [így]; arietem emittit (99. Kisv: Adag. 37. 177). Az őrdög sűrőg forog az emberek körül, közköpülködik, cinciuskodik közöltök, hogy őket összevesztesse (GKat: Váls. I.942. Fal: Jegyz. 921).

közköpülködés. Az őrdögnek közköpülködése és cinciuskodása vadoskodása (GKat: Váls. II.951).

vajas-köpü: butyraceum vas SK. [butterfass]. Vajas köpü: clava butyraria Com: Jan. 78. Com: Orb. 95.

Köpül: rudicula agito, subigo MA. mit einem rührstocken in etwas rühren PPB. Mikor köpülic a teyet, váy léssen belöle:

qui fortiter premit ubera ad eliciendum lac, exprimit butyrum (SalMark. H7). Az ki az teiet köpüli, vaiait czinál (Kár: Bibl. I.622). Könyvében a hus nem ételről zürzavart köpül (Matkó: BCsák. 43). Köpüld tovább saradatt (63). Lássuk, mint gyuródik Mátvás köpült sára (178).

őszve-köpül: [zusammenrühren]. Rósa olajat tyukonyó székivel őszve köpülvén [így] (PP: PaxC. 269).

[Köpülés]

vaj-köpülés: [?] A vajköpülés miatt megüzelvén [?] Bagyi Pált és el is fogván felvitték (MonTME. I.404).

[Köpülő]

vaj-köpülő: 1) [butyraceum vas; butterfass]. (Radv: Csal. II.65). 2) [?] Vajköpülő tolvaj katona felkésértésére Fülelé kért vezér czédnlája, uti levél (MonTME. I.404).

Köpüs. Köpius méhek (Fabó: Orsz. 255).

KÖRNYÉK (*kernek* KeszthC. 388. *kernik* LevT. I.225. *kyrnjkwz* GömC. 44. *körnik* Sylv: UT. L14. *körniköz* NagyszC. 105. 190): circumferentia, periphēria C. tractus, vicinia, circuitus MA. canton PPB. [umgebung, umkreis] kreis PPB. egyed, revier, umfang Adami: Spr. Ves wram eryzeteth een ayakym kernekynek: pone custodiam circumstantiae labii mei (KeszthC. 388). Az kerniket el thudak pusztítani (LevT. I.225). Minden fülukot el iár az körnikben (Sylv: UT. I.14). Czinálly az asztalnac környékére arany pártázatot is: facies illi labium aureum per circuitum (MA: Bibl. I.71). Elnyállya ez sokaság minden mi környekünk: delebit hic populus omnes, qui in nostris finibus commorantur (I.141). Oh Jesus, e világnak teremtője, kit semmi mérték igaz környekkel bé nem foglalhat (Pázm: Imáds. 269). Kerekdéd circalmozás, mellyne a körül járasa avagy kerületi környeknek, kerületnek mendatic: circulus, cujus circuitus seu ambitus circumferentia dicitur (Com: Jan. 164). Nemesak az újvári hadakkal, hanem az ott környekben hamar felvethetökkel és nygan az újvári német praesidiummal megindúl (MonIrk. VIII.480). A golyák a kerteknek, házak környékének békáktól s kigyóktól megtisztítói (Misk: VKert. 337). Annak a környeknek esperestje, mellybe hivattatik (Bod: Pol. 107). Vágyódási szoros környekben vagynak (Fal: NE. 69). A közép renden lévő, jól-lehet bősületes értékes uri gyermekeknek azt tanácslom: ne fáradjanak messze, elégedjenek meg a környekünkben lévő szomszédsággal (Fal: NU. 327). A mely környeket néki szabott a szerentse, abban észére, hatalmára nézve királyi módon jeleskedgen (Fal: UE. 418). Sokára mikor közel és fontossan kellene szállani az elől vett ügyhez, minden környekét százsor meg-futván, magokat, másokat fírasztják, székét, bélét kerülik (434). Kis környekben vagynak vágyódási (Fal: BE. 605). Tsendes és rendbe szedett személynek tartatik, a ki maga környéke mellet maradván, maga körül gondoskodik (Fal: SzE. 518).

Környékbeli: vidéki; anteminus PPL [benachbart, umwohnend]. (MA: SB. 59).

Környékész: circulo, incingo C. circumdo, circumvenio MA. umgeben PPB. Mynden nemzetek kernekezven meg kerwlenek engemeth: circumdantes circumdederunt me (KeszthC. 322). Jesus kernyköz tegedet paysul (437). Te zent kenodnak elvte teged zvmorvsag kyrnjkwze (GömC. 44). Az dolognak környékőz czikkelyi szótkik ki-nyilatkoztatni, mint kellyen magyarázni az írást (Pázm: Kal. 690). Környező vonas: circulus (Com: Orb. 210). Ötet környékezi inkább a felfűalkodott kevélység, hogy sem mint a szegéut (Csúzi: Sjp. 13). Jótéteményi, áldási, melyekkel bennünket szüntelen környékez, áld, segít és boldogít (Bíró: Préd. 143). Éjjeli félelem és retentések tegedet nem környékeznek (Lászl: Petr. 197). Az okosság sok-féle teként, szemes, vigyázó, batorsággal környékezi magát (Fal: UE. 405)

még-környékész: circumdo, circumvenio, circumvallo MA. umgeben, umringen PPB. Megkörnyékezés é a falniokat: circumdederunt viros suos (BécsiC. 15). Paisal megkörnyékező ő igazsága tegedet (AporC. 50). Az stollával megkevénykeze az evrdéngvevnek nyakát (DomC. 58). Mykoron a halahac keserűsegevel en miudónfelől megkörnyékeztettem volna (NagyszC. 105). Mynden felől tizzel vona meg kernekezeven (ÉrdyC. 260). Nem felek népnek ezeretwl, kyk engem meg kernekezetnek: non timebo milia populi circumdantis me (KulesC. 4). Győri lévai had utánok futának, az derék seregöt ám megkörnyékezők (Tin. 100). Értöd, az szent atya miként megkeserődék, erős késértettel mint megkörnyékezteté (RMK. VI.200. 93). Vigassággal környékeztél meg engemet (Kules: Evang. 261). Szállanac te read mind ez áldások és meg környékezeve tegedet: venient super te universae benedictiones et apprehendent te (Kár: Bibl. I.183). Tudatlanságna kódíval meg ne környékeztetné (MA: Tan. 1064). A sok betegségek és fájdalom minden-felől meg-környékeznek (Pázm: Préd. 67). Az anya veszedelmektől meg-környékeztetett fiúiról szorgalmatos (Pázm: Kal. 786). Örök irgalmasságával meg környékezőn bennünket (Zvon: Post. 1503). Külömb-féle nyavalyák környékezik meg az özvegyeket (Hall: Paizs. 382). Mellettek sebes viz foly vala, mely egy kösziklanac az hatullyat meg környékezi vala: praeterfluat torrens amnis, terga petra claudebat (Forró: Curt. 453). Megkörnyékeztetél a világgossággal (Illy: Préd. I.369). Ez németotta meg őket; és tellyes felsz-el ez környékeze meg (Csúzi: Síp. 522). Nintsen akár mi tekkletességgel annyira meg-környékeztet emberi akarat, melyben hol-mi hajlandóság nem találatnék valamire (Fal: UE. 378).

mégkörnyékezés: coarctatio, circumplexio MA. einschliessung, umfangung PPB. Megszállítás és meg környékezés (MA: Bibl. I.185).

mégkörnyékezhethetlen: [quod haud adiri potest; unzugänglich]. Mene vigasag legén ammonioi hazaba: istennec nílvan valo zinet neznie es anmeg környékezhethetlen velagosságot latnia (NagyszC. 190).

Környékezés: circumventio Kr. [das umgeben, umgebung]. Zoros kernekwzes: arta septa NémGl. 86. Zent lelökuek kernekezesetwl nagy lehelesetwl ystemek fya embery testeth raya veen (KeszthC. 53). Meelseeg vneky kernekezeso (amictus ejus) mykeppen rwla (273). A konykoly soványágának környékezése nem szenvedi, hogy olly tellyesen és bévségesen nevelkedgyék a jó búza, a mint kívántatnék (Pázm: Préd. 293).

Környékeztet: [circumcisio; beschneidung]. Vrnak körnekezte napja [jan. I.] (MilnchC. 1).

látáshatározó-környékeztet: horizon; gesichtskreis Com: Orb. 210.

Környékezhethetlen: incomplexibilis, et quod circumscribi non potest MA. was man nicht umgeben kann PPB. [unzugänglich]. Az helyre és meg maradásra nézvéen környékezhethetlen (Pázm: Kal. 24).

Környékező: circulator MA.

KÖRNYÜL (*kerül* KeszthC. 59. *kerüül* Mel: SzJán. 265, 315. *környel* Frank: HasznK. 89): circum, circa MA. um, herum, umher PPB. **a)** Környül rekesztöm: circumseprio; környül ropflok: circumvalo; környül gyakdosom: circumpanzoC. Környül el-ésem: ambedo; Környül-zeng ez a hely ordításokkal: locus *circumsonat ululatus PPL. Kernwl yarek (circuivi) ees oldozam w lakadalmaba (KeszthC. 59). Vnekyk leany meg ekeswtettek kernwl: filiae eorum circumornatio (396). Ágyékin környül: circa lumbos suos (Helt: UT. A5). Hinezőc az tuloknac véret az oltárra mind környül: fundent sanguinem vituli super altare per circuitum (Kár: Bibl. I.88). A fejcs káposzta magvát

vesd el kisaszony havának a fogytára, minek előtte dér akarna lenni, fészkesen föld el minden szálat, rakd jól föl környül, így ne féltsd, hogy megvegye az hideg (Radv: Csál. III.53). Környül-vesznek, környülfognak teged (Illy: Préd. II.195). **b)** Környülem, környüled, környüle: circa me etc. MA. um (sich) herum PPB. My kernwlenk kezgetlenek yarnak: in circuitu ambulat (KeszthC. 19). Teen bomlyosságokath w el enyztesere ees w kernwle (in circuitu ejus) w lakadalma, eegnek fellegybe homalyos vyz (28). Halnak mindenfitt itt környülfünk (LévT. II.60). Reggel mannat tábor környül szedének (RMK. II.239). Az Sándor környül erős nép vala IV.95). Lata soc népet ő környüle: vidit turbam magnam circa eos (Helt: UT. L5). A kik a betegek környül forgódnak (Tel: Evang. II.841). Mindenic gombnac környüle: per circuitum capitellorum (Kár: Bibl. I.308). Környülfünk laknac (MA: Bibl. V.38). [Vö. **KÖRÜL**]

körös-környül: circumcirca, circumsecus C. undique MA. per circuitum MA: Bibl. I.19. allenthalben herum, um und um PPB. Körös környül el rágattatot: ambesus; körös környül meggyalulom: circumdolo C. Köres környül megékesitete aszt (Helt: Krón. 136). Szép ki fágagot ablakoc, honnét mind köres környül a kerbe nézhetne (169). Köres környül tekintet: circumspiciens (Helt: UT. 7). Száz kápas jancsárral az hintot sietve köröskörnyül fogattya (Paskó: ESir. D3). A te kezoid alkottak engem mind köröskörnyül: manus tuae fecerunt me totum in circuitu (Illy: Préd. I.31). [Vö. **környös-körül**].

köröslen-környül: circumcirca, undique MA. allenthalben herum, um und um PPB. Abronzal köröslen környül altal övedzethetett vala a kad (Mel: Sám. 140). Köröslen környül, árokkal es söueniel fontad környül (Mel: Jób. 2). Le fleuek köröslen környül szazankent: et discubuerunt in parte per centenos (Fél: Bibl. 63). [Vö. **környöslen-körül**]

Környül-való: [circumstans; umgebend, ringsherum befindlich]. Meg monduan, nem chac az ő elpusztulasokat, de még a környül valo poganokét is (Helt: Bibl. I. g3). A tartománnac minden környül valo helyére: in omnem locum regionis (Helt: UT. P5). Nem szaporittom en beszedeimet környül valo szollással (Lép: PTük. I.133).

Környülvalóság: [circumstantia] (MA: Scult. 262).

Környülbéli: [circumstans, vicinus; ringsherum befindlich, r. wohnend]. Rémillének ezen efezumbéliek, zsidók és pogányok az környülbéliek (RMK. IV.185).

Környület (*kerület* C): circumferentia, ambitus C. cir, euitus, tractus, ambitus MA. umgang, umlauf in einem kreis PPB. [umkreis]. Minden faluc, mellyec valánac környületibe ez varosoknak: omnes viculi per circuitum urbium istarum (MA: Bibl. I.209). Mint egek forognak örök környületben ugy büm, ugy bánatom forog örökségben (Zrinyi II.140. TörtT. III.189). [Vö. **Körület**]

Környülött-e, -öd: circa se, circa te MA. um sich her, um dich her PPB. Az környüllette valo zazo allia nép: cohors praetoria (Deesi: SallC. 50). Járjanac az satornac környüllette (MA: Bibl. I.118). Kic valánac ő környülöttöc, elfutánac: qui stabant per gyrium (I.135).

KÖRÖS. Körös, nomen thvii notissimi, h. e. circumitus, propter ambages, quas facit (Otr: OriglIng. II.183).

Körösként: [circum; ringsum]. Körösként a nép közzé ki botsítot vala (Kor: Préd. 278. ExPrime. 180). Ebesfalva nevü kastélyba szorítja, vigyázó strázsákkal körösként állítja (Gyöngy: KJ. 102. Thaly: Adal. II.279).

KÖRÜL (*kerül* Tin. 211. *körül* Frank: HasznK. II. Kár: Bibl. I.119): circum C. MA. umherum, umher PPB. **a)** Szöszet

kötnek körül a fára, gusalyra, rokkára: lignum stupa *circum-ligant Ppl. Ha tétova járnak, körül szolgáljak (RMK. IV.133). En itt mind ió tudom körül a föld chiányát (Zrinyi I.158). Hogy valaki meg ne cballya, es körül ne kerüllye valami dolog-ban az en attyafiát (Beythe: Epist. 75). Ildat csináltatott ki az bástián, de én megirtam, hogy most az hadak ott körül vannak es hadná máskorra az hid csinállást (RákGy: Lev. 46). **b)** Körüle, körüléd: circa se, te MA. um sich her, um dich her PPB. α) A keze a füle s a vak-szeme körül-jár: manus errat circum aures et tempora PPBl. Be mené egy kazdag ember hazaba, nagy tyztesseggel fogadtak, kezdenek kewrlye fog-dony wgy annyra hogy helyet sem lelyk wala (Pesti: Fab. 60b). Mykoron latta volna Jesus az sok sereget kewrlye: quum vidisset Jesus turbam multam circum sese (Pesti: NTest. 15). Léva keröl ő táborát járatá (Tin. 211). Fiam, Révai István jól forgolódik körülém (LevT. II.299). Hazug-sággal czelezapot körülé (Csákt: Assz. 6). Körüled az oruos (Vás: CanCat. 268). Nem tekerhetié nyaka körül az ő csipke fodor gallérát? (MA: SB. 220). Ó, mint egy éb farkas az barom-ól körül (Zrinyi II.72). Szeretitek-is igen az asszonykák körül csél-csaposkodni (Matkó: BCsák. 82). A Jordán körül való egész tartomány (Illy: Préd. II.368). Kurucz sereg hogy kevereg várán körül az hadban (Thaly: Adal. II.128). Történetből osztán álom-ban merüle, hol tsalárd Kupido forgóda körülé (Könyi: HRom. 112). Látrán alkalmatosságot, kijebb szokta nyujtani ujjait, és az idegen erszény körül egerész (Fal: NE. 25). β) Eledel és öltözet körül igen fő gondviselő volt (Illy: Préd. II.161). Mit foglalatoskodol te másoknak cselekedeti körül (II.361). Az őrdög súrdög forog az emberek körül, hogy őket őszveveszthesse (GKat: Vált. I.942). Ifiúú időmben egyeb dolgok körül kellett magamat gyakorlanom (DKal: Ker. 31). Mik tartassanak meg az érvágás körül (Felv: SchSal⁹ 30). Másokat, a kik a lit ága-zatai körül tévelygettek, kívánt eltávoztatni (Bod: Pol. Előb. 2). Vaiki látom én, s bánom: hogy szeleskedünk ugyan hol mikor gondolatinkal az őrk boldogság s kinok körül, de nem bősá-tunk be usque ad centrum, derék mélységére (Fal: NA. 136). Sokan, mikor valami dolog vagyon előttük, csak a külső ágbog körül akadékoskodnak (Fal: UE. 434).

környös-körül: [circumcirca, undique; allenthalben herum, um und um]. Környös körül való megerősítés: circummunitio C. (Kár: Bibl. I.637). Környös-körül kerengvén (Com: Jan. 6). [Vö. körös-környül, körös-körül]

környöslen-körül: ∞ (GKat: Titk. 314) [Vö. köröslen-környül, köröslen-körül]

körödös-körül: ∞ Körödös-körül nyargal a táboron a tatár (ErdTört. I.138).

körös-körül: circumcirca, undique MA. allenthalben herum, um und um PPB. Az tonak körös körwle koronkeed nagy sok korok, betegek fekwznek wala (ÉrdyC. 290). Haiokat köres körül el olollyác (Helt: Bibl. IV.313. Kár: Bibl. I.93). Elő, há-tól és körös-körül szemések voltak (Pázm: Préd. 834. Zrinyi I. 114. Vö. körös-környül)

köröslen-körül: ∞ Feier ruhakba mind köröslen körül be fődztetik (Mel: SzJán. 107 Vö. köröslen-környül)

Körül-való: [circumjacens, vicinus; umgebend, umliegend]. Minden körül való városok (Zvon: Post. L544). Isten satorá-ban körül való ékesség ec és ceremoniáé (MA: Bibl. I.71). Körül való szomszéd országok (MA: BCsák. 6). [Vö. Környül-való]

Körülvalóság: [circulus; kreis]. A köllöközpe a körül-valóságnak (Illy: Préd. I.495).

Körület: circumferentia C. [umkreis]. Egy párta, kiben van öt arany rubintos boglár öreg gyöngy 52, körülletiben apró gyönggyel fűzött (Radv: Csal. II.312). Chak nem pusztán vagyon

nemény körüllete (Zrinyi I.72). Méltóság, tisztesség nagyül körül-letben (II.81). Az pecsotnek körülleti: circumferentiae sigilli (Ver: Verb. 278). [Vö. Környület, KERÜL]

Körülött-e, körül-t-e: circa se MA. um sich her PPB. Eljőjön hozzám, mert itt senki nincs körülöttem (LevT. II.118). Hatalmas éppülete wala Jerusálemec, negy erős kő fal, nyolcz-van magas torony wala körülötte (Zvon: Post. II.255. Zrinyi I. 29. 33. 65). Kerékben körülöttök voltanak (Mik: MulN. 327). Eszre ne vegye az ifjú, hogy őrzője kémeskedik körülötte, wagy emlékeztető könyvében feljegyezze minden kis botlást (Fal: NU. 330). Fentereg sok sebes pogány körülötte, mert a kit ért Zrinyi, szurta, vágta, lökte (Könyi: HRom. 129). Golyó-bisok a mint körültem fűtyültek, véltém, fülem mellett madar-kák repültek (Gvad: RP. 108).

KÖRÖM (kerem KeszthC. 172. kőrem Cis. O3): unguis, ungula C. MA. nagel an fingern oder zähnen PPB. Kör-mét elszedi: exungulat MA. Kellometes lezen ystennek zarw ees kerem newelew boryanak fellette (KeszthC. 172). Hi-deg téiben fő körmében házába (RMK. III.307). Chac egy körém sem marad hátra: non remanebit ex eis ungula (Helt: Bibl. I. Gg2). Az ő lonoknac körmec mint a ko-uats kő (IV.19). Valamely állatnak körme kettős: quod habet divisam ungulam (Kár: Bibl. I.97). Vagyon nala eg gryff kew-rewin, annak a ket zarnya ezwt és aranyas (Radv: Csal. II. 4). A halálok és kinezások nemét ki tudná elő-számlálni? Némellyeknek körmoók allyát, sőt al-felét hegyes nádakkal lyug-gaták (Pázm: Préd. 282). A tevének meghasadott körme nintsen (Misk: VKert. 45).

[Szólások]. Kőröm kellene, de patkósabb az eddig valónál (Matkó: BCsák. 412). Meg-fogni a gyilkost ki-ki ipar-kodott és a török Éva körömben is akadott (Könyi: HRom. 159). Késő jó ratio szerént, mert a körmoókra égett a gyertya (MonIrok. VIII.160). Körmére égett volna a hazug-ság (Illyf: BCsTomp. 210. RákF: Lev. L107). Le e vonsz-ják néha kulcsárt kör méről, ifjak megbüntetik ez ily bü-néről (Tin. 317). Ha a korbácsolásrul irt könyvet meg akarod tzafolni, jó körmoót készies (Czegl: Japh. 248). Meg-tudgya annak körmeit kozzantani (Matkó: BCsák. 159). Az kákombak gyermekésh tulajdoni ő dommesághának; baar megh kocczák az körmet (Bal: Epin. 5). A helvetica confessio-ban őlti körmet, s azt marczongja (Pós: Igazs. I.720).

[Közmondások]. Nem illet vargát veres köröm: asinus portans mysteria (Decsi: Adag. 90). Kűnyű a farkast körmérül meg-ismérni (Pázm: LuthV. 22).

golya-köröm. Geranium alterum, pes columbinus vulgo dictus, golya köröm, h. e. ciconiae angvis (Beythe: Nom. 5).

hasadott-körömü: solidipes, bisulcus C. [mit gespaltenen klauen].

hiúz-köröm: falcula lyncei PP. luchsklaué PPB. (Radv: Csal. III.319. Gér: KárCs. IV.421).

jávör-köröm: ungula *alcis PPBl. [eleumsklaué]. János [olv. jaur] köröm börtöstől (Nyr. V.206). Jávorköröm-palaczek (TörtT.: III.194).

jávörkörömös. Két pár új arany perecz Jánoskörömös [olv. jávörkörömös] (Nyr. V.206).

ló-köröm: [ungula equina; pferdehuf]. Tetszik ő nékiek az igaz papság, az pilisetlen es olajotlan papság, mintha a pistől, olajtól és lókörmre nyirt hajtul volna az igaz papság (RMK. V.211).

medve-köröm: medue talp: brauca ursina, pes ursinus; bärenklaué, bärentapp Mel: Herb. 46.

szamár-köröm: sima lapu; tussilago C. Edes vagy keserő lapu, *szamárköröm*: bechium MA. Szamár köröm fű, parti lapu; bechium PPI.

varjú-köröm. Colutea: varyu köröm, h. e. cornicis unguis (Beythe: Nom. 3).

Körmeccsel: unguibus frico SI. [nagor; kratzen, tündeln]. Körmeccselő ellen vetésid (Bal: Onsk. 262. 256). [Vö. **Körömcse**]

Körmetlen: unguibus destitutus Kr. [ohne nigel, ohne krallen].

[Szólások]. Körmetlenül, helytelenül kezdte ír lenni (Tököly) (Thaly: Adal. I.175).

[Közmondások]. Régi példabeszéd: körmetlen fára hág; sok ízben sokaknak markokban tört az ág (Thaly: Adal. II.203). Nehéz a körmetlen macskának a fára föl hágni (Szirm: Parab. 132. Kr.).

Körmeccske: unguiculus C. MA. kleiner nagel, nagelein an fingern PPB.

Körömöl: unguibus ferio, laedo SI. [kratzen].

föl-körömöl: [scalpo unguibus, refrico, exulcero; aufkratzen]. Nem jó az uy sebet föl körömölni: unguis in ulcere ulcus (Decsi: Adag. 257).

Körmölés, körömlés: impacti unguis ictus, unguibus exarata cutis PP. mit finger-nägeln kratzen PPB. The ellenscheidt mykeneth erős orozlanok teghódeh környöl foganak ees hay nyuesókkal, pögősesókkal, körömlésókkal zomorwytanak (WinklC. 248. GömC. 103).

Körmös: 1) unguatus MA. grosse nigel oder klauen habend PPB. Körmös madár: avis rapax (Pázm: Préd. 24. Kr.). Szomorúságunkra termett Barcza határ, kin hadat futtata minap körmös madár [a sas] (Thaly: Adal. II.33). Körmös sas (155). 2) [fortis, strenuus; kräftig, stark, energisch]. Körmös, teuyeres, talpas ember (Zvon: PázmP. 263). Természet-szerűen az emberek szeretik és körmösen öltalmazták, a mit elejektől vettek (378). Mikor alkalmatosságunk vagon azzal élylünk, körmösen kapjuk, üstökön ragadván (Komár: Imáds. 168). Az elöttünk álló dologhoz ugyan körmösen nyúljon (MonOkm. XXIII.194). Körmös öltalmazás (Fal: Jegyz. 934).

[Szólások]. Körmös kézzel fog hozzá: forti manu adgreditur opus Kr. Kinyitl üll, körmös kézzel kell belé kapni (az izzasztó munkába), attul tartván, ha igen meg tekintélyük sullyát, abba ne hadgyok (Fal: UE. 470). Körmös kézzel lenni: mordicus tenera (Decsi: Adag. 26). Körmös kézzel nyul hozzá (Tohn: Vigaszt. Előb. 17). Bőcsülletlenül, körmös és szemyes kézzel nyultak az szent írishoz (Pázm: Kal. 452). Serényen és körmös kézzel nyüllatok az üdvösség kereséshez (Pázm: Préd. 342). Segítségül híván istennek szent nevét, körmös kézzel nyüllunk a magunk dolgához és fáradunk (Zrinyi II.173). A középszerű értelmű ember, ha nyagan tsak körmös kézzel nyul a munkához, továbbra bírja, hogy sem más egy felséges eszl (Fal: UE. 373). Másokat mosdatlanul, körmös kézzel meg-támad (SzD: MVir. 105).

Körmösség. Az egy Jupiternek van kedvetlensége, iparkodni is kezd sasa körmössége (Thaly: Adal. I.114).

Körmöz: unguibus laedo Kr. [krallen, kratzen].

el-körmöz: aufero Kr. [entreissen] (Vajda: Kriszt. I.204. II. 104. Kr.).

mög-körmöz: ferio, laedo unguibus Kr. [krallen, mit den krallen verletzen]. Az macskak minket mög körmöznek (Debr: Christ. 233).

Körömcse: unguibus laedo, frico, laedo PP. mit den nigelu reissen PPB. [Vö. **Körmeccsel**].

Körömnny: [nagelbreit]. Éa abban bizony egy körömnnyit is oda nem hagyok (Bod: Pol. 125).

Körömszel (körömszel Tel: Fel. 195. megl *keoreomzele* Pont. 27. *koromsérés?* TörtT. XV.159): unguibus laedo, frico, laedo MA. [krallen, mit den krallen verletzen]. Sebjét, vérserkentő körömszel piszkállam, körömszéllyem (Szeg: Aqu. 14). Körömseli körmével kegyes ortzáját (Zrinyi II.143).

lő-körömszel: unguibus defrico Kr. [abkratzen, zerkratzen]. Fenyegette, hogy lekörömséli sima ortzáját (Fal: TÉ. 711).

mög-körömszel: unguibus ferio, lanio Kr. [zerkratzen]. (Tel: Fel. 195). Az macskác körömszel megl körömszelnék (Prág: Serk. 890). Mióta ott vagon, csak meg sem körömszéltek az ő Nga vitéziben a törökök (TörtT. XV.173).

Körömszés: confricatio, laesio unguibus facta Kr. das kratzen, krallen]. Nyakon verésekkel, pökdösésekkel, körömszéssekkel illetetél (Pázm: Imáds. 271). Ne botsássuk bosszú-álásra, és körömszésre akaratumkat (Pázm: Préd. 1060). Ha ő Nyára eljönek az törökök, körömszés [körömszés?] nélkül egymástul el nem válnak (TörtT. XV.159).

Körös, Kőrís. Kőrös-fa: fraxinus MA. [esche]. Keuryshig, praedium 1082. Keuruslig 1215. 1272. (Czinár) Keurus, silva 1171. 1181. arbor 1236. 1249. (Kovács) Keurus, arbor fraxinus 1263. (Czinár). Arbor kwerusfa 1270. (Nyr. VII.318). Kewresfa 1270. 1275 (Kovács). Arborea keuthkeurus nominatae 1299 (ZichyC. I.95). Kőrís erdő (Gér: KárCs. IV.300. 312).

KÖRPÖGET: [sorbeo; schlürfen]. Kávét kichin finchánból körpögetének (Zrinyi I.47). [Vö. **KÖPPÖGET, HÖRPÖGET**]

KÖRTVÉLY (kerthwel 1295. Kovács; *kyrtuwalis* 1318. CodPatr. I.111. *kortfel* LevT. I.294. *körtvély* ACsere: Enc. 227. Nad: Kert. 212. *korthy*: pyrus 1348. Czinár): pirus C. Com: Vest. 143. birm PPB. Kertvelfa, meta 1158. Körtvelfa, arbor ut meta 1228. (Czinár). In quodam praeto iuxta quod vulgo Kurtuelbugur appellatur 1228. (Wenzel XL201). Stagnum quod dicitur Curtuelou Anon. 40. Kerthweler, Kerthwelerthew, locus metalis 1295. Arbor piri, Rozboyd kurtivele dicta 1300. (Kovács). Duae arbores piri Vrskurtuel vocatae (Wenzel IX.574). Ad arborem piri vulgariter batar kurtwel vocati 1351 (ZichyC. II. 473). Kilttem két fele szylwat es öt kurtueli kilttem szylwa között (LevT. L97). Az körtfelre es az regen megl fogadott saffranra, uoha mondhatatlan igen zwk es igen dragha, de ha az vristen eltett, zermem es megl kwldöm (294). Oly könnyő azt ennékem meg czelekődnem, mint kurtuel meg ennem (Decsi: Adag. 214). Körtvélyt vöttem 4 [énarért] (MontME. I.179). Bor italt el-ne hadgy körtvélyt dél után (Folv: SchSal. 13). Hámozd meg a körtvélyeket es metéld két két felé, rántsd meg vajban (Radv: Csál. III.10). Ha nyers almád, körtvélyöd nem leszön, aszúból csinálj (49b). Kett ezüst aranás clupkes pohart, kett ezüst aranás körtvel pohart (148). Egy arany körtvélyő boncsiokom vagon, Tatay Istvánnak kisebbik fiának hagyom (226). Hoztuk 2 szatyor körtvélt (KecskTört. II.67).

[Szólások]. Batran kezdgy hozzá, nem jó alunudo, egyfild az kurtuel az hamuban feleitőd (FortSzer. II.3).

ánisz-körtvély (TörtT. 1880. 773).

árpával-érő-körtvély: pirus praecox MA. haberbirm PPB.

aszú-körtvély: [getrocknete birmen] (Radv: Csál. II.63).

[**bergamot-körtvély**], **pérgamot-körtvély**: [bergamotte] (TörtT. 1880. 774).

búzával-erő-körtvély: *pirum sementinum PPB.

császár-körtvély: [kaiserbirn] (Lipp: PKert. III.151).

előerő-körtvély: [pirum praecox] (Nád: Lev. 41).

földi-körtvély (TörtT. 1880. 774).

hèresóka-körtvély. 1643. II. april oltottam meg az vad fákat, a mellett két renden herczoka avagy kozma körtvélyt (TörtT. 1880. 774).

hosszuszárú-körtvély: pirum dolobellinum Nom.² 85. Kr. Tssetsz bosszú-szárú körtvélyek: *pomponiana pira PPB.

kármány-körtvély: pirum encurbitanum; blutzerbirn SI. carmanum pirum SK. A vad körtvélyből bergamotot, vagy kármány körtvélyt nem aszal (Pázm: Préd. 701).

kozma-körtvély (TörtT. 1880. 774. I. hèresóka-körtvély)

krispán-körtvély (TörtT. 1880. 774).

leves-körtvély: pirum lacteum MA. pirum Falernum PP. sátságos köstliche birn PPB.

madár-körtvély (TörtT. 1880. 773).

makaria-körtvély. Kwltém kegielmednek az makaicha [?] kewertwelenek az agaban, walaminth vagy Cawaban wagian vagy minth wagian (RMNy. II.60). Az gyümölcs, az kit még ez őszszel hoztak volt Zalából, háromféle: makaria körtvély, nevetlen körtvély és muskatály alma (Nád: Lev. 37).

mézes-körtvély: Kr. (Lipp: PKert. III.152).

muskotály-körtvély: pirum superbum praecox, apianum MA. muskateller birn PPB. Gyöngyök, mint muskatal körtvély, olyak öregséggel (Gyöngy: Char 85).

nádméz-körtvély (TörtT. 1880. 773).

nevetlen-körtvély (Nád: Lev. 37. I. makaria-körtvély)

nógrádi-körtvély (TörtT. 1880. 773).

nyakas-körtvély: *ampullaceum pyrum PPI. PPB. küirbissbirn PPB.

piros-körtvély: pirum crustumium Nom.² 85. Kr.

rózsa-körtvély (TörtT. 1880. 773).

süvöltény-körtvély: anciana C. Süvöltin körtvély: sporápfel Mel: Herb. 25. (Lipp: PKert. III.151).

telelő-körtvély: pirum serotinum MA. winterbirn PPB. [Vettem] tilkomnyokat 431 drbot, indiákat 12 drbot, öreg telelő körtvéleket 91 drbot (Radv: Csal. III.28b).

tömjén-körtvély (TörtT. 1880. 773).

úr-körtvély (TörtT. 1880. 774).

vad-körtvély: achras C. pirum sylvestre Kr. [holzbirne]. Vad körtvényben való válogatot turkálás (Bal: CsIsk. 471). A vad körtvélyt a szelédnél nagyobbra becsülni (Kisv: Adag. 261. Gér: KárCs. IV.299).

Körtvélyés: piris abundans, pirtum Kr. Kurthuelys 1093. (ZichyC. I.1). Kurtuelis, vivarium 1138. Kurtuelus, locus 1268. (Knausz). Körtvéles völgy, vallis 1233. Paulus de Kertveles 1344. (Cziuár). Kurthuelys, Kurtuelus 1252. 1277. 1282. 1360. (Kovács). 4 jugera in Zeles in territorio kyrtuwlis existantia 1318. (CodPatr. I. 111). Kertbuelesszeg (ZichyC. IV. 200). At-tigissent quendam locum seu quasdum arbores Kwrtuweles vocatas 1404. (Szaboles vm. Kamarai Levéltár).

KÖSÖNTYŰ (kesentyű MonIrók. XI.344. Szal: Krón. 417. kősdöntő NádorC. 317. kőssönchő Pécsi: Szűz. 106. kősdöntyű?

SalMark. 1744. 55): monile, spinter, lunula MA. PP. spangoband, armband, halsband PPB. [medaillon, broche] Kősdöntyű, kapots: spinter Major: Szót. No hol vannak a gőngőde, a firisőde, a kősdöntő, a nasfac? (NádorC. 317). Az te tomporodnac kerfili-leti olyanoc mint az mester ember kezétől csináltatott kősdöntyű: juncturae femorum tuorum, sicut monilia, quae fabricata sunt manu artificis (Kár: Bibl. I.634). Draga függőkkel szepe-tettek, chórchent es gaytent attam fűleldre, kőssönchőt mel-ledre (Pécsi: Szűz. 106). Mellemen függő kősdöntyűjeket [?] hitel adóban nem vőttilik (Szal: Krón. 417). A szásznek az mellyeken mind olyan medály formát hordoztanak, az kit kesentyűnek lúttak (MonIrók. XI.344). Az asszonyoknak mellyén ékes kősdöntyűk vannak (TKis: Pan. 65). Mellyeken való kősdöntyűjőket az tanácsnac attác (Prág: Serk. 447). Sok gyűrűje lészén, kősdöntyűje arany lészén [e 3 szó az 1. kiad.-ban nincs meg] (SalMark. 1744. 55).

arany-kősdöntyű: spinter C.

kapocs-kősdöntyű: spinter MA. armband, schildlein, voren auf die brust PPB. *Kapots-kősdöntyű [így], palástra-való kapots: spinther PPB.

Kősdöntyűcske. Hegyes kőssentyűcské avagy títstkée, kaptoc (Com: Jan. 100).

KÖSZMÉTE: fű egres; uva crispa MA. grossularia PP. uva spina: kraselbeer, stachelbeer PPB. Lúdas kása is volt, csirkék köszmétevel, egy pár hizlalt része főtt fekete lével (Grad: RP. 8).

KÖSZÖN (kesenyuk LevT. I.12. kőssenyőc Helt: Krón. I kőssenyetec: salutate Helt: UT. 2. kőssen Megy: 6 Jaj. 20. kőssöniec Mel: SzJán. 533. el kőssenti? EsztT: IgAny. 453): **1)** saluto; grüssen Com: Vest. 144. Viszontag kőssönök; resaluto; ich grüsse wieder, ich danke. Com: Vest. 143. Kwzwe nekik oly kwzwnetuel kit isten zayaba vete (VirgC. 51). Kwzwnlek titekeht en Tercius, ky irtam ez epistolath (Komj: SzPál. 18). Kwzwnnyetek az Appellath: salutate Apellen (Komj: SzPál. 105). Mikoron az hazba mentek be, kőssönnyetek az hazbéli úpnek az ű szokot kőssönnyetekuel (Sylv: ÚJT. I.15). Kőssönnek teneked az te barátid: salutant te amici (II.134). Egy ember kőssenyen monda: jó szerenczével barátim (Helt: Arithm. J4). Neis kőssönnyön annak (Zvon: Post. II.203). Minden dolgaiban jó elmés, örömet kőssen, szép termető (Cis. K. 6). Melmetnek kőssöne s- így szólla okossan (Zrinyi. I.43). **2)** Reád kőssönöm: propino C. [zutrinken]. Kőssönöm valakire a pohárt: propino PPB. Fogadd el, mikor reád-kőssönöm: ne recuses *propinationem meam uo. Rendel az wrakra mind bort kőssöne (Göres: Mátý. 31). Reád kőssönök pohárok (FortSzer. I.4). Tarsokat keresnek, ackikre osztan a bort kőssönök (Decsi: Préd. 23). Egy pohár bort kőssön másra (Pázm: Préd. 225). Tölts a pohárba és kőssön a vendégekre (Com: Vest. 85). Minden ezekben mesterségek szerént remeket, kőssönő pohárt ue kívánjanak (TörtT. VII. 154). Tudom, hogy poharad rám kőssönnyted, megiszom jó szívvél, csakhogy gyengén töltsed (Thaly: Adal. I. 21). Kikre haragjának poharát kőssönni, émelgős örömmel gyakorta megtölti (62). Kezdenek italhoz, kőssönök az pohárt (197). Űrmös poharát reatok kőssönni e tündér világ (Csúzi: Síp. 294). Mi kell e'hez egyéb, hanem egy jó barát, ki víg kedvvel ream kőssönje poharát (Orczy: KöltH. 198). **3)** gratias ago, acceptum refero MA. dank sagen PPB. Kőssönöm szívesen, hogy méltóztatik kegyelmed tudakozódnai annak egészsége felől: ich sage euch herzlich dank KóirBesz. 8. Kesenyuk Sereði Gasparnak, a mire mynket yora inth (LevT. I. 12). Fölötte igen kőssönöm ngdnak jó akaratját (II.14). Mátyás királynac kőssenyük ezokáért eszt (Helt: Krón. Előb. 2.) Ha az isten kedves gyermekit el-szedi az atyáknak, kőssönnyék bűnöknek (Pázm: Préd. 773). Az én szegim testemet takartassa ő kemek tisztos-

ségesen, kit az ur isten fizessen meg ő kemeknek, hogy az én nemzetem is köszönhesse ő kemeknek (Radv: Csal. III.228b). Köszönöm, hogy háza jussával éltetett kegyelmek (Nyr. XII.416). Ezt az állandóságát ép jó természetének köszönheti (Fal: NU. 311).

be-köszön: [advenio, accedo, occurro; sich einstellen, eintreten]. Az új esztendőben Chariclia historiájának újabb rendben vételével köszönők-bé a nagyságod méltóságos személye eleiben (Gyöngy: Char. Előb.). Minden könyvhez bé köszönnek, minden tudományt meg látogatnak, de csak muló félben (Fal: UE. 379). Bé köszönvén a vendég, a szokott üdvözlések után leülének (Fal: TÉ. 630). Kivámám, ha megpárosodnál; nem kora, nem késő, beköszönt huszonegyedik esztendőd (693). A mint felszámoltam folyó napjaimat, bé köszönt, úgy látom, századik esztendőm (Fal: UE. 379).

el-köszön: propino Kr. [zutrinken]. Poharát a vendégekre el-köszöni (Com: Orb. 117). A lakodalom közben a saxoniai herceg egy pohár bort köszönt el a császár egészségéért (Káldi: Vasl'réd. TudTár. 1838. III.299). Egy io fel-serdült pohárt kezében adának, mellyet ő el köszöne az terhes szűzekre (Szentm: T'fü. 9). A pohárt el köszöni (Otr: Besz. 314).

elköszönés: [propinatio; das zutrinken]. Bor el-köszönésben azon tanácskozotok, ajtót völgönyre hogy megostromoljatok (RMK. V. 67). Bor el-köszönésben azon igyekeztek (Born: Ének. 646). Bornak el köszönse (Decsi: Préd. 24).

még-köszön: gratias ago Kr. [danken] Isten megköszönje jámbor Lisianak, ki engem megmentett (RMK. IV. 194. Helt: Krón. 67). Császárnak megkeszeni jó akarját (Monrók. III.67). Köszönd-meg istenednek az ő irgalmasságát (DKal: Kor. 156). Az többinek köszönné meg ily kész voltokat szolgálatunkra (RákGy: Lev. 57).

reá-köszön: adbibio MedLat. 17. propino PPI [zutrinken]. Jót kivany telebarátodnak mikor pohárodát reá köszönöd (Czepl: ORöml. 22.) [Vö. **KÖSZÖN 2.**]

reáköszönés: propinatio C. [das zutrinken, toast]. Elfogadni a reá köszönést: accipere *propinationem PPI.

vissza-köszön. Más pohárt köszönök vissza, hogy ő-is meg-igya: obbibia PPB.

Köszönés: salutatio PP. gruss, begrüßung PPB. Szükségből való köszönés: Diomedea necessitas (Decsi: Adag. 63). Szeretie az piazton való köszönéseket (Kár: Bibl. III.14).

pohár-köszönés: [propinatio]. A ki el-vétette a pohárköszönést, nyjolg igyék: qui perdidit numerum, incipiat iterum (László: Petr. 11).

Köszönet: 1) salutatio PP. gruss, begrüßung PPB. Te köszönetednek zozattya zendőle én fylemben: facta est vox salutatis tuae in auribus tuis (JordC. 519). Meg haberodeek az ew bezoedeem es gondollya vala, mynemew vona ez kezenet (Gábor árkangyal üdvözléte) (ÉrdyC. 250). Kezemetemnek wtanna jo wram es burathom. Te ke[elmed] ezt irta . . LevT. I.1). Kozzewnetemnek es zolgálatomnak anyanlassanak wtanna [régí levél-kezdet] (RMNy. II.52). Szeretettel fogaduan, köszöneteket monda nekie: elementer resalutatis eis, interrogavit eos, dicens (Helt: Bibl. I. X4). A pharisensoc szeretik a köszöneteket a piazton: pharisaei amant salutationes in foro (Helt: UT. F8). Köszönetibe nekie bekeseget kért (Born: Préd. 269). Az angyali köszönetre valo harangzás (Pécsv: Fel. 332). 2) [propinatio; toast]. Eg köszönettel egész asztal nepot az duska itala befoglanak (DecsiG: Préd. 24). Sovány es hazten embernek tartják, a ki gyakor pohárok mellett hosszú köszöneteket nem tud mondani (Pázm: Préd. 220). A fejedelmekéért, és jó-akarókéért való részegkedő köszönetek (225). Annak-is, a ki öregsegeért

isznak, nem hogy használna, de nagyot árt eféle köszönet (Pázm: Préd. 226). 3) gratiarum actio Kr. [dank]. Köszönettel hálalom azt, hogy az életnek ura eddig engette (Fal: NU. 314).

[Szólások]. Nem lészon köszönet benne (Tyuk: Jóvs. 59). Elvéve az hadnagy szent Pált ő kezéből, nem lén sok köszönet ott az vendégségből, mert nagy két vaslánczczal kötöz azontól (RMK. IV.188). Tudom jó dámak köszönettel vennétek, ha valamely jó akarótok itene felőle, mikor a kalmár tseh-követ nyujtana finom-smaragd helyébe (Fal: NA. 171).

angyali-köszönet: [salutatio angelica, ave Maria] (Pécsv: Fel. 332).

Köszönetlen: [non salutans; ohne gruss]. A bálvány kép mellett köszönetlen és sóveg vetetlen elmenni (Pös: Igazs. 178).

Köszönget: saepius propino Kr. [wiederholt zutrinken]. Rendre köszöngetni a pohárt: *circumferre vinum PPI. Köszöngetic edgyie a másokra a vigasság szorzó italokat (Com: Jan. 111). Áldgyon meg az isten, ki minket teremtet! fel földi nemesség bort így köszöngtetett (Orezy: Nimf. C6b).

Köszöngetés: propinatio Kr. (Pázm: Préd. 226).

Köszönt: 1) saluto MA. einen freundlich grüssen PPB. Egymast köszönteni: consalutatio C. Köszöntöm viszontag: resaluto C. PPB. A melly házba bementec, köszöszentsétec aszt: domum salutata (Helt: UT. III.3. Born: Préd. 269). Szemeivel látta, a mit távól köszöntöttek a régi proféták (Pázm: Préd. 300). Emberségeesen köszönteni: humaniter salutare (Com: Jan. 200). Lát feléje jöni egy Strangvilio nevű embert, kit betséglettel köszönt, és amaz-is fogadgya (Hall: HHist. II.267). Ila meg jó, fogadgya, s köszönti kedvesen (Gyöngy: Char. 15). 2) [propino]. Valakire korsót köszönteni: jemanden zubringen den krug mit einen trunk Adami: Spr. 197.

[Szólások]. Mynden ional kewzentlek tegedet (Pesti: Fab. 5).

be-köszönt: [advenio, inco; sich einstellen, sich einführen]. Muló félben minden könyvhez bé-köszönttteni meg-veszett kóstoló ízek és embeéli gyarlódott erőnek jele (SzD: MVR. 124).

beköszöntés. Elkezdés vagy béköszöntés [a predikacio eleje] (MA: Scult. 99).

el-köszönt: 1) Persaluto: vágig elköszöntöm C. 2) [propino; zutrinken]. Az ő szerelmenc pohara, melyből el köszönti [igy?] vitalosságát, azert mondatie aranyne (ÉszT: IgAny. 453).

vissza-köszönt: resaluto SI. [zurückgrüssen]. A köszönet ismet vissza köszönteni: salutantem resalutare Com: Jan. 200. (Erasim: Erk. 6).

Köszöntés: salutatio, consalutatio C. das grüssen PPB (Fél: Bibl. 85).

Köszöntési: saluatorius MA. zum grüssen gehörig PPIB

Köszöntetlen: insalutatus C. [unbegrißt].

Köszöntő: saluator C. MA. grüsser, der da grüsset PPB. Köszöntő levél (Mik: TLav. 89).

KÖSZÖRÜ: allo, cos Kr [schleifstein]. Gyakor köszörűje a foggyeres Mársnak (Gyöngy: Pál. 5). Mint a köszörűt szokták forgatni (RákF. Lev. I.237).

Köszörül: 1) acuo, allone et coto exteno MA. schärfen, wetzen mit dem schleif- oder wetzstein PPIB. Maga terh keze-ről uala, hog az artilan vr llust meg elheye (DebrC. 334). Fejszét köszörülni: *subigere securas in coto PPB. Köszörülie vala kardokat (Helt: Krón. 38). Bar vyan mint egy részenként fel bástollyátok is az Luther porlo kőnéhez köszörült elméteknek hárdgáinnal (Bal: CsIsk. 322). Az tövenyben (a bika) köszörüli szarvát (Zrinyi II.92). Kinek kedve hozzá, véle bár ne kés-

sék, hogy az elébb-járók tőle el ne vessék, amíg ő köszörül, mások meg ne nyessék (Gyógy: KJ. 9. 2) [instigo; aneiferu, reizen]. Ez azért a félelem, hogy mi ne legyünk a veszendő sokaság-közzül, méltán köszörülj szorgalmatosságunkat (Pázm: Préd. 311). Az által az ő tompaságokat köszörüllye (Komár: Imáds. 22). Váltig köszörül az Kalauz benneteket (Bal: CsIsk. 103). Egymás ellen köszörülj őket, hogy őket őszve-vesztthesse (GKát: Vált. 1942). Edgyik a másikat ugyan köszörülj a jószágos tselekedetekre (Ker: Préd 656): Eszeket jóra köszörülvén, lássanak ahhoz, mi légyen a kötelesege valamely keresztény dámának (Fal: NA. 194). Az ellenünk törekedő gonoszság ugy néki köszörülj nyers igyekezetünket, s ollyas dolgokat vitett velünk égbe, a mellyekre soha se erők, se bátorságunk nem lett volna (Fal: UE. 408).

[Szólások.] Tapasztalni fogod, hogy az érett eszű, köszörült elmédű nemes embereket boldognak nevezik (Fal: NA. 236). Az Báthorista uraim köszörülhetik fogokat, de bizony az faképnél fognak maradni (ErdTörtAd. II.57). Mert fogat sárkányok köszörültek reánk (Zrinyi. II.55). Köszörülte ellene fogait (Czepl: Japh. 90). Köszörülte fogát reánk haragjában (Könyi: HRom. 57). Jákóhalmán a vargák ködmönt köszörültek, Pusztá-Sziksón Győr mellett mentét füreszölnek (Thaly: VÉ. II.171). Ha egyszer természeted megvásott, ha már hozzá köszörülte magát a gonosz, s meg-izel-tette (una volta, che sia vizziata dal peccato), nehez munka véle bánni (Fal: NE. 55).

égybe-köszörül: [complanu, compono; ausgleichen]. Égbe köszörülj az írásnac helyeit es meg bizonytja (Tel: FelB. 122).

föl-köszörül: [instigo; aufreizen]. Hogy a portát fejedelem ellen felköszörültesse, minden követ megmozgatott volna (Szal: Krón. 277). Rákócsit a hazabéli nemely ifju főrendek is nagyon felköszörülték vala (ErdTörtAd. IV.224).

ki-köszörül: exacuo MA. schärfen, auswetzen, spitzig machen PPB.

[Szólások.] A ki betsülletiből ki vagyon forgatva, egy könnyeden ki nem köszörülheti ezen tsorbát (SzD: MVir. 314). Lesz alkalmatosága ő felségének, hogy kiköszörüllye ha micsorba esett méltóságában most (Gér: KárCs. IV.253). Nem éred bé véle, hogy ki köszörülte ő eszedet, az akarat-is megkívánja az ő tsinyját, és a külső maga-viselés tulajdon saját tzifráját (Fal: UE. 410).

még-köszörül: exacuo MA. schärfen, wetzen PPB. Mikor az én fegyveremnek élit meg köszörüllem: si acuero gladium meum (Helt: Bibl. I. cccc 3). A feyszékét meg köszörülük (MesésK. 31).

[őszve-köszörül]

őszveköszörülés: [complanatio; das ausgleichen]. Es ebből ki tette, melly igen hasznos dolog legyen a szent írásnac őszve köszörülése, es abban való munkálkodás (Vallást. b1).

Köszörülés: exacutio PP. schärfung, wetzung PPB.

Köszörüs: qui cultros seuresve cote exacuit MA. samiator, polio PP. schleifer PPB.

borotva-köszörüs: novacularis MA. der die scheermesser wetzet, ein schleifer PPB.

KÖSZVÉNY: podagra, chiragra, arthritus, ischias C. podagra PPB. [gicht]. Köszvény járja az ízeit: magnus articulorum dolores habet PPL. Az en gyermekem kezbenem fekyk: jacet paralyticus (JordC. 375). Oly nagy közwenbe es faydalmakban gyettretem, hogy meegh ez vylaghy eelemem es keen ennekem (ÉrdyC. 239). Az ew attyanak akarattjabol kozween korssagban fekyk vala (331b). Az fejedelemre közwény essetb es

heaba solicialyok (RMNy. III.63). Kínálni kezdte őtet a köszvényvel, a nagy bottal (Helt: Mes. 365). Köszvény fiaus (Born: Préd 389). Reszkető chiragra vagy podagra köszvény csik kezére (MA: SB. 129). Ebből lesznek a fő-fűjások, köszvények, kólikák, kezek, lábak el-esési (Pázm: Préd. 800). Az meg sanyargattat köszvénye az fejedelemnac (Prág: Sork. 476). Köszvényben kíndódik (Hall: Paizs. 223). Az köszvény ellen való orvosság elkőit (MonOkm. XIII.85). A tunya köszvény ostromol (László: Petr. 189).

bujdosó-köszvény: arthritis vasa, morbus articularis PP. gicht, gliedersucht PPB.

esomós-köszvény (Hall: Paizs. 437).

járóvany-köszvény: [arthritis vasa; wandernde gicht]. Járóvany köszvény, izekben állott betegség: arthritis (Com: Jan. 58).

kézi-köszvény: chiragra Nom. 2 343. Com: Jan. 58. 182. das zipperlein an händen PPB. (Hall: Paizs. 440).

kéziköszvényes: chiragricus MA. der das zipperlein hat PPB.

láb-köszvény: podagra Com: Jan. 58. articularis morbus Nom. 2 341.

vörös-köszvény: [erysipelas; rotlauf]. Chyuz dagadast, auagy zent Antal tőzét, vörös közvennek is byviak, haznos vele keuny (Frank: HasznK. 16).

Köszvényes: podagricus, ischiacus, articularius C. podagricus, podagrosus MA. podager, podagricus PPL. der das podagra hat PPB. Köszvényesek tsomói: talaria PPL. Köszvényes lábú: podagricus; köszvényeskezdő; chiragricus MA. Hozanac őneki hanasocet es közveneseket es meguigazta őket (MünchC. 20). Nagy sok poklosok es kezvenyesek gyógyvlnak meg (ÉrdyC. 222b. Helt: Krón. 38). Szegeny, beteg es köszvényesek legyenec fiauj (Mel: Sám. 142). Köszvényes lábra jó a győkerét, lenelét parlati (Mel: Herb. 25. Czepl: Enoch. I.32).

[Köszvényesőd-ik]

még-köszvényesődik: [gichtbrüchig werden]. (Deesi: Préd. 31).

KÖT (ketnie HB. ketel Helt: UT. II. ketel Mel: SzJán. 493. kötne Mel: SzJán. 27. 57): 1) ligo, vincio MA. binden, knüpfen PPB. Féllyit reá kötni; superalligare; esomót kötik: nodo; esomóba kötöm: renodo; frigyét kötik: foedero C. Megkötni a szekér kerekét, kereket kötni: currum sufflaminare PP. Gyapjat kötni feje körül: *alligare caput lana PPL. Vimagguc zent peter urot, kinec odut hotolm ovdonia es ketnie (HB.). Ime kéuüket köttünc vala a mezon: putabam, nos ligare manipulos in agro (Helt: Bibl. I.82). Ez aüandékozással köttöte vala magánac es fő czeh wrat (Helt: Krón. 80). Masod nap elioue a gazda az ő fialal es az aratashoz kezuden szepen le venek a buzat es keuekben kötuen kalandyaba rakak aszt (Helt: Mes. 483). Pokol fene bika szarvon kötve vala (Hosv: Toldi 3). Szép eperjet szedtem, kerékben köttöttem (Zrinyi: ASy. 299). Minden ecclesiákat azon szertartásokhoz kötni, nem illik, nem szükséges, nem is éppületes (Pós: Vetélk. 18). Regenten nem volt vgy az sidokhoz köttetet az ecclesia (EszT: IgAny. 131). A fegyvert meg palloerozzák s oldalokra ugy kötik (Felv: Dies. 13). A mi jó hadnagynknak Hektornak őtsét nyakon kötve hordozza az ellenség (Hall: HHist. III.122). 2) [acubus texo; stricken]. Harisnyát kötni: strümpfe stricken Adáni: Spr. 197. Ekteleenség lezen az zöböl köttöt ruhakban (VirgC. 149). Egh nagh arany zelew fedel kynek az wege kettewt slogos, gyenges az zele (RMNy. II.35). A cilicium, szörből-köttött imeg, mely a mezitelen testet sanyargattya és fajtattya (Pázm: LuthV. 298). 3) [obligo; verpflichten, verpfänden]. Örökbe adott jószág, fejedelemtől vala-

kinek kötött jöszág: feudum PPI. Te kegelmednek any kezesth vetvk, kyn te k. meg elegezyk, avag az ny kezes vagou, te kegelmednek kaptalanba mynd erwke kewthem (LevT. 178). Kötöte magát, hog meg kwldj az hus forgatol (RMNy. II.20). Arra nem köti magát, hogy halgatásban lésson, csak néki békét baggyanak (Pázm: Kal. 122). Arra köti magát, hogy világ végéig az igaz tudományt tartya (144). Emlékezzél meg a te régi fogadásodról, mellyel profétáiud-álat arra kötötted magadat (Pázm: Imáds. 15). Az mire valaki kötötte magát (Ver: Verb. Előb. 61). Testet is az őrdögnek kötötte, es odais adta (EszT: IgAny. 193). Fogadás által-is kötheti magát a bor-nem-isszasságra (Pós: Igazs. II.302). Életét köti hozzá (RákGy: Lev. 125).

[Szólások]. *Köt vkibe.* Kisérj el a czélig engemet végiglen, nem kötnék tebeléd, légy jó reménységben! (Thaly: Adal. I.24). *Köt vkire vmit.* Emberre köti okat a bűnec (Mel: Préd. 118). Hogy az irasnak vilagos értelmet be nem foghattya, az szent irasra kössñke? (MNyl: Irt. 101). Senki nem kap rajta, reám kötik feleségül: ea quia nemini obrudi potest, itur ad me PPBI. Az ő rossz árnyokat tsalárdul szoktak a vődköre kötni (Misk: VKert. 342). Döcsai Bálintnak ezt megjelentette, hogy egyéb ne tudja, lekére kötötte (Gyöngy: KJ. 16). *Rá kötötte magát* addig s-addig sugorgot utánna (Mogy: 6Jaj. II.12). A hazassagra menend ferfin penigh magát nem kötheti erővel a leanyzora (Drig: Spec. 17). Firji után járni, kötni magát valakire: petere concubitus PPBI. Eborrokra ne kössük (Amado: Vers. 143). *Köt vmit.* Meg lévén már a kötött alku köztök (Fal: TÉ. 636). Bator légy, udvari és nyájos, senkivel igen szoros barátságot ne köss, senkihez idegenséget ne mutass (Fal: NA. 218). Köss minden emberrel szives barátságot (Orczy: KütlII. 43). Oly gyanuban valának felöle, mintha ezimbórát kötött volna az ellenséggel (224). Tsomót köss kezeden, hogy erről megemlékezzél (Pázm: Préd. 461). Feyewnket kewttewk erotyk (RMNy. II.100). Fejét kötni: vadari (Ver: Verb. 32). Magunkra vállaljuk, fejünket kötjük belé, hogy minden dolgok jól lesznek (MonIrók. VIII.102). Fejemet kötöm én, hogy régen lesben van (Zrinyi. I.44). Az Eötvös Mihály fejet kötötte, hogy nyolcz vagy kilenez ezerek felotte nincs a török had (TörT. I.279). A fejemben [?] kötöm, hogy úgy lesz, a miként mondóm (Nyr. XI.79). Az fákat mind leborcsáttatta és egy hidat sínes miből kötni, nembogy hármat lehetne oly hertelenséggel faragtatni (RákF: Lev. I.641). Hitét kötni: auf seine treue schwören (Adami: Spr. 197). A jó vég köti koszoruját a munkának (Fal: UE. 400). Hártyába köttetik a könyv: membrana involvit libellum PPBI. Ő is úgy köttött szót a vezérrrel, hogy a nikor a tátorok próbálnak, akkor a kurvezok-is próbáljanak (MonIrók. XV.555). Azért jöttem fel, hogy egy szót kössünk (XV.674).

[Közmondások]. Kötve ligyed komádat (Helt: Mos. 29. 148). Kötve híd komádat: ama tanquam osurus, oderis tanquam amaturus (Decsi: Adag. 88. 196). Kötve ligy komádnak (Kisv: Adag. 22). Az kí löl köt, löl öldöz: principium dimidium-totius (11).

által-köt: 1) [circumligo; umbinden]. Leesse a kezködő mellel által kötetőt a zizoc teste (TelC. 188). Mjkor ezth az derekan által kötöte, amaz keth yrha az chombyahoz wolth es az kötheshöz köthweo (LevT. I.229). Egy kevtes vezzewt, mellyet kewtöllel által kewtewt wala (Pesti: Fab. 30). Ember ha nem ganoizlatik vagy nem vizuelitik, kerezd fel a tölnek inát és közl által rajta három vagy nygy szerrrel, es el indul (Orvk. 47). **2)** [ponte jungo, pontem injicio; überbrücken]. Három híd-dal általkötötte volna az német az Tiszát (RákF: Lev. I.641).

be-köt: 1) colligo, conjungo MA. [zubinden, verbinden]. Be kevtyk az ev kezet az nagy faydalmert (MargL. 23). Az on állago zep keth zömeymet bekötöce (MagyszC. 17). Mindaddig kiáltok míg bé nem kötsz engem nagy igralmassággal (RMK. VI.242). Az meg serűttet be kötöm (Kár: Bibl.

II.140b). Igy köttetnek-be a mi lelkeink az élök kötlökébe avagy csomójába (Mad: Evang. 373). **2)** compingo; einbinden, zusammenheften PPB. **3)** [concludo, finio; schliessen, beenden]. Igy köti bé feleletit (Zvon: Post. 157). Vegre be köti tanitasat monduan (Zvon: Osiand. 51).

[Szólások]. Szómet valakinek bé kötni: pulverem oculis offundere (Decsi: Adag. 159). Czak bé köttötték ez bolondnak szemét véle: umbra pro corpore (191). Valakinek valami dolgotban ravasszinnel szemét bé-kötni: alicui doctis dolis glaucum ob oculos objicere PPBI. A birónak szeméit ajándékkal bekötni (SzD: MVir. 16). A szerencse pörög es kincsével csörög, szem bé-kötve ugy lézeng (Ben: Ritm. 177). Az igazság-nak képe asszonyforma kép volt, ruhátlan, szembékötve (Fal: TÉ. 650).

bekötés: 1) [compactura; das einbinden, einband]. Az keoniknek be keotesetool zedeodek meg az keonikoteowel (UjMúzeum. III.357). **2)** obligatio MA. verbindung, verpftichtung PPB.

szém-bekötés: [myinda; blinde kuh, blinde maus]. Ját-szunk szem bé kötést, ha tetszik Nagysádnak (Orczy: KütlII. 116).

bekötetlen: incompactus, non ligatus MA. nicht zusammengebunden, ungebunden PPB.

[békötö]

esées-békötö. Mellyszorító, csöcs bé kötö gyölesoc: strophia Com: Jan. 101.

mell-bekötö: tsötsszorító; strophium Major: Szót.

mellbekötöcske. Mely bé-kötöcske: strophium PPBI.

szém-bekötö: [myinda; blinde kuh, versteckspiel]. A ke-rengő ördög szembékötöt játszik vélek, hogy ne lássák a veszedelmet (Fal: NU. 254). Evvel a szembekötö játékkal csak ott kelliesz elébb, a hol gyengébbül jutott az észben (Fal: Const. 809).

[bekötött]

szém-bekötött: [mit verbunden augen]. Hinni és nem tudni mit, vagy mely okra nézve: szem-bekötött vakoskodás és nem hit (Fal: NE. 58).

egybe-köt: colligo C. [zusammenbinden, verbinden]. Minden ket rokanac a farkokat egybe kötöte (Szék: Krón. 25). Isten az ő népével valo szövetségben egybe köti az igét és az ő szent lelkét (MA: Bibl. I. Előb. 2). Dissolve colligationes impietatis, solve fasciculos deprimentes: gonosságnak egybe-kötött, és le-nyomó kévéit (Pázm: Préd. 405). Samson rokanac farkokat egyben kötni (Czegl: Japh. 37).

egybekötés: connexio, colligatio C. [verbindung].

el-köt: 1) [praecludo; versperren]. A szaporodásnak utat el kötik (Nyr. VI.359). **2)** obligo Kr. [verpflichten, verpflichten]. El hitte vala, hog mindeneket ponzel Romaban el költötte: cui Romae omnia venum ire in animo haeserat (Decsi: SallJ. 23). Jozzagokat zalogban vetik es kölömb kölömb szín alatt el kötik: bona sua impignorant vel exquisitis coloribus obligant (Ver: Verb. 109).

elkötés: mancipatio C. obligatio MA. verpftichtung, verbindung PPB. Jozzagnak el adasa, másnak engedese, el kötese: mancipatio Ver: Verb. 15. *Elkötése valami jöszágnak: obligatio possessionis alicuius PPB.

föl-köt: 1) succingo, subligo, subnecto C. accingo MA. [aubinden, umbinden, zubinden]. Vesszővel felköt: vico C. Ne kössée fel számat az gabona nyomatató ökrönc: non ligabis os bovis torcentis in area fruges tuas (Kár: Bibl. I.181). Felkötö a czontól vagy czak fából czimult czuszokdot (SzCsomb UTLair.

152). Egy felkötő szekernye kecske borból (ErdOrszgy. II.380). Az harang felkötő szíjéért attuuk 12 deniért (MonTME. I.24). Felköté a kardját mindjárt oldalára, s felfordúla szépen jó barna lovára (Thaly: Adal. II.148). **2)** suspendo SI. [aufknüpfen, anhängen]. Ez hamis hír hiútegetőkben fel kellene kötni (RákGy: Lev. 281).

[Szólások]. Más h ur t kö t fel, vélvén, többet tehet (Könyi: II.Rom. 162).

fölkötés: subligatio, alligatio MA.

hátra-köt: revincio, restringo C. [zurückbinden, auf den rücken binden]. Vas lanczokkal hátra köte az őrdögnek kezeit s ah földiaul nagj sokaig vere őtet (DebrC. 193).

hozzá-köt: alligo C. adnecto MA. adalligo PPI. anbinden PPB.

hozzákötés: alligatio C. alligatura, amexus MA. anbindung, zusammenknüpfung PPB.

hozzákötő: alligator MA. Major: Szót. anbinden PPB.

ki-köt: alligo, adnecto, ad portum applico MA. anbinden, anknüpfen, dem hafen zukehren PPB. [landen].

[Szólások]. K i k ö t v é l e: in arenam descendit, concreditor SI. Ne kössön ki senki te veled (KTör: SzJán. 19). Arra bírja az egyűgyű személyt, hogy szemtelenül artzát függesztvén, nyilván ki-kössse a t z é g é r t (SzD: MVir. 118).

kikötő. Kikötő hely: portus MA. [hafen]. A hajóknak kikötő helye: statio navium (MA: Bibl. I.47). Ki kö t ő r é h e l y (Tolu: Vig. 9). Ki fogo hely, kikötő (Vás: CanCat. 288). Rév-part, vagy kikötő-hely (Mad: Evang. 577). Ki-kötő rév (Teleki: FLÉl. 235).

környül-köt: innecto C. circumligo, circumvincio, circumcingo MA. herumbinden, umgürten PPB.

környülkötő: perizoma, cinctorium MA. gürtel PPB. Magoknak környülkötet chinalnac: fecerunt sibi perizomata (Helt: Bibl. I. B. MA: Bibl. I.3). Fűgefűnac levelet fuván egybe, czinálánac magoknak környülkötőket: conserunt folia ficus, et fecerunt sibi perizomata (MA: Bibl. I.3).

lő-köt: **1)** deligo MA. abbinden, verbinden PPB. Le-kötő szj (VectTrans. 22). **2)** [obligo; verpflichten]. A törvény lekötői az embereket: lex alligat homines; le-kötötték adományyal, hogy ne szőljon: lingua *astricia mercedo PPT. Neándert reá beszéllette atya: hogy minek-előtte meg párasodna, és bizonyos hivatalra lekötőné életét, menne külső országok látogatására (Fal: NU. 317).

[Szólások]. Valakit meg-tsalni, le-kötőni a lábáról: *circumsribere aliquem; le-kötötték a lábáról, magokhoz tsioálták: captus est PPI.

mög-köt: **1)** ligo, illigo, deligo, necto, vico, revincio, devincio C. binden, verbinden, fest fassen PPB. *Mégkötni a szekér kerekét: currum sufflaminare PP. Enis dolgaim közöt nagy könnyen ez íntest es lelki korszort meg köttem (Pécsi: Szüz. A4). Az mellyeket meg kötők ez földön, megh lesznek kötten az egen-is (Szár: Cat. I.3). Mennyei villámási megkötik tudatlanságunknak csekély látását (Csúzi: Síp. 509). Fel-gerjesztvén bennük a félelmet, még a nyelveket-is meg tudgyák kötni az emberekben (Fal: UE. 388). **2)** fascino MA. beschreiben, bezaubern PPB. Igezőt, meg kötő: fascinatus; verzaubert Nom. 75. Varáslással meg-kötőni a hold járását: *cantatae leges imponere lunae PPI. Zeremnek tűze luga meg g'oyta es megköte engömet (NagyszC. 44).

[Szólások]. Ezután szorosabban meg kö t t ü m t s o m ó j á t: kötve hiszek komámnak (SzD: MVir. 285). Szapolyai János éyel el oroszodéc á néptől, és vgy lőn szömbé a Soliman csa-szárral, és vgy kö t é m e g a z e b l á n t z o t v e l e (Helt: Krón.

208b). Abban meg kell kötni elménket és akaratumkat, hogy a mit isten akar, úgy illik lenni (Pázm: Préd. 263). M e g k ö t i m a g á t: pertuaciter proposito inhaeret SI. Szégyen megkötni tudatlanságban magát (Zrinyi II.195).

mégkötés: **1)** colligatio, vincitura MA. bindung, zusammenbindung PPB. **2)** fascinum C. MAL. [bezauberung] (Sam: Agend. 115).

maga-mégkötés: [obstinatio; hartnäckigkeit]. Kevélységnek és maga meg-kötésnek jelenségét adgya (Pázm: KT. 27). A ni lator magunk megkötése ki nem száraztathattya az isteni irlalmasságnak tengeri áradását (Fal: NE. 51). A maga-mégkötés galibássabb tselekedettel, hogy-sem beszéddel (Fal: NE. 438). Akaratos maga meg kötés (Fal: Jegyz. 933).

öszve-köt: colligo MA. zusammenbinden, zusammenknüpfen PPB. Öszvekött: compactilis C. colligatus MA. PP. Mit az isten öszve köttet: quod deus conjunxit (Helt: UT. E7).

öszvekötés: compactio, colligatio MA. zusammenbindung PPB. Kösd egy fáczkára által az gyölczac öszve kötését, had fügen a' tiszta gyölczban (Mel: Herb. 106).

Köteked-ik: [jurgor, contendo; zanken, hadern]. Mindenbe belé kö t, kap, akad, kötelődzik, kaptzás-kodik: mindeunel törzönkodik, kötekedik (SzD: MVir. 105).

Kötél (ketel Helt: ÚT. II. köttőlecek n3. kötőlebelől Born: Préd. 241. kotil BékHajd. II.221. szoros kötèle a házasságnak Matkó: BCSák. 168): **1)** funis, restis, ligamen C. ligamentum, vinculum MA. vinctus PP. seil, strick, band PPB. Vitorla szarvain való köté: ceruclus PPI. Kevteleyt elzagatuan mindennek kezebelewl ely zalada (EhrC. 60). Kötèle ne legén megzakadot: neque diruptus sit (BécsiC. 114). Ky hozaa űketh setethseghel ees halálnak arnekabol ees w ketelekeh meg zaggatha: vincula eorum disrupt (KeszthC. 295). Melto nem vona csak sarwya kötelet ees megh oldany (ÉrdyC. 146b). Az kwteleket kikél meg kwtwztek vala mind el zagata (VirG.C. 72). Egy wy kothel kyn hordokath vonnak (Rady: Csal. II.64). **2)** [obligatio, conditio; gebundenheit, verpflichtung, bedingung]. Zent wrsula az ew atyanak tanacza ada, hogy az kyralnak keremesenek engedne, de maga az kwtel awwagy fogadna alath, hogy . . harom eztendey haladekoth adua. Ezek halwan az yfyyw az kwteleth awagy az kwtelees zewrsth yo akarath az ewremest fel wewe (ÉrsC. 579b. 580). Kynek hatialunamal ellene nem alhattham, hogy az en kwtelemnek elegeth thehessek (LevT. I.33). Ha megh baland az ew fyrye, meg zabadol az ew fyryenek kwteleytlv (Komj: SzPál. 67). Christus nag kötel ala vetette magát (Born: Préd. 61). Erről levelek [levelük] is nagy köté alatt kelt vala (Monlrok. III.70). Mi az ő felségéhez való hvségünk és ketelünk szerént eljöttünk (ErdOrsz. II.472). De ha magokat kötéiben nem adnák, mi sem fázasztanók magunkat (BékHajd. II.221). Az házasságnak kötele ellen cselekednék (Bal: CsIsk. 461). Az ő paráznságával a házasság kötelinek essentiáját bontya el (Matkó: BCSák. 444). A paráznság (adulterium) az, midőn oly személyek bujálkodnak, kiknek avagy csak egyike kötelebe vagon (ACsere: Bócs. 119). **3)** [vadum; reugeld]. Wala mellyk fel megh bonthana az zerest, thahath 3 forenth az kotbele (RMNy. II.186). **4)** copula C. [band, verbindung, verknüpfung]. A nyomorúság köteleit el vagdalni: *amputare ramos miseriarum PPI. Meg fehed haborwsagoknak kethelyh ees zerezyed bekeseegnek fyregyeth (KeszthC. 433). A zereyeth ky tőkellettesegnek

köttele (Komj: SzPál. 334). A tekelletességnek köttele, az igaz szeretet lakozzék bennem (Pázm: Imáds. 225). Hogy a bekesegnek köttele meg szagassac (Mon: Apol. 2). Szorgalmatoskodgyatok az lelki egygyességnek meg tartásában, az békeségnek kötteleben (Pázm: Kal. 84). A gonoszak ezer bűnök köttelel nyűgöztetnek (Pázm: Préd. 31). Amikor azon tudakoztak a tanítványok, ki volna nagyobb közöttök, egy szóval minden kérdésnek és versengésnek köttelel elmechzette volna Christus (Pázm: Luth.V. 333). Szeretet köttele szentil meg tartatik (Orczy: Költl. 114). 5) Egy kötél föld: actus; ein halb erdoch [így] Nom. 75. Jászberény: itt egy kötél redemptio vagyis 40 frt. foglal magában 16 holdat a szántóföldeknél; 4 kötél föld = egy sessio v. telek; egy kötél kaszáló 1000 □° (Száz. XIV.681). Árok-szállása egy kötél föld 60 catasteri hold és 276 □° (682).

csiga-kötél: funis erassior, quo pondera per trochleam attolluntur Kr. [windenseil]. Az kézo hoheroc az cziga köttele ott meg boczatak vala (Hosv: SzPál. 9). Az öreg csiga-köttelek igen megavultak, annyira, hogy e télen is lehetetlen, subsistálhassunk vélek (RákF: Lev. I.172).

esöpü-kötél: [spagat] (Pécsv: Fel. 24).

érec-kötél: vinculum aereum Kár: Bibl. I.670. [ehernes band].

futrás-kötél. Az ólba ók soká épen nem motoztak, egy meddő tehenet abból ók kihoztak. Két futrás köttele szarvára hurkoltunk, így osztán prédánkka inuét elindultunk (Gvad: RP. 117).

gyalom-kötél (Törtl. XVIII. 238).

gyékény-kötél: *tomex ex sparto PPl.

gyeplő-kötél. Gyeplő-kötél, mellyel marhát kötnek össze: tomex PP.

hajó-kötél: rudens C. MA. Com: Jan. 90. grosses schiffseil, ankerseil PPB. Hajó-vonyó kötél (Com: Orb. 175. Mad: Evang. 233. Misk: VKert. 37.)

hárs-kötél, hás-kötél: funis filiceus MA. *sparteus funis PPl. lindenseil, aus lindenschalen gemacht PPB. (Helt: Hál. 213). Vastag erőss hárs köttele hozzatok (KTör: SzJán. 14. 17).

igazító-kötél: [norma, regula; richtschnur]. Sz. irást próbák és igazító kötél-gyanánt kellyen vonunk (Pázm: Kal. 500).

istráng-kötél: [restis, funis; strang]. Vöttünk 12 istráng köttele (MonTME. 1278).

kendér-kötél: restis cannabina Kr. [haufstrick]. (Pázm: Préd. 638). Clyuala kenderbevl egy kevtele (MagL. 76).

kéve-kötél: stramineum vinculum, tomex PP. strohbinde, strohseil PPB. (Com: Jan. 74).

korpa-kötél: [?] Csak a ti agiatokban furt, gyurt, gyön-górlött korpa kötél szabásu gondolatitok (Bal: Csbsk. 316). Korpa kötél szabásu io vastag sodorgatás (385).

kút-kötél: bolis MA. brunnenseil PPB.

nyolv kötél: ancyloglossus PPl.

ónos-kötél: bolis [senkblei]. A mélységet mérő singel, ónas kötéllel, sinorral szokták megvizsgálni (Com: Jan. 89).

pányva-kötél: [halfterleine, langas seil] (RákF: Lev. III.404).

rudazó-kötél: funis, quo foenum opo perticae curruu adstringitur Kr. [heuseil]. (Radv: Úsül. II.403).

saru-kötél: corrigia MAI. corrigia caligae [schuhriemen]. Miud abbol, a mi tyed, elnem vészec chac egy fontlszalatis,

avagy egy saru köttele: a filo subtegmis usque ad corrigiam caligae non accipiam ex omnibus quae tua sunt (Helt: Bibl. I.F8).

vonó-kötél: hám, istráng Kr. [funis ductarius; zugsseil]. A terli hordo emberek taraglyákon hordanac, a nyakban vetett vonó köttele nyakokban akasztván (Com: Jan. 88).

Kötelecske: resticula, funiculus C. kleines seil, strickelein, schmirlein PPB. Kötelecske, gyeplő, madzag: funiculus PPl. A hivolkodó kötelecské nagy bűnököt vonszanak utimok: trahitur iniquitas in vinculis vanitatis (Pázm: Préd. 728. Káldi: Bibl. 301). A pálna-fauak leveléből kötelecskéket fodrott (Hall: Paizs. 472. 30).

Köteledez-ik: [obligor, se irretire; sich verbinden, sich verstricken]. Az hamissághoz kötelezett emberek, az önnön tulajdon itelek szerentis el kárhoznak (Pázm: Kal. 165). Oh pokolra kötelezet lölkök, hogy nem zónóg fíletekben amaz nagy zent atya mondacu (Lép: PTük. II.243) [Vö. Kötölődz-ik]

Köteles: 1) obligatus, obstrictus MA. verbunden, verpflichtet, verknüpft PPB. Köteles szeretet: arcissimum vinculum amoris PPl. Kwtelés: religatus NémGl. 156. Kwtelések vatok azer diezerni az egbe szabadon valo rypwlestekert (VirgC. 51). Az yffyw az kwtelées zewrzechth yo akarattal es ewremest fel wewe (ÉrsC. 580). En nagyryspan vramnak myndenkoron kwtelées zolgaya vagyok (LevT. I.291). The kegyelmed en nekem kwtelées nem wolph (RMNy. II.18). Mynd ez vylghal kwtelées lygen, auagy alaya vettyessz az istennek (Komj: SzPál. 55). Ez sziles világ köteles lygen az istennek: obnoxius fiat totus mundus condemnationi dei (Sylv: UT. II.7). Kötelesec valuuae rabsag ala (Born: Préd. 240). Szalagban [zálogban] walo kwtelées iozag (Ver: Verb. 79). Miuden orszagok az ausztriai házhoz kötelesek avagy attól függök TudT. III.233). Minec előtt fogantatott, köteles volt az bñn ala (Zvon: Ostánd. 29). Inátkozni köteles dolgoc (Zvon: Post. L45). Oly nagy szövetsége és köteles barátsága vala az ördöggel (Pázm: Kal. 178). Köteles foglalatoságim nem engedtek fűdöt, és erőt, hogy előlkedgyem munkámat (Pázm: Préd. A4). Az özvegység hités és házassághoz köteles társának halálából következik (114). Arany-száju sz. János kötelesnek mondgya a férfiat, hogy feleségét tanítsa (1057). Az illyen dolgokban nem adós, hegy köteles képen tartozzék valamivel (Alv: Post. I.179). Ti azoknak hiini kötelesek nem vattok (Bal: Csbsk. 418). Súlyos vétkekkel köteles gonosz-tévó (Illy: Préd. I.27). Szüleinkhez kötelesek vagyunk: debitoros esse constat nos parentibus (I.161). És pedig hittel lévén köteles hozzája, hogy sem boldog, sem boldogtalan szerentségében töle meg nem válom, kéntelen követnem kellett őtet (Hall: III.ist. II.117). Kötelesek lettek volna az ellenség elől előllani (Nyr. XII.417). Ezzel maradok két köteles, lántzos, madzagos, spárgás, és sinoros szolgája (Mik: TLev. 70). Szép jeles urfiak gyűl-tenek házában, köteles[ek] vóltak hit szolgálattyában (PhilP. 1). A mi kegyelmedé, az az atyjáé is Igaz, nem köteles, míg éi, addig adni jószágot, de mégis kedre fog maradni mindene (Gvad: RP. 57). 2) funarius C. restio; seiler; kötélverő Com: Vest. 143.

[Szólások]. *Vmire köteles.* Kötteles itelleto: reus est iudicio (Helt: UT. A8). Az en beszedenre es törvenre legien minden köteles, ahöz kösse magát (Mel: SzJán. 57). Köteles legien karhozatra: subditus fiat (Fél: Bibl. II.5). Vétköztenek, es örök halálra kötelessek (Baytho: Epist. 149). Köteles az egész törvénec megtartásura (Zvon: Post. I.199). Halálra köteles (Káldi: Bibl. 285). Köteles a gyűlekezetre: reus erit concilio (Illy: Préd. II.86).

[Kötelesit]

még-kötelesit: [obligo; verbinden, verpflichten]. Őket megkötelesitö, hogy töllo el ne szakadhassanak (MA: SB 348).

Köteleskéd-ik: intrior, complicor, implicor MA. verwickelt werden, eingewickelt werden, verwirret werden PPB.

Égybe-köteleskédik: [se conjungere, societatem inire cum aliquo; sich verbinden]. Erre intett vala minket, hogy közöttünk egybe köteleskédnénk, mi magunk között meg ne szakadoz-nánk (ErdOrsz. II.335. ErdTört. I.88).

Égybeköteleskédés: [societas, foedus; vereinigung, ver-trag]. Az mi nevünket ez egybe köteleskédésünknek idején registrumba irattak fejenként (ErdOrsz. II.338).

Köteleskédés: ∞ Megirt köteleskédésünknek módja szerint megkötelezzük magunkat (ErdOrsz. II.336).

Kötelesség: obligatio Kr. [gebundenheit, verbindunq, verpfichtung, pflicht, bindende kraft]. Házasságbéli kötelesség, össze szerkesztés: conjugalis copula Com: Jan. 118. Az törökkel kötelességet és barátságot vetők (Monlrok. III.132). Minden emberek az halandóságnak kötelességében vannak (Zvon: Post. II.37). Az jó lelki esmeretnek az istennel való kötelessége, kötése idvözit minket (MA: Seult. 103). Az kárhözottak öröklké az pokolnak kötelességében fekszenek (Pázm: Kal. 406). Völtak rendelt napjai az ecelesiának, melyeken kötelesség alatt tartoztak böjtölni (597). Kötelességem erőltet, hogy megmond-gyam az igazat (Pázm: Préd. 44). A mely asszonyoknak ura meghólt, fel-szabadult kötelessége (149). Ha a házasszony valamit fogad istennek, és arra meg-esküszik, az ura pedig azt ellenzi, mibent tudtára esik, semmi kötelessége nints az asszony fogadásának és esküvésének (245). Nem ugy tanácsol-juk, hogy kötelességedet meg ne álljad (Évk. XIII.54). De hogy megmutassa hozzá való igaz kötelességét, elbeszélé neki minden titkát (Mik: MulN. 32).

[Szólások]. Kötelességünk be jár, hogy tőle el-áljunk, és mint hogy hisszük, tudjuk, hogy az isten tiltja, mind magunk-ban, mind másokban meg utáljuk, a kísztó kínálásoknak helyt ne adjuk (Fal: NU. 308). Ha kötelességét nem tölti, meg lesz neki mondva, mint Hadrianus császárnak: tedd le tisztségedet, vagy vidd végbe (Fal: UE. 491). Nagy kötelességgel veszem, hogy reá emlékeztetett az asszony (Fal: NA. 145).

Kötelességös: debitus [schuldig]. Kötelességes élés, vagy kötelességes pénz: debitus victus aut debitus pecuniae (Illy: Préd. II.49).

Kötelez: 1) [vincio, alligo; binden]. Meg telthe yoval setethezegbe ees balálnak arnelcaba yleketi, koldossagba ees vassal kethelezteketh: saviavit bonis sedentes in tenebris et umbra mortis, vinetos in mendicitate et ferro (KeszthC. 294). Feleséghöz vagyé kötelesztötüen? alligatus es uxori? (Helt: UT. ts). Jerusálem templomába, melyhez kötelezte vala isten az ő szent nevének emléközetit (Zvon: Post. II.283). Nem kötelesztetie az isten beszéde bizonyos helyhöz, hanem kifoly az világnak minden szegeletire (MA: Bibl. II.5). Christus bizonyos helyhez kötelezte a sacramentumrú-való igéritit (Pázm: LuthV. 84). 2) obligo MA. verbinden PPB. [verpflichten]. Törvényiel köteleztetni: *astringi lege PPI. Jótéteményével kötelezni sokakat: bene *promereri de multis PPB. Kwthelezet parancholat (NémGl. 315). Ev magat kevtelaze professionak auagy be eskeesnek kevtelaeul (DomC. 38). Kötelezik wunón magokat ak-tozatra (Ozor: Christ. 64). Minden keresztyént az sidó szombatra kötelezte (Pázm: Kal. 470). Az boruemiszaszagrú-való fogad-sásra nem kötelez isten senkit (481). Miért kel a kösséget kötelezni a köz nyelveken-való biblia olvasásra? (Pázm: LuthV. 26). Adgy bocsanatot néki, és igen magadhoz foglalod őtet és kötelezed (Com: Jan. 201). Hogy Jánost annyira magokhoz köteleznék (Illy: Préd. I.65). Igen megszerette és hozzája kívánta magát kötelezni (Mik: MulN. 206). Az igazság arra kötelezi, hogy alattavalóink nem különben lelkekre, mint testekre vigyáz-

zon (Fal: NU. 294). 3) [implico, intrico; verwickeln]. A szolgál-tatnac igáiába magatokat ne köttölezzéte: nolite jugo servitutis contineri (Helt: UT. Bb5). Kelleetlen hadba kötelezi magát az pápával (MA: Seult. 1082). Keresztelő János sem kötelezte feleség nyűgébe magát (Pázm: Préd. 37). Szent Pál mindene-ket az hatalmasságok alá kötelez (Bal: CsIsk. 403). Drága szabadságunkat az ördög rabságába kötelezzük (Fal: SzE. 539. 76). 4) devoveo, devoto C. [widmen, bestimmen, verdammen]. Atkozza, az az örök karhözatra kötelezi isten mindazokat (Tel: Evang. I.164). Ádám nem chak önnön magát, hanem az ő tellyes maradékiát is örök kárhözatra kötelezé (II.905). Akaruan ez világot meg nierni, esztis el veszti, es lelkeket is karhözatra kötelezik (Fél: Tan. El6b. 10).

be-kötelez: involvo, inserto Kr. [implico, impedio; verwickeln, verstricken, eindrängen]. Wunón magokoth be köte-lezteek sok faldalmakba (Konj: SzPál. 382). Senki hatalmat nem vehetet a scithiaiakon, ha szinte valaki bekötelezte magát kőnkibe, ezachamar ki hántac annak igáit nyakokból (Helt: Krón. 9). Jobban hálóban hozod és beis kötelözöd magadat (Bal: CsIsk. 413).

bele-kötelez: impedio C. implico MA. wickeln, einflechten, verwirren PPB. [verwickeln].

belekötelezés: implicatio; einwickelung PPB.

Égybe-kötelez, egyyüvé-kötelez: implico C. [conjungo; verbinden, verwickeln]. Zónetségökkel egyyüve köteleztetuén (Beythe: Epist. 75 MNYil: Agend. 311). Egyben kötelezött: implexus C. Igen egyben köteleztetet az anya az ő magzat-tyával (Prág: Serk).

egybekötelezés: [conjunctio, nexus; verbindunq]. A házassol-egybekötelezése eloldozhatatlan (Illy: Préd. I.173).

el-kötelez: 1) [aliorsum obligo; ausdingen, abwendig machen]. Az szolgálk kitöltvén az ő szolgálattyoknak idejét, akarattyok ellen az ő uroktól el ne köteleztessenek (KeeskTört. II.274). 2) [sibi obligo; an sich binden, sich verloben]. Kit elkötöltözött szívem (Thaly: VÉ. II.230).

lő-kötelez: devincio, facio obligatum, obstructum Kr. [ver-binden, verpflichten]. Mást le-kötelezni magad szedre (Fal: UE. 488). Valamit kérének, mellynek megnyeréséért magamat véghetetlenü le-kötelezném (Könyi: VártaM. 59).

még-kötelez: intrico, praepedio, illaqueo, illigo C. devincio MedLat. 177. [anbinden, fesseln] verbinden PPB. Herodes megfogta Iánost es meg kötelezte őtet: alligavit (MünchC. 40b). Meg ketelezenek engemeti halahak ketely: praecoccupaverunt me laquei mortis (KulesC. 28). Ők meg köteleztettenek és esenek, mi kedeg fel keleuk es fel igazulank: ipsi obligati sunt et ceciderunt; nos autem surreximus et erecti sumus (DöbrC. 41). Ky mutata az evrdég az ev gonozsaganak chalaradsagyt, hog az megkevtelaztek meg ne fogassanak (DomC. 54). Az ördögtül meg köteleztetet (Sylv: UT. I.55). Ezer bünnek, gonozságnak labszyiával köteleztettenek meg (Láp: PThik. I.303). 2) obligo MA. [binden, verbinden, verpflichten]. Meg-kötelezem, meg-erősitem benne: auroro PPI. A ki a fel fogadónak fogadást tött, kezét adott, megkötelezte magát: qui stipulanti adstipulatus est, obligavit se Com: Jan. 237. Ha valaki az wrnac fogadást fogadand a vagy esküféssel lelkét meg kötelezendi: aut se constrinxerit juramento (Helt: Bibl. I. Pff2). (Az olaszoe) meg kötelezéc ado-adásra magokat es tuszokat adának nekic (Helt: Krón. 25b). Ig' meg köteleztetee a Bomilkar igazsagbol inkab, hogy nem mint nemzetségec törüenyéből: fit reus magis ex aequo bonoque quam ex jure gentium (Decsi: SallJ. 31). A vegezec kiköt kötelezzen meg: quos ligant decreta (Ver: Verb. 227). Kivánta, hogy mi is megköteleznök erre magunkat, hogy az ő felsége testamentomát megtartanók (ErdOrsz. II.335). Megirt

köteleskedésünknek módja szerint megkötelezzük magunkat (336).

mégkötelezés: praepedimentum C. obstrictio, intricatio, obligatio MA. verwickelung PPB. [verbindung].

öszve-kötelez: complico, circumretio C. [verbinden, verknüpfen]. Összekötelezolt: perplexus C. Öszve kötelezett háló (Mel: Jób. 41). Öszvekötelezic magokat együnlány emberc, az egyháznak testétől való elszakadásra (MA: Tan. 1288). Az halot-takért való imádság össze vagon kötelezue, az purgatoriumrol való igaz vallással (Bal: CsIsk. 184). Czegéres híres parázna asszonyal kötelezte öszve magát (Csúzi: Síp. 52).

Kötelez-ik. Belé-kötelezni, kötelődzeni: implicari MedLat. 299. [sich verwickeln, sich verstricken]. Nem akarok illien bolondczaga ketelezenem (Pont. 183). Enis bánom, ugymond, hogy ebben kötelöztem (Pázm: Kal. 320).

Kötelezés: 1) [implicatio, ligamen; verband, verbindung, verstrickung]. Te meg certetted tawl een gondolatymath, een eswenemeth ees een ketelezesemeth meg kerested: funiculum meum investigasti (KeszthC. 381). Odozd el az hitelenségnek kötelezésyt (Baythe: Epist. 76). Mihelyőn ez testnek köteleze-seből meg menekődnek (236). **2)** obligatio C. MA. verbindung PPB. [verpflichtung]. Nagy súlyos kötelezesben vagy; peze-todnc kötelezése (Born: Préd. 61). Az törőnénc kötelezése alat voltanc (Kules: Ewng. 12). Az atya-fiu szeretet kötele-zése azt kiünnya tőlünk (Pázm: Préd. 890). Igy szól Luter: az isten törvényének kötelezésétől szabadosok vagyunk (Pázm: LuthV. 113). A papnac szűzségre-való maga kötelezésérül (Czegl: Japh. 232). Az kötelezésnek formája oz: Eszküszink az atya istenre (ErdOrsz. IL336). Azért nagy kötelezéseket tőn neki (Könyi: VártM. 38).

Kötelezet: [obligatio; verbindung, verpflichtung]. Az ered-et byn ellen vala ny zerzes, törven es kötelezet ky adatot vala, istennek ygassaga zerent azokat mynd reea vevee (ÉrdyC. 210b). Baratsaghnak es ayotatus emleközethnek kötelezetfyeert neky adaa zent Albert pypeknek yoghyaat (295b).

Köteleződ-ik: intrico, constringor MA. zusammengebunden werden PPB. *Kötölődni, köteleződni: intrico, constringor MA. PP. Adósságra köteleződött: obaeratus PPB. Sok adósságra köteleződött: aere alieno perditus no. Hogy ellőle gagszágban keveredgyűnc es köteleződgyűnc (MA: Tan. 1081).

még-köteleződik: [se conjungere; sich verbinden]. Az mam-monnal meg köteleződött (MA: SR. 129).

Köteleztet: [obligo; verpflichten]. Az magistratus paran-solatlya, embert kötelezsteti tsak az külsőkre (Ker: Préd. 691).

Kötőli: funalis MA. zum strick gehörig, das man am seil ziehet PPB.

Kötőlike: funiculus [quaste]. Salangoc, perémec, vagy függő-kötélkcc az ruhánac szegeletin: funiculi per angulos pallii (MA: Bibl. I.178).

Kötélék, kötőlék [kötőlekeske Pázm: Préd. 166]: **1)** [vinculum, ligamen, ligamentum] refinaulum MA. band, binde PPB. Kötezuo valanak kötőlékuel: fasciis (Sylv: UT. I.145). Had itt a sárkánt a veréfénbe: had forogjon a kötőlékben (Helt: Mes. 241). Odozd meg az alnoksagnac kötőlékít (Tel: Ewng. I.363). Közelget a két öszve-kötött juh a lőhoz, egyik juh egy felől eisk, a másik másfelől a lő mellé, es midőn a juhok kötelekje érné a lő túrját, fel-kél a lő (Hall: Illist. 305). Nyűg es kötőlék (GKat: Titk. 225). Igy kötetnek-be a mi lel-keink az élők kötőlékébe avagy csomójába (Mad: Ewng. 373). **2)** fascis, sarcina MA. [manipulus; bündel]. Kötelekenkint: fasciatum C. Kötőlék, matrig, avagy fonal perecz Com: Jan. 97. A vizi mentat keueben kötik vagi kötőlegben (DebrC. 56).

Az hayobol mynden terheket ky lanyanak, ees az ew kewtew-lekety kywetek (Pesti: Fab. 68b). Egy nagykötelec ágat vinno (Helt: Krón. 59). Egy kötelec száraztot fügét adánac neki (Helt: Bibl. II.174).

Kötőlékecske: fasciculus MA. bündelein, paquet PPB.

Kötöny: ventrale, praecinctorium, praeligamen; vortuch Sl. Előkötő avagy elő ruha, ketény [igy] (Com: Jan. 100). Minden-féle kötényt ezekre kötötték, gyűngyből vagy gránátból pártövet övedtek (Gvad: FNót. 44).

Kötés: 1) nodus MA. [knoten] **2)** [volmen; der band]. Első, második, harmadik kötés (Vajda: Kriszt. Címl). **3)** fasciculus MA. [bund, bündel]. Kötés papiros: volumen chartarum PP. Egy nagy kewtes fa kyt fel nem emelhet (Pesti: Fab. 75). Vegyetec egy kötes isopot is, es márcelotec a medentzebeli vérbe: fasciculum hyssopi (Helt: Bibl. I. Hb50). Kötés czipelyűs (MesékK. 25). Egy kötés nest, kibén 25 uest bór van (VectTrans. 4). Egy kötés török czérna, melyben 20 ma-tola vagon (10). Egy kötés ökör: par boum (Kár: Bibl. I.326). Két kötés masola szőlő: duae ligaturae uvae passae (MA: Bibl. I.275). Kötésfa: fascis lignorum (Pázm: Préd. 210. Kr.). Vettem egy kötés habarniczát (Radv: Csal. III.23). Étek aranyozui való aranyat es ezüstet egy egész kötést adtam, fél általag kaporniat (64b). Kötés myrra nekem az en szerelmesem: fasciculus myrrhae (Illy: Préd. I.122). A papiros kötésenként avagy balonként adat-tatik-el (Com: Jan. 155). Két kötés papiros (Évk. X.1172). Ina-sának kezéből ki vévén egy kötés ritka nyusztot, neki adá ajándékul (Pal: TÉ. 696). **4)** foedus, pactum MA. bund, vertrag, bündnis PPB. Jó kötésekert írni tnd: *cautor formularum PP. Kötésének fogadásának állaiu: *stare conventus PPB. Az elreytőth szerelmec ő buzgosagos eg? [?] köteset meg mutattyc (NagyszC. 5). Istennek mind eleitől fogva volt szűtsége es kötese az ő nepevel (Helt: Bibl. I.d). En teueled köteset teszec: ponam foedus meum tecum (C3). Fegyvert hozoc türeotoc, mely az én tüveleec való kötesemrül boszszut állyon: inducam super vos gladium ultorem foederis mei (MIM). Kötésnec ladaia: arca foederis (Helt: Bibl. IV.6). Kötés avagy wy frigy (Helt: UT. Előb. I). Tiltatnak az őrdöggel való kötések, odások (Gyarm: Fel. 42). Kötés alatt boezítalac el: foederatus recedam te (MA: Bibl. I.328). Az jó lelki esmeretnek az istennel való kötellesége, kötesce idvözit minket (MA: Seult. 103). Tovabra való maga avagy jozsaga oltalnara való jo kötes, jo level, menedek, irasbeli szavatosság: expeditoria cautio et literae, quietantiae, vel evictio (Ver: Verb. 9). A megerőssitetet kötésekert erőtlenecké tenni, nem illik: rata irrita reddere dedecet (Com: Jan. 199). Sok istenekdével fel inditák, hogy kötesce szerent meg oltalmazná az országot Ferdinánd (Pázm: Kal. 440). Az abrugányaiaknak egy fillért se adass édesem, valámig eleget nem tesznek kötéseknek (RákGy: Lev. 159). A jó a rosszal sola sem bostátkozik szoros szives kötésbe (Pal: UE. 445). A böles kerüli a galibás zimbortát es kötest (479). De meg nem állja azt, mit fogadott szájja, meg-szegte a kötest, pokol a hazája (Könyi: HRom. 139). **5)** ligamen, vinculum, vinetura MA. band, binding PPB. [verbindung, verband]. Kötés a fa-épületben: catenatio figurum, junctura PP. Ha a szederyből kötest csinálás es a toruanc dagadassara kötőd, igen hasznos (Mel: Herb. 1). Oldással es kötéssel, avagy egyéb fele babonaval akariak az betegeket gogítani (Fél: Tan. 502). Az eppítésre kötéssel öszne foglalatot fáe: loramentum ligneum colligatum (Kár: Bibl. 685). Ha kötelezendü valami kötésvel az ő lelkét: si quid voverit (MA: Bibl. I.149). Magyarázatokat magyarázhatcs es kötésekert megfeythetsz; ligata dissolvero (II.162). A lábom kötésit is kiboutatván, megmutattam neki (Monlrok. XV.404). **6)** [obligatio; verpflchtung]. Külömböz az pörledes, az kötestől: differt actio ab obligatione (Ver: Verb. Előb. 61). Miért Kumillól el-idegenettél? noha neki erős kötésekert tettél (Könyi: HRom.

143). 7) [conclusio; schluss]. Azokat, az kikről ez ideiglen bőven vettekünk, ilyen kötés beszédben foglaljuk (Tolu: Vig. 161). Erőtlén az ti kötes bezedotec (Pázm: Fel. 63).

frigy-kötés: foedus PPL. Com: Jan. 143. foederatio Kr. [bund, bündnis]. (Zvon: Post. I.198. GKat: Titk. 211).

háló-kötés: 1) [rete; netz?] Hálókötés pomagranáckal vala az oszlopnae gombia környűl (Helt: Bibl. II.362). 2) praeparatio retis Kr. [das netzstricken]. (Csúzi 157. Kr.).

hit-kötés: [jursurandum; eid, eidliche verpflichtung]. A frigy és hitkötés becsülettel megtartóztatván, meg nem másódik (MonIrók. VIII.229). Add néki tsászárát nyert hit-kötésemet, s mond hogy nem felejtém ígérkezésemet (Könyi: III.101. 135).

jászol-kötés: aggeris positio Kr. [krippenbübnie]. Gát es jászol kötésekkel es tölésekkel az vizet oda vebetnek, az hova szeretnek: per aggerum positionem et repturam (Ver: Verb. 158).

kerék-kötés: sufflaminatio rotarum MA. hemmung der räder PPB.

könyv-kötés: [ligatura; einband]. Az foiedelem meg kerdnen miben allana az könyvnee aranyazasa, ezak amny segitsselg lón neki az menyat az könyű kötes ér vala (Deesi: Sall. Elb. 6).

kún-kötés: Vulcanium vinculum MA. Deesi: Adag. 153. Kisv: Adag. 548. igen erős kötés SzD. [künstlicher knoten, gordischer knoten] (Fal: Jegyz. 926).

vitéz-kötés: zona artificiosa confecta SI. [eine art selmband]. Egy kevésse az övin alól ért szép vitézkötés lévén, azon sinór végén kettős volt az a sinór (MonIrók: XI.348). Egy esákót is megpántlikáztattani, selyem vitézkötést erre munkáltatani (Gvad: RP. 85).

vitézkötésés. Vitézkötéses gomb (TörtT. XVIII. 219).

Kötésés. Kötéses ruha (Erasm: Erk. 28). Egy fekete premes negyes köteses korozóvagy. Egy vekony patyolat elő ruha köteses, körül csipke rajta (UjMMúzeum IV.171). Egé feier köteses vngvaal (Radv: Csal. III.109).

Kötetlen: non ligatus, solutus SI. [ungebunden]. Kötetlen, szabados életű, feslett erkölcsű: dissolutus PPB.

Köthető: nexilis MA. gut zu knüpfen PPB.

Kötő: 1) ligans, nectens MA. der da bindet, der knüpfet PPB. 2) [vinculum, ligamen, taenia, fascia; band]. Esméretes ám nálam az ilyen kötő, sinór pántlika: ich verstehe mich auf die band [igy] KirBesz. 29. Fa hajkötő, minémű a hárs: *balteus corticis PPL. Saruánnae kötfői (Zvon: Post. I.73). Od meg sarud keotóját (Vas: CanCat. 497). A czipelésnee talpai, két fülei és kötfői, szorító szijai vanna (Com: Jan. 100). Koszoron esüggő fűrtőc, olasz kötőc: lemmisci (101).

bölcső-kötő: póla; fascia Major: Szót. 223.

elő-kötő: cinetus MA. schurzband PPB. Elő-kötő, elő-ruha: amictorium; pendely, előkötő: castula; szorító ő, surtz, előkötő: cinetus PPL. Elő kötő, elő ruha: castula, perizonium: ein badtuch oder futtuch [fürttuch?] der weiber Nom. I9. Elő-kötő, fűrdő pendel: badsheürze Com: Orb. 151. schurzfell 163. Tyz elewkewthe, az negyennek aranyas feye, az tebbly fekete hymbe zedett (RMNy. II.35). Megszolgálom Kdnek, hogy az előkötőtök nekem megcsináltatta (LevT. II.24). Az szoknya felől, kinek az előkötőjét is isten dicsőségére adták (279). El lopá királyné asszony a coronát és ada aszt az vény asszonnae az előkötő allá (Helt: Krón. 78). Arannyal es ezüstel teolteot reczés oleokötők (Vas: CanCat. 543). Harom elew kewthe walo hím (Radv: Csal. II.10). Egy chinadof elő kötő

ődh reudel hant (II.17). Egy aranyas szoros recze elő ketheo (II.54). Egé tesztenel elő kötő (III.109). Egj olaz vazon előlokeőteő aranyal ezüstel keörnivl varna (II.84). Oly nagy kedvel tisztították a város helyét, hogy az asszonyok is elő-kötőben hordották a követ, földet (Pázm: Préd. 873). Elmaraóván a vászon előkötők s pendelyek, hozattunk neki Budárol egy vég fejűt és fél sing hársnyit (MontME. I.291). Egy pagyolat reczés előkötő (MonIrók. XXIV. 231).

fátyol-előkötő (Gér: KárCs. IV.269).

előkötőcske: cincticulus MA. schürzlein, gürtlein PPB.

farkas-kötő. A farkas kötőn bekecsj hegyen való szőlőkkel három fiam osztozzék (Radv: Csal. III.325b).

fő-kötő [fekethe RMNy. II.210]: vitta, capillare C. reticulum, mitra MA. capitium muliere, redimiculum, amphotis PP. hauptbinde, haube, haarhaube, hauptzierde, weibermütze PPB. *Főkötő ruha, mikor ember fejé fűj: pyciacium [?] PP. Haj-kötő, fő-kötő: redimiculum PPL. Fátyol avagy reczés főkötő: vitta sive reticulum Com: Jan. 100. Idem 163 minoris pretii ex [et?] valoris wgo Keskenew, quo panpercule mulieres caput tegere solent ex telis vel sindo factum. Bindis chepő, vitta fekwethew 1500 (Szilády: Pelb. 66). Meeg meg nem velomoztatot vala zent velommal azaz meeg nem vala feketeye (MargL. 29). Te aiakid mikent erősből gártot főkötő: sicut vitta coccinea labia tua (DöbrC. 477). Aranyas főkötő, kinek az homlok eley gióngiel (RMNy. II.149). Egy gyengyes aranyas fekethe (210). Egy fleo keotheob mynd homlok eleostwl. Massyk homlok eleet fleo ketheo nelkw (RMNy. II.65). Az ur elvész a főkötőket (Helt: Bibl. IV.16). Judith az ő főkötőjét fel teúen: imposuit Judith mitram suam super caput suum (Kár: Bibl. I.494). Egy aranyas feyketew (Radv: Csal. II.10). [Attam] egy feketőt homlok előstwl (II.17). Egy gyöngyös fejektő (Gér: KárCs. III.227). Német főkötők (IV.417). Az fejét penig pártával és gyöngyök-ből köves főkötőben csinálték bé (MonIrók. XI.389. Thaly: VÉ. II.259). A borgonyai hertzeg asszony új módi fő-kötőben mutatta magát (Fal: NÁ. 127).

háló-főkötő (Radv: Csal. 285).

hálós-főkötő: plagula, reticulum MA. eine haube so gestrickt ist, haubemetz PPB.

főkötőcske: mitella MA. kleine haube, mützlein, käpplein PPB.

főkötős: vittatus C.

főkötöz: [mitra operio; eine haube aufsetzen]. Ezeknek [a kiaszonyoknak] fejek nem főkötőztettek (Gvad: FNót. 44).

be-főkötöz: [rica velo, sacro capitis velamine Christo despondeo; mit dem schleier bedecken]. Zent Margyt azzont három sororokkal nagy jnneplessel be feketeezek, be zentelek (MargL. 35).

még-főkötöz: ∞ Akara es kere zent Margyt azzont, hog az zent velommal meg velomoztatneek, megfeketezetneek (MargL. 35).

főkötözés: [velatio; das bekleiden mit dem schleier]. El hvattattanac az tyztelendew atyak zent Margit azzomac feketeszere (MargL. 35).

gomb-kötő: nodarius, connodator. PP. knopfstricker PPB. (Kár: Élet. II.17. Szentm: Kalm. 7).

haj-kötő: erinale, taenia PP. haarband PP. Hajkötő: band KirBesz. 29. 131. Haj tekerőt és haj kötőt kilencz véggel 5 ft. (Radv: Csal. II.113).

háló-kötő: [netzstricker]. Az kerékjártónak és hálókötőnek az mikor dolgoznak, fekete czipő per diem 1 (Févk. XIII.84).

kar-kötő: armilla, brachiale SI. [armband]. Arany peretzét, karkötőt mutatná (MA: SB. 222).

kas-kötő: [vitor; korbfechter] (vnév XVI. sz. Nyr. IX 365).

kerék-kötő: sufflamen C. radsperre Nom. 49. spanstrick der räder, hemmkette PPB. Kerék-kötő, hogy a hegyen alá ne forogjon: sufflamen MA. PP.

keve-kötő: manipuli ligator Kr. collector manipulorum MA: Bibl. I.543. [garbenbänder]. Az keve kötőc: alligantes manipulos (Kár: Bibl. I.492).

könyv-kötő: compactor librorum, bibliopagus MA. buchbinder PPB. Könyvkötő avagy compactor Com: Jan. 160. Az keoniekteol való zegoodegek: mind az keonieknek be keotesetol zegoodek meg az keonieketeowel in dor[enis] 39. (Uj-MMúzeum. III.1. 357).

mente-kötő. (TörtT. III.197). Mentekötő zsinór (III.379).

saru-kötő: corrigia MA. corrigia calceamentorum Helt: UT. P2. ligula Erasm: Erk. 69 [schulriemen]. Régen sarn kötét zínáltac belőlle (Cis. II.3. Tof: Zsolt. 653).

szár-kötő. Szár ékesítő ruha, szár tekerítő ékes harisnya, salavári, szár-kötő, térdro-kötő arany-peretz: periscelis PPB.

térd-kötő: fascio crurales MA. Nom. 551. genualia PP. Com: Jan. 100. hoseband Nom. 20. knieband PPB. KírBesz. 131. Egy pár türelköt [igy?] köldött (LevT. II.366). A keresztények, sz. Péter árnyékára tettek betegeket, a sz. Pál térd-kötőjét beteghez vitték (Pázm: LuthV. 230). Az kereszténységnek seujjét ki kötelezte arra, hogy az apostolok árnyékára ki tegyék betegeket és térd-kötőjökötis böcsüillel kapják (Pázm: Kal. 483). Egy galléros öreg térdkötőig [igy] érő bárány bór ködmön (TörtT. XVIII.221. Misk: VKert. 226).

Kötőd-ik: 1) [complector, se circumvolvare; sich schlingen]. A borsó is az ő katszokáival valamibez kötődven jó magassan nő fel (ACsere: Enc. 238). **2)** discepto, jurgor, tricolor, contendo, funem contentionis duco MA. zinken, streiten, stets hadern PPB. Nálánál nagyobb nem kötődik (Dési: Adag. 250). Kötődő, patvaros (Sall: Vár. 67). A miről kötődnee odgymással: de quo altereantur (Com: Jan. 132. MNyl: Irt. 120). Némöly társunkban belé kötődének, és ellenek kelvén, benne megdlének (Gyöngy: Char. 33). Tán laszosabb volna azzal a sassal megszegődni, hogsem ellenségül tovább is kötődni (Thaly: Adal. I.162). **3)** [jurgor; gebunden werden, geschlossen werden]. A monarchák közt itt békesség kötődött, látván haszontalan már sok vér öntődött (Gvad: RP. 155).

be-kötődik: [intrico; sich verwickeln]. Világhi gondokba bekötődven (Mad: Evang. 4).

még-kötődik. ∞ Érzékenysége vagy el-veszne vagy megkötődnek a sacramentomban (Pós: Igazs. 183. Tof: Zsolt. 34).

Kötődés: disceptatio, contentio, tricao MA. streit, zank, strittiger handel PPB. Versengéseknek kötődéseknek ota és eredeti a részesség (Pázm: Préd. 230. MA: Tan. Előb. 18). Hogy el-messük minden kötődésnek csomóját (Pós: Igazs. I.434). Füstbe menének Kalaúnak bojtorványos kötődési (II.280). Az ni ecelesunkban sok fele kötődések, es vizszavonyasok vadnak: certamina atque dissidia (SzCsene: Conf. 105. László: Petr. 45).

Kötődz-ik: [discepto; streiten]. Általa küldött kötődz s hosszas írású levelodet vettkik (Montrók. VIII.66).

Kötölőd-ik, kötölőd-ik: constringor, intrico MA. zusammengebunden werden PPB. [verwickelt werden]. És az oroszlan tü első kezdle menni nagy nehezen, mert mind jobban jobban kötölődie vala a két lába a írásban (Helt: Mes. 364). Nem kötölődének ök ez idő szerént való szorgalmatoskodásban

(Czegl: ORoml. 96). Az mely szűz leányzó vagy barát, istennek szenteli magát, házasságba ne kötölődhessék (Pázm: Kal. 175. Pös: Igazs. 330).

égybe-kötölődik [?] [implico, impedio; verwickeln, verstricken]. Törben akada az oroszlinnak két lába és a tör egybe kötölödö a két lábát (Helt: Mes. 363).

Kötölődz-ik, kötölődz-ik: [implicor, impediore; sich verwickeln]. Majd minden fő eretnekégek kezdői, az őrdögnek szövetségében kötölődzöttek (Pázm: Kal. 177). Bizonyára bünös vagy, sok gonosz indulatokra hajlandó és kötölődzöt (Pázm: KT. 182). Meg nem ódod a cziomót, hanem inkább belé kötölődzöl [igy] (Bal: Csik. 116). A kik hozzájuk [az osztelenekhez] kötölődzenek, félylenek (Fal: UE. 381). [Vö. Kötölöd-ik]

bele-kötölődzik: ∞

[Szólások]. Másokat mosdatlaml meg-túmad, minden bele belé köt, kap, akad, kötölődzik (SzD: MVir. 105)

öszve-kötölődzik: [complicor; sich verstricken]. Midőn hátára vött öszve kötölődzött két juhót a rühös ló, mégyen a malomban, kinek földén tűz van, azt minden felé hányó (Hall: III.ist. II.306. vö. Kötölök Hall: III.ist).

Kötött: sertus C. vinctus, ligatus MA. gebunden PPB. [geflochten, gestriekt]. Kötött kas: corbita, cista viminea PP. Kötött kapezások (Thurzó: Lev. 175).

feje-kötött: [?] Hamis Messiasokat tanasztta, úgy mint Theudast, Judas Galileust és több hasonló feje-kötöttket (Gkut: Tít. 12).

Kötöz: ligo MA. binden PPB. Folyóil reá kötözöm: superilligo C. Of igón hozam kötöznelek, hog őrdöke sola töled el ne zakathatnek (TihC. 8). Fyrblyakat es azzony allatokat kötözween ymmee be Jervsalembe (ÉrdyC. 205b). Az ilyen nyavalyáknak leglaszosob orvosságával az békességos türésseel kötözze Kd. szűbeli seboit (LevT. II.256). Tüdigára kötözze (Helt: Krón. 35). Az ő lelke e gyermekekhez kötesztetett: cum anima illius ex hujus anima pendeat (Helt: Bibl. Ly3). Az ő pasztorsagat nem kötözze sem helhöz sem pedig szemilhat, es harmassualis lo hatara tarisznyaba kötözze (Bom: Préd. 78). Valamig a testben vagyon lelkünk, vincti, compediti, kötözött, és vasbavoretett rab a neve (Pázm: Préd. 68). Kötözö szujakkal öszve szorittynk magunkat (Com: Vest. 84). Hozzá kötözi a lovat a sarigályhoz (Com: Orb. 155). Nehez paraszt irral mély sebet kötözni (Ilyef: Jephth 15). A filöz kötözök a kigyót, mint annak-elötte; és mond a bölts ember nekí: Szabadítsd-meg magadat, ha lehet (Hall: III.ist. II.351). Midőn a görög fejedelmet kötözö, hogy rabságra Trójába bé-killendé, érkezik Akhilles (II.173). Pápa hatalmával nola ő átkozta, d-török az népet kötözze, rontotta (Thaly: Adal. L11). Éljen, de kinek között, kikre engem kötözött (Amade: Vers. 259).

be-kötöz: illigo Kr. [einbinden, verbinden]. Meg yogyeth zywbely teredelmesekeith es be kethozy w sorelmeketh: alligat contritiones eorum (KeszthC. 402). Ki ziyokbeli törödelmesekeith vigazt es v töréseket be kötözi (DöbrC. 226). Adtam 10 könyveket be köteznj (UjMMúz. II.357).

hátra-kötöz. Hátrakötötött: restrictus C.

lő-kötöz: deligo C. MA. verbinden, anheften PPB.

lőkötözés: deligatio, colligatio MA. verbindung PPB.

még-kötöz: intrico, praepedio, obligo, perligo, religo, vincio, evincio, obstringo C. umbinden, fest zusammenbinden PPB. Rétezekkel valaki megnem kötözheti val: ötet: neque eatenus jam quisquam poterat cum ligare (MünchC. 78). Abytom, hogy esmegh yghen veer, esmegh loo fogh, hogy meg kethozyon

(ÉrdyC. 225b). Te meg kötözöd a meg kötözhetetlent (420b). En Paul az Christus Iesusnak meg kötözthe, foglya tyerettetek poganokehrli Komj: SzPád. 287). Onzollak ennekokakehrli tyetekelh en megh kötözött az vrbau (290). Hétszerő kötéllel ha megkötözsz engem, elszakasztására nem lesz nekem erőm (RMK. II.342). El nem zúgathattya az edényeket, hanemha előb az erőset megkötözti: nemo potest vasa diripere, nisi prius fortem alliget (Helt: UT. 7). Megkötözi az hatalmast: alligaverit fortem (Péz: Bibl. 19). A szőlőt, ha elég vastag, tizgolya avagy száldok veszőkkelis meg lehet kötözni (ACsere: Enc. 271). Vallyon s- az ő lelki ismereteket nem jelentike ezzel az fel bonthatatlan példával meg kötöztetne (EszT: IgAny. 82).

mégkötözés: religatio C. MA. anbindung PPB.

mégkötözhetetlen. Te meg kötözöd a meg kötözhetetlent, te gyözöd meg a myndenhatót (ÉrdyC. 420b).

öszve-kötöz: colligo, constringo MA. zusammenbinden PPB. Öszve-kötözött: colligatus, constrictus MA. PP. Öszve-foglalom, kötözim: combino PPL. Kevtevyzetek evzne az konkolt meg egetesre (ComC. 36). Soc nyaláb fákát öszve kötözne (Helt: Canc. 27). Kiknek farkoc öszve volt kötözözen (Mon: Apol. 13). Kiket (kapukat) igyenes pálczákból, pánt veszőkkel, rostély formára öszve kötözözenek (Lipp: PKert. I.19).

Kötözés: vincitura, vinculum C. ligatura, ligamen, copulatio MA. anbindung, zusammenbindung, band PPB. El zaggataa Samson az kötözöesth, mynt ky egy uyalas fonal zalat el zaggathatna (JordC. 344). Mykoron ewtet vicarioussa es kezenseges papawa zentelee Iesus, neky adwan menynek, feldnek es pokolnak hatalmaat, bozzanathuak es kötözöesnek ereyt (ÉrdyC. 228). Kérdlek én tégedet, ha szeretsz engemet, mond meg miből legyen te hatalmas erőd, kötözés mü [mi] legyen, ki megbirjon téged (RMK. II.342). A kötözés avagy a bűnök meg tartása, mellýel be tétetik az mennyország a bűnös embernek; a kötözést excommunicationak hívjuk (Tel: Evang. II.99). Az foglyoknak kötözöese előldánac: vincula eorum soluta sunt (MA: Bibl. IV.123). Az mint az szálak kötözöéséből és hajói rakosgatásából látszott, szerenese, ha pusztára nem hadta az várat (RákF: Lev. I.645).

Kötözöt: vincus MA. ligatura, ligamen Kr. [band, verband]. *Kötél, kötözöt: vinculum, ligamentum, vincus MA. Iga vagy jurom modra valo kötözöt, mint az ablac eppóc, rániác; jugamentum MA. A tsont, portozgo, kötözöt, hártya, iz, rost a testnek részei (ACsere: Enc. 142).

Kötözötlen: irreligatus MA. [ungebunden].

Kötözni-való: viminalis C. [zu binden]. Vagyon hosszú levél saláta-is, a kit kötözni-való salátának hívünk (Lipp: PKert. II.104).

Kötözget 1) colligo, consno, consarcino MA. zusammenbinden, zusammenflicken PPB. **2)** Szóval fogdosgatni, kötözgetni: vexare Com: Jan. 204. Kötözgettek ugyan az istenek finum beszédén, de tsak kákombakok voltak azok többire (Megy: Szöv. 28).

Kötöztet: [figare facio; binden lassen]. Essze kötöztetlek (MonOkm. VI.71).

még-kötöztet: ∞ Megkeoteoztettek, hog egyebeket meg ne serthetue (DomC. 311).

Köttet: [ligare facio; binden lassen]. Ha Cserep Balas ezt meg nem byzonethattya vala, azon belen ewtet nyakon kettety vala (LevT. I.216). Nyers fakat bordatot vala, nyalábokba aszt mind kötetü vala (Mel: Sám. 93). Süpot köttetni a ház földésre (Lipp: Cal. 11).

által-köttet: [ponte iungo, conjungi facio; überbrücken lassen]. Az Tiszát szállal által ba köttetné, igen jó lenne (MonOkm. XXIV. 563).

be-köttet: [ligari cura; verbinden lassen]. Az hal kezem hüvelyke jobban megdagadván, valamely timsós tyukony feji-rivel beköttetvén, az tüzességet kivette (Moulrók. XV.315).

föl-köttet: [suspendi jubeo; anknüpfen lassen]. Kik közülil egyet egyet a kolosvári commendáns ugymint a falusi-bíró fiát a magok házok eleibe felemelt fára felakasztatott, a másikat szinte felköttette (Haz. II.60).

KÖVEKÉL: [flo, vagio; weinen, wimmern]. Iesus fekyk iazolba, meunyekbe orzagol, a bőchőbe kővekől (WinklC. 344). Istenek jrgalmassaga mya es zent Margyt azonak erdeme mya az lelek meg tere es meg elevenyle az gyermek, az ev zemezt meg nyta kevuekvlvee (MargL. 164). Latha zenth fiat az földön előtte kőnekölnie; megh gondoluan kegek az ő isteni felségős uotat, nem merezi vala őtet illetnie (TihC. 55). Atya wr ystemnek edesseghe teste lett yghelythi kővekölwen az zoros yazolba es syrankozwan erwleben (ThewrC. 98). Idvez legyetewk yzességews fylak, kyk erdemetek halgatny az zenth anyvaleknak ew dycheretyewketh tyzetwllen az te kysded zlytettedeth, ky menyeth es feldeth byrya es atya wr ystemnek edesseghe teste lewth ygyet kewekewllen az zoros yazloban es syrankozwan erwtelen (PozsC. 43).

Kövekélés: [fletus, vagitus; das weinen, wimmern]. Pater noster, credo salue istennek embere leetenek tyztesegere, az masyk pater noster ez tylagra zwleteseert es az iazolba kevuekeleseert (GömC. 90). Az artathlan gyermek mykoren zlyethyk syrasrol kezdy el ő eelleseeth; az artathlan mag mykoron kywe iw ő zyleyeenek meheből, elezer köveköllesth tezen, honnem mynth mewetheesth syrwau vettethlwnk azeerthi ez nyawal-yassaghos eeletlire (ÉrsC. 203).

KÖVÉR (*keuer* KeszthC. 39. *keuer* LevT. I.44. *keuer* Helt: Krón. 200. Helt: Mes. 148. *keuersegek* Mel: SzJán. 449.) **1)** pingvis C. MA. fét, foist PPB. Kövér lúd: anser fartilis; kövér borjú: vitulus saginarius PP. Húsos, kövér olaj gyümölcs: oliva *caruosissima PPL. Hasas, nagy-hasú, kövér: ventriosus PPB. Lúziatoc kőuer borjút: saginatum (MünchC. 147—8). Istenek hege kőuer heg: mons dei mons pingvis (AporC. 15). Meg kernekeztenek engemeth sok borywk, kőuer tulkok (KeszthC. 39). Ebedre: sült, leues, keuer ludfi leau sarialal (LevT. I.44). Mondom lassatoc meg, mineum a föld, kőuere a vagy őstzenet: considerate terram, qualis sit humus, pingvis an sterilis (Helt: Bibl. I. VV.2). Az Pharaonac szamara, ki igzetetie vala a het kőuer kalászon (Szék: Krón. 15). El ki boza Syriabol az io kőuer földre (Born: Ének. 364). Igen io clisterben keuer hús leuében ló berével egyyütt (Mel: Ilerb. 68). Keuer emberben ritkán lát bőlstet: anima sicca sapientissima (Deesi: Adag. 236). Ez illyen ember nem lesz magas, hanem széles és nagy keuer, erőtlen (Cis. F4). Kenyere kövér leszén: pingvis erit panis ejus (MA: Bibl. I.47). A tsalyán és bojtörján könnyebben es kövérben nevededik, hogy sem a hasznos füvek (Pázm: Préd. 293). A mi édes üdözötünk életének utolsó vatsoráján sokkal tsudálatos és bősülletes lakodalmat szerzett, convivium pingvium, medullatorum, velős és kövér lakodalmat (732.) O, teneres, talpas kövér domine (Bal: Epist. 4). Meg-ganéjzotic ganéjval avagy kövér földel, siros fejár agyaggal (Com: Jan. 72). A fekete föld, melyben a borozda feneke kövér, igen jó a veteményeknek (ACsere: Enc. 268). Kövér edellel meghizakottál (Kereszt: FelsKer. 24). Kövér testü (László: Petr. 203). Téjjel mézzel folyó lett kövér földetek (Orczy: KöltSz. 236.) **2)** (adeps, pingvedo; das fett, schmalz). Diszno kőuere: schweineschmalz Nom. 38. Kövér-szerető: pingvinarius, pingvarius MA. Habel [Abel] is boza azoknak [juhainak] kőueriből (Helt: Bibl. I.B2). Áldozza meg az juhnak minden kőuerit, mely az az béliböz ragadot (Kár: Bibl. I.89). Juhainac első fayzásából es azoknak kőueriből: de primogenitis gregis suae et de adipibus eorum (MA: Bibl. I.4). Megelőgitettem volna

őket gabonának kővérel: cibavissum eos ex adipe frumenti (518). Az étkeknek kővéri: pingves escarum (Illy: Préd. II.260). A barom belső részeinek, úgy-mint a bél fedező kővérenek megégettetése (Diósz: Tal. 86).

[Szólások]. Béresinek kővér fizetéseket adott (Illy: Préd. II.161). Megharagudott Hérmán, kőver lúdat kíván (Mik: Törl. 91). Han szasz forintot iót a kőver plebania-ból (Mel: SzJán. 67). Nagy kamós páltza jött apátur kezében, kővérebb püspökség tünt innár szemében (KöfH. 120).

(Közmondások). Mindenkor kővér! az más ember szalomniá (Decsi: Adag. 41).

Kővérecske: subpingvis C. pingvulus MA. ein wenig fett PPB.

Kővéréd-ik: pingvelio, pingvesco MA. fett werden, feist werden PPB.

még-kővérédik: pingvesco C. MA. fett werden, feist werden PPB. Megkőveredet ő napne ő zűnc: incressatum est cor populi hujus (MünchC. 38).

Kővérés: subpingvis MA. etwas fett PPB.

Kővérit: pingvefacio MA. mästen, feist machen PPB. Kővéritő éték: sagina C. A bab kővériti a szántóföldet: fabis terra *gliscit PPB. (Pázm: Préd. 389. 605. Kr.) A gyönyörködtető kedves izü étkek s higan sült tyukonyak téged kővéritnek, s új szőlő gerezedek, mind hizlaluak ezek (Félv: SchSai² 6.)

még-kővérit: impingvo, pingvefacio, ubero C. fett machen PPB. Embőrnec zivet lelket zent malazalt megkőveriti es bölcseséggel még ekőseiti (NagySzC. 61). Bindőnek oláia en fomet meg nem kőveréiti (DöbrC. 220). Az jó aszszonyiallat gyönyörkőtteti az ő ferjet es az ő tetemeit meg velősíti es meg kőveriti (SalMark. 30). Az szőlőt meg-kell kőveriteni (Mad: Evang. 192).

Kővérke: [pingvulus; etwas fett]. Kővérke, édeske leány (Thaly: VÉ. II.230).

Kővérség: pingvedo, adeps, obesitas C. fettigkeit PPB. Kővérség szerető: pingviarius C. Kővérség, sir: adeps, schmalz Com: Vest. 118. Keüvéségel meg telyek een lelken: pingvedine replatur anima mea (KeszthC. 154). Vegyed mind azt a keüvérséget, mely befedezi a bēlt: adipem totum qui operit intestina (Helt: Bibl. I.42). Az iga elrossad kővérségnee miatta (IV.26). Az gyertya el aluzic, ha el fogyna az kővérsége (Born: Préd. 297). Kővérséggel meg hizlala az ű papiaúnc lelkeket (Mon: Apol. 24). Az földnee kővérsége: pingvedo terrae (MA: Bibl. I.24). Minden kővérséget az bornae és a gabonának teneked adom: omnem medullam vini ac frumenti tibi dabo (137). Kővérséget eszel, ha sirt gyűjtesz (Czegl: MM. 108). Merő kővérségnee avagy has potrohóknac rabjai: mora abdominis mancia (Com: Jan. 181). Kiszivárkozot mint a kővérségből az ő hamisságok (Illy: Préd. 135).

Kővérségős: pingvissimus Kr. [sehr fett]. (Káldi: Bibl. Jud. 3. 22. Isai 28. 1. Kr)

1. KÖVET (keuet Ozor: Christ. 371. Helt: UT. c7. Helt: Mes. 82. MA: Seult. 1031. küuelkezie Vás: CanCat. 238): **1**) sequor, consequor, prosequor, insequor C. consector, comitor, concomitor MA. folgen, nachfolgen, begleiten PPB. Mert nem kővetel ifiakat zégengket auag kazdagokat: non es secuti juvenes (BécsiC. 7). Évrevk zerzesnek, constitutionak myatta kovuetny, tartany hagyak (DomC. 17). ű reia nem tőrnénee, ha nem az ű partay kővetneee (Tel: Rövr. 21). Kővetek üt: secuti sunt eum (Fél: Bibl. 5). Minden dologba szömérmetségel kőves (Decsi: Adag. 174). Ha a boldog aszszony tanását kőveted, és magadat meg-eszimélvén abban oljár, a mit az ő szeut

fia parantsol, foganattya lészen a kőnyörgésének (Pázm: Préd. 254). Nem kételeuségből, hanem jó akarva kővetem a te akaratodat (265). Az anasztazyháaz tanítását meg-vevén, magok fejének kőlesagos szelét kővetik (Pázm: LuthV. 355). Ha ki utámmam akar jőni, kőveessen engem (Mad: Evang. 355). Az Christushac szolgaland, es őtet kővetendi (Sib: VK. Jv.). Eszemben vettem arról, mi kővetne engemet, ha azt a gonoszt tselekednéni, és emek gondolkodása fitőte-ki a beretvét a kezemből (Halt: III. list. II.176). Ezt az mi szőlő származott atyai adfectusból elődben adott parancsolatunkat kővethessd (Évk. XIII. 54). Irhatnék többeket is illyeket, hogyha hazám igyétül inditatott szívem fájdalmat kővetni akarám (LákF: Lev. 1646). Magnest kővettem, vasat szerettem, de nem vonzott ő magához (Anade: Vers. 205). Igaz bér kőveti a szégyent s becstelent (Orczy: KöfH. 69). **2**) imitor, aemulor C. [nachahmen]. Atyámat kővetem: patrizo C. Valaki keze irását kővetni: *chirographum imitari PPI. Görögösköldőn, görögök szokásokat kővetem: graecisso PPB. Akarám, hogy kővetnieek Janosnak peldait (Tel: Evang. 151). Ez iambort kiuanom minden ioban kővetnem (Pécsi: SzűzK. 13). Kőnyeb meg ragalmazni, hogy nem múit kővetni: facilius est reprehendere, quam imitari (Decsi: Adag. 97). Amaz okos pástort kőveti, ki a mi-némű szinű gyapjút kívánt juhának, olyan peldát adott eleikbe (Pázm: Préd. b1). E féle dolgokban ki-ki szabadoson kővethette annak a helynek szokását, a mellyben lakott (c3). A hyaena-nevű farkasok emberi okádást és tsoklást kővetvén, hozzájuk tsallyák a komondorokat (Pázm: Préd. 846). Ki-ki tsak azt kőveti, a mi szemelőt jónak látszik (Pázm: LuthV. 301). Az magassam rőpöllő sas-keselyő természetet akarván kővetnem szárnyamra kelek (Lép: P'fik. III.3). Illic neked tunito doctoraidat kővetmed: decet te doctores studiose imitari (Com: Jan. 156). A nagyságtok édes aszony anyjuknak főnylő peldáját tennem unagságtok elejkebe, mellyből mind a kővetendő virtusokat s mind a kerüendő fogyakozásokat ki tanulhatnák (Bod: Pol. Ajánló levél 2). **3**) deprecor MA. [peto; bitten, verlanen] abbitten Adami: Spr. 197. demütig bitten PPB. Kwuessuk: reconciliemus NémG. 280. Kőveti monda: Zerzettes előtt kyssebb fraterokkee, kevs ezorda, kytt ystennek fya ez vtolso ewdewben kewuette ew meunyey atyanak (postulavit a patre) monduan... (ÉhrC. 88). Ki tőneec a leualtae es kezenece ő uele kerde-keednee kővetuen meüni ielensege ő tőllő, kesertuen őtet (MünchC. 86). Yme Sathianac kővetet tőtőket (expetivit vos, hóg megrostalna, miképpen buzat (MünchC. 161). Némüemű apatur kővetünala az apacak feydelmetli, hóg égéget az zizeknek teteni közzül nekye adna (NádC. 477). Thy kegelmeteket keuetem mynth wraynath, hóg' thy kegelmetek meg bewhasson (RMNy. II.36). Nagy bátor beszéddel ő kőveti vala, megboesásson neki, úgy kőnyörög vala (RMK. VI.61). E mellett kővetesz, hogy megboesássam neked, hogy ezzel bántosz ennyi sok gondám és fáradságaimba (Nád: Lev. 48). Te Kdet kővetem, mint tisztelőndő uramat, de bizony nem tudom okát, miért kellett te Kdnek azt én rajtam cselekedni (LevT. II.102). Midőn valaki ellenünk vétkezik, tartozunk meg-boesátani neki, de azért büntetőstis kővethetünk ellene (Pázm: Kal. 815). Ewthwen gyarath [gyrat?] kewwethnek (Ver: Verb. 86). Törvény szeket kőveessenec: forum sectentur (Com: Jan. 133). Azért ekklesiást kőveessen (MonTME. 177). Minden rendeket nagy atyáúni szoretettel s jó akarattal kővetünk, ha mi fogyakozás dolgaünkban esett volna, minékünk meg-botsássa (Rumy: MonH. II.321). Kővetem az olvasót (Bethl: Élet. II.66). Ha ki gyermekét megnyomja, ne tartozzék ekklesiást kővetni (Bod: Pol. 86). Kővetem az urakat: minthogy semmi sem takarozik ki belőle, a kolika szorongatások miatt nagy kinban vagyok (Fal: NU. 215). Tédrre esett, s igen kővette urát a vétkeről (297). Egyrül kővetem, és más egyre kérem a kegyes olvasót (Fal: UE. 361). Elbédnél kőveti a sok védelegéket, roz neven ne vegyék a sovány étkeket (Orczy: KöfH. 189). **4**) consequor [adipiscor; erreichen, er-

lungen]. Bodogoc irgalmaszoc, mert ôk irgalmassagot kôvetnec: misericordiam consequentur (MünchC. 20). Isten földözeti Syont es meg alkottatnak Judanak varasi es lakoznak ot, es ôrdk-lettel kôvetik ôtet (AporC. 21). Alytva idussegét kôvetni vnuv erdemebvl (VirgC. 11). Az irgalmassag azt mongya: en irgalmassag el vezeek, ha Adam irgalmassagot nem kevuet anagy nem nyer (HorvC. 38). Meg adatyk valamyt te edes yz kevuetny akarz az te edes fyadtul (GöuC. 263). **5)** [facio; tun, machen]. Tsak azt kellene kôvetni a gyermek apjának, memefel a heggy tetôre (Hall: IIIlist. II.301). Kôvessenek egy próbát az ellenségén (Monfrök. XV.369). **6)** [perfero, sustineo; ausheten, erleiden]. Csak az én istenem és az én szegény belsô gondolatim érzették azokat az nagy szenvedéseket, melyeket az én szerelmes társamért kôvettem (TudTár. 1839. 177).

[Szólások]. Kôvesso életét isten szerint (ÖtvM. 227)

[Közmondások]. Az esôt verôföny kôveti, így zivórást barát-ság (Kisv: Adag. 337).

el-követ: 1) [sequor] prosequor, exsequor, comitor MA. begleiten, nachfolgen PPB. [befolgen]. Bátoran elkôvetem kérésed, intéseid meg nem vetem (Thaly: Adal. I.222). **2)** exsequor MA. [facio; tun, vollziehen, anstellen, verbrechen]. Vmit rosszat elkôvetni: etwas üblés verrichten Adami: Spr. 197. Az mi penig az én Lipcsére való utamat illeti, azt is örömetem elkôvetem, ha úgy hozza a szükség (LevT. II.256). Mind ezeket az eh olly tudálatosan elkôvetto [tette], hogy... (Misk: VKert. 192). Ekedtôben áll a keresztény embernek kötelessége: hogy a gonoszt elkerülje és a jót elkôvesse (Fal: SzE. 558). Ha valami rosszat elhagysz és jót elkôvetsz (551). **3)** [perfero, sustineo; ertragen]. A városnak minden onassát zívessen elkôvetjük (Nyr. XII.78).

[Szólások]. Boldogul elkôveti az ô lelki életét (Illy: Préd. I.182). Mindent elkôvete, hogy E. felöl vmit hallhasson (Mik: MuN. 23). Próbáltam én mindent, mindent elkôvettem, szíven szerelemnek kockájára tettem (Amade: Vers. 94). Minden útát elkôvetni vmire: "affectare viam ad aliquid PPl. Kényszerítettvén útokat elkôvetni (Misk: VKert. 349).

elkôvetés: 1) exsecutio, comitatio MA. begleitung l'PB. **2)** executio MA. vollziehung PPB. Az Christus készült az ô tisztinek szorgalmatossággal való el kôvetesével (Fél: Tau. 260).

fôl-követ: [rogo; erbitten, bitten darum]. Ha valamely ôtvôs legeoi magának akarna művelni, tehát az mestôr remôkôt fel kôvetven, meg csinallia, ez ha az remekôket kôvetnie az chetül, ez illien szokasnak illien rendi vagion (Kecsk: ÖtvM. 226). Hogy egy ismeretlen ember udvarára neuiyenek, és fel sem kôvetvén elêb' a gazdátul, meg-öldyák, és ô-hozzá vigyék a mely számrát talának (Pázm: Préd. 486).

ki-követ: ∞ Naaman az Elisaeustul aszt kôveti ki, hog' ű neki meg bozzattassek, mikor az kirallal be megien az balnaniok templomában (Fél: Tau. 345). A felsôbányai kevécsok ki-kôvették a tanácstól, hogy ôk is ezêhet állítsanak (Nyr. XIV.459).

még-követ: 1) [sequor; folgen]. Hogy eszt a szekást meg kôvethessé ô vtáma a tób királyoc is (Helt: Krón. 29b). **2)** reconcilio, placio MA. deprecor Kr. versöhnen PPB. Megkenethned [olv. megkenethned]: reconciliari NémGl. 278. Meg kôvete hogi ô erôtto tetetôt volna a tömlôczben (DebrC. 43). Meg kôvetéc ôket: deprecari sunt eos (Helt: UT. 14). Meg kôveti az olvasot, hogy meg bôtsasson neki (Gyarm: Fel. 169). Az maga inasit szepen meg kôvetuen [halálos ágyán] (Mogy: Nád. 88). Sokszor meg-bántuk, sirattuk gonoszágunkat, sokszor istent meg-kôvettük (Pázm: Préd. 771). Ha meg bántottad, meg-kôvetni ne szegényled (Com: Jan. 201). A nôtelen személyek veszdözéssel büntetessenek és annak-utána az ekklesiát tar-

tozzanak megkôvetni (Bud: Pol. 66). Az végezetott, hogy a megsértetett személyeket kôvesso-meg (154). Másnap regvel bôtsíletessen meg-kôvetjük egymást, szent a békesség köztünk (Fal: NU. 307).

mégkôvetés: deprecatio, petitio veniae Kr. [abbitto]. Annál keveseb bôcsfilleto méltó az elég-tétel és meg-kôvetés, mentül kissebbi renden vagyon a ki eleget akar tenni (Pázm: Kal. 751). A meg-kôvetés és vissza-mondás bôtsíletes tselekedet, illeni az igaz keresztény embert (Fal: NE. 95). A mi a megkôvetést illeti, ez a ceremonia olly közönséges Francziországban, mint a fôházkodás az olaszok között (Fal: TÉ. 773).

Kôvetdôgel: sector C. MA. MedLat. 473. immerdar nachfolgen, nachahmen PPB. Kôveddegelem, utána járök: sector Maj: Szót. A jóságos tselekedeteket kôvetdegegyed (Com: Vest. 99). Kôveddegelem, utána járdogálok: sector, ich belei-sige mich, thue nach, hange an (145).

Kôvetelmes: Istennec kôvetelmes akarafa zerent ô (Marc) ira e Xsnac ewangéliomat (MünchC. 71).

Kôvetés: 1) comitatus MA. geleit, begleitung PPB. Szorgalmatos kôvetés: connectatio C. Élly akkoron híves, és nedves etekkel, ne ôzd magad akkor Vénus kôvetéssel (Felv: SchSul. 25). **2)** imitatio, imitamen, imitamentum C. nachahmung, nachfolgmng PPB. Más erkôltének kôvetése: mimesis: gonosz kôvetés: caecozelia C. Sok zent azonyokat hvanak az ev kevuetesekre (DomC. 23). Allatomba es zemerntwssen ingwrlwen az romabelyeket kôvetesre (Komj: SzPál. 35). Az kepocz természet, hogy kôvetesbôl azt elenche, kinec hasonlatosságára ki iratot (Mon: Képt. 98). Az eredendô bün, melliet az ember nem kôvetesbôl tanul, hanem születesenel hoz ez vilagra (Fél: Tau. 204). Christus kôvetésérül (Pázm: KT. 1). **3)** rogatio; bitte, bitte um verzeihung]. Zent wrswla az ew edes atyanak tanuaza ada, hogy az kiryalnak keremesenek awagy ketwese-nek engedne (ÉrsC. 579b). Azt mondod: Christus Judast ecclesia kôvetésre nem itüte. De hogy nem, hiszem azt mondgya néki: jaj annak az embernek (Diósz: Delib. E3b). Könyeb' volna, kôvetéssel mondom, egy díszöt a mély sárból, melyben hever, lágyzóval kicsalói, hogysen ôket a józanságra, a tiszta életre reá beszélleni (Fal: NU. 251).

Kôvetetlen: [ohne um erlaubnis zu bitten]. Kôvetetlen jött be hozzánk [engedelünk, hírlünk, tudtunk nélkül, XVI. sz.] (Nyr. X.170. TörtT. XXII.251).

Kôvethetetlen: imitabilis C. unnachahmlich, unmachtmlich PPB.

Kôvethetô: imitabilis C. nachahmlich, was nachzumachen PPB.

Kôvetkez-ik: 1) Utána kôvetkezem: subsequor C. evenio MA. auf dem fuss nachfolgen PPB. [folgen, erfolgen]. Kevethkezem: exequor Nyirkállai (Kovachich: Formulae Solemnis XXVII). Eleges atkozot tudománial meg ver, a ki vtan vegre ver ontas kôvetközök (Mel: SzJún. (232). Ha az ur nemes, gazdag ember: nem kevethközök belôle, hogy az egyfügyü szegeny ôkôr awagy díszno legyen. Bezeg nem: hanem ô is ember (Helt: Mes. B4b). Látdog hogy az három vtán négy kôvetközmeyé (Helt: Arithm. E8). Es a ieles viselt dolgokból dieziretiök es io hír neüök kôvetközök (KBártf. 1583. C4) Navallya kôvetközie rea néminemü lábos baromtól awagy esüzo mászo féreg-tól Cis. J4). Oly dolgok, az mely az népocz teleyességgel való el oszlaza vtan kôvetkezneice (EszT: IgAny. 510). Hogy a nepre kôvetkezheto gonoszokat ne hássák (Szathm: Cent. 91). Ez ideiglen való nyomorosagodat ôrôcke való ôröm fogia kôvetközni (Sib: VigK. Fx). A mi az regularis hadaknak quartélyát illeti, fele equilis portiófoknak az cassából fizettetének ki, hogy az által excessusokra kevesebb alkalmatosság adatók, se az

mezei-hadaknak disgustosa ne következnek (RákF: Lev. I.649). Mi vármegyestől a hostát végéig kimentünk vala, de igen nagy havazás következék (Házánk. I.300). Nem akarják megfontolni mi következék belőle (Fal: NA. 134). 2) quæro MünchC. 37. veniam (abund) peto MA. erlaubnis nehmen (fürzugehen) PPB. Ő aima es ő attafaj alnac val kín következuen (querentes), hog' neki zohanna (MünchC. 37). Felsőges királytul következni kezdé, és ő jegyesétől búcsuznia kezdé, mondja, hogy ily szóval lőt következése (RMK. VI.67). Az ezéhuék mulatásából senki dékány híre nélkül házböz ne mehessen, hanem következék, és melléje kísíró adassék (KeeskTört. II.212).

[Szólások]. Akar minemő ember legyen, bözü beszéddel soha ne illesd, mert talan karodra követközik valamikor (Frank: HasznK. 63).

el-következik: 1) consequenter appropinquo MA. [erfolgen, sich einstellen, eintreten]. Elkövetkezék az megengesztelésis (MA: Tan. 1260). A juli midőn látta a telet ölkövetkezni (Hly: Préd. II.13) 2) abitum pare, vale dico, veniam abundi peto MA. uralub nehmen PPB. Enged meg, hog' azoktul követközsem el, az kik az en hazamban vannak: permitte mihi remittiare his qui domi sunt (Fél: Bibl. 106). Elkövetkezék az ipától (MA: Bibl. I.51).

még-következik: evenio, consequor MA [sich einstellen, eintreten]. Az mint magyarazta szent Agoston, hogy mint ű ráitta meg következ az igaz halál, azonkeppen... (Mon: Apol. 327). Az melly dolgokat megmondottam vala, azokat véghez vittem és megkövetkezének: priora quæ annuciavi, operatus sum, et venerunt (MA: Bibl. II.40).

Következendő: consequens, consecutor, consecutorius. succedaneus, successor, posterus, futurus C. [folgend, nachfolgend]. Következendőképser: consequenter, insequenter C. Crisztusnak vicariussa meg esmerney az kevutkezendev jelenetbevi (DomC. 15). E következendő dolgok mind a te soredbélieknek értelmek (Czegl: MM. 126). Daniel meg profétala minemő nag' nomorszag következendő volna reioie hazziokba (Szal: Krón. 51). Magyar level az következendő verseknek magyarul tudo oltasolhoz (Bal: Epin. 1).

Következés: 1) imminetia, successio C. successus MA. folge, nachfolgung PPB. A tanitoknac bizonyos egy más vtn valo következése (Helt: Bibl. Ib2). Az pispökségeknek egymás vtn valo következése (Mon: Apol. 1). Midőn a darvak szép tsodesen repülnek, olyankor szép tiszta idő következést jelentek (Misk: VKert. 319). 2) consequentia C. [folgerung, schluss]. Ez következést szerzik magokbun [ezt következetik] (MA: Scult. 41). Nincs oly tudomány a római ecclesiának, melyet jó következéssel ki nem hozhatunk az írásból (Pázm: LuthV. 48). Némellyek maga neme szerint, némellyek béta-karva és jó következéssel ki-hozva találattanak a szent írásban (149). Igaznak kell tohát lenni a rekésznek avagy következés-nel-is (GKat: Válts. I.89). 3) [consentio, exitus; folge, ausgang]. Mindent megért, elméjében foglal, és tudja, mi következésekre ágazódhatnak (Fal: UE. 392).

Következési. Következési szükség: necessitas consequentia ACSere: Enc. 21.

Követkötetlen. Igen követkötetlen: perinconsepiens MA. PPB. PPB.

Következő: 1) [sequens; folgend]. Előbbi gonozságát befedgy következő életnek tellettségével (Pázm: Préd. 27). 2) successor; nachfolger SI. Következő valami után: successor MA. PP Thewrven szerynt walo kevutkezewyro szual (Ver: Verb. 101). Utánna következő nélkül viseli az ő tisztát (MA: Tan. 1144). Az ő fő papi tisztiben sohal semmi successor, vtnna követkötőbe mintsen (ÉszT: IgAny. 171). A meg-holtak-

nac helyében állittatnac mássoe, a kie utánnac következőknc (successores) mondatnac (Com: Jan. 140).

Követő: 1) insequens, consequens, consecutor, secutor, sectator, assecla C. folger, nachfolger PPB. Bűnai es habona követoe (Börn: Evang. III.292). Czac hívssagot követoeknc rontioik vagy vr isten (Börn: Ének. 183). Gyönyörűség követőe (MA: Scult. 236). Testet, életet őrző követő: asselae [a király körül] (Com: Jan. 140). A tisztos wri aszszonyoknac leány aszszonyi, követő szolgáló leanyi vannak: matronæ pedissequas habent (102). Nem előjáró, hanem követő (Hly: Préd. I.239). Minémű légyen az Antikristus bélyege, melyet fognak hordozni az ő követői (Hly: Préd. II. Tart. 5). Követő vagy következő rész: consequens (GKat: Titk. 1119). 2) imitator C. MA. [nachahmer]. A majom az emberi tselekedeteknek követője: simia humanorum operum imitatrix Com: Jan. 47. A más személljét követő, tettező: minus 211.

1. Követség: [imitatio; nachfolge, nachahmung]. My edes wrwnk lesusnak mynden eeletenek forgasa, mindeu lelky zenthesges yozagoknak peldaya es követheseghe (JordC. 352). Tanada az prepost zerzet lelkeknek ydösseseghekre es sokaknak követheseghekre (ÉrdyC. 242). Mondatyk wr istenek fyanak neegykeppen: Elezer zent keresztsegnek okaert, harmadzor követhesegnek okaert, mert követőe my wrwnk lesusni zent martyrusag zenuvedesben (333).

2. KÖVET (keveth LevT. I.3. követ Mondrók. III.198). legatus, nuntius, internuntius, angelus, diacon C. abgesandter, bote, botschafter PPB. Hadat vagy békeséget járó követek: belli, pacis, iudiciumi *oratores PPB. Követ, hír-mondó: nuntius; der mündbote Com: Vest. 138. Had izenő, hirdető, követ Com: Jan. 144. Yvnek kvetek (venient legati) Egyptombol (KeszthC. 166). Az zemerentelen zem, zemerentelen zünee követe (VitkC. 66). El mylvanak mynd mykeppen el syethő harszasagos követ (ÉrC. 294). Kwdlenek tyztessages kveteket (ÉrC. 579). Az egyeb vraknal, kyk ide kythlek kevethetek, myndenyknel nagyb byzodalimam woth kegyelmedben (LévT. I.3). Mynekwnk atyankfyay es a hyw gywlekezetenek kvuetaly (Komj: Szpál. 226). Ez anygal a kezbe iaro keuet (Mel: SzJán. 493). Anygal, az az, követ (Helt: UT. Előb. 3). Az Christus az attianak követi (Fél: Tan. 400). Küldött, küldetel követ, apostol (MA: Bibl. I. Magy. 1). Akár békeségért, akár viadalért jötte-ne, fogjátok meg őket az követeket (328). Izabella megharagvék, hogy atya követin ilyen nagy küsöbséget tette-nek (Mou-Irók. III.198). Az istennek haragja postája, követi az őrdk halálna (MA: Scult. 720). A gutta fitésnee elő járó követőne mondgyák a görts-vonást (Com: Jan. 59). Istennek követje, postája (GKat: Titk. 319). Érkezőn az követ ur levele, annak is páját elküldtem (MonOkm. VI.10). Ellhilo Eusebius szembe üt-közvén a követasszonyokkal (Fal: NA. 130).

foljó-követ: cursor Nom.² 267. [läufer]. Folyókövet: cursor, ein laufjung Nom. 65. A tatáro foljó kveteket boozítatnac be Tatár országa (Helt: Krón. 57). Folyó követet boozíta (96). Főllýára ugyan tsak meg békéltek; de töb' folyó követ ment ide s oda, hogy sem Gertrudenburg-ból Haya, avagy Versailles felé (Fal: NU. 325). Folyó követek (Fal: Jeryz. 961).

fő-követ: [legatus; botschafter, Irjátok, hogy főkveteket készítettek, melyben éjjel nappal munkálkodtok, hogy megindíthassátok s ide beérkezethessétek (MonIrók. VIII.6).

füto-követ: [läufer] (Mad: Bihal. 66).

köz-követ: internuntius GKat: Titk. 399 [V. a. köz-követség]

nyelv-követ: [dolmetsch] Basik levelet beküldének, mint először azzal es eselakölének, nyelvkövetnek es semmit felelnek (RMK. III.143).

pósta-követ. Andris posta-követünket minemil becsillelt láta légyen a porta (MouIrók. VIII.164. Agend. 153).

[Követésköd-ik]

Követésködő : [legatus; abgeordneter]. A követésködő az ötet elkövetező urának nevét és személyét viselje (GKat: Titk. 204).

Követéz : [ablego; abordnen, absenden]. Ezeket így kell írni: követezem a követ, kéretzem a kéret (CorpGramm. 297. GKat.).

el-követéz : ablego [abordnen, absenden] (GKat: Gramm. C. a követ az ötet elkövetőnek a vagy követezőnek nevét viseli (GKat: Titk. 216. 204).

2. Követség : **1)** legatio, allegatio C. ablegatio, functio, officium, munus MA. abordnung [gesandtschaft] PPB. Követségre küldöm: lego C. Követségbe küldi: legat, amandat MA. Azok nem lehetnek igaz tanítók, kik az istentől nem vettek követséget az hiveknek legeltetésére (Pázm: Kal. 113). Szent János-is azért küldé tanítványit követségében (Pázm: Préd. 38). Sok nevezetes dámáknak képei vagyunk, követséggel jöttünk hozzád (Fal: NA. 130). A mint tapasztalom, országos követséggel foglalatokodol ezen bősületes társoddal, s egyetemben képei vattok a több londoni dámáknak (Fal: NA. 131). Már nem apród a politika dolgában, elmehet a lét kantonhoz Helvetiába, vagy a confederatiós városokhoz követséggel (Fal: NU. 321). **2)** [nunciū; botschaft, kunde]. Zent Wrszwa azzony atya ez követsegi halwan ygen kezdde bwskodnya (ÉrsC. 579). Nimell ember az galileabelik felől kőuethsiget hoztanak vala az Jesusnak: audierunt quidam annunciantes ei de Galilaeis (Sylv: UT. I.104). A követséget meg beszélle öneki, es mondanac: nunciaverunt ei, dicentes (Helt: Bibl. IZ.). Isaius birdetvén a világnak az isten fia megtestesülésének követségét (Ily: Préd. I.69).

[Szólások]. Szent János-is azért küldé tanítványit követségében (Pázm: Préd. 38). Követségben jönök ide Hetruriában, avagy az császárnak helytartója leszok (Balassa: Költ. 191). Követségben hamar Jephthához kültet vala (Ilyef: Jephth. 2). A szűzhöz követségben küldetett Gabriel angyal (GKat: Válts. I.5).

köz-követség : [interventio; vermittleramt]. Közkövetség és közben-júroságot viselvén (GKat: Titk. 401). [V. ö. köz-követ]

Követségés : [nunciū; bote]. Mercurius, ez az emberek között követségésnek, és szóvetségésnek magyaráztatik (Cis. M).

KÖZ (Kethyonkyzi 1246. Wenzel VII.213. köz emberrel vagyon nekine közane Zvon: Post. I.680. köz beteges időben II.408. azanközbe Helt: Mes. 147: **1)** spatium, interstium, intervallum, intercapedo, diastema C. medium, intersectio Otr: OrigHung. II.270. die weite oder raum zwischen zweien dingen PPB. [zwischenraum]. **a)** Világ közözi: intermedium; két csomó közözi: intermedium; rendközözi: interordinium C. *Két köf-fal köze: andron: *két gerenda köze: intertignium; *két lába köze: interfeminium; *két linea köze rendelt seregben: interordinium PP. Köz-fal: *paries intergerinus; barázda, barázda-közi, keresztül-való barázda: porca; ágyak közözi a kertben, mesgye: interordinium; szoros köze, sikátor: augiportus PPI. Csaló-köz, h. e. fallens interstium seu intermedium Otr: OrigHung. II.269. Pratum quod Kethyonkyzi vocatur 1246 (Wenzel VII.213). Ud-vornici de Challockewz 1269 (CodPatr. L40). Challockuz in comitatu Posoniensi 1327 (II.47. 68). Locus Zylukuz juxta Fyuzesmege existens 1333 (IV.160). Földköz terra 1272 (Czin.). Terra földköz, quae nunquam aratur 1264. Feuldköz ad Suran prope fl. Nitriam 1297 (Czinár). Isip [Euseb.] de Zamuskuz 1284 (ZichyC. I.62). Locus kechelhuz 1333 (I.415). Nobiles de palazokuz 1343 (II.92). W scentii cuezium johtotua ilieze vvt (HB). Meg ke-

resthetem az Myra kewzben az hordokath (LevT. I.86). Temesközben nyugszik Anbát basa (Tin. 111). Harom nap iaro földnyi köszt vete ő közötte es Jacob között: posuit spatium itineris trium dierum inter se et generum (Helt: Bibl. I. 04). Olyan magas a szára es leuele közi mint az őstörnek (Mol: IIorb. 87). A kereszt viz fölöt a mellye es a két lapiczkaia közi szent olajjal meg kenetic (Agend. 9). Két közben vagyok: in trivio sum (Deesi: Adag. 12). Engemet nagy köz földön az tudományban, es értelemben hátok megé hagynak (Pázm: Kal. 98). Tisza, Duna, es Keres-Maros közi (Tyuk: Józs. 270). A sánc közinec vagyon árokja (Com: Jan. 122). Fa labockal hágásokat avagy széles közü lépéseket terjeszt-ki (Com: Jan. 209). **b)** [tempus interjectum, spatium temporis: zwischenzeit, zeitraum]. Miud egész éjjel a várul löttek, virradtáig közt sommit nem tettek (RMK. VI.138). Az farsangh közi 8 het 2 nap (KNagysz. 1621. Cím). Majd 1500 esztendőbeli köz vagyon az apostolok ideje es a Calvinus es Luther Márton idejek között (Matkó: BCsák. 228). Inábu van kinek-kinek (a szerencse) változása, egy peccetés közi lehet fordulása, nagy állapotjárul csekélyre szállása (Gyöngy: KJ. 54). **2)** [medium; mitte]. Szélm kopog, közin tsupog (az utca), ki közepit uszsa (Thaly: TörtK. 220). **3)** [medius; in der mitte befindlich, mittel, zwischen-]. Köz határ, köz barázda: collinium PPI. Közölyg in com. Nitr. 1120. Közvar, castrum 1408 (Czin.) Mindnyaián két fele szakadana, az ország mely az ket rend közöt köz, elszagattatec: omnia in duas partis abstracta sunt, res publica, quae media fuerat, dilacerata (Deesi: SallJ. 36). Itt a tanás köz útát követett: medium senatus elegit (DBenkő: Flór. 141). **4)** communis MA. gemein PPB. [gemeinsam]. Köz: socius C. Nem viselni a közjóra gondot: *abjicere curam reipublicae PPI. Minden köz vala: erant omnia communia (Helt: UT. g5). Az halal miud ezeknek köz (Bom: Préd. 572). Legen köz: commune bonum (Mel: SzJán. 68). Az menyaszonnac es vőlegénec egy mással mindene köz (MA: Scult. 945). Az bázassoknak minden iószóg köz legén (Kules: Evaug. 151). Ezek az eszközök, minden erctueküz-hünetegötöknek közök (Pázm: Kal. 515). Valamit egyebet mivelünk, tsak barnokkal köz számárokodás (Pázm: Préd. 3). Köz egy mással, a miel vagyon, a barátosoknak (Pázm: Préd. 140). Köz a veszedelem mindeneknek (Lép: P'Ük. I.176). Melly jegyek mind a törökökkel, mint az antichristussal közök (Matkó: BCsák. 104). A Jehovah név többekkel köz egységet nem jegyzene (GKat: Titk. 24). A jó akaróknak miud mindene köz: anicorum sunt omnia communia (Csúzi: Síp. 290). Köz birodalom: respublica (Fal: NA. 228. Kr.). **5)** publicus MA. [universus, generalis; allgemein, öffentlich]. Köz-gyónat: publica confessio peccati MA. Testi nyomorúság oly köz ez életben (Hall: Paizs. 28). Köz es külfömb külfömb fele betegsegek leznek az embereken ez időn (KBártf. 1583. C.). Gyakorta közönöt helyett közünatot nyert (MA. SB. 199). Királyi székben pozsoyi gyüilésben közvox-út [egyhangulag] választattam (Thaly: VÉ. I.108). Szenvedtem, szenvedek tovább is közjóért (Thaly: Adal. 1.90). **6)** vulgaris, vilis MA. [gewöhnlich] gemein, schlecht, gering PPB. Közrendbeli: plebejus C. Köz, nem igen beűs, alá-való: proletarius PPB. Köz fiza: salix vulgaris rubra Beythe: Nom. 8. Köz módon: vulgariter MA. Cak eg zoknaba es egh köz palastba iar vala (NádC. 539). A sykusz kétfele volt, egyie köz, a másik templome (Helt: Bibl. I. K2. jegyzet). Köz kézel, azaz, mosdatlanul: communibus manibus, id est non lotis (Helt: UT. K8). A köz varat meggyogyítja, ha meg mosod (Mel: Herb. 66). Abadot: ez köz szó a sido nielbe (Mel: SzJán. 251). De igen köz dolog: iis quae ex trivio, simile (Deesi: Adag. 249). Egy sing köz atlatz, egy vég köz bernáz (VectTrans. 9). Köz kepen mondari sztokat (Sib: VigK. Dc.). Közmondó szokott szollani (MA: Tan. 72). Ez lakodalmat nem mondgya czac közmondon vaczoránac, hanem nagy vaczoránac (MA: Scult. 714). A füge-fa sidó országban oly köz, mint nálunk az tűz-fa (Pázm: Kal. 391). Köz eledellel, es vékony öltözettel meg-elégedgyünk (Pázm:

Préd. 163) Nagy része e népec köz rendből való vala (Zvon: Post. 1419). Salamon, valámig köz ember volt, senivel kevésbé nem gondolt, mint a tudományokkal (Illy: Préd. 155). Vöttünk egy közkést (MonTME. 156). Az két szolgáljának két köz későket [attunk] (I.128). Minden rendből marlómról, azaz ház köz marháról, ruhákról, éleőről, barmokról regestrumot csináljanak pecséték és kezek írása alatt (Radv: Csál. III.134b). Egy vitez köz törde ellenő állá (BFaz: Cast. B3). Fegyveres oszközök, kik közzöttök közzök, hamar készíttetének (Liszt: Mars 87). Látszik lenni csak köz-ruházattal (Gyüngy: Chur. 329). Ez a véték jobbára a köz együgyű rendnél tartózkodik (Fal: UE. 391)

[Közmondások] Köz lónak turos a háta: communis tanquam Sisapo MA. (Fal: Jegyz. 926).

[Szólások] Szabad nekünk jó katonák Tisza-Duna közü, labonezságnak mert nincs solult ottan sem mi közüzi (Thaly: Adal II.87b). Az holott ő neki semmi közüzi nincs: ubi ejus nihil interest (Com: Jan. 185). Mi közüze hozzám? quid illius interest? semmi közüdi hozzá: nihil tui interest Kr. Kybez te k. semmy kezy nyuchen (LevT. I.73). Mi közü nagyon az igaz istennek ilyen emberhez? (Tel: Evang. I.70). Mi koezoed teneked ahoz (117). Mi közüm nagyon te hozzád én nékem? quid mihi et tibi est? (Kár: Bibl. I.106). Mi közü a sárnak a tizfráho? (Pázam: Préd. 75). Mihent az isten valakét fiává választ, annak mindgyárt közü s igazsága nagyon mint atyai örökséghez, az bódogsághoz (Pázam: Kal. 775). Ehez csak egy köröm feketényi közü se légyen (Matkó: BCSák. 106). Nem lehet jó alku az álnokokkal, mert semmi közök a hiteles igazsághoz (Fal: UE. 425). Mi koezvi vagion velom? (RMNy. II.127). Az aszszonyaltnac se legyen közü valamely barommal: mulier non succumbet jumento, nec miscbitur ei (Helt: Bibl. Iggg.3). Ne legyen semmi közéd aual az igazgal: nihil tibi et justo illi (Helt: UT. 114). Semmi közédte ne legyen aual, hogy meg pírullyon (Fal: Fel. 7). Mi közéd vaigon velünk teneked: quid nobis et tibi? (Fél: Bibl. 12). Mi közü vagion az igazságnak az hamissággal (Szár: CuiCat. B). Mi közünc nekünc a papista ecclesiával (Czegl: Japh. 10). Mi közüze a bálványozással? (Illy: Préd. II.14). Öszvezoerodnak, hogy senkivel közök ne legyen (Fal: NE. 25). Most arról intlek: se közöd, se részéd ne legyen a libertinismus nyájábéliekkel (117). Szokása az alatsón elmének, hogy a nagyoltba kapjon, és mint-egy oldal úttal abbul híresedgyen, hogy fő emberekké volt közé (Fal: UE. 470—1). Senkilez kedvek, senkivel közök (Fal: UE. 404). A derék tisztesség meg-kivánja tőlünk, hogy balkkal beszélgessünk, nem zajúd és rikoltással, nüntha a szomszéd hegyekkel volna közünk (Fal: NA 189). Magammal nagyon méltó közüm és pöröm magam vagyok mind ezeknek foje és oka (Fal: TÉ. 703). Péter azokban az dolgokban semmi közüt nem ártotta (EszT: IgAny. 326). Ezután esászár ő felsége Magyarországhoz semmi közüt nem ártja (MonTME. III.82). Az mi az penzen vettet [jösszigot] illeti, azokhoz tudom közüt nem auattya (Radv: Csál. III.167b). Egyzik is kéüánnya Achilles feynerét, másík is a litty a ahoz méltób k d z it (Csákt: AU. 2.) Valaki azon jöszághoz k d z it mond g ya (Ver: Verb. 59). A török-is mondhatták közököt a pápista vallás jeléhez (Matkó: BCSák. 152). Közököt praetendálják hozzá állják, hogy joguk van hozzá, XVII. sz.) (Nyr. X.469). Kifüggesztett edlja a mi köteleességünknek, ha közödöt tartod hozzá és megbarátkozol vele, tapasztalni fogod, mely édességes légyen (Fal: NE. 38). Több canton vagion Helvetiában, de csak hittel tartya közüt Anglia (Fal: NU. 321). A hol több tartya valami közüt és reménységét valamihez, ott ellen-mondások tímádnak, és tsorba esik a hitelben (Fal: UE. 423).

erdő-köz. Erdew kezw erethwymek kyth hynak (Ver: Verb. 199).

hegy-köz: regio intermontana Kr.

hegyközi: intramontanus Kr. Hegy közü laponyagok: convalles Com: Jan. 15. Hegyközi kos vagy írül bőr, hegyközüt termett juh bőr (TörtT. XVIII.252).

hét-köz. Hétközbe: in media septimana MA. Hétközben: in media hebdomade PP. Hétközbe wasír (Ver: Verb. 214)

hétközbeli: hebdomadalis [wochen-]. Hétközbeli vasarok: fora hebdomadalia (Ver: Verb. 240).

hó-köz: interlunium C. MA. neumont PPB

hóközi: intermestris C. MA. neumondlich PPB.

idő-köz: temporis spatium, intervallum SI. (Bartha: Krón. 18).

kapu-köz: [torraim]. Az aulagnac mondasu zerenet Jerusalembe az aran kapu közbe egbe jutottanac (TelC. 30). Jöüene be kapu közben (Göres: Máty. 21). Az kapu közben (MA: Seult. 898).

oszlop-köz: intercolumnium C. MA. zwischen zwei neben einander stehenden säulen PPB.

sziget-köz: [insula com. Posoniensis Kr.]. A fél szigeteken, sziget közökben, sziget mellyékében (Com: Jan. 171).

váll-köz: interscapilium C. MA. der teil zwischen den schultern PPB. Val köz, lapozka: scapula, schulterblatt Nom. 15. Nyakon yárd kard fokkal vállközbe (WinklC. 166). Úgy tsajja éles dtykjával váll közbe, hogy ketté szakad (Hall: IIIlist. III.108. Káldi: Bibl. 333). A nedvességek egyéb részeken-is le takarodnak az emberben, az erelen a petyenyék közüt, a vállá közün (PP: PaxC. 39).

Közbe: inter, in medium MA. Kr. zwischen, in der mitte PPB. a) Közbe való: intermedius C. Közbe veszi: intercepti, obsepti MA. Közbeszakasztás nélkül kiávezon (Zvon: Post. 16). b) Kyt toua kergetet az gabona közbe (RMNy. II.169).

Közibe: inter, in medium MA. zwischen PPB. [mitten hinein]. Közibe csatolja: internectit; közibe fonja: interplicat; közibe veti: intercalat MA. Valameel ydeghen tyköztyekben (in vestram coloniam) akarand meymy, kenyéwl meteltesseok (JordC. 35). Erezte ő közükbe oblegat (AporC. 37). El menenek nemzetrel nemzetel ees orzakra mel neep kezybe: ad populum alterum (KeszthC. 280). The zentyd kezybe zumaltassad wketh (413). Egietlen eg leaniat ada az apuczak közibe (Szék: Krón. 37). Nem szamlalyiac ezek közibe (Helt: Bibl. I. e3). Eséc a tünisse köziben [igy] in spinas (Helt: IT. D2). A kösség köziben hozzáte ötet (Helt: Krón. 322). Ezsöz embere közibe elegyitic (Helt: Mes. 214). Kie közünkbe mászkáltanac vala: qui subintroierunt (Helt: IT. Aa8). El tenetéc az Atila herteget a tób kapitányoc közükbe (Helt: Krón. 20). Az wrac közükbe helyliesztetec (126). Közükbe tété e asztalát, és ot ebéléc barátial közetec (127). Jó helyre laytytác, ama ritka fáe közükbe (Helt: Mes. 338). Hogy ha oda is nótálad volna az kótác köziben, tehát köziben ne számláld (Helt: Arithm. C). Nem száunk hintegotni az konkolt az io buza köziben (Fél: Tra. El5b. 3). Mi közünkbe rendely kiralt (Mel: Sám. 15). Eretnek-segeket szerze közükbe (Mon: Apol. 408). Nem io az bagolynac, az solnoc közibe ölygettetni magát (Pécsi: Száz. 107). Hinetétt a konkoly a buza közibe (MA: Seult. 577). Tyberius az rómaiak isteni köziben akarnd Christus vrunkat be venni (Pázam: Kal. 48). Azt hirdetik az kösségköziben: hogy, Arsénust el rekkentette (225). Ihon ezek a bonta keresztényének, az aubaptisták, míg elébbeni vallásban voltának, hamis esküözölést tölök nem hallottunk, részeget közütök ritkán láttunk. De mióta Sámbar konkolyt véte közükbe, azóta azok-is már szinte öly részegesek, lelkeözölök, hamis esküözölök, egy-más közüt

veszekedők (Pös: GBot. 25). Az ecclesiának statutumit a sz. iris köziben egyelíttyük (Czegl: MM. 109). Felállván a nyeregben, közikben membe, de minck elötte csak valamibez is fogott volna, ugy elkorbaesölök a tartárok, hogy ölete is alig marada meg (Monlrók. VIII.487). Igy kákognak hollók, ha sas jün közikben (Zrinyi II.86). A boldogságok közibe keserüségeköt egyelit (Ily: Préd. II.256). El-szenvedel inkább a világ hajjai közzébe keveredni (Ily: KrÉlet. 430). Jöttem közitekben magam jó kedvéből (Gyöngy: Char. 31). Közénkbe jöven (Mik: MhN. 334).

Közbotlentül: immediate GKat: Titk. 1119.

Közben: **1)** in medio MA. Kr. in der mitte PPB. Masod kezbe valo: secundum mediatus NémGl. 313. Közben fekszik: interjacet, közben foly: interfuit, közben fut: intercurrit MA. Közben menni [középen] (Decsi: SallJ. 39). En az dolgot közben hagyom (Pázm: Kal. 408). Deli Vid peniglen nikor magát közben látta szemlálhatatlan török seregben (Zrinyi II.18). **2)** inter MA. Kr. zwischen PPB. **a)** Járuán erdő közben (Iuszi: Aen. 21). **b)** Hona el buttanac vala a barasztosban, és a tóussee közikben (Heit: Krón. 89b). Ilyen czuda sidőe közikben vala (Cseng: Jer. B). **c)** Mikor nékem a beszéd közben elő-hozta volna, hogy Ásiába akar menni: cum mihi in sermone *injecisset, se Asiam visere velle PPB. Ez idev kezben meg hala Innocencius papa (DomC. 17). Ez fődőközben az tyzhartokat és az warbelyeket nekem hiteztesse az zerzes zent (Lev. I. 134). Blaskó az üdőközben feltámadá, alávaló nemből ő támadt vala (Tiu. 350). Az mi bor ital közben léssen, borban kel azt irnia (Decsi: Adag. 46). Estene az nyomtatásközbe nemely hib te (Zvon: Post. 11). Ezer két, s három-száz esztendő-közbe ki üzetének az keresztényee (Pázm: Kal. 626). Szolas közben (Erasm: Erk. 14). Étel közben a felső állat mozgattya (Com: Jan. 48). Ezen munkám közben egy nagy akadályra találtam, mellyet által sem hághattam, elkerengeni sem akartam (MHeg: Töszl. 134). Majd emléközném, tisztös uraim, ha meghallgatnátok, egy szent emberről, ha ital közben fület hajtánátok (EPhiköz. IX.172). Kevés időre osztán balála törtéven Antiókuskak én meg-indultam feleségemmel együtt, minden birodalmának kezemhez-való vételére, és a hajókázás közben, a hajóban meg-betegedvén feleségem, ezt a mellettem lévő leányomat szülte (Hall: HHist. II.293). **4)** Vigasztalást vón soe gongyai közben (Valk: And. 18). Ez város enni jovai közben, rakva volt förtelmes népnee sokságával (Zvon: Post. II. 254).

[Szólások]. Mikor még törvényközben voltanak s dolgok már a bétsi tsászari udvarnál folyna, meghólt Bethlen István. Mikor még törvényközbe volna, férjhez ment (Bod: Pol. 206). Igy akarám ezeketis rövideden ezac mint egy út közben megemlíteni (MA: Tan. 1186).

közben-közben, közbe-közbe: per intervalla PP. [mit-unter]. Közbe-közbe-bereszeszt: interespere; közbe-közbe megállók: intersisto C. Közben közben megnyugszik: interquiescit PP. A nádak, náid szálak, közben-közben tsonósok (Com: Jan. 33. DKal: Ker. 419). Ha aprítanak is valami kevés imádságot közbe-közbe; tíz annyit s jobb ízűen nevetnek hozzá (Fal: NA. 146).

hely-közben: [passim, interdum; lie und da]. Nemzetinknek vitéz virtusi mostanság Isak hely-közben pillog-elő (Könyi: HRom. b).

szem-közbe: [obviam; entgegen]. Szem-közbe jó véle a király disznó-pásztorá (Pös: Igazs. L372).

Közöl, közből: **1)** de medio Heit: UT. Gg. 1. [von der mitte]. **2)** [in medio; in der mitte]. Kewes idew oly mynt egy ora kewzbewl wettetwen: interposita quasi bora una (Pesti: NTest. 175). Ird az első számot elől és közből ird ama quo-

tienben valo nyoltzat, és vtol ismet ird az leg vtolso negyven méltföldet (Heit: Arithm. II.6). Melly mint egy erős kő fal közből vagon (Boru: Préd. 248). Az erős gialogot közből allata (Hosv: NS. 7). Az közből való térhely (Decsi: SallJ. 11). Hadait ugy rendelte, hogy közből vehette az törököt (MonOkm. IX. 367). Az y soha a szó eleiben nem tételhetik, hanem mindenkor csak közből vagy utol, de a j mind elől, közből, hátul tételhetik (CorpGramm. 279).

Közöl-közöl: [interdum; lie und da] (Boru: Préd. 462).

Közbülső: [medius; mittler.] (MA: SB. 14). Ezeknek mindenki hamis értelem, hanem a harmadik közbülső igaz (GKat: Vált. Előb. 28). Közbülső várban van vasajtóval, vasablakkal betöltött bótban puskapor 10 tonnával (RákF: Lev. 192).

Közé (közé Zvon: Post. I.8. 366): inter MA. zwischen PPB. [zwischen linein]. Közé elegyíti: intermiscet, immiscet; közé írja: interscribit MA. En kyldék tyteket, mykent yohokat az farkasok kezzé: ego mitto vos, sicut oves in medio luporum (JordC. 382). Az w edes eneklesy kwzwe elegylienek, az egyhazban enekeluen (VirgC. 142). Konkolt hintuek a buza közé (Mel: SzJán. 237). Idusséges dolog közé leányokat ne ölgiech (Mon: Apol. 361). Botátoc dög balált közzétéc (Kár: Bibl. I. 114). Az én badaim közé egyvelítették magokat (Monlrók. XV. 216). Az mendancosoc nagy rendi közé valót volt (MA: Seult. 124). Gonoszoc legyenee az jóé közé elegyetetve (204). Senki engemet az árulók közé nem nevez: inter conjuratos nemo me nominat (Forró: Curt. 341). Ma irattál közé az árva lábork (Thaly: Adal. 124). A ki korpa közé keveri magát, tudod ki harmincadjára kerül (Fal: NE. 23).

Közöcske: spatium, interstitium; kleiner platz zwischen etwas PPB.

Közöl: **1)** communico C. mittheilen, gemein machen PPB. Könyv koporsok, az az: olly emberek, kik midőn valami jó könyveket kaphatnak, senkivel nem közlik, hanem csak magoknak olvasák titkon: bibliophi Major: Szót. Valakivel tanátsát közleni: sui consilii aliquid *participare PPB. Of nag kegos azzoñ vala, hog ha cak eg keñere auag eg tik moña volthes, ottan a zegenőkkel közlivala (NádC. 530—1). Ez eelleyen nagy isteny tanachot es zereeste akarna tanacholny es közleny ew zent angyalawal (ÉrdyC. 251). Egy szolgáját küldé (az asszonyhoz), kivel az ő dolgát azelőtt ő közlé (RMK. II.38). Az vitézlő népet ti szeressétek, isten adományát véleők közljétek (III.313). Ajánlá is kd magát, hogy azt az levelet örömet velem is közli kd (LevT. II.183). Valami iót az wr minélune téssen, teneled közöllye: quae nobis traditurus es dominus, dabimus tibi (Heit: Bibl. I.TTb). Az vitézlő népet ti szeressétek, isten adományát véleők közljétek (TimC. 313). Minden dolgát közleni valakiuel: joca seriatim cum aliquo conferre (Decsi: Adag. 84). Kelle mindeneckel közleni az kenieret es az bort az vaczoraban? (Fél: Tan. 414). Adakozzanak, és istentől vett javokat közöllyék a szökőködőkkel (Pázm: Préd. 366). A hangyák a magokat egymással közlik (Ily: Préd. L286). Hogy az isten az ő igassagat minden emberrel közöllye (Mih: ÖrökE. 237). Mással közöllyed és ki-beszéllyed: alteri communica et narra (Com: Jan. 156). Siessen mellénk jöni mennél bama[ré]bb, Ibráni urammal is közöld (RákGy: Lev. 97). Hogyha tarsolodban van jó pogátsádban, közöllyed barátiddal (Kisv: Adag. 383). Szolgálatod közöld örömet mindennek (Orezy: KöltH. 43). Melly nagy kedvemre esik jósága, mellyet velem közöl (Könyi: VártaM. 36). A jó írök fellyebb jártattyk a meg szerzett bölésüetet, a világ széleire elhordgyák, sőt még későn érkező maradéinkal-is ditsérettel közlik (Fal: UE. 387). **2)** [intermiscet; untermischen, mengen]. Fűztek arra gyöngyvel közölt klárisokat (Gyöngy: KJ. 113). A ki napjait kellő változással közli, okos (Fal: UE. 481). Szerelemben tűzet rakni a szive alá, vagy peniglen a tanzitkát ár-

talmas tekintettel közleni s forró meleg tsókokkal végezni bezog bfn (Fal: NE. 85). Sirva fakad, jajjal közli, nagy eszepekkel könyve hull (Fal: Vers. 880). **3**) Közli a jó kocsis a mély kerékvágást: közbe veszi SzD. [die mittelstrasse suchen]. E két őszvényt [istenét s a természetét] per abstractionem metaphysicum közleni akarják, hogy se egyiknek se másinak ne láttassanak vétteni (Fal: UE. 380).

[Szólások]. Az aszszony-is parázna, ha mással közli m a g á t, míg ura meg nem hal (Pázm: Préd. 240). Bizonyos mértékkel kell közleni magát az emberekkel (Fal: UE. 396). Ha eszén kell lenni embernek, mikor levelével közli magát, mennyi le inkább, mikor nyelvével (440). Az istennek jó volta sok féle képpen szereti magát közleni a világgal (382). A bölts vigyázva közli magát, vigyázva hiszen (479).

Közlel: [intermiscere; untermischen]. Elődbe rakom, mire kütelezzen Leműnket a hit, közlelvén a beszédet néhány indító okokkal (Fal: NE. 35).

Közlés, közölés: communicatio C. divisura MA. mitteilug, gemeinmachung, teilug PPB. Mynemw kwzvlés vazyon az vilagossagnak a setetsegekkel (Komj: SzPál. 217). Vele valo kwzlest ne turcyatok (362). Mondhatán, hogy a szeretet az isteni természet közölése (Pázm: Préd. 1035). A kálmínisták az vr Jesus testétől megtagudgyák a mindenhatalomnak közölését (Mad: Evang. 31).

Közlet: chaos. Mend ezeben nag közlet erősseitetet mi közöltönc es tá közöltetec: et in his omnibus inter nos et vos chaos magnam firmatum est (MünchC. 150).

Közölhetetlen. Közölhetetlen név: incommunicabile nomen (Káldi: Bibl. Sap. 14. 21. Kr.).

Közölhető: communicabilis Kr. [mitteilbar] (Pázm: Kal. 1057. Kr.).

Közöltet: communico, participem reddo MA. mitteilen, teilhaftig machen PPB.

Közöltetés: communicatio MA. gemeinmachung, mitteilug PPB. Az istenséghez természet-szerént illenek: az emberi természethez csak közöltetésből (Pázm: Kal. 707).

Közöltethető: communicabilis Kr. [mitteilbar]. Ha közöl-tethető, kívánom tudni, mit hoz (Fal: TÉ. 691).

Közöl, közül, közöl, közzül (kezvel DomC. 2. kezzevelk 78. kezzevl Pesti: NTest. 116. kezzil Pesti: Fah. XXI. XXIII. stb.): ox, e medio MA. aus, aus der mitte PPB. **a**) Vegye az égess közül a themienőzöket: tollat thuribula quae jacent in incendio (Helt: Bibl. I. Yy). Mi közzülünk mentenek kí, de nem mi közzülünk voltanak (Fal: Tan. 262). A koszperdet az ajtóba a jobb lábán való két újjai közül ug hajította (Bod: Pol. 194). Kőrnök-közül ki-ragartt prédájok (Csúzi: Síp. 313). **b**) [partitivus]. Nem vagyunk mi az olyas korhelyek közül valók: wir sind von dieser liederlichen bursch gar nicht KirBesz. 104. Ez fyak kezzvl egyk ada magaut ispitalsagra (DomC. 2). Ev kezzevelk reud jvedben nagy fratorok halnak meg (78). Netalan ty ktek kewszewl walamy towelweg gondolat vazyon szwywben hoszam (RMNy. II.59). Nem wolph ollyen rwhazatos, mynt ezek kezzöl egyk: nec coopertus est, sicut unum ex istis (JordC. 371). Vallak tegevedth nemzetek kezzvl (in nationibus) wram, ees the newednek dychereteth mondok (KeszthC. 33). En ki az vinek közzöl valók, irok az Gainsnak (Sylv: UT. II. 138). Fűnnak társat hozz az én nemzetem közzöl (EMK. II. 111). Rátámada urak közzöl nehánya (Tin 340). Alluss engemet az ioc közbö es valasz el kí gonoszok közzöl feleszes vr isten (Born: Ének. 144). Némeltye is az wrac közzöl nem igen kemént állna vala Mátyás mellett (Helt: Krón. 118). Ollyakis vannak az rezegőssők közzöl sokan (Frank: HasznK. 70). Mikor

az ebek koslatnak, azok közzül a nőstin ebet lüd meg (Orvk. 90). Senki közzülünc ne légyen az ő faytalansága-nélkül: nemo nostrum exors sit luxuriae nostrae (Kár: Bibl. L36). Nints közzülünk oly meszszelátó, mint a sas (Pázm: Préd. 66). A két út-közzül valamelyikén minden-nap egy-egy lépést tészünk (86). Az apostoli levelek közzül leg-első iratot a Thessalonica-béliekhez szöllő (Pázm: LuthV. 226). Ha valahol egyet kettőt kaphatnak közzülők, azontul szalag szűjjakat metélnek hátok bóréből (ErdTörtAd. II.391). Az arnyék hal egyedül borozdollya a tengert, még az ő fűek közzül sem követvén senki (Acser: Enc. 219). Minden gonoszok közzül legnagyobb (Hly: Préd. II. 234).

köz-közül: [proxime]. Az erős hadak fő hadnagy-nélkül, az ország király-nélkül, veszedelemmel köz-közül szomszédok (Pázm: LuthV. 328).

Közön

[Szólások]. Az apostolok közön akaratból el-végezék, hogy a hívök meg ne egyék a vért (1Pós: Igazs. L92).

Közönség: universitas C. communitas, commune MA. gemeinschaft, gemeine PPB. [allgemeinheit]. A bíráknac a közönségről valo gondviselése adatie itt előnkbe (Helt: Bibl. I f2). Ismet helyere hoszta: a meg szagattatott közönséget (I h3). Semmi annyira nem szükséges a közönségben, mint a jó rend (Hly: Préd. II.74). A hetes szám bizonyos közönséget jelent: numerus septenarius quendam universitatem notat (509).

[Szólások]. A mit kaphatnac vala mind közönségre tartia c vala (Szék: Krón. 209. Pethö: Krón. 95). Kevzensegei illyen modot tart vala uton (DomC. 88). Az kamaras vraknak kezes[s]ogel kel vala inrom (LévT. 199). Az egész törögaról közönséggel (Ozor: Christ. 120). Közönséggel töb int az hívöknek a nyvalyába hogy nem mint az hitetleneknek (Tel: Evang. II.142b). Közönséggel mindnyajan es egyenkent-is ő neki tagjai, közösi es reszesi (Szár: Cat. G). Az mondások az ember életénec idejének közönséggel valo tizlyáról (MA: Scult. 16). Az magyarázóc közönséggel mind azt tartyaé (49).

Közönséges: **1**) universalis, perpetua, generalis, catholicus C. [allgemein]. Közönségesen: in universum, generaliter; közönséges képpen: universe C. Bezedekett gyakorta mynystereknek es egyéb barátoknak kewzenseges gyewlekezésnek monyauata zent Ferenc (ElrC. 116). Mynd az közönséges soksnagh ywólthe awagh reada (WinkC. 186). Meg kerkezen the oltarodath wram, hogy meg hyrdessem kezenseges the ehodaydath: universa mirabilia tua (KeszthC. 47). Mynd kezenseges felden (in universa terra) vannak w ytelety (279). Tudnod kel egy esztendőben hány hólnap vazyon; vazyon pedig közönséges képpen 12 (Helt: Arithm. C7). Az görög nyelv aekor mayd mind ez világon közönséges nyelv volt; nem volna gonosz ha egy biblia volna, mellyel élne közönséges képpen (MA: Bibl. Előb. 3). Először közönséges képpen szöl nekic, azutan egyenkint kinállya őket (I.14). Közönséges concilium (MA: Tan. 1159). Úgy rendelte, hogy világ-végén itolsó es közönséges itilet légyen (Pázm: Préd. 4). Egy közönséges urnak bírtokában lévén e világ, nagy es közönséges békeség volt (100). A romai pápút universalis, közönségesen püspöknek nevezik (Pázm: LuthV. 94). Ha az emberek közönségesen a szüle apjokkal élhetnének, mi szép dolog volna a (Mik: TörL. 234). Non furaberis, ne orozz: közönségesen mind azoknak szöl, a kik által sértődik az igazság (Fal: NE. 102). **2**) vulgaris, vulgivagus C. [gewönllich, gemein]. Közönségesen: vulgo, vulgariter C. Megyonom a közönséges dolgoktól magamat: me abduco a re publica PPI. Az kynernek közönséghes megh zeghessé (JordC. 743). Az közönséges igöknek egigyhseget kerdezkesekre satollyac: torqueant in quaestionem (Mon: Apol. 289). A közönséges szokásokra meg ne restlyl (Pázm: KT. 64). **3**) [publicus; öffentlich].

Mind maga dolgában, mind a közönségesben eljárnii: rem privatam obire et publicam PPB. Közönséges szállásoc: hospitia publica (Com: Jan. 124).

[Közönségésít]

ki-közönségésít: [publico, divulgo; verkiünden, verbreiten]. Kiközönségésítették a tőle származott törvényt (GKat: Titk. 401).

Közönségesség: **1**) [communitas; gemeinschaft]. Az anyaszentegyház aunal az eggyességel vagyon, a melly eggyesség neminémü rendet, társaságot és közönségességet tézesen (Bal: CsIsk. 459). **2**) [universitas] (Mad: Evang. 647).

Közös: **1**) particeps, consors MA teilhaftig PPB. Közös társ: consors, consocius, particeps MA. mit-genoss, der teil hat PPB. Hog valami aiandikban közösse tegelek fátóket: ut ali-quod impertiar vobis donum spirituale (Sylv: UT. II.5). Egy-másnal közösök vagunk (128). Jupiter vra ez esztendőnek; közöse az Mars (KBártia 1583. Bv3). Nem akarom hogy az őrdögne közösí legyetec: nolo vos fieri socios daemoniorum (MA: Bibl. IV.158). A ki Christussal nucsen, eordöggel közös (Pázm: Kal. 815). Tallas Gergelyné legénye és Bese Mihályné közösse miatt fizettünk az vajdnác 22 [allért] (MouTME. 157). Vra ez esztendőnek Mars, es közöse Saturnus leszen (KNagysz. 1621. G3). Ne tégyed magadat illy kárhozatos munkának közössev (Megy: Bayle 335). A mostani fiatal-rend más szokást tart; az éji baglokkal közös valamiben; akkor két nyoszolójából, mikor a nap már lenyugszik (Fal: NE. 3). Közös lévén e dologbann a hertzeg [tudta, volt benne része], mihelyest a lövest hallá, oda sietett a főnakkal (Fal: TE. 635). **2**) manceps [arendator]. A kinek házhelyec és ahoz tartozó szántó földec s-rétec árendáltatnac, fukar, közös, árendás: manceps (Com: Jan. 72). Szállj bár uri házhoz, vagy közös gazdához, vendégfogadó házába (Szentn: KalnDics. 6). **3**) comunis MA. [vulgaris; gemeinsam, allgemein]. De mihelyt közös [a ruha] s viseli polgárság, zsió vásárra küldi a nemes aszsonyság (Orczy: KöltH. 161).

Közösít: communem facio, publicum efficio, participem reddo SI. impertior [mitteilen]. Kyzuanlak tykteketh lathnom, hogy valami lelky ayandokoth kizwsyechek tyngtek, kyuel meg erővsyestetek: desidero enim videre vos, ut aliquid impertiar gratiae vobis spiritualis ad confirmandos vos (Komj: SzPál. 45).

Közösítés: [communicatio; mitteilung]. Ionak lattatot az Macedonyanak es Akayanak valami egy masra valo kizwsy-seyteesth, alamyznath tenny az zegyn zentekhez, kik Ierusalembe vadnak: probaverunt Macedonia et Achaia consolationem alicum facere in pauperes sanctorum qui sunt in Hierusalem (Komj: SzPál. 103). A kenyér, kyth meg zegwnk, nem de az Christus Iesus testyne kizwsyeytse, ryzeseytsey? panis, quem frangimus, nonne participatio corporis domini est? (160. 229).

Közösköd-ik: **1**) se communicare, conversari SI. [gemeinsame sache machen, sich mitteilen, verkehren]. Az római eccesiával minden rendtartásban es sacramentomokban közösködtek (Pázm: Kal. 164). A tserélt avagy közösködő igazságról: de iustitia commutativa (Com: Jan. 183). Közösködnek az őrdög-gel (Diós: Tal. 197). **2**) carnaliter commisceor SI. [beiwohnen, beischlafen]. Ferfiunal közösködnen (Mon: Apol. 466). Ha valaki te veled nem közösködöt: si non dormivit vir alienus tecum (Kár: Bibl. I.122). Az férfin melly aszsonni állattal közösködik (MA: Bibl. I.179). A nőstény oroszlan igen buja, melly miatt sokszor más oroszlanokkal is zokott közösködni (Misk: VKert. 55. 332).

Közösködés: **1**) [communicatio, relatio; gemeinschaft, verkehr]. Az kivel ügyünk es közösködésünec vagyon (MA: Tan. 1298). Doctoroknak őrdög-gel való közösködéssek (Czegl: MM.

206). **2**) coitus, concubitus Kr. fornicatio Kár: Bibl. I.105. [beischlaf]. Az természetec folyása ellen való közösködés vagy aszsonni allatoctal, vagy férfiackal (MA: Bibl. I.105). Tíz, szertelen munka, buja közösködés ártalmas a szemnek, napra szembe nézés (Fely: Schols. 23. 25).

Közöslég: **1**) alternatim C. mixtim, promiscue MA. interdum EhrC. 107. vermischt, vermengt PPB. [nitunter]. Onzolyad frater Ferenczet, hogy kowuesse baratoknak beclyzt es buja magat kowezwslég ewterlewkw vezetettetny (EhrC. 107). Az istennek egy háza hasonlatos a mezőhöz, melybe nem csak buza, hanem közöslég konkoly is vagyon (Tel: Evang. II.870b). Lehetetlen dolog, hogy neha neha közöslég egyebbenis nem foglalná magát (Tel: Fel. 93). Hasonlatos leszen a hold toltehez, közöslég valo szelelecl (KNagysz. 1579. E8). Inkab mindenüt meredek [a hegység], gyakor folyamok esavarogván közöslég: plerumque praeraptae, crebris oberrantibus rivis (Forró: Curt. 54). **2**) [communitate, simul, invicem; gemeinschaftlich, mit einander, gegenseitig]. Az ő születése után jok es gonoszok közöslég hivattattak (Bátai: LPrób. 4). Magát az angyalokkal közöslég értse (GKat: Titk. 57). Őket közöslég meg-szégényitem (307).

Közösöd-ik: **1**) comunico [se communicare, conversari; sich mitteilen, verkehren]. Semminémü sentegyhaz ennekem nem kizwsyevdwt adasnak es elueuesnek okara: nulla mihi ecclesia communicavit in ratione dati et accepti (Komj: SzPál. 321). Nem közösödnek az sidok az samariabelikeuel: non utuntur Iudaei Samaritanis (Sylv: UT. I. 131). **2**) misceor SI. [coeo; bewohnen, beischlafen] (ACsere: Enc. 215).

Közösül: **1**) se communicare, conversari; sich mitteilen, gemeinsame sache machen, verkehren]. A sidoc nem közösülnece vala (non contebantur) a samariabelikeuel (MünchC. 174b). Wnekly walazottyal een nem kezewlek: non communicabo cum electis eorum (KeszthC. 388). Az isten szent, ki nem enged magával akar mi motkot is közösülni (Ker: Préd. 162). Közösül azonban mindeannel kegyesen, noha vagyon háza mint illik fényesen (Orczy: Nimf. B2b). Vén az ifiúval, nagy ur a szeginytel, a bolond, a tréfás közösül a bölcsel, szokkal ölelkezik magyar a némettel (C3). Közösült boldogság árad minden rendre, és jut egész ország tündöklő fényre (Orczy: KultSz. 10). **2**) coeo Helt: Bibl. I. GG3. fornicor Kár: Bibl. I.105. [beiwohnen, beischlafen]. Ne engedgyed, hogy a te barmod egyébféle állattal közösüllyen (Helt: Bibl. I. HHb). Aual közösüllyön, fiat lát attól (Szakm: AmAff. 1). Ne közösülj a nagy parázsnával (VárM: Égdészöv. Bevez.). **3**) participo, particeps tio MA. teilhaftig machen, teilhaftig werden PPB. Hog ne közösüllettek annak bñeiben: ne participes sitis (Fél: Bibl. II.180).

még-közösül: [se communicare, conversari; gemeinschaft haben, verkehren]. Meg ne közösül az istenteleneckel, hanem taosztasd el az ő barátságokat (Helt: Mes. 380).

Közösülés: **1**) [communicatio; gemeinschaft, verkehr]. Az euangelionnak tarsasaga s kizwsulesce (Komj: SzPál. 22). Christus testének velünk való közösülése (Vás: CanCat. 670). Semmi közösülése ne legyen az papistasággal (MA: Scult. 622). Az vr testeuel es vereneul valo tellyes es illendő közösülés (Zvon: PázmP. 24). **2**) [coitus; beischlaf]. Az parázsnási bujaságban semmi közösülése ne legyen (MA: Bibl. IV.151). Azt mondot, mint némely góbék, hogy Anna Máriának anyja, öt nem férfin közösülés által fogatta volna méhében (Pós: Igazs. II.175). Judának az ő menyével Thámárral való közösülése tractállya (Tyuk: Józ. Előb. 14. Fely: SchSal. 25). III. Sergius nevű parázna pápa, ki egy hires kurvával való közösüléséből neuzé XIX Fattyú János pápát (VárM: Égdészöv. 59).

Között, közt: inter C. MA. zwischen PPB. **a**) [hely] Két fal között való: intermuralis C. Legyen erősség a vizek közt: fiat firmamentum in medio aquarum (Helt: Bibl. I.A). Hozza

hiuán egy gyermetsket közeparant közettee meg álatá : advocatus parvulum, statuit enim in medio eorum (Helt: IT. E4). Mindent, mi a Tanais viz közt, és az Taurica Chersonesus közt lón, mind magoknak foglallic (Helt: Krón. 11. Örődös forgodlic közt-óc az fa kessel (Hofgr. 268). Az német és cseh urak eleget kóválnak, kobzának az szegénység közt (Monrók. III.116). Az öbneüeny, mely ti közettee vagyon, te ellened fel nouke-lic: advena, qui tecum versatur in terra ascendit super te, erit-que sublimior (Kár: Bibl. I.184). **b**) [átvitl ért.] **a**) [par-titívus] Mynth minneel jobbat talál wala ő yuhai kewzewth, azt aldozza wala nr istennek (ÉrdyC. 174). Ket byn közt ky-sebbet valazta (526). Egiebek kwzwt bwczeb wala (VirgC. 29). Egyebek kwzwt hat wagiön kibe al embernek bizoni ala zatossaga (95). Negwenkj mentek bee köztök [közülök] (LevT. I.242). Minimus apostolorum, az apostolok-között kiseb', ala-tsomb (Pázm: Préd. 59). Igy tselekesznek ma a pápisták közt amaz arvá, előzvegyek házán élekedő, haszontalan, fige fához hasonló here barátok (VárM: ÉgőSzőv. 128). Mire mondassunk penig Christus vitéznek, én ennek többi köztöt három okait látom (FKis: Pan. 21). A többi köztöt azt kérdezt tölle : (Csúzi: Síp. 272). **β**) Az gonoz feneo Vyd yztl vezte köztök, es az jumbor hierzegőkkel Salamon kyraf egybe laborodeek (ÉrdyC. 398b). Ewmen kewzewttek kordezkednek wala: mutuo quae-robant inter se (Pesti: NTest. 70). El végesez eszt önen közet-tee (Helt: Krón. 12). Az Márs itéllye meg közetitűne, hogy la tiyed legyen a birodalom, auagy a rómaiacek (17b). Fed meg az te attiaditit te köztött es ű kőzte (Fél: Tan. 235). De az diezret felől ű köstök nagy uersenges uala : set gloriae maxi-mum certamen inter ipsos erat (Decsi: SullC. 6). Josué és Ge-déon-közöt nem tudnék választást tenni (Pázm: LuthV. 15). A számo-c el-ostassimac egymással, egy más köztöt: numeri dividantur per se invicem (Com: Jan. 163). Sok egy másra való irogatások, izengetések mentenek véghe a négy réteopta réli-gioi köztöt (Bod: Pol. 138). A jó es gonoz köztöt nem tud különbséget tenni (Fal: NE. 78). Vetek virtus köztöt wagiön-e rokonság (OrezyKözlI 57). **γ**) Tündér világ laborit-között megúlnakodott (Csúzi: Síp. 31). E világi nyomorúságok közt nyavalygó ember (Bíró: Préd. 118). Ezer veszedelmek köztöt wigiön s epélselwe sétálnak (Fal: NU. 253). **δ**) [idő] Vta kőzötth Romaba be terwen (Komj: SzPál. 19). Imé, ez idő közt, esászár az urakkal, Bécsot, Bechereket kéreti barátitl (Tin. 15. 22). A ma-sic bárannyal estue közet vgy chelekedgyél mint az eledeli es itali aldozattal reggel: ad vesperam (Helt: Bibl. I Q13). Mind étele itala, mind egyéb akárminemű foglalatossaga köztöt, mindenkor fülében zengettek (Pázm: Préd. 7). Étel köztöt gyakran egy egy kiesintigyál (Fely: SelSal. 13). Ide az láló helyünkre mezőben 1 és 2 óra köztöt jutottunk (RákGy: Lev. 58). Vay Mihály egynebány napoktúl fogvást kornyadozván, étezekán egy s két óra köztöt boldogul kimúlt ez világból (Thaly: RP. 21). Szerentsével jártál, ha beszéd közt tsak jövendőlyois elől találhattad más ombere-knek szándékokat (Fal: UE. 377).

Közt-közt: interposite Kr. [inzwischen, mitunter]. Szemeim-mel láttam, hogy közt közt kevés pihenve bé öntött 6 buti-glát (Fal: NU. 304).

Közre: **1**) in medium; in die mitte]. Az ellenség az közre való veltől irtozván (RákF: Lev. 143b). **2**) in publicum Kr. [zum besten]. A ki közre ki nem ad, vagy ki nem tézen: asyn-bulus PPI. Közre boczáttia penzet az nőeresgre, az vesztesgre (Fél: Tan. 376). A divisio közben ha mi közre marad, újjob-ban dividáltassék (MTolv: Arithm. 80). Közre indit (Megy: 3Jaj. III.3). Valamiek wala, mindenek köze bocsiták, mindenk köz wala (Liszny: Krón. V.325).

Község: populus, plebs, respublica, politia C. vulgus, com-munitas MA. communitio; gemeinschaft, gesellschaft PPI. [pub-likum, gemeinde]. A nyuonow remonsségek az kewsség-

nek felőle vagyon (Komj: SzPál. 7). Felének a kewsségetwl: timernut plebem (Pesti: NTest. 168). Eképen tisztáta meg a szentséges szent helt, es a kösségnek egész gyülekezettit: ex-piabit sanctuarium et universum populum (Helt: Bibl. I. FF4). A papifejedelmec eláltatit a kösséget: principes sacerdotum persvaserunt populis (Helt: UT. 11). Az vrnak vaczoriát csak eg szemel náut adriak az kösségnek (Fél: Tan. 114). Az kösség fel ne zendüllyön (Kár: Bibl. III.145). Aekor inkább azoc halnac kie keduekre élne-c, nem annyéra a kösség (Cs. J.). Nem beszelled keptelen szerezlatásokat, mellyekkel szerezlatyitoc az kös-séget (Mon: Apol. 335). Prediküllásokkal tanítlatuák a kös-séget (Pázm: Préd. I 3). A sok kösségok leteriték rulójakat az útón: egyebek pedig ágakat vágna-c-wala a fákról, és az útra hintik-wala (Pázm: Préd. 464). Szegény kösséget szokatlan és törvénytelen szerezalással ne terheljétek amaz kárhozatos quar-télyozással, ingyen való átkozódás [igy] gazdálkodással (Radv: Csál. III.278b). Az egék által jelenti az előltétetteknek rendét: a föld által pedig az alatvaloknak kösségét (Hly: Préd. L52). Kösség esütja (Laur: Lev. 220). Soha a kösség es az alat-valo sokaság jól nem rendeltetik, jól nem igazgattatik (Csúzi: Síp. 561).

Községés: [communis, publicus; gemein, allgemein]. Chyak az kewssyges jouth keresswk (RMNy. IIb.37).

Községi: **1**) popularis, politicus MA. des volks, der gemeine PPI. Ez világi politia, kösségi gubernálás (MA: Scult. 1035). **2**) [vulgaris; gewöhnlich]. A kettős consonansok mellé-vetteget y, a pronuntiatiahoz képest a kösségi írásban, igazán tsak egy-gyes consonansra uymint j-re vonattathatik (CorpGramm. 297).

Közszzerű: [vulgaris; gewöhnlich]. Közszzerű öltözet (MA: SB. 225)

Közzele-közzele: [interdum; manchmal, zuweilen]. Mint ha isten meg haragudni nem tudna közzele közzele (Zvon: Post. II.246. Erasmus: Erk. 53).

KÖZEL (*kezel* Helt: Krón. 3b. Helt: Mex. 275. *kezelő* Decsi: Sall. 38. *közel* Hall: Paizs. 469. Vás: CanCat. 680. Páp: Kesk. I. A. 10. MA: SB. 177. Dáln: Flor. 125. *köszöl* MA: Bibl. I.145. Esz(T: IgAny. 61. *előszözléte* MA: Scult. 137. *közel* MA: Scult. 16. 775. KDebrezen 1619. C5. Com: Jan. 161. *közelget* Dfész: Tal. 127. *közel* Hly: Préd. I 578. *közzel* Mel: SzJán. 456): **1**) *prope* [nahe]. Közlelről: cominus (Com: Jan. 149. Házzitál közlel: *prope* a domo PPI. Menenek Hostyensisnek vrahoz, ky wala ottm kewzel (EhrC. 107). Kezel wagiön vr azokhoz: iuxta est deus ius (KeszthC. 78). Halálnak ideje kewzel (DomC. 80). Kerlee a rokon közlel való halálnac felolmeyernt NagyszC. 385). Az én időm kezel wagiön: tempus meum *prope* est (Helt: UT. G8). Közlel az ő meg szabadulások (Born: Evang. I.17). Csak azok köteleztettek ezel az parancsolattal, a kik közlel-nemmen lakoztak Jersusalemhez (Pázm: Kal 474). Az apaczák a nőtelen barátok kalastroma mellett közlel és őszve férhető szomszéd-ságban lakának (Matkó: BCsák. 25). Egy embert ölték meg az emlőstőlven, szinte közlelbelől (BékHajd. II.224). A hatyuk öltöket meg-élvén és végeket közlel lenni érezvén, azt hír-öltik és hitetik a természetükait visgölök felőlök, hogy a halgatást ollagyvún gégejük sájját meg fuválják, és szép nőit énekelnek (GKat: Váltó. 1.712). Életek vége közlel wagiön PPI: Pax-A 20). Közlel a tengerhez (Dáln Flor. 125). Csínáltott ezufrangot, közlel érzü firsmetot (Thaly: VÉ. I.342). Ágyút a várhoz tsak közlel helezle (Könyi: HRom. 159). Az udvari ember se ne igen közlel se ne mélyen lötsüssa dolgaiba az igéző szemeket (Fal: UE. 413). **2**) [*propinquus*; nah, unbeliegend]. Proximus: igen közlel C. Közlel földreis rőtőn menne (Zvon: Post. II.177). Nines jobb orvosság az távuljózsául; ez ilyen nyavalyának nem használ az közlel tűz (Thaly: RP. II.137). **3**) [*proximus*; der nächste, nebenmensch]. Kewzelinek idvességeket jobban érvésben zerez-

hetneve (DomC. 19). Az ev arrauul az kezeleat megvaldha (28). Siraiaik vala az w közeli es rokonsagi (VirgC. 103). Atyafiai közdöt valo egéseneseg, közeleknek szerelme (Agend. 56). **1**) [prope, prope, fere; beinahe, beiläufig]. Közel igaz: verosimilis, probabilis SL. Tótt közel huszat (Mel: Préd. 156). Közel két ezer esztendeig (MA: Bibl. Előb. 1). Vagyon amiae közel kilenezven esztendeje (Zvon: Post. 1.16). Közel egy óra tellik bele (Hall: HHist. III.139). Mikor elindultam, közel volt: am tizenhét esztendőös (Mik: MulN. 312). Közel volt fél esztendeje, hogy abban éltünk (334).

[Szólások]. Az megelegíthetetlen faldoklás közel jár az sárhoz (MA: Bibl. III.175). A ki titkát titkolni tudja, közel jár a menyeyei bölcseséghez (Fal: UE.147): Közel sem az: nihil ad *rhombum PPBl. Az ómón kimyarol közel sem törődik anyyit, mint az ó tanyiturninae banatyokrol (Born: Préd. 302). Ebből még közzel sem következik (MA: Scult. 16). Közel-vét hozza [hasonlít hozzá] (Teleki: Flél. 52).

Közeldeden: [prope; nahe]. Olyan közeldeden a vár tövében való megmaradást mint állhatták volna, akárki megítélheti (Szal: Krón. 385).

Közlebb, közelb, közeljebb (*közlebb?* ACsero: Enc. 156. *közlebb* Megy: SzAÖr. 1): **1**) **a**) propius C. [näher]. Keozel walo atyafiya (LevT. 389). Közelb jöjjetee: accedite (MA: Bibl. 1.43). Mentül a naphoz közeleb' jár, annál keveseb' része tetszik (a holdnak, Pázm: Préd. 23). Jo Zrinilhez közelebb juts (Zrínyi. L54). A szerzetes ismét kézijában tötte a nyilat, és közelebb ment a képhez s úgy akarja által lóni (Hall: HHist. II.173). Közelb vagyon a mi idővőségünk (Mly: Préd. 1.19). Ha mikor magunk közelebb megismerkeztünk a személyekkel, látjuk az eleven példákat (Fal: NU. 318). **b**) Nálammál közelebb: me propinquior Káldi: Bibl. 234. **2**) **a**) [proximus; nächst, nächstfolgend]. Pünköszt nap után való közelbik vasárnap (Erd. Tört. II.15). **b**) [propediem, unper; nächstens, jüingstens]. Citimus: legközelebb való C. Most legközelebb [jgy] ott ment el (LevT. II.451). Olaszországot ihon csak leg közelebb mint el pusztítók (Lászny: Krón. 157).

[Közmondások]. Az ky kezelebb az zenlőz, az jonkub fityezyk (LevT. I.23). Közelb az ing az ezuhánál: frons occipitio prior (Decsi: Adag. 10. 24). Közelyebb az ing a tsuhánál (Kisv: Adag. 529).

Közelenben: propius Kr. [näher]. Leg közelenben azokhoz vadnac (Bem: Préd. 237). Közelenben időgellyen hozzane (251). Nemel igek taoul vannak az iteletül, nemelliek pedig közelenb irálnak (Fél: Tan. 524). Leg közelenb való tanútsi valánae az királynae Charšená, Sethár (Kár: Bibl. 1.501). Közelyeben lépvén (Toln: Vig. Előb. 3). Mennél közelenb vadnac, annál inkább közelenb láttyc (MA: Bibl. IV.113). Emez uralkodó indulathoz mennél közelebben lehet, úgy szökjél (Fal: NE. 378).

[Szólások]. Isayas proféta közelenben yaar az zent evangeliomhoz (ÉrdyC. 517b).

Közelső: [propior; näher, näherliegend]. Leg-közelső hely (GKat: Titk. 12. 300). A legnagyobb közelső igényes vonal nagyobb a távulb valonal (ACsero: Enc. 67).

Közelenbűn: [a propiori; von näher]. De más felől leginkább tart a közelenbűn reá következhető veszedelmitül (Bartha: Krón. 47).

Közlebbbit: [appropinquo; sich nähern]. Visszafele indulunk, és a midőn a táját közelebbbitjük, szemben lenni kegyelmed velünk el ne mulassa (MonIrók. XXIV.23). Vitéz Zrínyi magát a lesből ki-vette, és az uttyát bizton közelebbbitette (Kőnyi: HRom. 33). A szarándokokhoz közelebbbiten, mondá (Kőnyi: ÁM. 27).

Közelget: proximo C. propinquo MA. appropinquo Pest: NT. 4. sich nähern, nahe kommen PPB. Mykoron menné az wton törteneek hogy közelgetne Damascosban (ÉrdyC. 205b). De hozya közel nem mernek vala közelgethny (233b). Mikor közelgetne Egyptushoz: cum prope esset ut ingrederetur Aegyptum (Helt: Bibl. IE3). Senki felesegelőz ne közelgessen: ne appropinquetis uxoris vestris (LI3). Hozzánk közelget, és meg-segít, hogy el ne essünk (Pázm: Préd. 173). Egyébkor-is, de fő képen mikor jeles innepet közelgetnek, egy-be-győjtse tselédét a gazda (270). A meg-éledett emberek nem-is élnek, hanem lassacska halni kezdettenec; a vén emberek nem anyyira élnek, mint halálhoz közelgetnek (Hall: Paizs. 425. Mik: MulN. 318).

be-közelget: ∞ Az my honk [mensis] ymmaran be kezelgeth (RMNy. II.54).

el-közelget: advenio C. adpropinquo MA. hinzuahen PPB. [sich nähern]. Kevés idő mulván ily dolog történék, aratásnak ideje hogy elközelgetnek (RMK. II.339). Az én áruóm elközelget: qui me tradit prope est (Helt: UT. N4). Tuduan a Satan az vnae ifüetelet el közelgetni (Mon: Apol. 463. Fél: Bibl. 3).

Közelít: **1**) proximo MA. [sich nähern]. Mykoron kezeleynala falucra: quando appropinquaret castris (ElrC. 36). Micor közeleitet volna Jesus Hrlmhez (MünchC. 51b). Micor haza ifőn es a hazhoz közeleiteu, halla a hangoslatot (148). Kezeleylek: appropinquantes (NémGl. 257). Nem kezeleith theozyad gonoz: non accedet ad te malum (KeszthC. 245. 51). Yesws ő halalához kezeletven kezdé meg sargvny (ÉrsC. 55). Mikoron az olayfák heginek leytoire közeletene (Sylv: UT. 114). Ez életben tsak szarándoksigban járunk közeletvén minden nap örökös hazánkra, mellyben kell mennünk a halál által (Hall: HHist. II.210). Azon éjtszaka egy halász szintén a tengeren halászott, a ki meg-hallya a vizen való lottsauást, és oda felé közeletvén, semmit nem lát az ágynál és benne fekvő embernél egyebet (II.324). Az ellenség igen közelet, örömet megharozolna velünk (RákGy: Lev. 157). Mentől érdemtelenebbnek tartod magadat a királyi székhöz, annál inkább közeletesz ahhoz (Mik: MulN. 276). Félélemmel közelettek a te nagy szentségednek felségéhez (Biro: Ékesség. C2b). A ki távulit a földtül, közelet a mennyországhoz (Fal: SzE. 556). Mind az, a mit e világon látunk, lassan lassan távulit tőlünk, csak az egy halál jobban jobban közelet hozzánk (Fal: BE. 625). Látván, hogy közelet az el időzött nap, meg-gondolá magát (Fal: TÉ. 636). **2**) [prope accedo, sinilis sum; nahe kommen, ähnlich sein]. Pénzhez közelető egyet mása [pénzt éré, pénzé tehető bolmija XVII. sz.] (Nyr. X.469). Hasonló derekad sudarult cyp-rusboz, járásod közelet szép Vénus asszonyhoz (Thaly: VÉ. II.236). **3**) facio propinquare Kr. [näher bringen]. Téged kíván, hogy abban segitsed az rá elütt sasok szemit szenderitsed, dolgait végéhez azzal közeletted (Thaly: Adal. I.133. Csúzi: Tromb. 19. Kr.)

el-közelít: **1**) appropinquo C. [sich nähern]. A nyár el-közelet: ver adolescit PPBl. El közeletvén ez velagnak vege (DomC. 1). El közelet hog az embernek fia adattassak az emberekek kezekben: filius hominis tradendus est (Fél: Bibl. 29). Az estve el-közeletet (Debr: Ker. 7). **2**) [facio propinquare; näher bringen, herbeiführen]. Az időt ő felsége közeletse el, mellyben ezen a régi álnok kigyon egészeszen-is gyzedelmeskedhessél (KBodor: HÖszt. 50).

elközeletés: appropinquatio, appropriatio MA. das herbe-nahen PPB.

még-közelet: appropio, appropinquo [sich nähern, näher kommen]. Juta ő hozia es megközeletuon megkötozoe ő sebeit: appropians alligavit (MünchC. 134b). Jvdas megközeleite Jesut (appropinquavit Jesu) hog megapolna ötet (162b).

Közelítés: appropinquo C. herbeinalung, das hinzu-nahen PPB.

Közelség: propinquitas, proximitas Kr. [nähe, verwandtschaft]. Meel nagy rokon közelségünk vagyony mynekewnk az zent anyalokkal (ErdyC. 554b). A helynek meszesége vagy igen közelsége (GKat: Váts. II.1263). Az melyhez inuuir is van nagy közelségtek (Thaly: Adal. I.160). (A bátorságot) nem minnyájan ismérük igaz közelséggel: sokan igen inuen esvén, ügyetlenül kérkednek véle (Fal: NA. 209).

Közel-való: propinquus C. [nahe, nahelegend]. Első es közel való oka az botrankozasnak az vilagnak hitetlensege (Fal: Tan. 232). Közel való rokon (Kár: Bibl. I.105). Az köd közel-való: nebula propinqua est (Com: Vest. 5). Az bodult-sagra ponig a törökök ki ne yariának, hanem eliak az közel-alokra (TudTár. III.241).

Közelvalóság: proximitas MA. [nähe].

KÖZÉP (*keze*) LevT. I.199. *keze*bben Helt: Krón. 2. 41. *közé*pben Sylv: IT. I.139): **1**) [medium] medius Kr. [mitte, mittler-]. Középi: medius; das mittel Com: Vest. 136. Tavasz középi, derek tavasz: *adulturn vor; pontos, középbén való: centrosus PPI. Páinak a középi: umbro C. Fel-nemet, Cuzepe-nemet, Olug-nemet 1217. Villa Cuzepeok 1220. (VReg. 69). Középut, via 1222. Kuzzepeureod, possessio 1370. Kezepeümety poss. in Abanjvár 1430 (CodDipl.). Possessio Kuwzepefaln 1395. (ZichyC IV. 531). Kuwzepefaln 1393 (IV. 531). Hozuac eg nemberiet es allaptatac azt középbé: statuerunt eam in medio (MünchC. 185b). Kél vala ő neki Samaria középi által olmennü (174). Az kilenczedik capitulom, melynek az kezepefele ki ter wnuv-nagának ajánlasara (Köny: SzJál. 120). A dolognac mind elét, középit iol meg kell erteni (Helt: Bibl. III.4). Ird elől a regula detri szerént, és az pénz szimát középbén (Helt: Arithm. H6). Az tengernök középin: in medio mari (Fél: Bibl. 24). Nyár középbén is bekéuel lehet az muskákttól (Cis. P). És szóla az wr az tűzneac középből: locutus est dominus de medio ignis (Kár: Bibl. I.161). Az szózat az sasnac nem az feiből szolgúl vala ki, hanem amac közep testéből (Kár: Bibl. I.469). Az em-beri dereknc leg középin (Kár: Bibl. II.151). Soha az tárgy középit el nem vétheti (Pázm: Kal. 504). Az közép út az legjób út (MA: Scult. 310). Közép útát könefűdnü (Bul: CsLsk. 463). Az elod az első fogackal, hegyes közép fogackal, meg-metél-tetvén (Com: Jan. 50). Közép félben [fél középen] (Ily: Kat. 61). A mező-középre kerülylön (Gyógy: Csup. 23). **2**) mediocris MA. mittelműssig PPB. Vala pedig e Huniadi Janos közep ember (Szék: Krón. 214). Nagy szep közep ember es temerdok niako Huniadi Janos vala (Nagyb: HunyJ. 20). Mindemek benn a a középbén fekszik igaz vagyonsága (Fal: UE. 440). A nemesen termelt elme meg álja helyét mint a késmárk es kemény kőszikla a tenger középen, kiknek a bus tenger tsapdozsi semmit sem árthatnak (Fal: BE. 586). Nem középrendü ez a Samaritanus: non est mediocris iste Samaritanus (Ily: Préd. II.270). Száznegyven sellegék, 25 óreg 15 közép es apróbbak (MonIrók. VIII.44). Az múlt éjjel is alkalmas dér lön, s nappal pedig középül lön (XVIII.9). **3**) Közép dolog: res media, indifferens, adiaphorum SzCsene: Conf. 174. Kr. [indifferent, gleichgiltig]. Hogy pap vagy magistratus adgya őket őszne, azt mi csak közép dolognak tartjuk (Fös: Izras. I.96).

bőjt-közép: mitten in der fasten Kirbess. 121. Adok ew neky tyz ezer kazath ez isowendew bewyt kezepe napvara (RMNy. II.106). Fogadok nekj meg fizotny nemett pinzel ez jowendü böytt kezepe (164). Az asszonyt én előmba idézték, kinek az börténye még bőjt közép szerdmün kezdetik el (Nád: Lev. 36). Ha azt sugallyn, hogy bőjt-középig meg-ol' a húst, ne engedgy neki (Pázm: Préd. 407). Bőjt közép tájban (Lipp: Cal. 10).

köllő-közép (*küllő közepben* Com: Jan. 167): centrum C. [mittelpunkt]. Kellő középi: centrum MA. PP. Köllőközép: centrum ACsere: Enc 50. Setét étszakának kellő közepin jöve e világra a müdenlató ige (Pázm: Préd. 101). Én istenen, jó akaratomból, szívemnek kellő-közepiből áldozatul adom magamat (Pázm: Préd. 468). Keregdéd circalmozás, melynek a középi köllő közép: circulus, cuius medietas centrum (Com: Jan. 164). Az pörnek kellő közepette: litis intermedio (Ver: Verb. 293). A kertnek kellő közepiben (GKat: Titk. 58). Mint a köllőközep a körülvalóságunk (Ily: Préd. I.495).

szár-közép: [media pars cruris]. Szárközépig lenyult lompos plundrába öltöztette (MA: SB. 233). Szárközépmél feljebb érő hó esett (MonIrók. XV.299). A víz tsak szár középig ért (Mik: TLev. 22).

Közép-aránt: 1) [medio] per medium MA. [in der mitte] durch die mitte PPB. Eg too nagyon közep arant meg fagyoth (SündC. 37). Leutenen nemely karpitot, kezepe arant [jgy] leteryzte ev magat (DomC. 216). Az Izrael fia kezepe arant által menyenyene szarazlabbal: in medio mari (Helt: Bibl. I. J2). Közeparánt közetec meg álata: statuit eum in medio eorum (Helt: UT. E4). Az Omui vize, mely Zalakuáról állá ö, közep aránt által foly az városon (Helt: Krón. 7). Közép-aránt az belsö várba kilenczedik tornyot rakattatott (MonIrók. III.153). Elő fa acky az io es gonosz tudo fa mellett közep arant vala a paradizomba (Mel: SzJán. 71). Ez két veszedelmes tudomány köztöz közep aránt járván (Zvon: Post. I.417). Középtájon aránt mondjad, hogy ott lakik (Thaly: VÉ. II.223).

2) [mediocris]: mittelműssig]. Folio viszeknek közeparant valo arradassi lesznek (KBécs. 1572. D6). Ma tiszta, közép iránt való idő lön (MonIrók. XVIII.1). Az ház sem igen meleg, sem hideg ne legyen, hanem tsak közep arant (PP: PaxC. 37).

Középett, középuitt: in medio Kr. [in der mitte]. Középuitt fénylik: internet; középuitt foly: interduit C. Középuitt elvágu: intercidit MA. Ki meuenec es marada-meg Iesus őm-maga es a nemeri középet aluan (MünchC. 185b). Christust középuitt két gyilkos tolvajoc között feszitoc meg (MA: Scult. 432).

Középett (*középuitt* ? MA: Scult. 430). Középettem, középettet, közepette: in medio mei, tui, sui, intervallo mei, tui, ejus MA. Ameneue közepette allaptatac őtöt (DéesiC. 21). Zöldöső Herodiadiscac lana az ebéllő haz közepet (MünchC. 40b). Tíz goituan a pituar közepet es azoc köriül flüen Peter vala ő közepette (163). Babillonnak foloi őlet ol őltök es sirtok; a fűzre ő közepette fel czuggettettük mv orgonainkat (AporC. 107). Evne az capitulum haznak kezepe (DomC. 69). Lesen een zyweu, mikeppen meg olwazotli vyaz ees hazuunk [jgy] kezepe meg azza een eorem: in medio ventris mei aruit virtus mea (KeszthC. 39). Le zalának w zallosoknak kezepe: in medio castrorum eorum (199). Az waras közepeth az feneketh ky vaguttik (RMNy. II.1). Az elotnek faya a kertuec közepette: in medio paradisi (Helt: Bibl. I. A3). Eg meg fa a föld-nec közepette fel neuködöt mind az egig (Szék: Krón. 4). Paradiuzomnac közepette vagyon (Mel: SzJán. 69). El vala az hamú közepet (Kár: Bibl. I.512). Megbödülven a föld a nép-nek közepette megbasad: immugiens terra in medio plebis scinditur (Ily: Préd. I.11). Közöttlünk vagyon mint a nap az égnek közepette (I.495). Ahol csak ketten vagy három össze-gyűllnek is az ő nevében, már az ur isten segedelmekre készen, sőt közepettec vagyon (Biró: Angy. 99).

[Szólások] Az pörnek kellő közepette: litis intermedio (Ver: Verb. 293).

Középed: [medius; mittel-, mittler-]. A festécek, a kik közzül a fejér, a fekete legvégsőbbec, a többi középedec (Com: Jan. 63).

Középség: mediocritas MA. mittlemässigkeit, mittelstrasse PPB. Az két extremum, végső dolog közbe valami köz vagy középség közé vettek (Lép: P'ük. I.235). A föld, mint hogy ékentes maga középségét ki adgya, növekedéseket és apadásokat szenvedni láttatik (Com: Jan. 6). A jószágos tselekedet középségben (in mediocritate) áll (219). Oh! böltséges középség (GKat: Váts. II. Előb. 4). Oh tudállatos középség, mellyel az isten a mi váltágunknak modját egy timporálta, hogy magát mind a hamisságnak s mind a kegyetlenségnek gyamutól megoltalmazta (II. a3b). E lelki utnak állapotjában semmi középség nem találtatik (Ily: Préd. I.143).

Középső: medius, medianus C. MA. das mitten ist, mittelst zwischen zweien PPB. Középső Szőlőc (Helt: Krón. 5). Attyának középső fia vala (Mél: Jób. 4). Középső kamora: medium abulatum (Kár: Bibl. I.307). Középső fia Noenac Sem (MA: Bibl. I. 9). Az két középső és első lovak közt egy vastag pálcza volt, rövid lánczon, peczekkel (MonÍrók. XI.367). Ezek az iozajok az en középső [második, mert 3 volt] zeresmes vramtel sarmassagy Miklostal marattanac nekem (Radv: Csal. II. 158b). A hármas rend háznak a középső rendiben lakván (Misk: VKert. 276).

Közép-szerint: 1) mediocriter MA. mässiglich, mittlemässiger weise PPB. Közép szerint való takarast adott az isten (Börn: Préd. 457). Az arpa alkotmason terem, árra-is közép szerint lesz (KGalg. 1582. F). A buza és a bor léssen közép szerént (Kal. 1620. Cb). Az szőlő az hídeg etszakaktul megautatik, mind az által közép szerint terem (KNagysz. 1621. 12). Nem ez urak közzül, hanem az közép szerint való, az az él husu es allapatu nemes emberek közzül: de mediocribus nobilibus (Ver: Verb. 59). Mint vagy még? Ugy közép szerint: sic mediocriter; so mässig (Com: Vest. 59). 2) [in medio; in der mitte]. A bal szemecskéjét a vas vesződtől csimált mutatóval közép szerént által találta fűni (TitkRözs. 262).

Középszerű: [mediocris; mittlemässig]. A középszerű erelmű ember, ha ugyan tsak kőrmős kézzel nyul a munkához, ovábra birja, hogy sem más egy felséges eszű (Fal: UE. 373). A lengeteg igyekezeteknek és középszerű móték után való börgölődsnek nincsen bangos híre (397).

KRABSÁL, KRAMSÁL (krapsál Sall: Vár. 23). Krabsálni, kramsálni: scriptito, scribillo MA. hin und her schreiben, wühlen PPB. Látván, hogy az erszényt levonták orráról, az indulgentiák ellen kezdé kramsálni (Pázm: Kal. 305. Pös: Igazs. 164. 433).

KRAJCÁR (karajcaron LevT. I.259): crucifer, nummus cruciger SI. kruzler KirBesz. 139. Akar wenny, negeuel og kracyarert (RMNy. III.32). Az wr bora egj peuzel awagj ogj karajcarral feleb kewlth pntly az kewzenseges nepnel LevT. I.259). Kértem: holtom után hogy adná postára, itt a tyelcz krajczár is, a két levél ára (Gvad: RP. 140).

hét-krajczáros: sieben kruzler [gyj]; une pièce de trois sous et demi de France KirBesz. 139.

tíz-krajczáros: zehen kruzler; une pièce de cinq sous KirBesz. 139.

KRÁKOG: crocito Kr. [krähen]. Krárogó varga (Horv: Mér. 8). Lépsz bátor tudósok gyülekezetében, krárogó papoknak komor seregében (Orczy: KöltSz. 190).

Krákogás: [crocitatio; das krähen]. Hollófiaknak krárogása (Misk: VKert. 388).

KREC, KRÉC: krätz; schawine, abgang, abfall; az a hiüladék, a melly a szemembe jön és a tűzbe kiégetetvén, a hamuval együt van addig, míg az mosás és olvasztás által ki nem tisztítódik (Kecsk: ÖtvM. 356). Az

kréc-sopréskor az mi megmaratt az ezéh lakásából, kéz pénz rhfl. 38. den 11. (uo.). Az kréczet mosd ki, tedd egy tégyben, tégy gletet hozzá, azután tedd az tűzben, had füllyön fel magában (297). Krecz olvasztás: Elsőben az kreczet mosd ki szépen, könnyebben jucc az kimosásához, ha jó tűzben apróként megégeted (303).

I. KRÉDENCIA. Krédentzia, mellyen az uraknál a pohárt beadják: vasarium; ein credenz-tisch PPB.

[Szólások]. Kredenciát tesz: praegustat; kredencia-tetvő: praegustator C. Elöl meg-kóstolom, krédentziát teszek: praegusto PPB.

ezüst-krédencia: vasarium argenteum PP. ein kredenz oder buffet mit silbern geschiren PPB.

Krédenciás, krédenciás: praegustator; ein credenzer, mundschenk, vorschneider PP. Credencias edények (MA: SB. 357).

Krédenciáló: praegustator MAI.

Krédenciáz: praegusto Kr. Egy hüvelylyel cristály nyellő kés, credentiazni való (Radv: Csal. II.183).

mög-krédenciáz: [praegusto; kosten]. Elmégyen kis-asszonyom, egy pohár bort köszön másra, és kitsíny meg-kredenciázván, vagy a pohár szélit meg-tsókolván, éppen meg itattya mással (Pázm: Préd. 255).

Krédenciázó. Elöl kóstoló, krédenciázó: praegustator PPB.

2. KRÉDENCIA (kelledencia LevT. I.52): credentia Kr. [beglaubigungsschreiben]. Az bussanak ily kelledencia lewelet (LevT. I.52).

KRÉTA: creta C. MA. weisse wascherde, kreide PPB. Kréta-bánya: cretae fodina C. MA. Kréta, fejér jegyző kréta: creta PPB. Veres kréta Com: Jan. 17. A fejér jegyző creta fejér: creta alba; die kreide weiss (Com: Vest. 9. Thaly: VÉ. 119).

Krétácska: cretula C.

Krétás: cretaceus C. cretosus MA. von kreiden gemacht PPB.

Krétáz: creta scribo, nato Kr. [mit kreide bezeichnen]. Krétázott: cretatus C. MA.

KRISPÁN: grispán; viride aeris, aerugo SI. [grünspan]. Crispán (VectTrans. 25). Végy lo czontot, igezd porrá, vegyiczd meg crispánnal (OrvK. 104).

KRISTÁLY: crystallus C. crystallum MA. krystall PPB. Ew vylaga hasonlatos vala az dragalatos yaspis kewhöz, zeep mykent crystal: tamquam crystallus (JordC. 926). Ez föld az ew helyeen meg allapog, hol ott wr isten le tötte es olly zeep tyzta leezen, mynt az zeep tyzta cristal (ÉrdyC. 19). Az vyz ollyan leezen mynt az zeep gyonghe cristal (uo). Az oltarok mynnden zeer zamawal tyzta cristalbol valanak (310). Keeth wylla, az egyknek kristal az nyele (RMNy. III.52). Honnét lehetsz mint az kristál oly szép (RMK. II.201). Altal lathato chrystal óuégg (Mél: SzJan. 521). Egy öreg kristály metszett kü (Gér: KárCs. IV.219). Termés kristály (Hall: HHist. III.167). Az úvegnek kristály hasonlatossága vagon: vitrum crystalli similitudinem habet (Com: Jan. 17). Meghasadtja történt egyik kristályának (Thaly: Adal. I.124). Hasonló kristály tündöklő tüveghez, ki hogy inkább hayol hamar eltöréshez: úgy kész az szerence változandó részhez (II.21).

Kristályi: crystallinus MA. krystallin, dem krystall gleich PPB.

KRISTÉLY (cristély Web: Amul 75. cistér 93. cristir Cseh: OrvK. 18): clyster C. clysterium MA. enema; klystier

PPB. Tisztító orvoságok, akar kristélek (Com: Vest. 216). Ugy jár véle, mint az, ki az elcsúszást megitta, s a hólyagját eszuka helyett magának a feiben tette, s csudálta az doctor, hogy nem használta (RákF: Lev. IV.124. Misk: VKert. 339). A len mag olaj fölt ételekben-is egészséges; kristélyt-is jó belőle tsinálni kólíka ellen (Váli: OrvSz. 108).

KROKODILUS: crocodilus MA. krokodil PPB. Sirmálával mint hogy megcsal a krokodilusgyík útonjáró embert: így engemet ellitetett (Balassa: Kélt. 16). A krokodilusról bőszegesen ír (Misk: VKert. 12). Bátor hiszem mint a krokodilus (243).

KRÓNKA: annales C. chronica MA. geschichtbücher, chroniken, zeitbücher PPB. Az hatalmas es iambor kerezttyen herczegnek fia Mescó vala, kyról nyhvan emlékezők az orzaogh cronicya (FrdyC. 295. CsomaC. 27). A székely Istvantul iratott magyar chronica (Matkó: BCsák. 181). A historiákat a viselt dolgoknak írója krónikákban, idők forgásáról írt könyvekben (in chronicis) elő számlálui fejében járó dolgoknak tartsa (Com: Jan. 214). Krónika könyv (Hly: Préd. 15). Parancsolá hogy az előbb idők kronikai olvastassanak néli (II.19). Hatalmas császár kegyelmességéből oly állapotra juttat, hogy crónikát illet (MonRók. VIII.68).

KRÚKOG. Krükognak a darvak (Misk: VKert. 310). [Vö. KRÁKOG]

Krükogás: Valami darvak nagy krükogással repülnek vala fejek felett (Misk: VKert. 318).

KRUMPÉR, KRUMPLI: [grundbirn, erdapfel, kartoffel]. Többnyire ebédem vala most tsak krumpér, italom víz (Gvad: RP. 115). Pajtások, ha mindég mi így élni fogunk, a krumplia ugyan ki nem török fogunk (116).

KRUSPÁN: [?] A cruspánt, és spalérokat a kortekben meg nyírhetni (Lipp: Cal. 53. Lipp: PKert. 133).

KUCIK: [angulus; winkel]. Az aggot kutzikba illetti (Gvad: Időt. 230).

Kuckó: [angulus foci SI. [ufenwinkel]. Otthon a kuezkóban hever (Biro: Micae 202).

KUCOLÉK: [fasciulus, manipulus; bindel?]. Megindult egy szalma-kalapban, és egy kutzolék a vállán (Könyi: VártaM. 62).

KUCOROD-IK: *kukorodik, gugyorodik SzD. [kanern].

Kucorog: flexo poplite sto PP. 404. gekrümmet stehen PPB. *kukorog, gugyorog SzD. [kanern]. A tüz előtt kuczorgotam (Bethl: Élet. 286. GKat: Titk. 272).

KUCSMA: Végy, ha készen kicsínálva találsz, tizenkét apró fekete báránybőröket, a minémöböl kucsmit szoktak csinálni (TörtT.² III.165). Putnoki egy gaz kucsában jár, nem lévén sívego (III.381).

Kucsmány: bardeoculus. A kucsmányoc, gobonosos zekéc az hajósoké, evezőké: bardeoculi remigum suut (Com: Jan. 101).

KUDARC (kuzarc Csúzi: Sip. 613. kortzat Helt: Krón. kuharcz Szentiv: Verseng. 336. kuharcz GyöngyD: Cup. 646. Fal: NU. 259): pudor, ignominia PP. 404. schande, schmach, hohn und spott PPB. Böles azt mondja: kevélségből kell esni, mert így könnyebb nagy kudarcot vallani (RMK. IV.234). Mikoron Máttyás király meg értőtte volna annak vtama, hogy olyan kortzat vallot volna, hogy ez az hírtől így futot volna el, nem akara esmet vissza menni (Helt: Krón. 130). Oszszátok meg kutarczokat így (Bal: CsIsk. 167). Bezzegh e nagy kuarcz (László: Márs. 13. Zvon: PázmP. 299). Koarczot vallott (Csúzi: Sip. 613). Kuharczot vallott (Szentiv: Verseng. 336). Hogysem gyalázatos ku-

varczot vallanom, jobb elmémmel innen mindjárt elszállanom (Gyöngy: MV. 19). Gyakran vallottak kuarczokat (Könyi: IRom. 19). Az olyan urfi, a kinek fejében böls Minerva palotás kudarcot nem vallhat (Fal: NA. 230). Kuzarczot és arca pírító szégeut vallanak (Fal: NU. 259).

Kudarcos: [ignominiosus; schmähhlich]. Híladatlan vásot-ságát sokkal koarczozs szegénységgel, mert gyalázatosb meze-telenséggel, kéuszorítottet szenvedni (Csúzi: Sip. 395).

KÚF: dolium, batus MA. füsslein, weinmaass PPB.

Kufár: caupo, macellarius C. propola MA. minutae mercis propola, tabernarius PP. vorkäufer, krämer, weinschenk PPB. verkäufer Nom. 63. Gyümölcs-áros, kufár: pomarius PPB. Kufár, kalmár, kortsomáros: tabernarius PPB. Egy füllyerke sem uala, hogy valami étket vehetett volna a vásárt a kufároktól (Helt: Krón. 126). Ne leg ispan, rauo, dezmas, knfar (Mel: SzJán. 123). Kufár asszony állat: meretrix (Kár: Bibl. 1304). Ezt még a kufárokis tudják: hoc jam et rates scintt (Decsi: Adag. 313). A templomból üdvezítőne ki kergető az kufárokat es vasar-lókat (Vás: CanCat. 503). Hazug kufár (Czegl: Japh. 16). Kufárok között zörgő, és külömb külömb játékos nevetség (Matkó: BCsák: 54). Kufár asszony (Kár: Élet. II.188). Kufárokon vöttünk birságot diókok nem jó méréséért s adásiért 4 ft. 24 d. (MonTME. L266). Az halhatatlan lélek elűtők kufár mese (RendÉlet. É8). Kufár, kalmár (Mik: TLév. 404).

hal-kufár: ichtiypola Kr. [fischhändler]. (Vajda: Kriszt. III.709).

Kufárkod-ik: cauponer MA. MedLat. 77. aginor Major: Sztó. wirten, feil haben PPB. Kufárkodó: mundinator PP. Kufárkodom, korczomáskodom: cauponer; aprólécal kufárkodom: aginor MAL. Tábóiban kufárkodó markotán, markotánné: sulfaraneus PPB. Kufárkodik, kereskedik (Pécsv: Fel. 829). Adóc, vevőc, kufárkodóc (MA: Scult. 7). Egy vidéki köztünk kufárkodó asszonyon vöttünk tilalmas alma árulásért 1 frt. (MonTME. L266). A papa tsak maga saját akarattya szerént kufárkodik a páspóksegnék, erseksegnék el adásában (VárM: ÉgésSzöv. 95). Borral és rátottal ne kufárkodjál (Thaly: VÉ. II.23).

Kufárkodás: quaestus Kr. [das handeln, geschäft]. Mletlen kufárkodás: quaestus sordidus (Pázm: Préd. 600. Kr.)

Kufárocska: cauponula C.

Kufáros: [krämerhaft]. Ide való felelésben firadoztál volna inkább Matkó; nem a kufáros nevezgetésekben (Hlyef: BCSTomp. 51).

KUFFANTÓ: kufár SzD. mercator, mercatrix SI (verkäufer, hökerin). A kuffantók a templom mellől a piarczra rendeltettek 1723. (Nyr. IX.413). Mint víz a szavai folyának vóltaképpen: a kuffantók közzé bé illene éppen (Gvad: Nánd. 104. Gvad: Orsz. 8).

KUGLI: globus; kugel]. Golyobis, kugli (Com: Jan. 298).

Kugliz-ik: [kogel selieben] (Thaly: RT. L382)

KUHI, KOHI (kohé Adámi): [ignominia; schande]. Kubi, kohé: zuehen [zeihen?]: so man gibt mit dem mund Adámi: Spr. Nem kitesny kubi volna nyilva orczás embernek, midőn olyan álhokáság tapasztaltatik kezében (GKat: Titk. 302).

[Szólások]. Kubit mondani: herlam porrigere, manus dare MA. Külit így mondani Decsi: Adag. 69. Mondgy kohit; vakary falat: tolle digitum 201. Ha nem lehet, nagy alazatosan mondgy kuhit (SalMark. II.6). Abban kuhit monyatók (Bal: CsIsk. 17). Bár meg köhönese magát, s kuhit mondjon (147). Megadói magát, ellent-állást nem tenni, kuhit mondani (SzD: MVir. 12).

KUHINT: [mentior; lügen]. Kuhint abban Kalauz minden ő hozzá tartozó nyelvos czenkeivel egyetemben (Pós: Igazs. I.712). La, hogy kuhintasz, Mátyás Sámbar (Pós: Válasz. 198). Kulintott hát Bellarminus bátyád, mikor azt írja (268. Matkó: BCsák. 12). Nagyt kuhinto kúrtót-is csináltál (Sámbar: Isp 1). [Vö. KOHINT]

Kuhintás: [mendacium; lüge]. Kuhintásnae az az tsak rájok költött hazugságnak mondgya a Christus lelkének a pokra alá szállását (Pós: Válasz. 267).

KUKAC: poudró, nyű SzD. termes, vermis SI. [uaude, wurm].

Kukacos: verminosus SI. [madig, milbig]. A kukatzos szalonna és büdös vaj egybe illenek (Kisv: Adag. 293).

KUK, KUKK: gry, bu MA. nichts PPB. Egy kukkot sem: ne gry quidem MA.

[Szólások]. Itt Mátyásnak csak kuk Magdo [csak hallgatnia kell] (Matkó: BCsák. 74). Ehez csak egy kukkot sem ertesz, mert nem feiedhez valo (Mon: Apol. 322). Egy kukkot e mai napig nem felele (Pós: Vetélk. 9). Nem felellhete erre egy kukkot-is (Matkó: BCsák. 342). Nem hogy papaságról, de tsak az ő Romaban valo lakasáról is schul, sem az apostolok tseledetinek historiájából, sem az ő levelekből, egy kukkot sem mutathatni (VárM: ÉgőSzöv. 88). Mintha azok felől a Christust tsak egy kukkot-is nem hallottunk volna (GKát: Válts. II.1172). Azért Matkó egy kukkot sem mutathatez ellenünk a sz. írásból (Illyef: BCsTomp. 5). Azonnal meg-fogyatkoznak az igékben, és csak egy kukkot sem tudunk szólni (Bíró: Préd. 128).

KUKORICA, KUKURICA: triticum turcicum, fagopyrum Kr. [kukuruz, máis]. A szakmári németnek minden takarmánya teljességgel elfogyván, igen kezdett kikapadni, a minthogy tegnap is kimenvén a szent-mártoni kukuricza-kóróra . . (RákF: Lev. I.55).

Kukoricás. Lefügg kukoriczás sarlang (Gvad: Lev. 14).

KUKORÍKOL (*kukurikol* MA. *kukorékolás* Misk: VKert. 56): encurio C. MA. MAL. [krähen] glucken wie die hühner, kurren wie ein hahn PPB. A kakas kukorikol (Com: Jan. 32). Ez-előtt esztendővel azt írta; most-is csak azont kukurikollya (Pós: Válasz. 183).

Kukorikolás: gallicinium C. [das krähen, halmengesclreij]. Kakas kukorékolása (Misk: VKert. 56).

Kukorit. Kukurikolni, kukurítani: krähen wie ein hahn Adami: Spr. A kakas be húnán szömeit kinyuta a nyackát és a szájat meg nyita, hogy egyet nagyt kukoritanája (Ifelt: Mes. 239). A kakas meg iyednéu miudgyarást kukorítani kezdle (262).

[Közmondások]. A kakas ha nem kukorit is, eljö a hajnal (Fal: Jegyz. 918).

KUKORLÓ: [tugurium, casula; hitte, häuschen]. Nem kellett volna se boltozni se tölni azt az kukorló szarka fészek bástyát, ki az szegleten volt az gombás kert vége felé (MonOkm. XXIV.378).

KUKOROD-IK: kutorodik, gugyorodik SzD. [subsidiere, se complicare; sich zusammenkauern]. Fa tövébe kukorodva purgált (Gvad: Pösty 26). [Vö. KUCORODIK, KUTYORODIK]

KUKREJT: intinctus salviatus PPB. [salvei-sauce]. Kukrejtet tehénhus pecsenye. Az szép tar pecsenyét süessed meg, mess vörös hagymát reá, sállyát; sáfránt, borsot, gyömbéert vess bele (XVI. sz. elejéről, Vasárnap Ujság, Képes Polyóirat I.53).

KUKUCSKA: [kakukooska?] Kukuk én kukucska'm, had, had én madárkám (Amade: Vers. 141). Kukuku, kukucska'm! szállj én hozzám madárkám (161).

KULCS (*kolcz* Sylv: UT. I.26. Helt: UT. SI. *kölcz* Helt: UT. 29. 6. MA: Bibl. IV.241. *költs* Hall: HJbst. II.151. Gyöngy: Char. 176. *költs, költs* Com: Vest. 123. *kuch* ÉrdyC. 228. Posti: Fab. 13b. *kucz* Mel: SzJán. 50. 493. *kuch* Mon: Apol. 363. 466. *kücs* Pázm: Kal. 521. egybekucsolod Illy: Préd. I.286): clavis C. MA. Otr: OrigHung. II.166. schlüssel PPR. Költsnak a tolla: projectum clavis; költs szára: canaliculus clavis PP. 271. Bokor költs: *clavium fascis PPL. Mykron ewtet papawa zeutelee Iesus, neky adwan az baluak es eelethnek kwchaat (ÉrdyC. 228). Penteken erkezet, tegnap wgian azon nap el ment volna, de az bazu kucha nem wolth ithon, annira, hogj ma wgian fel kellet tewrni az hazat (RMNy. III.114). A lakat kulcsal zároltatik-bé (Com: Jan. 108). Kúcsot csináltattunk 18d. (MonTME. I.38). A pogányok az ő bálvány képeket felekesittek vala, holmi jelekkel; ugy mint: Janust az esztendőnek istenét kölesal; a Vulcanust pörölyel; Herculest fejes bottal; Apollót az éneklésnek istenét lauttal (VárM: ÉgőSzöv. 142).

[Szólások]. A ki titkainak kulcsaival másokat nem kinál: wer an sich halten kann (Fal: UE. 363). Kezében vagon kulcsa az emberi akaratsnak tsunyához, ha szintén atzéllyos volna is (Fal: UE. 378). Ha a beszéd zavaros és akadékos, mints tolmácsa, se kulcsa (Fal: UE. 419). Ennek az ál-praktikának kulcsára nem akad (Fal: UE. 464). Bé-téve vagon, kúcs-alatt tartatik az igaz magyarázat (Pázm: LuthV. 242).

ál-kulcs: adultera *clavis, *adulterina clavis PPL [nach-schlüssel]. Ál-kúcsesal beméne az kis kápolnába (RMK. IV.247). Alpinz, alkoz (CorpGramm. 26). Hogy az kapukra áll kolczokat csinaha: uti portarum clavos adulterinas parat (Decsi: SallJ. 9). A bor kívánatos, nem kell bozzá lantos, al-kulcsot tart pintzédre (Kisv: Adag. 531).

kötő-kulcs. Nem kényszerítenek külső hatalommal az engedelmre, de az istenek haragját praedicallyak az engedetleneknek az kötő kulcs által (MNyil: Irt. 122).

láda-kulcs: [kastenschlüssel]. Az ládakolcsot elvesztette, Boné mert megijesztette (Thaly: Adal. II.311).

lopó-kulcs: [clavis adulterina; dietrich]. (Prág: Serk. 51. Kr.).

nyitó-kulcs: [clavis; schlüssel]. Az ellen-mondás nyitó kulcsa a szíveknek (Fal: UE. 474).

puska-kulcs. Az Imre úr szolgájának egy puskakúcs 25 d. (MonTME. I.91).

Kulcsol: connecto, complico MA. confibulo; zusammenbinden, zusammenwickeln, zusammenheften [falten] PPB. Kezét feiere kuczuluán: compressis manibus (Decsi: Adag. 84). Nyakokat egymáshoz kötsolván (Misk: VKert. 348).

által-kulcsol: [circumdo, cingo; umgürten]. A mellyen két sárkány vala formáltatva, a leány derekán által kútsoltatva (Gyöngy: Char. 101). Sok térdein csuszott, lábát ált' köcsolta, kiáltott: ich bitt! bitt! grätzia! isókolta (Gvad: RP. 133). Térdre esvén, a két lábát átkútsoltam, könyveim hullottak, azokat csókoltam (150).

be-kulcsol: [falten]. Be kucsult kezeiket meg ne nyissák (Land: UjSegíts. I.377).

belő-kulcsol. Foglaló-szeg, keresztül belő-kútsolt fa: impagés PPB.

egybe-kulcsol: [connecto, circumdo; verbinden, falten]. Egybekulcsolja kezét: manus complicat Kr. Egbe kolczoktae

[így] ő kezeket te raitad: compressorum manum super te (BécsiC. 263). (Az irigyeknek) orezayok meg heruad, zómóc zikrazic mint állagoc, kezöket erőssen égben culölyac (NagyszC. 304). Kezeyt egybe kwcholván ymachagot teen (ÉrdyC. 246b). Könyfűl fokta vala szkechockel, melyeket egybe kölczolta vala (Helt: Krón. 87b). Mikoron az annya látá, hogy a pástorok neki futamodának páltzáckal és bottockal, feis felöt egybe kezde kulczolni a két első lábát (Helt: Mes. 316). Szaporáb volna kezünket egybe kölcholván hallgatásbau maraduunk (Pázm: Kal. a1). De innen nem követközik, hogy nekünk egybe kel kezünket kölcholván (750).

egybekulcsolás: [das falten]. Kéz egyben-kótsolás (Megy: Bayle. 17).

öszeve-kulcsol: comecto, complico MA. knüpfen, zusammenschliessen PPB. [falten]. Ez tablanak elevtto le escek zont Margyt azzon, kezey ky toryezitven es esmög kezey evze kvcholván es bevseges kevnyneket hullatvan (MargL. 131). Kezeket öszve kvczoltak (Göres: Mátý. 42). A szayát két felé vonszá, soha öszve nem kvczolhattya (Mel: Herb. 175). Kezei ne legione-k öszve kvczolván (Erasm: Érk. 39. Thaly: VÉ. 1139). A több hadinép öszvekvcsolt kézzel csak kvkalkodva nézett reá (Fal: NE. 15).

öszevekvcsolás. Öszvekvcsolás az asztalos-műben: commissura PP. Gúvzolás, öszve-tsatlás, kvcsólás: jagamentum PPBl.

Kulcsolás: [complicatio; das falten]. Nagi keze kvcsolással kezdö simi (Pont. 88).

Kulcsológódz-ik: [complector; sich klammern]. Karjaival lábaira kvcsológódzött (Gvad: Hist. 52).

Kulcsolkod-ik: ∞ Az erőtlenek az maga birokhoz kvcsolkodnak [így] (Fórró: Curt. 206).

egybe-kulcsolkodik: ∞ Ez eolyen egybe kvcholkodott sentencianak meg feytoese (ÉrdyC. 606).

Kulcsolód-ik: ∞ Az kereszt-fűhoz kvcsolódni (Taru: JóÉl. 128).

be-kulcsolódik: [claudor; sich schliessen]. Békócsolódik szád, 's kiesék szemedből pennád (Czegl: MM. 166).

Kulcsos: 1) clavem habens, clavicularius MA. [wer (was) einen schlüssel hat] dem die schlüssel auvertrauet sind PPB. Kúcsos, kvcsos: claves habens Otr: OrigHung. II.156. Mykoron imatkozol, menybe kvchos hazadba: quum precaberis introito in conclave tuum (Pesti: NTes. 10). Az Ammon fiajs meg futamanac, es be moneuec az ű kvczos városokba (Mel: Sim. 163). Kócsos vass lada (Born: Préd. 547). Kócsos tárház (Bod: Lex. Előb. 14). Kócsos [ágyu neve] (Radv: Csal. II.392). Hungari civitates munitas, praesertim autem montanas, solent vocare kvcsos városok, h. e. clavibus munitae, quae nempe, quia muros et portas habent, clavibus clauduntur et aperiantur (Otr: OrigHung. II.166). Kúcsos városokban már fejjen hirlélik, a folyó posták is pofásan kvrtőlők (Fal: Vers. 914). Mikép vándorolnak szomszéd országokat, midőn a moska vija kvcsos városokat, (Orezy: Kvcsz. 40). **2)** Keresztosok, csillagosok, kvcsosok [aranykvcsos rendbéliek] (Gyarm: Fel. 49).

KULCSÁR (kólczár Helt: Mes. 31. kvczár Born: Préd. 399. 431. kvczár RákF: Lev. V.115): clavicularius, clidnelus, cellarius, condus, promus C. claviger, pincerna MA. baeharius PPBl. schlüsselträger, kollner PPB. Kócsár, kvcsár: suppressus; bor-hordó, kvcsár: oenophorus PPBl. Sáfár, kvcsár: cellarius PPl. Gondot adok én az olyan embereknék, kik szegín fejjenöm nem kvcsórnék, mert vörsszörzészőmben átkomban léznenek, jeltőssen udvarbírák, kvcsárok léznenek (RMK. III.315). Magas part fűssz meg udvarbírákat, vélők egyetömben az kvcsáro-

kat, kik akasztófára méltók, azokat (316). Monda: vigan lak-
iál, egyel! Mikoron leg iob lackásba vólnánac, el inta a kól-
czár (Helt: Mes. 31). Christus egyedül Péternek igéri a meny-
ország kvcsait: Christus-után fógazda, fő-kvcsár, oenonomus,
szent Péter egyedül (Pázm: LuthV. 311). Fűes borokat is az
kvchar csinállyon (Thurzó: Lev. II.302). Az praesidium száma
ne extendaltassék ad summum száz számélynél, praefectussal,
porkolábal kvcsárokkal és férfi sütőkkel együtt is (Radv:
Csal. III.287b). A kvcsár többire in agone vagon (MonIrk.
XXIV.564). A kvcsár (cellarius) bort hoz fel (Com: Jan. 111).

boros-kvcsár: [cellarius; kellermeister].

[Közmondások]. Rosz boros kvcsár az, a ki szonjvam meg-
hal (Kisv: Adag. 115. Szd: MVir. 74).

KULLANCS (lovánac Zvon: PázmI. 327. kvllincz? Ádámi:
Bar. 7): asilus PP. 491. schallaus, schafwanze PPB. Eb-légy,
kvlláncs: ricinus; schaflaus Com: Orb. 65. Eh legyeket, csyó
kvlláncsokat mind emberek, mind barmok sűrűsögesen szu-
vednenek (Lép: PTük. 1.259).

KULLANT: furor, furtim tollo Sl. [stohlen]. Homét kvllant-
told ide a csakot mikor azt írod: csak az egy Péternek mon-
dotta im az igiket? (Matkó: BCsük. 220). Miért lopád-el kvllantó
Mátýás? (302. 305).

el-kvllant: ∞ A lopót, az ki csak egy roszt palastot el
kvllantot, fel akasztattynk (Frag: Serk. C2).

KULLÁROZ: vagor [unherschleichen]. Ide s tova csava-
rognac, kvllároznac, kvllagnoac: vagantur Com: Jan. 197. Jubok
öltözetenben lappango, s kvllározo farkasok (Matkó: HRoml. 11).
Hamis és szent írás kvllározo vagy, hogy ha ollyan igaz-
ságot álmódosz, a melly nem a Christus igazsága (Matkó:
BCsük. 290). Az sz. írás kvllározo (Illyef: BCsTomp. 205).

KULLOG, KULLAG (kvlloktanac Tel: Fel. 49. kvllgyog
GKat: Titk. 1118. kvllgyogva GKat: Vált. II.1260): ambulo
restans, procedo pedetentim MA. gemächlich oder füss für
füss gehen PPB. lauschen, lauern, schleichen Adámi: Spr. Ke-
resztjáró héten mit kvllagsz az rozsbán? (RMK. II.186). Bar-
langból ha kvjő, alánézve kvllag, kvllagságot gondol, de kétfelé
hallgat (II.228). Imit, amet, egyen, ketten kvllagúnac (Tin:
Zsigm. 28). Vén asszonyok jaj szegények ök is kvllagnak, sőtét
herre, bort ha kvllagnak, eltozogatnak; az leányok, ha ellopják,
igen kvllagnak (Tin. 268). Nem kvllagnak többé ő előtte,
hazugságot semmit sem fog előtte (RMK. VI.195). Más ember
vtán kvllagion (Helt: Mes. 97). Lassan kvllaga (305). A halál
az embere kvzet kvllag (Helt: VigK. 50). Ő kvgyelmének
örökös helytartó és nem kvllagó jobhágya leszek (Gér: KárCs.
IV.465). Vadnac mi időkbe ez féle leányoc, kie az ifiac vtán
igen kvllagúnac (SzFabr: AmAif. 17). Azt akará, hogy a szem-
kvzt bátorokó kvllagság lenne a nyertes, és nem a hát megett
kvllagó róka-fogás (Fal: NA. 238). Erdő szélén farkas kvllag
(Fal: Vers. 888). Mint ravasz rókák kvllagnak (Kóuyi:
HRom. 25).

[Közmondások]. A hol farkast emlegetnek, kert alatt kvllag
(Decsi: Adag. 117). Farkast emlegetnek, kert megett kvllag
(296). A ki lassan kvllag, epret szedhet mentében (Kisv: Adag.
298).

be-kvllag: [hineinschleichen]. Portára bekvllagánk az adó-
val (MonIrk. VIII.355).

el-kvllag: 1) [procedo pedetentim; langsam fortschreiten].
Szinetlen elkvllag a halál, megöl mindent valakit talál (RMK.
VI.109). **2)** [praetereo; sich vorbeischieben]. El-kvllagta amaz
locusból való kvllagást (Matkó: BCsük. 59). Elkvllagta
Matkó amaz argumentumunkat (Sám: 3Fel. 92).

föl-kvllag: [langsam hinaufgehen]. Igen lassan kvllaga a
hedgy oldalon fel (Helt: Mes. 305).

ki-kullog: [sich hinaus schleichen]. Az rozsz válaszszaal ki-kullogánk Erdélybe igen szomorun (MonIrók. VIII.341). Kézdenek, mint a farkasok a tseréből ki-kullogni (GKat: Titk. 17).

vissza-kullog: [sich zurück schleichen]. A vert haddal azon német generál hazájába vissza kullog (MonIrók. VIII.155).

Kullogás: [das schleichen]. Orozva való kullogás (Matkó: BCsák. 193).

Kullogtat: [?] Hol initt, hol amott kullogtatá magát (KecsKört. II.503).

KULYOK, KULYAK. Kulyok pro ököl (antiqu): pugnis PPB. Egyik a vágorványával ugy meg tőpé a kulyakomat, a másik puffantó vasából heves magvával úgy megvanyalintá a vajnyomokat, hogy még most is lázlik a pillatja (Nyr. II.224b). Az edjék vágorványával által tőpé a kujakomat [így] a másik ismét puffantó vasából heves magvával meg vanyalintá a vajnyomokat (225a). Alázsun supplicálunk magasságodnak, hogy hutyorítsa, rittyentse meg kulyakjával azokat a városbéka rigulyás kurecz kölyköket (226a).

KÚN: Cumanus MA. Kúnország: Cumania MA. Az kwn keral (ÉrdyC. 396). Cumanusok avagy kúnok (Liszny: Krón. 179).

[Szólások]. Ugy s étál mint az kúnok obe az homokon: Sybaritae per plateas (Decsi: Adag. 96). El költ a kún a Kőrösön: in porta navigat (Kisv: Adag. 241).

KUNADALOM: [pertinacia, obstinatio; hartnäckigkeit, verstocktheit]. Az ő kegyelmességének gazdagságit bűnben való kunadalomra, s nem penig meg-térésre, a mint kívántatnék, fordítván (Megy: 6Jaj. II.26.)

[**KUNÁSZ**: vö. **KONYÁSZTAT**]

el-kunász: [obstino; verstocken, trotz bieten, hartnäckig sich versetzen]. Ne kaczagnánc rájunc [ellenségeink] és annyival-is inkább el-kunászván ellenűnc, ne őregbednéc bánatunc (Megy: 6Jaj. IV.6).

elkunászás: [obstinatio; verstocktheit]. A Christussnac szerelne szorongat minket; mire valjon, a bűnre való el-kunászásraé? (Megy: 6Jaj. III.30).

KUNTAT: [obstino; verstocken]. Magadat ezzel kuntatod (Megy: 3Jaj. II.34). Az isten kegyelmessége nem arra való, hogy a hoz biztunkban kuntassuc magunkat a bűnben; az a maga kuntatása, mellyel azt hiszi hogy ha szintén testi indulatjánac valamiben kedvét-tészi-is, nem veszhet el (Megy: 6Jaj. III.29).

KUNCOG: objecte iusto PP. etwas öfters und umverschlämt behahren PP. [Vö. **KUNYORÁL**]

KUNYA: effeminatissimus, deses MA. der verzagteste, trügste PPB.

KUNYHÓ (kunyhó Mik: TürL. 469. *kunhya, kunyhoczka* MA. *kunyo* ACsere: Enc. 257. Megy: 3Jaj. II.103. *kunyhó* Lép: PTük. I.302. *kunyhó* László: Petr. 33. *kunyhocska* 101): atteria, tugurium, gurgustium, magar C. tegillum PPBl. umbraculum MA: Bibl. II.4. birthenaus [hütte] PPB. Kalyiba, kunyhó: tugurium PPBl. Le űlhetünk az árnyékon a filegőriában, kunyhóban: wir können uns an schatten setzen ins gartenhäuslein KirBesz. 89. A pásztoroc az ő kalibájokat avagy kunyujokat (mapalia sive magalia sua) taligán hordozzác ide s-tova (Com: Jan. 77. 93). Szőlőbéli avagy kertbéli kunyókban csak kevesen laknak (Otr: Besz. 153). Tugurium in vinea vel quocunque in loco vocamus kunyhó, sive kunyhó, aequo utroque nomine [ebből származtatja a húnok nevét] (Otr: OrigHung. I.328). Kunyhóokban küldi vissza vitezeket, hagyja, most nyugodni tegyék a testeket (Gyöngy: Char. 10). A kunyhó a pász-

torok kalyibája (Tof: Zsolt. 560). Bár füstös legyen is kunyhó, jobb más palotájánál (Kisv: Adag. 346). Bóldogabb száletni a a palotán, mint a kunyhóban (László: Petr. 33). Szűntszándékkal mentem az ő guyhójába s anint megállottam éppen irányába, nagyon solajtoztam (Gvad: RP. 26).

Kunyhócsa: ∞ Kunyhócsát ezenál (Mel: Jób. 64).

Kunyhócska, kunyhócska: tugurium, gurgustium, casula MA. bauernhüttlein PPB. Meg-esék szive rajta, és béhívá kunyhócskájába a szent embert (Pós: Igazs. I.372). Kunyhócskákban lakuac (Com: Jan. 102. László: Petr. 101).

KUNYORÁL: kunczog SzD. enixe rogo, precibus extorqueo Kr. [anbaltend bitten, betteln]. Soc dolgoz az kunyoraloknac meg engedtetuec (Prág: Serk. 359). Hatalmas eszászárunktól pncz és lovakat kunyorált (MonIrók. VIII.54). [Vö. **KUNCOG**]

[**ki-kunyorál**]

kikunyorálás: [das erbeteln]. Külső bommoknak az emberektől való kikunyorálása nem vétek (Czegl: MM. 107).

Kunyorálás: [das lästige bitten, betteln]. Áldjon meg liui bősűlet tétellel, és kunyorálásval, hogy így szolljak (GKat: Titk. 252).

KUNYOROG: [enixe rogo; anhaltend bitten, betteln] Szentelen kmyorgó (Kisv: Adag. 296).

KUPA: I) crater, capula C. cupa, cuppa MA. scyphus PP. potarium PPBl. trinkschale, grosser becher PPB. Kupa, kanna, boros désa: cupa MAL. Fűles kanna, merítő kupa: capula PPl. Kelybec és kupác: calices et scyphi Com: Jan. 110. Tyzen eggh aran gerew, egh kethwes aranyas kwpa (RMNy. II.35). Attam vala egy scatulaban keth aranyas kwpath (III.47). Az jó vitezeket ajándékozá, kilenc ezer arany kupát elosztá (RMK. IV.160). Czatló kupác (Helt: Krón. 155). Az ni pénze, aranya, kupái valának (MonIrók. III.59). Egy kupa bor (Vás: CanCat. 541). Kotsis kupa (VecTrans. 20). Kupa-gyártó [torator] (Szentm: TFü. 22). Vagion egj dupla kwpa is, az zeint giörgynek tars, vagion egj feűdeles kupa is, 8 aproo poharka benne (Radv: Csál. III.152). Peter deák urannak adjon egy össze járo aranyos kupát (III.275b). A mestőr remek egj szep ősze járo aranyas kupa (KecsK: ÖtvM. 227). Hogy en kupát hajtsam, s vasárnapot rontsam, az isten őltalmazzon (ÖtvMest. 81. vsz.). Hójasos kupa (Gér: KárCs. IV.108) Egy egy kupával ajándékozám meg őköit (RákGy: Lev. 132). Négy virágos kupát küldött az fejedelem (MonIrók. VIII.417). Békért az gazdu fazakat, új kupát (XI.325). Egyedhány kupát tart és tesszét kezében (Gyöngy: Char. 4). Az finum jó bort itt adták nagy kupába (Thaly: Adal. II.346). Minap a vár alján legelvén vjékáltam, reménységem kivül egy kupát találtam (Fal: Vers. 907). 2) [putamen; grüne schale]. Gyűmölcszecz tővises toka, gesztenye kupája: eelinus MAL. Egy zerechen dyw kupa (RMNy. II.199).

arany-kupa: patera, crater Nom.² 397. Arany kupankot, lantzunkot, nasfankot, gyűrűnköt bonczogunkat lator szolgañc, szomszedűnc varnickal egyetemben elfozthatyac (Born: Evang. IV.310. Vajd: Jas. 4).

daru-kupa: amphora altitudine gruis Kr. (Szirmai: Parab. 87. Kr.).

fa-kupa: diatretum PPBl. (RMNy. II.84. Valk: Kár. 47).

feűdeles-kupa: scyphus operculatus Kr. (Szirmai: Parab. 87. Kr.).

orvosságtartó-kupa: pyxis PP. apothekerbüchse PPB.

Kupácska. Fa poharakat és ficzko kupácskákat 114 drbot [vettünk] (Radv: Csál. III.30). Négy ezüst-aranyos kupácska (MonIrók. XXIV.139).

Kupás: 1) *lignarius torentis* PP. drechsler, der hülzerno triinkgeschirre machl PPB. Kupás véső: *caestrum* PP. Esztergáros, kupás: *tornator* PPB. Az szapanyos, kupás ezéheké az olasz fokas büstja (Kol: Tört. 495). Kupás (név. 16—17. sz.) (Nyr. IX.365. X.227). 2) Két kupás edény: *gemellar* C. Kupás esorép, házidőni való: *imbrex* PP. Víz hányó kerekok, kupás kerekok, mellyekkel valamely folyó vízből másuvá vizet mernek, és hányák-ki: *rotae *modiolis aquam haurientes* PPB.

KUPÉC: vándor kereskedő, sertés-, ölkör-, ló-kereskedő CzF. A kupeczel megogyezek, ha eljő (RákF: Lev. I.265. RákGy: Lev. 395). Tisza mellől is hozattunk fejül megirt itthon szedett vajhoz a kupeczekkel (MonTME. I.371).

KUPLÉR: [leno; kuppler]. Úgy ballom, csak házastja Kglid az ifliakot, pestissel sem gondol; olyan az öreg legén, a ki nem mér házasadni, szerzőnek vagy kuplernek teszi magát (TörtT. III.390).

Kuplérség: [lenocinium; kupleroi]. Vén szüle és viszszaaggott banya kuplérségével szabadságosb tréfára hitegeti (Csúzi: Sjp. 629).

KUPORODIK: testét kuporezba összehúzza CzF.

még-kuporodik: [corrugor; zusammenschumpfen]. A bors verő fényen süttetik, míg meg feketodik és még kuporodik (ACsere: Enc. 224).

KÚRA: [cura, curatio; kur]. Fördős cura (RákF: Lev. II. 290).

KÚRÁL: [curo; heilen]. Lovat curálni avagy gyógyítani (Cséh: OrvK. 2). Purgatio s a gyógyi feredővel curála (Bethl: Élet. 209).

KURACIN, KURACÉL [karaell? Bethl: Élet. 321]: [curasse]. Kwdothien wala egy kwraeliut, es az kwraeliut el wonok (LevT. I.100). Egy pánczélba, kuraclymba öltözök (Tim. 310. vö. uo. 462). Visz dárdát kezében, paizt az másikban, ráról fejében, melyén van kuraczely (Zriuny I.174). Fegyver-derekban, kuraczinban, pauczelban öltözökölgietek (Lép: FTük. 71). Nem öltöznek arány, ezüst kuraczinokban es fegyver-derekában (Lép: FTük. I.424). Kuraczél dolmány (Nyr. V. 206). Vagyon egy kuraczélem azt hagyoni Vecsei Sándor uramnak és egy fegyver derekamát két sisakkal együtt (Radv: Csál. III.313).

KURÁZSI: [fortitudo; courage]. Kinek meg nem felelhetvén Borecséni, sőt kurázsija sem levén ahoz, oman elnyomultunk (MonRók. XXVII.88). Az biz' igaz, hogy mi rosszúl élünk, de csak azért mivel nincs kurázsink s főlünk (Gvad: RP. 116).

KÚRIA: nemes ilés, curia Kr. Urunk pusza kuriája (Gár: KárCs. IV.333). Egy mezőföldi curiában termett, és neveltetett úri, ha egyre otthonosodik, vad, erkölestelen, izetlen (Fal: NU. 271).

Kúriás: habens curiam Kr. Kúriás kastélyos magány is lakásra szabott a szorucse (Fal: NU. 328).

KURÍR: [courier]. Láttatik ugyanezt confirmálni az saxonai curriér az svecus és az ezár között (RákF: Lev. II.130. Thaly: RP. I.27). Érkeztenek négy kurriélok [igy] (MonOkm. VI.97).

KURITOL, KURITYOL: *grassor* C. *erro* MA. *schwärmer*, *lün* und *her herumstreichen* PPB. Kuritolni, széllyel futni: *discurrere* M-dlat. 188. Ne curituly, hanem tanuly, hadel a korezomat (Mel: SzJán. 95). Ide s tova csavarguac, kullároznac, kullognac, kuritoluac: *vagantur* (Com: Jan. 197).

Kuritolás: [grassatio, vagatio; das herumschweifen] Fiokat buiasagra, tuncolasra, szellel való kuritolásra szoktatták (DeesiG:

Pród. 52). Fát meg ne engedzye uezünként való kuritolással szellel csavargani (Prág: Serk. Előb. 3). Mindennek azért végig kell a gyűlésben maradni, el kell bizony a kin kuritytolást [igy?] távozattni (EgyhReudt. 177).

Kuritoló: *ambulator*, *antolocythus* C. *grassator*, *circulator*, *erro*, *ambulo* MA. *schwärmer*, *herumstreicher* PPB. Kuritoló, tseltsapo trágár, tsalóka: *circulator* C. Kurityoló, trágár, ezaloka: *circulator* MAL. Útszát járó, széllyel kuritytoló, sétálást szerető: *ambulator*; trágárkodó, imit amott kuritytoló: *circulator*; kuritytoló, kiáltó kalmár: *circumforaneus* PPL. Kuritolók: *circumforanei*, *die quacksalber* Com: Orb. 259.

KURJA: Egy nagyot rikkantott, kurja! oboinek (Gvad: FNót. 12).

Kurjágat: [clamito, vociferor; schreien]. Nem csak egy felel kurjágattyák (Pös: GBot. 2).

Kurjágatás. A farkas a kurjágatást hallván, a veszedelem előtt memél hamaróbb el-fut (Misk: VKert. 188).

KURJANT: kiált SzD. *clamo*, *vociferor* SL [schreien] (RákF: Lev. V.329).

Kurjogat, kurjongat: [clamito, clamitudo pello; schreien, mit geschrei verscheuchen]. Paszor hog a farkast kurjogassa, az ebeket is vtanna lutzetta [uszásj] (Mel: SzJán. 59). A parusztás is maga üzent na hozzám, ha felkeljenek? mert már hogy hallották, rajta akarok Szent-Györgyön futni, az egész erdőben körül fogták volt Szent-Györgyöt, csak lesték az puskapatogást, hogy ők is kurjongattak volna (RákF: Lev. IV.195).

KURKOMAN: *curcumia*, *amonium curcumia*; *gelbwurzel* Keesk: ÖtvM. 357. Aranyat csinálni: Másfél lat aloe, 1 lat allia patika, 1 lat caledonia gyökér, másfél lat kurkoman, 1 lat veres kréta, 1 lat vörös réz (Keesk: ÖtvM. 310).

KURRÉNS: [kurrende]. Az egész falukán nem volt oly tanult fő; minden curenseket csak 3 olvasott el, azért is a helység becsülte, tisztelte, ügye folytatóját mivel benne lette (Gvad: RP. 2).

KURTA: 1) *curtus* C. *brevis* MA. *kurz*, *klein* PPB. Kúrtán: *conciise* C. Kurta val kigyó: *caecilia* PPB. Kurta-szablya: *sica* Nom. 2 325. Az kurta rokarol [melynek a farkát elvagták]. Gondola azt az alnokságot hogy a tevb rokarunkys tnaelw adna, hogy azokys kurtan ürnanak, es oztan nem pironkodnek egyedyl (Pesti: Fab. 71). Az vasarhelyi mesternee tel forra czuproskúia, es meg mutatam kurta elnetskeiét belé vága (Dáv: VDisp. 62). Kurta pey-lovára file (Hosv: Toldi. 8). Rulaja kurta, es csak az bal fenekéig ér (SalMark. 3). Kurta el-méji (GKat: Vált. 1.81). Bokorugó kurta palást (GKat: Vált. II.355). Az idő kurtább lajtorja, mintsem az örökkévalóság torujában lúghassunk (Bethl: Élet. 79). Csudakurta, de igen veszedelmes éjtszakai commendáság (II.296). Mentem négy [van] minden napra, magyaros veres kurta anlia ezüst gombokkal (Radv: Csál. III.359). Kurta áspis kigyó (TKis: Pan. 66). Kurta lovelet irni (Mik: TLev. 239). 2) [emphem. pro kutya] Kanizsánál vagyon népetek, tudjok, a kurta németekhez ti biztatok (RMK. VI.139). Nosza eb vtán, kurta komondor: *oseitante uno* *oseitat et alter* (Deesi: Adag. 208). Vgyan csak rajta éjzük kurtát (Matkó: BCSák. 305). Kápoly [olv. karpaj] kurta, s lösen (Kisv: Adag. 73). Hídgye a kúrta (94).

[Szólások]. Képes hogy ketske, mert kurta a farka (Deesi: Adag. 207).

[Közmondások]. Kúrtának kurta kőlyke (Matkó: BCSák. 157). Nem egy elnök kurta a neve (SzL: MVir. 93). Kurta poroszó: illo homicida ab initio, *serpens antiquus* (Csúzi: Tromb. 200. Kr.).

perdi-kurta: [satelles]. Lelkeket kúrhozatra holdétto miséri, perdi-kurtái (Csuzi: Síp. 470).

[**Kurtább, Kurtábbit**]

mög-kurtábbit: brevio [kürzen, kürzer machen]. Meg-kurtalittatae a napoc: breviati sunt (MünchC. 59).

[**Kurtábbod-ik**]

mög-kurtábbodik: brevior [kürzer werden]. A napoc megkurtabtottae (MünchC. 59).

Kurtaság: brevitas MA. kürze PPB.

Kurtit: curto MA. verkürzen, kürzer machen PPB.

mög-kurtit: ∞ (Pesti: Fab. 46).

Kurtitás: decurtatio, concisio MA. abkürzung, verkürzung PPB

KURTÁNYKA: [tunica; kurzer rock?]. Adtak Sáros-Patakon ezüsttel szűtt kék nyári kurtánkát (MonIrók. XXIV. 215).

KURUC [kezddött ez az elnevezés 1673-ban Tököli földművelésekor; l. Babocsai, Fata Tarczal 32. cf. Windisch, Magazin I.221. Kr.]; crucius PP. 404. civis male contentus, v. miles confederationis SL kurutz, ein soldat vom kreuzzug PPB. A cruce convitiosum vocabulum (kurutz) traxit originem, quae multitudo sub Wladislo Polono, anno MDXIV. in Torcas praefectura significaverat (sb. l. Ungr. Magazin I.230). Curucz pribék (Diósz. Tal. [1679] 248). Hogy nekünk fizetessenek meg az kártévó kuruczokkal (LevT. II.461). Oda ki mulattam, kitalarodván velem felesen mindenféle rendekből, úgy feleségem kisírásra is az kurucznekből (MonIrók. XV.384). Azok is az régi kuruczokfélelekből lennének, már megjamborodtak (594). Az hol török s német salvagvárdák vannak, ott az én kurucz salvagvárdám is lehessen (MonIrók. XV.282). Irjon másutt raboszkodó kuruczok felől (XV.370). Hej!h, kérjék az papot; sok ilyen jó napot imadkozzék le az szegény kuruczoknak (Thaly: Adal. II.145). Látod kurucz a löféjő ő Atila igaz vérő (Thaly: Adal. II.190). Hol van hosszú karabinyod, nyalka kurucz? (II.301). Ha kúrutz vagy labantz állal a városon füz talána ámadni, megbetsülhetetlen kárt vanna a kollégium (Bod: Pol. 176). Petulantiam olim inter Scythos tale nomen (Eribalus = Diribólós) peperisse, nova Hungarorum in hoc tumultu nomina portentosa, kurutz (quibusdam rana) et labancz (an sit lobbanes, a. e. infamma, alius dicat), illud Anti-Caesareanorum, hoc Caesareanorum, docent (Otr: Orig.Huug. II.156). Burkus kuruczait mivel még nem láttam, hogy szembe állhassak velek, arra vágytam (Gvad: RP. 107). Nagyon kértem a kapitányomat, a midőn ellőtték alattam lovamat, adatna jó lovat, de olyat adatott, a melyen a kurucz mindjárt elfogbatott (125).

Kuruckod-ik. Valljon hát hogy merünk tovább kuruczodni? (Thaly: Adal. I.183).

Kurucság: populus male contentus, militia confederationis SL. Igen kedveltük az kuruczszágot, gondoltuk, hogy ezzel általmazuk (Thaly: Adal. II.328). Győzedelmeket vivutt az kurucság (II.105).

KURUTTYOL: coaxo Kr. [quaken]. Követik az lipos útan kuruttyoló kegyőkat (DBón: Részegs. 20).

KURUZSOL: bűvöl, bájol SzD. incanto, fascino, ope magiae medeor SI. Nem a papistak viaszbol csinált bányának érével mosattatik el a mi bűneinknek rütsága; nemis az ő ammuval való hintésekkel; szentelt gyertyákkal; ezieségokkal, és kúrúolt hintező vizekkel (VárM: ÉgőSzöv. 251).

mög-kuruzsol: ∞ Caligula eszászirt asszony Cesonia meg rüslot [így] falattal meg bolondította (Csáki: Assz. 15). A kegyő

a bűvös bavosoktol meg kurusoltathatik (ACsere: Enc. 212). Az ő babonás misejekkel megh kurusoltatott ostyájokat az ur vasorájában ők mint istent önön magát úgy imádják (VárM: ÉgőSzöv. 207).

KURVA (beste-kurva, . . . ette kurva [férfiről] Thaly: VF. 256); meretrix, scortum C. hure PPB. Ferfi alá fekvő kurva: succuba; safarina kurva: pollex; kúrvát kerit: lenocinatur C. Kurvaic avagy ágyas asszonyoc: meretricas seu pollaces Com: Jan. 183. Kurva feleséget tartó: cornutus PP Négy filéras kurva: *quadrantaria meretrix; kurva-hasa: veuter vitatus; kurvak-után járok, bordélyoskodom: lustror; bordélyoskodom, kurvát keritek, valakit édesgetek: lenociuor PPB. Culeus; saak, kiben az kurvakat kihorgyák és vízben votik, Szikszai FB. (MAkadÉrtes. 1847. 327). Kurva, ringyó: hur KirBesz. 152. Nem szerzetes azzonioknak valok, hanem faytalansagos kurvaknak (VirG. 149). Meg ölöm az kurua kereso beste lelket (RMNy. II.169). Te húrós kurua, myt jarz ytt az jamborok kezet? (III.40). Besszbie kúrvanak syttia (LevT. I.6). Fyad fel lakta az te marhadat a kurvakat: filius tuus abignrivit victum tum cum meretricibus (Pesti: NTest. 157). Nemde vgy kellett a mi hugonkal chelekedny mint egy kuruaual: numquid ut scorto abuti dobnere sorore nostra? (Helt: Bibl. I.R). Semmi-féle fogadáshá be ne vigyed a te wradnac isteneduce temploma a kuruanak italmat: non offeres mercedem prostibuli in domo domini dei tui (I.XXX.2). A hív város kurua löt (VI.13). Tirusbol kurua énece énekelteic (IV.41). Ferfi kurvánk is valanae a földlön (Mel: Sám. 323). (Josaphat) a ferfi kurvak maradekúis ki tisztítá az földről (362). Az ő kuruayt es saffarinayt ruházzáe (Mel: SzJán. 425). Kurvava löt es nehezesült; megh rütítata minden nemzetségetem (SulMark. 20). A kurvákra sító vassal bélyegec sűttetetne (Com: Jan. 138). Ágyas kurva (Czepl: Japh. 185). Se küldus, se kurva ne legyen Izraelben (Czepl: MM. 250). A törvényben egy kurvát sem pelengereznek-meg (Matkó: BCsak. 321). Nemelylek az híres kurvak forgolodasok által emeltettek papaságra (VárM: ÉgőSzöv. 90). Nemelylek körülölk híres kurva asszony pápa volt (92). Nyilvánvaló kurva (Ily: Préd. 1. 93). Fogjátok meg az bestye kurvát (ErdTört. II.177). De ne hívassa nagyságod a biüdis ebet, ihon jó, ihon! De lengyeles a kurva! [férfiről mondja] (Thaly: Adal. 81).

[Szólások] Kurva nnyia! [dictum contumeliosum Kr.] (RákF: Lev. II.123). Tudja kurvanyja, miért? (IV.94). Tudja kurva anyjok mint beszélgettek volt az fővezérnek (MonIrók VIII.358). Kurva legyek az anyja! mint élhetek, úgy élek (Thaly: Adal. I.231). Ezek irigylenek, azok pedig féltnek, hazugsággal üldöznek, kurva az anyja ezeknek (Amade: Vers. 151).

[Közmondások]. A kurva is lakodolomban mégyen, de csak vizet hord (Thaly: Adal. I.85). A ki jámbor asszonyt nem talál, kurvával kell annak táncolni (86).

Kurvácska: meretricula, scortillum C. scortulum MA. junge hure, hürlein PPB. (Ily: KrÉlet. 427).

Kurvai: meretricius MA. hurisch, unzüchtig PPB.

Kurválkod-ik: meretricor, scortor C. MA. meretrix *vulgat corpus PPB. huren, hurerei treiben PPB. Szélllyel kurválkodni: perambulare cubilia PPB. Az adományért kurválkodo anya taníttya az leánytis, bogy olyan legyen (Prág: Serk. 360). Ilo Kúszegen vándorlótál, Szombathelyen kurválkódtál, hol Sümegezen táncot jártál (Thaly: Adal. II.297).

Kurválkodás: scortatio MA. Com: Jan. 183. das huren PPB. Kurválkodás, ágyastartás: pellicatus PPB. Kurválkodás-bau foglalatos (FortSzer. K3). A kurválkodás az, midőn szabad személyek bujálkodnak egymással (ACsere: Büles. 119).

Kurválkodó: scortator C. MA. PPB. hurer PPB. Agagulo: egy hitván kurválkodo MAL Kurválkodó lator: scortator Com:

Jan. 183. Tíz kalastrom között alig találsz egyet, a mely bordéllház és kurválkodó barlang ne volna inkább hogynem mint tiszta fenyítéknek háza (MA: Tan. 1293).

Kurváncius: [scortator, meretrix; hurer, huro]. Hol parancsolja a szent írás, hogy a papok, barátok, jesuiták meg ne házasodjanak, hanem csak szép kurváncius szolgálókat, ágyásokat szabadon tartanak? (Matkó: BCSált. 239). Más aszszony gyermekén hamissan kabdosó kurváncius (Hlyef: BCSomp. 20).

Kurvás: aquariolus C. [scortator; hurer]. Kurvás, lator: admissarius; kurva-kerítő; kurvás: aquariolus PPL. Könyvi lézen mindent el vezetend, mert igen hírsírtos s-kurvas te dolgoz (FortSzer. N6). Parazna es kurvas pap (Zvon: Osiand. 115). Kurvás eskél (Kisv: Adag. 95). A kurva és kurvások könnyen megalkuszak egymással (293). Minden rosszal bevádoltattam, hogy tudniillik korhol, részeges, vesztegető s kurvás ember vagyok (Hlaziók. 1.213).

[Kurvásság]

Kurvássági. Kurvássági mértékletlenség (MA: Tan 81).

Kurvaság: meretricium C. MA. hurenhandel PPB. A kurvaságot véle elhagyatni: *abducere a meretricio questu PPL Vyda Antal azt valla, hogy ew nyolcz forintiat es 33 d. yta meg az byrsagnak, az mely bírsagot akkoron Miklos deaknen az kurvasagert wettenek (RMNY. III.40). Férjedit kurvasággal elvezted, azért még kü perengéreznek tégedet (FortSzer. K.). Kurvasággal kereskedni: corinthiari (Decsi: Adag. 284). Még jó földön kurvaságra áll az szöme: ut Corinthia videtur corpore quaestum factura (229). Kurvasággal való kereskedés (Com: Jan. 114). Nemi szabaditodé kurvaságra feleségedet? egy két hónapig távol lévén tőle, vagy súlyos betegségben szülődvén (Matkó: BCSák. 239). Inquisitio Horvát szolgálójának kurvaságában, ki is szállásán futtat vetett (Monlrók. XV.331).

Kurváz: meretricem dico, nuncupo, nomino SI. [eine hure nennen, heissen]. Nekik haragudván kurvázza őket (Sámh: 3Fol. 483).

[KUS, KUSS: couche-toi! kusch dich!]

Kusol: [kuschen]. Még most is nevetem, hogy ha jut eszembe, mint kusoltam, mint a vizsla, a verembe (Gvad: RP. 91).

KUSICKSA: [tournaire?] Aszszony hölgyeteknek kusieskat, fardagalt, szoknyát csinállyatok (Bal: CsIsk. 31).

[KÚSZ: klettern].

fa-kúsz: pardalus. A fukusz az orrával a dió héját megtöri: pardalus rostro nucleos frangit Com: Jan. 38.

[KUSZTÓS: custos].

Kusztósság: [custodis munus; custos-amt]. Az keresztyén népek virágát megfojtá, mert az böles népeket ő magához hájtá, kinek érsekséget, püspökséget ada, kinek kusztósságot, püspökságot osztá (RMK. II.109).

KÚT: puteus C. fons MA. brum PPB. [quelle]. Zigethkut 1169. (Jern). Aldocnt, terminus 1193. Villa Cherkuth 1299. Terra Oleykutha 1309. (Knauz). Fons qui vulgo gyzuonkuth nominatur 1263. 1591. (Wenzel. VIII.52). Currit (meta) de juxta byzascnt in eadem via 1268 (209). Kut? villa 1275. 1295 (Cod-Dipl.). Hydekut, fons 1295 (Wenzel X.209). Unum or farkud [sarkut?] nominatum 1371. (Zichy C. III.419). Vala ot iacob kuta (fons Jacobi), hic [Jesus] kedeg megfarradum az utban 813 ot a kut felet (MünchC. 174). Mú afauc iacob atta műnekőne e kutot: puteum (174b). Imalyatok az vr istent, hoz az ni kvtonknak vize méltoltassék meg gyogyhí (DomC. 282). Egy kúton tevéit estve mint megállatá; estve az várasból kezlének kijöni szűzek

és virágok a kútra meríteni (RMK. II.114). Búdós, dög, holt, barom kutból sol [szól] (Mel: SzJán. 537). Vgyan kútból merítőd te: e dolio hauris (Decsi: Adag. 89). Minden pogány bűltsek a profétik kútyából ittak (Pázm: Préd. b.). Az kutaac szája: os putei (MA: Bibl. 1.26). Kankaléckal és esigával, ke-reken forgó kúnczos vederrel meríti a kutból (Com: Jan. 115). Pecsételd bé immár amaz undok kutat, ki sok ezer lelket mérges füsttel itat (Thaly: Adal. 1.29). Elkészítvén egy kútat ásu (MonOkm. XXIII.600).

ásóvány-kút: [cisterna]. Ez Bahurym varasbeli embernek vala ég ásován kuta az ű tornaczaban (Mel: Süm. 197).

bor-kút: [sauerbrunnen?] Meta peruenit ad puteum burent 1261. (Wenzel. VII.12). A sik, hol bojtortju, esuál, dudva temett, abbül kenyér mező im hogy kerekedett, a part, hol hasz-talan tövis nevedett, ottan kedv nevelő bor kútt meg eredett (Orezy: Nimf. B2).

csatorna-kút: cisterna Pesti: Nom. 76. caualis Com: Jan. 115. cisterna JordC. 216. Te wrad ystened neked adangya az ezatorna kwttak, kykethi te nem astal (no.). Labas ezatorna kút, akéne valni voltat, es labat aztattac az folyadekaba (Mel: Süm. 245). Egy erős ezatorna kutban el reytezece (Sztár: Ath. 29). Az felső házakból alá költöztetik az esatornakút mellett (Monlrók. III.46). Csatorna kút (Kaldi: Bibl. 290). A víz bé-teleknee, esatorna kutaknac, esivéken es esatornakon (per tubos et canales) a vagy víz eresztő árkoeszkákon illik lemi (Com: Jan. 115. Land: UjSegits. II.40. 653).

csatornás-kút: ∞ Misseggrad [igy] allat nagy királyi háza-kat és palotákat építete, azoc melet szép kerteket, haltartókat, valkerteteket, szép márnán kőnekből czínálttatot csatornás kuta-ckal, mellyec környül szép rgy padimontomoc valánc (Helt: Krón. 169).

cséves-kút: fons fistularis Nom. 2 413. fons listularis MA. röhre-brunnen, in röhre geleitet PPB. A piazon víz fogó-ta-ornak, tséves kutak szoktak lemi (Com: Vest. 90).

csurgó-kút (Lipp: PKert. 1.12).

eső-kút: cisterna Ver.

forrás-kút: [fons; quelle]. Egy handgya igen szoniu lévén, kényszerítete a forrás kútra menni, hogy ott inné (Helt: Mes. 389). Egy forrás-kut híves kortyokat nyújt (Gyöngy: KJ. 56. Thaly: VÉ. II.122).

héja-kút: bogács kóró, dipsacus, carduus fullonum MA. PP. Héja kut, bogács koro; carduus fullonum, vel virga pastoris Major: Sztót. 128.

kávás-kút: margine provisus puteus SK. Kauaskuth 1270. (CodPatr. IV.164). Rogytak a kámvás kútak (Gvad: Lov. 135).

kifolyó-kút: scaturigo, fons vivus MA. fons scaturiens Ver: Verb. 315. brunquell PPB. Lezen hűbenne ky folyo kut fe'vece (fons aquae salientis) az erek eelttrec (JordC. 634). Derék bizodnlma az kőszál vala, annak útát Basó állatja vala, napnyúgatról az várat meghaladja, az út meg visszatér, ott egy kifolyó kúta (RMK. III.218).

lövellő-kút: [fons saliens; springbrunnen]. Lövellő, ugró, szőkő-kút SzD: MVir. 303.

ó-kút: cisterna C. Ó kutbeli: cisternius C. Árnýekszékben, ó kútban szőkösének, többen sokan fegyver miá veszének (RMK. VI.178). A végre távozot volt el, hogy másumm kerő-lőből az ó kúthoz mame (Tyuk: Jözs. 90).

ugró-kút: fons saliens Kr. [springbrunnen]. (Hall: Tel. 16). Vagynak benne (városban) legalább száz ugró kútak (Fal: TÉ. 720).

Kutacska: fonticulus, puteolus MA. brünnlein PPB.

Kutas: puteum habens, puteis provisos, abundans Kr. Kutas (vezetőknév XVI. XVII. sz.) (Nyr. IX.365. X.327).

Kuti: putealis C. puteanus MA. aus dem brunnen PPB.

KUTAK (*kutag* Tof: Zsolt. 738): törpe, pulya SzD. Kutak emberek, linki emberek: pumilioes C. Kutak ember: pumilio, pumilus MA. zwerg PPB. Emberke, lyúki ember, törpe, kutac Com: Jan. 45. Kicsoda oly gyermek eszű, az ki el halgathatna, látván az ilyen kutac embert (Prág: Serk. D.). Kicsiny, kurta, kutag ember (Tof: Zsolt. 738).

KUTALL: [?] Vjlhelj Mihalno felől azt hallotta, hogj Szarnaj Istuannet hogj megegettek Niarason, attól ualo feltelen kutallat ala (Nyr. XVII.182).

KUTTOG: magát öszvebúzva hallgat, sunnyog SzD. [sich ducken]. Városinkban, egyegy kis kunyhókban, arnyék alatt kuttognak (Szentm: Kálm. 2).

KUTYA: canis C. catellus, caniculus MA. kleines hündlein PPB. [hund]. Kőntös vyába való kutia: melitaeus catulus (Deesi: Adag. 290. MA. Kisy: Adag. 71). Nem szereti a kutyák szálkás szőrént (Land: UjSegits. I.161). Kár bizony amaz ember-séges ember hogy olyan kutya dévaj eb (Thaly: Adal. I.81). Késő is volt ezt az erszénykutyát az elnyelt háj kiokadására bírní (Bethl: Élet. II.247. vö. SzD: MVir. 90. 91. 93). Eb szokás! kutya szokás (Mik: Törl. 3. lev.). Ez az ember mintla ellenünk megesküdt volna olyan ellenségünk, pedig én soha sem nekie, sem kutyájának se egyszer se másszor nem vétettem (Hazánk. I.366).

[Szólások]. **K u t y a r o s z e m b e r e**, hogy mérsz te beszélni? (Thaly: VÉ. II.258).

buvár-kutya: canis ponticus PP.

juhász-kutya: *pecuarinus canis, villaticus *canis PPL. canis *pastoralis PPB. [schafhund].

kis-kutya: caniculus Kr. [csillagzat] (Nad: Kert. 17).

Kutyázkod-ik: [sich hündisch benehmen] Mért bórödben meg nem férsz, mit kutyázkodol és *agyarkodol M. ellen azon réte végezt, melyhez semmi közöd ninesen? (1700. MSion. III.348. MF).

Kutyaság: malitia v. nequitia canina Kr. Kár volna az vénhasúnak ilyen ingyen, elütti [?] kutyaságáért mindenét megadni (RákF: Lev. IV.72. Vajda. Kriszt. II.116. Kr.)

Kutyó: caniculus, canicula MA. hündlein PPB. Elvégre böcsületesen meg egyezének és a kutyókra tértek a beszédél (Fal: NA. 122).

agár-kutyó: vertagus junior PP. windhund, englischer hund PPB.

Kutyócska: catellulus MA. ein sehr kleines hündlein PPB.

KÜTYA (Tugurium: *Euchya* Ver., olvasd: *Kuchya*): tugurium, gurgustium, tabernaculum, ategiae, casa MA. hirtenhund, bauernhütte PPB. Kutya, haylec: ategiae MAL. Apro kwtyakat alkotanak, mert cellakra valo anneera nem vala (ÉrdyC. 581—2). Tengeri csigákkal fedik kutyájok: tuguria conchis instruat (RMK. IV.156. 319). Ezechias veré meg a philisteusokat az őrző pásztoroc torniátul es kütiaitul fogua mind a keritet varasig (Mel: Sám. 439). Torony, kutia, akít az út félen a pásztoroc czinalnak (438). Epottetec magoknak neminemű kuttyakat (casulas) az Jordan vízenec folyasa mellett (Mon: Apol. 259).

Kütyácska: casula C. gurgustiolum, tugurium PP. gurgustium MAL. bauernhüttelein PPB. Kis kuttiaczkaiban feczik vala egy kis zen egni (Pont. 202).

KÜTYORLÓ: [tugurium, casula; hütte, häuschen]. Constantinus templomokat építetett; azok podig, magnifica imperatoriae magnificentiae opera, nem alatsón kütyorlók, hanem királyi nagysághoz illendő nagyságosok voltak (Pázm: Préd. 1167). [Vö. **KUKORLÓ**]

KUTYOROD-IK: [kauern]. Az agyban kutiorodot (Zvon: PázmP. 287). [Vö. **KUCORODIK, KUKORODIK**]

KUVASZ (*kuusz* Zrinyi I.160. MA. PP. Ben: Rithm. 163. *koasz* Csúzi: Síp. 753): canis grandior MA. molossus Kr. grösserer hund, hirtenhund PPB. Mint a kis praczko a nag farkassal, kuuazzal, szinte vő iacznak (Mel: SzJán. 87). Ordeto kuusz (Mon: Apol. 380). Apró kuvaszok ugatása (Pázm: Préd. 806 Kr.). Ez nyavalyás kuasznac siralmas sorsa (Kereszt: FelsKer. Előb. 2). Juhok mellett nyugszik kuasz (Zrinyi I.160). Főelmes kuvaszok módgyára távolrul ugattya az oroszlánt (Matkó: BCsák. 238). Kuasz szénán fekszik, morog ehült ökörre (Ben: Rithm. 163. Kisy: Adag. 66). Kuasz, kuvasz, vagy, mint a Szerencsekerék a Q betüre verseli: Quasz farka csóválását, kerüld irigy csabolását (Arany: HátrPröz. 376). A meghölt kuasz párájáról beszélgetnek (Misk: VKert. 316)

[Szólások]. Valahol jársz, ugasson a kuvasz (Apol. 45).

[Közmondások]. Szalonna nem léssen semmi pöröléssel az kuaszszból (Zvon: PázmP. 291). Perseléssel szalonna nem léssen a kuvaszból (Pázm: Kal. 1050. Nyr. VIII.170). A rüt számár rivás és kuvasz-ugatás messze énni nem szokott (Kisy: Adag. 525). Nem jó úgy elnyelni a kuvaszt, hogy kiálljon a farka a szájából (Thaly: Adal. 186). A melly kuasz egyszer által-ússa a Dunát, nem fél az a víztől (SzD: MVir. 91).

KÜL (*külső* Born: Préd. 85. 218. *kölső* Mel: SzJán. 277. Eszt: IgAny. 167): [externus; äusser-]. Külföld: terra anteurbana, territorium, vicinia MA. [Vö. **Kivül, Kü, KI, KINN**]

Külső: exterior, exterius MA. externus, exterus, extraneus SI. äusserlich, mehr draussen PPB. Külsőbb: exterior C. **a**) Az artalmas bezed a testnek semmi kylsw rezen ky be megyen az elmet gondolatokual meg nem bantya (VirgC. 141). Egy emölösös kapu mellette annak, kü az külső várba ki s be ott járunk (Tin. 109). Oly nagy öldöklés benn az várban vala, mikor külső felől harcok nem vala (RMK. VI.159). Az külső sötetseg: tenebrae exteriores (Fél: Bibl. I.12). Nagygyör külső városa (Kár: Élet. I.180). Az városi és külső parasztságnak sok panaszi (MonIrók. XV.48). Külső népek (Thaly: VÉ. I.66). Nem külső, hanem hazánkbeli ellenségrül beszéllek, ezek forrasztanak lántzokat, hogy megszorítsák lelünk-isméretit (Fal: NA. 124). A mint látom, nem igen nagy böcsületben vannak nálud a külső nemzetek, minthogy olly oleső képét adod (Fal: NU. 319). **b**) Külső jók, ingó bingó jók: *res mobilis PPB. Ne higj a külső színnek: nimium ne *crede color PPB. Benem rekeztethetnek az kylsw erzekensegek (VirgC. 138). Külső es bamis tudomány: extraneum et falsum (Mon: Apol. 3). Chac színe, es külső képe vagon nalatoc az istenességne (Mon: Apol. 322). Külső hasonlatossagora formaltatot (Mon: KépT. 6). Szünet kéuan az isten, nem külső ceremoniát (Deesi: Adag. 81). Az bölcsesség hatalmas az külső erőnél (Kár: Bibl. I.615). A külső emberekne-cis [laicusoknak] jelen kel lenni a conciliu-mokban (Czepl: Japh. 177. Nyr. VI.361). Ha az imádság külső gondolatoknak közbejövésével megvesztegettetik (Illy: Préd. II.207).

Külsőképpen: externe, extrinsecus SI. [äusserlich]. Külső-keppen tettet valami hamis tisztéletet (Fél: Tan. 343). Az papis-tasagnac külsőképpen nagy tekinteti vagon (MA: Scult. 622. Pázm: KT. 36).

Külsőség: pars externa, apparentia Kr. [das äussere]. A szemérmesség a lélekről az ábrázatra kiszármazzék, és a lelkiismeretről a külsőségre kibocsáttassék (Illy: Préd. II. 165). Felette megessalhatnak azok, kik elhitetik magokkal, hogy a tisztességes külsőség nem alkuszik meg a belső isteni fölelemmel (Fal: NU. 280). Kevesen úzik benne s feleslen meg elégszenek a külsőséggel (Fal: UE. 415). A pompáról és méltóságos külsőségről szólván, kelletténél többre ne erőlted (Fal: BE. 592).

Külsőségös: [externus; äusserlich]. A rendes tisztesség vigyáz a minden rájunkt kitétsző külsőséges illendőségre (Fal: NA. 185). Vilogatott ritkaság volt észére, természetére, maga viselésére, és egyéb külsőséges szépségére nézve (Fal: NU. 313). Ritkaság volt külsőséges szépségére nézve (313).

Küül, küvül, kívüül, kül (kivul) LevT. I. 17. *kévül* RMK. VI. 116. *kévül* Fr: Száján 78. *kivul* RMNy. II. 67. *kivul* Komj: SzPál. 50. *kivül* Töl: Evang. I. 121. *kivul* ÉrsC. 517. *kywelo* LevT. I. 33. *kivul* RMNy. II. 302. *kivül* Kár: Bibl. I. 307. *kövül* Helt: UT. g. I. Helt: Krón. 49. 73. *Szár: Vizöz. A2. Dáv: KKer. Fl. kávil* MonFrók. XI. 102. *kövel* DöbrC. 16. *küül* Sylv: UT. I. 80. *küül* Fely: Dies. 16. *MonOkm. XI. 162. küvül* Hall: Paizs. 451: **1)** [faldyerbum] **a)** aforis C. [von aussen]. Kivül befélél: a foris PP. És az várban sok kincset hordtak vala, oltalomért kívüül bevitték vala (RMK. VI. 176). Mikor halod kívüül szep beszedeceket (Born: Ének. 268). **b)** extrinsecus, forinsecus C extrinsecus Helt: Bibl. I. C2. foris MA. Fél: Bibl. 20. [draussen]. Megtízteifotok azt, mēl kívüül, mind belől: intus et foris (MA: Bibl. 171). Kivüül szép, de belől rüt (Deesi: Adag. 70). Kivüül az hēja vagyon a plántának: extrinsecus cortex est (Com: Jan. 21). Kivüül kont, belől pedig non sicut (Fely: Dies. 16). Az társzekeret kéljél fekezo posztóvala bēteriteiték (MonFrók. XI. 102). Gyakorta fittözink palotákra, a melyek ezirák kívüül, de itresék belől (Fal: NA. 188). Mást himni, mást szólni, mást belől gondolni, azt, mit nem akartok, kívüül úgy mutatni (Orezy: KöltH. 151). Kivüül a zsoldosok országokat nyertek, belől a polgárok földért veszekedtek (Orezy: KöltSz. 13). **c)** foras, extrorsum C. [hinaus]. Kyül ne vgyenek hw hwsiban: nec effertis de carnibus ejus foras (JörgC. 35). Kywel el tanoztanak een twem: foras figerunt a me (KeszthC. 68). Végre hogy kül kerülsz, esulálkozván el-hűsz, mint meg-éhlit a bēdel (Szentm: Kalm. 6). **2)** [postpositio] **1a)** [hol?] extra C. [ausserhalb]. **a)** Az obellő haznac künöle soha ne egől (VitkC. 34). Testben test kfi [melkfi?] elni nem földi élet, de mennői (DöbrC. 499). Zepoket tekenetem egyházta, egyház kywel (VirgC. 4). Az szőlő meg nomottaték az várban az városnak külfüle: calcatus est laeus extra civitatem (Sylv: UT. II. 150). Christus testben iöt, nem test kívüül, vagy test elöt (Dáv: l'fm. 26). Az gog anyat tesszen mint sátorban lakó, az mágog peniglen sátor kívül lakó (RMK. II. 106). A város kívüül egy küt mollett lefektető a tovéket: extra oppidum juxta puteum (Helt: Bibl. I. K3). A testnac künöle vagyon: extra corpus est (Helt: l'f. 17). Mostm sator kívüül országokat vivuac (Born: Ének. 355). Romuak kywel két moly földcu egy kortben (Pont. 13). Az ő satora kívül maradgon: maneat extra tabernaculum suum (MA: Bibl. I. 101). Az gyűlekezet helyénce kivüle való áldozat (II. 104). Hűdgel tölben, meleg ház-kivüül, született az igazságunk napja (Pázm: Préd. 101). Temetés nélkül föld kívül hervernce (Zvon:

Post. II. 113). Jerusalemi kívüül is sido országban voltak synagogák (Sam: Agend. 7). A templom kívül kerétest-is építettünk (11). Tíz kívül nem állotek, azonnal elvesszek, ha az kívül leszok (Balassa: Költ. 66). Az ut kívüül tsetlő botlo emberek (GKat: Titk. 102). **2)** Vitesec az hēgre, ki mondatie calvaria helnec, auag copaz helnec a város capitulac kívüül, es otogon megfűzittesse (NádC. 247). **7)** Az portan kívüül egied meg az te etkedet (VirgC. 74). Vgy kel tudnod köynöden kívüül, hogy ugyan peregen az nyelued raica (Helt: Arithm. C2). Sírván áll az koporsón kívül (MA: Scult. 474). Mit motosz uton kívül (Matkó: BCsák. 55). Orzagunkon kívüül vagiunk (TörtT. XI. 162). Ha a mi életünk a keresztén hitnek ösvényéu kívül jár és készületlen talá a halál, nints mód benne, hogy fel épülhessünk (Fal: NE. 35). **3)** Ugy vala own belewlo kywl, hogy te bezedilhez semmit nem hayla: ita extra se erat (EhrlC. 10). **2)** Istenöl kívüül járunc és forgunc, valamiglen ez testben lakozunc (MA: Tan. 172). **b)** [hová?] extra C. [ausserhalb]. **a)** Az kapukewl ne menyö: ne portam exeat (EhrlC. 147). Ky yewenek helyek kywel (51). A forras ő vizenec folasat mestereseg alkottassal a város kívüül vízi (BécsiC. 23). Jesus az kerest fat ő latan az warwsnak külvüle kesceleyteteek winye (PeerC. 123). Waros kywel el ky wygyek, eos ő neky nyakat wagyak (ÉrsC. 517). Hog az tartomannak külfülle ki ne bozátba üt: ne ipso mitteret extra illum regionem (Sylv: UT. 156). Ki vine ütöt az városnak külfüle (I. 124). Gyülekezet kívüül votnek ütöket (Töl: Evang. II. 253b). Minden egych dolgodat úgy tartsad, mint út-kivüül tērest, mint idegon munkát (Pázm: Préd. 831). **3)** Meg foguon ötet vetez a zölön küvül: extra vineam (MünchC. 95b). Az városban sem temethetnek vala, kerítésen kívül kihányják vala (RMK. VI. 168). Az tulkot vgye ki az táboron kívüül (Kár: Bibl. 190). Az táboron kívül fűzētec ki öket: ejcitate eos de castris (MA: Bibl. I. 122). **3)** [postpositio, átvitt értelemben]. **a)** [extra; ausser] **a)** Immara sido ecge tanakottac vala, hogy valaki ötet sznac [Christusnac] vallana, a sinagoga kívüül lenne: extra synagogam esset (MünchC. 189b). Töruynkwyl vytkēzenek (Komj: SzPál. 50). Termeszet kívüül olnec poganoz ifiákkal (Born: Ének. 131). Istemek felelme es lüti kívüül valók (Baythe: Epist. 218). Az egyház kívüül tabornban szallot, párt ütö emberek (Mon: Képt. 3b). De nem merec a szent iras kívüül szollani (Mon: Apol. 4). Az egy anyaszentegyhaznac külfüle soha iduőség nem talakitate (29). Be menni az igaz anaszentegyhazban, mely kívüül ninc iduőség (284). Valami hit köül vagyon, bñm az (Vás: CanCat. 509). Az igaz hit, az keresztényiség-kivüül nem talakitate (Pázm: Kal. ad). Valaki isten kívüül keres segítséget, gyakran úgy jár, mint Ádám segítőtársával, kütöl el-rontaték (Pázm: Préd. 57). Ha a köfünek tulajdon értelme-kivüül, más dologhoz szuljuk (Pázm: LuthV. 19). Az nem igaz, hogy sz. Péter, szent irás-kivüül tanítot, telüt tēlyvet (169). Vgy tartották azokat, mint szent irás kívüül való vélekedéseket (Bal: Csésk. 13). Valami ezél kívüül, és ezél mester nélkül való kontár mesterek (143). Kőtelezētec magokat az hazassag kívüül való elete (Zvon: Osiand. 23). Törvény kívül vétékēze: enormiter peccat (Com: Jan. 176). Rám tättük torkokat, mintha tisztén és hivatalom kívül hagtam volna (Csan: Dögh. 11). Szokásod kívül ha iöt mivelsz (KTör: Jan. 25). Igon ritka, és szokáskivüül vala: valdo rarum, et extra-ordinarium erat (Illy: Préd. II. 216). **3)** Urasagan kívül lenni, valamit nem bínni: extra dominium Ver: Verb. Szót. 9. Tisztén kívül jánni: agere alias res PPBl. Minden irlgalmasság és törvényen kívül rajtam valamit elkövetni akarjak, elkövetnek (LevT. II. 347). Az magyságot tanács adásit vesszük, s azon kül nem lépünk (XXIII. 208). Ha szokott időn-külfűszzen vacsorád, dögletes pestis ebbül támad reud (Fely: SchSal. 17). Csak kisasszony s Jakab közt van te bemed egy kis nyár, kül ezen, túl és imen, kölmönt le ne vess bár (Thaly: Adal. II. 124). Jeles időket öttem en s a paramcsolaton kívül járom lehetetlen (Nyr. XII. 117). **b)** praeter C. [excepto; ausser, aus-

euommu]. α) Kétezernél többen ott megholtanak, azok kívül, kik sebeseek voltak (RMK VI.146). Idegen istenid kiüölem-e legyenek en ellenem (Born: Ének. 82). Senki kiüöde meg em oltalmazhat (112). Én köüölem[m] ünchen senki töb (Helt: ÍgK. 53). Vagione az istenek más igéie az szent iras kívül? Pél: Tan. 2). Az béleseknek kiüöde kouászos kenyeretis vgyen (Kár: Bibl. 1.93). Az egy isten kiüöl senki (Vás: CamCat. 623). Iaria kiüölis δ nekik elég közben iaroiki vadnak (Zvon: PázmI. 20). Mihály s pñuköstben s Györ[gy]ben újjad magad a megért három nap kívül (Fely: SchSal. 30). Közösfülése kívülis kukorékol (a kakas, Misk: VKert. 360). β) Azon kívül: praerea SI. Ő ngokon kiül az többekkel nem gondolok (LevT. I.268). Valaki a házasság-törésen-kívül egyébt el-botsáttya eleségét, és mást vérszen, paránzkodik: omnis qui dimisit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam moochari lath. 5. 32. (Pázm: LuthV. 139). Azok az faluk, az kik Eger negli ueteleteül fogna szenteleu hodultanak, azok ez vtanis holultak legienek, azokon kiüöl egiet se hodultassanak (TudTár. II.241). Meg égetik vala egészen, az bírén kövül, mely az apáé vala (MNYil: Zsolt. 60). Rajta kívül igazságot s idvességet se keressünk (Szathm: Dom. 66). Az ostrogottusok Atyllának gy szöllának: soha semmi ellenségtül te rajtat kívül meg nem ryözettettünk (Liszny: Krón. 88). Azonkül az levének értelméül is egyebet amál nem colligálhatni (MonOlm. XV.104). Ifrom háza vala Kassa városába, azon kiül sok pénze és egyéb öszága (Thaly: Adal. II.365). γ) Elvégeztem, hogy seukit egyet nálad kívül szerelmemben nem venék (Szép Magól). Igaság szerint más nálad kívül ennek a helynek örökösse nem lehet (Hall: HHist. III.97). ε) [sine; ohne]. α) Gorombasag kívül legetek: erudimini (DöbrC. 16. KeszthC. 3. KulesC. 3). A szent irast minden tisztelet kiüöl hamisítottac (Mon: Apol. 101). Az vr isten mindeneket kegyelmébe fogad, minden érdemek és jó cselekedetek kivülle (Pázm: Kal. 212). Az δ kapui szatar kiüöl mindeneknek az egész föld kereksegeben nitua legyen (EszT: IgAny. 37). Vagy tudatlan, vagy igazságh kívül itil (Czegl: Japh. 214). A minden felsz kívül való remenles batoragnak mondatik; a minden remenles kívül való felsz kétségben esésnek mondatik (ACsere: Enc. 152). Jevok, jószágok minden controversia kívül immunitásban maradjanak (Monrók. VIII.29). β) Tréfán kívül: serio C.

[Szólások]. K é t e l k e d é s k í v ü l i v a g y o n (Com: Jan. 217). Minden kételkedés kívül bizonyos dolog az, hogy (Ács: 3Hal. Előb. 15). R e m é n s e g k í v ü l v a l ó s e g é t s e g (Decsi: Adag. 6) Mercuriale, reménségküöl való hászon (302). Habos-vasg szerető gaz nepek reménség küöl kezben akadnak (KNagysz. 1621. II2). Mindenek reménsége-kívül fel-támasztá őtet (Mad: Evang. 325). A nyomorúságok eörvenyben nyavalygónak eménségeken-kívül való sérénységgel nyuítva anyai kegyességét (Csüzi: Síp. 275). Vagy szer-felett jó, vagy szer-kívül rossz, és tülhetetlen ember válik belőle (Fal: NU. 275). Szűk-ég-kívül szaporította (Pós: Igazs. 447). Tréfa kívül mondom: ieh saga es im ernst (Kír: Besz. 8). Kívül ugrott az há m-f á u (Czegl: Japh. 234).

innét-kívül, innen-kívül: 1) [von aussen]. Inet kynevl kemly vala (VirgC. 38). **2)** [von nun an]. Csak isten tegye ovább-is nyomóssá kegyelmedet és secundáltassék innen-kívül s (Thaly: RT. I.126).

Kívüljebb: exterius, magis extra SI. [weiter hinaus]. Homjánál kívüljebb soha sem lépett telyes életében, a töb észei széles e világnak mind azon terra incognita valának előtte (Fal: NE. 21). Többen találatnak a világon, a kik a természet zép egyenes rend tartásibul kívüljebb lépnek, hogy sem a kik ellettek maradának (Fal: NE. 378).

Kívül-való: exter, externus, extramuranus C. exterius, extraneus, extrarius MA. [aussem befindlich, äusser-] fremd, aus-

lündisei PPI. Az akkynek barathya wolth, azth awagh az thewbykueek es baratsagara hozya, avagh nylyvan nyudon baratsag ellen ezen kywel walo barathanak ellene mond (RMNY. II.33. 38). Azon ewk meg esketthek, hog ha kewol walo ellensegre lenne az haznak, ewk keth felu walo ellensegre nem wyselnenek gondolh, banem ehak az kewlsewre (LevT. I.17). Az püspöknek az kiüöl valoktol is bizonsaga legien (Pél: Tan. 327). Kiüöl való ne iáruillon t hozzóto: alienigena non miscbitur vobis (Kár: Bibl. I.136). El-adandóe valának Joseph a küil valoknac (Tyuk: Józ. 43). Dicsírjen téged a kívül való ember és nem a te szíjad, idegenek, nem a te beszédid (Matkó: BCsák. 132). A fűszerszámok némellyek idegenek, kívül valók és némellyek hazánkbeliek (Com: Jan. 27).

Kívültött-e: 1) kivüle, extra se, extrorsum MA. [ausser, ausserhalb]. Az minémfi marhája vagon Kdnek ott kinn nem szeretem, hogy bólt kivülette vagon (LevT. II.123). **2)** praeter, insuper MA. [ausser, nebst]. Ha az ky arult bornak küelette teb bora nem leyend, aznak az arat igaz beczzlet zorent mind az warasnak adni tartozk (RMNY. II.2). Egyeb istenid nelegyeneck kiüöltem (Mon: Képt. 126b). Hat városoc, legyeneck szabad városoc és azoknac kivülette adyotoc negyenkét városokat: et exceptis his alia quadraginta duo oppida (Kár: Bibl. I.154). Az kosnac kivültötte: excepto ariete (MA: Bibl. I.122). Kivültötte nincsen idvesség (Szathm: Dom. 66). Kivültötte szabadító nincsen (Sárp: Noe. 375). Hogy kivültöttem Magyarországbn kevés természet szerint valo ur volna töb (TudTár. 1839. 366). A vicékirály akartja az, hogy ő kivültötte a cselédek mind úgy tétéssék, mintha semmit sem tudának a dologban (Mik: MulX. 198).

KÜLD (küldenny LevT. I.3 küldök 7. Beythe: Epist. 19. el külte 34. külte Helt: Krón. 40. küldöm Illy: Préd. II.201. küldeth? LevT. I.344. küldö? Born: Préd. 15); mitto C. MA. schicken, senden PPI. Kivüle vki szavával küldöm: allego PPI. Kevldeteek Palencában, hog ew maganak zerzeneye szabad tudományoknak tvdomanyant (DomC. 6). Zegődes meg leven küldö vket é zölebbe (DöbrC. 291). Meg esmeruen frater rufinusnak züeneek titkat küldö hozza frater masseost (VirgC. 20). Kwldee isten w yrgalmassagath oes byzonsagath (KeszthC. 142). Raytta küldö kegyetlen zolgakat (ÉrlyC. 413b). Kegyelmed karlotta lath wagh heli foryntara táfogat küldenny (LevT. I.3). Ez ersek wram lenolet olwassa megh kmed s kewlgie ersek wramnak mynd ez kmedewel egytembe (29). Az a könyü az vr istentől küldtetet (Helt: Bibl. I.64). Küldö az leuelet louag postáktól (Kár: Bibl. I.506). Gondolac magyarc magokat arra, László ért küldöenc az ezel országba (Valk: Gen. 33). Meg anyi foglya szüte, kikben királynac ayándékon küldö (Görös: Máty. 65). Az anyaszentegyháznak külte, és úgy külte hog (Bal: Cslsk. 422). De ime az isten engem azert küldett elől, hog titeket meg tartson (Sib: VigK. A1X.). Két levelet küldtem kezedben, egyik az portán való kapikihánuknak (RákGy: Lev. 7). Gürgényben is kellene apró halért küldenü, egyebüve is (RákGy: Lev. 64). Küldöttem postán bejárómat Landor-Fejérvára (Monrók. XV.26). Haszeki aga által posztót s veres fejtöt küldött az fővezér (XXII.22). Ugarlásra, forgatásra egy ekét küldtek (TörtT. VI.116). Remélem, hogy addig vehette kegyelmed tegnapi napon kezemmel írott, Bikk László hadnagya által küldött leveletem (RákF: Lev. I.642). Elsőben a véneket küldik hozzája követségben; azután az ifjakat (Hall: HHist. II.245). Kandaces ilyen levelet küld Nagy Sándornak követi által (I.59). Egy haricz bat arany áru tödözöt küldö neki (Pr: Aj. 72). Alig érkezik a jövevény úrti, azon órában reá küld a kocsisokra, parókásokra (Fal: NU. 256). Meg szünek nap kelet nép özönt küldenü, délszin villongásit kezdi felejteni (Crezy: KöltSz. 230).

alá-küld: ablego ad partes inferiores Kr. [herunterschicken, hinunterschicken]. Megszolgálom Kdnek mint én szerelmes

nénémnek, hogy az előkötőfőt nekem megcsináltatta és alá küldötte (LevT. II.24). A király a Feliciannae a feiet állá küldö Budara, és ot fel ténec a perengerre (Helt: Krón. 65).

be-küld: [hineinschicken]. Egy szolgáját, kivel az ő dolgát azelőtt ő közlé, az aszonyhoz ítet el-béküldé (RMK. II.38). Azt izente, hogy mikor beküldi, inned küldi bel es elkészésem emberemet, kit el akarok kidenem, de azért nem izente meg mikor küldi bel az adót (Nád: Lev. 123). Az czeóházat, minden munitiókat hova hamarabb lehet az ott való káptalanokkal fel-inventáltas s mását nekünk is beküld (RákGy: Lev. 65). Be-küldtem kétszáz vitézeket, kiknek utánok magam is mentest mentem (TudTár. 1839. 363). Elevenen el akarja fogni és rabul bé-küldení Trója várossába Filimenis királytól (Helt: III.126).

el-küld: abmitto, dimitto, amando, relego C. ablego Ver. amando MA. fortschicken, absenden, wegschaffen PPB. Ha az eoreg zekrenieket elnem hozhatnak, az eg ládat kylgio el kegelmed (RMNy. II.11). Őtet vártam, az leveleket kedig egyébtől el nem mertem küldenem (LevT. II.15). El küldé az leueleket az postáktól: litterae missae sunt per cursores (Kár: Bibl. I.503). Kd a Iesus Christust a meg rögzet üdöre el küldte (Dáv: VDsp. 144). Küldgye el azt bizonyos embertől: emittet illum per hominem paratum (MA: Bibl. I.104). Elküld a tanás Szatmár felé jó paripásokat (Bartla: Krón. 22). Mi inkább hiszszük azt, nem küldi el, s azért is beszéte ki Baresni Ákost omét (RákGy: Lev. 123).

elküldés: missio C. ablegatio, dimissio MA. abfertigung, wegschickung PPB.

föl-küld: admitto, sursum mitto PP. hinaufschicken PPB. Az leveleket el eg folkayath Polanyi Ferencz kytha fel (LevT. 121). Az kötesth, meljet kd monda, az törökön kj wolth, föl kijtem (229). Feküldöm brauchba az több marhámbhoz (két szakrényem, II.59).

ki-küld: exmitto MA. aussenden, ausschicken PPB. Két embert, a kik ezen pusza helyeknek esimnyát mindenütt tudhassik, küldgyetek ki hozzám (KecsK1Tört. IV.366). Az mely 1200 küből szilvát s egyéb élest kiküldtünk, azt az udvarbíró kezében ne adasd (RákGy: Lev. 98). Az kolosváriakon megszedetem és mindjárt kiküldöm nagyságodnak (226). Präsentátúit, kirekedvén az időből, most ki nem küldhettem (MonIrók. XXIV. 655). Az mely ígért pénzt és szablyát nagyságodnak billányval együtt kiküldött, annak árát igen várná (MonTME. V.132). Kötőfikeket postától kiküldem (MonOlm. XXIII.430).

kiküldés: exmissio MA. ausschickung PPB.

mög-küld: mitto, transmitto Kr. [übersenden, zurückschicken]. Küld meg (subiectum) vagy ez kocsisul vagy valakitül (LevT. I.27). Zolguntol kwdge meg en nekem az menedekth (I.41). Im az thrucisenst is az lauf hírral egyetembe megküldtem; az lautos is bamar nap megküldüm [igy?] (Nád: Lev. 30). Megküldtük az assecuatoriát is nekik (RákGy: Lev. 124).

vissza-küld: remitto C. [zurückschicken]. Az kd nekem irt levelét E. uram vissza-küldte pészételelen Cs. F. által (LevT. II.287). Ha kegelmed az nünapi nekem szólló es kegelmednek küldött levelét is vissza-küldené (RákF: Lev. I.754).

Küldél: [missio; wiederholt schicken]. A szolgáló népnek posztót és egyéb szükségét küldél vót (MonIrók. III.182).

be-küldél: [wiederholt hineinschicken]. Nem kémélette segrégét béküldelni (MonIrók. III.182).

Küldés: missio MA. sendung, abfertigung PPB. Ha ajándék küldéssel kedveskedel a portának, abban is a magad szemével

élj, innét a kontyot ugyan ki rekesz, semmit se küldj, mintsem illetlen (MonIrók. VIII.257).

[Küldet]

be-küldet: [hineinschicken lassen]. Kwlgyesse be Zolnakra igaz szam vetesre az kassay kapitannak (RMNy. II.230).

Küldetlen: [non missus; ohne geschickt zu sein]. En hyrem nekwl, akaratom nekwl kwldetlen menthenek oda az vezetelme (LevT. I.282).

Küldögöl: missicula MA. oft schicken PPB.

Küldögélés: missiculatio MA. das öftere schicken PPB.

Küldött: missus, deputatus, nuncius Sl. [gesandter, bote]. Apostal: küldetet, követ MA: Bibl. Magy. I.1.

Küldöz: missio C. missicula MA. oft schicken PPB. Esztelen és istentelen (Thököly), királyt üldöz, pogányt küldöz, maga is jelen (Thaly: Adal. I.175b).

el-küldöz: missicula MA. oft fortschicken PPB.

Küldözögöl: missicula MA.

Küldözés: missio, missiculatio MA.

Küldtést.

[Szólások]. Éjjel-nappal küttést küldjed ezen levelet bizonyos ember által (LevT. II.253). Mihent ez levelemet látod, mindjárt küttést küldjed én hozzám, küttést küld fel (MonTME. I.186). Küttést küldi nagyságod be az vezér írása szerént (MonIrók. VIII.412). Küttést küttem kegelmedekhez (Nyr. X.121). Az kocsis küttést küttük [igy] faragványfiért az erdőre (XIV.461). Éjjel nappal küttést küldgyön fel bizonyos posta embert (KecsK1Tört. III.322).

1. **KÜLLŐ** (kulo, kulu? Adami: Spr. kuló Kaldi: Bibl. 301 MA: Bibl. I.312. stb. kulu MA. PP.): radius rotae MA. rad-speiche PPB. Adami: Spr. Kerék küllő: radius PPB. Major: Szót. speichen Com: Orb. 171. Kerék küllöt deszkácal buritá (Tin: Ének. 142. Mol: Sám. 141). Az kerekének küllői (Kár: Bibl. I. 309). Az kerekének küllöm belől tób rövid darak allanak vala ki ellenben: inter radios rotarum plura spicula eminebant in adversum (Forró: Curt. 154). Kerekék küllőit be kezdették vala vagdalni (Szal: Krón. 273).

Küllös. Küllös kerék: rota *radiata PPB.

2. **KÜLLŐ:** merops MA. Com: Jan. 31. mer oder see-schwalbe PPB. Küllő: fetske, méh évő madár: apiastia PPI. A harkály avagy küllő (Misk: VKert. 426. 145).

KÜLÖN (elkülömlöttes NádC. 620. kulen: secreto Helt: UT. g2. külön Helt: Arithm. J. kezelelen Ver: Verb. 130. külön Matkó: BCsák. 117. külön 1627. TudTár. 1838. 233. Hunyadi Mátyás más Toroniban vala különb fogásba Pethó: Krón. 101): **1)** separatum, seorsum C. seorsim MA. besonders PPB. **a)** Külön hal: scenbat MA. Akar egyt vetessenek es akar kilon az test es az ver (RMNy. II.42). A kik régen meghazsultanak, külön hallgyauk (Tel: Evang. I.3). Ez kívántatnék nagyságtoktül, hogy az ilyeneket hátra vetvén az illyen per jstyar dolgait külön hagynók (TudTár. 1838. 233). Különlevőség (GKat: Titk. 1119). Lythobolus nevű hely az városban vala, külön magának egy szardékban (KTör: SzJán. 17b). Az mij az warmegjo few iszansagath illothj, az kivleonwagjon, és a waras kapitansaga es hadnagsaga meg kijleon wagjon (TörtT. I.161). **b)** Külön tevés: sepositio C. Külön tesz: seponit, seponet; külön szed: seligit; külön olvas: dinumerat; külön rekeszt: segregat, sejungit; külön kültözik: semigrat MA. A pártosoktol külön szakadván (GKat: Tpk. 7. Ötvenet közzülök külön állatának (Lászy: Krón. 197). **2)** distinctus Kr. [besonder-, abgessen-

dert]. Kylewn hazba wagynk (RMNy. II.209). Az atya és az iú személyec szerint különöc egymástul (Zvon: Post. 1.950). Külöon hűteok, küleon zertartasok (Szár: CanCat. 704). Errül külön szakaszban fogunk szállani (Otr: Tökl. 257).

Külön-külön (mindenekről *külömb külön* attestáljon LevT. II.374): **1)** sigillatim, distincte, seorsim, singulatim, disgregatim MA. [besonders]: Mindenekről tehát külön külön attestáljon (LevT. II.374). **2)** [distinctus, separatus; besonder-] Külön külön színű: discolor C. Noha külön külön nyelueken szollhatt, mint azon által értelmet ki nem tudgya fejezni (Div: Préd. 191). Különkülön napon vigyéc az ő ajándékokat: per singulos dies offerant munera sua (MA: Bibl. I.124). Külön külön izben (Zvon: Post. I.6). Egy eolteozetre valo ekeseggeth rwhazatoth hattam keoleón keoleón neuzettel nekik az kett leaniomnak (Radv: Csál. 159). Mind a vezérnek, mind a kajnakának külön-külön asztal volt előtte (Mik: TLev. 18).

Külön-való: segrex C. seorsus SI. [abgesondert, besonder-]. Külön való rekész: seclnatorium C. A fenyis, az melegsegis ő magaban külön valo (Born: Préd. 382). Particularis vagy külön való gyflekezet (Matkó: BCsák. 113). Magán, külön való ház (Com: Jan. 157). Külön való házat néki tsuáltata (KTör: Assz. 17).

[Különit]

még-különit: privo [berauben]. Azokat, kik artatlansagba iarnak, lozagoktí [így] meg nem különítí: non privabit (DöbrC. 157).

[Külön-ik]

el-különtik: [segregor; sich absondern]. Vannac má tőlönc elkülömlöttec, annera hóg az azzalhoz sem ilönc velönc egebe (NádC. 620).

Különöd-ik: secernor, separor MA. [sich absondern].

még-különödik: sejungor, secernor Kr. [sich absondern, sich entfernen]. Ugy meg-különödtek az irástul, mint az esetben Lucifer távul esett az istentül (Pázm: Kal. 744). Chak ez egy vétek miatt is a Christus eggyeségétül meg-különödött (Ily: KrÉlet. 21).

Különös: singularis, specialis, distinctus, extraordinarius SI. Különösen: peculiariter Kr. [abgesondert, besonder-]. Mindeneken meg-bitték egymást, és különösen semmit nem bírtak (Hall: III.117). Tegnap a fejedelem tsak különösen [négy szem közt] szemben volt a vezérrel (Mik: TLev. 71). Fel vannak jegyezve a napok, amelyekben lehet a feleségökkel hálniok, és amelyekben különösen (117). Sokan különös szándékokra furesa lelemények szerint (al capriccio) tekerik és facsarják (a virtust, Fal: NE. 38). Mikor jelét adgyák, hogy valamit meg kívánnak, olly himmel hozzák elő, hogy az adakozó fél különös szerentsjének tartya, hogy kedveskedhet véle (Fal: UE. 488).

Különösképen: [praecipue, maxime; besonders, vorzüglich]. A mint elefejtették az istent, úgy az isten is nem gondol vélek különösképen (Fal: SzE. 537).

Különösköd-ik: se distingvero, singularizo, singularitatem affecto Kr. [sich als sonderling benehmen]. Némolyek tsak chymaera dolgokban akarnak különösködni (Fal: UE. 433)

Különöz: discrepo MA. dissideo Kr. uneins sein, nicht übereinkommen PPB. Arrul az keresztyénc kőzöt egyenlő értelem vagon, de az modgyarul különössnec [így] értelemmel az irás magyarázoc (Zvon: Post. I.32). Az ielen valo egyház nem keuse különöz amaz regitül (Zvon: Osiand. 63). In essentialibus különöztek mi tülünk (Pós: Vetéll. 36). Különözve már a pápistaktül mi azt állattjuk (Pós: Igazs. I.132). Sz. Paltol különöz Barnabas: a Paulo dissidet Barnabas (SzCsene: Conf.

105). A ritka ember különözöön 1. ünöm izzel, 2. különözöön értelmével (Fal: UE. 379).

még-különöz: distingvo Kr. [unterscheiden]. Meg-különözotie (Let: Hitág. 148).

mégkülönözés: [distinctio; unterscheidung]. Meg-különözés, különválasztás (Let: Hitág. 63).

Különözés: distinctio MA. unterscheidung, unterschied PPB. [absonderung]. Nem csodállya tovább az holdnac változásit, vagy az időknec különözését (Zvon: Post. I.134). Most az hűtbeli különözés miat vezedölmec harag tartással el szakadoztanae (Zvon: Osiand. C.). Az barnok egymástol különözéseket nyárra halasztia (Mib: ÖrökÉ. 103).

Különözö: discrepans, dissidens Kr. [verschieden]. Az baratoknac es az apaczaknac különözö szörszeti (Zvon: Osiand. 73). Annyi sokféle religiöc, és különözö vallásoc vadnac ez világon (MA: Scult. 615). Igyenetlenec, különözöc (MA: Tan. 32). Sok egy mástul különözö foltokbol áll az mise ruha (Dial. 122). Résezi [a szent beszédnek] kettök: I. Két rendbéli emberek vadnac: hivatalosok és választottak. II. Azoknak különözö számok: sokak és kevesek (Bátai: LPrób. 2).

[Különöztet]

még-különöztet: [distingvo; unterscheiden]. Az kőmlylmetélkedéssel akarta isten az Israel népét az egyeb pogány népektül meg különöztetni (Zvon: Post. I.199).

Külömb (*kilemb* DomC. 21. *kevlemb* DomC. 82. *kölömb* KBécs. 1572. D4. *kölömbözö* D7. *Kjölömb, kjölöm* varasok RMNy. II.102. *kilem* munkaioc leszen Helt: Bibl. IV.23. *kölömb* értelmü Major: Szót.): **1)** absimilis, dissimilis MA. fast ungleich PPB. [ander-]. Külömbképpen: differenter NémGl. 303. Külömb szavú: dissonus C. Külömbet értec: dissentio; külömbet értés: dissensio MA. Festet beszéd, külömb értelmü beszéd: allegoria Major: Szót. Chak ezzel kevlemb, hogy jt az keet angely ifyak el jevuen, hozanak keet tellyes nagy kosarokat (DomC. 82). Mind ünepünk mind egyeb szertartasunc kilömb az önektül (Tel: Evang. I.216). Ez világi emberek sokkal külömbet vélnec az evangéliom fölöl, hogy nem mint kellene (II.223b). Mikor kedveknec tetezik, más külömbet kennek reánk, hogy inkább gyűlöthessenek (Pázm: Kal. 775). Külömb, és kisséb bötüvel uyomtatták a deák szókat (Pázm: Préd. II). Külömb az isten itéleti, és külömb az embereké (Pázm: Préd. 20). A reménység külömb jóság a hitnél (172). Külömbet tanít most Roma, hogy sem a mit tanított szent Leo és Gergely-idét (Pázm: LuthV. 329). Csak azont tanították; más külömbet ellenkezöt semmit sem (Matkó: BCsák. 56). Ti talám azt mongyátok, hogy az ifiu sokkal job volt; de istennek itelete sokkal külömb volt (Ily: Préd. I.5). Már próbával tapasztalom külömb-létét a dolognak [hogy másképpen áll a dolog] (Fal: NA. 128). **2)** diversus C. MA. verschieden PPB. Noha külömb nemzetekből állottak, de okos vezér alatt eggyesek voltak (Zrinyi I.23). A római hit egy és ugyan-azon, mindenütt: de a pártos vallások, magokban igen külömbek, és a hitnek főf részeiben külömbözök [így?] (Veresm: Tanácsk. 58). A párdneznak külömb színekkel pettetgett bőro vagon (Ily: Préd. II.357). Külömbeket hoznak-öl a sz. magyarázoc e kétségnek megfejtésére (II.505). **3)** [praestantior, melior; vorzüglicher, besser]. Az új-világnac delái külömb' embereknek tartják magokat lenni azoknál, a kik voltak (Fal: NU. 348).

Külömb-külömb: varius, diversus; ungleich, mancherlei PPB. Külömb külömbképpen: diversim, diverse, varie MA. Kilemb kilembkepen: differenter NémGl. 123. (A napnak, holdnak és csillagoknak) kylemb kylemb állapotok forgasok es fenessegök vagon (ÉrdyC. 658). Sok azzonyallatok ievuenek, es vallauak kevlemb kevlemb znyverek (CornC. 117). Ta-

nalehot ada evneky, hogy minden pompasagot el vetnenek es az kylemb kylemb agyat, leplet el habnyak (DomC. 21). Szog zeken futhoth nepek kjwlobm kjwlobm warasokbol yde bwds-thanak (RMNY. II 102). Donaciokat kuldultanac vala külemb szinac és okoc allat (Helt: Krón. 55). Mi oka emyi soc külemb külemb raytunc valo nyuualyanac (Helt: Bibl. I. 33). Külömb külemb driga (Étkék: Lydorum curiae (Deesi: Adag. 135). Az kiralyoc külemb külemb ertemben leuen: reges divorsi (Deesi: SallC. 1). Az nr feleletéről külembkülemb értelemben vadnac az bölezec (MA: Bibl. I.418). Midőn amaz nagy kevely város Babylon, el rontatnécik, külemb külemb iay szók hallatnak vala benne (Lép: Tük. I.113). Mikor külembkülemb kísértetekbe estek: cum in tentationes varias incidit (Ily: Préd. I.316).

Külembkülembféle (*külön-külön-fele* Hall: III. list. III. 88): (diversus, varius; verschied.) Kerkedyk vala hogi az ow ezenek edenyobe es erzenyobe sok kylemb kylemb fele okosagok wolnanak (Pesti: Fab. 58). Kulemb külemb fele nyeluec (Helt: UT. XI). Hogy a sok külemb külembféle nemzetsgekből egy anyaszentegyházat gyűjthetőn maganac (Tel: Évang. I.98b). Ne öltözzél külembkülembféle állatból ezinát öltözetbe (MA: Bibl. I.178). Az palota féle külembkülembféle kárpitokkal megékesítettött (MA: Seult. 503). Külön-különféle mesterséggel faragott alkotmányok (Hall: III. list. III. 88).

Külembféle: diversus, diversi generis, varius MA. abgeändert, unterschieden, besonderer art PPB. [verschieden]. Kulemb fele tudományok (Helt: Krón. Előb. 1. Frank: HasznK. I). Külömbféle betegségek: varii langores (Fél: Bibl. 5). A sok külembféle benne (a londoni utcában) eleget adna a szemnek, ha más marha útán nem járnának az urfiak (Fál: NU. 266).

Külömben: 1) secus, dissimiliter, diverse C. diversim MA. ungleich, ungleichlich, auf andre weise PPB. a) 12 frtnál külemben nem adák (LévT. II.26). Ha külemben volna, meg mondottam volna: si quo minus, dixissem (Helt: UT. d3). Beszedet külemben fordítani es mas ertelemeu fordítani (Mel: Préd. 112). De külemben eset annal, a mint remelletted (Tel: Fél. 3b). Csac esteigis külemben lehet emberne dolga (Zvon: Post. II. 124). Jeronymus soc mondásokat külemben mond ki, hogy nem az régi bibliaiban vagyon (MA: Bibl. I. Előb. 3). Az bunal-kodois külemben, az gyilkosis maskeppen kinzattatik (Lép: PTük. I.247). Külömben magyarázza Calvinusnál amaz írást (Matkó: BCsák. 39). b) Nem zabadwl kwelemben meg, hanem ha ... (RMNY. II.122). Hog' ezt mi ne külemben nemők mint hog' ha zemőnkél latnok (Ezor: Christ. 34). Nem külemben latom a te ortzadat, mint az istenét: sic faciam tuam vidí, quasi viderim vitum deí (Helt: Bibl. I. Qu2). Vgyan nem szokot ez külemben lenni (Deesi: Adag. 116). Elein az palast nem adatot külemben, hanem haszonert (Zvon: Osiand. 70). Az isten lelke az mi szívünkben hitet formál, de nem külemben, hanem az igéne halgatásából (MA: Bibl. I. Előb. 2). Igyen vagyon, ninezen külemben (MA: Seult. 684). A keresztes János kérdéseu nem külemben felele, hanem követi-előt sok tsudakít tsolokelék, melyekkel magát Messiasnak mutatí (Pázm: Préd. 42). Nem külemben, hanem ezeknek értéséből juthatunk magunk ismétire (61). Az sz. írásban nem adatott parancsolat arról, hogy csak egy színben, vagy hogy ne külemben, hanem két színben vegyük az vrat (Pázm: Kal. 730). c) A Christus Jesus te érottél meg hólt, nem külemben mint szent Pálért (Helt: VigK. 50). Christus nem külemben esedezic az ő szomoru tanyituanin, mint az edes anya (Bom: Préd. 302). Ellenségünknek is ellennünk való okadásra alkalmatosság ne szolgáltassék, nemkülömben a további következtető confusio is eltávoztassék (Rákó: Lév. 196). Értelmos lélekkel szerette meg őket a nagy isten, nem külemben mint a térfiakat (Fál: NA. 194). Az igazság arra kötelezi; hogy alatta-valóink nem külemben lellekre,

mint testekre vigyázzon (Fál: NU. 294). A finom íz nem külemben meg kívánnya a letzkét, mint az értelem (Fál: UE. 399). 2) alioquin C. [sonst, sonstigenfalls]. Kulemben ky nem meegén, hanem ha Lucanos es zent Vyd oda mennék (ÉrdyC. 337b). Ha kylewmben nem lyztek, lygyetek awagy az cbelekedetekert nekem (Pesti: NT. test. 220. Fél: Bibl. 8. 55). A mélyen fundáltatott báz meg-áll sokáig éppen, egyéb aránt (külömben) le-onlic (Com: Jan. 105). El-tökélli magában, hogy valami mesterséggel előlthassa Hektort; mert külemben miatta semmi szándékjokat véghez nem vihették (Hall: III. list. III. 173). Mint-hogy én is igen sok szomorúságot kóstoltam, keserves dolgokon könnyen sírtam, mert külemben is igen száinakodó voltam (Hazánk. I.217). 3) [melius; besser]. Immár az arany lántzol adom hozzád; de annak külemben viselnyed gondját, ha beszületetet, és hasznodat szereted (Hall: III. list. II.216).

külemben-külemben: [diverse; auf verschiedene weise, auf mancherlei weise]. Kinec kinec természetes szerezert igruen, feyozetuen, könyödröguen, az nepet külemben külemben batorityta vala: cunusque ingenio pollicendo munitando obstando alium alio modo excitare (Deesi: SallJ. 42). Az z. írást az időnece, es akorbéli ecclesiának közönséges szertartasa szerint külemben külemben változtatnac es magyarázta (EszT: IgAny. 192).

más-külemben: 1) [secus, dissimiliter; anders]. Mindzáltal a jó szemmel látomás a dolgot más külemben bizonyítja (Misk: VKert. 253). 2) [alioquin; sonst]. Igen alatt járattják gondolatjokat felőle, más külemben előbb-utóbb meggondolnák magokat (Fál: NE. 36). Talán vétett ennek a természet, s nyilván makra s muslékra akará alkotni, mikor ember lett belőlek, más külemben vagy meg utáhnák a förtött, vagy leg-alább nem kérkednének véle (92).

Külembössen: [separatim; abgeändert, besonders]. A gyónás a bűnös embernek az a cselekedete, mellyel magát a fölséges istennek papja előtt magányossan és külembössen bűneiről vádollya (Biró: Angy. 279).

Külemböz, külembözik (*külebözic* Bom: Préd. 431. *külebözik* Frank: HasznK. 11): 1) discrepo, dissentio, dissono, disconvenio, disto, alihdo C. differo, absentio, dissideo MA. [sich unterscheiden] nicht mit einstimmen PPB. Sokkal külembözök attul te szinced (CsomaC. 22). Mit külemböz az ő testamentom az tytol (Helt: Bibl. I. d). Természetec nem sokkal külemböz az mezei és házi méntanac (Mel: Herb. 104). Az en tanetasom külembözne a te vélekedésedül (Tel: Fél. 7). Ha külembözni fog valamiből (Mon: KéPT. 99b). Az rezegszeg a paraznasagtul nem sokat külemböz (Frank: HasznK. 70). Nemde ti sokkal külembözöttök azoktul: nonne vos magis pluris estis illis (Fél: Bibl. 9). Egy szálát sem külemböz (Deesi: Adag. 325). Külömböz vala a tsőbitül; differt a ceteris (MA: Bibl. II.164). A kised gyermek semmiben nem külemböz a szolgáltól (Pázm: Préd. 100). Oly igen külemböz őle, mint az ég a földül (Ker: Préd. 111). Tsak egy szikado-szálát sem külembözűne a pogányoktul (Mey: 3Jaj. II.110). A befikot tablara írván, mutogasd-meg, mit külembözzenek formájokkal (CorjGramm. 591). Az alosa tsak igen paraszt hal, nem sokat külemböz a mi poszirinktól (Misk: VKert. 516). Isten nem csak azért rajzolta s képezte az emberi ábrázatot, hogy külembözünk más teremtményekkel (Fál: NA. 185). Némellyekkel külembözni a vélekedésben annyiban tartatik, mint-ha őszszel ítélettel meg akarnánk hartzolni vélek, és azért neheztelésre fakad (Fál: UE. 389). 2) [distinguo; unterscheiden]. Mikor az isten Jonas baptistát elküldötte vala, életével is ítet közröndtül külembözöte vala (EPLalKöz. IX. 177).

Külembözödgöl: discrepito MA. nicht zusammenstimmen PPB.

Külembözös: 1) discrepantia, dissimilitudo C. [verschiedenheit, unterschied]. Mynden nyelweknek kylembözessewel nem-

zeteketi lythnek egyenessegebe gyevetteel (KeszthC. 434). A külső rend-tartások küllömbözése az anya-szent-egy-haz egy-gyességét meg nem táborítja (Pázm: Préd. c3). A világi nyomorúságok nem egyenlő móddal, hanem igen nagy küllömbözéssel vannak istentől (258). Ebből a küllömbözésből senkiben nehézség vagy kedvetlenség nem serked (751). Az zöldellő fűknek szem legetetű küllömbözési (Pázm: Kal. 2). Azzal kelleti magát a confessio, hogy a romai ecclesiától nem küllömböz: noha számtalan küllömbözést emlit (Pázm: LuthV. 191). Nincsen ott a cselekedetben küllömbözés, és a föltségben egyarántalanság; mindeneket egyaránt mivelnek (Bíró: Préd. 112). 2) dissensus, dissensio, dissidentia C. [meinungsverschiedenheit]. Kylvembwesz tamada a sereg kewzewt ew nyatta: dissidium orta est in turba propter eum (Pesti: NTest. 202). Az én fiamat kellett volna halgatnotoc, és nem kellett volna egyéb küllömbözést talánotoc (MA: Scult. 224).

Küllömbözet: varietas BécsiC. 18. Arau es ezüst zekée zérzettetekuala a pazimentomon, ki smaragdus es perimis kóuel törtelitetétuala. kit iratnac údalatus küllömbözete ékéseituala: lectuli quoque aurei et argentei, super pavimentum smaragdino et pario stratum lapide dispositi erant, quod mira varietate pictura decorabat (BécsiC. 48).

Küllömbözötés: varius. Latam eyel es ime feriu veres lora fel ellő es ő aluala a mirtetac köző, mellec valaue a völglben, es ő vtanna veres louak es küllömbözetesec es feierec: vidi per noctem et ecce vir ascendens super equum rufum et ipse stabat inter myrteta, quae erant in profundo, et post eum equi nui, varii et albi (BécsiC. 294).

Küllömbözetlen: [indifferens; unterschiedlos]. Küllömbözetlen dolgok (GKat: Titk. 4). Küllömbözetlen ceremonia a térdhajtás (990. ImreS: GKat. 25). Hasonló-képpen az u-val és v-vel nem kell küllömbözetlenül élni (GKat: Gramm. A3).

Küllömböző: varius, dissimilis C. diversus, discrepans MA. ungleich, unterschieden PPB. Ha valaki küllömböző tudományt kónet a tanításban: si quis aliter docet (Helt: UT. Kk7). Kiknec küllömböző zengése dísztelen, illetlen, kedvetlen (Com: Jan. 169). Ellenmondással se színet, se jelét nem adgya küllömböző értelmének (Fal: UE. 389). Nagy erszény nála teli küllömböző pénzekkel (Hall: IIIlist. II.338).

Küllömbözött: vario C. discriminatio MA. [unterscheiden]. Küllömbözött: varians C. Küllömbözöttve: variatum MA. PP.

még-küllömbözöttet. Megkülömbözöttött: interpunctus C. (MNyil: Irt. 215).

mégkülömbözöttetés: interpunctum, interpunctio C. Pontal való megkülömbözöttetés: interpunctio PPB

Küllömbözöttetés: variatio MA. distinctio, discriminatio SI [unterschied]. Azokat tanításnak-okáért küllömbözöttetésben tesszük (Pós: Igazs. L65).

Küllönbőség (külömbseg RMNy. II.45. külömbseg Helt: UT. u8. külömbseg Born: Préd. 324. Toln: Vig. Előb. 21. Mad: Evang. 420): discrimin, diversitas, varietas, dissimilitudo, differentia, disparilitas, distantia C. unterschied, ungleichheit PPB. [man niehfaltigkeit]. Semi különsegot nem alytwa lenni es ket deak szo kezet: calvities, calvaria (RMNy. II.45). Külömbsegvagon aioknak latasa kez es agonozoknak latasok közt; mas külömbsegvagon, mert a iok meg latyak anak felete finesen Christusnak isteni természetit, agonozok kegit nem latyak meg az ő istenséget (TelC. 251). Orezaia többé külömbsegre nem változoc (Pécsi: Ágost. 59). Jobbod felől ál az kiralne aszony, aranyos rubaban, es kórnül vetetett külömbsegkecel (Pécsi: SzázK. 154). Nagy külömbseg vagyon a fa, széna es pozdoria közet (Vallást. 2). Az attiafin szeretet, á mint sz. Pal tanit, erőssítettik az

aiandekolknak külömbsegével (Fél: Tan. 297). Lögzenek vilagosító állatoc, hogy külömbsegét tegyenec az nap között es az etzaka között: fiant luninaria et dividend diem et noctem (MA: Bibl. I.2). Az írásban ez külömbsegis gyakorta elegyelődice és elkél (MA: Tan. 95) Az ábrázatoknac lineázisában, rajzolásában csudálatos külömbseg vagyon (Com: Jan. 47). Áldasz égghi madaraknak sok külömbsegével (Zrínyi I.47). Ez, az kikeleti külömbseg énének imalom es nagy leserítés (II.23). Az állapototok külömbsege szerént kell osztogatni (Ily: Préd. I.432). Mesterségeknek, es tudományoknak külömbsegei: artium officiorumque discrimina (DBenkő: Flor. 22). Mind azon fűnak ágai, semmi vagy kevés külömbseg között, hosszú armalist mutatnak (Fal: NE. 12). Unokaleányát nagy külömbseggel szörette (Fal: NU. 312).

Küllömbsegés: [diversus; verschieden]. Három külömbsegés rendbeli emberec vadnac (MA: Scult. 216. 294). Az külömbsegesecc es semmiben nem hasonlóc nem illenec egy-máshoz (944)

KÜRDI. Másfél sing fejtőt is kürdi alá hozattunk az szakácsnak (MonTME. I.282). Szakácsasszony Benesné szolgálatjának béri egy fejtő szoknya, egy üstemét kürdi fejér béllésével (I.291).

KÜRT (kyrt JordC. 899. kört VirgC. 116): buccinum, buccina, tuba C. MA. posaune, instrument, das geblasen wird PPB. Kürt tsináló: cornuarius C. Szarv, kürt: cornu C. Vest. 124. Mykoron alamsynat teez, ne akard kyrt[en] enekleny te eletted (JordC. 369). Kykneel az heet kyrtök valanak, hozyaa kezvleenek, hogy az kyrtelkeh fűnaak (899). Kwrthnek zawaba inekelyetek: in voce tubae cantate (KeszthC. 118). Elhalatatik ez körtnek ő zava mynd ez telyes vilagotmia (VirgC. 116). Gedeou ottan mogtère az ő társaihoz, monda: Kijetek fel, az isten nekünk adta! Egy-egy kürtöt ada mindenek kezébe, az háromszáz embert báromfél osztá (RMK. II.78). Vagyon towaba eg ezwtws zoep kewrtli (Radv: Csal. II.5. Fél: Bibl. 42). A disznó pásztoroc pásztori kürtel híják-ki az ő csordájokat (Com: Jan. 78). Trombiták, és kürtök a táborban harsognak (Com: Vest. 97).

hadikürt: buccina militaris SI. [kriegsposaune] (Helt: Krón. 22).

vadászkürt: cornu venatorium PP. jägerhorn PPB. Oldalan egy vadász-kürt es taska függött (Fal: NE. 21). Elővévén vadászó kürtét, többször ada jelt magáról népének, hol volna (Fal: TÉ. 704).

Kürtöl: buccino C. MA. in ein instrument blasen PPB. Kürtölök, trombitások: buccino PPI. Kwrtyetek vy kwrtel te ynepteknek yeles napyan (KeszthC. 213). Körtölletde az kürtel az innepeu (szék: Zsolt. 84). Ne kürtöltes elődben: noli tuba canere ante te (Fél: Bibl. 8). Kürtölönk: cantavimus vobis tibis (99). A szagló ebeknek ebészis kürtel (Gyöngy: KJ. 9). Kulcsos városokban már fenjen lürlelik, a folyó posták is pofásan kürtölök (Fal: Vers. 914).

be-kürtöl: imbuccino Kr. (Csúzi: Síp. 41. Kr.)

Kürtölés: infatio buccinae MA. das blasen in die posaune PPB. Hallá a vadászszónac kürtellését es az agaroknac sálpokodását [így?] (Helt: Mes. 139).

Kürtölő: [tibicen]. Az kürtölde es énekesec (Kár: Bibl. I.379).

Kürtös: 1) buccinatur, cornicen C. tibicen MA der in dergleichen instrumenten bläst, trompeter PPB. Kürtös, trombitás: buccinator PPI. Kwrtesek: tibicines NémGl. 380. Kirtesek: tibicines 383. Descendit in fontem Chwrtus vocatum? 1290-

(Wenzel. IX.511). Kürtös [vezetéknev. XVI. sz.] (Nyr. IX.365).
 2) A Sparta-béli eforusok különös törvényt szabtak a lantos és kürtös musikáril, hogy meg-ne ártson (Fal: NU. 268).

KÜRTŐ (konyha *kürte*: fumarium coquinae Vajda: Kriszt. I.635. II.6. Kr.): 1) infumibulum C. fumarium PP. rauchloch, schornstein PPB. Tűszhel, kemence, kürtő: caminus MAL. kamin, ofeu Nom. 35. A kémény, kürtő tele füsttel: caminus pleuis fumi Com: Vest. 7. A nyak iránt vagyon valami kürtő gyanánt való két tsője [a ezethalnak] (Misk: VKert. 535).
 2) Hal foga, kürtő: loca sagenarum; az kürtőre voltam Ver: Verb. Szót. 33.

kemence-kürtő: [fumarium; rauchfang]. Anyi tágosan mint egy kemenczekürtő, úgy fogták oda az szelet (ErdTört. II.64).

kemény-kürtő: caminus; feuermauer Com: Vest. 121. (MA: SB. 117).

KÜSZKÖD-İK (*küszködés* Illy: Préd. II.540): luctor C. MA. ringen, kämpfen PPB. Miut valami bajukokkal bajnokod[?] és küszködik (Nagyari: Orth. 72). Kettős gyermeke küszködött méhében (Land: Újszög. 1403. MNyil: Irt. 280). Akinok nem kell küszködni betegséggel (Mik: TLev. 359). Mint a bús tenger magában küszködik (Fal: UE. 401). Azon két szemekkel, kik bajt vijnak és küszködnek az égi tüzekkel (Amade: Vers. 169).

mög-küszködik: ∞ It küzködék meg László herczeg egy kunnal (Pethő: Krón. 34).

Küszködőgel-ik: luctator MAL.

Küszködés: palaestra, lucta, luctatio, luctatus C. das fechten PPB.

Küszködő: palaestricus C. luctator MA. fechtmeister, fechter PPB. Ököllel küszködő baynok: pugil MAL. Küszködő hely: palaestra MA. Ököllel viaskodó, küszködő: pugiles Com: Jan. 210. Sem az athléták, vagy küszködő bajnokok, sem a tábori vitézek nem közöltek aszszony-népekhez (Pázm: Préd. 351). Új kopiát vévén markába, esendesen várta második küszködő társát (Fal: Tlé. 637).

KÜSZÖD-İK, [KÜSZÖD-İK?], **KÜZD-İK** (*küszködés* Helt: Krón. 143. *küszödés* 175. *küszödött* Born: Préd. 289. *küszödő* Vallást. Pj. *küszödm* MA. *küzdik* Illy: Préd. II.540): luctor MA. ringen, kämpfen PPB. Küzdéc ősele egy fírfin mind halnyalig: vir luctabatur cum eo usque mane (Helt: Bibl. I.G). Minden peniglen, ki a gyözködő helyen küzdie, mindenekül meg tartóztattya magát (Tel: Évang. I.322. Tel: Fel. 129b). Az anygal küszödics vala Jacobbal (Vallást. P2). A ki ő véle küzdik vala (Megy: SzAÖröme 219). Küzdéc az anygallal, és könnyörge néki (Nógr: IdvK. 379). Mikor valaki a halállal küzdik, és közel vagyon a halálhoz (Mad: Bltal. 77).

Küzdés: luctatio, lucta MA. [kampf]. Ököllel való küzdés: pugilatus C. Emne kimmal es küszödésel kellet lenni (Born: Préd. 246). Jakób patriárka az anygallal-való küzdésbe megsántolt (Csúzi: Síp. 310).

Küzdő: athleta Kr. Ököllel küzdő: pugil C. Meg győzi az ő küzdő társát (Tel: Évang. I.322). A koszos malatzból lézen küzdő ártány (Orezy: Kölsz. 210).

Küzdőd-ik [?]: [luctor; kämpfen]. A hol szükség küzdődni [gy; olv. küszködni?] alhatatosan szembe menyen (Mou: KépT. 3b).

[Küszödöz-ik?]

Küszödözös. Kezedezes: colhuctatio NémGl. 378.

KÜSZÖB (*küszöb*ket Beythe: Epist. 101. *küszöb*ket Soós: Post. 212.): limen C. MA. schwelle an einer tür PPB. limen; die schwelle Com: Vest. 135. Inkab akartam az küszöböt tartani az istemec hazaba, hog' nem mint lakozni az hittetlenségnek satoriba (Szék: Zsolt. 87). Czináltatá az aytóknac küszöbit négy szegletre (Kár: Bibl. I.308). Kaput küszöbötől hátára felvine (Kák: Sám. B2). Akarok az te hazadnak küszöbim ölni (Fél: Tan. 290). Olyan vala az, kinek küszöbét minap nyomodod vala (Czegl: MM. 117). Csak a küszöbről küszöntötte: a limine sulnavit (Czegl: Japh. 171. Bal: CsIsk. 167). Lábadat a küszöböz meg ne üssed (Com: Jan. 106). Küszöb alatt tsuszdogállyon (Com: Vest. 65). Az győzedeleennek szinte az küszöben alluuk: in ipso limine victoriae stantus (Forró: Curt. 297). Az özvegy-ségnek küszöbén, vagy első garádtisán eszén kell jáni a keresztény özvegyaszszonyak (Pázm: Préd. 144). Mindgyárt meg-ütközöl a küszöbben: orron botorkázva kezdod lépésedet (SzD: MVir. 22). Mi hír menny-országba, van ott árok és hó? Feleltem: nem lehet aztat megmondanom, mert világ küszöbén meg kellett állanom (Gvad: RP. 149).

[Szólások]. Sok küszöböt nyalt vgyan az ő alfeleis Lybica fera (Deesi: Adag. 224. MA. PP.). Hibető, hogy, Lybica fera, sok küszöböt nyalt egy-féle része (Czegl: Japh. 166). Azért chelekedték, hogy az egygyű olvasót, mindgyárt a küszöbön meg-ojsék (Pázm: LuthV. 7).

ajtó-küszöb: ∞ Kérni kezdé fiát, az ajtó-küszöbénél, hogy tovább ne vonnya, mert ő-is tsak addig hirtolta volt az atyát (Pázm: Préd. 215). Az ifiakra lesből, a vénekre az ajtó-küszöbről uéz a halál (Megy: 3Jaj. II.152). Ott kin ne hadd az aüt küszöbénél szölgáldal a szeméres tisztességet, meg ne felejtkezzél a jámborságról, mikor szemben vagy valamely méltóságos kis-aszszonynyal (Fal: NE. 18).

felső-küszöb: superliminare MA. die obere türschwelle PPB. Felső-küszöb, homlok-kő: superliminare PPB. Az bánánc vérvél meg kellett az sidoknac az ő aytóknac felső-küszöbét hientenie (MA: Scult. 506). A háznac felső küszöbe: superliminari domorum (MA: Bibl. I.59). Hogy fejedet a felső küszöböz (ad superliminare) ne csapjad avagy belé ne üssed, erezd le, hajtsd meg (Com: Jan. 106).

oldal-küszöb (Kár: Bibl. II.146).

Küszöbi: liminaris MA. zur türschwelle gehörig PPB.

KVÁRTA: conventus judicialis nobilium PP gerichtliche zusammenkunft des adels PPB.

KVÁRTÉLY: hospitium, quarterium Kr. [quartier]. Téli kvártélyt adni a vitézeknek: regionem *attribuere militibus ad hionandum PP. Az mely zabbal és szénival az katonának kvártélyjért tartoznak (LévT. II.263). Kvártélybeli terhet róllatok elfordítottam (Gér: KárCs. IV.603). A nirmidonok kvártélyokba telepödvén, sebesek igen sokan voltak közdöttök (Halt: III.181, III.207). Atyia az ő népét Sicambria városában, mely ma ő Budának hivattatik, kvártélyokra kiosztá (Liszny: Krón. 114). Német hadak a falukat kvártélyra osztják, és nyponként sanczoltatják (MonOkm. XIV.16). Ha az ellenség Erdélyben hémeme, jobb kvártélyja az kogyelmed hadának nem lehetne az Maros-nellyékénél (RákF: Lev. I.618). Pénzt nem adtak, sem kvártélyt az lovaknak, mert mind fiüellenek (RákF: Lev VII.10). Kvártély, vagy szállás (TitkRész. 322). Kvártélyba szállani (Mik: TLev. 61). Külső országokban kvártélyt osztatja (Thaly: Adal. I.90). Szokatlan, hallatlan contribúcióját és emek az fityját: terhes acsisját hazánkából kiviszí, németök kvártérját (u.). Pihenő kvártélyba, fiüvellő táborra Vág vize két partján száll az sok katona (II.207). Ha a portára kinégyen: nyér az ellenségtől, ha a kvártélyára mégyen: nyér a meyenec-

kétől (Thaly: VÉ. I.298). Ez meg-esvén ki-ki méne quartélyára, leg-főbb gondja vala éhező gyomrára (Gvad: RP. 89).

Kvartélyos: [einquartiert]. A kvartélyos némettel ellenem megszegődött (Nyr. XIV.459). A húzavonával látom majd meg-ölnök, az sok kvartélyosok majd megemésztének; téged arra kérlök: ne fizess németnek (Thaly: Adal. II.427).

Kvartélyoz: hospitia distribuo, assigno Kr. [quartiere anweisen, einquartieren]. (A részegeskedő katona) végbéli név alatt semmit nem tud egyebet, hanem faluról falura kvartélyozni, kóborlani, lopni (Zrínyi. II.193). Eőrömost quartélozua itt (Matkó: BCsük. 106).

Kvartélyozás: hospitiorum assignatio Kr. [einquartierung]. Mindenütt az ingyen élődés és quartélyozás tollaltassék (Comp-Const. 30). Szegény községet szokatlan és törvénytelen sarcozással ne terheljétek és anaz kárhozatos quartélyozással, ingyen való átkozódás [így] gazdálkodással (Radv: Csal. III.278b). Senki

leveliünk ereje ellen az megnevezett városokon s azoknak lakosin mód nélküil való quartérozással inséget és nyomorgatást temü [ue] merészellen (MonTME. I.59). Kétséges az ellenségnek még csak Rábaközben való kvartélyozása is, nemhogy még Szamosközt engednénk néki (RákF: Lev. I.649).

KVIÉTÁNCIA, KVITÁNCIA (*kitancia* MAL. PP.): apocha, acceptilatio C. MA. quittung PPB. Kitancia, quitancia; menedék levél: apocha MAL. Quietantzia: acceptilatio Maj: Szót. Az gujtancyat mjnd fel kvlttem (LevT. I.39). Menedék es quitantia levelek: literae expeditoriae, seu quitantiales (Ver: Verb. 148). Az adosságokat fizessd-meg és quitantiát avagy menedec levelet kívánny (Com: Jan. 191).

KVINTIN, KVINTLI: [quenthen]. Végy 1 quintin rusikát, 1 quintin borkövet, 1 quintin réz reszeléket, tedd egy tégelyben (Keesk: ÖtvM. 295). Törd porrá a szeretsen diót, abból egy quintlit, és megtört spanyol viaszból fél quintlit vess közibe (Váli: OrvSz. 81).

LA, LÁ: on, ecce, hem, vide sis MA. [sieh!] Ah! lah! : prob! P1Bl. La mely magas vagyoc (Helt: Mes. 223). La mely igen kel munkálkodnod szinetlen (271). La minemű sarud vagyon (453). Pápa: Hol vagyon a megirván? Tamás: Az apostoloknak cselekedetekről írt könyvnek nyolczadik részében; la hol vagyon (RMK. V.231). Laé, iobban lón ma dolgunk, hogy nem mint tegnap (Döcs: Adag. 183). Laé az szegényből ló gazdag mely hamar el hiszi magát (214). Lá mely gazdag, mely nagy ur! (Pázm: KT. 80). Ihou la (MA: Scult. 268). Kicsiny szikrából la mely nagy tűz támad (GKat: Váls. I. Előb. 33). Lá mely veszedelmes bűnöm miat lelkom (Balassa: Ének. 60). Lá ki nagy kint vallok (62). La mely rugos a' gonosz állat! (Matkó: BCsák. 107). La mikor űk békosséget szeretnek (Czegl: MM 18). La hogy mind az isten könyvében mind a' miéknél egy presbiter a az episcops (20). La mégis mire vonnya ezt (219). Lá meg őlettél Zríni kezétől (Zrínyi: ASyr. 65). La hogy kulúntasz Mátvás Sámbar (Pós: Válasz. 198). La hogy azt a név elterélést nem tulajdonítja sz. Máthé vagy feledékenységnek vagy tébolygásának Calvinus (Pós: Igazs. 1.228). La mint tellyesedett-bé rajtam a szarvas jövedélese (Halt: HHist. II.38). Lah menyi inep napoket Kristusnak mindon titkai nékem szolgáltatának (Illy: Préd. 1131). Ihol la én keresem a ti ékklésiátok javát (Bod: Pol. 123). Lá mely üres díó menttség ez (SzD: MVir. 307). [Vö. LÁM, NÁM, LÁT]

LÁB (lábóját Thaly: Adal. II.351) : 1) pes C. MA. füss P1Bl. Lábbal kalodot votvén eleytem : supplanto MA. Alá-felé, alá, láb-alá, talp-alá : pessum P1Bl. Labadot vessed en zamra (EhrC. 11). Lababol saruát lo vete (VirgC. 101). Imágotoc 8 laba alat való zeket (DöbrC. 177). Kezdek labokkal rugdesnia (WesprC. 65). Az egerek keot első labokkal az polez-felel föl énekelődnek (SándC. 3). Azt se híged, hog saru volt nálma lababan (VitéC. 80). Inday kyralmal wayon Crystws labaynak zoge (ÉrsC. 72). Nagylábó Péter, monostori jobbágy Temes megyében 1479. Nagyláb Mátvás 1436 jobbágy (Nyr. V.510). Kélgyen penzt, kywel gywygthassam meg az labomath (LevT. I.9). Saruico lábaitokban logyenece (MA: Bibl. 1.59). Lábaikat az ur meggyámolítá oltalmazván oleséstől (V.30). Lábaít könyhullatásinal ászattata, hátiual szírogatta (Bal: CsIsk. 268). Kinek keze, lába feie őznye romlik (Zrínyi. I.187). Nap az őltözeto, lábán a hold vagyon (Thaly: Adal. L28). Az kemenezéro ál, ninesen semmi gondja, ott az két nagy sáros lábóját lógatja (II.351). Lábesőtöt helyottod magam véghez viszem (Gvad: RP. 181). 2) (hasis; füssgestello, postamont). Lábakra építeni : *aodificium suspendere P1Bl. Valamak labay ezerpesesek (EhrC. 126). Csinálának hordókból sok szúnezokat, és szürzének lábakra szép tárgyokat (RMK. III.139). Ez [a ház] szinte ellian koppen csináltattott vala a ligetes hazba belől, ammint az külső lábon álló tőrnou tud, kerengős és folyosós tornice vagy torony vala

(Mel: Sám. 276). Lábakon álló fa hidac (Com: Jan. 91). Az álló képet az oszlopra, álló helyre, lábra, fenékre helyeztetü (168). A lajtorjának lábai (Illy: Préd. II.31). Két sisla, forgó lábaival együtt (Rady: Csál. II.395). 3) [pars infima; der untere teil]. Ez eretnek vitte az fratert az kezvel való hegynek labához (DomC. 302). Medve talp fő elég terem a szőlők lábában (Lipp: PKert. II.219). Egy csűr kertben valami asztag-lábon flüek volt (SzékOkl. L.299). 4) [mensurae genus, pes; füss]. Egy lábni: pedaneus; fél lábni: semipedalis; másfél lábni: sesquipedis, sesquipedalis; tíz lábni ruddal mérő: decempedator C. Vala hatuan lab földne Irlmtől (MünehC. 167). Ugyan sem illik a'hoz a nagy palota, kinek ezenel hat-lábni sírba kell tétetni (Pázm: Préd. 141). A könyök a botkójától fogva a leghosszszab új végéig más fel lábni (ACere: Enc. 45). Szelességo egy öreg lábnyi (Lipp: PKert. L.20).

[Szólások]. Mind lo vágia a kunokat, hogy egy láb sem szálladna el bemece (Helt: Krón. 39). Az egyik laba az feleségenel wayon, a másik laba ith az warban wayon (LevT. 158). Lába földet nem is illeti (Zrínyi. I.62). Fél láb a koporsóban: *alterum pedem in cymba charontis habet P1Bl. (SzD: MVir. 477). Pater noster, ő azt mondgya, hogy bárány láb: canerum ingredi doces (Kisv: Adag. 63). Lábába szállott bátorsága (Döcs: Adag. 60). Nem léphet, nem mozdulhat: őn van lábaihoz kötve (SzD: MVir. 18). Vénekot, ifiakat őlyetec meg mind egy lábíg (Kár: Bibl. II.116). Egy-lábíg mind el-veszünk (GKat: Váls. I.492). Készek mind egy lábíg meghalni (TörtT. 1303). Rontották, megverték, ellenségek veszték sokszor majd egy lábíg (Thaly: Adal. I.179). Agák bosiákkal, sok bulyok-pussákkal egy lábíg vesztenek (181). Hogy az bijt rajtunk wayon, késő volna az ártánt lábón felküldenü (Nád: Lev. 35). A nemes ország tartson egy armadát lábón, készen (Zrínyi: Symb. 30). Lábón van és vigyázza a törökök dolgának kimenetelit (Monlrók. XV.579). Mind a uémet, lengyel lábón áll (672). Lábán fen-áltüg ki tézzen magáért az ital-hartzban (Fal: NÁ. 121). Loppal, halk lábón jó (SzD: MVir. 208). The firsdedbe fel alal labadra (RMNy. II.23). Immár ő ereje elszakadt vala, Sándor ő lábára nem állhat vala (RMK. IV.150). A rendelés sokszor megajtatott, de hogy lábra álljon, még arra nem ment (Bod: Pol. 135). Egészen lábra nem állatlatta, de vetett fundamentumot (179). Mértékletlen italoldból ha mi nyavalyád lemo, oly lábra ejtőnél, az érné végét életünknek (RákGy: Lev. 243). Nem esik így ez lábra (MHeg. 2. Töszl. II.116). Idővel lábra kapva ez a labona (Fely: Pestis. 103). Lengyelországban lábra kapott vol a tévolyg és (Bod: Pol. 18). Hanay esvén, a míg lábára kapott, addig niunt a sebes gyik rajta volt Cassius pallosával, és markolatig testébe verte (Fal: TÖ. 638). Az országot szabad lábra kellett (SzD: MVir. 113). Fogságunkot szabadítsd fel, költösszszabad lábra (308). Egy yew

gorombakat labokrol le hazwda (ÉrsC. 492). Valakit megtsahni, le-ütni lábáról: *circumvenire aliquem PPBl. A bírót pénzzel lábáról leszédni (SzD: MVir. 16). Hogy ha igazságát látja vala is az keresztyénnek, nem igen ad vala lábát, kiváltképen nekünk (MonRók. VIII.358). Iluzsgással akar lábát kapni (Pázm: 5Lev. 90). Mi sem alusszuk el dolgunkat, mi sem lógattunk lábainkat (SzD: MVir. 32). Lassan lassan lábát vet a bűn és hova tovább tart, igen gyaporoszik (Börn: Evang. IV.500). Szárokat adgyák a láb vetéssel oleytöknek (Mad: Evang. 812). Whueen egyk fevtevl, masyk labtól (ComC. 108). Kítsodác azokhoz lábbal fordúlt népec? (Com: Jan. 171). Csak száraz lábbal elmennél melőlle (Czegl: MM. 168). Száraz lábbal által-futná a vörös és fekete tengert (Fal: NA. 112). Nemzeteket my labvuk ala vete (KulcsC. 114). Meg elégszik chászár, hogy láb alá nyomta Zrinit (Zrinyi. II.33). Pad alá avvagy láb alá taszit nyakra-főre (Thaly: Adal. I.184). Hogy uraimnak lábok alatt ne legyenek, urához és hazájához hű városba jöttem (TörtT.² I.223). Azon tanácskozna, mint reckenthesséc el őtet láb alól (MA: Scult. 327).

ágy-láb: *fulcrum lecti PPBl. [bettfüss]. Az aluvó házban az ágy lábokon álló ágy az ágy derekat tartja (Com: Jan. 112).

álló-láb: columna DöbrC. 141. [sünl]. En & allo labit meg erősseiteem (DöbrC. 141).

asztal-láb: *fulcrum, *pemensae, trapezoporon PPBl. [tischfüss].

bárány-láb: [pes agninus; lanmfüss].

[Szólások]. *Farkasnak mondják: pater noster, azt feleli: bárányláb: caucrum ingredi doces MA. Farkasnak mondgyák: pater noster, ő azt mondgya: bárányláb (SzD: MVir. 137).

borjú-láb: aron, aros; zehrwurz PPB. Borjú láb-fű, német gyömbér: aron, arum PPBl. Borjú láb, avagy isten szakállá nevű fű (Com: Jan. 28).

butkós-lábú: [scaurus; klmnyfüss]. Egyéb aránt sem a le-horgat szárna, sem a görbe szárna, sem a butkós lábuauc nem sántálnac (Com: Jan. 55).

csoportos-lábú: [gallig]. A csoportos lábú ló lábán való teke eret vágasd meg (Cseh: OrvK. 60).

fa-láb: grallae C. stelze Nom. 48. Falában járó: grallator C. Fa-láb, fa-talpu tsepők; calopodium PPBl. A fa lábón járó avagy magvas fákön lépő fa-lábokkal hágásokat avagy széles közü lépéseket terjeszt-ki, kajmocsra hány, tántorogva hány vét (Com: Jan. 209).

falábas: grallatorius C.

fejetlen-láb: [effrenatus; zügellos]. Buda várát pogán kézbe adád, fejetlen lábbá az urakat titted (RMK. II.194). Fejetlen lábac vattoe (Mon: Apol. 334). Hihetetlen, hogy az isten az ecclesiában semmi módot nem hagyott volna, hanem miut fejetlen lábakat bizonytalanságra eresztette volna fiait (Pázm: Kal. 605). Fejetlen láb tudományoknak egyben zaginálása (Bal: CsIsk. 23). Három dolgot ígér a ti fejetlen láb irástok (39). Fejetlen láb voltának ki ezégérezése (302). Az ti csúszó mászó fejetlen-láb vendég vallástok (453).

fejetlenlábos: [anarchos; olme oberhaupt]. A vármegye minden tiszték nélkül fejetlenlábos maradt vala (Szal: Krón. 259).

fejetlenlábáság: [effrenata licentia; zügellosigkeit, anarchie]. Nehogy mindnyájan fejetlen lábáság legyenek (Nyr. XIV. 460). Tertulianus írja: Az eretnekeknel ha ki ma paraszt, hol-

nap pap, ha ki ma vitéz, holnap pispók. Ez a ti fejetlen lábáságoc (Mon: Apol. 334). Az fejetlen lábáságoc nagy szorgalmatossággal kellene távozotatni igyekezni (Szal: Krón. 6). Izrael népének fejetlen lábásága (Djós: Tal. 261). Egyéb arint fejetlen lábáság leszen az ecclesia (Pós: Igazs. II.374).

függő-láb. Héjazat, tsatornák vagy gerendát tartó függő lábak: interpensiva PPBl. [zwischenbalken]. Függő lábak az épületben: projecturae; vordach PPB.

galamb-láb: [geranium; storchnabul]. Esztrag orru fű, más neue galamb láb (Mel: Herb. 162).

gyors-lábú: celeripes C. [schnellfüssig].

hámfa-lábú: loripes MA. krummfüssig PPB.

harang-láb: campanile PPB [glockenstuhl]. Fa-tornyok, harang-lábak: turres *contabulatae PPBl. Haranglábhoz való sindölt vöttünk (MonTME. I.87). Az haranglábcsináló faragóknak két kezkenyőt vettük 60 d. (88). Harang láb építéséhez hozzája fogunk (Gér: KárCs. IV.536).

három-lábú: tripes, tripedalis C. dreifüssig PPB. Háromlábú vasfázék: tripus MA. A hivatalos vendégec ülő párnáccal elrendelt székeken és háromlábú szezeleken asztalhoz ülnek (Com: Jan. 110).

hid-láb: sublica PPBl. [brückenpfall].

holló-láb: pes corvinus Mel: Herb. 175. [krähenfüss]. Holló-láb: hollo labufü, flamula, az az égető langas fű (Mel: Herb. 175).

horgas-lábú: curvipes, loripes C. [krummeinig].

hosszú-lábú: longipes C. [langfüssig].

húr-láb: [collabium, jugum; steg]. A cythere, koboz, begedű hur-lábokkal, hur-fogásokkal és hur tekerő szegetskéccel megvonattatnac (Com: Jan. 169).

kakas-láb: ranunculus Mel: Herb. 175. Com: Jan. 29. [habenfüss]. Kakasláb, batrachion görögül, latine ranunculus azaz kis békáufü (Mel: Herb. 175). A pásintos fűböz számlátatnak: zilva fű, gyéc fű, kakas láb, szöszös fű (Com: Jan. 24).

kecske-lábú: capripes C. [ziiegenfüssig].

kéz-láb: I) [totus; hand und füss]. Azért linak bábát, hogy mind kezét lábát kösse meg (Felv: Dics. 14). Nagy épkézláb gyermek és felette sokat szopható (Haz. I.371). **2)** [auctor; urheber]. Hallád-e, mint folya nyála a jámbornak? el-hitethetné ember magával, hogy eo volt keze lába mindenek, hogy az eo erős vállaira támaszkodott légyen az egész tábor (Fal: NE. 15). Keze lába, segítője, dolga-futója volt ő annak (SzD: MVir. 280).

[Szólások]. Keze lábá-eoett, jártányi erő nints benne (SzD: MVir. 62).

négy-kézláb: [manibus pedibusque repens; auf allen vieren]. Négy kéz-láb köszöti a földet (Hall: HHist. III.229). Az kontyát beitta, néha négykézláb is el-haza mászott (Thaly: VÉ. II.33).

kézzel-lábbal: *velis remisque PPBl. [mit aller kraft]. Mind kézzel lábbal raíta vagon szegény (Dees: Adag. 229). Minde nek eleyesleg lévén, kézzel, lábbal fordulnak föl (Lép: PTük. I.234). Észben ne vegyen az török, hogy csak propter formam üzik, s te is megintsd arról ököit, hanem ugyancsak kézzel, lábbal, szívvel rajta legyenek (RákGy: Lev. 72). Azon légy kézzel-lábbal, lássák ország birái meg az te igazságodat (TörtT.² III.324).

kidölt-lábú: vatus C. [krummeinig].

kigyó-lábú: angvipes Major: Szót. 42.

koldus-láb: [cibi genu; cino art melispoise]. A szeretsen aszszonyok nagy fizokakat tartanak, abban kóróbul tüzet tsínálnak, így sütnék magoknak pogátsát. Vallyon, amellyet nálunk koldúslábnak hírnak, nem lehetne-e így meg-sütni? (Mik: Törl. 206).

kő-láb: columna JordC. 345. [sünls]. Meny el wellölem, hog' ranezum le az kew labakath (JordC. 345). Aranyban gyarót keepest egy kew labra faragatom (ÉrsC. 499). Húsz kőlabon az kert rakatott vala, kőlabakon az kert felül áll vala (RMK. IV.116). Valami kewh labat kolleno moleye rakatom (LövT. I.264). Vala az palota ékesen alkotua, ezac három kőlabra magassan fel rakatán (Kák: Sünis. 14).

könnyű-lábú: levipes C. [leichtfüßsig].

lőcsős-lábú: [eurvipes; krummbeinig]. Lőcsös követ horgas-lábút: varam sequitur *vibia PpBl.

lúd-láb: pes aserinus; gänsefuss Mol: Herb. 87. Lúdláb, mert a leule olyan mint a lúd talpa (Mel: Herb. 87).

lúdlábú: palmipes PpBl. [breitfüßsig].

merő-lábú: solidipes PpBl. [ganzhufig].

mezít-láb: nudipes Ver. [pedibus nudis; barfuss]. Mindenkor mezít lab yart (VirgC. 50). Az nagy hidegen mezítláb sugorgot (Alv: Post. I.607). Meztláb vitte a keresztet (Czogl: Dág. Előb. 17). Meztláb szakadt (Tof: Zsolt. 17). Ehen, mezítláb könyörög (Dial. 169). Az inasoknak teljességgel eszmájok nincsen, ezen a concursuson a fejedelem gyalázatjára mezítláb fognak némelyek lemi (TörlT. III.381).

[Szólások]. Papusban kezdeni, mezítláb végezni lősen nehézségre (Kisv: Adag. 387).

nyole-lábú: octipes C. [achtfüßsig].

nyúl-láb: [lagopus; hasenfuss, hasenklee]. A pásintos fűhöz számláltanak: szem tisztító oufrasia fű, lapu, nyúl láb, sáska fű (Com: Jan. 24).

Pontos-láb. Az tobacc segítöje legyen az bornak, mint az ontosláb az kaptanak (Diósz: Részogs. 19).

pad-láb: [longipes; hochbeinig]. Hazadsz beste-kura, eb-ellette lia; hórhorgas padláb, pohánkán nőtt nyalka, lám oly mosdott a szád, mint a szarka farka (Thaly: VÉ. II.256).

rák-láb: [pes cancrinus; krobstfuss]. Izes rákláb: ehelae C. [Szólások]. Rák láb on jár (Duesi: Adag. 41).

sark-láb: cardo DöbrC. 407. [türangel]. Vr birt engem, mi előt meg földet nem teremtet vala es föld keréksegenek sark lábút (DöbrC. 407).

sima-lábú: palmipes C. [breitfüßsig].

sok-lábú: multipes C. [vielfüßsig]. Sok lábú disznó-féreg: porcellio PpBl. A papantskája avagy sok lábú féreg, sok lábú disznó féreg, vízi pok eszszálnae (Com: Jan. 43).

szarka-láb: consolidata regia MA. rittersporn PpBl. A melyekből bokrétkat kötöe ezec: majorúma, basa rósa, rozmarin, szarka láb (Com: Jan. 24). Az fűvek közzül, kiket nyersen szoktak emi, ezek: gyöngye salita, sáska, sárga szarka láb vagy vitézi sarkantyú (Lápp: PKert. 163).

szőlős-lábú: pansa C. [breitfüßsig]. Sem a nagy bokajuae, sem a széles lábú túri toposoe nem süntálnae (Com: Jan. 55).

tokerős-lábú: vibia PpBl. [gabelfüßsig].

tollas-lábú: plumipes C. [an den füßen gefiedert]. A hattyn, pollkán, gödny edgyie sem tollas lábú (Com: Jan. 31).

utolsó-láb: [pes posterior; hinterfuss]. Nagy dolog volt az, hogy asszonyunk szüz Maria Krisztus urunkot százen szülte, de ez nagyobb csuda, hogy az én két lovam az utolsó lábával az első megütötte (Radv: Csal. III.81).

varjú-láb: coronopus C. halmenfuss Nom. 87. Varyu lab (beythe: Nom. 5). Olyan a leule mint a varjú láb nenő füsee (Mel: Herb. 140). Golya kőröm, varjú láb; hegyös mint az chyokanak az orra; ha chyöchyödet es az zómeröm testödet kötözöd vele, hirtelen meg gyógyita sebeit (BeytheA: FivK. 88).

vas-láb: [tripus; dreifuss]. Pechenye swtheo was lab (Radv: Csal. II.61).

Lábabeli, lábbeli: [tegmen pedum; fussbekleidung]. Lábbeli: ad pedes pertinens, uti sunt calcei, vel cothurni Otr: OrigHung. II.208. Valakinek lábabeli igémi: *calcearium alieni constituere PpBl. Egy labatok hely megl nem zakadozot (JordC. 263. 306). Nem vagytok multo, hogy meg olyam hű labahelynek zynat (625). Az fratreknek labok helyt meg tyztohad (ÉrdyC. 340). Lababely nadraga mynd aranyas (446). Mikor isten Moysesel szólla, azt parantsolá, hogy lába-béfit le-vesse és azzal ne motskollya a szent földet (Pázm: Préd. 740). Vesd le a lábad béfit (Laud: Újságis. I.255). Lábbéfitet kí-tisztítod a sárból (Pál: SzE. 516).

[Szólások]. Nem mutatta hol szorította a lába-béfit, csak alattomban tapogatta a bibéjét (WF. 409).

Lábacska: petiolus, pediculus C. [füssehen]. Chokolgassad az ev kért zontseges labachkat (CornC. 80).

Lábas: 1) pedatus, pedes habens MA. [füsse habend]. Lábas láb: *aedificium suspensum PpBl. Egi coreg lábas, rakot zelkreu (RMNy. II.149). Czinala tíz rez tamazo es lábas oszlopokat (Mol: Sam. 140). Bésnek tulján, ki lábas erdők vannak, azokat német eszszár mind levágatta (Nád: Lev. 222). Az ellenség elhajtá lábas marháját (Pázm: Préd. 259). Midőn lábas marháit áldoztak, vietinának vagy hostiának neveztek (Pázm: Kul. 733). Valának sok számarai es egyég affele lábas marhái (ExPrine. 70). Amyi ember az országban nem maradt, a menyit el-raboltak, semmi lábas marhájok nem maradt (TörlT. I.595). A vadak es lábas-marhák menyi szört neveltek (Derk: ŐÉlet. 23). Sok majorokot, esordákok, lábasmarhákot számlált (Ily: Préd. 298). Lábas es egyéb marháinkat ne lopassa (MouTrök. VIII.34). Tizenkét ezüst, aranyos eszéca, lábas (XXIV.138). Az üreg szép lábas eszszát eszszárnak, avagy az vezérnek adja-e? (MouTME. V.240). Karallásimról az mi zegeny vram feiuel eggieott el vezet, mind jozagrol, ingo bingo marhakrol, labas barnakrol írva lözeu (Radv: Csal. III.156). Lábas barnom az mi vagyom, hasonfelét Berendy Jánosnak, az felét penig ezeknek [hagyom] (Gér: KárCs. I.417). 2) tripus, frictorium, sartago, lobes SI. [pütmé]. Főző füzék, féső, pép füző lábas vagy serpenyő: cacabus PpBl. Egyéb eszközi a konyhánc: szényonó, vaslapát, kova tartó, három lábú avagy lábas (Com: Jan. 83).

kezes-lábas: [densus et asper; dick und grob]. Irásában peseg a sok kezes lábas hazugság (GKat: Ttk. 347).

[Lábasit]

föl-lábasit: aedifico KeszthC. 62. [aufrichten]. Ű kezeknek tetthemenyelo meg theyrad öketh esz feel ne labasyadi öketh (KulesC. 61).

Lábaslag: 1) adversis pedibus; fuss gegen fuss. A legények az aszony népkövel tisztességgel szollva lábaslag fokszenek (GKat: Váls. Előb. 135). 2) [oppositus; gegenüber stehend]. Mezőben táboroztuk két honapokon közei csak nem lábaslag nagy erőkkel (MouOtm. XXIII.638). Ha 9 avagy 10 ezer emberrel megy, penig tüzessel, vascsel, lábaslag hevert voloa (XXIV.261).

Lábatlan: pede carens MA. [ohne füsse]. Lábatlan fecske: adopes C. apus PPBl. Lábatlan pohár, melyet ha le-tésznek el-dől: poculum *futile PPBl. Jobbágyink gyermekit erővel ki akarják jóságinkból vinni, s minden jóvukát is, labas, lábatlan marhájakat (Gér: KárCs. IV.531). Nints száma lábas, lábatlan, ingó-bíngó, ezüst-arany marhájinak (SzD): MVir. 179).

Lábi: [pedalis; füss-]. Lábí öltözetűh éak accoron vezón vala fel, micoron piszókóknec eleyeben megen vala (NádC. 538). (Gyárit adata uyiában, lábí öltözettel föl ékesítette (Lép: PTük. I.181).

[Lábit]

Lábitó, lábtó: scala C. [leiter]. Ez a laytora auag labito, kin Jacob látta vala az angalokat fel mení (VitkC. 17). Lábtókra így ácsoltattatok (Uezgl: Tromf. 124). S öles lábtók vannak készen, az várhoz való volna (MonOkm. XXIV.487).

Lábnyi: [minus pedis: einen füss lang]. A mérőknec mértéki ezec: lépés, öl, tíz lábni mérő rúd (Com: Jan. 165).

Lábravaló: femoralis SI. [unterhosen]. Lábra valo, gatyá: subligaculum Major: Sztó. 454. Tsinaly néki lábra-valókat is, imegmásokat gyóltsból az ő szemérmeknek bé-fedésére az ő vekonyoktól mind temporokig (Bod: Lex. 106). Rayta hagvák csak ingét s az lábravalóit (SzBodó: TFü. 10). Csinálttunk vele inget és lábra valót (MonTME. I.297). Ingre, lábravalóra egy írt (ÉvK. XIII.75).

LÁBB: fluctuo, fluito MA. vado PPB. [schwimmen, waten]. Habon-lábbó: fluctivagus MA. Ha az vér veres és keus tátyéc vagy víz labb raita, egésséges embert jegyez (Cis. F2). Vitezek haiookban mind be szallanak, tömlőkön gialogok sokan labbanak (Hlov: NS. 29). Oly hamar ehmulic e vilagi életönc, mint a vizen labbo haio (Agend. 153). Könnyben lábbu szemmel körül állanac (MA: Scult. 653). A haio, kihén a vizen lábbunk, az mi életünknek csolnakia (Lép: PTük. I.256).

alá-lább: [denato; herabschwimmen]. Duna vizen az kie alá labbanac (Göres: Mát. 15).

elő-lább: [pronato; hervorschwimmen]. Az várbol mas vízi erőt latac, Duna vizen az kie elő lábánac, kin vitezec ezac el amelkodánac (Göres: Mát. 14b).

föl-lább: [levor, sursum feror; aufsteigen]. Fel lább ő mint az tódó (Decsi: Adag. 218). Mindenkor fel akar ám ő labbani mint az olay (346).

fölül-lább: [supernato; obenauf schwimmen]. Azt akarvan, hogy a papa, raünd istenen, s mind az híveken fölyül lábjon (Pécsy: Fel. 227). Az kevely Roma immar az eges világon levő városokon es helyeken fölyül akar lábbani (634). A fel-füjt hojag könnyen meg szakad és a ki fellyül-láb, semmi jóval nem nehezítettik (Pázm: Préd. 1010). A Noe bárkája 150 napokon a víz-özönön fölyül lábbot volna (Ker: Préd. 423). Fellyül akar lábbani az írason is (SzD: MVir. 247).

fönn-lább: ∞ A pártolóc mindenűt fönn lábnaac vala (Helt: Krón. 75). Az poharban ne lassek fen fzd, fen labbo kóuserseg auagy szír (Salánki: Erasm. 36). Labot fen a vízbe es vzot (Vás: CanCat. 644).

fönnlábbás: [supernato; das obenschwimmen]. Így a természetnek szokott rendi-kívül esset a nehéz vasnak a vizen való fen-lábbása (Pós: Igazs. II.75). Az ő szerelmess nem fojtyák-meg hirtelen e feunlábbásnac belső indulatját (Megy: 6Jaj. III.33).

téb-láb: titubo, vacillo, haesito, hallucino MA. wanken, taumeln, schwanken PPB.

Lábbad: [fluito; schwimmen]. Tetszik vala, mint ha könnyvel lábbanna szeme (RMK. II.252).

föl-lábbad: 1) [sublevor; aufsteigen]. Az zent fia tiel labdot az vyz zynre az földnek melessegehből (ÉrdyC. 290). 2) [convalesco; genesen]. Készülyetek hozza, hogy az ő gyermeki fel ne labogyanak es örekségül ne bírlassic a földet (Helt: Bibl. IV.31). Sok orvoslás után fellábdotam (MonIrók. XXVII.28). Minthogy föben vagon fundamentoma nyavalyám-nak, nem hiszem, hogy sokáig vigyem fellábadva (LevT. II.271). Ajakán tévelyeg készülő lelke, fel nem lábbad betegségből (SzD: MVir. 63).

Lábbadoz: [sensim convalesco; langsam genesen]. Már régtől fogva mind lábbadozok; ma megint rosszabbul érzem magamat (TörtT. II.386).

fölül-lábbadoz: [insuper se continere; sich hin oben auf halten]. Ha szinten a tengernek vízei s habjai között jár is, nem enged magát el borítottai, fölyül lábdadoz és azoknak fellelte szel felre repül (Martof: Szlist. X3).

Lábbag, lábbog: [nato, fluito; schwimmen, schweben]. Habozok, lábbogok: fluctuo; egészen könnyben lábbog az ortzája: lacrymis *opplet os totum sibi; levegő, labbagó: fluitans; habok között lábbogó: fluctivagus PPBl. Az édes atya könnyben lábbago szemekvel pallosát kezében vónén, hogy fiának nyakát véle el-vágja (GKát: Titk. 464). Könnyben-lábbog orczája (GKát: Vált. I.802). Mostan is ott lábbog a tengerben mind az a sok tajték kő az víz színeén, nem mégyen fenékre (ErdTAd. I.154). Láabogó tejes étel (Nyr. IX.72). Igen beteg, már a sirja partján lábog (SzD: MVir. 62). Szomorú könnyben lábog vala két szeme (361).

el-lábbag: [declino; abweichen]. El-lábbagó madár: devia *avis PPBl.

fölül-lábbag: [supernato; darüberschwimmen]. Az olaja vizen fölyül lábbag (GKát: Vált. II.241).

széllyel-lábbag: [dilabor; auseinanderlaufen]. Az portekának szelle lábbago rakasi az vitezekben sokat el döyötöttek vala: cumuli sacrinarum passim fluitantes plerosque perulerant (Forró: Curt. 158).

Lábbal, lábbol: vado C. [waten]. Tsökelyős, labbalo: vadusos C. MA. Lábbalom, vizen gázlőba mégyek; vado PPBl. Sekély, lablo hely: vadum (Ver: Verb. Sztó. 32). Az víznek csekélye, lábboló, gázlótató helye vagon (Com: Orb. 175). Az folyó víz tsekély, lábolható (Com: Vest. 7). Tudom, miképpen lábbolsz ez mély helyen, de veremben esel (Kereszt: FKer. 66). A lelki kényesség utánunk lábálhat, ba nem restelli (SzD: MVir. 269).

által-lábbol: [transgredior; durchwaten]. Által lábbol és gázol az vizen (MA: SB. 249). Által lábolhatatlan oceanus (Alv: Post. II.5).

el-lábbal, el-lábbol: [discedo, digredior; weggeben, verschwinden]. A kik vétkecssebbek voltak, ellábbaltak (MonIrók. XV.498). Azonban ellábal az idő, fogytán vagyunk életünknek (Fal: SzE. 559). Ellábal, miglen sarkán éruék szemeim (SzD: MVir. 167).

elő-lábbal: [procedo; vorwärtsschreiten]. Nagy akadályva van kezdett dolganak, nem lábálhat elő (SzD: MVir. 18).

ki-lábbal, ki-lábbol: [evado; entkommen]. Ki-lábbalni: emergere e *vadis PPBl. A ki kevesebbet bizik magához, könnyebben kilábal a tévelygésből (Fal: BE. 589).

még-lábbal, még-lábbol: 1) [vado; durchwaten]. Még-lábbalható vala: fluvius *vadari poterat PPBl. Csekély, vagy meg-lábbolható helyek a tengerben (Mad: Evang. 576). 2) [supero; übersteben, überwinden]. Barkóczy László nyavalyás, valójában beteg, nehezen lábolja meg (RákGy: Lev. 565). Az kis

nyil miatt esett sebet meg nem lábballhattya (KCsipk: Sztük. A2). Mentől izmosabb embereken esik e nyavalya, annál nehezebben lábollya-meg (PP: PaxC. 110). Igen súlyos, fulladozó-nyavalyája volt, a bátyja astmának mondotta, melyet akkor ugyan meglábolta s ritkán jött reá (Haz. I.145). [A betegséget] isten tudja meg lábballom e vagy sem (TörtT. X.196). Felméjével meg nem láballya, által nem érti (SzD: Mv. 21). A menyeyei titkok mélységét az augsali elme sem lábballhattya meg (130). Nem lábballalám meg panaszait (446).

mégláballhatatlan: [insuperabilis; unüberwindlich]. Isten titkainak meg-láballhatatlan mélysége (DEmb: GE. 7).

Lábbolás: fluctuatio MA. vadatio; schwebung, das drehelwanen PPB.

LABANC (*laboncez* Thaly: Adal. II.87. *loboncez* Thaly: VÉ. I.175. Thaly: Adal. II.62); [stipendiarius Austriacus, rei Austriae studiosus; österreichischer söldner, österreichisch gesinnt]. Miért van annyi labancez pribék, annyi kurucz pribék (Diós: Préd. 248). Egy sereg lovas labancez a kapu előtt való perjébe lesbe állott érzaka (Monfrók. XXVIII.132). Egy felül a hasa fogá jobb kezemet, más-felül a loboncez kötözi testemet (Thaly: VÉ. I.175). Szepesvárat Görgey feladván, maga labancezezá s pápistává is lött (TörtT. II.383). Szulha György labancezezá lött az átkozott lelkű, nem kiesim confusióra (393). Nem keresztény az, a ki pogány, rosszabb még emel is labancez, valahány (Thaly: Adal. I.31). Embert a gátra, verjük által a labancezot a más világra (33). Lakhattuk békével mi országunkat, vigy ki belőle minden loboncokat (II.62). Menjünk az alföldre, megrontatik kezünk által az labancez oreje! (87). Labancez katonák Kassánál mind kijíttek hozzánk (RákF: Lev. I.322). Már az előjárója ott vót az labanceznek, kik az Oeskaei előjáróját hajtották rájuk (Beres: Lev. 27). Ha kurucz vagy labantz által a városon tűz találha támadni, meg-bötsíthetetlen kárt vallana a kollégyiom (Bod: Pol.176).

Labancság: 1 [Germani; die deutschen]. Szabad nekünk jó katonák Tisza-Duna közü, labancezsígnak mert nincs solult ottan semmi közü (Thaly: Adal. II.87). **2** [studium rei Austriae; österreichische gesinnung]. Borbély János labancezságra el akarván szökni, vissza hozták (Monfrók. XV.61). Labancez már Oeskaei, sok vitéz hadnagyú átkozva siratják az ő labancezságát (Thaly: Adal. II.271).

LABÉT: [labet]. Kártya, labét, pikét, torsk véget érnek, az még az kakasok hajnál énekelnek (Thaly: Adal. II.387).

LABIRINTUS: 1 [labyrinthus]. Labyrinthosi tévelgős kert (MA: Tam. 1179). Nyilván nagy labyrinthus a te vállasod (Czepl: MM. 175). **2** [incommodum; unanemlichkeit, beschwerlichkeit]. Az két vármegye hajdúság ha felül, nekünk tulajdonítottak; mindenképen csak nagy labyrinthus (RákGy: Lev. 540). Most túl a Dunát ne csak labyrinthusban hagyjuk, hanem a földdel együtt amyi erőt adjunk ellenségünknék (Beres: Lev. 58).

LABODA: atriplex C. atriplexum, lachamum MA. [spínat]. Laboda piacz: lachanopolium; paré, laboda árús: lachanopola C. Paréj, laboda: lachamum PPB. A mezei füvek avagy középk természetűek, avagy meleg természetűek, avagy hidegek, mint a laboda, sóska, öreg bó sóska (Com: Jan. 29). Ha nyár lézen, salátát, kövér porcsint, labodát tégy a paréy kőz (Nad: Kort. 238). A laboda piréj fejfér és vörös, gyöngö levelei vannak, magassan föl nő (Lipp: PKert. II.85). A szükség természet ellen való éledelek megételekre kényszerítette az embereket, akármi fívet, labodát, döngöt meg-ettének (Bod: Pol. 164).

erdei-laboda: lapsana C. [ackersenf].

kerti-laboda: spinachia PPB. spínat KirBesz. 156.

LACSUHA: [incestus, libidinosus; unzüchtig]. Lacsuha, korhelyek vagytok (Gvad: Hist. 157).

LÁDA: arca, scrinium C. scriniolum Pesti: Nom. 41. cista MA [kiste, truhe]. Neki ada az ev ladayanak kincsat (MargL. 95). Meg nytak az ő reitőköket, akár az lada lút legen es akár mi vtra való szerzsam (RMNY. II.48). Vass ladaba az boltoz fenekere gyfytöze kinczet (Börn: Préd. 547). Ezechiás örömet látta az ladába gyfytet veres rókákat (MA: SB. 94). Az edgyetmás dolgoknak tartasara bé-fogadó helyec, ládác vanac (Com: Jan. 109). Elaunyira eszteleknedec némely gazdagoc, hogy ládákat, pénzzel megrakottakat bírvan, a szegénységűtől féllyenec (188). Ezt Illyefalvi János ladjának sajtóják (Monfrók. XXIV.175). Vagion két lada, eggik rakot, vagion benne két fűkötő aranyis (Radv: Csal. III.103). Valami az ladában vagyon, mise mondó, tánérok, amporák, mind gazdám asszoné (Gér: KárCs. I.490).

börös-láda: riscus PPB. [kotler]. Urak börös ladái (Matkó: HRoml. 24).

céh-láda: [cista collegii; zumftlade]. Az engedetlen felt eot forintal bñntessek megli es az cehel ladaban az eot forintot tegiek (TörtT. II.172).

fegyverés-láda: [armarium; waffensbrank]. Meg költem kegelmednek az nemet levelet, ky az fegyveres ladaban volt (LevT. 203).

fenekés-láda: [forulus; schublade?]. A fenekes láda Kolozsvárt Kalmár Lászlónál vagyon (Gér: KárCs. I.369).

flasz-láda, fiókos-láda: arca *loculata PPB. [schublade].

frigy-láda: [arca foederis; bundeslade]. Az cherubim angyalok, kik az friginék ladaiat az ű szarniockal be leptek (Fél: Tam. 350). Semmit nem gondolnanc az vrucac frigye ladaiaual (Esz: IgAny. 79). Bé volt zároltatva az istennek frigy ladjában (Pós: Igazs. I.283).

hintó-láda: [oculus ductilis; schubkasten?]. Hintó ladjában egy vég abrosz (Radv: Csal. III.353).

isten-ladája: [arca foederis; bundeslade]. Az istennek ladjáiánál tanitván a templomba (Helt: UT. 163). Soha nem láttam én kancza-apostolt, még régenten sem hordozták kanczákon az isten ladjáját (Thaly: Adal. I.79).

kalamáris-láda: [theca calamaria; federbüchse]. Fakalamáris-láda, közepin, pártázatún kívül aranyas ezüstpléhek vannak felszegezve (Monfrók. XXIV.648). Magam próbáltam, mikor az Pető Zsigmond tábláját és kalamáris ladjáját csináltam (Kecs: ÖtvM. 243).

kincses-láda, kincstartó-láda: gazophylacium C. [schatzkasten]. A kincses ladját meg-ítesíteni *effundere aerarium PPB. Az kazdag embernek gyakorlatossággal az ew kezes ladayara fordul az ew ymadacs (ÉrsC. 2). Christus Iesust minéküne adta, ki őnekie nagy kinczes ladaia (Börn: Ének. 239). Jesus nézi vala, miképpen az sereg vetne pénst az kincstarto ladaban (Fél: Bibl. 75). Győjteményedből tégy valamit félre a menyeyei kintses ladába és keresd kedvét annak a boldog udvarnak (Fél: BE. 575).

levél-láda, leveles-láda: tablinum PPB. scrinium literis servandis; archiv, brietkasten]. Kének az levelet az leveles ladjában meg nem találom (LevT. II.50). Pongráczot két leveles ladjáért küldtük (RákGy: Lev. 9). Leueles ladannat gazdam azzoni halála után adgiak Rákoczi Ferencz uram kezehez (Radv: Csal. III.144). Irj meg, Snyalában kellett viténi Szöllősről egy levél-ladjának, ki feleségemé volt (TörtT. XVIII.170). Az én Bécsben való küldetésemből következtok: leveles ladjám lepecsétlése, nótára való evocáltatásom (Bethl: Élet. II.420).

orgona-láda: regula *pileata PPBl.

patika-láda: [serinum medicamentis servandis; arzneilade]. Az patika ládát beesitltek d. 1200 (Radv: Csal. II.235).

pérsélyés-láda: [theca munuaria; geldbüchse]. Vőn az lehoidea főpap egy ládát és a felső be záro földelén egy kis lakó rája, acikin a penz be hanna e teue e pesselise ládát iob felől az oltar mellé (Mel: Sám. 414).

pénzész-láda, pénztartó-láda: ∞ Penzes ladaiat az tűz előtt pintzebe viven, rayta meg foytotta az füst (Born: Préd. 702b). Előhozatta pénzes ládát, mellyek külömb külömb pénzül voltak rakvák (MA: SB. 143). Pénz-tartó láda avagy cassa (Szeg: Aqu. 103).

téntás-láda: [atramentarium; tintenfass]. Egy üres tentás láda, egy ón palacz, egy pínze tok bezárva (Radv: Csal. III.356).

úr-ládája: [arca foederis; bundeslade]. Mikor az ur ládája az táborba jött volna, megsvalkodéc az egész Israel népe nagy kiáltással (MA: Bibl. I.247).

varró-láda, varró-ládácska: [qualus; nülkörbehén]. Kdet alázatosan kéri, az szegény anyja varró kis ládáját küldje neki (LevT. II.269). Az varró ládácskakat meg-kiöldötte (293).

Ládácska: arcula C. [kästchen]. Igen fris formájú két ládácskák (Monlrók. VIII.45). Egy kis ládácskában ezüst kapcsolok vannak (Gér: KárCs. I.361).

fiás-ládácska: [arcula loculata; schubkästchen]. Egy fiás ládácskában egyik fiában pogány pénzek (Radv: Csal. II.122).

kényeres-ládácska: panariolum PPB. [brotkasten].

Ládás: [loculatus; mit fächerh verseben?]. A ládás szokóket és az ertz tengert, mely vala az wrnac házába, Salamon templomába, el viuéc (Helt: Bibl. II.362). A nagy ládás kints nem térszen nagygyá (Fal: BE. 591).

LADIK: catascopium, apiracta, myoparon C. navicula MA. [kahn, boot]. Ladik, sajka: catascopium; sajka, ladik, tolvajkodó sebes hajó: myoparo PPBl. Az hajókázható folyo vízben hajócskákkal, ladikokkal, gyalog hajókkal és csónakokkal élne (Com: Jan. 92). Az lovas béusztat ladik mellett (Bercs: Lev. IV.536).

Ladikás: [nauta, nauticus; schiffer, bootsmann]. Szenvedtem Christus szép nyájáért, ráz-ladikásoknac sokszori vádgyokért (Nógr: Idv. Előb. 18).

LÁGY: 1) mollis, emollidus, edurum, malacus C. [weich]. Szüros vagy lágy-levelű fél-folyó: *smilax aspera, lenis PPBl. Mit mentetecki latnotoc, lag ruhaekal ruházot embert é (MiinchC. 123). Eén ewteth takarghatbam laagh ruhában (WinklC. 89). Laag len, éöpü anag zöz (NagyszC. 75). Lagy rwhassan ötdözev ember (JordC. 385). Addig kerez lágy párnát, hogy még az asszu padon is el hálnál (Decsi: Adag. 131). Töres miat meg kekült, romlot tagot es zömöt meg gyogit, ha mezzel özue chinalod auagy ha maioranat, sot, lagy saito, egy kis tömient es mezet özue temperalz (BeytheA: FivK. 74). Isten az ő hozzáfolyamodó betegeknek ágyokat-is meg-puhogattya, hogy lágyabban feküdyenek (Pázm: Préd. 905). Lágy ágyban fekügy (ACsere: Enc. 174). A ki első álmát szegi, hogy előbb szorgos dolgát el-üenteze, lágy vánkosen nyugszik utánna (Fal: UE. 442). 2) [mitis, lenis; gelind]. Lágy bor: vinum molle, leve; lüder wein Nom. 43. Vyuok en bayt, nem ugy mynth e lagy egeht veruy, de nyuualगत az en testemeth (Komj: SzPál. 157. 176). Az figét meg földez lagy borban (Mel: Herb. 2). Lágyan neueli az ő szolgálait (Kár: Bibl. I.621). Az az hyr igen lagy vala (Decsi: SallJ. 19). Lágy orvosságokkal gyógythatatlannak látya sebeinket (Pázm: Préd. 7). A kik enyi kérdéssel vizsgál-ták a más állapotját, magoktól tsak lágyan sem kérdették,

tu quis es: hát te ki vagy? (63). Lágyan bírsággolya a paráz-nákat (Matkó: BCsák. 65). A vánkoseska a végre tétetik, hogy lágyabban legyen a nyugodalom (Illy: Préd. I.405). Essős s hóra ezfözö, lágy idő volt (Monlrók. XV.41). Azt meré minap mondani egy nemes ember, nem lágy trétával, hanem ex ca-tedra, mint-egy itélő-székéből, hogy a religio nem kötelesség, hanem terh (Fal: NE. 55). Kríni-tatár kancsuka töbet fog rájtok, hogysen egyeszedőbéli gyapotlágy locke (Fal: NU. 296). A mint nem vélt kevesebbet, a ki sokkal vélt, úgy nem fog lágyabban égni azért más világon, mert hogy több mással ég (Fal: SzE. 515). A pulia igen és lágy beszéden ki ki meg-nyugszik (Fal: UE. III.126). 3) indulgens C. [nachsichtig]. Meg beszéled lágyan s haragal is urad követségét (Zrinyi: ASyr. 111). Kelletnél lágyabb, hogy ha ez szometlent arczul nem póki (Matkó: BCsák. 180). Inkáb akartam vétkeketet dorgálni, hogy sem lágyan elhalgatván táplálni (Illy: Préd. I.82). A lágy fíztekre ragad a lusta vagy tolvajló katonának vétke és vét-kérül való számadása (Fal: NA. 213). 4) instrenuus C. [segnis, lentus; träge, langsam]. Lag természetü ember (Decsi: Adag. 50). Lágyan viseli magát az ő dolgában (Kár: Bibl. I.613). Ő tötte gonoszszá, nem azért, hogy izgatta volna vásotságra, melytől lágyan-nemmen meg nem büntette (Pázm: Kal. 377). Azoc serényen hartzolnac, de az többi lágyan hadgyác és az pogányokat nem úzic ki (MA: Bibl. I.216). Immel ámmal, gyen-gén, lágyan cselekeszi az ő dolgait (Com: Jan. 196). A szöfömet-szésében lágyabban cselekeszik (Illy: Préd. I.306). Tsak a meg-fízésében ne lenne lágy s késedelmes (Telek: FLÉL. 80). Ne hagy megad ilyen lágyan, ne sarkalj, de harenlj (Thaly: Adal. II.334). 5) mulierosus C. [weibisch]. Sem a paraznak, sem a lágy, buya helyndessek isten orzaganak úrváksygyth nem valhatták (Komj: SzPál. 142). Asszonyemberi, gyenge, lágy ékesség (MA: Tau. 754). 6) fluidus C. [flüssig, dünn]. Leanc lágy szömei valanc (Helt: Bibl. I.Q). Szinte vgian fekszik mint eg lag saárba (Mel: Jób. 102). Az kórságosnak igen jó az klárist nyakában hordozni, az lágy szemet is jó velle tölteni (Keesk: ÖtvM. 275. 281). 7) [bregma, fonticulus; blätthen, schlagbrunnen]. Fel vér a lágya: *palpitat cerebrum PPBl. Gróf ur sem esett lágyjára, amint ismerem (LevT. II.324). Bot vghrott ki az ti szurdékokból, s igen a lágyatokra esett (Ibal: Cslk. 13). Bot ugrik ki szándékokból és igen lágyadra esik (SzD: MVir. 19).

[Közmondások] Könyű a lágy követ faragni: saxa mollia facile *tractantur PPBl. Lágy pászor alatt gyarját rug a farkas (Fal: TÉ. 657).

fej-lágya: [fonticulus; fontanell, blätlein]. Az ő feienec layat kereztlv niretven, meg kilde Pilatosnak (DebrC. 310). Fejek lágyára nem eset emberek (Czegl: Japh. 218). Az fejem lágya nehezedett el (Kár: Élet. I.38). Amaz híres Esztergom is, nem látd, miként jára, a ki régen hágott vala nagy uborka-fára, de már szegény visszaesett a feje lágyára (Thaly: Adal. II.130). El-ökültt vagyok az illyenekben, bé-nött már nekem is a fejem lágya (SzD: MVir. 132).

has-lágya: [viscera; eingeweide]. Hasa lágyját ki rágván, a crocodilt meg-öli (GKAt: Váls. II.904).

Lágyít: 1) malacisso C. mollifico, mollio MA. [erweichen, weich machen]. Lagits bozzane mint az viaszt ő kemeny színeket (Born: Ének. 109). Nem öregbytuén patuaroson egy más vétkét, hanem lagytuán (Beythe: Epin. 54). Értitek-e, mely könyű az itélő-bírónak szententziáját lágyitanotok (Pázm: Préd. 17). Sem az fű, sem az lágyító ír meg nem gyogyíthat (MA: Scult. 843). A leanzot beszéddel megb haythatod, kemény szívét sok szóval lágyíthatod (Eny: Gizm. 26). Sohajátisim lágyítuak te rajtat (Zrinyi. II.102). Ajándékkal maga részére lágyítani a bírót (SzD: MVir. 16). 2) [liquo, solvo; abführen]. Has-lágyító orvosság: lenitivum emolliens PPB. Az embernek basát lagyttya,

mög is indította (Mel: Herb. 1). Az sáfrány colicát gyógyít, keményhasat lagyt (BaytheA: FivK. 5). A dinnyéc, tőkóc, ngorkák lagyították a hasat (Com: Jan. 21). Gyomor lagyéto itabé (174). A spárca a szerelmet indította s a gyomrot lagyította (Nad: Kert. 303). A ser vizeltet, hast lagyít (Felv: SohSall. 21).

mög-lagyít: 1) mollio, emollio, remollio, malasso C. mollificio MA. [erweichen]. A fúghatatlanságot tudomással lágeitak-valameg (BécsiC. 41). Azzonyallatot, kyk meeg az creos elneket es meg lagyegyak vagy meg hagygyak (DomC. 135). Az ydes mondola oly minden szárazságot és darabosságát a melyne meglagyította (Mel: Herb. 13). Pa talpac, tölgy fával meglagyítottat patsmagoc (Com: Jan. 100). A fiatal ökörnek szarva meleg viaszban úgy meglagyíttathatik, hogy valahová akarod, oda hajthatod (Misk: VKert. 121). A kemény vasat ha tüzhez tartjuk, úgy meg lagyítjuk, hogy gyenge vas fonalakra lehet nyújtani (Fal: NU. 266). **2)** [lenio; lindern]. Nincz oly báuat, kit az szép szó meg nem lagyít (Deesi: Adag. 185). Meglagyította isten az bűntetést (MA: Bibl. I.329). Lagyich meg bánatod, vitéz ne bánkodgyál (Zrínyi: ASyr. 78). **3)** [reconcilio, placó; versölnen, besüfnügen]. Imadsága vr istent meg lagyitta (GuaryC. 60).

möglagyítás: 1) [mitigatio; das erweichen]. Ez az kenyet embereknek epöletire vagy on, ereknek es inaknak meg lagyításura (Frank: HasznK. 23). **2)** [lenimentum; linderung]. Igéri az poenitentia tartó bűnös embernek az nyomoruságoknak meg lagyítását (Kár: Bibl. I.161).

Lagyítás: mollificatio, emollitio, mitigatio MA. [das erweichen, linderung]. Az isten nem tézsen semmi lagyítást az ó nyomoruságában (Kár: Bibl. I.515. MA: Bibl. I.452).

[Lagyítód-ik]

mög-lagyítódik: [mollior, mitigor; erweicht werden]. Szíved talám meglagyítódik (PhilF. 24).

Lagyimatag, lagymatag: [tepidas; lau]. A bor, melyben a rosmarintnak levelei megözöztettnek, ha reggel es este lagymatagon vetetik be, a vért tisztába tézi (ACsere: Enc. 243. 123). Lagymatagbor (246).

Lagyság: 1) mollities, mollitudo C. mollitia MA. [weichheit]. Ebben taneyt mynkot Cristus agynak lagyságot eltanoztatny, mert az agynak dragalatoságot megfeddyk my bennevk Cristusnak hituan poztochikay (CornC. 88. DomC. 5). **2)** [man svetudo, clementia; milde]. A lagyság az igaz haragtól való megfosztattatás (ACsere: Enc. 116). Lagyság az igaz es reudes haragban való fogyatkozás (Apati: Vend. 943). A te szíved se légyen merő lagyság (Fal: UE. I.391). **3)** [animi mollities; weichlichkeit]. Legyen az mi vigassagunc nem bünyasgban, nem lagysagban, nem versengésben (Börn: Préd. 336). Lagyság, gyönyörűség öblében heverész (SzD: MVir. 293). **1)** [seguities; laugsunkoit]. Az végbeliek erőtlenségét jól tudják es vezérünk lagyságát megosmerték (TörtT. I. 143).

Lagyul: 1) mollesco MA. [weich werden]. Az zeló kezd lagywhly (JordC. 146). Ha valami lagyult szőlőt találba, mindjárt küldjön (LovT. II.336). A kemény jegeknek lagyulnak már vány (SzD: MVir. 383). **2)** [mitigor; mildgestimmt werden]. Lagyully keménységről irgalomra (SzD: MVir. 293). **3)** naccresco C. [dürr; weich, milrbe werden].

el-lagyul: [emollesco; verweichlicht werden]. Magyaroc el lagyultae (Göres: Mát. 77). A dologtalanságban öllagyul, pulul (SzD: MVir. 293).

öllagyulás: [animi motus; rührung]. Egy érzékeny öllagyulás olvasztja ki ezen tseppet, melyeket szemekben látsz (SzD: MVir. 363).

mög-lagyul: 1) mollesco, remollesco C. [mitesco; weich, mild werden, nachlassen]. Meglagul: domatur (NémGl. 197). A ki bűben meg kemeniült, a fégielmezéssel meg nem lagul (WeszprC. 50). Feeljen bezed közöt kezdének meglagywhly az yfjaknak ow zywók (ÉrdyC. 196). Meg lagyulanak wneky bezed (KulesC. 132). Nemelliek az belki ostarotal meg lagulnak es meg keserednek (Fél: Tan. 322). Veselényi Ferencz igen keményen viselé elsőben magát; ugy hiszem, isten nrunkat ő nagyságát elhozván, meglagyul (RákGy: Lev. 138). Éppen ma egy hóuapja, hogy irtan Kédnek, de hogy ha az idő meglagyul, gyakrabban irtok (Mik: TörL. 21). **2)** [mitesco, liquefio; weich, flüssig werden]. Sár módgyára meg lagyulni: lutescere C. Az gonoz sathun el olwada nyunt az meg lagyulni cera (ÉrdyC. 550). A melly tán meglagyul a gyümölcs es nihent szakasztjuk, ottan meg-ehettyük (Pázm: Préd. 26). A gyémánt a baknak vérével meglagyul (Ily: Préd. I.302). **3)** lentesco PPBl. [träge werden].

Lagyulás: 1) mollities, mollitia MA. [tepor; laubeit]. Első negyede bñyt masnak leszen bñyt elő hetfőn szeles lagyulással (KNagysz. 1621. J). **2)** [aninus indulgens; milde]. Édessebbnek tartják a boszut az emberséges lagyulásnál (Fal: UE. 432).

Lagyulgat: [mitesco; mild werden]. Szelidülgetni, lagyulgatni kezd szíved az isten daikalkódása alatt (Megy: 6Jaj. II.44).

LAJ: [aqua ductus; wasserleitung]. A silib lajjal együtt f. 8 (CsikGy. II.33).

LAJHO, LAJHA: piger Major: Szót. 363. [faul, träge]. Lajhó, tnya: piger Major: Szót. 363. Sok guggoló es tsüfőlé értelmetlen szók vagynak a magyar nyelvben, mint: bunna, buzmáta, lomha, lajho, tseuten-peró (CorpGramm. 323). Buzaféreg a háznál a lajha cseléd (SzD: MVir. 266).

LAJHÁR: iners, deses, vecors MA [faul, träge].

Lajhárság: inertia, vecordia MA [faulheit, trägheit].

LAJSTROM (lagistrom RMNy. II.22. 110. *legestrom* OkmT VII.63. *lagistrom* TichC. 49. *TudTár. IX.69. regystrom* RMK. II.315): registrum, catalogus, repertorium MA. register PPBl. Jegyző-tábla, laistrom: repertorium; laistromba vemni: *perscribere in tabulis PPBl. Magat cazarnak engödelmesnek ualana es ezutan nene az legistromba irattatnek (TihC. 19). Az gazdaknak lagistromot attok rola, az myt el veztek tñlek (RMNy. II.110). Az istemek örökös fia a romai tsészár szolgálának laistromába iratik (Pázm: Préd. 100). A könyveknek laistromát-is alig olvassa által a vele bíró ura: possessor (Com: Jan. 157). Olvassa meg a historiensokat, a kik a pápát laistromba vetik es azoknak életetek le-irták (Matkó: BCsik. 186). Az Radul vajda es az ő boeri marhaiok legistromát kend hozza el vele (TudTár. IX.69).

adó-lajstrom: censoriae tabulae PPBl. [steuerliste].

ietenek neveinek-lajstroma: indigitamenta C. [religiensbücher].

mustráló-lajstrom: breve PPBl.

ország rëndinek-lajstroma: laterculum C. [verzeichniss der landesämter].

számadó-lajstrom: *Breviarium rationum PPBl. [rechnungsbuch]. Az feltalalt joknak számadó regestroma: inventarium (Ver: Verb. Szót. 13).

számtartó-lajstrom: rationarium C. [rechnungsbuch].

Lajstromoz: [in tabulis consigno; registriren]. A bolondoknak laistromozza számát az olyanokat a világ (SzD: MVir. 377).

LAJT: [vas; fass]. Wethem az the levelodet, hol azth irod, az espan, az polgarnesther azth montha, hogy echer tyz lajtual theobet no hozzanak (LevT. 117). Űres lajtth 2, harmadikba chyerer wagon (Radv: Csál. I 614).

LAJTORJA *laytora* VitkC. 17 *lajtra* RMK. IV.149. Gyöngy²: MV. 70. *raitola* DöbrC. 423; scala Pest: Nom. I.45. anabathra, epibathra, climax C. [leiter]. Fel-hágó szék, lajtorja, garáds: anabathrum PPBl. Hajó-hágó lajtorja; epibathra PPBl. O ez vilagnak azzon'a, men'nek raitolua, istenek zeki (DöbrC. 423). Lón men'neknece laytraia (NagyszC. 256). Ez az laytora avag labito, kin Jacob latfa vala az angalokot fel meni es le zallani (VitkC. 17). Krisztina az isteneket levevé három lajtrákon (KrisztL. 12). Lattya vala, haat az menyozzaag meg nyit es keth layteryak vannak ez fedröl föl tamazthwa (ÉrdyC. 452). A laytoryian iaro anygalokra meg példaszatott (Helt: Bibl. I. Jegyz. N3). Lajtrák alattok mind elromlának (RMK. IV.149). Ajtótát záróld be, miglen az lajtorját az ablakra fel-tésem (Báth: Búcs. 197). A lajtorjájkon, grádicsokon a felső rend házakra menetel wagon (Com: Jan. 107). Az ló előtt való szénás lajtorja (Csél: OrvK. 4). A lajtorján senki megálván nem látatott (Illy: Préd. I.143). A lajtorjának teteje a menyői atyát nézte (H.31). A falt méri néhány részen, lajtra állásához csekélyebb hol léssen (Gyöngy²: MV. 70).

LAK *Zeploc* VReg. 65; [villa, domicilium; wohnung]. Poss. vylak (ZiclyC. I.145). De Zeplok parte ab altera (IV.91). Abbas de Zeploc (VReg. 60). Zeploc (65). Cuzeplok (69). Égbe gőflekézénc minden kőfalos varasoc zérent es kő falatlan varasocban lac helécben es égbe helécben (BécsiC. 67). Kees wagyok reyam jóny az úttkezettre, walahol akaroth, oth legyen, wagh Zenyerben awagh Lak alyath (LevT. 1.2). Lakra, Zenyerre, Marchalira es az theb kastelyokra mennek (391). Veres-Torony, Lak, Somlyó (Szeg: Aqu. 27). Vitező Megyeri Imrenek, Széplakon lakozonak istentől kegyelmet kivanok (Frank: HasznK. Aij). Ez levél költ Nagy-Lakon. (LevT. II.88).

LAK-İK: 1) habito, inhabito, incolo C. MA. [wohnen]. Frater Bernald lakykuala egy erdeuiben (EhrC. 9). Frater Rufen es frater Fferencz laknakuala Azsya hegyenek alata (51). Megőrizöt engemet ol lakattam (BécsiC. 39). Az zentséges ncz es disciplinanek genyervegeget meg tanola, meg nykloron Bezpímet lakneek (MargL. 66). Az zolga nem maradhat mogh hű vranak hazabá mynd erekke, az ffw kedeg erekkee lakyk (JordC. 655). Monda ewnek: Mester hol lakol tie (ÉrdyC. 147). El hagiác Paunoniát es Olasz orszagba iönuenee laknia (Szék: Krón. 127). Lakié vala egy magánac való szabados házbán (Kár: Bibl. I.397). Méltozattál padlásom alá jöyni es az én haylékomba lakni (Pathai: Sacr. 328). Zár alatt laknak, félnek minden embertől (Fal: NU. 282). Könnyül vettek fegyveres népekkel, lakta városadra készülték tüzekkel (Orczy: KültH. 62). **2**) dego C. MA. [maneo, permaneo, commoror, versor; sich aufhalten, sich befinden, verbleiben, sein]. Hadakban lakni: *obire bella; bō szálláson, frisen lakni: *diversari laute PPBl. Nem lakhatom tewbet ez emberben (EhrC. 60). Semegy gonoz ez zertben gonozol eluen nem lachatyk sokka benne (104). Az testben boczatatan, mely bodogsagom vala ot lactomban (VirgC. 143). Yo my nekwnk et laknwkn (JordC. 407). Othon vgy lak-ial, a mint akarod es szereted (Decsi: Adag. 25). Az edgy szarvu a kietleneket lakja (Com: Jan. 45). Pórok, parasztko lakják a falut (Com: Vest. 91). Árpád es az egész magyarok Erdélyben laktokban ország gyűlést szerzének (Liszuyai: Krón. 202). A tekéltességek tsak hólt számban es el-tetwve laknak benne (Fal: UE. 394). **3**) [vescor, fruor, delector, oblector; geniessen, sich unterhalten, instig leben]. Kedvére lakó: delicatus C. Zerre nagy vendégséget es lakának nagy evremmel (MargL. 150). Laknod ees wigadnod kel wala (Pesti: Evang. 157). E canibalosoc ember husal laknac (Szék: Krón. 223). Minden nap iöl

tarta őket, mint ha minden nap menyeközben laknának (Helt: Krón. 82). Monda: Vigan lakial, egyel (Helt: Mes. 31). Ézetben az horvátoc igen laknac vele (Mel: Herb. 33). Borsos etkekkel, io borokkal lakni 1572 (Kécs. D). Nám vgy laktok mint egy torban (Decsi: Adag. 151). Lakiane ez ielen való ioekal (Kár: Bibl. I.636). Boron laknak es a poháritörsítésbe szorgalmatosok (Tel: Evang. I.180). A számtalan sokaság szerén-szerzte az országbau fírad a királyért, ő azonban frisen lakik, iszik, aluszik (Pázm: Préd. 1112). Mindennap vendégeskedik, vigan lakie ő (MA: Seult. 703). A lust megveti s szép halackal lakik (Czegl: MM. 187). Igen lakik, de a másébol (Kisv: Adag. 511). Urak laknak, mas fal (Fal: Vers. 878). A kik paraszt eledellel laknak, sokkal erősebbek (SzD: MVir. 110).

be-lak. Mi a földnek minden határát bé-lakjuk: nobis "habitoitour ultimus orbis PPBl.

benn-lakik: [insum; innewohnen]. Ez a barátságos nyájás beszéd filterhelő nasy kin azoknak, a kikben még ben a piruló szemérem (Fal: NE. 28).

égyütt-lakik: [una vivo; zusammenleben]. Az fírfin az aszszoni attal mint giarlob edenniel eszassen lakick eggiüt (Fél: Tau. 463).

el-lakik: [dego; sich aufhalten]. Fejérvárot is ellakhattok (RákGy: Lev. 183).

föl-lak: devoro, absumo, abligurio C. [auffressen, verprassen]. Az iletedet fel laktad az paraznakual (Sylv: ÚJT. I.109). Lattam nagy wrat, kinec kinezet az ő maga szolgai el tekozlottac, látam, kiknece gyermekei latrul fellaktac (Boru: Préd. 547). Minden ő iauat fel laká társainal es kuldulásra iuta ügye szeri (Soós: Post. 81). Által az Dráván majd ész nélkül siettek, mert hollók laknak föl a hitván testeket (Thaly: Adal. II.107).

jól-lakik: [saturor; sich satt essen]. Jól is laknak, mint Daudid mongya uala, meg elegődöm en (SándC. 11). Ió lakhat még ma (Helt: Mes. 296). El ménénc emi es imia es iól lakni (Kár: Bibl. I.454). Az ő iouaiból idegenec laknac iöl (658). Bezzeg jó lakjál, volna ám a lakás! (Kereszt: FKör. 1).

jóllakás: epulatio, commessatio MA. [reichlichesessen]. Az gyakorta beytölen embernek nagy neheseeg az yo lakas (ÉrdyC. 501). [A tánczhoz] iöl laakas kell, mert ehön nem io az tancz (SándC. 11). Az hitlenek io lakasa, gazdaksaga (Mel: SzJán. 411). Szereti az gyakor iöl lakást (Kár: Bibl. I.615). Jó-lakás-közben meg ne fed az embereket (Pázm: Préd. 46). Noha a faolaj ngyan jó étel, jóllakást jó egészséget is csinálhat (Bethl: Élet. 11). Ezek tsak álomban-látott jó-lakások voltak (SzD: MVir. 33).

[Közmondások]. Jó lakásnak jó hagyás a vége (SzD: MVir. 264).

jól-laktat: [saturor; sättigen]. Többször jól laktatja jónak árnyékával, bánik véle mint a kontz-vivő kutyával (Orczy: KültH. 132).

mög-lakik: [saturor; sich satt essen]. Ha erkezel lakial meg hizot ludakkal (KNagy. 1621T).

Lakás: 1) domicilium C. habitatio MA. [wohnung]. Zent Fferencz ozyauala vele lakasat (EhrC. 12. 27) Lakasa vala Taxon őreeny az áltöldön (ÉrdyC. 495). Ide jöttél, hogy lakásomat bontogasd (SzD: MVir. 72). **2**) [mansio, incolatus; das wohnen aufenthalt]. Idegen országban lakás: peregrinitas C. Az Christust istenek mongiak az istensegnek ű benne lakasaért (Fél: Tau. 30). Igen meg szerette vólt az oda való lakást (Decsi: Adag. 239). Lakástok legyen ott, az hol az anyádnak tetszetős (RákGy: Vers. 287). Olly karban volt sorsom, Füleken lakásom, kárban kellett esnem (Thaly: Adal. I.189). **3**) [epulatio, commessatio; das schmausen, gastmahl]. Gazdag lakás, pompás ven-

dégség: pollectura PPBl. Mikoron kedig othon volna, immár nyugoni kezdő és annac wtanna lakásra és dőselésre ada magát (Helt: Krón. 18). Tolzodásra és lakásra ne adgyac magokt (Helt: VigK. 5). Mikoron leg iob lakásba wólhánae, el iuta a kőlezár (Holt: Més. 31). A nözes, lakas testi dolog (Mel: SzJán. 39). Atállhánae wágyon nagy wig lakása (Gosárv: MagyB. Éiij). Teste lakás miat igen nagy wala (Görös: Máty. 76). Magat meg zabolazza buia iatekos lakastol (Born: Préd. 411). Nagy gyönyörűségeben való lakás (Kár: Bibl. 1.185). El nem bocsáták ebéd nélkül őket; végezetre a lakás után haza akartak jóni (LevT. 11.172). Azt gondollyuk-meg, melly keserves tűzre vettek a dozbzódo guzlag wigan-lakása (Pázm: Préd. 95). Ieies lakást tarttyáe, hogy laktanae (Zvon: Post. 1.43). Luther Márton wig lakása után ugyanazon étszaka megholt (Czegl: MM. 207).

ebédi-lakás: [prandium; mittagnahl]. Az ebédi lakást elvégzik ez-iktel és a Charicliát gyakor kérésekkel muszollyák (Gyöngy): Char. 254).

ményekező-lakás: [nuptiae; hochzeitsfeier]. Egy menyeköz lakasert nem szunod el mulatnod az isten igeiet (Born: Préd. 411).

Lakdogál-ik: mansio C. [siel aufhalten]. Maga házában erds és királyi székiiben lakdogalik 1613 (KNagysz. D5).

Lakhatatlan, lakhatlan: inhabitabilis C. MA [unbewohnbar]. Wágyon ez hegyek között egy eeröss lakhatatlan kyetlen (ÉrdyC. 679). Lakhatlan és utatlan föld (Illy: Préd. 1.423).

Lakó: 1) habitator C. incola MA. [bewohner]. Egy satorban lako tyzed allya: contubernium C. Melyet irth az tób zizeknek egyembe lakoknak (VirgC. 121). Ne ted az oti lakolnak nywelkődetyth, de el rekkenezed hűket (JordC. 60). Hogyha te ilyen warast ilteez, nem lyzem, hogy sok yffyak zallyanak roya lakouml (Pesti: Fab. 67). Az egez lako földet és a földön lakokat elbitete (Mel: SzJán 306). Az Magog peniglen sator kiüfl lako (Born: Ének. 355). Az egy szarwu az iszszonyú lakó nélküli való kielleneket lakja (Com: Jan. 45). Az 13 vármegyében lako főrendeknek ugyan valóban csak az java s olei wágyon (RákGy: Lev. 221). Lónyai Gábor uram onnéi lakóul elmenwén, hogy héában ne wessen, adtam árendába Lónyai Pérenez uramnak (Radv: Csál. 111.350). 2) [habitaeculum; wohnung, wohnort]. Nem te adadé ez földet lakoúl Abraham waguánae (Kár: Bibl. 1.391). Memyei házamat lakoúl kéwáom (Zoly: Elm. 214). Nem wétkszik a magistrátus, ha a knrváknae bizonyos helyet ad lakóúl a városban (JesTitt. 177).

égben-lakó: caelicola C. [himmlsbewohner].

erdőben-lakó: silvicola C. [waldbewohner].

fővárosban-lakó: metropolitanus, metropolitus PPBl. [bewohner der hauptstadt].

mellette-lakó: accola C. [anwohner]. A föld le-író le-írja, kik legyenee: ezeknae wágy amuzoknae mellette lakói (Com: Jan. 171).

mezőn-lakó: rusticus C. [landmann].

éárban-lakó: lutarius C. [schlanmbewohner].

Lakodalm, lakodalm: 1) [habitatio, habitaculum; wohnung, aufenthal]. Nap es hod meg allapatánae ő lakodalmaban (BécsiC. 274). Wáhuia lakodalmat a koporsoeban (MihelC. 78). Iuta az poklosnak lakodalmához (VirgC. 86). A galamb a kő zaluac hasadekaban ő lakodalmat keresi (NagyszC. 112). Feni zynen legen teneköl őrkő lakodalm (WinkC. 259). Legyen hű lakodalmu pözta (JordC. 708). Az en atyánnak hazaban sok lakodalmnak vannak (ÉrdyC. 37). Meg oztom en satoramat es en lakodalmannak helyeth meg merem (KulesC. 142). Elidegenwltettek az Izrael nepenek lakodalmatol, kűssegetw (Komj:

SzPál. 285). 2) convivium, symposium C. epulum MA. [coena; schmaus, gastmahl]. Menyeközben másod napi lakodalm: repotia C. O zenthesleges lakodalm, kybe Christus eethetyk (WinkC. 39). Nagy waczorath es lagodalmath zerel (ThewrC. 163). Az vruiak lakodalmian wagy wachyorayan megk tartassek az kűwzneseges egyesség (Komj: SzPál. 120). Lakodalmat szerze őnekie (Helt: Bibl. 1.112). Lakodalmat ezenalone ő uala (Mel: SzJán. 125). Vendegh tarto, ki valami lakodalmaban az wendegőkhöz lat (RMNy. 11.49). Nem tzifrázzák magokat az iton-járók, lakodalmakat nem indítanak (Pázm: Préd. 163). A bátorságos lelki isméret szűnetlen lakodalm (176). A gazdagon készítettet lakodalmaban friss étkec wágnac (Com: Jan. 111). Halottynak emlekezetire készítettet lakodalmakat csinálnac wala (213). A kurwa is lakodalmaban mégyen, de csak wiet hord (Thaly: Adal. 1.85). Német testek buriák az párragot, wadmadarak lakodalmat laknak ott (11.186). A fő innepek megilletessenek, menyegzők, se egyéb lakodalmak akkor ne ezeleb-ráltassanak (Bod: Pol. 64). 3) [nuptiae; hochzeit]. Örmény, görög lakodalmon ne kájj ott a wiggásagon, a hegedült ott rángotják, a füledet tsikorgatják (Mik: TörL. 99). Egy hétig tart lakodalm, három hétig az unalom, mert addig a wölegénynek lánczon kell lenni kedvének (100).

Lázár-lakodalma: [egestas; not]. Utoljára a palotás uraimék a Lázár lakodalmára szorúlnak (Fal: TÉ. 773).

kézfogási-lakodalm: sponsalia PPBl. [verlobung, verlobungsfeier].

ményekző-lakodalm, menyekzői-lakodalm, menyekzős-lakodalm: [nuptiae; hochzeitsfeier]. Az menyekző lakodalmnak wtanna be meentenek ow tytkos hazokban (ÉrdyC. 650). A wölegény es meny aszszony a menyeköz lakodalm után feleséges emberne wagy férjnee és feleségnek mondatnae (Com: Jan. 117). Vasárnapokon nem szabad menyekzői lakodalmat tenni (EgyhRendf. 157). Gazdagon el-készült a menyekzős lakodalm (Fal: TÉ. 680).

tori-lakodalm: [comessatio; schmaus]. Ha restec leménee az tori lakodalmac szerzésében, nagy gyalázatra itnának (MA: Tan. 711).

Lakodalmas: 1) [habitabilis; wohnbar]. Isten lakodalmassa tezen egy zgyweth ő hazaba (KeszthC. 163. KulesC. 156). Az hel lakodalmas, mert laknak ryathia (TelC. 243). 2) convivialis MA. [nuptialis; zum gastmahl gehörig, hochzeitlich]. Ugy ne járjunk, miut a ki menwén a lakodalmas házba, külső setetéségre wettetek (Pázm: Préd. 734). Jobb a siralmas házhoz menni, hogy-sem lakodalmas házhoz (László: Petr. 180). Az kszoru az kardban lévén és az szewendék hordozók előtte menwén, az lakodalmas helyre visszament (MonIrók. XI.358). 3) convivia, convivator MA. [tischgast].

Lakodalmaskod-ik: [convivor; schmausen]. Mindennap lakodalmaskodwan miud holtáig meg ieleutette, hogy testti bátorságba elt (Born: Préd. 390). Csik egy mérföldnyire van az lakodalmaskodó hely (MonIrók. XVIII.35). Az tékozló búnak notáját dűdolja, nem annak, a ki megtérwén atyjával lakodalmaskodik (Fal: NE. 110).

Lakodalmaz: ∞ Ez nem arra való, hogy valaki tozbódásra alkalmatosságot vegyen abból, hogy szabad lakodalmazni (Alv: Post. 124). Ha nehezette volna kérését, a wiet borrá nem változtatta volna és a lakodalmazó népnek kedvét nem töltötte volna (Hall: Páuzs. 103). Talán édes némén a föld alatt való emberek is lakodalmaztak és tántoltak (Mik: TörL. 216).

Lakodalmi: [nuptialis; hochzeitlich]. Miképpen jöttesz ide be barátom, holot nincsen neked lakodalmi ruhád (Czegl: Dág. II.10).

Lakos: 1) incola C. [bewohner]. Lakos nélkül való: inculatus MA. Magát mesterséggel a lakosok között béírni, incorporatati: *irreperere in tabulas publicas PPBl. Vezesseetek mynd az földön való lakosokath (JordC. 190). Ha te olyan varost építeni akarsz, nyilván nem sok polgárokat vagy lakosokat talasz (Helt: Mes. 444). Városbéliek, polgárok és lakosok lakják az várost (Com: Vest. 91). Tudakoztam sok ott lokosoktól (Gyöngy: Clar. 90). A lakosok futásoknak helyeiről kevesenként laza szívárognak (Rumy: Mon. I. 30). Elítélheti Kéd, hogy lakosokkal semmi ismeretség nem lehet (Mik: TörL. 82). A török lakos itt föleszen vgyon (94). **2)** colonus MA. [indigena, civis; insass, bürger]. Valaky, ky megh zydalmazangya az wr ystent, halálnak halálaval hallyon megh, akar az lakos palogaar leegyen, akar yeweveen (JordC. 110). Egy zelót palantala es ha a hűtet az lakos nepeknek: colonis (598). Ezt ne eselekedgyétec, se lakosoc se az idegenek (Kár: Bibl. I. 105). Tudgyák a nyben lakos polgárok (Pázm: KT. 337. MA: Bibl. I. 59). **3)** [populosus; volkreich]. Az Leptis város es az lakos Numidia között nagy pusztá helyec vadnac (Decsi: SallJ. 64). Lakos jobbagy ílesek (Ver: Verb. 219). Aszt halván lakos népec, indulúnac (Gosárv: MagyB. Aij). Jerusalem soc lakos népeccel tellyes volt (Zvon: Post. II. 253). Neuburgnak lakos népe leugyel (SzCsomb: Útleír. 43).

örökös-lakos: enchorion C. [eingebornier].

új-lakos: 1) hospes PPBl. [ankömmling]. **2)** [Gigans; zigeuner]. (József fh: Zsigány nyelvtan 231).

városi helyés-lakos: bürger (KirBesz. 148).

Lakoz-ik: 1) habito, incolo, maneo MA. [wohnen, sich aufhalten]. Majorban lakozó: villanus C. Az hyuatalban lakozik: in vocatione persistit (EltC. 109). Es lakozanak ot tiz eztendeiglen (BécsiC. 1). Valahol lakozandal en es lakozom (2). Ma té lazadban két ennekem lakoznom: manebo (MfinchC. 154). En helyön lakozeeek keeth napon (WinkC. 320). Isten, ki lakoztat eg erkölceueket hazban, ki vizen kötözötteket ő erősegeben, azoukkeppen azokat, kik lakoznak serekben (AporC. 15). En neked meg engedem, hofi en velem lakozal (VirgC. 25). Ystennek hű haraglya lakozyk hew raytta (JordC. 632). Heethwen balwan papy feyedelmek lakoznak vala (ÉrdyC. 598). Másfél eztendeig lakozoth vala s predicalloti vala vánuak (Konj: SzPál. 111). Az esztragnak is igen'e fia vaáon, holot lakozzee (Szék: Zsolt. 106). Lakozec annac a városnac elenébe (Helt: Bibl. IQ3). Az isten ajánlya magát, hogy kötözöttünk lakozic (MA: Bibl. I. 71). **2)** convivor, comessor, congracior C. epulor MA. [schmausen]. Lakozom, vendégeskedem: convivor PPBl. Magy eethel, ytalth es vgyan lakozzaal the ystened előth (JordC. 230). Myert lakozyk az thy mestertek az vamo-sokkal (379. 459. 582). Etellel es ytallal eelneenek es lakoznanak (ÉrdyC. 506). Eeznek, yznak, lakoznak (518). Vgyan lakozyonk merth az en fyam megh holt wala (ÉrsC. 11). Egyewnk ees lakozzwnk (Pesti: Evang. 157). El ménéuc emi es innia es aiándéket küldenü azoknac, a kiknek nem vala, hog lakozúnac (Kár: Bibl. I. 454). Czak lakozzwnk, ne habozogjwnk (Decsi: Adag. 234). Ott vendégeskettec és lakoztat (Prág: Fserk. 360). Évvet, ivott, lakozott kedve szerént (LÉp: P'Üik. I. 297). Lakoznak jo borral (Czegl: Dág. II. 52). A sajtal és hagy-mával is jó kedver s ízesen lakoznak (Hall: Paizs. 212).

Lakozás: 1) [habitato, mansio; das wohnen, aufenthalt]. Ő hozia iövönek es lakozast (mansionem) v nala tezőnk (DübrC. 341). Ayötatus vala zent lelekknek benne lakozasa zerent (ÉrdyC. 428). Bekeseegben való lakozasa (620). Magának lakozast ualasztá (TihC. 307). **2)** comessatio C. epulatio MA. [schmauserei]. Ha mykoron lakozastok leend tynektel, kyrtellyetek akoron az aldozatra (JordC. 136. 345). Egyeelytween hű lakozasokath palozokodwan ty veletek (859). Heres vagy másodnapü

menyekező lakozásoc: repotia (Com: Jan. 117). Vendégeskedésel avagy odgyüt lakozás az ő javait ol-költi (181)

Laktat: [habitare facio; wohnen lassen]. Mint kegyes zsellyérfinket bennünk laktattya, szívűnk kamarájában fészkelotti (Csúzi: Tromb. 176).

Lakzi: [convivium; schmaus]. Azt tartja, hogy a lagzi nem völt érdemléz szabva, ha pótroha nem putládót anyira mint egy akós hordó (Fal: NU. 303).

LÁK: lacus C. palus MA. PPB. [see, teich].

LAKÁJ, LOKÁJ: [pedisequus, famulus; lakaj]. A gróf ur lakájja az egyik megh holt (LevT. II. 325). Gyütt tegnap egy német lokaj Bécsből (Bercs: Lev. 73).

LAKAT (lakotokat Kár: Bibl. I. 429. locatos Helt: Háló. 215): sera C. MA. [schloss]. Lakat, zár az ajtón: sera PPBl. Vgyan erőseitic meg a papoc az aítokat zegezöccel es lakatockal (BécsiC. 111). Syon diériered te istenedet, mert megerőseítette te kapuidnak lakatit (AporC. 120). Leleek eotet nagy zerelmel lakatokkal berekeztuen (DomC. 111). Samson megh ragadaa mynd az keth kapwt mynd zawaryval es lakatwial (JordC. 343). A lakat kulcsal zároltathic bé es kinyittatic (Com: Jan. 108). Az preshazon es gabonashazon lakatok (Radv: Usal. II. 66). Félve megyek az utcára, ritkán ablakra, szüilem is ellenzelek, zárnak lakatra (Amáde: Vers. 130).

[Szólások]. Mikor megbúsült, lakatot vetett szájára (Pázm: Préd. 804).

függő-lakat: sera pensilis; mahlschloss PPB. [hängeschloss].

Lakatoi: sero MA. [claudio; schliessen, sperren]. A ki jól akarja dolgát lakatolni, nem jó annak külsát gyermeknek lurtzolni (PhilFl. G93).

[Közmondások]. Késő lakatolnod, istáldódat zárnod, mikor oda a szőke (Kisv: Adag. 419).

be-lakatoi: sero C. MA. [intercludo; zusperren]. Az tenlezet mynden eressegghel be lakatolwan talalak (JordC. 772). Pocohac capuát kett lacattal lacatolya be (DebrC. 395). A lakat kulcsal be-lakatoltatic (Com: Jan. 108).

lő-lakatoi: [praecludo; verschliessen]. Lakatolja le eddig szabadon lotoyogtató nyelvét (RákF: Lev. V. 421).

még-lakatoi: ∞ Némelynek a szíját meg-lakatolhatni (Gyöngy: KJ. 45).

Lakatos: [faber serarius; schlosser]. Kámszás locatosoc és circatoroc menec meletec (Helt: Háló. 215). Nagy hamar lakatos az követ mozdítá (RMK. IV. 247). A lakatos simító reszelővel tisztíttya a vasat hogy fényéc (Com: Jan. 104). Az is itt volt az egyik deák köztök, kik az tót lakatosokert az scholából kiküldének Fajérvárat (RákGy: Lev. 193). Hej mely szurkos vagy lakatos bátya (Thaly: VÉ. I. 368). Mester emberek: 5 kovács, 2 lakatos, egy borbély (Gér: KárCs. IV. 333).

Lakatosság: [officium serarii; schlosserhandwerk]. Conventiója Lakatos Andrásnak pataki várhoz vülő lakatosságára (MonIrók. XXIV. 131).

[Lakatoz]

még-lakatoz: [praecludo; verschliessen]. Zynek kapwy erősen meg lakatoztassanak (ÉrsC. 532).

LAKMÁROZ-IK: tubercinor MA. [hastig essen]. (Decsi: Adag. 349).

LAKOL, LAKOL-IK: poenam luo MA. [büssen]. Mind az urac mind a kiraly megh bánác az ő háms czelekedeteket, mert lackolanak rolla (Helt: Krón. 111b). Vgyan ezeknek

lakolny is kell érotté (Born: Préd. 277). Vgyan az igazság, hogy az latrok lakolnyanak (Deesi: Adag. 202). Lakollyál ag eb (291). Hívság olyakra vgyódní, mellyekért kemény kinokkal kel lakolní (Pázm: KT. 4. Mennyivel többet kedvezzsz most magadnak, annnyival keményben lakolsz érette (95). Háli istennek, ez nem volt a lakoló (büntető) helyén (Czege: ORöml. 262). Az mint gonoszul cselekedence, ugy lakolnyanae (Zvon: Post. 1146). És mint azoknak karokert ő maga lakolik és büntetődik (DBón: Résezes. 60). It a büntös, bünlődgyék, kinokkal lakollyon érette (SzD: MVir. 82).

mög-lakol: ∞ Mőg-lakolní: *persolvere poemus; meg lakolní, büntetődni; *pendere poemus PPII. A ki pedig meglakolta töttét, tartoztatás nélkül az bódogságban vitetik (Pázm: Kal. 805). Meglakoltae, megbüntetőtete (MA: Scult. 46). Ez ő kinyességét valóban meglakolta (MA: SB. 214). Hogy laterságért lakolúe meg (Forró: Curt. 487). Kik meg nem lakoltak a világon (Czeg): MM 253). Már én előggé meglakoltam tizedfél holnaptól fogva (TürtT.² 1239). Ezért bünlődni fogsz a bírakuál, meg lakolsz (SzD: MVir. 83).

Lakolás: [poena; busse]. Világosan meglátszik mind az előbbi lakozás, mind a mostani lakolás; az előbbi vigság és az utóbbi inség (Fal: NU. 293).

LAKSÁG P Akár lakságon akár szétkeltyésen lakó (Erdl: Türt. 1225). Kik nem szétkeltyek, hanem ki oláh, ki szász, ki lakság magyar bennök (242).

LAKSZA: [cataplasma; breiunschlag]. A kibe az vör meg alozik, veg nyolcz penz arra gyengebeert, serev beléle tikmonnyal laxat, es forraly vizet, fedbe a laxat thytza fazikwal, esd meg a rizzel, add parolkodyek meg a laxa, ozthan kond meg mezvel, ahol fay, kesd rea a laxat, azon harmadyk raytha es el ozlathya (Nyr. VIII.169).

LÁM: equidem, namque, tamen MA. [en, ecco; siehe, siehe da]. De lám ez orszagnak hyrodalmatl es lelky őrizetnek gondyathl viselyők (PeorC. 21). Lám (Cristos) es ez velagon meg váltatec (DobrC. 288). Az nap, ky id lehetth eg nap legőn, lám eg uihabban latya, hog nem mynth maas (SándC. 13). My lelt, lám bolond ugú (26). Lám meg te gyermekesegednek ydeyeben wgy zewrzedd wala temen magadban, hogy owltozuel frybn zerzetnek rwhayaban (ÉrsC. 407b). Orezának szépsége lám megcsalt tégedet (RMK 1187). Semmit rajtok nem fog lám az én beszédem (173. 178). Lám solia nem bántotalak sem tégedet, sem a te nemzetségedet (Helt: Mes. 375). Istenec ostora főnken ielőnie, mert a ná életűne lám soha nem ióbdie (Helt: Canc. 100). Lám kiezin város az (MA: Bibl. 116). Lám az franczuzokis boldogságban vannak (Zrinyi: ASyr. 108). Lám vártalak addig, míg elühödöl vala az ló alól (Zrinyi. 1132). Conjunctiones adversativae: de hát, tehát, maga, demaga, lám, noha, mindazáltal, kedig, pedig, penig (Corptgramm. 252). Lám néha jó oculár mester vagy (Czegl: MM 134). Lám tsak mörő szó volt es azon kivül semmi (Misk: VKert. 482). Ellene monlok minden lám mondám-nak (RékP: Lev. V 428). [Vö LA, NÁM, LÁT]

LÁMPÁS: lampas, laterna C. lucerna MA. [lampe]. Lámpás hordozó: lanternarius C. Kamarayaban enol zenottlen egnek-nala lampasok (ÉhrC. 4. 51). Ő zemey ment egő lampas (BécsiC. 159). Az őt balgatogoe vénen ő lampasozat, nem vőnek olát ő velle (MünchC. 60). Mindenkoron lampas eg vala (VirgC. 81). Pélemelnen az sorosok az ov zemeket, latak az lampast az cegeben sogetsoeg mekvel choda keppon allanya (DomC. 55). Főöl keleenek es főöl epayteek ew lampasokath (ÉrlyC. 150). A cethal szájból lampások szabású illóságokath származnak ki (M-l: Jób. 101). A tsillagok ugy vannak mint egy égben fel függesztetett lampások (Com: Jan. 6). A te testesnek lampásai

a te szemed (Czegl: MM 295). Tőle jól tova égett egy gyenge lámpás (Könyi: VM. 79).

[Szólások]. Ugy látom, hogy lámpással kell már keresetnem Haisztort (Beres: Lev. 214).

sokesévéjű-lámpás: polyynxos PPII. [armleuchter]

LÁMPÉRTOSSÁG: [surditas; schwerhörigkeit]. Pápa főnek leveleiről gyakorta inni hasznos lámpértosság ellen (Váli: OrvSz. 53).

LÁMPRÉTA: [muraena; muräne]. Tengeri halac: a lazatz, meny-hal: lampréta, ingoha hal (Com²: Jan. 29).

LÁNC: [miles mercenarius Germanicus; deutscher söldner]. Az lantzoce ostromlani kezdé a kapw melet való lastyát és a kopjkon fel bagánc rea (Helt: Krón. 189). Az lantzoce közzől sokat iszonyu haláloekal ölete meg (190). Budai udvarbíró az lantzoekal Budaban marada (Monlrók. III 31). Hogy 600 magyar puskást és két zászlóala lantzoce bebozzanak Budában (201). Háromezör lantzo, puskás, kopjas jüve (RMK. III.97). Kassiu szász lantzo hajlott s nagyarrá lett mindgyárist kurta dolmányt tsináltak nékiek 1604 (Ungrisches Magazin 1227).

LÁNC: catena C. [kette]. Lánczezal meg kötözött: catenarius C. Zerettetec erős lantzo (GuryC. 66). Ez vak merők lantzoekal meg kötözteessenek (SándC. 23). Vas lánczokkal hatra kote kezeit (DobrC. 193). Látom kemény lantzozal meghez tegeteny es által woretten (ÉrsC. 56). Szász lánczal van kötve, szász belineh az kezén (Zrinyi: ASyr. 23). Nemde a sz. Péteről fogva egymás után következett pápáktól fűzött rosás lantzo (VárM: Szöv. 89). Melly könnyen járják a tánczat a lantzoiban, s melly vigan ugrratyta magát a leitő a kalodában (Fal: NE. 5). A mi szabad akarattunkat nints olly vasas lantzo, melly nyügbe akasztalhasa (Fal: UE. 265).

[Szólások]. De lantzo a dta, arra nem adom magamat, hogy ily tánczba kötél esklandja nyakamat (Gvad: RP 181). Kedvetlen, kelletlen, ugy van, mint eb a lantzozon (SzD: MVir. 92).

[Közmondások]. Néha reggel lantzo, este pedig lantzo (SzD: MVir. 294). Az eb nem tudgya, mirevöl az draga kőw, az arany lantzo, az másfa (Born: Préd. 25). Az apró lopók vaslan járják, a nagy lopók arany lantzoiban (Pázm: Préd. 359).

arany-lánc: torques C. [goldkette]. A gyűrűc, arany lantzoce, másfác az őtvőskönce művei (Com: Jan. 101). A mely meny asszony mostan rongyos, akkor aranylantzoce vet nyakába (Czegl: MM. 32).

[Szólások]. Ugy függ tettem, mint szemről az arany lantzoan a szom (SzD: MVir. 171).

aranyláncos: torquatus C. [mit einer goldkette versehen].

aranyláncoz: [torquibus orno; mit goldketten schmücken]. Aranyláncozzák s gyöngyökkel ékesitik az boldog szőzet s ugy imádtattyák a szegény vak kösséggel (Szathm: Dom. 68).

éb-lánc: [catena canis; hundslette].

[Szólások]. Szabolyai János éyel el oroszokodé a néptől és vgy lőn szőmbe a Soliman esiszárral és egy kötő meg az ob-lantzoce vele (Helt: Krón. 208b). Zoraster kötötte meg legelsőben az ob-lantzoce a pokolbéli sáttannal (Fal: TÉ. 688).

fékemelő-lánc: [catena habenae; zunnkette]. Egy tiztu arany, fékemelő lantzo (TürtT. 1878. 1148). Az kék czizpa zermazoth fokestől, szogyelostól, farmetreggestől egy aranyas zablival, zep fők emlo lantzozal egygyoeth (Radv: Csál. 171).

forgács-lánc, forgácsos-lánc. Forgácsos, szeges arany lantzo (Radv: Csál. II 104). Vagyon meg keth forgács lantzo (III.179). Egi forgácsos arany lantzo, meljbe vagon arany 148

(Századok. 1877. 558). Egy forgács arany láncz, harmadfél-száz arany benne (TörtT. 1880. 589).

köröszt-lánc: [catena transversa; querkette]. Pörrel támadnak ellenem és ki tudgya, nem ha valami setét hajlék és keresztlántz lesz a vége (Fal: NI. 287). Tsergetik a keresztlántzot és vasperetzet (288). Jó zár és vigyázat alatt légyon kereszt lántzon (Fal: TÉ. 646).

nyakbavető-lánc: [torques; halskette]. Aldozvan wr ystemek feryseket (periscelides), nyakba wotew laneczokat (JordC. 184).

pányvás-lánc: [pedica; fússeisen]. Tartnak lábán [a lónak] pányvás lánczot (Gyöngy: KJ. 113).

pézsmalánc, pézsmás-lánc: [?]. Pézsmás arany láncz, fekete ebennm fá láncz, veres posztó rászna szoknya (Radv: Csal. I.133). Egy pézsmalánczot (III.249).

sikoltó-lánc: [catena temonum; deichselkette]. Sindel szegnek ezre 75 d. egy esikoto láncz 30 d. (TörtT. XVIII.261).

Láncka: [catenula; ketteben]. Aranyos kis lánczkát tokostól találtak (Radv: Csal. II.131).

Láncocska: catella, catenula C. catellum MA. [kettchen]. Vagyon egy kised gombolig arany láncocskám (Gér: KárCs. I.418).

Láncol: cateno MA. [ketten]. Philisnek szerelme ha lántzolt valaküt (Orezy: Köhl. 145).

által-láncol: [catenis conjungo; mit ketten verbinden]. Boreas íveg-hidakat állít, jegével által lánczolja a vizeket (SzD: MVir. 383).

egybe-láncol: [concateno; zusammenketten]. E kettők annyira egybelánczoltattak, hogy egyik a másik-nélkül nem lehet (Mad: Evang. 409). Eletét sok szenvedésekkel egyben lánczoltatott tudományoknak meg-szerzésére fordította (Nyr. XII.416).

lő-láncol: [cateno; in ketten legen]. Mikor a békot lábokról le-szedte, lábok fel eresztvén, szívék le-lántzoló (SzD: MVir. 294).

még-láncol: concateno MA. [zusammenketten]. Meg-lánczoltatott: catena *restrictus; valakit még-lánczolni: catenis *vincire aliquem PPBL.

öszve-láncol: cateno PPBL [zusammenketten].

Láncolás: catenatus MA. [das ketten]. Skófióm gombházát láncolás zavarta (Gvad: FNót. 63).

Láncoz: catenatus MA. [ketten]. Egy veder láncoz kereskél egybe (Kár: Bibl. I.630). A lovász a láncoz ködő féckel meg-köttetett lovat fogas vakaroval meg-fésűli (Com: Jan. 85). Kankaléckal és csigával, keréken forgó láncoz vederrel (115).

Láncoz: cateno MA. [ketten]. Minden értzek bányái, minden városok tömlőzi teli voltak lántzozott keresztényekkel (Páz: Préd. 286). Rettenő lökőket lántzozva én tartom (Zrínyi II.60). Láncozva, köttözve látom fogságomat (117).

még-láncoz: concateno MA. [mit ketten belegen]. Meg-lánczolni: *injicere catenas PPBL. Nagyon meg vasaztak, láncoztak vala evket (ÉrdyC. 313). A mellyic fél ellenseget meg verte, ő magát meg fogta, meg lántzozta, békőzta (Born: Préd. 238b). El-rontotta az ördög hatalmát és meg-lántzozta az ő dühösségét (Páz: Préd. 571).

Láncozás: 1) catenatio C. [das ketten]. 2) [vinculum; fessel]. Az Pál kötelei, lántzozási felszabadulnac (MA: Scult. 619).

LÁNCÉTA: scalprum chirurgicum; lasseisen PPBL. Láncoztáskával ma lyukat nyitot rayta, rendkívül valo fájdalommal sürd vér és mész forna állapot jüvén rajta (MonIrók. XV.401).

LÁNCFÁ: lancea Com: Jan. 149. A könyű szerű vitézec az hartznc kezdetit csoklekszik, közelről kopjájkkal, láncozákkal, dárdaikkal, dögyeekkel, lantz fákkal által vervén, léscen iszonyú vér ontás (Com: Jan. 149). Czejtház, vagyon benne láncozfa huzomégy, vasosok, s mind ujjak (TörtT². II.185).

Láncofás: [hastatus; spearträger]. Hátad meget az lantz fás, melletted az muskatéros (Tohn: VigK. Előb. 17).

LANCKENET: [miles pedestris Germanicus; landsknecht]. Előb huzár népe, másik az spanyol, harmad lánckenet népe (RMK III.45). Gyalog háromezör lánckenet indúla (98). Az lánckenet némöt először futni kezdte (100). Egy lánckenet fával törésre állapék, Pribék János hamar mellé futának, az törésün igen embörködének (150). Két zászlóalla lánckenet (MonIrók. III.201).

LÁNCSA (lántza MA. Kár: Bibl. III.102): sarissa C. hasta MA. [lanze]. Szigonyos dárda, lántsa: sparus, sparum; beretva, kés, lántsa-vasa: sieclies PPBL. Törtietec meg té zantovasaitokat törőbe és té kapaitokat láncozba (BécsiC. 210). Láncsal ő oldalat meghiutaa, es legotann vér es viz foia ki (MünchC. 211). Az lancia, ky az the aldoth fjadnak zwoben ökleltetek (PeerC. 145). Láncozal meg nyta ev oldalat (ComC. 178). Al vala, es gonozban vette-teot volagnak ellene három láncozat (DomC. 177). Neziez az tvis koronat, az vasszegeket es az láncozat (DebrC. 326). Harom chuchya auagy láncoz (TelC. 325). Ez három láncozawal el veztom ewteth (ÉrdyC. 449). Vram thus, ky ez wylagnak ylnessegbeyerth akaral láncozawal megh sebhettethny (PozsC. 34). Láncozawal meg sebhete az ő oldalát (Helt: UT. c8). Erős láncozat kezében meg ránditá (Huny: Trója. 9). Öldökölz láncozáddal (Czegl: Dág. Előb. 11).

LANDIS: *pannus Londnensis PPBL. [englissh tuch]. Azoknak fizetések ezer hatszáz egy nehány forint, landis, kétszer ványolt posztó (MonIrók. XI.319). A fővezér ezer sing faj[n] landis posztót rendeltetett (XV.46). Két szederjes fajlongis súbácska fél szer, viselő (Gér: KárCs. IV.24). Irényi Miklósnak adjanak egy paripát, tiz sing fajlongist (214). Kavavatz fajlandis remek, és közlándis (Szetm: Kalm. 7). Egy vég szélyes landis (VectTrans. 6).

LÁNG: 1) flamma C. MA. [flamme]. Lángból született: flammigena C. A lángtól megcsapattatni, perselődni: *afflari incendio; a lang érdekl: *allambunt flammae PPBL. A ferfiakat, kie beerezettetc vala, a tűznc langa megőle (BécsiC. 128). Az langot hamar meg kapia (VirgC. 105). Zeremnc tűze langa (NagyszC. 44). Ha gyenghe gabonabol akarz aldozny, meg persőllyed elezer az langon (JordC. 83). Wrnak zana egew langnak el oztoya (KulesC. 63). Amaz istutenen kazdag az tűznc langyaba tetetec (Born: Evang. IV.156). Az láng fel nem persel tetedet (MA: Bibl II.36). Következie szömfy föld indulás és rettenetes tűzláng (MA: Scult. 640). Oh melly nehéz illyen szemeknek, tűzeknek lángját szivekben titkolni, magaviselését illy szépnec természetnek csak sandalva szemlélni (Amade: Vers. 88). 2) [pollen; mündmebl]. Szítálnak, lángját ki-vészik: *succornunt farinariao cribro PPBL.

[Szólások]. Lángot vetni: flammigerare PPBL. Megkel oltanone az bekeselegent zentölt vizeuel, es ig langat nem vethet (NagyszC. 240).

liszt-láng: pollis, odor, zea, clusinum C. far *adorem PPBL. [mündmehl]. Ethethee ewketh az gabonanak lyzthlangyabool (WinkC. 39). Ros langyával vagy buza liszt tisztaya langyával kösd a szemére (Mel: Herb. 111). Az tebbe üss két avagy

három tik mouyat, egy marok liszt lángot is vess belé (Radv: Csal. III.19). Esmervén sok féle lisztnék is a lángját (Orczy: Költl. 159). Szin tészta, a lisztnék lángjából, virágjából való (SzD: MVir. 104).

Lángadoz: [flummesco; flammen]. Lángadozó: flammans MA. A szeretetnek tüzeből lángadoz (Bar: LPar. 338b). Kik nem érik édességét lángadozó szívnek (Orczy: Költl. 134). Ki örömet ingadoz és mindenért lángadoz (Amade: Vers. 175).

Lángít: flumbo MA. [anflammen].

Lángol, lángall-ik: ignesco, exaestuo C. flagro MA. [flammen, flackern]. Lángoló: flammeus, ignifluus C. Lángolok, haragszom: flammo PPBl. Kikben noha nem lángallhat az lút, de . . . (Csanaki: Dögl. 107). Vajha látta-vólha valaki, mint lángallott a Kristus szívében az érettünk-való szenvedésnek kívánsága (Pázm: Préd. 527). A kiben tekéletesen lángallik az isten szereteti, semmi akadéktúl meg nem ijed (578). Olthatatlan szeretetnek tüzevel lángolnak (Pázm: KT. 394). Valami tüzet fog magában, az először nevelkedik, az után ég, osztán lobog és lángol (Com: Jan. 8). Lángoló buzgóság (Derk: ŐÉlet. 2). Lángal szerelmében (Apoll. 3). Ezt a jó izi álom, azt a szemérem úgy fel pirította, hogy mind a kettőnek lángolna ábrázajta (Fal: TÉ. 697).

Lángolás: flagrantia C. flammantia MA. [das bremen, lodern].

Lángos, lángas: [flammeus, flammans; flammend, brennend]. Lángos lábú: ignipes C. Ne leelelessenek thebenned, ky által wztassa az langass zenen ew fyath (JordC. 239). Lángas lyzet ereszt vala (BodC. 15). Nagy hezyw nyelwe vagyon, az földet eerneee alai es nagy langas (ÉrdyC. 77). Noénak szovárvánt isten mutata, első részét fejérnek látá, másik része verhenyő vala, harmadik része tüzes, lángos vala (RMK. V.16). Boczáta az ő aiakiból égő lángos szelet (Kár: Bibl. I.172). Mint az lángos harap, ha nádban itkőzöt, oly kegyetlenségben Zríni most áltözöt (Zrínyi: ASyr. 278). Szép, lángos tűznél testem melegedik (57). Az orra likjain langos szellők mennek (Zrínyi I.32).

[Lángosit]

még-lángosit: [inflummo; entflammen]. Még langaseifa ő kőrnyőlő ő ellensegít (AporC. 58).

[Lángosul]

még-lángosul: [inflammor; entbrennen]. Még langasolt en zywem es en neseim meg ualtoztattak (AporC. 27).

Lángoz, lángaz (lángozik Gyöngy²: KJ. 82. Gyöngy²: MV. 14. Amade: Vers. 114); [flagro; brennen]. Kinkével langazo zóme (GuaryC. 2). Az gonoz keuansagnak geryedetevsége kezdé langozny (ComC. 361). Eztl mongya wr istennek zent fya, kynek zemey ollyanok, mintu az langozo tyz es labay, mynt egy aranyas ertz (JorC. 888). Tűzzel lángozna az czipke bokor (Boru: Préd. 31). Langozott benne az penznee keuansaga, ki miatt rőntenes siaroc voltae (552). Még inkább lángazott mind leányokra, mind gyermekekre (Pázm: Kal. 218). Lángozó villámcsokot, menyfőréseket hozza (KNagysz. 1613. 15). Szíve ohajtásokkal lángozzék (Derk: ŐÉlet. 1). Mindenekhez nagy szeretettel lángozott (Illy: Préd. II.515). Erdély is füstöt vét, lángozik (Gyöngy²: KJ. 82). Ott tisztul az arany, hol a tűz lángozik (Gyöngy²: MV. 11). Jaj mit különödom, mint tűz lángozom (Amade: Vers. 156).

ki-lángaz: [enico; herauslodern]. Ez tűz, ki en zumbol ki langaz (GuaryC. 48).

LANKAD (lankadam DöbrC. 218. lankatsag VirgC. 10); languesco, oblanguesco, lentesco, fragesco, flacceto, lassesco C. torpeo, torpescio MA. [matt werden]. Lankath; tabescit (NémGl.

133). El-halok, lankadok: oblangueo PPBl. Te ellensegiden lankadom vala: super inimicos tuos tabescobant (DöbrC. 218). Nevelkedik az ioravalo restseg, mikoron lankad (DebrC. 234). Midőn éjten éjel tsata viseléssel minden lankadt, fáradt (Balassu: Ének. 29). A tunya, rest lankad és elsorvad mindenütt (Com: Jan. 197). Lankadni kezdvén erejében, az kételeenség viszi reá (RákGy: Lev. 182). Cupido miüt nyavalyásan lankad (Zrínyi: II.105). Mert nem gondobsz, érted hogy én szívem lankad (116). A bátor, nagy sziv mikor már kezd lankadni, szomszédos részzeihez is kell folyamodni (Fal: UE. 451). Által verto gézéjét Cassiusnak, ki is mindjárt kezdte lankadni erejében (Fal: TÉ. 639).

el-lankad: languo, elanguo, elanguesco, defetiscor, elasesco, lachauizo C. languesco MA. [ermatten]. Elancadot zyw: cor tabescens (NémGl. 293). Ki-fáradni, el-lankadni: elasescere PPBl. Ith ez velagba az isteni zeretettől elhidegültce az ő zolgalatfaba el-lankattanak (NádC. 81). El lankattak mynd, kyk ez felden lakoznak (JordC. 287. 825). Hogy a romlandó erőc el ne lankadjanae, a valóban derekas dolgoktól néba-néha meg-szűnyöl (Com: Jan. 208). A fájdalomtl el-nyomattatott és el-lankadott lelket meg-ujjítja, vidámittya (Apafi: Vend. Előb. 9). Minden fő ellankatt (Illy: Préd. 187).

még-lankad: languesco MA. [ermatten]. Oth az zereteth soha meg nem lankad (NagyszC. 207). Félén iarokat latak es en meglankadok vala (DöbrC. 69). Hazontalan vagyok es rest, meg lankat (DomC. 115). Meg lankadanak w nyelvek (KészthC. 156. ÉrdyC. 427). Meg ne lankodgyatoc az én nyomoruságünert (Helt: ÚT. Cc4). Estue felé amac utána megkezdének a magyarok lankodni (Helt: Krón. 12). Hitekben meg lankattanac (Mon: Apol. 373). Ha kinek férfiny teste megl lankat, tő chyalinnal kötözze, meg epfil (Beythe: FivK. 113). Az saskeselync járnac és nem lankadnac meg (MA: Scult. 1034). Ez a lázy meleg imadság a felmenésben meg lankad (Illy: Préd. 1586). Az álom szunyasztó mákját meg-lankadtt tagjai várják (SzD: MVir. 31).

Lankadás: languor C. [ermattung]. Bántatban nem látni néki lankadását (Zrínyi II.203). Ártalmasabbak a szívnek, hogy sem a testnek lankadási (Fal: UE. 391).

Lankadhatatlan: [indefessus; unermüdet]. Wr istennek zently, kyk farathatathalok es lankadhatatlanok 5 törőmteccök nek bwzgosaglyban eglhen (ÉrsC. 248).

Lankadoz: [languesco; matt werden]. Ez tayba egyuel tőb wr nem volt, ki ez könyw nyomtatását segítette volna, az is a közepin langadozni kezdett (Boru: Préd. 457b).

Lankadt: flaccidus, languidus, torpidus MA. [matt]. Akkoron yora valo restseg wralkodyk zerzetesben, mikoron leend lankath, almas, znyadozo (WeszprC. 127). Tűrj, keményedzy nekí, a lankadton sokszor segített a keserő ital (SzD: MVir. 416).

Lankadtság: lassitudo C. torpor, languor MA. [matthoit, ermattung]. Tnyaságomat bizonytotam alnoksasos gondolatokkal, lankatsagal, tnyasagal (VirgC. 10). Ky őny belele az lankatsagot (Weszpr. 127). Tuggya vala Ihus, hogh ő keunyarol megl tőkellőttének myndőn zarandokasagok, myndőn lankatsagok (WinkC. 223). Bädgyadással, lankatsaggal bajmólóó asszony (Com: Jan. 116). A mozzgolódás a lankatsagot ki-fiti (208).

LANKASZT: linguefacio, lasso, lento C. defatigo PPBl. [matt machen]. Semmi akadályoc imadságodban ne lankozzanak (Zvon: Post. 1450).

ol-lankaszt: [delasso; abmatten]. Tnyasag titeköl el lankatta így (VirgC. 130). Zabállás, evés-ivás, falás ellankasztyna a testet (Kisv: Adag. 239).

még-lankaszt: ∞ Még-lankasztad mykeppen pokoth v' elkethi (KeszthC. 97. KulcsC. 96).

[Lankasztal]

el-lankasztal: ∞ Emne nagy faratsagra ew magat el lankasztal [így] wala, hogy ez ew helyeben ew kezeyt az zele-menhez kewtelwel kewty wala (ÉrsC. 313).

még-lankasztal: ∞ En kedvelisem engem meg lankasztala (DöbrC. 68).

LANKÍT: delasso MAL. [matt machen].

el-lankit: delasso C. [abmatten].

LANNA, LÁNNA (*lamna* SzBodó; Kalm. 9. *lámna* Com. Orb. 139): bractea, lamina MA. [blatt, blech]. Pléh, lámna, lamna: lamna; láposan ki-vert értz, bányászna, lámna: lamina PPBl. Ennekem remeuseegem, mykeppen az meh auag' lamna, ky kewes lenghő zelthíwl' el wytetik (ÉrsC. 294). Lewn egy arañ lamna, kyn ez zokat yrtak wala (496). Elől az sñuegen felől tőue az arany lánlát, az zeut coronat (Kár: Bibl. I.94). Mind azoknac, valakie fen járnak, csak sikos lamna boldogságoe (Prág: Serk. 841). Az f5 pap az ő fején az ő sñuegének első részen egy aranyas homloklánlát viselt (MA: Scult. 436). Zifra kés-tsnál- lótt nem tsak kontárt, de jót a réz lamna meg-illet (SzBodó: Kalm. 9).

LANT (*lant* Pesti: Nom. c69. *lont* Mih: ÖrökÉ. 223. *lant* Helt: Bibl. 250): lyra barbitos C. chelys, lutina, testudo MA. [laute]. Lanth zod [így] orgona zaban vígadnak ez világban ked-vekre vannak: tenent tympanum et cytharam, gaudent ad soni- tum organi (NémGl. 190). *Amphion: Jupiternek avagy Mercu-riusnac Antiopeutal való fia, lantnac es hegedőnek találója MAL. Lant, tombora: testudo; lant pengető, hegedű vonó, zimbalom verő: plectrum; lantot pengetni: *pellere lyram; hegedű, lant, koboz, öregbűrű hegedű: pandura; pengetni a lantot: stamina *solicitare pollice PPBl. Hegedű, lant, cymbalum nem lezön (SándC. 16). A lantot veri wala Dávid (Helt: Bibl. II.150). Űgy vagon nálam mostan te kérésed, miként malomnak hallják zörgését, lantnak zön- gését (RMK. II.263). Romlott lantnak, hegedőnek ott mind ára lézen (IV.257). Yngemeth es az lantothoz hozd meg (LevT. 1.44). Nem veszedelmes orvosnak tartanóle-e, a ki beteg-e-előtt lantot verne (Pázm: Préd. c2). Hegedű, lant, virgína es egyéb vigasság téű szerszám (Mib: ÖrökÉ. 223). Oh székbén űlőnek gerlicze galambja, vessed kezud lantra (Czegl: Sion. El5b. 26). Ha bár vigasztalná lantya Orfeusnak, így se lenne kedves csendje Terenusnak (GyöngyD: Kup. 614). Cítara, lant ugy más musika szerszám (Illy: Préd. I.78). Lant szóval ki-mennyünk hozzá (Rimai: Ének 361).

[Szólások]. Mind csak a z on lantot pengetni unalmas (Fal: NE. 20).

[Közmondások]. A számár arany lantot csak arany nótát peng (Fal: Jegyz. 920).

agg-lant: 1) lyra inveterata, vetus deliramentum, silicernium MA. alter aberwitz, thorheit PPB. 2) [senex stolidus; alter thor]. Az hetven esztendőűs agg lant barátok magokhoz hasonló kofa apátzákát vennének (Pázm: Kal. 313). Nagy szarvad nót az aglant ráncosn homlokodban (Sámb: Isp. 4). Ki hibetné, hogy egy papban anyyi csalárdság szorullhatna, mint ebben a nagy agg-lant Sámbárban? (Pós: Válasz. 235). Egy aglant van Gyöngyös táján, rüt szőmölcsök űl pofáján (Fal: Vers. 881). Ez az agg lant többet lát az orrával, mintsem szemével (SzD: MVir. 337).

hegedű-lant: [barbitos, fides; geige]. Hegedű lant, syp es tob vagon az ti lakodalmotokban (Kár: 2Könyv. 113).

tekerő-lant: [lyra; leier]. Musikkáló szerszámok a citera, hegedű es a tekerő lant: kintorna (Com: Orb. 203). A tzitera, koboz, tekerő-lant, hegedű húrokból áll (Com²: Jan. 141).

Lantol: testudinem pulso, fidibus cano, cheli ludo MA. pandurizo PPBl. [auf der leier spielen]. Lantolni, kobzolni: intendere *chelym; kobzolni, lantolni: *pulsare lyram; énekölő, kótáló, lantoló: psalter; kobzoló, lantoló: *pulsator citharae PPBl. Az ifjak is hegedűnek, lantolnak, hajdútanézet járnak (Thaly: VÉ. 349). Ádámi mindent tud kicsin-kicsin, de lantolni legjobban (Beres: Lev. 157).

Lantolás: [cantus citharae; leierspiel]. Ninczen vege az lantolásnac, hegedűlesnac, dobolásnac (Kár: 2Könyv. 114). Lantolás mesterségének találója Jubal (MA: Bibl. I.5).

Lantos: lyrica C. lutinista MA. chelonius; lautenist, leiermann PPB. Lantos, hárfás: psallicitharista; tziterás, lantos: citharoedus PPBl. Lezön othi hegedűs, lantos, dobos (SándC. 16). Lantosok es hegedűsök csak borért is elzörgetnek néha szegényök (RMK. III.268). Melyik lézen a legtisztáb a lantos es sapos kőzött? Felelet: az lantos fa talpon járhat, de az sapos sárban gázolhat (MesésK. 32). Menalcas jó másodmagával, jó sapos, jó lantos, furinglyás társával (Fal: Vers. 904).

[Közmondások]. A bor kívánatos, nem kell hozzá lantos (Kisv: Adag. 531).

LANTOL: [vacillo; wackeln]. Inai lantolnak, kezei reszketnek (Decsi: Préd. 31). Mikor Böldisár királynak tudára adák ki-mulását, a reszketés-miá nem tsak ina lantolt, hanem térde egybe-veretett (Pázm: Préd. 993). Lábitoc megh horgattanac es lantoloc (Prág: Serk. 815). Gyalog lantolok, mint egy fele torba menő állat (MouOkm. XXIII.475). Számár ha erővel vete- ked medvével, lantol a két lábával (Kisv: Adag. 240). Előbb- ségre emeli a testi kiztő érzékenységeket, s csak utána lantol az okossággal (Fal: NE. 106. SzD: MVir. 369).

LANTORNA: 1) membrana MA. [fetthaut, häuten]. A kővér lantorna bél az ágyékokat bé takarja (Com: Vest. 52). A kővér lantorna bél az ágyékokat, mint a fodor háj is a kővér gyenge béleket bétakarja (Com: Jan. 52). Az ő nyelvek nem különben kepelnek, mint az szélnek botsattat ros z lantorna (DBon: Rézség. 22). A [Messiást tsak igen homályoson szemlél- hették mint valami fűró lyukon avagy tsak mint lantorna vagy sűrű szita által (Misk: VKert. 439). A denevér repül lantorna forma gyenge hártýából álló szárnyainak segítségével által (498). Az ablakokról a lantornát levonták, ha mi táplálásra valótt találánának bennük (Bod: Pol. 53). Nem lesz lantornával egy ablak is (Gvad: NótVér. 186). 2) laterna MA. [laterne]. Jvta oda lantornakal es faklakal es fégverekek (DöbrC. 464). Ki nemni akarván, a gyertyát lámpás, lantorna nélkül ne vigyed (Com: Jan. 159).

bél-lantorna: omentum C. [fettbant]

gyerméktartó-lantorna: secunda C. [gebärmutter].

Lantornás: [?]. Vgy ebezel, hogy vgyan lantornás a hassad belé (Helt: Mes. 227).

LANYHA (*lonyha* Com: Jan. 196): piger, deses, iners SI. [faul, träge]. Lanyha eső: pluvia tenuis, pecas SI. Az erős kő- zött es lonyha kőzött micsoda különbség vagon? (Com: Jan. 196. SzD: MVir. 127). [Vö. LAJHÓ]

Lanyház: leniter pho SI. [rieseln]. Lanyházó, tsendes, per- metező, paráholó, tsepergő, lanyha eső (SzD: MVir. 127).

LAP: 1) planum PPB. [fläche, ebene]. Hajlós lap: planum inclinatum PPB. Ez az hegy (Árarát) egy nagy mezőnek lap- ján fekszik (Moln: JÉpül. 102). 2) [pagina; seite]. Könyvnek lapja: pagina libri PPB. 3) [bractea, lamina; platte]. Szablyája lapját ütő az sisakhoz (Zrínyi I.133).

kard-lap: planum, lamella gladii PPB. [säbelklinge]. *Kard lapjával ütni: plano ense percutere PPB.

[kardlapoz]

még-kardlapoz: [ense perentio; mit der degenfläche schla-gen]. Jól megkardlapozlak (Gvad: FNót. 20).

Lapác: planities MA. [flüche, ebene]. Aaa az foldeth Izrael nemzetynek mynd az hegyesen, lapáczon es mezessen (JordC. 314). És a mi horgas, egyenessé legyen, es a hegyes lapátzá (Helt: Bibl. IV.66). Vgyan még azon Duna parton két igen régi pusztá város; az egyie a nagylapaton vagon Esztergom melet (Helt: Krón. 4). Megkerde a nepeket, kie laknac a Narbon Galliáuae a végében a katalani nagy és széles lapatz melet (17). Allá szaláuae a nagy hegyekből lapátzra (93). A Jordau vize mellett való lapáczon formaltatá ezeket szép, őszue niomet sikeres sashol ezinalt formakba (Mel: Sám. 282). Lapatz helyén való erdő (Kár: Bibl. I.458). Elsílyleszté a városokat és mind azt az egész lapátzot (MA: Bibl. I.16. 159). El-sílylyeztē Sodomát a körül való lapáczon lévő több városokkal (Ort: Besz. 52).

Lapácska: [planities; ebene]. Oth zalloytnak le ew satoro-kaik, az lapozska helyen, Moabnak feldeén (JordC. 190).

Lapály (*lopaly* PPB): planities depressior; niedere fläche PPB. Lopalja kéznek, lábnaak: subtal PPB. Láttynk ez lapály világon az napnak fenyet (Lép: PŦik. III.54). A föld színe néhol egyenes lopály mint a sík mező (Com: Jan. 15). A föld fölött vadnak magas hegyek, egyes lapály mezők (Com: Orb. 21). Plana sub montibus vel inter montes sita, Hungarico Japály' fere dixeris (Otr: OrigHung. II.83). A hegyek és halmok lapályá léznek (Tof: Zsol. 39). Legjobb a gyümölcsös kertnek ha olyan helyt választanak, a ky egy kevéssé dombos és magasabb, hogy-nem-mint a lapály és igyenes földön (Lapp: PKert. III.7). A víz a lapály helyen tsak ol foly (Megy: 3.Jaj. II.168).

Lapány: ∞ Telle sok törökkel mind hegy völgy mind lapány (Könyi: HRom. 55).

Lapibeli: [incola regionis planae; flachlandbewohner]. Midőn szántogatnánk ott a jéton, két lapibeli rigilyás kölykők reánk találnak (Nyr. II.224b). Alázatosan supplicálunk magasságodnak, hogy hutyorítsa meg azokat a lapibeli Magyar országi reguláris kurutz kőjköket (225a).

Lapít: extendo, complano MA. austrecken, eben machen PPB. Megligálya, ugy önti a ligában, ugy vonzza meg az gé-pelyben vagy nyújtja, lapította mindaddig, míg az platumot kiszaggattya (Keesk: ÖtvM. 325).

el-lapít: ∞ Kezdedben viszed a viaszszat, majd golyobist, majd hegyes tört formálsz belőle, el lapitod, tányért csinálsz (Laud: ÚjSegít. 1378).

még-lapít: ∞ Az drótot igen vékonyan vond meg, ülőn lapics meg (Keesk: ÖtvM. 301). Az arany pléhet szép vékonyon kell vernyi, az drótot meg kell lapítani (321).

Lapító: [plathammer]. Az drótot igen vékonyan vond meg drót lapítóval (Keesk: ÖtvM. 301).

Laponyag: vallis Com: Jan. 15. [thal]. Völgyek, hegy kőzi laponyagok (Com: Jan. 15). Onnan az gyilkosra, a hegyes laponyagra, onnan által az számar érre megy a határ (BékHajd. II. 259).

Lapos (*lapus* Helt: Mes. 87): **1**) pressus MA. [planus; flach, platt]. Sima, lapos orrú: simus; széles, sima, lapos-orrú: sub-simus PPB. Feye ehvelos, orra lapos (Pesti: Fab. 1). Tizenket ezvsh gomb, lapos (RMNY. III.49). Lány pépeket főzz, mellyeket egy lapis, széles tánéra felada (Helt: Mes. 87). Ismeg az igen lapos hár és homlokon függő, tisztá szűnűt jelent (Cs. 83). Szám-lapos halatska platóusz (PractArithm. 10). Sima avagy lapos orr (Com: Jan. 17). Lapos szántó lemez vas (73). Pléh vasak, lapos lannak (Com: Orb. 139). Orsóját elejtette lapostaru Dorkó

(Thaly: VÉ. I.344). A lapos guta tsipott már ahöz az erszény-hez (Fal: NE. 24). Tornyos, lapos tortátája megvan nemes asz-talán (Fal: Vers. 878). **2**) sajt, lamuban sült lapos pogátska (Orcy: Köhl. 145). **3**) plannu MA. [ebene]. Silva lapusnyar (Nyr. VII.318). Két sereg itt vár, egyik a laponon, a másik ezen magosságos hegyen fekszik (Fal: NU. 337). Algier a laponon kezdődik, de mint fellyebb fellyeb mintegy grádicsonként a kősziklára vagon építve (Fal: TÉ. 720).

Laposan: [plane, aequo; flach, platt]. Végy piritott kenyeret, függē lapossan metéltet, mandolát egy kis borba áztatva (TörtT. 1579).

LÁP, VÁP, LÁPA, VÁPA: **1**) lacuna MA. uligo PPB. [morast, pfitze]. Lápokra, vizes sáros helyekre verődének (Szal: Krón. 117). Hajókon járnak és kereskednek vala a lápokon esáldyákkal, vasvillákkal (117). Ott vagon hosszú hid egy folyó víz által, de niunt lap nem látszik folyása (MonOlm. XXIII. 378). Egy egész hétig az számtalan lápokon öltök, vadásták; fosztogatták őket tiz annyi az lápokon veszvéen benne (Kem: Élet. 274—275). **2**) alvens Major: Szót. 20. planities depressior PPB. [höhlung, niederung]. Színek lapája: praecordium; térd vápája: poples MAI. Minden üresség, vápa, folyo víznek árokja, vályua és vájása valaminek; térd hajtás, térd vápája: poples Major: Szót. 371. Színek vápája; praecordia; kéznek, lábnaak lopálya, vápája: subtal PPBI. Keleuént, az orra és szemē lapáya kösz dagadast meg gyozyit (Mel: Herb. 131). Az völgyeket es nápkát be töltötte (Bom: Evang. I.121). Gazdagságoknak egy vápáját be töltönte (Prág: Serk. 842). A nyaka vápája (PP: PaXc. 9).

Lápácska, vápácska: **1**) lacunula MA. [kleine pfitze]. **2**) [alveolus; kleine vertiefung]. Eczet ágy, eczetes edény, tsípő tsont vapatskája: acetabulus Major: Szót. 9. PPBI. És láttya, hogy a haznac falán sarga avagy veres szabásu vápátskác vadnac (Helt: Bibl. I. EEe3).

Vápacsika: [lacunula; kleine pfitze]. A tridentoni conciliumba mi okáért nem ment az ellenkező tél, hogy nylnan hamisítottá volna meg azokath, az kikre mintn az kis béka a vapáchikákból ragiagny szokoth (Balassa: Camp. 30).

Lápás, lápos, vápás, vápos: **1**) lacunatus MA. lacunosus Major: Szót. 285. [sumpfig, morastig]. Lapos hely: locus uliginosus PPB. A Szamoson és a Láposon vissza menénc Moldouaba (Helt: Krón. 39). A föld színe néhol nedves avagy vízenyős, lápos és sombokos (Com: Jan. 14). Követik az lápos tóban kuruttyoló kégyókat (DBón: Részszeg. 20). Ellenség fegy-vere nem ártott nekünk, hanem isten, az akadályos, lápos utak (RákGy: Lev. 523). Lápos föld (SzékOkl. I.57. 59). **2**) [cavus, concavus; hohl, ausgehöhlt]. Bőre nápis seb miat mint egy rosta (Göres: Mát. 39). Az elephaut az ő vápos orrával az abrakot el vészi (Com: Jan. 45). **3**) convexus MA PPBI. [ge-wölbt].

Váposseag: [cavum; höhlung]. A kerogded forma leg tö-kélettesebb, semmi láposága, vermessége nem lévén (Com: Jan. 165).

LAPÁT: **1**) pala MA. [schaufel]. Ásó, lapát, szén-szító: ama PPBI. Lapattya how kezében vagon, es meg tyztoyttya hű zryewyet (JordI. 362. 528). A fazkakat is elhűie a lapá-tockal egyetembe (Helt: Bibl. II.362). Talán vgyan lapátval hányák bé (Deesi: Adag. 190). A fővent egy hánta lapátval rakásban (Ker: Préd. 834). A pásztoroc az istállókot lapátval kitisztíttyáe (Com: Jan. 78). Méltó vagy az Aristoteles lapáttyára (Ozegl: MM. 225). Lásuk, mint perditi sáros lapáttyát (Matkó: BCsák. 148). **2**) [remus; ruder]. Két eszedző vagy lapátú hajó: biremis PPBI. A gallya is a nagyobbak közül való volt, mivel 26 pár lapát vonta (Mik: Törl. 72).

[Szólások]. Nem állhatól a lapáton, s innár az asztalon is fészkelődnöd kel (Czegl; Japh. 219). A ki szerencsének földön kerültébe vágott nagyobb polczra lapáton álltében, ervén fölségébe, szívo örilltében jutott s állt alságra feje szédül- tében (Thaly; Adal. II.201). Lapáttal szórják a néki a pénz (Kisv; Adag. 47).

evező-lapát: remus PPBL. [rudder]. Evező-lapát szárny, mely a vízben jár: palmula PPBL. Fénylettek az evező lapátok (Fal; TÉ. 653). A révész elveti evező lapátját, al- s felszélnek hagyja hánykódó esónakját (Fal; Vers. 912). Az evező lapátok tengerbe nyomták képeket (SzD; MVir. 203).

ganajhányó-lapát: pala stercoraria Nom.² 117. [mistschau- fel].

hajó-lapátja: remus; schiffmüder PPB. A hajólapátot vomí, a hajólapátot húzú: *ducere *remos PPBL.

kényérhányó-lapát: infumibulum C. brotschau fel PPB.

két-lapátú (hajó): biremis PPBL. [zweiruderiges schiff].

***malomkerék-lapát:** haustra rotarum PPB. [mühlrad- schau fel].

merítő-lapátocska: [trulla; schöpfkelle]. A szakács, ha mi forr és buzog, hogy ki ne buzogjon, merítő lapátocskával meg-cáfolyja (Com; Jan. 82).

sárhányó-lapát: [pala argillae parandae; thonschau fel]. Nosza perdcis tovább is a sárhányó lapátot (Matkó; BCsák. 165).

sütő-lapát: pala C. infumibulum PPB. [ofenschau fel]. Az majorbáz pitvarában levő tej-lázban egy öreg német kosár, egy sütő lapát, egy köpü (Radv; Csal. II.347).

szóró-lapát: vannus, ventilabrum C. [futterschwinge]. Rosta, szóró-lapát: vannus PPBL. Zoro lapaffa ő kezében, es megtíz- teita ő zérőit (MínchC. 18). Kinek az ő zoro lapatya kezeiben vagon és meg tisztítja a ő zúrúiet, az bvzat be geyti az ő bvzashabába, az polvat kedig meg egetti (RMNy. II.42). Szóró lapáttal fel-hányúac a gabonát (Com; Jan. 75). A zabot szóró lapáttal vagy rostával meg-pallya, szórja (86).

vas-lapát: batillum C. [eisenschau fel].

Lapátol: pala plagas infigo PPB. [palam verso; schau- fel].

mög-lapátol: palam natibus inctio PPB. [durchprügeln].

möglapátolás: incussae palae poena PPB. [prügelstrafe].

Lapátolás: plagae pala infictae PPB. [das prügeln].

Lapátos: [pala instructus; mit rudern versehen]. Lapátos bajó: navis actuaria PPB. Az hajósok egy lapátos sijkán előnkbe jöttek az tengerre (TörtT.² L195). Tíz dal-guszos, lapátos hajón indult ki (SzD; MVir. 203).

Lapátoz: [renigo; rudern]. Sokat fúradozott, hevert, hideget túrt, sokat lapátozott a tengeren (Fal; TÉ. 711). A turbántos szomszédunkat elfelejtette az ur, peng ezek is lapátózzák a tengert (799).

LAPICA: Waallapicae; scapulae Ver.

LAPOCKA, LAPICKA: I) scapulae C. armus MA. [schulterblatt]. Ved a iob lapitzkáiát (Helt; Bibl. Q42). Fel emele a szakacz és a szar czontot anag velős koczot és az lapiczán felül valo reszt az az a szege feiet (Mel; Sám. 35). Vött egy konász nélkül való lepén't, raká a kosnac kóuéríre és az job lapitzkáiára (Kár; Bibl. I.946). Az én vállam a lapot- káiáról le essé (530). Tégy az fázékba lapotzkáiát és trémeret (II.131). Az papistak mas rendbeli isteneket talaltanak ki, az

likre ezeket biztak: az nyakat Balasra, az lapotzkakat az hat gerantzel egyetemben szent Lórintzre (Gyarm; Fel. 45b). Az testnec job lapotzkája (MA; Bibl. 1.76). Hát megöl úgy lótték vala, hogy nyaka alatt s lapotzkája mellett menyén be a golyó- bis, a mellén jött volna ki (Szal; Krón. 443). Az én vállam az lapotzkajáról le essek (FelsőB; UKöls. 37). Rongyos a dolmá- nyom, hátam lapiczkáját veri a kalpagom (Thaly; Adal. I.235). Lelkednek ereje ne légyen valahol hátod lapitzkája-körüil, szől- lisd elő (Fal; UE. III.178). **2)** pala, batillum MA. [schau fel]. Ispót, valamit keverő lapotzka, tajték-hányó kalán: spatha; hajókázásra-való lapotzkek: *pennae remiges PPBL. A malom keréc lapitzkái meg nyomác ötöt (Helt; Mes. 302). Vas lapotzka kőzöt sítót ostya (Pós; Igazs.² 538). Oly nagy deszka lapotzkat csinálnak, hogy égtelen volt az (ErdTörtAd. 1.47).

abárló-lapocka: [rudicula; kochlöffel]. Ha tajtékozic a forró étel, a főző kalánnal avagy abárló lapoczkával tajtékját le-hányja (Com; Jan. 82).

evező-lapocka: remus Major; Szót. 407. [rudder]. A sebes- sen folyó bajót a szél fuvallásoc gyorsabban úzic mint az evező lapoczkac (Com; Jan. 89).

fa-lapocka: [spatha lignea; holzspatel]. A sító a téstát fa lapoczkával dagasztja (Com; Jan. 76).

rostélyos-lapocka: [reticulum; schlagnetz]. Laptával és rostélyos lapotzkával a laptaverő helyen vetekedni egésséges (Com; Jan. 174).

tenyérverő-lapocka: [ferula; ruthe zum schlagen auf die hand]. Hozzá kell adni a tauétáshoz a visglást és plagáló vesztót avagy tenyér verő lapoczkát (Com; Jan. 154).

váll-lapocka: scapula MA. PPBL. [schulterblatt]. Ted a két kőnet az Ephodnac két vál lapitzkaiara (Helt; Bibl. I. Pp3). Az válloc lapotzkajára ires ruliát kőssene (Prág; Serk. 467). Az hátnac fellyül váll-lapotzkái vannac, utánna tompori (Com; Jan. 49. Czegl; MM. 86).

Lapockás.

[Szólások]. Ezért a deresen artzol fekke el j á r o d a l a p o t z - k á s t á n t z o t (SzD; MVir. 83).

[Lapockáz]

Lapockázás: [castigatio; züchtigung]. Hát amaz ár- tatlan versek mi okon érdemlenek lapoczkázást (Pós; Igazs. I. 527).

[LAPPAD]

lő-lappad: subsidio, deturgeo MA. MedLat. 487. [sich sen- ken].

LAPPAG: lateo, deliteo, delitescio MA. [sich versteckt halten]. Az eyel oth lappagot vala (NagyszC. 476). Egi tolvai, ki lakik vala egi erdőben, mikor latot volna nemely zereztevs- seket bemenny az erdevben, kyben ez tolvay lappad vala, tevredehessegre indultateek (ComC. 421). Nem zokot vala ablakokon azzonallatokat kakvcholy, hanem csak lappagy. Jesusnak sebenek lykaban, veremben (PéldK. 45). A te labor- gatasod elődth lappag (DebrC. 91). Kezde hol eeth hol ott lappaghy az kereztyenek kőzöth (ÉrdyC. 329). Szélyel az alfülden lappagtak (RMK. III.335). Az ellenség előt maidan nem lappagtok (Göres; Máty. 54). Hol meg az io is retteneg, lappag Christus vruc előt (Born; Ének. 143). Ingeny sem tudtam volna anag czac volnijs, hogy az kigyonac bőre alat lappagyon az ellenség (Szegh; Teoph. 14). Az farkas lappag az barlangban (Mon; Apol. 418). Az anya szent egyháznac legjobb oszlopi az egész világon szélyel lappagnak és budosnak (MA; Tan. 1085). Az édes beszédű nyelv alat lappago méreg (Zvon; PázmP. 198).

el-lappag: [se abscondere; sich verstecken]. Vay ki igen el tud lappagni (Deesi: Adag. 171).

Lappagás: latitatio MA. PPBl. [das versteckt-sein].

Lappogat: [latito; sich versteckt halten]. Athanasius Treverimbe lappogat (Börn: Préd. 78). Barlangokban lappogat (Mad: Evang. 187).

Lappogtat, lappogtat: [celo, abscondo; versteckt halten, verbergen]. Midőn valami narhaezkanc szerit főtte, mely igen fölti, mint lappogtattya (Börn: Préd. 548). [A fősvény] rőtteg eyel nappal, mikint az nyul, hanna veti, mint őrizze [gazdagságát] es hol lappogtassa (Börn: Evang. IV.306). Az tudatlanságot lappogtatva fedezgetie (Prág: Serk. 717). Lappogtató harsáros gyilkos (Tólu: VigK. 228).

LAPPAN (*labban* Nyr. XVII.183. *ellappan* BécsiC. 263. *lappangás* Prág: Serk. 673): **latito** MA. [sich versteckt halten]. Az kutban egy utalatos varas beka labban az vízben (Nyr. XVII.183).

el-lappan: [se abscondere; sich verstecken]. Te neped el lappant a legyekben (BécsiC. 263). El lappannak Maceda varasnak wdywaban (JordC. 309). Paranezola Joswe, hanna az wdywban, holott el lappantanak vala (310). Az kerövelnek valamely zogletyben el lappannan, el reytezeven, fytanak vala az ev nap esty vala dolgokunk kemenz am vetesere (DomC. 291. Pesti: Esty. 72).

ki-lappan: [clam exeo; sich herausstellen]. Ha valaki szerencheré vetvén fejét a városból ki lappant és füve szedet maganak, alig ért bé jöni véle (Tel: Evang. II.618).

Lappang: lateo, deliteo, delitescio, oblitescio C. **latito** MA. [sich versteckt halten]. Valami alatt lappangok: sublato C. Házánál lappang: domum se *abditit PPBl. A köh hasadekogan lappanga (DebrC. 214). Lappango tolvay (Ver: Verb. Szót. 14). Tudgya bűnmet s azért lappang (Deesi: Adag. 135). Lappanganak, bujkálnak, mentül messzebb lehet, elfutnak (Pázm: Préd. 467). Az nagy terhes huiok alatt kicsid huioskánál lappangok (Bal: CsIsk. 376). A halál hátunk mögöt lappang halál hozo sarloiával (Lép: FÜik. 31). Lappanganak az részegesek sziveknek bűdös pajtájában (DBörn: Részegs. 92). Vagy lappangva, vagy nyilván viszie végben az isteni szolgálatot (Czegl: Japh. 56). Christus a kenyér szeninek árnyékában lappang (VárM: Szöv. 42). Sokszor az fényes nap lappang az ködökben, sirnak az csillagok bujdosván felhőkben (Thaly: Adal. 173).

Lappangás: latitatio MA. PPBl. [das sich verbergen]. Nem lappangas az halál el kerülni (Prág: Serk. 673). Egysz harmadnapot ehen szomjan az erdőben bujdoznak, ezezkai lappangással kellet Várad telé utokat követni (Bartha: Krón. 36). A pök eszre vévén a kigyónak ő alatta való lappangását, egy szülatskán menten le-bocsátkozik reája (Misk: VKert. 703).

Lappangat, lappangtat: [abscondo; verbergen]. Fősvény-ségnece vagy más egyéb véteknec szerelmét lappangatjue s belegotjue bennőne (Mogy: 6Jaj. III.28). A tudatlanokat s jobbagyság előtt bujdosókat magok mellett ne lappangtassák, hanem adják kézhez (Bod: Pol. 86).

Lappangdogál: latito C. [sich versteckt halten].

Lappangdogálás: latitatio C. [das verbergen].

Lappangoz: [latito; sich versteckt halten]. Az pwtza erdőre fwta es ott az serőben es wdywban kezdé lappangozny (ÉrdyC. 236).

[Lappant]

el-lappant: illatebro MAL. PPBl. [occulto, abscondo; verstecken]. Az arnyekon deelnek vtaana el lappantanak emen

magokat (JordC. 12). A természet mélyen el-lappantotta az igazságot, nem könnyen férhetünk a valóhoz (SzD: MVir. 45. 431).

LAPUL: [se demittere; sich ducken]. Miud addig tsöklöttenek, boklottanak ritunk, míg nem minden apró tsikorgás kammunkat öszve nem tsöklötték, boklották, úgy hogy nincs már miből igyának a pest alá lapuló apró posadékok (Nyr. II. 224b). Nintsen már miből igyunk a pest alá lapult apro posbagyékok (225a).

el-lapul: ∞ Ama vaczkorfa mellett ellopult varos béka rigulyás kurucz kölykök reánk tanulának (Nyr. II.224a).

lő-lapul: ∞ A fogoly madár a madarász ellen csudálatos ravasszággal szokott élni, a földre lelapul, tetteteli, mint ha megfogathatának (Misk: VKert. 371). Nem könnyen lapul le a tutor páleája alá, rázza magáról a terhet, kirög, megvadul, semmi sem fog rája (Fal: NU. 325). Az egyfegyű galambis ott lapul le, a hol lát nemébil (Fal: l'E. III.105).

LAPTA, LABDA (*loptázás* PPBl): **1**) **pila** MA. [ball]. Lapta-játszás: sparomachia; lapta-játszó hely: sphaeristerium MA. Vissza-ütni a laptát: *repercutere pilam PPBl. Lapta-üfő fa: pilaris clavula; laptát ki üti: pilam impellit; laptával lapót játszodik: pila datatum ludit PPBl. Az kis gyermekek laptát iatbanak vala (Szár: Athau. 43). Történek, hogy egyezer laptát iachananak ketten (Pont. 199. MA: SB. 51). Az fejedelmektől és az nagy vraktól nem kívánnyuk, hogy lapta és egyéb játékoktól magokat meg tartóztassák (Prág: Serk. 697). Mi képpen játszunk, lapját, lunyosdít? (Com: Vest. 63). Labda-ként jádzanak az üfő-vasakkal (Gyöngy?: KJ. 52). Jádzó helyen lapda fel-üftetvén, meg se ereszkedik, sietvén (Gyöngy?: MV. 20). Jobb kedvem is vala a karikázáshoz, tsülokhöz, labdához, mint a tanuláshoz (Gvad: RP. 20. **2**) [globus; kugel]. Laptákat, tilzes nyilatkat béhányának, terekök azzal semmit nem ártának (RMK. III.128). Soe laptákat, kalaczkokat hányának, egyéb tilzes száorzszámokat hányának (143). Sok laptát magyarok törökre hánának (Göres: Mát. 28). Mungyárt azért nagy tüzet gyujtának azon piazton, és a laptát belé görgetvén, meg-égeték (Veresm: Lev. 8). Hadd égen-el házok a lapta tüztől (Könyi: IIIRom. 105).

erdei-labda: atriplex silvestris; wilde molten (Fuchs: StürPl. 65).

hadi-lapta: [globus; kugel]. Gránát avagy tűzokádó hadi lapta (Szeg: Aqu. 37).

hó-lapda: nivea massa Nom.º 9. [schneeball].

játszó-lapta: *pila lusoria PPBl. [spielball].

tüzes-lapta: granata PPBl. Rendünként vizes bőrsöket hányának, kikkel tüzes laptát, nyilat oltának (RMK. III.129). Felel nékik szurkos koszorukkal, sok tüzes labdákkal (Zrínyi: ASyr. 192). Tüzes labtaműves (Com: Jan. 104). Mérges tüzes lapta no. 4; mozsár ágyuban való tüzes lapta no. 29; kézből hajigáló tüzes lapta no. 30. (Radv: Csál. II.393). Tüzes-lapta és kartács (Bákp: Lev. IV.569). Az ő hivatalok azt hozza magával, hogy a tilzes lapták, meztelen kardok között forogóljának (Fel: NA. 210).

vajas-labda: atriplex hortensis; heimische molten (Fuchs: StürPl. 64).

Laptás: **1**) [pila, lusio pilaris; ballspiel]. Laptást jádzanak (Com: Orb. 273). **2**) [miles tormentarius; kanonier]. A laptások könnyül kerülük vala, meggyujtani várat akarják vala (RMK. VI.140).

Laptáz: pila palmaria ludo PPBl. [ballspielen]. Főszfa sulyokkal laptázol (Matkó: BCsák. 127). Laptázzatok, avagy a mi tetszik, aztat játszatok (Gvad: RP. 128).

Laptázás: [lusio pilaris; ballspiel]. Három szegre-való laptázás: trigon PPBl. Az inepen kezi munkát tótem, tanczolat, hüülkodást, laptázást (VirgC. 5. DKal: Ker. 96).

Laptázó: sphaerista PPB. [ballspieler].

LAPU: lappa C. MA. [klette]. Betonica, vetonia, britannica: bak fyu, seb fyu, mint egy kis lapuak olyan az leuele, kőrös kőrműöl ronatos (BeytheA: FivK. 95). A rosa io szagot át, viszont a lapu, bórók orrodát tekeri (Zvon: PázmP. 330). A pántos fűhöz számlaltatuae: reptzén, lapu, nyulláb, sásafű (Com: Jan. 24).

bojtorjános-lapu: lappa minor; klein kletten Mel: Herb. 41.

édés-lapu: tussilago PPBl. [gemeiner hufattich]. Meleg természetű mezei fűvec: kakuk fű, édes lapu, kie buza virag (Com: Jan. 26).

erdei-lapu: [rumex acetosa; sauerampfer]. Lapatnum, rumex, oxalis: lorom, lapu, soska. Az soska, erdey lapunak hyviak, mint egy őstör olyan ez az lapu (BeytheA: FivK. 33).

hégyés-lapu: [xanthium strumarium; spitzklette]. A mezei fűvec avagy meleg természetűec, avagy hidegec, mint a nadragulya, hegyes lapu, perje fű (Com: Jan. 26).

kemény-lapu: lappa minor; klein kletten Mel: Herb. 41

kerti-lapu: spina alba; garten distel Mel: Herb. 46.

keserű-lapu: lpatnum, alapathus C. personata PPBl. Graecis arcion; grundwurtzel Mel: Herb. 40. Ha az keserű lapu gyökerét borban meg iszod, vér pőkést meg állat (Mel: Herb. 40). Száraz természetű mezei fűvec: a folyó fű, földibodza, keserű lapu, sárfű (Com²: Jan. 22).

kis-lapu: elamaeatica Nom.³ 31. klein kletten Mel: Herb. 41. Lappa minor görögül xanthion, az az kis lapu (uo).

marti-lapu: persolata, tussilago PPBl. hufattich C.

mezei-lapu: tribulus silvestris, lappa campestris; ackerkletten Mel: Herb. 41. Koldus tetű, réten termő lapu, az Ur réten az fű között elég vagon, mezei lapu neve (Mel: Herb. 41).

nagy-lapu: lappa major MA. gross kletten Mel: Herb. 40. Nagy lapu, hezag gyökerű, annakis a gyökere zedessok es leuele viragostul; másik fele nagy lapu, anak nem hezag a gyökere (Frank: HasznK. 16).

sima-lapu: tussilago; hufattich C.

szamár-lapu: ∞ C.

szőlés-lapu: lappa major MA. personata PPBl. [grosse klette].

tövíses-lapu: acanthus MA. acanthus vera; welsch, bürenklau Fuchs: StirpH. 30. [distelklette]. Tövíses lapu, teüsses leuele vagon (RMNy. H.49). Kerti orvosló fűvec: az isten fája, medve talpu fű avagy tövíses lapu (Com²: Jan. 21).

üti-lapu: plantago; breitwegerich PPB.

LÁRMA: [clamor, strepitus; lärm, geräusch]. Lármát fűni: *canere signa; *praeludere ad pugnam; jelt adni, lármát fűni, készültöt fűni: dare *signum militibus PPBl. Hiresül a dolog amak lármájától (Gyöngy²: Char. 29). Lármáknak idején senki szekerét előremenni ne engedje, hanem megindulásra parancsolatja lévén, tartsa azon rendben, valamint járni szoktak (TörtT². I.163). Keserves jajoknak bőviti lármáját (Thaly: VÉ. H.362). Kétfelé csináltak lármát (Gér: KárCs. IV.504). Tsak rosz larma támadgyon-is, annyira dobog szivek, hogy ugyan reszket tőle a vaserék (Fal: NA. 209).

Lármás: [lamentans; wehklagend]. Őszze-tépi haját, ruháját szaggattya, keserves esetét lármásan jajgattya (GyöngyD: Cup. 621).

[Lármáz]

fől-lármáz: 1) [clamore incito; auflärmen]. Nagyon fel lármázták magokat a köblösiek is, mivel a templonjokat elfoglalni ők sem engedték 1761 (Házánk. II.60). Nintsen már üdöd arra, hogy fel-lármázott indultatdnak külső háborújira figyelmetességgel légy (SzD: MVir. 198). **2)** [terrorum excitio; aufschrecken, alarmiren]. Szirmai ha késik, ott szorul, ha addig Ocskai fellármázza Austriát (Beres: Lev. 132).

LÁRMONYA: harmonia C. MA. Egyező szóhoz való, larmonya: harmoniacus C.

LÁRVA: [larva]. Templomot, papságot és egyéb efféle larvakat és állortzakat fordítuae elő (MA: Tan. 1085). Van más több is szép, nem minden larva kép, soha reád nem szorulok (Amade: Vers. 157).

LÁSA: fungus monstrosus SI. Lása vagy pisztritz gomba (Szakácsmest. 46).

LASKA (laza JordC. 130): laganum MA. [kuehen]. Vajas, tőrös-béles, laska: laganum PPB. Teegyen adozatot: egy kossaar pogacza kynyereth, alyayal megh keentli laxaath (JordC. 130). Borsó laskával (Nyr. IX.72). Némelyek az laskát nem fonyasztják meg, hanem vajban vagy zsírban megrántják (Szakácsmest. 9).

olasz-laska: [macaroni]. A mely fűszerszámokot előbbeni leveleimben specificáltam volt, azokból kifelejtven az olasz laskát, azt is küldenii ne terheltecsék (TörtT². III.385).

LASSÚ (lasso BécsiC. 280. losan EhrC. 44. lossan 14): **1)** renissus MA. [lenis, submissus, mansuetus, placidus; leise, still, sanft]. Zent Ferenc lassu zoual ky byua tarsanak egykett (EhrC. 83). Keressetec vrat földne minden lassoy (mansveti), keressetec a lassot, ha valamikent elreitezhetsetec (BécsiC. 280). Micoron zép lassu zel lengedőzne Francia orzag revere (NádC. 462). Monda lassv bezeddel (ÉrdyC. 564). Egy lassu és vékony szó hallattatéc (Kár: Bibl. I.325). Egy templomban nem csak egy közönséges misét, hanem tőb lassú miséket szolgáltak (Pázm: LuthV. 184). Lassú szókkal beszélget (Hall: HHist. 24). **2)** lentus, segnipes C. tardus, segnus MA. [langsam, saumselig, träge]. Az erős és lassu, rest között micsoda különbség vagon? (Com: Jan. 196). Lassu lépéssel ballagdogál (Gvad: Időt. 126).

[Közmondások]. Laszu viz partot mos (Deesi: Adag. 131).

Lassacska: [paulatim; nach und nach]. Elhonyulhat még ez a dolog lassacska (Nyr. X.122).

Lassadjában: [lente; langsam]. Menésem lassadgyába tettem (Gvad: Orsz. 122).

Lassan: 1) [leniter; sanft]. Fiyam, nem hylzec tegedet lewtleni frateroknak kapuyam, mert nem tucz lossan ezergetned (EhrC. 14). Frater Leo kezdte losan oda menny, hogy ne ezretettnek zent Fierenczew (44). **2)** lente, paulatim, defunctorie C. tarde MA. [langsam, saumselig]. Igen lassan: paucillatim C. Imigy amügy, lassan: defunctorie PPBl. A keertt lassan zefedel (VitkC. 48). Nem kell késlelni beküldenii az gyalogot, az havasok(on) hadd jőjön szép lassan (RákGy: Lev. 122).

[Közmondások]. Lassan írmae meszsze (Helt: Mes. 106). Lassan járj, tovább érsz (Thaly: Adul. 183).

lassan-lassan: sensim, ductim C. paulatim, pedetentim MA. [nach und nach]. Lassan-lassan mynden tagokat en bennem el reuekeolven, battatok volna feorteongenyy (DomC. 26). Lassan

lassan bellyeb bellyeb meene (ÉrdyC. 524). En lassan lassan vtauua mégyec (Helt: Bibl. LQ3). Az szokas időt kíván és csak lassan csusz be (Ver: Verb. Előb. 54). Az szeretel el zúnsat az az lassan lassan el kelhet (DictaGr. 18). Az kik erős várakban ő szünára valók voltak, azok is lassan lassan hűségünk alá kezdettének hajlani (TörtE? 1596). Ugy tetszik, hogy erőn erővel csak azért tanultak, hogy kevesebbet tudjanak, hogy lassan lassan foggyon az ész bennük (Fal: NE. 5).

Lassit (meglassít PPBl): [mitigo; besünftigen]. Jesus hogi ő anyának keserűséget lassítanai, harmadik titkiath is meg ielőnte neki (WeszprC. 84). Lassoytva vala az köz nepcek zengheéseket (JordC. 146).

el-lassit: [comesco; besünftigen]. El lassoyta ewketh mondwan: En nem vagyok isten (ÉrdyC. 542).

lő-lassit: ∞ Édes bezedegwel ew anyanak haragath le lassytta (ÉrsC. 419).

mög-lassit: ∞ Meglánytom, lassútom, meghajtom; lento PPBl. Czak alyhgy lassoytatakat megh az nepeth (JordC. 758). Kőniörgenek istennek, hogi meg lassitania a halalt (DebrC. 134). Az zent ynachag ew zayaból ky nem zakad vala wgy kenyeröglween wr istennek, hogy reeank valo nagy haragyzat meg lassoytana (ÉrdyC. 450). Meg lassit jó téteményre (Kár: Bibl. 1646).

Lássod-ik, lassúd-ik: 1) [relaxo, languesco, dofervescio; nachlassen]. Az ő karja mielt megfüröd vala, imádsága akkor lassódik vala (RMK. V.52). Az elében sűrű kísértétek naponként lassúdnak rajtad (Otr: Besz. 414). Lassúdik a sárkánknak kegyetlensége (Halt: IIIHist. III.23). Imádsága (Mozesnek) mikor lassódik vala, győzdelem Amalechnek áll vala (Thady: VÉ. 147). Az eb tagjait reszkettette, a molly reszketés hova tovább mind inkább lassodott benne (Misk: VKert. 192). Megindultam oly véggel, hogy lassúva utamban várjam dispositióját Nagyságodnak (Béres: Lav. 87). **2)** tardesco, lentesco, segnesco, lenior MA. langsum, träg, fuul werden PPBl

[Szólások]. Lassodgy kása, nem téged tálnak (SzD: MVir. 92).

el-lassódik: [languesco, relaxo; nachlassen, nachlässig werden, abnehmen]. Egyebec el lassodnan is, kez az tűnéz-hazra rohanni (Dösi: Sall. 31). Az oltakart, el lassodott tűzet meg gerjeszteni (Megy: 6Jaj. III.41).

mög-lassodik, mög-lassodik, mög-lassúdik: 1) tardesco C. segnesco, lentesco MA. [tarpesco, languesco, relaxo; erschlafen, nachlassen, abnehmen]. Meg-lassodott a szél: ventus "concidit" PPBl. Meg-lassodának en tetemeyn, mykoron ohaytameek naponkeed the hoznad (KeszthC. 71). Mert veztegek, meg lassúdnak en tetemeyn (KulesC. 71). Ebben a dologban igen meg lassúdnak az lassujak (RMNy. II.277). Nem vag oltian buzgo mint előb, hanem meg lassúd (Mel: SzJán. 60). Az mellem jobban vagon, ez mulandó szerelm fakadott meg az fájdalom és meg lassúdt (Néd: Lav. 91). Hog az linalko dásból az ő kezec es elucie meg ne lassodnanne, oknelkülis gonozkodie es kegyetlencdie vala (Dösi: Sall. 12). Meg lassúdnak az szelec (Zvon: Post. 1347). Meg-lassodának pergő kekekei (Matkó: Búcsák. 251). Végteó a tűz meg-lassúdik mind a két részről, csak némelykor hullaték egy néhány puskalövés (Mik: MN 14). A bün telekedotben meg-lassodnak (DFánb: GE. 71). **2)** [mitescio; nachlassen, gelinder werden]. Meli időben az doli szelektől meg elhütöt es lassodot nednesseget ronolhetni 1572 (KBécs. 17). Néha meg lassodie vala (mansuetabatur) az lüng (Kár: Bibl. 1646). Nem lehet oly bünnt, ki főlvel meg ne lassodgyék (Dösi: Adng. 117 MA: Bibl. III.145).

Lassul: lentesco, tardesco MA. [nachlassen].

mög-lassul: [languesco; matt werden]. Végre az magyar igen meg lassula (Gosár: MagyB. Aüij)

Lassúság: lenitudo MA. [mansuetudo, clementia, tranquillitas; milde, sanftmut, ruhe]. Semmikeppen nem akare en latalman nagyságual, vizhalettetnem de gefelmességgel es lassosággal emekem alzatakat bírom (BécsC. 75). Meg zőne a zöl es lön nag lassóság (MüncC. 78). Zyvvelnek odőssege, elmeekek nagh lassúsaga (WinkC. 249). Ez soror lassúsággal el menő zent Margyt azzonhoz (MargL. 76). Nagy lassúsággal ky mwleek (ÉrdyC. 566). El weetetőh zőzethnek zentsege, el fogyot zertnek lassúsaga (ÉrsC. 223).

Lassúsággal: [voce submissa; mit leiser stimme]. Jollehet ez secrestyeres ez bezedevket lassúsággal monda, de maga zent Damianos atyank lelekben meg halla (DomC. 196). En Raymondos lattam a zent zőzeth egyzer el ragattatwan embery erzekensegetowl es wgy mond vala lassúsággal ez zentli ziz: Hallottam ystemek tytkyat (ÉrsC. 430).

LAT, LÓT: uncia C. Mā. [loth]. Egy lott: uncialis; hat lat: sesunc C. Nem tudta eszébe venny a szép robótot, kinek nehéssége egy egész lotot nyom (Helt: Mes. 431). Az kopia vasa es hat szaz lat vala, fenős vas vala (Börn: Ének. 600). Kalkula ötven löt (Monlrók. VIII.223). A teroh nyomó nehézkesez: mása, font, löt, fél löt, nehéze, avagy lötne negyed része (Com: Jan. 166). Az ötves mesterek tizenöt loton való ezüstből miveljenek minden mivelket (ÉrdOrszgy. II.381). Ha két itze lesz a baratk-lé, egy verdung méz, vagy öt lat zükör, el-áll esztendeigis (Váli: OrvSz. 2).

[Szólások]. Nem kell a fő aszonyt és a szolgáló leányt egy azonaltha vetni (SzD: MVir. 17). Ha többet nem nyom a latban a férjnek érdeme, leg-alább egy arányúl oszlik az aszonyok érdemével (H2). Az isten igaz lattal mérí népeknek sorsokat (Orczy: KöltSz. 236).

[Közmondások]. Egy lat okosság többet ér, hogy sem az ide s amoda fáradozó eszkösked, bátor mázsával légyen (Fal: UE. 413). Egy lat tréfa nagy ízt ad a beszédnek (406).

Latos: [uncialis]. Hat latos: sesuncialis; hét latos: septuncialis C. Ha egy latos ezüstöt akarsz esimálni, az egyik darab órhoz mérj füm ezüstöt (Köcsk: ÖryM. 223). Súlyom nevű taraczk 18 lötös golyóbasu (Radv: Csul. II.396).

LÁT: 1) video, ceruo, concerno, specio, conspicio, tuor C. [sehen, schauen]. Homályosan látok: caligo, caeculto C. Kit látok tova messze: quem "procul video" PPBl. Látatne feleyn zmituchel, mie vognue ... Kie oze, mw vognue, lug es tw latiatne szmituchel (IB). Vakoe latne, scntae iarne (MüncC. 33). Kibe latne ort olkőcöt, azt mougae gögös (GuaryC. 15). Lata ala zillan egi tőzes angialt (VirgC. 33). Latesek egy reezogh azzonyallatot (JordC. 945). Ezeket tulaydon zameyvel látotta (DomC. 281). Kyralyok latthyak az feyedelemek helyekből föl kohuek (ÉrdyC. 342). Meg ne rettegy, mykoron a ként lathod (ÉrsC. 358). Győlyence egy helyre, hogy latlassac a szarasz (Helt: Bibl. A). Mi látni mentettek, nádszál látnié (Helt: ÚT. C5). Az kert szardokából mi ez drága láték (Bat: Sus. 6). Hüzi szemmel látni (Com: Jan. 16). Dólgat munkát látni lova szerszámában (Gyöngy: KJ. 113). Egy szőlő tán három fele jővést is láthatni (Mik: TörL. 211). Főlek, mikor oldalom mellett látom, met látván alkalmatosságát, az idegen országny körül egerész (Fal: NE. 42). Gyönyörűség látni, mikor egy szépen termett urli tűnezüt módjával ropja (49). **2)** [attendo, curo, perpendo; acht geben, erwägen, überlegen]. Lassad, hog senkynek ne monyad (JordC. 375). Lassatok, hog ne hitborogyatok (430). Lassad, hogy továbbra edlyen dolgot ne teegy (ÉrdyC. 526). Lassad, e kettő-közűll melyik állapotját választand (Pázm: Préd. 31). Lassad, ha nem félsz a superioriortul (Orzgy: MM. 297). **3)** [animadverto, sentio, experior; erfahren, finden]

Az[ti] látok, hogy semit eleved nemzol (VirgC. 8). Nem láttátok, hogy a nap es a föld attj kezdőten kezistatote el nem zenvelletie (NádC. 351). Lata, hogy az sorokor kezdől nemelyek cili-ciumba jarnak (MargL. 2). Találhac oly bolt, bolot ha emüt munkalodnanc, főb gyümölelet latuoic munkanknac (Tel: Evang. 1.420). Ugy látom, sokra veheti kelmed ő nsgit maga alkalmaztatásával (TörtT² 1.141). Ugy látom én azt, hogy a világ mind alább, nem feljebb (Thaly: Adal. 1.84). Nem sok szaporáját látom az munkának (RákF: Lev. V.568). Ha látod, hogy ki nem feselhetsz ebből a compagniaból, legalább ne kövessed (Fal: NE. 34). Nem látod é nemzetnél jeleit hívsnak (Orezy: KöltSz. 45). **4** [cognosco, persvasum habeo; untersuchen, sich überzengen]. Lasuk, melikönk diezerheti nykab az teremtő istent (VirgC. 107). Láthatsz, ezt meg talátnak (Kár: Bibl. 1.627). Lássátok emberek, mit fog rajtatok e világi hiúságok enlekezeti (Pázm: Préd. 3). Láthatsz, mely tolyongva hordgyák reá minden javokat (948). Lásdhaceza, mit ír (Bal: CsIsk. 53). Do lásuk, nem szegtélé más útra (Czegl: MM. 171). A lator elyeré a bocsinatot élete fogytán, de lassuk, mivel lön érdemessé e csudálatos ajándékra (Fal: NE. 53). Vad, látod, az ember s hibás természete (Orezy: Költ. 59). **5** [cognitum habeo; wissen]. Lattia isten, hogy az elmúlt időkben az ni szolgauk igen wolt utanna az azzon embernek (RMNy. III.116). Patakra való menetelét, isten látja édesem, nem irigyleném (RákGy: Lev. 85). Az isten, kinek építményei vagyunk, tudja szívünk titkos rejtekeit, látja, kire, mire kívánczunk oly igen (Fal: NE. 45). **6** [puto; dafür balten]. Láttatnak egyben lenni: videntur *concinere re PPBl. Láttatik vala, hogy az mas velagrol terne meg (VirgC. 72). My láttatik tv nektők; my zóksegők vagon tanukra (WeszprC. 78). Cselekedtenec olyat, mely az én szemem előtt gonoszac láttatic (Kár: Bibl. 1.455). Gazdagnak akar láttatni, maga semmie ninczen (Decsi: Adag. 156). Az ember láttatik annyit érní, hogy isten valtozzék (Pázm: Préd. 116). Láttatunc vala magunknac olyanoknac mint az sáskác (MA: Bibl. 1.132). Az alamisna azt kívánnya, hogy őrmest adakozunk, ne láttassunk mint ha erővel esigázohák ki tőlünk (Tam: JóÉl. 173). Nékem láttatik mondani igazságot (Ily: Préd. 1.28). Fohászokdnak, hogy isten-félő embereknek láttassunk lenni (Fal: NE. 39). **7** [visito; besuchen]. Uram, lattunk tigheket kor voltodban is az tömléztben is tebozzad láttunk (Sylv: UT. 1.41).

[Szólások]. Látja isten szívemet, hogy én is felebb nem lehet a memyre szánom (Nád: Lev. 35). Te dolgoz, lássad: *age ut lubet PPBl. Ha akaria íó, ha nem, ám lássa (Decsi: Adag. 232). Ha sola fides csak magán egyedül a hit eszköze igazulásunknac, lássa Balduinus, miért emlegeti a penitentiát (Pázm: LuthV. 119). Ha meg akarod borsolni, lássad, te mint szereted (Szakácsmest. 46). *Vmihez lát:* Maga dolgához látni: *agere negotium suum PPBl. Lás dolgozhoz czak, az máséra ne légyen gondod (Decsi: Adag. 224). Az teremtő ur isten az ew kegyelmes yo voltaert embernek eeletehez lat (ÉrdyC. 24). Illic immar, hogy én is az én házambhoz lassac (Helt: Bibl. 1.03). A konyhához látni és más dolgokon által-menni nyoltz embertől nagy testi-lelki fáradság (Moln: JÉpül. 95). Yob teneked mostanában ydeyen tenem magához latnod (PéldK. 68). Kyk magoghoz nem latnak, wezedelembé esnek (ÉrsC. 261). Az vduarhoz lato soror, kyt az hydeg jreen ercessen leel vala (DomC. 310). Nem lassuban lat vala az vialdához (Forró: Curt. 140). *Vmiig ∞:* Hatalmas eszázárnak ellenünk való incitáltatása csak az orrokig látóknak susurrantiájokból sültetett ki (Mon: Irók. VIII.201). *Vmnek ∞:* Alázatosan követem tréfámrul Nagyságotat, de ezt jónak látom (Beres: Lev. 131). Istennek monda gyczeretett, hogy ew hyuy miatt lat ew yvhyanak: providet oculus (EhrC. 38). *Vmit ∞:* Mykoron alnaban almodoznek ilyen almot lata (DebrC. 520). Okosságot gondola hozya,

wg mynt almat latot volna (ÉrdyC. 653). Csuda almat látá (Hofgr. 17). Annak osztán bívát látyák nagy szübeli fádalommal (MA: SB. 141). Ha egynehány hiulóvel az őregiből meghinténék ámitó ábrázatját, talán érdei esudát látná az istenasszony helyében (Fal: NE. 30). Adja isten, lassuk egész-ségben egy mást (RákGy: Lev. 3). Nagy kemeen eeletét lata es zenwede (ÉrdyC. 561). Némoly annyit állit maga felül, mintha fűvet látna nőni (Thaly: Adal. 1.82). Halalt nem latot (ÉrdyC. 511b.). Ki egyedül valo igaz látó isten vagy (Ilyef: Jephita. 6). Igaz látó bírác (Com: Jan. 135). Kárt s but ne lassuk (Gér: KárCs. IV.472). Azt hittem, el nem mutatja Pálly ha csak kárlátóban is jószági látását (Beres: Lev. 32). Ne lasson szíved kínt (Kónyi: HRom. 45). Az isten itiljen lelkeket, hanem voltam és nem vagyok igaz kötelesség látó híved (MonOkm. 375). Ím szinte 11 napja mülék édesem, hogy leveleteket nem kezdem látui (RákGy: Lev. 276). Mesterkedném az distractióban, el sem mulatom, valahol módját látom (Beres: Lev. 61). Némelly bősületes emberek tsak rövid és tsak rosz napokat láttak (Fal: UE. 463). Szintén ugy cselekeszünk mi, mint az ki rövidet lát (Pázm: Kal. 36). Értelmünk gyakran meg csal minket és rövidet lát (Pázm: KT. 9). Nagy kemeen eeletét es sanyarwsagot lata es zenwede (ÉrdyC. 561). Törvént látta kőztec (Helt: Krón. 78). Lattak az polgarok teorwent es ezeknek az arwknak hattak wolt byteot az zőldert (RMNy. II.162). Az tanuknac vallasyth meg ertven illen terent lattunk (177). Acháb és Jezabel nem juthatván egyéb-képen a Nábot szőlőjéhez, melyre ásítottak, törvényt láttatának Nábotra (Pázm: Préd. 1103). Nézd meg igyen, láttass törvént (MA: Bibl. V.8) Az madarászt meg-ölték, feleségére és az inasára törvént látnak (RákGy: Lev. 316). Akkor lassalak, mikor a nyakam vápáját (SzD: MVir. 452). Hogy világot láthasson, azon kegyesség gyümölte aztal segített (Bod: Pol. Ajánló levél 4). *Vmi után ∞:* Nem az engem látó után látók (MA: Bibl. 1.13). Nem látunk utánna, nem értekeznek tanítójáru, fejr-e vagy fekete, török-e vagy keresztýen, hol-ott etűl fűg elő-menetele (Fal: NE. 111). *Vmivel ∞:* Betsülettel látni: *humanitus aliquem tractare PPBl. Ha mikor az isten látja betegséggel, sürgő körülötte igaz serénységgel (GyöngyD: Cup. 642). Szorgalmaztatja, hogy nagyobb erővel hamar őket lássa (RMK. III.44). Églean magzattal isten látta vala (Kák: Ast. 1). Felségedet kérjük, lássa az követekeket jó szemmel (TörtT² III.347). Törvényei láttassák a dolgot (MonIrok. VIII.39).

[Közmondások]. Az ember színedet, az isten szüvedet látja (Pázm: KT. 32).

által-lát: pervideo, perspicio, transpicio C. [cognosco, intelligo; einsehen, erkennen]. Hozzá-vetésből által-látói, el-találni: *perspicere conjectura; által-látod a dolgoknak folyásokat: praespicias *cursum rerum; elméjével által-látni, észbe venni: *circumspicere animo vel mentibus PPBl. Ki mindón embőröknek zynóknek titkokat által latod (TihC. 8). Altal latom, hogy te az gonoszokat el nem viselheted (Mel: SzJán. 55). Altal lato biroia a Christus (446). Ki ezt által nem látta (MA: Bibl. Elvb. 3). Czac te egyedül látod által nram az embereknek sziveket (1.389). Christus az sziveknek által látója és vizsgálója (MA: SB. 935). Buzgó szüvedet mind által láttam (Zrinyi. 1.40). Apám uram mind ezeket által látta volt (Czegl: Japh. 42). Az ember a vadaknac vágyódásokat által látta az úr istentől vett tudományával (Moln: JÉpül. 24).

általlátás: 1) [provisio; das voraussehen]. Cristusnak harmadik folazkodasa az olai fanak hegen minden rea követkőzendő fadalmának es kinzennedesenek által latasaban (Weszpr. C. 113). 2) perspicentia, transpessus C. MA. durebschaunung PPBl.

általlátó, általlátható: perspicuus MA. [perlucidus; durchsichtig]. Testők által lathato lezón myth őweegh (SándC.

7). Altal lathato vekony ruha (Erasu: Erk. 28). Nosza velem edgyütt nezd meg a sz. irás által látó hossza esőjün (Szél: Dáv. 80). Nékiind állalátó elementomot, a levegőget adta (Illy: Préd. 382).

el-lát: 1) [video, conspicio; sehen]. Ot lata sokkepen valo meg ekesvlt zekeket, kyknék kővzto lata egyet feleeb valot nagi zepsegel meg ekesvhen; es ellatván kezdé vmagaba gondolnia azt, hogy kye volna ez minden tiztesegel meg ekesvlt zek (VirgC. 61). **2)** [provideo; voraussehen]. Haister egyenesen megyen a Rábaköznek; ellátam, tartózkodása ott nem leszén (Béres: Lev. 84). Az én jövendölésém bétölt sokban, s most is alkalmasint ellátam sokat (103). El-látván a következő nagy változásokat, az erdélyi protestánsok el-végezék, hogy követségbe küldjék Kolosvári Istvánt (Bod: Pol. 156). **3)** [pervideo, perspicio; oinschen, erkennen]. Éllátta lehetetlennek lenni dolgát (Nyr. XII.415). Kőnyű el-látni, hogy eszközi okrol légyen a szo (GKat: Titk. 235). Mostani sorsomban ellátom s úgy tartom, már sohasem látom hazafiainkat régi szabadságban (Thaly: Adal. I.183). **4)** [curam habeo; sorge tragen]. Lám megmondtam, hogy serény gazdasszony volnál, csak akar-nád; ellátam, el nyered az vásárfiát, ha mind így leszén (Gér: KárCs. IV.396).

eleve-ellát: praecipio PPBL. [praevideo; voraussehen]. Eleve-ellátott: praevisus; eleve el-látni, mi következik: *praevidere futura PPBL. A veszedelmeket el-kerüli, mert azokat el-ellátta (Teleki: FLÉ. 26). Mindent eleve el-látó isten (Vallást. 374). A hitetőnce hamis nyelvét eleve el-látó ockal akará meg-ejteni (Kereszt: FKer. Előb. 3). A jövendő dolgoknak-is igen eleve ellátója vala (Lászy: Krón. 331).

eleveellátás: providentia; vorsehung. Te raytad semmi nem eshetik az istennek kegyelmes akaratya nélkül és az ő kiváltóképen való elévő ellátása nélkül (MA: SB. 91). Az isteni eleve ellátás, elrendelés (DEmb: GE. 8).

eleve-lát: curam habeo; sorgen. Ew myatta zegen nyat zerez vala eleve látny yduességnek ornussagorol (ElrC. 5).

elevelátás: [provisio; das voraussehen]. A jövendőbeliek eleve-látása nem okoz semmi kéntelenséget a meg-lételre (SzD: MVir. 367).

elő-el-lát: curam habeo; sorgen. Iol elő el láttya az következendőket, hogy el távoztassa (Lép: PTük. I.197).

előre-ellát: [praevideo; voraussehen]. Ujságot nem sokat látam benne egyebet, hanem az kit megbizonyíthatok sokakkal, hogy előre ellátam (Béres: Lev. 109).

elő-lát, elől-lát: [praevideo; voraussehen]. Professor uram előle gézengúz ellenvetéseket elő látván, meg nem írta volna, hogy a mostani bérmálás közöt semmi kőlőmliséget nem találhat Matkó (Illyef: BCsTomp. 312). Mi okra nézve ekesítette-fel isten azt a kertet, holott elől-látta, hogy Ádám atyánk az ő büne miatt hasznát nem veheti (Moln: JÉpül. 22).

föl-lát: suspicio, sursum specto, pervideo, aspicio, sursum video MA. [hinuntsehen, hinaufschauen].

főnn-lát: [superbio, efflorer; hochmütig, hoffärtig sein]. Az sáttán kővoly és igen fen lát (Alv: Post. II.299). Ezen kívül több triumphusa nines a némótnék a svéczo, melylyel is valóban főnn lát a német general (Monlrók. VIII.155). Valóiban meg-lárták a bőörök az vajlát, csak azt eszelekezé, az mit azok akar-nak; ki Vallio Pen, Szava, Zokoly igen fenn látanak (RákGy: Lev. 220).

főnnlátó: superbus PPBL. [hochmütig]. Ő szabados nyelvű, vilám és femlátó ember volt (PP: Paxa. Előb. 22).

hozzá-lát: 1) [visito MA. [besuchen]. **2)** [provideo C. procuror MA. [aggreddior; besorgen, zugreifen, hand anlegen]. Hoza lata-

sek, hog az sororoknak ziksegek liusegel megzolgotassanak (VirgC. 125). Mykoron az zenteket tyztelyevk, my tyztességevket zerezyek, hozza latonk (CornC. 197. JordC. 501). Mykoron olesw leczkeveket nem értőtte volna, mynt bőleli ember továbbaa halaztaa, hogy yobban hozya latna (ÉrdyC. 517). Ha iol hozya latwnk, sok allatnaal yobak wayywnk (ÉrsC. 458). Az piszókók tizte ez, hog az isten nephez hozza lassanak, vket elthessék isteni tanulsagal (RMNy. II.48). Lás hozzá ez dolozhoz (Kár: Bibl. I.126). Hamar lass hozzá, ha mit akarz (Deesi: Adag. 191). Derék szerint hozzá láttak az dolozhoz (Gér: KárCs. I.453). Ha királyod vagy hazád szép tisztel meg-bótsvlt, lass hozzá, tégy eloget kötelességednek, viseld érdemesen (Fal: NE. 14).

hozzálátás: provisio, provisor C. MA. [das sorgen, besorgung]. Hozzalátasbol intessék istenek dicheretyre (VirgC. 125). Az sororoknak hozza latasaban zorgalmatossga nekod hagyatyk (132). Zent Janosnak tegődeh hozzaad lautasaara ayanla (CzechC. 42).

hozzálátatlanság: [negligentia; nachlässigkeit]. Eféle fogatykzások vétke mind az naderspán hozá-látatlansága miá eshetnék (Monlrók. III.133). A jó végbáznak hozá-látatlanság miá történt veszedelme (181).

ki-lát: 1) [prospicio, conspicio; in die ferne schauen, erblicken]. Kik legyenen lokki szaporodással származottak a Christustul, semmi szem azt ki nem láthattya (Matkó: BCsák. 183). Emmél szebb kilátó hely nem lehet (RákGy: Lev. 76). Hat ágyu olyan volt, hogy 12 éves gyermek belement s ki nem látuk (TörtP. III.351). Fel-találta fogni a szoknyáját, mind ki-látam a lába ikraját (PhilF. 60). **2)** [perlustro, contueor; überblicken, über-schauen]. Váradhoz közel járván, szépen minden épületit kiláthat (Monlrók. XVIII.104). Ugyan az nap mentiink fel a Sz-Márk tornyába, a homét az egész várost kilátuk (TörtP. III.350). Nem volna szégyen, ha meglátuk is az tábort, hiszem Uj-vár alatt az ellenség is kilátja egészszén (Béres: Lev. 171). **3)** [praevideo; voraussehen]. Soha ki nem láttyk mondani és sem enberi sem isteni bizonyságokkal nem tudgyák állatni (Pázm: Kal. 691). Helyes iparkodásának előre ki-látott és utóbb méltán várt jutalma (Fal: UE. 375). **4)** [perspicio, persvasum habeo; erkennen, sich überzeugen]. Ebből is kilátuk, quod Austria diabolum moveret, si possot (TörtP. III.8).

látván-lát: [clare, perspicue video; deutlich sehen]. Lathwan latham az en nepennek nyomorwsagat (JordC. 729). Lathwan latom, mert áldott es boldog vagy en kegyelmes atyam (ÉrdyC. 513).

még-lát: 1) [conspicor C. [conspicio; sehen, erblicken, an-sichtig werden]. Veslki előzer gerendat a te zemédből, es oztan meglátod ki vetned a kalazt te atadlianae zemédből (MünchC. 25). Meeg kezdetnek clette meg latta vala ewtet teremteny az wr isten (ÉrdyC. 534). Kel myneekvink megl lathwnk az ő megl theoreoth rettenetességghel (ÉrsC. 141). Az mi pofánkön nem sok szemetet látott meg kegyolmed (EszM: Lev. 312). Más prédát-is messzire megszokott látni (Misk: VKert. 281). Nem sokára meg lál kövcesedet (PhilF. 89). **2)** [visito; besuchen]. Meglátni megyek: reviso MA. Zent Ferenc mene zent Jacobot meglatny (ElrC. 13). Beteg valec es meglatatoe engemet (MünchC. 62). Kyth es kollene hamar el menwen megl lathny (PecorC. 59). Tegedet meglatny mentek vala (DomC. 192). Kő mostani bécsi útjának szegény Erdődi Sándornét meg nem látta, nagy idegenség (LovT. II.328). **3)** [attendere, curro, perpendo; acht geben, erwägen, überlegen]. Menden vidékőknee bekéségiről még-kél latonk: providendum est (BécsiC. 83). Meg lassátoc, hogy őket meg ne hántsátoc (Kár: Bibl. I.158). Vedd eszedbe magadat és lásd meg mit kellyen tanakodned (327). Az ki al, meg lassa, hog el ne essék (Fal: Tan. 323). Meg lsd, kiöl mit kérz (Deesi: Adag. 109). Meglassa, hogy az szó szaporétás-

tul meg ohasza magát (Zvon: Post. I.11). Hogy az útból ki ne járj, meglásd (Com: Jan. 88). A miről kötődnee edgymással, el-oszssa és meg-lásssa (132). Meglásd, hogy megéget az papok igája (Thaly: Adal. I.11). **4**) [animadverto, sentio, experior; erfahren, finden]. Kérlec menyel, lásd meg ha bekessege vadnue a te atyadniai (Helt: Bibl. I. 82). Az posztólról valo példában az operatiót meg láthat (Helt: Arithm. G2). Eszt az 5 számot ird az kereszt alá, és meg ládt, hogy egyget fűt és igaz az operatio (H5). Meg lüd, hogy kiuető nem leszen en dolgomban (Illyef: Jephtha. 12). Ártatlanságát meg-láthat rövid nap (Czepl: Japh. 28). **5**) [inquirō, perscrutor; untersuchen]. Ezekbe lásd meg, mynt vetkeztel (VirgC. 12). Ő latnaia meg, ha binős vronk lesus a uagi nem (WeszprC. 85). Ynez egy dologban yol meg lassad magadat (ÉrdyC. 361). Lásd meg, ha az som-mából is amyi marad (Helt: Arithm. F). Törvény szerint lat-tassek meg valamely dolog (Ver: Verb. Előb. 50). Minden pis-pőkőc dolga az romai szeken lattatnec meg (Zvon: Osiaud. 220). **6**) [condono; beschenken]. Ő az, ki magzatokkal meg láttya az anyákat (Zvon: PázmP. 243).

[Szólások]. Kdet azért találom meg levelem által, hogy Kd. lát t a s s a m e g t ő r v é n y n y e l (LevT. II.172).

[Közmondások]. Ki hól mit meg-lát, nem hagyja ott: *manus piceata PPBl.

előbb-meglát: praevideo C. [voraussehen].

előre-meglát: provideo C. MAL. [vorsorgen].

meglátás: [visitatio; das besuchen]. Te őrizetednee napia es te meglatasod eliót (BécsiC. 255). Maria Elsebetnec meglatasa (MünchC. 7). Mondatic adóttnac isteni meglatasnec okaerth, nem őrdőke meglattatohi es valazatohi Crisusnac aniana (NagyszC. 350). Igyekezeel mynden nemzelnek meg la-thassara (KeszthC. 146). **2**) [inquisitio; untersuchung]. Az ar-waknak ideyeknek meg latosarol (Ver: Verb. 194). Űetek ez dolognak törüeni zörint usalo meg latasat nrasagotok eleiben (RMNy. II.16). Szerzé Josaphát birákat az wrnac dolgoinac itéletire és az perlődőseknek meg látására (Kár: Bibl. I.390).

Láss: vide sis MA. [heu, ehem, atar; ei-ei]. Per interjec-tiones aut laetitiam significamus aut metum, ut: atar: im lass, lass, lass (CorpGramm. 78). Lás, lás az aghi bábáthi, még ő is egy inu gazdát kedvelue (FortSzer. N3). Lás las, lám papságra volt kéuánságod (N5b).

Látás: **1**) aspectus, risus C. [das sehen]. Éles látás: visus *acer; szeme látása elől elveszteni a várost: *abscondere urbem PPBl. Vetenek három vakok latast (DomC. 314). Zent Pal apostolnak latasabol igen rezket vala (DebrC. 157). Az sok neepne latasara meg vizgatot (ÉrdyC. 539). Az istennek színrfil szinre valo latasa (Mel: SzJán. 293). Oly fenn rőpül, hogy szemünk gyakorta el-veszti, mikor látásunk tzéllya-kivüil fel-lövelik (Pázm: Préd. 30). Az emberben bötsilletesb testi érzékeny-ség nintsen a szem látásnál (368). Szemtől szembe szolloc ő véle és nyilván való látásban (MA: Bibl. I.131). Megmutatná az minden napi próbát és szemmel látás (MA: Tan. 1300). Országokat járt látásert (Zrinyi. I.21). Szem látást meg-újito s meg-tarto bor (Nad: Kort. 467). **2**) visio, visum, phasma, phantasia, formidamina C. spectrum MA. [gesicht, vision]. Leg-ottan meg esmere, hogy valami latast latot volna (VirgC. 64). Latasban nagi kenekat zenuetom ez ezeka (WeszprC. 92). Ezenkeppen ez latas el-enezek (MargL. 45). Az jambor predi-cator ez latast megh bezeellee az neepeknek es nagy ayoyta-tussagra remewleonek (ÉrdyC. 611). Éjjel sem nyughatott a rettegető látások-miatt (Pázm: Préd. 214). A gyakran megjelenő gonosz őrdögőc tsudálnac és elmétől ki-gondolt iszonyu látá-soknak hivattatnac (Com: Jan. 217). Mikor az a szernyii látás jobban szemléltetet praktikára hoztattni (Illy: Préd. I.70).

[Szólások]. Szemes mások megítélésében, t s i p á s a m a g a látására (SzD: MVir. 253).

álm-látás: insomnium C. [somnia imago; traum, traumbild]. Álom látások: *aenigmata somniorum PPBl. Josephnec alom latasa (GuaryC. 21. ÉrdyC. 421). Gyűlölhuyi kezdőc az ő alom latasaert es beszedeiert (Helt: Bibl. I. S2). Nem alom latas az apocalypsis (Mel: SzJán. 11). Álom látások, álmadozások (Com: Vest. 39). Az álm látás után egyedül istent hívá segítségül (Kereszt: FKer. 368). Mintha szűnyyadozva álmas látást láttam volna (Csúzi: Sjp. 639).

arca-látás: [species externa; das äussere]. Tsak arca-látásból ne itilly (SzD: MVir. 255).

csoda-látás: spectrum C. [vision]. Senki abban nem kétel-kedhetic, hogy az Christus tette csiak tfinder vagy tüneti ezuda-látás volt légyen (MA: Tan. 1403).

éjjeli-látás, éjtszakai-látás: [visio; traumbild]. Álom-jelenés, éjjeli-látás, látott-látás: phantasma PPBl. Éjtszakai látás-ban szola neki (MA: Bibl. I.44).

kár-látás: liquidatio, revisio damni illati; besichtigung und schätzung des schadens PPB. (Ver: Verb. Szót. 11).

látott-látás: phantasma C. PPBl. [erscheinung].

törvény-látás: actus justitiae Ver: Verb. Előb. 60. [rechts-spruch, rechtspflege]. Az ajándék vétel porázon viszi maga után a hamis törvény-látást (SzD: MVir. 16).

Látat: **1**) [aspectus, visus; das sehen, schauen]. Vac embert latatra (ad visum) meg-nem adhatnac (BécsiC. 113). Nem leluen meg ő testet, jőnenek monduan es őnmagocot aghali latatot lattocat, kik mongac őtet élni: non invento corpore eius vene-runt dicentes, se etiam visionem angelorum vidisse, qui dicunt eum vivere (MünchC. 167). Ez nag kenődak latatya (GyöngyC. 17). Testi zemnek latatya (Ozor: Christ. 35). Istennek zine látá-tával élnek (Beythe: Epin. 63). De mit chinál Delimán ilyen látatban (Zrinyi: ASyr. 230). Engemet tápláltis csak látattya-valis, meddig kertemben lakot (Zrinyi. II.129). **2**) [visio, spec-trum; erscheinung]. Ada Danielnec meuden latatoknac es alm-acnac értelmet (BécsiC. 118). E latatot senkinec se mongatoc (MünchC. 45. 67). Almban len egy latatya (ÉrsC. 501).

3) [species, habitus; das äussere, das aussehen]. Igen szép vár, melynek az imperiumban ninszen mása az külső látatja szerint, az miut mondják (ErdTörtAd. IV.5). A bűdös babuk az ő külső látatjára nézve némelyektől királyi madárnak iteltetik (Misk: VKert. 440). **4**) [milia passuum; meile]. Megh meerec tyzen ketb latathnyra: mensusque ad stadium duo decim millia (JordC. 926). **5**) [effectus, eventus; wirkung, erfolg]. Semmi io es baznos latattya nem volt az ő álm latasoknak (Frank: HasznK. 10). Mi az oka, hogy ennyi predikáció-hallásnak esok-kban hasznos látattya nintsen (Pázm: Préd. 462). Kevés látattya vagon jobbulásodnak (Pázm: KT. 87). Ennyi soc es nagy latati legyenece az mindenkor meg tartatot maguac (EszT: IgAny. 115). A mellynec nem kevés látattyi vadnak es voltanak (Pós: Igazs. I.571). Az ember könyörög az istennek, de ninszen látattya (KBodor: HÖszt. 35). Kevés látattya volt miud eddig annak is (MonIrók. XV.121). Ők az ő dolgokat nem aluszsák ol, kinek látatja is vagon (ErdTörtAd. 347). Igaz dolog, hogy volt olyan látattya, hogy nem kívánt volna hostilitást tenni (Bérs: Lev. 83). Ha úgy van, ninszen látattya az armistitiumnak, gondját viseltetem én is Klümiszeghi icsém-uramnak (92). Ugyau ég a munka kezében, van is látattya dolgának (SzD: MVir. 244). **6**) [testimonium; zeugnis]. Yrastvdo doctoroknak latat-tyok zerent (ÉrdyC. 66). En es azt mondom, hogy te vacy az Peter doctoroknak latatlyok szerent (369). Semminemű erős-sseggel, semminemű lattatly meg nem bizonyithatni (EszT: Ig-Any. 174). Hogy az nem isten újával iratott, elég látat arra az (Pós: Igazs. I.20). Nem jó látat Calvinusban, hogy őrdömet el-tenetné azokat a szókat, mellyek a szent háromságot jelen-tik (597).

Látatlan: 1) *invisus* MA. [non visus; ungesehen]. Pilloga toc, látatlama teszom, mint ha nem látúam: *conviveo* MAL. Ahon wolph walaui majorsag, azt látatlan nem hatham (LevT. I.270). A vas fizakokat most csak látatlamba köszönöm. Kének mert még Szombathba vannak (II.279. Tarn: Szents. 21). 2) *inexploratus; ungesprüft*. Ne gondolj rozsat az te felebaratidra, ne veledkedjél hozzá lattatlan (Born: Préd. 429).

Látd, ládd-é, láddék: [seece, en, equidem; sieh, sehe doch]. No, no, ládd-é: at, at PPBL. Monda nekio, laddek mint kőnőfürtek az istenők ráitad (DebrC. 12). Láddék immar negi ezendősie mult (26). Ladde mely yghen ryth (517). Had ne hauczo, lade Hlyesth hiya, lasok, talam el jw (ÉrsC. 100). Láddo mely ygen zeppen tanyt a zont Boneuentura atyánk TelC. 371). Ladde hogy mond (Mel: SzLín. 7). De ladde megis (Mon: Apol. 297). De ládd-e Krisztus az itéletben nem emliti ama tégéres vétéket (Pázm: Préd. 19). Láddé hogy csak az nem esmérheti meg az Christus magyát, a ki látni nem akar (Pázm: Kal. 560. Czegl: Japh. 34). Ládd-é mely nehéz a dér az bírának (Pázm: 5Lev. 262). Láddé a vitézek megis indúltak már (Gyöngy: Char. 38). Lád hogy hamar hittél (Hall: Pa zs. Előb. 8).

[Látdogál]

még-látdogál: *revisito* C. [widerholt besichtigen].

Láthatatlan: *invisus, inaspectus C. invisibilis* MA. [unsichtbar]. Az láthatatundecbol láthatatlanokra irulyon (NagyszC. 29). A láthatatlan lelec az láthatatlan istenhoz hasonlatos (VitC. 7). Az wr az ew isteny zemelezyoben láthatatlan es halhatatlan vala (ÉrdyC. 511). Kenyérhesy logyenek en közöttthem es en ellensegymnek közöttők láthatatlanoknak (ÉrsC. 291). Teremtett láthatatlan anygalokat is az drékeké való meenyel felség (Com: Jm. 215). A som lehetett, hogy a látható Christus, láthatatlan Christust őt légyen-meg, mert így kettő esmálódott vóna az egy Christusból (Matkó: BCsák. 425).

Láthatatlanképen, láthatatlanul: *invisibiliter* MA. [unsichtbar]. Az ő ecelesiájok pokolban ha volt láthatatlanul, de e földön nem volt láthatóul (Pázm: LuthV. 263). A te kifolyt véredel a Christus-ért láthatatlanképpen egyelőd abba (Czegl: MM. 114).

Látható: 1) [videns; sehend]. A matska igen clesen látható állat (Misk: VKert. 167). 2) *opticus C. visibilis* MA. [sichtbar]. Az ew tyának látható voltának el tauozasa ellen vezen vala edesleges vizagztakst (CornC. 25). Ha minden látható allatok egeenek, az purgatoryom kenyahoz hasonlatos nem lehetne (DomC. 258. MA: Tam. Előb. 21). Az második napheli mi fölünk nem látható leszen 1620 (Kal. C2).

Láthatóképen, láthatóul: *evidenter C. MA.* [augenscheinlich]. Nem olly láthatóul visolylik a baronképet es erköltsöt, mint Nabuehodonozor (Pázm: Préd. 418). Ez dolog látva, láthatóképpen, szemlátomást lőt (MA: Scult. 600).

Láthatós, láthatatos: [visibilis; sichtbar]. Zabadoh engd-moth myndön láthatos es láthatatlan ellensegőmtől (CzechC. 12). Mind láthatatlan es mind láthatatos allatok (FilC. 197). Maga Kristus unuk láthatóssan adta néki az oltári szentséget (Tarn: Szents. 121).

Látnivaló: [conspicuus; augenscheinlich]. Látni való kegyelmes uram, hogy a német táborbul csak fél mérőldnyie sem bocsítja companiákat (MontME. IX.91).

Látó: 1) *videns* MA. [sehend]. Az aiandoc a látókat meg vakította (Helt: Bibl. I. Nr2). Job egy látó bizonságnak húni, hogy nem mint sok halloznak (Deses: Adag. 133). Tanításának halgatói ezada tételnee látó voltac (MA: Bibl. Előb. 1). Ki teszi az embert látóvá vagy vacká (152). Látó rostotskák (ACsere:

Enc. 150). Csak látóul is közülők csak egyet is be nem bo-csátottam (TudTár. 1839. 365). 2) [visitans; besuchend]. Magam is mentem néha látóul (Megy: Dial. 36). Istennek hála mostanában Fejérvárra is tekinthettek látóul (RikGy: Lev. 174). 3) [propheta; seher]. A kiket e mostani időbe prophetanac hynac, régen azt látóac es nezőne hijac vala (Mel: Sám. 33). Arrul a nemzeitül azt mondja a látó: Nem leszen közülők egy is elfáradó (Thaly: VÉ. I.251).

áloom-látó: 1) [somniaior; träumer]. Ime ilon is az áloom-látó, jól állyc meg es vessie egy ó kútba (Helt: Bibl. I. 82). Prófétákat áloom látóknak nevezted (Orczy: KöltSz. 240). 2) [interpretator somnionum; traumdeuter]. Közötted jövendőmondó vagy áloom látó támadad es jegyet adand te néked (MA: Bibl. I.170). Ihol is amaz áloomlátó, jertec állyc meg őtet (Tyuk: Jozs. 363).

betegséghez-látó: [curator aegrotorum; krankenkupfeler]. Kozna, szent Deujén betegséghez látó, szent Apalina vala foggyógyító (RMK. II.164).

háztűz-látó: *explorator sponsalitius* PPBL. [freier].

hús-látó: [inspector laminae; fleischbankaufseher]. Hús-látók, vásárbírák: *carnales* PPBL.

igaz-látó: [iudex, arbiter; richter, schiedsrichter]. A farkas meg ála a kezepit, hogy igaz látó és bíró lenne (Helt: Mes. 299). Legyen azert az Jehova igaz lato, es ő tezien íteletet en közötttem es te közötted (Mol: Sám. 51). Nintsen ná között-tíne igaz látó, ki az ő kezét közbe vetlesse mind kettőne között (Kár: Bibl. I.517. MA: Bibl. I.454). Legy igaz lato benne (Megy: SZAÖröme. 274). Az gyulai sik mezőn juhász, hajdúk között igazlato voltam (Thaly: VÉ. I.348).

isten-látó: [exercista; beschwörer]. Ne leelettessek the-bened, ky alnath tarezon, se kyatho, se ysten latho (JordC. 239).

messze-látó: *prospex* PPBL. [weitsehend]. Nints közülük olly messze-látó, mint a sas (Pázm: Préd. 66). Messzelátó ávegeket, perspicillomokat ki-formál (Com: Jan. 167). Messze-látó áveg: *telescopium* (Com: Orb. 161). Ezt meg-láthatyunk a szent írásnak *perspicillum*in, messze-látó esőjén (TKis: Pan. 62). Volt ez igen messze látó, tanácsos bátor ember (Bod: Pol. 131).

Látós: [videns; sehend]. Nem lennének azok messzére látó-sak (Gvad: Orsz. 57).

[Látód-ik]

még-látódik: [inquiror; untersucht werden]. A dolog törvény szerent meg-látódván, érdeme szerint büntetessék a lator (MonTrók. VIII.119).

Látogat: *specito C. visito, invito* MA. [besuchen, untersuchen]. Az tyztá zorzettessegh ystemek elette ez: arvakat látokathy [igy] és özvegyeket seghcolleny (JordC. 834). Vala zont Damascos nyomorultakat es zogyeket látogatny (DomC. 88. 124). Nem látogattak vala Christus oghazat (BodC. 26). Egy időben meene atyaffyay látogathy az eakstromba (ÉrdyC. 502). A betegeket látogassad (Com: Jan. 201). Zrini várnak állapottját kezdő látogatni (Zrinyi: ASyr. 99). Im minutát küldtünk, mit írj az budai vezérnek, kit embeséges katontól meg küldvén, szóval is köszöntessd a látogassad (RikGy: Lev. 93). Unalmas dolog törököt látogatni (Mik: TörL. 82).

[Szólások]. Az isten minket ép elmével látogatot (Ker: Préd. 96). Az som igaz, hogy isten igazakat gonosz-szal látogattya (Pázm: Préd. 26). Az ur isten minden idvös-séges jólkakal látogassa kegyelműket, szívből kívánjuk (MontME. I.250). Isten minden jókkal látogasson esles atyámfia (Gér: KárC. IV.109).

el-látogat: [exploro; prüfen]. Hogy io bort vennek, azért ny az it malok mynd el kerestvük es latogattvük, de jobat ny nem talatunk (RMNy. II.62).

hozzá-látogat: proviso C. Hozzá látogató: provisor C.

környül-látogat: circumviso MA. allenthalben besichtigen PPB. Köröskörnyül-látogat: circumviso C.

még-látogat: 1) viso, invisio, revisio, visito C. perlustro, pervideo MA. [besuchen, besichtigen, untersuchen]. Közbe közbe meglátogatom: interviso C. Valakit meglátogatni: *provisere aliquem; rövid-nap meglátogatlak: *propediem te videbo PPB. Zent Ferencnek minden [ne]mew helyet nagy tyztessgeuel meglátogata (ElnC. 69). Korokat meg nem látogatom (VirgC. 10). Beteg valek es onomet meg látogatatok (117). Meg látogatlak tegódet, es meg gondolatlan órdómmal tellik be a te züed (WeszprC. 34). Gyakorta meglátogatya vala az betegvetket (MargL. 48). Gondolom, hogy meglátogatnam ez zerecheont (DomC. 307). Meg látogataud feldet es meg syroseytad steth (KulcsC. 151). A nyomorultatok az ó veszedelmeknek ideien meglátogatya (Helt: Bibl. 3). Meg kimlé éyel, és meg látogató az hástvákat (Helt: Krón. 148). Kortsomákat, czap házakat látogatnac meg (MA: Scult. 907). **2)** [vidéo; rühen]. Meg látogatya az atyáknak alnaksugokat az ó gyermekeken harmad és negyod nemzetségiglen (Tel: Evang. II.820). Isten nyúlt illy szoross marokkal hozzá, ó látogatta meg (SzD: MVir 416).

[Szólások]. E fabula inti azokat, kiket az isten meglátogatót különféle szép aiándekeokkal (Helt: Mos. 422). Bornak, meluel az kegeies isten minket meg látogatót (RMNy. II.1). Az istentelene ez világon iszonyu hánteteseckel meglátogatnac istentől (MA: Bibl. IV.240). Isten az felesegemet egy fia magzattal meglátogatta (Rady: Csál. III.4). Megáüüdekoza a gazdát és ielos szabadsággal meg látogató (Helt: Krón. 83). Az istene mindenekben jó szerencseuel meg látogassáé itet (13).

meglátogatás: visitatio, perlustratio MA. [besuch, besichtigung]. Maria meg látogata zent Ersebet azzont, mely meg látogatasoak imepet ma tyztelleyk (CornC. 311). Jeottek eo hozya meglátogatnask okaert (DomC. 170).

Látogatás: 1) visitatio MA. [besuch]. Nem ysmered meglátogatnasknak yleyt (JordC. 597). Az vdó zereut valo marhaebol tenekód elegkepen sytőck látogatnask tenem (TelC. 101). Legyen emberseges látogatás es kewanath az nyawalyasozó (ÉrsC. 216). Homonnai uram látogatnask csak kémlélés volt (RákGy: Lev. 84). Koesis, fogd-lé mind a hatot, valakinek látogatására szándékoztam (Fal: NE. 73). Cynthiát szemre vévén, szereté benne a templomok gyakor látogatnask, a földre le szegezett szeméit (Fal: NA. 177). **2)** [lustratio; besichtigung]. Az leany nodgyedet az oklelekeknek elő hozatasa es látogatasa nélkül meg adgyak (Ver: Verb. 161). **3)** [plaga, poena; plage, heimsuchung]. Az urnak napján ez világi látogatnaskat és csapásokat nem érthettyük (Pázm: Kal. 811). Igaz érdemes látogatnaskat viseljük az úr istennek (RákGy: Lev. 167). Mi soha nem tudjuk, mi isten látogatasa az váradi majorságon, az nem szaporodhatik (259).

Látogató: 1) visor, visitor MA. [anfseher, untersucher]. A Jerusalem városbol ki hozza ég hop mestert, aki a hadakozó népnek látogató muntra mestere vala (Mel: Kir. 471). **2)** [explorando; prüf, probir]. Borlátogató ho: nonember (Corp-Gramm. 17).

Látomány: [spectrum; erscheinung]. Látománynak a vagy tündérmek-is gyaníthatták lemi, mivel az órdóg-is magát néhánykor világosságnak angyalává tünteti (GKat: Váls. I.553). Hozhatnék nagyobb bizonyosságért hiteles példákat a spectrumok, a látományok fölél (II.1250).

Látomás: 1) visus Ver. [das sehen]. Miudazáltal a jó szemmel látomás a dolgot más kflömben bizonyítja (Misk: VKert. 253). Látomás, hallás, szaglás, izetés, illetés (Fal: NA. 162). **2)** [visio]. Oly távul vagynak töle, mint értelmek az isteni látomásoktól (Fal: NE. 58).

szém-látomás: [intuitus, conspectus; ansehanung]. Életünk-ue iárása lüben vagyon, nem szemlátomásban (Holt: ÚT. yS). Soe keppen tanita az wr mind szem latomasanal, mind tapogatasanal (Born: Préd. 273). A Kristus tolekedetinek szemlátomására igazítja tanítványit (Pázm: Préd. 39). Szemlátomásént való (Megy: SzAÓróma. Előb. 6). A szemlátomásban így hányák a sulykot (Sámb: 3Tel. 654). Szemlátomásból meg tapasztaltatot (Toln: Vigaszt. 132).

Látomást: palam C. [offenbar]. Isten latomast jó es nem veztegl (DöbrC. 106). Nyiluan és látomás ki nem visselt semmit (Csák: AU. 9).

szém-látomást: ante oculos, evidentissime C. palam, propalam, eviderter MA. [angenscheinlich, offenbar]. Zem latomast meg mwatlnaa az ew istenect (ÉrdyC. 507). Neki yeleneek az angyal zemlatomast (594). Es yme zyz Maria zem latomast neki ielenee (TelC. 334). Christus meut szem latomast meuybo (Born: Préd. 326). Az órdóg szemlatomast mutogatyá Adam fiaíne ez világnac czalard ekosseget (Born: Evang. IV.20). Szóm látomást megyek az veszedelemre (Decsi: Adag. 217). Abban bizony szemlatomast még az pogányok értelméts meg gyózhettyük (Pázm: Kal. 133). Ez doloz látva, láthatóképpen, szemlátomást lótt (MA: Scult. 600). Hogy mi az istent nem színyel félyiie, tisztelleye, az igazság szemlátomást bizonyítja (MA: Tan. Előb. 26). Ne hazudgyon olyan szem látomást. Szem látomást való hazugság (Matkó: BCsák. 57). Szemlátomást paráz-nálkodni nem szégyeni (Diósz: Praed. 260). Szemlátomást fogy és mintogy olvad (Mik: Törl. 113).

Látott: 1) visus, circumspetus MA. [gesehen]. Semmy-nemov látot gevtremlen magat nem hagyva vala rezedenne (DomC. 10). **2)** [oculatus, ocularius; angen-]. Kinee en nem chine hallot, hanem ygian látot bizonyásgha vagioe (Balassa: Camp. 4).

Látsz-ik [lathek TelC. 297]: **1)** videor MA. [cernor, spector; gesehen werden]. Laciik, toeik: videtur (NémGl. 347). Chótör-tőkön nednes egh laeztattatik 1572 (KBÉs. D7). A földön pedig anuál-is rettetgetőb jelek látszanak (Pázm: Préd. 6). Kinnal meg töltőt edények laeztattak (Lép: P'Tük. I.27). Némolly szép fekete bújtzokkal látszattak (Könyi: VM. 65). **2)** censeor MA. [putor, videor; scheinen, gehalten werden]. Az sarkany ezeketh meg mondan, lathek on nekem, hogy olyan lewn, mynth egy zop ifyu (TelC. 297). Mi látize tüngetee: quid putatis (Helt: ÚT. c6). Az masic resze szímmel inkább, hoq nem mint haszonnal laezik vala iobnac (Decsi: SallJ. 15). Az számáris orozlámmak lázik az tudatlanolnál (Decsi: Adag. 47). A ki hóltnak lázik vala, azt meg-gyógyítja (Pázm: Kal. 666). Oszlopoknak ládezattattak lenni (Bal: CsIsk. 404). Avagy a befűknek vonogatási a gyermekeknek első tekintettel álmélkodásra méltó esndálnak nem látszanak-é (Com: Jan. 2). Gyakortáb a kik leg alkalmatlanabbak, azok látszanak magoknak leg alkalmatosabbaknak (Pataki: Reg. 178).

által-látszik: [perluceo; durchscheinen]. Az üveg világos, által látszó, de igen romlandó (Bod: Lex. 167).

ki-látszik: 1) [emineo, exsto; hervorscheinen, hervorragen]. Ky lachy vala az ev karyanak husa (MargL. 38). Garadyczon ne hagy az oltarra, hogy te zemerenséghód ky ne lasseck (JordC. 55). Ki ne lassik az te mezytolensighednek iktelensighé (Sylv: ÚJT. II.140). A klastrom nagy hegyen vagyon a város fölött, a homét az egész város kilátszik (TörtL. II.352). **2)**

[elucesco; sichtbar sein]. Hogy ez a Mosesnek meg-jelent angyal a Christus lőt légyen, innen is nem homályosan ki-látszik (GKat: Titk. 371).

mög-látszik: 1) videor, cernor MA. [gesehen werden]. Ez kőveknek zakadozasi oly igen nagyon volt, hogy meg mind ez napig es meg laczik (VirgC. 22). Meglatzatumé szinten oly diezőségeknek lenni, a mint most ő maga vagyon az isten (Born: Préd. 35). **2)** [appareo, elucesco; sichtbar sein]. Meg ládezik hát mind ezekből az en argumentomomnak igazsága (Bal: CsIsk. 62).

Látszat: [aspectus, species; das aussehen]. Nem mondom, hogy szürben, borskorban járjon a vitéző rend, kétségkívül ily köntösben rosz látszatja volna (Fal: NE. 50). Ezek a hébalavalóságok szépen illenek az egyházi köntöshez, a skarlátban és arany prémmel futtatott köntösben sovány látszattyok vagyon (63).

Látszatos: 1) [visibilis; sichtbar]. Az ő látásának ereje tovább érkezik e látszatos világ kerekiségénél (Fal: BE. 569). **2)** [speciosus; glänzend]. Oly tündökletes, oly látszatos az anyaszentegyház, mint a magas hegyen épített város (TothJ: IstN. 81). A kősziklás magas hegyen épített város látszatos és állandó (Bíró: Préd. 2). Hogy valami nemzetes urí látszatos légyen a kényes világ szemei előtt, ahoz jó darab őrshény kívántatik (Fal: NU. 273). A forgó ég alatt nintsen oly látszatos teremtmény, se kints, melly árát (lekednek) érje (Fal: BE. 570). A hívásos azt bömböli magában mi haszna, lakásom urí, költséges, látszatos, ha senki sem néz reá (596).

Látszatosság: [splendor; glanz]. A ki a külső látszatos-ságra szagat, ne ontsa egyszer s mind kintsét (Fal: UE. III. 145).

Látszómany: [spectrum; erscheinung]. Az ekklesiái historikusokból is hozhatnák példákat a spectrumoe, látszómanyok fölől (GKat: Váls. II.1250).

Látt: [videns, cernens; sehend, schauend]. Ki méne mindeneknek láttára (Helt: UT. J4). Tén nagy ezüddákát a mi szemne láttára (Kár: Bibl. 164). Ki ugrott sok szemes emberek láttokra az iatkos hazugság (Bal: CsIsk. 142). A vadászok sokszor a majmoknak láttokra vízben mosdani szoktak (Misk: VKert. 226). A ki a bírő szemne láttára vakmerőn el-tekéli magát a bírnre, inkább érdemes arra, hogy a deresen fekvő járja a lapitkás tántzot (Fal: NE. 81). Kristus urunk mindenek láttára és hallottára maga véssen számot az utolsó ítéletben (SzD: MVir. 251).

Láttatos: 1) [visibilis; sichtbar]. Mynd ez kenodeorth zabodoh enghemeth mynden latatos es lathatlan ellensogynthow) (ThewC. 8). **2)** conspicuus, conspicuus PPBl. [anselnicli, ausgezeichnet]. Ha ennek előtte soha még megnem tapasztaltatott volna is, hogy az anyaszentegyház nem köttetet az külső láttatos pompához, ünön magoc szemlátomást való bizonsággal lehetnéne arról (MA: Tan. Előb. 23). Angyali tökéletességgel legyene láttatos (1271). Láttatos példánk vagyon (MA: SB. 76). Az sidoságbeli anyaszentegyházra neze latattos es bötsületes legyene, hogy nem mint az kereszténysejben való poganyokra nézne (EszT: IgAny. 136). Szep latattos elő számlalással megbizonyítatiak vala (169). Igen latattosis, ő magában az nap (Láp: P'ük. III.218). Én latattosb kélbőmbőzést mutaték ő kőzötök emél (GKat: Titk. 305). A mi bírnénk meg-pirosodtanak, és olyan láttatosokká lettenek mint a vér (Szok: Bals. 110). Az árbotz-füknak kőszorúit hol láttatos festékekkel, hol ezüsttel, hol aranyal borították (SzD: MVir. 203).

Láttatosan: patenter PPBl. [sichtbar]. Arról tőttné tanítást, hogy az istemec esmereti minden terentett állatokban

bizonyára elég láttatoson és világosan ábrázasséc (MA: Tan. 69).

1. LÁTKA: lebes DöbrC. 195. [becken, kessel]. Jvda en kiraom, Moab en remensegemnek latkaia, Idvmeaig el terietem en cipellesemet (DöbrC. 195).

2. LÁTKA: [ferrumen; loth]. Vedd ki az megtörött grispant, akar az latkát ölegyies köziben jó melegen, és próbáld meg, fess valamit véle, az veresest latkával csináljad szárazon megtörvén (Keesk: ÖtvM. 308).

LATOR (*lutor* Pethö: Krón. 240): **1)** latro MA. [räuber, bandit]. Ty vatok kett latrok, kyk ez vilagott kernyol kerengyk (ElrC. 30). Wtet kezdé verni mikenen toluajt, latrot (VirgC. 26). Ty gonoz latrok es kegietlen gykosok (47). Latrok ve-weenek en hazamra (ÉrdyC. 133). Gonoz teewó latrok (536). Törvényeket szórzénec az gykosoc ellen és a több lator emberec ellen (Helt: Krón. 41). Az eijeli latroknak szantalanisagat mongia lennie 1572 (Kébcés F2). Ő foszotta meg Bíró Péter szolgáját, tehát nyilván való lator s vajda rabja (MontME. 180). Meg-érdemlé a lator, hogy noha latról kereste telles élete rendiben, azon éjjel ugy memyen bé a paraditsomban, mint sz. mártyr (Fal: NE. 54). A lator a kereszt alatt ládd mely szerelmesen fogadtatott a mi üdvezítőkütl (92). Nagy reménység fénylét ebben a jámbor latorban, mikor a Kristus országának részösülését kérte (Páz: Préd. 547). **2)** selestus, secleratus, consecleratus, improbus, reprobus C. facinorosus MA. [gottlos, verworfen, ruchlos]. Iszonyú latrok: nefári C. Mesterlator: *machinator seclerum; felette nagy lator: innumior, immanissimus seclere; mester lator ember: homo *ingeniosissime nequam PPBl. Jámbor a nyelued, de lator a szömed (Helt: Mes. 182). Vgy kel kövély latornac, az ageb lator apád szinte így járt volna (365). A satan bünnel vadol, mind lator ispan es ungallo be ad istennek, es el arul mas felül (Mel: SzJán. 312). Egebert nem bírom, hanem chak hog ez ket vr kezét ez lator mia valamj gonoz ne essék (LevT. 1368). Lator természet volna egyobekben is, ha isten szaiokra éreztene, mert az nyugodalomba konyeskedie az emberi lator természet (Born: Evang. IV.228). Szentesnek mutatták magokat, de latrok (Deesi: Adag. 41). Világ lator (50). Az lator kakuk az ő monyait az ökör szömetskének fezkébe toya (Mik: ÖrökÉ. 81). Forgách Sigmund igen hal elméjü, állhatatlan ember, hitinek semmit nem kell hinni, nincsen most itt latrabb nálánál (RákGy: Lev. 224). Az új szebeni polgármester az száz emberek szöszölőjával lator emberek (236). Ferdinánd királyt a Bécs országú lator urak és a bécsi lator polgárok liitak Bécs alá (Pethö: Krón. 240). **3)** [scortator, ganeo, seortum, prostibulum; hurer, bure]. Lator, parazna asszon (Mel: SzJán. 444). Hazugságnak nevezi, hogy lator társa volt Luternek az apácza; ha házasság nem lehetett közöttök, lator társának kellett lenni (Páz: LuthV. 171). Az házasság törő parazna kívül való idegen ágyat ferteztet-meg, a kurválkodó lator az ömön magát (Com: Jan. 183). Nem siethetek ugyan még most az latának kikeresésével, de bizony idejében el nem akarom mulatni (RákGy: Lev. 158). Lator volt, az asszonyak az latra (228). Egy latort az asszony magához rekeszte (Gyöngy: Cnar. 20). Latort ugy ágyast tart (Szathm: Don. 127).

[Közmondások]. Az ki bízza csak latorra ő magát, megcsalati, latrul veszi ő hasznát (RMK III.219). Könyű az latornac az latrot meg ismerü (Deesi: Adag. 104). Az ki egyszer lator, soha nem jámbor az (108). Edgy atyának is lator fia nincsen (Ker: Préd. 157). Rusnyább az lator asszony a franczos ember-nél (Thaly: VÉ. I.116). Az ördögnek is sántája leglatrabb (Kisv: Adag. 72). A ki lator paripán ül, zabólából itat (Fal: NA. 173).

Latorkod-ik: 1) latrocinar MA. [räuberi treiben]. Ha valaki mostan az anyaszentegyház gubernálásának formáját valóba

megtekinti, eszébe veheti azt, hogy az ég alatt nicezen nagyobb tolvaj barlang, az melyben a tolvajok szörnyebben latorkodának és dühösködönnének (MA: Tan. 1135). Most leginkább az végbeliek latorkodnak, Divini István ator volt, kiről ezután bővebben írunk (RákGy: Lev. 211). Bizonyos, hogy a latorkodó kozákok 30 vagy 40 ezeren érkeztek vala a vizen (TörtT.² 301). **2)** [moechor, luxurio; buhlen, ausschweifen]. Amá parazna, ki Betsabeal latorkodot (Born: Préd. 431). Ha felette igen latorkodnac az barmoc, essőt jelent (Cis. G4). Kellemes dolog, ha az atya bőjtire, józan és tiszta életre inti fiát, maga pedig szemtellenül tobzódik, latorkodik (Pázm: Préd. 198). Vér szerént való attyokfiával latorkodók (Veresm: HitMegt. 97).

[Szólások]. Minden keresztyén lélek vonja félre magát, valahányszor bűnre vivő alkalmatosság latorkodik körüllette (Fal: NA. 165).

Latorkodás: 1) latrocínatio MA. [rüuberei]. **2)** [improbitas; frevel]. Hunyadi János nem gondola az arulo ciliai grofiac latorkodásával (Helt: Krón. 105). **3)** [adulteratio; buhlerei]. Szolgalo leanyokcal való latorkodas (Mon: Apol. 335).

Latorság: 1) latrocínium MA. [rüuberei]. Üzentem vala a királynak, hogy nem jó volna az kozákok latorságáért hatalmas császáruunkkal való frigyét felbontani (TörtT.² 1.291). Erdei, mezei latorsággal ki-fosztanak javainkbul (Fal: NE. 102). **2)** improbitas, scelus C. [frevel, ruchlosigkeit]. Iszonyú latorság; nefas C. Forralt latorság; meditatum, *cogitatum scelus; latorságával el-híresedni; malis facinoribus *notescere; reá termett a latorságra: *accomodatus ad flagitia; el-untuk hallani sok latorságát: aures nostrae *calent illius crimibus; bélyeges, kire latorságáért bélyeket sütöttek: stigmaticus PPBl. Aszt mondgyác, hogy igen gonosz vagy, és latorságodért kellett teneked farkadat zálogban badni (Helt: Mes. 290). Minden latorságra rea szabadittia őket (Mel: SzJán. 405). Több latorságot, tekozlást nem latsz, mint most az ünnepen (Born: Evang. IV. 521b). Szálaisag, latorsag (DictaGr. 40). Talám nem gyakorlatatnak ő köztöltök azok az ezégerés latorságok (Pázm: Kal. 218). Ezt az istentelen latorságot siketségre nem vővé az romai pápa (678). Ha ki gonosságból vétkezik, latorság (Com: Jan. 176. 219). Ez mondás az sz. írás ellen való latorság (Matkó: BCsák. 35). Igen igen rajta légy, végére mehes bizonyosan latorságúnak, az hajdu(é)nak (RákGy: Lev. 76). Gyalázatos halállal áldomását adták latorságoknak (SzD: MVir. 209).

Latorságos: [improbus, scelestus; frevelhaft, ruchlos]. Gonoz, latorságos Mysia (MA: Bibl. Magy. 4). Az, az istentelen, latorságos gyülekezet méltó volt az anya sz. egyháznak nevezetire (MA: Tan. 1084). Veszedelmes és latorságosb, hogy a bálványoknak szolgálnak (Illy: Préd. II.326).

[Latrabb, latrabbul]

mög-latrabbul: [depraver; verschlechtern]. Erkölcze meglatrabbula (MA: Scult. 936).

Latroz: [contumelios figo; schmähen]. Egymást kurvázzák, latrozák; invicem *raptant pro moechis PPBl. Latrozza azokat, ha kik jóvá nem hadnják, hogy illyeneket írt (Tel: Evang. II. Előb. 14).

I. [Latrul]

el-latrul: [depravor; verderben, verschlechtern]. Immár ugy el latrult és oly czintalan, hogy sokat torlon fog az állhatatlan (KTör: SzJán. 4).

2. Latrul: improbe, malitiose, scelerate, sceleste, flagitiose MA. [frevelhaft, ruchlos]. A lelköckel latrul complarkodnak (Mel: SzJán. 87). Láttam nagy wrat, kinek kinezet gyermeki latrul fellaktak (Born: Préd. 547). A mely idegen aszszonyt szemed lát, azt szíved latrul kívánnya (Pázm: Préd. 223). Lat-

rul gyálázzák a pápát az elhanyatlot fiak (Pázm: LuthV. 353). Istentelenül és latrul élnek (Illy: Préd. 1497).

[Szólások]. Latról iartál ageb (Helt: Mes. 302).

[Közmondások]. Az ki latrul keresi, latrul vészi hasznát (Deesi: Adag. 14). Az mely latrul kerested, olyan latrul vesszedd (153).

LATORJÁNSÁG, LATRÁNSÁG: [latrones; die räuber, räuberbande]. Soc latoriansággal népét sokasítá, az Mátyus földet égete, dulata (Temesv: Béla. 40). Nagy agyarkodással szögduld a sok látránság (Paskó: ESir. A2). Az itt való latranságot mindemmap fogják (RákGy: Lev. 494). Oly híre jött, valami latranság verte volna egybe magát ellene való támadásra (506). Mióta a kurucz latranság támadott (MonOkm. VII. 381). Az lamasalföldi megbódult latranságot mi illeti, nekünk is ugyam így hozák hírül (XXIII.184).

LATRIÁZ: [adoro; abeteu]. Jobban akart azért e mellett meg-maradni, hogy sem lelke veszteségével teremtet állatot látriáni (Czepl: Japhl. 53).

1. LÁZ: [formido, terriculum; scheuche?]. Fólton föl, olyan mint a láz, koldus rongyba öltöztette a szegénység (SzD: MVir. 379). [Vö. VÁZ]

2. LÁZ: tumultus, motus populi SI. [auflauf, aufstand]. Nomen etiam Lazorum in Colchide si recte executiatur, geminum Hungarieum est; láz enim, ut ejus derivata: lázadni, h. e. excitare et lázasztani, h. e. excitare ad tumultum, vel ad certamen, docent, significabat nostris cum sine dubio, qui animose aliis praevisset in bello, hostenque ad certamen provocasset; unde et lázos, adjective, enudem sensum habet (Otr: OrigHung. II.172).

Lázos: [tumultuosus; aufrührerisch]. Lázos enudem sensum [excitare ad tumultum] habet (Otr: OrigHung. II.172).

Lázzad, lazzad (lázgittya): [nitor, persecutor; streben]. Láttam oly világ oktalmította urfiakat, a kik a raritas és ujság után lazzadván, maguk sem tudták, mire bolonduljanak végtére (Fal: NE. 30). Ha ugyan tsak oly igen a vigasztalás után lazzattunk, nem találhattuk-e másban mibein vig örömlünket, hanem-ha a bordélyokban förtőzünk mint a bádós bakok (106). Tsak az ujságok után lazzadnak és magok szülte elméjek tegnapi takálmányival akamak kedveskedni (Fal: UE. 1381). Ugy látszik, hogy némellyek a barmok kedvével egyvelítik kedveket és azon-féle gyönyörűsége után lazzadnak (Fal: SzE. 535). (Párisban) a nép szinte úgy lazzad urra, a mi nem kell, mint arra, a mi kell (Fal: TÉ. 776). Megeröltetvén a telhetetlen természetet, testi gyönyörűsége után lazzad (SzD: MVir. 116). Az öregok az ifjaknak pályáját futtyák, utánok indulnak, lazzadnak (343).

fől-lázzad: 1) [se viae committere, se commovere; sich aufmachen, aufbrechen]. (A kyrál) leweleeket yrasson, kykben femyen parancsolyon mind ő zeleso orzagának, hogy mynden ember fel kezölvén, fő warosaba gyövleneek; hagyot napra ha ywtanak, mynd fattyk fel lazadanak, nagy sok anyadekoth wywenek, az warosban bee yewenek (ÉrsC. 448). **2)** [exsurgo; aufstehen, sich empören]. Így szégyenült meg a lelki Hámán, így maradának tserben az ő föl-lázzadt hacseri (GKat: Váits. II.953).

Lázzaszt: commoveo, concito, incito SI. [antreiben].

fől-lázzaszt: concito MA. PPB. [aufwiegeln]. Elis lopá magát Florencziából és Görögországban evezvén, az kösséget föl-lázzasztá (Pázm: Kal. 678). Az taborba jutának es fél bodító hírrel az vitezeket föl lazzasztak (Fórró: Curt. 374). Sokakat fellázzaszt és valami kajtor hadat indít (GKat: Váits. II.353). A czéhek föl-lázzasztják a községet, de nem vernek azzal soba

ellenséget (GyöngyD: Char. 357). Xerxes egykor maga népe közzül a görögök ellen ezernyi ezereket lázzasztott fel (Misk: VKert. 72).

rőa-lázzaszt: [impello; antreiben]. Mást beszédeggyével felöltet, valamire reá-lázzaszt (SzD: MVir. 181).

széllyel-lázzaszt: [dispergo; zerstreuen]. Az harc után jobb az sereget csoportban tartani, hogy sem mint széllyel lázzasztani (Réd: Tem. 16).

Lázzat: [moveo, concito; stiften, erregen]. Bekesegsősök leegyenek myndden tyredelmességgel azokhoz, kyk raytok nyomorvosagot lazatlanak (ÉrdyC. 29).

Lázzit: ∞ Haragját is lázzitnya (BFaz: Asp. 2).

Lazzud: [dispergor, disjicior; zersprengt werden?] Jobb ha serege mind itten luzzudna, hogy győzödelmével kérkedni ne tudna (Kónyi: HRom. 139).

[Lazzul]

el-lazzul: [diffundor; sich zerstreuen]. Valaki megvert ellenségét széllyel el lazulván üzi, az nyert győzödelmet vissza akarja ellenségének adni (Réd: Tem. 17).

LAZA: [exilis, vilis; gering, schlecht]. Ez a nyalka kuruczoknak kedvesebb lazája, de most ottan sem kellett katonák lazája (Thaly: Adal. II.141).

LAZAC: salmo, esox Szüksz. MA. [lachs]. Lasatz, semling, salmo hal: salmo; lazatz, galotza, pisztrang: salar PPBl. Tengeri halak: a lazatsz, menybal, tengeri porozogó halatska (Com: Jan. 34). A salmo könnyen szükik, őszszel lazatznak hivattatik (ACsere: Enc. 118). Pomerániában fogtauk volt egy tzelhatat, és annak az ő gyomrában rettenetes bőségű halak találtattak a többi között volt egy sinnyi elopen salmo is benne, melyet mi lazatznak hívunk (Misk: VKert. 532).

LAZUL, LAZÚR: [lapis lasuli]. Lázul kő: laxulus Major: Szót. 289. Lazúr festék: Armenium, color Armenius PPBl. Cyanus kő, melyet az mauritaiayak lazulkőnek hívunk (Keesk: ÖtM. 270. 276). Elég van ott skárlát, mind lazúr s mind gránát (SzBodó: Kalm. 7).

LAZSNAK, LASNAK (meglazakol Gvad: NótVégr. 181. *lasnok* C. *lasnok* Born: Préd. *lasnak* Mel: Herb. 103): **1)** lodix Posti Nom. 1.45. C. Nom. 44. toges, gausape MA. *culcitra lanea PPBl. zottige decke, maträtze Adáni. Ev agya vala egy hituan lasnak (MargL. 40). Vizes lasnackal tette be, hog meg fölmlen (Mel: Sám. 201). Juhaimrol el nirt giapiñból ezniált posztónal es lasnackal melegitettem őket (Mel: Jób. 74). Ha beburitkozic kádban vagy lasznac alá, has fayást gyógyit (Mel: Herb. 103). A drabantuak posztót, lasnakot köldél vót (Monlók. III.182). Nincz lasnoka, szüre, ingie (Born: Préd. 388). Lasnackal befédett emberrel meg ijeszteti (Pázm: Préd. 7). Ésan posgás és szórós vala mint egy lasnac (MA: Bibl. 1.22). A szalmával megterítettét ágy feliben vettetne lasnakoc (Com: Jan. 112). Ágyokbeli lasnakajokat is az kortomúra hordgyák (DBón: Részegs. 82). Az haranglábra az osztendő szám fölmetező Dániel deiknak hozott bíró uram Budáról egy lasnakot, 1 gréei tallér (MonTME. 1.87). Ellopta bárányak is lasnakját (Thaly: VÉ. 1.351). **2)** [pami; lumpen]. Koldus rongyba, lasnakba öltöztette a szegénység (SzD: MVir. 379).

[Közmondások]. Szenet kovácstól, lasnakot tzigántól nem vehni nyertesen (Kisv: Adag. 315).

oláh-lasnak: bardoeculus C. [zottige kopfbedeckung]

[Lazsnakol]

még-lazsnakol: [perstringo, vellico; aufspießen, aufgabe-ln?]. Féltem, hogy meglazlakolnak a bikák (Gvad: NótVégr. 181).

Lazsnakos: gausapatus MA. Lasnakos kuklya: bardoeculus C. MA. Lasnakos, szokmányos, tzondáros, tatár-köpeyeges: gausapatus PPBl.

LÉ (lee PeerC. 123. 129. JordC. 387. 446. 510. ÉrdyC. 511b. *lé* rontták, *lé* vágák, *lé* menének Pethó: Krón. 42. *leue* JordC. 244b. 291. ÉrsC. 112. 120b): de, deorsum MA. [ab, niederlinab, herunter]. Lepökni: despuere PPBl. **a)** [hely]. Le esnoic (precidentes) inuadac ötet (MünchC. 17). Maria ő keserősegeben földre lee eseeek (PeerC. 129. 332). Vessee lewo ew rwhayth: deponet vestem (JordC. 244b). Ereik emlékozetre teetteneek eet lewo ez kewek: positi sunt lapides isti in monumentum aeternum (291). Lewo veteek wr istennek elette: projecerunt ante dominum (300). Pokolnak meelseghere zallaz lee: usque in infernum descendens (337). Ezenek az morsalekbel, kyk lewo hwnak lw vroknak aztalrol (402). Lee vetközteetek hwtet a barssnabol (510. vö. Nyr. XIV.563). Földre lewo eswen ymada ewtet (ÉrsC. 107b). Lewo zallottam (112). Wmen magath megh alazwan es ő gondolatyth lewo haythwan ő byneyre (236). Ő thablayat lee helhete, az kep előtt le terdeplek (463). Hejh, kérjüik az papot: sok illyen jó napot imádkozzék le az szegény kuzczoknak (Thaly: Adal. II.145). **b)** [átvit ért.] Haborusagoknak vezödelmenek leehnytese (MargL. 29). A szentség és isteni szolgálát, mind a kettő valóban igen le-felé vagyou, tsak a jó isten tudgya, mikor lézen elö-menetele (Fal: NE. 8). Erre mélyen leszomorodtak s szörnyen felindultak (Fal: NA. 241). Letartó és alázatos volt (Fal: TE. 662). A pokolnak fenekéig lekárhoyztatták (665). Lealasztotta és meggyalázta az egész fehér népet (691).

LÉ, LÉV: 1) succus, liquor MA. [saft]. Balsamom fának leue: balsamelacon C. Fa leve: hydrodes MA. Ez beteg az bozzanak leuelet meg tevre es az leuelet haromzer meg jua (DonC. 160). A sós halnak keserő leve (Com: Jan. 14). A gyűkeres állatok egyféle részei: nedv, lév, hus, fikarty (ACsere: Enc. 222). Ūrömnek levét és büröknek borát adott (Tof: Zsolt. 373). Ūröm lézen az ételo es az itala bürök lév (500). A fű-fának levét ha földbe töltöd, abban való férget mind egyik meg-öliöd (Fely²: SchSal. 21). Fött szederjnek leve (Fely: SchSal. 35). Ezen lével gurgurizáld fájó torkodat (Váli: OrvSz. 2). **2)** jus, juscum C. jusculum, offa MA. [suppe]. Lébe fött: jurulentus C. Edgy kis levet meg őtt volt az konyhány (SzBodó: TFü. 11). **3)** [jus, liquamen; sauce, brihe]. Levben maro falat: offa jurulenta MA. Es el devle az eteknek ov leue capaya vyara (MargL. 52). Sokszor fözött pareyokat újob levben feladgya (Pázm: Lev. 4). Adják a rozsz hust a jó lével (Megy: 3.Jaj. 19). Elhöz illik e lévhöz kappan, fácán, huos madár, galamb (Rudv: Oxal. III.46). Önts vaját avagy olajt bele, nem igön sokat, mediocriter, hogy mégis ne legyön lénélkül, de meg ne ismerjék az leve benne (47). Mártogatnának kenyeret a lévben (Fr: SzLán. 73).

[Szólások]. Nem kell ezt amazzal egy lévben habarni (Pós: Igazs. 1.309). Miért hozod egy lévben a két különböző dolgokat (Matkó: BCsük. 441). Minden lévben kalány (Fal: Jegyz. 928). Egy lében keverünk mindent (Megy: Dial. Előb. 14). Egy lében kevertünk mindent (CoryGramm. 71). Tséltap, minden lévben lots: ardello MA. PPBl. Minden lébe loes: curiosus (Com: Jan. 185). Miért kellett minden lévben loes embernek lenni (Czegl: Japh. 93). Az leuben loezalkodnám (Bál: Csisk. 185). Mind egy lévben szózni (Deesi: Adag. 112. 248). Nem kel mind egy lévben szózni és egy arúnt eretneknek nevezni, az kik valamely vélekedésben vannak (Pázm: Kal. 87). Igen tart attól, hogy ő is egy lévben szattatik azokkal (Matkó: BCsük. 101). Az halál mindeneket egyenlővé tesz, egy lévben sooz (ExPrinc. 198). Egylévben szózni (Kisv: Adag. 226). Zvünzörusnak én soha lüret sem hallattam, kit is it a jesuita mind egy lévben vér a többivel (Czegl:

Japh. 130). Mézes lére nem igen szagagatnak (Thaly: VÉ. II.4). Nagy konyhákat tített, drága leveket csap, kényes falatok közt torkoskodik (Fal; NE. 8). Ezért keserű levét forralnak neked: poklúl lesz dolgod (SzD: MVir. 83). Ha az koncával jól laktatok, az levét es reá ti megigyátok (RMK. III.113). Ha meg ötted az húsát, az leuétis meg igyad (Deesi: Adag. 7). Ki-öntötte a levét: rossz fát tett a tűzre (SzD: MVir. 163). Egy szolgájával a levét össze-szűrűvén, ez előtt három esztendővel beszökött Moldovába 1760 (Hazánk 1377). Egybe szűrte a levét véle (Fal; Jegyz. 922). Rákóczy Györgyöt obsequiumra bivatja, de azt a húst sokféle lével főzzék Váradon s Patakon, melyben senki nem vete jobb borsot, mint amaz extraneus hajdu (MonIrók. VIII.171).

[Közmondások]. A milyen lével fizettek kegyelmetek, olyanal fizetnek kegyelmeteknek is vissza (Nyr. XII.417). Feladta levét s elfeledte koncát (Kisv: Adag. 23). Oltó húsának híg a leve (430).

árpa-lé: *cremor hordei PPBl. [gerstensaft].

Balázs-lé: [?]. (Nyr. IX.71).

bisop-lé: [bischotstrank]. A bischop létől ugyan megtsödmöl-
löttek (Misk: AngInd. 97).

bor-lé: [sorbitio vinaria; weinsuppe]. Bor lev: Bort, vizet, mézet forraszd fel, vess malosa szőlőt bele, borsot, gyömbért (TörtT.² 1.580).

borított-lé: [?]. (Nyr. IX.72).

bot-lé: [?]. (Nyr. IX.72).

cifra-lé: [?]. (Nyr. IX.72).

despot-lé: alliatum PPBl. [knoblauchsauce].

éb-lé. Ebet csak eblével kell főzni (Matkó: BCsák. 5).

ecetős-lé: acetarium, jusacetosum PPB. [essigsuppe].

egres-lé: omphacium MAl. PPBl. [agrassauce].

élős-lé: [jus acre; sauce piquante]. Éles lével csuka. Az csukát faragd szépön, hasasd ketté, aztán sózd meg (Radv: Csal. III.43).

éték-lé: [sorbitio; suppe]. Étek-levet és főtt húst vími (GKat: Titk. 457. Felv: SebSal. 8).

fekete-lé: *jus nigrum PPBl. [braune suppe, sauce]. Nyul hús fekete lével (Radv: Csal. III.43). Ludat, vagy ludfiat fekete lével (TörtT.² 1.569).

fokhagymás-lé: alliatum PPBl. [knoblauchsauce].

guta-lé: [?]. (Nyr. IX.72).

hal-lé: garum PPBl. [fischsauce]. Hal-zsír, hal-háj, hal-leve, halnak sós-leve: garum PPBl.

hideg-lé: jus gelatum Com: Vest. 134. [aspik]. Hideg lév-
hez való a kalán (Com: Vest. 84).

káposzta-lé: muria PPB. [krautsuppe]. Egy bordó káposzta
lév sem gyógyíthatja meg (Mik: TörL. 212).

kaszás-lé: alliatum PPBl. [knoblauchsuppe]. Tehén hús
kaszás lével (MonIrók. XI.322). Kappan kaszás lével (Radv:
Csal. III.44). Harmadikát cízmeremnek hívják kaszás-lévének
(Thaly: VÉ. II.378). Felvitték a káposztát, répát, murkost, kas-
zás levét s több eféle régi magyaros jó étkeket 1759 (Hazánk.
I.295).

koldus-lé: [?]. (Nyr. IX.72).

körtvély-lé: succus pyrorum Kr. [birrensaft]. *Körtvély-
léből tsinált ital: pyraceum PPB.

mák-lé: opium MA.

nyak-lé: [alapa; olirteige]. Valakinek nyak-levet adni, nya-
kon tüni (SzD: MVir. 320).

rác-lé: [vinum Rascianum; serbischer wein]. Hátha még az
riélvén vágyók voxá még alább csulja Nagyságodat (Beres:
Lev. 23).

riskása-lé: *cremor orizae PPBl. [reisbriihe].

röetölt-lé: [?]. (Nyr. IX.73).

sós-lé: muria, muries, salsugo, salsilago Kr. [salzbrühe].
(Pázm: Préd. 1148. Kr.).

szilva-lé: [succus prunorum; pflaumensaft].

[Szólások]. Csossz elé szilvalé, téged is megbersoznak
(Fal: Jegyz. 922).

szömöröcsök-lé: [jus phallorum esculentorum; morchel-
sauce]. Borjú hús szömöröcsök lével (Radv: Csal. III.42).

szüz-lév: jusculum purum Kr. [reine suppe]. A bőjtős észik
valami füstön száradott hitván húst szüz lével vagy sütte
(GKat: Váts. 1.1069).

törött-lé: [puls; brei]. Ludat törött lével. Ludnak a máját
petrezselyem gyökérral, bagymával megfőzni s által verni
(TörtT.² 1.569).

vendég-lé: [?]. (Nyr. IX.74).

Levecske: 1) jusculum; suppe Com: Vest. 134. Levecské-
ket esznek (MesésK. 12). Vacsorán egy kis levecskét is evék
(MonIrók. XVIII.63). 2) [jus, liquamen; sauce]. A sültekek
adattatnac mártogatni való étkec, íz adó levecskéc (Com: Jan.
111). Levecskéket, leves étkeket készít (Com: Vest. 49).

Leves: 1) jurulentus C. succidus, succosus, succulentus
MA. jusculentus Com: Vest. 134. [saftig]. Am az undoc varat,
a ki leues varr, meg gyógyítja (Mel: Herb. 12). Levesebb ma-
teriát kívánnak a város atyái (Nyr. XII.266). (A spikauad) leues
kelest, varat meg gyógyít (BeytheA: FivK. 3). A tengeri baracz-
koc, leves barackkoc, fehér szilvác kemény maguac (Com: Jan.
20). A nedvesség az, midőn valami leves dolognak részei a
kemény testeknek menedékibe bészélnik magokat (ACsere:
Enc. 126). Majner alma, igen jó édes leves alma, nem igen
nagy, egy felől sárja (Lipp: PKert. III.144). Levesen süsd a
petyenyét (Szakácsmest. 47). A hering, melyet ujonnan fognak,
mikor még leves és teste-béli, a pisztrangoknac édességekhez
közel vét (Tel: FLél. 52). 2) [sorbitio; suppe]. Mosárban töre-
tett eledel, leves: intrita; gyenge levessel vagy tüzberével élni:
vesci *intrita PPBl. Kell-e vyaidat az levesbe boczatani és az
egész táliba válogatni (Erasm: Erk. 47). Minden leves az po-
lyeka vala és káposztalé (MonIrók. XI.330). Gyenge levét
habarutzált és néki enni adott (Kónyi: ÁM. 24).

árpakása-leves: *sorbitio ptisanae PPBl. [gerstensuppe].

boros-*leves: sorbitiuncula vinaria; weinsuppe PPB.

fekete-leves: [coffea; kaffee].

[Szólások]. Hátra még a fekete leves (Matkó: BCsák. 102).

káposzta-leves: [krautsuppe]. Az a drága orvosság a
káposzta leves (Mik: TörL. 212).

kávélves: [coffea]. Majd sok török test lesz eves, kiknek
nem kell kávé-leves (Thaly: VÉ. I.216).

makár-leves: [maccaroni suppe?]. (Nyr. IX.72).

ordás-leves: jusculum cum tyresi Kr. [käsésuppe]. (Nyr.
IX.72).

rongyos-leves: [?]. Ha rongyos leves vagyon, mért nem volna rongyos elme (Mik: TörL. 224).

sér-leves: sorbitumcula cerevisiaria; bier-brühe PPB.

Levesség: succositas SI. [saft]. Egy fa, melyből jó-szagú levesség foly: styrax PPBI.

Levez: [stillu, succum mitto; fließen, saft lassen]. Szemetec már bé apadot, orrotoc levezd, hajatot ősz (Prág: Serk. 815). A kik miatt esnek a dolog, azok se menjenek tovább onnan, hanem velők ott maradjanak és ők is azon lével levezzenek (ErdTörtAd. III.157).

mög-levez: insucco C. PPBI.

LEÁNY (an BécsiC. 2. leagi ThewrC. 123. liani AporC. 58. KazC. 139. LevP. 1.5. lai MünchC. 5. lian EhrC. 73): **1)** filia C. [tochter]. Unokám leánya: proneptis; anyám nényének a leánya: consobrina C. Kérloc en lanin, na akariatoc ezt fémmétéc (BécsiC. 2). Petrouella zúz ez s. Peter laña volt (MünchC. 5). Vram, en leañom ma mog helt (29). Es vigattak Judának liani (AporC. 58). Ezek atte fiayd, leañid, nyugogial velek (VirgC. 31). Az keraly leánya legien egieñd az paratnak leañyaul (147). Ywttem el valatzany leanyat hñ annyathwl (JordC. 384). Ne hagi az te edes leañidnak erdemert az ödögnek törebe esnem (ThewrC. 123). Öneki az niomorusag előt lüncz fiaj es leani (Szék: Krón. 15). Féléc, hogy el szakasztod tőlem a te leanyidat (Helt: Bibl. 1. P2). Ez egy kis leányom, tőbis nincz ennékem, ebben vagyon örömem (Illyaf: Jephth. 4). Harom koczy lomam vagyon, azth mynd kochystwl hagyom az harom leanyomnak (RMNy. II.217). Kd az én szommal köszöhjön az én szerelmes leányomnak (LevT. II.20. 65). Haller Istvannának az kisebb leánya megholt (RákGy: Lev. 5). **2)** puella C. MA. [mädchen]. Testes, faros leány: filia bene *curata; a leány azon sir: id *lacrimat virgo; tserbe hagyni, meg-gyaláznai a leányt: *Indificare virginom; leány néző, nőszni vágyó, leány kérő: proctus PPBI. Dychertelnek leanioknak sokasagabol (VirgC. 15). Serenyen futannak tancban az leanyok (PetrC. 339). Kezde leany kényerghet a mindenhatho atyához tenye (WinkC. 82). Sok leany yffak zeytölttek kazdagssagokat (ÉrdyC. 415). Iegőssöm az lianok között (KazC. 139). A Palladon neñf leant ez üdöbö vettetez be a Triton usñu toba (Szék: Krón. 9). Észnac, isznac, leányoc körfil czollyegnac (Tomesv: Béla 37). A fő leányoknak magas, esűpos, látra ütögő koronájok volt (Monrók. XI.341). Tsak egy köz leányt-is nem illetve ilyen, hogy illy bestelen hírt szó nélkül viseljen (PhilFl. 64).

[Szólások]. Az apjára halaszt a leány: filia *rejiēt se in patrem PPBI. Hágy valamit az leányok aztalára is (Decsi: Adag. 18).

[Közmondások]. Nem minden leány az, a ki pártában jár (Kisv: Adag. 388).

apáca-leány: [monialis; nonne]. Jesus zewletety napanak ydneper az apacza lianok zoktakuala mysere meny (EhrC. 73). Az apacza leányoknak synokban kérdésben forgot, miben helyhoztett volna az keresztényi vallás (MNYil: Ist. 90).

apród-leány: pedisequa MA. [begleiterin].

árva-leány: pupilla MA. [waife].

asszony-leány: [domicilla; fräulein]. Rájok asszon-leányok néznek vala (RMK. III.197).

eladó-leány: virgo *tempestiva viro PPBI. [heiratsmässiges mädchen]. A nőtelen legény nőszni akarván, elváltaszttya magánc, melly eladó leányt kedvellyen (Com: Jan. 116).

óp-leány: virgo *intacta PPBI. [jungfrau].

főző-leány: focaria PPBI. [köchin].

hajadon-leány: [virgo immpta; unverheiratetes mädchen]. Marattanak vala neki feleségétől két bajadon leányi, hazasagra alkalmasoc (Helt: Krón. Előb. 1). Zichy Pál uram el vővén házastársul Károlyi Ádám hajadon leányát (Gér: KárCa. IV.467).

kalmárkodó-leány: institrix PPBI. [ladenmädchen].

késérő-leány: pedisequa PPBI. [begleiterin].

komornyik-leány: [cubicularia; kammerjungfer]. Láb-hogygyel igen tsendessen bé-lépić aszszonyához a komornék-leány (Fal: NA. 141). A komornék-leánynek még kevesebben aszott ez a gond szívéhez (158). Még tovább eresztette volna nyelve vitorlyáját, de ime a komornik-leány érkezet (Fal: NU. 215).

konyha-leány: lotrix; wäscherin PPB.

mostoha-leány: privigna MA. PPBI. [stieftochter].

nászoló-leány, nyoszoló-leány: pronuba PPBI. [brautjungfer]. Ketek nem vilet nászolo leant (LevT. II.34). A leány-zók és aszszonyok között nyoszolyóaszszonyt és nyoszolyó-leányt tettek 1760 (Hazánk 1.362).

nászolóleányság: [munus pronubae; brautjungferamt]. Én Babkát el nem bocsátom az nászolo leányságra (LevT. II.34).

néző-leány: [vates; seherin]. Jwta előve egy neező leany, ky sok nereseegeth tőzen vala nezeesevel (JordC. 763).

özvegy-leány: [puella derelicta; verlassenes mädchen]. Özvegy leány kis Szombathely, kuruczok mátkája (Thaly: Adal. II.142).

rab-leány: [serva; sclavin]. Anyi rab leányt tarthatnak, amennyi tetszik (Mik: TörL. 190).

sáfárló-leány: libraria C. [schaffnerin].

sipos-leány: [symphoniaea; musikantin]. Egy sydo sypos lean minden vendeeghőt kylemb kylemb vygassaggal tyztel vala (ÉrdyC. 167).

szolgáló-leány: ancilla, famula C. [dienerin]. Vram te bezelléttel te zolgalo leañidnac zvrébe (BécsiC. 5). Yoglas ennekóm meeltatlan esz bynós zolgalo leanyodnak (CzechC. 6). Zolgalo leanyoknak es egyeb sororoknak zolgalo tartok vala (MargL. 22). A tejt a földgyből a bornyu szopja, a szolgáló leány feji (Com: Jan. 78). A fő-aszszonyt és a szolgáló-leányt azon egy hetes vászonynak tartják némelylek itt a szomszéd-ságban (Fal: NA. 129).

szolgálóleánykod-ik: ancillar Major: Szót. 40. [diener, das amt einer dienerin verrichten]. (Com: Vest. 119).

szüz-leány: virgo *intacta PPBI. [jungfrau]. A nőtelen legény házasonni akarván, elváltaszttya magánc, a melly szüz leant meg-kerüllyön (Com: Jan. 116).

udvarló-leány: pedisequa PPBI. [begleiterin]. Aszszony egy leuelet ira Narsesnac, hogy gyapotot eszt vdnarlo leanyoknac (Valk: And. 8).

unoka-leány: [neptis; nichte]. Az alá szálló nemzetségnek rendi között vannak az unoka fi és unoka leány (Com: Jan. 120).

vökahordozó-leány: cistellatrix C. [schmuckkästchen-bewahrerin].

Leányi: puellaris C. MA. [mädchen]. Leányi öltözet: eucombomata C. Leányi negyed: quarta puellaris (Ver: Verb. 26). Ki vón egy szép nas fat es az Rebekhanec szepen fel figgeszte leany homlokura (Hoftr. 29).

Léányka: [puella; mägdein]. Minden zykseg az mentől kyseb leankaknak es oztasek (VirgC. 125). A másik nemben vadnak a kis haab-gyermek, a leauka, a kis-aszony: in altero sexu sunt pupa, puella, virgo (Com: Orb. 75).

Léányocska: filiola, puella C. [mägdein]. Kicsin léányocska: pupa C.

Léányos: 1) [tilias habens; töchter habend]. Ha léány nagzajok, nagy átkot adnak; felföldön történék, az léányos ember esztendőig mind búdosék (RMK. IV.257). 2) [puellaris; mädchen-]. En semmi szót nem adtam a léányos házból (Bethl: Élet. 1362).

Léányoekod-ik: puellasco C.

Léányság: [virginitas; jungfrausehaft]. Azt monda, hogy íratat Marimus wöthme meg leausgat (ÉrsC. 431). Ha léány-átomat néked tartották Diána társai, szép isten-aszonjuk, ved 5 neven (Zrinyi. II.28).

Léányzó: 1) virgo, puella MA. [jungfrau, mädchen]. Ha leanzoth zyland, keth betygh lezen tyztwlatlan (JordC. 96). Leanzokath es zyeketh tarcaatok meg magatoknak (182). Leanzot zil vala (DebrC. 170). Leanzo magzatot zile (KazC. 44). Leanyk nem ysmery vala, hogy leanzo zemeely vona (ÉrdyC. 39). Valamely leanzo születik az bíka iegy alat, szép és nagy zemű lézen (Cis. K). Ilyen nagy léányzó, ki nem szenved fedést (RMK. II.328). Mikor az léányzó férfinnal vagyon iegyben Kár: Bibl. I.179). A szolgáló álmélködéc a szép leanzon (MA: Bibl. I.20). Mint hagyod sírnya te kemény szüvedet mint egy is leanzo (Zrinyi: ASyr. 173). Helyre léányzó, jól vagyon forálva (KirBesz. 51). 2) filia MA. [tochter].

eladott-léányzó: sponsa Ver: Verb. Szót. 29. [verlobte].

komornyik-léányzó: [cubicularia; kammerjungfer]. Az mez amaz komornik léányzóban jobban meg vagyon a delisége (Fal: NA. 180).

szolgáló-léányzó: ancilla, famula MA. [dienstmädchen]. liért hagyod el a ti szemetekbe néző sok szolgáló leanyzotot (Mon: Apol. 385).

[LEBBEN. LEBBENT]

Lebbentyü, libbentő: [pensile; gehänge]. Egy kis föl-en valecska, melyben van az kettőben rubint négy, gyöngy libbentő kettő (Radv: Csal. II.352). Gyémántos arany függő öt lebbentyüvel (376). Gyémántos nyakra való, negyven nyolcz oglárból es lebbentyüből álló (376). Rubintos, gyöngyös nyakra való, melynek a középen egy libbentő (Gér: KárCs. IV.420). Rubintos, gyöngyös nyakra való, tíz rubintos libbentő rajta, gyöngy libbentő nyolcz (421). Orientalis gyöngyökből készített belső nyakra való, kinek gyémántos arany libbentője vagyon (59).

LEBÉG, LEVÉG: 1) palpito MA. zittern PPB. Földre esseek, mykeppen holt eleuen, csak zywe alygh lebegeh na WinkC. 208). Talaltatnéke uallyon oly, kinek nem levegne iwe, kinek tagai el ne laukaduának, kibem az vér meg ne fölne (Lép: PTük. I.406). A szív leveg, dobog (Com: Vest. 36). 2) fluito, volito MA. [pendeo; schwimmen, flattern, schweben]. s istennek lelke leueg vala a vizeken (Helt: Bibl. IA). A szent lek eleimten kerülte a földet, csak a vizek felett leveget (and: UjSegits. II.225). Szerenese mint tüveg szemed előtt leveg s könnyen meg változik (Kisv: Adag. 186). Jelen vagyon, jünk felett lebeg, s vigyázó szemmel tekint reánk az isteni éltőség (Fal: NE. 16). Széltől lebegtetnek ki vont vitorlái (svad: FNót. 39). Fellyül akar levegni az iráson is, abba keze menyét vastagon mázolni (SzD: MVir. 247). 3) [vacillo; wanken]. Valamig az szent Lélec az sziveket és elméket meg nem

világosította, mind addig szüntelen levegne és ingadozmac az soc kételkedésekben (MA: Tau. 18).

Levөгdөгөл: [agitor; sich bewegen]. Ha megengedgyite, hogy minden dolgoz magoktól levegdegehne (MA: Tau. 190). Az daykac az széles uczákon gyűllyenee őszve az szabadságos-sabban levegдөгөл gyenge szellőjért (Prág: Serk. 495).

Levөгés: [splendidus; glänzend, schimmernd]. A fel cifrá-zott aszonyi állat szép, ékes, leveges és tündöklic (Helt: Mee. 91).

Levөгés: [pulsus; schlag]. Verés, ütés, levegés: pulsus PPBL.

Levөгө: 1) [volitans, fluitans, pendens; flatternd, schwimmend, schwebend]. A házban levegő ég sűrűn teli sok apró porotkákka (Pázm: Préd. 15). Levegő levelezke (MA: Scult. 179). A levegő testnek avagy tündérnek vére sintsen (GKat: Váts. I.86). Ez nem lőtt légyen a levegő és bé-szívó s kifúvó égben hallato külső zendület, hanem az istenben lévő belső szózat (GKat: Titk. 8). Levegő párác (Megy: 3Jaj. II.26). A meteorum a földi párolgásokból az ég felé felszivattott levegő test (Misk: VKert. 6). 2) [pensile; gehänge]. Arany levegőkkel ékesíté ő fejét és ujjában tevő nagy szép arany gyűrűjét (RMK. V.146). Az wr elveszi az kapezokat, kari ékeseseket, lenegőket, peremeket, isnorokat (Born: Evang. IV.600) 3) [vexillum; fahne?]. Es az kopya őt segí wolt es az wegen wolt egy levegő (ÉrsC. 68). 4) [visio; erscheinung]. Levegő látás (ThemSec. 28). 5) [pinna; zinne]. Álatá a templomnak leuegőiere (Helt: ÚT. P.4).

Levөгtet: vibro, moto, agito MA. [schwingen]. Világon, ég alatt niuts oly fele állat, kit isten nem legeltet, kit vagy a föld éltet, vagy szél égen leveget (Rim: Ének. 165).

[Lebөл, ki-lebél]

kilebélés: [eruptio; das hervorbrechen?]. Ki-lebélések es villamasok boesátatnak-alá a levegő-égből (Mad: Evang. 25).

Lebөлg: [curo, laboro; sich kümmern, sich mühe geben?]. Mit lebelgünk ezekkel a bitang emberekkel? (Beth: Élet. II. 217).

Lebөлget: [frigus ventilo; kühlung fächeln]. Arcznal köpö-lyöztek, lebelgettek (Beth: Élet. 205).

LEBEL: [anhelitus; ausdünstung]. Hogy ember (az búza-vermek) dohától, leblélő belé ne haljon, nagy erősség egy lepedővel szellet fogni azféle gödörbe (ErdTörtAd. II.64).

LEBSÉL: [otior, tempus tero; müssig sein]. Hogy ezt meg-érttettem, nem sokat lebseltem s mindjárt mentem egy ácsosh (ÖtvMest. 27. vsz).

LEBI: [?]. Bokor ugro, lébi kőntöst adának urunkra (GKat: Váts. II.390).

LÉC: tignum, tigillum MA. [latte]. Létz, kakas gerenda: tigillum Nom. 29. Felmenenee a haiazatra es a lécek által ala ezertec azt agual közepbe Isaac eleibe (MüncC. 118). A szaru tákon, ollókon, ragokon, léczeken a téglác vannac (Com: Jan. 107). Tamasztó lécz, szóló karó (Com: Orb. 112). [Vettem] létceket hatszáz ötvenhet tizenhárom frton (Radv: Csal. III.28). Lécz-szöget vöttünk az templom épületéhez; vöttünk Bárdos Imréfől léczszöget 2 ft. 8 d. (MonTME. 150). Lecz szöget vet-tünk, hogy a praedikátor tetetését felrottuk fával 5 d. (66). Egy szekér léczet küldgyetők, nírját, ki nyárfa legyen, mivel nem búsitunk bennetöket, de mostan eladni nem hoznak (68. 336. 385).

[Közmondások]. Jó létz jó sövényt tart: *honor alit artes PPBL.

Lécéz: tigillis frequento, tigilla tegulis substerno; latten aufschlagen PPB.

még-lécéz: tigillis unio Kr. [belatten]. Az lugasoknak való faragott oszlopokat meg köll lécezeni meggyalult léczekkel, egy arányt veressenek föl egy singyire egy másfél (Lipp: PKert. 117).

LECKE, LEKCE: lectio MA. Ily iskolában gyakorta menyetek, minden napon és éjjel ez lecezetli tanulmányok (VirgC. 130). Az ty jegyestekul zent leceze olvasásokban bezelyetek (139). Haznalatos es magassagos lekehe (WeszprC. 133). Az ewangelionbéli leczkenek olvassassabol thwdhatfok (JordC. 352). Mester, ky akkoron olhas vala leckeet (DomC. 207). Kerdik zent doktorok, minemv leckeet kell meg tanulnonk es meg tartanonk (DebrC. 68). Eh nómós leket meg tanulta es tartotta zent Janos, másik lekeze a közjösségnek dolga (69). Negedik leket ada vronk Kristus a zeretotról (70, 71). S valamikor leckeet akarna olhasni, titkon ualo imaagot tezon vala előzör (206). A lelki tanító a tellyességel igaz szent irásbéli leczkét magyarázza (Com: Jan. 125). Vagy őtt vagy újutt, mindenkor ime leczkére tartotta fíleilt (TemPompa. 152). De még is ez a szép leczke sokak szívében éppen elalutt, mert gyakorta morgolódunk, mérges panasszal az eget, földet betölt gyök (Pál: NE. 41). Sok gonoszsal férkes letzkéjek (96). A tanultt okossak is kőszőrílik eszeket letzkével, és az erköltses jóság is teként a parantsolatokra (Pál: UF. 361). Meg ne vessők ezt a fő-titkú letzkét (365).

[Szólások]. Az bírónak itt benn is leszen leczkése, ki az farának is hírével kezd lenni (RákGy: Lev. 76). Jól jött, hogy Sebesi Boldizsárnak volt leczkése (250). Még házas nem vagyok, mégis az asszonyoknak akarok letzkét adni (Mik: Törl. 53). Tanulatlan elme leckét ad eszesnek (Pál: Vers. 912). Szabj leczkét az mi parantsolatunk szerint szép értelmesen (RákGy: Lev. 66). Azon egy leczke alá fogják a bársonyt az abával (Pál: NU. 302, SzD: MVir. 47).

Leckéz: 1) [reprehendo, objurgo; riigen, verweisen]. A lacedaemoniai nép között virtusnak tartatott az elms lépés; ki tudja, ha némely kereszténynek nem leckéznek véle (Pál: NE. 102). Untalan leckézett rajtam, hol így hol amúgy, néha keresztül is (Pál: NA. 205). Fálra borsót hányni s őket leckézni azon egy vesztegetés (Pál: NU. 251). 2) [doceo]; unterweisen Adáni: Sprachl. Told. 91.

még-leckéz: [corripio; ausschelten]. Aprólkra is felüti az orrát, nem ártana megletzkézni (SzD: MVir. 38).

LÉCSÉPURI: [?] Apázák részéről való adó, honorarium: egy vég lecsépuri, avagy mely nyolczvan pamuttal szőtt török keszkenőért jár (Keszktört. II.511).

LEDÉR (lédér Bal: Epin. 5, SzD: MVir. 445): dissolutus MA. laseivus, circumcellio, circulator PPB. ausgelassen Adáni. [unzüchtig]. Nynchen poklab az hazug embernek, mert isten es ember semny a gonoz ledernel (Pesti: Fab. 74b). Az emberke mutata neki egy nagy botot es mondta: Te kevely leder, így föl ezac, im e nagy bottal agyon éttlee (Helt: Mes. 360). Vgy köll kövély latornae, miért itte? Ide te kevely leder (365). Páleses ledérec (Helt: Háló. 67). Nem is illett az nagy lédér soconak vásott es szertelen pacskólását paczkok nélkül szenvedni (Bal: Epin. 5). Nyalakodó szerzetes ledérec (GKat: Váls. II. 1317).

Ledérekéd-ik: [lascivio; ausgelassen sein]. Ledérkelve kosaló hízelkedők (Toln: Vigaszt. 231).

Ledérség: [nequitia, improbitas; vorderbenheit, liederlichkeit]. Halliad lederseget Pazmannak, mikor így czeleténdikedik (Zvon: PázmP. 239). A vén tölgyfa meg nem indul minden

dib-dáb ledérségen (Könyi: HRom. 1). Megeresztí fékét kedvének, ledérségre, feslett életre vetemedik (Pál: NU. 323).

LÉDNÉK (ledel Lipp: PKert. II.231. letnok Beytho: Nom. 8. *lednok* C): cicera, ervum C. vicia, orobus MA. [walderleso]. Fújét meg-nebozót lednek: gravelinosum *ervum PPB. Ledneket és komént hint, buzát és árpat vét (Helt: Bibl. IV.48). A ledneket paltzantl verik ki (48). Sárga virága, lenelo mint a ledneknek (Mol: Herb. 95). Borso, lenese, lednek (Megy: 6Jaj. II.12). A héjas szedegető veteményec hüvelyekben és nyilo hejokban teremec, mint a babban, vad lenesében, lednekben, bükkönben megláthatni (Com: Jan. 22). Azok a vetemények közé, kik leginkább szenvednek a bennyóktól, csicsere borsot, mustár magot, leneket vetnek (Lipp: PKert. II.234). Az ókrók igen hiznak a lednektől és baltól (Misk: VKert. 121).

Lédnőkés: vicarius MA. zum wicken gehörrig PPB.

LEG: 1) [particula emphatica]. Legottan: confestim, illico; legelőszó: imprimis, ante omnia; legutolsó: extremo, postremo; legalso: imus, infimus MA. Legottan zent Ferenz meg tere Spoleta név vevlge (EhrC. 14). Tahat kezdé zidalmazni, es legottan kakas zola (MünchC. 66b). Holot el ivtot volna, legottan hozia meven monda (DöbrC. 447). Hugi kiméne hozzaya, legottan clewte az földre le csek (VirgC. 64). Leg azonnal megalla a dög halál (DebrC. 139). Adam a zentök között leg első zent lón (147). A dög halalban legh előzör ah papa mulek kih (214). Haza legazonnal el dőle (224). Leg ottan az zen megl zének es megl alwek (ÉrsC. 347). Senkit nem valuala vigastalat, de meg menettetic vala; legottan yelömen lönek az köllömözde, intuen ötet, önekie meg fizetui (TelC. 85—6). Peter apostalys az ew harmadyk capitulomyaba legh az vegero mongya (Konj: SzPál. 9). Azon mozsárokból legiselőszor reggel négy követ vetett lé (MonIrók. XXIII.420). Paranesolván legiselő táborunk nyereségét elektor sátorához levinnem (XXVII.48). Legklwseő palotaban az palotas hadnagi szokott lenni (TörtT. XI.176). 2) Leg, nihil per se, sed praefixum comparativis ex eis efficit superlativa MA. CorpGramm. 133. Legjob: optimus; legkisseb: minimus; legvégsőb: extremus; leginkáb: domagis, maxime, praecipue MA. Ez iambor azozb az corocan, legionkab az poclesocan igön köllörül vala (GnaryC. 40b). Zent Lukác irya a memorizacot nitua az istemek diésséget es vronk lesust allani az atia istemek leg ioh diésségenben (DebrC. 62). Negied aiandok, kiuel az edős isten ötöt zerece, az apostolsig, hugi yneh a lelki meltosagnak legh nagjeb garaličara valazta (200). Az ördögök töreködenek a hit ellen hamos üda tetelőknék myatta, kib legnagioban antikristos ideieben lezón (209). Valamit ez enieim közzül leg kissebnek töttetők, neköm töttetők (574). Azkor tudod lécsölni az mentül legkissebb szikraját is az isten lelke vigasztalásának (Born: Préd. 301). K[egyelme]d az tutorságban legbelsőbb (LévT. II. 184). A plántának béli, vevleje leg-bellyeb van (Com: Jan. 21). Ekkor látnk legszembetűnőleg ő felsége gyengülését (ErdTört. I.111). Az ördögnek is sántája leglatrab (Kisv: Adag. 72) Jó a sajt kenyérről egészségeseknek, legjobb étel, liggyed, többinél ezekenk (Fely: SchSal. 2. 12). Az én portékám nem legkevesebb a többinél (Mik: Törl. 132).

LÉGÁT: [legatus]. Az legat es az apptok nagy tyztességgel evzve gyevlveen, tanalchot tartanak (DomC. 21). Wt pupanak Lengyel orzagra valasztot legathya (ÉrdyC. 631).

LEGEI: 1) pascor C. in pasenis versor MA [weiden]. Öryzuec ewtet, mygh leghelne es bekewel esmeg haza hozna (ÉrdyC. 562). Zeretóm ő ennekem, ky legheltoty lylywm wyragok közzül (ÉrsC. 238). Midőn legelő lovon akarná doctor-ságt künyesé tenni, nagy ki-nyilt szemekkel bibéjét szemlégteti (Kereszt: FKer. Előb. 1). Jól tudta a gazdánk, a bíró két lova hogy e pasztán legei (Könyi: RP. 96). 2) pasco C. [pascuo

PPBl. [weiden]. Czata leshelekben neletek legeltem, istenek zolgait ueletek örszöttem (Báth: Búcs. 4). Nyugalmas szívűeknek kedv-legelő kényvét prédálta újabb bú (Gyöngy: KJ. 93). Mikor a nagy elme fényen jártattya magát, a kívánczozó józ-is utánna siet, érvén tárgyokat, egyűt lelik s legelik kedveket (Fal: UE. 399). Változtassa a sok friss színt és szem legelő répeket, mint valamely játékos theatrum (407). Kedv-legelő nyájassága, szív-ébresztő vidámsága (Fal: Vers. 863). Árgus pásztor tehenét legeli, a míg ő aluszik, Hermes elemeli (910).

Legelődegél: pascito C. [weiden]. A pásztor a legelő mezőn a nyáját legelődegi, éteti (Com: Vest. 47).

Legelés: pastio C. [das weiden]. Legelésre: ad pascum Nén.Gl. 139. 226). Nagy eodes legheleest találhat (ÉrdyC. 304).

Legelő: 1) pascuus C. pascuus MA. [weidend]. Legelő mező: pascuum; zellel legelő: pascalis C. Az te déllő helyed az őrdögöké inkább, hogy nem mint juhoe legelő helye (MA: Tan. 1175). Strutz madarak legelő barlangia (MA: SB. 273). Közbe közbe látszattanak legelő mezők és hizlaló rétek (Fal: FE. 708). **2)** [pascuum; weide]. Er az éhezett juh a zöld legelőre (PhilFl. 44).

Legelőd-ik: [pascor; weiden]. Az ókór igen szereti a zöld ágakat, apró genge tsememetéket és némely helyeken hátra mászván legelődik (Misk: VKert. 121).

Legeltet: pasco MA. [weiden]. Egyűt legeltető: compasco; közönséges legeltető hely: compascuus C. Mennyetec el s legélessetec (Helt: Bibl. I. N4). Legeltető mező, barom élő föld: pascuca (Ver: Verb. Szót. 20). Mire vött engem anyám ő öleiben, mire legeltetett volt ő tejével (RMK. IV.65). Az ő nepei, kiket geienel legeltetet (Born: Préd. 455). Az ő mezeinéc szep síros síucin szepen legeltet engem (Born: Ének. 176). Nem talaltat-ecc több aitatossagnac legeltetőie nalanal (Mon: Apol. 23). Iay az israel pasztorinak, az kik ímön magokat legeltettek, maga az pasztoroknak niaiat kellene legeltetni (Fél: Tan. 329). Azért a ő szened, minden javainknak kút-feje, pásztorunk, ki gyámolalanságunkat legeltette (Pázm: Préd. 524). Mikor ő a viszaonyást kezdette, legeltette őtet a kősség szele (Pázm: 5Lev. 8). A juhász az ő reá bízottat juhoknak nyáját legelteti (Com: Tan. 77). Lengedező szép szellőkkel legeltess te szent igéddel (Thaly: Adal. II.3). Legeltessed az én híveimnek nyáját akárnylyik reuden (Illy: Préd. I.139).

el-legeltet: depasco, mino MA. abweiden, abetzen PPB.

Legeltetés: pastio, pastus, pastura MA. [das weiden]. Az stentül helyhezettek az hívek legeltetésére (Pázm: Kal. 112). Érzékenységnek legeltetése után járnak (Pázm: KT. 5). A testi ember vissza akart élni az istennek hatalmasságával az ő hiuágoknak nézetetésekhöz szokott szemeinek legeltetésekre (BKat: Váls. II.311). Ő a mi urunk és mi az ő legeltetésének éve (Illy: Préd. I.494). A barmoknak közönséges legeltetések mezők és rétek (II.8).

Legeltetőd-ik: [alor; genährt werden]. A szaglás ki-mondatatlan drága illatokkal legeltetődik (Pázm: Préd. 756). A szent postoloktól plántaltatott igaz tudomány világ végiglen meg marad és pásztorok által legeltetődik (Pós: Igazs. 1233).

LÉGÉLY, NÉGÉLY (négely MA.): cadus Pesti: Nom. 40). obba, dolia, capsaces, batus C. butellia PPBl. füssleim PPB. Légely, tsobolya: cirnea, hirnea Major: Szót. 141. 250. Öregfa-palatzk, tsobolyó, légely: obba; átalag, tonnácska, légely: anella, tunna; hordó, négel: dolium PPBl. Menevel tartozol ő az en vramnak? Az ottan monda: Zaz neghely oyalal JordC. 584). Az meg mosot tytza negőben menyből adatek play ew zykseegőkre (ÉrdyC. 472). Negi negel araniat kivatunk (PontH. 129). A kulcsúr bort hoz fél, és a pohárnoc a

fapalaczkból avagy légelből meg-tölti, s oda nyujtja (Com: Jan. 111). Legelyekben az hátokon hordottak vizet az Szamos vizéről (MonIrók. XI.429). Egy légelt egy vedrest nyoltz pénzen adgyanak (TörtT. XVIII.236).

Négelyecske: doliosa C.

Négelyke: doliolum PPBl.

Négelynyi: doliaris MA. zum fass gehörig PPB.

LÉGÉENDA: [legenda]; der heiligen lebensbeschreibung (Kir: Besz. 120). Ohuastatyk zent Dorothea aszon legendayaban (ComC. 239). Zent Lazlo kyaluak legendaya (ÉrdyC. 394). Zent Sewerwnak ew leegyendayaban olwastatyk (ÉrsC. 346). A legendákban gyönyörködől e (Czegl: MM. 201).

LEGÉNY: 1) juvenis MA. [adolescens, caelebs; junger mann, junggesell]. Izmos legény: *praevalidus juvenis PPBl. Ifjú legelő miben fődí meg ő vtat (DöbrC. 54). Veen tyz legeent ew atyanak zolgay kezzől (JordC. 330). Istennek hazaban valo lakos legbeeny (ÉrdyC. 165. 349. 511). Jó véres legényeket rendeltek a katonák mellé (Nyr. XII.363). Fogathanak hitőkre Mihál es Miklos, hogy el bochatatjak az ket barandi legeint (LevT. I.225). Egy néhány jó legént küldé szokmába (BFaz: Castr. C4. Pécsv: Fel. 596). Az atyát ősz ember formában írod ki, a fiút pedig nem úgy, hanem ifjú legény képében (Kereszt: FKer. 167). Maga-is szög legény, lova-is szerezsen (Gyöngy: KJ. 109). Az Sofia János méhei ellopó legényökért fizettünk 4 ft. (MonTME. I.38). Az városházához jövén, arra kért beműnket, hogy azt az legényt megfogjuk (76). Mind az legény az leányt, mind az leány az legényt alkalmasint megfűrasztotta (MonIrók. XI.333). A felesége igen bestelen erkölcsű, ki előtt nincsen személyalogatás, még a cigánylegény is kedves előtte 1760 (Hazánk. I.371). **2)** [officinae administer; gehülfe]. Kouás legény: bananus C. Nem vagy te apostol legény (Czegl: MM. 100). Nem ér véle barbélylegény ő sétálásával; szabólegény az kovácsal jobb, hogy csak hallgasson; varga-legény az tobakkal bocskában gázoljon; hogy nyitod föl csipás szemed hitvány molárlegény (Thaly: VÉ. II.69). **3)** [minister, famulus; diener]. Sietenec az legenőc zallasocra (GuaryC. 58). Az legények ezt bogy hallak, Katerynat el ky hozak (ÉrsC. 506). A siriai király parancsola a harmintz ket főlegényeknek, kie az ő szekereiuel birnac vala (Helt: Bibl. III.298). Ismeg más őtuenedes fő legényt boczáta reáia az ő alatta valo őtueniel (301). Szanto, kapalo legeninec tartasa (Born: Préd. 555). A rab-legényt el-vígye magával (Gyöngy: Char. 9). Egy zolga legény hazugság birságot adott (MonTME. I.273). **4)** [miles; soldat]. Meeg az wdwarlo legények, vitezők ees olyan zeepők valanak, mynt az feenes nap (ÉrdyC. 511). Őmön magoc akarattyából hadban menő vitezec: volones; tábori buzgányos, furkós szolgác és botos legényec: calones et caculae (Com: Jan. 146). A félelem a gyűlölségnek attya, mely ha meg foganzsik a katonák szivekben, job akkor a tisztnek hátráb állani, sem hogy a legények közt forogni (Fal: NA. 219).

[Szólások]. **L e g é n y** megrágd, a müt szóllasz (Matkó: BCsák. 279). **T e v a g y a l e g é n y** Tyúkody pajtás (Thaly: Adal. I.31). **J ó l e g é n y a b o r** (SzD: MVir. 74).

bányász-legény: [metallarius; bergmann]. Hova lőtők a csákánnyal bányász legények (Matkó: BCsák. 41).

béres-legény: [famulus mercenarius; mietling]. A béres legények és barmok után nevedekett göbülőcsök mindenkor barmok, ekék, barázdák-között forgóttak (Pázm: Préd. 320). Azert a királyt artzúl csapni mérték-nélkül gonoszabb, hogy sem egy béres legényt pofázni (1082).

bojtos-legény: institor C. [colporteur].

botos-legény: caecula Com: Jan. 146. [soldatenaufwärter]. A tábori mosléc tisztító, tábori buzogányos furkós szolgáló és botos legényec a szolgálatra hagyattatnae (Com: Jan. 146).

evező-legény: romex MA. ruderknecht, bootsknecht, matrose PpB. Az evező legényök (remiges) az evező gusnak ragasztóához fűvén eveznek (Com: Jan. 89).

hajós-legény: [nauta, romex; matrose]. Hajós pallér, ki a hajós legényeket kényszergeti, nógatja: portisculus PpB.

hős-legény: [caelebs; junggesell]. A hős legény megházasodni akarván megnevezi, mely elado, szép természetű leány kedvellyen (Com: Jan. 116).

katona-legény: homo bellator; kriegsmann Com: Orb. 306. Egy katona legény ki gondolja magának új vallást (Com: Orb. 306).

köz-legény: gregarius PpB. [gemeiner soldat]. Királyt köz-legénytől futamtató fegyvero (Derk: Öfölel. 76). Az két emberen kívül az egynilányka közlegény katonánál több nem osván el (Montrók. XVIII.105).

közlegénység: ∞ Nádasdy közlegénységéből ment fel marsalságra (Thaly: VÉ. I.297).

lovász-legény: [agaso; reitknecht]. Nagy szegény állapotba mint egy lovasz legénynek vagy szekérvezetőnek úgy kellett kenyérét keresni (MA: SB. 53).

mestér-legény: [administer; handwerksgesell]. Egy tőbeliek, mester legények: sodales PpB. Az inasságból felszabadult mester legények egy-egy forintot adni tartoznak (Mon-Okm. XIV.43).

műves-legény: ∞ Szarkos orrú műves legény (Pázm: Kal. 691). Kaptabúzá műves legény (Zvon: PázmP. 301).

nősző-legény: proeus PpB. [freier] A nősző legény nem kiméli a köleséget (Kisv: Adag. 21).

nőtelen-legény: caelebs Com: Jan. 116. [junggesell].

nyíró-legény: [administer fulonicae; walkorgesell]. A nyíró legényektől és a szabó legényektől ne vegyenek, főbbet a közvannál (Helt: Krón. 166).

rödög-legény: caelebs Com: Jan. 116. [junggesell]. A rödög legény megszomléli a mely férjhez menő leányt keresen (Com: Jan. 116). Rödög legényeken vett adó 154 ft. 35 d. (MontME. I.216, 265, 273).

szabad-legény: volo Com: Jan. 146. [freiwilliger]. A szabad legényec avagy önműn magoc akarattjából hadban menő vitéz magokat a gyalogosoc avagy lovasoc serögéhez verie (Com: Jan. 146).

szabadlegénység: [militis intemperantes; soldaten ohne disciplin]. Akármely hajdútkának vagy katonának úgy sorvitsának tetszik a jó rend, rabságnak a régula, viszont nem tartván semmi szabó titulust a szabad legénységéből (Zrínyi II.192).

szegény-legény: [miles gregarius; gemeiner soldat]. Az megholt zegeny legényeknek atyafáy felelygi tartatyak tervenhez (LavT. 1.208). Az zegeny legény ez felevel el, mivel hogy az fryg alatt az ügyedelmek ys zakon fizetnek (335). Paffly Ambrus zegeny legény, ki keez thorent allani, mert tizta ordhawal szolgálta az ny vronkat (342). Szegénylegénynek jó hajlék Rohonc, mert ott katonának bő kenyere, bor s koney (Thaly: VÉ. I.25). Szegénylegénynek két pogány közt egy házért ondik ki vére (Thaly: Adal. 1.31). A parantsoló veszérez előb hogy sem hozzá férjen a szegény legény, sok fő-tízlet kelleme néki félre taszítani (Fal: NA. 216).

szegénylegénység: [status militis gregarii; gemeiner stand]. Severus tsászár szegény-legénységéből tsászárságra jutott (Pázm: Préd. 1143).

vő-legény: [sponsus; bräutigam]. Hina a naznag a vőlegényt es monda öneki (MüncH. 171). Yew legheennek es yegyesnek zottatya nem hallattaty te benned (JordC. 920). A kirali keresere meg aldau mind az vő legent smind a menyazont, zent Tamas az Abanessel meg tengörro wlenek (DebrC. 39. 52). A zizek Jesusnak kegősinek neuzetnek s ő kegiglen völi legemnek (111). A vő legényec vő félye, edyben szerző násznadgya avagy leány kéro öröm atya vagyon (Com: Jan. 117). Elég, hogy a jövendőbéli vőlegényt, vagis inkább vőembert mest a köszvény nem háborgatya (Mik: TörL. 116). Az isteni vőlegényvel gyönyörűségessen menyeyi menyegzőben mulatozik (Bíró: Micae. 306).

vőlegénység: [sponsalia; brautschaft]. Amaz új gyülekezetek az örökké országlo Jesus vő-legénységétől és házasságitól elszakadott nyájak (Pázm: Kal. 719).

Legényös: [vírosa; mamsüchtig]. Nem vagyok legényes: non sum *vírosa PpB.

Legényke: [vir; mann]. Fa legénykék és asszonykák szopogatói (Matkó: BCsik. 79).

LÉGY: musca C. MA. [fliege]. Ha azt akarod, hogy heusagos gondolatoknak léget el tanozussad, leg' imadsagos (GuaryC. 68). Hazaydra boezatok mynden felee legyeketh (JordC. 21). Léget awag zuhogot fogna (BodC. 8). Keelzebub sidou, magarvl legeknek baluanya, emon velem hog' in ez sou bezzog (RMNY. II.4). Az megholt legyec az patiarusnac kenefit meg bűdössitie (Kár: Bibl. I.629). Az apro férgcek, egerek, nyűvek, legék mikor teremtettek (Ker: Préd. 238). Hádrianusnak a légy határozta meg életét (Czegl: MM. 206). Szunyogokká és kicsin legyekké változnak (Ily: Préd. I.253). Értekezünk a méhekről, hangyákról, legyekről s több effélékről, melyek bogaraknak nevezetnek (Misk: VKert. 625). Világ mérges mézére ne esdeggely mint a légy (Bíró: Angy. 69). Nem illik a keresztény emberhez, hogy mint a szentelen légy lesse, meg esse, fagyaszsa sebeit felebarátjának (Pál: NE. 91).

[Szólások]. Az légy madár hát (Döcsi: Adag. 19). Ha ezis szeg, az légy is madár (215). Légyből elefántot tünftet (SzD: MVir. 311). Inkab legyat ezapné az száramon (Szeg: Theoph. 39).

dongó-légy: asilus PpB. [brummliege]. El ió eg' dongo leg' es (a halot) mind el zaggatt'a (BodC. 8). A dongo legyek mind az ő izetlen dongásokkal, mind pedig testeiknek undok tisztátalanságokkal az emberek körül alkalmatlankodnak (Misk: VKert. 655). Dongó légy, darizsok, szunyogok barkedja (Crezy: KöHl. 199).

őb-légy: eynomya, eynipes C. eynipis MA. ricinus Com: Orb. 65. PpB. [hundstliege]. Erezo ő kezikke oblegat es meg eue öket (AporC. 37). Vannac némely felettébb ártalmas állatoké, ugy mint serkée, tetvec, es fűlőben ragadó legyec, ob legyek (Com: Jan. 42). Vagyon oly légy, melyet ob-légynek neveznek, az ebek szári közzé szokta magát rejteni (Misk: VKert. 656).

kutya-légy: ∞ Hogy kutya-legyok, bollák a kutya fűlőben ne teremjenek, görög diót rontván meg vízben, avval kell a fűlét kenni (ACsere: Enc. 478).

ló-légy: asilus MA. [pferstliege].

spanyol-légy: [cantharis; spanische fliege]. Spanyol legyek avagy lóré-fán termő legyek, igen meg-essik a fának és fűnek leveleit, meg is veszik mérgekkel a virágokat (Lipp: PKert. II.241).

varga-légy: asilus, bucentes C. [pferdefliege].

Legyecke: [musca parvula; kleine fliege]. Gyertyára szökellő lővöldékek avagy tűzben termő legyekké (Com: Jan. 51). Ama fényes-legyekké röpödnék éjtszakán (Fal: NE. 3).

Legyes: [confusus, obscourus; verwirrt, okhafft]. Legies, szauras tudomant ne tanez (Mél: Szfán. 487). Isten vetne vendéget: papoknak pirossát, horvátoknak horgassát, lengyeleknek legységét (Thaly: VÉ. 1.345).

Legyez: 1) muscas flabello, abigo, pello MA. [fliegen verjagen]. 2) ventilo C. ventulum alicui facio, flabello, refrigero PPB. [fächer]. Szórok, legyeznek, szellőt indítok: ventilo PPB. A fejedelmet halálos betegségben feküve vittük, én szekere ablakjában voltam s legyeztem (Kem: Élet. 45).

Legyezés: ventilatio C. MA. [das anfächer]. Szórák, pallás, legyezés: ventilatio PPB. Holt-elevenül vonják ki, de vízzel és legyezéssel megélesztik (Monfrók. III.160). Királyi mulatság gyenge szellők legyezésün örömét nevelni (Fal: Vers. 864).

Legyző: 1) [ventilans; fächerhd]. Az isten adott a barmoknak hosszú legyző farkat és mozgó füleket (Misk: VKert. 655). Olyan nyelvére nézve az emberek közt, mint a legyző telén fark, mely mindent befecskend (SzD: MVir. 104). 2) flabellum, muscarium C. muscaria MA. [fächer]. Legyző hordozó: flabellifer C. Páva legyző: *plumatile muscarium PPB. Senki nem bezúli a te tollaidat, hanem hogy legyződet csinálnac belőle (Helt: Mes. 415). A legyec el fízettetve legyzővel avagy légy csapoval (Com: Jan. 110). Szellősítő legyző: fächer (SzCsomb: Utleir. 231). Ellepta az verébnek verőjét, légynek legyzőjét (Thaly: VÉ. 1.350). (A légy), akar mint kergessék-is a legyzővel, ismét csak visszazemtelenkedik (Misk: VKert. 655). Mikor megtanulta, mint haboz módiasan a legyzővel, vig örömét mutogatja az anyja (Fal: NA. 156). 3) [cauda; schwanz]. Arra való a sok legyző, a sok lófarc (Helt: Mes. 96). Bezzeg ugy tetzic, hogy ott hattat a legyzőt, ihol mostan is kurta belé (101). Merő hamisság, hogy a lovak az ő természeti legyzőjőktől megfosztatván azzal erősebbekké tétessenek (Misk: VKert. 11).

LEGYÉNT, LEGYINT: [percutio; schlagen]. A niak waghó egy waghassal wgy legyentee, hogy ez wylagból ky weghezeo (ÉrsC. 519). Ewmagara minden wgy tekynch, hogy minden gonoz tewle is tauel legynch (Pesti: Fab. 80). Kél a szél, a fikat wgan legyinti (Thaly: Adal. II.187). Tsákmányal leggyentek egy jót farkójára (Gvad: RP. 219).

LÉH, LÉH (lyhellys Komj: SzPál. 177): halo, halito, anheló C. spiro, respiro MA. [athmen]. Ide s tona lehők: propiro; nehezen léhő: dispoicus, asthmaticus; nehezen léhő: peripneumaticus C. Lehő: anhelus MA. Pélők, léhők, lélekzet nehezen vészek: anheló Major Szót. 13. Pélők, lehők, lebellek, szagot botsátok: halo PPB. Lata thawal egh zomywagban lehő farkasth (PeerC. 74). Mykora meegh ees leelne, gherelyekkel altal vereek ewtet (ÉrdyC. 545). Mikora az ember kezére leelne, megkérde az sityrus, mi oka volna annak (Pesti: Fab. 53).

ki-léh: interspiro C. [ausathmen].

kiléhés: interspiratio C. [das ausathmen].

réa-léh: [adspiro; anhauchen]. A pap a keresztelkedő emberre reia leeh (Agend. 7).

Léhég, léhég: [respiro; athmen]. Nehéz betegségben vagon s csak alig léhég, pipég (Czegl: Enoch. L89). Léhég, pihég s szárnnyait is lebotsáttya (KBodor: HÖszt. 55). Sietvén lehegő lépéssel új sereget látanak (Gyöngy: Char. 185). A horvátság alig lehegett (Gvad: RP. 108). El hozta, de lehegett (Gvad:

VLév. 54). Lehegvén kereslek, mindenütt nyomozlak (Orezy: Körtl. 53).

Léhéll, léhéll-ik: 1) [spiro, flo; blasen]. Valamire lehellet: afflo C. Zellet, hol akar, ot lehel (spiritus ubi vult spirat), es ő zaat hallod, de nem tudol hennan löyön (MünchC. 172). Renyok lehelte es monda: vogyetek zent lelket (CornC. 133). Az erdegre lehelte zent Iustina azzon (359). Wt lehelte hw orczyara celetnek lehelteesth (JordC. 9). Jesus lehelte (insufflavit) es monda: veogyetek zent lelket (639). Mikor vrnak az apostolokra leheltek, szent lelket ada nekik (LÉp: PTK. I.169). Reniok lehéllik es szent lölköt ad (171). 2) anheló, respiro MA. [athmen]. Lehéllő: expiras C. Pélők, lehelteni: anhelare MedLat. 45. Pihogek, leheltek, párdök: anheló: lelket veszek, leheltek; respiro; hideg párat lehelteni: *anhelare frigus; lehelteni, pihenni: *ducere anhelum PPB. A fűdő lehellik, lelket viszen (Com: Vest. 36). Az ysp olajjal egyben a máj fűjőknek s fűdő dagadónak vagy nehéz lehelőknek hasznos (Nad: Kert. 326).

be-léhéll, belé-léhéll: inhalo C. MA. hinein hauchen PPB.

ki-léhéll: exspiro C. exhalo MA. [ausathmen].

kiléhéllés: expiratio, exhalatio C. [das ausathmen].

réa-léhéll: adhalo C. afflo MA. anhauchen, anblasen PPB

réa-léhéllés: adflatus MA. das anblasen, anwehen PPB.

Léhéllés: aspiratio, afflatus C. flatus, halitus MA. [das athmen]. Lehelesre: ad respirandum (NémGl. 145). Le tewee az barmok eleiben, lehelteestökkel meg melegdytenoek (ÉrdyC. 51). Az saarkan zaaz emberrel tebet ölti meg az ew lehelteestewel napontek (190). Ime el kezdetem megh nemwhya, leheltesym el fogyny (ÉrsC. 302). Zayanak lehelteese vagon minden ereyek (KulesC. 73). Inekluk lyhellysemuel, de neklek elmynueles (Komj: SzPál. 177). Az isten az ember lelket s lehelteest hozzá akarná vernie (MA: Bibl. I.470). Az oktalan állatoknak lelkek nem egyéb, hanem valami elunló párah és leheltes (Misk: VKert. 10). Egy lehelteessel efárujta magát a festék fényes ortájokon (Fal: NE. 91). Ha a halál talál, be keseresen fog neved ajakimról utolsó lehelteessel leszakadni (SzD: MVir. 210).

nehéz-léhéllés: [aulletitus; schweres athmen]. A ki hanyat felszic és aluzic, nyomással bántatic, a ki hasnánt, nehéz lehelteessel (Com: Jan. 113).

Léhélet: anhelatio C. spiraculum, spiramen MA. [athem, hauch]. Negyedzer jelent zent lelek lehelteenek keppen (CornC. 133). Befuna az ő orrába az élő lehelteett (Helt: Bibl. I. A3). Ű ad parat, lehelteett mindeneknek (Kár: Credó 176). Lehelteet vala az isten az ember orrába életnek lehelteett (MA: Bibl. I.2). Ha az lutherárus vrakra es asszoniokra efflo bűdös lehelteeteket ökrödnének az feghagymas opinió dominék, bizony megemelödnék a teteiekenn a kalap (Bal: CsIsk. 319). A föld indulás leszen a föld alatt lévő lehelteetéből (Com: Jan. 15). A sárkány csak lehelteettel megöl (41).

Léhéllő: [spirans; athmend]. Lehéllő-hely: spiraculum PPB.

nehezen-léhéllő: asthmaticus, dispoicus MA. engbrüstig PPB.

Léhéltet: [spirare facio; athmen lassen]. A te kedves emlékezeted életet, lehelteet még engemet (SzD: MVir. 108).

Léhés, léhés: anhelatio, respiratio, respiramen C. halitus MA. [das athmen]. Nehezen való léhés: dyspnoea C. Nag lehelteessel egenes vton ő lako lehele ywth (PeerC. 94). Keresztelni gyermekeket guggolt vízzel mondol, idvüsségsh az lehelteessel, hiszem azt alítod (RMK II.217).

nehezen-léhés: dismoea MA. engrüstigkeit, schwerer athem PPB.

[Léhész]

Léhésző: [anhelans; hauchend]. (A két lilium) az aszszony állapotban az lehező ereket ligitya; sciaticarum anyag farsabularis haznal (BeytheA: Fiv.K. 1b).

LÉHA: 1) rubigo, res vilis PPB. [korbrand]. 2) [deses; träge]. Mutató magadat nem léha, hanem istenes szorgalmatossága embernek lenni (Apoll. 3). Így az elme néha oly setét és léha (SzBodó: Kalm. 2).

Léhás: rubigine tactus, vilis, abjectus; milthauigt, schmilligt PPB.

LÉJÓ, LÉJÚ, LIÚ: infundibulum MA. Nom. 82. infundibulum doliarium, caudatum infundibulum, doliarium clepsidra; fasstrichter PPB. [trichter]. Egy liút adgyanak húsz pézenze (MonOkm. XVIII.236b).

LEJPT (alalótyel PeorC. 267): 1) [descendo; niedersteigen]. Letek towz langut menbelewl leytewt: vili flammam ignis descendente de caelo (EhrC. 45). Mykoron Betoromban leytenenek (in descensu), nagy kew esset buczata roak isten (JordC. 309). Ez ydowben az zyz wala az temleczben, kyhez anygal leyte menybowl (ÉrsC. 481). Lejt még alább egy régi keskőn kőfal (RMK. III.110). 2) tripudio MA. [büpfen, sprüngen].

alá-lejt: [descendo; niedersteigen]. Alá lótyel uram ysten meñnekből zyzneki meheben (PeorC. 267). Midőu a számár hiton meene és a hegy oldalon alá leytene (Helt: Bibl. III.166).

lő-lejt: descendo NémGl. 362. [herabsteigen].

Lejtés: 1) [saltatio; tanz] Herodiasnak hű leanya yeytest tet: saltavit (JordC. 472). 2) [passus; schritt]. Az hegy oldalon egy torony vagyon kőből rakva, 130 lejtés az magassága (MonIrók. VIII.290).

Lejtő: 1) declivis, descensus, salobra MA. [abhang]. Kerékkötő a lejtőn: sufflamen; hegynek alá-felé menedékessege, lejtője: proclivium; szép menedékes lejtő: collis a summo aequaliter *declivis; a hegyee lejtője vagyon: collis habet *adjectus PPB. Olinet hegyee lejtője (MünchC. 155). Az olayfaknak hegynek leytdire közelyt (Sylv: Ujt. I.114). Keréket kötni az lejtőn, anyag valamit támogatni (Deesi: Adag. 261). Keréktartó a szeréknek a lejtőn le-ereszkedésben való megkötésére (Com: Jan. 87). 2) tripudium MA. [tanz]. Lejtőt jár: tripudiat MA. Kesorú az lejtő nékem ellihető, tudom jól soromat (Thaly: Adal. I.198). Répa, retek esingolódnak, tük és di nye hason jár, az ugorkák forgolódnak, kiki molhón lejtőt vár (Fal: Vers. 871). 3) tripudiator MA [tänzer].

[Közmondások]. Sola nints oly nagy hosszú hágó, kinek lejtője nintsen (Kisv: Adag. 374). Nintsen hágó lejtő nélkül (SzD: MVir. 173).

tót-lejtő: [saltatio Slavonica; slowakischer tanz]. Ha az tót lejtőt kótára vosszük, bizony zsidó-táncz lesz belőle, az kit sem maga nem tud járni, sem más (Beres: Lev. 124). Legény vagyok újra, a kállai kettőt immár eljárlatom, vagy a guggó tót lejtőt (Gvad: FNót. 154).

Lejtős: [declivis; abläufig]. Hajbott, ereszkedő, lejtős: declivis PPB. A halmok és moredok hágók a hegytető-felé menőknek vontatások, ereszkedők, lejtősök vissza (Com: Jan. 13). A viryázatlanság igen lejtős s görgős út a vosszodeleenne (GKat: Váts. I.1019).

Lejtőz-ik: [tripudio; tanzen, springen]. Lejtőzik alatta igen haragos méu (Gyöngy: KJ. 113).

1. **LÉK:** fissura, foramen, hiatus MA. rima in glacie PPB. [spalte, ritze, loch]. Vagatok egy leket az yegben (Lévt. I.215).

[Közmondások] Addig jár a tük a lékre, hogy végre egyszer oda szakad (Kisv: Adag. 225).

Léköl: [findo; spalten]. Toletszaka az Dunát lokelik, őrzik (TörtT. VIII.122).

Lékés: [lacunatus; grubig]. Nem fél, hogy le-szakadgyon amaz álma-béli lékes semlyékeken (Gyöngy: KJ. 90).

2. **LÉK:** [colum; soiler]. Egy lék vagy tejszűrő száta (TörtT: XVIII.271).

LÉKTIKA: gestatorium C. lectica, carruca, arcora PPB. [sünfte, tragebett]. Sztel, lektika, szék, a melyben az embert hordozzák: gestatorium; két kerékű talyiga vagy lektika: carruca PPB. Lektika-hordozó: lecticarius PPB. A kényese lektikákon, sztzel székekben hordoztatnac (Com: Jan. 87). A kolyák és lektikák hordoztatnac két tőtül (Com: Orb. 173). Víz Farkásichek tévek lecticában, mert meg nem holt vala iszonyu ehajásban (Zrinyi. 165). Czifra lektika, rezes háma (Thaly: VÉ. I.317. Radv: Csál. II.370). A pogány római dámák lectikában vitették magokat fris égre (Fal: NA. 136).

LÉL, LÉL, LÖL: 1) reperio, invenio MA. [finden]. Meg nyttuan az kapput, senkett nem lele (EhrC. 17). Teretuala bodog Pferenez zent Marianak egyházhoz, lewlewtuala ott egy alazatos frater (101. 25). Ággon fnektec üngolmat lénetec (BécsiC. 2). Léle arpanac monnal efi mérteket (5). Ot ynod valo vizet lölz (VirgC. 46). Lelenek egi tőzö penzt (106). Letthetic vala ug tő hegne hel (NagyszC. 46). Meg őlee mind az gyermekeket, kyk leoltetenek (JordC. 360). Ayto be rekeztven lele eo magát tarsual ezne az zent egyházban (DomC. 98). Nywgodalmat nem leel (Pesti: NTest. 25). A király peczjét leltéc vala a cancellariusnál (Helt: Krón. 57). Az ew maga lelte kerestebowl testamentomoth tellet (Ver: Verb. 132). Vigzatalast solol nem lőlec keserűsegeben (Born: Ének. 473). Bábalte babona (GKat: Titk. 417). Nem lelu uly ható irét Gallenusnál, mint kit az szerelem készített Venusnál (Thaly: Adal. I.157). 2) officio, offendo MA. [plagen, quälen]. Az hideg lel: febricit C. Közben-közben leld hideg: intervallata febris PPB. Rezketeg lele őket (DöbrC. 103). Mouda, hog hydeg lehee eoket (DomC. 109). My lelt, lam bolond nag (SüncC. 26). Hideg-leld embőr (TelC. 139). A hideg kezdő őtet lelu (Helt: Krón. 192). Jay ki szomoró vagy, mi lelt (Helt: Mess. 402). Achab felesége szola: Mi lőlt (Mel: Sám. 353). Neheseg lőli (Frank: HasznK. 27). Az bicsői porkolábót nem tudom mi lőtte, mind-addig epéskedik, hogy magának tellet kárt vele (Thurzó: Lev. II.143). Hétfőtől fogva lel az hideg (RákGy: Lev. 88). Tőféus a sok urak és más emberek jelen-létekben meg riasztja, mi lelte s ha ugyan őrdög van-e benne, kérdezi (Bod: Pol. 113).

[Szólások]. Léy el hamar, hog anyag olonenségeben lelhosed őtet (VitkC. 76). Ez embőr lőz ezt lőtlök, hogi a nepet Moises törvenietül ot terítőt (WeszprC. 83). Gentius király lőlte leg előszer hasznát (Mel: Herb. 142). Yne helenkoth sem lelyok, futosonki bulonki, mint a nyvlak (WeszprC. 143). Mag az isten sem leli mindennek kedűét (Deesi: Adag. 141). Annak felelheten the K. kedwesth lelye (Gér: KärCs. 172). Egyút lelik és legelik kedveket (Fal: UE. 399). Nem leel magmac la eodalmat (DebrC. 411). Semmi képpen nem lőlhetek módot hozzi, hogi a vedret kivéhessem a kültől (Helt: Mess. 123). Pénteken Pozsonba leszek, onnét, ha módot lelek rajta, Kapula leszek (NádT: Lev. I.56).

el-lél: [invado, supervenio; befallen]. Hirtelen lelte-el a hideg: *sulito in febrim incidit PPB. A hideglelés én magamat is elldo (Lévt. II.89). A darásnak marása mely igen fájdalmas légyen, avagy csak ebből is kitetszik, hogy néha a hideg is

elveli az embert miatta (Misk: VKert. 619). A kényes kisaszszony az egész palotás-rendet szörnyen megijesztette, mert magát azon órában el lelto a hideg (Fal: NA. 157). Dárdájának hegyén halálotmat leltem el (SzD: MVir. 205).

ellélés: [invasio; das befallen]. Az harmadnap hidegfelelésben az első el-lelés gyenge szokott lenni (PP: PaxC. 274).

hideg-ellélés: *accessus febris PPBl. Hideg-ellelés, rázás: accessio febris, horror febrilis (PP: Paralipomena 270b).

elől-lél: [occurro, obviam venio; antreffen]. Frazer Bernald elől lele zent Ferenczet es leutte magát ew labayhuz es clewl lewlele egymast (EhrC. 10). Elowl lewle cwtett zent Ferencz es monda (77). Elowl lele űket egi zegeni azoni allat (VirgC. 87). Harom azoni embert lele elől (102).

[fől-lél]

főllélés: [inventio; ertindung]. Tiszt keresesben, testi gyönyörűségeknek föl lőlesében szorgalmatoskodik a balga (Lép: PTük. 1320).

ki-lél: [invenio; erfinden]. Ez tanóságot tavai kilelék. Szamos vizének magas az partja, akkor fejszével vágják a vizet, az énekészörzöt mondják jó embernek (RMK. IV.80).

még-lél: [reperio, invenio MA. [aufinden, antreffen]. Ez felewl mondot vruak varat nagy nehezséggel lewlele meg (EhrC. 39). Boméne Juditnac hailakaba, nem lele meg őtet (BécsiC. 42. 43. 154). Keressétec es meg-léltete (MünchC. 25). El orzotam marhayt, előritetem, meg leltem, es neky meg nem mondotam (VirgC. 7). Űbenne mynd meg leloettetek (SándC. 2). Bolond balgatagsaert sokak sokat mwkalkodnak, es mynd hecyaban leezen, mert az ygaz es bizon bőlechesseget solha meg nem lelyk (ÉrdyC. 517). Az mit kerestek, meg léltetek (Sylv: ÚJT. 111). Ha az én űszómón nem szántottatok volna, az én mesémet ti meg nem leltétek volna (RMK II.339). Ew felsége is meg oltalmaz, csak Kegtek eriee es lele ew felsogeth (RMNy. II.127). Nagysokan kőzöttőde mesét beszelléne, de azoké ezac hamar meg leletteténe (Kák: Sám. A3). Az két oláh vajdákat is meg leleti kedvese által (Erd. Tört. II.377). **2)** [rogo, peto: ersuchen]. Megh bohossan, hoch ily giakorta valo irasunkkal Ndath megh banthwyk, merth kezelent feltehwnt zewksigewnkbe the Ndath megh lelhwnt (LevT. I.20). Uram írta, hogy kérjem meg Ferencz uratam, hogy ide jenne ő kme es számot vennék a tisztartótól, kiről én gyakorta leltem meg ő kelmét rola (Nád: Lev. 139). Ennek éllette te Nagyságotat Szerdahelyi Péter deák által meglettem vala az én leányom menyögzeje szolgáltatásának szükséges szerszámért (238).

[Közmondások]. Ki mit keres, meg leli (Decsi: Adag. 5). Az mint szokták mondani, hogy sák megh lelto volt foltiát (Bal: Epin. 1). A sák meg lelto volt foltyát: dignum patella operculum (Czegl: Japh. 138).

méglélés: inventio MA. [auffindung]. Ezen meg leleesenek napyaan zenwede martyromságot (EhrC. 446). Zent Ystwan testy meg lelese napian (LányC. 230). Minc ő művelkedéseknec méglélése (BécsiC. 104). Zent kőrőzt megh lelese (WinkC. Kal.).

méglélet: ∞ Scent kereszt meglelete (MünchC. 5). Zent Isthwan prothimartyr testeenek megh lelelethyről (ÉrdyC. 446).

méglélhetetlen, méglélhetlen: [investigabilis; unauf-findbar]. Az tyztaságnak meg lelhetetlen ekessege (VirgC. 135). Isten mel' igen foghatatlanok ű itilei es meg lelhetienek ű vtai (DöbrC. 345).

méglélhetetlenség: [quod investigari non potest; unauf-findbarkeit]. En zeretómetli meg-lelhetetlenségec hyedelmec nekil el vezőttem (NagyszC. 61).

Lélédz-ik, léledz-ik (lelegzik Poenit. 27. ToIn: VigK. 30. Pös: Igazs. II.110. *lelekés* PPBl); intermiscer, implicor MA. [verfallen sein]. Vétékben míssal egyítt léledzett: *affinis sceleris; valami vétékben léledzeni: *impingere in aliquam culpam PPBl. Zenth Anna wruak halala wtan törveenben nem leledzett (ÉrdyC. 118). Házasság törisek bűniben ne lelecezel (Sylv: ÚJT. 1.8). Balnán inadasnak bűniben lelecezel (II.6). Paraznasagba leleczgy (Pesti: NTest. 9) Bűnben leledzettűne volt (Kules: Evang. 254). Paraznasagban leledzik es abban tapasztaltatik (Ver: Verb. 175). Alamosnat adek, azaz ergal-masagban lelezem (RMNy. II.13). Az wr meg tagadasaba leledzen (Born: Evang. 288). Tőkéltdt ol magadnak, hogy ennek utánna semmi halalos vétékben nem lélegzel (Poenit. 27). Paráznasagban léledzett es gyilkosságban (MA: Scult. 675). Gyafázatban léledzik (MA: SB. 20). Semmi hazugságban nem leledzie (Prág: Serk. 33). Tselekedetiben léletzik a paráznaság (GKat: Titk. 65). Tőbbe halalos bűnben nem lőlédzük (Lép: PTük. I 202). Szőrnőy hit szegésben ne leledzél senkivel (Megy: 6Jaj. II.15). Az papista vallásban lélegzeni nem valami frasca (ToIn: Vigaszt. 30). Romai Theodatus léledzék 613-ban, ű talála ezt elsőben, hogy a komák kőzöt lelki szővetség legyen (Czegl: BDorg. 380). Szent Pál megtérésének előtte földözven az istennek anyaszentegyházát, szent lélek ellen való vétékben lélegzetté (Pös: Igazs. II.110). A meg-irt dolgokban nem léledzenek (Szathm: Dom. 179). Ennek utánna én afféle dolgokban nem leledzem (Gér: KárCs. IV.203). A fő véték megbirkózik a más részűl bennünk leledző valami fő tekkletességnök (Fal: UE. III. 53). Lóth rútságban léledzik vala leányaival (SzD: MVir. 81).

Lőlédzős: [implicatio; verwickelung]. Vétékben-valólélekzés: reatus PPBl. Vetekben való leledzés Ver: Verb. Szót. 26.

Lélémény: inventio, inventum MA. [erfindung]. Pepeczelésec, az az külémb külémb léleményec es ceremoniac (Helt: ÚT. Ee 5). Emberi lélemen (Mel: SzJán. 409). Mind őrókős s mind penig lelemeny jozzagok (Ver: Verb. 269). A pápa léleményről szolani, a miémű igeket ő tartott (Dáv: VDisp. I.13). Az igaz tudomant emberi lelemenneli meghomalositian (Fél: Tau. Előb. 10). Az emberek leleményit szollják az isten beszéde helyet (Matkó: BCsák. 60). Oh mely sok emberi lelemény is vagon mi kőzöttünk (Czegl: MM. 30). Christus urunk a Moses törvényét az pharisaensok es irás-tudók sok gaz leleményétől tisztogatta (Pös: Igazs. I.284). Erről a poéták elként fabulálnak, kik-is elég elmés leleméut formálnak (GyöngyD: Cup. 634). Ezek bezzek nem a pogán Plato elme-leleményei (Fal: NE. 9). Mikor kellő rendében, erejében, ízében elő-adgya bölts elme-leleményeit, ditséretet nyér érettek (Fal: UE. 368). Ez tsak az ő osze fejtegetése, leleménye (SzD: MVir. 132).

Léléményēs: [inventiosus; erfindungsreich]. Leleményes beszéd (Alv: Post. I.33). Leleményes, találmányos, új szók (SzD: MVir. 412).

Léléményeskéd-ik: [rem cognosco; sich orientiren]. A más dolgokban foglalatoskodó elme sem leleményeskedhetik ugy a Parnassus titkaiban, mint a kiknek egyéb dolgok nintsen (Gyöngy: Nympha. A2).

Lélémés: [inventum; erfindung]. Megkőrnekezetec őket ő lelemesec (adinventiones) (BécsiC. 18). Paranzalkodanak ő lelemesekben, es meg haraguek vr ő nepero (AporC. 75). Ág nekik őnőn lelemeseknek alnoksagaent (DöbrC. 73). ű lelemesegben bozzontak őtet (190). Jelenctek ű lelemesit (244). Aleytuan kedeg Pascasius nemelyeknek lelemesek szerent vagy tettetecek zerent, hog az eordegy tudomány mosással el tanoztatneek (CornC. 405). Pokol beoleheknek lelemeseket, irasokat, chalar-dasagokat meg utalya vala (DomC. 125). Az iozagnak keresety a lelemesnek gyowkereth nezy (Ver: Verb. 106). Tudomány es lelemés (Szob: Dáv. 5).

Lélés: 1) inventio MA. [auffindung]. Az pater noster egéb ymazzagokat felőlhuml az lelesnek okaerth, mert ewtoeth lele awagy zerze Christws Josws ewnen maga (ÉrsC. 163). Hlyagatok el edes attyamfny az arwltatasnak es ragalmaznak leleseth (ÉrsC. 224). Gondolkodom en mynden themenyedbe es terekedem the lelesyde: in adinventionibus (KulesC. 185). Az bikesignel való türis ioa lelist (?) szerezen: tolerantia efficiat experientiam (Sylv: ÚJT. II.9). Czudálhatfa minden níp az magyar nípnek elnynek óles voltat az lelisben, mell' nem egéb, hanem magyar poesis (164). **2)** affectio MA [das befallen].

hideg-lélés: febris C. [feiber]. Gyújtóvány, hideg-lélés: causus PPB. Zabadoyehal megh Symont ez hydeg lelestől (PeerC. 248). Korollodik vala hideg lelessel (DebrC. 216). Hideg leles, kország es egéb beteges (Born: Evang. III.313). Olyan szabasuan leszen dolgoc, mint aumac az embernek, kit az hideg lélés tör (Tel: Evang. I.271). Az Peternek napat az Christus meg gíogította az hideg lelesből (Fél: Tan. 468). Sanyari hideg-lélésben meghala (Tarn: Szents. 162). A te hideg-lélésed gonosz kívánság, a te hideg-lélésed bujáság (László: Petr. 9).

égnapi-hideglélés: ephemera C. [täglicher feiber].

félbenszakasztó-hideglélés: febris intermitens Com: Jan. 58. [abwechselndes feiber].

forró-hideglélés: *fervida febris, *ardens febris PPB. [bitzige feiber]. Forró hideglélésbe esée (Helt: Krón. 107). Forró hideglélés (Megy: 6Jaj). II.20).

gyújtóvány-hideglélés, gyuladó-hideglélés, gyulasztó-hideglélés: ∞ Ugyan ki főzi lelkeket az gyóitovan hideglélések es egyéb nehéz betegségek által (Lép: P'Tiik. I.314). A poresfi a gyújtóvan hideglélésben igen jó (Lápp: PKert. 111. 1652. KNagyv. 35. A nádmézből tsinaltatott szírop a gyuladó hideglélések ellen használ (ACsero: Enc. 235). A gyulasztó hideglélés minden erejét megemésztette (Mad: Evang. 761). Gyulasztó es ilzasztó hideg-lélés (Szatham: Cent. 89).

harmadnapi-hideglélés: [febris tertiana; dreitägiges feiber]. A mindennapi hideglélés mindennap, a harmadnapi harmad nap tór vissza (Com: Jan. 58).

iszonyú-hideglélés: querquera C. [kaltes feiber].

kettődnapi-hideglélés: [febris biua; zweitägiges feiber]. Tavasszal indeit a hold bőséges veréből származo betegsegeket, vgy mint: kettődnapi hideglelest, torokgyikot, nyilalast 1583 (KBártla. C).

mindennapi-hideglélés: hecticca; kalt feiber C. A mindennapi hideglélés mindennap vissza tór (Com: Jan. 58).

negyednapi-hideglélés: *febris quartana, *quadrini circuitus febris PPB. [viertägiges feiber]. Midőn azt állitanán, hogy az raytan való negyednapi hideglélés nékem halált hozzon (MA: Tam. Előb. 28). A negyednapi hideglélés az egész testnek roshat nedvességétől való lankatsága (Com: Jan. 59).

részketésselvaló-hideglélés: querquera Com: Jan. 58. [kaltes feiber]. A részketéssel való hideg lélés részketekes hidegnek hivattatik (Com: Jan. 58).

szakadhatatlan-hideglélés: febris continens Com: Jan. 58. [beständig feiber]. Minden hideglélésnek, akár szűnetlen való, akár félben szakasztott légyen, megkeserítő nehéz fájdalom vagyon a szakadhatatlanon kívül (Com: Jan. 58).

szűnetlenvaló-hideglélés: febris continua Com: Jan. 58. [beständig feiber].

tüzes-hideglélés: [febris ardens; hitzige feiber]. Tüzes hideglélést awagy a gyóytóvánt kergheted vele (Frank: HasznK. 15).

hideglélésés: febriculosus C. [feiberisch].

Lélet: [inventio; auffindung]. Emlékezem te menden műelkedtidben es te leletidben tanolok (AporC. 33). Tezek gyonust en idvesseggemnek okaerth, kegyelmesseghnek leletyert (ÉrsC. 265).

hideg-lélet: [febris]. Hozia vépuén es ottan meghaga ótet a hideg lelet (MünchC. 72).

Léletész-ik: [langveo; matt sein]. Uala némel léletező (languens) Lazar neű Betaniában (MünchC. 192).

mög-léletézik: [elangveo; erschlaffen]. A füge meg leletezet: ficus elanguit (BécsiC. 204). Lelee a zolgat, ki megléletezet vala (langverat) egességben (MünchC. 123).

Léletezés, léletézet: [langvor; mattigkeit]. Véteken való léletezés: reatus C. Latta Elfráim ő leletezetet (langvoreum) es Judas ő kötelet (BécsiC. 188). Hoznac óneki menden gonozol vallokat külömb külömb leletezeteckel es gétrelmeckel foglaltakat (MünchC. 20). Megvigazta sokakat, kik gétretnece vala leletezeteckel (72). Valnacuala betegsegeket külömb külömb leletezeteckél (116).

Léletézetés: [debilis, langvidus; schwach, matt]. Vepence ő hozia sok gőlekezetec valum leletezeteceket (MünchC. 43).

[Lelő]

hideg-lélő: febriculosus MA. [feiberkrank]. Ezer ötszáz es az hatvannégy esztendőben hideglélő kisasszonnak havában (RMK. IV.207). Az vízkórságos awagy hideglélő embereknek tetszik, hogy igen hasznal az sok viz ital (Born: Evang. III.101). Mit használ az hideglélő embernek, ha az elejhaat czontokból rakatot ágyban fektetnek is (Zolyomi: Elm. 180).

hideglélős: ∞ A gazdagság úgy győtri az embert, mint a hideglélést az ő nyavalójája (Pal: BE. 595).

LÉLÉK (*lelicert* HB. *lelka* Komj: SzPál. 32. *lilliert* HB *lollüm* Gőr: KárCs. IV.249. *lolykét* Tört. III.323. *lölleth* Komj: SzPál. 32): **1)** [tátus, halitus; das wehen, hanch]. Lelket-vészek: respiro; *lelkeim kiadom: exspiro PPB. Az gyermek megbetegült oly nehéz kórsággal, hogy az élő lelek az gyermeknek zajaban alig érezthetyk vala meg (MargL. 191). Meg ől ew zajanak leelkewel (ÉrdyC. 29). A szarvas vagy zellel leelelkek chak aly zalada be az barlangba (527b). Lelket uenni: spirare (Érasim: Erk. 6). Az lelek az az leegzet benne vagion (Fél: Tan. 90). Es az istennek lelke ingadoz vala az vizek fölöt (Szár: Cat. F4). Szájának lelke (Ker: Préd. 123). Menten nagy lélec szakasztva illyen szóval buzdul ki (MA: Scult. 155). A szív nyugovás nélkül mozogván, elevenítő lelket (vitalium spiritum) nemz (Com: Jan. 52). **2)** vita, conscientia sui; das leben, selbstbewusstsein. Ugy szeretem, mint a lelkeket: charior vita PPB. Mikor bezellen, esmég le esee es monnal lélek nélkül lön: examinata est (BécsiC. 82). Momynk el, ne thalantal meg lélekben erbettyek az en zent fiamath Yeswst (ÉrsC. 93). Az igazaknak lelkek isten kezében vannak (Tel: Evang. II.428). Garlo emberek, kik az igenek lelket nem adhatnak (Fél: Tan. 330). Hamar még lelket őrz benne (Deesi: Adag. 154. Kisv: Adag. 539). Vezoztre mi maradt meg minékúnc az mi szegen lélkúnc kiüfl (Deesi: Sall. 16). Bizony én is elete busultam rajta, hogy gróf urat lélekben nem találta (LévT. II.324). Csekké értelmő emberek, kikert csak nem adom lélkömet is ki, s ő mégis csak mozdólni sem akar maga magáért (Gőr: KárCs. IV.249). Mit csinálz, ki nyomod a lelkeket wadta (Gvad: RP V. cikke. 3) animus, anima, manes C. [spiritus, daemon; seele, geist]. Gonosz lélek: caecodaemon; meghóltaknak búdosó lélek:

larvae C. Hazajáró-lélek: Iemures PPB. Uimaggonac ez segin ember lilki ert . . . Wimagge urome isten kegitmet ez leic ert (HB). Az seint apastalak voltak zent leleken tellesok (EhrC. I. MünchC. 15). Idhözdi isten engemet, mert be mentenek vízek meid eu lelkeimien (AporC. 18). Zepfá-sitetem az eu lelkeket (VirgC. 5). Kel enekem úrvárm én lelkeim hazmalatiaba (67). Iar, hogy Jesunak zent veretel meg valto lelkeket meg zabudítanya (106). Lelék az isten, ez azok, kyk ymaggyak ótetli, lelékben es byzonsagban illic yuandny (WinkC. 208). Keresyk vala az gyermekek lelket (JordC. 360). Vyteteek lelektől (362). Mymémv valtsagot aad ember hlv lelkeert (406). Batoriczo tate zent lekedel retedő lönkóket (ThehrwC. 109). The zent lekedet atyadnak ayanal, en lelkeimeth the markodban ayanam (GyöngyC. 20). Az elsőt nenezy lelöknek az vtolsoth testnek . . . Az Moyses tórvanyenek ketfiele rezeth yria, testyeth, mynth az testvth, lelkyeth, mynth az tórvnenek lólketh (Konj: SzPál. 32). Földből teste alkotatték, meynyből lelke az testbe lélték (RMK. II.62). Az égbeli szolgáló lélekek, az angialok (Mel: SzJán. 308). Az angialok az istentől teremtetet szolgáló lelkek (Fél: Tan. 79). Hittetek el pezzeteltettek az ígretnek szent lelkenel (286). Ki-múlt lelkek: manes (Com: Jan. 213). Mikor megemertem volna, hogy az felséges úr isten megnyándó volna az én lelkeim, teszok ilyen testamentomot (Radv: Csal. III.111). Mig élnek az édes fiaim, lelkeimert alamiználkodjanak és imádkozzanak (329). A test olyan, mint egy ház, kinek szállója a lélek (László: Petr. 94). A test mindenkor a lélek ellen rúgodoz (Csúzi: Síp. 5). **4** [gratia; gnade]. Higgyed, hogy az istennek lelke tisztelteti és gyakorlatya emberrel a templomot (Tel: Evang. I.217b). Isten lelke nélkül való eszeskedés az, ba valaki azt vitatná és ugy vélekedne (Bíró: Angy. 327). **5** [mens, ingenium, pectus; herz, gemüt]. Hoé az v zent akaratába mind egh lelkőnc es egh acaratone legőn (GuaryC. 57). Frater Rufinus meg vala setetvluen w lelkebe (VirgC. 20). Lelkenek nagi isteni edesegeuel kwzúne nekik (51). Az teremvőtt lelkenek buzagosag edesegeuel dichere (52). Leleek be helyek malaztal (WinkC. 39). Lelekben el hiszie, az mellyeket mondanodoc (Kár: Bibl. I.456). Lélek élesztő, gőnyörúséges ígret (Megy: 6Jaj. II.30). A szemérmetség a lélekről az ábrázatra ki származzék (Ily: Préd. II.165). Noha peng testemben betegh wagiok, mind az altal lelkeimben es embenem epen vagyok (Radv: III.142). **6** [conscientia; das gewissen]. *Lélekebe járó dolog: religio est id facere; *lélekek nem gondoló: conscientiae sensu vacuus, religionis manis; *lelkebe nem fér: non est talis PPB. Ysten ew malastyanak myatta oly tewkellest adta nekem tartanom, hogy en lelkeim conscientiam semgyeben nem zeyengett meg engemet (EhrC. 48). Az eksecutorok, kyk az testamentomot leleek wtan nem zolgaltattyak (ÉrdyC. 512). Bűn és lélek ellen való dolog (Ver: Verb. 145). Jó lélekekkel írhatom, nincs a magyar népnek csak két jó akarója is Lengyelországban (TörtP. III.7). [Keserő János] viselte a püspöki hivatalt valóba püspöki lélekekkel és indúlattal (Bod: Gol. 71). Vas jármat lelkére ne tégy (SzD: MVir. 295). **7** [vis, ingenium, facultas; kraft, fähigkeit]. Iőwendő mondasnak lólketh vala vala (DebrC. 224). Yewendő mondasnak lelke vala ew benne (ÉrdyC. 659). A magiarazat melle kiuantatik az ertelmennek es az valasztasnak lelke (Fél: Tan. 11). Másza volt időkben Theodites Illyésnek, mert nála volt lelke a könyörgéseknek (Thaly: Adal. I.19). **8** [animus, fortitudo; mut]. El almilkeodez, veztegle, egy keues mulatsnac vtanna lelket veven, monda (TelC. 97). Nincen lólketh arra az belnek, hogy az frig ellen valamit merőn próbaly (RMNy. III.101). Óis őrdmest ot viskolódi az ítőközben, az hol lólketh nem érez az ellenségben (Zvon: PázmP. 162). **9** [homo, homines; mensch, leute]. Bodog Ferencz lelkeket vilagosítot meg (VirgC. 20). Agiátok balat az irtalmas istenek, ki megzabadita az zegen lelket úrdvőnek sokasagabol (73). Igen vezedelmes haborusag tamada kevzettek, meg gondolya vala ez zentesges zfv, hog ez yllyen fele haborusag semmi

keppen nem lehet nagy soe lelkeknek vezedelme nekevl (MargL. 81). Az fajtam hajduk reá haragvának: Lám az pesti lélek megjedi, ott mondának (RMK. III.69). Szűkség sirni es szópőgni atlele lelekek (Pécsi: Ágost. 60). Hoho szegény lélek, csak hejában szepelkodel, nem bírsz véle (Tolu: HBék. 29). A magyarok, pusilla nimis ex fece et colluvie, ezek formális szavai a hazug lélekek, megharczozni nem akartak (TörtP. III.15). Vén bátyám elesik egyinhúszszor, míg erti az szállást, tézsen ott beste-lélek köszönetet, áldást (Thaly: VÉ. 1387). Minden keresztyén lélekek illy tanátsomat adom (Fál: NE. 54). **10** [vis et natura; das wesen, geist]. Az ewangelionnak bewtew zent es leelek zent val ertelme (ÉrdyC. 523). Lelök zent kit példaz es madar (TihC. 16). Nem lelke a mi religioniuk (Czegl: MM. 99). **11** [pronomen personale]. Az én lelkeim tudgya: conscio C. Aldot vi, ki megnyagzathna te lelkeket (BécsiC. 10). Vüőltő annép es alatac őllelkeket ymadsgoeben (16). W lelke meg iyode (VirgC. 63). Jesunak Christusnak malasztia a ti lelketekkel (113). Ne legyetek zorgalmatosok ty lelketekneli, myth egyetek (JordC. 371). Sokak mondjak een lelkeimnek (KulesC. 4). Lelkeim mása (Fál: Jegyz. 936). **12** [verbum alloquendi; anredewort]. Neked após, neked pedig édes lólköm anyós logyen nevíunk (Thurzó: Lev. II.231). Ki tudja lelkeim uram, oly barátját conserválja kegyelmed, hogy mind maradéka hasznát veheti örömmel (TörtP. I.223). Édes lelkeim öcsém uram, hallgasson meg ebbeli könyörgésemben (LevT. II.269). Kérem kegyelmedet is lelkeim öcsémuram, szolgáljon a szegény árváknam (RákF: Lev. I.226). **13** [spiritus; geist, gas]. Ha a részek a savanyo neduissegekből es a repedő reszű sokból jőnek, lelkeknek (spiritus) neveztetnek, ha vízből jőnek ki, páráknak neveztetnek (ACsere: Enc. 134). **14** [vesica; blase]. Végy hozzá bering lelkét vagy hójagát (Cseb: OrvK. 18). **15** [antidotum; gegenmittel]. A disznónak elsőleges étele kivül es egyik nyeresége, hogy a megbüszlödés es nyüvesedés ellen lélek gyanánt vagyon a só nékie (Misk: VKert. 148). [Vö. LÉH]

[Szólások]. Vagione neked io lelked (VirgC. 98). Ha istennel tartó lelked vagyon, ne szüad az enyimből ennem adni (TörtP. III.161). Nines annyi leked, hogy reánk rakhasd ezt a hitetlenségnek árúlató gyalázattját (SzD: MVir. 69). Jár mint Orbán lelke (258). Lelke kis zakad testből (SzD: MVir. 63). Lélekekben, főben járó dolog (256). Én a lelkeimből nem vehetek, hacsak Kegyelmed nem küld nékik (TörtP. III.386). Lelkeig sem mi nincz (Deesi: Adag. 125). A Kriszónak vére mind lelkek b-éh at azoknak, a kik azt hittel veszik (Misk: VKert. 684). Egy lábíg mind el-veszünk, mind egy lélekeig el-kárhoznak (GKat: Vált. I.492). Én üdvözölendő lelkeimre rome Nagyságodnak, nagy reflexióval legyen nagyságod ezen úri emberre (Bercs: Lev. 20). Ez mai napon lólketh a dál belém, mert megértém leveledből, hogy békével vattok (Nád: Lev. 7). Az Kegyelmed levele lelket ada belém én édes szerelmes uram (84). Ha lelkeimket kiadnánk is, az egyházi szolgálatnak végét nem gondolyák meg (Nógr: Idv. 74). Lelket az w zeredőnek meg a da (VirgC. 197). Lelkét kibotsátani: *edere animam PPB. A magyar közmondás szerint a markába kellett a lelkét bordonni a gyakor veszedelmek között (GyöngyD: Char. Előb. G2). Még a lelkével is a dós: animam debet (Deesi: Adag. 72). Jó lélekekkel: *bona fide PPB. Ygyenlő lelekek es egy zyal tyztólyetek istent (ÉrdyC. 8). Micsoda lélekekkel mondod ezt (Matkó: BCsák. 308). Minden embernek evrevlyh lelkek zent (CornC. 84). Alnaban leelke zent vyteetek istemek yteelő zaky eleeben (ÉrdyC. 526). Mikor ugyan lélek szerent szállottak az dologhoz, meg-vallották s meg sem tagadták az purgatoriumot (Pázm: Kal. 813).

éltető-lélek: [vis vitalis; belebende kraft]. Éltető lélek, minemő vagyon a fűvekben élő fáknak, tsemetéken (Misk: VKert. 10).

éreztető-lélek, érzékény-^{*}lélek: anima sensitiva MA. animalische seele PPB. Éreztető lélek minémü vagyon az oktan állatokban (Mik VKert. 10).

nyersontartó-^{*}lélek: anima vegetativa MA. durch herzstärkung unterhaltenes leben PPB.

okos-^{*}lélek: anima rationalis, mens MA. vernünftige seele, gesunde vernunft, guter verstand PPB. Okos lélek minémü vagyon az emberben (Misk: VKert. 10).

szent-lélek: [spiritus sanctus; heiliger geist]. Az aynyal monda néki: Zenthlelek fólól zual te read (WinkC. 277). Tü a szent léleknek ellene rugódosztoc (Helt: ÚT. h5). Christus a szent lélek által szoltatta a prophetákat (Mél: Szám. 68b). Az szent lélec az mi szíveinket megfuvalja (MA: Scult. 201).

szív-lélek: 1) [animus et corpus; das volle herz]. Zeretélt meg góytya embórnec zinebe, lelkóbe (NagyszC. 253). Istenedet nem szeretéd toles zúmedel, lelkódel (VtkC. 33). Nagy oedes szívvel-lelekkel waryak wala (ÉrsC. 157). **2)** [voluntas, manimitas; eünnitigkóit]. Lógyen egy zúnetek es lelketek vr istenbe (VirgC. 122). Az hiuleknek sokasagának egy zyuek es egy lelke wala az vr istenbe (123). Egy szívvel-lelekkel válaszottak engemet fejékké (Pört. XIX.117). Nem köll magyarnak magyarra támadni, de egy szívvel-lelekkel ószve fogni (Thaly: Adal. H.11).

[Szólások]. Szíve m, lelkem: anima mea; menn ^{*}cordulum PPB. Szíve lelke ő néki ez a dolog (Decsi: Adag. 106). Ajjalom kének mint szerelmas szívem lelkem, én édes urának (LavT. H.68).

test-lélek: [animus et corpus; leib und seele]. El ragadák ezet, kiből jüt sok átok, testestül lelkestül lén az ő predájok (Zrínyi H.86). A kúnok völgye, a hol ezer iszonyú nagy fájdalom testiünket s lelkiünket által-járják (Fal: NE. 37).

[Szólások]. Mivel látom, hogy a sz. iványi jószág teste lelke, ám legyen oda, égve, élje, hizzék véle (Bod: Pol. 125).

[Lélekl-ik]

még-lélekl-ik: [respiro; aufathmen]. (Az aytatos zemely) meg leelekleek es el ezodalokdek, hogy ywhettek yllyen lamar ala menyorzagból (ÉrsC. 551).

Léleklet: [halitus; athem]. Sem ég erő nem maradat en bennem, de en lelekletem es berekeztetie (BécsiC. 160).

Lélelkez-ik: [spiro; athmen]. ^{*}Lélelkoz gége: gurgulio, trachea MA PPB. ^{*}Lélelkoz lynk a pintzén: spirameutum PPB. A megnyomás nem egyéb, hanem a lélelkoz inaknak a főben vagy a szű mellett a temérdeked nedveléstől való megszorulások (ACsere: Enc. 166). Mihelyt a tódó megszámik lélelzeni [igy], ottan az erek is megszámnek a vért a testre kibocsátani (Szathm: Cent. 337). Vállán fokvék nyaka, lélelkoz ajaka (Thaly: Adal. H.20). (A Hódparkban) hét tisztátalan állat) lélelkoz két tiszta körül (Fal: NU. 267). Két tisztátalan lélelkoz egy tiszta körül (SzD: MVir. 471).

Lélelkezés: 1) spiritus C. anhelitus MA. [das athmen]. **2)** spiraculum, spiramen MA. [luftloch].

Lélelkeztet: 1) anhelitus MA. [athem] Pihó, az ki nehezen veszőn lélelkeztet: anhelator C. Lélelkeztet megtartóztatni: ^{*}animam comprimere, continere PPB. Az the edessages fyad imma csak abegh vezen wala lelelkezteth-oes (WinkC. 91). Zent Antal meg alwan lelelkezteth wón (PewC. 75). Semmit ne haz elemenem, melynce lélelkezteti vagyon (Helt: Bibl. LUum). A vad kemény vizeletet indít, ha gyakran iszol, nehez lelelkeztést [igy] gyógyít (Mél: Herb. 50). Az isten ad mindenneknee életet, es lelelkeztet (Born: Evang. III.310). Firtós fyu Puladast es nehez lelelkeztet vevest meg gyógyít (BeytheA: FivK. 87b). Vgy

innya, hogy lélelkeztet se vehes (Decsi: Adag. 273). A levegő-ég lélelkeztetkre, folyó-vizek szomjuságok óltására szolgáltak (Pázm: Préd. 8). Mint a szomju szarvas, kit vadász rettetett, alig vehet lélelkeztet (Balassa: Ének. 51). Az omberek lelelkeztet és ptrüszentésekkel lelkeket kiadtik (Illy: Préd. 1575). Noha olly kitsiny a lélelkeztet, hogy ember éppen hólt számban vagyon (PP: PaxC. 29). **2)** [aër; luft]. Az hólygaban sok lelelkeztetnek kel lenni, hogy egy másáni nehézsége légyen (Mesék. 29).

Lélelkeztet: 1) gurgulio PPB. [kehilo, luftrohre]. **2)** [spiraculum; luftloch]. ^{*}Lélelkeztet hagyni: spiraculum facere PPB.

Lélelkeztet: anhelo, respiro; athem holen, luft schöpfen PPB.

Lélelkes: 1) animatus C. MA. [beseelt]. Lelkes állat: animabilis C. Az Iesus mehtoyon zent lelkes állatokkal tegedet meg elegeyten (CornC. 81). Le tetetik az lelkes test, az ki most a lelelketül hordoztatik (Fél: Tan. 518). Vagyon lelkes test, vagyon lelki test (MA: Bibl. IV.163). Lelkes testnek mondatik a mi testünk (Mad: Evang. 503). Az oktan állat az, melyben okos lélek nintsen, hanem tsak tsupa lelkes állat (ACsere: Enc. 203). A víz, föld és levegőég a dolgoknak első éltető állati, plántákká és gyümölcs-hozó fákká változnak, mivel lelkesek (Illy: Préd. 1363). A lelkes állatok nemesbek a plántáknál (no). Hasonlítja magát a tyukhoz, melynél nincs szorgalmatos lelkes állat (494). Lelkes ember ellenőbe tétetve a lelki embernek (Bod: Lex. 88). **2)** [animal; thier]. Meg esmerne madaraknak, lelkeseknek (animalia), fauk es vyzeknek yozagyt (EhrC. 29). Fogagyd emmekem, hogy sonha valamely lelkest meg ne soroz (149). Ó alatta lakoznac-wala lelkesek (animalia) es barmoc (BécsiC. 135). Néget a lelkes, reioittuac az apro barmoknac ördöly (201). Sem nemü lelkest meg nem bantaz (VirgC. 55). Algotok vrat istennek minden lelkesi (DöbrC. 230). Lata közykulanak wólgeből elő yómy egh lelkesth (PeerC. 65). Lelkeseknek es baromnak ev revasok (DebrC. 530).

Lélelkesen: [efficaciter; kräftig, wirksam]. E szegény, alaváló szolgájának vétékét alázatos instantiáma szivesen és lelkesen engedje meg Felséged (MonIrók. VIII.209). Nem rég lattam magam s lelkesen megszántam szegénykét (Fal: NA. 183). A mit mond, lelkesen meg-kell fontolni, nem-is múlt fölben vagy sietve, hanem mélyebben botsátván es ott marasztváu az elmiét (Fal: SzE. 511).

Lélelkesít: 1) animo, animam iudo MA. [inflammo; begeistern]. Az zent zyek egymast lelelkesőgytyk wala (ÉrdyC. 592). Öth legyen, ky őteth wegyly még maradasra lelelkesőgyce (ÉrsC. 291). **2)** vivifico MA. [lebendig machen]. Hogy a testnek lelke a vérben legyen, megtetszik innét, mert a lelelkesítő vér a haragban fel-forr (Misk: VKert. 11).

még-lélelkesít: 1) [inflammo; begeistern]. Az flelelkeseket meg lelelkesőgyce (ÉrdyC. 568). **2)** [vivifico; beleben]. A hany-zoknak testök ket neginen napon lölelkesítetik meg (DebrC. 171). Vrumk Christus zörze magának testöt az zinek tisztaságos es zentsegős nemből meg lelelkesített okos lelölkel (TihC. 33). A természetü melegség hozzá közel lévő nedves materiát addig érleli, hogy végre meg is lelkesíti és élő állattá teszi (Misk: VKert. 11).

Lélelkeség: [visvitalis; lebenskraft]. Sok neepoth vyzen az zent malaztnak lelelkesessogh-re az eredoth bnyek ellene (ÉrdyC. 166).

Lélelketlen: inanimus C. exanimalis MA. [seelenlos]. Ha az teremő teozy az lelelketlen állatokkal, hat myt teozen az lelkes állatokkal (ÉrdyC. 17). Isten es az lelkes állat között nagyobb egyesség vagyon, honnem az lelketlennel (538. 605). Az lelketlen állatok es valamü zooth tyznek, nynt a syp a vagy a hegedő (Konj: SzPl. 176).

[Lélközöd-ik]

Lélközödés: [exsecratio, maledictio; fluch, verwünschung]. Szitok, átok, lelkekzödések (Szal: Krón. 674).

Lelki: 1) spiritualis (EhrC. 24. [mentis, animi; geistig, seelen-, herzens-]). Lelki tsindesség: enthymia C. Algyon tegetet mendeu aldomasban, lelkyben, menyeyben (EhrC. 24. 89). Bodogoe lelki zegenec (MünchC. 20). Az byzony vton iaro Cristust be nem fogatam az en lelky hazamba (VirgC. 11). Eseké azonkezben lelky rowlees hlv rea (JordC. 741). Tekinez meg lelki zemedel (VitkC. 18). Gyoropyk mynden leelky yozagban (ÉrdyC. 543). Kyuanalak tykteketh latnom, hogy valamy lelky ayandokoth kváwssyechek tynegtek (Komj: SzPál. 45). Harmadszor lelki értelmét mondgyuk meg ugyanazon choda tetelnek (Tel: Évang. II.540). Ez igeknec lelki es iras szerint valo értelmeben talaltatik nehese (Fél: Tan. Előb. 9). Veszedelmes és sérelmesb a lelki betegség (Pázm: Préd. 29). Sok és nagy lelki nyavalyák, betegenségek és betegségek vannak az ember lelkében (43). Szemérem, ha mi a lelki dolgokra keveseb kívánsággal igyekezünk (326). Isten a lelki orvos (Czepl: MM. 40). A törvény lelki állat, de én testi vagyok (VárM: Szöv. 29). Az aranyt és ezüstöt a kik gyengécskebben az örök-ségek közzé számlállyák-is ugyan, de nem a lelki jók közzé (László: Petr. 125). Székes városokban templomért helyt adat, ölki szabadságban több hatást nem mutat (Thaly: Adal. L.90). 2) [ecclesiasticus; geistlich, kirchen-]. Ereksége nem zarmazot ez vylaghyaknak kezökben, hanem istennek dycheeretyre es lelky uepeeknek kezökben (ÉrdyC. 514).

Lelkü: [animi, mentis; seelen-, herzens-]. Oh ayotatus lelkey atymányay (ÉrdyC. 394). Czeudesz lelküleg ez irasra teküncz RMNy. II.39). Szluha György labanezezä lött az átkozott lelkü nem kicsin confusiora (TörtT. III.393). Vesd meg ajánlott szolgálátját annak, a ki lamis lelkü, mert vermet ásnak alattad (Fal: BE. 580).

Éb-lelkü: [corruptus, abjectus; verworfen]. Örökkén elkár-ozózzál eb-lelkü (Fal: NE. 16).

Egy-lelkü: [unanimis; gleichgesinnt]. Wr istenben kel my- nekwnk lemnük egy lelküknek, egy akarvknak (ÉrsC. 199).

némés-lelkü: [ingenuus; edelmütig]. Nemeslelkü agy, niképpen derülhetne ki szomorú lelked (SzD: MVir. 79).

Ördög-lelkü: [corruptus, sceleratus; verworfen, lasterhaft]. Ögd be (a lovat) ördög lelkü, mer ugy segiljen, elütöm a fe- edeth (Bethl: Élet. II.124).

pápa-lelkü: [papalis; päpstlich gesinnt]. Azt magyarratnc az papa lelkünc, hogy öc szent lelec által szerzettenecc érdeme- tet (Born: Préd. 303).

Lélküség: [mens; geist, gesinnung]. A gyönyörűségek visz- nek téged kísértetekre, sőt világi lelküségre is (MHeg: Toszl. I.214).

Lélküségés: [animi; seelen-]. Fordohad mynden ez wi- agyakah emekem kellethlenségre, mynden ellenzow nehese- ewth lelkewségews zenwedese (PozsC. 38).

LÉLLAH: [velum, linteamen; vorhang]. Peter lata a lel- lahocat (linteamina) ő magocnac vetüen (MünchC. 166). Micor őttö volna a lellahot es megzoreitotta volna ő magát, annac tanna erzetet vizet a medencebe (198). Micor lebahitotta volna magát, lata a lellahot vetüen . . . Jónó Simon Péter es emene a koporsoba es lata a lellahocat vetüen (212). Latua deenth oly nynt egy lellahot nég zegenel foghvan (JordC. 41). Latam, mint egy nagy lellahoth alaa boezattanak vona (745). Az lellahnak lata möghöt masod sathor (813). Jesus megh yezdyteteek az templom leclabanak meg fesleeseeben (ÉrdyC. 82).

LEMEZ (*lemes* Orczy: KöltSz. 175): [arattrum; pflug]. *Lemezvas: culter precisorius in aratro MA. Az eke talpban tétetett lapos szántó lemez vas (Com: Jan. 73). Le tessik a drága köves koronákat, lemes vasnak verik majd kopáikat (Orczy: KöltSz. 175).

LÉMONIA, LÉMONYA: mala limonia MA. limonien Nom. 42. Minden bé-szózt gyümölts: káposzta, ugorka, zélkla, lemonya: salgama PPBl. A mit lémonya vagy veres-hagyma levével írnc papirosra, meg-nem látszik (Pázm: Préd. 5). A naranec, citromoc, lemonyák öszveomyiák, bészorityiák a gyomrot (Com: Jan. 21). Ha akarod, factary belé lemonya levot (Lipp: PKert. II.143). Narancs almát is, lemoniát magadnál hordozni és szagolni igen jó (Web: Amul. 37). Száz hét friss le- monia 10 frt 70 d. (Radv: Csal III.57. Nyr. IX.72).

LÉMUS: [vox contumeliosa; schimpfwort]. Az ag kost meg kezdéc a gyermeköt kossoc meuetni és czaflojni: Hőc miüt fít az ag lemus, bezzeg erőssen rázza az ködment (Helt: Mes. 206).

LEN: linum C. MA. [lein]. Lenből tsinált ruha viselő: liniger C. Guzsaly-szösz vagy len: pensum, stamen Nom.² 385. Len ruha: vestis linea Nom.² 442. lineus *amicus PPBl. Moun- dam a ferfinnac, ki len ruhakba öltözött (BécsiC. 166). Negy kevtées lent adnak vala zegenyeknek (ComC. 427). Nem nőhet sem kender sem len (Helt: Mes. 54). Miüt a lennecc vgyan gubás a virága (Mel: Herb. 91). A másik len vaszonból ezínalt kurta feier imeg (Mel: Sám. 126). A füstölög len tsöpöt meg nem oltya (Kules: Vetek. 43). Az vak kórmót meg gyogityta, ha az len magot tormaul özne töröd es azzal kötözöd (BoytheA: FivK. 29). Az fejeket len gyolcsal tekerik be (Forró: Curt. 495). Lenből-szított rokokójáját vézi (Czepl: Dág. II.51). A sár- mányka lenből, gyapjuból, és kösziklän termő lágy fűből rak magának fészket (Misk: VKert. 471).

[Közmondások]. Se leued, se kendered, még is kocsisá akarsz lenni (Czepl: MM. 184).

béka-len: linaria PPBl. [wiesenfachs].

földi-len: amianthus PPBl. [amiant]. Macska ezüst, földi len, oly szöszös kőnek neme, melyből vízsznat szöhetni, mely a fűz- ben tisztül meg: amianthus PPBl.

hamis-len: sesamum Mel: Herb. 164. [sesam]. Vad len, pseudolinum görögül, hamis len, hasonló a szilid lenhez (Mel: Herb. 164).

vad-len: sesamum Mel: Herb. 164. linaria Nom.² 41. A vad lennecc a magva lágyító és melegítő (Mel: Herb. 164. Com: Jan. 26).

LÉNCSE: lens C. MA. [linse]. Lencseuel elegendhetneki megh (VirgC. 129). Rytkan evttenek jo etket, hanem csak bechevt, borsot, lencheet (DomC. 297). Menyü el, fűzv lencheet (Pesti: Fab. 8). Nenezetöt von maganac az vörös lenczetöl (Szék: Zsolt. 215). A leuele mint a lenczének (Mel: Herb. 95). Sótalan lencsét eszik, kopasz, szép kölykével (Thaly: VF. I.343). Nem férhetem közel gondor barkájához, sem lencse szeméhez (Orczy: KöltSz. 162).

[Szólások]. Tsapni a lencsét: auribus alienius dare (Kisv: Adag. 46). Kimérik neked is a lencsét (SzD: MVir. 83).

béka-léncse: lens palustris MA. [wasserrinse]. P'era pasto- ris, vel bursa pastoris, az az pásztor erszénye, pap tarsoly, béka lencze (Mel: Herb. 145). A pásintos fűöz számláltatnak a hinár, sárga vízi virág, béka lencse (Com²: Jan. 21). A rézék midőn valami kedvek ellen valót találnak mgenni, meuten béka lencsét esznek reá (Misk: VKert. 359).

vad-léncse: *eryum C. lens palustris* Com: Jan. 29. *aphaca* **vicia pabulans* PPBl. rosswicke PPB. A héjas szedegető veteleményec hűvelyekben teremne, mint a bab, borsó, vad lenese, lelnce (Com: Jan. 22).

vizi-léncse: *equanium* Nom. 88. *epane* Ném². 35. [wasserlinsen].

Léncsés: *lenticularius* C. [linsen].

LÉNG: [moveor, agitor, pendeo]; gleiten, beben Adámi [schweben]. Emekem remensegegen, nykeppen az moh augá lanna, ky kewes lengő zelthól el wytetyk (ÉrsC. 294).

téng-léng: **1**) [vacillo; schwanken]. Tantorog az hit, ha az szent irasnak moltsoga teng leng: si divinarum scripturarum vacillet autoritas (MNYil: Irt. 48). **2**) [misere vivo; kümmerlich leben]. Szegénység jngat hajlékában, csak alig teng-leng a világon (SzD: MVir. 379).

Léng: [volaticus; flatterhaft]. Óh átkozott kis Cupid, szorememben lengé csaló (Thaly: VÉ. II.196).

[Lénged]

Léngedőleg. *Lengedöleg*, lengedezve foly a víz: aqua placido sensum fluit PPBl. (SzD: MVir. 162).

Léngedőz (*lengedezik*) (Fal: TÉ. 658): *agitor, moveor, volito, into* MA. [sich bewegen, flattern, wehen]. *Lengedőz*, *larna* tozo esső: *psca* MA. *Lengedőz* szellő: *dies placidi* **spiritus* PPBl. Ég napon, micoron zep lassu zel lengedőzne francia orzag rovere, ionence Coloufara (NádC. 462). *Lengedőz* io szelit el foga (Mel: SzJán. 201). *Lengedőz* fa lenél (Kár: Bibl. I.520). Gyenge szelek lengedeznek vagy apro labocskák loesognak (Bal: CsIsk. 45). A gyenge szellő lengedez (Com: Jan. 9). *Lengedőz szép szelőkkel*, legeltesse te szent igédél (Thaly: Adal. II.3). A ló lengedezve bé mehet az ágyakra (Mik: Törl. 21). Ha mikor kovés eső érdekl, csak lengedezik az ég (Fal: TÉ. 658).

ki-léngedőz: [efflo; ausathmen]. *Ama canonicus* könyvek, molyek a szent lélek dictamenjének ugyan néminémű isteni illatját lengedezik és öntögetik-ki magokból (GKat: Tük. 1294).

Léngedőzés: [flatus; das wehen]. Isten kegyelménee reám lengedezéséből meg cselekedhetém (Prág: Serk. D2). Ki kelotkor állás szél-lengedézzel (Zrinyi. 147). Az emberi ehne a hívásignak lengedezésétől felnualkodgyék (Ily: Préd. 1278).

Léngeteg: **1**) [mobilis, levis, vanus; schwankend, leicht, ötel]. *Baldunus* az én bizonyításomat kezdő rostálni, de igen lengetegen (Pázm: LuthV. 44). Vészedo eszedben lengetog tudományban öltözött socés praedikátor (Bal: CsIsk. 15). Ihon az tudományak valami lengetog kezdete és eredete (KCsipk: Pápst. 89). Mennyi szertelen nyomogatást próbált a lengetog emlékezetnek lassú értekezése szerent (Rumy: Mon. I.10). Igy végezünk el csekély és lengetog historiaeskünkát (173). Méltó volt őket is megböcsölni valami lengetog ajándékkal (Fal: NU. 247). **2**) [pendulus; herabhaugend]. *Lengetog ruha:* *multifida* C. Mind o szép ruhák lengetögök s puhák (SzBóó: Kalm. 8). Egy lengetog szőr pokrócz, ki legalól áll a lovon (Tört² 1179). **3**) *instita* MA. [besatz].

[Léngöd-ik]

téngödik-léngödik: [misere vivo; kümmerlich leben]. Édes néném mi itt tsak téngödünk, léngödünk mint szegény bujdosók (Mik: Törl. 200).

LENGYEL: *Polanus* MA. [pole].

Lengyelös: [proceax; unverschämt]. Ihon jó ihon, de lengyelos a kurva (Thaly: Adal. I.81).

LÉOPÁRD: *leopardus* MA. Az egyik fenevad egy orosz-lán vala, az másik fenevad egy nagy medve vala, harmadik fenevad az leopárd vala (RMK. II.103). Az leoparduac negy nagy szarua vala (Born: Ének. 554). *Leopard* avagy orosz-lánpárdutz származik a párdutznak a nöstény orosz-lánmal való öszve sárhudásából (Misk: VKert. 272).

LEP (*lep* Göres: Mátý. 66. *lépeget* RMK. V.173. *lepődöl* RMK. III.42): **1**) *operio, obtego* MA. [bedecken]. **2**) *obruo* MA. [überfallen, ertappen]. Véletlen öket mind az lesben lépéc (Göres: Mátý. 66). Siessetek ki menni, hogy valamiképpen eljövén itt ne leppen bemünköt (Káldi: Bibl. 280). Tarthatunk mel-tán, hogy itt ne lepennek (Gvad: RP. 96). Szarvas argumentum nem ferasztja eszt, mely theologusnak lepi az elméjét (Orczy: KéltII 72).

be-lep: **1**) *tego, obtego* MA. [bedecken]. *Be lepee* öteth palastyawal (JordC. 327). *Te mint egy nagy víz el-felkerkeedel, hogy mint egy nagy folleg ez földet béleped* (RMK. II.106). *Rakj az rézre kénkövet, az menyi jól belepje* (Keesk: ÖtvM. 315). *Egy tarka szönyeget kiüldjön alá Kegyelmed, oly nagyot, hogy a kilencz lál étkes asztalt belepessse* (Tört² III.194). Az farkasbörömnek lekoptot az szőre, pókláló palaczkom az szegen bélepte (Thaly: Adal. I.228). Poroncol nagyságod két öreg esüprög fölöl is, kik az ló szügyét is belepjék (MonOkm. XXIII 46). Népek régenten egész tartományokat béleptek (Mohn: Jéppül. 55). **2**) [obruo; überfallen]. Sürü lónéssel megkezdendé be lepi a magyaroknak taborát (Helt: Krón. 56).

[Szólások]. Szemöekkel be nem lephetik vala (CsomaC. 52).

el-lep: **1**) *operio, obtego* MA. [bedecken]. *El-lepte* a ló az útát: **obsitum nivibus iter* PPBl. *El lepték* az földet ezek mint hangyák avagy szélös mezőben az sok kalangyák (Zrinyi: ASyr. 33). *Az tatárság rablani indula és az egész Mezőseget ellepé* (Tört² L2). **2**) *adobruo, superobruo* MA. [überfallen]. *Egy ray mel orzuait, szayat el lepene, ugi zengedőznek valu mint egy kaptárban* (DebrC. 17). *Nem szakadhata, mezőben ellepék, mind nyolend magával elviteték* (RMK. III.93). *El lepe* az török es az tatar őket (Born: Préd. 8). *Az bün, ki el lepte ez egész vilagot* (227). *Hegyek szakadgiatok reank es lepietek el minket* (Fél: Tan. 529). *Tenger sok nép gyülekezett öszve, nem találván elég helyt magoknak, még a házak ormozatját is el lepték* (Fal: TÉ. 651). *Tetőtől egész övedzőig ellepte poros, türtös vendéghaj* (SzD: MVir. 199). *El-lepi* vérének ki-folyó skárláttya (456).

[Szólások]. Az ő szemö el lepi az eget és a földet (Fal: BE. 569). *A nagy sik mezőt nézték, kit alig lephetett el az ember* (Hall: Hllist. III.37).

mög-lep: *adobruo* PPBl. [überfallen]. *A madárkákát háltskával meg-lepi, meg-borítja* (Com: Jan. 81). *A párdutzok bort iván, álomtól elnyomattatnak, s ilyen módon őket tsak könnyen meg-lepik s meg is fojzák* (Misk: VKert. 78). *Finom tudomány aranyához rozsdá nem elegyedett, szeplő, motsok meg nem lepte* (SzD: MVir. 35). *Megleptek* az sző marezangoló bánatok (76).

[Szólások]. *Ne lépd meg irigy szemmel másnak sajtját* (Fal: BE. 583).

LEPÉD: *tego, velo* Sl. [bedecken]. *Be takariac* vala *Danidot* az lepedni való ruhákkal (Mel: Sám. 121). *Vén egy kezkeszörből ezínalt lepedni való lastukot, es be mérti e temerde szür leplót a vízbe, es el teríté ezt az kiraly orzuaim felül* (396).

be-lepőd: *tego, into* MA. [bedecken, umhüllen]. *Nagy zsep palustot hozta es bel lepődde vele zent Chalarant toth zereut* (ÉrdyC. 472). *Vranak ágara tékete, ezitan paplancua be lepöde az poklost* (TihC. 19). *Az asszony ágyába egy tókét*

fekete, bőrrel főtől azt bélepedé (RMK. III.356). Bélepedé az földöt (MA: Bibl. I.220). Bélepedi magát az lepellet (II.24).

Lepéd-ik: [tegor, velor; sich bedecken, umhüllen]. Lasnac, a kiúel a taborba hideg ellen lepődne, mint ég olali guba vag egy sebesi szór pokroc (Mel: Sám. 396). Az te ruhád, az mlyel lepedel (Kár: Bibl. I.179. MA: Bibl. I.178).

be-lepődik: tegor MA. gedeckt werden PPB.

Lepedés: integumentum PPBl. [decke].

[Lepődöz]

be-lepődöz: tego, obtego MA. zudecken, bemänteln PPB.

Lepődő: torale, instragulum, integumentum C. linteamen MA. [leintuch, bettdecke]. Kárpit, varrott lepedő: peristroma PPBl. Gyolchban ees ezeeb lepődőben akaral be takartatlyny (WinkC. 243). Hona lóttéc a nag ekős agh leplőd, lepődéc (NádC. 318). Janos be tekeute az coporsoba es lata: az lepedőket le teneen (CornC. 107. ÉrdyC. 642). Katernya nagy kemenseghles fákat el rey az agiban, hol ew fezik wala az lepedew ala (ÉrsC. 399). Hamar lepődőköl zászlot alkotának (RMK. III.42). Negy gylch kezkenoeth, ki mynd gallos gylch volt, mynd abroz s mynd lepedeo (RMNy. 66). Patyolatbol csinált lepedőc kőzt alusznac (Prág: Serk. 577). A takás vásznat, lepedőt, gyltsot csinál (Com: Jan. 97). Gallos lepedő, zeölő fües, ziles rechenel warroth (Radv: Csál. II.79). Nem kellett akkor donyha, gylcs lepedő a vendégek számára (Monlrók. XI.457).

Lepőget: [velo, coloro; bemänteln]. Igen lépegeti ő eretnekségét, nagyon változtatá előbbi igéjét (RMK. V.173). A papok nőtelenségének is tisztátalanságát nem lepegetjük (GKát: Váts. II.355).

Lepél: tegumen, tegumentum MA. integumentum PPBl. [decke]. Virágokra szőtt lepel, kárpit: stragulum textile *pictum; serge, pokrócz, minden-féle lepel: stragula PPBl. Vram emlékezi Davidról, ha én hazuának hálókaba menendek, ha én leplemek ágaba hagandok (DöbrC. 210). Az agynac leplemek dragalatosagyt meg feddyk my bennevik Crisusnak lyhtuan postochyka (CornC. 88). Meg mosom mynden eyel eeu agyamatl een kenyemel ees een leplemeth meg harmatozom (KulcsC. 9). Ő ágyáról leplöt megemelinté (RMK. III.248). Az ő őltzeti egyetlen egy leple a ő testene (Helt: Bibl. I. Nn). Szoross az ágy es a lepel róuid (IV.48). Az io lág lepoly, duclna el szenderit (Csák: Assz. 12). A királyi palotác varrott lepleckel és szőnyegeckel fündöklene (Com: Jan. 140). Ezennel mind leplénk, mind derekallyink férgek lesznek (SzD: MVir. 210).

[Szólások]. Oly szögény, hogy leple sincz (Deesi: Adag. 325). Nem tudja, meddig ér a leplünk (SzD: MVir. 345). Nagyob ott az ágy az leplőnél (283. Kísv: Adag. 78). Nincs költsége, alig vonják az leplel életekre valóval is (LevT. II.291). Szed el a leplet (Kísv: Adag. 190).

[Közmondások]. Csak addig nyuítazzal, az mig az lepel ér (Deesi: Adag. 121. Kísv: Adag. 247). Csak addigly nyuítozzéc, meddig a lepel éri (Czegl: Japh. 156. Illyef: BCSTomp. 296). Tovább nyuítózkodik, hogyses ér a lepel (SzD: MVir. 120).

ágy-lepél: [torale; betttuch, bettvorhang]. Ágy lepel, lepedő, gúnya: toral; kárpit, ágy lepel: plaga PPBl. Araúban es ezüstben es minden ág leplében mendénéc neki adattanac améptől (BécsiC. 41). Ekős agh leplőd, lepődéc (NádC. 318). Damancos el auylan agra lepleet, arrat el oza az zegenyeknek (DomC. 16). Hoznák Daudnác hálai valo ág leplet, mendezék (Mel: Sám. 198). Az lepődön es agra leplen buborkal, motoz, ragadoz (Lép: PTük. II.121). Az ágy-leplekkel es csergékkel befedezők magukat (Com: Jan. 112). Ágy leplem es minden affele feyer rubaym mindenek eőwe legyenek (Radv: Csál. III.182).

csérge-lepél: [siparium; vorhang]. A komediát jádzó lével szem, játék hely fedező sergo lepellet burittatic bé (Com: Jan. 211).

[Lepeszt]

be-lepeszt: [obtego; bedecken]. Nem lepeztettem egyébbel be az kis vékony nyári paplankánál (RákGy: Lev. 399).

el-lepeszt: [operio, occulto; umhüllen, verhüllen]. Keptelen szőnyűsegh lepezetic el az ruhával (Prág: Serk. 926).

Lepöz [lepédz]: tego, obtego, velo MA. bedecken, zudecken PPB.

be-lepöz, be-lepédz: tego, obtego MA. zudecken, bemänteln PPB. Tegnap nem bánta az hideg, hanem az éjjel igen igen kinza, nem is lepeztettem egyébbel be az kis vékony nyári paplankánál (RákGy: Lev. 399).

Lepöz-ik: [velor, tegor; sich umhüllen, sich bedecken]. Az vr ha gyekenyel lepezik is, vgyan vr (Pécsi: SzázK. 107).

Lepőszkéd-ik: [se obtegere; sich bedecken]. Csac egy oktalan állat sem kénszerittotic más állatoknac marlájával lepezkedni (Prág: Serk. 887).

Lepőző, lepődző: tegmen Pesti: Nom. I.14. instragulum PPBl. [decke]. Midőn e világra jőtünk, egy kevés téjtel és póla lepedőzvel meg-értük (P: PaxA. 328).

1. **LÉP, LÉP-İK** (lépki László: Petr. 82. vepik BécsiC. 24. 38. 149. MünchC. 19. 27. AporC. 10. PeerC. 75): gradior MA. [schreiten]. Nagyokat lépők: grandigro C. Közellen vőjéc a ménezethez es lata Olofernesac dögét (BécsiC. 42). Vepiel ide es illessed ez estapot (81). Megbağa őtet az őrdög, es im angaloc vepene es zolgnac nala neki (MünchC. 19). Mikor bement volna Capbarnaumba, vepoc ő hozia a centurio (27). Judas zorgalmast vepnén Ishoz, monda (65b). Vepik ember magas zühöz, es fel magasztatik isten (AporC. 10). Nem vepik te hoziad gonoz (51). Mykent okos kemlő lassan lassan eleb wewen, zozotth halgathi vala (PeerC. 75). Az chazarnac eleybe lepeck (DebrC. 532). Lepek ő hozya, kynek vr Iesus őtet ayanlotta nala (ÉrsC. 61). Ferdinandos Nemetországba lepec (Szék: Krón. 231). Minden hely, melyre a ti labatoc lépig, tiotec lessen (Helt: Bibl. I.94q). Egyedől nagy késén nép vtán lépéc (BFaz: Castr. D3). Mint egy vad lovat zablán hordozza, hogy killyebb ne lépjék (Pázm: Kal. 16). Ihon Stipán Golemi retentő testel lépik mint egy halom (Zrinyi. I.88). Senki egyik ecclesiából az másikkban ne lépjék (Toln: Vigaszt. 153). Hánt nevű oktalan esűszónac természeté szerént, ki felől azt írják, hogy őt nap lépik egyet (László: Petr. 82). Szándékunktól egy nyommá se lépünk: két szék közt a földre valahogy ne essünk (Thaly: Adal. I.104). Enyhődött szívemre s csendes életemre most kezdettem lépnem (188). A tanult test szebben jár s lép, igyenesen hordozza fejét (Fal: NE. 29). Gazdám szoros honjúnál kívüljebb soha sem lépet teljes életében (35).

[Szólások]. Kivülebb egy nyommal se lép j a józan értelem határuánál (SzD: MVir. 221). Ez az asszonyság jegyben lépven a világgal, gondolatit csak a föld színén jurtatta (Fal: NE. 79). Egy nyomba lépjék, es magától meg ne hasonlyék (Pázm: Kal. 576). Ha az ő lába nyomdokába lép, bátorságon jársz (Pázm: Préd. 94). Az szent Péter tiszta tibe lépik (Sám: 3Fel. 327). A vízbe ne lépj, míg követ nem látod (Fal: UE. 439). Az istennek haragia lassan es késén lepek az böszzu állásra (Lép: PTük. I.266). Hamis hitre is lépik Matkó (Sám: 3Fel. 145). De hogy a dologra lépjek (SzD: MVir. 296). Az farsang farkarul, szomorú fogtáruil jó kedvre léphetek (Thaly: Adal. I.200). Lépjünk tsak egy példára (Fal: SzE. 556). Első szülötte a szerentsének poltzeről poltzerre lép (SzD: MVir. 392). Lépjünk a rá-

ga l m az á s o k r a, mellyekkel szemfeleül s orca-pírulás nélkül torbelik (Szentv: Verseng. 78). S i n g r e-lépő, fejkét femviseleő nagy pap-urak (GKat: Váls. 1536). Szé n á r a lépik a marhá (Nyr. XII.363).

alá-lépiik: [descendo; herabsteigen]. (Göres: Mátv. 23).

által-lép: transgredior MA. [überschreiten]. Szép lassu sühogással által-lépiik Mátvás a második numerusra (Matkó: BCsák. 195). A közbevetett az az se meg nem tiltatott, se parantsolatot dologra lépiik által (Pós: Igazs. 1728). A mord-ábrázatú éjtszaka által lépven határit, el-foglallya meg-előző setétséggel a vidám napnak birodalmát (SzD: MVir. 313).

be-lépiik: infrogredior C. MA. [eintreten]. Mikor bé-lépel a templomba, eszedbe jusson, hogy istened házába mégy (Pázm: Préd. 1173). Az nap bé-lépiik az kos jelben 1613 (KNSzombaf D3). Sokkal örömesben lépém be az tűzben, hogy sem mint még ezzer orcazókat látám (Lép: P'Üik. 1233). Sz. Agoston midőn ebben az baralintóban, keréngős, förtélyos út helyben be lépet volna (376). Valahova be lépel, nyomodban van az halál (Lép: P'Üik. 32). Az égli kos íelne első punctusába bé-lépie 1626 (KCsepreg D3). Io Zríni hadnagyaival egyit az várban bé lépék (Zrínyi. 168). Lábllegygel igen seudessen bé-lépiik az aszszonyához a komornék-leány (Fal: NA. 141). A míg a fitzkónak szárnyát ki nem tépiik, sok felé el repdes, mindenit bé lépik (Fal: Vers. 899).

[Szólások]. Az első lépést immár be lépte az bódogságra (MA: Scult. 403).

belépés: ingressus, ingressio MA. eingang PPB.

el-belépiik: [ingredior; eintreten]. Király el-belépiék oleiben esúszárnak (RMK. IV.249). Tárházban az király el-belépett vala, ajtaját utána bé-lajtotta vala (VI.70).

bele-lépiik: ingredior MA. hineingehen, hineinschreiten PPB.

el-lép, el-lépiik: 1) progredior MA. vorübergehen PPB. [vorschreiten, vortreten]. Az azzonyallat, ky el sem leaphetyk az feldre, yrygykólyk ew wrara (JordC. 261). Királ hada előtt úri ellépék (RMK. III.211). Minden nap egy néhány olasz mért földet el lépék, noha nem utazok (Fal: T'É. 771). 2) [digredior; sich entfernen, fortgehen] PPB. Azon éjjel váról ők mind ki-szökének, szent Mihál hónap negyed napján ellépének (RMK. III.103). A mikor botlik, az az oka, hogy a mellől a regnál mellől ellépik (Pós: Igazs. 1733).

[Szólások]. Jaj azoknak, kik szímmel kereszténynek, kik tiszteken igazán el nem lépnek (RMK. II.128). Tiszteken igazán el nem lépnek (Börn: Ének. 81).

ellépés: progressio MA. fortgang PPB.

elő-lép: [praecedo; vorgehen] Érdemmel kell kedned, lépned elő (SzD: MVir. 111).

[elői-lép]

elői-lépés: [jus praecundi; vortritt]. Az elői lépést engedgye az pápököknek (MA: Tam. 1124).

félre-lép: [discedo; abireten]. Eleutherus egyebet nem mondott, hanem mérgében tére lépe (Fal: NE. 87).

félrelépés: [das beiseitreteten]. A ki elő akar menni az udvarban, annak elkerülhetetlen útja a félrelépés (Fal: NA. 233).

föl-lépiik: [ascendo; aufsteigen]. Kinek lelke nem bor, lehet conservator, onnat hogy ha akar, fél-léphetik hamar a secretariara (Fely: Dics. 56).

ki-lépiik: egredior MA. hinausgehen, hinausschleichen PPB. Lépiik ki vőlögeü ő zeegeteleből (DöbrC. 300). Ki sem léphtenek a közölön (DebrC. 189). O mely ygen nagy bolond nsep, ky ez hytbowl ky nem lepyk (ÉrsC. 479). Tizenlatod magával házból kilépék (RMK. IV.169). Hat hétig hazabul ki nem lépse az széles vtan (Pécsi: Szölk. 39). Kú nem lépém érötte (Deesi: Adag. 19). Csak addig áll ő fogadásúnak, az míg az utón ki lépik (121). Azon igyekezem, hogy az régiek nyomából ki ne lépjem (Pázm: Kal a2). Az igaz pástor ki nem lépik abból, a mire küldetet (Pázm: LuthV. 62). Kilépik ez társaságból (MA: Tam. 1069). Mint egy vad lovat zablán hordozza, hogy killyelbe ne lépíék (Lép: P'Üik. II.11). Az egyszer lépél ki nyomából s obül járál (Matkó: BCsák 165). Nem illik papsághoz, hogi ki lépíék rendiből (Liszt: Mars. 58). Jó reggel kilépél rabotás házabul (Thaly: V'É. 1422). A ki kilépett Pannoniából, tanúm lehet, hogy (a koméllák) a nemes embereken sok sebeket ejtenek mái nap is (Fal: NE. Elsb. 2).

kilépés: progressio, egressio MA. ausgang, das hervorgehen PPB.

lő-lép: [descendo; herabsteigen]. A közönséges emberekkel szoros barátságot kötni amyanban tartatik, mint garáditsonként maga méltóságáról lelépni (Fal: NE. 23). (Ezek a dákák) bé-lépnek a nyomorn s fogott ügyeknek vizagatalásokra minden leg kisebb kissebség nélkül (Fal: NA. 154).

viszza-lép: regredior MA. zurückgehen, zurückkehren PPB. Viszza-térek, viszza-lépek, mégyek: segredior PPB. A pápisták az istennek törvényére viszza lépven, tiz porantsolatit akarják undok lábakkal el surlani (VárM: Szöv. 51).

viszsalépés: regressio, regressus MA. das wiederkehren, umkehren PPB.

Lépesöl: grossus lento facio; heimlich schreiten, langsam schritte machen PPB. Lassen lépzelni (Deesi: Adag. 284). Mint pána nyg lépezéline (Hlyef: Jeph'ta. 14) Mikor a gonosz nagy udvari-fark előtt léptel, a fényes pompa miatt jóságának látszák lenni (Fal: NE. 71). Olly negédesen léptelt mint a pergi király (Fal: NA. 125). A nemesebbek hosszú ruhafarkat huroznak és így léptelnek a templomokba (Fal: T'É. 778). Támaszkodva léptelt (Gvad: Időt. 229).

Lépeső: [gradus; trappe]. Az gradianac lépezői (MA: Bibl. 183). Az első lépezője a böltséggnek azt tudni, hogy tudatlanok vagyunk sokkam (Fal: BE. 589).

[Lépdögöl]

el-lépdögöl: [lento gressu incedo; langsam gehen]. Örömet eljárná vagy ellépdögöl, de a másoda ülben vagyunk, a tánc is savanyú (Mik: TörL. 45).

Lépdős-ik: ∞ Lassan lassan előb lepedésé vala (Cserényi: PersF. 39). A kiaradott Prut vizén én menék a posványok néztére, esutakokon és pozdorjakon lépdesven által az irtózatot nagy vizen (TörtT. IV.206).

Lépdésköl: ∞ Mag-törőzött árnyékos fáján lepdéskész, szökétsész oránkent (Dáv: K'Ker. 4).

Lépés: passus NémGé. 201. C MA schritt PPB. A majorból egy lépést kilépni: *egredi pedem e villa PPB. Mounal ki öltettek en vepesim (AporC. 26). Mynth egh gyzabá ewlthezeth processio lassu lépessel mendegielnek a város fele (WinkC. 107) Vali ky közereyten teghed ezer lépésre, meny azzal két amiera (JordC. 368). Be eveztenek oly mynth huzon ewt awag harmyncz lépésegre (643). Hat lépés gradieza vala az királyi széknec (MA: Bibl. 1316). A ránczólsban rendetlen lépésce, járásce vadnac (Dösz: Delib. 102). Láttam bennék, a kik 80 esztendőig hamarja lépéssel futották az gonosszúgnak

ösvényét (Fal: NU. 253). Ha ment, mint a pipis oly lépéseket tett (Gvad: FNót. 107). Minden lépésben botló ember (SzD: MVir. 189).

Lépésös: [schritte von-]. Putnok Sajó mellett van, Putnok várával, kétlépéses közel Lénártfűhájával (Thaly: Adal. II.78).

Léptet: 1) pede pressim incedo, lentu gradu procedo MA. langsam einhergehen PPB. Léptetve: pede pressim MA. Léptetve-járó: gradarius PPB. Szokás szerint léptess (Czegl: MM. 54). Hat török agának hat lovas fejét hordozván nagy kopján gyalog ntán léptet (Zrínyi 1.66). 2) [gradatim ire, tolutim incedere facio; langsam schreiten lassen]. Pesten keresztül léptettem sebesson (Gvad: FNót. 32). Öröm-órára léptete básiakodásomból (SzD: MVir. 479).

elő-léptet: [gradatim procedere facio; langsam vortreten lassen]. A comoedia az együgyűséget, szelédtséget, szemérmetséget utálatos rongyban lépteti elő (Fal: NU. 263).

2. **LÉP:** lien, ixon, hyphear C. milz Pesti: Nom. I.22. Dagadott lépű: spleneticus C. Lépe-fájó: spleneticus, lienosus, hienicus MA. Ökör-lép: *lienis bululus PPB. Az lépet el rontya, ha lórében az az ezigerben vagy vizes borban meg főzöd (Mel: Herb. 38). Máynac, lépnee be szorulassat meg nyitnya (117). Nem sok fűdö mulva rosszul lesz a lépéd 1666 (KBécs. B2). A lép hozzá vonza és ismét ki-veti a komor kedvet szerző fekete sűrű vért (Com: Jan. 51). (Az klaris) elszírasztja a lépet, hasznái az gyemornak (Keesk: ÖtvM. 275. PP: PaxC. 98). A disznóknak a lépje gyakrabban nyavalyás (Misk: VKert. 147).

3. **LÉP:** 1) viscus C. MA. vogelleim Pesti: Nom. I.48. Lép, kívül madarat fognak: viscum MA Szedd-el a *lépet: fuge dum licet; *lépben akadt: visco implicatus PPB. Zoltak embórdk a vadakat meg fognya tőrben, kalitkaban vagi leebben (DebrC. 151). A por nagy sok hollyon kezdé vrkokat es lepet vetni, meglen megfoga az madarakat (Helt: Mes. 128). Az ű lepebe madarat az etetűböz hasonle tudomanyal nem foghatnak (Mel: SzJán. 344). A papa szeresebe meg akad az ember mint a madar a lépbe (Mel: Sám. 371). Meg vetue az halo, ezickentő, a lép, ackibe meg fog (Mel: Préd. 298). Ez világi ioknae szeretete az lelki szarnyagnac leepe (Born: Préd. 562). A huros madar a mit meg-rutit, abból lép csirázik, a honnan leszen a lép avagy ragadozvány, madár fogó enyv (Com: Jan. 82). Míg a lépere réa nem száll a madár, addig sipoldogal (Land: UjSegits. I.375). A lépben akatt madar mentűl inkább vergődik, annál inkább belé veri magát (Tof: Zsolt. 602). Orziája kedves lép, maga kellezése szemeket fogó lép (GyöngyD: Char. 97). Noha szépen hiszlekedik néha, de a mézeslépen méreges csal (636). A sasnak körme között fonyadsz mint a lép, szegény magyar nép (Thaly: Adal. II.209). Ne akadjatok mint madár a lépben (PhilF. 79). Tovább nem vitte Bando-is a lépet (Kónyi: HRom. 127). Most cukorral reménylerttél s mint gyász lépere édesgettél s mint rabodat győtröttél (Amade: Vers. 173). A szabadság szárnyait a vakság veszzei lépere lesik (SzD: MVir. 298). Lélek-fogó lépet hány ékes ének mellé (uo). 2) [favus; homigscheibe]. Lépet csinálni: cerificare; lép sonkolya: propolis C. Az méznek nem igen tiszta es sok lepo szedettetik 1572 (KBécs. F3). Hany lepet, szőlőt az sereglyezk elic 1579 (KNagysz. C). Leepet adtok, de mézet nem (Bal: CsIsk. 87). Az apróbb állatotskák főbbire böltsbek a nagyobbaknál, a mint kitetszik a méheknek mesterséges lépékből (Misk: VKert. 8).

enyves-lép: viscus; vogelleim Com: Orb. 27. Az enyves lép az ágokon terem (Com: Orb. 27).

viasz-lép: cratis Com: Orb. 97. [honigwaben]. A viasz lépék a tűz által meg-olvasztatván viaszszá válnak (Com: Orb. 97).

Lépes: 1) viscosus C. MA. leimig, klebrig PPB. *Lépes vesszőbe akad: visco implicatur PPB. A madarász le oyté a

lépes rúdát (Helt: Mes. 391). Esmérnec öltözetedről, enyves madarász póznáról, lépés lészádról (MA: SB. 218). Lépes vesszővel a madarakat tőrben ejti (Com: Jan. 81). Éngem ajánlással német nem szelidít, lépés beszéddel horogra nem kerít (Thaly: Adal. I.90). Nem kell itt szó és ámító lépés beszéd, hogy egyik fél a mást valamire bírja (Fal: UE. 390). Az ördög lépés keleptőjét elbontani (SzD: MVir. 475). 2) [ad flavum pertinens; waben]. Ystennek kegelmes anyja, lepes mezuul edesb (PeerC. 289). Az orozlan zayaban ray meel vagon es lepes meez (JordC. 340. 619). Az en öröksegom az lepes-meznek fölötte (TihC. 271). Ides az vr istennec igecic mint egy lepes méz (Kereszt: Leg. G). Szubasáknak lépés mézet vettem (MonTME. I.229). A medvék a [fákban] lyukakat vájnak, a holott a lépés mézet gondolják lenni (Misk: VKert. 68). Lépés édes mézzel szépen megeresztett nyújasság (Fal: NE. 28).

Lépesít. Lépesített, enyves: viscatus PPB.

Lépez: invisco MA. mit leim bestreichen PPB.

LEPENTYŰ: [papilio; schmetterling]. A lepentyűk igen szeretik a virágokat, a kikre este felé sereggel ilnek (Lipp: PKert. II.236).

1. **LEPÉNY:** 1) polenta C. laganum, artolaganus, tracta paus MA. *tracta lanca PPB. brodküchlein PPB. El kell már szoknod a sok béles és lepények ételekről: *dedescendi tibi suut artolagani tui PPB. Eweenek masod napon azon oztendey lepeent (JordC. 294). Végy olajal meg kent kouasztalan lépent (Helt: Bibl. I. Qq). Rostelyen sűtöt lépén (Kár: Bibl. I.88). Vőt egy kouasz nélküli való lépéit és egy oloyos bélest és egy pogáczat (94b). Olayjal elegyitet lepény (MA: Bibl. I.75. 93). Mikor lépent sűtöttek, abba tettek vaját (Monfrók. XI.322). Apró lepény vagy szeletekre szeli a kenyeret (Bethl: Élet. 285). 2) [secundae; nachgebur]. Az eledel a melh menedéki az anya sziveből a lepénybe és abból a köldöki ér gyükereire fűzetetik és ugy vitetik oszton le a magzat szivére (ACsere: Enc. 152).

[Közmondások]. Elég egy lepény egy süetre (SzD: MVir. 97).

áldozatravaló-lepény: popanum PPB. [opferkuchen].

árpa-lepény: polenta MAI. Árpa-lepény, ázott árpa liszt, szalad, vékony ebéd: polenta PPB.

2. **LEPÉNY:** [solea; scholle]. Lepény bal: solea, thymallus Sziksz. MA. Szoktunc böt napon főszni: keszölczet forraval, keszeget, lepényhalat, kophalat (Tel: Fel. 27). Oda küldtem Kőnek száz pisztrángot, nyolcz lepényhalat, öt galoczáat (LevF. II.12). Száraz hal vagon nálam 95, pisztráng-lepény 42, adó-sajt 3, herbécs 143 (RákF: Lev. I.261).

LEPENYEG: 1) palaria MA. ochsenwamme PPB. 2) [sagum; mantel]. Kurta udvari lepeneg (GKAt: Váls. II. 390).

LÉPÉR, LÉPÉR: [nummi genus; geldsorte]. Az Nazur bék ő magának fizettünk 1250 t. Item egy lépért 156 ft 95 d. (MonTME. II.71). Böcsületnek okáért menjünk el egy kenéssé mátkádnak kedveért, ládaemléseért adj lépért, adj lépért (Thaly: VÉ. I.408).

LEPKE: papilio Com: Jan. 43. [schmetterling]. A szarvas-bogaracnak és sáskáknac nemei igen soc félék: cserebogarac, éjfel fénlő bogarak, lepkée (Com: Jan. 43). A lepkék, leppen-dekek estvének idején a gyertya világnál repdesnek (DEmb: GE. 164). A veréb lepkét, legyet, pókot össze bord az ő tsürkékinek eledelekre (Misk: VKert. 477). Minden bogaracnak vagon valami gyenge szarvatskájok vagy bekrétájok, mint a lepkéknek vagy pillangóknak (630). A darások, lepkék, tsere-bogarak a nagy istennek vitézi (668).

gyertyai-lepke: [finea lucerna; lechtflöge]. Levegő ég-beliek: a darás, lepke, fényes bogár, gyertyai lepke (Misk: VKert. 636).

LEPPÉG: balntio PPII. [stottern]. Leppogvo-szóló: tar-diloquis; leppogvo beszéllő: *hebes lingua PPII.

LEPPENDÉK (*lependék* Nom. 101. Lipp: PKert. II.236): papilio MA. schmetterling, somnervogel, molckendieb PPII. A szárvas bogaraknac és sásáknac nevei igen soe félée: eserobogarac, fán termő fényes pókoc, leppendéke, csillámoc (Com: Jan. 43). Lependék a hornyúknac nemője vagy szélje (Lipp: PKert. II.236). A soyeru eresztő bogár szárnyas leppendék-ké leszen (ACsere: Éne. 211). Az nyárbu kicziny lependék-kek iárnak (Cseh: OrvK. 69). A lepkék, leppendékoc estvének idején a gyertya világnál repdesnek (DEmb: GE. 164). A leppendékoc utját úzik; mind addig rápdöznek a tűz körül, míg ben vesznek (Fal: NE. 5).

LEPPENTŐ: [palearia; oehsenwamme]. A bika a nyakon függő lőrrel, leppentővel bög és bából: taurus cum paleari pendulo boat et mugit (Com: Jan. 36).

Leppentős: [laxus; weit]. A deákoc és iskola mesterek leppentős ujji mentét ne viseljenek (Bod: Pol. 85).

1. **LES** (*és* Rim: Ének. 315): praestolor C. expecto insidiare, insidiar MA. warten PPII. [nachstellen, lauern]. *Lesni a vadat: ferus subsistere PPII. Midőn a farkas igen meg chezet vólua, el bniéc a bockoc kőzibe a víz melet, hogy omég alá lesnie a hackot a kőszikláról (Helt: Mes. 267). Eszt haluán mind ott lestem az ablac alát (103). Én azokat az emberket mindenütt lesetem, talán kezenduc akadnak (Tört. 2. I.551). A gonosz, sátn, ki és hívek után (Rim: Ének. 315). Vajki sokan lesik a gyermeket, félként ha meghállják az én holt híremet, jaj csak el ne lojánk egy féltő kincsomet (Thaly: Adal. I.25). Szemed légyen nyitva, hogy Krisztus nyájának ne légyen egy híja, mert sok éh farkasok lesik azt minduha (69). Ez a te Medeál, Ariadnéál lézen, az utánad-lesők torkokból kivészen (122). Az amor proprius tsak magára tekintős s tulajdon hasznát leső szoretet (Fal: NE. 88). A tündér szoreutsének padotájához férkezhettek, mind azt lesik, várják, hogy reájok nyissa ajtaját (Fal: UE. 375).

ki-les: [occasioni insidiar; ablanern, erlanern]. A passu erős fortgyozásokkal sarkal, hogy azokat a katonákat, kik főt ki leséc, a város lopogtatta, ott léteket jól tutta (Bartha: Krón. 122). Más szájából a szót ki-lesni, ki-kapni (SzD: MVir. 413).

lő-les: [capto; ablanern]. Oktatásimat le-lesztó ajakimról (SzD: MVir. 297).

még-los: insidiar, insidias tendo MA. lauern, nachstellen PPII.

Leséget: [obseruo; lauern]. Mások ugyan lesegetik, pillantásim késégetik, azt gondolják, észreveszik (Amade: Vers. 53).

Lesöl: [insidiar, praestolor; lauern, nachstellen]. Tugia, hoci sok holion leselnie főt (DebrC. 25). Leselvetet hagyja az barlangnak kevyőle (PéldK. 9). Az junesárok fket utakon leselék, fket mind leváják (RMK. III.95). Leseli az hamis az igazat (V.96). Husznál Magyarországbu jövének, kiket noha az lengelek nagy haddal leselének, de héában (MonIrók. VII.14).

Lesőkéd-ik: insidiar C. obsidiar MA. [nachstellen, lauern]. Leselkedi: insidians (NémGl. 139. 140). Leselkedi: insidiosus, insidiator C. Mikoron nemeli gonoz emberok leselkédnenek, ezt törtémet zerenet találak (VirgC. 103). Az őrdög leselkedi mi vtamunk az mi halatunknak ideyen (BodC. 18). Laposéó viné az amnyát a fahu melé és ott leselkédle, hogy ha valamit kaplatnáia (Helt: Mes. 342). Az vtálnac szorossim leselkedi

(Kár: Bibl. I.542b). Az isméretlenekner ne húzelkedgyél, hogy tégedet keréteni és leselkedni ne vélyence (Com: Jan. 206). Minden dolgok vissza magyariztatnak itt, sőt immár ugyan leselkédnek az levél hordozókra (Tört. 2. I.94). A mellett iszonyú sárkány leselkedett (Gyöngy: MV. 23).

Lesőkédés: insidiae MA. [nachstellung]. Ha az leselkédéseket eltauztatandia, a lelek meg koronazatik meörszagnak bodogsagaba (BodC. 18). Űt az utzáknak leselkédésében és meg-öli a lappangokban az ártatlant (Szék: Zsolt. 8). Az elefánt, midőn észébe véski a vadászoknac utánna való leselkédéseket, az ember nyomot egészen fellálja (Misk: VKert. 26).

Lesőkéd-ik: [insidiar MA. nachstellen]. Leselkedi: insidiari MedLat. 321. Valaki után inselkedi, leselkedi: *appetere aliquem insidius PPII. Leselkédne az én életem után (Helt: ŰT. r4). Mint az farkas az juh után óllalkodik, mindenkor csak utánam leselkedi (RMK. VI.224). Hythetlensygnac nothaya, ha ky a my foyedelmewuknac szenyhyre mereggel leselkelyk (Ver: Verb. 97). Azon kőzben nem nyughatic vala, hanem minden módon az Ceroo után leselkedi vala (Decsi: Sall. 19). Minemű áhnoe ezalársaggal incelkedgyennec, leselkedyennec az pharisenseo Christus ellen (MA: Scult. 994). Gonosz akaroi életiro leselkettene (Hrág: Serk. D2). Mária sarka után leselkedett (Sámb: 3Fel. 551).

[Losés]

út-lesés: [viarum obsessio; strassenrüberei]. Sokféle küllömb küllömb pusztétást, lopást és ütleséseket tettenek (Tört. 2. I.270).

Losöz: [obseruo; beobachten]. Zent Fierenczet hyvsgeest lesezy nala es zytthenednen cwrzy nala, menében tehetiuala lesezen: fideliter sanctum custodiabat si lentor quantum poterat observans (EhrC. 41).

Loszókéd-ik: [insidiar; lauern]. Te pokolbeli őrdég, mind testem s mind lelkeu után leselkédle (Helt: VigK. 75).

Lesköl: [obseruo; beobachten]. A nagy urak véttenek, mikor beszéd kőzt mint egy fül-heggyel magokat halgattyik, szemekkel leskelvén, ki mint álmlkodik az oraculum-mondásokon (Fal: UE. 437).

Leskőd-ik: [specular, insidiar; lauern]. Valaki ajtaján leskődni: *assistere ad fores vel foribus PPII. Az leskődő tolvajok elyagdaluán kötőfékeket lovának, csoportostól elejkeben vevék (MonIrók. VIII.354). Eleget leskődött, de semmi ellenségre nem akadt (NV.550). Ott leskődött az német zsákmányosúra (RákGy: Lev. 254). A medvék igen szoktak főkép a hasas lovak és tehenek után leskődni (Misk: VKert. 69). A nehékes asszony bizony most kinlódik, ama véres sárkány előtte leskődik, várja, hogy elnyelje, ha fia születeik (Thaly: Adal. I.28). Mind a kettőre leskedett (Grad: Pösty. 40). Oroz, a ki a nyájaklon kívül leskődik, óllalkodik (SzD: MVir. 300).

Leső: 1) [insidiosus, insidiator; nachstellend, aufdauer]. Vagyon madár leső kumnyója (MA: Scult. 30). 2) [statio; anstand, hinterhalt]. Mind egy kő oszlop a lesőben úgy áll (Könyi: HRom. 127).

vaesora-leső: coenipeta Nom. 399. Eléd s vatsora leső: parasitus PPII.

2. **LES** *Cs.* RMNy. II.211. *lees* LevT. I.246. *lees* (Czegl: Japh. 216): insidiae, subsidiae, subsessa C. [hinterhalt]. Titkos les-hányás: *abstrusae insidiae; a lest ki-jelenteni: insidias *prodero; a lest ki-jelenteni, meg-kerülni a lest: *retrogero insidias PPII. Ezeket lesben hatta vala (Cosmat. 12). Balásy, ki akkor lesben vala (MonIrók. IV.91). Az lees wolt az var alát valo talat (LevT. I.150). Nagy szive szakadván az hőseket várja, az egy szép leshere népét beálltata (RMK. III.292). Vch-tlen fket mind az lesben lépée Güres: Mátý 69). Nag

hamar az Fulvia által az Ciceronak meg íeolte a lest, a mely ő ellene szeretetileg vala (Deesi: Sall. 21). Az vad oroszlan az lesből az predára szöe (MA: Bibl. V.8b). Orrollyák, hogy az Kalauz illy ighen feltalalta a Luther los helyeit (Bal: Epin. 6). Szent-Gothárdról csaltak ki lesre (RákF: Lev. V.642). Monsieur Cartouge elintézte egerésző táját lesre: arany óráit, teli ersznyt, gyémántos függőket találni (Fal: NE. 103).

[Szólások]. Mineure hallgatódik, mindtegy vígyázólag lesben áll (SzD: MVir. 174). Az zgyethyek lesben voltak, nykorth az jobagyoth el zeketyk vala (LeVT. 1.11). Az őregeknek a halál az aitolon áll, az ifiaknak a leséken (Illy: Préd. II.329). Lesre menni, törbe esni: *intrare insidias PPBL. Lest vetőtenek es az palank ala zaguldoth bocáttanak, az mienny utamok leuen, az lesre mõntenek, kit el fogtak, s kit le vagtanak bennök (RMNy. III.102). De jer, kerítsük hálóra, szorítsuk lesre (SzD: MVir. 213). Diana lesere tart (297). Az ki nõpe kúrát addig kerilgeti, hogy Hannibált végre losire veheti (Thaly: Adal. 1.137). Lesre vinni, meg-ejteni: *praecipitare in insidias PPBL. Hagi hamareb az lesre vigolek, azt kerem tõled (Pázm: Fel. 180). El-állani az ebekkel a leseket (SzD: MVir. 297). Szówtelen Kanisa fele ciataznak es lesüket hannak (RMNy. II.241). Amazok myndenfelöl leseket hantak volt (III.22). Kedvesen számlállya a hányott leseket (Gyöngy: KJ. 29). Tzifra tziforyákkal Venus lesit hánya (SzD: MVir. 297). Lesvető: subornator MA. Valakinek lest vetni: *adornare tragulam PPBL. Vess lesth az varasnak (JordC. 301). Az város kőnyől leseket vetel vala (Helt: Krón. 72). Lest király sokfelé evetett vala (RMK. III.333). Lesek vettetnek minetünk (Mad: Evang. 315). Ide kinn vellellyen Mårs leseket (Gyöngy: MV. 25).

Lesség: [moror; weilen]. Azonközben az III. István király az határban lesseg vala és egie várból a másikba méno (Helt: Krón. 50).

LESTEN(FA), LÉSTYÁN(FŰ): ligusticum PPBL. [liebstockel]. Léstyán fű: ligusticum PPBL. Időyartaba az azyn estap meg főgonek, és nag zeep lesten fű lewn ew benne (ÉrdyC. 253).

LÉSZÁ: pertica, palus, palanga MA. lange hülzerne stange, latte Adami, langer stecken, pfahl, stange PPB. Esmérnek ölközetedről, enyves madarász pózudról, lépes lészádról (MA: SzB. 218). Hatokon levő hitvan lesznjokat az kortsomára hordgyák (DBón: Részegs. 82).

[Közmondások]. Jó lesza tart jó sövént (Kisv: Adag. 215. 482).

LÉSZÉN: I) fio C. MA. werden PPB. Alauloná leszek: revilesco; ditsirofóssé leszök: celebresco; engedelmősse leszek: mansvesco; gyermekke leszek: repuerasco; alaulonaa, hituama leszök: vilesco; hiaba ualoua leszek: inanesco; elhiresedőm, ismeretessé lözök: enotescio; kezes leszök: ex promitto; meddávne leszök: sterilesco; elhírhedőm, híros, neunesse leszök: crebresco; megomlok, regie leszök: vetustesco; semmie leszök: vanesco; meghalok, semmie leszök: interio; szemtelenne lenni: dependere; törökke, tóne leszök: stripesco; tvándókló vörössse leszök: rufilesco C. Horogvec isten es vetova wt ez munkas vilagbele es lewn halálnec es puculnec feze (IIb.). Ez kysalaseri mende-nestewl foguan lewt vala komorodott es zomoro (EhrC. 50). Lezen nala hozya ystemnek czudalatos kegyelmessege (63). Eg bironac napiban lón ehség a földön (BécsiC. 1). Ha istemec fia vag, mong, hog kőnec legenece keñerecke (MünchC. 19). Tezlek tyteket lenny emberekek halazokka: faciam vos piscatores hominum (JordC. 364). Valaky ez alnok vylaghoz foghya maguath, amak mynden remenseghe semmyee lezen (ÉrdyC. 147b). Ees wr leen zegenek lyedelme: et factus est dominus refugium pauperi (KulesC. 14). Restlétök az tñ

fileiteknel; segues facti estis auribus (Sylv: UJT. 103). Az szidal-massag megtörte az en szuemet es bamatos lóc (Szék: Zsolt. 68). Az wr az en wramat igen meg-áldotta, es nagyja lót (Helt: Bibl. I.1.). Engedetlence lötee a tñ wratoknac, esteutek-nec beszédenece (Helt: Bibl. I.Kkk2). Ha heuen szarazod, semmie leszou (Mel: Horb. 49). A nap non setét leszou, hamon seté-séggé változik, a hold vérré leszou (Pázm: Préd. 6). Egy bñnel mindou állatok szolgyája lón (73). Meg mosodgyatoc, tisztiekké legyetece (Zvon: Post. 812). Es lók (factus sum) mint a nem halló ember (Ágost: Zar. 110). Hanemha tellyes szívből szorettyiük isteninket, nem löttiuk az urnak része (Illy: Préd. II.15). A malaszt hogy fogauatok legyen, a mi iparkodásunktól függ (Fal: NE. 50). 2) suborior C. [mascor; geboren werden]. Abrahamthwl leu Ysaac (JordC. 356). Ha Tyrusnak es Sydómuak varasyban lettenek vona az ysteni yozagok, kyk ty benetek lattenek, reghen ... (387). Azon ydóben leen ez vylagra Moyses (728). Vala oegy hatalmas kyrral, kynek magzattya nem leezen (ÉrdyC. 665). Ees lenek kwth feyok es megly yelonek feldek feneky (KulesC. 29). Emnye osztendóben lón ez vilagra (Valk: Gen. 4). Attyanak temetese utan lót az vilagra (Ver: Verb. 347). Egy persa kezében akada, ki Artafemesnec viné, eo peng hir letig fel akasztá (Cserényi: PersF. 52). Es lón vilagosság (MA: Bibl. 11). Az szaglas sem leszen fües gyötrelemtől (Lép: PTük. I.114). Hir löttig mind oda lesznek (Megy: 3Jaj. II.33). Hir löttig semmire valókká lesznek (Megy: Dial. 206). Végy egy oly burokok, melyben egy tsiko e vilagra lött (Cseh: OrvK. 32). Azt gondollyák, hogy tsak történetből lettek e vilagra (Fal: NE. 36). Kivánta meg tudni, hol lett a vilagra és mi a neve (Fal: TÉ. 766). Te akarotdóhól lettem e vilagra (Könyi: HRom. 20). 3) [accidit, evenit; es geschieht]. Igeen okossaggal levt ez (CornC. 8). Ur Cristusnak zyleteti ezen keppen len (JordC. 357). Ezek azert ezen keppen lewen, hog bel tell'esednek, az ky mondvan vaon (358). Ha valamykoron valamely fratertvel valamely el mulatas lezen vala, semmykeppen el nem zennedy vala penitencia nekevl (DomC. 116). Devalcion ideibe mind ez szeles vilagon nag aruz lón (Szék: Krón. 17). Kime-nénece látni, a mi lött volna (Helt: UJT. R1). Minap is olyan hirt hosztanac vala, de semmi lón (Helt: Krón. 55). Ez irta meg mind ez lét dolgokat (58). Hittel a lett dolgokat is vallynk (Pázm: Préd. 172). Szol azokról, mellyce lettenec Christon (Zvon: Post. I.175). Megmondá, az mint ez dolog lett volna (MA: Bibl. I.20). Még az isten sem láthatja se tudhatta aszt löttnek lenni, a mi nem volt (Bal: CsIsk. 384). Mint s hogy lét, sok képen glossyák az nyughatalan elmék (Alv: Post. 1.585). Telben lesznek leg inkább az hadak es valamig erős hudegek es hanak nem lesznek, mind az mezón köll lennik 1621 (KNagysz. H3). Miképen lött-meg ez a győzedelem (Biró: Micae. 192). 4) [existo, maneo; sein, verbleiben]. Fns Egíptomba es leg oth, miglen mondoc teneked (MünchC. 17). Myg első zéleink a paradiçomba lönek, mind zvék lönek (DebrC. 182). Cristus Jesus myndent tñdot, ysmert meeg ew zent auynanak meheeben leween (ÉrdyC. 58b). Heted napig löne ot (Helt: UT. Mb). Tirus városában hét napig lovének (RMK. IV.187). Ez vilagi eletnec szertartasa nem lehet wr, szolga, kiraly, bodnar, barbel nekül (Born: Préd. 572). Olyan embereket mond lenni, kiknek nyelvek ninesen (Hall: Paizs. 242b). 5) [verbum supplendi; ersatzwort]. Vagyok, valék, voltam. Pro temporibus reliquorum modorum assumuntur tempora modorum imperativi, optativi, subjunctivi et infiniti verbi: leszek (CorpGramm. 385). a) *Lészén:* ero MA. ich werde sein 1PB. Kezes leszök: fidejubeo C. Vrnak keze megbatoreitot tegedet es azert aldot lez őreke (BécsiC. 44). Ki öldöklend, méto lezen itéletnec (MünchC. 21). Ky kedeglen ewlend, melto bynes lezen ytleterle (JordC. 366). Lésztek gylöseghen mynden embereknök (883). Ha ky enghem köwet, annak erek eelhtnek vylagossaga lezen (ÉrdyC. 147b). Hozyaa kyldlek en teagheted, es otalmad leezen en oth teneked (167). Abau alkomas lo lezen (LeVT. 1.87). Az isten

volt, vagyon, leszen (Mel: SzJán. 16). Ez emberben soha nem leszen iambor (Born: Préd. 430). Ma velem lesz paradysuban (Fél: Tau. 257). Adós nem lésszu néki, akár mennyit számírkodgyék éretted (Pázm: Préd. 81). Ha meghül forró iparkodásunk, a pokolból tűzben léssen lakásunk (Fál: NE. 36). Ha megfelele szép értekel bölcsességednek, dupla léssen bened a tekintőre méltó jószág (37). *É) Lészén vala*: [eram; ich war]. Halla Herodes mindeneket, melloc lezniek vala (MünchC. 129). Mindenütt az ő ellenségün gőzedelmes leszen vala (Szék: Krón. 66). Mészaráda az patac, mert nem léssen vala esső (Kár: Bibl. 1.323). *γ) Lón*: [fui; bin gewesen, war]. Leenek hűnekyl zamok oly mynt owth ezeren (JordC. 717). Amal ees nagyob erewmben leenek (ÉrdyC. 66b). Leen kellemetes Nykodemusnak thanacsa (ÉrsC. 106). Fiam, kibon émekem kellemetességem leen (112). Nagy örömbö lón a diadalom ért (Helt: Krón. 150). Nem hínéce és engedelmese nem lőte az ő szuannac (Kár: Bibl. 1.167). *δ) Lött vala*. [fineram; war gewesen]. Az jámbor vén ember azt nem tudja vala, semmi csak hírrel ebben sem lött vala (RMK. II.47) *ε) Leend* (leudek CorpGramm. 71. *Uende*, *Ujende* 206. *leuend* EsztV: IgAny. 198): fuero CorpGramm. 71. [werde gewesen sein]. Mitlön ételnece idő leud, így ide es égél (BócsiC. 4). Ha zemed alnok leyend, te tellyes tested homalyos leezen (JordC. 371). Vala meel emberen az aldót yogy nem leyend, az idwessegnek helyoen nyhnen (ÉrdyC. 571). Wram zabadoh meg engemeth, hogy een lelkemeth el ne ragadya, mykorth nem leend, ky meg valchon (KulesC. 10). Legkiváltképpen való gondom volt az leendő operatiókra (Beris: Lev. 106). *ζ) Légyen* (ligen CorpGramm. 71): sim CorpGramm. 71. 206. [sei]. Ember légy fiam: *macte nova virtute puer PPBl. Vimaguce mend szentcut, lung legenece neki saged urme seino eleut (Hb. *Ÿ*duöz leg Mariat mongé (VittC. 49). Hallottam, hogy mynden bölcsesseghele tellyes leegy (ÉrdyC. 157b). Hogh az zeretet légén mindörz lelki jozagnak nómóds, meghibizonuttatik okkossagokál (TibC. 1). Gorombasag kywel legyetek (KulesC. 3b). Acker ment légy lütlő, mikor az őn rokonsagimhoz jut (Helt: Bibl. 11.). Amen, amen, ja, ugy legyen (Com: Vest. 119). Tékozló ne légy, se félftébb fősvény (Fál: NE. 42). Minden cselekedeted olyan minéműséggel légyen, hogy úri személydedl épen összveferjen (53). Szabad ura légy ki vágyó indulatidnak (Fál: UE. 383). *η) Lött Ugyén*: fuerim CorpGramm. 71. *θ) Lött volna*: [fuissem; wäre gewesen]. Az napon, micor estue lőt volna, monda ő nekic: méndőnc tenger fele (MünchC. 78). Wram ha itt löttel volna, en atfamia meg nem holt volna (DóbrC. 489). *i) Lenni*: esse CorpGramm. 71. 206. [sein]. Nyvala latak tegedet ewdewgtewl meg ezalot lony (EhrC. 52). Ezetekbe wegveetewk ewtet mint embert gyarlosagokat gyarlokerthi zenwedett leuny (FesztC. 323). Az yz Maria azzonywnkrol olvassok mondott leuny (ÉrdyC. 481b). Latak az apastalok az ő lelket magh fenőnek lony (KazC. 19). Nem aletlak oly tudatlanac leuni tegedet (Fél: Fél. 25). De a tanacz is örömost atta vala nekic a tisztet, miuel hogy ez vndoc embert tanol akaric vala az orszagtol leuni: provinciam invitus dederat, quippe foedum hominem a re publica procul esse volebat (Deesi: Sall. 11b). Tudnam az Pázmány vram neút más neűnek írtnak leuni (Bal: Epin. 5). A világi dolgokat bátoróságos helyon akarod leuni (Hly: Préd. 1374). Mogalkudya a setéséggel, ha kedvekben akarsz leuni a mi módi urtiainknak (Fál: NE. 1). *x) Lött leuni*: fuisse Corp. Gramm. 71. Nem hylce tegedet lewtleni fratereknek kapuyan (EhrC. 11). Letatice igen bölcsnee let leuny (DóbrC. 279). Eőt meg azonkeppen gondolloyk lett leuny (ÉrdyC. 509b). Paldakat sokakat olvaswnk ez nemas zenőknak oerdemekből lett leuny (52). Mondom a Jezus Christush a kőrnyel metelyesnek zolganayan lőtli leuny (Konyj: SzPál. 100). *λ) Leendni, lejendni*: fore CorpGramm 206. *μ) Lévn, léce*: [vui; wai]. Ha isten nem munkálkodik a mi szeminkel, nyitva léve

sem látiPázm²: Kal. 32). Az vrnak kezey raitam leuen, hozzá betegsegnek miatta ell baggiattam (Rady: Csál. III.154b). Mopelaus teli lévén bosszuzval és méreggel, nem türtefi magát (Hall: IIIst. III.146). Hjtant kedves gyermeke lévén a báznak, senki sem meré meghuragatni (Fál: NE. 36). *ν) Léendő* = futurus CorpGramm. 505. [künftig]. Szyrathok magathokon lőrst. 517b). Oly vala leuendő az ecclesiamae állapotya, hogy vilagosdgyce az isten euangeliumuac fenyessege (EsztV: IgAny. 198).

Léendőske: **a)** [res mobilis; bewegliches gut]. Egyet más lelendécskéjeket odavitték (Nyr. XII.78). **b)** [verbum auxiliare; hilfszeitwort]. *a)* [perf. conj]. Ne alahatoc, hogé iöttem legce bekésaget erozemen földre (MünchC. 32b). Az ő nagy zoreline, kit zenvedt legén (NagyszC. 43). Miert felőd az őrdögöket, mikoron az ő hatalmassagokat megh roztottad legőn (KazC. 11). Megesküidnél reá, hogy a természet mind azon paraszt béreseket akart légyen belőlk formálni (Fál: NE. 17). Felé sem tekintenek, memyi adós keresztekre nevedekett légyen a rovás (40). A kétségben-ésés, a kárhoztatás előtt-való kárhoztat előb főtogattya valamoly akasztó-fán a gyongv szívfeket, hogy sem reijok mondotta légyen végső sententziáját az isten (52) *β)* [part. fut.]. A őrdotat a pusztuac belő zezere lezce teritend (FélC. 22). Úl ata isten mellett jobb felől, onnét léssen megüüendő (CorpGramm. 101).

[Szólások]. *Vmben lenni*: Az hatalmas istentewl kyunom Kegemeteket egéssegben leuny (RMNy. II.96b). A magyaroc nagy egyenotlenségben lőnek (Helt: Krón. 63). Ottan az fejedelem nagy eremben lön (RMK. 1.246). Gyermek számba nem lezen (ÉrsC. 571). Buttyany es Zriny, Nadasdy urammal egyetembe zembellettek kyraly kőpewel (RMNy. II.331). Az vtan leszec számbe vele: postea video illum (Helt: Bibl. I.Qb). Mikor a vezérrel szemben lők, mindjárt azt kérdé (MonOkm. XV.129). *Vigyázásban lenni* (Kem: Élet. 309b). *Vmért* = Igyekezőm reá, értelészők: annitor C. Ha lehet tőlem, érte leszek (Deesi: Adag. 233). Érte légy az ember, hogy száve igaz minéműsége semmi lött képpen el ne tűnyék előle (Fál: UE. 412). Érte légy, hogy ally jámborjón ne légy, hogy jószágdra nézve valami gonoszra bátorodgyanak ellened a nem jók (Fál: UE. III.88). *Magának* ~ Károly királynak halála vtan magoknac akarinae lőnni (Helt: Krón. 65). Czac maguac lőnni iatzozioc vala velle (82b). Mikoron az vizen által iöttenec volna, magoknac lőnc (Helt: Krón. 116b). *Fknel* ~ Myg isten akara, hog en fceer nel egyek, nem mondeck ellenth neky (SandC. 33). Akar fernel akar leuny legyen (Born: Evang. 1.357). *Von* ~ Meg akarván tudni annak okát, mindenképen azon lett, hogy megvizsgálja a király járásit (Mik: MulN. 296). Valamely dolgon szorgalmatosan lenni: *insistere alicui rei PPBl. A beszéd közt eszed en és jó ügyellenem légy (Fál: UE. 377). *Vmre* ~ Külömb külömb állgyitval sebesen és gyuan lőttek, sőt minden erejével rajton lőttok (RMK. 1.24). *Léssz* = czufszágra minden népökne (Kár: Bibl. 1.154b). *Javadra légyen*: quod *commodo tuo fiat PPBl. A mint ő tudgya nekünc ionkra leuni (Born: Préd. 321). Valakinek dolga huzásával kárára, rövidségére leuni (SzD: MVir. 160). Itt löt ez világra a Probus esászár (Helt: Krón. 2b). *Vmre* ~ Az daktor fölő írtnat volt azt, hogy csaknem szegény Pál uram ma lőn, amgyira elbűsötötták vala (Nád: Lev. 31). Egy emberrel találkoztam volt, ki csak kevése, hogy Pállá nem lön (33). Por, hamy vagy, esmegh porra a hamyaa leez (ÉrdyC. 513). Átkozt az nap, és semmivé légyen, nap számba az nap soha ne légyen (RMK. IV.65). Az szél mind el fűnc, es mind semmiő lön (Born: Ének. 351b). *Vmrel* ~ Valakinek omborséggel leuni: *comprehendere aliquem humanitate PPBl. Híretekkel légyen, hogy itlet léssen (Pázm: Préd. 3). Nagy igyekozet lőt lenni valamin: magno *conamine aliquid agere PPBl. Szeressetek rágalmazóitokat, jóval legyetek károsítótoknak (Pázm: Préd. 126). Valakhez jó szível

emi: *propendere in aliquem PPBl. *Fmi* után ∞ Valami harmink Gyzevel hoztak volt lovakat el, az zegen nep befutott vala, utannok lenk, az nionon megh fogdossaiok (LevT. 316). Az Giserá vtan lón es azt kezdé kergetni (Helt: Krón. 99b). *Hová* ∞ Ugy gondolkozzál, hogy a bányász ezekre egyes teleteket vár, s hová lésszsz (Matkó: BCsák. 181). *Jól* ∞ Zanon megzerzem, hogy jól legyen teneked (BécsiC. 6). *Mellé* ∞ Deitrich soc német wral mellé lőne c (Gosárv: MagyB. F). *Oda* ∞ Ha azt kezdik felelni, ottan oda leszen az papanc felseges volta (EszT: IgAny. 364). Ha általmegyek, oda lesz ez az föld s nem is fogom oly hertelen conjungálhaton magamot az családokzickel (Beres: Lev. 8). Mivel látom, hogy a sz. iványi jószág teste lelke, im légyen oda, égye, élje, hízzék vele (Bod: Pol. 125). Az erős szép Trója vára oda ett, és mint hallottam, négy barom vont a szekér el vihetné kő naradékját (Pal: TN. 667). *Távol legyen*: Tawol legem eu evlem zeresem atyam, hoz az feyet el hagyvan az labakat tevenssem (DomC. 40). *Távol legyen* az te föld, hogy eszt művelned (Helt: Bibl. I.H). *Távol legyen*, hogy mi ezt lidgyük (Pázm: LuthV. 32). *Légy tova*: A mellyeket világ elé fogok perjesztetni egész gazzal potrohossodott irásodból. *Légy tova!* Irtam Zalidon anno 1658 (Matkó: BCsák. 16). *Légyen úgy*: Légyen úgy bár: esto (*sum) PPBl. *Hová* ∞ Szegény nem tud hová lenni: der arme tropf weiss nicht wohin (Adámi: Spr. 198).

eggyé-lenni: [consocior; sich vereinigen]. Mynek előtte egyzese lenneenek, leeletteetek zyz Marianak mebeben lenny zent eeleknek myatta (ÉrdyC. 39). Isten és ember az Christus személyében eggyé lőtt (Zvon: Post. I.112).

eggyélét: [conjunctio; vereinigung]. Két természetec eggyé-éte avagy egyesülése (Zvon: Post. I.112b).

eggyélétel: ∞ Isten és ember az Christus személyében eggyé lőtt, de oly eggyélételhez modgyával, kilhez hasonló minsen (Zvon: Post. I.112).

[**eggyütt-lenni**]

eggyüttlét: [convictus; das zusammenleben]. Istennel való eggyütt létőnc (Kules: Evang. 22b). Eggyütt léteken mást nem beszélleének (Laud: Újségis. II.20b).

el-lenni: **1**) abstinco, careo MA. sich einer sache enthalten PPB. Ellészec valami nélkül: abstinco re quapiam MA. Ezután ollgy nálam-nélkül: posthac *valeas PPBl. Örökké el-légyetek szerelmem-nélkül, mellyet meg-náltatok (Pázm: Préd. 18). El lészec nálánélkül (MA: Scult. 986). Az vérnek vétetésétől mindenestől-fogva el-légy, midőn az föld a kettősbe vagon 1613 (KNagysz. D7). Jó azoknak az házasság nélkül el lenni (Kereszt: FKer. 87). **2**) [devenio, deferor, delabor; geraten]. Nem sok ydew mwlwan az hadban vezee, kynek meg az testet sem twdhatnak, howa lett vona el (ÉrdyC. 633b). Mennyfinc végére mentül hamaráb annac, melly aránt legyünk-el a dologban (Megy: 3Jáj. II.111). *Jaj szegény fejemenk, hová légyek el, a ki apámmak és anyámmak gyilkossá lőttem* (Hall: HHist. II.35). *Igy szól özönében könyvező szemének: Ah hová lőtél-el én gyönyörűségem* (GyöngyD: Char. 31). **3**) [nascor; geboren werden]. Hashagyó hetében lőtt el a gyermeke (Nyr. XII.267).

el-lehet: **1**) [carere possum; entbehen können]. Ellehetni valami nélkül: posse carere aliqua re MA. Aszt gondollyác, hogy könnyen ellehetne a Christus nélkül (Helt: VigK. 58). *Etel nekül el lehetuen* (Born: Préd. 259). Minthogy el nem lehetnek annélkül az pusza nélkül, följobb költetik vinni árendáját (TörtT. IV.95). Nám a régiek ellehettek anyyi házi esz köze nélkül, hát mi mért nem lehetniék el (Mik: TörL. 36). *Ellehetek nálad nélkül* (SzD: MVir. 452). **2**) [morari possum; sich aufhalten können]. Titkon ellehetsz valunely városban (Zrínyi II.9).

fönn-lenni: [persto; fest stehen, fort dauern]. Valumeddig fenn lézen a Jesus ecclesiája, mindaddig ellenkezik a szakadás Cristussal (Szatm: Dom. 173b).

fönlét: [töb adosse; gegenwart]. Ehez járult a töröknek fülkete, ki maga biztatta Rákóczyt és az hajdúkat (TörtT. IV.66).

jelén-lenni: [adsun; zugegen sein]. A több hadnagyc a piatzon körül valának szálássokon, hogy mindenkoron jelen lehetnéne a királynac (Helt: Krón. 131).

jelénlét, jelénlétel: praesentia C. MA. gegenwart PPB. Az kiket jelen létekel nem tisztelhetek vala (Kár: Bibl. I.644b). Méltó, hogy megtartoztassa az mi el általkodott gonoszságunkat az istennek jelenlété (Pázm: Kal. 34). Az ember lelke eldarabolhatatlan es minden tagokat jelen létével élesztí (Pázm: Kal. 860). Mikor valakit gyalázatos halállal öhnek, nem szenvedik anyyának és atya-aiának jelen-létét (Pázm: Préd. 552). A Iu isten a kánaanei menyegzőt maga jelen-létével fel ékesítvén (Mad: Evang. 117). A lelki tanító a komálnac jelen léteken keresztel (Com: Jan. 126). Apam uram sem akar jelen létem nélkül ebédelni (Czegl: Japh. 248). Mennyenek el onnan, hogy jelen létekel ne láttassanak javallni a bujálkodást (Czegl: ORoml. 25). Féli vala nézni az isteni jelentéte (Megy: SzAÖrme. 246). Igireti vagon a szent léteken jelen-létéről az ecclesiának (Matkó: BCsák. 226). Az isten emlékezete soha ki ne szakadgyon ohnéknél, szívünkbe psetsétellyük az ő jelen-létét (SzD: MVir. 106).

jelén-lévő: [praesens; gegenwärtig]. A jelenlövök tudomása sem a jövendőbeliek eleve-látása nem okoz semmi kéntelenség-et a meglételre (SzD: MVir. 367).

létten-lészén: [saepissime evenio; fortwährend geschehen]. Több szörnyűségec most is lette lészec (Born: Préd. 73b).

még-lenni: **1**) confio, effio MA. geschehen PPB. Meglett: anteactus, exactus, habitus C. Alig érte mondani, ottan meglött: *dictum ac factum PPBl. Monda atya ow zeretew fyanak: En fyam meg lewii, az kyt kevetel (EhrC. 89). Legien meg az te akaratod (MünchC. 23). Vr isten azokat tulla, hogy meg leznek (DebrC. 129). Az kyral hogy ezt meghalla, ezt regőn meg lötnek ualla (ÉrsC. 451b). Szükség azoknak változhatatlannal meg lenni (Mel: SzJán. 7). Meglőn vgyan, de nehezen (Decsi: Adag. 104). Meg hallottac vala, hogy az harez meg lőtt volha (Decsi: SallJ. 19). Emec az daraboknac diuisioyának probiája lézen az multiplicatio által meg (Helt: Arithm. N5). El nem mőlík az a nemzetség, míg mind ezek meg-lésznek (Pázm: Préd. A). A meglött dolgot nem lőtnece beszélí: facta infecta loquitor (Com: Jan. 185). Isten ugy segéljen engemet, utolsó veszedelmünk most leszen meg (TörtT. I.605). **2**) confere C. **3**) adero MA. will zugegen sein PPB. **4**) superero MA. **5**) constabo MA.

[Szólások]. Ha ki végső szegénységre úzetetic, meg-esett ő néki, meglött ő róla: actum est de eo (Com: Jan. 209).

méglendő: [futurus; künftig]. Az Antichristus országaban meg leuendő sötetsegokrül szoltanac (EszT: IgAny. 127).

még-lehet: possum, queo C. fieri potest MA. es kann geschehen PPB. *Megléhet, ha isten akarja: si libent, servare procul quoque numina possunt MA. Meg-lehet tölem: queo PPBl. Kyt ha mondanak, hogy emnen Christus lett légyen awagy anygal, mind meglehetőt (ÉrdyC. 509). De en menthál jobba tartanum, ha ez leyant walhatnam, kyt lyzkek, hogy meg lehetne (ÉrsC. 477). Az meglehet, hogy czak ez egy gonoz által sok nyomorusságok es nyaualyak szallyanak reyaiok 1583 (KBártfa Cv). Az személy szerint valo tilalom mindenkor es mindenút megh lehet (Ver: Verb. 284). Uersengésec hogy ne törtémiyenek, alig lehet-meg (Com: Jan. 202).

megléhető: 1) possibile factu; möglich zu thun PPB. 2) probabilis; glaublich PPB. 3) tolerabilis PPB. [mediocris] erträglich PPB. [leidlich]. Meg-lehető, elég-szép: *sic satis PPB. Meglehető bor: probabile vinum; meglehető tudomány: tolerabilis eruditio PPB. Az eo szépséges butszó-féiben vala, mindazonáltal mesterseggel és festékkel a meglehetőst még alkalmasint fen-tartogatta (Fal: NA. 150). Mint tetszik ez a bor? Nem rossz, meglehető: il n'est past mauvais, il peu passer (Kírbesz. 98).

megléhetősen: probabiliter, utinque; glaublich, wie es will PPB. Nem lehet meghatározni bizonyosson, mind azonáltal meglehetősen hozzá vetnek (SzD: MVir. 462).

mög-lét: [effectus; erfolg]. A szozit a dolognak meglétével össze kötöttet (GKat: Ttk. 40). A reménységnek nehezen várja az ember tettében való meglétét (Fal: BE. 597).

mögletel: effectus; Wirkung, Ausgang C. Az vármegyék mind az békosségnak meg lételére hajlandók (LevT. II.168). Tudgya emec szükséges meg letelit (Kár: Bibl. I.162). Az praedikáziónak meglétele után (MA: Scult. 937). Valakiket isten a Christusnak adott, azoknak idvességek meg lételét változhatatlannal akarja (Matkó: BCsik. 326).

özve-lenni: [consocior; sich vereinigen]. Oly nagy ördök-lés benn a várbán vala, mikor külső felől harezok nem vala, de mihelyt harezra kiindulnak vala, özve esmét mindjárt lesznek vala (RMK. VI.159).

[távol-lenni]

távollét, távollétel: absentia MA. abwesenheit PPB. Távollétel, jelen nem létel: absentia PPB. Budát tarsul veud mellé a bírodalomba, hogy az Átla táuoly lőtőbe semmi táuodás ne léne (Helt: Krón. 14b).

távollévő: absens MA. abwesend PPB.

utána-lenni: [persequor; verfolgen]. Frater Yeronymos egyhaztoknak kenezet mynd el lopa es wele el zókek, ha azert wtama leendőtk, őtet yth megh talalyáthok (ÉrsC. 523b).

Léhet: 1) fieri potest MA. es kann geschehen PPB. Mikor nem lehet az vizelés: ischuria Sziksz. 327. Nem lehet, hogy ki-ne fókadjak: non *possuum quin exclaiem PPB. Eliachim ira mendénéhez, kikén által ménet lehet vala, hoq megfoglat-ne a hégéknek felhmenetét (BécsiC. 15). Oh mel' nag' keserűség vala ez, gondold meg, ha lehet (VitkC. 76). Cak isteni hatalom-bol leheto hogi fel emelhetneiek az isten dicsősegenek latasara (DobrC. 61). Mynd addeghlan wtamma neezwen, mygh leheto (ÉrsC. 128b). Az mint lehet, nem az mint akarink (Deesi: Adag. 57). A mennyire én töllem lehetet, ki kelleter irtogetuom (Megy: Dial. Előb. 11). Békességben kel élünk, a menyire túllunk lehet (Czegl: Oroml. 31). Léhetne valami színe ez ő magyará-zattjoknak, de az igazságnak semmi színe, semmi képe nem lehet értelmeken (GKat: Ttk. 236). Mindent chelokottól, ki tálad lehet (Zrínyi Lőb). 2) [evadere possum; werden können]. Nem tudta, hogy egy országban minnyájat királyok lehetnek (Pázm: Préd. 17). 3) [evadere possum; geschehen können]. Az sátár: allatomba olyakat eselekedhetik, mellyeket az emberek nem tudván mint lehessenek, esudáknak általnak (Pázm: Kal. 641). Ohajtya a jókat, valamint lehet, azokban való megcsalattatásitól mindazonáltal tart (Com: Jan. 68). 4) [evadere possum; entbehren können]. Rám ne nehezely, hogy pénz nem adok, mert tudom bizonytal, hogy az tied nélkül nem lehetsz (LévT. II.23). Vagyon-e híreddel, hogy a szentség nem lehet alázatos-ságnak nélkül (Pázm: Préd. 1194). 5) [licet, quidem; obgleich]. Léhet mind fűnk, de maga eg' vezon mereseget; omnes quidem currunt, sed mus accipit bravium (DobrC. 290). Ha dicsőkedni kel, lehet nem alkalmas, meűnek latasokra: si gloriari

oportet, non expedit quidem, veniam ad visiones (291). Léhet embernek fia elmégen, de iai az embernek, ki mia embernek fia el aroltatik (432). Léhet lelek kez, de test beteg (447). Emerenciana zent Agnes azzonnal evzne neukevelevt, zentseges zsz leui lehet, hog meeg chak meg hivletet volna (CornC. 416).

jól-lehet: etsi, quamvis C. quamquam MA. obgleich, wenn gleich, ob schon, wie-wohl PPB. Yollohet zegenylik uala az koldulast tenny, monda nekyk (EhrC. 81). Embérék között hatalmat vallaz, iollehet megtőretendő vag: cum sis corruptibilis (BécsiC. 87). Nem lelene, iollehet soc hamis tanoc iőttec volna: cum mult' falsis testes accessissent (MünchC. 66). Gyneleceet aggya nemf yollehet zaz anneet: fructum affert, aliud quidem centesimum (JordC. 394). Ragada őtet es az tyzből, iollehet hot elonenél, ki neue (TichC. 300. 316). Jól lehet, hog nem vagok melto az v zenthi ergalmassagara, de maga tegőn en nelem az v ionota zereuth (KazC. 67). Jollehet the Nagyszagodal sentli Pal apastalnak lenely magyazaua valanak, de maga the Nagysafgod] engemet onzol vala (Konj: SzPál. 8). Jól lehet szám szerent ot tőb magyar vesze, de őb nép tőrökben nagy sockal ot tőb vesze (Helt: Canc. 106). Jollehet szunyal, de eloménec szeme világos (Kár: Bibl. I.143). Jollehet igen nehezen, mindazonáltal bizony boldogul elkerültem (László: Petr. 10). Jollehet ugyan, hogy ezek az istenféld atyák bátor-ságosan menőgelnek az ég felé, de más utakon is oda férhetünk (Fal: NE. 8). Jollehet a menyeyi malaszt megtarthasson bennünket a büntől, a miatt még nem vagyunk mentek a veszelelemtől (Fal: NU. 272).

Léhetetlen: impossibilis MA. unmöglich PPB. Előtte semmi sem lehetetlen. Te neked semmi nyneen lehetetlen (EhrC. 48). Minden titk nem lehetetlen teneked (BécsiC. 136). Semmi sem lezen lehetetlen tőnektec (MünchC. 16). Léhetetlen dologh, hogh azokathi megh tőrdőhem (WinklC. 264). Léhetetlen vala nala tartany hőtet (JordC. 711). Léhetetlenek ysmy vala ew zent fogadasat meg feyteny (ÉrdyC. 591). Lehete valami isten-nél lehetetlen (Helt: Bibl. I. 61). Léhetetlen dolgokra gyekőzöl: impossibilia captas (Deesi: Adag. 71). Léhetetlen az tevenek az tő fokon által miemi (Pécsv: Fel. 250). Esztelen, ki kiván, az mi lehetetlen (Zrínyi Lőb). A szorgalmas bősit serényen lozza fog és a lehetetlen dolgokat is ugy szőlván győzi (Fal: UE. 470).

Léhetetlenség, léhetlenség: impossibilitas C. MA. unmöglichkeit PPB. Latatyt uala neky lehetetlenségnek, hogy annya volna es zowz (EhrC. 77). Ne lattassee az ew aghes-segeenek lehetetlenseeg az en bezedymnek meg vonyasabol (ÉrdyC. 332). Talán csik az papiroson az sok kereszt és nem a mezőn, mert abban majd mintogy lehetetlenséget látok (Gér: KárCs. IV.396).

Léhető: [possibilis; möglich]. Neked minden léhető (DobrC. 417). Kyk mynd léhetőew dolgok az wr istenek (ÉrdyC. 510b).

Léhető: possibilis MA möglich PPB. Istennel mendene lehetőe (MünchC. 50). Az iokedw engedelmesseg mim meg kívány es lehetőe tezi (VirC. 62). Ha valami lehetőh kerend meg fieri (NagyszC. 391). Azt mondae, hog istennel mander lehető dologh vagion (Szék: Krón. 18). Léhető dologh, hogy megl hallhat (Pont. 15). Christus tiszti mással közzé nem lehet (Matkó: BCsik. 437). Meg-orvosolása másfél nem lehető, tsak: ki sértette, véle jól lehet (PhilFl. 4).

Léhető: ~ Ha kegyelmed az szolnoki operatit lehetőnel találja, mindjárt ott kezdhető operatit (RákE: Lev. 61). Nagy véte emberek purgatorium tűzével és abból valódo lehető szabadulással biztatni (Zvon: Post. II. 163).

Léhető: habitus CorpGramm. 70.

Léhetség: possibilitas MA. möglichkeit PPB. Testy tyztasagot, mint embertől lehetőség, meg tartotta mynd halaly (ÉrdyC. 275). Akol lehetségee vagyon, minden iot kiummae (Pécsi: SzfzK. 131b).

Léhetségös: possibilis C. MA möglich PPB. A hamis prophetac adnac nág údakat, úg hoq ha lehetséges volna, a valasztotte ellitettotennee (MünchC. 59). En atyan, ha lehetséges, emmlyen ez pohar en thlwm (41f). Ezek lehetségesök nem valanak (ÉrdyC. 533). Lehetséges eselekedeti dolog (Apafi: Vend. 4b). Minden lehetséges móddal (Illy: Préd. II. 275). Ty kózwítetek ha lehetséges, az foryuroi semikepen emlékezezh ne legyen (VirgC. 137).

Léhetségésképpen: [possibiler; möglicher weise]. Vasarnapon villamasok es mendörgések lehetséges keppen legienek 1572 (KBécs Eüij).

Lét: 1) [τὸ εἶναι; das sein]. Latuan is, emec zomoro létét, monda (MünchC. 153). Thy kogelmetek nee agyon olyan tenenth reya hon nem leteben, mynth en reyam az ea honnemletemben (RMNy. II.37). No bantasa az embert, ne latassek, hog yt hon nem leteben K. az hű jogabara eressedet volna (LevT. 1.71). It letelemek hasznát vegyete (Agend. 151). Egészségben letelemek istennek adunk hálákat, kívánván ezután is terjéssze áldását reatok (RátkGy: Lev. 150). Prágában letelemek ű felségének én magam beadtam [a levelet]. (Gér: KárCs. 470). Hághatmán küszöbét még egyszer házammak, tudatmán mint létét két kedves fiuamuk (GyöngyD: Char. 314). Németh országban való leteemben (Szathm: Dom. Előb. 11). A paska pornak nem léte miatt magokat megadták (Teleki: FLél. 142). Kis fiun nagy szombaton szállította ki isten az árnyék világából Léván létünkben (TörtT² IV.92). Az mint Musztafa János tegnap beszélte itt létében (Thaly: Adal. I. 314). Syllanak és Sertoriusnak számkivetésében való létek (Benkő: Flor. 182b). Már próbával tapasztalom küllömb létét a dolognak (Fal: NA. 128). **2)** [partus, ortus; geburt, ursprung]. Herodes ő lete napian tón nag vórat a fedelneonee (MünchC. 81). Az isten meg aldot tegedet az en létemért: benedixitque tibi dominus ad introitum meum (Helt: Bibl. I. O3). Bánom e uilágra létemet (Mel: Jób. 8). A mely óra adgya világra létünket, az kezdi rangyolni mindjárt élettinket (GyöngyD: KJ. 450). Tulajdon részből teremté lelkünk, becsüljük meg azért menyeyei létünket (Obczy: KöldH. 37). **3)** [τὸ εἶναι; existenz]. Míg reá nem bökken vala, nem is remélheti vala létét (MonIrók. VIII. 338). Mit siránkozol azoknak nem létén (Hall: Paizs. 313). Emberek élete se világon léte éppen merő gondság (SzD: MVir. 181). Az isten kezdete, léte s vége minden dolgainknak (250). **4)** [quod fit, evadit; das werden]. A Giszla nem akarta a Vaznhac királyi létét (Helt: Krón. 32). Egi testet való letekről szol (DecsiG: Préd. 42). Istennek emberré-létét senki nem értette (Pázm: Préd. 108). Az isten emberré-léte minden veszedelmes késértetek-ellen szívünk paissa (118). Emli az kőszikláknak vizzé-létét (Pázm: Kal. 715). Baráttá, apátzává léteket másodic keresztiségnoc nevezte (MA: Scult. 218b). Az istenséggel való egy személyléte (Christusnak) (Zvon: Post. I. 125). Mikoron angvallá léte után édes társamnak bujdosni akarnék (TudT. 1839. 176). **5)** [natura, vis; wesen]. Ah kiket ah Christus minekónk igirt, ez ugian bizoún lete zerint is ug nagon (Ozor: Christ. 34). Természetinek létét, tehetségének erejét mindenestől isten ajándékának tartya (Pázm: Préd. 57). Az ige az ódnón isteni személyjének létre nézve volt az atyánál öröktől fogva (GKat: Titk. 6). Az istent az ő tulajdon belső létének minémúsége szerént senki nem láthatja (GKat: Titk. 2).

helyben-lét: [τὸ εἶναι loco esse; das verweilen]. Jöve kétszáz német ide az révben, egyet fordult s elment, lihető recognitióra gyűtt vala; ebből magyarázom még helyben létit az tábornak (Beres: Lev. 63).

hol-lét: [commoratio; aufenthalt]. Nem tudván Kegyelmed hollétét, Kegyelmed vévén parancsolatomat, mindjárt forduljon vissza (RátkF: Lev. 151). Az mely levélét küldém Nagyságodnak Károli uramnak, amál többet azólta nem vettem s nem is tudhatom valósággal hollétit (Beres: Lev. 63). Meggyün holnap Szirmai uram embere és meg hozza az németnek hollétét (112). Ággszó gondok között virrogatok holléted nem tudása miatt (SzD: MVir. 31).

közelvaló-lét: [propinquitus; nahe]. Azon kell megemerni közel való letet az iteletnee (Mon: Apol. 453).

magán-lét: [solitudo; einsamkeit]. Magán létedben düilly könyöködre, gondold-meg e világnak változó, zavaros állapottyát (Fal: SzE. 554).

[örökkévaló-lét]

örökkévalólétü: [aeternus; ewig]. Órökké való létü isten (GKat: Titk. 201).

távol-lét: [absentia; abwesenheit]. Buda hatalma allí veto az egész Scithiát, hogy az Atila távolj létébe semmi támadás se löne az országban (Helt: Krón. 14). Haizter távulléte, az száraz üdük és egyéb operatiók akadélya nélkül való létünk nagy üstönim (Beres: Lev. 92). A róka nem eszik emberek láttára, hanem titkon, rejtekben és emberek távol-létekben (Misk: VKert. 157).

túl-lét: [transitus; übergang]. Ha Nagyságodnak már túl-létit bizonyossan megértem, egy kis corpuskát szalasztok által (Beres: Lev. 21).

Létekeppen Mindenüt jelenulo letekeppen ez egész világon lakozo (EszT: IgAny. 35).

Létel: 1) [τὸ εἶναι] das sein. Adami Tulaydon marhanak nem letelerül (VirgC. 123). Igaz hitben ualo letel (DebrC. 420). Edes illatnac zaga meg maradan a menyeyi polgaroknak ot letelőnee tamu bizonsagara (TelC. 139). Kivánmám az ő keme mostani Kd mellett való lételét (LevT. II.278). Kérom Kdet édes uram, írjon nékem maga állapotjáról és lételéről (298). Az Christusan menyben letele nag batorsagot ad nekünk (Fél: Tan. 279). Othon-való veszteg-létel (Hall: Paizs. 357). Igen szükségeseznek látván ő kegyelme mellett 12 lovasnak lételét (RátkF: Lev. 153). **2)** [partus, ortus; geburt]. Herodesnek letele napian zókdősö Herodiadnac Iaia az ebellő haz közepet (MünchC. 40). Az wr ysten mynden letelenek eredety es kvthfoye (ÉrdyC. 280). Tanachot ada a kyrálnak, hogy teame aldozatot magzatnak leteleert (665). Ez magzatnak letelenek utanma az tyztasagartasba mind halalik meg maradanak (TihC. 20). Az lelőknek letelenek oka az zilek es az test (67). **3)** [partus; leibesfrucht]. Meg vert minden elő letelt (primogenitum) Egiptomnak földében (AporC. 37). **4)** [vita; das leben]. Letelt, allatot, eletőt mindennek isten adot (Mel: SzJán. 17). A boldog isten ugy ad nekünk letelt, eledelt, életet (Hy: Préd. I.518). A dolog nélkül való létel igen nagy dolog (Mik: TörL. 202). **5)** existencia MA. [dasein]. Az isten munkái közziil némellyeknek csak lételek, másoknak lételek és érzékenységek, másoknak lételek, mozgások s életek vagyon (Misk: VKert. B3). Megengedvén mások a paradicsomnak valóság szerént való lételét, mind-azáltal annak álló helyét keressén a járt uttól igen messze estek (Moln: JÉpül. 8). **6)** [quod fit, evadit; das werden]. Embörre letelőmben meg mutattam (DebrC. 16). Vronk Krisztusnak embörre letele (148). Mert naponkent meg elrothadásra es porraletelre (259). Vadnac olly canonic is, kik az pappá letel vtan való hazasulast allandonac akariac lemi (Zvon: Osand. 108). **7)** [factum; that]. Maid meg látod, hogy az én beszédem létel szerént bételik (Tel: Evang. II.741). **8)** [ordo, gradus; rang, stand?]. Az emberseg nem az nagy letelben al (Frank HsznK. 61).

egyedül-létel: [solitudo; einsamkeit] Az egyedül-lételnek és halgatásnak szeretője (Pázm: KT. 66).

magán-létel: essentia CorpGramm. 318. A technicum vocabulumokat bajos magyarul egy szóval ki-mondani, melyek közül egy néhányat le-írok: substantium: alája vettettett, obiectum: ellenében vettettett, essentia: magán létel vagy vagyonság (CorpGramm. 318).

messzevaló-létel: [longinquitas; ferne]. Kivántam volna, hogy az menyegzőre ott lehettem volna, de az messze való létel nem engedte (LévT. II.71).

mindenüttvaló-létel: [omnipresentia; allgegenwart]. Sokkal eludalatosb ah mindenőt való létel, hog' nem mint ah teremtes (Ozor: Crist. 314).

rosszul-létel: [valetudo infirma; das unwohlsein]. A sár-gaság és reszketegesség vészetséget, rosszul létel jelent (Com: Jan. 55).

szállásonvaló-létel: stabulatio C.

szembe-létel, szemben-létel, szembenvaló-létel: 1) aditus PPII. [audienz]. Ajándékkal vinni végbe a fejedelm-nel való szembe-lételt: principis aditum *emerari PPII. 2) [occurtus; beeggnung, das zusammentreffen]. Kértem opiniót tőle, mikint lehetne meg az szemben való létel, hogy hasznos consequentiája légyen (Béres: Lev. 128). 3) [τὸ una esse; das zusammensein]. Ezen veled való szemben lételemet nagyra tartom, becstellöm (SzD: MVir. 386).

valóságvaló-létel: essentia C.

Létet: [τὸ esse; das sein]. Magát senki nem teremti, azért ő isten léteit nyilván hamis és csalártság (RMK. I.112).

Létet-ik: [hio; werden]. Kit szomoró Éva olvén, te meg adol szent eseménddel, hogy bémenyenek siralmasok menyekbe, mennynek ablaka létetél (RMK. I.191).

Létlen: 1) [infectus; ungethan]. Sokat eppitesz, kit most rontasz, es sokat, az mit most chielekeszel, akarnád, hogy létlen volna (Balassa: Camp. 26). 2) [quod non est; nicht existierend]. Isten a létlen nyelvekből lévő nyelveket tótt (GKat: Titk. 91). A Christusiak lemi kellett, mert a létlennek lelke nintsen (GKat: Titk. 573).

magán-létlen: accidens CorpGramm. 317. A technicum vocabulumokat bajos magyarul egy szóval kimondani, melyek közül néhányat le-írok: substantia: alatta állás, accidens: magánlétlen vagy másban lévő (CorpGramm. 318). Ők az szent lelket ingyen sem állatos személynek, hanem tsak állatlan avagy magán létlen öröknek lenni tunítják (GKat: Titk. 212). Az, substantia, magán lévő személy, nem accidens, az az magán létlen állat (GKat: Titk. 1125).

Létt: [factus; gemacht, geschehen]. Létt dolog: factum PPII. Az isten a létten nem létté nem teheti (GKat: Titk. 63b).

Léttlen: [infectus; ungethan]. Az isten a létten léttlené avagy nem létté nem teheti (GKat: Titk. 63b).

Létttség: [ordo; verlauf]. Cudálva nézik a testek sűrűségét, nem tudván azoknak miképpen létttségét (GyöngyD: Char. 10). Minémű látási voltanak álmanában, bővön leírja azok mint léttségét (391).

Létt: 1) [τὸ esse; das sein]. Inkább akarne a vetet pecolanc tőmlőcebe es az nag' zörűségös kőban léttőket, homem az itolete ki léttőket (NádC. 75). Yo volt teonoked en alam létőd (ÉrdyC. 510). Veled lettemeth kewanom, akar mel nagy kemal halyak meg (ÉrsC. 510b). 2) [partus; geburt]. Bőlezesegenek nyatta ew lettheek nappara yvta (ÉrsC. 451).

Szomorúságosb dolgokat életben nem szenvedtem e világra léttemben (Rim: Ének. 313). 3) [ortus; entstehung]. Hir létűg mind oda lesznek (Megy: 3Jaj. 33b).

Lévél (lel RMK. IV.295. lejel 59. leyl NagyszC. 110. lélek Balassa: Ének. 25): [sum; sein]. Micoeren minti nag'obbban leyel raytat a testön való nómogatás, amneval meab leez lasonlatos atte megfőzött Cristosodhoz (NagyszC. 110). Az chelekedet kerül lévő uétek vakmerők, meliek az magunk feiének agiaszkodásából kélének (ThewrC. 181). Lakodolomba gyakorta hogy gyáltek, tánczban, vigasságban együtt lejelték (RMK. IV. 59). Régen nádorispánnak leiel hintó szekere, most minden hintókat kíván (295). Teugek, nem élek, lenni sem lélek, mert jutottam bíra (Balassa: Ének. 25). A fejedelmek házában sok féle ékességok vannak, mellyek a városban nem lévőnek (Nyr. XII.162). Michoda vetek leuel az papaságban az poenitentianac és az oleg tetolnc megk hagyasaban (Zvon: Osind. 19). Az szentségben emléközöeti leuel amak, ammely egiezer meg lét (141). Szarandoc iarasok vetettenee föl, melyek akkor hasznosan lenelne vala (211). A minémű fogatkozások egyéb bírúban lévőnek (saepc occurrit), azok a Kristusban nem lehetnek (Káldi: Bibl. 28). A fűveknek és virágoknak gyökerek mivel közelebb lévőnek a földnek szinéhez, a leszalott nedvesség nem annyira táplálhattya őket (Lipp: P'Kert. 19). A busa rósa, a ki nem tellyes, azoknak szép fekete magyok lévő (77). Olasz kapor. Vanuk olyanok, elköt Olaszországból hoznak, nola immár Magyarországbán is elszaporottanak és szintén olly jó magok lévő itt is, mint másütt (II.102). Az hüvelkei, a kikben a bab lévő, nem fügnek-alá, hanem föl-állanak (II.199). Két kő lévő az varas-békában, de nem mindenikben (II.232). A körtvély fát, a ki gyakran darabos lévő, ne vágják-el szinte a darabos részéig (III.17). Tolósa városában lévőtt tó. A szomszédsgában lévőtt erdei isten. A hussiták ellen levétt hadakozásában lett vitézi jeles dolgai. Az isten aszszony el-métt Olimpiashoz, a Nagy Sándor amyának születésben lévőtt segítségére (Nyr. XII.560). Óber-wajdások, az ki nekem is óber-wajdnak lévőtt, na kigyítt, igen biztat, tiz bombát meg nem várnak (Béres: Lev. 87).

Lévés: habitio C.

Lévést: [ratione; in hinsicht, rücksichtlich]. Nagy hire vala itt, hogy az budai basa Fejérvárra jön; erre való lévést mi es kültünk vala uramnak egy emberét Palotára (TörtT. I.275).

Lévő: existens MA. der da ist PPII. Az isten ünön magat neuezí Jehovának az az lévőnek, ki volt, vagyon es leendő (Fél: Tan 311) A esászirok derék conciliumokat gyűjtöttek össze a vallásban lévő veszekedéseknek el-igazítására (P'is: Igazs. 1.162). Galambvára ellenben lévő szigetben mely talu vagyon, ahoz mentem, az hol meg állapodván, az ott lévő salag várdákkal s talu lakosival beszélgettem (MonTrók. XV.145). Lévo: ens; leg felsőbb lévő: summum ens (CorpGramm. 318).

itt-lévő: [qui hoc loco est; hier befindlich]. Elküldöm az itt lévő gyalogságot és öt száz németet (Béres: Lev. 92).

magában-lévő: [unus et solus; alleinig]. Diczerietec a valóságos, magaba lévő teremő es meg tarto vrat (Mel: SzJán. 160).

magán-lévő: [substantialis; wesentlich]. Árius ki-dermedése után támaszta az őrdög egy Photinus nevű embert, a ki az ur Christus fölöl még annál is bötselemből értett, semmi magán-lévő istenséget neki nem tulajdonítván (GKat: Titk. Előb. 13). A Christus lelke substantia, azz magán lévő személy (GKat: Titk. 572).

Lévőség: [τὸ esse; das sein]. Ez által az ige által: substantia más (akarnuk érteni, hogy nem mint az állat avagy lévőség vagy vagyonság (MA: Tan. 105).

LEU (*leusag*; NémGl. 212. *leuzat* EhrC. 112); [otfendens; austössig?]. Scurra, leccator vulgo in lingua nostra dicitur leuwszes (Szilády: Polbárt élete 71).

Lewsag. Lewsagert: abproprium [olv. opprobrium] NémGl. 212.

Leuzat, lewzat: scandalum EhrC. 68. [anstoss]. Azert folcuu, hogyne azt kewz nepek ezekbe vennek es hogy ezbelewl lenzatos et zydalmat ne vallananak (ne exinde scandalum sustinent), gondolának ayatytatos zent Fferenczhez folyamnya (EhrC. 68). Attyamfia, ha akarz ny életwukhely lenned, kel hogy tulaydonohad magadot minden nemewtwl, kyket leuzatnal kewl (sine scandalo) hatthacz vallanod (98). Hlyuok ewrdewgewkewt, es ewk azanna lewzatot nettnek ewkzewkw (ipsi tantum scandalum ponent inter eos) es vylag kewzt, hogy senky nem lezen, ky hordozhatna te zezetedet (112).

LEVÉL: 1) folium C. pampinus MA. blatt, laub PPB. Zöld lenel: pampinus C. Levél ezüst: argenteum *folium; levelét le-bányini: *distringere folia; leveleit olhüllatni: demittere *folia; az élő fának levelei a melegen ki-nyílnak: oscitant *folia ad solem PPB. Sfüem, lőköm, viragom, ezínigem, araniom, gombom, agom, leuelem (WeszprC. Előb. VI). A fának chergő lenelétől is elfizettetnee (Helt: Bibl. MMm2). Mint az fűszec ollyan a lenele, hegyes, de rauátos a széle a lenelénc (Mel: Herb. 53). Az fok hagyma zagu fyu leuele hasonló az chyalan lenelehöz (BeytheA: FivK. 87). Az szőlőfövek kifűtnee fiatal ágakat és leveleket neuelnee (MA: Tan. 186). Elsőben az cícoriának zöld lenelét le-zaggassa az széki-ig (Lipp: PKert. 91). Ki számlálhatná meg az tenger őrvényét, vagy Herciniának számtalan levelét (Zrínyi 134). **2)** epistola, litera C. MA. brief PPB. Levél-tartó ház: tabularium; föl szakaszta a levelet: resignat *literas; a levélnek mását írni, meg-felelni: *reddere literas; valakinek klávist adni a levél-írásra: *instruere aliquem secretis notis PPB. Ha akarz engemet eleuen lenewhd, leuel latvan zent Mariahoz syes (EhrC. 111). Erezte leneleket ő orzagannac minden vidékibe kvlőmb kvlőmb nelueten (BécsiC. 50). Zent Ferencz atyánk napiara ualo epistola, mellet megh irt sz. Pal apostol az Galatabéliekhez irt lenelének hatodik részében (VirgC. 113). Az zent ziz nagi kesernes leneleket ira zent Grisogonnak, ő ismeeg vizagzalo leneleket kvlđ vala neki (DebrC. 59. 458). Myth oklatan mondottam, ez lewel rewwyd-segenek wettesegh (ÉrsC. 342b). Tentat es papirust kere, es eletenek mindőm reudet megh ira, ennek utanna az levelet markaba zoritba, es lelkét istennek megh ada (TihC. 24). Az leveleketh es folkayath Polany Ferencz kytle fel (LevT. I.21). Chak zorgalmazd ewketh, hogh vegek fel a leveleket (uo). Az zalagos josszagrol valo szokast is lattyuk, hogy levelben is be írjak es be szerzik (Ver: Verb. Előb. 54). Böschfüllen szoktue feiedelműnknee levelet (Mon: Képt. 81). Ezt az Christust, az őrc eletnek okat, minden leneleiben gyakorlatossaggal aianlya az keresztyeneknee (EszT: IgAny. 289). Körülötte egy falka levél özveroncsolva, tépve áll rakásban (Monlrók. VIII. 376). Se leveleket, annál inkább embereket ez tiz bolnap alatt nem láttuk (RákGy: Lev. 269). Ennye részéből adok ő kegyelemének menedéket, ezt ez én levelemet (Gér: KárCs. III.288). Hon nem találta az levél Bajony uramat, mert Váradá ment volt (320). Szépen irt levelemet vidd el szörömlyei szecsőknek (Thaly: VÉ. I.347). Egy vén tsítut várakozik a levelemre (Mik: TörL. 20). A pedig nekem balálem, mikor rövid a Kéd levele (39). **3)** pagina, pagella MA. [blatt papier, seite]. Levél szál: pagina C. Vagón ennekem eg kőnuem, es minden leuelen tőb vagón ezer igenel (BodC. 31). **4)** [testimonium literarum; urkunde]. Agyon leveleth neky, ky mellet szabadon megb maradassanak (RMNy. II.75). Jó volna, ha Ketek az igazságot, a leveleket felkeresné (LevT. II.178). **5)** titulus JordC. 511. [titel]. Vala hű dolganak levele fiel yrwan: erat titulus causae eius inscriptus (JordC. 511).

[Szólások]. Jódőgel a fáknaak levele (László: Petr. 12). Ez lewel k wlt Sopront (LevT. I.306). Kinek szól ez a levél: Ez itt neked szól (Ádám 204). Az portára szőlő leveleinket éjjel éjjel éjjel nappal küldd (RákGy: Lev. 265). Szemre vagy levélre való óltás (Lipp: PKert. III.23). Vagy káptalanba vagy kommentbe erről levelet adunk (Gér: KárCs. II.386). Meg adták énnekem az Kd levelét (LevT. II.117). Ezen levelemet bocsátottam Kd látogatására (422). Ha néked írok vagy leveledet vészem, ugyan meg-újulok: *acquiesco scribens ad te et legens tua PPB. Étekfőgdőtől ün most vőtük leveledet (RákGy: Lev. 147). Egymás után két leveledet vőttem vala el reggel (249). Éppen akkor vettem a Kéd kedves levelét, a mikor lóra kellett ilhőm (Mik: TörL. 6). Valakit levelével értetni, tudósítani: *colloqui aliquem cum aliquo per literas PPB. Kende Gábor urammak kimenetelinek alkalmatosságával akarám Kdet levelemmel meglátogatnom (LevT. II.336). Szerelmes Mátyás uram én nagy biztonban találom meg Kdet levelem és emberem által (83).

[Közmondások]. Nem mozog a levél szél nélkül (SzD: MVür. 128).

adó-levél: [chirographum; schuldschein]. Ha ki te tőled kölcsön kér, kéz írást, adó levelet kívány (Com: Jan. 190).

adomány-levél: [literae donationales; schenkungs-brief]. Más vagyon szállkás, az is igen formás az adomány levélben (Fely: Dies. 30). Ha az adományos az ő adomány levelét esz-tendeiglen nem exequáltatná (Ver: Verb. II.12).

adós-levél: obligatoria Kr. [schuldschein]. Harom sido harom ados leuelre eskewt megh (RMNy. II.335). Az ados levelbe vgy vagion, hogh Kassara alá hozak az penz (II.37). Kalmar Marton az eo ados lewelett ki waltotta (122). Két za-zaert ados levelet adot (Radv: Csal. II.27). Észem-izsom törzskőből származtak eleim, ezt mutatják a korcsmákon ados leuelim (Thaly: VÉ. II.377). A köteles ados levelekril kevés emlékezik meg (Fal: UE. II.149). Kínáltam Totéus uramat huszonhat-ezer forintokról való adós-levelekkel, de nem akarja (Bod: Pol. 116).

adósság-levél: obligatoria; schuldbrief PPB.

ajándék-levél: [literae donationales; schenkungs-brief]. A mint a királyi pecsétes ajándék-levelekből ki-teczik (Szeg: Aqu. 28).

ajánló-levél: literae commendaticiae MA: Tan. 1129. empfelungsbrief PPB. Ide járlnak a jövedelmi tuknálások, ajánló levelek és több ezekhöz hasonló sívásári dolgok (MA: Tan. 1129). Ez széki és veleje azoknak a heába való esewegéseknek, mellyeket a farkas az érsek ajánló levelére bőfőgöt (Sall: Vár. 9).

ál-levél: literae falsae, suppositae Kr. [falsche urkunde]. Isten téged vgy segellyen, hogy vrunknac Lajos királnac minden oruot, toluait, ál leuel kiltőket igazám meg mondod (RMNy. II.336). Ál lenelet írának az Gebart püspöknek a csaszár neü-el (Helt: Krón. 36b).

alku-levél: compositionalis; vergleichbrief PPB.

amnisztia-levél: [grationales; gnadenbrief]. A hajduság nagy félelemben volt, minthogy az fölséged amnisztia levelét nem küldtem volt még meg nekik (TörtT. 2 IV.78).

arany-levél. Földben el-rejtett arany-levelek: avaris abdita terris *lamna PPB.

árrenda-levél: [pactum conducti; mietskontrakt]. Generális urammak resignáltam kezébe az árrenda leveleket (Gér: KárCs. IV.601).

áros-levél: venditionales Nom.² 157. [vorkaufsbrief].

bab-levelü (fü): fabaria, telephium MA. wundkraut, bruchwurz P1B. Bablevelő finok gyökere leucostól (Frank: HasznK. 17b).

barátságos-levél: epistola familiaris Nom.² 153. [freundschaftsbrief].

bevívő-levél: literae introductoriae Ver: Verb. 66 [installationsbrief]. A bé vivő levelek akarmi domatiokrol egész esztendőig tartanak és erejek vagyon (Ver: Verb. 66).

birság-levél. A viceispántól az byrságh levelet kerem wala, hogy mog adnak (LevT. 155).

bizony-levél: 1) [testimoniales; zeugnis]. Ime hol vagyon az yozagnak ereköse, kinck nyelow byzonsaga eressebb, homnem az byzon leveel (ÉrdyC. 298). **2)** [mandatum scriptum; geheimer auftrag]. Péged nekem egy bizony-levelet küldjén és paranesít az erdélyieknek, az várakat hogy adják az János király fia kezébe (TörtT. 1270b).

bizonyosság-levél: testimoniales Nom.² 393. 455. zengnis, empfehlungsbrief P1B. Házasságról való bizonyság levelel (Kár: Bibl. 1483). Bizonyság levelet kívánt, hogy hadd mehessenek a eszszárhoz panaszlan (MonRók. XV.206). Superintendensünktől consensusról való bizonyság-levél vitetik a professoroknak és oskola mestereknek (Bod: Pol. 107).

bücsü-levél, bücsüs-levél: [literae indulgentiarum; ablassbrief]. Büsznak bolezu leuelekben (Bat: KThd. 5). A papának bulezus levelei haszontalanoc volnának (Helt: Háló. 305). Küldo a papa bulezus leueleket Magyarországnban (Helt: Krón. 32). Félfitte nagy beczüföltel fogadtie az öldozo buezu-leueleket, imádtie azokat és megvöttéc (MA: Tan. 700). Az buezulevele az martyroc vérét teszic a bünnöknek olmosására (701). Mint egy trojai fa loból ki-jövének: a mise, bültüs levélnek sokadalma (Ker: Préd. 544). Azt mondgya, hogy bünnöd boezánatytát böyztölésoddal vagy pénzuel váltot buezu leueleddel keresse (Zvon: Post. 185). Vagyon az ecclesiában bucsu-levél, mely bünbocsánatot adhat (Czegl: MM. 273). Nem bizonyos, kítől kezdetett az bötsu levélnek osztogatása (VárM: Szöv. 108).

bücsüleveles: [ad literas indulgentiarum pertinens; ablassbrief]. Azt állatta, hogy ő szünte könyöklig nyulna az Christusnac vérében, valamikor ő az ő buezuleveles fezekéba nyulna (MA: Scult. 957).

bucsuzó-levél: [literae discussuri; abschiedsbrief]. A vezérnek írott bütsuzó levelét urunknak most jut eszembe, hogy eddig el kellett volna küldenem. A fényes porta fő vezérjének Ali basának halála előtt írott bütsuzó levelének párja (Mik: TörL. 325).

bünboesató-levél: [literae indulgentiarum; ablassbrief]. Vallások régiségét rontya a romai pápának bün-boesató levele (VárM: Szöv. 108).

címér-levél: [diploma nobilitatis; adelsbrief]. Az én uram atyjafia könyörgött, hogy én írnek mellette te Kdnék, hogy szerzene ezüner levelet neki a fejedelemtől (LevT. 1183). A nemességnek megbizonyításra nem szükség a cimér levelet elő venni (Ver: Verb. 11). Minden embernek az ő maga ío tudománya es erkölchye cymér levele (Frank: HasznK. 51). Az tekeltés is erkölchis nemes kazdagsag, nem az arany sem az cymér levele (75).

csatázó-levél: [literae controversiae; polemischer brief]. Hosszu csatázó levelet ír Károlyi a magyar biblia előibe (Pázm: Kal. 360).

csér-levélü(fü): chamaedrys PPBl. [camanderlöm].

csere-levél: commutatoriae Nom.² 45. wechsellbrief P1B.

csöve-levélü: [tistulosis foliis; nüt röhren-artigen blättern]. Spanyol narcissus, csöre levelü, tellyes sárga, hatalmas jó szagú; megént spanyor csöve levelü, fordult virágú, igen jó szagú, sárga, hosszú pohárú, nem tellyes (Lipp: PKert. 151).

égy-levélü: unicus C.

előljáró-levél: [praefatio; vorrede]. Az előljáró levelek rázogatása (Pázm: LuthV. 7). Előljáró levelében mivel vétkestiti a Kalauzt Balduinus (11).

engedelém-levél: literae consensuales Ver: Verb. 69. [bewilligungsschrift] Ha az vallas, melyre kiraly consensust adot, igiről igire be nem leendh írva az engedelm levelben királnak engedelmé erőtlen leszon (Ver: Verb. 69).

ezer-levelü(fü): stratiotes P1B1. [wasserloo].

ezérlevelü-virág: millefolium Ágost: Zar. 11. [tausendblatt, schafgarbe]. Amaz ezer levelü virágnak tris nyája gyönyörűseges rendel mutatya a Ngod minden emberekhez való kegyességét (Ágost: Zar. Előb. 11).

fogadás-levél: [salvus conductus; freibrief]. A török esászár az fölsöges római eszszárnak becsülletes fogadás-levelet ad (KétMDipl. 261).

frigy-levél: [literae pacis constitutio; friedensbrief]. Az szablya tassolbol ki vona az frigy levelet (Helt: Krón. 94). Myholt látá király esászár fryg levelet, fel emelé égben az ő két keszét (Göres: Mát. 87). Midőn hartzra költök volna az agaremsok, zászlo-gyanant kopjára emelék a tsászár frigy-levélet (Pázm: Kal. 535). Erdélyt az mostani tractából ki ne maraszszák, hanem az frigy levelben bé irassák (KétMDipl. 8).

füge-levelü(fü): chelidonium minus; feigwarzenkraut P1B.

fűrész-levelü (festőfü): serrata, serratula P1B1. [betonie].

glét-levél, glit-levél: [syngraphus; geleitsbrief]. Glit levelet küldénce az wraknac (Helt: Krón. 79). Föl memne Betsbe, ha a király és mind az ő vluarbeli wrac glit leueleket küldénének neki (103). Hol az két lida földl ír Kd én nekem és Kd bekívánna az gelet levelet, nincs oly bizott emberem, kítől beküdeném Kdnék (Nád: Lev. 70). Nagy gelyth levele (Ver: Verb. 98).

grácia-levél: litera gratiosa Ver: Verb. 269. [gnadenbrief]. Az gratia levél azon Zsigmond kiraly peeseti alat kiben az föl sas fő vagyon (Ver: Verb. 269).

gyűlés-levél: [literae comitiales; reichsversammlungsbrief]. Gyűlés levelet egykor király irat: minden fő népee gyűllyence Aradra (Valk: Gen. 236).

hagyomány-levél: libellus repudiü MünchC. 22. [schödebrief]. Valaki elhagyná ő feleséget, uggya annac hagyomannac levelet (MünchC. 22).

haladék-levél: prorogatoria; aufschubsschrift P1B.

halasztó-levél: prorogatoriae Nom.² 157. [aufschubsschrift].

hamis-levél: [literae suppositae; gefälschter brief]. A gubernator urunk annak jossagat, kít hamis levele esürülésben tapasztálnak, el ne foglálhassa (Ver: Verb. 264).

három-levelü(fü): trifolium MA wiesenklee P1B. Három levelü fü, ez igen sok föle, egycie az réten terem, három levele, szederjes virága vagyon (Mel: Herb. 93). A pásintus fűhöz számláltatnac: tik húr, dísznö kék, ölyv fű, három levelü fű, réti kender (Com: Jan. 24).

hatalom-levél. Valakire bízott dologról való tellyes hatalom level: literae credentiales, plenipotenciales (Ver: Verb. Szót 14).

határ-*levél: metalis; gränzschrift, hattersbrief PPB.

határjárásrólvaló-levél, határjáró-levél, határjárt-levél: praecambulatoria PPB. literae metales Ver: Verb. 151. [gränzschrift]. Határjáró levellel annak kiadása után csak latvan napig elhetnek (Ver: Verb. 66). Zomzedoknak neweketh hathar iarth levelben megh kely yrny (80). Az kiknek kezekhez jutottak a határ jart levelek: quorum ad manus literae metales incidentum (Ver: Verb. 151). Az orzag byraya által ez feolo hatar iarth levelek irattatnak (165).

házasság-levél: [literae combiales; heiratskontrakt]. Az isten a simagógát társul el-jegezvén, jegybéli ajándékul a tiz parancsolatnak tábláit mintegy házasság-levelét adta (Bíró: Micae. 336).

hirdető-levél, hívó-levél: [literae comitiales]. Mely dologról bizonyossak vagyunk benne, hogy eo felsége az gyűlésre való hirdető és hívó levelben ír Kegyelmeteknek (RMNy. III.127).

hit-levél: literae fidei publicae Ver: Verb. 28. [freibrief]. Bekesegőt zerze az ersókel s hit leuvellel haza liua (DebrC. 83). Hitlevelekre császárhoz ment vala, hittel őt megcsalván megfogatta vala (Tin. 273). Egi nehán vytezleő agaydal teneked my nalvnik hyt leweled wagon, azert jol meg lassad, hagi az liteodet meg ne zeplesyched (RMNy. III.37. 106). Kiré az hitlevelet, azután, hogy az hitlevel keziben lón, túsokat is kezdé kírni (Monlók. III.75). Hitlevelek ellen is a pártalkodásba részesek volnának (Szal: Krón. 176). Török császártul hit levelet kér, melyért Deli Vidot más bántani nem mér (Zrínyi II.9). Hitvelelemet nem székség fítogatnom (MonTME. V.256). Kérjék ki a kísérő hitleveleket (Fal: NU. 327).

hivatal-levél. Kára meg vagyon, jelentvén az hivatal levelbe (Gér: KárCs. 319).

hivogató-levél: [literae convocandi; einberufungsbrief]. Az erdélyi fejedelem Geleji István erdélyi püspök által hivogató leveleket botsát mindenfelé az esperestekhez (Bod: Pol. 83).

idéző-levél: citatoria Nom.² 457. vorgebietungsschrift PPB. A ki valakit idézni akar, vegyen idéző avagy reá hivo levelet (Kász: Kit. 70).

időlátott-levél. Az arvaknak idejeknek meglatasarol es arrol valo revisionalis az az idő latott levelről: de actibus pupillorum revidendis et literis inde revisionalibus (Ver: Verb. 203b).

igazság-levél: [diploma]. Majd minden királyoktól vagyon az Erdődyeknek ajándék vagy egyéb igazság-levelek (Szeg: Aqu. 28).

iktatás-levél, iktató-levél: literae statutoriae Ver: Verb. 238. PPB. [einsetzungsbrief]. A király iktató levelek akarmi donatiokrol egész esztendeig tartanak és erejek vagyon (Ver: Verb. 66).

intő-levél: literae admonitoriae Ver: Verb. 65. [mahubrief].

ítélt-levél: literae sententiales Ver: Verb. 1565. [gerichtsbeschluss]. Ezth ha the Keg. meg myely es az ythelt leweleth ky aggya, en es mynden barathsagommal megl hatalom (RMNy. III.20).

jó-levél. Jo level, menedek, irasbeli szovatosság: expeditoria cautio et literae, quietantiae vel evictio (Ver: Verb. Szót. 9).

jobbágykérő-levél: literae repetitoriae Ver: Verb. Szót. 15.

jószág-levél. Eoseketől maradt izzag leuel (Vás: CauCat. 514).

kalán-levelű(fü): cochlearia; löffelkraut PPB.

kártya-levél: [chartalutoria; spiellkarte]. Egy bátor cocka gördítés, egy elintézett drága kártyalovelnek előfordulása mind ezeket helyre hozhatja (Fal: NU. 291). A legalatsomnyabb kártya levelek is mikor triumf-szüben vanuak, többet érenek a felsőlknél, ha tőlök elszünettek (Fal: UE. 381).

kégyelém-levél: literae gratiosae Ver: Verb. 40. grationalis; gnadenbrief PPB. Azt vélem, hogy negyed esőtörtökön szék leszen, addig menjenek császárhoz kegyelem levelért (LevT. II.27).

kérdézködő-*levél, kérdező-levél: inquisitoria Ver: Verb. 49. erforschungsschrift PPB.

kezes-levél: literae fidejussoriae Kr. [bürgschaftsbrief]. Ez kezes levelünk ereivel az megh irt summát rájunkt megl vehesse eo kegyelme (Kecsk: Tört. III.340).

kináló-levél: literae admonitoria Ver: Verb. 65. [mahubrief].

kontraktus-levél: [literae pactionis; kontrakt]. Az emberk ha valami jószágot vesznek, contractus levellel szokták azt megerősíteni (Czegl: Enoch 173).

könyörgő-levél: instantia Kr. [bittschrift]. Könyörgő leveleket a fejedelmec eleiben bé vinnéc (Tynk: Józ. 566). Hogy otthon hivatala szerint becsületesen élhessen, könyörgő levelet nyujta be Magdolna császárnénak (Fal: TÉ. 727).

kötél-levél, kötelező-levél, kötés-levél: literae revisionales Ver: Verb. Szót. 15. MA. literae *obligatoriae PPB. [schuldchein]. Ty Knek mynd asz kewtel leuelet keesz vagyok meg adnom, mynd asz menedek leuelet (RMNy. II.60). Az kötes leveleket mynd az thy N-eth es mynd az enyemeth kezeben attam (107). Atanak egymasnak kötes leuelet (148). Kesz ys valem Nagsagodhoz valo byztomban magamrol kötel leveleth adnom (LevT. I.303). Kötelező level oly kez iras, kinek erejevel egyik az masiknak az övet megl teríti (Ver: Verb. Szót. 15). Hogy többé nem mernének világi dolgokat traktálni, kötes leveleket szerzeni (Illy: Préd. II.167).

krédencia-levél: [literae credentiales; beglaubigungsbrief]. Yakwsyth Ferencz, kyth sola nem myelthi, credentya leveleth ker vala thywlem (RMNy. III.31). Az bassanak ily kelledenzia leuelet reiaia (LevT. I.52). Im irfam credentia leuelet, hogh az myt the neki yzemel, meg hyge (53).

látogató-levél: [?]. Im includálok szegény feleségemnek egy látogató levelet (RákF: Lev. I.452).

len-levelű(fü): linaria MA. flachskraut PPB. Vagyon egy némüemű fü, melyet a deákok linariának, magyarul pedig némellyek len levelű fűnek, némellyek vad-keudemek avagy béka lennek nevezik (Misk: VKert. 350).

másoló-levél: literae revocatoriae Ver: Verb. 242. [einhaltungsbrief].

menedék-levél: I) quietantia, expeditoria, apocha C. quittance PPB. Kvitantzia, menedék level: *apocha, acceptatio PPB. Ty Knek mynd asz kewtel leuelet keesz vagyok meg adnom, mynd asz menedek leuelet (RMNy. II.60). Az testamentomosok az föllül megh mondot summát Bakos Balutnak kezehez nem adtak volna, hanem az Miklos deaknak menedék levelere (RMNy. III.69). Az regj regjstromot on mynd ot te K. hatam, az menedek leveleket is (LevT. I.352). Ha az leany negyednek ki fizeteséről valo menedek levele volna is (Ver:

Verb. 76). **2)** [salvus conductus; freibrief]. Kérem te Kdot, szörzno ő felségétől oly menedék levelet, hogy énnekem elléle adósoktól ne lenne semmi bántásom (LévT. II.57).

nēmēs-leveél: literae nobilitares SK. [adelsbrief]. Nemes-leveél-pecsétemnek a viaszszát tudni ha kívánod, nem akarok én ebben hazudni, ez fordított kása (Thaly: VÉ. II.378). Alattomban azt gondolják, hogy az urhá, reá maradtott ugyan sok kézről a régi fiist-fogta nemes-leveél, de bezzeg nem a nemes szemérem (Fal: NE. 13).

nēmzetség-leveél: literae generationales Nom.² 393. [abstammungsurkunde].

obsit-leveél: literae dimissionales Kr. [abschiedsbrief]. Te hitetlen ne légy tovább alkalmatlan, ne a kosar, vidd veled, benne obsidevelet (Fal: Vers. 868).

ok-leveél: 1) privilegium Ver: Verb. 233. donatio; freihheits-brief PPB. [schenkungsbrief]. Sokan kiakaryak tagadni a leány ágat, mikor az jorzagrol valo oklevelet elreytik (Ver: Verb. 70). Így szerzo oc levelet el veszett örökseguinkhöz (Boru: Ének. 160). **2)** syngrapha, hypotheca MA. [pfundbrief, schuldschein]. Itt ki te főled kölcsön kér, zálogot vagy kezest és valami egyéb okos módot, ok levelet kívány: pignus vel praedem aliave cautione postula (Com: Jan. 190). **3)** [testimonium literarum; urkunde]. Theophilus notarius az kyraly palotakan yl vala yrvan nemynemew ok levelet (ÉrdyC. 222). Kethel zoreuth mynd marhamathi s mynd oklevelemeth, az kyk uala wadnak, megh agya (RMNy. III.215). Vamosok az ew oklevelekeith szent Mihál napjara elw hozzak (Ver: Verb. 75). Az amyoknak is attam uala ualami bizonyos ok levelekeith ky, kikreol levelet is adoth ew kegelme, hogy el nem uezty teollem (Radv: Csal. III.183).

oldozó-leveél: [literae absolutoriae; ablassbrief]. En az papa szolyan vagyok, az ewh garabandly peneg twgya Kd, hogy sokal ynkab maradnak az oldozo lewel melletth, hogj nem az martyromsagoth kewamnak (LévT. I.228). Az én kalastromi iletem, oldozo levelem, buczu járásom, lélekváltó misém semmi volna-é (MA: Scult. 223).

oltalom-²leveél: protectionales Nom.² 457. schutzbrief PPB.

oszlás-leveél, osztály-leveél: literae divisionales Ver: Verb. 76. theilungsbrief PPB. Nagyobb bizonyosságuk okáért az Ikráuról való osztálylevelet oda kiüldöttem Kdnek (LévT. II.140). Efféle adomány levelet nem elegeges a leany agnak a jorzagbol valo kifudására, meg ha a férfini ő magok között valo oszlas levelet adna elő is (Ver: Verb. 76).

öt-leveélü(fü): quinquefolium C. pentaphyllum minus Baythe: Nom. 7. PPB. fünffingerkraut PPB.

parancsolat-leveél, parancsoló-leveél: praeceptorial Ver: Verb. 299. goboth, befelhschrift PPB.

párjált-leveél: apographum; abschrift PPB

pecsétes-leveél: 1) literae obsignatae Kr. [besiegelter brief]. Ennek hlyzonszagara atuk az ny kesoz irasunkoth, az peczotes lewelfunkoth (RMNy. III.52). **2)** [diploma nobilitatis; adelsbrief]. Nagyra bethallem én is az érdemes régi nemességet, de mikor csak pénzzel s egy darab pocsétes levéllel tanogattya magát, ama híres Aegyiptom béli templomokhoz hasonlított, melyekben nem lakott más szentség, hanem egy mérges crocodilus (Fal: NE. 13). Ellíteteti az ember magával, hogy pocsétes levéllel felszabadítottak a rosra (17).

[Közmondások]. Erő s pribék ellen nintsen pocsétes levél (SzD: MVir. 345).

függőpecsétes-leveél: [bulla, diploma; bulle, diplom]. Két nagy bullákkal és függő peczotes leveleekkel állatott bé (MA: Tam. Előb. 23). A király függő pocsétes levelet csak ollyá bősülöd, mint valami deáktul iratott cedulat (MHeg: TOSzl. II.101b). E világi királyok függő pocsétes levelei (Matkó: BCsák 211).

pénz-leveélü(fü): centumnorbia, immularia, lunaria MA. pfennigkraut PPB. Glyeyrrhiza sil. Gesneri, sive foenum graecum sil. Tragi. pénz leveleü idős fü (Baythe: Nom. 5).

pírongató-leveél: objurgatoria epistola PPBl. [tadelsschrift].

pérfolyta-leveél, pērfölállatō-leveél: [processschrift]. A jegyzésekből tsinalhatnak pör felallato levelet (Kász: Kít. 73). Minden rendbeli levelek, privilegiumok, quietantiak és pör folyta levelek Balassa János kezébe adattanak (Radv: Csal. III.213.)

privilegium-leveél: [donatio; schenkungsbrief]. Valamenny privilegium leweleym wadnak, mynd az őstől marat jorzagrol, mynd az kyket atyank lőlt, Patakon ees Fyzeesben wadnak (Radv: Csal. III.101).

prókátor-leveél: procuratoria Nom.² 457. Azt a leweleth kövge fel Kegelemethek es a melletth prokator leweleth communitas es az Kegelemethek newe alatti eun plena informatione et autoritate (RMNy. III.119).

rágalmazó-leveél: dentata charta Deesi: Adag. 223. [pauquill?].

rovátolt-leveél: folia *striata PPBl.

sugorgós-leveél: folia *striata PPBl.

szabad-leveél: 1) privilegium Ver: Verb. 232b. MA. freibrief PPB. **2)** [fides publica; freibrief]. Az én supplicationat nem tudom ha beadtat-é esászárnak, kiben 6 holnapig való szabad levelet kértem (TörtF.² III.326). Szerzettenek magoknak szabad-levelet a fejedelemtől (Bethl: Élet. 262). **3)** licentia; bevollmächtigung]. Yar wala az papy foyedelemhez es keere ow tewle zabad levelet, hogy ha kyket hol találhatna az kezertzen hytben, kötözveen vynee be Jerusalembe (ÉrdyC. 205b).

szabadjárásrólvaló-²leveél: salvus conductus, fides publica; freibrief PPB.

száz-leveélü(rózsa): centifolia PPBl. [hundertblätterige rose].

szék-leveél: inductiveales Nom.² 455.

személymēgnező-leveél: [literae quibus forma alicujus describitur; personalbeschreibung]. Szonszedeknek neweketh személy meg nyzew lewelben meg kely yrny (Ver: Verb. 80).

szerelemes-leveél: [epistola amatoria; liebesbrief]. Jovianus előb dozbódással rutitá, az-után szerelemes levél irások között végezé életét (Pázm: Préd. 888). A leveles táskában talalt holmi Dávid és kurva berthalmi püspökne között utro citroque járt szerelemes leveleket (Bethl: Élet. II.319).

tagadóleveél: [literae revocatoriae; widerrufenungsschrift]. Az tagadó leveének kezével alája irt vala (RMK. V.253).

tanubizonyosság-leveél: [testimoniales; zeugnis]. A püspök-től kellett tanubizonyosság levelet venni a papoknak, különben nem papsokdhattak (Bod: Pol. 31).

tanuló-leveél: [literae tirocinii positi testes; lehrbrief]. Az eotvós legemni, az kinek kezenel készön volna nemzetsége es tanuló levele, nem tartozik az próbalo extendőt szolgálhnia (Keesk: ÖtvM. 227).

tilalom-leveél: prohibitoriae inhibitoriae Nom.² 457. verbiethungsbrief, richterzeichen PPB. Kömörögök te Kdnek, hogj te

knéd kíváncsi egy tyulom levelett (LevT. 1.232). Effele idő mulást tilalom level által kirekeszthetik (Ver: Verb. 143).

tréfa-levelű(fű): symphytum; wallwurz Com: Jan. 24.

uti-level: salvus conductus MA. frői geleit, pass PPB. Tiszességes úti-level: *missio cansaria PPB. Irának tenéked úti levelet (Illyef: Jephla 16). Az fejedelem uti levele: salvus conductus (Ver: Verb. Szót. 28). Adhatsz neved alatt uti levelet, adj (RákGy: Lev. 65). A ki idegen országokban bujdosik, az városokban be nem bocsátatik, hanem ha uti levelet mutathat CsiziCseh: Edom. 228).

(el)válás-level: [libellus repudi; scheidungsbrief]. Adgion neki elhalasnak levelet: det illi libellum repudi (Fél: Bibl. 7).

válasz-level: literae relatoriae Ver: Verb. Szót. 14. PPB.

vallás-level, vallástétel-level: literae fassionales Ver: Verb. 41b. 111. [bekenntnis-brief]. Az jószagról való költ vallás levelben meg volna írva (Ver: Verb. 41b). Ha fiaim meg nem kárnak neki adni, ezen vallás-levellemnek erejével elfoglalathassa jószágát (Gér: KárCs. IV.279). A ládát felnyitották és farabokla hordatta Tsulai György a maga házához, a mint a vallás-levelből meg-tetszik (Bod: Pol. 89).

vallató-level: literae adjudicatoriae Ver: Verb. 298. 309. Csak egy avagy leg fellyeb két kőz vallato levellel allhat elő: micam duntaxat vel duas ad maximum literas inquisitorias prolixerit (Ver: Verb. 309).

valló-level. Fel-bontani a valló levelet: *apertam adscribere PPB. 600b.

vám-level: [literae portoriae; zollbrief]. Az szabadosok az w leveleknek ky kelesse szeryuth, ha az wam levelnek elewte teoth, az wam fizyetestewl magokat meg menthetyk (Ver: Verb. 75).

vas-level. Halogatas, halaztas, vas [lat. vas: kezec?] level-el valo vontatas: prorogatio (Ver: Verb. Szót. 25).

vásár-level: emptionalis; kaufbrief PPB.

visszafoglaló-level: literae recuperatoriae, recaptatoriae MA. revisionsbrief, wiedererlangungsbrief PPB.

zálogos-level: literae impignorativae Ver: Verb. 147b. pfandbrief]. Minden régi zálogos levelek haszontalanok es erőtlenek (Ver: Verb. 147b).

Levelecske: 1) [folium pusillum; blättchen]. [Az fyge faj nykoron az őw agában gyenge leyend es levelezkekey kelendnek ÉrsC. 569]. **2)** literula, epistolium C. MA. briefchon PPB. Mynden ayandekozkakat es gyanos levelezkeket nektek atok alat meg tyltom (VirgC. 137b). Legalább egyszer egy eszten-őbe levelecskéjével látogassa meg ebben az idegen országban (Gér: KárCs. IV.360). **3)** paginula C. [blatt]. Tamul-meg ez agynelany levelecskéket: pagellas (Com: Jan. 3).

Leveledz-ik, levelez-ik: pampino C. *folia emitto, in *folia exeo, folia *profundo PPB. [blätter treiben]. Az sído mepek leveleztok chak bezeddel tetemenyek nekől es iduessegnek gómolehe nekől (WinkC. 139). A púdma fa a mely első levelekkel leveledzik, meg tartya azokat (Land: UjSegíts. 1348b). A kegyelemnek vize mellé plántáltatik az igaz, e mellett leveledzik, e mellett virágzik (Tof: Zsolt. 8).

ki-levelezik: [egermino; blätter treiben]. Mikoronn az fighe fanak az ő aga gengbe lisen es kilenelezik, tuggatok, hog immárann közel az nar (Sylv: UT. 38b).

még-leveléz: vitem pampinis *spolio PPB. [abblättern]. Meg-kell levelezni a szőlőt, ne légyen sok fája: vitis putanda, ne

*silvoscat PPB. A szőlő műves a szőlő veszszőketh szőlő karo-ckal támogatja, az után egy kevés idő mulva meg-levelezi (Com: Jan. 84).

még-leveledzik, még-levelezik: [frondesco; laub bekommen]. Ő aga meg férmededőlend es meg levelezendie (MünchC. 59). A kit én valasztottam, annak veszszeie meg levelezie (Helt: Bibl. I. YY.4). Szed meg az jegene nyírmae az binboit az előt, mig meg nem levelezie (Mel: Herb. 11b). Aaron veszszeje meglevelézvén megvirágozott vala (MA: Bibl. I.136b). Tekinesetek meg a fige fákat, mikor megleveledznek (Tof: Zsolt. 590).

Leveledzés, levelezés: pampinatio C. MA. das erbrechen der reben PPB. Leveledzés vástolás, gyomlálás: pampinatio PPB.

Leveledző: pampinator C. MA. rebenmann PPB.

Leveles: 1) foliosus C. foliaceus MA. voller blätter PPB. Szőlő leueles: pampinosus C. Burkos leveles erdő: silva *comata PPB. Hétnapig valo leueles innepe vagon az wrnak (Helt: Bibl. I. KKK2). Leveles sátoroc innepe: solemnitatis tabernaculorum (MA: Bibl. I.173b). Minekutana sok leveles aggal meg boytosodnak, az földet be burittyak (Fórró: Curt. 307). Leveles gallyat készíteni télre az marháknak (Lipp: Cal. 48). Kiki keres árnyék-szállást a leveles fik alatt (Fal: Vers. 875). **2)** [epistolarum; brief]. Az leveles ládát, mint vitték oda, élesem tudósits róla (RákGy: Lev. 56). Leueles ladamat gazdam azzoni halala után adgiak Rakoczi Ferencz uram kezehez (Radv: Csal. III.144. Bethl: Élet. 277. 420). **3)** proscriptus, infamia notatus MA. verwiesen, verbanut PPB. Valakit levelessé temi, valakit szűnkivetni: *proscribere aliquem PPB. Minden pereptiokot leuelesse teuec es szanki veteec (Szék: Krón. 174). Kik fiztessége vesztettek avagy levelessek volnak: qui infames sive proscripti essent (Ver: Verb. 193b). Főhadnagyom és fia valanely kereskedő ráczokat levagdalván és vétkekért esuervén, levelessé estek (MonIrók. XV.390). Levelessé, ludassá temi valakit (SzD: MVir. 377).

Levelesit: proscribo MA. verwiesen PPB.

még-levelesit: [acta perscribo; ins protokoll aufnehmen]. Ha az vetek nyilvánok találtatik lenni es meg meg-is levelesitene (Ver: Verb. 27).

Levelesítés: proscriptio MA. verweisung PPB.

Leveleskéd-ik: [proscriptus sum; verbanut sein]. A kik némely vétkekirt leveleskedtek, gratiájokat publicáltattam, az kik harmad nap alatt bejűnek (MonIrók. XV.288).

Levelke: [folium pusillum; blättchen]. A harmadiknac szőrös a levelkei (Mel: Herb. 79b).

LÉVÉNDULA (*lavendula* Beythe: Nom. 6): *lavendula*, *nardus* MA. *lavendel*, *spikanard* PPB. *Spikanard*, olyan mint a *lavendula*: *nardus*, *nardum* PPB. Ezek az virágok: zek lin, ezer io tin, *leuendula* (Frank: HasznK. 22b). *Spikanardnak* nevezety diakul: *spica nardi*, *nardus indica*; magyarul: *spikanard*, hym *lavendula* (BeytheA: FivK. 2b). Jó szagú es koszoruban valóc ezec *majoranna*, *szekifü*, *lavendula*, *rosmarin* (Com: Jan. 24). Ha a puszpang fa levelei a *lavendula* vizében bevettettek, az eszelősöket meg gyógyították (ACsere: Enc. 232b). A *lavendula* negy szegű, belől füres szaru fű (ACsere: Enc. 244). Vettünk *lavendula* virág színű vont aranyat 17 rőföt (Radv: Csal. II.218).

Lévéndulai: *nardinus* PPB.

LEVENT? [illico; allsgleich?]. Előve az oroszlan es az egyik őkröt maganak leuent meg kezdte (Helt: Mes. 418).

LÉVÉNTA: pugil, athleta, heros Kr. [held]. Vitéz Zrínyi szavával meg bátorítottak az egész sziget-vári vitéz leventák (Zrínyi 186). Mikor közel Vidhoz Demirhám eljutta, hangos torkal neki ilyen mód kiáltta: Egésséggel Deli Vid, horvát leventa, miért ilyen későn jüsz te fogadásodra (H.13). Nemes leventa, tapoldj pogány vért (Thaly: VÉ. 1324).

Léventül. Ne tánczoly leventül Philleppel (RendÉl. D9).

LEVESTIKOM, LEVESZTIKOM (lobostok MA. PPB.): levesticum MA. hypotelium Major: Szót. 253. ligusticum PPB. liebstockel PPB. Levestikom, léstyán-fű: ligusticum PPB. Jó a leusticum is sallyian, spicéual, borssal és gyömbérrrel egyetemben (Cis. J4). Heusegről való haznos orvosság a leusticum gyökere megtörve (Frank: HasznK. 36. Beythe: Nom. 6). Kerti orvosló fűvek: az isop, levesticum, mütra fű (Com: Jan. 25).

LÉZÉG, LÉZZÉG, LÉZÈNG (lézégő Illyef: BCSTomp. 129. lézég Diósz: Fal. 111.) a obero, fluio MA. herunschweifen PPB. Lézzegő: ovoluticus C. Kezdeknek nemelylec a lézég őrdög űző sídóe közöttül az wr Jesus neuét segítsegül hinya (Helt: UT. mb). Soc lézégő latrokat győfötte vala belé, mellyeket ki czattiz vala (Helt: Krón. 98). Meg nem örözhetik az sok lézégő népköztöl az fákat (Nád: Lev. 41). Kie veled lézzegne (Mon: Apol. 47). Hogy merik vallyon az ő lézégő el oszlott és meg szaggattott táborokat az szentek roppant seregivel szemben állatni (Pázm: Kal. 325). Még az martinista és calvinista tanítóknak lézzegő tanításából is sok esatákat bocsátottam (199). Az okos ember itéletet tehet a tób lézégő bizonyítások gszságáról (Pázm: LuthV. 16). Az Christus magát azoknac hamarab eserniec adgya, hogy nem a lézzegőkne, futározknac (MA: Scult. 326). Az áldott szent léleknek felékésített rajzait hátra hadgyuk valami lézzegő sohonmaiakért (MHog: TOSzl. II.105). Elmédnek meg-vakításával pokorra lézzegesz (Diósz: Fal. 111). Észre vevé a veszedelmes álonban lézégő Matkó (Illyef: BCs-Tomp. 129). Az török (sereg) félelmentül lézeng (Zrínyi: ASyr. 131). A szerencse igen bizotlandanul lézeng (RendÉl. B). Hadnagya híre nélkül ki lézeng, megveretik (MonTME. V.343). Hada hol lézeng (Thaly: RT. 15). Ez lesz az Dumán tul magában lézengve operáló mulatságnak az vége (Beres: Lev. 109). A szerencse szembeoktóvo lézeng (Kisv: Adag. 185). Ide s tova lézeng a szemeeivel (380). A szerencse pörög és kincsével esörög, szem bé-kötvő ugy lézeng (Ben: Ritm. 177). A kozákok szórva, hirtve, itt amott lappangva különösen lézengtek (Fal: Tlé. 722). Lézzögünk, bújdosunk, sem szelünk sem partunk (Fal: Vers. 913).

szőllyel-lézzég: ∞ Szőllyel lézzégő gondolatoc (MA: Tam. 146). Marhadunk szöllyel lézzégő nyajját találak (Fórró: Curt. 251).

Lézzégés: [oberratio; das herunschweifen]. Őköt mint fejletlen lábukat lézzégésre cseszt (SzD: MVir. 143).

[Lézeszt]

fől-lézeszt: [meito; bewegen, anspornen]. Lón, hogy a romai pap az ő buczakual soc feisdelmeket fel lézesztene, kie ol meuméec, hogy viszza vennék Jerusalemet (Helt: Krón. 52).

LIB-LÁB: [quisquiliae; lappalien]. Az megbúsult ember elméjében dib-láb, ez derekas dolog nem valami lib-láb (Thaly: VÉ. II.224).

LIBA: pullus anserinus MA. anserinus; gänselein, junge gans PPB. Lúd-b, pipe, liba: anserculus PPB. Ime te Kodnek küldök az majorságomból öt libát (LevT. II.66). A lúd, gácsi, liba gázog (Com: Jan. 32). A liba mellett pászort kell tartani (MonOkm. XXIII.363).

LIBERIA: tessera herilis, vestis tesseraria PPB. [livree]. Kérem Kdet, Miskolczy Istvan urannak küldjön köntöst, ne járjon ily ezudarul ő felsége előtt; enok nem kívántatik liberia, csak kék fajlandisból is jó lézesen (TörT. 2 III.376). Job vólua a a világnak megmutatni, hogy nem tsak a kapukra, liberiakra függesztyük régiségét nemes zimerüfűknek, hanem ahöz illendű erköltssel is érdemeskedünk (Fal: NA. 181).

Libériás: [veste tesseraria indutus; livree tragend] Nem sok embernek volt úton szolgája, kivált liberias 1759 (Házánk. I.294).

LIBOC (lébotz MA. libatz PPB. libetz MA.): vanellus, spermologus MA. larus PPB. kibitz PPB. KirBesz. 159. A harkály, poszáta férgecelk él, mint a libocz is talám (Com: Jan. 31). A libotz második hírséges és állhatatos vezére a fűrjeknek (Misk: VKert. 433). A fűrjeknek vagyon egy kiváltképen való vezérek, a libotz, a kinek szavára éjjel felszerkentetnek (177). [Vö. BÉBIC]

LIDÉRC (lidérez Born: Evang. III.15. lidrocz ÉrdyC. 638. lydrócz 504. liderecz C. lidérez Com: Jan. 137. suppressio: lidértz PPB.): 1) eplühaltes, incubus MA. alp PPB. Incubus: ezt hiák a magyarok de ok nekül liderecznek. Ephialtes: ez az betegség az, kit az magyarok hamis vélekedésből lidéreznek hinnak C. Ephialtes: Az betegség, kit lidértzneec es boszorkany nyomásnac linac MAL. Álomban-való megnyomás, lidértz: *suppressio nocturna PPB. 2) [caradaemon, lamia; böser geist, unhold]. Egy pokolbely lydróczót, ki ymaran hat ezendesez yarh vala eegy azzony-allathoz, mynd az sok neepnek előtte meg zabadoyta (ÉrdyC. 504). Egy azzonyalathoz pokolbely erdeg liderez keppon yar vala (638). Mint ha lederez laknee vele (Born: Evang. III.15). Az őordög bagzott lidérez módgyára amyával (Pázm: Kal. 181). Luther anyya felől azt mondgya, hog őrdög bagzott lidérez modgyára velle (Pésvy: Fel. 716). A Christust ő mestereknak lennie meg nem ismérheték, hanem lidéreznek, tündérnek, kísértetnek vélek (GKat: Váls. II.1261). Bolonságokkal akarja támogatni a pipista lidérez igazságot (Matkó: BCsák. 92). Lidérez, olyan formájú madár, mint íromba tyúk, nappal ágyok alatt volt (Nyr. V.157). 3) [ignis fatuus; feuermännchen]. Padlák ug lidérezek, aeki alá esik az égből mint eg éyllag (Mel: SzJán. 94). Mint tüzes lidértz szél le az folyhóbul, kinek lángos farka szikrázik sok tüztül (Zrínyi II.89). Űstötés esilagot minden ütés esüál, sok ugrosó szikra szökdecel a kohnál, tüzes lidérezekre éjjel ha ki tanál, itt minden fuvallás több szikrát ad annál (GyöngyD: KJ. 426).

Lidérces: 1) [lurialis; gespenstartig]. A gyermeki elmében valamely dolog a füleken bé-öntetik, mely miatt éjjeli nyugaldalmokban lidérezes ábrázatokval rettetgetnek (GKat: Váls. I. 1019). 2) [lunaticus; mondsüchtig]. (Az toposusnak) ereje a holdnak telésével és fogyásával nő és fogy; kiért mondgyák, hogy lidérezes embernek is jó nálla hordozni (Keesk: ÖtVM. 272). Ha az veres fecskekövet az bal hóna alatt viseli, lidérezes és kórságos betegséget, bolondoskodást meggyógyít (282). Az mezey cikoria meg olya az zeut Antal tüzet; az ki lidereczes, ege minden nap rutanaal eggyűt, meg gyógyitya (BeytheA: FivK. 40).

Lidércösség: [seleniasmus; mondsucht]. Lidértzösség vagy férjtűti mag folyása ellen egye az ember rózaa etzetben a portz tilvet (Váli: OrvSz. 139).

LIFÉT-LAFÉT: [calliditas, astutia; verschlagenheit, verschmitztheit?]. Leopoldul valának itt az követek, lifét-lafét minden dolgok; hogy hadd küldhessenek Bécsben, miképpen van az arnüstifium, azonban azelűtt arnüstifiumot örönest tartának (Beres: Lev. 154).

LIGET (lágget Helt: Cunc. 339): nennus C. saltus MA. dieker wald, lustwald PPB. Liget őrdö: saltuarus C. Gyakor

erdő, liget: ein dicker wald Nom. 7. Ad unam planiciem ligeth vocatam (Wenzel N.81). Vetem ötlet ligetbe: ponam eam in sultum (BécsiC. 183). Ordelhateo Bassanac érfay, mort ki mettetet a meg erő sejtetet liget (310). Isten myro yzeel ol mynd voygen meg haragwal the lygetednek yohyra (KeszthC. 181). Salamon kyral mykron latta vona zoep voltaat, vyve el az herről es yltotee el az ew lygheteeben (ÉrlyC. 289b). Öltöténe ligzet erdőkét minden magas halmakon (Helt: Canc. 339). A plantalt ligetekbe es kertekbe reszketeges képeket ezinalt vala (Mel: Sám. 326). Ligetek között (inter nemora) bolygot (Com: Vost. 67). Akkori időtájban találja kiküldeni arra elrendelt törököktől valamely nyárjas ligetben való megöltetésére a fejedelmet (Kumy: Mon. 184). Elő erdeje is nagyon az falunak az ligeten (Gér: KárCs. IV.109). Zeng már minden liget a sok madar szokkál (GyöngyD: KJ. 368). Kedvén sétál a vad s urik a ligetben (130). Zúz és fonyasztó dér borít ligeteket, homályos köd fokszi a szép vidékeket (Orczy: Köhll. 185).

Ligetés: nemorosus, saltuosus C. MA. waldig, büschigt PPB. Az Salamon házának más tornacza is vala az ligetes ház tornios háza előtt (Mel: Sám. 276). Manassos banniozo ligetes erdőketes kerteket ezinaltata (452). Szép ligetes erdőe (Kár: Bibl. I.398b). Tilalmas ligetes erdő (Gér: KárCs. IV.332). Vala egy kútfő, bő a forrásában, s szép ligetes erdő annak le-folytában (GyöngyD: Char. 394). Erdős és ligetes helyek (Szeg: Aqu. 2). Ligetes erdőkön messzére haladot, de a maga haján egy fára akadott (Thaly: Adal. II.200).

Ligeti: nemorensis, nemoralis MA.

LIKTÁRIOM (*electuarium* LevT. II.258. *Uttarium* Bal. Epin. 2): conditum, confectum, electuarium; eingemachtes PPB. Bis-almából öntött liktáriom, bis-alma sajt: melimeli; öntött hirs-alma liktáriom: cydonites PPB. Liktáriom-tsináló: conditor, conditamentarius, dulciarius PPB. Azzonyok Maria egy ezwt kalamnál lyctariumot ad vala mynden apachának (PéldK. 15). Doktor uram is jegyzett holmi szíverősítő electuariumokat (LevT. II.258). Csinálj énnéköm liktariomot, de ne lgyat, hanem kemént (Nád: Lev. 69). A fittus lictariomoe is hasznos (Cis. L2). (Az eorveny gyökér) igen haznal az emeztetlen gyomornak, ha vizet izza, avagy lictarium modra főzi az gyökerét es el iohra azt eszy (BethaA: FivK. 6). Terjéket avagy egy vagy két filat lictariomot vót magához (Prág: Serk. 409). Az patikárosok jó izü lgy orvosságokat, liktariomokat, nyálazatos édes falatokat szelenczékben eltesznek és megtartanak (Com: Jan. 175. 218). Mivel a gyomrom nem igen jól érzem, ha egy kevés bis-alma es kömény-liktariomot hoznál, egészségédert felkapogtánám (TörtT.² III.160).

tök-liktáriom: [electuarium cucurbitaceum; kúrbislatwergel]. Nem veszik eszekben, hogy bűdös boeskor bőrt rágnak tők littarium gyanánt (Bal: Epin. 2).

LILIOM: lilium, erimantemon C. lilie, gilge PPB. Liliumból való: liliaeus; lilium-szár: erimonia C. Lilium-olaj: *susinum oleum PPB. Lilium bokor: lilietum PPB. Vénén ő jogianac öltözetit es liliomokat es higeket es güröket: assumpsitque dextra-liola et lilia et inares et annulos (BécsiC. 31). Lassatoc a mezőne liliumit, miképpen nőnece, nem munkalkodnac, sem fonuac (MünchC. 25). Kezeeben egy lilium zaal vala langazwan (ÉrlyG. 276). Az zep lilium az egőt sebőknek megh uigaztoya (KazC. 112). Paradichannak feier rosaia eis tisztasagnak feier lilioma (TherwC. 125). Az Zsuzsánna szép lilium avagy ékes rózsza (RMK. IV.263). A mellyeknek gyökér helyett fejek vagon ezec: fok hagyma, veres hagyma, lilium (Com: Jan. 23). Homloka lilium, az ajaka kláris (Thaly: Adal. I.121). Én igazán hivattatom Zsuzsánnának, mellyet magyarul mondhatni liliumnak (II.290).

béka-lilium: bicautanthus, hemerocallis, erimon C. lilium agreste; weisse lilie PPB. [trichterglütze]. Saas gyökere, sarga viragu, beka lilium (Frank: HasznK. 18b).

erdei-lilium: peridymenos PPB. [goisblatt].

fehér-lilium: lilium album Beythe: Nom. 6.

kék-lilium: iris domestica, gladiolus, lilium caeruleum MA. blaue gilgen PPB. Kek liliumnak nevezoty deiakul iris az egyh szianurannak hasonlatossagitul, magyarul kek lilium (BeytheA: FivK. 1). Kek lilium gyökere (Frank: HasznK. 17).

mezei-lilium: spatula PPB. [wasserlilie].

sarga-lilium: iris aquatica, spendoacorns, luteum lilium Beythe: Nom. 5. lilium croceum, raphantis; gelbe lilie PPB.

sáslevelű-lilium: spatula PPB. [wasserlilie].

vad-lilium: [lilium martagon; goldlilie]. Arany gyöker avagy vad lilium (Frank: HasznK. 18).

vizi-lilium: spatula PPB. [wasserlilie].

sárga-vizililium: acorus Com: Jan. 23. [kalmus]. A fűszor-számoc némelyce hazánkbelice, mint a bors, szek fű, sárga vízi lilium, kapor (Com: Jan. 23).

Liliosos: liliceus SI [lilien-]. Sz. Imre herczeg virágzó liliosos tiszta szűz életének idejében el-ragattatván (Bíró: Ékes-ség. Címl).

LIMBUS: [limbus]. Halatlo)mnak ideyen ala zallek lymbosra (VirgC. 61). Az lelce lymbosnak kemeneiceba zalla (NagyszC. 183). Niuczenek hát purgatoriumba sem lymbosba, hanem niugoznak (Mel: SzJán. 210). Az Kalauz nem egyéb, hanem sok lütúan gyűleüész káromlásnak possat lymbossa (Zvon: PáznP. 257). A pápisták aszt valyák, hogy a Christus pokolra ugyan valóságosan be ment és annak barlangjából, a purgatoriumból, a lymbusbol a lelkeket ki szabadította (VárM: Szöv. 37).

LINEA, LÍNIA: 1) linea C. regula MA. linie, strich PPB. Igyenes linnya: regula C. Valakie ezen linnya szerint iárnac: qui hauc regulam secuti fuerint (Helt: UT. Bbs). A mérésnee linnyáia szerint: secundum meusuram (25). Hogy igaz lineán járunk (Bal: CsIsk. 137). A földmérő a mértélre szabott vonogatásokat, lineákat szemléli és az edgyástul tavul valóságokat méregeti (Com: Jan. 164). Nem mindenkor jártam a lineán, de sem költésomben, sem magam-viselésémben nem keresett hibát és zenelonát 1759 (Hazánk I.146). A lineán kívül hágni (Kisv: Adag. 159). 2) [ordo; reibe]. Lineák-közi: interstitium PPB. Mellyik lineákon vita azokat Calvinus (Matkó: BCsák. 158). Majd mennyi linea benne vagon, annyi mérges gyűkerü tsemetékel fiatalyosodott könyvestkének erdejében vadászdogalna (Pós: Válasz. 19).

mérő-linia: [regula; richtschnur]. Kiczoda az, acki a földre mérő liniát vetett, ackilhez kepest fel epült (Mel: Jób. 91b).

szézelet-linēa: norma PPB.

Línéal, línéáz: lineo MA. lineas duco; limeren, linien ziehen PPB. Línéázó-fa: regula PPB. Régulára szabott, mértékes, lineázott: normalis PPB.

lő-línéáz: delineo PPB.

mög-línéáz: [lineas duco; linien ziehen]. A jó tanító literást ír a gyermeknek eleiben, azután meglínéázza (Tof: Zsolt. 575b).

Liniálás, línéázás: linearum descriptio, productio; das linterziehen PPB. Az ábrázatoknac línéázásiban, rajszolásiban esudálatos külömbség vagon (Com: Jan. 47).

Linéázat: ∞ Micsoda jelecek es lineazatokkal nyomja ki az ő képét (MA: Tan. 173).

LINEÁL, LINEÁLÉ: amassis Major: Szót. 36. [richt-schoit]. A földmérő a regulához, lineáléhoz lineákat, vonásokat vonogat (Com: Jan. 164).

szégoletés-lineálé: norma (Com: Jan. 164. [winkelmass]. A földmérő a fa regulához, szégoletés lineáléhoz szégoleteket vonogat (Com: Jan. 164).

LINKABAS C. MA. LINKÁBÁS PPB. LINKADÁS MA. PPB.[?]: ephialtes C. incubus MA. alp, nachtmännlein PPB. Ephialtes: Ez az betegség az, kit az magyarok hamis veledkezésből lidüéznek hímak; ná nevezzők linkabas C. incubus: Linkadás oly álomi betegség, midőn úgy tetszik, mintha ember nagy terehel nyomattatnék meg; ezt tudatlanságból ki lidéztnek, lidvertnek, s ki pedig boszorkány nyomásna híjja, más neven ephialtes MA. Linkadás, oly álomi betegség midőn úgy tetszik, mintha ember nagy terehel nyomottatnék meg: incubus PPB.

[LIPPED]

még-lipped: [lubens aures praebens; freudig zuhören]. Éva még-lippedvén a szép szóra, eszébe se vette, hogy a sátán a mérget szíve áránt lövi rá (Megy: 6Jaj. II.14).

méglippedés: [auscultatio juvenis; freudiges zuhören]. Szép volt a syreneseknek éneklések, de a reá méglippedés tengerben merülésekből tölt ki azoknak, a kik abban belé vágnak (Megy: SzAÖröme 75).

[LIPPEN]

még-lippen: [so demittero; sich ducken]. Elérkezvén a porba, meg-lippenek és zugolódnak (Megy: 3Jaj. II.165). Az oroszlanok az ő ordításokkal az apróbb állatokat annyira el-rémítik, hogy előtök holt-elevenekké lóvén, csak meg-lippenek (Misk: VKert. 54). Míhelyen az ölyvet meglátják (a galambok), vagy hogy csak meglippenek, vagy valami rejtek alá repülnek (378). Félélmekben csak meg-lippenek a kisebb állatok (SzD: MVir. 149).

[LIPPESZT]

még-lipleszt: [efflascino; bezaubern]. Szív meg-liplesztő szavu syrenek (Megy: 6Jaj. III.14).

LISZT: farina C. MA. Lisztóhoz való: farina rius; lisztből való: farinaeus C. Liszt-laug: siligo PPB. Lisztet szítúlok: pollincio PPB. Vété ő Abraira igen szép tisztaság lisztét es paróbel lótt ételket (BécsiC. 32). Meinnemre ország hasonlatie kovažhoz, kit véuen nemeri el reit harom merce litzbe (MünchC. 39). El nem foga, miképen az őzueg azzomac olaja a legőbe es a lyst a vóldörbe (TelC. 128). Lisztből gyurt étek (Helt: Canc. 146). Gyúrd az lisztet: comisco simlam (MA: Bibl. 114). Ihon szakasztva adat 3000 okka lisztet és 15 vágót (MonTrók. XV.516). Nem bámmánk, ha minden osztagnak szeműl, lisztől volnának az váraklam (RákGy: Lev. 169). Engedtesék meg a sónak lisztől való eladása (Nyr. XII.415).

árpa-liszt: polenta MA. *far hordei PPB. [gerstengraupel]. Árpa-lepény, azott árpa-liszt, szalad, vékony-ebéd: polenta PPB. Ha az majorana levelet meg zuzatod, árpa listel az dagadot fűő zőmre kötőd, meg-gyógyítja (BoythA: FivK. 71b).

bab-liszt: lomentum; bohnenmehl PPB. Ha mind heistul meg főződ az babot, listinél io kenyi minden fole dagadasokat (BoythA: FivK. 30b).

búza-liszt: far, aleuron C. MA. adar Major: Szót. 11. kormmehl PPB. Búza-lisztnek virága, színs, langja: pollen, pollis PPB. Ez pedig lessen vala búza lisztből annég semliből annég pogacszabol (Szék: Zsolt. 179b). Ha az gyoparnak vizét buza list langal őzue keuerőd, dagadást gyógyít (BoythA: FivK. 69).

keményítő-liszt: amyum Major: Szót. 36. [kräftmehl].

köz-liszt: farina Kár: Bibl. 1305. brodmehl. Az Salamon asztalára minden nap hárminz véka semlye list és hatuan véka köz list két vala (Kár: Bibl. 1305).

rozs-liszt: *siliginea farina PPB. [roggenmehl]. Ha meg zuzatod az majorana levelet ros list langyual, az dagadot faio zómre kötőd, meg gyógyítja (BoythA: FivK. 71b). A esőmegé esinál malomból hozott ros listből kivánatos édes esemegéket csinál (Com: Jan. 76).

szitált-liszt: pollis MA. semmelmehl PPB.

zsénylye-liszt: simla, simlago PPB. [semmelmehl]. Két lat árpa egy sicsuson egy lat semlye list egy sicsuson iar (Mel: Sám. 393). Az Salamon asztalára minden napon nyeti élv két vala el: hárminz véka semlye list és hatuan véka köz list (MA: Bibl. 1308).

Lisztéske: [farina; mehl] A kas lisztecke el nem fogya, és a mázos olajos korsobol az olaj meg nem keuescedek (Mel: Sám. 335). Egy maroc listezékem vagyon (Kár: Bibl. 1323).

Lisztél: [molo; mahlen]. Egy igen szép, sebes folyó viz ment el a város közepin, ezen voltanak tsaknem egymást érő lisztelő malmok (Halt: III.18. Fal: Jögyz. 934).

Lisztés: **1)** farina obsitus; mit mehl bestreat PPB. **2)** [farinae; mehl]. Ez ember régenten molnár volt és az lisztes sákot fejéhez verték volt (Hosv: Toldi. 9). **3)** [canus; grau]. Te is innár koros szabásó vagy és lisztes immár a fejed (Helt: Mes. 395).

LÓ (lov Nom 25, lv Sylv: UT. II.142. Pó: Igazs. 1730): equus C. caballus MA. pferd, ross PPB. Lóhoz való: equinus, equarius C. frontatui a lóval: equitare *tolutin; martalóz, a ki embert, lóvat vagy egyebet loy elád vagy tserél: manjo PPB. Ad quendam publicam viam batluognta vocant (Wenzel X.207). Kiral nieit tisztelni, kirali ruhakba két lótozetni es a lora vetni (BécsiC. 62). Te poreitasodol Iacobnak istene el aluttak mend, kik ellettek lonakra (AporC. 34). Ezek zokeregbe, ezek lovagba, mi kedeg mi vronk istenőknek nevebe kialtonk (DöbrC. 41). Az lóh erőssen rugdosuan ütő (DöbrC. 120). Ló zókölleek lóva batarol (ÉrdyC. 510). A kötel volt az lonak zőreből cymalwa (ÉrsC. 134). Eg kun, ki bata megót eg szip leant viszen vala a lóm (Szék: Krón. 168). Az urak mind felszökösének, lóra ragadának, hamar száguldának (RMK. III.47). Kínáltlappen-czak lonokat gyaluak a képecel hátok megé küldőth gyalogok (Helt: Krón. 90b). Az Bakay nemes uraym meg elegyteezyek az lw arrarol az zegheny emborh (RMNy. II.296). Egy folt ökröt, nyaj jübot, akar egy lo nemeit ki ne merjen haytani (Ver: Verb. 228). Negyedfűnél alabb ne légyen a ló (KöcskTört. II.363). Mergemben a bicsakommal öklődöztem a ló farát (Bothl: Élet. 298).

[Szólások]. Mint a ló magokat meg baklották (Gvad: RP. 360). Csikozik a ló (GKak: Tük. 1116). Igen bölcsök mint Damján lóva (RMK. III.265). Mistan lóvok főwen vadnak (LóV. 197). Vővék eszekben, hogy ló bór a szekeryne, ha ez így vagyon (Pázm: Kal. 431. Pó: Igazs. 730). Nem tudom, ki lóva fia vagy: *albus an ater sis nescio MA. Tam loofoow, quam giharlog vocati, militares et fortes viri (SzékÖkl. 11). Tatár-kézbe akadt sok számú népekkel, sok ló-fő katona sok köz legényekkel (Gyöngy: KJ. 408). Látdol kuruz a lófő, ő Attila igaz-vérő (Thaly: Adal. II.191). Irtam vala Ngodnak, hogy én lóhalálában boesattam emborem Kálmán esőbre (TörtT² 1279). Aranyokat osztottam katonáknak, kik lóhalálában vitték az orderemet (RákF. Lev. 539). Ló halálban sietett az udvarhoz (Könyi: ÁrtM. 119). Elindultam ide Bécsben, lóhalálával siettem (Thaly: VÉ. 1139). Elyben ywweuk lo hatton az wytezek (ÉrsC. 348). Megereszteni fúásra a ló száját: *immittere equum PPB.

Né niargalliatok hattí a eziganok louán, a sze-
rezeze koreken (Mel: Szalán. 6). Jól tud szántani a tzigá-
nyok lován (SzD: MVir. 221). Chak gyorsan utámon lovakon
szágodgyunk (Zrínyi. I.51). Gyorsalkodíc, io louára for-
dula (Cseng: Jer. B). Lara íltetik (Czeq: Dág. Előb. 28).
Lóróól gyalog szállani: *digredi ad pedes PPBl. Én
lovat arulok s te belé szúrás: meos necto cincinos (Deesi:
Adag. 191. MA. Kisz: Adag. 305). Pisogatással fogiák meg
az loat (Deesi: Adag. 265). Ló-hajtó: agitator PPBl. Nem
alám hoztad ezt a lovat: nem az én számomra való
(SzD: MVir. 299). Szágotattya a lovakat (Land: UjSegüs.
1720). Ügettette lovát (Mik: TörL. 85).

[Közmondások]. Valaki a más ember loúané vermet ís, belé
szakad ómen loúának a nyaka (Helt: Mes. 278). Az kinek
lova nincs, gyalog jár (SalMark. 11). Ókörtől kó példa: Seytha-
rum oratio (Deesi: Adag. 101). *Fáradt lónak furka is nehéz:
longo ex itinere etiam palea oneri est MA. A sarkantyuzás-
tól nem hízik a ló (Czeq: Japh. 159). Nem áll az ebeken,
a mint mondják, a ló-halál (GKat: Vált. II.254). Nem kell serény
lovat sarkantyúval érní (Kisz: Adag. 142). Így ül minden ember
a lóról az öszvérré (Orezy: KöltSz. 6). A mit gyalog ígér, lovon meg
nem állja (SzD: MVir. 29). A lónak négy lába van, még-is néha
meg-botlik (34). Minden tzigány maga lovát dítserí (88). Simon
bíró hajtja a lovakat (172). (Haszontalan dolgok:) Szeleket le-
geltetni, kotskéról gyapjat várni, döglött lóra patkót verni (219).
Szamár is kedves, a hol ló nincs (299). Ha loval niútsen, talpad
készem légyen. Lóróól számárra, tseberből vederbe, ebeum gubát,
Bolond, a ki egy zab-szeméért a lóba bujik. Béna, saíta, kebes
ló szekeres lónak tsak mind jó. Zabla nélkül a ló soha sem lé-
szen jó (300).

agg-ló: equus vetulus Kr. [altas pferd].

[Közmondások]. Nehéz ágh lóból porozkát tenni: senis mufare
lingvam (Deesi: Adag. 13. 137. 202). Ag lóból nehéz porozkát
ormálni (Sám. 3Fel. 451). Agg lóból nem válik poroszka (SzD:
MVir. 475). Mint az ágh lónak, nincz böczületi (Deesi: Adag.
85).

ajándék-ló.

[Közmondások]. Ajándék lónak nem kel a fogát nézni (Deesi:
Adag. 295b).

babos-ló: equus maculosus PPBl. [scheckiges pferd].

bak-ló: [equus ligneus; holzpférd]. Az gyermekek baklónán
akarsz meg mustrálni (Zvon: PázmP. 283). A comédiákban látunk
roppant seregeket baklovakkal, fűfza kardokkal (Csúzi: Tromb.
343).

baklovas: [in equo ligneo equitans; ein holzpférd reitend].
Előhasika, hegykebütyke, nádszálon nyargalóldzó bak lovasok
(Csúzi: Tromb. 280).

botló-ló: caespitator C. [stolperndes pferd].

csikó-ló: [equuleus; fohlen]. Kültünk 2 csikó lovakat (Mon-
TME. I.142. KeckTört. II.512).

éghambavaló-ló: jugalis C.

erösszajú-ló: *equus asper PPBl. [ungezümtes pferd]. Mit
örülök rajta, ha hegyről le ment hó, ha bánat úgy hordoz, mint
erős szajú ló (Zrínyi II.101). A mi indulatunk úgy hordoznak
bennünket, mint az erős szajú ló (Fal: NA. 174).

fegyverés-ló: equus *bellator PPBl. armiger, cataphrac-
tarius; ein pferd, das waffen trägt PPB.

fő-ló: 1) [equus; pferd]. Az erdélyi fejedelemnek ő Knek
egy fő lovat s másik gyermek lovat hagyok (Radv: Csal.
III.334). 2) [primipilus]. Siculi dicuntur trium generum, alii enim
sunt potiores vel primores, alii primipili, vulgo loffew et fewlo
appellati (SzékOkI. II.80).

futó-ló: veredes C. [courirpferd].

gépeles-ló: equus machinarius PPBl. [müllpferd].

gyermek-ló: [equuleus; junges pferd]. Kewnergothem wala
the Kuek, kerne K. wramtowl egy gyermek lovath (LevT. I.87).
A gyermek-lovat nem tsak püszögetni kell és simogatni, hanem
mikor kívántatik, vesszözenni és ütögetni is kell (Pázm: Préd. 206).
Te bemed olyan természet és tudatlanság vagyon, mint imez
tanulatlan gyermeklónban (Pathai: Sacr. 71). Szép gyermek lova-
kot elajándékozott (MonIrók. XI.319). Adott az ur egy deres
gyermek lovat (ErdTörtAd. IV.34). Az gyermek lovakat dícsé-
rik igen, ha leszen 6 egy szőrű köztök, öszve-válogatom ököt
(RákGy: Lev. 63). Délután érkezék levéllel s valami gyermek-
lovakkal (MonIrók. XVIII.30).

[Közmondások]. Egy botlásért inát el nem vágjuk a gyer-
mek-lónak (SzD: MVir. 229).

gyors-ló: sonipes C. [remer].

hámos-ló: equus jugalis, helciaricus MA. [zugpferd].

harmadfű-ló: equus triennis Nom.² 137. [dreijähriges
pferd].

hányó-ló: equus successor C. [stösser].

hátas-ló: equus celes, tellarius MA. sattelpferd PPB. Az
papistaknal csak olyan az Christus, mint az hátas lovon az szűgélő
és az farmatring (Gyarm: Fel. 281). Istállójában tizenkét ezer
hátas-lova volt (Pázm: Préd. 917). Paripa hátas ló (MesésK. 8).
Ajándékozott hat válogatott hátas lovakat, drága hal fogakat
tizenöt okát (MonIrók. VXIII. 224). Egy bofot is hagytam és leg-
jobbik hátas-lovamat (Radv: Csal. III.234). Sok pénzzen veszik az
hátas lovakat, pénzért vezeték szolgák is azokat (Szentm: TF.
20).

herélt-ló: cantherius MA. [equus castratus; verselmittener
hengst]. Az herélt lovak közül Patakra küldj 16 jó gondviselés
alatt (RákGy: Lev. 68).

hím-ló: equus Nom.² 133. [hengst].

hintós-ló: equus carpentarius PPBl. [karrenpferd]. Szeker-
es és más hintós lovak követni fogják (RákF: Lev. III.181).

inpókos-ló: equus *suffraginosus C. [mit flechsehgalle
behaffetes pferd].

iskolás-ló: [equus condocofactus; schulpferd]. (Thaly: RF.
383).

kabala-ló: caballus, equa C. stute PPB. Nagy dielőség
vala régen a diadalmas fejedelemnek meg elégedni egy kabala
lóval (Kéri: Sen. 115b).

kacola-ló: equa Nom.² 133. [stute]. A terh hordozó nyer-
gek öszvérré, kabolara, kacola lóra tétetnek fel (Com: Jan.
88).

kanca-ló: caballa Nom.² 419. [stute]. Kantadolnak hágisa
a méu-lótól: superjectus PPBl. A terh hordozó nyergec kabo-
lára, kanca-lóra tétetnek fel (Com: Jan. 88). Egy barna kanca
lóra adtak hitpénzt (MonOkm. I.274).

kantáros-ló: [equus frenatus; mit zaum versehen]. Az ka-
pitányságról való zászlót viszi Várdai Nagy István egy kanti-
ros lovon (Gér: KárCs. IV.552).

kapatetemes-ló: equus suffraginosus C. [mit flechsehgalle
behaffetes pferd].

katona-ló: equus bellatorius Nom 96. [kriegspferd].

kék-ló: glauciolus MAI. [grauaugiges pferd]. Almás kék-ló:
*seutulatus equus PPBl.

kocsi-ló, kocsis-ló: equus rhedarius, essedaricus, carru-
carius MA. kutschenpferd PPB. Igertünk a menes keozól koczi

lovak (RMNy. II.53b). Szeltebeli kotsis lovadauk való gyepő (TörtT. XVIII.226. Radv: Csal. II.12).

lépő-ló: equus gradarius Nom². 135. pferd, das im schritt gehen PPB.

jó-lépő-ló: equus *gradarius PPB.

macskaszēmő-ló: glauciolus MAL [grauzüngiges pferd].

mag-ló: equa CorpGramm. 411. equus integer, admissarius SL [zuchthengst, musterpferd]. Bassorai basa híres mag lovától paripát nevelek hátegi kantzától (Crezy: KöltSz. 198).

málhás-ló, málhahordozó-ló: equus elitellarius Nom² 421. sattelpferd PPB.

malom-ló: equus machinarius P'PB. [mühlpferd].

másodfő-ló: equus biennis Nom² 137. [zweijähriges pferd].

mén-ló: admissarius Ver. C. equus admissarius MA. armentalis equus; springhengst PPB. Mén-lovat a ménesbe kantzák közzé borsátó mester; peroriga; ménlovat kévami vagy kantzát; equo; ló bér, bika bér, ménlért való bér, midőn a kalakára borsittatik; equimentum P'PB. Egy pey men lovam wala (RMNy. 180. Kár: Bibl. I.673. Radv. Csal. II.370).

ménés-ló: ∞ Mikor innár akarod, hogy a ménés ló szőkdgyék (Cselh: Orvk. 6).

nyergés-ló: eplupparius C. equus sellatus Ver: Verb. 217. equus sellarius MA. sattelpferd PPB. A kocsis a rudas lovat a nyerges ló mellé fogja (Com: Jan. 86). Azt gondolná Kéd, hogy valami polgármester igazgatja azt a négy lovat, annak az ő tiszteleire méltó fejér szakállát nagy tsendessen mozgatja a nyerges ló (Mik: TörtL. 3).

oskolás-ló: [equus condocelactus; schulpferd]. Valamennyi exercitiumot egy oskolásló szokott tenni, oly rendszeren s szépen véghez vitte három kutya (Thaly: RT. 1385).

paripa-ló: sonipes Kr. [reitpferd]. Az mely paripa lovat az generalis uram rajjéért kiküldtenek vala onnan, ha azt én számomra megvételtetném, igen akarnám (KétMópl. 169. 168b).

pej-ló: equus *spadix PPB. [braunes pferd]. Kurta poylovára űle (Hosv: Toldi 8). Szovelmes is atyától ingyen sem bucsuzék, könnyen iaro pey lovam csak el fítskándozék (Szentm: TTű. 6).

sötét-pejló: equus *badius PPB. [kastanienbraunes pferd].

poroszka-ló, poroszkáló-ló: toltarius C. gradarius MA [trabendes pferd]. Én magam számára egy poroszka lovat küldene magyságot (MontME. III.94).

posta-ló: veredus, equus veredarius MA. postpferd PPB. Posta ló adás; *angarium praestatio PPB. Posta-lóra ülvén, üjél nappal siessen a lovvelkel (MontLók. XV.71). Nikapolynál pósta lóra ülhessen (372). Székely László, Mikos Kelemen uramék ott voltak és posta-lovakat fogtak (TörtT.² 1218). A sok pósta lovat mind a tsészár fizeti (Mik: TörtL. 353).

roh-ló: [equus subniger; schwärzliches pferd]. Ymo mas roh lo, es ky ew rayta yl vala, hatalom adateek ewnek (JordC. 895). Az ű szép roh lovat torkon vágta vala (RMK. III.286).

rudas-ló: equus jugalis, jugatorius, jugarius MA. handpferd Com: Orb. 172. zugpferd PPB. A kocsis a rudas lovat a nyerges mellé fogja (Com: Jan. 86). Ha te ülvözölz, az én rudas lovam is üdvözül (Thaly: Adal. 180).

rugó-ló: calcitro PPB. [stösser].

sereg-ló: equitium PPB. [gestüt].

szántó-ló: [equus arator; pflugpferd]. Kenyergek, segeteme megh waluny zanto loval (LevT. 1336).

szárnyas-ló: [pegasus]. Az ég közepin való szállgatz a szárnyas ló (ACsere: Enc. 100).

szög-ló: equus badius, spadiceus SL [schwärzliches pferd]. Szög ló van alatta, de szomorúsággal jártattya (Zrínyi II.67). Bajházyknak hagyom az szeg lovat, melyet katonáuk hívök (Gér: KárCs. IV.363).

szekeres-ló: equus carpentarius P'PB. equus jugalis; zugpferd. PPB. [wagenpferd]. Az szekeres lovak, kik e hadban fethnak (JordC. 900). Meghozta emekem az negy zekeres lo-wath (RMNy. II.278). Istállójában negyven-ezer szekeres lova volt (Pázm: Préd. 917). Szekeres lónak való felszer gyepő (TörtT. XVIII.226). Barkozy Lászlónak hagyom két nassubát és hat fekete szekeres lovam (Radv: Csal. III.231).

szekeszénás-ló: equus saginatus, saginarius; saumross PPB. Sok szekeszénás lovak ezek után jűnek (Zrínyi: ASy. 43).

szentGyörgy-lova. Szent György lova-furka: corrua MA. wilder spargel PPB.

szentMihály-lova: sandpala, sapulus C. feretrum MA. benna; todtenbahre, sarg PPB. Az feshett erkölcsli emberre ha nem tudom mely szép öltözetet űl is valaki, csak annyit tesszen, mint ha egy szent Mihály lovába fekvő holt dögöt cífűzna (Alv: Post. II.35). A halott a szent Mihály lovára fel-tétettévű, a sírásóktól kivitettie (Com: Jan. 312).

szepeszőrű-ló: szőke, fűjér szabású SzD. Szér szerszimos szepes-zőrű lován fűt (MontLók. XXIII.587).

szereesen-ló: [equus niger; schwarzes pferd]. Ezek előtt négyen vitez Aminassen, maga is fekete, lova is szereesen (Zrínyi 122). Előléptetett két vitez két szereesen lovon (Fál: Fé. 637).

szürke-ló: [equus cineraceus; graues pferd]. Hagiom Josua-nak a magh zeorke lovat (RMNy. II.302).

kék-szürkelő: glauciolus; pferd mit grauen augen P'PB

taligás-ló: dextrarius C. [wagenpferd].

tanulatlan-ló: *equus intractatus, novus PPB. [undressir-ter pferd].

tengéri-ló: [rhinocerus; nashorn]. Ott láttam tengeri lónak a flogát, melynek az agyara két arasznál nagyobb volt (TörtT.² II.356).

űgető-ló: equus succursor, equus toltarius MA. hartrabendes pferd PPB. Az űgető ló a lovast meg-rizza (Com: Jan. 86).

vad-ló: equiferus C. hippopotamus PPB. [wildes pferd].

vehem-ló: parvus equus Baldo: Szót. equulens Ver. junges pferd].

vezeték-ló: antecessorius Nom. 97. parippus Major: Szót. 317. equus desultorius; springer, handpferd P'PB. Kétszáz dár-dísokat szerze és vezeték lovat azok mellé készite (RMK. IV. 191). A vajda ajandék: Az vezeték lova lordozójának egy pár aranyas kés (MontME. I.105). Karoly-nak volt vezeték lova (Gyvd: Kár. 129).

vidam-ló: *equus acer PPB. [feurig pferd].

víz-ló: hippopotamus P'PB. [flusspferd]. A menyűtő kő ellen a víz lo hátával bursid bé magadat (Nad: Kert. 48). Nagy Sándor a Bragmanus folyó-vízhez érkezik, kiben krokodilusok, némgés kígyók, víz lovak termettek (Hall: III.1. 147).

vonó-ló: [equus vecturinus; zugpferd]. A fejedelmekre támadók részekre osztott négy vouó lovakkal szaggattatnak el (Com²: Jan. 114).

zabolás-ló: [equus frenatus; zaumpferd]. Megyen felöltözött zabolás lovakon (Gér: KárCs. IV.552).

Lovacska: equuleus C. mamulus MA. fillen PPB. Pályán vár ajándék, nyerd el édes lovacskám (Kisv: Adag. 177).

Lovag: eques C. MA. reiter PPB. Lovaghoz való: equester C. El erede ő és méndén sereg louagokkal és a lóúdekel (BécsC. 13. 203). Valának az jazoknak hadaban harmye ezer zeker, hat ezer louagok (CoruC. 175) Ott hagyá vitéz Horvati-mivoytot louaggal, gyaloggal, hogy őriznék Csábrágot (RMK. III.211). Ottan viadalhoz hamar öltözének, az ő fő lovokra szépen szőrződének, lovag, gyalog seregők megszöröztetének (285). Azonközbe el erközének az agaroc és a louag igen kezdé körülni (Helt: Més. 252). Keryewk Nagyssagodoti, adna valamé louagotih kywel myes ilhetnenk fel (LevT. I.107). Nygl zarnyly zypen louagokkal kizewle fel (RMNy. II.87) Az királytul gyalogokat és louagokat szégyenlém vala kérni (Kár: Bibl. 1.452). Az egész louagot meuten az taborra visza boczata (Decsi: Sull. 50). Ménénc szekerec és lovagoc (MA: Bibl. 1.47b). Az pasu valamé lovagot ide alá küldött (TörtT.² 1.274).

Lovagol: equito, adequito, obequito C. reiten PPB. Lovagolni tanítani: equo docere; lovagolni tanulni: equo discere PPB. Lovagolni, vadászni, puskázni taníttatják őket (Füz: Prád. 1124). A játékos kerekdéd helyen lovagolva bajt-vínek vala a rómaiak (Com²: Jan. 175). Csáki Mihály uram elbetegedett, nem is lovagolhat már (RákF: Lev. V.19).

ëggyütt-lovagol: coequito C. [zusammenreiten].

el-lovagol: abequito MA. fortreiten PPB.

köröskörnyül-ellovagol: perequito C. [herumreiten].

mellette-ellovagol: praeterequito PPB. [vorbeireiten].

hozzá-lovagol: adequatio MA. hinzureiten PPB.

hozzálovaglás: adequatio MA. das hinzureiten PPB.

ki-lovagol: evagor C. [hinausreiten].

kilovaglás: evagatio C. [das hinausreiten].

környül-lovagol: circumequito C. [herumreiten].

középbe-lovagol: interequito; dazwischenreiten C.

Lovaglás: equitatio C. MA. das reiten PPB. Az aszszonyok a lovaglásban megtörödnék: feminae atteruntur *equitatu PPB. Mikor lovaglással ideit mulatja, lovait mily szépen üli és ugratja (Thaly: Adal. 1.138). Olvasgattya a vitéz urfiaknak diadalmaít a hamarja-futás, az öklelés, a lovaglás uagy más egyéb pályajátékokban (Fal: NA. 199).

Lovagolhatatlan: inequitabilis MA. [unberittbar].

Lovagló: [eques; reiter]. Az okos lovagló gyors paripáját száján tartya (Fal: UE. 422).

Lovagos: eques C. MA. reiter PPB. Ó elötte lovagos vitezök ees gyalogok fegverőkkel (WinklC. 200). Egy kopasz lovagos csinált haját rakott vala a siveg alá (PestT: Fab. 131). Lovagos és ijjes szám szerint sok vala (RMK. II.174). Vgy körfülénec hammarsággal a louagos törökec hátoc megé, hogy kín reckednénc a keresztényec (Helt: Krón. 106). Az lovagos apat, püspököt jelentti itt szent János (Mel: SzJán. 247). Ezeket köueti az vitezlo rend, hadnagyok, louagosok es egyebek 1583 (KBáfa Cv4). Soc hintoy, louagosí, szekerei lárnac mellette (Kules: Evang. 9). Az tanács az lovagos rendfil az ő barson köntözökkel és eznezos papuczoekkel volt meg-külömböztetve

(MA: Tau. 1312). A nehéz dolgokban és igyekben ország gyf-lési hivattatnac egybe a fő fő rendekből, lovagos vitezlo rendekből és nemesekből (Com: Jan. 142).

Lovagság: equitatus MA. reiterei PPB.

Lovall: [equito; reiten]. Midőn job kézre vicárius, bal kézre Castaldo lovallana 1666 (KBécs C6).

Lovas: 1) eques C. MA. reiter PPB. Jó lovas: expeditus in *equo; meg-mustrálni a lovas sereget: *recognoscere equitum turmas; olly hely, a hová a lovassereg elvonhatja magát: *latrosus locus ad equites tegeudis; a tsászár lovas hadát a maga részére el-tsinálta, el-idegenítette: equitatum Caesaris a se *abduxit PPB. Ibgiones monasterii seti Benedicti seruietas in equo proprio, qui ulgo luosiesag dicitur (Wenzel VII.219). Az lousbol tő embört en emelők (Turill. 4). A katoná vagy lovas a nyeregben ülvén, a nyeregben áll (Com: Jan. 86). Ha az ott beuu való szüikségtek engedí, hova hamarabb küldj 2000 jó lovas (RákGy: Lev. 146). Az mi tábornokból bocsatottunk eleikben Bakos uram mellé jó 2000 lovas (152). Lovas szabadosok hármán, nyomorult szegények ketten (Gér: KárCs. IV.322). Lovas semmivel több nem leszen, csak az kik palotások szoktak lenni (Évk. XIII. 53). Lovassa üldözte, gyalogja öltözte, Szegszárdig az mezőt vérevel öntözte (Thaly: Adal. II.248). Az lóvon ülő lovas igazgatja a lóvat (Bod: Lex. 112). **2)** [equum habens, equo instructus; pferd habend]. Lóvas postálkodás: *angaria Petri PPB. Lovas oszlop leánnac emelteté (Csákt: Ösz. 9). Ugy fogom kormányozni operatiómat, hogy lovas kocsikon küldhessék segítséget (RákF: Lev. II.324). Itt áll a XIII. Lajos királynak értzből öntött lovas képe (Fal: TÉ. 795).

bak-lovas: [equo ligneo vectus; auf einem steckenpferd reitend]. Mi elő-hasika, hegyke-bögyke, nádszilon nyargalozó baklovasok (Csúzi: Tromb. 280).

kornét-lovas: [fahnenjunker]. (Az várbán volt) három kornét lovas és négy zászló-allya gyalog (Gér: KárCs. IV.243).

könnyű-lovas: ferentarius eques PPB. [leichte kavallerie].

Lovasas: [turma equitum; reiter regiment?]. 1648 Szent-György havának 3. napján állottam ki az 530 lovasashol (TörtT.² I.396).

[Lovasit]

mög-lovasit: 1) [equites conduco; mit reiterei versehen]. A sereget meg-lovasítani: *rescribere legionem ad equum PPB. Erdélyben a kóborlásból meglovasították vala magokat (MonIrók VII.111). **2)** [equo instruo; mit einem pferde versehen]. Mely szegény legény katona a rakonazi harczon el fogadtatván és gyalog maradván, én lovasítottam meg esmét (Kemény: Élet. 180). Édes feleségem az többi másokat is lovasítsa meg hozzám való szeretetiből (Radv: Csal. III.338).

Lovasság: [ratio equitandi; art des reitens]. Dianának a mely híres vadászága, vagy Athalantiauk futó gyorsasága, olyan tekintetes ennek lovassága s minden természetnek deli módossága (GyöngyD: MV. 126).

Lovász: agaso, hippocomus C. equiso MA. hipponomus, stabularius; stallknecht, pferdeberichter PPB. Lovász, öszvér-hajtó, ló-hajtó: superjumentarius; vendég fogadó, lovász, lovászmester: stabularius; lovász, ló-terelő, ló árrós: hippocomus PPB. Lowarol valamel kewethlwe el megek az istennek akarathyából (LevT. I.18). Az istállóval bánó, lovász a ló istállót meg-tisztíttya (Com: Jan. 85). Egy hintója, egy koletája s hat lovásza vagyon (RákGy: Lev. 104). Az lovászt mellénk küldjed édesem (283). Az lovászának egy kést, sajtot adunk (MonTME. I.56). (A szerence) hálójával ember után halász, tarisznyát ráz

előttem mint lovász (Thaly: VÉ. 1400). Meg álljatok véle, ez az én lovászsom (Könyi: HRom. 158).

[Közmondások]. Minem tud lovász haragot űteni (Deesi: Adag. 166. Kisv: Adag. 304).

1. LOBB: flamma Kr. [flamme]. Az puská vége hamis, ravasz, ott is kárt tesz bennem, a hol nem is vélelem, a puská lobbot vet, rajtam sebet ejtethet (Thaly: VÉ. II.376).

sebbel-lobbal: velociter, celeriter, fervide, impetuose, praecipitanter SL [eilends, hastig, stürmisch]. Késő lévén már az idő, nagy sebbel lobbal kiki haza menne (ErdTört. I.109).

2. LOBB: [fluito; schwimmen]. Tövez fa olajt czordultüg, felfyl lobyon az olaja (Mel: Herb. 112).

Lobban: **1)** inflammor MA. entzündet, angeflammt werden PPB. Az minenü lud merghúce az vitéberghai doctorok, talam szaporam lobbano haragiokban meghi az felesleghe asaghiat is a teiehez verik szeghenek (Bal: Epin. 7). Elejben ál az haragos chászárnak és mérges szókkal gyujtya lobbant szüivét (Zrínyi II.5). Ugy látszik, mindentől kezdnek gözölni az lobbanó tüzek (TörtT. XV.77). Országunk maradt rongyos-tékozlak s lobban sok helyen lángja is (GyöngyD: MV. Előb. 9). **2)** [labor; fallen]. Van módon a magától ázott veremben lobbana (Kereszt: FelsKer. Előb. 11).

föl-lobban: in flammam erumpo Kr. [entflammen]. Bosszúságot téssen az nagy úristemek, ezen fellobbana haragja istennek (RMK. V.59). Az fellobbant tüzet gerizetni (Deesi: Adag. 9). Haragja fellobbant, felgyulladt (MA: Scult. 933). Gyűlötség lobbant föl (MA: Tan. Előb. 8). A haragot meg-tartóztatni nagyságos elmétől való dolog, fel-gyulladni, fel-lobbanni erőtlenség és magával nem bírő (Com: Jan. 198). A mikor fel-lobban lángja a szalmának, ha sietve ahoz töbet nem adnának, hirtelen szikrál gyorsan aludnának (GyöngyD: KJ. 367). Fellobbant iszögöl vete Kegyelmed ez szegény nemzet közibe (MontME. V.336). Fontold meg tsendes korodban, melly aprólék volt gyakorta, a mire fel-lobbantál (Fal: BE. 601). Hozzá akarván lőni, a serpenyőben fellobbant ugyan a por, de el nem süle a puskám 1759 (Házink I.141). Mind kettőnkre fertesent, fellobbant tűzében (PláPL. 74).

még-lobban: inflammescor MA. angeflammt, angezündet werden PPB.

Lobbanás: inflammatio MA. entzündung, entflammung PPB.

Lobbant: **1)** [inflammo; entzünden]. Tüzet lobbant pillantása mint az egék villámlása (Fal: Vers. 861). Haragtüzet lobbantani mások közt (SzD: MVir. 214). **2)** ejector, proicio MA. [schleudern, werfen]. (Jónást) a hajóból a tengerben lobbantá (Tyuk: Jözs. 418).

[Szólások]. A Christus a r e z u l l o b b a n t y a k ö n y ö r g e s e k e t a z o k r a , a k i k s e m m i e g y e b e t n e m k e l e p e n e k f r e s s s z ó k n á l (Órlm. 81). Argumentumodati szemed köziben lobbantya (Matkó: BCsík. 97).

be-lobbant: [injicio; hineinwerfen]. Zsákka dugván az görögöt egynehány pénzéért belobbantotta újjal az Tunesa vizében (Moulrók. VIII.359).

föl-lobbant: [accendo; entzünden]. Mihout pápát választanak, egy kis szösz 64 lobbantnak előtte (Pázm: Préd. 988). Luther Márton és Calvinus János az evangéliumnak el rejtett s köből alátétetett titkadozó világát nagyobb gradusban gyujtották és lobbantották föl, mint mások (VárM: Szöv. 67).

ki-lobbant: [ejicio; hinauswerfen]. Kezét, lábát megkötözik s a templomból ki lobbantják (Ozogl: Promt. 75). Az fűt káposztás lust mind kandérostól az sítorból kilobbanták (Mon-

trók. VIII.378). Vess egy darab szemet az tégelyben, önes az vaskalánban igen hirtelenséggel, csak lobbanes ki igen hamar (Kecsk: ÖtM. 320). Egy Zilahi nevű desési embernek, fia odamenyén egyszer Diószegi Ferencz urammal, kilobbanták nyavalyást 1759 (Házink I.214).

Lobbantat: [inflammo; entflammen]. Parizstüzet lobbantatta, már megszokta, nem hagyhattya (Fal: Vers. 882).

Lobbaszt: flammo MAL. [entflammen].

föl-lobbaszt: ∞ Lehetetlen, hogy meg ne írjam, a mit gondolok, haszánte ujjontában fellobbasztom is azt az édes haragot (Mik: TörL. 91).

Lobog: **1)** flagro Com: Jan. 8. [flackern, lodern]. Mert valami tüzet fog magában, az először nevedekik, az után ég, osztán lobog és lángal, végre meg-égettetvén pörnyévé és hamuvá változik (Com: Jan. 8). Tündöklő szemébeem a szemérem villog, tiszta tűz szivében már Cleonért lobog (Orczy: KültH. 149). Tsak a te szeretetedtől lobogtnak, gyiladoztunk (SzD: MVir. 400). **2)** vibro, fluito, tremo MA. [flattern]. Lobognak az zászlók, fénelnek fegyverek (Zrínyi I.59).

Lobogó: **1)** [flammans; flammend]. Ki volt nagyobb, mint ama Magdaléna, kinek minden haja szála ége ama égő s lobogó szeretettel (Mey: 3.Jaj. IV.47). (A memyei tüzek) lobogó pirossága nem csak szemet gyönyörködtet, de szívet is örvendeztet (GyöngyD RK 211). Az volt oka a köztünk lobogó versengésnek (Nyr. XII.266). **2)** velivolus, volitans, fluitans MA. [flattern, schwebend]. Lobogó-haj: *vibratus capillus PPB. Rejülrőjen lobogó saskeselyű (MA: Scult 1025). **3)** [vibratus; geschwungen]. Sokat életből kivágott a köztünk lobogó fegyver (SzD: MVir. 141). **4)** velum MA. vexillum PPB. [flagge, falne]. Az zazonak lobogoya selyemből volt czynalwan es égi znyű (ÉrsC. 68b). Az zászlók és sűrű kopják lobogói a szélről elé-felé nagyon kezdettek vala fuvattatni (Szal: Krón. 148). Lobogónak való tafota (TörtT. XVIII.208). Kopját és lobogót is csináltattam nekik (RákGy: Lev. 21). Őt kopja, hármán lobogó (Gér: KárCs. IV.118).

Lobogócska: [vexillum; fülmeil]. Légyen az quartélymesternek gondja arra is, hogy kinek-kinek veres, felszárú lobogócskája légyen (TörtT.² I.161).

Lobogós: **1)** [vexillo ornatus; betlaggt]. Lobogós keztek is es zászlóc (Bom: Préd. 246). Lobogós kopját vitétek ott viselik (Balassa: Ének. 28). Mindenütt villannak csak nyilak és szabályák, és minden rettennek lobogós kópják (Zrínyi I.24). **2)** [vexillarius; fahenträger]. Ezek után ment száz lobogós lovas janesár (TörtT. III.218). Az vármegye zászlóját az fejénél tartásik s az fegyver derekas pedig és az lobogós a lábánál álljon (Gér: KárCs. 550).

Lobogtat: vibro, moveo moto MA. schwingen, oft bewegen PPB. Rázom, lobogtatom, lobogok: vibro; az üstökét széllel fűtatni, lobogtatni: comas *diffundere ventis PPB. Persiü fej-széccel, mellyek nagy erővel meg-villogtatnac, rázatattnac, lobogtatnac, reszkettetnac, által vervén (Com: Jan. 150). Lobogtatván zászlójokat egy darabon kísértének (TudTár. 1859. 368). A hajnal arany hajít lobogtattya alabastrom vállán (Fal: Vers. 887. SzD: MVir. 201).

Lobogtatás: ventilatio MA. schwinnum PPB.

LÓBICSKOL, LOPOCSKOL, LUPOCSKOL: [strepo; plätschern]. No vélyed, hogy ilyen nagy tengert, csak esekély tolesakhoz szokott sáros lábaiddal lupoस्कoluim, által gázollesseil (Bal: CsIsk. 121). Sárnyró Matyás így lupoस्कol (Matkó: BCsík. 323. Vajta: Kriszt. II.29).

Lupoस्कolás: [strepitus; das plätschern]. Lupoस्कolás nélkül nem is lehet vala kinenni (Moulrók. VIII.372).

LÓCA: scammum MA. bank PPB. (Com: Vest. 144).

LOCS: illuvies, lacuna SL. [lache, pfütze]. Nem kiszem Nagyságot, hogy a locsban gázolván, minden ólba békőszőnjön (Fal: NA. 192).

[Szőlősök]. Czelezapo, nyughatatlan, minden levbe lots: ardlio MAL. A nyughatatlan elméjű, felette gondos, esésesapós, közköpi, minden lébe locs (curiosus) bészüli magát, az holott ő neki semmi köze nincs (Com: Jan. 185). Miért kellett minden évben locs embernek lenni (Czezl: Japh. 93b). Lochból p ochba, törtből posványba léptők (Veresin: Lev. 76).

Locs-pocs: eluvies, eluvio MA. wasserguss, überlauf des wassers PPB. Az hideg locspocsban este felé valami rozshelyre beverekedvén (MonRók. VIII.354).

Locsadék: [colluvies; gepantsch] A mi kevés étket adtak, csak locsadék volt (Cserei: Hist. 168).

Locsalkod-ik: [circumvolutur; sich herumwälzen]. Az embereknek való lében locsalkodni, az ki téged nem illet, a lant pengetéshez is hozzá nyulsz (Bal: CsIsk. 185).

Loccsan: [cum strepitu in aquam incidere; mit geräusch ins wasser fallen]. Midőn az ő maga hajúóból az király hajúóból akar menni, az királyné az ő leányival az vízbe locszamuk MA: SB. 75). Az községi sült paraszt soceual bűdös leuben locsziant, rossz kalán, bikossa), maradéki vattok Aerius nagy úpatoknak (Bal: CsIsk. 128).

ki-loccsan: [erumpo; herausspritzen]. A pohár ha teli volna, ki locszanna auagy el öntémék (Vás: CanCat. 657). A ti mellettem headott suplicatiotokra nem ez a bűdös szájból kiloccsantok vala fél-írva, hanem a Barsai Ákos keze írása (Matkó: BCsák. 11).

széllyel-loccsan: [diffundor, dispergor; sich zerspritzen]. széllyel locsznyanae mint az víz (MÁ: Bibl. V.27).

Loccsant: [ejaulor; herausspritzen]. Mellik putak locsantotta az sok képeket, ereklyéket (MNyl: Irt Előb. 3b).

el-loccsant: [effundo; ausschütten]. E monásoddal el-loccsantád a pápista papok rendes hivatalyát (Matkó: BCsák 24b).

locsi-fécsi. Hirharang, lotsi-fetsi: anbringer (KirBosz. 152).

Locskál: [volutor; sich herumwälzen]. Itt is, amott is süiten kaszál a halál és némelyeket igen hirtelen ragad ki e világul, leginkább azokon történik meg, kik minden moslékban ocskálnak (Fal: NE. 48).

Locsog: fluio MA. [murmuro; platschen]. Gyenge szelek engedeznek vagy apro habocskák locsognak (Bal: CsIsk. 15). Ugyan locsog az nyakán szegénynek az korbáts (Szentm: TFü. 10). Sokszor azt gondolom, hogy az ágyamban lotsog a víz (Mik: TörL. 51). Többször láttuk, hogy a kotsi farkát értelmes szőlők állik, ben pedig a hintóban lotsog az urannak agyvelője (Fal: NA. 180). Lotsog a sok italtal agyvelője (Fal: NU. 308). Locsog agyveleje a molnáknak, mikor erővel akarja, hogy fia legyen az, a ki nem az (Fal: TÉ. 733). [Vö. **LOTYOG**]

ki-locsog: effluo MA. [sprinnen, anslaufen] PPB. Harinai elérkezett az savanyó vízzel, de kilocsgván nem töltögette meg s megtörődött (RákGy: Lev. 383). A religio nem úsoraereskedés, se nem szüleménye egy valamely székéből ki-locsogó agyvelőnek (Fal: NE. 56).

Locsogás: [lateratio; das schwatzen]. A nagyraknál ininus s sok locsogásáért, fecsegéséért kedves 1760 (Hazánk I. 65).

Locsogat: 1) fundito MA. [spargo, aspergo; spritzen, bespritzen]. Hogy mérészled arra locziogatni nyáladat (Bal:

CsIsk. 312). Hideg vizet locsogat meg hevült nyelvére (Szentm: TFü. 12). Hazugsággal folyó ténűba mártogatod a tollat s azzal locsogatód nyáladat (SzD: MVir. 226). **2)** moveo, moto MA schwingen, hin und her bewegen PPB.

el-locsogat: [dispergo; verspritzen]. Mit félnek, hogy a bornak színo alatt a Christus véret el ne locsogassák (Pös: Igazs II.161). El-lotsogatta igaz vallását (Czezl: Tromf. 14).

mög-locsogat: [aspergo; bespritzen]. Sátorát az szélvész sokszor felfogatja, az zápor magát is jól meglocsogtatja (Thaly: Adal. I.131).

Locsol: [perfundo; begiessen]. Nap estig lotsolván a tálat, korsókat, hogy azoknak molska meg ne fertéztetné őket (Vajda: Kriszt. II.21).

ki-locsol: effundo MA. ausgiessen, ausschütten PPB.

mög-locsol: [perfundo; besprengen]. Egy kevés mézes vizet kell az ivegek fenekére tölteni és azt a vizet az ivegben meg kell locsolni (Nád: Lev. 26).

Locsos: coenosus PPB. [kotig]. Locsos: madidum, quod viatorem conspergit et conspurcat (Otr: OrigHung. II.254). Felettes rút, locsos, sáros tél lön azon télen (ErdTörtAd. IV.210). Lány idő és locsus út lön (MonRók. XVIII.15).

locsos-pocsos: [caenosus; kotig]. Lotsos pocsos hely: nix et aqua *congregata PPB.

Locsoskod-ik: madesco Kr.

Locsoskodás: [lotio; das waschen]. Az pharisousok tartottac soc vedreket, mellyekben mossódnak vala, hogy effole lochoskodashol tisztaknae tartatnanac (Mon: Apol. 150).

LÓDING: 1) thecula pulveraria scloppetarium MA. pulverarium, theca tormentaria; pulverpfanne an den flinten PPB. Az lodíngot Kdnek elküldtem, engedje isten, viselhesse Kd jó egészséggel (LevT. II.222). Puskátok, lodíngotok legyen készen (Lép: FTük. 71). Fiaink haszontalanul élnek, mit tanulnak? Egy forgóval, egy lodínggal pipeskedni, paripát futtatni (Zrinyi II.178). Kétszeres lodíngot emelnek vállakon (Gyöngy: KJ. 116). Kálmándi Istvának hagyom egy pár pisztolyomat lodíngostól (Radv: Csal. III.293b). Küldött az úr levelet, egy pisztolyt lodíngostól (ErdTörtAd. IV.32). A feketés eziistfonalat fordítsa Kgd a cavallérok tarsolyára és lodíng-varratására (TörtT. III. 198). Kádasnéül hoztuk az váci gyalog törököknek egy lodíngot 80 d. (MonTME. I.85). Hó, zápor verte lodíngját, rozsdá megfogta puskáját (Thaly: Adal. I.240). Csinom Palkó, Csinom Jankó, csontos kalabérom, szép selymés lodíngom, dali pár pistalyom (II.87). Mondurjok vagyis uniformájok volt: kék mentejék, dolmányok, veres kalpagok, nadrágok, övök, pantallér s lodíngok fejeér, németes 1759 (Hazánk I.282). Lodíngot, pantallér reánk függesztettek, oldalunkra kardot tarsolyal kötötték (Gvad: RP. 56). **2)** [mentula; das mämmliche glied]. Zsuzi, Rózi el tiztantá magát, hamar fordulásban meg látván lodíngját (Orezy: KöltSz. 162).

LÓDÍT: 1) [moveo; treiben]. Az egész világon ha valaki a sulykot a gazra vetette, bezeg te megszé lodítád a nyárfa sulykot (Kereszt: FelsKer. 414). Az örög hol gazdagságra hitet és ntánna lodít, hol nem nekünk való hivatalra (Fal: SzE. 559). Lodítani, indítani, simítani a magyarok mint egy allegorice mondják, azt értvén azon, hogy meg verik (Gvad: FNót. 86). **2)** [fundo; schütten]. Elő-venni az ndvariságot, trágyázni a szókot, egymás után eregetni, lodítani a tréfákat (SzD: MVir. 435).

el-lódít: abigo Kr. [mitto; abschleudern]. Nagyot ugrik s azzal testét el-lódítja (GyöngyD: Char. 167). Oly egyenes be-

széde, mint a kasza, igen el-lódítta a sulykot (SzD: MVir. 234).

ki-lódít: [ejicio; hinauswerfen]. Sőt ha szintén ötet kilódi-tának is, de csak hamar megtérno (Kereszt: FelsKer. El5b. 9).

még-lódít: **1)** [vibro; schwingen]. Még lódítá hegyes dárda-vasát (Kónyi: HRom. 83). **2)** [verbero; durchprügeln]. Földi, még valahol tóged meg-lódítanak, hogy la békét nem hagysz nekik (Gvad: FNót. 86).

LÓDUL: **1)** [se committere itinere; aufbrechen, sich auf-machen]. Mivel sem vissza-térés sem állapotás nem engedtetik, csak lódulni kell (László: Petr. 232). Sokan a hiszek-egy-isten-nel az interesse után lóduhuk, azt vitatván, hogy ott az igaz vallás, a hol igaz, bizonyos és derakas a nyeresedés (Pál: NE. 55) A mi után felesen lódul országunkban a nemesség, ott fogyatkozások, rendetlenségek találhatunk (61). Egy nyomot sem lóduh (Kónyi: HRom. 84). Bár fájt alsó részünk, de mégis lóduhunk (96). **2)** movere, abeo, pergo, discudo SI. [weggehen, sich entfernen]. Az németnek hátat adtak, meg nem fordult, csak lóduh (Thaly: Adal. H.338). Delinám omét haraggal lóduha (Kónyi: HRom. 105). Lóduhjatok fatytyúk, ilyen adták (Gvad: RP. 49).

[Szó-lások]. Canis eradat, magyarul így lóduh: eb hidye (Kereszt: FelsKer. 493).

el-lóduh: [discudo; sich entfernen]. Ezalatt én el-lóduh-tam lovam után (Montrók. XXVII.15). Talán kügyün az holyére megbukott szíve hadunknak, és lehetek oly szerezés, hogy ha magam nem mehetek is, expediálhatok holnap, ugy hogy virradtj magok hírvél el is lóduh-hassanak (Beres: Lev. 252). Tapasztalom, hogy meszszyetskén el lóduh-tál a kevélységgel (Pál: Const. 836). Maroval, Nasoval ki akar duduhi, el kell piarezáról világnak lóduhni (Orezy: K3H1. 10).

LÓGÉR: [castra; lager]. Annak utánna szállott contumaciára a Württemberg regimentje, de nem a logerba, hanem a Meszas alá 1759 (Hazánk 1283).

LÓG, LÓGG: **1)** agitor MA. hin und wieder getrieben werden PPB. **2)** pendeo MA. hangen PPB.

Lógat, lóggat: agito, moto MA. bewegen, schütteln PPB. Hintázom, lógatom: oscillo PPB. Csak lógatod te az lábadat, mint ha semmi dolgod nem volna (Deesi: Adag. 188). Csak lábát lógatta (Czegl: Japh. 162). Álmélkodya lóggattyák fejeket, noha nem egy aránt értik ők ezeket (GyógyD: Char. 358). Erre tudom, lógatni fogja fejét (SzD: MVir. 143).

Lógatás: agitatio MA. bewegung PPB.

Lógató: [machina ad oscillandum facta; schaukel]. A gyermekek járdani szoktanak a lógatón magokat lógatván (Com: Orb. 279).

Lógathatatlan: inagitabilis MA. unbeweglich PPB

Lógdogál: [libror; schweben]. Nagy öklölő fáját hogy fel-hánja vala, nyakában csuklyája lógdogál vala (RMK. V.251). (A sas) ott feun lógdogálván a touger színén úszdogáló csak leg-kisebbi halatskát is meg-látja (Misk: VKert. 281).

Lóginyáz: [agitor; sich bewegen]. Lába lóginyázott (Gvad: RP. 79).

Lóggó: **1)** pendens Kr. [hangend]. Mit mondgyene atfööl, a kie az tisztnece loggon folyo hasznából jutalmas ajándékok igérnee (Prág: Sork. 659). **2)** [comitatus; gefolge]. Többi hét pár komák csak lóggók valának (Gvad: RP. 10). **3)** [sedes aurigae; bock]. Mintha kotsisomat a bakról a hintóba szállita-nám, magam peniglen hátul ülnek a lóggóban (Pál: NE. 73).

[Szó-lások]. Fele sem okosság lóggón bortsátani a kantár-szárt (SzD: MVir. 493). Valakit kényére, szájjára, lógóra ereszteni (491).

LOGIKA: [logica]. Miesoda új logica ez (Czegl: MM. 196).

LOHAD: [detumescere; sich legen]. Lohad a pulladás: resit-det *inflatio PPB. Még-érdemi a pulladozó kevélység, hogy kárral és beestelenséggel lohadgyon (SzD: MVir. 111).

lő-lohad: **1)** deturgeo C. [abnehmen, sich legen]. Az eo hasa hamarsaggyal lőlohad es meg gyogyula (DomC. 160). **2)** conflatesco MA. [verwelken, vergehen].

még-lohad: detumeco, relentesco C. deturgeo MA. die ge-schwulst verlieren PPB. [sich legen]. Idő müfással meg-lohad a harag: ira *interit mora PPB. Buna meg lohadna (Bfáz: Asp. 11). Igen megdagadt volt az lábam, de az múlt ézakai nyugovással alkalmasint meg lohadott (Montrók XV.102). Csak nem kellene engedni terpeszkedni neki szőlőben, bizony meg-lohad az eb (Thaly: RT. II.123).

[LOHASZT]

még-lohaszt: [cadere facio; fallen machen]. Daganattyát azzal akarja meg-lohasztani (MIIlog: TOSzl. II.116)

LOHOG: [strepo; toben]. Lohogva, dobogva oltutottak (SzD: MVir. 169).

LOHOL: verbero, pulso MA. schlagen, stossen PPB

még-lohol: fustigo, delolo, verbero MA [schlagen, abprügeln]. Azutánis nem egy ízben hadát meg loholák (Pázm: Kal. 435).

Loholtat: [verberari jubeo; prügeln lassen]. Az tereket hasa hamar levonyatá, előtte Miháhnak igen loholtatá (RMK III.91).

LOLL: petaso C. [vorderschlingen]. Top zelet, az dizonak az lollya: petaso C.

1. LOM: [sarcina; bündel, pack]. Lovam nyergelőttem. az egész lomomat reá tettem (Gvad: FNót. 29).

2. LOM: pruna in arborum ramis congelata; reif PPB.

Lomos: pruinosus; voll reif PPB.

LOMB: frons; grüner zweig, laub, ast PPB.

Lombos: ramulosus PPB1 nemorosus, frondosus; voll zweige PPB. Mindkét földi lombos lának: amphimallum; az erdőnek lombos ágai: comae *silvarum PPB1.

[LOMBAT]

[ki-lombat]

kilombattat: [ejici jubeo; hinauswerfen lassen]. Vilhelms barát mikor mondotta volna, hogy lenne felsőbb méltóságú cencellium a pápánál, csak ki-lombattatta nyavalást (Czegl: Düg. II.58). [Vö. LOBBANT]

LOMBIK, LUMBIK: alembicum, stillatoria cucumella; distillirhelm, destillirglas PPB. Lumbikon vett fű víz: aqua destillata PPB. Egy egész nap ostig kely áztatny, az vitan ma-sod napon kely lombokban vizét venni (Frank: HaszaK. 33b). Minden csalárd elixirt kifőzhető lumbikokban distillárod agyad velejét (Sámb: 3Fel. 516). Hozas ki főzhető lombikokat, melyek-ben destillálatnárd agyad velejét (Matkó: BCsük. 279). Iseg lumbikon vedd vizét, jó leszen (Keck: ÖtVM. 320). Egy kis lumbik födelestül (Századok XXII.159).

Lombikoska: ∞ Tedd egy réz vagy üveg lombikoskáb-an (P: Páx. 309b).

LOMHA, LUMHA: deses, vecors MA. segnig *inloles PPB. träge, faul PPB. Sok guggoló és tsufolyó szók vagyunk a magyar nyelvben, mint: kozá-bozi, kákom-lák, lomha, bajho (CorpGramm 323). A lomha robotás elmék nem alkalmasok

a némes nyelveknek meg-tanulására (Misk: VKert. 484). A torpedó testének rút, lomha, nehéz volta miatt többet mászkál a tenger fenekén, hogy sem a mennyit a vízben uszkál (554).

Lomhaság, lumhaság: [segütiés; tráigheít]. A lankaság, mély álom és a lumhaság megerőltenedett jelentene (Com: Jan. 55). Torpedo annyit térszen mint restség, lomhaság (Misk: VKert. 55).

[Lomhit]

el-lomhit: [desidem reddo, enervo; tráge machen, entkräft-en]. Hamibálnak vitéz hadát Campania a maga gyönyörűségével meg-vesztegette, el-lomhitotta és erőlenítette (Zrínyi II. 177).

LOMP (lombos Matkó: BCsák. 236. Misk: VKert. 156. leompeos RMNy. II.138): **1)** saecunia MA. filzsäcklein, filzernes sieb PPB. **2)** bracciae, caligae Com: Jan. 99. [hose]. Férfiúi öltözet: a deréce szorító kontós, bugyogó, plüder, lomp avagy nagydrág, salavárdi (Com: Jan. 99). A szabó csinál lompokat, plünderokat, nadrágokat (Com: Orb. 125). Csak lompot s galérlét hoztanak (Námb: 3Kérd. 29). Itt a csak-ot csak a Luther lompjából földöd a szent íráshoz (Matkó: BCsák. 307). **3)** [vilus; zotte]. Szajselyem pórásra ebeket fogának; Dervis egyik, farka nagy lompot eresztet, török országi faj, visel kövér testet (GyöngyD: KJ. 1370). Az-után Harpalas és Alke jutának, tartoztatás nélkül a vadhoz kapának, ráugattya mind-kettő lompját bal inának, de hogy le-vonhassák, véle nem bírának (GyöngyD: Cup. 606). Holló völt háta kutyának, párdutz málya, szépsős nagy lompot ereszt vala farka (SzD: MVir. 90).

Lompos: **1)** [villosus; zottig]. Lompos nadrág: caligae protuberantes PPB. Vizen vot ket veg poztot, eggyk borgis volt es az másik leompeos (RMNy. II.138). Az hosszú bőv lompos nadrág igen bú esuzna mászna (MA: SB. 233). Az bőhért vagy az bentert rút bővséges, szárközepig lenyult lompos plünderába öltöztette (uo). Mit csóvalod lombos farkadat? (Matkó: BCsák. 236b). Tüzes madzag, apró csollong, lompos a gatyája (Thaly: Adal. II.88). Némely orozslának igen gyapjasok avagy lomposok (Misk: VKert. 49). Lombos farka vagyon a rókának (156). Ide való a sphinx, melynek nagy lombos gyapja és hosszú, megereszkedett előli vannak (225). A borz az ő lyukának száját, a mely fölül a szél finni fog, lombos farkával bé-dugja (240). **2)** [caligae; bosc]. A lomposba rezelt (Pázm: Kal. 211). A lomposba szartam volt egyszer, ird fel azt is (Pázm: Kal. 211). Szaladj kurucz, jön a német, látd, mely büdös lompot éget (Thaly: Adal. II.298). **3)** Lompos: lupi apud nos epithetum a villositate (Otr: OrigHung. LXXI). Meg-tanították a lompot szegény házban füttyülni (WF. 538).

[Szólások]. Meg-tanítottani a lompot a fenyíték házban a szegyenkövön is füttyülni (SzD: MVir. 422).

LONC: perrinea Mel: Herb. 112. [bärwurz, sinngrün]. Végy myrtust, a ki mint a loncz puszpang olyan; ha nincs, végy lonczot (Mel: Herb. 112). Loncz, magyar bőrnei fű, mindenkor zöld, kéc virága, mint az violának (183). Meszse kiterjednek a füvek és mindnyájan minden esztendőnként ki-halnak a bárány tsőtson avagy fűfűn és a bőveit avagy lontzon kívül (Com: Jan. 25).

LONCSOS, LONCSOSKA: sordidatus, sordidulus MA. unfähig PPB. Az ő teremtojőket, az ki lélek, szentől szembe szidalmazták az loncsosival (MNyil: Zsolt. 7).

LOP: furor, clepo C. subripio MA. stehlen, heimlich entwenden PPB. Mesterségesen magának koporított, lopott: intersus PPB. En be megyec a faluba és egy dézsát lopoc és ki szedec a halakban (Helt: Mes. 283). Még az cigán is tudja, hogy lopus marha ez (Decs: Adag. 141). Kik magok gonoszavól lopnak (Ily: Préd. II.277).

[Szólások]. Útszáról útszára lopják magokat, hogy hamaráb férhessenek szándékokhoz (Fal: NU. 254). Még a legkisebb gonoszunk sem kell ajtót nyitni, mert a többi-is nagy tsorda farkkal utóna tolokzik, az öregi peniglen ha erővel nem lehet, ftkon-is hozzájuk lopja magát (Fal: UE. 351).

[Közmondások]. Mindenkor édesebb a lopott víz v. gyümölcs (SzD: MVir. 94. 264). A ki sokat lop, arany lántzot visel, a ki keveset, kender kötélén függ (301).

be-lop: [furtim importo; einschwürzen]. Az orgonának az isteni tiszteletben való bé-vitele a generális sinodusban el nem rendeltetett, hanem tsak alattomban mintegy bé-lopatott némelylyektől (Bod: Pol. 208).

[Szólások]. Alattomba lopátok bé magatokat Patakra (Matkó: BCsák. 63). Bé lopák az országra magokat (Pethő: Krón. 134). Az ablakon bé-lopják magokat a kártételre (Bod: Lex. A). Érzékenységünk ki nyílt kapui testünknek, mellyek által bé lopja magát az ellenség (Fal: BE. 376).

el-lop: suffuror, subripio, sublego C. entwenden, stehlen PPB. Alattomban ellopom: suppilo; markomban szorítva ellopom: evolo C. A fal alatt al egy nagy kosár, lobd el aszt és hozd ide (Helt: Mes. 281). El méne a farkas és el lopá a kosárt (uo). Vízgyáznak (az emberek) az orroc ellen, kögy el ne lopáe marhájokat (375). Kivánságunkat ne fordítsuk az olyan gazdagság keresésre, mellyet a gonosz emberek el-lophatnak (Pázm: Préd. 316). Trombitáját ellopta darunak az varju, egy szép ezíra palástját ő néki ellopta (Thaly: VÉ. I.350). A Nagyságod némnye a nyöltzadik parantsolat ellen el-lopta, fosztotta az ő lelki annyától minden javait (Bod: Pol. 124).

[Szólások]. Ellopom magam: proripio, subterduco C. El-orozskodom, el-lopom magam: proripio; lopva el-illantani, el-lopni magát: *ocultare fugam PPB. Oszmánal sok ifjak el-lopták magokat (Köny: IIRóm. 104). Ellopták a turbát, de nálam a költsa (SzD: MVir. 301).

ellopás: subreptio C. ablatio, sublatio furtim MA. wegstehlung, entwendung PPB. A szent dolgoknak ellopási ama parantsolatban: ne orozz, meg tiltva vagynak (Com: Jan. 160).

föl-lop.

[Szólások]. Egyéb módot nem látok, hanem hogy a Tiszán lopnák fel magokat könnyű fegyveres sajkák s azokkal egy két hidaska (MonRók XV.414).

félre-lop.

[Szólások]. Lopjuk félre magunkat, ütközzünk még néhány palatzkokkal, légyen elég, én magam meg felelek batnak (Fal: UE. 303).

ki-lop.

[Szólások]. Ki lopni magát a házból: *proripere sese foras domo PPB.

lopton-lop: [continenter furor; gewöhlich stehlen]. Az olá lopton-lop (Nyr. X.123).

mög-lop: depeculor C. [wegstehlen]. Azt-is tudodra adam, mint jopjak [igy] meg második reszet-is ugyan ezen papi tisztek, tudnia-illik az erettünk való esedezeit (Megy: Cowp. 193). Mikor tájban (a tigris) préda keresésre szokott ki-menni, olyankor lopják meg őket és minden kőlykeit fel-szedvén, elnyargalnak vélek (Kisk: VKert. 85). Kiket is az házba vagy szinbe bevívén szörnyűképen igyekeztek megrészegeteni s meglopotni vagy magát vagy lovát 1760 (Házánk I.363).

[méglopás]

tárház-méglopás: peculatus C. [veruntreuung öffentlicher gelder]. A tolvajlás, köz kincs avagy tárház meglopás megföltva vanac (Com: Jan. 192).

Lopás (*loppás* Helt: Mes. 136): furtum C. subreptio MA. diebstahl PPB. Lopásiért oda-fizetni örökségét: *lacerare furtis haereditatem; rajta érték a lopáson: *prehensus furto, vel furti manifesti PPB. Az emberi társaságban kárt ne tegyen senkinek se tudással, se fandirossal, se lopással (Helt: Mes. 136b). Megrontatik ez a szabadság, ha főben járó dolgokban tapasztalják őket, tudni illik fahuknak gyotogatasában, lopásban, ragadozásban (Ver: Verb. 14). Az lopás rút dolog és igen tilalmas is (Gér: KárCs. IV.111). Ragadozóokra és lopásokra figyelmeztet (Illy: Préd. II.162). Hogy a szűkölködő katona élhel meg ne hallyon, reá szabadditják minden ügyetlen prédára, lopásra, szakmányra (Fal: NA. 215). Sokan lerongyosottak, sokan a lopásra és ragadoományra szorultak (Fal: NU. 264).

ombér-lopás: plagium Com: Jan. 192. [menschentraub]. A ragadozó, ember lopás, barom elhajtás amaz parancsolatban: ne orozz, megtöltva vannak (Com: Jan. 192).

kés-lopás.

[Közmondások]. Az ki az kés lopást meg tanulja, nagyobbat is mégmér az czeleködni: taurum tollet qui vitulum sustulerit (Decsi: Adag. 12).

ló-lopás.

[Szólások]. Nem v a lálám ott az lólopásban: non eras in hoc albo (Decsi: Adag. 50).

marha-lopás: abigeatus PPB. [viehdiebstahl].

országkincse-lopás: peculatus; kammergutraub PPB.

szentség-lopás: sacrilegium MA. kirchenraub PPB. Az kik az szűkölködő előtt az mi azoké volna, elveszi, egyházi tolvajlást és szentség lopást cselekednee (MA: Tan. 1115).

[Lopint]

el-lopint: [praecipio; wegschnappen]. A felsőbányai kiáltó irásában ott valának amaz szók, de te azt esalárdul el-lopintád (Mátkó: BCsák. 37).

Lopó: 1) furtificus C. [furans; stehend, dieb-]. Lopó ember, enyves-kezdő ember: manus *piceata PPB. Ha egy városban teli tömlőz volna gyilkos, parázna, lopó emberekkel (Pázm: Préd. 10). 2) fur C. MA. dieb PPB. Ház ásók, lopók: derecarii; lopóhoz való: furinus C. Lopó, or, orozó: fur; erszénymetsző, lopó: sacularius, *zonarius, sector PPB. Lopó, ki megássa a házat: vecticularius PPB. Nem akar melly jó barátodis anyag édes atyad futanna az tolvajoc, lopoc es ház gnyitóc ellen (Born: Préd. 320b). Iol tuzgiatok, hogy az vrnak napia vg jó el mint az lopo eezzaka (Kár: Hal. Cijj). Az lopok meg assak es elorozzák (Fél: Bibl. 9). Ott tegyéték-le győfteményteket, a hol lopók és tolvajok hozzá nem férhetnek (Pázm: Préd. 86). Nines abban igaz hit, valaki parázna, fősvény, lopó, részeges (Pázm: LuthV. 115). Szidgya, esti denevérnek és lopónak híja (Zrinyi: ASyr. 39). Ha a lopó valaki házat fél verte, nem mondgya senki, hogy meg-nem lett (VárM: Szöv. 111). A halal vg yew el egkor mint az lopo avág a tolvai (Radv: Csal. III.138).

[Közmondások]. A kis lopót sokszor nagyok vezetik. Az apró lopók vasban járnak, a nagyok meg arany lántzban (SzD: MVir. 301).

arany-lopó: aurifur, aurilagus MA. goldieb PPB.

barom-lopó: depeculator Com: Jan. 137. [viehdiebl]. A lopó, oroc, barom lopóe föl akasztatnae (Com: Jan. 137).

ombér-lopó: plagiarinus MA. menscheniebl PPB. Rab el ado, ember loo: andrapodista Major: Szót. 41. Ember lopó, príbék: andrapodista PPB. Moses törvényeket rendel az ember loporol, az nyomonultakrol (Kár: Bibl. I.179b).

fő-lopó: tritir PPB. [erzdiebl].

lengyel-lopó: [trifur; erzdiebl]. Fő tolvajok, lengyel lopók: Argivi fures (Decsi: Adag. 202. Kisv: Adag. 37).

marha-lopó: abigeus, abactor; viehdiebl PPB. Marha lopó, tsorda-hajtó: abactor PPB.

mestér-lopó: autolyeus PPB. [erzdiebl]. Igen mesterlopó: sagax PPB.

országpénze-lopó: peculator; dieb des gemeinen guts PPB.

pénz-lopó: *aversor pecuniae PPB. [gelddiebl].

szentség-lopó: sacrilegus MA. kirchenrauber PPB. Az ember-élők és szentség-lopok kerékben törettetnek (Com: Jan. 114).

szértelen-lopó: trifur PPB. [erzdiebl].

táska-lopó: mauticularius Com: Jan. 137. [beutelneider]. Az erszénymetélőc avagy táska lopóe föl függesztéssel ölettet-nee meg (Com: Jan. 137).

város-lopó: Pamphili furtum Decsi: Adag. 274.

várospénze-lopó: peculator; dieb des gemeinen guts PPB.

víz-lopó. Víz lopó óra: clepsidra Com: Jan. 168.

zsákba-lopó: sacularius C. [gelbsieckler, gaukler].

Lopócska: furunculus C. MA. kleiner dieb PPB.

Lopód-ik, lopódz-ik: furtim abeo, discedo SI. [heimlich weggehen].

be-lopódzik: furtim ingredior clam intro SI. [heimlich hineinschleichen]. A méh-kosárba lopva beosont, bé-lopódzik a medve (SzD: MVir. 301).

Lopódás: [discessus clandestinus; heimlicher abgang]. Hogy oda való mintegy lopódásom lármát ne tégyen (RákF: Lev. 633).

Lopogat: compilo C. MA. subfuror, subripio MA. [wiederholt stehlen]. Házba mennek s vannak kedves beszedekkel, lopogatták egymást oldalló szemekkel (GyöngyD: KJ. 398. SzD: MVir. 385). A pozmetet lopónak is szokták nevezni, mivelhogy sok holni eleséget oroz és lopogat (Misk: VKert. 239).

Lopogató: compilatio C. MA. bestellung PPB.

Lopogató: fur, furans frequenter MA. der stetig stiehlt PPB.

idő-lopogató: suffurator temporis Kr. [zeitverschwender]. Az idő lopogató és háborgató embereket fogadgyák békességgel (Vajda: Kriszt. I.650).

Lopóképpen: furaciter C. [diebisch].

Lopós: furax C. [diebisch].

Lopósság: furacitas C. [diebsgeilist].

Lopóul: furaciter MA. diebischerweise PPB.

Lopva, loppal, loppá: furtim, furaciter, furtive C. festimenter; heimlich, verstohlen, sehr schnell PPB. Reá útni loppa, meg késérteni; attentare MedLat. 63. Lopva semmit sem vottam (Pázm: Préd. I.3). Mely ezenképpen lopva tsuzdogalt az emberec elméieben (EsztT: IgAny. 453). Senki más marháját lopja el ne vigye (Szathm: Dom. 3). Hívséges társodnae hív légy, titkon ő tőle, lopva az ő meg-esalására semmihéz ne fogj és ne kezdj (Com: Jan. 204). Ime Ámor jött azonban, loppal oldalához ílt (Fal: Vers. 880). A halál nem késik, loppal, halk lábon jó (SzD: MVir. 208).

LORUM, LÓROM: lapathum, rumex MA. hüppolapathum; sauerampfer PPB. Ló-sóska, lorom-gyökér: oxylapathum PPB. Ló-sóska, másik neven vörös koro anyag lorom (Frank: HasznK. 33b. Beythe: Nom. 5).

sós-lórom: oxylapathum MA. leudewurz, spitzsauerampfer PPB. Hídeg természetű mezei fűvek: natragulya, hegyes lapu: sós lórom, fal fű (Com²: Jan. 23).

[LOSHAD]

még-loshad: [corrumpor; verderbl werden]. Meg loshattanak een sebeymnek hely: corruptae sunt cicatrices meae (KeszthC. 92. 419. KulesC. 91).

LÓT: [cursito; hin und her laufen, rennen]. Mint futnac, lótnac, száguldnac (MA: Scult. 807). Simon is, Ferencz is, Kemény két árvája lót-fut s kinék-kinék nagy abba munkája, mint orvosoltassék altyok nyavalyája (GyöngyD: KJ. 462). Lótvá avvagy futva s héában koslatva magam sem fárasztom (Thaly: Adal. 1188). Jár-kél, lót-fut, fárad, gonddal, búval árad ember mindintalan (193).

Lótás: [cursitatio; das remen]. Száguldás, futás, lótás (MA: Scult. 885).

Lótást: [cursitans; im lauf]. Látám, hogy össze meüének lótást és igen szólának össze, hogy meg állapának (Gér: KárCs. IV.329).

LOTYÓ: scortum, meretrix, prostibulum Kr. [hure]. Én ezelőtt nála nélkül lakván gyászoltam ő kemét, most ő keme velem lakván gyászolja lotyóját (LevT. II.422). Keressen oly módot, megbaboláztassék azon zsolnai lotyo, fia van generalis uramnál, ahoz bizik, cancellista, tudom istenem megveri s megszegyeníti bösorkány lotot (no). Hiszem, csaloka lotyo volt a te pápistád, hogy ezeket el rekkentette volt tüled (Czegl: BDorg. 58). Ezeket a commissio meghallgatván, nem vallattak semmit azon sós lotyóval (MonIrók. XXVII.55). Így őlé-meg lotyo Dalila Sámson (Csúzi: Sip. 298). Némelly eretnekek gubás lotyó feleségekhez hasonlétyák az istennek amyát (478). A felesétség őlte meg Nábobot, rend-kívül szeretvén gonosz Akáb lotyo Jezabelt (Csúzi: Tromb. 17. Vajda: Kristz. I.644).

Lotyóka: ∞ Távozassatok el mint hamis prophétát és hazugsággal bizó lotyókat (Matkó: BCsák. 285b).

LOTYOG: [fluito; schlottern]. Vallyon ezen nemzett miért oly hatalmas ellenünk? Talán a maga viselése vagy a kőntöse, ki tsak lotyog, fityög, az jobb-e nállunk (Zrinyi II.157). [Vö. Locoog]

Lotyogtat: [garrio, blatero; schwatzen]. Lakatolja le eddig szabadon lotyogtató nyelvét (RákF: Lev. V.421).

LŐ, LŰ: jaculor C. sagitto MA. schiessen PPB. Ebnece faraba lút níl (GuaryC. 9). Ez feyedelem latwan azt, hogy megh utaltatoth volna az zwtwól, hozza lőwe egy nyllawal (ÉrsC. 583). Éjjel nappa lönni basa siet vala, kítől várbeliek igen rettentek vala (RMK. III.90). Aual mellybe lőud az hollot (Helt: Krón. 82). Mykor itth kethöthi lőnek, minden ember takarogzik (RMNy. III.20). Eg nehan zegyen kathona wagyon, kyk soha ne talan zakalos sem volt kezebe, nem hoq lny twdna (LevT. I.164). Mindenik kezébe íjat, nyilat ada és azt mondá, hogy rendel lőjenek (Pázm: Préd. 212). Ennél vadabbat az föld sem teremthetne, bár ha uyab boszúval őriást szölne, az ki az nagy egekre hegyekkel lönnie (Zrinyi I.98). Meg haitá Szivárvány aranyos kéz íjat, erőssen villámlik, mint ha lönné nyilat (II.70). A szerelem nagy mesterséggel forgattya idegét s lövi nyilait (Fal: NE. 108). A szűz Diana egy kanhoz lött, aztat nyomozván az erdőt járta (Fal: Vers. 867).

[Szólások]. Ma lövének kilencz óra előtt lármat (Gér: KárCs. IV.525). Midőn valami kis victoriánk vagyon, nem gyözűk az örömet lövni 1759 (Hazánk I.302).

[Közmondások]. A ki madarat akar löni, nem pengeti íjat (SzD: MVir. 303).

agyon-lő: [telo occido; todtschiessen]. Én tüstént nyomában lézsek, hogy mérgeesen rabounra ütök és agyon lövöm (Fal: TÉ. 634).

által-lő: [telo perforo; todtschiessen]. Micoron az feyedelem ön utalását el nem viselneie, akara ég nyílal ziuett által löni (NádC. 475). Monda zolgaayanak: Lőd által fűthet (SándC. 30). Azon megh haragveek es ottan keth nyllal által lewee (ÉrdyC. 129b). Ez feyedelem latwan azt, hogy megh utaltatoth volna az zwtwól, hozza lőwe egy nyllawal es ewtet által löwe (ÉrsC. 583). Derekat által lövök Don Gáspárnak (RMK. III.80). Romlott toron alatt által lötték vala (93). Az komarj hayduk thegnap elewth az merenyey ispanth athal löthik (LevT. 1.225). A kalmart a koczin, kim soc penzt hozot, által löttec a tolvaioc (Born: Préd. 457). Szerelem istene Cumillaanak is szivét által lövö vak nyllával (Zrinyi II.24).

be-lő, belé-lő: 1) infigo, jaculor MA. hineinschiessen PPB. Egyky az vyteez legyeenek közzöl egy nyilat be lewe, hogy ky yeztenec az vadat (ÉrdyC. 527b). Janesárok bé-lővének, gyakdosának, ott belől es lövének, szirkálának (RMK. III.142). Készítettek volt két pattantyut, kivel az kapuját belőjjék (MonIrók. VII.53). A fa agyuvál, kitt petardának hínak, Győrnek a kapuját bé lövök (Pethő: Krón. 188). **2)** [inmitto, inspergo; hineinspritzen]. Ha az momortika olait bele löud főtscendővel az sebben es dagat hasban, meg gyogitya (BeytheA: FivK. 132b).

el-lő: ejaculor MA. abschiessen PPB. Az drabantok egy embert ellőnek puskával, ki mindjárt elesék (TörtT. III.101). A tzel mellett lött el: aberravit a janua (Kisv: Adag. 2). Valamiket az ép ember két kezével véghez szokott vinni, mind azokat a lábaival véghez-vitte: dobolt erőssen, a puskát megtöltöte, a tzelt el-lötte (Bod: Pol. 194).

föl-lő: sursum jaculor Kr. [hinaufschiiessen]. Magasan föllő: *ejaculari in altum PPB. A nyilat ha fel-lövöd, miheut fellyeb nem mégyen, ottan alá-fordül es sebeseb alá-jöte, hogysen felmente (Pázm: Préd. 323).

hozza-lő: [telum in aliquem mitto; hinschiessen]. Az ember ky wettetet őrdögeknek, nykent a cel a nylnak, mely minden fölő őrdögök hozya löhetnek (ÉrsC. 533b). Porus bozzá lövö egyik nagy nyilat, az nyilal megölö Porus az ifjat (RMK. IV.141).

ki-lő: ejaculor, explodo MA. catapultam solvo; abschiessen, ausschiessen PPB. Nézd a ki löttetett nyilnak menetelét (Elm. 345). A puskáoc a puskákat puska porral meg-töltéséc, az után ki-lőjjéc (Com: Jan. 147). A hol akarják a lelkek, a testek mind-járt ott lehetnek ki-lövelett álgyú golyóbisoknál sebesebben (GKat: Váts. II.1221). Mikor ki lövik az álgyút, chinál széles nyilást, az mig helyére jut (Zrinyi. I.59). Puska mindeneknek kár tévő kezekben, eszt minnyájan ki lövök az magas égeben (120). Krakovszky edictumink ellen puskáját kilöni mérzlette (RákF: Lev. II.599). Az arányzott helyre ki lött nyil meg nem tér idegébe (SzD: MVir. 302).

kilövés: ejaculatio, explosio MA. ausschiessung PPB

Iő-lő: [telo prosterno; herabschiessen]. Le löni a madarat: avem dejicere PPB. Egy görög kéréte a királyt, hogy fogadná bé szolgálátjára, mivel olyan nyilas volna, hogy a madarat retében lelövi (Mik: TörL. 467).

még-lő: [telo interficio; erschiessen]. Wrdwög akara ötet erwšben meg löni (VirgC. 19). A binősök nyet luztak, ő nyilat tegezbe zerettek, hoq setibe igaz züdköt meg löienek (DöbrC. 27). Yiet hvzanak, hoq setebbe titkon zeplötelen meg löienek (122) Ym bynesek zerettek ő nyilakoth puzdorayokba, hogy meg löyenenk setethsebbe zywe bely ygazakath (KeszthC. 17. KulesC. 18). O felesseges wr isten meg lewtted vala te az

en zywemet az zeretődünek nyilawal (ÉrdyC. 516). Tegnap Füleken lőttek meg annak az örömét, hogy a dánus megverte volna az svédeket (RákGy: Lev. 287). Tüköly ő nagysága felől igen szaporán hozák, hogy meglőtték (BékOkl. 237). Midőn török császár táborát megverte, sok erős városban meglövetik híre (Thaly: VÉ. 1202). Már ha bánod nemzeted romlását, fogd meg az isten kezében a nyilat, hogy ne lőjön senkit is meg (Thaly: Adal. 186). Ha valamely lovat meglöttek avagy megölttek volna, végy fertály font mézet, ezzel kennyed az helyét, míg meg-gyógyul (Cseh: OrvK. 37).

réa-ló: [jadjaculor; anschossen]. Réa-lóni szaporán a nyilakat: tela in hostem 3ingerere PPBl.

el-réaló: ∞ Lövöldöznie reytce helyecből az ártatlant és igazat, hirtelen az ő nyilokat elrealóvic kezgetlenől (MA: Bibl. V.29).

tül-ló: [telum trajicio; hinüberschiessen]. Tül löttek, s ide áll az ayául (Deesi: Adag. 117. 178. SzD: MVir. 20. 302). Minden tül lötte nyilnak innét all az aya (Bal: Epin. 4).

Lötöl: [jaculatio; das schiessen]. Myert hogy egy zarwast lötöl? Ezt felelé: Byzon en nem löttem... Igy mentem vegere az zarwas lötelnék (LevT. 1216).

Lötöt: [tormentis oppugno; beschliessen lassen]. Az álgnyikat az hogy földi helyhezteté, az város köfalát lötötnie kezdé (RMK. III.46). Az János bánt ott az várba rekeszté, erőssen vitatá, igen lötöté (332). Öted napig bassa erőssen lötöté, azért Buiać falát egy czópné sem sérte (Helt: Canc. 119). Palotát meg zalotta es igen lötöté (RMNy. II.331). A várat erőssen lötötik (Monfrók. III.91). Mindjártat Tatát álgnyikkal lötötü kezdé (VII.13). A toronyrak az cserépit lötöti annyira, hogy ugyan lecsereg ott a cserép a toronyról (ÉrdTörtAd. 1107). Míg a porban tartot, erőssen lötöté a várat (Pethó: Krón. 172). Most meg fog innét indulni leg alább ötven ezer emberrel Orsovát lötötni (Mik: TörL. 354).

be-lötöt: [telum 3ijici jubeo; hineinschiessen lassen]. Az kirahac ellensignece szüelbe be lötötnek (Szék: Zsolt. 44).

Lövédéz: [identidem jaculor; wiederholt schiessen]. A tarackzból vizre kijáró eselédhez lövedezett (Monfrók XXIII. 426).

Lövell: [jaculor; schiessen, werfen]. Mint egy sebes nyilakat hirtelen lövellünk (Tof: Zsolt. 675). Fel-gyújtó bombákat házokra lövellünk (Könyi: HRom. 104).

Lövell-ik: [mstar teli feror; schiessen]. A víz memél magassab helyről jó, annál folyeb lövellik a tsévében (Pázm: Préd. 675 SzD: MVir. 469). Ó a fel-nyilt kút, melyből ered a víz, mely isten orzagaba lövellik (Pázm: Préd. 807). Legottan meg ilyen gondolat lövellie szivében (MA: Scult. 963b). Kevesen vagynak az urak közül, a kik elmefutása addig lövelltet (Fal: NE. 36). A tárgyra lövelltet gyors olméje futása (SzD: MVir. 424).

el-lövellik: [se proripere; fortschiessen]. Néléz megojteni a madarat, ha tsavarog s ide-is amoda is sebesen el-lövellik (Fal: UE. 373). Mint egy testelen árnnyék láb hegyen el lövelltet hátunk megott (SzD: MVir. 40).

eloibe-lövellik: [prorto; vorstürzen]. Ha szerentsére kaplatnak ennek, sebesen eloibeik lövellének mint az él sasok a prédára (Fal: NE. 1).

föl-lövellik: [femico; hinaufspritzen]. Olly fon röpül, hogy szemünk gyakorta el-vesztü, mikor lütásunk zéllya-kívül fel-lövellik (Pázm: Préd. 30). A víz memél magasab helyről jó, annál folyeb lövellik a tsévében (675). A víz mikor keskeny árokban öszveszorul, habzik és föl-lövellik (Hall: Paizs. 98).

Az üres vesszők magassan föl-lövellének, a terhesek le hajolnak (SzD: MVir. 188).

ki-lövellik: [erumpo; hervorschiessen]. Sebesebben lövellik ki a nyil (Land: F3segit. 130).

lő-lövellik: [defedor; herabschiessen]. Egyszer hát nagy sorog lövellik le a dézmacsár mellett, lovasok a vizen által (MouTME. I.61).

[Lövöld]

[el-lövöld]

ellövöldés: [trajectio PPBl. 3ilbergang]. Tsilagoknak ellövöldések: stellarum 3trajectiones PPBl.

Lövöldék: 1) papilio C. MA. hepiolus PPBl. schmetterling PPB. Gyertyára repülő lövöldék: hepiolus C. Lövöldék, lependék, pillangó, lepke: papilio; gyertyára repeső lövöldék, legyetske: hepiolus PPBl. A fényes bogarac avagy csillámoc, gyertyára szökellő lövöldékec röpösök (Com: Jan. 13). Ne sokat bujdossal kivágyó indulattal! mint az úttját vesztő lövöldék (Fal: NE. 119). **2)** [volans; fliegend]. Nem olly hírtelemséggel jelent nekik meg mint valami lövöldék tündér (Kkat: Válts. II.1163). **3)** [cometa]. Lövöldék az égen, futoso üstökös tsilag: acoutia PPBl.

szőr-lövöldék: papilio Com: Jan. 13. [schmetterling]. A cserebogarac, zöld bogarac, lependékec, szőr lövöldékec röpösök (Com: Jan. 13).

Lövöldöz: jaculor, sagitto MA. oft schiessen PPB. Tizes állal flet lövöldözni keztee (NádC. 670). Kih kötöztete a mezőre mezitelen celul es meg parancola ötet lövöldöztetnie (DebrC. 137). Minden én nyilaimat hozzáice leüldözem (Helt: Bibl. I. cecc2). Puskawal es algalwal levedeznek hozaya (RMNy. II.98). Iszonyú tsatepatenal az ő arkanac kőné nagy fűmen lövöldözte (EszT: IgAny. 500). Az homnan a maga gonosz szándékát lövöldözi (Nyr. XI.30). A ragadó dögös mirigy pokol varokat avagy tüzes keléset lövöldözvén, nagy népeket el pusztét (Com: Jan. 59). A vitézek a golyobisokat taratzkókból lövöldözik (184). Csak akkor kezdének lövöldözni, az midőn már körilvetetennek (RákF: Lev. 634). Lövöldöztük a vadakat (Mik: MulN. 317). Tárty és szél volt, melyet az ördög minden tűnkossival szüntelen lövöldözött (SzD: MVir. 303).

[Szólások]. Az en yim bdi lövöldöz: olet ungventa *de meo PPBl. Másébből lövöldözni: más tudalmányával hartzolni (SzD: MVir. 302). A keresztsegről tész fel a titulust, azonban oda aláb olly szélesen lövöldöz a tárgyra, hogy minden mosogatást bé-foglal (Kereszt: FelsKer. 351). Nyulat sinkovantáztak s m a d a r a k a t lövöldöztetek (Thaly: RT. 1276). Nem ugy lövöldözi a tárgyat, a mint fel-tész (Kereszt: FelsKer. 353). Nem lövöldözi a fel tett tárgyat, hanem másutt járnak nyilai (SzD: MVir. 302). Nem jó az wrackel czereszigt emi, mert lövöldözni kezdnee a m a g o k n a l (Helt: Mes. 23). Ha t ő k m a g g a l lövöldösz ellenünk (Pós: GBot. 6).

be-lövöldöz: [tela mitto in; hineinschiessen]. Kecskelábokat vittok az köfal alá és így szüntelen fúrasztottak, lövöldöztek be az várban (Monfrók VII.23).

még-lövöldöz: [jaculis obruo; beschliessen]. Kez hűtet ne yllesse, de megh kövezyeek, avagy megh lövöldözöck (JordC. 52). Az ehazarú vjetece ky az mezőre, hogy ott meg lewöldözönek az vyezők (ÉrdyC. 197). Annak wtanna parancholaa, hogy azon keretztlan meg lewöldözönek ewket (546). Egy kez se illesse aszt, hanem meg kövesztessée anagy meg lövöldöztessee (Helt: Bibl. I. 113). Wrtal ne egyél czereszét, mert az magatival meg lövöldöz (Deesi: Adag. 24). Ha valamely nyargalva memne a töblékek utján kívül, a kocssra azonnal meg-lövöldöztessek TörtT. I.163) 300 muskaterosa vitték eseket,

kik meglöveelveoözven, az tabor szeleig hajthák (TörtT. IV 218). A nyilasok a vad elefántokat meg lövöldözik s el-jétk (Misk: VKert. 25).

őszve-lövöldöz: [se hüicem jaculari; sich gegenseitig beschüssen]. Az ajándékot az vajda számára fizették meg, mikor az katonákkal itt őszvelövöldöztek (MontME. L119).

Lövöldözés: [jaculatio; das schiessen]. Szerez menyűtő köveknek lövöldözését 1613 (KNagysz. D1). Annaira jutot volt a sűrű lövöldözés es sok ostrom miat a dolog, hogy a varbol az emberek is kilátszanak (Megy: SzAÖrtme. Előb. 4). Bünfi Pál uram is lövöldözésre, fővétre sententiazott engem (TörtT.² 1.142). A galambok mindeneknek prédájokra, fogdosásokra és lövöldözésekre adattanak (Misk: VKert. 596). A hívek a világ nyomogatásának lövöldözésire fel emelt tárgyak (SzD: MVir. 302).

Lövöldöző: [jaculator; schütze]. Az lövöldözőc ezilt tészcec (Zvon: Post. L175).

Lövöldöztet: [jaculari jubeo; schiessen lassen]. Kezdette vala kiáltani, hogy nem vizyáztatnának s hozzájuk nem lövöldöztetnének, nagyon pirongatódott volna (Szal: Krón. 182).

őszve-lövöldöztet: [jaculis confodi jubeo; todtschiessen lassen]. Jobb volna magokat magok kezek alatt levő hadainkkal őszvelövöldöztessek, hogysen mint elszűnt kemény büntetésünket magán tapasztalja (RákF: Lev. 1.136).

Lövelkéd-ik: [feror; schiessen]. A víz mennél magasabb helyről jő, annál fellyebb lövelkedik a tsévében (SzD: MVir. 469).

Lövés: 1) jactatio MA. [jactus telii]; das schiessen PPB. [schuss]. En Symon meg néc sertessen lövestől, thörthől (PeerC. 255). Areal az lövésre ők indulának, bátor szívvel öklelének, vivának (RMK. III.206). A szekerec megül nagy lönést kezdéne (Helt: Krón. 88). Lewes nyath egh esewth sebben (LevT. L192. 262). Mihelyt a mezőrfül az erdő sarkalattjához érkezének, azon lövések is semmit nem árthatnak vala (Szal: Krón. 402). Rivadást ba hallnak, lövésre vigyáznak, ellenséggel harcolnak (Thaly: Adal. II.74). Éjten-éjjel mikor a lövés ellhallgat, fényes tigrisbőrén Rákóczi nem nyugbat (II.119). Vedd fel fiam bátran németnek lövését, ne mutasd szivednek semmi röttenését (II.247). **2)** [telum; schiessgewehr]. Számszeriy, parittyá vala lövések (Husztii: Aen. 4).

ágyú-lövés: tormenti explosio SK. [kanonenschuss]. Sok ágyú lövéssel more bástyát törni közlé keménységgel (Zrinyi. I.28). Egy ágyúlovésnyire ők leszállának (98). A canalis parton vagyunk a Feketetengernek a torkától egy ágyú-lövésnyire (Mik: TörL. 33). Ennek [a canalisnak] a széle mindenütt vagyon egy jó ágyú lövések (59). Lészen mindenkor egy ágyú-lövésnyire-való köztetek (Fal: NA. 211).

öröm-lövés: [freudenschuss]. Gyanakszom, ba nem örömlövésiek voltak-i Földvár főlzabadiulásáért (RákF: Lev.586). A sok nyomtatott gazetta-hírek, öröm lövések miatt se nem támatnak fel e világra, se nem hívesülnek a másikon (Fal: NA. 211).

puska-lövés: catapultae jactus, emissio PPB. [explosio sclopeti; gewehrshuss]. (Güres: Máty. 31).

szalvé-lövés: [freudenschuss]. Tegnap te deum landamnst mondottam itt a taborban az egész hadaknak háromszori salvé-lövése alatt (Bercs: Lev. 41).

számszerijj-lövés: [explosio ballistarum; wurfmaschienschuss]. Erössen kezdéne vini a törőkeekkel számszeriy lövés-sel, keziyekből valo lónesseckel és minden módon (Helt: Krón. 88).

[Lövet]

reá-lövet: [jaculari jubeo; beschüssen lassen]. Oly keményen kezdé reá lövetni, hogy a fregatta fehér zászlót teve ki (Mik: MulN. 24).

Lövő: 1) jaculator MA. schütz, schiesser PPB. Hagytó, lövő: jaculator PPB. Villa Lunen (VReg. 52). Megzamlala a férfiakat, zaz huz ezér gálogokat es lonagokat es lönöket 12 ezert (BécsiC. 12). A gyermek fel neukedőc es lakéc a pusztaba és jó lönős lön (Helt: Bibl. I.13). Minden lönün lönö milára vet (Decsi: Adag. 52). **2)** [arcitenens; bogenschütze]. Lövő jegy az égen: arcitenens PPB. Az Lövőben kellemetes az ember házasságra foglalatosnac lemi (Cis. L. 1658. KNagysz. 3. 1671. KLöese 3). A tizenkét égi jelek ezek: kos, bíka, kettős, rák, oroszlan, szűz, mértéc, scorpio, lövő, bak, vízöntő, halac (Com: Jan. 7).

kövel-lövő: silicarius PPB. [schleuderer].

Lőcs: subsens in curru, fulcrum laterum curru MA. brachium currus; leiste am wagen PPB. Lőczlábu: loripes MA. A szekér tengellyek eleiben belévetetotnek a kerékszegek és a lőcsök (Com: Orb. 171). Egy lőcsöt, haytotat (tegyenek bé) tíz péuzen (TörtT. XVIII.235). Lőcsöt, hámfát, esatlást szépen ki-farogsálya (ÖtvMest. 47). Igazítja az őszve tört lőcsöt (Orezy: KőltII. 71).

[Szólások]. Ha görbe nem vólna, lőts nyujtó lehetne (Kisv: Adag. 182). El-lődult a lőts árával (Könyi: HRom. 99). A lőtsel elébb belé hagyni a dolgot: hastam ad-jicere (Kisv: Adag. 215). A lőtsel elébb áll: valamit orozva el-emellett (SzD: MVir. 301).

Lőcsöl: [fustigo; durchprügeln]. A ki papot vér vagy lőcsöl, csak a pápától oldoztathassék meg (Pós: Igazs. II.619).

Lőcsös: 1) arcuatus Ver. [gebogen]. **2)** [loripes; krummfuss]. Lőtsös követ borges-lábnt, vak vezet világtalant: varam sequitur *vibia PPB.

[LÖCSKEL]

Lőcskelés: racematio MA. [nachlese]. Mezgerlés, elhagyottat gerezd szedés, lőtskelés: racematio Major: Szót. 401.

1. LÖK: planities; ebene PPB.

Lökkent: planum ingredior; auf die ebene abfahren PPB.

2. LÖK (lökő Com: Jan. 75. lökögő ACsere: Enc. 194): jacio, projicio, jaculor, peto SI. [werfen, stossen].

Lökés: jactus, missus SI. [wurf, stoss].

ér-lökés: pulsus C. [aderschlag].

Lükő: pilum Com: Jan. 75. [mörserkeule]. Régeuten esac mosartörőckel törnc vala a mosárban, az után törnc vala darabos kása lükövel (pinsebant pilo ruído) a száraz malomban (Com: Jan. 75).

Lüköd: [pulso; schlagen]. Szavára a szívem lüködött (SzD: MVir. 409).

Lükög, lükög: moveor, agitor SI. [sich bewegen]. A himlöt eleve megjelent a lágy, lükögög, gyors érszőkések (ACsere: Enc. 194). Szavára a szívem lükögött (SzD: MVir. 409).

Lükögös: [agitatio; bewegung]. A tsillagoknak ragyogások leszen a nñ egünk szelyenek viz modra lükögösétől (ACsere: Enc. 98).

LőRE: lora, deuteria C. vinacium, secundarium MA. laur, trestervein PPB. Lőre, máslás: vinum secundarium, küren trunk Nom. 43. Tsiger, lőre: lora; tsiger, etzettel elegyített viz-ital, lőre: posca PPB. Esznek szegim ifjak fagyos étket, rejá imyok adnak bűdös lőréket (RMK. III.317). Igyéc tyikmonyot

lóróban, vizes borban (Mel: Herb. 28b). Lóret, alma vizet isznak (Born: Préd. 317b). Ha bort nem ad, hiszem ad lórét, czigert avagy sért (MA: Scult. 751). A szőlő magokból avag lórkölyök-ből lóre avagy esigér, másfél lészen (Com: Jan. 85). Boros színeinket s ott lévő lórénket megitták. 1662 (OrszGy. 262b). Tíz hordo lóre it Patakon, egy felbe vagon (Radv: Csal. II.51). A pincejében lóre másfél hordó (Gér: KárCs. IV.451).

ecetős-lóre: posca MA. lauertrank PPB.

LÓZÉR: scurra, in loquendo dissolutus SI. [possenreisser, spassmacher]. Az Israel szekere bezzegh nem ilyen lózérek-től vezetetik (Bal: Epin. 3).

LUC (lutch Ver. luts BeytheA: FivK. 86. lutzfa PPB): teda Ver. abies MA. fichte, weisse tanne PPB. Lutzfa, lutz-fenyő fa: abies MA. Síma, nem görtsős luz-ta, luz-fenyő-fa: *abies enodis PPB. A cedrusfa olyan, mint az magas gyalog főnyű, erős fa, mint az luz főnyű (Mel: Herb. 30). Cedrus, Libanus fáia, olyan mint az luts fenyő, nagy magassan nő (BeytheA: FivK. 8b).

LÚD: anser C. MA. gansa; gans PPB. A lúd zörög, gágog; strepit *anser; lúd apróléka: acrocolia; melyes, nagy melyű, lúd-melyű: pectoratus; leány sarja, melyet sflit lúd-fi alá készítenek a szakácsok: moretarium PPB. Aniam yobagya hazara menthek es baromfiyaban el weŕthek tykokatli, ludo-kath azth ess mynd el weŕthek (LevT. 1.6). Neki nem kel sem bor, buza, lud, tyuc, sem szűr, guba (Born: Préd. 552). Ha az foenum graecum lizet lud hialal özne törőd, az matra fiasat meg gyogitya (BeytheA: FivK. 29). Lud-mérű ember ez a mi tündérünk (Zvon: PázmP. 224). Hogy ha az ör-állók szunyadoznak, avagy tsak a ludakra nez, mint regenten Romaban (VárM: Szöv. 73). Minden jobbágy tartozik az várhoz egy-egy meszely vajjal, egy vesling turóval és egy lúddal (Gér: KárCs. IV.300). Plinius a lúdnak nemei közzé számlálja a fái tyukot avagy mogyoró tyúkot (Misk: VKert. 353. 191).

[Szólások]. Szintén olyan ő az tudós emberek közt, mint az lúd az hatfiúk között (Decsi: Adag. 48). Hiában gagogz, mint az lúd (197. MA). Nám olyan mint az szárnya szegyet lúd (Decsi: Adag. 245). Tsac lud modgyára hiában való gagogás (Czegl: Japh. 214). Egykor az urával szatranesot játszván, ludat adott az urának s tréfából mondotta neki, hogy császár lúd; amaz arczúl csapta. Szelim fölkelvén, ki akart menni, de ura nem engedte, hanem leültette, hogy esmét játszodjanak; játszottak is, s akkor is ludat adott neki (TörtT. 1.5).

[Közmondások]. Sok lúd dízut gyöz (Decsi: Adag. 33. MA. SzD: MVir. 366). Lúdra vezetgetz szénát (Decsi: Adag. 100. MA). Nem kellene ludra szénát vesztegetni (Czegl: Japh. 217). Ludra költessz szénát (Kisv: Adag. 39). Meg esik egyször az lúd az iégen (Decsi: Adag. 130. Thaly: Adal. 1.85. Kisv: Adag. 526. SzD: MVir. 127). Megh fogh mégh a lúd esni a jégben (Czegl: Japh. 166). A róka fiával nehéz meg alkalodni, nem jó a ludunknak velo társalkodni (GyöngyD: Char. 83). Az ház-héjára hágott *ludat többen csudállják, hogy nem az oda hágott tyúkot (MA. SzD: MVir. 312). Nem annyin csudállják a ház héjára hágott tyúkot, mint a ludat (Kisv: Adag. 67). Nagyobb tuda, ha egyszor házra száll a lúd, hogyesem ha nap-estig ott sétál a kakas (SzD: MVir. 312).

kantor-lúd: [?] Az őttódot kiveszem; e mellet kantor ludat, kappant es tyukot veszek raytok (Helt: Mes. 456).

rók(a)-lúd: vulpanser Misk: VKert. 352. [fuchsgans]. Vagon olyan nemű lúd-is, melyet a deákok vulpansernek hívnak; magyanul rók-lúdnak mondhatjuk (Misk: VKert. 352).

vad-lúd: anser sylvestris Nom. 151. [wilde gans]. Nagy sokrol megh kérdőzek, de wgy nem zol, mint egy vad lud

(ÉrsC. 158). Vad lúd, kátsa, búvár, sártsa szadadnak seregekkel (Orczy: KöllII. 136).

Ludacska: anserculus, cheniscus C. ganslein PPB.

Ludas: 1) anserinus MA. [gans-]. Ludastó: chenoboscinum MA. 2) perjurus, ancarius, proscriptus MA. meineidig PPB. [geächtet]. Hite, becsülete vesztett: ancarius; hitetlen, ludas: fidefragus PPB. Ludas: literaliter quidem sonat, anserem possidens vel gestans, sed in jure pra perjuro, ob perjurium infamia notato accipitur (Otr: OriglIung. II.69). Ludas, tapaszalt hazug (Ver: Verb. Szót. 15). Midőn a calvinistak azt mondgyák, hogy isten kételemit embert a gonoszra, aunyi mintha valakit paraznanak, gyilkosnak, ludas embernek mondanal (Pázm: Kal. 170). Ludas emberre biztat vallásod próbálását (Czegl: MM. 202).

[Szólások]. Elő szól az lúdas ember: lupus aute clamorem festinat (Decsi: Adag. 144).

LÚG: lixivium C. lixivium MA. lauge PPB. Az vocalisocrol: u, mint búza, lug (CorpGramm. 99). Minden nap keczer erős lugban meg kely mosny (Frank: HasznK. 31b). Ha meg főzöd lugban az sallyat, serket, lozt, korpassagot ki vezet (BeytheA: FivK. 70b). Az fekete pözérczét lugban főzd meg, kozos feiet gyogit (85b). A bőrdket készítő a bőrdket hamvas luggal késziti (Com: Jan. 98). Csinálj erős lugat, szűrd által, a borsót forraszd fel velle (TörtT. 1.578). Az egyenetlenség forralt olyan lúgot, melytől végre soknak file jaira zigott (GyöngyD: MV. 11). A keserő füvel luggal forrozák-le (Kisv: Adag. 456). Kopaszulás ellen az aranyos paprag fível csinálj lúgot (Váli: OrvSz. 39).

[Szólások]. Hogy még az ő nyakokat nem éri az lúg nem szűnyák a Josephnek romlását (RészPoh. A4). Nem oda Mátyás, mert mikor a hetvennyoladzik paginara kelünk, lésszen ott lúgod, hanem nézd a tárgyet (Matkó: BCsák. 37). Melyre Pósalházi ramtól vett érdeme szerint való forró lúgot (50). Hogy száraz lug alá ne vonnyák a nyakadat (Bal: CsIsk. 181).

pár-lug: lixivium MA. lauge PPB. Hamú, pár lúg: lix PPB. A strazsa vár-fokon nem alszik, ha szemre kél, a mi szívek alatt fekszik, keserő pár-luggal az fejek melegszi (GyöngyD: MV. 74). Nincs az az erős párlug vagy vilasztó-víz folyás, mely ilyen foganatos erővel bírjon (Csúzi: Síp. 320b). Azt végezék, hogy hamuval hintse magát, ha más párlug nem kel fejének és várja az utóbbi sententiát (Fal: NA. 129). Mind a ketten Eusebiusra támadván, addig üntögeték a párlugot ősz fejére, a míg magok meg elégették (148). Némellyek ugyantsak meg-érdemlik a párlugát (Fal: NU. 215). Nyakadba fordították a másnak készített pár-lugodat (SzD: MVir. 185).

Lúgos: 1) lixivius MA. laugig PPB. Lúgos banu: *lixivius cinis PPB. Lugas kádra 2 szál istráng (MonTME. I.144). 2) [lixivium coriarium; lohe]. Mentem száj-jártóhoz, de a lúgosá-hoz nem szokhatott az orrom (ÖtvMest. 71. vsz).

Lugoz: lixivio purgo; mit lauge abwaschen PPB

még-lugoz: ∞ Konyha lány meg lúgzá útra két pendelyét (Gvad: Orsz. 92).

Lugzó: [vas lixivium; laugenfass]. Nem tudat őrdögbe lugzóba vetnyi (RMK. V.238).

LUGAS: vitis arbustiva MA. arcella vitis, concamerata PPB. [laube]. Lugas karó: cantherius C. MA. Lugas veszsző: rumpi MA. Lugasra eresztett szőlő: vitis pergulana, chenoboscium PPB. Lugas szőlő: *pergulana vitis; lugas szőlő: *arcella vitium; lugas szőlő-veszszők: rumpi; lugasra csinált szőlő: vinea *cantheriata; lugas szüetske: topiarium PPB. A kert környül szép lugasoc valánc (Helt: Krón. 169). Kertbéli árnyékos színc, lúgosoc: topiaria (Com: Jan. 71). Ha valaki

ezfrázni akarná lugassait, azoknak bé-meneteleken mesterséges kapukat csináltathat (Lipp: PKert. 19). A lugasok között erre s arra térnek, megcsókollják egymást, mikor össze érnek (GyöngyD: Char. 354). Anno 1635. építettem meg az pajtát. Ezen a két helyen ültettem lugast és rózsás spalért. 1880 (TörtT. 773). Lugas, másik hagymás és egyéb veteményes kert (Gér: KárCs. IV.285). Kaposztás, hagymás, lugas kertetek ők colálják (uo). A narancsos kertekben szép sétélő lugasokat eregetett (SzD: MVir. 389).

szőlő-lugas: *compluvia vitis PPBl. [weinlaube]. Zölw lugasok es olaj kertek, kyket the neu palantaltal (JordC. 216b). Cyrus országát, királyi hatalmát szőlőlugos példázta (Thaly: VÉ. I.105).

LUKNA: [mensurae genus; getreidemass]. Egy lukna borsót, árpakását, pohánkakását, negyven túrót, két füzék vajta ha szerével költi, többet ér Kd vele fél esztendőnél (LevT. II.12). Irtam az tisztartónak egy levelet, hogy adjon Knek harminczöt lukna búzát (162). Szabó Martinnak 20 lukna búzát hagyok, trencsényi káplánnak 6 lukna búzát hagyok, az trencsényi iskola mesternek 6 lukna búzát hagyok (Radv: Csal. III.269).

LURKÓ: [homo callidus, petulans; schalk, schelm]. Sógórom a lurkó (Thaly: VÉ. II.385).

LUSTA: 1) iners, deses MA. träge, faul PPB. Miért nem indulnak fertőzni minden gonoszságban a feslettekkel, minthogy ezeknek is cseppenik valami gyönyörűség legalább a lustából (Fal: NE. 31). Még a fülét sem mozdítja, igen lusta (SzD: MVir. 175). **2)** dissolutus, vilis; schlampig, lumpig]. Most tizifra, most lusta ruhában ültözni (Orczy: KöltH. 152).

Lustán: [negligenter; träge]. A katona könnyebben végzi életét, mintsem az, a kit a hideg hónapiglan nyomorgat és lustán térsen a koporsóba (Fal: NA. 222).

LUSTOS: 1) ndus MA. feucht PPB. Mocsok és lustos rula (MA: SB. 226). Kegyetlen Hylactor agarannak megmutatod lustos nyomdokidat (Illyef: BCSTomp. 110). Szablája el töröt, csak fele kezében, maga lustos porban és keresztény vérben (Zrínyi 160). Talált utat Vida magának szablyával, ugy ballag az víz felé lustos vérről s porral (115). **2)** sordidus MA

[foedus, spurcus]; milátlig PPB. [garstig]. Az lustos száju gaz asszonyok lurítottak inkább (MonIrók. XI.438). Az úrfiak fenyven dicsekednek a lustos életnek éimerével (Fal: NE. 6). Tudom, hogy sok hímes szímmel s okkal mentetetik ama lustos mondásokat (17). Ki méri a tsalakoziást vagy lopást vagy a lustos életet javallani (33). Egy végben három-százat hallani (comoediát), a hol a szem is akad tsúnyára, a fül is hall lustost (85). Lustos képeket szerzünk magunknak drága pénzen, azt feszíttyük aranyrámákra (Fal: NA. 137). Fejünk felett vagyon a gyönyörűségnek tengere és tsak azok részesülnek benne, a kik itt alatt a lustosban nem zabálnak (158). Ha az urfiak tudnák, hogy nem gyönyörködtek a lustos beszédekben, nem merészelének előttetek szemtelenkedni (179). **2)** [libidinosis, probrosus; liederliche person]. Állas elő a kalastromból edgy híres lustost, safarinát, imádd az által az istent (Kereszt: FelsKer. 380). Híres lustosra is akadtam, mely ezer szépet tudot mondani a szűzességről (Fal: NE. 58).

Lustosan: [madide; durcheinäst]. Delimán hogy megtért rettenetes harezűl, fáratlan, lustosan alut-vértől, portól szüve még jobban ég nagy boszúságtul (Zrínyi. II.3).

Lustosság: [probrum, turpitude; liederlicheit, garstigkeit]. Nem arról a tisztességről beszélgetek, a mely igyenes ellensége a lustosságnak (Fal: NA. 185).

LUTHER: [Lutheranus]. Ha a lutterek és kálmisták ügyét fel vállaltad, maradj meg a kérdésben (Matkó: BCsák. 35).

Lutherség: [Lutherani]. Lutherséget közülünk kiszínetünk, nem bánt senki, bátor immár ne féljünk (RMK. V.19). Lutheranus: Luteraner (KirBesz. 121). Négy reudbeli embereket találod ez földön: sidóság, poganság, papaság és lutherség (Bas: Credo. 137).

LUTHERISTA: [Lutheranus]. A lutheristák Husznak eretnek nevet sújtnak fejéhez (Pázm: Kal. 170). A setét laynalcsilag-utan budoso lutheristak vezetője (Pázm: LuthV. Cím.). Micsodák ezek a Lutheristák és Calvinisták? Csak ez világ szemeti (Álv: Post. 197). A lutherista és calvinista vallás a magyarok megtérése után 500 esztendővel vettetett (Matkó: BCsák. 6. 52).

LY.

LYIÚT: [lyra; laute]. Hogy ha valahol gyönyörűségés nőfára igazítottogt hagedű vagy lyúut szót hallunk (Pázm: Kal. 2).

LYUK, LIK (*Lik* MüncC. 27. *lyik* Pázm: 5Lév. 262. *lyok* PeerC. 74): **1**) foramen, foratus, fossa C. fovea MA. loch, grube PPB. Az egerec ki lönen a likocbol, merezkéttenee mfnket vándura rezzentenee (BécsiC. 42). Kanazoenae likái vadnac es meñnei repesőenee fézkee (MüncC. 27). A galamb a kőzuluac hasadekaban es lykaban f üngodalmas lakodalmat keresi (NagyszC. 112). Az egereek lakoznak zoros lykakban (SándC. 5). Az rokának lykek vagón (JordC. 376). Sok vadak güiltenek a lyk eleibe (DebrC. 175). Ha ki akarz menny azon lykon, kyn ewzteueren iewttel be, tehat ismeg meg ewzteuerreggyel (Pesti: Fab. 27b). Kőnieb ah teuenek eg (tav likni helien által memi, hoq nem ah gazdagnak meniorsagba (Ozor: Christ. 78). Ha sok béka vgraudozic ki az lykból, eső léssen (Cis. G2). Ennek is oluasd meg az also renden való lykait (Helt: Arithm. P7). Ha a forrásnak tellyességéből nem szabad meritenem, még is a mennyei csévének likát illetem szájjammal (Pázm: KT. 431). Az liknak köröskörnyül kétszorezése légyen, hogy meg szakadgyon (MA: Bibl. 175). **2**) [antrum; höhle]. Lyukba szoktak vala mardusok lakni, erdei vad hussal csak szoktak élni (RMK. IV.118). A kies berkekben, erdei ligetekben táplálatott vadak az ő barlangjokban, lyukokban fogják magokat (Com²: Jan. 31). **3**) anus C. [hinterbaeken].

[Közmondások]. Hitan egér az, az kinék csak egy lyuka vagyon (Deesi: Adag. 113). Az bagzó ebnek sok lyuka vagyon (167). Gyakor eséssel a kitsiny isopp is likat ver (SzD: MVir. 125).

ál-lyuk: emiculus PPB. [mitue]. Sintz-ásó, áll-lyuk vagy mint-ásó: emiculanus PPB. Áll lyukat ásók, erősség esinálóe avagy sáncz rakóe: emiculanii, balistarii et munitores (Com: Jan. 146). A szigetben esett és történt dolgokat beszéli ezután, s számkállya azokat az ötet titkoló setét áll-lyukakat (Gyógyd): Char. 352). A setét áll-lyukban azért ott maradván, egy a másinak sok édes szót adván, a búnat között is valának vígdván (233).

farkas-lyuk: [fovea lupina; wolfshöhle]. Paludemper medium Farkaslyk effluentem (ZiehC. 110). Poss. Farkaslyk (II.458).

fűrő-lyuk: [foramen terebra factum; bohloch]. A messiást tsak igen homályosan szemlélhették, mint valami fűrő lyukon által (Misk: VKert. 439).

füst-lyuk: infuniculum MA. rauchloch, schornstein PPB.

gomb-lyuk: [fissura]; knopfloch KirBesz. 26.

gyújtó-lyuk: incendiarium foramen SK [zündloch]. *Gyújtó lyuka a puskának vagy ágyúnak: tormenti spiraculum, ca-

tapultae ignitabulum PPB. Szegeket vere az gyútó lyukokba (Helt: Krón. 107). Ágyuk gyúto lukat szeggel be vernek (Göres: Mátý. 33). Egy végét kaudtnak gyújtó likához tevő Farkas ágyúnak (Zrinyi I.20). Elvagdalák ágyúnak minden kerekét, gyújtó likakban is vertek vas ékeket (II.54). Kiknek az száját lötték vala el, kiknek penig az gyújtójukok szakadozott vala ki (MonIrók. VII.333). Midőn az ágyukat magyarok elnyerték, kerekeket szélyyel rentották s keverték, a gyújtó-lyukakat vas szeggel bevették (Könyi: III.Rom. 124).

haj-lik: porus PPB. Veriték-lik, haj-lik vagy lyuk az ember bőrin: pori PPB.

kő-lyuk: [specus; höhle]. Mikoron az kőlyukhoz közeleítene, beléé kezdé nezny (PeerC. 74). El mene pusztaba az Argeus neű hegiön egi kőligba lakek (DebrC. 175). Elszaladtac ez őt királyok es elrőyetzec vala egy kőlyukba . . . Monda Josue: Hlyatsac nagy kőveket az kő lyuknac szajara (MA: Bibl. I.202). Nem akar az kőlyukbol, barlangbol kijöni (MA: Scult. 640b).

ló-lyuk: [culus equi; pferdeloch]. A ló lyukban is vóltal egy keveset (Phil². 56b).

lövő-lyuk: tormentaria, jaculatoria fenestella, specula PPB. [schiesscharte].

macska-lyuk: Az machka lywnkalis eleget eozytom, de senky nem bantott Boldogkeobeol mynket (RMNy. II.308).

nagy-likü: multicaevatus PPB. [vielfältig ausgehöht].

nőgy-likü: quadriforis C.

orr-lyuk: nares C. Nom². 13. [nasenloch]. Idwez legyetek zyz ornak lykay, kyk ysteny zelnek odas yllattayth ezettek (ThewrC. 98). Az két fiil, az két orra lik és az száj (Kopaszsig D). Az orr lyukakon mint egy árnyéc széken a penészes takony alá származic (Com: Jan. 47). Orra lyukán bészivandó orvos-sígoe (174). Ne illosd orra likait (Czegl: MM. 86). Veres nagy szeméi ugyan ki dültenek, az orra likjain langos szellők mennek (Zrinyi I.32).

[Közmondások]. Az gazdagnak is kettő orra lika mint az szegény ember dísznainak (Deesi: Adag. 83).

ravasz-lyuk: [lustrum vulpinum; fuchshöhle]. Ad fossatum utulpinam quam ronostluk vocant (Wenzel III.195).

róka-lyuk: lustrum vulpinum; fuchloch PPB. Egy az isten szava, ninezen változás abban, ninezen róka lyuk abban (Hlyet: Jephia 23). Ezen felelet tsak róka-lik és szaladásra készült tsavargás (SzD: MVir. 351).

sogg-lyuk: [culus, anus; arschloch]. A sül-díszno telől állatják, hogy két sogg lyuka vóha, melyeken gúnájlan szokott (Misk: VKert. 212).

sok-lyukú, sok-likú: multiformus MA. PPBl. multicavus; löcherig PPB. Sok likú, lyukatsos: multiformis; sok lyukú sip: tibia *multifora PPBl.

szég-lyuk: [anguli; vielwinkel]. Minden szöge-lyukakban csak a sok síralsnak (Megy: 6Jaj. IV.17). Minden szöget lyukat össze nézegenek (Gvad: Orsz. 108).

szökő-lyuk: [receptaculum; schlußloch]. Lássuk, másoda szökő lyukat talál itt Sámbar (Matkó: HRoml. 76).

tolvaj-lika: spelunca latronum NémGl. 302. [diebstöhle].

tű-lyuk: [foramen acus; nadelöhr]. Kőnebb az tűnek tű lukon által menni (Sylv: UJT. L112).

ürge-lyuk: fovea cubicularum Kr. Vallyon másoda ürge lyukba rekeszkedett volt az meg-némült Luther ecdésia (Pázm: Kal. 588).

verejték-lika: porus PPBl. schweisslöcher KirBesz. 127. Verejtek lyukak vagy pórusok. 1658 (KNagysz. 27).

Lyukacska, likacska: [foramen parvulum; kleines loch]. Kynyeb az tawenek az tűnek lyukacsayan által mennye, mynth az kazdaglnak bee mennye menyeknek orzaghaban (ÉrsC. 212). Kis likaeskan István ballgatja vala, egy nehány barátival titkon szólla (RMK. III.135). A harkály valamely magas fa oldalában egy kis paraszt lyukatskát vájkál s abban tojik (Misk: Vert. 428).

Lyukacsos, likaesos: multiformis C. multiforatis, fistulosus MA. [voll löcher]. Pöfeteseg, likatsos: fistulosus Major: Szót. 229. Vápás, likatsos: lacunatus; spongiás, likatsos: spongiösus PPBl. A koravaszal sült kenyérnek kettős héjja vagyon és belől likatsos béli (Com: Jan. 76). A test tajtécs kövel és lyukacsos mosó kövel dörgöltetic (114).

[Likacsoz-ik]

még-likacsozik: [diffundor; zerspalten, risse bekommen]. Az föld aml a fún környös környül meglikacsozik (Lipp: Cal. 22).

Lyukad, likad: foramen accipio SI. [loch bekommen].

ki-likad: ∞ A salétrom üstöz vettünk tűnsót, hogy ki likadt volt (MonTME. L62).

még-lyukad, még-likad: ∞ Olly erőssen feyeben nyomak, hogy az ő zent feye ezör helyen lyukada meg (ÉrsC. 46b). Meglyukada a hajó (Bethl: Élet. 306).

[Likadoz]

Likadozás: [fissura; ritze]. A szőlőnek veszei minden rajtok eső repedés, likadozás nélkül meg-bimbozhatnak (GKat: Váts. I.619).

Lyukas, likas: foraminosus, multicavatus, per tusus C. löcherich, voll löcher PPB. Likas vagyok: fistulo C. Myt hattatok tő? Egh rozl haloth, lukas czolnakoth (Apost. 36). Főlvél az rula lykas wolt és fel köttetyk wolt kőtelekwel (ÉrsC. 66). Lyukassoc a szuszétoe (Helt: Mes. 328b). Az gomb rakot lwkas, cukos (RMNy. II.87). A keresztis fűnce két viraga vagyon, likas az gyökere (Mel: Herb. 157). Chyengő viragh, likas levelő fyv (BeytheA: FivK. 94b). Ha az tálmaso fyv vizet vezik, likas sebóket meg forrazt (104b). Az orgona lyukas száru bórdókból áll (Com: Jan. 169).

[Szólások]. Egy likas megyorót sem adnék érettek (SzD: MVir. 220).

[Közmondások]. A szerentse parolája lyukas (Könyi: HRom. 119).

apró-lyukas. Az verő veriték-júró apolyukas: medulla porosa (Com: Vest. 12. 141).

likas-bikas: [foraminosus; voll löcher]. A korál ritka, likas bikas (ACsere: Enc. 252b).

[Lyukasit]

mög-lyukasit: [perforo; durchlöchern]. A kemény kövec a légy víztül meg-lyukasíttatnac (Tyúk: Jözs. 155).

Lyukaszt, likaszt: perforo MA. durchlöchern PPB. Christusnak kezei nem csak ligasztvan voltanak, hanem szegések (Gyarm: Fel. 274).

által-lyukaszt, által-likaszt: transfodio, pertundo C. perforo MA. durchbohren, durchlöchern PPB. Az magoknak való omberec a hegeket által likasztottac (Deesi: Sall. 10). Az Belus leáni nagy erőt szakasztnak vala rayta, hogy az által likasztott hordót meg tölthetnek (Lép: PTük. I.249).

általlikasztás: [perforatio; das durchlöchern]. Likasztanál meg egy ostyat, kin osnék az által likasztás: a Christus testémé vagy az ostyán (Czegl: Dág. III.1).

ki-lyukaszt: [perforo; durchlöchern]. Az felső tégelynek az fenekét ki kell lyukasztani (KecskeÖtvM. 307).

mög-likaszt, mög-lyukaszt: desubulo C. perforo MA. durehbohren PPB. Megh likasztak kezeymeth, labaymath (WinkC. 220). Meg lykasztak een kezeymeth ees meg zamla-laak mynd een tetemenymeth (KeszthC. 39). Az pallast meg lykastwan (Pesti: NTest. 71b). Meglyukasztatott rojtra csinállyac az ő ágait (Nad: Kert. 59). Az felső tégelynek a fenekét meg kell kicsinnyé lyukasztani (Kecske: ÖtvM. 307). Által szögezett tenyere meg-lyukasztott lába ere áraszt vér-folyamokat (GyöngyD: Char. 287). A harkálynak igen hegyes orra vagyon, mellyel még a nagy temédek tser-fákat is meg-lyukasztja és ki-vájja (Misk: VKert. 425). Magok Fábri György malomházához három meg-lyukasztott ezövekek által, mely közönségesen kalán furunk mondatik, bocásának vizet (CsikGy. 40).

Lyukasztás: 1) foratus C. [durchlöcherung]. Mennyien vesztek házomlásban, egy színyognarásban, egy tő-lyukasztásban (Pázm: Préd. 990). **2)** [foramen; loch]. Az fiistit süpörd öszve, vajjal keverd öszve, azután kend be a lyukasztást véllé (Kecske: ÖtvM. 310). Szent oldalán marasztotta, hagyta emlékeztül tágason táva a dárda lyukasztását (SzD: MVir. 100).

Lyukasztó: [locheisen]. Más szekrényben: lyukasztó vagy bányász poczok van (Radv: Csal. II.396).

Lyukatos, likatos: fenestratus; löcherig PPB. Likatos szá: *casus oculatus; régiségű likatos kövek: lapides *adesi PPBl. Ne légyen kenyered igen kemény s meleg, s az jobb, mely lyukatos, tudgya ezt a kösseg (Folv²: SchSal. 9).

Liggat: [perforo; durchlöchern]. Tövisektül liggatlik és szurdaltatik (Debr: Christ. 115). Kőrmök allyait lyiggalták (Megy: Szöv. 113).

Lyuggat, liggat: multa foramina facio Kr. [durchlöchern]. A töviset ha terjesztett tenyerünkön tartjuk, nem lyuggat (Pázm: Préd. 358). Én vagyok tenéked sertő és liggató tövised (Zoly: Elm. 278). A harkály vagdalja és lyuggatja az élő fákat (Misk: VKert. 427). A töviset ha kiterjesztett tenyerünkön tartjuk nem lyuggat, de ha meg-szorítottuk, vért bocát (SzD: MVir. 445).

által-liggat: [perforo; durehlöchern]. Lassad az eu kezoy-met kifezittetven es nag kezdődenül a kemény vas zezekkel által liggatvan (NagyszC. 47). Ugy volna Christus által veretve, szegezette, liggatva (MA: Scult. 92). A moly mindenféle szött materiát által liggató s vesztegető férgecske (Misk: VKert. 684).

ki-lyuggat: ∞ Egy csoport ki kell lyugatnyi, fenekét, oldalát rakd be, mint az zománczoló kemenczét (Kecsk: ÖtvM. 204).

még-lyuggat, még-liggat: ∞ Meg ligattia ezóntaimat (Mel: Jób. 71). Az étzaka ugyan megligattya az én ezontyaimat (MA: Bíbl. I.467). Megsebesítetdít, liggatott véres holt test (MA: Scult. 404). Szent kezeyt és labayt meg liuggatták (Lóp: FTük. 242). Megh lyiggattak az én kezeimet és lábaimat (Alv: Post. I.581). Meg-lyuggatott kezeid (Hall: Paizs. 412b). Egy téglyet félen kellene egy téglára tapasztanyi és az oldalát meg kellene sűrűn lyuggatnyi (Kecsk: ÖtvM. 291). Meg ne liggassák az palánkot (Gér: KárCs. IV.73). Vas szegekkel meg-lyugattattál (Taru: Szents. II.49).

Liggatás: [perforatio; durchlöcherung]. Ha látandom az ő kezein a szegek liggatását, el hiszem (Pázm: Préd. 580). A maga bőrért adta ostor alá, melly sűrű liggatásokkal varatott össze (Hall: IIIlist. II.3). Kérlek, erőt adgy oldalad felnyitásának, lábaid lyuggatásának s kezeidnek sebiért (GyöngyD: RK. 296).

Lyuki, liki, lyüki: [cavernosus; höhlung]. Lyuki ember: pomilio, pomillus, pumilio, nanus, pygmaeus MA. Lyüki ember: nanus; törpe ember, kutak ember, lyüki ember: pomilio PPIB. Igh mondok az kys embőrökről, kyketli mi liky embőröknek mondunk awagb thörpeknék (KazC. 192). Jw tank az orzagba, hol laknak az apro emberek, kyketli az magyarok lynak lywky embereknek (TelC. 274). A kis, lyüki ember, törpe, kutac csufságul és nevétségül van mindeneknél (Com: Jan. 45).

M.

MA (*má* KrisztL. 24. *mo* TelC. 295. VitkC. 104. tegnapon, *móis* LevT. I.10. *má* WespC. 106): **1**) [nunc; nun, jetzt]. Ymmar ma tudyd: nunc autem scias (EbrC. 62). Mend maiglan al a mezdñ: usque nunc (BécsiC. 4. MünchC. 33). Nem latoc engemet matol foguan: a modo (58). Maiglan hirdetem te diczeretedet (AporC. 23). Hadd vgyan ma: sine modo (JordC. 362). Az en leanyom ma meg holt: modo defuncta est (379). Mindenkoron ellenek mondanak mynd ez maygian (ÉrdyC. 174b). Mivel az oroszlan nem akart néked ártani, én sem bántlak; de meg-lásd: mántül ne vétkezzél (Hall: HHist. II.179). A mit a világ két kézzel ma nyujt, azt időnap előtt elrúthatja tőlünk (Fal: NU. 278). Ma több kívántatik egygyetlen egy böltshez, miut-sem régenten mind a héthez (Fal: UE. 362). **2**) hodie C. [heute]. Ma nem ett: famelicus, famelicus MA. Ma tellyességgel: per totum hodie (in iure ung.) MA. Hol zédégettel ma? (BécsiC. 5. MünchC. 23). Ma vagyon, es masnap az kemenczeben vettetyk: hodie est, et cras in clibanum mittitur (JordC. 371. Fél: Bibl. 9). Intsétek egymást mindennap míg a ma neveztetik: donec hodie cognominatur (Ily: Préd. L281). Az Christusnak születése az örökke valo mában volt (MNyl: Zsolt. 225).

[Szólások]. Mára virradóra (Mik: TLev. 413).

Mai, mái (*máji* napiglan: usque in praesentem diem MA: Bibl. LI99. *máji* MA: Scult. 698. *máj* nap: hodie Com: Orb. 94): **1**) [praesens; gegenwärtig]. Ez may eztendeben 1546 (LevT. 130). **2**) hodiernus C. [heutig]. Ez mai időbe (GuaryC. 38). Ezmay zent euangelium (VirgC. 114). A mái euangeliumot irta-meg szent Lukáts (Pázm: Préd. a). Imé, a mái dícsőséges pátronúsiunknak vezérlő kalauzsága (Csúzi: Síp. 464).

[Szólások]. Ez ma y napig (Mon: Apol. 106. Mad: Evang. 166). Fenyegetőzések, ármások és török vitézek által ez mai napig is hódoltatja (Monrók. VIII.411). Ma y n a p o n (hodie) meentők ky wy gabonának honapyan (JordC. 35. 241). Ezdñ mai napon (DebrC. 160). Igy tanítiak ez mái naponis (Bal: CsIsk. 47). Mennyin nem talátnak a máinapon hasonlok Judáshoz is (Ily: Préd. I.6). M á i n a p r a (Zvon: Post. I.4). A ki kilépett Pannóniából és azon országokon megfordulván kapott benne, tanúm lehet, hogy egyeulesleg a nemes-embereken sok sebeket ejtenek máj n a p is (Fal: NE. 2).

MACA: amasia, amica SI. [geliebte]. A L. Flaminium a Portius Cato censor a tanácsból tsak azért veté-ki, hog egy meg-sentenciázottat embert a maczája kedvéért, nem a suppliciumnak rendeltetett helyén vereté agyon (GKat: Válts. II.307).

cico-maca. Pálnak azonban citez-matzáit olvasd meg! Stellanál s-Blondusnál, s fel találod Julia Farnésját s-a többit (Czegl: Japh. 138).

[MACKÓ]

Mackóka. Vigy ki innét jó lovacskám! szépen nevelt jó maczkókám (Thaly: VÉ. I.214).

MÁCSIK: [undel]. Mézes mácsik (Thaly: VÉ. II.96).

MACSKA: felis C. catus MA. [katze]. Terra super Macskarew 1251. Macskalukh in silva Nagy-Ravazd 1347 (Czínár). Nem gondol sem eger fogoual, sem mackaual (SándC. 3). Macskanak farka (DebrC. 104). Igen hegyes mint a maczka kőrme (Mel: Herb. 48). Nyalánk matska (MesésK. 20).

[Szólások]. Nem eb, hanem matska: similor ficu (Decsi: Adag. 147). Lyncaeo perspicacior: szömös mint az maczka (86). Vgy illenek ózue mint az eb s az matska (34). Vgy alkusznak mint az eb s matska: Hercules et simia (209). Nékem is volt egy bölcs macskám, a tsávéban halt vala (453). Lám oly bölöz mint az en maczkam: nunc ipsa vivit sapientia, nunc ipsa floret Musa MA. Ugy örül neki mint a macska a tükörnek (Matkó: BCsák. 102). El törte a macska szarvat: tesseram contregit (Kisv: Adag. 510. Kr.). Matska töled zsákban nem osztatik (Orczy: KölhH. 128). Rajta érték vagy kapták az ebet a szalonánn v. hájonn: a matskát a tejes fazekonn: meglepték a tolvajságon (SzD: MVir. 90).

[Közmondások]. Alánéző macskának nem kell hinui (Fal: Jegyz).

erdei-macska: **1**) felis silvestris MA. [wilde katze] (Frank: HasznK. 21). **2**) ulula. Az erdei maczkác kiáltanae az ő elpusztított palotájában, és az ő gyönyörűséges hazzában az sárkányoc (MA: Bibl. II.13).

pap-macska, pap-macskája: oniscus, scolopendra C. multipeda, multipes, multipeda PPBl. Pap matskája avagy sok lábú féreg: centipes vel multipeda; zamár színű szőrös pap matskája avagy veres tarka szőrös hernyo: conisens seu oniscus Com: Jan. 51. Az pap matzkájának kit hinae, ha sokan iárnac széllel, nagy esőt érzenee (Cis. H). Palánta magot hogy bolha meg ne egye a vagy pap maczka (OrvK. 14. Misk: VKert. 629).

pézsma-macska: odoraria felis PP. [moschuskatze]. Patkány szabású pézsma matska (Com: Jan. 62. Misk: VKert. 238).

vad-macska: felis silvestris Nom.² 129. [wilde katze] (Pesti: Fab. 57b).

vas-macska: **1**) ancora C. MA. [anker]. Salum: olly hely a tengeren, a hol vas-matskában tartják a hajókat, mikor a portusra ki nem mehetnek PPBl. Kyt (reménységet) oly erősen tarthwnk, mynt az tengheren yarok az vass maskath (JordC. 808). Tegedeth tartone vala, miképen a vas mackat a tengörbe TelC. 180). Az vasmacskakat fenékre hánták vala (RMK. IV.203. Sylv: UT. II.103). Vgy tarttyue mint Jekünknee erős vasmatskaiát (Helt: UT. Hh2). A reménség erős, bátorságos vas-matskája

lelkünknek (Pázm: Préd. 173). A vas macskát meg-vetic (Com: Jan. 90. Zrínyi I.34). Reménységnek vas-matskáját vessed az isten igéjének fundamentonában (Megy: Bayle. 824). Bizodal-munk, és reménységünk vasmacskája (Illy: Préd. I.126). El-hágy reménység erős vas-matskája (Kónyi: III. Rom. 76). Örvényes tenger a mi életünk, sok veszedelmeket forgat, a ki szerentésen akar evezni benne, egyik kezében vasnatska légyen, a másikában mérték (Fal: UE. 406). A mentő vasnatskát az utolsó veszedelmek veszik elő a révészek (153). 2) Vas natska a tűzhelyen: cantherius foenarius PPL.

Macskás: membris captus, contractus Kr. (MargL. Praynál 283. Kr.).

MADÁR (madaan JordC. 906): avis, volucris, volatilis C. ales MA. [vogel]. Vörös-lábi madár: erythropus Nom.² 157. Horgas orri madarak: volucres adumae, carnivorae 163. Egyenes körmű ma-larak: volucres rectiungues 165. Meg esmerne madaraknak lalának es fanak es gowkereknek yozagyt (EhrC. 29. 40. BécsiC. 112. 139). Vagyon az egy madaraknak feezkök: habent volucres caeli nidus (JerdC. 376). Az egy keselyv madar hord vala eettel ewneky (ÉrdyC. 337b). Egimas zaat nem halana madarak sokasaganak ezaczogasert (VirgC. 105). Tekinezetek az eghi madarakra: respicite volatilia caeli (Fél: Bibl. 9). Hanem ha madár látta volna meg: nisi si qua vidit avis (Deesi: Adag. 92). Madarac csevegéséből (ex auguriis) jö-vendőlnae vula (Com: Jan. 130). Madarakot vadásztunae (Liszny: Krón. 63). A madár költ (CorpGramm. 317).

[Szólások]. Mint az éh madarak a szemei szűrre, ugy járnak az ifiak ezekhez kerőre (Gyöngy: KJ. 4). Joles ma-dár vagy te (Kónyi: VártaM. 23). Pókol madár az hipo-erita (Holt: Mes. 29). Böles im az jó békességre mutata, ki nagy ritka ma-dár Magyarorszában (RMK. IV.237). Ritka madár a most (Deesi: Adag. 84). Néha madarat foghatnának velle, néha peug őrdög az éha (160). Ugy örülnek, mintha madarat fogtak volna (GKat: Titk. 354).

[Közmondások]. Dítvány madár, a ki a fészket meg rutítja: Chius cacans MA. Az madarat szaun esmeric meg (Mon: Apol. 300). A ki madarat akar lőni, nem pengeti idegét (Pázm: Préd. 7). Nem pengeti az jüt a ki madarat akar lőni (Kisv: Adag. 365).

barázdabillégető-madár: motacilla Nom.² 159.

bögető-madár: ulula Nom.² 163.

csacsogó-madár: avis garrula Nom.² 153.

császár-madár, császár-madara: attagen C. attagen, attagena, bonosa PPL. tetrao bonasia; haselhuhn Kr. haselhuhn KirBesz. 159. Tizenhárom huros és két császár madár (LevT. II. 133). Jól tart bennünket őzzel, császár madarával (Évk. XIII. 52. Com: Jan. 30. Radv: Csal. III.56. RákF: Lev. 1.262. Mik: TLév. 351).

csipke-madár: ruticilla, rubeula Nom. 163. rubetula, ruficella MA. Tsipke madár, veres madár, sármályn: ficedula rubeta, rubeula, erithacus Com: Jan. 37.

cimércs-madár: avis cristata Nom.² 155. Kr.

ójjoljáró-madár: noctua Com: Jan. 35.

öneklő-madár: aves oscines Nom.² 153. [singvogel] (MA: Sealt. 882).

észterag-madár: [ciconia; storch]. Esztrag madár (Tel: Evang. 1.214).

fakúsz-madár. Fakusz madár: pardulus Major: Szót. 347.

fecske-madár: [hirundo; schwalbe] (Thaly: VÉ. I.143).

fénixsz-madár: phoenix C. Com: Jan. 39. A fénix madár, grifmadár és harpiák tsak költött dolgok (Com: Jan. 33). A fénix madárnak artzálatja pofás (Misk: VKert. 302).

fenyő-madár: ficedula PPL. [turdus] kronawetvogel Adami: Spr.

fogoly-madár: perdix C. Kár: Bibl. I.657. Holt: Bibl. II. 170. Nom.² 161. Com: Orb. 45. Com: Jan. 30. repluhn Com: Vest. 140. *Sereg fogoly-madár: perdicum azmen PP. Vöttünk Keeskemétön fajd és fogoly madarakat (MonTME. I.31. Czegl: Dag. II.68. Illy: Préd. I.419).

fülemüle-madár: [luscinia, philomela; nachtigall] (Pont. 280).

fürj-madár: coturnix [wachtel]. Nagy zeel tamada wr ystentvl es yue nagy sok flyr madarakat flael ragadwan, mynd az Yzrael taborara hozza owkoth (JordC. 142. Land: ÚjSegít. I.505).

gerlice-madár: [turtur; turteltaube] (Pont. 290). Thaly: VÉ. II.55).

golya-madár: [ciconia; storch]. Itt déllettünk az golya madarban [vendéglő] (SzCsomb: Utleir. 247).

griff-madár: grifhes C. gryphus Nom.² 157. gryps Com: Jan. 33. [greif].

gyapjas-madár: lanarius Nom.² 157.

gyöngy-madár. Anseres marini sivo scotici: talám ez magyarul az gyöngyér, gyöngyvér, gyöngymadár; ardea pulla vel cinerea: szürke gém vagy gyöngyver, gyöngymadár MA.

hálcion-madár: [halcion; eisvogel] (Com: Jan. 29. Misk: VKert. 487).

hattyú-madár: [cygnus; schwan] (Zrínyi. I.181).

házi-madár: [gefliigel]. En hazi madarim; altitia (MünchC. 54).

hivó-madár: [lockvogel]. Az hívó madaraknak való ma-darakat nikor a világosra hozzák, igen emekelnek, és hűják a többit (Lipp: Cal. 11).

hüros-madár: turdus Pesti: Nom. 61. MA. der ziemer Com: Vest. 149. krammetsvogel Com: Orb. 45. Kdnek egy nehány huros madarat és öreg madarakat is küldtem, adja az úr isten Kdnek egészszéggel ölköltene (LevT. II.126). Hüros madarak, fürjek, rigok (ACsere: Ene. 479. Fely: SchSal. 15). A hamis koresomárosok a' verebeket huros-madarak gyanánt adgyák (Illy: Préd. II.357. Misk: VKert. 459).

jégl-madár: alcedo, halcion Major: Szót. [eisvogel].

kakuk-madár: coceyx PPL. [kuckuck].

kar-madár: nisus, accipiter ad venandum instructus SI [sperber]. Nyulakat verjenek agarakkal, fürjt [fürjet] kar-madár-ral, rókát, őzet s több effélet kergessenek lelkekszokadva (Fal: NU. 271). Kezemen hordoztalak, mint a kar madarat (Fal: TÉ. 674 710)

karuly-madár: spira, accipiter fringillarius, varus PP. habicht, falke, sperber PPL. *Karuly-madár lábára-való szj vagy sínór: lemnisei pedanei, jaeti PP. Valahol lattatyk az korvoly madárnak arneka, ot kevezel vagyon az kornoly madar (ComC. 234).

kecskefejó-madár. Kecsefejű madár: caprimulgus Com: Jan. 30.

kecskeszopó-madár: caprimulgus Nom.² 155.

kondőriko-madár: linaria PPL. [häutling].

király-madár: [turdus; krammetsvogel]. Az király madár, az fenyő magot eszik (MesésK. 14).

lőánya-madár: motacilla; barázda-billogető PPI.

ordító-madár: nádi bika; butio PPI.

paradies-madár, paradicsom-madár: manucodiata SK. [paradiesvogel]. A paradics madarat lábatlannak hamissan mondják; manucodiatum esse apodem falso dicunt (Com: Jan. 29. Com: Orb. 45. ACsere: Enc. 216. Misk: VKert. 410).

páva-madár: [pavo; pfau] (Illyef: Jeph. 9).

pëllikán-madár: [pellikan] (Rim: Ének. 361).

poszáta-madár. Nyomoré, poszáta madár: curruca MA.

publikán-madár. Publikán madár és bagoly: onocrotalus et ericius MA: Bibl. II.29. Pellican, publican madár ACsere: Enc. 214. Kewth publican madár (LevT. 15).

ragadozó-madár: [avis rapax; raubvogel]. Ezek valának azok a harpia ragadozó madarak, kik el-hordották szép pénzét, s tsaknem minden értékéből ki-fordították (Fal: NU. 291).

siska-madár: [?] Siska madárnak tedd szerit es igezd [égsed] meg tollastul (OrvK. 98).

sólyom-madár: falco Kr. [falke] (Liszny: Krón. 176).

struc-madár: struthio-camelus C. struthio Nom.^o 163. [straus]. (Com: Jan. 31).

teve-madár: struthio-camelus; strutz-teve Misk: VKert. 295.

vizi-madár: [wasservogel] (Helt: Bibl. IV.57).

Madaracska: avicula EhrC. 139. 140. [vöglein] (Illy: Préd. II.187).

Madaras: avibus abundans Kr. Madaras [vezetéknev XVI. száz.] (Nyr. IX 365).

1. Madarász: aucupor C. [vögel fangen, vögel jagen]. Alhol kd azt írja, hogy én velem nem halászbat ez bitön, én azon félek, hogy szintén pünköst nap felé kezd kd itthon madarászni (Nád: Lev. 77). Kérdénee szép madarászó dobokat és sünölteket (Helt: Krón. 150. Tel: Evang. II.792. Beythe: Epist. 46). Madarászni akarand vele (MonIrók. III.120). A zöld erdőben vadászó, madarászó emberek zöldbe öltöznek, hogy a hasonlatosság édesgesse, ne ijessze a vadakat (Pázm: Préd. II.115). Dicsireteket madarászni: laudes aucupari (Illy: Préd. II.215). Akkor leg-jobb madarászó üdö vagon (Lipp: Cal. 51).

Madarászás: aucupium C. aucupatio MA. [vogelfang]. Halazast vadazast madarazast ne tehessen (ÉrdyC. 580). Vadaz madarazast igen kednel vala (Istv: Volt. 2). Nem sokat múlata Zebernik várában, vad-madarászással el-aláment vala (RMK. VI.68).

Madarászat: aucupium Kr. (Mik: TLev. 193).

2. Madarász: auceps C. falconius magister PP. vogler, vogelfänger PPB. Madarász pózna: ames C. Madarazok: aucupes NémGl. 375. Midenem esic madár é földuek törebe madaraznalkül? (BécsiC. 218. BodC. 7. KazC. 102). Az madarazis sze-pen sípol az madárnak (Mel: SzJán. 99. Kár: Bibl. I.605). Az mi lelkünc mint eg madar ki ki szabadult az madarazoknac törökből (Szék: Zsolt. 136). Az okos madarász annak a madár-nak sívol (MonIrók. III.55). Az rárós madarászt kiüldjétek ki (MonOkm. XXIV.268). Szem-közbe mégyen a madarászokkal (Misk: VKert. 352). Madarkákat lépen fog sok madarász (Gvad: FNót. 37).

Madarászság: pantherum, aucupium MA.

Madári: aviarius MA. [vogel].

Madárka (madarka Kár: Bibl. I.619. Hall: III.11. II.221. Gvad: FNót. 37): avicula C. [vöglein]. Ez madarkanak nem igertel meniorzagot (VirgC. 107). Ymo egy zeep foyeer madarka bo yowe az egylaz ablakan (ÉrdyC. 310. 503b. 570b. 645b. MA: Bibl. V.59). Madarkákat lépen fog (Gvad: FNót. 37). Po-száta, avagy füst-furkú madárka (Misk: VKert. 411).

Madárnyi. Madárnyi lelketeknek szabadulást keresve hatalmas császár szárnyai alá folyamodótok (MonIrók. VIII.67). Madárnyi járó föld (Fal: Jegyz. 935. magna distantia, longinquitas Kr.)

MADZAG, MAZZAG: zona C. Otr: OrigHung. I.298. PPB. resticula, funiculus, tonix, tomex MA. schmirlein, stricklein, gurt, seil von hanf PPB. Né akaratioe birnotoe penzt tú mazzag-tokon: nolite possidere pecuniam in zonis vestris (MünchC. 31). Az mazzag kivél mindenha mezeoreitatik (AporC. 81). Kezei es labai kötözven mazzagokkal: ligatus institis (DöbrC. 490). Ha a madtzagot el-vetik, szíjjat találak helyébe, a szégyen-ség helyett kedves s has-bizlaló állapotot (Pós: Igazs. II.576). A sindelecskét egy madzagra kötött fa peczekkel a földő desz-tára föl-pöczkölök (Lipp: PKert. II.229). Tsak nem fajtó madzagra szorittya keserűben az irigységet (Fal: UE. 448).

[Szólások]. Mézes madzag: deliciae, dulce tolerabile PP. (Helt: Hál. 151). Mézes mazag helyet kigyót találni: pro perca scorpionum (Decsi: Adag. 127). Mézes madzag helyet ily becüslet mardosó (Czegl: Japh. 244). Ezúttal is ha pénzt visz-uek, csak mézes madzag és szineskedés (MonIrók. VIII.160). Ez is csak csügynység, akarván egy néhány számú pénzzel mézes madzagot vonni által hatalmas császár szá-ján (RákGy: Lev. 182). Az gyermekek is így felelekeffele főveny esőpübdől ereztőt madzagra (Álv: Itin. 33).

csapó-madzag. Mérő sínor, csapo mazzag: amussis Com: Jan. 103. [richtschmur].

kondör-madzag: zona cannabea Ver: Verb. 301.

kóc-madzag: funiculus e stupa, funiculus cannabinus Kr. (Bíró: Micae. 236. Kr.).

mérő-madzag: [amussis; richtschmur] (Mon: Apol. 172). Mérő mazzag avagy mértéc sínor (Com: Jan. 102).

selyém-madzag: [zona bombycina; seideuschmur]. A selyém mazzagot a rosackal egbe kötö (TelC. 199).

szősz-madzag: tomex cannabina SK. A kordának hire sem volt a Pál idejében, csak szősz madzag az (Matkó: BCsik. 398).

szőr-madzag. A szőr mazzag mely sze-pen peng az padi-mentomon (Mel: SzJán. 352).

Madzagocska: zonula C. (Mad: Evang. 233).

MAG (magu gyanút: in semine Helt: UT. r1. nemely az magu között esék az ut felre, nemely magu esék az kösziklára Lép: PTitk. 402. 284. az maguak 403. magvodban 38. fiueknee magy, auag maguay NagyszC. 69. mok RMNy. II.4): 1) semén, granum C. [keru, samen]. Magot vetőc: semino MA. Magva, szeki, akármi kemény gywmóltusok: nucleus; kern Com: Vest. 138. Vetni ő magnat: seminare (MünchC. 37). Idnősegnee maguat hintie es vetie (GuaryC. 27). Dymevlehevkenek magyay (ComC. 120). Az feld hv maghwat (germen) terenty tynektek (JordC. 113). Magot vet: seminavit semien (394). Hogy el hyu-tenee zent yghyeenek celtető magvat (ÉrdyC. 92b). Fanak magua (VirgC. 146). Soe magna terem, erős, kerec a magna (Mel: Herb. 58). Nem mindazon egy keverék az egész asszo-nyi-nép, jó-mag, tiszta-virág, ép-alkotmány is találkozik köztünk (Fal: NA. 150). 2) sperma MA. same der tiere PPB. Judasnac maguabol: de semine Judae (BécsiC. 10). Ez bynes embery

nemnek magvából zent magzat zyleteek (ÉrdyC. 530b). Ha melly *azzony* allath magot fogadwan (semen suscipit) flyrffiyat zylend (JordC. 96). Az Rebeka neuw *azzonyallath* az ew egy Isaak neuw vrtul, my atyanktul magot fogadot vala (Komj: SzPál 77). Neha az őrdög férfiú mag nekül nem nemzhet (Mon: Apol. 466). A férfiú, kinec az ő nemző magva, nedvessége a tőkiben vagyon: vir in utro liquorem habens (Com: Jan. 118). Az eczet magvot apaszt benned: acetum sperma minorat (Fely: SebSal. 21). **3)** [semen, poster; nachkommenschaft]. Ti magtoknac (semen) meg tartasa (EhrC. 140). Atyaffyanak magvat fel tamazya: suscite semen fratri sno (JordC. 424). Abrahamnak magabol valok: semen Abrahæ sunt (ÉrdyC. 92). Tudom, hogy Abrahamnac magna vatloc: scio quia filii estis Abrahæ (Helt: UT. II.4). Az aszoniallat magna sokat mardossa a satun (Mel: SzJán. 304). Hogy ő magna megsokasodnoieic (Börn: Ének. 344). A te magodnak adom e földet (Illy: Préd. 1.424).

[Szólások]. Nem várja be azokat a jó mag közököket (Mik: TLev. 131). Lássad, el-éred a tzelt, de megládd végre megsanyarit a magva (Ker: FelsK. Előb. 8). Az okaert a magva zakada Geyssa herczegnek (ÉrdyC. 398). Kylenek magok szakad (Ver: Verb. 147). Magnak hagyja: relinquit pro foetificatione Kr. Amaz állatoe, mellyeket isten magnac meg akart hagyni (MA: Bibl. I.6). Ha a ketsegnek es gyűlösegnek maguat nem hintod vala közünkbe, bizony gyözedelmnet nem vöttel volna rayntuk (Helt: Mes. 408). Az magyarok mynd magokat zakaztaak wgyan ott az sok pogausagnak (ÉrdyC. 398b). Roma nepenee magvat zakazta (NagyszC. 302). Az Marton fiaknak ott magvat szakasztá, az Marton Andrásnak nyakát levágatá Bálintot üccsével főrgénben levágatá (Tin. 21). Hálá istenek! még maradtott egy ember, és egy kereszttyén közünk leg-alab magúl (Fal: NE. 6).

ánis-mag: semen anisi Kr. (VectTrans. 25).

árpa-mag: granum hordei PPB. [gerstenkorn] (RMNy. II.51. Börn: Préd. 554).

búza-mag: [granum tritici; weizenkern]. Valamit tezen a cep a buza magnac (NagyszC. 243). Buza magok dymoeleboznek (DomC. 29. Hall: Patiz. 21).

eserésnye-mag: [granum cerasi; kirschenkern] (MesésK. 11).

fenyő-mag: granum juniperi Frank: HasznK. 17. (RMNy. II.4. MesésK. 14. VectTrans. 25). Mess hagymát is bele, fenyőmagot is, borsot is, aztán hogy ezeket megszűrzed, földbe fűdöl (Radv: Csal. III.38b). Végy egy iczére való fenyőmagot (OrvK. 25).

fű-mag. Fű mag, bors fű, eb kapor: anisum, anethum Com: Jan. 27. Fű maggal élt az az buzauul gyümölttel (Mel: Préd. 119. Mis: Progn. 15).

gyűrű-mag: [cornus sanguinea; wilde kornelkirsche]. Az gyűrű-mag kedvesebb az medgyénél (Thaly: VE. II.1. 3)

him-mag: masculinus sexus JordC. 36.

kendőr-mag: semen cannabis SK. [hanfsamen]. (Radv: Csal. III.46b. Gér: KárCs. IV.293. 298. 450).

konkoly-mag: [granum agrostemmae] (Zvon: Post. 1362).

kömény-mag: cuminum SK [kümmelsamen] A mi népeink néha a kenyérben és a palacsintákban a kömény magot belé-szokták csinálni (Nad: Kert. 105).

len-mag: [semen lini; leinsamen] (Pesti: Fab. 15). Len magot és borostyánt tőri egyfve es egy keves borsis főlez köziben, ha este regvel mosdász a vízben, igen szép feür és gyengo liszesz (OrvK. 7).

mustár-mag: granum sinapi SK. [senfkorn]. Ménékneec orzaga basonlatie mustar maghoz: grano sinapis (MünchC. 39. JordC. 395). Kistsid mag a mustár, még-is szemecidből könyvet-is ki-hoz ő (Fely: Schöls. 19).

olaj-mag: oliva Ver. olea, sumpsa C. Ért olaj mag: drypetae; sós olaj mag: colymbades; sózott olaj mag: halmedes C.

ólom-mag: [kugel]. A katonáknak hivatalok azt hozza magával, hogy a tüzes labdák, mezitelen kardok, sűrű ólom-mag között forgolódgyanak (Fal: NA. 210).

sár-mag. Apró sármag: lathyrus Mel: Herb. 83. Apro sár mag avagy has indító eb téj Com: Jan. 31.

sok-magú: granosus C.

szalma-mag. Mikor árad, meg nem szárad, fölötté hatalmas, szalma maggal vidékében megtelik az nagy kas (Thaly: Adal. II.102).

száz-magvú. Száz magvú fű: centigramum PPB.

szilfa-mag: ameja MA. ulmenbaumsamen PPB.

szőlő-mag: acinus SK. [traubenkorn]. A szőlő magokból avagy törkölyökből löre lészen (Com: Jan. 85).

tyúk-mag. Ez a tragus, vagy gallinaria bacca, az az, tyik mag, tyik hur, görögül traganon (Mel: Herb. 33).

vetemény-mag: [semen; samenkorn] (Sylv: UT. I.21).

veteményes-mag: ∞ Veteményes magok azok, a mellyek szálban avagy szírban kelnek (Com: Jan. 26).

Magló: [foetificans] szaporító SzD. Az állati mag a szávból a maglo menedekekben bővöbben fizettetvén (ACsere: Enc. 150). Maglo holyagotskák (150).

Magoeska: [kerchen]. Alma magoczka (Börn: Préd. 274). Hlitesz elejében tüzokoros magotskát (Orczy: Köldl. 34).

Magos, magvas: granatus, seminarius C. granosus, acinosus MA.

Magtalan: illiberis C. effoetus, sterilis MA. infecundus JordC. 60. [samenlos, unfruchtbar]. Magtalanul: absque prole, sine semine, infructuose MA. Nem vala magzattyok nyert hogy Ersebeth magtalan vena (ÉrdyC. 340). Ha ew [a király] volna ee oka awagy az kyalme, hogy magtalanok volnauk (665). Oly igen magtalan az bwza, hogy chak kewes lezen belewlew (LevT. I.106). Aszt nem telési, hogy a magtalan asszonyallatot maghozona tegey (Helt: Bibl. I.c. IE2). Ha az atyaffyanak magtalanul történik meghalnia: postquam frater ipse sine haeredibus decesserit (Ver: Verb. 129). Job volna ő nekik ez világból magtalan ki mulni (Kereszt: CsKer. 5). Hogy ha ennekem es Varday Janosnak magtalan vgyimith fyw aguelkewl holtunk teortimek, thohat (Radv: Csal. III.120). Egy ugár sem maradt hazánkban hasztalan, sem férjével lakó asszonyság magtalan (Gvad: RP. 1).

Magtalanóság: sterilitas MA. unfruchtbarkeit. (Pázm: Préd. 701. Kr.).

Magz-ik: semento MA. [samen bringer]. L'naec menden magzoy: germinantia (BécsiC. 132). Magzook (foetantes) hatamegoel el vove fíet (DöbrC. 149). Magzo ziz (500). Teremezen a föld of fíuet, kinec magzo magna legén (Kár: Credo. 115). A viola szagotlanabb virágot hoz, ha akkor, mikor magozni akarnak, tokját elmetzetnek (Nad: Kert. 95).

mög-magzik: semento C.

Magzás: seminis maturecentia, ejaculatio St. O maria emlessed te terentesed, emlessed fíet ki magzas foganatnak gömöléet atta neked (DöbrC. 506).

Magzat: foetus, soboles, proles, filius, prognatus C. proles Ver. leibesfrucht, geschlecht, nachkommen, kinder PPB. Liber: magzatok C. Ew elsew magzattya: sua primogenita proles (Élrc. 124). Ekőidőne tartalmaztatnac, valaméleket zemennenee es vőttee asidoe ő reinioe es ő magzattoera: super semen suum (BécsC. 71). Ez a magzat: hic est heres (MünchC. 53). Felkőltő ő affianae magzattat: susceit semeni fratri suo (55). Ez keet nemes kyrál magzatok (MargL. 202). Nem tamadot azonvallatoknak magzattyok kezet nagyob keresztőlő Janosnal (JordC. 386). Az asszonyvallat egy fyrtlyw magzatot (filium masculum) zyle (905). Vala kedeeq egy eghen kysded leanzo magzattya (ÉrdyC. 338b). Az zallas fogado embernek kedeeq ew leanya mykoron fyrtlyw magzatot zylt vona (ÉrdyC. 339). Kyrál magzatok (511). A magzatsnak ő zent meheben valo fogadasah (DebrC. 219). Nem twgyok homat legyen hogy zwkőlkedwnk magzattwl (ÉrsC. 450b). Abránac ada feleségül, hog ő tőlle magzatot fogagion (Szék: Krón. 11). Szűle egy szép fiu magzatot (Helt: Krón. 22). Az gyrmec szűlő asszony állat fér-tiu vagy leanzo magzatot szűlend (Kár: Bibl. I.98). Az házasságbéli kötelesség és így-is magzat kedvejért, szaporodásnac okáért vagyon . . . : prolis causa est (Com: Jan. 118). 16 esztendő magzattyoknak halála miatt (Tyúk: Józs. Előb. 6). Cseesemő magzatokat fegyverre hányák (Mey: 6Jaj. IV.16). A rozsz ítélet a tudatlanságnak magzattya (Fal: UE. III.131).

Magzatlan: sterilis [unfruchtbar]. Aldot legén vr, ki magzatlan hazaban lakoztat, ki fiaknak aínat vigga tezi (DöbrC. 201). El időnek a napok, kibem mondani kezditők, bodogok a magzatlan azzoni alattok, kik fiakat nem zwltenek (WeszprC. 100. KesztliC. 313. KulesC. 29J). Nem lezen magzatlan sem meddev az te fevdédevn (HorvC. 68).

Magzatocska: filiolus MA. söhnlén PPB.

Magzatos: 1) [gravida; schwanger]. Magzatos azzoni alattok (DebrC. 24). **2)** [liberis praedita; mit kindern bogabt]. Mi hásságunkert reánk neheszelnek, magzatosbnak teged ielesen hogy ertnek (Istv: Volt. 13).

Magzatosság. Az zent zyzek ne bankoggyanak raytta hogy magzatssagoknak [így] ydeyt el mwlatnak (ÉrdyC. 471). Rá állt a házasságra] az kyrál magzatosságnak nyomdokaert hogy a család ki ne vesszen]; egybe aggyaak magokat magzatossag yo remeenseq alat (ÉrdyC. 641b).

Magzatoz-ik. Magzatozom, szaporodom: sobolesco MA. uusschlagen, aufwachsen PPB.

Magzatozás. Horrendum a papistak előtt a magzatozás, a szűz életet hamissan tettető jesuitaktól (Matkó: BCsák. 3).

MAGA (az nemes vraym nem tartananak ellent benne tunnyra mynt az papok, *magam* [?] őkes Lewa anykaba nywgoznak RMNy. II.147): eum tamen, quamquam MA. [und doch, zwar]. Boezata vrama [Rufen után] frater Masseus[t] hogy mozza yewne, de frater Rufen felele frater Masseusnak: maga ny dolgom vagyon frater Ferenczel? quid ego hic habeo cum Francisco? (EhrC. 51). Azt aluffa [alítja] malaztban uaqon: maga bimen uaqon (DebrC. 423). Ha maga kezbe nem adandaz mynket: si tamen non prodiderit vos (JordC. 287). Maga mondom tynekték: verumtamen dico vobis (387). Ha maga kostolatok, mely edes legyen: si quidem gustatis quod bonus sit dominus (846). Azt ehözlyk es zomehozyaak, maga koronek ellyesők (ÉrdyC. 559b. 508b. 511b). Nagy vereségekkel kegyetenül kínozzák, maga az pogánnak ők béholdultak vala (RMK. VI.10-11. 23). Negyuen ket holnapnak mongia, az haboruság deiet: maga ezernelis több (Mel: SzJán. 529). Be akarsz auatni, maga semmit nem tanultál hozá (Helt: Mes. 302). Az ertnekek a szent írást magoknac tulajdonetiác, maga tanul estenee tíle (Mon: Képt. 19b). Isteneknek akarnac láttatni, maga nem istenek

(151). Az nagy orrodát igen fen keued, hasonló akarnál vradhoz lenned, maga olyan vagy mint egy lőköt valag (FortSzer. L3b). Azt írja, hogy a pápista hit-szerint seuki búneitül meg nem öldoztatik; hanem ha egyetlen es búnek heja-nélkül, minden vétket elő-számlálunk a gyonásban, maga senki közzüllünk ezt nem tanította (Pázm: LuthV. 122). Vgy tottzie nékűnc, hogy kössébben lézson az dörgés, hogy nem az villámás, maga egyszersmind lézson (Cis. II2). Ha szűnto valami olyan tűz volnais, maga nincz (Magy: Nád. 50). Böcsőllőnek kevés esze vagyon, maga jól tudod hogy megbőcsőllik (Sám: 3Kérd. 778). Lengyel segítséget ni bizony sehlut sem hallunk, maga mi is vgyázunk reá (MonOkm. XXIV.127). A nagy minister apprehendála is, maga szóval magahányó, hogy (MonIrók. VIII. 371). Dícsérték a magános és megvont életet; maga magok minden conversatióban jelen voltak: lodavano la solitudine, contuttocio erano sempre in conversazione (Fal: NE. 39). Hányan vagynak mégis, a kik külső erkölcsökre nézve szentelnek tartatnak, maga belül gonosz lelkek (Fal: NA. 176).

de-maga (*de jay maga* mit telket ez megholt bestye NagyszC. 108): attamen, verumtamen MA. [aber, jedoch]. Meglen vala ezvylagy ruhában de maga (tamen) mendenestewl meg vtaltatott (Élrc. 2). Valla nagy ketseg[et], de maga ew ketsegerewl bankodyknala: verumtamen dolebat (77. 89. MünchC. 34). Az job kezre valo vt iol lehet hog zoros, darabos es kemeu, de-maga batorsagos (BodC. 12). De meg azokis kyc őnele nem lakoztat vala, demaga bankodnac vala rayta (VitC. 100. JordC. 108. DebrC. 1). De maga meeg sem twgyuk magonkat meg alazny (MargL. 24). Demaga kedeeqen eu meg nem remülven . . . (NagyszC. 87). Yo es haznos de maga nem jdwezűlnek vele (ÉrdyC. 24b. 505). Jollehet gonoz wala: de maga az zyz Mariahoz aietatos wala (TibC. 137). Gyakorta tegy gyonast, ha tevbzer nem, de maga keetzer egy hetben meg gyonyal (HorvC. 237). Jöllehet magyarok el-ben Scythiában hatalmasok és nagy sokan valának, demaga az istent nem esmerik vala (RMK. II.16). Előnek nenezed magadat, de maga bolt vag (Mel: SzJán. 107). Az mi első szűlőinknek szépen szóla, de maga őrk veszedelemre voná nyavalyásokat (Tel: Evang. I.191). De maga megis balgatagoe voltae (Mon: Képt. 73).

MAGAM, MAGAD, MAGA: 1) egomet, tumet, ipsemet MA. ich selbst, du selbst, er selbst PPB. **a)** Kerestnek egyenel magat yegeznen: signo ercis se muniens (Élrc. 6). Neked adom magamot (158). Boezassd alaa magadat: mitte te deorsum (JordC. 363). Vegyenek eedledt magoknak: emant sibi escas (JordC. 398). Megzezőnli a gonoz etlebe magat viselhi (NagyszC. 229). Monda magaba (TibC. 23). Vadalom bynesnek magamat (VirgC. 2). Kegyes nem voltam sem magamhoz, sem baratymhoz (12). Magához ternen terdré esek (79). Tetetik zertzeseknek magokat (105). Miert czalom magam (Born: Préd. 561). Igyekeznek tizesseges őrmeeckel magoc enbiteni (Kal. 1582. Fv). Kőnyű másnak tanácsot adni: nehéz magának (Deesi: Adag. 43). Magadé az, az mi barátónál vagyon (254). Magokban bizoc (Zvon: Post. II.288). Magunkat jól meg gondollyuk (MA: SB. 90). Ki-ki magának válaszon olly bírod, mi-némít szeret (Pázm: Préd. 10). Minden ember más mint magánál fellyeb-valónak, es bütsilletesbnak tartson (60). Kérlek, ne járjon magatoktól távul gondolkodástok (64). Jesus Christus az ő hiteknek vezére maga (Czegl: MM. 5). A magadei tanityák (81). Ugy eselekedgyünk massal, az mint akarjuk hogy magunkal eselekedgyék más (Ver: Verb. Előb. 32). A pápa maga alatt való officéreknek tartya a több püspököket (Matkó: BCsák. 154). Mintegy magok hintokázva alusznak a pókok az aerben (Misk: VKert. 699). **b)** Maga kényén: sponte sua MA. Maga kárával: proprio damno PP. Magam mentsege á sok iambor volt, kik közzül munkam által sokai meg epőltenek (Frank: HasznK. c). Magoc igasságában bizoc (Zvon: Post. I.65). Magam pénzén vőttem (MA: Scult. 252). Magunk dolgához látunk

(Matkó: BCsák. 207). Maga példájával megmutatta (Illy: Préd. 1139). **c)** Egyk vala az en teremtenek meg esmeretyrwl, másik az emagumnak meg esmeretemrwl (VirgC. 43). Szolgáltatathatlyanlyan the k. es magam aqyanlatomath (LevT. I.35). Vádolod az magad vallásodot (Bál: CsIsk. 111). Magam pástorim lopták el (Bethl: Élet. II.102). Magad nyelved vallása (Matkó: BCsák. 81). Magad szól szerént (278). Magok jo kények szerént engedik magokat meg igéztetui (GKat: Titk. 6). Magok kincseket megnyitván: apertis suis thesauribus (Illy: Préd. II. 544). Azt magam két szemem után bizonyosm tudtam (Gyöngy: Char. Előb. 2). Nékik magok királyok vagyon (Mik: TLev. 160). Miért búztok minden fűdöt a magatok veszedelmekre (László: Petr. 198). **d)** Ő maga példaiokualis meg mutatnae (Born: Préd. 260). Azok ellen nag érmen tusakodie vala többire mind az egez nemes rend, a tuncz belice ortalmaszasanac szine alat, valosaggal penig az ű maga őregbűleseket: pro sua magnitudine (Deesi: SalC. 27). **e)** De ha szinte ilyen boszút alla is a szegény leányért, de annak nem kellett volna maga leányi lóhérjának (Mik: TLev. 169). **f)** Nem maga maganak hanem minékünk (Mel: SzJán. 6). Christusnak jelenlétéis magoc magoktul elidegenéte (Zvon: Post. I.692). Minden véték gyűmölts az, hogy magát ember gyűllöletéi magával (Pázm: Préd. 593). Maga magában neveli haragját (Zrinyi II.141). Nem szégyenli magát maga meg-hazutolni (Matkó: BCsák. 221). Magúnk magínkat meg-nem gyogyithattuk (Mad: Evang. 480). **g)** Ty magokat eltekozlak es ellymthlek: vos dispergam (JordC. 115). Ismeg ez mai napon az taligasokra, es szekeresőkre wtötenek barmoktat louakat es, magokbannis el vitenek (RMNy. III.104). Az vén jámbor akkor kiballagott vala, kézen fogá Volter, magának így szöla: Jankula, tudom azt (RMK. II.32). Szörnyen szidogacz es ragalmasz én magamat (Tel: Fel. 3). Meg-haragszom reitok, és kardal büvitettek magokat (Pázm: Préd. 143). Meg-esüföltad előbb szavaimat, dorgálú-beszéddel illetél magamat (Gyöngy: MV. 76). **h)** Frater, quod sit fere alter, más magunk az atya-fi (Pázm: Préd. 919). **i)** Nem eszöke a' miso Christusnak, hanem saját maga (Czepl: Dág. 10). Saját magadéi (MlJeg: TOSz. II.210). Maga saját munkaja által (Debr: Christ. 186). **j)** Tulajdon maga: ipemet in persona Kr. Az ő maga tulajdon keze (Kár: Bibl. I.94). Maga tulajdon akarattya nélkül (Hall: Paizs. 86). Másén építeni veszedelem, maga tulajdonán kereskedés (László: Petr. 120). **k)** Egy szegény emberrel vakká tétét magát, kinék, mintha meg gyógyíthatná, sokat bírbítelő feje fölött (Pázm: Kal. 128). **2)** [solus; allein; vö. magának, emen magam, magán stb]. Az istennek magagondgya mindönöstől az embörök allapatya (Frank: HasznK. 5). Kiket az isten megtartot, hogy lennek ugymint egy magok, az mellyekből az ecclesia szarmaznek (Der: Préd. 103). **3)** [pronomen alloquendi; aureswort]. Édes uram, kd engem ne fenyegetsen, mert én bizony olyan embertől, mint maga meg nem ijodek (LevT. II.321).

[Szólások]. Ne szies csak magad fazaka mellé (Czepl: Japh. 248). Egyedül maga fejétől isolekedte: sine arbitrii fecit PpBl. Tanúlly többet Matkó, hogy magad forrójával ne koppasztasd magadat (Illyef: BCsTomp. 129). Ha kegyelmed hogyja-módon fog a dologhoz, én-is kis erőm szorint két észak magamért (Fal: NA. 137). A mit aprítottál, magadnak kell megenned: colo quod aptasti tibi nendum PpBl. Szörnyű dolgokat forgatál arra kuszertivén bennünk, hogy magunkat hazuttollyuk: megjíed ottl a test s vér, a nemes kényességhez semmi uttal nem fér (Fal: NE. 94). Maga alatt vágná akkor az fűt, a mikor azzal vádolna (Montrók. XV.127).

[Közmondások]. Minden ember az ő maga fazeka mellé szít: suum cuique pulerum (Deesi: Adag. 10. MA). Nem tsuda, hogy a pör nép maga bibjét fájdalja (Fal: BE. 588). Minden tziginy

maga lovát ditsiri (SzD: MVir. 88). Ne szemeld a másét, tséped a magadét (385).

en-magam (emagam VirgC. 2. 8. 43. 83. enmagam 3. 5. emagamnac leszec Helt: Krón. 101. emmagam Illyef: Jephita. 10. Nagyobb gondom a Charicliára: hogy sem én magamra Gyöngy: Char. 38): [egomet; ich selbst]. Egy vala teremtewnek esmeretyrwl es másik vala emagumnak esmeretyrwl: de cogitatione mei ipsius (EhrC. 46. 158). Istennem ag malaztoth hog csak emagamat esmerhessem meg (DebrC. 236). En magamttwl semyt nem teezek: a me ipso facio nihil (JordC. 654). Atyamtianak anne iot nem akozam mint emagumiak (VirgC. 5). Enmagamtól mondom (Oztor: Christ. 11).

ennén-magam (enemagamiak VirgC. 13. ennem magamot Born: Ének. 218. ennen magam Pázm: Préd. 167. Kr.): egomet, ipso ego, solus ego MA. [ich selbst, ich allein]. Elgednek meg enemagamon: esset contentus libere me solum (EhrC. 89). Zout atfadhac kezebe aianlok enen magamat (VitkC. 99. Kár: Bibl. I.523. MA: Scult. 137).

tő-magad: [tunet, tu ipse; du selbst]. Eggesched te magadat en lanimmal (BécsiC. 4). Mongi gonozbat temagadrol (VirgC. 88). Vésd ala innen te magadot: deice teipsum doorsum (Sylv: UT. 16). Mutasd meg temagamat: ostende te (Helt: UT. P.7). Szeressed felebarátodat mint te magadat (Zvon: Post. 16). Az légyen néktez eledeltkre, te magadnac, szolgádnae és béredne (Kár: Bibl. II.112).

tén-magad (ten magad GyöngyC. 22. PozsC. 2. CzechC. temmagadra Tel: Evang. I.116): ∞ Tenmagadot es adad: tenet-ipsium (EhrC. 24). Az theen magadnak walaztoth warasban (CzechC. 11). Hogy ez vylagnak megl haluan, ten magadnak elhesek (GöncC. 118). Tenmagad predicatol odessegnek (JomC. 227).

ténnén-magad: tu ipse MA. [du selbst, du allein]. Tery be témón magadba (GuaryC. 68). Témón magad tez tuobizonsagot, témón magadrol (DebrC. 360). Chak tennen magad yl fteel (ÉrdyC. 510). Mit alytaz tenemmagadrol (VirgC. 65). Tenemmagadon bizonytom meg azt, amit te masnak parancholz (70).

ő-maga: ipsemet, ipso solus MA. [er selbst, er allein]. Mynden orag lov magaban meg basolwan el pwtlwl: omne regnum divisum contra se desolabitur (JordC. 390). Az en meg valtóm wmagat atta emekem (VirgC. 2). Vruuk Christustul wmagatul wte (30). Monda wmagaba ez Bernald vr (81). Nem chac ő istenségece aiandoka, hanem szinte saját ő maga tudomány legyen (Helt: Bibl. I.A2). Jesus őmagát találá: inventus est Jesus solus (Helt: UT. R.4). Senki ű maganae közbeniaria nem lehet (Fél: Tan. 252). Kiki az ű magaienal meg elegysé uala: sua cuique satis placebat (Deesi: SalC. 1). Mellyeket szerzet az ur ő maga köztö, és az lzrel fiai köztö: inter so et filios Israel (MA: Bibl. I.115). Isten ő-maga a lólttsesség (Pázm: Préd. 65). Az confirmatio-is ő magabm erőtleu: nec valet ex se confirmatio (Ver: Verb. 72).

ön-maga (emnaga LevT. I.275. emnaga 285. emnaga MA: SB. 357. Bas: Credo. 127): ipsemet MA. [er selbst, er allein]. Kezde emmagat kemenséget fenye: semetipsum (EhrC. 57). Őn magays azh yzente (RMNy. IIb.116).

önnön-maga, önnén-maga: ille ipse, solus ipse MA. [er selbst, er allein]. Ewnemwa maga marada: solus (EhrC. 27). Klyket ewnemaga tewt kebelembe: ille ipse (EhrC. 48). Önnön magat nem birhatom (VitkC. 100). Emen magabm artathlan: per se innocens (JordC. 73). Zorgalmatos leozen emen maganak: sollicitus erit sibi ipse (372). Azt mongya vala emen magaban: dicebat intra se (380). El meue ewnen maga az pwtzaban: secessit in locum desertum, soorsum (398). Mykor lattak volna

nos setálás (Mik: TLév. 286). Ment Frauekerába Vitringa, Renferd kezek alá, a kik magános-is tanították (Bod: Pol. 193). Kily-lyeb' állottam a világ zavaros gondjából, magános életre adván magamat (Fal: NE. 10). Megkerülnek minden suttomot, békéjük magokat minden magános gyűlekezethez: entrano in qualis sia conventicola (56). A kiket tsak városi lúvatatra vagy kuriás kastélyos magános lakásra szabott a szerentse (Fal: NU. 328). Vallyon ki lehet ez a magános új, a ki fiil hegygyel vígyáz beszédünkre (334). A ki tsak magán vagy magános módon akar élni a tsoporthan vagy fele istenség, vagy egész barom (Fal: UE. 433). Látván anyám, hogy bús vagyok, s csak jár-kálók, és mint a magányos veréb, ugy bújkálók: kérdette, mi bajom? (Gvad: RP. 66).

[Szólások]. Akár otbon legyünk rejtek kamaránkban magános magánoson, akár ottkin sok szem előtt forgolódjunk (Fal: NA. 186).

Magánosság: solitudo SI. [einheit, einsamkeit]. Vagyon az istennek nagy csnpán való magánossága, edgyessége (Aly: Post. 163). Azt tartom: hogy a magánosság nem szaporíttya a virtust (Fal: NA. 202). A magányosságot szerettem s kerültem minden barátságot (Gvad: RP. 65).

Magának: seorsum MünchC. 41. [abgesondert, für sich]. Vigyáz méltóságodra; légy magadnak bátya: dignitati tuae *consule WF. Vito azokat igen magas hegre magának (MünchC. 45). Vyve hwket magoknak egy magas hegyre: dicit illos in montem excelsum seorsum (JordC. 406). Hwten magának marada: solus erat sibi (399). Myut egy trater magának lakozyk vala (ÉrdyC. 637b). Magának maradwan (655b). Kűlemb magának rekesztée az Mariat (Helt: Krón. 70). Cze magának lőnéu (82b). Magánakne lagyatunc (Born: Préd. 259). Az catholica hitet sem követik, hanem csak magoknak vannak, mint egy őzvegy ürgék (Pázm: Kal. 70). Éltet meg-untam: légy magadnak vilagh (Czegl: Japh. 7).

Magának-való: [solitarius, singularis, privatus; einsam, abgesondert]. Komor, magának-való ember vólt: natura tristi et *recondita fuit PPBl. Kik magoknak való eletedt kyanamk vyselny: qui solitariam vitam desiderant ducere (EhrC. 38). Magának való val: singularis ferus (KeszthC. 233). Magának való élet, az éttzalka légyen magának való, né légyen éneklés azon: sit nox illa solitaria, nec laude digna (Kár: Bibl. 1513). Sokkal job az barátságos élet az magának való életnél (MA: Bibl. 1578). Magának való mise: missa privata (MNyl: Irt. 133). Magának való, kedvetlen ember (Pethó: Krón. 234).

Magányi: [so viel er (sic) selbst ist]. Kedvesb ő magányi nyomó aranyánál (Apoll. 39).

Magára. Kiki magára: singulus PPBl.

Magától. Magától forog: propria vi agitur PP. es beweget sich von selbst PPB. Maga magától: proprio motu, sua sponte Kr. Hog my elegok volnak valamí iot gondolni my magonk-tól elak (CornC. 45). Magadtólis meg czelekedheted: sine cortice nuro (Deesi: Adag. 57). Magától mozgó szeker (Com: Jan. 104). Magatul valósga [istennek] (DKal: Ker. 4).

Magával

[Szólások]. Másod magával, harmad magával, negyed magával: cum uno socio, cum duobus, tribus sociis Kr. Mind harmad magadal segi meg engőmet (KazC. 56). Isteni latas jelentetek Severusnak negyed magawal (ÉrdyC. 564). Cze nyoltezad magawal marada meg Noe (Born: Préd. 7). Másod magával lett vólt a világra (Hall: III. Hist. III. 209). Huszon ötöd magával (Ver: Verb. 304). Másodmagammal el-tartom (Thaly: VÉ. II. 72). Sok zamtalan magával (ÉrdyC. 511b). Ket ezer magával ki szallot vala (CsomaC. 34). Egy nihany magaddal lelkedot purgatoriumbol ki mented (Born:

Préd. 464). Keues magával iótt vala a Syriabéli király: per-modicus venit numerus Syrorum (Kár: Bibl. 1395). Hetven magával búdosott (MA: Bibl. I. 182). Anyi magával (Ver: Verb. 221). Sok a d magával: Multis sibi adjunctis Kr. Nem sokad magával bírkába szálla (Kalk: Gen. 5). Sokad magunkval vagyunc (Kár: Bibl. 1431). Egynehanya d magával (Ver: Verb. 314). Tartozik meg eskűnni, vala mennyyit [így] magával, az nádor ispan itili [anyiad] magával, hányat a nádor ispan meghatároz] (316). Többbed magával (Kules: Evang. 222). Anyid magával jőu, hogy... (MonOkm. VI. 327). Megjött Rákóczi né malyed magával (Gyöngy: KJ. 35).

MAGAS, MAGOS (mogolyget 1231. 1397. Kam. LTár mogosbalom 1257. Wenzel. VII. 475). *magosság* Derk: ÖElet. 34): **1)** [altitudo; Höhe]. Hegymagas 1082. Higmagos 1225. 1245 (Czinár). Scelvos-magos 1171 (Wenzel 168). Mogusd, mons 1252 (Czinár). Ygen nagy magasok volnak: erant proceras altitudinis valde (EhrC. 42). Egluek magassatlwl foghwa: a summis coelorum (JordC. 432). Tökellest imaéagnac haznalattá zero-tettee magassa (VitkC. 4). Fénlik cométa magasbul (Zrinyi II. 57). A [geometriai] magastméro: norma (ACsere: Enc. 52). Miért tsinálják oly magasra az ablakokat (Mik: TLév. 15. lev.). Mikor az ép elnét ártalmus gond tartja, akkor mély örvényben magosról taszítja (Orezy: KöltII. 21). **2)** altus, sublimis, celsus, procerus, jugosus C. editus, excelsus, arduus MA. [hoch, erhaben]. Villa Mogos Mortu 1220 (VReg. 184). Mogus (személynév 1220). VReg. 319). Meta venit ad locum, qui mogoshalom vocatur 1257 (Wenzel VII. 475). Magas oryasoc: excelsi gigantes (BécsiC. 45). Magasb helre: eminentior locus (38). Magas heg: mons excelsus (MünchC. 19). Magas hegynek teteyere: in montem excelsum valde (JordC. 363). Fen az magas palotba (VirgC. 31). Nagy magas fara fel akasztá ítet (Mon: Apol. 2). Kiván-ságát tartóztassa a magas és méltóságos állapatra-való vágyó-dástól (Pázm: Préd. 58). Az istennek titkai magassak (Mad: Evang. 441). Historiámmak magos voltát jó lehet illendő ábrázalással penám sem tudta le-kepezni, mind-azon-által (Gyöngy: MV. Előb. 4).

Magasan (magoson DebrC. 336. *magoson* Konj: SzPál. *magoson* Mel: Herb. Kár: Bibl. *magoson* DomC. 71): proceres, sublimiter C. alte, sublime, excelsa MA [hoch, hoch oben]. Tudok alazatos ees lennem, tudok magoson (fennyen ees) lenni (Konj: SzPál. 320). Az nőtin fel nő magoson a ki az erdőu terem (Mel: Herb. 113). Magoson eppit az házát: altum facit domum suam (Kár: Bibl. 1613). Valaműhogy pedig igen magasan a szerint rettenetes sebesen-is szokott repűlni (Misk: VKert 282). A kevély magoson hordozza nyakát, és a szegények fejek felett jártatja szeméit (Fal: BE. 589). Nem gyözte az udvar dicsőni lovát, annak magoson költ nyakát (Fal: TÉ. 638).

Magasabb, magasb: [altior; höher]. Oly mynt magasb minden veteméemmel: magus est omniibus oleribus (JordC. 395). Magasbak ezazaroknak magassaganal (VirgC. 129).

Magasbad: eminentior [etwas höher]. V kedeg fel alla magasbad helre: in eminentiore locum (GuaryC. 58).

Magasdad: altus, editus Kr. [erhöht, erhaben]. Walum magasdad helyen iwlokot ewryz (Pesti: Fab. 35).

Magasit: sublimo MA. [erhöhen].

Magasocskább: altiusculus C. [etwas höher].

Magasság: altitudo, sublimitas, celsitudo, proceritas C. excellentia EhrC. 4. altitudo BécsiC. 11. [höhe, erhabenheit]. Életenee magassága: aetatis eminentia (BécsiC. 91). Osama magasságeoban: osama in altissimis (MünchC. 52. 17). Dyeze-segh menynek magassagaban: hoesma in altissimis (JordC. 419). Lata ala zalumi egi angált amenyeknek magasságal (VirgC. 33). Magasbak ezazaroknak magassaganal (129). Ez zeit atya fel

emeltetik vala ev elmeenek magassagabm istenhez (DomC. 130). Fel terye magassagra: in altum regradere (KeszthC. 32. KulesC. 10). Isteny törweenek magassaga (ÉrdyC. 350b). Eggyic fel nõ fél süngire magassagon (Mel: Herb. 38). Fel vine az hegynee õ magasságára (Kák: Sãos. B2).

Magasságbeli: qui habitat in excelsis, altissimus Kr. [der in der höhe wohnt, erhaben] (Pázm: KT. 336. 487. Káldi: Bibl. Luk. 1. 13. Kr.).

Magasságos: excelsus, altus altissimus MA. [hoch, sehr hoch, erhaben]. Magassagos geryedet: excessivus forvor (EhrC. 131. WeszprC. 133. NagyszC. 3). Magassagos isten (Kár: Bibl. I. 160). Jethro: magassagos, fő, bőczős (MA: Bibl. I. Magy. 3). A békesség tulajdona a volta képpen magasságos elmének (Fal: UE. 366). Két sereg itt vár, egyik a laposon, a másik ezen magasságos hegyen fekszik (Fal: NU. 337).

Magasságö: excelsus. Megfőő menden magassegő varosokat (BécsiC. 13).

MAGASZT (magoztatny, fel magoztatni WeszprC. 141): [exalto, sublimo; erhöhen, erheben]. Magaztatec ma az en lekem, eletemnek mynden napy fílethi: o byzonyanal hallatlan magaztata (ApMélt. 17. Born: Préd. 17).

föl-magaszt: ∞ Felmagaztatec Nabucodonozornac orzaga, exaltatum est regnum Nabuchodonozor (BécsiC. 11). Felmagazta Amant: exaltavit (54). Kiert inkab tizeltetec es fel magaztatek (VirgC. 47). Valaky ev magat megalazya, az fel magaztatyk (CornC. 50). Magaztassal fel een ellensegym kezeth: exaltare in finibus inimicorum meorum (KulesC. 10). Fel magaztatek az kerezthre es meg hwzlatlatak (ÉrsC. 51). Fel magaztatek es meg hwzlatlatak (51b).

fölmagasztatos. Igen felmagaztatos vag: superexaltatus es (BécsiC. 131).

Magasztal: erigo EhrC. 125. concelebro, dilaudo, collaudo C. magnifico, exalto, sublimo MA. [erheben, erhöhen, lobpreisen]. Satorokot magasztalnak: erigunt tentoria (EhrC. 125). Az kapu-taryozt ygazan fegy mynkett es ysten ew nyeluet magaztalya my ellenewnk (30). Magaztalya en lekem wrath (PeerC. 166). Mindou egeeknek fölötte magaztaltatek az atya istennek jogjara (DebrC. 7). Magaztallyatok ewtet mynden neepek (ÉrdyC. 9). Magasztallatoc az vrat velem őszne (Szék: Krón. 31). Memmel istentül fellyeb' magasztaltattak, amál inkáb' meg-alázták magokat (Pázm: Préd. 1194). Magasztaló dicséret (Pázm: Préd. 1244. Kr.). Nem akarta kevélyen magasztalni az ű igasságát (Czegl: Japh. 240).

föl-magasztal: exalto, sublime, magnifico C. eveho MA. [erheben, lobpreisen]. Vala igen zorgalmatos, hog az ő zanat monetesre fel ne magasztalna (DebrC. 273). Ez choda tetellel akara vr isten felmagasztalny zent margyt azzont meeg ez velagban elven (MargL. 131). Ez aldót kerezthtyen orzagnak feyedelemseegerő magasztalaa fíel ewtet (ÉrdyC. 388. 373b. 657). En ees ha fíel magasztaltandom [így] ez feldról myndeneket en hozym vonzok (ÉrdyC. 534b). Szégyent tőn isten az szentséges pápán, az ő felmagasztalt hatalmas koronáján, kivél öklöldezi Krisztust templomában (RMK. VI.129). Az égiglen fel magasztaltat (Fél: Bibl. 17). Felmagasztalom az te nevedet: magnificabo nomen tuum (MA: Bibl. I.10). Azért magasztalta illy fel őtet isten, mert életét le-tette a bűnös lelkek segítéseért (Pázm: Préd. 41). Az nap az földtül igen föl magasztaltatot (KDebr: 1619. C5). A fejét magasztallyák jól fel [sok vánkost tegyenek alája] (PP: PaxC. 21).

fölmagasztalás: magnificatio C.

fölmagasztaltatás: ∞ Akik jöttek, azok a fára való felmagasztaltatást kerülték el (Mik: TörL. 357).

Magasztalás: celebratio C. exaltatio MA. [lobpreisung]. Kereszic az ő szent nenenee magasztalast (Helt: Bibl. I. e2). Gondolom-magasztalásokat horgászuak (Fal: UE. 452).

Magasztalódás: [jactantia; prahleret]. Effele emberi magasztalódást szokott a szent irás hasonlétani hegyekhez (Tilk-Jel. 67).

Magasztás. Elmenek magaztasa: mentis excessus (EhrC. 77).

Magasztat: [exalto, magnifico; erheben, preisen]. Magaztattyák vala vr ystent: magnificabant deum (JordC. 544. 755). Fereg merezkekid magath magaztaty [így] (WeszprC. 111). Nem čak vrone dičeri fíet, de mind az zent doctoro magaztattyac fíet (NagyszC. 251. CzeglC. 7). Wr istennek myndenben fíelleyeb magaztattya uzelet: extollitur supra omne (ÉrdyC. 29b). Mynd atyanak anyyanak es arwlato atyafyaynak felettek magaztataa ewtet (388. 473b). Magaztatiak vala wtet (VirgC. 103).

föl-magasztat: exalto EhrC. 35. extollo 78. 113. [erheben, lobpreisen]. Magzattassad fel te zodat (BécsiC: 213). Myneemew dycherethlekkel magzattassalak fel: quibus te laudibus efferau (FestC. 16). Dycherewyk es fel magzattasswk ewtheth erekke (WinklC. 38). Fíel magzattathwan vr ystent: magnificantes deum (JordC. 745). Kereztekkel es zeep isteny dycheretekkel yewnek vala az zent zyznek koporsoyához, fíel magzattathwan az wr istent (ÉrdyC. 341). Fíel magzattath vona vr isten ew bozyad az w zent yrgalmassagaat (345). Öttet magzattatem fel giczeretbe (DebrC. 351). Nem kel magaat fel magzattathny (ÉrdyC. 109b). Erdőmemvel magamat fel ne magzattassam (KrizaC. 83). Een feyem fel magzattato: exaltans caput meum (KulesC. 4). Engem fíelmagzattamak és tizelnek (VirgC. 67. 71. 146). Az zeretők az ő zeretőkkel fel magzattatiak (NagyszC. 6).

fölmagasztatás: elevatio EhrC. 55. [erhebung, lobpreisung]. Honnan es mibwl erdemle ez zent iambor ez nagy fel magzattatath (VirgC. 62). Nem kenan embertwl fel magzattatath (97). Az ew dycheretes fíel magzattatasarol (ÉrdyC. 520b. 368).

maga-fölmagasztatás: arrogantia. E magafelmagaztatasnac dagaduana: tumor arrogantiae (BécsiC. 83).

fölmagasztatat: [exaltatio; erhöhung, aufrichtung]. S. Ke-rezt felmagzattataffa (MünchC. 9).

MAGAZIN, MAGAZINOM: horreum, granarium publicum PP. annonaria apotheca; öffentliches Kornhaus, magazin PPB. Az magazinmok és erszények ütrességét mejelentvén az vármegyélnek követeket küldöttek pénzsollicitálui (Rákl: Lev. I.656). Berlnt császár népe mosquakkal megvette, a mundir magazint abba tönkre tette (Gvad: RP. 123).

MÁGLA: batus MA. tseber, bor s egyéb hignak mértéke, mintegy 30 ejtel v. 30 itze SzD. mensura liquorum continens circiter 30 medias Kr.

Máglás. Ki lesz máglás az akná (Fels: Dies. 55).

MÁGNES: [magnes; magnet]. Magához vonja a vasat a mágnés: attrahit in se ferrum magnes PPB. Ki tudta valaha megmagyarázni, mitsoda erővel vonzza, és az északi tsillagra fordítta a mágnés a vasat? (Pázm: Préd. 1045). A magnes, vas vouzo kő magát egyenesen északra fordítta (Com: Jan. 16. Pataki: Reg. 209). Magnet a vas édesgeti, vizcsöp követ meggyőzheti (Amade: Vers. 173). Antalom, én hív Achatsem, szívemet szivedhez csatoló mágnese (Gvad: RP. 89).

MÁGOS: [magus]. Ime a magosoc iötenec napkelettől (MünchC. 16). Simon magos (CoroC. 135).

MAGYAL (mogyal 1233). Magyalfa: osculus, ilex aquifolium; stecheiche SI. Mogyal, arbor 1233 (Czinár). Alia arborque vul-

gariter mogvl vocatur 1240 (Wenzel VII.101). Ilex vulgariter mogoltul vocata 1277 (XII.204). Mogol arbor 1249. (Czinár). Magyar, Magyalasaph (no.) Arbor ulmi, quae vulgari nostro dicitur Magolifa 1256 (Knauz).

MAGYAR (*magër* DebrC. 526. *magër* MargL. 22. CornC. 128. DomC. 73. *magyer* CornC. 24. DomC. 126. 182. 205. az egyie firtimac Hmur vala nene, a masodiknac nagy *Magor* vala nene, kiktől az magyaroc fel neuzstetenee Hofgr. 40. *magër* Anonym. *Magor*falu 1252. 1254. Czin.) **1)** ungarus, hungarus, panno. pannonius MA. [ungar]. Hetu moger (Anonym.) Martyr, ymar ez yghe magër zova valth, azerth ez yghe martyr magërzo? sym megoerzo [igy], sym dyakzo, haumem gherogh zo (DebrC. 526). Zenth ystvan kyalry magyaroknak apastala (KeszthC. 467). Apro emberek lyketh az magyarok lynak lywky embereknek (TelC. 275). Tereenek ez orzagbely magyarok keresztysensgro (ÉrdyC. 397b). Magyar módra meg isszsa vala a hort (Helt: Krón. 49). Tanwlya kog: az magyar iras olvasat (LevT. I.339). Ennek mássát én magyar fő emberben még nom láttam (Pethő: Krón. 172). Székely ér magyar vér (Thaly: Adal. 16). Nem így cselekedtek a régi jó magyarok: olim non erat sic (Kisv: Adag. 382. Kr.). **2)** [Hungaria; Ungarn]. Ky mykoron mynd hozyan tartozowal magyaraa yewt atya flyayhoz (ÉrdyC. 396b. 397). Mykoron magyarara yewtlenek vona (398). Nagy laddal be yewe magyarra (400b).

[Közmondások]. Magyarac ezécz, németnac bécz: admirabilis in necendis machinis Aegyptii, Conos artoxya (Deesi: Adag. 132. 268. MA. Kisv: Adag. Nyr. XVIII. 99).

Magyarán: clare, expresso, explicato, explicabiliter, explanate, exposito, articulate C. disertè MA. [deutlich, verständlich, unzweideutig]. Magyarában, nyilvánban: explicatius; magyarán szóló: planiloquus MA. Magyarán megl irtak (Ver: Verb. 224). Elég magyarán vagyon mondva (MA: Scult. 600). Magyarán megmondják, hogy az igaz hitnek meg kellett az apostolok idejétül fogva mindenkor maradni (Pázm: Kal. 141). Azon pántolodie, hogy magyarán nem szollinc (Pós: Válsz. 254). Terreso magyarán az kik földi természetiek (KBécs 1651. 30). Sok verseket magyarán énekelt (Hall: Páizs. 119). Szólly magyarában (87). Magyarán szól (Misk: VKert. 423).

Magyaráz (*magyeraz* HorvC. 70. 73. 147. DomC. 205. CornC. 24.) **1)** interpretor, perputo C. declaro, expono MA. explicatio JordC. 198. [erklären, deuten]. Magyarazatnak: declarabuntur NémGl. 380. Másra magyarázta: aliorum accipit PP. Frater Bernald magyarazuala melseges yrasokoth: scripturas declarabat (EhrC. 2). Duuidnak eneklete Salamonrvl; ezt a sydok az Salomon orzagarol magyarazzak, az keresztienek pedig az crystvsrol (AporC. 24). Ig magyaraza vagy erte ez zozatot (DomC. 205). Az Berthalam magyarazatlyk föl fyggeztónak (ÉrdyC. 506b). [Az Agoston név] öregbeytónak magyarazatlyk (516). Ig magiaraza, hogi nem lezen tonaba irghalmassagnak idec (VirgC. 114). Irtá es magyarazta bölcznek kónnet (115). Zenth irast magyaráz, hasognt (Konj: SzPál. 75). Mi üdöben lött légyen pedig az igiretöknek vége, nom minnyájan egyaránt magyarázáák (Pázm: Kal. 555). Az homályos igéket meg-főjtí, magyarázta (Com: Jan. 160). Zent Amborus magyarazwan ezt ug mond (Cod: Lex. 3). Utolsó szavaidat bízást főtsted, mert sok-képen lehet magyarázni (Fal: NU. 284). **2)** [verto, interpretor; übersetzer]. Ky magyarazatlyk vala dorecsnak: quae si interpretaris dicitur capra (JordC. 739). A soltar kónnet zent Jeronimus görög nyelvrol deák bótüre magiaraza (DebrC. 88).

[Szólások]. Jó neven veini, jóra magyarázni: aequi bonique facere PPl. A rozalkodó mindent rosra ért: az igyenes ember mindent jóra magyaráz (Fal: BE. 612).

el-magyaráz: recito [hersagen, verdolmetschen]. Ezekfűl sokkal különbözö levelet magiaraza el a tanaczban az Q. Ca-

tulus: ab his longe diversas litteras Q. Catulus in senatu recitavit (Deesi: SallC. 25).

ki-magyaráz: edissero, enarro, proloquor C. olncido, interpretor MA. [erklären, verdolmetschen, vorstündigen]. Ki magyaraza az zentsseögöknek állapotyaat (ÉrdyC. 617b. VirgC. 121). Ki magyarázva: specifice et expresso (Pázm: Préd. 1049. Kr.). Nem vala derék deák, de énvolem más nyelveken, olaszul is kinagyarázta magát (Bethl: Élet. II.76).

kimagyarázhatatlan: inexplicabilis C. [unerklärlich]. Ky magyarázhatatlan mondas: difficilis explicatu (JordC. 806).

mög-magyaráz: expono, definio, dilucido, enucleo, enodo C. declaro, interpretor, enarro, explazo, explico MA. [erklären]. Mendénéket mögmagyarázot: univèrsa exposuisset (BécsiC. 22. 73. MünchC. 39. 42. JordC. 51. ÉrdyC. 188. 590). Oly ygen megl magygyaraza, vgy hogh myndonnek ceertemre hagyta (ÉrsC. 334). Rövideden megmagyarázván a reméységnak állatos mivoltát (Pázm: Préd. 171). Ugyan semmi emberi nyelu azt ki nem mondhatna, sem értelem meg nem magyarazhatnáia (Lép: PThik. III.244). Amak okát alábbkább szépen meg-magyarázta Calvinus (Pós: Igazs. 1634). Csak meg magyarázni akarta, hogy a nagy város minémü emberekfől állapodik (Illy: Préd. I.435).

mögmagyarázás: explicatio, interpretatio, expositio, enodatio C. enarratio, expositio, explanatio MA. [erklärung]. Insinnatioval, nyg miüt az megl magyarazással valo kezdetet pörben: in causa, per insinuationem mota (Ver: Verb. 281).

mögmagyarázható: explicabilis, explanabilis C. [erklärlich].

viszsa-magyaráz: male interpretor, in malam partem accipio SI. [übel deuten]. Muukünat visszsa és gonoszra magyarázta (Helt: Mes. 2). Az wrac közzül nomeliec visszsa magyarázta a Drakule vajda tanaczát (Helt: Krón. 92). A Sigmond királynac minden dolgait visszsa magyarázta vala (74b). Mindent visszsa magyaráz: delphinum silvis appingit, fluctibus aprum (Deesi: Adag. 115).

Magyarázás: **1)** explanatio, difinitio, hypomnema C. interpretatio, expositio MA. [erklärung, deutung]. Magyarázásra nehéz dolgok (Matkó: BCsik. 260). **2)** [versio; übersetzung]. Ptolomeus Filadelphushoz küldettetenék a hetven Bölcsék a sz. könyvnek göröggre való magyarázására (ÉszT: IgAny. 124).

álom-magyarázás: interpretatio somni MA: Bibl. 138. [traumdeutung].

szentírás-magyarázás: [exegesis sacrae scripturae; bibelalexegetik]. Nem konty alá való a szent-írás-magyarázás (Thaly: Adal. I.79).

Magyarázat: **1)** interpretamentum, heremina, dietatio, epimythion C. declaratio, expositio MA. [erklärung, deutung]. Rövid magyarázat: scholion C. Ez bezednek magyarazattya: Injus verbi expositio (EhrC. 95). Jrasoknak magyarazaty (DomC. 182. DobiC. 210). Igaz értelmét es magyarazattját el akarnc nyonni (Helt: Bibl. I. b2. c3). Registroma es magyarazattya egy nehany sido igeknek (MA: Bibl. Magy. 1). Glossa magyarázat (MA: Tan. 1417). Elme tsalo magyarizat (GKot: Titk. 327). **2)** [versio; übersetzung, interpretatio]. Raboni, kinek magarazatt'a mester: rabbi, quod dicitur interpretatum magister (DobrC. 390).

Magyarázatlan: inenarratus C.

Magyarázatlanság: Az esvargó gyermekkek szájában az gögitelés az botlo nyelveknek magyarázatlanságával édesdije (Prág: Senk. 467).

[Magyarázdögál]

ki-magyarázdögál: edissero C.

Magyarázhatatlan: inexplicabilis MA. [unerklärlich].

Magyarázó: explicator, explanator C. interpres MA. dolmetscher, ausleger PPB. Isteni rendelésnek magyarázója: fatidicus C. Magyarazó írása: glossa NémG. 373. Magyarazó írás (VirgC. 114. ComC. 128. Zrínyi I. 23).

Alom-magyarázó: interpres somniorum Kr. [traumdeuter]. (Helt: Krón. 22).

Írás-magyarázó: [interpretator, commentator]. Írasmagyarázó mestőr (GuaryC. 3). Írás magyarázó mestőr ekkepen magyaraz (NagyszC. 225). Írás magyarázó börtönc (Zvon: Post. I. 27). Írás magyarázó doktorok (Mad: Evang. 348).

Jegy-magyarázó: [augur, haruspex; zeichendeuter]. Mikor bémeneusz abba az földbe, melyet az te urad istened adamd tenéked, ne találtsácc te kőzötted se búbjós, se őrdön-gősdőktől tudakozó, se jegymagyarázó (MA: Bibl. I. 175).

Levél-magyarázó: [dolmetsch]. Mészáros Mihály költött el buza felől való levél-magyarázókra 1 ft. 24 denár (MontME. I. 195).

Törvény-magyarázó. Ha jó vigyázó, s törvényt magyarázó, fő directorá tészik (Felv: Dies. 58).

Magyari: [ad Hungarum pertinens, hungaricus; ungarisch]. Ez nemesseges zent vyz mageri kyrálnak nemes leánya (MagL. 22). Magyary wrak (GyöngyC. 4. ÉrdyC. 396 396b. 541). Magari királnak leánya (TihC. 18. 25). Heet magyary meelföld (ÉrdyC. 50). Az kylenechdyk eeg ez feldek kereksegehez zaz ezerzer walo ezer magyary mely feld (ÉrsC. 135). Magiarj forintot (RMNy. II. 21). A magyari wrac tanáczot tartánae (Helt: Krón. 45. 46). Panaszkodnae magyari nagy wrac (Valk: Gen. 6). Hogy János király maradjon az magyari királyságban (Mon-Írók. III. 41). Magyari királyok: reges Hungariae (Ver: Verb. 15). Magyari szenteses corona: sacra regni Hungariae corona (16). Magyari király illetlenül van mondva, mint ha ki németi, vagy töröki tsiszárt mondana; magyar király az; mind-az-által jól mondatnak: magyari vitéség; olasi ravaszág (GKAt: Titk. 117). Magyari szállások (Megy: Dial. Előb. 12). Hatvan magyari forintok (Thewr: Nyelv. 6. 7).

Magyarizmus: [hungarismus; echt ungarische ausdrucksweise]. Ezt gondolván konyhán költ magyarismussal ték egy nebány jegyzést magamnak (TörtT. 2. 1368).

Magyarkod-ik: [more hungarico ago; sich wie ein ungar benehmen]. Deliman a keresztényekre igen agyarkodik, főképpen vitézül a ki magyarkodik (Könyi: HRom. 127).

Magyarkodás. Ilyen gyümölesei lőnek a török császárral való újvonásnak, magyaros magyarkodásnak (Szal: Krón. 406).

Magyaros: moren hungaricum redolens Kr. [hungaricus; ungarisch]. Magyarosan: more hungarico, categorice Kr. Ő szegény már az magyaros [magyar-lakta] földre a Dumán átkelt (MonÍrók. VIII. 372). Mentém négy [van] minden napra, magyaros veres kurta anglia ezüst gombokkal (Radv: Csal. III. 354b). Magyarosan kimondani a dolgot (Kisv. Adag. 460). Németes inget sem viseltek, de most már kevesen vagyunk, a kik magyaros inget viselünk (Hlazánk. I. 295). Fruhstuk, vagy magyarosan flöstökömezvén, nagy lövődözéssel a lakadmas házhoz felmentek (Hlazánk 1884. 362). Akadémós szeges munka az idegen nemzetnek nyelve járását, és annak tulajdonát, szakasz-tott úgy magyarosan ejteni (Fal: UE. 361).

Magyarság: 1) [interpretatio hungarica; ungarische über-setzung]. Daudinae magarsága: erős karu (DebrC. 400). Ewangelyomnak ez keppen walo magyarsága vagon (PozsC. 19). Halwan es erthween az zent yrasnak magyarsagaat (ÉrdyC. 39b). [Az Ágoston névnek] sok neues magyarsága vagon (516).

[Az epistola] bewteu zerenet valo magyarsagha (511b. 249. 349b). Katalennak magyarsaga myynd isteeneknek romlása (ÉrsC. 451). Az nehez ígeknek magarsagorol (RMNy. II. 13). Tulajdon magyarsága, értelme az mi volna ez euangeliomnac, arrol im szoltam (Born: Préd. 159). A mái euangeliomot írta-meg szent Lukács evangelista, mellynek bőth-szerént-való magyarsága e' képpen vagon (Pázm: Préd. A). Ajánlott szökvnyet, hogy magyarságunkra fordítsam (Patk. Előb. 1). **2)** gens ungarica MA. [ungartum]. Az egész magyarság (Helt: Krón. 34). Nem látak már, munkácsi vár, isten megáldjon, megengedjen az magyarság, már ozt kiáltom (Thaly: Adal. II. 317). **3)** ungarismus MA.

Magyarsági. Ha melly szókat penig olyanokat találz, mellyek nem az helyes magyarsági ki-nevezés [kifejezés] szerint valok (Felv: Schál. 2).

Magyarul: 1) hungarice Kr. [ungarisch]. Maferol vgy erthyed (DebrC. 527). Ez neunek maria magyarol neue meg vylagosyto (TelC. 322). Exultabunt sancti, magyarul im küwfűlök zökkölneek (SándC. 12). Mosesne harmadic könyve, mellyet magyarol mondhavn: az levitaknac szolgáltyakrol iratott könyvnek (Kár: Bibl. I. 88). Magyarül leg-igazabban s-tisztában a tudna szólni és írni, a ki egyébként értelmes ember lévén, semmi nyelvet nem tudna (Megy: Dial. Előb. 12). Mandragora, mellyet magyarabbul nadrágulyának mondanak (Bod: Lex. 32) **2)** categorice Kr. [grad heraus, deutlich, unzweideutig]. Hogy pedig fundamentum-szerént, szegesen, és magyarul meg-felelhessünk az barátinknak (Pázm: Kal. 659). Nem tartjuk sok beszéddel, hanem kerek szóval, magyarul mondjuk, hogy szem-látomást hamissat mond (Pázm: Kal. 1766. 420. Kr.).

MÁJ: hepar, jecur C. [leber]. Májhoz való: hepaticus C. hepaticus MA. Beel, maay, mátdó (SándorC. 8). Vegyed a makernyűl való kőuerséget, es a két vesét: sumes et reticulum jecoris ac duos renes (Helt: Bibl. I. 402). Vegyen az orus doctor dorong peczenyét, sulyoc máiat, mosofa lepént, czép hadarófa fánkot (1550—75. Toldy: Adalékok a Régi Irodalom Történetéhez 23). A kőuer, melly az máyon vagon (Kár: Bibl. I. 89). Az májja mellet (MA: Bibl. I. 95). A pisztrang májja (Teleki: FLÉl. 39).

[Szólások]. Most válik el a ganély a májtól (Kisv. Adag. 113). Haragját nem tartja s máját nem győzheti (Orczy: KöltH. 192). Ugy is meg-tetizik, mi forrallya máját (GyöngyD: Char. 181).

Májaeska: jecusenlum C.

Májos: tomaculum, hilla C. tomacina MA. A kolbászok, májos hurkák: kleine knackwürste KirBesz. 32. Rostélyotskán kolbászt, májost sütt (Com: Vest. 50). Disznónak aprólékját, kolbászt, májosit, gumbóztit, véresit illendő árok szerint adgyák (TörtT. XVIII. 242).

MÁJOLÓ: genethlia MA. születés ümepi lakodalom, pusz-darék Kr.

MAJC, MAJSZ: kantárnak dragább szerből készült szára Kr. cingulum aureum Szirmai: Hungaria in Parabolis 48. Kr. Beechiben vagon egy ev [öv] vagy mayc, kit mondnae hogy azzonyok maria zevte (CornC. 38). Keeth maycz, hozzwk, aranyassok (RMNy. II. 35. 170). Matthiae venit unus bathiens cum suo cinctorio, vulgariter mayczawal egyetembe, continens quatuor marcas et 17 pisetas: Mathyasnak jwtoth egy partha iv, kyben vagon mynd mayczawal negy gyra es tyzenketh nehezek (Radv: Csal. II. 40). Selyem széth szablyára való mayz (123). Egy asszony embernek való öv, maieczon, boglaros (128). Két maicz pártá öv ezüstes aranyozott gazdagon (141). Egy maiból csinált hüvelyű szablya (177). Egy öreg ezüst pártá öv aranyozott, másik ezüst öv maicz (192). Egy maicz hüvelyű

törkessel rakott, ezüstös, aranyos hüvelyű szablya; második három boglári, merő mayezal vert hüvelyű ezüstös szablya zomancos az boglari (119). Egy mász módjára csinált ezüst nyelű bot (179). 1 partha év eregh aranyos maytson, 1 partha év zederjes aranyos maytson (23). Egy év maizon aranyzott (227). Egy ezüst mayez öv (252). Egy kopott mayez, csatt nélkül (362). Az három száz sing hevedernek való majezot szegődvé csináltattam (MontME. IV.267). Egy szabljára való majez (VectTrans. 10). Kikre sínórt gombot, fűzöt, ismét majzot (Szentm: Kalm. 7). Visel ennek főkje selyemből majezokat (Gyöngy: KJ. 107). Által tördelt, és bé vert arany majzokkal gazdag szerszáma mint egy játszott a ragyogó nappal (Fal: TÉ. 637).

Majcos. Egi mayezos bogláros ev (Radv: Csal. II.96). Egy ezüstös, majezos szablya (186). Egy aranyos fők, esh győmántal rakott majezos szügyelűvel fl. 30 érő (360). Majezos zabola (357). Viseltes majezos fők, elhez törkessel rakott virágos aranyos orrozat (MonRók. XXIV.174).

MAJD: 1) mox C. statim MA. [bald, sehr bald]. No mayd meg laatom (SándC. 29). Ez mái napnak világa tőlünk majd el mulik (DKal: Ker. 7). Im majd el is az idő melyben amaz rettenetes szozatot meg hallod (Lép: PTük. II.125). **2)** paene, forme C. fere MA. [bald, beinahe]. Subobscurus: majd homályos, subagrestis: majd paraszt C. Fere: majd, tsaknem Com: Vest. 129. Mayd mind a két tábor el veszet vala (Helt: Krón. 191). Ez is igen jó forma, és maid némollynece vgyan könnyelnece tettice, hogy nem az első (Helt: Arithm. 7). Az apostolok időie vtan, az halottakert való könyörgesről maid ket száz osztendeig semmi emlékezet nem volt (Zvon: PázmP. 8). Sok polyva vgyon közötte, és majd több az polyva a tiszta szemmel (Pázm: Kal. 577). Semmit az érzekenségek maid folyeb nem érzenek, mint az lángot (Lép: PTük. I.118). A mezőben majd szomjúval haló hadainak víz-forrást fakasztott (Taru: Szeints. 26). Már vallottam kárt majd 6 ezer forintig (RákF: Lev. I.108). Laktam kerekcsnél, majd nehezobb mesterség ennél nem láttuk (Ötv-Most. 46. vsz.). Ott kumlós kenyérre mikoron rákaptak, éhen-mohón ették, majd mind megfulladtak (Thaly: Adal. II.346). Az olyan meleg tartományokban, ahol majd tél sütsen (Mik: TLev. 176). Bosznokodtam ezért, a hideg majd kilelt (RP. 34).

[Szólások]. (A szerenese) néha oly mint édes atia es maid oly mint mostoha anyja (Mik: ÖrökÉ. 44). Majd majd: jammam, profinus, illico SI. Jay ennekem mertti az lakozasom yghen megh kosolthi engemeth; mygh leezen az mykoron ennekem azt mongyak wary mayd majd kevesse esmeg kevessee (ÉrsC. 306b). Ők majd egy olyan formán éltek, mint az barátok (Pázm: Kal. 269). Ittis majd egy a képpen esik a dolog (635). Egész háza tája majd mint-egy lángozott (Gyöngy: MV. 18). A setétség majd szinte el borította szemeit (Hall: Tel. 281). Majd ugyan: fere, propemodum MA. Majd ugyan harninczan voltak: erant facile triginta PP. Az farkát maid vgyan eyszac felé fordította vólt (Kal. 1591. C7). Orzáim tűz miatt majd ugyan meg-gyúlad (PhilP. 5).

ingeny-majd: mox, e vestigio, confestim MA. [sogleich, sofort, sehr bald]. Mondta az vr ingiammait [jgy] a bordeliba vitettek (DebrC. 29). Jer hoziam zegen lelec, mert ingeny mayd meg ötletd magadat hynuce miatta (347). Emlékezzél emberi állat, ingeny-majd meg kell halnod (RMK. II.70). Ingeny mayd el fogyoc es semmié leszoc nagy keserűségemben (Börn: Ének. 526). A Christus fel támadása, a mint ingeny maid meg mongyuk, mi életünk (Tel: Evang. II.13b). Olyanok vgyunk mint a virág, mely ingeny maid el hul (669b 158). Tevék nekí hírre, hogy Ali bég jöme, Erdélyre sétne, ingeny majd Erdélynek határára érne (Thaly: VÉ. I.60).

Majdan (*majdon* Hall: IIIlist. III.193. Illy: Préd. I.102. *maydon* Mad: Evang. 166): **1)** jammam, mox, statim, profinus, e vestigio, extemplo MA. [bald, sehr bald]. De en maydan bel tellyeseytóm az te acaratotad (ÉrlyC' 549b). Ha nem twduam az te eegyegeyw artatlasagodat, maydan kywe yzucelek (570). De maydan el yew (604). Ez betegsegevél maydan meg kevnye-bedel (DomC. 170). A mit meg-értettél, majdan mindjárt, leg ottan mással közöllyed: mox statim, e vestigio alteri communica (Com: Jan. 156). Hallván Páris, majdon meghaladó kedves atyafiának utolsó beszédit (Hall: IIIlist. III.193). Mikor Maria Betlehemben majdon az isten fiát szüfendő lévén (Illy: Préd. I.102). Maidon meghaladó lévén (II.160). **2)** [paene, fere, ferme; beinahe]. Nem-is tudható hogy miképpen szöllna hozzája, mert majdan nem-is érzett (Tess: SzMag. C5). Az ő szemei meg nem látták ezeket a sziveket lankasztó és majdan kétségben ejtő keserves csapásokat (Báth: Tromb. 172).

[Szólások]. Az poganyoknak birtokában, i m a y d a n esünc markokban (Börn: Ének. 278).

ingeny-majdan: mox, e vestigio, confestim MA. [sehr bald, sofort]. Ha nem ilatandom, ingeny maydan meg kel halnom (VirgC. 46). Végy hozzád az halnac epeyeben mostan, oruossagnac szükség leszen ingeny maydan (Hofgr. 271).

Majdani: proxime futurus, venturus Kr. baldig, nächstfolgend. Majdani szemünk belényása lehet az utolsó, és még ma úgy elalhatunk ebben a világban, hogy csak a másikban ébredjünk fel (Fal: NE. 48).

Majdanság: [mox; bald, sehr bald]. Bátori uram! újságot mondok: majdanság itt leszen társom Camilla, ide fitytyentette szép híre historianknak (Fal: TÉ. 659).

MAJÉSZTÁSSÁG: [majestas]. Szöllnac az Christusnac majestásságáról felséges diezösségéről (MA: Scult. 606). Az ő majestássága és isteni felsége (971).

MAJOM: simia C. simius MA. [affe]. A mayom, micoron a diofára haag, a diaba zakast (NagyszC. 248. DebrC. 601). Az majomnak természetű igen játékos, mit mástul lát azt művel, olyan okos (Lin. 285). Addig járának, hogy végre majom országba iöüenece (Helt: Mes. 188). Majom modra követni akarának útet (Fél: Tan. 442). Halálra lehetett nevetni, midőn az ember az olyatén süfös majom ábrázatúakat megtekentette (Könyi: VártaM. 65).

[Szólások]. Majmot bársonban öltöztetui: saltantius personam in toga inducere (Deesi: Adag. 120).

[Közmondások]. Az mayom vgyan mayom, ha aranyas ruhába öltöztetik (Deesi: Adag. 47).

éb-majom: simia cynocephalus MA.

embër-majom: simia anthropomorphus MA. Mint valami értelem nélkül való vad emberek vagy ember majmok (Mak: VKert. 311).

farkas-majom: cercopitheus C. Com: Jan. 47.

hosszúfarkú-majom: cercopitheus MA.

lamosfarkú-majom: carcholipis C.

macska-majom: simia galoecephalus MA. cercopitheus PP.

Majmoeska: simiolus C

Majmos: imitator Kr. [affen-, affenmässig]. A nyolv esküit barátja a majmos tinkosságnak, vér szerént való atyafia a sült bolondságnak (Fal: UE. 471). Inilyen majmos alakos, szin s képmitató virtusnak bekét hagyunk (Fal: NE. 40). Soha a majmos módikon nem kaptak (Gvad: FNót. 96).

Majmoskod-ik: simiam ago Kr. [sich wie ein affe benehmen, affenpossen treiben]. Kép mutatás képpen majmoskodnae (Zvon: Post. 1474. II.293). Nám tijs majmoskodnám, superintendenseket emeltek fel (Bal: CsIsk. 405). A pápisták majmoskodnak csak, mikor hallal akarnak bőjtölni (Ker: Préd. 285). Csak majmoskodtak a sz. írással (Matkó: BCsák. 408. Misk: VKert. 229). Egy cinkos játszó a theatrumokon róla majmoskodván, csufra kezdé ütegetni erkölcsét s magaviselését (Fal: UE. 101).

Majmoskodás: [possen, komödien]. Hol-mi rosz irások, és majmoskodások-által akarnak az ördög segítségével világi jókat nyerni (Pázm: Préd. 405). Nem volna világon oly majmoskodás, melyet religióban nem foglallhatnek (Czegl: MM. 106. 39. Misk: VKert. 230). A nagy és állhatatos ember békét hagy a majmoskodásnak (Fal: UE. 401).

Majmoz: imitor, ut simia solet Kr. [nachäffen] A szegény pápázóé immár maymoznae azzoc vtán (Vallást. Pij). Más valakinek képét, maga-viselését ábrázolja, majmozza, mint a comoedia jáczók (GKat: Vált. 1248). Ezen munkátskámban valamely erköltsis tudományak majmozását keresd (Köny: Vártám. Előszó. 3). Jobb poéták voltak mindnyájunknál, és mi őket csak majmozzuk, és gondolattyaikat lopogatván, új festékekkel mázollyuk (Gvad: RP. Előb.).

Majmozat: [imitatio; nachahmung]. Ördögi majmozatja (e szeretetnek) amaz ő első-szülöttjét meg-áldozó Moáb királyjé (GKat: Vált. II. b).

Majomkod-ik: [possen treiben]. Mayomkodnak a Moses ceremoniatuál (Mal: SzJán. 282).

MAJOR: 1) villicus C. colonus MA. bauernmann, meier MA. (Helt: Mes. 120). A régi tudós major a roszsz füvek temérdekségéből, eszébe vézi a föld 'zirosságát' (Pázm: Préd. 26). Tiszartoc, gondviselő, majoroc, szolgáló (MA: Seult. 800). Az argumentumnak első ága majorja szája izint valo (Matkó: BCsák. 21). **2)** praedium, villa C. colonia MA. praedium MfinchC. 101. meierhof Com: Vest. 61. 150. Majorból való: villaris; majorhoz való: villaticus, praediarinus C. Addig vegyük fedél-alá a majort, míg jó idő vagyon: *pertegamus villam, dum sudum est PPBl. Varások ew mayoryval (JordC. 316). Az mayorhoz közel: juxta praedium (633). Mayorbelj marham (RMNy. II.218. Fél: Bibl. 46). Uram azt az majort mind vetésetől csak magamnak adta vala (LevT. II.101. MA: Bibl. IV.135). Ki majorjával, ki ökreivel mentené magát (Land: UjSegits. II.283). Majorját fel nem gyújtatá (Diósz: Tal. 142). Egy nyomorult ndvar házban, vagy is majorban vagyon szállva (Misk: TLev. 106). Pajták, esőrök, majorok, melyek mind az ő bő-markú költségén épültek fel (Szeg: Aqn. 100).

paraszt-major: rus C. rusticum praedium Balog: Corn. 278. [bauernwirtschaft].

Majori: praedicatorius, villaris, villaticus MA.

Majorkod-ik: villico, villicor MA. [wirtschaften, eine wirtschaft betreiben]. Eljárnai a majorkodó helyeket: circumire praedia PPl. Az lelőknekis keres es gyöt es maiorkodik (Frank: HasznK. 67). Adgy számot majorkodásodrúl; mert immár nem majorkodhatol (Pázm: Préd. 855). Szánt ember, s majorkodik (Ben: Rithm. 123). A református papok adót nem adnak, míg úgy nem majorkodhatnak mint a kösség (Bod: Pol. 147).

Majorkodás: agricultura C. villicatio MA. [landwirtschaft, ländliche wirtschaft]. Istennek zantasa, kapálása, maiorkodása, istennek ppeytse vattok (Komj: SzPál. 133). Maiorkodassokhoz kezdne (KKrakkk. 1573. A4). Az maiorkodásnac szeretője vala: erat homo agriculturae deditus (Kár: Bibl. I.396). Saturnus az majorkodásunk gubernáló fejedelme (KNagysz. 1613. D5). Szfik-

ség hogy az szántas vetés és maiorkodás mellett az isten segítségével hivattassé (KCsepr. 1626. D7). A régiék nagy diebóretet tesznek a majorkodásról (Veresni: Lev. j). Szántás vetés, majorkodás: agricultura (Com: Jan. 72).

Majorkodó: [agricola; landwirt]. Serény majorkodó: agricola assiduus PPl. Kereskedő, maiorkodo, es minden rendbeli életű (Born: Préd. 555). Majorkodó, szolga (Kár: Bibl. I.396).

Majorkodtatás. Jászagaiban való majorkodtatásának dézmáját szegények számokra rendelte (Bod: Lex. Előb. 9).

Majorné: villatica MA. villica; meierinn Com: Orb. 95. Uporban azt a régi majornét kell állatni, a ki mostan Borsiban vagyon (Évk. XIII.62). Szurkos majornét bé hínak, s kérdezik, hány lúd hizlalóban (Orczy: KöltH. 158).

Majorocska: villula, praediolum C. [kleine wirtschaft, kleiner bauernhof].

Majoros: 1) villicus, praediarus MA. [meier]. Rosszul van annak az urnak dolga, a kit az majoros tanit: male agi cum domino, quem villicus docet (Lipp: Cal. 8). Jó vinezlér, majoros, szántó, vető, halász (Orczy: Nimf. B2). **2)** [praedicatorius; wirtschafts-]. A vadak, barmok, majoros állatok kinnal keresik eledeleket (Fal: BE. 571).

Majoroskod-ik: villico C. villicor MA. [landwirtschaft treiben].

Majoroskodás: villicatio C. [landwirtschaft].

Majorság: 1) praedium, villa MA. [meierei, wirtschaft]. Paraszt majorság: rus C. Kerti-majorság: olitoria amnona PP. Marthanak adaak Bethanyat, hol ott az pany feyedelmeknek majorsagok vala (ÉrdyC. 424). Sarkani Ambrus majorsagot, erdőth immar magunk számára foglaltuk (RMNy. III.105). Az jo majorsag jo ewkrwknekylw nem leleth (LevT. I.86). Soc hazoc, majorsagoc (Born: Préd. 388). Mező, paraszt majorsag (Ver: Verb. Szót. 28). Reánk bizott a testnek majorsága, a hova tartozik a jó egészség (Mad: Evang. 583). Hogy az isten majorsága legyen: ut dei cultura simus (Illy: Préd. I.276). Örökség es majorság ház, münde gazdagság maradnak az atyáktól (Kisv: Adag. 85). **2)** villicatio, agricultura MA [landwirtschaft, landbau]. Hasznos majorsagokat akarnánc indítani az országban (Helt: Krón. 54). Mezei majorsagoc: fruges tuae de agro (MA: Bibl. I.69).

szányas-majorság: altitia Kr. [gefügel]. Szányas majorság: kakas póka no. 2; tojó póka no. 7 (Radv: Csal. II.404). A szányas majorsagot kötik a rabszűra, es lobogó zászlóval viszik a nyereséget (Fal: NA. 214).

MAJOR: [praefectus cohortis] major KirBesz. 146. A fél kerék végén kellett megállani, szentencziád fogod, szólt mājor, hallani (Gvad: RP. 128).

MAJORÁNNA (majoráng Lipp: PKert. II.19. 61): asparagus, sampsuchum, cneion C. amaracus, samsuchum Com: Jan. 28. [majoran]. Sampsuchinus: majoránmából való C. (Mel: SzJán. 205). Gyöngyvirágom, tulipám, édes majoránám (Thaly: VÉ. I.277).

némés-majoránna: majoranna Mel: Herb. 111.

spanyor-majoráng: római chován, nrtica Romana Lipp: PKert. II.61.

Majoránás: samsuchinus MA.

MÁJUS (mayos ConC. 193): mensis Majus Kr. Mayos hua (CornC. 193. Zrinyi. I.17).

MÁK: papaver C. magsamen Adáni: Spr. [mohn]. Papaver, mák, tellyes es paraszt (Lipp: PKert. I.95).

bujdosó-mák: papaver erraticum Mel: Herb. 60.

csik-mák: cocetum MA. speise von honig nnd moln bereitet PPB.

csörgő-mák: [klatschrose]. Czattogato ezörgő-mák vagy mák köszt termő rosa (Mel: Herb. 60).

disznó-mák (Mel: Herb. 60).

őb-mák. Hosszu fejül eb mák (Mel: Herb. 60).

fekete-mák: papaver nigrum Mel: Herb. 59. Fekete mák avagy gíthi Com: Jan. 26.

kerti-mák: papaver sativum Mel: Herb. 61.

szarvas-mák: papaver cornutum Mel: Herb. 62. PP. stachelichter moln PPB. papaver corniculatum Lipp: PKert. 196.

vad-mák: anemone C.

szarvas-vadmák: ceratitis PPI.

vörös-mák: papaver rubrum Mel: Herb. 60.

Máki: papaverinus MA.

Máknyi. Az én dolgom csak az, hogy istenemnek könyörögek, hogy ne adjon keserűséget kden és kd után az egy kis máknyi gyermekon (Nádt: Lev. 113).

Mákos: papaveratus MA. [moln]. Kúnek küldtem apró bét, mákos rétest, valami aszú gyümölcsöt (Nádt: Lev. 103).

[Szólások]. Mákos a feje (Fal: Jogyz. 927).

mézes-mákos: cocetum C. cocetum MA. eine speise von honig nnd moln bereitet PPB.

MAKACS: temerarius; hartnäckig, verwegen PPB. Kelet felé vagnak a makacs nemzetek (Orczy: KöltSz. 154).

MAKARIA: [species piri; eine art birnen]. Küldtem Kúnek egy tung muskatál almát, kúnek az aljába egy kevés makaria vagon (Nádt: Lev. 102). Két tung bírsalma, makaria körtvél apró tunába (106).

MAKARÓ, MAKKARÓNI: [maccaroni] Olasz makaró (Szakácsmest). A maccaroniból János mester egy sort vett ki, nem többet (TörtT: III.196).

MAKK: glans, balanus C. [eichel]. Makkon húzlálás: glandatio MA. Makkon húzás: glandarium pabulum, glandarius pastus PP. Az zenth atya hozza nekünk valami fyw gywkereth es nikoth (TelC. 290). Adek makkot neky hogy onnek (299). Az makbolis auagy az fa bimbóból konyeret gyurnae (Born: Préd. 458). Melegitő és szárasztó az gesztenye, mint az makoc (Mel: Herb. 15). Nám oly mohon esel néki, mint az disznó a makuak: asinus in paleas (Deesi: Adag. 123). Fírol le-hullott makk (GKat: Válts. II.1200). A tserenek természeti gyümöltse makk, nehá gyümöltse penig gallos és tsere onyv (ACsere: Enc. 231). Tóknél tökebb, makkál is makjabb tromfod (Czegl: Tromf. 96. Kr.)

[Szólások]. Válogat az ételben mint disznó a makkban (Szd: MVir. 110).

[Közmondások]. A hitván nálae makk alá jár (Fal: Jogyz. 918).

bükk-makk: [glans fagi, glans fagen; bucheichel, buchecker]. Az bikkamakkolaj törét megtudja csinálhnia (Nádt: Lev. 137). A bükk makk a disznoknak az édesség kedvéért igen kedves (ACsere: Enc. 230). Szent Mihály nap tájban az ártányokat és más húzlálni való damaszokat az ólban rekesztik húzlalni, az kiket pedig az tölgy vagy bikmakra hajtának, hamar utánna, hogy meg ne esaponyanak (Lipp: Cal. 52).

csere-makk: glans carpini Kr. Csere makk (PP: PaxC. 261. Betil: Flet. 522).

tölgy-makk: caryon C. acybon, acylos PPBl. glans quercina Kr. [eichel der eiche]. A tölgy makot törd meg es id meg borban, mörögös italt auagy bogar italt az vizelet által ki üz (BeylieA. FivK. 17b). Tölgy makknak a tokja (PP: PaxC. 56). Az alálával disznó tölgy-makkot eszik (Kisv: Adag. 220).

Makkoeska: [glandula; eichel]. A tej a tsotsek makkotskaiba fűzetetet verből leszen (ACsere: Enc. 150).

fenyő-makkoeska: [glans pinealis; zirbeldrüse]. Minden érzékeneseknek feszke, a fenyő makkotska az agyban (ACsere: Enc. 154). Az elemnek természeti helye az agyban album a reszben vagon, mellyet kőz érzőnek és fenyő makkotskának hívunk (161).

Makkos: glandarius, glandulosus C. habens glandes Otr: OrigHung. LXXIV. [eichel-]. Makkos fa: suber Com: Jan. 24. Makkos tserefa: hemeris PPBl. Nagy bardos, es makkos erdő, bardolni es valasztni jo: silva major, puta dolabrosa et glandifera seu sub dolabro et venatione existens (Ver: Verb. 213).

[Szólások]. Makkos király: pomarius Hercules (Deesi: Adag. 136); bos in quadra argentea (302). Kebledben tarez ez féle makkos tronfidat (Zvon: PázmP. 284).

MAKULA: macula, naevus MA. sordes; muttermal PPB. [fleck, makel]. Ha egy makulát találtam volna benne, nem vettem volna meg: inem einzigen flecken KirBesz. 57. Nyűcén macula & bennök (SándorC. 1). Myndien makwlanal kyl (ÉrdyC. 530. 493b). Fj maculanélkül való keezke bac: hircus de capris immaculatus (MA: Bibl. 191). Macula nélkül való (Pázm: KT. 464). Pörtözetlen és makula nélkül való vólt (Mad: Evang. 286). Ha a vétkeknek minden makuláit elmoszuk (Ily: Préd. I.25.142). Hire-neve szép fényét (nem akarta) leg-kevesebb maculával is meg-szenyesíteni (GyöngyD: RK. 157). Makula, motsok, szeuy (Bod: Lex. 114).

Makulál: maculo Kr. Makuláló-könyv, melyben ember elsőben elméllkedésit beírja: liter literarius; schmierbuch PPB.

még-makulál: commaculo, conspurco MA. versudeho, beschmieren PPB.

Makulás: sordiatas, maculatus MA maculam habens JordC: 108. [befleckt].

Makulátlan: immaculatus MA. [unbedeckt]. Makulátlan bárány Christus (GKat: Válts. I. a3b). Makulátlan hűség (GyöngyD: RK. 154).

I. MÁL: venter, pars corporis infra pectus Kr. [brust, wamme]. Madarak kykkel nem ylyk edny: keselyvth, heeyath, heryoth, malan fekwth [málan fekvőt?] (JordC. 94). Egy mal goroznat kwdek (LevT. 171). Tartoznak szolgálatjában egy mente alá való róka bélessel akár nál s akár hát legyen (LevT. II 229). Pigvet hátat vétessen, de csak az hátat, nem kell a málya (LevT II.32). Tarka a hűszznak mályya (Gvad: FNót. 50).

farkas-mái (Veeffrans. 4).

hűz-mál: [pellislyncea subventralis; luchs wamme] Kis suba howz mállal bellett (Radv: Csal. II 139 251. Szentm: Kalm. 8). Székely Lászlónak adtam egy hűz mál bérlést tall. 120 (TörtT. XX.101). A hűz mál béllésért való százhusz tallért kívánom (uo).

hölgy-mál: 1) argentilla MA hermelinwamme PPB a hölgynek hasi bőre SI 2) pilosella minor purpureo flore; snistijach utrumque Croatiae, tanetsi nonnulli holgy mal utrumque vocent [igy] (Beylie: Nom. 7)

nyúl-mál: [pellis leporina subventralis; hasenwamme]. Weress purgamal wyselew swba, nywl malal belleth, gallera bereme pogywet hat (RMNy. II.35).

nyuszt-mál. Nuszt mál suba (VectTrans. 3). Nyuszt- és róka-mál (RákF: Lev. II.395).

róka-mál: mollior pellis vulpina subventralis Kr. Roka mál swba (LevT. I.170). Roka mál galler (Vás: CanCat. 470). VectTrans. 4. RákF: Lev. II.1395). Vozér urunknak itt létekor attunk egy róka mál bélést (MontME. I.138). Rókamál mincsen zu mentéje szélin (Thaly: VÉ. II.111).

2. MÁL: [berglehne?] Vineta, quae Berenmal dicuntur 243 (CodPatr. VI.41). Irughal 1252 (szőlőhegy Jerney 150). Kumodvml, collis 1264 (Kovács). Vineta in monte Elevmal 269. 1402 (Jörney). Kykmal, mons 1275 (Wenzel XII.145). Jjmal, promontorium villae S. Jacobi 1295 (Czinár).

part-málja: [seitenhöhlung, uferhöhlung] cavum littoris Kr. Bezeg nem csekély vízben tapogát ám a jámbor, hanem ugyan a part mállyát turbokollya és e derék sz. irásból feszegeti mondásit (Pázm: Kal. Appendix XIV. Nyr. II.356. NyKözl. XV.347). A part mállyát turbikálja (Fal: Jegyz. 919).

MALAC: sucula C. porcellus, porculus MA. sűldő disznotska; porcellus Major: Szót [ferkel]. Sűldő malatzok: porci nefrendes Nom. 95. Vadkantól és szelid emétől fájzott sűldő, disznó, malatz: hybrid PPL. (Ilosv: Toldi. 9). E malatzoc nem tisztác még: mert még nem auattác be őket; hól kel őket be auatni? Nem laoc semmi vizet (Helt: Mes. 301). Mint egy malatzoc mossatoc Mon: Apol. 317). Bárány, méz, lűdí és pásit malacz dözma jár i Székelyfaluból (GörT. VIII.233). Töltött malatz (PhilFl. 58). A delfin avagy tengeri disznó az ő fájzatit avagy malatzit nagyon zeretü (Misk: VKert. 540. SzékOkl. II.193). Egy tavaszi malacz, az idei pecsenyének (MonÍrók. XXIV. 130).

[Közmondások]. A hól malatzot ígérnek, sákkodál ott légy: cum sacco abire (Deesi: Adag. 300). A hól malacot ígérnek, ott sákkal forgolódjál (Kisv: Adag. 101). A hól malacot ígérnek, sákkod légyen hozzá (Fal: Jegyz). A koszos malatzból lészzen sűldő ártány (Orczy: KöltSz. 210).

Malacka: ∞ Meg hylált malacka (TelC. 125. 241).

Malacoz-ik: porcellos parit SI. [ferkel werten]. Malaczozik a disznó (GKAt: Titk. 1116).

MALASZT (milost HB. mallazyaba GyöngyC. 44): gratia, clementia, favor MA. Malaszttal teli: euthus C. Mennyi milosten terumteve eleve miv isemcut (HB). Yelenseges malast: praerogativa specialis (EhrC. 2). A hazi at'anae malaszt (BécsiC. 53). Malasztal teljes: gratia plena (MünchC. 108). Mert irgalmassagot es igazsagot zeret isten, malasztot es diczesegot ad vr AporC. 39). Malasztja vagon az zolgahoz: gratiam habet servo JordC. 587). Mwleek ky ez vylagbol telley zenth lelek malazyaban (705). Yewendő mondasnak malasztja ees vala ew benne ÉrdyC. 544b). Cristusnak elvte nekyk irgalmassagot es malasztot lel (VirgC. 50). Ennekem nyecz malasztom zolasra (69. Komj: SzPál. 84). Malaszt nektek, és bekosseg az istentűl (Szóll: Dáv. 354). Serkentő és segéltő malaszt (Bar: SzBúcsú. 22).

Malasztos: [gnadenvoll, salbungsvoll]. Malasztos embördő GuaryC. 28). Lehetneec malasztos es kellemetes az ő zinenec előtte (DebrC. 269). Malasztos tudomány (JordC. 862. 531). Malasztos eslet (ÉrdyC. 527). Emberekkel malasztoson kedvesevn eelyenek (CornC. 158). Ez malasztos atya (DomC. 118). Ha az zentet meg pantanaya, az w malasztos tarsasagat el vezteneye (VirgC. 42). Vala zolasba igen malasztos (78).

Malasztosság. A meennyey esletnek vygassagus malasztosagorol (ÉrdyC. 514b). Az zentőket, kyk nagy malasztosagokat eerdemlettenek (576b).

MALÁTA: siliqua NémGl. 297. siliquae, cibus porcorum Kr. Szőlő-mont, maláta, törköly: vinacea PPL. Czak bog az malátával tölthetne be az ű hasát (Sylv: UT. I.108). Maláta: iegez ez ighe minden allatot, meluel disznot tartanak, akar törköly legeni, akar bor seprű, akar ser seprű, akar felezet (II.167). Kivánnya vala a hasát bé tölteni a malátával, mellyet a disznok észnek vala (Land: UjSegít. II.288. Káldi: Bibl. Luc. 15. 16. Kr.). A disznok malatajával él vala (Hly: Préd. II.451). Sörtésok malátája (Csúzi: Síp. 316. Kr.).

Malátás: habens siliquas Kr. Malátás korpa (Csúzi: Síp. 54. Kr.).

MÁLÉ: 1) [triticum turcicum; kukuruz, mais]. Szörös máléban nagyokat harap (Thaly: VÉ. II.4). Elbujatott málé közű (RákF: Lev. I.170). 2) placenta miliaria MA. kucben von türkischen weizen Adámi: Spr. Hasát kasavál es maleval-is alig tölthette meg (Alv: Itin. 236. Misk: TLev. 17). S gyomrát, kit édesség nagyon meglágyita, tarhó vagy málével ismét gyúgyithatta (Orczy: KöltH. 88). Te pedig, tsilágász! bár akar ki lehetsz, kedves rokonidhozz tüstént viszsa mehetsz, velek száraz halból készült málét ehetsz (Orczy: KöltSz. 239).

MÁLHA: vidulus, bulga MA. sarcina PP. felleisen Adámi: Spr. [bündel, gepäck]. Málhába köti: in sarcinam cogit, compingit; málhába kötés: in sarcinam collectio; málhába kötő: sarcinarius structor; málhába kötöt: in sarcinam collectus PP. Sác, táska, málba, turba, tászkacska: corycium MAL. Ruba hordozó nagy bőr sákok, málhácz: coactilia MA. Az en zöld subyeczames ot az ber malhaban wágon (LevT. I.27). Eszközei málhába kötöztetvén (Szal: Krón. 319. VectTrans. 18). Régenten egy király ment sokadalomba és magával egy mestert-is vitt-el tanítványával együtt; kik meg-állván a piatzon, nyölcz málhát látnak teli árukkal (Hall: HHist. II.328).

Málhál: sarcino, in sarcinam cogo Kr. [packen, bepacken]. Nagy fa képpel málhálni akaránk (Pós: GBot. 32). Eszközei málhába kötöztetvén, vezeték-főlovaira málháltattak vala (Szal: Krón. 319). Egy egy málhált barnot haytani hagyta (Castriota C4).

még-málhal: ∞ Megmálhált görbe hátú tevék, ide bé-nem-ferkezhetnek (Csúzi: Síp. 89).

Málhálás: [sarcinatio; das packen]. Ezen szentség magyarul bermálásnak vagy-is bérrrel-málhálásnak neveztetik, hogy tudni-illik ezen szentségben teljessen mint-egy tetézve és málhásan adatik az isteni ajándék és kegyelem (Bíró: Angy. 261).

Málhás: sarcinis onustus Kr. [bepackt, pack-]. Terh hordozó, málhás nyergec őszvérre tételnek fel (Com: Jan. 88). Málhás teve (Pós: Igazs. 495. L. Málhálás)

MÁLL-IK: diducitur Kr. [zergehen, sich bröckeln]. Nem ingott, mint a nád, ámbár búban márlott [így], tenger hajbái közt mint kőszikla állott (Kónyi: IIRom. 16).

MÁLNA: fructus rubi idaei, bacca idaea; hümbeere SI. Málna-fa: rubus idaeus; málna gyümöls: morum idaeum, bacca idaea PP.

MALOM (molinszog, molomuta, molum-zeg, molun-hel Czinár. molmalmu Nyr. IX.105): molendinum Pest: Nom. 41. mola, moletrina, pistrinum C. [mühle]. Malomhoz való: molaris, pistrinensis; molendinarius: malomhoz tartozó; molarius: malombeli C. Molmalmu 1075. Malomsok 1217 (Nyr. IX.105). Molunhel, meta villae Bogha 1268. Molomuta, via ad molam 1277. Molum-zeg, possessio in Bihar 1300 (Czinár). Kettén leszneec őrlőc eg malomban (MünchC. 60. JordC. 29. Ozor: Christ. 250. Sylv: UT. I.39). Mindenik malom három-három kőre forgó (Gér: KárCs. IV.318). Méltó, hogy neveket felírjuk ezeknek: szappanos, mészáros, ács, erszény-gyártóknac kerengő malomhoz láto molnároknac (Nógr: IdvK. Előb. 15).

[Szólások]. Malomban hegedőlni (Deesi: Adag. 166): inalter aquam consumere, milium torio sculpero MA. Csak malomban hegedőli (Czegl: Japh. 158). Többet az malomba nem hegedőlt vala (Illyef: Jephtha. 26). Malomban hegedőltető: a rossz gyermek egy negédes mosolygással fogadta beszédemet, el is ballaga (Gal: NU. 277). Malomban hegedőlték, semmit sem végeztek (Fal: TÉ. 740). Látván, hogy ez nem jó víz a z ő malmára, megcsükkent (Fal: TÉ. 764). Ez víz más malmot hajt; nincs arról kérdés (Fal: TÉ. 667). Ez az erőség meg akasztja a malmodat (SzD: MVir. 19).

[Közmondások]. Malomban hegedőlni, sikethez győmi bolond-ság (Rosnyi: Horol. Turicum). Pusztá malmon, száraz gátom vanot nem vehetsz (SzD: MVir. 456).

baromhajtó-malom: mola jumentaria Com: Jan. 75. ross-mihl Com: Orb. 99.

bors-malom: [pfleermühle]. (Szentn: Kaln. 11).

csont-malom. Jobb volt lóoldában és csontmalomban, zab-szuszekban, setét boltban, mint Liptóvában (Thaly: VÉ. II. 8).

daráló-malom: mola miliaria MA.

folyó-malom: molendinum desuper volvens Ver: Verb. 215.

főfülcsapó-malom: molendinum desuper volvens Ver: Verb. 215.

fűrészmalom: [sügemühle] (Kár: Élet. 237. 271).

hajós-malom: mola nautica SI. (Com: Orb. 99).

kásatoró-malom: pilum miliarium PP.

kétkövy-malom: mola bina PP.

kézi-malom: mola trusatilis PP. handmühle Nom. 36. (Com: Orb. 99. Bod: Lex. 115).

liszt-malom (SzCsomb: Utleir. 59).

lóforgató-malom. Mola asinaria: szamár- vagy lóforgató malom Nom.² 409.

olaj-malom: trapes C. trapetum MA. [ölmühle].

papiros-malom: chartaria officina PPBl. [papiermühle].

papirosesináló-malom: [chartaria moletrina] (SzCsomb: Utleir. 59).

szamárforgató-malom: mola asinaria Nom.² 409.

szamárhajtó-malom. Szamár és barom hajtó malmo: mola asinariae et jumentariae Com: Jan. 75.

száraz-malom: pistrinum, mola asinaria MA. PP. Samsont veteek foghsagiban az zaraz malomba ewrőly (JordC. 345. Bartha: Krón. 12).

szél-malom: mola pneumatica Kr. [windmühle]. Szél avagy szárnyas malmok: molaee ventosae siva alatae Com: Jan. 75. A vendég azt tartja, hogy nem fogadták jó szívvél, ha potroha nem puffadt amyíra, mint egy akós hordó, és a feje nem zúgott úgy, mint a szélmalom (Fal: NU. 303).

vizi-malom: mola aquaria SK. (Kár: Élet. 194).

viztekerő-malom (SzCsomb: Utleir. 102).

Malmocska. Sídó országban voltak olyan köldus emberek, a kik atőle apró folyó őrlő malmocskákkal jártanak falunként, s táplálták életüket (Fof: Zsolt. 713).

Malomi: molaris, molarius, molendinarius MA. [mühl-]. Malomi (vezetőknév XVI. XVII. száz. Nyr. X. 227).

MÁLYVA, MÁLVA: malva C. [malve; küsepappel]. (Mel: Herb. 166. Com: Jan. 29).

fehér-mályva: hibiscus C. althaea Beythe: Nom. 1. PP. ebiscus Mel: Herb. 166. Feier malva: althaea; oibisch Fuchs: Stürpl. 7. Főzd meg a feir mályvának gyökerit es azt meg törvén kemény kelevinyre ted reá (OrvK. 50).

köz-mályva: malva vulgaris Beythe: Nom. 6. Vad mályva, közmályva (Misk: VKert. 511).

vad-mályva: althaea PP. alcea C. (Misk: VKert. 511).

Mályvás: malvaceus C.

MAMA: [mater; mama]. Movit nos majori quadam admiratione, quod infantes ipsi et horriduli et sordiduli vixdum fari incipientes mammam atque tatum latine balbutiunt, ipsi quoque matribus non intellecti [írja egy hazánkban járt XVI. századi olasz tudós] (TudT. V. 162).

Mamácska: [matercula; mütterchen]. Itt Vénus mamátskáink járt fehér szoknyában, kis Cupidó pedig kurta kankótskában (Orczy: KöltSz. 157).

MAMMOG: [murmuro; mummeln, murmeln]. Szájokat rágván, így mammoznak (Nad: Kert. 264).

MAMMON: mammona MünchC. 21. [mammon]. Nem szolgálhattok egzerszind mynd istenek es az mamonnak: non potestis deo servire et mammonae (JordC. 371). Ha az áhac maomonba hűvec nem vóltatoc: si in iniquo mammona fideles non fuistis (Helt: UT. T7). Mammon imádás (TKis: Pau. 2). Nem szolgálhattok istennek és a mammonnak (Illy: Préd. I. 362).

MÁMOR: dolor capitis et moestitia post crapulam SI. [taurel, dusel, katzenjammer].

Mámoros: post exhalatam crapulam male dispositus SI. semitemulentus, necdum plene sobrius Kr. [taumelig, duselig]. (Thaly: VÉ. II. 126. Csúzi: Tromb. 5. Kr.).

MANDOLA, MONDOLA: 1) amygdala C. amygdalum MA. amygdalus Beythe: Nom. 1. amygdala Com: Vest. 119. Aaronnak vezetőkh megh vyragozny lataa, ky lewelekeh eretzli-veen mondatih terentheo (JordC. 158. Helt: Bibl. I. x3). Bárány ezimör mondola tejjel (Radv: Csál. III. 39b). 2) Mondolák [az állkapca alatt: tonsillae; mandeln] (PP: PaxC. 89).

Mandolás: habens amygdala, amygdalis conditum quid Kr. [mandel, mit mandeln]. Mondolás béles: placenta amygdalacea (Ben: Ritm. 202).

MÁNGOL: telam levigato, vestes lineae cylindro complano Kr. Mángolatlan: [non laevigatus; ungerolt]. Száz réf vékony házi vászon mángolatlan; ötven réf házi vékony vászon megmángolt (Radv: Csál. II. 370).

Mángorol (mongorlás, mongorolni PP.): telam laevigato expolio PP. lintea complano cylindro PPBl. [rollen, mangeln]. Mángorolt vászon gyólt: linteam levigatum PP.

ki-mángorol: ∞ Két vég kimángorolt abrosz, lenből való (LevT. II. 392).

Mángorlás. Mongorlás: laevigatio, politio telae PP.

Mángorló: machina linteis levigandis apta Kr. [rolle, mangel]. Ha mángorlora vonszanak is (Czegl: Trompl. 303).

MANGOLT: blitum; milten, ein kraut MA. Mángold: miltenkraut Adami: Spr. [mangold].

MÁNGOR, MÁNGUR: terameus, mica; bröcklein, brosamlein MA. mangel, heller Adami: Spr. Filyer avág mángur: obulus seu quadrans (Ver: Verb. 214. Tesc kiesiny

mangurni könyvekké válnac azoc (Czegl: Japh. 21). Kötetők arra magatokat hogy mi csak egy mangurni dolgot sem jelentettünk olyat (Alv: Itin. 38).

Mángornyi. Egy mángorni: ceratium C. Mángorni: ceratium, mihili MA.

MANÍROS: [humanus, urbanus; höflich, manierlich]. Igen maniros, udvaros kegyelmed: ihr seid gar zu höflich (KirBosz. 42). Igen maniros, emberség tudó: sie ist sehr manierlich (52).

MANKÓ (*bankó* Fal: NE. 7. *bankós* Thaly: VÉ. II.174): seipio MA. [krütcke]. Mankón jár: fulcris subalaribus incedit PP. Mankó: cambuca, cambuta, cambota PPBL. Mankó, gamó: *subalaria fulera PPBL. Manko, istíp: seipio Major: Szót. Mankót tóthwan ew kezében (ÉrdyC. 633b. 314b). Legyen kóróságos, és poklos, és ki mankón iáron, és fegyvernek niatta el asséc (Helt: Bibl. II.184). Nem gyöngö nád-mankóhoz hanem merő ercz bthoz tamaskodik az mi vallásunk (Zvon: PázmP. 27). Trombitáját ellopta darunak az varju, hollónak olvasóját, az Máthénak mankóját, báranynak is lasznakját (Thaly: VÉ. 1351). Mankó: fulcrum pedibus impotentium (Otr: Hung. I.XX). Az időnek mankója többet vihet végbe hogy sem Hercules híres bottya, vállám hamarsággal-való keresztültsáppással (Fal: UE. 395).

[Szólások]. A religio dolga azon bankón jár, nints-iz külömb tehintetben a' józan észnél (Fal: NE. 7).

[Közmondások]. A mankónak az horgasa jó (Czegl: MM. 188). A beszédnek egyenesse jó s-a mankónak horgassa (Illyef: BCs. Comp. 296). A beszédnek egyenesse jó, a mankónak horgassa (SzD: MVir. 264).

Mankós: 1) [fulero instructus; mit einer krütcke versehen]. Mankós: qni subsidio fulcrorum incedit Otr: OrigHung. I. XX. Miért citált legyen apám uram annyi pápista doctorokat az ű teygelme Barátságai Dorgálás nevé könyvében? Erre Isaac ezt mondgya a jesuita, a tudatlan orvos, mankós ispítályából (Czegl: Japh. 34). Ha engem valaki megkérne annak bátor csak félzeme lenne, az lába is áátor bankos lenne, csakhogy az én zülkségemről tenne (Thaly: VÉ. II.174). 2) [?] Vrad erősb az egyben nálladnál, igen el űti raitad nagy mankossául [így] FortSzer. K).

MANNA (*maenna* JordC. 644. ÉrdyC. 277. KulcsC. 190. *ména* Het: Zsolt. 212. *menna* MünchC. 181. WinklC. 220. TelC. *manna* Komj: SzPál. 158. *minna* RMNy. II.47. Sylv. UT. I.135): manna C. MünchC. 181. Izrahel fyajt eltette mennaul (CornC. 39. JordC. 644. 888). Meg nituan a koporsot semmit nem lelenc nemem csak meniat (TelC. 188). Az mannath (PozsC. 23. ÉrdyC. 277. 632b). Menauul tartha (TitC. 145). Manna sido szo, ennen tragon eredete ez szonak minna, mellet az zent irás angál[í]nak szokot nevezni (RMNy. II.47). Az mű atánk minnat üttenek az pusztában (Sylv: UT. I.135). Ehséget bina a földre: es a sennyérnek ménaiát elnöve (Helt: Zsolt. 212. Pázm: KT. 2).

MANÓ: malus genius, daemon, manducus SI. rossz lélek SzD.

Manóság: [?] Izzad az homloka az szegény bírónak, mert rossz kedve vagyon az sok manóságnak (KecsKörtT. II.500).

Mantli: [mantel]. Valami nagy keszkenő-forma fekete selyem materiából való cédelét is vetnek az úri-asszonyok nyakokba, nyelet mantlinak hívják (Hazánk L296).

Mar (*moryon* VitkC. 63. *morainac* 90. *moras* 91. *morczong* Zvon: Post. II.414. Mel: Préd. 115. *mordos* TelC. 278. *marrás* Mel: Herb. 14): mordeo MA. [Az] loh erőssen maruan es rüglösuan (DebrC. 120). Maryak, ragyák (NagyssC. 68. Helt: Bibl. I. A44). Ha een azt myelnem, melto lennek, hogy ez marasnak wtanna meny eb wagyon myndenyk hozzam marna (Pesti:

Fab. 65). Az dühös eb mart sebot ki uyisd (Mel: Herb. 142. Zrinyi II.59. 90). Az balhác ha igen czipnee és marnac, eső lészee (Cis. G4).

[Közmondások]. Ha ő már, teis harapiad: deitem deute rodere (Deesi: Adag. 130).

lő-mar: demordeo MA. [abbeissen].

mög-mar: 1) mordeo, commordeo, admordeo C. [beissen]. Megmaratott: morsus C. Megmarom, el-harapom: praemordeo PPBL. Ő kezeckel megmaruan: confricantes manibus (MünchC. 119). Keresnen kit meg moryon (VitkC. 68). Kyc a kigoktol meg moratnac (90). Megh marya az zomak (WinklC. 134). Ne mar-d-mez a te atyadfiat penzneec vsuraual: non foenerabis fratri tuo ad usuram pecuniam (Helt: Bibl. I. Xxx2). Mikor engemet akarsz-is meg-marni, magadat harapod furba (Matkó: BCsák. 67). 2) devoro [verschlingen]. Egy zernyw farkas . . . nemcsak baromy lelkeseket veztuala el, de embereket es megmaruala: et homines devorabat (EhrC. 146). Nem czak barmot, de meeg embert es meg nar vala (a farkas, VirgC. 53). Megmartac ő biraiokat: devoraverunt iudices suos (BécsiC. 190). Mëgmarac adicóseséket: devoraverunt inelytos (74). Kőről iar kereskedven, kit meg marion: circuit quaerens quam devoret (DöbrC. 351). Orozlan . . . keresween kyt megh maryon: quaerens quem absorbeat (JordC. 854).

[Közmondások]. Az gonoz embert még az egéris meg maria (Deesi: Adag. 62).

tör-mar. Gonozul tanačkozuan őrdögfüll, ganakodic vala e scent Ama azzonhoz, es ebbe tóri maria vala magát, [töpreng vala], hog illen nag azzon ket feryekőt keresőt (TelC. 61). Meghagyjad mindjárast Komlóssynak, hogy valamennyi törtömbortt ezüst mi vagyon az tárházba, azt mind szedje egybe (Nád: Lev. 52).

vissza-mar: remordeo C. Vissza-maró: remordeus MA.

Marakod-ik: mordeo invicem MA. [sich gegenseitig beissen].

mög-marakodik: [luctor; kämpfen, sich messen]. Az minemü fortélyban vagyon táborostul, megvárja őket és megmarakodik velek (TudTár. XV.157).

Marakodás: [rixa]. Marakodás, veszekedés (Hall: Paizs. 403).

Marás: morsus C. morsio MA. [das beissen, biss]. Az vsurat az iras marasnac nenezí (Helt: Bibl. I.Xxx2. jegyzet). Minden marrást meg gyogyít (Mel: Herb. 14). A megveszekedett, dühös, dühösködő eb, idestova szelleyl futkos, és a mire rohan, megszaggattyá, avagy marja, és marásával viztül félő beteggé teszi: morsuque hydrophobum reddit (Com: Jan. 44).

éb-marás: [morsus canis; hundebiss]. Eb marástul néked veres hagyma használ (Félv: SebSal. 19).

farkas-marás. Korsag ellen, has ragas, fő fayas, czuz, farkas maras es minden betegség ellen soc istentelen ünatsagokat értettem (Born: Préd. 394).

kigyó-marás: morsus serpentis Kr. [schlangenbiss]. Kigyó marasbol meg gögölnac (VitkC. 91. Pázm: Préd. 90. Kr.).

kutya-marás: [morsus canis; hundebiss] (Nad: Kert. 309).

Maratás: [zerreißen lassen]. Az néluőkneec bynei: Joth [olv. Tóth] igeret nem allas, erdőggel maratathas (NagyssC. 356).

Marattatás: [morsus; das gebissen werden]. Az ebezés az etelnek kívánása, mely léssen a gyomornak az savanyó és meleg nedvessegektől valo marattatásából, melylek a gyomrot, gömböztőt szurdallyák (ACsere: Enc. 144).

Marcong (*marcsong*? Zvon: Post. II.321. ExPrinc. 262. *martzung* EsztT: Any. 340): dilanio, dimordeo, disseco, vulnero,

laedo, saucio MA. [zerbeissen, zerreißen, zerfleischen]. Ne morczongy hát (Mel: Préd. 115). Mikeppen marczongod az isten neuet (Mon: Apol. 498). Nem kel a szent irast marczongani (Mon: KépT. 128). Az testeknek pogáni modon morezongattatni ékteleenség (Zvon: Post. II.414). Az anya szent egyházat megczonkítja, martzongja (MA: Tau. 1182). Az én bizonyosságomat csak marczongja Balduinus (Pázm: LuthV. 74). Az sz. irást meg vesztogotik marczongiák (Bal: CsIsk. 417. 318). A pápisták a Christus testének marczongiái (Matkó: BCsák. 436). A helvotica confessioiban ölti körmét, s azt marczongja (Pós: Igazs. I.720). Bizonyáginkat marczongja (GKat: Titk. 288). Az szent irást így merték martzongani (Dial. 28).

mög-marcong: dilanio, consaucio Kr. [zerreißen, zerfleischen]. Nem talatlatot chae ég eretnekis, ki belo nem kapot volna az irasban, es valami reszoból meg nem marczongotta volna (Mon: Apol. 316). Istenec beszédet meg marczongani, olytat tenni oda acki nem oda valo (Mel: Préd. 112). A sz. irást megmarczongják (Pázm: Kal. bi). A pártosok rútúl megmarczongják a sz. irást (Pázm: Kal. 1766. 320). Megfogja a vad állat marczongani (Gvad: RP. 510).

Marcongás: Ianatio Kr. [bisse, das zerreißen, zerfleischen]. Az őrdög raytune tött maresongása (Zvon: Post. II.321). Garázdas marczongás (Zvon: PázmP. 98). Iras martzongas, iras tekeres [fordítás] (Gyarm: Fel. 197). Az augustai confessiot, a tudós Melanchton immár régen megmentette az ellenkezőknek minden marczongások ellen (Pós: Igazs. I.490). El halgatám több ezekhez hasonló szent irás tsáválását és martzongását (I.146).

Marcongat: morsico Kr. [zerfleischen]. Böcsületibe kap, ezt agyarolja, marczongatja, és a mint logizonyiában lehet, mocskosítja (Fal: NE. 101). A félénk a dögöt marczongatja, kibén éltében nem mert kapni (Fal: BE. 601).

Marcangol: dimordeo, morsico Sl. Martzangolták (EszT: IgAny. 326).

Mardos (*mardas* ? Helt: Mes. 135. 221): mordico, rodo MA. [zerbeissen, zerfleischen, nagen]. Mardosva: mordicus MA. Belől mardostatnak vala mersős kegyonaak modyaara (SándC. 37). Az bwnswsket mind wrwke zagatya es mardosa (VirgC. 56). Latank egy azounth kyth ogy nagy fene sarkany erőssen mardos wala (TelC. 277). Az aszoniallat magua sorkat mardossa a satan (Mel: SzJán. 304). (A farkas) sebes testéro kezdénc sietni a legyec és darázsoe és mardosni és czápnii kezdénc a testet (Helt: Mes. 291). Isten iger őrdög ollen is ótalmat, de mind holtig az őrdög mardosa sarkunkat, a mint erazzuc ezer kisirgetesit búure es veszedelemre valo izgatasit (Born: Évang. IV. 226b). Ékteleen szóllások, mardosó tréfálások (Pázm: Préd. 163). Mihont vétezik, mindgyárt mardostatik a lelki-isméret (Pázm: Préd. 29). Ne mardosd folobaródat (Czegl: Japh. 5). Azt itélik, hogy itt az ő mardoso fogocskal rággját azt (Kér: Préd. 599). A matska sokszor a kigyókat és varas békákat-is mind egyre szokta mardosni (Misk: VKert. 168).

el-mardos. Elől elmardosom: praemordeo C.

lő-mardos: demordeo MA. [abnagen].

mög-mardos: obmordoo MA. [wiederholt beissen]. Azokat meg zagattad, meg mardostad (VirgC. 54. Pázm: KT. 72).

Mardosás: morsio MA. [das beissen]. Fogauval valo mardosas (NádC. 113). A test lelek ollen zugodnat [igy], mozgodnak, hog égetembe estonek az toluayok közzo es a kigyóknak mardasi [olv. mardosási?] közzo (BodC. 13. CornC. 125). A hollo orrával és mardosásával kegyetlemek látszik lenni (Illy: Préd. I.108).

Mardoskod-ik: morsico. A hit miatt tanadott disturmbiban és viszállkodásban kezdének néminemű lézzengők imin-

nen amonnan támadni és mint a legyek tavaszi ődön rejtekes hasadékokból ki mászni, vagy mint a farkasok a mezőkön s falukban mardoskodni (GKat: Titk. 17).

Mardo: [mordico, rodo; beissen, zerreißen, nagen]. Az anyaszentegyházat mardo

Mardo: [morsicatio] (Lép: PTük. I.139).

Maró: 1) mordax C. [beissend, bissig]. Edgy orozva maró ember csak kevés hítja lón, hogy Cárulus II. meg nem ölé (Liszny: Krón. 306). 2) vorax; verschlingend, saufend. Bémériinek az bor-maró sok tombolásban (Tin. 265).

[Marós]

Marósság: mordaeitas C. [bissigkeit].

MÁR (imma WinklC. 83. NagyszC. 95. 198. LányiC. 9. VirgC. 55. má MA: Scult. 469): jam MA. [schon, bereits]. Már most: jam nunc; már régen: jamdudum, olim jam MA. Felele Iesus mondhan maaz had wagen yo hyem mert yagen ylyk: sine modo, sic enim decet... (ÉrdyC. 347). Uram már támadgy föl (MA: Bibl. V.11). Az fejedelem még eddig csak győjtötte, oktatta hadait, már ezután akar inkább azon tanult haddal hadakozni (MonIrók. XXVII. 206). No már az emberek fölo hallatára mond-meg, ki adott kezdöbe, hogy minden oknélkül megöly engem (Hall: IHist. II.294). Ki tizet, ki egy tallért ad, amint már birja magát (Mik: TLev. 95). Szegény magyaridat ha már pogány nemből népednek választád, ments meg ez inségűl (Thaly: Adal. I.13). Ha egyszer természetd megváltott, ha már hozzá közzörülte magát a gonosz (una volta che sia viziata dal peccato), nehéz munka véle bánni (Fal: NE. 55). Ha már látta szommel, és megjárta elméjével a méltób' dolgokat, induljon (Fal: NU. 330).

[Szólások]. M á r—m á r: [modo—modo]. Már a tengeri tolvajok készítnek veszedelmet; már a tzet-halak fordították el a hajót: már a sireniesk megcsallják a bajókat (Mad: Evang. 151). Hízlekedő emberek, kik már szerencsétleni, már csufolni, már hírekben nevekben szoktak másokat mardosni (László: Petr. 122). E g y s z e r s m i n d n é m ű l n i, m á r s o k a t b e s z e l l e n i (Orczy: Költl. 152).

am-már: [jam tum; zu jener zeit schon]. Söt kilenczvenkilenc esztendő s ü vala, az ő felesége tiz héán száz vala, am-már az természetd tölk elmúlt vala, hogy fogantatása Iszákknak lött vala (RMK. VI.265).

hogymár: [per speciem, quasi; angeblich, als ob]. Dülök koborlóknak lopóknak mondattok, de elhallgatjátok, hogy már nem tudjátok (RMK. II.170). Nem volt s nemis lehet az keresztynségnek szino-alatt csak egy eretnecségis, mely az sz. irással nem szépegette volna hogymár az ő merigyes tanítását (Pázm: Kal. 500). Semmi időt nem gondolhatni ki, mellyre vitothetnének abban a könyvben bé-hozott, hogy már meg-lött dolgok (Pós: Igazs. I.19). Kezdi mutogatni a különb-külbömbféle szép módjával meg-irt historiákat, hogy már (Veresm: Lev. 127). Ha pedig azt objeciálnák, sokszor volt Erdélyben török had, ki benn telett, azt felelheti, az olyankor esett, mikor a nyughatatlan elmék, hogy már segítségre livták őket (MonOkm. XIV. 111). Szemfény vesztés az, hogy pénz adlyon az embernek, hogy már azonban eserép vagy egyéb légyen (Diós: Delib. B2). A hátyánat nyagan akkori főispán Bánffy György úr mellé szerzte volt be a nagyanyám, engemet pedig a szegény Viski

Péter bátyám Bánfi Farkas úrhoz, hogy már a fiaival, az előtt több szegény nemes emberek gyermekei is nyomorgotak, én is tanuljak (Haz. I.138). Megbékélléknk ily formán, hogy minkeelőtte elsőben háromfelé, egymint Jobbágy-Horvát-Társoly részekre felosztanók, annakelőtte 90 köbölre valót a közhűségéből szakaszunk ki, hogy már az ő fáradságoknak s költségeknek recognitiójában (1373).

Im-már: jam MA. BécsiC. 1. 2. 7. [schon, bereits]. Immar most: jam nunc; immár régen: olim jam MA. Ime imma kedeglen idő vagón (NagyszC. 95). Ymmar az nap fel tamadrán (PozsC. 21). Imar el vezet ember (VirgC. 19). Imar lasuk meg aztys (39). Ez ideigh valo nagh fewzetetlensegeketh el vntak ees nyomorosságokoth, mert immar a nag zevksegeth es koplallásokoth nem zenwedhetyk (RMNy. III.108). Immar több hatvan szám barnomnál holt meg (LevT. II.8). Menni deie es esztendeie immar, hogy e világ teremtetet (Helt: Bibl. I.a.2). Jollehet immar mostan erthyűc (e2). Immar im most meg keresic az ő vérét raytunc: en sanguis eius exquiritur (Helt: Bibl. LX). Immar im látod hogy 421 lyuk vagyon raita (Helt: Aritm. G). Bizony io szerenche talalt euel az hispannal, immár el elhetünk szep hőldgyem (Helt: Mes. 457). Vaj szagatnád-el immár valaha az egeket, és jófél-alá, hogy tudhatnók a te nevedet (Pázm: Préd. 151). Ha azt mondgyac, hogy az keresztzeg io es igaz, immar tehát a mi gyülekezetűnc igaz ecclesia (EszfT: IgAny. 48). Immáris eléggé megmutattam (MA: Tan. 1186). Nem ilhetél a lapáton, s immár az assagonnis észkelődőnd kel (Czegi: Japh. 219). Békélvén immár az szüret Nyr. X.470). Az világra kölykit csak alig hozhatja az oroszlán, hogy az im már is mutatja erőssége jelét (Thaly: Adal. I.129).

már-már: [jam jam; beinabe]. Már már elveszni láttatnék Mad: Evang. 154).

Máran, máron: jamque MA. [jam; schon]. Elem vigan máron it ez vilagot (Ádámi: Bar. 13). Mi is máron magunkban az hadaknak continuálására alkalmatlanok kevesen lévén (Mon-Okm. XIV.361).

im-máran, im-máron: jam tandem MA. [schon]. Ymaran gonozwl ysmerte hewtet hew zyweben: jam moechatus est eam (JordC. 367). Mynd azok, kylk ymaran hyttenek vala: omnes, qui credebant (713). Yme ymaran tellyességgel ewt eztenzey wgyon, my wita penitenciat tart (ÉrdyC. 339b). El yewt ymaran es bel tólt az ydew (342b). Imaran ez velagot el hatatok (VirgC. 105). Hogy immár az bűn hátra nem térbet, immáran minket pokolra nem vethet (RMK. IV.72). Az egész község előtt mezít fölvel áll vala, csak egy hajszál ő fején immáran nem vala (V.257). Egy pachyrtá kewlte oly buza wetembe, mely immaran idesded vala (Pesti: Fab. 61). Ez pedig az példa az additióban valo, melyről immáron szóllyunc (Helt: Aritm. a5). Az mi természetűnk ugy annyira meg romlot hogy immaran mindyajan bűnben fogantatunk (Száz: Cat. A4). Imhol lasd, még mikoron z. Pal elne, immaranis voltanac affele hituan alnoc isauargoc (EszfT: IgAny. 255).

I. MARAD (*Morodek, Morodyk*, nomen servi 1028. 1082. Czínár: **I**) maneo MA. [bleiben]. Meghala Eliméleh Noeminec ferie es ő megmarada ő fiaival: remansit (BécsiC. 1). Nem marattatic [igy] kő kőuón: non relinquetur lapis super lapidem (MünchC. 98). Vtanna maradok: posteri (NémGl. 188). Hwnen magának marada: solus erat ibi (JordC. 399). Mely hazban zokot vala maradnya kyrálne azzon mykoron ju vala ez elastromhoz (MargL. 77). Marad vala imádságban (DomC. 3) Meztelen, chak az kiseb ruhadba maraduan, meny be az varosba (VirgC. 69). Maragyan az velagnak keserwsegeben (VirgC. 144). Myndden felee nyelw el mwlyk, chak az sydo uelw marad (ÉrdyC. 541b). Marattanak vala neki feléségetől két haiadon leanyi (Helt: Krón. Előb. 1). Ott a szigetekben nem maradhat-

nac semi méhec a felette valo nagy lidogért (1b). A király mind oda veszté a fő népeket, noha végre a mező neki marada (64). Monda a farkas: Iona marad a maradéc étec? Felele a komondor: Mi patnar maradéc? ninczen ott semmi efejében (Helt: Mes. 312). Ide halgas, ne maradgy másut elméddel: mens videt, mens audit (Deesi: Adag. 293). A ki egyszer vétkezett, mind éltig bűnösön marad (Pázm: Kal. 414). Az isten ítéletiben az igazok-is alég üdvözölnek: mint maradtak tehát a gonoszok? (Pázm: Préd. 20). Úgy el-gyűllölé hűgát, hogy azon házban sem maradhata véle (1147). Ila az én szavaimban maradtoc, igazán én tanítványim lesztek (Pázm: LuthV. 265). Az ő részek [örökségük] maradjon az anyok kezénél, minthogy édes gyermeki, elhittem hamissat nem teszen nekik (Radv: Csal. III.250). Melly veszedelmes rutság mind addig rajta maradt az emberen, míg a menyei királynak fia meg nem szánta (Hall: HHist. II.262). Némettel hazánkban hogy tovább harcoljunk vagy itt országostúl nékie hóduljunk: ellenzem, hogy egyik mellett se maradjunk (Thaly: Adal. 195). Ha mire méltán indulsz, abban-is az egészséges íz, és igaz mérték mellet maradj (Fal: UE. 383). Mindent eltűr, csakhogy kedvében maradhasson istenének (Fal: SzE. 514). **2** [muletor, damnor; bestrafit werden, verurteilt werden]. Walamellyik feel aszt fel inditana szasz forynton maragyon (RMNy. II.195).

[Szólások]. Isten meg-áldja uram kegyelmedet, isten maradjon kegyelmeddel: Gott befohlen, mein herr Kir-Besz. 6. *Vmiben marad.* Bőczöllye meg azt a pap, akar jó akar hitván legyen, az mire bőczölly azt [barmot] az pap, abban maradjon: judicans utrum bonum an malum sit, statuet pretium (MA: Bibl. I.115). Benne maradtál az nem igaz moudásban (Bal: CsLsk. 151). Azért, maradjon ez most ebben (Pázm: Kal. 646). Czerben maradni: haerere, frustari MA. Ezek, és több hasonló ígéretek mind czerben maradnak, ha a régi vallást bálványozásnak mondgyuk (Pázm: Kal. 1766. 1021). Jobbétások farban [?] maradnak (Megy: 3Jaj. II.36). Nem akarya, hogy az w jobagya karba maragyon (RMNy. II.31). *Vmin marad.* Mindketten urunknak tégedet mi vallunk, te is velünk mit téssz, azon kell maraduunk (RMK. II.37). *Dián maradión* (Helt: Krón. 166). Az kik az arvakat törvenyre hijak, az arvaknak dián maraduak (Ver: Verb. 209). Fején maradjon: capital esto PPBl. Mel ember egeh kyralt tizthel, ottan feien marad (DebrC. 331). Capitalis sentencian marad, az az, feyn iozagan (Ver: Verb. 150). Vagy fején vagy feje váltságán marad a letiltott fél: in capitali vel emendae capitis sententia prohibitus ipse condemnatur (Ver: Verb. II.r.XX. cím, CzF). Melyben feje, jószága vesztén marad: in qua et caput et bona amittuntur (Kász: Kít. 6. CzF). Az két szék között az földön ne maradjunk (RákGy: Lev. 349). *Vkire marad.* Atyám holta után reám marad a jószág: nach dem tode meines vaters fallen die güter auf mich (Ádámi: Spr. 193). Egy gazdag vr meg hal, reaid marad az ő foltos kaptzáia (FortSzer. K2b). A mi kegyelmedé, az az atyjáé is. Igaz, nem köteles, míg él, addig adni jószágot, de mégis kedre fog maradni mindene (Gvad: RP. 56). 20 pénz maradt vala kőzre az diudaláskor (Helt: Aritm. Et). *Vmiul marad.* Még maradtott egy ember, es hogy kereszténen köztünk leg-alább magúl (Fal: NE. 6). *Vmivél marad.* Irt vala nekem, hogh ha ez therek nekem a dossa maradna, az ew litire el bochassam (LevT. L326). Semmivel nem maradsz adóssá (Hall: HHist. III.156). Fogván a jó lovat, fékémlijénél fogva Hektor bátyához viszi, és fel-ülteti arra a gyaloggá maradtott atyafát (Hall: HHist. III.126). Karosa [károssá] sem akarok maradnom (RMNy. III.27). Az ana őzuegge maradtott vala; kyról mondottatec idefel: eggetlenegnec anyya őzuegge lőt (TelC. 11—12. Tam: Szents. 17). *Vhogyjan marad.* Titkunk tovább is titkon maradjon: engedj kinalásinak, csald meg csaló szándékát (Fal: Const. 828). A gazdák is vallják,

vékonyan maradtak: többet vetettek, hogysen loarattak (Fal: Vers. 914).

el-marad: 1) remaneo MA [supersum; zurückerbleiben, übrigbleiben, hinterlassen werden, weggelassen werden]. Elmaradt: relictus MA. Elmaradando gabona főlk: spicae remanentes (BécsiC. 4). El marattanak vala az morsalekokból: superfuit de fragmentis (JordC. 403). My oka leen, hogy wr Jesus el marada ew zleytelw Jerusalemben (ÉrdyC. 68). Roxana aszoñ á nag Sándor felesége temerdeken marada el tőlle, eg fiat szőle (Szék: Krón. 58). Nem gondolván azzal megirt Nyáry Lajos uram, azon [elhalt] Nyáry Petertől elmaradt jószágot épen csak magáért foglalván (LevT. II.313). Elmaradván az vászon elsőbűlk s pendelyek, hozzattunk neki Budáról egy vég fejtőt és fél sing bársonyt (MonTME. I.291). Barátom, el-ne szakasz beszédedet; kárallanám, ha valami elmaradna (Pal: NU. 334). **2)** (maneo, persevero; bleiben, ansharren). Ebenis el maradot Christus wrne mellet (Born: Préd. 460). **3)** [muloer]. Hádi széktüktől 12 forintot fognak el-maradni (Rák: Art. 4).

[Szólások]. Akar meel erősb kazdag hatalmas leegyen, mynd el maradnak tewle [a földi javak], csak ennen maga meegyen zamot adny az wr istennek eleyben (ÉrdyC. 7). Az isten diezőségétől elmaradtac: egent gloria dei (MA: Bibl. IV. 139). Az jószag melől törvény szerint el marad es el veszi (Ver: Verb. 138).

elmaradás: remansio, relictio MA.

félben-marad: non perficior, cesso, desino SL [unterhochen werden, aufhören]. Félben maradt nunka: opus mediis ablatum incendibus PPIB. Félbe maradot az építés (Helt: Krón. 3). Dolgai félbe ne maradnanac (Boru: Préd. 555).

föl-marad: [supermaneo; bestehen]. Örökké maradjon-fel emlékezeti (Gyöngy: Char. 11).

fönn-marad: supermaneo, remaneo Kr. [fortbestehen]. Azoknak ditséretok fönn marad: illorum laus *emori non potest PPIB. Fenn marad emlékezete (Land: UjSegits. I.384). Mindenkor fen marad az a félelem, hogy el ne vesszűne a hitet és údvösséget (Pázm: LuthV. 437). A bűn-meg-engedés után nem marad fenn semmi (Czegl: MM. 169). Fenn maradnak az időszertint való ostorozások (172). Fenn maradandó emlékezet (Misk: VKert. 18). (Némely urfiak) szeretetet gerjesztenek a szivekben, de ugy, hogy sértetlen fenn-maradjon számokra a bűsűlet (Pal: NE. 11).

hátra-marad: 1) remaneo MA. remanesco Helt: Bibl. I. G22. [zurückerbleiben, übrigbleiben]. Fenn, vagy hátra-maradt summa: summa *excurrens PPIB. Hátra marad: reliquus, reliquum C. Magamban ezt el uezem, hogy hátra maradot időmet, az kősség gondlya uiselese kiüül vimem által: mihi reliquam acetam a re publica procul habendam decrevi (Decsi: SalIC. 3). Elhátra maradnac (MA: Tan. 1085). Hátra maradó: remansus (Csúzi: Tromb. 595. Kr.). Egy óraperezentűnyire való idősko sem marad hátra az isten s virtus számára: non ci resta punto di tempo per iddio, e par la virtu (Fal: NE. 64). A mostani világ igen hátra maradott (Fal: NU. 348). **2)** [praeterior; übergangen werden]. Igy marada az ő kiüansagoc hátra (Helt: Krón. 66). Akkor emeltetűnek királyi felségre; a kik pedig okos tanítási, és vénei valának a zűdőségnek, hátra-maradának (Pázm: Préd. 23).

hatramaradás: [remansio; das zurückerbleiben]. Méltó-is, hogy az ő példájok fogantatb legyen mi beműnk a lelki jókban-való előmenetelre, hogysen némely lankadtak tynasága a hátra-maradásra (Pázm: KT. 57).

hatramaradók: [reliquum; rest, übrig]. Az mit kdg ir az arany felől, es az hátra maradok sarca felől (1597. VasUjs. X.127).

ki-marad: emaneo MA. [draussenbleiben, ausbleiben, ausgelassen werden]. Mykoron myndenek az veternyre meentenek vona, csak ennen maga marada ky (ÉrdyC. 472b). Ha az úr reá nem emlékeztetett volna, ki maradtak volna (Fal: TÉ. 799).

kimaradás: emansio MA.

még-marad: 1) maneo, remaneo, persideo C. [bleiben, zurückerbleiben]. Ó megmarada ő fiával: remansit ipsa cum filiis (BécsiC. I. 31). Čak az zent l-keseg marangon [igy] meg (GuaryC. 65). Őreke megl maradal az the aldotti fyaddal (PozsC. 32). Az frater csak wnwmmaga az egyházban meg marada (VirgC. 59). Az ő zolgalatyaban megmaratak (116). Ne talantal mynd ez ydeyglen megl marattanak vona: forte mansissent usque in hanc diem (JordC. 387). Ev vele megmarado io sororoknak tarsossagual (MargL. 4). Te keddeog wr erakkee meg maratz (ÉrdyC. 18). Nynehen isten feőlűnek batorssaga, hol ott meg maradhasanak (40b). De az uyy es feyo meg marada (526b). Meg maradot ew tarsatwl [el maradt, magára maradt] (ÉrdyC. 643b). Sem meg nem maradnak hamysak the zemeyűnek elette: neque permanebunt injusti ante oculos tuos (KulesC. 6). Én nem tudom, miképpen én megmaradhassan (RMNy. III.23). Remyllem en valiky ideyglen tynalotok meg marattomot (Komj: SzPál. 190). Akarnám hogy ő meg maradjon: volo cum manere (Helt: UT. 14). Erdelnéc egyic szegletibe meg maradandok (Helt: Krón. 22). Egyenlűal meg marat (Mon: Apol. 9). Az kik mennel erősb vitezeo voltanac, auagy az harezon meg halanac, auag nag sobesen maradnanac meg: strenuissimus quisque aut occiderat in proelio, aut graviter vulneratus discesserat (Decsi: SalIC. 51). Éppen akariák meg maradni az pápista vallást: saluum voluit esse religionem catholicam (Folu: Vall. 95). Még egynehányan meg-maradtunk az ollenség folyerétől (Halt: Hlist. III.189). **2)** superesse MünchC. 43. [übrig bleiben]. Megmaradott, megmaradt: reliquus MA. Kik marattanac meg az őzőn vízbe (Helt: Bibl. I.4). Az mel kenier es bor meg marad az wrnak vazozariatul (Fél: Tan. 407). Az mi meg marad ez aiűndokban Aaroné légyen (Kár: Bibl. I.89). Ha valami megmarad az husban: quodsi remanserit de carnibus (MA: Bibl. 1.76). Az mi megmarad az mi ételűktől: quod manet de cibis nostris (MA: Bibl. IV.16). Csak sem marada még benne: nec unum quidem superfuit ex eis (Hly: Préd. I.13). **3)** persisto C. [standhaft bleiben, standhaft sein, beharren]. Végig megmarad: perseverat, perdurat; állhatatosan megmarad: permanet, substat C. Ha még maradandotoc: si perseveraveritis (BécsiC. 16). Vala ky megmaradand mynd veghy, az olljan ydwozwl: qui perseveravit usque in finem, hic salvus erit (JordC. 383). Zyzessegiben meg maradvan (705). Valanak egyetenben megl maradvan zenth ymaczagiban: perdurabant concorditer in precibus (708). Meg zokot alazatosságba meg marad (VirgC. 68). Frater Massos marada meg nag isteni edessegbe (78). Az mint eleitűl fogva hallottatoc abba, meg maradjatoc (Mon: Apol. 3). Valanak tőkellűessen meg maradvan az apostoloknak tudományaban (Szár: Cat. N3).

mégmaradandó: [permanens, durabilis; bleibend, beharrlich]. Azon eokkősségben megmaradando (ÉrdyC. 536. 461). Minden jó szerenese nélkünek várandó, kit hiszek mivélűnk megmaradandó (RMK. IV.120). Az választottakban gőkeres es meg maradando az yonnan való szűletes (Fél: Tan. 318). Megmaradandó hírrel halok meg (Zriuyi. 157).

mégmaradandóság: [durabilitas; beharrlichkeit]. Sz. Pal az szeretűnek meltsagat ielenti meg, ennek meg maradandóságual (Fél: Tan. 296).

mégmaradás: mansio, remansio C. permanens, duratio, perduratio MA. [das bleiben, beharren, beharrlichkeit, bestand]. Veghy; valo meg maradas: perseveratio usque in finem (ÉrdyC. 121). Zyzessegben valo meg maradasa (591b). Az hytben valo

meg maradaas (602b). Bizlak Ozman Bek keze ala, kinek otalma s birtoka alatti bekeseget megli maradastok leszen (RMNy. II.115). Halgassátok Szigetnek megszállását, török miatt kiet-
en megromlását, kevés népnek sok ellen bátorságát, pogány
llon lüven megmaradását (RMK. VI.131). A tñ meg maradás-
okert bochatot engemet ide az isten tñ előttetec: pro salute
estra (Helt: Bibl. I. Y4). Követségben küldetett a török
nyes portához, hogy az laza megmaradásáért esekedjék
od: Pol. 91).

mégmaradék: 1) [residuum, reliquiae; rest, überbleibsel].
tñ mégmaradékok: reliquiae vestrae (BécsiC. 220). Fogagyad
on gyarlóságos életömből az een ezteudöymnek megli ma-
radekth (WinklC. 264). Veted wketh latra, the megli mara-
kekoldia (in reliquiis tuis) zerzed wketh (KesztlC. 59). W meg
maradekokath oza w fyoknak: dimiserunt reliquias suas pa-
nalis suis (KulesC. 27). Magyarai uraknak az megmaradéka az
Zakosra felgyüle (RMK. IV.32). 2) posterí JordC. 101. [nach-
ommen]. †Ez leszen néktek jeles krónikátok, kiről emléközik
i megmaradékok (Tin. 7). Király ezeket felemelte vala, jó-
zággal öket úrrá tötte vala, ezeknek mind megmaradékjok
ala (349). Dög halál, czapás szállyon ő hadokrá, mindennemű
meg maradékiokra (Valk: Gen. 15).

oda-marad: [verbleiben, verfallen]. Ha valami el adot
marhat vissza nem váltunk, oda marad (Ver: Verb. Szót.
3). Odamaradt egynéliány az ő lovaik közül (RákF: Lev.
20).

2. Marad: haeres [successor; nachfolger]. Maradyara szal:
ansit ad haeredes NémGl. 381. Ez megli newezeth Palaticz
ieorgiolt, se maradekiath se en, se az en maradjm se attiam-
raj sommi kepen ne keressek 1565 (RMNy. III.56).
emminemü maradaitt (1680. RMNy. I. LXI). Bertok Amaval
s maradainkal; ne lehessen seminemü maradainnak jussok
(1707. no.). Hogy birhassak maradjokrol maradakira [igy]
(1772. no.).

Maradandó: manens, permanens, durabilis Kr. [bleibend,
elharlich] (ÉrdyC. 32). A szép nem mind végig szép; de a
ő maradandó, és a jónak jó mellett jól lesz dolga (Fal: NA.
06).

Maradandóság: durabilitas, perseveratio SI. [beharrlich-
eit]. Nemeliek nagjoknak mongiak az szeretetet, az marad-
andósagert (Fél: Tan. 296. Nögr: IdvK. Elöb. 22. Thaly: VÉ. II.
53).

Maradás: mansio, perduratio MA. [das bleiben]. Az én
tiannak bazaban sok maradasra valo heliek vadnak (Fél: Tan.
39). Ű hozza megyünk es maradast ő nala teszünk (Szár: Cat.
2). Meunyetec el és tudgyatóc meg az helyet az hól maradása
agyon (MA: Bibl. I.268). Nem soká tart az itt maradás (MA:
cult. 984). De ottan sem lehet maradás sokáig (Zrinyi II.70).
la magunk tekéllenes viselésének végig-maradásában bizonyosok
em vagyunk (Sall: Vár. 304). Örökké-maradás (139). Igen
karom, hogy maga is Stüpei jobbnak találta az kegyelmed
tenvaló maradását (RákF: Lev. I.645).

Maraddogái: mansio C.

Maradék: 1) residuus, reliquiae C. residuum, reliquus MA.
überbleibsel, übriggeblieben]. a) Felvéve a maradekat: reliquias
BécsiC. 5). Derebecné maradéka (MinchC. 41). Fel gyeetkek
z maradekyt: tolerunt reliquias (JordC. 399). Az husnak ma-
radéka (DomC. 60). Hogyba penig valamint az szónak módja
ilembez, és az szállásnak új folyamása leend: mindjárt az
égi székelyek nyelvére tekintsen, kinnél tiszta magyar nyelv
maradéka vagon (RMK. VI.255). El két azért, noha maradék
Deesi: Adag. 17). Az listnecc maradéka légyen az papé (Kár:
Bibl. I.91). David kezdte megeppiteni az várost, Joab pedig

megeppité az ő maradékját: Joab autem reliqua urbis extruxit
(MA: Bibl. I.369). Ennek penig az baluanyozasnak maradeki,
talaltattanac az Bathuel haza nepe közztís (ÉszT: IgAny. 78).
A szakíts mester a meg-maradott maradékokat is elő hozza
(Com: Jan. 82). Ők-is löppögötték a maradékokat, a mint hozzá
fértek (Fal: NU. 307). Egy pár arany fűgöz az ő ajándéka, a
mely Arachának [igy] régi maradéka, igen tsudlatos munkás
faradéka, sok féle színeket mert visel árnyéka (PhilF. 29). b)
Az Panoka köntösét oda küldtem valami maradék béléssel
(LevT. II.277). Az maradik éddöben: quod reliquum est tempo-
ris (Sylv: UT. II.122). Volt egy kevés maradék bora (Monrók.
III.166). Az maradek keresztienekel (Mel: SzJán. 319). Maradéc
olay (Kár: Bibl. I.101). Tudakozim az fogságból meg szabadult
maradéc sidóc felől: interrogavi eos de Judaeis, qui remanse-
rant et supererant de captivitate (Kár: Bibl. I.427). Maradéc
darab kenyerec (Kár: Bibl. III.37). Az maradéc darabokat felszed-
gyé (MA: Scult. 310). Meg holt szentek maradek tetemiei előtt
szövetnekeket gyuytani (Pécs: Fel. 783). Maradék-nép (Thaly:
VÉ. I.260). 2) posteritas C. EhrC. 156. [nachkomme, nachkom-
menschaft]. El-fajúltak a maradékok az ő eleiktől: degenerarunt
eorum *posterí PPBl. Morodek, Morodyk, nomen servi 1028.
1082. (Czinár). Morodeku [férfinév 1216] (VReg. 250). Morodec
[személynév 1220 körül] (343). Te némédnecc maradéka: suc-
cessor familiae tuae (BécsiC. 10). Őmaradékok: posterí (18).
Hw maradeky: semen ejus (JordC. 726). Maradéknac várása
(TelC. 25). Kynek maradeky vannak, ya ftya (ÉrdyC. 612).
A szenteknek maradeki leggonosz tyranosocka löttenecc (Helt:
Bibl. I. C2). Most is ot laknak az ő maradékiec (Helt:
Krón. 2). Ki vágom giókerestül atte maradekidat es tiaydat
(Mel: Sám. 355). Az maradékiec az isteni kedüenecc ualasztasa
szertet meg tartattanac (Tel: Fel. 124b). A mit az ű regi
attioktol vettenec, azert az ű maradékiecnek kézzöl keze attac
(Mon: Apol. 2). Az ur isten ugy áldjon meg titeket jártotokban
költötökben, és ugy adjon maradékostól hogy az árváknak igazán
gondjokat viselitek (Radv: Csal. III.224b). A mi maradékiek
fognak bennünk vizsgálni (Kisv: Adag. 500). Jól-lehet öreg-atyád-
nak nagy-attya gályás ur volt, ha maradék el egyében osztá-
lossá nem tette, haem fogyatkozásiban, én eötet számon inkáb
mintsem ditsirem (Fal: NE. 13). A jó írók fellejebb jártattják
a meg szerzett bötsületet, a világ széleire elhordgyák, sőt még
későn érkező maradékiek-is ditsérettel közlik (Fal: UE. 387).
A mit örökös maradékiekinkre akarunk nyujtani, elév hoszszú
és mint egy örök készületet kíván (395). Irigylem sorsodat, ki
te beted izing látni fogod maradékieimat (Fal: BE. 577).

Maradoz: haesito C. mansio MA. [bleiben, zaudern]. Nagy
sok vitézlő nép utana uala, kik városban maradoztak uala
(Tin. 324). Az mi elménc és szívenc czac itt alatt az földön
czügg es maradoz (MA: Tan. 97).

el-maradoz: saepius remaueo Kr. Mely miat megli mara-
doznak el (Szob: Dáv. 6).

Maradság (maratsag Ver: Verb. 73. MA.): multa judiciaria
MA. [strafe]. Fejen valo maratsag: capitalis sententia Ver:
Verb. 321. Vadazasth, madarazast harom forynth maratsag
alath ne meryen tenny (Ver: Verb. 73). Méltatlan ke-
resetekben és egyéb köz maradtságokban: et aliorum sim-
plicium convictionum (Kász: Kit. 6. CzF). Ha helyt nem adnak
szavának, maradsága semmi nincsen (SzékOkl. II.121). Iaki
jelen nem leszen, egy pint bor maratsága (KecskTört. II.282).

Maradt: relictus Kr.

atyától-maradt: [patrimonium; väterliches erbe]. De
levelét pecsétét küldé, adá, atyjától maradtban megoltalmazá
(Tin. 306). Atyától maradt örökség (Illy: Préd. I.1611).

östöl-maradt: avitus MA. aviticus Kr. [ererb]. Elveszté
minden jószágát, östöl maradt kincsit (Ver: Verb. 103). Az

attyafnyk kerestek az eorőkeot Orozkan, ky nekyk eostul maradt attyaktul es anokult (RMNy. 162). Minémi nagy rövidséget szenvedjenek az én szegény árváim reájok őstől maradt jószágokban csak rövideden azt Ketek eleibe terjesztem (LevT. II.313). Ez gorení eostól maradt hazamra roia itt es meg haguian hazamat mindenekbol kegyetlenül meg dula (Radv: Csal. III. 123). Vannak egyfitt is másuttis, némelly őstől maradt, es a nemzetsegekre előeredet vétkek (Fal: UE. 367). Ama tiindöklő mineműségek, a mellyekkel ékas és bőves, nem őstől maradt osujáti, hanem az istemek különös áldomási (Fal: NE. 100).

Maradva [posteritas; nachkommen]. Tanácsul is adom mindennek ezután az én maradványnak is (Cserei: Hist. 339). Maradváinknál épen feledékenségekben ne menjen, leiom (MonR. XI.316).

Maradvány: 1) reliquiae, analecta SI. [überrest, überbleibsel]. A szenteknek maradványi, isteni tiszteletért esokoltatnak meg? (Czegl: ORoml. 217). A szentek maradványit tisztelettel illeti (Czegl: MM. 32. 256). Meg-hagyott még valami kevés maradványt közzülünk (Otr: Besz. 194). A székelyek az Atylla idejében való igaz magyarok maradványi (Lásny: Krón. 202). Maradvány (reliquiae) a marad (relinquitur) (Otr: OrigHung. II.84). 2) haeres WF. [erbel]. (A püspök) kevesebb gondot tartott az ekklesiákra mint maga maradványira (Bod: Pol. 89).

MARASZT: 1) retineo, relinquo, remanere facio MA. [zurückhalten, bleiben lassen, aufheben]. Ha valaky harmad napra marasztangya: si quid in die tertium remanserit (JordC. 87). Marasztaa nala (ÉrdyC. 653b). Aszszoni, igen felünk, hog eg nap ezuk el hacz, sok io bineidet boligoban marasztasz (Istv: Volt. 3). Isten az testi halált raitunc marasztotta (Kulcs: Evang. 492). Az várbau marasztac (Helt: Krón. 79). Az földet szárazon marasztya (MA: Tan. 1320). Marasztatsz kimméletes takarikossággal valamit az te munkádból az te fiadnak, hogy azzal osztán elmenetelek, életek lelessen (MA: SB. 146). Tizenkét kosár morsalékot marasztta az őt kenyerecskéből (Pázm: Kal. 704). Vacsorájára no marasztta (Hall: Paizs. 208). Jó vendég marasztó szolga vólnál (Hall: IHist. II.32). Marasztta ebédre (Bethl: Élet. 11). Ezt ők örök halgatásban akarták marasztani (Megy: SzAÖröme. 251). Ebédén ott marasztta (ÉrdTört. II.233). Életünket nem tsak tovább nyújtotta, hanem örök időkre marasztotta, idvességet nyervén minékünk (Hall: IHist. II.163). Fejér kenyeret, palatzkört és költsokat mutogatván, marasztotta vendégségben a jövevényeket (II.338). Egy galibának jobbára más nagyobb vagyon nyomában, és ha egyykébe a szabad akarot ejtett, a másikába a szükség fog marasztani (Fal: UE. 391). Szent ódálán marasztotta, hagyta emlékezetiül, oly tágason táva a dárda lyukasztását (SzD: MVir. 106). 2) mulo MA. [damno; verurteilen]. Ket szaz fortynton marasztottak vona törüeny szerenth (RMNy. II. 73). Hat giran marasztak: sex marcarum convinctur (Ver: Verb. 185).

[Szólások]. Di yjan marasztó gira (Ver: Verb. Szót. 16). Fején nús maraszták Jeremiást, hogy az ő el-pusztulásokról profétála (Pázm: Kal. 550). Azzal fenegot, hog kiral zokire hewat, es sentencian maraszt; minket mindnyainu feyenken akar marasztany (LevT. I.236). Nyel valt-sagon kel azert marasztani: in emendatione linguae eorum convinci et aggravari debere (Ver: Verb. 51).

el-maraszt: [condemno; verurteilen]. A sententia avagy elmaraszt avagy valakit felszabadít; condemnationem vel absoluteionem continens (Kász: Kít. 286. CzF.).

[Szólások]. Fejedelme ellen való vétken el-marasztani: *damuare de nujestate PPBl.

ki-maraszt: [omitto, praetereo; weglassen, übergehen]. Azt sem marasztom ki írásomból, a mit az első embernek boldogságiról, hatalmáról írva hadtak a jeles tanítók (Mohn: JÉpül. 4).

mög-maraszt: [retineo, remanere facio; zurückhalten, zurücklassen, lassen]. El akartanak menni, de fíztem nekik, es ig marasztottam meg őket (RMNy. II.144). Erre kérlek, maradjatok meg én nálam, szegény szolgátoknak az ő sátorában; igen ugy kéréssel őket megmarasztá (RMK. VI.266). Lő vetkezek ottan mindenek lattara, cziak az eg ingeseket raita meg marasztta (Istv: Volt. 19). Ha mit szükségün föltt meg maraszt az isten, azt masszora el tegyúc (Born: Préd. 456). Mondom azért 2 hat tészén 12; leiom az 2 és meg marasztom az 1 (Helt. Arith. C5). Meg akarom marasztani: eum volo manere (Fél: Bibl. 178). Megmarasztá az ur ez poganyokat és ki nem úz őket (MA: Bibl. I.218). Maraszt es tarts meg minket az seregeczkében (MA: Scult. 300). A szükségre kötelező, áltörtasz fogadását is őrmest meg-marasztaná (Czegl: Japh. 235). Mind végiglen marasztta meg az ő szent beszédének hirdetését (Matkó: BCsák. 71). Ester-is lakodimat indít, mellyben a királyt meg-maraszttya, és Amánt-is hivattya (Hall: IHist. II.336). Thimárt és Zelimet megmarasztá, és mikor csak négyeu maradtak . . . (Mik: MulN. 232).

Marasztal: retento MA. [zurückhalten]. Mit várhatsz ez földén, szép házad marasztalé tégedet? (MA: Scult. 613).

mög-marasztal: retineo, remanere facio MA.

MARAGAROD: [P]

[Szólások]. Maragarodgyába menni mászszor is: eamus Athenas MA.

MARÁZ: pruina [reif, gefronner schnee]. Mynth az maraszt le esyk az földre: in similitudinem pruiniae (JordC. 45).

zúz-maráz (az vz maráz Kár: Bibl. I.681. vsmarassos Cis. E2): pruinae SzFabr. 2. pruina MA. reif Com: Vest. 143. [rauhreif, raufrost, gefronner schnee]. Harmatok ees zuzmarazok algyatok vrnak (AporC. 138). Áldyaatok barmathok ees zuzmarazok vrath: benedicite rores et pruina domino (FestC. 33). Deress zuzmarazoe (MA: Bibl. V.66). Az pedig történik az kö-essöktől, és hó-barmatoktól, a' vagy zuzmarasztól (KNagysz. 1613. E2). A téli zuzmaráz miatt homályosok (Pós: GBot. 42). A zuzmarazok, ködök, jégessök természeti okokból származnak (Ily: Préd. I.578).

zuzmarazos: pruinusos MA. [mit reif, raufrostig]. Aekoron kemény vsmarassos tél, szeles tauasz és nedves, io nyár, io és mértékletes ősz leszen (Cis. E2). Első negyede böyt masnak leszen böyt elő hetfön szeles lagyullással; kedd zuzmarazos, szerda deres (KNagysz. 1621. J).

MÁRC. Martius: mártz, ser PPBl. 607.

MARCAPÁN (martzepan Born: Préd. 91): martius panis MA. marcipan PPB. Vad, madar, martzepan, béles es frissen főzött étkekéből oettec (Born: Préd. 91). A ki pisztrángot és marzapánt akart enni, olyan izit érzette a mannának, mint-ha azokat ette-vólna (Pázm: Préd. 736). Meg az marczapannak-is esomert indit az bőssége (Prág: Serk. B3). Jo izü gyümöltöskvel, marczipánokkal, megtöltöznek (GKat: Váls. I.1047. Lipp: PKert. III.201. Radv: Csal. III.58). Tornyos, lapos tortájaja, pástétom és marcipán, mesterséges pogácsája megvan nemes asztalán (Fal: Vers. 878).

MÁRCIUS: [mensis martius; märz]. Marcius (Münch. C. 3).

MARCONA (marchona NémGl. 303. ÉrsC. 511b. marchanasag NémGl. 301. martzana Helt: Mes. 373): 1) [nequam; nichtsnutz, nichtswürdig, wertlos geringfügig]. Meraz avagy marchona: pusillanimus NémGl. 303. Oh marchona genyeth ember, istennel myt wetekewdel (ÉrsC. 511b). Vannak oly marchonak, es el votetek . . . (VirgC. 129). Nem zokasom hogy marchonauert eskwdnem (LevT. I.63). Ti marchona ifiak, aekie á véu

embert gugolyátoc, tanuljátoc innet (Mel: Sám 371). Egy enyémek, ha farkam alatt lész, akar nem, te martzana féreg (Helt: Mes. 214). Monda a bac: egy hógyagozó és fondarló martzana latorka vagy (373). Martzoni és seumiro kellő (Hall: III. 134). Balgatagságok, és marczona kábaságok vannak az Mahomet tanításában (Pázm: Kal. 441). Marczona [potom] áron addott illy nagy kéncset (GKat: Váls. II. 64). Gyakorta csak valami martzona dologért-is hüségesszolgájakat a méltóságból le-vetie (Tyuk: Józs. 196). Martzona okokért ne lótt volna pribekké (Megy: Dial. 47). Akar-mi martzona dologért-is meg-öli felebarátyját (Ker: Préd. 813). A gyermekek midőn a sárból házat chinálnak, azt velik, hogy nagy foglalatosságok vagyon, holot a mi itéletünk szerént merő marczona büség minden dolgok (Elm. 256). **2)** feroculus, ferociens bestiola MA. Marcona felelet (Fal: Jegyz. 935).

Marconaság: 1) [kleimigkeit, geringfügigkeit, bagatelle]. Morchanaság: pusillanimitas NémGl. 301. Aprólék alakokat, bábokat és hol-mi martzonaságokat tsudálva néz (Pázm: Préd. 762). Nem említem az calvinisták sok marczonaságát, mellyekkel hadakoznak (Pázm: Kal. 704). Csak gyermek inteknek, es marczonaságnak itelitek lenni az Sámson sanyaruságát (Lép: PTük. 1.350). Az fejedelemhez nem illic apróléc marczonaságot beszelleni (Prág: Serk. 797). Az ur isten-is pedig, magát marczonaságra ártaná-e? (Veresn: Lev. 194). Megbizonyítom, hogy nem csak ezeket a marczonaságokat, de még az igaz meg-holt szenteket-is ne légyen szabad segítségül hívni (GKat: Váls. I. 1120). Meglátja ngd, elromlanak az lengyelek s bár ne insolesalúnak akarmi marczonaságon (TörtT. XV.30). **2)** ferocitas pusilla MA.

MARIA (morha JordC. 853. ÉrdyC. 18b. RMNy. II.24. III.30. Born: Ének. 83. Kár: Bibl. I.497. Zvon: Post. I.906. Lép: PTük. I.122): **1)** res, substantia MA. [sache, gegenstand]. Kölcsönadottat marha: commodata C. Marha avagy állat: res EhrC. 142. Kwlőnb kwlőnb marhalkat megh vanak terheltetuen [a vizen átmenő szerzetesek], nemelik kwynuekel, nemelik kepekel, mellyek kedig zoknyakal es ezekhez hasonlatossokkal (VirgC. 109). Az mi aranyat, selim-merlát találának, elvinnék (MonIrók. III.202). Ha az wr olly igen szereti eszt az apró marhát, minel inkább tégedet kezd szeretni? (Helt: Mes. 46). Le tett marha: res depositae (Ver: Verb. in Prol. Tit. 2. Kr.). Az dolog, marha, jószág szükséges, avagy hijában valo: res est necessaria, vel supervacua; die sache, das ding ist nötig, oder unnötig (Com: Vest. 16). **2)** res; das gut Pesti: Nom. 44. peculium, possessio, bona, opes MA. Keresett marha: peculium C. Mellec Olofernes marhaianae bizoneitananae lenni: quae H. peculiana fuisse probata sunt (BécsiC. 44). Mas morhayanak zomhozója: alienarum rerum inspector (JordC. 853). Barathodnak marhayat gonoswl ne kywanyad: non concupisces rem proximi tui (PeerC. R). Mely olczon adad a nagy dragalatos marhat [Krisztust] (WeszprC. 28). Menenek az fraterok kwynuekel es egyeb marhayokkal (DomC. 107). Mykron embernek haza ffeel gywlad es syet ky ragadozny morhayaban es dragalatos yozagaban, hogy meg ne eeghydn (ÉrdyC. 18b). Meg foztattanak vala mynden yozagoktl es morhayoktl (361). Atyam ad megh ennekem az marhaat, ky engemet yllet: portionem substantiae, quae me contingit (ÉrsC. 11). Az ingo morhából megadják, baromból, buzából, ezfelé morhából (LevT. II.7). Illyk (a poganosok) evelyag fivdy marhaban zolgalyanak ewnekyk (Komj: SzPál. 103). Reytekmarha: thesaurus (Sylv: UT. I.103). Minden marháat elköltötte vala: erogaverat omnia sua (Helt: UT. K3). Itt nem a gonoszúl kereset marhát érti urunk hanem a mi saját igaz jószágunkat (Tel: Evang. II.604). Gondollyatoc házi ezköz marhátockal: nec dimittatis quidquam de supellectili vestro (MA: Bibl. I.43). Keresztények! nints e világon drágáb' marha a mi lelkünknel (Pázm: Préd. 382). Minden mi kivanatos morbaine romlasra fordultana (Zvon:

Osiand. 237). Még ne kívánj valamit az ő marháiban: non concupisces ex rebus ipsius aliquid (Káldi: Bibl. 248). Nem szabadé nekem az én marhámból azt mivelnem, a mit akarok? (Pós: Igazs. II.39). Ládkálba, és szokrényekbe marhát rejtünk (Com: Vest. 80). Kints, drága marha: thesaurus, gazs (Com: Jan. 141). Szőnyeg marhája had legyen olyan felségednek az minémi másnak ezelőtt Erdélyben nem volt (ErdTört. I.257). Nincs e világnak nagyobb marhája mint a közönosság igaz hit (Ily: Préd. I.556). **3)** mercantia Pesti: Nom. 31. merx MA. [ware]. Az Saturnus mely orában wralkodie, abban kellemetes nehéz marhát venni és el adni, vgy mint vasat, onat és egyéb metalumot (Cis. L3). Az io marha mellet, mint az alnoc chaplar es a hamis kalmár, hitnan borát és marhaiat elő hozza (Tel: Fel. 4). A csaplár, és kalmár marhát árulja (Ily: Préd. II.558). A sok külömb-féle benne (a loudoni Cheapside útszában) eleget adna a szemnek, ha más marha után nem járnának az urfiak (Fal: NU. 267). **4)** grex, armentum MA. [vieh]. Hizlalt morha: altitlis C. Marhát bajt: minat PP. Marha tartani való föld: terra apta animalibus alendis (Kár: Bibl. I.151). Az iclneumon azon Aegyptusban termő kis állat, a crocodilhoz képest igen kitsiny marha (GKai: Váls. II.903). Meg hala minden marhájok az Aegyptusoknak a dögben; marhajokat jó idején pajtába hajtották (Megy: Szöv. 32). Egy marhát négy katonák elloptak (Gvad: RP. 117).

[Közmondások]. Ebül gyötet marhának ebül kel vezniis (Decsi: Adag. 237). A roszzsul keresett marháe, roszzsul veszuok-el: mala parva male dilabuntur (Com: Jan. 185).

ajándék-marha: dos Ver: Verb. 159.

[Közmondások]. Aiándék marhának nem kel az fogát nézni: donum quodcumque dat aliquis proba (Decsi: Adag. 263). Ajándék marhának nincs odya fogának (Ben: Ritm. 203).

arany-marha: aurum caelatum, vasa aurea SI. [goldene gegenstände, goldschmiedearbeit] (Teleki: FLél. 95).

áru-marha: [merx; ware] (Teleki: FLél. 40).

égyházi-marha: peculium ecclesiasticum Kr. [kirchenschatz]. El kborlác mind az egyház marhákat [igy] (Helt: Krón. 35). Az egyház marháiban mindenüt s'ákmánt tőnc (93). Egyházi marha (Pázm: Préd. 949. Kr.).

ezüst-marha: argentaria Kr. [silbergegenstände]. Nagy bőséggel hanyaa vala el pénz az eszst morhaat (ÉrdyC. 404. Pázm: Préd. 1194. Kr.). Mindeneket igazán előad, mind pénzt. ezüst-marhát, lábás marháját (MonTME. I.52).

ingó-marha: mobilia Kr. [bewegliches gut]. (Pázm: Préd. 1233. Kr.).

kalmár-marha: merx MAI. Com: Vest. 136. ware Com: Orb. 183. mercimonium SI. A kalmár árul, kalmár marhát fergal: mercator tractat merces Com: Vest. 53. Öreg-hál árúk, kalmár marhák: aeginaea PPI.

lábás-marha: animal Kr. [vieh]. Egy pénziünk sines immár hanem lábás marháunk, kérünk adj kenyeret az barmokért, hogy éljünk, Jozsef parancsolá, hogy oda hajtának egész Egyptusból ő lábás barmokat, tehát, lovat, számárt (RMK. IV.25. Gyarm: Fel. 45. Radv: Csal. II.17. Nögr: IdyK. 1366. Gér: KárCs. IV.23. Fabó: Orsz. 255). Mindeneket igazán előad, mind pénzt, ezüst-marhát, házközbeli partékát, lábás marháját (MonTME. I.52).

mag-marha: [magnus való szarvas-marha] (Radv: Csal. 400. 401).

ruha-marha: [vestes; kleidungsstücke, garderobe; ruhenenü]. Az aranymivek és mindennemü ruha marháknak száma (Radv: Csal. II.105).

sertés-marha: porcus Ver: Verb. Szót. 21. [schweine]. Valami sertés marháit hajtotta volt ide által az Tiszán eladásnak okáért (LevT. II.227. Sam: Cer. 221). Az sertésmarhákat az árviz kiszorította az erdőkről (Évk. XIII.62).

szarvas-marha: pecora cornuta Kr. (RákF: Lev. I.221). A katonák a fáluhelyekre ütnek és a szarvas, sertés és gypjas marha közt vagdal koznak (Fal: NA. 214).

vágó-marha: animal macello destinatum Kr. [schlachtvieh] (Pázm: Préd. 808. Bartha: Krón. 72. MonOkm. VIII.263. RákF: Lev. I.253).

veszött-marha: nscapio Ver: Verb. Szót. 34.

vonó-marha: pecora jugalia Kr. [zugvieh] (Pázm: Préd. 1216. Kr. Rák: Art. 12. 27. MonOkm. VI.171).

vonós-marha: ∞ (TóthJ: IstN. 76).

Marháska: recula C. [geringe habe]. Amy keves morhaékat nalnala (KazC. 55). El hagyaa a ny keves morhaachkaya vala (ÉrdyC. 364b).

Marhai. Atyám, ad meg ennekem a marhai részt: pater, da mihi portionem substantiae (Helt: UT. T5).

Marhás: 1) peculiosus, peculiatu C. [begitert, wollahabend]. Valyon találhatny ee mastany ydöben eelleyen reudbely morhas neepeket? (ÉrdyC. 440b). Harmad oka, myert yndwltatnak emberek twdomant es bölcshesseget tanwhy, ez wylaghy keweelseeg, hogy kazzdagsagot gyeythessen, morhass leheszen ez eelleyen bölcshessegeert (517). Nem gondol sem naggyal, sem kiesiddal, nem marhással, avagy szegénnyel (RMK. VI.110). Vala emec egy iámbor vény szomszédia, ki mondhattlan igen szegény vala de nem soc esztendeig igen marhás lón és igen meg kazdagula (Helt: Mes. 322). A szép Nilus vize hél tág-ágaival, gazdagit népeket marhás hajóival (György: Char. 1. DietaGr. 5). **2)** Oly rútul valának, hogy ökreikkel is vontatnak vala az kiráhné asszon marhás szekereket (Monlrok. III.69).

[Marhásod-ik]

mög-marhásodik: [opulesco; sich bereichern]. A mi földünkön ugyan megmarhásodott (Nyr. X.121).

MÁRIA: [Maria].

Máriás: nummus Marianus, moneta cum effigie Mariae Sl. [siebzehn kreuzerstücke]. Máriásokat avagy 17 krajczárosokat veret, egy 15 lattes gira ezüstöt, 33 piseta ligát (TörtT. 2.1374).

[MARICSKOL]

egyben-maricskol: [preseo, comprehendo; zusammenraffen]. Kapia az maroc veezöt es egyben maricskoluan az tűzro veti (ComBul. 4).

MARJUL: [eluxor; sich verrenken, verrenkt werden].

mög-marjul: ∞ Az gyermek azon állapottal van, az új keresztény borbély s az váradi is azt mondja, inai marjultak meg (MonOkm. XXIV.363).

MARKALÉT: dipodium [zwei pfennige?] Nem de ewt verebek veethetnek ee egy markaleton: nonne quinque passeris venenit dipondio (ÉrdyC. 356).

MARKALF: Marculphus, Salamon királyunk udvari bolondja Kr. (Pázm: Kal. 1766. 271. Veresm: Lev. 127. Kr). Az udvari bolondok, markalfok, és társaság bolondjai (NótlPM. 29).

MARKOTÁNY (markotán PP): suffaraneus, castrensis propola PP. [marketender]. Táborban kufürkodó, markotán, markotánné: suffaraneus PPBl. A táborban lévő kereskedők vagy kalmárok és markotányok (Rák: Art. 37).

Markotányné: suffaranea PP. [marketenderin]. Táborban kufürkodó, markotánné: suffaranea PPBl.

Markotányos: propola castrensis Sl. marketender Kirbész. 147. Táborunkba vissza-mentünk, ditsőséggel, markotányosoknak [így] jó hasznót hajtottunk (Gvad: RP. 112).

Markotányosné: [marketenderin] (Mik: TLev. 483).

MÁRNA: barbuis pisces MA. mullus; barbe Com: Orb. 69. barbo PP. aal [?] Adami: Spr. (SzBodó: SdDics. A1).

MARÓDI: [langvidus, invalidus, morbidus; marod, marodour] Marodi: széljel kóborló katonák PPBl. 607. De sok jól nem viselt az lovára gondolt, ki mijatt sok maródi után elmaradt (Thaly: Adal. H.359. RákF: Lev. I.635).

MAROK, MARÉK (lezek halálnak morlaban PeerC. 196): **1)** vola MA. die hohle hand Com: Vest. 151. Meltan esie az örök halálnac moreaba (GuaryC. 3). Ty ellenseegteknek markokban adattok (JordC. 114). Tahat zent Marcit azzon markat targa vala az beteg eleyben (MargL. 49). Marogba be zoritani (NagyszC. 189). Atyam te markodban ayanlom en lelkömeth (CzechC. 20). Az fevdet markodba tartod (CornC. 91). Az istennek bozzw allo markaban esuy (ÉrdyC. 545). Markodban ez vylagot be zoroythatod (563b). Az markát elfolyá piros vére, ő kezéből kiesők hegyös tőre (Tin. 312). Miért hogy ily szoros markotok? azt hiszem hogy megszegényedtetek (RMK. IV.239). Diicsirünk és áldmuk tégedet nagy isten, ki megszabadítul hatalmas markától, és az kegyetlen tíznek nagy künjából (RMK. VI.93). Ne felietek, az Jezus Christus kezebe, markaba vattok (Mel: SzJán. 48). Juliamus ezaszar az vert az markanal az ogben hamuan ezt kialtia vala (Pél: Tan. 211). Az ő markát meg nityta az szegénnee: manum suam aperit inopi (Kár: Bibl. I.622). A ki eleven tüzet veszen markába, hogy mást egészen, eléb maga kezét égeti (Pázm: Préd. 128). A kik életeket pézgyítésben töltik, végre örösen találják markokat (Pázm: Préd. 821). Lelkét ayailnan istennek markába (Vás: CmCst. 257). Razaadgyon egy marok vizet (MA: Zsolt. 79). A kar ő magában foglalja a kezet, könyöket, markot: volam (Com: Jan. 49). A marok kitejesztetvén tenyér, bevonattván öklöl (Com: Jan. 49). Markunkban szablyát szerit hatunk (Zrinyi. II.173). Marókkal hányja (Mik: TLev. 449). Roma egy fő papuk szilődik markában (Oreze: KültSz. 192). Amaz törvényeket hordozza markában, de keze fertőzött idegen marhában (Orezy: Nimf. A6). Vektezz le kiskorig püspöki ruhádból, hegyes sövegedből, rojtos palástodból, arany kamós pálelád ereszd ki markodból (B3b). **2)** manipulus MA. dragma, merzes C. [eine handvoll, garbe]. Manipularis: egy marokhoz való; manualis: egy marok; palmo: marokban kötöm C. Marok gabona: manipulus PP. Egy marok hamu: plera manus cineris (JordC. 23). Mykoron megh aratandod tho gabonalat es el feledendez awagy keweeth awagy markot na tery hatra fel venny (25). Ha középötte volna ég maroc haq len öpfi, anag zöz (NagyszC. 75). Egy marok penzt Silvester vrnak kebelebo vete (VirgC. 85). Marokolyatoc egy egy maroc hammat á komentzeből: tollite plenas manus cineris de camino (Helt: Bibl. I. F63). Egy markot viragostul föld meg ez centauriaban borban (Mel: Herb. 68). Marok szész: manipulus stmpae (Pázm: Préd. 469. Kr). (A kalászokat) markonként le-rakjate (Com: Jan. 71). Alig ha adjak marokkal is azt, a mit eddig székával (Monlrok. VIII.260).

[Szólások] Ilyen igen markodban kapia k, az uagi hazugságot (Bal: CsLk. 117). Markodban kapott dolog azért az hazugság (103). A magyar két-mondás szerint, gyakran a markában kellett a lelkét hordozni a gyakor veszedelmek között (György: Char. Elöb. 11). Ha nem aranyozod prókát-rod markát, későbbre jutsz peredhez: *axis si non magatur, iter tardius continuatur PPBl. Nem is hallatik

a világon, valamihéz ti hozzá kezdettetek, hogy markotokban szakadott volna munkátok, és ortzátokra tért volna éretlen izekedetetek (Hall: HHist. III.28). Látván azért Luther, hogy itt markában szakad, azt mondja: hogy őtet a fejedelem, és világi tisztviselő rendek hitták (Pázm: Kal. 117). Hol torkodba verte, hol markodba szakasztotta szemelen hazugságodat (Fal: NU. 250). Régi példabeszéd: Körmetlen, fára hág; sok ízben sokaknak markokban tört az ág (Thaly: Adal. II.203). Szegyenlic eszt ű magoc, mert markokban tapasztaltac (Mon: Apol. 304). Másnak vagy markán (Gyöngy: MV. 12). Markát pöki: prohudit MA.

bő-markú: [largus, liberalis; freigobig]. Pajták, csőrök, majorok mind az ő bő-markú költségén épültek fel (Szeg: Aqu. 100).

buza-marok: merges, manipulus MA.

össze-marok. Össze marokkal, egy össze marokkal: plena kola Kr. Egy össze marok liszt (Mel: Süm. 196). Két össze narokni (Born: Préd. 398).

szoros-markú: tenax, parcus, immunificus, eumini sector, ici divisor MA. [karg, geizig]. Szoros markú sobrāknae lenni: parcum esse Com: Jan. 188. Szoros marku a szegyenyekhez Agend. 97). Igen szoros markú (Kisv: Adag. 207).

szorosmarkúság: zsobrákság; parcitas PPl. [kargheit, reiz].

Markol (*marokolyatoc* Helt: Bibl. I. Ff3. meg *marokolui* Áp: PTük. 1.274. *marokkol* Forró: Curt. 391. SzAÖröme. 69. *maroklottiac* Prág: Serk. 859): capio, prebendo, palpo, contrecto Sl. greifen, raifen, fassen]. Szorosan markolt: strictus MA. Marokolyatoc egyegy maroc hammat a kementzéből (Helt: Bibl. I. Ff3). A régi atyác az kardot bodajánál fogva maroklottiac (Prág: Serk. 859. Zrinyi I.129).

által-markol: [complexor; unfassen]. Satibarzanes az lanzat kezivel által marokkolvan: manu complexus (Forró: Curt. 391).

be-markol [?]: [concludo; verschliessen?] Elewzer kel kewyergetny az wr ystent hogy az ew be markwlt awagy be raagzot zayat ayakat meg nyssa (ÉrsC. 366b).

föl-markol: [prehendo, arripio; aufassen, aufraffen]. Efféle egyetlenlégeknek el igazításában nem jó edgyzer sok dolgot föl-marokkolni [így] (Megy: SzAÖröme. 69). Örül válaszának, s magát vizasztalja, édesé kiüldötte levélet csokolja, János is az netven tallért felmarkolja (GyöngyD: MV. 47).

mög-markol: [prehendo; anfassen]. Ha kirúntya töret es nyivlet el hagytyta a földre, kett kézzel marokolya meg es ellyes ereivel az ellenségbez csap (Lép: PTük. 1.274).

Markolat, maroklat: maubrium C. ansa, capulus Kr. neft am messer Nom. 47. griff Com: Vest. 132. Zablyam maroklattya (RMNy. II.211. Kardgya maroklattya félbe szackada Göres: Mát. 69). A kard maroklattyanál fogva ki-vonattatván Com: Jan. 147). Eg zablya kynek az hyvele aranyas mynd maroklatyaignan (Radv: Csal. II.4). Kezében a kard markolatyt adván (Teleki: FLél. 219). Koczperd maroklatja (Bethl: Élet. 296). Kardnak maroklattya (Deák: Grád. 20). Kardomnak maroklatja egy török tegezbe akad (Monfrók. VIII.478). Egy negyes tör, német forma markolatú, aranyos (XXIV.140). A ki élbe kap (a fegyvernek) sebbel rántya vissza kezét, a ki pedig markolattyába, oltalmazhattya magát véle (Fal: NE. 408). Van nékem kis baltám: Bagladom tsínálták, nyelét, markolatját ztyöngyházzal futtatták (Fal: Vers. 910).

Markolatoocska: maubriolum C.

Markos: I) fortis, viribus pollens Kr. [kräftig, energisch]. Kiki maga munkájához markossan nyúlni sietett (RákF: Lev. IV.749). Markoson, körmösön, törrel puíz'sal oltalmazni az ősböktől reá-szillott vélekedést (SzD: MVir. 333). **2)** [tenax, parcus; karg]. Fösvény az adakozásban, markos a megtartásban (Pázm: KT. 440). Ha azok a mik ki adatuak, enyimek volhának, talán jól a magamébül markos lehetnék (Fr: SzJán. 20).

Markosság: [tenacitas, parcitas; habgier, kargheit]. Az mit Darius el vesztet, azt fösvénységgel és ocsmány markosságával eytette el (Prág: Serk. 822).

Maroknyi: volaris, pugillaris Sl. [eine handvoll]. Dragma: egy marokni C. Marékui seregeske (Alv: Post. 96).

MARS: [procede, procedite; marsch!]. Kiáltottak: mars! mars! mentünk nyakra-főre, sok öreg katona rugtatott előre (Gvad: RP. 108). Mindenik „grácia!” mégis kiáltotta, ő pedig: len, mars! mars! szólván, kihajtotta (133).

MARSIROZ, MASIROZ: marschieren. A mi seregünk hamar időn masirozni fog, meg fog indulni: unsere vötker werden bald marschieren KirBesz. 73. Üljünk lóra, marsirozzunk a többi vitézekkel (Amade: Vers. 109).

MASÍROL: ∞ (RákF: Lev. III.335).

MARSUS: [iter militare, profectio; marsch] (Thaly: Adal. II.347. 351. 360).

MARSALK: [marschall]. Egyik az morvai marsalk (LevT. II.41). Udvari-kapitány és marsalk (RákF: Lev. 5. RákGy: Lev. 512. 513. 514. 517).

Marsalság: [marschallwürde]. Nádasdy közlegénységből ment fel marsalságra (Thaly: VÉ. 1.297).

MART: ripa C. litus MA. [ufer]. Villa Mogos Mortu 1220 (VReg. 184). Kundurmart? possessio in com. Doboka 1230 (Kovács). Folonac martfa: ripa fluminis (BécsiC. 166. MünchC. 37. 214). Hegyeket, mellyeket az isten az vizeknek partul és erős martul adott (MA: SB. 248. GKat: Titk. 1118). Meredek martja volt (Bethl: Élet. 273). Az alattam lévő ló beszökkék a Küküllőbe, engem a marton lévő fáknak ágai kivonának a nyeregéből (Thaly: TörtK. 13).

Marti: riparius, littoreus MA. [ufer]. Marti lapu vagy tussiláng [?] (Nyr. XIX.41).

Martos: habens ripam, riposus Kr. [mit—ufer]. De ott is meredek martos volt [a patak] (Bethl: Élet. 273).

MÁRT: tingo, intingo MA. [tauchen, eintauchen, tunken]. Marcad te falatodat az etebet: intingo buccellam tuam in aceto (BécsiC. 5). Marta ő kezét: intingit manum (MünchC. 64). Taalba martya (WinklC. 147). Mykoron belee martangya hű vyyath (JordC. 84). Marttya hw kezeet a' talba (439). Ew teenedek egy vyzes toot mwat, kyben ha haromzor belee martandod magadat, ottan minden poklossagoddal meg vyzagol (ÉrdyC. 185b). Hogy martaszeeg the labad verbe (KulesC. 159). Ennee a vízében márcz egy kis tiszta posztótskát (Mel: Herb. 72). En velem eggyüt márt az tálba (Kár: Bibl. III.27). Fogságba bé vetnek, vízbe mártot kenyérbéy lézen élésod (FortSzer. I). Az roszúl való meg seuyvet fagyat igen bővön ne márcs az vékony gyertyabélre (Prág: Serk. 844). Márcsa vízbe az úja-végét, hogy hivesitse meg az én nyelvemet (Mad: Evang. 446). Ama nagy földi béka megszáraztassék, az után etezetbe mártassék (Web: Amul. 89).

[Szólások]. Más ember dolgába mártani magát: in alieno chore pedem ponere (Decsi: Adag. 94). Az ki nagyba mártia magát, ne iádzék: equitandi peritus ne cantet (318). A vendég azt tartja, hogy nem fogadták, jó szívvél, ha borkádba nem mártották, ha potrola nem puffadt annyira, mint

egy akós hordó (Fal: NU. 303). Mézbe mártják minden igéjeket; mosolyog szemek (Fal: NU. 331). Fagygyazok, gyertyát mártok: *sevo, *sebo candelas PPBl. candelas fingo Kr. kerzen zielen PPBl.

be-márt: intingo, immergo MA. [tauchen, eintauchen, tunken]. Az ki be márt en velen: qui intingit mecum (Fél: Bibl. 45). Egyél kenyeret és mártás-bé a te falutodat az ezetbe (Káldi: Bibl. 233).

mög-márt: intingo C.

Mártalék: a mit mártva szoktak enni; tinctum, intinctum; sauce Kr. (BíróM: Micae. Előb).

Mártás: tinctus, intinctus MA. [sauce, brühe].

Mártatlan: abaphus MA.

Mártható: tinctilis MA.

Mártó: tingens, tinctor, tinctorius Kr.

gyértya-mártó. Gyertyamártó asszony: mulier lychnaria PP. kerzenzieherin PPBl.

Mártód-ik: [intingo; tauchen, getaucht werden]. Meg setétlő napot, vérben mártodot holdat fognak szemlelni (Lép: P'ülk. II.86).

Mártogat: saepius intingo Kr. [wiederholt eintunken]. A sültkehez adattatnac mártogatni való étke (Cour: Jan. 111). Az maradék étket kedvest mártogatya (SzBodó: SÓDics. A4) Kenyérrel mártogatva őurak ebetik püsenye mellett (Radv: Csál. III.49).

[Szólások]. A gazda ellíteti magával, hogy forrón szeretik, holott szinte azok, kik ke l mártogat, törekednek ellene (Fal: BE. 578).

föl-mártogat: [absumo repetitis intinctibus; austunken].

fölmártogatás. Föl mártogatásra való jó ízű lovetsko (Com: Vest. 127)

Mártott: tinctus MA. Mártott talat: intinctum PP. Az kynek ez mártot knyner zeletet adom (ÉrsC. 88).

MARTALÉK: 1) praeda, manubiae MA. Martalék, ragadomány; praeda:raub Com: Vest. 142. Fél kelee eyel es martalekok tot ada ev haza nepenek es ocelt ew leny-nak: delitque praedam domesticis suis (ÉrdyC. 414b). Martalekra es veszedelemre vitte eletet (Mel: Sám. 40). Hogy az őrdög kőniebhen martalekok totessen az biuekbe (Mon: Apol. 258). Ne szomvedyenee dőlős martalekok szerzeni az istennee nyuában (Mon: Képt. 3). Martalék-prédával jönnek vissza (Com: Vest. 98). Szép drága martalék, nyerd el edes lovacskám (Kisv: Adag. 177). 2) [primum aqmei, velites; vortrab, plänkler]. De ezek esak esatázó martalékok; jer, menjünk a dandárra (Pázm: Kal. 1766. 456). A főjelelem elsőben martalékok tot esatáz rendel; amak-utánna az ütökzetre bátoróság vitézekből dandárt és derék sereget rendel (601). Az asztalnál legelőször apró pohárokkal kezdik el a esatát, mint valami martalékokkal: azután a derék harezok kezdetnek nagyobb pohárokkal (Pázm: Préd. 222).

MARTALÓC (martalós: MonIrók. III.90): 1) mango C. Ver: Verb. Szót. 21. Martalótz, a ki embert, lovat, vagy egyebet lop, el-ád vagy tserél: mango PPBl. Beslia, martalóc, jancsár nagy sok jeve (Tin. 37). [Martalóc: keresztlyén zöldös, kit a bírók rendszeren csak várőrizetre használ, de szükség esetén egyéb hadi szolgálatra is." Szilády jegyz. Lippában hogyá két ezer terekkel, jeles besliakkal, martalószokkal (MonIrók. III.90. LevT. 1335). Az toluyc, martalócoc, tataroc messo földre ölfutnac egy kis nyeresegert (Born: Evang. IV.21) Haydu, ko-

borlo, rablo kőniú, gialog sereg, mint ammi koborlo hayduink, vagy haramiánk es martalocziok, lopta iartak (Mel: Sám. 418). A szent bibliát meg-meri süftetni, mint valami martalóceot, príbékét (Matkó: BCsák. 208). Pribék, avagy martalóc (392). A ki a meg-újítatott avagy tisztogatott rulákat el-adni kitész, sibvásáros martalóc ruha tisztító és ékesgető az (Com: Jan. 98). Martalócot janczárokat vagánac (Salánki: Clad. A3). Martalóc modgyára fívén a' praedára (Paskó: ESir. A3. Hall: Paizs. 228). 2) [praeda?]. Praedánac, martalócznac okáért: praedae causa Com: Jan. 148.

Martalóci: mangonicus MA.

MÁRTIR (martel' SándorC. 15. Istvan martely Bas: Credo 137. martelliok Irat: Perk. 114. martyll ÉrdyC. 153b): mártyr MA. [mártírer]. Mártyroknak fenews serege (KeszthC. 70). Fwlvul mla minden mártiroknak tizesseget (VirgC. 28). Azt hitok, hogi meg givztek az zent mártyrokat (89).

Mártirizál, mártizál: [torqueo, crucio; martem]. Tevb mártyrokat es mártizáltak vagy meg evltek (CoruC. 67). Egy zwz, kynek neewe wala cordwla, feltelen azon eyel el reytezett wala, demaga lotakelve ky yelentemaagath es mártyromsagnak koronayat wweke; de hogy ez zwznek yunpeth nem ylleneyek az egyeb zwzekel, azért hogy az egyeb zwzeekel nem mártizaltath wona . . . (ÉrsC. 583b).

mög-mártirizál: ∞ Az zeglhen kereszttyeneket, kyket Almachius foyedelem meg martizál vala, Valerianus, Tiburcius nagy tyztősseeggel es isteny feelelemmel el temetyk vala (ÉrdyC. 651).

Mártirom: martyr MA. [mártírer]. Mártirom, a kit meg-égettek: massa candida PPBl. Profetaok apostolok mártiromok (SándorC. 1). Mártiroma zentőle (NádC. 475). Crisstanak mártiromi, kik . . . ő vereket vtottak (BodC. 29. DebrC. 134. TelC. 264. ÉrdyC. 80. 506. Born: Préd. 29). Mártiromok es mind az régi szentők, egyött lésson szentőknek sokaságok (RMK. VI. 41).

Mártiromoz: torqueo, crucio Kr. Az eretnekekvel bodogvl meg mártiromoztatot (DomC. 301).

Mártiromság (martyrumság MA: Scult. 4): martyrrium MA. Keuanya vala az mártiromságot (VirgC. 28 WespzrC. 105. DomC. 25. DebrC. 29). Nagh mártiromságot (PozsC. 19. ÉrdyC. 352b. 358). Mártiromságnac coronáit veendőc volhánac (Helt: Krón. 34. Zvon: Post. II.414. Zrínyi. I.41. Illy: Préd. 1.334).

MÁRVÁNY: marmor MA. Az verevs marvan koporsot az serre teyny (MargL. 107). Marwan koporso (ÉrsC. 413. CsomaC. 33). Márvány golyóbisocska (Com: Jan. 208).

Márványos: [marmorhaltig]. Memyünk ált márványos hegyeknek szorosson esengő tiszta viznek pisztrángos patakján (Orczy: Nimf. B8).

MÁS: 1) alius C. [ander, ein anderer]. Más módon: aliter MA. Más után éneklő: succentor; mátra magyarázza: aliorum accipit PP. Másé: alienum MA. Másén kapdosó: vulturius PP. Máséből gazdálkodni: alienis copiis deos venerari PPBl. Twr tenek egy nemy fraternek mas frater ellen votelgedny: in fratrem alium (EhrC. 93). Felelet véuén almocban, hog ne menenee meg herodeshez, mas vton fordolanacmeg ő orzagocba (MilnehC. 17). Ki kenzerreitend togedet ezer vépésre, men annal nus kettőt: alia duo (22). Lata mas ket atyatlankat: vilit alios duos fratres (JordC. 364). Yghen hamar mas lewolet yranak (ÉrdyC. 547b). Tadeus auagy mas newel Judas (598). Valom hmwisse magantat maasth meg vialum (VirgC. 8). Akyt őgi helbwl masha viznek (68). Az maset, amy nem wue, azt agia meg (96). Hatadommal maset el ne vogyé (Born: Ének. 85). Hamar mássá változok: subito alius (Deesi: Adag. 290). Valami

gyen meg eshetett, másosin meg eshetic az (Zvon: Post. 1. 9). Az edényeket egyges iltara, vagy a mire másra akarítottok, arra deputáltjátok (Bal: CsIsk. 31). Isten akarattját mássá teltetl (Zrínyi I.69). Mi-is másat [igy] olvasunk a Bucerus haláljáról eidanusnál (Pós: Igazs. 1.451). Az ember mássá léssen: officium homo alius (Hly: Préd. II.26). Még ha más férhez bírja az úr en is, ez jószágokat holtáig bírassa (Gér: KárCs. III.307). Ép rendbe szedő a kollégiomot, kívánta onnan kiirtatni a mások munkájokkal élő heréket (Bod: Pol. 178). Az után nem st, a mit mások kívánnak, attól nem tart, a mitől mások ittegye félnek (Fal: NE. 9). Avval meg nem menekedel a íntéstíli, hogy veled sok más vét (Fal: SzE. 515). A ki ástól vár ebédet, nem mindenkori lakik jól, nem eszik egyest hasával: wer da wartet, bis ein ander ihm zu essen bringet, er wird oftmals schmal beißen müssen (KirBesz. 108). **2**) alr MA. [secundus, sequens; der andere, zweite, folgende]. Szocata kyralne azzombyhoz két kewettét egymasutan; megforlale első es az mas kewetés meg tere (EhrC. 122). Ig előzer méghaluan azonkeppen a masot vizikuala mégkaromlatra: quentem deducebant (Bécsic. 86). Ma vagyon, es mas nap kemenezében vettetek: hodie est, et cras in clibanum mittit (JordC. 371). Ne legyetek zorgalmatosok egy naprol masra estit: NTest. 12). Harom rendbely zomorusagot ulnak; első: esserues kalalt; más zomorusagos kesserőségöt; harmadot ttenetős felelmet (KazC. 1). Sirnak miképen ha mas egi sebeswt cristust latnyak (VirgC. 29). A felét a edalóknac adá: a más felét adá azzoknac, kic vigyáznae (Helt: Krón. 196b). Szent Iuan honak mas napian -án) (Göres: Máty. 68). Ha az korezoman igen meg lobolliakis, este fiasabol ismeri meg mas nap (DecsiG: Préd. 31). Ménéac hozzája más esztendőben: venerunt quocuo anno secundo MA: Bibl. I.45). Első rendbéli, más rendbéli, harmad rendbéli L3). Egy kezzel istenhez vonson, mással viszszataszit (Pázm: Préd. b4). A más életben ismég öszvehozattatunk (Mad: BHal. 30). Ha csak egyet hadszis az fészekbe, más esztendőre egént ott tojik (Lipp: Cal. 33). Nem adatik menyei korona jekre, ha rázogatják vállokról a törvénynek terhet, más világon em öltöznek ditsőségben (Fal: NA. 133). **3**) [par, similis; seines eichen, ebenbild]. Termeezetynek nemessegegewel nemykeppen hasonlatlan volt egyeb emberekhez es soba senky ewnye massa em volt, sem leezen (ÉrdyC. 529b). Ez dolog közt mondok retteness csudát, kinek soba nem hallottatok mássát (RMK. IV.171). Szép leánt láttuac, kinec mássa nem volna meszso földön (Helt: Krón. 81). Im egy krónikát mondok, megballjátok; talám ássát soba nem hallottatok (Tin. 105). Mátyás király régi jó vedelmec mássa vala (Göres: Máty. 57). Az istennek ki lehetne ássa? (MA: Bibl. V.9). Olly nyomoruságos kőszvényben gyótrótt, kinek mássát nem sok ember látta (Hall: Paizs. 439). Se nen, se túl a tengeren mássát nem látták: ki vidámságát, ki ódos reá-tartását, ki kegyes erköltsét, ki szép elméjét ditséri (al: NU. 259). Memél kormossab' mássát, annál igazab' képét lám azért a városnak (Fal: NU. 269). A vad mását, edos rrsát példa miként sajnálja (Amade: Vers. 30). De akadt társára, úbjának mására (42). Mennék vele, leszsz ott testemnek nyugá-sa, nintsen tantyájának korfibelől mássa (Gvad: FNót. 3). **4**) autigraphum C. copia, exemplum, typus, transcriptum MA. [kopie, abschrift] Mássát veszi: transscribit. Mássát adom vminek: pario; mását adás, [mássát] elekedés vmi dologban: paratio; mássát adó: pariator PPI. az leveleknek igiről igire valo massa: transuntum (Ver: Verb. zót. 31). Im az cifrának mását kildém, gondolám, hogy talán egyvelmednél mast nem volna a cifra (Nád: Lov. 138). Annak levélnek) massa illyen módon vagion: eorum exemplum infra scriptum est (Decsi: SallC. 25). Ez massa az leuelnee: hoc est exemplar epistolae (Kár: Bibl. 1.411). Az irásnac mássát ki adac (1503). Kéri az pápát, hogy küldgye mássát nekik az győle-özet végezésinek (Pázm: Kal. 173). **5**) [responsum; antwort,

entgegung]. Mássát adni vagy fizetni: *pensare vicem PPBl. Ez leuelnek masath kwldhij] (LevT. I.2). Hogy mássát adgya [az ütésnek] (Hall: IIIhist. III.125). Ő ollenséginék még mássát küldötte [feleletet küldött, megfelelt] (Thaly: Adal. I.20). Eltűrni a csipő tréfát, és nem adni mássát: souhrir la raillerie, mais ne point railler (Fal: UE. 186). **6**) Szülő aszszonynak a mássa: secundae PPBl. [nachgeburt].

[Szólások]. Egy kew mas o n megl nem marad: non relinquetur lapis super lapidem (JordC. 602). Egy nép á más nép ellen támad: exsurget gens contra gentem (Helt: UT. M8). Egy éy az más éy nec beszél (MA: Bibl. V.9). Egy napról másra élni: ex tempore vivere (Decsi: Adag. 59). Más az hogy: ceterum, deinde, alterum quod est MA. Egy okaert mert; mas okaert mert (ÉrdyC. 591b). Nem igaz, hogy . . , mert egy az, hogy . . , más az (Zvon: PázmP. 279). Ebből nem következik, hogy a szent irás csak önnen maga jó magyarázaja mondásinak; mert egy az, hogy . . , más az, hogy . . (Sámb: Isp. 33). Egyic egyvel, más mással mentegeti magát (MA: Scult. 45). Egy ezt, más meg más fogatott szivében (137). Oh mely nagy öröm lett mindjárt a nép között, egyik rózsavizel, más mással öntözött (Gvad: RP. 145). Kinec egy, kinec mas rőttenetes nyaualyaja volna (Boru: Préd. 218). Ki egy s-ki mas modon (Ver: Verb. Előb. 3). Legyen tennen bennetek soo ees legyen bekeseg, egytek mastokhoz: et pacem habete alii cum aliis (Pesti: NTest. 91). Eryítec epitae a mastokat: aedificate alterutrum (Helt: UT. Ff. 6). Eggitök se vtallya az mastokat (Beythe: Epist. 6). Eggyitök az mastok ellen ne szol-lyon hazugsagot (Szár: Cat. 84). Előttem más, másutt meg más mondott (Fal: Const. 829). Más st, s m á st gondol: alia Lacon, alia Laconis asinus portat (Decsi: Adag. 97). Se más át, se párját nem találja a sz. irásban (Fal: NE. 53). Se párja se mása széles e világon (100). A szépek ritkák, a kik valóban azok, se párjuk, se mások sok országokban (Fal: TÉ. 777). M á s e g y g y i k: alter C. MA. A középszerű értelmű ember, ha ugyan csak kőrmös kézzel nyul a munkához, továbbra bírja, hogy sem más egy felséges eszű (Fal: NE. 373). Muto-gatja ugyan eredetét, de más egyéb kívánatos jó mincen benne (Fal: NE. 14). M á s m i: aliud quid SI. M á s n é m e l y l e k e t, a világi érték és gazdagság segíti az isteni szolgálatra (Pázm: Préd. 597). Ábrahám, nem másnak valakinek, hanem magának hitt az istennek, mikor meg igazúla (Pázm: Kal. 451). A gonoszág nem agg a kisbíróval, ha nincs kitől mástól féljen (Fal: NE. 24). Ő mind-azon-által többre mássa soba sem ásitozott, meg elégedvén azzal, hogy meg felelt kötelességének (Fal: NU. 278). Az más éjjel oly nagy gyomorfájás osék vala reám, hogy soba oly igen az én gyomrom nem fájt, de immár semmi dologon (LevT. II.32). Haza megyek, a más éjjel sem aludtam (Gvad: FNót. 84). Ez elmwlt mas hethen (LevT. 1262). Más d o l g á b a avatja magát: alienum arat fundum MA. Más k á r á n tanult: alieno periculo cautus PP. Ezután afféleben más szájával nem eszem s szavát sem fogadom (MonIrók. VIII.64). Ezekből erthettyők, hogy ew hozza az azon malatban ez vylagon fele es massa nem volt (ÉrdyC. 560b). Fogadban is nem lesz erőbságban másod (Czepl: Japh. 6). Azthsem bannam, ha kegyelmednek ma as tyztartoya lenne ualammal (RMNY. II.79). Náladnál én más bírót nem keresek (Valk: BBán). Nem szabad más szolozót keresnünk annál, kit ő ajánlott (Magy: OrszR. 19). Nem látott ember más kezében a biblíanál (Fal: NA. 176). Az menniere á Christus rendeltetet szemel az valtsagnak tisztire, mas az attiatul (Fél: Tan. 252). Ki érheti által, hogy a ki születik, annak más természete nincsen a szülőfőlt? hogy az atya nem idősb a fiúnál? (Bíró: Préd. 110). Ha a sz lélek más az atyától, és fiútól, tehát különböz mind a kettőtől (111). Kinek az egész világon nem találkozott orőre párja, sem mássa: cui par est nihil secundum (Martial. Bíró: Préd. 11).

A masunc, anagy a harmaduc eszebe veuö (Helt: Bibl. I. c2). Eggyne az masunknak vallast tegeyn (Fél: Tan. 245). Az corrigálás lett hol egyikünktől, s-hol másunktól (Zvon: Post. a J). Mi is regenten valunk . . . gyűlölködők, eggyükünk az masunkat gyűlölvén (Szár: Cat. A2). Eggykewük massynk lyrenekewl nem zall valamý zerzesekró (RMNy. II.32). Sem aathya egyewnk magat massyuk akarathanalkwl valamý thyztöe (38). Eggykewnk masynkól tynycha: alter alterum doceat (Heyd: PCF. 15). Amy egyteknék kedues, mastoknak a ne legyen vlatatos (VirgC. 123). Legyen belteseg, egytek mastokhoz: habete pacem alii cum aliis (Pesti: NTest. 91). Egyitec a más-tokér fel ne fualkodgye egy más ellen: unus adversus alterum ne infletur prolio (Helt: UT. 3). Eggytők se vttalya az mástokat (Bethé: Epist. 6). Mindönitők a mastoknál aláb valonak itellye magat (208). Eggyitec a mastokat varna kestec: alius alium expectantes cunctamini (Deesi: SallC. 43). Niucs nagyob okom, hogy eggyitekhez hajollyak inkább, hogy sem mástokhoz (Pázm: Kal. 615).

[Közmondások]. Könnyen felejtí ember a más nyavalyáját: cito *arescit lacryma in alienis malis PPL. Az ki másnak vermet áss, ő maga esik belé: inieidit in foveam quam fecit (Deesi: Adag. 5. 251). Másnak gyakran a kit kíván ember, maga esik bele (MontTME. V.498).

ajándék-mássa: antidotum MA. gegengeschenk PPB.

böjt-más: (mensis martius; márz). Első negyede böjt masnak leszen böyt elő hetfőn szegelylagussal (KNagysz. 1621. 1).

1. **eggy-más:** alter et alter MA. (einander). Egymást: se invicem; egymás után: alternato, alternatim MA. Egymás há-tára törvényeket írni: leges alias super alias *acervare; ellen-kednek egymással: *inimicitiae sunt inter eos PPBL. Egymás-gyűlölés:odium mutuum, reciprocum SI. Egymást megismeréce: se cognoscere (BécsiC. 7). Egmas ellen: contra se (74). Ön egmast claroflax: invicem tradent (MünchC. 58). Egy mas wtan: unum post unum (JordC. 652). Egy mas akarattyawal: un-
verso concilio (509) Kenyerghenek egymas akarattyawal wr istennek (ÉrdyC. 513b). Zorssotók egi mast (DebrC. 71). Azok igfőn eg maast zeretők (SándC. 1). Egimasnak kwzwennek (VirgC. 87). Egimas zaat nem halannak (105). Egymas-hallga-tásban egyenlők valának (RMK. VI.52). Egymás ellenében: altrinsecus (Helt: Bibl. I. F4). Méglen az emberee egyenlő accuratae, igen nehezen fér valaki hozzáoc; de ha kétségössce lesznee egymáshoz, oda veszet minden dolgoc (Helt: Mes. 419). Egy másra kepest sirmac nagy iay szónal (Göres: Mátý. 56). Egy más kezére adni: sphaeram inter se reddere (Deesi: Adag. 185). Egymástul meszi időnel születet emberek (Dial. 121). Soc egy mástul különözöd föltokból áll az mise ruha (122). Egy-más utánvalo következések (Toln: Vig. 32). Egy mas nyo-morgatóc (Born: Préd. 215). Saul és Jonathas egy más szeretőc valának (MÁ: Bibl. I.277). Azzal akarta az alázatosságot, és egy-más szeretetet bennink gyökereztetni (Pázm: Préd. 268). Egymas rutalás (BécsiC. Préd. 31). Szépcoc legyűne hitel, romén-séggel egymas szeretettel (Új: HÉnek. 13). Kéltőnös, vagy egy-más segítség (Mad: Évang. 509). Az egy mással való jó tetel a természetfől avatik bolénk (Lund: Újsogita. II.832). Jőjjenek el a terhes kosírokkal az emberek egymas után, az után jőj-lé te-is (Hall: IIIlist. II.210). Tovább nem beszéltünk egymással, nehogy valaki egymással kappjon Mik: MulN. 219). Parittyázzon egymásra a két fél, az egész pástorság szome láttára vérző sebig (Pal: TÉ. 711). Egymas derekába kapnak, megferygattyák társokat (Pal: Vers. 869).

[Szólások]. Egmas masie to l megalaztatott: a se mutuo separatus (BécsiC. 55). Tartozok egmas mastoknak labait meg mosni: vos quoque debetis alii aliorum pedes lavare (Sylv: UT. I.148). Egy masunknac terhet hordozzuc (Born: Préd. 289). Egy mastoknac birodalma alatt esmerietec magatekat

(Pécsi: SzűzK. 43). Tlows egetetők a mastoknak labokat meg mossatok (WespC. 47). Feyenkynt egykwnk masy-
kunnak tagay: singuli alter alterius membra (Konj: SzPál. Róm. 12. 5). Sziveskednek egye másikat segítvén (Gyöngy: KJ. 77). Szolwan eggyk massal (RMNy. III.121).

2. **eggy-más:** recula mixta, utensilium congeries MA. [verschiedene düge, allerhand]. My drabantink ky aratoknal lok egmasual kywwl forgolokat (RMNy. II.175). Az házassághoz sok kell, bőv kötsz. szölgállók-körül-való egy más egymas (Hall: Paizs. 337). A tselédés gazda hogy ragadozza egymasát füstölő házából (Megy: 3Jaj. II.86). Több egymas dolgoknak előhozása után, mind a nyolcz dümák körül vettek és kértek (Gvad: RP. El5b).

eggyet-más: [eggyet más: varia, diversa Kr.]. Javatslájv valakinek egyetmása: recula PPBL. Egyetmasok: bagaria, bagasia PPBL. Irjon kd az Stanyi Péter uram nálam maradt egyetmási fööl (LévT. II.394). Másod napon, egyetmás terhet líhányának a háiból: sequenti die iactum fecerunt (Helt: UT. O5). Elprédáltott egyetmás (Hall: Paizs. 59). Ha téiben her-telen meg szarrad egyetmás pappiros anagy egyél, nagy deret és fagyot izegez (Cis. G3). Az hadi egyetmás az ele bocsattat serég után vitetik vala: impedimenta sequentur agmen (Förö: Curt. 173). Pöüznek es egyeb fele egyetmasoknak komoniki: dispensatores rerum et pecuniarum (Ver: Verb. 197). Az edgyet-más dolgoknak, marháknac tartására befogado helyec vamae (Com: Jan. 108). Mért fítköznek eggyet-más balog íteletek és balgatag gondolatok a' ti sziveitekben? (GKat: Váls. II.1262). El-törlätték eszt a papisták: kik az ő bővös, bajos edgyetma-soknak megl szenteléseben minenűek a só, víz, viasz, szikós ágak, az istomek méltóságos nevét betstelenittik (VárM: Égő-Szöv. 53). Oda lőnek sok széppénzammal és egyeb egyetmásommal (Monrók. VIII.351). Fehér lovat szorézt, melyen ugyan csak kalamáris lüdin és egyeb egyetmásomat horloztam (Betbl: Élet. 365). Egyetmásit elő adgyad néki (Gyöngy: Char. 141). Fölmentek az urak szobájában, az egyet-mással, a podgyaszt vitték-fel (KirBesz. 97).

eggyetmásocska: Az lüdümbau levő kevés egyetmásocs-kám számának rendi így következik (Monrók. VIII. 266). Meestersé-gessen tsinált edgyetmasotkákbul gazdagságot gyűjteneik (Teleki: FLél. 79). Nem volt szabad, hogy senki is nékik mosson, hanem magok déiben bele mártják vala a vízbe egyetmásocskájakat (Bod: KÖstr. 96)

fele-más: impar, dispar MA. hybridus SI. [ungleich, gemischt, gekreuzt]. Kiráfal azzól felemás yuguel, kőriüközven armás öltözdebe, te iog feledre állapok: in vestitu deaurato, circumdata varietate (DöbrC. 101. KeszthC. 114). Alapeek kyratno azony the yogod felel felemás aranyas elvezethbe: astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato (KulesC. 110). Fele-másához meg ne társolkodgye senki (Helt: Mes. 24). Fele más barmot nem szabad volt őszue fogni (Dáv: Utm. 96). A felemás vallásnak házassága isten előtt nem kedves (Vallást. 375). Felemás emberhez ne szály, a hol vén légyen a gazda, és ifjú a gazdesz-szony (Hall: IIIlist. II.175). A fele-más, járom szegre vonó, a visz-szás rozsz életül társal meg-veretett házasság (DEmb. GE. 149). Mog-koresosodvni a sido nyelv, ki tiltotta, hogy azon, a fele-más nyelven ne íratnék sz. írás (Sall: Vár. 34). Felemás neu-zeti születtől származott (GKat: Váls. 161). Fele más igábu vonnyák itt a jármot veled (Czegl: MM. 97). Fele-más négy lábú állatoc [oroszlán-párdutz, tevo-párdutz, őszvér stb.] (Misk: VKert. 271).

gyermek-mássa: [secundus; nachgeburt]. Ha az azzony-allatokat meg törzötöd benne, hauy korsogokbul tisztulnak: gyermek massat ki hozza belőlök (BeytheA: FivK. 90b)

ing-mas (ing mássa: femoralia MA): tunica MA: Bibl. I. 92. Az ő télyen való ruhawal az ő fia tetet alatt köte, mert

nyképpen az euangelisták írják az imegh mastes le zagattak
ala rola (ÉrsC. 98b). Chinaly gyolehbol ímegmasokatis nekic:
acies et femoralia linea (Helt: Bibl. I. Qq). Az imeg mástis
egy fel az ő testére; vestietur et femoralibus lineis (Kár:
Bibl. I.92). Tsinály neki lábra-valókat, imegmásokat gyóltsból,
z ő szemérmeknek bé-fedésére az ő vekonyoktól fogva az ő
mporokig (Bod: Lex. 106).

levél-mássa: levélnek-mássa; autigraphum PPBl. [antwort-
schreiben]. Megh ertly thy keg. ez jelen nalo lenelekből es az
gy leuelőnek massabol, hogy az megh neuzethz zemelieknek
gy szombathy ember adossa muraodth volna (RMNy. III.97).

rávás-mássa. Egkj bjoja ewth kapwth mecehly le az
nwasmasarwl (LevT. I.159).

Másfelő: aliorsum C.

Másfelől: ex altera parte SI. [von der andern seite, ander-
seits]. **1)** Mykorth az zentők mongyak: mas felől az karhoztak
wótyk (SándC. 20). Tartyác vala az ő kezeit, egy felől egygy,
más felől másic: sustentabant manus ejus ex utraque parte
MA: Bibl. I.65). Ibráni uram is túl másfelől rajta leszen az ellen-
égen, immé mi is (RákGy: Lev. 170). **2)** Angyalnac nevezetie,
e más felől nevezi ő maga magát istennee (MA: Bibl. I.50).
Más-felől a gazdag, mindeu-nap frissen öltözött (Pázm: Préd. 31).

Másféle: alius generis, alius modi MA. [anderweitig, anderer-
art]. Ez cellyen felee kwlechokak enghedót Cristus, de ennek
ellette vannak mas fele kwlechay (ÉrdyC. 370). Tokaji bornál
másféle bort doctor uram innja meg nem engedí (LevT. II.370).
Egyic árn az igen jó szagu, az masic fele sarga a virága
Mel: Herb. 72). Sokkal másféle gondolattal jöttem ide, mint a
nyelvel kijöttem (Mik: MulN. 286).

Másik: alter, alius MA. [der andere]. **a)** Masie Celionnac
ünatatie: alter Celion vocabatur (BécsiC. 1). Egic masictól meg-
alaztatott: a se mutuo separatus (55). Egyket gywlóljee es az
nyasak zeresse: unum odio habebit et alterum diligit (JordC.
71). Egyik masyknak ifya sem mondatyk, sem lehet (ÉrdyC.
6). Egyk tezik vala ifynak es az másik vennek (VirgC. 59).
nem bátorsagos egy szomszéd az másiktól es egy atyafi az másiktól
MA: SB. 122). Egy napurl a masikra éldegél (Land: UjSegits.
112). **b)** Másik oka mondatyk (CornC. 8). Masik batóság,
nyek ember alytya . . . (VirgC. 11). A ki urunk első jöve-
telének alázatosságát nem bötsülli, másik jövetelének rettenetes-
ségét el nem kerüli (Pázm: Préd. 4). Mindazonáltal másik
észről . . . (Illy: Préd. II.231). **c)** Forgolódik kiki, gyözedelmet
karván venni ellenség másikján (Hall: HHist. III.232). Maga
másikjában, avagy baráttyában (Pataki: Reg. 191). **d)** Az
gyykőne adót 50 forintot: az másikune adót 60 forintot: az
armadikunc adót 70 forintot (Helt: Arithm. IIS). Két szent
ésbéli mondás, kinec egjke vagyon irván Esuásnál, masika
eremiásnál (Zvon: Post. II.269). És egy nyomorságát a' má-
ka éri (Csúzi: Síp. 701). Egy régi philosophus azt kérdette
gyszer a másiktól (Mik: TLév. 167). Ha pedig egyik éneket
hmondgyák, másikatis kezdhetnek es mondhatnak (BiróM.
ny. 138).

[Közmondások]. Egyik kéz az másikat mossa (Decsi: Adag.
). Egyik farkas az másiktól tanul: aspis a vipera (296).

Másit: altero SI. [ändern].

még-másit: muto Ver. [verändern]. A gondolatlan ígérés,
egy éretlen eltekést, jó alku megmásítani (Fal: UE. 494.
ajda: Kriszt. I.161. Kr).

mégmásithatatlan: inalterabilis Kr. (Vajda: Kriszt. I.
39).

Másként: secus, alias, aliter, alioquin SI. [anders, sonst].
Iert másként nem közziklán, hanem fővényen építetett volna

(Szentiv: Verseng. 64). Segéllyed nyavalyást, máskint el-temetem
(PhilFl. I9). E nekem igen jó aszszonyom volt, másként is
derék, okos, értelmes aszszonyag vala (Ház. II.54). Másként
nem tudnak segíteni magokon (Fal: NU. 291).

Másképpen: **1)** aliter C. [anders]. Tegnap napon mas-
képpen hattam ez hazat, honnem mynt latom lenny (ÉrdyC.
513b). Maskyppen walo lewelethi aggyon kog (RMNy. II.123).
Johan ki másképpen Gangeszec mondatie (Szék: Krón. 8). Végy
kolomázat, másképpen szekérkenőnek liyák (OrvK. 82). Alamis
nákot tegyünk, holott másképpen nem lehet üdvözülünk (Illy:
Préd. II.175). Nem lehet hogy hiba ne légyen soukiben, mert
másképp az erköles nem lesz szépségiben (Orczy: Ninf. A7).
2) [egyképpen—másképpen: partim—partim; einerseits—ander-
seits]. Ezt egyképpen az isten erősti büntetésül közökben;
másképpen, az emberi vélekedéseknek bizonytalanságábólis szár-
mazik (Pázm: Kal. 576. Ver: Verb. 2 152).

Máskor: alio tempore SI.

Máskorra: [ad aliud tempus; für einen andern zeitpunkt].
Hidat csináltattott ki az bástyán, de én megirtam, hogy most az
hadak ott körül vannak es hadná máskorra az lud csinállást
(RákGy: Lev. 46). Az menyegzős ruhát máskorra téteti, az le-
odott szablyát megint felkötöti (Thaly: Adal. I.149).

Másod: alter MA. [zweit]. Másod nap: postridie MA. Másod-
rendbeli: secundarius C. Másod szántás: repastinatio MA. My-
képpen masod Jacob: tamquam alter Jacob (EhrC. 124). Ki
masod vagok: qui secundus sum (BécsiC. 8. MünclC. 53).
Masod meenes: secunda profectio (JordC. 727). Masod reze:
pars secunda (KeszthC. 79). Masod ydöben [más alkalommal]
(ÉrdyC. 568b). Meely bezedőkből keth dolgot erthetewnk:
eegyét azt, hogy . . ; masodot hogy . . . (590). Másod ymadeczagh
(ZschC. 12). Zent margit azzon kedeg egyk vala masod aztahnal
az zolgalokal (MargL. 24). Masod vasarnap (DomC. 107). Masod
eyel, harmad eiel (VirgC. 85). A kire Ferenezet bizod, vagy
masod vagy harmadnap az te eljövésed után megsujtsa az
alföldet, hogy féljen tőle, bizony különben nem jó leszen (Nád:
Lev. 64). Masod nap előne a gazda az ő fiaual es az aratashoz
kezdnen szepen le veuek a buzát es keuekben kötüen kalán-
dgyaba raknak aszt (Helt: Mes. 483). Másod éyen be álla à Duna
(Helt: Krón. 114). Ezön az napon, es masodon ködöket mond
lennie (KBécs. 1572. Ev4). Masod rend szerint valo (Mon: Apol.
2). Az eretnek embert, ég auag masod intes wtan el fauszassad
(Vél: Tan. 235). Az király wtán masod (Kár: Bibl. I.510). Első
allando igassag . . , masod igassag (Zvon: Osiud. 94). Másod
napon: cras MA: Bibl. I.61). Ruben seregi másodok legyenee
á menetelben: turmae Ruben in secundo loco proficecentur
(MA: Bibl. I.119). Husvét utólyya, vagy masod husvét (MA:
Seult. 523). Másod nap nem-is tudgyák mi esett raytok (MA:
SB. 36). Másod napon: postero die (Balog: Corn. 137).

[Szólások]. Másod magával: bini Kr. Másod magával lett
völt a' világra (Hall: HHist. III.209. Zrinyi. II.9). Masodmagam-
mal oltartom (Thaly: VÉ. II.72).

Második: secundus C. [der zweite, der andere]. Második
rendű: subsecundanus C. **a)** Tarcz hwneky az masodykat es
[arodat]: praebe illi et alteram (JordC. 368). Egyk olyan
zyksegh, mynt a masodyk (ÉrdyC. 133). Mynd eett ez vylagon,
nynd az masodikon az az holta wtan vezedelnes (517). Eggyk
yrygly az masodiknak tyztőssegeet (565). Eggyk az masodik
böchöletinek es tisztessenek ellené mondoia leszen (KBécs.
1572. F2). Krisztus az atyától második az böcsületben, es bi-
rodalomban (Pázm: Kal. 385). **b)** Masodic fogadasonnac ellenys
vetkeztem (VitkC. 26). Az ő masodic iöuetelenel ronttyaal a
negyedic birodalmot (Helt: Bibl. I.44).

Másodképpen: [secundo modo; zweitens]. Az fywsaag
kethképpen veetetyk es ertetyk . . . Masod képpen veef[et]yk

az flysagh termeezet zeren valo zylteteeskeppen (ÉrdyC. 461). Az istenek képe elsőképpen vagyon az lélekben, másodképpen vagyon az testben (KCSipk: Woll. 67).

Másodszor (*masodzer* BécsiC. 53. JordC. 441. DomC. 50): secundo C. BécsiC. 53. MünchC. 65. [zweitens]. Az fevly jgyest jmnar masodzor vta meg (MargL. 29). Ewa masodzer zyee lw atyalfyat Abelth (JordC. 14). Masodzor megl usky zeleneek istennek anyala (338). Hozyauk ymo masodzer yowz be te flyaddal (ÉrdyC. 340).

Másodszori: iteratus Kr. [zweit, wiederholt]. A nagy-bányai reformata ekklesiának másodszori meg-zavarodásakor (Misk: VKert. 15).

Másol: altero MA. [findern]. Fél napjain után mássolván kedvetem (Megy: 6Juj. VI.8). Érti az homlek s orca is másolni, mint a szű dikáltlya, nem ugy tolmatsolni (Gyöngy: KJ. 78). Inkább magam vesztém életemet, mint masollyau hozzád lévő hűségemet (Gyöngy: Char. 36).

még-másol: revoco, nudo consilium PP. [abfindern, verfindern]. Meg másolja a vásárt: abit ab emtione PP. Meg-másolt alkalom: *intercisio pactiones PPBI. Setetet bočata es fket megseteteito es ű bezedit meg nem masla (DöbrC. 186). Megmásolja szerzését: irritum facit pactum suum (JordC. 324). Nem masollhat meg hw bezedet: non potuerunt verbum ejus reprehendere (600). Bezedet meg maslanaa (ÉrdyC. 81b). Megmaslasi gondolatyaat (526). Hatra lyvom es megl maslom (ÉrdyC. 266). Ő beszedeit megl megl me masolnaja (CsomaC. 3). Azt irhatom Kőnek, hogy Loránt Orsyk megmásolta az fogadást (LévT. II.39). Es az én béremet tiszsz megmáslald meg: imnutasti mercedem (Helt: Bibl. LP3). Elhattac á törnént: es meg másoltic á parancholotat (Helt: Bibl. IV.42). Meg nem massollyuc, nem hamissittyue az istennek igéit: non sumus adulterantes verbum dei (Helt: UT. y6). Meg másoltic akaratyokat (Helt: Krón. 79). Eszt az istennek rendelését senki meg nem masollhattya (Dáv: KKER. K5). Az írást kit az király gyűrdőénel meg petsételne, nem szabad meg másolni (Kár: Bibl. I.506). Ha arra kötelezett volna, sem pápa, sem concilium azt meg nem masollhatna (Pázm: LuthV. 59). A decretomokat meg másolni és fel bontani illetlen dolog (Com: Jan. 135). Igéretünket meg nem másoljuk (Monlrók. VIII.49). A király megóiasolta a sententiát (Hly: Préd. II.476). Az kit igaz szerelem őszvehársolt, azt még az halál-is soha meg-nem másolt (Kónyi: HRom. 177).

mégmásolás: [alteratio; abänderung]. Megmásolása a vásárnak: emtionis renunciatio PP. retractatio Kr. Meg másolás nélkül: absque retractatione (Káldy: Bibl. 248). Az héában való szegődésnek megmáslását inkább ért tanácsnac, mint sem alhattauságnac kel tulaydonítani (Prág: Serk. 939). Megmasolas: revocatio (Ver: Verb. 243).

Máslás, másolás: 1) alteratio, commutatio. revocatio MA. [änderung, abänderung]. Irua adae egymásnac á frigyue cickelit, hogy máslás nem lehetne az végezésbe (Helt: Krón. 128). Az vilagosságnac atya, a kincel semmi máslás ninczen, sem változás (Dáv: KKER. M2). Egy az köröztsag, mellíneec mosasat semmi masollással meg nem köl laboretani (Zvon: Osiand. 125). 2) secundarium, denteria MA. Lőre, maslás: vimum secundarium, liuron trunk Nom. 43. Az io bor czigerő [ezigerré?] és máslásana lőtt (Dáv: KKER. V2). A szőlő magokból avagy törkölyökből lőre avagy esiger, máslás (dora sen posca) lészén (Com: Jan. 85).

[Máslód-ik]

még-máslódik: [alteror; abgeändert werden]. A frigy be-sílettel megtartóztatván, meg nem máslódik (Monlrók. VIII

229). Ez kegyelmes levelem érkezvén, az ti részetekről az lüt és frigykötés meg nem máslódik (MonTME. III.45).

mégmáslódás: [alteratio; änderung]. De a megszentelés a minemiségnek megmáslódása és mütegy megfordettatású (MHeg: TOSzl. 101). Az ő végezésének semmi meg máslódása ű nala nincsen (Uzoni: Dáv. 65).

Máslódás: alteratio MHeg: TOSzl. 135.

Máslolhatatlan: inalterabilis Kr. [unabänderlich]. Máslolhatatlan végezésnek mondgya, hogy minden ember meg-hal (Pázm: Préd. 4). Máslolhatatlan böies mondás (Hly: Préd. I.235). Meg-máslolhatatlanképpen el-vegeztetett dolog ez (Megy: 3Juj. II.104). Minden reményomet istenbe vettem, máslolhatatlaniul azt fel is tettem, hogy már életemet egyszer megjobbitom (Gvad: RP. 104).

[Másra]

égyre-másra: [im ganzen, insgesamt]. Mikor biró uram Budára mőnt, költött akkor egyre másra 7 ft 52 d (MonTME. I.34).

[Mással]

égygel-mással: ∞ Lehetett egygel-mással német gyalog 12 ezer, 6 ezer lovas (Monlrók. VII.70).

Másszor, mászzor (*mazzer* DebrC. 69. *mászzerre* Tel: Evang. II.618): 1) alias C. alia vice MA. [sonst]. Hat kocjwal wjthenek (gabonát), azaz ceerjs haromal, mazorjs haromal (LévT. I.269. Tel: Fel. 65). Az ilyen keresiúséggel egyszer-is mászzor-is meg-ismérteti, és meg-ültáltatya a világ javait (Pázm: Préd. 34). 2) [altera vice; zum zweitemal, das zweitemal]. Valaki a víztől es a zent lelőktől ismeg mazzer nem ziletik (DebrC. 69). Ha e halogatas nem volna, eddig mászzor-is meqitűtűne volna: iam vice altera venissemus (Helt: Bibl. IX.3). Wyionnan mazor szűlne (Born: Préd. 38). Az etnekektől keresztöltet mászor kellyen keresztelni (Pázm: Kul. 798). Mászzor valo oszlas: secunda divisio (Ver: Verb. 89).

[Szólások]. Mint ha mászzor lennék ez világra: iterum tranquillitatem video (Deesi: Adag. 90). Mászzor lennék én akkor világra (Tuly: VÉ. II.79).

Másszorra: pro alia vice, ad aliud tempus Kr. Mászzorra tartja: reservat; mászzorra teltő: conditívus MA. Mászzorra halasztá őket: distulit illos (Helt: UT. n.7). Mászzorra halaszac (Born: Préd. 393). Egy részét meg ötte, a többit mászzore tőtte (Tel: Evang. II.618). Iob volna mostani vtodat mászzorra halaszatand (FortSzer. I.4). Mászzorrais hagiok benne (Bal: Csisk. 34). Mászzorra hagyd azt, ha frissebbet, furtsqbbat nem tudsz mondani (KirBesz. 13). A többit hagyjuk mászzorra (Fal: TÉ. 96). Mászzorra mőlna bár a le-fekűvés (Phlfl. 20). Mászzorra legyenek [máskorra maradjanak] (Orczy: KöltII. 195).

Mászzori: diversi temporis MA. [anderweitig]. Az mi meg-marad az mi életűktől mászzori szükségre meg kel tartani (MA: Bibl. IV.16). Mászzori időmet tsak sírással, s jujatással töltöm (Kónyi: VM. 45). Hogy a pénz emberség, a ruha tisztég, ám mászzori mondásomból lallad (Fal: NE. 30).

Másunnan, másunnét, másunnat (*masunnat*: aliunde Kár: 2Könyv. 58. *masonnét* Mon: Apol. 4. *masunnal* Tolu: Vig. 117. *masünnat* Hall: Paizs. 75. *masünnét* Csüzi: Sip. 559): aliunde C. [anderswoher, sonst wo her]. Másunnan jött: adventívus C. Az nyuak termeezetyből zurnazyk ee awagy masunnat (ÉrdyC. 116). Kár-vallása meg-tér másunnan (Pázm: Préd. 46). Egytűnen-is, masunnan-is addig metéli és faragja darabtsát, míg ábrázat nem teszük rajta (712). Egytűnet-is masunnat-is: hinc inde (Ver: Verb. 267). Masunnat nem függ az sz. dolgok-nak igassaga (Tor: Fny. 15).

Másutt (*masot* VitkC. 49. 64. *máshut* RondÉl. E11. *mashutt* Horv. MulF. 28); alibi C. alicubi MA. [soust wo, anderswo]. Másut meg wgymond (ÉrdyC. 353). Masvt es meg vgy vagyon meg iruan (ComC. 45). Ha a szent irasba valami együtt homalyoson vagyon, masut... (Helt: Bibl. I.e4). Az vizec egy helyről ki száradván másüt eredgyenecc el (Cis. G2). A mit egygüt sz. Tamásra 400, azt másut sz. Tamástul meg-vetettek írja (Pázm: LuthV. 400). Sok dolgait szeméimel lattan, mikor edgyütt másüt melletted forgottam (Bakos: TemVers. D). Hatalmas sinezet csinált volt együtt is másutt is (MonOkm. XXIV.193). Zrini és Nádasdi másuttan hol lakott, mert ilyen árváknak jószágot nem adott (Thaly: Adal. I.104). A sok officerek kitudván házámból, szállást másüt kérek (Gyöngy: Cup. 17). Nálad tölti ebédkorát, másüt eszik vacsorát (Fal: Vers. 868).

Másuvá (*masua* LevT. I.283. Born: Préd. 620. Tel: Evang. I.120. *másud* 59. *másuva* MÁ: Bibl. I.121. *másuvá* V.6. *másouá* Kár: Bibl. I.516. 636. *masuae* LevT. I.262): aliorum C. alio MA. [anderswohin]. Viz hányó kerekék, kupás kerekék, mellyekkel valamely folyó vízből másuvá vizet mernek, és hányak-ki: rotae *modiolis aquam haurientes PPBl. Mykoron haborgatannak tyteket az varosba, fússatok masua: cum persequenter vos in civitate ista, fugite in aliam (JordC. 333). Czomborra változic az basilicum, ha helyéből masua plantallyac (Mel: Herb. 110). Az én portékáimat elő bozám nappal, mint az kie másuvá hordozkodnac (Kár: Bibl. II.117). Az kinek hol nem 'e.zik, másua kéuánkozik (Decsi: Adag. 77). Másuvá vitessenek (Hly: Préd. II.275).

MÁSILI: [masche]. Egy rubintos másli (Radv: Csal. II.311). Egy rubintos maslit kek zomantszal (Nyr. XVII.514).

MASKARA (*mazkara* C.): **1**) [maske, maskerade]. Éjtszaka őltöznek valami fársangos tsufos ijesztő vázban, maskarában (GKat: Váls. L917). Megvetik, nevetik maskarádat (Amade: Vers. 16). Bacchus tükros templomában népeit vezetvén tarka maskarábann (Orczy: KöltSz. 203). **2**) Mimus: maiom termesztetv [.] mazkara C.

Maskarás: [larvatus; maskiert]. Mindenikének mindenkor szabad maskarásan járni (Fal: TÉ. 778).

MASTIK: [oleum lentiscinum; mastixöl]. A tömjén, myrrha, mastic, resin és szuroc, nedvességi és megszái bizonyos elő fáknak (Com: Jan. 21). Sokfélele masztikok, luminálni valók (Keesk: ÖtvM. 358). Masztiknak az széke (uo).

MÁSZ: repo, serpo C. [kriechen]. Valamihöz mászok: adrepo C. Reámászkok: adrepo MA. Térdein mászni, mászkálui: *reperre genibus PPBl. A palota aitaizhoz maza: ad fores palatii gradiens (BécsiC. 57). Oh ennekem nyawaalmasnak, naq nyawaalyak en ram maznak (ÉrsC. 512). Földön mászó állatoc: terrestria (97). Az állat, mely az földön mász: quod movetur super terram (MA: Bibl. I.98). A kigyó hasan mász (Com: Vest. 30). A gavallér mikor rá ér, ha nem mehet: mász (Thaly: VÉ. I.316).

alá-mász: subrepo MA.

által-mász: perrepo C.

be-mász: irrepo, inserpo, suggredior, correpo C. Alattomba bemászok: subrepo; bemászó: reptitus C. Azok a pápák a sz. lelek által választattanak sz. Péter helljében pápaságra, a kik erő-hatalom, csalardsag, őrdöngösség, hires kurvák forgolodások által, es minden egyéb gonosz uton módon masztak be a papai szekben (VárM: ÉgőSzöv. 89).

csúsz-mász: repto Kr. [herumkriechen]. Kezey labay meg swgorottak vala, hogy mynt az kgyye wgyan chwz maz vala (ÉrdyC. 322).

be-cúszmász. Az füst és háborúságnak zavarja alatt, bé csúszának mászának az vj tanitók (Pázm: Kal. 194). Egybe

kell foglalni a tanétáshoz a fenytéket is, hogy avagy feslett erköls, avagy tunyaság orozva bé ne tsúszson mászson (Com: Jan. 191).

csúszás-mászás: reptatus MA.

csúszó-mászó: serpens, repens MA. [kriechend]. Monda esmeg isten: Nemzyenen az vyzek czwzo mazo es repese elő állatokat (JordC. 7). Czuzo mazo feerglek (JordC. 741). A vizec foryanac ki chuzso maszo elenen állatokatt: productant aquae reptile animae viventis (Helt: Bibl. A2). Nyauallya kőnetkőzic rea néminemű lábós barontól, auagy czúszo mászo féregtől (Cis. I4). Lathatatlan istennek dűtsőséges személyét csúszó, mászó állatoknak, négy lábú állatoknak s nadaroknak hasonlatosságra változtatván (VárM: ÉgőSzöv. 252).

el-mász: proserpo C. abrepo Kr. [wegkriechen, sich davon-schleichen]. Az gyűlésre lássuk, ki jó el, s ki mászza el magát (EszM. I.144).

elő-mász: prorepo C. arrepo MA. Elő-tsúszok, mászok, elébb mászkálók: proserpo PPBl.

föl-mász: sursum repo PP. [heraufkriechen]. Lata egy skarablya feerghet feel mazny az laban (ÉrdyC. 594). Erdőkődik abban, miként föl-máshasson s lehessen bizástban (Zrinyi: ASyr. 188).

hátra-mász: retrocedo C. in pedem retrocedo Decsi: Adag. 277. [zurückkriechen, zurückweichen]. Hátra mászni, vissza térni, fartolni: redire *cessim PPBl. Hátra mászó: retrogradus C. Nem vala szabad hatra masznon (Mon: Apol. 9). Az isten útyán a ki elő nem mégyen, hátra mász (Pázm: Préd. 1210). Askalus és Alagus királyok-is érkeznek újobban hajójokkal, azok-is mingyárt bartot indítanak, anyira, hogy a trójaiakat hatra maszni kéuszertitik (Hall: HHist. III.106). Dolgunk hátra mász (Mik: TLev. 357).

ki-mász: erepo, exgrumo C. [herauskriechen].

lő-mász: derepo MA. [herunterkriechen].

[úsz-mász]

úszó-mászó: [natans et serpens; schwimmend und kriechend]. Engemet meltollkottal az uzo mazo férgelnek esmeretesnek lennem (KrisztL. 40). Parancholok nektek vmozazo fergek az en vramnak Ihusnak neuuel (41).

vissza-mász: cessim eo C. retro serpo Sl. [zurückkriechen].

Mászás: obrepto C. reptatus MA. [das kriechen].

Mászdogál: repto C. [umherkriechen]. Tsúszdogalok, mászdogalok: repto PPBl. (MA: Tan. 1302).

által-mászdogál: perrepto C.

be-mászdogál: irrepto, suggredior, inserpo MA.

Mászkaí: repto Kr. [umherkriechen]. Alattomban mászkálók: subrepto; oda mászkálók: obrepo C. Elő-tsúszok, mászok, elébb-mászkaíok: proserpo PPBl. Vrakodgyec minden férgelken, kie a földön maszkálnac: praesit omni reptili, quod movetur in terra (Helt: Bibl. IA2). Kie közűnkbe mászkáltanac vala: qui subintroierunt (Helt: UT. Aa.8). Az olajosság jelenti hogy a részetskék mászkaíok, ágas bogosok (ACsere: Enc. 127). Földön mászkaí (Bal: CsIsk. 199). Látván az ő földön mászkaílo hinga inu magzattyát (GKat: Váls. I.39).

be-mászkaí. Bemászkaíoc orozva: subrepto MA.

elő-mászkaí: [prorepto, suggredior; hervorkriechen, sich heranschleichen]. Az babonássag többire innét szokott elő mászkaílni, midőn ember azt mondgya, hogy minékűnc az angyaloc szolgálatya által adatanac mindentéle jók (MA: Tan. 153).

hátra-mászkaí: [retrocedo; zurückweichen]. Eszébe véne a farkas a számárnae rauasságát, hátra kezdé mászkáíni [Helt: Mas. 275].

ki-mászkaí: erepto C. [herauskriechen].

Mászó: serpens C. repens MA. [kriechend, kriechendes tier]. Földnec mazóíal: cum reptili terrae [BécsiC. 183]. Az földen mászó állatoc közzül tisztítakímac légyenee: az menyét, egér, béka [Kár: Bibl. 197].

fülbe-mászó: 1) [einschmeicheln]. Valami fülbe mászó legenda pepecslés [Alv: Post. 1.114]. Hol-mí fülben-mászó újságotat kezdene benne nézkélni [Balog: TomK. 11]. **2)** forficula, fullo Nom.² 147. [ohrvurm]. Itt nem kell félni az ellenségétől, csak a fülbemászótól [Mik: TörL. 159].

MASZLAG: esca venenata PP. opium vel qualiscunque cibis aut potus crapulam, stuporem, vel insaniam causans SL [gift, vergiftete speise]. Küldé ez maszlagot, hogy te megrágnád [Tin. 255]. Meg szédül, mint maszlagtúl a hial [Adámi: Bar. 20]. Az madurásoc töfírrrel, kelepccével néha szappanalis vagy maszlaggal [Luce (MA: Bibl. 1459). Mint-ha maszlagot et-volna és esz-nékül szóllana [Sall: Vár. 134]. A gyenge bírányt a maszlagtúl óltalmazza [Czepl: MM. 8]. Mihelyt eóket a nap sítí, el-lankadnak, el-merevenyednek múntha valami álom-szerző maszlaggal teli laktak volna [Fal: NE. 4]. A gondatlan ifjú ott bagyja a jót, a maszlagon kap, felsőt lesz belőle [Fal: NU. 319]. Az álléle áméttó szín-beszédek maszlagán hirtelen ne kapjunk [Fal: UE. 385]. Hibás kívánsággal meg tölté világot, minden ember mohón nyeli e maszlagot [Orezy: KöltH. 121].

egér-maszlag: arsenicum PPL [rattengift]. [Com: Jan. 17]. Rígoldoznak az orvos ellen, és azt költik reá; hogy a cordiale helyett, mind azon arsenicum egér maszlag s méregeel itatja óket [Fal: NU. 252].

étető-maszlag: [aas, lockspeise]. Halász horoggal halász, melyro az étető maszlag, esalo eledel tetetie [Com: Jan. 81. Com: Orb. 103].

farkas-maszlag: nux vomica PP.

hal-maszlag: baccae piscatoriae PPL.

Maszlagos: 1) [venenatus, opiatus; vergiftet] Vroc szeretít, valami maszlagos és szerelenre gerjesztő itáll keressce [Prág: Serek. 342]. Hogy órdóg mérgeének maszlagos itállin magad meg ne vakíts [Dbenkó: Flor. 75]. Maszlagos ital [Fal: NE. 78]. **2)** ebrius, temulentus, fatuus, delirus SL [berauscht, betört, betäubt]. Vannak az órdóg tagyíalban olly maszlagosoc es agyon ítóttee, kie órdóg múnat megszeleseduen, maga fut olly helyyre, hol le vagíae [Born: Evang. IV.365]. Vadnac az órdóg tagyíalbanis olly maszlagosoc, es agyon ítóttee [Born: Préd. 574]. A bor miatt mányájan maszlagosokká lettek; coeperunt furere pro vino [Pázm: Préd. 231]. Kócsagos és maszlagos predikátorok [Sall: Vár. 9]. Ó pedig maszlagosan smítikálván siket füllel, semmit nem gondol veled [Csúzi: Sip. 30]. Maszlagos kábaság: delira fatuus [102. Kr. 3] rixosus PP. [streitsüchtig, zänkisch]. Ki-teryet híre látor erkölözedenec, azért mind maszlagos férycíed lézneec [PortSzer. 112b]. Ha valakínek olly engedetlen, maszlagos és durezís házas társu találkoznék, a ki semmí úttal nem akarna férjevel egyít lakni a házasságnak rendi szerint [Pós: Igazs. II. 557].

Maszlagosít: fatuo, facio furere, delirare Kr.

még-maszlagosít: infatuo Kr. [instecken, den Kopf verdrehen]. Balduinus azt ítíli, hogy nekíünk-is megfordult az agyunk-veleje, mint azoknak, kiket még maszlagosított [Pázm: LuthV. 65. Csúzi: Tromb. 194].

Maszlagoskod-ik: fio delirus, furiosus, rixosus Kr. [besessen werden].

még-maszlagoskodik: ∞ Meg-maszlagoskodék Éva a méltóság és tudomány kívánással [Pázm: Préd. 930].

MASZLINA. Fa olaj mag vagy maszlina [VectTrans 26].

MASZTIK: [oleum lentiscinum; mastixöl]. Hídegen járó festék: masztíkot fél lattot, sandrakot 1 lattot, másfél latt spíkíárd olajt, az masztíkot és sandriakot meg kell mosni hídeg vízben [Kecs: ÖtVM. 322].

MATÁSZ: mataxa, metaxa, sericum rude FP. eine decke rauher seide PPL. Készítetlen, nyers selyem, beka-selyem SzD. Tímó, matász vagy tó [Szentm: Kalm. 2]. Egy oka matász vagy sztramatus [VectTrans. 11].

MÁTÉ: Matthaues MA.

Mátékod-ik. Agnóhöz illeddő prittyoessel akara szamat be dogni, nikor így matékokik: Hólk uram fia: mit mondasz az mondásra? [Zvon: PázmP. 209].

MATÉRIA: [materia; stoff]. Volt arany matéria: aurum textile PPL. Materiák: materialen Kr: Besz. 133. Olly materiából csináltatot volt [Czepl: MM. 211]. Légyen nekíünk materiánk mindenkor ötet díesími [Illy: Préd. 1.411]. Isten a haragual, és megbékélésnek e materiában láttafik késedelmet nem szenvedetni [Illy: Préd. II.92]. Ez materiáról hosszú beszédelé tött [II.468]. Selyem es szór materiák [VectTrans. 10]. Rendire járja az aszszonyás az áros bótokat, egyíktül selymeket és azokból szótt materiákat, a másíktul keneteket, füsteket, kendőző vizeket vilogát [Fal: NA. 143]. Valami nagy keszkenő-forma fekete selyem materiából való cedelét is vetnek az úri aszszonyák nyakokba, melyet mantlínak hívnak [Haz. 1.296]. Egy pár kesztyű is volt itten szarvasbórból, veres matéria, szöve teveszorból [Gvad: RP. 94]. Másnap daganatja gyílt materiával, felvágta a felsér aztat lénczétával [119].

Matériai: [materialis; materiell]. Némellyek bötti szerént a nap által ezt a materiái napot értik [Illy: Préd. II.97].

MÁTKA: 1) [sponsus] sponsa MA. Istv: Volt. 6. [verlobter, verlobte]. Az zyesseg angeloknak hvga Mariámak matkaya [SándorC. 32]. Masnak atnaak az ew matkayak [JordC. 341]. Monda Eutícia [Lucínak]: a te matkad [sponsus] mongia [DebrC. 28]. Matkayana valazta es yóndóbe yegősül [TelC. 69]. Zent Basillnak matkaiához mene [TihC. 324]. Bemene az zent ílv az ó matkaiával agias hazaba [NádC. 578]. Mezyeten matkakat es jegyeseket kenak [VirgC. 123]. Ez az wrwk istennek matkaynak íegie [150]. Oróme lehet az vőlegennec matkaiak [Mon: Apol. 485]. Simson, midón az ó tőle óvététt lelki feleségéért, és mátkájáért buzgona, és boszuskodék, isteni hatalmúnak karjai mindázáltal megoldatva lőnek [GKat: Váhs. II.564]. (A gyírfüt) fiam adta jegygyűrűben a mátkájának [Radv: Csal. II.160]. Ez ó a Siomnak leánya Christus mátkája [Czepl: MM. 28]. Kis Szombathely szép kis város, kurucok mátkája [Thaly: Adal. II.132]. Talán a mátkája bé íllik egy szép leánynak [Mik: Tlev. 46]. Farba rígtá a mátkáját [Kísv: Adag. 3]. Mátká mátkájával egyíve mehetett, tiszta lángot egy szív másnak jelenthetett [Orezy: KöltH. 144]. **2)** amasus amasia, amien MA. [geliebter, geliebte]. Szerelmes mátkám: amica mea [Kár: Bibl. 1631].

jegyés-mátka: [sponsus] sponsa Kr. [verlobter, verlobte]. Vallyon találhatni-e olly szentelen aszszonyt, ki jámbor házas na vagy jegyes mátkája előtt mene paríználkodni? [Pázm: Préd. 1069].

Mátkál: [sponsam nomino; braut nennen]. Én tégedet míkónt nevezzelek? mátkállyalak, avagy feleségellyekek? [Gyöngy: Char. 48].

Mátkás: [desponsatus; verlobt Matkas leány: *desponsa puella, *desponsa PPL. Egy létüg voltunk mátkások [Bethl: Élet. 12].

[Mátkásít]

el-mátkásít: *despondeo alicui filiam PPl. (verloben). El-mátkásítatott: desponsatus PPl. A mostani feleségemet el-mátkásítottam volt már, már a mostani kedves feleségemmel mátkás voltam (Ház. L214).

[Mátkásod-ik]

mög-mátkásodik: [sic! verloben]. Ha penigh meg nem házasodnék, minét fel tiltás, mind addigh ualaminigh megl nem mátkásodik (CsikGy. 15).

Mátkásodás: [sponsalia; verlobung]. A házasságot elől koll vonni a mátkásodásnak, mely a két személynek az ő jövőendő egybe házasságok felől tött bizonyos es illendő tanók elől tött fogadás (ACsere: Enc. 339).

Mátkaság: sponsalis status, sponsalitas Kr. [brautstand]. A házasság szerelmének zengéje és gyönyörűsége leg-inkább gerjedez a mátkaságban (Pázm: Préd. 1054). De mivel igen yenge és kicsiny idejű volt, esztendeig kellett várnom mátkaságban (Betül: Élet. 363). A násznagy perorált, s emlékeztette az annak előtte megesett mátkaságra s eljegyzésre, mely esett a házasulandó személyek között (Ház. L363).

MÁTKASÁGI: [sponsalis; braut-]. Mátkásági jegy (Bod: Lex. 207).

MATÓLA, MOTÓLA: alabrum MA. [haspel]. A fonal peretz matolára, áspára tétettévr (Com: Jan. 97). Hogy meg ne tsónölytetek tüle, vigyétek a tűzre az orsót, matolát, gomholitót (Fal: NA. 194).

Matólál: in spiram evolvo PP. [haspel].

MÁTRA (*mátra* MA. *nádra* PPl. Com: Jan. 118): matrix, uterus PP. matrix Otr: OrigHung. LXXVII. [gebärmutter]. Az *asszonyember* le eset matraiaira kösd és használ (Mel: Herb. 1). A magzatot méhében, mádrájában, burokjában viselő: mulier foetum in utero seu matrice gestans (Com: Jan. 118).

MÁTRÁC: tomentita, culcitra pilacea PP. [matratze]. Azon nozolyaban mathracz (Radv: Csal. II.69. 70. 400). Mátrácok, nemezek, és ezafragok (VectTrans. 17).

MATRING (*motréng* Major: Szót.): spira PP. [strähne]. Matring czérna: volumen filorum PP. Fonál motréng: orbis filaceus Major: Szót. Keth motrigh arayan [arany] fonal (RMNy. III.49). Kötőlék, matring, avagy fonal peretz (Com: Jan. 97).

far-matring (*farmentring* Helt: Mes. 213. *farmetrengh* Radv: Csal. II.28. III.176. *farmetring* 121. Nom. 47. *farmel* [fringh] 1494. Nyr. XII.323. *farmotring* MonTME. I.106): postilena C. MA. Com: Jan. 86. hindergereth [hintergerät] Nom. 47. schwanzriemen Com: Orb. 168. Farmatring, fahám: postilena PPBl. Elméne a balla, és a szöres farmentringbe buiéc (Helt: Mes. 213). Efféle perentelec az ő nyúlásságoeckal mind a farmentringbe és a tenénc farka alá valóc (215). Egi reghy modra való főgueres farmetrengh (Radv: Csal. II.28). Fékagy, szügyelő, kék czapa aranyos farmetring (II.121). Hagiok e melletli egy feó lowath, zeogy eleoyewel, farmetringewel (III.176). Az papistaknal csak olyan az Christus, mint az hatas louon az szügelő es az farmatring (Gyarm: Fel. 281). Szügyellő, farmatring (VectTrans. 22). Rúgd a farmatringot (Thaly: VÉ. II.294).

selyem-matring: volumen serici Kr. Valami selyem matringgal ne keressed támogatni a böcsületet (Fal: NE. 30).

MATRÓZ: [homo nauticus; nauta; matrose]. A matrosz-szai részekek valának, dolgozkozh azért nem is láthatának (Gvad: RP. 251). Mivel szent Péter s Pál hajója most készül, várni kell; ha egyszer hogy ha ez meg-épill, el fogják azután erővel azt venni, mert rajta búsz matróz s kevés nép fog lenni (297).

MATULA: matellio, matula MA. nachtgeschirr Adámi: Spr. P'ellieb nő a bünbe, soha meg nem ter, mint matula, poruata, moslekos desa, mennel tonab al, annal rutab (Mel: SzJan. 551).

szaró-matula: lasanum C. [nachtgeschirr].

MÁTYÁS: 1) Mathias MA. 2) [coracias garrula; nuss-häher, holzhäher]. Jó a rigó, harkály, szarka, felzendül a tollas nép, mátyás kiált, oda farka, sok baglyokat fog a lép (Fal: Vers. 888).

szarka-mátyás. Úgy esevege, mint valamely tengeri szajkó, vagy hazánkbeli nyolvszeggett szarka-mátyás: riúsci solamente nu ben istruio pappagallo (Fal: NA. 188).

MÁZ (*máz* Major: Szót. 242): gypsum, glessum C. crusta MA. gyps KirBesz. 103. angerührt kalk Nom. 31. sparkalk, malter Adámi: Spr. Gyanta, máz: glessum C. Hinz gyanta avagy máz: succinum lycenrtum seu glessum gummi Com: Jan. 25. A mázoló mázzal mázol: gypsator gypso gypsat 103. Magokat az ekklésia neve alatt el-rejtik; és tsak haszontalan mázzal tsalják meg a' szegény embereket (Tus: Apol. 174). A tobdzódk ollyak mint rút bitvány vázok, színek, mint korsónak sárga kormos mázok (Thaly: VÉ. II.123).

Mázol: gypso, incrusto MA. [tünchen, beschmieren]. Mázolt fal: paries crustatus MA. Mázollyác vala az falt sárral (Kár: Bibl. II.118). Mázolt koporsó (MA: SB. 185). Sokakat fényő-szurokkal mázolatott, és fálya-gyanánt éjjel utszánként égetett (Pázm: Préd. 285). En nem mázlok papírost sok tüle novezetekkel (Illyef: BCSTomp. 56). Mocskokkal eszelőssen szinlő s-mázló tudatlan (Matkó: BCsák. Címl.). Ilyen modon akarjak az ő hamis magyarazattyokat be színelni s-mázolni (MNYil: lrt. 219). Mázolni, szépegetni akarják vétkeiket (ThemSec. 38). A világnak kevély ajándéjja nem egyéb, hanem szép festékekkel mázolt semmi (Fal: NA. 170). Jobb posták voltak mindnyájunknál, és mi őket csak majnozzuk, és gondolatyaikat lopogatván, új festékekkel mázollyuk (Gvad: RP. Előb.).

be-mázol: incrusto C. [übertünchen]. Sok hamissággal foltozt, sok hazugsággal tatarozot, sok esztelenséggel bémázolt gázsági (Pázm: Kal. 414).

bemázolás: incrustatio, gypsatio MA. [das übertünchen].

környül-mázol: circumlino C.

mög-mázol: inerusto MA. [tünchen]. Le-törölhető meg-mázolt hártýára (Com: Jan. 158).

mégmázolás: incrustatio, gypsatio MA.

Mázolás, mázlás: 1) [das tünchen, schmieren]. Nem unta e még meg képek mázolását? melyly szüz támogatja kezéd rajzolását? (Orezy: KöltSz. 159). 2) tectorium MA. Nom. 2 269. [malter].

Mázoló: coniates C. incrustator MA. gypsator Com: Jan. 103. Béheazo, mazolo: crustarius MAI.

fal-mázló: tector MA. Fal-mázló mész: tectorium MA.

Mázos: gypsatus MA. Föld meg egy tiszta fazekban mazosban (Mel: Herb. 31). A mázos vy ezerep a Christus tiszta teste (Mel: Sám. 370). Chmalny edent a sarbul, nemellyet mazoson, nemellyet parazon (Frank: HasznK. 9). Mikor az port az mázos csuporban töltöd, ezetet toles reá (Kecsk: ÖtvM. 288). Föld mindaddig, míg vízzé nem lészen egy mázos csuporban (320). Mázos bokályészébül praesentáltak (MonIrok. XXVII.205).

Mázotlan: [ohne glasur]. Ezeket törd jó lígyan öszve, azután egy mázotlan csuporban forrald fel (KecskM: Ötv. 294).

MAZOLÁNY, MAZOLÁN. Muselin, mazolány: mus-selin; de la mousseline KirBesz. 140. Hajszinű, mazolán-szoknya (Radv: Csal. II.216).

MÁZSA: centenarius C. pondo MA. [zentner]. Száz fontos mása: centenarius Com: Jan. 166. Masa: száz font, art. XV. 1304. PPBl. 607. Száz font, egy mása: hundert pfund, zentner KirBesz. 138. De masa vel centenario kupri duos frisaticos, item de masa vel centenario plumbi unum frisaticum [solvant]. 1288. (Eudlicher 611). Ég mása arán (NagyszC. 241). Egi mági mása araniát leleh (DobrC. 118). Az bin nehezebbet nom ég mása omal (110). Meg sartzoltatá az országot, rea vetuén száz mása ezüstet, és egy mása aranyat (Helt: Bibl. II.359). Adá az királnac száz talentum, mása araniat: dedit regi centum talenta auri (Kár: Bibl. I.314. Pázm: Préd. 329. Zrinyi. 170). Mázsával várta, de lat számára sem jutott neki a dícséretben (Fal: NE. 15). Egy lat okosság többet ér, hogy sem az ide s amoda fáradozó eszeskedés, bátor másával legyen (Fal: UE. 113). Olvashatta ottan az ember a népekre vetett adónak szemét, a beszédet ezüstnek anyyi vagy amannyi száz mázsáját (Moln: JÉpül. 350).

Mázsáknyi: [zentner schwer]. A'nak szereteti menyivel nagyságosb? meg-számálhatatlan gradusokniival és má'sákniival nyilva (GKat: Vált. II. b: b).

Mázsál. Merni, másolni, fontolni: wägen KirBesz. 138.

Mázsáló: der bolz oder bülklein KirBesz. 138.

Mázsás: centenarium ponderans SI. [zentner schwer]. Minap egy kis kanász más juhász gyermekkel össze kezdé veszni pástori versekkel. Koridon feltette fél mázsás ártányát, Titirus kotskéjét s legjobb bírányát (Fal: Vers. 905).

MAZSOLA (*molosa* Mel: Herb. 31. Ágost: Zar. 14. *malosa* Deesi: Adag. 187. Hall: Paizs. 40): **1**) *astaphis* C. [getrocknete weintraube, rosine]. *Althaea*: feyer malua, mazola (Beythe: Nom. 1). Legjobb malosával, drága esemegékkal kináhnák (Hall: Paizs. 40). [Vö. *mazsola-szőlő*]. **2**) *vinum malvaticum* MA. *malvasier* KirBesz. 126. Meeg malosatys fewt mereggel zzyk (Pesti: Fab. 35b). *Thlasium infundis*, nem viznel elegyited te a bort, hanem malosául (Deesi: Adag. 187). Egy polárka malosa: pocellum vini malvatici (Pázm: Kal. 1766. 887. Kr.). Egy általag malosa (VeetTrans. 18). Malosával meg-tölt pohár (GKat: Vált. II.123). Ugy iszik, mint a megpésdált édes mustot, a vagey malosát (II.572). Meg-édesítet malosával itatá (Ágost: Zar. 14). Az nyulós bűdös bort, azért malosanál sokkal inkább diezirie (Hlyef: Joplita. 25).

Mazsolás. Malozsás [vozetéknév XVI—XVII. száz.]. (Nyr. X.227).

MAZÚR, MAZUL: **1**) [nép]. Lengyel, tatar, maszur muszka, prusz vala (Göres: Mát. 76). Mazur ország (SzCsomb: Utleir. 27). **2**) *agenus, erro* Pl. *bintarm, landstreicher* PPB. [elend, heimatlos, obdachlos]. Mazúr, szarándoe: *extorris* Com: Jan. 138. Mazur, quasi exheredatus et certa familia ac possessione carens; item bonis exutus; idem quod hebr. mamzer, spurius Or: OrigHung. I.296. Hrusztán passa az jancsárokat mind mazullá teszi (Monlrók. III.189). Mazulyá léssen idegen földön (Megy: GJaj. II.19). Mindeneket el-hagyni a Christusért, nem azt tészá, hogy koldüssá s-mazurrá lenni, semmivel nem birni (Pös: Igazs. II.576). A Herodes Cajns Caesartol mazulyá téteték (GKat: Vált. II.314). Atyam engemet mazurrá tön (Szulhm: Dom. 117). A perlekedésből vér-ontás, egy másnak mazurrá valo tétéle jó-ki (Nán: SzálT. 301). Az hitetlen eb Bethlen Gabor miatt mazulla estem vala (TörtF. I.554). Még az kik oly fűfő emberek voltak is jelen az Vác megvételeben, mind fogva hozatja és kit megöllet s kit pedig mazullá tétet bemok (1638). Ő benne bizakodgyál, ámbár szegény, mazúr légy, mert ő bővelkedő gazdag: ha te erőtelen vagy, erős, sőt, mindenható az isten (Csúzi: Tromb. I.28. Kr.).

MÉC: *semimodius, media metreta* SI. [mészén]. Enemekem semmyt többet nem adot, csak huzonwt meech buzat (RMNy.

II.21). [Tartozasom] megfizetésére rendeltem tizen öt száz szombati mecz buzát (Radv: Csal. III.250). Adgyon egy méczet az város peeséti alatt (Thurzó: Lev. I.160). Fél kőből avagy mécz: *semodius* (Com: Jan. 166).

MÉCS (*meis* Helt: Krón. UT. C7. *méch* Helt: VigK. 82): *elychium*, *mergulus* C. *lampe* KirBesz. 135. docht Com: Vest. 127. Az gertianak mechy (TihC. 182). A füstelgő mechet nem akaryia meg őltani (Helt: VigK. 82). Vasas mécs, vasatlan mécs (Radv: Csal. II.116). A gyertya világánál, mécsnél tanuló (Com: Jan. 158). Mécsnél nagy lyukú forraztó csővel meg lehet forraztanyi (Keesk: ÖtM. 321). Mécs szurkáló vasacska (Tof: Zsolt. 653). Gyertya avagy mécs (Otr: Tükéll. 262).

[Mécsés]

Mécséske. Metszek én, vagy más, a predikator tanításának mécseskéjével, ha előttem fnyeskedik az égő szövétnék? (Pázm: LuthV. 81. 84).

MECSET: *delubrum, faum, templum turcicum* MA. tür-kische moschee Adami Spr. Mecset, türk templom: *mesquita* PPBl. Az ő mecsetyek (Com: Jan. 129). Nem harangszóval adnak jelt, hanem arra rendeltetett emberek vannak, kik felmennek a mecsetbe, egész teli torókkal éneklék; ezt mindenik meghallván, a templomba mennek (Mik: TLev. 189. lev.).

MEDÁLY (*medaja* Radv: Csal. II.158. *medály* Folv: Dies. 32): *medalia* Pl. *nummus memorialis*; *medaille* Kr. Bőfők körül cirkálly majd mind egy egy medály (Folv: Dies. 32). Egy öreg medaja, melyben vagon egy öreg chrissolitus (Radv: Csal. II.158).

MEDDIG (*meddég* Helt: UT. E3. *meddeg* Ozor: Christ. 93. *meddig* Born: Ének. 232. *meccziglen* Sylv: UT. I. *valameddgyk* [igy] Lép: Tük. II.335): **1**) *quousque, quatenus* C. *usquequo* MA. [wie weit? wie lange?]. Meddig örvendeznek az hitetlenek? *quousque impü exultabunt?* (SzCsene: Conf. 25). Szent Dávid gyakorta meg-kettőztette az ő meddigét Psal. 6. v. 4. (Mad: Evang. 767). **2**) [donec, dum; so lange]. Meddig Moyses az ő kezeyt fel tarthata, győzedelem addig sidoknak alla (Hofgr. 56). A ki tetzen akar, megkivántassa magát, hol mikor vonogassa-is addig, a meddig már alig türi el a fél (Fal: UE. 510). **3**) [eine weile, eine zeit lang]. De miképen hogy a matska a tulajdon maga nehéz illatját nem éri, a más nehéz illatokat pedig tsak meddig sem szenvedheti: azonképen . . . (Misk: VKert. 169). A paraszti rendek soha tanulának okáért tsak meddig sem bujdosnak (245). A dögletesség tsak meddig-is határában nem marada (GKat: Titk. 18).

[Közmondások] Meddég tízes a vas, addig kopácsold (Kisv: Adag. 132).

vala-meddig: **1**) *aliquousque* MA. [eine zeit lang, eine weile, ein stück wegs]. Mikor valameddig lakott volna az Izrael Sittimben (Kár: Bibl. I.144). Golyobisok csak valameddig való sem volna (Szal: Krón. 150). Féc száron fogva tartozzee valameddig az loat vinni (EszT: IgAny. 349). A to föld el-menőt valameddig elkésérni ne tarts méltatlanac (Com: Jan. 200). **2**) [donec, dum, quamdiu; so lange]. Többen sok szép füeket el rőt, és onnan ki nem bozátia, valameddig az tölben tart (Mih: ÖrökÉ. 41). Valameddig ezeket meg nem verjük, soha addig békességes lakasunk nem léssen (Liszny: Krón. 251). Orvosságom nem használ addig, valameddig ember meg nem gyónik (Hall: IIIhist. II.219). Addig irasomat meg-ne ezaföld, valameddig jól meg nem hányod-veted (Folv: SehSal. 2). Valameddig pilze agyában a beteg, mindaddig meggyógyulhat (Kisv: Adag. 13).

Meddiglen: **1**) *quousque?* [wie lange?]. Meddég leszee vgyzu veletet, meddiglen szemmedgyelee el tüteket? *quousque ero vobiscum, usque quo pñtiar vobis?* (Helt: UT. E3). **2**) [dum;

lungo, während]. Meccziglen ű velek vagón (Sylv: UT. 152). Meddiglen az erdélyiec id lackának Budán: addic à tőrőkec imél el rablic Erdélyt (Helt: Krón. 151).

vala-meddiglen. Vala meccziglen: quandiu Sylv: UT 152. Fer: Verb. 1961.

MEDDŐ (*mendū?* GuaryC. 44. *meddū* JordC. 821. 881. *meddū* TelC. 17. 23. *meddū* Helt: Bibl. 1. Ooo. Fél: Bibl. 84. *meddū* Pázm: Préd. 701): **1**) infecundus, sterilis MA. [unfruchtbar]. Meddő tehén: taura C. Meddū parisi: sterilis habobit (NémGl. 333. Meddew zewl (sterilis lezi) szok gyermekeket EhrC. 116). Myg nem meddew sokakat zywlne (AporC. 141). Mas feleségöt hoza, es ez mendū len, miért neki germőke nem n (GuaryC. 44). Ky hywattatyk meddűnek (WinklC. 277). Meddű fiak (JordC. 881). Meddew azzony allat (DomC. 175). Ez meddő ersebet germeket fogadot (DebrC. 344). Leen meddew ymelclneel kyl (ÉrdyC. 535b). Elsebetnek, mell meddűnek iuttatik vala (Sylv: UT. 151). Nem leszen à te barmad közet meddű (Helt: Bibl. 1. Ooo). A te iuhaid es ketskeid nem voltae meddők (Helt: Bibl. 1. P3). Ezért kelet budosnotoc, és a onosz, lituán, souán és meddők földre maradnotoc (Helt: Krón. 151). Nem leszen te kőzötted magtalan, sem az te barmaid kőzött meddők (Kár: Bibl. 1165). Viz-nélkül a föld soványága, es a fák magtalansága meddűn marad (Pázm: Préd. 701). Meddők hén (Radv: Csal. 11370). Ezek (fák) többire gyümöltstelenek, oványok, meddők, mint a nyírfá (Com: Jan. 21). Az istennek néje sola niesen olly meddű, hogy némellyekben az hitnek gyümöltstet ne teremje (Apañ: Vend. 815). 1500 berbécset meddű ihval egyiitt küldjön (MonOkn. XXIV.24). Hogy gyümöltstelen es meddűn ne maradyanak (Hall: Paizs. 63). Meddők juhász-szűrsőség (Évk. XIII.86). Tenységző-e, vagy meddők jövedelem Fál: NU. 231). **2**) [eunuchus]. Monda Vagao meddűnec: et dixit ad V. eunuchum suam (BécsiC. 36). Vannae meddűce (eunuchi) kie őnmagocát megbéréltce meínéncce orzagaiert (MünchC. 49). **3**) [?] Hajtott ki gazda a mezőre juhot 8 bírányostul; száradott juhot vittek ki meddőre (MonTME. 1287).

Meddőség: sterilitas, infecunditas C. Földnce meddősége vertecletic auag forbatlatic barmoknac sokassagaual: sterilitas errae compensatur pecorum multitudiue (BécsiC. 214. KeszthC. 103). Az földnek meddewseegeet et tawoztataa (ÉrdyC. 527b). űn wgy kebzőm es mestersegemmel yntezzőm, hogy walamely ten legyen, ki yli medwsegöt tegyón (ÉrsC. 451b). Meddőség, gyümöltstelenység: accaron (MA: Bibl. Magy. 1). Esztendő meddősége: sterilitas anni (Prág: Serk. 824. Kr.).

Meddűl: meddűvé lesz; sterileo MA.

MEDÉNCÉ (*medőnce* WeszprC. 45): pelvis Pesti; Nom. 39. becken, Com: Vest. 140. zinnern flasche, becken, Adami apr. Medenczéből való jöwendőlés: lecanomantia C. Ereztet fizet a medencebe: in pelvem (MünchC. 198. JordC. 674). Annak wanna boczataa wyzet az medenceben (ÉrsC. 87). Reez medence (RMNy. 1184). Márciatoc a medőntzebeli verbe, es incheget meg az aytonac felső küszőbit (Helt: Bibl. 1. 11b). Medentze, mosdó fölet, avagy a kézre víz öntő edény mellett: super pelvium, aut ad gutturnium (Com: Vest. 82). Széles ezüst medenczék negyven (MonTrók. XIII. 44). A nagyjánál az embeneknek ezüst medenceze volt (XI.324). Egy ezüst mosdó, medenczéstül (XXIV.138). Lásuk, harmintz szolga mértéklett lépéssel, 5 ki-ki terhelve ezüst medenczékkel (Orczy: Költ. 100).

borbély-medéncé: pelvis tonsoria PP.

csurgó-medéncé: gutturnium Nom.² 397

mosdó-medéncé: malluvium, pollubrum Nom.² 315. (Radv: Csal. 1128). Mosdó metence [így] (52. 119).

MEDVE: ursus, ursula MA. bär Com: Vest. 151. Medve név 1217. körül]. (VReg. 241. 323). Meta pervenit ad rivulum

Medwefew 1303. (Borsod vm.) Castra Chaktornya, Medve et Gumlech 1387. (CodPatr. 11.151). Égenlő medűvel: similis urso (BécsiC. 148). A kik az orozlant vagi a meduet meg fogaik (DebrC. 151. JordC. 907). Az masie fene vad egy nagy medue vala (Born: Ének. 353). Latot meduet, pardust (Mon: Apol. 449). Maeska is egérel, de nem a medűvel álmodoz kementzében (Kisv: Adag. 47).

bak-medve: ursus C.

kis-medve. A kis medve, gőntzöl küsszekere: ursula minor, cynosura ACsere: Enc. 99. [kleiner bär].

nőstény-medve: ursula C. [bären].

tengéri-medve. Úgy hallom, a tengeri-medve olly bátor-ságos és gond nélkül való, hogy mikor legjobban dörög az ég, mentől magassabb kő-sziklára fel-lághat, ott aluszák (Zrínyi 11.162).

Medvei: ursinus MA. [bären-].

Medvés: ursinus C.

1. MÉG (*mige* HB. *megy* TelC. 34. 320. 331. stb. stb. ThewrC. 30. stb. stb. LevT. 11.69. RMNy. 11.67. többször Born: Ján. 3. ComBal. 10. 11. stb. ErdPorta 82. *meghy* ThewrC. 55. *megi* DebrC. 140. kit *megi* egettel, mond *megi* nekem, *megi* kel halnod stb. Pont. 185. 186. *meeg* akarandók beeryziy WinklC. 357. nem bantya *meegh* LányiC. 24. *meeg* Mel: SzJán. 503. agya *meegh* RMNy. 11.227): **1**) re-, verbi praefixum Kr. [zurück]. Egebeknek yozagat agyatok meg: reddite alienum (EhrC. 58). Hóg ne mennene meg: ne redirent (MünchC. 17). Őteth megh nem hwzlatia wala (PeerC. 49). Megh ada a harmycz ezösth penzti a papifeidelmeknek (WinklC 176). Judas meg banan bñet meg viueh a sidoknac a harmincz penz (WeszprC. 82). Haza meg-térnc: domum redeunt (Com: Jan. 152). **2**) per-, verbi praefixum Kr. [be-]. Ea particula ita est compositiva per totum aliquod verbum, ut aliquando etiam postponatur verbo simpliciter, scilicet in imperativo; v. gr. verd-meg, percute. Est-que vis ejus significare aliquid non utcumque, sed realiter et penitus fieri; quod latine non alia, quam particula per comode exprimit; quamvis ejus emphaticam significationem non ad plenum assequatur (Otr: OrigHung. 1.354). Turcbucut mige zokoztia vala (HB). Megy oluadok wala: liquefiebam; meg-yodatlan (NémGl. 81.95). Byztassad megh wetet: corrobora eum (JordC. 207). Megh byztathwan hwtet: confortans eum (608). Megy alla az dőgh halal (TelC. 34). Legottan megy engezteltetek (320). Megy zabadytia őtet az edes Maria (339). Nyeluet erőssen megy kötőzte (349). Te zeeth czontodbely welő megh ezteweredee (ThewrC. 30). Megh kőweztettenek vagatattanak keseertettenek (ÉrdyC. 522). Kiralinak kar tewewyeth semimeg ne absolualla (LevT. 1.155). Nem twdom my okon az ellensegel meg concordaltanak (277). Megy akarywk halalny (LevT. 11.69). Meg-felelt ez argumentára (Matkó: BC.ák. 76). Ha egy ideig meg nem estenek volna, de ugyan meg valaha (280). Hej! s megbődülének Rákóczi álgýú, hej! smegrendülének Esztergom toroyai (Thaly: Adal. 11.118). **3**) verbi praefixum significationem intendit PP. Haj! bezzeg vigan laktam néha ebben az házban! beh meg-tanzoltunk (Nán: SzIT. 347).

2. MÉG: 1) iterum, rursum Kr. [wieder]. Istennee angála Abakukot igen hamar meg ő helen teue: restituit 11. confestim in loco suo (BécsiC. 177). Es tón meg vgan: et fecit similiter (MünchC. 50). Nem ertytek ee, hog nynden, ky embernek zayan be meegyen, hasaban megyen, es hw gyomrabol meg ky boczattatyk (JordC. 402). Meg wgymond: et iterum dicit (ÉrdyC. 9. 61. 515b). Ottan meg el kezdeek (570b). Kőuetea a zallasig de meg hazokhoz menenek (DebrC. 3). Le zalla meg fel rőpiül (108). Meg betetete es meg meg nitata harmaczor (VirgC. 84. ThewrC. 187). Lövő-belyeket zsákokkal bédugának, az bástya-

ből kit meg kiszurkálának (RMK. III.141). Az vén Izriének kenyere elfogy. Menjétek buzsiért! meg fiának monda (RMK. IV.18). Nagy herelenl éyel meg vissza föl tere (Holt: Cane. 101). Ad, s-meg elveszi (MA: SB. 53). Balduinus nem tud előragaszkodni hamis vallásának óltalmában: hol egyet mond, hol mást, a mit egyszer tanít, azt meg föl-forgatja (Pázm: LuthV. 235). De jaj, 's meg jaj! (Pázm: Préd. 319). Hogy az apostolok által egyelőket választana, és ezek által meg másokat (Pázm: Kal. 120). Szinte meg azon úton mostis, tisztán tarthatya (Pázm: Kal. 498). Más itt a szentlélek értelme; meg más Cujaphás-é (Czepl: Sion. 24). A humus avarcsok ő fölle meg ismét elpártoltak (Lászy: Krón. 249). Elöl 's meg elől kezdgyék (Szatm: Dom. Elöl. 23). Az hástyára nyargalok, meg vissza ebédre (Bethl: Élet. II.44). Im ide postán meg török követek jitttek (MonOkm. XXIV.537). Egész begyekig a vízbe híván, ny halászsáuk végig 's meg végig a nagy tókat [gödönyek] (Misk: VKort. 344). A cicoriának zöld leveleit megehetik: s-meg újjak nőlnék rajtok (Lipp: PKert. 91). **2)** [autem; hünwieder, aber]. Reogghel azt mondod . . . estennen megh azt mondod (JordC. 262). Kyról wy mond zent Bernald: . . . zent Agoston meg wy mond (ÉrdyC. 568b). Lakoztatok en bennem, en meg tő bemetek: maneto in me, et ego in vobis manebo (Sylv: UT. 1150). Egyszer meg csufiságból három követet küldetett reánk (Bethl: Élet. II.72). Ki lisztet, ki vaját, ki meg tojást hozott (Gvad: RP. 33). **3)** Ot Kr. [und]. A rész szerint gonosz-ságból, megh más felől jámborságból állók (Czepl: ORoml. 255). Által meg által látjuk a dolgokat, fejtjük a titkokat, mikor kívántatik (Fal: NU. 321).

[Szólások]. Kómény vizet meg a n n y i savanyu borral elegyics össze, azzal mossad a szemedet (PP: PaxC. 53). Éztendőül annak utanna meg a z o n napon (DebrC. 10). Ha embőr meg azon napon bint teendü nem eg lün immar (107). Egyik minemű látor, másik meg o l l y a n (Deesi: Adag. 169. 126). Példa-beszéd az; hogy annya minémű, leánya meg-ollyan (Pázm: Préd. 1127). Az gyönyörűség édes pépeseleléssel mosolyodik kire kire; meg oly kegyetlen ő viszontag, midőn az szegény embert főnöke akasztalta (MA: SB. 33).

még-még: iterato Kr. [wieder]. Mint meg-meg anyi egő fuzdögöket azoknak votisekben kibocsát (Czepl: MM. 289). Meg meg anyi vének (Megy: Dial. 65).

Mégést: ∞ Megest elváltozék az ő száve (1516? ZichyG: Leányvári Boszorkány 4).

Mégint (*meghynt* LányiC. 60. *meghenth* 197. *meghént* Czepl: Japh. 59. *megint* Born: Évang. III.107. GKat: Váls. II.84): **1)** iterum, rursum MA. iterum; wieder; ismét Com: Vest. 133. Adna ide az hohartha, es en megeuth hazza wyttettem (RMNy. II.111). Megint Daniel prophetanal azt olvasne (Mon: KéyT. 69b. MA: Scult. 1017). A kétség miatt el ne hadgyon megónt (Balassa: Ének. 50). Vincze megint beszélgette magát ura kedvébe (Fal: TÉ. 641). Arany óráim megint völt, s több drágaságnak, jutalommal esett minden fáradtságom (Gvad: RP. 155). **2)** [autem; hünwieder]. **a)** Két esoda történek: elő, mert vér nem jára ő nyakából; más esoda megint ez lön: hogy meimyből anyagok szállának (ÉrsC. KatLeg). M az ű husából tetemiből vágnak, ű megint a mienkből (Agend. 57). Az maradok hada megint, az ollesegzől meg iramatvan, futásban vala (Lépl: PTük. I.123). Néhol pedig meg taragat küből, néhol megint iget féglából (Konst. 4). Körülbőto halastók vadnak, mellette megint folyó-vízecske (Rákf: Lev. 1236). **b)** Igaz, hogy az ő lábainak gyorsasága is segítette őtet; de megint csak hába futott volna, ha . . . (Tel: Évang. 1223). De megint az mindenható yr isteméhis gondviselése kj tezie it (Born: Évang. I.116. 22) **c)** Más nem tudya, hanem csak őn, s megint ő (Hall: Paizs. Előb. 8).

is-mégónt (*ismégónt* Huszti: Aen. 13. *ismégónten* LevT. II. 162. *ismégónt* MA: SB. 138): [rursus, iterum; wieder]. Eh zőzet hozzáia vitéte ismégónt es monda (DebrC. 178). El mench ismégónt a pusztaha (222). Hetfen regtel ismégónt fel mene vronk Iesus Ierusalembe (WeszprC. 17). Ot meg lattok ismégónt engemeli (51). Esmegeleuth keerdyk vala őtet az irastudo sybook (WinklC. 306). Ismégónt az eszárz följűve (Mon: Irók. III.69). Hadudat János fia népe megvivé, kit ismégónt az Balassy az király fiától megvivé (192). Ismégónt harmadik tavasszal üttesd el (Radv: Csul. III.55). Tiszta szívet kegyessen füdd belém ismégónt (Balassa: Ének. 62). Az büdös dohos büdöket ismégónt nyonann felássuk (MA: Scult. 169. 309). (Vö. ISMÉT, ISMÉNT, is-móg)

Mégónten: iterum, rursum MA. [wieder]. Sokáig ott ne várakozzék, mert megónten alá kölletik menni (KeeskTört. II. 482).

is-mégónten: ∞ Fismégónten hagyom az mayorbelj marhamath fiamnak (RMNy. II.218). Legyen bekessegle, kyth en ysmégónten megh lalallassak (233. KBés. 1651. 16. 18).

Mégóntlen: iterum, rursum Kr. [wiederum]. Gyekozzél azon, hogy gyözd meg szeretededet: de megónten az én gyekozetem, hogy . . . (Mik: MulN. 189).

3. MÉG, MÖG: pars postica, Kassai: Szókönyv. III.319. [hintergrund, hinterer rann]. Aito megi: posticum; dio hintertür Nom. 32. Hegymeg: locus monti aditus Kr. Anabotes: fa gyapot, mallyel az leányok a hatok megit meg töltik, hogy ékesb termethöknek lattassanak Major: Szót. Mugsar, locus 1214. lacus 1277. (CodÉpl). Vallis megemegh vocata 1263 (Wenzel VIII.53) Lacus posterior vulgariter mugsar; lacus exterior vulg. eleusar vocatus 1276 (CodPatr. 166). Cadet in vallem vulgo ezeurmengh appellatum (Nyr. VII.171). Locus Zylhuakuz juxta Fyzesmego existens 1338 (CodPatr. IV.160). Az ajtonak vagon mind a két felől ajtó ragasztói, ajtó-mezői, melléki: pflöten (Com: Orb. 131). Az ajtó szélelőnek, oldalának ajtó ragasztói, ajtó megi léznie: antarium postes erunt (Com: Jan. 106). Az ajtó megin által (per posticum) ki-menetel vagon másuvá (108). Hegymegi [vezetéküv 16—17. sz.] (Nyr. X.226).

Mégé, mögő: **1)** [retro; zurück, hinten]. Hallottam en afamtól, hog te vram vótted-noha Isrlt minden nemzetéből es mé afainkat ámenűden megé való őregdiből: ex omnibus suis (BécsiC. 78). Sokak menene meg: aberunt retro (MünchC. 182). **2)** pone PPBl. [hinter]. **a)** [hová?] Kerülly hátunk megé: *pone nos rocede PPBl. El fordollanak batmego es altalkogának, kik akarnak ennekem gonozokot (AporC. 21). Meny hatam meeghe: vade retro me (JordC. 482). Kezeydeth hatad megoe kőthözven (CzechC. 32). Kezőit hata mego köttek (DebrC. 616). Éregz hatam meghé (Sylv: UT. 186). Hátu megé állapée: post tergum stetit (Holt: Bibl. I. 62). Kemence megoe el reizezen (Tel: Fel. 201). Ésett az oltár megoe Mel: Sám. 121). Helyhoztette az köfál megoe: in loco post murum (Kár: Bibl. I. 430). Az kö fál megoe lépék (MesséK. 47). Isten igéjének hátok mögő való verésével (Toln: Vig. 30). Engemet nagy köz földön az tudományban, es értelemben hátok megé hatyának (Pázm: Kal. 98). Azokat háta megoe veti (Czepl: ORoml. 259). Magyarországbán ki érkezyén Erdélyországit hátok megoe az erdőn túl hadták vala (Lászy: Krón. 217). Nem is merészelné az ellenség is háta megoe hatyui az Tiszán túl való hadat (Kem: Élet 303). **b)** [hol?] Hátok hátam megoe nag szozatot (Mel: SzJán. 31). Az mi szölköket hátok megoe ne szüaldalmazuk (Fél: Tan. 367). Hát megoe való ezntfolas: postica summa (Deesi: Adag. 299). Bégalmaztélle valakit háta megoe? (Vás: CuiCat. 223). Azt ő néki szemére ne vessétek, háta megoe ne szölyátok (Sam: Cser 163). A barátodat szemben meg-betsülyed, hata-megoe ditsüred (Teleki: Flél. 35).

Megétt, mögött, mögött: post, a tergo, pone MA. [hinter]. Zent Ferenc az egyháznak oltara megett el enyezte magát madsagra (EhrC. 131). Latnan azzonunkat az aitológót alania TihC. 190). Az lellalnak hata möghöt masod sathor (JordC. 13. CornC. 109). Szárnya meget (Helt: Krón. 50). Imé a nyite imen vadnac megeted, hozd el (Helt: Bibl. II.155). Az aito meót (Mel: SzJán. 125). Szembo szüpet szöl, hát meget meg igazmaz (Deesi: Adag. 196). Énis adnám tanácsul, hogy ember léle czüezogist utra bozátana, hogyha semni veszedelem megette nem volna (MA: Tau. 705). A törvényház meget: pone tractorium (Com: Jan. 121).

[Közmondások]. Farkast emlegetnek, kert meget kullog: lupus fabula (Deesi: Adag. 296. PPBl.) Hínatlan vendég: nec aytó met helye (Vás: CanCat. 467).

Mögöl, mögöl, mögül, mögül: **1)** [adverbium] ex loco ostico, Kassai: Szókönyv. III.346. [von hinten]. Latuatoe güleczetet meglől es elől: visa turba de retro et ab ante (BécsiC. 10). **2)** [postpositio] **a)** [von hinter]. Byzoth embórh zóródtem, ki jizon hlyrel tarh Kozon beek [hég] hatla möghöl (LevT. 1.226). Soc ép ió vala az vton a hegy meglől az óldalon alá (Helt: Bibl. 1.203). Ilat mögül (Frank: HasznK. b). Fel-kele az asztal mögül (Kat: Vált. 1.957). **b)** [hinter]. Az varas mögöl vesselek lest: onite insidiás post civitatem (JordC. 301). Jezusnac háta mögül erőfle és az ő ruháját illeté (Kár: Bibl. III.86). Örüdnek, s gyűlnek seregben hát mögül a gonosz népek (MA: Zsolt. 8). Hát mögül való megguggolás: sama postica (Com: Jan. 57).

[Mégöz?]

még-mégöz: racemos. Mikor a te szőlőyödet meg szedened, meg ne megözzed: si vindemiaveris vineam tuam, non olleges remanentes racemos (Helt: Bibl. I. Xxx4).

MÉG *meeg* Born: Ének. 317. *mege* Sylv: UT. II.108. stb. *meis* KBécs. 1572. B7. sőt *meig* emi sem tud László: Petr. 8):) adhuc C. [noch]. **a)** Mégnem: nondum C. Még eddig: adhuc, noch Com: Vest. 118. Igeie meg ő zaiabol ki vem ment ala: neeum (BécsiC. 64). Ez idevben zent Margit azzon meeg ol nem zolhat vala (MargL. 1). Ky mikoron ez velagban volna meeg (DomC. 252). Meg mikoron bodogsagos zent Ferenc ez plagi ruhayaba volna (VirgC. 80). Ferenc, te meegh ennek-m dos vagi (S5). Kinec a partian meeg mostis szip almae terömec (Szék: Krón. 11). Még eddig nem (ErdTört. 1.9). **Még** em-is kezd ortzann pelyhesedni (Gyöngy: Cup. 10). **b)** Még kkor: jam tum MA. Még régen: jam olim PP. Meeg zülete-nek napiatol fogua (DebrC. 14). Meeg hamar [csakhanar] ez erzetnek jó frateres leszen (DomC. 64). En az Magyar országot ianlottam még régen a szűz Maria aszszonyunknac (Helt: Krón. 2). Ez fűdibe vetetec be a Triton neü toba, meeg kiczin oriba (Szék: Krón. 9). Valaminthogy a sas még tsak apró pites korokban kezdi szoktatni az ő tsirkéit a napra nézni: azon-ép az ekklesiának az ő fiait még kütsiny korokban kell a itre oktatni (Misk: VKert. 281). Még ma olyan dolgot eselek-zenem raita, hogy . . . (Fr: SzJán. 62). **2)** adhuc C. [noch]. **a)** Meg annak felette: insuper EhrC. 61. **Még** egyeb pelda beze-et vethee hly nekyk: aliam parabolam proposuit eis (JordC. 95). Az isten megáldotta az el-vesztek helyett még annyi bar-nokkal (Könyi: HRom. 201). **b)** Még inkább: potius adhuc; még jobban: adhuc melius Kr. Meegh bötstelemből nevezitök, egy sem mint . . . (Álv: Itin. 50). **3)** [imo: ja, ja noch mehr]. **a)** Még annak fölötte: quin etiam MA. Az kyrál eleebbe ueled l megök: még [ig] elől uezlek tegödeth es az kyrálnal kö-örgök erőtté (KazC. 108). A gazdagon készítettet lakadalom-nan friss étkek vannak, és még (sőt) penig, equidem) különb-ülömb fogásoc (Com: Jan. 111). Nem hogy nem elegyitenék- meg az isten beszédet, de még magok voltak ki költői a

sok találmányoknak (Matkó: BCsák. 62). **b)** Nem csak testök-nek, de meegh léleknek es hasznalna (JordC. 706. 764). Az lit megl az gonoszokba es talaltatik (TihC. 2). Sola valam nem irattat Maria zentsegerevl, sevt meeg chak tamadasarvl es (CornC. 5). Meeg enel nagjib züeknek titkat es meg tutta (VirgC. 15). Meg vakis látta ezt: vel caeco appareat (Deesi: Adag. 62). Még az hangyának-is vagon haragja (Czegl: MM. 13). Még hétköznapokon-is hivalkodnac: etiam profestis diebus otiantur (Com: Jan. 197). Térj eszedre! ne pókjenek-meg még csak a gyermekek-is (Matkó: BCsák. 221). **c)** Meg csak az etelt sem agiak valah neki (DehrC. 89). Kyth meegh az menyek sem foghatnak be (ThewrC. 100). Meeg a Baal papiait sem czallhatta meg (Mel: SzJán. 55). Még csak nyomában sem hághat (Deesi: Adag. 112). **d)** Ha meeg mynyayan meg tanforodannak es: etsi omnes scandalizati fuerint in te (JordC. 440). Keer' tewlem, es adom tee neked, ha meeg orzagomnak felelt is (ÉrdyC. 522b. LányiC. 98). De ne szoly hazugságot még ha valakinec azzal valamit basznallatnál-is (Czegl: Japh. 5).

is-még (*eseglem?* 1516? ZichyG: Leányvári Boszorkány 4. *esmeg* NémGl. 135. *esmegh:* iterum Ozor: Christ. 22. *esmeg* ÉrdyC. 16. *ysmegh* 520. *essmegh* LányiC. 36. *esmek* 94. *esmeg* MargL. 18. *esmeg* TelC. 60. Zvon: Osiánd. 195. *esmeglen* Komj: SzPál. 35. *ismig* RákF: Lev. IV.476. *ismég* Komj: SzPál. 22. *isméglen* 28): iterato, vicissim C. rursus, rursum, iterum, vicis-sim MA. wiederum, abermal PPB. Ez keszedelmben nem yu-ueud esmeg czerges (EhrC. 14). Agyad esmeg ennekem, my-keppen elezeth (47). Ne feletetek lewsded ezordac, mert kelletec ty atyatoknac adnya orzagat nektek esmeg (89). Azert ő zauc esmég felemeluen, kezdenec sirnoc: elevata igitur voce rursum flere coeperunt (BécsiC. 2). Esmeg yve bewtet az er-deg: iterum assumpsit eum diabolus (JordC. 363). Esmeg hasonlatos menyeknek orzaga: iterum simile est regnum caelorum (396). Nagy nehezen meg nyereek az feyedelemtl, hogy be vetetueek esmeg az calastromban (ÉrdyC. 339b). Hogi ha es-még neked ielenendik, moigiad ezt neki (VirgC. 21. 34). Leverec azzokat esmeg (Helt: Krón. 129). Az üres feü bolond fiak ismeg bolond fiaktól valók (Mel: Jób. 70). Valami attied, az mind enim, ismeg az enim mind tied (Mel: SzJán. 4). Rez rostán által szüröd, ismeg más vízben főzöd (Mel: Herb. 27). Valamit az emberek vetnek, ismeg azt arattak be (Frank: HasznK. 74). Ha fel serkenzs ne is alugyal-el ismég (Com: Jan. 113). Raytuk könyörít, hogy ismég egyebeken könyörül-jünk (Mad: Evang. 454). El távozol a teremett állatoktól, majd ismég azokhoz járulsz (illy: KrÉlet. 402). [Vö. ISMÉT, IS-MÉNT, is-mégint].

isméglen: ∞ MA. PPB. Ióú zozat mondan: megfenesei-tetem es meglen (iterum) megfeneseitetem (MünchC. 197). Es-meglen elől v menne a kemenségős iaratlan vton (NagyszC. 30). Es ismeglen alombol fel serkentem (Born: Ének. 282). Mihelt az meleg éri, ottan ismeglen lábra kél (Cis. F2). Ezután ismeglen megjelenék Jézns a két tanítványiak (Tel: Evang. II.18).

Mégen: [adhuc; noch]. Ky art, arezon meegen: qui injuste agit, injuste agat adhuc (JordC. 928). Ky ygaz, igazollyon meeghen: qui justus est, justificetur adhuc (929. KulesC. 191).

Mégis: **1)** etiamnum, adhuc MA. [noch, noch immer]. Es mezs nagy tyztsegetet tezek az helnek: adhuc antem ma-gnam reverentiam exhibent illi loco (EhrC. 28). Megh es vallok nekye: adhuc confitebor illi (KulesC. 108). **2)** adhuc MA. etiam, dein C. [rursus; wieder, wiederum]. Monda: ha tebet akarz, meges tebet adok; de az megelegeduen elmene (EhrC. 7. 89). Foga es zülö neki fiat: meges foga es zülö leant: conc-cepti adhuc (BécsiC. 181). Meegh es teeb dolgokat hallynék (ÉrdyC. 512b). De hályok meeg ees (533b). Követköznek meeg ys yzón zeep ymadsgok (CzechC. 31). Ada neky pyznth

kywel meges ogli ezthendeigh thanollyon (LevT. I.268. 43). Megees hasonlatos az mennyeknek orzaga az oly kereskedev emberhez . . ; megees hasonlatos az mennyeknek orzaga az warsahoz . . ; rursus, simile est regnum caelorum . . (Pesti: NT. 29). Az 5 és 2 teszen 7, mégis 5 hozzá téssen 12 (Helt: Arithm. 6). Még-is [megint] Vegetiust előhivom (Zrínyi: Áf.² 69). A posta pénz véget emberét nem küldötte fel hozzám, parancsolom azért mégis újjobban, éjjel nappal küldgye bizonyos embereit hozzám (KecskTört. III.305). **3**) tamen MA. [doch. **a**] Jól lehet imar soha megl ne férhessem: de meges ígekőzmem embrőket attul megh foztanom (KazC. 33). [n]ggen sem tudom ky mag: demaga immeges három segh naznat adok 107). Jóllehet azok mind én nálam vannak, de maga mégis az ebek ugatását el nem szenvedhetem (Pesti: Fab. Toldy kiad. 222). Noha semmiuel nem tartozik uala, de mégis fizetni akara (Tel: Evang. I.165). A szemesek látják, hogy ezer a veszedelem előttük, mégis követik (Fal: NU. 354). Ámbár mindég megbánást emlegetnek, mégis csak azért történik az, hogy a nép előtt tekintetbe legyenek (NótM. 11). **b**) Ha megys elég nem leyeme (LányiC. 169). Mégis nem fít a számúra (Helt: Mes 4). Nap el teléc, senki meg is nincz Tóhánu (Göres: Máty. 80). Nem kedusz az vr, de mégis nem morgok (Mel: Jób. 16). Emlekdözöm, és mégis nem hisztec nékom (Zvon: Post. 158). Az eleven kén eső lig, folyó, még-is nem nedves: . . liquidum est, nec tamen madet (Com: Jan. 19).

Mégsém: **1**) necdum MA. [noch nicht]. Megh sem hyzy wala Marta tellyesselgel istenséget Yesusnak (ÉrsC. 75). **2**) [tamen non; doch nicht]. Ianos közelben vagyon vr Iesushoz, de maga meeg sem Cristus (ÉrdyC. 346b). Én kiáltok hozzád egész napon, de még sem felelsz meg (MA: Zsolt. 54). Ha az Szamos mind arամիալ folnais, még sem elég volna ennekem (ComBal. 14). Hugi ha volnal fenes angyal, thegedet meeg em hynnélek (ÉrsC. 474-5).

Méglen: [adnec; noch]. Mikoron meglen eelne ezuylagban: dum adhuc viveret (EhrC. 2). Mykoron meglen gyermeged volnal (PeerC. 312). Ewthven etendőd meglen nyucez (nondum habes), es Abrahamot lattad? (JordC. 675). Az wtolsó reeze meglen el nem yewt (ÉrdyC. 539b). Meglem szent lílek nem vala ű nálok: nondum erit sp. s. apud eos (Sylv: UT. I. 138). Meglen uíg hohnap vagón es az aratsanak ideie el ű: adhuc quadrimestre superest spatium, et messis erit (134).

MÉGYE (megaia 1055. CodDipl. I.390. *mega* MA. 350. *mogye* Frank: HasznK. a *mogyes* templom Göres: Máty. 30): **1**) limes MA. [gränze]. Alius locus, qui Gisinav dicitur, haec talibus terminabatur confiniis: juxta Fizeg minorua Kerelcu, inde vlnes megaia, post monoraú Kukurea 1055 (CodDipl. I.390). Spínosa distinctio quae vocatur mege 1237. (CodPatr. IV.21). Megemuto [megye-mutató, 1250 körül] (Wenzel II.21). Per quoddam mege in latere byrch tendit 1288. (IX.490). Vadit per vallem megemegh vocatam 1263. (Nyr. VII.174). Arbor salicis antiqua Meghefyuz dicta 1295. (Wenzel X.201). Inde ad metam teream que est in Mege 1315 (Pozsegai képt. kiadv.). Az szantofölde megyeiben (MA: Tan. Előb. 16). Az szántó-földeken, és azoknak megyéjén őrförest terem (Lipp: PKert. II.116). Fűri pitpalattya-is megszfnt a megyéken (Gyöngy: KJ. 129). **2**) districtus, circuitus MA. [comitatus; gebied, kreis, komitat]. Mega vel megye: districtus, comitatus MA. 350. Ducis ministri qui in mega regis sunt, et regis qui in mega sunt ducis, ante comitem et judicem delitigent (Decretum Colomanni regis, Endlicher 352). In quancunque civitatis megam rex digrediarit, ibi judices duo megales cum eo commigrent (365). Zent Pöter egyháza, kynek megyeyben lakozyk vala akoron ez itlyv (DomC. 211). Monda az pap: io táhat en megyem vagy, es ennek okaert nyort en megyem vagy, en meg akarom zabadeytanom en lelkenet te rolad (uo.) Az ő megyéjében, földi határában akar melly tisztviselő-is

végezhet: in territorio suo (Com: Jan. 142). Kítsoda alétotta, hogy néked jussod vagyon a közönséges kontziliumokat ösze hivni? Ki mondotta hogy az egész világ a te megéd? (Tus: Apol. 171). Ez az egész megye buzgó óhajtsa (Fal: Vers. 904).

vár-megyé: comitatus Kr. Com: Jan. 143. Az vr Bathory Andras Sykso fele megyen az nyypwel de a warmegyeketh Komaromba hagyja (RMNy. II.55). Saros warmegye (11). Valami keűs vármegye nép (MonTrók. III.183). Vas var mogye (Frank: HasznK. I. Zrínyi II.197). Mind királ székén, mind vármegyén mindenütt állok ű kegyelmiirt (Gér: KárCs. III.287). Héét itt a vármegye (Felv: Dies. 47).

Mégység: habens districtum, circutum Kr. [distrikts-, kreis-]. Megyeg egyház: matrona ecclesia Ver: Verb. 211. (ÉrdyC. 300). Megyeg templom (Helt: Háló. 350).

Mégység: limito MA. [begrenzen]. Ezeknek megyezői czélvetői (fűitores) az étszaki és a déli kerület (Com: Orb. 211).

Mégységés: limitatio MA.

MÉGGY (*medies* 1297): cerasum MA. amarillum PP. Pl'Bl. cerasum apronianum Sl [weichsel]. Medgyek avagy veres tseresznyék: amarilla Com: Jan. 19. Medgy, avagy veres tseresznye: amaryllum Major: Szót. 31. Medgy, cerasus acrior, merasum nostris latine dictus [jgy] Otr: OrigHung. II.57. Savanyú tseresznye, medgy: eine sanere kirschle KirBesz. 153. Sáva medgy 1373. (Nyr. XI.336). Kónya hadinak medgyet vőttem (MonTME. I.233).

hályog-méggy. Halyamegy [jgy]: amarelli; amarellen Pesti: Nom. 54. A huzások vagy ki-nyitva léznek vagy arcusokra hajtvá; az első szőlő tövekkel köll ki-ültö-tni az másikat külömb külömb féle gyümölcs fákból: úgymint mogyoró fából, halyag megy, spanyor halyag megy és több e féle fából (Lipp: PKert. I.16).

hályagos-méggy: cerasa caeciliana Pl'Pl.

vad-méggy: chamaerasus Baythe: Nom. 3.

varju-meggy: heidebeere Com: Orb. 21.

Méggyes: **1**) [amarillinum; weichsel-] Medgyes bor: vinum amarillinum Pl'. cerasites Sl. A méggyes bor rendre teli töltve állott az jeges eseberben (MonTrók. XI.326). **2**) cerasatum Sl. [weichselplinzung]. Mydiés pomerium 1297. (CodPatr. VI.423). Megyes [város Erdélyben] (Helt: Krón. 6). Meggyes varosa (Vars: Xerx. 11).

MÉGGYEK, MÉGGYÉN, MÉGGYÜNK: [quid faciam? quid faciat? quid faciamus? was soll ich tun? was soll er tun? was sollen wir tun?]. Méggye, hogy nincen houm takariam en gimőlémet? quid faciam . . . (MűnehC. 139). Oh meggyek már, és hova legyek, és vígaságot hol keressek? (RMK. I.114. 335). Kegyelmes istentől néki méltóttaték, nem tud vala medgyen, szava ígyen esék . . . (RMK. II.32). Medgyek urám hogylia az leán nem akar én velem előnie? (114. 117). Atyjafiaihoz méne, nélik monda: Jaj nem tudom, meggyek, József nincsen az kútban (RMK IV.7). Monda Holofernes: medgyünk ha az [étek] elfogyand? Felele az Judit: hiszem istent, hogy el nem tőgy (RMK. V.149). Pápa: Medgyünk pispok uram? Pispök: Medgyünk, hanem csak pironkodjunk; tudtam én ezt, hogy így lézen (233). Nem tud meggyen nagy búában (Balassa: Költ. 3). [Vö. MÉTSZÉK]

1. MÉH (*mech* JordC. 35. 517. *méh* Fél: Bibl. 2. *nich* BécsiC. 2. 88. *mih* Sylv: UT. 180. *Born: Ének. 21. 210*): uter, vulva C uterus, matrix MA. [gebärmutter, schoss]. Minem valbe fiakat en méhembem? num habeo filios in utero meo? (BécsiC. 2. 88). Ág nekie mehet fiaknakkül: da eis vulvam

sine liberis (193). Te nem zornyeleed zyznek meheeth: non horruisti virginis uterum (FestC. 22). Ő bölzesegnek mehe (CzechC. 41). Hw annyoknak mebethwl foghwa: de matris utero (JordC. 413. 517). Te mehednek aldot dymevleho (DomC. 198). Ky lywa anyanknak meheeből Cristus Jesust zeplőtlen zyznek embery nemet Adamnak es Ewanak meheeből (ÉrdyC. 343). Hogy ne könnyörvne ő mehenek zülötten: ut non misereatur filio uteri sui (ÉrsC. 21). Ky hoztal engemetli anyannak mehebel: extraxisti me ex ventre (KulcsC. 40). Az wr annakelőtte erőssen berekesztette vala Abimelech hazanac minden méhet: concluserat dominus omnem vulvam domus Abimelechi (Helt: Bihl. L.J). Mihenee gymöltseből születge (Born: Ének. 21). Méhe-fájás (Com: Jan. 175). A ki az-előt látot, de most vak, úgy nem erőltetetheti hogy most lásson, mint a ki anyja méhéből világtalan volt (Pázm: LuthV. 113).

[Szólások]. Méhébe fogadni: concipere MA. Meheben fogatta (ÉrdyC. 628b). Mihedbe magzatot fogacéz (Sylv: UT. 1. 80). Az szűz méhében fogad: virgo in utero habebit (Fél: Bibl. 2). Anyam mikoron az ő mibebe engemet fogada (Born: Ének. 210). Felty vala az ev mebbe fekevt atyafyanak Istan kyalnak halalat (MargL. 87). Merő mezitelen, mint az a nya méhéből ki iőt (Decsi: Adag. 150). Nem kőniörvne az ő mehetől szakatton [gyermekén] (Kules: Evang. 425).

anya-méh: uterus SI. [mutterchoss]. Az any mebbe meg sentöltetnen (TelC. 82). Anya-méh-fordulás (Pázm: Préd. 321. Kr.). Orvosságoc, a mellyec anya méh gyógyítóc (Com: Jan. 175).

ögy-méhbellek: [uterini; geschwister]. (Ver: Verb. 88).

szülő-méh: [uterus; gebärmutter]. Kis aszszony havának 26. napián magyarázzák az szemnek és szülőméhnek fájdalmít, fűdönek és májnak nyavalyáját, szűvfáját, torok-gyikot, gőresőt, hát-gerinczi szenvedésit (KNagysz. 1613. D6).

2. MÉH (meh) ÉrsC. 263b. mih OrvK. 62. 69. 71. Szeg: Aqu. 72. méhek Toln: Vig. 224): apes C. [biene]. Búg, galamb-tartó hely, méhek állások: oculamentum PPBI. Fürt-méhek: uva PPBI. Fürtösön össze-tomozott méh: *uber apum PPBI. Egí ray meh zalla reiaia (DebrC. 17). A vyz, kit a zegen feregek a méhök gítenek (DebrC. 174). A nőmös meh a lölki mezeket gítüen (206). Ekes mykent meeh, hwdoso mikent wad kaan (ÉrsC. 263b. Helt: Bibl. I. Kkk3). Oroszlan szaiaban ray mehet talala (Boru: Ének. 590. MA: Bibl. I.231. DBenkő: Flor. 100).

anya-méh: apes pro foetificatione relictae Kr. [mutterbiene]. Kamaráson 325 anya méhemet verték fel rajzás kezdetén (Bethl: Élet. II.47). Mint anya méhet seregő sűrű rajt, bús szívemre a gond búllatott anyyi zajt (PhilFl. 3).

dongó-méh: bomhilus C. Dongó méh, dongó bogár: bombylius PPBI.

here-méh: fucus Kr. [drohne]. Döngő here méhec (MA: Scult. 292).

or-méh. Az melly helyre szokik az or mih, azon helyen való mihedet ted férre onnan (OrvK. 71. 72).

vezérlő-méh: [mutterbiene]. Szent Orban nap tájban nyisd meg az méh kasokat és üröm füstel üzd el az méheket a sonkolyról és lásd meg, mennyi házaeszkákat csináltak a sonkolyon s-annyi vezérlő méhek lesznek, s-annyi rajt-is eresztenek (Lipp: Cal. 29).

Méhecske: apeula C. [kleine biene]. Mellyik az legjób madár, és az leggonoszszab pecsényejű? Az méhecske (MesésK. 13. 14). Volt egy kis méhechkém, gyönyörűségekém (Zrinyi. II.129). Hadd el én méhechkém, édes szép képechkém (II.132).

Egy rózsáról pók szá mérget, s a méhecske lépes mézet, ebből kiki érthessen (Amade: Vers. 174).

Méhes: 1) apiatus MA. Villa Méhes 1220. (VReg. 361). 2) apiarius MA. Méhes vagy méhecelk bánó ember: apiarius Com: Jan. 72. Méhes-gazda (Misk: VKert. 646). 3) apiarium C.

Méhész: apiarius, mellarius PP. [bienenzüchter] (Nad: Kert. 108).

MÉKÉG (mőkög, Matkó): kecske módra szól Kr. [baló; meckern]. A hárány béget, mekog: agnus balat Com: Jan. 43. Bakját mőkögteni (Matkó: BCsák. 34). Azon bakot nyuzza, a melyet eléggé mőkögtetett (278). Mekog a vig kecske, mikor anyját szija (Fal: Vers. 908).

Mékögés: [balatus; das meckern]. Egy kecske gödülýt hozza, ennek mekogését Tóbiás meghallá (RMK. II.327). Hogy mekogésre ne iusson (Bal: CsIsk. 138). Kerengő lorjúnak mekogési (Illyef: BCsTomp. 225).

MEKKORA (mikoru RMK. III.433. Land: UjSegits. I.526. mikora Tynk: Józ. 5. mikorák Prág: Serk. 937.): quantus Kr. [wie gross]. Akarja látni az lobogót, mikorú lenne, hogy az versöket reá festhetnéje (RMK. III.433). Idejét jeleti-meg Moses, mikora idős volt Joseph, mikor látyaitul el-adatott (Tynk: Józ. 5). Nem tudgya, mennyit s mekkorákat valaszson (Fal: NA. 142). A ki kívánja tudni, mekkora lehet Páris városa (Fal: TÉ. 774).

akar-mekkorá: quantuscunque MF. [wie gross immer]. Ez világnak minden édeségi, akar mikorák legyenekis, meg keseredne: quantuscunque fuerint, amarescunt (Prág: Serk. 937. MF: Pótl. XXII).

vala-mekkorá: [quantus; wie gross]. Valamekkora foly kőszűnk, az ki menőknek meg akkora veszedelmek leszen (Forró: Curt. 545).

Mekkorácska. Melly-korotska [igy], mennyitste: quantulus PPBI.

Mekkoraság: quantitas Kr. [grösse]. Ha nikoruságat meg gondolod kicsin számu volt [hajdan az anyaszentegyház] (Pécsv: Fél. 409).

MÉLANKÓLIA: [melancholie]. Szomorító fekete epe, sár a testhen, mélankolia: bilis atra PPBI. Ne engedgyik, hogy a gondolat és a melancholia elfogja elménket (Mik: TLev. 295).

MELEG (melég Sylv: UT. II.140): calidus C. calidus MA. [warm]. Meleg vagyok: tepico C. Sem hideg sem meleg: tepidus; melegen: calide, fervide; melegen tartom: fevo it) Sem hydegh sem meleg nem vagy (JordC. 891. ÉrdyC. 185. 500b. TewrC. 148). Melég vag, es sem hideg sem buzgo: tepidus es, et nec frigidus, nec fervidus (Sylv: UT. II.140). Mikor tilne az ő satornanc aytayan a napnac legmelegb koraba: sedens in ostio tabernaculi sui in ipso fervore diei (Helt: Bibl. I. G3). Meleg siralmokkal, gyakor és ajtatos imádkozásokkal kérte a Messias jövetelét (Pázm: Préd. 84). Meleg hegyek (Fal: Jegyz. 935). D) Sz. Janoskor sűtös melegűnek és igen háborgónak látszik (Kal. 1620. C). A nyári rekkenő melegek (KNagysz. 1658. 17). Juliusban igen melegek járnak (Lipp: Cal. 37). Semmivel nem birni, szomjazni éhezni, hideget melegot egy aránt szenvedni (Orczy: KöltH. 203).

fél-meleg: [tepidus; lau]. Némely fél-melegek, és szabados életük azért tesznek örömet halasztást a giónásban (Pázm: Préd. 454).

lágymeleget: ∞ Lelki es testi izagokat el ne hag lág melegül mnlmia, de mindent az en zolgalatomra költsed (NagyszC. 85). Lágymeleget [gyenge jellemű] (Megy: 3Jaj. II.35). A forróvizet a sok kevés hideg víz elsöben lágymeleget, azután

hideggé teszi (Pázm: Préd. 729). A földi beszédök, és gondolatok az inádságot lágymelegg szokták tonni (Illy: Préd. 1586). Némely ecclesiának lágy meleg tagai (MA: Scult. 9).

lágymeleget: Mind ezeket jól össze elegyited, meg-lágymelegeted (Nád: Kert. 288).

lágymelegség: [tepor; lauheit]. Szégyenlem é nyomorult idők lágymelegségét és tunyaságát (Mad: Evang. 8). Ki az elmenek lágymelegségéből felszerken: qui a tepore mentis ovigilaverit (Illy: Préd. 1257).

Melegécske: tepidus, egelidus C. [lau].

Melegén: [illico; sogleich]. A melly ifju legény most előb ki adott fél eszen. és melegen reá a jútékba merül, nebozen tartlatja pénzét (Fal: NU. 262). Azonnal elolvasta, melegen reá a szomszédba ment tanácsot kérni, mitévd légyen (Fal: TÉ. 745).

Melegget, melenget: tepofacio, focillo SI. [würmen]. Mert nem meleghetni valo tűz léssen, sem oly tűz, mely környül ülhetnéne (Helt: Bibl. IV.80). Szenet raktanac vala, és meleggetie vala magokat (Kár: Bibl. III.100). Az tiukok meleggetik az tiuk moniakat (Kár: Credo. 100). Kezeit lábait fűjté, meleggeté (GKat: Váts. II.195). A madár az ő tojományit hasának pelyheivel meleggeti, mind addig, míg pislenek teremnek benne (GKat: Titk. 43). Kebeleben meleggeti (Com: Vest. 87). A forma nélkül-való és haszonatlan zürzavart mint-egy meleggeti vala (JesTik. 14). Az madarak az ő tojásokat meleggetik és élegetik (Ker: Préd. 473. MHeg: TÖszl. II.270). Melengeti vala őket (Misk: VKert. 207). Melengeti tsirkét (364).

még-meleget: ∞ Ky vonza az teugerből vgy mint bolt eleuent, meg meleggeti, ételt, italt ad neky (Kár: 2Könyv. 2).

Meleggetés: fotus C.

Melegit: toveo C. calefacio, focillo, focillor MA. [würmen]. Gyakran melegitöm: calefacto; melegittott: fotus C. Melegitöt, melegittott: calefactus MA. Melegiel meg es melegehd wket es (VirgC. 31). Allanak vala a tuznel futnen dundn magokath: es meligetuen [igy] (WeszprC. 71). Latta volna Peterth ot magat melegythwen: vidisset Petrum calefacientem se (JordC. 508). Meleghótyk vala emenmagokath: calefaciebant se (690). Az hasadat tisztiz, gymorodat is melegiez (Cis. B. Káldi: Bibl. 291).

ki-melegit

[Szólások]. Pénzemből ki melegiténec (Szentm: TFü. 14).

még-meleget: calefacio, concalefacio, incalfacio, excalefacio, focillo C. [würmen]. Ismét megmelegitöm: recalfacio; megmelegitö: excalefactorius; megmelegített: calefactus, concalefactus C. Megh meleghóythwen az teeztath, kyt fél vottenek vala (JordC. 34). Le towee az barmok eleyben, hogy lelclleesöfkkkel meg melegóytenek (ÉrdyC. 51). Melinek Mars feß gubernatora leuen, az eget meg melegethi (KBécs. 1572. E).

Melegítés: calefactio, calefactus C. fotus MA. [das wärmen].

Melegitetlen: [unaufgewärmt]. Főzetett volt egy öreg kandér káposztás húst az útra, azt ragadván az sok török szolga melegitetlen hapsolni s hordani kezdék (MonIrök. VII. 377).

Melegítő: calorifens, concalefactorius C. calefactor MA. [würmend]. A mezei ménták jobba, melegbitö, szaraztobbac (Mel: Herb. 104). Melegítő orvosságoc: fomentationes Com: Jan. 173. Egy ör-mosó felső része, gömböleg 2. melegítő (Századok XXI. 159).

ágy-melegítő: batillus cubicularius, ignitabulum PP. bettwärmer PPB. Az útra végy magaddal ágy melegítöt is (Nád: Lev. 63).

étök-melegítő: mensarius focus, batillus mensarius PP. kohlenpfanne PPB.

láb-melegítő: fumarium pedibus aptum; füsswärmer PPB. Emlékezőm róla, hogy Cajetanus es hozott volt Olaszországból valami lábmelegítöt (Nád: Lev. 63).

Melegség: calor, caldor, tepor C. caliditas MA. EhrC. 42. [würme]. Latom vala az isteny iozagnak veghetetlen melegseget (VirgC. 43. ÉrdyC. 420b). Mikor venne igen meg hevitezek es megh veritezek az napnak melegsegetől (SalMark. 16). Tsak a Kristus szava gerjeszti mennyei melegségre a szíveket (Pázm: Préd. b2). Haragunk indullatjának melegségében bosszút akarunk állani elleuségtünkön +26. Zrinyi. 176). A falt vagy asztalt ha megtapasztalja az ember, melegséget érez (Mik: TLev. 30).

Melegsz-ik, melegöd-ik: recaleo C. caleo MA. calefio SI. [warm werden, sich erwärmen]. (Zrinyi. 148). Többnyire ebédem vala most csak krumpér, italom víz, melytől nem melegszik a vér (Gvad: RP. 115).

föl-melegszik: concalesco Kr. incalesco JordC. 45. [sich erwärmen]. Meg ne nittassanac az Jerusálem kapui mind addigis míg az nap fel nem melegszik (Kár: Bibl. 1432). Mikor az nap immár felmelegedet volna: in fervore diei (MA: Bibl. I. 14. 64).

még-melegszik, még-melögödik: concalesco, tepesco, excalefio C. incaleo, incalesco, calefio MA. [warm werden, sich erwärmen]. Ismét megmelegszöm: recalesco C. Megmelegözyk my zywünk (ÉrdyC. 515). Melegiezi meg es melegehd wketes (VirgC. 31). Hogy ha együtt fokeszikis az kettö, meg melegesnee (si dormierunt duo, fovebuntur mutuo), az egyedül valo pedig mi módon melegedhetic meg (quomodo calefiet, Kár: Bibl. 1626). A szoba a kemenczével melegedic meg, béffil (Com: Jan. 108. Káldi: Bibl. 327).

mégmelegedés: excalefactio C.

[Melegöddégel-ik]

még-melegöddégelik: [sich langsam erwärmen]. Tares a tűz melegére tavul, had melegöddégellyék meg ugyan jól oszton, hogy az fejer zománez választó vizzel ugyan megsürgulylon (Keesk: ÖtvM. 297).

Melegül: caleo C. calefio MA. Melegült: calefactus MA.

föl-melegül. Immáran az dél felmelegül vala (RMK. V. 120).

még-melegül: calefio, concalefio, concaleo C. incalesco MA. [sich erwärmen, wieder warm werden]. Elöbb megmelegülök: praetepeo C. Tagy meg melegewluen, elouenen es egészen fel kel (EhrC. 162). Istentől ohiidegült ziw megmelegül (NádC. 20). A nap meg melegülven elohad vala: cumque incaluissest sol, liquefiabit (Helt: Bibl. I. Kk2. Káldi: Bibl. 291).

MELL (mellyökoth: pectora sua JordC. 615. ew *mellyökön*: circa pectora 912. *mellyöen* ÉrdyC. 175b. *melly* TheurC. 84. *mellik* WeszprC. 100. *mely*mben GyöngyC. 28. *mellyethék* ÉrsC. 175b. *meyem* Bethl: Élet. 350): **1**) pectus, thorax C. [brust]. Pectorosus: nagy mellő; tripektoros: három mellő C. Fuldózó mely: pectus *oppressum PPB. Melyenek ueressinel: cum tusionibus pectoris (EhrC. 33) Ömellenec fenésége: ferocitas ejus pectoris (BécsiC. 14). Az ew gyenge zentsoges melyet verueu (CornC. 98). Mellököt veruen (WeszprC. 69). Mynd kariok nyud melyök (SándorC. 38). Hog az ev teerdey az ev melyelhez es surkay az ev vtolso evlev felehez ragattak volna

(MargI. 139). Hő melleen yaar: super pectus graditur (JordC. 95). Bódogok a magzatlan azzoni alattok kik fiakat nem zwtlenek, es a meliek kik magzatokat nem emtettenek (WeszprC. 100). Az ő zúzi meliet egő fakliakal egetette (DebrC. 186). Fvttaban very vala mellyeet dököllel (ÉrdyC. 338. 340b). Legyen zokoghas thy mellyethekben es nyögles thy zywetekben (ÉrsC. 175b). Sirva a mejjmeur borult (Bethl: Élet. 350). Ha ki nebezen lehetellet vehet és mellyét fáylalya, ez igen használ (Cis. J2). Mellyét írömmel, vagy keserű alo-va bekeni (Pázi: Préd. 34). Pupos mellyű (MA: SB. 344). Esék Zizim agának közép mellyében (Zrinyi I.115). Alabastrum mellye (II.34). Széles mellyel elefantot hasonlítja (a ló, Zrinyi: ASyr. 41). Apadt mellyét kifeszítte, tarát farát ékesítte, vitorlát kiteríti, arra nyerit a ki szép (Fal: Vers. 882). **2**) [manma; busen]. Mind két meliet elmettete (DebrC. 12). Kiczin bugonc vagyon mi nékfünk, kinec ninezen meg mellye: soror nostra parva, et ubera non habet (Kár: Bibl. I.635). Az ő mellyével táplál minket (Ily: Préd. I. 434).

[Szólások]. Mellyére szokott vala beszélleni, halkal és lassan (Fal: NU. 322). Mintha az m o l l y é t k e n n é d: mustelae saevum (Decsi: Adag. 25).

Mellé (ő *melliek* RMK. II.322): ad, penes, juxta MA. juxtim C. [neben (hin)]. **a**) Melléd fekszőm: acubo C. Cerest melle vete: juxta cruceum posuit (EhrC. 80). Az vyz mellee: ad aquam (JordC. 21). Veegy melleed: sume tecum (47). Ywee galyleabely tengher mellee: venit secus mare Galileae (403). Az Duna mele, vagy Mohach fele mennyenek (LevT. I.225). Az wrnac anyala melleiee állapot: stetit iuxta illos (Helt: UT. O.6). Azert teritette meg az asztalt, hogy melle telepédgyüne (Born: Préd. 412). Táborozni mentünk egy kis falu melle (Mik: TLev. 89. lev). **b**) Melle fél vette az sereget: accepisset cohortem (JordC. 689). Melleenk adwan az zent anyalokat (ÉrdyC. 553). Őnőn igieközetek ellen vronk melle zolnak valla (WeszprC. 77). Tarsol senkít [maga] melle nem akar uenni (Ozor: Christ. 164). Kérné az, hogy segítségül öne mellé. A kuoakat is minyáian melleje hivata (Helt: Krón. 55). Barát mellé százok kezdének holdolni (Tin. 28). De lássátok az ördögnek csoda bölcsességét, felindita pispökököt, pápát ő szentségét, ezek mellé hódoltatta az királyokot (RMK. II.215). Tamadgy mellec mostis wr isten (Born: Ének. 31). Azt alétyák, hogy szintén ő melléjek szállanak a seregek (Tel: Evang. II.379). Christus az valtságban tarsot nem kereset melle (Fél: Tan. 251). Igaz hitt melle szító (Czegl: Japh. 35). **c**) Emelle mongia zent Agoston (DebrC. 132). Tanwsagot vehetünk ny ydvesseeghwnk mellee (ÉrdyC. 119). Harom lelky tanwsagwnk lezen ny idvesseegewnk mellee (553b). Akarwan zolny ez innepnek moltoas mellee (540). Lasuk megh imar ez melle az peldakat (VirgC. 65). Önnét marada ez a szokás, hogy az vétel és árho melle bizonságokat binac (Helt: Krón. 22). Az sátán ott vetekedést támaszta, az nagy isten szava mellé így szólla (RMK. 65). Pohár mellé szállók: chorus domesticus (Decsi: Adag. 255). Valamely dolognak melleje az ur isten az ő igeretít nem atta, nem sáceramentom az (Pathai: Sacr. 38). **d**) Minden tudománt meg kel próbálni, és az apataloc írása mellé kel vetni (MA: Bibl. Előb. 2). **e**) Átlyatia előálván az jószágnac mellejé akar állani [ő akarja mivelni] (MA: Bibl. I.113).

Mellecske: 1) pectusculum JordC. 90. **2)** [mammula; brüstchen]. Te szép gyöngö csőcsőskédet tapogathatnám, két szép fehér mellyeekédet kikapcsolhatnám (Tbaly: VÉ. II.47).

Melled: koppad SzD. glabror, calvesco, deplumor SI. [kahl werden, ausgehen (vom haare)]. Az kinec haya mellyed az aloést borban keuerd be, meg állattya ha mosod vele (Mel: Herb. 57).

el-melled: ∞ Az koszt, á ki miat az haia, vagy szakála el mellyed, az meg gyogyittya (Mel: Herb. 14).

Mellék, mellyék: 1) latus MA. vicinia, vicinitas, coninium SI. [seite, umgegend]. Pomoerium: kőfal melléke C. Elezer Erdelth fél dhlwan es mynd az Nyrbattorsagot, onnan az Tyza melleckee (ÉrdyC. 401). Hladuagyok forgódnak, rendet állatának, háromszáz fegyverős ott melléklől állának (Tin. 67). Az győriek szárnyúl melléklől állának (100). Lata a Jordannac mellyékit: vidit onnem circa regionem Jordanis (Helt: Bibl. I.F. Ee4). Az Duna, az Morua mellekebe (Born: Préd. 457). Az Rliemus vize mellékéén regnáló Frideric hertzog (MA: Scult. Címl). Vakarja füle mellékét (MA: Scult. 775). A kő fal melléke avagy kerítés közi belől vagyon: pomoerium intro est (Com: Jan. 122). A fél szigetekben, sziget közökben, sziget mellyékében (171). Tisza-melleyéke (Zrinyi. II.197). Vagy magat az erdélyi hadakkal az székelységre recipiálni, vagy az Aranyos-melleyékén fogja dislocálni az hadakat (RákF: Lev. I.649). Az ajtónak mellyékei tizfrázatokkal voltak gazdagítva (SzD: MVir. 180). **2)** lateralis PP. [seiten-, neben-]. Oldalalag fúvó mellyék szelek (Com: Jan. 11). Az ingadozó házat melléc oszlopoekal gyámolitani szükséges (105). Sokot gondolkottam rula, szerelmes attiamfia, battiam Tegzes Antal, hogy az en gyermekemet kegyelmednek es mellék attiamfianak haggiom, hogy te kegyelued legyen gondviselőie es tutora (Radv: Csal. III.103).

ajtó-mellék: [postis; tüpfosten]. Ajtó mellyékhez való: antarius PPI. Meg belleté az házac aytó mellékit: postes (Kár: Bibl. I.378). Az ajtónak vagyon mind a két felől ajtó-ragasztói, ajtó-megő, melléki: pfosten (Com: Orb. I.34). Az háznac aytaja két mellékét hintsék meg az vérrel: ponent sanguinem super utrumque postem (MÁ: Bibl. I.59).

tengér-melléke: partes maritimae [littorale]. Dalmatiat, es az tengher mellékét Magyar Orszaghoz haytá (Ver: Verb. 230).

tengérmelléki: maritimus Com: Jan. I.71. SK. [ans meer grenzend, am meeresufer wohnend]. A tengher-melleyéki királyok, és szigetbéliek, és az arabiai dúсок ajándékkal jönnek (MA: Zsolt. 72). Tengher mellyéki népek (MIIeg: TOszl. II.212). Tengher meljéki lakosok (Misk: VKert. 510).

viz-mellék: [litus; ufer]. Viz mellyékit szereti a kőrösa: amior undis fraxinus PPI. Be száguldác az viz melékét (Helt: Krón. 154).

Mellékös: vicinus, proximus, lateralis SI. [an der seite befindlich, nah].

Mellékösleg: lateraliter Kr. [an der seite, nahe]. Miudenütt mellyekesleg járt a német táborral, s közel szállott melléje (Cserei: Hist. 157).

Melléki: lateralis, collateralis MA. [daneben befindlich, in der umgegend wohnend]. Genges mellekyek (LevT. I.316). Nostris moris est dicere Tisza mellyéki, Duna mellyéki etc., h. e. Tibisci accola, Danubii acola (Otr: OrigHung. II.109).

Melles: pectorosus C. Melyes, nagy mellyű, lúd-melnyű: pectorosus PPBI. Melles (vezetőknév XVI. száz. Nyr. IX.365).

Mellesleg: lateraliter, simul, una SI. [an der seite, seitwärts, nebenbei]. A báránynak véréuel meg kollet hinteni az israelitáknak házoknak küszszöbököt mind alát, fölöt, és mellesleg (Sóos: Post. 212). Ha az ellenséggel mellesleg járn akaratk volna, azon rácznak tehettek volna szükségéről, de így távol járván egymástól, kiki azt cselekeszi, a mit akar (RákF: Lev. I.646). Mellesleg való szent írásbéli helyek: loci paralleli (Bod: Lex. Előb. 14). Múló félben, mellesleg minden könyvhöz bé-közönten, meg-veszett kóstoló iznek és elmebéli gyarlódtó erőnek jele (SzD: MVir. 124).

Melleszt, mellyeszt: 1) deplumo, vello MA. [rupfen]. Mellyesztetett: depilatus, deplumatus MA. Ha a szegény mada-

rakat meg foghattya, ottan mellyeszteni kezdi őket (Helt: Mes. 101). Mikoron egy matska meg ehözöt vólha, a kert megöt meg foga egy kackast és mellyeszteni kezdte azt (Helt: Mes. 375). Lúdát mellyeszteni (Lipp: Cal. 23). Ne pengessed fjad', ha akarsz varjat lóni: mert hogyha későből, más fogja mellyeszteni (Ben: Rithm. 157). Úgy kopaszszuk, úgy mellyeszszük, úgy nyúzzuk ezeket a rúv rüczes bőröket (Csúzi: Síp. 401). Ki pulykát ki kappant mellyeszt (Gvad: RP. 8). Kukta a fűczánt mellyeszi (Gvad: Orsz. 17). **2** [spolio; rupfen, ausrauben, brandschatzen]. Jobbagyokat mindenképen nyuztat, fosztotta, mellesztötte (MA: SB. 117). Hájó vonókért kijött pesti három mellesztö agáknak adtunk 17 f. (MonTME. 1.316).

[Szólások]. Meg sem fogtad s addig mellyesztöd: ante victoriam eucomium canis (Deesi: Adag. 51). Meg sem fogta, s addig mellyezti (127). Az mit meg nem fogtál, idő előtt mit mellesztet? (Zvon: Pázm. 209). Az meddig meg nem fogtál az dűtsőséget, addig ne mellyeszszék (ExPrine. 113). Még meg sem fogtad, már mellesztet (Kisv: Adag. 30). Még sem fogták a madarat, addig immár mellyeszti (ErdTört. 1.32). Szokatlan és majd hallatlan dolog is amaz magyar mondás szerint: háló előtt halat fogni, avagy megfogatlanit mellyeszteni (MonTME. V.242). Fogd meg a tubát s az után mellyezd (Czezl: Tromf. 225).

ki-melleszt: [privo, spolio; rupfen, ausrauben]. Könyveitől és ruházatjától megfosztatik; felesége is mindentől kimelleyeztetik (MonIrók. 1.91).

lő-melleszt: **1** [deplumo; rupfen]. A petymetnek bőrit könnyebb róla lenyúzni, mint sem szőrit le-meljeszteni (Misk: VKert. 239). **2** [spolio; plünder]. A világ-fiai másokat javaikból le-melleyeztven, magokat tollazzák (Csúzi: Síp. 398).

mög-melleszt: **1** [deplumo, depilo MA. [rupfen]. Meg-melleyezte a vercbet (DomC. 54). Az log kowuerbyk dyznonak ol mezze a fel labat, clak hamar meg mellyezte (Pesti: Fab. 8b). Eleget felelsz és okokat adtz, de anal nem töllic be à gyonrom, én kedig nem akarom ma bőytelni, ez okaért meg mellyeszttelec és meg észlec (Helt: Mes. 377). Az orós sas meg szokta mellyeszteni es nyuzni az egib madarakat (SalMark. A7). A madarac meg mellyezetne, kopaszatnae (Com: Jan. 83). A filemilo madarat megli mellyesztvén, feje velójében eligh tünált valamit (RendÉlet. C11). Ékeket szőnyű kinnal meg nyuzata mellyeszi (Castriotá G). Kétszer szokták a ludakat megmeljeszteni a tolla kedvéért (Misk: VKert. 351). **2** [spolio; plünder]. Nem de valaky által azok kűzví, kikethi thyozzatok kwltem, meg melliczetteteleke tyteketli? (Konj: SzPál. 241). Az Almásnak vizét mély básttya rekeszté, nagy golyobitsát ennek is ereszté, mellynek kő-falait jól meg-is melleszté, a' benne lévőket-is majd el-ijeszté (Könyv: HRom. 122).

mög-mellesztés: deplumatio MA. [das rupfen].

Mellesztés: deplumatio, vellicatus, vellicatio MA. [das rupfen].

Mellett: juxta, penes C. [neben]. **a** Kőndknce aztaga mellett: juxta acervum manipulorum (BécsiC. 6). Vyzek melletli: juxta aquas (JordC. 43). Yl vala az tengher mellet: sedebat secus mare (392). Jerusalem mellet: prope Hierosolymam (708). Lybia, ky Cyrenen mellet vyzion: quae est secundum Cyrenon (710). Lataak haat yme egy zeep folyo vyz mellet vannak (ÉrdyC. 338). Folyo vyznek mellette: secus decursus aquarum (KulesC. 1). Asis melet valo kw hogieket meg zagata (VirgC. 22). Fejök-felett littyák az igaz bírónak haragját; mellettek a vādölő sātánnak agyarkodását (Pázm: Préd 15). Könyüü a kepe mellett búza fejet szedni (Pal: Jegyz. 926). **b** [Adtam nekik három aranygyűrűt], annak felette attam nekycyk a melletli hath ezowsty kaphoth (RMNy. 11.57). E mellett (ennec felette) nem eskűsye hamissan: ad haec non pejurat (Com: Jan. 184).

Kenyérral mártogatva főurak ehetik pöseuye mellett (Radv: Csul. 111.49). **c** Prókátorkodem valaki mellett: asto advocatus alicui; valaki mellett prókátoroskodni: assistere alicui PPBl. Istent dicerec ki ötet hyuknac mellette vagou (TelC. 35). Az romay kesseegli mellet vettök fel my fegywerwket (ÉrdyC. 548). Kenyereglinek vala mellette (561). Egy szegény könyörög, hogy... írnek mellette (LevT. 11.9). Őrömet megyec az hadba mert seiom sem drága az ország melot (Helt: Krón. 196). Meg is hal mellettec [értök] (Born: Préd. 233). Az igaz hit mellett nagy sokan szenvedének (RMK. IV.206). Minden habort az hit mellett el törnek (Fé: Tan. 485). Kelyen ki az igazsag mellet (Czezl: Japh. 4). Ninesen jó szomszédalom, ki mellettem fogjon (BáthBács. 54). **d** A maga szegénysége mellett csak a hazája gazdagságát kereste [Regulus] (Mik: TLev. 68. lev). **e** Nyersz is mellette, tartozol-is véle, hogy jó légy s jót tégy (Fal: NE. 12). A nuhez izibe kapnak, a mellet nyernek, a mihez tanátskozva, vesztenek (Fal: UE. 395).

Mellől: **a** de latere, ex vicinia SL. [von weg, von der seite]. Tavozyatok ez sokassagh mellől: separamini de medio congregationis (JordC. 155). Mellőled el fwtwan (TbewrC. 190). Hyty mellől el allany (ÉrdyC. 548b). Nem allok el az ow parancholaty mellet (RMNy. 11.152). El allotta mellőlőc (Born: Préd. 670). Isten szaua mellyől el ne aly (Mel: Préd. 113). Miért állanal-el a könyörgés mellől? (Hall: Paizs. 94). Az igazság mellől el csaponván (Tolu: Vig. 2). **b** [vorbei]. Mert melőlőc, keel vala el menny: quia inde arat transiturus (ÉrdyC. 140). Zent egyhazat nem tizteltem, mikor melwle elmentem (VirgC. 6). Ámúu az királytól ottan kiméne, Mardocheus mellől haza erode (RMK. 11.286). El ne menny melőlőc: non despicias ea (Kár: Bibl. 1.178). Ezeket olvasta Balduinus, de fűle-mellől bocsátotta (Pázm: LuthV. 29). Azok-mellől Balduinus egy tagadással mind el-mégyen (77). De nem tudván mit reá felelni, halgatással múlt melőlők (101. 383). **c** Igy jár a ki el-ugrik az igazság mellől (150). Beozűleti melleol régen el vgottnanak (Vás: CanCut. 659). Ezek mind eskűvének, hogy ő melőlőc holtig el nom álnak (Zrinyi 1.90). Ha az pört le nem teszik es melőlőc nem akarandnak el állani: si liti cedere noluerint (Ver: Verb. 51). Az jozsag melől törvény szerint el marad es el veszi (138).

Mellöz: vito, evito, devito SL. [übergehen, ausweichen]. A méltóságos királyi gubernium is csak mellőzi a dolgot (Haz. 1.382). A vétkeknek okaik mellözvén (Orczy: KöltII. 158).

el-mellöz: ∞ Ifjabb koromban mindjárt ígertem akárkinek akármit, a mim volt, melyet hol megadtam, hol pedig elmellöztem (Haz. 1.219). Mellözze el ezen ítéletét, valamit ő elmellőzi a négy soros munkát (Gvad: RP. Előb.). A keresztényi tudományak sok szükségés részeit el-mellözte, a mellyeket tudni az idvességre igen szükségés (Bod: Pol. 81). Svecust elmellözöm, a franciára lesz gondom: dem schweden will ich sebenken, dem franzosen will ich denken (Haz. 1.288).

mög-mellöz: ∞ Talám Rima-Szombatnak akar mennyi a német? Ha arra mégyen, az Osztruskán lehetne gátolni, meg is mellözöm azonnal (RákF: Lev. V.262).

Mellrevaló: pectoralis, pectorale, amiculum C. Aszszonyok melyrevalójok: capitium PPl. Ujjas melyrevaló: wanus Kir-Besz. 131. Drága kövek, mellyek a melyrevalón voltak (Bod: Lex. 202).

MELLŐDIA: [melodia]. Az égi madarac hangiczáluae szép melodiákat (MA: Bibl. V.6).

MÉLTÓ (mellakat: digna MünchC. 165. meelthan FestC. 19. meellan JordC. 614. méltán Huszti: Aen. 8. méltó BécsiC. 30. méltan 21. myltho PozsC. 25. meltek 4. méltan TelC. 260. mltó Sylv: UT 1.15. myltoltattnyek LevT. 1.388. mltó Szék: Krón. 64. Tor: Eny. 392; **1**) dignus, coudignus, meritis C.

würdig]. Perdignus: igen méltó C. Fas, billig, méltó, szabad Com: Vest. 128. Nefas, unbillig, nem méltó 137. **a**) Melto elegtetel (VitkC. 24). Nem hagyja vala ev magát felyeb valonak, meltoznak tartatnya (MargL. 36). Nem de az lelek melto, hon nem az etel: nonne anima plus est, quam esca (JordC. 371). Nemde chy ynkahban meltobbak vattok azoknal: nonne vos estis pluris quam illi (371). Ystennek melto apostola (KeszthC. 463). Meegh es teab melto dolgokat hallywnk (ÉrdyC. 512b). Az zent celetnek melto hallasa wtan (514b). Melto es felyeb valo belt erdemle (516). Meltobbat ew rola nem leelwnk myt ymy (533b). Ezt melto iol meg olusnod (Born: Préd. 14). Mennyetec el az en szőlömbö, es à mi melto leszen meg adom tinektec (Tel: Fel. 19). Inygen sem melto ily ros z irasodra felelnem (Mon: Apol. 314). Melto gümölcsök: dignus fructus (Fél: Bibl. 4). A szőlöködők testi szükiségének gondgyáért nem méltó el-hadni a elkek tanítását (Pázm: Préd. 43). Ezt szeretni méltó: hunc amare fas est (Com: Vest. 104). Nem méltó, hogy csak szót-is egyek én azokról (Matkó: BCsák. 391). A jószágos cselekedetekben annyira méltó, és jeles lón (Ily: Préd. I.121). **b**) Nizisre méltóbb: aspectabilior; emlékeztetre méltó: memorabilis; kína méltó: cruciarius, excruciables C. Nem voltatok ara melto, hogy titeket az fvdld es befogadna (VirgC. 47). Melto vagi minden kenra (55). Nem melto en ream (MargL. 32). Labaydath zyre melto nem walanak illetny (CzechC. 6). Ha istennek zeretire vagy melto (BodC. 1). Ky kedeglen ewlend, melto bynes ezen ytelettre: qui antem occiderit, reus erit iudicio (JordC. 366). Melto az nywes hw eeteleere: dignus enim est operarius cibo suo (382). Nem vala milto a birodalomra (Szék: Krón. 64). Emlékeztetre méltó: memoriae dignus (MA: Bibl. I.136). Átokra méltó: detestabilis est (Com: Jan. 176). Csudára méltó (Matkó: BCsák. 12). **c**) Méltó löttel latnod: videre dignatus es (BécsiC. 30. MünchC. 18). Nem vagyok melto meg oldozni: non sum dignus qui solvam (JordC. 753). **d**) Nem vagok melto hog be wew en haylokom ala: non sum dignus, ut intres sub tectum meum (375). Egy halálos bűnért méltó ember, hogy a' pokol kínyját szervenegye (Pázm: Préd. 57). **e**) Bor bűdön vététikála ment kirali nágsagnac melto vala (BécsiC. 45). Méltó lezén teltétűec: reus erit iudicio (MünchC. 21. 31). Hogh meltook egewnk Christusnak ygheretynek (WinkC. 41). Kyknek nem vala melto ez vylagh (ÉrdyC. 522). **f**) Méltó én hoziam: me dignus (MünchC. 32). **g**) Hogy meltook lehesewnk az zent wr fywy zylletnek örömeeben (ÉrdyC. 42). **2**) [clemens; gnädig]. The zyz Maria az en ymadasagomoth leg melto [méltóztatásál] meg halgatnod (PeerC. 135). Te melto legy wram en ymadasagomat hallany (CzechC. 70).

hitelre-méltó: [fide dignus; glaubwürdig]. Hitelre-méltó autorok (Ily: Préd. Előb. 2).

Méltán: merito, digne, condigne, dignanter C. [mit recht]. Ha oka vagon nem meltan valo: si vera est, non tamen sufficiens NémGl. 208. Törömnéc meltan valo gétrélme: dignae mei gladii poenae (BécsiC. 21). Teetemenyenk zereat meeltan zenwedwen: digna factis recipimus (JordC. 614). Kynek meltan adateek hatalom es malaz (705). Meltan yntetwnk (CornC. 2). Mynket ygen meltan fejelmeze (VirgC. 49). Kyt yol es meeltan veel vala (ÉrdyC. 509). Meeltan dycheery (516b). Méltán valloom örüsten ez kinokat, méltán ennél érdemlek nagyobbakat (RMK. VI.77). Melthan szennedgyűc eszt: merito haec patimur (Helt: Bibl. I.X). Méltán keseregthet (Pethó: Krón. 129). Méltán panaszolkodhatunk (MHeg: TOSzl. II.8). Kristus innepinapját méltán szentelni (Ily: Préd. Előb. I.4).

Méltábban: dignius Kr. [mit mehr recht]. Azon ygheeket meeltobban [igy?] mondhatta az eedes zyz Maria (ÉrdyC. 480). Ha Moysset az ő felesége, vérrel fogadott mátkájának mondá . . sokkal méltábban véres mátkának nevezhettyük Kristust (Pázm: Préd. 159. 754). Méltábban mondathatik földi állatnak, mint

sem egi madárnak [a strue] (Misk: VKert. 297. Hall: IIIIst. III.93). Talám méltábban esodállhatná azt (Csúzi: Síp. 369).

Méltat: [trado, mitto; übergeben, übersenden]. Méltasd ide: porrigo huc Kr. Azt a levelet akarták annak az attyokfiának méltatni Makóra (ErdTört. I.31). Az magunk szolgája által fölkiöldjük és rövid időn ngd kezéhez méltatik (LevT. II.235).

Méltat-ik: dignor SI. [geruhen]. A menniei bodogsagba meltassek minket is vinnie (DebrC. 217).

Méltatlan: indignus, indebitus C. illegitimus, indigne MA. [unwürdig, unrecht]. Méltatlanul: indigne C. inique; méltatlannak tartja: dedignatur MA. (BécsiC. 163). Méltatlanol véne: indigne tulit (MünchC. 91). Méltatlan ezi iz'a (VitkC. 37). Az vristemek méltatlan zolgai uagionk (DebrC. 172). Méltatlan karomlattatal (ThewrC. 191). Semyben méltatlannak nem tudom magamat (ÉrdyC. 14b). Eelilyen zeghen méltatlan bynesek (567b). Zent alakotak iletem méltatlan (VirgC. 4). Sokszor méltatlan haragutam (9). Méltatlan vagyoc minden te irgalmasagidra: mimer sum cunctis miserationibus tuis (Helt: Bibl. I. P.4). Oly fő embert mely méltatlan szidalmaz (Mon: Apol. 5). Czak saruia le vonyásárais méltatlan (Decsi: Adag. 37). A magunk alaton es méltatlan kitsynységét isteni felséghez-képest semminek tartjuk (Pázm: Préd. 54). A ki méltatlan jár a szent-séghez, illetet eszik (735). Boszszonkodic a méltatlan, illetlen cselekedetek: indignatur indigne factis (Com: Jan. 198). A te tőled el-mendőt valameddig el-késérni ne tarts méltatlannac (200). Ki azt moudgya méltatlan az ű attyafiánac: Bolond, méltó a gehennánc tűzére (Czegl: Japh. 81). A fárság szégyen szozat, és keresztyni fiúekre méltatlan (Ily: Préd. I.322). Méltatlan kereset [követelés] (SzékOkl. II.120). Biüdös néki a major, pusza a mező, vad az erdő, méltatlan a szomszéd vendég (Fal: NU. 228). Tömbetöbbs hogy ma más méltatlan nehezteljen rajtad, hogysen te bolnap úgy mint káros bankódjál (Fal: NE. 399).

Méltatlankod-ik: indignor. Iűöltűen a templomban es monduan osanna Daidnac fia, neltatlankodanac: indignati sunt (MünchC. 52).

Méltatlankodat: indignatio BécsiC. 14. Miután Asuérus királnac méltatlankodatja megzöntvolna, megemlekezéc Vastivol (50b). Te méltatlankodatodnak haragia (AporC. 62).

Méltatlanság: **1**) indignitas C. [unwürdigkeit]. A kibén alázatosság vagon, es méltatlanságát érzi, nem ásit a felső poltzra (Pázm: Préd. 58). Uram, mikor a te méltóságodat es az én méltatlanságomat tekintem, igen meg-rettenek (Pázm: KT. 437). Miolta isten ez én méltatlanságomat nagy kegyelmségéből egyházi hivatalra választotta (Pázm: LuthV. 1). **2**) violentia MA. [unbill, unrecht]. Méltatlanság tevő (MA: Scult. 1005).

Méltatlanságos: [indignus; ganz und gar unwürdig]. Méltatlanságos es gyalázatos dolog (MA: Tan. 1132).

Méltól, méltól-ik: dignor Kr. [digni aestimo; würdigen, wert halten]. Isten theged wgy segellyen, istennek zenth testhe the wegh napodon idwossegedre wgy meltholyek, fewld thethemeth wgy fogadya, hogy az zerezth mynd meg tartod (RMNy. II.355). Czwdaluan ysteny nagysagnac magasagat es azokat kyket vezedelmes világban meltoluala gondolny (EhrC. 4). Meltolnal engemet észmernéd: nosse me dignareris (BécsiC. 4). En uram, ha méltolod halgatnod: si digneris audire domine (17). Meltholyal uram ez napon byn nekyt mynketh eryzned: dignere domine die ista . . (FestC. 24). Meeltholyal engemeth dycheery thegedeth: dignare me landare te (167). Kerlek, bog engemet méltol meg halgatnod (PeerC. 159). Hogy meltolnaya neky meg mutatny, megjelenteny (MargL. 44). Iesus az ev zent testenek buzayaval meltolyon tegedet meg elegyeteny (CornC. 81).

Fesdözyel, hog' enneköm meltolyec vram Iesus Cristusnac ő aldotb zentb teste erők idnességömrö (NagyszC. 354). Meltolyal meg halgatnod engömet meltatlant (CzechC. 33). Kerlek tegedet, hogy enghemet zegeny nyawalyas bynesth yth ez wylagbhan meltoly es akary mynden en bynymról meg osthoroznod (ÉrsC. 49b). Mynd ez yelemnen walo wylagb ogy leleknek arwyaban nem meltoltathyk awagy nem alyttathatyk: totus iste mundus ad unius animae pretium aestinari non potest (269b). Kerwen hogy Katerynath meltolnaya ew maganak yedzony bytben (406b). Engemeth meltoly meggyoldoznod (Thewrc. 33). Meltolyal meg halgatnod engemeth meltatlan es nag' bynesth (117). Meltolyal uram ez napon byn nekywl mynketh meg eryzuy (KulcsC. 52).

Méltólkod-ik: ∞ Meltolkottal engemet meg zabaditany festemuek minden vezedelmétől (KrisztL. 44. CzechC. 7).

Méltóltat-ik: [dignor; gernhen, belieben]. Kerek Ferengett, hogy az vernek folyaszt meltoltatnak megallatny: dignatur restringere (EhrC. 68. 75. 133). Meltoltata tegedet zályöl valazany (PeerC. 160). Meltoltatek nekwnk meg mutatny az ew enangeliom zereut valo viat (VirgC. 84). Hatalat adok teneked uram mert meltoltattal en rolam zorgalmatossagot viselued (CornC. 261). Hogy meltoltatneek az zyvyben oly malazet evteny es oly zorelmet (DomC. 19). Meltoltással enghemeth oda bee wynned (PozsC. 34). Meltoltas el nemöd ez keues diceretödet (KazC. 32). Meltoltassen ergalmassagot teuny (76). Meltoltatuek megh ielönteny (KazC. 73). Hog' meltoltassék uristen az the fiadal ergalmassagot tennie (TihC. 23). Meltoltas engemeth tegedet dycleruem (GyöngyC. 7). Meltoltas mynketh eryzuy (GömC. 53). Kerek hog' meltoltassad tenmagadat enneköm meg mutatnod (NagyszC. 4). Kére László királyt, hogy méltoltatnécs szömbö velle önani (Helt: Krón. 42). Kiket az természet igen szep termettel meltoltatot meg ajandekozni: quos eximia specie donaro natura dignata est (Forró: Curt. 310).

Méltóság: 1) dignitas, dignatio, decus, excelsitas, excellentia, eminentia, majestas, celsitudo, autoritas, megalopropria, axoche C. [würde, würdigkeit]. Főpapi méltóság: pontificium C. Ezek az zentsegek: koreztseg, papi meltosag (VirgC. 12). Ez istenes embernek w nagi meltosaga (VirgC. 30). Monda a esazar: papoknak feiedelme leozh; felele Ignat: a te meltosagodat nem keutanom (DebrC. 167). Az feyedelemseeghnek meltosagunt apathwsragnak tyzewee (tevék, ÉrdyC. 512). Neweztetheek Berthalamnak nagy sok leelky yozaghnak meltosagaert (ÉrdyC. 506b). Ez zent innepnek meltosaga (529b). Ninchen a bodogsagé vilagi méltosagba (Helt: Bibl. 1f4). Jacob Ésautil el ragada az első születesnek meltosagot (Szék: Krón. 13). Az Gabiniustis oda hua, hog' az beszelgetesnek nagiob meltosaga lenne: quo major auctoritas sermoni inesset (Decsi: SallC. 29). Ó benne együtt talaltattak mind a mennyei angyalok, mind a földi szentek méltósági (Pázm: Préd. 22). Becsületes méltósággal maga viselő: gravis (Com: Jan. 184). 2) [dominus, domina; herrschaft, herr, frau]. A vidadeknek biray es safaris es minden meltosag (omnis dignitas) kie minden helyekén ielasködnec vala, felmagasztaltatula a sidokat Mardolheusnac felelmeiert (Bécsic. 68). A több méltosagoknak tetszéseket elő-adák, hogy a püspöknek választják Sós Ferentzet (Bod: Pol. 163). Hogyha a Méltóság [a méltóságos asszony] meg rivazottata volna hevenyében a mérges gyermeköt, elfelejtette volna a dödőrgést (Fal: NA. 157).

hitelrevaló-méltóság: [gläubwürdigkeit] (Sall: Vár. 27).

nagy-méltóságú: excellentissimus Kr. (Káldi: Bibl. 320).

nagy-méltóságbeli: ∞ Maria nagy meltosagbely zemely volt (CornC. 29). Nagy méltóságbeli ember (MA: Bibl. Elöb. 2).

Méltóságos: 1) dignus MA. [würdig, wert]. Dicere tre meltosagos (TelC. 105). Minden ytatatosagnak tyztességre mel-

tosagos istennek zuleyenek kepe (DomC. 100). Myndden tyztösségre meltosagos (ÉrdyC. 531). Melthosagos eleogh tythel (PozsC. 31). Nagy tyzteletre meltosagos az istennec temploma (Mon: KépT. 148). Enlekezetre méltóságos (MA: Scult. 794). 2) excelsus, excellens C. gravis, eximius, gloriosus MA. [würdig, hervorragend, ausgezeichnet]. Méltóságosan: excellenter C. graviter, pompose MA. Méltóságos ember: heros C. Meltosagos ur (DomC. 79). [Szüiz Maria] malaztos meltosagwvs volta (ÉrdyC. 529b). Az ő testamentomba mindenestől fogva huszonnegy méltosagos könyű vagyon (Helt: Bibl. I. e2). Az tin méltosagos személy az leanyzonal (Ver: Verb. Szót 29). Kívánságát tartóztassa a magas és méltóságos állapatra-való vagyódástól (Pázm: Préd. 58). Tsak az ember, a ki gazdagon és méltóságosan él (825). Vont aranyal varrot ruhiban nagyságossan, méltóságossan, uri módon öltöztetve (Com: Jan. 139). Meg-bocsítani a vételt, nagyságos, méltóságos elmétől valo dolog: remittere culpam excellentis animi est (198). Melly kátékismust a jövendő terminusra reportáljanak a ni kegyelmes urunk ő nagysága méltóságos személye eleibe (Bod: Pol. 79). Méltóságos urak, jó uraik (163). 3) authenticus [authentisch, glaubwürdig]. Kétféle az pecest: tudni-illik méltóságos avagy hihető, es keztosagos: sigillum est authenticum, vel non authenticum (Ver: Verb. 243).

Méltóztat, méltóztat-ik: dignor C. [digni aestimo; gerruhen, belieben, würdigen]. Mert azon keppen méltóztatnak vona vr Jesusnac neweorth gyalazatosagot zervedni: quod digni habiti essent, qui pro nomine Jesu contumelia afficerentur (JordC. 724). Ew zent atyanak yogyara mynketh es meltosztason vnyny (ÉrdyC. 45). Bwtet (Máriát) mynden teremőt allatoknak felette méltóztatata abban, hogy ew zentseges anynyak valaztanaa (531b). Meltóztatással bochtany te angyalodat (578b). Kyketh méltóztatata az te zolgálatodra hynya (580). Kerwen, hogy méltóztatneek yewny (638). Isten teste te veg napodon meltan nekod vgy meltosztasséc (DMNy. II.336). Kevéssel is megolég-szem ha kd nekem méltóztat irni (LevT. II.281). Az iródeák alázatosan kéri, Rozsnyón oskolába járt elrongyosodott fiát méltóztatson megruháni (II.273). Az apostolekis öruendezte, midőn méltóztatata szemuedni az Christus mellett (Born: Préd. 291). Az kik méltóztatnak: qui digni habebantur (Fél: Bibl. 127). Méltóztat engemet illyen név alat fel venni (Toln: Virg. Elöb. 10). Gonoszág azokat az tyztességtől megosztani a mellyre az isten öket méltóztatata (MA: Tan. 724). Mi-is a kiket isten arra méltóztat, azok közzé számlállnyak (Pós: Igazs. 1331). Öket egy püspök is nem méltóztatata arra (Czegl: MM. 25). Te általad Manasses az ő vérben kevert gonosz cselekedeti után méltóztatni kedves leni istemel (Lép: PTük. 1188). Az kik igen sokat fáradoznak kettős betsülletre méltóztatassanak (Mogy: Dial. 54). Az aprólek dolkokat maga gondviselésére nem méltóztatata (Teleki: FLél. 103). Hogy az frater Gorgot eni sok meltosagokal méltóztatata, ennek ez wolt az oka (ÉrdOrszgy. I.308). Hatalmas eszszár kdet méltóságos állaputra méltóztatata (MonIrók. VII.205). Méltóztatának személye szörént az öházáhozjöni (Illy: Préd. II.209). Temetési tyztességre sem méltóztatnak benneteket (Bethl: Élet. 33). Ki ezeket a te zolgádat ujonnu szülni méltóztatad (Biró: Augy. 261). A míg a kegyelmes isten büntet, örvendezz; mert igaz jele, hogy méltóztatik rólad megemelkedezni (Fal: SzE. 555).

föl-méltóztat: [extollo; erhöhen, auszeichnen]. Heted tyztölet, kywel zent Damonkoth zeretee es tfeel méltóztatata wr isten, mondatyk anyazent egyházabely tyztösségh (ÉrdyC. 452b). Myfele coronawal zeretee es méltóztatata ifeöl (664).

Méltóztatás: dignatio MA. [nade, gnnst, herablassung]. O isteny kegyessegnek hoznyak valo chodalatus méltóztatata (ÉrdyC. 36b. 483). Három egész óraig nagy ajatason ditserte az istennek méltóztatását, hogy illy felséges követe-által sejtette ötet (Pázm: Préd. 83). Ha világi dütsösségre jön, es illy

römmel jöne hozzánk a mi istenünk, úgy-is ki-mondhatatlan
egység és méltóztatás volna (167. 734. Pázm: KT. 344).
hüdalatos méltóztatásból az ige teste let (Pécsi: Ágost. 23).
fog annál inkább becsülné méltóztatását az urnak (Lund:
Jegűs. I.408). Méltóztatásé volt, nem szükségé (Ily: Préd.
370).

MÉLLY (az *meel* haz: quae domus JordC. 35. *meely* edes
gyen: quod bonus sit 846. *meely* nagy ÉrdyC. 521. 529b. az
meel ember KazC. 61. *melie* ^e WespzrC. 9. *meile* ^e 33. *meolly*
RMNy. II.98. *mol* III.105. 106): **1**) quis, quae, quod? **MA.**
welcher, welche, welches? **a**) Mongató nekém mellec es mine-
ndőce legénece δ varosoc, mel lőgen (quae sit) δ ereice (BécsiC. 17).
fellec kegeg legénece az imačagoc: előzdr... (VitkC. 13). Valyon
ram ysten melyek volnanak az aytatos igek (VirgC. 58). **b**)
Valyon mely vagyon oly ember kezzeletk kyuek...: num-
is est vobis homo qui... (Pesti: NTest. 13). Nem tudhat-
ák az egy igyűiek mely légyen az űrnak űta és mely a
eszedelemnek ősvénye (Tel: Evang. II.116b). Mely légyen peng
z az lin ige, oda alá beuebben megmutatom (Mon: Apol. 2).
c) Mely igen: quantopere; mely nagy: quantus, quam magnus
I. Meli nagy dicőseg: quanta gloria (DebrC. 2). Lassatok meli
uom zeren zertellek thűtők (DebrC. 32). Mely nagy sok
3). Meel yghen el teewettwnk volt (ÉrdyC. 517). O koges-
ten, mely edesdedevn vonzaz mynket (CornC. 14). Mely igen
egies w bezede (VirgC. 47). Ómelly igen jó lézen (Kár: Bibl.
611). Tselekedetivel ismértette, mely bűsülletes a lélek-ségítés
Pázm: Préd. 42). Mely hertelen növe (Matkó: BCsák. 7). **d**)
quantopere; wie sehr]. Csuda mely ravaszodik itt ez a Kalaz
Pós: Igazs. I.722). Jaj mely elborita engem sok inségnek habja!
Thaly: VÉ. I.306). **2**) [indefinitum]. Legy mely ygen bevnevs
egyen, de maga yrgalmaz neki ysten: quantumcunq sit pec-
tor (EhrC. 104). Kyk [olv. kit] ha mel ember meg leely elrethy:
uem qui invenit homo, abscondit (JordC. 396). Ha mely szókat pe-
ig olyanokat talál-sz, melyek... (Felv: SchSal. 2). **3**) [*meely*, az
meely, a *meely*: relativum] **a**) [qui, quae, quod; welcher, welche,
welches] α) Hynyuuala ystent, hog mellet ew nem tehet uala,
og az ysten megtekellene: quod ipse non poterat, ut deus per-
ceeret (EhrC. 5). Ysteny ayandekokban meg neuelyuala es mely
ob (et quod melius est) sonha őwtett bewnbe nem hagyauala
eny (71). Azok a melieket mondanak (DebrC. 66). Vronk
esús kedig tuduan azokat, meliet [olv. meliec] δ reaia iőnendők
alanak (WespzrC. 63). Kez voltam azokra, melyeket nekem
aranczoltal (VirgC. 34). Mindeneket megmondott vala, melyet
et hallott (MA: Bibl. Előb. 1). Istennélkül voltac az Jesus esere-
mereti előtt, melyre nézue az prophetais azt mondgya: hogy...
u. o). A ki ollyat gondol ki, a melyet hazudyon gyűlölséges
az (Com: Jan. 203). β) A fitkokat melieket hallottam (DebrC.
99). Az oletian jozagh az tőb izogaknal nómősb: a mel toaub
negli marad (ThC. 6). Bynekrwl, melyeket tud (VirgC. 1). Ad
el minden izogodat, melyeket birz (84). Őtel a farol, melyről
en parancholtam vala teneked: comedisti de ligno, ex quo
paraceperam tibi (Helt: Bibl. I. B2). Négy oka vagyon, melyért
akárkiben mennyi sok jó légyen, magát-azokért mások-eleibe
nem teheti (Pázm: Préd. 60). Hogy tisztet nyerhes, melyre
méltatlan voltál (Vás: CanCat. 227). γ) Pogan nepek, mellec
nyzenc (EhrC. 157). Az őrdög mel ődeth keserti uala (DebrC.
177). Iduezlegy azzonyom, melyet adot ennekem iegyewsl
menyozagnak kyralya (HorvC. 186). Mas zolgam es vagyon,
melyet... (DomC. 178). Maria, mely hivatik Magdalombelynek:
Maria, quae vocabatur Magdalena (Pesti: NTest. 133). Kőszón.
ezétek Mariát, mely sokat munkálkodott: salutate Mariam,
quae multum laboravit (Helt: UT. s.5). A Jėsus, melyet ti megfe-
szétettetek..., kit az isten fel támasztot balottaiból (Tel: Evang.
I.226). Mit mondgyak afféle emberek felől melyek mihelt fel
kelnek... (II.795). Az asszonyi állat, mely... (Kár: Bibl. I.107).
Ellenségeitec, az mellyec...: inimici vetri, qui (MA: Bibl. I.115).

Olyan, mint amaz anya, mely vigyázva szoptattya, aluttában
megőli gyermekét (Pázm: Préd. 61). Esett szerelmében végre
Narcissusnak, mely igen magabítt lévén szépségében, megítálja
Ekhót (Gyöngy: MV. 75). δ) Meel epistolának elette enle-
közky arrol (ÉrdyC. 341). Es ament halat elezer fogz (ÉrdyC.
552b). Az helen, meli helrwl ez zeut atya fel emelkwdwt (VirgC.
41). Vala egy Iwan new zolgaya, mely Iwan... (RMNy. II.
72). Két vak űl vala az vt feleuu, mell két vak... (Sylv: UT.
I.32). A melly esztendő-korában Sándor meg-győzte Dáriust, δ
azon esztendő-koráig semmit nem nívelt (Pázm: Préd. 30).
Az mely török általjuitt volt az Dunán, az meg visszament
(MonOkm. XXIV.37). **b**) [qualis, quam; wie]. Haky olyan volna,
melnek leumi kellene (VirgC. 91). Oly vigan szenvedtek halát
a keresztyén igazságért, mely vigan egyebek zabállódnak ez
világi gyűnyűriségeken (Pázm: Kal. 54). Melly igen meszse
az nap kelet az nap nyugattal, olyan igen meszse vetőtte mi
tűlünk az mi gonoszsaginkat (Szár: Cat. G2). Ládd-e, maga pre-
dikátor bátyám mellyet fityen onnan, a hová a paracsztágot
hagatván, parancsollya, hogy ott erőssen tartsa magát (Veresú:
Lev. 46).

[Szólások]. Soha nem nekedűnc az ioban, hanem m e l i [től?]
t o u a b, attol alabb uagunc (Tel: Evang. I.227). Meg
lassak m e e l l y e w n k győzy el egymasth (ÉrdyC. 463). Sz.
Mihaly napját mellyűnk éri meg (LevT. II.75). A mellyűnc meg
hozza, illesse a fegyuer (Csákt. AU. 10). Ha mykoron m e l l y -
t ő k zomorkodyk, yeuyen zyweeben az Iesus (ÉrdyC. 61). A
mellyek byn nekyt vagyon: qui vestrum immunis est a peccato
(Pesti: NTest. 202).

akár-melly, akár-mellyik: quicunque, uterlibet, utervis
MA. [welch(er) immer]. *Kettő közül akár mellyik: alteruter
MA. Valamennyi, akarmelly nagy: quantusquantus PPBl. Akár-
mely felé: quoquoaversus C. Akar meli nagy binős (DebrC. 128).
Akarmely jgeen ostorozyd magadat (CornC. 54). Akar meel
nagy (ÉrdyC. 617). Akarmely kichinded marhat (VirgC. 123).
Akar mely fele (Helt: VigK. 27). Mint akarmely az Izrael
nemzetségi között: sicut et alia in tribus Israel (MA: Bibl. I.47).
Egy keresztyén fejedelmnek akár melynek sem jó maga ere-
jével török császárba kapny (BékOkI. 179). Olusad meg azért
az alsó rendet, akar pengik nagy melyiket ez lárom között
(MTolv: Aritm. F5). Akár-mellyikűnk tselekedetire úgy vigyáz,
mint-ha egyébre nem volna gondgya (Pázm: Préd. 21). Mitrída-
tes versent ett és ki-ott akár-melly ehett őmbert (Pázm: Préd.
812). Akarmellyik időben, akarmellyik törvényben (Ily: Préd.
II.280). Jőjjön akar-melly bős számvető, bár miogyárt angyali
elmével birjon-is, mondgya-e l rövid leczkét (Biró: Préd. 127).
Heában mongyák az uraimék, hogy eők akár mely vallásnak
vezérlő gyepűlje nélkül tisztesen, emberségesen el-élnek (Fal:
NE. 57). Orczátlan szemtelenséggel egyszersmind neki mégyen
akár mely bűnnek (68). Akár mely férges légy belől, nem
aggódik véle (Fal: NU. 343).

né-melly: **1**) aliquis, nonnullus MA. [mancher]. Nemely
baratok: quidam fratres (EhrC. 104). Nemeffet megőtenec
(MűnchC. 53). Nemelleyek: nonnulli (JordC. 818). Nemeliec igi
vitezkdűnek a testnek ellene (DebrC. 182). Az sororok kezzul
nemeliek cilicumba jarnak (MargL. 2). Gyűtenec, nemely
sokat, nemely keueset: collegerant alius plus, alius minus (Helt:
Bibl. I.Kk2). Sok fele a saláta, némely feies saláta, némely fodor
(Mel: Herb. 73). A hitnek nemeliben nagjod, nemeliben kissebb
eresie vagion (Fél: Tan. 239). Némelleyen könyőrűllyenec, né-
mellyet megdorgállyanac (MA: Bibl. IV.240). Némelly napra
tsak egy predikáziót irtam, némellyre egy-nébányat (Pázm:
Préd. a4). Ő adot némelleyeket ugyan apostolokat: ipse dedit
quosdam quidem apostolos (Ily: Préd. I.57). Némelly erőkdűk
s igen iparkodik kapni becsültre (Thaly: Adal. I.194). A szé-
gény asszonyi nemben is némelleyeknél hosszabb, némelleyeknél

rövidebb az ész (Fal: NA. 120). Némellyeknél mélyeb' a lejtő a hágnál (Fal: NU. 284). Néha még első tekézetekre is némely személyeknek természet szerint kezdünk idegenülni s irtózni tőlük (Fal: UE. 391). **2)** aliquis, quidam MA. [ein gewisser, ein]. Be nevezte evet nemely cellaban (CornC. 127). Nemely jacob neve ember (DomC. 41). Beteg vala kediglen nímell ember, kinek Lázár vala neve: quidam nomine Lazarus (Sylv: UT. 1144). Nemely az irás tudóc közül: unus ex scribis (Helt: UT. M.6). Találkozott, némely régi írásban, egy tengeren hányattatott hajóra (Czegl: Japh. 133). Olvastam, hogy némely Pito nevű prokátor (Hly: Préd. II.97).

[Szólások]. Némely napon: die quadam MA. Penzel ez nemel nap embert fogattal, hogy . . . (Hosv: NS. 11). Jancsó uram némely nap odajövén (RákF: Lev. 1.57). Eleibe szólít minket, némellyinket egészséges korában (MA: Scult. 921) Némellyitek: nonnullus vestrum (Alv: Post. 1162).

némellyik: aliquis Kr. quidam EhrC. 85. [mancher, ein gewisser]. Nemelyk kézwelce kezle erwssen kevnuezny (EhrC. 85). Azoc megutalac es elmenénc, nemeffic ő fáluiaba, de nemeffic ő kereskedetero (MünchC. 54). Az jegyelnek némellye-kei [gy] bizonytalanok, némellye-kei nem örökösök (Matkó: BCsák. 140).

őgy-némelly: quidam, aliquis SI. [ein gewisser]. Eggy nímell: quidam (Sylv: UT. 1.97. 112. Káldi: Bibl. 251). Elgy némellyik: nonnullus (Mogy: SzaÓrme. 10).

némellyikor: subinde, interdum, nonnunquam SI. aliquando Ver: Verb. 151. [manchmal] (Helt: Krón. 54. MA: SB. 155. MA: Scult. 19). Hallatnak némellyikor gonosz akaratbul származott, méregben forralt mardozó tréfák is (Fal: UE. 385).

oly-melly: **1)** [tamquam; gleichsam]. El toriztuen tartya vala (szárnyát), oly mell rpwvesre (VirgC. 33). Fellőnődöznek zamatlan tizes of mel gobobisoc (NádC. 87). **2)** [tere, paene; bointhe, sozusagen]. Emec of mel angáli zive vaçon (GuaryC. 22). Nekem sem a tyam sem anyam eos oly mely senky nyunchen ky oen gondomath vyselye (WinkC. 91). Of mel semmibe nem könef az okossagnac iteletit (NádC. 106). Neköm sem atyam, sem niam, es of mel senki nimen ki en gondomat viselo (357). Of mel minden iszagomtol megfoztatvan (NagyszC. 89). **3)** [quasi; wie wenn, als ob]. A tűzhöz file, of mel magat melegitene (NádC. 485). Of mel ez zent antal zent palban cristusth latua, többet nem mero zolny (PeerC. 92). Nem akarz, of mel nem merezleneel (NagyszC. 96).

vala-melly: **1)** quicumque MA. [welch(er), Welch immer]. Valamely felé: quoque versus MA. **a)** Valamelyek meg vadnak (CornC. 7). Mindent valamelnece hasatt kórme vagon, meg egyétec: omne quod habet divisam ungulam (Helt: Bibl. I. CC2). Valamellyeket az emberec szantnac, eueznec, epitnec, azoc mindenece az iszagos chelekedetnec engednec: quae homines arant navigant aedificant virtuti omnia parent (Deesi: SallC. 2). Valamely fele foguarac (quocumque adcederent), az ellenseg lonagiát meg úszne (Deesi: SallJ. 40). Mindenből fizedet adoc valamelleiket biroe (Kules: Evang. 412). Nem illendő vitéz, vida-mellyet asagall baytasz ki az tűz mellől az hidogre (Prág: Serk. 500). **b)** Valameli varosban: in quacumque civitate (Fél: Bibl. 15). Valamel tiük sokat kodatsol, kenestet toik (Deesi: Adag. 176). Valamely állatnac kórme kettős, azt szabud léssen meg emetec: quod habet divisam ungulam, comedetis (Kár: Bibl. 1.97). Azért, valamely száikséges a tőj kisedel korunkban, olly száikséges a jó nevelés (Páz: Préd. 191). Valamely lehetetlen hogy az isten hamissat mondhasson, olly lehetetlen hogy az igaz hitben valami tévelygés lehessen (Pás: igazs. 1.555). **2)** aliquis MA. [irgend ein]. Valamely felé: aliquorsum MA. Hogy ha ezök közül ezt valamely megtudja, isten ellen az is fog tanácsot adnia (RMK. VI.200).

Ha valamely haaz ewmaga ellen meg ozol, az az haaz nem allando (Pesti: NTest. 74). Hogy ha valamelynek közzölök valakitől bántisa esnék, fejük fottáig rajta lennének (Monfrók. III.150). Meglássatok, hogy valamelybe ti közzületek hitelensé-gek gonosz szíve ne találtassék (Tel: Evang. II.222). Ha valamely kesőre meg ter az ember, annak bizomsagot mutatja, hog nem verkezet volt a szent lelek ellen (Fél: Tan. 209). Mikor valamely ő közzülóc felszenteltetic: in die unctionis suae (MA: Bibl. 1.93). Valamellyet az kiezinyec közzül meg ne ntállytatoc: ne contentatis unum ex his (MA: Bibl. IV.19). Ezer férfiak közzül talált jolt valamellyet: de az aszszony-emberek közzül egytet sem talált (Páz: Préd. 760). Ketség nekül azoc a soc touelyesekből valamellyet be vettenec (EszT: IgAny. 124). Az bal kezem hüvelyke jobban megdagadván, valamely timsős tyakmony fejirvel bekötötve, az tűzességet kivete (Monfrók. XV.315). Valamely nap mulva azon tatárságot Tököl fejedelem Auszriaba küldte (XXVII.315). Ha a tanácsban valamely országos dologról végeztek is a tanács urak, de kiki nevetéssel mondotta ki a voksát (Mik: TLov. 109). Tudom jó dának közzönnett vennétek, ha valamely jó akarótok intene felőle, mikor a kahnár tseh-követ nyujtana finom smaragd helyében (Fal: NA. 171). Valamely életre kellett magam adni, senki sem is szokta másra magát hadni (Gvad: RP. 91).

valamellyik: **1)** [qui, quae, quod; welch-]. Hagyok Donány Andrásnak két ökröt, egyiket az ki Hajdu Gergeltől maradt, másikat valamelyiket ökreim közzül akarja elválasztani (Gér: KárCs. III.438). **2)** altorum MA. aliquis Com: Vest. 119. (Börn: Préd. 282). Melyre képest, nem-is láthatya egyik valamellyik, miért kellyen más vallásáért a magáét el-hadni (Versem: Lev. 268). Hallotade, hogy az apostoloc közzül valamellik meg koronázatot volna (Dial. 116). A két út-közzül valamellyikén minden-nap egy-egy lépést tészünk (Páz: Préd. 86). Inog-e valamellyik fogatskája? (Fal: NA. 142).

Mélyfelé: qua PPB. [quorsum; in welcher richtung, wohin]. Vagyon azért ő is nagy gondolatban, nem tud melyfelé váltani útában (RMK. VI.187). Onné mély felé illantott (kevés népem), nem tudhatjuk (RákF: Lev. 1.179). Hogy én mely felé veszem útamat (Mik: MulN. 180).

Mellyik (meliek) RMNy. II.23: uter C [welcher]. Melyek kymyeb monday? quid est facilis dicere? (JordC. 378). Elh kettő közdöt melyk kellemetős (DedrC. 198). Melikert tartozom en inkab istenőm zeretöm: azerte hog' terömöt: auagh kegek cak az ő felsegős io totaert (TilC. 7). Mellyik szentek a legnyughatatlauk? (Moesék. 6). A [salátáuk] magvakról nehezen úsmérhetu-meg, melyk másik (Lipp: PKert. II.105).

[Szólások]. Melyiko: uter ex iis Kr. Melikónk diczerbeti ynkab az terömöt istent (VirgC. 107. Tel: Fél. 165). Az tudodomnac mellyikeről tanita? (Börn: Préd. 27). Az szent atüik kőnyuei, a mint annak nem tudom melyke, elő hozza irásiban (Bal: CsIsk. 159). Van ördög, de ez rit, fekete s igen rossz, a gyermeket veri, a melyiko gonosz (Gvad: RP. 37).

Mellyink: [quis nostrum; wer von uns]. Mellyinc léssen nyerettesb (Vis: CanCat. 300).

Mellyikor, melykorban: [quando, quum; wann]. Melykorban kedig ez haborn inkab auagy lassaban leszen, oda ala meg talalod (KlBártf. 1583. Bv4). Az aprilis igér kedves tavaszi napokat, egész misericord. dominicaig, melykor az idő láttik háborgonak (Kl.ész. 1676. 33).

Melyre: [qua, quorsum; in welcher richtung]. **a)** Ha Bécsben indülnek, és az útát nem tudni; akarván érteni, melyre kellyen mennem (Páz: Kal. 592). Nem tudjuk, hova es melyre kel mennünk (Prág: Serk. II. b). **b)** Az melyre fordítja útját azon közzök: vannak minden reudek örömben (Thaly: Adal. 1154. 160). [Vö. MÉRRE]

vala-mélyre: [quaqua, quacunque; wohin immer in welcher richtung immer]. Ig valamelyre megen vala, varosokat es mezoket pusztit es dil vala; ceterum qua pergobant, urbis agra vastare (Deesi: SallJ. 19). Valamelyre kerult fordult, mindenut nagy jóságot birt (MA: SB. 44). Keseredett szivem valamelyre tekint: talal o magának mindenitt nagyobb kint (Thaly: VE. II.205).

MÉLY (*mill* Sylv: UT. I.131. II.48): profundus C. altus MA. [tief] Mélyen: medullitus C. profunda, alte MA. **a**) Mély víz: gurgus C. Mély tál: catinus PP. Belyeb auag meleb herre: in altum NémGl. 270. Meler [mély ér?] aqua 1124. Melveilgh [mély völgy] vallis 1208. Melpotok, fluvius 1284. (Czin.) Per quendam fluvium Melsed vocatum 1261. (Wenzel. VII.10). Melmochar, stagnum 1265. (CodPatr. VI.129). Meta pervenit ad locum melpohokfwe vocatum 1303. (Borsod vjn.) Nem vala meof feldek: non habebant altitudinem terrae (JordC. 393). Az ev feyet ygen melyen ala haygya vala (MargL. 18). Nagy mely sehyd (PozsC. 12). Az twkellertes akaratkakh gykeret az zent alázatossagba melyeben ala boczatandó (VirgC. 66). Mikor a pap latandgya, hogy a szine melyeb a több bórnel: qui cum viderit locum leprae humiliorum carne reliqua (Helt: Bibl. I. DDD3). Gyenge fik nõnek a kõvér völgyekben: azok vernek melyeb' gyökeret, melyeket a szel erõsen ingat (Pázm: Préd. 35). **b**) Vig' a melere: duc in altum (MünchC. 117). Ki meg haborgatót tengernek melet, o habinak zoztatf (AporC. 11). Sebeid melye, szegok helye minden bññst magához vár (Rim: Ének. 354). A tengernek leg-mélyén (Misk: VKert. 536).

[Szólások]. De ezeknek, es több mély bizonyságoknak most békét hagyván (Pázm: Kal. 7). Mély elmék (Matkó: BCsák. Elõb. 3). Nagy meof kérdõest kérdween (ÉrdyC. 570). Méll-magyarázatú jelek (Szeg: Aqu. 9). Melclüsedhrül o neki sok mély szavai vólnának, mollyeket ki nem mondhat az sidoknak gyengeség-miatt (Pázm: Kal. 737). Mill szeg binsig: paupertas profunda (Sylv: UT. II.48). A barátságos szeretet es mély tisztelés nüntsenek együtt-járóban (Fal: UE. 506). Lator ellenségünk olly nyilást tebet szívünkön, hogy szinte fenekére lüssön, es leg mélyeb' titkainkat ki fakaszthassa (472). Mykoron mynd melyen (profunde) alonuanak (EhrC. 144). Tetete magát igen melyen alony (VirgC. 82). Olly mélyen bevágtatott lovával az utvesztõ erdõbe, hogy már ki nem tudna menni belõle (Fal: TÉ. 704). Az udvari ember se ne igen közel, se ne mélyen bõtsássa dolgaiba az igéző szemeket (Fal: UE. 413). Defixis oculis intueri: mélyebben gondolni (Deesi: Adag. 159). Igen mélyen gondolkodol (273). Nagy melyen imatkozvan (VirgC. 59). Arczáról arczára ne sétálj szemekkel; néha ártalmas képek ezek, mélyen a szivekbe írják magokat (Fal: NE. 108). Nem látjuk mélyen által minden természetit, erejét (Pázm: Kal. 35). Tisztolték mélyen urokat (Fal: NU. 298).

[Közmondások]. Nehez paraszt irral mély sebet kötözni (Illyef: Jephtha 15).

Mélység: profunditas, abyssus, vorago C. abyssus EhrC. 46. abgrund Ver. tiefe PPB. Álomi mélységbe ejtõ nyavalya: lethargia PP. Ki nez melsegeket: qui intueris abyssos (BécsiC. 131). Megmar noe melseget: devoravit abyssum multam (226). Nem vala földnek melsege: altitudo (MünchC. 37). Pokolnak melsegberre zallaz leo: usque in infernum descendes (JordC. 387). Sebeyndnek melsegeyerth (GyöngyC. 18). Meelsegnel meyleb, meennyneol magasb (ÉrdyC. 533). Setetség vala az melségen (Helt: Bibl. I.A). Diczerietec az vristent o földrõl, merges sarkanyoc es setet melsegec (Boru: Ének. 265). Az tengernek melsegeben: in profundum maris (Fél: Bibl. 29).

Byzon bölchesegek meelsege (ÉrdyC. 506b). Latom vala az en lituanusagomnak siralmas meelseget (VirgC. 43).

Mélységes: profundissimus MA. das tiefste PPB. Melseges zogenség: paupertas altissima (EhrC. I). Magaraz melseges yrasokoth: profundissima (2). Mutata magatt alony fement es melsegest (4). Melseges vyz (KeszthC. 197). Eseek egy meelseges saarban (DomC. 263). Kyt w erdemelth istentwl az w melseges zent alázatossagaert (VirgC. 64. 76). The yteledet nagy melseges: judicia tua abyssus multa (KulcsC. 84). Meelsegbes ertelem (ÉrdyC. 116b). Meelseges bölchesegec (516). Meelseges folazkodaas (658). Bechülyed az vy testamentomnac mélységes fundamentomat (Helt: Bibl. I. e). Nem uala melseges földök: non habebant altitudinem terrae (Fél: Bibl. 21). Mélséges feledkenségbe búrihuan el ne feletkezzenec (Kár: Bibl. I.646). Világnaec bõlcz es mélséges dolgainac tudakozója; conquistor hujus saeculi (MA: Bibl. IV.152). A felséges isten ebben az isten emberré-létében minden hatalonát igazságát mélységesben ismértette (Pázm: Préd. 115). Ki tudná meg-mondani, minémü mélységes tengere vagyon ebben az isteni igaloasságnak? (Pázm: Préd. 81). Evangeliomának egy nebény első szavaiban töb' mélységes tudomány vagyon, hogy-sem minden filosofus írásiban (136). Mélységes pokol: profundissimus infernus (Káldi: Bibl. Jób. 17. 16. Kr.). Midõn mélységesen magát megalázta (Illy: Préd. I.251). Mikor a kõnyörgések mélységes szívtõl õntetnek (II.206).

[Szólások]. Igenséggel igen alatt láttyák magokat lenni a nyomoruságnak mélységes örvényében (Fal: NU. 284).

1. **MÉN:** equus admissarius Kr. [hengst] Dux Morout, cujus nepos dictus est ab Hungaris Memmorout, eo quod plures habebat amicas (Anon. 11. fej).

Menõs: 1) equarit, equitum C. equi gregales MA. armentum equorum Otr: OrigHung. II.252. [gestitt]. Ménes-lajtó: ross-treiber Nom. 1629. 60. Ménestartó szállás: mandra MA. Igertünk az neoes keozol koczi loat (RMNy. II.83). Juhokat, keziket, barmokat, menõsöket akarunk oth tartany (III.105). Ménes czorda (Helt: Mes. 344). Meg holt ménes embernek ötven szamig valo lovak meneserõl: de equis equitalibus defuncti (Ver: Verb. 171). Ha valamely ménes embernek lovak menese leszen: si equos gregales habuerit (uo). Ökrök, juhõbarmok, ménes kocsolák — him lovaktól es esdõöröktõl megválva — kivitéssenek (ErdTört. II.373). Legeltetvén szarvasmarháit es ménesit (MonIrók. XI.319). **2)** [equus; pferd]. Barmot, ménest telbet vitt 2000-nél (MonIrók. III.112). Az én szerelmes atyámia feles ingó marhát hozott, az többi közt öreg ménes lovat huszonhetet, akorbéli csitkõt tizet, járás barmot mind öreget ötvent, sörtés marhát ötvent, akorbéli malaczt huszonégyet (Radv: Csal. III. 250). Besztercze vidéken egy egy emberfõnyi jegek esteneec le, mely 300 ménesnél többet vesztett el (ErdTörtAd. IV.71).

Ménöz: equio C. subo; mént kíván SI

2. **MÉN, MÉGY-ÉN, MÉGY-ÉN** (mednek: eunt EhrC. 20. 82. 115. meenes: profectio JordC. 727. meene: ivit CzechC. 7. JordC. 380. ÉrdyC. 507. méne Pázm: Préd. 188. MA: Bibl. I.16. 143. meeneenek JordC. 150. ÉrdyC. 512. meent: ivit JordC. 833. ÉrdyC. 358. 506b. 507b. meennek: eunt ÉrdyC. 528b. meentek: ibitis JordC. 150. meennyek ÉrdyC. 509b. meeny 510. meenyetek: ito JordC. 151. 382. ménõ MA: Bibl. I.13. né méi!: ne vadás BécsiC. 4. mynni WespzC. 70. zomoruanu mine el Ozor: Christ. 77. migek: eo 238. egg napi mind földet meniek el Sylv: UT. I.84. mintest meg küldgyük RejtLev. 94. month RMNy. II.241. megyen, quod contracte quibusdam est megy Otr: OrigHung. II.325. mégy: it Gyöngy: KJ. 112. megyeny Thurzó: Lev. I.216. meenyünk ErdTört. I.8. mecynd Beythe: Epist. 31. meciénd [menend] Kulcs: Evang. 222: **1)** eo, meo, pergo,

gradior, commeo C. vado MA. [gehen]. Közepüth megyök: intermeo; fölötte megyök: supermeo; föl felé megyek: secedo, utáma megyök: sequor, subsequor; könnyen utáma menő: sequax; együtt megyek: convenio, congredior; gyakran megyek: ito; bajkázni megyek: consono C. Mene az helyre, hogy zohanak ezvne ysteny nyuodkedettrel (EhrC. 9). Menye Azysba: vadas Assisiam (56). Mednek alamsnaert: eunt pro elemosyna (82). Az kapu kewl ue mennye: ne portam exeat (147). Felkele, hog' öhaiaiba menne: surrexit, ut in patriam pergeret (BécsiC. 1). Valahova menéndz, mégé: quocunque perrexeris, pergam (2). Mennétéc az en zölömbz (MüncC. 51). Menven mennekuala es simak vala (AporC. 99). Tonab nem mehete az nagy fajdalmakert (DomC. 228). Magdaluha nagj hamar a kapura mene (WaszprC. 74). Tellyes tested menyen pokorra: totum corpus tuum eat in gehemam (JordC. 367). Ember ydvesseghnek wtiara akert meemnye (ÉrdyC. 118). Hog az vton menenek, elwl lele wket egi zegeni azoniallat (VirgC. 87). Meny az vecernyere (103). Egykenek fenek kiesseth es földre menth (RMNy. III.94). Azt irya, hog Botyanj vramhoz menek zam vetnj (LevT. 139). Hova megy? quo abis? (Pesti: NTest. 219). Amiac vátma menénc Lombardiára és megvénc Paduát (Helt: Krón. 23). El temetete ot az vton, a ki Ellratara megien (Szék: Krón. 14). Az daruac ha igen menec, hamar telet váry (Cis. G3). Komám uram előbb menyen haza nálunnál (Thurzó: Lev. I.216). Minck-előtte tovab menyünk, két dolgot kel eszünkben vennünk (Pázm: Kal. 659). A kis eszű gyermetske nem akar hozzája menni (Pázm: Préd. 7). Menetessék az evangeliom helyére (Mad: Evang. 12). Hova mégy? Ahoz mégyek (36b). Meg egygyülván időre, mégyen ismét előlébi szokása szerint azo berekre fa szedegetésre: menván, talál elől tíz meg-terhelt szamarat (Halt: HHist. II.212). Ezeknek utána haza menyünk vala (ÉrdTört. I.8). Az lábom egy formában van, mégyen a rútásg belőle, kérőt tartván benne az borbély (MonIrók. XV.402). Ugy tetszik, hogy a bástyák ellen bástyákat kellene eretgni, a táborra táborral menni (Fal: NE. 70). Illy a berek; mentek, mint megy a fergateg (Gvad: FNót. 20). Hogy a távezra menyek, nem nyujtatik jobb kéz (Gvad: Orsz. 46). 2) [locum habeo; ram habeo]. Két ezer battus [mérték] mégyen beléie: duo millia batos capibat (Kár: Bibl. I.309).

[Szólások]. *Ymi mén.* Monda (a farkas): Meg észle (a hayat), mert minap is igen mégyen vala a hasam effléle miat (Helt: Mes. 294). Az hasa igen mégyen (Web: Anul. 69). Rosszul voltam, igen menván az hasam (MonIrók. XVIII.36). *Ymbe mén.* A lkalomba menni: adire ad pactionem PPBl. Kár is, hogy eserebön nem mehet véletek köntössel és állapottal (Fal: NA. 180). Feledékenységhz mégyen a dolog: memoria rei oblivione extingvitur; feledékenységhz ment: intermortua memoria; feledékenységhz ment dolga: jacet in oblivione PPBl. Meg irattyta levelben, hogy felelytséghz ne menyen (Ver: Verb. Szót. 27). A minémü bántódások lettenek volt, azok mindentölfogva örök feledékenységhz és amnestiában menyjenek (Bod: Pol. 79). Az olasz kipozta főbön mégyen (Lápp: PKört. II.121). Antiokusnak ezek a feltött szüdelki mind füstbe mennék: Antiochi ista cornunt universa PPBl. Nem vala istentől elrendelve, azért füstbe ment minden szüdelka (Cserai: Hist. 10). Az irások is, a melyekből lehetne kitanulnunk a régi dolgokat, füstbe mentenek és hamvá lettenek (Bod: Pol. E5b. 10). Füstbe; semmibe menyjenek-e szüdelkink? (Fal: Const. 830). Gázlóba mégy: vadat PP. Ne monny uram itéletben a te szolgáddal (Pázm: Préd. 20. 746). Nem azért ment jogyba az istenek fia az emberi természettel (Fal: NE. 81). Az istennek törvényszéke előtt kemény kérdéshz fog menni mind a kettő (Fal: NU. 286). Nem álltalanul a falordást hozzá, hogy mentül előbb lángba mehoztének az adskönyvek, Fal: NU. 286). Mondásba

ment már, hogy a német szolga barátja urának, az anglus szolga rabja (Fal: TÉ. 782). Imé Tholdi szöböl úristent emléte, erős cseh vitézzel ottan ölbe mene (RMK. IV.245). Sima oreziája ránczba ment (Czegl: Enoch. III.20). Sem mibön ment az a gyau is, hogy valaki megölte volna (Fal: TÉ. 746). A második kérdésről szólván, már számba ment [hogy hány hajóval mehet Franciaország ellensége eleibe] (798). Gondolaa ez nyavalvas vlyagot el hadny es zont zeerzetben menny (ÉrdyC. 338b. 528b). Szokásba ment: invaluit convetudo PPBl. Nehéz olyan emberen segíteni, kiben a vétek szokása ment (Fal: SzE. 533). A faragott ritkaság és egyéb cifra nem ment szokásba ezen nemzetségnél (Fal: TÉ. 775). Azt a fölkapott szokást, a mély is sokaknál már mintegy törvénybe ment: la piazza affettazione, passata non solamene in costume, ma quasi in legge (Fal: NU. 281). Amaz régi unalomban ment szent apostoli tudomány (Pós: Igazs. I.284). Utálásba mégy: contemptum incurres (Com: Jan. 206). Genyetséges vad lúsbán ment seb (Bal: CsIsk. 142). *Vkhez mén.* Férjhez megyek: denuo, comno C. enubo PPl. Mindenél a leányával adja, ba férjhez mégyen: omnia bona dotem dixit filiae PPBl. En nem meitem synkyhez [férjhez], merth en talaltam olyan zypheth mynth en magam (DobrC. 511). Hogy ha ez télen jó szánút kezd lenni, io leany, szép s gazdag legénböz fogz menni, ki velled egyyit fog szánkázni (FortSzer. I.3b). Ha akarán, tizenkét esztendő korában fölriöz mehetne (Cis.L. Ver: Verb. Előb. 51). *Yminek mén.* *Ostromnak menni: impetum in muros facere PP. Jertec el ezoka-ért, menyinc ostromnac es vegyinc meg az várást (Helt: Krón. 19). *Ymire mén.* Erre menyen tanáczod [ezt tedd] (146). Az mire ment adállal egyben, mert egyébként ki nem mondlatod (Helt: Arithm. C5). Az bűnösnek ki vatesere ol nehezen menünk, mint ha labunkat anagy kezünket kellene el vagnunk (Fal: Tau. 319). Mykoron vy vala valazra mene a dolog, myndenkor zokas volt, hogy a Chyauz passanak kwleon ayandek jarion (Kunit Recheb bég lev. 1578. Réváy kéziratái közt). Ha iot keresz, iora megy [te] (Frank: HasznK. 74). Ez predikazio egyedül ezac arra menyen, hogy azt megmutassac, hogy az Christus ártatlanul völdolatott (MA: Scult. 409). Kiki az olly félhöz adhattya magát, az mellyel pénz gyűjtésre, jószág szerzésre mehetne (MA: Scult. 615). Nehezen mégyen ő az büntetésre (Zvon: Post. II.252). Mert hogy akarmi áom lüvelyezést reink toszszanak, arra nem mehetünk (Pós: Igazs. I.81). A theologusok külömbféle sententiákat mennek, midn magyarazzák a makulának minémiségét (Illy: Préd. 1175). Hogy magokat és másokat kárhoztassák, és tsordával mehesse- nek az örök büntetésre (Fal: NU. 265). Biztatja magát azzal is: állapotra mehet úgy is (Thaly: Adal. I.211. 242). Követeket kiüldének, hogy ha békeséghz mehoztének (MonIrók. III.53). Ha békeséghz mene a dolog, ha lehet, kegyel- med ne vegyen csak magára annyi költséget, az mennyit igér- nek (RákGy: Lev. 26). Myndennek ygaz byzonságara meent volna (ÉrdyC. 506b). Mynt ha sem lathana, sem hallana, dolgára megyen vala (570). Kérdé, hány esztendő- s legyek, feletem: hogy kilenez s tizedikre [esztendőre] mégyek (Gvad: RP. 27). Az emberi természet fonékre ment volna és semmivé lőt volna (MA: Scult. 370). Végére annyira költ a dolog, hogy fogadásra mentának (Pós: Véték. 3). Mire hog nem mentel hazassagra (DobrC. 510). Hazassagra menendő (ÉrdyC. 646b. 750b). Ezek me- hetnek ysmeretyre az felsőseges yonak (ÉrdyC. 510b. 563b). Ezzel tantattnák az ember, bíró-eleibe es iréletire mégyen minden dolga (Pázm: Préd. 3). Kamaraszékre menni: moliri defectiorem PPBl. Ha kynek ezo vagyon meg orthety: myre megyen az vesego (ÉrdyC. 506b). Az jör- nek végo es ki menetele meg kétséges volt es bizonytalan mire menyen: finis et exitus litium dubius adue, et incertus erat (Ver: Verb. 121). Nagyra mehot: hoch steigen, zu ehren

ne vereatur introire (36). Vr őrizie be mentedet: dominus custodiati introitum tuum (DöbrC. 205). (A kiellen) bemenety nagy erőss nehez (ÉrdyC. 579b). Lataak the bel mentedet: viderunt ingressus tuos (KulesC. 159). Atkozot lész bementedbe, es ki mentedbe: maledictus eris ingrediens, et maledictus egrediens (Helt: Bibl. I. 222).

béménétel: ingressio, introitus C. ingressus Oertel: Harm. 79. [eingang]. Emaclnac bemenetelítől foguan: ab introitu E. (BécsiC. 226). A pokol bémenele (Illy: Préd. II.438).

egybe-mén: I) [coeo; zusammenkommen, zusammengehen]. Egyben menő: congressus C. (A hajvivók) egybe akarnaanak meny (ÉrdyC. 594). Egybe méne a két sereg (Helt: Krón. 50). Sok félo virágot látunk, melyek napkelettel ki nyílnak, és az nap nyugottal egybe mennek (Pázm: Kal. 12). 2) [ad idem recido; auf eins hinausgehen]. Minden feleletl egybe-ményen [egyre megy ki] (Sall: Vár. 273).

ögyyüvő-mén: I) [coeo, convenio; zusammenkommen]. Eggyüve mentenek volna: convenirent (Fél: Bibl. I). Mind lova s'maga edgyüvő mennek; az az: örökké való halállal hal-meg mind a kettő (Tof: Zsol. 88). 2) [ad idem recido; auf eins hinausgehen]. Az öleve való ellátásnak, elrendelésnek s feltételeknek szavai mind egyek, és ögyüvő mennek (Dömb: GE. 33).

el-mén: I) abeo, vado, discedo, decedo, digredior, excedo, proficiscor C. abscedo Ver. [weggehen, fortgehen]. Alattomban elmegyők: dilabor C. Elmenek a fetskék: hirundines autumnno evanescent PPBl. Bujálkodó, valamiben igen el-menő: luxuriosus PPBl. Ha akarztekeltes leny, menel s arwld el-menededeth (EhrC. 6). Te menel ő vole: vade cum ea (BécsiC. 2). Ha paracölz, elmégée a mezőre (3). Megörizd engemet innét elmenet: custodite me hinc euntem (39). Meniel atyamtia, gyonyal meg (VirgC. 21). Menyel atte celladba (45). Kezde nagy lasusagal el meny (VirgC. 42). Menyetek el atkozotak (118). Az luza kezbe konkolt vetot, s oel ment onnet: sevit zizania inter triticum et abii (Pesti: NTest. 27). Egő napi mind földet mennek el (Sylv: UT. I.84). Mink is elmegyünk áldot ez testbe, húsát gyomrít őszveháborgatom, piros vért megiszom, szálás húsát megszagatom (Bom: Evang. IV.808. RMK. II.425). Bátor hirdették, hogy soha az egy-isten igazs-mellől el nem mehet (Pázm: Kal. 646). A te föld el-menőd valaméddig el-késérni ne tarts méltatlanac (Com: Jan. 200) 2) Mellette elmegyek: praetereo, praetergrodior, praeterveho; alatta elmegyek: subterveho C. Törteenettel egy veon ember jvta oda el menven az vton (ÉrdyC. 645b). Alweek el az mezőn es kalomarak azon el menven... (562). Zent egyházat nem tizteltem mikor méllve elmentem (VirgC. 6). A kit el-halalsz, el-mégy mellette: si quem praeteris (Com: Jan. 200). Ez az ut melyen mégyel, igen gonosz (Illy: Préd. I.192). Olyan meleg szél jött reánk, valamintba az égő kementze mellett mentünk volna el (Mik: Táv. 15. lev. 3) [transco, desino; vergehen]. Ha meg mostak, sem ment el az edos illat kezekröl (DomC. 157). A bölcseseg az adanfnyawal egyetembe el meegyen (ÉrdyC. 600). Mikor immár a hó elkezd menni (Radv: Csál. III.50) I) Pergo: megöök, benne elmegyök C. [fortschreiten, weit gehen (in etwas)]. Igen el-menni a hazugságban: ampliter mentiri PPBl. Igen el menni valamiben: ultra septa transilire (Deesi: Adag. 79). Tudós ember, de föllöttéb el mégyen benne: luscinae nugis insidentes (90). Oe bolonságában ugy elmegyen erős íteletet nem föli (MA: Bibl. V.6). Az anygaloc tizteletében annyira el-ményen vala, hogy öket Christus vrnaknál böcsülletesbeknek hirdeté (Pázm: Kal. 797). Az pápistaság anira el ment szűz Maria tizteletében (Toln: Előb. 8). 5) [dividi potest; geteilt werden können]. Ha a summa elmégyen [osztható] harommal (Ónoli: Számv. 214).

[Szólások]. Nagj fizetéssel szabadítottak meg bennünket, mert egjehanyunknak feie is elmönt volna miatta 1597 (Vasárn. Ujs. X.127). *Elmenni vmi röl, vmitől.* Sem el nem megyen a dologtól: nec digreditur a re (Com: Jan. 162). Inmar el mentem feel zaaz extenderwl [50 éven tul vagyok] (RMMy. II.24). *Elmenni vni vel.* El mehet nőmősségőnel: generosior Codro (Deesi: Adag. 149). El mehech azeftj hiteddel, kinek sem feie, sem farka (Mon: Apol. 420). *Elmenni vni mellől.* Többet hiszen azoknak a böcsülletes embereknek, kik le-irták Luter halálának módgyit; hogy-sem annak, a ki e' mellől tsak egy tagadással akar el-menni (Pázm: LuthV. 105). E magyarázatok a böfű mellől igen elmenek (Mad: Evang. 24).

elmenés: I) abitus, discessus, discessio, decessio, digressus, excessus C. abitio MA. [das weggehen, fortgehen, fortgang, auszug]. Elmenésrevaló-szabadság: commentus salvus conductus C. Ymen hazol kedegh az atü ő fyanak el meneseről igaz foahakodwan (PeerC. 6). Jollehet hog ez keges atya kezereyty vala evtel el meny az kezvel valo fuluyg, egy keues el menes [jité] vtan ez frater meg mente magat, semnykegpen el nem mehetne (DomC. 85). Aldomast ada nekyc az elmenesre (VirgC. 52). 2) [transitus, excessus; verlauf, vergänglichkeite]. Az életnek elmenése (Illy: Préd. I.147).

elmenet: [abitus, abitus; das weggehen, auszug, abgang]. Tettesed el mentődet hazattul (GuaryC. 44). Elmenety vtan (ÉrdyC. 511b). Megh hatta nekod ezt el menteben (CsomaC. 13). A testi fömlőzéből szabad lesz el-mented (László: Petr. 229). Szerencsésen meg-őrizett engem az ur anygala mind innét elmentemben, mind ott laktomban (Csúzi: Sip. 469).

elmenetel: digressio, profectio C. abitus MA. [das fortgehen, abzug]. Praetervectio: mellette való elmenetel C. Az svelkosok, hogy jünének, valóban hozzák az hírét, s ha ez az ellenség föl kezd a Láptón nyomakodni, el kell hinni, annak az lúre igazta elmenetelire (RákGy: Lev. 166).

elő-mén, előbb-mén: I) prodeo MA. [praetereo; vorgehen, vortreten, vorübergehen]. Ennek vtanma elev menenek az prophetak monduan (CornC. 100). Kik azzon elő mennek vala: praetereuntes (Helt: UT. N7). Kényszeríténc egy nemünem Simeont, azzon előmenőt, ki ő vala a mezőből: praetereuntem quempiam Simonem (u. o.) Előmenő, uton járó embert agyon ütne (MA: Tan. 192). Es próbállya vala ha előhemenő fegyveres ruhájában: coepit tentare si armatus posset incedere (MA: Bibl. I.261). 2) procedo C. succedo MA. proficio, progressus facio Kr. [fortschreiten]. Előbb megyek: progredior C. Az Kristus uallook előve keuanokoznak meny az menyey iokra (SándorC. 6). Az kö falnac eppülése neukedlic, és elő mégyen (Kár: Bibl. I.430). Az tanácsosoknak sokságában elő mégyen az gondolat: ubi sunt plures consiliiari confirmantur cogitationes (Kár: Bibl. I.611). Mennyünk elől: es isten mértékében mörjünk-meg erköltsünket (Pázm: Préd. 65). Előbbelb mégyen vala szüntelen gyarapodván: proficiens ibat atque successens (MA: Bibl. I.23). Az őrdög őmagas szégyenli, és általlya, hogy annyira elő mentek az latorságban (Pázm: Kal. 215). Tsendes lévén a tenger a vitorlázás elő nem mehet: tranquillo sale velificatio non procedit (Com: Jan. 89). Ha boldogul akarsz elő menni, épülni: si feliciter vis proficere (156). Az ő diszes, ékes földött szündékában elő mégyen: in proposito decoro pergit (Com: Jan. 196). A kezdőknek hitből, az előmenőknek litüre (Illy: Préd. I. Előb. 2). Meggazdagula, és előbmégyen-vala gyarapodván (1521). Hogy a resteket előbmenni kényszerite: pigros ad progressus impellat (II.165).

[Szólások]. *Valamiben haszonnal előbb megyek:* proficio C. Napról napra a rutságba előb menec es nőnce (Mel: Szlán. 547). Valmerőkegpen az búfában elő mégyen (Fél: Tau. 88). Valami az te szivedben vagyon, meny elő benne es vidd véghöz: omne

quod est in corde tuo, vade, fac (MA: Bibl. I.282). Mennyfinc előbb dolgunkban és hallyne meg minemű czuda lótt továbbá (MA: Scult. 450). Amaz pogány és istentelen ember elő mégyen dögában (Pázm: Kál 36). Dolgokban élhetnek vala (GKat: Titk. 78). A mit elkezdett, abban szüntelen előbb mégyen (Com: Jan. 195).

előmenés: processus [vorgang, fortchritt]. Oly perekben, kykben megh valami processus azaz elew menes nem kewethkezeth (Ver: Verb. 81). Taresa meg nemzetünk nagy szerenséjére, minden jó háromllyon gyakran a fejére, anya szent egyháznak elő-menésére (Orczy: Nimf. C5).

előmenet: processus, progressus, successus MA. [fortschritt, gedeihen, erfolg]. Zomorkodyk fele baratyának elew menterewl (WeszprC. 127). Az jrygeeg mas embernek bodogságnak anagy elew menetynök banatya (CornC. 153). Elew mentekre legyen ew nekyk: bene sit eis (JordC. 215). Az ygaz hythnek előwé menteere zerce e os wasny parancholaa (ÉrdyC. 114). Yrygly előwé menteet (565). A kégyotól volna az ő előmente és jó szerenseie (Helt: Mes. 83). Ott nyer az ember olyan nagy előmentet (310). Előmentőkre, hasznokra vadnac (Helt: UT. q.8). Kernén lelki előmentet (Born: Préd. 326). Doegnece ne legien előwé mente az földön (Szék: Zsolt. 246). Valami ebben kezdeth, állhatatlan, elmeneti nem lézen (Cis. K2). Jó elő menete vagyon ezkor az állókágnac és ezalárdságnac (Cis. M). Tanáczot adoc te néked, melly mind te néked mind az te fiadnac előmentére lézen (Kár: Bibl. I.301). Jó elő mentet ad annac az wr (I.659). Engedgyen gyarapodást, előmentőt (MA: Scult. 497). Szerentsé előmeneteket annak tulajdonitya a szent írás, hogy reménlettek isteben (Pázm: Préd. 175). Ugy lézen nagy előmented (Pázm: KT. 129).

előmenetes: [prosper, magnus eventus; erfolgreich]. Előmenetes volna az ő dolga (MA: SB. 354).

előmenetel: profectus MA. [successus; fortschritt, erfolg]. Progressio: előbb menetel; profectus: haszonnal való előmenetel C. Ad jó előmenetelt: juvabit (Kár: Bibl. I.429). Mi az oka, hogy e' világon sokszor a gonoszoknak előmenetelek. és jó szerentsékekkel virágozó állapattyok vagyon (Pázm: Préd. 24). A szentség és isteni szolgálat, mind a kettő valóban igen le-felé vagyon, csak a jó isten tudgya, mikor lézen előmenetele (Fal: NE. 8).

előmenetelés: [successum habens, prosper; erfolgreich]. Előmenetes sokszor e világra néző dolgokban-is (Nagyari: Orth. 69). A ki az istenről megemlékezik, az lézen isten s e világi emberek előtt előmenetes és bétületes (Szathm: Cent. 243). Előmenetes dolog (Teleki: Flél. 226. Gér: KárCs. IV.370).

előment: [vorgeschritten]. Idejekben előmentek: aetate producti (Illy: Préd. I.140).

előmentség: [progressus, successus; gedeihen, erfolg]. Ez nélkül, az mint bogy ezac külső világi dolga sem lehet állandó, mennyivel inkább az lélec idővőseget néző szorgalmatosságra nem lehet előmentségben (Zvon: Post. I.11). Várlhatta hiúséges szolgálatja ntán való érdemlett becületit és hasznos előmentséget maradékira is terjedni szerencsésen (MonOmk. XIV.141).

elől-mén: prae eo, praegredior, praecedo, antecedo C. anteo, antegredior MA. [vorangehen]. Előmenő: praeiens C. praecedens, antecessor MA. Az papok veegyenek fiel beet kyrteketh es előlmeennyenek az wr isten zekreűnenek (JordC. 295). Elől megy wala hwket: antecedeat eos (359).

előlménés: praegressio, antecessio MA. [das vorangehen].

föl-mén: 1) ascendo, superscando C. conscendo MA. [hinaufgehen]. Iesus megkereszteltetuen, legottan fel mene a vízfől (MünchC. 15b). Felmene a bégér: ascendit in montem (20). Az

vaczoralo hazban föl meenenek: ascenderunt in coenaculum (JordC. 708). David föl nem menth menyozragban: nec David ascendit in caelos (712). Garadychon meene fiel (ÉrdyC. 646b). Föl mone kerwby new angyalon: ascendit super cherubim (KulesC. 29). Kód megyen vala föl a földről: fons ascendeat e terra (Helt: Bibl. I. A3). A szakmari [megye], ez felmegyen a hegyekre (Helt: UT. 4b). Fel megyen az ő fűstí (Born: Evang. III.231). A kő fel nem mehet külső erő nélkül (Pázm: Préd. 71). Midőn valamely dolog igen elfel ment, székség hogy le essék (MA: SB. 99). 2) [procedo; fortschreiten, vorwärts kommen]. Papi meltosagnak garadichara felmeenenek (DomC. 2). Feel megy pispoksegnee meltosagyra (212). Azt kell néznünk, hogy mitsoda felment volt [hogy mennyire vitte] és fejedelmek rendén volt (Mik: TLev. 25). Ha szerzetes lézen, ő gvárdiánságra felmelhet, avagy is kosta-fraterságra (Gvad: RP. 40). 3) [consumor; aufgehen]. Ha igazan fel megyen, hogy semmi meg nem marad, telat igazan summáltál (Helt: Arith. O6).

[Szólások]. Feye fōsti [gy] föld megidő az embernek az minemű nagy romlasról puzításról kyaltnak (RMNy. III.60).

fölménés: ascensio MA. [aufgang]. Az istennek zent malaztya laytrat es vtat zerez menibe fel menesre (VirgC. 97. WeszprC. 74). Az templomba fiel menes (ÉrdyC. 648b).

fölménét: 1) ascensus [aufgang]. Héögknece fölménete: ascensus montium (BécsiC. 15). Oreb hegyre felmenteben (CornC. 39). Magam is nem késem, az Duna felmentében megindulok (MonIrok. XXIII.26). A nyilat ha fel-lívőd, mihent fellyeb nem megyen, ottan alá fordul és sebesseb alá-jöte, hogysem fel-mente (Pázm: Préd. 323). 2) [während des aufstiegs]. Mennyfinc fel a hegyre, fel menet meg látnac az emberec (Helt: Mes. 273).

fölménétel: ascensus MA. Az fegyueres háznac fel menetelnee ellenébe: contra ascensum firmissimi anguli (Kár: Bibl. I.429. MA: Scult. 600).

fölmént: [altus; hoch]. Fölmént homloka nagy szep ekes vala (CsomaC. 9).

hátra-mén: retroeo, cessim eo C. recedo Kr. [zurückgehen, weichen]. Az kith vramal el végeztevwk volth, semmikeppen abban hatra nem megye (RMNy. II.89).

hátraménés: retrocessus C.

[hozzá-mén]

hozzáméhetetlen: inuius, inaccessus, abaton MA. [unzugänglich]. Hozzá mehetetlen világoóságban lakozik az isten (DEmb: GE. 1). Hozzá mehetetlen hegy tetők (Misk: VKert. 279).

jár-mén: comneo MA. [hin und hergehen].

jő-mén: [ito, huc illuc eo; kommen und gehen]. Jönnek mennek dlestti órákkor a sok friss linók (Fal: NU. 267).

jövő-ménő: [praetergrediens, transiens, viator; vorbeigehend, vorübergehend, passat]. Sokan valának az iőűc ménőc (Kár: Bibl. III.37). Mellyek által az jövő-ménőnek securitása impediáltatik (RákF: Lev. III.118). Jőűc 's ménő vendég a szerente (Fal: UE. 375).

jött-mént: vagus, vagabundus SI. [hergelaufen]. Jött-ment nép: convenae SI. Nem is csak gyim-gyom vagj jött-ment jővevény, hanem gymros magyar, szívek-is vólt kemény (Köny: HRom. 65).

ki-mén: exeo, extro, excedo, egredior, evenio, provenio C. [hinausgeben, ausgehen, ausziehen]. En elleném ki ment vrnac keze: egressa est manus domini contra me (BécsiC. 2). Telle-sen ménéc ki: egressa sum (3). My lathny meenetek kywe az pwtaban? quid existis in desertum videre? (JordC. 385). My-

koron az fertelmes lelek ky menend az emberből, yar zaraz helyeken: cum exierit ab homine (391). Mennek vala az tanacz-
 lol kyve: profecti sunt a conspectu concilii (724). Mykoron az
 fraterek ky awagy be mennek vala (ÉrdyC. 339b). Ky meene
 eleynben (542b). Ky mene az varosbol (VirgC. 24). Kyment
 zenth Ferencz az hellow koldulni (47). Mikor ez velagbol,
 kimendő [így] volna (107). A hír kiméne felőle: divulgatur
 fama de illo (Helt: UT. P5). Az ő hire neue minden felé ki
 méne: egressus est nomen eius procul (Kár: Bibl. 1397). Ki-
 méne azért ez a szó az atya-fiak között, hogy az a tanítvány
 még nem hal (Pázm: Préd. 130). Minden hadba kimelhető fér-
 fiat számlállatoc meg (MA: Bibl. 1117). Az ember sírva riva
 születic, nyavalyássan éldegél s törhetetlen lúzzel mégyen ki
 a világból (Fal: NA. 193).

[Szólások]. Elki megy: exit MA. Attiamak uduarabol el ki
 mene (Tih.C. 21). Az en ez vilagbol elky mennessőmnee ideye el
 közelitők vala (NagyszC. 15). Megwink el ky az dezmarra
 (LevT. 14). Kimenetherejii bor: vinum fugiens PP. Az is-
 temek ezak eg ki ielenet akarattia vagion, meliből megien
 ki minden itelet (Fél: Tan. 530).

kimenés: excessus C. [ausgang, auszug]. Őmenden kiméno-
 sőt eleue kldélő: omnium expeditionem suam fecit praefere (Bécsi-
 C. 12). Még őrvit ennet ki menessőmbe (GuaryC. 59). El vegeze
 az zerzetből valo ky meneset (DomC. 112). Irgalmaz lelke-
 nek kymenes koron (PozsC. 18). Ez kőinek ki menésőtis ez
 kegelmes vnaak köszönőd (Sylv: UT. II.172).

kimenét: ∞ exitus. Vtakuae kimenetin: in exitibus (BécsiC.
 236). Tudom en bolöllem iozagnac ki mentét: novi virtutem
 de me exiisse (MüudC. 128). Vre halalnak kimeneto (AperC.
 16). Meg foga az varasnac kimenetit es be menetit (GuaryC. 55).
 Yrgalmaz en lelkeknek ő kymenety koron (PeerC. 179). Az
 haznak vala . . . ky menete (CörnC. 85). Atkozot kész bemen-
 tedbe, es kimentedbe: maledictus eris ingrediens, et maledictus
 egrediens (Helt: Bibl. 1.122.2).

kimenétel: 1) egressus, exscensus C. egressio, exitus MA.
 [ausgang, auszug]. Processio: kimenotel, olő menotel, pompauat
 valo irras C. Vadnac az határnac kimeneteli [kiterjedés] az
 tengerre (MA: Bibl. 1.210). Isten a paradisom kimenetelében
 (in exitu Paradisi) tüzes kardot helyhezte (Ily: Préd. 1.593). 2)
 successus, eventum C. [ausgang, ende, erfolg]. Az hiinek niomo-
 nisaganac io vege es boldog ki menetele vagion (Fél: Tan.
 110). A világot szolgálni akarokan boldogtalan kimenetelo leszén
 (Ily: Préd. II.325). Igy lön kimenetelek [halálök] az egész népek
 irtóztató példájára (Mon: Irók. XV.295). Olyan erős maga
 biztatásával, hogy minden ő haboruságának, még jó vége es boldog
 ki-menetele leszén (MHeg: Töszl. 187). Melly boldog kimenetelét
 várhattuk annak, a mellynek már születésekor megártot a
 felsznek hidozo? (Fal: UE. 413).

kimenő: a) exiens C. b) Sőt városnac vala tapaszot pal-
 lántia, amiae vala négy ki-menő kapuia (Tin: Ének. 136). Révet
 tanálának ugyan, de kimenő partja igen nehéz vala (Kom: Élet.
 53). c) Kimenő félben van: est in prociuctu exeundi (Pázm:
 Préd. 342. Kr.).

lő-mén: devenio C. descendo MA. [hinuntergehen].

lēmēnős: descensio C. [das hinuntergehen, niedersteigen].

lēmēnet: occasus [untergang]. A napnac lemento előtt:
 ante occasum solis (MA: Bibl. 1.69). Nap le-mente (Szathm: Dom.
 183).

lēmēnetel: ∞ Nap lemenetel (Gér: KárCs. IV.410).

neki-mén: adgredior Kr. darauf los gehen Adáni: Spr
 198. Egy tsorda néki méne a kortsmának (Fal: NA. 121).

őszve-mén: coeo Kr. Congredicus: összeményen C. Őszve-
 melhető: coibilis; össze-forradok, őszve-megyek: coaleo PPl.
 Haron nap kik lassaban őzue menuen egy napot zerzenek
 (DobrC. 54). Szörnyőképen őszveimentenek vala (CsomaC. 34).
 Midőn a folyó dagadás őszveimegyen: cum vomica coit (Com:
 Jan. 60).

rajta-mén: [aggredior; angrreifen]. Fel-fortyant ellenek mér-
 gében, de rajtök nem megyen, az jutván észében: hogy egyedül
 vagyon s fegyver sincs kezében (Gyöngy: Char. 58. RákF: Lev.
 1.106).

rőá-mén: 1) [adeo, accedo; hinzugehen, zugehen]. Az egeer
 nem gondol sem macskanal, sem egeer fogonal, de mynd hol-
 taban rea megön [az eledelre] (SándorC. 6). Ob, mel' őrvüest rea
 mene (VitkC. 88). 2) [inco; eingehen]. Feelők reeayok mennem [a
 a halálra és itéletre] (ÉrdyC. 10b). Reea mene [a házasságra]
 (611b). Reia [a tudományra] sem mehettenec volna (Helt: Bibl.
 1. b2). A veszedelmeket, ha előtte állana, ijetség nélkül rajoc
 mégyen es bátor szível szenvedő (Com: Jan. 195). Hogy a szu-
 kadásokat el-távozathathaiak, reá-mentenek arra, hogy elsőszöget
 s némü némü méltóságot is engelnének (Bod: Pol. 2). 3) inter-
 venio C. [erscheinen]. Az törwen napra rea nem menth [nem
 jelent meg] (RMNY. II.73). Jelente hog az törönt ez jőwő pen-
 teken hatta volna, kiro w neki rea kellene meny (321). 4)
 invado MA. [aggredior; angehen, gegen—gehen, angreifen].
 Reuiok akarárnac menni (Helt: Krón. 56). Hogy az nép rejji-
 mome Kehilára: ut populus ad pagnam descenderet in Coilan
 (MA: Bibl. 1.267). Reáment Herodes királyra es az ő szabad
 erkölcsit meg feddette (Ily: Préd. 1.51).

rőámehetetlen: inaccessibilis [unzugänglich]. Lakozuan
 rea menhetetlen [így] velagossagot: lucem habitans inaccessibilem
 (Komj: SzPál. 383).

rőámehető: [zugänglich]. A Tracia szárazon rea meheto
 szigetoben (ACsere: Enc. 263).

rőáménés: interventus C.

szēmbc-mén: congredior PPr.

végbe-mén: [conficitur, exsequitur, accidit; vollbracht
 werden, vollzogen werden, geschehen]. A Kristus váltsága vége
 nem ment, hanem halálával (Pázm: Préd. 81). Hogy az végbe-
 meheto (Zzon: PázmP. 1.120). It sok hamisolkűség ment
 végbe, mert ötözer forinttal kiszűrták a szemét, azt is a maradéka
 ládjából vette ki Diószegi; denique mind ő s mind az maradóka
 elkoppant tőle (Hazánk 1147).

végbomēnetel. Olyas dolgokban foglalatoskodik, a mely-
 lyek végbe menetelekről közönséges várakozás vagyon (Fal: UE.
 363).

véghez-mén: 1) [ad finem pervenio; zu ende kommen,
 fertig werden]. Es egyget se terez meg, mert innár véghez
 mentél az számmal (Helt: Arim. 8). 2) [conficitur, exsequitur,
 accidit; vollbracht werden, vollzogen werden, geschehen]. Vég-
 hez mene a pőr (Ver: Verb. 138). Véghezment szolgálta után
 (RákF: Lev. 1.161). Sok egymásra való irogatások, izengetések
 mentenek véghez a négy rétzepa réligiök között (Bod: Pol
 138).

viSSza-mén: roneo, retrogradior, remigro C. rogradior
 MA [zurückgehen, keinen fortgang haben]. Minden dolgai
 vissza menőnek, es istennek átka lön rayta (Helt: Krón. 77. Väs-
 CamCst. 602).

viSSzamēnés: remeatus C. [rückkehr]. (Zrinyi II.54)

viSSzamēnetel: ∞ Nem is látorságos még ő magyságának
 viSSzamēnetele (RákGy: Lev. 207).

oka, rendi, ménetye [így] (DBenkő: Flór. 149). Mentekben az úton ne trágárkodgyanak, és az isteni dicsire szenteltetett menetel más felé ne fordítsák (Bíró: Augy. 138).

mennybe-menetel: [ascensio in caelum; himmelfahrt]. Urunk mennyben menetele (Poenit. 83). Gorombául tévölegenc azoc az kie hogy az Christus testéne mindenütt jelen lételet állathassá, az Chr. mennyben meneteléből eltűnést, elenyészedést akarác ezínálói (MA: Seult. 600).

Ménő: 1) iens Kr. transiens BécsiC. 304. [gehend]. Meszszoménő: anplivagus Pfl. 2) meabilis C. [gaugbar, zu gehen]. Ky tart vala meg nyemykeus menew feoldet: qui aliquantulum distabat (EhrC. 40). Synay hegyere el fel wywek, ky oda oly mezze wala, hogy hwz napy menew feold wala (ÉrsC. 519b). Kezeyben Sámson mézát wótte wala, es menő wtban mézben eszic wala (Hofgr. 82). Súrta ménő út: in via Sur (MA: Bibl. I.13). Az menő wtban (Bartha: Krón. 20).

Mént: gressus C. quod abiit Kr. [gegangen].

[nagyra-mént]

nagyraméntség: [succensus; erfolg]. Az töróc birodalomban regnálo tévölgesben sokan esne azoknac kie az előtt abban élöne nagyra méntségeknec tekéütetiből, ez világ szerint soc igéretekel el hitettetvén (Zvon: Post. I.191).

Méntén: statim, protinus, continuo, ilicet MA. [sofort]. Menten, münyárást, ezentől: protinus MAL. Myhelth ky telyk az hawok, menthen ozohak (LéVt. I.101). Az vízec a földről menten olmenéne: reversae sunt aquae de terra euntes et redeuntes (Helt: Bibl. I. D). Hagia, hog meuten ű hozza hinc az Lentulust: vocari ad sese iubet Lentulum (Decsi: SalC. 32). Az Jugurta az varost menten megszalla: Jugurtha oppidum circumsolit (Decsi: SalJ. 19). Menten hozza fogjon (Ver: Verb. Szót. 32). Menten meglátod (MA: Bibl. V.39). Mikor az városba jutnac monten az várban mennee (MA: Seult). Midőn meg emészti, menten más nő (Lép: P'ük. I.139). Nem menten pápista az, a ki egy-két dologban ő-vélek meg-egyez (Pós: Igazs. H.207). Mihelyen a Pál a mennyei jelenéseket wóvé, menten ott terme a sátn-is az ő kisirtivel (KBodor: HÖsz. 7). Az israéliták gyermektséjek menten nyóltzad napon környülméltetteenek; tehát ma is a mi kisdélnket menten kisdéd korokban a sz. keresztység által bé-keló iktatni (Vallást. 354). Mihelyt az Erdélyi vajda embere hozzád jutand, mindgyárást minden sereggeddel menten siess (BékÖkl. 193). Menten a Tanais vízen a sarmatak . . . laktanak (Liszny: Krón. 147). Nyolez száz ötvent külön állatúnak, ezért hogy ha a tatárokbau el-esnének, amozokból menten ki pótolniák (107) Szivekből a kétség menten ki-esett (Könyi: HRom. 32).

[Szólások]. **Mentén megyek**: pergó, ich fahre fort Com: Vest. 110. actutum pergó Kr. Menten menne utána (LéVt. II 116). Hogy penig sokká tart, az az oka, mert az földről menten megyen fel az vapor (Gis. 114). Olyan, mint a szél: melly menten megyen, és visszaz nem tér (Pázm: Préd. 70). Milent érzed terhodet, menten meny az orvoshoz (Lép: P'ük. I.216). Menten meny elő-eléb ű te istentelenségében (Bök: Lämp. 46). Az mint látom, az urad csak mind menten-megyen elő tova, és ide hátra semmit sem gondol (ErdTört. II.231). Késedem nélkül megtérvén menten ment által az Dunán való hiedem (TudTár. 1839. 316). A mi már menten menten lejendő wala, arról ugy szól Christus, mint ha akkor bít volna (Pós: Igazs. II.514).

Méntést: statim, protinus MA. [sofort, sogleich]. Mentést vond által az maradékok (Helt: Aridm. 7). Mentést, haladék nélkül (Ver: Verb. 388). Mentést meg-botránkozie (Apati: Vend. 631). Kglnd levelet 27 vettem el, mintest [így] kiáltom urunk ő nagy-sagunk (Rejtlev. 94). Az zsoldost pedig mentést ny

elkésztik, hogy valamikor kívántatik, menést sítáljanak (Mon. Okm. XIV.61). Mi itt semmit nem késünk, mentest indúlunk (XXIV.351). Mentést meg-szünének az eredendő bűnek özön vízei (Csúzi: Síp. 405).

[Szólások]. **Mentést meny haza** (Cserényi: Persf. 16). Az nap hozták urunk parancsolatját, hogy az táborba esmét mentest menjek (ErdTört. Ad. IV.123). Mentést mennee (Zvon: Post. I.13). Minden dolgát félben-hagyván, mentést ment (Pázm: Préd. 447). Beküldtem kétszáz vitézeket, kiknek ntámok magam is mentest mentem (TudTár. 1839. 363). Erre mentést mentünk az udvarba (Pal: NE. 27. Pal: T.É. 730).

[Méntet]

el-méntet: [abire facio; abziehen lassen, fortschicken]. Samaria el mentette ő kiralat: transire fecit S. regem suum (BécsiC. 195). Elmentetleek títóket: migrare vos faciam (224).

föl-méntet: ascendere facio [hinaufgehen lassen, aufsteigen lassen]. En wágoc ki felmentette títóket Egíptombol: ego sum qui vos ascendere feci de terra Aegypti (BécsiC. 217). Föl mentetém té zallastoknac bízet té orrotocba (221).

[MEN-IK]

ki-menik: [evado, liberor; sich retten, gerettet werden]. Soha nem véllhetek nagyobb örömet, kinek fia halálából kimenelhet (RMK. V.25). Hozza intok az en istenemnek irgalmasságához megint, es nagy karvallasimbol ki menem (Lép: P'ük. I, 209).

még-menik: ∞ Az pogánok így vesznének, és keresztényének megmenének, az ezazar alegg menekölthetnek (ÉrsC. 511. Kat-Leg. 3565). Hogy meg gyonna es hogy ezeneken az örök karhozattol meg menneek (TelC. 351). Lataa azert, hogy mehetyk [így] meg twlóék (ÉrdyC. 86). Ellenséghől meg mentünk volna reghen (RMNy. II.151). Ha nőtelenek törvény kívül élnek, ha szerzetesek nagy szégyenbe esnek, sával kell szólni, azzal mind megmenek (RMK. II.167). Istenek előtte meg nem menhetel, valahol akarja téged vehet el (IV.162). Haza jövén, asszonyembernek csalárdságátul meg nem mene, nem marada, magát sem óhatta (VI.26). Ha dolgokban szorgalmatosság lesznek, hat mind azokul meg menyetek (Lép: FHal. 70. 183. Lép: P'ük. I.418). Némelyek éltétől idején meg-menik (Könyi: HRom. 92). Radivoi gyors volt szaladóban, egy erdőben meg-is ment volna valóban. De bezzeg Juranits volt az eb-adóban, mert be-esett szegény a nyomorgatóban [a török kezébe esett] (Könyi: HRom. 115).

Menedék: 1) [excusatio, defensio; entschuldigung]. Menedékek nynezen hw bynekről: non habent excusationem de peccato suo (JordC. 682). P. kedegek nyndenről menedekekthi adwan: quum ipse pro sua defensione dieret (789). Meg nem haragozok, mert ev jegen alazatos es menedekek vezi az te engedelmességdet (DomC. 303). Ewk (első szülünk) sem akarunk ottan hamar, ygazan meg gyonny, de gonoz menedekeköt veteenek ellene (ÉrdyC. 91). Csekély elmédnek ezekre nem-érkezését menedékekül adhatnád (NyKözl. XV.349. Pázm. 2) [absolutio]. Felbarátomat pedig, mint emnem magamat szeressen, es így minden adósságimnak menedekekét nyerjem szent felséggedtől (Pázm: Imáds. 28). Isten ő-neki menedekekét adot, hogy minden aszszonyal szabadságban bagozhasson (Pázm: Kal. 1766. 544). Christus Urunk elsőben-is a választottaknak mond menedék sententiát (Mogy: Bayla. 147). 3) [apocla, quietantia; quittung, empfangsbestätigung]. Mely adóssagrol emekekem menedekekét adot, hogy nynden per jatwar nekewl thartozzek az adóssagot megli adhy (RMNy. II.103). Adotti egy bokor gem thollath, kyrowl menedeke wágon (180). Adom az en leulemet derek meneslekwl Chiapy Ferencz urunknak, hogy az minem warham

ew nala wolt ennekem mindeneket meg küldöt (155). Zolgam-
tul kwdge meg en nekem az menedeketh (LevT. 1.41).

[Szólások]. **Menedek** alat adassek még azoknak az
kiknek hatta hogy ez után az en arnaimnak busulasok miatta
ne legien (Radv: Csal. III.168).

Menedékény: [venia dignus; verzeihlich]. Minden bűn az
ő maga természetiben halalosé vagy némelyek menedékények
(Pás: Igazs. L.219). Hát miútsen-é az ő természetiben menedé-
kény, örök büntetést nem érdemlő bűn? (II.113). A menedékény,
az az természetiben halált nem érdemlő bűn (Pás: Válasz. 265).
Való; de itüni állapotom esztendőket vár és menedékény (László:
Petr. 3).

[Menejt]

Menejtés. Ved te menejtésedet: accipe cautionem tuam
(DöbrC. 362).

Menekéd-ik: liberor, evado Kr. [sich losmachen, sich ret-
ten]. Menekédtek lezónk mindön köteleességten (Beythe:Epist.
51). Gyalázatosan menekéni valamiből (Decsi: Adag. 214).

ki-menekédik: evado, eluctor, emergo C. [sich losmachen,
sich retten]. Ky menekédbetyk kywe? (ÉrdyC. 10b. 49. 436).
Tengereen-való veszedelmes állapotokból mikor ki-menekédünk,
örömmel gondolkodunk, és beszélgetünk azokról (Pázm: Préd.
16). A világi bírák kezéből néha kimenekedhetünk, de bezzeg
nem az élő istennek hatalmából (Fal: NE. 46). Abban fáradoz,
hogy előbbi nem igazán biztató vélekedéséből ki-menekedhessen
(Fal: UE. 374). Ha ugy akarnák, a mint tudnák, nagy szép
könnyen ki menekedhetnének belőlök (Fal: UE. 376).

kimenekedés: eluctatio, evasio, eliberatio MA. [rettung].

még-menekédik: evado, eripior MA. evado EhrC. 146. [sich
retten, entrinnen, gerettet werden]. Az örök zegőntül meg
nem menekődik (GuaryC. 47). Hogy meg életlmees es menekőd-
neenek meg tewle (ÉrdyC. 524). Ky menekődhetnek meg ez
vezedelemnek köteleeből (600b). Isten atkabol, es haragiából
meg akar menekéni (Born: Préd. 16). Hogyha az asszonya
szabad lessz magával, meg is menekedik amyi sok nyughatat-
lanságtól (Mik: MulN. 197). Arval meg nem menekedel a büntetéstől,
hogy veled sok más vét (Fal: Sze. 515). A madárka
az ablakon frissen ki-repüle, tsak hogy Szuszionak szerentsét-
lenítő várától meg-menekedhessen (Könyi: VM. 24).

mégmenekedés: liberatio, evasio MA. [rettung] (GyöngyD:
Char. 352).

Menekedés: 1) evasio Kr. [rettung, flucht]. Czak nem
eijel nappal jar utannnk ertven mi is Cassa fele menekedeseit;
az ellenség Cassa fele megien (RejtLev. 50). Nyuczen ydeye
fwtasomnak, nyuczen helye menekédeseimnek (ÉrsC. 292). 2)
[excusatio; entschuldigung]. Ne baycad en zywemeth gonoz
bezedekre, es hynbely menekedésekre: ad excusandas excusatio-
nes in peccatis (KulcsC. 249). Gonozsagnak bezedere en zive-
met ne baycad bűn menekedéseket menteni (DöbrC. 219).

Menekédet: excusatio MünchC. 203.

Menetség: [liberatio; rettung]. Jo az kegyelmesseg, mert
wele az segetseg, mynt it a kichynseg lewt nagyinak menetség
[a hálás egér az oroszlámnak], mikor az ellenség jelen wolt
mynt ineg (Pesti: Fab. 15b).

1. **Ment**: excusatus, liberatus, ereptus MA. liber, immunis
SI. [befreit, frei, entschuldigt]. Taré engem mentél (habe me excu-
satum), mené meg engem (DöbrC. 350). Ewtet (Máriát) az vr
isten mente hatta [az eredeti büntől] (ÉrdyC. 162). Im menté
hagynom Lászlót à Ciliai grofinae halálaert (Helt: Krón. 110b).
Ha isten így végezte, hogy ebből az nyavalyából ki gyógyulj,
orvosság nélkül is ment ember vagy (Pázm: Kal. 382). Az an-

gyalok testetlenek, halandoságtól mentek (Pázm: Préd. 65).
Esztet szabadécl meg, osztán menté tészlek (Zrinyi L70). A
nemesek nem tsak nem mentek tőle, hanem a pór-rendnél job-
ban kötelezetnek a virtus gyakorlására (Fal: NE. 68). A mit
előhoztam, az újból nem szoptam, a humoristák szédelgésé-
től ment vagyok: io non ho formato il mio discorso conforme al
genio d'un umorista (74). Épen s mentül nem marad bősüle-
ted (Fal: UE. 407). Gondolatok, ohajtások, másképp vámtól
szabadok: de én szívemnek és hív szörelmemnek ettől nem
mentek azok (Amade: Vers. 181). Drezdánál által vett tőlük a
regeimet, rettettem: mert tudtam, hogy most nem leszek ment
(Gvad: RP. 124).

Mentes: [immunis, tutus; sicher, geschützt]. Azt sem tudta,
mentes belyet hol találjon (Könyi: HRom. 99).

2. **Ment**: [evasio, liberatio; rettung]. Jol meg lássad mente-
det (Göres: Máty. 23).

3. **Ment**: excuso, defendo MA. [libero; befreien, entschul-
digen]. Ok adással mentüm: causor C. Kit vvr ez világ timnu-
cebelevl mente (HB. 27). Sem magat nem mentem, sem az
kezőtlen vtót nem giöttre (WeszprC. 73). Félelem és rettegés
megemésztett miunket, fegyver előtt kietlembe mentjük fejünket
(RMK. VI.83). Isten ne menzen bolondságtól (Decsi: Adag. 270).
Valamikor eszembe jut, mit tselekedék Tobías az angyallal a
ki ötet testi vakságból és szegénységtől menté, szegyenlem a
mi háládatlan keménységünket szabadítottkhoz (Pázm: Préd.
83). Ő vétke, és vakmerősége, melyet mi nem követünk (Pázm:
LuthV. 21). Haláltül ment, bűnből tisztít (422). Régen Dávidot
Saultól szabadítád, mentéd bütül, noba sokszor vétet nítul
(Balassa: Ének. 8). Farkastól nem mentek, sem öblömből, sem
koblemből jászlodba nem tészlek (Amade: Vers. 110). Mely nagy
dícséretet kell adnod istennek, ki kezétől mentett fene fegyve-
resnek (Orezy: KöltH. 50).

[Szólások]. **Magokat menteny**: excusare (JordC. 579).
Menty magat róla (ÉrdyC. 373b). Sok szent jámborok az egy-
házi és világi méltóságoktól mentették magokat (Pázm: Préd.
58).

föl-ment: dispenseo Kr.

fölmentség: dispensatio Kr. (Zvon: Post. I.121).

ki-ment: elibero, redimo, eripio MA. [befreien, erretten].
Sem meuthetic ki magokat: necse liberant (BécsiC. 114). Hyty-
wel [esküvésével] ky menty magat (ÉrdyC. 526). Ky meuthetnee
pwrgatoriomból (611). Mert vár vala immáran Dávid királytól,
hogy Betsábét kimentené nagy árvaságtól (RMK. II.256). Mihelt
az isten imádságotat eleibe vővé, ottan lelketem ördög marká-
ból hamar el-kimenté (VI.219). Az te limeidet ments ki az rab-
sagból (Born: Ének. 261). Mindenegy pár bötől ugyan kiforr
a teljes átok, nincs is más módja, hogy kimenthessük ezeket a
Pluto unokáit a bűntől, hanemha azt mondjuk, hogy nincsenek
ezeken (Fal: NE. 30).

kimentség: [liberatio]. En innár rabságot is viseltem ke-
gyelmetek kimentsége miatt (MonTME. II.108).

még-ment: 1) excuso, absolvere C. [entschuldigen]. Mene
meg engemeth: habe me excusatum NémGl. 251. Mikoron zent
Ferenc kyanauuala frater Bernaldot latnya, ewtewle magat
renyden megmeutyuala: se expedít (EhrC. 12). Mené meg en-
gemet: habe me excusatum (MünchC. 145. JordC. 579. Helt: UT.
T3). Meg menty vala ő magat (TelC. 350). Megmentee, hogy
nem veetközött volna (ÉrdyC. 545b). Meg nem menteni valo
vakmerőség (Toln: Vjg. 12). Az poetak írásiban talált fogyatko-
zásokat meg szoktnk menteni (Pázm: Kal. 301). Megmentendő
tudatlanság (Ily: Préd. L.58). 2) [libero] defendo C. protego
MA [befreien, retten, schützen]. Megmentő: defensor, protector
MA Hogy megmentse magát ez ewkewrtewl: ut se expropriat

de isto bove (EhrC. 100). Megmentőne títóket: securus vos faciemus (MünchC. 70). Meneh meg minden elmey es testy bñnektől (GömC. 142). Meneh meg engemet: protego me (KulcsC. 29); libera me (138); eripe me (163). Az ország gyűlésében való moneteket megmenthetik az urak képekbéli követek által (Ker: Préd. 459). A suyarгатás testíntket segíti amnyibyl, hogy sok rendetlenségtől megmenti (Pál: SzE. 541).

mégmentés: I) absolutio C. defensio, protectio MA. [ret tung, schutz]. Megmentésre való: excusabile C.

mégmenthetetlen: anapologetus MA. [unentschuldbar (Zvon: Post. 1569. Kr).

Mentőget: I) defenso MA. [wiederholt schützen]. A fől. Jésusok senkit büntől nem szabadítottak, hanem világi nyomorúságoktól vagy tudatlanságtól mentőgettek (Pázm: Préd. 152). **2)** [exenzo; entschuldigen]. Mentőgesd magadat (Com: Jan. 194). Ha imádságra nékem időt nem adott volna, most nem mentőgetném őtet (Hall: III. Hist. II. 294). Eleutherius kezet fogván Eusebiussal mentőgetni kezdé vala magát (Pál: NE. 87).

Mentőgetés: defensatio MA. E-féle balgatag mentőgetés-eket akarván elgátolni az isten, emberré lett (Pázm: Préd. 117).

maga-mentőgetés: [excusatio; entschuldigung] (MA: Scult. 611).

Menteköz-ik: mentődik, kifejődzik SzD. liberor, evado, declino SI. [sich retten]. Míg istennek tetszik, addig menteköz-ziük (Könyi: HRom. 60).

Mentés: excusatio, defensio MA. defensio JordC. 790. [verteidigung, entschuldigung]. Seny menteest nem vehetnek az ev hnyekről (ÉrdyC. 587b).

maga-mentés: apologia C. defensio JordC. 790. [selbstverteidigung, entschuldigung]. Gonosz legyen . . . törődelmességgel, es magadmentesnélkül legyen (VitkC. 36). Ittele biro ki maga menteseket nem vezzen (DebrC. 275). Az üdülőknek bnyoi zugodas, magamenthes (NagySzC. 355). Eféle képmutatás szörűnt való magamentés (Moulrók. III. 147). Az ő maga mentesében senki ő vele nem volt (Fél: Tan. 227). Hálván a többínce magokmentését (Helt: UT. 15). Magam mentest nem akarok ez vy tunczban keszitenem: defensionem in novo consilio non statui parare (Döcsi: SaltC. 25). Magad mentésével hátrább addig, míg meg nem kívánják (Pál: UE. 489).

Menthetetlen: inexcusabilis MA. [nicht zu entschuldigen]. Meg kellett nyilatkozni az igaz tudomannak, hog az emberel menthetetlenek lenének (Fél: Tan. 228). Az törőnen menthetelenek teszi az hitetleneket az isten előtt (Fél: Tan. 519). Ment hetelenül: inexcusabiliter, indispensabiliter (Pázm: Préd. 891. Kr.).

maga-menthetetlen: inexcusabilis C. anapologetus Major: Szót. [wer sich nicht entschuldigen kann]. Hugi a sidok maga menthetetlenök lenének (DebrC. 108). Melly előtt meg nem állhat a bünső, hanem maga menthetetlenül kell lenni (Nögr: IVK. 67). Magad menthetetlen vagy oh ember (Mogy: Glaj II. 36). Magok menthetetlenekké is tétetnek (Szűthm: Dom. 159). Hugi nemely vakmerő elméket még mutassuk magok ment hetetleneknek lenni (PélsőB: TKöls. 11). Magok menthetetlenök az emberek, ha ezt nem cselekedzük (Gyöngyl: K Vall. 200).

Menthető: excusabilis MA [zu entschuldigen].

maga-menthető: [wer sich entschuldigen kann]. Maga menthető lézeng-e? (Töhr: Vig. 11). Az erdőnekek magok-menthetőek (GKat: Ttk. 5).

Mentő: defensor MA. [retter, schützer, verteidiger]. Mentő beszéd: defensio, apologia MA. Mentő erősség: argumentum defensionis (MA: Bibl. I. 463).

feje-mentő: [?] Rejé adjanak szép királi ruhát, es alája egy feje mentő jó lovat (RMK. II. 287. 474).

kár-mentő: sajtár, melyet alá tesznek Kr. A kármentő tótsérek (infundibula) a palackokhoz tartoznak (Com: Jan. 85).

maga-mentő: [se excusans; sich entschuldigend]. Maga-mentő felelet: apologia MA. PPBl. Szollyunc az kepntato magoc mentőknecis (Born: Préd. 411). Szóll másodsor Christus az magok mentőkről (Tel: Evang. II. 858b). Maga mentő beszéde (MA: Scult. 297).

Mentség: effugium, excusatio C. defensio, immunitas MA. [rettung, entschuldigung]. Mentség-képpen: excusate MA. Mentséget ada az Bankbanac [boesimtot] (Helt: Krón. 52). Mentsé-gec volt, az ő tudatlansag (Mon: Apol. 17). Mentségek ninczen: excusationem non habent (Fél: Bibl. 168). Mentségnece városi: urbes ad fugitivorum subsidia (Kár: Bibl. I. 155). Mentségre való városoc: asyla (MA: Bibl. I. 176). De az a mentség semmit nem szolgál (Pázm: Kal. 376). Ha papot foghatnak, mentség nélküil nem valami gonosz tévőt, hóhér kezébe adgyák (Pázm: Kal. 676). Mikor az atya őtet a' pusztiba köldé, mentség-nélkül félelem-nélkül méue (Pázm: Préd. 211). A pereseknek vádolása es mentsége meg-hallatic (Com: Jan. 133). A mi a stílust illeti, ha oly ezírán nem trágyáztam, a mint hazám kényesei szeretnék, vagyon kis mentségem: ifjantan kezlettem, távul bujdosva irdogáltam jobb részét es csak pihenő órákkor (Pál: UE. 362). Nem volt fogatos mentsége ura előtt, ki őtet egy mint tékozló, kártékony emberét kemény s hosszú büntetésre fogta (Pál: NA. 138). Futás lett mentségük (Könyi: HRom. 38). Inkább aggott az ő mentségére, miatt a' magáéra (Könyi: VárfAM. 43).

[Szólások]. K o p a s z m e n t s é g : excusatio infundata, hajas mentség: excusatio fundata (Vajda: Kriszt. 1620. Kr.). Ez a kopasz mentség ki nem szapulja fertőzőből a esnyát: la sciocchezza d'una tale scusa (Pál: NE. 17). Bir tapogasd, kopasz a mentség (Pál: NU. 287). Kopasz mentségre szorítanak, mikor szemekre votik mások foggyatkozásokat (Pál: UE. 442).

maga-mentség: excusatio Ver: Verb. 312 [apologia]. Ez vége maga mentségénece (Zvon: Post. 1534). Maga-mentségénece hűsága, melyet elő szoktanak az emberek vetni (Mad: Evang. 473). A reformatiu ekklésziának apologiaja, vagy maga-mentsége (Tus: Apol. Cím).

Mentségös: immunis, excusatus MA. [befreit, frei, entschuldigt]. Mentségössé teszi: exauctorat MA. **a)** Az halál ellen ninczen mentséges (MA: Bibl. V. 24). Mentséges vagy minden ő eszlárd álnokoskodása ellen (MA: SB. 91). Nem mentségeses ez dologból (MA: Scult. 418). Nem volt az őrlőgnece álnokságátul szabadon es mentségeses (MA: Tan. 72). Melyic vtalatos halványozas az, a mely az io igyekezetnece színe alatt mentséges nem lehetne? (EszT: IgAny. 375). Mikor az főkapitány táborban ment, szizat az táborozásból megmenthetett, az kik neki fizettek; hasonlóképen voltanak mentséges az vice-kapitánynak, hadnagyokunk (Moulrók. XI. 113). **b)** Semmi-képpen mentséges nem lehet [ezzen dolog] (MA: Tan. 1298). Es így ha tovább nem kérdezősködik, mentséges a dolog (JesTtk. 168).

MÉNDIKÁL: [mendico; betteln]. Rongyoltott nadrághoz zítét mendikálni (Thaly: VÉ. II. 82).

MÉNDIKÁNS, MÉNDIKÁNS: [mendicans, mendicus; bettler, bettelstudent]. Mendikásod szövegadó légyen mint Párisé, ne lehessen olyan ravasz mint az Argylusé (Thaly: VÉ.

II.71). Tetves tudatlan mendikánsokból urakká, nagy embe-
rekké lésttek (Böd: Pol. 112).

MENÉ, MENNÉ, MENYÉ, MENNYÉ, MINÉ,
[MENE? MÉNÉ? MÉNE? stb.]: [simulae, quumprimum,
ubi; sobald, kaum] confestim, pretinus [?] MA. PP. Mené hallak
az kyaloc az iesus neuet, ezersmind terdre nyezet (DebrC.
385). Az latrok menye ezth hallak, az ezet evk otan el
ragladak (ÉrsC. 517). Mennee az nép ezt meghallá, mind föttig-
lan jönak vallá (RMK. 136). De mene a nap felkele, király
ottan felkészöle (45). Memne kedég éjre juta, töle álom mind
elfuta (64). Szolgái menye ezt hallák, az szíz leányt ottan ki-
hozák (85). És az szolgák menye ezt hallák, öket ottan elra-
gadák (123). Kit menye az szíz leány halla, császárnak ottan így
monda (125). Menye császár ilyet halla, székéből ottan leszálla
(140). És menye az szíz mint [mind?] ezt monda, magát Krisz-
tusnak ajánlá (157). Menye pedig balgatag volt, ingyen-ottan
isten nem volt (115). Menne hallá Eszter, ilyen felele (RMK.
II.285). Menne király ő tanását meglátá, tanácsának király ottan
ezt monda (287). Menie a Sándornak esze megjöve, kik sirat-
ják vala, rájok tekénte (IV.92). Menie Sándort látá az Anon
papja, monda hogy Sándor a Jupiter tie (106). Menye a Dárius
Tigrist elkélé, az Eufrates mellett Sándort megérte (107). Menye
a Dárius e szókat monda, szabljával ottan reá indula (121).
Memie Pórus királ ezt meglátta vala, ottan nagyobb lón ő há-
torsága (138). Menye király érté Sándor mivoltát, ő hamar
szerezte ajándékokat (153). Világíró Sándor menie meghala,
Babilóniában rémülés vala (164). Menie Anániás az főpap ezt
hallá, ötödnap Jeruzsálemből eljnta (192). Arra felelték, hogy
menne az idő neki léssen, ottan ő magok felhozzák (LevT.
I.214).

Mennéhogy: ∞ idem MA. PP. Menne hogy éjjelre juta,
csak elahudt képet mutata (RMK. I.72). Menye az Dárius ez
szót hogy hallá, ütet elárulta, azt véli vala (IV.89).

MENNÉL (az minél gyakrabban LevT. II.233. *melynél*
hamaréb MHeg: Töszl. I.88. II.116. Nagyari: Orth. 101. *mynnel*
DebrC. 456. JordC. 5. ÉrdyC. 106b. 511. *monnel* RMNy. II.335):
[quo, quanto] je, je melr Adámi: Spr. **a**) [superlativus]. ∞ Addeg
ki nem meg, míg nem mennel kisseb el veth iozagrol eleget
nem tez (GuaryC. 9). Ha vr isten az mynnel kysseb bint es nem
hágyá gódtrelm neky, az nagóbbhat incab nem baggya (DebrC.
456). Mennel kiseb zikraiat ő dycősegenek meg sem mondhat-
nak (625). Myglen meegb mynnel kyssebb fyllereeth meg nem
fyzeted: donec etiam novissimum minutum reddas (JordC.
5). Ky ytalth adand ezek közzöl mynnel kyssebnek: qui po-
tum dederit uni ex minimis istis (ÉrdyC. 106b). Mymeel kys-
seblöz es nem mery vala magaat hasonlany (511). Mennel
zegenbnek es vlatatosnac heeleth ő neki nem adak (NagyszC.
368). Ez mennel kyssebnek bywattatyk menyeknek orzagaba:
minimus vocabitur in regno caelorum (Pesti: NTes. 8). Az kik
mennel erősb vitezec voltanac, anagy az harczon meg halanac,
auag nág selesen maradanac meg: strenuissimus quisque aut
occiderat in proelio, aut graviter vulneratus discesserat (Decsi:
SallC. 51). **β**) Mykorom meg erzendy az kesertetőt lytben,
ghondollya mynnel előzd, mely igben zykseeghes az lyth,
masodzör gondollya, mely haznalathos (ÉrsC. 276). **γ**) Ásó kapá-
kat és földhányó kosarakat minél többet szerezzenek (TudTár.
1839. 256). Azt tartják jobnak, a ki melynél hamaréb el-hadar
50 ave Máriát (MHeg: Töszl. II.116). Siessen mellénk jöni
mennél hama[r]ébb, Ibráni urammal is közöld (RákGy: Lev.
97). Példásan folyt nyálok az angliai imillyen s amolyan sze-
lündekekről, agár, vizta, kopó s több afféle fityésző tueskökről,
mennél szebben a mosólékos peszéréek módjára (Fal: NA. 122).
Rendelést tett, hogy a rabot memél előbb Kobleutzba által-
emeljék (Fal: TÉ 743). **δ**) **α**) Ez okaert az Catilina orszazarulatata-
sanac historiaiat mennel igazban lebet, rónideden meg iron:

igitur de Catilinae coniuratione, quam verissime potero, paucis
absolvam (Decsi: SallC. 4. 1). Az feiedelemnac akarván kedues-
kedni amak abrazattyt mennel szépen lehetett, mesterséggel
ki faragta (Kár: Bibl. I.644). Megböcsiljük s tisztoljük memél
előbb s memél jobban lehet (Fal: NE. 47). Tegy igazságot men-
nél előbb lehet (Fal: NA. 218). **β**) Az beretvára es az beglárra
gondot viselek, mennél legjobban lehet (LevT. II.29). **γ**) Hogy
memél jobbiva lehet, úgy nyoutassák a sz. írást (Pázm: LuthV.
163). Emez uralkodó indulathoz, akár hová szállakozott légyen,
mennél közelebben lehet, úgy szökjél (Fal: UE. 378). **δ**) Mennél
későbbben lehet, akkor megyek nyugodni (Fal: TÉ. 771). **ε**)
α) Menel nalaki eszesb uala közöttöc, annyual foglatatosb vala
az dolgokban: prudentissimus quisque maxime negotiosus erat
(Decsi: SallC. 7). Annnyual bujában posdólnak a haszontalan
botjorjánok, mennél kövéreb' a föld (Pázm: Préd. 323). Melynél
többet munkálkodik s vét, annyival többet reméni (Nagyari: Orth.
101). Mennél távulabb léznek töled szivekkel, annyival inkább
gyűtlenek gondot és félelmet reád (Fal: NA. 223). **β**) Annál na-
gyobb hál-adással tartozunk istennek, mennél alatsomb dolgokra
ereszkedett érettiünk (Pázm: Préd. 117). Mennél istentül fellyeb'
magasztaltattak, annál inkább' meg-alázták magokat (Pázm:
Préd. 1194). Mennél többet jövendölé Troja veszedelmét, annál
jobban nevelték (Fal: NE. 34). Annál inkább fájnak, mennél
feljebb lépett az ember (Fal: NA. 222). Mennél fellyeb jár a
categoria, a száraz valóság, annál nehezebb az első felső fókra
férkezni (Fal: UE. 470). **γ**) Mennél tovább él (a sas), az orra
mind hova-tovább le-felé horgad (Misk: VKert. 282). **δ**) Sza-
bad volt Salamonnak a pogány Hírámától fákat venni, melyek-
ből templomot épített: memél szabadabb isten tisztességére
fordítani, ha mi jót találunk a hamisság között (Pázm: Préd.
b2). Már ha a világi uraság megrettentí az embert, s elfogja a
gonosztól, mennél inkább végbe viszi ezt az isteni méltóság:
ora se la presenza d'un uomo ha un tal esecutione sopra di
noi, senza dubbio una forte persuasione che Dio c'è presente
non può essere meno efficace (Fal: NE. 16). O! mennél job-
bak és kívánatosabbak a minket szerető istennek reánk bocsá-
tott sanyarusági, hogyssem a hamis világnak áruló esőkjai (Fal:
SzE. 528). [Vö. **MENTŐL**]

vala-mennél: [quo, quanto; je]. **a**) Valamennél többeket esal-
tanac, még annival kemébb itéletec léssen (Zvon: Post. II.212).
Valamennel meszseb terjede, annyival inkább megl valtozek
(MNyil: Irt. Előb. 1). **b**) Valamennel nagyobb az dolog, és
valamennél közellyebb járul az emberi boldogsághoz, annál szor-
galmatosabb tanácskozás kívántatik (Toln: Vig. 12). Valamennél
többet iszik, annál inkább szomjubozik (Tof: Zsolt. 502. 51).
c) Valamennél úndokab' és rettentőb ábrázatot gondolhatnak (az
ördögök), azokat formállyák a pokol füstiből (Pázm: Préd. 1077).
Valamennél nevezetesebb faluk, városok vannak a holdoltságou,
mindentiben küldjön (könyveket) ő kegyelme (RákGy: Lev. 99).

MÉNTA, MĚNTA (*menta* Sylv: UT. I.37): mentha
MünchC. 57. mentha, bedyosmos C. [münze]. Dezmallyatok az
meentaath: decimatis mentham (JordC. 428. 567. Zvon: PázmP.
330. MA. Bibl. IV.25). Talály menta helyet mérges cicutákat
Zrünyi: ASyr. 295). Mentha gelesztátül jó (Felv: SchSal. 18).

boldogasszony-méntája: mentha Mariae, mentha graeca
P1B. tanacetum balsamita SK. Mentha graeca, costus bortensis,
vilgo Bodog asszony mentaya (Beythe: Nom. 6).

erdei-ménta: melissa calamintha SK. Erdei ménta, matska
ménta: calamintha PPL.

fodor-ménta: mentha crispa, sisymbrium MA. menta crispa
Mel: Herb. 104. krausenmünze KirBesz. 155. Ila az fodor
mentanak vizet eczöttel özne főzöd, galiztyat az gyomorban
meg ől (BeytheA: Fyvk 71). Fodor menta leuel; fekete menta
leuele (Frank: HasznK. 19. PP: PaxC. 22. Nad: Kert. 101).

házi-méнта: mentha Mel: Herb. 104. Az hazi ménta egygye az hedyosmus görögül, az az gyönyörűséges illatú (Mel: Herb. 104).

hègyi-méнта: calamintha montana Mel: Herb. 103.

köszvény-méнта. Chymbor auag kőzvény menta: pulegium Frank: HasznK. 17. Pulegium, chombor, kőzvény ménta h. e. podagraria mentha Beythe Nom. 7.

ló-méнта: calamintha C. Major: Szót. 122. sisymbrium MA. Menthastrum: lo mentha Beythe: Nom. 6. Kerti, mezey es vízi ménta, kit lo mentanak is hívják (BeytheA: FivK. 38b). Ló ménta avagy vízi ménta (Com: Jan. 26. Nad: Kert. 107).

macska-méнта: calamintha PPl. nepeta cataria SK

mezei-méнта: nepeta Mel: Herb. 103. Természetec nem sokkal különbez az mezei és házi méntának (Mel: Herb. 104).

mocsári-méнта: pulegium Nom.² 47. Vad mocsári ménta: zopiron Nom.² 57.

vad-méнта: menthastrum C. Vad mentha, mezei mentha (Beythe: Nom. 3).

vérès-méнта: mentha rubra Mel: Herb. 104.

vizi-méнта: menthastrum, sparganium MA. mentha aquatica Mel: Herb. 107. A vízi mentát keueben kötök vagy kötőlogben (DobC. 56. Com: Jan. 26).

MENTE: amiculum C. lacerna, pallium MA. palliolium MA: Bibl. II.159. [mütel]. Küpenyeg, esős időre-való mente: penula PPBl. Barson menthe (RMNY. II.88). Mente bérlétsnek volt ideje uraktól, cizfira ködmönöknek és háti-bőröknek végbéli katonáktól (ÖtvMest. 61. vsz). Az mente választotta meg az romaikak az palástos görögöktől (MA: Tan. 1312). Cserkesz mente (Radv: Csal. II.320). Mentém, dolmányom Hagymási Jánosé legyen, az karvással együtt (Radv: Csal. III.259). Mentém négy [van] minden napra, magyaros veres kurta anglia ezüst gombokkal (III.359b). Vállban vágott mente (TörtT. I.180). Hoszszú mente (Misk: VKert. 230). Angliai posztót ajándékon úgy osztogatta, kinek egy mentére, kinek egy dolomáura (Monrók. XI.319). Mikor házoknál voltak, ugyan mentét viselének (Monrók. XI.343). Hideg, szeles idő volt, úgy hogy a mentét is el állhatta az ember (XV.517). Hives és szellős idő lón, bizvást kelletett az mente (XVIII.39). Síp új mente (Com: Jan. 99). Kitisztitjuk palástunkat, menténket (Com: Vest. 83). Elmetszé a Saul mentéje szélit alattomba: praecidit oram eldanydis Saul sileuter (Illy: Préd. I.258). Mente helyett kabátod lész, az is hátul hasított lész (Thaly: VÉ. I.283). Nyári mente (Mik: TLév. 416). Ennek-utánna a deákok mindenik kollégiomban hoszszú mentét vagy tógát viseljenek (Bod: Pol. 129). Csauz mente (Fal: Jegyz). S leibélt ad dolmányt, és plundráért mentét (Orcz: KöltSz. 225).

[Szólások]. Jákóhalmán a vargák ködmönt köszörülnek, Pusztaszkészön Győr mellett mentét fűreszőlnek (Thaly: VÉ. II.171).

háló-ménte. Hol vagy az én háló-mentém? wo ist mein nacht oder schlafrock? KirBesz. 12.

kurta-mente: eldams PPl. kuruz mente Kr. Chlamidatus: kurta mentes C. (Com: Jan. 99).

Mentőeske. Kurta mentőeske: chlamidula C. (Misk: VKert. 313).

Mentős: palliatu MA.

MENTŐL (mentel hamarab LevT. 19. mentyl hamareb 14. mentül ineb GuaryC. 67. NádC. 317. mentöl, mental Adami Spr.): **1**) quo, quanto je Adami Spr. **2**) superlativus az Öltőziel te mentől job ruhaidba: induere cultioribus vestimen-

tis (BécsiC. 9). Mentől gonozb vtay: viae pessimae (99). Mentől küssebec: pusilli (MünchC. 17. 37). Órdög mitül fel mintül ineb (GuaryC. 67). Mind ez velaghi néelve sem ielőnthetne meg éak mintül küsseb keünáthles kit kel zenededöm (NádC. 317). A mentől küsseb lelki penitencia nagob hog nem mint a mentől nagob testi penitencia (TelC. 195). Viue ftet mentől miltosagob herro (NagyszC. 368. 130). Kiczoda mentül nagub az menieknek országában? quisnam maximus est in regno caelorum? (Sylv: UT. 128). Voltac nemelylec, kie mentül iobnac az kazdagsagot tartottac (Born: Préd. 549). Ifjuságában mentől iob korában holt vala meg (Kules: Evang. 495). El-vész tölled mentől iob marháid, egy kántorig sem veheted annak hasznát (FortSzer. L3). Mint hogy te ékes vagy szép drága gyémántal, így ő is mentől szobib kedves szavával (Balassa: Költ. 6). **3**) Mentől első tanítván (DobC. 1). Eh fele regestrom tetel mentől előzer meg irattaték vala Siria orzagnak tiz tartoiatol (50). Mentől előzer zerze aldozat tetelőket (96). Mentől előzer (fogait) kih tőrek (188). A prophetákac szeretettel oluassac, es azoknac irasokkal élyűnc: mert mentől előszer hirdetic es bizonyittyac minékűnc a Christus országát, melybe ennek vitanás elne a keresztények mind e vilagnac végig (Holt: Bibl. IV.3). Ez mai pascha napian mentül előszer az istennec anygali bizonyisagot tőttec az wr fel tamadasarol (Born: Evang. III.53). **4**) Azkor tudod bőczűlni az mentül leg küsseb szikariatis az isten lelke vigasztalasanac (Born: Préd. 301). **5**) Mentől hamarab: auf das schleunigste Adami Spr. Aniera megghittotta az embert, hog tizenket oraig, auag mentől tőbig huszig, az emberből ki tolt a lelket (Szék: Krón. 231). Hogy mentül erősebben uszson: quo firmus imatet (Com: Jan. 99). A saskeselyű, fészékét mentől magasabb fára azért rakja: mert egy párnás nevű kígyó mindenkor igyekezik fiának veszedelmére (Hall: Hlist. II.65). Neänder bútsűzni kezdte, mint hogy reü izent attya, hogy mentől előb baza sietne (Fal: NU. 277). **6**) Mentől jobban lehet segitem: *quam potero, adjuvabo senem PPBl. **7**) Mentől (többet) irkálzatok, amnyval... (Bal: CsIsk. 399). **8**) Mentül tudosabb, annál tsendesebb: *quanto doctior eo modestior PPBl. Annál kevesebb bőczűlletre méltó az elég-tétel es meg-követés, mentől küsseb renden vagyon a ki eleget akar tenni (Pázm: Kal. 751). Mentül a nyahoz közlele' jár, annál kevesebb' része tetszik a holdnak Pázm: Préd. 23). Azt gondolhád, hogy fel hájnitatott dolgok voltak, a melyek mentül félyeb mennek, annál közelebb vadnak az esethez (Pataki: Reg. 213). Mentől érdemtelebbnek tartod magadat a királyi székiez, annál inkább közelebb szuhoz (Mik: MulN. 276). **9**) Mentül tovább fog tartani, attul jobban kivilagosodik az oktatásoknak értelme (Fal: SzE. 512). Mentül jobban vilagosodik, attul inkább oszlic a setetség (566). **10**) Myntwl nagyob vagy, mynudenbe alazad te magadat (VirgC. 126). Az után megint mind tovább-tovább keresi a kúneset; es mentül tovább ássa a földet, mind többet-többet talál (Otr: Tök. 195). **11**) Az anygalokban is talált gonoszisagot, mentül inkább bennünk talál hamissisagot (RMK. VI. 126). Ha az oktan állapotban így félnik az istennek hatalma es bölcsesége; mentül inkább az emberben ő magában? (Pázm: Kal. 19). Mert, ha akkor az bün ostort érdemlett; mentül inkább érdemel mostan (803). Ha ezek a világi dolgokról ily félye beszéllettek: mentül inkább a lélek fűvösségbenjáró dolgokról rettegve kell szőllani? (Pázm: Préd. 63). Ha szabad az égre eskűdni: mentül inkább az evangeliomra, es a szentekre (Pázm: LuthV. 465). Ha ezt a földet emyi sok szélységgel felékesitetted; mentül szob ház, melynek öröme es világossága te-magad vagy? (Pázm: Innads. 10). Ha az küsed allotokra ily gondod vagyon, mentül nagyobb keszen az emberekre (Lép: PTük. II.11). Ha tsak az emberek között-is az nem esik; mentül inkább nem esik az isten es az ő követői között (GKat: Titk. 204). **12**) simulac; sobald. Kelyetek fel, menthewl le ylendethet: surzite, postquam sederitis (FestC. 85). [Vö. MENNEL]

vala-mentől: [quo, quanto: jo]. **a)** Valamentül tovább bocsátta az ő jo vizet: attul inkább meg változik (MNYil: Irt. Előb. 1). **b)** Valamentől tovább halad ez dolgunk, az én kezem is naponkint kötődik (KétMDipl. 120).

MÉNY (*menyeköz* ÉrdyC. 74): **1)** Menyem: nurus C. Pesti: Nem. 28. [schwiegertochter]. Nem alkuszik a napa a menyével: omnes socrus oderunt *nurus PPBl. Jövő Noemi öménél: venit N. cum nuru sua (BécsiC. 3). Te ménedtől zfelét ki tégedet zeret: de miru tua matris est (10). Chazarnak menyé Domiceilla azzon (ÉrdyC. 655b). Monda ű menninek (Istv: Völt. 22). Unokája és menyé: filius filii sui et nurus sua (MA: Bibl. 1.10). Menyem asszony ő kegyelme is kijűtt (Évk. XIII.67). Az ipa és menyé közdött az házasságnac megtiltása vagyon (Apati: Vond. 884). Judának házasságát, és az ő menyével Thámárral való közdösölését tractállya (Tyuk: Józ. Előb. 14). Ez mennyének, amaz udvarol anygának (Gyöngy: Cup. 26). Napad nem gondolja, hogy ő is csak meny volt (Kisv: Adag. 486). **2)** sponsa EhrC. 73. [braut]. Mennee zana: vox sponsae (BécsiC. 101). Iduezlegy szenth Katalin, iduezlegy Christusnak igaz menie (ThewrC. 182). **3)** [mulier juvenis, neouupta; junge frau, jungvermählte]. Meniek es leaniok nagj sokak lesznek (CsomaC. 12). Meniek és azoniok arezil fordulnak (114). Szégyenljük mondani, menyeken, leányokon, és gyermekeken, szép asszonyi állapotokon, az minemő szeplők ő rajtok lettenek (RMK. VI.10). Menyeket, leányokat adnak vala, harmincz zsidót egy pénzen adnak vala (VI.182). Közdölme rabba tenel soc menyeket öznegyeket (Born: Ének. 128). Valaki azt hiszi, hogy nyorjen menyeken és szűzeken szerelmivel vagy hívséggel, az házat rak sik jegen (Balassa: Költ. 20. 120).

jegyés-mény: [sponsa; brant]. De kychoda volt ez menyeközben valo aldot völegheen es jegyes meen (ÉrdyC. 74)

Ményecske: nupta MA. neouupta, juvenis mulier Kr. [junge frau]. Szép menyecskék, kiknek Zsigmond megmerte köldekeket, hosszaságokat, és ő szép tügyeket (Tin. 358). Az soc ezírás menyechkek (Mon: Apol. 335). A férjhez adott menyecske: nupta (Com: Jan. 117). El hitették magokkal, hogy menyetske nélkül és meleg ágy nélkül nehéz, söt lehetetlen a Kristus evangeliomát predikállani (Szentiv: Verseng. 540). Hivattya a gazdaszszonyt-is annak feleségét, hát az tsak igen ifju menyetske, tizennyoltz esztendőnél nem több (Hall: III.117). Azt akarná Eusebius, hogy hiútót ne tartsunk, hanem gyalog szálván, mikor sietni kel, hamarját füssunk a közdösleges menyetskékel (Fal: NA. 171).

Ményecskés: perditus amore juvenularum mulierum Kr. Menyetskés legény nem örömet házasodik meg (Kisv: Adag. 384).

Ményeköz-ik: nubo, nuptias celebró [hochzeit halten]. El uent iorol halakat aduan emlekezzewnk, ha akaryk hogy zerenchenel weggy menyekewzewnk (Pesti: Fab. 4sb).

Ményeközet: [nuptiae; hochzeit]. A meniekozetnec fia: filii nuptiarum (MünchC. 71). Menyegzet: nuptiae (Vajda: Kriszt. 1.596. Kr.).

Ményeközö, menyeközö, menyegző: nuptiae, gamos C. [hochzeit]. Menyegző másod napi lakodalom: repotia MA. Hesternee meniekézeiert: pro nuptiis Esther (BécsiC. 53). Menyegzőt ten: fecit nuptias (JordC. 123). Meeg nem érkezet cristusnak menyekewzwebe (VirgC. 130). Meneközö ruha: vestis nuptialis (MünchC. 54). Az kyral menyegzőt zolgaltat vala ew leeanyanak (ÉrdyC. 167). Atla immár nagy kazdagon szörzet menyeközöt és duskát iyut velec (Helt: Krón. 20). Az wrac meg őttée immaron az belest Budán a menyeközébe (Helt: Krón. 150b). Itt ved eszedbe, hogy a menyeközö dolga felől szola (Helt: Bibl. I. L2). Az ki szörze menyegzőt fiának: qui fecit nuptias filio (Fél: Bibl. 37). Mynkket menyeközben hywtak

(Radv: Csal. III.3). A mennyei király fia a mi testünkkel menyegzőt zolgaltata (Pázm: Préd. 114). Sicheu a Dina menyegzőjét környül-metélészel nyoré (160). Kevés hora vagyon a világ menyegzeinek (239). Ördög menyegzője (Bél: NotHung. II.513. Kr.). A fő innepek és vasárnapok meg-illettesenek, menyegzők se egyéris lakodalnak akkor nem zélébráltassanak (Bod: Pol. 64).

Menyegzői: nuptialis C. [hochzeit-, braut-]. Házassági, menyegzői: connubialis MA. Menyegzői vers: hymeneus MA: Bibl. Magy. 3. epithalamium MA. Menyegzői rwhaban (ÉrdyC. 641). Menyegzői lakodalom: convivium nuptiarum (Zvon: Post. I.294. Kr.). Menegző napjan: tempore nuptiarum suarum (Ver: Verb. 175). Menyeközöi lakozásoc (Com: Jan. 117). Menyeközöi avagy menyeközöre való versek: nuptialia carmina (Com: Jan. 163).

Menyegzős: nuptialis MA. [hochzeit-]. **a)** Első menyeközös vasarnap (ÉrdyC. 73). Posztó darabotskába takartatott, hogy minket az igazságnac menyegzős köntösébe öltöztesen (Pázm: Préd. 106). Menyegzős ház (1055. Kr.). Menyegzős ruha (Mad: Evang. 747). Menyegzős ének: cantilena nuptialis (Biró: Micae 59. Kr.). A nemesség nem lépik az ur eleibe a templomokba penitentzia-ruhában, hamu-hintve, töredelmességgel, hanem menyegzőssen, módi inneplöben, deliássan, szolga tsordával (Fal: NA. 201). Gazdagon el készült a menyegzős lakodalom (Fal: TE. 680). **b)** Kesereghetneké a mennyeközössoc: numquid possunt filii sponsi lugere? (Helt: UT. C.1). Náladnál nagyobb tisztességbéli embert hyt az menyeközös ember (Kölcs: Evang. 499). Menyegzős népec (MA: Scult. 161). Menyegzősök (Huszt: Aen. 3).

Menyegzősköz-ik: nuptias celebró, convivia ago nuptialia Kr. [hochzeit feiern]. Az kik egyszer házasság nélkül való tiszta életet fogadtak istemnek, nem szabad azoknak menyegzősközni (Pázm: Kal. 155. MA: SB. 180).

Menyegzőz: ∞ Menieközöztök (Mel: SzJán. 39). Az bikának jegye alát id menyeközözni, gyermeket czeztől el választani (CisK). Vendégeskedni, lakoskodni, menyegzőzni kezdének (ErdTörtAd. III.82).

Menyez: sponso, desponso SI. [verloben]. Meñezlec tegedet en magamnac öröcke: sponsabo te mihi in sempiternum (BécsiC. 184). Mikor volna meñeztetet: cum esset desponsata (MünchC. 15). A férfinak meñezet züz: virgo desponsata viro (108).

MÉNYÉT: mustela, gale C. mustela Helt: Bibl. I. CC63. Kár: Bibl. 1.97. [wiesel]. (Pesti: Fab. 27b. 36b. Zrinyi 1.131. ACsere: Euc. 212). A migale a menyétnek nemei közzé számálthatatik; magyarul külömben ki-nem tehetjük, hanem olly állat, melly félig menyét, félig egér, minemű az ürge (Misk: VKert. 239). A menyetnek rokkat kössön (Diósz: Tal. 197).

házi-menyét (Misk: VKert. 238).

crdei-menyét (Misk: VKert. 238).

paraszt-menyét (Misk: VKert. 238).

vad-menyét (Misk: VKert. 238).

Menyéti: mustellinus C.

MÉNYEZÉL [?]: menyezetel, meghajt, boltoz SzD. lacuno SI. [mit einem plafond versehen]. Bé-padolni, menyezelni: *assibus compingere PPl. [olv. menyezetelni?]

MÉNYEZET: lacunar C. laqueare MA. contabulatura, laquear contabulatum PP. Bóthajtás, menyezet: lacus PPIBl. Menyezet, boltozás: laquear, die decke eines gemachs, oder zimmers Com: Vest. 134. Méñezet: cortina (BécsiC. 52). Egyhaznak menyezet (DomC. 227). Sok szép szikrázó csillagokkal ragyog, mint anyyi drága gyémántokkal tözött menyezet

(Pázm: Préd. 747). Az ég menyeezeti beszéllic (MA: Bíbl. V.9). Az majoris ackor újéttya az menyeezetet, és az ház fődelet, mikor az eső nem esic (Prág: Serk. 361). Az kőoszlopokat úgy csináltassa kegyelmed, hogy nem kell azt boltással csináltatni, hanem csak menyeezettel (Évk. XIII.62). Menyeezet módjára párkányoson csináltatán (MonOlm. XXIII.435). Menyeezet ágy: lectus habens tolm (Fal: NU.² 199. Kr.). Az urfi ki tüzilőlük a menyeezett nyoszolyájából [így] nézéli a ki-borított sok-félt, tsak azon kap, a mi finom és gyenge, a leg-szeb'hez is tsak félve nyúl (Fal: NU. 256). Menyeezetje a palotának sok idegen bütököt, titkos vonásokat mutatott (341). [Vö. **MÉNNY**]

Menyeezetél: lacemo MA.

Menyeezetés: lacunatus, cameratus, fornitus Kr. (Káldi: Bíbl. Arg. I.4).

MÉNNYIT: luxo Kr.

ki-ményit: eluxo MA. [ausrenken]. Vallainkat ki menyetti [puposítja] (Lép: F.Tük. 27).

MÉNNYÜL (midőn lovad a bokában ki-ményül? Cseh: OrvK. 39): luxor MA. [ausgerenkt werden]. Menyült: luxatus MA.

ki-ményül: eluxor Kr. [ausgerenkt werden, sich verrenken]. Kimenyült: luxatus, eluxatus MA. A kimenyült tsontot helyre tenni: reponere ossa in *sedem suam PPIB. Az lo eseeek welen, az labom kymenyült wgy anyera, hogy nem alhathok roya (LévT. 9). Illete Jacob ebjeénece forgo chontyat; es az á kúzdese ki menyüle: nervum femoris eius, et statim emarcuit (Helt: Bíbl. I.Q.). Nem birac szegényt á ki menyült labai (Helt: Háló. 151). Luxata membra, azaz, ki menyült tagokat épít (Mel: Herb. 112). Olyan mint az odus fog, es á kimenyült láb (SalMark. G4). Kinek keze auagy laba ki menyül (Frank: HasznK. 15).

kiményülés: luxatio, luxus, parathresis MA. A sántáknac sautéttáse a ki menyüléstől, ficznulástól (a luxatione) vagon (Com: Jan. 55).

Menyülés: parathresis, luxatio MA.

MÉNNY (*munhi* uruzag HB, *mení, méú, méü* [?] MüñchC. 41. *menyebel:* de caelo KulesC. 29. 183. *menybe:* in caelo 176. *menybe* VirgC.63. *menybe* 79. 82. *menyedögés* Vás: CanCat. 125. *menybe* ménees CzechC. 41. *menyey* ÉrdyC. 3. 556. stb. az *menyee* félnece teremtőie Kár: Bíbl. I.509. az *menyee* kezdeti: generationes caeli MA: Bíbl. I.2. az *menyee* bírója: possessor caeli MA: Bíbl. I.12. *menyeyi* Tof: Zsolt. 515): **I** caelum, dím C. aethier, caelum EhrC. 1. [hímnel]. Noky [némelyik] volt sentesegeswltet menben (EhrC. 2). Menyee ég istenét hócöltéc: mun deum caeli coherunt (BécsC. 17). Fél magaztatot menyeekglen te igralmassagod (AporC. 2). Énekletek vnak ki fél ment menyeek menyee (17). Menyeeknek orzagan: in regno caelorum (JordC. 360). My atyank, ky vag menyeeken: pater noster, qui es in caelis (370). Menyben menyee: sursum receptus est (707). Menyeeben vagon (DebrC. 1). Menyee félnece teremtőie (ThewrC. 193). Teneked adatot hatalm menyee es fevl devt (CornC. 34). Meny félét való vizek: aquae, quae super caelos sunt (DobrC. 214). Meenyeezel magasb, az meeseegnel meelyeb (ÉrdyC. 533). Vetkeztem az nagy menyee keallo bwnykle (VirgC. 12). Ez világot kezében adta, menyeeen és földön urrá vallotta (HMK. II.223). Fenleoz mind földwa menyee (66). Az menyeek istene előttő (Ozor: Christ. 111). Atyám, ki menyeeben vagon: pater meus qui in caelis (Helt: I.T. É.2). Manna adatte nekic menyeekből (Szék: Krón. 19). Díezertessel attia isten menyeeben (Börn: Ének. 531). Estue az Mars es Saturnus bírodalomra jut, kie laboru menyee es hídeg egot szereznece (Kal. 1582. Fv4). Égő tsillag esik menyeeből (Pázm: Préd. 6). Miképpen érted ezt a ezikelt: Fel-ményo menyeeben? (Ker:

Préd. Előb. 7). **2**) [fulmen; blitz]. Tyzes meen yssen meg (ÉrdyC. 651). Meg ütötte vala vgyan a meny a szent Miklos egy haza sanctuariomacne orozattyat, de chee egy nehany cherepbe töt kart a heázaton (Tel: Fel. 195. L. mög-üt, **menny-ütés**)

[Szólások]. Fel keresi a gazdáját, kinél kintsét hadta vólt: ama pedig földtől mennytől tagadgya, hogy a doloban semmit nem tudna, sőt ötet sola szemével sem látta (Hall: HHist. II.209).

Mennyebeli: caelestis, caelicus MA. [hímmlisch]. Menyebelic: caelites C. (ÉrdyC. 356b. CsomaC. 104). Membely vr isten (Nagy: HunyJ. 5).

Mennyei (*munhi*? HB, *meny* BécsC. 132. *meiu* MüñchC. 85. *menyi* Börn: Préd. 27): caelestis, caelicus, aethereus MA [hímmlisch]. Menyee haborotul: ab aeris perturbatione NémGl. 166. Oggn nekic mumbi uruzagbeli utot (HB). Tü menyee afatoc: pater vester caelestis (MüñchC. 23). Menyeei félseg: altissimus (JordC. 171). My menyee kynerwnek agyad nekwnk ma: pauem rostrum supersubstantialem da nobis hodie (370). Tekeenezetek az egyh menyee repőső madarakat: respicite volatilia caeli (371). Hallya az menyee ygheet: audit verbum regni (391). Az menyee orzagnak ffyay: smit filii regni (396). Mikoron akarnaya kivannia az menyeeieket (BodC. 4). Mynemew nagy zentseegben, menyee eeletben, alazatosságban (ÉrdyC. 520). Az menyee cyllagok (556). Elmeyeket amenyee gondolatra fél emelyk (VirgC. 30). Az keuasagok az menyeekre indultasunk (111). Tsak a Kristus szava gerjeszti menyeei melegségre a szíveket (Pázm: Préd. b2). Ha az Cristussal együtt földmatatok, az menyeeieket keressetek, áhol az Christus az istennek joljan ül (Szár: Cat. P2). A kinek üresedik szíve a világi hitván kívánságoktól, annak telik lelke menyeei vigasztalásokkal (Fal: SzE. 556).

Mennyeeiség: caelestis status Kr. (Bíró: Micae 73).

MENNYI (*menyi* HB, *menyben* EhrC. 41. *meny* JordC. 551. *meny* 926. *menyben* ÉrdyC. 554b. *menyee* EhrC. 213. *meny* ThewrC. 82. *meny* 156. *menyee* NagyszC. 63. *menyee* BécsC. 17. *menyee* 37. *menyee*ket AporC. 13. 33. 84. *meny* Börn: Préd. 78. *meny* Kár: Bíbl. I.314. *meny* Sylv: UT. II.48. *menyee* ÉrdyC. 1. 560. *meny* DobrC. 13. *meny* DobrC. 128. *meny* GyöngyC. 19. *meny* BodC. 33. *meny* LévT. I.260. *meny* voltak KeeskTört. II.91. *menyi* Kár: Bíbl. II.148. *menyee* MA: Scult. 125. *meny*vel 657. amiat, amannet Zvon: Ostand. 222): quantus MA. [quot; wie viel. Menyia: quanti, quoteni; menyee-képpen: quot modis MA. **I**] [interrogativum]. Hányan, menyia: quoteni PPIB. Menyee milostben teruntve elew adamut (HB). Menyee ezadalatossagual (quanta admiratione) legenek férencznek zent seby meltoe: teeyk az ezudalsu (EhrC. 66). Menyee legenece ő városoc: quantae sunt civitates eorum (BécsC. 17). Soc hort inee, menyeeiet életében nem ituala: bibit vinum quantum (BécsC. 37). A vilag ki te bennel vagon setet lend a setet menyee lezen: ipsae tembrae quantae erunt (MüñchC. 210). Nem hallod é menyee tanosagocnt (quanta testimonia) mondnae te ellened (MüñchC. 67b). Menyee zörnyűseg lezón az holoth zóntelen luttak őrdögnee zörnyűseget (GuaryC. 2). Menyee, hany kessereységet zenyvede (CornC. 4). Menyee zamtalan (ÉrdyC. 520b). Menyee soc fele emberece fúze az torkosságoc (Börn: Préd. 110). Vram menyee ydeygen felezec el engemet? usquequo domine obliviscor me (KulesC. 20). Menyian volta, nem erthottyúe (Börn: Préd. 78). Ot mino ideig tamtot bizomal azt senki nem tudia (Szék: Krón. 93). Menyee sing posztó szűfség az istennek madrágnak? (MoesK. 3). Menyee magoss az egből az földre le jóni? Folelet: azt senki sem tudgya (64). Menyee meszszere vagon egy helytől az más helyig (85). Menyee ideio hogy ez

esett rayta (Kár: Bibl. III 40). Mennyin tartod? quanti licet? (Nom. 26); wie teuer bietet ihr? (Warn: Gaz. 161). Jaj mennyin találtak, a kik két felé sántikálnak (Báta: VTárgy. 9). Mennyin és melyly nagy: szentek, meg-ítköztek abban (Pázm: Préd. 5). Mennyin nem találtak a mai napon hasonlók Judás-hoz is (Hly: Préd. 16). Feljegyzők menyit ezer szent-egyházakat pusztítottak (Pós: Igazs. 410). Mennyi-számú haddal jün? (RákF: Lev. 1615). Ó mennyen vannak, a kik szóval istenek ajánlyák szívüket (Csúzi: Síp. 29). Érted, érted, már értted, ah, mennyit kell szenvednem (Amade: Vers. 86). Mennyi tőrt nem hányuk eleibe, menyit hálókál: nem kerítik: hogy meg-éjtsék (Fal: NU. 259). **2**) [indefinitum]. Négy oka vagyok mellyért akárkiben mennyi sok jó legyen, magát azokért mások-eleibe nem telteti (Pázm: Préd. 60). **3**) [relativum: *mennyi, a mennyi*]. El oztayk vala kynek mynd menere zyksegek vala: a misperdiebant ea omnibus, prout cuique opus est (JordC. 713). Amenee vagyok, ameeet agy (ÉrdyC. 558b). Uőn amet: mine ő neki ziksegső uala (TilC. 21). Mind az en atyamfiay, menen az capitulomba volnának, mind fel tamadnak (VirgC. 66). Menye psalmus vagyok, mynd el kelly mondany (LányiC. 124). Feléyün sem vagyunk mostan, egy asztalhoz beférünk, az mennyin vagyunk (LevT. L163). Annyi hay szalam ninez a mennyin gyűlölné engem (Born: Préd. 74). Amene a bñm, nekora a büntetes (Mel: Préd. 152). Menyit tanul vagyok a nagy-kelet a napnyugattal, olyan mesző (Sib: VigK. Fvii). Annyi reszre kell osztani, mennyin az atyafink vannak: quot sunt fratres (Ver: Verb. 82). Amennyin már maradtunk, egy szilya fának is elférünk az árnyékában (Mik: TLev. 414). Az énekes misén a gyertya mennyi sok, annak újjaiban annyi gyűrű ragyog (PálFl. 58). Vagy nem figyelmeznék a kemény beszédre; vagy, ha haljál-is annyit tanulnak belőle, a mennyit az ég dörgéséből (Fal: NU. 301). Annyi, mint a mennyi vizet fetske szájban vésezen (Kónyi: HRom. 20).

[Szólások]. Az szegény tudatlan emberek szőnyűik, hogy a mennyin mennyi ember veszett Persiába (ÉrdTört. II.127).

[Közmondások]. Mene few, amne eez (ÉrdyC. 69).

Mennyiben, a mennyiben: in quantum C. [quatenus, quoad; insofern]. Memeben telteti uala leseznen: quantum poterat observans (ÉhrC. 41). Ah mibenben magaba rekeztí ah bölcseség a zeretetőt veghetetlen kezes a bölcseség (DebrC. 212). Ezők csak aneba tamadnak fel: a minibe leznek az testnek ekösse-gere (KazC. 190). Chack eg zempillantassighis ehye nem akarok: hanem chach aneba minibe az vt istenek kellemetes (GyöngC. 44). Feslettekel szabad társalkodni, de esac amiban, az memiben az olyan társaság szolgálhat felebarátine épületire (Zvon: Post. II.439). Czak annyba adnak helt nekí, menybe akariak (Vás: CauCat. 450). Az raboknak permutatója légyen, a mennyibe lehet (RákF: Lev. 1457). Az újnak új testáncu tonnak) kellett erőt venni, annyiból tudniillik, a mennyiben már az úr Jésus Christus érdeme által az istennek kegyelmében jútottunk (Hall: HHist. II.222). A kire haragszom annak meg-botsátok, a mennyiben lehet (Mik: TLev. 12. lev.).

Mennyiből, a mennyiből: ∞ Te neked is kel erőkdő-nőd, menybevl te telteted igével es példával (HorvC. 231). Az czak annybul zolgalhat az betegeknek, a menyből az isten megengette (Frank: HasznK. 25. 83). Calvinus az istent nem tézi okának az bűnek, a mennyiből bűn és gonoszság vagyok a eselekedetbe (Pázm: Kal. 375). A mennyiből külső szó-k-álat szerzették ez az változás, érzékenység alá vettetnek mondatik (742).

Mennyicske: quantillus PPBl. Melly-korotska, mennyitske; quantulus PPBl.

Mennyig: [quandiu; so lange, so weit]. Menyig nekünk len, addy reayok oztoyok (LevT. L248).

Mennyire: 1) quatenus, quantum MA. [wie weit, wie sehr]. Meg yrom: nykkeppen es myneere feellyeb valo leegyen az meenyey lakodlom ez gyarlo halandosagban valonaal (ÉrdyC. 506b). Anyra megh fogadkoztonk hogy elajak az isten tuga, menyere wagyon (RMNy. H.56). Jubait czuda menyire ismeri (Born: Préd. 284). Minere higgien, mit higgyen (Mel: SzJán. 282). Tudjátok, mennyire vagyok Poson-várossához a kálvária-hegye? (Szeg: Aqu. 41). Menyire meszse mehet az földösségnek utan, a megvetett ember? (Mllög: Töszl. 61). **2)** [indefinitum]. A pajkoskodást tsak mennyire való bűmek sem tartják az ifjakban (Ker: Préd. 831). **3)** quatenus, quantum MA. [so weit, insofern]. Ezőknek az wristen amera zer-zőtte a kenokati minere a gionörwsegeben voltanak (DebrC. 16). Nagy vezetgeseg menere teltety vala kenly vala wteth (VirgC. 40). Az mennyere a Christus rendeltetel szemel az vált-sagnak tisztire, mas az attiatul (Fél: Tan. 252). Az menire ér-teked léssen, tennen magadual iól tégy: si habes, benefice tecum (Kár: Bibl. 1.658). Az közönseges ecclesia annyí mesze teried ki, mennyere az igazán meg keresztelkedtelene seroge (EszT: IgAny. 42). Amennyire kevés a kevésnek szive, annyira el-távozik az istentil: quantum superbum est cor hominis, tantum recedit a Deo (Bíró: Ünnepe. C). **4)** [quandiu; so lange]. Thowaba nem akarok elnem, hanem czak myneere en wram ystennek kegyelmessagenek kellemetes (ÉrsC. 265). Két nap, vagy egy hónapon, vagy ezteidsig, az menyere késie vala az felhő az sátoron, meg maradnac vala és nem menec vala touab (Kár: Bibl. I.127). **5)** [quanto, quo; je]. Kiki anera nagob mohon azon bölcsesegnek kostolasat vezi, valaki menere azon bölcsesegert erősen kívóhualo erzekeiseget meg úmorilita (VitkC. 8). Zzyek menyere nagob tyztasagra valzatatanak ameeual az isteny ysmeretere meltoobbaknak ytelottetek (ÉrdyC. 50b). Isten, a mennyire halasztya, annyival meg-súlyo-síttya a gonoszok büntetését (Pázm: Préd. 29).

Mennyiszér: 1) quoties MA. [wie oft]. Menezer akur-tam te fiaidat egbe góitenem es nem akarad (MünchC. 144). Menyészer bozzássac meg? quoties dimittam ei? (Helt: UT. E.5). Menezser aluzsic meg az gonosznac az ő szőv-tneke? quoties extinguetur lucerna eorum (Kár: Bibl. I.524). Menezser tör-ténik, hogy az istentelen emberek testét fényesen temetik (Pázm: Préd. 4). Jutassuk eszünke azért, mennyiszér, és melyly sok-képpen vétkeztiünk ezekben (73). Ezen kívül menezser ízben jöttek Szendő alú, isten tudná annak számát (TörtTár. VI.105). **2)** quoties MA [so oft]. Menezser ellene állunk, amnezor őtet meg gózzók (BodC. 17). Amnezor menezser (PozsC. 32). Estem vala nagy kétségre, hogy ellagytál engemet, de meny-nyszér én könyörgék, meghallád kérésemet (RMK. II.248). Amnezor áruló pártosokká lettek, mennyiszér ördögnek enged-tek (Pázm: Préd. 10).

Mennyivel: 1) quanto MA. [wie viel, um wie viel]. Ha az czalados embert Beelzebubnak hywtak, menewel ynkab az hiv czaladyt: si patrem familias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos ejus (JordC. 383). Ha the nem akarz fertel-mes zolgalatoth, mynevel ynkab az vt isten (ÉrdyC. 168b). Menyueul inkab meg győzed az embereket: quanto magis contra homines praevalabis (Helt: Bibl. I.Q). Az mint hogy czac külső világi dolga sem lehet állando, mennyivel inkáb az lélec idővsseget néző szorgalmatossága nem lehet előmentségeben (Zvon: Post. I.11). Ha eszén kell lenni embernek, mikor lelével közli magát, mennyivel inkább mikor nyelvél (Fal: UE. 440). **2)** [quanto, quo; je] **a)** Maria menuel zontsegesb volt mendeneknel, amneul ynkab) kellett evmagat meg alazny (CornC. 15). Minevel valaki többet vall, amneval többet kinaz vallania (BodC. 13). Meneewel zeeb, yob es dragab, ameeual teeb arwit [olv. arwt] keel eerette adny (ÉrdyC. 528b). Meneuel inkab az földbe magat bochata... amneal inkab zvidseget bewebben agya (VirgC. 65). **b)** Meneuel

nagyobban valaky igyekezendyk kevetny, attul kezzeib lezen ov hozza (HorvC. 251). **o** A róza is annyival kedvesebb, a lezsalasztása memél sérelmesebb, szerelem is annál gyönyörűsögebb, memnyivel az útja volt veszedelmesebb (Gyöngy: MV. 3. 239).

akár-mennyi: quantuslibet PP. quotcumque Kr. [wie viel immer, so viel immer]. Valamennyi, akár-mennyi: quantuscumque PPBl. Akar meene ydös legyen (ÉrdyC. 176b). Akar minni iot tegión is (DobrC. 128). Akar meny [akármily] kyehynek legyenek (Ver: Verb. 196). Akármennyin legyenek, semmit nem jelentenek (Ónodi: Számv. 2). A fejrénép, akár mennyil éjjen, absolute csak harminc esztendő; a férfiak hasonló képen aláb' aláb' róják kereszteteket, tsak a Proserpina tudgya, melly idősek (Fal: NU. 352).

akármennyicske: [quantuluscumque; wie klein immer]. Akármennyicske, valamennyicske: quantuluscumque PPBl. Sokkal is nagyob siralommal illetetnek, akar menyecske legyenek is azoc az melyec vadnac, mint sem azoc, az melyec el multanac: quantulacumque sint ista quae sunt (Frág: Serk. 941. MF. Pótl. XXII).

akármennyiszér: [quotiescumque; so oft immer]. Akár mennyiszér lemezák az ókról Bétsbe, vgyan ókór azért (Deesi: Adag. 238).

vala-mennyi: **1**) quotquot, quotemque SI. quantusquantus PPBl. [wie viel, so viel immer]. Agya öneki, valamenciee kellemetese: dabit illi, quotquot habet necessarios (Münch. C. 135b). Ad neki, valamennyie szükség: dabit illi quotquot habet necessarios (Helt: ÚT. 81). Valamine leszen a bűn, ame leszen a büntetes (Mel: Préd. 151). Valameyid vagyyon, véllec el költed (PortSzer. H3). Mennyetec valamennyén halakozásra valde valtoec: praecedite omnes viri robusti (Kár: Bibl. 1160). Valameyie esztendő volt az világ teremtésétől fogva, szente amyi... (MA: Scult. 29). Valameyie künoket meg köstöltak az 16b martyrok, azokon 5 egyedül mind által ment (Pázm: Kal. 54). Isten a mi üdvösségünköt, valamennyin hisziunk, eselekszi (Hly: Préd. Előb. 1.2). Az doberko valamennyi leszen, négy péntz minden vederért (TörtT. XVIII. 136). Valameyie nyelveket exanimáltattam, közönségesen referálják, hogy előhátul csak lézengye jár a ráczca (RákF: Lev. 1646). **2**) aliquantus C. [aliquot; einig(es), etwas]. Az Athenaebelieknek üselt dolgái az mint en remenlem, elég hatalmasoc es nagyoc uoltac: de valamennyin kiszebbe uoltanac azert, hogy nem mint birrel beszélgetneec: Atheniensium res gestae, sicut ego aestimo, satis amplae magnificentiae fuere, verum aliquanto minores tamen quam fama fertur (Deesi: SallC. 7). Valameyie nyiben meintségeseknek látathtanak (MA: Tan. Előb. 20). Négy száz esztendeig, sőt valamennyivel továbbis meg maradott tisztán a keresztényi tudomány (Pázm: Kal. 169). Az világ vége előtt vala memi nappal (Zvon: Post. 127). Országlásimac valamennyiben valo utat nitot vala (1374). Semmikeppen be nem veszi azokat, az kik valamennyiben elik ez vilagot (Zvon: Osänd. 150). Szükséges megh valamennyi belev beszéddel földle emlékezünk (Lép: PTTük. 1275). De neuhogy valamennyiben méltó kívánságokra jó válaszok lett volna, sőt többfalten többfált a nyomorúság rajtok (TörtTár. IV 200). **3**) omnes SI. [alle]. Mi valamennyin meg köröszölköttünk az Christus Jesus névben (Száz: Cat. H3). Mi valamennyin megkereszteltettünk (Der: Préd. 180).

valamennyicske: quantuluscumque PPBl.

valamennyire: **1**) aliquatenus, aliquantum C. [einigermassen]. Valamennyire zöld: subviridis; valamennyire veres: subrubundus; valamennyire fénylik: subhaec C. Valamennyire időszdni: adulescens ad aliquam aetatem PPBl. Irtam k. valamennyire az rvasas dolgarol (LevT. 115). Oth a lech szeg vala memira

olchob, hogy nem ith (LevT. 1145). Valamennyire meg nyugottanac volna (Helt: Krón. 22). Valamennyire gyengült volt az feje (MA: SB 29). Ha valamennyire el-távoztak, mindgyárt ismét vissza-tértek (Pázm: Préd. 1072). Az idei bor még valamennyire zavaros, seprős (Com: Jan. 84). **2**) [quantus, quantum; in dem masse als]. Valamennyire testek erejétől megüresülnek, szintén annyiban, sőt még többen is lelkekben öregülnek (Acs: BHal. 285).

valamennyiszér (welemenyszer LevT. 14): quotiescumque C. [so oft]. Vala meenezör erzendez, aiezor zemeidnac elebo vessed (VitéC. 71). En welemenyszer oman az wram lewolet yde kwlthed, nyndenkoron azon embertwl yrtham en az en wramnak (LevT. 14). Ezt tegietek valamennyer izzatoc az en veremet (Fél: Tan. 105). Valamennyiszér egymás tarsasagaban vanac, amneszor (Mon: Apol. 329). Valamennyiszér kérdezs, amyezor mondom (Pázm: Préd. 55). Valamennyiszér kérdezködel (Hly: Préd. 1246).

valamennyid

[Szólások]. Tartozik meg eskümi, valamennyit [igy] magával az nador ispan itli [anyiad magával, hányat a nadorispán meghatároz] (Ver: Verb. 316).

Mennyiség: quantitas MA. quantitas continua GKat: Titk. 1119. [quantität, zahl, grösse]. Folytába valo mennyiség: quantitas continua ACsere: Enc. 48. Az marlanak mennyisege szerint meg igyecsowhven a peres (Ver: Verb. 51. Pázm: Préd. 834. Kr. Megy: Bayle. 298).

Mennyi-volt: [quantitas; grösse]. Alkalmas mine wotot walla testhe (TihC. 99). Dychertetyk keresztelw Janos lelky nemes yozagos myvelködeteknek nagy voltabol es nem ow testy allapottyának myne voltabol (ÉrdyC. 350). Az időnek mennyi volta szerint (Teleki: PLÁ. 68).

1. MER (meer JerdC. 171. stb. MA: Tan. 143. Zrínyi. 157. 108. stb. meerte HorvC. 68. meerem LevT. 19. mérük Sylv: UT. II. 125. mérü MA: Bibl. 146. mérnek MA: SB. 73. meg ne mérjé [igy] próbálni Czegl: Japh. 65. mértenek 125. mersed Vás: CamCat. 120. mérné 604. mérü GKat: Titk. 410): audeo C. [wagen]. Es kerdlec, ha zent ewangelium tarto emberecne valamelye meryen ewangeliumi zabadsagac ellene teny (EhrC. 16). Mykoron ez soror Sabina nem merneye kyvenny az fazeakat az zenbevl (MarzL. 23). Merem mondanom (CornC. 50). Merem mondanom, hogy (WeszprC. 139). Merék zent damarcost latnack es esmeretlenek neezni (DomC. 102). Nem meröm mondnya (ÉrdyC. 550). Nem mere Zsarba maradnyi: timuerat numer (Helt: Bibl. I 114). Nagyobbtis meg mér az czeleködni (Deesi: Adag. 12). Post principia: igen meri az sutomban (24). Meg merte varny Szolimán haragját (Zrínyi 19). A typographia, merem állatnia, nem régi inuentio (ÖtvMest. 21. vsz.). Nem mernéc semmit azokrol szollanom (EszT: IgAny. 237). Kardal Zrínihez elapni mér [im: tér] (Zrínyi 150). Mitsoda ortzanal merné az z. irast tonkanac, bonkanac mondan (EszT: IgAny. 235). Hogy mertet megpróbálni? (TKis: Pan. 25). A ki magáért meg nem mér feléni, azzal magát vétkezésé teszi (Kisv: Adag. 108). Azok az eget is majd csak fel nem verték, midőn eleinte a viadalt mérték (Thaly: Adal. II. 199). Fel mernék fogadni tíz arannyal egybe (Fal: NE. 171).

1. Merész, merész-ik: ∞ Senki halakat nem mériztala [igy] megítani: nullus audeat cubiculum aperire (BécsC. 42). Hoé ézékét mérözéni tenni: ut haec audeat facere (63). Senki sem mérizkuala ellenecc allani nullus ausus est resistere (67). Senki sem mérözic nala ötet kérdeni: ausus fuit (MünchC. 56). Zemyemet... feluen merözien aug mérzöködien emelödm (NagyszC. 133). Nem merözink istenekh igazmassagaba biznomk (VirgC. 59). Ewter halwa lele, de yletny nem merözec es

onda ew bomecto (ÉrSc. 427b). Egyebet ne merez [merj, mészelj] teny (LevT. 1384).

2. Merész, mérész (mérész Hofgr. 162. mérész Mad: rang. 233): audax, intrepidus, cordatus, confidens C. [verwegen, iln]. Merészen: audacter, audenter, audaciter, confidenter A. Mérész ember: *caput audax PPl. A lélec tötte sz. martykot bátorságosoká s' mérész szívóké (MA: Scult. 638). Bátor nagy mérészen szaggatni kezdék nyilakkal meg-hólt attyok stét (Pázm: Préd. 212). A sasis, kiváltképen az ő ifúságában en erős, gyors, mérész, erőszak-tévd (Misk. VKort. 283). Igen érzés madár, a pakulárokttól semmit nem félvén a ketszketek eg-szopja (Misk: VKort. 472). Az poganonk nem voltak oli éreszszek, hogy ók az vr Christusnak holt testenek az kereszt-n hiánk egy chiontatis meg törték volna (HollPréd. 24). Mérész szüed (Göntz: RBab. 37). Magát merészen tartani (Kisv: lag. 208). Száz félénktől sem fél egy mérész (543). Mikor ndvet mutatya (a szerentes), kénnel ne hivalkodgyál, hanem rólette légy, a ki gyorsabb, serényebb, merészebb, többet ér benne (Fal: UE. 384).

vak-merész: temerarius Sl. [verwegen, waghalsig]. Ki vot ol vac merez ki tegedet meg kötözöt? (DebrC. 314).

Mérészecske: [mutig]. Mérészecskek légyetek (Laskai: ps. 129).

Merészél, merészli-ik: audeo, confido MA. [wagen, sich men]. Merezlyeek yteletet vetny: ausus est illi impingere tam maledicti (JordC. 881. 426). Yntötte ewket, hogy senky ary zenthesnegn kyl ne merezleek halakra keezólyny (ÉrdyC. 0b). Mykoron az egybazi nepek előt nem merezleenek le közný, myert az palasthuual teeb rwbaya nem volna, az perest egy kys kwrtha rwhaant hoza neki (625b). Az isten gaynak adot abmisanat es merezlyeek elkerni (VirgC. 47). m merezli uala ötet illemie (TibC. 55). Hogy senki magaban merezlyen birni (Born: Ének. 289). Az kikkel bizonyithatnk, nem merészlik megmondania az igazságot (Nád: Lev. 5). Mégis könyvet merezlet írny (Mon: Apol. 7). Nem merezlyeek valamit vakmerőkeppen erőstetenni (Zvon: PázmP. 125). A edelmek szóllani nem mérészlettek jelen-létében (Pázm: éd. 85). Ki mérészlene feddödni? (Hall: Paizs. 475). Ki az rafi szeretetnek törvényét mérészlette szegni (Ily: Préd. Előb. 0). Néki-merészelné magát [neki bátorokdván] (Megy: 3Jaj. 153). Meg ne merezlyék próbálni (RákF: Lev. 1259). Ne részelje emelni pátzáját (Gvad: FNót. 55).

[Szólások]. Re á merészli magát: sumit sibi tantum daciae Kr. Nyughatatlau, iparkodó, mindenre rá mérészeli gát, tartaléket nem szenved (Fal: BE. 573).

még-merészli

[Szólások]. Nem juthatott egyéb észébe a lengyel királynak, nem hogy ilyly méltatlan kérsélem búsitana? Valóbaan igen meg mérészlette magát uratok (Fal: TÉ. 695).

Merészked-ik: audeo, audaculus sum Kr. [wagen, sich gen]. Te scntidínece orciait figyelmezed es mvtasadmeg, mert n haódmgog tebeléd bizokat es őbelelece merészkedőket: mesumentes de se (BécsiC. 22). Sinkit ne merezkdőgiének g vtnai (DebrC. 128). Zamath meg nem merezkdődöm nitom gyszC. 61). Ne merezkegiel mondanod aztb, hogy my feymvnk vagi (VirgC. 67). Ne merezkegyek nala tartany adont (124). A szemtelenséggel annyira merészkedik, hogy még kkat a fertelmességeket is magának tulajdonítja, a mellyek n része sem volt (Fal: NU. 261). Addig mérészkedik, hogy az ennek szent nevét hazugságára bizonyiságnul mondja ki (Fal: 613).

Merészkedés: audacia Kr. Észre vette rejtett horgát; ok fogásit, ostoba merészkedéseit, es fertelmes száudékát l: TÉ. 633).

Merészség (meresseegöd ÉrdyC. 652. merészég Helt: Mos. 361. meresseget: fiducia Fél: Bibl. 230. mérészég: animositas Ily: Préd. II.91): audacia, confidentia C. audentia MA. tumor Helt: Bibl. I. Ttt3. [verwogenheit, kühnheit]. Latvan Janosnak meresseghet: conspecta vero Johannis in dicendo libertate (JordC. 717). Vallaasnak meressege (ÉrdyC. 50b). Ebből ezokaért merészséget vőnece esküünece a király ellen (Helt: Krón. 31). Halálra való mérészéggel: gladiatorio vel celtico animo (Decsi: Adag. 23). Az szolasban való meresseg (Fél: Tan. 326). Orezatlan merészég (Zvon: Post. 1490). Merészég és vakmerőség (Com: Jan. 195). Ezek az igék nagy mérészséget mutatnak, de egy tsep emberséget sem (Fal: NE. 17).

Merésztelen: inaudax; félénce MAI. [furchtsam].

Merő: audax Sl. [küln]. Ali bassa csudálja hévségeket, ily sokáig merfi bátorságokat (RMK. VI.146).

vak-merő: temerarius, confidens C. [verwegen, waghalsig, dreist]. Vakmerőkeppen: confidenter, obstinate C. Vakmerőn: temere C. Vakmerők: temerarii NémGl. 153. Igón vacmerő bator (GuiryC. 15). Vakmerőkippen (LevT. 1282). Rakua vala vakmerő batorsaggal: repleta est iniquitate (Helt. Bibl. I. C2). Ha valaki vakmerőkeppen chelekedendie: qui superbierit (Helt: Bibl. I. Sss4). Vakmerő batoroc (Mon: Apol. 2). Vakmerőül tamogattak (Mon: Apol. 409). Az ű elmeie vakmerő uala, czalard, alhatatlan: animus audax, subdulus, varius (Decsi: SallC. 4). Vakmerőül el ne hidgyünk akár mit (Pázm: Kal. 41). Az hamis tudományban megmaradtak vakmerővül (87). Ha vakmerők, és vgyan orezatlanok nem akartok lenni (Bal: CsIsk. 196). A mint gyűlölm a kétségen-esést, nyg átkozom a vakmerő magahitt bizakodást (Fal: NE. 53). Nagykot indit a búis kétség rajta, addig forgattya, a míg maga önként vakmerő elte-kéllésekre rándul (Fal: UE. 453).

[Szólások]. Egy vakmerőben töletek semmit el nem hiszek (Veres: Tan. 146. Kr).

vakmerőikeppen: [audacter; waghaltig]. Nem annyira vitéz, mint vakmerőikeppen az hatalmas nagy erővel megütök-zik (KCsipk: SzTük. A2).

[vakmerőit]

még-vakmerőit

[Szólások]. Meg-vakmerőéit magokat a lovak s nem akarnak vonni (Megy: 6Jaj. II.25).

vakmerőköd-ik, vakmerőlköd-ik: [temerarius sum; sich vermessen]. Hát mit vakmerőködötök, mit bátorokdótk isten ellen (Szőlögerezd 123). Tanulj a csillagoktól: ezek annyira soha sem vakmerőlködnek, hogy az ő színe előtt fényeket ragyogtassák (Fal: UE. 366).

vakmerőköd-ik: ∞ A kik fele-baráttyokat szeretik és istent félnek, nem vakmerőködnek az ifletekben (Pázm: Préd. 894).

vakmerőség: temeritas, confidentia, effrenatio C. pertinacia; halsstarrigkeit Com: Vest. 141. [verwegenheit, vermessenheit]. Az kegetlen zydo nepek vakmerőséggel illetek (PeerC. 142). Vakmerőséggel felmenéce a hegyre: tumentes superbia ascendistis in montem (Helt: Bibl. I. Kkk3). Szeles vakmerőség az szolasban (Fél: Tan. 326). A vakmerőséget olkerölvén: temeritatem refugians (Com: Jan. 195). Azokkal üstököt vonni s erőt próbálni, a kikkel nem birunk, vakmerőség (Fal: NE. 96). A vakmerőség a bolondságnak fajzattja (Fal: NA. 223). Mír ifjantan ki vetik az otthonos igát nyakokból, nintsen más vezérek a vakmerőségnél, se más rendtartások a szabadságnál (Fal: NU. 264).

vakmerőséges: [temerarius; vernessen]. Vakmerőséges volt az engedetlenségben (Illy: Préd. I.13).

[vakmerőül]

mög-vakmerőül: [se obstinare; verstockt werden, trotzen]. Valakiket a püspökök megsajdítottak, hogy ezt az angliai ecelesiának bévött igazgatóknak módját kárhoztatván, abban újítást akarnának tenni, ottan minden kedvezés nélkül vagy tömlőzre hánták, vagy ha ugyan megvakmerőült, mint nemelyeknek fülökétis elmeteltették (Misk: AnglInd. 51).

2. MER: haurio MA. [schöpfen]. Akar mint mérték [így], más felől telik: iufluit quod exhauritur (Decsi: Adag. 101).

el-mer: [abschöpfen]. A mely oly fellyül leneg, merd el (Mel: Herb. 141).

ki-mer: egurgito, depleo C. exhaurio MA. [ausschöpfen].

Mördégel: hausto MA. [wiederholt schöpfen].

Merőgél: hausto C. haurio MA.

el-merőgél: merso C. [wiederholt eintauchen].

Merőget: hausto MA. [wiederholt schöpfen]. Arany esészek, pohárok és az kannaék merőgetni áldozatkör volnának (RMK. IV.213).

Merécskél: ∞ Az vizet merécskeltée vala (Zvon: Post. I. 303).

Meringől: ∞ Csónakkal meringéltem kutyát (Gvad: Lev. 12).

Meringet: ∞ Meringette vizét (Gvad: FNót. 157).

Merés: hausto MA. [das schöpfen].

Merit (*meret* MargI. 23. 49.): haurio, dehaurio, demergo C. [schöpfen, tauchen]. Lattatuae uala vizet meriteniœ: videbantur haurire aquam (BécsiC. 24). Hogy azocbol né meréhenœ: ut non hauriant ex ois (24). Merelen hw veereben: haurit de sanguine (JordC. 84). Ylyk, hog az tenghernek fenekere merettessek: expedit ei, ut demergatur in profundum maris (409). Bort meretyene az hordobol (DomC. 84). Kewausagokat nem merőythween ez vylaghyakban (ÉrdyC. 459). El-ki-jönœk a szűzek, virágok a kutra meriteni (RMK. II.115). Az aszonyállatœ szoktatue vala lönyvi viz meritenyi: ad hauriendam aquam (Helt: Bibl. I. K3). Z. Janos forró olaiba merítettik (Vás: CuiCat. 680).

be-merit: immergo MA. [eintauchen, untertauchen, versenken]. Te magadat mő erőtőnk a kenzenvedesnek mœsleghős vizebe be meriteed (WinklC. 255). Ky immar tellyességel be meretyotetert vala isteben (DomC. 115). Az istensegben be merőytetek (ÉrdyC. 459). Ű neki az mi búfinekert az halba be kellene merettetni (Pol: Evang. I.202). Hogy magokat bemerithessék, és megmaradhassanak a vétkekek utálatosságban (Illy: Préd. I.5).

el-merit: mergo C. submergo, demergo MA. [eintauchen, versenken, bodlycken, verschlingen]. Ne merelen el engemet viznek forgatege (AporC. 19). Veez el meretyhe engemet: tempestas demersit me (KeszthC. 190). Mykepen az zereteth az el-meth fel emely, azon képen az gonosság el merythi (WinklC. 368). Te magadat az kemma vizeben el meretyed (KrizsC. 11). Pharaot ott elmerite (Helt: Bibl. I. a3). A vizezentől ez vilag el merottetœ (Mon: Apol. 441). El-merítettnek az örömben, és meg elégszik minden kívánságok (Pázm: Préd. 75.4).

föl-merit: [exhaurio; ausschöpfen]. Kemtyobb a tenghernek vizét fölmeritnyi, egy kicsin kalánnal es fölhörpönteni (RMK. VI.124).

ki-merit: exhaurio, dehaurio C. [ausschöpfen, erschöpfen]. Euen maga vizet merelit vala ky az kvtbol (MargL. 49). Hogh enghómeth bönökbe el merültet ky merőh (WinklC. 255). Erővel ki tekert taxákkal, kapu pénzecek ki ne meréttessenœ [az alattvalók]. (Com: Jan. 141).

kimerithotetlen: inexhaustus C. inexhaustibilis MA [uner-schöpflich]

mög-merit: 1) [submerge; untertauchen, verschlingen]. Meg nem meritetöt: abaphus C. Sem az viz meretythetnye meg, sem az egnek tauol volta foytanaya meg (BodC. 3). **2)** impleo, hauriendo MA. [vollschöpfen]. Mene vyz hozny, mykoron meg merytenee az edeent le hayolwan.. (ÉrdyC. 246).

merittön-merit: [eifrig schöpfen]. Az kifolyo kuttóbból az viz ki nem fogy, ha szinte ember meritten meritüs (MA: Scult. 1018).

[Meritdégel]

el-meritdégel. Elmeriddegelem; merso MAI.

Merítés: haustus MA. Egy meréttessel ki meréthetnéne (Zvon: Post. I.116).

Merítő: 1) hauriens MA. [schöpfend]. **2)** [gefäss zum schöpfen]. Vran merytőd 's ninczen: domine, neque quo haurias habes (Sylv: UT. I.131). Egy szurok merítő vas kalan (Radv: Csai. II.397). Merítő lapátoska (Com: Jan. 82).

viz-merítő: 1) aquator, haustor aquae MA. qui comportat aquas Kár: Bibl. I.186. [wasserschöpfer, wasserträger]. **2)** [gefäss zum wasserschöpfen]. Egy rez viz merítő edinke (Radv: Csai. II.104).

[Merő]

viz-merő: 1) haustor aquae MA. [wasserträger]. Tu miny-nyaian ma a' tū wratœ istentœ elôt álatœ, a' te fauagod es vizmerőd...: lignorum caesores, et hi, qui comportant aquas (Helt: Bibl. I. aa3). **2)** Viz merő veder Nom. 33. [wassereimer].

Merül: submergor, immergo MA. [untertauchen, sich versenken, versinken, sich vertiefen]. Mikor elkezdet volna merőlni: mergi (MfinchC. 41). Tenger fenekébœ merőttesœ: demergatur (47). My kedœeg a my tudomanyunkkal pokolba merewltetevnk (ÉrdyC. 517b). Ha vannak olyanok mynden bynben merewltween (524). Az borba merül [sok bort iszik] (MA: Bibl. I.186). A kik most gonosságban merültek (Pázm: Préd. 26). A külső dolgokban merült ember (Pázm: KT. 20). Enged vram, hogy offéle test gyámolító dolgokkal mértékletesen éllyek és ezœknek felettœb való kívánságban ne merüllyek (Pázm: KT. 265). Tobzodásban merült részeges (Czegl: Japh. 17). A tengerbe merülvén a nap, és kiterityén fekete sátorát az éj (Fal: NE. 4). Készek buban merőlni, hogy mások vidul-hassanak (Fal: UE. 399).

[Szólások]. Torkig merült a d ō s s á g b a a szabóknál, fillig a kalnároknál (Fal: NU. 285). Történetbœl osztán álomban merül, hol tsalárd Kupido forgóda körülœ (Könyv: HRom. 142). Borba merült ember, nagy bor ilató ember: homo *nimius mero PPL Ezt nem azért irtam nektek, hogy az b ű n b e merüljeteek (RMK. VI.262). Ne légyen immár olly tsavargó és totovázó lélek melly a testnek tsuntalan fœslettségi bœ merüllyen (Pázm: Préd. 83). A melly ifju legény kiadott fél eszén, és melegen reá a játéka merül, nehezen tart-hatja pénzét (Fal: NU. 262). Kedves napjaim elkölteek, én szemœim sürű könyben merültek (Thaly: Adal. I.55).

alá-merül: demergo Kr. [untertauchen]. Te Kaffarnaom, ky az menyorzoghyk föl magasztatnal, pokorra vonyattatol, merültetöl alaa: demergis (JordC. 560).

be-mörül: [immergor; untertauchen, versinken]. Harnye megy férfakkal be mervile az tengerben (CornC. 272). Anál nagjokban merül be amenei bodogságba (VirgC. 93). Gonosz-ságba igen bémerült vala (RMK. VI.75). Alomban merült be (Kár: Bibl. I.608). Kik e világi nyak-szakasztó szorgalmatosságban szintén fílig merültenek-bé (Bal: TemKert. 150).

el-merül: demergor Kr. naufrago C. [versinken]. Ewk . . kylev setettsegekben setettsegnek lelkyuel el merewltenek: demerguntur (EbrC. 116). A hayoczká el merwne az tengheren: navicula operiretur fluctibus (ÉrdyC. 127b). Oly yghen el merült vala az ewrembe (511). Hozzá való zent zeretetben mindenestwl elmerwlek (VirgC. 61). Elmerwlt vala istenbe (VirgC. 69). Ugyannira elmerülék, vétkek miá elremülék (RMK. VI.261). Az bñben el merültek (Fél: Tan. 322). Nagy bánattýában el merül (Zrinyi I.69). A bñnöknek undokságában elmerül (Illy: Préd. I.35). Tellyességel elmerültek a földiekben (Illy: Préd. II.356).

[Közmondások]. Addig lebeg a tök a vizenn, hogy végre elmerül (Szd: MVir. 127).

mög-merül: impleor hauriendo Kr. [untertauchen, vollgeschöpft werden]. De hally meeg más bizonyosságos, hogy meg merüllyen az föld az igazságnak ilyen ki teriedett árriában (Bal: CsIsk. 120).

Merülés: immersio MA. [das untertauchen, versinken]. Ilajo merülés (Fr: SzJán. 27).

MÉR (mirt LevT. I.69, mirtó Sylv: UT. I.21): metiorC. mensuro MA. [messen]. Mero hat kóból arpat: mensus est sex modis nordei (BécsiC. 7. MünchC. 25). Mynemw meertekben mearendők, azonnal meeryk hattra tyepetek: in qua mensura mensi ueritis remetietur vobis (JordC. 372). Azon mertekel kívül merendötek, mertetik nektek (DöbrC. 355). Az vyzeknek kwthfeyt neery vala: librabat fontes aquarum (ÉrdyC. 159). Manna, ezt minden napra mertek minden emberre, ackinel eg embör meg érte (Mel: SzJán. 88). Kétszer mérd s egyszer mesd, e régulat kövesd, ha épitesz házakat: mert ha egyszer méred, s azt ha el-förészled, ha rövid lesz, árt sokat (ÖtvMest. 30. vsz.). Azon öntual mérni: eadem pensare trutina (Decsi: Adag. 30). A ölgnyek egy vége a másról egy fertály földet mért (Kónyi: IRom. 32). Száz legényel mérte a köszebet [száz legénynél magasabb volt] (63).

[Szólások]. Ő elmelkődese kóz mynd yrastudoknal, mynd thwathlanoknal, ky hol mykeppen akarya maghat h o z y a m e e r e e t h y (ÉrsC. 272b). Miért gondolod-meg, hogy én el-feletkezém a pöröly útesről, mellyet hozzám mértél volt (Hall: HHist. I.249). Nem jo lélek volt az, ki rád illyeket mért (Czepl: Aph. 6). Ki hol van közüllök, s úttýát merre méri (GyöngyD: Char. 134). Kis kímok, ha m e r e m azokat enyimenel (Zrinyi. II.37). Bálványozó Rómát keresztény Rómával ue resd ösze, Luthert ne mérd a papával (Orczy: KöltSz. 28).

[által-mér]

általmérő: [durchmesser]. A bé kerittés az által mérőnek armassa es tsak nem hetedifje (ACsere: Enc. 74).

el-mér: ∞ Nagyobra nem nőhetsz anial, a mint isten el merite magassagodat (Born: Préd. 546). Elosztom az sichimitakae örökségeket és az Succothnac völgyét elmérem: partibor ichimam et couvallem tabernaculorum metibor (MA: Bibl. I.506).

föld-mér: emetior Kr. [messen]. Feel mirt gabonat adatna LevT. I.69).

ki-mér: emetior MA. [messen, bemessen]. Ki-mérni, vagy sztani a vitézeknek a gabonát: frumentum militibus *admetiri PL.

[Szólások]. Határt ki-járok, ki-mérek, határozok: metor PPBI.

kimérhetetlen: [immensus; unermesslich]. Ky mérhetetlen kegyelmességli (ThewrC. 86. PozsC. 8).

mög-mér: permetior, commetior, admetior, dimetior, demetior; libro, delibro, pendo, dependo expendo, pensiculo, pondero, compondero, trutino; modular C. [messen, wägen]. Mef mértékkel méréndötéc, megmértetic (remetietur) tó nektek (MünchC. 25). Hogy megh meernee az varastb: ut metiretur civitatem (JordC. 926). Meg merek ötöt a keresztfához mint hezzat smind zelet (WeszprC. 102). Mikor á gomerral meg mérneiec: mensi sunt ad mensuram gomer (Helt: Bibl. I. Kk2). Megmértétél az fontban és híjával találtattál: inventus es minus lubens (MA: Bibl. II.162). Hunyadi István s Kostyán Sándor uramék az onodi határdombokat mérték meg (Kár: Élet. II.19). Keretsényit pedig Belgrádba kísérék az hol hosszú nyakát istrággal megmérték (Kónyi: HRom. 18).

mögmérés: dimensio C. MA. Földnek mögmérése: geometria C.

mögmérhetetlen: [immensus; unermesslich]. Csak az egy örökké-való és meg-mérhetetlen, mindeneket bé-töltő isten a lélekek vígasztalása és a szívnek igaz öröme (Pázm: KT. 129. Zrinyi I.38).

ösze-mér: commensuro MA.

öszvemérés: commensuratio, commensus, symmetria MA.

visza-mér: remetior C. [zurückstatten, vergelten]. Visza mérhetnöide neked a te sok atkádat (Tel: Fél. 10b). A bosszúságokat nem adja, méri viszsza: injurias non rependit (Com: Jan. 197). Azon mértékkel a mellyel mérték, viszsza merettetik néktek (Mad: Evang. 488). Bőségesen isten viszsza-méri, és meg akarja fizetni (Illy: Préd. I.441). Meg-igéri, hogy a magyar-határt ismét visza-méri (Kónyi: HRom. 77).

Mérdégél: pensiculo MA

mög-mérdégél: penso C.

Mérőget: pensiculo MA. A meszszeségeket mérőgeti (Com: Jan. 164).

[Szólások]. Ű t é s t m é r ő g e t h o z z á : intentat ictum (Com: Jan. 210).

Mérengél: [balanciren]. Nem különbben mint az esigán mérengelő vedrec között, hogyha az tön lévő üres veder alá nem megyen, az másic nem jüllet fel (Prág: Serk. 755).

Mérés: mensio, metatio, libratio C. mensuratio MA. [das messen, wägen].

föld-mérés: geometria MA. Com: Jan. 164. dimensio terrae Kr. [feldmesskunst, geometrie]. Azok, kik tábori földmérést értettek, meredek hátyákat s sántzot építettek (Orczy: KöltSz. 225).

földmérésli: geometricus MA. [geometrisch].

Méret: [messen lassen, ausschenken lassen]. Nem czae a gyaptyut el nyiri: hanem a böréket is levonsza, és a ciberét bor iánánt méreti (Helt: Mes. 62).

föld-méret: [messen lassen]. Megtére az Dunától az én szükségemre rendelt élést felmértvín a bajokról (MonIrok. XV. 386).

Méretlen: non mensuratus, non ponderatus SI. [ungemessen, ungewogen]. Az edényeket méretlen hagyja (Kár: Bibl. I. 399). Az edényec méretlenec valának az értzenc felötéb való soksága miatt: propter multitudinem nimiam non erat pondus aeris (MA: Bibl. I.312). Bersot és gyömbért, nem lévén mértékem, csak zsákokba vettem, mindazáltal ki nem adom méretlen a konyhamestereknek (TörtT? III.196).

Mérhetetlen: immensus MA. [unermesslich]. Merhetetlen dychéység (ComC. 91). Isteny zerelethnek merhetetlen volta (ÉrlyC. 182b. 563b).

Mérhetetlenség: immensitas C. [unermesslichkeiten]. Felsőnek merhetlensége [így]: immensa majestas (KeszthC. 49).

Mérkél: mensuro Kr. [messen]. Ne mérkéllyük (isten cselekedti) rövid értelmünkkel (Pázm: Kal. 1766. 33). Ő magokot mérkélük a vadak mértékével (Illy: Préd. II.215).

Mérő: 1) mensor C. libratio, pensor MA. [der messor, wagemesser]. Fonttal mérő: libripens C. Ő kezében merőknec kötele: in manu ejus fimeulus mensorum (BécsiC. 296). Fizettünk az jancsár aga fihájának 6 tallér; az deákjának és az pénzmerőnek 9 tallér (MontME. 157). 2) modius, metreta, corus, medinnus SI. [mass, scheffel, metzen]. Három mérő liszt (Sylv: UT. I.21). Véka, vagy mérő (Laud: UjSzeris 1345). Három mérőfi vödör (L384). Pecsétes köbök és mérők (RákF: Lev. V.28).

arany-mérő: nummaria trutina PP. gold eder münzwaage PPB. Aranymerő funtmérték (MA: Scult. 43).

búza-mérő: sitometra PP.

fél-mérő: [radius]. Ha az adatot kerület középen levő két szöge a közbőséges fél-mérőre, vonásra az adatot három szögnek két külső szögeletivel egyenlővé tohetnek (ACsere: Enc. 71). A körül iratot kerületnek középi és attol a szögeletig, fél mérő (73). Az a fél merőből és a kerület negyed részéből való síma odvara a fél kerületnek (74).

fonék-mérő: bolis Kr. [senkleij]. (Káldi: Bibl. Act. 27. 28).

föld-mérő: geometres C. geometer, geometra MA. geometra PPB. Com: Orb. 207. 219. agrimensor, geodactes, finitor, decempedator PPB. geometres Kéri: Sen. 19. ein erdreichmesser Nom. 114. (Com: Jan. 164).

hagymáz-mérő. Nem az istenhez folyamodnak, hanem varáslóhoz, rosta hányokhoz, hagymáz mérőkhoz (Báth: Tromb. 192).

határ-mérő: metator C.

magast-mérő: norma ACsere: Enc. 52.

pap-mérő: mensura sacerdotalis, qua praestationes parochis competentes in quibusdam locis emensurantur Kr. (C. Ignatii Battanyai Leges Ecclesiasticae 1474. Kr.)

Mérsékél: mensuro, demetior MA. [abmessen, abwägen]. Nemis mérő, hogy az istennek erejét az természet folyásinak fontyában vessük, és csak azzal mérsékellyük (Pázm: Kal. 718). Nem mérsékellyük mi, mint ti, az sz. írást a mi tulajdon olmánknak mint egy rétiével vagy singuel, hanem az anyszentegyházunk magyarizáltián meg nyúgszunk (Fal: CsIsk. 392). Magokrol mérsékelnok másokat (Pós: Veték. 35). Mert mintsen regula, a mollyhez mérsékelnék munkájokat (MTolv: Arithm. 1). A miket singgel szoktak mérsékelné (Gyöngy: Char. 7). Rostálja gondolatit, mérsékeli a vett tanátsokat, halkal jár, és jó hasznát veszi (Fal: BE. 589).

el-mérsékél]

elmerséklés. Elmerséklése valaminok: descriptio, abschrift, copie [?] PP.

mög-mérsékél: 1) mensuro, demetior [abmessen, abwägen]. MA. Igazán megmérsékelem: perlibro C. 2) [temporo; mässigen]. Kd is magát az keserűségben megmérsékeli, hogy vele magának is kd nyavalyát ne szörözzön (LevT. II. 193).

mög-mérsékelhetetlen: immensus Com: Jan. 138. [unermesslich]. Az istennek ditsósége mög-mérsékelhetetlenül, méltósággal fölyül hallad minden egyebet (Komár: Imáds. 81. Ker: Préd. 71. Sárp: Noe. 497).

özve-mérsékél: commensuro MA.

Mérséklés, mérséklés: dimensio MA. [das messen]

Mérsékelhetetlen: immensurabilis, immensus SI. [unermesslich]. Az isten végzetlen és mérsékelhetetlen lélek (GKAt: Titk. 97).

Mérsékelhetetlenség: [unermesslichkeiten]. Az ur isten titkos bölcséége titkának mérsékelhetetlensége (Czegl: Sion. Előb. 17).

Mérséklő: mensurans; mensura, instrumentum dimensionum MA. Mérséklő vagy mérték, az mélységmérő onos sinor (MA: Bibl. IV.134).

Mérték (mertőke ÉrdyC. 580. mertőletic NagyszC. 310. mertiknel mérték Sylv: UT. I.11. sat): 1) mensura, metrum, modulus C. [mass]. Grupa: földmérték, útmérték C. Mértékvelele valaminek: archetypa mensura PP. Mint egy ítszés, vagy ojteles mérték: choenix PPB. A víz mértékén adaticuala: ad mensuram dabatur (BécsiC. 24. 254). Mynemw meertekben meerendőtök, azomai meeryk hatra tynektek: in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis (JordC. 372). Nem meertek zereit agga wr ysten az hw zent lelkeeth: non ad mensuram dat deus spiritum suum (632). Az földet é nekik zereenőere mertekel oza (DöbrC. 148b). Az zeretetnek mertekel zereit lezen az aindokozasnak mertekel (DebrC. 627. 628). Tütsétec be a tü attyaitoknac mertékét: implete mensuram patrum vestrorum (Helt: UT. G1). Ha egy kiraly holdent valo földet három girara bölcsülendéz, és öreg hold földet, az kiralyi meertek szerint mas fél szaz hold földre tudandaz: aratrum ipsam ad centum ac quinquaginta jugera regalis mensurae sequestrabis (Ver: Verb. 214). Egy páltza mérték szélesség (Kár: Bibl. II.146). A varga czépelősöket a mértékhez (ad modulum) csinál (Com: Jan. 98). A mértékekről és nehezékekről: de mensuris et ponderibus (165). Mértékfeletvalo igyekezet (Illy: Préd. I.172). Itam én ugyan ekkor Bethlen Sámuel asztalánál bort eleget, de eszemig az én szokásom s mértékem szerint (Nyr. VIII.421). Okos mértékkel nyujtogason néki hol-mi szükségre, nem zabálásra valót; tovább szolgál s kevesebbet kützérködik (Fal: NE. 86). Bizonyos mértékkel kell közleni magát az emberekkel (Fal: UE. 396). A ki a régi mértékhez nem tud, fel-nem érheti észével Noé bárkájának temérdek nagyságát (Moln: JÉp. 68). 2) [modius]. Chapott mérték: mensura confecta NémGI. 265. Zaz meertek gabonawal: centum cori tritici (JordC. 584). Siyess, es elegits őszne három mérték semlye lisztet: accelera, tria sata similiae commisce (Helt: Bibl. I.G4). Végy három mérték semlye lisztet: tria sata similiae commisce (MA: Bibl. I.14). Hat mérték árpát adott nekem: sex modios tritici dedi tibi (I.242). Megnyomatott, megrázott mértéket adnac (MA: Scult. 310). Talála mint egy éfi mérték árpát: invenit hordei quasi epli mensuram (Káldi: Bibl. 233). 3) pondus; gewicht Com: Vest. 141. Igyenlő mérték: equilibrium C. Hannis mértékek: iniqua pondera PPB. Egz mérték kenetet vün kezibe: accepta libra unguenti liquidi (Salv: UT. I.146). 4) libra, bilanx C. Font, mérték: libra, die wage Com: Vest. 134. A mérték proba-útó nyelve: zinglein Com: Orb. 261. A meertekbe vettetet: apponus est in statera (BécsiC. 144). Egi meertek uagion közögben s az ő gonossagit mind bele rakják (DebrC. 104). Mikoron vetette volna az kdvet meertekre, ol igen nehoz lön (BodC. 8). Az hus meertekben meretteknek (DomC. 267). Meg meery az isteny ygszaghuak meertekben (ÉrdyC. 555b) Mérték nyelve: momentum staterae (Káldy: Bibl. Sap. 11: 23. Kr). Serpenyőre

azért, mértékre, tanácsra a hadi dolgokkal eleintén; azután aztán emberséges eltökéltséssel vitézen forgolódjál (Fal: NA. 223).

[Szólások]. Előtte való napokban is tett vala vmely szót ugyan, de most ugyan nagyobb mértékben fakasztottam ki (Monlók. XV.12). Az idő mintegy tisztulni kezdett egy kis korig, de megint nagyobb mértékben kezdett erodni az esső (XV.557). Budai mértékkel fizet (Fal: Jegyz. 921).

bor-mérték: mensura Pesti: Nom. 80.

[égy-mértékű]

égy-mértékűség: symmetria ACsere: Enc. 48.

fenék-mérték: bolis [senkblei]. Alá bovizátúan a fenész mértéket: summiütentes bolidem (Helt: UT. 06).

font-mérték: [libra; wage]. Aranymérő funtmérték (MA: Scult. 43).

fontoló-mérték: ∞ Az ecclesianak, synatoknak, püspököknek és doctoroknak irások, könyvek, vezetések nem hitnek fontoló merteki (MNyl: Irt. 65).

igazgató-mérték: norma; richtscheit Com: Orb. 131.

puskapor-mérték: justa catqualtae fartura, mensura PP.

szégelet-mérték: norma Com: Jan. 164. A fa regulához, szegeletes lineáléhoz avagy szegelet mértékhez szegeleteket viszen avagy vonogat (Com: Jan. 164).

szegletés-mérték: ∞ Nyavalyánkban isten akarathyát szemünk-előtt visellyük; a'hoz mint tsalatkozhatatlan szegletes mértékhez, szabjuk kívánságinkat (Pázm: Préd. 258). Egyedül Aclán találkozik, ki magának tartá és el-rejte két száz sielus züistöt, egy aranyból tsinált szegletes mértéket (301. Pázm: Kal. 1766. 604. Kr.)

Mértékécske: libella C. [kleine wage]. A kettős font serenyő avagy mértékécske (Com: Jan. 166).

Mértékél: 1) pondero EhrC. 80. [metior, pondero, aestimo; messen, wägen, abmessen, abwägen, absehätzen]. Mértékkel: penso Nyirkállai (Kovaliech Formulae Solemnis XXVII). A földnek meddősege mertekletie auag forbatlatie barmoknac sokassagaval (BécsiC. 214). A gerendat kedeg te zemedben nem mertecled: non consideras (MünebC. 121). Ki mertekhetne az te dőcösegednek magassagat? (DebrC. 625). Zentsegenek mene nagy volta mertekletyk auagy bechevletyk az isteny zeretnek mereteke zerent (CornC. 48). Ki méri a vizeket markául, es ki mértékli az egetek araszszauat? (Helt: Bibl. IV.66). Az eieli sötetseget é világossagnac gyönyörűségünel mertekletie (Mon: Kép. 113). Az időnek folyásit mértékellyék: temporis rices demetiantur (Com: Jan. 6). Istenek kimoutbatatlan irlgalmasságát igaz mértékelt kell mértékölni (Illy: Préd. Előb. 14). A sinorral mértékeltett épület (L394). Az emberi erőtlenységhez mértékolvén az ur önön magát (Megy: SZAÖröme. 231). 2) tempero, parco sL. [mässigen]. Szep hünességgel valo merketel melegseget igernek (KBécs. 1572. D6). Vigastalással nyhltad keresztedet, mértékellyed szomorúsagodat, gyamolitsad ürsedet (MA: Scult. 33). Haragját kegyelmességgel mértékli Pázm: Préd. 178). A választottak mézét epével szokta mértékölni (Illy: Préd. I.107). Mértéklet gazdagság az emberi életben gen szükséges (Mad: Evang. 668). (Az aétatosság) mértékeli a külső vidamságot tetsző tekkéltes illendőséggel (Fal: NU. 280). Ily szép hasznót teremtenek a phantasiabéli képzelő vélekedések, hogy ha nem emberkedünk a vezérlésben, s untalan nem mértékellyük (Fal: UE. 377). Érts tréfát, mértékelj kaczagó nevetést Orczy: KöltH. 43). Mértékeld mint lehet vakmerőségedet (Könyi: HRom. 67).

még-mértékél: 1) [metior, pondero; abmessen, abwägen]. Megmértékelve: modulate C. Ki zerzette a zemet, nem meg mertekli o: non considerat (AporC. 54). Ymoz liarom dolgot keel meg meerteeklyen (ÉrdyC. 81b). Minden ő magában megmértékkelheti az ő szüüenee gondolatit (Dáv: VDisp. 1.3). Az ember nem elégőszic mog az ő hiuatalyáual, hanem mindenkoron fellyeb gyeközic és nem mértékeli mog az ő erőiet és telettségét (Helt: Mes. 347). 2) tempero C. [mässigen]. Valaky meg meerteekly az ev nyhelzet, boule ember az (CornC. 296). Ha meg nem mertekletted volna magadat, kemenyben kellet volna szöllanod (Tel: Fel. 8). Haragiat meg mertekellie (Fül: Tam. 328). Megmértéklem az hüntetést (MA: Bibl. I.283). Először-is ételben kell embernek magát meg-mértékelnü (Pázm: Préd. 436). Meg mértéklik magokat az házasságtól (Dial. 125). Sandor haragyat, melyet egyebkepen-is megli nem mertekelhet vala, meg nem tartá: non tenuit iram Alexander, enius aliqui potens non erat (Forró: Curt. 108). Szemeidet meg mertekellied, tartoztassad: oculis moderare (DictaGr. 3). Semmiüemü mesteremberek semmit meg ne drágitsanak, sőt az mennyiben lehet mindent megmértékelnének (ÉrdTört. I.297). Mértékeld meg könyhullatásidót (Illy: Préd. II.345). A sirástól magát meg nem mértéklette: nequaquam se temperavit a fletu (Illy: Préd. II.23).

mégmértékhetetlen [nagy meg mertekelhetetlen haragokbau, el szaradnak Lép: Püük. I.151]: [immensus]. Meg mertekelhetetlen isten (DebrC. 257). Megmondhatatlan es meg mertekelhetetlen nagyolta (NagyszC. 39 43).

mégmértékülés: temperatio C. [mässigung]. A haragnak megmértékülés (Illy: Préd. II.103). Italodban légyen megmértékülés (Félv: SchSal. 25).

Mértékhetetlen: [immensus; uermesslich]. O Ihus irlgalmassagnac mertekelbetetlen melseghe (WinklC. 255). A lelki penitencia mertekelbetetlen nagob hog nem mynt a testi penitencia (TelC. 195). A mertekelbetetlen allatot senki meg nem merhetj (NagyszC. 189). Az isten irlgalmassaga mertekelbetetlen (Sib: VigK. GIX).

Mértékhetetlenség: [intemperantia; ummass, masslosigkeit]. Marhat mertekelbetlenségel kerestem (VirgC. 8).

Mértékülés: temperamentum C. temperatio, temperatura MA. [mass, mässigung]. Külömb mértékülés kel minden dologban (Zrinyi II.6. Gyöngy: KJ. 88).

Mértéklet: modificatio, temperatura MA. [mass, temperament]. Hevitnek ez hármak: sós, erős keserű, hidegét ezetes kemeny, s tenger izü, olajos, sotalan, siros édes kedvü, véred lesz ezeköl helyes mértékletü (Félv: SchSal. 17). A tsizta vérbül álló természetnek mértékletirül (26).

Mértékletés: moderatus, temperatus, mediocris, frugalis, frugi, abstinens, temperans C. [massvoll, mässig, gemässigt]. Mértékletesen: modeste, medie, moderanter, modice C. Mértékletes mod (DomC. 46. ÉrdyC. 577). Taulo vagyon te tüled mind az mertekletes erkölch (Tel: Fel. 5). Mértékletés keppen valo esső (Frank: HasznK. 23). Ked es szerda, széleszen [?] mertekletes leszen (KBécs. 1572. E). Az melegsegen, mertekletes es széles időt remelhetni (KBécs. 1572. Eijj). Az vasarnap, mertekletessen hideg leszen (Ev4). Zenone moderatior: nem lehet ember nálánál mértékletesb (Decsi: Adag. 78). Mértékleteskeppen költeth: expensas moderatas facere possit (Ver: Verb. 59). A vascorálások mértékletesebbec es takarékosabbac (Com: Jan. 111). Ha társadtól elhagyattatol, mértékletesen visellyed hogy megcsalatkozott itéleted (Illy: Préd. I.241). Mértékletes vendég-ség jobban támogatja a hívelt fölöed (Fal: NE. 25).

Mértékletesség: temperantia, frugalitas, sophrosyne, mediocritas, modus, continentia C. [mässigkeit, mässigung]. Mykeppen te öketb esmeröd zam zereuth, therbe zereuth es mertec-

letőségbe zereuth (WinkC. 263). Lelkeeknek meertekletességhe: quietus spiritus (JordC. 819). A dolgot el kezteek nagy meertekletességgel es ezességel (DomC. 100). Oly nagy meertekletességgel eelnek (ÉrdyC. 559). Nicez iob az mértékletességel: dimidium plus toto (Doesi: Adg. 70). Az aszszoni allatok szemmermetességgel es meertekletességgel ekesiczek magokat (Fél: Tan. 465).

Mértékletlen: 1) immensus BécsiC. 104. [unermesslich]. Mértékletlen nagy: enormis C. Teged ez világban föld zereut val zent aña eglaz, afat mértékletlen naagságot (AporC. 125). Adok teneked mértékletlen es veghetetlen valo nagy hala adasokat (KrizsC. 66). **2)** immoderatus, intemperatus, intemperans, incontinens C. [unmässig, masslos]. Mértékletlenb, haragosb (Boythe: Epist. 208). Mértékletlen nyelv: lingua immoderata (Jly: Préd. II.231). Hogyha bort iszol gyakran mértékletlen, rövid ifjú esol nagy hidegletésben (Felv: SchSal. 24). A mértékletlen tréfa sült bolond eszteleuség: il burlare, e fare il pazzo sono sinonimi (Fal: NE. 90).

Mértékletlenség: 1) enormitas C. [unermesslichkeit]. **2)** intemperantia, incontinentia, immoderatio C. [unmässigkeit, unmass]. (Fél: Bibl. 40).

Mértékés: 1) liberalis MA. [mass-, ein mass labend, bessen, begrenz]. Zaaz harmucez garass meertekes edeeny: acetalium pondo 130 siclorum (JordC. 132). Véges és mértékes természet (GKat: Válts. II.876). **2)** [unmassgebend]. Vagyone merto-saga az ecclesiának, hogy vmely könyvet hitnek meertekes bizonyito könyveve tehessen? Ha azt mondgyak vagon, az isten merto-sagaban kaptnak; mert egyedöl az fölseges isten adhat az hitnek, vallásnak és jo esolekedeteknek igazgato, megh fontolo meertekes bizonyito könyveket (MNYil: Irt. 65).

Mértéketlen: 1) immensus, intemperatus; masslos]. Vigasztaljuk fele-barátunkat, mikor módatlan és mértéketlen szomorúságban vagon (Pázm: Préd. 46). Néro tsászár mértéketlen kegyetlenségét az ecclesiának routásán mutogatta (285).

Mértéktelen: 1) immoderatus, intemperatus, incontinens Kr. [masslos, unmässig]. Testünknek kedvét keressük és mértékletlen dolozódással hizálljuk (Pázm: Préd. 433). A kik bíltéséggel tekintetek voltak, mind tanításokkal tiltották, mind erköltsőkkel kárhoztatták a mértéktelen zabállást (837).

Mértéktelenkéd-ik: 1) incontinenter vivo Kr. [unmässig leben]. (Csúzi: Tromb. 202).

Mértéktelenség: 1) incontinentia, intemperantia [unmässigkeit]. A torkosság ételnek italnak rendetlen és módatlan mértéktelensége (Pázm: Préd. 434).

MÉRA [MÉRA P]: [exiguus, vilis; geringfügig, nichtig]. Oly mera dologért kapu belém ez s ez ember, hogy csak mondani is utalságh (MNYil: Agend. Nyr. VI.362).

MÉRÁZ [MÉRÁZ? MÉRÁSZ P]: ∞ Meraz avag morechona: pusillaninus NénGl. 303. Merazbak: viliores 325.

MÉRCE: 1) satum, mensura, choenix MA. modius; geshbirr, wo man das getreide misst PPB. [schöffel; metzen]. Harom mérce liszt: farinae sata tria (MünchC. 39). Mergügye Kd, hogy nem lett több fülek öt veder bornál, másfél mérce búzánál és valami kevés köles és egy fél mérce rozsnál (Nád: Lev. 239). Az choenix görögül nég font némo mertek, mint egy mérce, hat marok buza (Mol: SzJán 181. 176. Fél: Bibl. 22. MA: Bibl. IV 15). A gabonának mérceje egy denár pénz (Diósz: Tal. 280). A búzának mérceje egy denár pénz (Bod: Lex. 29). Mérték, métréta, mértze, a mellyel valamit megmérnek (119).

MERED: 1) subrigor, erigor, extendor MA. [starr werden, starren, emporstehen].

[Szólások]. A szemetek mered és kettőt mutat, a nyelvek hübög és akadékoskodik (Fal: NU. 308).

föl-mered: 1) surrigo, arrigo, erigo MA. [starr emporstehen].

ki-mered

[Szólások]. Kimered a szeme, úgy nyel: vorat oculis hiantibus PP.

Meredék (meredt) C: 1) [declivitas, locus declivis; abhang]. Hoq az meredekem ala votnyk ütet (Sylv: UT. 186) A farkas futni kezdte és a meredec alá löve, ahol a róka áll vala (Helt: Mes. 291). Alla boezatác ot a meredeken (Helt: Krón. 35). Magas hegynek meredekeröl akarták tszitani (GKat: Válts. II.110). Oly meredeken vagon, mellynek veszedelmes léssen a szököllője (Fal: NU. 276). **2)** praecipitium, praeruptus, acclivis, declivis, devexus, jugosus C. [abhangig; abschüssig]. Meredek hegyoldal: clivum, declivia montis; meredek hely: praecipitium, locus praeruptus MA. clivus locus PPL. Meredek grádies: iniquus graduum ascensus PP. Halmok és meredek hágók: colles et clivi Com. Jan. 15. Meredec és út nélkül való helyek (88). Job az a hágo is, ha nem igen meredek (ACsero: Enc. 268). Meredek bértek (Fal: Jegyz. 935). **3)** [laterum punctio, pleuritis; seitenstechen]. Kergeték vala mi urunkat, vas szögvel szegezék, az áldott szent szívéből felindíták az ő ökleletét, az ő meredékét, az ő kelevényét (RMK. 1323). Meredek ellen: az csöngő füvet meg kell törni és szitálni. (no).

fő-meredék: 1) praecipitium, capito deorsum Kr. [über bald und kopf]. Fő meredec mené: abiit per praecipitium (MünchC. 28). Fő meredek alá hányattatván (Fórró: Curt. 529). Fő-meredek esett ki a székéből, és nyaka szegett (Hall: Paizs. 280). Fő-meredek le ereszkedék (Bethl: Élet. 308). Fő meredek lehulla lováról, és artzál elterült (Fal: TÉ. 637).

Meredékeske: 1) clivulus C. [kleiner abhang].

Meredékes. Meredékes hely: 1) clivus C. MA. Meredekes ösvény, hágo: trames clivus PP.

Meredékség: 1) ardnitas, elivus, acclivitas, declivitas, devexitas C. [abschüssigkeit, abhang]. Muriny vára megzódhetetlen meredékségen áll, hová a madár is szárnya fúradva száll (Gyöngy: MV. 191).

Meredett, meredt: 1) subrectus C. surrectus, extensus MA. [aufrecht, starr]. Meredt nyak: tetanus; meredt nyakú: tetanicus MA.

Merodéz: 1) subrigor, erigor, extendor MA.

MERESZT: 1) subriigo, surriigo MA. aufrecken, aufrichten PPB.

[Szólások]. A nyúl, ha valami zörög, fülleit ra fúgosszi, meresztzi: aures arrigit (Com: Jan. 17). [Az akaratossak] a gyűlésben meresztett nyakkal, teli torokkal hirdetik, ha mi kevéske jobbadon esett ezek kezek után (Fal: UE. 177). Az ő szeméinee fénjéit reám meresztette (Kár: Bibl. 1521). Eljött vele anyám, s engemet így látván, ellült, nagy szemeket meresztvén s szát titván (Gvad: RP. 24).

föl-mereszt: 1) subriigo, surriigo, arrigo C.

fölmeresztés: 1) arrectio, subrectio MA.

Mereszget: 1) identidem subriigo

[Szólások]. Mereszgeted az szemeidet (Kál: Útsk. 311).

[MEREV]

Merevöd-ik: obrigeo MA. rigesco, subrigor, erigor, duresco SI. [starr werden, erstarren, steif werden]. Merevodett: tetanicus MA.

mög-merevedik: ∞ Meg aza es meg merewōdeek ew karya (ÉrdyC. 260). Bochass félelmet reaioc, hogy meg moroedgyenee mint a kő: fiant immobiles quasi lapis (Helt: Bibl. I lit. Káldi: Bibl. 289). Tagay meg merevednek (Lép: P'Tük. 66).

Merevődés. Nyaknak merevedése, horgassága: tetanus MA

Mereven (*mervény* Zrínyi II.19): rigens, rigidus; erectus, subrectus; durus, inflexus SI. [starr, steif]. Merevényen tartya kezében nagy kardját (Zrínyi II.19). Mikor magzatjokat szoptatják, mereven kézzel (rigida manu Kr.) szoritják melyekhez (Fal: TÉ. 686). Merevenen, de rendszeren, rakogattya inait [tánczol] (Fal: Vers. 370).

Merevenöd-ik: rigesco; subrigor, erigor; duresco Kr. [starr werden, erstarren].

el-merevenödik. Mihelyt edket a nap sūti, el-lankadnak, el-merevenednek mintha valami álom-szerző maszlaggal teli laktak volna (Fal: NE. 4).

Merevenit: rigidum facio Kr. [starr machen, steif machen, steifen]. Hogy néki merevenyetse nyakát, és ugy léptzellyen mint a tiznos játékokon a vas drótra vontt pupák (Fal: NA. 187). Ki fellyebb ki aláb szereti mereveuyiteni [bűbjának a kari-máját és csipkétit] (142).

[Merevít]

mög-merevít: [rigescere facio; starr machen, erstarren machen]. Halál fogta minden tagotskádat s megmerevítette szép gyenge testedet (Gyöngy: Char. 48).

MERŐ (*merőben* ErdTörtAd. IV.228. *merőn* MA. *merőjül* varrott skófiomos czafrag Radv: Csál. II.391. *merőül* Szal: Krón. 435): **1**) solidus C. dicht Com: Vest. 146. [starr, steif]. Merő lábú: solidipes; merő nyakú: obstipus, tetanicus; merőn: solide MA. Ky vagtának vala merő kewből: erat excisum de petra (JordC. 512). Az sirnek aitoiara nag merőkövet bengereitete: saxum (DöbrC. 443). Ege merő parta kő; mas parta kő (RMNy. II.149). Az hoszsú és vékony nyakczigolya, gonosz gondolatot igyegez, az igen merő kenélyt és engedfentel igyegez (Cis. N4). Czinála két cherubimokat aranyból merőn: fecit duos cherubim ex auro ductili (MA: Bibl. I.84). Nem fél az Deli Vid, de merén dárdáját nagy kezében tartya (Zrínyi I.114). Az nád hézagos, a fa merő, erős, vastag: lignum solidum (Com: Vest. 7). Meg nem bajolhatnác, ha a csont merő volna: si os continuum esset (Com: Jan. 49). Bika bőrből csinált merő korbácsoc, tatár korbácsoc (136). Hoszsú merő kopják: sarissae (149). Hogy ha vened aszsony te it eszedben, bizony nein fílsz merő nyacal az konyban [nem volnál kevély] (SzépÉnek. 10). A szél nem rontya meg a fűveknek szárait mind addig mig hajlók azok, hanem akkor midőn merőkké lesznek (PP: PaxA. 365). Igen igen merő, vagy vastag hajazattya, vagy padlása vagyon (Mád: Evang. 154). Merők voltanak a felhők és semmi fűvek belől nem volt (GKat: Tük. 80). (Hagy neki) két új karabélyt, egy merő pánczél, sisakostól, kardvasastól (Radv: Csál. III.290). Merő kővek a fűzkő, fenkő (ACsero: Enc. 254). A kapitány épen a templomból menvén, merőn állottan meg, szemé közé nézvén (Gvad: RP. 86). **2**) merus MA. lauter Adami: Spr. Olly nagy vérontás lőn ott, hogy az egész Ana merő vérel foly vala (Helt: Krón. 106). Merő bünbe fogantattuce (Born: Préd. 30). Az egez világ merő balunyozo, merő istentelen (281). Az io ige közébe merő hazug es bolond szokot rekeztuce (Born: Préd. 394). Talpig kel öltőznünk mint ég panopliaba, az az:

merő fogierbe (Mel: SzJán. 46). Az merő hazugsag (Mon: Apol. 348). Merő álom: somni plenus (Decsi: Adag. 244). Az gyertya tartónac az ő alkotmánya merő aramból verotttetet vala (Kár: Bibl. I.126). Merő szerencse (MA: SB. 77). Merő igazság, hogy az emberek többet hisznek szemeknek, hogy sem fülöknek (Pázm: Préd. I.1). Merő szerencséből nem esett rendelések, hanem... (Pázm: Kal. 2). Csak merő és pusztá emlékezetéről szollyon (Bal: CsIsk. 99). Merő bábákhoz illendő kábaság ezen vizsgálkodni (Pós: Igazs. I.60). A Genehardus költvénye (mellyet Kalauz-is meg-fejel) a sidó anyaszentegyháznak két féle laistromáruul, azon merő hívság (Pós: Igazs. I.24). De ma, akar-melly lepsi fülű nagy számár, mihelt a csuklyát kámsát nyakában veheti, merő egy egy szent apostolnak tartya magát (II.591). Merő oszteleknek mondgya a sidokat érte, hogy ez a böltsesség bennee niutseu (Mogy: 3Jaj. II.105). Merő víz ruhaja (Apoll. II). Mostan à te egészsz életed merő seunuj (Bök: Lämp. 47). Ez orczatlan világ, kinék minden dolga csak merő álnokság és csalárdság, kádári czigányság (Thaly: Adal. II.64). Merő költött dolog (Kisv: Adag. 27). Ki-ne hadd magadat fizetni merő udvarisággal (Fal: UE. 463). Király is jobbágya országa népeinek, az úr merő rabja lopó tselédének (Orczy: KöltSz. 7). **3**) [porsas, plane, penitus; ganz, gänzlich]. Merő a maga vallása ellen prédikállott kegyelmed (Pós: GBot. 75). Ezt kell már, ha merő hortogyva-is meg-mutatnod (Matkó: ICsik. 227).

[Szólások]. A sok izzadás, a testnek merő azou olvasztása, s-bádgyszasztása (PP: PaxC. 120). Ő helyébe Főciust emelé; ki merő csak világi ember vala (Uzian: Kal. 678). A szegény fogoly sidókat, merő tsak barmok gyanánt tartván (Misk: VKert. 4). Melly fogadasod és hamis lited merő chiac teökletlenségli és chalárdság 1699 (FMMinerva II.676). Csak merő szineskednek a papisták (Pós: Igazs. II.183). Az ebalan es tövysk közzee meene, merő uezeytelend [igy] (ÉrdyC. 244). Merő mezítelen, mint az anya méhéből ki lő: nudus ut ex matre (Deesi: Adag. 150). Ittegyen függ ő merő mezítelen (MA: Scult. 435). Merő mind: totus MA. Valamie ő néki áldoztatnac azoc merő mind ő ajándékai (MA: Tan. 1278). Merő neveltséges (Czepl: Japh. 15). Ha illyemec nagy sokat beszellenélis az meggyunásról, anyyi volna ez ő néki, mintha merő tövisszet beszellenél (MA: Scult. 790). Merőben plébekek borított szép paisa volt (Hall: HHist. III.113). Emberi természetűnc czupan, merőn, el merült az bünbe (Born: Préd. 281). Nagysokan merőn megfagyván maradoztak (ErdTörtAd. IV.228). Azokat is földdel merőül megtöltötték vala (Szal: Krón. 435).

merődön-merő: [merus; lauter]. A mi tudományunk merődön merő szent irás (Czepl: BDorg. 50). Merődön merő nagy epeség (Czepl: Sion. Előb. 30). Merődön merő történeteknek, vártalan eseteknek lattassanak (KCsipk: SzTük. B2). Merődön merő újság (KCsipk: Pápst. 411). Merődön merő tökéletes ditsőség (GKat: Váls. I. Előb. 3). Merődön-merő igazság (GKat: Tük. 2).

Merőség: soliditas C. [starrheit, härte].

MÉRÉG: **1**) venenum, virus C. [gift]. Méreg, étető: venenum Com: Vest. 150. Mérög ellen való orvosság: antidotum C. Méreg-csinálás: veneficiun; méreg-csináló, méreg-áruló: venenarius MA. Kiúza a mergeth: hausto veneno NémGl. 137. Merog-aleothas: veneficia NémGl. 322. (EhrC. 93). Ezeketh kell Cristus yegeyesenek el fithny, eltauzoztatni, mynth az mergeth (WeszprC. 126). Zeep zonak alatta meergót gondola (ÉrdyC. 66b). Meg tyztoyttya embernek lelkeet bymek mergethél (93b). Az binewk az leleknek merog (VirgC. 97). Halalos merog: venenum mortiferum (Fél: Bibl. II.143). Hat vagy nyoltz papakat méreggel vezteté el; hogy ő neki-is jutna az papasigban (Dial. 153). Arany pohárban mérget nem küszöme el (Czepl: MM. 5). Szolgámmal czimborálván, megétette az urat méröggel (Mon-

Irók. XV.293). Vereshagyma mérge, ereje (Szakácsmest. 89). **2)** (fúror, ira; zora, ürger). El jeven nagy iveultessel es merregel (DomC. 102). Az ev gonoz keuansaganak mergeet el tykola (232). Merghieben fl akazta magaat (ÉrdyC. 549). Latuan az ördögnek melly nagy merge volna az Christus ellen (Born: Préd. 52). Ugrék nagy mérgeben (Zrinyi. I.105). Az deák szolgálatjának jutalma, mennyi mérög bosznuság alá tér a torkán, mind anyyi (MouTME. I.32). Midőn már a Pátrókhus fegyveréhez semmi reménsége nem kezdene lenni, mérgeben tsak a görögök ellen kegyetlenkedik (Hall: Hist. III.121). Nem igen szaporán járt nyelve, de ártalmas fullánkja völt beszédének: a satyrák módjára haraposzt reim, mérgeben forralta szavait (Fal: NA. 125).

[Szólások]. Méreg drágánn árúhi valamit (SzD: MVir. 44). El-nem fúthatta egészen a méreg (Könyi: HRom. I). Fel forrott mérgeben (Fal: TÉ. 640). Fel-fortyant ellonek mérgeben (Gyöngy: Char. 58). Ezeket olvasván, tsak nem fortyant mérgeben (Fal: TÉ. 654). Csaknem meg-fakad mérgeben: in fermento jacet MA. Mint amaz fel-puffadott mérges varas portéka, minden mérget kiadgya a Matkó (Illyef: BCsTomp. 114). Mérget ferraltál kit fel is adtal (Thaly: Adal. I.2). Le il, és nagy mérget foralja magában (Orezy: KöltH. 117).

étető-mérög: toxicum C. Com: Jan. 58. venenum, pharmacum MA. Étető merget zerzenek borban (DebrC. 222. Let: HItág. 61). Étető mérget bocsítanak szemekből (Fal: NE. 117).

irigy-mérög: [zelotyphia; eifersucht]. Siratta Nagy Sándor Achillest, nem keservében, hogy meg lólt, hanem irigy-mérgeben (Fal: NE. 404).

kigyó-mérög: venenum serpentis Kr. [schlangengift].

[Szólások]. A két nemzetség fúton fújja kigyómérget, nem tudom, mire mentek (Fal: TÉ. 799).

köröm-mérög: paronychia C.

[Szólások]. Köröm mérge bántia: reduvia laborat (Deesi: Adag. 318). De talám reduvia laborat, köröm mérögh bántya (Czegl: Japlt. 169. Fal: Jegyz.).

lúd-mérög: bilis anserina Kr. [jähzorn]. Lúd méröggel sibogo sinat (Bal: Csksk. 341).

lúdmérögü: [praeceps ingenio in iram; jähzornig]. Lúd méröghük az vitteberghai doctorok (Bal: Epin. 7). Merő lúd mérögü ember ez a mi tándérünk (Zvon: PázmP. 224).

Méröghész-ik, mérgehéd-ik, mérgeéd-ik: efferor, exacerbor Kr. Gyogyúlhatatlán lába mérgehedée (Csákt: AU. 7).

el-mérgeédik: ∞ Ezt czufolas gyarant vőne, es amiaud inkább el-mérgeűec (Born: Préd. 77).

mög-mérgeédik, mög-mérgehedik: ∞ Meg mérgeédni és dagadni kezd a lába (Helt: Mes. 106). Vagyonis mivel bé dugunk, az ellennük feltátoft vipera filákkal meg mérgeedett szájkat (Pázm: Kal. 268). Hogy a szurás meg ne mérgehedgyék (Megy: 3.Jaj. II.16).

[Mérgehet]

mög-mérgehet: exacerbor [erzüren]. Főlseges istent meg kesertek es meg mergehettek (exacerbavermi), es ő hagásit nem őrizek (DöbrC. 118).

Mérögel: [veneno; vergiften]. A hamis Savorus szerentsém irigy, odos szerelmének mérögelő mirigyö (PálFl. 73).

Méröges (mergös SándC. 37. ThowrC. 63. meergöc ÉrdyC. 61b): **1)** venenatus, virosus, virulentus, venenifer, veneticus C [gítüg]. Méröges pök: cantharis, phalangium C. Mérögesvelg, vallis 1275. (CodPatr. VI.212). Méröghes gyyokoknak neuzoty:

progenies viperarum (JordC. 361. 429). Nagial inkább kellene felnetek az pokolbely farkasnak méröges es meg dylwt fogatul (VirgC. 56). Hertelen haragu es magában méröges elegyedtet természetü lézön (Cis. I.3). Az bal szemé mind kidagatt, es szerű méröges fakadatokkal kiakadozott (LevT. II.390). Méröges fű: aconitum (Com: Jan. 32). Csak igazat tart: a tél tél, de a szél szél; a szél csipő méröges fullánkja a télnek (Fal: TÉ. 631). **2)** [iracundus; zornig, grimmig]. Méröges kedvöec (MA: Bibl. V.76). Mérögesen sebbetó keserítés nélkül: sine amarantia (Com: Jan. 204).

[Szólások]. Méröges tél: biems aspera Kr. Úgy tartalott, mint egy veszni való bñös, kenyér es víz mellett, méröges tálben (Fal: TÉ. 736). Fételmes setétséghen vala azért éjjel napal, a télnek szivében, méröges hidegnél, igen szük tartásnál, nem tudván jövendőjét (744).

Mérögesöd-ik: acerbor Kr. [ergrimmen]. Nem hajol Juranich az illyen beszédre, inkább mérögesedik ily bitogetésre (Zrinyi. I.157).

Mérögesit: **1)** veneno MA. [vergiften]. **2)** exacerbor, efferor, exaspero MA. [ängern, erzürnen].

mög-mérögesit: veneno C. [vergiften]. Kiket az dys (dühös), eb meg marand, azocat meg mérögesyti (GuaryC. 12). A ödn olyan, mint a merigy, melly a közel-valókat meg-mérögesíti (Pázm: Préd. 273).

Mérögesked-ik: stomachor, irascor Kr. [züren, sich grimmig gebären]. Ellenünk mérögeskednek (Matkó: BÖsák. 156). Még anyja emlőjétől csügg a gyermek, már is kezd mérögeskedni (Fal: TÉ. 667).

Mérögeskedés: stomachatio, indignatio Kr. [das zürnen]. A rosiz ügyben szerencsétlen a mérögeskedés (Fal: UE. 437).

Mérögesőség: **1)** virulentia MA. venenum EhrC. 27. [gift]. **2)** [ira, fúror; zora]. Harag, mérögesseg, döflösseg, boszonkodas czigaz bennünc (Born: Préd. 618b).

MÉRÖGLYE: **1)** merga C. MA. A gabonát villával, meröglyével asztagokban avagy rakasokban öszve rakjac (Com: Jan. 74). **2)** Situla: meritő, ivó edény, kaponya, meréklye Major: Szót. Meritő edénnyel, ivó meröglyével merits [a kutból] (Com: Jan. 115).

MÉRKÁC: [gelbe riibe]. Pastinaca, sive stapiliinos radice lutea: sarga repa, merkacz (Beythe: Nom. 6).

MERRE, MÉLYRE. Melyre: qua Ver. MA. wo durch Com: Vest. 143. [in welcher richtung]. MA. qua: melyfelé, merre MA. **a)** [kérdöleg] Mely-felé? merre? qua? merre mégy? hová mégy? qua ibis? PPII. Nem tudjuk, hová es melyre kell mennünk (Prág: FSork. II.). A Duna parton egynelány napokon ott subsistálunk, mig sok consultiók után megjöve, hogy merre csapjanak (Monlrók. VIII.478). Jó útazók! hová, merre? (Fal: NU. 337). Megmondgyák, merre tartszuk, hogy el-ne vétssük az utat (Fal: NA. 160). **b)** [relativum]. Az melyre fordítja útját azon közben: vannak minden rendek régen várt örmöben (Thaly: Adal. I.154. 160). A merre ragadják indúlati, a felé nyargalódzik (Fal: NE. 12). Az öreg urak megkivánják (az ifjabb uraktól), hogy jó-szível vegyék a korpázást, (es a merre hajlik a nyil pózna, azaz: ösz fejek tetszése, a szerint éljenek es cselekedjenek (Fal: NU. 302). Ezzel megfordult a gyászos nép, es a merre oszlott, híret vitte; hogy Eusebius örs példát adott a gyenge szíveknek (314).

akár-merre: quacunq PPII. [in welcher richtung immer, wo immer hin]. Akar merre fordílsz, ol nem kerülheted a keserzetet (Fal: SzE. 529).

vala-merre: [quo, quorsum; wohin, in welcher richtung]. Valamerre fordül, piros vért sokat out (Zrinyi II. é. 8. vsz.).

Valamerre megyen két vajda fegyverrel, fest sátozt és földet (IX. é. n. 50. vsz.). Valamerre járt és lépett, drágaságokat vetettek eleibe, sőt még nyálát-is arany és ezüst tsészék fogták fel (Fal: NA. 193).

MES [?]: [caedo; schneiden]. Minden tavasszal meg köll az agat mesni [olv. niesni?] (Radv: Csal. III.50).

MESÉ: **1**) aenigma, griphus C. ratzel [rätsel] Adami: Spr. Mesét fejteni: rätsel auflösen Adami: Spr. 192. Zokotuala yly meseuel zemermetlen zemett meg tewrny (EhrC. 122). En zaam zereuth zolok ew zayanak, nyhvan s nem mesee zereut (JordC. 143). Az yffyak megh magyarazanak Samsonnak az mesetet heted napon (340. DöbrC. 483). Az farkas monda neky: Jol-lehet een az te meseydet meg nem feythetem, de azért vachoramat el nem hagyom; meg kapa azért ewtet ees meg eue (Pesti: Fab. 79b). Én eluntam az ű mesét (Nád: Lev. 50). Mostan (o vylagon) nyzvk tykwr által mesyben (mesekyphen), akor penygh zynrwl zynre (archarul archara): videmus nunc per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem (Komj: SzPál. 174). Én is mesét mondok, ódjátok mesémet (RMK. II.292). Egy mesét én mondoc, ha meg talallyatec (Hofgr. 83): Boëtica aenigmata: mesék (Decsi: Adag. 99). Ha ki az én mesémet meg-fejti, úgy-mond, annak adom leányomat; de valaki kérdéseimre meg nem tud felelni, annak meg-kell halni (Hall: III.11. II.264). Igen nebéz mese légyen megfogásra (Illy: Préd. II.3). Mint ha tsak álmodt hűvelyezett volna, vagy síketteknek gondolt volna mesét, szintén úgy nem hatott-bé a szívekre (Gkat: Vált. II.1173). Az halhatatlan lélek elűttök kufar mese (RendÉlet. ES). Ennek a mesének nem tsükségés fejtése (Fal: NU. 234). A fejtetlen mese legtöbb bűtsületet vall (Fal: UE. 413—4). Ezeket mesében panaszom röjtöben (Amade: Vers. 168). Tsak a maga agyaskodási hivságos gondokuit és agg-nó-beszédhez illendő meséjít árúlly (SzD: MVir. 132). **2**) fabula MAL. [fabel, märchen]. Mese, hazugság; affaniae C. MAL. Rendes mese ez, furcsa dolog: das ist mir ein artiges märlein KirBesz. 29. A példa beszédec és költőt beszédec, mesée: apophthegmata Com: Jan. 162. Midőn a költőt dolog beszélte, sophia beszéd avagy mese az: fabula 172. Kezdő neki mesze képen [gy] szolani, az ő dologat az mesében meg érteni (Hofgr. 165. allegoria RMK. II.256). Mosdatlan mesék, illetlen beszédec (Hofr: Mór. 12). Bakos nrantúl tegnap jutott vala bozzának Székely Miklós, de kedvetlen hírekkel, noba már az előtt is hallottuk vala, mert kezezen is voltak már és hittek meséjében (RákGy: Lev. 329). Nem hiszem, hogy egy nemzetben is volna annyi mese és szófia-beszéd a tiüderországáról, mint a magyarok között; erről beszéllenek a leányok a fonóban és a kalákában (Holtakkal való barátság, Hunfalvy: MEthnogr. 252). Némel ingad mint a szél, másik csak mesét beszél (Amade: Vers. 137). Amott terepély fa sokat őszve gyljtte, vagy mese, vagy játék, kerékben keverte (Orczy: Nimf. C2).

[Szólások]. Mese, mese, mi az? [Oedipe die Kr.] (Fal: Vers. 905. 906). Lássuk már, mire kerekedik a mese: ma il negozio non finiva qui (Fal: NA. 177). Ezt nem gondoltam, míg megpróbáltam, vagyok meséje és szenvedése, mért kínlódom ezekért (Amade: Vers. 217). Tekintgetnek s üngetnek, vagy meséje azoknak (226). Hegedő szóban szép mesét jelentec (MA: Bibl. V.24). Síketnek mondani mesét (Kisv: Adag. 80). Mese meséjöl tartja a kis-aszszonyt (Fal: NA. 158).

Mesecske: fabella C.

Mesél: fabulor C. narro, recenseo fabulam SI. [erzählen]. Szabadságról mesélt s ürkkált pennájával (Orczy: KültSz. 206).

Meséllő: aenigmatistes C.

Mesés: **1**) meséllő; aenigmatistes C. [rätselaufgeber]. **2**) fabulor SI. [märchenhaft]. Hol vagnak? le verte Osmán kapitá-

nya, el birta Mahumed mesés találmánya (Orczy: KültSz. 25). Almélkodva nézted mesés isteneit (240).

Meséz: **1**) [rätsel aufgeben]. A Sphinx [majom] kezéro, fejére, nyelvére nézve tsűfos mesező állat (Misk: VKert. 225). **2**) fabulam narro, recenseo SI. [fabuliren, erzählen].

Mesézés (MHeg: TOSzl. II.115). Bourdalon ha lesz cathedriban, és ha a mesézést hagyjuk a fonóban (Orczy: KültII. 65).

MESGYE, MÉZSGYE (mesda, 1263): limes MA. [grünze]. Határ-kő, határ-jel, határ, barázda a földek között, mesgye: limes PPBl. Mesda, locus 1263 (Kovács). Mesdgyo: limes 1264 (Czinir). Haromszor viragzie az szőlő mesdgyén (Mel: Herb. 32. Pázm: Kal. 529. Kr). Sok gyermeknek az élet első mesde kővén, ottan mindgyárt az életre való bé-jövetelekkor meghalnak (Mad: BHal. 65). Venus is fel hágott arany szekerére, kit két galamb hozott a mezsdje szélére (Orczy: KültSz. 164). [Vü. MÉGYE]

Mesgyécske. Huszárok megfutának, taliának egy mesdecskébe [„mesdeckébe”] szornának (Tm. 434).

MÉSSIÁS. Messias Kr. Megleltéc Messias (Messiam), ki magyarazatic Xsnac (MünchC. 170b. ÉrdyC. 348).

Messiáság: status, dignitas, officium Messiae Kr. [messias-natur, messiaswürde]. Első részben adatic tanúságnac az názi-retbéli Jesus Christsnak igaz messiáságáról, kinec messiáságát bizonytyta minden prophetáknac az ű személyében való bé tellyesedése (Zvon: Post. 1.7). Messiáságának meg mutatására alagatos készülettel ment bé Christus Ierusalemben (I.8. 51. 58). Még né vessőc az ő messiáságát és idvözetését (1.61).

MESTÉR, MESTŐR (mesteeer DomC. 31): **1**) magister praceptor, didascalus C. [meister]. Zent Egyed vala nemy nagy mester praedicatoroknak kov zewtte (EhrC. 77. MünchC. 46). Myert lakozyk az thy mestertek az vámosokkal? (JordC. 379). Termetet tudo mesterek (TelC. 335). Taneyt erre mynket seneca newő mestőr (WinkC. 132). Az zolga nem nagyob vranal es az taneytwan nyneben mestere-nek felette (WeszprC. 140. 141). Az egben neező mesterek, kyk sok ezendőre yewendőt mondanak (ÉrdyC. 558b). Zerzetnek kwzwsteges mestere (VirgC. 36). Romay vduarban valo lector mester (61). Tömény okatóc mestőr (Beythe: Epist. 34). Bőllehe-segnek mestőre (Frank: HaszK. 4). Tanultuk oskolaban mesterinktől (48). Eszközöc, vagy mester régülk, az mellyec által az isten áldására szert tehetünc (MA: Scult. 757). Betegségek orvosságit-is mester nélkül ismérük (Pázm: Préd. 66). A mester avagy okató: magister seu informator (Com: Jan. 155). Viald tanító mester: lamista (210). Szemeitek előtt legyen a rettenetes jélet napja, és az mesterül legyen néktök (Illy: Préd. 120). A gromba erköts jól-lehet peng ne árton annak, a ki jó néven veszi, mindazonáltal nem megyen-el vele a ki mestere (Fal: NE. 17). A faragott kép nem kíváná látni mesterét, s az adós azt, kinek adós (Fal: UE. 492). Mesterül kellett bannom vele, hogy ott a hamis politikát megrountam, itt a te ügyedet támogat-nam (Fal: Const. 827). Buzinkai Mihályt és Pósházi Jánost Fejér-vári mestereket avagy, a mint most hívják, professorokat hivattattam és az aszszonyhoz küldöttem (Bod: Pol. 115). **2**) [peritus, gnarus; klug, erfahren]. Igen okos, igen mester: nemo cautior PPl. Kösztec mester vzót találanc, ki meg furdala fenekit hoióknc (Valk: Gen. 15). Szent Peter is mester hazugoknac neuzei őket (Mon: Apol. 5). Esan mester vala az vadászásban: Esau vir gnarus venandi (MA: Bibl. 122). Ulysses maga viselésében daliab volt a több görögöknel; a mellett igen ravasz és mester; hamis híreknek tudós szerzője (Hall: III.11. II.69). Mesterobb titkának el-fedezésében, mint a Circe a testnek el-tüntetésében (Gyöngy: KJ. 73). Udvari minister, tetteetésben mester (Orczy: KültII. 94).

[Közmondások]. A munka ditséri mesterét: *artificem commendat opus PPBl. Kiki maga szerencsésének mestere: es ist niemand als ein tugendhafter und geschickter des glückes meister zu nennen (Fal: UE. 375).

ács-mester: princeps fabricum lignariorum MA. Egyebec sem lehetnecc, hanem az ninc az áts mester emberec akartáe őket lemmi (Kár: Bibl. II.109. L677. Mad: Evang. 52). Az áts mestereknek meg-mutattya az mértée sínór (Ker: Préd. 680).

ágyús-mester: [tormentarius]. Ágyús mester (Helt: Krón. 200). Bebek ágyús-mestör mindennél tudós vala (Tin. 219). Amaz az nagy Asiának begler békje, ez vizen szárazon fő-ágyús-mestere (Zrínyi. I.106. II.54).

aranyozó-mester: [vergoldor]. Ha kogyelmed egy jó aranyozó mestert hozhatna, nagy szükségünk volna reá, most is Bécsben kell küldönnök hintóhoz való aranyos szögekért (Kecs: ÖtvM. 247).

asszony-mester: praeceptrix C. [lehrerin].

atya-mestör: magister tyronum PP. Előljáró, atya-mestör: zunftmeister KirBesz. 143. Béza, nevezetes pártos doctor és az új látáságásban egyik atyamester (Csúzi: Tromb. 464. MF).

bajnok-mestör: [praeco; berold]. Készen lévén minden, elérkezett a berold, azaz bajnokmester nyolcz zászlóval tizenkét trombitással (Fal: TÉ. 636).

bányás-mestör (Kal. 1582. Fv3).

berg-mestör: [magister vineae; bergmeister]. Hadna peregh mesterek hogh ki venne Wrmenj Lukach kezébl a zeilekett (RMNy. III.121). Felső-bányai bergmesterek in quantum súfár simul fl. 20. den. 77. (TörtT². L376). Pergmestörnek légyen contraquietantiája arrúl, mennyi glélet és mennyi aranyat percipiál, az midőn grébelyeztetük az gazdag ón (L373).

borbély-mestör: [barbier]. Kerengő malomhoz láto molároknak, sőt mülhelyben álló borbély mestereknek mondassé állás mind ezeknek (Nógr: IdvK. Előb. 15).

bordély-mestör: kurva tartó; ballio Major: Szót. 100. Kurva tartóe és bordély mestere: lenones sen balliones Com: Jan. 183. Bordély mester (Hall: III.112. II.281).

céh-mestör: curio Major: Szót. Com: Jan. 132. [zunftmeister]. Tzéh-mester, társaság előljárója: curio PPBl. Czéh mester nélkül való kontár mesterek (Bal: CsIsk. 143). Szabók czéh mestere hozott hozzánk jóvedelempenzt (MonTME. L274. 311). Az városbéli szabók czéhmasterét hívasd be, az posztót ordélyi sínggel mindegyig méresd meg (RákGy: Lev. 89). Mert uraságnak nincs remeko, czéhmasteré, hanem csak az isten (Bethl: Élet. 30. KecsTört. II.313).

élés-mestör: biarchus, prófönt-mester PPl. praefectus annonae SI. [proviandmeister]. Az lisztet es zabot vigik az taborba, az howa az ily mester mongia (RMNy. II.185). Élés mester Sbardella Agoston vala (Helt: Cinc. 129). Érkezek élésmasterem is (MonIrók. XV.9). Elküldtem az élésmasteret és konyhamestert is (XV.385).

énekés-mestör: musicus; sänger Com: Vest. 77. 137. magister cantare solum, non item organum pulsare doctus Kr

énokló-mestör: cantor MA: Bibl. I.482.

épitő-mestör: aedilis, architector MA. PPl. [baumeister]. (MA: Scult. 246. GKat: Vált. I. Előb. 21. Balog: Com. 274). Az épitő fundalo mester épit: architectus aedificat (Com: Jan. 102). Használó az olyan épitő mesterhez, a ki sok eszkalátos eszkalópoknak egybegyűjtésében helyhozteti kötelességét, azonban az épitő elosztatásiról nem gondolkodik (Hall: Tel. 307).

étékfogó-mestör. Czyászárnae etek fogo mestere (Zvon: Post. I.15).

evező-mestör. A bajo evező-mestéri (Ily: Préd. I.198).

ezér-mestör: polytechnon Kr. [tausendkünstler]. A sátán tsarlárságoknak ezer-mestere (Com: Vest. 70). A sátán ezer mester (Mad: Evang. 571). Az ördög álnoksággal tslekszik, mellynek ő ezer mestere (Misk: VKert. 250). Nyilván, az álnok és ezer mester kísireti ezek (Szok: Bals. 77). Keményen néki bátorokdik, ezer mesterévé válik minden veszedelemnek (Fal: UE. 372). A palástolás ezer mestere mindennek, ő forgatja, ő ámitja el a világot (Fal: NU. 341). Minden álnokságnak ezermestere az ördög (Fal: SzE. 523).

faragó-mestör. A faragó mester mennyi darab fát néz-el, és mennyi mellett megyen-el, minék elötte választ oggyet (Hall: Paizs. 57).

fazékas-mestör, fazakas-mestör: [figulus; hafuer]. Tanacozot tartuan kedig egg fazakas mesternek földit meguink ez pinzekből, hog az temető helye lenne az vton iaroknak (Sylv: UT. L44b). Az fazakás [figy] mester meg szokta ékesgetni és cikornyozni az edent (ExPrinc. 159). Vallyon mondhattyaé az fazakastul alkotottat edeny az ő alkotójának az fazakas mesternek, niért formalt eugem ilyen formara? (uo).

fizető-mestör: [quaestor; zahlmeister]. Leznek ez fizetew-mesterek valasztan hogh az penzben tekozlass ne lygen (RMNy. II.131). A mi vénasszonyunknak rendelt volt az kanizsai vitéző nép az fia váltáságára valami pénzt, kit az fizető mester oda az kamarára deputált volt (LevT. II.107). A jó pénzt örömess vesszük, uoha motkos a fizető-mester kezé (Pázm: Préd. c. Megy: Dial. 57. Mik: Törl. 379. RákF: Lev. V.164).

fő-mestör: rector Com: Jan. 154. [direktor, anführer]. Plan-talo es ötózó fő mester (Mel: SzJán. 279). Az ember meszálló holhereknee fő mestere be mene az Jerusalembe (Mol: Sám. 470). Igen fő mester ez az lélec még egy dologban (MA: Scult. 638).

fundáló-mestör: architectus PP. Az épitő fundalo mester (architectus) épit (Com: Jan. 102).

hajós-mestör: nauclerus, naviicator C. MA. Com: Vest. 51. gubernator Sylv: UT. II.154. [stenermann]. Tudós hajós mesterec: nautae gnari (Kár: Bibl. L382. MA: Bibl. IV.221). Péter a hajónak hajosmestere vala (Ily: Préd. II.74. Hall: III.112. II.275).

hámor-mestör. Érczvágók, hunkfutók, első kovács, hámor-mester (TörtT². L377).

hof-mestör, hok-mestör, hop-mestör (hofmeister RMNy. II.22. hofmeister LevT. L318. Radv: Csal. III.7. ofmestör GuaryC. 57. KazC. 96. oppmester ErdyC. 388): antambulatio, admissio-nalis C. praefectus aulae MA. [hofmeister] hofmarschall PPl. Hopmester avagy bé-jároc fejo: aulae magister Com: Jan. 139. A hopy-mestert igazábbm mondanák hof-mesternek; mert az német szó, és ányit tesz mint magister aulae, udvar-mester CorjGramm. 326. GKat. Monda eggicc ofmestörnecc: eunucho (GuaryC. 57). Az hatalmas kandyay kyralne azzonnak of mesteröcc, ky uralkodyk vala: dynastes Candaces reginae Aethiopiae, qui praerat (JordC. 734. 735. 736). Az menyey tfelesseeg kyralnak elötte yuro of mestere (ErdyC. 349. 542). Azok adak Farallo kyrál yuro mesteröccnek (388). Az kyrál fiának ofmestere (KazC. 96). János az Christusanak fő hop mestere vala (CsomaC. 1). Lukachy gróf Julius es magysága hofmestere (RMNy. II.22). Hokmester uranné szolgálatát ajánlja Kdnök (Nád: Lev. 82). Holophernes az ő hokmesteröcc, ki minden morhátiával bír vala, monda (Kár: Bibl. I. 197). Korkatkowy Péter kiralynak hop-mestere (MonIrók. III.131). Szent Pál idejébe, nem volt az antichristus

személyében, hanem előljáróiban, út-csinálóiban, hop-mesterei-ben, szállás-osztóiban (Pázm: LuthV. 356). Az királyi nac fő hop-mestere, udvari vezére (MA: Scult. 1075). Nalácsi uram, hop-mester is leszállott vala urunkkal az hid szélére, de az többi mind levon bajoskodának ki (MonIrók. VIII.336). Ha az hok-mestered hozzánk jülhetne, nem bámmánk (RákGy: Lev. 286). Az pénzt megadtam az hopmesternek (43). Asszonyom anyám hoffmestere, és az többi urak és asszonyok hoffmesterei, ezek rendeljék meg az lednyasszonyok étel-fogóit és bor-töltőt (Radv: Csál. III.7). Husz hopmesterivel s-keves tanítványival eleve-nem temettévtvén-el (Csúzi: Síp. 528). Testi halál és annak előljáró hopmesteri, a minemüek a létség, hidegség (Ker: Préd. 61).

hopmesterség, hokmestörség. Jóllehet ennek sines hok-mestersékhez való szakála, de mert hogy ez nem ideken [idegen], mégis inkább akarnám, hogy nálam legyen (Nád: Lev. 163). Az s hopmesterségében kezdetdőlék az fémforgó dolog (MonIrók. VIII.338).

író-mestér: [pictor; maler]. Pingál az író mester (Felv: Dies. 31).

iskola-mestér: ludimagister, gymnasiarchus, gymnastes C. paedotriba, didascalus, rector scholae MA. [schulmeister]. Az ag lepelnék felet Prusimanak, az zenieset hágiom az schola mesternek (RMNy. II.303). Oskola mester (Born: Préd. 572. Tel: Fel. 150). Az schola-mester a fő-eskolat igazgattya: rector regit academiam (Com: Vest. 74).

iskolamestörség: gymnasiarchia C. [schulmeisteramt]. Hogy Thelegden laknéé schola mesterségben (Tomesv: Béla. 19). Tüdös tanítóknak tanításokból épületet vévén, vissza-bivatott a fejevári oskola mesterségre vagy a mint na nevozik professorságra (Bod: Pol. 73).

ispotály-mestér. A fvkarak tiztartóia Edelhauser it wagon, toaba az ispitál mesterek kozwl egik (RMNy. III.60). Mostan az ispotályoknac főuedelme chac isten tudgya houa kel, az ispotál mesterec es egyeb ragadozoc osztoznac soc helyen uelle es nendegeskednee belöle (Tel: Evang. I.353).

ítelő-mestér: protonotarius Kr. praetor Com: Jan. 133. [landrichter]. Az orzagnak fev ityvel mestere (CornC. 250). Ew felsége itelő mestere (RMNy. II.121). Pöpatuar miat meg kazdagult itelő mester (Born: Préd. 458). Rendelly bírákat, és itelő mestereket: constituo iudices et praesides ut iudicent populo (Kár: Bibl. I.424). Nem szemmedgyfik, hogy akar mely kapta búzi műues legény itelő mester légyen az szent iras dolagban (Zvon: PázmP. 301). Országunk itelő-mesterét küldöttük (MonIrók. VIII.166). In mense Junio holt meg itelő-mester Endes Miklós úr is, a ki is nem volt amaz cifra, pipe-rés, taszlis ember mint más itelőmester, hanem a mostani világhoz képest mondani parasztes, de értelmes, okos, jó törvénytudó (Ház. II.59).

játék-mestér: choragus C.

kar-mestér: chorodidascalus C. [regens-chori].

kényér-mestér: panarius PP.

kép-mestér: [pictor; maler]. Eme pogány képmester pen-náját csak a hírnév szele hordozta (Fal: NA. 174).

kerekes-mestér: [carpentarius]. Az kerekes mesterekről, mint adgyák műveket (TörtT. XVIII.234).

komornik-mestér: [eubicularius; kämmerer]. Ó fősége komornic mestere (Zvon: Post. I.1).

kontár-mestér. Kantár-mester [így]: non celalis; ein pfuscher, der keine zunft hält PPB. Czéh mester nélkül való kontár mesterek (Bal: CsIsk. 143).

konyha-mestér: culinar praefectus Kr. [küchenmeister]. Sa-fár, konyha vagy szakács mester Com: Jan. 82. B. Jánosnak konyha-mesteriüknek megtekintvén udvarnikbeli szüntelen való és hüiségos szolgálatját, kegyelmösségünkéből conferaltuk neki hon-momai, vagy akarmelyik hely bor déznának dézmásságát (LevT. II.228). Kohya mester (Tel: Fel. 26). A szentséggel kereskedőknek e volt ám derék és fő konyha-mesterek (Matkó: BCsák. 338). Az étkefogók előtt konyhamester gyalog, az konyha-mester előtt az asztalnak paripán ülvén (MonIrók. XI.334. Mik: TLev. 108). Faolaj se nálam, sem pedig a konyhamesternél nincsen (TörtT. II.191). Főkonyhamester (Kemény: Élet. 52).

kormányos-mestér: naulerus, gubernator MA. [steuer-mann]. (Jónást) az kormányos-mester rázza nagy álmából, esedznék értök, inté buzgó szívből (RMK. II.90. Helt: UT. 0. 5. Tel: Evang. I.274. Toln: Vig. 9. Czegl: Japh. 6).

kőfaragó-mestér. Hasonló jó-tetényét [így] vette e dicsőséges szent szűz nagy érdemének egy Lubenpain Ernestus üevő kőfaragó mester (TitkRözs. 112).

kvártély-mestér: quartier-meister Kirbesz. 147. Volt audientiája a német kvártélymesterek, ki felől minthogy parola jött Veterantól, el bocsátottam (MonIrók. XV.272). A kvártély mesterek és egyéb szállás osztók [a hadseregnél] (Rák: Art. 31) Kvártélymester instructiója: Az udvari kvártély-mester az udvari nyári táborozásunkban, kinek-kinek kvártélyát és szállását kiosztassa, legfőbb hivatalja lézen (TörtT. I.159).

látó-mestér. Az céh tarscon két céh mestert és két látó mestert [a kik] minden harmad héten az miueket el üriák, és megl látogassák (CsikGy. 12).

lovász-mestér: equiso C. magister equitum MA. PP. *gubernator equorum PPB. stabuli praefectus SK. [stallmeister]. Az lovasz mestertálys kwldöttem negven fortyoth (RMNy. II.108. Helt: Krón. 188. Com: Jan. 140. Mik: TLev. 141). Főlovasz-mester (Radv: Csál. II.287). Kolyevést türe az akkori fő lovasz-mesternek jádza bolondjával (Kem: Élet. 86). Távozassa ezen femálló strázsza által az eredhető veszekedéseket és ha vagy konyhamesterünktil vagy előremenendő lovaszmesteriünktil requiráltatik, azon hadak közül az fa, víz, fűhordó szakkerek mellé katonát rendelhet (TörtT. I.160).

lovászmestörség. Ha most is tetszik néki, lovasz-mesterségünkre állani (RákF: Lev. I.428). A lovaszmestérgy hivataljai közt legfőbb lévén az, hogy alkalmatosságival oldalunkhoz közel lemi tartozván, mintegy belső testőröknök tartassanak (TörtT. I.163).

mázsáló-mestér: libripens, pensator PP. wagneister PPB.

molnár-mestér. Egy jeles monar mestherth kywld wala az malom helnek meg lathasara (LevT. I.87).

míves-mestér: artifex DebrC. 38. JordC. 920. Sylv: UT. II.154. [handwerker]. Ezece melet egyeb fele soc ieles műues mesterek, kilemb kilemb fele tudományokban és mesterségekben (Helt: Krón. 1). Tudgya a míves mester a fegyver jóságát (Sám: 3Kérd. 632).

mustra-mestér, monstra-mestér. Mustora mester stipendiarius quaestor; der über die mustering gesetzt ist PPB. Lezen az nepre nywez mwstra mester, kyk az nep kezoth leznick, hogh heyaban ez penz elne kellyen (RMNy. II.131. 119). Az Sáfán László némöt monstra-mestör (Tin. 86).

nyelv-mestér: linguae magister; sprachmeister Kr. Olasz nyelv-mestert fogadék (Bethl: Élet. 333).

oltár-mestér: hierodulus MA. kirchner, messner, der um den altar dienet PPB. Az irmoly oltár mester elet Janus pap elet [elött] (RMNy. II.29. Helt: Krón. 67. Helt: Háló. 66).

oltármesterség: rectoratus ecclesiae (Ver: Verb. 17. Ozor: Christ. 229). Mikor az papi tisztek és oltár mesterségek meg fogyatoznanak: vacantibus praelaturarum sedibus, et ecclesiarum rectoratibus (Ver: Verb. 17).

olvasztó-mester: conflator, fusor PP. schmelzmeister PPB. Az olvasztó mester tégelye meg próbálja az ezüstöt (Kár: Bibl. 1.613. MA: Bibl. 1.563. Megy: 3Jaj. II.169. Bod: Lex. 133).

órásmester: [uhrmacher] (Bethl: Élet. 89).

orvos-mester: medicus Sylv: UT. L52. [arzt]. Antyochyabely nemes orvos mester (JordC. 705). Urus mester (KázC. 97. ÉrdyC. 420. 587b. Zvon: Post. II.319).

ötvs-mester: [aurifaber; goldschmied]. Hynata nagy belch eethnes mestereket (DebrC. 495. ÉrdyC. 665. GKat: Ttk. 37).

pattantyús-mester: tormentarius PPB. Jeles pattantyús mesterek (Monlrok. III.103).

polhárnok-mester: [pocillator, pincerna; mundschenk]. Pharaho tömlőcsebe harom foglal tartatnac vala; égőc vala az keñsersítőknee mestőre, masic vala az polhárnoc mestőr, harmadic vala Joseph (GuaryC. 17. Tyuk: Józ. 192).

polgármester: consul MA. consul; bürgermeister Com: Vest. 124. A polgármesterek gyalúzatku forognak: consules flagrant infamia PPB. A fő tanács, polgár mester, biro avagy vice tanács: consul aut proconsul Com: Jan. 131. Irjon kegyelmed ide polgar mesternek (LévT. II.219). A parasztoe az ő polgár mestereknec, falusi bírásoknac (suis paginagistris) engedne (Com: Jan. 142. MA: SB. 62. MA: Seult 972). Brutus és Collatinus polgár-mesterektől fogva (a Bruto Collatinoque consulibus) (DBenkő: Flor. 3). Saurus [ló] inokája Bucephalusnak, és sógorsággal illeti ama híres lovat, melyet Caligula tsászár polgár-mesterré tett Romában (Fal: NA. 122).

polgármesterség: [consulatus] (Szeg: Aqu. 1). Polgár-mesterséget viselt: consul erat (Balog: Com. 234).

pósta-mester: [postmeister]. Jenei Mildós postamester (Monlrok. VIII.485. Thurzó: Lev. II.116. MonOkm. VI.62). Ebben oly fogyatkozás eshetik, ki három-négy postamesternek életénél nagyobbat teszzen (TörtT. I.443).

prófont-mester: sitarchus MA. annonae praefectus; proviantmeister PPB. Prófont-mester, élés-mester: biarchus PPI. (RMNy. II.272. Göres: Mát. 94).

révész-mester: [portitor; fährmann]. (Hall: HHist. II.275. III.266).

sánc-mester. Újvárból a sáncmester Nógrádival elmene, noha néki Szólnokban kellett volna dolgozni (RákF: Lev. III. 92. ErdTört. I.61).

sátor-mester. Azon ágyhoz való superlátot, a melyet sátor-formára kezdettek volt csinálni, de a sátormenterek el nem végeztek, fástól egyitt küldje Kegeyelmed (RákF: Lev. III. 710). Felküldöm a sátor-mestert, s mit fog ő Felsőcse parancsolni, megizenem vagy megírom (TörtT. II.191. 390).

strázsa-mester: vigilis praefectus SI. exenbiarum magister SK. [wachtmeister]. (Hall: HHist. III.111). Az atyám fő strázsa mester levén, a jel vagy parolya kiosztást én reám bíza (Bethl: Élet. 267). Főstrázsamester: az Bihari István (Thaly: Adal. II. 316).

strázsamesterség. Somogyi János, ki is akkor ment volt zászló tartósságra strázsamesterségből (Iluz. I.283).

sütő-mester. Látá a sütő mester, hogy jól magyarázta volna meg az álmot (Tyuk: Józ. 229).

szakács-mester: [coqus; koch]. (Com: Jan. 82).

szekér-mester: aurigarius; wagenmeister PPB. Egyik szekérmester a másikára nézve afféle defectusoknak annak idejében való correctióját negligálta (TörtT. I.161).

szekérmesterség. A szekérmesterségnek főinspectióját és directióját feljűbirt lovászmester hívünknek kegyelmesen concre-dáltunk (TörtT. I.162).

szóró-mester: [ventilator]. Csudállatos dolog ez a búzában, eltávozik a polvától, midőn szórják és nem távozik-el a csőr-földéről, midőn esépetetik. Azért tellyességgel mikor válik-meg a polvától? mikor a szóró-mester el-érkezik (Hall: Paizs 288).

tábor-mester: archistrategus, metator; obrister-feldherr PPB. metator castrorum PPI. Fő tábor mester: archistrategus PPI.

tánc-mester: choragus MA. saltus magister SK. [tanzmeister]. Én úgy tudom már azt a tántzot, hogy bizást lehet-nék tántzmester (Mik: Törl. 233).

tanító-mester: praeceptor; lehrmeister Com: Vest. 2. 142. Gyermekek tanító mester: paedagogus; ékesen szólásra tanító mester: rhetor C. Az szent iras mint eg tanító mester azstis meg ielenti mit kellien el tanusztatnne (Fél: Tan. 11). Ne legyen ezac tanító mester (a törvény), haem tökellestesegre vi-gyen (MA: Bibl. IV.220. Zvon: Post. II.1. Land: ÚjSegits. II. 211).

tárnok-mester: magister tavernicorum Kr. tavernicus Ver: Verb. 163. Fő tárnok-mester, király kintsére, jövedelmére gondot viselő: tavernicorum magister PPB. Nagssagos Draeffy Janos-nak kyrálnak tharnak mestereinek (RMNy. II.16). Az adossokkal nekye pörben kellett indulni, es immar amira ment el az porlesben, hog az causat appellatoria tarnok mester wrunk eleyben kezerítettunk föl bochtani (III.117. Szeg: Aqu. 23. Félv: Dies. 11. Kász: Kít. 178).

trébüllő-mester. Felső-bányai bergmestereinek in quantum sáfür simul fl. 20. den 77; trébüllő mester fl. 10 (TörtT. I. 376).

vadász-mester: [venator; jüger]. Fő-vadász-mester: proto-cynegus, magister venatorum PP. Ezen nap jutott segítségünkre az török császár vadász mestere is nem kevés magával (Tud-Tár. 1839. 322. Gyöngy: KJ. 9).

varga-mester: [schuster]. Soc sarnu vagyon a varga mester-nel, de nem mindenie illie lábadoz (Helt: Mes. 370).

vargamesterség: [schusterzunft]. Egykor esett egy jeles vendégség, melyet szerzett az vargamesterség (Thaly: VÉ. II. 150).

viadal-mester: lanista C. [fechtmeister]. Viadal-mesterek a komédiái tréfás játékokban (DEmb: GE. 180).

Mesterget: [carpo, vellico, calumniar; nörgeln]. E mi munkat senki ne mestergeesse (Helt: Bibl. I.64). A keresztyén ne mestergeesse az istennee szórzessét (Helt: Mes. 141). De eeképpen szokta a pokolbeli ördög kezdettől fogva mestergetni az wr istennee szórzessét (Dáv: Kker. R5).

Mestéri: [artificiosus; künstlich, kunst]. Ez a mesteri fogás nagy haszonnal jár (Fal: NE. 139).

Mestérke: magistrulus Kr. Mint az harang öntésben, oly tudós volt Melanthon Philepis az augustána confessioniak íróa s az konkolydija [concordia] könyű alá írt mesterkékis az theologiában (Bal: CsIsk. 147). Deákotkák vagy mesterkék (Tus: Apol. Előb. 5).

Mestérkéd-ik: machinator, artificem me praesto, artem molior MA. [simen, trachten, sich mithe geben]. Kezde azért Eugenia azon mestérkődnie: mint az isteni bölcseségnek esme-

retire iuthatna (TihC. 295). Mesterkedic Sulamon, hogy ő lehessen király magyarokon (Valk: Gen. 19). Kibe [mely dolog elérésében] az őrdögis ezerkeppen mesterkedic (Born: Préd. 17). Nemeliek ezen mesterkednek, hog (Fél: Tan. 343). Bezzeg mesterkedtek abban az lutheristák, hogy az görögöket magokhoz csatolják (Pázm: Kal. 115). Ki-kí mind hozzá-illendő személynek ábrázásában mesterkedik (Pázm: Préd. 980). Csak azon mesterkedgyél, hogy azt (híredet) őrizzed (Zrinyi. I.102). Addig mesterkedett mások romlásában, hogy ő maga veszett azoknak árkában (Gyöngy: Char. 24). Szokott praetijkája szerént a német azon mesterkedik, hogy minket előlthasson mérég vagy egyéb istentelen úton módon (Nyr. VI.514). Minden természet-béli szép indulatink, nyersen és darabossan maradának, ha mellettek ıntalan nem mesterkednének (Fal: UE. 369). Alkalmatosságot adsz a körületted mesterkedő hamisságnak (Fal: UE. 481).

még-mestérkéd-. Azért senki aszt meg nem mesterkődheti [mestergetheti?], meg sem olezárolhattya (Dáv: Kker. II7).

Mestérkédés: machinatio Kr. [intrigue, das simen, trachten]. Indytta sok czelekedést es dologrol mestérkődést bölce-segenek myatta (ÉrsC. 451). Az eretnekekuec alnoksagoc, es mesterkedesec ez (Mon: Apol. 289). Ebben azért az egész írásban, Balduínsnak minden mesterkedése két dologban áll (Pázm: LuthV. 3). Minden mesterkedésével sem találhatot olyan mon-dást, melyet a Kalauz hamissan hozott volna elő (Pázm: LuthV. 14). Versek csinalasaban való mesterkedes (Bal: Epin. 4).

Mesterség: 1) ars, artificium C. kunst PP. Ékesen szó-lás mestersége: rhetorica; szép írás mestersége: graphice; ál orozások mestersége: histrionia; mesterséggel csinált: artificialis C. Bőbájosság, boszorkányos mesterség: cantamen; mesterséggel rakott tanuló-báz: *museum, vel musivum opus PPI. Mesterséggel csinálja: fabricatur MA. Mestérseggel varratlan zoknat zőne (TelC. 36). Seminemő mesterseggel az ő kezéről el nem vezthete (a vércsöppeket DebrC. 299). Mesterseggőt nem tanwl (ÉrdyC. 517). Hol vagyon az ty nagy mesterseggőknek bölcesege (542b). Kynek harezolasara uagy mesterseggel ugyan keegyet [pályát] alkottat vala, kyben az bayt vynaak (594). Idvez legy ysteny chelekődethnek eszkőze zenth harou-saghnak mesterseggewel egybe raggatwan (ThewrC. 101). Cherubimokat chinaly ezeken mesterséggel: variatas opere plumario facies (Helt: Bibl. I.Oo3). Czuda mesterseg: Daedali opera (Decsi: Adag. 104). Ezőr mesterseggű: duodecim artium (178). Hálőhoz hasonlő mesterseget es egybe foglalt köteleket formala (Kár: Bibl. I.308). Nem valami mesterséggel gondolt beszéd (MA: Bibl. Előb. 2). Barom tartásuac mestersege (MA: Bibl. I.5). Az én professiōm avagy mestersegem (Zrinyi. I.5). Megszállá sok ágyuval elég tüzes mesterséggel (28) Deáki mesterségek, tudományok (Com: Vest. 78). Sāncz mester-ségre es álygik hordozásának mestersegőre kiket kellene választani (ErdOrsz. II.309). Se természet, se mesterseg azt nem cselekedheti (Ily: Préd. I.88). Útőn űzi ezt a mester-séget (Fal: NU. 298). 2) [machinatio, fraus; list, intrigue]. A te őrdögi mestersegednek nagy uolta (DebrC. 145). Erdęg-
nek ehalard mestersegeget el nem tawoztathatnok (ÉrdyC. 553). Annyānac mestersegével elvőtte az áldást [Izsák] (MA: Bibl. I.23). Az ő hajában helyezteté azt a nagy erőt, melyet semmi mesterseg meg nem hódolthath vala (Pázm: Kal. 47). Órdőngős mesterseggel akarja el alutni (Prág: Serk. 503). Arra fogja vetni minden mestersegét (Zrinyi. I.85). Vőlt az aszszony-nak egy latra, szerzetes ember, őrdögi mesterseggben igen tudós (Hall: HHist. II.172). 3) magisterium C. MA. Feenlettenek gardinalissagoknak, generalis mestersegevknek meltosagyal (DomC. 291). Zerzet mestere az ev feyedelmsegenek vagy mestersege-
nek eleyen kezdetyn (300).

ács-mesterség: architectonice C. ars fabrilis MA. [zim-mermannskunst]. Ács-mesterség: opus carpentarium JordC. 77. Az ács mesterségekről: de fabrilibus artificis (Com: Jan. 102).

építő-mesterség: architectura Kr. Az országoknak igaz-gatásában olly szükséges az egyezetés, mint a musikában es az építő mesterségben a részeknek őszve illetetése (Hall: Tel. 307).

festő-mesterség: fullonica PPBl. laplice Major: Szót. 100. [firberoi].

formacsináló-mesterség: proplastic MA. die kunst form oder model zu selmeiden PPB.

hajós-mesterség: navicularia Com: Jan. 88. [schifferei]. Iparkodott a régiség versent, hogy előbb s előbb mozdíthassa a hajós mesterséget (Fal: TÉ. 725).

halász-mesterség: [piscatoria; fischerei]. Mikoron Kristus urunk ez földön járt, melyik mesterseget nem kedvelte inkább? Az halász mesterseget (MesékK. 32).

író-mesterség: graphica, calligraphia; schreibkunst PPB.

kőfaragó-mesterség: anaglyptice PPBl. Major: Szót. [steinmetzkunst].

kőfoglaló-mesterség: opus carpentarium. Tndyon kő-veket foglalni az kőfoglaló mesterseg szerint: sculpendis lapi-dibus et opere carpentario (MA: Bibl. I.82).

molnár-mesterség: [müllerei]. Kérdés. Melyik mester-segen nem akasztyák es nem kőtik fel a lopókat? Felelet. Az móluár mestersegen (MesékK. 33).

oszlopöntő-mesterség: statuaria MA. [erzgiesserei].

öntő-mesterség: fusoria, ars fusoria PP. [erzgiesserei].

tüzes-mesterség. Munstrál el végezvén szorgalmatos Zri nyi, ágyúkat bástyákra rendel fel huzatni, fegyvert vitézeknek es port osztogatni, minden féle profontot, hadi szerszámot, tüzes mesterseget, főchkendő tűz ótót (Zrinyi I.91). Bernárd tanílt, fogott ember a tüzes mesterseggben (Fal: TÉ. 652).

vizi-mesterség: [wasserkunst]. Vízi mesterségek: salien-tes PP. Voltam az öreg császárné kertiben, holott sok szép vízi mesterségeket, házakat, lugasokat láttam (Réd. tm. 8).

Mesterségős: 1) artificiosus C. [künstlich, künstlerisch]. Mesterségesen: artificiose, fabre C. a) Mesterséges metszés: sculptura affabre facta PP. Mesterseges alkotás (BécsC. 23). Mynden ayotatus lelek talaal az zyz Marianak mesterseeges dolygban kyth kellyen kőwethy es tanwlly (ÉrdyC. 356). Készite nagy mesterséges hadakozó szerszámokat: fecit diversi generis machinas (Kár: Bibl. I.397). Az falak mesterségesen iratósök (MA: SB. 264). Okocsan ki-gondolt, mesterséges hadi eszkőzök: machinae bellicae (Com: Jan. 151). Portalok, azaz, mesterséges kapuk (Lipp: PKert. I.19). A mit begedűre, lantra irnak, mind azou szerelem, mesterséges meg kerülések, pom-pásan fel-készült fertelnesség (Fal: NE. 263). Mesterséges haj-fonyadék (Fal: Jogy. 935). b) Mesterseges metző: der kunst-stecher Com: Orb. 159. A görög nyeluet is igen uagy mester-ségesen tudta (Helt: Krón. I). Eféle dolgokban valo mesterseges emberec által annac vtait es irasat meg kimlete: per homines talis negoti artifices itimera egressusque eius explorat (Decsi: SallJ. 31). Mindenik szélén vagy ólaldán egy igeu fő kőfaragó mester, es mind az négy szélén az legmestersegesb kőfaragók munkálkodtanak (MA: SB. 265). 2) [fraudentus, dolosus; listig]. Mesterséges alnokság: Phrynicli luctatio MA. Mestersege-sen rá vették: italo perflus aceto PPI. Mesterséges gonoszság: *accurata malitia PPBl.

Mesterségi: artificialis MA. [kunst-].

Mesterségtelen: inartificialis Kr. [kunstlos]. Tnllus szó-fodorgatásit meg-néméttya; Apelles festő ecsetecskéjét mester-ségtelené tészí (Csúzi: Sip. 213).

Mestérségtelenség: atechnia C.

Mestörtelen: inartificiosus Kr. [ungeschickt]. Mestertelen zigányúság, mestertelen luzugság (Pázm: Kal. 1766. 372).

MÉSZ: calx C. Pesti: Nom. 50. caementum MA. [kalk]. Mészből álló: caementitius C. In fino montis meze (1303. Borsod vm) Az kepprel mezeset kyuyta: effodit de pictura et caementum (EhrC. 67). Az kepek alutalo mezeytys oronta: caementum picturæ substratum destruxit (67). Lelenek erevssegos mezet miképpen ky 13 ezteudyeg erevssevet vala evzve (DomC. 151). Téglakból és mészből: ex lateribus et calce (Com: Jan. 102).

[Közmondások]. Mész, bors, és a tsúkla minden rostt elföldözhet (Kisv: Adag. 318).

fejérfő-mész: albarium MA.

fővenyös-mész: mörtel KirBész. 133.

meszoló-mész: fal-sikárló mész; tectorium MA.

szinlő-mész: tectorium C.

Meszél: albarium induco muro v. parieti Kr. [weissen]. Meszelt ház: calcata domus PP. Mezelőnc kalana: trulla caementarii (BécsiC. 226).

be-meszél: incrusto, calce obduco, dealbo MA. [einweissen, tünchen].

még-meszél: ∞ MA. Emely nagy kőeket fel, és meszold meg őket: calce levigabis eos (Helt: Bibl. I.Yyy4).

mégmeszelés. Ugyanezen palotának kívül és belül való megmeszeléséért fizettem kősz pénzl három frtot (Radv: Csál. III.25).

Meszelő: albarius PPBl.

Meszes: calcinosus, calcem continens; calce inquinatus; calce vestitus SI. [kalkhaltig, mit kalk]. Meszes bor: vinum calcinosum, topbosum vinum; meszes ház: calcata domus PP. Meszes kapu (Anon. XXII. XXVI. Kr.). Az kwnok Érdecl felől mezes kapuyyan meg be ytenek (ÉrdyC. 398b).

Mészi: caementitius, calcarius MA. [kalk].

MÉSZÁR. Mészár[?], mészáros: fleischhacker Adáni: Spr. Mészárszék: macellum, laniena MA.

Mészárol: laniio MA. [zertfleischen]. Az lopo nem egyebért ísw hanem hogy lopyon, ees mezarlyon: mactet (Pesti: NTest. 209). A nepek égmást tagolliae meszarolliae (Mel: SzJán. 176). Az orotnokeknek minden ebei, kik az o testamentomot mészárollyák: laniant testamentum (Illy: Préd. I.238). Sok mészárlott dög volt szellyel (Kónyi: HRom. 49).

fől-mészárol: macto MA. [abschlachten, uiedermetzeln]. Hogy önmön kezével szép magzatját le vágja, önnönmaga vérét, tagját főlmészárolja (RMK. VI.199). A barmokat a papoc fel mészállottáé (Mel: Sám. 6). Auréliánus maga vitézitől fel-mészároltaték (Pázm: Préd. 287). A mészáros le-vagja, fel-mészárla a baromfiat (Com: Vest. 47).

főlmészárlás: [lanatio; metzelei]. Akkor fonforgott a sok felmészárlás: ki atyját, ki fiát, ki testvérét ölte meg (Fal: TL. 658).

még-mészárol: [macto; schlachten]. Mit tohetne azért az megmészárlott dísznő? (MA: Tan. 1304).

Mészárlás: lanatio C. laniatus MA. [das schlachten]. Az juhoknak mészárlása, és az kenyérnek szegése, vagy boruak ki-öntése, nem elégséges az áldozathoz (Pázm: Kal. 734).

Mészáros (mezarvus JordC. 735): lanius, carniarius C. carnifex BécsiC. 89. fleischhauer, Metzger]. Mészáros avagy hentes:

lanio vel lanius Com: Jan. 79. Ejz peredj zegen jobagyomnak ados othi valamj mesaros (RMNy. II.94). Az vezér szakácsának s az mészárosoknak fizettünk (MONTME. I.138). Mészáros papotis [ki az áldozatok körül szolgált] első hittáca vala (Illy: Japh. 36). Mészáros, pro mész (melly totul lust tézsen) áros (GKat: Titk. 1115). Mészáros familia és az apja is a volt, és maga is azon tudományt követte egy darabig (Mik: TLév. 5. lev.).

Mészárság: lanionia Com: Orb. 108. [fleischerhandwerk].

MESSZE (mez'ee KazC. 110. mezzec: longius JordC. 22. mezziben 618. mezzee ÉrdyC. 512. messzi Zvon: Post. I.31. 673. mezi Zvon: PázmP. 3. mezi Zrínyi I.16. II.35. mezi I.29):

1) procul, longe C. [weit, fern, entfernt]. Messze való: longinquus C. A kőfalactol non mezzoe: non longe a muris (BécsiC. 23. 171). Nem mezzoe ő tőllöc: non longe ab illis (MünchC. 28. 84). Hog keleg messoe való faluban lakozneek (PecrC. 48). Sok zolashan nynehen mezzoe az bevu (CornC. 296). Myro wram meze el tauoztal twlem? quid domine recessisti longo? (KulesC. 15). Nagy meze á szeles tenger szigetiben (Born: Ének. 221). Az keresztieni szeretet messzoe ki teried (Pél: Tan. 294). Mezzoe nem tauozot (337). Nem megyen azért mezzoe: domi liabet (Decsi: Adag. 75). Messzoe táuozzáll: longe abesto (Kár: Bibl. I.655). Az hamis profétáktol messzoe táuozzáll itozzáll (Matkó: BCsák. Előb. 4). Ha közel vagy messzoe állyoné valami (Com: Jan. 164). A világnak minden hitgetését és messzoe kerflvén (Hall: Paizs. 397). Messzoebb halasztva büntetését (Tof: Zsolt. 43). Ne igen messzoe eszeddel, szemmeddel (Fal: NU. 349). 2) Messzoe földre: ad ultimas terras MA. Messzoe-földről valók: longinqui PPBl. Megyezemen az helet ygen mezzoeznek lenny: amnunciantes locum valde remotum esse (EhrC. 39). Nagy mezzoe feldrewl yevewuk: de terra longinqua venimus (JordC. 305). Elhozata magat ev zuleyuel es baratyval eme nagy mezzoe feldrevl (MargL. 172). Jeweuek nagy mezzoe földről (ÉrdyC. 121. 514). Egyel: mert messzoe v'ad tabon (Helt: Bibl. II.288). Messzoe utal vagyion még: grandis viam restat adhuc via (MA: Bibl. I.327). Szólász á te szolgálnae messzoe időre valókat: loqueris servo tuo in longinquo (MA: Bibl. I.283). Messzoe utakban fogyatta el életét (MA: S3. 360). A mi szívünk semminek tartya a halált, míg messzoeznek tetszik (Pázm: Préd. 992). A messzoe út és fáradság miatt meg-hívánkoznak (Misk: VKert. 204). Egy mástul meszi időnel szűletet emberek (Dial. 121). Messzi tartományokban (Let: Hitág. 2). Messzi-földre menvén (Fal: NA. 138). A hosszú mesze időkre mutató hallasztások (227).

[Szólások]. Oly messzoe vagy tőlle, mint Mako Jerusalemtől: tota erras via (Decsi: Adag. 5. 203). Nem hiszem, hogy messzoe vigyg (a beteg, LevT. II.27). Ennek az épületnek méltósága a mi mesterségeinknek minden dicsőségét messzoe fellyül-mullya (Moln: JÉpül. 291). Sok ordoytánsnak zozattya nag mezzoe hallattateek (JordC. 360). Nagy messzoe: procul (MA: Bibl. I.474). Igen mezzoeiglen: usque in longinquo (BécsiC. 251). Messzire: ad longiorem distantiam Kr. Senki ne ityllye, hogy minden büntetések messzoe halad (Pázm: Préd. 29). Azért tézuek örönmest halasztást a gyónásban, azért vontatták messzoe a szent részesillést (Pázm: KT. 154). A minthogy pedig a sas igen élesen, azonképen igen messzoe-is lát (Misk: VKert. 281). Nem voltak messzoe (Gvad: Püsty. 14). Messzire őli: a longe Kr. Messzéről (Born: Préd. 400). Az sas keselyű nagy messzéről el nézi el arányozza az dögöt (MA: Scult. 1033). Messzéről közelit (Misk: VKert. 359). Messzéről jött (Illyef: BCsTomp. 70). Messzoe ismérétes vagyok, és messzéről toketetes (László: Petr. 66).

[Közmondások]. Messzoe Buda sánta ebnek (Matkó: BCsák. 36): procul Buda claudio MA

Messzoebb: magis procul, remotius Kr. longius MünchC. 167. [weiter, entfernter]. Az követ is sokkal messzoebb vissza

veti vala (Hosv: Told. 3). Meszebben teriedo hire (Born: Préd. 74). Terjedhessen mind meszszeb meszob (MA: Scult. 15). Meszszéh membe (Kulcs: Evang. 272).

Messzöbbsnyire: [longius; weiter hin, weiter weg]. Meszob nyire esik a ezéltől (Magy: 6Jaj. III.23).

Messzöbbség: [majus spatium; grössere Entfernung]. A ti zemeitek között nimsen kellettél és a rendeltetett hártárnál valo sem meszszöbbség, sem közelség (GKat: Vált. II.1265).

Messzecske: [quilo remotus; etwas entfernt]. Az nap által-kelvén az eszaki égi jeleken, dél-feli kezd térni, és az mi teteinktől meszszétkére tavozni [meszszétskére ?] (KNagysz. 1613. E5). Meszszötskén el lódtólta a kevélységgel (Fal: Const. 836).

Messzeség: longinquitas MA. [ferne]. Az lako helynek meszszesege: loci distantia (Ver: Verb. 197. Zrinyi II.169. Czegl: Dag. 8). Az edgymástul tavul valóságokat, meszszeségeket (distantias) méregeti (Com: Jan. 164).

Messzeségös: valde procul distans Kr. [sehr weit entfernt]. Messzeséges hely (Fal: Jegyz. 935).

Messzöl, messzül: a longe MA. weit her PPB. Monda Judit mezzöl a var őrizőknec: dixit J. a longe custodibus (BécsiC. 38). Hozott ő reiaioc nemzeteket mezzöl fene nemzetet: de longinquo (106). Magassokat mezzöl meg esmer (AporC. 108). Melhöz embördő igen mezzöl folamyanac (TelC. 142). Tavol es mezzül alnak vala (NagyszC. 88). Messzöl országonlól idő fáraztottál (Hosv: Told. 7). Nagy messzül bę hozza az ő eledelet: de longe portat panem suum (Kár: Bibl. I.622). Messzül való nemzetséget hozott ő reiaioc (II.107). Messzül hozzák (Felv: Dics. 13).

Messzűnnen (mezzennen JordC. 479. Ozor: Christ. 230 messzűnnen Fél: Bibl. 65. mezzűnnek JordC. 260. messzűnnet Born: Préd. 76): a longinquo MA. eminus Com: Jan. 149. [von weitem, von der ferne]. Neepet hozte read mezzűnnek: adducet gentem de longinquo (JordC. 260). Mezzewnnen yewnek: de longe venient (ÉrdyC. 63. 414b. 580b). Mezzewnnet iewtunek (Pesti: NTest. 86). Messzűnnen bőlsec időneec (Born: Ének. 25). Közél valóc, messzűnnen valóc (MA: Scult. 122). Messzűnnen ne keressűnk ez dologban bizonyáságot (Pázsm: Kal. 116). Az értelmes ember nimnyájoktul méltán irtózik s messzűnnen távulit (Fal: UE. 381).

[Közmondások]. Messzűnnen időnek szabad hözudni (Decsi: Adag. 337): plurima narrabat figmenta simillima veris MA.

MESZÉLY (meszel, meszszely, meszö: seitel Adami: Spr. meszölők Fél: Bibl. 64): sextarius, cotyla MA. [seitel]. Itze vagy meszszely: cotyla MAI. Egy meszszely: eine sester, züber KirBesz. 139. On meszszely (Radv: Csal. II.115). Iczéseket és meszszelyeket 59 darabot (III.30). Egy meszszely méz, öt meszszely olajat vöttem (MonTME. I.210). Itze avagy meszszely vagy ejtel (Com: Jan. 166). Fél meszszely vagy harmad rész ejtel (166). Torkában töltvén egy meszszelnit (Cseh: OrvK. 4). Két itze vízben elegendő egy meszszely aszalt som (Váli: OrvSz. 26).

Meszszelyös: sextarium capiens SI. [ein seitel fassend]. Ket kis kannaczká nagjób meszszelnel (Radv: Csal. II.51).

METÉL: rado C. proscindo MA. subinde scindo Otr: Orig. Hung. II.60. [mehereser schneiden, wiederholt schneiden, schnitzen]. Manticular: erszent metélek C. Metelnek vala agakat: caelebant ramos (MünchC. 52). Draga kewekből metelny: in sculpendis lapidibus (JordC. 77). Vgy hogy az keeth kerek fel forogvan metelnyek testeth (DebrC. 549). Meteltettem volna izenkeut foltonkent az en vram iesosnak zerelmeert (MargL. 20). Turot meteltem darabra (RMNy. II.15). Künere az aranyat, es fonala metélé: incidit bracteas aureas, extenuavit in fila (Helt:

Bibl. I.Xx). Metelten metelene (Born: Préd. 63). Darabonkint [darabokra] metéli (MA: SB. 225). A lud, melyet metélt aprokokkal, morsalékokkal hizlalnak (Com: Jan. 38). Hámoz meg az körtvélyeket és metéld két két felé, ránsid meg vajbau (Radv: Csal. III.40). Az szalomát metélje noórfelöle szőrmé és olvaszsa meg (III.45b). Apron metellie az lust (Erasim: Erk. 52). Az lust, mikor metéli és osztya (a szakács), nyáival ne őrollye, hanem villáskával avagy késsel vigye azt végbe (JTársReg. 95). Szulag szjakat metélnék hátok bőréből (Erd-TörtAd. II.391). Meggyiszűni virágokra metélt tar bársony hosszú köntös (Fal: TÉ. 636).

el-metél: discindo, conscindo, concido, deruino C. dissecō MA. [zerschneiden]. El meteled een sakomath: conscidisti sacrum meum (KesztiC. 87). El metelni, es el oztani az aztalon (DomC. 81). Fylőket el meteleek (ÉrdyC. 674). Kapú előtt sokat megöltetö. Sokaknak kezeket elmetélteté (RMK. VI.167). Ky wyttek eyel az en iobagionat, orrat fyltel el meteltek (LevT. I.243). Köntösöket az őnön alol el metélték, meg bőrlieketis (Mel: Sám. 164). A hajaknac el-metélésében munkálkodvanc (Com: Jan. 176). Söld meg az (anguilla) busát, metéld el konzonként (Radv: Csal. III.38).

el-metélés: concisio, resectio MA. [das zerschneiden].

föl-metél. A halakat fel-metéli, fel-szjajni: *exdorsuare pisces PPB.

föl-metélés: anatomia MAI. Testnek fölmétélése: anatomia uo.

ki-metél: excindo, exseco Kr. [herausschneiden]. Labayt atal vereteo es ynayt kywe metelteteo (ÉrdyC. 304).

környül-metél: circumcido C. [beschneiden]. Környül metéltetett: circumcisus, verpus C. Jesus kőrniül akara meteltetni (DebrC. 171. JordC. 35. 96. 523. ÉrdyC. 345. 534). A sido népet maganac valaszta, környülmeltete (Helt: Bibl. I.d3). Minden férfi yermek környülmeltéssék, bagyá (RMK. IV.255). Abramot az isten kőrniul meteltete minden feriu magziatiba (Szék: Krón. 11). Környülmétéllyetec férfiu testetekneec bőréneec eloit: circumcidetis carnem praeputii vestri (MA: Bibl. I.14).

környülmétélés: circumcisio MA. [beschneidung]. Kernywl meteleesnek törvenye: pactum circumcisionis (JordC. 727). Mondom Jesust Christust zolgaltatoyanak lett lenni az kernywl meteleesnek (ÉrdyC. 9. 59. 210). Környül walo meteltetes (PeerC. 137).

környülmétéletlen, környülmétéletlen: incircumcisus Kr. [unbeschneitten]. Kőrwl meteletlen zvevtyőkkel es fyltyőkkel: incircumcisi corde et auribus (JordC. 731). Ez környülmétéletlen jász az élő isten népet szidalmazja (Tin. 232). Környülmétéletlen szívő és fülő emberec: incircumcisi cordibus et auribus (MA: Bibl. IV.113. Pázsm: Kal. 371. Kr.).

környülmétéletlenség: praeputium C. Sem a környülmétélkedes nem használ semit, sem a környül metéletlenség (VirgC. 113. Born: Préd. 63). A kőrnywl metelys es kőrnywl metéletlensygh semny, de az ilw isten parancholatynak meg tartasa (Komj: SzPal. 147)

lő-metél. Szörít keffelte, mely őszve tsomózott, aztat lő metélte (Gvad: RP. 15).

lőmetélék. Faradék, lő-metélék, forgáts: recisamentum PPB.

még-metél: concido, comminno, proscindo, dissecō MA [schneiden, zerschneiden]. Meg-metéli a néhet: castrare favos PPB. Megmetelé ő ruhait: scidit vestimenta sua (BécsiC. 62). A kőzirtoc megmetelteteneec: petrae scissas sunt (MünchC. 49). Né metelők meg ötet hanem vessők nylatli raytha ky ele-

gen (WinkC. 211). Hoz az leant meg metelyek (DomC. 162). Az eledel az első fogókkal megmetéltetvén (Com: Jan. 50). Mess vörös hagymát reá, sállját, de meg ne metéllyed az sállját, hanem az mint az levele vagyon, ha meg akarod metélleni is, csak kettő vagy hármá, hogy megismerjék, hogy sállja (Vasár-napi Újság, Képes Folyóirat. I.53).

metéltén-metél: [eifrig schneiden]. (Born: Préd. 63).

vissza-metél: rescindo, concido MA.

Metélék: resegmentum C. segmen, segmentum, praesegmentum, resegmentum, faradék MA. [schnitzel]. Metélék, faradék, hulladék: segmen PPBl. *Darab esdlék, metélék: segmentum PPBl. Al-mékkodik a mester embérének bölcsesegen, hogy az ápro metélékeket bölcsülte (Lép: P'Tük. II.54). A ruhák ne legyenek sokféle színű metélékekkel tarkások (Mad: Evang. 452). A fából kiésett metélékek, hulladékok, forgások (SzD: MVir. 128).

köröm-metélék: unguium praesegmentum PPBl.

Metelés: proscissio, rasura C. [das schneiden]. Az isteni személyhez foglaltatott testet, mint erős kő-faragó metéléssel, véséssel, faragással formálta és ékesítette isten (Pázm: Préd. 110). Halottunkn való keserűségünkben tiltya isten metélésünket (Czegl: MM. 144).

Metélget: concido, consero SL [schnitzen, schnitzeln]. Metélget faczkat (Born: Préd. 410).

Metélgetés. Az mi nepeinc henyéssel, faczka metélgetéssel, ragalmazással es ezer hitszagal mulattac el áhnepet (Boru: Evang. IV.521).

[Metélkéd-ik, metélköz-ik]

környül-metélkedik, környül-metélkézik: circumdior Kr. [sich beschneiden]. Azok a kik nem Abrahámtól származtanak vólt, és környül sem metélkedének (Tel: Evang. II. 227). Mert ők zsidómódra környülmétkéznek (RMK. II.105). Nagy hiába metelkezése azoc környül (Born: Evang. I.313). Az Abraham magvából születet kizárnék kőműlmétközzenek (Fél: Tan. 402). Sz. Pál, dorgálván az galatabélieket hogy környül metélkéznek vala (Pázm: Kal. 84). Az ő tisztiben meg eledget az környülmétközet sídóknae hatariual (EszT: IgAny. 356).

környülmétkedés: circumcisio C. [beschneidung]. Sem a környül metélkedés nem használ semit, sem a környül metéltelenség (VirgC. 113). Oly szükséges uala kedig ideieben, hogy valaki a környülmétközést felnem vette, az istemec fiaí közze nem számlaltat (Tel: Evang. I.160). El ióue kőműl metélközésenek ideje: venenit circumcidere puerum (Fél: Bibl. 86. MA: Bibl. I.14).

környülmétkédetlen: incircumcisus MA. [unbeschneiten]. Tü körül metéltőlten szűféc es fűféc: vos incircumcisi cordibus et auribus (Helt: UT. h.5. Tel: Fél. 52).

környülmétkédetlenség: praeputium, incircumcisio MA. (Helt: UT. p.8).

Metélő: secans, sectilis Kr. [schneidend, -schneider]. Holt test metélő: anatomus Major: Szót.

erszöny-metélő: crumenissa MA. [bentelschneider]. Erszöny metélőe avagy táska lopóc: manticularii Com: Jan. 137.

Metélt: incisus, resectus, dissectus MA. [geschnitten, verschnitten]. Crenae: metélt szél C. Metélt szalonna: lardum tessellatum concisum PP. Három leuelé, de merélt [olv. metélt] fűrészfűt á leuelé mint á dufkoránac (Mel: Herb. 94). Ezj fekete atlach metélt kis suba (Radv: Csál. II.78). Az mely barát zifira tzipellést avagy metélt kortzovagyot visel (Dial. 180).

[METÉS]

szőlő-metés: [putatio; das beschneiden der reben]. Szőlő meteskor (Tel: Fél. II.4b).

METEPLEN: [non putatus; nicht beschnitten]. Estván deák, az kit adott Usziaszúnac, azt megmetette, megnyitatta, megkapáltatta, de az Usziaszúnac szőlője parlag volt, fedve, metetlen 1573. (NyKöz. XII.77).

[METŐ]

posztó-mető: pamarius Com: Jan. 98. [tnschneider]. (Helt: Arithm. L). A posztót posztó mető el-adja (Com: Jan. 98).

METSZ: secundo C. seco MA. [schneiden]. Gabona-fő formára metszem: insipio PPBl. Torkát metszöm: jugulo; metszve: caesim C. Ha te yob kezéd meg tantoroyt teghed, mesd hwtet (abscede eam) es vosd el thwled (JordC. 367). Methesse a kes-sel az szőlőuesszöt (Tel: Evang. I.320). Az szőlő miues, mikor kapálni auagy mezenü megyen, nem chac kapat auagy mető kest uszen nelle, hanem fen könet is, hogy legyen miue! eleseteni az kapát es az mető kest (Tel: Evang. I.320). Valami eztergaba metzet szep szelentze (SalMark. 23). Ökröket vagnac es barnokat medeznec (Fél: Tan. 244). Hozattunk haza met-czeni való 3 juhót (MonTME. I.220). Reá vala metszve (a tők-kobakra) tudós gyenge kézzel egyg félfordúlt méh-kas (Fál: Vers. 909).

[Szólások]. A nagy félbiztató ígérétek olyanok, mint a jég re metszet irás; vízzé válnak (Fál: UE. 463). Friget meczé es köte te veled (Mel: Jób. 99).

[Közmondások]. Az ki mehet metzen, ujjat nyalogattya (Sal-Mark. 7). A ki mézet metsz, ujjait nyalogatja (Fál: Jegyz. 919).

által-metsz: perscindo C. transcindo MA. [durchschneiden]. Fabol cynalth fővrezzel metueek által (ApMét. 21).

be-metsz: insculpo C. praecido DöbrC. 244. [einschneiden, graviren]. En iletem be metteteth mikent zóvdőtől (DöbrC. 241). Jusson egyszer még eszedbe, kit metzettel-bé szivedbe (Amale: Vers. 1).

bele-metsz: ∞ A dolgokra függesztvén elmédet, ugymint belémetzetettvén bé-ragad: quasi insculptum laerebit (Com: Jan. 155).

el-metsz: absindo, rescindo, recido, decido, incido, secundo, resecdo, praesecco, praetruncio, amputo, supputo, subseco, transcindo, C. [abschneiden]. Orrát elmetzem: denaso; tetejét elmetzem: decacumino C. El-metszem, tsonkítom: praetruncio PPBl. Talantal elmeéi ó-haragiat: forsitan indignationem suam abscindet (BécsiC. 25). Elmetü feiet: abscidit caput ejus (38). Hítetle-neknc feiet elmetüé: caput incedulorum incidit (40). N'elnet elmetmeti: amputare linguam (86). Ha te jog kezéd meggonzobitand tegedet, med el ítet es vosd el to fűfled (MünehC. 22. 47). Mouda ég a püspöc zolgai közzül, annac rokona, kinec Peter fűflet elmetüé (208b). Labait elmetfütek es zarait eltörtek (NádC. 566). Keth kezét fűle el metec (632). El metevm en magannak az en orromat nyakannal evze (MargL. 33). Hagya emlejt kenzyan es sok kenzasok vtan el metteuy (CornC. 260). Mykent az el metewt zolen vezzen (ÉrdyC. 131). Hayaym elmettetnek (NagyszC. 66). Halmalatlan [sic] bezedek mindenestül elmetetenek (VirgC. 110). Mynden zewleuezzewt, ky gymwlehet nem hoz, el mezen (Pesti: N'Fest. Ján. XV). Orrát fűflet el metnen a tömlészbe vetee (Szék: Krón. 137). Közbe áhúu az haragot el metzé: interstitit, et amputavit impetum (Kár: Bibl. I.648). Leontiusnak orrat el metzék, hogy Tibérius bátorságosban uralkodhatnék (Pázm: Kal. 436). Az lűben támadót vetekedéseket-is csak az szent írásból akariák

el meczézemi (Toln: Vig. 102). Nemellyik predikációt olyan abrupte, hirtelen el-metszve, végeztem-el (GKat: Váls. I. Előb. 47).

el-metszés: caesura, resectio, resectio, conscissura C. amputatio MA. [das abschneiden].

[félben-metsz]

félbenmetszés: [das entzweischneiden]. (Com: Jan. 165).

fől-metsz: 1) dissecio MA. [aufschneiden]. Fel meteenek egy zelő tőwh: abseiderunt palmitem (JordC. 146). Igen fel metzi ám ő: radit usque ad cutem (Decsi: Adag. 194). 2) incido C. [insculpo; eingraviren, eingraben]. A kő oszlopra fél-metszettek a verseket (Liszny: Krón. 216).

főlmetszés: incisio C. [das eingraben, eingraviren].

ki-metsz: caelo C. excindio, exculpo MA. [ausschneiden]. Kimetszett billyeg: character MA. Esztergában szépen metszettek ki: *perfectus in torno PPBl. Menden fa, mel nem tezen io gimőlődt, ki mettetie: excidetur (MünchC. 18). Mintha vassal metőttek volna kih raita (a jegyet, DebrC. 11). Hogy a kewe-keth ky methessed es meg yrlasadd ew rayta ez törweennek ygeoyt (JordC. 254). Teesky mettetel (Kömj: SzPál. 87). Az ő allattianak ki meczet billiege: figura substantiae ejus (Fél: Bibl. II.124). A fiauc ki meczet [igy] a nieluet, az annianac pedig az orrat metec el [igy] (Szék: Krón. 133). Vas pennául és ónnal és kősziklán őrcöké való emlékeztetre ki metzettetnénc: sculptantur in silice (Kár: Bibl. I.523). Irt kepeket, ki meczet kepeket, szep faragot szerszamokat veszne: tabulas signa toreumata emunt (Decsi: SallC. 16). Oly szép finum kalánotskákát tsinál, minénüeket esztergárból-is mesterség volna ki-metszeni (Misk: VKert. 626). Ki-metszik ennek az árrát bőrből (SzD: MVir. 83).

környül-metsz: circumseco C. [beschneiden]. Környül messetec atte szemerem testeteknek felső bőret (Mel: Préd. 164).

lő-metsz: decido, amputo MA. [abschneiden]. Lemeten [?]: succedit NémGl. 337. Mynden zelő vezdőt, ky en beemem gyneczet nem teremt, le metzy: tollet (JordC. 680). Kibe az zelő sok, lemettetnek (TihC. 322). Ez az nemes yozagus fia kyról az agachka le meteteek (ÉrdyC. 437b). A szőlő fejeket le-metszén (Com: Jan. 84). Lemetszettünk egy kergeteg juhót (MonTME. I.288).

lőmetszés: desectio C. [das abschneiden].

még-metsz: 1) proscindo MA. [schneiden, beschneiden, eingraben]. Félig megmetszett: semiputatus C. Megmetszi a szőlőt: putat vites PP. Gegeiet megl metek (DebrC. 29). Meg foita es az ő torkat megmet (DebrC. 299). Ieyel Iesus az tévredemessegnek tévrenei, es mesed megl az en kefny zvéuemet (GömC. 79). Mikoron az naualyas ziuem meg metthethyk es az en zegen lelken az en ziuemtbl el tlauozthathyk (GyöngyC. 48). Megmetszed-e torkokot tizenegy magzatidnak, poroszlójok lesz-e temagad azoknak (RMK. IV.118). Mesd meg benne az Israel fiaucac nenőket: sculpes (Helt: Bibl. I. Pp. 3). El-végezzék, hogy az pogányok meg ne mettenessenek (Pázm: Kal. 523). Mihelyt a gyermekel szüli, torkát mindgyárt megmetszi, és a gyermeknek vére a kiralyénak hal kezére tsordúl (Hall: Hllist. II.22). 2) [caedo, jugulo; schlachten]. Vőuec Joseph köntesét, es egy meg metzet gedelyénc vérebe kenerec: in sanguine boedi (Helt: Bibl. I. S3). Kezekbe bocsáttál pogán népnek, mint jubokat kiket megmetsznek (RMK. II.72).

[Szólások]. Némelyec is gyűlölségből vadollyac vala őtet: hogy az ő czelekedetiuel meg metcene torkokat a magyaroknak (Helt: Krón. 26b).

Metszéget: rasio C. Kr.

Metszés: 1) caesio, incisura, incisus, scissus, sectura, caelatura C. sectio, incisio, scissura, scissio, caelamen MA. [das schneiden, schnitt, einschmitt, gravirung]. Az füstuce száiámál valinac szep metszese: caelatura (Kár: Bibl. I.309). A szőlő-veszszó, metszéssel leszon gyimölősüs (Pázm: Kal. 540). A metszéseket (scissuras) edgybe varja [a szabó a ruhán] (Com: Jan. 98). 2) [nactatio; das schlachten]. Őker őlés, iuh metszés (Helt: Bibl. IV.39). Egy iuh vitetéc a metszésre: ovis ad occisionem ductus est (Helt: UT. h.7). 3) [schisma]. Tévelgések, metszések virágoztak a Kristus idejében (Mad: Evang. 568).

kép-metszés: anaglyptice C. [bildhauerer].

mestér-metszés: [meisterschnitt]. A mester meczést megl messe [remekül, a csizmadialégény] (CsikGy. 11).

szőlő-metszés: putatio vitis MA. [das beschneiden der reben]. Inmaram nynd thawazy zanthus, wethes es zwlew mecos rajtwuk wagyon (LevT. I.309).

[1. Metszet, vö. Mettet]

el-metszet: [abscondi curo; abschneiden lassen]. El metzete orrokat (Helt: Krón. 65).

2. Metszet: scissura C. [schnitt].

Metszetlen: imputatus C. [nicht beschneiden]. Ma metszetlen es fékes lovaimat fíre es czövekesre eresztém (Monlrók. XVIII.30). A metszetlen gyermeklovat olajtanám megárohi [a ki nem berélt esikót megvemi, XVII. sz. Nyr. X.470].

Metszett: sectus, caesus MA. eunuchus Pázm: Kal. 1766. 1777. Kr [geschnitten, beschnitten, verschnitten]. Metszett kép: typica imago PP. Formára metszett kő: ectypa gemma PPBl. Ezek az iivegek szep metszettek: da sind gar schöne geschnittene gläser KirBesz. 59.

tőke-metszett: [castratus; vorschneiden]. A meg herélt kan, ártány, tőki metszet disznó nem kérődt rágóc (Com: Jan. 37).

Metszhető: sectile C. sectivus MA.

Metsző: 1) caelator, anaglyptes C. [bildschneider, bildhauer]. Metsző, metszéssel tsifrázó, kép virág metsző: anaglyptes PPl. Metsző, kép farago mester: anaglyptes Major: Szót. sector, secans, concisor MA. 2) [nactandus; zum schlachten bestimmt]. Vgy tartatunc mint a metző ihoc: aestimati sumus ut oves occisionis (Helt: UT. q8). 3) [schismaticus]. Metszők, vagy szakadás csinálók kik meg-háborityák az anya-szent-egyházat (Mad: Evang. 177).

bársony-metsző. Az szegény bársony-metsző is megholt; elhozattam az kegyelmed mentéjét (RákGy: Lev. 6).

erszény-metsző: [manticularius] (Fal: NU. 71. Kr.).

forma-metsző: caelator PP. form-stecher oder -graber PPBl. Forma-metsző-vas: caelum PP.

kő-metsző: lapicida, lithoglyphus C. sculptor Helt: Bibl. I. Pp3. Kőmetző mester: sculptor MA: Bibl. I.74. Hogy példát adna a maga ki-ábrázoltatására a kő metzőnek és képiroknak: statuariis et pictoribus (Vallást. 51). Az fejtér az kőmecczők fellyül hadgyák az kövön (Keesk: ÖtvM. 283). Kőmetző: vezetőknév XVI—XVII. száz. (Nyr. X.226).

köldök-metsző: obstetrix Nom. 2 289.

pécsét-metsző: sculptor SI. caelator Helt: Bibl. I. Pp4. MA: Bibl. I.75. [graveur].

példa-metsző: proplastes MA. giesser PPBl.

posztó-metsző: punicida MA. [tuchschneider]. Posztómetsző [vezetéknev XVI—XVII. sz.] (Nyr. X.227).

réztábla-metsző: chalcographus PP. [kupferstecher].

szőlő-metsző: putator MA.

[Metszöd-ik]

el-metszödik: [abgeschnitten werden]. Még sem metszödik-el a mi reménységünk (Hall: III. hist. III. 201). A bűnöknek minden alkalmatosságai elmetszödnek (Hall: Paizs. 486).

[Mettet, vö. Metszet]

el-mettet: [abschneiden lassen]. Mind két mellet el mettete (DebrC. 12). Iulianos meg haragueek es zent Christinának emleth el mettete (KrisztL. 13).

föl-mettet: [insculpi curo; eingraben, einprägen lassen]. Belőle penzt enal melnee eggie feleu az orzagnae cymeret mettedd fel (TelC. 75).

ketté-mettet: [dissecari curo; entzweischneiden lassen]. Ez mettete kette fűresszel Esaiás profetat (Szék: Krón. 40).

ki-mettet: [excidi curo; heransschneiden lassen]. Nieluet kih mettete (DebrC. 218). Tewből ky mettete ew zyz emleceet (ÉrdyC. 153b). Ew zyzesseges emlejt tewből ky mettete (429b).

még-mettet: [putari curo; beschneiden lassen]. Esván deák, az kit adott Uzsászynénak, azt megmettete, megnyitatta, megkapáltatta, de az Uzsászyné szőlője parlag volt, fedve, metten 1573 (NyKözl. XII 77).

MÉTELY: morbus ovium interens, scabies MA. fasciola hepatica SI. [egelkrankheit; ansteckung, verderbnis]. Kicziny lependékek járnak, azok szereznek a nihék allat pok lálott és abban a poklialoban meg terem a métye, az fel nevelkedik, fel megyen éppen a kasnak ezüzeiben, es ott ezínál maganak fészket (OrvK. 69). Szem-bé-köve ne rohanuon az métyelyre (Pázm: Kal. a2). Szent írának igaz értelmével ellenközöltmec lélek vesztő métyelytől nyáját oltalmazni (Zvon: Post. I. 10). Juhok közsőséges nyavalyája, mellyet métyelynek neveznek (Misk: VKert. 682). Az métye meg foitsa minden juhait (Zrinyi H. 121). Nem istentől küldtetett igaz pásztorok hanom alattomban bézuszott farkasok métyelyek (Matkó: BCsák. 63). Az ki franciscaba megyen, franciai métyelt kap (MNYil: Irt. 184). Ő magának veszedelmes métyelt szív-ki belőle (Ker: Préd. 763). Métyelt [igy] szed az egészséges juh a nyavallástól (Fal: SzE. 553). Métyely juhunk, dér virágnak [írt] (Fal: Vers. 913).

Mételyes: scabiosus Kr. [angesteckt, verderbt]. Nem falatuzunk, vagy zaballunk a világi métyelyes nyalánkságokban (Pázm: Préd. 776). Az juh pásztorhoz nem illik, hogy az nyáját métyelyes helyen legeltesse (Alv: Post. I. 607). Tzac kövessee a pásztor, ha métyelyes helyre vezettedd-eis (Czegl: Japh. 33. Toln: Vig. 211). Métyelyes bázú (GKat: Tít. 442). Métyelyes meg-kontolyosítás, leginkáb az ellenséges emberek gonosz társóságának mlaidonétathatik (Csúzi: Síp. 245).

Mételyesöd-ik: scabie inficior Kr. [angesteckt werden]. Mihed hogy meg ne métyesodgyék (OrvK. 69). Nem sok idő alatt métyelyesodni kezdettenek a juhok (Pós: Válasz. 92).

még-mételyesödik: scabie inficior, ovium scabie corripior MA. [angesteckt werden]. Nem az a kérdés, hogy ha métyelyesettenek-e meg azoknak az országoknak lakossai (Matkó: BCsák. 115). Megli métyelyesodet elmeje az eretneksegtől (MNYil: Irt. 221). Gonosz erkölcsökkel meg-mételyesodtenek (Mad: Évang. 807).

[Mételyesít]

még-mételyesít: inficior scabie Kr. [anstecken]. Gonosz társasága sokakat meg métyesodet (Zvon: Post. I. 368). Gonosz és

ártalmas tudományokkal meg-mételyesített, és csak nem halálra sebesített (Pós: Válasz. 117). A bíró hitét meg-dügletni, meg-mételyesíteni (SzD: MVir. 16).

Mételyesül: scabie inficior MA. [angesteckt werden].

még-mételyesül: ∞ Az bűnös embertől az több lívec meg ne métyelyesüllyene (MA: Bibl. IV. 154).

MÉTÉNG, METENG: urtica perijuncta MA. Meteng: eine gewisse gattung von nessel, Adami: Spr. Pervinca, clematis daphnoides: meténg (Baythe: Stír. 7). Meteng, anagy folyó úu (Frank: HasznK. 17). Meteng, másik neűn folyó úu, bonch (30).

MÉTET. Métet-alma, nyári és telőé, édes fejr belü (Lipp: PKert. III. 143).

MÉTSZÉK, MÉTSZESZ, MÉTSZÉN: [quid facio? quid facis? quid facit? was mache ich? was machst du? was macht er?]. Ezt mondják sokszor: metzőnk itben vele? (RMK. I. 335. V. 65). Metszek én, vagy más, a predikator tanításának nécesekjével, ha előttem fűnyeskedik az égő szővétnek? (Pázm: LuthV. 81). Csak te egyedül vagy-e okos? Metszesz, ha megcsalatl, és enyi lelkeket vonszasz pokolra (103).

MÉZ (méz MűnchC. 18. meez JordC. 36. KulesC. 35. miz Sylv: UT. L5. H. 146): mel C. MűnchC. 18. JordC. 36. Méz-csinálás: mellificium C. Méz-csináló: mellificus MA. Mézet szűr: mel a favis excoerit PP. A meh mezeket giút (DebrC. 206). Az mel-tatlan comonicalonae keserusegős mergeről, az meltan comonicalonae edőssegős mezeről (NádC. 6). Nemelyok ezek vala mezet (VirgC. 111). Egy fölöl méz, más fölöl méreg (Deesi: Adag. 59). A ki mézet akar emni, méhét őlyye előb meg (159). Méz-étel: esus mellis (Pázm: Préd. 390. Kr.). Méz-szag (Zrinyi I. 178). Mézet hozattam (MontME. I. 220). A vigasztalások mézét a nyomoruságok epűjével egyleteni (Illy: Préd. El5b. I. 1). Am Jónatis meze-gyanánt nyalattatták magokat (Csúzi: Síp. 247). Méze mártják minden ígűeket, mosolyog szemek (Fal: NF. 331).

[Szólások] Szép a szava mint az méz: Nestorea eloquentia (Deesi: Adag. 12). Nem leányhoz illő módon viselvé magát, elküldtetett volt s ez az bodoki elvéén róla kapott a cigány mézbe (Haz. 1299). Mézszel folyó: mellifluis MA. Tűjjel mézszel folyó lett kövér földetek (Orczy: HíltSz. 236).

erdei-méz: mel silvestre Kr. Bal: Csisk. 335. mel agreste Sylv: UT. L5. [waldhonig]. Egyét te is sáskát s erdei mezet (Czegl: MM. 216). Élete szent lánosnak im ez vala, erdei mézszel ő elődik vala, az sáska-eledellel ő elődik vala (EPHiközl. IX. 171).

eresztett-méz: mel tricolatum, mel sponte defluu Kr. [trophonig]. Mint az erszett méz, olly édes éneked (Fal: Vers. 907).

lép-méz, lépés-méz: faves C. faves mellis MA. JordC. 619. Lipes miz: faves Sylv: UT. 124. Azok hoznak cleyben fel syth halath es leep mezet (ÉrsC. 125b). A meeh lupiternek leep mezet wy (Pesti: Fab. 80b). Egy rend lépés mezet szaitan meglata (Born: Ének. 590. Kár: Bibl. I. 604). Egy rend lépés mezet szayában meg lel (Kák: Sám. A3). Az hízelkedéseknek édes, de mérges lépés mezet soha meg ne köstöllya, meg ne izlellye (Bíró: Ünep. Bb). Eleutherist szállatlan gyermekégétől fogva rosszul nevelték, felserdült ifűűségűben-is megkezdé köstöllyi a fesselt szabad életnek lépés mezet (Fal: NE. 78). Gyakorta mind azon lépés mézszel foly ajakunk s mérget forral szívünk (Fal: NE. 88). Mérge leszen lépés méz (Amado: Vers. 190). Fullánkös lép-mézszel töltöt zozinna (Grad: RP. 57).

macska-méz. Még a lüz gyanta-is, avagy máz, valami macskaméz, a mint mondyák (Com: Jan. 21). Az macska-

mézének olyan ereje legyen, mint a cseresznye gummiájának (Lipp: PKert. III. 171. Nyr. XIX. 41).

macskaméz. Az élő faknac levelei lehullanak és nyobban ki-nőnek, a mézges [mezgés] macska mézesektől kiválva (Com: Jan. 18).

nád-méz: saccharum C. Nom.² 25. zucker Com: Vest. 144. Nád-méz, tükör: saccharum PPBL síveg-nádméz: conus sacchari PP. Megj hattam Marthon deának, hogy nád mezt és veget és oda kywlgó (LevT. I. 129). Balázs deák azt mondá szóddal, hogy szőnnék való nádmézet kiüljünk (Nád: Lev. 28). Végi három aráni niomoni szép fejer nádmézet (Csanaki: Dögh. 136. Land: UjSegis. II. 688. VecfTrans. 24). Nád méz egy síveg (Monfrók. VIII. 223). Még az nádmézet is zsákolkkal hozzák ő nagyságának (VIII. 365). Nádmézet fahéjas boros kenyérral éltem csak (XV. 418). A mérget néha nád-mézrel hintik-be (Mád: Evang. 576). Nád mézrel vagy egyéb mézrel (Szakácsmest. 31). Az mikor ajáki beszédre mozdulnak: szép szavai között nád mézek is hullnak (Thaly: Adal. I. 120). Az aszszony olyan mint egy darab nád méz (Mik: TLev. 18. lev.). O dohány! o, nádméz, o coffé, s indigó! (Orczy: Költész. 234).

nádmézel: saccharo condo Kr. [zuckern]. Igen jó az utifűnek, csalánnak kifacsart leve: akar-melnyikből edgy esészével mézely vagy nádmézely-meg, és igyad (PP: PaxC. 257). Savanyu vizet vagy csak tiszta forrásvizet, néha megnádmézelve, hőven ittam (Bethl: Élet. 187. GyöngyD. II. 40. Kr).

nádmézes: saccharo conditus, dulcoratus SI. [gezuckert]. Nádmézes víz ital (KétMDipl. 32).

rózsa-méz: [rosenhonig]. A rosa mez akarmely reszeket meg erősít (ACsere: Enc. 235).

szin-méz: mel purum MA. acetus, mel acetum PPl. (Káldi: Bibl. Psalm. 18. 11. Kr.). Édesbek a színméznel és a lépesméznel (Hly: Préd. I. 310).

tárkony-méz. Nyavalyában főretenné a tárkony-mézet, ha megártana s úrmós italokat vennél bé, ha hasznokat érzened (Fal: NE. 74). Mikor az orvos valami kis gyermeknek keserít ad bé, tárkony mézrel meg édesíti a tsészének kerletit (Fal: NU. 301). A kevény a hazug ditséreteket fallya, mint a tárkony-mézet (Fal: BE. 590).

vad-méz: melicerium Nom.² 411. (Tel: Evang. I. 45. Kr.). Jánosna az pusztában vadmézet kell emi (MA: Scult. 52. Pázm: Préd. 22. Kr.).

[MÉZEL]

mög-mézel: [melle condio; mit honig verstüssen]. Mézeld meg az ezetet (P: PaxC. 78. 257).

Mézes: mellitus, melleus, mellarius, mulsus C. [honig]. Kenyér hajis mézes falat gyanút legyen éhező embernek: *jejunus stomachus raro vulgaris temit PPBL. Mézes víz: aqua mulsula Nom.² 21. Mézes nyelvű: mellifluis (Pázm: Préd. 156). Mézes szók: verba mellita (324. Kr.). Ehező gyomornak héja zab kenyérnek mézes falat szájába (Kisv: Adag. 219).

Mézesít: mellitum facio Kr. [mit honig versüssen]. Ha kereszt és nyomoruság jó reátoc azt mézesítetee, enyhítetee ez karátsoni örömmel (MA: Scult. 86). A szent irás menyeyi mézrel mézesítettet (Pázm: Préd. 390).

Mézesség: [dulcedo mellis; honigstisse]. A halgatoknak zínögben az edős igeknek mezességet öttek vala (DebrC. 206).

Mézi: melleus MA. [honig]. Mezi edösség (NagyszC. 118). Bezedeknek mezi edesseget nagy kevassaggal merejti vala (DomC. 7).

MÉZELKE: melissa hortensis, kerti méhfü, ezitromfü Kr. A mezei fővoc avagy közép természetűec, avagy meleg természetűec, mint a kalincez, apro sár mag, mézelke (melissa, vitéz fű avagy agár mony (Com: Jan. 26).

macska-mézelke: melissa Mel: Herb. 74.

MÉZGA, MEZGE: dulcedo arborum PP. [harz] Meze-gyalók, fa-hántók: *decorticatorum silvarum PPBL. A tőmjén, myrrha, camfor nedvességi es mesgai [gy] bizonyos élőfáknak (Com: Jan. 21). A hűrst akkor hantja, a' mikoron látja, teli legyen mezegevel (Ben: Ritm. 211).

Mézgál: [gummi foro; harz hervorbringen]. Mikor a fák jól hámllanak, avagy mizgálnak [gy] (Lipp: PKert. III. 49).

Mezgés. Gyantás, enyves, mezgés, szarkos: resinaceus PPBL. Az élő faknac levelei lehullanak és nyobban ki-nőnek, a mézges [gy] (gyantásoc, gummosis) macska mézesektől kiválva (Com: Jan. 18).

MÉZGÁNC. Melissophyllum, citrigo, melissa, mézgan-chy (Beythe: Nom. 6).

[MEZGÉRÉL]

mög-mezgérél: racemo MA

Mezgérél: racematio MA. Mezgerlés, elhagyogattot gerezd szedes, lótskelés: racematio Major: Szót. Szóló mezgerlés: racemus MA: Bibl. I. 224. Csac mir az megi jobbulsánc mezege-lésével jamborodgytuc meg (Prág: Serk. 820). A szőlő fejeket le-metzvén, a mezege-lés avagy esikészt a szegényeknek enged-ven: racematione pauperibus relicta (Com: Jan. 84).

Mezgerlő: decorticator arborum PP.

MEZÍT: [nudus; nackt]. A köves vton mezit lalbal megen (DebrC. 616). Ugy vickei tőlem mezetlábbal (LevT. II. 22). Az egész község előtt mezit fővel áll vala, csak egy hajszál ő fején immáran nem vala (RMK V. 257. 260). Vesd le sarudat, es mezit száral meny által a vizen (Helt: Bibl. IV. 79). Nem szükség az orákra szabott inadságokat köz helyen elmondandó, a mikor azokat magdában, mezit fővel, avagy térden álva el mondottad (JesTitk. 179).

Mezítelen, meztelen (Mezehtelenig 1278. mezehtelen MargL. 2. mezihtelen VitkC. 82. mezehtelen MünchC. 62. mezehtelen ThewrC. 14. ÉrdyC. 110. meztelen Tel: Evang. I. 27. meztelen Czegl: Dág. Előh. 117. Mik: TLev. 239. meztellen TihC. 55. meztelen ThewrC. 283. meztellen Ozor: Christ. 161. meztelen Sylv: UT. 1. 159. meztelen Fél: Bibl. 44. meztellen ? KazC. 110. meztelen u. o. meztelen Zvon: PázmP. 232. Zrinyi. I. 168. II. 39. 142): nudus, implumis, deplumis C. [nackt]. a) Mezítelen ködmön: reno MA. Mezítelen-fegyver: gladius strictus, vagina vacuus PPBL. Mezítelen, és nem szőrös: nudus et non hirsutus Com: Jan. 46. Mezehtelenig 1278. (CodPatr. VI. 228. Nyr. IX. 106). Kiknece feice mezehtelenec: quorum capita nuda sunt (BécsiC. 112). Mikepen mezihtelenitétel meg te, ki a mezihteleneket meg ruhazod (VitkC. 82). Ciliom foltochakakat mezehtelen lusau zokot vala viselhy (MargL. 2). Ha lat vala mezehtelen chondras zegent (59). Mezehteleneket meg nem ruhaztam (VirgC. 10). Mennek vala mynd nyayan mezehtelen labakkal (DomC. 106). Meztelen lalbal indala útára, meztelen fővel váras kapujára (RMK. II. 47). Meztelen főnel auagy svégettlen (Helt: Háló 250). Meg esmeréce meztelen voltakot (Valk: Gen. 3). Szonnyuhozmik, mezehtelenek vagyunk (Tel: Evang. II. 149). Oly mezehtelen mint az eger (Deesi: Adag. 3). Mezehtelen foztani: canem excoriatum excoriare (103. 28). Meztelen fővel járjon: habebit caput nudum (MA. Bibl. I. 100). Meztelen lalbal jártak, de azért fa cipelyősben (KCSpik: Pápst. 276). Légyen bár isten itillője dolgomnak, ha amnyit nem kívánék tűrni-szenvedni,

mint az legmezítelenebb, csak szolgálhatnék hazámnak (RákF: Lev. I.650). Jobb kezében kópia, bal kezében mezitelen hegyestör (Hall: IHist. II.338). A lábok szára mezitelen (Mik: TLov. 153). Szentelen szemmünknek mezitelen el-béfedeztetett (Csúzi: Sip. 118). **b**) α) Mezeitelen: nude EhrC. 8. Mezeytelen iöttem ez velagra (BodC. 2). Mezeitelen az kereszt fáu fyggol (GyöngyC. 14). Mezeytelen vadnak (ComC. 124). Mezeytelen az mezeytelen földön fekvő (ÉrdyC. 561b). Mezitelen iartok (Mel: SzJán. 400). Csupa mezeitelen sem akarták az vízbe vetni (MA: SB. 346). Mezeitelen jót ki az anyja mehéből (Mad: Bllal. 110). β) Mezitelen vetköznen (DebrC. 222). Mezeytelen vetkezettelen (LevT. I.215). Engedi magát mezeitelen vetközötténi (MA: Scult. 44). Mezitelen vetközödven (MA: SB. 114).

[Szólások]. Mezitelen esontón veszekednek (Fal: Jegyz. 927). Mezitelen tör: mncro MA. Lateek en az ev yogya felowl egy erőss vytezt mezeytelen törh tarthwan (ÉrdyC. 360b). Mezeytelen fegyver (ÉrdyC. 642b). Egy mezeitelen tört tétete mellé (Helt: Krón. 36). Mezitelen fegyver: evaginatus gladius (Kár: Bibl. I.141). Mezitelen két éfű (Szöll: Däv. 72). *Vmitől mezeitelen.* Az en lelکم mezeytelen volt lelky iozagoktul (VirgC. 10). Ekepen aúa zölt mezeitelen a kereszt-fan fel emeltetec (VitkC. 89). Nagy confusióba esett annyira, hogy anyaszültmezeitelen is járt, már most valamennyire esziro tért (Ilaz. II.57). Mezeitelenen: nude MA. Nemelyeket lata mezeytelenevn es zogenyevn (ComC. 204). Mezetelenen ne iáron (Mel: SzJán. 394). Ha jól bugok volnánk, Christust mezeitelen követnők (Illy: Préd. II.21). Mezeitelenül: nude MA. Lattunk tegedet . . . mezeitelenül (VirgC. 118). Mezeitelenül hadgyác (Czegl: Japh. 37).

Mezitelenéd-ik: nudor Kr.

lő-mezitelenédik: denudor Kr. (Csúzi: Tromb. 168. Kr.).

még-mezitelenédik: ∞ (DecsiG: Préd. 36).

Mezitelenit: nudo MA. [entblössen]. Ezenkeppen ötet az magoc tartományiban mezeitelenic es pusztyírae (EszT: IgAny. 463). Először öregek téged meg csipdesnek, az után ifiak mezeitelenitnek (Orczy: Kültl. 14).

fől-mezítelenit: ∞ Testét szemtelenül felmezíteleníteni (Kisv: Adag. 128).

még-mezitelenit: nudo, connudo, enudo, denudo C. nudifico JordC. 917. [entblössen]. Mind az tsőtséig megmezitelenitöm: expapillo C. Még-mezitelenitem, fosztom: nudo PPBl. Mógmezeitelenitöttéc a zűncec ő farókot: denudaverunt femur virginis (BécsiC. 29). A zűncec is még mezeitelenituen (DebrC. 120). Feiet meg mezeitelenituen (135). Crístus meg mezeytelenicyten ev testet (ComC. 62). Nem zogenie magát meg mezeitelenitueny (VirgC. 27). Az ti fejiteket meg ne mezeitelenicztetec: capita vestra nolite nudare (Kár: Bibl. I.96). Mezeitelenitse meg az aszsoni állatnac fejét: discooperiet caput ejus (MA: Bibl. I.123. Misk: VKert. 226).

Mezitelenítés: nudatio, denudatio MA. nuditas JordC. 260. [entblössing]. Mikepen az mezeitelenitues lwt legien, ved iol ezoidbe (VirgC. 24).

Meziteleniség: nuditas C. EhrC. 58. [blösse, mecktheit]. Mezeitelenisegnek es hidegsegnek zogensége (VirgC. 129. Tel: Evang. II.118). Háladatlan vársóságit sokkal kvarcosb szűgyenséggel, mert gyalizatosb mezeiteleniséggel, kénszerítetett szenved (Csúzi: Sip. 395).

[Mezitelenül]

még-mezitelenül: [nudor; entblössen werden]. Megmezeytelenewlt (nudas (EhrC. 57). Lelte volt ev magát meg mezeytelenewltnek (DomC. 190. Káldi: Bibl. 271).

MEZŐ (meze WeszprC. 128. mezenek KulesC. 121. stb. mezeyt JordC. 415. mykoron egy mezey vona: quum haberet agrum JordC. 720. isten mezeynek vyraga ÉrdyC. 532. mezeyre ÉrdyC. 132b. az ű mezeien Fél: Bibl. 21. mezo VirgC. 32. 33. stb. mezo Kules: Evang. 173. mezeiokrül Göntz: RBab. 147. mezején Gvad: RPg. 89. mezo? Nád: Lev. 96): campus, rus, ager, pratium, fundus, territorium C. [feld]. **a**) Sic mezo: planities C. Mezon lakó: rusticus C. Mezon lakik, forgolodik: ruratur, rusticatur; mezon élés, forgás: rusticatio MA. Jó lö-futtató mezo: locus equitabilis PPBl. Az új mezo és a pallag, azaz: nyugott szántó föld: novale et vervactum Com: Jan. 72. Hozzumezew, campus 1217. 1256. 1299. stb. (CodDipl.). Mezewben nalo: qui erant in agris (EhrC. 90). Zantuala ew mezeyben: arabat in agro suo (97). Mezo helen: in loco campestris (MünchC. 120). Gondollyatok az mezoiknek vyraghyt: considerate lilia agri (JordC. 371). Nem de yo vete-meent veteel ee az mezen: nonne bonum semen seminasti in agro tuo (394). Hasonlatos az mezen el reyttet kenzhez (396). Mezon keues palmafa vala (DebrC. 119). Vala egy kapolna tavol hazatul az mezoiben (ÉrdyC. 143b). Alweek el az mezon (ÉrdyC. 562). Ki bochatatik az mezzure (VirgC. 92). El temetéc ötet az királyoc temető mezeien: sepelierunt eum in agro regalium sepulcrorum (Kár: Bibl. I.397). Pest mezon öt töttéc feyedelemné (Göres: Mätv. 59). Terinő mezon (MA Bibl. II.27). Szép zöld püsít mezoiben (MA: Bibl. V.34). Ez nap rendteltem a mezoiben állván s szerencse váráshoz készülvén, tizenliét seregetek az ő fölsége hadából (TudTár. 1839. 253). A pásztornak mindenkor kiua mezoiben hűdeget, havat el-kell szenvedni (Csúzi: Sip. 13). Pusza mezo (Mik: TLov. 77). **b**) [helynevek:] Rügök mezeje (Horv: MuIF. 9). Epimezeu (SzékOkl. I.46). Pap mezo (MonOkm. VII.337). Mezo Debreczön pusza várassában, az ki ezt szörzé, vala nagy bánatban (RMK. VI.101). Mezőteremi jószágom (Kár: Élet. I.50. stb.). **c**) Otthon tud ő vini, nem az mezon: vollessis pugnat, non gladius (Decsi: Adag. 236). **d**) Ha az zenth irasnak mezeire be megunk, megh talalok (TihC. 94).

[Szólások]. Egy ő hatalmassága előtt való jó szóra erántad nines már mezo (Monfrók. VIII.69). Hogy mezo t kapha sson a szo szporittatasra (GKat: Titk. 96). Mezo t vévén hazánk szabadságának el-rablására, veszedelmes tanátskozásoknak jeleit mutatnák (Rák: Manif. A3).

kényér-mezo: [ager; acker]. A sík, hol bojtortján, esanal, dudva termett, abbil kenyér mezo im hogy kerekedett, a part, hol hasztalan törvis nevedett, ottan kelv nevelő bor kiütt meg eredett (Orczy: Nimf. B2).

legelő-mezo: pascuum MA. Com: Jan. 77. pascua; wiesen Nom. 7. A pásztor a legelő mezon a nyáját legeldegeli éteti (Com: Vest. 47).

legeltető-mezo: barom elő föld; pascua Ver: Verb. 20.

pálya-mezo: [stadium] (MA: SB. 355).

szántó-mezo: arvom Com: Orb. 21.

tér-mezo: [campus, planities; feld, obene]. Nagy zsep theer mezoire jyvottauak (ÉrdyC. 510b). A szent irasnak tér mezején ütközzenek meg (Pós: Vetélk. 16).

Mezei (mező-egér Helt: Mes. 30. mezo viragoc Born: Préd. 546 az mezo veres mák Mel: Harb. 60): campestris, rusticus, rurestris, agrarius C. ruralis MA. [feld-]. Mezei munkálkodás: agricultura C. Mezei örökség: fundus, villa MA. Az mezei fyweket isten rwhazyra: fœnum agri deus vestit (JordC. 371). Mezei vadak: pecora campi (KulesC. 12). Az mezei virág holval rogzet megvirágzik, estvére elhervad (RMK. II.70). Mezei ember (Zvon: PázmP. 72). Mezei ember: homo agricola (MA: Bibl. I.22). Mezei pásztoroc (Kules: Evang. 91). Mezei virág (489). Mezei tábor (MA: SB. 47). Mezei had: exercitus campestris, militia campestris (Pázm: Kal. 795. Kr.). Fejedelem udvari hada,

mezei katona sereg, udvar népe: satellitum principis (Com: Jan 140). Mezei tanító [ki a mezőn tanítja a katonákat] (Laskai: Lips. 362). Mezei hadaink is alkalmasint kijöttek, de az gyalogosan sok vagyon oda be (Nyr. VII.320).

Mezőcske: agellus, rusculum C. [kisebbes feld, kleine wiese]. Ennek vanna futa egy kys mezevckere (MargL. 128).

Mezős: agrosus MA. [feld, eben, ebene]. Elindulnac a mezősdön: profecti sunt per campestria (BécsiC. 21). Lazoknac mezősdin: in campestribus Philistinum (237). Kyk lakoznak a mezősdön: qui versabantur in campestribus (JordC. 304). Mezős földön lakoznak vala (312). Mezős helyen, kőmér helyen terem (Mel: Herb. 67). Mezős hely: locus campestris (Káldi: Bibl. Luc. 5: 7. Kr.).

Mezőség: locus campestris, planities MA. [ebene]. Az mezősegre: in loco campestri (JordC. 539. LevT. 1.92). Kie az mezősegen es kietlenekben lakoznak vala (Mon: Apol. 260). A Moab mezősegin: in campestribus Moab (Kár: Bibl. I.140). Sic mezőség: planities (Kár: Bibl. I.159. Zrinyi. II.182).

Mezőségés: [planus; eben]. A Jordánnak mezőségés tartományába önté azokat a király (Káldi: Bibl. 301).

I. MI (miv HB. myc LevT. 1.53. 54. 55. mew nekewik 29. mē Sylv: UT. L5. 7. Helt: Krón. 8): nos C. [wir]. **a**) Kie ozuc, niv vogmuc (HB). Ha ysten ev num volna, my es benne bynut elhetneyné (KönigsbT.). Kytewl myes malastnak ayendokat vewewk (EhrC. 52). Myys, kyk my te k[egyelmed] zolgay wagyvuk, egymással erwl zoltwnk (LevT. 1.22). Azon test, ver, ezont ő, az ki mi vagyunc (Born: Préd. 259). Nem öltözhetünk-e mint tri-aszszonyok pontziionszinben (Fal: NE. 83). **b**) Mi féléküink: nostra farinae MA. Terumteve miv isemucut adamnt (HB). My atyank: pater noster (JordC. 370). A my wrwuk (ÉrdyC. 505). Minden mi emberi erőnc az elmében es az testben helybeztetet: nostra omnis vis (Decsi: SallC. 1). Az mi szemeyüine [Holophernes mondja maga felöl, plur. majest.] (Kár: Bibl. I.197). A mi kontyunk mi gondiunk (Fal: NA. 128). **c**) Mi ellenőnk: contra nos EhrC. 30. Mű velőnc: nobiscum MiinchC. 16. Boczassad mynekewnk ny veetetynketh: dimitto nobis rebita nostra (JordC. 370). Mykoron emberek tamadnanak ny raank: in nos (KulesC. 223). Az mivelőnc lakozo isten az az (mauel (Fél: Tan. 252). Kiehoda fordéttya el minékiünk a követ a koporsónak aítájáru? (Tel: Evang. II.1). Érežnc meg mi köztőtfine, mtsoda légyen leg iob (Kár: Bibl. 532). Senki minállunknál jobban nem tudgya, mi vagyon szüivünkben (Pázm: Kal. a3).

Mink (minkét: nos BécsiC. 87. MiinchC. 50. Hofgr. 51. MA: Bibl. V.60. minköt Sylv: UT. L13. minköt Illy: Préd. I.179): nos Kr. [wir]. **a**) Mink ebben el jartwnk (RMNy. II.335). Mink: nos (Hall: HHist. L73. Hall: Paizs. 39. 234). Mink lönk nyertesek (Thurzó: Lev. II.21. Mik: TLev. 60. Bél: Comp. 39). **b**) Nem nytya meg nekewnk de allat mynkett az hanon es hydegen (EhrC. 30). Te münkent elueztet de ez vilagnac kirala münkent felkólt (BécsiC. 87). Zabadoh meg mynkent gonozthwl: libera nos a malo (JordC. 370). Voné vtannad minkeeth (SándC. 5). Salomon ynt mynkent (CornC. 1). Kivel isten minket zeretőd (NagyszC. 326). Nem akaryuk azt hogy minketh te bíry (VirgC. 66). Igen zereteth minket az vr isten (95). Vyemnan nemzet minket (Born: Evang. III.218). Holot penig minket papistaknac hyunac, soba sem hittanac az elöt benfünkent (Mon: Apol. 15). Abraham nem tud minket, es Israel nem esmér bennünköt (Gyarm: Fel. 165). A gyenge szellő, midőn lengedez, éleszt minket (Com: Jan. 10). Azért isten kereszteckel, sanyargat minket terbeckel, hogy meg-tartson mind bennfünkent (Ujf: HÉnek. 36). Áldgyon meg az isten, ki minket teremtet! fel földi nemesség bort így kőszöngetett (Orczy: Nimf. C6b).

Minkéz: [„mink“ sagen] Mit mink-esz? talám tóth vagy? mi volna az, legény, magyarul (Czegl: Tromf. 12).

Min. Békéséges legyen min köztünk (Tel: Evang. III.477). [Vö. min-magunk]

Minnén (mēnēn BécsiC. 14. 98): [noster; unser]. Mymen ydvesseghwnk (JordC. 356). Az mymewn testownknek yndulatybol tanytatunk (VirgC. 137). Az minnen atyank (Born: Préd. 29). Az minnen fele ember (29). Minnen okossagunk (261). Meg szomiuhozuan minnen virűnkot draga penzen iszuc (Born: Ének. 133). Az minnen gondolatinc vadoltanac egyinas között bennfünkent (MA: Scult. 70). Ez sintsen az minnen hatalmunkban (326). Szólhom kellene az minen köztűnc valo szakadozásról (1084). Minnen szívűnk ne vadojlon bennűnkent (GKat: Válts. II.323).

Miēnk (miēnc Helt: Krón. 91. miēnc MA: Bibl. I.330. miēnc Megy: 3Jaj. II.6. Pósz: Igazs. 415. myernk? DomC. 108. miēnc? Helt: VigK. 4): [unser]. Miēnk: nostri MA. **a**) Miēnc ležen ő örökő: habebimus hereditatem ejus (MiinchC. 53). Az ő ziletése a mienket meg fiztita (DebrC. 58). Miēnc az víz: nostra est aqua (MA: Bibl. I.23). Vér-ontás-nélkül, kevés munkával miēnké tehettyük (Pázm: Préd. 974). Pomerániát es Prussiát miēnké tévők (Liszny: Krón. 157). **b**) A miēnc az mit talaltanac az anyszentegyházban meg tartottac (Mon: Apol. 3). Akar ársvaság, avagy az miēnknee halála kinozzon (MA: Tan. 743). Hagyigáltassá a miēnkent (Czegl: Japh. 32). Az väci värast az miēnk megvették (Thurzó: Lev. I.169). Még az hóstádban is miēnk nem laknak (Zrinyi. 53). Loidmericznel valami kevés victoriát reportáltak a miēnk (Ilaz. I.288).

2. MI: I [interrogativum] quid? quidnam? C. [was?] **a**) Latiatuc zumtuchel, mic vogmuc (HB). Mibe szoztic? in quo salietur? (MiinchC. 21). Myt gygvnk? quid bibemus? (JordC. 43). Myt tettek towaba? quid amplius? (368). Myndön zentőth iol tuoz: mytb myuelkődőt (SándorC. 1). Myn ysmerhety meg (ÉrdyC. 622b). Mongyad meg nekem az igeket, hogi myk legienek azok (VirgC. 43). Mit külenhez az ő testamentum az vytol (Helt: Bibl. Id). Minec vala a hét barany? quid sibi voluit septem agnae istae? (Helt: Bibl. I. J3). Negyed része esic 4 forinton; kérdem: egy fertály min esic benne? (Helt: Arithm. H3). Mi látny mentetőc ky? (Kules: Evang. 29). Lássatok emberek, mit fog rájtatok a világi binságok emlekezeti (Pázm: Préd. 3). Vallyon mit gondolod, hogy mond amaz úr, ama dñs gazdag? (16). Parancsolák, hogy adjak be egy kis irást, hadd lássák kezemírását, mi aránt van (Mondrók. VIII.310). A felesége tudtára adja, hogy miben vagyon a jószág dolga (Mik: TLev. 68. lev.). Nem tudom mit kong az orra, mint a fa tariszna (Kisv: Adag. 143). Tiltalmas mulatásra, és mondottam-mire osztja életét, költi ősi kereseműnyét (Fal: NU. 273). **b**) Myt neezed az zalkat te atyadffyanak zemeben? quid vides festuam in oculo fratris tui? (JordC. 372). Mit sirz? (KazC. 51). Kerdy, hog mith sírna (RMNy. II.26). Senki nem lát engemet, mit félnéc? (Kár: Bibl. I.666). Az mit meg nem fogtál, idő elöt mit mellestted? (Zvon: PázmP. 209). Magad mit reyted el? (MA: Bibl. V.6). Fiam, mit tselekedtél így velűnk? (Pázm: Préd. 193). Mit kevélykedic hát? (Czegl: Japh. 108). **c**) Mijével s miért vagy mi okon olly erős a hit? (Megy: 3Jaj. 12). De mie vagyon az igazságnac a gondviselésel? (Illy: Préd. I.28). Mim vagyon nekem nálad az égben? (Biró: Angy. 152). **d**) Mi módon: quomodo MA. My allath ember? quid est homo? (KulesC. 12). De my oka, hogy naponkeed ceilyen zomorwn yarz? (ÉrdyC. 338b). My ydőben terezh hazalog? (510). My gondom vagion? (VirgC. 20). Gondola azért hogi meg keserzce, mi dolgos volna (81). My zyksegh ez nagh pwztaban enny kewesen lakonok? (LevT. I.272). Twdakozyk wala tewlewk, my idewbe ielent volna meg az chyllag: exquisivit ab eis, quo tempore stella apparuisset (Pesti: NTest. 3). Mi beszid ez? quid est hic sermo? (Sylv: UT. I.138). Mi egenessighe lehet az Christus-

nak az Belialul? quae concordia Christo cum Belial? (H. 17). Mi dolog, farkas wram? a mint én eszembe veszem, nem jól költés, bizony igen meg szackadot a subád (Helt: Mes. 257). Felele Jacob: mi szükség...? non est, inquit, necessitas (Helt: Bibl. I. Q3). Tudgyac, mi izú az húnice röttentési (Börn: Préd. 67. 216). Mi vegre tamadot fel az Christus? (Fél: Tan. 275). Meg mondgya, mi módon kell magokat viselnie (Kár: Bibl. I. 179). Mi akarattal vagyon? (MA: Scult. 772). Mi formán ugattyó az oroszánt? (Matkó: BCsák. 238). Mi tójhan? melyik esztendőben? (186). Mi hóival lehet az ember, a ki istent megtalálta? (Hly: Préd. I. 439). Hól bűdosunk vagy mi földön vagyunk (Huszt: Aen. 21). **e** Mi jó a földön jární (Mik: Tlev. I. 2) [indefinitum: aliquid, (si) quid; was, etwas]. **a** Nem twda egyebet myt felhly (ÉrdyC. 640). Óh édes kedves Évikám, de ha csak harmadnapj járó föld volna közöttünk, bizony se kik, se milk, se semmi meg nem tartoztatna a szép szemeidnek udvarlásától (Figyelő 1880. IX). Óh hazám, lenne már éretted koporsó én hazám: csak mi jót tehetnék véled egyetemben (Thaly: Adal. I. 72). Tapasztalunk mit illyest (Csúzi: Síp. 31). Hogy életed boldogul folyon, ne tsak egy-mitől függön (Fal: UE. 433). Jobban kellett magát a közönséges-mi, míg új, hogysem a ritkaság ha már ó (Fal: UE. 497). **b** *a*) Ha kedylgen ky myt keer thovled, azyad neky: qui petit a te, da ei (JordC. 368). A kynck myel tartozol, eleget togy neky (VirgC. 1). Mind az egez vilagon hol my hamis eretne, niluan valo luroc, hypocrite lesznek, fel tamasztia a satan (Mel: SzJán. 506). Az ki mit kíván, azzal álmadoz (Deesi: Adag. 106). Ha mit nem nézmék: ni pater esses (Deesi: Adag. 137). Az ki iot esceleksze, Christussal escelekszi azt (Zvon: Post. I. 147). Ha-mire szükséged vagyon: világ végéről-is meghozattya a pénz (Pázm: Préd. 356). Valahol mi rajtok történik, mindent akarva és jó kedvel fogadnak (Matkó: BCsák. 121). Ha miben hazadtam, vosd szememre, verd torkomba (Fal: NA. 300). **z**) Ók tuggiak ha mi gonozt en mondtam (WesprC. 72). Ha valaky my kart teth volna (LevT. I. 342). Ha mi karat lattya (Börn: Préd. 555). Borotuallya el minden szórit, ogészen, valahol mi szór vagyon rayta (Kár: Bibl. I. 100). Ha hol tób mi offéle hibákat falász (Zvon: Post. I. D. Ha mi nehézséged van, mond meg (MA: Scult. 570). Ha mi darabos nehézségo léssen is: siquid asperitatis erit (Com: Jan. 2). Ha tsak mi olly fő emberrel valo beszélésreis neki tsinogattya az emberek magokat (MHeg: BTan. 84). Ha mi ollyat o munkamon látsz, a mit... (Fely: SchSal. 2). A nagyoz elméket sokszor tsak mi kordé ellenség-is megjádzottatja (Misk: VKert. 36). Tsak mi kis tsantantását hallják-is, menten egyhvé futnak (205). **e**) Mikor az fa kupánc mince, és egyé fa szerszámuc igen be szorított az dugóya, eső leszen hamar (Cis. G2). De vizzel mivel és legyezéssel megélesztik (MonIrk. III. 160). Erről való értelmét írásból mi fel jegyzem (Toln: Vig. Előb. 13). **z**) [relativum] quod MA. [was]. **a**) Kynck vagyon, adatyk hwneky; kynck kedylg nynezen, es any latatneok lenny (quod habet), az es el vetetyk howthwle (JordC. 393). Anit fogatum, meg nem teljesitetem (VirgC. 5). Minden ereyenel, mivel telete (30). A kevely fellyb' alittya magát, hogysem a miben vagyon (Pázm: Préd. 57). **b**) Mendeuet, mie vala: omnia, quae habebat (MünclC. 48). Mend, mid vagyon: quae habes (19). Köz egymással a miek vagyon, a barátosoknak (Pázm: Préd. 140). Oda nyuuttya, az miec vagyon (MA: Scult. 124). Én lopó voltam és étszakai lopásommal szerzettem a mim vagyon (Hall: III. list. II. 244). **e**) Amy keues morhákat naluada (KazC. 55). Te kegelmednek any kezesth vetvk, kyn to k. meg elegezky, avag my keues vagon, to kegelmednek kaptalamba mynd erwke kowthem (LevT. I. 78). Az mi keuesse megmarattatok, az isten akarattia szercen iratok (Abig. 10). Vittenek ki egy átalagbeli az mi kicsin dézmábor volt (KeeskTört. II. 70).

[Szólások]. Mi énis ember vagyok, s tartomis ollyannak

magamat mint te vag: ipsa etiam dea sum, genus inde mili, unde fili ortus (Deesi: Adag. 231). Paule! mi annál inkább megh-nevetee ugy! mert (Czegl: Japh. 72). Mi mind nyakában fordittya isten ezeket a jesuitának (133). Mi ő r de g o t z inál (Holt: Mes. 360). Monda a farkas: Hona marad a maradéc étee? Felele a komondor: Mi p a t n a r maradéc? ninczen ott semmi offélében (312). Mi patuart járual ott? (Helt: Krón. 82).

akár-mi: quodcumque, quodvis PP. [was immer, welch immer]. Akar my nagly ygys leend (ThewrC. 138). Akarmi helnek oman aduának nevet (JMNY. II. 45). Mind reia hadgya ó, akar mit mondgyanak: caput sine lingua (Deesi: Adag. 78). Akar mi későre legyen, csak legyen allandó s jó (231). Akár-mi kitsiny dologból irigységre, bosszú-kivánásra okot talál (Pázm: Préd. 54). Akarmi legyen az, az in hamissan megeskótt (MA: Bibl. 192). Akár mi kevelésig utálatos ó előtte (Zvon: Post. II. 288). Margo, széle akárminék (Com: Vest. 135). Csak immel-ámmal akar akármit escelekedni (MonOkm. XXIV. 186). Az isten szent, ki nem enged magával akar mi motskot is közösülni (Ker: Préd. 162). Akar ki ellenúne akar mit pattanczon, mind igaz az mi húnice (Hlyfey: Jephth. 12).

hol-mi: **1**) [quidam, quaedam, quoddam] Hol mi czelezapo szo miatt (Börn: Préd. 203). Hol mi elezd lurokat rea tamazt (547). Tamitsa-meg ót-tól mi jeles dolgokra (Hall: III. list. II. 60). Gyermekekben katzgyva néznek holmi tsintalanságot (Pázm: Préd. 34). Holni hitván legyek s apró madárkák (Misk: VKert. 281). Magunkat holmi modokban és formákban keverjük (Pataki: Reg. 102). Az ó emberétől is esnek holmik sokszor magok híro nélkül (MonOkm. XXIII. 94). Úvegekről, és holni egyebekről-is (VectTrans. 28). Holmi régi elromlott épületek (Mik: Tlev. 33). Noha holmiben által lássam is a magam szerezésétlenségét..., nagyob az örönmim, hogy... (Mik: MonN. 58). **2**) reculae, vasa, utensilia, suppellex, v. res variae speciei SI. [sachen, gerätschaften, gepäck]. Holnijén kapdosván (TKis: Pan. 7). A leveleket, süvegét és holmét elhagyván, a késérök mellől elfutott (Szal: Krón. 307). A szegét falra szokták felverni: melyre holmit fel-függesztenek (Bod: Lex. 173).

ilyen-mi: [aliquid] hujuscemodi; so etwas]. Tsak illyen-mire élik a világot (Fal: NE. 4). A tanulit, forgott ur szemé-lyekhez nem illik, hogy illyen-mire éljék a világot (Fal: NU. 311).

né-mi: [quodam; etwas, irgendwelch, irgend ein]. Nemy ewdewben: quodam tempore EhrC. 9. Nemy keveset: aliquantum 10. Nemi kevesse: aliquantul 83. Olvasvan nemi irasokat (DomC. 56). Tezen vala nemi vigasagot (VirgC. 78). Jo illatu nemy finak magna (146). Valanak ott nemi férfiak, kik (Sylv: UT. I. 88). Nimi edü száll ó reá, off mint egz nag tiszta ruha (I. 178). Nimi gonosz emberek: quidam mali homines (II. 135). Egy némföld [figy] niluan szép fia születte (SzFabr: AmAff. 16).

némiképpen: [quodam modo; gewissermassen]. Agyban, némiképpen nyugodalnak megfésölveen fekomnye (DomC. 5). Nemyképpen ysmeryók (ÉrdyC. 97). Mykoron az erek életét hordozok my zywukben, ymaran némiképpen nem wazywnk es ylagon (170). Nemyképpen hasonlatlan volt egeyeb emberekhez (529b).

némikor, némikoron, némikort: **1**) subinde Kr. [hie und da, zuweilen]. Nemykoron ez mondót frater Leo lata zent Ferenczet ezemere fevltawl felemeletleny; nemykoron latta ewtött felemeletleny faknak teteyere, nemykoron latta ewtött ezemuc magassagra feluontleny (EhrC. 64). Vegyetek ezetlebe nep kezeth való ezetlebe cec erethek nemykoron heyth emlecek, ky az fyleth teremette, nem haleo (KoszthC. 251). Nemi-korth taneitwanyuk mondwan óketh, nemikorth fyaynak, nemi-

koron baratynak (WinklC. 152). Kemeub ruhakat es menykoron cilicium foltochakkak zokot visely (MargL. 2). El kol hadny lazat menykoron (CornC. 150). Ne mikor lét tiz száz ezerben, ifiakból rendelt mast azoc helyyében (Gosárv: MagyB. Biiij). 2) [aliquando; einmal, irgend einmal]. Yevveenek el menykoron az tob zyzek oes (ÉrdyC. 150). Az el mwlt ideben menykoron wytek wot el az w zolgay az en zenamat (RMNy. II.29). Némikor Nőé felserkene, hogy kimeuniek (Tin. 264).

némínemű, némínemű (*nemű nemű* MargL. 5. *nemevnemev* HorvC. 100. sat. CornC. 28. *nemű nemű* KBárf. 1593. Av3. *nemű nemű* képpen Laud: Ujsegits. II.203. *nemű-nemű*-képpen Pázm: KT. 19. *némónemő* Mad: Evang. 66. *nemű nemű* Gvad: FNót. VIII. *némínemű* EszT: IgAny. 65: quidam, aliquis MA. [ein gewisser, irgend ein]. Némynemew kevekrel: de quibusdam lapidibus (EhrC. 7). Meg teccie némínemű zézről (TelC. 59). Mert elozlot vala nemű nemű malazt az ev erchayaban (MargL. 5). Nemű nemű lengel hercegnek akaryak vala adnya, Lazasagra (30). Vala egy időben nemynemew jambor ember (ÉrdyC. 338). Némynemű wton yarotwl zeplőben esee az gazda leanya (339). Némínemű idwn twrtenek ilien dolog (VirgC. 15). Az szeretet némínemű szűzekben meg tapasztaltat (Pécsi: SzűzK. 27). Eszt némínemű eset erre inté (Bes: HÉnek. A4). A rettegsnek némínemű erőszakát szevedgyük (Illy: Préd. 25).

[Szólások]. Egy nemynemew azzony allath: mulier quaedam (JordC. 551). Ywtanak egy nemynemew vyzhez: venerunt ad quendam aquam (735). Eg némínemű napon (TihC. 22). Egy némínemű ember vtra menvén: homo peregre proficiscens (Helt: UT. G5). Egi némínemű ember szőrzőt vala vaczor. Luc. 14. (KBécs. 1572. B5). Egy némínemű napon: quadam die (Kár: Bibl. I.512). Vala egy némínemű koldusis kinek Lázár vala neve (Lép: PTük I.1). Egy némínemű szigetbe kell pedig jutunk (Illy: SzÉlet. II.37).

némíneműképpen: [aliquomodo; gewissermassen]. Az Christus érdeméért adatott segítségből áradott jó cselekedeti embernek, némíneműképpen érdemlik az bűnnek bocsánattját (Pázm: Kal. 330. 702). Ha a lélek laboruságokkal némíneműképpen meg nem szóztatik (Illy: Préd. I.31). Ki a vétkezöt meg nem feddi, némíneműképpen hogy vétkezzék inti (I.82).

némíneműség: accidens C. Nem állatbéli, hanem tsak némíneműségbeli hasonlatosságot ígért a ligyo (GKat: Titk. 62).

sém-mi (*simmi* DebrC. 68. sat. *simi* WeszprC. 68. *sömenni* ? RMNy. III. XIV): nihilum, nil C. [nichts]. Még semmi: nihilum; nem semmi: momentosus C. Semmi ahhoz képest: nihil aliae civitates ad Crotonem MA. Mast semmibe hájtó: superciliosus PPBl. Semmi ember: homo obscurus, terrae filius SI. Nenczen semy banem ezak engalya ruham (EhrC. 46). De maga semmin nem kerdec: nihil tamen interrogans (BécsiC. 32). Semminel vag küsseb: nequaquam minima es (MűnchC. 16). Semmi ol' fedezet, ki: nihil est opertum, quod(32). Semy az: nihil facit (JordC. 427). Semye lenek: ad nihilum redacti (721. 724). Semye tezy wketh: comminnet eas (KulesC. 63). Semy vagok: nihil sum (TihC. 4). Semy nem wala (PozsC. 5). Ewnekyk semyt arta (ÉrdyC. 551). Mykoron semy nem kelne benne (337). Az frater kedeeg senkynek semyt nem zool vala (339). Az fvdiek semik az meniekhez kepest (VirgC. 99). Semy modon (RMNy. II.22). Masut is megf fogják wenny raytunk, wgy oztan az mi zabatsagunk semminek walo lezen, jól lehet Acatius nem vannak, hanem hyd beernek hyya az megf weteltt (RMNy. III.113). Semmiue tartottue mind őket (Born: Ének. 199). A szel mind el funa es mind semmié lön (351). Az tudomány az hitnek igazsága nélkül semmi sem (Tohn: Vgy. 28). Senki olytant nem csinált semmi országban: tale opus non est factum, in universis regnis (Kár: Bibl. I.311). Nem fél tőlőc

semmit (MA: Bibl. I.13). Semmi ember nem tudhatya: nemo potest scire (I.98). Semmi dolgot ne cselekedyetec: nullum opus facietis (I.104). Sem az alattomban valo jó intésen, sem az nyilván valo megfeddésen semmit adnac (MA: Scult. 210). Az istennek törvényében semmit meg nem tarthatunk; és lehetetlen, hogy ennek eloget tégyünk semmiben (Pázm: Kal. 205). Magunktól semminél és bűnül egyéb nints bennünk (Pázm: Préd. 57). A tudatlan új gazda, ha olly földet lát, semmire bötsüli (26). Semmiből lett semmi (68). Illy semminek tart minket (Zriayi II.180). Semmi böcsfletbe vadnak (Alv: Post. 96). Semmi, solmi ember (ErdTört. I.9). Nem is látom, hogy itt az portán az ellen semmit mozgódának (ErdTört. II.140). Semmit ne fély (Hall: IHist. II.306). Kimmok semmik (Illy: Préd. I.554). Semmi emberek: nulli homines (II.177). Semmit nem mást akart jelenteni, hanem hogy (II.3). Semmi keveset, hanem igen nagyokat vétkezett (II.474).

[Szólások]. Seminelis semmib es hazugnalis hazngb vagy (Tel: Fel. 196 Pázm: Préd. 65). Semminél semmiebb az, a mire építik ezen elbizakodásokat (Fal: NU. 348). Ne legyen semmi közed anal az igazsággal: nihil tibi et iusto illi (Helt: UT. H4). Szíve igaz miméműsége semmi lött képen el ne tünjék előle (Fal: UE. 412).

[Közmondások]. Fogd az semmit, s tarts magadnak: capio nihil et serva bene (Decsi: Adag. 306).

sémmiként: nullatenus, nullo modo SI. [durchaus nicht]. Semmikent nem akarya eletet meg iobbetany (HollPréd. 13).

sémmiképpen. Semmiképpen nem: nequaquam, neutiquam C. hand MA. minime Com. Vest. 136. nequaquam BécsiC. 50. 75. [durchaus nicht]. Semy képpen nem vag kysseb: nequaquam minima es (JordC. 357). Semy képpen ne eskwny: non jurare omnino (367). Zent Vyd semykeppen nem akarnaa (ÉrdyC. 337). Semikepen nem lehet ez (VirgC. 81). Semmi képpen ne menny által az én földemen: non transibis per me (Kár: Bibl. I.139). Semmiképpen azt elmulatni nem igyekezdnc (Zvon: Post. I.17).

sémmineg: nullatenus ACsere: Enc. 232. Kr. [gar nicht]. A semmineg nem draga kövek homalyosak (ACsere: Enc. 254).

sém-mi-nemű (*semmiti nemű* Századok XI.419): nullius specie, generis SI. [gar kein]. Zűonec semmiemű zerzese nélkül megen az zo zarent valo imatsagra (VitkC. 5). Semy nemew evangeliomban iruan nem lelyevk (CornC). Semmine embertwl nem feltek (VirgC. 47). Ne kíványad az te felebarátodnac semminemű marháját: nec concupisces proximi tui omnia, quae illius sunt (MA: Bibl. I.67).

sémmire-való: homo nauci, flocci, nihili Kr. [nichts wert, nichts nutz]. Öseinknek jósága semmire-valo reánk nézve, ha mi magunk-is jők nem vagyunk: nobilitas et bonitas avorum et cognatorum non valet, nisi fuerimus nos ipsi boni (Gyöngy: Char. E.6b. 10).

[sém-mid-ik]

még-sém-midik: exinanior. Ő zeprőő nem semmidet meg: fœx eius non est exinanita (AporC. 30).

sém-mis: nihil, nihili, nullius momentū MA. [nichtig]. Semmissé teszi: nihili facit, annihilat MA. Az fejedelem-is, az melly adomant egyszer meg adot, sem ő maga, sem massal megf nem masolhattya es semmissé nem teheti (Ver: Verb. 74). Semmissé teszi roménségét (MA: SB. 75). Mert, a mely hit, jó cselekedet nélkül vagyon, hóltnac, haszontalanunk, semmis hitnek nevezi azt az sz. irás (Pázm: Kal. 757). Nem teheti a szonbatrúl való parantsolatot semmissé (Megy: Bayle. 493). 2) [zero; null] (MaróthiGy. Nyr. XIV.361).

[Szólások.] **Semmissé hagyta** [minden vagyonát elvette, semmijét sem hagyta meg, XVII. száz.] (Nyr. X.469). Engömet es az ő kegyelmességéből közzülök ki nem hagyott, semmissé nem lőtt (Tin. 4). Hogy semmissé tégyen, nem gondoltam soha (Thaly: Adal. I.207).

semmséd-ik: in nihilum vertor, pereo Kr. [zu nichte werden]. Mi minnyájan semmsédünk, és el-fogyunk, ha meg-vonsza kezét tőlünk az isten (Pázm: Préd. 66).

el-semmsédik: ∞ Igy ez a kötés magától el semmsédett (Fal: TÉ. 732). Mikor az asszonyem tékozló, könnyen elsemmsédik ott az ősi maradvék (Fal: NE. 24). Leroggyan ez a nagy oszlop és vélo egyetemben elsemmsédtenek, a kik benne bizakodtak (Fal: NA. 241).

semmsít: annihilare, aboleo, casso Kr. [vernichten] (Zvon: Post. I.184. 527. Kr.).

még-semmsít: aboleo, casso Kr. [vernichten]. Meg semsítte emnen magaat: semefisum exinanivit (ÉrdyC. 48)

semmsül: exinanier DührC. 215. [zu nichte werden]. Elsemsewl ky tekeetlenen vagyon: evacuabitur quod ex parte est (ÉrdyC. 97).

semmség: nihilum, vanitas, inanitas SI. [nichtigkeit]. Az én semmségemnek nélységébe el merül (Pázm: KT. 202. Tof: Zsolt. 586).

[Sémmit]

még-sémmit: [annihilare; vernichten]. Kenézeletet magatocnae kenéket mérben, hol sem rosda, sem mol megnem semmséit (MünchC. 24). Meg semmséitettetec istennek parancsolatfat: irritum fecistis mandatum dei (42).

vala-mi: **1**) aliquid C. quodpiam MA. [etwas]. **a**) Ty nem twttok valamyt: vos nihil scitis (Pesti: NTest. 213). Mind lünni s mind cselekedni kellyené valamit, a mit az vr isten nyilván adatott az lívek eleiben (Pázm: Kal. 457). Az elő-hozott második bizonyság, ha valamire kellő, azt mutatja (708). Soha valami nékünk istent engesztelletté nem teszi, miút az egy kétségbeesés (Ily: Préd. I.4). **b**) Ez keep valami okert ez clastrontwl el vitetvt (DomC. 100). Valamj lodolt embereket fogdostak el (LevT. I.281). Im valami csikokat küldöttem, kd költse el jó egészséggel (LevT. II.219). Az macedoniai Miklos valami sereget gyűté kőz emberekből (Helt: Krón. 76). Vgían ezön nap valami neduessegethis hoz magauul (KBécs. 1572. E2). Valami módon: aliquo modo (Kár: Bibl. I.178). Valami edonitáe: viri Idumaei (I.315). Nem menté ti hozzátoc valami igazság szerető morian (I.460). Hogy valami-módon meg ne hallyatoc: ne forte moriamini (MA: Bibl. I.3). Valami kevés pogányoc (I.12). Pőze valami pépot: coxit pulmentum (I.22). Nem kell itt valami varislo guggolást eszmellenéne és kézyoné (MA: Tan. 1440). Ha valami úton módon kezfinkhöz vehetjük, kegyelmed kezeihez boesátjuk (Gér: KárCs. IV.108). Az elefánt másképen nem alhatik, hanem tsak valami nagy élhoz támaszkodva (Misk: VKort. 25). Alig tévén valami egy fordulást, szerte széllal szaladozott (Runy: MonH. I.114). **c**) Fel-forradok valami kevéssé: subferuetio PPII. Nedues és melegdő vadami kevéssé (Mel: Herb. I). Valamikevésé enyhődik (MA: Tan. 9). Valami imigy amagy, kedvetlen, mintegy kételesenből még-mivelnee ugyan valamit (Tyuk: Józ. 59). Nem tsak valami mulon tekintette-meg a foglyokat, hanem szorgalmatosan megsemméltte (205). Avagy csak az kiüsd sátor építésére valami kevés kecskeszort vihet még fel kisebbik fiam is (Nyr. XIV.463). **d**) Valami három ember: tres *aliqui PPI. Wallamy 400 forintara poztora vagon ze/vjksége (RMNY. III.39). Haragomban sokszor káromkodtam, teruntettével ugyan életbenem sem szitkozódtam valami tíz vagy tizenkettőnél többet,

de egyéb mindenfélét bőven szórtam (Ház. I.219). **2**) quodcumque, quidquid C. quidvis MA. [was immer, was]. Minden irgalmasság és törvényen kívül rajtam valamit elkövetni akarok, elkövetek (LevT. II.347). Mindent, valamit inádságtokba kértoc, vészítec: quaecunq; petieritis in oratione, accipietis (Helt: UT. F3). Valamiről istennek igerei vagion, be kel telliesedni (Fél: Tan. 516). Valami hit ködül vagion, bün az (Vás: CanCat. 509). Mindeneket, valamie vagion: omnia, quae possidebat (MA: Bibl. I.36) Valamijec volt, elhoztae: omnia, quae habebant, adduxerunt (I.44). Valami igazság vagion a pogányok könyveiben, isten tanításából vagion (Pázm: Préd. b). Valamit egyebet mivelünk, tsak barmokkal köz számárokodás (Pázm: Préd. 3). Valamit első kezdetben tanítot a hitnek minden ágazatiról, utóbban-is azont tanította (Pázm: LuthV. 75). Megtartá az úr Dávidot mindenekben, valamire ment: ad quaecunq; profectus est (Káldi: Bibl. 273). Valami az vr könyucbe nincz, nem tartozunk annac el hitelére (Bas: Credo. 125). De valami az oka, én csak azért nem megyek örömet lakodalomba, hogy miholt letészem sívegemet, mügyárást kész csűfásag vagyok némellyeknek (Kopasz). Valamiket azok a bőltek a város kapura irtanak, azok igazán a mostani világban mind bé-telylestedek (Halt: HHist. II.255).

valamicske: [aliquantum; etwas, ein geringes]. Valamicskével felleb ér (Beth: Élet. 314). Tégy valamiskét félre 24-ből [a 24 órából] valami betsületes olvasásra, ki szép mulatás ez! (Fal: NE. 19). Sz. Tamás ellen rugaskodót, még meg elő-aprétot valamiskét de materia prima, mind ezeket sürden öszvespékeltoc az iskolákban elő-forgo szokott terminusokkal (Fal: NA. 187).

Micske: [parvum quid, aliquantum; etwas kleines]. Ha micskét nyujtotis... (Megy: GJaj. II.12). Elszakadt péntőlcském, kilátszik a micském (Thaly: VF. I.274).

Micsoda: **1**) quodnam? quidnam? MA. [was?] Micsoda volt en bennem tenekdől vlatalos? (TöC. 23). Micsoda vagion terolad (151). Micsoda ez? quid est hoc? (JordC. 45). De azok myezodák emny neep kezothi? sed haec quid sunt inter tantos? (942). Meg tanwlly, mychodaak leegyenek dymdölyh (ÉrdyC. 577b). Mychoda ez, hog ez egy zerzetevssrevl enne nagy gond vagion? (MargL. 63). Micsodak az het mendöröcsék? (VirgC. 114). Mama, ez szot ennek előtte jó magarázták: micsoda ez? (Sylv: UT. II.168). Micsoda az isten jobban lüni? (Helt: Tan. 279). A kisertet kimutatya, kiesodák és micsodák vagyunk (Pázm: KT. 40). Micsodát czelekedtél te? quid fecisti? (MA: Bibl. I.3). Micsodája vagion emberne, mellyet istentől nem vött volna (Tyuk: Józ. 267). Micsodát vagion a mit nem vöttél? (Ily: Préd. II.220).

2) [qui quae quod? qualis? weleli, wasfirein]. Micsoda bolondság, hogy zyz avagy es apacza leeg? (SindC. 31). Mychoda hatalmatok vagion? (ÉrdyC. 550b). Micsoda heánal vagyoc még? quid adhuc mihi deest? (Helt: UT. 8). Nem tutlatoc meg, micsodá oraba ionök te read (Mel: SzJán. 107). Micsoda valtság: quae commutatio (Fél: Bibl. 28). Micsoda nagy nemzetség vagion oly, mellyhez... (Kár: Bibl. I.161). Micsoda királyoc, és micsoda hadnagya van seregünee? quis rex et princeps militiae ejus? (I.490). Az evangeliom tanit, micsoda jutalmak, micsoda büntetések követköznok (Ily: Préd. I.3). **3**) [quam; wie]. Tudja kéd, micsoda lüressek valúnak a bitániái királyok? (Mik: TLov. 58). Látván, micsoda nehezen jutathna Elvirhez (Mik: MulN. 193). **4**) [relativum] Sémnek micsoda levelet vettem, imé, includalom, bízván kegyelmedre az válaszzát (RákF: Lev. I.654).

akár-micsoda: [quidcumque, qualicumque; was immer, weleli immer]. Akar mychoda rendbely embör legien (RMNY. IIb. 275). Egy malacot akar mychoda vizben mossatoc (Mon: Apd. 317). Akar micsoda helyre az folyó vizoc siessenee, vgyan az helyre viszza nemee (Kár: Bibl. I.623).

vala-micsoda: [quod, qualis, quam; was, welch, wie]. A myth az balanyoknak aldoznak, az aldozath valamychydy (Komj: SzPál. 160. Sylv: UT. II.49). Fajd vagy fogoly, valami-csoda madár leszön (Radv: Csal. III.39. 61). Valamicsodában talál az halál, azonról itél-meg tégedot a biro (SBalog: TemK. 67). Valamitsoda nagy hideg volt, a meleg szintén olyan nagy (Mik: TLev. 30). A szíve olyan hamis volt, valamicsoda szép volt személyében (Mik: MulN. 204).

Micsodás: qualis, eujusmodi MA. [wastüreim, wie]. **a**) [interrogativum]. Mitsodás színűt? von was für farbe? KirBesz. 21. Mitsodás kívütatik, szór kalap-é, vagy kásztor: quel chapeau, un vigogne, ou un castor KirBesz. 93. Már ha kd olyan arany mellé teszi, megláthatja kelmed, micsodásak voltak (LevT. II.337). Énekeim kis gondom vagyon arra, mitsodás fára akaszszanak (SalMark. 1744. 62). Micsodás ábrázatu? qualis est forma ejus? (MA: Bibl. I.273). Lássuksza meg, micsodássac legyenec azoc az fogadás tételec (MA: Tan. 1294). Egyebekről örömost kérdezi: hic autem quid? emez mitsodás? anaz mi-némű? (Pázm: Préd. 63). Mi légyen a régi ember, és mitsodások az ő tselekedeti (161). Mitsodás formájú hadakozások voltak (Zrinyi II.176). Az apostoloc ideicben regenten mitsodás volt a romai aniaszentegyhaz? (EszT: IgAny. 323). A mi időnk-béli eretnekeknek micsodás kegyetlensége, mely nagy barbarságra, friss emlékezetben találatnak, és azokról könyvek vannak írva (Illy: Préd. I.609). Micsodás minéműségének kel lenni az imádságnak (Illy: Préd. II. Tart. 2). Ezekből láthatja kéd, hogy mitsoda városban telepítettnek le bennünket, annak mitsodás lakosi vannak, mitsoda környéke, itt mitsodás szokást tartunk (Mik: TLev. 83). **b**) [relativum]. Melly hadakozás szintén olyan rettenetes nagy vala, a mitsodást Atylla (Liszny: Krón. 252). Szemben mér állani egy olyan homályosság fával, mint a micsodás kormos Sámbar (Matkó: BCsák. 105).

akár-micsodás: [qualiscunque; wie immer] (Born: Préd. 431. ACsere: Enc. 91).

vala-micsodás: [qualis, qualiscunque; wie, wie immer, welch immer]. Emlekeznék-meg rólla, hogy valamicsodások; de azok is emberek s' ne baneucak őket (Tof: Zsolt. 373). Valamicsodás határokkal Erdély birattatott, azokban semmi igazítást nem kívánok (MouTME. V.35).

Micsodaság: qualitas Kr. [qualität, beschaffenheit]. Tudgya a töb' teremtett-állatok mitsodaságát, és tulajdonságát (Pázm: Préd. 64). Azokis különböznek: az ő materiájokban, avagy az ő mitsodaságokban (MHeg: Töszl. 93. 117).

Mielőtt, minekelőtte: autequam, priusquam C. [bevor]. Yewtew fyam hogy aldassek neked en lelkeim my elwt meg halok: veni fili, ut benedicat tibi anima mea, autequam moriar (EhrC. 23). Mi előtt kataszól, haromzer tagámeg engemet: autequam gallus cantet (MünchC. 64b). Minec előtte zolananc, annac előtte lassoc (GuayC. 51). Minec előttő imadkozni kezdez, zerezéd tenmagadat belőluo aihattossagra (VitkC. 4). Mynek elette el kezdeneyek, annak elette lassok (DebrC. 526). Minec előtte a kacas harmath zoland haromzor tagazt te eel engőmeect (610). Mynek elette teghed zerezenelek anyadnak meheeben ysmereelek teeged (ÉrdyC. 341b). Mynd enne sok tagokat cristus my erettevnk halakra atta volna mynek elevte csak egy lelket bagyot volna pokolba (CornC. 174). Minec előtte fük egüve mentenek volna: ante quam convenirent (Fél: Bibl. I). Minec előtte embernek szereteti volna, már az előtt kedves istennél ember (Czepl: MM. 293). Az ki veled, szol szauad által őlteti, minec előt bezidet el vegezte, illetlenség (Erasm: Erk. 60). Minekelőtte az testamentonnak értelméről perlekedgyünk, azt rustálljuk meg (Pázm: Kal. 91). Az fejes káposzta magvát vesd el kisasszony havának a foytára, minec előtte dér akarna lenni (Radv: Csal. III.53). Minec előtte ő kívánságát bé-töltse

rajtam, azon lészek, hogy én állhassak elsöben boszszút rájta (Hlal: HHist. III.142). Hidd-el azt, hogy minekelőtte ez a te veszedelmes tanátsod végbe mennyen, meg-hal addig húsz-ezer ember a szép betsülettért és az igazságért (III.237). Minec-előtte segítségül hinánk, már jelen vagyon (Csúzi: Síp. 272). Minekelőtte megválnék, egy-nébány darab fáhéjat ada (Mik: MulN. 324). Minekelőtte beszédhez kezdünk, sikos és ártalmas nyelvünkre vigyázzunk (Fal: NA. 187). Minec-előtte meg párosodna, és bizonyos hivatalra lekötne életét, menno külső országok látogatására (Fal: NU. 317).

Miért: **1**) [interrogativum: meret IIB. mért MA: Bibl. I.197. Mik: TLev. 139. myr hagyal el engemeth PozsC. 9.]: quare, cur, utquid C. [warum]. Múndoa neki, meret num eneyc (HB). Myert vram: propter quid? (EhrC. 94). Myert ketelkődel? quare dubitasti? (JordC. 400). Miért zöröztek az uruosogh? (TihC. 5). Miért ti gondoltok gonozokat? ut quid cogitatis mala? (Fél: Bibl. 13). Kérődök tőle, miért nem sirattya fia halálát (Pázm: Préd. 487). **2**) [relativum, conjunctio: myerth EhrC. 56. 151. mért 149. stb. meerth LányiC. 31. myrt LevT. I.52. RMNy. II.14. mórt III.6. merthen TelC. 22. LevT. I.11. 57. 175.]: **a**) quia, quoniam C. [weil]. Syrok az barátokrol; myert vram? mert nem esmeryk en yo tetemet: quia non cognoscut beneficia mea (EhrC. 94). Mert kedeg Joseph nem akarna őtet beadni, akariauala őtet tikkon el hadni: J. autem cum nollet eam traducere, voluit occulte dimittere eam (MünchC. 15b). Mert sola nem ysmertelek tyeket, tawozyatok el en thwlem: quia nunquam novi vos (JordC. 374). S miért nem zol vala, nema ökönek neuzek (DebrC. 205). Merth az egerek illatozsaak az polezon ualo keanereth: fel igyeköznek reaya (SándorC. 6). Myert zent jrasoknak tudománya nevel senky tekelletes predicator nem lehet, annak okaert . . (DomC. 125). **b**) uam, namque, eum, etenim, nimirum, quippe C. [denn]. Ez osten, mert ha ysten ev num volna benne byunt lelhet-neyc (KönigsbT). Teczyk az nemynemew frateröknek gyleke-zetyben; mer [így] vala az gylekezésben nemynemew frater: apparet in conventu fratrum; erat enim in illo conventu quidam frater (EhrC. 66). Bodogoc kegesec mert ők biriac a földet: beatí mites, quoniam ipsi possidebunt terram (MünchC. 20b). Merth ywendő, hogy herodes keresse az gyermecket: futurum est enim, ut Herodes quaerat puerum (JordC. 359). Mert nem mos-sak meg hw kezeket: uon enim lavant manus suas (JordC. 400). Zereztes kepen nem eltem, mert cristum nem kwetem (VirgC. 3). Megli amales iob . . ; mert myt hazual embernek w testen gywtrelmet tenni? (90). Azert vagiok teneked hamis, mert atte bened volna iozagot nem tezem enyme (94). Uizatert uolt ezokaert, mert lepedőit felette (RMNy. II.15). Itten az két O oda kellett temem, mert egyékhént nem diuidalhatoc vala (Helt: Arithm. G5). Az sem igaz, hogy isten az igazakat gonoszszal látogatja. Mert sőt azoktól minden gonoszt eltaszigál (Pázm: Préd. 36). Ezt a vizet is meg kellett szentelni; mert a nélkül nem volna hasznos (Mik: TLev. 38. lev.). De már az is unodalmas kezd lenni; mert ugyanis mi haszna itt arról gondolkodni? (59. lev.). **c**) [e h. hogy] Mondom kedeg tinektec, mert nem mehettec be meñneknecc orzagaba: dico enim vobis, quia non intrabitis in regnum caelorum (MünchC. Máté. ev. 5: 20.). Hallottatok, mert mondvan vagyon reeghen: audistis quia dictum est antiquis (JordC. 366). Mondom byzony-nyal tynektek, merth Salamon nem volth olyan rwhazatos: dico autem vobis, quoniam nec Salamon coopertus est (371). Twdod ee mert az flarisensok . . . megtantorodauak? scis quia Pharisei scandalizati sunt? (401). Ttygyatok mert jdee ymaran ffil serkenemvnk (ÉrdyC. 3b). Lattyok, mert nem vette heyya-ban (520b). Te mondod, merth eno vagyok (WinkC. 173).

vala-miért: **1**) [quare? cur? warum?]. Egy kis fogyatko-zásban azt kialtja: noha mindenem vagyon, de úgy tetszik, semmim nintsen. Valamiért? mert fel nem állott, és süveget

nem vetett előtte Mardochæus (Pázm: Préd. 593). **2)** [aus welchem grunde immer]. Ki azt mondja halálának okának lenni, s ki azt, de valamiért, elég, hogy ő meghalt (MonTME. IV. 378).

Miért-hogy, mert-hogy: 1) [quare? cur? warum?]. Miért-hogy minczen bátorágtok? quid timidi estis? (Pesti: NTest. Márk. 4:40). Miért-hogy Luther az sz. János látásában nem látta azokat az isteni villámútsókat, melyeket Calvinus látott? (Pázm: Kal. 165). **2)** quandoquidem C. quoniam MA. [weil]. Miért kegek hogy az eredet bñ főképen vagyon az testől, nem zal az germőkre az zlekről (TihC. 70). Myert kegek hogy maria ez izogakat igón ualla: ves erdömlé megl uigaztaltattatni (KazC. 8). Miért-hogy vszakodol, neuzetössö tezdñ vristen (DebrC. 118). Myndennef fellyed zerey vala ewtot, myert-hogy myndenben hyvsseges es engedelmös vona (ÉrdyC. 338b). Az fegyedelm kedegz myert-hogy zerey vala, mouda ottan (no). Megáláda a betedic napot, miért-hogy ezen nyugott vala meg minden ő chinalmannyatol: quia in ipso cessaverat (Helt: Bibl. LA3). Miért-hogy minden dologban io az proba, ebben az speciesben szűkséges, miért-hogy elis vtekezhetel (Helt: Arithm. B3). Vala pedig emec ideibe ket királ, mert-hogy az Elat fog öle Zambri (Szal: Krón. 31). Es miért-hogy az élet rőuid, az mi emlekeztefñket mennel tonab lehet ki terieszteni: quoniam vita ipsa brevis est (Decsi: SallC. 1). Miért-hogy bñnös vag, azért kétségsbe ne ossél (Kules: Evang. 407). Myerthogy pedig az igazsagnak világosságára intottam: ozokaert az en meg teresemet, ez mai euangeliomra rendelem (HollPréd. 6). Nem fog lágyabban égni azért a más világon, merthogy több mással ég (Fál: 515).

Mihelyén: simulac, iuxta, quam primum MA. [sobald]. Mihelyén meg zerezek, ottan kih mecsik (DebrC. 25). Mi helyen meg asz, el szoktat vetni (Pécsi: SzűK. 21). Mihelyen job-bun fű az szél, menten el hiszi magát (Decsi: Adag. 184). Minden veszedelmekre bátorásagon rohannak az elefántok, mihelyen vért latnak (Pázm: Préd. 539). Mi helyen vissza térünk: azonnal megl szűnik a tévelygés (Álv: Itin. 189). Mihelye olvasik, ottan esmérék (Matkó: BCsák. 231).

Mihelyésleg: ∞ Mihelesleg szívetekben meg oszlátok, legottan koletkezek a veszedelom (Mon: Apol. 424).

Mihelyés, mihenés: ∞ Gettri legottan a tñz, miheles mihelt fel tamadnak (TelC. 250). Miheles orán a lélek ki-mulic, mindgyárt azontul az isten itélő széké eleiben kell állani (Megy: 3Jaj. II.104).

Mihelyt (myhelth PeerC. 60. mihelt Ozor: Christ. 75. mihelt RMY. III.118. mihelt Land: UjSegis. I.39. mihelt? KazC. 43. mel 1548. Czf. myhalth? LevT. 1.118. miath? 1559. CzF. myhalth? LevT. 1.98. myholt? RMY. III.70. myhent LevT. I.292. myhent Born: Préd. 19. stb. stb. mihént Dial. 165. Gvad: FNót. 61. myhánt Zrínyi 5. 43. Radv: Csál. III.80. mihelten Thaly: VÉ. II.58. miheltenséggel Helt: UT. L5. mihentest MonOkm. XIV.85. XXIV.119): simulac, quam primum C. continuo, profinus MA. [sobald]. Mihelt a vyzben menenok ottan behel tanulnak (DebrC. 177). Mihelt be jeowe, azontwl azt nekewnk megl jelentel (RMY. II.122). Mihelyt elkészül, azontul küldöm (LevT. II.221). Mihelt meg tisztul a seb, az vtán vyle ne kend, mert az yp testet is ol rontya (Mel: Herb. 62). Mihent az töróc az ñ hitre kezd laytani azontul el vez birodalma (Mel: SzJán. 509). Mihelt ez fele magiarazatot latnac, ottan meg ieduec tñle (Fél: Tan. Előb. 8). Mihent Moyses fel-emelto kezét istenhez, meg-tolták az ellenséget: mihent le-botsította, hátat adott a 'zidóság (Pázm: Préd. 44). Mihent megl hala, ottan megl mosdek . . . (Lécp: PThik. 162). De mihelt megszűnt, menten köszörfülte ellene fogait (Czegl: Japh. 90). Mihelt letésem stlvegemet, mingyárt kész esűség vagyok némellyeknek (Kopasz). Mostan is mihentest nagyágtok paranaszoltnja érke-zett, mindjárt munkalkodtunk azon dolgokban (MonOkm. XIV.

85). Az úr isten mihentest által viszen az Tiszán, onnét is tudositunk (XXIV.119). Mihentest a ló a fűben haraphat, reá-jok akar menni (MonTME. IV.208).

vala-mihelyt: ∞ Valamihelt Pázmány ilyen szókat ohas, mindiárist az maga értelmére chigházza (Bal: CsIsk. 68. GKat: Vált. I.806. László; Petr. 41). Valumihent (RákF: Lov. II.1).

Miként (mykeent ÉrdyC. 173. 606. myknyt DomC. 232. mikent Sylv: UT. L50): **1) a)** sicut, eeu, tamquam, quemadmodum MA. [wie]. Neky volt yllettetel ayakynal, mikent ysayas (EhrC. 1). Tñn mikent paranöla ueki vruac angála: fecit sicut praecepit (MünchC. 16). Örtözöt atokba mikent ruhaba, es be ment mikent viz ő belölibe: intravit sicut aqua interiora ejus (AporC. 81). Legeñ te akarated, mykent menyben es felden: fiat voluntas tua, sicut in coelo et in terra (JordC. 370). Boezassad mynekewnk . . . , mykent my es beozathwnk: dimitte nobis . . . , sicut et nos dimittimus (JordC. 370). Legyen mykent kysseb: fiat sicut unior (607). Leztek olyanok, mykent kysdedevg (CornC. 186). Mikent felöl mondvan vagon: sicut jam supra dictum est (DöbrC. 44). Mikent nag zomorosaga vala, azonkent nag dröme vala (DebrC. 627). Nem vgy kegyetlenek, dee mykenthly (tamquam pulvis) kyth zoel el fvtñ (KulesC. 1). Mynd az few nepek, mykent nrokhöz halgtuak wala, azent tñb keenzel aldoznak wala (ÉrsC. 472). Olyan szép színe, mint rubint gyémántal mikint illik egybe (Balassa: Költ. 15). **b)** [cum, ubi; sobald, sowie]. Azonban a miként magamat ajánlom elmenvñ, Charleest templomban találom (Gyöngy: Char. 157). **2)** [quomodo? wie?] Minemű haszna legeñ e jelnesnek es mikent hasznal (Mel: SzJán. 2). Mikint bánék véle (Szöl: Dáv. 18). Ni miként szerető ötet! ecce quomodo amabat eum! (Szeg: Aqu. 12).

akár-miként: qualitercumque SI. [wie immer]. En sola nem karhozlatom, akár mykeent oelylek ez vylagon (ÉrdyC. 606).

vala-miként: 1) [sicut; wie]. Ugy lép, valamiként kell akarattyának (Gyöngy: KJ. 10. Teloki: FLél. 20). **2)** quodammodo, aliquomodo Kr. [irgendwie].

Miképpen (miképpen: qualiter BécsiC. 21. MünchC. 24. mykpen LevT. I.337. miképp ÉrdyC. 519. miképp Örezy: KöltSz. 174. az miképpen MA: Bibl. I.37): sicut, quemadmodum, qualiter C. [wie]. **a)** Mikoron megl eelne eazylagban mykeppen sentelteteth: dum adhuc viveret in hoc mundo, quasi sanctificatus (EhrC. 2). Mykeppen (velut) bolondott mewuetyk uala (57). Ne akaryatok sokat zolny, miképpen az etlmykose: nolite multum loqui, sicut etlmicí (JordC. 369). Az dicéretök közél nemeliek zöröz-tettek ögesseghnek uteteleert: inikepen Ezekhias dicerete (TihC. 120). Mykeppen twlaydon tñyat eeltety vala nagy zezhenseggel (ÉrdyC. 339b). Mykeppen wyz azonkeppen ky etlettem: sicut aqua edusus sum (KulesC. 40). Ló esek az fvdre vgy, miképen egy megholt (VirzC. 35). Mello vagy haladra, miképen tolay es igen gonoz gilkos (55). E tudomány nem elac & isten-sögenec ziandeka, miképen az egyéb ő világi tudományoc (Helt: Bibl. I. a2). **b)** [quam; als]. Az istennek vyay felsögsb dolgot neem tñt: miképen az zyzeth istennek aniat (TihC. 92). **c)** Meud fenlettenek, mykeppen ala meg tetyk: omnes fulserunt, sicut infra apparebit (EhrC. 2). Mire nem foelz vgy mykeppen en tegedet tanoytlak? quare non respondes sicut ego te doceri? (33). Mykeppen lytted, legyen te nekod: sicut credidisti, tñt tibi (JordC. 376). Tudnod kell, hogy isten egy állatjában, mint miképen olvassuk az credoban (RMK. II.127). Te viselley minden gondunkat, miképpen megfogadtad (Born: Ének. 139). Miképpen Adamban első lelek volt, azonkeppen a Christusban elouonitő lelek vagion (Fél: Tan. 255). Az első verset így kell fordítani, miképpen mi fordítottuk (MA: Bibl. I.58). A többivel megszökeba létenee vala: miképpen mindeukon a szenteknoc maradéki leggonosz

tyranosokká lóttene (Helt: Bibl. I. C2). **1)** Mert mikenpen hogy az emberi nemzet testből es lelekből áll . . . : nam uti genus hominum compositum ex corpore et anima est (Decsi: SallJ. 1). Mikenpen hogy azért nincsen nyavalyasagosb dolog, mint az bűnnek szolgálni: izz nincsen dicsőségesb, mint istennek szolgálni (Der: Préd. 205). Mert miképen hogy a tevék a vizet tisztán nem ihatják: azonképen vajki sokan vannak olyan természetű emberek, a kik . . . (Misk: VKert. 44). **e)** Lucach emlékezők arról, mikenpen Jesus tanoytvan ew zerelmes tanoythwaunt wgy monda (ÉrdyC. 505). Ezekből nyílván megteccik, mikenpen ez zent atyanak wbeude teljes volt megiessege (VirgC. 50). Egyes akarattal arra törekednek, miképp boldogságot népre terjeszzenek (Orczy: KöltSz. 174). **2)** quomodo MA. [wie?] Se aual ne gondo, mikenpen egebec eznece vág mit eznece (VitkC. 93). Naponkend tanoytva vala ewtet, mikenpen kellene ydweznyne (ÉrdyC. 339). Emlékezők arról, mykenpen wr isten kiwe hozza az Izraelnek ifyayt Egyiptomból (341). Nem tudom, az en lelkem mikenpen iút az en testemben (Fél: Tan. 92). Micsoda mikenpen legyen szagos, meg-szagollya, búzli (Com: Jan. 62).

akár-miképpen: qualitercumque MA. [wie immer]. Zent keresztességnek ydeyn, akar mykenpen leegyen [a keresztelés] (ÉrdyC. 351. Zrinyi II.190).

vala-miképpen: **1)** [sicut; wie]. Valamikenpen vetkeztem ez bűnekbe: azonképen hagyom istennek binesse magamat (VirgC. 3). **2)** quodammodo C. [irgendwie].

Mikor, mikoron, mikort (*mykorban* HorvC. 229. *mikorba* Born: Evang. I.441. *a mikorba* — akkorban Mel: Jób. 10. stb. *mykoronthan* LevT. I.82. *mikorontan* RMNy. II.99. *mikorontan* Helt: Mes. 363. Mel: SzJán. 503): **1) a)** quom C. [wenn, als]. Volt sentelitet ystentewl, mikoron megleen eelne ez uylagban: fuit sanctificatus a domino, dum adhuc viveret in hoc mundo (EhrC. 2). Mycorth yutottuolna az herre: frater bernald lakykualia egy erdewben: cum pervenisset ad locum, frater B. stabat in silva (9). Oh Maria, mit művelz vala, mikoron afdot yfadat ekepen latod vala gőtremi (VitkC. 84). Nem mossák meg kezeiket, mykoron kyneret eznek: non lavant manus suas, cum panem manducant (JordC. 400). Mykor az eueklessek el wegeztettek, ime ballattatek (TelC. 303). Ne menched magadat mykorban meg feddettel (HorvC. 229). Mykoron hoztaak vona ez zent zyznek koporsoyhoz, ottan ky meene ew belőle (ÉrdyC. 341). Meg hallyok mykoron zent paal apostol eeleteet el veegzengyek (371). Mykoron en oda menendők, az ew zyveet te zerelmedre gberyeztőd (549b). Mykorth az tewb sorokk aloznak, tegeed ieth alomnekewl mulatnod (VirgC. 132). Mikorontan 10 akarsz valamely számot meg sokasítani, tehát az compendium által fogly hozzá (Helt: Arithm. C8). Mikorontan tdnai akarod hány orakort legyen, végy fel egy száma, anagy fű szállat . . . (Cis. N). Mikor az üdö kívánnya, hogy az úr vatsorájához járullyunk (Pázm: Préd. 78s). Mikoron ejendel es meg elegezendől, akkor dicserjed az te nradat istenedet (Szár: Cat. Z2). **b)** Chak egy chep essev sem essek ev reayok, mykoron latnaly az essev mynd keeffelevel esny (DomC. 240). Ha ualaki halottat tamazhatna, mikoron ezök természet zereit ne lehesenek: igdn nag hatalmassaga ielötnetek ky benne (TüC. 90). Mikenpen merezlötte uot az zizessegöt fogadnia: mikoron ez az o törtenbe megh tiltatot uot (272). **c)** Mert mikoron legek igdn nagh binős: tudom hogy megh nem balgac (138). Mikoron [az étel] big volna, az eszterg hejába vág vala hozzá az ő hegyes orrával (Pesti: Fab. CrF). **2)** [quando? wann?]. Vallyon mikor: equando C. Ebbe ielentetet meg, miképen es mikoron lött legyen é vilagnac kezdeti (Helt: Bibl. I. a2). Mikorba iutotac Bethleembe es nig voltac ot (a magusok), nem iriac meg (Born: Evang. I.441). Mikorba iött el az Christus? (Kulcs: Evang. 8). Az időre keli tekénteni, mikorban vetettek meg: attendendum est tempus abolitionis (Ver: Verb. 223).

Mennyi népet küldesz el, és mikorba inditod, és mi móddal, ird meg (MontME. III.19).

ha-mikor: [quando, si quando; wenn, wenn je]. Mert hamikor birand tested, királyságod ottan veszed (ÉrsC. KatLeg. 1957. v.). Három istenaszszonyt látnál itt rendében, hamikor tekintnél ezek seregében (Gyöngy: KJ. 1. 12).

hol-mikor: nunquam, interdum, subinde Kr. [mitunter, ab und zu]. Reá alkuszom, hogy a mód nélkül való szabadság és felettéb barátságos conversatio, itt amott, hol mikor, ejtett légyen sebeket mind a két renden (Fal: NA. 203). E mellett az-iz igaz; hogy hol-mikor a gondviselőkbene is meg-vagyon a ki-vető (Fal: NU. 255). Egy ember a másira szorúl hol-mikor (Fal: UE. 422).

vala-mikor: quocumque SI. Káldi: Bibl. 250. [wenu, wann immer]. Valamikoron hyvandlak tegedeth (in quacumque die invocavero te), megysmerem merth the vagy en istenem (KulesC. 134). Valamikoron az kigy megmarand valakit, teként vala az értből öntött kiryóra, és meggyógyul vala (MA: Bibl. I.140). Valamikor ezt meggondolom, ottan ezt kell kiáltanom (MA: Scult. 4). Augustus tsászár, valamikor a tanátsban szólott, otthon le-írta, a' mit akart mondani (Pázm: Préd. b3). Valamikor a gondoszlélek megragadgya vala Saul, Dávid vérszívala a citarát, es veri vala kezével (Ily: Préd. I.78).

Mikorra: **1)** [bis in welchem zeitpunkt?] Mikorra érkeztetik Bécsbe, kérem irjon Kd felőle (LevT. II.257). Mikorra iösz vissza? quando revertaris? (Kár: Bibl. I.423). **2)** [ad quod tempus; bis für die zeit wo . . ., zur zeit als . . .] A mikorra lehetett, elkészítők a reparitiót (Bethl: Élet. II.72).

Mikorbéli. Mikor-béli idejében [in qua aetate] köteles ember a gyónásra? (Barna: Isk. 291).

Minékokaért (*miokaert:* cur DebrC. 22. KazC. 4. *mi okaert:* cur Ozor: Christ. 138. *my okkerth* RMNy. II.58. *mi okert?* Ily: Préd. II.493): **1)** [quoniam] quare, quomobrem SI. [weil, da]. Merth mynekokaerth az my ydwezyttenknek my keztenk valo mwlathasa leen ez okaerth, hoq az ő hythy kylemb kylemb hyzonywlasokal es tharwagokkal meg eresswne, illyk azert, hogy meltho halakath agywnk (ÉrsC. 132). De mynekokaerth embereknek ő lélkők nagy dragalathos, azert az pokolbely ellensegeh myndenth nagy kesertöökkel haborgath (270). Mynek okaerth az 133 foryntrol igazath akarh neköm tennye, annak okaerth ez may napon az feylwl megh irth 133 foryntrol telyessegelel megh eleghetőh kez penzwl (RMNy. II.121). **2)** Miokért: cur? SI. [warum?] A menyra en erthewthem, hogy az warmegye mjokaerth hywatha wona az wrakath az gjwlesbe, azth az heaba wlokoth en ke-nek meg irtham (LevT. I.158). Es mi okaért illete vólna: et ob quam causam tetigerit (Helt: UT. R.2). Miokert, mi vegre? (Mel: SzJán. 5).

Minél: [quo; je]. **a)** Mynnel előzőr (ÉrsC. 276). Walamyth mynnel hamarabb erthethendők, hamarsageal naghss: thwdasara adom (LevT. I.167). Ásó kapakat minél többet szerezzenek (TudTár. 1839. 256). **b)** Az minél gyakrabban az alkalmatosság, tudósiton (II.233). Minél inkább látatik becsülni, annál inkább hazud (Bethl: Élet. 27). [Vö. MENNÉL]

Minemű, minemű (*menemu* VirgC. 82 *menemev* DomC. 184. *menyemiro* LevT. I.66. *menemű* Decsi: SalC. 30. 42. Vás: CanCat. 582. *menemu* TudTár. IX.69. *menemő* MA: Scult. 264. *a monemű* Helt: Krón. 85): qualis, cujusmodi C. [wie, wasfürein]. **a)** [interrogativum] Minemő ki menetet e dolog valon: quem res exitum babeat (BécsiC. S. 32). Mynemw erdemtek lezen? quam mercedem habebitis? (JordC. 368). Az setetseeg mynemw lezen? tenebrae quante erunt? (371). Mynemw ez? qualis est hoc (377). Minemő halallal kell meg haluod (BodC. 1). Yme

lassatok mynemew nagy byne volt az fraternek (ÉrdyC. 340). Meggondoluan wet minemw diehwsegess helth az menőrzagba tartnak neky (VirgC. 64). Mondom lassatoc meg minemű a föld, kőüre, a vagy dzténér: considerate terram, qualis sit: humus, pinguis an sterilis (Helt: Bibl. I. VVv2). Soc peldat hozhatue erre, minemű helyeken az romaiac az elleusegnec nagy hadat keues magockal meg uertec: memorare possem quibus in locis maxumax hostium copias populus Romanus parva manu fuderit (Decsi: SallC. 7). Az alkotatoknak minemű állatokbol kellen lenni (Kár: Bibl. I. 88). Megbeszéllec minemű dolgoc estenec: narraverunt, quo accidissent (MA: Bibl. I. 40). Hát te ki vagy? mi-nemű vagy? (Pázm: Préd. 63). Mineműi penitentiát kel tartani a' bünsőnek? (Illy: Préd. II. Tart. 1). Minemű légyon az mitikristus bélyege, mollyet fognak hordozni az ő követői (Illy: Préd. II. Tart. 5). **b**) [relativum]. Myneuwket sonha nem tewt: quo nunquam fecit (EhrC. 49). Bezedeben semmy . . chufasag nem volt, mynemew bezedekkel euek az gonoz erkevelhevek (CornC. 53). Emynemew sentenciaba en hoztam Erdedy Peterth azt k. yol twgya (LevT. I. 46). Miud megirta azokat a' mioomű fő dolgoc lőttenec e világ kezdetitől (Helt: Bibl. I. 3). Minemű az wra olyan az szolgálás (Decsi: Adag. 128). Nem lőn olyan előmeneteli az mineműt isten kévan vala (MA: Bibl. Előb. 1). Az ruhánac közepin likat is ezínál vala, mint egy púntzelnac minemű lika szeket lenni (MA: Bibl. I. 86). Erköltse olyan vólt, minemű tanítása (Pázm: Préd. b4). Mi-nemű az anya, olyan a leánya (199). A bornak fűsti-miatt olly töredelmes szűvel nem lehetnek, a-mineműt kívánna az életnek utolsó szűkölője (Pázm: Préd. 227). Olyan az élet, minemű a szív (Illy: Préd. II. 212). Az életnek egyenessége nem emberi, nem a mineműt Numa ad, hanem isteni (Illy: Préd. Előb. I. 2). Am, a mi-nemű békesség hirdettetett teg-napi napon, gloria in excelsis, ma abból, tellyességgel ki-koptúnk (Csúzi: Síp. 689).

akár-minemű: qualiscumque, qualequale MA. [welch inner]. Akarmi nemő keménységis el zenedheze (VitkC. 56. PozsC. 24). Akar my nemewk (RMNy. II. 33). Ne haichia fülét akarminemű heuolkodo beszedeke (Mon: Apol. 2). Itt nem akárminemű tulajdonságit valásznak az ecelésianac: haem oly bizonyos jelenségit . . (Pázm: Kal. 566). Akár-mi-nemű nagy-méltóságú ember sem egyét, hanem gyarlóságok tükőre, szerente kereke játéka, állhatatlanságok képezése (Pázm: Préd. 652).

vala-minemű: **1**) [indefinitum, quidam, aliquis; irdend welch, irdend ein]. Hogy valamimemű esetőt anagy valami zeplőt ne vonna: incköldöcc ez vilagot elfutnya (TelC. 1). Walamy nemew barom meg wetteleyert (RMNy. II. 88). **2**) [relativum] qualiscumque MA. [welch, wie]. Valami neuótknee akarone leletűi, ofanoknac zereűde meg makunkat (VitkC. 6). Valaminemű rend tartással operálod meg az regula detri szerént, de ismet olyan modon fordiez meg (Helt: Arithm. H6). Valaminemű szókkal a sz. irás jeleuti a hitnek szükségés-vóltat: mindenestül hasonlú szókkal jeleuti egyéb jó cselekedeteket szükségés-ségét (Pázm: LuthV. 420). Valaminemű nevet adott Adam minden állatnac, az a neve: omne quod vocavit Adam animae viventis ipsum est nomen ejus (MA: Bibl. I. 3). Szintén olly jó akaród lesztek, valaminemű ellensége voltam ő neki: non minus me bonum amicum habebis, quam fortem inimicum ille expertus est (Balog: Corn. 30).

Mineműs: [qualis; welch-]. Az mineműs betegsegben waóok, azon betegsegben őrvőlők es wygadok (RMNy. II. 107).

Mineműség: qualitas C. [qualität, beschaffenheit, eigenart]. Ideknee mineműségötől: pro qualitate temporum (BécsiC. 83). Józan gondolkodással meg kell tekintenitük mtsodaságunkat, es mi-neműségünk (Pázm: Préd. 64). A szelnek mineműségéből tégy a szel felől itelet (Ozogl: MM. 83). Meg kel gondolni a házusolok mineműségét (Illy: Préd. I. 167). A makulának

mineműsége, maivolta (I. 175). A mustár maghoz őnmönmagát hasonlította az ur; es ezt a mustárnac négy jeles mineműségiből probállya (Illy: Préd. L. 241). Minden cselekedeted olyas mineműséggel legyen, hogy uri személyeddel s állapotoddal épen őszveferjen (Fal: NE. 31).

Minő: [qualis; wasfürein]. Minő bátorság kell igaz erősséghoz (Orczy: KöltH. 58). Mi kötelesség marad az atyáknac, mely az a szelidség, ki szükség fiáknac, minő viselés kell hazában polgárnac (58). Minő a szolgálát, olyau a fizetés (69). Minden lépésenre szidnak, ütnek vernek, étkem oly, a minőt sertésnek kevernek (Gvad: RP. 27).

[vala-minő]

valaminőképpen: [quomodo; wie]. Ugy bírhasza, valamuneg kippen akarja hasznat veany (Thewr: NyelvK. 24).

Mióta, miolta, miulta (mioltol MünchC. 125. miuta Born: Préd. 281. Land: Újségits. L13): ex quo tempore MA. [seitdem]. Mywta emberek voltanak: ex quo homines fuerunt (JordC. 914). Yme ymaran tellyességgel ewt ezteyde wagyon, my wta penitentiát tart (ÉrdyC. 340). My wta foghwa ky meentem, sem eettom ywtam, sem ehzettom zomechoztam (514). Kie mind valuaac a Juda nemzetiből, miolta az sido orszag ket fele szakada (Szék: Krón. 77). Mioltától fogvást (Hall: III. Hist. III. 102). Mioltától fogva (MA: Bibl. I. 236). Tizenegyedie nap miolta étlen vattoc: quarta decima die expectatis jejuni (IV. 134). Miolta tiétek, attol fogna . . . (Bal: CsIsk. 32). Mijóta itt be voltak, bejűhettél volna (RákGy: Lev. 94). Hozzad jobb kedvet mutatott, miolta az kormáuy kezedre jutlatott (Thaly: Adal. I. 119b). Hlatodik eszteyde, mióta egyiutt lakom vela, de soha csak visszálkodo szavát sem tapa-ztaltam (Ház. I. 216).

vala-mióta: ∞ (Megy: Dial. Előb. 1).

Mire: **1**) quare MA. quare; miért Com: Vest. 143. [warum?]. **a**) Myre keuel atalmened ez vyzen? quare differs ultra thmen transire? (EhrC. 18. 60). Mire időc en velem? eur venitis mecum? (BécsiC. 2). Mire ketelkedél? quare dubitasti? (MünchC. 42). Myre vattok el felelmesok? quid timiti estis? (JordC. 377). Ha isten ez germece, hat mire fel herodestől? (DobrC. 341). Myre syr? (TelC. 28). Myre ne syrak, ha . . ? (CornC. 109). Monduak vala: myre lakozyk Kristus bynesekkel? (ÉrdyC. 539b). Mire giwtrwd magadat ez imatsyaba? (VirgC. 18). Te mire twtel az kegiessognee elene? (48). Myre myelytek ezt? eur facitis hoc? (Pesti: NTest. 127). Mire nem őzhetők ki mi azt? quare nos non potuimus illud ejicere? (Sylv: UT. I. 27). Abraham uem érte azt, mire kelletneic mególni fiat Isakot (Mon: Apol. 300). Mire hozád által ezt az neűt az Jordánon? quid voluisti traducere populum istum Jordanem fluvium? (Kár: Bibl. I. 199). Mire hadsz minket meghalunac? quare morimur? (MA: Bibl. I. 45). Mire távozol tőlanc? (V. 6) **b**) Myre hog nem ertyet [olv.-tek]? quare non intelligitis? (JordC. 404). Mire hog istenek zolgait . . . kesertevd? (DomC. 65). Mire hog nem meeű te ol a fraterekkel? (ÉrdyC. 339). Mire hog sok hitlenek e világon nag bátorsága éneke, az igazak niomorganak? (Mel: Jób. 50). Mire hog meg nem alúszik a ver benmünk? (Lép: PTük. I. 407). **2**) [mikorra; ad quod tempus; bis zu welchem zeitpunkt, wenn]. Mire a fényes nap háromszor felsűtne, hej! magyar lobogó lesz oda feltűtve! (Thaly: Adal. II. 118).

Misóg: quidditas GKat: Titk. 1119. 349. qualitas, natura rei alicujus SI [beschaffenheit]. Jozagoknac mysygyrewl (Ver: Verb. 159). Hogy tudgyad rabságom miségét (Gyöngy: KJ. 59).

Mitől: [quo; je]. K. kwlygye fewl mytwl hamarab lehet (LewTár I. 65). Azon kell lennünk, hogy őket a mellől mitől hamarább el-ráutsuk (Veress: Lev. 194). [Vö. MENTŐL]

Mitől fogva: [ex quo tempore]. Yme immár heth napok multanak el, mitől fogva az istenek aldozathoz nem vőtenek (KrisztL. 5. TelC. 135. Pesti: NTest. 151).

Miután, minek-utánna: [postquam; nachdem]. Mytán yuta az herre holoth frater fterenc lakozkual . . : azert ezekbe veucik, hogy azoon anygal yelent volna (EhrC. 19). Mi után kedeg megfordultuolna ő napahoz halla ő föllő: postquam autem reversa est (BécsiC. 6). Kelyetők fel my vtaan meg alasztattatok (CzechC. 75). Minec vtaan meg ígvoznac vala, az czyllag el ered vala (DebrC. 330). Minek utanna imadac az iesust, es meg terdre esenec (340). Minek utanna ezők lenek, kezdenek az apastolok ebbe celekődnie: postquam haec gesta sunt (TibC. 381). Azth feelyeetek, ky, myuok wtanna megl önd, hatalna vagyon az örök tyze vethny (ÉrdyC. 356). Isten az ő teremtet állatytát ismerni sem akarja, minekutána magát megferteztetí (MA: Bibl. I.6). Minekutána imádkozanduc, megterfinc hozzátoc: postquam adoraverimus, revertemur ad vos (I.18). Minekutána ű levita ötven eszendős, annakutána ne szolgállyon (I.127). Eltűrté egy darabig, es minek utána megsokallotta volna, illy reudelést tett, hogy (Fal: TÉ. 642. 680).

Mivel (myel LevT. I.35. 40): **1** [quo; je]. Eelween megh nywzataa (az apostolt), hogy mywel nagyok keent zenwedne, az wtan feezet veetete (ÉrdyC. 508). Mynd karyayrol feyerekt mynd[eu] zeepseegőt eekősseegőt le hanyot vetőti, hogy mywel nagyobbban magaat megb alazhatnaa Cristus zyne előt (640). **2** [quum, quia; da, weil]. Mykeppen lehet az ty Christustok isten, ha azt mongyotok, hogy zyletet, meg őletőt es el temetetőt, mywel mynd ezek az isteben nem lehetnek (ÉrdyC. 187). Mivel a biblia igazgató sinőryja az űdvősség úttyának: nem lehet hogy abban a győlekezetben isteni igazság lehessen, mely ennek kőnyveit, bőtűjét, es igaz értelmét bizonytalanú kétségséssé tési (Pizm: LuthV. 148). Mivel nálam állapotosab ember, meg teleskzi (Pös: Vetélk). 50). A mi kőntőšünknak egy része ros z postzóból állván, mivel tsak földből való vagyunk, azt gyakran megtekintsük (Hall: HHist. II.50). Mivel az oroszán nem akart néked ártani, én sem bántlak; de meg-lásd: mántul ne vétkézzél (II.179). Isten ellen gonoszt ne mondgy, mivel néki miuden úttya igasság, itélet, es jószág (II. 230). Mivel én az Ántiókus leányát kértem, es néki kérdésére igazán megfeleltém, már veszedelemben forgok miatta (H.267). Mivel te nem szégyenlettél engem a földön hordozni, én sem szégyenlek téged az egekben (Hall: Paizs. 455). Szememre hányva, mivel igen bánya (Felv: Dies. 50). Olaszországból Galliára menjünk, mivel a sok magyarokat Galliában vágták vala le (Liszzy: Krón. 157). Mikoron itiltetek el-tsabulnak, es mivel el-tsabulnak, ismet meg-itiltetek (Megy: Cowp. 169). Mivel erősségekkel semmit sem használnak, elmennek es patvarral fogják a dolgot (Pör: Préd. 551). Felettébb szükséges az kegyelmed velem való megegyezése, annálisinkább, mivel tudom esett értésére kegyelmednek is, hogy az német tegnapi Füredhez szállott (RákF: Lev. I.642). Maga személylyeuek lejövetele is szükséges lészen, mivel mindazokat írásban nem tehetni, az melyeket hosszas discursusokkal jobban lehet dilucidálni (I.643). Bár acél vagy, csak megemeszt, mivel tűz, a szerelem (Amade: Vers. 62). Olly zomorú hír van, hogy vízbe halt volna Nagysád vadásaton, mi ugyan gondoltuk, hogy tán halásaton, mivel ki vadászna illy nagy árasaton (Gvad: Időt. 37). **3** [quod; dass]. Az kywalt keeppen valo zyról semy ketőkődees nynehen, mywel feellyeb valo zentsseeggel meg nem zentőltetőt volna (ÉrdyC. 530). Ez napon hozzá meg birül Uzi János szolgál, mivel az vezér az sánczokat ma vette meg (TudTár. 1839. 316). Irja, hogy megértette azt, mivel az vezér Újvárat török császár számára akarja tulajdonítani (TudTár. 1839. 322).

hogy-mivel: 1 [quod; dass]. Ezön az frater ieronimos igón codalkozik uala, mert neky vg tőcycy uala, hóg miuel

almadozneck (KazC. 66). Meg kerdek, hóg ky uona az f hazaban, Eufemianus kegek kezdé magat mentony, hóg miuel nem tudna (77). Mondvan hogy mywel hw nagy tehetseghw vona: dicens se esse quempiam magnum (JordC. 733). Dyezekődyk az edes zyz Maria, hogy mywel evtet isten valaztotta (ÉrdyC. 158b. 205b). Ast monda, hogy ew neky Lossoney vram meg hatha, hogy myel semy keztyh ne assa hosza (LevT. I.35). Debrocembe oly gonoz byrth ballank, hody myel az torokok az my földo[n]k-re yndwltak volna (40). Ylyen lewolth kewanek hody adna k., hody eu myuel anam akaratabol mentem volna be Zaagban (41. 100). Hogy megismerie ez világ, hogy miuel zeretem az én atyámat: ut cognoscat mundus, quia diligo patrem (Sylv: UT. Ján. ev. 14: 31). **2** [ut; damit]. Mikoron kezeit vetőtte uona az niozolara, hóg miuel le rantana, legottan kezei az niozolahoz ragadanak (TibC. 383). Keresnek tanosagot, hóg mywel lwtet halarra adhatnaak: quaeerebant testimonium, ut eum morti traderent (JordC. 443). Sokak hamys keepwalo zeerzetessegőket tamazthnak, hogy mywel mast el hystesenek (ÉrdyC. 31). Neegy rendhely okaat vetyk: . . negyedzer, hogy mywel nyhwan légen wr istennek ew nagy yrgalmassaga (208). Kyk mynd arra voltanak valazthwan, hogy mywel ewk ees ne esneenek kethsegen (273). Vyzeth eretez ewnekyk az kemeen kez ykklabl a pwztaban hogy mywel chak ne zwgodnanak ew ellene (341b). Ezt en nem azert irom, hog Bertalan Ámbrusnak kedweskednem vele; irom azert te kfegyelmednek, hog mjwel Chany vram se wenneye ezt jwwendwbe es k[fe]gyelmednek] nehez newen (LevT. I.71). Bizoniara sokaknak az planetak kőszől bantasa esik, hóg miuel az vrasagoth meg nő nerlessek (KBécs. 1572. D5).

Mivel-hogy: 1 [quoniam, quia; da, weil]. Tenetek ylyen wallasth: hody Bey Andras be me[n]th volna Zaagba my[n]th hatalmas, myel hody az w felezegerys illete volna (LevT. I.41). Miuel hóg ellensegi partolasanac ellene nem alhatot volna, ű a szerenczenec kez volna engedni: quoniam factioni inimicorum resistere nequiverit, fortunae cedere (Deesi: SallC. 25). Miuel hogy nem hittetez énekek, azert nem vizitce be a győlekezetet: quia non credidistis mihi non introducetis hos populos (Kár: Bibl. I.139). Az gyermekeket szaggattyac az meduéc, miuel hogy az Elizeut meg czufoltac vala (Kár: Bibl. I.332). Az ember iob az ő bálunánál, miuel hogy ő él (Kár: Bibl. I.645). Igen megrémüle az néptől mivelhogy soc volna (MA: Bibl. I.141). Mivelhogy fiam meg él, czac fele részint hőt meg az én uram (MA: Scult. 890). El-vesznek, mivel hogy az igassagnak szeretetét nem vőttek-be (Megy: Cowp. 166). Mivel az, hogy ők ennekem gyakorta mind magam s mind országunk javára s megmaradására való dolgot izengette nek, azt végeztem magamban, hogy (TudTár. 1839. 318). Tchéat az oltári szentségnek imádása szokásban volt az eleintevalo ecclesiában; mivel hogy ezen szent atyák az első negy saeculomban éltenek (Szentiv: Verseng. 72). A tevének sok ijas-fijas gymrai vannak, mivelhogy tővisses eleséggel szeretnek élni mellyhez illendő húsos nyelve es kemény nyel-is vannak (Misk: VKert. 39). **2** [quod; dass]. Mondanak, mivel hogy élne (Borv: Préd. 251b). Hirt hozánac neki, miuel hogy Magyarországnban pártolassoc lőttenec volna ellene (Helt: Krón. 62).

Mivolt-a: qualitas Ver. res, negotium, qualitas rei, causae MA. [beschaffenheit, natur]. Ig vegeztec el az zent doctoroc az imadsagnac mi voltat (GuaryC. 52). Vram Jesus, athya vr ystemec egyetlene ees ő mywoltanak abraza (CzechC. 20). Kyhez hasunlatus embert ew mywota zerent alyg zylt ez vylaagh (ÉrdyC. 560). Artatlan myvoltaat, eerdemes voltaat (572b). Ees ew mywoltanak fenessége (PozsC. 12). Az ű mivoltokbul bwnősők (Ozor: Christ. 98). Az űdőknek mi volta szerent: pro temporis ratione (Sylv: UT. II.103). Az éu mivóltom szerent, fgyekősztem az Magyar országot meg őltalmazni (Helt: Krón.

101). Ha igazan akarite szamlalni minden ezikelet a Credonac az ő miuoltaba mint reggen volt (Bas: Credo. 129). Ezt reményed, az esztendőnc minióltáról: bõ bort, és minden féle gabonáue kétségnélkül nagy bõvséget (Cis. E). Felséges mi-vóltához képest (Hall: Paizs. 393). Minden az ő örökségénc miuolta szerint adgyon: singuli juxta mensuram hereditatis dabunt (Kár: Bibl. I.155). Christuban, az ő alázatos miuoltában megne botránkoz-zéc (MÁ: Scult. 44). Az isteni felségnek tudaján miuolta egy szóval elégségesen kimondható nem lévén (Pázm: Préd. A). Rövideden megmagyarázván a reménységnek állatos miuoltát (171). A mi keresztyénségünknek két fő mozdulati, vagy mi-vóltai vannak (Mad: Evang. 489). A ki valakinek állati, és személyi mi-vóltát nem tudja (GKat: Váls. I. Előb. 6). A dolganak miuoltán nagy csudálkozással megposzulván mind az egész leveleket a felséges fejedelemnek küldék (ErdTört. I.35). Oly képen adja elő gondolatának miuoltát, mintha belől mást forgatna (Fal: UE. 370). A válogató finom-íznek mi-volta azt hozza magával, hogy ha mire számot tart, akkor részesülhessen benne, mikor szintén javában tapasztalja lenni (Fal: UE. 386).

MIÁ, MIATP (the k. *myath* wea el az my wrwnk ces ny *myaltwnk* [?] LevT. I.22. *miát* Zvon: Post. I.1. *miát* Zrinyi I.17. II.134. Vás: CanCat. 624. *myáttok* Pethő: Krón. 134. *myátt* 170. *miátt* Biró: Préd. 12. vrnak mondasa profetanak *myattan*: quod dictum est a domino per prophetam JordC. 359. ez az, ky hyrdettetek Isayas profetanak *myattan*: qui dictus est per Isaiam 361. az azonyallathnak *myattan* 636. Cristusnak *myattan*: per I. Cristum 847. en *miam*, *miad* ÉrsC. *miám* CsomaC. 29. te *miád* Szentm: TFü. 4. legen aldot myndeneknek *mya* eoreokkevl erelke DomC. 309. *ő miá* szabadul Tin. 344. *oe miá* leszen hogy az baranyoc az farkassal laknae Born: Ének. 5—6. *mián* Pily: Préd. I.150. elfogták vala a király hadának éléseit, mely *mián* élés nélkül a király hada igen megfogyatkozott vala ErdTört. I.23): **1)** ob, propter, prae MÁ. [wegen, um — willen, vor]. **a)** Isten iv uimadságue miá bulsava vv bunet (HB). Nag felelemnek myatta kezdenek kyaytast teenyv: prae timore clamaverunt (JordC. 399). Leznek nepeknek nyomorvagsagy az tenger zenghesyuek myatta: erunt hominum pressurae prae confusione sonitus maris (604). Kyknek erdemeknek myatta oltalmazzon meg mynket myyuden gonoztvl (ÉrdyC. 338. 341). Azt hallvan a fejedelem meg rettene myatta (340b). Hogy gondviseletenség miatt meg ne károsodjam (LevT. II.191). Nem szólhatok a fűdalom miá (Mel: Jób. 14). Egyebec az felelemnek miatta az ueszedelmet tauol nezic nala: ceteri metu pereuli a periculis aberant (Deesi: SallC. 5). Kiknoe tustec a uérség miá erőden nala: quibus corpus animis infirmum (6). Meg haragutt reám ti miáttatoc: iratus est mihi dominus propter vos (Kár: Bibl. I.160). Az éhséguec miatta: propter inopiam (MÁ: Bibl. I.38). Restségek-miá hátra-maradván, le-vágatának (Pázm: Préd. 822). Az parazna aszszonyállat miá jut az ember egydarab kenyérré (FelsőB: FKöls. 65). Ó miájok romol Erdély, romlunk mi, az áruló ebek miá (MonOkm. XXIV.559). Nekünk nagy fogyatkozásunk van tolmács miatt (VI.10). **B)** Miattam bizvát: mea pace, per me licet SI. Hogy szándékozdat tovább ne gútoljam, jó fiad miattam elmehet (Fal: NU. 329). **2)** [per, a; durch, von]. **a)** Emberekmyat meg vtattatot: ab omnibus abominatus (EhrC. 3). Ewrdegw myat gewtreykuala: a daemonio vocabatur (19). Cypriaus ky önyayok kyztatot (PeerC. 40). El emoztethnek ohsegnek myatta: consensurum fame (JordC. 274). Ky myat el arvlatyk: per quem tradetur (439). Az hal meg fogattatik az horognak miatta (BöC. 2). Temen tanythwayyodnya el arvlatat (GyöngyC. 9). Kynek myatta elarvlatyk (ÉrdyC. 505). Te miad senki tonab meg ne bantasek (VirgC. 55). Az huiok es az széhek miatta viseltessenek: naves quoquo a ventis saevis agentur (Sylv: UT. II.115). Ketten Sándor miátt levágatának, akkik a Sándorhoz közel jutának (RMK. IV.149). Hector népe miá el-veretének (TrójaiHist. B2). A közüttünk való békesség a tatárság miatt sértetetődik (Monlók. VII.188). **b)** Zel myat hnylodozo nad:

arundo vento agitata (JordC. 385). Ky bõ myatta vagyon: quae per ipsum est (715). Kyalt az vr isten isayas ppheta myat monduan (CornC. 36). Megjelentc leuleleknek myatta fratereknek vizagtalasura (DomC. 193). Kyt Kristus zent Tamás apostolnak myatta megóggita a poklossagbol (WeszprC. 9). Vr istennek hatalmassaga myath az cogb meg laborodeeg (ÉrdyC. 335). Chodaak leoznek ew myatta (522). Ellensegnek el fogyatkoznak teer mya mynd egyetlene: inimici defecerunt frameae in finem (KulesC. 13). Wrdwg mya zenuede nagi ezodalatos es erws keseretet (VirgC. 19). Mind az fwek lebaytasa miá lwtek (95). Megógeté Sándor Persipol várát, tüz miatt elrontá minden rakását (RMK. IV.119). En miattam senki meg nem tudgya: ne Sol quidem sciet (Deesi: Adag. 247). Fegyver miá hullanátoc el: gladio corrueritis (Kár: Bibl. I.133). Valakit pénz miá meg-káro-sítani: circumvertere aliquem argento (171). **3)** [per; durch, über]. **a)** Zent fraterok ez vylagot mya (per orbem) el ozlottak (EhrC. 93. 20). Memetoc el mind vilagot miá (DebrC. 367). Cudalatos te neved mind vilagot miá: admirabile est nomen tuum in universa terra (DöbrC. 8). Mynd wylagot mya: in universa terra (KulesC. 12). Mynd velagot mya jarnanak el ozolván (DomC. 18). Vegyed ez leveleket es kevgyed evket en zerzetevmbely tyzenkeet fratereknek tyzenkeet orszagok miat (288). **b)** Gyakorta eyeknekmyatta tudakozykuala zent ftereznek tytok dolgyn: per noctes (EhrC. 42).

MIDŌN (*myden* TelC. 273. ThewrC. 70. *mi iden* DöbrC. 105. *ny idón* 71. 106. *mi-idón* Megy: 3Jaj. II.155. *médón* BécsiC. 6. 18. 21): **1)** cum, dum MÁ. [als, zur zeit als]. **a)** Midőn a birac fejedelmkeduec vala lón éhség a földön: quando judices praerant, facta est fames in terra (BécsiC. 1). Midőn ételnek ideie leud ióy ide: quando hora vesendi fuerit, veni huc (5). My időn artandok ram közeleitenek: dum appropiavit super me nocentes (DöbrC. 71). Myden az monostorban lakoztunk volna (TelC. 273). Myden latham hogy az orozlanok elbagyanak (300). Midőn hozzád nyuytom könyörgésemet, ottan futni látom ellenségimet (MÁ: Bibl. V.26). Ellenzhetnéje, midőn ilyen házassággal kínáltatné (MÁ: Scult. 947). Midőn lárára fogatnak és erős bizonyságokkal sürgöttetnek, mindgyárt nyomot vesztenek (Pázm: Kal. 1766. 407). Ki tekeri kérdékenységek szavokat mégis: a midőn az isteni szolgálatot nem a kössegh nyelven szolgáltattyk ki (VárM: Égőszöv. 107). Az hitelenségnek keserű konkollyát, midőn az emberek alsznak, akkor hinti a tiszta mazzal bé hintetett földben (112). Visszefeled indulunk, és a midőn a táját közelebbitjük, szemben lenni kegyelmed vellink el ne mulassa (Monlók. XXIV.23). Nem készit Thália tréfás komédiát, midőn Melponené formál tragédiát (Thaly: Adal. 159). A tsázár olyankor tette vezérnek, a midőn okossabba kelletett volna bizni a tszárral való hadakozást (Mik: TLév. 11). Csak olyankor fog ide jöni, a midőn semmitől nem tartasz (Mik: MulN. 258). Két hónapot eltölték ilyen reménységben, a midőn az idő egyszersmind megváltozék (314). Halálra lehetett nevetni, midőn az ember az olyatán tsufos majom ábrázataukat megte-kéntette (Könyv: VM. 65). **b)** Ha mydewn oia megyvnyk, yol keel tharthany, hogy ha lezen mywel (RMNy. II.9). Bátor táp-hál a reménység, tanuld meg mit tesz a kétség, midőn ha öröm helyett látsz lehetetlenséget (Anade: Vers. 63). **2)** [quam, quoniam; indem, da]. Féluen hogy midőn masnac predikallot, ő maga semmire kellő ne lenne (Born: Préd. 411). Fő képpen midőn [minthogy] maga a Kristus mondotta, hogy (Szentiv: Verseng. 64). Hogy folyna jól dolga emek az imperiumnak, a midőn egy mászárosnak adják azt kezben? (Mik: TLév. 5.lev). **3)** [quando? wann?] Miuel hog nem tudgye, midőn fog el írni a mi vrune: estneq anag elielikor (Tel: Fel. 2). Midőn icelenem meg szined előt? mikor viszes ki ez sötétséges töm-bézdöl (Pécsi: Ágost. 64). Oh öröm töltöt való öröm, midőn intok be te hozzád, hogy meg léssam az en istenemet? (Lép: I. TLik. III.209).

[Szólások]. Midőn azért kegyelmedet várom, maradok [levél végén] (RákF: Lev. 1643).

vala-midőn: 1) [quando, quandoquino; wenn, so oft]. Ki ki mind az istentől adatot idűdözött tanulja igazan meg esmerni, es valamidőn érzene, hogy tőle el szakasztana az bűn, ottan ottan ezac ő hozza siess[e]u] (Born: Préd. 280). Valamidőn hallod az ű irasokból, ugy tarelad azt, mintha az vrnac szaiaból hallanad (Tel: Evang. II.118). Valamidőn latom az feszűletet, azonnal eszembe jutattia (Mon: KépfT. 67). Valamidőn iot chelkoszic, amiszser bűnt teszen (Mon: Apol. 257). Valamidőn egyszer az útról valo el tevelyedes vagyon, veszedelemre megyen az dologh (Prág: Serk. 772). **2)** aliquando, quandoque PP. [oinmal, irgend einmal]. Ha valamidőn olvastad az írást (Mon: Apol. 412).

MIDŐRE: [mikorra, mire; quum, quando; als, zur zeit als]. A midőre omat visszaa tért vala (Cserfűny: Pers. 89). Midőre a fejedelem is fel-kél, bívatya a kalmárt, és kérdi tőle, mint tetszenék az állapot? (Hall: Hllist. II.87). Melyet hallván az asszony, elájul bánattyában; midőre pedig bánattyában fel-eszmélkedik, keserves sirásokra fakad (144). Midőre eszokban veszik a gazdagok magokat, mely haszontalan dolgon kapdosznak, akkor kezdik mondaní (238). Midőre pedig Kassandrához érkezett volna hire a Páris készületnek, az rettenetesképen eljűd (II.156). Közél egy óra tellik belé. Midőre azért ő-is lovára fordulhat, nagy kegyetlenséggel indűl ellenségire (139). Ajáx ellen a fellyebb meg-említett királyok szorgalmatosan leseket háznak, midőre pedig meg-víradott volna, béméven némelly baráti az Ajáx sátorába, semmit nem látnak ott egyebet, hanem tsak a meg-hűlt testét (264). Az ottvaló házokat tartassa készen, hogy a midőre feleségünk odamegyen: érdemelhessen kőszűvetet kegyelmed érette (MonIrók. XXIV.43).

MÍG, MÉG: 1) [interrogativum] quousque, usquequo, quamdiu, quoad? MA. [wie lange?] Mygh lezen oth a the lakásod? quamdiu poteris permanere? (JordC. 172). Valyon mig előc en ez velagon? (NagyszC. 374). Mig szenedgyűc eszt o chapast? usquequo patiemur hoc scandalum? (Helt: Bibl. I. Gg). Mig tart ez? (Born: Préd. 561). Mig tart az köz-beniaras? (Fél: Tan. 259). Mig vólt a kopsoróban? harmad napig (Pós: Igazs. II.238). Mig leszűnik itt, bizontalanok vagyunk (MonOkm. XXIV. 472). **2)** [relativum, kötőszó]: **a)** dum, quoad C. quamdiu MA. [solange]. Artatlansag, kiben embőr mygh vagion, mindőn ektelen dolgoktól meg zenutteti magat (DebrC. 142). Mig te ez világban elz (VirgC. 23). Mig ez velagba vannak (98). Ammég velec vagyon a vőlegűny: quanto tempore habent secum sponsum, non possunt jejnuare (Helt: UT. J5). Mig a bűnös testben leszűne, mindadzig mardossa sarkunkat [az ördög] (Born: Evang. I.134). Mig oda járának, más helyt ada addig ő az Eurialusnak (Balassa: Költ. 203). **b)** donec C. [bis] **a)** Myg oltart nem rakanak, adzyk a halat meg nem alt (DebrC. 139). Nem zolhata mind addeg, myg enni nem ada (195). **β)** El halazta, myg attia eh velagból kih mulek (DebrC. 212). Mind adzig giöttre, mig kih mulek (225). Zűnetek meg, mig istennek az zent zolosmat fizetiők (VirgC. 105). Addeg vitetic zűgással, meg valami meg tartoztattya (Cis. H3). Vezettségben lón, mig azoc megjűnéneq: silnit donec redirent (MA: Bibl. L31). Űllyetek itt mig amoda mennyek, és imádkozzam (Ily: KrÉlet. 146). **γ)** Nem hihetem azokat mig én magam el nem iőttem és szeméimmel meg láttam: non credebam, donec veni, et vidi oculis meis (Kár: Bibl. I.314). **e)** [quo; je]. **α)** Mygh towab towab, addeg ynkab halgattyaak (ÉrdyC. 514). Myg towab towab, adyg nagyoban megh beweytty vala ow yozagos teetemenyeenek eerdemes woltat (642). **β)** Mygh nagyob vag, anneawal ynkab meg alazyad magadat (ÉrdyC. 121b). Myg tebbet gondolkodyk magyarol, anneawal ynkab el habordyok es semy dolgot yzeeben nem foghat (421). Mig

incab akzatos zűnel iarz, anneawal incab istenűdöz közelitez (DebrC. 587). **γ)** Mig nagyobb űr, attul tőbbel (áldozzék), és ha szegűny, hát kevesebbel (ÉrsC. KatLeg. 1543. v.). Migh ember nemesob, annal kedvesob zolgalattia istennek ollőtte (TihC. 265). De még inkább imádkozik vala, amúl inkább napról napra elszegűnyűl vala (Pesti: Fab. Toldy kiad. 198).

Mígen: 1) [quousque? wie lange?] Mygen fordeytd el the orchadath een twlen? usquequo avertis faciem tuam a me? (KulesC. 20). **2)** [dum, donec; bis]. Mygen bel megyek: donec intrem (uo. 176. RMNy. II.168).

Míglen: 1) [quousque? quamdiu? wie lange]. Míglen vezet el mű lelkűnket? quousque animam nostram tollis? (MűnchC. Ján. ev. 10. 24). Míglen leezek veletők? quousque ero vobiscum (JordC. 408). Míglen szenedűnéq el ezeket? (Kár: Bibl. I.455). Míglen szollasz efféléket? usquequo loqueris talia? (MA: Bibl. I.453). Uram míglen feletkezel el én rűlam mindonestűl fogva? (Bök: LámP. 142). **2)** [quamdiu, dum; solange]. **a)** Mendaddig ellettem az zerzetet, megleu eu beumem bizik: quamdiu speraverit (EhrC. 79). Eneklek vrnak eu eltemben, míglen vagok (AporC. 68). Nem de illik eo az vőleghen fűyanak beytelnűk, míglen az vőleghen hűvelők vűgon: quamdiu cum illis est sponsus (JordC. 379). Míglen megmutatom, fűgyelmetessen halgassátok (Ily: Préd. I.69). **b)** donec C. [bis]. **α)** Míglen nem érzene: donec sentiret (EhrC. 71). El ne tawozyatok míglen bo nem tellyesedyk az ydó: non exibitis usque ad diem, quo complebitur tempus (JordC. 90). Onnan ky nem yewz, míglen meg nem fűzeted az vtolsó fűllert es: non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem (367). Semmikeppen ki nem megy oman, míglen az vtolsó fűllyeríglen meg nem fűzetsz (Born: Préd. 450). **β)** Míglen ywthwan felette allana: usquodum veniens staret supra (JordC. 359). Ot fakozyatok, míglen onnan kywe mentők: ibi manete donec exeatis (382). Míglen mas kyal tamada: usquequo exortus est alius rex (728). Idestova jár vala, míglen meg száradaűac az vizek (MA: Bibl. I.7). Kereslek téged Jesusom, míglen megtalallak (Ily: KrÉlet. 468). Mind addig föl nem talállhatták a szentek hűlt testét, míglen juta eszokban, bogy (Tarn: Szeuts. 111). **c)** [quo; je]. Míglen az vr isten vala kyt ynkab zereth, anueawal ynkab meg haggya keseeertelny (ÉrdyC. 573).

vala-mig: 1) quantisper MA. [solange]. Valamíg élnek az igazak, sok nyomorúságok-alá vettetik testek (Pázm: Préd. 11). Aesopicus sanguis: valamíg addig, de meg bűnteti isten az vérontást (Decsi: Adag. 133). **2)** donec MA. [bis]. Azonekpen veegbet tennee, vala mygh az őztűke ellen rvgedozwan hűtet az vr isten valaztanaa (JordC. 706). A ki el vészí a másét, mind addig tolvaj s lator, valamíg ezt meg nem adgya (Pázm: Kál. 361). Senki nem tudgya mely erűtlen legyen a hitben, valamíg kísértet nem érdeklí (Ily: Préd. I.439).

Mígnem: donec, antequam MA. [bis]. Azt parančola ennekem bog mend addóg ő aratoival eggesűllec mígnem menden veteménéc megarattatanaac (BécsiC. 6). Nem esmere meg őtet, mígnem zűle: donec peperit (MűnchC. 16). Addeg meg nem bočattatic abbin, mig nem az el veth iozmg meg adattatic (GuayC. 9). Nem engede, mig nem gionek (DebrC. 134). Paranchola gongyat viselny, mígnem tellyessoggel meg vigazyk (DomC. 109). Adik fel nem kele, mygnem meg halgatalek az vr istentwl (VirgC. 46). Meg hatta, hogy adyg el ne ywyewn, myg nem kyalne azon Zonokra ywt (LevT. I.129). Egygyic sem értheti meg őket, meg nem az hat specieseket hűségesen meg tanollyac (Helt: Arithm. A2). Senki ue légyen a sátorban, mind addig mig nem az pap ki iő oműt (Kár: Bibl. I.103). Az mag fellyeb nevekiede, mig nem szárba megyen (MA: Scult. 240). Késsel metélík vala magokat, mig nem vérekben fűrtógének (Šam: Cer. 157).

MÍHÓK: [Michael].

galuska-mihók: [homo tardus, hebes; einfältiger, begriffstüztiger mensch]. Ezen az hadakozáson general földmarschal-lieutenants-ember volt dolga, pedig olyan galuska-mihók-forma ember volt, de igen emberséges ember vala, német-fü (Haz. 1376).

MIL. A mezői fűvek avagy nedvesec mint a vizitők, csőse fű, vagy szárazoc, mint a folyó fű, mil avagy gyapjn festő fű: glastum seu isatis (Com: Jan. 27).

MILLING: villámlo fényességű test, különösen maga az égi villám CzF. [?] Mint a milling a csatépaté között, villogott itt a Jósué' kardjának lapja és éle (Bíró: Micae. 192. Kr.). Sima, mint a milling (Dug: Péld. 1232. Kr.).

MILLIÓ, MILLIOM. Egy millió: decies centena millia PP. Milliom: eine million Adami; Spr. 111. millio SI. Egy million [így]: eine milliom KirBesz. 137. Miliom (Mik: TLev. 439). A perssiai birodalomnak több volt két milliom emberénél (Bíró: Préd. 9). Ezernyi ezer, és milliomyi milliom esztendő (128). Magához csatolja sok millio embereknek szíveket (Fal: NA. 162). Crassus a romai népet, mely több' milliomból állott, gazdagon meg vendéglette; hagytott maga után nyoltz milliom forint áránál többet (Fal: NU. 262).

MILLÓRA. Mijóra: agna, jerke SI. A még esztendőre ellendőt [kecskét] milorának szoktuk nevezni (Misk: VKert. 215).

MINA: cuniculus igniarie machinationis; mine unter der erde PPB. Minára ellenkező miút ási: cuniculum cuniculo exepire, eine gegenmine graben; minát ási valamely vár alá: cuniculum agere, cuniculum in arcam perducere, eine burg unterminiren; minát felvetteti: cuniculo ignem applicare, die mine aufsprengen uo. Gondolta az kűfált meg-ásatni és porral fel vetteti, de egy meg próbált víté, az ellenségnek minák elleiben áskálván, azokat meg-routotta (Konst. 11). Azt mondja nem lőtt még amyi kűfált, hogy ostromnak lehetne, vagyunk minacsináló mesterei, hanem ha azok csinálnának minákat (MonOkm. IX.91. TörtT. 2. 1205).

MILLYE: 1) pyxis, theca, salinum MA. PP. büchse PPB. 2) [gemahlenes salz]. Végy egy tykmonyat, habard egyben apro millyénel, még tésztaé léssen (Cis. 01).

mágnés-millye: [compass]. A régiek csak akkor tudtak éjjel járni, mikor csillagzott; ni a mágnés-millye után a csillagok nélkül eligazodunk (Fal: TÉ. 725).

só-millye: 1) salinum MA, PP. salzfass, salzbüchlein PPB. 2) [gemahlenes salz]. Monda (Eliásus): Egy új edényt ezennel hozzatok, és az új edényben só millyét vessetek! Azonnal kiméne ő fű kűfejére, sőt veto beléje imilyen beszéddel (RMK. V.131).

MIND, MÉND: 1) omnis, totum MA. [all, jed-]. a) Mend gimilectvl munda neki elhie (11B). Num heon muganee, ge mend vv foianec halatut euec (11B). Levin halálnec es puculnec fezo es mend vv nemenee (11B). Mynd eetzaka: tota nocte (JordC. 309). Mynd tollyes Jerwsalem: omnis Jerosolyma (358). Mind eezaka rugaznak uala (DebrC. 174). Mind szent apostolok (ThowrC. 165). Mynd sok zenteknek kyralne azonya Maria (40). Kerlec mynd tollyes zywm zerehth (148). Zyleye mynd eeyel ymatkozky vala erátté (ÉrdyC. 519b). Wr istennek es az mynd meynyey zentőknek emlékezőtyőkre (302). Mind országoc szerént lakodalmot tőnec (Kák: Sáms. B4). Ezekőtől az veszedelmektől, nem mind esztendő által kel felni (KBées. 1572. f). b) Mynd meg holtanak, kyk . . . : defuncti sunt, qui . . . (JordC. 360). Ezeket mynd te neked adom: haec omnia tibi dabo (363). Mynd tettetek alnoksgat: operamini impietatem (374). Mind egembo: simul omnes (DöbrC. 352). Zekerekőn boesata hazokhoz mynd őket (DebrC. 90). El zagatalud mynd [így] ky

gomlaltad (GyöngyC. 2). Az balwan istenneknek templomy mynd leo hwllanak (ÉrdyC. 338). Megh fte mynd őketb az felelm (WinklC. 294). Jól látjuk, hogy mind el kell vesznünk, ha az mi búneinkből hozzad meg nem térünk (RMK. VI.88). Ezez mind körülbe Israelnec tizenkét fia: omnes li in tribubus Israel duodecim (Helt: Bibl. I. Bb). Az nap kelleti szelec mind szárazsnaec (Cis. 112). Az vezér megindulása előtt gulyájakat, s gyermekőket inkább mynd Szolnokba költőzteték (Szal: Krón. 122). Nem mind igaz volt az ártatlanok gyalázása (Pázm: Préd. 5). c) Fogagatok es meg agatok te vrtoknak istenteknek: minden kik kőrnől aiandokokat aiandokoztok: omnes qui . . . (AporC. 31). Ő itéleti minden en előtttem: omnia judicia ejus in conspectu meo (DöbrC. 36). Sőt azt is meghagyja vajda ő népének, hogy minden valami keveset önnének (Thaly: VÉ. 164). d) Kiki mind: unusquisque, unus quilibet C. Kiki mend ahera vezi, meiere . . . (VitkC. 8). El ozolnanak, ky mynd ew nyolwe zereht (ÉrdyC. 64b). Ky mynd ezeeben veogy (65b). Francis-kóruL azért ki mind példát vehet, szerelmes tarsáruL kinek illik érthet (RMK. VI.52). Ki ki mind haza vogy az ő mustyát (Helt: Krón. 84). Kiki mind nezzo az wr istennek parancolat-tyat (Helt: Bibl. I. c4). Kiki mynd határiban tartsa magát (Deesi: Adag. 216). Kiki mind dolgára méne: iit unusquisque in viam suam (Kár: Bibl. I.302). Kiki mynd az ő sátoránec aytáján áll vala: stabat unusquisque in ostio papilionis sui (MA: Bibl. I.80). Az sz. irás könyveit kiki-mind magától meg esméri az sz. leleknek belső tanításából (Pázm: Kal. 503). e) Meud ez világ: totus mundus (EhrC. 1). Ky zarnazeek ez lyr mynd az tartomanban: in universam terram illam (JordC. 380). Mind a nepek előtt: coram omni populo (DebrC. 3). Mind az eetzaga [éjtszaka] inacsagba lőn fogalatos (114) Mynd ez vilagon méne nepseeg uagyon (SándorC. 2). Mynd ez zeeles vylaghnak (ÉrdyC. 506). Szóla Eleázár mynd az zsidók képében (RMK. II.322). Minde világ gondját csak egyedüll bírod (RMK. VI.191). Elfoglalac mynd az országot (Helt: Krón. 22b). Egyebekkel nem gondolnak, ba mynd ez világ kűlőmbet tamított vólnais (Pázm: Kal. 150). f) Mynd ennee draga yozagok: tantae divitiae (JordC. 919). De mindennyi szántalan kinjaiban, mégsem vétkezék Jób semmit azokban (RMK. IV.63). Ki gyöz mynd enni praedictum halgatni (Zvon: Post. I.164). Mind ennyi kerengésekkel, chak azt akurja el-hitetni (Pázm: Kal. 686). g) Mind az' egész: universus MA. Mynd az egheez lwkana warus fűl cezzene (ÉrdyC. 337). Kezde szólni, mynd az egész köneetésnec képében (Helt: Krón. 185). Mind az egész világ fel-támad isten-mellett (Pázm: Préd. 7). h) Mend ez: hoc totum (MitelC. 16). Amni io te zőmeidnec előtte, mynd azoe tettem (GuaryC. 54). Honnan vannak ennek mynd ezők? unde . . . huc omnia ista? (JordC. 397). Myndlazi tegeyeek: omnia faciant (917). Mynd lezek es eelnyenek (ÉrdyC. 522). Mynd azok kik wtet kwuetik (VirgC. 20). My lezen nekünk mynd ezert (24). i) Kynek mynd kewes ywthna benne: unusquisquo modicum quid accipiet (JordC. 642). Myndennek meg fyzeteo mwknyaat, kynek mynd ew eerdene zereht (ÉrdyC. 525). Meg kerde mynd előtők [mindnyájok előtt] (627) Hath ymegh, kyken mynd aranyas hym wagyon (RMNy. II.35). Volt 16 kapásom, attam egynece 12 pénzt napszámban, vallyon mennyit attam mynd nekik? (Helt: Arithm. C.5). Nathur, Somejas stb. könyve, kikről mind emlekezet vagyon az szent irásban (MA: Bibl. Elsb. 1). Álmot hoz szemedre, rustságot el fűz, hallást is élesít, szót tisztít, erőt ad: mind segít ezekre (Fely: SchSal.29) Egyigyh mynd ketseghen kellene esnünk (Expriec. 6). 2) [adverbium] a) [semper; immer] z) Negyuen napon negyuen éyel mind esec az eső (Valk: Gen. 5). Negyuen éyel negyuen nap mind esic az vtán (Vizözön. A3). Hogy ha az nap eső leend, negyuen napig az vtán mind es (Cis. 5). Hogy ha mynd napról napra teried az poklosság annac bírén: sin efflormerit discurrrens lepra (Kár: Bibl. I.99). Licadesnek volt egy lűdja, a ki ötet annyira szerette, hogy mikor az ura sétált, a lűd-is mynd utamaa sétált

(Misk: VKert. 347). Az nap mind volt az ellenkezés (TörtT. I.233). Széltibe hordják veszedelmes orvosságaikat, és még mind oly balgatag emberekre találak, a kik tőlök el-ámitatják magokat (NótM. 63). **β)** Mynd foganattatwl foghwa (ÉrdyC. 505b). Meg nem változot, hanem mind eleitől fogva egy es egyenlő volt (Helt: Bibl. I. a4). Mind ifúsagatol fogva ismertem, es sokszor egyűttis laktam nagysággal (Borr: Evang. III.5). **γ)** Herodes halalay mynd ott lakok: fuit illic usque ad obitum Herodis (Pesti NTest. 4). Mig az nap leszen, addig mind predicatorie az Christos igye (Szék: Zsolt. 206). Tellig mind virágzie (Mel: Herb. 136). **δ)** Mégis mind aluszie aluszie Christus az ő ideitig (Zvon: Post. I.336). **ε)** Mend eűfelig (DomC. 74). Az fwldevn fekek mynd delig (VirgC. 35). Samuel alunéc mynd reggelig (Helt: Bibl. II.117). Nagy viadalt tartanac mind nap estic (Helt: Krón. 41). Az holtaknak beket kel hadni, mind az vltso feltamadásig (Fél: Tan. 513). Mind mostanig: usque nunc (Káldi: Bibl. 233). Kilenczven királyok mind fottig az római ecclesiának tagjai vóltanak (Pázm: Kal. 630). Szombat mind keddlis tiszta lagy údönel (KNagsz. 1621. D). Mind a veszedelemig: usque ad perditionem (Ily: Préd. I.184). **ζ)** Mindhalig: ad mortem (DöbrC. 315). Ez tytkot mynd halalay se mongyad senkynec (ÉrdyC. 339). Ott lón Herodesnec mind haláláig: erat ibi usque ad obitum Herodis (Helt: UT. A.4). Mind holtig tisztan megtartia az ő agiat, hazanac tisztességet (Pázu: Fel. 105). Mind holtok napjaiglan: ad obitum usque diem ipsorum (Ver: Verb. 145). **η)** Mynd eeltygh: semper JordC. 42. perpetuo 83. Giözedelmeert osztan mind eltig giölölö a Saul Davidot (Szék: Krón. 28). Az étel után eűfellig mindétig táncoltak (RákF: Lev. I.238). **θ)** Minduntalan: semper MA: Bibl. V.46. Mint úntalan ettem: ego semper comedi (Warm: Gaz. 135). **ι)** Mind addig: adeousque Pl. eousque, tandiu Kr. tandiu (JordC. 297) Mind adzeeq sem monda miest myg nem .. (DebrC. 81). Nem zollhata mind addeq, myg enni nem ada 195). Mind adzyg giöttre, myg kih mulek (225). Elewtek megyen vala mynd agygy, meegnem: praiebat eis, donec (Pesti: NTest. 3). Mind addig tūr és szenved: akkor osztán orditva szóll (Pázm: Préd. 13). Nem mind addig együnk, mig a gyönyörűség vonna (435). Látod a fegyvert is mind addig sem viselik, mig csizároknak kezek rajta nem tecczik (Felv: SchSal. IV.13). **κ)** Mind ez ydeygen megb marattanak vona: usque in hanc diem (JordC. 387). Az napságtól fogva mind ez ideig: ab illa die usque in praesens tempus (MA: Bibl. I.56). Mind eddig: hucusque (Káldi: Bibl. 241). Mindékkoráig nem juthatott (RákF: Lev. II.598). **λ)** Meli hold el veszesnek uoge tart mind színten mindszent hanaak 8. napiáig (KBécs. 1572. D2). Christus miképpen alázza meg őnnön magát mind szintén á halálig (Kules: Evang. 252). Tehát, mind szinte az Christus halála-előtvaló napig tartott az engedelmre-való kötelesség (Pázm: Kal. 556). Rendel egymás vtán mind szinten az első fő paptól fogva (EszT: IgAny. 168). **μ)** Mind jobban jobban köttöledie vala (Helt: Mes. 364). Napról napra mind kezel kezdé intni Kassához (Helt: Krón. 193). Miekutánna az nap feltamad, mind jobban jobban mutatya magát (MA: Bibl. I.190). Mind inkább inkább napról napra neukeedik (MA: SB. 219). Mind inkább inkább lassudnak rajtad az előbbeni sűrű késértetek (Otr: Besz. 414). Az után megint mind tovább-tovább keresi [a kineset]; és mentül tovább ássa a földet, mind többet-többet talál (Otr: Tökéll. 195). Haza is indult benne mintegy négy ezer; kikben kevés ment baza, hanem mindinkáb elveszték (TörtTár. I.233). **ν)** [ubique; überall]. Mind körül: per circuitum (JordC. 19). Soc faluc vadnac ot mind szellel (Helt: Krón. 3). Az vért tőlte az óltárra mind környél: sanguinem fudit super altare per circuitum (Kár: Bibl. I.95). Valahal az sz. irás, az anyaszent-egyháznak engedelmessége-alá vét mindeneket, mind ugyan ottan az szentekhez eresztett könyörgésit erőssiti (Pázm: Kal. 791). **ξ)** omino, penitus MA. [ganz]. Ha mind el kőnczoltok, sem halok meg (DebrC. 25). Mind ez elsőkg: usque ad primos

(Fél: Bibl. 33). Mind pokolig le gyaláztatol (Zvon: Post. II.254). Megszámálá őket attól fogvín, az ki harmincz esztendő vala és folyeb, mind addig az ki ötven esztendő vala (MA: Bibl. I.122). Az keresztyén hitben pedig mind külömben vagyon az dolog (Pázm: Kal. 70). Syriából velle nagy wrac vamae, Aegiptomból Euphratesig mind vamae (Cseng: Jer. A.1). Mintha már mind a dió-fáig övé volna (Misk: VKert. 437). **β)** [simul; zugleich, zusammen]. Mind hazabeli nepenel egietömben (DebrC. 6). Mynd az ew ftyawal meg keretzeltködeek (ÉrdyC. 520). Adam mind felesogestől el reytezéc: abscondit se Adam et uxor eius (Helt: Bibl. I. B). Ez igen kegyetlen ember vala, mind a felesignel özne Jezabellel (Szék: Krón. 32). Borodban tarez sallyát mind virágostól, fremmel es ezer leuelő fiuel egyetemben (Cis. K3). Elvesztem őket mind az egész földvel egybe: disperdam eos cum terra (MA: Bibl. I.6). Elboezátlac mind gyermekestől: dimittam vos et parvulos vestros (MA: Bibl. I.57). Az istentől megbüntettet mind á pártosokkal egybe (MA: Bibl. I.137). Az ő igaz hiték mellett, mind esuda tetelestől pokolban melhetnek (Matkó: BCsák. 66). **γ)** et, quoque, etiam MA. [beides, sowol — als auch]. **δ)** Mynd mymagwnk mynd barmwnk: et nos et jumenta nostra (JordC. 159). Oth mynd hw mynd az ny atywnk megl halanak: obiit ipse et patres nostri (JordC. 727). Mynd az gheregők, mynd az sydok (769). Mind János, mynd Jakab es Petőr (DebrC. 4). Mynd bewtht nap mynd hwseewe nap (LányiC. 318). Hol ott mynd jdwessegheet meg ohatna, mynd wr istennek, bwgzosagosban zolgallatna (ÉrdyC. 335b. 341). Mind közel, mind távol: cominus atque eminus (Decsi: Adag. 26). Mind elől, mind hátul (Káldi: Bibl. 274). Tele legyen mind a pince, mind a bót (Thaly: VÉ. II.127). **ε)** Mind az ökör s mind a zamar imadak (DebrC. 56). Hugi mind a heli s mind az időb igienlő alkalmassagba lenne (DebrC. 228). Jelen vagyon azoknál, mind tanacháua, s mind segetséguel (Helt: Bibl. IV.3). Az kiczió szaj ilie miut [gy] az aszszonyoc ábrázattayához, smint az aszszony szabásuakhoz, az az, lágyakhoz (Cis N4). Mind ingo s mind veszteg álló jóckal bövölködven (Com: Jan. 188). Mellyben találatik mind buza és mind konkoly: et zizania et triticum (Vallást. 203). Mind a kettőből az emberek veszedelemben vannak, mind remélvén, s mind kétségbe esvén (Ily: Préd. I.3). Mind Aladárius s mind Deitrich elesenek (Liszny: Krón. 162). **ζ)** Mikoron mind alól folyfél cyphrac vadnac, vesd el őket (Helt: Arithm. K4). Mind kézlen lábbal: manibus pedibusque (Decsi: Adag. 25). A ki lágyan és gyengén szereti az ő testét, el-veszti mind testét lelkét (Pázm: Kal. 599). Az idő-szerént-való jók és gonoszok mind jókra gonoszokra terjedgyerek (Pázm: Préd. 31). **η)** Levelét Sz. uram meghozá, mind izenetét megmondá (LevT. II.205). Mózes áldozik magáért, mind a községért (Kár: Bibl. I.95). Benne feltaláltatt a bátorság, az okosság és mind az értelem (Mik: MulN. 38).

[Szólások]. A ki eűféllelkel nem tud kedveskedni, mind a z o n süketeknek beszéll (Fal: NU. 353). Mind egyig: ad unum, usque ad unum MA. Ninczen ki iot ezeleködnee ninczen mind egizlen (Szék: Zsolt. 52). Az Baal istennec papit mind egiz le vagata (Szék: Krón. 34). Ha mind egyig elvesztenél az népet (MA: Bibl. I.132). Mind egyig, az római hittől el hasonlott mostani vallások ollak (Pázm: Kal. 140). A fene-vadak eűjel az ő barlangjokból eledel keresni mind egyig ki-mennek (Misk: VKert. 3). Az ew agyabol, mynd hws o s t w l zemey ky esee nek (ÉrdyC. 403b). Uram azt az majort mind veteséstől csak magamnak adta vala (LevT. II.101). Mind gyökerestől kiszaggatya Ezech. 17. v. 9. radicibus ex-tirpabit (MA: CorpGramm. 263). Az viselő ezüstös kardomat mind lodingostól hagyom Moréi Jánosnak (Radv: Csal. III.313). Az ő igaz hiték mellett mind esuda tetelestől pokolban melhetnek (Matkó: BCsák. 66). Oly hatalmas erővel vág Czédiushoz, hogy mind kardostól egy útt elszakad derekától a jobb karja (Hall: HHist. III.150).

Rézédény csináló, kinél vagyou lombik, kondér mind fedőjével (ÖtvMest. 32. vsz.). Bizony idős vagyok mind uram mal őszve (RMK. VI.266). Ez igen kegyetlen ember vala, mind a feleségivel őszve Jezabellal (Szék: Krón. 32).

[Közmondások]. Nem mind arany, a mi fénylik (Fal: NU. 350).

egyszer-s-mind (*egyszeress mynd* ÉrdyC. 60): **1)** simul C. una MA. [zogleich]. Nem zolgallhattok egyszer-s-mind istennek es az mamonnak (JordC. 31). Az ragalmazó zaiában az ragalmasság merög, kinél egyszerűs-mind három embört mar meg (GuaryC. 12). Hogy egyszer-s-mind iónéne: pariter venientes (Kár: Bibl. I.513). Az isten nem ezersz-mind teremtette ez vilagot, hanem hat napon (Kár: Credo. 111). Nem lehet egyszerűs-mind kettő, hanem egymás után: difficile est simul flare et sorbere (Deesi: Adag. 97). Nem jó egyszer-s-mind két nyeretget fűni (Czogl: Japh. 201). Senki egyszer-s-mind vadolais, birois nem lehet (Zvon: Osiand. 87). Ne kívány sokat egyszer smind (MA: Scult. 985). Az eskút az ispinacczal egyszer-s-mind köll felteüni (Radv: Csál. III.38). A melly tudomány olly hasznos, az egyszer-s-mind elégséges az földösségre (Pós: Igazs. I.76). **2)** [confestim, repente; sogleich, plötzlich]. Mehé hallak az iesus neuet ezersz-mind terdre esenek (DebrC. 338). Két hónapot eltöltök ilyen remény-ségben, a midőn az idő egyszer-s-mind megváltozék (Mik: TLov. 314).

Mind-az-által, mind-azon-által (*mindennuk általa* RM. Ny. II.111): nihilominus, tamen C. attamen MA. [trotz alledem; nichtsdestoweniger]. De mind az által: sed enim C. Myndazom-által voltanak hamis profetak: fuerunt autem pseudoprophetae (JordC. 857). Mynd azon által sem akaraa hnyye (ÉrdyC. 337b). De mynd azon által es az ew vasottsagokat el nem hagyaa (341b). Leottek magh alygwkal, de mind azon által is meeg chak az kapwatis fel nem vonatou (LévT. I.277). Előszér nem mégyen el, mind az által másodice hivatallára az királynac el mégyen (Kár: Bibl. I.140). Ha szintén értelmes beszédet szólandis, mind azon által nem adnae holt neki: sensate loquitur, et non datur ei locus (Kár: Bibl. I.658). Mind az által szükséges hogy el iariának dolgokban (Mon: Képt. 1b). Ezeket az dolgokat el negezen az Cantilina mind az által az polger-mesterseget kinanya vala: his rebus comparatis nihil minus consulum petebat (Deesi: SallC. 19). Noha nem istentül küldettek, mindazonáltal a sidók kedven kapták őket (Pós: Igazs. 395). Almos, jóllehet Tatárországban születettet, mindazonáltal Erdélyben holt volt meg (Lászy: Krón. 12). Kiktől a castélyokat noha mind-nált el-vévé mindazonáltal őket Magyar-országból ki nem űzheté (324). Nagy tudatlanságokat nekik fel fedezi, mind azáltal hveit csak gyengén csöpeli (MolnF: LTárh. 112). Noha mind ezek nem látszottanak is valamely nagy dologra nemő, mindazonáltal s. nagy örömben volt (Mik: MulN. 217). Jóllehet ugyan, hogy azt tartjuk szép madárnak, melynek szép a tollazatja: mindazonáltal a nemes embernek ékessége nem a czifra ruha (Fal: NE. 30). In summa: gondolom szerént theorice, speculative kezo, líba lehet beszédeknek: mindazonáltal tetteben in praxi esonka-bonka (73). Való ugyan, hogy a kész elme is néha megáll a galibás dolog előtt; mindazonáltal serényen s bátran kivágja magát (Fal: UE. 403).

Mind-ez-által, mind-ezén-által: ∞ Yol lehet . . . , de maga mind ezáltal az ű. kerestet be tofosyto (GuaryC. 41). Jóllehet zoltan kyralknak eleme kemony bezedekel predikal vala, de mynd ezen által nagy tisztességgel fogazta vala (VirgC. 46). De maga mind ezáltal hozad odo az leanzot (TilC. 313. 230. KazC. 55. RMNy. II.53).

Mind-nyájan, minnyájan (*mindnyájan* RMNy. II.233. *mindnyájan* Zvon: Osiand. 139. *mindnyájan* Szár: Cat. A2. *mindnyájan* omnes Kár: Bibl. I.158. ni *minnyájan*: nos omnes Ily: Kat. 57.): cuncti, plerique C. [alle, insgesamt]. **1)** Myndnyájan eenek:

concederunt omnes (JordC. 403). Valanak mynyájan egyetembe azon helyen: erant omnes concorditer eodem loci (709). Meltau yntetünk mind nyájan (CornC. 2). Jöuetek en hozzám mind náian (Sylv. UT. I.18). Mig minnyan eleget isznae: donec cuncti bibant (Helt: Bibl. I. K4). Hogy minnyájan az régi sze. atyák el-tévelyedtek (Pázm: Kal. 591). **b)** Herodes mind náian feiteket uery (DebrC. 332). Eag mestőr teremeth mynd nyájan mynketh (WinkC. 368). Kerlek tyteket mind nyájan (VirgC. 123). Mynd jól esmertelek myndnyájan (LévT. I.156). Szabadságot is igére minnyájan azzoknac, kic meg terméne (Helt: Krón. 24). Nagy szégyen volna minekűnc minnyájan törökekne (Helt: Krón. 129). Inti Pétert, int minket is mindnyájan (Tel: Evang. I.112). Mert ha nem niwelnök, rettenetesképpen büntetne meg minnyájan (ErdTört. II.351). **c)** Ha egyik sem használ, hiszem segít mindnyájan: si non possit singula, multa iuvent (Toln: Vig. 207). Az úri társaság mindnyájan összegyűlvén a szokott helyre (Mik: MulN. 306).

Mind-nyájunk: nos omnes SI. [ein jeder von uns] mindnyájatok: unusquisque vestrum, vos omnes MA. [ein jeder von euch; mindnyájok, mindnyája: unusquisque eorum; ein jeder von ihnen, sie alle]. Minden módon: omnimode; minden nap: quotidie MA. Minden második esztendőben: alternis annis PP. Minden nemzetec: omnes generationes (MünchC. 15). Mynden dycherethwel melthossagos: omni laude dignissima (FestC. 20). Gyogyoythvan mynden beteghőket: sanans omnem infirmitatem (JordC. 364). Magassab mynden vetemeeinel: majus est omnibus oleribus (395). Magamat mindel [így] byntel meg ottalmazom (GyöngyC. 53). Minden ő határiban: in omnibus finibus ejus (Helt: UT. A.4). Raytunc vadnac minden ereieckel (Born: Ének. 119). Minden tisztá egyo azokat: qui mundus est, vescetur eis (MA: Bibl. I.137). A sólyom szép és tekintetes madár, minden részeiben, minden maga viselésiben (Pázm: Préd. 30). A szent léleknek mindem [így] ereje (Ius: Apol. 139). **2)** quisque C. [jeder, jedermann]. **1)** Minden megl őlyo hw atyafyath: unusquisque occidat fratrem suum (JordC. 70). Vyalagoson myndenek: luceat omnibus (JordC. 365). De myndenek egy feyedelmők vala (ÉrdyC. 556b). Lesztec mindemec gyűlötségben: eritis odio omnibus (Helt: UT. M.8). Nem tudja vala minden hog David istentől választot volna (Szék: Krón. 28). Meg paranzola, hog minden ola memé es imadna a kipek (44). Minden peniglen ki a gyözködő helyen küzdic, mindenekrül megtartoztattya magát (Tel: Fel. 129b). Nem minden leány, az ki pártában vgyon: multos thyrigeros, paucos est cornere Baebos (Deesi: Adag. 47). Mindemek parancsolt isten, hogy felebaráttára gondgya légyen (Pázm: Préd. 39). A szent irás kötelez válogatás-nélkül minden embert, hogy mást mindent magánál fellyeb' valónak, és bősülletesnek tartson (60). Minden szót fogadgyon (Zrínyi I.49). Szolgálatod közölk örömet mindemnek (Orezy: Költl. 43). **b)** Mindeneknél gyors: velox apud cunctos (BécsiC. 3). Mindenektl meg vtalvan nagy alazatosságba latya vala wtet (VirgC. 81). Myndeneknél magatokat gonozbaknak alyzatok (139). Engedelhességtec minden khöz elhírhát: vestra obediencia in omnem locum divulgata est (Helt: UT. 55). Mindeneket hatra vetünk, valakik az igaz tudomant meghomalosítottak (Fél: Tan. Előb. 10). Szép intésekkel serkentettek mindeneket hivatalyok tellyesítésére (Pázm: Préd. c3). **3)** [quidquid; alles]. **1)** Kez vagyok nekod mindenrwl eleget tenem (VirgC. 17). Tehetem istenségednek myndenbe zent akaratiat (25). Vramköz vagyok mindenne valmit en velem teoz (31). Es mindenbe,

Uttem: et comedi ex omnibus (Helt: Bibl. I.N). Mindenre rongy: totus pannosus PP. **b)** Mendenee: omnia (BécsiC. 4). Myglen myndenek meg legyenec: donec omnia fiant (JordC. 366). Myndenek emmekem adattanak: omnia mihi tradita sunt (387). Myndenekben hagyom istennek bwnwse magamat (VirgC. 13). Atte zerelmedt meg vltalom araniat es mindeneket (44). Myndeneketh, kyketh tezen: omnia quaeumque faciet (KulcsC. 1). It kezdetenec el a het bdsiges esztendc, kibe mindenek nag' boun termenee (Szék: Krón. 15). Omnia vestra sunt, mindenek miénk, valamiket isten alkotott (Pázm: Préd. 115). A testnek minden iszonyatosok (Illy: Préd. II.70). **4)** [totus; ganz]. Egiptomnae minden földét: totam terram C. (BécsiC. 18). Vigagagatok istennek mennyeknek felette es minden föld felet te dyczesoged: in omnem terram gloria tua (AporC. 1). Myiden ayoytatossag (ÉrdyC. 509). Halalanak Demeter volna myndden oka (595). Az te annyadat minden cletbede tisztelyed . . . (Pécsi Szék. 63). Jo ezalados ember, es minden életit bdogól viseli (Cis. F3). Azon igyekoztem mindon életomben (Frank: HasznK. b) Meg-retteuek, es reszket minden testem felelemben (Pázm: Préd. 24). Az csaszár beteges kezdett lonni, minden képéből kikölt (TörtT. 1878. I.15).

[Szólások]. Minden bintelen vezdtte eb zent embórt (DebrC. 6). Mynden ok vetetlen (LevT. I.28). Az ki chak egy halalos bounben talatitakis halala oraian, minden ok vetetlen el kárbozik (Lép: PTük. I.205). Azt minden ok-vetetlen kivánon toletek (Pázm: Préd. 226). Mostis, minden ok-vetetlen ki kergetnek őket (Pázm: Kal. 117). Helielike consuloc emeltetenee, minden esztendónkint (Szék: Krón. 52). Minden naponként: quotidie MA. Minden bizonyos a u (Misk: VKert. 207). Minden bizonynyal (PHov: Apol. 3). Mindónonknek kelh ezon erólkódnök (DebrC. 33). Myndenewnknek zent istenewk (ÉrdyC. 33). Mindenfünknek adatdatot az kegielem (Fél: Tan. 247). Vegye fél mindentek ew twrribwomat: tollat unusquisque turibula sua (JordC. 154). Myndentek keresztelkogyek meg: baptizetur unusquisque vestrum (713. 808). Mindóntóknel kysseb ugok (KazC. 28). Zerelmes atyammfyy myndentek nagy sok yoth tehetek (ÉrdyC. 149b). Erről ertetyk zent palnak moudasa, myndentek twggya (353). Nem myndentek felewl zolok: non de omnibus vobis loquor (Pesti NTest. 218). Nem mindentekről szolok (Sylv: UT. I.148). Kósse mindentec az ó fegyuerét oldalara: ponat vir gladium super femur suum (Heli: Bibl. I.58). Szükség minden v o l t a k e p p e n, hogy az gonoszokis gyótródgienek (Lép: PTük. I.21). Ijinnfünk kól minden volta képpen, hogy az malasztot, bñntetel miatt el vesztik (I.191). Órizkedgyék attól kiki minden, hogy az ó hitit nem az ezudatételeken, hanem az tudományon épitse (MA: Scult. 966).

egy-ménden: unusquisque BécsiC. 41. MünchC. 45. [ein jeder]. Egmenden uapon: quotidie BécsiC. 24. 68.

Mindének: uterque C. singuli MA. quisque JordC. 45. [jeder]. Nem boczathattayuala ewket ketten ketten: myndenyket (uuumquemque) kewlewn boczattayuala (EhrC. 82). Zentsegnek regulay kyknek myndenyket Maria meg tarta (CornC. 35). Ol zeroteeth vagon kóztók, hog' mindenik vgan zerety masikath, mynth . . . (SándorC. 1). Myndenyeknek oztatyk vala (VirgC. 125). Lassue meg imnar mindeneknee sumuayiat (Helt: Bibl. I. h2). Ezeknek mindenik hamis értelem (GKat: Válts. I. Előb. 28). Négy drága oszlopokat állatnak fel fista finom aranyból, mindenik oszlop magában angyali forma képet mutatván (Hall: HHist. III.175). Mindenik malom három-három köre forgó (Gér: KárCs. IV.318). Mindenikünk megivott tizenkét ejtelyhit (Mik: TLev. 85).

Mindenink: quilibet nostrum, unusquisque nostrum PP. [ein jeder von uns]. Isten úgy visel mindeninkre gondot, mint-ha senkire másra semmi goudgya uen volna (Pázm: Préd. 908).

Mindeninknee ezelekedeti minémű leszen, a tűz meg próbállya (Vás: CuiCat. 164). Emborségessé mindeninknee jó lenni (Illyef: Jephtha. 3).

Mindénitök: [quisque vestrum; ein jeder von euch]. (Beythe: Epist. 54. Kár: Bibl. II.124). Mindenitec tudgya (Zvon: Post. I.188). Mindenitek vétkesnek tartatik (Hall: Paizs. 245).

Mindénök-fölött (mindeneknek fölote teremw istenemet nem zeretem VirgC. 5. az házasságban az eladandó személynee akarattya kívántatic mindeneknek fölote MA: Bibl. I.21.) : praepimis, imprimis, praeceteris, ante omnia SI. [vor allem, über alles]. Gonoszt eselekedék mindenek felet: fecit malum super omnes (Illy: Préd. I.6). Mindenek-felet-valóság (Sárp: Noe. 374).

Mindénös: **1)** omnimodus, omnifarius MA. [allerlei]. **2)** Mindenese: totum ejus fac Kr. [verweser, vorstand]. Egy ikarna mindenese lenni az pispókde köztöt (MA: Tan. 1174). Erdődy Bakacs Tamás magyar királyoknak mindenese vala (Szeg: Aqu. 61). Mindenese (vezetéknev 16. 17. sz. Nyr. X: 227).

Mindénöstől: totaliter, omnino, penitus MA. omnino BécsiC. 52. [ganz, gänzlich, völlig]. Meudenestwl meg vltatott: totus despectus (EhrC. 2). Hozza valo zent zeretebben mindenestwl elmerwlek (VirgC. 61). Vram en mindenestwl tyed vagiok (44). Embór yth lezón myndónöstől zvweseghős (WinklC. 290). Mindenestül ezeren ha valának (RMK. VI.133). Ezec az Rachelnek fia, mindenestül tizeneggy lelke: filii Rachel omnes animae quatuordecim (MA: Bibl. I.44). Ne hadnóc mindenestül meg halni az barmokat: non penitus jumenta intereant (I.325). Mindenestül ismeretlen hely (Toln: Vig. 12). Mindenestül haraggal és busnlással bételvéu (Illy: Préd. I.15). Nem több, hanem círceter tizenötig való esvén el mindenestül közülök (Thaly: Adal. I.31 8). Mindenestül másfél százan vagyunk (Mik: TLev. 409).

[Szólások]. Mindenestől fogva: omnino, prorsus, inuniversum C. Myndenesthl foghwa vylagos lezen: erit lucidum totum (JordC. 566). Mindenestvl fogua megvta (MargL. 6). Lassan lassan mindenestvl fogua meg njula (DomC. 91. 8). Egy lelky iozag egyeb lelky iozagok nekevl myndenestvl fogua semmy (CornC. 55). Cag ne maradnec myndenestwl fokwa yresen (LevT. II.2). Samuel az olot, az az, mindenestül fogua meg egető aldozatot el kezdte (Mel: Sám. 27). Mindenestül fogua buszonnegy méltosagos könyű vagyon (Helt: Bibl. I.e2). Mindenestül fogua szöres, mint egy szöres bór: totus in morem pellis hispidus (I. L4). Mindenestül fogua való kopaszság (Kár: Bibl. 1.99). Mindenestül fogua való számoc vala két ezer: omnis numerus eorum erat duo millia (I.396). Mindenestől fogván az mammonnak adták magokat (MA: SB. 121).

Mindenféle: omnigenus, multijugis, multijugus MA. [allerhand, allerlei]. Mynden felee neepek kezdől: de cunctis populis (JordC. 266). Mynden felee halak be gywnek: ex omni genere piscium coegreat (396). Myndden felee nyelwlek (ÉrdyC. 541b. 198). Igzertfünk minden fele notesnek felet (RMNy. II.83). Minden feliec: ex omni genere (Helt: UT. D.1). Szent Pál is az elesegnec nem mindenfele valogatatas karhozattyya (Tel: Fel. 110). Boczanatot kel kézni minden felét vétkekről (Vás: CuiCat. 260). Oda ki mulattam, kitakarodván velem felesen [sokan, számosan] mindenféle rendelköll, úgy felesigem kisüisire is az kuruczékból (Monlrok. XV.384). Haragomban sokszor káromkodtam, teremtettével ugyan életemben sem szitkozódtam valami tíz- vagy tizenkettőnél többet, de egyéb mindenféléet bővön szórtam (Haz. I.219). Az isten jóvóltának truczára belé keveredni mindenféle gonoszságba! (Fal: NE. 50). Nem de nem kigyót, békát, mindenféle tsufságot mondottál a mi magunkviselésére? Nem de nem örök keserves kínokat osztottál fejünkre? (Fal: NA. 132).

Mindenféleképpen: omnimode SI. [auf jede art]. Mit tolvaj el nem vitt, perrel el vetetok, mindenféle képen Cleon fogyattatik (Oreyz: KültH. 132).

Mindenfelé: quacunque, qualibet C. undique versum MA. [überall hin, in jeder richtung, überall]. (Zrinyi. I.73. II.7. 12). Itt mindenfelé elértiltek (RákF: Lev. I.56).

Mindenfelől: undique C. undiquaque MA. ex omni parte JordC. 40. undique 457. 597. [von allen seiten]. Mykonon latta vona Bela hogy mynden felől bekesege vona, meene feyer varraa (ÉrdyC. 397b. 510b. Zrinyi II.196). Minden-felől a helyt lakja gyönyörűség (Gyöngy: MV. 16).

Mindenként: omnimode SI. [in jeder hinsicht, durchaus]. Nagoe leznee mendénkent: magni erunt per omnia (BécsiC. 46). Ne eskeggétec mendénkent: non jurare omnino (MünchC. 22).

Mindenképpen: omnifariam C. omnimode Com: Jan. 177. in omnibus JordC. 805. omni modo MA: Scult. 8. [in jeder hinsicht, auf jede mögliche weise]. Kwlde hozza frater Masscost, hogy wét myndenkepen hoza hiunaia (VirgC. 20). Minden kepen iol volnank (LevT. I.25). Christus mindenképpen mi hozzanc hasomlo az bñtül meg válya (Zvon: Post. I.113).

Mindénkor, mindénkoron, mindénkort: unquam, plerumque C. semper, sempiterna MA. [immer, jederzeit]. Nem mindenkor használ a futás: non semper felix est fuga PPBl. Mindénkor: semper (EhrC. 3. BécsiC. 31). Az Kristus nalook mindénkorth előve keanokoznak meny (SándorC. 6). Mindénkor vig es iokedvew volth (VirgC. 36). Mindénkor mezt lab yart (50). Mindénkoron hátakon valánc az gottusoknac (Helt: Krón. 11). Leg ennekem erős kü sziklam, melhez folamiae mindénkort (Szék: Zsolt. 69). Az poganioc mindénkort azon igieköztec hog . . (Szék: Krón. 22). Az gazdagok marháia mindénkoron iob az szegényekénél (Deesi: Adag. 50). Mindénkor zóldellő veszeje Aáronnac (Zvon: Post. II-603). Mindénkor tarto es óröcké valo husvétí innepet állonec (MA: Scult. 497). A tyúk tsirkéinek szorelno-miatt meg betegszik, es mindénkor tsak nyeg (Pázm: Préd. 179). Mindenekben s mindénkor vigyazzon: in omnibus et semper vigilet (SzCseno: Conf. 133). Azt mond hatták felőlök, hogy mindénkor imádkoznak, mert gyakran imádkoztanak (Tam: JóÉl. 107). Az óltától fogva mindénkoron igaz valál (MonOkm. VI.33). Hogy pedig rajta érék mindénkor, arra nem felelek (Fal: NU. 295). Mindénkor csak kevésbo es nem a végre játszott, hogy nyerjen (311). Itt mindent s mindénkor kell dicserni, a mi nem jó, azt a jónál jobban, a fiatal reudnek rendetlenségét leginkább (Fal: TÉ. 773).

Mindénkori: perpetuus, perennis, sempiternus SI. [immerwährend]. Mindénkori jelen-létéről az ecclesiának igereti vagyon a szent léleknek (Matkó: BCsák. 226). A szombatnak megtartása Christustól állattatott mindénkori parantsolat (Megy: Bayle. 462. Pataki: Reg. 179). Kegyelmetek keze mindénkori készséggel teljes (Nyr. XII 80).

Mindénnemü (mindén nemi iozag NagyszC. 192): omnigenus MA. [allerhand, allerlei]. Mindénnemew bynoymnek boezanathya (CzechC. 12). The tagidnak mynden nemw yze (PozsC. 4. ÉrdyC. 453b. CsomaC. 12).

Mindénneműség. Tekintsd el Keménynek mindénneműségét, mostani voltátul kised gyermekűségét (Gyöngy. KJ. 102).

Mindénőség: universitas MA.

Mindénszer: semper MA. [jedesmal]. Boehamatot val myndenzer (TelC. 354). Buchut val myndenzer, mynezer meg mondya (GömC. 136). Myndenzer meg chalatkozok vála (ÉrdyC. 550b. 649). Mindénszer gőzedelmes lón (Szék: Chok. 218). Mindénszer megbozcat (Bom: Préd. 429). Akozott érlekeszem mindénszer szent színed előt (Pécsi: Agost. 61). Az kőnéne miat pírulnac megh minden szor, valahanszer . . (Balassa: Camp. 8).

Mindénünne, mindénünnét (mendenünne MünchC. 73. myndönunnen CzechC. 25. myndenemnen LevT. I.82.): undique MA. MünchC. 73. [von überall, von allen seiten]. Valabol mester embereket érthet a nagy Ásiában, mindénünnet elégyűjeti őket (Hall: IHist. III 37). Hertzegi konyhakat es asztralokat üttetz, mindénünne bé kívánod a költsönt, senkinek sem fizetsz (Fal: NU. 290). A szerentsének-is vannak mindénünne bizonyos törvényei (Fal: UE. 375). [A jószág] ez széle, hossza es mindénünne telles mértéke a derék emberek (392).

Mindénütt (mindenel Born: Préd. 458. mindenit Helt: Krón. 44. Helt: Bibl. II.120. mindenit Ozor: Christ. 165. Kár: Bibl. I.631. mindénütt Frank: HasznK. 4.): ubique, nusquamon C. ubique MA. circumquaque EhrC. 13. ubique 63. JordC. 457. 547. [überall]. Az fraterek elmeuveen hintik vála myndenyevet istenek igyt (DomC. 31). Mydenewt wtanna jaar vála (ÉrdyC. 338). Hogy az Christus testéne mindenütt jelen lételét állithassac (MA: Scult. 600). Mindenütt létel: ubiquitas (Pázm: Kal. 1766. 451. Kr.). Mindenütt jelen valóság (KCsík: Woll. 25). Mindenütt valóság: omnipraesentia (GKat: Vált. I.1123). Mindenütt való (Sárp: Noe. 32). Mindénkor bátor s mindénütt: sátorban, mezőn, tölben nyárban (Fal: NA. 209).

Mindénüvé: quovis, quoquoversum SI. [überallhin, nach allen seiten]. Mindénüvé szélyel kiterjed (MA: Tam. 1087. 1420). Mindénüvé út nyitassac (MA: Scult. 9). A papok szük-voltiért nem adhatunk mindénüve egy-házi embereket (Pázm: Préd. a3). Ezért vetette meg urunk amaz evangéliumi irás-tudót, a ki mindénüvé akarta követni (Csúzi: Síp. 175).

Mindig, mindig: [semper; immer]. Szivét rága a dítsőségnek valami kis férge, mindig szagzattot, égott a dítsőségre (SZD: MVir. 89). Embertől embernek mindig kell tartani (104). [Vö. mind-éltig, MIND 2) a) r]

MINÉP: [memet]. Járjál, ha tudsz, te is kurucz, holmi lassu minéteket léljél [lépjél?] fennyen, tégy lábhegyen kigyó-tekervényeket (Thaly: Adal. II.395).

MINIOM: minimum MA. (Com: Jan. 17).

Minimos: minutus MA.

MINISZTÉR: [minister]. Zorzetnek kwzwnseges mestere ministwre (VirgC. 36). Bonaventura az ydöben generalis minister vála az zorzethen (ÉrdyC. 323b). Az unitaria religioion lévő ministerek ezen meg-egyeztenek (Bod: Pol. 78). Az unitarius superintendens sinodust convocallon es az unitaria confessiót minden unitarius ministereknek, mestereknek publikálja s igen serio injungálja, hogy mind ministerek, mesterek es kántorok a szerint prédikáljanak (Bod: Pol. 79). Lelkeket kárhozatra holdétto ministeri, perdikurtii (Csúzi: Síp. 470).

MINT (ment MünchC. 35. EhrC. 20. stb. ment LevT. I.246. 281. mynt JordC. 722. stb.): **1)** [quomodo? wie?]. Mint s hogy: qualiter et quomodo MA. Mint vagy? quomodo vales? PP. Mint veszik? quanti emitur? PPBl. Gondolkodnak vála azon, mynt lethi vona hűnekyk dolgok: haesitabant super eis, quomam hoc evasurum esset (JordC. 22). Lásd meg, mynt vetkeztel (VirgC. 12). Had lassam mint meteléd az turot (RMNy. II.15). Matskási uramtól is tudakoztam, mint vagyon s mi formába (LevT. II.310). Vészec 32 adnát egy jénzen, vallyon 3000 mint velhetec? (Helt: Arithm. 66). Emi soc elauargo vt közöt mint melless az igaz vtra (Mon: Apol. 26). De mint kel ezec ellen iol vitezkednunc, tanollne meg mar azt is (Magy: Nád. 76). Mint vagy még? ut vales adhuc? (Com: Vest. 59). Láttya mint megfagott sokaknak sziveken az atyafui szeretet (MA: Scult. 27). Mint vagyon ő kegyelme? (Matkó: BCsák. 10. Misk: VKert. 4). Végre hogy kál kerülöz, csudálkoldván elhűlsz, mint meg-ébült a bédel (Szentm: Kalm. 6). Már régen láttalak; mint vagy? ez-is módos üdvözlés (Fal:

NE. 16). Nyomozni a ravót, a vicegazdit: mint iparkodik, mennyit vett bé, mennyit adott ki (Fal: NU. 281). **2)** *(mint, a mint: ammiud TihC. 247. ammyit LevT. 128. az mint Mel: Herb. 65. emynth LevT. 146. kétszer):* prout C. ut si cut, ceu. velut MA. [quam; wie, gleichwie, als, dem]. **a)** Mint este: si cut, ceu, quemadmodum MA. Ez az ysten mint est esmeriuc (KönigsbTör.). Fenle wala ment a villam (TelC. 26). Ne legyenek olyanok, mynt az keepuwtatook: non eritis si cut hypocritae (JordC. 369). El teewedween mynt az johok: si cut oves (381). Kiknek igaz ugan történi dolgok mint nekünk (TihC. 341). Olyan mynt ysteneek anygala (VirgC. 20). Nem termeezeth zereenth, mynd az sydok weelyk wala (ÉrdyC. 348b). Vigre mynt el adhatyatok el agyatok (LevT. 1281). Szidj te minket, a mint szinte akarod (Tel: Fel. 11b). Holtról mint nem emlékeznek, rólam így feledkeznek (RMK. II.247). Krisztus nem annyiba [annyira] tiltja az sirástól, mint hogy az jövendő feltámadással vigasztalja (Kules: Evang. 493). Mint az földnek fűvét, azoknéppen adtam azokat nektek: quasi olera virentia, tradidi vobis (MA: Bibl. I.8). Az mint kinek kinek értéke vala, elvégezük, hogy segítséget kiüldenének nékiek: prout quis habebat, proposuerunt auxilium mittere eis (IV.118). A szerént vagon dolgok az ujtókuak, mint a zsidóknak, mikor előtőkjárói nem valának (Pázm: LuthV. 49). Annyi tágosan, mint egy kemenczekürtől, úgy fogták oda az szelet (ErdTört. II.64). **b)** Fel tarta hwtet mint hwt fyath: nutrit eum sibi pro filio (JordC. 728). Aldozaanak zenth Matheanak mynt ystennek (ÉrdyC. 542b). Ereke valo zolgalathomath irom kuek mynt bizoth vramnak (LevT. 1266). **c)** Ynkab kynanua cristusnak zemeremsegyt: ment ez vylaguac biaszat (EhrC. 20). Hanem ha beewelkedendyk ty zyzagatok fellebb mynt az yrastwdokee: plus quam seribarum (JordC. 366). Ne ezsekődny anaual fellébb mynt ylyk: non plus sapere quam oportet (ÉrdyC. 68). Sem dychevesgeseb, mynt az xpusnak zolgalatya (VirgC. 129). Ez-thendew athal nem lebethewth thwb myek, mynth ez arathas wthan woth (LevT. 187). Bóvült attól inkább, mint szüküilt inségem (Thaly: Adal. I.170). A latóság senmi nem egyéb, mint Krisztust esókkal elárulni (Ily: Préd. 17). **d)** Hogy mynt hamarab [quo citius] ky fthuanak az orzagbol (ÉrdyC. CxV). Suránban megmaradt népének izene, mint hamarab lehetne utánna sietne (Tin. 292). Böcsüilletibe kap, ezt agyarolja marczongatja, és a mint legiszonyúbban lehet, mocsosítja (Fal: NE. 101). **e)** Ment inkab paranól vala ó nekik, attol inkab predicaluac vala: quanto eis praecipiebant, tanto magis plus predicabant (MünchC. 65). Mynd az few neepeek mykent wrokhöz halgatnak vala, azent tewb kynchel adoznak vala (ÉrsC. 472). Minth mentől incab zernúnec tettetőm az keseregő zynek, az anveal ynkab az zeresmes zynec lezee zereslemes (NagySzC. 4). Mynt meenneel yobbath talal wala ywhay kózóth, azth aldozza wala ystennek (ÉrdyC. 174). **f)** Semi mondathatik nagóbnak, minth hogh az isten embórré lón (TihC. 143). Semibe nem kel vgan munkalkodnunk: minth hogh az zyzeseghe előnk (323). My lehet embernek nagyob ydwsseeghere valo byzodalom, mynt mykoron az zyz mariat zolgallya (ÉrdyC. 162). Nem anuy öröme vagon, hogy Alexander születet minthogy Arist-onyis idét születet (Pázm: Préd. 133). Tanácsát [most is] úgy vitte végbe, gond a mig király nem volt (Mik: MulN. 243). Sokkal másféle gondolattal jöttem ide, mint a mellyel kijöttem (286). **g)** Wgy yaryon, mynt twlaydon ysteneenek zyne előthi volna (ÉrdyC.). Annyit téssen, ha predicatiót irok E betóvel, mint ae-vel iruám (MHeg: TOSzl. I.168). **h)** Azért mint a tisztet, ugy a tisztességet, azért vész fel, hogy istennek alkalmatosan szolgálhasson (Pázm: Préd. 59). **3)** [circiter, circa; ungefähr, beiläufig]. Budosasal mint tyzón ket falurol falura jarek (LevT. 1110). Voltak meent ezer lowal (284). Fogának mint öt ezer törököt (Helt: Krón. 89). Letelepédének a férfiak, szar szemént mint ötezren (Pázm: Préd. 432). Az egri törökök kijóvén mintel másfél száz lovasok, az gyóri marhát mind elhajtották

(TörtT. VI.132). **4)** [ut, utprimum, quantum; sobald, kaum]. Mynth jutottak volna a koppaz heghre, a porozlok kyrtheleneek (WinkC. 203). Mynt az hayozckaban be hagot vona, ottan meg alla az zel: cum ascendissent in naviculam, cessavit ventus (JordC. 400). Mynt ember halalos bynben esyk, ottan el kellene karbozny (ÉrdyC. 52). Myg az erodethnek ygassagaat tartuak, ewket ees meg tartaa wr isteu, de mynt atal hagyak, ottan ky vereteenek (338b). A mint a kenyeret a kemenczéből kivesszik, ottan ketté szelik (PP: PaxC. 113).

[Szólások]. **Ment inkab** job ember a iohtol! quanto magis melior est homo ove? (MünchC. 35). **Ha tñ tuttoe io adoma-úokat adnotoe, ment inkab tñ meñnei afatoc ad io zelletet:** quanto magis pater vester dabit spiritum bonum (136. 140). **Jay mint** veszünk a vár alatt (Bal: Epin. 7).

akár-mint: utut, quomodocunque MA. [wie immer]. Ez bizon zeretetőt nem ual, akar mint monga zaiuual: hogh isteneth zerethy (TihC. 14). Nem akár-mint, s akár-kinek igéret isten az örök életet (Pázm: Préd. 176). Azt parantsollya isten, hogy lelkiunket őrizzük: de nem akár-mint; hanem szorgalmatosan (Pázm: Préd. 821). Akármint kiáltanak, meg nem hallgattanak (Bátai: VTárgy. 69). Szabadé az élő őrök istent akár miot s akár hogy ki ábrázolni, es abban a ki ábrázolatott képhen imádni? (VárM: ÉgőSzöv. 21). Akármint lótt légyen is (DKal: Ker. 471). Oly juhásztor, ki nem gondol nyájjal, hogy akármint légyen, csak őneki bőven sok gyapját neveljen, mint henyéll here, hasznával élhessen (Thaly: Adal. I.12). Akár-mint gomboly-lyák ajakokat, és tüssék-fel orrokat, ugyan csak hátrább maradnak eő nagyságok (Fal: NU. 352).

hogynem-mint: quam MA. [als, denn]. Menden igee, előzőr lelki ősmeredetre időzőn, honem ment feludre (VitkC. 64). Job hog az tesh megf főtöztesseek, honnem mynth az lelők (SándorC. 29). Az lelőknek aiandoki nőmősbek, hodnem minth az testiek (TihC. 130). Mostan kézbelen a' my ydves seeghwnk, honnem mynt eleeb hyttők (ÉrdyC. 3b). Inkab bankodie masnac gonossagan, hod nem unnt az ő raíta tet bozzusagon (DebrC. 276). Zenwedbetesb lezen Sodomának es Gomorranak felden, honnem mynt az varosnak: tolerabilius erit terrae Sodomarum et Gomorraeorum quam illi eivitate (JordC. 382). Hogynemmint istentől, túlők inkább felit (RMK. II.89). Akarsz te járni te kívánsgodban, hogynemmint lakni én nagy udvaromban (263). The Nagysa: inkab sokoth zent irasth halgathuy es olvasuy, mykor egyeb dolgaytol megf ewreshedyk, hogynem mynth egyeb hyusaagos es hasnalathlan bezedeketh solny (Komj: SzPál. 12). Magokat felebb szeretie annal, hogy nem mint kellene (Helt: Bibl. I. c3). Az én bűnöm nagyob hogynemmind meg bocsáttathatné én nékem: major est iniquitas mea, quam ut veniam merear (B3). Könnyeb a tőuénec a tőfocon által menni, hogy nem mint a kazdagnac az istennec országába: facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum dei (Helt: UT. M.1). Ez világi emberek sokkal külömbet vélnek az evangeliom felől, hogy nem mint kellene (Tel: Evang. II.223b). A babac incab felee az istent, honnem mint Pharaot (Szék: Krón. 17). Hamarab a szénre megyen, hogy nem mint a kóróf fa ágaira mászna (Mel: Herb. 25). Testeben felette igen el szenedheti uala az ehseget szomiasagot, hideget, uigazast, inkab hogy nem mint ualaki el bihetne: corpus patiens inediae, algoris, vigiliae supra quam cuiquam credibile est (Deesi: Sall. 4). Egynek egynek egy rauazsága többet haznál, hogy nemmint másnak sok (Deesi: Adag. 31). Többetis él, hogy nem mint kellene: ultra catalogum vivit (Deesi: Adag. 213). Inkáb bőczállította a te fiadat, hogy nem mint engemet: magis honorasti filios tuos quam me (MA: Bibl. I.246). Job egy tellyes marok nyugalommal, hogy nemmint két marok tellyessége nagy munkával (MA: Bibl. I.578). Álhatatosb, hogy nemmint patvarnac engedue (MA: Tan. 55). Könnyeb az koporturakat haragra

indítani, honnem mint az ebeket (Szeg: Theoph. 26). Nám sokkal nagyobb az én bűnöm annál, hogy nem mint én bocsánatját várhatnám (EPhilközl. IX.36).

hogysēm-mint: ∞ MA. Megli ennél nagyobb vezedelem thertunehethyk, hog sem mytt [igy] esek (LevT. I.166). Hogysem-mint parlagn maradjon, inkább kd. engedje énekeim pénzembért (H.153). Hamareb el felekezethetőse az anya az ű magzatyarol, hogysem mint ű mi rullunc (Tel: Evang. 1.99). Job meg nőzni, hogy sem mint egni, az az, job hogy meg luasodgyanac, hogy sem mint hazassag kívül meg ne tartoztassac magokat, meg gyöztesse (245). Mertekletesben ellyűne, hogy sem mint egyebkor (Tel: Fel. 27). Hamarab el műlondóc, hogy semmint az víz szűnűne való buborée (Kár: Bibl. 1.526). Ők sokkal különben hisznek, hogy sem a mint [igy] akkor hittenek a hives (Pázm: 5Lév. 287). Abban az nielűben keli inkább keresni akiben előzr irattatol, hogy sem mint az deak nielűre való regi fordetasban (Zvon: Osiand. 15). Jobb egni, hogy sem mint házassághan élni, azt tanította Pál apostol ellen Bellarminus jesuita (Matkó: BCsák. 407). Az annyok (a delűneknek) inkább magút is elfogatja, hogy sem mint azokat prédára hagyja (Misk: VKert. 540). Őret kőnyűkezi inkább a fölfűlkodott kevelység, hogy-sem mint a szegént (Csizi: Sip. 13). Inkább terhére, hogy sem mint hasznára volt (NótPM. 28). A maga nemességét inkább gyalázza, hogy sem mint megérdemlené (33).

oly-mint (*olyma* EhrC. 10. DomC. 316. *holmynth* WinkC. 294. 322): **1**) [qua, tamquam; als, wie, gleichwie]. Veue az basilla zyz őket olmint zolgait; de ireskdők uala nélkül az isteni tudomaba olmint apostolok (TilC. 320). Cifra bár az égen a szűvűvűny, sok fűsték s ér benne, oly mint márvány (Amado: Vers. 114) **2**) quasi Kassai: Szókönyv [tamquam; gleichsam, gleichwie, gewissermassen]. Elmeno nemy keveset zomorvuan es olyma pazazoluan ewnenbeneten; quasi conquerens (EhrC. 10). Lowu zandűlees, oly mynt hyrtelen leeleknek yewetyel: tum exstitit sonitus, tamquam ruentis flatus violenti (JordC. 709) Legottan ol mint liet eleucól az fűdre le essek (KazC. 13) Felműno az innepre, nem nyilvan, de oly mynt títkon (Pesti: NTest. 200). Olymint esudája voltam sokaknak (Szék: Zolt. 70). **3**) circiter JordC. 153. [ungefähr, beiläufig]. Oly mynth 12 ezthendős: fore annorum duodecim (551). Monda nekik oli mint harmad oran (WeszprC. 87). Az fraterok olyma negyven ezteudeg vyaskottanak (DomC. 316). Valának férfiak olymint őtszűr való ezeren: fuere viri quasi quinquies mille (Sylv: UT. 1.23). **4**) [paene; beinahe]. Az apastalokat, kik ol mint meg vettettek valának, battalmasoka teue (TilC. 158). Olmint zűneden syrtanak (KazC. 4). Kysded es olymynt semny (ÉrdyC. 532). Keserűséggel ő urat siratá, olymint ő magát ott halni bocsátá (Tin. 88). **5**) [quasi; als ob]. Oli mint mondama (DebrC. 1. WeszprC. 65) Petár is kdzigbe mene olmint egi volna ő kdzűllök (72). (Az oroszlanok) nag ryuasth tűnek, ol menth őksy syrtanak (PeerC. 104). Hyya azokat, kyk nyucyenek, oly mynt volának (Konj: Szfál. 59).

sēm-mint: [quam; als, dem]. Oka talán nem is ő, hanem más gonosz nő, őrdűngös bűvűlő, mert kegyes(b?) ő, semmint kd (Kd: Kült. 84).

tudnia-mint (*tudny mynt* Ver: Verb. 39. *tuna mynt* TelC 5): [scilicet; nämlich]. Az őrdűgők hyzik es rettűgik, tudnia-mint az istent (TilC. 2). Az, három isteni jozagok, tudnia [m]nt az hit, remeűsegi es zoretet (5).

űgy-mint: **1**) (*űgy* néz a mint kit gyűllöl szive szerint Bal: Kült. 159 *űgy* hánol velünk, *mint* ellenség Tel: Fel. 99): adinstar C. velut MA. [wie, gleichwie]. Tegűdēt vű mynt az te atyadtvl ellagyattattat (KrizsC. 38). Igaz fia vala Ábráhamnak sz. Áinos, űgymint a ki őrdűkese lűn ő neki . . . (Tel: Evang. 1.58). Bizonyít suk meg, hogy űgymint jó tanítvűnyok az Krisztust kdvetűjk (122). Műzest űgyymint kdvetűjt elkűldűte (Hly: Préd. II.230).

2) [quasi, velut; gleichsam]. Az Krisztus igaz isten, az kinek dicsűdűsegi az test által űgy mint elfedzetetik (Fél: Tan. 31). Műd nélkül űs űgy mint meg bolondulvűn cselekednek vala mindeneket: inconsulte ac veluti per dementia cuncta simul agebant, (Deesi: SallC. 30). Ki miltatlannak űs űgy mint tyműnyak nem itűltek vala: quin is indignus et quasi pollutus haberetur (54b). Hogy a zsidők űgyymint kisűfűrlők legyenek az isten beszűdűnek (Der: Préd. 103). **3**) circiter C. circa Ver. ferme MA. [ungefähr, beiläufig]. Vala dyanolknak sok sereg chordaya, wgy mynt keet ezer (JordC. 377). Egy relettes [rétet is] ayahak masthan, wgy mynth hathi rendeth thesen (LevT. 1.220). űgy mint hat őrű vala: bora erat quasi sexta (Helt: UT. Z5). Volnának még űgy-mint negyven eszteudeink (MA: Scult. 29). **4**) utpote C. utpote, ceu MA. [wie, nämlich]. **5**) [quasi; als ob]. Etelet zerezete wgy mynt vendeűgt vala (ÉrdyC. 562). űgy mint mondama (DebrC. 32. Ozor: Chr. 76).

vala-mint: **1**) sicut, velut, prout, uti, tamquam, quemadmodum SI. [wie, so wie]. Kiki mind valamint indult szűnebe, olly-nak vűli őtet: ha ki sir, sironak vűli, az pénz gyűytű pénz osztűnac (Born: Evang. III.120b). Hogy valamint lehetne, a hadat elvűgeznű: ut quovis modo bellum conficeret (Deesi: SallC. 32b). Hagyjuk magunkat vezereletetni, valamint Krisztus akarja (Zvon: Post. 11). Valamint nekik szabad, oly szabad rómaiaknak is (Sűmb: 3Fel. 51). Ismēt azt tselekedű, a mit az elűbb, valamint őtetted szereted (Halt: HHist. II 173). Valamint a halak megfogattanak a gonosz lűlűban, azonkűpen megfogattanak az emberek a gonosznak idejűn (Ács: BHal. 308). űgy ir neki, valamint egy idegennek (Mik: Tűrl. 27. lev). **2**) [irgendwie, wie immer]. Valamint s valahogy: quomodocunque, quocunque modo; valamint s valahogy, de kdűltűtű azert: cum ramento reddidit MA. De valamint vitetűt oda, az had iarion, igaz eleg hűgű őt volt (Szék: Krón. 216). Peliam recoquat: valamint lűszen, de meg próballya (Deesi: Adag. 249). Ha az dolog elű mebetne, valamint es vala hogy az Massiat megdűlne: sin ad parum procedat, quovis modo Numidam interficiat (Deesi: SallJ. 31). Valamint valahogy az iras meltosagos voltual azt meg erűsechetek (Zvon: Osiand. 14). Ezeket, valamint s valahogy, de oly forműn fejtegetik s értik, hogy az lűtű helyűn maradjon (Pázm: Kal. 501). Szerűchűtlensűgeben valamint ne akadűy (KNagysz. 1613. 43). Őjak lűbait mint szemek fűnyűt, hogy valamint ne űsso a kdűben (Bulassa: Ének. 17). Dárdáját forgatvűn kezűben, ha valamint Polidaműson halűlos sebet őjthette (Halt: HHist. III.166). Kűnyűregy elűtte, ha valamint meg szűnna, szonal srűsoddal tűne vas elnye hozzád ha meg lűgyűlha (Hlyef: Jephth. 31). Proceedűljon ezen punctum irűnt: valamint praecipitűntűval ne romoljon fulban intentioni (MonIűrűk. XXVII. 181). Siessűnk visszameimi, valamint az alvű ellensűget fel ne kdűstűk! (XXVII.227).

valamentű, valamentűre: [aliquantum, aliquatenus; etwas, um einiges, einigermaßen, bis zu einem gewissen grade. Sűndor uram dolga valamentűre megjobbul (LevT. II.367). Ha tűgűlnek valamentű arról az kdűrűl, vontatva rendelűjk visszertűsűnket (LszM: Lev. 328). Az irűsnak valamentűbb kiterjedtebb mi volta kűgelmedertű vűyon (8). Valamentűre szűnyűk meg az olvasatűl (Taru: Bar. 63). Bűr-esak tanítűsűmmal valamentűre hasznűllassűk (Hly: Kat. Elűk. 5)

valamentűnyűre (*valamintűnyűre* Fal: NU. 302): ∞ A haragnak tűzes gerjedemeit valamentűnyűre enyhűtik (Fal: NE. 33). Kűsűbbedhetik űgyan valamentűnyűre jű hűrsűben, de tűrűhetű kdűrűl (35). Le-botsűkűzott valamintűnyűre hozzájuk, hogy magűhoz szűhűlűdűne az urfűkat (Fal: NU. 302). A molnűr gazdűn is valamentűnyűre rajta tűrtűnt, jű darab pénzűt űs felesűget vesztette miatta (Fal: Tű. 769).

Mintvolt-a: [status, conditio; Zustand, Lage]. Halűnknek mint-voltűtű tekdűntű, odafordultam (Kűkf: Lev. IV.495). Bűvűdű lű-irű azok mint lűtsűgetű (Gűyűngű: Char. 301).

MINUTA: [minute] (Mik: TLov. 225).

MIOG: miogat, nyávog SzD. [miauen]. A matska miog (Com: Orb. 5).

Miogtat: leuco MA.

Miogtás: leucatus MA.

MIRHA: myrrha C. A mirrha meg-forrasztja a sebet: myrrha glutinat vulnus PPBl. (MünchC. 17. PeetC. 178). Myrt az valasztot myrra keneth eedesseeghes yllatot attani (ÉrdyC. 475. Ily: Préd. I 123). Mert már le-is arattam mirrámát, az én fő-szerszámaimmal egygyütt (Csízi: Síp. 591).

MIRIGY (meregy DomC. 270. meregy Boro: Préd. 694. merig TelC. 131. NagyszC. 299. merigy Helt: Bibl. IV.65. merigy Pázm: KT. 311. MA. miregy Zvon: Post. II.160. Web: Anul. 67): **1)** abscessus, apostema C. glandula MA. [geschwür]. Merigy kele év torkaban (DomC. 270). Merigyec kelnee raytoc nagy hewségöckel (Kkrakk. 1573. A3). Az wr meg vér tegedet Egiptusnac mirigyénel, súlyel, varral, es viszketezzel: percutiat te dominus ulcere Aegypti, scabie quoque et prurigine (Helt: Bibl. I. Zzz3). Hogy a figét kötencé az ő mérigyére, hogy meg gyógyulna (IV.65). Az hussal egyben tekevedet, gyúlt és őszve nőt évből apro mirigy, val tetem (glandula) lézen (Com: Jan. 60). **2)** [pestis; pest]. Dög anagy merig (TelC. 131). Főfayások, kőzienők, verkorsagok, merygők (143). Kent zenvecz lyedemnekil, merigőt orrossag nekil (NagyszC. 299). Pestis anagy mirigy (Frank: HasznK. 38). Az dög halal sok embereknak bertelen le omlások, pokol var, mirigy auag egieb fele betegségek miat (Fél: Tan. 494). Ragadó dögös mirigy: pestis contagiosa (Com: Jan. 59). Az magok lelkén fekszik az mirigy (MonOkm. XXIII.190). Pestis avagi mirigi (Csanaki: Dögh. 4). Hasonlók ezekhez az isten-féle emberek, a kik a világtól, testtől, és őrdögötől félnek, mint gonosz mirigytől (Hal: Hlist. II. 334). A respublikáknak nagyob mirigy nintsen (RendÉlet. A).

futosó-mirigy: scrofulae C. adenes MA. scrophula Major: Szót 427. ganglion PPBl. [skrofel]. Futosó mirigyek: adenes PPBl. Futosó mirigy, mirigyos hús, golyva: scrofula PPBl. Az pestis főlvé a bőr közt való ereken lezón es indultatik: melyet futoso mirigynekis híznak (Frank: HasznK. 39. Fely: SchSal. 20).

fültő-mirigy: parotis C. MA.

torok-mirigy. A toroc gyéa a toroc mirigyot gyulasztván: angina acuvulum inflammans (Com: Jan. 57).

Mirigyés: glandulosus, apostematibus MA. Mirigyos dög-halál (Pázm: Préd. 447. Kr). Mely karonlásnak merigyos szidalmazásáért érzi most az őrdögök társaságában, az isten haragjának sullyát (Pázm: Kal. 433). Mérges és mirigyos szitok és vádolás (Pós: Igazs. I.441). Mirigyos pestis (Titk: Rózs. 257).

MIRTUS: myrtus MA. [myrte].

MISE (messenek vala Helt: Krón. 16b. misse ? Mon: Apol. 289. misé gyertya ? Beythe: Stír. 6): missa MA. [messe]. Misét mond: sacrum celebrat; misét hallgat: interest sacrificio missae Kr. Misét szolgáltát: missam facit, celebrat PP. Mondasone egy miset: mel myse haluan vymadgozsonk (EhrC. 6). Eg miset haluan (TibC. 9). Myseet zolgalna (ÉrdyC. 528). Mondasunk miset (VirgC. 83. 10. 5). Sok miséket tudon csak szolgáltatni, misék által akarunk szabadulni (RMK. VI.180). Requiemis misse (Helt: Krón. 177). Bőytölések, szarándoc iaras, mise nézések, és egyéb eféle pepeczelések (Zvon: Post. L84). A mise igaz áldozat (Pázm: LuthV. 13). Az mise szolgáló [pap] kezébe veszi az patenat, kim az ostia vassyon (HollPréd. 21). Ki valami miséhez valo pariekat el vinne (Dial. 180). Mit ér, ha aszszonyom hat misét napjábamm hallgat (Orczy: KöltH. 191).

[Szólások]. Te néked neved leszen tökéletlen, gyakran esik sido mise feiden (Ény: Gizm. 21).

aranyos-mise: missa sub auroram Ké. Agyaras mise: így ferditi el [Szkhárosi Horvát András] az éjjeli mise nevé, melyről Cs. Komáromi György Pápistaság Ujsága c. m. 329. írja, hogy: az karátson északai mise, kit aranyos misének híznak (RMK. II.454. Tel: Evang. Mutató Tábla; Biró: Micae 3. Kr).

lassú-mise: missa privata Kr. [stille messe]. Az őrdögi disputatio-előt Luther lassú misét mondot, hét sacramentomot vallot (Pázm: Kal. 1766. 212). Maga a confessio meg haznttollya magát, azt beszélvén, hogy nállok a lassu misék megszüntenek (417).

magánvaló-mise: ∞ (Mon: Apol. 124 Kr).

nagy-mise: [sacrum solenne]. Nagy misen valo ewangelion (ÉrdyC. 113. PeetC. 367. Helt: Krón. 39).

őreg-mise: ∞ SK. (RákF: Lev. 21).

Misécske. Misécskének hamisságát így eltítkolhatva (RMK. II.218).

Misé!: [sacrum celebros; eine messe lesen]. Minden nap magiért s másokért miséltén misél (Pós: GBot. 82. Pózs: Igazs. 574). Aszt eselekszik a pápa, ersekek, püspökök, gárdgyánok, a misélő papok, barátok, és több azon kovászból valo, henyé hierékhez hasonló rendek (VárM: ÉgőSzöv. 55).

Miséz: sacrum celebros Kr. A papokat az oltároc előt, hol mesznek vala [igy], mind által veréa (Helt: Krón. 16b). Vrak feleségi ne cifralkogatók, ne missezzetek (Mel: SzJán. 96). Történik néha, hogy a miséző pap, masutt elsőben jól köpöntvén, a csengettyű zengésben elfeleyti magát, s jól talál a fel mutatott poharbol hőrpenteni: melyet az előbbemivel ki okád es az eb s diszno megh eszi (VárM: ÉgőSzöv. 214). Irásit kitekerte kezéből és elvitte, melyeket megmutathatná, hogy jó lelkiismerettel és ügyes hitalommal misézett legyen (Fal: TÉ. 742).

Misézés: celebratio missae Kr. [lesen der messe]. Nem segíthetik misézésekkel (Czegl: MM. 268). A pápások az ődnepek megfílttetetéseket nagy részt külső gezo-mise ceremoniakban, misézésekben, egygyik templomtól másilhoz valo farkalásokban helyheztesik (Gkat: Váts. Előb. e3).

MISKULÁNCIA: [mischung]. (TörtT. 2 1579).

MIZÉR, MISZIRI: [croatus; kroat, kroatisch]. Kemény misziri kard függő oldaláról (Zrinvi: ASyr. 42). Miziri gallér egy általjában horvát gallér, mivel a magyarok a horvátokat régi vezetésekről Mysi popul mizer nemzetnek hívták (Bod: Pol. 85).

MOCCAN (mottzon ? Helt: Mes. 174. neu-is moczczanhatcz ? Matkó: BCsik. 43): mutio C. Ver. [mucksen]. Moczczanok, lopva sutogok: mutio; moczczani sem merek: nihil *audeo mutiro, jam nil *mutire audeo PPl. Senky nem mere moczczanni: nullus mutire ausus est (JordC. 310). Az Izrael fiainal soholt chae egy eb sem moczczan: non mutiet canis (Helt: Bibl. I. Gg3). Czac moczczani sem mernee (Born: Préd. 257. Tel: Evang. I.146). Moczczani se merjernek (Tolu: Vig. 67). Czac moczczanni-is alig mer (Com: Jan. 196).

mög-mocczan: emutio C. [mucksen]. Czac meg sem mernee moczczanni (Born: Evang. I.429). Meg kötötte, meg sem moczczanhat (Mel: SzJán. 37). Ne My quidem facere aude: meg sem mér moczczanni (Decsi: Adag. 55). Meg se moczczanyatok, mert nincsen nálatok a tudománynak kultsa (Czegl: MM. 290). Meg sem moczczan előttök (Misk: VKert. 53). Ihol ez ellen senki tsak meg sem moczczan (Bod: Pol. 122). Senki meg-sem mert mozdulni, vagy meg-moczczani az ő színe előtt (Biró: Préd. 10). Nem ugy laktam a világot mint a theatrumok-nézéi, kik meg

sem motzannak, tsak helyt foglalnak-be (Fal: NE. 10). Még se motzannyanak; hanem jó szível vegyék a korpázást (Fal: NU. 302).

MOCSÁR: palus MA. lacuna Major: Szót. [sumpf]. Melmochar, stagnum 1265 (Cod.Patr. VI.129). Mochaarwtha, fundus 1418. (Czinár). Moçar földön: in terra (in)quosa (DöbrC. 107. Zsolt. 62. 3). Istentelenség mocsárja (Tof: Zsolt. 275). Mocsárok, pocsolnyák (Com: Jan. 96).

Mocsári: palustris MA. [sumpf].

Mocsáros: paludosus MA. [sumpf]. Mocsáros hely: locus palustris MA. Mocharus helyen: in terra (in)quosa (KulesC. 147).

MOCSOK: macula, sordes, squalor, labes, labecula MA. [schmutz, fleck, makel, unflut]. Mocsok nélkül való: immaculatus MA. Makula es moczo nekül talatatot (Börn: Préd. 390). Az keze szennyének rut mocsokia (Bal: Epin. 5). Mocsoktól megtisztítja isten az ű ecclesiáját (Czegl: MM. 32). Nem kell szitokkal és mocsokkal felelnünk vallásunk ellenségének (233). Isten kegyelme belőled minden mocsokot ki törőlőn (292). Még lehet mind annyiszor, valamennyiszor zuzzos gyomorod fel-énelnyodik, mocsokt és moslékot ellene okázodnod (Pós: Válasz. 43). Az isten szent, ki nem enged magával akar mi mocsokot is közöslni (Ker: Préd. 162). Fertelem és mocsok nélkül való (Com: Jan. 220). Maculae absterguntur spongia: a mocsok, szennyek spondiával töröltenek-le (Com: Vest. 82). A bársont mocsok, sir igen szokta veszteni (Kisv: Adag. 166). Őh büneink mocsokaink tisztítója (Bíró: Angy. 276). Az efféle apró vétket igazán való mocsokai bűnsülettünknek (Fal: UE. 376). A mocsokosok között forgólván, mocsok reá ne ragadgyon, minden felül tisztán maradgyon mint a napnak sugári melyek minden rutat megjárának, s még sem veszítik fényüket (Fal: SzE. 524). Ennek mocsokát nem is kell egyébre kenni (GyöngyD: Char. 73). Mocsokát vallja ugyan bűnsülettének; de a miatt nem sérszik lelke: puo restare offesa la sua riputazione, ma non l'anima (Fal: NE. 35).

Mocsok: 1) maculo, sordido, foedo MA. [beschmutzen, beflecken]. Onmiveshhez mentem; de szénhordással, kerék forgatással mocsokoltatt s fírasztott (ÓtvMest. 51. vsz.). Az igazságnak sinóráján egyenesen járunk, a levegő eget rut életünkkel nem mocsokolyuk, és így hirtelen halál nem követ bennünket (Halt: IHist. 149). 2) [ignominia afficio; beschimpfen, schimpfen zufügen]. A nagyanyámat színtelen mocsokolta, gazolta, külömbkülömbülféle injuriákkal illette (Ház. L137).

bé-mocsokol: maculo C. [beschmutzen, beflecken]. Bé-mocsokol a hívság bennünket (Pázm: KT). Iruc a papírosra avagy tiszta kártyára, nem bé-mocsokoltra (Com: Jan. 155).

el-mocsokol: commaculo, contamino, conspurco SI. [beflecken]. A ragadó mirigy nagy népeket el-mocsokol és pusztát (Com: Jan. 59).

mög-mocsokol: ritit; commaculo, sordido MA [beschmutzen, beflecken]. El kell ruháját változtatni, hogy tisztalan tiltóztatival meg ne mocsokolja az igazságot (Pázm: Préd. b2). Ez e a Siomak leánya, ki így megmocsokoltatt (Czegl: MM. 23). A ki a szurkot illeti, megmocsoktatik attól (Mad: Evang. 275). Vétkekkel meg volt volna mocsokoltatt (Ker: Préd. 84). A templomot egy más díbdákkal meg mocsokolokat a templomból ki kell rekeszteni (Díósz: Dolib. A2).

mög-mocsokolás: commaculatio, defoecatio, sordidatio MA [beschmutzung, schändung].

Mocsokolás: sordidatio MA.

Mocsokolhatatlan: incontaminatus Kr. (Pázm: Préd. 1149 Kr.).

Mocskoló: [schmierer, pfuscher]. Tsak imilyen, amolyan kép-író, mocskoló: rhyarographus PPBl.

Mocskolódik: 1) maculo, conspurco, contamino SI. [beschmutzt werden]. Kormos lombiktól mocskolólván rútól, elszöktem (ÓtvMest. 35. vsz.). A ki rut förtös helyeken mocskolólván, magához lú, nem egyébert tselekszi, hanem hogy te is förtözzél es őo ki-nevethessen (Fal: UE. 504). 2) [convicio; schimpfen]. Luter csafos beszédekkel mocskolódot az őrdőgi kirsirtetekben (Pázm: LuthV. 104. Czegl: Japh. 217. Matkó: BCsák. 36). Sok-képpen meg-mutattam a Kalaúzbán, hogy, sem isten-előt, sem világ-előt okát nem adhatta senki, miért követi Lutert; ezekből, hogy kifeszellyen Balduinus, rut hazugságokban mocskolódik (Pázm: LuthV. 176).

bé-mocskolódik: [contamino; beschmutzt werden]. Gergely pápa idejében mocskolódik igen bé a tiszta igazság (Pázm: Kal. 170).

öszve-mocskolódik: ∞ Portékája öszvemocskolódot (Fal: TÉ. 757).

Mocskolódás: 1) conspurcatio MA. [beschmutzung, verunstaltung]. A tükörben tisztán, es minden mocskolódás-nélkül formáltatik, es származik a belé-nézó ember hasonlatossága (Pázm: Préd. 718). 2) [convicio; schimpferei]. Jesuitai mocskolódás (Czegl: Japh. 2). S-mind ez ű mocskolódásit ez értelmes elmék gázolják (Czegl: Japh. 19).

Mocsokond: 1) [contamino; beschmutzen, verunstalten]. Még meg sem retensz, mikor magzatodnac testét kardal mocsokondod (Illyef: Jephtha. 30). 2) [convicio; beschimpfen]. Christust a beszéddel kúrlottak, lurogatták, mocsokondottak (GKat: Váls. II.328). Mentül tsúfosban mocsokondotta (Mey: Dial. 43).

[be-mocsokond]

bémocsokondás. Hálalos bé mocsokondás (Bal: CsIsk. 196).

mög-mocsokond: [contamino; beflecken]. Nagy híru neuet megh akarja mocsokondani (Bal: Epin. 3. 2. MA: Zsolt. 54).

Mocskos: maculosus, illepidus C. maculosus, sordidulus MA. [schmutzig]. Mochkos? 1395. Mochkos? 1400. (vezetéknevek Czinár). Rut mocsokos (Börn: Préd. 218). A gyermek chenalasról beszollesz, mochokoson (Mon: Apol. 299). Igen mocskos vagy irasodban (300). A jó pénz örömet vészük, noha mocskos a fizető-mester keze (Pázm: Préd. c). Jaj, mely mocskosnak látszik a mi tisztaságuk! mely haragosnak a mi szelidségünk (Pázm: Préd. 65). Cselekedeti fogyatkozottak, tisztátalanok, bünel mocsokosok (Pázm: LuthV. 110). A ki az isten törvényében sommit meg nem tarthat, es minden jó cselekedete bünel mocsokos: lehetetlen hogy az, színtelen, minden nap, jó cselekedetben foglalja magát (Pázm: LuthV. 118). Mocsokos ruha vagyon rajta (Kisv: Adag. 105). Félre ne térj valami mocsokos barátságira, hogy el ne cseppentse ártatlanságodat (Fal: NE. 19). Ugy merem mondani, mintha a tsillagokból olvasnám: mocskos lesz végo dolgoknak (Fal: NU. 285). A kik tisztán épen rándultak ki a hús mezőre, forró betegségben, mocsokosan térnek haza (Fal: NU. 267). Ők-is hőrpögették a maradékokat, a mint hozzá fértek (307). A mivel bírt, azt se nem szaporította mocsokos ösvénységgel, se nem látta veszni valami gondatlansággal (294). Férges volt a mocsokos nyelvnek vétkével (Fal: NU. 298). A mocsokos beszélgetés erkölts vesztegetés (Fal: TÉ. 632). El terjedvén a híre ennek a mocsokos történetnek (335). Mintha a tsillagokból olvasnám, mocskos lesz ennek a végo (Szl: MVir. 438).

Mocskosít: sordido Kr. [ignominia afficio; beschmutzen, beschimpfen]. Keveri bűnsülettét, minden kitélhető ragalmazással gyallizza es mocskosítja (Fal: NE. 100). Bűnsülettébe kap, ezt

agyarolja, marezongatja, és a mint legiszonyiában lehet, mocsosítja (Fal: NE. 101).

Mocsosító: foedator, maculator Kr. (Pázm: Préd. 1112 Kr.).

Mocsoska: sordidulus MA.

Mocskosod-ik: pullor, foedor, commaculor Kr. [sich beschmutzen]. (Csúzi: Tromb. 117).

be-mocskosodik: ∞ Ha kit le irt a kép író táblára, mikor űdő jártával el tőrödöt [így], avagy be mocskosodot, szükség, ha meg akarják újítani, hogy az álljon elő, a kinek képe volt (Land: UjSégis. I.168).

Mocsosság: sordities Kr. [schmutz, unreinheit]. Ki na konkoly erköltstelen mocsosságával, hólnap szent életével tiszta bíza lehet isten áldásából (Pázm: Préd. 27).

[**Mocskoz**]

Mocskozás: maculatio, foedatio Kr. [beschmutzung, verunreinigung]. Ő-véle tapodtassuk, nem tsak régi rosz erköltsínket, hanem a mi erre vonszon és okot ad lelkünk mocskozására (Pázm: Préd. 473).

MOCSOLYA: mótárs; lacuna Major: Szót. [pfütze]. Mochola, terra? 1251. Machola? 1358. (Czinár). A len és kender megasztattatnac a vizálló tócsákban, mocsolyákban (Com: Jan. 96. Csúzi: Síp. 132. 323. Kr.).

Mocsolyás: palustris, lacunaris Kr. [pfützen-]. Mocholastou, vallis 1322. (Czinár) Nem fér erköltséhez semmi mocsolyás sár (EgyesÉlet. A6. Csúzi: Síp. 135. Kr.).

MÓD (*mymwóltonk* zerenth: secundum modulum nostrum NémGl. 180. elctvneknek iob *molgiaerth* RMNy. II.1. azon *molodon* 318. azon *molodon* el vegyek 1559. RMNy. III.30. *moltra* Mel: SzJán. 528. *móddal* 279. *mongyaat*? ÉrdyC. 487b. *jo mondon* Cseng: Jer. 5. *méh mondon* Mezy: SzAÖróme. Előb. 11.): **1**) modus MA. modalitas Kr. [weise, art]. Mynden mywelkődetynek móga (JordC. 352). Az zilesnek mógiarol (Titk. 48). My newew yarasokat találunk az veegsew yteletnek moggyarol (ÉrdyC. 14. 537b). Az emberi zvetesnek auagy eredetynek mogyat az ify zwzeknek zyuek ne tucyak (VirgC. 138). Ez a passahnac meg tartassanac modgya: haec est religio Phaso (Helt: Bibl. I.Hh.3). Hóg bizonsagot tenne az idűssegnek azon ég vtarol es moggiarol (Fél: Tan. 2). Minden galibából ki menekedem, ha azt az módot követem igyenbe, az mellyet ők javalnak (Pázm: Kal. 169). Hogy elsőben az első czitkelyéről szollyak; a hitelnek modja két féle (GKat: Titk. 239). A mellyeknek modgyát és okát (rationem et causam) nem értjűc, csudállync (Com: Jan. 67). A sereglő sok gyönyörűség, melylynek ebbenn a Babylonban se száma, se azon állaudo módja (Fal: TÉ. 770). **2**) mos Kr. JordC. 35. caerimonia JordC. 208. [ritus, sitte, gebranch]. Szokott-mód: consuetudo, mos PP. Mynden moogyat megk tarzack: omnem ritum observant (JordC. 134). Modgyok es regulayok legyen (VirgC. 121). A magyar szonac modgyad iol eszebe nem vette (Helt: Bibl. I.c2). Ily modgya volt istennek, hogy mince előtte meg bűntetne az emberec bűnet: előszer igaz tanitot adot (Bom: Préd. 7). Ūc akarnac módot szabni az keresztyeni dologba (Tel: Evang. I.117). A Christus neuet, mogiat es peldaiat kössesse (Mel: SzJán. 500). Más élet más módot kinán: alia vita alia diaeta (Decsi: Adag. 63). Minden dologban való mód: gnomon et regula (87). Megis mutattuk hogy bizonyos módjaink vadnak az írás értelmének vizsgálásában (Pós: Igaz. I.221). Magaviselese [lováé] tart igen szép módot (Gyöngy: KJ. 110). A disztelen-mód mindent el-veszteget, rutit, kárban és bőtstelségben kever (Fal: UE. I.33). **3**) [decus; anstand]. Eurhythmia: móddal való testmozgatás C. Módját megadja: requisitis instruit Kr. [A lakoda-

lomban] myndent oly nagy tyztűsseggel móddal eekűsseggel megzerez (ÉrdyC. 509). Az egész kössseg cleybo idűe nagy móddal (Helt: Krón. 13). Nem mód az, hogy az mi erdűnket szabadyában vágja (Pázm: Kal. 91). Nem mód az, hogy egy homályos mondásért az ő iteleket kéttessé teyűik (496). A tanult vénasszonyok oktattják a fiatalokat, módot, rendet szabnak (Fal: NU. 272). **4**) [modus, moderatio, modestia; mass, mässigung]. Az bozzu állásban módot tudna tartany (Kules: Evang. 419). Módot kel azért a szollásban tartani (Ily: Préd. II.248). Szabad siratni a halottakat, de ugy, hogy a sirásban mód tartassc (Let: Iltäg. 237). Midűn a haragban módot tartunk (GyöngyL: KVall. 212). **5**) [possibilitas; möglichkeit]. Ila modwnk lebeth benne es az ideű zenwedleth (RMNy. III.119). Nem valu modya fako az te kenansagodnak [mondja a kutyá ömagaának] (Pesti: Fab. 11b). Vtanna méne a tőrűeknek, es módiat keresi vala az vtközetnek (Helt: Krón. 85b. 33b). Keresed, hogy valami módot talaly benne miképpen szidogathass (Tel: Fel. 12). Az ki mire fgyekűzik, módot talál abban (Decsi: Adag. 15). Pardi mortem assimulat: vagon módgya benne, mint Antahnak az eb vűtesben (114). Nines modunc benne, hogy vásárlhatnűc (Zvon: Post. II.175). Módgya és hatalma vagon a bűnűsűckel való nyájaskodásra (MA: Scult. 729). A szent könyvek ismerésében miesoda módot ad Balduinus (Pázm: LuthV. 149). Módot szabadulásban hagyot (Zrinyi I.69). Ū adjon occasiot, adjon módot énnnek, kiben ez én hazűnnak javára es megmaradására meltn indultattassam (TörtT. VIII.214). Más módot nem láttaun, magamat kedvébe mint teyem, bogy legyek régi kegyelmébe (Gvad: RP. 105). **6**) [species, forma; form, art]. Tűűis módű ágas szigony (Mel: Jób. 99). Ūiugh leani kepűnek, azon alol hal modnak voltnak (Decsi: Préd. 39). Vagon kűzűttűc mind egy modu homokos mesű: ager in medio harenosus una specie (Decsi: SallJ. 64). Davidnac soltari, az franciai notaknac es verseknek módgyokra magyar versekre forditattac (MA: Bibl. V.1). Hogy az ő ecclesiaic mindenben egyyezzen es egy modu legyen az apostoloc annyai aniaszentegyhazauul (EszT: IgAny. 190). A mi dűtűzetinknek formája, es modgya ne légyen idegen (MIieg: TŌszl. I.153). Ilyen modu [ilyen forma] (Huszt: Aen. 21). A pávának pajkos módű sűműrgűs lábai vaunak (Misk: VKert. 313).

[Szólások]. Az silesiai menyecskének kíváncsikja nem megvetű dolog; ha maga szép: bizony kívánsága is szép is, kellű is, — esakhogyn e h e z e n a d j a m ó d j a ! (RákF: Lev. IV.516). Jó módja vagon benne (Czegl: ORoml. 5). Ila a mi életűnk a keresztyen hitnek ősvényen kivűl jár es készűletlen talál a halál, nints mód benne, hogy fel-épűhbűsűnk (Fal: NE. 35). Módon: modo Kr. **a**) Semmi módon: nullo modo Kr. Valami módon miképen vetkeztem en (VitkC. 28). Mas modon (ÉrdyC. 513b). Myndegy modon walo adoyok vagon ez harom falwnak (RMNy. II.8). Chyoda modon thecczyk (LevT. I.90). Denchet meg rablathak io modon (225). Io modon niaskodic (Tel: Evang. I.115). Minden módon értte akara lűnni, mint békeséget szűrezhetne (Helt: Krón. 193). Az buzanak hegies beleken io modon valo termese leszen (KBécs. 1572. F2). Az isten ollyan modon tud magyarul, mint zinten deakul (Frank: HasznK. 12). Szóla néki illyen módon (MA: Bibl. I.38). Uri módon, pompáson dűtűzetvűn: magnifice vestitus (Com: Jun. 139). Sigmond esmét Dévából a másik felét birta: de csak ingű-bingű módon birta (ErdTörtAd. I.69). Azonmodon (Ily: Préd. II.138). **b**) Mi modon: quomodo Kr. quemadmodum JordC. 605. Myképpen es my modon (ÉrdyC. 515b). My modon myképpen (559b). Kitűl es mi modon szarmasztanac è wilagon valo népcc (Helt: Bibl. I. A2). **c**) Egy korda modon walo parta ew (RMNy. II.199). Ugrándoznac borju modon (MA: Bibl. V.14). Őrdűg módon mondya, hogy . . . (Matkű: BCsák. 359). Kegyelem nélkűl tűz módon rád gerjed (Rim: Ének. 344). No mind azon galamb-módon (Fal: UE. III.87). **d**) Akár-mely úton 's módon, egy-valaki' a kösség-

közzül meg-vísgalbatyia a sz. írásnak igaz magyarázatját: azon úton 's módon az ecclesia bizonyosban föl-talállya az igaz magyarázatot (Pázm: LuthV. 237). Semmi uton módon ne szoly hazugságot (Czepl: Japh. 5). Hogy valami úton módon Hőlenút vissza nyerhessék (Hall: Hllist. III.66). Minden úton-módon (Rák: Lev. 185). Ha valami úton módon kezünkkelöz vehetjük, kegyelmed kezeihez bocsátjuk (Gér: KárCs. IV.408). **Módra**: **a**) Régi módra: prisee; vén módra: seniliter C. Yo keresztien módra mivlyak kywe (ÉrdyC. 515). Égi tafota zoknia olaz módra fekete barsonnal hant (RMNy. II.149). Viléz módra forgódik fogyverében (Tin. 203). Igen nagy szegeny módra születet (Börn: Préd. 34). Ezelen módra czauargone elmenkbe (619). Vri módra élz (Deesi: Adag. 205). Magyar módra szoluann (Bal: Epin. 8). Embernek nem kell baromi módra megismérni a feleségét (Illy: Préd. I.172). Tsodáld főbb dolgoknak kis eredeteket, mérd hozzá váratlan módra lett végeket (Orczy: KöltSz. 28). **b**) Módra: instar MA. Kezety meelylen keretz módra el teryestween (ÉrdyC. 562b). Ur módra őltözel (Helt: Mes. 457). Igen io főne is enni etzettel saláta módra (Mel: Herb. 81). Maiom módra kőuetni akariak útet (Fél: Tan. 442). Pusztor módra sija holnya alatt vala (Huszt: Aon. 17). Nyúl módra ében alunni (Misk: VKert. 172). Actaeon módra akadám sorsra, kell győtrődnöm azoktól kiket szerettem (Amade: Vers. 157). Ráro módra járó inaid zgyangúnek (PhilFL. 31). **Módjára**: **a**) Az ő törvényeknek moğara ky ky mynd alla dolgaraa (Érsc. 419). **b**) Módjára: instar MA. Versirő módjára: poetice; hab moğjára: undatim; ökör módjára: bovatum C. Kichoda tisztelt most az egiptusbelieknek moğyara az istent (Holt: Bibl. I.4). Hossz vason moğara szlyee es szaporítsuk a bñnöket (Börn: Préd. 619). Az éa vétkeimet az kép-mutató ember moğyára el fedeztem (Kár: Bibl. I.531). Nem ingadozott tőtova nádszál moğyára (Pázm: Préd. 38). Az oltári szentség a pénznek moğyára formaltatik: in modum denarii formatur (Illy: Préd. II.16. 171). Az őrdög éi orozslán moğjára alá s' fel keresztül-kosúl koslatván közöttünk (GKat: Váls. I. 541). Váradra is őtszáz lovast küldött; melyre nem kétlem, ha csak moğját feltalálja, léssen gonjia kegyelmednek. Hőgyia azon német Debreczenben mulatni talál: megtrontásának moğját nem lát nám, mint ha az hazaszáll lakosok praetoxusa alatt valamely égetőket küldhetne bé az ember (RákF: Lev. 1.655). Hihetetlen, hogy isten az ecclesiában semmi módot nem hagyott volna, hanem mint fejletlen lábakat bizonytalanságra eresztette volna fiait (Pázm: Kal. 1766. 605). **Módot keres vala** abban, hogy vele gonoszul elhetne (Kár: Bibl. I.497). Erdőszak módot lelt garázdálkodásra (Orczy: KöltSz. 48). Módot talál benne: reperiet rimam (Deesi: Adag. 190). Magát pénzbeli ajándékkal ne terhelje, hiszen ő nagyságának is ő ad pénzt, találván más módot az ajándékban (MonTrók. VII.485). Akarja azt adni Keménynek magának, ha moğját ojt hetti szemben jutásának (Gyöngy: KJ. 75). **Móddal** (cum modo) és felelemmel kérjed (Mad: Evang. 386). Lehetetlen, nem-hogy az ecclesiát, de csak egy falueskát-is móddal és észszel vezérteni, ha feje nincsen (Pázm: LuthV. 317). Okkal móddal: cum ratione, suo modo, moderate Kr. Nagy ockal és móddal szollyon az ember az bolonddal (Kár: Bibl. I.619). Illy: Préd. II.339). Hogy őtet megnyerhesse és vele okkal-móddal élhessen (Fal: UE. 390). Okkal móddal eljárának (Meln: JÉp. 96). Azt the szerelmed minden illendő vtal es modalineze es kezerece, hogy vthoz készüljön, es hozane iőbñ (Zvon: Osiand. C3). Minden uttal móddal kedvt kell keresned (Fal: NA. 234). **Módjával**: suo modo, moderate Sl. Szép moğyával valo beszéd: Byssina verba (Deesi: Adag. 236). Moğyával (modeste) monitesged magadat (Com: Jan. 194). Ez beszédet moğyával kell értenünk, es igaz rendel el igaztanunk: haec allegatio non simpliciter est intelligenda, sed recto moderamine discutienda (Ver: Verb. 141). Azt gondolode azert, hogy mind az kétféla báual

es moğyauul valo volna? (EszT: IgAny. 141). A város kerítése alatt való lyukat moğjával kell becsínálni (Nyr. XIV.459). Külső országoknak tánczait is moğjával ropja (Fal: NE. 29). Ha moğyával foglatatoskodol, arany érdemre emeled a salakot-is (Fal: NE. 371). Az értelem és moğyával bátorokodó sziv nagyra emelik az embert (Fal: NE. 364). Jó móddal: bona modalitate Kr. Ez irasbol az hinek megítlibetik io móddal, mit kellien érteni az keresztieni hitnek fő agairol (Fél: Tan. Előb. 4). Kéri őket hogy iob móddal gondolkodgyanac az ő nyomorúságiról (Kár: Bibl. I.515. 672) Mi móddal fordúltac ezek a naphoz, télben és nyárban (Cis. N2). Kész vélec jó móddal sogorságot vetni (MA: Bibl. I.31). Ily móddal tanulja az el fejtendő (Orczy: KöltH. 56). Jó moğjával: bona modalitate Kr. Mellyből hogy ion moğyával szolhassune, bizonyos részekre osztom aztot (Zvon: Post. I.593. II.176). Ha egy vadon erdőben, egy kösziklás pusztának barlangi között, jó moğyával épített palotát látnánk, okos embernek mestersége szerkesztette ezeket oly jó moğyával (Pázm: Kal. 2). **Móddal**: praeter modum, supra modum MA. Ereje-felett, móddal felett terheltezt, úgy, hogy életét is megúnta (Pázm: Préd. 165). **Móddal** felett való nyomorúrágos következesek (Illy: Préd. II.199). **Móddal** felett kívánók, és fősevények voltak (Illy: Préd. I.64). Melly fergek móddal ragják a testet (81). **Móddal** nélkül: immodeste, immodice, enormiter MA. [absque ratione]. Minden kiezin bantaseset moduekül fel ne geriedgien (Fél: Tan. 328). **Móddal** nélkül es vgy mint meg bolonduluan czelekednee vala mindeneket: inconsulte, ac veluti per demetiam cuncta simul agebant (Deesi: SallC. 30). **Móddal** nélkül való ítélet: Lesbia regula (Deesi: Adag. 37). **Felettlés és móddal nélkül czelekeszel** (MA: SB. 136). Nem móddal nélkül czelekeszűne, hogy ez mai napot az egyéb napoknál fellyebb szentellyűe (MA: Scult. 647). Jozsag, meljet valaki móddal nélkül, es nem igaz uton s király engedelmé nélkül birna: bona contra consensum regium usurpata (Ver: Verb. 46). Így vesztők, mintha fa-péncz lőtt volna, nagy móddal nélkül szép országunkat (Pázm: Kal. 441). Abban-is kevelység vagon, a ki a tisztességet, bñsültelet, hírt-nevet rendetlen es móddal nélkül kívánnya (Pázm: Préd. 1006). Nem derezkeskedni ilyen móddal nélkül es nem hánál másra köueezikéket (Bal: Csisk. 104). **Móddal** nélkül kapdos (Sall: Vár. 1). **Móddal** nélkül kevés szám hada se rontassék (Gyöngy: KJ. 119). A mája móddal nélkül megdagadott volt (Mik: TLev. 414). A ki a bñsületen, vagon péncz nem nélkül kap, rabja mind a kettőnek, es mind istenéhez, mind urához való hívsegeben fellelte meg-gyarlódik (Fal: NU. 278). **Móddal** nélkül való: abnormis C. immodicus, enormis MA. Mit használt az ti móddal nélkül való feddésce (MA: Bibl. I.452). **Móddal** nélkül valóságban vadollyac (MA: Tan. 1182). Szűnyyenek-meg egyszer az sok móddal nélkül való káromkodásoktal (Pázm: Kal. 736). **Móddal** nélkül való dolog azokat lopással vádolni, a kik péncz bñsülködnee (Tyuk: Józ. 453). Az gerlicenek moğia zerezt (TihC. 22). Az apostoloknak moğyok zerezt teotowa való fytas (ÉrdyC. 567b). Az keresztienyek moğjok es zokasok zerynth (RMNy. II.240). **Móddal** szerint ők mind feltészűlének, Titus népére rohanást tevének (RMK. VI.158). **Vaint** csinálnának olasz országi móddal szerint (Helt: Krón. 168). Mikor az irás azt moğya, megbánta isten, emberi móddal szerint szól (MA: Bibl. I.6). Olyan hatar jart levelet, ok levelek moğya szerint iratnak magoknak (Ver: Verb. 154). Tisztátalan allatok moğya szerint élők (Illy: Préd. I.61. 495). Ha más embert tanász olyan vétkeben, azt az directorral késedelem nélkül annak moğja s útja szerint citálják (RákGy: Lev. 75).

egy-módu: unus modi MA. [einerlei, gleichförmig]. Az soltaroc, mellyeknek egymodo notajoc vagon (MA: Bibl. V.2). Az gyűlekezeteckéde nem maradnac mindenkor egy módu állapotban, hanem néha novekednee, néha kevesodnee (MA: Scult. 792).

[élet-mód], élet-módja: modus vivendi, diæta SI. [lebensweise]. Ez életnek mogyat zerette vela maganak valasztanya (DomC. 32). Vronk ezert idueh ez velagra, hogi az iduőségös életnek mogiat nekünk megi mutassa (DebrC. 2).

[írás-mód], írás módja: stilus scripturæ, modus scribendi SI. [schreibweise]. Igaz írásnac mestersége, módgya szerént írni: orthographice pingere Com: Jan. 159. Írásanak módgyához kell szokódni (Tor: Euy. 282b).

minden-módú: omnimodus C. [allerhand, allerlei]. Minden modu egyeulőség (GKat: Titk. 63).

[szólás-mód], szólás módja: loquendi modus, forma, stilus SI. [redeweise, stil]. Az szolasnak mogiat minden nelvben iol meg kell érteni, es akkipen kell szolni mint minden nelvnek folása vagyon (Sylv: UT. II.164b). Az sido szolasnak mogia szerént (Fél: Tan. 347). Idegen szolásnac módgya (MA: Bibl. Előb. 5). A szóllásnac módgyát gyakorollya: stilum exercet (Com: Jan. 161).

Módotlan (módotlan Pázm: Préd. 1074. Pázm: Kal. 393. mód-talanul TudTár. 1839. 252). 1) sine modo Kr. [nimis; masslos]. Az adósság fizetését módotlan, és kegyetlenül szorgalmaztatta (Pázm: Préd. 1074). Oly módotlan birodalmu királynak itéli..., hogy soha képtelemb, és alkotmatlamb országlás az övéül nem találtatott (Pázm: Kal. 393). 2) immoderatus, immodicus, immodestus SI. [masslos]. Vigasztallyuk fele-baratunkat, mikor módotlan és mértéktelen szomorúságban vagyon (Pázm: Préd. 46). A fősvénység azért nem egyéb, hanem rendetlen, módotlan kívánása a világi jóknak (358). A Laodicea-béli concilium, látván a kősségnek módotlan zúzavarját e dologban, megtiltotta a kősség választását (Pázm: LuthV. 72). Néha részeg ember ez világnak módotlan szerelmétül (Szenczi: RészPoh. A2). A Bethlen István kívánási módotlanok (RejtLev. 4). 3) [irrationalis]. Meg-feddie e módotlan tselekedetiért (Czegl: Japh. 59). A papisták 21 consequentiájok, módotlanbak a calvinistákénál (Czegl: Dorg. a).

Módol: modulator MA.

Módolás: modulamen MA.

Módotatlan: immodulatus MAI.

Módos: 1) moderatus, modestus MA. [massvoll, bescheiden, anständig]. Módosan: moderanter, modeste MA. Modos, szemérmes légy, nem fájtalan: esto modestus, non proci; sei bescheiden, züchtig, nicht frech Com: Vest. 102. Emberséges, alázatos, módos: modestus; bescheiden. züchtig 136. Szépség, módos magaviseleése: il a bonne mine KirBesz. 79. Módos és szemérmes bálvány képec (MA: Tan. 81). Jeles módos magaviseleését szemléli (Megy: 3Jaj. II.46). 2) ornatus Otr: OrigHung. I.XX. [hübsch, schön, zierlich]. Ez ember olly czuda forman ki nem irhattya, az mellynél czuda módosban az mise ne szolgáltatné (MA: Scult. 853). Nagy módossan és mesterségessen formáltattya (MA: SB. 29). Valahol őszve elegyedét nagy sokaság vagyon, nem lehet ott semminémó módos el rendezes (Lép: PTük. L234). Fel emelt nyakal módoson jártak (Alv: Post. II.34). Euterpé bölch s tudos, sippal ieles modos (Lászt: Mars. 7). Módoson viselik magokat (MHeg: TOSz. II.110). Módoson edd, és idd, barackot a mustal: persica cum musto vobis datur ordine justo (Felv: SchSal. 20). Lausuanál a lovat üli módosabban (Gyöngy: KJ. 62). Módos táncz (109). Ne restelkedgyél, hanem módossan, serényen, és állhatatosan larczóly (Csúzi: Síp. 143). Ez-is módos üdvözlés; ugyan-is elsöben ágyot vet a pokolban, azután a himes ebnek bőribe öltöztet, és egy hitvány tréfával azt meri kérdezni: mint vagy? (Fal: NE. 16). Melly módosan dicsérték a mi legqualificatusabb korhelyeink a bornemisza józanságot: parlare molto seramente della sobrieta (Fal: NE. 58). Se innen, se túl a tengeren másátt nem látták: ki vidám-

ságát, ki módos reá-tartását, ki kegyes erkölcsét, ki szép elméjét ditséri (Fal: NE. 259). Am megtanítottad hadi reguládra, százz czikkelyből álló módos forgásokra (Orczy: KöltII. 66).

Módosság. Olyan tekéntetes ennek lovassága, s minden természetnek deli módossága (Gyöngy: MV. 106).

MÓDI: mos, consuetudo SI. recentis moris Kr. [mode, modern]. Az akkori módi szerént (Bethl: Élet. 286). Az világi luxus, testi puha lágyság, most túllit s kigondolt sok változandóság, regnál most a módi (Thaly: Adal. II.387). Akkor vagy igazán való módiban, mikor a ruha nem csak tagjaidhoz, hanem karakteredhez is hozzá illik (Fal: NE. 29). A legújabb módi formára felszárnyazott búbok (Fal: NA. 143). Módi inneplő [ruha] (Fal: NA. 201). Módi találmány (Fal: NU. 256). A talárd-fogás soknál már módi (Fal: NE. 389). Módi deliség (61). Módi nyalya (106). Módi bűn (Fal: NA. 156). Módi nevelés (157). Módi erköles (184). Ó módi (231). Módi cifra, módi cifraság (Fal: TÉ. 775. 797). Módi élet (778. Kr). Módi a világon legfőbb tyrannus (Orczy: KöltII. 160).

ala-módi: [à la mode, modern]. Alamódi süveg (Misk: VKert. 230).

náj-módi: [neue mode, modern]. Finum naj-módi az, ha jó borral teli (Thaly: Adal. II.388). Az ujonan ki-gondolt naj-módi köntösös Ádám (Csúzi: Síp).

új-módi: [modern]. Ez a szín új módi mai napon: es ist die allerneueste mode KirBesz. 18. A ki előszször bé-hoz, fel-kap valami új módit: die wo am ersten eine mode aufbringen KirBesz. 25. A borgonyai hertzeg-aszszony új módi fő-kötöben mutatta magát (Fal: NA. 127).

Módiás: módís Kr. [modern]. Azt tartya módiásabbnak a mi legdrágáb (Fal: NU. 257). Mint légyen mostanság dolga az említett módiás városnak, eleget hordják fileinkbe, a kik onnan érkeznek (Fal: TÉ. 770).

Módís: elegans, juxta morem receptum SI. [modern].

[Módisos]

ala-módisos: ∞ Leg inkább cifra, les-hányo és éppen csak magokat árno allamódisos öltözetekkel, vomnyák kelep-czébe az ártatlanokat (Csúzi: Síp. 298).

Módisság: [modus, modalitas; art und weise]. Palnak megterese csodalatos lön előszer a Kristosert, masodzer a modissagert a mi modon lön (DebrC. 151). Zokhatatlan modissag zerent (TelC. 97). Jesusnak ziletesenek modissagáról (TihC. 31). Hol vagyon hideg modissag neköl, hol vagyon hevseg veg neköl (BoDC. 24). (A beszédnek) elssve reeze leezou modissagrol, ny modou ez orzagban hozattattak (ÉrdyC. 631).

MÓDOS: [modus]. Palast modosraulo: pannus plicatus in modum manteli (EhrC. 92).

MOGORVA: 1) tetricus, impolitus, inurbanus, barbarus; mord Kr. [mürrisch]. Fősvény mogorva emberek (Zvon: Post. II.190). 2) [?]. Magok az pápák sokan utálatos mogorva fuytalanságoknak voltak adattatva [deditü] (Toln: Vig. 230).

Mogorválnodik: [murren, grob sein]. Moghoruálnodik Luther ellen (Zvon: PázmP. 288).

MOGYORÓ (monyaró-fa: corylus; monyaró barkocza: coryli iulus Beythe: Nom. 4. földi monyaró: pseudoapius 7. Monorokerech, Monorokerech, terra 1226. Czinár; Monoroweghe, territorium 1291. no. magyaró Thaly: VÉ. II.27. Fal: TÉ. 644): avellana C. Pesti: Nom. 39. Com: Jan. 20. [haselnuss]. Mogyorou bokor, meta 1323. (CodDipl.). Boytorianos lapu mint egy kis monyoro ollyan (Mel: Herb. 41). Jacob von zöld nyár, mogyoro es gesztenye vesszőt es feier vonasokat hamta rayta (Helt: Bibl. I. O4. Tof: Zsolt. 551).

[Szólások]. Kifogyott minden exceptióból, mint a magyaró tokjából (Fal: TÉ. 758). Kikapott a beszédből, mint a magyaró tokjából (Fal: Jegyz. 926).

disznó-mogyoró: xanthium PPB.

földi-mogyoró: apios, pseudoapios MA. apios; erdnüsse, Nom. 85. bulboecastanum PP. Pseudoapios Dodonaei, terrae glandes, földi monyará h. e. terrae avellana (Baythe: Nom. 7).

vörös-mogyoró: leptocarya C.

Mogyorós: coryletum C. Monorous, villa in comitatu Syriensi 1237. Monyoros, locus 1271. 1360. 1362. Mumuros, collis 1291. Monyoros hegy, mons ad Budam 1354. Mogoroswenlgew, vallis 1230. (Czinár). Mogyorós [vezetéknev. XVI—XVII. száz.]. (Nyr. X.227).

1. MOH (*moh*): muscus Beyte: Nom. 6. *mohán* Orczy: KöltSz. 191): **1)** muscus C. Mel: Herb. 29. bryon MA [mos] Fejéres mohú füvek: *iucanae herbae PPBL. Küket ez földnek mohából terante wr isten (ÉrdyC. 16). A hallottakat fölserkenty felnek mohából (555b). Mely nemzettség az fanak leveleiről mohot szedven, ez erdej pihből ruhakat sző (Forró: Curt. 712). Fűz moha (Ben: Ríthm. 198). Nappal a dombokon őrzöttük nyájunkat, este a zöld mohán megleltük társunkat (Orczy: KöltSz. 191). **2)** lanugo C. MA. Ennekem remensegegem nyképpen az mohi anag lanua ky keves lengő zelthwel el wytetyk: spes mea tamquam lanugo quae a vento tollitur (ÉrsC. 294). Vid el kerlec az regi halynagac mohat, vilagettasodnak fenyene (Pécsi: Ágost. 141).

fa-moh: bryon MAL. muscus; mos Nom. 77. Fa moha, vadkomló: bryon PPL.

földi-moh: muscus terrestris MA.

vízi-moh, mely a tsentokat üszve-forrasztja: conferva PPBL.

Mohli-k: [musco obducor; bemost werden]. Néki ezak most mohlic szakála szőre (Castrista A3).

Mohos, mohás: **1)** muscosus C. [bemost, mos]. *Mohos alma: malum muscosum MA. Oszlopot mohás kősziklából, díszest, szépet, csínost kehol formátlanból (Orczy: Nimf. 11b). **2)** lanuginosus C. [baarig, floekig]. A bis alma fanak almaja mohos, pihes (ACsere: Enc. 226). A naspolyák gynyjasok mohosok, pihesek: nespila sunt lanuginosa, calculosaque (Com: Jan. 20). A külső szinétől víz jól meg-mossa: mert hegyha gyonrodba bé mégyen mohossa. (Félv: SchSál. 18).

Mohosod-ik: muscor MA. [bemost werden]. Orrom alja épen akkor mohosodott, a pihét pödröttem (Gvad: RP. 86).

mög-mohosodik: musco obducor Kr. [bemost werden, mit mos bewachsen werden]. Az gonosságoknak pihéitől, az te tested véred ugyan megmohosodot (ExPrinc. 40). A mely követ gyakran más helyre hengergetnek, meg nem mohosodik az (Kísv: Adag. 264). Nem mohosodik meg a kő, melyet gyakran mozgatnak (411).

Mohosság: lanuginositas Kr. Sós mohosság a nádon, és némely füveken: adarca PPL. Orrok minden mohosságnak gettetgetfél idegenek azaz nem takiosok (Erasm: Erk. 5).

Mohoz-ik, mohosz-ik: pubesco Kr. Nem mohoszik az a kő meg, melyet gyakran mozgatnak (Döcsi: Adag. 89). Jól fel serdült ifiú, kinek bajusza mohozot: puber (Ver: Verb. Szót. 26).

be-mohozik: [musco obducor; mit mos bewachsen werden]. Régiség miú be-mohozván igen az kő, az írást nem lehet elolvasni (Montrók. VIII. 406).

ki-mohozik: pubeo C. Kimohozó idő: pubertas C. Mind az ő ki mohozot ifiúságoknac esztendeigh szabadságban szoktác tartani (Prág: Serk. 495).

kimohozás: [pubertas] (ACsere: Enc. 167).

Mohozás: pubescentia C. Kr.

2. MOH: hirtelen, nagyon-kivánó SzD. [avidus; gierig]. Ne akary moh lenned minden gyenyerködethez es ne össeed tee magadat minden etkekre, mert soe etkekben beteghseag eeluen es a mohsagh elközelyth mynd a saryglan (ÉrsC. 533). Vigad nagy moh kívánsággal: gestis aviditate laetatur (Com: Jan. 68). Suekal mohobbac az emberse halgatásitan anuae (Zvon: Post. 1549). Annál mohobban vágyódik isten ismérésére (Illy: Préd. 132). Szívmaró, félelmes, gonosz a párttítés, mégis oly vágyott mohi ehhez az ügetés, mintha volna mindent jótérnö ültetés (Gyöngy: MV. 14).

Mohon, mohón: avide C. [gierig, mit gier]. Mohón való étel: addephagia; mohón eszik: tuburcinatur C. vorat, edit avide MA. Mohon enni: prandere avide PPL. Mohon enni, -falni, mohon evés, mohon kezdeni, fogni vmbé SzD. Kiki mend aera nagob mohón [igy] az bölcsesagac köstolasat [igy] vezi (VitkC. 8. Mykoron kenyveket ygen mohon olvasna (ÉrsC. 311). Mohon hozza kapdosanac (Born: Préd. 240). Mohon éteken [mohón ettékben] meg halánac (Göres: Máty. 53). Mohon iszik (Mel: Jób. 99). Igen mohon ne egyél (Döcsi: Adag. 174). A nősten szarvast mohon kívánja (Com: Jan. 46). Tudakozie és kérdez nagy kívánsággal, mohon: quaerit avide (154). Mohon iparkodik (Matkó: BCSák. 107). Nem mertene olyat írni, noha igen mohon kaptanak azon (251). Szánom a méteyben mohon kapottakat (Sámb: 3Kérd. 486). Mohon es hertelen evett (Háll: Paizs. 200). Harmadszor: idején kívül dobzólni; negyedszer: azon nagy gyönyörűséggel mohon kapni (Háll: 1111st. II.341). Ott komlós kenyérré mikoron rákaptak, éhen mohón ették, majd mind megfulladtak (Tbaly: Adal. II.346). Lám oly mohón esél neki miut a disznó a makknak (Kísv: Adag. 40). Minthogy a deli urfiaknak gyönyörkötötő örömök a meszse sétálás, a bires országok járása, némellyek felette mohon kapnak belé, késziiletlenül indulnak idegen földre (Fal: NU. 249). Ingó s ingatlan jószágit pénzé tette és ujra nagy mohón néki dőle a játéknak (292). Nagy mohon arra bámulván irigy, eő bátorságosan más-felé eligazul dolgában (Fal: UE. 370). Hibás kívánsággal meg tölté világot, minden ember mohón nyeli e maszlagot (Orczy: KöltII. 121).

Mohó: hirtelen, gyors, sebes, nagyon-kivánó SzD. avidus, cupidus, inlians, appetens SI. [gierig]. Mohó vágyódás (Fal: NA. 245). Mikor mindent bírt, akkor völt mohó a töbre és töbre (Fal: NU. 279).

Moholkod-ik: ingurgito C. (Erasm: Erk. 52).

[Mohlal, mohlatat, mohlatatos]

Mohlatatosság. Zemnek mohlatatossaga: libido oculorum (JurdC. 866).

Mohság: [aviditas; gier, gierigkeit]. Mohság: voluptas NémGl. 161. Gónal az etelben italban valo mohsagrol es föltötő valosagrol (VitkC. 34). Festnek hertelensege, eotelnek es ytalnak mohsaga (ÉrsC. 322b. 538). Nagi mohsagal varya vala, hogy zent Ferencz mondana azt neki (VirgC. 87). Ételeben, es italban az ű kiuansagat es mohsagat meg mertekli (Pécsi: Szók. 111).

MOHAR (*mohar*: Com: Jan. 23): atractylis, cartamus MA. Gordon, alii mohar: atractylis vel cartamus SzikszFabr. 9.

pihős-mohar: vad zab; aeolops, etylops Major: Szót. 16. Hogy az árpa pihés muharrá változék (Com: Jan. 27).

MOHÁR, MOHÉR (*muhar* VectTrans. 9. *muhara*-szoknya Radv: Csal. II.8. *mohara* zoknya RMNy. II.88. *zederyos molhacer* zoknya 65). [fr. *moire*]. Muhar mente (Radv: Csal. II.316). Mohér szoknyátul 2 ft (MontME. I.401). Az igen jó bétsi mohárnak végít hat forintot adjak (TörtT. XVIII.209). Aggriának negj negj zokniát velek, az kettej veres mohar legien, az kettej zöld legien (TörtT. 1878. I.45).

MOKÁNY: alpinus, montanus; wilder, roher bauer PPB.

MOKOG: mutio, musso, mussito SI. A nyúl, midőn megfogatik, nyikok, mokok (Com: Jan. 47). Árvák zokognak s mokognak (Thaly: Adal. II.211).

Mokogás. Az evet méltán nevezetik mókusnak az ő mokogásáról (Misk: VKert. 234).

MÓKUS: 1) sciurus PP. [eichlhörnchen]. Mókos bőr (Vect-Trans. 5). Evet vagy mókus (Misk: VKert. 234. Matkó: BCsák. 45). **2)** simia Oertel: Harm. 39.

Mókuska (Land: ÚjSegits. II.336. PP: PaxA. 184).

MOLN, MÓN (*Molinszegh, Molumzeg* possessio in com. Bihar 1340. *Molum* hel, meta villae Bogha 1268. Czinár): mola Kr. [mühle]. Molendinum currens Boymolun vocatum, necnon alterum molendinum Sykemolna 1364 (CodPatr. V.144). Az malom asz en molnomath el pwrzthytha (?) (RMNy. II.37). Az Bay Ferencz vram molna (320). Várasbéli mólnakat és házakat, azon napon felégeték azokat (RMK. III.125). Az két száraz mólnot fottig elrontá, emberestől, barnostul mind elrontá (136. 167). Mólnak barnostul mind elomlának, kin az terekek igen vígádnak (171). Jo wona az monath elwenjvnk, es az thoth meghalasethanjvnk (LevT. I.218. 266). Margita asszony monában Rácz Péter forgósúnak szállott (II.52). Fogd á mólnot, es őrely lisztet (Helt: Bibl. IV.79). A víz az hajót alá ötté az molnokra (MonIrók III.13). Halaslhokath, molnokath, avagy nemes wáwar helyeketh epeythwen (Ver: Verb. 139). Molnoddal őzue el uezt az isten (ComBal. 33). [Vö. **MALOM**]

[Szólások]. Belső igyekezetünket, és külső fáradságunkat tsak magunk mólnára akarjuk vinni, magunk kedvét és hasznát keresvén mindenekben (Pázm: Préd. 776).

[Közmondások]. Kí-kí maga mólnára gátollya a folyamot (Pázm: Kal. 1766. 628. NyKözl. XV.349).

száraz-moln: [mola asinaria]. Az két száraz mólnot fottig elrontá (Tin. 136).

Molnos: habens molam, molendinum Kr. Molnos, vicus Capituli Nitriensis (Czinár). Molnos [vezetéknev XVI—XVII. sz.] (Nyr. IX.366. X.227).

MOLNÁR: molendinarius Pesti: Nom. I.41. pístrinarius C. molitor; molendinarius MA. [müller]. Monar 1324. Molnár [vezeték név] 1392. 1414. (Czinár; Helt: Canc. 131. Illosv: Toldi. 9. Mik: TLev. 163).

[Közmondások]. A mólnár sem veszen két vámot (SzD: MVir. 97).

Molnárné: molitrix MA. [müllerin].

MOLY: tineae, blatta, acarus, cis, clerus C. tineae Ver. tineae BécsiC. III. MünchC. 24. [motte]. Acarus: moly, a mely az viaszban szokot teremni Major: Szót. Megheette az moly: a tineis vorata (JordC. 840). Rosda es mol meg raghya: aerugo et tineae demolitur (370). Az molyokath eltessek (VirgC. 126). Az buzat az s'is'ik eszi meg, az ruhát az mol (Sylv: UT. II.169). Kit sem a rosda meg nem emeszt, sem a moly meg nem eszik (Tel: Evang. II.532). Az moly és férges örökségül bíriac azt (Kár: Bibl. I.662). Feles Tartesia: moly volt, s mollyé lézen (Decsi: Adag. 14). A moly a ruhát sem mire kellővé teszi

(Pázm: Préd. 609). A molyok a ruhákat rágják (Com: Jan. 50). Hogy nagyobb véteknek molyi és férgői ő benne ne származzanak (Illy: Préd. I.39). Az óra folyton foly, meg nem eszi a moly (Kisv: Adag. 507). Gyakran köllő napunk elfoly mint az gyöngye moly (Thaly: VE. II.28).

[Szólások]. A keresztényi igaz jószágok nem is csak ama moly-ette régi könyvekben kapuak, hanem teljes gyakorlatban fenforognak: non è stata trovata solamente nei romanzi, ma anche in pratica (Fal: NE. 9). A ki csak a molyette írók közt tanulja a kényes politicat, nem tesz remek munkát (Fal: NU. 318).

fa-moly: teredo MA

haj-moly: acarus SK. Acari: müllen; haj-molyok Com: Orb. 65.

könyvrágó-moly: tineae Com: Vest. 32.

méh-moly: clerus MA.

papiros-moly: blatta SK. Com: Jan. 50. Nad: Kert. 23.

Molyos: tineosus C.

[**Molyosod-ik**]

mög-molyosodik: tineosus fit Káldi: Bibl. Baruch 6. 71. Kr.

[**Molyosul**]

mög-molyosul: ∞ Az tő őltözetitek megmofosulanak (Sylv: UT. II.117).

MOM. Egy mom: lilum; egy mom sem, egy kukkot sem: nihil WF. Mom, est usitatissimum in multis Hungariae locis, imprimis in Comit. Gömöriensis, pro hilo; ut cum dicitur: egy mom sinecen, ne annu hilum est (Otr: OrigHung. I.304).

MONÁRKA: [monarcha]. Imádod fiadat, ugy mint istenedet és monarchádat (Zrinyi I.9). Nimród, a ki az első assyriai s babylóniai birodalomban, leg elsőb monarcha volt (Liszny: Krón. 8). A monárkák vontarany köntösénél bőcsisb darab köpönyeggel fűdőzött-bé engem az én hív szolgám (Csúzi: Sip. 571).

Monárkaság. Ezen esztendőben monarchavá császárrá lett, országlásának 37. s monárkaságának, avagy illy világi nagy hatalmának második esztendejében (Biró: Préd. 8).

MOND (*munda, munda* HB. *mundattatul* PeerC. Nyelvemléktár II. XI. 1.): **1)** dicit, indicit, ait, inquit C. [sagen, sprechen]. Gonoszt mondani, átkozni: maledicere Com: Jan. 198. Meid gimilectul munda neki elnie (HB). Ge munda neki meret num enye (HB). Es yme ysteny felelet lewn hozya monduan (EhrC. 10). Mondnakuala a nembéree: dicebant mulieres (BécsiC. 3). Micor gonozt mondandnae: maledixerint (MünchC. 20). Iol monda őnekie Simeon: benedixit illis S. (MünchC. 111. 121). Enekletek istennek es eneket mongatok ő neuenek (AporC. 14). Mondwan vagon roeghen: dictum est antiquis (JordC. 366). Meg haboroának mondwan hog kesertet vona: turbati sunt dicentes: quia phantasma est (399). Gonozth mondanak hwneky: maledixerunt ei (660). Mongya Salamon kevnyvenek elsev rezeben (CornC. 1). Jegyezed meg temagadat zentkereztnek iegyeuel monduan (VirgC. 1). Mong ekepen (2). Tunian resten montam zolismaymat (10). Kezde az w bwnit mondani (21). Bizon mondom nektek (24). Ha valaky neked gonozt mondan, segelyed benne vret (88). Temagádrool mongi gonozt (94). Bizoni amit mondan (105). Ezt mondan wrola (112). Very vala mellyeet őköllel, monduan yay emneken (ÉrdyC. 338). Mynt ymenthen ees monduam (ÉrsC. 466) Azt zoltak monday walaky kewesbol nem igaz, sokbol sem igaz (RMNy. III. 44). Hallgassa! hogy mond Sofóniás erről, szól a nagy fősvény-

ségről (RMK. II.140). Mert az idvösségre nem elég körösztég, sem szíjokkal mondó hízeltkedő beszéd (VL124). Mondal a te szolgáltnac: dixisti servis tuis (Helt: Bibl. I. Y.3). Ott rendel el kezdé a köüetségét mondani, mit kéüán az magyar király az Istnán (Helt: Krón. 29). A sído rabinosoc aszt mongiae hog ez volt a Melchizedec (Szék: Krón. 13). Mijs diczeretet nekie mondgyunc (Born: Ének. 11). Szúraszto, emésztő, szorító miut Galen' mongia (Mel: Herb. 40). Ki atyánc vagy anyánc gonozt mondand: qui maledixerit patri vel matri suo (MA: Bibl. 1.68). És kérdék őtet, és mondának néki: Miért kerész-telsz tehá (Pázm: Préd. 48). Mem szabad senkit abból itélni, a mit ellene mondanak, hanem a mit hiteles bizonyságokkal fejére raknak (Pázm: Préd. 505). Monda nekik: dixit ad eas (Káldi: Bibl. 232). Mondanáia talam valaki (Lép: PTük. I.103). Főle kelek, es atyámhoz megyek, imigyen mondok néki (Lép: PTük. I.137). Te nem mered azt magad fölő mondani (Czegl: MM. 182). Nem mond-é görbét, így irván (Czegl: Japh. 123). Bátran mondhatom; hogy Anglia édes hazánk töb' politikust nevel egész Európánál: tagadják ezt szóval ott kinn; de hiszik (Fal: NU. 321). Azonnal ott meg holt, azt sem monda, hogy kár (Kónyi: HRom. 159). 2) [dico, nomino; neuen, heissen]. Symon, ky mondatyk peternek: Simon, qui dicitur Petrus (JordC. 381). Nem hw anya mondatyk Maria? Nonne mater ejus dicitur Maria? (397). Kynek mongyak embernek tyat leemy? quem dicunt esse filium hominis? (405). Mongyak vala evtet lemy angelnak nem embernek (CornC. 16). Semit ewnewmagokenak nem mondnak (VirgC. 125). Az egy bizony istent ő igaznak vallá, őtet királyoknak istenének monda (RMK. II.102). Kynek mondnak emberek, hogy vagyok en? quemnam esse me dicunt homines? (Pesti: NTest. 87). Vitézet barminczegynek mondják wala (Tin. 337). Mely könyuet méltan mondhatz io chelekedetről való könywec (Helt: Bibl. I. 4). Hány fejed, hogy ezt az első engedetlenéget kevésé-nee mondot? (Ker: Felsk. 35). Mi nem mind lehetetlen, vagy olly nehéz, a mit arra mond tnyaságunk (Fal: NE. 42). Nagyobbra neveli beszéddel fogatkozásit, kisebbre mondja virtusit (100). A beteg nem gyógyul azzal hogy egészségesuek mondják (Fal: SzE. 564).

[Szólások]. Mondok: inquam, dico MA. Mondokl hőret mau nich! Adáni: Spr. 198. Ez parazt magyarazotatis mondoc eszünkbe forgassuc (Born: Préd. 283). Legyenec, mondac, állatoc (MA: Bibl. 1.2). Ha, mondok, ezek illyen igiretekkel hitegették volna az embereket (Pázm: Kal. 48). Vaj-ha, mondok, isten én-hozzám is olly kegyelmességét nyújtaná (Pázm: Préd. 220). Hallgass, mondoc, susogj és suttogj: tace, inquam, mussa, et müssita (Com: Jan. 203). Ezeket mondok meg gondolván (KCsikj: Woll. Előb. 7). Voltanac, mondom, sokan; adgyad, mondom nékiec (MA: Bibl. 1119). Fel vyweek monda a ment leeleknek oskolayaban (ÉrdyC. 646). Igen balgatag es itéletlen, nem mondjam, tsufos tanácskozás volna (GKat: Tük. 37). A lengyel had hozzájok képest mondani semmi (Mon-rlók. VIII.152). Endes Miklós jr nem volt cifra, piperés, taszlis ember, hanem a mostani világhoz képest mondani paraszto, de értelmes, okos, jó törvénytudó (Haz. II.59) *Mond vmibe.* Azt írja, hogy csak csúfságba mondotta ezt (Pázm: Kal. 359). Az eféle irások szemünkbe mondják az igazat minden harag és félelem nélkül (Fal: NE. 312). *Mond vkizez, vmhez.* Mi semmi gonoszt hozzá nem láttunk, jollehet sok szót hallottunk hozzá, de bizonyos dolgot senki hozzá nem mondhat (RMNy. III.58). Primi Pétörhöz sok fortélt mondanák, kit szép beszédekkel ott megfogának (Tin. 299). Ám káld, ki mit mondhatna hozzá: pura a nuptiis (Deesi: Adag. 158). Hát kegyelmed mit mond ehéz? (Czegl: Japh. 158). *Mond vmire.* Bizonyomra mondom: *medius fidis WF. Iste nre mondom azt (VirgC. 70). *Mond vmit.* Lám a mikor a pápista papok valamit deáköl ol-birbitélnék, a ment mond rou a kösség (Pós: Igazs. II.198).

Tutor uram minden esintalanságira az úrfinak ament mond (Fal: NU. 326). Bizonyt mond rajta [bizonyítja, állítja] (Pázm: Kal. 1766. 1067). Magyarországnak mondjatok jó éjeit (RMK. IV.239). Hirt mondok: nuncio, annuncio MA Jövendőt mondok: auspico C. Nem de te newedben mondotwnk ee ywendőt: nonne in nomine tuo prophetavimus (JordC. 374). VirgC. 15. Istv: Volt. 14). Valaki azon jóságloz közit mondgya (Ver: Verb. 59). A törökök-is mondhattyák közőket a pápista vallás jeléhez (Matkó: BCsák. 152). Salomon: Tovab en töllem immar nem lehet [a versengés]. Markalf: Ha nem lehet, nagy alazatosan mondgy kuhit (SalMark. 13). Cristus zolgalta auagy monta az ev elsev vy myseyt (CornC. 369). Miset monda (DebrC. 176). Olyat mondok, hogy meghülnek belé az szomszédok (Nyr. XIV.565). Törvenyt mondani: judicare Ver: Verb. Szót. 13. *Mond vmivel.* (A perentelek és apró nyálás emberek) hányác vettic magokat, mint ha önekie is a Salamon töckét a feiekhöz [tisztességgel monduca] vttettéc volna (Helt: Mes. 214). Nosza mondoda néki! mert bizony megérdemli a roszt (Matkó: BCsák. 214).

[Közmondások]. A ki igazat mond, annak bé-török a feje (Hall: HHist. II.89). Ritkán mond igazat a tzigány (Kisv: Adag. 75).

be-mond: defero, insusurro, indico, prodo, aviso MA. aviso Ver: Verb. Szót. 3. [angeben, anzeigen, verraten]. Beh mondok hogi Seböstien vitez keresztien volna (DebrC. 137). Bee monta az többinek myndő dolgokat (SándorC. 40). Bel mondottaak Anthal czazaarnak, hogy sok conuent gyewlt volna az zeut azzonak hazához (ÉrdyC. 413). Kétség nélkül bémondatá néki az titkot (MA: Bibl. I.267). Valami fondorlók be mondotta atyánc, hogy gonosz éltro magam attok volna (Mlyef: Jephtha. 12).

el-mond: recito, deoro C. profero, proloquor, enarro, eloquor MA. [hersagen, recitiren]. Veegy el mondaak (ÉrdyC. 520). Mond el az confiteort (VirgC. 2). Nem lehetnének szép vagy vitéz legények, ha az isten ugy segillyét el nem tudnák minden kotyon fityre mondani (Ker: Préd. 761).

[Szólások]. Kurholt az őbester, elmondott mind enuek (Gvad: RP. 119).

elmondás: recitatio, prolocutio, enarratio MA. [das hersagen]. Az el-mondás fel-szóval való: recitatio clara; magában való elmondás: repetitio (Com: Jan. 156).

[eleve-mond]

eleve-mondás: [das vorhersagen, verkünden]. Az ur isten hatalmas cselekedetiben, miképpen igaz eleve-mondásiban (Mad: Evang. 83).

ellene-mond: contradico, reclamo C. [widersprechen, einsprache erheben]. Ellene mondanac: contradixerunt (BécsiC. 12). Hatalnydnak ellene mondok meg wtalwan (ÉrdyC. 551). Erke-seghekenk ellene monda es atyara veteo [lemonda róla]. (569b). Ellene mondotanak myndeneknek, akyet byrtanak (VirgC. 124). Kynek eleme mondotatok az kereszties koron (147). Nem tetzik vraságodnak, hogy ellene mondok szándékodnak (Fort-Szer. N). Kristus jel: de olly jel, mellynek ellene-mondatük (Pázm: Préd. 143).

ellenmondás, ellenemondás (ellen: mondás MA: Scult. 288): contradictio PP. [widerspruch] Lót ellen mondas: contradictio (BécsiC. 270. Káldi: Bibl. 289). Mellytül az fainak ellene mondas me nem foglattya: filiorum contradictio non obstante (Ver: Verb. 108). Lássáksza meg ellenmondásites (Góutz: RBal. 55). Ellenmondással se szüet, se jelét nem adgya különböz értelmének (Fal: UE. 389). A hol több tartya valamü közt és reménységét valamilhez, ott ellenmondások tudának, és tsorba esik a hitelen (423). Az ellen-mondis nyitó kulcsa a

szíveknek (474). Titkainkat boszontó ellen-mondással és kemény erővel keresik ki-fikasztani (457).

ellenemondhatatlan: [unwiderlegbar]. Mindene ellene mondhatatlan bizonságoval voltanac megerősítve (MA: Scult. 628).

elő-mond: refero, dicto, praedico SI. [hersagen, vorsagen, verkünden]. Maga ügyét elő-mondani: dicere *causam PPI. A pápa appellat: s az eghazi zabadságot elő-monda (DebrC. 82). Nagi sok gonoz dolgokat monda elő, kiket tetetőt volna embőrőkel (193). Az én igyemet elő mondanám (Kár: Bibl. 1526). Repetatassék, elő-mondattassék (GKAt: Titk. 442). Csak annyit tud ember, mennyit elő mondhat: tantum scimus, quantum memoria tenemus (Kisv: Adag. 503. Kr.). Mondgyátok elő, mely óra a sok közül, mi jó-tétemény ment áldozatul az egek-félé (Fal: NA. 144).

előmondás: [relatio; das bersagen]. Itt elmulatom annak előmondását, miczoda személyec által kellyen ez egyházi jitelő hatalomnac gyakoroltatásúnac véghez vitetni (MA: Tan. 1257).

[hozzá-mond]

hozzámondás. Trefas hozzá mondásoc: allusiones (Com: Jan. 203).

ki-mond: edico, effor, profer, exloquor, proloquer, enuntio C. pronuntio, exprimo MA. [aussprechen, ausdrücken]. Magyarán kimondom: eloquer; értelmemet kimondom: suffragior C. Valamit kerilni, hogy ki ne mondja: diffugere aliquid PPBL. Sokáig éppen a nyelvem hegyin vólt a neve, még-sem tudtam ki-mondani: multum inter *labra et dentes latuit vir ille PPBL. Embereknek ftyaynak ky nem mondhatom (ÉrdyC. 513). Amyt nem tudnak, ky mongyak (VirgC. 139). Ha engemet el nem bocsataz, szent aszszony el veszeszen, ha oly dolgodat nem mondom ki, melyert tegedet az kiraly azontol fel akasztat (SalMark. 20). Itali áldozatnac mevezzüc, mivel máskép nem mondhattyc ki (MA: Bibl. 176). A tsehek Magyarországot olyan felette igen elpusztíták, hogy ki nehéz mondani (Liszny: Krón. 318). Ahoz kell esküdnöd, a mit ő kimond (Fal: NA. 233). Nem egésséges minden igazságot kimondani (Fal: UE. 458).

[Szólások]. Kerekesen ki-mondá (Moln: JÉpül. XIX. 13). Nyersen ki-mondani, átaljában felelni: caesim dicere PPBL.

kimondás: effatum C. pronuntiatio, elocutio MA. [das aussprechen, ausspruch, ausdrück] (ÉrdyC. 13). Sententia ki-mondas (Ver: Verb. Előb. 61). Minden ki-fejezéseket, ki-mondásokat, az kőzösséges magyarí szólásokra meg-tudakozvan (Megy: Dial. Előb. 12).

szó-kimondás: [suffragium; stimme, abstimmung]. Az púspekeknek száma egész és elégedendő volté, hogy talám az kevés szó ki-mondás (vox) miatt győzettek meg (Toln: Vig. 113).

kimondhatatlan: ineffabilis, inenarrabilis MA. [infandus; unaussprechlich]. Ha az isteni cselekedeteket könnyen megérténé az emberi okosság nem mondhatnok ezeket csudálatosoknak és kimondhatatlanoknak (Pázm: KT. 441). Kimondhatatlan felelemben voltanak cselédjeiket mindenestül eliktatván onnan-lazít (Rumy: Mon. 178).

[ki-ném-mondattatható]

kinémmondattathatóság: [ungussprechbarkeit, unmöglichkeit etwas auszudrücken]. Az deák szónak ki nem mondattathatósága miatt (KCsipk: Woll. Előb. 8).

[kimondó]

szó-kimondó. Kemény darabos beszédű s szó ki-mondó ember lévén sokalnak nem tetszett (Bod: Pol. 168).

lő-mond: [entsagen]. Sok országok elhagyták a római ekklé-siát s annak rendtartásait, le-mondottak azokról, a mellyek embereknek voltanak találmányaik (Bod: Pol. 6).

még-mond: profere, nuntio, indico, dico MA. Elő megmondom: praedico C. Mégmonga te nekéd: dicet tibi (BécsiC. 6). Meg mondak Jesznak: nuntiauerunt Jesn (JordC. 398). Hol ez meg mondot hodog azzonnak elstroma vagon rakatlan (MargL. 27). A felewl meg mondot ygheek ow rolok nem értetnek (ÉrdyC. 350). Mongyok meg az zolosmaat (570b). Myg az ew completayokot meg mongyak (LányiC. 122). Zent Ferencznek minden izenetyth meg mondak (VirgC. 49). Mongiad meg mit tegywn (49). Kit emberi nyelu meg nem mondhat (88). Ki monda meg tenéked, hogy . . . : quis indicavit tibi, quod (Helt: Bibl. 1B). Meg vagyon mondua: dictum erat (Helt: UT. A4). Mondhadca meg, mint legelttetted az én juhaimat (Tel: Evang. II.592). Mondhadca meg nekem, nem vagie bizonyos benne (Lép: PTitk. 119). Mondgyatoksza meg, mi az oka (I.105). Azon igyekőzik hogy az ő megmondotta bezedet be tellyesiche (Frank: HasznK. 75). Mond meg ű kegyelménc én szommal (Czegl: Japh. 73b). Régen előbmegmondattot: olim praedictum est (Illy: Préd. I.611). A többi-között azt kérdeze tölle: quid tu vides Jeremia? mondhadca meg, mit látcz? (Csúzi: Síp. 272).

mégmondás: indicatio MA.

eleve-mégmondás, előbb-mégmondás, elől-mégmondás: [das vorhersagen, weisagung]. Jövendő dolgoknak elévé megmondása (Illy: Kat. 47). Urunk kinszenvedésének előb megmondasa (Illy: Préd. I.322). Egyiptusba-valo futásának elől megmondása (I.102).

mégmondhatatlan: ineffabilis C. [infandus; unaussprechlich]. (VirgC. 141). Megmondhatatlan igen zegenly (Pesti: Fab. 71). Embereket az ur isten megmondhatatlanképen szereti (Helt: Bibl. 1g).

mondton-mond: [identidem dico; ohne unterlass wiederholen]. K-med monton mongia, im ma s im holnaph kwldy az gyalogokat ede (LevT. I.184). Mondton-mondja vala nyavajás (Nyr. XII 79). Monton mongyak a misset (HollPréd. 20). Sokan szólottak és mondton mondták az főkapitányoknak (Monrók. VII.16).

rá-mond: [adjuro, incanto; beschwören]. Ez igiket is rá kell mondani a betegre (Matkó: BCsák. 440).

ügy-mond: inquit Kr. [spricht er, so spricht . . .]. Isten új mondot: dens dixit; tū új mondotoc: vos dicitis (MünchC. 42). En kedeglen vgy mondok tnyektek: ego autem dico vobis (JordC. 367. 388). Az ew tarsi kedeg vgmondnak vala neky (MargL. 1). Vgy mond vala (181). Ezen zent doctor meg wgy-mond rola (ÉrdyC. 520b). Sára mikor hallá, hogy igyen mondanak, ezt mikoron hallá, megnevette vala, ő magában azért igyen mondot vala (EPhikKöz. IX.159). Ugy kel mondani az ékessen szollonak, hogy tanitsen: ita dicere debet eloquens, ut doceat (Illy: Préd. II.73). Én a szent földre mégyek, ügy-mond, jó atyám-fia, tégedet hadlak magad emberségére (Hall: Hfist. II.172). Illy beszédet tartott az abbéval: Fiam! ügy-mond (Fal: TÉ. 743).

viSSza-mond: palinodiam cano, recanto, retracto, revoco SI. [refuto; widersprechen, widerlegen, widerrufen]. ViSSza-mondani, meg-tzáfolti: *retractare dicta PPBL. K. azt mon-dotta, hegh thewryenyek wolth volna, J. hazzuttat mon-dotta, K. ismegh wyzza mon-dotta (RMNy. II.190). Valamit viSSza-mondani: palinodiam canere (Decsi: Adag. 68). Kőnyű még viSSza-mondani: spongia medebitur (250). Mondgyák

viszsa, valamit az igaz anyaszentegyháznak el-tévedhetéséről ez-ideig hirdettek (Pázm: Kal. 504). Hazud B., hogy Ágoston vissza-mondotta a mit másnt tanított (Pázm: LuthV. 342). Mongiátok, és iriátok vissza, a mit Pázmány ellen montatok és iratok (Bal: Csik. 16). Ezek az én szavaim, vissza sem mondóm (Malkó: BCsák. 125. 34) A sententia mindgyárt visszamondván (Illy: Préd. 1.89). Atyai-képpen feddi őket, de szitokkal mondgyák vissza (Mad: Evang. 184). Én abban az értelemben nem voltam; véle egyet nem értettem: sőt ha irtam volna-is valaha és mondottam volna, most azt visszáz-mondanám (Bod: Pol. 35). Hunyadi Pál magát kérdetlen, lullatlan ki-harangozván, Fogarasha hivattatott a konsistorium eleibe s ott visszáz-mondatván véle a mit mondott volt, dolgára botsították (Bod: Pol. 103). A sententia szerint tévelygésőt a katédtrából visszáz-mondotta s fogadását meg-is állotta (174). Azon egyet kétszer-is mondgya, visszáz-is, az az: a mit előb' javasolt, aztót utób' tiltja (Fal: UE. 416).

visszամոնդás: palinodia, retractatio SI. [widerruf, einspruch]. Viszsa mondas, ellenzes: reclamatio Ver: Verb. Szót. 26. (Halt: Paizs. 252). A meg-követés és vissza-mondás bősöletese tselekedet, illeti az igaz keresztényen embert (Fal: NE. 25).

Monda: rumor, fama; sage SI.

monda-monda (*mende mondu* Fal: TÉ. 741. WF): rumor; gerücht, gerüchte sage; közlár WF. Ha tsak egy rövid predikciót nyomtassak-e minden vasárnapra? mely keveseb' monda mondat szereze a szabados itéleti emberekben (Pázm: Préd. 11). Mind monda mondat itelem hogy elkellene inkább viselnem (Prág: Serk. B2). Mást nem tud, hanem tsak a monda mondat (Czegl: Japh. 3). Mind illyen a Czeglédi számtalan gaz monda-mondája (Illyef: BC&Tomp. 21). A romni sz. hitet hol egynek, hol másnak mondամondájával gyűllölteti (23). A sok monda-monda után elő-kapván a villongást (Fal: NA. 208). A sok monda-monda közt figyelem kívántatik, hogy végére melless a valónak (Fal: UE. 406). A kik jelen vannak a visszavonyásznál, nem kéméllik a monda-mondát (Fal: UE. 493). Méltó ezt tekintetbe venni, és a monda-monda dolgában halkak jární, hogy unatta lelkiink ne sobesedjen (Fal: SzE. 553). A koresmákon, az úteákon, az úri asztalokon megfordúlt a mendemonda (Fal: TÉ. 741). Üzd ki országodból az oly mestereket, kik monda-mondával tártják a népeket (Orczy: KöltH. 60).

té-monda: [uagae, fabulae; műlissiges gerede] (GyöngyD: Char. 431). Néma szolgálak tartanak [a törökök]; még nálunk is jó volna az illyen szókak, és nem volna annyí te monda a háznál (Mik: TLev. 16).

témondás: ∞ [tuum diciturum v. tu dixisti Kr.]. Imét zámazik sáttánnak eszközi, a közköpi és te mondád (Vasárh: Evang. 57).

témondáság: ∞ Hamis tanú bizonyossággal, témondásággal hántottad-e istenedet? (Pázm: Imáds. 403. Bíró: Augy. 298. Csúzi: Tromb. 642. Kr.).

Mondás: dictum, dictio C [das sagen, sprechen, spruch]. Leczke mondás: declamatio, jó mondás: benedicta C. Egész mondás: periodus Com: Jan. 159. Kyk tezyk w mondasath: quae faciunt verbum ejus (Keszthé. 428). Az prophethaknak mondasok: dictum est per prophetas (360). De egy koves mondasom vagyon hozyaad: sed habeo aliquid adversum te (886). Zent Anselmosnak mondasá zerent (CornC. 1). Mene w hozza vacernye mondasert (VirgC. 41). Ez zent atianak mondasat es intentet wrwmet fogagynak (52). Azok az mondasok, anagy beszedece böleher es igazae (Helt: Bibl. I. f4). A te mondasod szerent cholekedem: ego faciam, quod iussisti (I. Aa). Elkezdte ezokaort Balaam az ő mondasát, es eszt monda: assumptaque parabola sua, dixit (I. Bbb4). Hihetetlen chae mondasrais: incredibile memoratu est (Daesi: Salic.

6). Vox mondás (MA: Tan. 1125). Esztelen mondását esztelemből bizonyította Balduinus (Pázm: LuthV. 33). Oh pokolra kötelezet lölkök, hogy nem zduóg fületekben amaz nagy szent atya mondasá? (Lép: PTük. II.234). Lion mostis meg szeghi eskült-mondását (Zrinyi L15). Akármeily böles mondasuac bizonyos voltát meg lányia veti: effati eujusvis certitudinem examinat (Com: Jan. 160). Befejező mondás: epilogus (162). Tréfás tsűfbeszéd, játékos mondás (174). Vakmerő mondásnak jól vissza hívása: temeraritas emendatio (Czegl: Japh. 233). Elegyes mondás: axioma compositum (ACseré: Enc. 18). Az léle-k-mondásért [káromkodásért] veréssel büntetődnek meg (TörtT. VII.129). Midőn a barmok egy hajsz, tsái, bóha mondasára melly hamar engednek (Misk: VKert. 10). A hoz-is, nem mondással hanem munkás fáradsággal jutlatunk (Csúzi: Sip. 287). Hogy a pénz emberség, a ruha tisztesség, ám másszori mondásomból hallád (Fal: NE. 30). Idevaló a régi mondás: Ha nem szinte tisztösen, legaláb eszesen (Fal: UE. 430). A ki rosszat mond, tőh' rossz mondásnak a feje (481).

[Szólások]. Valamint harist maga nyelvén fogjac meg; ugy a jesuitaue g d r b e m o n d á s á t más ellenkező pápista hamisíttya meg (Czegl: Japh. 105).

bosszú-mondás: [maledictio; lästerung]. Az harag embernek zayat keseroty bozz mondasra es meghufolásra (CornC. 156). Haragossagomat eleutetem bozzu mondasal (VirgC. 9).

ékés-mondás: apophthegma, sententia C. dictum MA. [schöner spruch, sprüchelein]. A bibliából való ékes mondásokat meg-tanulni az apród esztendőcben forgódó gyermekek legfőbb dolognae itélyée (Com: Jan. 156).

ének-mondás: [cantatio; gesang]. Vigaztala a vendéket kintornaiannal es enek mondasaval (DebrC. 38). Wrwmet halgatom vigasagokat hangosagokat enek mondasokat, kik nekem inkább kelletenek, minth zolosma mondas (VirgC. 4). Szép éne mondasal es diezerekekkel husvéti innepet fillenek (MA: Scult. 497).

hir-mondás: nuntiatio C. [kunde, nachricht]. Gonesz hir-mondás: abnuntiatio C. Örvendetes ez a szent hűsvét napja, méltán azt mondhattyk, a mit Sumariának szabadulási-után mondanak ama négy férfiak: Haec dies boni nuncii est: örvendetes hir-mondás napja ez (Pázm: Préd. 574. Kr.).

igaz-mondás: veriloquium Kr. [wahre rede]. Ez vagatua nyakaath keresztölő zent Janosnak az igaz mondasaeerth (ÉrdyC. 362b). Azt mongya Taly Ferencz, hog ennekem nincsen zerenham az igaz mondasoz (LévT. I.342). Aianlattatic ebbe e könyűbe az wr istenne igaz mondasá (Helt: Bibl. I. f2). A hol eszembe vehettem, hogy vagy a gonosság, vagy a tudatlanság meg-örtközhetnek igaz mondasomban, nyilvánabban igyekoztem magyarázni értelmemet (Pázm: LuthV. 13). Igaz mondasra igyekozzél: veracitati stude (Com: Jan. 202).

[Közmondások]. Az igaz mondás bé tőri embernek feiet (Daesi: Adag. 160). Tsip az igaz mondás (SzD: MVir. 241).

jövendő-mondás: divinatio, prophetia, necromantia, omen C. augurium PPI. profetia DebrC. 112. [wahrsagung, prophetzung]. Iőnendő mondasnak lölket ualía vala (224. JordC. 169. TelC. 50). Ördögí jövendőmondás: pythoneus vel divinationis spiritus (MA: Bibl. I.108. Zrinyi I.162).

köz-mondás: proverbium, adagium SI. [sprichwort]. Közmondás, hogy a nagy vendég-fogadókban jobb szobák vagynak: man sagt gemeinlich, dass... KirBesz. 96. (Pázm: KT. 4). A philosophusok közmondásai szerint (Illy: Préd. L52. Gyöngy: Char. Előb. 11). Ama közmondás szerint: a paráznának házában szegénység vagyon, mellytől indittatván az illyen fukarok lopásra s tolvajkodásra adják magokat (Misk: VKert. 190). A magyar közmondás szerint a markába kellett a lelkét hordozni

a gyakor veszedelmek között (GyöngyD: Char. Előb. G2). A magyar közmondásban nagyon: A ki mindennek barátja, mindennek bolondja (Fal: UE. 456).

mise-mondás: celebratio missae Kr. (MA: Scult. 790. Matkó: BCsik. 283). A bizonyos, hogy a mise-mondásnak száma eleinte nem volt csak egyre határozva, miut mostanában (Mik: TLev. 223).

monda-mondás: [nugae, fabulae; müssiges gerede]. Erre a némelyek monda-mondására feleletünk lézen kevés alább (Pös: Igazs. II.436). Jeronymuskon monda-mondása ebben az ügyben nálunk igen keveset fontol (II.574).

mondamondásos: [ungatorius; müssig]. Monda mondásos irásával (Czegl: Jeph. 214).

öröm-mondás: evangelium Kr. [freudenbotschaft]. Lón első öröm mondas (Born: Enek. 35. Kules: Evang. 36. Zvon: Post. I.39).

Mondat: [dicere jubeo, dici curo; sagen lassen]. Yewendöt mondat vala (ÉrdyC. 550b). Mondasunk miset (VirgC. 83). Mondasd az áldást Garizim hegyen: ponos benedictionem super montem Garizim (Helt: Bibl. I. Qqq2). In vino veritas: ki mondatia az bor az igazat (Decsi: Adag. 48). Az pápával azt az vallást vissza mondotná [így] (MA: Tan. 1184). Megöriülvén ezeken a szökon és észre verén, hogy ni mondatja véle (Mik: MulN. 191). Az igazág mondatja szavaimat (285).

[Mondatlan]

szó-mondatlan

[Szólások]. Hazutolni, szó mondatlan ná tenni valakit (Mel: Préd. 111).

Mondék: [dictum; ausspruch]. Evangelium mondeka zerent: secundum evangelium (EhrC. 100). Az el reitet mondekoknak anag igeknec értelme (BécsiC. 202. 201). Ez allatocnac mondeki: narratio rerum (MünchC. 106).

Mondékony: dicax, dicaculus, facundus MAL. Kr. [schwatzhaft]. Másokra szölo mondékony ne légy: in alios dicax hand esto (Com: Jan. 203).

Mondékonytság: dicacitas, facundia MAL. Kr. [geschwätzigkeit]. Az földtte valo mondékonytságtul és heába valo szo szaporétástul meg obassa magát (Zvon: Post. I.11).

Mondhatatlan (mondhatlan EhrC. 71): infandus, ineffabilis MA. inenarrabilis EhrC. 71. [unaussprechlich, unsäglich]. Mondhatatlan: ineffabilis NémGl. 381. Mondhatatlan, iszonyú, melyet ingyen sem kell említeni: nefandus PPEI. Mondhatatlan ékéséggel: incomparabili decore (BécsiC. 31). Mondhatatlan fuóltos: clamor incomparabilis (42). Latha egy mondhatatlan nagy es zeep sathort (ÉrdyC. 511). Mondhatlan [így] el keserődeek (ÉrdyC. 594b). Mondatatlam [így] nagi obaytasokba kezdé magát foglalni (VirgC. 76). Elerőtlenettem ez mondhatatlan künban (MA: Bibl. V.19). Az antichristus mondhatatlan kegyetlenül fogja kergetni s öldözni az anyaszentegyházat (Pázm: Kal. 675).

Mondó: 1) [dicendum, dictum; zu sagen, das gesagte]. Valami mondom nagyon teneked: habeo tibi aliquid dicere (MünchC. 124). Sok mondom nagyon (MünchC. 204b). Miezoda mondód nagyon előttem? quod habes indicare mihi? (Helt: UT. n5). Hellyen hagyja mondoiokat (Mon: KépT. 297). Ha mi mondó szava nagyon kegyelmednek, mondja el nékem (Szék-Okl. L298). **2)** [dicens Kr. [sagend, sprechend]. Megh ballotta volna k-med, hogy valaky let volna az az mondo ember (LevT. I.372). Hazug hír harangoc, mondóc, trágároc: nugigeruli (Com: Jan. 141). En mind a mondo vagyok, hogy . . . [azt mondom] (GKat. Válts. II. Előb. 35).

ének-mondó: [cantor; sänger]. Az énekmondónak kész legyen pénzt adni (Thaly: VÉ. I.155).

gonosz-mondó: lästerer Fal: UE. 426.

hamis-mondó: [falsidicus; falsch, heuchler]. Az bamys mondook mynd el veznek, az hazvgok istennek orzaogat veny nem eerdemlyk (ÉrdyC. 391).

hír-mondó: nuntius C. [bote]. Nuntius: követ, hír-mondó Com: Vest. 138. (ÉrdyC. 384b. MA: Bibl. I.276). Hír-mondó levél (ÉrdyC. 547). Hírmondó avagy követ (Bél: Comp. 13). Még csak hír mondó sem szálladot el: ne ignifer quidem reliquus factus est (Decsi: Adag. 73).

igaz-mondó: veridicus C. verus Com: Vest. 150. [wahrhaft, wahr redend]. Kewest zoly, ygaz mondo leg (ÉrsC. 362b). Bölcs embőr valah s igen igaz mondo (DebrC. 134). Alhatatos es igaz mondo bezedü bizonsag (Mel: SzJán. 19). Igazmondó bizonság: testis fidelis (Kár: Bibl. I.611). Minden beszédiben igaz mondó és tsak az egy igazságnak vólt követője (Hall: HHist. III.70).

igazmondóság: veracitas, veriloquentia Kr. [wahrhaftigkeit]. Tekélletes igaz-mondóságunk esküvés-nélkül hiteles légyen (Pázm: Préd. 659). Ratione veracitatis, et fidelitatis: az igaz-mondóságunk erejével (Pázm: LuthV. 443. ACsere: Enc. 16).

jövendő-mondó: propheta, vates, mantis, auspex, haruspex, hariolus, sibylla C. propheta KulesC. 178. propheta, vates, hariolus Ver. [wahrsager, profet]. Jövendő mondóképpen: conjectatoria; jövendőmondó könyvek: conjectanea C. (ÉrdyC. 117. 520). Ne tudakozzatoc à jöveudmondoktol: nec ab ariolis aliquid sciscitemini (Helt: Bibl. I. HIII). Be hivatac mind az ő papiaijt es az ő büös baos iüendő mondoiokat (Mel: Sám. 22). Csak az a iövendő mondó, az ki eszes: qui bene concijiet, vatem hunc perhibeto optimum (Decsi: Adag. 105). Jövendő mondóné (MA: Scult. 268). Jövendő mondó, büös bájos (Com: Jan. 129). Mint biztatta legyen ötet a garabontzás jövendő mondó (Fal: TÉ. 713).

mise-mondó: [ad missam celebrandam pertiuens; mess-]. Költenec misse mondo szörszámokra (Helt: Krón. 30). Misse mondo gyöngyös öltözö ruha (Mel: SzJán. 408).

öröm-mondó: evangelus MA. [freudenbote]. Pénzt, aranyat adnak sokszor az örömmundónak, ha fiat hoz feleségök, bábák ott jól laknak, de ha leány ő magzatjok, egy nagy átkot adnak, néha az örömmundók is alig szaladhatnak (RMK. IV.257. Zvon: Post. I.73). Öröm mondó követ (Alv: Post. I.100. Mik: TLev. 433). Szoktak volt öröm-mundókat is előre küldeni, kik is a násznagy szavával a gazdát köszöntették, kiket is az házba, vagy színbe bevívén szörnnyüképen igyekeztek megrészegíteni s meglopotni vagy magát, vagy lovát (Haz. I.363).

szembe-mondó: [frech]. Az első az ntöbbinak azt hánta szemére; hogy ruhátlan, goromba, szembe-mondó, izetlen, és töb' más gyalázattal terhelte (Fal: NU. 355).

Mondogál (mondagolni? dicitare MedLat. 180): dictio, dicto MA. Mondogalya vala (TelC. 343). Magát Antiochus fiának mondogalván, Szriában ment (Martof: SzfHist. 119). Azt mondo-gallyák vala . . . (Pös: Igazs. I.185). A mester avagy oktató eleiben olvas, mondogal: magister seu informator dicitur (Com: Jan. 155). Azt mondogálják, hogy isten őket úgy segítje (Mon: Irók. VIII.396).

Mondott: dictus Kr. [gesagt, erwähnt]. Felelmondot: praedictus (EhrC. 1). Mondot eelet [említett] (ÉrdyC. 614b). Mondottam dolog (Fal: Jegyz.). A nemesség az a privilegium, mely le oldgya az embert az imilyen s amollyan te mondottad köteleességekről (Fal: NE. 64). Eszembe jutott a mondottam füge fa (Fal: NU. 276).

szómondottság. Szo-mondottság, hogy a papistásban való eleid idévezültenek (Czegl: BDorg. 146).

Mondtaként: [secundum ejus dictum; nach der aussage, nach der ansicht . . .] Turotzi Janos mondta-ként segéllette egyszer boldog aszony (Czegl: Roml. 538). A régiek mondottokként az asszonyi reud seregében állasz (Czegl: MM. 147). Uruk mondotta-ként éjjel jött el az inimus homo (Pós: Igazs. L162). Tertullianusnak mondtaként a keresztyéneknek vére magva az ecclesianak (I184). Ágostou mondtá kent (Megy: Dial. 51). Sz. David mondtá-ként (Jly: KrÉlet. 31).

Mondoz: [dicto; wiederholt sageu]. Ki jó vitéz, noba szörnyű reit vala, veszedelmes időkhöz készült vala, és jövedűt Szigetről mondoz vala (RMK. VI.132).

MONNAL (*monnal?* AporC. 7): **1)** quasi SI. [tanquam; gleichsam]. Dícékedicuala monnal hatalmas ő seregűec hatalmasban: gloriabatur quasi potens in potentia exercitus (BécsiC. 11). A vízee megerősödnenec monnal kőfal: aquae quasi murus solidarentur (18). Vessem őtet monnal kietlent es allaptassam őtet monnal vtnalkfí vala földet: ponam eam quasi solitudinem et statum eam velut terram inivian (182). Megkentec monnal kemencet ő zduőket: applicuerunt quasi elibanum cor suum (190). Löttenec monnal alualkodo (191). Legen trombita te torkodban, monnal keselő vruac bazara (uo). Latoc embereket monnal fakat iarnioe: video homines velut arbores ambulantes (MünchC. 87. 120. stb. 1. RMY. III.330). Közepet zakazottá tengert es allatta vizeket monnal tömlőben (AporC. 34). Megtörte a kőzirtot eromban es meg itatta őket monnal sok melsegben, es kibozta a vizet a kőzirtbol es elhozta monnal vizeknek foloit: deduxit tanquam flumina aquas (35. stb.). Az bevokodo ember mondatyk monnal kamora zeek (ÉrsC. 533b). **2)** paene [beinahe]. Betöltec monno huiot, vgy hogy monnal elmerőlnőec: ut paene mergereutur (MünchC. 117). En labain kedig monnal megmozdoltatca (AporC. 26). **3)** [quasi, ac si; als ob] Egőkire tamazkodotuala, monnal a nag gengeségert . . . nem viselhetneie (BécsiC. 80). Vala eg nemineid kazdag ember, kinec vala folnaga es ez meg olcárlatot ő nala, monnal eltekozottavolna ő iauit: quasi dissipasset bona ipsius (MünchC. 148b).

MONNÓ (*mannak* DöbrC. 290. 417.): ambo, uterque SI. [beide]. Monno fel: uterque (EhrC. 12). Monnayk bezeluen: utroque tractante (75). De mykoron monnayk feld kyuel meunenec: quum autem ambo extra contratam convenissent (130. 134). Monnou meghalanac: ambo mortui sunt (BécsiC. 1). Monno kezeddol: utraque manu (7). Monnaic az akazo fara akaztatéc: appensus est uterque in patibulo (54). Ha a vac a vakot vezenddi, monnaic a verembe esic: ambo in foveam cadunt (MünchC. 42). A vereytek monno konteseth által hatuan (DebrC. 613). Monnonknaec vduőssége (TelC. 44). Hol ott monno feel egyetembe dychekőggyenek [a test és a lélek] (ÉrdyC. 20). Ez beuezen monno felt: mind ferfyakat, mind azzoniállatokath (VirgC. 15). Monnotoknak orczayat ba fege (137).

Monnódik[?]: ∞ Az vak ha az vaknak vezerlest toyend, monnodyk [olv. monnayk ?] az verembe esyk: ambo in foveam cadunt (JordC. 401. 546).

MONOSTOR (*monastrom* Tin. 369): coenobium, basilica C. monasterium MA. EhrC. 75. [miinster. kloster]. Monstor-örzö: basilicanus MA. Munsturszeg, terra 1315. Nic. dictus Berzetha de Monstor 1371. 1382. 1387. Monstoralya, possessio 1394. (Czúur). Akar legyenek világiban, akar monstorban (SándorC. 15). Akar mynemew hazunk tizit, az monstorinak anyatul reatok vetteteket erwrmes lelekel meg zerezetek (VirgC. 126). Az ew iozogat az monstorinak atta (128. 144). Mikoron ő tökésében lön az Kolozsvárban, Ferdinánd kissebb leányát ott fé monstorban, király fiának ketelezék fő monos-

tromában (Tin. 396). Egyházat ket tornyost, monstor modra rakotat: ecclesia ad modum monasterii fundata (Ver: Verb. 211). Monstoroc avagy calastromoc (Com: Jan. 127).

Monostori: [kloster-]. Monostori életöt visele (DebrC. 217). A monostori templom házajatzja mind elége, a kőfala megmarada (Mondrök. VII.240).

MONSTRA: [revue, musterung]. Lön monstrájok csak-lamar Nagy-Szombatnál, az jó nyári Ferencz csak két zászlóval (Tin. 195). Monstra módra az várast által iárac (Göres: Mátý. 53). [Vö. MUSTRA]

Monstrál: [musteru]. Mikoron monstrálta volna az ő népét, és latta volna a népneec sokságát (Helt: Krón. 74).

mög-monstrál: ∞ Reuddel seregekkel mezőre szállának, tizenkettőd napon ők megmonstrálának (RMK. III.65).

Monstrancia: hierotheca MA. hostiae cymbium, reconditorium PP. ostensorium, monstrantia Kr. [monstranz]. Vagyon nala eg monstrantia ezwt es aranyas (Radv: Csal. II.5). Egy aranyas monstrancia (142).

MONSTRUM: [monstrum; ungetüm, uuding]. Ime mely nagy lön a Mnaseseuc, ki monstrum vala inkább, hogy nem miut ember, kegyetlensége es fenesége (Helt: Bibl. IV.10). Vndok monstromok (Mel: SzJán. 248). Szerelem chudája es monstromja vagyk (Zrínyi II.113).

MONT: vinacea PP. törköly, szőlő-mont Szd. Szőlő-mont, maláta, törköly: vinacea PPl.

MONY: **1)** ovum MA. [ej]. Egy lud aran monyat toyk wala (Pesti: Fab. 55). Midőn a pachirta monnyait ulti volna (Helt: Mes. 478). Titkon azért őtet éléssel táplálja, szárcsa monnyai néha ő asztalát tartja (RMK. IV.242). A madarka az ő moniat ulti (Mel: SzJán. 302). A páua az ő moniat ki toyia (Mel: Jób. 96). Az hangya, ha monyát vátua vonszá, esőt érez (Cis. G3). Hangya monyat vgy ruhában és faezard a füllben, meg gyogyul (OrvK. 34). Az lator kakuk az ő monyait az ökör szőmetskének fezkébe toya (Mih: ÖrkÉ. 81). Monyakat tojnak: pariunt ova (Com: Jan. 35). Ha a monyak zápok (35). Nem poszata fészek Buda, hogy az kakuk az benne lévő monyakat megigya és másokat tojjék helyébe (TörtT. XVI.95). Tojás, tojomány; mellyet valamely trágár ember mondott volt elsőben monynak, el hagyvín a két első syllabakat, és az a-t o-vá változtatván, s innár mind ugy mondják: tikmony, ludmony, holott igazán tik-tojomány, lud-tojomány volna (GKat: Titk. 1119). **2)** serotum, veretrum, verpa C. mentula MA [hode, männliches glied]. Két monya golyóhisa: coelus C. Mony avagy petš, és piesa vagy valag: mentula vel penis, et cunus sive vulva Com: Jan. 48. Egy kölyket heréle meg, és annac a monyát hozza (Helt: Krón. 46). Herélt az, a kinec tökei avagy monya széki kivéttenec: spado est cui testiculi seu coli ablati sunt (Com: Jan. 55).

agár-mony: orchis satyrium MA. Vitez fű avagy agár mony: orchis Fuchs: Stirpl. Címl. b. Vitez fű, avagy agár mony: orchis Com: Jan. 26.

barát-mony. Barát-monyu fű: sacerdotis virile (Mel: Herb. 89).

kos-mony. Kosmonyból csinált erszény: sufficeus MA.

lud-mony: ovum anserinum Kr. gänseei. Ludmony, lud-tojomány Corp.Grun. 320. Egyéb újságot nem küldöttem; hanem in valami két ludmonyát küldtem kőnek (LavT. II.25). Egy lúdról és arany ludmonyáról (Helt: Mes. 425). Budara vöttünk ludmonyakat 7 d. (MonTME. I.34. ACsere: Enc. 207).

madár-mony: ovum avis MA. [voegelei] MA: Bibl. I.178.

Mihálka-monya: myrrhis, vulgo cicutaria MA.

pap-monya: *halicacabus* C. *Pap monia:* potamogeton; samkraut Fuchs: Störpfl. 374. *Solanum vesicarium:* pap-monya, h. e. *testiculus sacerdotis* (Beythe: Nom. 8). Olyan mint a pap monya (*vesicaria*, *halicambum*)^{de} vgyan szeges a tóka (Mel: Herb. 85). Alkalkendi, ki pap monyanak mondatik (Frank: Hasznok. 20).

tyúk-mony, **ftik-mony:** ovum C. ovum gallinae Kr. [hühnerei]. Tyúk-mony formájára való: ovatus; tyúkmony ülés: incubitus C. Tikmonyat il: incubat; tikmony fejére: albumen, albugo; tikmony széke: vitollus PP. Szemének és tyúkmonyak fejéri: albugo PPBl. Kyré^{az} tyk monyath rakyak (SándorC. 3). Ha tikmonyat kér: si petierit ovum (Helt: UT. 82). Az malosa szőlőt tyúk-monnal, mézzel, borsal össze főz, vgy egyed (Mel: Herb. 6). Végy egy tyúkmonyat, habard egyben apro, millyéuel, meg tésztaé léssen (Cis. O3). Tűz, víz, soldor, kokonya, tikmony buza, berkenyo, mind iambor keresztyénee lesznee (Vallást. Anj). A ki egy tik-monyat el-lop, nem olly nagy vétket tselekszik, mint-ha tűz ökröt lopna (Pázm: Préd. 723). Tyúk-monnyal és tey-fellel csinált ezibere (Web: Amul. 106).

[Szólások]. Az kakas allatist tyúk-monyat keresni (Deesi: Adag. 21). Egy tik mony-sültig meglészen: citius quam asparagi coquantur MA. Ot mint egy tikmon sültig beszélvén (Czegl: Dag. Előb. 30). A tyúkmony okosb akar lenni a tyúknál (Kisv: Adag. 30). A téj téjhez, egy tikmony mászhoz nem hasonlób, mint . . . (RMK. II.454).

tyúkmonyas, **tikmonyas:** [ex ovo v. cum ovo paratus; ei, mit ei verfertigt]. Az vtán döyözöd le az loat, és az tyúkmony etetet tölczed az torkában (Cis. O3). Az ecclesia-is megh tilhattya ma az hús, vajjas tikmonyas ételt (Alv: Post. I.414).

Monyas: habens verpam vel ovum MA. [mit männlichem gliede, männchen, hengst]. Monyas ló: equus admissarius SI. Monyas-bornyú (RákF: Lev. L253). Monyas kell neki (Kisv: Adag. 337).

MÓRÁL: [lente huc illic eo; langsam hin und her geben, umbertrippeln]. Csak magokat olasz vitézek hagyják, szokás szerént ketten-ketten mórálvák; esmerék üdejét szerzett dolgoknak, Forgács Balázsnak szömmel hunyorétának (RMK. III.324). Egy farkas mórálván a mezón, igen szép képet tálala (Helt: Mes. 90). (Az isztrag) hogy közzigbe juta, alá fel kezdé mórálni (Helt: Mes. 59). Eunec előtte reggel virratáig és szinte eleget aluttam, annac stánna mórálván egy keuesic mindgyárást felestöckre mentem (328). Mulat vele, sorál és mórál velle (Helt: Hál. 94). Allá iöt volna az vár piatzára, és ot mórálva (Helt: Krón. 82).

MORD (*mart* Helt: Krón. 61, *maré* léssen Cis. L. 4): *mordax*, *clandestinus* MA. *trux*, *truculentus*, *tetricus* SI. [mürrisch, grausam]. Kedvetlen, mord, haragos, izetlen ember: *amarulentus*; füsvény, mord ember az atyám: *parentem habeo avarum*, *illepidum PPBl. Kegyetlen tekintetű, mord: *torvus* Com: Jan. 184. Keuel es igón mord embör (GuaryC. 15). Mordok, zemérmetlenek (ThewC. 179). Mord irigyseg (Pesti: Fab. 51b). Az egy szarvu fene vadac kórnyülvöttee nagy mordul (MA: Bibl. V.11). Minden békeségre valo eszközt felfuálkodtul mordul megvetötenee (MA: Scult. 817). Mord kiáltás kezdetik (MA: SB. 30). Azt szereti isten, a ki nem mordon és fél-kedvel, hanem örömmel és vigan forgódik az ő szolgálatyában (Pázm: Préd. 610). Irigyek szelittől hányattatik mordul (Czegl: Sion. Előb. 24). Mord és kegyetlen természetű ember (Pethö: Krón. 58). Mord, veszekedő, simbes (Szathm: Dom. 126). Hamis tudományoknak komoron és mordul valo állattatása (GKat: Titk. 6). Mord tél (Gyöngy: KJ. 6). Kedvetlenség szemét mordulú össze-szedte, grádicosos ránczokra a homlokát vette (Gyöngy:

MV. 27). A bársonnak színe a mord kedvetlennék, és visszazugó szunyóitáknak-is meg-csallya sziveket (Csúzi: Síp. 247). Mord a szülkölködő (Kisv: Adag. 303). Mordau ne vegyéték, ha igazat szóllok (PhilFl. 77). Vannak mord-kedvű emberek, kik mindent rútalmaznak (Fal: UE. 421). A mord éjszaki szél (hoz) izzasztó meleget (Fal: Vers. 913). Mord természet: natura morosa (Fal: Jegyz. 935. Kr.). Sinór, szablya között mord vezér lábánál szabadság mély gyászbanm gúnyved oszlopánál (Orczy: KöltSz. 24).

Mordékony: ∞ Az ördögnee mordekon rouasz szolgálai (Born: Evang. I.93).

Mordi: *mordax*, *clandestinus* PP.

Mordos: [strenuus, crudelis; streng, grausam]. Itt bíró le teszi mordos tekintetét, fel húzza rántzából fodros szemöldökét (Orczy: KöltSz. 204).

Mordság: *mordacitas* MA. *tetricitas* Kr. [mürrische natur, grausamkeit]. Kedvetlenség, mordság: *amarulentia* PPl. Az ő attiat meg öle Jerichoba eg Ptolomeus neuñ ember lakadalomba, mordsagal (Szék: Krón. 69). Mordság, haragoság (Megy: 3Jaj. II.48). Mordságimról, hibáimról megengedjete! (Thaly: Adal. II.317). Óh kegyetlen vadás! vadak természetét feljúlmutuló mordság (II.414). Tekintete félelmes mordságot mutat (Könyi: HRom. 72). Az agságnak inkább a mordság, mintsem a jázdó kedv az ő tulajdonsága (Gvad: RP. III.1).

[MORDÁL]

még-mordál: *dolose invado*, *vulnero insidiose* MA. [ermorden, meuchlerisch morden]. Ha valakit őt uramra fogadnak, bogy megmordálja (LevT: II.38). Megmordálván és megölvén az embereket (MA: Tan. 1138).

Mordálás: [das morden]. Hamis ama mondás, hogy némelyben vgyan benne születet volna az orzás, toluailás, mordálás és grazdálkodás (Cis. A2).

Mordáló: *sicarius* Kr. Ki vittel a pusztába négy ezer mordályokat [mordályokat?]: *eduxisti in desertum quatuor millia virorum sicariorum* (Helt: UT. n.1. Káldi: Bibl. Act. 21. 38). Mordáló ide s tova ragad (Ben: Rithm. 40).

MORDÁLY (ezernyi sok fortélt, s mondhatatlan *mordélt*, ellenibe vetette Liszt: Mars. 42 *mordélyság* GyöngyD: Cup. 639. *mordány* Adami: Spr.) **1)** *mordax*, *clandestinus* MA. [mürrisch, grausam]. Mordályul: *insidiosus*, *mordaciter*, *clandestine* MA. Arultatas kepen mordályul satoraba aluuan meg ölteh (DebrC. 134). Az ő fegyuerac mordály fegyuer: *vasa iniquitatis belautia* (Helt: Bibl. I. Aa3). Törvényeket szörzénec, az mordályok és gyolkosoc, és a több lator embere ellen (Helt: Krón. 41). Az igazag ellenséginek alnoc és mordály inchelkedesek (Tel: Evang. I.493). Boszszu állók, morgók, mordályok, hamisak (Cis. F2). Ott mordályul, nem jámboról megületinek (MonIrók. III.40). A mi testünk olly mordály árulókn (Pázm: Préd. 162). Mordály nyelvél akarja meg-ölni (Czegl: Japh 63). Kérlec az ártalmas és mordály tréfáktul mog tartóztatad magadat (Prág: Serk. 800). Mordály hadával együtt (ErdPorta. 232). Veszekedők, perlekedők, mordályok (Hall: Paizs. 284). Igy lön németeknek szorongattatása, mordáj égető rácz kardia hányatása (Thaly: Adal. II.106). Ne nézz mordály szemekkel (PhilFl. 45). **2)** Mordály, hegyes-tör: *ensis*, *dolon* MA. *schwert*, *dolch* PPB. Mordál, mordály: *dolch*, *geheimes schiessgewehr*; *mordány*: *terzroll* Adami Spr. Legottan rapélylyal ötet általverék, mordál puskából es ötet állaltövek (RMK. III.56). Felvetéstől ő igen tart vala, az terek ásására hamar ásata, az két ásás bogy közel öszvejuta, egy mordály puskával Gergely deák juta (143. 417).

Mordályság: *insidiosa mordacitas* MA. [meuchelmord, hinterlist]. Mordálysagall agyon wtette (RMNy. II.177). Ha

mordáltságot gondolnak (LevT. II.38). Átkozot legyen, a ki az ő felebarátyát mordalsággal meg üti: maledictus, qui clam percusserit proximum suum (Helt: Bibl. I. Zzz). Minden magyar a keresztényi törvény szerént élyen, es el hadia az mordáltságot és koborlást (Helt: Krón. 35). Mint őlessé meg királyt mordalsággal (Valk: Bán. 38). Vgr ontasoe, mordalsugoe (Börn: Préd. 240). Mordáltság minden ő beszédec (MA: Bibl. V.27). Vassal, méreggel, árultató mordáltsággal végeztek életokat (Pázm: Préd. 374). Vagy étetéssel, avvagy valami mordáltsággal ki végezik (Pethő: Krón. 234). Kikből osztán árthatmas duellák, huzás, vonás, mordáltság és ember ölés léznek (KLőcsei 1671. C4). Akárkit-is orozva mordáltságból megölyhetne (GKat: Vált: I.337). Lott pedig jövése hasonlatossággal, mint Vénus fiának, ki jár mordéltsággal (GyöngyD: Cup. 639).

MORÉ: [zigeuner]. Egy more, egy oláh fítsor, egy cigány gyermek (GKat: Vált. II.19). [? More, magyar családnév Helt: Cane. 114.]

MÓRÉS: [mores, modestia; sitte, anstaud]. Tudod az mór-rest (Thaly: VÉ. II.233).

MÓRING: dos, donum sponsi; morgengabe SI. Jegy ruha, möring: une doté; ehstener KirBesz. 129.

MóringoI: dotem assigno, doto SI [eine morgengabe verschreiben]. Jegyessenek szabad dispositiojára möringoltam és in forma liquidí debiti kötöttem, sőt ennek erejével kötök és möringolok 1750. (Nyr. XIV.131).

MORKOLÁB: markgraf Pesti: Nom. 30. marchio; markgraf Kr. Ladislaus rex Kazimir habebat unum fratrem germanum, nomine Georgium Markolab (Szerémi György, RMK. II. 395). Jegyestül adák egy gyermek morkolábnak, Zsigmondnak, hogy királya lenne az magyaroknak (RMK. III.321). Az Sieliából indultak vala, Zsigmond morkoláb ezt hallotta vala (322). Látá Zsigmond morkolábnak koronázását (330). Az brandenburgiai Sigmund morkoláb (Helt: Krón. 67. Valk: Bán. 32. MonIrók. III.21. 22. Nyr. XIX.108).

Morkolábság: [markgrafschaft]. Az földnek egy része, kit régulta mondnak az Selucianak, székes helyo most is az markolápságnak, sok kulcsos városok annak udvarlának (RMK. II.27). Királyt megnyeré, tömlőcz-fenekről hamar felviteté, morkolábságban titkon Morvába iktatá, viteté (Tin. III.364).

MORDUL: [admmurmo; murren]. Nem mordul az orsó-nak [örömet fon] (Thaly: VÉ. II.74). Ha ellenség képen valaki rám mordult (PhilFl. 12).

mög-mordul: immurmuro MA. [murren, zu murren anfangen]. Illyen jószágokért mordulnak meg a pápisták (Sámb: 3Fel. 250). Ha meg-mordultok a szép jószágért, mordulnyatok a ti atyáitoktól marattakért jó paterek (Matkó: BCsák. 122). Tulaydon koczokert, s magok javaiért pogánnyal mogh-mordultak (Liszti: Mars. 91).

Mordulás: [murmuratio; jurgium; das murren, zank, hader]. Mely koczkának játszásával gonoszság sok lenne, őszveveszés és nagy feddés, káromlás, mordulás (RMK. VI.24).

Mordulatlan: [sine murmuratione; ohne zu murren]. Nem tűrhedd őztis mordulatlan (CzogI: BDorg. 416).

MOROG: murmuro MA. EhrC. 95. MünchC. 50. muginor C. [murren]. Elleno morgok: admurmuro, obmurmuro C. Morog az eb: mutit canis (JordC. 30). My kedegh kyk vagyvnyk, hogy my ellenőnk morgottatok? musstastis (JordC. 41. II. Móz 16). Soha az ew lelly ysmeretőknok morgo feorgho meg nem haal (ÉrdyC. 25b). Soha v ollene ezak egy sem vगतot es nem morgot (VirgC. 58). Az poganoce ezinalna baluan istonul a Nibhaszt, az az, a morgo fog ezikorgato ebet (Mol: Sám. 436).

Kuvasz szénán fekszik, morog ebült ökerre (Kisv: Adag. 66). Sem pénz, sem edel nintsen a házában, ires kórság morog szegénynek hasábann (Orczy: KöltSz. 37).

[Szólások]. Had morogion varga Pál: oderint dum metuant (Deesi: Adag. 161). Had morogion varga Pál, ezak ió talpát ezünyllyon (266).

hërög-morog: jurgia oserceo PP [murren, zanken]. Az új házások úgy éltének, az mint lehetett, ritkán csendesen, talám többet heregve, morogva, koczódvá (MonIrók. XI.392).

ki-morog: [murrend erzählen, über etwas murren]. Ha az német általgyn, oda lesz mind az had s mind az föld; ha keménkedem, kimorogja az kutya tiszt (Bercs: Lev. 33).

korog-morog: [knurren]. Elig nyílik fel az szája berdi kiáltásra: korog-morog üres hasa söt jóllakásra (Thaly: Adal. II.83b).

mög-morog: [admmurmo; aoknurren]. Az oktalan ebek zokthak meg morogny embereketh (ÉrsC. 187).

zög-morog: [murmuro, fremo; murren]. Kiralra ewk nagh zwgwa morogwa keweketh lagialnak wala (RMNy. II.86).

Morgás: murmur, murmuratio, jurgium C. [das murren, knurren]. Ő morgasonec buzosaga: improprium murmuratio-nis suae (BécsiC. 28. MünchC. 183). Anyiba juta, hogy disznók válujából kevertet nyalván, azzal enyhitené gyomra morgását (Pázm: Préd. 424). Nem szünöl-meg a morgástol (Matkó: BCsák. 31b).

Morgásocska: murmurillum C.

Morgó: murmurator MA. [mürrisch, zänkisch]. Haragos, szitkos, morgó, részeges sokszor az egyik: el kell tűrni a' másíknak (Pázm: Préd. 239). Morgó irások, morgó könyv (Fal: Jegyz. 935).

Morgód-ik: commurmuro C [murmuro; murren]. Mykoron ez frater ov magat meg nem akarnya alazny disciplinara, hanem jnkab morgóneek zvgodneek (DomC. 219). Az rest ember keues kaarert isten ellen morgodik (CornC. 159). Az lelek test ellen, es a test lelek ellen zvgodnat [olv. -nak] morgodnak (BodC. 12). Semit nem morgodik azon, hogy houa vized (VirgC. 68). Egi beketelen zerzetes kezdé morgodni frater egied elwth (91). Az Izrahelce minden fia morgodanne Moses es Aaron ellen: murmurati sunt contra M. et A. (Helt: Bibl. I. VVv3). A porból morgódol (IV.49). Morgodanne az ű satorokba (Szék: Zsolt. 111). Morgódéce zvgódéce (Castriot. P.).

Morgódás: murmur, murmuratio MA. [das murren]. Az rest tunya ember morgodas nekevl nem zenuedhet komek dolgokat (CornC. 159). Irygy voltomat ielentetem zvgodasal morgodasal (VirgC. 10. 111). A sidoe a tizes kigiotol meg maratanne az isten ellen valo morgodasért (Szék: Krón. 19).

Morgolód-ik: murmuro C. murmurillo MA. [murren]. Morgolodnak vala ezen: murmurabant (JordC. 536). Morgolodnac nagy éhségben (MA: Bibl. V.28). Nem olvastam, a ki dñ-bőttebből morgolódne irasában mint Balduinus (Pázm: LuthV. 5). Sokaknak otthon veszekedő morgolódó és dérhír felesgek vagyon (Dlőu: Részegs. 37). Morgolódó nyelvesek (Ker: Préd. 551). Mindenece felett dñbőttebből morgolodott (CzegI: Japh. 26). Ő ellene morgolodtak (Ily: Préd. I.116). Morgolódó aszesonyok, kik a kuzikból az asztal főre uroknak akarnak pantsolni (Vallást. 380).

Morgolódás: murmurillum MA. [dad murren]. Együtt való morgolódás: commurmuratio C. Valabol haborszag, garazda es morgolodas vagyon (ÉrdyC. 69b). Az ő vra feddődését és haragját gondolatlan morgolódásával föl indította (Prág: Serk. 347). A morgolódásnak, vagy keserő panasznak iránta, csak ez

a haszna, hogy nehezen hallják (Fal: UE. 439). Te kedvedért örömet magára vállalja a község morgolódsát (41).

Morogdogál: submurmuro MA.

MOROTVA (*marotva* MA. *mortua* Czinár): locus, palus; gyalmos tó Kr. palustris, aquosus et uliginosus locus Otr: OrigHung. I. XVIII. Marotva: locus vel piscina cum claustra MA. 350. Gyalmostó, marotva: piscina cum claustra piscaturae uo. Mortua, locus cum piscina 1248. fluvius 1258. piscina 1261. Aron morvajo [izy? tó Csongrád vidékén 1266] (Jernay). Tóknak, forrasótnak, kutának, morotútnak végét örom (Lép: PTük. 1349). Gyalmos tó, avagy morotva: gyalmos tó vel etiam morotva dieta (Ver: Verb. 215). Egy Pissirus neő várost hogy ére, nagy morotva vala annac mellette (Cserei: Hist. 69). Az morotvákat pedig és egyéb halászó vizeket erőssen őrizzen minden helyeken (PSzerTört. 143). Morotva avagy tengeri álló tó (Misk: VKert. 545). Egy nagy armadát a Tisza morotvájátul fogva által erős sáncba vivén, a badakat oda gyűjtik vala (Szal: Krón. 76).

MORVÁNY: obelias PP. kalács neme SzD.

MORZSA: mica MA. Otr: OrigHung. II 128. [brosamen, brocken]. Egy morsa sem maradot benne: ne bolus quidem relictus (Decsi: Adag. 212. Pázm: Kal. 687. Pázm: Préd. 1080). A kenyérnek kívül vagon a' béjja, és belől a' morsája, béle (Com: Orb. 101). Kérem kldet, vagy három süveg nádmézet alakúldeni ne terheltesék, mert se kenyében, sem az innyaadónál egy morzsa sincs (Tört. 2. H. 387).

terzse-morzsa: ∞ Az ereklyék pedig, ugy-mint bolt-tetek, számár-tontok, akasztott ember kaponyák, a mellyeket bolond buzgóságból szentek maradék-tetemi és terse-morsái gyanánt tsokolgtanak és a kikbez bün-botsánatért békélnek, mivel jobbak a matskáknál? (GKat: Váls. L1120).

Morzsaácska: ∞ Irgalmasságnak tsak morsaácskáját sem érdemlettem volna (Rim: Ének. 400).

Morzsal: comminuo, in micas redigo Kr. [zerbröckeln]. A göröngyöt ha töröd és morsáod, porrá léssen: glebam si teris, et frias, pulvis erit (Com: Jan. 15). Morsált kenyérből (Szakácsmest. 75).

Morzsalék: mica C. Ver. fragmentum, turunda MA. [brosamen]. Kevert morzsalék: turunda MA. Asztalról lebúlló morsalékok, esőlekek, falatok: analecta PPBl. Az kenyérnek morsaleka: fragmenta panis (EhrC. 130); frustum (uo). A morsalekoc: mica (MünchC. 43). Az kelkek es eeznek az morsalekbol: et catelli edunt de micis (JordC. 402). El marattanak vala az morsalekokbol: superfiit de fragmentis (403). Czac morsalékiából sem ada az előtte fanyalgo szegennec (Born: Préd. 388). Hulladec, morsalec (Tel: Evang. I.428). A fa feszület apróra rontatot, es aiandekon küldöztec a morsalékiat (Tel: Fel. 195). Ah morsalékon kopdosó félszegség (Czezl: MM. 146). A hangya morsalékokat viszen (Com: Jan. 52).

arany-morzsalék: palacra, balux PP. Kr.

kényér-morzsalék: micae panis Kr. [brosamen]. (NádC. 89).

kő-morzsalék: caementum PPI. (MA: SB. 250).

Morzsalékos. A fővényes és tsoportos morsalékos moso kő a láb tisztítására szolgál: tophus arenosus et scaber pedibus mundandis subseruit (Com: Jan. 14). A rosák a morsalékos földet szeretik (Nád: Kert. 91).

Morzsalékoz-ik: in micas abít Kr. [sich zerbröckeln]. (Csúzi: Sip. 13. Kr.).

Morzsanýi: unius micae Kr. [so gross wie ein brosamem, kleinwinzig]. Semminémő véték csak egy morsanyit nem leszen

el földözvd (Lép: FTük. 6). Egy morsáni kenyér (Pós: Igazs. 483). Edgy morsányi a könyörületesség (Ker: Préd. 993).

Morzsol: tero, frio, distero, contero, affrico, frico, infrico infrio MA. [zerbröckeln]. Én ökot mind porrá rontom, az utzákon az sárba morsolom gyűlöldömet (MA: Bibl. V.9). Borban morsolt kenyér-tziberéce (Com: Jan. 110. 13). A kit a skorpió megmar, ha rajta éri az ember, és oda morzsolja s beköti vele, maga meggyógyítja marását (Bethl: Élet. 47). Morsoly kenyér bélet (Szakácsmest. 36). Morsolo kő (Cseh: OrvK. 15).

el-morzsol: 1) comminuo [sich zerbröckeln]? A kynyerek el morzoltanak: panes comminuti sunt (JordC. 306). 2) affrio, suffrio C. [zerbröckeln]. A meg-ért szőlő szemeket tapodgya és végre ismét el-morsollya (Titk: Jel. 254).

Morzsolék: [mica; brosamem].

Morzsoléknyi: [kleinwinzig]. Adgy egy morsoliknit (FelsőB: UKöls. 29).

[Morzsolgat]

ki-morzsolgat: extero Kr. (Biró: Micae. Címl. Kr.).

Morzsoló: tritor, frians MA. Morzsoló szerszám, túrótvő, tormareszelő: tyrocnestis MA.

Morzsolód-ik: [sich bröckeln]. A velencei sárga réz cadmiával, gynnémimű érczes kővel megillettetett réz, csak szintén öntethetik morsalodó [olv. morzsáldó?] tőrsáldó voltá miatt: orichalcum est cadmia tinctum aes fundi solum potest ob friabilitatem (Com: Jan. 16).

el-morzsolódik: in frustra comminuitur JordC. 305. in micas redigitur Káldi: Jos. 9. 13. Kr. [sich zerbröckeln, zerbröckelt werden].

MOS (*musia* KönigsbTör.): lavo MA. [waschen]. Uleben tart chudaltus fiot, furisete musia (KönigsbTör.). Ott mossa vala halóiat (DebrC. 3). Fazekat mos vala (MargL. 22). Lab mosni valo vizec zerzenek (VirgC. 50). Ha eső vizben meg főzed a leuelét, és főt mos véle, szép haiat csinál (Mel: Herb. 2). Dagat szemedet mos e vízből és meg gyógyul (74). Akar michoda vizben mossatoc (Mon: Apol. 317). Constantius borbélyja drága kőntősbem menvén fő mosni Juliánushoz (Tyuk: Józ. 132).

[Szólások]. Senki a z z a l n e m o s s a s z á j á t, hogy őtet az isten ejtette meg, mert nem szükségesek néki a gonoszok (Pázm: Kal. 381).

[Közmondások]. Kéz kezec mos (Gvad: FNót. 28).

el-mos: abluo Ver. diluo MA. [abwaschen, wegsipülen]. Ez vilagra viz őzönt hozal es ennac miatta az földről a bint el mosad (DöbrC. 4). Embörnec ő binei el mosattatnac (DebrC. 396). Hogy mosattassanak el ty byneytők: delectantur peccata vestra (JordC. 715). El nem mosbatta veereeth az kwen (ÉrdyC. 545). Hogy el mosta volna az sart labarol, ime legottan lata w labayn az zent sobeket (VirgC. 60). Krisztus vérét, ki el-mossa az híveknek nagy sok undok vétkét (RMK. IV.255). Tinctura cyzicerna: oly gyalázat, hog az Duna sem mossa el (Decsi: Adag. 235). Nem a papistak viaszbol csinált bárányának vérével mosattatik el a mi bűneinknek rútsaga, nemis az ő hamuval valo hintésekkel, szentelt gyertyákkal, cziczés ágokkal, és kúrúolt hintező vizekkel (VárM: ÉgőSzöv. 251).

ki-mos: elavo, eluo C. [auswaschen, heraussipülen]. Kimosa az mi binenkből (TibC. 147). Amya vala az kőveknek bullasa hogh ő zenth fyanak testeeth a verből vele ky mosta vala (WinkC. 232). Ki-mossák a szeméret a szemtelen szók a gyenge leányok szivéből (Pázm: Préd. 793).

kimosás. Aranynak fővényből vizzel való ki-mosása: elutio PPBl.

kimoshatatlan: inelhibilis MA.

kimosható: eluibilis MA.

környül-mos: circumlavo MA.

lő-mos: ablavo, delavo, deluo, diluo C. deleo MA. [abwaschen, abspülen]. Te keegyes esedezeesedwel ny bynenketh leo mossad (FestC. 19. JordC. 658). W lanyanak byne le ne mostasseek: peccatum non deletur (KulesC. 171. Zrinyi. I.116). Hogy a veríték le ne mossa a vendégszint [a kendőzött arzról] (Fal: NA. 155).

mög-mos: lavo, delavo, perlavo, collavo, eluo, proluo, sublavo C. ablavo EhrC. 137. [waschen]. Te orcadat megmossad: faciem tuam lavo (MünchC. 24). Nem mossak meg lw kezeket: non lavant manus suas (JordC. 400). Imez venneek mosam en meg labat (VirgC. 60). Mossatok meg ewneky testeet (ÉrdyC. 340b). Meg mosot ny byneynkből az ew zent vereeben (552). Meg-mosom mynden eyel een agyamath een kenyemel: lavabo lectum meum lacrymis meis (KulesC. 8). En a te zennydet meg mostam (TelC. 260). Kezde reundel mindenkiuee labokat meg mosni (Born: Préd. 216). Az te orezadat meg mossad: faciem lavo (Fél: Bibl. 9).

mögmosás. A kezek megmosásának hasznai: étel után a ki kezeit meg-mosod, kettős léssen ebből tenéked az hasznod: tiszta lesz tennyered, s élesb szem-világod; gyakor kézmosással egészségéd tartod (Félv: SchSal. 9).

Mosadék: illuvies, eluvies MA. [spüllicht]. Mosadék ki folyó hely: aquarium MA. Zenued vala tal mosadecal valo őtőzest ő feyere (NádC. 588). Az sororoknak kezeknek mosadegyoknak vizet moslekyat kihorgya vala (MargL. 24). Moab az en mosadekomnak fazaka (Szék: Zsolt. 58).

Mosás: 1) lotura MA. [das waschen]. Akarmy legyen az, akar talmosas akar hazsepres (TelC. 363). Ev feye mosasa (DomC. 174). Anyjok, ki eredet Homonai árból, Mária nevet vőtt vizkereszt-mosásból (Gyöngy: MV. 18). 2) Barázda auagy két barázda közt való mosás: lira C.

kéz-mosás: [das händewaschen. L. mögmosás]

láb-mosás: pediluvium Kr. [das fusswaschen]. Az lab mosast az ő tanituanhoz valo szerelmebe miente (Born: Préd. 216).

viz-mosás: terra eluvione egesta Kr. (Ver: Verb. Szót. 2).

[Mosat]

mög-mosat: [lavari cure; waschen lassen]. Zennies vngőinket meg mosatiok (DebrC. 47). Meg mosataa labaat (ÉrdyC. 561b).

Mosaték: eluvies, proluvium MA. PP.

láb-mosaték: pedilovium MA. Senkinek nem léznek azért láb mosatékia (Decsi: Adag. 163).

[Mosd]

ki-mosd

[Szólások]. Ha egyik jesuita minket búzben kever, ki most a másie belőle (Czegl: Japl. 21).

mög-mosd: [lavo]. Chyak orchayayath sym mosdotta megl (DebrC. 517). Midőn magokat megmossát, megmosdottát (Com: Jan. 109). Leánya is mindjárt kezeit mosdotta (Gvad: FNót. 129).

Mosd-ik: lavo manus et faciem MA. [sich waschen]. Len magot es borostyánt tñri egyfyve es egy keves bortis tñlez koziben, ha este regvel mosdasz a viziben, igen szép feir es gyenge liszesz (OrvK. 7).

ki-mosdik: eluere se Kr.

[Szólások]. *Vlmiből kimosdani.* Kisdod korában a világ' elementomi-nak szolgált: de az-után ki-mosdott a gyermekésgből (Pázm: Préd. 763). Oly hertelen nem mosdhatott tellyösséggel ki az papistaságból (Pázm: Kal. 121).

mög-mosdik: lavare se MA. [sich waschen]. Mosgal meg: lavare (BécsiC. 163). Mögmosdik uala a vizneé forrasan: baptisabat se in fonte aquae (BécsiC. 36). Meg mosdag es magat meg ekősdöte (GuaryC. 55). Meg kellet mosdanic, mikor a bizonságtétel satoraba mentec (Helt: Bibl. I.Xx4). Nem esznek, haemla meg mozsdanac: nisi baptizentur, non comedunt (Helt: UT. K.8). Adjatok vizet ide, hadd mosdgyunk-meg (Kir-Besz. 98).

Mosdatlan (mosdatlan Kár: Bibl. I.102. Fal: NA. 121): 1) illotus C. [ungewaschen]. Mosdatlan kezzel: non lotis manibus (MünchC. 43). Mosdathlan kezzel eeny (JordC. 402). Blotis pedibus ingredi: mosdatlan valamiböz kezdeni (Decsi: Adag. 68). Senki mosdatlan be ne időn (197). Valakit illetend mosdotlan kezzel (Kár: Bibl. I.102). 2) Mosdatlan beszéd: sermo obscenus Kr. Némely istentelen emberec Moses felől mosdatlanul szolnac (MA: Bibl. Előb. 1). Nem az isten küldötte követéségben, hanem elak magok kiunyen, mosdatlan kaptak az tisztben (Pázm: Kal. 587). Mosdatlan tréfiju (Alv: Post. L554). Hogy hamis Matkónak s-deákitalan bányásznak szidál, elég mosdatlan ember vagy (Matkó: BCsák. 433). Mosdatlan ember [piszkos jellemű] (GKat: Titk. 282). El kezdik ő magok rajtok a gyalázatot, ki hiteket, vallásokat káromlja, ki házasságokkal mosdatlanul trágarkodik, ki ruhájokat vagy termeketet tsufoja (GKat: Válts. 326). Nem kap az szép csinon [falusi nő], lustán jár s mosdatlan (Thaly: VÉ. II.166). Mosdotlan tréfa (Fal: NA. 124).

Mosdó: malluvium, pollubium C. lavacrum Kár: Bibl. L94. pelvis Com: Vest. 82. [waschbecken, lavabo]. Viz mosdó: acetabulum (JordC. 63). Chinaly egy mosdotis, labanal egyetembe értzből, mosdasra: facies labrum aeneum cum basi sua ad lavandum (Helt: Bibl. LRr). Boeziat vizet az mosdóban: mitti aquam in pelvem (Fél: Bibl. 164). Medentze, mosdo fölet: super pelvim (Com: Vest. 82). Egy szép arany mosdot kiraly hozata (Ény: Gizm. 19). Egy ezüstmedence, mosdotstul (MonRók. XXIV.140). Adtuk egy mosdot korsóstól (ErdTört. L230). A torniczban egy mosdó vala, melyben a papoknak meg-kell vala mosdaniok (PP: PaxA. 84). Egy félfüllit mosdónak valót vettem (MouTME. I.193). Rézmosdó volt a Móses satorának tornáczában (Bod: Lex. 125).

[Közmondások]. Az minemű mosdot tñ tartotok énnékem, énis olyan kendőt tñ nctők: amaris pharmacis amara bilis proluitor (Decsi: Adag. 246. Kisv. Adag. 21). Ha száraz volt a mosdó, légyen olyan kendőd-is (Matkó: BCsák. 61).

csurgó-mosdó. Meg-mossák kezeket a csurgó mosdóbul (Com: Orb. 117).

láb-mosdó: peluvium, pelvis MA. [becken zum fusswaschen]. Láb-mosdó edény (Com: Orb. 151).

Mosdócska: [kleines waschbecken]. Mely atyafisagnak bizonyos jelére ő nagyságának egy mosdócsikat küldtünk olv. mosdócskát (MouTME. IV.65).

Mosdód-ik

ki-mosdódik

[Szólások]. A mely helyeket fegyverrel magáévá tett, mind a z o k b ó l i s k i m o s d ó d t á l: cedendo ea armistis (MonRók. VIII.33).

Moslék: 1) colluvies C. eluvies, proluvium; siliqua MA. [spüllicht]. Moslékkal hizott disznó: colluvaria C. Moslék ki öntő

hely: aquariolum, aquarium MA. Közékek mosadegyoknak vizet moslekyat kihorgya vala (Margl: 24. TihC. 24). Ah nagy és gazdag hazban fa és czerép edenekis uamnak, nemelliek tiztesszegré ualok, nemelliek pegeg bosszusgra (in contumeliam), az az, ala ualo dolgokra, mint arniek zekre auag moslekyak ualok (Ozor: Christ. 105). Barmoc dögi ellen id ha isszáz moslekyban (Mel: Herb. 44). Azertis neuzetic tudomanioc egybe zaurarodot moslekyac (Mon: Apol. 346). Ha egyszer meg-részegit, azután akármí moslékot torkodba tölt (Pázun: Préd. 255). Moslék, pro, mosólék (GKat: Titk. 1115). A moslékot a disznóknak hagyni (Kisv: Adag. 3). Mitsoda gyönyüriség valakinek moslékyban mosdani? (Bod: Pol. Előb. 12). Talán vétett beinek a természet, s nyilván makra s moslékra akará alkotni, mikor ember lett belélek, más különbben vagy meg utálják a förtött, vagy leg aláb nem kérkednének véle (Fal: NE. 92). Ha a disznók dögleni kezdenek, az apium füvet és annak gyökereit moslékyban kelletik nékiek adni és meg-színik a dög (Váli: OrvSz. 38). 2) Moslék beszédü: scurra MA. spurcus in loquendo Ver: Tan. 260. Kr. Mossleky ember (LevT. 6). E vilagnac moslékúua löttünc: purgamenta huius mundi facti sumus (Helt: UT. t.4). Mindnyaian ez vilagnac mosleki, sokolya es seprői voltak (Born: Evang. IV.583). Nem illik, hogy az egyházi gondviselésre akár mely bokorból, hivatal nélkül fel emelje magát valamely moslék (Pázun: Kal. 112). Az papa az ő hozza esküt seregnel, köner moslec papiaual nem volt az Christusnac amaz igaz aniaszentegyhuza (EszT: IgAny. 104). Mind ketten büdös mosléki voltak a vétkeknek (Illy: Préd. I.5). Moldvai, oláh kozák és egyéb különbkülömbféle nemzetbéli moslék hadak (ErdTörtAd. IV.232). Rémitő fegyverrel a rácz moslék nemzet felessen érkezett (KecskTört. IV.410).

bor-moslék. Bor-moslék ember (Misk: VKert. 8).

láb-moslék. Senkinek sem leszek ám láb moslékja (Kisv: Adag. 364).

Moslékos: 1) continens aquam colluviarum Kr. [spülj]. Moslékos: lixae; alávaló moslékos szolgál: lixabundus C. Moslékos csőbör: scaphium excrementitum, labrum eluacrum PP. Moslékos eoreg safi (Radv: Csal. II.65). Rusnia bean kengied moslékos kezedet (Bal: Epin. 11). Moslékos désa (GKat: Válts. I.992). 2) Mérges, molskos szokot moslékos szájából okádozódik (Pós: Válasz. 20).

Mosó: lavans, lotor, lotrix MA. [waschend, wäscher, wäscherin]. Mosó [vezetéknev XVI—XVIII. száz.] (Nyr. X.227). A mosónak adtam a több szennnyessel együtt: ich hab es der wäscherin samt dem übrigen schwarzen zeug gegeben (KirBesz. 13).

arany-mosó: aranyászó: chrysopytes PPI. [goldwäscher].

láb-mosó. Lábmosó edény: pedoniptrum PPB. pelvis PBB. (MA: Zsolt. I62).

posztó-mosó: fullo Nom.² 285.

Mosólék: [spülicht]. Moslék, pro mosólék (GKat: Titk. 1115).

Mosólékos. Példásan folyt nyálok az angliai imilyen s amolyan szelindékekről, agár, vizsla, kopó s több afféle fityező tacsókról, mennél szebben a mosólékos peszérek módjára (Fal: NA. 122).

Mosóné: [latrix]. Mosóné asszony: aufwäscherin Nom. 35. Eömdenz Christus labainak mosonéja [Magdolna] (ThewrC. 183). Atyánkfiának a felesége a Kajmakánné szolgálatjában vagyen mosóné hivatalban (Mik: TLev. 14).

Mosód-ik: se lavare MA. [sich waschen]. Kik teibe ferditek, mosottak: quae lacte sunt lotae (DöbrC. 499). Úriás felesége Betsabé vala régtől fogva ő házánál mosdik vala, Dávid

király Betsabéra igen néz vala, az szeméinek szerelmére görjedez vala (RMK. II.251). Az pharisousoc tartottac soc vedroket, mellyekben mossodnak vala, hogy efféle lechoskodasbol tisztaknac tartatnac (Mon: Apol. 150). Midőu az vizben akarna mosdani, az varas kinul egyedül nem mene (Pécsi: SzázK. 87). Rövid beszéddel kezdé Baptista Jesusot tilalnazni: Nem néked illik, hanem én neköm te töled mosdóni (ElPhikKöz. IX.176). Alámene, hogy mosódnéc az vizben: descendebat ut lavaretur in flumine (MA: Bibl. I.50). Nap keleti reformatió articulusa: mosdóni kell, ferendi kell (MonIrók. VIII.255. Bod: Lex. 126). Minden dáma kötelességének tartya, hogy érte legyen igyekozettel, hogy idegen vizekkel mosódgyon, hogy elejét vegye az artza-gyalázó himlőknek, le-igyenestse a ki-főlé fakadékokat (Fal: NA.155). A szomszéd tizta fakadéknak [így] ment, mosódot (Fal: TÉ.² 115. Toldynál 708: szakadéknak).

el-mosódik: fluxu aquae deteror Kr. [weggewaschen, weggespült werden]. A hegy le-szakadván el-mosódik és a kő-szikla el-vitélik helyéről (Káldi: Bibl. 477).

ki-mosódik

[Szólások]. Igyekozzzék kimesodni a bűnből (Illy: Préd. II.531).

mög-mosódik: lavare se, abluí MA. [sich waschen]. Móg-mosódot: lotus, ablutus MA. Meg nem mosodot vona: non esset baptizatus (JordC. 566. DebrC. 112). Mosogatok meg, legyetek tyztak (CörnC. 42). Meg mosodgyatoc, tisztáká legyetec (Zvon: Post. I.812). Meg volt mosoduan (Born: Préd. 217). Meg mosuán az ő ruháit ő magáis meg mosodgyec (Kár: Bibl. I.102. Illy: SzÉlet. IV.1. Csúzi: Síp. 16). A forrástól egykor eltíltya, hogy a féle tselekedeti után ne mosódhassék-meg (Hall: HHist. II.153). Az ártatlan bárányuk véreben meg-mosódván s mindenekbül [a szennyből] ki-tisztúlván (Bíró: Préd. 17).

mégmosódás: ablutio, lotio MA. [waschung]. Mégmosódás sacramentoma (MA: Scult. 853).

Mosódás: clysmus C. lotio, lavacrum MA. [waschung]. Czinala egy öntött tengertis az papoknac mosdásokra (MA: Bibl. I.311). Az kerézsztégben a külső mosódás, jele az belső tisztulásnak (Pázun: Kal. 713). Náamánt testi poklosságából egy mosódással meg-újítja a Jordán vize (Pázun: Préd. 336).

Mosódtat: [lavo; waschen, baden, baden lassen]. Kerész-teli, mosódtattya az embereket (MA: Scult. 50).

Mosogat: crebro lavo Kr. lavo JordC. 674. [waschen]. Mikor a gyermeket vízzel mosogatód (Czegl: MM. 85). Addig verjük szívünknek kemény kövét a tördelmességnek páltzájával, míg könyhullatát fatsarunk-ki belőle; azzal mosogatóván lelkünket, hozhattuk előbbi szépségére (Hall: HHist. II.165).

mög-mosogat: ∞ Mosogata megh hűnekyc sebőket: lavit eorum plagas (JordC. 765. ÉrdyC. 110b. 213b). Szent vereuel vétünknek meg mosogatnaia (Born: Ének. 53). Megh mosogattattak az ur Jesusnak neveben (Szár: Cat. H3). Lelkünknek tisztaságát meg ne fertezessék, a melly leket meg-mosogatót a kerésztség által (Hall: HHist. II.78). A Christus meg-váltván az emberi nemzetet, mennyei állásokkal fel-ékesítette, a kerésztség által meg-mosogatta (II.249).

Mosogatás: repetita lotura Kr. [wiederholtes waschen]. Mosogatásnac neuzetic (Mon: Apol. 317. 327). Mivel azt írja, hogy a kerésztelésre-való akarattul nem füg a kerésztségnek ereje: csak szinte közőnséges mosogatót lágy a kerésztségben (Pázun: LuthV. 212).

láb-mosogatás. Láb mosogatasarol az Christusnac (Born: Préd. 225).

Mosoltat: [lavo; waschen]. Eg viz vala Jerusalemhöz kozel, melnek eg rezeben nyai iohokat mosoltatnak [olv. mosoltatnak?] vala (RMNy. II.44).

MOSOLYOD-İK: rideo, subrideo MA. [lächeln, zu lächeln anfangen]. Mosolioduan a ven monda (DebrC. 179). Az vyz Maria neky ielenneen mosolodeck (CornC. 315). Mosoliodanak raytta (ÉrdyC. 598b). Edesdeden mosolyodott (Born: Evang. III.4). Mosolyodéc Sára ő magában: risit Sara (MA: Bibl. I.15). Reám mosolyodot (MA: SB. 89). Édes pepecseléssel mosolyodik (33). E szókra valamieskét mosolyodván, azt sűgá filembe: (Fal: NE. 27). A kire haragos szemet mutat, fajos annak sorsa, hetes beteg utánna: a kire pedig mosolyog, már dűtsűdűlt léleknek tartya magát lemi (Fal: NA. 156). Eusebius erre egyet mosolyoda (Fal: NU. 283). Mézbe mártják minden igéjeket: mosolyog szemek; de egygyetemben lűvűdűz (331). Ha fitsur fátáját vezetű kezénél, mosolyog s meglesi bikfa tűvűskénél (Orczy: Kűltsz. 165).

el-mosolyodik: arrideo MA. [zu lächeln beginnen]. Erre olmosolyoda az abbé mondván (Fal: TÉ. 731).

még-mosolyodik: ∞ Kyn kewesse ew cyak megh mosolyodek (RMNy. II.86. Zrinyi. I.58).

Mosolyog: subrideo C. rideo MA. [lächeln]. O vyz Maria, te moston csak mosolgaz (CornC. 315). Mindiárt az Jankulánac kezdé mosolgan (Helt: Krón. 82b). Rűhűgűc, katzagoc, mosolygoc (Born: Préd. 389). Ha valami iora inted czac mosolyogia (Born: Evang. III.113). Melyekrűl mosologna emlekezel (Mon: Apol. 317. Zrinyi. I.45).

még-mosolyog: [arrideo; űber jemanden lácheln]. Wr wketh meg mosolyogya: dominus subsannabit eos (KeszthC. 24). Meg mosolgia fűket: irridebit eos (DűbrC. 2).

rá-mosolyog: arrideo C. [anlácheln].

Mosolygás: risus, arrisio MA. [das lácheln]. Effűle ijegzűtéseket mosolygűis [igy] és trűfa gyanant tarttya (Toln: Vig. 282). Mosolyog Delimán hogy hallya ezeket, de mosolgásában kevert lűngűt, műrgűt (Zrinyi. II.7). Malomban hegedűltem: a rozg germek egy negűdes mosolygűssal fogadta beszűdenet, el is ballaga (Fal: NU. 276). Egy mosolygűs, egy udvari tűrd bűjtűs elűb-kelű, foganatossab', hogy-sem a nagy érdem (352).

farkas-mosolygás. Nem várhattok dűcsiretűt, mert az farkas mosolygűs volna (Czegl: MM. 290).

Mosolygó: ridibundus C. A szeretettel bozzű edesgetűd, igűzűd, nevetűd, mosolygűd, vidűm ábrűzat: charmant sonriro Kir-Besz. 49. Ne legy mosolgo vybago (TelC. 364. NagyszC. 121). Mosolygű [vezetűkűvű XVI. sz.] (Nyr. IX.365). Az ő rűzsűt nyitű mosolygű ajaki: il suo volto si ridente (Fal: NE. 19).

Mosolyogdogál: [identidem subrideo: wiederholt lácheln] (Pűzm: 51. Ev. VI. NyKűzl. XV.349 GyűngűD: Char. 409).

Mosolyul: mosolyog Kr. [subrideo; lácheln, zu lácheln anfangen]. Ydwezyttenk mosolywlwan aldomasth wete Katernara (ÉrsC. 389b). De ez zent vyz csak mosolulvan monda (MargL. 25). Mosolulvan az veen monda (CornC. 261). Micoron mosolulz' vala (NagyszC. 136).

MOST (mast ThewrC. 285. TűlC. 6. KazC. 1. LevT. I.140): nunc, modo C. [jetzt, nun]. Most is: etiámnum MA. Mongya masth Ysrael: dicat nunc Israel (FestC. 73). A kyvel mast vagyok (DomC. 215). Tűgűtatok, hogy wrűlűk en mast (VirgC. 100). Most most kell azűrt kiáltanod (MA: Scult. 253). Megbűsult a vajda a sok tűtvűin, kiket nem mostulta eszűbe vett ő felsűge (ErdTűrt. I.121).

[Szűkűsűk]. Az szűnek-is vűltűzű helyekre vűtetűnek; mert most minden leveleinek szűlia, műs szűnek vannak; most

csak némely leveleken: most a hátokon: most alű (Lipp: PKert. 150). Most ez, most amz kellene (RűkF: Lev. I.650). Most emel egekre, most temet űrvűnyre szerelmem (Amade: Vers. 93). Most vűg, most szomorű, műr bűtor, most szerűey, műr mint kűsedelmes fogszűjűrű (Lűszlű: Petr. 164). Helyűn bagyom Eusebius urnak jű olműjűt, de most az egy szűr megcsűkkűnt (Fal: NU. 291).

Mostan, mastan (maasthan WinklC. 41. monstan? MA: Tan. Elűb. 29. MA: Bibl. I.131. monst? MA: Bibl. I.451. moston-sűg Fal: NU. 269. im mostant LevT. II.23): recens, noviter MA. impresentiarum C. JordC. 90. modo Com: Vest. 136. [jetzt, nun]. **a)** En jol tudom myt gondolz te mostan (MargL. 53). Ky[ft] thy mastan latok: quod vos nunc cernitis (JordC. 712). Minden zentek, kik voltak es kik mastan vannak (VirgC. 98). Joert iot ember mastan rytkan wezen (Pesti: Fab. 12). Mikor őr en ez vilagot az mostan valűknac kűszűtenem, senki őrnekem nem szűl vala (Kár: Bibl. I.467). **b)** Mostanig: usque ad hoc tempus; mostantűl fogva: a modo MA. Janosnak ydetwl foghwa mastanig: a diebus Joannis usque nunc (JordC. 386). Mostantűl fogua miud űrűckű (Helt: Zsolt. 95). Mostantűl fogva (MA: Scult. 183).

Mostanában: nuper, nondiu, recens, nunc temporis MA. [jetzt, in diesen zeiten, heutzutage]. Yob teneked mastanaban ydeyen temen magadhoz latnod (PűldK. 68. LevT. L201). Ezeket nem vallotac ez mostanaba tamattaknac alkomaűyű (Mon: Apol. 26. Kulcs: Evang. 235). A misemondűsnak szűma eleunte nem volt csak egyre hatűrozva, mint mostanában (Mik: TLev. 223).

Mostani: recens, modernus MA. [jetzűg]. Ki mostani kyrul vala (DebrC. 331). Ezen mastani ydűben: nunc in tempore hoc (JordC. 490). Zoltanak ez mostani napokrűl: praenunciarnot dies istos (716). Ez mastany ellenseeg (ÉrdyC. 520b). A mostani őrától fogua holnapig gondolkodiűl egyedrűl (Helt: Hűlű. 151). Mostani idűben (Kár: Bibl. L503). Az erűtnekeknek is venei es regi attioe vannak, kikűlűl ez mostaniac vette mergetűt (Mon: Kűp. 22b). Ez mostani nyomtatűs az elűbi vetkekbűl szűpen megh tisztűtva es corrigűlva vagyon (FűrtSzűr. 6). Iob volna mostani vtűdűt masszorra halaszatnod (I.4). A mostani pűpa (Matkű: BCűk. 222). Jobb idűjűt az aradi rűcz elpusztűlűsűnűk a mostaninűl nem lűtom (RűkF: Lev. I.648). A mostani fiatal-rend műs szokűst tart; az őrű baglokkal kűzűs valamiben; akkor kűl nyoszolűjűbűl mikor a nap műr lenyűngűzik (Fal: NE. 3). A tisztűtalansűg a mostani vilűgban nem szűrdűk-vűtek, hanem hűmes es varrott őrűgűkban fűdzik (105). Miud az elűbbi lakozűs, mind a mostani lakolűs; az elűbbi vűgsűg, es az utűbbi insűg; az elűbbi bűvsűg, es mostani szűksűg; az elűbbi urasűg, es mostani nyomorusűg (Fal: NU. 293). A mostani vilűg szűja-izi szerintűvű tudoműnyű ember (Fal: UE. 375). Szűve fedve kell embernek a tsűlűrd mostani vilűgűg bűnni (415). A mosani idű a tied, szűpen kinűlja magűt (Fal: BE. 581).

Mostansűg (mostolyansűg ErdTűrt. II.171): **1)** [praesens tempus; gegenwart]. Sem mastansűg, sem yewendű, sem erűs-seeg, sem magassaűg sem meűlseeg sem egy teremtet allat, zagghatűt el mynkűt űr istűnek zeretűtűtewűl (ÉrdyC. 376). **2)** nunc, modo SI [jetzt, heutzutage]. Mostansűgban: nunc temporis MA. Mostansűggal: hac vice Kr. Ninchen mastansűggal nyogodalomnak ideie (DebrC. 623. ÉrdyC. 404). Mostansűggal kezűtűnk ablakokat chynaltatni (RMNy. II.175). Mostansűgson jű egűzsűsűgem van (LevT. II.152). Mostansűggal is jű egűzsűsűgben tallűtat (233). Az kűvetet vűrom vala, imműr azt sem vűrűlatom mostolyansűg (ErdTűrt. II.171). Ebbűli mostansűggal ő kalűmeknek adatot indulgentűnűk ne prejudicallion (TűrtTűr. VIII.43). Mostansűggal is csak megvűgyűnk (Nyr. X.121). A hol istűnek sok fűle malaszűi osztatnak mostansűg-is (EszT: BSűz. 57). Mostansűgig: usque nunc (Csűzi: Tromb. 198. Kr.). Mostansűg [igy] talűm Sodoműt Londrűtűl tsak az vűlaszűta, hogy Londra

itt fekszik, Sodoma amott silyedt (Fal: NU. 269). Nemzetiünknek vitéz virtusi mostanság tsak hely-közben pillog-elő (Könyi: IRom. b).

Mostansági: [recens, modernus; jetzig]. (Szentiv: Verseng. 423).

MOSTOHA (*mostoha* ÉrsC. 534. Kal. 1620. E2. Ver: Verb. Előb. 62. *mostaha* MA. *mostanha* [igy?]. Szék: Krón. 81): [noverca,] novercalis Kr. [stiefmutter, stief]. Hewolkodas hazwk-sagoknak aiaa es yozagoknak mwstohaya (ÉrsC. 534). [Krisztusnak] az atya az anyja az mostohaya (SándorC. 3). Hogj meg hallotta volna az év mustoha fianc meg ievoeset (Pont. 23). Mostohánál panaszkodni: apud novercam queri (Decsi: Adag. 297). Az anyaszentégház igaz anyja, nem mustoha (Bal: CsIsk. 357). Az aszály mustohája az veteménec (Cis. J.). Mivelhogj mostohává váltál, tégedet mi elhagynak (Czegl: MM. 31). Az édes gyermeknek mostoha születül eredetet vőtt atyafival való közösülése (277). Mostohául: novercanter (Tasi: Feukt. 79. Kr.). Ha ily rosz anyja volt, mostohán nevelte, a tüzet kezéből hogj el nem emelte (Fal: Vers. 899). Bajtársaimmal az idegen nyelv még mostoha (Könyi: VártaM. Előb. 2). Így egy aranykám a másik után ment, Fortuna mostohám leve, s állott ellent (Gvad: RP. 113).

Mostohai: novercalis C. [stiefmütterlich].

Mostohálokod-ik: novercor MA.

Mostohaság: adversitas SI. [unfreundlichkeit, ungemach]. Az üdő mostohaságának fog tulajdonitaini (MonOkm. IX.157). Az üdőknek mostohasága miatt (Bíró: Osk. 12).

MOTÓLA (*matla* Com: Orb. 119. Fal: NA. 134): alabrum C. spinnrad Nom. 50. Motola, áspa: alabrum Major: Szót. Tyzenket mothola fonál, vekony (Radv: Csal. II.19). Szükseg hogj fonyanac, motolat tölchenec, gombolyagot tekerienec (Pécsi: SzűkK. 74). Egy kicsiny kasatkában fekszik és egy tágas szekérben nem tér el? Felelet: Számszerj, avagy motóla (MesésK. 30). Annak fonalát akkor vessék motollára (Pós: Igazs. 370). Egy kötés török czérna, melyben 20 matóla vagon (VecfTrans. 10). Orsó, rokka, matóla gyakran légyen nálád (Thaly: VE. I.422).

Motólál: in spiram evolvo PP. [haspeln].

főlmotólál: ∞ PP.

MOTOZ: contor, palpo C. MA. [suchen, herumstüßern]. Mit keres, motoz? (Matkó: BCsák. 37. Bethl: Élet. II.43). Mikor Dávid a Saul körül motozna (Misk: VKert. 659). De, motozva is, én csak megindulok (Rák: Lev. I.495). Mit motozsz kebelében [leányak] te goromba Jánkó? (Thaly: VE. I.344). Az ólba ók soká épen nem motoztak, egy meddő tehenet abból ók kihoztak (Gvad: RP. 117).

Motozás: palpato, contractatio MA.

MOZDÍT: moveo C. [bewegen]. Másuva mozdít: demoveo C. Ók zac vyockal sem akariac mozdítaini (movere) azokat (MünchC. 56). Hogj az hitlenek gazdaks[ga]i a szegen Lazar gjomrat iresegre mozdetezak (Mel: SzJán. 411). Az ostorozásoc nem mozdíthatyáe őket az megtérésre (MA: Bibl. II.3). A mozdítottal mages a mozdítottal igazítatik (ACsere: Enc. 255). Ez az első mozdítója és mozdulása mindeennek, ez a kérője és gerjesztője a sziveknek (Fal: NU. 182). Gyarlók vagyunk: az ördög incselkedik, a rosz példák nagyot mozdítanak rajtunk (Fal: SzE. 535).

el-mozdít: dimoveo, amolior C. demoveo MA. [entfernen].

elmozdítás: amotio MA. [das entfernen].

elmozdíthatatlan. Elmozdíthatatlanul: immobiliter C.

elő-mozdít: promoveo, adjuvo SI. [befördern]. Felekezeti igen akarja vala elő-mozdítani: suos per se ampliores esse volebat PPI.

előmozdítás: [das fördern, befördern]. A város javának előmozdítására keresztül fekiúsznek (Nyr. XII.266).

[előbb-mozdít]

előbbmozdítás: ∞ Előbb mozdítást érdemel [hivatalban] Com: Jan. 192. Idvőségéuek előbb-mozdítására (Bél: Comp. 192).

főlmozdít: cieo C.

ki-mozdít: emoveo, evolvo, proveho C. dimoveo MA. [herausbewegen, verrücken].

ki-mozdíthatatlan: [immobilis; unverschiebbar, unerschütterlich]. Ki-mozdíthatatlan hit könyörgésében mutatá (Mad: Evang. 240). Ki-mozdíthatatlan hiedelme a reméllendő dolgoknak (384).

még-mozdít: promoveo, commoveo MA. [bewegen]. Nehezen megmozdítom: remolior C. (Helt: Bibl. I.V3). Az egék eréjét megmozdíttya (Pázm: Préd. 5).

mégmozdítás: permotio, commotio MA. [das bewegen].

mégmozdíthatatlan: immobilis MA. [unbeweglich]. Megmozdíthatatlan kő szykla (Mon: Apol. 280). Apostoloc oszlopin építettőt főlm, meg mozdíthatatlan keppen (EszT: IgAny. 14).

Mozdítás: impulsus C. promotio, commotio MA. (Káldi: Bibl. 286).

Mozdíthatatlan: immobilis C. [unbeweglich].

Mozdíthatatlanság: immobilitas MA. [unbeweglichkeit, unerschütterlichkeit].

MOZDUL: moveor, movere se MA. [sich bewegen, sich rühren]. Irgalmassaggal mozdultatuan (motus) ő raita, monla ő neki, ne akarib sirnod (MünchC. 123). Ha valami mozdúl, vére benne posdúl tolvaj embernek (Kisv: Adag. 265). Láncsal, vasporeccal úgy meg lehet szorítani az embert, hogj helyébül se mozdulhasson (Fal: SzE. 538).

el-mozdul: [amoveor; sich entfernen]. Hogj hamar elne mozdoliatok az thy elmetektől (Komj: SzPál. 358). Melitátul elmozdulván Romába jutnac (MA: Bibl. IV.135).

ki-mozdul: emoveor, dimoveor MA. Ha ki nem mozdul-tok: immobilis (Fél: Bibl. II.97). Keze-feje tsűdőkbből ki-mozdulnak (GKat: Váts. II.454).

ki-mozdulhatatlan: [immobilis; unerschütterlich]. Ki mozdulhatatlanul és erőssen meg-állani a tisztességes igyekezetben (Com: Jan. 199).

még-mozdul: commoveor MA. [sich bewegen]. Bela wgy őklelee hogj ottan le esee az feldre, ew kedeg chak meg sem mozdwla (ÉrdyC. 396). A baragban szívünk-körül meg-melegszik a vér, az epe meg-mozdul: és fel forradván, elsőben meg-telik sár-vizzel a gyomor (Pázm: Préd. 800). Az én bővelkedésemben soha örökké meg nem mozdulok (Pázm: KT. 144). Senki meg-sem mert mozdúlni, vagy meg-mozdézanni az ő színe előtt (Bíró: Préd. 10). Mint az evet, felültében, meg sem mozdúl lágy nyergében (Fal: Vers. 863).

mégmozdulatlan: inconcussus C.

mégmozdulás: commotio MA.

mégmozdulhatatlan: immobilis MA. [unbeweglich, unerschütterlich]. Megmozdulhatatlan igazság (Matkó: BCsák. 257). Megmozdulhatatlan kőszál (GyöngyD: RK. 153).

Mozdulás: motio, motus MA. [bewegung]. A tükörben-lévő ábrázat minden mozdulását és tselekedetét azon formára mivelé, mint a ki a tükörbe néz (Pázm: Préd. 718).

Mozdulat: 1) motus MA. [bewegung]. (MünchC. 177). Ki vette en lekemet életre: es nem atta mozdolatba en labaimat (AporC. 12). Azt mongya, hogy az údvösségre-néző cselekedetekre az ember akarattjának semmi mozdulattya nincs (Pázm: LuthV. 409). Meg foszt a guttafítés a mozdulattól, és az érzékenégtől (Mad: Evang. 138). Hogy felém jönni látám mozdulokat (Gvad: FNót. 11). Rázódott, hányódott minden mozdultára (100). 2) [momentum; moment]. A mi keresztyénységünknekis két fő mozdulati, vagy mi-voltai vannak; első a dolgoknak léte, és második a lételt adásnak tulnydonsági (Mad: Evang. 489).

Mozdulatocska: [momentum]. (Mad: Evang. 489).

Mozdulatlan: immobilis, immobiliter MA. [unbeweglich]. Erzokensegenek kywwe tellyességwel mozdwlatlan marad wala megh (ÉrsC. 411). Le ovle egy kevveen olyha mozdulatlan jmaduan (DomC. 307).

Mozdulhatatlan: immobilis MA. [unbeweglich, unerschütterlich]. Sz. János mozdúlhatatlan volt a jóban (Pázm: Préd. 38. Zrinyi. II.58. GyöngyD: RK. 160). Mozdúlhatatlantúl megmarad a jóságos cselekedet (László: Petr. 101).

Mozdulhatatlanság: immobilitas NémGl. 355. [unbeweglichkeit, unerschütterlichkeit].

Mozduló: mobilis, movens sese MA. [beweglich]. Mozdulo es veszteg állo jok: bona mobilia et immobilia Ver: Verb. 210.

MOZOG (Nicolaus *Muzgo*? 1416. Czinár): palpito C. moveo MA. [sich bewegen]. Az kyczynded gyermek mozogh wala es yghen syr wala (ÉrsC. 436b). Terönte minden fele állatokatt, kie élnee es mozognac: omnem animam viventem atque motabilem (Helt: Bibl. IA2). Az ha mozogis az nram ellen [ellene tör], nem esuda (Monlók. VIII.62). A kiben nemes lélek mozog, inkább leteszi életét, hogysem felvegye a gyalázatot (Fal: NE. 32). Azt gondolá a gyáva, hogy tsak azért bulot a világra, s tsak azért mozogjon a lélek benne (Fal: NU. 295). Tükörök mozognak tántzoló pajtákbann (Orczy: KöltSz. 179).

[Közmondások]. Nem mozog a levél szél nélkül (SzD: MVir. 128).

[inog-mozog]

ingó-mozgó. Ha illy forgó sarkon és ingó mozgó állapot tal volna dolgok, engem s téged biztatna valami reménység felélek (Fal: NU. 252).

izog-mozog: [continuo moveor, agitor; sich unruhig hin und her bewegen]. Az németnek ez még csak esavargása; lám taval csak úgy töltötte az időt, hol ide, hol oda, csak izog-mozog (RákF: Lev. V.11). Pakóm izgott, mozgott, folytába nem lépett, tipegett, topogott (Gvad: FNót. 24).

Mozgadoz: moveor, agitor SI. [sich hin und her bewegen]. Mozgadozva: mobiliter MA. Mozgadozni kezdett titkon az gonozságnac dolga (MA: Tan. 1185). A Hero köziroja (mesozraphus Heronis): oly vegetlen ráma ki egy a kebelesen mozgadozo tsigás horozgal meg álltatitak (ACsere: Enc. 64. 137).

Mozgadozás: motatio, motus, motio MA.

Mozgás: motus, motio, mobilitas C. [bewegung]. Aikinae mozgasi: laborum motus (BécsiC. 37). Fekőnee mozgasa: motus jacentis (42). Önként mozgás: motus spontaneus (ACsere: Enc. 159). Ennek a dímának állhatossága csak ajakmozgás volt (Fal: NA. 175). Itt vélotlen a nép leve nagy mozgásba grácia! grácia! esett kiültásba (Gvad: RP. 145).

föld-mozgás: [motus terrae]. Tegnap előtt nagy föld mozgást érzettünk alattunk (Mik: TLev. 216).

Mozgat: moto, mobilito, moveo, percieo C. cieo, agito MA. [bewegen]. Faromat mozgatom: crisso PPH. Mozzattatnac vizekben: movetur in aquis (BécsiC. 132). Vőne Mőses a szegyéet, es mozzatoul mozgata az urnac: tulit pectusculum elevans illud coram domino (Helt: Bibl. LBb22).

[Szólások]. Uram, a te beszéded eleven ereket mozgat, s minthogy már ki-fakasztottad, meg kell vallanom (Fal: NU. 287).

mög-mozgat

[Szólások]. Hogy a portát a fejedelem ellen felköszörülhesse, minden követ megmozgatott (Szal: Krón. 277).

Mozgatás: agitatio, coagitatio C. motio MA. [das bewegen, bewegung]. Testi ajakunk mozgatisa-nélkül is diesirhettyük az urat (Pázm: Kal. 785). Nem külső hatalmasságok felidetésával, hanem pennád mozgatisával (Czezl: MM. 300).

Mozgatatlan: inagitatus C. [unbewegt].

Mozgathatatlan: inagitabilis C. [unbeweglich].

Mozgató: motor C. movens MA.

Mozgatlan: immotus MA. PP. unbewegt, unverrückt PPB.

Mozgó: mobilis MA. [beweglich]. Feuu vagyon a mostani élő mozgó világban a szabad akarat nem küllömben; de még is esten esnek az Ádám fiai, és szaporitjak Lucifer országát (Fal: NU. 266).

Mozgóság: mobilitas MA. [beweglichkeit].

Mozgód-ik: [agitor, ago; sich rühren, sich bewegen]. Mozzodic azonban, vagyon táborban (BFaz: Castr. C2). Nem is látom, hogy itt az portán az ellen semmit mozzodnának (ErdTört. II. 140).

[Mozgolód-ik]

Mozgolódás: [motio] commotio [bewegung]. A mozzolódás nyeresét: commotio vegetat (Com: Jan. 208).

Mozgdogál: [moveor, agitor; sich flink bewegen]. Mozzdogál az hitnee szikráczkaja (MA: Scult. 960).

MOZSÁR (*masaar*, *masar* RMNy. II.84. *mázár* [igy] OrvK. 16. *morsár* Web: Amul. 15): 1) mortarium, pila, sagana C. mortarium Com: Vest. 136. mortarium JordC. 132. [mörser]. Fa maszar, reez masar (RMNy. II.84). Öreg réz mozzsár (Radv: Csul. II.324. Helt: Bibl. I: TTr2). Mozzsárbann töröt étel (Com: Vest. 84). A nyomoruságoknak mozzsárbann meg-tóretessünk (VŠzentyel: Pat. 90). 2) [pöller]. Taraczk forgó, mozzsár szerzsimostól (Radv: Csul. II.118). Ott vagyon sokasága, mozzsárok-nak nagysága (Liszt: Mars. 109). Nehezen viheti lábát mint az mozzsárt (Taly: VÉ. I.387). Azon mozzsárokból reggel négy követ vetett bé (Monlók. XXIII. 420).

Mozsárka: mortariolum Kár: Bibl. Nom. 7: 14. Kr. [kleiner mörser].

Mozsárocska: ∞ (Káldi: Bibl. 301. 351).

MÖG [MÖG?]. Mőgőc [olv. mőgőc? mőkőgőc?]: mutio MA. PP. leis reden, niesen MA. 4 Mőgni: mucksen, munklen Adámi: Spr.

MÖKÖG: mokoq, makog CzF. Jobnak itélé hogy kérdést ujicsen, hogy sem mőkőgve valami sőtalan felelettel élylen (Matkó: BCsák. 350).

MÖRMÖL: [murmuro; murmeln]. A talnutbül mörmöl, unagát hajtogatta (Gvad: Pósty. 30).

[Mörmölöd-ik]

Mörmölödés: [murmuratio]. A papistáknak mostani időben való mörmölődések (Szob: Dáv. 91).

MUFÉLY: muffel Keesk: ÖtvM. 359. Ötven hatvan mufely házánál semmit nem árt (Keesk: ÖtvM. 359).

MÜL-İK, MÜL: 1) praetereo MA. [vorübergehen]. És num igit ember mulctiofa ez verumt (11B). Azonnan muloc (praetereutes) karomlaca-uala ötöt ő feikeket razuan (MünchC. 68). Muluan Galileabeli tengermellől, lata Simont: praeteriens secus mare Galilaeae (72). Mynd kyk onnan mwlnak vala: praetereutes (JordC. 447). Minden felesésid es te habid en ritam multak: omnia excelsa tua et fluctus tui super me transierunt (DöbrC. 82). Mikor Iesus memne Jerusalemben es mwlnieiek Samaria es Galilea között: dum iret in Jerusalem transibat per mediam Samaritan et Galilaeam (372). Szent Ilyés elméne, találá az mezön, szántván Elizéust az tizenkét ökrön, és mellőle mülván, palásttal illeté (RMK. V.123). 2) labor, evanesco MA. [vergehen]. Zent Görge nap tiaiában mulot harom ezteideje (RMMy. II.15). Nem csak beted napja, hanem sok heti mül, míg véle léténnek kívánt világa gyül (Gyöngy: KJ 80). Mül azonban az ősz kedveskedő ege (Thaly: Adal. 153). Ujula s nem mülna künja (Amade: Vers. 93). Húszom két óra mulik már benne (Fal: NE. 3). A mint kopik foszlik a köntös: úgy kopik mülük az adósság (Fal: NU. 283).

[Szólások]. De ez mullýék (Czepl: MM. 11). Azt mondgya, hogy az apostatáknak nem völt az előtt-is igaz hiték; mullýék ez abban, hanem azt kérdi továbbá (Matkó: BCSák. 324). A dolog tsak abban múlt [maradt] (Hall: Hflist III.137). Mint mülhatott csak ez az nagy változás halgatásban (Pázm: Kal. 661). Kicsinben mülék, hogy el nem lövének (Kem: Élet. 50). Ő azt vegezi az ő partokodásban, hogy az aszaktoktól filogen az sacramentonnac pohara, es az az szokas semmiben mullýec (EszT: IgAny. 432). Az olyan pör le szál, es semmiben mulik: talis causa condescendet et cassabitur (Ver: Verb. 390). De nem tudván mit reá felelni, halgatással mult mellőlök (Pázm: LuthV. 101). De Balduinus e' fele-mellől halgatással mülük (383). Látván azoknak rothatatlan völtoket, mellőlök siket füllel mülto k (Veresm: Lev. 171). Tüle meg ijeduen süköt füllel nem mulac [mellözék] (Born: Ének. 634). Az három eszendeőne hia nem lézen, tovább sem mulic a Moab romlása: tres anni, et Moab destruetur (MA: Bibl. II.15). Mászorra mülna bár a le-fekvés (PhilFl. 20).

által-mülük: [trajicio; übersetzen]. Ily sírván vitézek egymástul válának, jó vitéz Franciskó révén az Dunának kettő apródjával el-általmúlának (RMK. VI.62).

el-mülük: 1) [praetereo, evito; vorbeigehen, ausweichen]. a) Praetereo: elmúlok mellőle C. Zamtalan bozossagoktval ylletetikuala, ew kezeg nag bekesegeuel el mulykuala: pertransibat (EhrC. 3). Mikor latta volna ő rokonát elmulatta: cum vidisset propinquum praetereire (BécsiC. 8). Micor innen elmultuolna: cum transisset iude (MünchC. 43). Ez pohar en thwlem el nem mwlnatyk: non potest hic calix abire (JordC. 441). Elmegyen vala vagy el mulyk vala onneet (DomC. 117). Mynden the magassagyd es the babyd en reytam el multanak: omnia excelsa tua, et fluctus tui super me transierunt (KulcsC. 103). Csak keveset az napon mentek vala, Jeruzsálem mellől elmúltak vala (RMK. V.43). Bátorsággal ő mellőle elmúltam, tehát ötet immár helyen nem láttam (97). El akarya wala ewket mwlnya (Pesti: NTest. 82). Kezemmel be fedlek, míg elmulandom: protegam dextera, donec transeam (Helt: Bibl. LS3). Mellőlec akar vala elmúlni: volebat praetereire eos (Helt: UT. K7). Egy pap íve alá azon úton és azt látván el mulék mellőle; azonképpen egy levita látván ötet, elmulék

mellőle; egy Samaritanus kedig köyödülte raita (Tel: Evang. II.682). Az út-féleken való feszületeknek nem szoktak sűveget vetni; mi-is el-mulunk a' nélkül-is azok mollet (Pós: Igazs. L294). b) Törvén, mollet elmúlni nem illic: quam praetereire illicium est (BécsiC. 50). Ne mwlyad el látet: non pertransibis eum (JordC. 58). Hatarthi vetetel nekyk, kyth el nem mwlnak: terminum posuisti, quem non transgredientur (KeszthC. 296). Nem mula el az isieni bozza allast (DebrC. 78). Mykoron el jövuend az en eletemnek vege kyt el nem mulhatok (GömC. 226). The parancholatodnak vtaat el nem muliam (WinkC. 155). Ezt elhalgatod es elmulod (NagyszC. 112). El nem hagylak tegedet, sem el nem mullak (Konj: SzPál. 463). Had el ötet, ne iáry rayta, tauozzá el tőle, es el mulyad: fuge ab ea, nec transeas per illum; declina, et desere eam (SalMark. B4). Hogy latuan aszt a vért, elmulyalac tūteket: videbo sanguinem, et transibo vos (Helt: Bibl. I.G4). 2) sublabor, reuansco C. transeo, dilabor, evanesco MA. [vergehen]. Ez ydnepp elmulvan: solemnitate expleta (EhrC. 39). Az idő elmulvan: evoluta tempore (BécsiC. 53). Mielen meü es föld elmulic: donec transeat (MünchC. 21). Az hora el mult: hora praeteriit (JordC. 398). Mykeppen az vyrag, vgyan el mwlyk: praeterebit (382). Sok ezteendő el mwlnaak (ÉrdyC. 512b). Mig atyanak hertelen haragya el mulek (VirgC. 26). Bin gottrem nekyul el uem mulye (DebrC. 397). Hogy az yo idew heyaba tewle el ne mullýon (Pesti: Fab. 62b). Minekutanna a hét böuseges eszendeő elmult volna: transactis septem ubertatis annis (Helt: Bibl. IV3). Az felleg az napnae melegségétől sűtteten el mulic (Kár: Bibl. I.636). 3) [differtur, proerastinatur; aufgeschoben werden]. Miert ez dolog egykevesse el mullyatyk, amiert iarunk, kerlek azert terywnk be (VirgC. 60). Ujvárnak megostrolása, az jövendő hétről el ne mullýék (TudTár. 1839. 264). 4) [omititur, desideratur; fehlen, vermisst werden]. Az sem múlt el, hogy valami tisztességes tréfával ízt és erőt ne adna beszédjének (Fal: NU. 311).

[Szólások]. *Elmulni vmi.* Az sűtés czak az lizenis el mülük ám: sine pennis volare haud facile (Decsi: Adag. 215). Nem az orvosságon mülük-el a gyógyulás (Hall: Paizs. 230). *Elmulni vmit.* El mwlnaak ydeyöket: processissent in diebus suis (JordC. 516). *Elmulni vmi mellől.* Az atyafiak, csak nagy könnyen akarván el mülni ez kérdés mellől, azt mondgyák: hogy... (Pázm: Kal. 150). Ne mullýal könnyen el, oh keresztény, ez ket ighe mellől (Lép: PTük. I.261). Az a halgatás, mellel a mollett elmulnak, elég tanúság arra, hogy ök-is a többittől abban külömbet nem értenek (Veresm: Lev. 95). *Elmulni vmi mellett.* Tsak a füle mellett múlt-el a beszéd: evolavit oratio PPBI.

elmulandó: transitorius, evanidus MA. transitorius EhrC. 133. [vergänglich]. Elmulandó állat, elmulandó látás: spectrum, phantasma MA. Mynden ev remensegeet ez el mulandokban vetny (CoruC. 161). Jwt vala hozzank zerdan estwe ez el mulandon Kazdagh Gergely Palotáról (LevT. I.72). Az kazdagsagnac es szep abrazatnae diczereti elmulando, es ueszenlő: divitiarum et formae gloria fluxa atque fragilis est (Decsi: SallC. 1).

elmulandóság: [vanitas, mutabilitas; vergänglichkeité]. Ez vylaglnak el mwlandossagarol (ÉrdyC. 370b. Born: Préd. 78).

elmulás: [transitus, excessus das vergehen]. Aluéc énec elmulasaiglan: dormivit usque ad noctis abscessum (BécsiC. 7). Mint az tegnappac ő elmulása anni előted ezen eszendeő (MA: Bibl. V.42). Ez igéc nem uézneek ez világuac elmulására (MA: Scult. 25).

elmulhatatlan: inevanescens, quod transire non potest, non transitorius MA. [unvergänglich]. Vagyon oly yghe ky valtozhatatlan es elmwlnhatatlan, vagyon megh oly yghe ky valtozando es el mwlando (ÉrdyC. 114b). Elmulhatatlan ördöcké valo (MA: Scult. 885).

elműlő: [transitorius, caducus; vergänglich, vorübergehend]. Nagyoban wygladwan ez el mwlokban es ez feldy allatokban amal mynt kellene (ÉrsC. 204). El mwlo lelkesek; spíritus vadens (KosztbC. 223). El műl patac: torrens qui raptim transit in convallibus (Kár: Bibl. 1515). Gyakran magadban el mondjad, nem futva, és el-műlőképpen (Com: Jan. 155). Puhán és el-műlőképpen cselekeszi az ő dolgait (196). Az őróm műllyet csak el-műlován kostol az ember (Nán: SzűT. 68). Parancsollya az irasoknak olvasását, azt-is nem immiel, ámmal, sem el műlván de nagy szorgalmatossággal (MNYil: Irt. 40)

elműlván: [műlva; post; nach]. Egy keves ydó el mwlván, mynt egy hora vóna: intertervallo facto unius horae (JordC. 610). Ennek előtte egy keves ydó el mwlván: ante haec tempora (723). Negi ezendő el műlva (DebrC. 19). Annak wtanna ydew el-mwlván (ÉrdyC. 548b). Az ew testeet nagy kemenyen gyetry uala es sok ydó el mwlván nagy betegőse valesk, hwrwtossa (ÉrsC. 550). Esztendő el műlván-is (Ver: Verb. 238).

elműlt: anteaclus, transactus C, praeteritus MA. [vergangen]. Az el-műlt napokban erőfelenkedett; de már jobban vagon: or ist die vergangenem tage etwas unpässlich gewesen, aber es ist wieder besser KirBesz. 4. Mynden hyvek, el mwltak, yelen valok (JordC. 350). Mynt el mwltakban magath wyselte es ywendőre magath zőrezye (ÉrsC. 272b). El mwlt byneidet gyeterd meg: pui praeterita (ÉrdyC. 27b).

elő-műlik: [praetere]. Micor hallana a gőlekezettenc eleue műltat: cum audiret turbam praeterentem (MünchC. 153). Halva soksgat elő műlván (DöbrC. 300).

főlműl: [supero; übertreffen]. Ez (Nílus) a több vizeket a földön meg-dűlta, sőt természettel-is azokat fel-műlta (Gyöngy: Char. 1).

főljebb-műl: ∞ Menyvel műlván főljebb az több mester embereknek epőletit? (Lép: P'Fük. III 101).

főlülműl: antecello Pl. supero BécsiC. 7. [übertreffen, überragen, überbieten]. Daniel fellől mulla vala mend a felhelmeket: superabat omnes principes (BécsiC. 144). Valamy illic marianak meltosagaru, zeutsegere, és folyvel mwlo tyztességere (CornC. 14. 13). Az mentől kissőb zeutnek zepsege folyül műlhaya azt (SándorC. 2). Minden teremtetet allatodat felyvel műlv zeledséggel es io voltoddal (DomC. 227). Mynden yteletőt felül műlv [főlütte áll] (ÉrdyC. 578b). Az istennek es atyafülsagnak zeretoty minden egieb lelki iozogat fölül műlv (VirgC. 93). En kogyeitensegym felül műltaak on feyemeth: iniquitates meae supergressae sunt caput meum (KulesC. 91). Teljes mind föld mind menny irgalmasságával, minden bünt fölülműl kogyelmes voltával (RMK. VI.121). Kellemes voltával minden egieb népeket fölülműl és hallad (DKal: Ker. 115). Az őő bátorsága és szépsége ki mondhatatlan nagy volt; de még is mind a kettőt fölülműlta a virtus benne (Fal: NA. 151).

ki-műlik: 1) [evado; entweichen]. Noha a esők előll kezéből kiműlta, de mint könyű szellő ismet megfordula (Gyöngy: MV. 62). 2) occido, occumbo, intereo, evanesco, praetereo, emorior, emigro MA. [verscheiden, entschlafen, sterben]. El-kiműli: evanescere MA. Myntum elkymulok ez vilagbol: postquam recessi de hoc mundo (EhrC. 62). Ez wylagbol ha ky ki mwlvom (CzechC. 28). Ky mwleek: defunctus est (JordC. 425); mortuus est (600); examinata oyst (721). Bodogul mwleek kywe (ÉrdyC. 508). Ennek wtanna rystd napon kymulek (DebrC. 504). Ez vilagbol ky műlv (RMNy. II 120). Kitanom ki multomat, hogy a Christussal egyűt legyee (Born: Évang. I.68). Meg hal, és ki műlic (Kár: Bibl. 1520). Ihon én szante ki-műlván vagyok (Pázm: Préd. 543). Az urban műllyak ki Lép: P'Fük.

172). Nagyot főhászokodék, testéből a lelke csendesen kiműlék (Thaly: Adal. I.26).

[Szólások] Mivel mindenhez kész voltál, így mindentől kiműltél (Amade: Vers. 183).

kiműlás: obitus, exspiratio, excessus e vita Kr. [das verscheiden, tod]. Kertevnk teneked istentevl jo eletet es bodog kymulast (DomC. 246). Varya ky mwlvasaat (ÉrdyC. 625b). Az testnek kymulaskoron (VirgC. 143). Az isten bodog es czendesz ki műlvast adgion (Fél: Tan. 486).

mög-műl: [supero, excedo; übertreffen]. Minden istentelen-sőnek hatarit nagy feü meg műltac (EszT: IgAny. 430).

műlton-műlik: constanter labitur Kr. [schnell vergehen]. Az ő javai mint az árnyékok: műlton műlvnak, változton változnak (Pázm: Préd. 93). Műlton műlv az mi életünk (Mih: ÖrökÉ. 119). Otthon is műlton műlik a dolga (Fal: TÉ. 266).

Muladoz? [enneter; zögern]. Nem almodozot, sem muladozot [olv. mulatozot?] az mikort halalra menendő volva (Born: Préd. 217).

Mulakod-ik: ∞ Nemessányi ugy értjüik régen meg-gyógyult, csak otthon mulakodik (MonTME. V.297).

Mulandó: evanidus C. transitorius MA. [vergänglich, vorübergehend]. Az mulandó napokban [nemrég] (RMNy. II.114). Keddön mulando tizta idő leszen (KBécs. 1572. E). Mulandó dolgon ne kapjatoc (MA: Bibl. V.29).

Mulandóság: [fragilitas, brevitás, haec vita, res humanae; vergänglichheit, zeitlichkeit, irdisches leben]. Nem kívánt ez az uri személy semmi ideig-tartó elő-menetelt, az ő kívánságit ezen a mulandóságon-túl nyujtotta (Fal: NU. 312).

Mulás: transitus, excessus MA. [das vergehen].

[Szólások] Nem esuda ha az apostolokaak arrúl való vége-zések műlásaiban ment (Pós: Igazs. 1.93).

idő-mulás: lapsus temporis Kr. [zeitverlauf]. Az idew mwlv [a jószágirtoklásban] hany ezendewknek forgasaban fogassék be: praescriptio quot annorum curricula complectatur (Ver: Verb. O2). Űdő mulasat el nem halatta legyen, az az, sziz esztendőnel regie ne legyen a menedek level (Ver: Verb. 11). Az idő mulas, valamely jószagnak pörrel valo meg tartasnak, vagy megkeresésének, az törvenytől rendeltetet hatarnak, idő szorint valo bé tellyesitese: praescriptio est termini ad juridicam, tum retentionem tum reacquisitionem bonorum de jure statuti temporalis completio (141). Űdő mulás és nyulás nélküli (GKat: Titk. 85). Semmi űdő-mulás el nem törli azt (Mey: 3.Jaj. II.158). Kőszek a munkára hogy ne legyen kára a' szép űdő műlvásnak (Fely: Dies. 28).

Mulaszt: negligo, praetermitto SI. [versäumen].

ki-mulaszt: [emori facio; sterben machen, töten, hinrichten]. Egy tolvajt az akasztófán mulasztanak ki (Gvad: Kár. 41).

Mulat: 1) maneo, commoror C. moror, tardo MA. [die zeit verbringen, weilen, verweilen]. a) Vtanna valo hwy ezendőtt wr isteunk zolgalattyanban mwlvata (ÉrdyC. 571b). Tegedet ileth gyakor eyeket alomnekv mulatnod (VirgC. 133). Hogy űdőt ne mulatna Asziába: nequa mora illi fieret in Asia (Helt: UT. m.5). Has hizlalással mulattiak az időt (Frank: HasznK. 112). Jo hadnaginac mint kellien az telet mulatni (Deesi: SallJ. 52). Egy napot se mulas heibem (Deesi: Adag. 25). Nem sok űdőt mulat ő alban: celerius quam Butes (135). Hogy ez kívánatos időt jól es igazán fogathassuc, mulathassuc (MA: Scult. 1). Jókbán mulattyak napjokat (Mal: Évang. 363). Heába való dolgokban mulata ideyét (Vás: CuiCat. 270). b) Oth mwlvath vala: illic demorabatur (JordC. 631). Eysel nappal zeit yrásban

mwlatwan (ÉrdyC. 561b). Hogi ot az isteni gondolatokba es ymatsagokba edesben mulathatna (VirgC. 45). Méglen őc ot mulatnánac (Helt: Krón. 74). Semmit nem mulathattac volna: morani fácere (MA: Bibl. I.60). Azok bolondságok, de mivel nem ide tartoznak, nem mulatok rajtok (Pázm: LuthV. 260). Az martius, aprilis és majus, jobb részént ugyan [ugyan] száraznak látezanak, azért a tavaszi veteményekkel nem kell mulatni (Kal. 1620. C4). Egy kigyó, fiait fel-nevelvén, a mezőre viszi-ki őket, a míg oda mulat, egy nagy varas-béka el foglaltja fészékét (HJall: IIIHist. II.180). Kellyünk Dorindo! A nyájt elhagytam, sokat mulattam (Fal: Vers. 867). **2)** [delector; sich unterhalten, sich ergötzen]. Az Veli bék agákkal mulattában kűm az mezőn jár vala nyulászásban (Tin. 303). Az szerenche veled így mulatot (Zrinyi I.69). Ilol vadnac, kik ország gyűlést es mulato napokat hirdetnek vala? (Born: Préd. 572b). Melith Pál bátyammal mentem Tasra, ottan gyalmaztunk, mulatunk (Kár: Élet. I.128). **3)** recreo, distraho Kr. [unterhalten, zerstreuen]. Mesterségessen le rajzolván eőket tetéfil fogva talpig, mulatni akartad eszedet, minket peniglen boszontani (Fal: NA. 145). Az őregek körül forog a Kláritska, a javát a népknek mulattya Sándlitska, iffiabb seregnek énekel Nándlitska, kiket el nem foglalt még piciny Tereszka (Orezy: Nimf. C2b). **4)** [evanescente facio, desinere facio; beheben, vertreiben]. Hól fáratságát le filve mulatá (Zrinyi II.99). Éhségek mulatván pásiton lakeoznak (Liszti: Márs. 60).

[Szólások]. Az török sem mulatá dolgát, hanem Cbiust, Samust, égyéb tartományokkal egyetembe kezéhez koporitá (Pázm: Kal. 437). Mulatja magát: facit sibi tempus jucunde transire, recreat se Kr. A kertben mulatja magát, a hol senki nem búsítja: iu hortulo se oblectat sine interpellatoribus PPBl. Vigadok, vigan mulatom magamat: delectari, distrahere se; sich erfreuen, ergötzen WF. Igen mulattuk magunkat (Mik: TLev. 40). Nütsen reménységemen kívül, hogy hazánk dámái erkölttes kegyességgel ne vegyék (ezt a könyvet) és magokat véle ne mulassák, akkor leg inkább, mikor se más munka kezeken, se egyéb gond nem fordul meg sziveken (Fal: NA. 119). Egyedüliségében szépen mulatta magát (Fal: TÉ. 702). *Vmít vmivel mulatni.* A háznál lévő szolgáktól sok tsúfolásokat szenvedvén, kik sokszor moslékot-is öntöttek-le a fején, melyeket békességestűrésse l mulatott (Hall: HHist. II.27). Halgatással mulattya Balduinus a másik mondást (Pázm: LuthV. 204). Myndeneketb s y k e t b s e g h e l akarnak mulathny [hallatlanná tenni] (RMNy. II.79).

el-mulat: 1) transigo MA. [(die zeit) verbringen]. **a)** Az eyiét mulata el: noctem . . duxit (BécsiC. 61). Een életőmeth kyth edeeplen bynben elmullattam (WinklC. 266). Az eyet inacsagba mulattia vala el (DebrC. 117). Mind ketten el mulatták vala ideiket: ambo proveci jam erant aetate (Sylv: UT. I.80). Az mi nepeinc henyelessel, faczka metelgetessel, ragalmazással es ezer bitsagual mulattac el ünnepet (Born: Evang. VI.521). Alatlansággal mulatta el az álmot szállásán (MonIrók. III.142). Ez napot munkában mulattya el (Kár: Bibl. I.677). Viszsa nem bozhatta nekűnk azt az elmulatott drága üdőt (Lép: PTük. I.164). Kevesebb búval kívántuk volna mindén részit elmulatnunk lázasságodnak (RákGy: Lev. 106). **b)** Gyakorta az asszony ki nem jőne, érté, csak az leányokkal volna mulatsága, kikkell mulatságban ő mind elmulatna (RMK. VI.59). **2)** [praetereo, omittó] negligo MA. [übergehen, vernachlässigen, versäumen]. Mvlassok el bezedeth: omisso sermone (JordC. 807). Ne akaryad el mwlatthy hw zolgalattyat: ne parvi facito (824). Rűnidsegnek okaert el mulatom (TihC. 271). Gyonast elmulatam (VirgC. 8). Ha ollyan nagy űduősséget el mulattyye: si tantum neglexerimus gloriam (Helt: UT. Gg. 4). Ha el nem mulattyyuk a mit isten kíván tőlünk (Pázm: LuthV. 175). Maga gondolatlané a jó alkalmatosságot el mulatni: negligere oportunitatem (Com: Jan. 178). Ezer sült pesznettel, liszettel, árpával jelen

lenni ől ne mulatnák (Szal: Krón. 485). Visszafele indulunk, és a midőn a táját közelebbitjük, szemben lenni kegyehned veliünk el ne mulassa (MonIrók. XXIV.23). Ha mit a kötelesség megkíván, annak se ellensége, se elmulatója nem volt (Fal: NA. 300). A vendég-szerenche duplázott ajándékkal egyszer s mind helyre hozhatta, ha mit előbb el-talált mulatni (Fal: UE. 386). Kézze lálbal rajta legyűnk semmit se mulassunk-el a kedvező órából (Fal: UE. 436). A falsbíró, ha a templomot el-mulató embert pellengőrbé tétetni el-mulatja, maga tétessék abba (Bod: Pol. 109). Őket-is míg gyengék, addig oktassátok, kötelességeket el ne mulassátok (Gvad: RP. 37). A levelet feladni el nem mulatom (Gvad: Lev. 94). **3)** [evanescente, desinere facio; beheben, vertreiben]. Sok betegseegőt el mwlat ember keves keedy mwkawal (ÉrdyC. 394). Ha keseru volna, vegyen valami edős izó allatot zaiabau, es el mulattya a keserrőiet (Frank: HasznK. 31). Sárkány verrel kőssed a kő epét és el-mulatya (Cseh: OrvK. 49). **4)** [praetereo; ausweichen]. Mikoron latandod te atyad fnyanak johaat el teewedveen, ne mwlassad el ewtet (non praeterebis, eum), de megl vygyed the atyadffyanak (JordC. 245). El akarya vala mwlatthy hwket: volebat praetere eos (475. ÉrsC. 4).

elmulatás: [neglectio; versümmis]. Kyk az isteny zolomat el mulatással resten mongyatok (DomC. 247. 116). Az irlalmas istennek igaz itéleti örök pokolra méltónak talállya az adakozásnak el-mulatását (Pázm: Préd. 19). Nem sokan gyegynak meg az orvosságnak el-mulatása, megutálása miat (Mad: Evang. 140).

elmulathatatlan: [umgänglich]. A my el mwlatthatalan zykseegűnk (ÉrdyC. 328b).

főlül-mulat: [supero]. Az uzturuc madarnagly haznat fölöl mulata (KazC. 103). Az aran fölöl mulat dragasagual mindőn ertőketl (TihC. 9. 13). Az isteni iozag mindeniemű allatoth az f iozagos voltanal felül mulat (NagyszC. 23).

ki-mulat: [transigo; verbringen]. Ew azzon felesegewel nagy halaa adasban es isteny dycheeretben mwlatyak ky az eyet (ÉrdyC. 456). Az ydőnek teeb rezeet ymachagban mwlatta ky (634b).

még-mulat: [negligo; versäumen]. Azt bizon értvén, tudván, megmulatta, sok nyomerűségnek mind ez az oka (RMK. V.47).

Mulatás: 1) commoratio C. mora MA. [das säumen, verweilen]. Eg keves mulatatsnac vtanna (TelC. 97. Sylv: UT. 140). Az évó valami mulatással megrágia az étket, és ugy nyeliel (Ily: Préd. I.177). Egy gazda ember ment a szőlőjébe, kinek sokáig való mulatását gondolván a felesége, kűld a latra után (Hall: IIIlist. II.222). **2)** [neglectio; das versäumen, vernachlässigung]. Nüts azért senkinke mentésge a lelki irlalmasság mulatásban (Pázm: Préd. 44). **3)** distractio Kr. [zerstreueung, unterhaltung]. A lépes mézlez hasonltyák ezt a föl-mulatást [muzsikát], a mely kezdetiben edes, de annak-szájában, a ki sokat zabál benne, elkeseredik (Fal: NA. 163). Az igazán valo ember nem vesződik az efféle álom-mulatásokkal (Fal: UE. 455). Társa voltam a feyverforzatisnak, a játékos bajvivásnak és egyéb vitezkedő mulatásnak; most ellensége vagyok (Fal: TÉ. 707).

idő-mulatás: temporis transactio Kr. [zeitvertrieb]. De ez késő és heában valo űdő mulatás (Helt: Arithm. C5). Haszonatlan idő mulatásokrul (Zvon: Post. II.292. Pázm: Préd. 455. Kr.).

Mulatdogál: [se distrahere; sich zerstreuen, unterhalten]. Nagi vig orchauul mulatdogal vala (VirgC. 78). Minden szempillantásban az mennyei diszes palotában mulatdogal (Lép: PTük. III.115).

Mulatgat: [saepius transigo; öfter verbringen]. Hazugságokkal mulatgatták idejeiket (Bal: CsIsk. 414).

Mulató: 1) morator C. moratorius Kr. 2) distrahens, recreans Kr. [unterhaltend, unterhaltungs.]. Kit mikoron a daika leh fektűt volna a mlvato palotaba (DebrC. 17). Midőn nemely mulato gyönyörűségekre aduan magokat, azomba hirtelen meg ne nyomattassanac (Kal. 1582. F4) Mulato madarid [melyekkel mulatsz] (Vás: CanCat. 278). Mulató-pohár (RákF: Lev. 1.655). A sértő tiúskés őszvény, kin járunk, a te kies mulato lugasid (Fal: TÉ. 674).

idő-mulató: ∞ Űdđ mulato táncz (DecsiG: Préd. 64).

Mulatoz: 1) cunctor, immoror, restito, pigror C. moror MA. Késém, mulatozom: cunctor; ich säume Com: Vest 125. Mulatozva, hivalkodva ebelekszi: negligenter agit Com: Jan. 196. Az sas az kőszikla között lakozik és mulatoz: aquila habitat inter petras (MA: Bibl. I.474). Ágain mulatoznak vala az égi madarak (Ily: Préd. 1.60). 2) sese distrahere Kr. [sich unterhalten]. Gyakran mulatozott az öreg és apró vadak éjtésében (Fal: NU. 310).

Mulatozás: cunctatio C.

Mulatozó: 1) cunctator, cunctans C. cunctabundus MA. Mulatozo, késődđ: cunctans MAI. 2) [sese distrahens; sich unterhaltend]. Bor mellett mulatozo (Fél: Tan. 328).

Mulatoztat: [distraho, delecto; unterhalten]. Midőn az isten az istenteleneket jo szerencsékkel mulatoztattya (Ily: Préd. I. Előb 4). Mesterséggel faragott alkotmányok, kik az embereket mulatoztatták (Hall: IIIHist. III.88).

mög-mulatoztat: retardo C. [aufhalten].

Mulatság: 1) tarditas, mora, otium MA. [das weilen, verweilen, zeitverbringen]. Ingen sem thwdom ha ezekkezze [e 30 év között] wala myth el költöttem wr istenuek akarattyaba es kozenseges yozagoknak mwltasagaban (ÉrsC. 297b). Mouda neky Esopus: Veegy meg engemet, aros ember; tnyad bizonynyal nem lezek neked haznalatlan rabod, mert ha of hen gonoz gyermekid vannak es nynden mulatsag neky syrok, byzd en reyam azokat, es lezek neky mynt egy waaz (Pesti: Fab. 3). Sok mulatság nem lőn akkert ő dolgában, házául siete az romlott Budába (Tin. 272). Semmi mulatságot ebben nem tött vala, egy követet titkon hozzá küldött vala, izené kijőne (RMK. VI.59). Nem lészen ebben semmi mulatságom (Valk: Gen. 7). Fél óra mulattig, vagy mulatság alatt, a császár adóját mindgyárt meghozzátok (KecsKürt. II.427). Ebbe a dologba mulatsag ne légyen (MonTME. III.19). 2) [distractio; unterhaltung, zerstreung]. Mulatságból: ex recreatione, exhilarationis gratia PP. Peenzt hymteneonek el az wezakon az sok neepelnek mwltasagaert (ÉrdyC. 412). Ebéután mulatságnak kedvéért foglyászoi kiment ő felsége (Thaly: RT. 1.36). Királyi mulatság Diána udvarát megint látogatni, ernyős sátoriban mulatni [erdőről] (Fal: Vers. 864).

Mulatságos: jucundus PP. distractivus Kr. [unterhaltend, unterhaltlich]. Édesbek az isten-imádók sirási, hogy sem a világ mulatságos viaságának gyönyörűségei (Pázm: Préd. 617).

Mulattat: [delecto; unterhalten]. Színlett esendességgel a világ mulattat, gyönyörű kezdettel magához kapesolgat (Orczy: Küldl. 39).

Mulattató: moratorius C.

Múldogal(ik): 1) [praetereo; aus dem wege gehen]. A sok jó s hasznos eledelektől távul múldogalsz (Szđ: MVir. 110). 2) [transito; vergehen, verfließen]. Bujdostod ideje midőn múldogalik, visszátérésedet várod majd csak alig (DKal: Ker. 35). Az élet múldogalik (László: Petr. 3).

el-múldogal(ik): 1) [praetereo; vorübergehen, ausweichen]. Kárát valod falatidnak, és az sok jó lelki eledelektől nagy tanul múldoghalsz el (Bal: CsIsk. 159). 2) [transeo; vergehen]. Christus urunk szűfélése után, el-múldogalék harmad-fél száz esztendő (KCSipk: Papist. 392).

Múló: 1) [praeteriens; vorbeigehend]. Haaz onnan muloknak befogadasara (CornC. 85). 2) evanidus, transitorius SI [vorübergehend, vergänglich].

[Szólások]. Múló félben: obiter Kr. Csak mint múló-félben említettem vala a sz. Agoston mondásit, hogy az evangeliomnak nem hione, ha az anyaszentegyház bizonyítása arra nem vinnéje (Pázm: LuthV. 41). Hogy el-igazullyon a további beszéd: tessék most jó-dámák leg-aláb' múló-félben számat vetni té-tova röpitett gondolatokkal, héti s hónap tselekedetekkel (Fal: NA. 134). Végére mentiünk volna a dolognak, nem is múló félben, hanem elég időt töltvén megvizsgálásában (Fal: TÉ. 750. Fal: UE. 468). Múlóképpen hozám ezt elől (Czegl: MM. 209). Ha tsak múlóvan-is említsük azokat (Misk: VKert. 351. Megy: 3.Jaj. II.100). Múlólag, múlóan: perfunctorie Kr. Mind ezeket nem kell múlólag halgatni: debent non fragili tibi singula mente teneri (Felv: SchSal. 44). Nem illic az fejedelemnek akár mitis esac futva mulolan cselekedni (Prág: Serk. 635). Hogy tsak mulolan emlétsem (Mery: Dial. Előb. 4). Nem tsak valami mulolan tekintette-meg, hanem szorgalmatosan meg-szemlélte (Tyuk: Józ. 205). Edgyetlen egy concilium sem találatik, a melyben erről valami végezés, avagy esak szóbbeli mulolan valo emlekezés volna (KCSipk: Papist. 165).

Múlt: [praeteritus; vergangen]. Múlt tavasszal egy szives jókaróm azt találá mondaní (Fal: NE. 117).

Múlva, múlván: [nach verlauf]. Múlva: labendo, lapsu; idő múlva: lapsu temporis Kr. Soc idő mulua (Bori: Préd. 563). Nem soc ora muluan ki mulec e vilagbol (Szék: Krón. 195). Tízön ötöd nap muluan, fachard ki (Frank: HasznK. 30). Mikor negyuen nap muluan meg időtce volna, az népet el rőttené (Kár: Bibl. I.130). Egy keusű idő múlua: post pusillum (1.497). Nem sok idő múlván (Zrinyi. L20).

MÚMIA: [mumie]. Belől mint valamely aegyptiai mummia jól meg bélelte s fűszerszámozta magát myrrhával, hiszppal, sok-féle fűvekkel, hogy semmi külső-ég vagy ellenség ne árhasson néki (Fal: NA. 125).

MUNDÉR, MUNDÍR, MONDÚR: [vestimentum militare; montur, montirung]. (RákF: Lev. I.268). Kardot, pisztoyt, pantallért készátnek új mundér (Thaly: VÉ. I.271). Ezen napok alatt takarodtanak ki az Desőfi magyar lovas regimentje után a modenai heregek, vasas; mondurja ennek fejér, kék bajtókájú (Haz. I.281). Másnap szép esinosan, egész mundiromat felöltöttem és felkötöttem kardomat (Gvad: RP. 150). Mundjárt egész mundirt én nekem adott, mondant: rossz a lovan, azt is nést hozott (122).

MUNDIRUNG: [montirung]. Mundirungot s nagyságod konyhájára valót Kragarics Mihály notarius tanárheli atyánfia által küldtük (RákF: Lev. I.65).

MUNKA, MÚKA: 1) labor, praxis, negotium C. opera MA. [arbeit]. Több a munka, mint a jövedelem: cultus major censu Ppl. Penitentia tartasnak mwkaia (DebrC. 242). Nag' mualual keresie [a gazdagságot] (347). Mwkara fizetnek (ÉrdyC. 505b). Az vr isten titeket munkanekv el eltet (VirgC. 51). Munkalnak zere meg tartasek (VirgC. 122). Mwkat myelne (LevT. II.1). Tsb lőn az mwkaia az haznál: e mults pulleis paulum fructus collegi (Decsi: Adag. 14). Azon munkában fáradni: eandem tundere incudem (70). Nincz oly nehéz dolog, mit munkával meg nem szőrdözhet (53). Hogy kenyeret ehesünk, száz különböző munkával kell fáradunk (Pázm: Préd.

66). Azzal biztattyá az anyákat, hogy ne resteltyék fiok nove-lésének munkáját (195). Az ő reá nézendő dolgokat, munkákat nem futtya (Com: Jan. 195). Gyümölestelen munka (Ker: Préd. 1). Nagy ez az árok, munka lesz azt átugrani (SzD: MV. 18). **2)** [labor, tormentum; mühe, pain]. Kfni embörneec ez harom iozagot meg tartani, mert mühat benne semmit nem zenued (GuayC. 23). Ez zerzetben sok munkakat zenued (DomC. 64). Zflesenecc velhetetlen munkaya el yöne (TelC. 76). Zenetlen valo munka es banat es keserödség (BodC. 2). Munkaual banat-tal kie kenyeret esztee (Born: Ének. 250). Az emberec benne egessegesee, giorsac es munka szennedöc: genus hominum sa-lubri corpore, velox, patiens laborum (Decsi: SallJ. 16). **3)** [ope-ris fructus, merces; ertrag, lohn]. Kezeynecc igaz munkaybol végeközee taplahni (TelC. 36). Munkamal nem eltetem [szüileimet] (VirgC. 6). Vetkeztem .. bwnwk lyk ezek: nema bwn, beresnek munkayt meg tartany (12). Az munkaual kereskedw embere-kek munkayt es iozagot elragadozatok (47). **4)** opus C. [werk] Kezeyndek mwky (JordC. 800). Ergalmaz en uelem, te aldtho zentli wyaydnak mwkyawal (ThewrC. 203). The wyaydnak mw-kayth: opera digitorum tuorum (KulesC. 12). Mi a te kezeidnee munkái vagyunc (Kár: Bibl. 1465). Az ti böczületes neuetek alatt boezattam vala ki ez munkat (Fél: Tan. Elöb. 10). Hogy illy münkát írnek s-világra boezatanék (Otr: Tökéll. Elöb. 5).

[Szólások]. Olyas mester-emberek, kiknek kevés munkájok jár: meister, die nicht viel zu arbeiten haben (KirBesz. 24). Serkenj, üvezd ägyéködat, fogj serényen munkádhoz (Fal: BE. 571). A rest ember nem akar munkához nyitni (Misk: VKert. 3). A közepszerü értelmü ember, ha ugyan tsak körmös kéz-zel nyul a munkához, továbbra bírja, hogy sem más egy felséges eszü (Fal: UE. 373). Mégis váltja valami különbség a dämát a munkára termett szolgáltól (Fal: NE. 86).

béres-munka: [lohnarbeit] (Land: UjSegits. I401).

kéz-munkája, kéz-munka: [labor manuum; handarbeit]. Zeghenyeknek kezee mwkyok (ÉrdyC. 612b). Keze munkái-ival táplálta magát (MA: SB. 128). Tudja tagról tagra, izról izre, mint szerkesztette légyen üszve ezen tulajdon keze mun-káját (Fal: NE. 45). Nappali kéz munka ha mezöbenn vitte (Orczy: KöltH. 145).

kézi-munka: labor manualis, opus manuale Kr. [handarbeit, handwerk]. Kézi munka ára v. bére: manupretium PP. Valamyt keres vala Maria kezy munkayaval (CornC. 39). Kezi munkaianal eelh vala (DebrC. 119). Kezy mwkara men (ÉrdyC. 143b). Kezy mwkaat tanwlly (646b). Kezy mwkawal gyakortaa meg wyywl embernek veere; sok betegseggöt el mwlat ember kewez keezy mwkawal (ÉrdyC. 394). Az inepen kezi munkat twtem (VirgC. 5). Sz. Pal kezi munkaianal taplalta magát (Fél: Tan. 333). Az ö (Jób) kézi munkáit meg áldottad wram: operibus manuum ejus benedixisti (Kár: Bibl. 1.512). Elmebeli vagy kézi munka (SzD: MVir. 134).

kézimunkás: operarius Kr. [handwerker]. Kézi munkás mesterségekröl: de mechanicis Com: Jan. 70. Kezi munkasoc (Born: Préd. 295). Menyiszer gyalázatott azzal, hogy paraszt-nemböl-való, kézi-munkás ember fia (Pázm: Préd. 52. 276. Kr.).

ötvös-munka: [goldschmiedarbeit]. (Thaly: VÉ. II317).

rabota-munka: [froludienst]. (MA: SB. 275).

remék-munka: opus magisterii, opus magistrale, chef-d'oeuvre Kr. [meisterwerk]. A ki tsak a moly-ette irások-között tanullya a kényes politicát, nem tesz remek-munkát (Fal: NU. 318). A természet eszközeit nyujtya, a mesterség ki készíti ben-nünk remek-munkáját (Fal: UE. 369). Elsö remekmunkája ez volt (Fal: TÉ. 688).

Munkácska: actimcula, opella C. Valami munkátskához fogni: degustare aliquod genus exercitationum PPBL (Matkó: BCsák. Elöb. 1).

Munkál: operor, laboro SI. [arbeiten].

Munkálás: [labor; arbeit]. Yow' el az kewes mwkalas wtan az nagy nywgodalomra (ÉrdyC. 380b). Ezek után men-tem a ziszlötartómhoz, ki érttem fárادت, azon pártfogómhoz. Örült, munkálása hogy kívánt véget ért, jóra intett, rosszról tegyek le, arra kért (Gvad: RP. 149).

Munkálat: ∞ Munkalatokual w magokat ereyek fewltyes gyewtrik (VirgC. 129). Holothi mwkalatlnak terbe vegezyk (GyöngyC. 21. PozsC. 13).

Munkálatlan: non elaboratus, crudus SI. [unbearbeitet]. Munkálotlan [igy] szöllö (Land: UjSegits. 139).

Munkálkod-ik, munkálkosz-ik: 1) operor, negotior, navo C. operor MünchC. 53. [arbeiten, bearbeiten, betreiben]. Éjjel munkálkodk: incubrat; valamiben munkálkodk: vacat C. Munkálkosz-ik: operatur, laborat; rajta munkálkodk: ela-borator MA. Heyaban munkalkodnak lyk rakyaath [olv. rakyaac] ewteth: in vanum laboraverunt qui aedificavit eam (FestC. 85). Heiaban munkalkottok, mert ha mind el konzoltok sem halok meg (DebrC. 25). Heyaaban munkalkodvkn (SándorC. 26). Sent-segös müvelködötöcben munkalkodot (TelC. 56). Anya zent egyhaznak eppvetyben nyundennel beewebben mwkalkodott (ÉrdyC. 378). Mwkalcodeek nagy faratsaggal Feyeer varra [oda fáradt] (617). Imar illyen bozyw wtra es enye feldre nagy kelcegwkn fogyatkozásra munkalkottonk (RMNy. II55). Kezde mwkalkodny bw nalok; operatur (JordC. 769). Ez mywesek sokayg munkalkottak (DomC. 172). Kik ebben munkálkotta-nac és munkálkosznak (IJelt: Krón. Elöb. 2). Az isten félö em-quereknek mindenee iavokra munkálkosz-nac (Zvon: Post. 117). Munkalkoztcc es meg vattoc terbeltetuen (Zvon: Osand. 42). Ingyen munkálkodtam: gratis laboravi (Ozegl: Japh. 149). Ugy munkálkodja az dolgot, megköszöni még az gyermeke nagysá-gtoknak (MonOkm. XIV.140). Az ur idvességes dolgokat mun-kálkodic benned (Megy: 3Jaj. III.39). **2)** laboro MA. [leiden]. Ywyetek en hozyam mynd lyk mwkalkottoc: venite ad me omnes, qui laboratis (JordC. 387). Valakyc e biödöben mucal-codnac (DebrC. 393). Illyen nehez betegsegeben mukalkodik vala (DomC. 88). Ky munkalkodot vala auagy gévtretet vala keynek kenyaual (162). Mwkalokdam een syrilmamba: laboravi in gemitu meo (KulesC. 8).

el-munkálkodik: [operor; arbeiten, sich plagen]. Mynd ey nappa el mukalkodk (BodC. 8).

kimunkálkod-ik: [elaboro; ausarbeiten]. Korponán folytat-ván az törvényeket, ugyanakkor annak művölta kimunkálkod-tatott (MonIrók. XXVII.166).

kimunkálkodás: [elaboratio; ausarbeitung, ausführung]. Az hadi törvényeknek s processusoknak kikeresése s azoknak seriesben kimunkálkodására nézve hogy bizonyos deputatusok neveztessenek, szükséges lenne (MonIrók. XXVII.165). Fel-tett szándékodnak ki munkálkodásakor függöben tartasad egyebek itéletit felled (Fal: NU. 363). A természet, mikor ajándékit osztogattya, tsak feleléskészltében ölyta belénk, más fele ki mun-kálkodását a ni gondunkra bizta (369). Ha józan érett észszel előbb elménkbe szépen elrendeljük, kívánt kimunkálkodása is hatalmunkban léssen (390).

Munkálkodás: operatio, negotiatio C. laboratio MA. [ar-beit, beschäftigung]. Mezei munkálkodás: ruratio C. Valamy kezy mwkalkodásban foglallya ember ennen magaath (ÉrdyC. 394). Ne gyüüllölyed az nehéz munkálkodást és az mezöncec éppéttését (Zvon: Post. II.237).

Munkálkodó: 1) negotiator, munifex C. operans, opera-tor, laborator MA. [arbeiter]. Az mwkalkodok yghen kewesek: operarii pauci (JordC. 381. CorrC. 92). **2)** efficax MA. [wirkend].

Munkálkodtat: [laborare facio; abmühen, plagen, bemühen]. Götöröven munkálkottata vala az ő testet (TelC. 51). Imar k: ide nem munkálkottatom (LevT. 17).

Munkálód-ik: [operor] enavo C. munkálkodik SzD. [arbeiten, betreiben, sich bemühen]. Nem igen niehetek elő dologban, de ugyan még is munkálodom: parum succedit quod ago, at facio sedulo; maga hasznát munkálódni: inservire suis commodis Pfl. Kerlek io Hus, melltolyal eon hozyam munkalodnod (WinkC. 281). Jöietek minden hozzam, kik munkalottak: venite ad me omnes qui laboratis (DöbrC. 393). Ky sokath munkalodoth my hozzank (Konj: SzPál. 105). Ne munkalodgyál à te tehenedee első születtén: non operaberis in primogenito bovis (Helt: Bibl. I.Ss8). Hat napon munkálódgyál (Kár: Bibl. I.163). Akarnac az mi földünkön munkalodni: negotiare volunt in terra nostra (MA: Bibl. I.32). Félelemmel és rettegéssel munkálódgyák az ő idvességeket (Pös: Igazs. I.355). Amaz két angyalok is munkálódták azt a veszedelmet (Sárp: Noe 122). Valamelyeket az atya munkálódie, a fia is munkálódgya (254). Felbarattyának javát nem munkálódgya (Moisn: CVál. A2). Órómet ő munkálódgya mi bennünk (Báta: LPrób. 25). Szabadulásokot kogyolmed is munkálódja minden tehetsége szerint (MonIrók. XXIII.331). Másnak veszedelmét munkálódja (Misk: VKert. 327). Módoszan kezdé munkalodni pártossan olvesztett ülvösségünket (Cstózi: Sip. 640). Azt [historiam] tsak idő töltésért munkálódtam (Kónyi: HRom. c). Se atyja, se anyja számba sem vették mintha nem is lett volna, nemhogy dolgát igyekeztek volna másképpon fordítani és illendő szerecséjét munkalodni (Haz. I.214).

fölmunkálód(ik): 1) [sich heraufbemühen]. Hogy Kd felmunkálódjék hozzám, kit én nem érdemlettem volna Kdtől (Nád: Lev. 161). 2) [aufarbeiten] Pozz Jánosnak, hogy az császár vasát fölmunkálódták, szem égetésért fizettünk (MonTME. I.13).

fölmunkálódás: [aufarbeitung]. Olyan dövsége légyen némely dolgoknak, hogy azoknak felmunkálódására a mesteremberok ne légyenek elégségesek (Teleki: PLÉ. 42).

[kimunkálód-]

kimunkálódás: [olaboratio; ansarbeitung]. Az hadi törvényeknek kimunkálódásához bizonyos személyek roudeltessenek (MonIrók. XXVII.165).

Munkalódás: [labor; arbeit]. Munkalodásban foglaltos (Sylv: UT. I.133).

Munkalódó: [operarius; arbeiter]. Az nyár az munkalodoknak semmiben nem akar szolgálj (KNagysz. 1621. H2).

Munkalódóság. A tselekedeteknek causalitását munkalódóságát az istenre kell vinni (MHog: TOszl. 26).

Munkalódtat: [arbeiten lassen]. A szőlőket, szántóföldeket nem munkalódtattya (EgylRend. 145). János kovácsal az város házához munkalóttattunk katonák számára (MonTME. I.115).

Munkalosz-ik: operor, laboro MA. [efficio; arbeiten, bewirken]. Kince munkaloszom? (Born: Préd. 561). Munkaloszunk vala: fecimus opus (Kár: Bibl. I.431). Munkaloszic vala: operatur (MA: Bibl. IV.125). Jöietec on hozzam mindnyáian az kie munkalozt-e (EszT: IgAny. 222). Mítoda eszköze által munkalozsza a szent lélek az emberben a megtérést (Pös: Igazs. II.298). Az oivosságok beléjek ótott hatlıtósággal munkalozsziák az emberben az egéséget (415).

Munkás: 1) laboriosus C. [mühevöll]. Munkás, nehéz dolog: operosum est Com: Jan. 209. Veteve vzt ez munkas világbele (IB.). Loeum, quem primo oocupaverunt, Munkas nominaverunt, eo quod cum maximo labore ad terram, quam sibi adoptabant, pervenerunt (Anon. 12. fej.). Ne gyıldöllyed az munkás dologot,

szántást, vetést: non oderis laboriosa opera et rusticationem (Kár: Bibl. I.654). Noha meg szabadíhatta-vólua isten az embert maga alázatósága, és fáradtsága-nélkül: do, hogy nagyol' szeretetre és haladásra kötelezné, munkáson akarta meg-váltani (Pázm: Fréd. 117). Sok munkás vigyázással, sok fáradtságos könyörgésekkel jutunk a mennyei kenyéruék kóstolásához (389). Igen munkás fáradtságokkal kereste Kristus ezt az el-vesztett juhot (777). Nehéz és munkás, hogy valakit hosszú tanítással is a jószág erköltsökre vigyünk (954). Ó-érettek nem vólt szükség oly munkáson bizonyítanom az embernek szabad-akarattját (Pázm: LuthV. 409). Aranyból, és selyemből vala külömbféle munkás ékeség (Gyöngy: KJ. 6). A titkos embereknek szive nyelve-járását ki-tanúlhi munkás munka (Fal: UE. 446). Tsudálatos munkás faradék [faragvány] (PflPfl. 29). 2) opifex C. oporarius, mercenarius MA. operarius; arbeiter, taglöbner Com: Vest. 139. operarius MünchC. 31. A te munkasodnad bére nalad ne maradgyon reggelj: non morabitur opus mercenarii tui apud te usque mane (Helt: Bibl. I.GGg4). Miczoda munkás emberek valtoz?: quod est opus vestrum? (MA: Bibl. I.44). A munkasoc, szakványosoc (operarii) bérben fogadtatnac (Com. Jan. 105). Az cikhi borso, eleitől foguan nagj eörömbe fogallia az eő munkasit, de szalmual inkább hogj nem mind szemmel tölti be az chirt (KBécs. 1572. F3). 3) negotiosus, actuosus, operosus C. [arbeitsam]. Munkás, dolgos: negotiosus Com: Jan. 197. Az fyak legenek mvnkasoc (TelC. 368). 4) [commodus; nützlich]. Egyet munkásabbat, jobbat hasznosabbat emberek közt nem tudok a könyvnyomatásuál (ÖtvMest. 23. vsz.).

bérés-munkás: [mercenarius; lohnarbeiter] (Alv: Post. I.30).

földi-munkás: [agricola; landbauer] (Illy: Préd. II.242).

mező-munkás: ∞ (Zvon: Post. I.357).

napi-munkás: [taglöbner] (Tarn: Mest. 95).

Munkásság: industria, solertia SI. [arbeitsamkeit, beschäftigung]. Az emberkor munkásságocek [igy] mulic el (Com: Jan. 45).

Munkátlan: otiosus Kr. Munkátlan föld (Zvon: Post. I.357). Munkátalan (Pázm: Préd. 970. Kr.).

MUROK: napus C. MA. [gelbe rübe, möhre]. Sárga répa, murok Com: Jan. 26. Teléhús riskásával, murokkal vagy peterselyemmel (MonIrók. XI.322. SzBódó: SöDics. A4).

Murkos. Murkoshely: napinae C.

MURVA, MORVA: polyvából, szalmatüredékből miből álló rothadt gyülevény Kr. Saru talpat, szalmát megesznek vala, morvát galambgüet megesznek vala (RMK. VI.173). Hidd, nincs aynyi morva mi polyvatartókba, mennyi tudomány szorult már Palkónkba (Gvad: RP. 42).

széna-murva: töredék, törek SzD. A jerusalembélic az ő utolsó meg-szornalásoknac idején széna murvát, saru talpat öttenee (Tyuk: Józ. 602).

MUSKA: [musca] eulex vinarius MA. [fliege, weinfliege]. Buzadat meg ennee az egerec es muskat [olv. muskák] (Born: Préd. 559). Apró legyetskéek, kiket közönségessebben muskák-nak avagy muszlitzák-nak hívunk (Misk: VKert. 654). Mostani igasság hasonló pok hálóhoz, kit el-zaggatt bogár, muskának erős zár (Ben: Ritm. 164).

Muskás. Némelyek a férges avagy muscás borsó-is ki-hányák (Lájp: PKert. 196).

Muskásod-ik: férgesedik Kr.

még-muskásodik: ∞ A gabona a portól meg múskásodik és dohosodik (Lájp: Cal. 26).

MUSKATÁLY, MUSKOTÁLY: moschatula, aprianus C. [muskatnuss]. Muskotály, szeretsendio (ACsero: Enc. 224).

MUSKATÉLY (*muskatér* MonOkm. VIII.528. muskotélyos Com: Jan. 147. muskotéros Toln: Vig. Előb. 17): [muskete]. Muskatélyokkal fejét s oldalait meg-dőlvén (Czegl: Sion. Előb. 13). Puskákbol, muskotélyocbol, sebes forgo taraczkokból lövődözvé (Com: Jan. 149). Muskatély golyóbis (MonOkm. VIII.528. RákGy: Lev. 305). Muskatély puska (TörtF² IV.151).

Muskatéros, muskotélyos: miles pedestris, germanicus Kr. [musketier]. Puskásoc, muskotélyosoc: scolopetarii Com: Jan. 147. Hátad meget az lantz fás, melletted az muskotéros (Toln: Vig. Előb. 17). Portára küldett hatodfélszáz muskatérossal (MonIrók. XVIII.102). Fekete lovas muskatérossok (RákF: Lev. I.365). Ónadbán, Győrben, az mely felvetés könyveket az fejedelem ő nagysája muskatérossiának vittünk, hogy beadja Ücsi Péter (MonTME. I.115). Muskatérossokkal igen őritzették (Thaly: Adal. I.22). A leányok az ajtót ne állják mint muskatérossok (PbilFl. 64).

MUSKÉTA: [muskete]. A német gyalogok pedig a muskétákkal seregekben állottak (Pethő: Krón. 231). Muskétában való glóbis (RákF: Lev. 1.92). Musqueta (uo).

MUSZLICA: viuula, culex vinarius PP. Mondot, es iőt ebleg es muzlika [igy] (AporC. 71). A földből egy kis élő virágotska, eg parányi müslieza [igy], egy hernyo az ő kezének benne forgása nélkül el nem veszhet (GKAt: Vált. II.19). Apró legyekék, kiket közönségesebben muskákknak avagy muszlizákuak hívunk (Misk: VKert. 654).

MUST: mustum C. Ver. [most]. Must ízű: musteus C. Must alá való kád: lacus mustarius PP. Cristus a meüey dicősegnec mustyat zolgaltatta mnekőnc (TelC. 89. Sylv: UT. II.160). Forrott mustot adál, kin hasam főyui talál (Kal. 1620 B5). A szőlő vedvesség a válból a kádba avagy hordóban általvitetvén, mustuac mondicit (Com: Jan. 84). Félíg meg-forrott must (uo). Mustot hoztattam katonáknak (MonTME. I.283). Must puflasztya a gyomrot (Felv: SchSal. 15). Musttul bátorodnak az félelmes szivek (Thaly: VÉ. II.116). Forratlan must (Lippai PKert. II.117. Kr).

Musti: mustarius MA. [most-].

Mustos: musteus, mustulentus MA. [most-, mit most zubereit]. Mustos pecsenye: mustaceum PP. assa caro cum musto et nasturcio praeparata Kr. Mustos-csobány (Com: Orb. 113). Mustos tsupor, must merítő: urceus mustarius PPBl. A szüretelés is vígsággal végeztük, a mustos pecsenyét jó ízű megettük (Gvad: RP. 47).

MUSTA: malleus sutorius PP.

MUSTÁR sinapi, mustarda PP. sinapi; senft Com: Vest. 146. [senf, mostrieh]. Mustárból tsinált ember bórít fel-hóágaztató orvosság: sinapismus PPBl. (MtiuchC. 39. 46. JordC. 395. Mel: Herb. 176. Beythe: Nom. 8). 10 általag mustár (Radv: Csal. III.63).

fejér-mustár: eruca PPBl.

kerti-mustár: sinapi PP.

vad-mustár: rapistrum PP. nasturtium album (Mel: Herb. 173).

Mustáros: [mit senf zubereit]. Mustáros lé: sinapium, sinapis MA.

MUSTRA (*mustora* PP. Adámi: Spr.): **1**) specimen Kr. muster von tuch Adámi: Spr. Mustra posztó: frustum praecidanen, praesegmen PP. Muntra feiebe vette el [a kopját] (RMNy. II.27). **2**) recensio C. recensus, armilistrum MA. mus-

tering Adámi: Spr. Halván az mustrara szoletto trombita es dob revadást (Lép: FTük. 223). Mustrát elvégezvén szorgalmatos Zriini, várnak állapotját kezdé látogatni (Zriinyi. I.90). Éu Jármí uramat küldöttem oda, holnap leszen mustrájok, fizetések, ha nem esenedednek, megis büntettetem (RákGy: Lev. 396). Tegnap az puskásim, ina penig az palotásim mustrája volt (MonIrók. XV.353). [Vö. MONSTRA]

Mustrál (*mustoral* Megy: Dial. 197. *mostrál* Illy: Préd. II.526): exercitum recensio, lustrum PP. [musterung]. Ló must-ráló hely: diribitorium C. Midőn a generalis a serogt mustrálná (Illy: Préd. II.526). Mikor vad Boreás szeleit mustrálja, erejét, Eurussal küzködven, próbálja (Gyöngy: MV. 20).

Mustrálás: 1) exercitium PP. Mustrálást kezd és a népeket egymástul elválaszttya (MA: Scult. 1040). **2**) [ostentatio; das zurschaun-tragen]. Kik vagy elme futtatásért, vagy a bőleségben való élességnek mustrálásáért irogatnak valamit (SBalog: TemK. 11).

Mustráltatás: recensio Pázm: Préd. 481. Kr.

MUSZOL: csomoszol, roncsol, pl. szőlőt a kádban SzD. contero, contuado SI. [zerstampfen]. Soc féle szőlő feiek egygűvé töretténe es muszaltáknak [igy] (Lép: PTük. I.369).

még-muszol: ∞ Meg muszollya es facsaria giümdölcsököt (Lép: PTük. II.204).

MUSZT. Zöldkneec muzti: vinacia nvarum BécsiC. 184.

Ien-muszt: naphta. Nem zőnnecevala a kemencet gericzteni len muztal es pozdoriával, zurockal es aziu sarmentával: uaphtha et stappa et pice et malleolis (BécsiC. 130).

MUSZULY: [ruhanemű] (Vect: Trans. 14).

1. MUT. Igertünk Benedek uramnak het mut buzat, egi mut arpat (RMNy. II.83).

2. MUT? [muostro]? In praedio Lety haec sunt nomina populorum, qui vulgo dicuntur megemuto, 1250 (Wenzel. II.21. RMK. III.434. Nyr. VIII.551). Eg heleth muta (RMK. I.26. 297). Hogy meg mutasseek [mutattasseek?] zent yrasbol (ÉrdyC. 94b).

még-mut: ∞ Tisztesség megmutassék (LevT. II.160).

Mutat (képmutatás Pázm: Préd. 142. *mutaltya* Felv: SchSal. 41): **1**) monstro, ostendo MA. osteudo EhrC. 4. moustro 23. BécsiC. 76. 129. demonstro MünchC. 18. [zeigen, weisen, deuteu]. Mwtassad te magadat papnak: ostende te sacerdoti (JordC. 375). Keryk vala hwet, hog yegyet mwtatna hw nekyk: rogaverunt eum, ut signum ostederet eis (JordC. 404). Mwtataa enneu maga meezebben menny: finxit se longius ire (618). Baraczagnak iegiet mutata neki (WeszprC. 65). Nagy hywseeget mwtatwnk ew felsegeenek (ÉrdyC. 541b). Ey eynek mwtath twdomanth: nox nocti indicat scientiam (KulcsC. 34). Hogy eyelre ywta ezak el alwt kepet mutathada de fel kele ew agyabol (ÉrsC. 467b). Ellensegtől hogy megótmazzanak, szabadúlásra útát mutassanak (RMK. VI.226). Veréb-megótt kalangyát félfelé rak vala; az búzának konkolyosát lútványát meggyújtá, mutatá ő aldozatját (VI.247). Nints egyéb' út az igazságra, hanem a melyet mutatott isten (Pázm: Préd. 55). Most valami hűséget mutatott színezve hozzánk (MonOkm. XXIII. 215). Kézvezetve mutatnak a fajtalanságra a behozott tanuk vallomásai (Nyr. XII.266). Hozzád jobb kedvet mutatott, molta az kormány kezredre juthatott (Thaly: Adal. I.119b). Az világra kölykit csak alig bozhatja az orozslán, hogy az im már is mutatja erőssége jelét (I.129). Bátor légy, udvari és nyájas, senki-vel igen szoros barátságot ne köss, senkihez idegenséget ne mutass (Fal: NA. 218). Ujjal mutassad az utat, ne magad fussad a postát előtte (Fal: UE. 401). A kiben bősület nintsen,

abban nem mutatlat igazat a szív (425). Dél tájra mutat az idő, ua vendégen léscszes, el-sem botsátlat (Fal: NE. 59). A hír kö zönségesen tsak a fő személyekre mutat (Fal: UE. 398). Mesz- szére mutat ez a kérdés, nem tudom meg szoríthatom-e ele- gendő képen a feleletet (Fal: TÉ. 719). Felét időlnek el érted, a többi le felé mutat (Fal: BE. 575). Mást himni, mást szölni, mást belől gondolni, azt, mit nem akartok, kívül úgy mutatni (Orczy: Költl. 151). Hlik ha katona mutat kevés paizánt (Gvad: FNót. 62). **2)** [hinweisen, verweisen]. A sidókat mutatták ezekre, de minékünk továbbra is kel néznünk (Pázm: Kal. 492). Az egész deréc szent írás, ezac egy atya istenre mutat münket (Vallástétel ij). Minden napi szükségem arra mutat táplálásomra, öltözetemre, nyugtatól ágyamra (Fal: TÉ. 771). Azokat mond- hattuk szorgalmates embereknak, a kik holnapra nem mutat- nak (Fal: UE. 394).

[Szólások]. Tudóst tanítasz, farkasnak mutatsz tserét: aquilam volare doces PPBL. Farkasnak mutat sz erdőt: doctum doces (Deesi: Adag. 9). Mégis, de nem sokan kik ellen- nünk járnai vannak, es mernekis fogokat mutatni (Zrínyi: ASyr. 27). Nyilván énekleim ezt egynek, itt van tud meg még is kinc, így kell fügét mutatni (Amade: Vers. 54). Ha ki a forrásból utig ivot, h átát mutat néki (Fal: UE. 364). A szemetek mered és kettőt mutat, a nyelvek többög és akadékoskodik (Fal: NU. 308). A király felotte mutatta ma g át az özvegyhez (Könyi: VártaM. 3). Hallád bátia, karóan mutacezte tar variat (Bal: CsIsk. 87). Vak mutat utat a szomesnek (GyöngyD: Char. 331). Istennek kiáltkepen való zereimében vannak ha mindönüstöl viz zát mutatis ez velag (Beythe: Epist. 234).

[Közmondások]. Egy fecske tavaszt nem mutat (Pázm: Kal. 719). Adj szállást a tótnak, majd határt mutat (Fal: Jegyz.).

be-mutat: offero, exhibeo, ostendo MA. offero Káldi: Bibl. 241. [einführen, vorstellen, präsentieren, darbieuten]. Be mutat mnyket atya istenek (CornC. 3). Ywtliwan dychbóseeges zent háromsagnak oleyben, howa wr Jesus bel mwtataa es yelentee nagy tyztóssóeggel (ÉrdyC. 492). Az basának bémutaták, „kavo- rokhoz ment volna“ őt úgy beárították (RMK. III.91). Fejét derekátul így elválasztá, üstökét ragadá, tálban hagyitá, király leányának el-beiktatá, leány az ő anyjának bémutatá (RMK. VII.7). Bathor az w embere wyme be chazar porthayglan, ozthan the k. mwtatnak be az bassatnak (LevT. I.23). Hogy bé mutathassa a többivel ennek-is érdemet az isten előtt (Fal: NU. 317).

bemutatás: [oblatio; aufopferung]. Christuskak a kereszt- fán maga bemutatásáról (Pázm: KT. 443).

el-mutat: **1)** [abweisen]. A tób segítségeket is mind el- mutatá mert Ecius ozt gondolá: Atilánac meg szegot innár á szárnya (Helt: Krón. 18). És efüle beszédecel el mutatá á császár könetit (100b). **2)** [demonstro; weisen]. Az te catechis- musodis el mutattya idővséggében vale utadat (Zvou: Post. II.211).

elő-mutat: profero, praesento Kr. [vorzeigen, zeigen, dar- bieten]. *Szóréu előmutatja: verbotemus in specie ostendit, snis coloribus dopingit MA. Byzonsagot tevnek es ez azzony allatot egesegehen eleme mutatnak byzonsagiuul (MargL. 155). Előwe mwtataa magaat (ÉrdyC. 598). Elő mutattac magokat az artat- lan magzatoc az ő sirasockal (Tel: Evang. I.138). Az ő egész indulattját elő mutattya az boloud: totum spiritum suum prof- ert stultus (Kár: Bibl. I.621). Az mynt az dolognak esety magat elew mwtatya (Ver: Verb. 216).

elől-mutat: praemonstro MA. [vorherzeigen]. Elől mutató: praemonstrator C. A régieknél profétát előlmutató jegy volt (Hly: Préd. I.108).

fől-mutat: elevo Kr. [aufweisen, vorzeigen]. A darabánth Jánes lakadalmán egy köből bort mutatlatunk föl (Nyr. XIV. 459).

fől-mutatás. Wr ffol mwtatasanak ydeyn [a misé alatt] (ÉrdyC. 638. 299b).

ki-mutat: exhibeo C. manifesto, ostendo MA. [zeigen, vor- zeigen, verraten]. Hol el-büvik, hol ki-mutatja magát: stella nunc delitescit, nunc se aperit l'Pl. Lássuc meg ha ki mutatta magát az szőlő szem: videamus si floruit vinea (Kár: Bibl. I.634). Az Christus halálánac ereje, az melly kimutatta magát nagypéntecken (MA: Scult. 456). Az bor ki mutattya emberből, az mi benne vagyon (Zvon: Post. I.830). Nem titkolták, hanem ki-mutatták volna magokat (Pázm: Kal. 728). Mikor a szabó meg-íti az asztalt, az olló ki-mutatja magát (Pázm: Préd. c2). Ki mutattam heában való koualyogástoknak és téuelygésteknek hamisságát (Bal: CsIsk. 415). A melly kimutatná, hogy nem a hvság, hanem a böcsülettel teljes illeendősség egyenetett legyen rajtok (Fal: NA. 193). Emebben az éles gyors elme mutattya ki magát leg iukább, anabban a bátor vitézség van elől járó- ban (Fal: UE. 383). Izre török a túlkrot, mert ki mutattya a rutat (485). Ez Alsó-Németországból való, amint hiteles bizony- sági, sőt nyelvjárása is kimutatják (Fal: TÉ. 734).

kimutatás: manifestatio, ostensio, exhibitio MA. [das zeigen, bezeichnen]. Joram az ő attianak ki mutatasabol regnala (Szék: Krón. 33).

mög-mutat: **1)** ostendo, monstro, commonstro, designo, declaro, praesento C. [zeigen]. Mögmutata ő napanac: ostendit socruí suae (BécsiC. 5). Mutassad megh kythi valazottal ez kettő közzöl: ostende utrum elegeris ex his duobus (JordC. 709). Vr istentvel volt ev neky meg mutatuan (MargL. 42). Nemoly evzvegy azzonak ev almban illyen latast mutata meg (DomC. 5). Az oedes wyya, kywel Cristust meg mwtatta vala (ÉrdyC. 526b). Ylag yteeletyt meg mwtatta [kinyilvánította] (574). Kenessen találatnac, kikben az igaz hit meg mutatnáia az ő ereiét (Dáv: Kker. G8). Mikor á gabonánac gyündöltsé meg mutattya magát, azonnal meg arattya (Kár: Bibl. III.35). Meg mutattya ez világi ioknac hijála valesságát abból, hogy (Kár: Bibl. I.626). Az mindennapi próbálatis megmutattya (MA: Scult. 466). Nem akarták himni az sz. háromságot, hanem-ha nékik az írásban megmutaták (Pázm: Kal. 798). Fogváu jób- kezét, bé viszi más kamarába, és ott meg-mutattya Sándornak tulajden képit a hártján (Halt: HHist. I.62). **2)** demonstro C. [beweisen, bezeigen]. Az Arianos eretnekőknek meg mntata az ő hamosságokat (DebrC. 120). Ezt okosság es byzonitya es meg mutatia (VirgC. 29). Zalakunál egy szép őreg kóritet viros volt, mellyet megmutattya á régi londomentomoe (Helt: Krón. 71). Az mi vitezinkes az isten nepene ellenusegin mutat- naic meg ereieket (Tel: Evang. I.178b). Rövideden csak azt akartam megh mutatnom, hogy az igaz hit szükséges az idővsé- ségre (Lép: PTük. III.191). Mutassadsza meg, hogy papaban tólt legyen be az, hogy magát fel emelte minden felet (EszT: IgAny. 420). A papista vallás régiségét igazabban nem mutat- batta meg (Matkó: BCsák. 53).

mögmutatás: **1)** [monstratio, indicatio; das zeigen]. Jegy- nek meg mutatasa (VirgC. 120). **2)** demonstratio, declaratio C. [beweis]. Az ygaz penitencia tartasnak meg mwtatasura (ÉrdyC. 581). Megmutatásra, megpróbálásra citallya az dologt (MA: Scult. 19).

mögmutatható: monstrabilis C.

mögmutató: demonstrator C.

Mutatás: monstratio C. monstratus, indicium MA. [das zeigen, weisen]. Mutatás-képpen: demonstrative C. (ÉrdyC. 182). A

mathematicai, mutatással tanuló tudományoc: mathematicae disciplinae (Com: Jan. 163). Ez mutatással [képlettel] csudálatos-képpen jelentetik (Ily: Préd. 160).

áldozat-mutatás: [sacrificatio; offerung]. Testedet, lelkedet híven reám bizzad, hogy e-képpen méltán járulhass az áldozat mutatáshoz (Pázm: KT. 441).

elme-mutatás: ostentatio ingenii Kr. (Ben: Rithm. 158. Kr.).

kedv-mutatás: gratulatio MA. glückwünschung PPB.

kép-mutatás: hypocrisis C. Ez nem zenuedes volna, de képmutatás (VitkC. 54). Keuelseget jelentetem képmutatásomal (VirgC. 8). Szégyentelen képmutatásokról keveset szollyunc (MA: Scult. 409b). Az képmutatás hízelkedőség felőtte igen nevedie és szaporodic (937). Mikor ember valakit az nyilvánvaló képmutatásban kap (1000). Képmutatásképpen majmoskodnac (Zvon: Post. 1474). Ezeket pedig nem hazugül, és képmutatásból, hanem értelmek és ítéletek igazságával mondották (Pázm: Préd. 60). Mindenek felett gyűlölm a képmutatást (Fal: NE. 39). Cynthia egy londrai asszony, a város szentinek tartott maga idejében, mert jól forgatván magát a phariseusok iskolijában, derekassan tudot a kép-mutatáshoz (Fal: NA. 176).

maga-mutatás: [ostentatio, jactantia; prahlersei]. Valamy magad mutatassert vagy keuelsegert (HorvC. 249).

szin-mutatás: hypocrisis SK. [heuchelei, verstellung]. Az mara rendelt euangeliomban szol iduözitönc a hamis tanyitoknac el tauoztatásáról, azoknac iuh es angyali szin mutatasokról es minden kep mutatosagnac el tauoztatásáról (Born: Préd. 462b). Az pbariseus, külső szinmutatás szerint jó életben él (MA: Scult. 832. Pázm: Kal. 1766. 249. Kr. Matkó: BCsák. 276. Megy: 3Jaj. II.169). Az igyenes erkölsü ember a mesterséges fogásokot és szin mutatást gyűlölséges alávalóságnak tartja (Fal: BE. 584).

út-mutatás: [anleitung]. Kiterjeszté isten ezt jobbulásokra mind az tévülőgknek jó útmutatásra (RMK. VI.129).

Mutatható: monstrabilis MA.

Mutató: monstrator, demonstrativus, index C. [zeigend, zeiger, deutend, denter, zeichen]. Az ev testenek kysev kepe volt ev elmeenek abrazatya auagy mutatoya (CornC. 53). Gombkewew Janos ez lewel mutato megh mongia kegeknek (RMNy. III.114). Szomoruczamatatok ne lehetek (Sylv: UF. 1.10). Az testi etel es ital az Christusnak csak mutato igie (Fél: Tan. 414). Mutató ige: articulus demonstrativus (Pázm: Kal. 1766. 880. Kr.). Mutató vassal órákat mutatnac (az órák): gnomine horas ostendunt (Com: Jan. 163).

álm-mutató: [somniaorum interpres; traumdeuter]. A tubingai academia theologusi egy levelet irtak, melyben nyilván birdetik, hogy őrdög volt ez a Zwinglius álm-mutatója (Pázm: Kal. 1766. 219).

kép-mutató: simulator, praevicator, hypocrita C. [heuchler]. Kép, szin mutatóc: hypocritae Com: Jan. 126. (ThewrC. 80. ÉrdyC. 137b.). Tavozzék el innet az hitetlen ember, álnok, ravasz, képmutató és csalárd ember (RMK. VI.259). Ekepen Cain minden képmutatóknac atya (Helt: Bibl. I.B3. Mon: Apol. 409). Örömmel tselekeszi: nem úgy, mint a kép-mutatók: komorodva (Pázm: Préd. 610). Egyedül isten tehet bizonyos választást a képmutatók és igazhitűek-között (Pázm: LuthV. 274). Ecebolius az keresztyének templuma küszöbe mellé fektűt, az által menő emberekkel tapodattá magát és nagy képmutatólan azt kiáltatta magáról: calcate salem insipidm; tabodgyátok [igy] az izetlen söt (MA: SB. 310).

képmutató: [simulatus; heuchlerisch]. Tanétt az pápa negyven napi böjtnec játékos és kép mutatos voltárul (Zvon: Post. 1473).

képmutatóskod-ik: [hypocritae more ago; heucheln]. Ne tetess, ne képmutatóskodgyál (MA: Scult. 96).

képmutatóság: [hypocrisis; heuchelei]. Az mara rendelt euangeliomban szol iduözitönc a hamis tanyitoknac el tauoztatásáról, azoknac iuh es angyali szin mutatasokról es minden kep mutatosagnac el tauoztatásáról (Born: Préd. 462b). Le vessetec minden gonossagot es minden alnoksagot es kep mutatósagot es minden ragalmazasokat (Born: Evang. IV.374).

kincs-mutató. Kincsmutató vessző: virgula divina MA. Nom.² 73.

maga-mutató: [sese ostentans, jactabundus; prahlerisch, ruhsüchtig]. Maga mutató keuel emberi tudomány (Born: Evang. 1398).

óra-mutató: index horarius MA. Com: Orb. 156. [zeiger an der uhr].

szin-mutató: hypocrita MA. [heuchler]. Kép, szin mutatóc: hypocritae Com: Jan. 126. (Mel: SzJán. 304. Fél: Bibl. 25). Szin-mutatók sokan vannak (Pázm: LuthV. 33. Mad. Evang. 316).

út-mutató: praevius C. index viae Kr. [wegweisend, wegweiser]. Út-mutató kalauz, elől-járó: praevius PPB. (MA: SB. 264). Útmutató kő (Pázm: Préd. Előb. XVII). Útmutató kalanz (1274. Kr.). Út mutató magnes-kövi szeleucez: magnetica pixis (DEmb: GE. 169).

Mutatód-ik: [se ostendere; sich zeigen]. Mindenek úgy mutatódnak, a mint voltak (Pázm: Préd. 15). Öreg kelis forma állapot mutatódott rajta [a lábomon] (Moulrók. XV.401).

Mutogat: ostento C. [wiederholt zeigen]. Maga mutogathvan: proprio se ostendendo NémGl. 202. Az paraztok közt akar ki is mutogathattia magát: inter indoctos etiam Corydus sonat (Decsi: Adag. 98). Magát Messiasnak, söt ugyan istennek mutogattya (Pázm: Kal. 663). A kép-írók, és faragók ezek gonoszságának abrázálásában mutogatták mesterségeket (Pázm: Préd. 91). Magát mutogattya az idő igen havason es szelesen (Kal. 1620. B7). Kezdi mutogatni a külömb-külömb féle szép módjával meg-irt historiákat, hogy már (Veresm: Lev. 127). Szemérmét mutogato fajtalan (GKat: Titk. 230). Mintha szökölenék, magát mutogatja (Thaly: VÉ. II.237). Mutogatja ugyan eredetit, de más egyéb kívánatos jó nincsen benne (Fal: NE. 14). Nyilván mutogat reájok és elég fenyven katzgia eöket az értelmes világ (Fal: UE. 381).

[Szólások]. A ritka bölts meg nem nyugoszik azon, mikor sok tanulatlan elme, maga feledett álmélkodásra veszi dolgát és ujjal mutogat reája (Fal: UE. 380).

el-mutogat: ∞ Mind az többit el mutogatta nekie (Born: Préd. 16).

még-mutogat: ∞ Hogy ezth mondotta vona, megh mwto-gataa hwnyeky kezezt es labajt (JordC. 619). Az elő számlált példákbl sem csigázhatták ki az szentek imadását és segítségül valo hívasát, a mint edgyenként megh mutogatom (VárM: ÉgőSzőv. 194).

Mutogatás: ostentatio C. [wiederholtes zeigen]. Az lakodalnac készületi is csak szükségre és nem pompára vagy mutogatásra való legyen (Zvon: Post. II.441). Némely szer-tartások emberi rendelések, az minenfüvek mai időben-is az pápa országában: camsak, pilissek, gyertya tartok, szentel viaszgyertyak es szövednekek, pünkösdi napi fazulamb mutogatás es ala bocsatás, őrdög űzés (MNYil: Irt. 132).

maga-mutogatás: [jaetantia; prahlerci]. A ruhák ne legyenek maga-mutogatásnak okáért csináltattak (Mad: Evang. 451).

Mutogató: ostentator C.

elme-mutogató: [klügeln]. Calvinus csak elme mutogató patvarosok találmányának mondgya azt lenni (Pós: Igazs. 1666). Csak az elmeiek mutogató patvarosok találták, hogy oly pokol légyen, melyben az emberek tűzzel kínoztassanak (Lép: PTük. 135).

maga-mutogató: [sese ostentans, gloriosus; prahlerisch]. Szeles es maga mutogato elmec (Born: Préd. 204b). Magad-mutogató szível ne adgy alaminat (547).

Mutogatós: ostentorius C. [prahlerisch].

MUTÁL (képmutáló Beythe: Epist. 78. Kules: Evang. 37. kép utálás Helt: Mes. 183. képutálás MA).

[Mutálás]

kép-mutálás, kép-utálás: [hypoerisis; heuchelei]. Zent bekesez ki mindőn kepmutalast el törz (GuaryC. 66). Az atkozot kop mutalas (Nagysz. 305. 355). Twn egi kep mutalast (VirgC. 82). Lowelet irt Janos dyaknak, kepwrtalus kepen (RMNY. II.165. Komj: SzPál. 258). Rút dolog a tettöttség és kép vtálás (Helt: Mes. 183). Meg vtalad az aldozatot, kit te poronezoltal vala mert csak kipunatasbol szerozzhe vala (Szék: Zsolt 180). Pharisusoknak keuelysogec es keputalase ellen predicalla Christus urune (Tel: Evang. 1.92b). Képmutalásképpen sirva kezd kenye-regni (Monlrók. III.147). Véle meg edgyesülni ne szégyenyled: nem képutalásból, mondásnac okáért, hanem valóban (Com: Jan. 201).

[Mutálat]

kép-mutálat: hypoerisis MünchC. 57. [heuchelei].

[Mutáló]

kép-mutáló, kép-utáló: hypocrita MünchC. 23. [heuchler] Ez el'eten nemzet kepmutaloknak döge (GuaryC. 15. 14). Ne legyetek olyanok, mint az keppmutalok: non eritis sicut hypocritae (JordC. 369). Ne akaryatok lenny zomorwk nykeppen az kepwrtalok: nolite fieri sicut hypocritae tristes (JordC. 370. 372). Sokak hamys keepwtalo zeerzetessegöket tamaztnak (ÉrdyC. 31. 110). Az keepwtalo meg ehallya ew barattyaat (521b). Ezönekeppen lezen a kep mutalo (NagyszC. 298. WszprC. 136). Igaz ember es nem kep utalo (Ozor: Christ. 42) Keepwtalok: hypocritae (Pesti: NTost. 152). Ammit szüembe kivanoc, azt mondom beszedomolis te előted, nem vgün, mint az kipunatoc (Szék: Zsolt 163. 180b) Kép vtalo, vesd ki előzödr az gerendat szemödből (Mon: Apol. 336).

képutáló-ik: [heuchel]. Itt az-aránt csak képutálódnak a pápisták (Pós: Igazs. II.365).

MUZULMÁN (muzszurmány Thaly: VÉ. I.183): mahomedanus, ismaelita SI. [muselmann]. Musurman nemzet (Gyöngy: KJ. 52). Soha muszurmány vér nagyobb folyásokkal nem folyt, mint a magyar kard által (Zrinyi: Symb. 22).

MÚZSA: [Musa] (Zrinyi I.9). Muzsám olly gyengén eresztí versöt, hogy Gvarini, ama híres olasz sem ér velem (Fal: TÉ. 772).

MUZSIKA: musica Kr. [musik]. Muzsika szerint éneklő: symphoniaeus PP. Hegedű, négy-húrú musika: tetraorchordus PPIII. Musica zengés (MA: SB. 331). Dichérik az istent hangos musikával (Zrinyi II.96). Hogy az éneklés egyenlőségét, és kedves musikát ki ne boesássa (Illy: Préd. I.18). Más musika nem énekeltek, mint el-ragadom, el-ragadod (Illy: Préd. I.72). Muzsi kün is kaptam, de az kar-hegedümet mikor tanultam volna

egy olá(l) fittyú barátom ellopá és öszverontá, azután csak flautáni tanultam (Haz. I.218). Az országoknak igazgatásában olly szükséges az egyezetetés, mint a musikában és az építő mesterségben a részeknek öszve illetetése (Hall: Tel. 307). A musikáral szölván, nints derék haszna, hang, hívság, hamar mulik (Fal: NA. 78). Különös törvényt szaltak a lantos és kürtös muzsikáról, hogy meg ne ártsón (Fal: NU. 268). Tagadhatatlan, hogy miud a néma, miud a szavattytis muzsika igen megindítja a szíveket: una musica briosa eccita la passione (Fal: NU. 268). Musika, turtzika, vígság, hívság, tztifraság, bolondság minden gondok (269). Sok helyen táncoltak, a muzsika zengett, más helyen ágyuztak, szintugy a föld reogett (Gvad: RP. 107).

Muzsikai: [musicus; musicalisch]. Muzsikái szerszám (Bod: Lex. 193).

Muzsikál: cano fidibus, concentum edo SK. [musiciren]. Muzsikáló szék: pulpitem musicorum PP. Énekes avagy musikáló: musicus Com: Jan. 168. Az ajtó felett vala egy musikáló hely (Kem: Élet. 120). Szárazságnak idején a lakosok oda memek és ott mind addig énekelnek, muzsikálnak, míg a víz ki-terjed a föld színére (Hall: HHist. II.260).

Muzsikálás: [musik, das musiciren, spiel]. Olly muzsikálás vagyon a mi gyülekezettinkben, mely a régi romaiknál sem hallatot (Czegl: MM. 127). Hires vala képe szép ábrázattyanak s böltsessége hárfán muzsikálásának (Gyöngy: Char. 19).

Muzsikás: choraules C. [musiker]. Tántz sipos, musikás: choraula PPI. Nagy költséggel tartatnak a musikások (Czegl: MM. 127. Radv: Csal. III.58). Ha áts vagy, ház éppítésben, ha musicas vagy, hur egyezésben fírasztod magad (KTör: SzJán. 24). Semmi musikás nem ér aszszonyinak szövalával (KTör: Assz. 9). A vajda musikásának attnak 1 rókát (MonTME. I.128). Har. mádnap múlva nagy vigan musikásokkal együtt, ennek oda az ifjak (Hall: III.Ést. II.282).

MUZSIKUS: [musicus; musiker]. Duna-balra invitálja, szakmári áldomást jobb borból, hogysem bányaiból igyanak Szalai Pállal, ki muzsikusival appetitust csinál (RákF. Lev. I.71).

MŰ (métel Gyöngy: KJ. 51. kőmehes MonTME. I.175. kőmáros TükRózs. 179. mível [mű-vel] VirgC. 149. myre KBécs. 1582. C7. mibeli uo. A4. művre Helt: VigK. 5. műv Kár: Bibl. I. 310. műnecc MA: Bibl. I. 5. műet Sylv: UT. I. 31. egebek műeltetnek, és tsi az fi műökbe kisenz mentetek be 131. kellett-vén valami özfist műleket műeltetünk MonOkm. IX. 187. műve Helt: Hróv 53): 1) [factum] opus C. opera PP. [arbeit]. Engedelnesség val es byzonoyt tekelltes nyuet: patientia opus perfectum approbat (FhrC. 21). Kyk mywbed nem voltak: impoliti lapides (JordC. 254). Hlotho cristusnak kepe embery műnelkül dyehön yrattatoti (PeerC. 4). Zent egyhazhoz valo dolgot művet (MargL. 9). Eztenew athal nem lethethwth thwb myek, mynth es arathas vthan wolth (LevT. I.87). Műnek coról az kert, zödök mezesnek öruendnek (KBécs. 1572. A6). Ho foltara vagot fa műre kello leszen (KBárfa 1583. Aijj). Parazt műűn ember (CvI). Az én feleségom aszszoni állathoz illendő műet fogad vala: uxor mea ibat ad opus textrinum (Kár: Bibl. I.479). Kie az szent hayloknac mívén munkálkodnac vala (MA: Bibl. 183). Az várművére ne szolgáljuk, csak az saletrom vagy kazány mellett éjjel és nappal legylink szorgalmatosak (MonTME. I.27). Az eszszár művére fölmönt kovácsoknak attnak (120). 2) opificium, artificium PP. artificium Fél: Bibl. 213. opificium; handwerk: mű, műv Com: Vest. 139. Zabo műet tanvltal (LevT. I.26). Semmi külső mesterséget avagy műet nem tud (Cis. K). Nagy erdő, bardolui es vadászni jo, es minden műre: pro quolibet opere et artificio valens (Ver: Verb. 213). Kit műre, kit kidmaságra tanítanak (SzCsomb: Utleir. 91). Sem scholában, sem műre, csak latorsigra nevelik a gyer-

meket (Ker: Préd. 152). Maradganyac vagy a mű vagy a kereskedés mellett (Fal: NÜ. 286). **3)** opus C. fabricatum JordC. 66. [werk, fabrikat]. Czífrázott mű: anaglyphā, rakot czífrás mű: emblemata C. Ew attya nagy drága nywet zerezete, ewneky egy feredew hazat (ÉrdyC. 153). Attani nekyek hath bokor ezewsty kaphothi [kapsot] terek nyweth aranyasth (RMNy. II.57). Mind ez egy mű, egész es merő aranyból: uniuersa ductilia ex auro purissimo (Helt: Bibl. I. Uu2). Acesei et Heliconis opera: czudálatos mű (Decsi: Adag. 132). **4)** [merces; arbeitslohn]. Űnekiek es feienkint egg egg napi műet adának, mell egg denar piuzt tizen: acceperunt ipsi quoque singuli denarium (Sylv: UT. I.31) Az righiek egg denart adnak vala egg napi műbe (II.171).

[Közmondások]. Nem mondhatom ezeket a predikáziókat hamar műnek, mely hammas szokott lenni (Pázm: Préd. 44).

arany-mű: [goldarbeit, goldwerk]. Fel-mívelt arany, arany mű: chrysoma PPl. Mynden marhayath arany nyweth ezewstth nyweth elwetzethe wala (RMNy. II.166). Meg füzete ezüst es arany műuekel (Helt: Krón. 58). Arany-művet vásároljanak (Bethl: Élet. 364).

csipke-mű. Az asszonyág a legujab' módi formára lefűzött és fel szárnyazott búbokát, kére valót azon opera s tsipke-műből, ntólyára a kővekből és más ráritásbul-is válogat valamit (Fal: NA. 143).

drót-mű. Drótműhöz forraztó lágy nem lehet jobb az talélnál (Keesk: ÖtvM. 319).

érc-mű. Réz művek, értz művek: aeramenta PPl.

ezüst-mű: [silberarbeit, silberwerk]. Ezüst művek: uasa argentea SI. Arany nyweth ezewstth nyweth es egyeb marhayath elwetzethe wala (RMNy. II.166). Hazat megj lopak, ladayat penzewel; ezesth nywewely elj wywek, jollehet myndgyarast vthannok volthbanak emberynk (184). Valami ezüst mire adtunk irást (LevT. II.36). Adéc kezekbe száz talentum érő ezüst műet (Kár: Bibl. I.425). Ezwst miet attā zalogba (TörtT. VIII. 99).

fa-mű: [opus ligneum; holzarbeit]. Kezdee az zent egyezhazat neezőgethny, kynek rakasaban semy fia myw nem vala (ÉrdyC. 310).

fazékas-mű: figlinum C. [töpferarbeit].

[kézi-mű]

kéziműves: mechanicus MA. opifex, artifex SI. (Laskai: Lips. 357). Kézi műves mester emberec: opifices (Com: Jan. 132). Kézi műves mesterségek: artes mechanicae (70).

ón-mű. Az mi ón műve az én atyámfiának itt volt, azt adják meg Balay Dorának (Gér: KárCs. III.439).

réz-mű: aeramenta PPl.

szabó-mű: [schneiderhandwerk, schneiderarbeit] (LevT. I.24. 26).

szőlő-mű: cultura uinearum Kr. [weinbau]. Egg oraiglan voltanak az szőlőműben: unam horam opus fecerunt (Sylv: UT. I.31). Szőlő műve, bor szűrésre megtanította (MA: SB. 199). Mihelyt az szőlőt nem művelik, és az szőlő művet el hadgyak: ubi uinearum labores praetermiserint (Ver: Verb. 216).

vár-mű: [festungsban]. Az várműre Nógrádban Konya István által füzettünk 25 portátul 61 ft. 25 d. (MonTME. I. 57).

varga-mű: [schusterhandwerk]. Caluinus hasonlettia, az varga műhez az hazassagban valo egyesűlest (Mon: Apol. 169).

Az varga műet, ha valamely tudós ember meg akarja írni, soha meg nem írhatná oly értelmessen az papyroson (Helt: Arithm. O3).

vas-mű: [eisenarbeit]. Az ezüst pohárt vassal kolompozák, az arany edényt vas-művel czífrázzák, kiből az io bort neha gőghgel iszszák de annak tövét csak vassal kapályák (Szentm: TFű. 22).

Műbéli: [werk-]. Mibeli fat mastan vagnia kelleő leszen (KBécs. 1572. A4).

Művecske: opusculum C.

Művel, mivel, miel (bűnt *miel* Born: Préd. 252. *myhelte* LevT. I.63. *művelte* földjét Gvad: Hist. 10): **1)** operor C. laboro MA. [arbeiten]. Megielente neki kinel mfelt volna: apud quem fuisset operata (BécsiC. 5). Egy ember maragion et asoual, kapaual, ky mingiarast myhessen (RMNy. III.54). Radna Bánya, holot elein negyuen ezer bányász műuelt nagy haszszonnal (Helt: Krón. 6). Eliőuenec mind a bölchee, kie a szent helnece műuén műueltnece vala (Helt: Bibl. I. T14). Mennyele az szőlőmbe: uade operare in uinea mea (Helt: UT. F.4). Nem mentence az istennece szőlőbe műuelni (Tel: Fel. 77). Küldgy énnékom tudós mester embert, ki tudgyon műuelni mind aranyból, ezüstből: qui noverit operari in auro, et argento (Kár: Bibl. I.377). Bölcz mester vala az faragásban, szővásban és műuelni kée, veres vagy fejer selyemből (MA: Bibl. I.85). Ez ő mesterségén való völt, tudni-illik fátor csináló, nála lakék és mivel vala (Mad: Evang. 560). **2)** satio C. efficio, elaboro MA. [machen, tun]. Continuo: állhatatosan műuelek C. Immel-ámmal műuelni: agere oscitanter PPl. Yme az te tanyothwanyd nyt myuelnek, kyt nem ellyk tennyők: faciunt, quod non licet facere (JordC. 388). Atyam bochasneg ezőknek, mert nem tuggyak, nyt myuelnek (KrizaC. 21). Akar nyt myuellyen ember, yo nem lehet (ÉrdyC. 393). Rablasth mjwel (LevT. I.226). Mwkat myelne (LevT. II. 1). Most is mit mielt rajtam (22). De mind az által akarattokat műuelyűce (Helt: Bibl. I. Q4). Ez a philiteosokon minden veszelt műjele (Szék: Krón. 25). Ő bennec nag' soc epületőköt miele (219). Isten mit miel velem (Born: Préd. 252). Senki tanaczozt nem adot neki mit kellien műuelni (Mel: SzJár. 3). Nem műuelthez te bűnt (145). Igen ockal mely akar mitis (Kal. 1582. Bv). Az fegyhetetlen élet műueli azt, hogy az istenböz közél légyűnc (Kár: Bibl. I.639). Miért nem műueled a mit tanitasz? (Pázm: Préd. b4). Edgy argumentomot hőmpolyitec elődben, lassad mit műuelsz néki (Ker: FelsK. 94). Iszonyu vérontást kit ketten műuelnek (Zrinyi 154). Lengyellel azért műuets mit műuelnünk (Zrinyi H.167). Néha a predikátorok vétkeznec és a szo hivatallatly nem műuelik (Ily: Préd. I.81). **3)** excolo C. [bearbeiten, bebauen]. Ember sem vala, ki a földet műuelnece: qui operaretur terram (Helt: Bibl. I. A3). Mivellyed te a földet neki (Káldi: Bibl. 273). Az vadon erdőket, cseréket nem műuelik az emberek (Szathm: Dom. 188). Boldog esendeségben te műuelsz földeket, és danolva kapalsz sok fiürtés töueket (Orezy: KöltH. 49).

ki-mível: elaboro, efficio Kr. [ausarbeiten]. Vadaknak miers beorej, mellieket meg ki nem műueltenek (KolTört. 327).

kimiveletlen: [nicht ausgearbeitet, unverarbeitet]. Kimiveletlen beoreoket vennenek (KolTört. 327).

még-mivel: **1)** exsequor C. elaboro. efficio MA. [tun, machen]. Meg-miveled-é azt, vagy nem? hocine agis, an non? PPl. Aszt akariks, hogy a mit kérendűnc, meg műuellyed: volumus ut quodcumque petierimus facias nobis (Helt: UT. M.1). Meghadiā, hogy meg áldoznák az áldozatokat és megműuelnéc az ő isteni szolgalttyokat (Helt: Krón. 17). A Christus sok czudakat töt, hat ezien meg műuelheti, hog' test szerint az vaczorabau mindenűt ielen legien (Fél: Tan. 413). Valamit mondasz

énnekem, meg műelem: quidquid vulneris, dabo tibi (Kár: Bibl. I.141). Az czudákat megművellyed: facias haec miracula (MA: Bibl. I.52). Annnyi számu sing vásznat megmielek, de ugy kevés lenne (Évk. XII.64). Az magyaroknak nagy okok volt ezt meg művelni az fültámadást (TörtT. 1878. I.11). **2)** excolo MA. [bearbeiten, bebauen].

mégművelés: **1)** executio C. [vollzug]. **2)** cultura MA. [kultur].

mégművelő: **1)** exoquens, executor C. **2)** excultor MA. [bearbeiter, -bauer].

Mívelés: **1)** operatio, subactio, opera C. [arbeit]. **2)** cultio, cultus, cultura C. [bearbeitung, bau, kultur]. Georgius: mező művelésére való C. Kert művelés: horti cultura Com: Orb. 90. A kerteknek műveléséről: de hortorum cultura Com: Jan. 70. Mívelés nélkül való mező (VSzentely: Pat. Előb. 7).

Művelésécske: opella C.

Míveletlen: **1)** incultus C. [unbebaut]. **2)** Míveletlen kő: impoliti lapides (JordC. 304).

Mívelked-ik, művelked-ik: operor EhrC. 44. laboro 54. ago 67. [arbeiten, tun, handeln]. Ew kezeyuel myuelkedny: operari manibus suis (117). Még monga, mit művelkedéd kellesé: dicet tibi, quid agere debeas (BécsiC. 6). Penitenciat művelkedgetec: poenitentiam agite (MünchC. 19). Művelkedec hámságot: operantini iniquitatem (26). En istenem, menz meg engemet bónesők kezéből es törnen ellen művelkedőnek kezéből (AporC. 22). Myden ember mielkegiék wmagaert (VirgC. 120). Ha vg mielkededel, mynt ilyk (133). Az ygyeenek myvelkeddy: effectores sermonis (JordC. 833). Mykora myndezek es ezekhez hasonlók myelkettének ez zent zvbzen (Margl. 27). Istennek ereje mielkevidi a chodakat (DomC. 76). Latnan hyv kerezyenek, myelkettitny auagy lenny jozagokat auagy chodakat (151). Hayaban myelkettitny az jó, ha az . . . (CornC. 56). Az atyaffywy zoretet gonozt nem myelkedyk: malum non operatur (ÉrdyC. 79). Alnaksagnak myelkewdewy (Pesti: NTest. 152). Ninezen, ki iot műelkegyik (Sylv: UT. II.7).

Mívelkedés: factum EhrC. 69. actus 100. gestus 140. opus Sylv: UT. I.7. [tat, handlung, werk]. Zent Ferencnek mynelkedesi: facta S. Fr. (EhrC. 69). Tã io művelkedesteket: opera vestra bona (MünchC. 21). Vr minden mielkedesiben zent: dominus sanctus in omnibus operibus suis (DöbrC. 211).

Mívelkedet, művelkedet: **1)** cselekedet Kr. actus EhrC. 1. operatio 110. [tat, handlung]. Bűnös művelkedetbeliec: publicani (MünchC. 23). Ki megen ember ő művelkedetere (AporC. 67). Jomivelkődöt: benefactum (DebrC. 67). Choda myelkődöt (ÉrdyC. 506b). Lelkem en meg nem ruhaztam iozagos mielkedetekel (VirgC. 11). Teneked io mielkwdeteknek gymwczet teremty (66). Lasad istennek nagi chodalatos mielkedet (85). Anya zent egyhaznak kezey io myvelkedetlnek myrayatly zyeenek (ÉrsC. 219). Mívelkedet: opus (Sylv: UT. I.17). Meg fertezetene az ű cselekedetdőköl: es paranzalkodanae az ű mielkwdetdőkbe (Szek: Zsolt. 111). **2)** [opus; werk]. En kezoi mee művelkedetire: ad opera manuum mearum (BécsiC. 37). Meñnek te kezoidnek művelkedeti (AporC. 64). Aldyazthok wriak mynden myvelkedethy wrath: benedicite omnia opera domini dominum (FestC. 32). Te művelkedetid vagwnk (TelC. 257). Te viadnak mielkedeti: opera digitorum tuorum (DöbrC. 9).

[Mívelkédtet]

viSSza-mívelkedtet: [das entgegengesetzte tun lassen]. Ygaz eghesseguelkw myvelkeded azokat, en [a sántán] ez jozagokat weled wyzza myvelketttettem (ÉrsC. 530b).

Mívelő: **1)** efficiens C. operator, laborator MA. [arbeiter, macher]. **2)** cultor C. [bauer].

kő-mívelő: [juwelier]. Kalmárok, gazdag kő-mívelők (Nót-PM. 8). Ótvösök és drága kő művelők (31).

mező-művelő: ruricola C. [landbauer].

Műveltet: [facere jubeo; tun lassen, vollziehen lassen]. Azert műeltette az nagy soe gyermetskegnek gyolkosságit (Born: Préd. 52).

Míves, műves: **1)** operarius C. [arbeiter]. A művesec keusesec: operarii pauci (MünchC. 30). Melto az nywes hw eeteleere: dignus est operarius cibo suo (JordC. 382). Myweseket wynny ew zelöyeeben: operarios conducere in vineam suam (ÉrdyC. 130). Egy nemynemy ember zowlewet palantala, ees azt helyhezete myesek kezébe: elocavit eam agricolis (Pesti: NTest. 167). Sok az aratni való ilet, de keues az műves níp: messis multa, operarii autem pauci (Sylv: UT. I.15). Kimégyen műveseket fogadni az ő szölöjébe: exiit conducere operarios in vineam suam (MA: Bibl. IV.21). Amaz ewangéliom szerént három, hat, kilentz és tizenegy orán szölöt az szölő gazda műveseket az ő szölöjébe (Alv: Post. I.583). Igy küldtetetünk, mint művesek az ő szölöjébe (Illy: Préd. I.272). **2)** artifex [handwerker]. Műveseknek máuy: factura artificum (BécsiC. 198). Hw ez azon mywes vala: ejusdem erat artificii (JordC. 769). [A házon] ket ablakot hattak a művesök (DebrC. 11). Tősesés vagy műves polgárok (Bal: CsIsk. 32). Műves vagyé, vagy szanto ember (Agend. 104). **3)** operosus C. [arbeits-, werk-]. De ezeket az istenetek csak munkás és műves napokon tisztelteték (Prág: Serk. 492). **4)** cultor, elaborator MA. [bearbeiter, bebauer]. **5)** [efficiens; wirkend, tätig]. Minden műves, awgy művelő ok, dolog, bizonyosvéget teszenül művelésében (Komár: Imáds. 85).

ács-műves: [faber; zimmermann]. Ácsműves ember (Vajda: Kriszt. I.363. MF).

apró-műves. Apróműves ezigányaimmal megrakatték egy bivalyaltigát [építésnél] (Bethl: Élet. II.237).

arany-műves: aurarius, bractearius, bracteator C. aurifaber Com: Vest. 56. [goldschmied] (Kal. 1582. Fv3).

áros-műves. Egy szegény árasműves ember, a ki kelvében az istennek elhalálozott, menny felé mégyen (Fal: NE. 33). Igazságtalanság az áros-műves-kereskedő-embereket nem egyébbel jntalmazni, hanem motskos szűkkel (Fal: NU. 289).

érc-műves: faber aerarius MA. [kupferschmied]. Vas és ertz műveseketis fogadánac: conducebant fabros ferri et aeris (Kár: Bibl. I.394). Értzműves* mester: artifex aerarius (MA: Bibl. I.311).

ezüst-műves: faber argentarius MA. [silberarbeiter].

fa-műves: [zimmermann]. Fa műves ács, bodnár: faber lignarius Com: Jan. 103. Major: Szót. (Káldi: Bibl. 270. TörtT. XVII.264).

gyapjú-műves: lanifex Com: Jan. 187.

gyűrű-műves: annularius MA.

kő-műves (*kyro mywes* RMNy. II.174. *kiműves* RákF: Löv. IV.577. *kőműves* DoesiG: Préd. 9): lapidarius, caementarius C. murarius; mauerer Com: Vest. 137. Kőműves, kő-fal rako ács awgy kő farago: faber murarius sive caementarius Com: Jan. 102. Az kewnyesnek atham egy hordo borth (RMNy. II.14). Az kew nyweseknek es kewfaragonak megl fizoszetowk walamenyre (III.75). Ha magva nem szakadt az kőműveseknek, ugyan hozzá kezdetek (LövT. II.205). Mind téglavetőt s mind

ponig kőműveseket taníttasson kegyelmetek (MonIrók. XXIV. 53. GKat: Vált. I. Előb. 21).

szabad-kőműves. Azt mondgyák: Hogy ők frey-maurerek, magyarul szabad kőművesek, mert az ő mesterségek igen szabados, és szabadnak-is nevezetik (Bíró: Préd. 4).

mező-műves: szanto vető; agricultor Major: Szót. [landmann]. Mező mies felteti hasza nepet (KBécs. 1572. B7. Beythe: Epist. 201). Mező műves omber: agricola (Kulcs: Evang. 488).

őn-műves: plumbarius, stannarius MA. PPBl. blei- oder zinnarbeiter PPB. Az őn művesekről végeztük ezt, hogy fontyát a kész őn művnek adgyák harmintz két pénzen (TörtT. XVIII. 232).

óra-műves: [uhrmacher]. Felsőges tudomány, műves ám nagyobb ennél, nagyobb ez az óra-műves mesterségnél (Gvad: RP. 22).

réz-műves: aerarius MA. faber aerarius Land: UjSegits. II. 244. Kolompáros, réz műves: kupferschmied KirBesz. 150. (Káldi: Bibl. 300. Hall: HHist. II. 76).

sár-műves: plastes PPBl.

szántó-műves: agricola JordC. 841. [landmann]. En vagyok byzon zelew thw es en atyam zanto mywes (JordC. 680). Az uemes zantho mywes varya hw feldeenek haznath (841).

szőlő-műves: vinicola, vinitor, cultor vineae C. Kr. [wein-gärtner] (RMNy. II. 51). Mouda a zewlow mywesnek: dixit vinitori (Pesti: NTest. 151. Sylv: UT. I. 115. Helt: Krón. 83. Mel: SzJáu. 95).

szőr-műves. Szőr művesekről: ezek az gyapjúnak mázsáját vegyék fl. 2. (ErdOrszgy. II. 382).

üveg-műves: fenestrarius, vitrarius Kr. [glasarbeiter, glaser]. Az üveget fúvással tsinálja az üveg-műves (Pázm: Préd. 621).

vas-műves: faber ferramentarius MA. [eisenarbeiter]. K-uacz, es vas műves nem talaltatic vala (Mel: Sám. 26). Vas és ertz műveseketis fogadáuac: conducebant fabros ferri et aeris (Kár: Bibl. I. 394). Az vass műves az kementzénéec heuségénel viaskodic (I. 677).

zsindély-műves: [schindelmacher] (RMNy. II. 143).

[Műveskéd-ik?]

Műveskédés? Kedves üdők, az mellyeket nagyságod akkori gyenge iffiúságában bajnok-társai között dicséretes műveskédése [olv. mivelkedése?] által maga dücsöségére virágoztatott (GyöngyD: RK. 148).

NABÁT: [attende; gib acht]. Buda most végháza az Terek-országnak, herdo helyött ott nabatot kiálltnak (RMK. III.297. Balassa: Ének. 240).

NABLUM, NÁBLUM: [nablium; barfe, laute]. Nablonba es tíz huru kintornaba inekelétec neki (Szék: Zsolt. 29). Énekelnek vala cymbalmokkal, náblumokkal, liegedűkkel (Nógr: IdvK. 22).

NABRÓ: [?] Könyörögjünk, hogy nabróra ne jussunk (RMK. III.307).

NÁD: arundo, canna, calamus, donax C. MA. robr PPB. Nádból való: cameus; nádtermő: arundifer; sok nádú: arundinosus; nád szabású: arundinaceus C. Egyiptomi nád, melyből papirosat hántottak: biblos; égyptomi nád-termő, bozó, melyből a papirosat hántották: papyrifor PPB. Venec nádat ő iogiaba (MünchC. 68. 35). Megporehad a nádnak vadayt: increpa foras arundinis (AporC. 17). Fel ada nádon ő neki es zaiaboz illeti (WeszprC. 109). Nád adatic kezebe ő galzattara ea novetesegero (VitkC. 81). Az ov zent feyot verek vala az náddal (CornC. 216). Az réten es nádon Miklós budosik vala (Posv: Toldi 3). A nádnak az testbe es körmök ala valo giagosdosa keserit (Mel: SzJán. 396). Ammely ember az nádhoz táamazkodie, be megien a nád az ű markába (Mel: Sám. 441). De lassuk Carolinac több nád kopiait (Vallást. SuijV). Mi látni mentetik ki a pusztába, szélftl hajtogatott nád látni-e (Pázm: Préd. 21). Az nádból szálatkat csinálván, az folyo vizen által hajokázának (Forró: Curt. 745). Siriai nádat rá hajtá keményen, de chudául látá el törve az földön (Zrinyi: ASyr. 122). Mint az lángos harap, ha nádban űtközött, oly kegyetlenségben Zrini most űltözött (278).

[Közmondások]. Az ki az nád kőzött űl, olyan sipot csinál, a minomút akar (Decsi: Adag. 99).

tengéri-nád: [arundo Indica; meerrohr]. Vtik vala foiet tengeri náddal, hogi a tñussak helieb menenek az ő foieben (WeszprC. 89).

tói-nád: calami, jungi *palustres PPB. [binso].

Nádas: 1) arundinosus MA. rohrig PPB. Nádas hely: cannetum, arundinetum MA. Keet zeztrak zoktak vala evhny nemely hyuan nádas hazacbkaban es sevtnek vala tykot (CornC. 238). Sok moesáros helyek, nádas rekettyeség, csátés es zombékos, elterjedő rétság (Gvad: Orsz. 102). **2)** arundinetum C. MA. rohrbusch PPB. Gallyac, nádaszoc égneec (Göres: Mátý. 16). Futosnak idostova az igazak mint szikrák a nádasban (Mad: Evang. 264). Ha valami félelem volna, bevihetnek az nádas közzé, ott napolhatnának véle (MonIrók. XXVII.238).

Nádasos: arundinosus C. [rohrig].

Nádasság: [arundinetum; rohrbusch]. Noha sötét volt, víznek janchárság gázolua indult mint sok sűrű nádasság (Zrinyi: ASyr. 117).

Nádi: arundinosus, caucosus MA. röhrisch PPB. *Nádi bika: bulteo PPB. A sárganádi kozákok behódoltak (MonIrók. VIII. 170).

NADÁLY: hirudo C. sangvisuga MA. egel, blutsauger, blutigel PPB. Nadály, vér-szopó: hirudo PPB. Ez vérszopó nadályok az ő alattok valókat mind az tetemekig megnyuzzák es veléiket esontyokból is ki szívják (MA: SB. 118). Felettébb ártalmas állatotskác: balhác, szunyogoc, nadályoc avagy vér szopókác (Com: Jan. 42). A nadály, pióka, szopóka szopja a vért (Com: Orb. 69). A nadály vér szipo (ACsere: Enc. 221). Kevés értéket ki-szítja a török, mint a vér szopo nadály (Paskó: ESir. G).

fekete-nadály: *solidagium, solidago, consolida PPB. [schwarzwurz]. Fekete nadály gyökér: consolida PPB. Fekete nadály fű, a leuele, viraga mint az őkörnyelwneec, atratzélnac (Mel: Herb. 153). A földi bottzának gyükerit, fekete nadálnak gyükerit, roz liszet meg kell mclegíteni (OrvK. 2).

kisobbik-nadály: bellis minor; masslieben Mel: Herb. 136.

köves-nadály: [consolida; schwarzwurz]. A pásintos fűhöz számlálatnac: tik hur, vad varáds, fekete nadály fű avagy köves nadály (Com: Jan. 24).

nagy-nadály: consolida major; wallwurz Mel: Herb. 153.

Nadályos: [arundinis; blutigel-]. Pervenit (meta) ad pratium ad unum stagnum nadaliusto dictum 1317 (Abauj vm).

NADÉR. *Fris nadér: sector escarius, mensarius, escarius carpus: vorschneider PPB.

NÁDOL: ferrum induro SI. [stülden]. Vöttünk egy sing vasat az salétromosok vas lapátja nádlani (MonTME. 183). Alaj béknek kardja vérel nádotlatott (Kónyi: HRom. 40).

Nádolás: ferri induratio, firmatio Kr. [das stählen]. Egy esorozsh nádolástól 21 d. Egy fejse nádolásuért, ha a kovács ad aczél 24 d. (TörtT. XVIII.263).

NÁDOR(ISPÁN): comes palatinus MA Erdélybe boesáti banar két szolgáját, Pozneszi pispóket es egy náderspányát (RMK. III.12). Az te vén Nádasdy Thamas házas társod nádorispán (Nád: Lev. 9. 11). Eféle fogyatkozások vétko mind az náderspán hozzá-látatlansága miá eshetnék (MonIrók. III.133). Ngs grof Thurzó György Magyarország nádorispánja (LevT. II. 190). Veselényi Magyarországnak lesz nádorispánnya, búségét a spanyol- király is kéványa (GyöngD: MV. 128).

NÁDRA (*madra* Com: Jan. 118. PPB. *mátra* Misk: VKert. 504): **1**) matrix, uterus; Gebärmutter PPB. Madra fi: matrixaria MA. Has, méh, nádra: uterus PPB. Az aszonyallatoknak nádra betegségeknél kenyésere haznos (Frank: HasznK. 15). Az basilicom az aszonyembernek mátráiban való nyulás torhat es enyves nyulat tisztít (BeytheA: FivK. 44). A magzatot méhében, mátrájában viselő aszonyú socal többet cselekszik mint a férfiak (Com: Jan. 118). Szegény feleségemnek súlyos betegségének nevei, elsőben hagymáz, azután nádrájával való sok kínjai (TörtT. III 410). A halaknak is vannak nemzésre való tagjaik, ugyint: tődejek, golyójok, méhek avagy mátrájok (Misk: VKert. 504). A nádrának bontakozása az aszonyokban (PP: PaxC. 8). **2**) [menstruum; das monatliche]. Nádra avagy a hó szam, a mely aszonyalaton meg al (Frank: HasznK. 35).

NADRÁG (*nagdrág* Nom. 20. *nagydrág* Helt: Háló 145. Com: Jan. 99. *nagdrág* Szék: Krón. 9): braccæ, caligæ, femoralis, subliganum C. boscæ, kniehoese PPB. Nadrág, harisnya: braccæ PPB. Nadrág hasitékja: fissa, rima calligam; nadrágkötő: adstrictorium lorum caligatum PPB. Monda az angyal: Ewedezvel be es vond fél te nadrágotat (JordC. 749). Kel fel hamar, vond fél te nadrágotat (ÉrdyC. 444). Egy napon az ewrdög neky yellenek egy ewlitzet kyral keppen. kynek feyeben wala korona es labayban aranyas nadrág (ÉrsC. 350). Ez talala leg előszórt a ferfiaknak az nádragot (Szék: Krón. 9). Aekoron elő idő a henger fekete vászonból csinált szoros nagyd-rágba es kortyóúgyba (Helt: Háló 145). Szódóries materia egi nadrágnak (RMNy. III 6). Lőrincznek az maradékot nadrágnak tartom (LevT. II 32). Menyi sing posztó szűgseg az istennek nadrágnak (MesésK 3). Peternek nadraga volt (Gyarm: Fel. 271). Nadrágba es harisnyába, salaváriba öltözünk (Com: Vest. 83). Busyogo, lomp avagy nagyd-rág: braccæ seu caligæ (Com: Jan. 99). Az nádrághasitékjáiért a salavári (Monlók. XI 353). Zolgámnak Estvannak tartozom egy nádraggal karaszavál (Radv: Csál. III 107). Kézdék kemenczét fittetni, rongyollott nádrághoz zifát mendikálni (Thaly: VÉ. II 82). Az sok foitól nehéz az nádragom (Thaly: Adal. 1227). A balba az ő ravasz-sága szerint nem marad meg az ingben, hanem a dolmányának vagy nádrágnak rántzai közé siet (Misk: VKert. 695). Annyi a sok szűkölködő minister es háza népe, hogy tsak isten tudja, kinek saruja nints, kinek nádrága (Bod: Pol. 121).

[Szólások]. A nádrágba kellettett bótátanom féltemben (Mik: TörL. 244).

alsó-nadrág: [femorale; unterhose]. Gatyá, berhe, also nadrag: femorale Major: Szót. 225.

bükkfa-nadrág. Sárga rigó, tarka turó, rezes kalapácsot, bükkfa-nadrág tüdőb hurka, mámoros kovácsot (Thaly: VÉ. II 126).

kapcsás-nadrág: [strumpfhose]. Édes magyar nemzetem, minden köntösöd idegen nemzetektől vött: kalpagod, kaptzás nadragod, paptsod töröktől (Misk: VKert. 229).

Nadrágos: braccatus, caligatus C. [hose habend].

NADRAGULYA, NATRAGULYA (*nagydragula* Mel: Herb. 51. Com: Jan. 26): mandragora, aloite MA. alraun PPB. Nadrágulya füve: mandragora C. Mandragóra, natragulya: aloite PPB. Nagydragula, mandragora neve görögül, azaz elalutófi (Mel: Herb. 51). Natragulya gyökere, mandragora, ha mind az ket fel natragulia benne lezen is, annal iob (Frank: HasznK. 17). A mezei füvec hideg természetűec, mint a laboda, belénd fi, matragulya, nagydragula, kővér portsin (Com: Jan. 26). Mandragora, mellyet magyarabbúl nádrágulyának, vagy nagy-fűnek neveznek (Bod: Lex. 32).

NAGY (*nogsum* CodPatr. VI.111. *nogberk* Czinár. *nogewsem* Weuzel I.26. *nogh* TelC. 238. *nogykert* CodPatr. VI.423): **1**) mag-

us, ingens C. grandis, vastus MA. gross PPB. Poss. Nogfalu (ZichyC. L145). Prope villam Nagfalw (IV.149). Anthoniüs de Nogfalu (182). Nem vala apro barnoknac es nag barnoknac zama a küsdedtől fogwan a nagiglan (BécsiC. 43). Latuan a állagot, öröltenece vala igen nag örömmel (MünchC. 16). Lelek egy arany penz, oly nagyot es oly fenest es oly zepet, kit sola ez vilagban nem latam (VirgC. 44). Az nag zaumal valo zerzetődöknek zamok (SándC. 1). Oh mel' nag keserőség vala ez (VitK. 76). Az neep, kyt lattwnk, mynd nag, zalass (JordC. 147). Nagy tyztesseggel el tometee (ÉrdyC. 338). Nagy vagy te isten (551b). Lathyk embernek fyat ely löwen nogh felselg (TelC. 238). Meg csudalkozam es nagy csudam lön raita (Mel: SzJán. 403). Rendele az Sandor, hogy nagy mezdre nepeuel ne menne (Ilosv: NS. 7). Az nag es az kiezin lituek eg czellia vagion (Fél: Tan 290). Czelen egy nagy ropant szentegyházat eppite (Pázm: Kal. 790). A nagy fák sokáig nevedeknek, de egy óra alatt ki-érvátgnak (Pataki: Reg. 179). **2**) [grandis, adultæ aetatis; alt, erwachsener]. Nagy-anya, ós: pappus PPB. Nagytól fogva mind kysdedik az városnak pyaczara gyűtlenek (VirgC. 56). Mindön emböröknek, firfiaknak s azzoni állatoknak, kisedőknek s nagioknak aianlia vrnak ő igaiat (DebrC. 13). Az te nagyatyád az én édes atyám (LevT. II.78). Kiesintül fogva nagyig a fősvénységet es pénz-gyűjtést fizik (Pázm: Préd. 357). **3**) [primus, summus, archi; der erste, ober-, haupt-]. Joachim a nag püspök jónd Irmből Betuliaba (BécsiC. 44). Esmegh az kyral nagyob urakat kyldé, mynd annak elette (JordC. 165). Egy nagy nembei ember (Helt: UT. V6). Nagy aszonyoc (Hoffgr. 274). Nagy napnac oratóri új tudományt hirdetnek (Czegl: MM. 30). A közönséges gyűlekezet fellyeb való a nagy papnál (uo). Ország gyűlési hivattatnac egyben a fő fő rendekből, népnce eleiből avagy nyarukból (Com: Jan. 142). **4**) [celebris, clarus, illustris; berühmt, augehelsen]. Megraktac Isrlnce hazat, hog vallon nag neuet Bétlehemben (BécsiC. 9). Zeretvym nagiok mynd az zentek (VirgC. 42). Az nag kyralnak városa (JordC. 368). Nagnak hywattatyk menyeknek orzagaban (366). Az ő felsége nagy nevének adjuk az dicsőséget (RákGy: Lev. 200). **5**) [validus, firmus, clarus; stark, hell, laut]. Israel fiay nag vüöltessel vüöltenece ő utannoc (BécsiC. 43). Vr minden család aiakat el vezessen es nag zolo nébueket (DöbrC. 28). Lata nag vylagossagot (JordC. 363). Nag az te dyed (402). Ky aya nagy zowal (ÉrdyC. 599b). Az mennyey dyedseegnek nagy eerdemeere senky nem mehet, hanem esmogh nagy mwkawal (602b). Az bodog zent Elek kezde utanna nag zoual imigen kaiaania (TilC. 23). Hozata yeles organassokat es igen nagy szauo papokat (Helt: Krón. 167b). Kiáltéc nagy szóval (succlamavi) (MA: Bibl. I.37). Az elmult éjjel nagy eső lön (Monlók. XVIII.93). **6**) [multus, numerosus; viel, zahlreich]. El mentenek nagy ayandeekkal Balaam profétához (JordC. 162). Nagy penz küldé Sandor Hellespontusban (Ilosv: NS. 3). A Theodoric király minden felől nagy népet gyűte (Helt: Krón. 15). Minden püspök nagy pénzen részi a pápátul a pallimot (Pázm: LuthV. 30). **7**) [gravis, magni momenti; wichtig]. Tarsy felnek uala, hogy ew vymadsagat meg ne bantanak valamelykeppen nagy dolgokert (EhrC. 14). Mierth ezek nagiok iduessrege, az bolondok ebez nem fernek (VirgC. 97). **8**) adjectivis praemissum: valde, multum MA. sehr, viel PPB. Nagy a ita to s san tanytyta (Mon: Apol. 1). Nagy a la to m b a n (Lisznai: Krón. 126). *Nagy alható: somnolentus MA. Mi dolog te nagy alható? (MA: Bibl. II.193). Meg álda fiait nagy beteg ágyában (Vajda: Jás II.8). Nagy bóchûs nalatoc az telhetetlenség (Hoffgr. 261). Nag bndoso elmeuel mondottam meg imaçagimat (VitK. 29). Mikor a nap igen meleg es nagy cselekedhető (Ily: Préd. II.27). Az városnak nepet meg vygaztaltak volna nag dicberetes zoual (VirgC. 71). Az ercnek neme regi időben nag draga vala (RMNy. 46). Az oskolaba akamek tanulnom, hogi wtet nagi edes zeretetel zolgalhatnam es diczerhetnem (VirgC. 95). *Nagy e h e-

tő: vorax, edax MA. Nag' elűtő vendég: Heracles hospitator (Deesi: Adag. 264). Valaky nagy olyg mer vala ky menny az varasnak kapuya kewl (EhrC 146). Nagy eröss legyek: musca gravissima (JordC. 22). Nagy erös eskövésselel megmondá (MA: Bibl. I.10b). Nagy erös példák (Mly: Préd. II. Előb. 2). Megjőve nagy fáradva (MA: Bibl. I. 11). Janos az Christust is ezuda nagy felmagasztallya (Born: Préd. 26). Őtet nagyfelmagasztaltac (34). Dyczer nagy felleges dyczeretel (VirgC. 14). Nagy felwe, rettegve monda (ÉrsC. 546). Az ő értelmekeket világosan nagy fen meg győzik (Pázm: Kal. 2). A leuet nag' fen adom az husa nélkül (Tel: Fel. 4). Az setet temlec nagy feenes vylagos-saggal beltelek (ÉrdyC. 337). Az illyen állapotban tanító nagy gyakorta megváltatice (Zvon: Post. I. Előb. 11). A mi lelünkneec régiellenese az urnac tiszta buzaja közzé konkolythintetet és nagy gyakra n téveléseket is (Zvon: Post. I. Előb. 8). Nag' gyala zatos bosszuság (MA: Bibl. Előb. 3). Az bakoc ha igen észnee nagy gyorsan, ésőt érenee (Cis. G4). Nagy hálkalés majd sugva borbitolt (MA: Scult. 854). Katheeryna nagy hama r haza siethee (ÉrsC. 467b). Nagy hertelen kiáltta vala királnac (MA: Bibl. I.384b). Bolondul es nagy liaba metel-kesztee azoe környél (Born: Evang. I.313). Nagi hiúdn zolgal-uan istennek (DebrC. 190). Nag' hizőlkődő gondolatok (SándC. 31). Nagy igaz tehat az bölcs mondása (Lép: PTük. I.318). Soha nyeluesb és nagyob iható aszszont nem láttam ennél (Deesi: Adag. 248). Nagy iható torkod az szomjuság miat ég (Megy: Bayle. 110). Nagi yo etkek es borok (DebrC. 197). Nagi yo illatn olay (55). Nagy jó kegyelmesség (EhrC. 46). Nag' io neuen veszem (Istv: Volt. 4). András Pétér urnak, nagy jó urannak (GyöngyI): Char. Flőb. 1). Kedve szerint frissen vendégeskedik és nagy íó lakik vala (Lép: PTük. 11). Nagy jozagos mielkeodeteok (DomC. 2). Vala Moyses nagy kegyelm es ember (JordC. 143). Nagy kegyetlon sarkant bohattata ew reoa (ÉrdyC. 337b). Nagy kemény büntetésee (MA: Bibl. I.104b). Nagy későre meg monda (Tyuk: Józ. Előb. 17). Nagi keez vala a halalra (DebrC. 62). Nagy kevé-lyen tettetik, hogy az údvösséges tudománynak harmattával öntözik az isten népét (Pázm: Kal. 304). Nagy kiáltható: Stentore elamosior (Deesi: Adag. 102). Az föld alatt való erekből az viz nagy kőnyen felforrot (MA: Bibl. I.140b). Nagy kőzel vagy hozzam en istenem miut atya fiahoz (Born: Ének. 264). Futott nagy lélek szakadva (Kőnyi: III. Rom. 116). Az ezekről való reez meegyen el mynd az nagy magass hegyigh (JordC. 191). Megőhii igyekeznee nagy méltatlan (MA: Bibl. V.11b). Ű benne vala nagy melseges alazatosság (VirgC. 76). Keserűségben nagy merész dolgokat viszen vala végbe (Mik: MulN. 36). Sok ordoytasnak zozattya nag' mezzé hallattateek (JordC. 360). Nagy mesze teriedet Christus hire (Born: Préd. 52). Nagymesze elneut (Thaly: VÉ. II. 77). Az haaznak ablakyn wíg mondhatalatlan chodatalos zeepp yllat zarmazyk ky (ÉrdyC. 337). Mely zamot embernek ő elnye ezak nagy nohezen foghattya beeh (ÉrsC. 135). Nagy nehezen weelkőztem (172). Nagy nehezen reo enghede (ÉrdyC. 340). A sidok nag' o haita vartac az hetenedice esztendő (Tel: Fel. 21). A szent életnek módját nagy óhajtva kívánják (Fal: SzÉ. 565). Szabládnak bő soldgya nagy oltóságossá változott (Balassa: Ének 3). Nagy őrdm őst meg chielekőzem az közön-seges anniazentegihaznac kednoiert (Zvon: Osiand. B4). Nagy őrdmest tudá, azt ki eselekedte (GyöngyI): Char. 77). Nagy őrdmest vőttem (Szentiv: Verseng. 171). Nagy régi jővendő időben (ÉrsC. 112b). Verag vasarnapon vronk mene nag' regu el Botaniabol Ierusalembe (WeszprC. 14). Nagy reggel fel kel vala (Kár: Bibl. I.512). El pirulvan, mint egy holt cleven, nagy resz-keve nem tudott semmit szólni (Alv: tin. 12). Mit használ egy gyernek jeleuléta a nagy roppant seregek győzedelméno (Pázm: Préd. 190). Wr ysten nagy sobess zelet erezte nap nywgtatrol (JordC. 28). Nagy sebes s igyenes lövéssel rohan a vigyázatlana (László: Potr. 185). Nagy sírván mondanak

(JordC. 139b). El vala nazi sírua (DebrC. 71). Nag' syrwan azth mongya (RMNy. II.26). Mennee vala nagy sírua (MA: Scult. 365b). Eg' fuluyaba neli nag' soe zantusa vala (NádC. 531). Embernek tenereben nagy sok erek jevnek evzue (BornC. 218). Nag' soc sereghet követeket bűtet (JordC. 364). Deakoknak nagy sok zama (DomC. 6). Nag' soc paszatoroc giállenee égbe (Szék: Krón. 37b). Isten tereha meg Kemedet nagy sok eszten-deig (RMNy. II.301). Nagy sok marhakkal meg gazdagítak en tegetet (SalMark. A4). Szombaton es vasarnapon nag' sok okok-bul esőt remelhotni 1572 (KBécs. Ev. 3). Ű neki engednek nagy sok neuzetsegek (Szár: Cut. B4). Nagy sok s csudaképpen az ember álmodoz 1613 (KNagysz. B5). El epede myndenestől foghwa, ugy hogy nagy sok a ygh nem zolhata az ew edes fyanak Jezusnak (ÉrsC. 86). Nagy sokuig az emberec kőzöt nagy húzza onióas volt (Deesi: Sall. 1). Voltac mind az altal nagy sok a n, kie először az Catilinahoz menni keztee volt (28b). Az regieknek penzőkről nag' sok fele velekedes vagon (RMNy. II.50b). Simeon monlja az Krisztust iezynek, kit nagy-sok-képpen igen ellenznek (Thaly: VÉ. I.36). Nagy sokzoz az tőwyskeek az ew aldot labaythi megh thűdesteek wala (ÉrsC. 93). Az wr isten nagy ezuda keppen nagy sokszor szabadította meg az ő benne bizokat (Helt: VigK. Aiii). Az aszoniallatoknak nag' szómormetesekeknek kellene lenniek (DeesiG: Préd. 56). Eneclutaua nag' scentségős embőrré lön (TelC. 11). Zeut Agoston nagy zeepp zynow es yo elnyeew germők [vala] (ÉrdyC. 519). Sz. Ágoston nagy szep elmelkedő imadsagit irua hatta (Pécsi: SzűkK. 47b). Mint ég tőkörben nag' szep dolgokat ad az emberekek eleiben (Deesi: Sall. Előb. 3). Juthassak uram előlben nag' szep en (Rim: Ének 328b). David nagyszives en mouldotta (Ily: Préd. 1.2). Nag' szíue szakadua vtaunok megyen vala (NagyB: HunyI. 5). Nagi tannult embőrök (DebrC. 94. 120). Nagy tawol felden temesettek el ewtet az parrag-ban (ÉrdyC. 340b). Nagy távol haytsátoc meg magatokat én előttem (MA: Bibl. I.70). Őket nagy távol kerőlöm (V. 13). Nag' tékozolható ember (Deesi: Adag. 322). Isten nag' tyzta állat (DebrC. 438). Nag' uida m arciaual monda (KazC. 108). Czmfőkodnac vala nagy vig beszédecel (Helt: Krón. 156). Nagy vigadva általvitettünk (Mad: Evang. 161).

[Szólások]. Nag' ydőtölt volna benne (ÉrdyC. 512). Hami dolgoz vagyon, tsak hamar beszéld-el, mert nagy idő va-gyon (PhilFl. 24). Immar nagy idő vagyon (Kár: Bibl. III.37). Nag' időn érkezünk az palánkhoz (Monlrók. XXIII.22). Nag' neuen venné ez igeretet (Born: Préd. 301). Nem jó nagyban hinni olyan leánykának (PhilFl. 93). El menni az nagygyán: Sirenas praeternavigare (Deesi: Adag. 254). Magokat nagy nac bdehűlni fogiac (Mon: Apol. 2). Távol hagyván minden nagyramondó beszédet (Fal: NE. 8). Igen kevély és nagyra szaggató vagyok (Elm. 185). Nagyra űzövé, maga hitté teszi (MA: Scult. 271). Kérkedékennyeket, buyákat, nagyra vágókat, hertelen haragunkat és nagy io bor eziszárokat szűsz ez világra (Cis. F). Sokszor magoknak szereznek okot a haragra aprólek dolgok nagyra-vitelével (Pázm: Préd. 806). Az ki nagy fel hág, nagyot esik (Deesi: Adag. 65). Az ki nagyot hág, nagyot esik (7). Te is el hagy ad az nagyát, az apraún kaploz (204). Az ennekem eszembem nem int mind, de az nagyat, a mi eszembem-int, meg mon-dom (Combal. 22). Nagyot hal: Boetia auris (Deesi: Adag. 188. MA). Nagyot rikitottam (Gvad: FNótTest. 6). Nagyot rikojtottam (Gvad: Orsz. 114). Nagókat zolo za: os loquens (BécsiC. 149).

[Közmondások]. Nagy fűba vágta az foyaszt: Atlas enelum MA.

fol-nagy: villiens; verwalter PPH. Vala ég neminemő kazdag ember, kinec vala folnaga (MünchC. 148). Monda a folnüg őn benne (uo. DöbrC. 362). Az waras kyral byro namath,

wagy az ew embereth az folnagyoth az thmachal egyetenobe wgy halgassak, mynth byraykwat(TörtT.² 1.189).

folnagykod-ik: villico MünchC. 148. [verwalten]. Inar nem folnagkodialto tabba (MünchC. 148). Inar nem folnagkodnae (DöbrC. 362).

folnagkodás, folnagykodat: villicatio MünchC. 148. [verwaltung]. Ággád zamat te folnagkodatodnae (MünchC. 148). Ággád meg zamat te folnagkodasodnak (DöbrC. 362).

folnagság: ∞ Mit tegyee, mert en vram eluezi en fölem a fölnagságot (MünchC. 148). Micor eltauzotatandom e fölnagságot, fogággánae ő hazokba (uo). Mit tegyek, mert en vram meg vezi fölem az folnagságot; mikoron el vet-tendem az folnagságot, be veének engem ő hazogba (DöbrC. 362). A te folnagságotrol ág okot (VitkC. 45).

fölte-nagy: [summus, nimius; ; ausserordentlich]. A gulo igen kegyetlen, felette nagy ehető (Misk: VKert. 232). Nagyságotnak uri gondja is örömet vissza tekénget néha néha az illyenekre nem tsak gyönyörűségétől, hanem felette nagy hasznától is viseltetvén (Moln: JÉpül. Ajánló Lev).

had-nagy: dux, ductor, ducator, strataegus C. dux belli, tribunus militaris MA. obrister, hauptmann PPB. Eretnenek feie, hadangora [hadnagyura?]; heresiarcha C. Ioubagiones de Zemlun, scilicet Scema hadunogio, Mocud centurio (VReg. 24). Martinus hodnog sanctus, centurio (79). Filius hodnogionis Luce (128). Olofernes, kit valasztot vala Nabucodonozor hadnaggá (GuaryC. 55). Maximus es Africanus romaí vitezökneec hadnagi (NádC. 467). Az evtuen ember elvst jaro badnagy (CornC. 41). Vala Cesareaban egy ember, Olazorzagbely sereghnek hadnaggya (JordC. 740b). (Davidnak)hadnagia Joab vitez uala (DebrC. 87). Ez eeltyen isten nepe közöt elől yaro feyedelem vala zent Morycz vitez mynt eegy hadnagy (ÉrdyC. 547b). Fussunk az mynekwnk elő vetet vetekeedesbe, neuzen az hytnek hadnaggyara, az Jezus Cristusra (Komj: SzPál. 457). Nem vagy küseeb Judánae hadnagi közet (Helt: ÚjT. A3). Légy vezerfinc kegyes isten, legy erős hadnagyuuc (Born: Ének. 109). Az kösségneec hadnagya: princeps populi (Kár: Bibl. 1.655). Regente a palmat az gyözedelmes hadnagyoec előtt szoktae volt uiselní (Fel: Evang. 1.465). Az embereknec hadnagiok vagion az viadalomban (Fél: Tan. 81). Mind eszre, mind kézre jó hadnagy (Decsi: Adag. 235). A király seregeñeec hadnagya (MA: Biol. 1.18). Harum parducz-búrós hadnaggy meg az után (Zrinyi: ASyr. 75). Judás az áruloknak hadnagya (Illy: Béd. II.278).

[Szólások]. A miert agyekia szemormet kellene dufalni, ősz-tónózni, azert az szegény aszszou nepeket o o r d ö g h a d n a g y a n a k n e u e z i (Zvon: PázmP. 86).

ezrös-hadnagy, ezérvitéz-hadnagya: chiliarchus C. [obrist]. Tarácsurak, zászlós, ezres hadnagyoek, ország-ispánok mentek véres halálra (Tbaly: VÉ. 1.288).

fő-hadnagy: [dux; heerführer]. Decius ézar előzer Filőp ézarnak fele hadnagia vala (DebrC. 134). Nagy sok galiakat és az galasoknak fő hadnagiokat szerze (Hosv: NS. 1). Az Ferdinandos király fő-hadnagya Bogandorff (MonIrók. III.84). Az hadnak fő hadnagya: princeps militiae (Kár: Bibl. 1.490). Zrini vitez az fő hadnagyoekkal szent házban ballaga (Zrinyi. 1.67). Az Athenas városbelleknek fő hadnagyoek Philocles (Balog: Corn. 72)

gályai-hadnagy: trierarchus MA. sebifő-kapitán PPB.

gyalog-hadnagy: [tribunus; obrist]. Ma adta isten ez világra finnkot Sándorkát, kereszt atyja Apáthy Mihály uram ittvaló gyalogbadnagy (TörtT.² IV.92).

kétszázvitéz-hadnagya: ducenarius C.

kozákok-hadnagya: hetman PPB.

lovag-hadnagy, lovas-hadnagy: [praefectus militum; rittmeister]. A lovag hadnagyoec hármu valánae (Cserenyi: PersP. 66). Született leánya, keresztanyja fő lovas-hadnagy Vajda Kristóf felesége (TörtT.² IV.87).

naszádos-hadnagy: [nauarcha; ; sebifő-patron]. Kyraly ő felesoghe nazados hadnagathwl keothem kövlehn z az magyar fortyntho (RMNy. II.104).

ország-hadnagy: [dux belli; heerführer]. Országh hadnaggy Botskai István vala (Szöl: Sen. 14).

országhadnagság: [munus ducis; heerführerschaft]. Meg történetic más időben, mas ország hadnagsagaban (Decsi: Sall. 39).

ötvenedés-hadnagy: princeps super quinquaginta MA. Bibl. II.5. Imé az isten elveszi Judából a támaszt és az itápláló, az hadakozót, bírót, az ötvenedes hadnagyoct (MA: Bibl. II.5. TóthJ: IstN. 78). Tíz es menykő által halának meg amaz két ötvenedes hadnagyoek alatt lévő vitezek (Szatm: Cent. 35).

palotás-hadnagy: [praefectus palatii; palastanfoher]. Legkövseo palotaban az palotás hadnagj az eo allatta ualóival szokott lenij és uigáznj (TörtT. XI.176).

százvitéz-hadnagya: [centurio; hauptmann]. Azoc is, kye ő uele nem lakoztat vala, demaga bankodnae vala rayta, uikepen az z az vitezekneec hadnaga (VitkC. 100).

udvar-hadnagya: praefectus praetorio MA. marschall PPB.

vice-hadnagy: vicarius Com: Jan. 145. [lientenant]. Ószve kell gyűjteni a sereget legiónként es eleikben kell rendelni tizedesekeket, zászlótartókat, vice hadnagyoekot, századosokot (Com: Jan. 145).

zászlós-hadnagy: [signifer; fahnenträger]. Nintsen kétség abban, hogy ez istentelen országnac ő legyen (a pápa) fejedelme és zászlós hadnagya (MA: Tan. 1183).

hadnagság: ductus, ducatus, strategia C. praefectura MA. hauptmannschaft PPB. Az ew attyok, az hadnaggyssagot le teeween, mynden yozagaat zoghenyeknek osztogataa (ÉrdyC. 357). Az Israel fiaí Moses és Aaron hamngisaga alat ki indulae Egiptombol (Szék: Krón. 18). Kivegze egy sereget az ő vepéből és oda ada a Szoard hadnagysága alla (Helt: Krón. 192). Hadnagsag viselő fő ember (Mel: SzJán. 450). A kakasnak indításából és hadnagságából a tyúkok edgy magas fára fel mentenek vala (Tel: Fel. 137). Kapitányságokra, hadnagságokra szaggattatott kösség (Com: Jan. 132). Kilencz esztendeig volt Egren ötven lóra hadnagságom (Gér: KárCs. III.488).

igén-nagy: permagnus, pergrandis, praegransis C. [sehr gross]. Ezek igen nagy bwnék (VirgC. 12). Mikoron immar igen nagy népe volna egytű (Helt: Krón. 10b). Igen nagy meszse laktuak (Liszy: Krón. 195).

nagyok-nagyja: [princeps principum; der grösste unter den grossen]. A nagyok nagyjai a nagyok színével tartanak (Fal: UE. 369).

nász-nagy: architrinicus C. Major: Szót. 64. paranympus MA. brautführer PPB. Násznagy, mást házassító, házasság-kürtül forgódó: prombus PPB. Monda ő nekik Is: Meibetek es vigítec a naznagnae (MünchC. 171. JordC. 628). Bočata az ő naznagut hazahoz es nem lelek meg ftet (NádC. 415). Hög a naznag kostolta volna borra lött vitez, hiwa naznag az völegent (DöbrC. 285). Megkostola a naznaggy a wyzet, mely borra lewt vala (Pesti: NTest. Ján. II.8). A mely öregebb és becsületesebb volt atyafiai vagy jóakarói közzül, nászagnagynak tette 1760 (Hazánk I.362).

[ör-nagy]

örnagyság: [capitaneus; hauptmann]. Capitaneus ipsorum speculatorum, quem vulgariter eor nagysagb dicunt (Nyr. 186).

száz-nagy: centurio JordC. 199. Az ydeeben feyedelmeketh zerzeketh, decemokath, tyznagyokath, zaznagyokat es byrakath (JordC. 199).

tíz-nagy: [decurio]. (JordC. 199).

vár-nagy: [praefectus arcis; burgvozt] Echilleus uarnog, Fuzud et Pinna centuriones (VReg. 110). Beda uarnog, Igeben hodnog, Isac centurio (137). Bela, Isaac centuriones, item Cicolon uarnogio (329).

Naggyal: [multo; um vieles, viel]. Ki mulasat nagial annak eldttömög lata (DebrC. 20). Naggyal belezebbek lhw zyleteesokban (JordC. 584). Nagial inkább kel eneken wrwlnwm (VirgC. 67). Nagyal jakab meg kellet volna irnya isten anyanak tudasath (CornC. 7). Valaki fiat meg lazasitia, veudegsegöt zeröz, nagial inkább az edös isten (DebrC. 140). Naggal job te neked, hog nem ha het fiakat vallanal (BécsiC. 10). Naggal yob bñneky, hogy ha nyaka kerwl kettelmeek a malom kew (JordC. 486). Naggal yob, hogy myndemmel yol teegyetek, homeni gonozwl (851). A poganoknak keñuoc a keresztöknec keñiöknal naggal kissebb (NádC. 69). Legottan nagyal nagioh keserimes zet bozata, minth annak elöte (VirgC. 34b). Ezeket es ezekhez lassoulatossakat monthat vala es nagal nagubakat (VitC. 77). My ualwuknal naggal nagyob neep (JordC. 200b). Nagyal nagyob az engedelmesszgh, hogy nem az aldizat (ÉrsC. 201). Megmertecletic az kazdagsagocnak meg vtlasa nagial nagiohan, lod nem mint orszagocnac birodalma (DebrC. 180). Az edes kegyelmesszghnek vra nagyal nagyoban megl banthatik (ÉrsC. 279). A kúrtnece zendülese nagyal nagyoban neuedic vala (Helt: Bibl. I. 114). Kéuñom, hogy szerelmetec naponként nagyal nagyoban meg áradgyon (Helt: UT. Dd3). A gonozoc naggal neh ez eb munkanal keresik magocnac az pocolnac keñinat, homeni a yoc az örc meñ orzogat (NádC. 118). Ky yutand ö halalanak ydeere, nagyal nehezeb keserethiek lezenc (ÉrsC. 272). Naggal nem esb vala, mynt eegy zeep yllatw patyka (ÉrdyC. 390). Naggal zeep vyragos meze (DebrC. 520). Emaba nagial tdb aprasagot tezdñ vala (25). Myert naggal többet adot mynekewnk az wr isten (ÉrdyC. 52b). Naggal tdbben lywnek ow benne (WinkC. 301).

Nagyit: augeo, amplifico SI [magnifico; vergrössern, verherrlichen]. Nagyithya: magnificat (NémGl. 317). Valamit igen nagyítani: exaggerare aliquid PPBl. Nagyitya wrat en lelkom (AporC. 135. CzschC. 59). Hallak zelidek es örölnek velem özve, nagohatok vrat (DöbrC. 81. KeszhC. 76). Mykeron az szf Maria as vr istent nagyitanaya, azkoron evnen magat monda lenny istennek alazatos zolgalo leanyanak (CornC. 51). Nagyeytom w kyalanyak ydwesegwth es towen yrgulmassagod w kyalanyak Dawydnak (KeszhC. 33. KulesC. 34).

mög-nagyit: adaugeo Kr. [vergrössern]. Myt mondana zent Damascos atya, ha mastan neznye az fratereknek ky zelesedet vagy meg nagyotot bazokat es cellayokat (DomC. 131). The yrgulmassagodrol es the byzonsagodrool meg nagyotat the zenthedeth (KulesC. 345).

Nagyjában: [sedulo; flüssig]. Nosza Mátyás, hozzá nagyjában a főmagaznak, mert itt is szegyeut valla X ut Tök könyved (Matkó: BCsák. 447).

Nagyobb: 1) [major; grösser]. Ó hozia huna mend a zletettel nagobakat (BécsiC. 12). Mind ezeknel nagiohat es többet zometem en (VirgC. 29). Zolga nem nagob f vranal (DöbrC. 414). Cristus wrone enuel nagobath tñu mñ nekñec

(VitC. 11). Templommal nagyob ez (JordC. 388). Nagyob zereletössege senkynek nyuchon (ÉrdyC. 99). A keresztýénece batorsagot vñone nagyobbat (Helt: Krón. 88). Ez az nép nagyob es szalasb mi nálunknál (MA: Bibl. 1.157). 2) [major natu; älter]. Ket fiakat zñle, nagob sent Jacobot es sent Janus evangelistat TelC. 50). A nagyobbic szent Jacobnac feiet vñtöce (Helt: Bibl. I. b2). Ez vilagi becheoteses allapattal beowsegeseu latozatta isten az en vramoth, nagiobbik batiamoth (Radv: Usal. III.155b).

[Szólások]. Isten segítségből nagy u b b r a m e h e t s z (Gér: KírCs. III.435).

Nagyobbacska, nagyobbadka: majusculus, grandiusculus MA. etwas gross PPB. Diminutionem accipiunt quaedam comparativorum, ut: grandiusculus, minusculus: nagyobbadka, kissebbedke (CorpGramm. 13). A grammaticus az egész mondákat elkezdő szókat nagyobbatka betűkkel jegyezni meg tanitnya (Com: Jan. 159).

Nagyobban: [magis; mehr]. Meneuel nagyoban zenete ez velagi nyaualyakat, ameneal nagiohan merwl be amenyei bod[og]sagba (VirgC. 93). Syratya vala nagyoban, hogy nem mynt ha ev neky testy atyafia volt volna (MargL. 37). Te mynket a te életödnal nagiohan zerettel (WeszprC. 61). Meg irashan nagiohan vetkezek (CornC. 75). Nagyobban zent alazatossagbol eerdemlettek (ÉrdyC. 390). Zykseeg embernek nagyobban twdatlannak yras tudö, ezess embereknec tanachan yany (393b). Ezt hallwan, a zenteknec sokasagha nagyoban örülee (ÉrsC. 111b). Vñnepe nagyoban öllettesse (TelC. 82). Nagyoban örwlz chak egy zögeen bynesnek es penyencia tartasan (ThewrC. 201). Talam aluszik, nagyobban kiáltsatok, hadd serkenyven fel (Szék: Krón. 86). Meg öregbedéc es nagyobban nagyobban kezdö lenni a budülés a philistensoknac táborában (Helt: Bibl. IV.137). Azonközbe nagyobban kezdée hozni a tatároc hirét (Helt: Krón. 55). A nagyob tükör nagyobban mutattya az ábrázatot (Pázm: Préd. 751). Nagyobban vétkezik, ha meg bázusodik (Czegl: Japh. 137). Ötet nagyobban szereti Afanasia (Gvad: RP. 293).

Nagyobbára: *magnam partem PPBl. [grösstentheils]. Amenj zabja wolth, nagobara Zepetlmeken wolth (LevT. 1270).

Nagyobbit: grandio C. augeo MA. evgrössern PPB. Nagyobaha: augeat (NémGl. 345). Mendencoron ewttent zyemuel es zamual gyezerem es nagyoboyttom (EhrC. 48). El zelyestyk hew galleerokat, es nagyoboyttak lhw rwlaoknac pereynit (JordC. 426). Kissebetyñc inkab naponkent, hogy sem mint nagyobetamioec (Tel: Evang. 121b).

mög-nagyobbit: adaugeo Kr. [vergrössern, vermehren]. Meg nagyobbitom szájamat: hio C. Ez meg nagyobygygya [igy] az chodat, hog ez keynyvoknec tartoyok nem volt (DomC. 95). A büntetest is meg nagiobeitom es többöttem (Mel: SzJán. 102).

Nagyobbitás: augmentatio, majoratio; vergrösserung, vermehrung PPB.

Nagyobbság: majoritas Kr. [das grössere, grösseres wesen]. Két nemzetés van a te mēhdellen, a nagyobik szölgöl a kissebbiknec es az a nagyobbság vagy kissebbség kiterjed a maradékokra is (DEmb: GE. 107).

Nagyobbul: augeo Kr. [sich vergrössern]. Ffēl magaztattatyk es ewrewtöttetyk es nagyoboltatyk menden ewrewmuel (EhrC. 115).

mög-nagyobbul: ∞ Megh nagyobbul a tőrök birodalom (Mel: SzJán. 508).

Nagyocska: subgrandis C. grandiculus, grandiusculus MA. ein wenig gross PPB.

Nagyocskás: ∞ Csak szép nagyocskás, közeparánt való háznak mondhatom (Bothl: Élet. 314).

Nagyol: [immodicum, immoderatum puto; übertrieben, zu weit gehend halten?]. El-látam, hogy nagyolni fogják némelyek ez írást az edgy dologrul (Megy: Dial. Előb. 10).

még-nygyol: [?]. Én az hazat nyud az kertel penzen wtetem, eztan mynd az ket fel zomzedome anny merteken vannak, es mynd azzer nyud az egy hazgy mint az enym, meg kedgy az mas wehan ys, az kermendy zeren olyan merteken meg nagyolva vannak (RMNy. III.11).

Nagyon: magnopere C. MA. [sclhr]. Magat eerthem nagyon adaa (CzechC. 29). Nagyon megk zomeehozek oth az neep (JordC. 47). Gondolad meg, mel nagyon kyaltonac vala vronknak barati, mikor ez sentenciaz ebekben (VitkC. 84). Nagyon meg harghweek es kezdoe ewtet werny (ÉrdyC. 339b). Ewt oly nagyon tanytaak, fenes giengyuek lywattatak (ÉrsC. 455).

[Szólások]. Annál többre éhezik, mennél többel bír: a sok nints gyűjti, őrzí nála a nagyont (SzD: MVir. 169).

igén-nagyon: [maxime; zu sehr]. Igen nagyon wrvlueuk rayta (VirgC. 87).

Nagyoz: 1) augeo, adaugeo, exaggero MA. vergrößern, vermehren PPB. Valakit szóval nagyítani, hiresíteni: *auplificare gloriam alienus PPI. Épen nem nagyították akkor az emberek magokat (MonIrók. XI.359b). Nagyozzák jó cselekedéseiket (GKat: Válsz. II.Előb.). 2) [se efferre; sich überheben, brüsten]. Magát nagyzó vélekedés (Sárp: Noe. Előb. 7). A nagyzó elméket sokszor tsak ni kordé ellenség-is meg jádzottatja (Misk: VKert. 36). Plinius írja, hogy kegyelmes és nagyzó elmének jelensége is találtatik az ebekben (193). [Mint a bak] olyanok azok, a kik elliszik magokat, másokat semminek tartani, magokat mindenek felett akarják nagyítani (221).

föl-nagyoz: [efferre; erheben]. Reménységével egész a trónúság nagyította fel magát (SzD: MVir. 312).

Nagyzás: [elatio, ninnialaus; übertriebene verherrlichung]. Ezeknek meg-gondolása alább bagyat wlfünk az előttünk kellemetes személynek feletteb való nagyzásában (PP: PaxA. 301).

maga-nagyzása: nimius sui *suspectus PPBI. [selbstvergrößerung]. A fejedelem tanácsosi kegyelmességgel, maga nagyzásal, fősvénységgel vesztegettetnek meg (Teleki: FLél. 179). Ki csak Kanuti Farkas uram irigysége, fősvénysége és maga nagyzása lón (ErdTörtAd. II.8). Maganagyás, fölfuvalkodás (EnyF: MSz. 49).

Nagyság: 1) magnitudo C. magnitas, granditas MA. grösse PPB. Mennyiség, nagyság, sokaság: quantitas PPBI. Ky serelmenek ees seresnek nagsagaath to zizesegős testődbe zeuvedeel (WinklC. 256). Ew orzaganak nagsagat es nepyuek sokasaagat byrya wala nagy yo zorrel (ÉrsC. 470). Sok népet foglal bé árnyéka nagysága (Thaly: Adal. I.160). 2) magnificentia, megalopepia C. [gloria]; hochachtbarkeit, herrlichkeiten PPB. Ezt mondya uala zent Ferenc czudaluau ysteny nagsagnak magasagat (EbrC. 4). Kirali nagsagnac melto wala: magnificentia regis dignum erat (BécsC. 48). Mikor őlend emberne fia ő nagsaganac zekiben, fítőe es tū tizonket zekeken (MünclC. 50). Hallottok hőkethi zolny ny nyelwőnkön wr ystennek nagsaghyth (JordC. 710). Zemeelyeenek nemesegehe, nagsaga, batalmassaga (ÉrdyC. 646). My koron el yőwend embernek fya az ew nagsagaban (ÉrsC. 5b). Uram tiéd az nagság, hatalom és diczőség (MA: Bibl. I.384). 3) [princeps; der grosse]. Hogy meg zydalmazzon nagsagokat es ereweket: ut confun-

dat magnates et fortes (EbrC. 128). 4) [vocabulum honoris; ehrentitel]. Ila Nagysagot szinte eszt műuelleti (Helt: Krón. 23b). Nagyságtok és Kegeyelmetek szolgája (MA: Bibl. Előb. 6). A harez helyen jődegele ő nagsága Szőgyén felé (MonIrók VIII.361). Alazatossan Nagysagodat kérom, hogy illyen raboddal jó kegyelmet tégyen (Zriuny I.70). Az ő nagsaga boldog idejében ne sértetődniek meg Nagyságod méltósága (MonTME. V.115). Isten Nagyságodat áldja meg, szívesen kívánjuk (MonTME. VIII.31). Teljes hatalmat adunk Nagyságodnak az pártokodókat közzüllink ki irtani (ErdOrszgy. II.544). Nagyságodhoz én nem tehetem maguaut, mert Nagyságod nem ember, hanem úr (Thaly: Adal. I.79). Nintsen értelmesebb állat a kutyánál, az elefántot mondják, de még nem látam ő nagságát (Mik: TörL. 226). A ki az wfatskát feddé, ellensége volt eo nagságának (Fal: NE. 112). A midőn magyar szót Nagyságodtól hallottam (Gvad: FNót. 94).

Nagyságol: [euer gnaden titulieren]. Ama régi, igaz, jó főemberek olyan giggaz gróffocsákát nagságolui nem akartak (Cseroi: Hist. 303).

Nagyságos: 1) [maximus, potentissimus, fortissimus; grösster, mächtigster, stärkster]. A nagsagos meüueket a lelők felillunlia az ő nómős meltosaganal (NagyszC. 232). Ez az hatalmas ystennek erey, ky nagsagosnak mondatyk (JordC. 733). Enekelec az wrnac, mert nagsagos dolgot czelekedet (Helt: Bibl. I. Ii3). Az ti isteneteknek nagsagos cselekedeti (Kár: Bibl. I.168). Az meüőrgés dörög az ő nagsagos szauával (535). Az gazdagsagban tágas mezeje wgyon a nagsagos tselekedetuek (Pázn: Préd. 599). Nagysagos, nagszelekedetű Magdalena (MA: Bibl. Magy. 3). 2) magnificus C. MA. [gloriosus, excellens; herrlich, prächtig PPB. Nagyságos úr, szentelt witez: *eques auratus PPBI. Ki wala romay nagsagos Elek wrnac egyetlenegy fia (DomC. 110). Tamada jambor es isten feelő zylektewl es nagsassag nemből (ÉrdyC. 394). Augialocnak nagsagos azzonya (ThewrC. 77). Nagysagosok, maga birro feiedelmec (Mel: SzJán. 451b). Csak magassakat és nagsagosokat beszélgetnek magok felől (Mad: Evang. 153). Meg bocsátani a bűnt nagsagos elmétől való dolog (Com: Jan. 198). Ila wala ki nagságos wgy jeles jót czelekeszik (Ily: Préd. I.315). 3) [honoris vocabulum; ehrentitel]. Ez kőnyweth yrtha F. M. nadsagos Benyua azzonnak (CzechC. 68). Zent Ilona wala romay nagsagos clazarne azzony (CornC. 282b). Nagysagos tyztőlendew izragomy Demeter ersek (ÉrdyC. 631). Tekintetes es nagsagos wran (RMNy. II.10). Erthlyewk walamy neheységit az ny wronknak Ngos Nadasdy Thamasnak ez ny athyankfiara (LövT. I.77). Zőlyom wármegye, Nagysagos uram, csak az sok praeserwátakkal táplálja magát, hada nincs itt (Bercs: Lev. 146).

Nagyságosan: magnifice C. MA. prächtig PPB. Nagsagosson czelekedee az vr minelűne (Szék: Zsolt. 137). Boldog fiac nagsagossan enekelyetec az wrnac (Pécsi: SzűzK. 52). Vont arannyal tővel varrot ruhában nagsagossan, méltóságosan őltötetvén (Com: Jan. 139). Ez az ő atyafia testét nagsagossan temette (Martonf: SzHist. 126).

Nagyságosit: [magnifico; rühmen]. Nagysagosytya een lelkek wrat (Pesti: Evang. 114).

Nagyságosul: [magnifice, laute; glänzend, prächtig]. Meg zoktak nagsagosul elui (VirgC. 129).

Nagyul: augeo, grandesco, cresco SI. [sich vergrößern]. Mi te idvessegeden őrdőlönk es mi istenőnkuek nevebe nágolonk (DöbrC. 41). En istenem igen nágoltal, wallasba es ekessebbe őltöztel (182). Wr kegyelmessége hire naggyla (BFaz: Castr. E3). Mint száraz cserékhez midőn tüzek nyűlnak, ezek is e szerént őránként nágulnak (GyőngyD: MV. 24).

még-nagyul: ∞ Meg nagyulwnak the mywelkedetyd (KeszthC. 247).

Nagyvolta: [magnitudo; grösse]. Hogy meg mutatna kínáncra nagy volta (VitkC. 93). Lathwan az laborvniak nagy votat, meg yedes (JordC. 400). Mykoron az pap mysoth mond wala, az megh zentelth ostyaban mwatwan az oltary zentsegnek nagy woltath awagy meltsogathi (ÉrsC. 411b). Az olyphant az folyó vizet nagy woltáual meg tartoztathattya (Kár: Bibl. 1.537b).

NÁL (töleleceud) MünchC. 203. émberecud, istémmél 49b. földlékezéud-külön 160b. mesternél Helt: Mes. 370): **1)** [hely] Nál, nél: apud, penes; bei PPB. Nála, nálad: apud se, penes te; bei sich, bei dir uo. Nálunk termet bor: vinum indigena; heimischer landwein PPB. Zegony az rowldewn ewlne es az barat az magas aztalnal ewlne (EhrC. 86). Tartateek fél hű atyanak hazanal: nutritus fuit in domo patris sui (JordC. 728). Az erős véglázak mind némót kéznél volna (Tin. 36). Soc saru vagyon a varga mesternél, de nem mindenie illic a lábadohoz (Helt: Mes. 370). Az kit háznál eső vér, azt még az isten sem szűnyá: qui domi compluitur, huius ne deum quoque miseret (Decsi: Adag. 282). En képeembe megh esküggizél az egyháznál mátkáual (Pout. 251). Az orvosló füvek némellyek idegenek (perogrinae) némellyek nálunk valók (nostrates) (Com: Jan. 29). Titeket a fa-képeknél hadtak (Czegl: Japh. 125). Ott job' helyen vagyon, hogy sem nádom volna (Fal: NU. 313). Tudol úgy is, ötöt nem pompás házáknál kell keresni, bé-tér, és mlut viskónál (Orezy: KültH. 109). Három oly nagy korhely volt kompániáknál, regementnél nagyobb, hogy nem volt azoknál (Gvad: RP. 115). **2)** [összehasonlításban] **a)** [középfok mellett] Ha e világ títóket földöl, tuggatoc mert engemet földölt elob tū tölleceud (MünchC. 203). Megföztateek zemenek világossagatul toab három etendevnel (DomC. 158). Honal feyerb lezek: super nivem dealbabor (KeszthC. 129). Erősebb nálammal: fortior me est (JordC. 362). Nem tamadot nagyob keresztűl Janesnál: non surrexit major Joanne Baptista (386). Az mas tanoythwan eléb eere oda Péternel: alius discipulus praecurrit eius Petro (697). Igen alazatos lezy, zewuodben nagyob bevnovst ne alytuau tevlednel (ApostMél. 23). Emmálmál tób rágalmazásokkal mardostatik (Mel: Jéb. Előb. 29). En Jehova, en nálam sem elsőb sem vtolsob isten námezen; en nálammal tób isten nínez (Mel: SzJán. 35). Jobban tuggyuc nálamál (Mon: Kép. 77). Erősb vagyok tólenel (Kules: Evang. 221). Hatalmasbá lettél minálunknál: potentior nobis factus es (MA: Bibl. 1.23). Nálunknál erősebb: fortior nobis est (1.132). Nínez az ég alatt nagyob bűnös ő nálamál (MA: Scult. 834). Nehézbebebe a lelki betegségek a testi nyavalyáknál (Pázm: Préd. 29). Tüdősé és litelesb mestert nálammál nem találtak (51). Az pouig lott utolban ennél (Zvon: Post. 1.377). Távuul vagyon tū nállatoknál a hogyaságot (Bal: CsLsk. 34). Nállamál-is eléb tudgya (Hall: Paizs. Előb. 7). A jó erkölcsű asszony, a ki a maga kültelességét mindennél eljette, nem akara rea állani (Mik: MulN. 249). Boldogabb ily polgár nálam és nálamál, noha fényes kapa várja gyuhójánál (Orezy: KültH. 72). **b)** [más, egyéb, különb' mellett]. Ky egyeb ysten my ysteniünknel: qui deus praeter deum nostrum (KeszthC. 30). Senki egyeb azt tólenel nem tellete (TilC. 142). Aztisem bannam, ba Keyelmednek más tyztartoya léme nálammál (RMNy. 11.79). 12 fít-nél különben nem adák (Levt. 11.26). Náladnál én más bírót nem keresek (Valk: BÉán). Egy az isten, es ő nálamál míntsen egyeb: unus est deus et non est alius (Helt: UT. M7). Pápátok különb [más] házsemben vagyon nálatoknál (Czegl: Dág. 11.173). Nem látott ember mást kezében a bibliánál (Fal: NA. 176). Mert engemet többre a volna éneknél nem tanított, azért mást nem tudtam emél (Gvad: RP. 33). **3)** [egyéb átvitt ért] **a)** Ha en az en elleseggűnek magamat megalmaztan volna, emalam emy egyhazy jozagy nem volna (ÉrdyC. 549). Balgatagnak láttatom én te nálad (626b). Míg elmém nállam vagyon (GyógyC. 45). Míuel hogy keduetlenee (invisus) volna- nímur mindeneknél az rómabelieknek létec es mestersége

(Mon: Apol. 8). Gyakran azok kedvesek a községnél, kik semmire-kellők a tudósoknál (Pázm: Préd. c). Ő esztelenségek nyilván léssen mindeneknél: insipientia eorum manifesta erit omnibus (Pázm: LuthV. Cíul.). Ha másot hatalmast jegyez-is a zsidó szó El, de Izsajásnál islent jegyez (155). Nínez ő nála lehetetlen ezac egy igés (Zvon: Post. 1.14). Tudva légyen minnyájatoknál: notum vobis sit omnibus (Laud: UjSégis. 11.215). A kegyelem nem henyelő amál, a kinek adodott (DEmb: GE. 200). Félelmes setétségben vala azért őjjel nappal, a tének szívében, mérges hidegnél, igen szűk tartásnál, nem tudván jövedjét (Fal: TÉ. 744). **b)** Wtala nekwl semikepen el nem elhetue (VirgC. 42). Nálammélkál semmit nem czokkedhetec (Vás: CauCat. 242). El lézecz nálannélkál (MA: Scult. 936). El legyen nálam nekül (HollPréd. 39).

NÁM: [en, ecce; sieh]. Nam mind meny es föld tüz es víz tied vram (VirgC. 44). Nam te nem vagi zep ember (74). Nam nem vag mast a neg zegn kő toromba (NádC. 315). Nam menth kegesben theez en velem (NagySzC. 83). Nam en te zeretűl vagyok (Apost. 19). Nam veletők vagyon Aaron (JordC. 62). De nam az az kelkek es eeznek az morsalekbol, kyk lewo lwlhak lw vroknak aztaláról (402). Mam hw hozya ky-deelek tyteket es meny halarra valo melto dologh nem adatot lównék (612). Emberek nám atyaffyak vattok, myre atotok ogymasiak (728). Myt feez, ky meny nam nagy sok extendeeg zolgaltaal wr istennek (ÉrdyC. 10b). Ha ky mondanaa, nam rwhank vagyon, yol mongya (389). Nam seummy bynt nem loek en ez emberben (ÉrsC. 97). De nam meg íutotta az en szeméimet (Sylv: UT. 1.142). Nám az időben sok poganasz vala (RMK. 11.225). Nam királynak Dobro vár kezében lőn (333. 336. 343. 344). Nagy sok országukat az ő fegyverekkel nám ők mind elbirtanak (V.141). Nám egygyű szűuel es artatlan kézel műueltem eszt (Helt: Bibl. 1.7). Hozudlat, acki azt mongya, hogy ez ez egen fellő hokone, merth nam meg monda, hogy ala íut isten (Mel: SzJán. 524). Nam atte papaid nekéd io szerezézt hazudnac (Mel: Sám. 359). Nam az wr isten ō keg. tysser többeth adoti, ad is (Levt. 1.89). Nám Lisziusz uram jó barátja te Kteknem (Levt. 11.83). Nám az előtt, a mig szükségem nem volt, nem kértem (92). Nám níkor ő kmeének mi nyavadyja volt, mindent igazin megirt kme Kdnek (Nád: Lev. 157). Nam meg boczatal Magdalenanac (Bori: Ének. 144). Másut is kéry, nám vgyan reám szoktál íutit egy wr borára (Decsi: Adag. 33). Nám giakorta soc engedelmes fiac meg halnac (Fél: Tan. 555). Hiszem, had népeben ünnezen oly kár vallás, nám Ammont is megverted (Illyef: Jephtha. 10). Nám az Lutheristák feddik es pókik az híin valóknak gonosz cleteket (Pázm: Kud. 154). Nám ki mutatia magát az hit (Eszaf: IgAny. 21). Jobbak s értelmes-bek számára nám olég sok írások vannak (Veresim: Lev. XXij). Nám fel találtak ők, noha te azt írad, hogy sohnt sem takill-yák (Matkó: BCSák. 369). Nám teljességgel elhagyál engemet (Thaly: VÉ. 1.377). Nám föltette az ezéért is, van hozzá vas-tag nyaka is (Thaly: Adal. 1.241). Nám olyuan a kondözéstől mint az olajos korsó (Kisv: Adag. 61). Nám úgy tsátsog mint egy tízőn égű tsérfa (77). Nám a tékozló fiú, aníg az háza rakva volt kalatsal, addig eszibe sem jutott a fekete kenyér (Mik: Tórl. 249). Mondám: Nám tegnap akarta? Felele ő kegyelme: Most nem akarja (Bod: Pol. 116). [Vö. LA, LÁM, LÁDD]

NAP (opun 113): **1)** sol C. Titau, Phoobus MA. some PPB. Naphoz való: solaris; naptól született: soligena C. A napfény elől elállani: a sole absistere; a napnak fekvő hely: prout soli, ad solem locus PPB. Vevőkelett es kewrweal allo helyekekett ynkab vilagosostól uala meg, hodnem nappnak léne (EhrC. 49). Nap es hold megse-tetesőltec (Bécsic. 206). Napyat fel tanazya yokra (JordC. 368). Léznec ehodak napban es holdban (DomC. 256). Az nap myndennek egyenlőképen zylethyk (ÉrsC. 153b). Az napnac felhőttében ba homály vagyon,

esőt jegiez (Cis. G). Ez esztendőben a napban es a holdba semmi fogyatkozás nem leszen 1579 (KNgysz. Cín). Sotifléllebe lón az napnac (Valk: Gen. 39). Valamely bizonyos, hogy dőlben nap fénylik, oly bizonyos, hogy semmi abban nem tanít a sz. irás (Pázm: LuthV. 60). Bizonyos időben az napnak mellőle el megyen 1619 (KDebr. D3). A szőlőt szükség a napnak érni (Mad: Evang. 191b). Musa, van kötve koronád holdból és szép napból (Zrinyi 19). Orézája, mint az ő orejében fénylő nap (Ily: Préd. II.57). 2) dies C. MA. tag PPB. Nappal szőlőtetet: hucigena C. Tíz nap volt a közi: decem dies *interceserant PPBl. Urmaggonne ez scegin ember lilki ert, kit vr ez nopun ez homus világ timncebelewl mente, kiuce ez nopun testet tumetive (IIB). Ez zomoroszagnac napiat isten fordeitotta nekie őrdőmbe (BécsiC. 84). Mikoron bvytvlno zent Mihálnak negyuen napyt (VirgC. 33). Nap napnak igiet torl: dies diei eructat verbum (DőbrC. 39). Atkozoth legőn az nap, kyben eltőnk ez uilagon (SándC. 20). Harom nap, kik őzue memem egi napot zerzenek (DebrC. 54). Zent Ambrus doctor napnak elšte neegyed nappal (ÉrdyC. 581). Nap napnak yelenti yeeith (KulesC. 34). Iob eg nap Cristusnac gaderaba it e földőn ezer napoknal (TelC. 191). Inti penitenciára, eleikbe aduan az wrnac rettenetes napiat (Helt: Bibl. g3). Sophia a Dunához hat nap iaro földni vagon (Helt: Krón. 89b). Ez lewel kelt cheterteken Bodog azon nap elvt (LevT. 171). Vyits-meg már minekőne az mi napinkat (Born: Ének 132b). Az régi napoc iobbac voltac ezeknél (Kár: Bibl. L627). Hadd légyen velőnc egy réhan napokon (MA: Bibl. 121). Semmi nap több vétket nem cselekesznek, mint akkor (Czepl: Dág. Elm. 8).

[Szólások]. A déli magosságra emelkedett nap (Fal: NE. 9). Napenyészet: occidens, occasus MA. Enyészik a nap, enyésznek a tsillagok: dies *cadit, stellae cadunt PPBl. El enyésző félben vale immár az nap (Kules: Evang. 226). Nap eset: occasus solis MA. Egy nagy sánczot ásának, egyik vége napaset felül vala (RMK. VI.137). O the gonoz nappya fogyot (ÉrdyC. 633b). Beesthvelődyk es el hayloth ymaran az nap (JordC. 618). Nap haladatkor: sole occidente PPB. A nap már meghanyatlott: sol jam *praecipitát PPBl. Midőn kitanította volna, hogy azokon a széles mezőkőn a nap igen hevet sűtne (DBenkő: Flor. 104). Csak hogy már alkalmas nappja, a miőlta Kezgelmednek sem embere sem hire nem jöve (MonOkm. XIV.383). Napkelet: oriens MA. Lükik a földőn Edennek napkeletre valo részében (Ily: Préd. 146). Immár a nap felkelve (Pázm: Préd. 563). Napnyugata: occidens, occasus MA. Nap megtérése: solis yugata MA. Napban való fogyatkozás: eclipsis solis MA. Napon sült: solatus MA. krank von der sonnenhitze PPB. Éldegél egy napról a másikra (Land: UjSzegs. II.112). Isten gyónap (CorpGramm. 286). Jő napot sidőknac királfa (VitkC. 83). Egészséggel, adjon isten jó napot, jó estvét: ave PPBl. Isten gyonapot Gál biro (Decsi: Adag. 207). Napot adni: definire diem PPBl. Napot is ad bamar az aránt Tysbének, a mellyen szándéki végben mehetőnek (GyörgyD: Char. 34). Minden isten áldotta napodat ugy fogadd, mintha leg utolsó volna (Fal: NA. 174). Mikoron napot hattac volna neki (Helt: UT p1). Ereol minekeonk Karol herczeg paranczolt, hog my ty Kezgelmetek kezeott napot hagyonk (RMNy. III. 50). Napot hagytam nekik, hogy commissariusokat bocsátok hozzájuk (TörtT. 2 IV.78). Napot illeni: solemnia instituire PPB. Már napot neveztem Kassára: valome bemenetelemnek (TörtT. 2 IV.68). Napszók ő esztendő: annus bissextilis MA. Napot tenni valamire: diem condicere PPB. Napot, órát tenni: diem, horam designare PPB. Napot, órát végeztiünk az fívezér Nasuf pasával (TörtT. 2 L7). Az éczakát nappá fordíták (Mel: Jób. 43b). Az éczakát nappá fordityác (Kár: Bibl. L522. MA: Bibl. L459). Az éjet nappá tészik (Derk: ÓÉlet. 27). Éjjelt nappá tézzen (László: Petr. 235). Kik az éjet csak oem uappá változtatták (SBal: TemK. 150).

[Közmondások]. Eleg az napnak az ű saniarusaga (Fél: Bibl. 10). Végim szokták a napot dűsérni; napot nem fel koltén, hanem lefektőn szoktanak dűsérni (SzD: MVir. 87).

áldozó-nap: 1) [ascensio Domini; Christi himmelfahrt]. Áldozó naptól fogyan pünkőst uapraiglan (VitkC. 55). Olywetyennek heegye, honnan Cristus Iesus áldozo nappan mennyeknek orzagaban feel meene (ÉrdyC. 10b). Tordarol irtuk aldezzo uapraig; mostan ez áldozo nappan bemeneuk hozzá (LevT. 194). Áldozo nappja (MNYil: lrt. 134). 2) festum corporis MA. fronthelmansfest PPB.

aproszentek-napja: pedetonia; unschulldig-kindleintag PPB. Leányom el ment Szent István nappja után, apró szentek nappján (Kár: Élet. I.243).

birság-nap: [dies iudicii; jüngerstag]. Urmaggonne ez scegin ember lilki ert, hug birságnop irtva mend w scentii es unttéi czucien iov feoleol iochlotonia ilezie wt (IIB).

bőjt-nap: [dies jejunii; fasttag]. Bőjt napok: *esuriales feriae PPBl. Ezen benedicitet kel ebedre monday mynd bewth nap mynd hwseewe nap (LányiC. 318). A tobzodas beoit nap kívül is bűn (Vás: CanCat. 566). Nem az hús étel rutitia meg azokat az embereket, a kik bőt napokonk luist észnek (Bal: CsIsk. 359).

dologtévé-nap: dies profestus, operosus MA werktag PPB. (Com: Vest. 126).

éj-nap: [dies et nox; tag und nacht]. Éjnek napnak egyenlő volta: aequinoctium PPB. Beytewle negyuen e nappot (EhrC. 27). Negyuen ee nappra leek az hegynek teteyi etuelu italnal kyl (JordC. 219). Eli napon iariok a prosoucziot (DebrC. 173). Negyven ee nappa bőjtőle (ÉrsC. 353). Negyven ee nappa bəythelél (ThewrC. 187). Az Christus zántalan fele kísértettel haborgattat az négen éj nap a pusztában az őrdőtől (Kules: Evang. 207).

esztén-nap: [septem dies, septimana; eine woche]. Teleek be az wtann ezten nap: impleti sunt septem dies (JordC. 19). Ouman evezeenek Troyaba es oth ezten napygh lakozanak: venimus ad Troadem, ubi demorati sumus diebus septem (773). Onnan meenek Pateolosba es oth ezten napyg (septem diebus) lakozanak (794). Az zent testőt nagy nehezen vyheteek az zent egyházhoz, oth eghez ezten napyg temetetlen hagyaa (ÉrdyC. 412). Ezten napra esmeg el yeween zent Gamaliel, monda (446). Zent Zakarias pap, kynek zent innepe ez may napnak elette ezten nappal esyk (627). Bewona magath zywr rhwabn es hamwal meg byute magath es egy ezten napygh etlu ytlan zemwede (ÉrsC. 346). Ő armad ezten napra ala jwn es mindeket meg eleket; ők zayabol allotak, hogy ő ezten napra ala jw (RMNy. II.69). Az nappya ez iwewedew kedhez eztennap (103). Az számevő emberek ezten napon Liudván lesznek, osztán onnét oda mennek (Nád: Lev. 99). Abban maradtak hátra, hogy tengelyek törőtt el, kinck ma ezten nappja vagon (209). Harmad ezten napig harmincz keet kalongia bwzat adgioo (SzékOld. II.302). Úgy reméllyiük, ezten napra vagy szombatira hozzák őket (RákGy: Lev. 96).

esztenez-nap: octavo ab hinc die MA. der achte tag von heute gezählt PPB. Hir ez, hog Derwisbeg ezten ez napon indwlt fel Bwdara (LevT. 173). Ezten ez napra, legtávob való terminusra itt legyen 1878. (TörtT. 16).

farsangoló-napok: dies *stulti PPBl. [fasching].

hagyott-nap: comperendinus, *status dies, *pacta dies PPBl. [festgesctzter tag].

halévő-nap: dies *pisculentus PPBl. [fasttag].

halottak-napja: [dies defunctorum; aller seelen tag]. Inaran lezen emlekezet halottak napyrol (ÉrdyC. 607).

hamar-nap, hamarvaló-nap: propediem MA. ehesten tages PPB. Kérem Kdet, hogy hamar felkildje Porencz uramat, mert ne talán űk is elmennek hamar nap (Nád: Lev. 185). Hamar való nap kijő az ispán (LevT. II.53) Monda, hogy a döbröczeniék hamar nap alá jönnek Bulára (MonTME III.84). Haladék nem lesz benne, hamar nap teszek róla (SzD: MVir. 419).

harmad-nap: triduum C. MA. der dritte tag PPB. Harmad napja, hog' zenwednek enghom (JordC. 479).

harmadnapi: triduams MA. dreitägig PPB. Harmadnapi hideglelés: tertiana febris MA.

hold-nap, hó-nap, hó-nap: 1) mensis C. MA. moonth PPB. Más fél hónap: sesquimensis; két hónap: bimensis C. Nem akar uala hanem csak egy honapon lakozni egy helyben (EhrC. 121). Felosege foga es titkoffa uala ömagat öt honapocban (MünchC. 108). Kylencz honappaa te mehődbeu rekeden (CzechC. 6). Meegh negh honapok vannak, ees az aratas el jó (WinkIC. 299). Kileuc honappa te zizei meheduec termebe akára lakozoi (NagyszC. 383). Harom honapnyg neky zolgala (ComC. 51). Nem gyonk vala haromzer beteben, hanem honapan egyzer (DomC. 249). Az vad kecskéé lány hónapra ellenee (Kár: Bibl. I.536) Az 12 hódnapról, melyből az fődönc állapattya és az születetnekne természetec meg ismertetnee (Cis. A1). Első lezön az esztendőnek honnapy ködöt (Beythe: Epist. 99b). Két hódnap el telne haza fordult vala (Illyef: Jéplta. 35). Kiesoda utat előbbeni hónapimhoz (Lép: P'Tük. I.132). A mensis hóld napnak mondasék, mert a hóldnak járása külömbözteti meg (GKat: Titk. II.17b) Kevés napok mlva egy hó-napja leszen (Gvad: Orsz. 2). **2)** [menstruum; monatsfluss]. Oly asszony, kinec hónapja foly (Nad: Kert. 58b). **3)** cras C. MA. morgen, den folgenden tag PPB. Hónap után: perendie; hónapról hóára halasztoc: erastino, procrastino MA. Hónap reggel: crastina die mane PPB. Ha az wr az aratást barátira hallaztótá, hónapon ez wetemet meg nem arattak (Pesti: Fab. 61). Ezt es jól értjük, hogy holdnap éjjel ott Rinya mellett háltnak (TörtT. 1.280). Hónap két felül Morvában s Austriában bécsapni rendeltem vala (Beres: Lev. 85). Ma meg eresztik érzékenységeket minden fesletségre, hónap megint válogatott áhétatósággal táplállyák lelkeket (Fal: NE. 40).

új-hónap: neomenia C.

hónapi, hónap: 1) mensis C. MA. monatlich PPB. Két hónapi: bimestris; három hónapi: trimestris C. Akkoron zentlitéteek meg, nykoron ymaran hatod honapy vöna ew amyanak melében; meene zent Ersebeth azzont meglátogathny wrwnknak egy honapy koraban (ÉrdyC. 351b). Meg váltásé, mikor egy hónapj leszen (Helt: Bibl. I. ZZ2). A gyermek még nem vala éégy hónapj (Helt: Krón. 79). Okossan esolekedec kisedel öcheuel, ki meg három hónapj aleg vala (Pécsi: SzilzK. 94b). Mikor az elsőszülétee egy hónapiac (MA: Bibl. I.137b). **2)** erastinus C. MA. [morgiz]. A hazat meg söpörök a hónapj napnak tisztóségere (DobrC. 47).

mindén-hónapi: menstrualis C. [allmonatlich].

hónapnyi. Öt hónapnyi: quinquemestris C.

hónapos: [menstruus; monatlich]. A hónapos hírek is böven tudósítanak, hanem az akkori időbeli szokása járásit Párisnak öhajtom igen is tuhni (Fal: TÉ. 770).

hónapi-nap: crastina *hora, dies crastinus PPB. (morgiger tag).

hóta-napja: [dies emortalis; sterbetag]. E peniglen hóta napjg az emberben megmarad (Pós: Igazs. I.230).

húsevő-nap: caruarii, obsonii dies; floishtag PPB. Ezen benedicítet kol ehedro mondany mynd bowth nap mynd hws ewe nap (LányiC. 318).

husvét-napja: [festum paschatis; osterfest]. Hosweth napja el mwlván, ewezeenek Troyaban (JordC. 773). Az eegyhazaz hosweet napanak előtte nagy zenwedetessegöt teezen (ÉrdyC. 33b).

idő-nap (előtt): tempestivum MA. zeitig, zu rechter zeit PPB. *Idő nap előt: praemature, ante tempus MA. ante *diem PPB. Ne illeletek idő nap előt, míg nem el idő vr (DobrC. 261). Ydü nap előth ne akaryatok valamith itlyny (Konj: SzPál. 135). Ne szüdekokkodgyee idő nap előt érteke felöt igen nagyra (Born: Evang. III.264). Senki a dolgot idő-nap előtt ne tudná (Czepl: MM. 6). Üdö nap előt szem fájökká, vakokká lesznek (Csanaki: Dögh. 8). Mi azért ugyan nem akarnák abban ezéért tenni idő nap előtt (MonOkm. XXIV.107) A magat iaat időnap előtt fészkebből kikergeti (Misk: VKert. 379b). Idő nap előtt mindenbül ki-ürülnek és búó órákra szorúlnak (Fal: UE. 454).

ítélet-nap: dies iudicii, dies novissimus SI. [jüngster tag]. A mindeplató vr itélet napian meglátá azokat (PécsiC. 46). Ködöb lezen sodoniac es gomorraiac földöknee itélet napian, hognem a varosnac (MünchC. 31). Az itélet napian meglatyak embernek fyt; vartyak meg az itéletnek nagi es rettenetes napiat (VirgC. 147). Zenwedhetesb lezeo az ytheeletnek napan (JordC. 382). Tyronnak es Sydonnak kynuyeben lezeo dolgok az vtolso ytheeletnek napan, honnem tynektek (387). Bynceek, kyk bocauatot uyernek az vtolso ytheeletnek napan (ÉrsC. 267). Az itéletnek napian testekbe fol tamadnac (Helt: Bibl. I. 22). Valameniszer az itélet napiarol gondolkodna, mind amiszor szivemben es testemben meg rettenem (Lép: P'tük. II.196). Miert hinnénk ő benne, hogyha semmi itéletnapot nem várhatnánk (MA: Seult. 23).

jelés-nap: festum, dies solennis MA. feriae solennes; fest-tag, feiertag PPB. Ystennek yeles nappya es egyeb zenteknek ynkab tyzeltetyk (EhrC. 85). Chak ieles napokon zokot vala menny az kősege (VirgC. 36). Hallyok hydethny minden yeles napokon (ÉrdyC. 366). Sydoknak nag' yeles nappya (ThewrC. 4). Innepeken és az ieles napokon (Kár: Bibl. II.152b). Három yeles nap volt, mellyen tartoztak az férfiak Jerusalemté menni (Pázm: Kal. 733).

kántor-nap: [quatember]. Imaran leezen tanwsagwnk az barom cantor napokon (ÉrdyC. 20).

karácson-napja: festum incarnationis Kr. [christtag].

kis-karácsonynapja: [circumcisio Domini; neujahrstag]. Kys karácson napra valo predicacio (DobrC. 95). Kis karácsonak nappia egi nemineoó nednességre fordul 1572 (Kécs. 106).

keresztelő-nap: dies lustricus; reinigungstag, tauftag PPB.

keresztjáró-nap: dies rogationum Nom. 2 437. [bütt-tag].

kisasszony napja: [dies nativitatís Mariae; Mariä geburt]. A borokat pinceieben tarezá kys asszon nappiagy (RMNy. II.2).

köz-nap: dies profestus MA. dies operarius Nom. 3. werktag PPB. Köz napon s akar innepen (Sam: Cer. 59). Incep nap ha vétkozel, nagyobb hogy nem mint köz nap (Vás: CanCat. 237). Némely dolgoknak innep napon érezzük nagyobb izi, némelylyeknek köz napokon (Pázm: KT. 64).

hét-köznap: profestus C. MA. werktag PPB. Hét keznapba wechernyere chyak egy antifona (LányiC. 254). A heuylök még hétköz napokon is hivalkodnac, ide s tova esvarognac (Com: Jan. 197). A sinodusban el-vegeztetik, hogy a frantzia notákra iratott zsoltárokat-s énekeljék hét köznap (Dob: Pol. 82).

hétköznapi: profestus MA. werktägig PPB.

köznap: profestus MA. werktägig PPB. Nem lútták köznap lakásra, hanem innepre (Zvon: Post. II.436).

mai-nap: 1) [dies hodiernus; heutiger tag]. Tyztelendv atyam azert ivtem ez may napon eleybe, hogy en bynemet meg akarom vadolni (VirgC. 2). 2) [actas nostra; unsere zeit]. Mái nap az urtiakat igen gyengén, kényesen nevelik (Fal: NE. 34). A vízözöntől fogva nem volt annyi böcsülete Éva asszony leányainak, mint mái nap (Fal: NU. 352).

más-nap, másod-nap: [dies posterus; den nächste tag]. A mezey fűveket, ky ma vagyon es mas nap az kemenezeben vettetik, ysten ruhazya (JordC. 371b). Másod napon menyeközdi lakozások lésznek (Com: Jan. 117).

ményekző-nap: [dies nuptialis; hochzeitstag]. El ivttenek az artatlan barannak menyekze napgy (ÉrsC. 135b). Mikoron fiam fel nekedett volna, lakodalomnac menyekző nagot szerzée (Kár: Bibl. I.467. VerG: Baráts. 9b).

mi-nap: nuper, proximo C. neulich PPB. Csak ez minap: pronuper C. Csak ez minapon is ezekel vütnük (Ilov: NS. 8). Minapon attiamnak Ión halala (10b). Ez minapon ys az Kd iobagy wrannak egy iobagyth wertek (RMNy. II.31). Mynapon kwlthemi wala Kmnek buz penzt nemez wenny (LevT. I.5). Ez minap irt wala Kd énnékem egy levelet (II.162). Csak e minap is: heri et nudius tertius (Decsi: Adag. 121). Édes attyád minap kflmbet próbált (Czecl: Japh. 39). Kit edgy pápista csinált a minap (Sámb: Isp. 12). E minap menő ezen házunk mellől (Thaurz: Lev. I.5). Minapon kültek wala huszonégy mívest es azok es többnyire gyermekek voltak (TörtP. I.274).

minapában, minapében: ∞ Mennyei tudomány, mely a minapében támadott új tévelgyöknék ellenvetéseitől megoltalmaztatik (GKat: Titk. Cím). Minapában ottan a hajos ahaji a Cziber mellett szántunk wala (Nyr. VII.371).

minapi: pristinus C. nuperus, nuperinus MA. kürzlich, neu PPB. Minapi: pristinus PPB. A minnapi álmomban (Helt: Krón. 27). Az ti minapi és fűdöten költ szemetlen cathalogustok (Bal: CsIsk. 414). Az eledeleket nem csak az újakat, hanem még a minapiakat s félben megettetek is elő hozza (Com: Jan. 82). Nem olvasta volt meg minapi írását (Czecl: Japh. 84). Ellenek irt minapi oculart (Czecl: MM. 18). Az halando minapi emberekkel oly örökke való Christust vetsy őszve (MNyil: Irt. 326). A minapi levelében az ilyen dologra való nézve póké ki kend ezeket a deák szókat (Misk: TörL. 70).

minapiban: [proxime; neulich]. Tsak minapiban: nuper *admodum PPB. Kwltnk wala e my napiban Kegelmédhez a mi emberönket (RMNy. II.134). Thy Kegelmétek ez mynapyban az my iozagwnkra rea kylthe az zolza byroth (227). Im csak ez minapiban is ő nagysága Lipa felé jöve (MonTME. III.39). Gondolja el Kéd, mint járt a minapiban Forgáts uram (Mik: TörL. 61).

mindén-nap: quotidie C. MA. täglich PPB. Minden napon vrac testet, veret veni sem olčarom sem dicérem (VitkC. 43). Mindennap lakodalmaskoduan mind holtáig, meg ielentette, hogy testi bátorságra elt (Born: Préd. 390). Az Salamon asztalára mindennap harmintz véka semlye liszt wala (Kár: Bibl. I. 305). Mindennap viselő szoknya (Radv: Csal. II.283). Mindennap áfiumot ü eszik wala, hogy keresztény vére ü kegyetlenn volna (Zrinyi I.30). Mindennap gyüilöli menyét es nem szereti (Kisv: Adag. 385).

mindennapi: quotidianus, vulgaris C. täglich PPB. Minden napi zvksegedet meg zolgaltatyak (VirgC. 55). Az viaskedaa menden napy, es rytka az meg gyevezes (CornC. 296). My kenyerünketh mynden napyath agyad neekünk ma (ÉrsC. 164b). Minennapi vásár (Ver: Verb. 166). Ha mi eszedben jutott,

jegyezé-fel a mindennapi dolgokat fel jedző könyvben (Com: Jan. 158). A mindennapi áldozatok juhokból készítettének (Misk: VKert. 202).

mindénnaponként: quotidie MA. täglich PPB.

mindszent-nap: [festum omnium sanctorum; allerheiligentag]. Minden scent napia (MünchC. 11). Ez fevel meg mondot mynd zent napyan (MargL. 71). Myntzeit napyanak meltesagus innepéről (ÉrdyC. 599). Mynd zentek napyá kez es adwenth kez halottaknak wochnyvet kel mondany (LányiC. 304).

mivelő-nap, mives-nap: profestus C. dies operosus MA. werktag PPB. Mylec napok (Pesti: Nom. 18). Mivelő nap munkára mennyen (MA: Scult. 749b. Illyef: BCSTomp. 88). De ezeket az isteneket csak munkás és mives napokon tiszteltée (Prág: Serk. 492).

munkás-nap: ∞ (Prág: Serk. 492).

napi-nap: [dies; tag]. Terteenek egy napy napon, hogy egybe gyüleenek az papy fevedelmek (JordC. 598). Mykoron egy napy napon oda menne (ÉrdyC. 143b). Egy napy napon meg yelenteo ew neky wr isten, hogy laza kellene terny (183). Törteneek eegy napy napon (362). Ez nappy napyon tarch ees eressyeh engem wram Ihus (GyöngyC. 24).

néha-napján: [quondam; einst]. Az a boldog lakóhely, a hol néha napján Ádám atyánk lakott (Moln: JÉpül I.10).

nyugodalom-napja: [dies ad quietem datus; ruhetag]. Szombat avagy nyugodalom napja (Com: Jan. 7).

pünkösd-napja: [pentecoste; pfingsten]. Melly erő pinkösd napján adaték ő nékiek (Tel: Evang. II.233).

rövid-nap: prope diem MA. [ehestens; in kurzer zeit]. Ernek vtanna ryvud napon ky mulek (DebrC. 504). Igen rewid napon my clautromwnkba haza jwthank (TelC. 312). Rewyd napon Kegelmédet esmegh erthethem (RMNy. II.72). Kit rövid nap azon leszek, hogy kivált-sam (LevT. II.85). Rövid nap meg láttyác szabadulástokat (Kár: Bibl. II.107). Rövid napon meghaloc (MA: Bibl. I.47). Rövid nap meg mutatom, hogy tí az szárazon vadtok (Forró: Curt. 108). Nem látma efféle vérben merült sereget rövid nap az az égen járó nap (Czecl: MM. 130). Adja meg az isten rövidnap azt érnem (Thaly: VÉ. I.431).

sudos P-napok: Idus C.

számvévő-nap: [dies iudicii; jüngster tag]. Bizonyos számvévő nap rendöltöttő, az, melly mondatie utolsó napnac (MA: Scult. 800b).

szék-nap: [dies conditionis; gerichtstag]. Az zek napyára be jeoyenek (ErdOrszgy. 394).

szentkérészt-napja: [dies ercis; kreuztag]. Zent kereszt-napyara iutuan imatkozyk wala Aluerna neuw beginek oldalán (VirgC. 33).

szökő-nap: [dies intercalaris; schalttag]. Szökő nap, melly minden negyedik esztendőben februariusshoz adatik: embolimus PPB.

születés-nap, születet-nap: [dies natalis; geburtstag]. Ysten zewletety napyá: nativitas Domini (EhrC. 73). Herodesnek zyletoese napyan Herodjának leanya tanczot theen (JordC. 398). Oly ember, ky az tykerbe neezy lw zyletetynek napyath (833). Azert zolgaltá ew zyleteeseenek napyat (ÉrdyC. 523).

szün-nap: [dies ad quietem datus; ruhetag]. Hideg lelésé-től való szün napjain versékbe foglalt olmlékedése (Gvad: FNót. 148).

tég-nap: heri C. dies hesterni MA. gestern PPB. Tegnapon latod időben lağa meg ötet a hideg lélet (MünchC. 176). Kyket tegnapon merdeel meg utalnod (DomC. 192). Es monda nekyk: Hol twgyatok, hogy een tegnap nekthek arwlam wala (ÉrsC. 88b). Tegnapon vala az keseres nap (TelC. 151). Az terek Pechywl megh tegnapon el indwlth (LevT. I.127).

tégnapelőtt: nudus tertius C. pridie MA. vorgestern PPB. Tegnapon es tegnap előtt vala az keseres nap (TelC. 151). Az komarj hayduk thegnap elwst az mereney ispanth athal lwlthik (LevT. I.225). Tégnapelőtt vettem Nagyságod méltóságos parancsolatját (Beres: Lev. 7).

tégnapi: hesternus C. MA. gestrig PPB. Ezer eztendek te zemeyd elevt olyanok mynt az tegnapi nap, ky elnwlt (CornC. 60). Tegnapy heted horan hagyaa el hwtet az few faydalom (JordC. 637). Tegnapy napon enneu ky menween, maskeppen hattam ez hazat (ÉrdyC. 513b). Mi chac tegnapiac vagyunc es semmit nem tudunc (Mon: Apol. 3). A tegnapi napot nem mondlatom, hogy elvesztettük volna (Mik: TörL. 344). Emé tegnapi goniba, a vice-vice secretarius elvégre egyet nyikana (Fal: NA. 234).

toldalék-nap: bissextilis Com: Jan. 170. [schalttag]. A negyedik esztendő a Mátyás ngrásút minden 4 dic esztendő után elő forduló toldaléc napot elő hozza (Com: Jan. 170).

törvény-nap: [dies iudicii; gerichtstag]. Be menth az hagott harmad nap es az törwén napra (RMNy. II.73). Teruen napot ad isten nekie, hog perelhessenec (Mel: SzJán. 498). Egy felől maga kerülte a törvény-napokat, más felől pedig el-vidolta a püspököt (Bod: Pol. 207).

úr-nap: festum corporis Christi SK. [frobnlechnamsfest]. Ez az vr nappan valo predicacio (CornC. 168). Az zentséges wr napparol walo ayttatos, zeretetés predycayo (ÉrsC. 555b). Mi tertzik neked az vr napiának inneperül, az mint hünnya szoktak (Zvon: Osiand. 189). Én megjelenttem ő felségének, hogy Bay László uram ur napján nem lötetett (TörtT. III.331).

utolsó-nap: [dies novissimus; jünger tag]. Sokak mongak emmekem az vtolsó napon (JordC. 374). Minékünk is számot kell adnunc az mi sáfarkodásunkrol; bizonyos számvévo nap rendöltötöt, az melly mondatie utolsó napnac (MA: Scult. 800).

ünnap-nap, innep-nap: dies festus Kr. [feiertag]. Générkédietne vendégség ec es innepnape (BécsiC. 67). Ne ez innep napon, ne talantal haboro lenne a nepben (MünchC. 63). Mondotta Ihus: Veedd azt, my kell az innepnakra (WinkC. 151). Egy zent innep napou zent Margyt azon mene egyházban be (MargL. 67). Yunep naphoz zentellyed: diem sabbati sanctifices (JordC. 54). Illed te ah heteknek ünnepe napiat (Ozor: Christ. 175). Üzic az torkosságat kinaltkeppen innep nap (Born: Préd. 410). Ez mái innep napot meg illenűne (Zvon: Post. 1824). Kristus születésének innepinapja (Ily: Préd. Előb. I.4).

vasár-nap: dies Solis, dies dominica MA. sonntag PPB. Ez lenel költ Seuderő warosaba wosarnap (RMNy. III.28). A vasárnapot megtartottáe, meg állotté (MA: Scult. 904). Az heteknek napjai: vasárnap, hető (Com: Jan. 7).

pálfma-vasárnap: [dominica palmarum; palmsontag]. Az urnak szenvedése palma vasárnapjára tartozik (Mad: Evang. 6).

virág-vasárnap: verbenalia, dominica palmarum Kr. [palmsontag].

virágvasárnapi: [ad dominicam palmarum pertinens; palmsontag]. A virágvasárnapi pompából (a pogányok) azt ílték, hogy a mi istenünk számára (Pázm: Préd. 434).

vég-nap: 1) [dies novissimus; jünger tag]. Ő igaz törvénynek ki szolgáltatója, vég napkor rosszakunk büntetés adója

(Orezy: KöltH. 61). 2) [dies vitae extremus; sterbetag]. Szűz Mariá mellett te veg naponon szent fiaac előtte vgy tamadgyon (RMNy. II.336). Isten szentit te végnaponon vgy lathassad (uo).

vízkereszt-napja: festum epiphaniae Kr. [dreikönigstag]. Víz kerezit nappan jmtattot vronk az pogan kyralyokhtwl (CornC. 373). Ez elnwlt vyz kereszth nappya thayan nymynemoo jeles dolgoknak meg-latasara mentheonk wala (RMNy. III. 49).

Napbéli: [solaris; sonnen-]. Az második napbéli fogatkozás mi tőlünk nem látható lézen 1620 (Kal. C2).

Napént: [unius diei; eines tages]. Nem syete ah nap el enyezny wgy mynt egy napeent wona: non festinavit sol occumbere spatio unius diei (JordC. 309). A napot egy napent való ideig egy helyre állata (Helt: Bibl. I. a.3).

Napi: 1) solaris, solanus MA. sonnen- PPB. A földet a napitést vagy alkotvány nagysággal félyül lallad (Mad: Evang. 469). 2) [diurnus, diei; tag-]. *Két napi: biduans; *napi munkás: mercenarius MA. Mikoron az harmync gyereket el hoztak volna, monda neky zent Bereek (CornC. 351). Egy napy yaro feldet yottenek (JordC. 525). Jerusalem mellet vagon egy napy yaro felde (708). Negyed napy lyhed loly vala (DomC. 284). Mykron Jesus volna tyzenharmad napy (ÉrdyC. 63). Csak egy napi élet: ephemeru vita (Decsi: Adag. 278). Egy napi avagy csak egy napig tartó hidegletés (Com: Jan. 58). Azt is mondgyák, hogy még negyven napi nem lézen a gyermek, nem is nevet (László: Petr. 8).

Napig: 1) [usque ad — diem; bis auf den — tag]. Ha valaki elt volna ez velagnek kezdetywl fogwa mind ez napig (VirgC. 93). Teek bezedeli myndenrel, kyketh kezdé Jesus tanoytany mynd az napygl (JordC. 706). Kynek tytkyaat mynd ez napygl senky sem ysmerte (ÉrdyC. 358b). 2) [diem, die; den tag]. Mikoron ez ilien nehez tizet sok napig viselte volna (VirgC. 74). Az harmad napyg sem az meenyey saffaur, sem az ew őzwere nem eettek yttak vala (ÉrdyC. 509b). Tehén ganéjba tegyed az tölmagot, ötöd napig kikel (Radv: Csál. III.50). Még itélem uram, eszten ez napig eltart, ha tovább nem is, itt az gyülés (Gér: KárCs. IV.178).

Napiglan: 1) [usque ad — diem; bis auf den — tag]. Napot kiralkak nap felet toldaz: ő eztendoeit nemzetnek napiglan es nemzetien (AporC. 7). Nem zent ur isten az ő zentenek attala mynd ez napiglan killőmb killőmb codakal feleni (TihG. 29). Az meli hideg mind az vtauna valo napiglan tart 1572 (KBécs D7). Nevekodik az anyaszentegyház mind az utolsó napiglan (Pázm: Kal. 538). 2) [diem, per diem; den tag]. Heet napyglan zevnetlen marada az koporsoual (MargL. 184). Mely illatnak zarnazasa meg marada sok napyiglan (DomC. 151). Ha tyz napyglan hozyaam nem akaradotok yewny (ÉrdyC. 358b). Meg marada az helyen ket napyglan (ÉrsC. 74). 3) [temporis intervallo; eine zeitlang]. A pokolnak közepe reze, kyben vanac megzabadulo lelke, de kezntnac napiglan (NagyszC. 321). Az vr napyglan tyredelmesegeőt mwat hozyank (ÉrdyC. 72).

Napigvaló: [diei; tag-]. Megbünteti beted napig való poklossággal (MA: Bibl. I.130b).

Napjában: [singulis diebus; täglich]. Napjában három idecbe inadkozic: tribus temporibus per diem orat (BécsiC. 146). Hetzer mondottam napjában diezeret (AporC. 98). Paranesola, hogi [ne] menne hozza, hanem csak egizer napiba (VirgC. 40). Napyaban teobzer egy zernel nem ittanak (DomC. 297). Bort nem ywlth napyaban elak egyzer keweset (ÉrdyC. 442). Az igaz is hetzer esic el napjában (Born: Préd. 452b). Háromszor napjában meg-tölözni feletté való (Com: Jan. 112).

Napnyi: [unius diei; einen tag lang]. Egy néhány napuyit szántott (LevT. II.31). Edgy egész napni ideig (Megy: Bayle. 436b).

Napocska: diecula C. MA. kurzer tag, kleine zeit PPB. Egy-néhány kevés napotskákknak látszottak a sok esztendőkt forgási a szerellem nagy vóltából (Pázm: Préd. 757). Feltetszett napocskám homályban borula, szelid galambocskám tíflem elvadula (Thaly: VÉ. II.13).

Napol: comperendino C. chronisso, diem transigo MA. [den tag zubringen]. Késődni, napolni: *subsistere in aliquo loco PPB. Ott táborostul barmad napig napolván, Aradnak minden kertét hamuvá teteté (Szal: Krón. 362). A gonosz idő miatt honn kellene naplani (Nyr. X.470). Ott naplanunk kellették, mert a szászok nehezen akarnak vala elé állani (ErdTörtAd. I.127). Felső-Őrsön naplottunk, éjjélkor pedig mentünk Jósivához (IV.97). Rima-Szombathoz szállottunk, ott naplottunk (123). Czikón alól sílemedi mezőn szállván meg, tegnap ott naplott (MonOkm. XIV.133). Ott akadván Kis Mihály urunkra, az holott mi is vele egyfitt napolván, rajtunk ütöttek a katonák (KeeskTört. III.159). Két nap mulva érkezik Pasartik nevű városhoz, az hol egy hétig fog naplani (MonTME. VIII.14). Ha valami félelem volna, berihetnék az nádas közzé, ott napolhatnának véle (MonIrók. XXVII.238). Az parton dísztelen napolni, gyorson akarék azért által menni (Szentm: SÓDics. B3). Akkor hozta más ember is valósíggal most Stomfán naplani az németet (Bercs: Lev. 233). Táborá 3 nap ott napolt (Kőnyi: HRom. 71).

még-napol: ∞ Itt megnaplánk egynehány napok alatt s vala is szükségünk rá (MonIrók. VIII.383).

Naplás: comperendinatio C. chrooissatio MA. [zeitverbringung]. Halogatás, naplás, naptöltés: comperendinatio PPB. Az ilyen ember sok bűjkálással s naplással viheti az ilyen útát véghez (MonIrók. XXIV.451). Ne legyenek az innen menő követei Nagyságodnak ott biába való mulattatásokkal, naplásokkal terhére (MonTME. IV.399). Járását nyomának s rejtek naplásának hírtől el sem viszik (Thaly: Adal. I.191). Azúlta az nagy pusztaságú országon minden naplás nélkül gyűvünk (RákF: Lev. V.437).

Naponként, naponkéd: quotidie, cotidiane, in dies singulos MA. täglich PPB. Imágéac ötet mendenha, menden naponkend jól mondaok ő neki (AporC. 25). Vtét isteni zent ayandekokal naponked wregty vala (VirgC. 76). Engómet naponkeenth veetkőzötth ees az te paruncholotodath megh törőöth megh nem gótrei (WinklC. 244). Verőőnek meltosaga, ky naponkeenth nekőd aldoztatyk (268). Naponked mondatik nekem: Hul vagón a te istened (DöbrC. 96). Nag ayetatossaggal kezdé mondani naponked ez ymadčtagot (NagyszC. 295). Ioob naponkent keueset, honem ment ritkan sokat eni (VitkC. 52). Meltan tyztelendeu my terlevnk naponkent ez zent haromsag (CornC. 60. 96). Naponked gywl vala az hyveknek hlv zamok mynd fyrrfywban, mynd azzonyallatban (JordC. 721). Naponkeed wyg kell vonny, mynd az baromnak (ÉrdyC. 516b). Te eretted eldezteenek naponkeeth (KeszthC. 111). Isten ygaz byro, erews ees bekeseget, mynem naponkeeth meg haragzzyk (KulcsC. 11). Naponkent károsk vagyonk az w byrodalma myat (LevT. II.2). Naponkéd nevelyűc és erősisűc gyenge hitfikat (Bom: Préd. 268). Van vagy 100 katona most is köztünk, szivárkodnak naponként is ugyan az Dunántúl valók által (RákF: Lev. 7).

éj-naponkéd: [diu noctuque; tag und nacht]. Egy ifju, kinek anyja é-naponkéd sirbon (RMK. I.24).

Naponkédi: [quotidianus, communis; alltäglich, gewöhnlich]. Adgyd naponkedi előkeñerónket (NagyszC. 343). My kenyerw-

ket naponkedyat agyad nekűnk ma (JordC. 563). My keñerónket naponkediad agyad nekűnc ma (DebrC. 472). Mynden rytka es zyk allat draga, az naponkedy kedeeg wtalatus (ÉrdyC. 465b).

Naponkéntvaló, naponkédvaló: ∞ Naponkedualó vetkezetimben el zennedet (VitkC. 30). Legyenek az maradekok az arwknak es owzegeyeknek napon keed vala eletekre (JordC. 251). Syr vala, mykoron az naponkent valo myseknek tyztessegeet zolgnahya (DomC. 44). Naponkéntvaló nyavalyakkal nehezítettünk (Pázm: Préd. 64).

Naponnan: [quotidie; täglich]. Ő yrgalmassaganak myatta anne erdőmöt wallyak menyorzagban, hogy ha mindőn naponnan meg wegeztem volna myndőn orakat ő zenczegős kenyanak emlekőzetyben (CzechC. 39).

Napot. Napott nap-estig: tota die, per totum diem PPB.

Napotló. Egész napotló napestig munkalodnak (ACser: Enc. 217).

Napoz: procrastino MA. aufschieben, forttagen PPB.

el-napoz: ∞ Minden hadnagy és bíró tartozik minden törvényt el napozni (SzékOkl. II.120).

még-napoz: [?] Rác Tamás arestomban tartatik es megh is napoztatot it vala vádoltatot társával edgyűth (TörtT. X.136).

Napozás: [comperendinatio; zeitverbringung]. Abban napozás, mikor meg indul, nem leszen, mert az mely bertelen szokot tetszeni a villámlás, oly bertelen leszen az embernek fiának eljövetele (Alv: Post. I.33).

Nappal: 1 [dies; tag]. Ionas volt a cetnec hasaban harom nappal és harom eyel (MünchC. 36). En te neked nappal hetzer mondek dičiretet (DöbrC. 70). Ha az iőnőndő vasarnapon akars comonicalni, enčelkegel anač előtő barmad napal (VitkC. 38). Az vr az vylagossagot nevezee napulnak és az setetet eynek (JordC. 5). Hogy nappal let vona, tamada kerdezkődes (750). Te eleted miként ha ég hay zalon ketenek ég golobist fel minden nappa (BođC. 1). Jesus negywen ee es nappa beytele (ÉrdyC. 137). Oly nagy viláosság volt, mintha nappal lett volna (Zvon: Post. II.252). A nappalokat és az éjtszakákat meg-külömbőzteted (GKat: Válts. L850). A nappal ki-fejtődzik az éj barna polájából (SzD: MVir. 314). **2** lucī, interdiu, subdiu C. de die MA. [bei tage]. Éyel es nappal zernetlen zolgal vala az vr istennek (CornC. 278). Zazzor nappal, zazzor eyel esőt terdre ew ymacaghanak ydeyn (ÉrdyC. 442). Latod, mel nagy vygasas-sal eyel es nappal eelnek (ÉrsC. 277b). Gondolkodyk w ueky terweyebe eyel ees napal (KulcsC. 1). Nappal arnekat ad vala ő nekic (Helt: Bibl. I. d4). Nem job leszé bartzolauk nappal (Zrinyi I.134).

éj-nappal: 1 [dies noctesque; durch tag und nacht]. Negywen ee nappa béythelél (ThewrC. 137). **2** [diu noctuque; tag und nacht]. Mind ey nappa el munkalkodik (BođC. 8. 17).

éjjel-nappal: 1 [diu noctuque, sine intermissione; tag und nacht, unauffhörlich]. Te vag az, atkozot nyel, ki haragtartásokat, vetekődesőket eyel nappal nem zónól fel tamaztanod (GuaryC. 16). Istenec tyztessegere naponked eyel napal olus zay pater nostert (VitkC. 13). Éyel nappal eedes ymacakban zolgalnaak az vr istent (ÉrdyC. 338). Remete modra cellaat zerze maganak az vadon erdőben es ott zolgal vala eyel nappal az vr istennek (544). Ha az eedes Cristwshoz eyel nappal főhazkodandotok (ÉrsC. 241). Éyel nappal ugy ostronlatá aszt, bogy rőnid napon megvőuē (Helt: Krón. 16). Mynd iel nappal az ny zolgalatunkban vagyon (RMNy. II.64). Sziget-várban eh farkasok lagnak. chak nem éyel nappal ezt az mezőt járják (Zrinyi I.44). Éjjel nappal fellyeb s alább tsatangolnak (Kőnyi: HRom. 25). **2** [confestim, sine mora; allsogleich, unverzüglich].

Iyol nappal ad meg ertennem, hogy az bassa embere irna meg, az lozogat el ne foglalnak (LevT. 152). Az udvarbirót riaszd meg, az várat éléssel rakja meg éjjel nappal (RákGy: Lev. 18). Minden felé szemetek, fületek legyen nektek is, éjjel nappal tudósítások (144). Az kopják úgy kellene, mint a minden napi keuyér, éjjel nappal kiüljed (162). Most híreink nincsenek, ha mi leszen, azt Kegyelmednek éjjel nappal tudására adom (TörtT.² 1429. 552). Ha milyen való vezedelmiünket látol, ugy éjel nappal írj bizonyost fellöle (599). Lovason vagyon, ki éjjel nappal hozná az levelet (III.324).

éjjelinappali: [non intermissus; unauhörlich]. Hogy szegény feleségnek éjjeli nappali lármája ne legyen, urához hű városba úgy jöttem (TörtT.² 1223).

Nappali: diurnus, hemerisios C. [tages-]. Nappali ágy: auacinterium, accubitum C. Nappali szél: subsolanus (Nom.² 459). Nappaly jdevben senki vygab nem vala ez zent atyanal (DomC. 44. Alv: Post. 1692). Az eyelt napali velagossagra változtatnan (DebrC. 48). Nappali építés éjvel romol vala (RMK. VI.185). Tudományját éjjeli és nappali fáradsága által nevelvén, vitetett az isten kertének plantálgatására (Bod: Pol. 181).

Nappalkor: [interdiu; bei tag]. Nappalkor munkánkat irigy stötéség el nem titkolhattya, mert meg látta nagy ég (Zrinyi 1134).

Napra: [die; am tage]. Kell uronkat eh szentsegős napra hozzánk vennök (DebrC. 37). Mikoren az meg hagyott időre, horara es napra haza nem jemt volna, myndenek eseecek nagy kedlisegen (ÉrdyC. 512). Colicaban esée és hat napra meg hala (Helt: Krón. 87). Nem sok napra méne király konyhájára (RMK. IV.241). Azt írja Kd, hogy ezten ég napra megjöhlet (Nád: Lev. 75).

napról-napra: in dies MA. von tag zu tag PPB. Napról napra halogatás: procrastinatio MA. *Napról-napra halasztom: comperendino PPB. Napról napra, hetről hetre ab binbe & züde el kemenül (GuaryC. 21). Isten igaz bíró, mi nem napról napra meg haragzik (DöbrC. 22). Ne keessel kövöthny az vr istent, ne halogassad napról napra (ÉrdyC. 540b). Az isteni zeretethen napról napra neweködnék wala (ÉrsC. 522). Az örös semmit nem halogatván, a lonyha mindeneket napról napra hallasztván (Com: Jan. 196).

Napság: [dies, tempus; zeit]. Az napságtul fogva: ex eo die, ab eo tempore MA. Az napságtul foghwa Gedeonak leen newe Jerohaal (JordC. 330. 426. 429. 620. 769). A napságtul fogva ergalmas kezde lenni (DebrC. 160). Nem lattok enghemeth ez napságtul foghwa (ÉrdyC. 173. 375. 561. 580). Ez napságtul foghwa wgy zolgalnak, mynth wramat (ÉrsC. 549). Ez napságtul foghwa mynd mondwak nagy chertertgk kylench leceke (LányiC. 112). Ez napságtul fogva (MA: Scult. 880. Mogy: 3Jaj. II.23).

NAPA, NAP: socrus, hecyra C. schwiegemutter PPB. Napa, felesége anyja: socrus; feleségnek tiki, napám anyja: prosocrus PPB. Orpha magapola ő napat es Rut egészőle ő napauul (HécsiC. 2). Még hirdettettec ennekém, melleket tötlet te napadnak te férjeduce halala után (4). Leán feltamad ő ainya ellen, meő ő napa ellen (255). Lata ő napat fedette es hideg lelette (MüncbC. 27). Simonae napa böken hideg léletben (72). Lata hű napat vezeteg fekwen: vidit soerum ejns jacentem (JordC. 376). Nagh sirással napanak imezt monda (TibC. 22). Ipad, napod téged nagy jó néven végyon (RMK. V.68). Az Krabát napát Kata asszonyt haza kellett bocsitnom (Nád: Lev. 92). Az Peternek napat az Christus megogitotta (Fél: Tan. 468). A ki fiát vagy leányát elhazasította, ipa az és napa: soer est et soerus (Com: Jan. 117). A Halasi napa koporsójára adtink három szál deszkát (MonTME. 1301). Napad nem gondolja, hogy ő is csak meny volt (Kisv: Adag. 486). A néjő

jóságát, a ki feleségének napa, kéré, hogy Győr tőjáról hadd hozhathassa el licentiát elmenetelre (RákT: Lev. 162).

[Közmondások]. Nem alkuszik a napa a menyével: omnes socrus oderunt uurus PPB.

NÁPÉSZ: [truncus; töpel]. A fohászzkodásin kellet meg indulnod annak a pápistának, bezzeg nápsz voltál (Czeg: BDorg. 90).

NARANCS: mala aurantia MA. malum aureum Medicini; pomeranze PPB. Ezek a keth illatozo narauch almak es az zep zynű nospolyak (NagyszC. 121). Mukaderth keltem Kuek naranchoth es negh habarnyeczath (LevT. I.121). Az almá a mint egy kis maczi dümnye vagy narantz, sárga, igen szagos (Mel: Herb. 52). Narantsok, citromok, lémonyak (Com: Jan. 24). Im vagy 12 narantsot és 7 citromot küldtem, a narancs-hajat megtartsd (RákGy: Lev. 3). Küldöttünk rískását, szöktüvet, narancs almát (MonTME. 1147). Mikor ki fatsarjuk a narantsnak levét, ezüst tsészébül pad-alá hagyigályuk üres belét (Fal: UE. 361). A narants almát mikor igen erővel fatsarják, utólyára keeserű bofsát (407).

NÁRCISSZ: narcissus MA. A mellyeknek gyökér helyett fejek vagyon ezek: kigyó hagnya, narcissos, lilium (Com: Jan. 23). A narcissusoknak, hyacinthusoknak rajta hadgyák gyökereket, míg a földbe akarják tenni (Lipp: PKert. 146).

NÁSFÁ: inauris MA. [ohrgelänge]. O fejedelemnek leánya, te farodnak egbe zerkezese niKent nasfak (DöbrC. 481). Hol vannak a göngöc, a firások, a nasfak (NádC. 317). Kivűn egy szép násfát és az Rebekának felligeszte leány homlokára (RMK. II.116). Látta vala a násfát és a kari ékösséget (Helt: Bibl. K4). Az fűfeleket, násfákat, palástokat eluészi (Helt: Bibl. IV.16). Ki vön egy szép nas fát es az Rebekhauec szepen fel fíggeszte leany homlokára (Hofgr. 29). Be fonta a hayat es fel tötte nasfayat (250). Az eb nem tudgya, mire valo az draga kőw, az arany lantz, az nasfa (Born: Préd. 25). Nasfauk, gyfűrök es minden ekesegűnk (547). Fülön függő násfak (Com: Jan. 101). Semmi arany linc, semmi gyémántos násfa nem ékesíti annyira az en-bernek uyakát, mint a szemérmetség (Laud: Újségits. II.203). Ily drága clenodium vagy násfa magat az isten fiát illette (1205). Kényes asszonyi állat, kinek komlokán arany függők, fülében drága nasfak vannak (TKis: Pui. 65). Tudom, hogy az uri asszonyoknál nem volna kellett en a napkeleti igaz-gyöngy és drága kövek, az arany lánczok, násfak, függők (Csúzi: Síp. 11).

NASPOLYA (náspoly Felv²; SchSal. 14. nászpolya PPB. Com²; Jan. 17. nespola, nospolya, nospola Lipp: PKert. III.195); mespilum Pesti; Nom. 50. MA. [nispel]. Nászpolya; mespilum PPB. Eze az zep zynű nospolyak ezek a bizon Salomnae temploma (NagyszC. 121). A naspolyác molhosok. pihassec, kövesec avagy kövecesec (Com: Jan. 19). Nospolya vagy nespola alacson fa és olyan szinű mint a berkenye; a nospolya fa kedveli a nyesést; a nospolya fában igen örömet terem a fűreg (Lipp: PKert. III.190. 191). Náspolya vizelletté téged sokszor köszit, a bledbe penig mikor jutand, szorit (Felv: SchSal. 14). Más féle fűreg vagyon a körtvélyben, másféle az almában, a fűgében, a nospolyában (Misk: VKert. 685).

[Közmondások]. Idővel szalmával a naspolya is megérik (Fal: Jegy. 925).

NÁSZ: pompa nuptialis; hochzeitgepräng PPB. Volter elindula, az uász mind utanna (RMK. II.31). Cinborás társától nagy festunmal és úszval kísértetvén (GKat: Titk. 15). Peleus király az szép Thetis asszonyt házassúl meg hozván, sok országból lönek kiralyok az nazban (Iluszi: Aeu. 2). A kik más fiulól vésznek feleséget, reggeli könyörgéskor oda nem érkezvén a nász, azután is eskessék meg (Bod: Pol. 86).

[Nászol]

Nászoló: [nuptialis; zur Hochzeitfeier gehörig]. Én Bakkát el nem bocsátom az nászoló leányágra, Ketek nem vihet nászoló leánt (LevT. II.34).

NASZÁD, NASZÁD (nászady RMK. III.73. nászad) Pethő: Krón. 99): liburnica, genus navis MA. [remschiff]. Az therekek ream jvencik nazadokkal es az hayokat mynd el wyuek (RMNy. II.82). Capitaneus nazadist rum regentis (III.21). Egy néhán nászady Tiszán feljött vala, az nászadyokban népet hattak vala (RMK. III.73). Nagy sok nászadokban, sajkákban, hajókban vada népet állata (IV.37). Az therekek ream jvencik nazadokkal es az bayokat mynd elwyuek (LevT. I.82). Gallyák, nadaszoc [gy] égneec (Güres: Mát. 16). Naszadokat, galyát is ada nekik hozzá (Monlrók VII.65). Nászadokon es saikákon alá ereszkedék a Dumán (Pethő: Krón. 99).

Naszados: 1) [nauticus; schiff]. Kyraly w felseghe nazados hadnaghyathwl kerthem kwlthwn zax maghyar foryntotb (RMNy. II.104). En ew felsege nazados vajdaja wagyok (III.64). Báthory István király naszados vajda vala Szalánkéműt (Monlrók. II.11b). 2) [nauta; schiffmann]. Nyúlnek kormányokhoz a naszadosok (GyöngyD: Char. 406). 3) navarchus, naumachus MA. schiffpatron PPB.

NÁTHA: catarbus, coryza, distillatio, pituita, rheuma C. rotz, schnupfen PPB. Natha, ki miatt ember béredek: branchus MA. Nátha száraztó fű: pituitaria; nyál, nátha, takony: pituita PPB. A fodorkát ha sós etzetben megfőzed, náthát, fő czepegést meg állat (Mel: Herb. 37). Két nap igen nehezen voltam a nátha miatt (Nád: Lev. 34). Innend követkőznek dagadozo betegsegők, vezedelmes nadbak 1572 (KBős F1). Ha egy kis poharkaval izol, az natbat és chydőőgő orrot meg állat (BeytheA: FivK. 8). Főnek nátha miat való nehezűlése (Com: Vest. 131). A torha a náthának le-tsepegése: rheuma est catharri destillatio (Com: Jan. 56).

Náthás: pituitosus, rheumaticus C. MA. gravedinesus; rötzig PPB. Náthás, taknyos: pituitosus PPB. Értem az te leveledből, hogy Ferkő náthás és hurut (Nád: Lev. 31). Ha a bodog asszony ágával náthásokat füstöl, meggyogynak (BeytheA: FivK. 8). Micsoda bűz tekerbeti itt náthás orrodát (Matkó: BCsák. 245).

Náthásod-ik: catharrum, gravedinem capitis contrahio; den cathar haben PPB.

mög-náthásodik: ∞ A kotsis gyakorta füstölő öreg lovait, hogy meg ne náthásodjanak (Mik: TörL. 4). Édes néném meg ne náthásodjék Ked (21).

NÁVA: classis, triremis, biremis MA. schiff PPB. Ez nem návé, nem galya, hanem kised bajó (Alv: Post I.279).

NE: en tibi MA. [da bast es]. Ne meg Jupiter, myt neked igertem, in it wagyon (Pesti: Fab. 67). Adze s ne: simul da et accipe (Decsi: Adag. 147). Interjectiones: ibon, ne, ne meg, nominativum vel dativum regunt, ut: Ne az penna: en penmam! Ne meg könyved: en tibi tanm librum (CorpGramm. 279). Interjectio insultantis: ne néked (539). Minden ember, ugymond, méltán tartana tisztességem vesztet, álnok, rossz embernek. Ne néked Czeglédi, Lutter jeles apostoloc sentenziája (Czegl: Japh. 244). Ne a kosár, vidd veled, benne obsit leveled (Fal: Vers. 868).

Ne-sze (neszsze Helt: Mes. 68): ∞ Neszsze, eszt adom, jó lány kennyér (Helt: Mes. 68). Hoszsza gazda asszony az gyermekét, nesze az szablya (Decsi: Adag. 326). Nesze jambor egy, a többit nászorra hagyom (Matkó: BCsák. 48). Nesze néked a jelek is a szent irashul (325). Nesze a fű, ezzel illeszed sebedet és kőssed bé mindgyárt fájdalomas testedet (GyöngyD: Char. 48). Neszsze emez a nagy orias melly kitsinre szabta magát

(Fal: NU. 288). Inkább akarom, hogy ujjal mutassanak reám, mondván: neszsze a fősvényt, hogy sem azt: neszsze a hintóban az eleven borhordót (306). Ország és világ azt fogja mondani felőle: nesze a ritka madarat! (Fal: UE. 367).

Neszteje: ∞ Neszteje komámasszony, ígynk mi is egyet, töltessük meg bögrénket úgy mint az egy-pintest (Thaly: VÉ. 388).

NĚ (ny Komj: SzPál. 15): ne, non MA. [noli]; nicht PPB. Bár úgy ne legyen is: *ne sit sane; hogy én utánad ne kereskedjem: ne sis mihi *inquisitioni PPB. Harag megh bant elmet, hogy ne valasthasson ygassigot (EhrC. 16). Kérlek en laím, ne akariat, ezt ténnétéc (BécsiC. 2). A nepecnece véni tanakot tartanac, mikent Ist megfoghatnac; mondjak vala kedeg: Ne ez innep napon (MünchC. 63). Vegyetek fegyelmeth, hogy wr meg ne haraguzyek ees el ne wezyetek az ygaz wthol (KeszthC. 3). Zent Pal epistolaiaban gyakorta valo parenthesist, kyt laach, nehezsyget es bantast theueked ny tegyen (Komj: SzPál. 15). Kegyelmedet kerem, reyam K. ne nebezellyen (RMNy. II.80). Eleiket vennék a pogan nepeknek, hogy ők a vizen el ne szaladnának (RMK. II.79). A mi lelkiünk üdvösségét szerencsére ne vessük (Pázm: Imáds. 52). Ne fogadd ne, ne adj ne a gyengéb orvoslásoknak helyt (Megy: 6Jaj II.27). Ne busúljon, ha Kigyelmed házánál nincsen (Thaly: Adal. I.79). Ne vágasson bár eret Kigyelmed, azonkívül is üdvözülhet (uo). A kinek tehene nincsen, ne fogadjon csordást (80). Ne livassa a büdös embert, mert hivatlan is majd itt lesz (81). Tartok attól, kit isten ne adjon, inter duos litigantes az harmadik lesz nyertes (83). A ki nyulat akar löni, ne üssön alhoz dobot (87). Ne beszéljen Kegyelmed olyat, mert megharagszom (88). Nagy Sándor meg-tiltotta, hogy senki afféle madarat meg ne öljön (Misk: VKert. 315). Egyetlen egy próbára ne szánd ki bősületedet (Fal: UE. 460). A ki a bennát neveti, maga ne sántikáljon (Fal: BE. 579).

hogy-né: scilicet PPB. [wie denn nicht].

[NĚ (n. ha C.): ali-; je].

Né-ha: 1) aliquando, interdum, nonnunquam MA. bisweilen PPB. 2) [quendam; einst]. [L. HA]

Né-hány: aliquot MA. [einige, etliche]. [L. 2. HÁNY]

Né-hol: 1) alicubi Kr. [irgendwo]. 2) passim MA. [an manchen stellen]. [L. HOL]

Né-ki: [quidam; einige, etliche]. [L. KI]

Né-melly: aliquis, quidam, nonnullus MA. jemand, einer PPB. [L. MELLY]

Né-mi: [quoddam; irgendwelch, irgendein]. [L. MI]

Né-talám: ne forte MA. dass nicht, vielleicht PPB. [L. TALÁN]

Né-talántán: fortassis fortasse, forsam MA. vielleicht PPB. [L. TALÁN]

Né-valaha: nequando MA. dass nicht etwa PPB. [L. VALAHA]

Né-valaki: nequis MA. dass nicht jemand, dass keiner PPB. [L. VALAKI]

NEBELŐ? Reája menének és minden nebelő irogatásait megégették (ErdTörtAd. I.30). [Vö. NYEBELÉG]

NEDV: humor, liquor, succus MA. feuchtigkeit, saft PPB.

Nedves: humidus, humectus, udus, uvidus, madidus, succosus, uliginosus, irriguus, subriguus, dyarrhyton C. succidus MA. feucht, nass, saftig PPB. Leves, nedves: succidus PPB. Meeg es yegyet keesertek az gyapywn: ha az gyapyw harmattwl

zarazon maradand és kerüle mynd az föld nedves leend (JordC. 331). Az en zemöldökym nedvesek kenyhuillatosoknak nyatta (ÉrsC. 295). Nehez alombol felserkonnen, az hõ orcaiat neduesõn lele (TelC. 67). Az nagy kõnersek lezõn embõrbe az hidek es igõn nedues termezettõl (TibC. 101). Az tõb napokat az hold nedues hidegõne tezi 1572 (KBécs. D6). Taunl legyen tõlõce minden kenyesség, hanem chendes és nedves leleken talattassanac (Pécsi: SzüzK. 89). Pánt[ek] tiszta, az-után feyhõs és lassuan nedves 1613 (KNagysz. D8). A vizes, nedves gõzõk, párák mindenkoron felvitetnek (Com: Jan. 8). A föld alatt lévõ nedves erekbõl kibuzgó avagy bugyogó kútfejek (11). A föld színe nõhol nedves avagy vizenyõs, lípos és sombokos (12). Sz. András hava nedves szabásu lésszon 1645 (KLése 40). Nincs úgy a dolog, a mint a hír támad, a holott nedvest mond, ott gyakorta szírad (GyõngyD: MV. 9). Az indulatokkal dagályosok és nedvesek az isten tizes ígégjéül fel nem gyuladnak (Hly: Préd. 413). Örömeztobb esik, a hol nedves (SzD: MVir. 125).

Nedvesescske: humidulus C. MA. ein wenig feucht PPB.

Nedvesed-ik: madefio, madesco, humeo, humesco MA. feucht werden PPB.

még-nedvesedik: madefio, humesco C. [feucht werden].

Nedvesít: irroro C. madefacio, humecto MA. feucht machen, anfeuchten PPB. Neduesiti vala mind az egész föld-t: irrigans universam superficiem terrae (Helt: Bibl. I. A3) Négyen vannak az evangelisták, kik írásokkal nedvesítik és gyümölcsöztetik az anya-szentegyház mezéjét (Pázm: Préd. 134). Kõnyhuillatásimul nedvesitem ágyamat (MA: VI. Zsolt. 6v). A szemet a szem-szõrõc pillogatva nedvesític (Com: Jan. 47).

el-nedvesít: ∞ El nedvesitem az en agyomat kõny huillatásimul (Born: Ének 167).

még-nedvesít: madefacio, madido, madifico, humecto C. nass machen PPB. O thy folyo kenyvek folyatok en orczamra, nedvesõheetek meg õtet (ÉrsC. 171).

Nedvesítés: [irrigatio; das anfeuchten]. Edenbõl folyo uiz is vala ki a kertnec neduesítésére (Helt: Bibl. I. A3). Ádgy aitatosságnak vizét e földnek neduesítésére, hogy jó gyümölcsõst teremphlessen (Pázm: KT. 255).

Nedvesítő: humifer C. humificus MA. [feucht machend].

Nedvesség: humor, liquor, mador, succus, cremor C. humiditas MA. feuchtigkeit PPB. A nedvességet elszáraztatm: *digerere humorem; nirha, Arábiában termõ tsemete, melybõl jó illatú nedvesség fútsarodik-ki: myrrha PPB. Az õ verõc változec zurocca es az õ nedvessege kenkõne (Nádc. 95). Az neegy nedvessegeuikbowl zerbõl testekbowl leznek az fergek (Pédk. 50). A baal kezében valo neduesseg a iob kezere ment vala (WesszpC. 102). Az nedvesseeg embery lelkõt meg tyztoyt es meg zepõdyti (ÉrdyC. 420b). Az fanak zep úruga lezõn az fanak gnyõgesegõs neduessegebõl (TibC. 33b). Chõtörtõkõn estuo fele neduesseg leszon 1572 (KBécs. E7). A szüz Marianac kepebõl szuarkozot volna nemnemõn olainac neduessege (Mon: KépT. 260). Az dõgõs neduessegebõl sok fele betegség lezõn (Fránk: HasznK. 31b). Az nedvesség az fikat élleszi (MA: Scult. 237b). Az oltovan az egész fanak nedvessegevel eled meg (Der: Préd. 186). Az oltovány az õ gyõkerõinek apró szálu rostyain bõ szíván a neduesseget (Com: Jan. 20). A meh szája a sok nedvessegtõl meg sikul (ACsero: Enc. 152). Az enyv kõves es sikeres s szurokhoz hasonló nedvesség (248).

bányászati-nedvesség: succus mineralis Com: Jan. 17. Verhenyõ sárga föld, arany enyõ bányászati nedvessegeknek mondatnac (Com: Jan. 17).

bársonyfestõ-nedvesség: astrum C.

nyálas-nedvesség: pituita PPB. [schleim]. Bõ bennem a nyálas nedvesség: *redundat pituita PPB.

sõ-nedvesség, sós-nedvesség: muria, salsilago, salsitudo, salsugo C. [salzacke]. A hobozó teiger sós, mint a sós nedvesség a sós halnak keserû leve gyanánt (Com: Jan. 12).

Nedvesül: madesco C. humecto, madefio MA. befeuchtet, anfeuchtet werden PPB.

még-nedvesül: nvesco C. [feucht werden]. Isteny malazttal megh hymõtztetõd, eelõ kwth folyással meg nedwesewtetõd Cristusnak nywgodalma, isten ifyanak reytdõk cellaya (ÉrdyC. 29).

Nedvetlen: exsiccus MA. trocken PPB.

NEGÉD: superbia MA. hoffart, hochmuth PPB. Az doctorok oth lewnek es ewk errewl nagy nyegedet tewnek (ÉrsC. 482). Az sok doktor egy felewl aal wala és negedõkben czak meg nem halnak wala (422b).

Negédés (negedes Zvon: PázmP. 332. Thaly: VÉ. L100. Kisz: Adag. 525. negedes Decsi: Adag. 253. negelyes Born: Evang. III.514. Pécsi: SzüzK. A4. negeleskedik Born: Préd. 396. nyegedes Megy: 6Jaj. 1139. nygedessen Gyõngy: KJ. 109): ambitiosus, fastidiosus, superbus, arrogans MA. ehrgreizig, hochmüthig, hoffärtig, stolz PPB. Felfuvalkodva, kevély, negédes beszédekkel él: *ampullatur in arte PPB. Ki be latnac ert elkõdõt, azt mougac, gõgõs es negedõs (GuaryC. 15). Az romayak kewelyek és ezt tucyok, hogy nagy nyegedõsek (ÉrsC. 475b). Meerth negedews lewl benned, hogy nem akaral engedned, immar ym oly helyre ywtottal, meglatod, awal nyt haznalthal (509b). Senkit soha negédes és méltatlan iyesztõssel el nem kergete tõlle (Helt: Krón. 96). Sok világi bölczec gõgõsõc es negelyesec az õnõn eszekbõl (Born: Evang. III.514). Negédõs menetség (Decsi: Adag. 35). Bizonyára negeliesec es kedne tõltec vagyunc (Pécsi: SzüzK. A4). Nem illert tehát az isteni böltseséghez, vagy fris pompákkal, gazdag kintsekkel, negédes testi kinnyességekkel jõe hozzánk (Pázm: Préd. 476). Az szapora szavú felelet negédõs emberek munkája (Alv: Itin. 13). A kényesec, negédesec lektikákon hordoztatnac (Com: Jan. 87). Lehetetlen dolog az, hogy azok a szemek, melyek e földõn is kõnyõrülõk vóltnak, negédesek lennének az égben (Bõk: Lämp. 138). Vallyon mire valok im ez gõgõs és negédes mondásoc (Pás: Válasz. 225). Negédes bátorsággal azt meg vetitek (Otr: Rõnia 98). Annal soha életemben kevélyebb, negédesebb embert nem láttam (Cserei: Hist. 126). Negédes, kérkedõeny és magabitt bajnok (GyõngyD: Char. Elõb. 4). Nedengcs szók (Kisz: Adag. 525). Ifjui voltomban csin-talan, nedéngcs valék (Thaly: VÉ. L100). Erdélyben bejõtt nyegédes magyarországi ifjak (Thaly: Adal. II.344). A negédes főrendek szintén kényserítettnek fejet hajtani a lelkitanítóknak (Misk: VKert. 42). Az uralkodásnak negédes kívánásával magoknak vették az austriaiak a királyi felségnek jussát (Rák: Manif. A3).

Negédésen: [ambitiose, superbe; hochmüthig]. Kényesen, negédesen: ambitiose PPB. Az palotákban kedvekre, negédesen és kinnyekre neveltetnek (Pázm: Kal. 69). Pipesen, negédesen beszéll (Tof: Zsolt. 52b). Nehez terbü bottyit hányya nygedessen (Gyõngy: KJ. 109). Hamissan vagy negédesen esküttél (Bírõ: Augy. 293). Az akarat gyakorta negédesen megkivánja az urasígot (Fal: NE. 78).

Negédéske: subarrogans MA. stolz PPB.

Negédésked-ik: superbio MA. stolz, hoffürtig sein PPB. Az io termõ olynfanak zyryanak ne dycheködyl, ne negydesködyl az agak ellen, hogy ha negydeskedel, nem te vysesed az gykereth, hanem az gyker vyssol tygedeth (Konj: SzPál 86). Minden

isteni dolgokba fnyálgodik es negeleskedik (Born: Préd. 396). Ajándékokkal ne negédeskedgyfinc és kinyeskedgyfinc (MA: Tan. 737). Midőn az emberek újai sok penzt es jokat győdytöttek őszve, negédeskednek ez földi jókkal (MA: SB. 93).

Negédéskedés: [animae elatio; das stolziren]. A titkos nyegedségnek alkalmatosságát a nem nyegédeskedés szolgáltatta nem egyszer (Megy: 6Jaj. III.32).

Negédésség: superbia, fastus MA. hoffart, stolz, hochmut PPB. Mind az keth nemzetözegnek kenelysegeth, negédvsssegeth lewethen, mind fejenként egyenlőve tezy az euangeliom hyttenek dolgabm (Komj: SzPál 30). Az negédvsssegeth el tauoztatásarol, az mi dolog hozzád nem tartozyk (37). Negédvssseghvz illendv vala, hogy az apastaloknak meltosagnból kevelykvdnek vala (112). Az eletnek negédessége: superbia vitae (Fél: Bibl. II.157). A gazdag könnyen testi negédességre és gyönyörködésre fordította kintseit (Pázm: Préd. 625). Ezt értvén, a mi negédességünk mint-egy el-routatik ezzel (Ker: Préd. 38). A sido nyelv minden pompás negédességtől üres (GKat: Titk. 23). A kérkedékeny nyalka negédesség alázatitk s meghül a bizott reménség (GyönyD: KJ. 450). A harag s rút negédesség sokaknak vólt vesztekre (Kisv: Adag. 155). Szépségben nedéngesség sokat béjaz magának (168). Nem illik szegényhez a nagy nedéngesség (224). A szabad rendelés negédességét magának vette az udvar (Rák: Manif. B4).

[Negédészül]

el-negédészül: [superbus fio; hoffärtig werden]. Absolon oly igen el kevényedet, negédészül, hogy azt vélné, hogy ez földön nem volna job ember nálánál (MA: SB. 234).

Negédő: [arrogans; stolz]. Negédő, tsintalan nevetés: Ioncus risus (Kisv: Adag. 251).

Negédtség: [superbia, fastus; hoffart, stolz, hochmut]. Negédtséggel való kérés: *pompa plena petito PPB. Mikort iszerenem vala ez orszagnac birodalmaba, akort mondam negedsegemből: Bodog vágoe en imar (Szék: Zsolt. 174). Hat hónapig íge Roma varasa, császár negédtsége lön ennek oka (RMK. IV.206). Magokat alittyc ifiac negettségben (V.62). Sem ebseget, sem szomiusagot, sem faratsagot nem varnac vala, hanem mind azokat negedseggel elől vezic vala (Decsi: Sall. 10). A kenelyseget es negetseget el hagyuan, mind magoc s mind hazuoc felől ketsegben esteo vala (22). Nagy gyönyörűsége építettett majojta vala, mellyet negédtségből az herczog csak annak tart vala (Szal: Krón. 201). Öltözec mint szép ruhában, negédtségben, erőszakban (MA: Bibl. V.34). A tisztességet kevely kívánságból avagy negédtségből kívánnyak (Tyuk: Józ. 262). Akaratokodni az negédtség nem mér, meghosszabbult kezéd látván hogy tovább ér (Thaly: Adal. I.123). Egyenetlensége, dagály negédtsége hozta ezt magyarnak (181). Negédtségek miatt süri homályban forognak (Fal: SzE. 62).

NÉGY (nig'e RMNy. II.97. nygh Ver: Verb. 42): quattuor C. MA. vier PPB. Bodog Ferencz monduala negyett nerlenny vr ystentewl (EhrC. 104). Ki alkotta a földet es betöltötte azt appro barmockal es neg labockal (BécsC. 105). Ez negie fiad es leand (VirgC. 103). Isten es az természet az az negy elteveo allat nem benelkednek az fevelteo valokon (CornC. 8). Valanak hwnely negy zyzleany mynd profitetissak (JordC. 777). A dvan neogyzer valo neegy vytezöknék vryzetre (ÉrdyC. 361). Noleh volt rayta, meg nige rayta vágon (RMNy. II.97). Selymet négy nitrával hoztak (RákGy: Lev. 4).

[Szólások]. N é g y e n v á g t á c v a l a (Göres: Máty. 75). N é g y f e l é v á g n i : quadratum dissecare; n é g y g y é v á g n i : quadrifarium dividere PPB. Midőn egy szarvast fogtanac volna, négyé vágac aszt (Helt: Bibl. I.21). Végre teste Bécsben négygyé vágaték (Thaly: Adal. II.9). N é g y r e o s z t o m : quadripartior MA.

Negyed: quartarius MA. quartale; viertheil, viertel PPB. Fertály, valaminek negyed része: quadrans PPB. Az cynec neged vigiliaia koron: quarta vigilia noctis (MünchC. 41). Ez ewangeliomoth zenth Janus írta megh könvenek negod rezebe (WiukC. 294). Ez sorot negyed napy hydeg loito vala (MargL. 98). Eynek negyed horayan (JordC. 399). Negyed reez zolgaltatot tevtém (DomC. 226). Leuitól fogua Moses negied nemzet vala (Szék: Krón. 17). Neged napoth sem kesnek (RMNy. II.98). Haszontalan a jó magnak három része es tsak negyed része gyüniöltsözik (Pázm: Prád. 344). Két negyed aszu szilvát vőttem (MonÖkm I.221). A gycmeknek négy tulkot, negyedfüre kelót hagyok (Gér: KárCs. IV.369).

Iéany-negyed, Iéanyi-negyed: quarta puellaris Ver: Verb. Szót. 26 quartalium PPB. [mädchentribut]. Adjon mendelek levelot, hogy valaba leany negedet fizettek ki (Ver: Verb. 11). Valaki hitlenseg nevel ker meg valami joszagot es mikor iktattya magát, ellene mondnak, ezekkel megbokellie es perzzel ki fizeti öket avagy hogy az ellenzőknék leany negyedik volt benne vagy jegyruhájok (57). A ki jegyruhát, leány negyedet, menyegzői ajándékot fel venni nem akarna, az olyant nem személye szerint kell idézni (Kász: Kit. 70).

Negyedés: 1) quartarius MA. quadrantarius PPB. [vierter]. Negyedes, négy mértékű: quadrantarius PPB. **2)** tetrarcha MA. vierfürst PPB. A negyedes fejedelmű Herodes: Herodes tetrarcha (Helt: Ujt. D5). Galileanak kedig negyedes feiedelme Herodes vala (Helt: Ujt. P1) Galileának negyedes ura lévén Herodes, Filep pedig az ő atyafia Ituréa és Trachonitis tartományának negyedese (Pázm: Préd. 76).

Negyedi: quartanus MA. viertägig PPB.

Negyedik: quartus C. MA. vierter PPB. Zentlelek elen valo bwnék: negyedic atyafny zeretnek gyvőlvsege (VirgC. 12). Ez peczetnek egyk Cayffase, negyedyk Erodesek (ÉrsC. 65). Byznonithia Zent Janos euangelista első leuelenek negyedik rezeben (TihC. 9). Negyedik Ambrosia doctor a szaz eszetündben simoniának mondotta ezt (Matkó: BCsák. 83).

Iéany-negyedik: quartalitia Ver: Verb. 57. [mädchentribut]. Az joszagból penzel ki fizeti öket hogy, ha leany negyedik vólt benne, az efféle kötelességtül hamareb meg szabaduljon (Ver: Verb. 57).

Negyedlő: tetrarcha MünchC. 40. [vierfürst]. Az vdőben halla negédlő Herodes Isnac hirtet (MünchC. 40). Herodesnek Galileaban negédlő valtanan ideieben, Phülop att'afia negédlő valtanan ideieben, Lisianac negédlő valtanan ideieben löt vrnac igieie Janoshoz (113).

Negyedször: quarto C. quartum MA. zum viertenmal PPB. Előzwer, valaky ygaz gyonast akar tenny, mynden bynegröl meg emlekezek . . . negyedzer, akynék myuel tartozol, eleget tegy neky (VirgC. 1). Ez artatlan baran ky evtte az ev zent vereet eleverz az kernyevel metelesben, negyedzer, az tevvissel valo coronazasban (CornC. 216). Előzör leg buzgosagos imadsago, negyedzör hiuolkodoknac gölekezetöket el tauoztasd (VitkC. 63). Negyedzör monda: En istenem myrt hattal el engemeth (ÉrsC. 52). Negyedször ki nizi az ördögöt az cananaea aszszony leanyából (Zvon: Post. I.513).

Négyen: quaterni Kr. [viere]. Bele vetteteo az vas fazekba zyz zent Cristianaat és neegyen az boherek forgattyaak vala benne (ÉrdyC. 429).

négyen-négyen: quaterni C. [je vier].

Négyes: quadruplex MA. vierfältig PPB. Négyes arany: ducatus quadruplus PPB. Az egészből és a vagatekokból valo hoszsnka annyit tézen, mint az egészből valo négyes (ACsere: Enc. 64). Itt-is négyes a csalárdásg (Matkó: BCsák. 98).

Négyesít: quadruplico MA. vierfältig machen PPB.

Négyesítés: quadruplicatio MA. vierfältigung PPB.

Négyész: quadruplico MA. vierfältig machen PPB.

még-négyész, meg-négyéztet: quadruplico PPBl.

Négyezés: quadruplicatio MA. vierfältigung PPB.

Négyféle: quadruplex C. MA. vierfach, vierfältig PPB

Négyképpen: quadrifarium C. [vierfach].

Négyiség: quaternitas SI. [vierfältigkeit]. Ecképpen meg tagadható a tizen istenteket, mind a haromságot, mind a négyiséget (Vallást. Eeüij).

Négyiségős: [quadrifarius; vierfach]. Nem talállyuc pedig a szent írásban soholt, hogy az isten rétes volna, harmas anagy négyiséges (Vallást. Aüij).

Négyéször: quater C. MA. viermal PPB Kik öttenec vala, valanc nézzer ezer emberec (MünehC. 43). Adwan negyezer valo negy vytezőlnek őryzetre (ÉrdyC. 361). Az itélő bíró patvaros négyezerrel is őregbitő rágalmazóé árulkodásátul el fogatva (Com: Jan. 134). Gyakorta é, négyezer látui Kédet egy hónap alatt (Mik: TörL. 39).

Negyven: quadraginta C. MA. vierzig PPB. Negyven napy ezudalatos bowtrewl (EhrC. 26). Alkorta aran ozlopot magussággal negyven kőkövketneit (BécsiC. 124b). Mikoron bwytáthe zent Mihálnak negyven napyat (VirgC. 33). Sidoktol negyven řapat őcőr izben vőttem (DöbrC. 293). Mykoron beytelt vona negyven ee es napan (JordC. 362). Könessed az vizkerezt negyven napyat (VitkC. 55). Ha hatalmakba keethi negyven ezten dew vagyon, lezen mwkoyat es serelemek (KészthC. 242). Negyven napon menyhen emeltetel (ThewrC. 196). Negyven napon lőn vellec, őket meg vigasztala (Bor: Ének. 49).

Negyvenedik: quadragesimus C. MA. vierzigster PPB.

Negyvenenként: quadrageni C. PPBl. [zu vierzig].

Negyvenős: quadragenarius C. MA. [vierziger]. Negyvenes hordó: culens, dolium enlare PPB.

Negyvenlő: [quadragesimus; vierziger]. Myndden negyvenlő beytben három astinenciait tőt vyzzel (ÉrdyC. 637).

Negyvenször: quadragies C. MA. vierzigmal PPB.

NEHÉZ: 1) gravis, difficilis, molestus, ponderosus, clivus C. schwer, beschwerlich, gewichtig PPBl. Zagos, bwdős, nehéz zagu: peminosus C. Nehéz kedvtőség, emberben nehézkedv indító gonosz felceto nedvesség: melancholia PPBl. Kőtdzuec nehéz terheket es vetie emberencec karioera (MünehC. 56). Meg gondolnan, mel nehéz bűnököt tőtel (VitkC. 10). Istennek fra valaza azt az jdvét, amy az testnek nehezzezh, sanyarvb (CornC. 92). Be menyet nagy erőc nehéz (ÉrdyC. 579b). Amikorba szokot a nehéz álom az emberekre esni (Mel: Jób. 10). Az gyomorban hurmot ezinalnac, mert igen nehéz emesztőc (Mel: Herb. 14). Nehez élő föld amira, hogy azon való munkalkodásban megemésztetie embernecc erje (MA: Bibl. I.132). Nehéz koros idejű vének (Com: Jan. 15). A coriander nehéz, palaczkla szagu (Lipp: P'kert. 93). Nem nehéz lesz Kaluznak ellenünk való szögöldását meg-gátolni (Pós: Igazs. 1507). Az akkorbéli ideőknek nehéz volta miatt mondattatik az nőtelen-ség (KCsipk: Woll. 320b). Indultunk Kassa felé Patakról igen nehéz és rusnya úton (ErdTörtAd. IV.120). Nehéz betegségekben sinlődvén (TitkRőzs. 304). A pávának kemény és nehéz emesztő husa vagyon (Misk: VKert. 316). **2)** difficilis, morosus; grämlich, lamisch]. Nehéz ember igen és fősvény (MonOkm. XXIII. 266). Nehéz háznap lévén a Kabós Ferenc uram háza, irtozott tőle 1759 (Hazánk L215). **3)** [gravidia; schwanger]. Még igen

nehéz vagyok, de én édes uram meg adja az isten, hogy Kdnek jó hírt írok vagy izenek egy vitézzel, meg szallejtom házát Kdnek hamar való nap (LevT. II.26). **1)** [anus; hinterbacken]. Be memén a házba, meg szolta a feleségét: Kelly fel Rebeca, emold fel a nehezdet (Helt: Mes. 327). **5)** [onus, pondus, gravitas; last, schwere]. Az merő Pelias kopyának neheze crőtlen kezeit le csőggesztetnéye (Csákt: AU. 9). Mikor az veszedelemnek nehezebe volnának (Tel: Évang. L126). Funtold megl nekem az tűznek nehezét (Lép: P'Tük. I.392) Egy bűben megvázlatlanul szerencsétlétvén ember magát, gyakorta több sok nehezekben esik (Megy: 6.Jaj. 18b). Pentartom a just a meunyországhoz, akár mint nyomjanak nehezei a földi jóknak (Fal: NE. 7). A nádszált maga neheze sebes róptében is lefelé szokta hordozni (67).

[Szólások]. Keoneorgeok azert mint kegielmes wrannak, bogy ne legieno nehez (LevT. I.361). Műlőn fent vala, ismét újabb neheze lőn a lemenésre (Köny: VM. 64). Bánom, nehéz nekem: est mihi *dividiac PPBl. Atyafyu zeretnek gyűlvésege: lanya elewmentet, banya, nehéz nek (VirgC. 12). Neheze-wen ne wege, merth byszon nekem ys nehez, hog az malom asz en molnomath el puztyhya (RMNY. II.37). Nehez keduel ne adgy alamisnat (Bor: Préd. 547). A bírák azoknak mondanak jó törvényt, a kiknek neheze k a kezek (SzD: MVir. 16). Nehéz nyelvű nép: gens ignotae linguae (Kár: Bibl. II.111b).

[Közmondások]. Az egereket nehéz büzzel el-űzni: *agitare gravi nidore mures; firatt rókának a farka is nehéz: *longo itinere etiam palea oneri est PPBl. Nehez az őzton ellen rugozodnod (DebrC. 151). A zokast nehez el hagini (174). Nehéz néked rugoldoznod őszton ellen (RMK. IV.175). Nehéz a dőr az békának (Pázm: 5Lev. 262). A mi jó, szép, könnyen ahoz nehéz jutni (GyöngyD: MV. 3). Hasznos rabotának fáradsága nem nehéz (Ben: Rittm. 176).

Nehezebb: [difficilior, molestior; schwerer, listiger]. Annaal ees nehezebben veetközec (ÉrdyC. 523b). Az mely házban magunk szálláson voltunk, az boltozása nem szép forma, az mi nehezebb, nem nyugodalmas ház (MonOkm. XXIV.129).

[Szólások]. Én napról napra mind nehezebben vagyok (LevT. II.68).

[Közmondások]. Az hituán edény nehezebben törik el: malum vas non frangitur (Deesi: Adag. 279). Niucsen semmi nehez el az uton az űrs tarsolynál (Prág: Serk. 499).

Nehezebbéd-ik: ingravesco, gravior fio SI. [beschwerlicher werden, sich verschlechtern]. Ezemel nehezebbédni fognak az dolgok (EszM: Lev. 260). A Sibrik uram betegsége nehezebbédik minden nap (Mik: TörL. 322).

Nehezecske: subgravis, subdifficilis, gravisculus MA. [ein wenig schwer].

Nehezöd-ik: 1) gravesco, ingravesco MA. schwer werden PPB. A sebek nehezödnek: vulnera *aggravantur; nehezelek a nyavalya: morbus fit *amplior PPBl. Mynden nehességhet el vezek az te lelkedről es ewnekyk adom, hogy vysellyeek teveled az köznepnek terheeth es ne nehezéggyel ezak te madgal (JordC. 141). Az zent kiral lathwan az kőgyetlenséghet, meg bswslla es halarra nehezőleek (ÉrdyC. 499). **2)** [molesto fero; übel aufnehmen]. Myt neheze-ttek ez azzon allatra, mert yo dolgot ezelekődeek en raytam (JordC. 438).

el-nehezédik: 1) gravesco, ingravesco C. schwerer werden PPB. Kinek feje elnehezédik: gravedinosus C. El neheződöt az ő zömök az nagi vigiázassert (WeszprC. 54). Alom myath el neheződöt: obrutus somno profundo (JordC. 773). Wk igen el nehezettek es sok kar mia meg is fogatkozta (RMNY. II.

0). Meg fúradot es el nehezedet testünk (Born: Préd. 39). **2)** morbo afficior; in krankheit fallen, krank werden]. Meg korula, kabban el nehezödün (DebrC. 208). Teste ymmar el nehezedet wala az nagy betegségnek myatta (ÉrsC. 550). Nem sok löre ő meg korult wala és halálra elnehezedett wala (RMK. I.353). Asszonyom még inkább el nem nehezedet, ugy tetszik lád: Lev. 154). Borbala asszony ez éjjel oly igen elnehezedett wala, hogy nem hittem, hogy viradat érje (LevT. II.27). Míg ember eszen van es az betegség miat töltötte el nem nehezedet, tegien testamentomot (Fél: Tan. 504). Az atya elnehezék s meglial (MonIrók. VII.27). Mint hogy gyenge ember, szépsége bomlik, nagy betegséggel ott jaj elnehezedik, szörnyű betegséggel meg is emésződik (Thaly: Adal. I.22). Közél lévén átsó végéhez, elnehezédék és az urat magához vette nagy izgósággal (Mik: Törl. 318).

még-nehezödik : 1) [gravor, ingravesco; schwer, niederdrückt werden]. Ő zemek megnehezedet wala: erant oculi urum gravati (MünchC. 65). Semmit nem haznált wala, de kab meg nehezedet wala (79). Megnehezedeot en raytam nekem keze (DomC. 285). Igen meg nehezédék az korszagnak iatta (BodC. 28). Meg nehezöttel föltelemlnek nyatta (ÉrdyC. 32). Kynék nyatta felette meg haborttam, meg nehezettem (HevrC. 156). Miglen ifjú valék, hátomon viseltem wramot eszwe vtakon, annac wtánna, hogy meg nehezédém, a szekérbe fogata (Helt: Mes. 71). Talala őket alnuán, mert az ő szeneccég nehezédtenec wala (Kár: Bibl. III.28). Meg ne nehezédgyene az ti sziveitec ez világi szorgalmatosságnac miatta (MÁ: cult. 17). Meg ne nehezédgyene az ti sziveitec tobzodasnac, szépségenc miatta (Zvon: Post. 1.23). **2)** [morbo corripior; krank werden]. Nem esmeri wala, hogy az oruosok valamit aszaltanak volna ő neki, hanem inkább naponkid meg nehezék wala (Sylv: UT. I.56). A heterség meg sullyosodván, ágyban élék és igen megnehezédék (Czepl: Dág. Előb. 29). Az én szérségem változik, ha reggel jobban vagyok, estve ismét meg oktam nehezédni (MonIrók. XV.73). Értém, a kisasszonyka: éjjel igen megnehezédett volna (XVIII. 82). El indula a rály, de az utban meg nehezédék és meg hala (Pethő: Krón. 14).

mégnehezödés : [ingravatio; beschwerung]. Az részeges ember gyakran követi az hortol walo meg nehezédést (Szeneci: észPoh. A2).

nehezédten-nehezédik : [sensim aegrior fio; nach und nach kränker werden]. A fejedelem mind nehezédten nehezédni kezdte (Szal: Krón. 510).

nehezülten-nehezédik : ∞ (Nyr. X.469).

Nehezék : 1) pondus Nyirkállai [gewicht]. A borsot nehékekkel vészik: *piper emittur pondere PPBl. A mértékekről és nehézekekről: de mensuris et ponderibus (Com: Jan. 165). A reli nyomó nehézekek ezec: száz fontos mása, három fontos, I fontos, lót (166). **2)** uncia Pesti: Nom. I.37. quincunx PPB. Ilencz nehézek: dodrans C. Vndeim vucys cum dimidia gariter nezec dictis (ZichyC. IV.146). A kez sykulus nyomot két nehézeket (Helt: Bibl. I. K2). Hogy lehetne ez, hogy gyomromba y lot nyomó robin volna, hollot ennem magam chak alig yomok egy nehézeket (Helt: Mes. 432). Adunk ket nehézek bogth (RMNy. II.149. III.115). Mert az dram magyar nehézeknél kisebb, félnehézeknél nagyobb, azért nem igazíthatni az amot az nehézekhez (TörT. 2. L175). Két lat grispan, két lat alamiak, két nehézek fejr gálizkó (Kecsk: ÖtvM. 285). Bajony nos uram az száz-buszoney nehézik arany árrában adott meg az két forintot (Gér: KárCs. III.360). Se nem fontal se nem tal, hanem grán legapróbb nehézekkel mérésélte, mint a émantot (Fal: NA. 183).

[Szólások]. Nehezékekkel árnylyák a sáfrányt (SzD: MVir. 44).

Nehezékés : [unciae]. Tudósít arról is, az poharakban kinek mennyi girást és nehezékest adattal, posztót is kiknek osztottál s hány-hány singet (RákGy: Lev. 67).

[Nehezéknyi]

öt-nehezéknyi : quincunx, quincuncialis C.

nyolc-nehezéknyi : octominutalis C.

Nehezél, nehézél : graviter fero, indigne fero, aegre fero, gravamen fero MA. sich beschweren, übel aufnehmen PPB. Mit nehezeltéc e memberire (MünchC. 63). Semmyt nem mond wala neky nehezélven, hogh a tolwaynak zolna (WinklC. 213). Mind nehezelenec az aprata, ki ilyen zep íyfat hozot volna a monostorba (NádC. 422). Az hittetlen nehezeli az igazat (Szék: Zsolt. 36). Megboccas asszonyom, rejám ne nehezélj (RMK. II.38). Népek Volterra nehezélnék wala (51). Igen kezdte a kiralyra ő nehezélni (252). Ew felséghe nehezél Kdre (LevT. I.128). Ugy ertem, hogy Zrinj uram nehezél Chanj wramra (314). Nehézled, hogh te read íftt az haboru (Mel: Jób. 9). Jot nem müel, hanem az jot nehezli (Born: Evang. III.46). Az notayat kezdéc ők nehezélni (Görcs: Máty. 31). Ne nehezellyfinc szenvedni testünkben és az lünekthl meg szünni (MÁ: Scult. 109). Az templomban menni nehezlic (Prág: Serk. 357). Ha Kegyelmed nem nehézli az gondját, írja az én szolgámtól (Gér: KárCs. IV.378).

Nehezélés, nehezlés : [ira; zorn]. Meg-únás, nehezlés: dividia PPBl. Bochlata ō rayok ō nehez haragyath, nehezlesth ees haragoth ees nyomorwsragoth (KeszthC. 202. KulcsC. 193).

Nehezen : difficile, difficiliter, difficulter, cum labore, vix, aegre C. operose MA. schwer, schwerlich, kaum, ugerm PPB. Nehezen huddás: dysuria MA. Nehezen épülő szőlő: *morosa vitis; nehezen ki-mondható uevek: *contortuplicata nomina PPBl. Igen nehezen meg betegole (DomC. 123). Nagy nehezen meg nyereek az feyedelemtől, hogy be veyetneek esmeg az calastromban (ÉrdyC. 339b). Meg nem halggattya awagy nehezen (602). Nehezen gidródic: male torquetur (Fél: Bibl. 11). A kek lilium nehezen ki hanylato nedusségöket emezt (BeytheA: FivK. 1). Sockal jobb akadozónak lenni, hogy sem nehezőne, nehezen szőlő selypne (Com: Jan. 53). Nehezen ennek ők meszse honoktól (RákGy: Lev. 110). A mostani Angliában fenforgó udvariságnac nehezen találod a külső országokban mását (Fal: NE. 25).

[Szólások]. Mykoron Bechbe noltunk, nehezen uoltam akoron (LevT. I.76). Meg betegüle, es mikoron nehezen volna (Helt: Krón. 47). Szegény János mesternere is legyen gondviselésed, nem tudtam, hogy oly nehezen legyen (Gér: KárCs. IV.368).

nehéz-nehezen : [difficillime, vix; kaum, am schwersten]. Nehéz-nehezen tñrbeté, hogy hangossan ne nevetne (Fal: NA. 130). Nehéz nehezen vártam azt az órát, minthogy igen kívánom tudni végét a tegnapi historiának (Fal: TÉ. 644).

Nehezés (nehézes Illy: SzÉlet IV.139) : **1)** [difficilis; schwer]. Nehéz ugyan s rögös a böcsület úttya, de akkor ezeknek sincs nehezes úttya, ha pályát cél után tovább nem nyugtattya (GyöngyD: MV. 10). **2)** [morusus, infensus; grämlich, feindlich gesinnt]. Aheytatlan az missen, meg komorodott orchayaban, nehezes az cellaban (WeszprC. 127). Nehezes voltam en ez nemzetlnek: infensus fui isti genti (JordC. 803). Embery nemhez nagy nehezesők valanak az angyaloknak az eredet byneert (ÉrdyC. 536). Heet rendhely neepeket találwnk, kyk ellen az zegheen mas vylaghyak felette nehezesők (612). **3)** [gravida; schwanger]. Monda az terhess asszonyallath: Byzon soha el nem valam tñled. Monda az ew wra: Az nem lelet, myeert eolyn nehezes vagy (ÉrdyC. 425). A nehezes gyenge allat meg

rettenven, az gyermek zülés az azzonyallatra ywta (ÉrsC. 777). Az nehezesseket és az aluo embereket meg nem fti soha az meny (Cis: H4). Nehezes asszony (PP: PaxA. 563). Történék, hogy nehézes levén, egy megholt férfi gyermeket szüle (Ily: Szflet IV.139). Efféle férgek még a nehezes és már szülő felben lévő asszonyi-állatokban is néha-néha felesen találtattanak (Misk: VKert. 680).

Nehezéskéd-ik : [infestus sum; feindselig sein]. Myt nehezettek hű rea (JordC. 503).

Nehezit : **1**) gravo, molesto MA. beschweren, belästigen PPB. Nehezoytete auag vndekoytotha : aggravavit NémGl. 247. A szag nehezíti a fejet : odor *aggravat capita PPBl. Tű getrelmetec engemet inkab nehezit : vestra angustia magis me premit (BécsiC. 2). Nem chak ovtethi nehezity vala az ev kenyanak getrelme (WinklC. 99). Nehezitetem lelketem es testemet (VirgC. 9). Hóg miniaian titeket ne nehezizelek : ut non onerem omnes vos (Fél: Bibl. II.53). Nehezítő vsura, melinek általa felebaratnak marhaiban meg fogjátkozik (Fél: Tan. 377). Az asszonyi allat nehezítő es pusztító tarsa ne legien az frfiunak (461). **2**) [infestum reddo; feindselig stimmen]. Régen tudom azt én, hogy Báthori Andrásnak szerzé volt az fejedelemséget, azért nehezítette az portát az uradra (ÉrdTörtAd. II.90). Igyekszög mind az fejedelemre mind az országra hatalmas császáruinkat nehezíteni (TörtT: I.387).

el-nehezit : degravo C. aggravato MA. beschweren, belästigen PPB.

még-nehezit : gravo, aggravato, ingravo, molesto C. beschweren PPB. Mikor megnehezít-té volna őket Égiptomiae királa, földtencé ő vrok istenechéz (BécsiC. 18). Mikoron az elme vetkezettnek keuansagaban vágon, incab meg nehezít, honem ment meg tisztit (VitkC. 43). Sem wnnwn maga által sem az wney által meg nem nehezithuen (Komj: SzPál 197). Pelette igen meg nehezeytettük vala ereynlnek felette (200). Földtencé és erők fölöt meg nehezettünk el anyira, hogy ugyan nem kívánánk élni js (Tel: Evang. II.140) Az hypocritak mind az bűt elöt valo nap mind az vtan meg nehezítik az ő testeiket es lelkeket részegséggel es tobzodással (Fél: Tan. 443). Nem siket ő, sem az ő filei meg nem nehezítettence (Zvon: Post. 1511). Megnehezit őtet az ő hamissága : gravabit eum iniquitas sua (Ily: Préd. III.536). A tekenős-béka húrában ha tsak fél eleget eszik eniber, meg-nehezíti a gyomrát (Misk: VKert. 264).

Nehezítés : [incubns; alp]. Basy rosa haznal eieley nehezitők auagy bozorkany nyomások ellen (BaytheA: FövK. 92).

Nehezéskéd-ik : **1**) [indignor, stomachor; unmutig, unwillig sein]. Kesereg, nehezéskédic, kelleltenkedic ő magába (Bom: Evang. III.285). **2**) [lento gradu, molesto incedo; langsam, mühselig gehen]. Vadász a lajran emelkédik, Kazai Jánossal fel is verekedik, fáradtan utánnok ur is nehezékedik (GyöngyD: MV. 110).

rőá-nehezéskédik : [ingravo; sich mit seiner schwere darauf stellen]. A régi kép írök az szerencset egy toke iadzo golyobison írták állani, mely, ha rea nehezékedik az ember, balra vagy jobbra minden tartóztatás nélkül elfordul (ExPrinc. 230).

Nehezékes : praegnans C. gravida MA. schwanger PPB. Nehézkes, hasas; gravis; nehézkes asszony : gravis *utero mulier; nehézkes, szüléshez közelit terhes asszony : praegnans PPBl. Nehézkes kyalma azzonnac zülésenc munkaya el yóve (EhrC. 75. 76). El vezien Sabaria, ő appodi te esence es ő nehezkesi megmettelencene (BécsiC. 200). Felmene Ioseph Indeano Mariala ő neki mehezet nehezkes feleségünel (MünchC. 110). A zumart hozta vala Marianak zarandoksaganak segedelmert, mert nehézkes vala (ComC. 85). Yay kedyleu az nehezékesnek : vae autem praegnantibus (JordC. 431).

Ffel meene Ioseph Nazarethből Indeanak varassaban Mariala ewely yegzeth nezkös felessegeghewel (ÉrlyC. 111). Nehezkes wagi es az tengeren nagi sok wezedelmek wannak (ÉrsC. 436). Teljes négy esztendők ebben tölték vala, mikoron ő esmög nehézkes vala (RMK. II.40). Az gyűró fának magua vez korszagt gyogyit, nehezkes asszonnak ártalmas (Mel: Herb. 20). Erőszakot tett nehézkes édes anyján (Pázm: Préd. 228). Az atya nemz, az anya méhében fogad, várandó, nehézkes, viselős készen és szül (Com: Jan. 118). A saskó az nehézkes asszonyi állatoknak ha az bal karjára kötik, igen hasznosnak írják (KecsK: ÖtvM 282). Az aitatosságnak gyülmöcsivel nehezkesek nem lehetők, hanemha könyörgésekkel üntöztettük (Ily: Préd. I.573).

[Nehézkeséd-ik]

még-nehezékesédik : [gravida fio; schwanger werden]. A szörösödni kezdő leányoc asszonyi havat szenvedec, miglen terehben esnek, megnehezkesédec (Com: Jan. 44).

Nehézkesit : gravido MA impleo feminam; schwängern PPB.

még-nehezékesit : *gravidam facio PPBl. [schwängern]. Szemet egy asszonyra veté, azt meg-szereté, meg-nehezkesité (Pázm: Préd. 794). Lót a maga leányit, kettőt egy más után részegségében megnehezkesíté (SzD: MVir. 81).

Nehézkesőség : graviditas MA. das schwanger sein PPB.

Nehézkesül : [gravida fio; schwanger werden]. Az kiraline aszoni nehezkesüle (CsomaC. 28). Kurvava löt es nehezkesült, meg rutította minden nemzetséget (SalMark. 20). Az királyné asszony nehezkesüle, az Hecuba ismét egy fiat szüle (Hmy: Trója. A2).

még-nehezékesül : gravidor C. [schwanger werden]. Mehnek gimölő viragozek, zűznek ionha meg nehezkesült (AporC. 129). Imadom te thyzhasagos mehedetb zenth lelekthewel meg nehezkesewlthet (FeszC. 169). Nem nehezkesüllec meg, sem szülec immár, sem ifiakat nem neulec (Helt: Bibl. IV.41).

Nehézkesülös : praegnatio C. [schwängerung].

Nehézség : **1**) difficultas, pondus C. gravitas MA. schwere PPB. [gewicht]. Eez felewl mondot vrnak varat nagy nehezseguel lewlek meg (EhrC. 31). Az testinek nehesegey meg terbelyk az leelköt (ÉrlyC. 512). Isten a késedelmet büntetések nehézségével helyőre viszi (Pázm: Préd. 29). **2**) molestia C. [aerumna, querela; beschwerde, pain]. Semy nehesegeeben meg nem bantotta az vr istent (ÉrlyC. 370). Azoknak büntetese ő nek nehezsegeere lenne : poenam illorum sibi oneri fore (Deesi: Sall. 32). Az fogua tartatot eclesia törőlesene es nehesegeere közepiben nagy fohazkodással kialtne vala istenhez (EszT: IzAny. 226). Nehézség minékfnc amyszor fel-ültözi (Com: Jan. 99). Senkinec nehézséget nem tézen (185). A németországi fejedelmek a magok vallásbéli nehézségeiket a pápa követének kiadták (Bod: Pol. 7). Az erdélyi fejedelem leveleket botsát mindenfelé, hogy gyűlnének össze a nehézségek el-igazítatásokra (83). A három-széki okklóciák a magok nehézségeiket tíz pontokban adták-elő (85). **3**) dividia, scrupulositas C. [indignatio; verdruss, unwillie, entrüstung]. El zenderedeek een lelken nehesegetől (KoszthC. 329). Kegelmednek een rsm nehesege wgyon (RMNy. II.18). Tel indoni, hogy semmi keduet véle nem találék, sőt hogy én magamra nehésséget es haragot hoznék (Kár: Hal. Aij). Kire régtől fogua nagy nehézség (Göres: Mát. 51) Ha valami nehézségetek wgyon valaki ellen (Tel: Evang. II.188). A te atfiainak vágon valami nehesege te ellened (Fél: Bibl. 6). Végy ki uram én boldilem minden gyűlölséget, irigységet es felebaratom ellen valo nehézséget (Pázm: Imáds. 225). Az gazdaszszony hogy nem írtatt, nicec nehé

égtünkre (RákGy: Lev. 264). Irja, hogy ne higgyek semmi
legén híreknek, mert semmi nehézség reám ninesen (TörtT.²
219). **4**) graviditas PPBl. [schwangerschaft]. Nehézség, terhes-
ség, viselődés, termékenység: graviditas PPBl. **5**) [dolor;
climierz]. Jobb lábomnak a térdem alatt lévő hargas inában
s az ballábomnak a bokájában nagyobb nehézséget érztem
Monlrók XV.303). A jobb lábomnak a vastag inába érztem
ehízsiget (317). Az nyakam esigolyájátul az filekre szolgáló
rebben volt az nehézség (381). **6**) morbus aradus, morbus
Iercoleus MA. fallende sucht PPB. Az nehezsek wramon kes-
eteth rayttha efcely wthan egy oran (RMNy. II.220). Hogy
ereucz elmegyen vala, az nehézség kitöré az fiasckáját (LevT.
I.83). A mely gyermeket az nehesség löli, ha hőrtelen meg
dgyak innya, meg nem öröközik raita (Frank: HasznK 27).
Nehézség avagy nehézség törés, nyavalya, korság törés (Com:
an. 59).

Nehézségös: 1) [molestissimus; sehr schwer]. Felettel ne-
sleges azt bírni (Prág: Serk. 378). **2**) [epilepticus; fallsüchtig].
Pancsenko igen béna, beteges, az öse, az krumlyoi urának
gy kis fia nehézségös (LevT. II.44).

Nehezlet, nehezlettel (nehéztel Czegl: Japh. 62): **1**) [mole-
sum puto; schwer halten]. Vedd válladra és ne nehezletel
az ő kötelit (Kár: Bibl. I.653). **2**) aegre fero, moleste fero MA.
ibel zafolmen PPB. Ne nehezletel jól meg vigiazni (Krizac.
). Reám ne nehezletel, hogy pénzt nem adok (LevT. II.23). A
Kegyelmed leveléből értem, Kd nehezlet el reám (Nád: Lev.
200). Ne nehezletel az én wramhoz íóni (Kár: Bibl. I.497).
Ezt a munkát elővenni ne nehezletelék ő kegyelmek (Radv:
sal. III.132b). Senki nem nehezletel, ha az üveget gyémántért
khadgya (Pázm: Préd. 276). Mikor a tanítványok tilalmazznak
a kisdé gyermekeknek hozzávitelét, nehezleték (335). Tulaidon
olgaidat mindigart helyen lagian, hozanc íüni ne nehezlety
Zvon: Osiand. B2). Ne nehezleteljük, ha mikor az szűkség
ívánnya, marhántul magunkat meg fosztanunk (Zvon: Post.
.15). Ő felsége igen nehezletel, hogy Kgdld odđig el nem készí-
ette a köntösöket (TörtT. III.195). Engemet-is tudositani aka-
tadoml ne nehezletel s léssen válaszd (Matkó: BCsák. 217).
3) [impedio; verhindern]. Kezde esedezni, hogy nehezletelye
marczra ereszteti (Zrinyi: ASyr. 203).

Nehezletés: querela, gravamen MA. beschwerung, klage
PPB. Miben neheztelese wagian, terwent teszen Kegyelmethek
RMNy. III.122). Ellenem valo barága s nehezletése (Matkó:
BCsák. 12). Való, hogy e könyv néha csipre, néha mulatva
sak nem nehezletésre valót emleget (Fal: NA. 119).

Nehezül: 1) ingravesco MA. schwerer werden PPB. Híd-
ed, sokat nehezültek dolgaid ő hatalmassága előtt (Monlrók.
VII.72). **2**) [irascor; zürnen?]. Im en magam hozjad yvet-
em, korwoltomath yol esmerem, bñnesewkón ky könyörwiz,
lyzóm, welem nem nehezülz (CzechC. 25. ThewrC. 285). **3**)
nfirmor MA. [atfigor; schwach werden, elend sein]. Idvöz
egy ez vylagual yo megwaltoya, nehezülteknek kywansaga
CzechC. 25).

el-nehezül: 1) praegravor Kr. [nieder gedrückt werden].
El nehezültenek vala hñ nekyk zemek: erant oculi gravati
JordC. 441). El nehezültenek vala alomnak myatta (556). Alom
nyat el nehezültenek (ÉrdyC. 615). Ha az ember az érvágáskor
akáb el nehezülne, annak nem szűkség soc vért venni (Cis.
2). Midőn kostolod is, emelgesz belé es anyial inkab el nehe-
ülz (Born: Préd. 412). **2**) [morbo corripior; erkranken]. Császár
nehezülte azonközbe, az nratok hivatá eleibe, mert lelke csak
lig vagyon testébe (RMK. III.355).

még-nehezül: 1) aggravor, ingravor Kr. [beschwert werden].
Még nehezültek vala (WinklC. 158). Christus taneit-
any meg nehezültek vala (159). Keuanod meg lelnék terehdn

niata meg nehezewlven (VirgC. 124). Lassatok, hog az ty zye-
tek meg ne nehezewltenessek torkossagual (CornC. 46). Az ev
ruhajat meg nem változtatya vala, akar mely jgen meg nehe-
zewlt (MargL. 41). Az ő bñnee igen meg nehezültenek: peccatum
eorum aggravatum est nimis (Helt: Bibl. I.11). Az ti binetec
meg ne nehezültenek tobzodással (Kulcs: Evang. 27). **2**) [aegre
fero; verdriesslich sein]. Latvan az ziz Maria ő zent fiat, sem-
mit nem mond vala neki, nehezewlven, hogy a tolvaynak zolna
igen megkezde nehezülni (NádC. 271).

Nehezülés: [ingravitio; beschwerung]. Főnek nátha miát
való nehezülése (Com: Vest. 13).

-NEK, NEKI, NÉKI (nekem Sylv: UT. I.149. *neked*
6. tinekter Born: Préd. 382. *neki* Helt: Vig. 6. *nyektek* ? ÉrsC.
30. *nekym, nekym, nekyledi* LevT. I.2. *nekeo* II.22. *neheok*
uo): **1**) [ad, versus; gegen; in der richtung, zu] Neki esem,
reá ütök: adorior PPI. Isten fíel tamazya ewket es myndene-
nek latasara meenyeknek mennek fíel (ÉrdyC. 32). Czuczayat
(a sárkánynak) neky eklelee (265b). Intafernes jutván a palo-
tába, a belső ajtónak egyenest valta (Cserényi: PersF. 36).
Néki ereszteti a zabolát: laxare fibulam (Deeci: Adag. 237).
Térj nekik és öld meg a papokat: irrue in sacerdotis (MA:
Bibl. I.267). Kelepelnek, mint a szélnek bocsáttatott rossz lantona
(DBón: Rézség. 22). A zabolát néki tágítja (GKat: Titk. 7).
Felemeli véres törét édesének, jüगतási között akasztja mellé-
nek (Gyöngy: KJ. 73). Ezen nekimenetel alkalmatosságával
lármát tésszen (RákF: Lev. III.216). Kiket a kétségben esés
tűznek viznek viszen (Fal: NE. 50). **2**) [ad, caussa; zu, um
zu]. Neki venni magát: zu etwas sich entschliessen Adámi:
Spr. 213. Istoromnak memek, batod napra meg wezyk az
akaragiok zerenth (LevT. I.161). Basa készíté népét még ostrom-
nak (RMK. III.81). A török ostromnak menéec (Helt: Krón.
106). Nem akarának ütökzetec állani (39). Az egész hadat
ostromnak bocsátja (Monlrók. III.162). Itéletnek üle: sedebat
ad iudicium ferendum (MA: Bibl. II.164). Nyugodalomnak akar
ülni (MA: SB. 363). Ha oly igen néki nem szoktak volna az
lelki sötétségben való vagszgnak (Bal: CsIsk. 143). Nem lött
még annyi köfált, hogy ostromnak mehetne (MonOkm. IX.91).
Az kik bajokra nem kaphattanak, Tisza általusszásauak esnek
(Szal: Krón. 79). Minek nékem, téged bírván, egyéb kincs és
gazdság? (Orczy: KöltH. 135). **3**) [factivus: in; zu]. Ezeket
hagyon nektek ewrelkesseggel birandonak (DomC. 134). Kenyér,
melyet adunk neked jmadandonak es hiendevenek (331). Nem
vette istent segítégenek (VirgC. 147). Atyjok fiát veszik házias
társnak (RMK. III.255). Nagy sok kastélt csinál, erős klastro-
mokat mind kastélnak alkota (IV.29). Az atyai ház az kisebb
fiúnak hagyatik lakóhelynek birnia (Ver: Verp. 121). Az mely
fa semminek nem jó: quod ad nullos usus facit (Kár: Bibl. I.
643). Szüzedelnek való ölyg és cserfa (Matkó: BCsák. 46). Én
azt szerencsétlenségnek nevezem, a mi mást nagy szerencsének
tehetne volna (Mik: MulN. 137). Lázec nélkül rabnak tettél
(Amade: Vers. 185) **4**) [praedicativus, nuncupativus] **a**) Hyva
hñneky newet Jesusnak: vocat nomen ejus Jesum (JordC. 358).
Hogy istennek bñnak nevezessünk (ÉrdyC. 460b), Vadolom
bñwñnek magamat (VirgC. 2). Im a rosszaz tőkét Krisztusnak
kiáltják (RMK. II.186). Vitézeket harminczegyek mondják
(III.337). Felvérék ötet és királynak üdvözlik (Helt: Krón.
32b). Az hitet oly hathatónak írja, hogy (Pázm: Kal. 209). A
sz. háromságot hazugságuk káronljátok (GKat: Váls. I.860).
Arra kényszeríté az ország, hogy a fiát királyoknak ismerjék
(Mik: TörL. 116). **b**) Valakit fővezérnek állítani: jemanden als
generalissimum vorstellen Adámi: Spr. 130. Aloytatyk nagy tyz-
tessegnek (EhrC. 99). Teste yelenek mindenestől fogva veres-
nek (VitkC. 88). Az imadszgba erzik magokat keménynek
(VirgC. 75). Kiket ott igyében láta mind árulóknak (RMK.
II.219). Néha kedvesbnek, néha kellenetbnek tetszik (Born:
Préd. 251). Jaj mely mocskosnak látszik a mi tisztaságunk (Pázm:
60*

Préd 65). Az isten igéjének prédikáltatását hiába elmúló hangosságnak ne ítéljük (Zvon: Post. I.358). 5) [dativus; sür]. Nekem is jut benne oder belüle: ich werde auch etwas davon bekommen Adami: Spr. 195. Oduita vola vv neki paradysumut hazoa (HB). Num heon muga nec, ge mend vv foianec halalut evoc (uo.). Kegizgen vv neki (uo.). Vr istennek angala neky yelenek: angelus domini apparuit ei (JordC. 357). Yzenyetek meg ennekem: denuntiatio mihi (359). Vgyan byzon mondom nektek: tamen quippe dico vobis (366). Azzonyallat, yne neköd flyv: mulier, ecce filius tuus (695). Ezeketh emekem engete (VirgC. 3). Iay nekuvk bynswsknok (49). A ky tyteket zeret, az aky nektek enne iot twt (52). Hiusegel neki segedség vala (85). Nekiök egieb kirali nem kelh (DebrC. 109). Seghedelmeth ygberek nekyek (556). Ygaz wthou enghegy emekem te hozyad ywnem (ThewrC. 235). Wr monda nekem: dominus dixit ad me (KulesC. 3). W nekyk elay ees bor mog sokasulanak (KulesC. 5). Walmel napoth nekym valastaz (LevT. I.2). Kwdgo meg en nekem az menedeketh (41). Nekench nag fogatkozasonk wgyon (69). Azt montha hog nekyk [igy] vgyon egh attliafya (287). Nekew engedelmes voltam (II.22). Szolgaltam nekewk (uo.). Honnan wgon teneked az ilo viz? unde habes aquam vivam? (Sylv: UT. I.131). Mind tanubizonsgual valának üneki: omnes testimonium ei dabant (86). Bochassad nekewk my vetetewnk (Pesti: Nom. 14). Naprul napra neki hiueb vala (Istv: Volt. 15). A mitöl azoc felenee, azon törtinec üneki (Szék: Krón. 15). Mit tehetez neki? (Helt: Vig. 6). Hlog lattassatok nekiek: ut videamini ab eis (Fél: Bibl. 8). Az ű niomdekokat szükseg nekünkis köuotnünk (Fél: Tan. 440). Gyfáys egybe énnékem az népet (Kár: Bibl. I.161). Az gazdaguak gazdagsága nem hágy neki atomi: saturitas divitis non sinit eum dormire (626). Voltal e nekic szofogatatlan, engodetlen? (Agend. 87). Őrvendezetek nekem, mert megtaláltam az én juhomat (Pázm: Préd. 761). Nemi volna teneked hatalmad raytam (Zvon: Post. I.588). Mindnyájau nekünk meg kell halnunk (Kal. 1620. C4). 6) [genitivus]. Levu halaluce es pucaluce feze es mend vv nemee (HB). Oz gimilsnee vvl keseruce vola vize (uo.). Ewneki baznalattyarol czudalkodnakuala: de perfectione [illius] omnes mirabantur (EhrC. 101). Meguyeritek ewnekyk lelkeket: lucubini animas illorum (105). Ő nekyk nezeesökre menybe fel emelkedoek (FestC. 44). Mynekwnk Abraham atyank: patrem habemus Abraham (JordC. 361). Yytettek hwnekyk byzonsagokra (383). Vr istennek angala neky yelenek: angelus domini (357). Lelki atyamat nem tizteltem es nekik paranczolatyokat nem tartotam (VirgC. 6). Gondolkodyk w neky terenyeb: in lege ejus meditabitur (KulesC. 1). Adassek Akaclhusnak, nekentk tiztyelendo wronknak (LevT. I.171). Legottam meg tiztywla neky poklossaga: statim purgata fuit ejus lepra (Pesti: NTest. 14). Ki teneked egyic poifadat meg űti (Börn: Préd. 132). Vön egy kötés ökröt és meg vágá azt és meg főzé nekée az husát: tulit par boum et mactavit illud et coxit carnes eorum (Kár: Bibl. I.326). Megvévűc ő neki minden városait: cunctas urbes ejus cepimus (MÁ: Bibl. I.158). Viselem baragját az Jehovánc (Zvon: Post. I.588). Ő megtöri teneked a fejedet (GKat: Titk. 358).

[Szólások]. Felöltözvén, neki bágyadt s kornyadozó állapottal, de ugyancsak dolgoimhoz láttam (Monlók. XV.382). Nekik haragudván kurvazza őket (Sámb: 3KérdFél. 483). Neki keményedni: obdureo callum alienus animo PPI. Látod, vitéz Ivon, mondá neki pírulva (Mik: MulN. 52). Ha neki volnék: si essem ejus loco PP. 279. — Ez új királynak örvendnek (Börn: Ének. 14). — Hogy beszédnek álljon véle (Mogy: 6Jaj. II.15) Ottan ez Fráter György az hitnek megállá (RMK. III.16). Hiden terek észászár hitűnek nem álla (275). Az szörzésnek nem állának (312). Könyven szónak adja magát (Pázm: Préd. 1103).

NÉLKÜL (kétszónálkülön BécsciC. 58. fiaknálkülön 193. földkezetnélkülön MünchC. 169. hűn nélkülön Dévai: TizPar. G4. ynél es nélkül BécsciC. 18. nakanalkul [igy] 41. haboralasnaklyl EhrC. 30. ew gyalazasoknal, yteleteknel es karhozatolknakvel 117. kouwznalkül Komj: SzPál. 136. hazassagnalkül 146. kabola wemhlynekyl Ver: Verb. 202. ew valanalkül EhrC. 41. mynatunknalkül Komj: SzPál. 136. en nalam nekül DebrC. 583. NagyszC. 258. azon Isten, a ki teremtet miuket *nahent nélkül* Bíró: Angy. 288. *nélkulem, nélküléd* sat. Adami: Spr. 88): sine, absque, praeter MÁ. [ohne]. Lezen menden föld nomdoknalkülön: erit omnis terra sine vestigio (BécsciC. 101). Bizommal es mindho ketsegnekil igén wgon ez (NagyszC. 13). Mind ezoc az zent alazatossg nekil mind semmi az ördc erdőmre (258). Az mi okosságknakic keptelen el hiini az lalotac fel tamadasat szent iras tanulasi küñl es az szent lelekuc meg vilagositasa nekül (Börn: Préd. 269). Kergesd meg őket, mert kétszónélkül megérd őket: persequere, absque dubio comprehendes eos (MÁ: Bibl. I.274). Ha egyyetlen egy bűnnek heja-nélkül minden vétket elő-számállunk a gyonásban (Pázm: LuthV. 122). Az apostoli széköl is kivetették, mivel hogy választás nélkül fogalálá ismét azt el (Czegl: MM. 26). Isten esmérési kívüli avagy kegyes erkölts nélkül való áldozó papoc (Com: Jan. 129). Nála-nélkül egy szem-pillantásig, egy órapezentelésig sem lehetünk (Csuzi: Síp. 124). Tenálad nélkül írva vagyok, tudom (Thaly: Adal. II.13). Kéré a kapitányt, hogy meg ne indúlta híre nélkil (Mik: MulN. 311). Lánec nélkil rabnak tétül (Amade: Vers. 185).

1. **NEM** (num HB): non, haud C. MÁ. nicht PPB. Nem akarom: nolo; nem bizom: diffido; nem jámbor: improbus; nem jó: non bonus; nem jóvallom: reprobo; nem kétleni: non dubitare; nem semmi: momentosus, non nihil; nem tetsezu: displiceo; nem tudom: nescio MÁ. Nem érjük fel elhűnkkel: majora *intellectu PPB. Num heon muga nec, ge mend vv foianec halalut evoc (HB). Noemi nem akara tonabba ellenkédni (BécsciC. 3). Ky ezeket tezy, el nem weez erekke (KesztcC. 23). Wmwmagath sola Sauhiak nem neweze, de myndevűth Palnak (Komj: SzPál 18). Az asszony a községet nagy bölcsen oktatja, ura hon nem voltán pereket szállítja (RMK. IV.36). Nem nez az embereknek szemeliere (Fél: Bibl. 74). Nem mind addig együnk, míg a gyönyörűség volna (Pázm: Préd. 435). Nem tagadom, mondom, hogy házba nem mentem (GyöngyD: Char 28). A tegnap ajánlást mái nemmel magok magokat hazuttolván ingadoznak (Fál: UE. 402).

csak-ném, csakném: fere, ferme, propomodum, paene C. fast, schier PPB Chyak meg nem holthag barmok zomywalyis (RMNy. II.314). Csak nem haloc meg ebel (Helt: Mes 311). Ű nagy örömében csak nem meg holt vala (RMK. II.52). Hirdettet tsak nem mindenűt szerűt szerte e széles világ (Dáv: Kker. 52). Tsak meg nem botlott, tsak nem elesett alárául (Pázm: Préd. 25). Most maibusanis csak nem vészen meg az hideg bennűket, oly nagy hó eset (SzCsomb: Utleir. 140). Némellyek a patzaman almát csak nem leg-jobb almának tarttyák (Lápp: PKert. III.113). A folyón voltanak tsak-nem egymást érő lisztelő malnok (Hall: HHist. II 38). Tsak nem minden ember ir levelet, de nem minden tud olyat írni, hogy tessék (Mik: TörL. 136). Tengeri búba merülnek es csaknem felfortyanak órégekben (Fál: NF. 31). Való, hogy e könyv néha tsipve, néha mulatva tsak nem neheztelešo valót enuleget (Fál: NA. 119).

ha-ném (ha-nem LevT I 201. Mogy: SzAÖr. II: I) praeterquam C. [ausser, als]. **HA** az istennek jóvöltala valo rezesülés nem egeb, hanem istennek meg ertese (TilC 197. 363). Melyet semmikeppen nem ismerek különben megoldlatnom, ha nem hogy tegedet igazomon urul zeroztelek (309) A zigitbe küldöt gazdagság nem egeb, hanem a zent alanisna (KazC. 111). Nem

egyéb a poenitentia, hanem belső bánatnak bosszú állása (Pázm: Préd. 422). Egyebet nem felelhet, hanem hogy nem akarja (Pázm: Kal. 89). A méz nem egyéb, hanem méhek szűrte bor (Misk: VKert. 647). **b)** Semmire kellő továbbra, hanem hogy kivételével (MünchC. 20). Soha el nem alutt, hanem imádság és buzgó fohászkodások közben (Szeg: Aqu. 111). A Krisztus váltása végbe nem ment, hanem halálával (Pázm: Préd. 81). A bűnt nem tudtam, hanem a törvény által (Pós: Igazs. L150). **c)** Uram, kinek mie vagyon, hanem [igy] mind tied? (EhrC. 47). Mit adott isten a teremtésben, hanem minden állatnak maga ni voltát és természetét? (Pázm: Préd. 110). Ez micsoda egyéb, hanem elhagyni az élő kütfőt? (Zvon: PázmP. 42). Micsoda egyéb a világ, hanem égó kemence? (Ily: Préd. L42). Mi végre követik, hanem hogy dicsérik őket (II.84). **d)** Semmit én töled többet nem kívánok, hanem hogy engem szeress (Bal: Költ. 186). Ebből nem következik több, hanem hogy Éva jobb (Fal. 666). **e)** Ni né itt hanem-éac őt kéler: nisi quinque panes (MünchC. 41). Az or nem íő, hanem éac hog orozzon (191). Semmire yo aztan, hanem csak hogy kihagyttassee (JordC. 365). Nem tud vala egebet mit mondanía, hanem csak ezt (TihC. 42). Kicsoda az Pál, és kicsoda az Apolló, hanem csak szolgálak, az kik által hittetek? (EszT: IgAny. 232). Evag fussunk, hanem csak te hozzád, ob mi istenünk? (Mad: Evang. 141). **f)** Midenem égembe iarnac é ketten, hanemha illendic önekic? (BécsiC. 218). Mondom tinekter, mert hanemha inkább búelkedendic ti igazagtoe hognem az irastudoké, nem mehetee be meúneknee orzagaba (MünchC. 21). Kwlwmben ky nem megyen, hanem ha Lucanus es zent Vid oda memek (ÉrdyC. 337). Hanem ha csak megterendetek es leztek mint a kised gyermekek, be nem mentek menyorzagba (TihC. 161). Külömben nem hinnének, hanem ha csudát látúnának (Born: Préd. 268). Hanemha csodákat láttok, nem hisztek (EszT: IgAny. 322). Mely a földön nem találátik, hanem ha oda fel az hold városában (Pós: Igazs. L135). Senki az előljáró nevét nem érdemli, hanemha bölcs is lézen (Ily: Préd. 158). Hanemha teljes szívből szeretjük istenünket, nem lettünk az úrnak része (II.45). Soha hadat, hanemha megbántatott, nem indított (II.198). **z)** [sed; sondern]. **a)** Nem zűksee az orvos az egészebeliekuek, hanem a koroknak (TihC. 216). Senki fel nem tamad hat újakkal avág neggel, hanem ötél (KazC. 192). Én még mind azóta sem érzetem izét az ételnek, hanem im alig vagyon negyed napja, hogy valamennyire izét kezdem érzni az ételnek (LevT. II.14). Ne várd az utolsó órát, hanem készítsd el ideje korán felked örökkévaló házat (Ács: BHal. Előb. 29). A bűne való alkalmatosság magan nem adatik, hanem az istentelenektől ragadtatik (Mad: Evang. 76). **b)** Azt végeztem magamba, hogy én az útról elmaradok, hanem fiamat bocsátom oda (LevT. II.42). A szabó régóta fogva mind oda fel volt, hanem im az elmúlt csütörtökön jöve baza (61). De ezek most had-járjukak, hanem szóljuk csak az mai evangeliomról (Born: Préd. 65). **c)** Nem csak addig, míg élek, hanem holtom után is szolgálnék (Tel: Evang. Előb.). Kérem, hogy nem csak az én munkámat magyarázza jó végre, hanem egyéb könyveknek kinyomtatásától is adakozó kezeit ne vonja meg (MA: Zolt. Előb.). **Conjunctio** hanem ponitur post nem csak, non tantum (Per: Gramm.). **z)** [sed; aber]. Valamit egyebet mivelünk, csak barmokkal kéz számárokadás; hanem az emberek tulajdona a szent élet (Pázm: Préd. 3). A dolog nehéz, de ti nem féltek attól; vagy de biz igen is féltek, hanem a ti elméteknek restesége miatt késedelmeztek (Zrinyi: Áfio² 28).

hogynem, honnem (*hodnem* EhrC. 80): **1)** quam C. [als]. En tudnek yo]ban felelem, hogynem te (EhrC. 16). Ynkab vtalak meg az zamar ganayaboz basonlot peneszt, hodnem az zamar zarat (80). Mégereté ötlet királ inkább, hognem minden nemberieket (BécsiC. 53). Valobizon mondom tünectec, nagoh, hog nem propheta (MünchC. 124). Istennee kiünhe zolgalmi, hog nem ördögnee, es az meborzagba naggal kiünhe mennie, hog

nem pocolba (GuaryC. 7). Istennek kel ynkab enghednünk, honnem embereknak (JordC. 372). Yob teeneked ég zömmel az erek elettre be meuned, honnem ket zemed lewen, az erek tyzre vetethy (410). Kiünyeb vona meg ölethny, honnem akarattyaat el változtatny (ÉrdyC. 356b). A fogad is külömben áll, hogy nem az anyamnak (Helt: Mes. 80). Job, kezen legen Keg., hogy nem kezvlethlen talalyon az ídű (LevT. I.144). **2)** [quidni; warum nicht]. Honnem olwastatok, mert ky teremttöte az embert kezdedben, fyrfyw es azonyalat zerenet teremtetete lwket (JordC. 413).

mi-nem: 1) num BécsiC. 2. numquid MünchC. 25. [ob etwa]. Mire időtö eu velem, minem valloc fiakat en mébenben: num ultra habeo filios in utero meo (BécsiC. 2). Miel az ember, kitől ha ő fia keneret kerend, minem köuet nóit ueki, avág ha halat kerend, minem kegot nóit neki: quis est, quem si petierit filius suus pater, nunquid lapidem porrigit ei (MünchC. 25). Felele Pílatus: Minem sido vagoc én: numquid ego Judeus sum (209). Minem vet el örökke vr? numquid in aeternum proficiet deus? (AporC. 32). Myuen een vagokee vram (WinklC. 147). S minem balat zerece (NagySzC. 302). Mynem naponkeeth meg haragvzyk: numquid irascitur per singulos dies? (KeszthC. 32. 87). Minem megkissebbült ő hatalmassága? minem megrevidült ő irgalmassága? (RMK. VI.122. 249). Mi nem szitokkal kel meg gyözni, azt a kiuel bait visz? (Tel: Fel. 119). Vram, s-minem tenger uagiok en? (Mel: Jób. 17). Mi nem ollianok az ember napiaj, miut Isten, a te napiaj? (25). Mit sietz, minem néked melegitik: quo properas? num ad Ephebum? (Decsi: Adag. 85). Maganae eunyiben minem kárt tet volna, hogy egy altallyaban ezt nem mondotta volna (EszT: IgAny. 347). **2)** non enim, nec enim MA. [wol nicht]. Mi nem istenem, hogy inadjam: ejus regulae non sunt praetoriam edicta MA. Minem heaba monga zent Job (DebrC. 392). My nem hogy chak eunyen volhanak, de soha ember zamaat nem vethety (ÉrdyC. 553b). Noha neha ualami kicinket uetkeztem, mi nem azontol melto uagiok karhozatra (Ozor: Christ. 61). Ne nyul hozzám, minem felesgedhöz nyulsz (Helt: Krón. 54). Ha egy kevvessé haragot mutat, az ő haragja minem végig marad (RMK. IV.72). Mi nem Apollo vagy (Tel: Fel. 57). A könnyön futois mi nem mindenü el iutbat (SalMark. B4). Eb belye minem én dolgom (Decsi: Adag. 165). Minem hátul vnzek beennünket: nemo nos impellit (201). Had aláb íó szál, minem isten vgyok: nullum ego sum numen, quid me immortalibus aequas (230). Minem ötlet arultam el, hanem Ferdinandust (ComBal. 12). Ti nyavalyás emberec, mi nem vgyotoc ti olly szemesse, és értelmesse, hogy ti az jo gabonát, és az konkolt megtudatóc választani (MA: Scult 205). Ob fiam, mi nem mind gonosz az, a mit a vénségben látunk (Hall: Paizs. 428). Mi nem azert sujtol isten hogy el-vessen, de hogy miut Dávidot jó utra vihessen (Rim: Ének. 317). Mi nem mind lehetetlen, a mit arra mond tuzagunk (Fal: NE. 42).

mide-nem: numquid [etwa, ob]. Kiral, mindenem zerzed e hog menden ember . . . : rex numquid non constituiti, ut omnis homo . . . (BécsiC. 145). Midenem égembe iarnac é ketten hanemha illendic önekic, midenem reio é orozlan a ligetben hanemha ragadozatot valland; midenem orozlanac kőlkő ágga ő zanat é ő barlangiabol hanemha ragadand valamit; midenem esic madar é földnee törebe madaravzalkál; midenem eluetettetic é a tör a földről mi elől valamit fogjon (218). Mide-nem mend meúnig felmagasztaló é (MünchC. 34). Midenem monga Syon e, ember es ember zűltet ő beune: numquid Sion dicet (AporC. 42).

mig-nem, miglen-nem: [dum, donec; bis]. Addeg emnet ki nem meg, mig nem mind az vtóso fillerig eleget tez (GuaryC. 9). Adik fel nem kele, mygnem meg halgataitek az vr istentől (VirgC. 46). Paranchola ev gongyat viselny, mygnem tellyes-

seggel meg vigazyk (DomC. 109). El ne tawozyatok, myglen be nem tellyesedyk ty zenthsegtetek ydey (JordC. 90). Az isteni díceretfket meg hallania nem engede, myg meg nem gionek (DebrC. 134). Nem zollata neki zent Petőr mind adeg is, myg emi nem ada (195). Mind addek eth siraşa megh maradok, nügum az en fiamat zómeimel lathatom (TihC. 22). Meg hatta, hogy adyg el ne ywýewa, myg nem kyralne azony Zauokra ywt (LevT. I.129). En nem eszem, mig meg uem beszélem az én követségemet (Born: Ének. 319).

mint-nēm: [quanloperē; wie sehr]. Mint nem dűbűskűdnek egymás ellen a világnak fiaí, mint nem rutalmazák, bestelenik, gyallázák magokat (Fal: NE. 89).

nēmde-nēm: nonne, sicine, itane SI. [nicht wahr?]. **a)** Nēmde nem lelhetel volnae (NagyszC. 25). Ezece nēmde nem nagy tudáké (Born: Préd. 52). Nem de nem meg eskűttélé: nonne jurasti mihi (Kár: Bibl. I.301). Nēmde nem meg vagoné írva? nonne scriptum est (MA: Bibl. I.202). Nēmde [igy] nem mosogatotté meg tégedet (Vás: CanCat. 253). Nem de nem azok rontyaké meg (640). Nem de nem bolondok-é azok a kik (Tarn: JóÉl. 101). **b)** Nēmdenem latod te (ThewrC. 227). Nem de nem ismerté valahogy (TihC. 177). Nēmde nem en vagyok az ur: nonne ego dominus (SzCsene: Conf. 12). Vajjon ezeket kik építették? nēmdenem a mostani Londrának jámbor elei (Fal: NU. 269).

Nēm-ē, nēm-é: nonne MA. [nicht wahr]. Nem szükséges volt é: *nonne oportuit PPB.

2. NĚM: 1) progenies, genus C. MA. geschlecht PPB. Egy nemből valók: gentiles; nemhez való: gentilitus C. Felmene Joseph Davidnac varosaba, ki hiuatic Betlehemec azert, nēt Davidnac volna hazabol es nemből (MünchC. 110b). Szent Elek vala nōmōs nemből Romasagba Eufemianosnak fia (NádC. 576). Megh sokasoytom az thy nēmōket: multiplicabo semen vestrum (JordC. 68). Mynd ez tellyes embery nemet egyből zaporoytotta (768). Tarsot terenté neki, hogi az embőr nem tőlök el zaporodniék (DebrC. 148). Quincianos vr parazt nemből vala (178). Zouwede embery nemnek zabadwlasaert (ÉrdyC. 60b). Feiedelem nemből ualo szent Bertalan, világh iaro, ronch megh bennem gonossagot (ThewrC. 166). Kik magokat saracínusoknak, mintha Abraham és Sára nemből származtagnak, hívják (Páz: Kal. 435). Meg-aprósodik és el-fogy a királyi nemnek méltósága (Páz: Préd. 100). Homlokokrúl meg-tudhatod, melly nemből s ágyból születtek (Fal: NE. 11). **2)** [genus, species; art, gattung]. Az salyata telnek mindnōn neme: acetaria C. Pálma diónak neme: nicotiana; a tűz az értz-nemnek salakját kű-tisztítja: * excoquit ignis vitium metalli; saru kaptának neme: musticola PPB. Cristus ydwezeytenk meg alaztatot volth mind halálnak zydalmatos nemoyglen (WeszprC. 140). Nem izom az zelőnek nemeéből, myglen az en orzagom el nem yew (JordC. 606). Az aldot Jesus meg alaztatec mind az zidalmas kereszt fanac halalanac nemeiglen (DebrC. 256). Mi szónk az, hogy magán a sz. írásnak bőtfiye minden szükség-s tudományt tulajdon neme szerént ki nem mutat (Páz: LuthV. 24). Az minliánac rende vagy neme (MA: Bibl. I.89b). A próba kővel értz nemeket próbálunk (Com: Jan. 14). Az érzemnek a földből vájattalnak ki (15).

alacsony-nēmű: [ignobilis; unadelig]. Nagy bőlts ember vala, a kinek ugyan azon nem tetszet, a mi az alacson-nēmű sokaságnak tetszet (Fal: UE. 379).

asszonyi-nēm: [sexus muliebris; weibliches geschlecht]. Az ige asszonyi, a tēmény férfiu nemre lit (Fal: TE. 469).

férflű-nēm, férfiu-nēm: [genus masculinum; männliches geschlecht]. A férfiu nemet bűchfild hűsz sicsura: masculus dabit viginti sicos (Helt: Bibl. LMM3. Fal: UE. 469).

fő-nēm: generositas C. PPB. [adelstand]. Fő nemből valok: patritii C.

két-nēmű: bigeneris, bigenus MA. [zweiartig]. Ky ykuel ű baylokabool keth nemű allathnak eressége (KeszthC. 53).

kisobb-nēmű: [minoris speciei; kleinartig]. Vagyon kisobb nemű saskeselyű-is, melly nádi sasnak bivattatik (Misk: VKert. 292b).

mi-nēmű: qualis, ejus modi C. MA. was für art, welcherlei PPB. My nemew modon kel ysten ygeye zerintű elny (AporC. 61). Minemű farkas marta meg az én baráomat (NádC. 427). Mynemew nemből vagy-te? Cecilia felele: Zabudus es nemes (ÉrdyC. 652). La minemű sarud vagyon, fekete, széles mint egy sullyok (Helt: Mes. 453). Minemű az atya, olytaten a fiu, olytaten a szent telec (Born: Ének. 69b). Az minemű lud meghűek az vitteberghai doctoroc, meogh az feleseghek asaghait is az felehez veric szeghennek (Bal: Epin. 7).

[Közmondások]. Az ki nád között áll, szintén olyan sipot csinál, az mineműt akar: pecunia obediunt omnia (Decsi: Adag. 23). Minemű az szaua, olyan ő maga is: qualis vir talis oratio (42).

minēműség: qualitas C. MA. gattung PPB. [beschaffenheit]. Salamon addig nem nyugodott, mig barmok, röpölő, tsűszó és úszó állatok mioltát és minēműségét által nem értette olmjének nagy vóltával (Páz: Préd. 62). Az istent az ő tulajdon belső létének minēműsége szerént senki nem látatja (GKat: Titk. 2). A nyűban nem talaltatik semmi olly belső jószág s minēműség, melly derekas dűséreret érdemlene (Misk: VKert. 171).

minēműven: [quali ratione; auf welche art]. Mint ha az isten vélekedett volna földle, az embert minēműven teremtse (GKat: Titk. 10).

mindnōn-nēmű: omnigenus MA. allerlei art PPB. Annakutanna kezdē minden nemew yozagokban es yo erkewlezewekben haznalnya (ÉhrC. 101). En mynden nemű youaymath el hattam, semmyt nem byrok (Apost. 64). The zenth taghydat wgy hivzatalak, hogy the tagidnak mynden nemew yze meg zakadozna (PozsC. 4). A Kristus hatalmas kézzel őltalmaz minket az őrdög és a-fogy mindnemű tagjai ellen (Misk: VKert. 214).

nēmēs-nēm: [genus nobile; adelstand]. Ez zent ember, ky asishelyek közwűl nemes nemből valo (VirgC. 70).

nēmi-nēmű: quidam, aliquis MA. [einer, ein gewisser]. Vala az gylekezeűben nyenyemew predicalo frater, ky bodog Ferenczet gylewly uala (ÉhrC. 66). Lata neminemű mezitelen embört futni, ki a napnac hewsegetől igen meg feketűdűth vala (NádC. 658). Törteenek egy ydűben, hogy Trayanos chaazar egy nemynemew hadban sytetesseghele menne (ÉrdyC. 238). Neminemű részént el hallgattathatnéc (MA: Tan. 705). Az tudományhoz valo neminemű viszha fordult indulattal sokan gyuladoznac (Zvon: Poss. I.3:3).

nēminēműképpen: [quodammodo; gewissermassen]. Nēminēműképen az űrstenek természetit abrázölják ki az oktalan állatok (Misk: VKert. Előb. AS).

paraszt-nēm: [genus humile; bauernstand] Irod, hogy mi calvinista tanitók többire paraszt nemből valók vagyunk (Matkó: BCsák. 343).

paraszt-nēmű: [plebejus; gemeiner]. Egyetemben parazth nemewknek, tudosoknak és tudatlanoknak adossa vagyok (Komj: SzPál. 46).

sēmmi-nēmű: [nullius generis; keiner art]. Fogadast tegy arol, hogi soha semnemű lelkest meg nem bantaz (VirgC. 55).

Terhe alatt az rabságban nyakunk leszogék, semminemű nyugodalom nem engedték (RMK. VI.82). Az Athos hegyén lakó görög barátoknál semmi nemű nőstény állatot nem szabad tartani (Mik: TörL. 235). A juhok semminemű vízbe önként bénem mennek (Misk: VKert. 206).

sok-némű: multigeneris, multigenus MA. vielerlei art PPB.

valami-némű: [quicquam; irgend einer]. Sem kezét labat sem egyéb testenecc valaminemű rezet ég mak zömne meg nem indíthatta (NádC. 99). Az ev jmadagotwl addeg fel nem kelnek vala, mygnem istentwl valanynevev malasztot nyerneke vala (DomC. 293). Valaminemű természetek ma vagon, a régi időben is azon természetek volt a matskáknak (Misk: VKert. 165).

vászon-némű: textile PPBl. [tuchleinwand].

Némbeli: [generis; art-]. Az menyeknek orzaga sok nem hely embereknek adattatyk (CornC. 184). Egy nem hely erekegegh masba eg'eledyk (JordC. 195).

Néméknént: generatim C.

Némés, nómós: **1)** nobilis, generosus C. MA. edel, wohlgeboren PPB. Igen nómós: generosissimus C. Ez nómós embőr felesegenek micoron eliőt volna az ő zilese, nag kent zenued vala (NádC. 483). Nagy nemes ezuegy azzonyok jünke vala (MargL. 5). Mely igen jób legyón eh nómós szent apostolnak szolgálnia, megmutatik imilyen lett dologból (DebrC. 6b). Tónlóczen vitetuen kalodaba verettete ez nómós gienge zövet (12). Az nemes kyral leanya felette zemeemes vala (ÉrdyC. 639b. ÉrsC. 535). Az nómós kwrözthyeny gywlekvzette is wkwzwt-twk egyenwssoghe nem vala (Komj: SzPál. 112). En egy zolga-byrot ket nemes embere kwldek az vykarywsoz (LexT. 1389). Maga ifu. nemes nemzet felesége volt (Pázm: Kal. 219). A mi edes bazánk szed és job része rabságra jutott, tós-gyökeres nagy úri és régi nemes nemzetségek föld színéről el-töröltettek (Pázm: Préd. 877). Jeles, ztimeres, nemes követő sokasággal környül vétettétn: insigni comitatu stípatus (Com: Jan. 139). Lassan lassan az úri és nemes státust kigyomlálja (MontME. III.273). Alknban indült volt az aránt a nemes kamarával (Thaly: Adal. 1327). Mintha a böcsület s embertelenség, a nemes urfi és mézárós közt nem volna különbség (Fal: NE. 31). **2)** [vir nobilis; edelmann]. Ármálisos nemes ember: nobilis *scutatus PPBl. En nem csak hogi nómós vagiók, de meegh annak földte iobagi vr leania vagiók (DebrC. 178). Meg ketezyk w kyralyokath was lanchokkal ees wnekyk nemesyth was retezekkel (KeszthC. 408). Állattac egy felől a nemesekeket, más felől a paraszt népet (Helt: Krón. 59). Azokat, kik úrszabási, nemes vagy szolgáló ember vala (MonIrók. III.60). Az paraszt az nemes galazza (Born: Préd. 431b). Az tisztességes szülek-től való gonosz csomotoenc, fiaknak semmi helyec ne legyen az nemesec kőzött (Prág: Serk. 859). A dúsök s nemések ha az őrdöghez részkeltek életekben, a pokol fenekére vettettek (Fal: NE. 34). **3)** [eximius, clarus, decorus; edel, ansegeichnet, aumtzig]. Nemes kw: adamas (NémGl. 333). Minemű hef reyti el ilen zeg zint, minemű melseg fogvan vízi a kerali nómós orcat (NádC. 427). Kyraly nemes ayandocokkal meg ayandocoza (MargL. 4). Az hizon zeretők nem sokat gondolnac a tuissel, kik nekic kednek zerent valo nemes rosaat adh (NagySzC. 8). Az napon idvezitenk nómós tanusagokat ada nekik (DebrC. 3). Veggy el mondaak az nemes isteny dycheeretetót (ÉrdyC. 520). Egy nemes zeep kyas mezón zallottak vala meg (547b). Az ő nemes tanitasat es czuda dolgait meg olvashatod a kirali kőbuekbe (Szék: Krón. 35). Jeles es czuda nemes dolgarol szol (Born: Préd. 15b). Az elnebeli vizasztalások ki ékesitik az embernek nemes s leg-főveb részét, tudnillik eszünkét (Fal: NE. 20).

[Közmondások]. Nemes volt, de elhordtác az fazekasok a földét: in astragalus gerit nobilitatem MA.

palotás-némés: nobilis palatium habens Kr. A palotás és fegyveres nemések újat vonlatnának Nagy Sándorral dicsőség hatalomra nézve (Fal: NE. 105).

Néméséd-ik: [nobilitor; veredelt werden]. Nem nemesedik azzal a paraszt vétek, hogy nemes vérbe keveri magát (Fal: UE. 460).

még-némésédik: [nobilitate ornor; geadelt werden]. A nem régen meg nemesedett némely lakosok a dézmának kiadásokban akadékoskodván, Tasnádi Mihály protestált (Bod: Pol. 61).

Némésen: nobiliter, egregie C. generose MA. adelig PPB. Fő modra, emberwl, nemesen: generose C. Nemesen, szépen, tettésen: egregie PPBl. En, ky magh nómóssen terómtóttom vala, ime te miattad mint feketültem megh o náualas test (NádC. 316). O meel nemesen predicallaz es meel eremest halgattyak bezedődet (ÉrsC. 503). Nemesen vagyok elrendelve a hazra (Ily: Préd. L117).

Némési: [nobilis, generosus; adelig]. Nemesi rend: nobilitas, nobilium ordo PPB. Olyan nemesi szándékban valának, hogy felverjék a tsászár udvarát (Mik: TörL. 266). Ti tekéntetes fő-fő rendek, jószágos és armalista nemesi státusok (Biró: Préd. 18). Az urak közüil jelen-vóltanak gróf Teleki Mihály, Bethlen László és a nemessi rendből sokan (Bod: Pol. 157).

Némésit: nobilito C. MA. adeln PPB.

még-némésit: **1)** nobilitate dono; adeln PPB. Akadékoskodván némelyek a fél-dézmának megadatása iránt, azt vetvén okul, hogy magok és jószágok a fiskustól meg-nemességítetvén nem tartozának (Bod: Pol. 61). **2)** nobilito C. [exorno decoro; veredeln, verschlunen]. Heet nemes tyztóletessegeknek meltsagawal nemesseytee meg az vr isten az azzonyallaty termeezethnek zemeelyet (ÉrdyC. 273).

[Közmondások]. Régi mondás, hogy az a nemes, kit az ú jószági nemességem meg (Tel: Evang. I.175).

[Néméskédik]

Néméskédés: [jactatio; prahlerei]. Az urfiaknak selyemből kötött harisnyát, duplás sarut kell labokba adni és jó ideien nemeskedésre, gőgösködésre kell őket szoktatni (MA: SB. 141).

Némesség: **1)** nobilitas, generositas C. MA. [adel, vorzüglichkeit]. Semmi bezed tvleték ne legien nemzetsegnek nemessegírl (VirgC. 147). Lewetettek az ew nemessegnek zekybel utolsó hytwansagnak helere (WeszprC. 138). Termeezetynek nemessegeewel hasonlatlan volt egyeb emberekhez (ÉrdyC. 529b). Szin nemesseg, az kit papirosson rész (Eny: Gizm. 16). A mostani nemes nem gondolja meg, mitsoda az igaz nemesseg (Zrinyi. L178). A fattyúság ebben a nemzetségben jele valami nemességnek (Fal: NE. 17). Emlékezzél meg róla, hogy az értékből kifosztott s forogatott nemesség teljes gyalázat a mostani világ előtt (24). Himezzék az urak a nemességnek s vitézségnek festékivel, de én tsak el-hitetem magammal, hogy ezeknek örökké-való szégyen lézen fizetések (33). **2)** [nobiles; edellente]. A nemessegnek nem szükség a cimere levelet mindenkor elő venni, csak adlasson menedek levelet (Ver: Verb. 11). Az nemesség egymást semmiben nem értik, az urak szavát semmiben be nem veszik (TörtT.² L442). Egybe-gyülenek Radnótra igen feles számmal fejedelem, urak, nemesség, páp-ság (Bod: Pol. 101).

Némességés: [generosissimus; hochwürdig]. Idwöz legy nómóssegeš vram Jesus Krisztus (CzechC. 20). O yrgalmassagnak keralne azzonyá wdwözlóm atte nemesseghes lelkedet (PeerC. R). Ez nemesseges zent zfw, magery kyralnak leynaya betet tart vala az cohyan (MargL. 22). Vala romay es nagy

nemességes nemzetbely (CornC. 273). O vram, az the nemesseges folked el walek the testedtewl (1708C. 18).

[Nemességtelen]

Nemességtelenség: [dedeens; schande]. Niuts nagyobb nemességtelenség a bűnnél (Pázm: Préd. 1264).

[Nemésül]

Nemésültecske: [adolescens nobilis; adelbursch]. Az atyák anyáknak meg kell eszmélleniük, hogy ez így nemesültecske az ő patrimoniumat megemésztötte, minékelőtte alig ment volna el róla az bölcső illatya (MA: SB. 141).

Nemtelen: ignobilis, ignominis MA. ignobili loco natus PPBl. plebeae conditionis; unedel, gemein PPB. Köz paraszt, alá való, nemtelen: ignobilis; nemtelenök, közparasztok: ignominis C. Nemtelen, hitván fű: *ignobile gramin PPBl. A jó erkölcs, a vitéség sok nemtelen embert is nagy méltóságra fel-emelt WF. Ez vylagnak nemtelenet es vlatalossat es beteg valasztotta ysten, hogy meg zydalmazzon nemeseket es nagysagokat es erwseket (EhrC. 128). Férfyak es azony omberek, nemesek es nemtelenek az varasnak vezayara gyowlekozének (150). Ez may napon tezewnk imepet minden valasztotaknak, nemesnek es nemteleneknek (CornC. 70). Zent Agota azon neme nemes vala, Quincianos kedeeg nykoron nemtelen vona es fertelmes eolettü, ygekőzyk vala [ötet] meg fogathny (ÉrdyC. 215). Nemeseknek, nemteleneknek, eskütt bíráknak és polgároknak, az kik Rimaszombathon lakozók (LevT. II.248). Nemtelen az nemessegen kívül való köz ember (VerVerb: Szót. 1). Soe nemesekkel s nemtelensekkel, gazdagokkal es szeginyekkel elhitetic (MA: Scult. 459). Látyoc az egyház serégét szegény, alazon es nemtelen emberekből gyűytetni (Zvon: Post. I.19). Az nemtelen, szegény es alázatos házásokat szoretü az isten (Szatm: Dom. 121). Forgách Simon nemest és nemtelent hadban parancsola (Thaly: Adal. II.46). Az efféle nemtelen némes embereknak nem az érdem nyujtotta a kintset s ditsőséget (Fal: NE. 12). Egy ebben a vitész a fegyvertelenül és a nemes a nemtelen emberrel (105). Tévének ilyen rendelést is, hogy akár nemes, akár nemtelen, az egyházi szolgáknak fizetésétől szabados nem leszen (Bod: Pol. 43).

Nemtelenség: ignobilitas PPBl. [niedrige herkunft]. Nemtelenség, alálualóság, parasztság: ignobilitas C. Lábaknálkül valakon viseltetnee megmutatvan emberekné ő nemtelensegeket (BécsiC. 112). Az adonának nemtelensegenek kel zolgalwnk etelneek myatta azaz az my haswnkuak (ÉrsC. 376). Paraszfi szolgalatbol es nemtelenségből (Ver: Verb. 10).

Nemtelenségónt: [ignobilitati convenienter; der unehre angemessen]. Nemtelenségónt mondom, hogy mar mi ez féleben erőtlének voltok volna: secundum ignobilitatem dico, quasi nos infirmi fuerimus (DöbrC. 293).

Nemtelenségképpen: ∞ Nemtelenségh keppen mondom, wgymynd erőtlének volunk ny az olyanoknak zenvelesere, ha ky myben mely (ÉrdyC. 92).

Nemtelenül: [ignobilitat; auf gemeine art]. Rut dolog nemesnek nemtelenül elni (SzD: MVir. 102).

Nemz: gigno, progigno, geno, genero, progenero C procreo MA. zengen, schaffen PPBl. Nemz monnal keserő iteletet a mezőnek barazdán (BécsiC. 194). Gonoz nemzetetyk az lelekbe (VirgC. 112). Az kever has nem nemz gyors elmelet (CornC. 164). Monda isten: Nemzu az feld zeldellő fyvet. És magh tenezedt hwo nemo zereut (JordC. 2). Az gyönyörösség nemz keent, az zőkseeg koronaath (SándorC. 29). A kenyek bochanatnak remeenseget zlyk es idwessegnek byzodalmaat nemzyk (ÉrdyC. 121). Nemzz nibenniünk Krisztusban való hitet (RMNy. II.69). Egiptusnac semui nem leszen, mely foyet

a vagy farkat, ágat a vagy chutakat nemzen (Helt: Bibl. IV. 36b). Igassagnak győmőlché nemzyék (Baytho: Epim. 224b). A barag telebarátunknak nagy gyűlölségét nemzi (Ily: Préd. II.89). Leikébe nemzi magát minden fertelmesség (Fal: NU. 359).

belé-nemz: ingigno PPBl. [einpflanzen, einimpfen]. Belé nemzethe magát minden fedhetetlen jó erkölcs (Fal: TÉ. 694).

[el-nemz]

elnemzés: [origo, propago; abstammung]. Meg iruc magyar ágról el nemzéstet (Valk: Gen. 34).

Nemzés: genitus, genitura, progenatio, genesis germinatio C. MA. gelurt PPBl. [spross]. Nemzeserth: propter generationem (NémGl. 381). Meggétet el a fat, de az ő gűkerene nemzeset az földben hagátot (BécsiC. 136). Meg állapic ő gűkerene nemzeséből ualo plantalac (162). Nem izom matolfoguan e zölő vezőne nemzeséből (MünclC. 64). Vram, te bizonsagod nemzsről nemzsrre meg marad (DöbrC. 64). Az testnek semmy-nemv nemzese nem hasonlathatyk az zent zfzessaghez (CornC. 277). Gonosagok meg hatalmaznak ees byneknek myuden nemzese meg newekednek (ÉrsC. 527). A nemzés az, mellyel a lelkes állat az állati mag által magához hasonlót nemz (ACsere: Enc. 151). Nékem isteni és örök nemzés által mindeneknek hatalma közelet (Ily: Préd. 155). Plinius a leg kisebb állatocskáknak nemzéséről traktál (253).

[Nemzesít]

még-nemzesít: [nobilito; veredeln]. Az aranynak niuts ahhoz fogható ereje, hogy meg nemzesitse a lelket (Fal: BE. 592).

Nemzet: 1) genus, prosapia MA. geschlecht PPB [familie]. Görögnyezet: Grajugena MA. Szép nemzetet terjesztet: speciosum familiam *produxit PPBl. Meg sokasytom athe nemzetyet, nykepen egnek ezillagtyh (VirgC. 15). Vón maganac feleséget ő nemzetéhez alkotmast (NádC. 397). Isakarnak nemzetet megh zamoztan lenek between neegy ezeren (JordC. 175). Vgyan azont Daudiuak nemzetéből yelente ky zarmazny (705). Voltanak zarmazwan Ballam nemzetéből (ÉrdyC. 66). Leuitől fogua Moses megied nemzet vala (Szék: Krón. 17b). Volter minden nemzetivel híres neves vala (RMK. II.27). Dicséretes leszen, ki hasonlot vélesen, csak jámbor nemzetől, bátor szegény légyen (153). Egy jeles bölcs ember a zsidók között vala, és az írástudó papok nemzeti vala (318). A fényes Rakoci nemzet im oh mint meg-bomla (Megy: 3Jaj II.41). Őri nemzet eredete, deli, jeles, ép termete (Fal: Vers. 861). 2) gens MA. volk PPB. Soe nemzeteket alazot ő vrasaga ala (BécsiC. 11). Gonoz es parazna nemzet yegyet koros (JordC. 391). Ki nemzeteketh reyagath, nemde meg feyye (KeszthC. 251). A mi nemzetűncec példiát könttem oddig (Helt: Mes. 408). Az pártos nemzetec, kie pártot átöttee én ellenem (Kár: Bibl. II.111). Gapeos nemzet között: in medio nationis perversae (Pél: Bibl. II.92). Mi is az magyar nemzetről nagy részéből ugyan azont mondhattyne (Dör: Préd. 1). Én nem látok egy szomszédot is, sem egy idegen nemzetet, a ki a mi kedvünkért örümet szerentsétesse a maga békeséges voltát a mi veszedelműnkkel (Zrinyi II.166). Spanyorok és azokkal szomszédos sok nemzetek (Hall: Paizs. El5b. 4). Egy néhány országai nemzetek jöttek ola (GyöngyD: Char. 355). Nagy ajúnással voltak Balassi uramhoz és a magyar nemzethez (TörtT. I.554). Mitt hasznaltak az otthomány nemzetnek beholduló eesésés igérő szavainak (X.121). 3) [origo; abstammung]. Mítsoda nemzet vagy: *eujaes es PPBl. ZWley nemes nemzetek walanak (PöerC. 36). Lucacz ewangelista nemzetec zereut Syriából tamada (JordC. 705) Vala nemely decan tudomanyal, nemzettel, gazdagsagokkal jgen feues (DomC. 259). Benné lakozo nep mynd kyraly nemzetök (ÉrdyC. 511). Mondt meg, hová mégy, micsoda nemzet vagy? Monda

Jónás nékik: Vagyok zsidó nemzet (RMK. II.90). Királyi nemzet vagy, noha te kicsin vagy, az atya istemnek bizony te kelvyes vagy (161). Mind kettő fejedelem nemzet vala (338). Bathory régebb nemzet ő nálánál (MonIrók. III.135). Az felesége is Sorbánnak rácz nemzet lévén, maga mellé feles ráczokat gyűjtött (VIII.455). Leopoldus magyaroknak kiralya, de ugyan maga nem magyar, hanem német nemzet (Lisznyi: Krón. 8). Deitrich generalis német nemzet vala (162).

Nemzetbeli: 1) [gentis; zum volke gehörig]. Ennek caldeusoc nemzetbeli, ez eleztéb Mésopotamiában lakozt (BécsiC. 17). **2)** [generis; zum geschlechte gehörig]. O en nyawalyas myt teygek, ky zerkeztem ez gonoz nemzetbelyhez (ÉrsC. 357b).

Nemzeténként: tributim, nationatim, secundum genus MA. geschlechtsweise PPB.

Nemzetés: 1) patricius, generosus MA. [von edler geburt]. Nemzetes: *natalibus clarus PPB. Nemzetes Dávid király sokszor az istenhez nagy fokáskodva kiáltott (Cancflung. 39). Cinná írja abban az könyvben, melyet irt a romai nemzetes családokról (Prág: Serk. K3). Minden héten legalább 3-szor udvaroskodjatok a nemzetes kapitáikhoz (MonIrók. VIII.257). Királyi nemből nemzetes ember (Hall: HHist. III.240). Nem csak másoknál van esmeretsége, némelyeknél pedig nemzetes vérsége, de a királynál is van nagy tisztessége (GyöngyD: Char. 346). Hogy valami nemzetes úrfi látszatos légyen a kényes világ szeméi előtt, ahoz jó darab erszény kívántatik (Fal: NU. 273). **2)** [clarus, probus; berühmt, bieder]. Külömbőség vagyon az emberek között, nemzetesb egyik, értékesb a másik (Pázm: Préd. 525). Nemzetes indulattynak tekintetes jeleit meg mutattac (Prág: Serk. L). Egy nemzetes bőtsa a telles bőtseségnek sommáját a mértékletességben helyhezette vala (Fal: UE. 407). Mezőt jól művelő nemzetes parasztság (Orezy: KöltSz. 46). **3)** [honoris vocabulum; ehrenfühl]. Tekintetes, nemzetes és nagyságos vocai Iudith asszonnac (Zvon: Post. I. Előb). Nemzetes es ngs Balassa Iudith asszonnynak (LevT. II.252). Tekintetes nemzetes Lessenyei Nagy Ferencz jóakaró komám uramnak ő kmének (255).

Nemzetesség: patriciatu, generositas MA. [adelstand]. Szerezzenek ehez hasonló laistromot az Luther maradéki és ám osztán dicsekedgyenek nemzetességeivel (Pázm: Kal. 637).

Nemzetség: 1) genus C. MA. geschlecht PPB. [familie]. Ez fele modon mind az keth nemzetcegnekneg vedegdssegeth lewethen, mind feyenkyt egyenlő tezy az euangeliom hytnekn dolgaba (Komy: SzPál. 30). Sok nemzetehygeknek atyok vyzet zerzettelek tygedet (59). Az Nagy Mihaly nemzetesygh Naghmihal varabol kyrekeztettyk (BMNy. III.50). Vegyetec egyegy férfiat egyegy-egyik nemzetsegből (MA: Bibl. I.196). Hogy az örökség egyik nemzetsegről másra ne szakagyon (155). Én az te gyermekidnek javára ceseleksem, noha azt én jól tudom, balálom után az te nemzetsegid küllömben magyarázzák (Radv: Csál. III.218). Ők mint afféle kevély sitkopán nemzetsegi inkább vendégeskednek (MonIrók. VIII.345). A fattyuság ebben a nemzetsegen jele valami nemességnek (Fal: NE. 27). **2)** gens, natio C. MA. [volk]. Vadnac oly fele emberec, ielesfél e mi nemzetseguce közet (Helt: Bibl. I.e3). Az egy néhány tanéványok által kelleték minden nemzetseguce az hitre hozattatni (Fél: Evang. II.235). Mikor az keresztynység ki sendülé és gyökeret kezdé verni az nemzetsegek között, Rómában igaz hit volt (Pázm: Kal. 600). Más nótát fuj nekéd (magyarság) idegen nemzetseguce (Thaly: Adal. I.270). Itt mindenik nemzetseguce küllön küllön részében lakik a városnak és nem elegyednek öszve (Mik: Törl. 94). **3)** generatio, stirps, progenies, propago C. MA. [abstammung, herkunft]. Vala nemely asszonnallat neuel es nemzetseguce lombarda auagy lombardiay (DomC. 197). Isten negied nemzetseguce igerte vala magat, hog ki hozna őket az

igiretnee földere (Szék: Krón. 17b). Paraszt nemzetseguce (Kár: Bibl. II.107). Meglátogatya az atyáknak áhokságokat az ő gyermekeken harmad és negyed nemzetsegucegen (Tel: Evang. II.820). Paraszt, ostoba nemzetseguce: Arcadicum germen (Decsi: Adag. 194). Meg aldattatnak az te magodban ez földnek minden nemzetseguce (Szár: Cat. B4). Vagyon kevély szemő nemzetseguce, kinec szemöldöki igen fellátnac (MA: Bibl. 1.573). Nem széy tulajdon familiájáról dicsekedni s báányi-vejni régi nemzetseguce (Fal: NE. 14). Ez a roszzúl fajzott nemzetseguce nem egyéb, hanem valamely sok ellenkező dolgokból öszvegyúrtt keverék (39).

Nemzetségenként: tributim C.

Nemzetséges: 1) [generosus; adelig]. Nemzetséges méltóság: patriciatu PPB. **2)** [genticus; national]. Hazája nemzetseguce motskából ki tudot mosdani (Fal: UE. 367).

Nemzetetlen: improcreabilis C.

Nemzetlen: [?]. Tőlő meg ő orcaikat nemzetlen zégenel es vram oztan te nevedet keresik: imple facies eorum ignominia (DöbrC. 155).

Nemzetű: [generis; familie]. Hogyha lehet, istenfélő ifjúhoz mellessen, ha nem leszen is oly gazdag, csak jó nemzetű, isten megáldja őket (Radv: Csál. III.350).

Nemzetül: [quod attinet gentem; das volk betreffend]. Mutasd-meg, mikor voltak a sidók egész nemzetül pápisták (Matkó: BCsák. 101).

Nemző: 1) genitor, generator C. MA. zeuger, urheber PPB. Az setethsegnek zerzöye, áhokságnak nemzöye emberth nem kezereytheth hányke engednye (ÉrsC. 274). Tekintsd imár, ha mind ezekben vagyon e kevélykedés nemzö és nevelő okód (Pázm: Préd. 68). Számárnac nemzö teste (Dial. 179). Az atya avagy nemzö nemz (Com: Jan. 118). Nemzö mag: semen (ACsere: Enc. 141). A haláknak is vannak nemzésre való tagjaik, úgymint: tüdejek, golyójok, nemzö herélyek (Misk: VKert. 501). **2)** [genitivus]. Casus nominum sunt sex: nominativus: nevező, genitivus: nemzö (CorpGramm. 26).

Nemzöd-ik: [prior; entstehen]. Ha véled, hogy hited valódság, tsak ideig való az, mely a tudományak gyönyörűségeis voltalob nemzödöt (Megy: 3Jaj. I.18).

1. **NÉMA:** mutus, elingvis C. stumm, sprachlos PPB. Ew mykent siket es nema nagy vígy arezual el mulykuala (EhrC. 3). Syketeknek hallomast, santaknak yarast, nemaknak agyon zolast (23). A kaldeusoc mikor hallangák a némat nem zolhatni, vizic azt Beelnece (BécsiC. 113). Meg zolala a néma (MüchC. 30). Lathwan az nemakat zolny: videntes mutos loquentes (JordC. 403). Nemely Albert neveu embernek keet fyay zóltesektevl fogva nemak valanak (DomC. 158). A kapuh tarto siket es nema vala (DebrC. 163). Nem papok, hanem néma ebek azok (RMK. V.233). A papok mindnyáján néma elekké lettenek (234. 240). Nyelvével néma és nem szólható volt (Zvon: Post. I.520). Jobb selysesnek lemi, hogy sem miut némánuce (Com: Jan. 53). Néma bálványnak mi fejet nem haj-tunk (Thaly: Adal. I.52).

[Közmondások]. Némánuce anyna sem érti szavát: multas amicitias silentium diremit (MA. Gér: KárCs. IV.103). Az könyvek néma mesterek (Decsi: Adag. 10).

Némaság: infantia, alalia MA. [stummheit]. Megh weryen teghed wr ysten vaksaggal, némasaggal es dyhseeseggel (JordC. 259). Meg ertuen zent Sebóstien az ő némasagat monda (DebrC. 126). Némasagal nem halgattwk, de igazan meg mondottuk (ÉrsC. 469b). Némaságomat szememre hárénthatnák (Szeg: Aqu. 29).

[Némít]

mög-némít: *elingvem reddo PPBl. [stumm machen]. Yo tetemenyvel neomwyczutok meg az zgyentelen embereknek tudatlansagokath (JordC. 848). Az ördög meglisiketűti, meg-némíttya az embereket (Mad: Evang. 331). Tullius szó-fodorgatását meg-némíttya (Csuzi: Síp. 213). Ez némétotta meg őket és tellyes félszel ez környékezte meg (522).

Némul: mutoo, mutesco MA. erstummen, stumm werden PPB. Némoly már kérdezte; ezt mondtam: quid ad te; pirultak, némultak az ilyenek (Thaly: VÉ. II.191). Egyszersmind némulni, már sokat beszélni (Orczy: KültH. 152).

mög-némul: 1) mutoo, immutesco, obmutesco C. mutesco MA. verstummen, stumm werden PPB. Üssön-meg a gutta, némülj-meg: subito *sidere fias mutus PPBl. Megnemula: obmutuit NémGl. 358. A hozzu korsagnak myatta meg nemult vala (DebrC. 136). Nyssa meg zayaat ewnek azon wr isten, ky az meg nemwt Zakariának zayaat meg nytaa (ÉrdyC. 196). Zakariás pap, az zent anygal zawaauak nem hyten, meg-nemwt vala (627b). O bertelen halálnak nyomorgatasy, ime el kezdethem meg nemwlyua, lehellesym el fogyny (ÉrsC. 302). Le essek, meg nemula es nagh zernő halálnak meg hala (TilC. 33). 2) [conticesco; schweigen, still werden]. Monda: Baratom, mire iúttel ide be nem valnad mőnekező ruhát? Es a megnemula (MünchC. 54). Monda: Tarczatok veztegeget, kynek engeduen ottan meg nemolanakh (VirgC. 106). Ime en, miképpen az alazatos barnai, meg nemulec es vezteglőe vala (NagyszC. 89). Monda Jusus: Nemwlyal meg es meeny ky az emberből (JordC. 456). Monda zent Damianus atyánk: Nemevly meg, nemevly meg. Felele az evrdg (DomC. 108). Monda az byro ewnek: Huzut. Azt halwan, ottan meg nemewla (ÉrdyC. 561). Neemwllanak meg e beekaak, kyk nem zenek ez zont zyz zerzet ellen chachogny (572). Mykort az zyz yghen zolna, az doctorok meg allanak es mynd meg neomwllanak (ÉrsC. 496b). Szégyenőlenek kegyetlenek, vitessenek pokolba, meg nemwlyanak alnok ayakak (KeszthC. 69) Sokan szolnak hamisagot, kie mind meg nemullyanak (Born: Ének. 184).

2. NÉMA: capsula fietilis; geldküstlein PPB. Néma, pénz-tartó tsorép edényetske: *capsula fietilis PPBl.

NÉMBÉRI: [mulier; fran]. Marada a nembéri ő ket fiaytot es ferietőt megvala (BécsiC. 1). Méndénékül igőn gors hir gárola es mondnae uala a nembérier (3). Zomódszágbeli nembérier egbe őruendőznekuala vele (10). Ymag nő értőne, mert nemberi vag es vrat felő (29). Nem bezel, ment emetlen sem balgatagoslo nemberieckel (266). Im eg nemberi, ki vrrrel hasal vala, vopac ő hozia hatmegől (MünchC. 29). A kouaz, kit viuen nemberi, el reit harom merce litbo (39). Az euőenee zamoc vala őtzer ezer ferfiac nemberiectől es aprodoetol meg valua (41). Ki tőt embereket, kezdetről foguan ferfiat es nemberiet tőtő azokat (48). A nemberi feluen es remőlten le esoc ő előtő (79). Teremtetnee kezdetetől foguan ferfiakat es nemberiet tőtő azocat isten (91). Monda ő anőnanac: Nemberi, yme te fiad (211).

NEMERE: (boreas; nordwind). 1781. 25-ta Maji erőš nemere fiút es nagy hó esett (Századok XXII 257).

NEMEZ (lemez MA. Monlrók. XXIV.146 Adámi): gnaphalon C. MA. pannus conctilis, lana eoacta; filz PPB. Lemez-kaptza: sculponea; lemez-kaptzás: sculponeatus MA. Nemez gyártó; statarius Nom. 293. Nemez posztó: subcoactus; nemez posztó: lana *eoacta PPBl. Meeg vala az ladaban keet nemez kapcha (MargL. 96). Kálthem wala Knek huz pőnt nemez wenny (LevT. 15). A szigye-elő farmatring, tzafrang, nemez es egyéb lő őltőzetee ékességül vadnae (Com: Jan. 86). Az egész nemez csináló ezébeli becsiteltes társaságnak obligáljuk ma-

gunkat (MonOlm. XV.46). Egy nyereg alá való nemez (Monlrók. XXIV.146). Harom moly-etto nemez (218). Azt az iszkofiomos nemezt is, a ki velem a ladában volt, hozd ide (TörtT. 2 III.160). Nyereg alatt a nemezből szegy egy kevés szőrt (OrvK. 23). Mátráczok, nemezek es czafragok (VectTrans. 17).

NEMMEN: instar, adinstar, propemodum MA. satis, ut-cunqve Kr. gleich fast PPB. [nahe, beinahe]. Arról benézhet-nek várba szabadon, napkeletről alámeneti vagyon, délfelé nemmen szép mezőeske vagyon, délről fekszik város, egy völgybe vagyon (RMK. III.108). Lejt még alább egy régi kes-kőn kőfal, a szegleten dérről nemmen az fenn áll (110). Sok janesárok dérré nemmen jutának, Al-Magyarinál hegyoldalba szállának (127). Ő tőtte gonoszszá nem azért, hogy izgatta volna vásótságra, melytől lágyan-nemmen meg nem büntette (Pázm: Kal. 377). Az atya tsak lágyan-nemmen tiltotta fiát a vásótságtól (Pázm: Kal. 471). Csak azok köteleztettek ezzel az parancsolattal, a kik közel-nemmen lakoztak Jerusalemben (Pázm: Kal. 474). Noha Judás idején kezdett-vala szolgálni Krisztusnak sz. Pál pedig későn-nemmen, de meg-ismérték példájokkal, hogy nem abban áll isternök kedves szolgálattya, hogy idején kezdgyűik, hanem hogy végig hiven viseltyik (Pázm: Préd. 339).

mi-nemmen: [quomodo; wie, auf welche weise]. Attyam-fiai, kerőnk iktőlőt, hogy mikent vőtettek mi tőlőnk, minemmen kellene iarnotok, vg es iariatok: fratres rogamus vos, ut quemadmodum accepiſtis a nobis, quomodo oporteat vos ambulare, sicut et ambulatis (DöbrC. 303). Szándékom, hogy meg-mutassam, minemmen volt legyem akkoron az kalastromi bará-toknac dolgok (MA: Tan. 1287).

NÉMÓ: [?]. Nem vész némóban az a bűn, melyet ez életbe eltitkolhat az ember (Alv: Post. II.188). Doctoridat némóban bocsátom (Czegl: Dag. II.3).

NEMTŐ: genius C. MA. goist MA. 4 geburtsgeist, natur PPB.

Nemtői, Nemtőhöz való: genialis C. MA. der wollust ergeben [?] MA. 4 geburtsart, brutsart [?] PPB.

NÉNE: matertera Pesti; Nom. 126. soror major natu MA. ältere schwester PPB. Nene, hugon: soror; nénye huga: sororicida; hugához, nyenyéhez való: sororius; az atyám nenyje: amita; job atyám attyánac az atyánac nenyje: abamita C. Nénéc fia: sobriui; nénédhöz, hugodhoz tartozó: sororius MA. Senky no merezekogey nala tartany adomant auagy fylert, noha anyadtol auagy nenetwl kőldetet legyen es (VirgC. 124). Az gőmőcke ő nenyey zerelemeiert anőnat es noiet követe (NádC. 459). Meeg meg gondolya vala zent Ersebet azzomnak az ev baratyanak es zereimes nenyenek zoutseges eloty (MargL. 47). Az en uocemem nem bolund (SándC. 22). Elkővide Doro-theát az ev keet nenyhez (ComC. 253). Kezet nennieucl meg esokolatia (DebrC. 17). Vinőcek őtet a keet nenniēhöz (186). Kyketh mykoron ezeeben vőte vona az ew veer zereut valo nenyje (ÉrdyC. 419). El valaztatik a nene az ő nyennetwl (TelC. 266). Nénje néki vala az Kende Panitné (RMK. II.39). Ellagyja nyéncit s hugait (Helt: UJT. E.8). Széppen kőszszene ngkie a róka es monda: Kackas wram, őy alá az nyenimmol (Helt: Mes. 262). Nem gondolsz sem anyáddal, sem nyenyéddel, sem hugoddal (376). Szerelmez aszszonyom es nēmēm mi ma-gunk felől ezt írhatom (LevT. II.7). Az ecesēsēn el nēm mulik vala, de az nēnēnyē vesztē eszt (Nád: Lev. 224). Az te hugaid-ne nenyje vagy: soror sororum tuarum es tu (Kár: Bibl. II.122). Azert nenyne aszony iob, ha eszel (Szeg: Theoph. 16). Egy szőlőjű néné, hugac: sorores (Com: Jan. 119) Apőca nēnēddel is szemben voltam (Gér: KárC. IV.397). Filomelat el-bocsátom nēnyē meg-tēkintēsēre (GyőngyD: Cup. 618). Itēd el nēmēm, miut el-bāmula azon, hogy meglātā a lednyāt (Mik: TörtL. 301).

Nónóka: ∞ Köszönöm a halat, a mely érdemi a köszönetet, hogy nénekám küldötte (Mik: TörL. 301).

Nénómség: ∞ Kevéssel Kédel ha inkább szeretném, né némséget néha el is felejténem (Mik: TörL. 187).

NÉP (níp Sylv: UT. 142. nypek RMNy. II.86): **1)** populus C. plebs MA. volk PPB. Nép-gyülekezet: comitatus C. A te néped en népem (BécsiC. 2). Ő fűdözeiti ő nepet ő bűnökötől (MünchC. 16). Mykoron ky boezatta vona Ffárho az neepeth, nem hozaa atal hűket wr ysten az yazoknak földeen (JordC. 36. 337). Benne lakozo neep zamtalan erőssék (ÉrdyC. 511). Nepek, kyketh nem ysmertem zolgalnak nekem (KulesC. 33). Megvertünk, megüztünk népeket, semmivé tartottuk mind őket (RMK. II.71). Dárius ő népét így számláltatá (IV.88). Hamar kizewle fel az ew nypiwel (RMNy. II.87). Egyenőségbe tartá a népec fejedelmít (Holt: Bibl. Lccc4). Ő általoc számosodgóc es szaporodgyec az istennek népe (Agend. 63). Szegény magyaráridat ha már pogány nemből népednek választád, meuts meg szent Jehova mast is ez insegtül (Thaly: Adal. I.13). Mit nyere a császár népe Luzzara megvételével (Fal: NE. 21). **2)** [homines, multitudo; leute, menge]. Gyermekek es nepek kezdenek mewuetny (EbrC. 57). Isrl népét valold, mikent a jobokat, kicene ninčen paztora (BécsiC. 35). Menden népec őrdölnc nala memberieckel es zfzeckel (44). Paranczola neky, hogi ot az nepnek predicallana (VirgC. 69). Erős ütökzetek akkor ott valúnak, jeles kedvő népek akkor elhullúnak (RMK. II.34). Lészesz czufásgra minden népeknek (Kár: Bibl. I.134b). Az nép sípol vala es őrfül vala felötte igen (302). Az népet el rőttenétek az bę meneteltől (MA: Bibl. I.131). A népet fel nem zendítetem (Diósz: Fal. 132). A népek ki-tsődülnek (Hall: HHist. II. 291). A néppel rakott váras (Illy: Préd. I.283). Akkor imádá Krisztust, mikor számtalan nép előtt tsűfűl függött a kereszt-fű (Fal: NE. 53). Ezzel meg fordult a gyászos nép és oszlott (Fal: NU. 314).

áros-nép: mercatores; kaufleute. Az Iesus áros nepet fed (RMNy. II.40). Az mi kegielmes vrunknak iambor hinei beczy áros nepek (125). Megszállac Esztergomot, melyben soc áros népec szorulatnac vala (Holt: Krón. 58).

asszony-nép: [mulieres; frauen]. Asszonnepe 1197 (Jerney). Haj ékesítő asszonynepec: comotriae; basas asszonynepek kévánsága: citta C. Valanac ot soc azzon népec mezzől (MünchC. 69). Dragalatos asszony neepet een kenomath syraastokal keerlek, hog meg h ne banczatok (ÉrsC. 517). Nehéz asszonynepeknek hadakozni, kedvem is nincs aboz nekem (LevT. II.52). Gonoz asszon nepekel be nem moczolottattak (Mel: SzJán. 348). A mi azon nepéinc meg alaztatnac (Born: Ének. 131). Salamonnac az ő asszon népei el bayták az ő szinet (Kár: Bibl. I.315). Ezec felőt az asszony nepec magokat gyötörice vala: ad hoc mulieres adfictare sese (Decsi: Sall. 22). Az egész világnak minden szegletiből fő képen az asszony népek oda tolangozának (Könyi: VM. 65).

[Közmondások]. Semmit nem kel hinni asszony népeknek (Valk: Gen. 38).

palotás-asszony-nép: [feminae nobiles; hofdamen]. Illyen életet élt Balthasar király az ő udvari nemesseivel es palotás asszony népével (MA: SB. 10).

béka-nép: [ranae; frösche]. A béka-nép mikoron szabadságba volna, könyerög vala Jupiternek, hogy kiralt adna nekik (Pesti: Fab. 17).

ögyházi-nép: [clericatus, ecclesiastici; geistlicheit]. Egybazy nepeket nem tyzteltem (VirgC. 3). Az egybazy neepet, kyk zenetlen gyonastb halgathúnak (ÉrdyC. 155). Oztyak yozakat alamsynaban es egybazy neepeknek (512).

fegyverés-nép: militia Kr. [miliz]. Londinumnak minden neczai fegyveres néppel tellyesek voltak (Misk: AnglInd. 61).

fejér-nép: [feminae; frauenwelt]. Azt a szép földet mind rázok bírják, a kik nem igen dolgosak, a fejér nép igen tsütös silveget visel (Mik: TörL. 353). Tzáfollya viszsa mind azt, a mire előb oktatni akará az ábétatos, tisztos fejér-népet (Fal: NA. 129). Az egész fejér-népet alább szállította egy egész condignátóival (127). Uram nem félse üle, hogy darabokra szaggasson a tisztességes fejér-nép (140). Az istenfélő ember a másét nem kívánnya, se magát nem kéméli, tsak az ábétatos fehérből népből társot találhasson (177).

fekete-nép. Feketev niep 1272 (Tudománytár I.232). Feketev nép: terra castri Sirmiensis 1272. (Czin).

férjfiú-nép: [viri; männerwelt]. Itt rostálják, ki kihez hajlandó a férjfiú népben (Fal: NA. 189).

fő-nép: primates C. sumates MA. die vornehmsten PPB. Az mel török rablani iút wolt, meguertük, sok fő népek holtak meg (RMNy. III.28). Ezt bizonyal bezelyk few nepek (LevT. I.233). A népek fő népey (Mel: Jób. 45). El küldé azt az leuelet az védeknek es az fő népeknek (Kár: Bibl. I.328b). Ebben soha jobb alkalmatosságn nem adottot, mint fő népeinknek egymás között való czihódásokban (Szal: Krón. 531). Egybegyötük udvarok színes eleit, bé-hirdetik országok fő népeit (Pazm: Préd. 409).

fő-főnép: proceres C. primates MA. die vornehmsten PPB. Herodes kyal nagy vendeegseegt ten mind az galyeabealy fűee fűee neepeknek (ÉrdyC. 522b). Mikor én szőlök, meg ama fűfű népek szana is el reitetik uala es nem szolnak nala (Mel: Jób. 67). Az ország köueti fő fő nepec es bőlts papoc valanac (Born: Préd. 21).

föld-nép, föld-népe: [regionis incolae; landeshewohner]. Melléie véué az századosokat es az fő wrakat es mind az föld népet (Kár: Bibl. I.393). Az isten az föld népet nagy czapással meg veri (MA: Bibl. I.248). Ha hajdúkat, ha föld-népet akarunk felvenni, mindgyárt tisztviselőket a tanult hadból elő-vehetünk es taníthattuk hadainkat (Zrínyi II.201). Nem reménlem, az a föld népe oly számossan ellene consurgált volna (RákF: Lev. I.395). Meg nem irlatom az rettenetes panaszszit az hadaknak s fődnépeknek (IV.499).

földi-nép: [terrae incolae; erdbewohner]. Kivel egbeket is, földi népeket is bíd eblüteni hattni (Bal: Gen. 6).

gaz-nép, gazi-nép: colluvies perditorum, genus impium SL [volkshefe]. Emekem az czazar meg hatta, hogy walabol effele gazy nepeth thalalok, eressen meg byntessem (LevT. I.57). Méltóság, mely erős uraság oszlopa, s ihon most rosz gaz-nép láha alá nyomja (Zrínyi II.32).

goromba-nép: barbari Fél: Bibl. 229. Az goromba nepek teznek vala velónk nem kiczin emberseget (Fél: Bibl. 229).

gyűlevész-nép: convenae MAL. zusammen gelaufenes volk PPB. Gyűleuez nép: servorum civitas (Decsi: Adag. 157). Az gyűlevész nép, melly vala ő közöttöc, kívánságba eséc es mondanac (MA: Bibl. I.129). Soc gyűlevész népec ránk útven, praedat vetének nemzetünknek (Megy: 6Jaj. IV.16).

had-nép, hadi-nép: milites Kr. [kriegsleute]. Hiszem, had népében ninczen oly kár vallás (Illyef: Jephth. 10). Xerxes magát boldognak allította, hogy ő ily nagy meggyőzhetetlen hadi népet földön vizen vinne (MA: SB. 87). A jó nemest inkább kell venni, ha vagon, de ha nintsen, a pörből kell elő-állatunk hadi-népinket (Zrínyi II.193). Elbitethné ember magával, hogy a hadinép csak őszvekulcsolt kézzel nézett volna reá (Fal: NE. 15).

ház-nép, ház-népe, házi-nép: domestici, familia MA. hausgenossen, hausgesinde PPB. Veszni tért háznép: *domus

labens PPBl. Ilazam nepeth: familiam meam (NémGl. 131). Mykoron vacharabneek ov felesegeuel es haza nepuel (MargL. 157). Attya, anyya es az ű haza nepe (SándC. 3). Alig esmerhetto meg evttot ew haza neppi (PéldK. 78). Isten az, azki az egészségut haz nepre szerzi (Szék: Zsolt. 65) Menyibe a bar-kaba te es minden hazad nepe (Holt: Bibl. I C3). Stephanianae házauépet meg keresztem (Holt: ÚjT. s.8). Azon leszek minden házam népével, hogy az isten meghallgasson ebbeli könyörgésinkbe (Nád: Lev. 79). Mező mies felteti hasza nepet 1572 (KbÉcs. 17). Az embernek elleusege az űnőn haza nepe (Fél: Tan. 262b). Elig volt oly barsonyos ur, kinek haza-nepe ez nagy voszedelemből reszetlenne maradt volna (Fórró: Curt. 95). Egesz haz nepek az apostoloktól meg kereszttetettek (MNyil: lrt. 152). Ilazad népe, istennek hála, itt jól vannak (RákGy: Lev. 62). Már két hónaptól fogvást itt táborozunk egész ház népestől (Mik: TörL. 106).

[Közmondások]. A dinfa, számár, gonosz aszszonember és házi nép nem terempt gyümöztet veretlen (Holt: Mes. 383).

házbeli-nép: ∞ Ha az haz bírő embert Bezelhubnak hiuak, meínél inkább az ű házbeli nűjít annak fogiak hyni (Sylv: UT. I.16).

huszár-nép: [equites; reiterei]. Vele vala Thráciából mind az huszár nép (RMK. IV.94).

hópénzēs-nép: [stipendiarii; söldner]. Vele vala Kréta szigetből az hópénzes nép (RMK. IV.94).

köz-nép: 1) vulgus, plebs C. MA. das gemeine volk PPBl. Ez az botogseg, mellet az köznep gwttanak hív (RMNy. II.50). Nem egynehány köz-néptől, hanem egész zidoságnak egyenlő tanátsából küldotnek (Pázm: Préd. 49). A nagy urí rendec hintókon hordoztatnac, a köz népec deszkás szekereken (Com: Jan. 87). A fő-rend mind maga személyére, mind felebarátyára nézve inkább köteleztotik a jóra a köz-népűl (Fal: NE. 71). A köz-nép nem vígyáz az igazságra, ha mikor pörlekedik (Fal: UE. 438). **2)** [populus, gens; volk]. Herodes ffeelween az köz neeptől, hogy roca ne rohamanak (ÉrdyC. 524). Feddi a papoknak, a köz népnce bűnet (Holt: Bibl. g3). Fejedelmek mfi közűlünk mind elszállának, az köz népek egymás között visszá vonának (RMK. VI.83). A köz nep meg kodnoze es nem őle meg a iuhoknac iobbadgyat (Mel: Sám. 30b). Hogy inkább meg gűlűtes bennűnc az köz neppel (Mon: Apol. 254). Kedves lön mind az köz nép előtt, mind az Saul szolgái előtt (MA: Bibl. I.262).

köznépség: [vulgus; das gemeine volk]. Czac köz népség négyen Christus mollé (Zvon: Post. I.19).

lovag-nép: [equites; reiterei]. Alna talpon gyalogoc virradnac, sűrű louakon louag nepce valnac (Göres: Mátý. 10b)

mestér-nép: 1) milites delecti, auserlesene mannschaft]. Romlásokra tölteni sok kasokat, mestőr népnok lássa ő munkájokat (RMK. III.121). **2)** [opifex; handwerker]. Valaminé féle mester népec vinnac, de többbe ez vtan semmi mies mester ember nem talatitak to bönöd (Mel: SzJán. 451).

nász-nép: [comitatus nuptialis; hochzeitgeleit]. Násznépe megállá, kettén bemenének, leányyal akkoron ígyon beszélének (RMK. II.33). Iránc a kőuotoc, hogy nta vólúnac a királyné aszszonyal és soc iclos násznépeckel (Holt: Krón. 149). Nász népek és vő-félyek (Ágost: Zar. 14).

nyilas-nép: [sagittarii; bogenschützen]. Parmenio hadnagy balfelől vala, Craterus ű hozzá ott hallgat vala, ezek előtt vala mind az nyilas nép (RMK. IV.94).

öreg-nép: [seniores; die älteren]. Az öreg nep, a ki irás olnaso, ígyon gyakorta az wy testamentomot által olnassa (Born: Préd. 52).

paraszt-nép: 1) [rusticus, plebeius; Bauer, das gemeine volk]. Varasy polgarok es az paraszt népek (CornC. 74). Nőmő-sők közűl ezdörzör ezdörön le tartatnak paraszt neptől megli valua (TilC. 49). A paraszt népectől, kic menyaszszont visznece vala ne egyenec többet a köz vammal (Holt: Krón. 166). **2)** [milites gregarii; gemeine soldaten]. Az parasztnépnok jobb részét választák algűyk mellé es töltenie hagűyák (RMK. III. 122).

rabotás-nép: [servi; frohnbauer]. Mostan se tartnac kiselségűl ő magoknac az rabotas népec abban el iartokat, a miben az isten az ő életkeuce modgyat el rendölte (Kules: Evang. 78). Az szageny kősségnek, rabotás népneknek könyebitő kolyelme olvieték, elragattatek (Expřinc. 138).

sátoros-nép: milites Kr. [kriegsleute]. Senki a sátoros nép közűl ragadománynyal meg ne bűstelenitse a nű táborunkat (Fal: NA. 213).

sereg-nép: [multitudo; menge]. Az seregnűp el czudalkozok (Sylv: UT. I.14). Az sereg nűp ű vtanna mené galog az varosokat el hagűnan (I.22). Bányya éhségűket az sereg népnce (Kules: Evang. 424)

sok-népű: [crebra, numerosus; zahlreich]. Az Dán nemzetége sok népű nemzetég volt (MA: Bibl. I.234). Soc népű sereggé tézlece: faciam in populorum turbas (146). Oly sok népű városban senki nem talatitott, a ki hivatallyának tekéletessen megfeleleue (Illy: Préd. II.362).

szárnyas-nép: aves, volucres Kr. [vögel]. A kikoleti szárnyos nép a filknak tetején, az urak drága palotákban menyűit nem ilnek mellette (Fal: NE. 29). Ellepű terítok asztalodat a szárnyas népnok sűrű soksága (Fal: NA. 163). Nyilok azonnal gyenge torka a szárnyas népnok (190).

szērzetēs-nép: [ecclesiastici; geistliche]. Valanak lerwas-lemben lakozwan tyzta sydok, zerzetes nepek mynden nemzetből (JordC. 709). Mynd egyházý zerzetes nepek, mynd ez vylaghyak keretzekkel es kylemb kylemb zeep isteny dychere-tokkal yewnek vala az zent yzuek koporsoyához (ÉrdyC. 341). Nagy egyházý es zerzetes nepek eleyben menwen, nagy tyztősseoggel fogadaak be evtet (514).

szin-nép: 1) [honines speciosi; wohlgestaltete menschen]. Nagy sok szép városok vadnak ű fektiben, es joles szin népek laknak az mentiben (RMK. II.27). **2)** [primores; die vornehmen]. Szép szókat nyűjtűvan, magához voná a 'zidók szin népét (Pázm: Préd. 846). Átal hivatják az földnek szin népét (Szék-Okl. I.297). Az fejedelem is sok szinűpcel közölitott (Kem: Élet. 57). Nem kiszűtek reá, hogy rongyban, a foltos toldalé-kokban arcátlanokdűjál, mert méltűn megítelne a szinűp írűta (Fal: NE. 30). Szarva, valdalva es kopjaoklölésekkel megýen mostan méltoságra a palotis szinűp (Fal: NA. 230). **3)** [milites electi; ausgewählte mannschaft]. Az masyk hadat latot, azt mongá, hog zyn nep nynchen három ezeren (LeyT. I.165).

patyolatos-szinnűp: [feminae nobiles; vornehme damenwelt]. E könyv tükört tart az egész patyolatos szin-nűpnok, hogy igazán meg lássik, kik s minűntűek légyenek (Fal: NA. 119). E könyv nta vezetű a patyolatos szin-nűpét, hogy szerűtsēs napokat lássanak o mulandóságban (120).

szolgáló-nép: [subditi; unterthanen]. Bela kiraly minden földűl elhivata a szolgáló nepeket nagy sereggel es kőrnűl uné a kősségot (Holt: Krón. 38).

tanácsadó-nép: [consilarii; die ratgeber]. Fejedelmek ml közűlünk mind elszállának es a tanácsadó népek mind elfogyának (RMK. VI.83).

udvar-nép, udvari-nép: [aulici; hofgesinde]. Egez vdnara nepce őrfillien (Mo: SzJán. 316). Sz. Jakab arról a hűtről

szól, mely egyedül udvar-népe nélkül vagyion (Pázm: Kal. 510). A király elephánt tetemből csinált királyi székben ül, udvariaknak, udvar népének seregével környül vétettétvén (Com: Jan. 139. Fal: Jegyz. 934). Az ur inasainak és udvar népeinek fizettem 14 t. (MonOkm. I.219).

vén-nép: [seniores; seniorat]. Tanácsot tartá Roboam az vén népekel (Kár: Bibl. I.310).

vendég-nép: [extranei; fremde]. Sáska, dűghalál, török, vendég nép uralkodik rajtuk (RMK. II.206). Sok nép tsudál vala a vendég népeken, de király aszszony lón igen nagy örömben (Huszi: Aen. 22). Az vendég fogadó házban nem volt helye az több venségnépekel egyút, hanem istaloba kénszerét-tetec szállani (Zvon: Post. I.140).

vitézlő-nép: [militis; kriegsleute]. Tamadtac vala több predalok is kőz vitézlő nepekből (Szék: Krón. 209b).

zsoldos-nép: [stipendiarii; söldner]. A zsódos nípét felindíták (MonIrók. III.51).

Népbeli: [generis; zum geschlecht gehörig]. Mene Iosef Betlehembe ezert, hogy Davidnak hazabeli es nepbéli volna, hogy vallast tenne (DöbrC. 266).

Népecske: popellus, plebecula C. völklein PPB. Tsak a felséges istennek hatalmas titkos ereje édesíthette ily tsendes egyget-értő békeségre a sok ellenkező természetekből álló népétskét (Fal: NE. 88).

Népenként: populatim C. [von volk zu volk].

Népes: populosus MA. volkreich PPB. Először el rabla Thólpent es a Szent-Demetert, melyec népes városac valának Helt: Krón. 126).

Népestül: [cum suis; mit seinen leuten]. Szalad az Mur-zán vissza mind népestül (Zrinyi I.77).

Népi: popularis MA. volks- PPB.

Népség: [gens; volk]. Az sído népség gyülekezten gyűle-zeszt föl minden tartományokból az husvéti innepnac meg-zentőlesere (Zvon: Post. I.18).

köz-népség: [vulgus; das gemeine volk]. Cristus társasá-gára nem adgya magát az papi rend, henem ezac köz népség négyen Christus mellé (Zvon: Post. I.19). Ezec, noba köznép-écec voltanac, de ugyan io es tiszteletes értelemben voltanac Christus felől (525).

NÉRC: martes foenaria; hen-marder PPB. Egy nercz onth arany kvs suba tőzöth prem raytha (Radv: Csal. II.73). Az szőts mesterek vegyenek egy nercz bőrt az jóvát harmincz-öt pénzen (TörtT. XVIII. 220).

NESZ: **1)** fama, rumor SL [gericht]. Ennek a táborban nem kis nesze lett (Kónyi: HRom. 37). **2)** [species; vorwand]. 'falami tanitász árnyéka, ürügye, nesze alatt tekeregni (SzD: IVir. 40).

Neszöl: [animadverto; beobachten]. Magokra onták az f alajdon nélneket es baitogatiac magocac, akkic űköt neszelic Szék: Zsolt. 61). Pálffy uram jött vala hozzánk, a többi között andrást neszeli vala (LevT. II.44).

Neszöz: olfacio Kr. [wittern]. A ki egyedül jár a kietlen uszta erdőben, danol, fétyel magának, azonban minden felé esez, vér a szíve (Vajda: Kriszt. II.75).

[NESZHÜD-İK]

neki-neszhüdik: [impeto; anfallen]. A Jesus magát mondja lldözteni, mikor az ő tanitványi űldöztenek. Ezt mondhatja

ma is, mert bezzog nékik szélhűlt s nékik neszhűdt ismét az fildözö Saul az urnak tanitványinak (GKat: Vált. II.41).

NESZMÉLYESSÉG: opinio EhrC. 115. [meinung?]. My-keppen vakok azokat, kyk yartanak byzonsagban, kemenen kevvettek, tehát ew nezmelleszegen teulgeso es hamossaga (error et falsitas opinionum suarum), kyken yartak, kyket by-zonsagnak lenny predicaltanak, banatban es vezelben meg vegeztenek (EhrC. 115).

NESZT [NÖVESZT?]: [turbo; verwirren?]. Én minden-kinek kedve keresését igyekzem követni, s ha valami nyug-batlatlan emberek ezeket nem neztik közöttink, jobb állapot-akat remélhetünk (MontME. III.120).

NÉV: 1) nomen, vocamen C. name PPB. A neveket fel-írni a könyvbe: *inscribere sua nomina in libris PPBI. Megnyta az mysalt Jezus Christusnak ny vrnkának neueuel (EhrC. 6). Legén te neued scenteknec es igazaknac zamaba (BécsiC. 32). Az a zent fianak neuet haluan, neki tyztesegent nem tőtem (VirgC. 6). Ősődnek nevén Lazlo lón neved (PeerC. 311) Zeppletelen zyz Marianak neve es oitalma (MargL 4). Az tyzen-keket apostoloknak nevék ez (JordC. 331). En zylemnek terme-ben leween emlekdözöt meg az en newemről (ÉrdyC. 342). Se azok neve se az ty Ktek neve nem neveztetik meg az biwatalban (RMNy. II.161). Az füneknek nevelroel es terme-zetekről (Mel: Herb. 32). Nintsen eg alat, föld felőt töb new mi idősseggönkre, ezac az Iesusnak az ő szent neue (Born: Ének 336). Ha lehetne, az neuet örömet el razna magarol (Fél: Tan. 221). Szapora név a magyaroknál az Ersebet neve (Tarn: Szents. 70). **2)** [verbum, vocabulum; wort]. En vaóce a néhai zeretetős, a nag felségős neuel, ki niha valek meg ekő-siltetöth (NagyszC. 60). Mi ő neki kellemetősb zolgnalat, auag dicéreth auag new felölönc? Semmi neki kellemetősb zolgnalat auag dicéret auag new (346). Ez new isten felelmenec neue (DebrC. 484). O meg haboreyto new Jesus (Krizac. 70). Kolu-rion, minaluk nícen neue ez ighenek (RMNy. II.47). Nem szölök változo es hízkelkedő néuel (Mel: Jób. 77) Tellies vala isten neue hire sertő neuekkel (Mel: SzJán. 402). Bölczeségnek szines neve alatt elmitott (MA: Tan. 3). A névokadásban oka adattatik, mert jegyeztessek ilyen néuel az ilyen dolog (ACsere: Enc. 14). **3)** [fama, gloria; ruhm]. Az te neuednec várost rakuán (Kár: Bibl. I.458). Engedd meg, hogy neve, mely most is köztünk él, büvöljön jó híre valahol nap jár-kei (Zri-nyi I.10).

[Szólások]. Győzedelmessen forgatta űgyit árulói-ellen, a mig helyén volt tisztességes jó neve (Fal: NE. 101). A kinek veszett neve indul, szél is árthat annak: *arbore de-jecta quavis ligna colligit PPBI. Dűhős nevem költ, hogy könnyebben agyon verjenek (MonOkm: XIX.56). Ha emberi állat vagy, hová lőt a neved (Kereszt: FelsKer. Előb. 9). Gonoz hirben nevben magat hozta vala (Istv: Volt. 16). Magat is nevben boza (9). Az eo gyalázó beszédekent, mintbogy veszett magok, dicéséret nevben veszüik (Fal: NE. 34). Hiuan ötet ő nenén (BécsiC. 8). Neweken lywyra: vocat nominatim (JordC. 661). Neveden hitalak (Mad: Evang. 42). Az ew yozagat hytlen newen el kerthe Berzencheny Istvan (RMNy. II.156). Kit az úristen kétszer nagy felszóval nevén nevezett vala (RMK. II.347). *Nevén szólítani; nomine appellare PPB. Mykort az zyz engem lata, otan newe-men zolytta (ÉrsC. 502). Kyt martyr nevön tyztölnek (ÉrdyC. 625). Egy nevén töb falu-is vagyion (Ver: Verb. 389). Egy nevén vagyion ő kemével (LevT. II.283). Ajándék nevén venni: *expensum ferre muneribus PPBI. Ezt őc eleg neuonn is veszi, mert ezac ennyire jelentettec ki magokat (Born: Préd 382). Az te szegény barátod mikoron valami kised ajándékot ad te neked, el vegyed nagy jó ked-vel, elég nevén (LibEleg. 9). Elég nevén vette az egy egy

negyed lisztet (ErdTörtT. 162b). Minden kaputól egy szekér követ vitetnek, ez mostani egy szükségnek idején vegye elég néven (ErdTörtAd. 1284). Kérjük Eged, ezt elég néven ne vegye, hanem jó néven (TörtT. III 347). Ezbeli ajánlásunkat vegye elegendendő néven Nagyságod (ErdTörtT. II.560). Gonosz néven venni (Pázm:Préd. 211). Ez en kevese elsyw ayandokomohi vegye io nenen (Konj: SzPál. 14). Agyon leweleth neky, ky melleth szabadon megh maradhassanak, kyth Keg-tewl felotte igen jo neven veszek (RMNy. II.75). Szerető barátim nagy jó néven vészem, jómát akarjátok, azt eszembem vészem (RMK. II.29). Vedd io es elég neuen azt az istentől (Bom:Préd. 450). Vedd io nenen az oktatást: suscipe disciplinam (Kár: Bibl. I.614b). Az feddest io nenen vegiek (Fél: Tan. 331). Io nenen vennéké (Vás: CanCat. 506). Valamit nagy néven venni: in summo beneficio habere aliquid PPBl. Valamit nehéz néven venni: *graviter aliquid accipere PPBl. Nehez newen ne vegye Kgméd, hogy emnyzer wntatom Kegdet lewelem által (RMNy. II.164). Kyth igen nehez newen ven (LevT. I.21). Nem kellett volna nehéz néven venni (LevT. II.62). Olly nehéz néven vévé ezt isten, hogy miud Moysesnek, mind Aáronnak meg-mondá, hogy azért ő kételkedésért meg-öli őket (Pázm: Préd. 174). Isten panasza névre ne vegye, mindenkor vigyázok egygyik szememmel lellemre (Fal: NA. 140). Czac ne uér dől ismeretes: nomen tantum notus (Decsi: Adag. 70). Maga nevérdől nevezni valakit: *nominatioe sua cooptare aliquem PPBl. *Nevei a dok néki: denominatio, nomen de PPB. Mondá a bac: Jól adták reád a nevet, hogy rauszanc noszeszenec (Helt: Mex. 373). Még maga neuét is el felejtötte (Decsi: Adag. 107). Nevetem is elfelejtém (Nyr. II.224). Gonoz lyrt kóltém reayok es gonoz neuét (VirgC. 7). Nagy yrygseegnek nyatta el akarwan reokenteny mindenestől fogwa ew zent hyret neweet (ÉrdyC. 98b). Nem méltán szönvéd az rabnevet, a ki rabságot sola nem érdemlett (Hall: Pajzs. 490). Valaki szidalmazza az wrnak neuét, meg ötletessé (Kár: Bibl. I.111b). Masnak io hirenek nenenek eluetele (VirgC. 112). Istenek neuét heitaba vewtém (5). Vette az vármegye a nevet egy magos hegyen valo vartol (Helt: Krón. 4). Vagy ruhayokat vagy neueket vsyolyk (DomC. 134). Az búns szenvedéért senki jámbor szégyen nevet ne viseljen (ErdTörtT. II.334). Nyelnevel isten neuenel atkozotam, zitkozotam (VirgC. 5). Czalud newel illetoe, őrdöngösnee nevezec (Bom: Ének. 43). Illetlen dolog volna az, hogy az országban lévő úri rendekkel az fejedelmek is csak egy nagy(ság)os nével illethessék (TörtT. IV.79). Zitam istenek neuenel (VirgC. 7). Zitam zenteknek neuenel (uo). Valaki nevenemmel szólíta (Gvad: NótPM. 20). A frigynek neve alatt minket nem nyugotott (a török), hanem routott (Zrinyi: Symb. 8).

[Közmondások]. Nemcsak egy ebnek neve Korodon (Kisv: Adag. 133).

hazug-név: mendacii ignominia Kr. [lügenruff]. A kik az hazudást nem szégyenlik is, szégyenlik a hazug nevet (Pázm: Préd. 1117).

hir-név: famositas C. gloria, claritas, celebritas MA. ehre, rum PPB. *Hirt-nevet kapni: nomen assequi PPB. Nagy a hire-neve, de üres: *nomen sine re habens WF. Az halál hyreth neuét az zeluce agga (DobrC. 459). Yo hyret neweet hallotta (ÉrdyC. 520). Hírek neuee el veszet (Mol: SzJán. 210b). Minémű hír neu romlás tú raytatok (Valk: Gen. 61). Híred nevedet mint lehet toldozom (Balassa: Ének. Előb. 2). Híre nevére tör (MA: SB. 33). Hírünkkel nevünkkel az földre le romlanak (Huszi: Aen. 9). A jó hír nevet meg sérti (Mad: Evang. 453). Rágalmazásokkal az ő híret nevet szagattyák vala (Illy: Préd. II.363). Másoknak tisztessége s hírneve (545).

gonosz-hírnév: [infamia; übler ruff]. Gonosz híren neven forganak: infamos essent (Ver: Verb. 193b). Gonosz hírho

newbe keuerte az szűzet: diffamavit nomen pessimum super virginem (Kár: Bibl. I.179).

jó-hírnév: eudoxia C. existimatio, honor, gloria, laus, celebritas nominis MA. [rubm]. Jó hírneve futamodik (Pázm: KT. 24).

rossz-hírnév: [infamia; übler ruff]. A rossz hírnévben forogóktól meg ójjad magadat (Com: Jan. 206).

hirnevecske: gloria C. MA. kleiner ruhm PPB.

hirnevű, hírnevű: [famosus; von ruff]. Gonosz hírnevű: jaraelytus C. Nagy hírvű nevű ember (Zvon: Post. II.327).

kereszt-név: nomen baptismale SK. [taufname]. Kezdetben az angyalok nem voltak kaar zerezt el valasztwan egy mastwl, mert senky közölök kerezt newet nem vött vala wr istentewl (ÉrdyC. 556). Nevet adtak vala ő ékességéről, Zsuzsánnának mondják ő keresztnevéről (RMK. II.81). Az magyar ebnek sem kereszt nevét, sem vezetéket nevét nem tudom (Nád: Lev. 96).

paszkonca-név: illusorium nomen Kr. [spotname]. A világ ha téged katona embernek nem tart is, ha paszkontza nevet ad is, semmi károd belőle (Vajda: Kriszt. III.355).

vött-név: agnomen PPBl. [zuname].

vezeték-név: cognomen, cognomentum, agnomen C. nomen *impositivum; zuname PPB. Joseff, kynek vezeték neve vala Barsabas (JordC. 720). Vala némi tiszta sziz, ki nevezetett vala Krisztinának, vezetéknev szeről Spleudeus név nemzet-ségből (KrisztL. 3). Lebbaus, kynek vezeték neve Thadeus: Lebbaeus cognominatus Thaddaeus (Pesti: NTest. 19). Egy neven több fálus is vagyon es egyykiet a másiktul valami vezeték nevel szokták megvalasztani (Ver: Verb. 389). Christust nazaratbeli Jesusnac bija, miképpen ez hazaintol valo vezetec nevet Pilatus is meg tarta a keresztján (Bas: Credo 159). Herodes, kinek vezeték neve Agrippja vala (Sim: Evang. 176). A vezetéc név, noha ismeretes a kéz írás, belől (a levélnek) alaja iratic (Com: Jan. 208). Agoston, kinek vezeték neve Gattus (Tarn: Szents. 97).

Névben: [nomine; im namen]. Ki fogadand ég illeten aprodot on neuenben, engemet fogad (MünchC. 47). Két fillere vala, azt es istemébe ada (GuaryC. 39). Nem de te newedben mondottvuk ee yvendő (JordC. 374). Ew neweoben keor (ÉrdyC. 544b). Isten newibe valo aiandik (Sylv: UT. I.24). A másic (templom) az hegy alatt vagyon, mellyet az negyedik Bela király épüttetett a szent Ferentz neuében (Helt: Krón. 4). Christus neuében lelki es testi aiandekot kernek (Bom: Ének 6b). Az igazat bé fogadgya, igaznac nevébe (Kár: Bibl. III.11). Ő sem ad igen sokat isten neuében (Decsi: Adag. 67). Jót adgy isten névben, ha akarz adni (175). Ezt az maga nevében el jövendő Antichristust keduesen fogadgyak az sidók (Pázm: Kal. 663). A Jésus nevében kigyókat öltek (Pázm: Préd. 156). Az próphétát befogadgya próphéta neuébe (MA: Bibl. IV.12). Nem fér szentségéhez, hogy a hamisságot hirdesse az igazságnak nevében (Fal: NE. 58). A mig az hit lelkünkben hever, csak ajándék névben vagyon (Fal: SzE. 543).

Nevenként: nominatum C. MA. namentlich PPB. Nevenként szólítani: nominatum appellare PPB.

Névért való. Partes orationis sunt octo: nomen, pronomen: new, newirtualo (CorpGramm. 9).

Neves: [clarus; berflant]. Agoston, kinek sok newes magyarsaga vagyon (ÉrdyC. 516). Volter magatartással díszes, neues vala (RMK. II.27). Rabolni indula az neues Miskolczra (III.288). A próphéták, kik a földön híresk és neuesek voltak (Vallást. 211b).

híres-neves: famigerabilis C. clarus, inclitus, celebris MA. értilmt P1B. Bodogsagos zent Egyed hírdős newdšs vala mynd ewezety, mynd ez wylagy ereksége zereut (ÉrdyC. 527). A zent írasha híres neues, de nem a ioert, hanem a gonoszert Szék: Krón. 26b). Megáldlac es híres neuesse teszloe (11-olt: Bibl. I.É3). Sirattya a híres neues Juda országának veszedelmet g2). Tedd híres neuesg magad (Mél: Jób. 98). Tanáczbeli híres neues emberec (Kár: Bibl. I.134b). Sóc időtől fogua Romában szagosz czelekedettel híres neues ember nem igen volt (Deci: all. 45). Híres neues Jerusalem városa (MA: Scult. 8). Amaz híres neues cheh fi, Zischa János (Czegl: Japh. 124). Kinek plataea városinál való hareza híres neues (Balog: Corn. 36).

Nevetlen: incelebris C. anonymus, carens nomine MA. (amenlos, ohne name). Nevetlen nj: annularis digitus; híretlen nevetlen: incelebris, obscurus MA. Nevetlen, kinek neve ínes: inonus PPBL.

Nevez: nomino, nuncupo, voco, appello C. MA. nennen PPB. Valamely zerzetett emnekem nevezetek: aliquam regulam nili nominetis (EhrC. 108). Bekeseges leg írhm, mert onzol tegetet, ki tegeted neuezet (BécsiC. 108). Valamikoron ev azzonynk fariat nevezte awagy egyebetl hallotta nevezni (MarC. 18). Olay fanak ovezte vala az en neuemet (NagyszC. 60). Az apok kezevel ky ev keztek nagyob, huyvattatyk papanak, ky ewezetyk isten zolgayanak (ComC. 33). Synagoga, ky newezetyk vala zabadosnak (JordC. 725). Mez chivolyak es meg newetyk vala ewtet es reuolutesnek newezyk vala (DomC. 165). Newezyk vala ewtet atya neweua Zakaryasnak (ÉrdyC. 345). Neuezéc aszt a helyt Szekszárdnak, miért hogy Bela király ánta és fekete szeg ember volt (Helt: Krón. 38). Tréffába nevez engem ökörnc (Göres: Mát. 74b). Nevezöm ev könywet eletlek es igassagnak könyuenek (Frank: HasznK. 5). Az egymas zereüt attyafiakat szoktuc baratosoknak neuezni (Mon: Apol. 60). Ezek a részek, ha vízből jönnek ki, páráknak nevezetnek ACsere: Enc. 134). Vala pedig Bela király fekete szég szűnű, íröl osztán a várost nevezték Szekszárdnak (Pethó: Krón. 33). Az ő hosszu szakállokról nevezetnek vala longibarbusoknak Lisznyi: Krón. 184). A földben is teremnek férgek, mellyek öld epéjének vagy esső féregnek nevezetnek (Misk: VKert. 83).

[Szólások]. Ki meg zamlalla állagoknak sokassagat es mend zokat neueken neuez i (AporC. 119). Haromzor neuen neuez (VirgC. 102). Kit neuen nem neueze (Mon: Apol. 14). Néuen neuezett néha halottanak (MA: Scult. 854). Mely várost annak wtanna az ew nonere newdžee nek (ÉrdyC. 593b). Olayfanac neuezte vala az ew neuemet h (NagyszC. 60). Cauozec el minden az istentelusegtől, az ki az vruc neuet neuezi (EszT: IgAny. 52).

el-nevez: denomino C. MA. nomen *indo PPBL. benennen PPB. Valamiről el-nevezték: nomen *impositum ab re PPBL. Orzagának nyczen zama, mert az tengertvel fogva el kezdwen, ewld wegey mynd el newezwen, mynd csak ewnen maga nyra (ÉrsC. 461). Nagy kegyelmességét az istennek bücsüllé, úre önnömögát méltatlannak itéllé, ő nagy örömében az helyet elnevezé (RMK. VI.203).

elnevezés: denominatio MA. benennung PPB.

elő-nevez: 1) [provoco; herbeirufen]. Midőn az nép valkit előnevezett (MA: Tan. 1121). Elég ez, hogy előszó az kisledek elő nevezetük (EszT: IgAny. 117). 2) [enumero; aufzählen]. Ezek es sokak, kyketh mynd ele nem neuezetünk (Apost. 30). Előwe newezwen myndeneketh zere zereuth, aaz honossaghokath, kyketh tettek ez wylaghon (ÉrsC. 142. 277).

fől-nevez: [denomino; benennen]. Egyik férfinak Hünior vala neve és az másodiknak Magor vala neve, kiktől a magya-

rok felneveztetinek (RMK. II.16). Vala egy szent atya, kit az úristen az nagy Abrahamnak felneveztetett vala (113).

főlnevezés: [denominatio; benennung]. Azokat szolgallyoc es azokat tiztellyek ezőkben, ackiket be hoz a szentséges fől neuezes (Zvon: Osiand. 202).

[ki-nevez]

kinevezés: [verbum; ausdrückt]. Helyes magyarsági ki-nevezés (Fel: SchSal. 2b).

mög-nevez: 1) denomino MA. nennen PPB. Azon megnevezett részjószágomat adtam el bizonyos summa pénzért (Mon-Okm. I.109). Mindenestől fogva teszen barminezkét esztendőt, hogy egyvégben szolgáltam az megnevezett urakat (Radv: Csal. II.239). 2) [enumero; aufzählen]. Az gyonasban nem reytem el, de nyhvan megh newezem az yllest, az egybe bezellest (ÉrsC. 536).

mögnevezés: denominatio MA. neunung PPB.

Nevezdégél: nomino MA. PPB.

Nevezdégélés: nominatio, nuncupatio; benennung PPB.

Nevezés: nominatio, vocamen C. nuncupatio MA. [das nomen]. Nevezésre való: nuncupatorius MA. Tisztre nevezés, kándidálás, nevén nevezés: nominatio PPBL. Emberek nevezése nélkül dorgallya a bűnököt (Pázm: Préd. c2).

Nevezet: nomen, vocabulum, titulus SI. [name, benennung, titel]. Nevezet szerint: nominatim, signate, electe PPB. Ruthtol hazassagba vőttem, hog őnewezete ő neméből lenő törlessék (BécsiC. 9). Kellemetes lenv istennek egyhazaauk, hog adatneek evnekyl ez newezet awagy chymer (DomC. 195). Yllyk, hogy (Krisztusnak) ew dychdösegéhez alkalmas newezetly legyen (ÉrdyC. 60). Oh te nap, ky myudenkeppen nem wagy méltob newezethre (ÉrsC. 172). A királyi könyueknek maradékrol irt kétt könyu, miképen a newezeti is megientli (Helt: Bibl. I.3). Az papok iozagay newezetbe legyen (RMNy. II.147). Taligat most is hylác az neübe, László király szekere newezetbe (Valk: Gen. 32). Magyarazd meg az baratnac newezetit: vocabulum monadis (260). Az ő emlékezeti el vész ez földről es nem lézen newezetben (Kár: Bibl. I.522). Nem okosság új titulusokban wagy newezetekben es tisztekben állatni méltóságokot (Pázm: Préd. 131). Születésekor meg szóllalt, newezeti csudaképpen lön (Pázm: Kal. 125). Nékiek ily titulus, ily newezetet ad, hogy öket bivatalos szenteknek mondgya (MA: Scult. 686). Az konkolyrol valo pelda beszere felel amaz litől szakat Pistorius, hogy az szanto földnek newezetin nem az ecclesia ertetik, hanem az világ (EszT: IgAny. 53).

[Szólások]. Az papok iozagay newezetbe legyen (RMNy. II.147). Eletekben láttattanak valaminek, most csak newezeten sincsenek (Pázm: KT. 13). Az numerust es számot vgy kel helybesztened, hogy az első szám az wtóló számmal egy newezetben legyen (Helt: Arithm. G2). Hitekért embertől newezetet vesznec magoknac (Mon: Apol. 15). Ime én newezet szerént hittam Bezaleelt (Helt: Bibl. I.Rr2). A Moses newezet szerint nem emlékezik az angialoknak teremteseről (Fél: Tan. 80). Moses könyveiről Christus soc helyen emlékezie, newezet szerént mikor azt mondgya (MA: Bibl. Előb. 1). Nevezet szerint esmerlec tégedet: novi te ex nomine (MA: Bibl. I.80).

Nevezetés: nominatus, nominalis, celebris, celebratus C. clarus MA. insignis, nobilis; berülmt PPB. Hol voltanac a newezetes oriasoc, kie kezdettől fogat nagy állatonac voltanac (BécsiC. 104). Newezetesek es dyclyeretet meltook mynd anya zent egyhazban, mynd mennyeknek orzagaban (ÉrdyC. 273b). A szentek között sz. Katharina yeles es newezetes tettes

(661). Iewenek három fyrfyak papy melthosaghal newezetesek (ÉrsC. 104. Helt: Bibl. I.C2).

Nevezetesen: celeberrime C.

Nevezetesképpen: [praesertim; namentlich]. Nevezetesképpen meg nevezni: specificare (VerVerb: Szót. 29). Nevezetesképpen mi köztünk papistak között erről vagion az visza voniás (ÉszT: IgAny. g3).

Nevezetesség: claritudo C. celebritas MA. claritas; ruh, guter name PPB. Romay eharar wdwaraban nagy newezetes-segben valanak (ÉrdyC. 593).

Nevezetlen: anonymus MA. innominatus; unbenannt PPB.

Nevezetség P: [claritudo; berühmtheit]. Ezen városnak newezetése volt oka, hogy az római egyház regenten masak-nal nagyubnac tartatott (Zvon: Osänd 222).

Nevezget: nominatio, vocatio C. oft nennen PPB. Nem thwdom ez embert, kyt newezghettök (JordC. 509). Keerlek, hogy emekem jegyestli ne newezghess (ÉrdyC. 170). Kerlec mynd ezekre en teremtem wr ysten, kyketh ymar newezgetek es kykrewl aheyatossaggal emlekezem (ThewrC. 197).

elő-nevezget: [enumeratio; aufzählen]. Sokat zolhatnauk, ha mynd az zent atyákat előwe newezgetneek (ÉrdyC. 62). Nagy sok zenteket newezghet előwe, kykből mynden ydwezwlő lelek peldat vehet (193b). Honnan yewt es tanadott legyen, nemzetség zarent mynd előwe newezgethwen (344). Nagy syrasa kewzewt elewe newezgety wala az zent yrasokat (ÉrsC. 565).

Nevezgetés: [nominatio; benennung]. Megtiltatott, hogy afféle presbyterianus, episcopalis newezgetés ne hallattassék az ekklesiában (Bod: Pol. 103).

Nevezgető: nomenclator C.

Nevezhetetlen: innominabilis C. [unennembar].

Nevező: 1) innominator C. MA. benenner PPB. **2)** nominativus. Casus nominum sunt sex: nominativus: nevező, genitivus: nevező (CorpGramm. 26). Ez nevező szok: személy, háromság, égyenlő állat az irásokkal égygyeznek (KCsípk: Woll. 21b).

Névi: nominalis MA. zum namen gehörig PPB.

Névre: [nominus; im namen]. El-bémeijünk ketten, az Volter azt mondja, Grizeldiszt névre előttel meg kérjük (RMK. II.33). Megh talalam es wrwnk ő felsége newere megh fogham (LevT. 183).

Névszörint: [nominativus; namentlich]. Valakit névszerint szólítani: appellare aliquem *nominativ PPB. Az böltsesség new szerint vagyon tsac azoknál (Kár: Bibl. I.653).

Nevü, novő (nevü JordC. 378. 405. 720. KulesC. 29): [nominus; namens]. Vala Elmeceli vörént valo rokona Booz neuő (BécsiC. 3). Lata eg Mate neuő embert a wamon flette (MünchC. 29). Eugubia neuő városnak tartományaba wala egy fano farkas (VirgC. 53). My koron ywtot vona az tenger elwee az Gyerasenos neuő poganoknal tartományokban (JordC. 377). Aristotiles neuő pogán (BodC. 2). Meg ertuen, hoğ eelne meog ket zaz záz a Palmaria neuő zigidben (DebrC. 61). Az masol ygassagzal gyezeo megh Sabellius neuő erethneketh (ÉrdyC. 114b. 181b. 507). Az Ganiarya newow zygetben egy papal meune (ÉrsC. 345). Fel meuo Kerwyn new angyalou es el repülő (KulesC. 29). Ez áddle vetteteo be a Triton neuő toba (Szék: Krón. 9b). Az kettős neuő jogieknek koszdotinek el rendelő elouen Saturnus 1572 (KBécs. D6). Egy Tundalus neuő purdi katona (Czegl: Tromf. 165). Azon Blasowski neuő butykót meg kellene fogatni (RákP: Lev. V.542).

azon-nevü: homonymum C. cognominis PPB. [gleichnamig].

égy-nevüek: gentiles, qui idem nomen habent C. [gleichnamig].

két-nevü: binominis, bicomnis C. MA. [zweinamig].

Névvel: [nominus; im namen, mit dem namen, dem namen nach]. Közszönsd nevennel: saluta illum meo *nominus WF. Kyk chak nével kerezyenek (MargL. 83). Czak nével való tizt: legatus sine mandatis (Decsi: Adag. 255). Az ország győ-lésében az választott fő népek ország nével végeznek (Pázm: Kal. 541). Az gyűrű akar arany, akar ezüst, ha azt az legény az ő jegyesének jeggyűrűnek nevel attá, az előbbeni tisztiből fellyebb vettetet (Patbai: Sacr. 43). Haltham uram parancsol ő felsége nével, hogy abbéli dolgaiban szolgálnék, kibon ő felségének kedves dolgot cselekedném (TörtT. 1.496). A király nével a követek beosánatot hirdetének (Ily: Préd. I. 416b). A virtus nem oly ingó jószág, melly ajándék vagy más nével reánk maradhasson (Fal: NE. 13). A böltsületet a jó isten fejenként úgy osztotta reánk, hogy ajándék nével állunk el-ne szakadhasson (89). Pénze nem lévén, költsön-nével sokféle tarták szedogeto őszve (Fal: NU. 284). Nem jó adó-gyanánt bézedni a böltsületet, hanem tsak szükséges eszköz nével kell utána lenni (Fal: UE. II.420).

1. **NEVET, MEVET** (mejet Nád: Lev. 74. mété Bfáz: Castr. C2. mywet SándC. 26. mélet Sylv: UT. II.116. mewet EhrC. 57. méwet MünchC. 120): rideo, arideo, catanudio C. laeben PPB. Nagy habotával nevetni: tollere *risus PPB. Germekek es nepek kezdenek newetny (EhrC. 57). Bodogoc, kie ma sírtoc, mert máuettec (MünchC. 120). Nyeluemol rolok ioth nem zoltam, mert meuetem (VirgC. 6). Latlak wala fiam giakorta styria es soha nem meuetny (WeszprC. 31). Az papy feyedelmek newety wala hwtet (JordC. 614). Mindönök tegőd newetnek (SándC. 26). Mikoron newetnie a balun istenök (DebrC. 12). Azt lathwan zent Kelemen, el fakada rayta mewethwe (ÉrdyC. 654). Jay tyuektek, kyk ez wylagon mewettek, mert meg syryatok (ÉrsC. 236b). Meg luttác az igazac es meg felelőmneec es meuetneec ő raitta (Szék: Zsol. 51). Császár czak kelleden mosolygá, mété (Bfáz: Castr. C2). Abraham kedig ortyayara borula, meute (Helt: Bibl. I.G3). Kd azt írja, hogy uram ő Kegyelme rajta mejetett is volna, mégis haragudt volna (Nád: Lev. 74). Hogy newethesseneec raytunc (Born: Ének. 275). Ne szollymne, ne meuesseuec senkit (Born: Préd. 431b). Azokat mostan czak méuetik es ezüfolliak (Kár: Hal. 11j). Jait kiált azoknac, a kie meuetnee (Tel: Fel. 24). Az manicheus erethnekeknel sem voltak semmi kepec, oltaroc, aldozatoc, mellyekel meueti az catholicusokat (Mon: Képt. 13. 14). Ropogósion newessék (Pós: Igazs. II.434). Ti el-wesztinket nem fogjátok nevetni (Zrinyi. I.104).

[Közmondások]. Vak newet sandát (Késv: Adag. 79).

égyütt-nevet: corideo C. [mitlachen].

még-nevet, még-mevet: derideo, irideo, deludo C. ver-lachen, verspotten PPB. Emberek nyat meg vltaltott es meg meuetették (EhrC. 3). Mykeppen bolondot meg newetyk uala (57). Ektelen az assirisoknal, hoğ nemberi műelkeduén még-meuessé a feriat (BécsiC. 36). All wala a nep údaluan es meg meuetie wala őtet a feiedelmec (MünchC. 165). Meg máuete őtet meg ragalmazuan az ő zent bezedet (GuaryC. 11). Jol latod, hoğ e newethewl meg wagyok mewethwen es vltaw (WinklC. 91). Hallottoc, de atte balgatagsagos parancolatol meg-muettoc (NádC. 546). Myre meuettee meg engemet illyen iggen (CornC. 272). Nemelylek meg mewethwen mouda-nak (JordC. 710). Mykoron hallottak wala hallottaknak feltamadasat, megh newetyk wala (768). El olvasuan a leuélet, a

herceg meg menete (DebrC. 130). Mynden ember oly ayandokot zerzene, kyt senki meg ne mewetne (ÉrsC. 418b). Zidalmaknac bozzusagos, éufásagos bezeddel meg műotenee, keseritenee (NagyszC. 17). Megh neuetik az mi törmenőnknek zentsegős celekődetit (TihC. 325). Te pedig vrami meg meuetőd fűköt, es meg czufolsz mindeu poganiokat (Szék: Zsolt. 57). Az ag kost meg kezdé a gyermekit kossoc meuetni es czufolni (Helt: Mes. 206). A sántát meg ne neuesd (Kár: Bibl. I.456). Meg neveték őtet ebben némely itiak, de az isten nem neveté (Pázm: Kal. 643). Noet mint balgatagot meg mevettek (Illy: Préd. 1.22). Ha szinte meg nevetnek is érette, do engedelmokedem (Mik: TörL. 57).

mégnevetés: derisus, deridiculum C. derisio, irrisio MA. verlachung, verspottung PPB. Megmeuetes: ludibrio (NémGl. 348). Meg-nevetésre méltó: deridiculus PPB. Nem meg meuetesebol, hanem ayatassagbol nagy zerelmel be tekintneen monda (DomC. 255).

mégnevető: [irrisor; verspotter]. Orros, orrával gúnyoló, finnyáson meg-nevető: nasutus PPB. O the nagy zegyensegh, ky angyaloknak meg mewethőie es ygazaknak meg wtaloya (ÉrsC. 118).

orrával-mégnevető: nasutus, nasutus MA. naseweis, spötter PPB.

réa-nevet: adrideo MA. anlachen PPB.

réa-nevetés: arrisio MA. das anlachen PPB.

Nevetés: risio, risus, irrisus C. gelächter PPB. [das lachen]. Nem volt, ki karomatot es meuetest tenne e népnee (BécsiC. 18). Soha ev magat nom aya vala magas meuetesre, felualo meuetesre (MargL. 6). Fileim az zidalmas éufoknak műnetesőkkel betelenee (NagyszC. 35). Ne akarj touabba en rolam meuetest tenned (ComC. 275). Ty meuetestek syralomra fordulwlyon: risus vester in luctum convertatur (JordC. 839). Vala igen zorgalmatos, hog vala miel az ő zavát meuetesre fel ne magaztalna (DebrC. 273). Megmewetenee engemeth mewetessel (KeszthC. 82). Adgy a felét a farkadnac, hog meg menekődygem ennyi sok meuetéstől (Helt: Mes. 158). Kiki nevetéssel mondotta ki a volsát (Mik: TörL. 109). Az asszony drága ételek közt kényeskedik, tsifra tréfa-nevetésre üti felebaráttyában még a jót is (Fal: NE. 83).

farkas-nevetés: *Sardonius risus PPB. [bitteres lachen]. Megis meuetik farkas meuetessel (Born: Préd. 561). Azokat mostan csak műnetik es czinfolliak, de farkas műuetesre fordul dolgok (Kár: Hal. Hij).

hahotávalvaló-nevetés: risus solutus PPB. [helles lachen].

Nevetet: [derisus; spott]. Ő tegedet mewettetre feyer ruhában őltöztete (ÉrsC. 42).

Nevetetlen: 1) agelastus MA. sanerptopf PPB. 2) [sine risu; ohne lachen]. Myth oth celekődyneek fabius, nem tyrheeteek ymezők nywettellen (SándC. 25).

Nevethető: risibilis MA. [lächerlich].

Nevetkez-ik: 1) [irrideo, cavillor; spötteln, verspotten]. Ki terizette ő kezét a meuetkezőckel: extendit manum suam cum illusoribus (BécsiC. 190). Raitam neuetkeznek (Mel: Jób. 69). Egyebekel is mosolyogtat engemet, sőt még az istent is, ki róli imigyen mer neuetkezni (Tel: Evang. II.14). Némellyek neuetkezvén azt beszéllik vala, hog részegek vólnának a tanítványok (307). Mas nemzetség meuetkezik mi velőne (Valk: Gen. 13). Mellyen az egész ndvar népe nagyon nevetkezett (Szal: Krón. 154). Az vj atyafiak csuda mely nagy porczogóson nevetkeznek azzal, hog az IV. Leo után Janesi aszszony lőtt vólt pápává

(Pázm: Kal. 634). Nem ugy két Badankovich esmértek engem, sem vitéz Ilrovoich nevetkezett velem (Zrinyi II.49). 2) [multum rideo; viel lachen]. Az vitéz mind lovastul az földre leesék (RMK. VI.55). Ezt hallgatván Cemon, monda nevetkezve (GyöngyD: Char. 67). Néha simak együtt, néha nevetkeznek (351). Hogy bé nem mehetett, azon nevetkezett (Gvad: FNót. 91). 3) corrideo MA. [auflachen]. 4) risum moveo [?] MA.

Nevetkezés: [risus; gelächter]. Izetlen tréfák, végtelen nevetkezések (Otr: Tökél. 236).

Nevető: risor, irrisor, nasutus C. [verspotter]. Ne akary tenen gyecetrelmedre isten mevetew lenned (DomC. 279). Orokat meg fodoritani az tragarokat, neuetőket, czufokat illet (Erasm: Erk. 6).

[Nevetős]

Nevetösen: [ridicule; lächerlich]. Az ő maga verődő elméinek tulajdon vázzát neuetössen pogoniázza (Zvon: PázmP. 228).

Neveltség: 1) ridicularia C. risus MA. [das lachen, das lächerliche]. Neveltségre való: derisorius C. Tsúf, kész neveltség: deridiculum; neveltségé lőtt: usque ad *derisum PPB. Ynkali meuetsegre, homnem gonoz gondolatra reműwtetneek (VirgC. 149). Menetsiget aleytottam teuelgesnek es hewsaguak (BodC. 6). Nem ylyk hin bezedben, feletthe walo mewethseghben ekthelenwl ew magath foghialny (ÉrsC. 61). De meuetsegh vala e beszéd ő előttec (Helt: Bibl. I.H3). Neuetsegh mia csak meg nem halni (Deesi: Adag. 269). Minden neveltség fájdalommal elegy és az öröm vége sírás (Pázm: Préd. 469). Semmi gondja nincs réa, csak neveltséggel megyen melőle (LevT. II.85). Efféle ag-szó-veréssel csak neveltséget akart vőzni (Pós: Igazs. II.433). A szemléőket neveltségre indította (Misk: VKert. 228). 2) deridiculum C. [ludibrium; spott, hohn]. Lezen egy ygeweseg igeret meuetsegere es neznye vtalatos ew zemekuel (EhrC. 125). Thius koronat feieben nyomak kyrali korona helieben meuetsegert (WesprC. 88). Lathwan ewtet az orzagbnak yrodeakyt, monda mewethsege ewnelky (ÉrdyC. 221b). Wram Iesus emlekezem meg az meweteseghnek wtarol, nyden thegedeth Annas pyspekhez wyenek (ThewrC. 72). Műuetsigre lűnek, mikoron fűköt otorokual kisirteneek meg (Sylv: UT. II.110). Vecz miuket szidalmassagra az mi szomszedinknac, meg czufolásra es meutsigre az mi kőrűnlűne lakozoknac (Szék: Zsolt. 43). Embere tsifja, gyermekek neveltségek mindenben (Pázm: Préd. 255). A törpe kutac csufáságul es neveltségül van mindeneknél (Com: Jan. 45). A tudományokból neveltséget őznek (Orczy: KöltH. 73).

Neveltségős: ridiculus C. lächerlich PPB. Igen neuetseges: perridiculus C. Rusnyác es neveltségesec (MA: Tan. Előb. 14). Efféle rut kocsis nálunc van soc ezer, ha fűtet fogandgyác a rhetoricára, merő neveltséges (Czegl: Japh. 15).

Neveltségösen: ridicule, perridicule C. spöttlich, lächerlich PPB. Maid neuetsegesen: subridicule C.

2. MEVET, MÖVET: [risus, irrisio; gelächter]. A rezög embőr istennee lezön gűlősegős, angaloknac vtalatos, embőrökneec műnete (GnaryC. 5). Gakorta nap estig hiuolkodó, zoluan es halgatnan artalmas es hiuolkodo es meuettre ingerlő bezedeket (VitkC. 34).

NÉZ (náz: specio C. nyz WesprC. 138. Sylv: UT. I.116): 1) cerno, conspicio C. video MA. sellen PPB. Kyt mykoron mezeytelenewltett nezenek, mykeppen bolondott meg mewetyk uala (EhrC. 57). Mykoron ezenne fel emeltetest nezuu es ewtet nem ylletthetne, ayoytatost ymadsagot tezen nala (64). Lelky frater ag vala es erewtelen, kyt nezuu zent Ferenez, monda (91). Myt neezed az zalkat te atyadűyanak zueben: quid

vides festucam in oculo fratris tui (JordC. 372). Hő őryzö angyaly menyozzagiban neezyk en atyannak zynet, ky menyben vagon (410). Myt mondana ez zent atya, ha mastan nez neye az fratereknek ky zelesedet vagy meguagyeytot egyházokat (DomC. 131). **2)** spocio, aspicio, inspicio, tueor, intueor, contueor, obtueor C. ansehen, betrachten PPB. Föld felé horgadva nízök: ceriuo C. Neze zent Ferencznek kepere es lata ot az helyeken vyal sebekett (EhrC. 66). Vr isten igassagot néz (BécsiC. 86). Ő neki zemei zegenre neznek (DöbrC. 26). Az erdőbe kezde idestoua nezni (VirgC. 41). Neznek vala egymásra (JordC. 675). Neezem vala az en vranath myndenkoron (712). Nezed, tekinced, mikopen el arotatic (VitkC. 71). Halalos gyeseeggel neezy vala ewtet (ÉrdyC. 524). Miért-hogy a gonoszokra nézsz és hallgatsz (Pázm: Préd. 24). Kérlek mostan, hogy idy ki az tengernek partyára csoda nézni (KTör: SzJán. 18b). Nem csak arra nyegyekezétek, hanem sokkal fellyeb nézzen (Hly: Préd. 1374). **3)** [attinet, pertinet; betriff]. Az mi üz az meg szabadításra: absolutorius C. A mi azt nézi: quod ad abstinentiam *attinet PPB. Masodik törúeen nezi azokat, kik aúnioknak melódkebe zentföltettek megh (TibC. 75). A jószág a leányra néz (LevT. II.44). Te red néz ez az dolog: tuum est decorare (Kár: Bibl. I.426b). Ezokaert hat az mellyek az bekesegre neznek, kövessük (Száz: Cat. I). Az lit dolgát az mi nézi, soha az utolsó közőnséges gyólekózet ezt nem kárhozattata. az mit az előt el végeztek (Pázm: Kal. 259). Az elő hozott bizonyítások közzül csak egy sem néz erre (489). A sidók és pogányok tanításárúl-való végezés vagy csak Sidóországra szolgáló vagy csak arra nézett, hogy valahol voltak (Pázm: LuthV. 10). Ide néz az huszonkilencedic soltar is (MA: Tan. 41). Ide nez az prophetanae mondasa (EszT: IgAny. 131). Erre nézet szent Pál is, nikor az mondya (Zvon: Post. I.176). A kire a fellyül való irás néz avagy tartozie (Com: Jan. 207). Az mi Nagyságod kegyelmes parancsolatját nézi, azt eddig is által hágni kerfíttem (RákGy: Lev. 92). A mi nézi természet ezen esztendőnek, bőv volt búzánk, bornak, makknak termése 1760 (Hazánk I.381).

[Szólások]. Vitéz katona volt, szemében mert nézni az ellenségnek (Fal: NE. 14). Melly példa az Kegyelmetec városnac diez eretire néz (MA: Seult. 5b). El is hittem, hogy az mi javára néz Kegyelmednek, úgy ír Kegyelmednek (RákGy: Lev. 20). Gondba merfítnek, de néznek a mértékre (Fal: BE. 599). Az esztendő, mely az szabadulásnac esztendeire és az imepekuec számlálására néz (MA: Bibl. I.58). Az kik teneked ezt lanésolják, nem jó akaróid egyáltjában és nem néznek tovább orroknál (LevT. II.236). Továbbra nézni: *consulere in longitüdinem PPB. Chak szemmel nyézze (Zvon: Post. 303). Azért nészszé gonosz szómmel, hogy en olyan ióltóúe vagyoc (Helt: Ujt. Fl). Rút szemmel nézi vala Davidot (MA: Bibl. I.262). Rút szemmel nézie (Vás: CamCat. 117). Az catholicus fejedelmek elsöben újok által nézték gonoszágát az svensnak (Gér: KárCs. IV.244).

alá-néz: despicio C. MA. herabschen PPB. Ha űtet fel tezed a zekbo, ű onan ala nez (VirgC. 68). Mint az alá nező matska: incurvi cervicis (Decsi: Adag. 244).

alánézés: despectus C. MA. das herabschen PPB.

által-néz: [perspicio; durchsehen]. Szúneknek es veseknek hasogatoin, által nezdie (Kár: Credo 67). A hőles ember által nézi gyarlóságát (László: Petr. 23b).

általnézés: [transspectus; durchsicht]. A boldogoknak testök fenősegeuel fenneek es tisztan által nezeessel vilagosulnak. (SándC. 7).

be-néz: introspecio C. MA. hineinsehen PPB. Mert az isteny termeezetben keent es halalt zenvedny sem alkalmas, sem melto nem vala, be neez az ablakon (ÉrdyC. 380).

el-néz: perspicio, circumspecio MA. besehen PPB. Mykoron el nezte volna ewket haragos zenuel: quum circum spexisset eos cum ira (Pesti: NTest. 73). Nézel el ez vilagnac nagy reszet (Born: Préd. 225). Nézd el, az vduarla az veyec, az iffiac melly soc kenyessaget űzuec (410). El nézén űket, de az papoc közől senkit nem tudálec ott (Kár: Bibl. I.452). Mikor haraggal űket el nézte volna: iratus circumsiciens eos (II.33). Az sas-keselyű nagy meszszéről el nézi, elarányozza az dögöt (MA: Seult. 1033). Nézel el te magad (Ker: Préd. 4). A faragó mester menyi darab fát néz-el és menyi mellet megyen-el, minék előtte választ egyget (Hall: Paizs. 57). Nézel el mindezekben Keménynek dolgait, szerető szívének állandó lángjait (GyógyD: KJ. 357). Ott egymás seregét elnözék, szemlélek (Thaly: VÉ. I.64). Ilázát belől ha el nézi, mindenfelől elszemléli, tisztán leli, mert van neki, a ki házat mindennap szépití (H.211). Elnéztem az hadat; litemre, 4000 közőt nem láttam űszza harezra való (Beres: Lev. 37). Nézzük el, mitsoda mértékletes életet éluec a szerzetesek (Mik: TörtL. 172). Nézd el, maid minden félle fű-szerszímot és jó illatokat elő-hoz Salamon (Csúzi: Síp. 425).

elnézés: prospectus, aspectus MA. das besehen, ansehen PPB.

ellenben-néz: [ex adverso intueor; entgegensehen]. Mars es Saturnus ellenbe nezik egymast 1621 (KNagysz. H).

elő-néz: prospicio MA. vorsehen, in die weite sehen PPB. Az pallia futasban mindenkor elő kell nezni (Fél: Tan. 201). Az lit nem hág vissza tekinteuüne, hanem elő nezet velúne (287).

félő-néz: 1) [obliquis oculis aspicio; einen seitenblick werfen]. Azon vamaik, hogy boszszút álljanak nyelvekkel, szídalmaszó szájokkal, félő néző szemekkel, gyűlölködő szívekkel (Hall: Paizs. 264). **2)** [erro; irren]. A pap az urat mutatya fel. Felelet: Félő néz itt is ez atyád fiával: víz és vér folyt ki Christus óllalából (Czegl: Dág. 33).

félőnnézés: tortuosus visus PPB. [das schielen].

félre-néz: [distorte contueor, limis intueor; schielen]. A kancsal félre, a vaklyos és keresztül félre néző horgason néz (Com: Jan. 54).

föl-néz: 1) suspicio C. sursum specto MA. [aufwärts, in die höhe sehen]. **2)** [facto, glorior; brüsten]. Igen fel nézi Nagyságod és nagyot érdemlene az havasföldi cselekedetért, hogy senki parancsolatjából az eszár országát nyomta és rointotta (MonOkin. XXIII.264).

főlnézés: suspectus C. suspectio MA. [das aufwärtsssehen].

főnnéz: [superbio; hochmiltig sein]. Ha a tsászár vagy király téged fiává fogadot volna, olly főn néznél, hogy alig szólhatnának veled (Pázm: Préd. 1094).

hátra-néz: respicio C. [zurücksehen]. Senky nem azok kezfél, kyk ő kezökéb wtyk az ekeere, neezven hátra, alkalmasok istennek orzagara (ÉrsC. 247b).

hozza-néz: [video, curo; zusehen]. Tenbñhúsa, káposztája jókorin a tűznél áll, az inasa néz hozzája, ő még ásit és sítál (Fal: Vers. 878).

ki-néz: prospicio MA. [hervorblicken]. Ugyan kinéz az szeméből az had: Pyrriehen oculis prae se ferens MA. Tellyességgel minden arcelattynabol dihösség néz vala ki (Decsi: Sall. 12). Az melly kö szálae a vízből magussan kinéuec, küllanne (MA: Seult. 995). Ki néz szemekből az szomorúság (MA: SB. 127). Bátor űk magok titkolják, de mégis nyilván ki néz belőlök az uri természet (Fal: NE. 11). A büntetésből kinéz még is valami irgalmaság (Fal: NA. 219). Némmely emberekből mint-

egy kinéz a méltóság (Fal: UE. 388). Ki néz belőle bölcsesége az ő alkotójának (Fal: BE. 570). Amely tüzet rakott szíve alá, hogy mind a két potóján ki néznie és reszketnie miatta (Fal: TE. 633). Sem ehettek sem alhattok, a halál kinéz a szemetekből (Bod: Pol. 112). Kegyetlenség néz ki ábrázatjából (Kónyi: HRom. 71). **2**) [eligo; auswählen]. Az míg az tábor hely ki-néztették, az tábori strázsa-seregekkel helyben maradjon (TörtT. 2 L.160). **3**) [oculis expello; mit den blicken verjagen]. Mi neziünk ő rejájok, ők is mi rejánk, vagy kinézzek őket, vagy kinézzek inned (Nád: Lev. 16).

kinéző: [specula; aussicht]. A templom mellett való kinéző vagy könyöklőtől nézték-el (Beth: Élet. II.44).

környül-néz: circum aspicio C. PPBl. circumspectio MA. [sich herumsehend].

környülnézés: circumspectus C. [das herumsehen]. Környül nézés vagy vigyázás kívántatik, ha a lelkek poklosságáról akarunk ítéletet tenni (Mad: Evang. 498).

környülnéző: circumspectans MA. [herumschauer].

környülnézve: circumspecte MA. [unsichtig].

lő-néz: despicio MA. hinabschauen PPB.

lőnézés: despectus MA. das herabsehen PPB.

lőányt-néz: [unptis ambio; freien]. Papsüvegben, bőrkön-tösben lőányezni né járj (Thaly: VÉ. L362).

lőánynező: procus Major: Szót. 384. [freier]. (Bethl: Élet. 362).

még-néz: **1**) inspicio, perlustro MA. ansehen, besichtigen PPB. Megnézni, vané az erszényben: *inspicere marsupium PPBl. Vrtvl eget kertem, hogy vrnak akaratt'at lassan es meg nyziem ő templomat (DöbrC. 71). Yryatok be az tyzyetőkben az zyz Marianak zyzessegeet, kyben meg neezhetytők minden lelky zepseegnek formayaat (ÉrdyC. 647). Nézezdze meg, vallion hol vadnac (Kules: Fvang. 25). Kévánnya vala őtet aluva meg-néznie (Tess: SzMag. E). **2**) [perpendo; erwägen]. Igen meg-nézní, mit szól: *moderari verba PPBl.

mégnezés: inspectio MA. anschaung PPB.

néztén-néz: [continuo aspicio; immerfort ansehen]. Ha valakinek ugyan nagy rakás arannya volna is és azt minden nap nézten nézné, affélől az halál ugyan nem mulatna (MA: SB. 153).

öszve-néz: [se invicem spectare; sich gegenseitig betrachten]. Az mi hadunk az Rábaközben eleiben szállott az németnek s öszvenezők az istrázsk, de mivel armisticium van köztök, nem bántják egymást (Beres: Lev. 88).

rőa-néz: **1**) attueor, intueor C. obtueor MA. ansehen PPB. Kérnyül veeene ewtet nagy feeneesseghel, hogy senky reea sem neezhetne (ÉrdyC. 200). Nagy kewanattal neeznek reá, mynt istennek angyalára (514). Mondám, hogy vala oly fenesekek, hogy en rea nem neezhetek (ÉrsC. 502). Az lako házakat is eltöltie az ő miséjekkel és mindenféle reá néző vendéget hozzá bocsátnc (MA: Tan. Előb. 17). Szégyenlic még tsak reá is nézni (Tyuk: Józ. 481b). **2**) attinet C.

rőanézés: intuitus C. obtuitus MA. das anschauen PPB.

távol-néz: prospicio C. [in die weite sehen].

vissza-néz: respecto, retrorsum video, respicio retrorsum MA. zurückschauen PPB.

Nézdögél: specto MA. schauen, starr ansehen PPB. Valameddig csak az földre nézdegelőne, igen könnyen csak az mi bölcsesegünkre támaszkodtne (MA: Tan. 3).

ki-nézdögél: [prospicio; herausschauen]. Ablakon az Lorán kinézdögél vala, egy szegény katona nyalábot hoz vala (RMK. VI.65).

környül-nézdögél: circumspecto MA. [sich oft umsehen].

vissza-nézdögél: respecto MA. oft zurückschauen PPB.

Nézdögélés: [collustratio; betrachtung]. Tallórnak nézdegelésével gyönyörködöttte magát (MA: SB. 132).

[Nézőg]

öszve-nézőg: [perlustro; besichtigen]. A sok gavulérok mind ide jövőének, minden szöget, lyukat öszve nézőgének (Gvad: Orsz. 108).

Nézőgél, nézőgél: [accurate contemplor; sorgfältig besichtigen]. Munkádnak korán sem elég belső jósa, abba kevesen haragnak, tsak kívül nézőgélk (Fal: UE. 442). Egy mohos kősziklán két kecskés leüle, beljebb a sűrűben más pászor fűtyüle, hallják és nézőgélk, végre megemérik (Fal: Vers. 907. 908). Az urfi nézőgéli a ki-bontott sok-félt (SzD: MVir. 23).

alá-nézőgél: [despecto; herabschauen]. Egy lopó éjtszakának idején ment más gazdag embernek háza-héjára fel és onat nézőgél alá a házba (Hall: IIIHist. II.243).

még-nézőgél: [diligenter intueor; genau untersuchen]. A környül-álló dolgokat nézőgéljük meg (Mad: Evang. 225).

Nézőget: specto, aspicio SI [sorgfältig betrachten]. Meg latogatwan neezögethween myndden egyházakat (ÉrdyC. 496). Elmenének az zalasra, kezdek neezgetny az zelenczet (CoriC. 115).

még-nézőget: perlustro C. inspecto MA. fleissig besichtigen PPB. Kesla kiralne azzon myse mondo rwbakat megh neezögethween, megh wjogat vala (ÉrdyC. 497).

mégnezégetés: inspectio MA. besichtigung PPB.

Nézél, nézél: contemplo C. inspecto, aspecto MA. fleissig ansehen, besichtigen PPB. Mikor ő házában akarnák bévinyi, kezde kietlen szemekkel téstova nézélyni (RMK. VI.127). Által iáriac, az kie az földet nézelic és ha ki ember tetemet lát, az mellett ielt tézen (Kár: Bibl. II.145). Mindeneket nézel vala és akar minemű szörge is rotteg vala (Decsi: SalJ. 60). Szörnyű halállal megölt csak azért, hogy a frigy-szekrényét nézéltek (Pázm: Préd. 860). Az mi földi dolgokban való szemeségünc merő vakság, midőn azzal az fényes napot nézellyük (MA: Tan. 3). Az samothraxoknak szemelő aldozatokat nezelnek (Fórró: Curt. 444). Nézelnek imezek, forgattyák szemőket (Veresm: Tan. 127). A dolgokat visgállya, nézéli (Com: Jan. 167). Távrolról nézelte az dolgot (Thaly: TörtKal. 53). Midőn a várban járnának és nézelének (ErdTörtAd. III.212). Előll ő maga egy nébány lovással Poson kerítése mellé jött nézelleni ErdTörtAd. I.124). Szemeit az hegnyekre függesztve nézellyen (Felv: SebSal. 6). Nézelni a Canahán földére kimeket elboesáta Moises tizenkét véneket (MoluF: LTárh. 21). Nézelek a berek nagy siürségébeu (Kónyi: HRom. 199).

el-nézél: [intueor; betrachten]. Nézelél el az egeket, s meg látod, hogy a nap és hold neked világoskodnak (Derk: ŐÉlet. 36).

környül-nézél, környül-nézél: circumspectio C. Med-Lat. 83. [sich umsehen]. Az okos, ravasz, noha a dolognac ki-menetelről bizakodic, két felé tekintél, környül nézél, hogy ne habahurgyalkodgyéc (Com: Jan. 179).

még-nézél, még-nézél: perspeculor MA. perlustro Med-Lat. 396. [genau besehen]. Jesus bemeene a templomban, myndeneket meg neezelwen (JordC. 493). Az gonosz embereket en igen meg nezelóm (Szék: Zsolt. 163). Megnézeli az le ílteke

(Fél: Bibl. 37). Földi népet is meg nézell ő és szemlél (MA: Bibl. V.7). Bémenetelének megírását jól meg nézellyűc és meg-eszmélyűc (MA: Scult. 4). Megnézellyűc, az mic szeméinc előtt forogac (MA: Tan. 3). Ének is az ő Jesusábó által ragadtatásit jobboldan meg-nézélfjúk (Megy: 3Jaj. II.4). A fekete bányát okával megnézélgették (Nyr. X.470).

széllyel-nézél, széllyel-nézél: [circumspicío; sich umsehen]. Az helyet széllyel nézélém, de őt őt nem lelém (MA: Bibl. V.18). Amak utánna egy fára hága fel és széllyel nézél vala, hogyha valamit láthatna (Tess: SzMag. E7).

Nézélés, nézélés: 1) contemplatio C. [betrachtung]. Elmélkedés, nézélés: contemplatus PPBl. 2) specula; aussicht?. Az házok kiesebb éggel és nézéléssel lehetnének (Szal: Krón. 239).

Nézélő: contemplator C. [betrachter]. Az isten eleve megtudása nem csupán hívalkodva nézélő, hanem ugyan munkálkodó is (MHeg: TOszl. 124).

Nézés: 1) spectatio, contuitus, obtutus C. aspectus, conspectus, speculatio MA. das anschauen PPB. Szorgalmatos nézés: inspectio; nézésre méltó: aspectabilis C. Az oszlop nag' vala es ő nezeze zörni vala (BécsiC. 122). Nezesymben vetkeztem, gonoz helyekre nezetem, zepcek tekintetem (VirgC. 4). Öneky nezeesőkre menybe fel emelkedek (CzchC. 44b). Gyönyörűségés volt nézésre (MA: SB. 266). A felmenőket nézésével munkára igzagná (Hly: Préd. L547). 2) spectamen C. [schauspiel, gepränge]. Gyönyörűségés nézés, csodálás volt látni a kis Dávidot, mikor az orozlányra rohant (Mad: Evang. 257b). Pompa nézésre ide gyűltetek (Megy: 3Jaj. II.3). Feleségem beteg volt, alig jöhett ki az asztalhoz vagy a táncnézésre (Bethl: Élet. II. 138). 3) [contemplatio; betrachtung]. Yewuek, hogy zolnek frater Ferencel, de ew al na erdowben ysteny edessegnek nezeoseben (EhrC. 15). A fő alat lakie az ember elméjében forgó látás, belső nézés (Com: Jan. 64). 4) conjectura NémGé. 379. 5) [augurium; weissagung]. Nyncezen yvendő mondas Jacobban, sem nezees Izraelben (JordC. 169). Ywa előwe egy nező leány, ky nagy sok nezeseghet teezen vala nezeesevel h'v vraynak (764).

barombél-nézés: [haruspicium; opferschau]. A pogányoknak jövendő mondói jövendőnece vala nem isteni ihlésből, hanem barom bél nézésnece jövendőléséből (Com: Jan. 130).

ég-nézés, égbe-nézés: [astrologia; sternkunde]. Égbe nézésről való tudomány: astrologia C. Az ég nézésnek avagy az ég járásnak tudománya (KCSipk: Woll. 63b).

játék-nézés: spectaculum ludorum MA. [schauspiel]. A játék nézésce gyönyörködötnece, a mozgolódás a laukatsagot ki űti (Com: Jan. 208).

madár-nézés: [auspicium; volgelschau]. Madar nezesből jövendőt beszélte (Bom: Préd. 281). A pogányok jövendő mondói madarac nézéséből jövendőnece vala (Com: Jan. 130).

személy-nézés: [prosopolepsia; parteinalme]. Tuduan ezt, hogy egietembe mynd az thi es ű urok menyországba vagyon, sem személy nezes nyncezen ű nala (Komj: SzPál. 300).

Nézett: [respiciendo; in hinsicht]. Kikre nézet írtam én is az fűjodelemnek (SzEszM. II.49).

Nézhető: aspectabilis MA. beschauenswert PPB.

Nézkél: [identidem contemplor; wiederholt ansehen]. Holmi fűlbon-nászó újságokat kezdőnek benne nézkélni (SBalog: TomK. 11b).

Nézlel: [accurate intueor; sorgfältig besichtigen]. Tudja, az ő vitéz ura arra előjött volna, azért szive szorént ő nézleli vala (RMK. VI.65). Nézleli hadi szerzamat (MNyl: Zsolt. 112).

Néznivaló: [honorabilis, venerabilis; achtbar, ehrwürdig]. Nizny walo Bywdj Mihalmet ilien zenliek elewt valom tytorra az en giermekymnek (RMNy. II.82).

Néző: 1) [spectans, aspiciens; sehend, sebauend]. Kögyel-mesen nezev zemeket el fordaygyvk (DomC. 190). Azokfélé néző emberi értelem (Hly: Préd. L29). Tsak maga hasznát néző szándéklből tess mindent (SzD: MVir. 218). 2) spectator C. MA. zuseher, zuschaner PPB. [untersucher, beschauer]. Ez ty neezőtőknek zawa: vox speculatorum tuorum (ÉrdyC. 53). Az vristen, ky zyueknek nyzbye (Komj: SzPál. 74). 3) [pertinens, attinens; betreffend]. Az istenre néző dolgokban olyan a mi lelkünk mennyi harinat nélkül, mint a száraz föld eső nélkül (Pázm: Préd. 71). A hatodik és hetedik bizonyásra néző hazugságok (Pázm: LuthV. 30). A confessiónak kárhoztatásait csak azokra nézőnek mongya, kik mikor meg-keresztelhetnék a kisdedekeket, akkor is övdözölhi mongyak keresztés nélkül (190). A pápista vallást néző mutogatási (Matkó: BCsák. 4). Az istenes erköltsét néző tudománynak leg fővel tikkelyi (Fál: NE. 37). 4) pytho, pythonissa MA. wahrsager PPB. Nézőhöz menni: pythonem consilere PPB. Nzew: phithonissa (NémGé. 240. 294). Az byesekhez, bayosokhoz es nezőkhez ne hayezetok, hogy megi ne förtöztesseket ty lelkőtökoth (JordC. 105). Ne téryietec a nézőhöz: non declinetis ad magos (Helt: Bibl. I.HIIb). Büvös bájosoc, varáslóc, nézőc (MA: Scult. 966). Látyta valaki felebarátyát a nézőkhöz menni (Ker: Préd. 294). Azt hadgya Mosar, hogy ne tartson az ő népe maga közöt varáslót, büvös-bávost, nézőt es semminemw jóst (Megy: Szöv. 80). A néző Bálintra mondotta a dolgot tulajdon (Nyr. XIV. 514).

csillag-néző: [uranoscopus; sterndeuter]. Ég vagy csillag néző volt, mert ennek feje felett egy szeme vagyon s a csillagokat nézi (Land: UjSegits. 1340).

ég-néző, égbe-néző: astrologus C. [sternkundiger]. Ez három kiralyoc, kik nag' bölhece nalanae es nag' egbe nező mesteröce (DebrC. 328). Raby Moyses, ky nag' eeghe nező mester wala (ÉrsC. 134b). A crackai egbe nézőc is meg ielőntötté vala, hogy László király nem lesz hosszan életű (Helt: Krón. 193). Sok kérdések es vetekedések vannak a mágnusokról, némellyek egbe néző böltsenek tilték (Pázm: Préd. 187). Égben néző doctor (Ker: Préd. 222. Land: UjSegits. 1340).

játék-néző(hely): theatrum PPBl.

jövendő-néző: [vates, vaticinator; weissager]. A jövendő nézők, a kik valami tsontokat néznek vagy valami arra alkalmatlan dologbul jövendőnece (Dősz: Tal. 197).

léány-néző: [procus; freier]. Gondolat titkőzék elmémbé, talán ő is léány néző (Bethl: Élet. 1.362).

napra-néző(fű): verrucaria, solsequium, heliotropium MA. flos solis PPB. [somenblume]. Napra néző fű, szömölts vesztő fű: verrucaria PPBl.

oltáron-néző: [hariolus; opferschauer]. A titkot, mellet kiral kerd, bölhece, taltosee es oltaron nezőc nem ielőntethic meg kiralnac (BésciC. 122).

tisztre-néző: officialis C. [zum dienst gehörig].

Nézt- [aspiciens; ansehend]. Vétnek azok, a kik tsak nem ki fűzamatyák szemeket egymásra néztekben (Fál: NA. 189).

Nézve: considerando, respiciendo Kr. [in betracht, mit rücksicht]. Én reám nézve: *respectu mei PPBl. Az igo az őmön isteni személyjének létére nézve volt az atyánál örök-től fogva (GKak: Tikk. c). A köznép természetüre nézve semmiel sem alábbvaló a fűembernél (Fál: NE. 12). A mit eddig mondál vala Uram, job s fővő részére nézve szent igaz (51). Magunkat idétlen-koran kárhoztatni a kárhoztatnak félelmére

néve ostoba bolondság (52). A generális sinodus helyben hagyta és a jelen való időkre nézve igen helyjesnek ítélte (Bod: Pol. 169).

NI (né Czepl: Japh. 220. PPBl.): en, ecce Kr. [siel]. Ihon, imé, né, imhol, nesze: en PPBl. Meglásd, tetejére ha akarsz lágni, ágastól kit fogtál, ne! kezd elesni (RMK. IV.127). Né, lupus in fabula, illetlen moeskolásáért most emlegettyie vala a jesuitát (Czepl: Japh. 220). Ni minemő magas nagy épülettet tanasztá-fel (Szeg: Aqu. 8). Ni miként szereti őtet: ecce quomodo amabat eum (12). Né, mely nagy kerekded formáját asztal ez (KirBesz. 59). Né, né ahol mégyen a Kegyelmed atyafia (81).

NIKROMANCIA, NIGROMANCIA: [uecyomantea; geisterbeschwörung]. Az owdőben vala Romabau egy Vergilius new mester, ki igen beoloz vala, jelesül az nigromanciában (Pont. 126). Effele czudae az őrdőgöktől amaz mestersegnee, kit mikromantiának hívunc, gonosságabul murekeltatának (Zvon: Osiand. 208). Cynops sok őrdőgit nagy haraggal Phora felé ereszté, mert ő neki ezeknek szolgálattya hasznos vala az nicromantiában (KTör: SzJán 18).

NINCS, NINCSEN (inē MünchC. 55. inēn 44. nenchen LevT. L20. nenczen EhrC. 46): non est MA. es ist nicht PPB. Nenczen semym, hanem csak engalya ruham (EhrC. 46). Senki ninč rokona: nullus est propinquus (BécsiC. 8). Ninč hona ő feiet háitani (MünchC. 27). Mit gondoltoc tñ bennetec keues hűtőec, mert keeneretec inēn (44). Vepeneč ő hozia a saduceus, kik né mondnae, hog inē felkélet: accesserunt ad eum Sadducei, qui dicunt, non esse resurrectionem (55). Ninēn, ki iot tegeu, ninēn čak egg es (DöbrC. 30). Embernek fíanak ninczen hona feyet lehaithani (VirgC. 32). Semim enekem nycz (44). Az ev tytkon valo myelkevdytk nynchenek meg iruan (CornC. 11). Mynt az yohok, kyknek nynzen pastorok (JordC. 321). Nem akara meg vygazaltatny, merth nynchenek: noluit consolari, quia non sunt (360). Soha nynchen bekesseeegek az zo fogadatlan byneseknek (ÉrdyC. 341). Eegy es nynchen ott az istenekben (428). Senkineč ninczen ennel nagyobb szerelme (Helt: UT. IV.6). Thöle semmit ne warywnk, semmit sem ad, mert neky nenchen mit aduia (LevT. L20). Az my wrunk mosth hon ninczen (31). Arra tannosságom nych (49). Ha a mezei pasticánac, ha ez nyncz, a petreselyem maguánal a maczka fővisk gyđerét borban főzed, vizeletet indit (Mel: Herb. 49). Harmatot ha nem látz reggel es ha szél is ninczen, esőt vagy fagyot igygez (Cis. G8). Ninchek el tytkolva az mi ujomoruyuk (Beythe: Epist. 241). Kik a Christusnak ihuai közzül ninczenek, soha megh nem terbetnek (Fél: Tan. 218). Senki nints, a ki sokszor es sokban nem vétett isten ellen (Pázm: Préd. 33). A lelki tanító azt tselekeszi, a minél semmi nints istenesb (40). Sem-min nincz 3 olly szorgalmatos, semmi ez hitne megtartásában (MA: Tan. 139). Nintsen effelől csak egy mák szemni irás is (Ker: Préd. 438). A barátságtól semmi nincz idegenyebb az huzelkedésnél (Com: Jan. 205). Nincsen a bűn áldozáshoz es kötőzéshez a pápista papoknak csak anny közők is, mint az akkori sído papoknak vala (Matkó: BCsák. 161). Az istennek igéje soha nincsen olly meddű, hogy némellyekben az hitnek gyűmölését ne teremje (Ápafi: Vend. 815). A bogarak nintsenek anny féle részekből egybe serkeztettek, mint az őregebb állatok (Misk: VKert. 625).

[Közmondások]. Job az vagyon az ninczennél (Kár: Bibl. I. 627. MA: Bibl. I.579). Az agh lónak nincz bőczfelet (Decsi: Adag. 85).

NINKÉLL: non placet, non oportet MA. es gefällt nicht, es muss nicht, darf nicht PPB. Ninkelly pro nemkelly MA. Ez fele bolond fogadasokot ninkel meg tartani (Szék: Zsolt. 190). Monduán, hogy ninkellyen környmetehi (Helt: UT. n8).

Mikor nin kel, az gütra, sip szora, zűffirára sokkal többet költűne (Illyf: Jephtha. 2). Sem én magam nékom sem barátom ninkel (10). Kinek ninkellene azért bänkődni, a kinek valamely vér-szanjuhözö tyrannus alatt szűkség volna élni (MA: SB. 91).

NO, NOH (nu RMK. V. 131): 1) agedum C. age MA. agite; wohlan PPB. No már ezeket hagyjuk el, elég eddig: age ista omittamus PPBl. No en io hugom főlemile, ier lasuk, melikönk diezzerheti ynkab az teremő istent (VirgC. 107). No azért ystemek zolgalo lenny legetek alazatosok (WeszprC. 145). No semmyt nehi túrb, merth nagh vagh, zep vagh, nemes vagh (Apost. 26). No mayd megh laatom, ha segei (SándC. 29). Mykoron mongyatok ez jgyket: eya ergo advocata nostra, azaz: no azért my zonk zolo, ezkoron en le teyzedtem en magamat ez en zent fyam elevt (DomC. 274). Monda ez keral: No yo dottor, yme megh atta ysten (DebrC. 499). Noh maydan meg tudom, ha ygaz e dologh (ÉrdyC. 339b). No azért mi is adjunk hálát az gyermeknek, mint mi urunknak (RMK. II.59). Monda az szent Illyés az egész községnek: No néki immáran mind az sok tar papnak (V.121). Nu fel kopaz, nu fel, mondanak nekie (V.131). No bozzá, no hozzá haydue, mondiac vala (Helt: Can. 105). Felele a Lucifer: Doborsa, jól vagyon. No veyetek a latrokot a fűrdőbe (Helt: Mes. 474). No honnat iűsz? (Mel: Jób 2). No meg szabadtal te immár az nyűgből (Decsi: Adag. 15). De no, milányi mentetőc ki (Kules: Evang. 29). Azt kérden én tőled, no mit ért az hajdú az harangöntéshez (Thaly: Adal. 180). 2) [igitur, ergo; nun, demnach]. No azért ez meg mondotakat et kel tavoztatni (DebrC. 233). No feltamadának, mind mellé állának, Fráter Györggyel Vásárhelre bészállának (RMK. III.21). No az várhoz tartozó tisztartókat béhivaták (113). No Egörben készen vannak az hősek (124). Ha isten velűnc, no vallion ki ellenűnk (Mel: Sám. 448). No őis száiba ada az sipot: iliensis tragoedos conduxit (Decsi: Adag. 110). No meg szolgália azért ő őtet: digna canis pabulo (127). No s no, hallom, mi kell (CorpGramm. 252). Mivelhogy te megenitlitt szomszédidnak majmává lettél, no ne tsudáld tehát boldogtalan magyar nemzet, hogy ha ők is teveled mint majommal jádeződöznek (Misk: VKert. 230).

[Szólások]. No belé Balás, lovat ad isten (MNyil: Zsolt. 7). No h, no h J a k a b (Czepl: MM. 138).

Noha: tametsi C. licet, etsi, quamquam MA. wiewohl, obgleich, obschon PPB. Noha, azért, jóllehet, mindazáltal (CorpGramm. 265). [Lásd HA]

NOSZA (noisza PPB. nōsza Helt: Krón. 88b. nosza C. Ker: Préd. 78. CorpGramm. 536. Czepl: ARoml. 79. Nóg: IduK): agedum C. age, agesis MA. wohlan PPB. Nosza hozzá, antique: noisza hezzá: agedum; nosza siess mindjárt: *age rumpe moras; nosza jöjűn ki bajra: procedat *agedum ad pugnam; bizonyára, nosza: porro; nosza beszéld-elő: perge *eloqui; nosza emberkedjél: *macte virtute et virtutis; nosza halod-é, ha lelked vagyon PPBl. Noza tabat, el ky hozyak es ewtet my elewnkben allassak (ÉrsC. 481b). Noza hamar, kyk banyatok, raythwnk lewtet kyk zanyathok (498). Nosza keresztyén nép, ballgass nagy dolgokra (RMK. II.89). Nosza Imre, mit mondanék, ha te innom adnál (IV.259). Nosza neki (Helt: Krón. 88b). Kis apro gyermekek czmfollyac vala az Eli-seust: Nosza szegeny itri kapasz, meny fel, vontas fel kopasz, hágtas fel (Mel: Sám. 370). Nosza nagy őkör: nihil al elephanto differt (Decsi: Adag. 164). Nosza igial (DecsiG: Préd. 36). Nosza nagy káromkodás (Ker: Préd. 78). Nosza barátom, mond meg, kérlec: cedo sodes, dic (Com: Jan. 218). Nosza tudatlan Erasme (Czepl: MM. 976). Nosza szolits-meg valamellyiket (Czepl: ORoml. 79). Nosza csináld ki nár innén a conclusio (Matkó: BCsák. 53). Nosza pápista vrain, riasztatók-meg a gyermeket-leu, de gyermek eszű patert (134). Nosza facsargó Mátyás, mondgyad itt-is, hogy hamis a fordítás (322b). Nosza proballyuk-

meg (Nógr. IdvK. 677). Noszsa ez is bamar foggyeréhez (kezdi) nyulni (GyönyD: Cup. 605). Ezt látván a többi, noszsa-rajta-formán felesen hozzá-részelkednek és hatalmasan szaporodik a nem jó (Fal: NJ. 71).

Noszogat: [incito, impello; antreiben, anreizen]. Izgat es noszogat beműnket az feleltre (Zvon: Pázm. 65). Nosza tőrög-zél hozzá, mutat meg az isten könyvéből, hogy az mi vérűnkkel való fel osztózásra noszogassad, az kiknek életéért istent imádunk (Toln: Vigaszt. Előb. 21). Ősztűnőzik, noszogattyák (TitkRózs. 115).

Nosztok: [agito; auf, wohlan]. Jöszetek hát, nosztok nemsek, parasztok (Fels: Dies. 16).

NÓDÍT: adhortor, impello MA. ermalmen, vermalmen PPB. Giorsaságal io lovayt náditta (CsomaC. 34). A paraszto-
kat nodítac a németeknek házaira (Helt: Krón. 78). Indítuan es nodítuan a bűnnek megszereseré (Bor: Evang. III.285). Seregét nodítá bassa hadára (BFaz: Castr. D). Minden igyekezetet nodítuan magát ki terieszi (Pécsi: SzűzK. 145). Nem altará hertelen ily messze vetni az határt, hogy maga ellen ne nodítaná az egész keresztényiséget (Pázm: Kal. 440). A kiket tizenegy órakor lijt, azokat pirongatással és dorgálással nodította (Pázm: Préd. 333). Calvinus nem mondja azt, hogy az isten a gonoszra az embert nodítsa, hajtsa vagy kételemitse (Pós: Igazs. 1608). Azen közbe Mennon hadát indítá, nagy baraggal görögökre nodíta (Hny: Trója B5). Szolgait mind öszve szőltyta és ellenem nodítja (GyönyD: Char. 27).

főlnódít: [inflammo, stimulo; anfeuern, antreiben]. Kiáltó szózat hallatic, mely az népet felíti, fel nodítja, hogy ki költőzene (MA: Seult. 55). Azokra nodítja fől az embert, a mellyek eroje főlött vannak (Komár: Imáds. 226). Agamemnon szunyadással nem tölti idejét, hanem az egész görög nemzet-seget felnodítja (Hall: III. Hist. III 117).

még-nódít: [promoveo; vorwärtsbewegen]. Magát annál is jobban meg-nodítja, nagyot ugrik s azzal testét ellodítja (GyönyD: Char. 167).

neki-nódít: ∞ Az őrdög Herodest neki nodítuan, vele nagy sok apró gyermekeket megölete (Born: Préd. 74b).

reá-nódít: [impello in aliquem; gegen einen antreiben]. De lám az tereket vitéz hogy meg látá, ottan az sereget reájn nodítá (RMK. V.47). Hogy az tereket ott meglátta vala, vitézeket rinódította vala (185). A komondor fogait kezdé reá fenni és a kőlyköket rea nodítani (Helt: Mes. 29).

NÓGAT (*nyogathwan* Konj. SzPál 33. RMK. I.291. *nyogathya* MohF: LTárh. 92) adhortor, impello MA inurgeo PPB. ermalmen, vermalmen PPB. Hajós pallér, ki a hajós legényeket kénszergeti, nógatja: portisenlus PPB. Zenth Pal yrwan megyen az erkölczy paranzolatokra, legh előzár nyugathwan es onzulwan az egy massal valo egyenűsségre (Konj: SzPál 33). Sivalkodnak, környül Jézust kiáltnak, kőzök király miundet nogat, vinának (RMK. I.291). Hadát indítá, nagy haraggal görögökre nodítá (uo). Az szunyadoz-
okat nogassak (SzCsene: Conf. 131). A bütölsokat nógattya a harcra (Laskai: Lips. 412). Az ő atyafiát ors beszéddel megdorgállya, nógattya (Báth: Tromb. 129). A császár ostromba nógatta a népet (Land: Új-Segíts. 162). Gyakor leveleivel nógatta (Apati: Vend. Előb. 15). A tudomány az istenhez való meg-térésre nógattya az embert (Diósz: Tal. 141). A láda az Izrielt az istennek velle tett sok tsudálatos jótéteményiért hulaadatosságra nógattya vala (VárM: Szöv. 220). Ditséretre anygali sereget nyugattya (MohF: LTárh. 92). Valamire nógatni (Kísv: Adag. 45). Sokat gyilkosságra, mást pedig lopásra nógattott a gazdagság (48). Az ellenséges ember, minden lépésdre figyelmezővén, mint-egy nógatva intet, hogy vigyázz magadra (Csúzi: Síp. 700).

el-nógat: [depello; vertreiben]. Bátoran nogasd el magadtul az késértöt (Zvon: Post. 185).

hozzá-nógat: [adpello; zutreiben]. Nagy harcölös volt Szalács alatt, minden ott vitézségét mutogatta, mert királ őket hozzá nógattá (RMK. I.191).

Nógatás: cohortatio C. [das anfeuern]. A gyakor onszolás volt Szalács alatt, minden ott vitézségét mutogatta, mert királ őket hozzá nógattá (RMK. I.191).

[Közmondások]. Nem kell az futónak nógatás (Decsi: Adag. 38).

Nógatlan: non stimulus Kr. [ohne anmunterung]. Nem ki vénséget ért, hanem a nemes vért dicsérhetni nógatlan (Kísv: Adag. 350). Egyedül nemes vért dicsérhetni nógatlan (430).

NÓTA: 1 [nota musica; note]. Nóta s kóta betűkre beszélgetnek, mint a kilt a piacon pénzért cinkoskodnak (Fal: NE. 34). **2** [cantus; gesang, arie] Nótája az éneknek: melodia MA. Ének nótája: nota musica; éneklés, ékes nótája az éneknek: melodia PPB. Gyorsan köppent, még idején bekenni magát, szunyad, véti ő nótáját, voiszja az fáját (RMK. III. 268). Psalmus CXXVII; nótája: Siralmas énnékem (VI.256). Az éneknek gyönyörűséges nótája vagon (Kár: Bibl. II.140). Az énekes nóták énekel avag zengedez (Com: Jan. 168). Puffaszd fel dudádat, mond el a minapi vig leugyel nótádat (Fal: Vers. 901). **3** [signum, nota; zeichen, brandmal]. Nótába vették volt a magyarok (RákF: Lev. I.322).

[Szólások]. Mindennap egy nota hijával vagon (Czegl: Japh. 91b). Vallyon a ti főleitekben a nyilván-való latrok, paráz-nik, gyilkosok más nótára sügjaké-bé az ő véteket, hogy sem a többi (Matkó: BCsák. 161). Szomoru nótára válik még az ének (Decsi: Adag. 99). Beg kár ilyen jeles ifjunak más szekere farkán űlni, mások nótáját nyomni (Megy: 6.Jaj. II.15). Szentén ezen nótát pengette a zoltáros (Bíró: Préd. 140). Az én nótám szerint szoktatlak táncolni (Kísv: Adag. 5).

[Közmondások]. A vén hegedős minden nap egy nótát felejt el (Kísv: Adag. 475. SzD: MVir. 478).

eigány-nóta. Igen cigan notat fusz a szeretet ellen, hogy bűnt elsz (Mel: SzJán. 169b).

ének-nóta: melodia MA. A rigó igen követi az emberi szólást, sőt egész ének nótákra is megtaníthatatik (Misk: VKert. 461).

francia-nóta. Az éneklésnek mesterségét az isteni tiszte-
leiben meg-igazította a Gaudimélus Dávid frantzia notái sze-
rint (Bođ: Pol. 179).

hegedű-nóta: [cantus fidium; geigenton]. Az muzikás van hátra; ennek ő regulája hegedű nótája, ezimbalmi hárfája ezt vonja (Thaly: VÉ. I.411).

hitetlenség-nótája: [nota infidelitatis; majestätsbeleidigung]. Az esetek, mellyek hitetlenségnek notaját hozzak (Ver: Verb. 26). Ennek hitetlenségnek notajában, az kik az ország bolieknek varait meg szalljak avagy meg lopjak (28). Hythlen-szigneik nothaya, ha ky a ny feyedelmevneknek személyre mereggel leselkedyk (97).

mégválasztott-nóta: comma C. [strich].

melancholia-nóta. Egy új nótát is hallott ő kegyelme, kit melancholia notának hínak (RákGy: Lev. 194).

sip-nóta: cantus tibiae; flötenspiel. Meg holt leányt sirtatya keseres sip notaal (Born: Préd. 689b).

tánc-nóta, táncoló-nóta: [chora; tanzmusik]. Tánt nótán való ének: choreuma PPB. Az énekes ugró és táncoló

nótákat az ugrálini vágyakozóknak zenget (Com: Jan. 168). Az hegedősök tántz notát vonnak (Czepl: ORoml. 25). Lantos, hegedős, cimbalmos, hárfás, vernek táncznótákat (EPHilKözl. IX. 180).

tehénhús-nóta. Ha csak simpliciter az tehénhúsnotát vagy az lőt lejtőt kótára veszszük, bizony zsidótáncz lesz belőle (RákF: Lev. IV.124).

ugró-nóta: saltatio Com: Jan. 168. [tanz].

Nótál: [canto; singen]. A sip szépen nótáll (Megy: Sza-Öröme. 75).

[Nótálgat]

Nótálgatás: [cantatio; gesang]. Vóltaanc musikálásbéli játékok avagy nótálgatások (Otr: Besz. 51).

Nótáltatás: prosodia C. Igéknek nótáltatása: tonus; szóknak nótáltatása: accentus C.

Nótás: [modulatus; melodisch]. A költő énekes verseket, bizonyos számmal egyben mérsékelt nótás verseket énekel (Com: Jan. 163).

Nótáz: [canto; singen]. Az hegedős az hurt tágon sem hadja, hogy izetlenül ne nótázzon (Megy: 3.Jaj. 1180). Énekelte sz. Dávid, Debora aszszony is így nótázott e fölül (Biró: Préd. 133).

NÓTÁRIUS, NÓTÁRUS: actuarius C. libellio, tabellio; schreiber PPB. Romanak varasabeli nemy notariusnak fiaczkaya kewana kewuetny anyyat zent Marc egyházhoz meunen (EhrC. 158). Zent Pal el enizek előle, kit az ő Probus neuñ notariusia iol lat vala (DebrC. 157). Egy yeles doctor, ky parys notharyos wala, wgy mond vala (ÉrC. 270). Lewel ys wgyon arrol az kevlbegről, mykor az spaniolokath ott tartottak, tугya notaryuzs wram (RMNy. III.29). Testamentomot tött, melyet iratott a genevai notariusussal (Czepl: MM. 208). Ugyanazon levelet az nótárustul hogy kiváltották Szécsénben, levél váltság 1 fr (MonTME. 130).

fő-nótárius: archigrammateus MA. stadtschreiber, kanzler PPB.

Nótáriusság: [munus notarii; notariat]. Primarius deák azután zilahi notariusságában hala meg 1759 (Házánk I.137).

NOVÉLLA: [ephemerides; zeitung]. Ő ugyan a novel-lakban eleget hazud, de nem kell hitelt adni ez ebugattának (TörtT. 2 III.383). Most mutatják Hajszter utját akkor igen javalló novellák (Berces: Lev. 58).

NOVEMBÉR: [november]. (MűnchC. 11). Ez lewel kült Sarwart nouembernek 30. (LevT. I.203). Rodosto, 15 novemb. 1735 (Mik: TörL. 328).

NOVINKA: [novum, fabula; neuigkeit, gerede]. Sok az pletka s novinka, melyen építletni is, nem is (RákF: Lev. II 157).

1. NŐ, NÉ: 1 [mulier, femina; weib]. Nő, nőtény, aszszony: femina PPB. Ime ammegh zilth tuloc es megvagatie, ime az zereimes neo es meg meg adatic (NagyszC. 74). Monda vr az azzoni allatnac: Mire tötted e dolgot gonosz nő (TelC. 210). Né et nő ab his composita, ut: urné: domina, királué: regina (CorpGramm. 131). Nős, a kinek nője vagon, s a nőtelen, a kinek nője nintsen (317). **2**) nupta, uxor MA. ebfran PPB. Nem kivan tizta helyet az ő tanytasok, eleg, ha hazokat tiztan tartyak, eleg, hogy neyeket ekesitik (Vás: CanCath. 511). Cujuscunque hominis uxor, dum a viro suo denominatur, eandem habet terminationem: né, ut: szabóné, szűcsné, vargáné (Otr: OrigHung. II.247).

agg-nő, agg-né: vetula, anus MA. altes weib PPB. *Agnő rege: anilis cantilena, auicularum deliramenta MA. Ez lean nemoly gonoz regy akneueec tanalchabol ew annyat merregel meg ewle (PéldK. 75). Monda Juliamus az byes bayos aghne nak (JrdyC. 429b). Mykoron az wezau el menue, egy agnew eelől talalaa, kywel sok yoot teft vala (644). Testi byfnbe elyzamec a meg rothak, földé lőt agnő (TelC. 117). A pokol-beli őrdög meg čula Euat, anancat, a gonoz agnőth (213). Vala néki az szálláson egy lideg szobája és az mellett igen megvéhédit, megkopott agnője (RMK. VI.22). Az agnőnac hogy fogadást tőt volna (Göresi: Mátý. 62). Az vén meg horgaztotta magat mint egy agnő, nem kell semmi keduenec (Szeg: Theoph. 23). Sokan talaltatnac, a kie őrdögösöklöz, babonás agnőklöz tölamodnak (MA: Scult. 268). Agnő beszéd az, a mit a pápistik regéllenek (Pós: Igazs. II.223).

éb-aggnő, éb-aggné: [vetula improba; böses altes weib]. Felele a farkas: Egy ebagné miat ezac nem el veszszec (Helt: Mes 402). Ki tudgya, miért busult meg ebagne (462). Kíméletlen az ebagleuo, sok kaart teezen (RMK. VI.22).

aggnoi, aggnéi: [anilis; altmütterlich]. Vén agnoi gondolat, melyet az fia nem fantolt az szent irás regulája szerint meg (MA: Tan. 712). Agnéi alkalmatlan hijában valóságokat előhozván (Com: Orb. 838). A szósziatár, a bolond beszédű agnoi alkalmatlan hijában valóságokat előhozvan alkalmatlankodie (Com: Jan. 186).

aggnős: ∞ Apractica kettős, ki nem érti, aggnős, bir az egytigyű szívvél (Ben: Ritm. 211).

asszony-né: [mulier; weib]. Egy rejtek házban leányával vétkezék, kinek sítására egy vén asszonyné lépék (Apoll. 3).

barát-nő: [monacha; nonne]. Apatzak, barátneok (MA: Tan. Előb. 45).

boér-né: [mulier nobilis; vornehmme dame]. Feleségét, boérnékat, öcscsét hagyná értékével zálogul, ha végben nem viszi (RákGy: Lev. 541).

császár-né: imperatrix; kaiserin PPB. A čazarne azon nekit fogadot reiaia, hagi eyel megh őlneie orozua e zent Amborust (DebrC. 20)

csudáló-né: miratrix MA. [bewundererin]

farkas-né: [lupa; wölfin]. Egy farkas ki időe az erdőből, hogy valami ragadománt kaphatna, melyet haza vine az ő farkasnénac és fainac (Helt: Mes. 400).

gonosz-nő: malefica CorpGramm. 131. veteratrix 167. [zauberin]. Monda vr az azzoniallatnac: Mire tötted e dolgot gonosz nő (TelC. 210).

gróf-né: comitissa Kr. [gräfin]. Gróf Nikoláné leánya grófné, cheh kancelláriosné (MonIrók III.106). Igy szőlla a grófné (Czepl: MM. 5). Grófné ira: ungentum comitissae (PP: PaxC. 255b).

herceg-né: [conjux ducis; herzogin]. Mondatik tsászárnő, azaz tsászár nője, hercegné, azaz herceg nője (CorpGramm. 137).

jövendőmondó-né: [vates; wahrsagerin]. Saul kiraly, midőn az istentől semmi feleletet nem vehetne, kérdezi a jövendő mondónét (MA: Scult. 268).

kertész-né: hortulana CorpGramm 167. [gärtnerin].

két-nejű: [binas habens uxores; bigamisch]. Az gonoz teweok ezek: haz egeleok, al penz vereok, ket nyevk [így] vag kat felesegeowek (ErdOrszGy. L394).

király-né: [regina; königin]. Királné azzony: regina C. MA. Legyőu mindőn embőri dolgoknak kiralni azzonya az ekős-

sen zollas (Beythe: Epist. 3). Szentséges királyné, hívom irlgal-madat (Zrinyi. I.9). Mi egy jószágos királynének az udvarát keressük, virtus a neve (Fal: NU. 337).

királynéi: [reginae; zur königin gehöriq]. Tellyes királyi, királynéi hatalmá (Bíró: Ékesség. E2).

kufár-nő: caupona C. MA. fructuaria, oporopola, minu-tae mercis propola; verkäuferin PPB.

majornő: villatica MA. meierin PPB.

markotán-né: castrensis propola PPB. [marketenderin].

mester-né: [magistra; mesterin]. Szegény János mester-ére is legyen gondviselésed (Gér: KárCs. IV.368).

mosó-né: lotrix MA. wäscherin PPB. Eörsendez Christus labainak mosoneja (ThewrC. 183). A felesége a kajmakánné szolgálatjában vagyon mosóné hivatalban (Mik: TörL. 14).

pap-né: sacerdotissa CorpGramm. 167. [priesterin].

[Szólások]. Az igen közönséges magyar példa szerint: Kinek tetszik papja, kinek a papnéja, kinek a palástja (Gvad: FNót. IX).

áldozó-papné: sacerdos; priesterin Com: Vest. 144.

polgár-né: [civis; bürgerin]. Vala egy romay evzveggy pol-garne azzon, kynek vala neue Gutadona (DomC. 66).

süítő-nő, süítő-né: pistrix MA. artopha, furnaria; beckin PPB.

szakács-né: coqua CorpGramm. 167. [köchin].

szedő-nő: [vindemiatrix; weinleserin]. A sok szedőt, szedő-nét látja az ember szüiretkor (Mik: TörL. 213).

táncoló-né: saltatrix, saltatriciula MA. tünzerin PPB.

tánító-né: eruditrix PPBl. [lehrerin].

úr-né: domina, hera MA. herrin, hausfrau PPB. Ez lewel adassek Warday Mihál urnenak, nekem zerelmes azzonomnak (RMNy. II.60).

uram-né: [domina mea; meine herrin]. Ez lewel adassek Gyecy Zwzanna assomnak, Zalay Kelemen vrammenak (LevT. I.70). Elmentem wala Moyses uramnéhoz, a K. levelét nekj adam (LevT. II.1). Im Bakithy Pal uramnénak irtam (20). Kérom Kdet, hogy ha sok viraosztója vagyon János uramné aszszonyomnak, Kd. egyet kérszen el és küldje alá (36).

Nős: maritus, uxoratus MA. ehemann PPB. Nős parazna: adulter; nős paráznasággal vádolni: *actionem adulterii inten-tere PPBl. Az Frater Gyergy szerzetes és nem levén soha nős (Monlrók. III.58). Vadnac olly teuelgde, mint a papasoc és nős barátoc, az anabaptistáe (Born: Préd. 289). Hol vagyon az irtásba, hogy az nees mestereknec ne legyen zabad scholaba lakni (Vás: CanCath. 574). Szent Palnac egy mondása meg bizonytetya, hogy nősöknece kel az papoknac es pispóköknece lenni (Tel: Evang. I.245). Regen zent Lazlo kirali az nős papokat el zenuette (Pázm: Fel. 111). Az nőteleneket az nősök-nél felljeb valóknac tartaná (MA: Tan. 1275). A püspök lázas, nős-is lehet (Mad: Evang. 117). Tegnap kérdeze tfilem, hogy ha nős vagyok-e (Thurzó: Lev. I.147). Valaki paráznaságban találatik, szabados személy meg-perengérezetetik, nős ember megöletik (MonOkm. XIV.268).

Nőstény (nesten ÉrdyC. 514. RMNy. III.31): **1)** femina C. femella MA. weiblein PPB. Nő, nőstény, aszszony: femina PPBl. Nincsen sem zolga sem zabad, nincsen sem him sem nőstén, mert ti miud égégék vatok Kristosban (KöbrC. 277). **2)** [femineus; weiblich]. Nőstény páva: pava C. *Nőstény és him között való különbség: sexus PPB. Éloiebe kelec önekie mon-

nal kölkey elragadot nősten medue (KécsiC. 199). Leltec ég megkötdözöt nősten zamart (MünchC. 51). Az pwtzolat yewo el egyg nesteen zarwas kysded fyawal; megyede ymez nősteeen zarwas tewlök. Haat az ayto előt egyg nősteeen farkas fekyzk es haat sobes (ÉrdyC. 544). Ha az eleven nesten flittzyan, oztlan tyz fogol, byzon darwath fokhatnauk wele (RMNy. III.31). Okosok legetek, mikippen az kigók es egéfgügük, mikippen a nőstén galambok (Sylv: UT. I.15). Nősten laundula, ha viragit eh iohra iszod, vizeletöt indit (BeytheA: FivK. 3b). Az nősten (nstragulanyak) olyan az leuele, mint az salatanak (53) Az masik nőstín momortikanak mondattatik, mint az füznek olyan az leuele (131b). A nőstény zarwas a kötelekből avagy gusok-ból tsinált törben esic (Com: Jan. 80). Se férfi se nőstény személy egyik féltől is se ne raboltassék, se el ne adattassék (Monlrók. VIII.120). Egykor egy nősten tevéhez tsödör kíván-tatván (Misk: VKert. 40). Semmi némiü nőstény állatot nem sza-bad tartani (Mik: TörL. 235). Oroszlány meg egyez bak a nőstényével (Orczy: KöltH. 216).

Nőstül: [cum uxore; sammt frau]. Ananias, mert az apos-toloknak mezője árának csak az felét adá, Saphirával nőstel meghala (RMK. II.193).

Nősz-ik: 1) uxorem duco MA [heirathen]. Fodor hayato-kath meg sée fesfilyetek, dyakok elmentek leanyokoth nezték, scgegenséggel nőztök (PeerC. 339). Jó választot tettél neki, mert bizony én nem bánom, akar nőszzék, akar ne nőszzék (Nád: Lev. 50). A ridég legény nőszi akarván, megnezi, a mely eladó leánt kedvellyen (Com: Jan. 116). Nőzni, nem nőszi, annyit téssen, mint nőt venni (CorpGramm. 317). Sz. Pál kár-hoztattya azokat az őzvegy aszszonyokat, kik első hitetek meg-másolván, nőszi akarnak (Pós: Igazs. 563). El nem hiteti a nőszi-vágyodo a kiraly leányait (Ily: KerÉlet. 146). Az agg ember szintén olyan, mint az ravasz róka, mikor nőszi készül, azt mondja, hogy özvegyre van ő gondolatja (Thaly: VÉ. I.361). **2)** [coëo; sich begatten]. Tobzottok, tunczoltok, nőztök (Mel: SzJán. 39). Mint rusnia bak vgy nőztél (Bal: Epin. 11). A kegyok midőn nősznek, ugy egybe tsomolyodnak, hogy tsak egynek láttassanak (ACsere: Enc. 212). A menyhal a viperával nőszi, bagzik meg, mivel nintsen a felekji közt him (219).

[Közmondások]. Nősző legény nem kiméli az költséget: amantium marsupia porri folio vinciantur (MA. Czegl: Japh. 156).

még-nőszik: 1) [uxorem duco; heiraten]. Megözőm, férj-hez megyek, megházasodom: conubio PPBl. Vala nemely paulinus pap jámbor, kis adomast kirt papatól, hog meg noz-hetueek (CornC. 418). Karosy Ferencznek ott fen felesége va-gyon, itt ys meg akar nevny (LevT. I.288). Az meg nőzvtih fyrfyu felesygeth el ne hagyja (Komj: SzPál. 146). Az rácz hitért jtt ide az én földemre és meg is nőzött az jámbor (LevT. II.53). Az töb szerzeteseket is rea szabadéta, hogy meg nőszenek (Tel: Evang. 982). Job meg nőszi, hogy seumint cegni (I.244). A mely barátok a lutherrekek szöknek és ott meg nőszenek, istennek adott hitöket ha megtartyank-e (Veres: HitMegt. 47). Nőszél meg te szegény, s kerten léssz éh szegény (Sam: Agend. 128). **2)** [conubio; beischlafen]. *Nőszék meg vélo: consumat in morbo MA. Az elephant kíván az emberrel meg nőszi (ACsere: Enc. 203).

nőszton-nőszik: [rebus venereis operor; wiederholt den beischlaf ausiben]. Várj tejetlen gabás ketske, nőszton nősző vén menyetske, megjön urad, jól megtép (Fal: Vers. 882).

Nőszés: 1) conubitus, coitus C. [beischlaf]. *Nőszésre ki-vánom: procor MA. El-hálás, nősés: conubitus; nőszésre való: venerous PPBl. A nősés, lakas testi dolog (Mel: SzJán. 39). Nőszés fel-rezzentő orvosság (ACsere: Enc. 196). Napestig valo nagy vartozgásával a him béka a nőszésre gerjeszti a nőstényt (Misk: VKert. 259). **2)** conjugium; heirat]. Szent Pal minden

embert keszerit az nőszerre (Tel: Evang. 1.243). A nőzés ma-
gában igen szép magyar szó, noha immar nem tudom mi okon,
mint egy tsufosvá lótt (CorpGramm. 317). Nem kellett volna a
nőszést javallanom s a mondott szüzeket néked ajánlanom
(GyöngyD: Cup. 614).

[Nősztet]

égybe-nősztet: [conubio jungo; verheiraten]. Mletlen sze-
mélyeket nősztetne edgyben (EgghRend. 156).

még-nősztet: ∞ Egz zolgamath newztettem megl, kynec
feleségbenek nemynemew terwyn'o leth (RMNy. III.19). Meg-
nyősztetete az piésök az ő vitéz fiát (Thaly: VÉ. L345).

öszve-nősztet: [coire curio; begatten lassen]. Fő vége,
mellyre nézve a régiek az oktalan állatokat öszve nősztetétk,
ez volt, hogy az olyanoktól fajzott kölykök zunal erősebbek
lennének (Misk: VKert. 278).

Nőtelen: caelebs, agamus C. innubes MA. *exors matri-
monii PPBl. unverehelicht, ledig PPB. Nőtelen, özvegy: caelebs
PPBl. Szabad ember voltát igen félti vala, azért jó ideig nőte-
len élt vala (RMK. II.28). Mondom az nőteleneknek es az öz-
uegének, io, ha maradnak ugy, mint eu (Fél: Bibl. II.35).
A nőtelen legény nőszni akarván, elválasztja magának, a melly
eladó leánt kedvellyen (Com: Jan. 116). A nőtelen életet vise-
lők (Czegl: MM. 50). Valamely nőtelen az házasságban élőket
kárhoztattya (278). Nős, a kinek nője vagyon, nőtelen, a kinek
nője nintsen (CorpGramm. 317). A kik nőtelenek s eseléd nél-
kül valók, a császár útjában lévő palinkokba osztjuk (MonIrók.
XV.606). Az előtt nem voltak szabadosok, nőtelenek némelyek
bemek (Gér: KárCs. IV.308). A nőtelen személyek ne bírság-
gal, hanem veszőszózzel büntettessenek (Bod: Pol. 66).

Nőteleniség: caelibus MA. lediger stand, uneheliches
leben PPB. Nőteleniség, özvegyiség: caelibus PPBl. Parau-
sollyák a papoknak a nőteleniséget, a barát életet felette igen
magasztallják (Mad: Evang. 116). A nőteleniség félől való pa-
rancsolat (Czegl: MM. 247). Nem csak a sz. irás ellen gyűred
tehát a bűdös sárt, mikor a papok, jesuiták, apácák nőte-
leniségekért sároszsz, hanem a régi concilium ellen is (Matkó:
BCsák. 33). Az egyházi személyek, kik fogadást tettek a nőte-
leniségre, ha bagzani indulnak, isten átkában élnek (Pós: Igazs.
I.533). Az jó feleségre mert nehézz szert tennem, jobb nőte-
leniségben örökké maradnom (Thaly: VÉ. II.165).

Nőtelenül: [vacue; unverehelicht]. Tovább is nőtelenül
éljek, vagy megházassulván feleséget végyek (Thaly: VÉ. II.164).

2. NŐ (felneue BécsiC. 244. neuð MünchC. 76. newðk MA.
nőhess Tof: Zsolt. 738. nőil Lipp: PKert. 88. novi MedLat.
494. nyð Gyöogy: MV. 64. nyöltek Fal: UE. 403): **1)** alesco,
cresco, oborior C. surgo MedLat. 494. wachsen PPB. Vala-
mennyett new ez zorzett, mendenconon lezec kez elshgeben
meg segellenem (EhrC. 79). Az madarak az bodog Ferencz-
tewl zerzet fezekben fyaztatnak nala es newnekuala (145).
Lassatok a mezőnek lilomit, miképpen nőuec (MünchC. 24).
Egebi esek a io földbe es ad vala felkelő es neuð gimóitőzt
(76). Ez palma fa yghen nag magassan nő hazual (ÉrsC. 176).
Ű nagza szarnya alatt nőttom ennyre, az ny vagyok (LevT.
1.61). Eppóliőnk es nőuőnk az iolan (Mel: SzJán. 400). Had-
gyátok mind kettőt aratásig nőnyi (Pázm: Préd. 292). Porha-
nyós és ritka földbe könnyebben nőnek ruta, foghagyma (Lipp:
PKert. I.8). A kőkény későn jön ki és nőll (13). Nem bagy-
tatott annyira nőni az restantia (RákF: Lev. I.481).

[Szólások]. Nem ajakán nőtt, hanem szivében gyökerezett
szókat mondgyon (Pázm: Préd. e2). Horihogas padláb, polhán-
kán nőtt nyalka, lám oly mosdott a száid, mint a szarka farka
(Thaly: VÉ. II.256). Ezek nagy tisztekre nőltek, mint hogy

vagyon hozzá fogható eszek (Fal: UE. 403). Leányai jó pácza
alatt nőtt erkölcsökért kedvesek (GyöngyD: KJ. 361).

alá-nő: [deorsum cresco; herabwachsen].

[Szólások]. Alá nő ő mint az őkdör fark, nem fel: peius
Babys tibia canit (Decsi: Adag. 139). Alá nő mint az őkdör fark
(Czegl: Japh. 142).

alatta-nő: succresco C.

által-nő: [nascor; durchwachsen]. Valami szedery által nőt
az esuenyen, abban ackattal (Helt: Mes. 364).

be-nő: 1) increseo, ingerminor MA. hineinwachsen PPB
Mely föld tövissel, kóróval benőtt, elboytosodott (MA: Scult. 234).
A gyömbér a földbe három vagy négy tenérmire nő be (ACsere:
Enc. 245). **2)** [convestio; bewachsen, unwachsen]. A kinec a
szőr be neu a szemét, io vele mosni (Mel: Herb. 96). A dudva
benyölte (Gvad: Lev. 34).

égybe-nő: [concreseo; zusammenwachsen]. Jsten-ember'
egyben nőtt szó (KCsipl: Woll. Előb. 8).

égybenőttképpen: [re; konkret]. Az bűnnek nevezetin
egybenőtt képpen az a dolog, a melyben vagyon a törvéntel-
enség, avagy elvontképpen csak az törvéntelenség értetik
(KCsipl: Woll. Előb. 70).

fől-nő: 1) excreseo, accresco, inobscio, progermino C. [anf-
wachsen]. Igyenesen fölőuő csima: thyrus C. Ha azokat akar-
natoc varmatoc, miglen felnőuec, meg aggitoc (BésciC. 2). Alkota
isten borostánt és felneue Ionasnac foiere (244). A tönissec
felneuec (MünchC. 37). Hagyatok monno fielt fel newny az
aratsyik (JordC. 395). Gonoz zokasban newltek föl (ÉrdyC. 27).
Fel new tek mezőknek fay: saturabuntur ligna campi (KulesC.
251). Nimell mag az tönissecnek közibe esek es fel nőuek az
tönissec (Sylv: ÚT. 154). Miglen a gyermek király felnyue
(Helt: Krón. 94). Egyik föl nő föl singure magassagon (Mel:
Herb. 38b). Akkor felel meg, mikoron felnő (Erasm: Erk. 45b).
Halmoknak föl nőtt magas hegyei (Herv: HÖszt. 4). Egy kő-
sziklán felnőtt kis kastélyka látszik (Thaly: Adal. II.351). **2)**
[contego, convestio; bewachsen, überwachsen]. Tővis fel-nőtte
gazos mezők: horrent *situ campi PPBl. Ha nem kapáltatic az
szőlő, az gaz felnevi (MA: Bibl. II.7).

fölnövés: [incrementum; wachstum]. Az Ezbugai Istuan
gyermekinek a mi segeczegol lehet, kerlek titeket legyetek,
oltalmaztatok az ű fel newesek kort (Radv: Csal. III.91).

el-fölnő: [contego; bewachsen]. A víznek közepin ott nagy
sziget vala, a sziget sok fákkal mind el-fölnőtt vala (RMK.
IV.138).

ki-nő: excreseo, enascor MA. auswachsen PPB. Az élő
faknac levele lehullanac és vjobban kinőuec (Com: Jan. 21).

ismét-kinő: repullulatio C.

kinövés: [exrescentia; auswuchs]. Húsak ki-növése, tsü-
tsoredása: sarcoma PPBl.

még-nő: cresco, concreseo, accresco MA. adolesco; aufwach-
sen, hervorwachsen PPB. Egy mas akaragyabol, myerth ha-
ywnk es zakalwnk igen meg nőth wala, haywnkat megl eretzők
(TelC. 282).

nőttön-nő: [celerrime cresco, continuo augesco; rasch
wachsen]. Nőtön nő az mi szüfűnek kemensege, az testnek
es az őrdőnek remensege (Born: Préd. 9). Ezen az fűzőn az
pokólnak kinnyait, kik miunduntalan nőtön nőuek, meltan ert-
hettyűk (Lép: PTük. I.325). A veszély nyöttön-nyől (Kőnyi:
HRom. 10).

őszve-nő: crescere MA. zusammenwachsen PPB. A husal egyben tekeredet, gyűlt és őszve nőt évből apró mürigy lézen (Com: Jan. 60).

rëa-nő: adnascor MA. anwachsen PPB.

Nődögél: succresco, acerresco, augesco MA. allgemach wachsen, zunehmen PPB. Az hívek az hitetlenekkel edgyütt nődögelnék s laknak e világon (Szatlm: Dom. 172). Az léleknek nődögelni kezdő színes kedvét az hirtelen röpülő kárvalásnak kő essője zápor nődögélre még hírtében lecepfüll (Czeg: Enoch. III 12). Az evel az erdőkn a nagy fáknak odvaiban rejtezik és ott nődögél (Misk: VKert. 234). A sál-diszó mikor malatozni akar, a hasát össze szoritja, hogy fiait megkésleltesse és memél tovább késlelteti őket, mind inkább-inkább nődögelnék (242).

ki-nődögél: [excreasco; auswachsen]. Imé az féc, fűvec kezdne lassan lassan ki nődögelni (Born: Préd. 239).

Nevéd-ik: [cresco; wachsen]. Ez esmeret is mi bennök nevedik az vrnak lelke által (Kár: Hal. Qüj).

Nevédékény: [adolescens; heranwachsend, jung]. Nevedékény, ifjatska: adolescens; nevedékény ember: homo *adolescens; nevedékény leányok: *puberes filiae; nevedékény olaj-fátska: radiolus; nevedékény apró gomba: *infans boletus PPB. Az szomermességnek szükseg főkeppen az nevedeken ifjú emberekben talatni (Pécsi: SzükK. 99). Kinek Rhédei Ferecztl maradván egy nevedékény és jöreménységű fia (Szal: Krón. 73). Az emberben a nevedékény és érzékény életnél és tselekedetnél bősfilletes az okosság és értelem tselekedete (Pázm: Préd. 630). Szükseg volt, hogy a nevedékény ifiak ruhája es saruja vélek edgyütt nevedeknék (793). Nevedéken ifiúhoz illik az halgatás (Com: Vest. 58). Nevedékény édes gyermekeinkel egyetemben (Mey: 6.Jaj. IV.16). Az nád türedéken, noha nevedékény (Zrínyi. II.131). A várasnak minden férfiú és leány gyermeki és nevedékény ifiai az egerek után indítlanak (Lászy: Krón. 244). Alkalmatos még a menyői téjre, mivel nevedékény, imég az harchoz gyenge (Thaly: Adl. I.25). Igazgattatni kell tehát, mint a nevedéken fának (Csúzi: Síp. 11). Csak nevedékény koriban adták vala az szegény Baresai Jánosnak 1761 (Házánk. II.54).

Nevédékénység: adolescentia PPB. [junglingsalter]. Az benne lakozo bölcsheseg az testnek nevedekensége szerint napról napra bemebben ielengete (Tel: Évang. I 226). A testnek nevedekenségéhez képest (II.377). Mind az két életnece idűnsöges nevedekenséget kenamya (Pécsi: Apost. 2). Hogy életnek zengéjét és ifiúságának nevedékénységét a gyermekek nevelésének oktatására például adná (Pázm: Préd. 194). Sohml nem szolgáltat néki az föld nevedekenségre való éltető nedűsséget (Bal: CsIsk. 219).

Nevekéd-ik: cresco, procreasco, glisco C. augesco MA. wachsen, zunehmen PPB. A hol a bñm nevededik, ott a büntetés is: *crescentibus delictis exasperandae poenae PPB. Nem illik te országodna, hogy gonozban nevedekéggek (BécsiC. 56). Boitorian es koro nevededik ő oltarokon (195). Az bodog Ferecznek zaiabol nevedeked egy arany kereszt (VirgC. 85). Ey vele nevedekedvt vala az irgalmasság (DomC. 97). Az tengernök vye nevedeködyk tyzen evt seingeth (ÉrdyC. 7b). Vilyak Jesusnak nevedeken nevedekögyetök (61). Akoron nevedekie az testnece kevansága (DebrC. 232). Az isteni kedv tñ bemegek nevedekéggek (Sylv: ÚT. III.119). Nevedekögyel soe ezerszer valo ezerig (Helt: Bibl. I.2). Fel kezdés latni, fen lepi, mibent nevedekie marlad (Born: Préd. 397). Kiből egy ekes virag wyionnan nevedekie (Born: Ének. 2). Az kő falna eppülése nevedekie és elő mégyen (Kár: Bibl. I.430). Az barátoc nevedekette, gyuropotanna (Mon: Apol. 262). Az istennece beszéde

nevedekik vala (MA: Bibl. IV.119). Valami tñzet fog magában, az először nevedekik, azután ég (Com: Jan. 8). Nevedekik a megbántás a megbántatott személyre nézve (Illy: Préd. II.480). Pozson nevedekik, Buda roppant lézen (Orczy: KöltSz. 206).

edgyütt-nevedekedik: concresco, congermino C.

elő-nevedekedik: [enascor, progermino; hervorwachsen]. Ugy mint az buza szemece, ismét elő nevedekünc (MA: Scult. 212).

föl-nevedekedik: excreasco, increasco, adolesco C. [aufwachsen, steigen]. Esben felnevedekéggek en taneitasom, follon, mikent harmat, en zep bezedem (DöbrC. 251). Az tewezykek fel nevedekden meg foyttaak híket (JordC. 393). Nemeely az magok közzöl felnevedeködweden hoza harmincz gymelchöt (ÉrdyC. 644b). Felnevedeködtete az wr isten a földből mindenféle lát (Helt: Bibl. I.a3). A gyermek fel nevedekünc es lakék a pusztaba és jó lödüne löu (I.3). Felnevedekünc a gyermek (J2). Az keresztienek es meggiarapottak es fel nevedekedtek az hitben (Mel: SzJán. 243). Az ifjúnevény, melly tiközttetece vagyon, te ellened fel nevedekie (Kár: Bibl. I.184). Az kaka fel nevedekie é sár nélkül (516). Az nem akar a vala az Catilinahoz menni, feluen az ő fel nevedekie mostoha fiátal (Deesi: Sal. 12). Fel nevedekett vízee (MA: Bibl. I.195). Az Jordán vize mint egy nagy hely fel nevedekie (Alv: Post. I.250). Hazugságoknak asztagát felnevedekünc látod (László: Petr. 83).

ki-nevedekedik: subnascor C. enascor MA. heranwachsen, entspringen PPB. Megiaraat ki nevedekünc: continuo exorta sunt (Fél: Bibl. 21).

mög-nevedekedik: excreasco Kr. [anwachsen]. Megh nevedekünc es sokasvian az nep Egiptomban, az kyal kőröl veve az my nemzetünketh (JordC. 728). Meg nevedekünc az zendelet az nep kezvöt, istenek zent embere monda (DomC. 108). Mert essov ees vala, vízeknek ery, chergetegy jgeen megnevedekünc (120). Gonosagok meg hatalmaznak ees byneknek mynden nemzely meg nevedekünc (ÉrsC. 527). Meg nevedekie az éhség Egyptum földében (MA: Bibl. I.39). Naggya lök es meg nevedekem minden királyoknak felöte (Lép: PTük. III.156). Az tigris igen nevedekie fogattathatik meg, főképen la már dorekason megnevedekett (Misk: VKert. 85).

nevedekünc-nevedekedik: [celeriter cresco; zusehends wachsen]. Ha meg nem zivütnik, hanem kised nevedekünc mint a mustár nevedekünc nevedekünc a jóban, végre égig nevedekünc (Pázm: Préd. 330). Nyárban minden fele állatok nevedekünc nevedekünc, irten irtnek (Mik: ÖrökÉ. 166).

nevelten-nevedekedik: ∞ Nevelten nevedekik a szomorúság (Lund: UjSegits. I.403).

Nevedeköddögöl: [sensim cresco; langsam wachsen]. A test nevedeköddögölén, az elme módjával gyakoroltatodaglyllyék (ACsere: Enc. 172).

Nevedekünc: auctio, incrementum, accrementum C. erementum MA. wachstum, das zunehmen PPB. Imaduan az fratereknek es az zertnek haznalatyært anyag nevedekünc (Így) (DomC. 194). Vala my kezzy mwkalkodasban foglallya ember ennen magaath, clezer termezettnek yndulattyært, masodszor nevedeküncseerth (ÉrdyC. 394). Semmi az plantalo, hanem istene az örö, az ki az nevedekünc adgia (Fél: Tau. 330). Az en tiszteseget az en atyan fiaínece tökellenes nevedekünc (Zvon: Osianđ 218). Moses könyvet irt az isten anyja mint egyházának nevedeküncéről (MA: Bibl. El3b. 1). Megfojtja zent a tövis a nevedekünc és gyümöczözést (Mey: 6.Jaj. III. 36).

Nevel: nutrio C. facio crescere MA. augeo; wachsen machen, erzielen PPB. Irgalmazik ennekem, ki tegedet nevedekünc (BécsiC. 89). Az embör zületic es nevedekünc (NaryszC. 258).

Teycewel neweleo fyaat (ÉrdC. 660). Tegyed meg kedvel es maganak nagya nevel (ÉrsC. 462). Az en keserőségömet naprol napra neweled (TihC. 26). Teiet neuely, rásztat, mely fiaiást gyogyit (Mel: Herb. 10). Orszagydban az istennek tisztessygeth newelhesd (Ver: Verb. Előb. 4). Az környül metelkedesben gyenge bördczket is meg nyuzatta es arra mast es wyjat neuelt (Born: Préd. 63). Hust newelek ti raytatoc (271). Neuelyed hitünket te szent igedben (Born: Ének. 60). Istennec fiait neuelyetök belőde (Tel: Evang. I.218). Az pusztá hitot daykazuán es neweluen (Mon: Apol. 306). Az dio hamviat ha fa oláiban habarod, hait nevel (BeythéA: FivK. 26b). Minden építés heába való, mellyet isten nem nevel (Pázm: Préd. 2b). Az tyk nem sok bajmoldással newelvetik (Lép: PTük. L302). Ústőde avagy csesztett hosszu haj, mellyet a németec viselne, newelne (Com: Jan.) Neveld magyarokra ő haragos mérgét (Zrinyi: ASyr. 23). Füleki főisztet akkoron visele, holott vitézsége szép szárnyat newele (GyöngyD: MV. 1).

föl-nevel: edubo C. emurio MA. erziehen, ernähren PPB. Illyen ruhak illetnek zeretes azzoniokat, nem dragalatos poztok, vekoni fedellel fel neuelt kontiokal (VirgC. 149). Mynd ez may napk egezzen fel neuelt (MargL. 59). Ffel neweltettem ezen varasban: nutritus in hac ipsa urbe (JordC. 780). Az oltaar előt, hol azzonywnk Maria ffeel neweltetőt vala, nyakaat vagaak (ÉrdC. 628). Eeltete feldnek helyen engemeth zerze, eeltete vyzen feel newele engemeth (KulesC. 43). Geyza tudos egyhazi nepenece keze alla ada ő fiat, hogy aszt fel newehéce (Helt: Krón. 27b). Hogy az ur isten felnewelt bennetek, minden gondviseléstekre igyekeztem (LevT. II.80). Az melly főlnek joszaga kevesb érd volna, pénzsel szokta fel newelni (Ver: Verb. 136).

fölnövelés: nutritio, educatio C. erziehung PPB.

fölnöveletlen: imeducatus; unerzogen PPB. Felneveletlen gyermekek (MA: Scult. 1003).

fölnövelő: educator C. erzieher, ernährer PPB.

ki-nevel: exerescere facio MA. anwachsen machen PPB. Mikoron az fige-fa ki neweli leueleit, közzel vagion az niar (Fél: Bibl. 77).

még-nevel: emurio Kr. [augeo; wachsen machen, vergrößern]. Alazatosag ewtett meg zentely uala es ysteny anyadekokban meg neuely uala (EhrC. 71). Nemykoron zent Damaucos atyank zakalat meg neuely vala (DomC. 30). A frynyunk gyalazattarya vagyon, ha hozzu, meg neuelt haynal lend (Konj: SzPál. 164). Ad nekem a te fiadat, én gondot visselec rea es meg newelem (Helt: Mes. 333). Meg newellec es meg sokasitalac tégedet (MA: Bibl. I.46). Meg newelik hajokat, szakálokát (Sam: Agend. 187). Bünöktül megnewelt vizár (Zrinyi I.40). Isten meg neweli minden szerenchédet (93).

növelten-növel: [continenter augeo; stetig vermehren]. A ragadozást, hamisságot, gyilkosságot es minden gonoszságokat newelten-neweli (Pázm: Préd. 1222).

Növeldeggől: [augeo; vergrößern]. Mind-addig neweldegel bennünket, míglen az istennek tellyességére jutunk (Komár: Imáds. 88).

Növelés: 1) augmentatio MA. [vermehrung]. Az báluány imádásnac newelésére a tudatlan embereket a mester embernece tisztesség kénánása indította (Kár: Bibl. I.644). 2) educatio MA. erziehung PPB. En idegen földlen newelése meghozvla (Nyirkállai). Feltartás, newelés: educatio PPB. Gyengén newelással az gyermekek megvesztegetődnek (MA: SB. 141b).

gyermek-növelés: [educatio liberorum; kindererziehung]. Nem szöllok arról, a mire kötelesek a szülék gyermekek newelésében (Pázm: Préd. 1125).

has-növelés: cura abdominis Kr. [bauchdienst]. Az eretnekeknek hasnewelés minden dolgok (Pázm: Préd. 295).

Növeletlen: imeducatus, impuber, nondum educatus MA. unerzogen PPB. Fel nőt fia, de nem az neweletlen (Ver: Verb. 101). Ha az atya neweletlen fiait az fele személyeknek hagyna testamentumban, kik hitiszegettek (193b). Növeletlen idejű gyermek: puer illegitimaee aetatis (289). A ki jó erköltsben akarja newelni magzattyát, szükség, hogy annak maga-viseléséből gonosztságot ne tanulhasson neweletlen gyermekek (Pázm: Préd. 198). Tisztartókat jókat rendeljenek az jó turok, mivel neweletlenek lesznek az árvák (Gér: KárCs. 207).

Növelget: [educio; erziehen]. Anyámuak méhében ismértél es midőn omét kihoztál, csudálatossan newelgettél (Balog: Tem. 7).

Növelit: ∞ Az mire néz, éltet es newelit (Gvad: Nót-Test. 91).

Növelked-ik, növelkészk-ik: [cresco, augeo; wachsen, zunehmen] A mit köldökén magához szíhat anyya véreből, azon sindik es newelkodik a gyermek (Pázm: Préd. 67). Az isten igeio fusson, newelkődgiec es beuöllön (Zvon: Osiand. 4). Reménységünk igen newelkösök (Zvon: Post. II.245). Newelkodik tövis közt lilium (Czegl: Dág. II.209). Kételkedésem inkább newelkodik, nem hogy kisebednéce (Dial. 8). Mehmet az keresztényt nem esmeri vala, mert ő newelkodik mindenkor udvarban (Zrinyi I.45). Kinék van jó felesége, tisztossága s hire-neve, newelkodik (Thaly: VÉ. II.211). A mint Krisztus newelkedett malaszittal, ugy eotet kell követni (Ily: Préd. I.4). Igy newelkodik az alamisna (441). Bernard, a ki nemes udvarban newelkedett, magára vállalta a dolgot (Fal: TÉ. 645).

égyütt-növelkodik: congermino C.

még-növelkodik: [augeo; anwachsen]. Az gazdagsagoknak ndök nyeldeküle vagyon, meg newelkedet az fővsenség (Zvon: Osiand. 64).

növelkedten-növelkodik: [magis magisque augeo; immer mehr sich vergrößern]. Az kinök mindenkor newelkédten newelkédnek (Lép: PTük. I.342).

Növelkedés: 1) [augmentatio; vergrößerung]. Adgyon gyarapodást es ioban való newelkedést (Born: Préd. 408). A hideglelésnek newelkedése es apadás vagion (Com: Jan. 58). 2) [incrementum; wachstum]. Magzattyokat newelkődésekben zabolaban tarezác (Zvon: Post. I.192).

Növelő: 1) nutritor C. educator PPB. [erzieher, ernährer]. 2) [augens; vermehrend]. A tüben es élő fában ezec newelő lelec az az erd uagyon (Mel: ATam. 64b). Szapora newelő esső (Mel: SzJán. 351). Őh ti fejünk felett forgó magas egek, sűrű bánatinkat newelő fellegek (Thaly: Adal. I.58). 3) [novellus; jung]. Kellemetes lezen ystennek zarw ees kerem newelew borywnak felette (KeszthC. 172).

bor-növelő (hó): october. 1650 (KBécs. 19b). 1652 (KNagysz. 23b).

haj-növelő (fű): cuscuta; filzkraut Nom. 87. A pásintos fűhöz számlálatnac: tik hur, kakuk törjék, haj newelő fű (Com: Jan. 24).

hús-növelő: sarcocticus PPB. [fleisch ansetzend].

sér-növelő: [cerevisiae coctor; bierbrauer]. A sernewelők sert newellyenek jó magból es jól megh főzzék (Web: Amul. 20b). Szinyei Miklósné aszszonyom udvarházát, ser newelőt, abban lévő ser neweléshez való eszközeit elhordották (OrszGy. 257).

Növendék: 1) novellus, succrescens MA. [herauswachsend, jung]. Vettetic a földben newendec test, támad fel lelki test

(Helt: Ujt. Xs). Nevendéc vesszőszöcke vagy óltó ágaczká (MA: Scult. 490). Szép nevendék cedrusok (MA: Zsolt. 150). A Krisztusnak mi érettünk nem nevendék gyermek, hanem közép idejű ember korában kellett megölettezni (Misk: VKert. 209). Ha kőrmők kőzé kaphatják a nevendék urtit, elragadják, mint a keselyűsas maga fiát (Fal: NU. 324). Minden kínálásra ugy enged mint a víz, hajlik mint a nevendék vessző (Fal: BE. 573). **2)** [sureulus; schössling]. A fiatal nevendékeket és fattyú ágakat martiusban ültetik (Lápp: PKert. III.112).

Nevendékény: novellus, succrescens MA. [heranwachsend, jung]. Az wrakat nem haythat arra, hogy az ő szegeny neundeneken iobagynac timlo aruakat neuellenec (Born: Préd. 398). Az nevendekôn embernecc nincsen illendő ideje az nemzesre (Prág: Serk. 650). Nevendékény leányzó (GKat: Válts. 1.624). Ez ország igen nevendékény ország (Komár: Imáds. 112). Szülék ékességi, nevendékény iffiak pogánytul raboltattak (Paskó: ESir. A3). Ifjacska, nevendékény vagy (Bethl: Élet. 289).

Nevendékénység: succrescentia, adolescentia Kr. [das zunehmen, vermehrung]. Mezzei virágoe, ackie tsac a földből

vessznee nenendékenséget (Kulcs: Evang. 489). Ez a kőzónéges kenyér testé és uérre ualoztatuan, életet es neuendékenséget ad a testeknecc (Tel: Evang. 1.488).

Nevendékös: [nutriens, alens; nahrhaft]. A regi romai edes anyátul ilyen nevendékes teiet szopuak vala a fiak (Czezl: BDorg. 5).

Névés, növés: 1) [incrementum; wachstum, vermehrung]. Az bűn neueseth az satan es az emberek mielic (Mel: SzJán. 549). Az vesszők a tőkeből uonszác az neuesseget es az neuesre es termesre valo erőt (Tel: Evang. 1.312b). Tsak isten az, a ki nevést ad a magnak (Pázm: Préd. 1251). Tővébül ki-dül liliomszál, mely szép növéseben tavaszi mezőn áll (Zrinyi 1.165). **2)** [germen; sprosse]. A bimbókat, új növéseket nyesegeti (Com: Jan. 71). **3)** [excrecentia, tuber; auswuchs]. Ha lovadon szőmőtső avagy egyéb növés vagyon (Cselh: OrvK. 48).

Növetény: [planta; gewächs]. A kenett kerék is fordúl gyorsabban, nő a növetény is, ha öntözik jobban (Gyöngyl: KJ. 375).

NY.

NYAGGAT: [crucio; martern]. Mint az éhes farkas a prédát szaggatta, úgy egy a másikat vágta és nyaggatta (Kónyi: HRom. 124).

NYÁJ: grex C. MA. herde PPB. Teegyen aldozatot egy kost, ky zepletelen az nyaybol (JordC. 55). Ne akaryatok felny kysded nyay (571). Ne akaryatok feelnny kysded nay: nolite timere pusillus grex (ÉrdyC. 155). Vala tavul ő túllök sok úy diszno (Sylv: UT. L13). Mind az egezz nay tarkakat ellic vala (Helt: Bibl. LP). Az ő nyaiyoc mellet eiyel őrizuen vigyaznanac (Born: Ének. 13). El szeledemec a nyaynac iuhai (Kár: Bibl. III.27. MA: Bibl. IV.28). Disznoknak legeltető niaiok: grex porcorum pascens (Fél: Bibl. 12). Az testnek gyengeltetésére eresztették sok dologban az ő nyajokat (Pázm: Kal. 49). Azoknak seregekből, nyajokból valóc a barbélyoc és patikárosoc (Com: Jan. 175). Öve mellé vagon aggatva ruhája, sereggel körüle nimfáinak nyájja (GyöngyD: Cup. 590). A gyenge nyáj körül most forgolódnak, mert már a nyáj körül mások is forgódnak (Thaly: Adal. I.25). Csak fülbeggyel balván a Mesiasnak születését, ottan elhagyák nyajokat (Csúzi: Síp. 685).

barom-nyáj: [pecudes miores; vsehherde]. El praedáltác az barom nyaiakat (Zvou: Post. I.146). Csak barom nyajadat sem bizod tudatlan pásztorra, hát ez szép respublikát (Alv: Post. I.225).

disznó-nyáj: [grex porcorum; schweineherde]. Valamely disznó-nyájából tízed esik, egyet ád tízedben (Gér: KárCs. I.299).

fele-nyáj: [partes, secta; partei]. Hogy így legyen sorsom, azt sohasem littem, magam feleenyájam hogy így bánjon velem (Thaly: Adal. II.259). Hogy pedig a mi feleenyajunkat se sért-sük meg (Nyr. VI.363). Erős dardájával sokat földre vere, maga feleenyája véreben heveré (Kónyi: HRom. 52).

juh-nyáj: oviaria C. MA. scabéferi PPB. Az juh nyáj mellől hívá szolgáját, nem utálá szegény állapattját (MA: Bibl. V.37). Sok-féle cselédem volt, csordám és sok juhnyájaim (Derk: ŐÉlet. 38).

Nyájacska: [grex parvus; kleine herde]. Táborba szállának az Izrael fiai, amazokhoz képest miút ket kicsiny nyájacska (MA: Bibl. I.328).

Nyájanként: gregatim C. MA. baufenweise PPB.

Nyájas: 1) [confertus; dicht]. Az zent atya cudalkodyk uala madaraknak zepsegerevel es nyayas sokasságokrol (EhrC. 140). Ki-választani egy juhót a nyájassából: sűrűjéből (SzD: MVir. 452). **2)** favorabilis Nyirkállai. blandus, comis, festivus, affabilis C. facundus MA. honestae consvetudinis studiosus; freundlich, lieblich, holdselig PPB. Vadnak nemelyek, kyk nem nyayasok, nem ekesen bezellek (CornC. 158). Emlkezeyetek

megh thy eletteitök-yarokrol, kyknek megh tekeenthwen hv nyayas eeletöket, kövessetek ez zent lytet (JordC. 828). Ez ifiv nyayas vala az zent Bernald zerzeteuel, gyakorta kery vala vr istentől, hogy ő neky engedue meg halny zent Bernald zerzetben (DomC. 210). A sido neep ő felsegenek tulajdon es niaiás nepek (DebrC. 97). Nyayas baratsag keppen zolt (ÉrdyC. 663). Az vtolso capitulomba nemynemw nyayas dolgokath yr (Konyi: SzPál. 122). Ne vtáld meg az nyáiás köldust (Decsi: Adag. 38). Kedves, édes és nyájas beszélgetése (Com: Jan. 111). A kedves és nyájjas társaság a bánat üzésre nagy alkalmatosság (GyöngyD: Char. 355). Nyájas beszéd nálla gyorsaságos (Felv: SchSal. 38). Bátor légy, udvari és nyajos, senkivel igen szoros barátságot ne köss (Fal: NA. 218).

Nyájasan: blande, comiter C. blanditer, facunde, affabiliter MA. lieblich, freundlich PPB. A nyájassan beszélgető orator, valamenyszer beszelleni fel-áll, önnön magát bé szüli (Com: Jan. 161).

Nyájasit: blandifico MA. [durch freundlichkeit verbiuden].

Nyájaskod-ik (nyasskodny EhrC. 133): **1)** [conversor; umgang haben]. Ezek az en atyamyay eluen egy ygyewuen és nyayaskoduan alazatot (EhrC. 114). Ez legyen az mennyey yozag, az ky fewldewnnnet lelket tezen menyben angyalokual nyasskoduy (133). Ugan nyayaskoggal mend teiddel: ita cum tuis omniibus converseris (BécsiC. 22). Naiasskodnac uala menéec repesőy: conversabantur volucres (136). Ők Galileaban naiasskoduan, monda azocnac Jesus (MünchC. 46). Nyayaskodának az anya zent egyházban (JordC. 747). Naiasskodie vala es bezel vala az angállal mikeppen anával (DebrC. 274). Test zereut ez föld zyneen eel vala, de zywe es lelke zereut nyayaskodyk vala vr istennel (ÉrdyC. 648). Mikoron azért Jesus hozzá fogadnája a bünösöket és vélek nyáiasskodiejk (Tel: Evang. II.463). Az iámborok iámborokual szoktak nyáiasskodni (Decsi: Adag. 74). Ha magát nem isméri, véle egyyütt nem lakhatik, nem nyájaskodhatik (Pázm: Préd. 63). **2)** blandior, comem me praesto MA. schmeicheln PPB. [sich gefällig zeigen]. Nyaiasscoduan: familiariter (NémGl. 306). Az ismeretleneknek ne hizelkedgyél, nyájaskodgyál, hogy tégedet koréteni ne vélylenc (Com: Jan. 206).

Nyájaskodás: 1) [conversatio; umgang]. Mely zer tartas legyen az nyayaskodásban (VirgC. 134). O illus, een zyvem legen teneköd örök lakodalm es nyayaskodasom legyön neköd kellendő (WinkC. 259). Az er nyayaskodasa egy nemev nemev regula zereut tartatyk vala az idevbely sororoktevl (MargL. 60). Zent Pal epystolaya, kyth yrth az Cristusnak el yeweseről, zyleteseről es köztwnk nyayaskodasarol (JordC. 797). Ymaran a ny nyayaskodaswnk mennyekben vagon: iam conversacio nostra in caelis est (ÉrdyC. 29). Hogy ez világi lean baratinc nyayas-

kodasauval valami zeplőt ne vonna, inckélködec ez vilagot elfutnya (TelC. 1). Lakodalmokkal, játékkal és egyéb nyájaskodásokkal vizagaltta magát (Pázm: Préd. 146). **2)** blanditús, affabilitás MA. freundlichkeit PPB. Latvan mindenkincc nyajaskodasat es lelki io zandokat, cödalja vala ő életöket (NádC. 404). Az ew zent testeth kenetwel megh kenyed, yo nyajaskodásokkal megh kenyed (ÉrsC. 62).

Nyájaskodat: [conversatio; ungang]. Kezdé gondolni önmésségének özséget es ő férmeccségétől foguan valo io nassakodafat (BécsiC. 91).

Nyájasoecska: blandiculus C. blandulus MA. lieblich, freundlich PPB.

Nyájasság (nyajassag DomC. 109): **1)** conversatio C. [societas; ungang, verkebr, gesellschaft]. Bodog Ferencz ew baraty kewzt ew nyajassagatt yellenty uala (EhrC. 101). Mi zentseges attyank ew gondollattat vr ystenbe vetette uala es nyajassagnak zokasat ewnbenneten (135 143). Ith ez nagy puztaban lakozzól, lol semmi emberi nyajassag nyneben (TelC. 280). Ne legyen igben kemeny nyajassagod, sem gyanos bezellesyd (VirgC. 134). Megh czwffolyak az ty yo nyajassaghtokat Jesusban: infesti sunt vestrae bonae in C. conversationi (JordC. 85). Sokagy ele zent nyajassagban (DomC. 109). Hog meg ne bontatue az isteni dicsheretöcbe, ő magat el vonzia vala emberecnek niájassagatol (DebrC. 273). Tyz zyzeket kyldenok neky nyajassagara (ÉrdyC. 591b). Szépen szol barattyanae eteli nyajassagaban (Born: Ének. 172). **2)** comitas, affabilitas, festivitas C. blanditus, blandimentum, blandiloquentia, faecundia MA. [freundlichkeit, gefälligkeit, schmeichelei]. Barátságosság, nyájasság, közrendhez ereszkedés: popularitas PPB. Wtalanwy nynden ez wylagy hyzelkedeseketh es el rekkenlhw nyajassagokath (ThewrC. 226). Lellá halalba esik, valaki nyájasságból, kedveskedésből megrészegszik (Pázm: Préd. 222). Az tiztesseg az erkölczöiknek niájassaga es emberseges volta (Érasrn: Erk. 2).

embér-nyájasság: philantropia C. [menscheliebe].

Nyájasságos: **1)** [familiaris, comis; freundlich, leutselig]. Nyajassagus bezed: familiaritate dicens (NémGl. 380). Zent Janos zerette az aldót Jesusth eedesseeges es nyajassagos zeretettel (ÉrdyC. 368b). Heeted erwömök leszen az zentöknek nyajassagos tarsassagokban (605). **2)** [facilis, vitae socialis appetens; leichtsinnig, gesellig]. Fussunk a hiasügos dicösögetől, a mi jövainknak nyájasságos elpredálójától (Illy: Préd. II.213).

Nyájast: **1)** [comiter, affabiler; liebevoll]. Mykoron nyajast bezelettek volna mynt barant barattyawal, megh ysmeree az wrlyw, hogy ifellyob valo zemeel volna emberneel (ÉrdyC. 509). **2)** [conversans; verkehrend]. Nyajast lakozom hw velök Galyleaban, mouda hw nekyk (JordC. 408).

NYAK: cervix, collum C. MA nacken, geniek PPB. Kakas nyakán-való nagy tollak: *jubae gallinaeum; a toll ékesíti a nyakat: collum *coronati pluma; a nyakát veri a haja: comae *flagellanti colla PPB. Az madurac kezdec meg nyitny orrokat, ky nywytany nyakokat (EhrC. 140). Ketcör éapu ő fiaikat es elmetné ő foiet (BécsiC. 38). Kellemetesb neki, hog malomkő köttesec ő nukara es tenger fenekembe meröltesec (MünchC. 47. JordC. 409). Az wkwír ki vonza az ő nyakat az igabol (VirgC. 92). Év reayok sentencia adatuán, mynd ketten egyetemben nyakokat vagak (CornC. 368). Nákara ég sag fivent köthenek (DebrC. 569). Ky vyueek nyak vaglwy, hogy nyakat levágják (ÉrdyC. 153). Arany lautzote vete nyakaba (Helt: Bibl. IV.3). Gerendákat fokról nyakokban le hanyanac (Göres: Máty. 18). Verd mind addig hátamat, nyakamat, hogy a te akaratra megh-laiacsam göresösségemet (Pázm: KT. 354b). Kóvér nyakoc ezac fel nem pattan (MA: Bibl. V.8). Mjgd hogy

az arkanak közepire jutanak, az nyakokat-is fel eri vala (Forró: Curt. 157). A nyaknac hatulso része nyac szirt, nyac esiga (Com: Jan. 48). Nyakban kötöt babonás orvosságoc: amuleta (174). Megragadozák karjánál, nyakánál es övénél fogva (MonIrók. VIII.373). Ezek a szép nevek mind reá illenek, mint császír nyakában az aranyláncszemek (Thaly: Adal. 119). A battyunak boszszú sugár nyaka vagyon (Misk: VKert. 327b).

[Szólások]. Magassan költ nyakán fejét alá bajtja (Zrinyi: ASyr 41). Nagy sok templomokat oltalmul rakattál, sok nyaka nyirt embert oda onzollottál (RMK. II.194). Azért jöttünk, hogy nyaka-nyirett papokat ezután nem akarunk tartanyi (V.225). Nyaka szakadott ennek a dolognak: *occisa est haec res PPB. Le eseeek es nyaka zakada (ÉrdyC. 377). Valaki a más ember lovánac vermet áss, belé szakad önnen lounac a nyaka (Helt: Mes. 278). Vay szakadna nyakad (Agend. 88). Méltó, hogy le-hengeredgyen s nyaka szakadgyon (Fal: NE. 37). Magok nyaka szakada belé (Com: Jan. 44). Az egyenetlenségnek nyaka szakasztásban job módnak kellett lenni (Pázm: Kal. 528). Ez leányok szép férjeknek nyakokat szakaszták (RMK. VI.27). Eörökön öröcké czak az nagy munka szakasztia az nyakát (Decsi: Adag. 285). Hiszem istent, nem szakasztja még nyakát ezzel az operatioknak (Beres: Lev. 55). Benn ne szakajtsad a kárban nyakadat (Kónyi: HRom. 108). Ha te ez oraban az Mariat nem neuzed vala, yme en legottan meg szakasztom a te nyakadat (TelC. 340). Nyaka szegik miattad a te traditiós ecclesiádnak (Matkó: BCsák. 235). Fő meredek esett-ki a székből es nyaka-szegett (Hall: Pajzs. 280). Magassagruel esöt es niaka ki zegőt (DebrC. 245). Régen ki szegett a nyaka Posalázínak (Sám: 3Pel. 579). Nyaka szegic meg benne (Helt: Mes. 16). Hátra eséc es meg szegéc az nyaka (MA: Bibl. I.248). Első volt, az ki nyakát szegte (Fal: NA. 221). Az pap zelhween hw nyakath, ky önthi hw veereeth (JordC. 82). Szeggye meg a nyakat a nyakchigolaton (Helt: Bibl. I.23). Szegd meg a nyakat a te fiadnac (Born: Evang. I.347). Nyak-kal szegés, nem akarás: renutus PPB. Mind nyakában fordítta isten ezeket a jesuitanak (Czegl: Japh. 133). Nyakába akará fordítani az ellene fundált bizonyságokat (SzD: MVir. 70). Ál atakon titkon megvonta magát, hogy nyakamba kerítse ő hálóját (RMK. VI.221). A másoknak készített párlóg önyakokban ömlött (SzD: MVir. 45). Nyakadban rándul gyermeki bölcsködésed (Illyef: BCsomp. 226). Nyakotokba találná rántani a törvényt (MonIrók. XV.442). Büdös böhéht rántottak nyakába (SzD: MVir. 184). Bizon nyakában rontatjuk Szaláncz várát (RákGy: Lev. 328). Nem tudja, mikor üthötnek túl az nyakában (Beres: Lev. 63). Areel pögdsöek flet es nagkba ftelek (DöbrC. 437). Az wala job köztök, az ky az ezaritat vohety wala nyakaba (LevT. I.103). A róka éjzel az erdöt, magas hegyeket, szőlös kerteket vézi nyakába (Misk: VKert. 158). Czac hamar ki hántáe igiát nyakokból (Helt: Krón. 9b). Zaz dezma arrawal sem thaphathna nyakon e hely teteth (RMNY. III.74). Nem ezor sem keth ezor forintal ezapam nyakon (Radv: Csal. III.174). Jó formán nyakon tsaptad az igazságot (Fal: NE. 63). Semmikepen arra nem hajlottak, ne hogy egy a nyakokon hagyják a terhet (Bod: Pol. 147). Sok adósság hever a nyakán (SzD: MVir. 13). Niakon köthetted a céthatal (Mel: Jóh. 99b). Nyakon kövur: obtorto collo (Decsi: Adag. 319). Fiat ihusth Maria nyakon öleleoe (WinkC. 200). Nyakon ütni: *offligere colaphum PPB. Cristus urone az sidoktol vndokol karomlatatic, úakon ftticé (VitkC. 71). Nyacon wer: colaphizat (NémGl. 164). Kegős Cristus, kw labhoz kötötötöl wala, nyakon weretötöl wala (CzechC. 12). Az ő úánac nyakára tsüggöde (Kár: Bibl. I.484b). Az királné Cyrus kiral testét egy eseber vérben nyakra ereszteté (RMK. II.313). Szeretjének nyakára esett: collo *infusus amantis PPB. Nákokra esek flet apogatuán (KazC. 98). A tekozlo midőn könyörögve, nyakara esec, az

atyá meg czokola (Born: Évang IV.581). Az elfogott levelek-ből sok czigányságok tetszett ki, kit az úr isten mind magok nyakára fordított (RákGy: Lev. 194). *Nyakára kötni: obrudere invito aliquid MA. Nag' zelesseggel mynd az sokassághw czorda men e e nyakára az teugherbe (JordC. 377). Melly nagy családssággal királyok nyakára magát felpoczoalta, ez világ esudállya (KCsipk: Pápst. xxx3). Nagyobbakat rakok annál a nyakadra (RMK. V.224). Nyakára álltetni: imponere *cervicibus dominium PPBl. Hebelurgán, nyakra s főre: praecipitanter PPBl. Nyakra főre lanyom: disturbo, praecipito C. Nyakra főre az ablakból leesett vala (RMK. V.39). Nyakra főre öket onnét kihányá (V.39. VI.165). Mit tudott benne szegény Héli pap, hogy székiből nyakra-főre ki-esvén, megszégjé a nyaka és ugy hallyon meg (Megy: 3Jaj. 47). A te fen-járó böltseséged ara oktat bennünket, hogy szán-szándékkal nyakra-főre néki mennyünk a kárhozatnak (Fal: NE. 73). Az atheizmus hívei magossan fennhordozzák nyakokat (Fal: NU. 250). Abban bizonyos lehet, hogy meghoszsza bbitják a nyakát (Mik: Törl. 95). Kívánnya vala hogy isten lova hátáról törje nyakát (SzD: MVir. 49). El-ütik a nyakát sok török fő-agynak (Könyi: HRom. 25). Nyaka vakarítva ment el (Bethl: Élet. II.204). Gógós nyakkal jártanak (Técsi: Lil. 37).

farkas-nyak: opisthotonus; halsstarre PPB. *Nyak-merevedés, farkas-nyak PPB.

[Szólások]. Sok és derék dolgokban farkas nyakat vonsznak egymással (Pázn: Kal. 247). A samaritanusok a sidokval farkas nyakat vontak, a szoros ügyben azokhoz sűdörítettek és magokath sidoknak lenni tettették (GKat: Titk. El3b. 18). Az hit dolgában szántand helyen farkas-nyakat vonnak egymással a reformátusok (Czegl: Japh. 9).

hátraszégött-nyak: cervix *repanda PPBl.

hegedű-nyaka, doboz-nyaka: jugum PPBl. [collum violinae; geigenhals].

hëgy-nyaka: collum PPBl.

korsó-nyaka: *cervix amphorae PPBl. [krughals].

merő-nyak: cervix *contena PPBl. [starrhals].

vastag-nyak: plurima *cervix PPB. [blähhals].

völgy-nyak: [flexus vallis; thalbug]. Az hegyeknek hasadeki, az völgyeknek hailot nyakai (Pécsi: Ágost. 13).

Nyakaeska: cervicula C. MA. geniek PPB.

Nyakas: 1) [collo instructus; mit einem balse versehen]. Nyakas körtvély: pyrum ampullaceum; *nyakas tök: eucurbita ampullacea PPB. Majd ily öltözet volt az úron is magán, esakhogy egy nyakas tok függött az oldalú (Gvad: RP. 34). **2)** cervicosus MA. bartnäckig PPB. Maga-hitt, nyakas, bűnös (Megy: 6Jaj. II.22). Engedetlen nyakas nép (Tarn: Szents. 136). Az nyakassában hármat vagy négyet megbüntetvén, az többi tanult volna azokon (Gér: KárCs. IV.191). A mit mondott vala Moyses, amaz nyakas és majd mindenkor bálványozo telebögös Israel-felől (Csúzi: Síp. 632b). **3)** [turgidus, validus; strotzend, stark]. Ne hazudnál ily nyakasat (Mon: Apol. 140). Houa lehet nyakasb hazugság annal (Mon: KéP. 92b). Erős, nyakas ifjak (MÁ: Seult. 890). Ne igyál avagy ne egyél, hanem ha szomjúságtól és éhségtől ösztönöztetvén; egésségben maradsz és nyers, nyakas, friss erődben lész (Com: Jan. 172). Az orosz-lány szűgyes, nyakas állat (Hoffm: Préd. 5).

[Nyakasod-ik]

mëg-nyakasodik: [inverterascor; einwurzeln]. Megnyakasodott benne a nyaralya (SzD: MVir. 62).

Nyakaz: 1) [colaphizo; obrfeigen]. Tazigaltatol vala, nyakaztatol vala nyakon chapásokkal (WinklC. 247). Ket felé paskolna, kötözne, nyakazna (Born: Préd. 245b). **2)** decollo Kr. [köpfen, enthaupten]. Nagy sok tereket ök ott hamar levágának, sokan ö ágyokban ott nyakaztatnak vala (RMK. III.40). Ejjel az terekek mind nyugosznak vala, ugyan egy imegben nyakaztatnak vala (63). Ket benneök érének, sokat nyakazának, foglyokat ök akkor sokat nem fogának (295). Kendi nagy és igen régi nemzet, esakhogy negyed iztöl fogva az pelengerek alatt nyakazták öket (Tört. 2 I.287). Az ellen hadat ki-fáradttig nyakazni, öldözni (SzD: MVir. 98).

Ië-nyakaz: decollo SI. [enthaupten]. A paráznác és a kettős házaz társnac lenyakasztatnac (Com: Jan. 137). Négy zászlóallya gyalog volt (a várban), azokat lenyakazták (Gér: KárCs. IV.243). Árulólú fejé vétették, lenyakaztatik (SzD: MVir. 44). Fejek felett repdesnek a lo-nyakazó kardok (99).

Iënyakazás: [decollatio; enthauptung]. Az háromszékiek ellítették ö nga portán való embereinek lenyakazását (Tört. 2 I.221)

mëg-nyakaz: 1) cervicem alicujus verbero MA. [obrfeigen]. **2)** decollo MA. enthaupten PPB. Műdön a sereg halotta uolna Olofernest megnyakazván, elme és tanálc eltauozeo ö tölc (BécsiC. 40). Erezte es meg nákaza Janost a tömlöcben es elhozatec eg' talíeron ö feie (MünchC. 40). E Janos költ fel halottaiból, kit en nákazec meg (81). Az spanyolok harmimezítettöt bennök megnyakazának (RMK. III.215). Más fél ezer foglyot megnyakazának (Göres: Mátý. 84). A római ecclesia használért az eretnekek megnyakasztassanak (Czegl: BDorg. 195). Az egri pasa panaszkodik, hogy az végezés ellen (valami esavargó latrok gyakran megnyakaznak beunek (MonTME. III. 84).

Nyakazás: [decollatio; enthauptung]. Megérdemlék a nyakazást (Czegl: Japh. 77).

Nyakazó: 1) [decollans; köpfend]. Hoherec mestere, nyakazo hoher (Mel: Sám. 470). **2)** [carnifex; scharfrichter]. A kurta németekhez ti biztatok, meglájtátok, mi leszünk nyakazótok (RMK. VI.139).

[Nyakaztat]

mëg-nyakaztat: [decollari inbeo; köpfen lassen]. Sokakat nyakaztatata meg (Szöll: Dáv. 25).

Nyakbarántó: [collaris; hals-]. Aszszonyi kurta suba, nyakbarántó kis mente, subitza (Com: Jan. 100).

Nyakbavető: 1) [collaris; hals-]. Nyakba vető török kard: parazonium; nyakba-vető óra: horologium vaticum PPB. Ayandekot adwnk wr ystennek az bytangból, aranyat, ezsteth, nyakba vetew lunczokath (JordC. 184). **2)** torques MA. halsband PPB. Valaki ez irast megolvasásá, arán nákba vetőt val ö nákaban (BécsiC. 141). Legottan az angyaloktvl hozattanak aranyas nyagba wetewth (ÍrsC. 349b). Egy erag aranyas ezwt nyakba wetw mynd bonchokwal égetembe (RMNy. II.199). Nyakba vető, huszonnégy rubintos gyémántos boglárok rajta (Radv: Csal. II.292). Zalogom vagjon Becben egy aszszony ember nyakara valo nyakban wethew (III.153). Posómban vagjon zalogom egy lora valo nyakban wethew (uo).

Nyaki: [cervicis; hals-]. Fodor-gallér, nyaki ekesseg (Com: Vest. 123).

Nyaklaló: [collaris; hals-]. Ezek a heábalóságok szépen illenek az egyházi köntöshöz vagy a kánonokok nyaklaló haitókáihoz (Fal: NE. 63).

Nyakló: [retinaculum; halter, balsriemen]. A rúd orrában vettetnac a szűgyelő hámról alá függő nyaklóc, tartó istrángoc (Com: Jan. 87).

Nyakravaló: **1)** [collaris; bals-]. Nyakra-való kendő: collare lintheum PPB. **2)** collare, focale PPB. [torques; halskette]. Köves nyakra-valók: gemmata *monilia PPB. Egy gyémántos nyakra-való, arany munka, melyben vagyon 32 gyémánt; egy gyöngyökből készítettett belső nyakra való (Gér: KárCs. IV.459. 460). Készebb volna száraz kenyeret omni, mint sem gyöngyös nyakra valóját eladni (Mik: TörL. 148). **3)** [collare; halsbinde]. Nyakravalót soha mások nem viseltek, hanem mikor utra mentek (MonIrók XI.350). Magyar nemzetem, nyakra-valód, kalapod, dobányozásod németektől vótt (Misk: VKert. 230). Kurta meutéd, prémes esátkód, aranyrojtos nyakravalód német letépé nyakadról (Thaly: Adal. II.191).

Nyakravalós: [collari ornatus; halsbinde tragend]. Nyakra-valósan is kevés derék embereket értem, de most minden ember azt visel 1759 (Hazánk I.295).

[Nyakú]

Kemény-nyakú: contumax C. cervicosus, peticax, refractarius, durax cervicis MA. hartnäckig, eigensinnig PPB. Kemény nyakú, meg-átalkodott, vakmerő: contumax, praefractus; kemény nyakú, versenyes, meg-átalkodott: pertinax PPB. Engemet nem halgt e nép, mert e nép kemény náko (BécsiC. 102). Te magyar nemzet kemény nyakó vagy és igen süket vagy (RMK. II.207). Látom, hogy e nép kemény nyaku nép (Helt: Bibl. Rr3). Tű kemény nyakuac: vos dura cervice (Helt: UT. 15). Kemény nyaku ember (Decsi: Adag. 285). Mító volt ilyen kemény nyakúnak kemény köre iratott törvényt adni (Pázm: Préd. 793). Megátalkodott, keménynyakú bűnös (MA: Scult. 210). Nézd, ama kemény nyaku és kevély seíták jó magyaroktól mely igen el fujzottak (Zrínyi I.11). Semmi intésnek nem engedő kemény nyakú ember (Kisv: Adag. 215). Szilágy, kemény nyaku: Labeone insanior (259).

keménynyakúcska: refractariolus MA. etwas widerspenstig PPB.

keménynyakúság: peticacia PPB. [hartnäckigkeit]. Ez baromi értetlenség és megvakult kemény nyakúság megszállotta és elfoglalta az egész világot (MA: Tan. 73).

száraz-nyakú: tenui collo Kr. [schmalhalsig]. Heliogabalus vendégséget tartá, mollyben nyolez kopaszt és nyolez hajast, nyolez golyvást és nyolez száraz nyakút áltete asztalhoz (Pázm: Kal. 277).

szoros-nyakú: [angusti oris; enghalsig]. Szoros nyakú korszó: brochus Nom.³ 313.

NYAL: lambo, lingo C. MA. lecken PPB. Zerecennek eleibe esnek es ő ellenesgi földet ínalnak (DöbrC. 135). Vala kyle kezdőkkel es nyelwőkkel lanygak es nyalangaak az vyzet, valazd egy felec ewket (JordC. 331. 585). Lata egi nagy orozlant az zent aazon teste mellet es ow talpat nálya wala (ÉrC. 428). Ű ellonsegj feldet nyalak: inimici terram lingent (KulesC. 172). Ráasztot ki éz, ha mezben főzöl, vgy nyalad, észed mint egy lietariomat (Mel: Herb. 116). Mikor catholien-sok ellen berzonkednek, esüdálatos, mint nyalják egymást (Pázm: Kal. 253). A sz. írásnak tekerős magyarázattal nyallya is még (Sámb: 3Fel. 668). Nyallják a te lábodnak porát (Czegl: Dágy. 37). A szeroleum mézét fíradva nyalattja (GyöngyD: Char. 15). Gyűlöli a vizet, nyalja a hort, mint a mézet (Csúzi: Síp. 739). A pitzny pupát nyallják, fallyák (Fal: NA. 155).

[Szólások]. Több küszöböt nyalt alfelo (SzD: MVir. 90).

[Közmondások]. Nem *nyallya az, kince nem borja MA. Az kinek nem borja, nem nyalja (Thaly: Adal. I.9).

el-nyal: delambo C. MA. ablecken PPB. El nyallja ez sokaság minden mi környékünket, az miképpen el nyallja az öltör az mezőnc pársityát (Kár: Bibl. I.141. MA: Bibl. 141).

elnyalás: [lambitus; das belecken]. Nem jat eszedben hatszáz töröknek szégyen elfutása, sok törköknek talpok elnyalása (Thaly: VÉ. I.152).

elől-nyal: praelambo MA.

föl-nyal: delingo SL [anflicken]. Fel-nyaló, szájbán el-olvadó orvosság: ecligma PPB. Valamef embőr az elmúlt binre ter, hasonlatos az eblöz, ky ő mdoeságára teer és fel nála (DebrC. 374). Az ebek, a mit egyszer kioladnak, ismét felnyalják (Misk: VKert. 199).

fölnyalás: catillatio C. [das anflicken].

környül-nyal: circumlambo C. MA. belecken, umlecken PPB.

lő-nyal: delingo C. delambo MA. ablecken PPB.

még-nyal: allambo, delambo, delingo C. MA. belecken PPB. Ő zduóket, kie földből vadnac, mongac kegoctol meg-álatni (BécsiC. 111). Az ebek el yűnek wala es megly nyalyak wala ew sebeyt (ÉrC. 9). Vgyan meg nyallja embert az szép szauával (Decsi: Adag. 51).

Nyalakod-ik, nyalakoz-ik: catillo C. helluo MA. schlemmen, prassen PPB. Valakinel gyakran forgodom, nyalakodom: conversor; hazugságom után nyalakodom: parasitor C. Az ebek a ganeos belón nalakodnac (GuaryC. 9). A mezen foga ínalakodnya, es azon közbe az ket eger el raga az bokornak gókeret (BodC. 16). Minden gongyokat tsac arra atnac, mint lakírnac, mulassanak, nyalakozzanac (Born: Préd. 519). Czac nialakoznac es pepezelnac apronkent herpegetuen borokat (Born: Evang. I.60). Kőnyű élet más vtán nyalakodni (Decsi: Adag. 48). Rákozi F. vdvárában nyalakodik (Matkó: BCsák. 12). Ki én sokakat vendéglettem, idegen asztaloknál nyalakodom (Fal: NU. 287).

Nyalakodás: catillatio C. MA. schlemmerei PPB. Nyalakodás után hazudozó: parasitus C. Konyhán nyalakodás: popinatio PPB. A dísznó igen sokat eheto, tsak nyalakodásra termett csunya állat (Misk: VKert. 146).

Nyalakodó, nyalakozó: **1)** helluo, catillo, popino MA. liguritor; schlemmen PPB. Nyalakodó, túl-nyaló, torkos: patinarius; konyhán nyalakodó, eszem-izsom ember: popino PPB. A torkos, nyalakodó dőszöl és szörtyögetve hőrpöl (Com: Jan. 181). Ha nintsen jó nemes, a pórból kell elő-állatnak hadi-népiűket; az jobb amaz otthon el-tanult nemesnél és jobb az udvarokban részegeskedő, nyalakodó katonánál (Zrínyi II.193). A téntán nyalakozó deákok dolga ez, nem illeti a megnőtt nemes embereket (Fal: NE. 22). A ki a dőszöl nyalakodókkal társalkodik, rosza szokik (SzD: MVir. 51). **2)** [adulans; schmeichlerisch]. Az húzelkedő, nyalakodó esél esapósúgot feletéb igen el kell távozattani (Com: Jan. 187).

[Szólások]. A mély okoskodás a téntán nyalakozók dolga (Fal: NU. 261). Két ház obe, két háznál nyalakodó (SzD: MVir. 90).

Nyalánk: **1)** catillo C. gulosus MA. helluo; fresser PPB. Tsonegés, jó ételre vágyó, nyalánk: cupes; nyalánk vagyok, szoretem a jótskát, jó falatot: ligurio PPB. Az oroszlan igen nyalánk és nagy eheto is szokott lenni (Misk: VKert. 49). **2)** [delicatus; lautus; leckerhaft]. Ő gyarlo embernek flyay, kyleth es vlyagzik egy kysled nyalank kewasaga el hajt es meg foglal (ÉrdyC. 327). Részögösök vannak udvarban, nyalánk hálót ök tanultak az 5 dolgokban (RMK. III.265). A papok a misenel es egyeb papa es satni nyalank hálóiaul nem halazhatnak (Mel: SzJán. 344). Az megl az eseresnye hajaban az utzáu hover, az magot el hadgya fokünni, némely nyalánk ifliumak kotté harapni (MesésK. 11). Az őrdög ezt az átkozott mézet nyalánk voltunkhoz képest keni ajkunkra (Megy: CJaj.

II.19). Szájunkat nyalánk czemogére ne szoktassuk (MA: Tan. 1266). Az egér nem tsak élesen szagló és izelítő, hanem igen nyalánk is (Misk: VKert. 267). Lelkem meg-viduljoui, s bñure ne bóduljon akármí nyalánk okból (Beu: Rítm. 32).

[Nyalánkit]

még-nyalánkit: [permulceo; kitzeli]. Tartoztattya magokat nem csak az hustól és bortól az buyaságnac szükséges elnyommasztására, hanem még azoktól is, az mellyel az hasat és az száját megnyalánkíttya (MA: Tan. 1286).

Nyalánkod-ik, nyalánkoz-ik: catillo C. [lecken, schlecken]. Kételen véle, hogy maga kezével szedgye ki a parázs alól a gesztenyét, hogy más nyalánkodhasson véle (Fal: UE. 464). Vagnak egy némelly bolondok, a kik a nagy vrak házakban nyalánkodnak (NóTPM. 29).

Nyalánkodás, nyalánkozás: ligurito PPBl. [leckerhaftigkeit]. Hadd el udvari nyalánkodásodat, lám meg vntad fellyeb ugordásodat (FortSzer. K4b).

Nyalánkozó: [liguriens; leckerhaft]. Nem kell vyaidat az levesbe bocziatani, mert az paraztokhoz illik és az nialánkozokhoz (Erasm: Erk. 47). A szűlék szorgalmatos gondot viseljenek kivált az leányzókra, mert azok leg nyalánkozóbbak (Tess: SzMag A2).

Nyalánkozat: [irrito; reizen]. Yo zerenchanak keewan-sagawal nyalánkozat, hogy meg challyon (ÉrdyC. 80).

Nyalánkos: [delicatus; lautus; leckerhaft]. Az isten egy eyettatos fohaszkodást job neuen veszen, hogy sem szaz bueziu iarast, nyalánkos bñytót (Zvon: PázmP. 116).

Nyalánkság: *gnlae irritamentum PPBl. [leckerei, leckerbissen]. Nyalánkságot s czífrát gyakran elfelejtett, tollas bokré-tákat, forgókat lefejtett (GyógyD: MV. 97). Esan első szűlőtségnec méltóságát kicsinyre becsülte és igen vékon nyalánkságért ócsésene eladta (CsúziCselv: Edom. 39).

[Nyalánt, nyalint]

még-nyalánt, még-nyalint: [lambo; anlecken]. A patikában szépek az edények, de nem bátorság mindenikében bemártot ujjodat megnyalintanod (Land: UjSegít. L376). Ha lehetne, tűzet dugna a szájában, valaki péntek nap a siros kanált ha csak meg-nyalintya is (Pós: Válasz. 213). A macska, valami mellett elmégyen, szájával meg nyalántja, meg is kóstolja (Misk: VKert. 167).

Nyalás: 1) linctus C. [das belecken]. Mind a kettőnc ki ontatec az ő veere az ebeknec nialasara (Szék: Krón. 32). A sónak nyalása a juhban étel kívánságot szerez (Misk: VKert. 206). **2)** [sputus, spurcatio; das bespucken, besudelung]. Az ő zepeségű angiali orczaiat kezdec pőkődősnie, niakon is vernye, nyalásokat bagianak hozzáia (WeszprC. 78).

Nyaló: lingens, lambens Kr. [leckend]. Amalec: nyaló nép (MA: Bibl. Magy. 1).

[Szólások]. Egy követ fűvök, egy sőt nyalók (SzD: MVir. 118).

mége-nyaló: *decorticator silvarum PPBl.

tál-nyaló, tányér-nyaló: 1) parasitus Kr. [schmarotzer]. A hazugság bordonzó, bolondoc, tányérnyalóc, tselepnrdic az udvaroknak toldaleki (Com: Jan. 141). Ott (az udvarban) legnagyobb boldogságban a hizelkedők, tányér-nyalók, trágárok vannak (Hall: Pajzs. 381). **2)** [gulosus; fresser]. A tányér avagy tál nyaló dősöl és szórtyógetve hõrpól (Com: Jan. 181).

Nyalogat: saepius lambio, lingo Kr. [wiederholt lecken]. Nyalogató orvosság: elegma, lambitium PPBl. Ket orozlanok

feyek léé haythwan zent Antalhoz yőunenek, őneky kezeth ees labat nalogatyak wala (PeerC. 106). Az orozlan meg ismeré a pásztorrt és reia szöckelén nyalogatni kezdé (Holt: Mes. 109). Az ki mehet, metzen, nyjat nyalogattya (SalMark. 7). Lás, las, lám papságra vólt kívánságod, nem így kel az istent szolgálnod, mert az kurnákat igen nyalogatod (FortSzer. N5b). Tsak az törvénynek bñtűt nyalogattya (Ker: Préd. 691). Homerus medve módon nyalogatva ékesgette verseit (Pázm: Préd. 63). A matska igen tisztaságban gyönyörködő állat, ezokáért magát szüntelen nyalogatja (Misk: VKert. 166). Felserdülvén többre lépett, nyalogatott sok friss képet (Fal: Vers. 882).

környül-nyalogat: [circumlambo; umlecken]. Az orozlán, a mit szűlt, környül nyalogatván kiformállya (Com: Jan. 38).

Nyalóka, nyalka: 1) catillo, helluo MA. cupes MAL schlemmer, prasser PPB. A fetsegő csésécapóc, hizelkedőc, tor-kosoc: nyalkác az udvaroknak toldaleki (Com: Jan. 141). Az udvarban nõtt nyalka jobb csak tálat mossen (Thaly: VÉ. II. 69). **2)** ardelio MA. [homo vaniloquus, nebulo]; windmacher Adami [müssiggänger]. Job szol e mostani nyalka iffiaknak, ackik neuetnek, csak eg eb gíanánt sem vőtte volna be a juh mellé õket (Mel: Jób. 69). Eszerszer job hõltig özvegyen maradni, hogy sem éretlen nyalkához menni (Pázm: Préd. 149). Csak soce, nyalka, tudatlan (Bal: Epin. 11). A sátán felgyújtja sugal-lásokkal az annélkül is elég fenn hénzó nyalka ifjat (Megy: 6Jaj. II.15). Szóval fogdosgatni a semmire kellő csésécapóké és tsátosgó nyalkáké (Com: Jan. 204). Némely nyalka udvariak egész életekben mások életével élnek (Derk: ŐÉlet. 54). Hol van az a nyalka, király házának undokító motska (PhilFlor. 95). Mondjad, hogy szerezsen, engem meg ne vessen egy hit-vány nyalkáért (Thaly: VÉ. I.194). Horiborgas padláb, pohán-kán nõtt nyalka, lám oly mosdott a szád, mint a szarka farka (256). **3)** [comptus, elegantulus; zierlich, stutzerhaft]. Akar mely nyalka szerszem katona (Zvon: PázmP. 301). Pörge természetű, nyalka ábrázatú kurucz kölyök (Nyr. II.225). A kérkedékeoy nyalka negédesség aláztatik, s meghül a bizott reménség (GyógyD: KJ. 450). Hol köttetz most czafrangokat nyalka kurucz (Thaly: Adal. II.297). Németet lát, ugy megszalad, a berekre színtűgy árad nyalka kurucz (308). Ez a nyalka katona Hosebiushoz tanult (Fal: NA. 227).

Nyalkán: [elegant; zierlich]. Lábat nyalkán változtatta (Könyi: HRom. 13).

Nyalkás: [comptus, nitidus; zierlich]. Illyen a mód nél-kül való pipérés, eziczerés, nyalkás õltözet (Diósz: Delib. D).

[Nyalos]

Nyalóság: [lambitus; das lecken]. Tűzes fogoual valo szag-gatas, nyalosas, nyuzas (Born: Préd. 228).

NYÁL: saliva NémGl. 313. sputa, sputum, salivum C. speichel PPB. Az een fyam yuma embereknec nyalawal vagyon meegh fewrthezveen (WinkIC. 98). Az ev vere ala folyo vala az ev orchayara meg elegyerdveen az vtalatos nyállal (ComC. 217). Vas zegekel által veretetic, űalalal meg pögőstetic (VitC. 72). Mene utalatos űalokat szenveded te ő nekik (DebrC. 622). Walaky az zentseegeth hozya wezy, nem kel ottan nyalat hany (ÉrsC. 561). Teged nyalat arczul pekedwen te nehez keresztfadhat hadra adák (ThewC. 114). Arczul bydes nyállal fertezetél (191). Nyalat, bilist tisztú az gyomorból (Mel: Herb. 6). Nyala szakalan mind ala út vala (Born: Ének. 27). Nyállal, nyának illetésével pepebele e nyavalyás ember körül (Fel: Evang. II.677). Az éteknec látására nyelvedet avagy nyedet csiklandó nyal (Com: Jan. 172). A nyál nedves, s a víz abban bőves (Felv: SchSal. 38). Nyálát arany és ezüst tsé-szék fogták fel (Fal: NA. 193).

[Szólások]. Hallád-e, mint foly a nyála a jümbornak (Fal: NE. 15). Példássa folyt nyálok az angliai szelindekekrül (Fal: NA. 122). Nyállal folyó szitkai (Bal: Epin. 2).

béka-nyál: 1) sperma ranarum; froscheier PPB. Magá nos ágyában holtig tisztán lál, élte szűz virágát nem póki béka nyál (GyöngyD: Char. 120). 2) flemma minor; wasserlinse). Méh szállot rút nádra, undok béka nyálra (Zrínyi II.130). Dianának szolgálly, s erre hitet is tégy, bogy a szép forrásról béka nyálra nem mégy (GyöngyD: Char. 191).

éh-nyál: *saliva jejuna PPB. [nüchterner speichel]. Meg hal a kigyó, ha valamely ember éh nyálával szájába pókie (Nád: Kert. 29b). Az ember éh nyála igen jó a szemnek sok nyavalyában (PP: PaxC. 6). Az embernek nyála is elkergeti a ligyót, főképen az éh nyál (Misk: VKert. 592).

Nyaladék: [lascivus, insolens; übermütig, mutwillig]. A prédikátorokat ama rosz nyaladék ilfjak búdós füstöt támasztván ki-füstölök (Gyulai: Tancz. D). Illyenek a rothatt beszédű nyaladék trágárok (CsúziCseh: Edom. 216).

Nyalás: 1) salivus C. pituitosus MA. voll speichel PPB. Az basilicom nyálás torlat és enyves nyalat tizit (BoytheA: FivK. 44). Ha megtöröd az rosmarint, nyalas kelest meg eriel (81). Az foklagyna zagu fyv az nyalus nedvességöt kitzitya (87). Ne áldozd az bíránt, mikor még teljes vagy nyálás (MA: Bibl. 169). A nyálás vér, takony avagy turha minden tagokban elfoly (Com: Jan. 52). A mely bors fekete, nyálás vért ki-tizit (Folv: SchSal. 22). Négy vérből áll az embernek teste: tiszta veres, sárga, nyálás és fekete (26). Egyik a másikának ortzját tele rakta nyálás tsókokkal (Fal: NU. 307). 2) [immaturus, puerilis; unreif, kindisch]. A bőlez e fibulául czipi ama apró nyálás embereket (Helt: Mes. 214b). Él türi a fitogatást, nyálás ditsekedést (Fal: NU. 345). Csikorgó nádsípall kintoadt versedet, nyassán pürjén mondat nyálás énekedet (Fal: Vers. 911). 3) stamineus C. [voll faden]. Nyálás fonal: stamen C. MA. Nyálás fonalas: stamineus C. MA. Nyálás fonal, mellyék-fonal: stamen PPB.

Nyalasan: [pueriliter; kindisch]. Tudatlanul, nyalason és sok imide-amoda való csavargással felett (Matkó: BCsák. Előb. 1). Mire valok amaz traditák, mellyekrül kolletnél nyalásban csapodárkodál (214).

Nyalaskod-ik: 1) [spumo; spucken]. Az iddogalóc meg-részegedvén köbögnek, póknee avagy nyalaskodnak (Com: Jan. 182). 2) putide nigor MA. manständig scherzen PPB. Ocsmány szitkokkal így nyalaskodik (Sümb: 3Fel. 735). Csak nyalaskodol, mikor tövisek között virágzónak mondat a pápista ecclesiát (Matkó: BCsák. 89). Mikor kellene is szóllani valamely dologhoz, akkor is csak gyermekeskedik, nyalaskodik (210). Ha valamely prokator a világi törvényben ngy nyalaskodnék, eseber-ridon a tanás-házból nem vetnék-e ki (Pós: Válasz. 307). Ha én akarnék veled nyalaskodni efféle dologban, vissza tudnám adni (Kereszt: FelsKer. 394).

Nyalaskodás: 1) sputatio MA. [das spucken]. 2) inepta nugentis, futilitas MA. [possenhaftigkeit]. Baldúnusnak mosdat lan paraszt szidalmi, bizonyisgnélkül-való nyalaskodási (Pázm: LuthV. 5). Minden efféle nyalaskodást és kerőlést eltéről magáról (MA: Tan. 56). Egész élete csak a sok dorbézolás, hejehujja, visítás, nyalaskodás (Megy: 6Jaj. II.11). A Matko István ajánlo levelét turkáló Sámbar nyalaskodási ellen valo apologia (Matkó: BCsák. 16). Lásd már ezek ellen a Sámbar nyalaskodást is (113). Könyű az ő nyalaskodását füstbe bótítatni (SzD: MVir. 175).

Nyalaskodó: [homo spurcus; schandmaul]. A nyalaskodót avagy trágárt nyájussnak, a dőlést imlatásnak mondják (Corp-Graun. 325).

[Nyálasod-ik]

még-nyálasodik: [solvor; erweicht werden]. Megessősöd-vén az idő és az út is megnyálasodván, nehezebb utunk volt (MonIrok XV.281).

Nyalasság: 1) [pituita; schleim]. Hídgyed, hogy hurutot, fuladást, tödönec nyalasságát meg gyógyít (Mel: Herb. 39). Az orvosok izzaszttyák a beteget, hogy párlódással nyalasságát szárazszák (SzD: MVir. 64). 2) lastidiosa nugentis Kr. [possenhaftigkeit]. Efféle perentelee az ő nyalasságoekal mind a farmentrinke és a tenévec farka alá valóc (Helt: Mes. 215). Akár melly ékes beszédűnket tsak nyalasságnak tartja (Fal: UE III.71).

Nyaláz: salivo MA. conspito PPB. geifern PPB. Nagy rezgelődessel indulnak, hogy orvosi litéto voltodat búvón nyalazott potsolyával megkeresztelyée (Kereszt: FelsKer. Előb. 9). Bőfögsz, nyalász, szájd van igen rosz ízben (Folv: SchSal. 29).

be-nyaláz: [conspuo; bespeicheln]. Kezde a számar az uranak a szackalát bekenni és benyalázni (Helt: Mes. 46).

még-nyaláz: 1) [saliva conspergo; bespeicheln]. Egyetek magatok szitokkal, mert a másé vagy megnyalazza, vagy elnyél a falatban (MonIrok VIII.259). A kertekben sokféle bogarak, férgek az veteményeket mérges nedvességgel meg luddozzák avagy meg-nyalazzák (Misk: VKert. 263). Ebnek add, ha megnyalaztatd (Kisv: Adag. 74). 2) [facio ut salivet; speicheln machen]. Megnyalázom, vagy nyálát eresztom, mint a baromnak a sóval: salivo PPB.

Nyalázás: [salivatio; speichelfluss]. Tellyes vad-zállya, melyet ha rágnak, nyalázást indít: stachys PPB.

Nyalazatlan: [nou salivatus; unbespeichelt]. A farkas malaztot nem láthat, bogy kontzot nyalazatlan elejtsen (Kisv: Adag. 491).

Nyalazatos: [lautus; leckerhaft]. A patikárosoc liktériumokat, nyalazatos édes falatokat készitvén bögrétskétkben eltesznek és megtartanac (Com: Jan. 175).

NYALÁB: fascis C. cumulus MA. bürde, binde PPB. Nyalába kötött egyetmás: sarcina PPB. *Nyalába kötni a szénát: foenum in manipulum colligere PPB. Zeggetec a konkolt és kötözietec azocat ílalabocba (MünchC. 39). Kegyös Jesus olyanak yelőneel, mynth az newófia nyalában (CzechC. 22). Gyetjezetek egybe az konkolt és kötözietek nyalába meg égetty (JordC. 395). Nagy terfő es nehez nyalab, kyt Isakkal az aldozattra keel vnyy (ÉrdyC. 597b). Az kis gyermek előtte megy vala, gyermek vállán nyalab fát visz vala (RMK. V.22. 23). Odozd el az hitetlenségnek kötelezést, od meg az le nyomó nyalabokat (Boythe: Epist. 76). Nyers fakat hordat vala, nyalábokba aszt mind kötetí vala (Göres: Máty. 93). Nyalábban és által-vetőtkben hordgyák Bihar vármegyere a bibliákat (Pécsv: Fel. 164). A fűrészelő fa rakásokat rae őszve, a mint nyésöléc nyalábokat-is (Com: Jan. 103). A mint fel-kötözieték vala prédájokot, ott kolletett hadni minden nyalábokat (GyöngyD: Char. 9). Néha néha magad is tekins be az istállókban, hogy nyalábnal ne gázolják marhák eleiben a szénát (TörtT. III.155).

Nyalábcsa: [fasciculus; bündel]. Ő felmenését rakja meiben es ő nyalábcaiat fondalta földön (KécsiC. 230).

Nyalábocska: fasciculus C. MA. bündelein PPB

Nyalábos: 1) [fasciculi; bündel]. Le vetlassen ez földi kinansagoknac nyalabos köteleket (Pécsi: Agost. 57). 2) [bijulus; bündeltriiger]. Egy szegény katona nyalábot hoz vala, Lorand az lovászmesternek parancsolta vala, az szegény nyalábost beszélőtanája (RMK. VI.66). Az szegény nyalábos lovára áll vala, az főtítét akkor olejtette vala (67).

Nyalábtalan: Kalangya nélkül való: Athene (MA: Bibl. Magy. 1).

NYALFASÁG: [senrilitas; posseureisserei]. Nevethetem embernek nyalfaságát (Zvon: PázmP. 209).

[NYÁM]

[nyim-nyám], nyimmel-nyámmal: [següter; träge]. Csak úgy, oly nyimmal nyámmal eszik, mintha más szájjal emé: mandibulis alienis essitát (Kisv. Adag. 294). Másnak kellene az ételt szádban rakogatni, oly nyimmal nyámmal eszel (301).

Nyámmog: 1) [fastidiose edo; langsam essen]. Nyámmogni, immel-ámmal enni: fastidiose edere PPB. A megkeresztelkedettek közül csak azok nyheretik el a mennyei vitézségnek koronáját, a kik a testi jókon csak alig nyámmozva kapdosnak (Misk: VKert. 197). **2)** [neghigenter loquor; nachlässig reden]. Válaszával sokáig nyámogott (Gvad: RP. 185).

ki-nyámmog: [aegre verbis explico; mühsam ausdrücken]. Ez lőtt volna argumentuma, ba kitudta volna nyámmogni (GKat: TitK. 342).

nyémeg-nyámog, imeg-nyámog: [fastidiose loquor; nachlässig reden]. Ezt imeged-nyámogod hiszem (Pós: GBot. 13). Mít nyémeg nyámog Sámbar (62).

1. NYÁR: aestas C. MA. sommer PPB. Nyár kezdeti: prima aestas; nyár közepi: adulta aestas PPB. Vrnak úara es hiede jó! mongatoc: benedicite frigus et aestus domino (BécsiC. 132). Micor ő aga meg gérmecedőlend es megleuelezendie, tuégatoc, mert közel vagón a ár (MünchC. 59). Az jdevben ot nyelnek vala az sororok nyarban (MarzL. 128). Nyarban anya zent egyhaznak bevhteet bevhtevely vala meg (DomC. 123). Azt mongyak, hogy nyarba wona iob arra az meznek (LevT. 187). Még ez nyáron küldtem volt nénémnek egy példámát (II.25). Nyárba szerzi meg az ő életét: quaerit in aestate cibum sibi (Kár: Bibl. I.605). Nyárban mindenféle állatok neuketten neukednek (Mih: ŐÉlet. 166). Csináltasson egy nehany pár bőrkapczát nyárára (Tört⁹. III.377).

[Szólások]. Nyárban aratnak, nem télben (Decsi: Adag. 5).

[Közmondások]. A ki *nyárban nem gyűjt, télben ageből bándokdik MA. Az ki nyárban takar, télben azzal él (LevT. II.143).

dörök-nyár: media aestas PPB. [hochsommer].

NyaraI, nyáraI: aestivo MA. MedLat. 30. übersommern PPB. Nyaralok, nyarat túltök: aestivo PPB. Melly gyümölcszöde hagyattatnac az madaraknac, hogy azokon nyarallyanac (MA: Bibl. II.16). Akár ott nyaraljon az had, csak az torkolatot tartunk meg (Bercs: Lev. 536).

Nyaryló: [aedicula aestiva; sommerhaus]. Az mezsei földön levő kert belyével együtt és nyaralóval együtt el akarnák tiltani tüle. Mindön embör megölégődjék kerthelyével és nyaralójával (MontME. I.123).

Nyárasod-ik: [mutor, corrumpor; nmschlagen]. Nyárasodott, nyulásodott bor (SzD. MVir. 73).

Nyaratszaka: per aestatem Kr. [im sommer]. Kewethkezyk yt tabla, mykeppen az wy istoriakath be venny nyaradzaka kyk esnek (LányiC. 225). A söt nyaratszaka hajjkon szüntelen szállítván (Szal: Krón. 36). Lisztet örletni, a ki meg-áll nyaratszaka (Lipp: Cal. 11). A sül-diszno egész nyaratszaka és őszszel a maga tilre való elesége gyűjtésében foglalatos (Misk: VKert. 241).

[Nyárban]

télben-nyárban: [toto anno; durch das ganze Jahr]. Car-tusia telben nyarban hydeg, howal tellyes (ÉrdyC. 579b). Mi csak ithon ülünk és télben nyárban egy szokást tartunk (Mik: Törl. 225).

Nyári: aestivus C. MA. sommerlich PPB. Nyári ház: domus aestiva; nyári takarodás: collectio frugum aestivarum MA. Nyári ház, filogória: solarium PPB. Nyári rekkenő meleg (MonIrók. III.89b). Mikoron Béla király a nyári palotában élt, le esséc a palota és mind elronta az ő székít (Helt: Krón. 38). Elromla az vas, ezerép, értz és löncec mint az polyva az nyári szérón (MA: Bibl. II.15s). Oldalaslág fuvó mellyék: a nyári s téli napkelet között fuvó szél, a nyári nap nyugot és észak között fuvó szél és a nyári nap kelet és észak között fuvó szél (Com: Jan. 9). Fekete bársony nyári palást (MonIrók. XXIV. 145). Egy nyári palást, kinek az elei és galléra bársonnyal bélelt (Gér: KárCs. IV.461). A nyári szérúnak pozdoriái (Ily: Préd. II.211).

Nyárl-ik: [corrumpor; umschlagen]. Nyárlott bor: rappa MA. Ez tört kőként keveried az nyárlot borban, bizomnyal megtisztítja (Mel: Herb. 27). Ezön nyárlott bort imigy orvosolbat meg (BeytheA: FivK. 25). A meg avult, nyárlott bor ki ment szeszű, megerőtlenedett bor (Com: Jan. 84).

Nyáron: [aestate; im sommer]. Adsz nyáron nyugovást és szép chendességet, szép cziprus árnyékokat, hűvös szeleket (Zrinyi 148).

2. NYÁR (FA): 1) populus, populus alba MA. pappelbaum PPB. Nyárfából való: populeus C. Per quendam viam quae habetur pro meta dicta nyarut (CodPatr. VI.424). Arbor papulus vulgariter náarfa dicta (ZichyC. 195). Az nyárfáknak levélet czepegesd az fülben, használ (Mel: Herb. 11). Nyáriák s rekottyések közé érkesztünk (Gvad: Időt. 26). **2)** [populetum; pappelwald]. Meta venit ad kereknyar 1274. Silva lapusnyar 1297 (Nyr. VII.318).

Nyáras (nyáryas Romy: Mon. I.84): 1) [populeus; pappel]. Lacus Narrastow (ZichyC. 195). Naras velg: silva; nyaras térd: piscina; nyarus velg: silva (Czinár). Akkori időtájban találja kiküldeni arra elrendelt törököktől valamely nyáryas ligetben való mégöletésre a fejedelmet (Romy: Mon. I.84). **2)** [populetum; pappelwald]. Nyáras, nyár-fa termő: populifer PPB. In quadam planicie terre inter rubos ulgo nyaras vocatos (Nyr. VI.168). Nyaras, silva in c. Zabolch (Czinár).

NYARGAL, JARGAL (gyargal Helt: Krón. 84. Temesv: Kenyérn. 6 nyjorgol Kem: Élet. 50): equito, obequito C. disenro, grassor, curso MA. reiten PPB. Lovaglok, nyargalok: inequito PPB. Vitez modra Hector lovat nyargala (CsomaC. 29). Nem mére iargalni Castriot földén (BFaz: Castr. C2). Itt életemben kedve-men jargalok (RMK. II.265). Nagy szép festett lovak mezön jargalnak (III.67). Másodnap harezolók jövének, Temesvár alatt jargalni kezdenék (79. 199. 310). Isacz vayda nem olly szabadon nyargala minden felé (Helt: Krón. 84b). Egy emberke vagyón, az reám ülven jargal szélel minden felé (Helt: Mes. 358). Az ti vitézitek választig nyargalnak és rabolnak (MonIrók. III.214). Nagy bővseggel vgyan uyiluan iargal az hamissag (Born: Ének. 364). Az ti vitézitek választig nyargalnak és rabolnak (MonOkm. III.214).

[Szólások]. Másut nyargal az ő elméie (Decsi: Adag. 144). Jargaltac az számár czitkókon (MA: Bibl. I.229). Szabadgyába a vétkeken nyargal (Ily: Préd. I.325). Monda a ló: Szolgaltam egy urat, szüntelen engemet jargalt (Helt: Mes. 71). Jayztút török gyakran iargallya (Göres: Máty. 68b). Pisogatással fogják meg az loat, de ha reia ülhetnek, a mint akariák, vgy nyargallyák (Decsi: Adag. 265). Pusztítani, nyargalni a mezőt: incurrere *agros PPB. Ha az

paripák elfogynának, az nemések az paraszto kat nyargal-
nák (MesésK. 8). Szekerét az olympiai földön nyargallya
(RendÉl. F9). A dunántúl való magyarság Bécs táját nyar-
galja, égeti (TörtT.² III.383). Isten haragjának én szelleti voltam,
mikor ez világot fegyverrel nyargaltam (Zrínyi II.147). Az
vétkős indulatok jargalnak az isten törvénye ellen
(Beythe: Epin. 52).

[Közmondások]. Ló szükiben számaon is nyargalhatni Jeru-
zsalembe (SzD: MVir. 299).

be-nyargal: [perequito; durchreiten]. Minden szállásokat
benyargaltam: *circumcursavi omnia PPBl. Ma bényargalék
Söprőlshöz az hidról dispositiót tenni (Bercs: Lev. 119). Bényar-
galták az egész országot (SzD: MVir. 167).

el-nyargal: [avolo; davon jagen]. (A vadászok a tigrisnek)
kőlykeit fel-szedvén, iszonyú sebes futó lovon elnyargalnak vélek
(Misk: VKert. 86).

föl-nyargal: ∞ Gúthy nramot Szent György felé kibocsá-
tottam, hogy forduljon Enyod alá, s azt felnyargalván, alá a
Maros mellett Fehér vár felé (RákF: Lev. L253).

környül-nyargal: [obequito PPBl. [herumreiten]. Körül
lovaglok, nyargalok: circumequito PPBl.

még-nyargal: [circumequito; herumreiten]. A jó had-viseelő,
megakarván valamely várat venni, eléb meg-nyargallya körül
(Pázm: Préd. 402).

[Szólások]. Oly igen féltem, az török császár meg ne jar-
galná szent László lovát (RMK. II.226).

mégnyargalás: [perequitatio; durchreiten]. Három egész
nap Rómában is eltelhetik minden utczáinak megnyargalásában
(Moln: JFpüil: 241).

ösze-nyargal: [perequito; durchreiten]. Talám csak öszve
akarja nyargalni az földet, míg Nagyságod resolválja magát az
arnistifiumra (Bercs: Lev. 115). Az német ma itt talám nem
lesz, de öszve-nyargalja most ezt az Vág-mellékét (248).

szélyel-nyargal: [pererro; herumirren]. Szemeyt, hogy
szélyel ne nyargallanának, mint egy zaboláu megl tartotta
(Lép: PTük. I.112).

Nyargalás, jargalás: 1) equitatio C. discursatio MA.
das reiten PPBl. [das herumlanfen]. Onnat száguldótt boesáta
szertartással, Háromszék njában járnak nagy jargalással (RMK.
III.101). Megakarák mutatni ő módjokat, sivalkodván futamtaták
lovokat, nagy szép szertartással nyargalásokat (196). Atyák,
anyák magzatjokra gondoljanak, piaczon jargalást hogy meg
ne szokjanak (IV.187). Az alfelnee feltörése a nyargalásbol valo
koptatástol vagyon (Com: Jan. 55) **2)** [arthritis vagn; das reisen].
Nyargalást érzek is ma mellembe (Monrók. VIII.396).
3) stipendium MünchC. 113b [sold]. Binnek jargalása: stipendia
peccati mors est (RMK. II 476). Senkit meg ne ronátok, patuart
ne tegyetek és megelegettetek a tú jargalastolon: contenti
estotis stipendii vestris (MünchC. 113b). Binnek iargalasa halál,
isten maluz'anak jargalasa örök élet: stipendia peccati mors,
gratia dei vita aeterna (DöbrC. 358). Im More Tamásnak wiszik
eg hordoiat oda, tóeh meg neki nyargalásaban (RMNy. II 118).
Forzach wram kevana azt hogy az huz huz penzbel es esnek
az rawok jargalassara, de en nem akarom (LevT. I.49). Im
More Tamásnak wiszik eg hordoiat oda, tóeh meg neki nyar-
galasaban (118). Kjs azzonj nap elóth valo zerdan kezdetheth
azon ezthendóm yarkalasa huz lora, kyre nekem egy penz
sem adathoth (211). Egy lóra nyolez nyolez forintot adatunk
nyargalásül (ErdTörtAd. II.203). A szolgabirák jargalásokat az
adóból fel ne vegyék (II.347).

Nyargaloz: [equito; reiten]. Ott nyorgoldozván többekkel
az templom körül, alig maradék, el nem lövénék muskétával
(Kem: Élet. 50).

Nyargaló: 1) [equitans; reitend]. Három ezren Moses az
iargalóban, vtánna Castriot deréc táborban (BFaz: Castr. B3).
Nyargallo louai nyeritese (Mon: Apol. 464). Alexander kémelet
és nyargalo seregek boesáta, kie, az földet megviszsgálnae
(Prág: Serk. 168). Nyargalló, ló futtató játék (Com: Orb. 277).
Kibeem részletetik vénség, ifúság, él véle piartzot nyargaló
betyárság (Orczy: KöltSz. 205). **2)** [eques; reiter]. Kereki alá
is nyargalókat boesáta, hogy néki kérjék (Tár. IV.67). Az német
Udvartot, Keszit öszve égetett, ipen Verebély felé járt az nyar-
galója (Bercs: Lev. 22). Megirtam Forgács nramnak, ha másképen
nem lehet, legalább utjában megcsapatnám egy nehány felül
való nyargaló felül (53). **3)** [stipendium; sold]. Paranesolom,
hogy kiki a posta pénzt megkészitese együtt az 12 forint nyar-
galóval (MonTME. II.110). Mi jöttünk Halas nevű városra némfi-
némfi szöfogadatlanságokért nyargalóra (381). Az nyargalót az
dézmnák árendálása miatt meg vónni jöve (KecsTört. II.65).
Isten engem úgy segéllyen, mind az nyargalót, mind az birságot
megh veszem (III.301).

[Szólások]. Nyargaló nyelvével nem ér okossága (SzD:
MVir. 97). Fogva kell tartani okosságuukat, nem kell annak
itéletit nyargalóban botsátani (Pázm: Préd. 101). Rosz-
szal tselekesznek, mikor mindent nyargalóba botsátan-
nak (Fal: NE. 65).

Nyargalód-ik, Nyargalódz-ik: equito Kr. [eursito;
herumreiten, herumschweifen]. Mind ebédig lovaglott, nyargaló-
dott, gyaloglott (Szal: Krón. 234). Ezzel érted volna meg ezeltött,
nem kellett volna másutt nyargalódnod (Pázm: LuthV. 153).
Tulajdon szive találmánin akarata szerint nyargallódtott (Zvon;
Post. I.15). Ki fogyván igyébül, ismét arról nyargallódik (Sámb;
3Pöl. 623). Látván hogy nem segitheted vszített meredet a sz.
írásból, nyargalodzol a successio kopár és sáros mezején (Matkó:
BCsák. 116). Nyargalódik Abimelek Thebis vára alatt (Pós:
Igazs. II.71). Erre is tartozol felelni, mert ez aránt is más-hová
nyargalódlál (Hlyef: BCsTomp. 65). A tanátsban szabad nyar-
galódni, minekelötte dologhoz fogna ember, addig kell mindent
jól meg-lánni vetni (IIall: III.150). Dülös képen azért is
haragszik, ilyen szabadonként azért nyargalódzik (Thaly: Adal.
126). Nyargalódzik rajtam a tetük serege, mert szennyes az
ingem, nincs ki fejéritse (231). Nyargalódnak széljel az sötét
utczákon (II.34). Jobban szeretnék én Nagyságod mellett egy
jó corpust, hadd nyargalódzúunk mi onnan hol ide s hol oda
(Bercs: Lev. 54). A merre ragadják indúlait, a felé nyargalódzik
(Fal: NE. 12). Egyszer egy szeretesen felé nyargallózott (Könyi:
IIRom. 157). Nyargalódzik a hazugságnak sik mezeim v. piatznán
(SzD: MVir. 225).

Nyargalózás, nyargalóadás: [eursitatio; herumreiterei].
Látod, a korlótan kívül valo nyargalózás mit hoz (Matkó:
BCsák. 38). Tágas mezőt keres a nyargalóadásra (SzD: MVir.
56).

Nyargalódzó: [circumvagans; herumschweifend]. Előha-
sika, hegykebbögyke, nádszálon nyargalódzó bak lovasok (Csúzi:
Tromb. 280). Ha ebben az országbn nyargalódzó részeg soci-
niánusnak lováról nyaka szakad, mind maga mind lova edgyíve
mennek a [más világon] (Tof: Zsolt. 88). Nem szenvedhetem
azokat a fellegek közt nyargalódzó pietistákat (Fal: NE. 39).
Ébredgyenek a szabadon nyargalódzó akár mely renden levő
uraimék (57).

[Nyargalva]

ügetve-nyargalva: [equo admissio incurrens; im galopp].
Mely puskázásra, kit szombati réteken meghallottam, ügetve-
nyargalva rajta siettem (Bercs: Lev. 43).

Nyargalvást: [equo citato vectus; galoppierend]. Sebes nyargalvást bémelehetet volna (Megy: SzAÖröme. Előb. 4). Jüttem ő Felségéhez lóháton, mindenütt nyargalvást (Thaly: RT. I. 288). Nyargalvást menének egy völgybe (Mik: MN. 167).

nyargalton-nyargalvást: ∞ Vízik már, vizzik már, kötve paripára, nyargalton-nyargalvást vizik már Újvárbá (Thaly: Adal. II.272).

NYÁRS, NYÁSS: veru, obelus C. MA. [spiess] bratspiess PPB. Nyársan sült: subverbustus PPB. Megsítetthez a kereszt-fanac nyársan (NagyszC. 183). Valamely eldozathot nyársan kezeytnek (JordC. 87). Nyás, gerelylyel hevítvén kiszúrának, kit terekkel kézzel megragadának (RMK. III.142). Egyic részét az aszszony az nyársra vona (Cseng: Jer. D). A tolvayoc, lopoc sem akasztofatul sem nyastul nem félne (Born: Evang. IV. 136). Bár az akasztofarol, az nyarsol, az kerekéről le függenel is (Born: Préd. 4). A hivek teste néha nyársakban száraztatik (Pázm: Préd. 4). Nyársan süttött bélest, a rántotta kívül (Com: Vest. 46). Az sáfár a husokat nyársakon meg-sütteti (Com: Jan. 82). Még az aszszonyok is nyársal, kapával jönnek s úgy kergették őket (Cserei: Hist. 278). Az szegény Toldi György tüzes hév nyársával fogott hozám (MonTME. V.474). Gazdagnak ékesség, szegénynek segítség mint jól aczélozott nyárs (Kisv: Adag. 50).

[Szólások]. Ki kewzewletek kezembe akadhath, kyth nyasba vony atok, kyth fewl akazhatok (Lev. I.320). Nem akartoc forgani a nyásba (Helt: Mes. 186b). Tekereg, mint az általütött fereg a nyásban (MA: Scult. 366). Ott hamar a gyermeket kettő vág, egyik részét aszszony az nyársra voná (RMK. VI.172). Nem állja meg a szérdék a nyársat (Fal: Jegyz. 928). Nekem vissza tetszik ez a dolog, s annyiban tartom, mintha inasom a palotában maga kényén sétálna, nekem peniglen nyársat kellene forgatnom a konyhában (Fal: NE. 73).

acélos-nyárs: [blitzableiter]. Látok már begyeken atzélos nyársakat, hogy menykő ne érjen bádogos tornyokat (Orczy: KöltSz. 208).

fa-nyárs: veru ligneum Kr. [holzspiess]. A hidat vond edgy fa nyársra és süsd meg jól (Cseb: OrvK. 41). Fanyárson pecsenyét süttött (Bethl: Élet. 323).

kohó-nyárs: [?] (CsikGy. 33b).

ostor-nyárs. Vagyon a cejztházban tüzes dárda vagy ostor nyárs fel álatva, nyeles (Radv: Csal. II.393).

pécsenyestű-nyárs: *cuspis longa PPB. [bratspiess].

vas-nyárs: veru ferreum Kr. [eisenspiess]. Reez medenceze, vas nyas, vas rostel (RMNy. II.84).

Nyársacska: veruculum; bratspiesslein PPB. A sáfár a spēklő nyársacskával a husokat által szegzi (Com: Jan. 82). Ketske rágó fából nyársatskát faragtam (Gvad: FNót. 21).

Nyársol, nyássol: veru suffigo, palo configo MA. impalo; spiessen PPB. Hegyös törrel derékba találá, sarampóhoz az törököt nyársolá (RMK. III.182). Hegyös törrel urfi hozzá taszíta, szablys karjat ő a földhöz nyársolá (187). Tört ránta, kezdé a terekeket nyársalnia (MonIrk. III.94). Keresztienec, méltatlanul vág le a pogán titeket, niasoltat, akasztat (Mel: Sám. 354).

által-nyársol: [perforo; durchbohren]. Soc magát törriuel által nyársolá (BFaz: Castr. C2). Immár régen azokat mint szófiás beszédeket által-nyársolta szent Jeronymus (Pós: Igazs. I.22).

föl-nyársol: impalo, palo figo PPB. [pfählen]. Az tolvajt nem akasztja fel, sem fel nem nyársollja (Ver: Verb. 239).

még-nyársol: ∞ Ott harmad magával hamar megfogaté, Kőrösbén vetteték, kettei megnyársoltaték (RMK. III.23. Temesv: Béla 40).

Nyassán (nydásán Fal: Ének. 119): [nude; nackt]. Csikorgó nádsípall kinoztad versodet, nyassán, pörjén mondád nyálás énekedet (Fal: Vers. 911).

NYAVALYA (navolya EhrC. 130. nevolya CornC. 136. DomC. 9. nyualykath VirgC. 91): **1)** aerumna, conflictatio, calamitas C. miseria MA. elend, widerwärtigkeit, mühe PPB. Nyavalya orvoslás: *condimentum aerumnae; nyavalyák meg-előző orvosságok: proebia; férjfi testne rendkívül való fel-ál-lása, nyavalya: satyrasis PPB. Testeknek nauolyaokert kel uala koldolnyok: pro necessitate corporis oportebat eos mendicare (EhrC. 129). Az zentek minden bozzusagot es egeb sok nyualykath zenuetek (VirgC. 91). Semi etlet lehet nyaualyab (123). Nagy neulya elny ez velagban (CornC. 136). Ew magan-ak gewhlti vala egyebeknek nevolyajokat (DomC. 9). Nawalyat zenwegy az dychösegeert (ÉrdyC. 643b). E vigasztal meg minket a mi muikakba es nyaualyankba e földén (Helt: Bibl. I.C). Az ellenség meg gőzete vér hullas, niaualia nekül nem lehet (Mel: SzJán. 210). Ti magatoc látványoc, mely nag nyaua-liában vagyunc, mert Jersaleum elpusztult (Kár: Bibl. I.428). Az nyaualyát nyaualyánál őrdögbiteni (Decsi: Adag. 9). Akkor folyamodgyunk Krisztushoz, mikor legnagyobb nyaualyákban vagyunk (Pázm: Préd. 37). Alamisnával kellett magát táplálni, ez bizonynal nagy navalya (MA: Scult. 246). Öregbítete nyavalyát a sok hanyás (RáktGy: Lev. 186). Felette főorvos afféle nevolák ellen (Tburzó: Lev. II.206. **2)** [epilepsia, morbus caducus: fallsucht]. Kórság, nyavalya kitörés: epilepsia PPB. Nehézség törés, nyavalya, kórság törés: morbus caducus (Com: Jan. 59). A kórság vagy nyavalya kirontás a főnek nyavalyái közzé számlálatik (PP: PaxC. 18). Mihelyt a nyavalya valakit ki akar rontani (21). A viola, mondgyák, hogy meggyógyít nyavalya rontásból (Felv: SchSal. 28).

[Szólások]. Nyavalya im leg őrbéyt nec (MA: Bibl. V. 19). Megnyakasodott benne a nyavalya (SzD: MVir. 61). Tódulnak a nyavalyák: *sunbeunt morbi PPB. Két vttal esic nyaualyában, eb is harapya, meg nem bázasodhat (Cis. L). Gergely pápa nem szól az oly nyavalyáról, melybe esik az aszszony a végbe ment házasság után, mivel efféle nyavalya solha fel nem szabadította a házasságot, hanem olyról, mely a házasság előtt volt (Pázm: LuthV. 125). Eo kegyelmek őrmest másra fenik a nyavalyát (Fal: NE. 34). Nyavalyáját vetni okúl, hogy nem mehetett: *juvare morbum PPB.

[Közmondások]. Tsíp, kapa, nyavalya, a ki nem hiszi, próbálya (Kisv: Adag. 346).

álmatlanság-nyavalya: insomnia PPB. [schlaflosigkeit].

aszszonyihavas-nyavalya: mensis, menstrua MA. [monatliche reinigung].

dögös-nyavalya: lues PPB. [seuche]. A mely orvosságok méreg és mirigyos, dögös nyavalyák ellen tsináltatnak, jo kö-zökbe safürt elégyíteni (ACsere: Enc. 251).

elragadó-nyavalya: [contagium morbi; ansteckende krankheit]. A kik a pestisnek el-ragadását tagadgyák, azoknak argumentuma: a pestis a szent írásban nevezetik isten kezének, isten szabljájának, azért nem el-ragadó nyavalya (Felv: Pestis. 34).

fene-nyavalya: gangraena Major: Szót. 239. [brand].

forró-nyavalya: [febris ardens; hitziges fieber]. Könnyeb-bülés semmi doctori orvosságokkal nem lehet vala, hatalmas forró nyavalyája lévén (Kemény: Élet. 45).

franco-nyavalya: [morbus Gallicus; fränzösische krankheit]. Igen hatalmazik köztünk az franco-nyavalya: *irrepi scabies Gallica PPB.

gyógyulhatatlan-nyavalya: Chironium vulnus Decsi: Adag. 148. [unheilbare krankheit].

mirigyös-nyavalya: [pestitis]. A mely orvosságok méreg és mirigyos nyavalyák ellen csináltatnak, jó közökbe saffirt elégyíteni (ACsere: Ene. 251).

módi-nyavalya: [morbus saeculi; modekrankheit]. Az imilyen rendetlen étellei nem nyertek egyebet a szegénységnél, a gyalázatos módi nyavalyánál (Fal: NE. 106).

patvaros-nyavalya: [discordia odium; zwistigkeit, hass]. Az hamis patvaros návaliak sokaságának miatta az nyomorultak kiáltnak az istenhez (Mel: Jóh. 84).

sár-nyavalya, sári-nyavalya: icteria MA.² icterus MA. [gelbsucht].

széméremtest-nyavalyája, melyben szüntelen fen-ál: priapismus PPB.

Nyavalyácska: aerumula MA. kleiner verdross PPB.

Nyavalyás (*nyalyas* Born: Préd. 34. 38): **1)** miser, aerumnosus, aerumnabilis MA. elend. mühselig, arm PPB. Fut uala az vyr az nawalys nyatt kyätletett: sungvis fluebat ab illo misero effusus (EhrC. 68). Kic patuart teztec návalasoknac (BécsiC. 220). Te zegeni návalys myre íftel ide (VirgC. 38). Az neuolys fergecke embery allat akar lenny kazdag (CornC. 148). Lassak es fellyenek a neuolás restek (DomC. 208). Mel vezedelemre mennek az nyavalyas bynesek ew balaloknak utanna (ÉrdyC. 4). Nawalyasnak tanachyath meg gyalazad (KészthC. 21). Mondá a nyauallyás bárány (Helt: Mes. 12). Nauallyás és minden nyomorusagocek rakua a mi életüne (Helt: Krón. 11). Cristus nyomorult modra születet ez vilagra szegeny nyalyas leanzotal (Born: Préd. 34). Nekem nyomorult bünösneec es te neked nyalyas bünösneec vr születet, kit isten fel szentelt Christusságra (38). Niuts nyauallyásb dolog a változsnál (Decsi: Adag. 235). Mást nem tud a nyavalyás, hanem csak a monda mondát (Sámb: 3Fel. 32). Csak humar utana fült nyavalyás olának (Nyr. XIV.515). Czipelljét ellopták szegény nyavalyásnak (Thaly: VÉ. I.342). **2)** [aeger, aegrotus; krank]. A beteg mennél nyavalyásban vagyon, annál jobban tudgya dítsérni az egészséget (Pázm: Préd. 699). Az magam borbélyát is el vívén hozzája, revidéaltam nyavalyást (Monlók. XV.26). Az nyavalyás kuszának siralmas sorsa (Kereszt: FelsKer. Előb. 2). Látod bí forrásu nyavalyás szememet (Zrinyi: ASyr. 8).

Nyavalyásság: miseritudo C. miseria, miserabilis, calamitas MA. elend. armseligkeit, not PPB. Wilagosoyezad meg en zywennek setetsegeytla, hogy esmeryem meg en nyavalyasagonat (CzechC. 35). Az ohaytia vala az ny nyauallyassagynkat (VirgC. 112). El nem vezeteghem gyarlosagunk nyauallyasagaba (135). Masnak nyavalyassagun valo kényerlevlet (ComC. 15-0). Az harmadyk kenetűn eretyk nynden testy nyavalyasagunk meg foytasa (ÉrdyC. 122). Ez életnek nyavalyásságun valóban lamentallhat (MA: SB. 88). Az vae Bartimeus az ő nyavalyas voltaban az mi lelki nyavalyassagunkat ki ábrázollya, példázza (MA: Seult. 215). Sírásd meg az te nyavalyásságodat (Mflog: Töszl. II.192).

Nyavalyásságos: calamitosus, miserabilis MA. voll jammer und not, erbärmlich PPB. O örökkevalo nyvezic es náualassagos gótrolm (Nüdc. 67). Bela kyralyt az ev leyanya azon kery, hogy ezegyeket, arukat es illyenfele neuolysasagos zemelyeket oltalmazna (Margl. 61). Ky vala angyalok kezeth felszeseb, leen az erdegekth kezeth nyavalyassagos (WeszprC. 138). Syruan vettethivk ez nyavalyassaghos esolthre (ÉrsC. 203).

Meg ysmerte ny nyavalyassagos gyarlosagonkath: cognovit figmentum nostrum (KulcsC. 248). Cristus igen nyomorult, igen nyavalyasagos születeseről (Born: Préd. 34). Az emberce veszőt nyomorult es nyavalyassagos volta (Szár: Cat: A3). Oh embernek el viselhetetlen es nyavalyássagos sorsa (Bök: Lämp. 13).

Nyavalyásságosan: calamitose C.

Nyavalyásul: miseriter, miserabiliter C. [elendig, jämmerlich]. Mezeitelen es nyavalyasul a keresztan fyghel (WinkC. 252). Eg too nagyon pokolban, oth elnek nala naualyasul az hydeeg uizben (SándC. 37). Nyauallyásul vala mind az egész orszaguc dolga (Helt: Krón. 62). Nyauallyásul vagyon dolgod (Helt: Mes. 70). Az eretnekseguec haloibül, kikbe náualiasul egieletenek, isten által ki ragadtassanae (Zvon: Osiand. C).

Nyavalyit: [affligo; plagen]. Egheesseghet erek beteghegh nyavalyothya, thestet fereg ragadozya (ÉrsC. 269).

még-nyavalyit: ∞ Valaky ty kőzzwletek meg ne nyaualyoicya, nyomoroicya es meg ne cyallya az ő atiafiat (Komj: SzPál. 349).

Nyavalyod-ik, nyavalyosz-ik: [langveseo; erschlaffen]. Oh fonyadt viragszál, mi lehet az oka, hogy úgy nyavalyodál (Thaly: VÉ. 64).

még-nyavalyodik: [in morbum incidit; krank werden]. Honnal vagyon, hogy testednek egyik valamelyk része meg nyavalyódván, az egész tested érzi a tagnak gyötrelmet (Lép: PÜik. 1105). Ha egesegegben meg nyavalyoszol, orvossagokkal megent helere hozhatod (348). Szent Iob annira meg nyavalyodot volna, hogy az ganéban fűne, az sok rút éves kelisekben fűrtöngene (352).

Nyavalyog: **1)** afflicor, angor MA. geplagt, geängstigt werden PPB. Náualgonak: angustianti NémGl. 281. Lót nag elseg az orzagban es ő kezdé náualgania (MünchC. 147). Néged kenia es gótrelme ez, merth oth vagyon náualgo elseg (NagyszC. 71). Mynden kegyelmesseghelme kyl nyavalyog es kecnyatyk (ÉrdyC. 610b) Ysten, te hozyal kyaltoknak es zewkseegben náualyogoknak ymadsagokhat meg hallod (ÉrsC. 510). Mi dolog, hogy annyire nyavalog (Born: Préd. 297). Ez földön nyavalganc, busodune (MA: Seult. 1041). Még most is tömlöttében nyavalog (BethTám. 66). Még a halandó és rothadandó testben nyavalyogunk (Bíró: Angy. 73). **2)** langveo, aegroto MA. krank sein PPB. Viz kórságban nyavalogván (TitkRözs. 287). Az betegséghen, melyben nyavalyog (Toln: Vigaszt. 198). Ki nyavalyog es en nem nyavalyogok: quis infirmatur et ego non infirmor (Illy: Préd. I.499). Az én állapotom stáraz betegséghen nyavalyog (Fal: NU. 287).

Nyavalygás: afflictio, miseria MA. tribsal, bekümmernis, not PPB. Haználatus az nyavalyas, haználathosok e gyarló esolthnek nyomorwsagly (ÉrsC. 203).

Nyavalygat: [affligo; plagen]. Oth nem náualgat semmi nemű coorsag, es semminemű zűkseg ninčen oth (NagyszC. 206). Sanyaragatom, nyaualgatom az en testemeth es zolgalatre kyzeroytem (Komj: SzPál. 158). Isten ez világon nyaualgattya az embereket (Born: Préd. 296). A lábokban a hideg megvételtül esonóde nyavalygatnae (Com: Jan. 58).

Nyavalygatás: [afflictio; plage]. Kérlek téged istenem, hogy inamról le ne fűtessen, a nyavalygatásoktül megrontatván (Pázm: KT. 264).

Nyavalyul: [in calamitatem redigri; elend werden]. O náualyosoknac yrgalmazoya, náualoltaknak vedős wygzaltaloja (CzechC. 42).

mög-nyavalyul: ∞ Meg naalyvleok es mynd vegygh meg horgadeek, naponkeeth zamorulyan megyek vala (KulesC 91. KeszthC. 92).

NYEBELĚG: [ineptio; ungeschickt sein]. (Nyr. XIII.227). [Vö. NEBELŐ]

NYEL: glutio, voro MA. verschlingen, fressen PPB.

[Szólások]. Hogy szemekkel aranyat nyelleyenok: ut aurum oculis hamiant (Ily: Préd. I.64). A gyertyának füst-tit nyelni, gyertyánál tanulni: *fuliginem luebrationum bibere PPB. Te penigleu vénségedben megromlott laza keserves kint nyelsz (Thaly: Adal. I.3). Alattomban mérgét nyelnek (Fal: UE. 403).

alá-nyel: deglutio Kr. [hinabschlucken]. Azt tudnád, hogy alányel, ha tekinted pengig, nyúlnál is félelemben (Deesi: Adag. 241). Illendő-e egez falatokat hertelen alá nyelni (Erasim: Erk. 49). A mondolónak ízit nem érzed, ha rágatlan alá-nyeled (Pázm: Préd. 393). Az eledel megrággattatván, a torkon avagy gégen alá nyeletic (Com: Jan. 50). Ha az eb alá nyeli a megszentelő ostyát, azzal együtt a Christus teste is által megyen az ebnek hasán (VárM: Szöv. 202).

be-nyel: deglutio MA. [verschlingen]. Mi után e te fiad, ki be néle d iauat, idő, köner borint öltel meg ő neki (MünchC. 148). Az pocol éac az gonozocat néli be (GuaryC. 7). En nepe-met be nélik mikent itek keheret (DöbrC. 30). Vr isten ő haragyaba meghaborgatta őket es tűz néli be őket (NádC. 77). Keuasagos zanaul nyelnek be az vad emberek (DomC. 308). Mikoron emberek mi rank tamadnanak, kim elevenőn be nyeltek volna, kim viz miket be borítot volna (DöbrC. 206). Be néle őket mikent ég zalkat (245). Ez sarkany meg vara ez azzony allatnak dymoelecheet, hog be nyelnee (CornC. 122). Ne mondjak: Bel nyelvek véteth: nec dicant, devoravimus eum (KulesC. 82). Mind tollastól benyelhetnél engemet (Helt: Mes. 429). Immar be nielték, el tanultak a szent irast (Mel: SzJán. 222). Azt tudgya, hogy minden bölcezesetet bé nyelt (Deesi: Adag. 14). Az ördög idestova jár, keresvén, kit benyeljen (Szár: Cat. Q2). Minekélőtte tegedet be nyéllyen a kút, szánnyad, báunyaad báneydet (Lép: PTük. I.342).

el-nyel: glutio, deglutio, voro, degumio C. verschlingen, hinunter schlingen PPB. Ehallgatom, elnyelem; demusso PPB. A gyermeket a sebes vyz elnyeluen, az halottat eltemete az fewuen ala (EhrC. 160). En scent hegemen mender nemzetec zónetlen iznac es elhíneec (BécsiC. 236). Vac vezerec, kie a zúnogot ki zárítec, a teuet kedeg elhíneec (MünchC. 57). Az víztől elnieltének vala (VirgC. 110). Nem akaruaede, hogb őteth föld el nyelneie (WinklC. 169). A fevld, kyt en megh latogatok, hogy el nyelnye mynd, kyk hw rayta lakoznak (JordC. 103). El nyeliteteth feldbe my haswnk: conglutínatus est in terra venter noster (KulesC. 109). Tolvajoktól hogy meg fosztatnának, sac ezístöt, aranyat elnyelének (RMK. VI.167). Az nieresegnek okaert az igazsagot el ne niellie es ne titkollia (Fél: Tan. 329). Híre tserdülvén, hogy a zsidók aranyat nyeltek el, ket ezeret elevenen felhasználának (Pázm: Préd. 872). Nem darabokat nyelnee el, hanem rágódván eszneec (Com: Jan. 110). Édes vízben, mint rüt vízben elnyelsz sok férget (Thaly: Adal. I.2). A föld elevenen elnyelte őket (Ily: Préd. II.212). Nyeljen el a nap alól a föld (SzD: MVir. 49).

[Szólások]. El kell nyelnem ezt a boszszúságot: accipienda est *mussitanda mihi haec injuria est; tsak el nyelni valakítól tött boszszúságot: *dissimulare silentio acceptam injuriam; haragját, mérgét elnyelni: bilem *substringere PPB. Miért hogy a gonoszokra néssz és halgatsz, mikor elnyelik az igazakat (Pázm: Préd. 24). Drága mulattságai elnyelték jószágát (SzD: MVir. 13). Tövéket elnyelnek, szűnyogot megszárnak (RMK. II.229).

lő-nyel: [deglutio; hinabschlucken]. A gödények fél singnyi tsukákat, pontyókat is minden rágás nélkül tsak lenyelie (Misk: VKert. 344).

nyeltőn-nyel: [avidio glutio; gierig verschlingen]. Más csak nyelten nyelnye a zavarját (Pós: GBot. 83).

Nyeldögöl: ligurio, saepius glutio Kr. [oft schlucken]. Az teli torockal nyeldögölnen, meg reszeregec amaz barszonyban öltöző parazna (EszT: IgAny. 206). A tréfát a való gyanánt, a játszó hamis beszédet dícsőséges magasztalás nevében nyeldögölik (Fal: NE. 19).

Nyeldök: gurgulio; gurgel C.

Nyeldököl: glutio Kr. [verschlucken]. Az pogansagnac erőseget es hatalmat nyeldököl, de az kiralyoc emleheec te-gedet (Mon: Apol. 56). Ezekneec vereket szaiá es torka tatna szomiuhozvan, itta es nyeldökölte (EszT: IgAny. h). Az nagy halak nyeldökölik az aprokat (Nán: SzT. 301).

vissza-nyeldököl: [deglutio; hinunterschlucken]. Kimyait szoruló szívébe vissza nyeldökli (SzD: MVir. 80).

Nyeldökös: 1) [haustus; das schlucken]. Az gazdagsá-goknak vndoc nyeldököse vagyion, meg nevelkedet az fősvenség (Zvon: Osiand. 64). 2) [gustus; geschmack]. Nyeldökölesembe vetkeztem (VirgC. 4). Quinque sensus hominis: visus: látás, auditus: hallás, gustus: ízelececs (PeerC. R). Az illatozasnac edőségős balsamom, a nyeldökölesneec kevanatos meez (NagyszC. 195). Ő gymelőe edős néldökölesömmek (351). Vthi értelm: laa-thas, hallas, néldökös, illatozas, illothes (359). DebrC. 184. SándC. 8). Elő peczet legyen te zemednek thóredelmessége, masod peczet hallasnak zomorwlattya, harmad peczet legyen nyeldökölesnek yozasaga (ÉrsC. 62).

Nyeldökölő: glottis, epiglottis C. faux, gurgulio MA. [gur-gel, schlund]. Nyeldökölő, lélekző: gurgulio; nyeldökölő, nyelv-csap: glottis, epiglottis PPB. A toroc gyik hogy a nyeldökölőt meg ne fojtsa, a torkodat vízzel meg-rotogtassad (Com: Jan. 57). Ha husotska vetetik ki a szájon, jelenti a thódnök, gége-nek, nyeldökölőnek ki ragattatását (ACsere: Enc. 184). A potyka gyöngy a potykának az ő nyeldökölőjeben, torkaban talaltatik (254). Sígának nyeldökölője szaladt le, de hiszem az istent, abból is meg gyógyul (RákGy: Lev. 78).

[Nyeldős]

el-nyeldős: [deglutio; verschlingen]. Hallottác, hogy pénzt nyeldesett volna el (MA: Scult. 817).

Nyelés: [voratio; das fressen, schlucken]. A tobzódó nagy falatoc nyelésével magát meg-tölti (Com: Jan 181).

[Nyelet]

el-nyelet: [deglutire facio; verschlingen lassen]. Elyeleti pokollal: ad infernum demerit (NémGl. 336). A pártosokat a földel elnyelete (Helt: Bibl. a3).

[Nyeletőd-ik]

el-nyeletődik: [deglutior; verschlingen werden]. Ennek a keserűségnek el kell nyeletődni az én idvességemen való őrdómóm által (PP: Paxa. 27).

Nyelv (néle NagyszC. 282. nyelv EhrC. 29. ÉrdyC. 62. nyelv BécsiC. 135. DöbrC. 313. nyelv NagyszC. 123. nyelv Szár: Cat. M4. Vás: CanCath. 619. Zvon: Post. I.103. Zvon: Osiand. 14): 1) lingua C. MA. zunge PPB. Nyelv-gyökör: ancyloglossum C. Nyelv czap: glottis, epiglottis MA. colmella PPB. Nyelvét ki metzem: elingvo MA. Nyelvnek hamarsága: lingvae *mobilitas; nyelvét kinyújtani: *exserere lingvam; kelevény kéi a nyelve alatt: sub lingua liquid *abscedit PPB. Yollehett ez zertet zolyon angyaly nyelewuel, yryad, nyeczen ott tewkel-

letes vygasag (EhrC. 29). Ganayt ragon a nelew, ky en attyam fya ellen haragnak merget ewtewtte (93). Minden nep es nenzet es fielő valamel karomlatot bezellend istene ellen, elvezien (BécsiC. 135). Nem zolnac hazugsagot es ő zaiokban alnoc fielő nem leletette (283). Megragac ő fielőket a nagli kennac keserűsegeiert (NádC. 5). Minden fielő vallá, mert vr Jesus Kristos atya istennek diődsegeben vagon (DóbrC. 313). Zeplesitetem en zinecnet, nyelucmet es minden testemet (VirgC. 5). Az fielőv vezteg kezd halgatnia (NagyszC. 123). Ha minden tagone valtoztatnanac fielőre, monuel kissce zikraiat ő diődsegeinek meg nem mondhatnoc (282). Ez nemzet enghemet csak nyelwőkkel dyczeer (JordC. 401). Minden nyelw vallya, mert Jesns atya istennek dychősegeben vagyon (ÉrdyC. 62). Nyelwetheketh vyzza való zolasokthwl megh onylyththendythok (ÉrsC. 188b). Eleb jőjjon beszéd a rére, hogynem az nyelvre (260). A nyelueket kemény fa cziptetéuel meg fogiáca vala (Helt: Háló. 213). Nagy botránkozás az egyházi emberek feslet erkölczse; meny zem, anyni itélet vagyon a papon, meny nyelű rea zole, anyni sententia (Vás: CanCath. 619). Minden terd emekem hajol meg es minden nyelű en ream eskűszik (Szár: Cat. M4). Nekom hajol meg minden terd es nékem tézen vallást minden nyelű (Zvon: Post. I.103). Ha széles e világ nyelw vólna is, ezekért méltó hálákat soha nem adhatna (Pázm: Imáds. 137). Nyelw győkéér, nyelw kőtel, mely nyavalya az gyermekekben szokot esni (Major: Szót. 40b). Kelj fel es öntözd meg elpedt nyelwemet, nem soká hurezold győtröhnes testemet (Thaly: Adal. I.24). 2) [lingua sermo; sprache, rede]. Nyelvátság: emenda lingua MA. Szitkozódó nyelw: lingua maledica; elkerülni az emberek nyelvét: *lingvas hominum vitare; egymás nyelvéen való értéssel az emberek összealkuszak: *communione sermonis homines inter se jinguntur PPB. Erezte leueleket ő oraganac minden vidékibe kőlőmb kőlőmb neluken (BécsiC. 50). Ő neluek által mento földet (AporC. 26). Nyelved mutatya, hogh ew közző való legh (WinklC. 171). Legottan az beteg elvezte nyelucet es okossagat (MargL. 130). Felelyőn nekőnk vunen eleuen nelueuel (NagyszC. 142). Ydeghen neepet hoz the read vr ysten, kynek nyelwewet meg nem ertheted (JordC. 261). Tugya vala az görög nyelucet es dyak nyelucet (DomC. 307). Sok nyelwen twdna zolany (ÉrdyC. 542b). Mynden nyelwőn zool (507b). Az vy tewrnennek az gewróg nyelwrewl deak nyelwre valo fordoytas (Komj: SzPál. 13). Nagy sok nyelwen leveleket irata, országában miudennek tudni adá (RMK. II.279). Már halljátok vesztét az Ördög Mátyásnak, más nyelwvel tayfelnek nevezik es mondják (II.195). Szép beszédekkel az nyelwe olly ékes (Husztí: Aen. 17b). El-parasztult az ékes nyelw (GKat: Titk. 1098). A keresetet a főlpörös fel-állíthattya, csak hogy a nyelw-váltságot le kel tenni (Kász: Kit. 6). Az ongesztelő nyelw az élet fája (Illy: Préd. II.231). 3) [narrator, denunciatus; berichterstatter]. Az mynemw hýrvák volt, byzom wolth; senky ithon nyesen tőb, hanem csak az warbely tőrfőkek; my hwzenoeth lowon wala nepwneket kőltek wolth ala, hogy nelweth fogyanak, de senky ky nem jőtt; megys mutatak magokat (RMNy. III.14). Az Berta therekiethwl azt es kerdem, hog my oka, hogy az begh yt lessetet Zenyer kernel; azt mondá, hogy az az oka, hogy nyelwvet akartak fogny az zenyeriegben es az passa eleibe akarta kőldeui (LevT. I.283). Ott egy kevés wárván egy nyelwvet hozának, kitől jó bizonynyal igaz hírt tudának, hogy az terekek szép haddal kinn volnauak. Egy terek nyelwvet es néki hoztak vala, ki éjjel a sárban bésilyedött vala (RMK. III.292). Lőn Bácsmegeui András nagy gyorsaságba, terekekben hogy ő nyelwvet foghatna, két tereket, két rab kőjant hozata (II.303). Az Dunán felküldött esztáim is megérkezvén, nyelwvet is hoztak, kiknek is vallások az, hogy az ellenség viszsza ment (Monlrók. XV.140). Csatni nyelwveket fogván az ellenség közzil, ezeknek irásokat irásban tettem le (146). Azon kell lennünk mindenképen, nyelwvet hozathassunk az ellenségből, mert az nyelw lelke az tábornak (462). Sokan végeztek

azt, kétfelé is menjen posta nyelwvet kapni (XVIII.111). Nem csak nyelwvet fogott Nagyságod, hanem a seraskiert is eljettete (Land: UjSegis. Előb. 3). Nyelwvet kapván a magyarok, ők mentek (az ellenségre) (Túr. IV.53). A csalóközi katona szőkik tőlünk, sok elment, nyelwvet eleget fogtak, tudják mint vagyok (Bercs: Lev. 30). Tegnap ismét nyelwvet fogtak portásaim az falakon czékázó németek közzil (66). Utamban az rab-kapitánt kihozatom, nyelwvet foghassak (173). Nyelwvet akarnának fogni állapottok felől (SzD: MVir. 322). 4) lingua PPB. [zünglein] Nyelwe a sípuk PPB.

[Szólások]. Ha mi jót forgatnak is eszekben, roszzul, parasztul a dgya fel nyelwvek (Fal: NE. 411). Ostor a nyelw, mely mindeneket tsapdos, sebesit (SzD: MVir. 321). Czél-ez a pő nyelw meczoda hasznat ad tenéked (MA: Bibl. V.58b). Szívél nyelwe megegyez (SzD: MVir. 323). Főpergő nyelwveddel eszed nem futhata versent (SzD: MVir. 321). Jó az elmentatás, de megfutamadott nyelw roszz (Fal: UE. 486). Tőbbször halgasson nyelwed, hogy ne fájjon fejed (Fal: BE. 573). Tudják mindnyáján, hogy ellenség közt a két félnek sziveket jár nyelwe (Fal: NE. 116). Nem igen szaporán járt nyelwe, de ártalmas fullánkja volt beszédének (Fal: NA. 125). Ismertem egy kapitánt, a kinek jobban járt a nyelwe, hogysen fegyvere (217). Az ő nyelvec eljárja az földet (MA: Bibl. I.513). Tndom is bizonyosan, hogy nem kintseznék egybet fejünre haragnál, morgolódo nyelwvel (Fal: NA. 137). Fegyvernekinek továbbra nyuitózik nyelwe, hogysen pallosa (Fal: NE. 16). Ellene elperreg az ő hebeburgya nyelwe (SzD: MVir. 322). Az ő nyelwe sem ragadott ám az inyéhez (SzD: MVir. 322). Rebeg a nyelwe (Göres: Mát. 72). Sokképen menté magát: alacsony állapottját, tudatlanságát, nyelvének rehogását mind elő-forgatá (Pázm: Préd. 1191). A gyilkosság oka tőle meg-kérleték, ijedtében nyelwe is meg-rekeszteték (Könyi: HRom. 159). Minden rugodozo nyelwet meg fogna itelni (Mon: Apol. 27). Ne engedj nyelvedet könnyen sikamlani (SzD: MVir. 324). Sikossabb a nyelwe es eszenél előbb jár beszéde (Land: UjSegis. Előb. 2). Eszed híre nélkül száguldoza nyelwed (SzD: MVir. 321). A fő es mélyésnek dolgokruul szinte ugy tsevege mint valamely tengeri szaiók vagy hazánk-béli nyelwsegett szarka-mátás (Fal: NA. 188). Tsak nyelwe vagyon, ha a dologra kél (SzD: MVir. 321). Mi mind keten Margit es Anna Teriek Janosnak neluehöz felelünk (RMNy. II.16). Az emberszólás a szívünkben foganszik meg leg-elsőben, az után a nyelvünkben for-ki (Fal: NE. 99). Szívét nyelvéen hordozza (SzD: MVir. 323). Ha valaki gyalázatos szockal illet valakit, nyelvéen maradgyon (Czegl: Japh. 225). Az tanács uraink mód nélkül való szidalmazásiért nyelvéen marasztotta (MonTME. I.79). Nyelwken peng a hit (Ker: Préd. 112). Pengetik nyelwven játszó elméjének kirámázott szavait (SzD: MVir. 321). A fejedelemtől fogva a szemet-biróig mindennek, férfi es aszszonynak nyelvéen vagyok (Bothl: Élet. II.12). Az lakik szivében, a mit nyelvéen visel (SzD: MVir. 323). Már nyelwem hegyen volt, szijamból tsaknem ki-pöktem (SzD: MVir. 321). Lássuk, a szőtsaplárnak mint forog nyelwe vittor-lája (SzD: MVir. 322). Órizd ajakidat, adj rakontzát nyelwvednek (Fal: BE. 579). Mások nyelvére esni: in *sermonem incidere PPB. Magyar nyelwre es ez rendre hoszta az Horhi Melius Peter (Mel: Herb. Ciml). Ne mondjanak mindent a mi nyelwekre jó (Misk: VKert. 45). Vedd előbb elmédre, osztán vidd nyelvedre (SzD: MVir. 324). Ne fidd, a mi nem égeti nyelvedet (SzD: MVir. 324). A hívságnak szele járván fejet, egy asztal fölött meg-talála orosz-teni tsuszomj nyelwét (Fal: NE. 14). Az sok hamis hírek hitegetőkben jó volna megbílnetnetek, itt is vala, de bezzeg befalák nyelwveket (RákGy: Lev. 161). Nádra mit költettek még régen, noha most is Ngod nem baráti nyelwveket magok

között fárasztják (Tört. 9. 195). Fogd meg nyelvedet (SzD: MVir. 324). Prokátor uram jól forgatá nyelvét (Fal: NE. 79). Egytől sem kaphata nyelvet: feleletet (SzD: MVir. 321). Elkerülni az emberek nyelvét: *lingvas hominum vitare PPBl. Hagyd lássák, mulassák, nyelveket koptassák, hogy téged szíven, híven tisztán imádlak (Amade: Vers. 3). Azon koptattya leptses nyelvét, hogy (SzD: MVir. 322). Nyelved kötve hordozd, ne botsásd saladótzira (324). Látom, hogy velem tsak nyelvet akarsz mérni (325). Hazugságoknak olajával sika moltattya nyelveit (Sámb: 3Fel. 416). Tartsd erőss kapontzában nyelvedet (SzD: MVir. 324). Kiki bele vágja nyelvét: bele kottyan (325). Érdes nyelvvel, sikos ajakokkal jó szót adnak (MA: Scult. 996).

[Közmondások]. Az harist az ő maga nyelvén fogják meg (Decsi: Adag. 22). Sikos és veszedelmes falat a nyelv (Fal: BE. 572). A gonosz nyelv bika alá is borjat tehet (SzD: MVir. 322). A nyelv a rossz feleségnek legrosszabb része (323). Bár egyéb tagok egybe tizborállanak, sem tehetnek annyi jót v. rosszat, mint egyedül a nyelv (323).

akadozó-nyelvü: [lingua haesitans; stotterer]. Nem lézen ott akadozó nyelvü vagy fekélyes vagy poklos (Mad: Evang. 331).

anya-nyelv: [sermo patrius; muttersprache]. Senki sem elégszik-meg anya nyelvével, hanem német és más munkákat kíván (NótPM. 21).

bárány-nyelv: amoglossum, plantago Mel: Herb. 149. [schafzunge]. Hegyes uti fű, bárány nyelv: amoglossum PPBl. Bárány nyelv, deakul lingua ovis, némellynek hegyes a leuele, némellynek széles (Mel: Herb. 149).

eb-nyelv: cynoglossa C. MA. lingua canis Mel: Herb. 150. hundsunge PPB. Eb nyelu, atraczel, hasonló az hegyős levelű ugen io pillulat auagy golyobitskat chynalyn (BeytheA: FivK. 120). Eb-nyelvü fű: cynoglossa (PP: PaxC. 263). Borbély szerzősámhoz való: eb nyelv, macska tövis, iglice (Com: Jan. 27).

éő-nyelv: [vox clara: klare sprache]. Isteni hatalomtul vagyon az, mikor az igazság ellenségi bizonságtévői lesznecc ugyan azon igazságnac s-magoc praedikállvac éő-nyelvekkel ki (Czegl: Japh. 37). Teszek éő nyelvemmel ilyen fassiót (Radv: Csal. III.247).

eredeti-nyelv: [lingva originalis; originalsprache]. Itt tanított az eredeti nyelveket jól-értő Károlyi Péter (Bod: Pol. 15). Igen jól tudván az eredeti nyelveket, a sz. írásokban sokakat adott éő (100).

három-nyelvü: trilingvis C.

késedelmes-nyelvü: [hebes; stotterer]. Pelpy vagyoc es kesedelmes nyelnü (Dáv: Préd. 88).

két-nyelvü: bilingvis C. MA. [doppelzünftig]. Találtuak a világi emberek között tolvajok, paráznák, két nyelvűek, trágarok (Tasi: Feukt. 35).

kigyó-nyelv: opbioglossum, lingua serpentis Mel: Herb. 90. [natterzünglein]. Kigyó nyelv, egy koroya vagyon, egy levele és az egy levélből mint egy kigyó nyelv, olyan íő ki (Mel: Herb. 90). Eőregbik kigyó nyelu, a ki a vízben terőm (Frank: HasznK. 19b).

köz-nyelv: lingua vulgaris Kr. [landessprache]. Tudgyák a püspökök, hogy közönségesen olvassák a köznyelveken nyomtatott bibliákat (Pázm: Kal. 361).

madár-nyelv: lingua passeris Mel: Herb. 56. [steinsame]. Madar köőds, madar nyelv, sovány földén terem (Mel: Herb. 56).

más-nyelvü: [lingvae peregrinae; von fremder sprache]. Nagy sok tiszteletes idegen hercegek, vallásunkbéliek, noba más nyelvűek, a temetésére szomorúan gyűlnek (Thaly: Adal. I.27).

mérték-nyelv, mértékpróba-nyelv: [examen; wagezünglein]. A fontban igaz ütő vesző, mértéc proba nyelv, mely a szárán avagy rndgyán ki-mégyen és a mérték istáppán magát mozgatja (Com: Jan. 166). Mint a mérték nyelvűnek pontya, ugy a föld kerekese előttd (Illy: Préd. I.356).

nagy-nyelvü: [calumniator; verleumder]. Megmondá Nagy Jánosé, hogy nagy nyelvü vagy (MonTME. I.79).

őkör-nyelv: berrago PPBl. ochsenzunge PPBl. Őkőrnnyelvü: eufrosinnm, buglossum MA. Eőkőrnnyelu gyökere: buglossu (Frank: HasznK. 18). Fachary leuet az leueleből az erdei salatanak, vegy hozzá őkőrnnyelunek viragat (BeytheA: FivK. 42b).

erdei-őkörnyelv: silvestre buglossum; wildochsenzunge Mel: Herb. 151. Az erdei őkőrnnyelv hasonló az atraczelhez, kék a virága (Mel: Herb. 151).

igaz-őkörnyelv: buglossum verum; gemeine ochsenzunge Mel: Herb. 152. Az igaz őkőrnnyelv az kertben terem (Mel: Herb. 152).

kerti-őkörnyelv: ∞ Kerti őkőrnnyelvü fű, kinek borágo más neve (Mel: Herb. 152).

mezei-őkörnyelv: silvestre buglossum; wildochsenzunge Mel: Herb. 151. Az igaz őkőrnnyelv szagos, szőrös, mint a mezei (Mel: Herb. 152). Meleg természetü orvosló füvek: az atraczel, méh fű, kapotnyak, mezei őkőrnnyelv, vad őkőrnnyelv (Com: Jan. 25).

vad-őkörnyelv: buglossum; wildochsenzunge Mel: Herb. 151. (Com: Jan. 25).

rebegő-nyelvü: [lingva haesitans; stotterer]. Isaias proféta magát tisztátalan ajakunak és rebegő nyelvűnek nevezte (Fr: SzJán. 166).

sárkány-nyelv: [dracontium, serpentaria; drachenwurz]. Sárkány nyelv, ennek a leuele mint a kopot nyaknac (Mel: Herb. 89).

sik-nyelvü: [ineptus, rabulosus; zungendrescher]. Az olyan sok beszédü, sik nyelvü sehonnain itt igen kapnak (Mik: TörL. 213).

sip-nyelv: ligula PPBl. [pfeifenblättchen]. Sipnak nyelve, pipja, egy kalánni mértéketske: ligula PPBl.

szabad-nyelv: *procacitas lingvae PPBl. [unverschämte rede]. Horvas fejü, szabad nyelve vagyon (LevT. II.291).

szabad-nyelvü, szabados-nyelvü: *procax, dicax PPBl. PPBl. [frechmaul]. Fajtalan, szabados nyelvü, szemtelen, sokat kívánó fősvény: procax; igen szabados nyelvvel éőnk énnekem: magne libertate verborum in me *incurrit PPBl.

szarvas-nyelvü (fű): scolopendrium PPBl. [Venushaar].

született-nyelv: lingua *vernacula PPBl. [muttersprache]. Született nyelven való beszéd: patrius *sermo PPBl. Kinek kinek a népek közül született nyelvére kell fordítani a szent írást (Zvon: Osiand. 14). A bibliát születet nyelvre fordítani (Ker: Préd. 114). Meg kel a született nyelvre fordítottat bibliának olvasását tiltani (Czegl: MM. 221). A Christus testének s vérének megszentelését a nép született nyelvén hallya vala (269).

Nyelvecske: lingula C. MA. zünglein PPB. Lebel nyelvűcskéje pibegő szájában (SzD: MVir. 325).

Nyelves: 1) [lingva instructus; mit öiner zunge versehen]. Nyelves fñ: uvularia PPB. **2)** lingulatus, locutulejus C. lingvax, loquax MA. garrulus; schwätzer PPB. Elég nyelves aszszony vagy: satis *dicaeula es; ilyen kicsiny aszszony, mégis ilyen nyelves: *tantilla tanta verba fundat PPB. Nelusesnek: verboso (NémGl. 147). Nem vizgaltalya meg Cristusnak gyermekege az sok zosokot, nyeluseket (CornC. 91). Sok zo nem enyezh el weethketh, nyelues yz heyth bolond, bölöz yz kewes bezodekkel eleghezyk (ÉrsC. 185). Nema nykent hal, nyelues nykent feczke (263). Nyelues ember nem ygazgatatyk felden ees gonozokak weznek wezedelembé (KeszthC. 387). Oly dajkát ne válasszon, melly részeges, buja, nyelues ne légyen (Pázm: Préd. 203). Nem követte, sőt kerülté a világ nyelvesinek szó-fodorgatását (1246. SzD: MVir. 321). Kiket tudatlan, nyelues ember eziáciogott (Bal: CsIsk. 112). Másokra szóló, nyelues ne légy (Com²: Jan. 169). Talán rabja vagyok, mint a töb muszurmán, vagy oly ágya-gyalázó, mint nyelues Rusztán (Zrínyi I.7). Jaj nékem, mert hallgattam, vagy hogy más alkalmatosságokban felettébb nyelues volt (Illy: Préd. 199). **3)** [facundus; redefertig]. Mintha istennek kedvesbek volnának a hallgatobbak, hogy sem a nyelvesbek és ékesben szollok (Illy: Préd. II.230).

Nyelveskéd-ik: 1) loquacito C. garrio MA. schwatzen PPB. Arról nyelveskedük, azon nyalakodik (SzD: MVir. 323). **2)** [calumnior; verleunden]. Táski Jánost az törvény, személyiük ellen is nyelveskedvén, nyelve kivágtásra ítélte (MonIrók XXIII.92). Akkor is megmondók, hogy nyelveskedni fog vele, mocskóhni Kemény János urammal (RákGy: Lev. 401).

Nyelveskédés: 1) loquacitas, garrulitas MA. schwatzhaftigkeit PPB. Irot historiat hozoz elő nyelueskedesed melle, legyen mégis mit ellenünc vetned (Mon: Apol. 395). A ki a nyelveskedéshez szokott, soha tellyes életében nem okosodik (Pázm: Préd. 816). Nyelueskedésével csak ezigérezetzi lamisságát (Sall: Vár. 5). Az erős az ő dolgait esendesen, a tunya nagy kényeséggel, nyelueskedéssel teslekeszi (Com²: Jan. 164). **2)** [calumnia, fanigeratio; klatscherei]. Sámbar hazug és mérges nyelueskedése ellen való apológia (Matkó: BCsák. 1). Piszok esik rajta nyelueskedéséért (10). Valamely embertelen szavai és nyelueskedési miatt szolgám udvarombul ki üzetett (MonIrók. XV.571). Több nyelueskedési között ezt az egyet értem (Gér: KárCs. IV.522). Az aszszony a nyelueskedéssel gyalázatot nyerne (GyöngyD: Char. 25). Szaporította az nyelueskedést Viarsal való talám kétszeri beszéd is (Beres: Lev. 63). Másnak gyarlóságát fondorkodó nyelueskedéssel tzégerésítte (SzD: MVir. 183).

Nyelveskédő: 1) lingvax C. [schwatzmaul]. A szószaporító. nyelueskedő a meg-lótt dolgot nem lóttnece regéli (Com: Jan. 185). **2)** [rabula; zungendrescher]. A prócátor az ő gondviselése alatt valót oltalmazza, igazságból mindaztál és jóból, hogy nyelueskedő esélesapóknak ne hallattassé (Com: Jan. 134). **3)** [calumnians; klatsch-]. Valaki ellen nyelueskedő aszszony: oblatratrix PPB. Iszszonyatos az városban az nyelueskedő ember és az ki az beszédben vakmerő (Kár: Bibl. 1.655).

Nyelvesség: 1) loquacitas C. garrulitas MA [schwatzhaftigkeit]. Itt egy ember vagyon, ennek niunt-egy öt esztendő fia vala, kinek nyelvességében gyönyörködvén, kedvére tartotta (Pázm: Préd. 205). Mestere és őrző apródgya a böltsességnek a mértékletes tagadás, áruló ellensége a nyelvesség (Fal: UE. 363). **2)** [calumniae; klatscherei]. Szemtelenség, fajtalanúság, nyelvesség: procaecitas PPB. Kristust meg-ítélte az emberi vakmerőség, megszólította a nyelvesség (Pázm: Préd. 778). Aláh szál az emberek nyelvessége (Fal: UE. 374). Tsak a nyelvesség rebesget iltyeneket (SzD: MVir. 322).

Nyelveszéd-ik (nyelueskedők v. nyelues-szegők?). Én vagyok Deli Vid, felele a másik, de miért harátyolsz, szájad nyeluesze

dik, az én kezem mián Hamvíván ott fekszik, majd ugyan az miát fejed földre esik (Zrínyi I.132).

Nyelvetlen: elingvatus C. elingvis MA. stumm PPB. A maga meg-gondolt, eszes, jóllehet hogy nem nyelvetlen, de mindaztál nem ízetlen, esácsogó: consideratus non quidem elingvis est, sed tamen non insulsus blatero (Com: Jan. 186).

[Nyelvez]

Nyelvezés, nyelvezet. Az mit az mester tanítványinak beszélget és magyaráz, avagy nyelvezet [figy]: dictata; magyarázat, olvasás, nyelvezés, nyelvezet: dictatio C.

NYÉL: manubrium C. MA. handhabe, heft PPB. Nyélbe títani: manubrio instruere: nyélből kiítani: manubrio exarmare PPB. Hagiok kalanokat, 5 aranyos, az nele gombos (RMNy. II.67). Keeth willa, az egyknek kristhial az nyele (II.52). Gyertyan fá, kiből malom fogat es erős nyeleket chynalnak (BeythA: FivK. 12). Az eledelec késsel avagy vellácskával, nyelet nyelénél fogva tartsz, fogattatnac el (Com: Jan. 110). Árnýéktartónak való ezüst nyél (Radv: Csal. III.355). Vagyon egy hancsár, kinek csont az nyele (Gér: KárCs. III.422). A boucheos nyelű késvel a tenyerembő kicsosztintá a vöröskét (Nyr. II.224a).

[Szólások]. A nyelo többet ér a vasánál (Deesi: Adag. 93). Más nyelben szögözé szekerzézjét (GK: Vált. I.632). Más nyelben űti szekerzézjét (110). Nem alkalmatlanodik a dolog, ha nyelén fogod (Fal: UE. III.53). Embere leszek ezen dolognak, nyelet tsinállok én ebbe (SzD: MVir. 105).

[Közmondások]. A kölzen adott fejszének ió, ha ez az nyele meg fordul (Helt: Mes. 111). El-veszett fejszének nyele is jó (SzD: MVir. 159).

csákány-nyél: [manubrium clavae cruciatae; streitbauestiel]. Egy ezüstös-aranyos csákány-nyél, csákány nélkül (MonIrók. XXIV.138).

kanál-nyél: [capulum cochlearis; löffelstiel]. 4 kanál, egy kanál nyél: manica unius cochlearis (Radv: Csal. II.11).

kapa-nyél: 1) [capulum ligonis; hackenstiel]. Kapa nyéllel kell itni az illyenhez, ki urához ugy lát mint egy semmihez (Thaly: VÉ. II.23). **2)** seytale Misk: VKert. 612. [schlangenart]. A tsilang báta kígyó, deáluk seytalaenak az az kapa nyelnek nevezik (Misk: VKert. 612).

[Szólások]. Tanás: Ha nem tudsz prédikállanyi, hiszem tudsz kapálni. Pápa: H é v á m a k a p a n y e l e (RMK. V.239).

kés-nyél: [capulum cultri; messerstiel]. Az fusz sarga mint egy jacshint, késnyelet is csinálnak belőle (Kecsk: ÖtvM. 319). Az ökrök szarvából szabja, markolatok, kés nyelek, kúrtók lesznek (Misk: VKert. 119).

sulyok-nyél: [capulum fistulae; schlügelstiel]. Markába szakasztani pergetyős sulykának nyelét (SzD: MVir. 19).

szekerce-nyél: [capulum securis; axstiel]. Zekerce nyelnek való faat vagy (Pesti: Fab. 25).

Nyelecske: manubriolum MA. heftlein PPB.

Nyelestül: [una cum manubrio; sammt dem stiel]

[Szólások]. Mind nyelestül fokostul: una cum ipsis manipulis (Deesi: Adag. 129).

Nyeletlen: manubrio destitutus SI. [ohne stiel]. Nyeletlen kés: exarmatus manubrio PPB.

[NYELL-İK]

el-nyellik: [langvesco; verwelken]. Midőn a virág el-mállik, elnyellik, el-ozlanak a pillangók (SzD: MVir. 51). Bó válttya fel böltdogságomat, el-nyellott vígságom (76).

NYER (*nyer* ÉrdyC. 556b. *nyér* Decsi: Adag. 88. Fal: UE. 185): **1**) lucrifácio, lucror, demereo C. [gewinnen, erlangen]. Ő istenét tudo nép ier es tozen: populus sciens deum suum, obtinebit et faciet (BécsiC. 164). Mit használ embernek, ha mend e nilagot ierie, es ő lelkeben getrolmet zenuөгёgen (MünchC. 45). Nyeryed nekem zent leelőknek malaztyath (CzechC. 70). Mindön hív keresztén, ki comonikal, azon madzot ur ieri, kit Kristus (NádC. 10). Valamit akar, azt nyerhetőt ur istentewl (ÉrdyC. 493). Termezet zorent valo eredet, kyben senky sem nyeer, sem vezt (556b). Myuden ydwesseseg yozagot nyeryem the tóled (ÉrsC. 42). Therekechtwl norel ayandokokath, ne fenegedned w hazarokath (RMNy. II.5). Senki bűnénece boclanattyat az isten előt nem nyerto (Helt: Bibl. I.e). Nem hogy többet nyerhetnéne, hanem azt is elvesztik, a mi maloe vağon (Helt: Mes. 427). Szeuedgy, ha mit akar nyermi: sustine et abstine (Decsi: Adag. 137). Haláltól szabadulást senki nem nyér (GyöngyD: KJ. 450). Kezdé magasztalni (lovát), mennyit s hányszor nyére a pálya-futásban (Fal: NA. 121). Miundenk csak kevésbe és nem a végre játszott, hogy nyeryen (Fal: NU. 311). A nemes vér ezen ügyben veszve nyér (Fal: UE. 450). **2**) [vinco; siegen]. Vajha nyhan nyertetek volna, hogy mi es ty veletke egyetembe orszagolhatnank (Komj: SzPál. 186). Míg Moses kezét felemelne tarttya vala, Izrael nyeri vala (Helt: Bibl. I.Kk4). Akar hól is az nyeri, az ki nem röstelkődik (Decsi: Adag. 315). Bajnok szív, egynek hív, Kemény gyer, hadad nyer (Tbaly: Adal. 15).

[Szólások]. Nyert benne mint Bertok a tsíkba (Kisv: Adag. 382. SzD: MVir. 244). Ugy tekintsünk dolgainkba, kárt, tsűfot ne nyeryjünk szines ajánlásért (Tbaly: Adal. I.102). Nyertem férfiat az urtól (MA: Bibl. I.4). Ha csinos gazdasszony még időt nyerhetet, tisztább fehérsegű kalácsot süthetett (Orczy: Nímf. B6). Szertelen halálnak nyerto vesztő porát (Kónyi: HRom. 47). Kedvet nyermi: favorem *elicere PPBl. El-hiresedni, nagy nevet nyermi: *lucrifacere nomen PPBl. Töröktül nyert sebe tett kibül balogot, nyerte királyától örökben Balogot (Tbaly: Adal. II.401). A Hamiadi Mathias fogsagabol uag somma pínzt aláit vala maganac nierni (Szék: Krón. 216). Gondoltam sérvést nyert (Gvad: Időt. 80). Meg engedést és reü szabadítást nyerne az Jolnac nyomorgatására (MA: Tan. 221). Mikor ki tetszeni kíván, azon legyen, hogy kellő njságokkal kelhessen elő: sziveket nyér (Fal: UE. 31). A hadban a restség veszést nyér (Kónyi: HRom. 8). Álammal nyerte: sine sacris baereditas (Decsi: Adag. 21). Azon órában el-veszté minden bűsületit, a melyet erős fegyverével nyert vala a mezőn (Fal: NE. 14). Jósefnek bagyá azt a gazdag földet, melyet az amorreusoktól kardal és kéz-ijal nyert vala (Pázm: Préd. 139). Szerentsére jó barátot nyerni: *sortiri amicum PPBl.

[Közmondások]. A ki nem vezt, nem nyér az (Decsi: Adag. 88). Az ki soba semmit nem próbál, semmit nem nyér az (129).

be-nyer: [capio; erobern]. Aranyas zászlóját Ali basának hősek bényerek, igen vigádnak (RMK. III.157).

el-nyer: lucror, consequor, obtineo MA.⁴ gewinnen, erwerben PPB. Myt haznal, ha myud ez tellyes vlyagot el nyerye: quid prodest, si mundum universum lucratur (JordC. 406. ÉrdyC. 7). Ha álló vizek nem lesznek vala, akkoron a scithiaiae el nyertée volna tölle mind az egész országot (Helt: Krón. 7b). Mindeneknek meg-erdemled, el nyered kedvetek (Com: Jan. 201). Az ellenségnek minden badi apparátusát elnyertük (TörtT.² I.205). Lött azért bor, nem számlálván az ellenség által elnyert borokat, vasa nro 559 (III.403). Harmadik László a magyar királyságot egy kicsinyseg elnyerte vala, de csak fél esztendeig bírtatá (Liszny: Krón. 296). Pályán vár ajándék, nyerd el édes lovacskám (Kisv: Adag. 177). Most az egész bagázsiát elnyervén,

sok borra akadunk az bagázsia körül (Beres: Lev. 43. 64). Az agár nem azért űzi a nyulat, hogy a bűrét elnyerje (Tbaly: Adal. I.80). Nem nyeri el a pályát, a ki utjában borgot vet (Fal: SzE. 523). Midőn az ágyukat magyarok el-nyerték, kerekeket széllyel rontották (Kóyi: HRom. 124).

elnyerés: [adeptio; das erlangen]. Tisztartóságnak elnyerése koczka vetéssel: *sortitio provinciarum PPBl. Nem az akaróé, sem pedig futóé pályának elnyerése (Kisv: Adag. 356). Mi jó van abban, a minék el-nyerése meg nem nyugottya kívánságunkat (SzD: MVir. 262).

hátra-nyer: [recupero; wiedererlangen]. Csak igazán szeresettek ti egymást, hátra nyerhetitek az elveszett házakat (RMK. III.223).

ki-nyer: **1**) [redimo; erlösen]. Ha azzal meg-javul, ördög torkából ki nyerbeted atyád-fiát (Pázm: Préd. 46). **2**) [impetro; erlangen]. A kevely koldus koldulván, semmit ki nem koldul, nem nyer ki (Com: Jan. 195).

még-nyer: potior, consequor, pervinco, nanciscor, opiscor, lucrifácio, impetro, indepto, indispiscor, adipiscor, obtineo C. [erlangen, gewinnen]. Könyörgéssel megnyeröm: exoro; nagy vesztéllyel megnyeröm: extundo C. Ki valamit elbirt, megnyert: potitus PPBl. Tízta imatsaga meg niere, líbe bogi inek, ottan meg vizagok (VirgC. 105). Az isteni bölcsesegőt meg nem nyerhetem, ezteleme lön (WeszprC. 57). Isteni edesseget ker, de csak alig auag soha meg nem űerheti (VitkC. 5). Meg nyered te atyad fiyat: lucratus eris fratrem tuum (JordC. 410). Sok bynesöket meg nyertek wr istentwl, hogy ne karhoznanak (ÉrdyC. 602). Megnyertem az wrnak emberét (Helt: Bibl. I.B2). Szenvedetessége szenvedetlenségemet nyerie meg (Pécsi: Ágost. 15). Kónyi meg nyerved, a hól senki niucz elened (Decsi: Adag. 66). Megnyéré a biráktól, hogy bemehessen annyához (Pázm: Préd. 213). Midőn megnyerended, a mit kértél, bálákat adgy (Com: Jan. 195). Megperelnéd, meg is nyernéd (Bethl: Elet. 30). A bíró szívet adományyal meg-nyerni, meg-venni (SzD: MVir. 16).

mégnyerés: impetratio C. erlangung PPB. Valamit imad-sagodban kerendez, megnyeresnek bizodalomaval kerjed (VitkC. 3). Zegheennyee tewee magath az erek dichlöseegnek meg nyeryeeseertli (ÉrdyC. 413b). Nem félbetsz könnyebben a paraditsomnak elvesztéséhez, mintsem ha meg nyérésről letészed a biztos reménységet (Fal: NE. 52).

vissza-nyer: recupero, recipio, relucor MA.⁴ wieder erlangen PPB. Tehetséged szerint vissza-nyerjed ördög torkából el-veszett atyád-fiát (Pázm: Préd. 40).

Nyereget: [lives victorias reporto; geringfügige siege davoutragen]. Ez lesz a Dunántúl magában lézengve operáló és az gyükeres ellenségétül távül kerülve nyeregető multságának vége (Beres: Lev. 109).

Nyereked-ik: quaero, negotior, copio lucrum, lucro studeo SI. [gewinn suchen]. Kereskedő, nyerekedő ember: *questuosus homo PPBl. E két rendbéli emberek nyerekedni és katonáskodni mind más újabb-újabb tartományokra sietnek (Misk: VKert. 433). A szolga tudván a nyerekedő pénzváltóknak ezer förtélyait, a pénzt elkísá (Fal: NA. 138). A ki a kereskedés után kíván nyerekedni, a kalmárok között forgolódgyon (Fal: NU. 255).

Nyerekedés: negotiatio, lucristudium, foeneratio SI. [gewinnsucht]. Igen űzik a nyerekedést: *valent ad quaestum PPBl. Hová lenne idős atyádnac rajta való nyerekedése (Czegl: Jaql. 73). A páva midőn idővel görög országra bé-származott, uagy nyerekedéssel tsak a fő rendeknek mutogatott elsőben (Misk: VKert. 335).

Nyerés: [impetratio, adeptio; das erlangen]. Kedv nyeres: *conciiliatio gratiae PPBl. Ydvesseg neresre: ad salutis obtentionem NémGl. 233. Az alázatosság nyeresé nekyl az ygeb yozagh nem yozag (WeszprC. 139). Kynek zent vota leegyen my byneinknek buchanatta, zent malaztnak nyeresese (ÉrdyC. 506). A földre leeseo, hog' ymadsagot tenno vizgatalasnac fiereyert (TelC. 96). Egésség nyeresék sokasodnak a martírok temető helyeinél (Pázm: Préd. 286). Az ilyen testi gyakorlás kevésre használ isten előt való érdem nyeresre (Zzon: Post. I. 475).

Nyerőség: 1) lucrum C. MA gewinn, nutzen PPB. Nyereség-gyűjtő: lucrifuga; nyereség hozó: lucrificabilis; nyereség szomjuhozó: cercoipa; nyereségre nézők: lucriones C. Pénz nyereségre ki-adok: locito; a nyereségen igen kívánva rajtalemni: *Iugurire lucra; fukar, ki a várostól vagy valami urtól vámot és egyéb jövedelmet árón meg-veszen nyereségre: publicanus; még talán a fő pénz is belé-vesztettem, nem hogy nyereségem lett-vólna: etiam de *sorte venio in dubium PPBl. *Nyerésre vásárló kalmár: institor PPB. Nem kel alázatosságnak valami-nemew minelkedétyt ezelekedny, nykeppen egyéb barátok yo pelduert es ow leleknk neresese ert (EbrC. 117). Mi nereseg, mert őrzíték ő paránolatni (DebrC. 323). Az haborusagot nag' neresegbe tartá (GuaryC. 27). Vagiok az leleknk nagi felséges es bizonsagos nyeresese (VirgC. 67b). El vezdt az hw nyeresegbőknek remeeneuglek (JordC. 764). A halált neresegnek tartiak (DebrC. 125). Bakos Balasno adot ket zaz foriutot, hog' felesaget, giormekoit neresesegeből taplahuaia (RMNy. III.69). Az telhetetlen semmi bűnnel nem gondol, ezak hogy valami nyeresegot kaphasson (Born: Evang. IV.301). Semmi nyereseged egyéb annál, etőd, bérőd, alutöd, haznod (Fort-Szer. K4). Senki azoc közzül, kik az urat szolgállyác, nyereséget ne fűzőn pénzével (EgyhRendt. 151). Midőn nyereség felől mondnak valamit, igen réssen akkor az fülök (MA: SB. 127b). Az szegényeknek is többüljön annak nyereségéből való jövedelmek (Radv: Csul. III.201). Azokat a játékokat meg se ízeltsed, a hol a nyereség csak a vak szerencsétől függ (Fal: NE. 44). 2) exuvia, manubriae C. [praeda; beute]. El-fogja a vitézek nyereségeket: praedae militum *interceptor PPBl. En te zep bezididen őrdők, miut ki sok neresiget (spolia multa) lelt (DöbrC. 70). Mykora nagy nyereseggel haza yettenek vona es az bytangoz oztany akaruaak, az gonoz fene Vyd yzth vezte köztök (ÉrdyC. 398b). Megvivanak, isten vala Magyar néppel, ott járának nagy nyereséggel (RMK. I.8). Vitézek nagy nyereséggel járának (Güres: Mát. IV. r. 43). Az nem tetszik, hogy az vitézű rendnek még oddig semmi nyeresége nem lött, mind csak könnyen hajóhok (RákGy: Lev. 140). Az úr szolgálai nagy nyereséggel jártak (Gér: KárCs. III.275). Az oláhokra ment hajók felől igen homályos gonok alattomban szergetik, hogy az gályák valami nyereséggel jártak volna (ErdTörtAd. II.38).

[Szólások]. Ebuec adyon ennek nyereségében (Deesi: Adag. 67).

Nyereségös: 1) lucrativus, lucrosus C. [utilis; nützlich]. Ez olleten imadsag sem erdemős sem neresegős (GuaryC. 63). 2) [emolumentum habens; gewinn habend]. Azzol az magyarok károsok sem lesznek, inkább lesznek nyereségesek (RMK. I.7).

Nyertés, nyertes (nyerettes Pesti: Fab. 45. Vás: CanCat. 300): 1) lucrans MA. lucrosus; gewinner, gewinnreich PPB. Nyertes dolog gyakran gondolkodni o világ haszontalan szomorúságról (Hall: Paizs. 220). Legokosb és legnyertesb csere az, melyben a mulandóságokért őrdökké valóságot nyerhetünk (Bíró: Ünep C2). 2) victor, evincens MA. überwinder PPB. [sieger]. Hada lón a berezeg ellen, do ott is nyertes lón (Szék: Krón. 192). Lón nyertesb vayda az parasztknál (Valk: Gen. 58).

Diadalmasoknac és nyerteseknac lattatni (Mon: Apol. 369): Ha igaz, nyertesek vagyunk mi es, meg győztük az papistákat (Alv: Itin. 35). Mellyinc lézen nyertesb (Vás: CanCat. 300). Ez ellen az phariseusoc egy szót sem tudnac felelni, hanem az ur Christust nyertesessé kell hadniok (MA: Scult. 731). Tudd meg keresztyén ember, hogy ha a te bitednc tanásain jársz, nyertes vagy (Megy: 3Jaj. II.85). Mutasson vagy egy belyet az ellenkező, és ámbár ő legyen nyertes s ővé legyen a gloria (GKat: Titk. 335). Nyertesebb a kis Dávid parittyával es kível (Czegl: Mtk. 9). Baj-vívásban nyertes lévén (Perny: LFl. 19). Sokan egyféle tsalársággal mindenekben nyertesek (Misk: VKert. 243). Azt akará, hogy a szem-közt batorkodó vitézség lenne a nyertes (Fal: NA. 238). A nyertes Julianus elemelte társát es elindult bajjával (Fal: TÉ. 681). Ki nyertes tábornak nem félsz haragjától (Orczy: Költl. 48).

Nyertesén: lucrose, victoriosa MA. gewinnreich, siegreich PPB. Nyertesében járna úgy es otyasútd a képfaragó acskónál, hogy ha mint a sütd sít, Christus testévé válhatna (Matkó: BCsák. 425). Ez az dolgaidnak oly útát mivelhet, mely azok czéljához nyertesén emelhet (Thaly: Adal. I.123). A kegyes rendben folyandó beszéd nyertesén játszik a szívekkel (Fal: UE. 371).

Nyertesség: victoria, evictio MA. sieg, überwindung PPB.

Nyerő: [impetrans; auswirkend]. Kegelmességős fiam Jesus, nan közönségős aña zenteghaz niand engömet irgalm nörd bodog aianac (NádC. 664). O Iesus, ky wagy yrgalmassagnak nyereye (PozsC. 10). Wgy theg yrgalm nyerő zyz Maria, hog te byr enghem mynd őrdökkel őrdöke (ThewrC. 149). Tisztis meg minket amni binőkbe, mert te vagy irgalmnyerő kegyős sziz Mária (RMK. I.10).

[Nyerőd-ik]

mög-nyerődik: [perficior; bewirkt werden]. Megvallom, én nem jóvalottam volna azt az hirtelen indulatot, ugy hiszem, Bessenyei uram sollicitatioja által is meg nyerődött volna az (TörtT. 2. 1232).

NYERÉG: ephippia C. ephippium MA. sella; sattel PPB. Nyereg és minden lóra teritő pokretz: ephippium PPBl. *Nyereg hajtott fele, vápája: ephippii arcula PPB. Kit kiral aieit tiztelni, a lora kél vetni, ki kiral neregő alol vaon (BécsiC. 62). Egy emberke vaon itt a pusztában, az iő ream és uehez nyeret vet hátomra (Helt: Mes. 357). Magh raggada az üsteket es ki kezdé emeliteni a nyeregéből (163). Makkternő fákra mászván fel, nagy vizesen fikomlónél fogva nyeregszárnyáig való vízben tartván egész virradtig (Szal: Krón. 128). Egy rakásba hordatá soc nyeregeket (Gosúrv: MagyB. Díj). Az lovász kápával béterítette az nyeret (Monlók. XI.363). Az kyk lovat az en attyamfannak fykvel, nyergyvel neky hagyom (Radv: Csul. III.107). Az tatár lovatat ne hagyják nyugodni, minden harmadnap vessenek nyeret reá (Gér: KárCs. IV.368). Igyekezünk, hogy ha csak az nyeretét vagy ezafrangját is kihivetnénk Nagyságnak (Mon: Okm. XXIII.22).

[Szólások]. Néktek a nyeretek it jobban fut, mint másnak a lova (Thaly: Adal. I.85). Két nyeretet fölni egy seggel: drombus sedere sellis (Deesi: Adag. 49. MA). Egy seggel két nyeret akar a jesuita fölni (Czegl: Japh. 235).

[Közmondások]. Nem illik az ebhez, hogy nyeretet hordozzon hátán (SullMark. B5). Nem illet számúrt veres nyereg (Deesi: Adag. 22. Kisv: Adag. 40). Disznót lársonnyereg meg nem illet (Thaly: Adal. I.175). Nem ülhetz egy seggel két nyeret (Deesi: Adag. 196). Nem jó egyszermind két nyeretet fölni (Czegl: Japh. 201).

kazul-nyereg: ephippium persicum Kr. [persischer sattel]. Vérese színű haragos mén volt alatta, könnyű kazul nyereg rajta (Fal: TÉ. 637).

málhás-nyereg: [clitellae; saumsattel]. A terh hordozó, málhás nyeregészavagy kabolára tétetnek fel (Com: Jan. 88).

öszvér-nyereg: ∞ (Nom.² 421).

számár-nyereg: ∞ (Nom. 47).

teréhhordozó-nyereg: clitellae C. [saumsattel].

Nyergél: [equum sterno; sattel]. Nyergelni a lovat: equum strato inducere, instruere PPB. N'eghellyetők lowath, hogy Palth rea zerezwen, vyzyetek Felix feyedelenhez (JordC. 785). Az törökök táborban hevernek, de menni akarnak, mert immár nyergelnek (Zriuy I.50). Ha jöu ordre, frissen nyergel, elmegy az portára (Amade: Vers. 107). Öszvérét nyergelte, ment Nomentanumban (Orczy: KöltH. 110).

még-nyergél: sterno ephippio apposito MA. [besatteln]. Megh nyergbelee az ew zamaraat es el meene ew velők (JordC. 166. Helt: Bibl. I. Bbb. 3. Kár: Bibl. I.141). Miképpen nyergelhetné meg és tühetné fel az díznóra (MesésK. 11). Kiki rendgye szerént idején fel-kele, kinek ugy vólt hagyva, az meg is nyergele (GöngyD: KJ. 369).

[Szólások] Boldog isten látom, hogy megnyergeltek bennünket a franciák (Fal: NU. 325). Tsak az egy frantzia szolga niergeli még gazdáját és nrának ura (Fal: TÉ. 782). Urát megnyergelő feleség: *imperiosa conjux PPB.

Nyergeltet: [equum sterna jubeo; satteln lassen]. Az szánat rakattam és lovaimat nyergeltettem (MonIrók. XVIII.5). Lovat nyergeltetvén, felmenék az Balassi uram szállására (TörtT.² 110).

Nyergős: 1) ephippiarius, ephippiatus, stratiarius MA. [gesattelt, satteltragend]. Nyerges ló: clitellarius Pesti: Nom. III. 102. equus sellarius, ephippiarius PPB. Cedit in nergues potok 1268 (Wenzel III.195). Az sarga lonat fekestül hamostul, zeke-res niergessel hagiom Thamasnak (RMNy. II.302). 2) [opifex ephippiorum; sattel]. Az nyergesek egy háta lóra való nyerget adgyanak két forinton (TörtT. XVIII.227).

Nyergetlen: [non stratus; ungesattelt]. Az egyic király inassa egy nyergetlen lovon vtanna szaguldvan, egy kopianal bátna eklele (Helt: Krón. 48).

NYERÍT (nyiret Misk: VKert. 93. 129): nitrio Balde. hinnie C. MA. wiehern PPB. Nyerítő kánya: cenchris PPB. Mykenth vadh wygyorogwan es néreituen inkab, hogh nem zolan, ő zayanak tatogatasawal felele (PeerC. 63). Csendességben voltak ű jó vitézi, mind nem nyerítének ű jó lovai (RMK. IV.161). Az embernek czufoló barátja olyan mint az ménlő, mely minden rayta ülön uyerit (Kár: Bibl. I.672). A ló szők, mietet a kabolara, de a feckel meg tarttiak (Mel: SzJán. 28). A lú meghe-réltetvén, nyeríteni meg szűnik (Com: Jan. 35). A ló nyerit, rug és kapál, mig nem jut társához (Zriuy I.104). Eous és Flegon nyeríteni kezdnek, hámjoknak terhéből levetkeznek és víg legeléssel magoknak kedveznek (GyöngyD: Cup. 652). A belénd igen keserves szóval szokott nyiretni (Misk: VKert. 93). A számárt akár-mi némű aranyos szerszámba öltöztessek is, ugyan tsak számár módra nyiret (129). Csak az abrakos jászolra nyerétét világi áldomásiban (Csúzi: Tromb. 43).

[Szólások] A czalant főzd meg borban, felindítja a barátokat az a pátzakra, hogy nyericzenec (Mel: Herb. 99). Fele barattianak felesegere nyeríteni (DecsiG: Préd. 56). Asszony emberekre nyeríteni (Zvon: PázmP. 104). Tarát farát ékesíti, vitorlát kiteríti s arra nyerit, a ki szép (Fal: Vers. 882).

még-nyerit: adhinnie MA.⁴ anwiehern PPB.

reá-nyerit: adhinnie C. PPB. [anwiehern].

Nyerítés: hiniitus C. MA. das wiehern PPB. Keet loak nagy nyereytestet tevnek evenen kevztwk (CornC. 270). A ló nagy nyerítéssel fut vala az uton (PestiT: Fab. 62). Nyargalló lovai nyerítésének hallasi (Mon: Apol. 464). A számár hosszú fülei-ről és otromba nyiretéséről akár kívül is magát megeméretető (Misk: VKert. 129).

NYERS (nyers Toln: Vigaszt. 204. [nyers ÉrsC. 48b. nies RákGy: Lev. 81): 1) crudus C. MA. incoctus SI. roh, ungekocht PPB. Ez nyerss fiaat meg zarasztotta vala (ÉrdyC. 536). Az kyal ygen meg haragwek es paranczola, hogy cwkt nyers ynakal werneyek (ÉrsC. 355b). Igen jó verhas és nyers, nyálás has ellen (Mel: Herb. 3). Ved ez föld mentat es meteld meg az nyers mentat, hand iuegben (BeytheA: FivK. 71b). A ki a kételkedés földü vala nyérs, iztelen tudományokat alhatatlan bizodalommal magának választtya, az csendes lelki ismeretet az életben nem hirhat (Toln: Vigaszt. 204). Nyers bort ijutt mindenik (Nyr. X.469). Bor ivás, nyers almában való nagy gyuvatlankodás torkot bérekesztnek (Felv: SchSal. 24). A te bölcselkedés szerint az ifjaknak meg kellene járni az égett és nyers boros korcsmákat (Fal: NU. 266). 2) viridis MA. grün PPB. Nyers füge: grossus PPB. Ha az nyers fan ezt tezie, mi lezen az rizonac dolga (VitkC. 86). Ha az nyers faban az eköt tezyk, az azzywban thahat my lezen (ÉrsC. 48b). Ha a nyers fán ezeket műnelitec, mi leszen az aszszu fán (Helt: UJT. Y2). Az aszu fa mellett az nyers is meg ig (MonIrók. III.93). 3) infectus, non elaboratus SI. [unbearbeitet]. Nyers gyapjú: lana infecta, succida PPB. Az balálnak várasa egyaránt verős barsont viselőnek és az nyers lenben és czondorába öltözötnek (NA: SB. 88. Kár: Bibl. I.675). 4) vividus, vegetus, alacer SI. [munter, rüstig, jung]. Nyers erő: vigor MA. Tsudálnak öreg voltat, jó nyers korosságát (Megy: 3Jaj. II.47). Az aszszonyok haragosbak a férfiaknál, a vének a nyers embereknél (Pázm: Préd. 806). A testek belső mivóltokra nézre nyerses, virgonczok, egésségesev avagy betegesev (Com: Jan. 53). Ne egyél, hanemba éhségtől ösztönözötve, egésségben maradsz és nyers, nyakas, friss erőben lész (172). Erős és nyers nyakkal olyan vagy, miut repedt értz (Rim: Ének. 277). Még az erős Hercules sem elégséges két magához hasonló nyers nyaknak megfeleleni (TitkRóz. 198). Vólna ugyan tűz és nyers erő benne, de egy tsep itflet sintsen (Fal: NE: 5). A testi gyönyörűségek megtompítják az elmét, fárasztják nyers erőket (20). Kifárad az embernek feje, fonyad nyers ereje, bomlik egéssége (26). A mit iffiantan a nyers elme magában kapsol, még görbe vénségében is nehezen felejtí (Fal: NA. 157). A laconismus nyers, fontos rövidség (Fal: UE. 415). 5) [madidus; feucht]. A meghült nyers gyomor az étel utállya: crudus escam fastidit (Com: Jan. 55). Az üdö ide is száraz, miudazáltal meg nies földbe esett az vetés (RákGy: Lev. 81).

Nyersőske: subcrudus MA. ein wenig roh, halb gekocht PPB.

Nyersen: 1) [crude, incocte; roh, ungekocht]. Semyt hű benne nyerssen ne egyetők, se vyzbe főteth, de czac tyznel syltet (JordC. 31). Ne egyetek nyersen, se főve (Helt: Bibl. I. Gg4). 2) [viridis, immaturus; grün, unreif]. Ha nyersen az kőkánt megszede és megtöröd mosárban addig míg zöld s meg eric a kőkény (Mel: Herb. 26). 3) [insulse; abgeschmackt]. Mi sem mondgynk azt olyan nyersen és sóatlan (Pós: Igazs. 546). 4) [alacriter; munter, kräftig]. Nem tunyan és álmos szemmel, hanem ében és nyersen kell munkálkodnyk (Pázm: Préd. 821). Az unio megerősíti emberben a nyersen tartó lelket (Ker: Préd. 106). Az edgy lélek három: nyersen tartó, érzékeny és okos lélek (138). Tudós ember, a ki nyersen tud beszélleü (Hall: HHist. 150).

Nyerses: subcrudus C. [etwas roh].

Nyersesség: 1) cruditas MA. rohóit PPB. 2) viros MA. das grünen PPB. 3) vigor MA. [vividitas; lebenskraft, regsamkeit]. Ki szjván a már koros napok testekből a nyerseséget, tsupa kendőzéssel föltozgatnak magokon (Fal: NA. 144). Se erő se nyersesség benne, sőt alig mozog lelkek (Fal: BE. 585). Vidám nyersesség és bajuoki bátorság nézett ki belőle (Fal: TÉ. 637).

Nyersesit: [vegeto; ermuntern]. A mozgolódás nyersesét és a laukatságot ki űti (Com: Jan. 208).

Nyersit: ∞ A lélek csak nyersétd: éleszdő a palántákban (vegetativa), érzéken az állatokban s okos az emberben (Com: Orb. 86).

Nyersség: cruditas C. [rohóit]. Galénus írja, hogy egészségét meg űrzi, a ki el kerül, hogy emésztetlen nyersség ne maradjon gyomrában (Pázm: Préd. 837). Semmi nyomorúság nem unalmas, mikor a szent lélek tüze el vészi, nyersségét ezeknek (707). Ártalmas nedvességnek veszedelmes nyerségébe esik (Illy: Préd. 1.450).

Nyersül: erudescio MA. [sich erneuern].

még-nyersül: erudescio C. [blutig werden]. Ujjonnan meg-nyersülök: recrudescio C. Megnyersülök, újulok: erudescio; ismét meg-nyersülök: recrudescio PPB. A seb viszontag meg-nyersülvén, ki-újul (Com: Jan. 60).

NYES: frondo, trunco, caedo, ambuto MA. puto; stümmeln, abhauen, behauen PPB. Az élő fákat nyesi, csönkíttya (Com: Jan. 103). Kapás nyes irtavánt, éleszthesse éhségét (Kisv: Adag. 401).

[Szólások]. Az pápisták avagy vesztegelői avagy az tulaydon magok berkét nyesni és minékünk utat nyitni kenszerítetek (Toln: Vigaszt. 44). Mindég egyet beszélni, egy dolgot nyesni (SzD: MVir. 61). Vallyon a papista, doctorok szintén olly nagy betsben tartják-e a régi szent atyákat és doctorokat, a mint azt szóval nyesik (Pós: Igazs. 1.262).

el-nyes: apputo C. amputo MA. abhauen, abschnitzeln PPB.

lő-nyes: detruncio MA. stümmeln, abhauen PPB. Agait le-nyesem: defrondo MA. A tő, az ágak lenyesettvén, tőrsőknek és tőkének nevét viseli (Com: Jan. 17). A bánat örömet hozott és gyönyörűség bokrozott le-nyesett busultságán (GyöngyD: Cup. 207). A lenyesett régi csolyánt kertyekből ki-hordgyák (Csúzi: Sip. 8).

lőnyesés: detruncio C. MA. abstümmeln PPB.

még-nyes: puto, deputo C. opputo, defrondo MA. beschneiden, behauen, umhauen, abhauen PPB. Megirtom, nyesem, itélem: deputo; haszontalan ága-bogait le-irtom, meg-nyesem, fattyúveszzeit ki-vagdalom: surculo; meg-nyesni az élő fákat: *circumcidere arbores PPB. A fa-vágo meg-nyesi a fákat, az holot meg-maradnak az ág-nyeső lékek (Com: Orb. 129). Kinék kedve hozzá, vele bár ne késsék, a még ő közsörül, mások meg ne nyessék (GyöngyD: K.J. 336).

mégnyesés: defrondatio MA. abhannig PPB.

nyir-nyes: [circumcidere; beschneiden]. Izy nyíritek nyesitek vagy is inkább így toldallyátok az evangéliomot (Fal: NA. 123).

Nyessedgél: frondo, trunco SI [schnitzeln]. Szőnégető tőkét, és nem szalma kévét nyessedgél az erdőbe (Kisv: Adag. 161).

Nyessedék: ramalia PPB. [reisholz].

Nyeseget: saepius amputo Kr. [schneiteln]. Az erdőllő fiatal veszedőket olt és a metzdő késsel az új növényeket nyesegeti (Com: Jan. 71).

Nyesegetés: [putatio; das schneiteln]. Nyesegetés nélkül való élő fa (VSzentely: Pat. Előb. 7).

Nyeseés: frondatio C. putatio, caesura MA. das abhauen, behauen PPB. Nyeseés, erdőllés: frondatio PPB. A nyespolya fa kedveli a nyeseés s kapállást (Lipp: P'Kert. 161).

rigya-nyeseés: ramule C. [das abhauen].

Nyeseő: frondator, putator C. [bäumeschneider].

ág-nyeseő: frondator PPB.

Nyeseőlék: sarmentum Kr. [reisig]. Fa rakásokat rac őszve, a mint nyeseőléc nyalábokat-is: sarmentorum fascies (Com: Jan. 103).

ág-nyeseőlék: [ramalia; reisholz]. A fa-vágo meg-nyesi a fákat, az holot meg-maradnak az ág-nyeseőlékek (Com: Orb. 129).

NYEST, NEST, NYUSZT, NUSZT: martes, martur, mardus MA. martes scythica; marder, zobel PPB. Egy nesth kapa söveg (RMNy. II.171). Nesth berth kywldethem (LevT. I. 223). Én nekem többet ezer forint és egynehány nyestnél nem küldött (II.261). Az nyesteket énnékem engedjed, hogy valami dolmánt bélelhessek magammal velek (Nád: Lev. 26). Nest, must, barsony ruhae (Boru: Préd. 547). A nest, nuszt, gerezna, hegyi egér bélléseknee illenee (Com: Jan. 40). Nagy nyuszt-bőr kápával be fődözte fejét (Zrinyi 190). Egy aranyas, virágos atlaez nestel beleth suba (Radv: Csal. II.10). Az zederyes nyvath subath, ismegh egy lora nalo arany lunczotb, az forgach modra chinaltath az Haller Gabor vram tainak hagyom (III.179). Egy nyuszt lábball béllert gallérotlan felső ruhám vagyon (225). Egy nyuszt suba, kynek a fele szederjes aranyos kamoka (Gér: KárCs. III.227). Nyesttel béllert fekete palást (IV.461). Nest hát bőr (VectTrans. 4).

bükk-nyest: [buehmarder]. A szőts mesterek az bük nestet vegyék meg az vadásztól hatvan pénzen, adják hetvenöt pénzen (TörtT. XIII.220). Egy bik nyestet d. 25 (ErdOrszgy. II.380).

fő-nyest: [haselnussmarder]. Egy mogyoró nestet, kit fő nestnek hínak, vegyék a vadásztól egy forinton (TörtT. XVIII. 220).

mogyoró-nyest: ∞ Ajándékozott mogyoró nesztel, jó fél-vel béllert igen szép paplant (MonIrók. VIII.224). Egy jó mogyoró nyestet nyersen d. 59 (ErdOrszgy. II.380).

Nyusztos: [marte praetextus; mit marder verbräunt]. Svécziái nyusztos sñeg (Gér: KárCs. IV.123). Egy nyusztos káltánt adtak reija (Mik: Törl. 12). Több bí és gond vagyon a gazdag fejében, hogy sem szőrszál nyusztos sñegében (Fal: BE. 588).

NYÍ, NYIV: vagio C. MA. [gemo, ejulo]. schreien PPB. [wünseln, quäken]. Rívok, nyívok mint a kis gyermek: vagio PPB. A nyul vákog, nyí: lepus vagit (Com: Orb. 5). Nem sirtak, de nyítak (Gvad: NótTest. 130).

Nyihahaha: [himmits; das wüchern]. Az ló az trombita szóra azt mondgya: nyi ha ha ha (Kár: Bibl. 1537).

Nyikácsol: [vagio; quäken]. Az eb, ha megütőd sív, nyikácsol (Com: Jan. 36).

Nyikkan: [muttio, müssito; mucksen]. Ha a picin egy picint nyikkant, bezzeg sikoltott az anyám asszony (Fal: NE. 112. SzD: MVir. 85). Mihelyt a katona egyet nyikkan, bőjtire, vasra szorítják (Fal: NA. 216). A vice-vice secretarius olvégre egyet nyikkana, s azt mondá: lesz gondunk reá (234).

Nyikog: vagio, gemo SI. [quäken, wünseln]. Nyikogok mint a róka: gannio PPB. A nyul midőn meg fogatic, nyikoc, mokoc (Com: Jan. 39).

ellene-nyikog: agganio MedLat. 378. [entgegenquäken].

Nyikogás: gannitus Nom². 231. [das quäken]. Róka-nyikogás, tsehgés: gannitus PPBl.

Nyikorog: grunnio, grundio C. gannio MA. grunzen PPB. Ellen vetéscskéide, vagy inkább tudatlanságnak betegségénél csak nyikorgó bába fecsegésére emberi válaszdó léssen (Bal: CsIsk. 45). A disznó röhög, nyikorog (Com: Vest. 30). A nyikorgó, kattagó róka tavaszi időn el lányváu szörét, szöretlen léssen (Com: Jan. 39).

Nyikorgás: grunnitus C. gannitus MA. das belfern, grunzen PPB.

Nyivácskol: vagito MA. oft heulen, weinen PPB.

Nyivákod-ik: [vagio; sebreien]. A Farao leánya megnyitván (a satyrot) és látván abban egy nyivákodó kisedet, könyörülvén rajta monda (Káldi: Bibl. Exod. II.60).

Nyivákol (nyaukol C.): glaucito C. [winseln]. Az ember, a világnac remeke, nyivákolva születie (Com: Jan. 43).

Nyivákolás: [vagitus; das schreien]. Azon nap egy fejedelmi embernek lévén azon úttya, hallya a nyivákolást és titkon maga kebelébe vézi a gyermeket (Hall: HHist. II.42).

Nyivás: vagitus C. MA. [das winseln]. Kenth zennedő lelköknek ordetaassok es az bestyeknek nyuaassok az egeeth feel ery vala (SándC. 38). Megh születesnegc napján nyivásra és sírásra vettete az ember (Prág: Serk. 843). Az eb ha meg ütőd, nyivással ordít (Com: Jan. 36). Mint kandur tett oly nyivásokat (Gvad: NótTest. 131).

Nyivog: [vagio; winseln]. Nyivogok, kovákolok valaki fülebe mint a kis gyermek: obvagio PPBl.

I. NYÍL: 1) sagitta, telum, belos C. jaculum MA. pfeil PPB. Nyilat lővők: sagitto MA. Ynel es minalkül vyot ő istenéc ő értec (BécsiC. 18). Az zvyet meg sebbety kesereteknek nylyval (VirgC. 136). O nyil almeg zent IIIés propbetanak hatalmanak myatta (PeerC. 251). Beh töltek a nyilakkal az ő testet (DebrC. 137). Az halalt zylő hamarya nyil (ÉrdyC. 343). The nylyad en belem regeztettenek: sagittae tuae infixae sunt mihi (KölcsC. 69). Egy selem ő, keth teghes nyil (RMNy. II.170). Ha szinte a mi kedvünk szerint laknank is mint ez lakot, ugyan el mulna, mint az árnyék, a kilőtt nyil (Born: Préd. 391). Éles nyilak légyenek, melyek a szívek keménységét meg-szaggassák (Pázm: Préd. c3). Nyilaid szerezne énnékem nagy sérelmet (MA: Bibl. V.19). Hamis esztergárban faragta szakadékony idegű nyilat (Bal: CsIsk. 126). Az isten az ő rettenetes igazságának mérges nyilakkal el készítetett rezyiat eldnkben adgya (Lép: PTük. L272). Eszekbe vevek, hogy az nyilnak szigoni volnanak (Fórró: Curt. 568). Tsnda, hogy annyira kovályog elméd mint a tollatlan nyil (Kereszt: FelsKer. 80). Egy kis mogyoróni gömbölyösgű nyilat löne az hólnod alá (Tof: Zsolt. 551). Ezüstpléval egészen burított tegez nyiltokostul (MonIrók. XXIV.184). A kit a szerelemtől el akar hájtani, az ónas nyilakkal szokta azt sujítani (GyöngyD: MV. 21). Nem árt néki semmit a nyil szaporája (Könyi: HRom. 182). **2)** sors MA. loos PPB. Nyilat vetee: sortior, sortem jacio MA. Ereztetee nil edenbe, mel napon es mel hónapban sidoc nemzeténe kellene mégöletni (BécsiC. 55). Meoztak ő ruhajat nilat ereztuen (MünchC. 68). Zacharias a papsagnac zokasa zerent nállal kele, [sorsból méne ki, Káldi] hogy bemenven vrnak templomaba geriedetet vetne (MünchC. 107). Ne meteeliők megb ötet, hanem vessünk nyilath raytha, kye legen (WinklC. 211). A te kgyösszegődnék fyleyth en ymadagomhoz hayczad az te fyadnak ő rwhyaan, nyilon es yateakon meg nyerteen (CzechC. 43). Wk engőmet meg-foztanac es en ruhamon nyilath vetenec (NagyszC. 283). Ezek a nyil Mathiasra es a tizen egy apostol kőzbe zamlaltatec (DebrC.

198). Jertek vessünk sorsot és nyilat (RMK. II.90). Nyilat vonanak: jecerunt sortem (Sylv: UT. I.122). Nyilat késziténénee az osztözásra (Helt: Mes. 21). A mellyre eset az ur nyila: cujus exierit sors domini (MA: Bibl. I.103). Vessenek nyilat reá s a nyil szerint osszak három felé (Rady: Csál. III.286). **3)** [pars, portio; theil, antheil]. Minden ember, valaki az mezon nyilat veszen, az szolgáló jobbágy tartozik az várhoz egy-egy meszely vajjal; az gyalom ember penig, mivel ketten vesznek egy nyilat, azért ketten adják-meg az accidentiát; ha ki penig nyilat nem veszen, semmivel nem tartozik (Gér: KárCs. IV.300). Az mely cserés vagyon falu számára, azt tilalmasban és esztendőnkint nyil számra osztják (329). Sáruak felét, Kis-Hodost, ki váltottuk volt idvezült feleségemmel idegen kéztől, mivel jöllehet ezek nyilamban jutottak, de akkor mind másoknál volt (567). Sok szép portékái s készilletei maradtak szegénynek; mely is oly kapsi volt ezen felébb meguevezett atyafiaknál, hogy szintén úgy reszketett mindenik míg kezéhez nem ment a nyil 1760 (Hazánk I.378). **4)** [sagitta; pfeil, ein gestirn]. Az ég közepin való sillagzatok: a kegyo, a nyil, a keselyő és a kús gyermek (ACsere: Enc. 99).

[Közmondások]. A ki fullánkját könnyen botsátja másra, nyilatkat várhat helyébe (Fal: BE. 580).

font-nyil: phalanx, libramentum PPB. [wagezünglein].

isten-nyila: 1) [fulmen; blitz]. Az isten nyilai gyaknak (Mad: Evang. 768b). Nem olyan bolond nyil az isten nyila, hogyba engem arányoz, teged találna (Tof: Zsolt. 33). Épen nyikor a pap az osztáy felemelte volna, akkor ütötte meg az istennyila 1761 (Hazánk II.59). **2)** armerius vulgaris Beythe: Nom. 2. orobanche, hippuris minor MA. sommerwurz PPB. Barat mony fű, kettő a leuele, isten nyilának hyiac (Mel: Herb. 89).

[Szólások]. Egy kis vaczokt is hoztunk Kügymednek, k e m é n y biz az mint az isten nyila, de tegye Kügymed az ágyo számajabo (Nyr. II.226a).

lövő-nyil, lövellő-nyil: *missile telum PPBl. [wurfgeschoss]. Imé lövő nyila bé rakott tegzében szép drága kövekkel fenylik tündöklésben (Husztí: Aen. 26).

mutató-nyil: [ligula librae; wagezünglein]. A fontnak mutató nyila: phalanx PPBl.

szárnyas-nyil: *pennatum telum PPBl. [gefiedertes pfeil].

szigonyos-nyil: [spiculum; pfeil]. Egy ember érközék, kitől szigonyos nyil elővetéték, az Alexanderhez az nyil löveték (RMK. IV.150). A könyű szerű vitézec távolrul a gerelyéket avagy szigonyos nyilakat állhoz szorító ideggel ki lövöldözven (Com: Jan. 149).

tollas-nyil: *pennatum telum PPBl. [gefiedertes pfeil].

[Nyilal]

fől-nyilal: [subcuneo; verkeilen]. Fel-nyilal ajtó felek: *subcuneati postes PPBl. A garádies alatt lévő gerendákat fel-nyilaltattuk (Nyr. XIV.218).

Nyilal-ik: [dolore infestor; stechen]. Az fejem is két felől igen nyilalt (MonIrók. XVII.136). Főnek nyilalló fájdalma PP. PaxC. 1).

Nyilallás: pleuritis, laterum dolor MA. seitenstechen PPB. Ha erős borban áztatod az kőkény virágot, fű füáist, nyilalást e viz meg gyogyit (Mel: Herb. 26). Oldal fayas avagy nyilalás mint meg betegülnee 1573 (KKrakkó A3). Tavasszal indeit a hold bőseges verből szarmazo betegesgeket, vgy mint: kettős napi hideglelest, torok gyikot, nyilalást 1583 (KBártfa C). Az oldal fájás, nyilallás, szegezés kevéssebbé kénzanak (Com: Jan. 57). A gyalog fenyő fa gyümöltse jo a burut, nyilallások és

egyebek ellon is (ACsere: Enc. 228). Nyíllalás az oldalakban (Web: Amul. 93). Az bal oldalának fájása, s nyíllalása is volt rajtam (Monlrók XV.35). Nagy fájdalomt éreztem, kivált az jobb filem tövében nyíllalást is (XXIV. 286).

oldal-nyíllalás: ∞ Óldal-nyíllalás: acutus laterum *dolor; óldal-nyíllalások: *conpunctiones laterum PPBl.

Nyíllaló: pleuriticus PPBl. [mit seitenstechen behaftet].

Nyíllat: [dolorem simulo; schmerz heucheln]. Szemét veressé csinállya, oldalát, derekát nyíllattatta (Diósz: Delib. C2).

Nyílas: 1) sagittarius C. MA. bogenschütz PPB. Nyílas lovasok: hippotoxotae C. Ezek előtt vala mind az nyílas nép és az Thraciából mind az buszár nép (RMK. IV.99). Rettenetes nagy haddal indulának, az fő nyílasok mind elő állának (Huny: Trója. 23). Mások felett igen tudós nyílasok és dsidások, kik ritkán vétik-el a zélt (Háll: HHist. III.99). Egy görög kéréte a királyt, hogy fogadná bé szolgálatjára, mivel olyan nyílas volna, hogy a madarat reptében lelvi (Mik: TörL. 467). Elő rántá a nyílas puzdráját (Kónyi: HRom. 115). 2) pars rata, pars sorte obtenta Sl. [teil, anteil]. Az én nyílasom, sorsom esett én nokem kies helyre (MA: Scult. 905). Minden jobbágy ember, az ki nyílast veszen az erdőn, az várhoz egy-egy öl szénával tartozik (Gér: KárCs. IV.287). Minden jobbágy ember, az ki nyílast fog, tartozik az várhoz egy-egy öl szénával (290). Szénát, valaki egész nyílast veszen, egy öl szénát ad minden ember; a ki nyílast nem veszen, öl szénával nem tartozik (303). 3) [arcitenens; bogenschütz]. Az 12 kiált keppen való jegieknek nevek: kos, bika, rak, nilas, scorio, vízöttő 1572 (KBécs. A2. 1621. KNagysz. Cím. 1626. KCsepr. A). A tizenkét égi jeleknek állati ezec: kos, bika, kettős, nyílas (Com: Jan. 7). Nem régen talált tsillagzatok: a feniz, nyílas India, páva (ACsere: Enc. 101).

[Közmondások]. Nem mindenkor találja a nyílas a zélt: ictus iaculantium saepe *doerrant PPBl.

Nyílas: sagitto Sl. [pfeilo abschiessen]. Arany puzdrát tart kezében, nyílassza a vadakat (Fal: Vers. 875). Vadait nyílassza Diána, halált szóró náddal földre teregeti (SzD: MVir. 325).

még-nyílas: [sagittis configo; mit Pfeilen erschiessen]. Parancholaa a királ, hogy neegy zazan allananak reea és meg nyílaznak (ÉrdyC. 437). Hány, a ki nem férges, a kit ives Cupido meg-nyíllazott (SzD: MVir. 326).

2. NYÍL, NYÍL-ÍK: patesco, hio, hiasco MA. [sich öffnen]. Nyílik a rósa: *dehiscit rosa PPBl. Nyílnak a virágok: flores hiant, dehiscunt PPB Nyíleek zywed mynthzeep rosa, ky yllat-yath tawul agya (CzechC. 27). Nynchen ygassag w zayokba, hewsag vagon w zynuekbe, nyllh koporos vnekyk zayok (KulesC. 7). A héjas veteményec hűvelyekben és nyíló héjakban terem-nee (Com: Jan. 22). Nyílott ajtó, mellyot senki be nem zárbat (Szöll: Dáv. 80b). Sokszor nyíl az ablak, nézik az útakat (Gyöngy: MV. III.270).

[Szólások]. Még tsak akkor fogzöttál, akkor nyíltak fog a id (SzD: MVir. 154). Már az id ő is nyílni kezdett (Monlrók. XV.326). Veszélyes tél után nyíl őrvondotes nyár (PhilFlor. 84). Jó korán ébrednek, a kakuk szavára nyílik a szemem (Fal: TÉ. 771). Nyílik gyenge toroka a szárnyas népnek (Fal: NA. 190). Azolta mi lett, nem tudom, elég, hogy nyíl azzal u to m (Berces: Lev. 101)

föl-nyíl, föl-nyílik: patulico, aperior MA. pateo, patesco; sich öffnen PPB. Meg-hasadok, fel-nyíloom: dehisco; fel-nyílok, ki-nyílatkozom: patulico PPBl. Elég nyílik fel az szája berdó kiáltásra (Thaly: Adal. II.88).

[Szólások]. Már talám felnyílik az szemek ezen szerencse után és Soprony-ozni fognak (Berces: Lev. 78).

fölnyílas: apertio; öfning PPB.

ki-nyílik: patefo, patesco, patulico MA. [sich öffnen]. Az élő-fának levelei a melegen ki-nyílnak: oscitant *folia ad solem; a virágok ki-nyílnak: flores *oscitant PPBl. Az mezey virágok ky nyílnak (ÉrdyC. 379b). Kinyíltak a hajnal rózsáji (SzD: MVir. 201).

[Szólások]. Aprilis, nos vocamus ki üilo ho (CorpGramm 17). Ki nyílik az üdő a szép kikeletkor (Thaly: Adal. I.232). A munkába kinyílt öllel kapj, ahoz ne álmas szemmel fogj (SzD: MVir. 241). Kiknek majd ki nyílik a szemek: catuli *despecturi PPBl. Pártosunknak tsak nem pokol kinnya ki nyílt szerentsénk (Fal: UE. 448). Viszkedtettem kedvét azzal, venné méltó gondba ki nyílt szerencséjét (Fal: TÉ. 633). Ky ygazan myvelködyk, az vylagra yew, hogy kywe nyílnak hű teetemeny (JordC. 631). Azt akarvan ky jelenteny az zenth lelek, hogy meegh kywe nem nyíllattat vona az zentöknek w ta (814). Csak azt nyerhesd meg, hogy esászár látassa micsoda a tied, abból nyílik út ki az megszabadulásunknak (TörT. II.327).

mög-nyílik: patefo, patulico C. hiasco, aperior MA. [sich aufmachen, öffnen]. Megnyíloom, meghasadok: hiasco C. Megnyíloom, hasadok mint a dió kopátsa: hiasco PPBl Is megkerez-telkettotuen, megüllauec neki meñice (MünchC. 18). Ha az föld meg nyílt volna, legottan oda reyete volna w magat (VirgC. 42). Földek remülének, koporsok meg nyílnak (NádC. 291). Lataa az menyortzagot meg nyly (JordC. 741). Azonnal megh nyílnak az temlecznek aytoy (765). Megnylt zaual lattaük vala be nyelnie (DomC. 39). Portanak egyk reze, ky legottan meg nyíleek (111).

[Szólások]. Engem gyalázni most nyílik meg nyelvek (Zrinyi I.190). Meg nilec Zacariasnae zaia es meg odoztatec üelne (DebrC. 355). Illete ő zeméket es megüilec ő zéméc (MünchC. 30). Mit akartoc, hog tegec tñnetec? Mondnak neki: Vr hogy meg nyíllanac mű zemece (51). Mykeppen nyílnak megh to zemeyd (WinkC. 305). Megh nyíllattanak az ev zemék (ÉrsC. 124b). Minecutanna a meg tiltott fanac gömöl-čeből mend ketten őneec, meg nilec az hó zemece (TolC. 210). Hej most egyszer a Dunántúl megnyílik az út (Berces: Lev. 193).

mégnyílas: apertio MA. öfning PPB. Nem monthatok, hogi eh seböknek megh nilasaért vronk Jesusnak teste nem volna egez (DebrC. 34b). Vettesd nem régen is irását, ne is halogassad annak megnyíllását (Thaly: Adal. I.139).

Nyíladók: [apertura; öfning]. A le-gyözöttnek pántzéllya nyíladékit fessegetni (SzD: MVir. 195).

Nyíladoz-ik: [identidem patesco; sich wiederholt auf-machen]. Nyíladozott az ég, s mint a tüzes kigyókat, úgy szórta egyik villámlás után a másikat (SzD: MVir. 95).

[Nyíllal-ik]

[még-nyíllal-ik]

mégnyíllalás: [fissura; spaltung]. Az égnek meg nyíllalása után meg irattatoc az szent háromságuc meg jelenese (Zvon: Post. I.384).

Nyíllalás: subita apertio MA. chasma Com: Jan. 10. [spal-tung]. Az ég megnyílatkozásán érthetnyi az éltető égben lőt nyíllalást (Zvon: Post. I.384). A kénkőves gözölgek meg-gyulad-ván égi nyíllalásokat indítanak (Com: Jan. 10).

[Nyíllánk-ik]

Nyíllánk-ik: [exoneratio; erleichterung?]. Test szerént valami kicsi fideig való nyámasagot és nilánk-ikozást haphatnak ez világon az emberek, de az ő lelköknek nyugodalmát soha nem találják (Zlyoni: Elm. 146).

Nyilás: apertura, hiatus, pator MA. [öffnung]. A sereg nyilásin ütöttek-bé a lovasok: in *deliscentem aciem demisit equites PPBl. Ecsébe vevő, hogy felől nagh nyilasa volna, fey nyilasth egh agh palmafa agagnak lewelvel béé fedezeth wala (PeerC. 52). Az templomnak teteyn nagy nyilás marada (ComC. 193). Lata belsev lelky zemeuel nemely nyilast az menyozragon (DomC. 147). Az nagy kegyelmű istennek parancsolatjából az országoknak nyilására nékiünk erő adatot (Monlrok VIII.230). Mikor kilövik az álgyút, elhinál széles nyilást, az mig helyére jut (Zrinyi 159). Az ér vágás által hadgy elig nagy nyilást, hogy a vér menésnek engedgyen bő folyást (Félv: SchSal. 31).

föld-nyilás: *hiatus terrae PPBl. [erdspalte]. Száj-tátás, föld-nyilás, forrás-fakadás: *hiatus oris, terrae, fontis PPBl.

földalattvaló-nyilás: antrum Com: Jan. 13. [höhle]. Nihil hegyek, völgyek, hegy közti laponyagok, föld alatt való nyilások látszanak (Com: Jan. 13).

mennyei-nyilás: [hiatus caeli; himmelöffnung]. Az menyey nyilás be rekezteteeek es ez latas el eneezek (DomC. 148).

nap-nyilás: [prima lux; tagesanbruch]. Reggeli napnyilás: crepusculum matutinum MA.

vezető-nyilás: [exitus; ausweg]. Elállani előtte a szaladásra keresett vezető-nyilást (SzD: MVir. 19).

[Nyilatgat]

ki-nyilatgat: [aperio; offenbaren]. Titkaidt tzigérre ne kösd, ki ne nyilatgasd (SzD: MVir. 431).

Nyilatkoz-ik: patulico C. aperior, hiasco, patetio, fatisco MA. [sich aufmachen, öffnen].

föl-nyilatkozik: [patesco; sich eröffnen]. A pokolnak kapui fel nyilatkoztanak az ő be nyelésére (Bölk: Lämp. 8).

ki-nyilatkozik: 1) [se pandere; sich öffnen]. A virág, mibelyt ki-nyilatkozik, ki-szakasztatik és el-mulik mint az árnyék (Szatm: Cent. 32). Az cedrus deszkák megirattatac vala saar töknee képével és szépen kinyilatkozott virágokkal (MA: Bibl. 1310). **2)** [innotesco; bekannt werden]. Semmi nints elfedezve, mely ki ne nyilatkozzék (Helt: Ujt. C.4). Nincz oly gonoszág, mely ki nem nyilatkozik (Decsi: Adag. 65). Mi léssen, mikor az egész világ előtt mindenek kinyilatkoztatnak (Pázm: Préd. 16). A tennen lelkedet által-járja a kard, hogy sok szívekből kinyilatkoztassanak a gondolatok (141). Szégyenlik, mikor az ő cselekedetek kinyilatkoznak (55). Semmi módon az ő nevec az vtánoc valoknac ki ne nyilatkoznakac (EszT: IgAny. 119). Nincs oly titok, mely idővel ki ne nyilatkozzék (Fal: Jegyz. 929). **3)** [significor; sich kund geben]. Előnkbe adgya, valamivel az istennek hatalmassága, jó volta, irgalmassága legnagyobbban ki-nyilatkozhatott (Pázm: Préd. 153). Az istennek meg foghatatlan bölcsesége legfőképen öt dologból nyilatkozik ki (Pázm: Kal. 35). Az oly hamar ki sem nyilatkozik, mert noha ő abban sokat fáradozik, de több, a ki tudgya, itt nem találkozik (GyöngyD: Char. 360). Ekkor tellyesedett-bé a példázat, ekkor nyilatkoztatott-ki a sz. háromságnak titka (Bíró: Préd. 135).

[Szólások]. Az idő már ki nyilatkozván, nagy áradás vala (Szal: Krón. 77).

kinyilatkozás: [quod innotescit; offenbarung]. Vram, zerzettel vylagossagot az pogan nepeknek ky nyilatkozasokra (JordC. 524). Yllyk azt tenni úr istennek ky nyilatkozasnak okaert, mert semyt nem akar wr isten tytkon tenny (ErdyC. 20). Az kegielemnek beuféses ki nyilatkozas lot a Christus el ioneteli vtan (Fél: Tan. 256). Az orzag arulasnac eredetiről, okairól, ki nyilatkoztatásáról (Decsi: Sall. Előszó. 4). Meg jelenté az királynak véletlen veszedelmét, ezt az gonosz szándékunk

ki nyilatkoztatását hálaadással vővé az király (Pázm: Kal. 420).

még-nyilatkozik: patesco, fatisco C. aperior MA. offen werden PPBl. Meg-nyilatkozom, liasadok: fatisco PPBl. Az föld keth felee valwan, meg-nyilatkozataeek az fundamentom (ÉrdyC. 456b). Titkon inte a priort, hogy valami ockal őbelőle kiuenneie a byfnt, a pap ellyuattatec es a byfn meg nyilatkozec (TelC. 205). Meg nyilatkozzának a mennyec (Helt: Ujt. A. 6). Az koporsok meg nyilatkoznak (Fél: Bibl. 50). Meg kellet nyilatkozni az igaz tudománnak (Fél: Tan. 228). Az egeknee ezatornái meg-nyilatkozánae (MA: Bibl. 1.7). Az aytót nem nyitotta meg senki, se magoktól meg nem nyilatkoztanak (Mad: Evang. 326). Pléhes ajtók bezárolva lévén, megnyilatkoztak (Ttár. IV.62). Az égszakadások megnyilatkozáinak (Illy: Préd. 1.114).

[Szólások]. Gywrwyet a yz wyaban thewe es neky yly bezedet mondwan es yly zereel meg nyilatkozwan (ÉrsC. 468). Meg nyilatkozanac ő főlei es meg odec az ő nyeluenec kőtele (Bom: Evang. IV.121b). Meg nyilatkozie az idő, melyben az eg előtt kőnnee nyilatkoznac meg (Kár: Bibl. 1.462). Nyilatkoztassog meg az elenyezet y g a s s a g h es tawoztasseek el ty zemetek elől myndden setectseeglmek homalyossaga (ÉrdyC. 298). A szent háromságnac igassaga immet nyilatkozie meg (Mon: Apol. 313). Az én szájam megnyilatkozott az én ellenségim ellen (MA: Bibl. 1.245). Noha szunyad, mind az által megnyilatkoztatott a szemé (Kár: Bibl. 1.143). A miképen Sámsonnak szeméi, hogy mézet kóstola, megnyilatkoztanak, a tanulónak is mindjárt megnyitnak a szeméi (CorpGramm. 591). A szemek szakadozván azaz lelki képpen megnyilatkoztán (Illy: Préd. 1.94).

mégnyilatkozás: [fissio; spaltung]. Az ég meg nyilatkozás érthetnyi az éltető égben lőtt nyilallást (Zvon: Pest. 1384)

Nyilatkozás: pator, apertio C. hiatus MA. [öffnung]. Ez léssen Saturnus kapujának nyilatkozássa 1613 (KNagysz. E).

Nyilatkoztat: adaperio C. [patefacio; öffnen]. Nagy leezen az zozath, kv zyklakath hasogath, koporsokath nyilatkoztatia, halalnac kőtheleeth el zaggattya (ÉrsC. 141). Ha neduességet emberne főleben bochtattac, az hallast nyilatkoztattia (Pécsi: SzűzK. 51b). Te nyilatkoztatod magyaráztyát a bépecsételt dolgoknak (Pázm: KT. 173). Az Christus tanét, világosit és nyilatkoztat bennünk (Zvon: Pest. 1.687).

ki-nyilatkoztat: [indico, significo, prodo; offenbaren, bekannt machen, kund geben]. Senky hw közel való veereth ne ysmerye, hogy ki nyilatkoztassa hw zemeremsegheet (JordC. 103). Bezeded es ki nyilatkoztat teghedet (444). Mindeneket ki nyilatkoztat az vdő (Decsi: Adag. 109). Ezt az articulust mind szonal mind irással meg magyaraztate es ki nyilatkoztattate (EszT: IgAny. g4). Minek előtte az egyházi ember előtt ki nyilatkoztassuk bűneynket az gyonasban, az előtt istennek meg gyonink (Lép: PTük. 1.202). Hazugságid az többit is ki nyilatkoztatták (Bal: CsÜk. 411). Sokáig tartó sanyargatás a sziveket kinyilatkoztattya (Illy: Préd. 1.115). Eleutherius se a gonosztól irtózását, se a jóra való vágyódását nem meré ki-nyilatkoztatni (Fal: NE. 77).

még-nyilatkoztat: [indico; bekannt machen]. Meg jelvntem, megh nyilatkoztatom en tynektvk, hogy senky zwmely gonozth nem mond a Jesusnak (Kónyi: SzPál 168). Nyilatkoztatd meg önelkie a te kéntsedet az élő vizuec kút feiet (Helt: Bibl. I.Aaa). Az ő hamis prophetaioe által iouendkiet meg nyilatkoztatnac (Zvon: Osand. 208).

Nyilatkoztatás: patefactio, detectio MA. eröffnng, entdeckng PPB. Czoda tetelec, nyilatkoztatatosoc soc időuel ennee előtte meg szüntenee (EszT: IgAny. 135).

Nyilva (nyilva) EhrC. 52: **1)** [apertus; offen stehend]. Az ev sebey mendeukon vyonnan es nyilva alnak (PéldK. 14).

2) [aperte, manifeste, certo, profecto; gewiss, sicher, offenbar]. Frater Masseus meg esmeren nyilva gonoz ellensegnek ezalard-sagat, monda (EhrC. 52). En nyilua latlak tegedet ewrdewg-tewl megezalatott leny (uo). Micoron Ursolazzon fvet nilva meg-vtalnaia, az fayedelm akara eg' nillal zivet altal lóni (NádC. 475). Ezen zerrel nilva vagon, hogy az emberi szemel' legén zerehlnec legénece velendő (NagyszC. 13). Ez földön mely sok a hit ellensege, bizony nyilva meg érthetod itt (RMK. II.137). Huniadi János, az kit te emlegetez, nilua nem volt Luter kato-naia, hanem bodog azzonie (Pázm: Fel. 288). Nyilua az török egy istent hiszen (Bal: CsIsk. 10). Az leveledet az minéni vétkeken s röviden írod, nyilva búzokod rajta (RákGy: Lev. 240). Ez pénznek is nyilva én nem érszetem állandó hasznát (Thaly: TörtK. 38). **3)** [probabiliter; wahrscheinlich]. Jo renden vagyon nyilva szénája a pápának (GKat: Váls. II.1317). Elő hoznak nyilva szokások szerént (GKat: TítK. 51). Azt nyilva sem az ördög nem merete volna tőlök kéválni (60). Ha az nagy bó aka-dékot nem tett volna, nyilva hívalkordova nem mulattak volna az idén hadaink (RákGy: Lev. 307).

Nyilvább: 1) [certior, clarior; sicherer, deutlicher]. Ez rőuid es nyilwab magyaraztja az euangelionae (Born: Préd. 261b). Ualam kenestet szoloe előszór nemely dolgokról, hog' minden doloe ebben a historiaban az ertelemer nyilwabac legienece (Deesi: Sall. 4). Nyilvább példája ennek nem lehetet volna (Land: UjSegít. II.113). **2)** [certius; mit mehr gewissheit]. De hogy mi ez dolgot nyilvább megérthessük, az szent prófétákat szükség elől vennünk (RMK. II.103).

[Szólások]. Csalárd most a világ, ninesen kinek himni, előbb az erkölcsöt nyilvábbra kell venni (GyöngyD: MV. 30).

Nyilvábban: [certius, clarior; mit mehr gewissheit, deutlicher]. Nyilwabban wagyon: pleniús exprimuntur NémGl. 359. Hog' nyilwabban mégercötéc, mit tautoitoc (BécsiC. 83). Mely kegies vala ez bodog atyanak w bezedé, nyilwabban meg teliek az harom híres teluayokban (VirgC. 47). Cristusnak jegése mond nyilwabban ezeth mynekvñch (WinklC. 360). Nekyk kegettlensogek nyilwabban megl' yelentessenek (PeerC. 41). Eg' nyilwabban latya, mynth maas (SándC. 13). Nyilwabban meg latod az zalkat ky vetnyü: videbis ejcero testucam (JordC. 372). Az istensegnek zynról zynre latasaat nyilwabban latta (ÉrdyC. 58). Zenth Agoston myndenneel nyilwabban magyarazya ezt (114b). Az kowthel lewel nyilwabban meg mutattya (RMNy. II. 197b). Masut azon dolog nyilwabban wagyon meg íruan (Helt: Bibl. c.4). Az zere[n]ca kesertwl yo, en wé halotam, kyt Kd nyilwabban thowd emalumán (LevT. II.2). Kámién talal igzet hozzaia á melliel aszt bñobben es nyilwabban meg magyarazza (Fél: Tan. Elm. 5b). A mit ezek nem szinte egymás után írnak, egyyüvé hordom, hogy nyilvábban meg-tessék az ő itületek (Pázm: Kal. a2). Ha állapatunkat szemesen visgállny, nyilvábban ismérhettyük, kik vagyunk (Pázm: Préd. 66). Ez caputban nyilvábban szól a prophéta az megszabadításról (MA: Bibl. II.182). Az nap az veszteg álló vízhen sockal nyilvábban meg-látták (MA: Scult. 325b). Joseph ártatlansága nyilvábban ki-tessék (Tyük: Jözs. 62). Thales másnál nyilvábban indbattya, a kit maga hallott, azt meg is mondhattya (GyöngyD: Char. 374). Legnyilvábban meg bizonyította (Gvad: Hist. 4).

Nyilvábbanvaló: [certior, planior; sicherer, deutlicher]. Nyilwabban valo ertelemer zerent ez harom dolgoknak meg keel lenny (ÉrdyC. 9b). Ennek nyilwabban valo ertelemeere lassok megl' zent atyainknak sermoyaat (525b. 541). Nemely ygeketh tewzewr ys yrtam nagyob q's nyilwabban valo ertelemeek oka-erth (Komj: Sz'ál. 12). Mi lehet o mondasoknál nyilwabban valo (Bas: Credo. 126b). A pechéth yeg minábót nyilwab-valo, mutattya bizonyos-voltát a levélnek (Hajnal: KCzég. 143).

Nyilvábbanvalóság: [major claritas; grössere klarheit]. Az dolognak nyilvábban valóságáért végy ilylen példát (Pázm: Kal. 645).

Nyilván: 1) [apertus; offen stehend]. Teneköd menyneknek kapuya nyilwab vagyon (DebrC. 556). Teneköd a zñeckec rey-tóki nyilwab vadnac (TelC. 25b). **2)** palam, propalam C. [publice, in conspectu omnium; öffentlich, vor aller welt]. Mindönök előtt nyilwab lenni: dispalescere C. Világosságtól futó, ki nyil-ván nem mér járni: lucifugus PPBl. En nyilwab zoltam ez vilagnak s mindenkort a givleközetben tautítottam a népet (WeszprC. 72). Semy nyuez oly tytkon, hogy nyilwab ne yewne: nec factum est occultum, sed ut in palam veniat (JordC. 465). Senky nem kywan vala myth tytkon teny es ennen maga nyilwab lenny (648). Kristus mindenek láttára nyilván járt, vígan ment hóberí közzé (Pázm: Kal. 467). Egymást néha nyilván. mindenek előtt kárhoztattak (Toln: Vigaszt. 144). Nem tiltya urunk a nyilván helyen-való imádságot (Tarn: Jófél. 109b). **3)** [aperte, manifeste, evidenter, profecto, comperto, luculenter, ingenue, perspicue, enucleate, explicate, liquido, quiaue, enodate, certe, equidem, nimium, videlicet, porro C. patenter MA. offen-bar PPB. [gewiss, sicher, klar]. Nyilván wagyon: liquet C. Valakit nyilwab valamin kapni: *opprimere aliquem manifesto PPBl. Nilwab latod: vides ad experimentum NémGl. 144. Uram nilwab tudod te, testnec kemeñ serelmit zenuedem (BécsiC. 92). Ezekben batvrtent volna vetkezned, tabath nyilwab megl' mond (VirgC. 12). Mindön bi-nöckec zidalmassagos zégense nyilwab meg-lattatit (NádC. 76). Zent Margit azzon kezdé oly jgen nyilwab es erewssen baznaal izogasz myelkedetevkben (MargL. 5). Akkoron mindenek nyilwab lennek az okossagnak zemei előtt (BodC. 2). Istennee elődt nyilwab vannak az én búneim (VitkC. 25). Myndeneknek nyilwab vagyon ez zoda, ky hw myattok let (JordC. 718. 831). Az syronak zuaa nyilwab mezze hallatneek (DomC. 19). Nyilwab megl' zumereek ew isteny meltosagaat (ÉrdyC. 121b. 505). Az hew zolosmaia eleg nyilwab wagyon a breuiarba (LányiC. 263). Nyilwabban tamadot e tudomány nem embertől (Helt: Bibl. I. a2). Mondánae: Nyilwab ez az Izraelnec királya (Kár: Bibl. I. 330b). Nyilván ditsokednek azzal, hogy a keresztények a Jesus neve által ki-fizik az ördögöket (Pázm: Préd. 155). Ezekből világosan es nyilván megláttie (MA: Scult. 600b). A tób esudák között kiváltképpen nyilván voltak a menyörgések (Illy: Préd. 113). **1)** [probabiliter; wahrscheinlich]. Az moruaik nyilwab meg erzik az ezendőben az Saturnus kogyetlen voltat 1583 (KBártfa: Cv2). Az álnok es ezermester kísérteti nyilwab ezek (Szok: Bals. 77b). Mikor Seneca könyveit írta, nyilván itüleit fájddat a sok zörgölődő koesik miatt (Fal: TÉ. 773). Nyilván tzalára vizelettel, hogy olyly komor (Fal: Jegyz. 930).

Nyilvánban: [clarior; deutlicher]. Az nagy zent embert im megbróbalá, ki légyen Jób, nyilvánban megmutatá (RMK. IV.59).

[Nyilvános]

Nyilvánosság: [es bonitatum; öffentlichkeit]. Nagyságot kegyelmessen veszi ezen ember litvségét és nem megy nyilvá-nosságra neve, ugy hogy kára s veszélyje következék sem egyben sem másban (Bécs: Lev. 70).

Nyilvánság: 1) res manifesta MA. perspicuitas; deut-lichkeit]. Az dolognak nyilvánsága is meg mutattya, hogy az nem lehetséges magyarazni Peterne szemelyeről (EszT: IgAny. 342). **2)** [quod innotescit; öffentlichkeit, öffentliche Kunde]. Nyilvánságnak okaert az jozzag kereseséből ilylen tanuságot vehetünk (Ver: Verh. 42). Közönséges nyilvánságra nem ment (Fr: Szlin. 98). Az egyszer feltett és sok patonsek által nyilvánságra boesztott igaz hazafisága magát vezetü Nagy-ságot odleiben az ellenségek (Bécs: Lev. 131).

Nyilvánsággal: 1) manifeste, profecto, certissime MA. liquido PPBl. gewiss, wahrhaftig PPB. Az igazságról, hogy mi

legyen nyilvánvaló (Ver: Verb. 5). Sz. Pál nyilvánvaló bizo-
nitia (Fél: Tan. 519b). Ezekből az instantiakból nyilvánvaló
meg tetje (ÉszT: IgAny. 325). 2) [publice; öffentlich]. Az si
meoniták hadnaga egy moabita capitánok leányával nyilván-
való, szemlélőmást értelmeskedék (MA: SB. 21).

Nyilvánvaló: [manifestus; deutlich]. Nyilvánvaló
való látható ielenes (Mol: Sám. 12).

Nyilvánvalóság: [manifestus, perspicuus, certus; klar, deut-
lich, gewiss]. Hogy itt valamit magamtól költeni ne láttassam,
ezt hasonló példával teszem nyilvánvalóssá (MA: Tan. 1107).
Az utolsó ítéletkor nyilvánvalóság ítélet (Megy: Cowp. 169b).
Akar mellyik személy imádtassék nyilvánvalóság ki-nevezéssel,
az semmit nem árt (Komár: Imáds. 36). Nyilvánvalóságos paranaso-
lattya istennek (Czegl: MM. 95). Homályos mondással titkolja
a nyilvánvalóságos dolgot (SzD: MVir. 430).

Nyilvánvalóságos: 1) [publice, in oculis omnium; öffent-
lich, vor aller welt]. Az oroszlan titkon semmit nem tselekszik,
hanem mindenképpen nyilvánvalóságos követ el (Misk: VKert. 58).
Mindenek látásra, nyilvánvalóságos (Bíró: Ékesség. Db). 2) [per-
spicue, manifeste; offenbar, deutlich]. Ezekből nyilvánvalóságoson
megbizonyosodik, hogy az angyalon teremtő isteni személy
értessék (GKat: Titk. 295). Még nyilvánvalóságosban láttatta tudál-
kozását a kis-aszszonyon (Kőnyi: VM. 8).

Nyilvánvaló: 1) propatulus C. [publicus; öffentlich]. Az
yz nyilvánvaló helyen sokat ne kesiecs (DebrC. 345). 2) mani-
festus, evidens, perspicuus, clarus, exploratus, notorius, expressus,
confessus, tentatus C. [offenbar, klar, deutlich]. Nyilvánvaló
ellenségül-tartás: inimicitiae indictae PPBl. Nyilvánvaló jó adó-
ságok: nomina explicata PPB. E műveitől gonozly, titkon való
es nyilvánvaló ellenségőnc ez Aman (BécsiC. 63). Sokakban meg
halgattatlyk vala zent Margit azzon az ev atyavló elletynek nyilván-
való zentsegeert (MargL. 61). Gónasod legén nyilvánvaló (VitkC.
36). Nem de az nyilvánvaló bynesek es azt tezyk: nonne et pub-
licani hoc faciunt (JordC. 368). Sok nyilvánvaló bynesek yveen
lakoznak vala Jesussal (378. 711). Fél magasztatásanak nyilván-
való latattya (ÉrdyC. 588. 188. 413b). Kírdl zent Agoston doktor
nyilvánvaló byzozságot thezen (ÉrsC. 273). Nyilvánvaló bizo-
nság ez, hogy e szent bibliabeli tudomány nem embere (Helt:
Bibl. I.3). Szükség eretnekegeeknek tamadni, hog a kik tölkel-
letesek, nyilvánvaló legienek (Fél: Tan. 232b). Ily rítókat
botorkázott ily nyilvánvaló dolgokban (Pázm: Kal. 420). Az
dolognak nyilvánvaló bizonsága es jele (MA: Bibl. I.71).
Nyilvánvaló peldái tudatlanságnak (Bal: Epin. 4). Senki
ötet nem kárpálhattva es vádoltatya valami nyilvánvaló go-
nossággal (Mileg: Töszl. 62). Az napot láttatom világositani,
ilyen nyilvánvaló dolgot ennyi bizonságokkal állatván (GKat:
Titk. 319). Te Mátyás gazda nyilvánvaló család vagy (Matkó:
BCsák. 41).

Nyilvánvalóképpen: aperte Ver: Verb. 238. [offenbar].
Az fejedelemnek privilegiuma ez ország törvényenek nyilván-
való képpen ellene van (Ver: Verb. 235). Nyilvánvalóképpen
szolnac az prophetac az pogánoknac balvanirol (Mon: KépT.
150).

Nyilvánvalóság: evidentia, enargia C. perspicuitas MA.
klarheit PPB. Nyilvánvalóság az, hogy az emberen gyakorta
oly dolog esik, az mely keserveb az balálnal (MA: SB. 87).
Az én csodáimnak nyilvánvalóságával meg bizonyodot az, hogy
én vagyok az Messias (Zvon: Post. 158). Az itélő bíró a meg-
próbáltatott dolgoknak nyilvánvalósága szerént végezen (Com:
Jan. 134).

NYIT: aperio MA. öffenen PPB. Ablakot nyitok: fenestro;
nyitua vagyok: pateo; közébe nyitua vagyok: interpateo C. Az
balálnal nyitua vagy az bemenet (VirgC. 14). Az sído witeznek
ew chuchaya the zenth oldaladon nagy melseghes sebet nyit

(PozsC. 14). Lataa, hat az pokol aytua nyitua vagy az (ÉrdyC.
70). Ennek nyitua nyitua az mennyeey zent paradychomnak
kapryaat (505b). Arkoth nyitua es asa es önnen maga eseeek
az arokba be (ÉrsC. 215b). Wermeth nyitua es meg asa wtoth,
es esek az werenbe (KulesC. 11). Látyák alattok a szija-nyitott
pokolnak rettenetességét (Pázm: Préd. 15). A harmadik remeok
egi helymős peczet, de nem rostelios nitot helymős (Kecsk: ÖtvM.
227). Boldog ember, a ki látva nyitua kapuját mind a bőségnék
mind a szükségnék, jól tudván, hogy az isten dolga a parancsolás
(Fál: NE. 41).

[Szólások]. Nyitua az ajtó, akár föl s akár alá: Corcyra
libera. Calces ubi libet MA. A legkissebb gonoszna sem kell
ajtót nyitni, mert a többi is utána tolakozik (Fál: UE.
381). A bimbót nyitó fák bengéi (Gvad: Orsz. 265). Nyissuk
jó fojását nemes szándékának (Gyöngy: MV. 12). Ugyan az
isten hozott volt ide, mert ha ide nem jöttem volna, kár nyitotta
volna fülnket (Nád: Lev. 2). Hajnalt látszott nyitni
szája mosolygása (Gvad: Pösty. 36). Kébelét mindenkor
nyitua tartya, hogy az eo tellyességében mindenek szabadosan
részesüllyenek (Csúzi: Síp. 271). A nap közli magát fél-világgal,
szárnyas népbekedvet nyit (Fál: Vers. 874). Ha egynehány
himlővel az öregből meghituenék ámitó ábrázattyát, talán az
ő rózását nyitó mosolygó ajakilöz inkább láttal fordulál
(Fál: NE. 30). Piros rózását nyit ajaka (Fál: Vers. 861). Chy-
naltass iratt es erőss portt, legyet sebet nyitnak awagy wat-
husst wesztenek az loonak (Levt. I.1). Szeméd légyen nyitua
(Thaly: Adal. 169). Aszszonyom ki nyujthatod a kezdet a
gyenge falatokra is, nyithatod szemedet a szépre is, de okkal
móddal (Fál: NA. 173). Igy kobza szavával nyitá hangos torokát
(Zrínyi I.47). Utat nyitok: pervado C. glaciem scindo MA.
El-járom, utat nyitok: pervado PPBl. Nyssatok wtat hozya,
hogy látbassam az en zereimes ifyamát (ÉrdyC. 411b). Vtat
utai valamire: aperire fenestram (Deusi: Adag. 25). Isteni
tudomány nem lehet, mely a gonoszra utat nyit (Pázm: LuthV.
106). Isteni szolgálatra lám mindenkül állott, de az üdvösségre
kicsiny utat nyitott (Thaly: Adal. I.9). Csak jól tudjad járn, jó
utat nyitottam (147).

el-nyit: dirumpo KeszthC. 187. [zerstören]. Te el nyitaa
kwtth feyeketh es folyo wyzeketh os the meg zarasztottad
Ethannak folyo wyzeet: tu dirupisti fontes et torrentes, tu
siccasti fluvios Ethan (KeszthC. 187. KulesC. 179).

föl-nyit: adaperio MedLat. 17. [aufschliessen]. Nosza nyisd
fel hát ökör szemeidet s lásd meg (Matkó: BCsák. 165). A lá-
dámot meglehet akarmelyikét is köles nélkül felnyitni, mint-
hogy a zárja egyiknek sem jó (TörT. 2 III.384). A ládát felnyit-
tatta s azt mondotta: Ez az, a mit gyijjtögettem az erdélyi
ekklésiák számokra (Bod: Pol. 89). Befogódtak szemek, melyeket
jóra soha fel nem nyitott (SzD: MVir. 208). Sebes darabokat
tépelt-le szivéről, szive sebéit újra felnyitá (359).

[Szólások]. Abizon bekesege nem meri zayat fel nyitni
(VirgC. 97).

ki-nyit: [aperio; eröffnen]. Ki-kapsolom, ki-nyitom: diffi-
bulo PPBl. Nyssad kywe the meg ekeséüll aythoydat (ÉrsC.
130).

[Szólások]. Kywe nytom az el eneztetteket vylag
kezdetythül fogwa (JordC. 395). Nem az ny zynk gberyedez
vala ee, mykoron zol vala mynekvük az wton es ky nythnaa
az yrasth (618). Az vr isten kynyta az ev jegesenek erde-
menek kencheet (MargL. 97). Valaki v barátanac titkya t
ki nit'a, el vezti fteet (GuaryC. 43).

[kinyitás]

seb-kinyitás: scarificatio; schröpfung C.

még-nyit: aperio, adaperio, patefacio, recludo, resero, dis-
capedino C. aufschliessen, aufthun PPB. Még-nyitni a záros

helyeket: *revellere claustra PPBI. Sebesseguel (cum impetu) az aytot meg-nyituan tevn nagy zozatott (Élrc. 16. 46). Nissatoc meg a kapukat (BécsiC. 38. 78. 121). Ő kőncőc megnyituan amlanale neki aindocet (MünchC. 17). Berekezetet az aito es olőuenee egeb zűzee monduan: Vr, nisd meg nekőnc (61). Te kezedet meg nitnad, mendennek be tellesednek (AporC. 68). Az poklot meg nitva (VirgC. 115). Cergetek, hog meg úytassek (PeerC. 77). Megnyitattnak az egybazznak aytot (DomC. 112). Zorghesetek, es meg nyttatyk ty nektek (JordC. 373). Mynden baaz veezen vlagossagot az naptwl a meg nytot ablakokon (ÉrdyC. 380). Mikor walaky nekod nag kenzet adna, syetelmel megl nytnad ő neky te hazadat (Érsc. 533). Az gyermek het-szer íze ásétá es megl nitá az ű szemoyt (Mel: Sám. 379). Meg nitám én az aytot az én szerelmesnec (Kár: Bibl. 1633). Megnyitá az bárkánac ablakát (MA: Bibl. 1.7). Valami megnyitva az ő anyjánac méhét, enyim az (60b).

[Szólások]. Meg neemwlt vala es meg nyttateek (ÉrdyC. 627b). Vram nysad meg eu ayakaymat (VirgC. 40). Megnitom en akaratomat: aperiam voluntatem meam (BécsiC. 60). Az elmöt meg nittya, épiti (Mel: Herb. 111). Christus uruk meg nyitotta a tanítványoknak a sz. irás értelmét (Pázm: LuthV. 239). A békéltetetlen szakadás kűtfőjét megnyitá (Pázm: Kal. 822). Meg nytot kenyv (JordC. 901). Az lónak nisd meg egy keusse az lábát (Cis. 03). Seböt meg nyitom: scarioo C. Tőb ir kel am meg nitoh sebuec (DebrC. 108). Nissa meg vr az ő zaiat (DebrC. 136). Meg nytom en zamat (JordC. 195) Meg nythwan ew zaynat tanoytlya vala (ÉrdyC. 601b). Nem méri száját meg nyitani a kapuba (SalMark. G). Az madarak kezdek az ű zauokat meg nitni (VirgC. 52). Te myth mondz ew rola, ky megl nythia te zomeidet (WinkC. 306). Ha kynek vr isten meg nythuaa zemyet (ÉrdyC. 524b). Meg nyitattnac a tū szőmeitec (Helt: Bibl. 1B).

előbb-megnyit: praepando C.

mégnyitás: patrefactio, apertio C. apertura MA. aufschluss, eröffnling PPB. Az mise moudo kőnynek haromzor való meg nitasa (VirgC. 83b) Yo meg twdwnk, mynemew hatalmassaghnak kweclayt adaa Cristus zent Peternek az menyorzagunk megnyitasara (ÉrdyC. 365).

rēa-nyit: [adaperio; aufmachen]. Mikor volnék már fekvő ágyamban, rám nyitya az ajtót és bé-jő házamban (GyőngyD: Char. 21). Előb utó bé teszi ajtaját a lakál és reám nyitya a paradicsomnak udvarát minden örömevel (Fal: SzE. 537).

[tát-nyit]

tátva-nyitva: [late apertus; breit aufgemacht]. Vincentius szállásra ment, títva nyitva találá a két első szobát (Fal: TÉ. 641).

Nyitás: apertio MA. [das öffnen]. Az misalt eleo hozatak es mouda zent Ferencz az papnak: Nisad meg űtot! Es ime az első nitasun ez euangeliom esek: Ha akarsz tőkeltesse lemed, meni el es ad el minden iozagodat. Betetete es meg nitata es ez nitasba esek ez euangeliom: Semit az uton viselyetek (VirgC. 84). Szőlők nyitasnak őrlünek 1583 (KBártfa Av). Tővelyésre való kapunyitásnak nevezed a sz. irást (Matkó: BCsik. 18b).

Nyitatlan: inapertus C. MA. [ungeöffnet].

Nyitó: [aperiens; öffnend]. Nyító vas: uncinus ad aperiendas cistas PPB.

ajtó-nyitó: [janitor; pförtner]. Némellyek rendeltetennek az ekklesiában kántoroknak, ajtó-nyítóknak, mások praepostoknak (Vallást. 217).

1. NYÍR: 1) betula MA. birke PPB. Nyírfa: betula; nyír póznával fejet póználni: limen senectae MA. Nyír virits: aqua betulacea PPB. Nyr, arbor; nyírfa et egorfa; nyírű, monticulus

prope Stridonium; nyírku, mons circa Musla et Duruzh; nyírmalallja; nyírtelek Czinár. Nyír veszőc (Born: Préd. 8). Ha az nyírfa vizet az saít oltoiban tessző, az saít meg nem fergesődik (BeytheA: FivK. 11b). Nyr fanak leuele: betula (Frank: HasznK. 17b). Gyujcszirkot vagy nyírfaheát meg, annak az lűngjával jól erőssen melegies meg (Kecsk: ÖtvM. 298). Szu-ette nyírfa, porhanyó nyír-fa; nyír-vagy nyár-fából-való erdő (Szeg: Aqu. 66). Valami nyrvesző szőprűnek valót is bozzatok (MontME. 168). Nem drágább az nyír-víz az tokaji szűretnél (Rákfi: Lev. 1.651b). 2) [betuletm; birkenwald]. Akus nyr 1259. 1264 (Jerney). Toroknak őrome, az az szilva leuelő fű, sok terem a réteken, a nyírben (Mel: Herb. 88).

Nyíres: 1) betulacens, betulinus SI. [birken-]. Nyres mezeu, campus 1276 (Wenzel. XII.170). Nyires lygeth Czinár. 2) betuletm SI. [birkenwald]. Nyres, poss. in C. Sáros Czinár. Nyires: locus aut betulis aut arenulis humo mixtis abundans (Otr: Orig-Hung. II.85). Sokat levagdaltak gablonczai nyiresben (Moulrók. XXVII.90).

Nyíri: betulacens MA. [birken-]. Ha az ericanac, nyiri cyp-susnae vizét vészed, a colicac meggyogyitya (Mel: Herb. 20).

Nyírség: betuletm MA. birkenwald PPB. Az kwnok Erdeel felől be ytenek es mynd az Nyrsseget Byharyg föl dwlaak (ÉrdyC. 398b). A kunoc el brálák az egész Nyírséget mind Biharic (Helt: Krón. 39b). Ki jő az Nyrssegre (Bal. Gen. ac Magn. 12). Frater György barat méne ki nyírségben, graf Nicolawal lőnek végezésben (Valk: Gen. 63).

2. NYÍR: [furea unguiae; hufgabel]. Ha a lőnac az nyir-yát igen meg faraggyac, hogy az lába meg dagadna, ved az len magot, föld meg, kősd az lő lábára (Cis. 03).

[Nyiraz], Nyilaz: clavo laedo; das pferd mit dem huf-nagel verletzen PPB. Nyilazott: laesus clava subpactae soleae; mit dem hufnagel verletzen PPB.

még-nyiraz, még-nyilaz: equum induendo soleam clavo pugno, convulhero, clavo confizo; das pferd mit dem hufnagel verwunden PPB. Megnyilazott lő: equus a solea confixus, clavo confixus PPB. Kolozswarath patkoltatek loamath, akor meg nyirazak, meg santbwla (LevT. 19). Mikor walakik az kovács mesterek közzil lovának meg patkolásában szeggel megsérte-neje avagy meg nyiraznija, olyankor az mester gyógyítani tartozzék (KecskTört. II.296). Ha az lő valamelly tagjában meg-rokkan, az illy lovak, mint ha meg-nyilazattanak volna, az első lábokon ugy jarnak (Cseh: Orvk. 28).

3. NYÍR (nyéróc MA. PPB): tondeo, rado, rasoreo C. scheeren PPB. Nyírem, beretvölom; tondeo PPBI. Az oláh érsek baddal kezdötte a szögén kitöldi plébánosokat kergetni és nyírnyi (DMK. V.210). Nem igaznak tesszik ő nekik az igaz papság, mintia a pilistöl, olajtöl és lőköröme nyirt hajtal volna az igaz papság (211). Nyaka-nyírett papokat, heréltelen kappanokat nem akarunk tartanyi (225). Laban az ő iuhai nyírni ment vala (Helt: Bibl. 1P). Ne nyírnienee pilést az ő foieken (Helt: Bibl. I. IIIb4). A bárány az előt halgat, a ki ötet nyírni (Helt: UT. h7). A koss mondá a pásztoroknak: Vonnyátoc le a bőrt az komondorról és nyíriétee engemet és én reám a komondor-nak a bőret (Helt: Mes. 349). A barbély nyírni az haját (Com: Vest. 82). Nehéz gallyasitni, kit a rosz hir se nyír (PhillF. 69). A Sír nyírje s tarollya maga perukáját, a mi kontyunk mi gondunk (Fal: NA. 118). Julkad nyírd, fejd, de ne nyázd (SzL: MVir. 309).

el-nyír: abrado, derado, pracerado C. [abschleeren]. Melletto elnyérem; praeter rado C. Nem akarya vala, hog parazt ürne el ő hayat (NádC. 410). Az ev hayokat ev foyekrel tulaydou kezeuel el nyry vala (MargL. 49). A templomnak aytayan nyryeek el ew hayath es zemeeldekeeth az wyonnam meg zeutölt-

nek (JordC. 130). Az te háladat úresd el, ruhaidat hálad le rolad (KazC. 91). Zinthe olyatin altallyaba, mintba hayat el nyrtky volna (Komj: SzPál. 163). A fejedelen nem ezac a gyaplyat el nyiri, hanem a bőreket is levonsza (Helt: Mes. 62). Hayában el nyire nyomorságára (Kák: Sám. B3). Kit felesége el-alutván, haját elnyiri (Tof: Zsolt. 79). A bak, ha szakállá el-nyiretik, senki őtet a nyáj előt járni nem látja, hanem meg-huászakodva utól kullog (Misk: VKert. 220).

elnyiretlen: indetonsus C. [ungeschoren].

föl-nyir: [detondeo; abscheeren]. Sz. Pálnak vallyon s ki parancholta, hogy fogadásból haját felnyírresse (Pázm: Kal. 483).

kérésztül-nyir: circumrado PPBl. [ringsum abscheeren]. Az ő feienec hayat keresztül niretuen es feier ruhaba ődöztetvén, meg kilde Pilatosnak (DebrC. 310). Az ő alkot zent feyet keresztül nyrete es feyer ruhában eltezete (ÉrsC. 95b).

környül-nyir: circumtondeo, circumrado C. [ringsum abscheeren].

lő-nyir: detondeoC. derado MA. [abscheeren]. Az juhokrol csak a gyapiokat nirie le (Sim: Evang. 181b).

még-nyir: attondeo, interrado C. detondeo MA. abscheeren, bescheeren PPB. Ismét megnyírem: retondeo C. Lata egy megh nyret ywhot és monda (ÉrsC. 349b). Az posztot hogy megnyirték, meg nem mérték, azért megmérésd otthon (Nád: Lev. 23). Ha valaki meg haland ő nalla bertelenséggel, nirie meg az ő fejét (Kár: Bibl. I.122). Afrikában teremnek olly nagy gyapjas ketskék, melyeket megnyírnék és gyapjokból a hajósok tengeri hajó-vonó köteleket vernek (Misk: VKert. 218). Itt a pásztorok ha meg nem nyúzzák is a juhokat, de jól meg nyirik (Mik: TörL. 253).

mégnyirés: pexitas [?] C. [detonsio; das abscheeren]. Baratok, kananokok, apáczaak, kyk čak feyők meg nyroettesseuel esmertetnek istemek hazugny (SándC. 37).

mégnyiretlen: [indetonsus; ungeschoren]. Megnyiretlen, melly füvet meg nem ettek a lovak: indetonsus PPBl.

Nyirdégél: tonsito MA. [zu scheeren pflegen]. Ollocskával nyirdégeltée szakállát (Prág: Serk. F).

Nyiredék: [segmentum; abschnitzel]. Nyiredék, tölteni-való lágy pelyh: tomentum MA. E Szárái Mihály mesternek könyvére találkozáván, melyben ő afféle nyiredéknek hasznát megmagyarázza, szamos dolognak vélem a keresztények idvösségére, hogy kinyomattassék (RMK. V.210. Dial. 179). Semmi nem maradt egyéb holmi apró nyiredéknél (KirBesz. 29).

posztó-nyiredék: tomentum; abgeschorene plocken von tuch PPB. (Dial. 17).

Nyiréget: rasito C. tonso, tonsito MA. [zu scheeren pflegen]. Nyiregetem, vakargatom, borotválodalom: rasito PPBl.

Nyirés: tonsura, rasura MA. das scheeren, bescheerung PPB. Nyiréshez való: tonsorius C. Jo hay nyres, jo czeesztül el valasztas, jo halaszas 1621 (KNagysz. A2). Nyiréskor szaladott az fejős juhok közé két juh (MonTME. I.286).

1. **Nyiret:** [tonsura; schnr]. Jó Isrlneec dicősege, copazlat es niret te génerkedetednee fiaira (BécsiC. 248).

2. **Nyiret:** [tondere curo; scheeren lassen]. Ezek sem Rómába nem mennek, sem pilist nem nyiretnek, azért ugyan pappá lesznek (RMK. V.212). Jól tudom, de azért pilist kellyene nyiretnyi (213).

el-nyiret: [detondere curo; abscheeren lassen]. A te háladat úresd el, draga ruhaidat hálad le rolad (KazC. 91).

még-nyiret: ∞ Meg-nyiretnek a juhok: *pecori lanae detrahuntur PPBl.

Nyiretlen: irrasus C. intonsus MA. unbeschoren PPB.

[Nyírl-ik]

el-nyírlík: [deteror; sich abschaben]. El nyiret szeme szórt ha gyakran kened a spicanardal, szórt hoz (Mel: Herb. 128).

Nyirő: 1) [tondens PPBl. [scheerend]. Nyirő olló: forpex PPBl. A nyirő legényektől és a szabó legényektől ne vegyenecc többet a kőz vammál (Helt: Krón. 166). Borjú-nyirő péntek (Veres: Lev. 22). **2)** tonsor, raser MA. scheerer PPB. Mykent az barom az nyevnek elevtte ev magát meg nymeyta, ez koronaszban valo zent vereet evtte ky az negyed halalos bevn ellen (CornC. 217). Az barani az őtet nireő ellen szórtalan (Fél: Bibl. 194). Borbély, nyirő: tonsor (Com: Vest. 148).

posztó-nyirő: tonsor panni lanei MA. tuchscheerer PPB.

NYIRBÁL: pipulo postulo, peto applorando MA. mit weinen bitten PPB. [Vö. Kuntzogva, rimánkodva kérni valamit. Kinyirbálta, kikuntzogta, kikunyorálta az annyától a pénzt (SzD)]. (Helt: Háló. 104).

el-nyirbál: [reticeo; verschweigen?]. Kellene választani ollyat, a ki a romlásbul a népet fel-éphithetné, isten dicsőségére vigyázót, de azt elfelejti, elnyirbállya (Diósz: Tal. 162).

ki-nyirbál: [precaudo impetro; erbetteln]. Az új hitnek az ő szabad ki szolgáltatása és gyakorlása második Mátyustul nyirbáltatt ki és ki-nyeretettett avagy inkább sok patvarkodásokkal facsartatt ki (Szentiv: Verseng. 186).

NYIRKAD: torpesco Nyirkállai. [erschlaffen].

Nyirkadás: torpor Nyirkállai. [erschlaftung].

NYIRKOS: humidus, madidus SI [feucht]. Az isten az embert nem magából szülte, hanem csak egy darab nyirkos agyagbol teremtette (GKat: Titk. 635).

NYITRA, NITRA: [?]. Selymet négy nitrával hoztak, az tetzinnék nittráját 350 oszporán vötték (RákGy: Lev. 4). A szolgabíróának hoztattunk 2 nyitra selymet (MonTME. I.386).

NYOLC: octo C. MA acht PPB. Mikoron imar nyolcz eztendeig ez imatsagot gyakorolta volna, ime tórtének az nyolczad eztendőben (VirgC. 59). Az fraterék megh reméwlenek, kyk zamzerent nyolczan valanak (60). Minek wtanna bee telyessedenek nyolch napok, hogh kernyewl metelthetneyek azgyermek, hywatatek az ew newe Yesusnak (PozsC. 19). Azt lathwan, nyolcz ezeren terenek ez zent hytre (ÉrdyC. 436). Az Crystwsnak zakalaban nyolcz zalak, kyketh ky zaggattak wolt, armonyay kyralual wágon (ÉrsC. 72b). Zabo Mihál adot poztot őt heian noth forint arat (RMNy. II.68).

[Szólások]. Bakkus tömlő, nálók is majd mindenkor több a hét a nyolcznál (SzD: MVir. 358).

tizén-nyolc: [duo de viginti; achtzehn]. Püspökököt, számszerént három száz tizen nyolczakat őszve gyűjte (GKat: Titk. 14b).

Nyolcad: octonus PPBl. [achter]. Minden nyolczad esztendőben: *octonis annis PPBl. A nólcad napon iduénec megkörnekezni a germeket (MimchC. 109). Ez az nólczad eyi vigázat Davidnak psalmosa (AporC. 83). Zenth Janos irta ewangeliomrol valo kőnvenec nyolczad rezeben (WinkC. 312). Noenak nyolczad ygassaganak hyrdettesseeth megh otmalmazza (JordC. 858). Noecad codallatos dologh leezőn az feel tamadasba mindőn rwtsgoknak el tawoztattassa (KazC. 191).

[Szólások]. A vizezen reájok árada, csak nyolczadma gával Noé megmarada (RMK. II.97).

nyolcad-nyolcad: octonus C. [je acht].

Nyolcadfél: [septem cum dimidio; halb acht]. Esztendeyg es nocadfo honapgy zolgaltam Kegedelmet (LevT. I.75).

Nyolcadik: octavus C. MA. aeliter PPB. Az állandó tsillagoc a nyolczadic égnee korekségével ballagnac (Com: Jan. 7).

Nyolczadszor: octavum, octavo MA. zum achtenmal PPB. Nyolczadszor tegy imatsagot te wriwz angyalodnak (VirgC. 1). Nolezadszor ne lég zugodo, morgodo (VitkC. 64). Nyolczadszor noweztetyk az mennyey erek byronak predicatora (ÉrdyC. 349).

Nyolcannyi: octuplus C. MA. [achtfach].

Nyolcas: octonarius MA. [aus acht bestehend].

Nyolcszor: octies C. MA. achtmal PPB.

Nyolcvan: octoginta C. MA. achtzig PPB. Nyolcvanan: octogenus C. Han extendökbke zal az uensegh embördökre? Nočan auág killenüen auág zaz extendöbke (KazC. 95).

Nyolcvanadik: octogesimus C. MA. achtzigster PPB.

Nyolcvanas: octingenarius C. [aus achtzig bestehend].

Nyolcvanszor: octogies C. MA. achtzigmal PPB.

1. NYOM (*mutati* NémGl. 263): premo, coarcto, calco, deculeo, praepondero C. drucken, pressen, treten PPB. Nyomom, szoritom, szorongatom, nyomorgatom: premo; ismét nyomom, tapodom, viszsza-tapodom: recaleo PPB. Hlyvséges badajusokat nyom mala sebeknek helyere (EhrC. 142) Kereztfaan saytooth teem magad nyomal (WinkC. 258b). Latua Christus a keep ironal a rubath, ueno ees ő orczualhoz nyoma ees ekkeppen ő zent zyneth Abagarus kyralnak az ruhara nyomva kylde (283). A ver az ő ruhait vgi aztalul, oly mint vgian vízbe nyomtak volnah (WeszprC. 60). Meltoltással atte kenodnac tyztönlendő zynot zymre es testönre önmnod (NagyszC. 102). Nómiad, miköpen ez poeshetöt az vyosba (DobrC. 326). Az tödwysekből font koronath feyeben nyomak (ÉrsC. 46b). Czac egyedül nyomta Christus az menyey atya isten haragiánae kemény satoiat (Zvon: Post. 1.85b). Az aspis kigyvorl újjak, hogy ő az egyyk fület az farkaval dugja be, az másik fület az földhez nyomja (ExPrine. 197). Az pröst czac egyedül nyomtam (Magy: Nád. 45). Fen-tartom a just a menny-országboz, akár mint nyomjanak nehezei a földi jóknak (Fal: NE. 6).

[Szólások]. Az bin nehezebet nyom eg masa onnal (DebrC. 410). Nem nagiot nyom előltünk az ő itéletek (Bal: CsIsk. 88). Obolus, tizenalt arpa zömöt nyom (RMNy. II.51). Sielus, nig denart nom (Sylv: Újt. II.170b). Fél löttal többet nyomna a szeretet, több volna az atyali szeretetnél (Mik: Törl. 90). Chak egy chopp veere ees nagyobbat nyom, bonnem mynt ez vylagnak byne (ÉrdyC. 81b). Igen elmébe nyomtam: *atfixum et insitum est in sensu meo PPB. Angyal koronád, ki fénylett fejedben, második Józsefnek nyomlassuk fejében (Orczy: KöltSz. 238). A szemes világ alkalmasint tudja, mennyit nyomunk a latban (Fal: BE. 597). Sokáig betegeskedni, nyomni az ágyat: *perprimere lectum PPB. Keserűséggel nyomta holtig az ágát (Kövyi: HRom. 159). Most is csak az ágy fenekét nyomom, nehezen esik szólanom (LevT. II.365). Ha ki a tsuka liszté tétetett álliban egy arasznyi nyomót borban meg iszik, árénája el romlik (ACsere: Enc. 219). Ágy fonékét János régen nyomja vala (Thaly: Adal. II.175). Nem nyomhatok egyet ő velek, fel nem tehetek, versent nem futbatok vélek (SzD: MVir. 113). A fűyes evező lapitok a tengerbe nyomták képeket (203). A reá következendő dolgok keveset nyomnak (Fal: UE. 373). Bog kir ijlen jelyen ifjunak más szekere farkán ülni, s a mások nóttáját nyomni (Megy: 6.Jaj. II.15). Karabul mint madar nem nyom nyomót földön (Zrinyi: ASyr. 235). Te

olait nomz es nem kenettel meg olayal es mustot nomz es nem izol bort (BécsiC. 255). A hadi operatio d haj-tépés-sel, szorgos fészkelődéssel nem nyomod előb (Fal: NA. 222). Sajto t nyomni: *premere caseum, figurare *caseum PPB. Más emlődől, kevert tejedől nyomja sajtoeskádat (Amade: Vers. 110). Azon egy bordo szipot nyom (Mon: Apol. 333). Mikoron az majom igen ékessen táncot nyomott volna, királyllyá tevék ötet a többi vadak (PestT: Fab. 210). Az bolhási kis bolha szunyog szép leányával tánczot nyomnak (Thaly: VÉ. I.349). Nemely igen vakult lator toborzéket nyom es meghagyagattya magát az hoher előt (Born: Préd. 573). Az jó paripák többet nyomnak ő Nga előtt sok aranyul, ezüstnél (TörtT. I.141). Ugyanazon ntat nyomja (Ker: Préd. 66). A róka barlangja körül sokszor hét utakat is szokott nyomni, hogy a vadászokat inkább megtsalhassa (Misk: VKert. 158). Az igaz vallásnak útát helyesen nyomtad (Thaly: VÉ. I.140). Kemény nyaku scifák szép koresztyénlütöt lábok lányomták (Zrinyi I.11).

alá-nyom: deprimio, infimo MA. [niederdrücken]. Alá nyomom, alatomná teszöm: infimo C. Zent Damancoo coporsoya volna jgeen alazatos es ala nyomatot helyen (DonC. 153). Mikoron a vitezhök el hent embörtb ala nyomnauak a vyzben, ottan behal halanak (DebrC. 177). Füléből kiesik a szo a hamis bírónak, ha az arany alá nem nyomja (Pázm: Préd. 358).

által-nyom: [transpello; durchdringen]. Kérdezkedett arról Haister, merre lenne neki közeljebb menyey Komárom fele, minökutána bemüünköt az Vágon általnyom (Beres: Lev. 39).

be-nyom: imprimo MA. [eindrücken]. Az szent lélec az természeti örököt, az bé nyomot indulatokat tisztíttya (MA: Seult. 895b). A dolgoknak az elmében bé-nyomattatott képei (Com: Jan. 65). Mikor elsőbben az isteni irgalmasságot ő beléjök benyomta (Illy: Préd. I.123).

benyomás: impressio MA. [eindruck].

belé-nyom: imprimo PPB. [ineindrücken]. Ahon bisalma fia vagyon, az ágát vond le neki, ásd meg ott az ága aránt a földet es nyomd bele az ásásba az ágat (Radv: Csal. III.55b).

el-nyom: comprimo, deprimio, conculeo MA. supprimo PPB. zusammen drücken, nieder drücken PPB. [erdrücken]. Meg-lepen, el-nyomom: adobruo PPB. Jobbágyim igazságát nem hagok igyent elnyomni (LevT. II.196). Az baratoc soe irasokat nyomtanne es vesztettec el, egetnee meg es reckentettenec el (ÉszT: IgAny. 64). Noha az pápa el akarta nyomni es reckenteni, de mindazáltal más tiszta tudományu könyv iratott (MA: Seult. 624). A fijdalomtal el-nyomattatott lelket újabb reménségre ébresztü (Apati: Vend. Elsb. 9). Elnyomják az adommal mint az vezért s az esauszt (RákGy: Lev. 116). Hogy tautaná a bűnöst keményen elnyomattatni az ördögnek szolgálattyától (Illy: Préd. II.44). Ha csak szívessen nem operihunk, hiteure elnyomatunk (Beres: Lev. 9). A te népedet el nyomják, szorongatják es sauyargatják vala (Bíró: Ékesség. D).

[Szólások]. El-nyomta az álom: *obrutus somno PPB. Ha a számár a bürköt megeszü, azonnal mély álomtól nyomattatik el (Misk: VKert. 129). Kedvezetl mi nekünc, hogy az mi bűneine el ne nyomnánc minket (Kár: Bibl. I.426). Az részségég el nyomta vala: nimia ebrietato erat sopitus (497b). Az gabonát az tövis elnyomja (RMK. II.196). Simon György mit akar az hadfogadással, hogy bizonyost értvén Kgltdől, az sok hamis híreket nyomhassam el (TörtT. I.443). Magyazattat el akanae nyomni (Helt: Bibl. II.2). Szomjuságunkat itullal es éhségünket étkekkel elnyomók (Kopasz).

elnyomás: suppressio, conculeatio MA. niederdrücken, zertretung PPB.

elnyomatlan: inobritus C. [unnterdrückt].

föl-nyom: [septentriones versus pello; linanfdrängen]. Ricsán holnap Sentén lehet, Nagyságod fölmegeyen Bécs fele, ez engem felnyom (Bercs: Lev. 36b).

helyre-nyom: [repono; zurücklegen]. A helyekből ki-ment tsontokat helyre-nyomni: *compellere ossa in sedem suam PPBl.

ki-nyom: **1)** expro, exculco, elicio, incudo C. ausdrücken, auspressen PPB. Évét kinyomom: ex[s]anio C. Ki-nyom, kinyomom, ki-verem: elicio PPBl. A gabonat a szekerrel és a ló lábánál ki-nyomiac (Helt: Bibl. IV.48b). A szedery ki nyomot lenét föld meg (Mel: Herb. 1b). Masztiknak az székit meglemeigitvén, nyomd ki azt, olvadz közben, jó kemény lézen (Kecsk: ÖtvM. 308). Végére jártak (Babilonak) macedóniai görögök, ezek nyomták ki utolsó lélegzetét (Moln: JÉpül. 249). A gonoszt-mondó nyelveknek fullánkját leg könnyebben nyomod ki, ha nem gondolsz véle (Fal: UE. III.18). **2)** [expello, ejicio; hinausdrängen, hinausstreiben]. Vagy kinyom az Csalóközriül vagy iderekeszt: ha kinyom, úgy bizony elallom az útját az Kis-Duna környékén (Bercs: Lev. 11). Az mieink először jól megtölték volt az németet, de az ágyukkal megszagatták az mieinket és kinyomták (55). Ha csak Nagyságod meg nem rontja azt a németet, engem innen bizonyosan kinyomnak együtt (203).

[Szólások]. Elméjének terhével ki-nyomta sarkából, a mire nehezedett (SzD: MVir. 129). Ezek nyomták ki Babilonnak utolsó lélegzetét (459).

kinyomás: expressio MA. das ausdrücken PPB.

közbe-nyom: interpremo C. [zerdrücken].

lő-nyom: **1)** deprimo, oprimo, superobro C. niederdrücken, unterdrücken PPB. Le-nyomom, le-tapodom: deprimo PPBl. Le nyomna az sídok kőzvéth immar el hymtvtth hyrth (Komj: SzPál. 24). Tekenez az te szolgálmac predikallasara es ne had ököt le nyomni (Born: Préd. 74). Egy kialtasanal meg allatta a napot mind addig, mig az ő ellensegetle nyomna 1582 (KGalgóc Eijj). Nagy sok bantasokat magaban le nyomna (Beythe: Epist. 48). Az isten nemelyleket enged ez velagon az hitetlenökteul le nyomatni (49). Az pokolig le nyomatol (Fél: Bibl. 17). Ártalmasbak a tudatlanság, a szomorúságtül le-nyomatott erőtlenség, a bűnök (Pázm: Préd. 43). Az ő igaz tudományát lenyomni (MA: Scult. 334). Le kell szívünket nyomnunk és megaliznunk (Illy: Préd. I.247). Az alázatos dolgokra magamat lenyomom (II.73b). Görbe báti, mert lenyomta füstös muskotóra, elfárasztott, elbágyasztott díverő pózna (Thaly: Adal. II.88). A varga leányát is, hogy az úton kapta, le-nyomta, jól meg ha balta fokozta (PhilFl. 60). A szerencse szinte ugy szeretetre méltó, mikor le-nyom, mint mikor fel-emel (Fal: NE. 41). A mi a félemlő irigységet le-szokta nyomni, ugyan az neveli s emeli a nagy emberekben a bátorságot (Fal: UE. 407). **2)** [dejicio; herabrängen]. Haister Pozsoutül kívánna legnyomni benniinköt (Bercs: Lev. 153).

lőnyomás: oppressio, depressio C. unterdrückung PPB.

még-nyom: **1)** comprimo, adobruo MA. zusammendrücken PPB. Még-nyomja a font: *deprimitur lanx in ea parte PPBl. Mikoron az haz le zakadot volna, egi gierneketh meg nioma (VirgC. 108). Az ev anyat, ki evtet meg nyomta vala, ez rettenets gonoz hylrbevl, zerelembevl jrgalmason megzabadehgya (MargL. 163). Mikoron vetette volna az követ mertekre, ő igen nehez lón, hoq valamit teznek ellene, mindent meg nom vala (BodC. 8). Megh nyom az the labad: calcat pes tuus (JordC. 225). Az nagy félelem őt megnyomta vala (RMK. VI.69). Az nipek sokasaga gúlt egzbe amiira, hoq eggmaast meg nomnak (Sylv: UT. I.102b). Az érsekek és püspekek László hertzegre

szót adának minnyájan és megnyoinác a főb wrakat (Helt: Krón. 42). A nehéz meg nyomó kőszüent meg gyógyitta (Mel: Herb. 119). Az tél azonkeppen az ő gletyeket meg nyomta 1582 (KGalgóc. Fv2). Nagy alommal meg nyomttattac vala (Born: Préd. 228b). Ez vilagi marhanac sokasaga meg nyomia es terheli az szüent (561b). Az bölcz megnyomja indulattját (MA: Bibl. I.572). Üteget magavisolettével nagyon megnyomta (Nyr. XII.266). Montecenli hadatöl megnyomatattink (Thaly: Adal. II.6). Ha ki gyermekét meg-nyomja, ne tartozzék ekkélsiat követni (Bod: Pol. 86). Nem tsuda megnyomni okoskodással Eusebiust (Fal: NU. 250). **2)** [repello, rejicio; zurückdrängen, zurückwerfen]. Megnyomták volt az ráczot (Bercs: Lev. 27). Hiszem istent, meg nem nyom, de bajom nagy (186).

[Szólások]. Ehetik annyit benne, mennyt ket feier penz meg nyomna a (Frank: HasznK. 14). Feles kárva lla sa im igen megnyomtak (Nyr. XIV.220).

mégnyomás: **1)** oppressio, compressio MA. unterdrückung, zusammendrückung PPB. **2)** [incubus, suppressio nocturna; alp]. A megnyomás a lelekdő inaknak a szü mellett valo meg szorulasok (ACsere: Enc. 16). A megnyomás oly képzés, melyyel a kik alusznak, azt velik, hogy mástol valakitől nyomattattak meg (ACsere: Enc. 166). **3)** [onus; gewicht]. Ha mi a font felesleg meg-nyomáson kívül buzza addattatic, szerzész, toldaléc az: si quid praeter superpondium adjicitur, mantissa est (Com: Jan. 167).

őszve-nyom: comprimo C. [zusammendrücken]. Őszvenyomom, szoritom, megszeplőstem: comprimo PPBl. Sűrűjében essék a drót, varró uram jobban őszvenyomja egymáshoz (Tört. II.382).

őszvenyomás: compressio C. [zusammendrückung].

reá-nyom: imprimo C. [aufdrücken]. Az petset nyomó rea nyomja az jelt az viaszra (Gyarm: Fel. 273). Nagy jo tétémenye istennek, hogy az teremett allatokra is az ő diczőségenc jelenését rejá nyomta (MA: Bibl. Előb. 1).

viszontag-nyom: recalco C.

Nyomakod-ik: [progredior, procedo; vorrücken]. Már minden felöl őszve megyünk és fel avagy alá Poson felé nyomakodunk (RákGy: Lev. 136). A hadakkal szerdan indúlnak el Pelsőczről Filek felé nyomakodni (136). Kemény János uramék megjutának, az ellenség nyomakodék utánunk (153). Ha náloknál nagyobb erő jőne reájok, tisztéségesen, ne confuse erre nyom[a]kodjanak (MonTME. V.364). A hír gyors szárony jár, siet, nem csak nyomakodik (GyöngyD: MV. Előb. 9). Dob, trombita-zöngés elfelejtetik, midőn az ellenség reánk nyomakodik (Thaly: Adal. II.54). Tábora fog szaporodhatni és csendesesen nyomakodhatik Nagyságod (Bercs: Lev. 144). Püspöki felé nyomakodva az passusit Csalóköznek elállja (514). Az alatt Delimán tovább nyomakodik és a kis kapuig bátran tolakodik (Könyi: HRom. 127). Aklakba nyomakodnak (Gvad: Orsz. 15).

föl-nyomakodik: [escendo; aufrücken]. Az svekusok hogy jünnének, valóban bozzák az hírét, s ha ez az ellenség fel kezd az Liptón nyomakodni, el kell hinni, annak az hire igaztja elmenetelire (RákGy: Lev. 166).

ki-nyomakodik: [proruo; hervordringen]. Ha az ellenség ki-nyomakodik, meghallhatjuk, mennyi (RákGy: Lev. 561).

Nyomakodás: [progressus; das vorrücken]. Kötelességemet magam előtt viselén, jóllehet a császár badainak télénk való nyomakodása miatt én nekem magamat providealmom kellett volna (Kár: Élet. II.259).

Nyomás: **1)** pressura, coarctatio C. das drücken, pressung PPB. **2)** [incubus; alp]. Nyomás, éjjeli álmában meg-

nyomás: ephialtes, oppressio nocturna PPB. 3) [tritura; das dreschen]. Effraim a boritult taneitatot zeretni a nyomást: E. vitula docta diligere tritum (BécsiC. 195). 4) pascua campi MA. pascua campi libera, ager compascuus PPB. [weide]. A nag ar vizez gabonayt, zena retyt, nomasyt es gómöle kertyt ky zaggata (TelC. 85). A nyomást is az erdővel egyetemben állalomban, csak oda tekintsen a chörtz, bizony behaytom (Helt: Mes. 456). Kaszalo retek, nyomás, erdők, cserekek: prata foenilia, pascua campi, sylvae (Ver: Verb. 48). Marháinkat a nyomásföldről ellenzette (Nyr. XIV.219). Az nyomásról egyik fél se bajtson, mikor nem káros (Gér: KárCs. III.179). Városunk alól egész a nyomásig valamennyi marháinkat kaphatta, elhajtotta (KecskTört. IV.126). Az mely kecskeméti ember lovait itt az nyomáson az tolvajoktól elvettünk, attul adott váltáságot 2 ft (MonTME. 1.273). 5) [jugerum; juchert?]. Szántóföldek az várhoz külön szakaszokban vadnak, az falu földétől három nyomásban lévő majorság-földekben megyen circiter külön-külön 190 köböl búza, az három nyomásban promiseue cub. 570 (Gér: KárCs. IV.303). Szántóföld vagyon ezen határon egy nyomásra az majtényi határ mellett husz hold föld (IV.320). 6) [simulacrum, effigies; abdruck]. Salamon wr isten templomanak kv labayn orozlan keepeth nyomás zerent iratta wala fél (ÉrsC. 227). 7) [typi; druck]. Hoq az K oflan nag ágas betű, meg rutitfa az nyomást (Dév: Orth. 5). Zvonarits Mihály magyar postillájának első részét nyomásban elvégeztette (Zvon: Post. II. El3b. 1).

boszorkány-nyomás: [oppressio nocturna; alp]. Basy rosa, hazual eiely nehezitesök auagy bozorkany nyomások ellen (BeytheA: FivK. 92b).

gyermék-nyomás: [oppressio liberorum; kindererdrückung]. A gyermek-nyomásban a módot és körül-álló dolgokat kel megvizsgálni (Bod: Pol. 87).

láb-nyomás: [vestigium; fuststapfen]. Legottan megallauak az sebek ugy, hogy ha mynd megli ketoztek volna cw laboknak nyomásban (ÉrsC. 347).

sark-nyomás: ∞ En sark nyomásomat meg őrzek, mikent en elkemet ők pokolba t'rek (DöbrC. 111).

1. [Nyomat]

láb-nyomat: [vestigium, pes; fusttritt, fust]. Mi meg határozattunk itt körös-környől és nem közelétheftink tsak egy láb nyomatnival (Bök: Lämp. 69). Magassága az elefántnak tizenhat láb nyomatni (Misk: VKert. 22b). A küllő fészket nem rakja magas fákra, hanem föld alatt, mintegy hat láb nyomatnyi lyukban (446).

talp-nyomat: ∞ Az földnek birasaban csak egy talp nyomatot is sola nem birt (Ileythe: Epin. 23). Nem ad nékük azoknak földében edgy talpnyomatnit is (Tof: Zsolt. 33).

Nyomatnyi: [ponderis; von gewicht]. Egy nyomatniak és fontosok-é mind az indulgentiák (Pós: Igazs. II.131).

2. Nyomat: [premere curo; pressen lassen]. Ali ispája számára nyomattunk sajtot 3 tallér árut (MonTME, I.260).

[Nyomint, nyomit]

alá-nyomít. Alá-terifem, alája-nyomitom: subtendo PPB.

még-nyomint, még-nyomít: [leviter premo; leicht drücken]. A kiéh megli émek nyomtatni, el köll annak romlani (Lép: PTük. 1.259). A daganat az ujjal meg nyomittatvan, oda he mint a víz ide s tova lökölög (ACsore: Enc. 190). Ha tsak gyengén ujaidal a légynek hasát megnyomintod is, azt menten kibocsátja (Misk: VKert. 655).

Nyomó: 1) premens, pressor MA. [ponderis; gewicht habend]. Az ő pántzélyának nehéssége öt ezzer atzél nyomó vala

(Helt: Bibl. II.145). Az ő aiándéka vól egy ezüst tál száz harmintz sachus nyomó (Kár: Bibl. 124b). Az értz vala hetven talentum és két ezer négyszáz sachus nyomó (MA: Bibl. 185). Az arany leg tisztább és leg nehezebb, nyomó: aurum est purissimum et ponderosissimum (Com: Jan. 18). Eoregh arani lancz, három zaz araninal teob niomo (Radv: Csal. II.27). Véry gálicz követ, abból négy péiz nyomónyit meg-törvén nyölez löt nyomó rósa vízben (PP: PaxC. 53). 2) [pondus; gewicht]. Az alázatoság üdvösséges nyomó, az elmét alihuzván (Ily: Préd. I.278). 3) [gravis; wichtig]. Pálnac leueli nyomóe es hattalmassoc: epistolae Pauli graves sunt et fortes (Helt: UT. z8).

bor-nyomó: 1) [vinarius; wein-]. Bor-nyomózsák: *saccus calcatorius vinaceus, faecineus MA. PPB. Bor-nyomókád: calcatorium PPB. 2) vini pressor, calcator vini MA. weintreter PPB. [kelterer]. A te őltözeid olyanoc mint a borr nyomóe (Helt: Bibl. IV.100). 3) [praeum; kelter]. A szőlő-gerezedeket a bor-nyomo megtör s ngy lézsen bor belőlek (Nógr: IdvK. 1386b). Az bornyomó nem nyom bort az váluiban, az száreter való őrmnek végét vetőttem (MA: Bibl. II.15).

garas-nyomó: assipondium C.

égyaránt-nyomó: aequilibris C. [im gleichgewicht]. Ha egyaránt nyomó nehezékű, egyarányú fontos-é (Com: Jan. 166).

pécset-nyomó: [sigillum; siegel]. A levél, hogy meg ne olvastathassék, bé-pecséltetic peesét nyomóval (Com: Jan. 207). Keresd-meg a pécset nyomómat (KirBesz. 85).

sajt-nyomó: 1) [casearius; käse-]. Sajt nyomó edeny: talarus MA. Sajtnyomó-kávé: cireulus casearius PPB. Sajt nyomó tál (Radv: Csal. II.65). 2) [casearius; käsemacher]. Gyecrgeln jwhot eoryztem es sayt nyomoya ys voltam (RMNy. II.310). Officiolatusok: egy tisztartó, egy major-gazda, egy sajtnyomó (Gér: KárCs. IV.333). Sajtnyomó asszonyinak conventioja (Évk. XIII.79). Tallos János uram sajt nyomója végett attunk az két szubasának greci tallér 2 t. (MonTME. I.29).

Nyomod: conculco NémGl. 133. [mit füssen treten]. Nomodya: conculcat (NémGl. 133). Mind ez velagyakat laba ala nomoduan, a lelki iozagokra igéközic (NagyszC. 40). Egyszer so hagyad az te labodat keményen nyomodni (ComC. 161). Nem aloytom, hogy zykseeg azt magyarázay, ky zemeink előt vagyon es nyut az vakok wgyan labwnkkal nyomogyok (ÉrdC. 539b). A kyk owthet wyzyk wala, yghen keményen nyomodwan, meg nyomorttyak wala (ÉrsC. 31). Az aldoth wr Jews az halalth ő laba ala nyomodwan, pokolnak hatalma ala wethoe (118). Irgalmaz nekem isten, merth nyomoda engemet ember (KulesC. 133). Lába nyomát nagy hüvséggel nyomoda (RMK. III.11). Sarkát Tholdi Miklós ugy nyomodja wala, sarkából királynak az vér elkifoly vala (IV.249). Rontja, nyomodja, az szegényeket az földre levágja (V.76). Mikor valaki nyomodza labodat, ved el onnat, ha banod (SalMark. B3). Laboc ala nyomodnae (Vás: CauCat. 506). Külső részeit az labuival nyomodga vala (Förö: Curt. 695). Olyan vala az, kinek külsőbét minap nyomodod vala (Czegl: MM. 117). Nyomodod ellenségedet (Hull: Paizs. 265).

el-nyomod: [conculco, obtero; zusammentreten]. A nep reiaia tudluda, hogy el ne nomodniak (DöbrC. 3b). Mykoron nagy sok neepk fethuank oda, vgy hogy egymasth el nyomodnak, kezdee ezenekppen zohy (JordC. 568). Ne hamiatok tú sok draga kőneket az disznoknak eleibe, hogy azok labokual el ne nomogák (Sylv: UT. I.11). Lackie vala ott az erdőben egy oroszán, mely soe kárt tetzen vala az emberkenec, mert vettését el nyomodga vala (Helt: Mes. 354). Lábockal el ne nyomodgyák azokat (Helt: UJT. B5). A meg elégedet lélec el-nyomodga még a lépet is (SalMark. G77). Az emberee, kie ugyan azon uton iarnae, azt is el nyomodgyae (Fél: Evang. I. 335). Az strucz madár monyát vad is el nyomodga (Kár: Bibl.

1.537). Nemelyec az szorossagra sietuen, egimast el nyomodac (Deesi: Sall. 50). Eltapodgya, elnyomodgya (MA: Bibl. I.474b). Az alatta valokat el nyomodgya (Prág: Serk. 589).

közibe-nyomod: interculo C.

Ié-nyomod: [supero; überwinden]. Az iozagos dolgok le nyomdák az gonozokat (BodC. 8).

még-nyomod: [inculeo, protero; zertreten, zermalmen]. Meg-nyomodni a földet: *inculare solum PPBl. Néged vad, zűrű es ődalatos, enen, a maradekokat labaiual úmoggá uala meg (BécsiC. 148). Mire vezteglez, megnyomoduan a kegetlen ötölletöl igazbat (270). Ha a so elehezendic, semmire kellő, hanem hog ki vettesséc es emberectől megnyomottasséc (MünchC. 20). Né ereziétec tū gōngōtōsket diznoc eleibe, nétalantal meg úmoggác azocet ő labockal (25b. GuaryC. 11) Meg úmódod az oroszlant es a sarkant (AporC. 51). Setetsegek meg nyomdák engemet es en világosolatom en generkedetemben: tenebrae conculcabunt me et nox illuminatio mea in deliciis meis (109). Az rezög mindōnōktúl meg úmóttatic (GuaryC. 5). Te vag az, ki iokat meg úmocz (16). Te vag, ki keuefőket meg úmocz (66). Az zent martyrok az wrdōgōwkuek meg bantasytb tanyhanak meg nyomodny (VirgC. 142). Emberi nemzetnek ő agh ellenseget meg kel úmódnod (PeerC. 90). Egeb zamtalan zentőkcnek testib a tōrőkőc saarba louoc laboccal megnyomodaac (NádC. 658). En őkōt vōau meg úmódnam ment port zelek előtte (DöbrC. 38). Setetek engem meg úmódnak es ey en világosságom en gōnōrōsegembe (217). Istennek egyházat az ev orzagaban ne hadnya megnyomodny (MargL. 61). A kemeū vtah iarasual meg-úmódnaia (NagyszC. 31). Gonozb kenokat erdemel, ky istennek fyt meg nyomodangya (CoruC. 129b). Zent Margyt azzon evstevkevn ragada az erdeget es meg nyomoda evtet (330). Ne talantan meg nyomogyak labayokkal (Jord. C. 372). Az zent warasth meg nyomogyaaak negywen keth honapgh (903). Az zentek meg nyomogyak eo labokkal kyalryoknak nyakokat (DomC. 168). Meg nyomodanak engemeth een ellensegym (KeszthC. 139. 246). Imadom az te zent labaydat, kykuel az agh kegyonak ew feyeth meg nyomodad (GömC. 299). Egy a hóhérek között Eleázár torkát mezyomodja vala (RMK. II.321). Torkara haga es vgyan meg nyomoda es tapoda az őrdögöt (Born: Préd. 245). Talpad allat meg nyomodod az oroszlant es őrdögöt (Born: Ének. 236).

mégnyomodat: conculcatio BécsiC. 256. [das zertreten]. Ma lezen megnyomodatban mikent včaknac sara (BécsiC. 256).

Nyomodás: [oppressio; das niederdrücken]. Jakabnak neve nyomodást es esalókat mutat, nem köszöni azt senki meg, kit meg-jakabolhat (RMK. IV.261).

Nyomod-ik: [teror, exercior; abgerieben, gequält werden]. Irigységnek es soc nyuaualianac miata nyomodic (Born: Préd. 687b).

el-nyomodik: [divellor; abgetrennt werden]. Búsul szivem érted hívem, hogy tőled eltávozik, személyedtől, szorhedtől megválík s elnyomodík (Amade: Vers. 29).

[hátra-nyomodik]

hátranyomodás: [regressus; rückzug]. Akarván az ellen-séget hátra nyomodásunkkal [így] tartóztatni, ma 3 napja itt vagyunk (RákGy: Lev. 290).

[még-nyomodik]

mégnyomodás: [cruciatius; qual]. Mennel nagyob nyawalat, az myth ghondolhatnak wala, mynd raytha thezyk wala es ez meg nyomodasnak wthanna nag kemenyen archwl czapyak wala (ÉrsC. 31b).

[Nyomdogál]

el-nyomdogál: [pervado; durchwandeln]. Az halando élet-nec útát ugy nyomdogáld el, hogy az őrdc életre juthass (Prág: Serk. 815).

Nyomodhatatlan: [investigabilis; unerforschlich]. Nem tudom vala bizonyaban wrnak nyomodhatatlan wtyath (ÉrsC. 335b).

Nyomodó: arena Hall: Paizs. 448. Az arenát más néven a deakok nyomodóknak híják, mellyen azt értik, hogy meg-kell nyomodni es tapodni (Hall: Paizs. 448).

1. Nyomdok, nyomdék: 1) vestigium MA. fuststapfen PPB. Atte zentseges labaid, kikuec čak az úmdeka es tisztóltetik es imattic (DöbrC. 4). Te vtad tengerbe es te ővenid sok vizbe es te úmdekid nem esmertettnek (144. Nem olyan okok alat es zyksegegők nyomdokywal törteneek az ew zent ky mwlasa, mynd közönsegehel megly wgyon (ÉrsC. 479). Meg araszola a gyermek oroszlan a nyomdékot es monda: Ki reuid lábotskáia wgyon (Helt: Mes. 359. 2) [exemplum; beispiel]. Wetőtte isten az zenteknek ő yozagyat my példankra, hogy nyomdokok zerenth my ees vehessék az őrdk őrdmnc boldogsagat (ÉrsC. 218). Másutt az régi eleinknek nyomdokira mutat es abban paranchollya hogy meg maradgyunk (Pázm: Kal. 492).

[Szólások]. A religiónak csak nyomdoka sem látszik (Czegl: MM. 28). Mit tudáld, ha születésében bekeségesen meut-által, nyomdok nem maradván utána (Pázm: Préd. 102). Az apostolok idejében nyomdoka sem vólt baráti rendnek (Czegl: MM. 248). [Itá állt a házasságra] az kyalry magzatos sagnak nyomdokaert (ÉrdyC. 641). Zenth baromsagnak vag the zolgya, Iesus Kristusnak nyomdoka k ő wety (PeerC. 309). Ha szentek lobettek Basilius es egyebek a remete életben, ki hirdeti, hogy gonosz légyen az ő nyomdék okba lépni (Pázm: LuthV. 17). Azon fognak iparkodni, hogy te is nyomdokokban lépjél (Fal: NE. 34). Az hűnek úm-dikiban iárnának (Sylv: UT. II.8b). El vétette minden bizonyosan az údvösségnek uttyát es a kárhózzott lelkek nyomdokin futkároz (Fal: NA. 126). Szükség a régi szentatyák tsupásán es nyomdokán járván mondanunk (Pázm: Kal. 847). Hogi az Iesus Kristusnak nyomdokit k ő uetnek (VirgC. 107). Mykoron kőwethneek az egiptombelyek Yzrael ftyaynak nyomdokyth, talalaak megly hűketh az taborba (JordC. 38). Hog az ő nyomdikit kőuethnek (Sylv: UT. II.121). Kic az en wrannac nyomdékít kőuethic (Helt: Bibl. II.166). Kőuesd annac az nyáynac nyomdokát (Kár: Bibl. I.631b). Mi az Adammak nyomdékít kőuethük (Kár: Hal. Cij). Az ő nyomdokokat szükseg nekünk kőuethünk (Fél: Tan. 440). A szent atyák követtek az apostoli nyomdokot (Pázm: Préd. b). Más bolond ember nyomdékát keltetik követuem (ErdTörtAd. I.210). Nem az atya nyomdokát nyomja (Kisv: Adag. 205). Ezekben a jóság eselekedetekben való nyomdokát nyomdokoljuk (VárM: Szöv. 171). Nem messze távozik az atyának nyomdékától (Helt: Krón. 114).

láb-nyomdok: 1) [vestigium; fuststapfen]. Labanak nyomdoka vervel telik meg (DebrC. 616). El ne iszamiannac az en labam úmdeki (Szék: Krón. 13). Mert az ő földekbe chac egy lab nyomdákot sem adoc tinéktec (Helt: Bibl. I.Kkk4). A te labaidnac nyomdékí chōppōgneec keuerséget (Helt: Zsolt. 124b). Láb-nyomdokot látok, kiket én velők férfiaknak lennie (RMK. VI.98). 2) [pes; fuss]. Ő oldalit nég zégőnen monno buz lab úmdekné tartatik uala (BécsiC. 11). Mith hazualnac a nag palotac, micoron atte serőd čak aleg foglal hetb lab úmdeket (NádC. 315). Keet seng tezőn tyzenőt laab nyomdeket (ÉrsC. 67). Nagy vala az város Babilonia, harminczkét lábnyomdék temérdek fala (RMK. IV.115).

Nyomdékos: [longaevus; langjählig]. Tistellid az the athiadothi es aniadothi, hogy hozzu életw, nyomdékos lehes ez földwn (Komj; SzPál. 299b).

2. Nyomdok: 1) calco, conculco MA. mit füssen treten PPP. A király táborát gyakran nyomdokiák vala (Liszt: Mars. 54). 2) [sector; folgen]. Hogy meg tyztotyana magának kellemetes neepet, yo mywelkódétnek nyomdokoyt: nt mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum (ÉrdyC. 43b). Az én tornáztimat nyomdokniátoc: ambularetis in atris meis (MA: Bibl. II.4). Ha emberek Christus urunknak nyomdokják egy két actusit, miért nem ábrázzák ki minden cselekedetit (Czepl: MM. 102). Hazain eliaus nyomdokja Kurt agának az sarkát (MonTME. III.26).

Nyomdokol: [sector; folgen]. Ezekben a jóságos cselekedetekben való nyomdokát nyomdokoljuk (VárM: Szöv. 171). Minden lépésidet bölgság nyomdokoljya (SzL: MVir. 24).

Nyomdokolhatatlan: [investigabilis; unerforschlich]. Mely igen meg feytethetlenség az ew ityely es nyomlyokhatatlanok [így] az ew vтай (Komj; SzPál. 89).

Nyomdos: calco, conculco MA. mit füssen treten PPP. Meg tagadnak teghed the ellenseeglyd es te az ew nyakokath nyomdosod (JordC. 280). Niomdosod az w zent pagimentomat (Ozor: Christ. 212). Niomdostatic az istennee serege az ahok-sagtól (Szék: Krón. 48). Lábokkal nyomdassae (Helt: Krón. 58). Czevegéssel nyomdostatnak (MA: Tan. 29). Cristus nem ezae az mi búneinkneec mély fővenyében ment, hanem az isten haragjának kiszótt tűzét kellett nyomdosni (MA: Scult. 368). Omét ki kellett bujdosnom, azok úttját buval, bánattal nyomdosnom (GyöngyD: Char. 98). A vigyázó fejedelmek gondviselések alatt ellenség lova patkaja ennek földét nem nyomdosta (Bod: Pol. 166).

még-nyomdos: ∞ Ne kwtázd meg szaiat az gabonat meg niomdosó-ákrwnnek (Komj; SzPál. 379).

Nyomdosás: [pressura; das drücken]. Az Cristus fel tamadasa nem egyeb, hanem az pokolnac kinyúanc torkon való nyomdosási (Born: Préd. 238).

[Nyomdoz]

még-nyomdoz: [conculco; zusammentreten]. Minden goszt benuüne meg nyomdoz (Pécsi: SzüzK. 47).

Nyomód-ik: [progredior; vorrücken]. Mikor készen vagyou már dolgával, megindul s Erdélyben nyomódik hadával (Gyöngy: KJ. 99).

Nyomogat: presso, palpo C. [wiederholt pressen]. Hogy meg latna, ha meg fevt volna, meg nyomogata [a lencseszemőt] kezey kewzet (Pesti: Fab. 8). Az fivenyet szítáld meg, párhöld meg vizzel, azután a vas palaczkot nyomogasd teli egy vorúnak a talpával (Keesk: ÖtM. 297).

Nyomot: [calco; mit füssen treten]. Parauzoloc neked, hogy fewlden feket fel labadual nywmosal (calees) en torkomra es nywmotuan, masyk labodat vossed en zamra vgy, hogy en torkomra es en zamra nywmotuan te labaydual: pedibus calcantibus (EhrC. 11). Ez legyen az meunyey yozag, ky myatt fewldy es mend el mulandok nyomottatnak: calcantur (133). Az eodes Iesus Cristus az megh zentöltötöt loelkókben nyomotyk (ÉrdyC. 35).

be-nyomot: [inulco; einpressen]. Ha meg valtonknae kin zemedesu zúndukbe iol be nyomotic, az család ördögnee nem lezon holo meg élasra (VitkC. 70).

el-nyomot: [oprimo; bedrängen, ordücken]. Erty vala anya zent egyházat el nyomottatny es zugattatny (MargL. 81). Az gyermek oly igen megverettotvt es elnyomottot, hog

semmynevev egesség ev tagyban nem vala (158). Semmire nem jó a só, ha nem bog ki vetessik és az emberektől el nyomottassik (Sylv: UT. I.76). El nyomottatic az uton iaro embe- rektől (Tel: Evang. 334).

még-nyomot: [conculco, protero; mit füssen treten, zerreiben]. Azt akarom, hogy meg holtak legietek ez velagnak, toelyeth myndenesőt meg nyomotatok (VirgC. 149). Az saar, kyt az te labayddal meg nyomoch (DomC. 229). Senyre yo oztan, hanem csak hog megh nyomottassek emberektewl: ad nihilum valet ultra, nisi conculcetur ab hominibus (JordC. 365). Jerwsalem megh nyomottatyk: Jerusalem calcabitur (604). Ygassag megh nyomottatyk wgy mynt ganee (ÉrsC. 527). Készen sok ágyuja, rendölt serogével megnyomota (Thaly: Adal. II.48).

Nyomot-ik: [progredior, incedo; schreiten, gehen]. Josef neve az gyermekeket es hű zyleyet evely es nyomotek Egíptomban (JordC. 359). Mykoron hallotta vona Jesus, hog János meg fogatot vona, nyomotek Galileaban (363). Lathwan Jesus az sereghóket, nyomotek az hegyre (365). Bölgsagus zent azt isteny yelenetből megh twdwan, eleyben nyomoteek (ÉrdyC. 425b). Zent Isthwan kyral nyomoteek ordely vayda ellen (496). Meg allanak, mert towab nem hagyja nyomotlmy az vendleg (ÉrdyC. 509b).

által-nyomotik: [transgredior; durchkommen]. Atal nyomothwan az elsew es masod rend őryzőkőn, ywtanak az was kapwra (ÉrdyC. 362).

be-nyomotik: [ingredior; hineingehen]. Bel nyomothwan wr flywy varaban, hat mynd mas modon vagyen zabwan (ÉrdyC. 513).

el-nyomotik: [discedo, precedo; weggehen, vorrücken]. Hog el veeghezte vona Jesus bezedet, el nyomoteek ez herről, hogy tanoytana hű kewrwal valo varasokban (JordC. 385). Nem vala magzattyok, nyert hogy Ersebeth magtdan vona es mynd ketten el nyomottanak vona ew ydeskorokban: quod ambo processissent in diebus suis (ÉrdyC. 344).

ki-nyomotik: [egredior, exeo; austreten, ausgehen]. Azok mykoron ky nyomottanak vona, ymo hozznak hű neky eg neema ombort: egressis autem illis, ecce obtulerunt ei hominem mutum (JordC. 381). Kyrwe nyomotwan az pwztabol, lata az sok nepet: exiens vidit turbam multam (398). Pál kywe nyomoteek hű közzőlók: P. exivit e medio eorum (768). Honapy napon nyomossatok ky ty ellenseegtők ellene es wr leezen veletők. Azonkeppen mondatyk mynekewnk; hogy nyomosswnk kywe ez vylaghy celetnek sok ellenseegy közzől (ÉrdyC. 42). Ev papy meltosaganak zokasi zerekt ky nyomoteek, hogy aldozatot teme (344b). Mykoron tectowa yarna barssonban, mynt ky azon napon nyomotot ky ew meenyekzdy hazatwl, senky ysmerdye eleyben nem kel (513b). Az zentők neha bel meennek az zent haromsagnak isteny latasaaban, neha ky nyomothnak Cristus embery zynenek tekeentefire (604b).

Nyomottat: [conculco, protero; zerreten, zerstampfen]. Varos zerte tanittatlan louakkal hordoztatfa vala, paruolowan azoknac, kik a lovou valnak, hog nyomottatnak ítet (NádC. 511. DobrC. 567).

Nyomoz: [calco, trituro; treten]. Előzet nyomozták s tapdatták a buzát (Gér: KárCs. IV.503).

Nyomtat: 1) [premo; pressen]. Galaadot vas nyomtato kes- saggel törtö meg (BécsU. 215). Tholdi Miklos kezében nyom- tató rúd vala (RMK III.243). Egy nyomtath viragos vorec barsonj kis keñteős; egy vorec nyomtath dupla barsonj zoknia (Rad: Csál. II.76). Mivel ezen könyv már a nyomtath prés alatt volt, akartam, hogy hasznodra kegyes olvasom fént lésson

(Lipp: PKert. III. Előb. 2). **2**) [incedo; gehen]. [Isten] tezy ewkewt minden seregnekewl nyomtatny es yartatny bazalis-cosen es yaspiskyon (EhrC. 147). Ez palota felé gyorsan nyomtatának, harmincz két selyben valának (RMK. II.34). György a vízön szépen által nyomtata, Hubiár es eleibe nyomtata (III.311). **3**) [frumentum calcando exprimo; treten]. Ne kösd be az nyomtató ökörnek szaiat (Fél: Tan. 332). Nyomtató ökör: bos terens fruges (MA: Bibl. I.181b). A tsúrhen, pajtában tsépel, nyomtat (Com: Vest. 16). A nyomtatóca a szérén régen nyomtatnac vala (Com: Jan. 74). Az udvarbirónak meghagytam mindjárt nyomtassanak és hordják be (RákGy: Lev. 16). **4**) imprimo, excudo MA. drucken PPB. Colosvarba nyomtatot Helthai Gaspar es György Hoffgreff által (Helt: Bibl. I. Cím.). Nyomtattot Colosuárát Helthai Gaspárme műhelyében (Mel: Herb. Cím.). Stainhofer Gaspar által Beczben nyomtatott 1572 (KBécs. D2). Egy könyvet nyomtata Luther, melyet egy fő czinkosa esnda mint diesír (Pázm: Kal. 203). Azt parancsollya a tridentomi concilium, hogy mennél jobbítva lehet, úgy nyomtassák a sz. írást (Pázm: LuthV. 162). Nyomtatta Béczben a koloniai vduarban K. M. császár ő felsége könyvnyomtatója (Zrínyi: ASyr. Cím.). Ezt a dogmát most nyomtatták s most prédikállyak szemünk láttára, fülünk hallatára Londrában (Fal: NA. 8).

által-nyomtat: [transeo; übergehen]. György az vízön szépen által nyomtata (RMK. III.311)

be-nyomtat: [invado; hineingehen]. Mikor Újhelyben lovon el-béjüta, Ujhely piaczára szépen bényomtata (RMK. IV.251).

el-nyomtat: [fruges tero; treten]. Asztagtat el nyomtat-tatya (Pécsv: Fel. 730). Tartozik minden jobbágy esztendőnkint 3 kila buzát elvetni, azt megaratni, eltakarejtani, elnyomtatni (TörtT². IV.94).

föl-nyomtat: [ascendo; hinaufgehen]. Vajda hogy ezt hallá, magát bizá, az várhoz felnyomtata (RMK. III.181).

ki-nyomtat: **1**) [eggedior; hinausgehen]. Az ítrása táborból ki nyomtata (RMK. V.46). **2**) [excudo; drucken]. Nagyságod neve segítö, hogy ez könyű a Nagyságod költségével nyomtat-nólc kü és a világosságra menne (Küles: Evang. 5). A könyv nyomtató könyveket ki-nyomtat (Com: Jan. 160). Az igaz reformátusok értelmét gömbölyeg betűekkel nyomtattattuk ki (Apafi: Vend. Előb. 19). Nyilnan vagyon a disputatio kinyomtatvan (Vallást. CCcij). Ki-nyomtaták a bibliát sok-féle nyelveken (Bod: I'ol. 6).

kinyomtatás: [editio; druck]. Az ki nyomtatásnac munkáya és kölczége enyim (Mel: Herb. Aij).

lő-nyomtat: [typis mando; drucken lassen]. Lám inkábbára mindenkor megküldtünk neked mindeneket s nyomtassátok le jó módjával (RákGy: Lev. 217).

mög-nyomtat: [imprimo, deprimio, conculco; drücken, belasten, zertreten]. Mykoron ez apat meg nyomtatot volna nagy erevetelenséggel, lata ew hozya zent Damancost be menny (DomC. 169). Myert ez asszony allatnak ew fyaat ölte vala meg azon Trayanos chazarnak ew fya lowa labawal megh nyomtat-wan az wezyan, adaa az ew fyaat az azzonyallatnak fya helyet (ÉrdyC. 238). Haját szalangoztatá, virágos koszoróval megnyomtatá (RMK. III.354). A szarvas hus hadd álljon néhány nap a levibe, jól megnyomtatva kövel feljül (TörtT². I.275).

Nyomtatás: **1**) [trihura; das treten]. Részt tizedik kilát adok nékiek, az kik elnyomtatják az buzát falnjol, vagy ölcsoőbb másutt az nyomtatás vagy drágább (TörtT². IV.94). **2**) [editio; druck]. A könyv írásban vagy nyomtatásban esett hiba: *menda scripturae librorum PPB. Akarnám, ha Kaláúznak másod-ik nyomtatását tekintette volna Balduinus (Pázm: LuthV. 13). Szükséges-e, hogy a mit ölé nyelvemmel hirdettem, azt nyom-

tatásba botsássam (Pázm: Préd. a3). Bezzeg ha ifjúságomban szándékoztam volna predikációim nyomtatására, más-képen rendelhettem volna írásaimat (a4). Estene az nyomtatás közbe nemelj hibác az igéknece meg szagatásában (Zvon: Post. I.1). Oly szemes nem lehet az ember, hogy néha által ne ugordgyék a nyomtatásnak vétkén (Illyef: BCsTomp. 72). Most nyújtog nékem bizonyos munkát, kevés igazgatással nyomtatást fog érdemleni (Bercs: Lev. 70). A könyvek a nyomtatás mesterségé-nek találása után elszaporodának (Bod: Pol. 6).

könyv-nyomtatás: [ars typographica; buchdruckerei]. 1452 esz. találtac fel a könyvnyomtatást (Helt: Arim. B8. Mel: Ének. 5). Ez tayba egynel töb (wr) nem walt, ki ez-könyv nyomtatást segitette volna (Born: Préd. 157). Könyvnyomtatás mestersége (MA: Scult. 624). A német a könyvnyomtatásról még nem is álmódott, mikor már a kinabeliek sok leveles könyveket ki nyomtattak (Moln: JÉépil. 31).

Nyomtató: **1**) [triturator; drescher]. A nyomtatóc avagy cséplöc szérún cséppel csépelnece (Com: Jan. 74). **2**) impressor, typographus MA. buchdrucker PPB. Illogi az zaamban el ne vetköznéc valahog az nyomtató, nagi beottúkkal irtad (Pázm: Fel. 75). Az authornak az nyomtatótól néha néha való támul léte (Bal: CsIsk. 472). A nyomtató keze szennyét a professorom orezájára keni Matkó (Illyef: BCsTomp. 72). Némely beotúc fogiatkozasa leon oka, hogy az ő beliebe eo vagy eu-t vete a nyomtató (CorpGramm. 693).

búza-nyomtató: triturator MA. [drescher].

gabona-nyomtató: ∞ Ne kösséc fel szaiat az gabona nyomtató ökörnece (Kár: Bibl. I.180).

haj-nyomtató: [vitta crinalis; haarbinde]. Item wulgo unum hay-nyomtatho similiter margaratum (RMNy. III.148). Haj-nyomtató, melyben vagyon róza busz (Radv: Csal. II.105). Egy gyöngös haj nyomtató, melyen vagyon kilencz arany boglár (Gér: KárCs. IV.267).

könyv-nyomtató: chalcographus PPB. [typographus; buchdrucker]. Valami tünelgés vagion az kőnyű nyomtatóc miat az ösztendő szamlalasba (Szék: Krón. 27). Mind minekúnc seget-segűl volt s mind a nallucé való könyv nyomtatoknac (Helt: Bibl. c2). Itilem penig, hogy az könyvnyomtató igen sleit számvető volt (Helt: Arim. Előb). Az könyvnyomtató által magyarrá fordítatot és vyiolan ki adatot (Cis. Cím.). Nem esem senkiuel üstökbe akar mely apro fogyatkozásokert, mellyek esbetnek az könyv nyomtató miat (Zvon: PázmP. 133). A könyvnyomtató az helyecskékből az betűket öszve szedi, sajtó alá veti (Com: Jan. 160). A könyvnyomtató a nyomtatás közben példásan hala meg (Bod: Pol. 19).

sajtó-nyomtató: vectarius C. [drucker].

üstök-nyomtató: capillare; haarhaube PPB. Üstök nyomtatója a lónak: frontale PPB. Egy pár örege ezüst kengyel, egy üstök nyomtató (Radv: Csal. II.358).

Nyomul: [moveor; sich in bewegung setzen]. Magam itt maradok az gyalog és valamely lovassal, hogy ha az német ugyan csak nyomul, Nyitráig elbocsátom (Bercs: Lev. 18). Még az mely földet segétemi akar Nagyságod, jobban kétségbe ejti, ha nyomul (24). Ha nyomúlnom kell, Mivák felé megyek (180).

alább-nyomul: [descendo; herabkommen]. Ha alább nyomul, revocálom, ha felgyün, respirálhat magában Károli (Bercs: Lev. 115).

el-nyomul: **1**) [recedo; sich zurückziehen]. Az ellenség megfelesedvén, elkellett előttök nyomúlniok (Moufórk. XV.140). **2**) [in oblivionem adducor; in vergessenheit kommen]. Elnyo-

mulhat még ez a dolog lassaszkán: elfelejtődhetik s így titokban maradhat végképpen (Nyr. X.121).

főlnyomul: [escendo; aufrücken]. Ha innen marad Csalóközön, az vigyázó had az orra előtt még felnyomul, ráérek az gyaloggal is (Bercs: Lev. 19). Ha az német felnyomulni akarna, utána melesére nézve bégyüttem ma az Csalókőzre (52). Slik regimentje is felnyomul az Nyulasnak, hirtelilek (Bercs: Lev. 105).

ki-nyomul: [pedem refero; sich zurückziehen]. Az mieink az németet meg nem várták, hogy látták, kinyomultak előle (Bercs: Lev. 37). Mivel az portás hozta hírt, mindenestül gyűn Haister, csak kinyomultak előtte (180).

lő-nyomul: [descendo; hinabsteigen]. Melly veszély akkor csak ebbe nyomult vala le (Szal: Krón. 264). Ha Nagyságod lenyomult, visszamehetne mindenkor, az hová kívántatik (Bercs: Lev. 183).

[széllyel-nyomul]

széllyelnyomulás: [extensio; ausbreitung]. Mäskint sem lehet, mint eddig, széllyelnyomulását s országunk foglalását szem-béhunya nézni (Bercs: Lev. 116).

vissza-nyomul: [se abdere; sich zurückziehen]. Igaz, oda visszanyomult az morvai, de viritum ültetik fel most ismét ökök (Bercs: Lev. 3). Hogy visszanyomulok, rémül már is az földnépe (203).

Nyomulás: [progressus; das vorrücken]. Az német utánna való nyomulását megértvén, alkonyodáskor üdült meg ismét rend nélkül (Bercs: Lev. 198).

Nyomuldogál: [pedetentim progredior; langsam vorrücken]. A mi seregink csak azon rendben lassanlassan nyomuldogálnak vala (Szal: Krón. 211).

[Nyomvad]

el-nyomvad: [opprimor; erdrückt werden]. Ez euangelio-mot mihelyen üldözny es haborgatny kezdic, azontvl el nyomvadnac es az ő hűtöc meg hal (Kulcs: Evang. 193).

még-nyomvad: ∞ Sem nappal sem eucl nem zolhat nala, vgy vala ystenben megnyomvadott: ita erat absorptus in denn (EhrC. 41). Az gyermekről, ki megnyomvadott nala haznak romlasatvl (161b). Esmerelk, hogy nynec emberoketvl, hogy ewk ygy meg nyomvadnak, hogy egy zoth se zolhassanak (ÉrsC. 496b).

Nyomvaszt, nyommaszt: comprimo, opprimo MA. zusammendrücken, unterdrücken PPB. Megöldöm, nyomvasztom: contrucido MA. Ellensegh engem ne nyomvazflhasson away meg ne serthossou (ThewrC. 66). Az euangeliumnac tudományát nyomvasztic, rektenséc és fogyassic (MA: Seult. 1001). Nyomvasztó álom, álom kórság (SzD: MVir. 34).

el-nyommaszt: perimo PPB. [oprimo; unterdrücken, vernichten]. Az el hagiatott áruára rouhantok es el akariátok niomasztani (Mel: Jóh. 16). Azon igyekezie, hogy az jó magot ki szagassa és az ő konkolyával azt elnyommasztja (MA: Tan. Előb. 24). Az hitnee szikraezkáját el ne nyommasztja (MA: Seult. 969b). A nagy fájdalom elnyommasztja és végtére megh őli az embert (Lép: PÜik. 197). Az temerdek sötétség is elnyommasztja őket (240).

elnyommasztás: [oppressio; unterdrückung]. Az istentele- nec ugutasoknac meg ezenditése és elnyommasztása (MA: Tan. 58b). Meg tartóztatyc magokat az büstől és bortól az bujaságnac szükséges elnyommasztására (1286).

ki-nyomvaszt: elido MedLat 207. [extingvo; hinwegrafen]. Ki-nyomvasztom, ki-töröm, ki-tasztom: elido PPB. Ki

nyomvasztom ez vilagbol az igazsag szerető doctorokat, szerte szerint leű istentelenség egy testben szoritatec (EszT: IgAny. 415).

lő-nyommaszt: comprimo, deprimo MA. [unterdrücken]. Az ő bolondságát le-nyommasztottic volna (MA: Tan. 1160). Mint aláhatná és nyommasztatná le (MA: SB. 366b).

még-nyomvaszt, még-nyommaszt: interime, trucidó, contrucido C. comprimo, opprimo MA. [erdrücken, vernichten]. Dolgokat Jupiter kegyes fényével nem hadgya meg nyomasztni 1528 (KGalg. Fv2). Ennek törvénytelen indulatit meg kell nyommasztani (Czegl: MM. 143).

még-nyommasztás: trucidatio C.

2. NYOM: 1) vestigium MA. nola pedaria; fuststapfen PPB. Kezdeh cüdalni, hogi ki vitte nola a tanert az pusztaba, myert hogi simmi embör niom ot nem vala (DebrC. 118). A vadász a vadaknac nyomokat nyomozza (Com: Jan. 80). Szokott dolgaimat végezvü, kimentem nyomon nyulászni (Monlrók. XVIII.11). Ritkán mégyen lába egy nyombanjárással (Thaly: Adal. I.119). Járását nyomának s rejtek naplásának hírlit el sem viszik (191). Az elefánt az ember nyomot földestől fel-falja (Misk: VKert. 26). Ugy járok, mint ennekölte vadászó időmön tapasztaltam a sok külömb nyomhajtó kopók között szerencsétül vadászatomnak (RákF: Lev. 1646). Ha nyomulom kell, akár Mivákra akár az a nyomon, de inkább Mivák felé megyek talán (Bercs: Lev. IV.180). **2)** [signum, indicium; zeichen, spur]. Ládé inkább benne valami nyomát az ékesen szólásnak: *num quod eloquentiae vestigium appare PPB. A víz meg tere az ev helyere, vgy hog veterenyeg chal nyomot, jeleot sem lathatak (MargL. 129). Egeesuec semmy nemeo nyoma nem vala (DomC. 235). Részegre való kívánságnac még csak nyoma sem sajdíthatatnék (Szal: Krón. 212). **3)** [generatio; geschlecht]. El nem mülic ez időbeli emberekek nyomoc: non praeteribit generatio haec (Holt: UT. x4). A mostani nyomú emberek nem értek olly szörnyű dolgokat (Kecsk-Tört. IV.499). **4)** [stabilitas; dauer]. Ellyen haszna és öröme lött és illy hosszú nyoma lött az árutónak az ő árutatásáért, az árutatás után egy hónapot nem élhetött (Monlrók. III.181). **5)** [ratio, modus; art, weise]. Egy nyomon beszélteni: *cohaerentia dicere; még eddig egy nyomon beszélnek: conveniunt *adhuc utriusque verba PPB. Isteni tudomány, a mit egy nyomban tanítottak a régi sok szent jámborok (Pázm: Préd. a3). Miképpen lött ez az küldés, nem egy nyomban magyarazták (Pázm: Kal. 113). Majd mind egy nyomon beszélnek az rabok, hogy el kell menniek (RákGy: Lev. 184). **6)** catta BécsiC. 112. [kater, katze]. Deneuerec es féckec es madarac repölnec azonkeppen es nomoc: aves volant, similiter et catta (BécsiC. 112).

[Szólások]. A görögök Theogenesnek kémlik holott létét, s nyomában esnek (GyöngyD: Char. 359). Még nyomába sem hághat: nihil ad Parmenionis suem (Deesi: Adag. 2. MA). Nyomokba sem hághat az többinek: Lydus currus (97). Ennek is az olvasokat nyomában igazítom (Matkó: BCsák. 102). Az németektől nem jehettem volna el, mert az németek mindjárt az nyomokba mentek (Nád: Lev. 161). Szép hajnalban meg-indul és megyen az oszmán nyomában (Zrinyi I.106). Sietve megyen nyomában az ellenségeknek (RákF: Lev. 1436). Niluán igen egy nyomban járunk vgyan: aut Plato plilonissat, aut Philo platonissat (Deesi: Adag. 143. Kisv. Adag. 49). Vajha ezeknek életék egy nyomban járt volna tudományokkal (Pázm: KT. 13). Nem mindenkor egy nyomban, de egy úton jár (Laskai: Lips. 110b). Nem jár egy nyomban szive nyelvével (Fal: Jegyz. 929). A római székben egy más után egy nyomban következtek a püspökök (Matkó: BCsák. 116). Az érdemes igaz ember nyomban marad és jól lehet

mások mások, eo ugyan tsak holtig tsak azon egy (Fal: UE. III.150). Egy nyomban menni: incedere *pedatim PPBl. Ha ki jön Zrínyi, én is ő nyomában bemegyek Sziget várnak nagy kapujában (Zrínyi I.145). Embernek szavát, írását ugy kell viselni, egy nyomban találta assék (MonIrók. VIII.412). Műnd-írást nyomában a lőne c (Helt: Krón. 39). Nyomokban van az halál (Lép: P'Ük. 32). Hiteked nyomában volt a hiba (MonIrók. VIII.72). Az tatár bám utánna fogott és mindenütt nyomában vagyon (TörtT². I.625). Ha magyarok közt négy vagyon egy nyomban, tíz is túllátatik ott az elrontásban (Thaly: VÉ. I.200). A hol megfordulnak, erdők, mezők, varosok pusztolása vagyon nyomokban (Fal: NA. 214). Én tiüstént nyomában lézsek, nagy mérgeesen rabomra ütök és agyon lövöm (Fal: TÉ. 634). Még ekkorág nyomokbul ki nem vehette senki, most is az egész vármegyék szép egyenlő értelemben vannak (TörtT². I.91). Ezt megbonyíthatom, egy nyommon folyó igazságból megmutathatom (SzD: MVir. 69). Titussal egy nyomon íart (Vás: CanCat. 685b). Mások nyomán jár (Hall: Paizs. 26). Nyomán keresem: vestigo MA. Az többi is ilyen nyomon mehetne (Bercs: Lev. IV.149). Haisternek megverése egy nyomon megyen (150). A törökök vissza száguldvá nyomra sietének (Zrínyi I.51). Három részre seregöt hamar szakasztá, csak az egyik részét az nyomra választá (RMK. III.294). Az hajo foło vizen el menwen, semmi nyomot nem ba g (BodC. 7). Kéré, hog az elmaradando gabona fölket zédné még az aratoc nomokat kduetnén (BécsiC. 4). Kevuetuen az ev nenyne- nek, zent Enrsebet azzomnak ev nyomát (MargL. 56b). Ő sem az atia nyomát kdueti vgyan: haud paternis canit cantilenas (Decsi: Adag. 173). Az mi hadunknak még nyomát is széllyel- fujta az szél (Bercs: Lev. 130). Valakinek nyomát felvenni: vestigiis ipsius aliquem *persequi PPBl. Midőn erős bizony- ságokkal sürgettefik, mindjárt nyomot veszt (SzD: MVir. 56). Ha ngyan-tsak utánna nem járunk az elröppent szerencsének, még a nyomát is vesztjük (Fal: UE. 394). Egy nyommá sem: ne latum quidem pedem MA. A Kalauzon kívül egy nyommá sem mehetünk (Sámb: 3Fel. 310). A józan értelemnek határinál egy nyommal sem lépik kívüllyebb (Fal: UE. 380).

embër-nyom: [aetas hominum; menschenalter]. Ők negy ember nyom elmúlia ismet ide iönc: generatione quarta revertitur huc (Helt: Bibl. I.F4. MA: Bibl. I.13). Az pör annyira szokott nyulni, hogy egy ember nyomig lessen vege (Ver: Verb. 363b). Tartott e nyomorság szintén a tizenötödik emberi nyomig (Mad: Evang. 570).

fél-nyom: semivestigium MA. halber tritt PPB.

[Szólások]. Fél nyommá sem menni: ne alterum quidem pedem discedere MA. Fél nyommá sem mehet, at ragadt (SzD: MVir. 31).

hangya-nyom: [vestigium formicae; ameisentritt]. Annera gondolhattya embernek elmeye, menere egh kys hangyanak nyoma eez fevdnek zelesseghen (WinklC. 82. NádC. 348). Mi erdemünk mint küvön hangya-nyom (Zrínyi: ASyr. 315).

[Közmondások]. Hangya nyom küsziklän esmerszik fúdövel (Zrínyi: ASyr. 3).

hosszú-nyomü: 1) [longaevus; langjührig]. Tyztellyed the atyadat es anyadath, hogy hozyw nyomw leegy ez földön (JordC. 214). **2)** [longanimis; langmütig, gnadenvoll]. Irgalmas ees yrgal- mazo wr hozyw nyomw ees ygen kegyelmes (KeszthC. 270. KulcsC. 247).

láb-nyom: 1) vestigium, pedes C. [pedaria nota; fustapfen]. Isrlne vdrossegeiert ő laba nomit es őrmöset volnéc meg- apolnon (BécsiC. 77). Tekelleteslegg ketewten az aldth ystennek laba nyomatb (PozsC. 45). Meg lattathnak zent kyrál- nak laba nyomay, czuczayanak es ssysakanak helye (ÉrdyC.

404). Az marhanak laba nyomat el tereszfi (Ver: Verb. Szót. 33). Még laba nyomát is meg czokolgtatni (Eszth. 10). **2)** [pes; fuss]. Három láb-nyomig egymástól távol: *distantes ternis pedibus PPBl. Jó rendvel az árok csinálva vala, negyven lábnyom ő mélysége vala (RMK. VI.161). A koporsónak hossza harnüzt láb nyommal egyezet (Moln: JÉpil. 59). **3)** [exemplum; böspiell]. Az wr Jesus pedlat adwn nynekünk, hogy köves- sők az ew laba nómaath (ÉrdyC. 135). Hogy el ne vezen een labaymnaik nyomy (KulcsC. 26). **4)** [aetas hominum; menschen- alter]. A békesség nemcsak e mostani ember lábnyomig tartson, hanem per omnia saecula megtartassék (MonIrók. VIII.117).

lábnyomnyi: [pedis; von fuss]. Egy láb nyomni: pedalis; két lábnyomni: bipedalis C. bipedaneus MA. A kert Jerusale- mig ezr láb nyomni (WeszprC. 67). Nem adok czak egy laab nyomnyt es (JordC. 202. 726). Teglabol vala az ő rakasa, har- minczket láb nyomni temerdekege (Hosv: NS. 20b). Vala egy hely az tömlöczben vg mint XII láb nyomnira eg keuisse alacsonban (Decsi: Sall. 46). Negyuen láb nyomnira mélységök vala (Görcs: Mátý. 92). Őt lábnyomni hosszu féreg (MA: Tam. 21). Marius az uy vitézben meg-kívánta, hogy hat láb nyomni, avagy leg-aláb két hüvelyik héján hat láb nyomni magas légyen (Laskai: Lips. 354b). Egy ől avagy hat láb nyomni mértéc: or- gyia (Com: Jan. 165). Száz huszonöt láb nyomni edgy futamat föld (205).

talp-nyom: vestigium PPBl. [fusstapfen]. Ha csak üres talpa nyomát tiszteli is valaki a Máriának, edgy-nebány száz esztendeigb tartó bün bocsánatot adnak neki (VárM: Szöv. 179).

Nyomban: [statim, illico; allsogleich, rasch]. Ymaran ezen nyomba követközly ez may zent ewangelion (ÉrdyC. 552b). Im nyomban érkezvén az követ ur levele, annak is pártját el- küldtem (MouTME. VI.40). Hiv szószóló vala királyi udvarban, ha mi rosztat koholt irigység a sutban, azon volt, lehessen hárít- tani nyomban (Orczy: Nimfa. A5). Meleg nyomban éri a gonosz- tévőt a süjtő páltza (SzD: MVir. 82).

Nyomos: 1) incedens JordC. 516. [wandelnd]. Valanak ygazak mynd ketten, nyomosok wr ystennek paruczolatyban (JordC. 516). **2)** longaevus MA. alt PPB. [langjührig, dauerhaft]. Az erekseegben reezesek es nyomosak lehessenwk (ÉrdyC. 656b). Ez próféta szavát hallgasd, mert téged az isten elveszt és nyomos itt nem lehet a te neved (RMK. II.133). Atkozot az mind jártában, kültiben, ne légyen nyomos ez földön éltében (IV.220). Tighed az isten el veszt es nyomos itt nem lehet az te neved (Sylv: UJT. 6). Egy fejedelem sem lehetne nyomos az ő birodalmában, ki száve szerént nem szeretné és félné az istent (Helt: Krón. 28). Ő nyuallás hűgom, bizony nem léz nyomos, ha egyebet nem tudt (Helt: Mes. 249). Azt parancso- lád, hogy ha e világ nyomosok akarunk lenni, tisztellyük atyánkat (Pázm: Imáds. 327). Az isten öket éltesse, földön nyomosokká tegye (TörtT². I.350). Isten ne tegye nyomossá maradékit se e földön (Nyr. XII.267). Nagyságodat választották fejedelemnek; isten munkája ez, nyomos is lesz isten által (Bercs: Lev. 80). Lészen, a ki ritka erdemimet verselke, képemet falra írja és Fama-val egytemben el-tova uyítja nyomos időkre (Fal: NA. 169). Olly éles bőttükkel írja maga szivébe a jó tettet, hogy se a helységek távül léte, se az időnek nyomos vólta ki ne törülhesse (Fal: BE. 591). Szeresse meg isten Nagy Lajos urunkat sok nyomos időkkel (Fal: Vers. 900). Tsak a szeretet kötelét tarthatni nyomosnak, állandónak (SzD: MVir. 149). A jó szerencse mellett, ha jóból szóllal meg a bír melle- tiünk, holtunk után tézsen nyomosokká (233). **3)** [gravis, ponderosus; wichtig, gewichtig]. A nem akarom Elentheriusban nem a nyomos ekoknak tulajdonítá, hogy nem bírható vélek, hanem annak, hogy maga nem szokott az effüle barcolásra (Fal: NE. 78).

[Közmondások]. Avott fából új épület nyomos üdőt nem ígér (SzD: MVir. 328).

Nyomosan: [diligenter; sorgfältig]. Szent Ignacznak nyolcz-napi elmélkedését nyomosan általjárván (Szeg: Aqu. 115b).

Nyomoz: vestigo C. investigo, per vestigia sequor, quaero MA. spüren PPB. [aufspüren, erforschen]. Valakit nyomozni: *vestigia alienjus persequi PPB. Szorgalmatosan nyomozzák a mindennek végére menni akaró agyaskodó emberek (GKat: Gvad. 1638. MF). Megnézd jól, mit mondasz, mert utamod nyomozzák és meg-tsufolnak (Kereszt: PelsKer. 24). Ballagj, még én is nyomozlak (Matkó: BCsák. 175b). Arszlán nem meré meg várni Musztafát, nyomozni kezdé chászár táborát (Zrínyi I.43). Juranich hon keresselek már és hon talállyalak, micsoda föld hátán téged nyomozzalak (163). Mivelhogy úgy nyomozzuk a dolgot (Nyr. XIV.462). A ki a virtusnak uttyát nyomozza, nyomos időket ér (Fal: UE. 412). Ritkán adunk arra, a mit szorgalommal nyomozunk (Fal: UE. III.17). A ki a bűsületet nyomozza, attul fut, a ki kerüli, annak nyomában vagyok (Fal: SzE. 564). Tsászár nagy táborát nyomozván szolgálta (Könyi: HRom 24). Azért e büls nemzet látván veszedelmét, már most királyának nyomozza kegyelmét (Orczy: KöltSz. 19). Földes boldogságot nyomozván hűjában, a napot elvesztem hívságos munkában (150).

[Közmondások]. Nem jó vizsgálódni, más titkát nyomozni (Thaly: VÉ. 191). A szegénység ravaszágot nyomoz (Kisv: Adag. 234).

föl-nyomoz: [pervestigo, inquirō; aufspüren, erforschen]. A lator meg fogatassék és felnyomoztatván, hova való, az oda való tisztnek adjanak hírt fölöle (MonIrk. VIII.119). Eredeseket fel kezdik nyomozni (CorqGramm. 697).

ki-nyomoz: ∞ A cselezapokodását eléggé ki nyomoztuk (Sám: 3Fel. 93). A nyuglatatlan elméjű bészüli magát, a holott ő neki semmi köze niuts, még a melyek titkoltatnak is, kinyomozvan (Com: Jan. 154). Azon igyekezézzél, hogy valakinek gyengébb részét ki-kimélbesd, kinyomozhasd (SzD: MVir. 241).

Nyomozás: vestigatio, investigatio MA. nachforschung PPB.

Nyomozdogál: [quaerito; eifrig forschen]. Eddig sem kellett volna a derék előtt emiyi sok különböző dolgokat egyben zavarnod, tudván azt, hogy nem gramma, hanem pragma kel; én is kételem félk nyomozdogálni a dolgot (Czegl: MM. 84).

Nyomozó: vestigator C. [forscher]. Mint a hegyess tör, úgy megjárta szívemet puhatóldó, nyomozó fulánkja (SzD: MVir. 273).

Nyomoztat: [vestigo; erforschen lassen]. Most járatok tövére, kitül eredt ezen hír, nyomoztatom, ha reá találhatnék (Beres: Lev. 161).

Nyomatonne [nyomatnyi?]; modico NémGl. 262.

NYOMORÉK: 1) [misere, aerumnosus, malus; elend, unglücklich, schlecht]. Sziveinknek nyomoréke hayléka az őrdögnek ostromlása allen igen erősítelen (MA: Scult. 303). Kezdenec megharmulni és oktalanulni és az nyomoréce bálvány képeken zudálkozni és alnékoldni (MA: Tau. 84). Nomoréce és egyigyű pásztoroknak jelentette meg leg először is az ő tiánac szent születését (Zvon: Post. I.167). Ez melly nyomorék ellen-vetés légyen, oda fel megmutattam (GKat: Titk. 408). Nyomorék, vak vezér (Matkó: BCsák. 112). Most én meg nem szolgálhatom kíváltképpen ilyen nyomorék voltomban (TörtT. 2 L239). Az mely szegény ember felől írtam vala Nagyságodnak, kezes nem állíthat, mivel igen nyomorék ember (MonTME. VIII.358). 2) [homo membris captus; krüppel]. Pipinus görbe hátú, pupos

melly és sánta, nyomorék ember (MA: SB. 341). A negédes orvosok rijogatták a nyomorékokat, többétik kinnyait (Megy: 6Jaj. II.40). Sok nemes embereket láttunk, a kik mint a bibliában ana tszonka-nyomorék, lét egész esztendeig utig s eleget lesték, hogy indúlna a víz (Fal: NA. 230). 3) curruca C. MA. grasmücke PPB. Nyomoréce, poszáta madár: curruca MAL. Nyomorék poszáta madár, mellynek fiait más neveli fel: curruca PPB. A kálló, füstös farku madár, poszáta: nyomorék fergec-kele éneke (Com: Jan. 31).

[Szólások]. Ha ki sok buknak nyomorékja nem akar lenni, ehéz tartson (Fal: UE. 398). Ország nyomoréki, az isten átka alat kinlódó barnok, mert vissza éltek mind ezekkel (Fal: BE. 555). Ez a gyönyörűség minék-utánna szorenese nyomorékjává tette az embert, koldus rongyokat aggatván nyakába, az ispitálba küldi (Fal: NE. 28). Ha a kalmárnak értékével együtt hitele is a vízbe merült, egy más úri személynek gonosz híre támad, világ nyomorékja mind a kettő (89).

NYOMORINT: [affligo; schlagen]. Istennek keze a kit meg érnek nyomoréntani (Lép: PTük. 259).

még-nyomorint: [contristo; betriiben]. Az szolgát meg ne nyomorintsad hatalommal; ne contristes servum (Kár: Bibl. I. 180).

NYOMORÍT: afflicto MA. [bedrängen]. Heftig plagen PPB. Tekénts fölöl mi oltalmunk, ólalkodókat nyomoroh (RMK. I. 184). Az újú patvarián nem az igasságnak szeretetiből, hanem másokat nyomorítani kívánván tanul (Zrínyi II.178).

el-nyomorit: ∞ Az izraeliták az philiszteusoktól igen elnyomorítottak (MÁ: Bibl. I.299b).

lő-nyomorit: ∞ A hol megfordulnak, pusztulás vagyony nyomokban, ntánok pediglen sok ezer átka a lenyomorított népnek (Fal: NA. 214). Az szerenese forgandó, változó, ma kincsel vár, holnap lenyomorit (Fal: Vers. 883).

még-nyomorit: affligo MA. [bedrücken, plagen]. Megmondotta mala zent Ferencz, hogy ew barátynak nagy kysertete yew mend hanyt fyaunal ewzne meg nyomoroytany (EhrC. 124). Kiralné azzont es meg akaria nomoreitani: reginam etiam vult opprimere (BécsiC. 64). Ő hada megnomoreitatic es lo esnee ő soc gondolati (164). Nyezen adatan oly hatalm, hogy egyet fel magasztas, masth meg nyomoricez (VirgC. 132b). Kyketh bnynek nehessege meg nyomoreytothi (CzechC. 39b). Ne hadnaya meg nyomorodny auagy meg nyomorehtany (MargL. 61). A lelec meg olededessel meg nomorihatic (VitkC. 52) Latod az sok nepet, ky teghed meg nyomoroyt (JordC. 469. 527. 552. 835). Az bánatot vezteggel megnyomorejtvn, vezeg halgata (DomC. 66). Meg nomorituan a testót a penitencianak terheuel (DebrC. 69). Senkyt erővel meg ne nyomoroych (ÉrdyC. 78b. 389b. 569b). Az bywasagly megh nyomoroytaya embernek elne-yeth (ÉrdyC. 16). Mikor hogy kazdagon bírá országát, megnyomoriti az asszony árvákat (RMK. III.325). Jer, nyomoritsuc meg őket oecal, hogy meg ne sokasogyanac (Holt: Bibl. I. Bb4). A ki megnyomoritya az ő attyat es anyat elfüzi, az szádalmas es atkozot gyermek (SalMark. Es). Mi is nem láttunk, honnan légyen eredeti és mi végre nézeen, hogy amaz ártatlan meg nyomoritaitik (Pázm: Kal. 36). Az őrdög fáradoz a lélekek veszedelmében, kit mind addig kisirt, míg vagy egyszer vagy másszor meg-nyomorit (Hall: III.ist. II.243). Kockára, kártyára egyszersmind fel ne ted őrdöködet, mert előbb utóbb megnyomorit (Fal: NE. 24).

mégnyomorítás: afflicto MA. [oppressio; das erdrücken]. Az harmadyk kenethen magyazatatyk mynden testy gyenyor-séssegeknek megh nyomoroytassa (ÉrdyC. 122).

Nyomorítás: afflictus MA. [peinigung]. Szegényt nyomorítás, özvegy s árva rontás óh mely sokszor hallatott (TKis: Pan. 3b).

Nyomorító: afflictor C. [peiniger].

NYOMORKOD-İK: [rebus angustis premor; künmerlich leben]. Teetowa fvtossanak eensghet zenvedven, nyomorkodwan (JordC. 823). Kőnyeb egyszer meg fuladni az akasztófn, miut sem addiglan oly keservessen nyomorkodni (Fal: NA. 216). Nem mivelte a földet, s tsak úgy nyomorkodott (Kőnyi: HRom. 2).

Nyomorkodás: [vita misera; künmerliches leben]. Zeut zolayanak lelkeet kylemb kylemb nyomorkodasnak es mwkanak wtana az erek nywgodalomra hyuan (ÉrdyC. 632).

NYOMOROD-İK: 1) [miser fio; elend werden]. Az embernek allapattia igen nyomorodot ű magaban (Fél: Tan. Előb. 2b). Az hiteleneknek nyomorodott állapattyc vagyon (MA: Bibl. I.494). Keseredett, öldöztetett, nyomorodott szívöcc (MA: Scult. 87b). **2)** [mancus fio; verkrüppeln]. Az generalis elszáradott, nyomorodott ember (Tört. 2. IV.31).

be-nyomorodik: [eoangustur; eingeengt werden]. Óh egeknek ura, jaj mire jutottál, romlott istállóban ugy bényomorodtál, keserves sírással jászolban nyugodtál (Thaly: VÉ. II.178).

el-nyomorodik: [in angustias addueor; in elend geraten]. Az légy télbe elnyomrodnék vagy bizony meghalna (PestT: Fab. 21b). A mint én látom, az szegénységnek fizetünk kellek, hogy teljességgel el ne nyomorodjanak (Nád: Lev. 35). Reménkedem Kgdnek most, a míg jobban el nem nyomorodom (Tört. 2. I.239).

még-nyomorodik: affligor MA. [bedrückt, geplagt werden]. Zegenszeg meg nyomorottakat meg seget vala (MargL. 62). Meg elogatassatok az ezuegyeket, mert teneked es azon merkekkel merettetyk, mykoron meg nyomorodol (CornC. 298). Ne hagyjon meg nyomorodwnk ez vylagon (ÉrdyC. 648b). Az en megh nyomorodoth zegeny lelkeem (ÉrsC. 469). Hogy a hertzegec is hozza érkezenec, igen megnyomorodéc és vgyan el szegényedéc az ország (Helt: Krón. 34b). Ne vess el előled, kik még nyomorodtunk (RMK. VI.88). Senkit meg nem hagyja a Jerusalemba, czac a föld nepe meg nyomorodott és saitólt nepet (Mel: Sám. 468). Meg nyomorodnan es szegínségro iutnan, egiebeknek segitseget varom (Decsi: SallJ. 11b). Igen megnyomorodának az ur által (MA: Bibl. I.218): Btis lelkeem már teljességesen elalélt, meg nyomorodtam (Tört. 2. I.239). Minthogy az ember gyarló, azon kellene lemünk, hogy ez ifju meg ne nyomorodnek (111).

mégnyomorodás: afflictio MA. ängstigung, plage, qual PPB. Maria leen ez vylaghy byneknek meg nyomorodasa (ÉrdyC. 659b). Egyebeknek kőnybebségec legyen, tőnektec kedig meg nyomorodástoc: alis sit remissio, vobis autem tribulatio (Helt: UJT. Z5).

NYOMOROG: affligor, opprimor MA. geplagt, gedrückt werden PPB. Veszedelemben nyomorgok: periclitator C. Az apastolc az ziz Marianac koporsoia kőrnül vluen nag suñadosassal nyomorgnac vala (TelC. 188). Nyomorgok a sok perek patvarok közt (LevT. II.343). A mint kronikákból számlállják a tudósok, közel hét esztendeig nagy inségben és fogyatkozásban nyomorgottak az idegen és zidók-gyűlölő nemzetség között (Pázm: Préd. 171). Az életnek sok alkalmatlansági között, melyen az emberi nemzetség nyomorog, szükséges a békeséges tűrés (Hall: Pais. 17b). A tolvajoknak akadt volt kezében és sokat nyomorgott azok tömlőczében (GyöngyD: Char. 367). Azt kiáltja az katona: Én az szabadságért nyomorgok, penig nincs amyi jószágom, egy csizmát vennék rajta (Beres: Lev. 200).

Nyomorgás: [vita misera; elendiges leben]. Veszedelemben nyomorgás: periclitatio C.

Nyomorgat: 1) [premo; drücken]. Nyomorgatom, ki-nyomom belőle: presso PPB. Nomorgatnak: premuntur (NémGl. N1). **2)** afflicto, effligo C. tribulo MA. plagen, ängstigen PPB. Uram en előttem aztalt vessel azocnac ellene, kik engömet nomorgatnac (NádC. 26). Wram, mire sokasoltanak meg, kik engem nomorgatnak (DöbrC. 16). Ynaggyatok tyeteketh nyomorgatkekerth: orate pro calumniantibus vos (ÉrdyC. 138b). Fel magaztathaa öwtet azok ellen, kyk evtet nyomorgattyak vala (387b. 671b). Santhakath, syketeketh, wakokath, kyket en nyomorgattan, bñ nynd megh gyogytotta (ÉrsC. 113). Nem hagyja iobagytb bñntelen nyomorgatny (RMNy. II.31). Ott szolgaltattyc ökett es nyomorgattyc négyszáz esztendeig (Helt: Bibl. I.F4). Az özuegyet ne nyomorgassatoc (Helt: Bibl. I.Nn). Kihamas fontú brenzéuel, ki büdös hallal nyomorgattia jobbagyait (Soós: Post. 111b). Nyomorgatya vala ötet (MA: Bibl. I.13). Szíved fájdalommal sebhetik és tested nyomorgattatik (Mad: Evang. 69). A végbeli katona semmit nem tud egyebet, hanem lopni, szegény embert nyomorgatni (Zrinyi II.193). Mihály vajda Erdélyt elfoglalá, egybe-zavará, rontá, pusztítá, ölé, vágá, égeté, nyomorgatá (Bod: Pol. 44).

még-nyomorgat: [affligo; plagen]. A tegedet irogló haborgotyd meg nomorgatatanac es gonozocat zolnanak te rolad (NagyszC. 97). Hiszem is, hogy te Kd nem hagy meg nyamorgatni az én árváimval egyetemben (LevT. II.9). Senkit közziflic meg nem nyomorgattam: non afflixo quempiam eorum (MA: Bibl. I.135).

Nyomorgatás: afflictio, oppressio MA. angst, trübsal, noth, unterdrückung PPB. Az testnec nomorgatasual keresic az coronat (GuaryC. 39). Vetkeztem bñnwñkbe, kyk ezek: zegenyeknek nyomorgatasa (VörgC. 12). Oh zyunek keserűségly es hertelen halálnak nyomorgatasa, imo en el kezdetem megh nemwhya (ÉrsC. 302). Valakik istenes életet akartak visehni, minnyáján nyomorgatásokat szenvedtek e világon (Pázm: Préd. 25). Mőd nélkül való quartérozással inséget és nyomorgatást tenni ne merezseljen (MonTME. I.59).

Nyomorgató: afflictor MA. oppressor NémGl. 146. peini-ger PPB. Ejszed hálóban az nyomorgatókat (Thaly: Adal. 150).

[Nyomorosz-ik]

még-nyomoroszik: [miser fio; elend werden]. My kewes penz nekewl nem nyomorozwnk megh (RMNy. III.38). Lathya isten, hog meg nyomorozom bele, mert kechyn az en erzenyem az nepnek tartassara (LevT. I.7). Ha hol en meg fodatkozom, az the K. gyermeke ys meg nomwrozik (40).

NYOMORÚ: [miser, aerumnosus; arm selig, unglücklich]. Az hatalmas űrdwég az nyomoru zyuet meg sebhety keserteknek nylyauyl (VörgC. 136b). Yme te elleteth allok mynth nyomorw es mezeytelen yrgalmassagoth kerwen (ThewrC. 157). Nyomorú küldusok (Hall: Paizs. 248b). Mi olyan nyomorú férgek vagyunk, hogy semmit jól el nem végezhetünk (Mik: TörL. 132).

Nyomorúan: [febiliter; kläglich]. Mydewn olyan uyomorwan kyaltana [a törbe esett oroszlán], meg halla az egeer (Pesti: Fab. 15b).

Nyomorul: [crucior; gequält werden]. Mynkent ezkeppen nyomorlattakat nagy feyew bottual feldre leewt (EbrC. 31). Nemy soto alatt nyomorolat bewsrewl (162). Wram yrgalmaz nekem, mert nomorvltatom (DöbrC. 76). Feldnek vegerel the hozyd kayalteek, mykoron nyomorvltatneek een zywean (KeszthC. 150).

[még-nyomorul]

mëgnyomorult: [afflictus, miser, aerumnosus; geplagt, armselig, unglücklich]. Valaki meg nyomorultakon kôndôrôl (GuaryC. 39). Meg nyomorultakon jgeen kelmeses vala (DomC. 125). Meg zabadohaak a meg nyomorultakat az hatalmasnak kezeebôl (ÉrdyC. 391). Oh byneseknek nagy remenseege, oh meg nyomorultaknak otalma (ÉrsC. 524).

Nyomorult: miser C. afflictus, calamitosus MA. geplagt, elend, jammervoll PPB. Zent Lazlo nagyon kenyervl es eped vala az zeghen orzaag hely nyomorult neepôn (ÉrdyC. 400b). Folumial az zenth amuhoz, ez az numorultaknak vizagtalola (KazC. 51). Meg tekintette az wr az én nyomorult voltomat (Helt: Bibl. 10). Tsac ég nyomorulton sem kônyôrûlnee (Kules: Evang. 186b). Az nyomorult embernek messze vadnak barâti (Deesi: Adag. 154). Mitsoda a nyomorult féreg ember (DEmb: GE. Elôb 29). Egy nyomorult öreg ember (Gér: KárCs. IV. 293). Mind egész országul nyomorultak vagytok, németnek, papoknak mert jobbâgi vagytok (Thaly: Adal. II. 16).

Nyomorultul: calamitose C. misere MA. elendiglich, jâmerlich PPB. A gyônyôrûségnek egyik részében nyomorultul bolyólkôdni (Bök: Lâmp. 43). Az tiszték nyomorultul tartanak az taboron, ki miatt lovaikat is eladták sokan (Béres: Lev. 166).

Nyomorúság: miseria, calamitas, aerumna C. angustia, afflictio, tribulatio, conflictio MA. elend, not, armut PPB. En erettem az the zenth fiadot ymadad, hog el wege en rolam menden nyomorúsagomoth (PeerC. 161). En ygassagomiac isteue meg halgata engômet, mikoron hozaiâ kialtanec nyomorúsagban (DôbrC. 17b). Valakynek nyomorúsaga vala, nagy keanytással mondnak vala (JordC. 461). Teezen vala nagy nyomorúsagot az zeghen orzagli helyeken (ÉrdyC. 396). Bochata w rayok w nehoz haragyath, nehezlestli ees haragothi ees nyomorúsagothi (KeszthC. 202. KulesC. 193). Az zegenseg foztassat, nyomorúsagat: akarnaya be kewtûie (LevT. I. 155). O én ides istenem, mely igen soc nyualljába es nyomorúságba estem (Helt: Mes. 305). Élnék nyomorúságba, mint ég meg alutt szônéndek (Mel: Jób. 31). Hyuy engômet segetségre az nyomorúságnak napyan (Beithe: Epist. 222b). Az népnee el szakadásâul az wralkodóra nyomorúsâg iô (Kâr: Bibl. I. 611). Az én elmém ennyo soc nyomorúsâgihol es uezsedelmekbôl meg nyugonec (Deesi: Sall. 3b). A házi gond-viselésben segítségge légyen urânak, nem terhe és nyomorúsâga (Pâzn: Préd. 249). Léssen szorulásnak, nyomorúsâgnak údeje (GKât: Titk. 357). Ha nyugonagot teznek az zegen nepen, az ur isten meg bünteti w kegyelmeket (Radv: Csal. III. 90b). Nagy terhel vagyon rajtunk a sokféle nyomorúsâg (Fal: BE. 609).

Nyomorúsâgos: [calamitosus, aerumnosus; elendig, jâmerlich]. Nyomorúsâgos életén panaszolkôdni; *deplorare vitam PPB. Nyomorúsâgos az vt: areta via (Fél: Bibl. 10). Léleken siket és néma, testbe is igen nyomorúsâgos (Zvon: Post. II. 319).

NYOMORV: [miseria, aerumna; elend, unglücklich]. Wtalyathok meg az ragalmazoknak thewldghesôketh, jolleketh thyteketh mynden ingherlyôn, nyomorwal yllessen (ÉrsC. 202). Istentôl ninchek el titkolua az mi nyomoruyuk (Beithe: Epist. 241).

NYOSZOLYA: I [feretrum, sandapila; tragbahre, todenbahre]. Hus yarwla ees illete az nozolyath, azok kediglen, kyk vizyk vala, megllunak (WinkC. 293). Mikoron az w testet az nozolyara fôtek volna, hogi eltemetnek, az w amia zent Ferenczeth hyvia vala (VirgC. 108). Veuen az testet eg discs ees tystessoges nosolaba helyeztetek (PeerC. 30). Az vrak be menenek az elostomba, hol zent Margyt azonnak ev testo vala egy nemevneme nozolyan (Margl. 101). Eleybe bozatak a nozofat, kyben az kezvenyes fêkzyk vala (JordC. 458). Kez-

deek azokat, kyk gonozwl valanak, nozolyaba oda hordany, hol hallyak vala hwtet lény (475). Az holt ember fel yle az nozolyaban es nagy zowal monda (ÉrdyC. 573b). Monda Jesws ô neky: Kely fel, wed fel atte nozolyadat es yary (ÉrsC. 13). Jay en nekôm áuualasnak, mert im latlak tegôd az nozoliaba ellôttem feknôd (TihC. 26). A zizneec testet meg mosac es nag syrassal a nozolaba teuec (TelC. 184). Halot hordozo nozolya (MesésK. 42). 2) grabatus, eline MA. sponda lecti PPB. [bett, ruhebett, lager]. Ágy, nozolya, tábori kônyf ágy: grabatus PPB. Az aranyas Jeswt nem dragalatos agyba, nem tyztelendô nozolyaban, de egy kysdel jâzoban helyeztetven (ÉrsC. 211b). Tar Lôrincez hogy pokolba be ment volt, egy tizes nozolyát ô ott látott volt (RMK. IV. 357). En fel bagmdoc az en noszolamc ágara (Szék: Zsolt. 140). Noszolyan immar vgyan el aratt az en siralminnal (Born: Ének. 167). Roszszas nozolyân fekszik (MA: SB. 152). A nozolya a dél után való lehanyatlásért vagyon (Com: Jan. 113). Éjjeli s nappali siralminval ruhâját és nozolyâját ászattya (Toln: HBék. 16). Nyoszolyâmat kônyyeimmel úsztatom (Thaly: Adal. I. 55). Tâmad az urfi ki-cûhêdik mennyezett nozolyâjâból (Fal: NU. 256. Fal: Jegyz. 935).

NYOSZOLYÓ: [paranyphia; brautführerin]. Nyoszolyo aszszony: pronuba MA. A menyaszszonyanc el házâsetô ôrom anyiai es nozolyoi vamac: sponsa suas pronubas et paranyphiaas habet (Com: Jan. 117). Alektô, Megyéra, a menyaszszonnak ágyat eok vetettek, a nozolyók is nygan azok lettek (GyöngyD: Cup. 607). Vêfélytünk volt Eszterházy Ferencz uram ô nagysâga, nozolyo aszszony Lyptay Istvánâ aszszonyom (Tört. IV. 91). Nyoszolyo-aszszony dolgâhoz lâsson, az mézes borra, vajban sült fânkra légyen nagy gondja (Thaly: VÉ. I. 372).

NYÖFÖG: grunnio MA. âchzen, klagen Adâmi. Ez a tudâs phantasiâju ember azt nyôfôgi, hogy ez az anygal és az a Jehovah isten mind tsak azon egy személy lôt légyen (GKât: Titk. 320).

Nyôfôgês: grunnitus MA. [das winseln].

NYÖG, NYËG: gemo, gemisco, ingenio C. ingemisco MA. seufzen PPB. Egyt nyôgêc, solaytok: congemio C. Nyegek: regemo; nyög a gerlito: *gemit turtur PPB. Nyegy, fohaskodik: gemisit NémGl. 136. En es en nepem el-adattatone, hog még-tôretessone es neguen vezteglenece (BécsiC. 63). Mit nieget a lelkes: quid ingemuit animal (204). Neguen ment galamboc: gementes ut columbae (261). A ny byneynkert nevgnevik es syrnok kel (CornC. 135). Wgyan azonban nyôgôttek, kyben vothkeztek (ÉrsC. 207). A farkas egy nagy fa alá feknêc és erôszen nyege (Helt: Mes. 305). Semmibe nyugodalma nints, mert nagy sokat gyôtrôdic, nyög es furad az keuansagba is (Born: Préd. 560b). A tyúk tsirkéinek szerleme miatt meg-betegszik es mindenkor tsak nyeg (Pâzn: Préd. 179). A békéseseg tûr nyög, kônyvet hullat, kesereg (Com: Jan. 197). Negj es busongj, sôt ugyan sirasd-meg az te nyavalyâssâgotat (MHeg: Tôszl. II. 192). Nyôgnek a gerliczék ôrvôs galambokkal (GyöngyD: KJ. 368). Vajha lâtnâd, mint nyeg sajtoiban sok jâmbor (ÉrdTörtAd. II. 342). A tengerek es folyovizek nyôgvên rettetes szozatokat, es zendüléseket bocsâtnak (Hly: Préd. I. 111b). A juh az ember ôrmének idején tombol, szomorúsâgnak idején nyög es jajgat (Misk: VKert. 206). Ebûl van szegéennek dolga, beteg is, nyög is (Béres: Lev. 211).

[Szólások]. Nem olly beteg vagy, a mint nyôgész: non es quod *simulas PPB. Nyôg a sok munkâban mind ember mind marha (Szd: MVir. 167). Fogja nyôgni valaha: nach der zeit wird er schon fühlen (Adâmi: Spr. 199). Rettenetes bire van Forgâcsnak, hogy árulô, sôt hogy megfogták és Nagy-sâgodhoz vitték; Gyôrtöt nyegyték elôre ezeket (Béres: Lev. 63).

el-nyög: I [fero, patior; dulden, ertragen]. Mi es ehgyek miattok való kârunkat, mert nincsen módunk az bosziállâs-

ban (TörtT.² 1629). Job' el nyögöd a bosszúságot, hogy sem a hóhér madzagán fulladozod (Fal: NE. 32). Ne várjon egyebet a rosznál, evvel azt nyeri, hogy ha valóban vakot mutat a kotzka, könnyebben elnyögi (Fal: UE. 464). Nem tartatnéc jó franciának, a ki a megkövetés után el nem tudná nyögni a bosszúságot (Fal: TÉ. 773). **2**) [reticeo: verschweigen]. Az alattad-valók gonoszságát el ne nyegjed, hanem meg-dorgályad és büntessed (Pázm: Préd. 273). Szemes abban, a mire egyebek kötelesek, de azt könnyen el-nyegi, a mivel maga tartozik (Pázm: KT. 122). Az Christus igazságát vajjon el árultáké, el-nyegvén és siketségre vővén az tévelygést (Pázm: Kal. 153). Félre a tréfával, és azt is elnyögvén azouiban, hogy férges valami istentelenséggel ez a szokás, azt hozom egyedül elő (Fal: NE. 19). Nem szinte helyes (sznek dolga negyven ezsten-deig el nyögni a nyavalyát és az után Hipokratessel tanátskozni (Fal: UE. 384). Bün vételre mintegy édesítti, a ki (a vétket) elnyögi (SzD: MVir. 84).

környül-nyög: circumgemo C.

mög-nyög: [conqueror; beklagen]. Vala meel horaban meg nyegedy az bynes ember ew byneit: quacunqve hora ingemerit peccator peccata sua (ÉrdyC. 75. 381).

[Szólások]. Meg-nyögi ő azt: er wird dieses fühlen (Adámi: Spr. 199).

rëa-nyög: adgemo C.

Nyögödögél: [gemitus edo; ächzen, stöhnen]. Bő folyamja a mint esőrödögél, úgy tetzik, azalatt valaki nyögödögél (GyöngyD: Cup. 576). Nagy Kati és Órszik is, az dajka, mind nyögödögéltek e napokban (Thaly: Adal. I.316. Laur: LViad. 169b).

[Nyögell]

mög-nyögell: [conqueror; beklagen, beweinen]. Vala mely horaban bynes megl nyegellendy magath, megl nem emlekezem soha ő alnokságyrol (ÉrsC. 154).

[Nyögell-ik]

mög-nyögellik: [alte suspiro; aufächzen]. Ha az orzagoknak fő rendei a konkolyokat birtogató ördög tagjaira szemeseben nem vigyáznak, egykor tsak azt veszik eszékben, hogy e világ meg nyögellik s ellúll belé, hogy keresztyénből régen atheussá, istentelenné lótt (GKat: Titk. 275).

Nyögellés: [gemitus; seufzer]. Valamely horaban az bynes sirast avág nyögellést teyend, ydwezvl: quacunqve hora peccator ingemerit, salvus erit (ÉrsC. 278b).

Nyögés, nyögés: gemitus C. MA. das seufzen PPB. Nem akarásomat nyögéssel, fő-rázással jelentem, nyakkal szegek: remno PPB. Mondatyk yo zertesnek, ky egyebekett epeyt es zewl banatos nyewgesekuel (EluC. 116). Az galambnak nywgesse vagon az enklees helyeben (CornC. 135). Az el mwlt ewróm nyegheesse fordwlt (ÉrdyC. 40b). Nyögésekvel gyötretwen, ő labaya nem alhat wala (ÉrsC. 61b). Igen gyetrem ees alazattam, obaytok vala een zyvennek nyegesetw (KeszthC. 92). Meg halgassa az fogolnac az ű negesset (Szék: Zsolt. 104). Nagy keserűsegeket es nyögőseket szennedtee (Born: Préd. 461). Nem csak szavát, hanem nyegését is birtokában tartá (Forró: Curt. 351). Mint élek, tudja azt csak az isten és az én nyegő lelkem (TörtT.² I.166).

[Közmondások]. Nem akarásnak nyögés a vége: Laconicas lunas caularis (Decsi: Adag. 119. MA. Kisv: Adag. 261. Fal: Jegy. 920)

Nyögöd-ik: [gemo; stöhnen]. Szegény amnya otthon ágyá bau nyegődie, tétoua tekeregh, vgyan elfomnyat vala (Czegl: Jephla. 38).

Nyökög: ploro, plango, gemo SI. [ächzen, stöhnen].

Nyökögés: [gemitus; das ächzen]. Mykort Christos sirdalmas nyekegeesekkel rew, ezetekbe wegyetkek ewtet mint embert gyarlosaagokat zenwedeth lenni (FestC. 323).

[Nyökken]

mög-nyökken: [ingemiscere facio; ächzende töne hervorlocken]. A hegedüs jól iszik s a helyét nyvan meg nyökkeni, nótáját jó kedvvel meg lehet érteni (Thaly: VJÉ. II.121).

[Nyökcent], nyөгcent: sonum gembundi edo Kr. [einen ächzenden ton von sich geben]. Iyenkor egy nagyot mindenkor nyөгcentett, mint kiből lélek megy, olly formán köhleutett (Gvad: RP. 99).

Nyөгtet, nyөгtet: resonare facio Kr. [wiederhallen lassen]. Csak almot helyezel es sophia beszedet avagy mesét nyөгtet Monozói (Gyarm: Fel. 294). Nagy gyflólségesen nyөгtetik, hogy az római biten valók mind külfömbet tanitnak az szent írásnál (Pázm: Kal. 601).

NYUG-İK ?: [quieto animo sum; sich ruhig verhalten]. Nem de el halgattam e, nem de vezetgettem e, nem de ívgom e, es nag harag ivta en ram: nonne dissimulavi, nonne silui, nonne quievi, et veuit super me indignatio (DöbrC. 517).

[el-nyugik]

elnyugas: [ob quieti se tradere; das sich zur ruhe begeben]. Ideeben teremtee holdath ees nap meg ysmere w el nywgaasaath (KeszthC. 275). Ideben teremthee holdath, es nap meg ysmere w el nwgaaasath (KulesC. 252).

[mög-nyugik]

mögnyugas: [requies; ruhe]. Ő nálok mi nem vagyunk semmi becsiletbe, megnyugasba minket nem tartanak (RMK. VI.23).

Nyugosz-ik, nyugsz-ik (nyugodás (KeszthC. 163. nyugodnak MA: Tan. 1039. nyugodneek ÉrdyC. 515b. nyugodny ÉrdyC. 554. Pázm: LuthV. 242. el nyugodot ÉrdyC. 511): **1**) quiesco C. MA. ruhen PPB. [ruhe halten]. Sanson minék vtama az gonoz azzomnak kelebbee nyugek, megh fogathatek (KuzC. 151). Wram, ky nyugozyk the zentli hegyeden (KeszthC. 22). Az ő puztaságának ideig nyugoszic, mert nem nyugot az ti szombattokon (Kár: Bibl. I.115). Az lelkec az koporsokban nyugodnac (MA: Tan. 1039). Az öreg sz. egyházban, holott b. emlékezeti szüelim es bátyám bidet tetemi nyugoszual, szolgáltatson exequiát (Radv: Csal. III.330b). Bárcsak két hétig nyuglatnék, szépen helyre állana (RákGy: Lev. 161). Elégedvén nyugszik gyümölsős fájánál (Orczy: KultH. 47). **2**) [dormio; schlafen]. Ewtett lnyva, hogy az eucl eu hazaban nywgonnak (EhrC. 3). Zewksegert fewldewn nyugoznak uala (143). Alogatoc es nyugógatoc, im elközeleit az idő es embernek fia elaroltatic (MünchC. 65). Alugiatok es nyugogiatok, a mi keues niukhattok (WeszprC. 62). Mykoron nyugodnanak emberek, el yw lhw ellenseghe (JordC. 394). Nywgowet [igy] ew zemelye zarent az eu lelkemnek zywennek haylokaban (ÉrdyC. 475b). Éjten-éjtel, mikor a lóvés elhallgat, fényes tigrisbőrén Rákóci nem nyughat (Thaly: Adal. II.119). **3**) resideo C. [moror; sich anhalten]. Mikoron ot egy fdeig nyugot volna, a nagy prédáckal visszatere (Helt: Krón. 19b). **4**) pauso C. [cesso; nachlassen]. Ranc anni nagy gondgya, hogy nem nyughatic szerelme (Born: Ének. 160).

[Szólások]. Isten az a l a z a t o s s a g b a n n y g o z i k (VirgC. 97b). Öröle en zivem es en testem remeusegbe ügzozik (DöbrC. 32). Batorságosb az ecclesiának értelmén nyugodni, hogyesen a magunk tettezésén (Pázm: LuthV. 242). Ez en nyugozyk vala magery kyrahak leánya (MargL. 40). Az zent lelek nyugozyk ő r a y t b a (PeerC. 10). Istennek lelke

nukzik ő raitla (TihC. 22). A testi dologtól nyugogoginuk (Mel: SzJán. 39). Mykoron isten mennyet, földet teremte, az nap nyugweet mwkayatlwl (ÉrdyC. 481b).

[Közmondások]. Nem nyugtatik az ár a sákban (Kereszt: Falsker. El5b. 6).

el-nyugoszik, el-nyugszik: 1) se quieti *tradere PPBl. [sich zur ruhe begeben]. Zent Ferenczet csak nyugat hagyat ot nagy bekeseg el nyugodni (VirgC. 39). Zerze magát, hog el nyugogyek (63). Péter lata az tanoytant, ky el nyugot vala az veogh vaczoran Jesusnak nyelhen (JordC. 702). El nem nyugodot, mywlta el eredót (ÉrdyC. 511b). El nyughwanak mynd és el alwanak (ÉrsC. 15). Az wltuui az zentli atyaval halakoth adwan wr istennek el nyugwank (TelC. 289). Az vadász el-nyugszik, ha az nap le-megyén (Zrínyi II.119). **2**) [obdormisco, morior; entschlafen, sterben]. Ez velaghol kymuleg, bodogvl el nyugoneek (CornC. 310). Yme te elyugozol az the regly atyaydal (JordC. 270b). Le zalla hű megassott koporsoyaban es el nyugoweek (622). Saulus, hogy ezt mondta volna, el nyugoveek wr ystenben (732). Nem akarunk tyeket zerlem atyamfyyat tudatlanoknak lenny az el nyugottakrol, hogy ne zomorkogyatok nyket az egyeb pugan neepk (ÉrdyC. 608). Vegre oztan bodgsagussil urban el nugonek (KazC. 45). Sockan éluec, nemelyec kedig el is nyugottanac (Helt: UJT. N6). Az Homonnai István isteben elyugodott (LevT. II.129). Isteben elyugot boldog emlékezeti (Zvon: Post. I.13b). Isteben el nyugott halokat (Bal: CsIsk. 46).

[Szólások]. Micor nap el nyugot uolua, hozuac vala neki soc gonozol vallokat (MünchC. 72). Mikoron a nap el kezdene nyugodni, Jesusnak festet eltemetek (WeszprC. 112). Mikoron mind estig az istenöl valo bezedögben foghaltak volna magokat, elyugonek a nap (DobrC. 189). Az fenes nap ne nyugogyek el thy haragthokon (ÉrsC. 190). Immár a nap el nyugot walt (192). Estwa, mykoron a nap el nyugot volna (Pesti: Évang. 70). Ad meg őneki az ő zalogát, mikor a nap elyugozszi (Helt: Bibl. I.Xxx4). Ha késen, hogy el nyugot az nap, ha mar esöt váry (Cis. G3).

elnyugovás: 1) [quies, somnus; ruhe, schlaf]. Zent Elek iegössenel agiaszahozkoba el mene el minth el nyugonasra (KazC. 71b). Alexius iegössenel egetömbe az elnyuguasra agas hazaba be-mot (TihC. 20b). **2**) [mors; tod]. Adyand, hogy az mi fejiinknece lehaytasa és elnyugovásuac legyen az te szent nevedben (MA: Scult. 472).

elnyugt-: [occusus; untergang]. Töttő a bodot ő ideieben, a nap meg esmerle ő el nyugtat (AporC. 67).

lő-nyugszik: [occido; untergehen]. Mikor egyikének támad, a másikuak lenyugszik szerencsés csillagzattja (Fal: TĚ. 675).

még-nyugoszik, még-nyugszik: 1) acquiesco, quietus, quiesco, interquiesco C. [ruhe halten, sich ansruhen]. Előradván, hogy tellyességgel ki ne dűllyön beléle, meg-nyugszi egy kevéssé (Com: Jan. 195). A sétálás után meg nyugott (Misk: VKert. 347). Az rettenetes fáradt, kopázrózó lovaink meg-nyugosznak, az hadunk megbátorodik (Borcs: Lev. 34). **2**) [remitto; sich legen]. Kiralnac haragja megungonec: regis ira quietit (BécsiC. 64). Kouesumie meg nyugot a város: quietit paululum civitas (189). A derék és meg nyugott öröm tsak abban lehet meg, a mi változást nem szenved (Fal: BE. 608).

3) [requiesco; rasten]. Megálllok, nyugoszk, kifogok: interjugo C. Sokac főnce napkelettel es megungonec meimeenec országaban (MünchC. 27). Meimeenek razc kyalhoz es ott meg nyugotwanak (ÉrdyC. 396). Mikoron valaumeenyére meg nyugottanac volna a magyaroc Erdelben, tanázkozni kezdéne (Helt: Krón. 22b). Archmgyal neu nyugovék meg, még Alecot pokolban

nem talál meg (Zrínyi I.14). Oh vrak szablyain, meddig nem nyugszol meg (Bartha: Krón. 21). **4**) [cesso; nachlassen]. Eddegh meg nem nyugozic, myglen meg nem gyözy ő ellenseget (TelC. 344).

[Szólások]. Elő-adák, hogy püspöknek választják Sós Ferentzet, melyet a papok értvén s magok is abban meg-nyugodván, azon hivatalban megerősíték (Bod: Pol. 163). Az urfiaknak minden dologk abban nyugszik meg, hogy tselekedetekkel ellene-mondgyanak hiteknek (Fal: NE. 6). Ebben sem nyugot meg az isteni gondviselés (Ver. Verb. El5b. 2). Itfled-e, hogy valaki ezek között meg-nyugodott állapatyában (Pázm: Préd. 36). Nyughatatlan az ny zywánk, myg nem te benne nyugozyk meg (ÉrsC. 529) Mind az egész világnak itleti meg-nyugott ő-bennek (Pázm: Kal. 64). Nem láttam semmi jót, kibem meg nyughatni (Zrínyi I.93). A ki bekeségnek fia lejőd, azon nyugszik-meg a ti bekeségtek (DEmb: GE. 88). Vársárhelyi István a püspöki hivatalba bé-állítaték, melyet az urak meg-értvén, azon meg-nyugovának (Bod: Pol. 169). Csak az egy platina irás-is meg nyughatnk (Czegl: Japh. 163). Gyökerén virágoska nevedekik, ki un az istennek lelke meg nyugoszik (RMK. VI.212). A min országul megnyugosznak az omberek (Hall: III.Hist. III.154b). Tudgion akár mely társaságban atfélé dologokkal kedveskedni, hogy bezedöggyén meg nyugodgyon a társ (Fal: UE. 375). Meg-nyugszom rajta (Com: Vest. 118). Az isteni gond-viselésnek rendi un meg-nyugodgyunk (Pázm: Préd. 23). Tsendes elmével meg-nyugott az isten rendelésén (Pázm: Préd. 30). Nem nyugszik-meg a felséges istennek rendelésén (Fal: NE. 44). Nyugaggyatok meg minden mwkatoctwl (ÉrdyC. 13). Az vr isten hetednapon meg nyugat az ő munkaitul (TelC. 237). Meg nyugogk az isten heted napon minden ő munkaitul (Sylv: UT. II.102). Rácz János elég eszes és gyors, bizony meg nyugoszk vele (LevT. II.32).

mégnyugovás: 1) [requies; das ansruhen]. Megfáradtatok, tudom, utatokban, légyetek nálam itt megnyugovásban (RMK. VI.266). Mindenkori helyen lett en meg nyugotusom (Born: Ének. 178). **2**) vacatio C. [ruhe]. Noe: szünet, meg nyugovás (MA: Bibl. Magy. 4).

Nyugalom (nyugalma) DobrC. 195. nyugolmat (BécsiC. 2. CzechC. 28. nyugomnak VirgC. 61. NádC. 542. nyugalmabeli 11B): quies MA. ruhe PPB. Isten busassa ő bűnet es vezesse őt paradysum nyugalmabeli (11B). Az japiak gyonoman odozas vetel után nyugolmatul magat agyba takara (EhrC. 156). Aggon tfe-necték nyugolmat lélnetec (BécsiC. 2). Ada nyugolmat minden vidékénece (53). Vigyod be az őrák hazaban es az őrák nyugomnak őrámebe (VirgC. 61). Mindön eyel nyugom nekil ymadkozic wala (NádC. 542). Lelkőmnek nyugolmaban vagyok (CzechC. 28). Előraim en feimek nyugalma (DobrC. 195). Yol keressünk ny maghwiknak yly nyugolmahi, melyethi mast thwánk el zakazthanak (ÉrsC. 30). Az isten széki az menyország, és lábá-nac nyugolom az föld (MA: Bibl. I.71).

Nyugalmas, nyugolmas: quietus, pacatus MA. ruhig PPB. Nyugalmas valec en hazamban es fenl en palotamban (BécsiC. 135). Embernek kesensegi es napi tellesek nyomor-sággal es eyel sem nyugolmas ő elmében (BodC. 2). Isten az meg igazulansnak nyugolmas gőmölézi agyza azoknak, kik mű-elkedetben foglalnak magokat (Sylv: UT. II.110). Éjjel sim-csen része nyugalmas álukban (Thaly: Adal. I.155). A halál a fáradott testnek nyugalmas alvás (Sz: Mvir. 205).

Nyugalmasan: quiete, pacate MA. ruhig PPB.

Nyugolmast: ∞ Az ti honotokban nyugolmast laknatok (RMK. III.282). Egy falka ideig nyugolmast élének (289).

Nyugalmatlan: inquietus; unruhig. Mongyad emekem: Ott tekegy ponetencodert nyugalmatlan parat (EhrC. 11).

Nyugat: [occidens; untergang]. Ha nap nyugatra vagyon, egy kicsi eső paráhol csak (Cis. Jb).

nap-nyugat: **1)** [solis occidens; sonnenuntergang]. Tarta hartz mind egész nap nyugatiglan (Göres: Mátý. 65). **2)** occidentis C. [westen]. Men ki nap íugat felé valo menden ország ellen (BécsiC. 12). Sokac íőnce nap kelettől es napuzattól es megingoznac (MünchC. 27). Elhalatatik ez kórtnek zava nap-kelettől fogva mynd nap nyugatik (VirgC. 116). Vsten nagy sebas szelet erzte nap nyugatrol (JordC. 28). Nagy zeel veez tamad nap nyugatrol (ÉrdyC. 8).

napnyugati: occidentalis C. [west-]. Napnyugoti-szél: Zephyrus, carbas C. A sarkalatos szelek ezek: napkeleti szél, kies avagy élet hozó nap nyugoti szél (Com: Jan. 9). A persiai birodalom hadakozik vala a napnyugoti és több egyéb nemzetek ellen (Misk: VKert. 207).

Nyugatlan: [importunus; ungestüm]. Az kaputartó, nykepen nyugatlan haboroduan, ky yew (EhrC. 30).

Nyughatatlan: inquietus, inquietus, irrequietus, implacidus, intolerans C. mnrhig PPB. Nyughatatlan elméiv: curiosus C. Erzik vala magokt lelkekbe nyughatatlannak lenni (VirgC. 75). Ez az nyukhatatlan gonossagh, ky tellyes halalos mereggel (JordC. 837). Nyukhatatlan, gonozsal fólth nyelw, halalos mereggel thellyes (ÉrsC. 214). Nyughatatlan es budoso lesz e földén (Helt: Bibl. I.B3). Hogy errül a számrul nyughatatlan elménk el ne feletkezze, golyóbisokon meg-számlálljuk (Pázm: Imáds. 204). Nyughatatlan indulattal másokat paskolunk (Sánd: Új-Segít. I.91b). Nyughatatlan bánattal ál vagy ül, szeme keserrel föl (Zrinyi I.21). Agameennon, a nyughatatlan és vigyázó király, szunyadással nem tölti idejét (Hall: HHist. III.117). Fogva vitték be őket az hét toronyba, mint ország áruló, nyughatatlan embereket (TörtT². I.237). A nyelv nyughatatlan vad barom (Fal: UE. III.49).

Nyughatatlanit: [inquieta; beunruhigen]. Tudván, hogy ezek nem nyugotyák, hanem nyughatatlanétyák (Csúzi: Síp. 146).

Nyughatatlanokod-ik: inquietus sum, turbor MA. mnrhig sein PPB. Engedetlenkedem, nyughatatlanokodom: ferocio PPB. Ne nyughatatlanokodgyunc (Born: Préd. 259). Nem nyughatatlanokodott, mint a tenger hajjai (Pázm: Préd. 38). Mindennel birt, mindennek parantsolt, még is dül-fül, büsül, nyughatatlanokodik (54). Ha az gyöngö szelldök ágak közdött fűjnak, az ő bánati is nyughatatlanokodnak (Zrinyi II.23). Nyughatatlanokodik benne a nemes vér (GyöngyD: MV. 12). Vétnek azok, a kik hányák vetik kezeket mint a tsépet, nyughatatlanokodnak lábokkal, mintba mosárban történek (Fal: NA. 189). Habzó elméjekben rengenek és nyughatatlanokodnak a gondolatok (Fal: UE. 401).

Nyughatatlanokodó: [tumultuosus, seditiosus; unruhstifter]. Méltó volna egyebeknek példájára efféle nyughatatlanokodókat megzabolázni (TörtT². I.601).

Nyughatatlanokodtat: [inquieta, turbo; beunruhigen]. Mint egy valami éh saskesellyű, mindenkor rágia az embert es nyughatatlanokodtattya (Lép: PTük. I.139). Mi azt csak fásasztani, nyughatatlanokodtatni akarjuk (RákGy: Lev. 152). Magam tisztesség kívánásának vizketegje nem nyughatatlanokodtatott (Bartha: Krón. A4). Bethlen Istvánt csak a maga bosszuja hordozza és nyughatatlanokodtatja (MonTME. IV.313). A harag nyughatatlanokodtattya az embert (Illy: Préd. II.97). A hollók a beteges ökröt és számrát sokat nyughatatlanokodtatják (Misk: VKert. 385).

Nyughatatlanság: inquietus, inquietudo C. unruhe, beunruhigung PPB. A nyughatatlanságot tudomannal lágeitak vala meg (BécsiC. 41). Vetkeztem nyukhatatlanságal (VirgC. 8).

Az hű nyughatatlanságraert fel kel es aggya hűneky, vala mence zylgheg lezen (JordC. 564). Zenvede egez onek nyukhatatlanságal (DebrC. 622). Sok nyughatatlanságonak miatta sok bozzwt zenved vala (ÉrdyC. 279). Hűtethi az nyughatatlanságh istentől zakaztya (ÉrsC. 283). Sem nyughatatlanságal, sem munkauat meg nem farad vala (Deesi: Sull. 20). A milhez nem juthatnak, az után szabad kívánságonk nyughatatlansága (Pázm: Préd. 327). Isten segítsége velem lévén, sem nyughatatlanságot, sem költséget nem szánok (RákGy: Lev. 20). Elbűdultam az rettenetes nyughatatlanságha (ÉrdTörtAd. II.305).

Nyughatatlanul: [intoleranter; ungeduldig]. Várta vala már őket nyughatatlanul, hogy öröm vég hírt adhatna fiának (Fal: TÉ. 695).

Nyugodalom (ingodalm) BodC. 1. DomC. 5. nyugodalm VirgC. 92): requies C. quietudo, tranquillitas MA. ruhe, stille PPB. Semegy nyugodalmat nem akar uala vetny (EhrC. 65b). Torkomnak, testemnek keduet kerestem etelbe, italba, nyugodamba, gyűvűrvősegekbe (VirgC. 9). Az munkanak miatta iuez az nyugodamra (92). Kycbyndel nyugodalmank vtauna esmegh erewth velleite (WinklC. 92). Semmi nyugodalm δ benne nincen (BodC. I). Letek nyugodalmat ty lelketeknek (CornC. 3). Enfélkegel elmednee nyugodalmat valaztanod (VitkC. 40). Ember hű zepletelenséghenek nyugodalmaban (JordC. 849). Oth semmi nyugodalm nem adatatie (DebrC. 278). Ó mncal-kodoknac nyugodalm, o íruualasoknac vduíssege (TelC. 180). Úgy találnac a magyaroc nyugodalmat magoknac Pannoniába (Hel: Krón. 12b). Soha czac egy szal nyugodalmunc sinez (Born: Préd. 273). Nyugodalmot adot én nékem az én wram minden felől (Kár: Bibl. I.306). Minden felől nyugodalmad és bátorságod lézen (László: Petr. 178b). Bemégyen a szombatba, az az az urnak nyugodalmába (Illy: Préd. II.180b).

Nyugodalmas: quietus C. tranquillus, securus MA. ruhig, still, sicher PPB. Ne varion az oly ember istentől erdemet, ha csak alazatos es lelkebe nyugodalmas (VirgC. 90) Az zent confessorok voltak alazatosak, jozanok és nyugodalmasok (CornC. 68). Oth nyughozyk meg az en lelkek az nyugodalmas es alazatos zywen (ÉrsC. 283). Legh wr istennel mar nyugodalmas (RMNy. II.6b). Az vtauna való ket napok valamennire nyugodalmasbak lesznek 1572 (KBécs. D6). Minyáján meg elégesznek és nyugodalmas bátorsághban léznek (Pázm: Préd. 17). A vitézkedésből ki-aggott érdemesec nyugodalmas szabadságal meg-ajándékoztatnac (Com: Jan. 153). Nyugodalmas éczakát kiának (Zrinyi I.46b).

Nyugodalmason: quiete, pacate, tranquille MA. ruhig, still PPB. Az okos ember kevés borral meg-elégszik és utánna nyugodalmason aluszik (Pázm: Préd. 222).

[Nyugodoz-ik]

még-nyugodozik: [acquiesco; sich beruhigen]. Nem árt az ember semmiben is nekünk az ő akaratyja ellen, s bizonynyal meg is nyugodozik minden beune (RákGy: Lev. 216).

[Nyugodva]

nap-nyugodva: [occidente sole; bei sonnenuntergang]. A mikor nap-nyugodva, s halálához közel levén, így szól (Czegl: Japh. 142).

[Nyugojt]

még-nyugojt: [quiescere facio; ruhe geben]. Nem leen hol feyőket meg nyugoytanak (ÉrdyC. 50).

[Nyugoltat]

még-nyugoltat: [quiescere curo; rasten lassen]. A maga hadát harmadnapig meg-nyugoltatta (Thaly: TörtK. 65).

[Nyugoszt]

még-nyugoszt: [paco, quiescere facio; beruhígen, ruhe geben]. Aldottí the zeut leleknek ő megh nyugoztota (PeerC. 332). Isten ő szent fílsége szóléjtotta ki Gynricza fiamat ez árnyéklívlágból, nyugossza meg az urísten az úrík életben lélkít (TörtF.² IV.92). Hiszem, hogy isten lélkímet megnyugosztja (Thaly: Adal. 170). Nem talált helyet, hogy a lábát megnyugozza (Ily: SzÉlet. 130). Az embert kívánsága szerint megnyugoztja (Csúzi: Síp. 80b).

Nyugosztal: quietem concilio PPB. [ruhe geben]. Vigyáz-tál, hogy engemet nyugosztalnál (Pázm: Préd. 521). Hogy el-lankatt tagjainkat szükség képpen ne nyugosztallyuk (Csúzi: Síp. 505).

lő-nyugosztal: [paco; stillen]. Barítom ingyen hiszem, szád ízire volna s lenyugosztalná kedvedet (Fal: NU. 386). Méltó, hogy a keresztény ember elejét vegye a gonoszak, első mozdulását lenyugosztalja, hogy a többiről tehessen (Fal: SzE. 534).

még-nyugosztal: [quieto; ruhe geben]. Szulimán Harsán-hoz már érkezett vala, harmad nap táborát ott meg nyugosztalá (Zrínyi 197). Hogy el-lankatt tagjainkat szükség képpen meg-nyugosztallyuk (Csúzi: Síp. 505b). Az all-pereseket meg nyugosztallassák igazság tettével (Gvad: FNót. 36).

Nyugosztalás: acquiescentia; zufriedenebeit PPB.

Nyugot: quiescere facio MA. [beruhígen, ruhig machen]. Nyugotni a meg-fáradt tagokat: fatigata membra *rejicere PPB. Az kykedti een zeretők, az zywniek agyabam nyugossad (WinkC. 262). Gyenyörűségnek nyatta, nyugotyaak ow test-ötök (ÉrdyC. 83). Chrystus az embereket nyugatthya es eleegítly (ÉrsC. 180b). Az én lelkeket nyugotom vala vigasztalásimban (RMK. V.106). Hogy isten őket nyugotya, kie meg halnac, hogy turtya (Born: Ének 328). Holott nyugotod az te iuháidat délho (Kár: Bibl. I.631b). Magát egy néhány napiglan nyugotá (Gosárv: MagyB. Eüj). Őlében és mellyen hordozza, ott nyugotya őtet (Pázm: Préd. 138). Betegségekben szárnyokat párna gyanánt alájok terjesztik és úgy nyugotyaik (209). Azért adok a testnek emi, azért nyugotom, hogy a te szolgálatodra alkalmatos lehessen (789). Takargasson és kedvessen nyugosson (Zvon: Post. 1506). Őtet az ő kívánsága szerint nyugotom (MHog: TÖsz. II.188b). A frígynek neve alatt minket nem nyugotott, hanem rontott (Zrínyi: Symb. 8).

el-nyugot: 1) [decumbere facio; ins bett führen]. Törte-neek, hogy vndok poklost megh ferezte es nyugotaa el wranak agyan keth lepődeu között (ÉrdyC. 642b). Kemény szalma-ágyát rázogattja vala, kegyességgel atyját elnyugotja vala (RMK. II.31). 2) [e vita evoco; zu sich nehmen]. Mikor híveit el-nyugotja az vr isten, az wrnak őrlőksége meg-muttatatik (Pázm: Kal. 814. Lép: PTük. 175). Életek délyében el nyugotá (Czegl: Enoch. I.10).

még-nyugot: [quiescere facio; beruhígen, ruhe geben]. Még-nyugotni a hadat: *exercitum reficere PPB. Megnyugotom Izrael hazuanc orzagat (Béscic. 181). En meg nyugotlak tük-teket (VirgC. 113). Zent feyedet hoziam hayezad, en őlemben meg nyugossad (CzechC. 26). Te meg nügassad őtet atte akaratodoe indulassuanc elzenvedesenee miatta (NagyszC. 86). Mykoron az kegyolmes ur isten megh akarta volna nyugothny az sok mwka wtan ow hyw zerehens zolgyaaz (ÉrdyC. 498). Isten ow zentyth fel magasztalwan megh nyugotya az owrewk dfezewesegben (ÉrsC. 339b). Az ő lelkit tū mindúttian meg nügottatok (Sylv: UT. II.18). Mostan immár meg akar nyugotni (Helt: Krón. 107b). Abda mezoire megszálla, ott népét megnyugotá (MonIrók. III.114). Megmentem az en nepemet es meg nyugotom en őtet (Born: Ének. 173b). Anya szentoglyhazban es az ő aklaban szepen meg nyugot engem (176). De nem nyugothattya meg István magát, esmét lenyelekre üditá hadát

(Valk: Gen. 23b). Neun tsak urát meg nyugotya, hanem maga is szendes szível örömben tölti életét (Pázm: Préd. 240). A lelket igazán meg-nyügottya és elégíti (312). Nints oly nagy kints, melly az ember lelket elégségesen meg-nyügossa (363). Meg-nyugot, könnyebbt titeket (Mad: Évang. 141). Nyugosd meg nyugatd annak okájért oh én lelkeim (Bök: Lúmp. 85). Az ő kebelekbem kellene magunkat meg nyugotunk (Toln: Vigaszt. Előb. 15). Paripát Jaraszdon eleget találni; csak az ki be-megyen, jól megismerje, mivel igen meg szokták nyugotni, szilani (RákGy: Lev. 222).

mégnyugotás: [placatio, mitigatio, tranquillitas; beruhí-gung]. Minden közbe vető meg nyugotás, meg élesztés, meg líveseytés nélkül költöznek által egy extremumról másikra (Lép: PTük. 1235). Olajtyak az mégnyugotást, de soha ked-vek benne nem tolik (237). Erejében meg-marad az isten Izraeli-nek lelki elodeliro es meg-nyugotására (TitkJel. 295). Elégséges ez aránti életünkben lelkünknek meg-nyugotására (Sámb: 3Fel. 588). A testnek meg-nyugotására rendeltetett mértékletes álom (Szathm: Cent. 334b).

Nyugotás: [acquiescentia; das ruhe geben]. A természet szereti a henyélest és test nyugotást (Pázm: KT. 369). Meg parancsola nekik, hogy testeknek nyugotasara menyenek (Pórró: Curt. 479).

Nyugottat: [reficere curo; erquicken lassen]. Nyugotatá népét (Helt: Krón. 72).

még-nyugottat: ∞ Titusnac lelket minnyáian meg nyugottattátoc (Hett: UjTZA). Meg-nyugodott, minket is oda fílte-tett és őrlőkossen meg-nyugottattott (Bíró: Ünep. Db).

Nyugott-, nyugt-: [quies; ruhe]. Orra vére erede el nyugtába (Gosárv: MagyB. Eüj). Nem lehet mindenkor lágy párnán nyugtok a Christus vitézinek (TKis: Pan. 32). Elmém-nek nincs nyugta, henyélest nem szokta s nem akar beverni (Thaly: Adal. I.189). A vétkekből kitisztítottván a halálnak nyugotára (Ily: Préd. 150b). Felháborodtak, mint a bús tenger, se így se úgy nem találták nyugtokat (Fal: NE. 26). A termé-szet hol mikor nyugtát leli, tovább szolgál (26). Sokáig élni és szíve nyugtában élni dupla drága élet (Fal: UE. 463). Nyugta nincs senkinek nagy kiáltozástól (Orezy: KöltII. 71).

nap-nyugott-: [sol occidens; sonnenuntergang]. Nap nyugotta után (Laud: UjSegít. 1546). A kezeit két felől segítvén s fel-gyámoltíván, egész nap-nyugottig úgy tartják vala (Bíró: Micae. 192).

Nyugovás, nyugvás: pausa C. requies, relaxatio, respiratio MA. ruhe, erquickung PPB. Oh dragalatos nap, ky nem thwd nyugowast (ÉrsC. 306b). Ot nyugouánc és az nyugouas vtán által iónénc egy igen nagy hausion (Helt: Krón. 21). El-ladni ez vilagot aamit tézen, mint az ő kőtünk valo létét elvenni tőlnc fíradtsággal, nyugovással (Zvon: Post. 1806). A szív nyugovás nélkül reszketvén, elevenítő lelket nemz (Com: Jan. 52). Adsz nyáron nyugovást és szép chendességet, szép eziprus árnyékokat, hűvös szelket (Zrínyi I.18). Nem taláttam nyugovást, kibem bízhatuam (93). Bizony palatinus uramnak kellene az nyugovás (RákGy: Lev. 201).

déli-nyugovás: meridiatio C. [mittagsruhe].

nap-nyugovás: [occeasus solis; sonnenuntergang]. Wtath zerezyetek neky, ky fel megyen nap nyugodason (KeszthC. 163). A nap nyugovást követi az est hajnal (Com: Jan. 6. Ily: Préd. II.187).

Nyugovó, nyugvó (*nyuguhel*) (Helt: Bibl. IV. 57b): [quietis; ruhe-]. Nappali nyugovó ágy: anacliterium Major: Szót. 37. Nyuguhelt találnak (Helt: Bibl. IV.57b). Kőből az oldalokon volt a feljűró gráditcs, igen mesterségesen tsimálva le fűlő es

nyugovohelyek voltak rajta (GKat: Titk. 80). Fel-ásák nyugovó selyjékből, azokat drága kelyhekben rakják és foglalják (Pós: Igazs. II.641). Készítsd szivedet lelkedet a Christusnak kedves nyugovó ágyul és szállásul (Debr: Christ. 225). A hauri leányok nyugovó ágyakat néked is mutatnak (GyöngyD: KJ. 428).

Nyugtat: [quiescere facio, reficio; ausrufen lassen]. Éjjel-nappal főzik titkos szándékjokat, egyzött nyugtathassák miképpen magokat (GyöngyD: MV. 16). Nyalják-fillyák, öblökben rengetik, bársnyon nyugtatták (Fal: NA. 155). Kristus hívei nem a föld színén nyugtatták kívánságokat (161). Örvényidben magát hány vízá nyugtatja (Gvad: FNót. 39).

lő-nyugtat: [placo; besänftigen]. Könnyebb lett volna a háborodott tengert le-nyugtatni, sem hogy e két aszszonykát meg egésztelni (Fal: NA. 148).

NYÚJT (noi: MünchC. 25. *nyoyta* VirgC. 64. *nyoythwan* JordC. 740: **1**) porrigo C. protendo, extendo MA. [strecken]. Ő hoziaia noitauga az arai vezzöt (BécsiC. 59). Mef az tū közzöletec, kítöl ha ő fia köneret kereud, minem könet nóit neki (MünchC. 25). Nyoyta az ű kezeyt zent alazatos atya (VirgC. 64). Vannak őf rekeztben lakozo zúzeek, hog az rekezetnek künde nywytyaak gondolotokat (CornaC. 602) Kygyot nyoyt ee hűneky: serpenteu porriget ei (Jord. 373). Nyohad ede te wyodat: infer digitum tuum huc (699). Az isten zent malaztyaot nyoyta az bynesnek (ÉrdyC. 127). Ha kerend tykmonyath, nemde nyoyth annak scorpyoth (ÉrsC. 12). Ewleseden oldal felt ne hayladoz, se labadat mezze ne nyohad (HorvC. 244). Az ala esőuec az ő ruhaiazac peremyt nyoyta (TelC. 100). Én szomjúságomban italt nem nyójtátok (RMK. II.148). Mostan kedig hogyne nyuycha az ő kezét: mittat manum suam (Helt: Bibl. B2). **2**) subministro C. [darreichen, darbieuten]. Ilyés proféta örömmel vette a kenyeret, mellyet a biődös varji nyújtott (Pázm: Préd. c). Ha más gonosz ember keze által nyújtja is de ugyan ő adgya a nyomorúságok poharát (Pázm: Préd. 262). Mind nagy s mind kiisiny dolgot úgy véssen, mint isten kezéből nyújtottat adományt (264). Az írha csináló irhakar nyujt, ad elő: alutarius alutas praebet (Com: Jan. 99). Jutalom a menyország, nem ajándék, hív szolgálónak nyujtja azt isten (Fal: NA. 10). **3**) produco C. prolongo MA. [in die länge ziehen, dehnen]. Ki nem tud gázolni hosszan nyújtott beszédiből (Pázm: Préd. b3). Nem illik ebben tőb szót szaporítani és hosszú beszédet nyújtani (252). Mi szük-ség ezekről bőv beszédet nyújtani (Pázm: Kal. 64). Mind éltig nyujtodé haragodat (MA: Bibl. V.40b). Szomorú versemet már tovább nem nyújtom (Thaly: Adal. II.18). Messzebb nyújthatnám még ezt a materiát, de talán eddig is meguntat (Fal: NE. 34). A kemény vasat ha tűzhez tartjuk, ugy meg lágyítjuk, hogy gyenge vas fonalokra lehet nyujtani (Fal: NU. 266).

[Szólások]. Erre az aulica camera nyujtott alkalmas-ságot (Bethl: Élet. II.278). Az ő mondásának az egész sz. írásból csak szinel-való bizonyosságát sem nyújtja (Pázm: LuthV. 65). Tehozzad is mostan végbűcsúmat nyújtom (Thaly: Adal. II.430). Egyéb hasznat nem nyujt, hanem hogy a módihoz szabhaszad hajlagó testedet (Fal: NE. 29). Könyör-géseket az istenhez minden naponként nyujtván (Toln: Vigaszt. 2). Nem felel-meg nyujtott reménységének: in eo, quod ostenderat, non stat PPB. A jeles újságokra nyujtott bizakodó reménység táplál és vigan tart bennünket (Fal: UE. 468). Mikor te is azoknak segítségét nyvitasz (Ily: Préd. I.580). Te nyujtasz embernek illő segítséget, melylyel meggyöz-hette el áradt vétséget (Orczy: KültH. 125). Istenéhez buzgó szavát így nyujtja (Thaly: Adal. I.54). A ki a pénzt jobban szereti a bűcsületnél, kisebb szokta nyujtani ujjait és az idegen erszény körül egerész (Fal: NE. 42). Ez vilagnak minden szegeletire világosságot műit (Zvon: Osiand. 8).

alá-nyújt: [porrigo; hinabreichen]. Kezemet alá nyujtom és tégedet is fel vonsszom (Helt: Mes. 372).

be-nyújt: [infero; hineinstrecken]. Nyoyczad be atte kezedet atte kebeledbe (VirgC. 44). Nohad ide be te vyidot: infer digitum tuum huc (DöbrC. 324).

el-nyújt: [protendo; ausstrecken]. Kezdek az ű niakokat elyujtani (VirgC. 52). Yme job laba el úwthwan az kérdezöknek wtat jelente (PeerC. 64). En hatamon vakargattak binősök, ű hamosságokat el nóitattak (DöbrC. 209).

elő-nyújt: protendo C. [vorstrecken]. Zent Agnes azon logottan elev nyoyta ev gyevreus nyat (CornC. 418).

ki-nyújt: 1) extendo, protendo, pertendo, exporrigo, promico, ex[s]ero C. ausstrecken PPB. Az madarak kezdec ky nywytany nyakokot (EhrC. 140). Nohad ki te palastodat te zol-galo lanodra (BécsiC. 7). Az ő zokasabol a kirali arai éstapot ki nyoyta (65). Monda az embernek: Nyoyd ki te kezedet! És ki nóita (MünchC. 35). Terdey meg sugorodanak améra, hog semmykeppen ky nem nyoythagya vala (MargL. 194). Mely zfv ev vyat ky nyoyta es esmeg be huza (CornC. 419). Ky nyoytom az en kezemeth es megh verlek theghed (JordC. 24). A hosza-saga beet szaz husz singnre niutatot vala ki (Szék: Krón. 79). Ki nyuytott karral: extento brachio (Kár: Bibl. I.162). Ki niutot niemel: lingua porrecta (Erasm: Erk. 13). A bányászat kemény ki ásott dolog, mely kalapátsal ki nyujtathatik és a tűzből meg olvasztathatik (ACsere: Eac. 248b). Én kész vagyok halálra, ki nyujtom nyakamat bóbér palósára (Thaly: Adal. II.260). Aszszonyom ki nyujthatod a kezedet a gyenge falatokra is, nyitbatod szemedet a szépre is, de okkal móddal (Fal: NA. 173). **2**) elongo PPB. [hinausschieben].

kinyújtás: [extensio; das ausstrecken]. Télihen artzal kel az napra állanod, nyárban háttal, annac felette az kezed kinyútása vtán azt is eszedben kell venni, hogy az hivelyked alat valo domb alat árnyékos legyen (Cis. N2). A kigyók az ő testeknek hol őszve húzásával hol kinyújtásával mozdúlnak egy helyből másba (Misk: VKert. 17).

kinyújtatlan: incontentus C. [unausgestreckt].

mög-nyújt: 1) elongo C. MA. verlängern PPB. Oly yghen megb servyttee es megh nyoytaa az ew hayayth wr ysten, mynt ha oemes rvhazattal rvhazatath vona megh (ÉrdyC. 200b). Ymad istenyket es meg nyoythod elétevdet (ÉrsC. 507). Köte-lekkel meg voának es meg nyoytanak az te kereztfadnak hozzasagara (KrizsC. 17). **2**) diduco, dilato MA. verziehen, verzögern PPB.

[Szólások]. Tsak szaparán, in a dat nyújts d-meg, fuss, szaladgy (SzD: MVir. 169).

nyújton-nyújt: [continuo subministro; immerwährend darreichen]. Nyújton-nyújtja kegyelmét (Csúzi: Sip. 408).

végig-nyújt: pertendo C.

Nyújtás: 1) productio MA. verlängern PPB. Se idejek-nec nyujtásaért, se annac rövidítéséért (MA: Scult. 19). **2**) porrectio, praebitio C. [das darreichen]. Az őrdögök kit egyféle, kít másféle alkalmasosság nyujtással tsalok (Misk: VKert. 378).

kedv-nyújtás: charisma PPB. [gunstbezugung].

Nyújtó: 1) Nyujtó-fa, mellyel tézstát nyujtanak a tézsta-művesek: magida dulciana, spirae pistorum, cylindrus PPB. **2**) langale Nyírkállai [junctura; langwagen]. A szekernek darabi ezek a rúd, a kiséfa, a nyuitó: compages, fuge (Com: Orb. 171). Az keresek mesterek adgyák művöket: egy öreg nyújtót hat pénzen (Tört. XVIII.205).

Nyújtód-ik: [prolongor; sich verlängern]. Szerechen talpra emelkedék, mint déli késértet nagyobbra nyújtójék [igy] (Zrínyi II.14).

Nyújtogat: 1) protendo MA. [vorstrecken]. 2) largior MA. [darreichen].

ki-nyújtogat: extento, ex[s]erto C. [ausstrecken, ausbreiten].

Nyújtóz-ik (*nyújtózik* Gvad: Időt. 132): pandicular MA. sich strecken, delmen PPB. Nyújtózom, húzódozom: pandicular; nyújtózó, húzódozó: pandiculans PPB. Karoc nyújtóznak ki tüle (Mon: Apol. 467). Nyújtózik az ágyon (MA: SB. 119). Nem méltó, hogy párnán nyújtózzék (Kisv: Adag. 130). Egy-egy csuportocská volt az mezei stráza, az többi nyújtózt, tetvézett és aludt (RákF: Lev. II.4). Mikor órád vagyon a fel-kelésre, ne nyújtózzál, ne piszmoq, serénykedgyél, gyorsakodgyál (Bíró: Angy. 141). Az aszszonyáság reggel jó darabig a fedeles-ágyban a pelybék között nyújtózt (Fal: NE. 79). Ásít Faunus és nyújtózik (Fal: Vers. 874). Velem abba egy pítsen nyújtózzel (Gvad: Időt. 132).

[Szólások]. Tovább nyújtózik, hogy sem ér a lepel (SzD: MVir. 120). A meunyíval tovább nyújtózt nyelvek, annyival jobban ószve sugorodot kis eszek (Fal: NA. 148).

[Közmondások]. Csak addig nyújtózzál, az míg az lepel ér: ne ultra pedem calcem (Decsi: Adag. 121. MA. Czegl: Japb. 156). Ej bátya, csak az esattig vonnyad, és annyira nyújtózzál, míg lepleddel éred (Pázm: Kal. 151). A ditsőség a koporsónál tovább nem nyújtózik (SzD: MVir. 89).

el-nyújtózik: [se extendere; ausstrecken]. Midőn az orozslán elnyútozt volna, el ídö egy vadkan és meg vága hoszszu fogainál (Helt: Mes. 42). Egy orozslán elnyútozt az ordőben, el aluéc (48b). Scithia el nyaytozie Seressie (Helt: Krón. 1b). Az ógyik ketske a keskeny pallón elnyútoztván, a másikat magán szépen által botsította (Misk: VKert. 220). A krokodilus minden mozgás. nélkül el-nyútoztva a páston vesztg fekszik (248).

ki-nyújtózik: [se protendere; sich ausdelmen]. A süil-disznó, ha meleg vizet öntenek reá, nenten ki-nyútozt (Misk: VKert. 242). A tilalmasra is ki-nyútozt alkalmas gyalázattayra társának (Fal: UE. 453).

[Nyújtóztat]

el-nyútoztat: [expandere facio; ausbreiten lassen]. Sereget io hozzá el nyútoztatáé (Güres: Mát. 82b)

ki-nyútoztat: [extendere facio; ausstrecken lassen]. Mikor meghala, még a testiro is más adott egyet-mást, a kiben ki-nyútoztatták (TörtT. 1.154).

mellé-nyútoztatom: apporrigo C.

1. NYŰL: 1) [tango], atrecto, apprehendo MA. [capio, capesso; greifen, anrühren, berühren]. Hetésembe vetkeztem, mert gonoz herre nyultam (VirgC. 4). Az pap meneezer az zent-seghez nyul, anneezer foyt hayt (ÉrdyC. 44b). Ezth mondvan az papa iarula es az leuelhöz iula (KazC. 78). En semmjhez egyebhez nem nyulok, hanem chánk a my az en folesegeneth illety (LevF. I.152). Ő neki fegyverhöz kellett nyulni, hogy erőnel meg enyhítene bátyát (Helt: Krón. 31). Ha sanyaru kezel nyulis hozzam, megis iomra esic (Born: Ének. 263). Az anya-szent-egyház pásztori irásához olly igazsággal nyulok, mint a közönséges kútk tisztá vizéhez (Pázm: Préd. a3). A kinek keze lopásra nyult az-előtt, ez-után ne lojjon (Pázm: Préd. 163). Először nyelvével szidalmazta attyát, az-után üstökébe nyult és egy garádtison aláhnrtolta (215). Az irtalmasságtul el nehaldgyac magokat biratni, midőn nekice az fegyverhöz kellyen nyul-

nioc (MA: Scult. 740). Meg nem giogitod, ha papista irral nem nyulsz hozzá (Bal: CsIsk. 10). Tanácsával együt nyulla a papoktól őriztetet frigy ládához (Czegl: Tromf. 433). Tétova kap és nyul (Szentm: Kalm. 12). Ha eszed vagyon, interesből élj, ne nyulj a főpénzhez (Fal: NE. 24). Akkor nyul a páltzához, mikor a gyermekben már meg rögzöt a rossz (113). 2) [manum injicio; zugreifen, band anlegen]. Ímmel-ímmal nyulni a dolgohoz: *remissus agere PPB. Serényben nyulnyunk az ő uttyának készítéséhez (Pázm: Préd. 78). Mindgyárt eleibe-vett dolgához kezdé és a bűnösök orvoslásához nyula (170). Kőrmös kézzel nyulunk a magnik dolgához (Zrínyi: Symb. 20). Nagy széllel nyul dolgához (Kereszt: FelsKer. Előb. 10). Én is valóban nyulok az dolgohoz isten segítségéből (TörtT. 1.633). Mely szint jökhöz ha ugyan nyulni kellett is, ne más, hanem a társaságnak princípális consignálják (MonIrok. VIII.192). Kétséges akadozissal nyul dolgához (Fal: UE. 412). 3) protendor, extendor MA. [sich ausdehnen, ausbreiten]. Kétszer adtál io tanácztot és két jó bárut vittel el erőtte, toub ne nyul immár (Helt: Mes. 317). Tonáb nyula a gubernator és meg szállá azt a kastét (Helt: Krón. 99). Az pör annyira szokot nyulni: causa in longam protalii serpereque solet (Ver: Verb. 363b).

[Szólások]. Pilatus ezudalkozek bannan, hog az ő birodalmaba nyultanak volna (VesprC. 83). Azt állatta, hogy ő szinte könnyökig nyulna az Christusna vérében, valamikor ő az ő bőczéleuesen fazekába nyulna (MA: Scult. 957). Törvénynyel nyultak hozzá (Nyr. X.123). Hogyha vak a kozkád, ottan időd bírad, mihez kollessik nyulnia (Kisv: Adag. 86). Az előttünk álló dolgohoz ugyan körösön nyuljon (MonOkm. XXIII.194). Még eddig nem érkezett kedvem a nötelen-életre, minthogy ezek Angliában örök-séghez nem nyulhatnak törvényes-képpen (Fal: NE. 8). Ime előtted vagyon az alkalmazhatóság, nyulj üstökéhez (55). Mikor az ártatlanság elhagya a világot, akkor kezdék legelőször fűge levél után nyulni, köntösökön kapni, hogy meztelenségünket fűdözgessék (29).

alá-nyul: [depandeo; herabhangen]. Ha az ál hoszszán alá nyul bánatoságot íellent (Cs. N4).

be-nyul: [manum inserto; hineingreifen]. A daru be nyula a farkasna torkába (Helt: Mes. 26).

el-nyul: [extendor, protendor; sich ausstrecken, ausbreiten]. Meszse el-nyul a gyökere: radix *procurrit in longitudinem PPB. Kanaannak lezen hatara nap kolotre az Soss teughes es el nyul Assemonayglan (Jord. 191). Ne legyen thy kezethök el nyulwa weetherre es beeh zorojthwan adasar (ÉrsC. 208). Holta tene magat, el nyulva nynt egy holt (Pesti: Fáb. 59b). Bal kézről a ni hadunknak vala egy esereklés, hoszsan elnyult oldal (Cserei: Hist. 201).

elnyulás: [porrectio; ausstreckung]. A nyul nevozetit vette az ő futtában való elnyulásáról (Misk: VKert. 176).

hozzá-nyul: 1) [attingo; anrühren]. Ilyen ketestt theozánk, hogy az felül megh mondott urak mynden marhankhoz hozzá nyulhassanak (RMNY II.46). Az őrdög szalásio henger hoza nyul a fogolyhoz (Helt: Háló 146). A tűznek világossága szép és kedves a szemnek, de a ki hozzá nyul, keze éri sanyarzását (Pázm: Préd. 310). 2) [manum injicio; zugreifen]. Ez wemenyek meg ertenek es hozzá kellene nyulny (Pesti: Fáb. 61). Ne együnk mas ember szajual, hanem ni magnik kezdgyne es nyulnyunk hoza (Helt: Mes. 482). Ha temagad hoza nem nyulsz, ketseg nélkül oda hal a sarba (185). Es így az embereknek való leuben loeczalkodván, az ki teged nem illet, az lant penzetéshez is hozzá nyulsz (Bal: CsIsk. 185).

ki-nyul: [emineo; hervorragen]. Az unikornis szarva a homloka közéjéből egyenesen kinyult (Misk: VKert. 97).

el-kinyűl: [prolongor; sich verlängern]. Mind vecsernének óráiglan el-ki nyűla az idő (DebrC. 115).

lő-nyűl: [dependo; herabhängen]. Minden ketskénék álláról egy-egy fűrt gyapjú le-nyűl, melyet bak szakálnak hínak (Misk: VKert. 217).

mög-nyűl: **1)** [prolongor; sich verlängern]. Énekem itt lakásom megnyűla (DöbrC. 204). **2)** [extenSor; sich ausdehnen]. Az melly hal az másik halat meg eszy, meg nyűl avagy meg fészöl a gyomra vanna (Frank: HasznK. 101).

Nyűlánk: [procerus; schlank]. Illet feketeség gyenge terméthez, sugár, kartsu, nyűlánk, vékony teteméhez (Orczy: KültSz. 162).

Nyűlás: **1)** [tactus; betastung]. Zepflösitetem kezemet ekelen íletesekkel, tapasztasokkal es nyűlásokkal (VirgC. 4). **2)** [prolongatio; verlängern]. Engedyed neekewnk eslethewnknek nyűlásath (FestC. 70).

Nyűlásod-ik: [spissor; sich verdichten, zih werden]. Nyűlásodott, nyűrlott, nyűlásodott bor (SzD: MVir. 73).

Nyűlő: **1)** [ductilis; dehnbar]. Az arany a többimel lágyab es nyűlőbb (ACsere: Enc. 249). **2)** [spissus; züh]. Nyűlo bort arulo (Tel: Fel. 4).

Nyűlőkás: [ductilis; dehnbar]. Vulgus poterat sibi hoc nomen formare ad formam szurókás, nyűlőkás, bohókás (Otr: OrigHung. II.194).

Nyűlős: [lentus; züh]. *Nyűlős bor: vinum lentulum, vinum pendulum PPB. Nyűlős, bűdős bor (Illyef: Jephtha. 25).

2. NYŰL: **1)** lepus C. MA. base PPB. A nyűlak egy-násra fajzanak: leporos *superfoetant PPBl. Nyűlaculus dietus Nyűl (ZichyC. L136). Blasius Nyűl (IV.585). Az Dunának zygete, mely zyget annak elevte mondatyk vala nyűlaknak zygetenek (MargL. 4). Sok lyka vagon erdőn az rawasnak, nyűcz byrodalma rayta agaroknak, halal az nyűlaknak (PearC. 341). Fwtosonkh, bwalonk mynth a nyűlak (WesprC. 143). Zűleth, nyűlath es erdey dzygnooth ne eegyetők (JordC. 94). Ember bator mykenth orozlan, feleken mykeuth nyűl (ÉrsC. 263b). Kegemeteket erről akaránk megh talannunk, hogy Kegemetek eugedneie kj az nyűlhalokat egy avagy 2 napra (RMNy. II.332). Nyűlnál is felékeub (Decsi: Adag. 241). A nyűlak meg-unakozvín életektől, azt végezték magokban, hogy egy nagy tóba belé ölnék magokat (Zrinyi II.166). Vallyon nyűl agarat es szunyog madarat néz-é szivel mellette (Kisv: Adag. 23). Az nyűl-husra nem igen szagatnak, igen örülnek az pohánkának (Thaly: VÉ. II.4). **2)** [lepus; hase — ein sternbild]. A déli jegyek ezek: a cethal, a sisakos orias, a nyűl, orias kutyája (ACsere: Enc. 100).

[Szólások]. Alig ha nyűl nem volt az apád: credote *aurito parente natum PPB. Nyűlath izgat az futásra (Decsi: Adag. 61). Nyűlath látáne, nem leszen jo szerenczenc: lepus apparens infortunatum facit iter MA. Nem is volna a nyűllal béllelt nraimékban anny batorság (Fal: NU. 289).

[Közmondások]. A mel ebet bottal haitnak az nyűl vtán, nem fogja a meg (Decsi: Adag. 264). Az megholt oroszlának szakállában az féléken nyűlak is habirkálhatnak (Zvon: PázmP. 162). A ki sok nyűl után fut, eggyet sem vér (Fal: UE. 409). Már azt is elliszem, szántó vizen arat, bárány farkast kerget, a nyűl ver agarat (Fal: Vers. 913). Nem minden bokorban fekszik a nyűl (SzD: MVir. 25). A ki két nyűlath úz, egyikét sem éri (67). Két nyűl után fut: két szék között pad alá esik (168).

földi-nyűl: choerogryllus Helt: Bibl. I.Cc2.

házi-nyűl: dasypus C. [rauhfüssiger hase].

mezei-nyűl: [lepus; hase]. A tengeri nyűl a mezei nyűlhoz hasonló, tsak hogy kisebb amaműl (Misk: VKert. 174).

tengéri-nyűl: cuniculus MA. dasypus, ribesium; kaimichen PPB. Űrge, tengeri nyűl: cuniculus; egy drága tengerihal, tengeri-nyűl: lagois PPBl. Az Űrge, tengeri nyűl vűjkállya az lyukakat (Com: Jan. 47). Egy egy tengeri nyűl bőr suba, szederjes (Gér: KárCs. III.228).

vad-nyűl: [lepus campestris; feldhase]. Vad nyűl után senki ne rivalkodjék (MouTME. V.343).

vérdigályos-nyűl: [?]. Volnának tsak itt bóbítás foglyok, vagy vördigályos nyűlak, úgy derék vadászók volnánk (Mik: TörL. 235).

Nyűlacska: lepusculus C. [häschen]. Meg-kapja a horvát török fíjatskáját, henaly alatt viszi mint sas nyűlatskáját (Kónyi: HRom. 126).

Nyűlas: leporarius, leporinus MA. [hasen]. Buda mellett, a nyűlas szűgetben (Szeg: Aqu. 70). A félénk, a nyűlas gatyájú még eszét is veszti (Kónyi: HRom. 120).

Nyűlasság: [ignavia; feigheit]. Nyűlasság férkezett hozzája (Kónyi: HRom. 17).

Nyűlász: lepores venor MA. hasen jagen PPB. Agarazo, nyűlazo katonak (Mel: SzJán. 197). Ma kimentem vala az császár ű felsége fiaival nyűlászni (Nád: Lev. 188). Nyűlászunk, vadászunk (Tel: Evang. II.792). Tisztesség-nyűlászó ember (Zvon: PázmP. 245). Akadánac egy ifűúra, az kinél vala egy hoszszú nyűlászó poráz (Prág: Serg. 125). Nyűlászó agár (TitkRözs. 120). Kimentem vala nyűlászni es fáczányozni (MonÍrók. XV.300). Az katonaságát az hadnagyok ki ne bocássák nyűlászni (MontME. V.343). Látam oly halat, az melynek gyomrában három-száz ember eleget nyűlászhatott benne hamarjában (Thaly: VÉ. II.82b). Háiaszva, nyűlászva s erdőket vadászva volt-e mulat-ságom (Thaly: Adal. I.202).

Nyűlászás: [venatio leporum; hasenjagd]. Senki akkor ne munkalkodgyék, nyűlászást es részegséget ne űzzön (Pázm: Kal. 470). Vadászásban, nyűlászásban gyönyörködő volt (MA: Tan. 1125. ExPrince. 154).

Nyűlaz [nyűlász f:] [lepores venor; hasenjagen]. Ninlazni megien (Pont. 110). Azt mondja, nem voltál otthon, hanem Szalontára felé nyűlaztál (MonOkm. XXIV.113).

NYŰZ (megnyűzzák RMK. II.16): **1)** glubo, excorio MA. schinden, die haut abschälen PPB. Nyűzom, hántom: glubo PPBl. Síralmas epesegőt vallal ziz Mari, ha edős fyadath lataad keresztán fygwen ees ő zenth testeeth zaggathwan, nyűzwan (WinklC. 334). Latanak egy karhozottat, kyt az erdegők nyűztaak es sowl vakaryak ew testeet (ÉrdyC. 79). A wolt az haz, kyben az baranyokat nyűztaak wolt aldozusra (ÉrsC. 72). Látád, saskesellő mint űz aprókat, de még az sem bántá az nyűzot jubokat (Zrinyi. I.74). Jubaid nyűrd, fejd, de ne nyűzd (SzD: MVir. 309). **2)** praedor, expilo MA. rauben, plündern PPB. Zegoenyőket nyűztaak, foztak (ÉrdyC. 26). A hatalmasok vntaluan nyűztae, róiae, dűllyák, fosztyák, rabboltattyac a szegény ártatlanokat (Helt: Mes. 221). Usura nélkül eszi kenyérét: ez illy kenyér sokkal jobb ízű, hogy nem az nyűzot, fosztott (MA: Scult. 79). Az kuruczok jobban óhajtják az Magyarorszag szabadságának restitűtűját amazoknál, kik csak nyűznak, fosztanak, kóborolnak (Bercs: Lev. 98). Innen vagnak a sok számtalan nyűző, fosztó tisztak, a kik a szegénységét nyűzni, bűzni, vonni meg nem szűnnek (Bođ: Pol. 111).

[Szólások]. Czak azon bakot nyűzza: crambe bis posita mors (Decsi: Adag. 33). Vgyan azon bakot nyűzza: Jouis

Corinthus (86). Vgyan azon bakot nyüzöd: eandem cantilenam canis (124). Azon bakot nyüzza és sokszor főzött parejokat újob lévben fel adja (Pázm: Luth.V. 4). Ugyan azon bakot nyüzza még a mi jesuitánk (Czepl: Japh. 160). Még is ezen bakot nyüzván mondtam: könnyü az orvaslák (MonIrók. XV.673). Én nyüzom, mellyesztem a törvént itt ez aránt (Kereszt: FolsKer. 26).

Ië-nyüz: [deglubo; abhünten]. Megkapván a medve, maga alá huzza, fejtől a bőrit a farkáig le-nyüzza (GyöngyD: Cup. 606). A medve lábával való egyszeri meg-tapásával az embernek egész háta bőrit le nyüzhatja (Misk: VKert. 66). A petymetnek bőrit könnyebb róla lenyüzni, mint sem szőrit le-meljeszteni (239).

még-nyüz: **1)** glubo, deglubo C. exorio MA. schinden, die haut abziehen, abschülen PPB. Még-nyüzom, híjából, tokjából ki-fejtem: deglubo PPB. Zent Berlamot meg nyuztak (VirgC. 29). Megh nyuzwan az aldozatot, az tagoth kenezra vaghdallyak (JordC. 81). Ez barant nyuztak wöth meg az aldozasa, mykorth Salamon az templomth meg kozytöte wolt (ÉrsC. 65). Ez bizony baran, ez Crystws wozdöknek es ostoroknak nyatta meg üzzattatek (72). Két-két lónak egyik-let-egyikét ah Tanais parton ök mind meg nyüzzák wala (RMK. II.16). Meg nyuzott barom: victima (Kár: Bibl. I.612b). Az mészáros az marhákát meg öli, meg-nyüzza (Com: Jan. 79). A koborló hadak, kikbe a dülásért horogba is hánytának, nyársra is vontának s övegözölgien meg nyüzának is immáran (TörtT² 188). A szamár ha a bőrköt meg eszi, oly mély álkortól nyomattatik el, hogy ha megnyüzniük is, meg nem érzené (Misk: VKert. 129). Itt a pásztorok ha meg nem nyüzzák is a juhokat, de jól meg nyírják (Mik: TörL. 253). **2)** expilo C. [berauben, ausplündern]. Az ió fejedelem tisztzi az, hogy haznát vegye alatta valóinak, de ne nyüzza meg őket (Decsi: Adag. 224). Usora felett való usorákkal az ő adóssüt meg nyüzza (Com: Jan. 191).

[Szólások]. Ha magadat megnyüzöd is, nem tehetsz eleget büncödért (Czepl: MM. 152).

mégnyüzás: exoratio MA. abschindung PPB. Az ökörr az meg nyuzásra mégyen (Kár: Bibl. I.606b).

[Nyuzall]

még-nyuzall: [entem exulcero; aufkratzen]. Amaz fő biro Rufinus, hogy feiet fösöllene, ére meg niuzallani fejet a fösönek foga, elveszte életet az egy kis niuzallasban (Lép: FTük. 31).

Nyuzallás: [exulceratio cutis; das aufkratzen]. Rufinus hogy feiet fösöllene, elveszte életet az niuzallasban (Lép: FTük. 31).

Nyüzlat: [lacero; zerfleischen]. Kezeivel, körmeivel orcát niuzlattatya (Lép: FTük. 1233).

Nyüzás: **1)** exoratio MA. hautschindung PPB. A farkas méne az konyhára, néki nagy gondja vagon az mészárosságra, keesko, bárány-nyüzásra (Thaly: VÉ. 345). **2)** expilatio, praedatio MA. plünderung PPB. A kösseg nyuzasarol (Born: Préd. 75). Mit itil a ragadozáról, nyüzás-fosztáról, szegény emberek vére szopásáról (Pázm: Préd. 19).

[bak-nyüzás]

azon-baknyüzás: bactrologia C. tautologia MA.

[köröm-nyüzás]

körömnüzásnyira: [paululum; ein wenig]. Hová lehet annál nagyob boldonság, mint ha valaki egy hegyes lört maga szüvén által verno, hogy más-felől egy körömnüzásnyira megsértoné üllenségét (Pázm: Préd. 127).

[Nyüzat]

még-nyüzat: [deglubare caro; abhünten lassen]. Zent Tamast tömlőzbe tetete, hogy eleuenlön meg niuzassa (DebrC. 41). Parancholaa, hogy az zent apostolt megh vezzőznek és annak wtanna eelween megh nyuzataa (ÉrdyC. 508). Ha megh nyuzatnaya magath, mykepon zent Bertalan apostol (ÉrsC. 409). Egy szép kövér borjút hamar megnyüzata, pogácsát Sárával ő bamar süttete (RMK. VI.266). Megnyüzata, bőrit szalmával kitömeté (MonIrók. III.95). Az környül metelkedesben az gyenge bőrdöczket is meg nyuzatta (Born: Préd. 63). Turit meg nyuzattya mindnyárt merovén (Zrinyi: ASyr. 39).

Nyüzdal: [lacero; zerfleischen]. Bánattyának nagysága miat arezulattytát nyuzaldná (Prág: Serk. 926).

Nyüzdogál: [identidem glubo; wiederholt schinden].

[Szólások]. Még-is azon bakot nyuzdogalod (Pathai: Sacr. 210).

Nyüző: **1)** [glubans; schindend]. Mészárszék, marha-nyüzó hely: lanarium PPB. **2)** [carnifex; schinder]. All wala, nykenth es az yűw hurany az nyuzzonak előtthe (ÉrsC. 45b). Az nyüzó es az láb tarto egyenlő bñtetes alatt vadnak: facientes et consentientes pari poena puniuntur (MNYil: Agend. 345). **3)** expilator, decoctor C. praedo MA. rauber, plünderer PPB. A közenséges tarsaságnak semmi ninchen nagyobb artalmara, mint ha a fejedelmek kegyes gondvisselőköl kegyetlen nyuzok-fosztok és tiramosok lesznek (Helt: Mes. 444). Szegenség niuzok, istentelenek (Mél: Jób. 20b). Sz. Máthé a szegény embereket nyuzofosztó asztalnál czűggött függött (MA: Tan. 62). Én annak nem állottam, hanem mint tolvajt, nyüzót, fosztót megfogattam (MonTME. I.80).

1. NYÜ, NYIV: vermis MA. termes; wurm PPB. Nyü, húsiféreg; tarmes, tarmis MA. Tűrés lababol czöppegnee az genétegec, az műce (Born: Préd. 218b). Az apró férgek, egerek, nyüvek, légek mikor teremtettek (Ker: Préd. 238). Az testi kívánságok artalmas eleven nyüvek a szívnek rejtékiben (Megy: 3Jaj. II.168b). A nyüvek a húsban származnak (Com: Jan. 41). Tudgya, hogy Anna mennél igazab hiva, szívet annyival több kénna rágja nyüve (Gyöngy: KJ. 76). Aholt ebnee húsából nyüvec generaltának (Dial. 163). Mitsoda az ember, hanem csak nyü (Hunn: Trakta 294). A meg-bűszlődt húsban nyüvek lesznek (Misk: VKert. 633b). Úszög már kiperzsel szíve, de még benn van Ámor nyüve, forrtón tör az ő tserép (Fal: Vers. 882). Czukor bár a szív, de hogy ha nem hűv, csak emésztő nyüv (Amade: Vers. 103). Te bár légy hív, még is vagy nyüv, ki emésztí szívetet (177).

Nyüves: verminosus MA. wurmig, madig PPB. Nyüves vagyoc: verminor MA. Férges, nyüves: verminosus PPB. Ugyanakkor bőrtől egy nyüves bárány elvoszelt (MonTME. I.288). Nyüves dögök (Bar: LPar. 179).

Nyüvesöd-ik: vermicular MA. wurmstichig werden].

Nyüvesödés: [verminatio]. A disznónak a meg-bűszbödés és nyüvesedés ellen lélek gyanánt vagon a só (Misk: VKert. 145).

2. NYÜ, NYÖ (el nyüveice Helt: Bibl. I.a3): **1)** lacero, extirpo, evello MA. [ausraufen, ausrupfen]. Kezde wen layath es zakakat műny, tepny (PeerC. 23). Az ő aunya minth anya orozlan halot el zagatuan, azonkepen ruhait műuen elö herteleukedeelt (24). Haymat, zakalamat ki tepik, műnik (WeszprC. 32). Mykoron eze hozya yewt vona, kezdee rwhayaat műny, tepny (ÉrdyC. 411). Annira tépék, nyüvek, hogy kopaszon hagyák mindeneknek nevenségire és szidalmára (PestiT: Fab. 248). Ha konkolt nem nyűvöl, hát búzát lenyomja (Kisv: Adag. 56). **2)** contero MA. [abtragen].

el-nyű: [detero; abtragen]. Ruhaioc hogy el ne nyineiee, megoltalmaz (Helt: Bibl. I.a3). Am my keves ruhát attal, byzon ot nüttem el nalad (LevT. I.75b).

ki-nyű, ki-nyűő: [evello, exstirpo; ausreissen, ausrupfen]. Ew zenthsegős hayayt ky nyűweek (WinklC. 174). Netalautal ky nyween az konkolt, vele ezwen ky zaggassatok az yo gabonat ees (JordC. 395). Te zent zakaladatb ky tepek es te tyztelendew hayadath ky nyűweek (ÉrsC. 38b). Haiatokat se nyűyítet ki a halotért (Helt: Bibl. Rrr2).

még-nyű, még-nyűő: 1 [discerpo; reissen]. A zellet iudltuen es igen megnöuen ötet, ki mene ő belőlő (MünchC. 89). **2** [contero; abtragen]. Vőn ot szakadozot es meg nyűt ruhakat (Helt: Bibl. IV.183).

[Nyűv-ik]

még-nyűv-ik: [deteror; abgetragen werden]. Mikoron a zör imög meg niűnikh nala raita, azzonionk Maria ömön maga meg varia uala (DebrC. 80b).

Nyűvekőd-ik: [certo; streiten, wetteifern]. Hogy meg magokkal is nyűvekedyenek, ne egyezzenek (Pécsv: Fel. 404). Az egybazi atyak sok dolgokban egymással ellenkeztek, nyűvekedyek (535).

NYŰG: pedica, ligamen, compedes MA. fusseisen, fessel PPB. Nyűg, békó: pedica PPBl. Ha pányvát vagy odal nyűgöt az ő lovának lábaira nem bány (GKat: Váls. I.1083). Akarnám látni, miképpen fejtsék ebből a nyűgből és kötőlékből Enyedit ki az ő rajzati (GKat: Titk. 225). Három lovat, egy kocsi, a mellé ponyvát, pokrocot, nyűgöt, bamot adtoc (Bartha: Krón. 116). A nyűgtől meg tartoztatott madár: avis pedica impedita (Com: Jan. 81). Lószórból való nyűg 10 d. (TörtT. XVIII.270).

[Szólások]. Vagy el-megyek és nyűgbe akadok én is vele együtt, vagy tovább is maradok nála nélkül (GyöngyD: Char. 342). Látván, hogy majd nyűgbe akasztólódik, el-

kotrott (SzD: MVir. 20). Ő nagysága méltósága ellen semmit nem cselekedtem, sőt ha azt nem őrzöttem, miolta ez nyűgben vagyok, csak itt benn léte alatt is vehette eszében üesém uram (RákF: Lev. 320). Ne meg szabadultál te immár az nyűg ből (Decsi: Adag. 15. Kisv: Adag. 159). Ezt nem azért mondom, hogy en tewrth, nyűg w th vet nyk tynektek (Komj: SzPál. 150). Vethetez nyűgöt a magad nyelvére (Hall: Paizs. 253). Több nyűgöt igyekeznék nyakunkban vetni (MonTME. II.174).

Nyűgös: compeditus MA. gefesselt PPB.

Nyűgöz: compedio MA. fesseln PPB. Nehéz békóban niűgözi (Zvon: PázmP. 91). Lelki szemeiken kápa vagyon és ezer bűnök kötelével nyűgözöttnek (SzD: MVir. 286).

öszve-nyűgöz: [connecto; verbinden, verknüpfen, verschlingen]. Életemet isten szentelte, öszvenyűgözte Nagyságodhoz való szíves köteleességgemmel (Bercs: Lev. 67).

Nyűgzés: [subjugatio; unterjochung]. Vralkodattia a nép niűgzéseiert (Mel: Jób. 84).

NYŰST: linium C. [trumm]. Nyűst fonal: licium MA. A két niűstü kettős, az három niűstü hármás niűstős fonalat kíván: bilix duplicatum et trilix triplicatum licium requirit (Com: Jan. 97). Az asszony kamrácskájában tizenkét öreg borda, hat bokor nyűst (Gér: KárCs. IV.446).

[Szólások]. Rosz, rosz mind nyűsti mind bordája (Pós: GBot. 87). Egy szélbe szövi, a pedig jó takácshoz nem illik, mert mind nyűsti mind bordája igen külömh a kettőnek (Pós: Igazs. II.364b). Egy forma vásott erköltsűek, egy nyűstben szötttek (SzD: MVir. 118).

[Nyűstös]

két-nyűstös: bilix; doppelt PPB.

három-nyűstös: [trilix; dreifädig]. Három nyűstös vászónból tsinált fedele valaminek: sestertius PPBl.

O. Ó.

Ó (wyat es *awat* JordC. 397. wyakat es *awakat* Pesti: NT. 29. *awt* s *uyjat* Zvon: Post. 10. *ov* Pó: Igazs. I. 16. az *ov*bol újá tészik, Megy: Szöv. 89. *ov* testamentum, *ov* és *vy* testamentum Matkó: BCsík. 369. 111. *ov* GKat: Válts. I. Előb. 36): *pervetus* C. *vetus*, *veter*, *vetustus* Ver. *vetus*, *priscus*, *cascus* MA. alt PPB. Ó módra, régi módra: *obsoletus* PPB. Ó vas szerszám: *ferramentum*; *altus* *eisengerempel* PPB. Terra nomine *Ovwar* 1241. *Ovwar* 1263. *Juxta portum Orev nuncupatum* 1271 (Czin.) *Oubuda* (Kézai: Gesta. 3. *Endlicher* 95). *Senki sem ezreli vy otromba poztonac folfat o ruhaba* (MünchC. 29). *Hoz vyokat es okat* (40). *Myud addeglan az ooh gabonawal eelteik, myglan az wyathi be takaryatok* (JordC. 112). *Hw kenczéből wyat es awat vyzen: profert de thesauro nova et vetera* (397). *Reeghy ooh törveonboly zent leelek, ky peldazot yelenetywel mynt Aaronnak meg vyzagzot vevzöyem* (ÉrdyC. 530). *Hoz elew az ow kynchebewl wyakat es awakat* (Pesti: NT. 29). *Egy ó agl hírat le rontanak* (MesésK. 12). *Ó fu* (Kár: Bibl. II. 109). *Vy es ó dolog* (Mel: SzJán. 9). *Oo és új testamentum* (Ilyef: BCSTomp. 16). *Újakat és ókat hoz elő* (Ily: Préd. 159). *Az újjak hamar ókká lesznek* (Mik: TL. ev. 271). *Jobban kellett magát a közönséges-mi, míg új, hogysesm a ritkaság, ha már ó* (Fal: UE. 497).

Av-ik: *veterasco* Kr. *schrumpfen* vor *alter* *Adami*: Spr. [veralten]. *Avott, ovott:* *antiquus*, *priscus*, *vetustus* SI. *Beljök avot a kegyelem a sakramentumokban* (Czepl: Tromf. 320). *Avott és felében el sommisedett régiségem kaploznak* (Fal: UE. I. 73). [Vö. **AV-IK**]

még-avik: *veterasco*, *obsolesco* Kr. [veralten]. *Megavott: obsoletus* Kr. *A megavott óságot újsággal itjtírod* (Fal: UE. 381).

Avad. *A seb avad* (Cseh: OrvK. 37).

el-avad: *degenero*, *deficio*, *everto* MA. *aus der art schlagen* PPB.

Avas (*avas*, *ovas* PP): *rancidus*; *schimmlich* Ver. *cariosus*, *vetustus* MA. *faul*, *wurmtichig*, *alt*, *schimmlich* PPB. *Avas szalonna: laridum rancidum* Nom.⁹ 305. *Avas dió: *nux rancida* PPB. *Az ó és avas borok inkább használnak a természeti testnek, mint az újjak* (Tel: Fel. 168). *Ezt az írot pünkösdi havában kell készíteni, és mentül avásb [igy], annál jobb* (Cseh: OrvK. 23). *A penészese, avassac, minémű szokott lenni a büdös szalonna és hár, meg undokétnac: mucida, rancida* (Com: Orb. 329. MF). *Avas és rothalt gyalázit* (MA: Tan. 60). *Történehből egy régi avas pápista keresztény ember is jelen vala* (Pázm: 5. Lev. 3). *Akár új s akár avas igével magyaráztassék az istentől kijelent igazság, nem az szókra kell nézni* (Pázm: Kal. 713). *A havas alatt egy néhány falu nem állottak el a régi avas pápistaság mellől* (ÉrdTörtAd. I. 28). *Büdös hús,*

tognapi maradéc lév, avas szalonna, egér rágta sayt: lardum rancidum (Prág: Serk. 830). *Nemes leveleit, s viaszos avas peccsét-jét, leábrázolt eleinek festékes képjeit nem fitogatja* (Czúzi: Síp. 34). *Minden régi avas jó szokásokat e felfordult világnak találományhoz kíváná alkalmaztatni* (Vajd: Kriszt. 359. MF).

[Avasit]

még-avasít: *invetero*. *Meg avasítottam az jövevény uysagot; mind nemzetes feleim vattok, s mind vitézeim: inveteravi peregrinum novitatem* (Forró: Curt. X. 628. MF).

Avasod-ik: *fracesco* PPI. *inveterasco*, *tabesco*, *vetustate putresco*, *rancorem contraho* PP. *vetustatem *sentio*, *carium *traho* PPB. *veralten*, *verschmachten*, *vor alterm faul werden* PPB.

még-avasodik: *fraceo* C. [veralten, *ranzig werden*]. *Még az is, a ki teljességgel meg avasodott, sőt megpenyészledott a lutheristaságban, észébe veheti hogy* (Pázm: Kal. 172. MF). *Csac amaz lehullott rothadni kezdet almát eszi; az snytől az mellyet az egerec rágtác; az szalonnából az mi megh avasodot* (Prág: Serk. 329). *Megavasodott régi hazugságok* (Sall: Vár. 15).

Avasodott: *inveteratum*, *corruptum vetustate* PP. *was veraltet ist* PPB. *Azért ha gyarlóságod vagy avasodott gonosz szokásod bünbe taszítád, meg ne szűnyél a bódog asszonyhoz-való ajtatosságoktól* (Pázm: Préd. 1267). *Azzal duglatyuk be Pazman avasodot száiat* (Zvon: PázmP. 306). *Megzúposodot s avasodot állapottyában merültünk a bünnek* (Rim: Ének. 91).

Avasság: *vetustas* MA. *rancor* PP. *alter* PPB. *Egy sínt a ki vétkeinknek avasságát magára ne ragasztaná, s rút taplós peniszét hozzája ne szívná* (Rim: Ének. 93).

[Avél: vö. Avul]

el-avél: [inveterasco; veralten]. *Ruháját, ki az nagy időtől el is avélt vala* (RMK. II. 407).

még-avél: ∞. *A te hited meg auelt mint az igen agh embernek kentese* (ComBal. 29).

Avit: *facio antiquum*, *vestum*, *detero* Kr.

még-avét: *invetero* MA.

megavétás: *inveteratio* MA.

Avitt, ovitt: *avott*, *ovott*; *antiquus*, *priscus*, *vetustus* SI. [alt]. *Avitt, avított: detritus* Kr. *Uszmaja sem sárca, sem veres, oly avit* (Pó: Vetélk. 77). *Testalok egy avitt pokróczot* (Sodó: Post. 259). *Avitt kis kalapot viselt a fejébe* (Gvad: Pósty. 35).

Avul (*avil* KPap: Evang. 9. Sylv: UT. II.100. *ovul, ovul* Helt: UT. S8. *ovuloc, avuloc* MA. PP. *megóvulok* PP.): veterasco, vetero, veteresco, vetustesco MA. alt werden PPB. Ők elueznek, te kedig meg maraz es mend auolnak mikent ruha (AporC. 51). Mint egy öltöző meg *avulnac*: sicut vestimentum veterescunt (Helt: UT. Gg4). *Meg avulnak* mint a ruha (KPap: Evang. 9).

el-avul: ∞. Ruháját, ki az időtől el is avult vala (RMK. II.47).

ki-avul: exolesco, obsolesco C. absoleo, inveterasco MA. obsolefio PPBl. [veralten]. Közönséges szokásból ki avulok: absoleo C. Ki-avult: exoletus C. obsoletus, inveteratus MA.

még-avul: vetero, vetustesco, evileseo, C. inveterasco, contabesco, obsolefio, obsoleseo PP. veterasco PPBl. [veralten]. Megavultal idegenec földében: inveterasti in terra aliena (BésciC. 103). Aggatóc alamisnat, alkossatc tñ magatoenac sikoccat, kie meg nem auolnac: non veterescunt (MünchC. 140b). Chak alek, hog valamikoron az ew ruhayat el változtatta, mygem mindenestevl fogva megavult zakadozot (MargL. 3). Mikor az wy bor, wy barát meg auólandic (Kár: Bibl. I.655). Mint egy öltöző ruha meg ouolnac (Born: Evang. I.126). Az te ruhazatod meg nem oult te raytad (Sib: VigK. Ax). Régiség miatt avultak meg (MA: SB. 117). Kóntóse meg nem avul, megzem kopic (MA: Scult. 13). Az földis meg auul es meg souanyodik természetiben (Frank: HasznK. 73). Aliglan bírunk valamivel, a mi után viszkettét kívánságunk, már avult kedvünkben (Fal: BE. 608).

mégavult: 1) obsoletus; veraltet PPB. Senky nem vety az kemeu pozto fotot az ooh avagy megawltth rvhaban: nemo nuittit commissuram panni rudis in vestimentum vetus (JordC. 379). Een adeek ő kezdőbbe kyraly vezzőth, ők nekőm adanak megv awlth nadzalat (WinkIC. 220). Megavult ruha (Szathm: Dom. 18). Megavult rongyos kóntős (Tof: Zsolt. 36). Régi megavult szuvas képek (Dial. 27). 2) obcaecatus [verstockt]. Vala ő zuóc megavult: erat cor illorum obcaecatum (MünchC. 83). Valóban az arianusok mőgyára bännak velünk is a megavult atyafiak (Pós: Igazs. I.69). Ebben az bűnben megavult embernek lelki nyavalyája gyakrabban orvosolhatatlan (Szezezi: RészPoh. A3).

Avulás: [putrefactio; oiterung]. Oth az seb avolással meghrotthadoth (FestC. 396).

Avult, ovult: inveteratus MA. vetustus PP. veraltet, alt PPB. Senki pedig nem bozzattia az avult ruhanak föltiat az ő ruhában: commissuram panni rudis (Fél: Bibl. 13). Avult, rongyos gatyá (Ben: Rithm. 123). A napot néző sas sem jár magosabban, mint szép hired reptilt viselt dolgáidban, ha nehezen jársz is avult tagjaidban (PhilFl. 51).

Avultság, ovultság: vetustas MA. altertum PPB.

Ocska: vetulus MA. ziemlich alt, ältlich PPB. Egy ócska váll. bársonyprémes (Radv: Csal. II.385). Régenm írták, el-kopott: ócska, háji-háji írás (SzD: MVir. 352).

Óság (*óvság* vagy régiség Pósi: Igazs. 361): caries C. vetustus Ver. antiquitas PP. altertum PPB. [alter]. A föld elűész mint a ruha az óságnac miatta (Helt: Bibl. IV.85). Vy es ő dolog, vysag es osag (Mel: SzJán. 9). Az óság és régiség, csak magán, nem elégséges jele az igaz ecclésiának (Pázm: Kal. 580). Minden újság kedves, óság pedig reves (Kisv: Adag. 147). Ninesen semmi újság, hanem minden óság (344). A meg avott óságot újsággal íftjítod (Fal: UE. 371). Mindnyájoknak tetszik a módí, és újság, a tegnapi ruha már óság (Gvad: FNóf. 98).

ÖBÉGAT (*öbégatás* Bethl: Élet. 270): plango, gemo, ejulo, lamentor SL [jammeru, weklagen].

Öbégatás: [planetus, ejulatus; das weklagen, jammergeschreij]. Gyermeki boldonsággal monék egy házba be, de onék a szászné nagy öbégatással kiugazita (Bethl: Élet. 260).

ÖBÉSTÉR: [oberst] oberster; colonel KirBesz. 146. Azonnal magyarok egyik obesterit ott commendérozza, parancsolja létit (Thaly: Adal. II.25). Az obester ujra ezt bépótsóttette, kapitánynak adván, főhajtását tette (Gvad: RP. 127). Szólt obester, hogy ők köteleességeket megtették; utjokra locsátá ezeket (131).

Öböstérmé: [gemahlin des obersten]. Az ítéletet öbostérmén kezdem el (Mik: TLev. 46).

OBSIT: [entlassung, abschied, lauffpass].

[Szólások]. A négy sorú vers írás is obsitot kapott (Gvad: FNót. XV).

ÓCÉÁN: [oceanus; ocean]. Lovait elhajtá Oceanum tengerben mert be usztata (Zrínyi I.61). Indúl az Oceanum tengerre (DEmb: GE. 169. Com: Jan. 12).

ÓCSÁL (*ótsálya* Megy: Dial. 47. *ótsállom* PP.): vilito, vilipendo, derogo, contemno, vitupero PP. geringschätzig machen, schänden PPB. [tadeln]. Engem azért óchász, hogy... (Zrínyi: ASyr. Ipl. Land: UjSegits. II.789). A tisztességes dolgokat véteknek színe alatt ótsálya minékünk (Komár: Imáds. 288). Ócsálta a traktért (Gvad: Orsz. 22). Sok ócsáló Zoolussai fognak támadni (Gvad: FNót. X). [Vö. **OLCSÓ**]

még-ócsál: exinauo, elevo MA. vilito; verkleinern, geringschätzig machen PPB.

Ócsálás: [vituperatio; tadel]. A jonak jóvallása és a gonosznak ócsálása fűdvösséges diadalmát szerzi a léleknek (Land: UjSegits. I. Előb. 1b).

Ócsálkod-ik: [vitupero; tadeln sprechen]. Nem találhatta kedvit: egyik igen nyujtott vala (paróka), a másik igen rövid, igen fűrtős, vagy igen lecsapott, így ócsálkodott (Fal: NU. 257).

Ócsáltat: [vilipendi facio; geringschätzen lassen]. Czeglédi az ő írásiban a romai doctorokat általlyában ócsáltattya velünk (Illyef: BCsTomp. 11).

Ócsárol (*ócsorlom* Bethl: Élet. 100. 126. *olcharl-* Pesti: Fab. 13b. 24. *ócsárol* Helt: Mes. 193. Hall: Prúzs. 212. Pázm: Kal. 356. *ótsárolom, ólsárolom, ótsárolom, ótsárolom* PPB.): vitupero, minuo pretium, derogo; tadeln, zu geringerem wert bringen PPB. Alasztassanak es meg fogatkozianak en lolkemnek olcharly (AporC. 23. ÉrsC. 168. 478). Sem olcharlom sem dióerem (VitkC. 32). Tenen magad se dycheryed, se olcharylady (DebrC. 536). Homlokot ranczba zedven olcharlyá wala a mezewt (Pesti: Fab. 13b). Ochyarolyak istennek aiandekit (Frank: HasznK. 6). Kiczinyític és ocsárlýac (MA: Tan. 1095). Noha ugyan ezeket a feleleteket én nem vetem meg, nem is ócsorlom (Bethl: Élet. 126).

még-ócsárol: [exinatio, elevo, vilito; verkleinern, geringschätzig machen PPB. Vala ég nemimő kazdag ember, kinec vala fölhága es ez megolcárlatot ő nala, monnal eltekozlotta volna ő iavit (MfinchC. 148).

Ócsárlás: [vituperatio; tadel]. Nem amera szorgalmatosok az írasra, menuere a mas ember írasuac olcharlasara (Helt: Bibl. IC4). A jó hírnév olcsárlása (Bethl: Élet. 39).

OCSMÁNY: deformis, spurens, sputus C. foedus, sordidus, obscenus, spureus MA. unfätig, garstig, unsauber PPB. Oczmányon. oczmanyul: foede, spuree, sordide, obscenus MA. Oczmány beszéd: fescenninus sermo (Deesi: Adag. 248). Oczmány, rusnya gorombaság (Com: Jan. 187). Oczmány s álhatatlan szájú (Matkó: BCsák. 18). Oczmány arczélatnya (Czegl: Japh. 16). Isteni bültességével azt rendelte, hogy a világ kintseit rút

ocsmány ellenségének osztogassa (Pázm: Préd. 328). Otsmány bordélyból költ pajkosok (GKat: Válts. II.1361). Otsmány szítok, átok, mellyel szájok sokaknak dohos (TKis: Pau. 2). Magam is bé mentem abba az otsmán sárba a többivel (Mik: TLév. 84).

Ocsmányít: conspurco, deformatio C. foedo, spurco MA. collutulo PPBl. befecken, verunreinigen PPE. Bő-sárazom, ocsmányítom: collutulo PPBl. Családrásggal, változással ocsmányétsa, rutétsa az hazudni nem tudó istent (Szólógerezd 82). Noha minden-féle véték útálatos az egy-házi emberekben: de fő-képen a bujasággal mind isten, mind világ-előtt, leg-inkáb' ocsmányítatnak (Pázm: Préd. 950).

még-ocsmányít: foedo, spurco, contaminatio, collutulo C. defoedo, conspurco MA. verunreinigen, besudeln PPB. (MA: Tan. 710).

mégocsmányítás: conspurcatio, defoedatio PP. besudelung, verunreinigung PPB.

Ocsmányító: spurcificans C. MA.

Ocsmányítás: maculatio C. conspurcatio, foedatio MA. besudelung, verunreinigung PPB. Megrútitás, ocsmányítás: deformatio MAL.

Ocsmánykod-ik: res obscenas loquor v. facio Kr. [unflätig reden oder handeln]. Az aszszony-embereket elhagyván, férfiak férfiakkal ocsmánykodtak (Pázm: Préd. 376. Kr.).

[Ocsmányod-ik]

még-ocsmányodik: [foedor, conspurcor; verunreinigt werden]. Istentelenséggel voltak megocsmányolva (Toln: Vig. 54).

Ocsmányol: [foedo; verunreinigen]. Vesztegette es ocsmanlotta az ördeg az istennek gyülekezését (Vallást. Fíjij).

Ocsmányság: foeditas, spurcitia, squalor, illuvies, colluvies, colluvio, proluvies C. foeditas, spurcitia, obscenitas MA. spurcities; wust, unflätigkeit, unreinigkeit PPB. Vallyon nem ocsmányságé az mi papistáinknak, hogy ezzel az pogány erősséggel gyamolýítsak magokat? (Toln: Vig. 24. Káldi: Bibl. 321. Gyöngy: Char. 16).

Ocsmányságos: [sordidus, obscenus; unflätig, garstig]. A tisztátalan ördögöt, és annak minden ocsmányságos rít szemefit ki-tisztíttya, ki süpi emberből (Pázm: Préd. 423. Pázm: Kal. 1766. 521. Kr.).

ÓCSÓ: [olcsó?] Ebekkel a bokorból kiverni az ócsó nyulakat, fity s fogoly után járni, úri szép mulatság (Fal: NE. 20). Az ócsó nyulakat bokorból kiverni, hátal madárkák fészéket felkeverni (Fal: Vers. 864).

OCSÚ (ótsú Szok: Bals. ótsu ErdTört. 120. ochó Ver. vto: acus, palea; vtsu, orcu: excrementum MA. utó, ótsó, ótsú PP.): acus, excrementum C. polyva töredék, acus, -eris Major: Szót. das unreine, so im sich bleibet PPB. Búza-utóly[a], ótsuja: excreta triticii PPBl. A gabona ótsúját pénzen adgyák el (Szok: Bals. 221). Buzának és ótsu gabonának bővsége nagy lón (ErdTört. 120).

Ocsús. Polyus, vtsus: aceratus C. vtsos: acerosus MA.

Ocsúsz. Acero: pollyvázom, vtsózom MAL.

OCSÚD-IK, OCSÓD-IK (wehodonanak ÉrdyC. 448. wehudeek 51): expergebo, expergecor, evigilo SI [erwachen, zu sich kommen]. Illy szók és jaj között ocsódiék végtére (Gyöngy: Char. 13).

föl-ocsódiék: ∞ Zent Joseph föl wehudeek [álmából] (ÉrdyC. 51). Mykoron föll wehwtam volna (565). Nehezen

nyerhetek meg, hol föl wehodonanak (448). Fel ocsudva s meg zabaduluan mongia uala giakorta (DebrC. 161). A ki szomjúhozik, álmában iszik, és fel-otsódván, lankadott a szomjúságban (Pázm: Préd. 36. 404). Fel-ocsódván bolondságából (Sádl: Vár. 60). Az alomból föl kelek, de a koporsóban be lépni, nem ocsodom föl (Lép: PTük. 167. Gyöngy: Char. 22. 30). Kegyetlenül fájnak lábaim és két karom, nem sírtam, de hógtem, valamint a barom. Végre felocsúdtam mégis nagy nebezen, ablakot nyitottam, hogy kimegyek ezen (Gvad: RP. 23).

még-ocsódiék: ∞ Micoron kevesse meg ocsódotolva, zagatni kezde rubaiat (Nádc. 595). Soha megl nem ocsodhatunk, soha szemünket föl nem nyithattuk (Lép: PTük. 1257).

OCSUL (ócsóltam Gyöngy: Char. 21).

föl-ocsul: [expergecor; erwachen, zu sich kommen]. Mély álomban voltam, környül vett volt immár, mikor fel ócsóltam (Gyöngy: Char. 21).

ODA (odá a hová MA: SB. 143. Ne bochas hoda bemennem PozsC. 18. odá GyöngyC. 51. Ompr: GonAssz. 14. ada LevTár. 147. amada Born: Préd. 252): 1) isto C. eo, isthuc MA. dahin, dorthin PPB. Oda felé: istorsum, dahin MA. dorthinwärts PPB. Ha valami egyebett lewhék en kebeleben, te tewted oda: illuc (EbrC. 47). Haluan, hog Archellaus orzaglana Iudeaban Herodesért ő atfaert, felemec oda menni (MünchC. 17b). Mykoron meg leelendyték, yzennyetek meg ennekem, hog en es oda menven, ymagam hwtet (JordC. 359). Menywnk oda az houa indultok (VirgC. 60). 2) [ibi; dort]. Hythwan nesthek wannak oda (LevT. 1.223). Az nap körül mikor hálo az az vdnara vagyon az mikor fel kél. az mely felé ki bomol, oda szél léssen (Cis. G). Az mely fele penig tart, oda lesznek mind ezek meg (Kal. 1620. E3). Irja kegyelmed, hogy hideg volna oda (MonOlm. XXIV. 8). Kérdette, ha volnaé affele pénzék, az melynek odá az hová ók mennek érteke, keleti volna (MA: SB. 143). 3) [absens; abwesend]. Yram Zyra mene, immar keit emberwnk vagion oda (LevT. 1.78). Hogy addég, mig ű oda badakozik az országra gondot viselne (Pethó: Krón. 47). Elküldi azt Pompéjus eszárst meszse, országoznak hódaltatására, úgy, hogy őt esztendeig oda vitézkednék (Hall: HHist. II.10). Egykor el-menvén az esztragnak a bakja a fészekből, mig oda mulatott, addig a nőstyényne mással felezett (II. 152).

[Szólások]. Oda hát mi fölünk a successio (Czegl: MM. 24). Oda hát jó eselekedeted (179). Oda minden reménység: lapsa est spes PBl. E b o d a f a n é l k ü l (Kisv: Adag. 4). En az tanác, hogy ne érgaly ló-hátan, ha akarod hogy ayakad o d a n e s z a k a d g y o n ielesen az kék szóró-fyle louakon (FortSzer. K2b). O d a v a g y o k l : o c c e i d i ! PPBl. Ez áltoiment szép had majd mind oda veszett: mert az német rejá úgy megfeleledett, még az föld népe is mind fölfegyverkezett (Tbaly: Adal II.360).

am-oda: illuc, illo C. illuc, eo: dahin, an den ort MA. Meny amoda az kw ziklahoz (VirgC. 46. WeszprC. 53). Innet amoda: hinc illic (Fél: Bibl. 29). Sokan a lopásra és ragado mányra szorultak; mert amoda költötték minden pénzeket (Fal: NU. 264).

imide-amoda: ultro citroque C. [hin und her]. Imide-amoda: futos, szorgalmatosan keresi el-veszett juhát (Pázm: Préd. 607). Imide amoda sikambo (Toln: Vigaszt. 218). Imide amoda föl hányák magokat [birkózza] (Zrinyi: ASyr. Z7). Sok imide amoda való esavargással felett (Matkó: BCsük. El3b. 1). Fejét: nyakút imide-amoda kezlvén ifjelen hajtogatni (Hall: HHist. II.23).

Oda-való: [dortig]. Váradon az odavaló piispök az egyház bit meg-égettette igen alá-való dologért (Bod: Pol. El3b. 4).

Odább, odébb: ultra, ulterius SI. Odébb (Gyöngy: Cap. 5)

Odabeli: [odaváló; dortig] (1591. Nyr. IV.70).

ODOR: pro udú antiq.; cavum; höhle, tiefes loch PPB. Udú, odor: cava PPB.

ODÚ (*advas, oduát* Frank: HasznK. 15. *adu* Adámi: Spr. *odú* MA. RMK. II: 185. *odu* Helt: Mes. 94. *rdúba* 216. *redú* JordC. 310. *oduban* 342. *odék* ÉrdyC. 236b. *odwayban* 379. *udu* C. Otr: OrigHung. II.241): *caverna* MA. *cavum* Major: Szót. *cavitas* Otr: OrigHung. II.241. *höhle*, *zahmbrand* Adámi: Spr. Udúja az fognak: *holmiscus*: *zalingriiblein* PPB. Forgassatok nagy kevekedi az wdwnak aytayara: *volvite saxa ingentia ad os speluncae* (JordC. 310). Az kewnok odwaban (in *foramine petrae*) rekezkék teghedet (72). Az pwzta erdőre fwta es ott az servényben es wdwkban kezdé lappangozni (ÉrdyC. 236b). Yew' el en galambom az kew zalnak odwayban (379). Az eröss kew zaal mondatyk az aldót wr Jesusnak embery termeszety; ew odway zent sebey (381). Foga fay, ha adnas, tizficha meg az oduát (Frank: HasznK. 15).

[Közmondások]. Ajándék marhának nincs odva fogának (Ben: Ritbm. 203).

kő-odú: [caverna; höhle]. Az kewoduba beemenek (TelC. 285).

Odós. Odos: *cavernosus* MA.

Odvas: *foraminosus, cavernosus, rimosus* MA. [hohl]. Udvas fog: *cava dentium; dentes cavi, concavi* PPB. Foga adnas (Frank: HasznK. 15). *Advas nyír-fa* (Szeg: Aqn. 66). *Udvas fog* (PP: PaxC. 82). Mind az ő odnas szaiabol cziborasztak ki (Zvon: PázmP. 104). *Udvasbéli fa* (Hall: Paizs. 58).

Odvaság: [hohlheit]. Fognak udvasága (PP: PaxC. 79).

Odvasit, még-odvasit: [cavo; aushöhlen]. Fogaid meg-odvasítatnak (Erasm: Erk. 16).

OFFÉRA: [donum; gabe]. Az mise mondó azért úzi ki az ebeket az templomból, mert ők offerat nem adnak, az melyből néki-is része lenne (Mes. 18).

Offérál: *dono, consecro, offero*; schenken, widmen, darbie-ten MA. Offeráltatott: *oblatu*; an oder vorgetragen MA.

Offérálás: *oblatio, exhibitio, donatio* MA. offer darbietung, geschenk PPB.

OFFICÉER: [officier]. Találunk-is jó officéereket, tsak akarjuk (Zrínyi II.196). A pápa offeceri [ig] a pápista papok (Matk: BCsák. 63). *Officerek, Hadnagyok* (Megy: 6Jaj. III.20. Gyöngy: KJ. 121. Thaly: Adal. 151).

OH: heu! o, eheu! MA. O, interject.: ah, o! MA. O bohó! o *lepidum caput* (ironice) PP. Oh azonom, oh en remensegem, mel kemei hirt mondoc teneked (VitkC. 75. 98). *Atbkozot dologh vagon the kezetted, oh Izrael* (JordC. 299). *O wram wed ezed-be een bezedymeth: verba mea auribus percipo domine* (KulcsC. 6). *O zerelmességős bölcseseg* (NagyszC. 1). *O Jesus, emlekezzel az keserwségre, kyt zenvedel* (PozsC. 7). *Oh istenek templony* (VirgC. 135). *O ky nag cuda ez, hog il nag felseges kyráli magzat ezen keppen geterye magát* (MargL. 2). *Monda: o mely hamar palotakat akartok raknotok* (DomC. 131). *O valyon menet munkalkodnal, hog temagadnak vezeert lelnel* (CornC. 198). *O csudálatos titok* (Zvon: Post. 13).

[Szólások]. *Utinam: vayha, o ha MA. Oh vajha ez arany betüket előttd tartaná* (Czegl: MM. 179). *Vae: iay, o iay MA. Oh a z o k n a k* (vae illis), *kyk czac remenseghen es nyas-sagnak yelenetjben zoztetest magoknac ewrewlnek* (EhrC. 110). *Oh ennekem* (heu mihi), *merth een lakasom meg bozyvdoth*

(KeszthC. 354). *O mi nekőnc inuafaloknac* (DebrC. 330). *Oh noctőc kyk ur istentől el tauoztatoc* (386. 379). *Ó h régi jó: *hen pietas* PPB.

Óha. Vah! aha! óha! védj úr isten! távól légyen! PPB.

Ohajt (*ohytvan* DomC. 69. *ohiczion* Erasm: Erk. 31. *ohytasok*-kal Bat: KTud. 81. *ohút*, *súr*, *kesereg* Tin. 14. [külömben mindig *ohlt* no.] *oyoytozas* ÉrdyC. 43): **1**) *suspiro* MA. seufzen, klagen PPB. Ó zelletenel obaituan monda (MünchC. 86). Ywtanak az archisynagogosnak hazahoz es lataak az sokassagot, yghen sywan es ohaythwan . . : *ejulantes* (JordC. 470). Yai tynektek, *kyk eth ewrwltők es vygattok, mert syrtok es ohaytotok: lugebitis et flebitis* (540. 684). *Reca esek holt elewenwl sywan es ohaythwan* (ÉrdyC. 411). *A nepek fele igen őril s fele igen ohait, ki igen őril, ki sir* (DebrC. 51). *Le terdepelven kezdé nagyon ohaytany, folazkodny es syria* (515). *Lőlkében ő es igen ohait es kesereg vala* (WeszprC. 24). *Halyak vala eotet ohaytany ur istenhez* (DomC. 119). *Mikoron zent Ferenczhez obaitana, legottan zent Ferencz ot lőn* (VirgC. 108). *Ez zent atya . . . nagí sirasal es iaygatatal ohaytia vala az mi nyanalassagynakat es bwneynket* (112). *De mindennek felőtte ezt banom es ezen ohaytok, hog semmi iot nem tettem* (BodC. 33). *Harom fő ember halalán ohaitnac* (Gosárv: MagyB. Bij). *Király halalán igen ohaitnac, bānkodódnac* (Valk: Gén. 17). *Az el veszett tekozlo finnac az atya eyiel nappal bankodot, ohaytot, fohazkodott* (Börn: Préd. 427). *Mikoron uralodik az gonosz, ohayt az nép: cum impii sumpserint principatum, gemet populus* (Kár: Bibl. 1.620). *Hozzád ohayt könyörgésében, uram* (MA: Bibl. V.6). *Szemeyit az eghre föl vétven, nagy suháytyan es oháytyan, imátkozok* (Lép: PTük. I.325). *Sebeseket biztattyák, kötőzik sebeit, szűnynyák, és ohájtyák* (Zrínyi I.65). **2**) *opto, appeto, desidero* SI. [verlangen, wünschen]. *Cristusnak zerelmeerth ohaych* (WinkC. 365). *Maskeppen ertetyk, mykoron vala ky lelek zerent az meenyey dychőseegre ohayt* (ÉrdyC. 619). *Távul vannak-é a jók, ohájtya azokat* (Com: Jan. 68). *Ohaytyá vala, hog akar Nero esászár fegyvere, akar mas eset ernőe veget eletének, vitétnék be menyben, az szept gyönyörűségben* (Lép: PTük. III.166). *Nagyon ohájtya a betsülletet: a betsülletnek kívánsága nagyon el-hatalmazott benne* (Noszkó: Virágszótár 37).

Ohajtás: **1**) *planctus* C. *suspiratio, suspirium, planctus, plangor* MA. *das seufzen, das klagen, leidgesebrei* PPB. *Aunp ő orciara esec vrat ymaduan es kőzönosság ohaitással* (*communilamentatione*) es siralmal egakarattal ő onzolaffokot öttec vrnac (BécsiC. 22). *Zegeneknek obaitasokert ug mond vr, immar feltámadok* (DobrC. 28. 90). *Meg eerdhed een ohaytasomath: intellige clamorem meum* (KulcsC. 6). *Mynemew nagy syalmas ohaytasth teznek vala, senky azt kywe nem yelemthety* (ÉrdyC. 378). *Lwn az napon nagy ohhaytas es siras* (VirgC. 71). *Keserű sirasth ohaytast es fohazkodasokat tezőcvala* (NagyszC. 152). *Az isten meg balla az ő ohaytasokat: ascendit clamor eorum ad deum* (Helt: Bibl. I. Ce3). *A nagy bánatban ohajtásokat és fohász-kodásokat műnelt* (Helt: Krón. 75). *Kiáltván sirással es ohajtással es nagy iaygatással* (Kár: Bibl. I.498). **2**) [*desiderium; sehnsucht, verlangen*]. *Áma meenyei barmaat, melyet a régi próféták amyi ohajtásokkal kívántak* (Pázm: Préd. 103). *Nagy ohajtással várík, hog összeadják őket* (Mik: MulN. 152).

Ohajtat: [*desiderare facio; einen wunsch erregen*]. Ilyen beszélgetései az atyámuak igen ohajtaták velem, hog megőserhessem azt a jó atyáfit (Mik: MulN. 310).

Ohajtoz-ik: **1**) *sohajtozik, suspiro* SI. [seufzen]. *Efelkoron ohaitozéc az embér: nocte media expavit homo* (BécsiC. 7). *Susanna ohaitozec* (ingemuit) es monda: *menden felől geterelem ennekem, mert ha ezt tendem, halal lezen ennekem, ha kedeg nem tendem nem tauoztatom el tū kezeketek* (BécsiC. 169). *Ohajtozott, suhajtozott* (Megy: 3Jaj. II.6). *Te hozzád ohajtozó*

híveidnek ohajtásokat hallgasd-meg (DKal: Ker. 46). Óhajtozik az istenhez (Allég: T'Oszt. I. 77). **2)** [desidero, opto; verlangen, sich sehnen]. Sok ezer forintra kezdett ohitozni, addig sírt, kesérgött, annak meg kellett lenni (Tin. 56). Óhajtozó kívánságimban meghalok (Bíró: Préd. 26).

Ohajtozás: [suspiria; wiederholtes seufzen]. Hallyok meg az ny zynknak leelkevknak kywanatus oyojtozasaat, zeremetes kewanatussagaat (ÉrdyC. 43).

OK (okosság? EhrC. 125. ook HorvC. 247. occosag GyöngyC. 45.) **1)** okosság, ratio MA. cautela EhrC. 4. vernunft, okosság Com: Vest. 143. Wr Bernald elette ylnemew ocual: hogy mycoron valamennyet ew agyaban nugomnak mutata magatt alomny... (EhrC. 4). Melatlan haragutam, kyt sem ok, sem igazsag, sem twrueny nem atta volna tennem (VirgC. 9). Nag okkal felellemmel keel otalmazny [a szüzességet] (ÉrdyC. 590. Pest: Feb. 22). Az jász víttelzel szűben én megvívok! Az Saul mondja: Nem vagy te elég ok [sok?], erősek az jászok (Tin. 232). Igen oekal mely akar mitis (Kal. 1582. Bv). **2)** causa C. MA. causa, ratio; ursach Ver. [grund]. **a)** My oka, hog my beytelwnk: quare nos jejnamus? (JordC. 379). My oka azért nyert yttetek (742). Ez az oka, miért engemet valazta ilien zeutsages dologra (80). Okokat keresnek az keuansagnak meg twkellesere (145). Semy mereg artalmash azzonyalatlaknh, mynth ferfyvhoz valo keuanatosság, akar my okbol tamagyon (VirgC. 137). Meg tudnia a bymnee okanac lemye (TelC. 70). Elsew oka (ÉrdyC. 516). Tolik vagyunk alázás okaival, humiliatio tua in medio tui (Pázm: Préd. 62). Jeremiás is okát azt adgya, miért nints sokszor foganattya könyörgésünknak (653). Mi-képen azért a vad-fától vagyon a gyümölsnek vadsága: úgy derék oka, miért az ifiak illy feslettek, a szülék feslettsége (Pázm: Préd. 200). Azon igaz okok, melyeken elszakadának eleink a római gyülekezettől (Pós: Igazs. 561). Okokkal erősen, valóban, fontosan világosíttya (Com: Jan. 162). Fogott ok: causa fictitia, praetextus (Tasi: Feult. 50. 52. Kr.). Azon vüak eránt tött sok akadalyoskodásod nem kevés haragjára valónak okok hatalmas eszszárunknak (Monlrók. VII. 73). Okok viselik őket erre a bátor szemtelenségre (Fal: NU. 287). **b)** My oka ne legywnk (RMNy. II. 147). Calvinus az istent nem teszi okának az bűnnek (Pázm: Kal. 375). Nem ewk oka az el vezesnek (Ver: Verb. 24). **3)** [argumentum; beweisgrund]. Igen syenge és helytelen erőség vagy ok: argumentum frigidum; nagy terhes ok: argumentum grave, firmum PPBl. Maga ád okot maga ellen: ex ipso bove lorum sumere (Decsi: Adag. 14). Az calvinista tudományból von okot az arianusság (Pázm: Kal. 105). **4)** [occasio, oportunitas, commodum; veranlassung, gelegenheit, vorteil]. Egebb okkal szabadoltatnac meg: per alium occasione liberabuntur (BécsiC. 58). Keresi vala az okot: querebat oportunitatem (MünchC. 63). Keresem az belokedw gimwleywt az thy okotokra, haznotokra: requiro fructum abundantem in rationem vestram (Konj: SzPál. 321). A kisderek jó neveléséül ffig a keresztyn népnak csak nem egész oka (ratio) és elömenetele (Illy: Préd. I. 140). **5)** [causa; angelegenheit; latinosan]. Ha oelnyen kezusködesnek oka vagyon embernek azzonyalatlal: si hoc est causa hominis cum uxore (JordC. 413). Semy okba magatokat ne egyelyezetek (ÉrsC. 225). **6)** conditio SI [bedingung]. Tiz extendég való friget kere a Laszlo kiraltol, kit a királ meg engede, de ill ok alát, hog... (Szék: Krón. 206). Oly ok-alat igirod bűnünk boesauattyát (Pázm: Imáds. 27). Ine az Jobot te kezedben boesatom, de ily ok alát, hogy az ő életet meg tartsad (Száz: Cat. D). Frigyet nyere az eszszártul, illyen okkal, hogy esztendónként háromezer aranyat, s nyolcz 50 lovat adna az eszszárnak (Pázm: Kal. 435). **7)** pactum; vertrag? Comperiatatott mind két fél okjában olyn articulus (Nyr. XII. 80).

[Szólások]. Avval kérkodik, mintha ő volna feje-oka, néked pedig semmi részed azokban (Fal: UE. 441). Nem volt se oka,

se foka kire függeszthették volna bizakodásokat (Fal: UE. 455). Azon az okon: ea re PPBl. Mi okon futottal el tölte? qua ex causa recessisti ab illis? (Kár: Bibl. I. 495). Istennek igeiének tartassék, nem egyéb okon, hanem hogy (T'oln: Vig. 90). Tehát ez okon olyannak kellet annak lenni, a ki... (P'Horv: Apol. 105). Árt ezen okon igen megről hirtelen hidegre menni (P'P: PaxC. 97). Sok-féle okon vagyunk az istennek szolgálói (Mad: Evang. 782). Tiszteleges okon botsáttatott el: *causarie missus est; nagyobb okon: causatus; nagy okon ellenzettem: non *imprudens adversabar PPBl. Ha valamely eluzend akarok ew erte tartoznom vnaac ocott adnya: rationem reddere (EhrC. 119). Oly mynt okoth adnank ty lelketkeerth: tanquam rationem redditori (JordC. 829). Azt wallyak hogh ezek garazdalkottanak es ewk attanak okoth az haborsagnak (RMNy. II. 193). Az németiség sola enyire alá nem jött volna, ha bátnuk megett valók közül okot arra nem adtak volna (Rák: Lev. 159). Okot két adnia ő rolla: reddent rationem de eo (MünchC. 36). A veet alamisnarol zűksok lezen okot adnod (VitkC. 45). Mynden hywolkodo igheről, kyt zolnak embörök, okot adnak itelet napian rola (WinklC. 125). Feltamadnak w testekbe ees okoth adandok lee[ne]k w tulaydon tetemenyekről (KulesC. 57). Eleget felels és okokat adtz, de aual nem töllie be a gyomrom (Helt: Mes. 377). Okát a dom: causificor, causam rationemque reddo; ursach angeboren PPBl. Okát az kárhozatnac istenne bérényiac (Zvon: Post. I. 908). Az bün által iötte a halat, mert az bűnre köll haréntani okat (Lép: P'Fük. 21). Ne vess okot abban, hogy dolgaidban ne iáry (Kár: Bibl. I. 656. TürtT. I. 190). Ebedre minden okvetetlen bemegyünk (Rák: Gy. Lev. 22). Ezt adják okul: obtendunt hanc rationem PPBl. Jó okkal: causarie PPBl. My okkal ky hozzattatek (ÉrdyC. 632). Ez okkal, mert mynket eew fewlsegehevz nem bochtatnak (RMNy. II. 99). Hamar semy okual az te zűeeteket el ne lytegeso (VirgC. 123). Miért (eur) töröltene el az mi attyánkunk neue az ő nemzetsége közzül? ez oekal hogy (quia) ninczen neki fia? (Kár: Bibl. I. 146). Ugy tetszik, nagy okkal ezent mondhatjuk keresztelő Jánosról (Pázm: Préd. 49). Észszel indnl, okkal jár (Fal: UE. 380). Egy általlyába nem mondhatyuk, hanem okkal és hával; okkal hával minden keresztyn igérheti magának az örök életet (Tel: Evang. II. 159b. 158). Okkal móddal: cum ratione, suo modo, moderate Kr. Nagy oekal és móddal szollyon az ember az bolondal (Kár: Bibl. I. 619. Illy: Préd. II. 339). Hogy ötlet megnyerhesse és véle okkal-móddal élhessen (Fal: UE. 390). Okkal s móddal eljárának (Moln: JÉp. 96). Ok nélkül ül: indelibe C. Ki elhügauga ő feleséget, paranzasagmac okanalkül, a paranzalkottatfa ötlet (MünchC. 22). Ok nekül ygzeytottam meg en zywemet (KulesC. 175). Nyneuen oka nekül (TelC. 21). Oknal kyl helyaba emeczöttem meg az en örössegzemet (ÉrdyC. 342). Nyneuen okanual kyl (549). Ezeket nem se [sic] nekül akarom meg ielenteni (KNagysz. 1579. D4). A haragos embert boszszús-zókkal ne ingereljed, a te nyelvednek fegyverével ne gerjeszsed: mert nem ok nekül mondgya Dávid a nyelvet éles fegyvernek Hall: III. list. II. 61).

indító-ok: motivum, momentum, causa movens SI [anlass, motiv]. (MA: Seult. 975). Igen hathatós indítóok (Illy: Préd. I. 19. II. 20). Elödle rakom, mire kötelezen bennünket a keresztyn hit, közelwén a beszédet néhány indító okokkal: v' addurró motív capaei di persundervi (Fal: NE. 35. Szl: MV. 11).

mégszörző-ok: [causa efficiens]. Meg szerző oka az időségné (Kár: Crelo. 31b).

mozdító-ok: [causa movens, motivum; motiv, anlass]. Maga az abbé volt ennek a vélekedésnek mozdító oka (Fal: TE. 760).

szörző-ok: causa efficiens MHég: T'Oszt. I. 166. Az lelek az akiratnak es indulatoknak szerző oka (Fél: Tan. 90. 243).

Ezeknek inditója, szerző oka én nagy boldogságon (MA: Bibl. V.19). Cselekedő, szerző ok, kitől valami lesz (CorpGramm. 702).

vég-ok: [caus finalis; endzweck]. Azis volt vég oka ennek az lakodalomnac, hogy ötet meg kaphatnúc (Zvon: Post. II 435. Pataki: Reg. 167).

Okért. Mőgharaguan, parancolta volna Irlitaknak ez okert (hac de causa) adattatni (BécsiC. 22. Káldi: Bibl. 255). Illic embernek ő feleséget elhadni valami okert: quacunque ex causa (MünchC. 48).

Okáért: **1**) [propter; wegen]. Nem teen ot sok yozagokat hvlyetlenségeknek okaert: propter incredulitatem illorum (JordC. 397). Az ew zepseeghenek okaert az zeep feenes aranihoz hasonlattatneek (ÉrdyC. 519). Nem hlyzöm, hogy ayoytatussagra ne yudwlyon, ymez hat yeles okaerth: elezer . . (ÉrdyC. 530). Öth okaert hasonlattatnak az Kristushoz aetozok az egerekhöz (SündC. 5). Mas okaert hasonlatos zent Ferencz angialokhoz (VirgC. 14). **2**) [gratia; halber, wegen; végett] Lelky epewletnek okaert ez isteny jelenetevt meg monda (MargL. 45). Vydeky bort kereskedesnek okaert tetoua hord (RMNY. II.2). Békéség okáért el türtem (Mel: Jób. 76). Tűzet gyutuán világosságnac okaert (Kár: Bibl. I.497). Fejétt gyalizatnac okáért haddozáic (MA: Bibl. I.276). Tiszteletnek okáért löttének (Mik: TLev. 72). Szándékomb is volt, hogy az collegiumba tanulásnak okáért visszamenjek (Flaz. I.142).

[Szólások]. Példá n a k o k á é r t : verbi causa, exempli gratia PPBl.

annak-okáért: propterea. ideo, igitur, ergo, quocirca C. [darum, deshalb]. Annak okaert hozattam jde testeet hog . . (DomC. 260). Teeneköd yob vagyon, annak okaerth haza kewankozol (ÉrdyC. 513). Annak okaert ees monda wr isten (342b. 522. PozsC. 30). Szóla annak okaert az poharnac mester: pincernarum magister itaque ait (MA: Bibl. L38).

az-okáért: ∞ Tebeusoknak newezetnek az okert, mert Tebea newő varasbol tanuadanac (ÉrdyC. 547). Nem hiszem, az okáért meg nem óltalmaztatíc (Kár: Bibl. 651. Born: Préd. 234. Pázm: Préd. 23. 259. Káldi: Bibl. 51).

ennek-okáért: ideo, propterea, hac de causa MA. [darum, aus diesem grunde]. Bachus istennek nenezéic ennek az okert hog az ő orszaganac a szóló hasznat meg mutatta volna (Szék: Krón. 9. KBécs. 1572. E4).

ez-okáért: hac de causa, ideo MA. propterea Káldi: Bibl. 237. Ez okert mivelhog az töröknek is fizetnek (LevT. II.58). Heiaba munkalkozsoknac ezokaert [telhát] (Helt: Bibl. I.62). Micor ezokaert felserkentec volna: evigilans (Helt: UT. R4). Az fractiorol valo tudománt az több specieseknek végében helyeszettfic ezokaert, hogy rendet szabynac az tanulóknac (Helt: Arithm. A1. Fél: Tan. 252).

minek-okáért: quapropter C. [weshalb. Vö. Minekokáért 822. I.]

Ok-ik. Belé okik: addisco, condisco, prudentiam consequor Kass. Minthogy az lövesbez nem okot, gyakorta tsak kárban és heiaiban lö (Lép: FTük. 32).

Oki: causalis MA. Fű oki képpen nem függ az eeclesiától (Apañ: Vend. 22).

Okocska: causula, ratiocula MA. eine geringe ursache PPB. Ha az ezeken az ő felül valo geze-nize okotskáiért érti, belyesen nevezi őket bazugságoknak (GKat: Titk. 341).

Okos: **1**) prudens Kass. rationalis, rationabilis, animatus callidus, vafer, catus C. argutus, astutus MA. [vernünftig, geschick, klug]. Okos gondolat: machina C. Eszes, okos, lelkős:

animatus MA. Okos mesterség: artificium *callidum PPl. Okus, liber villanus? 1138 (Knauz). Menden bölcseségen okosak: docti (BécsiC. 117). Iesus Kristus istennek fia, okos lélekből es emberi testből állapot, istensegint atfahoz egeñlő (DöbrC. 58). Okos vala a tanaes adasban (DebrC. 202). Mind okos alat, minth ember, mind okalan alat . . engetek neki (VirgC. 46). Az ember isten kepre teremtetet allat, ki testből es okos lelekből oppitetet (Fél: Tan. 85). A tsászár olyankor tetto vezérnek, a midőn okossabba kelletett volna bizni a muszka tsárral való hadakozást (Mik: TLev. 11). **2**) cautus C. cautionalis MA. fürsichtig Ver. behutsam PPB. Igen okos: precautus C. Ew őwuett meg oda [oldái] a gyermekeknek ewuettewi oly okosan (caute) hogy a gyermek nem erze (EhrC. 144). Valakit megapolandoc, ő az, fogiatoc es vígetec okoson: caute (MünchC. 102). Forgasd okossan, sikos, és veszedelmes falat a nyolv (Fál: BE. 572). **3**) [opportunus; gelegen]. Keresi vala mikeppen ötet okoson kezbe adhatna: oportune (MünchC. 100). Keres vala okos ötet (opportunitatem), hog ötet be adhatna (DöbrC. 432).

{Okosít}

mög-okosít: [concellere facio; klug machen]. Meg akar okosítani (MA: Tan. 80).

Okoska: [ein wenig klug]. Magoknak okoskának és tudákoskának tetzvéñ (GKat: Válys. L81).

Okoskod-ik: **1**) ratiocinor, argumentor C. argutor Kass. [klügeln, vernünfteln]. Hogy gonozul ne iaryl, azon [kell] okoskodny (Pesti: Fab. 56b). Okoskodnak vala: cogitabant (Fél: Bibl. 73. Zrinyi I.143) Magával okoskodván (Ily: Préd. I.4). Okoskodjál, mennél fegyveresebben jó szerrel hozhasd ki az hadakat (RákGy: Lev. 252). **2**) [concalleo; vernünftig werden]. Az több gyermekek módgyára okoskodott őis üdőjártában (Pázm: Kál. 396).

Okoskodás: ratiocinatio, argumentatio C. versutia PP. ratiocinatio; erwägung Ver. vernünftiges nachsinnen, listigkeit PPB. Fel-fordult okoskodások: rationes interserae PPBl. Szarvas okoskodás, dilemma ACsere: Enc. 22. Magazinént valo okoskodás: syllogismus simplex 23. Rakasos okoskodás: sorites ACsere: Bölcs. 22. Foglalós okoskodás: syllogismus compositus 49. Elegyes okoskodás: compositus syllogismus 94. Ki meg ragad ezeseket vñon okoskodásokban: qui apprehendit sapienties in astutia eorum (DöbrC. 519). Ady neköm yöwendőkről okoskodaasth (Bor: KTud. 47). Mostan ez értelmeskedőket szöllitot meg, az kie az ravasz okoskodásra adgyác magokat, és az Aristotelesnac mondásit horgas tekeréssel oda akarnác feszteni, hogy az lelkec hallhatatlanságát tagadgyác (MA: Tan. 22). Kiket szemlélvén, okoskodása-szerént itéletet tehet felölle (KNagysz. 1613. D3). Csudálva hallgatám nyelve szép folyását, az mondott dolgokon nagy okoskodását (Thaly: Adal. I.146).

Okoskodási: ratiocinativus MA. vernunftmässig, zum schliesen dienlich PPB.

Okoskodó: ratiocinans, arguator; der vernünftig schliesset, ein klügling PPB. A mesterséggel vetélkedő avagy okoskodó okoskodván: dialecticus seu logicus ratiocinans (Com: Jan. 160). Az istennek képe benne völt Ádám okoskodó elméjében (Czepl: MM. 278). Okoskodó teremtett állat: rationalis creatura (Ily: Préd. I.241). A bölcseség a léleknek okoskodó itélet ad (136).

Okosocska: subargutus C. MA. argutulus CorpGramm. 129.

Okosod-ik: [concalleo; zur vernunft kommen]. Orrom alja épen akkor mőbosodott, a pihét pődröttem, mint egy okosodott (Gvad: RP. 86).

mög-okosodik: concalleo MA. [klug werden, zu vernunft kommen].

Okosság: **1)** ratio, intellectus, intelligentia, animus C. calliditas, gnaritas, perspicacitas C. solertia, vafrities MA. vernunft Ver. PPB. scharfsinnigkeit, arglistigkeit PPB. [klugheit]. Az értelem ért, az okosság okoskodik: intellectus intelligit, ratio ratiocinatur Com: Vest. 40. Ez bewlczee vkosságbal byznak: in prudentia confidunt (EhrC. 125). Mindõn ocoosság azt ágga, hog az bint nem kel embõrnee elõtte zegõnleui meg mondanua (GuaryC. 46). Az okosságnak byrossaga alaa haythwan yndwlatyt (ÉrdyC. 589). Ezt okosság es byzonitya (VirgC. 29). Mely igen nem erti az emberi okosság az isteuec itiletit (Helt: Bibl. I.4). A sz. lelek vyonna valõ szüléset okosságunka meg nem foghattiuk (Fél: Tan. 317). Politiai okosság (Toln: Vig. 28). Semmi emberi okosság, elme azt meg nem foghattya (MA: Seult. 19). Sok munka, nagy okosság kívántatik a prédikáláshoz (Pázm: Préd. b3). Nem okosság az igaz tanítást kedveleni venni (c). Zabelán nem hordozta, okossággal nem vezette (20). Nem lehet egész okossága, a ki azon nem tsudálkozik, hogy jászolba tétett (107). Az kinek okossága vagyon, sommi kételkedésre való okot nem találhat ebben (Pázm: Kal. 42). A kit isten okossággal szeretett, tanulhat ezekbõl (438). Az éretlen okosságú gyermekek (335). Az pogátság imádgya az napot és így az érzékenség és okosság nélkül való állapotokatis (Zvon: Post. I.808). Harangokat és más okosság nélkül való dolgokat keresztelnek (Pós: Igazs. 426). Fele sem okosság lógón böcsütani a kantárszirt (Fal: NA. 174). Egy lat-okosság többet ér, hogy sem a fáradozó eszeskedés, bátor másával légyen (Fal: UE. 413). **2)** cautela C. [vorsicht]. Valakit meg ezokolandok, az a kit meg akartok fognotok sokossággal vigietök: caute (WeszprC. 63). **3)** [causa, motiuvn, argumentum; grund, beweggrund, beweisgrund]. Ahokol megnyomorehtatnak minden okosság nekevl (MargL. 82). Ilyen okossággal kezdte zent Ferenczet keserteni (VirgC. 82). Megh bizonyttatik okosságokal, es elõzõr ratiõne finalitatis, az uegnek okossággal (TihC. 4). Megh byzonitytyak larom okossággal: elõzõr kyzzenuedesnek okossággal (Apost. 20). Sok kérdésel, okosságok es feleletõk leeznek (ÉrdyC. 11. 657). Ezt erõssiti a filosofiai okosságis (Ily: Préd. II.247).

hadi-okosság: stratagemata C. [kriegslist]. Hadi okosság, fortely, hadi tisztességos alnokság: stratagema (Ver: Verb. Szót. 29).

Okosságoska: ratiocula C.

Okosságos: [rationabilis; vernünftigt]. Beytelny minden ember tartozyk, csak veossegh avagy eegyeb okosságos ok meg ne tylicza (ÉrdyC. 137). Keryuk ez zenthi aldazatoth aldõthnak lennie es okosságosth, ky myath my mynd oktalansaagosth eerzeekensghõ[n]kbl ky vethközünk (ÉrsC. 180). Ezeknekis okosságos bizonytsága vagyon nállunk (Pázm: Kal. 43). A barmoknál alábvalõ az okosságos emher nem elég tudos: jumentis est minus rationabilis homo non satis sciens (Ily: Préd. I.135).

Okosságtalan: [irrationalis, insipiens; unvernünftig]. Magokra-valõ gond-viseléssel-is meg-elõznek minket az okosságtalan barmok (Pázm: Préd. 66).

Okosságtalanság: [insipientia; unvernunft]. Azt tudgyák a mi szomszédink, hogy néma barmokra találak, kik okosságtalanságokból ezekben ne bevessék . . (Pázm: Kal. 658).

Okoz: **1)** causor, culpam conjicio in aliquem PPB. [beschuldigen, die schuld geben]. Okát adom, okozom: causor; az idõnek alkalmatlan véltit okozni: *causari tempestatem; õregségét okozza: aetatem *causatur PPB. Valamivel okoztatott, vadoltatott: culpatus PPB. Mind ezek után isten s az keresztényen világ elõtt is ne okoztathassunk, magunkat is megmentessük (Okm: XIV. 120). Szerelmemet csak okozom, hogy így szegény csak habozom (Amade: Vers. 233). **2)** facio, efficio SI. [verursachen]. A gyümölcs követi az okozót: effectus sequitur causam (Ily: Préd. II.84). A jó falat jó-ízű szíjt okoz (Fal: UE. 496).

Haja veres, kótzas, és olly tisztátalan vala, hogy az embernek kész émyelgést okozott (Könyi: VM. 5). Búneimtül engem mihent feloldozott. egy valami oly nagy örömöt okozott bennem: hogy szívemrül minden szomorúság tágult (Gvad: RP. 136).

Oktalan: **1)** irrationabilis, inanimalis, brutus, absurdus C. brutus; unvernünftig Ver. Oktalanmá leszek: obruteo C. Oktalanul: absurde; törícht, ungerneit PPB. Nem czac oktalan (irrationabilis) természeteket el ueztettel, es meg ewlel, de es embereket (EhrC. 148). Nem terentet oktalan allatta (VitkC. 30). Hasonlatnak oktalan alakokhoz: comparatus est jumentis insipientibus (KulesC. 118). Meg evleteek mykeppen oktalan allat (MargL. 187). Oktalan teremõt allat [a keresztl] (ÉrdyC. 538). Az oktalan balwan keep (599). Pethõr oktalan fogada balalara, hogh nem tagaggya megh (WinklC. 170). Ne visellyük oktalanul magunkat mint az okosság nélkül való állatok (Tel: Préd. II.319). Oktalanul való pazarlója a szent írásnak (Matkó: BCsák. 422). Oktalan ember (427). Oktalan vétek az akaratos és tsak maga eszén járó fejesség (Fal: UE. 451). **2)** incautus MA. unfürsichtig PPB. **3)** [sine causa; unbegründet, grundlos]. Oktalan böcõlnece engemet: sine causa colunt me (MünchC. 42b). The mynden oktalan een velem yengerkedeketh meg werel: tu percussisti omnes adversantes mihi sine causa (KeszthC. 4. KulesC. 4). **4)** [immanis, deformis; ungeschlacht, ungestaltet]. Oktalan õ néki nagy õklelõ fája (RMK. IV.251). A tengerben sok veszedelmek és különbözõ monstrumok, oktalan-formájú állatok vannak (Pázm: Préd. 281). Holot az poganok ollyan nagy oktalan köveket haytanának ala reajok: quum tantae molis onera propellere barbari (Ferró: Curt. 232).

[Oktalanb]

Oktalanbság: [major stultitia; grössere dumtheit]. Arányozhattyc Heredest oktalamságra valtoztattatnac lenni az vadaknalis (Born: Evang. I.448).

Oktalanít: [stultum facio; betõren]. Kõszõnyitk annak a szédülésnek, mellyel a világ oktalanította kerengõ útyán azokat, kik szemmel látott gazdagságok keresésébe merültek (Pázm: Préd. 89). Érte ne heveskedgyél: akármely szemfényvesztõ tündérséggel forgassa magát elõtted a böcsület: vajki hasznos leszke ez a mostani világ oktalanította erkõlcse (Fal: NE. 31).

Oktalanság: alogia C. MA. dumtheit PPB. Nagy oktalanság gondolnia ezõket (DobrC. 129). Ókõri oktalanság (Matkó: BCsák. 101).

Oktalanságos: [irrationalis; unvernünftig]. Okosságos [áldozat], ky myath my mynd oktalansaagosth eerzeekensghõ[n]kbl ky vethközünk (ÉrsC. 180).

[Oktalanul]

el-oktalanul: brutesco Kr. (Pázm: Kal. 1766. 246. Kr.)

mög-oktalanul: obruteo MA.

Oktondi (oktondiság Matkó: BCsák. 157): hebes, stupidus Kr. [einfältigt, dumm]. Másnak akarsz tanítást adni 's magad oktondi vagy (Kisv: Adag. 68. 514).

Oktondiság: [stupiditas; dumtheit]. Te nagy oktondiságod szerént egy szílat sem felelél (Pós: Vetélk. 63. Matkó: BCsák. 157).

Oktat: doceo Helt: Bibl. I. Mmm3. erudio C. Ver. insituo, instruo, informo MA. unterweiseu, unterrichten PPB. [lehren, belehren]. Epyti azaz octotyta: aedificat NémGl. 188. Gerneket oktattakat minden böléséghen: eruditus omni sapientia (JésiC. 117). En oktattam õket (ego erndivi eos) es megerõsítetteti õ kariokat es en bennem gondolnac való gonosságot (191). Bodog ember, kyth the tanyetaz vran, es the terwenyõd-

bewl oktandatod [így] wteth: docueris eum (KulcsC. 231). Seregeket szerze, népét bátorítá, viadalhoz oktátá (RMK. IV.28). Oktassac maguce ezekben (Börn: Préd. 284). Oktassatoc az olyan embert szeledseguce lelkéuel (Tel: Fel. 7b). Megváltónk oktátni akarván tudatlanságunkat, amaz imádságra tanítá (Pázm: Imáds. A1). Az mi leveleink páriái szerént oktassa hozzá, mint forgassa az dolgot (TörtT. I.82) Bosnyák uram kezében adám az várnak minden külesait, hozzá oktátván a jó vigyázásra és szép rendtartásra (TudTár. 1839. 363). A józnan filosofia is oktat beünket, próbávil is tudjuk (Fal: NE. 49). Oktassatok róla, mint fér az a két dolog ösze? így a mint éltek, azzal a mit lúsztek (Fal: NU. 148). Ijantán reá kell oktatni: ki terent-ménye legyen, és mi végre éli a világot (Fal: NU. 197).

még-oktat: ∞ Bynetekról meg oktatoznak bozzw bezedeket ne felelyetek (ÉrsC. 229). Zepen meg oktátá es az lytben meegh thanyta (469).

Oktatás: institutio C. instructio MA. [unterweisung, unterricht]. Szent János nem maga tanulásiért, hanem tanítványi oktatásáért terjesztette Krisztus elcibe ezt a kérdést (Pázm: Préd. 38). Ha igazat tart oktatásod: se la vostra dotrina è ortodossa (Fal: NE. 94).

Oktató: 1) [belehrend]. Oktató intés: paraenesis didactica (Káldi: Bibl. Füg. Kr. Megy: 6Jaj. II.20). 2) institutor C. informator; lehrer, unterrichter PPB. Gyernek mellé oktatóc vannac hagyua (Göres: Máty. 78. Pázm: KT. 173).

gyermék-oktató: [praeceptor, ludimagister; lehrer]. Nints lelki-tanító, nints gyermek-oktató közöttök (Pázm: Préd. 195).

Okul: sapio; klug werden PPB. prudens fio Kr. Bár szállánának szivekbe a mi fondorló urfiaink, s okólnának idvességés félelemre (Fal: NE. 54). Légyen része sok szép tudományokban, tanuljon, okúljon ideje s hivatalára képest (114). Okul, tanul a leányzó a világ dolgában (Fal: NA. 157).

el-okul: ∞ A midőn így a vitézi dolgokban annyira el-okult volna, hogy akármedly hadi-tisztet-is el-viselhetne (Gyöngy: Char. Előb. 16).

Okult: [peritus, doctus; gelehrt, erfahren]. Sok szép eszű, látott, hallott, okult emberek szörnyen botlanak (Fal: UE. 393).

OKA: mérték neme; statera; ein oka im gewicht PPB. Oka-mérték: libra uncinata PPB. Egy oka fejár fonal (Vect-Trans. 11). Egy oka káposzta (LevT. II.238). Fertály oka, tizenhat itzés mértéc (Com: Jan. 166). Vöttünk két oka vaját (Monte. 1.37). Bíró uram vitt fel 340 okát (salétromot, 45). 116 oka seretrom (183). Malosa szőlő egy oka (Monlrok. VIII.223). Adtak drága hal fogat ötven okát (224). Az kuruczoknak ma adtam száz oka tőröt (XXIII.700). Szerecsen diónak okája oszpora 120 (TörtT^o. 176).

OKÁD, OKÁD-IK. Okádóm: vomo C. MA. speien, sich brechen PPB. a) Gomrat meg nyodtá, wgy hogy zent Kateyna azzomak okadny kel uala (ÉrsC. 422). Ha kyeck tewrenendyk okadny, meg kel latny, ha ky wetette awagy nem a magához vett szentséget] (561). Tántorog, mint a részec, midőn okád (Helt: Bibl. IV.36). Ő borral elegyve okádgya sok vérét (Zrinyi: ASyr. 168). Okádván vigan lakásában (Gyöngy: Char. 4). b) Eretnekséget okádik es tamazt (Mel: SzJán. 317). Sok káromkodásokat okádik (Sall: Vár. 65). Őrdőgi káromkolásokkal csikorgattya fogait, és nygan okádgya a szitkot (Pázm: Luth V. 5). Magagondolatlanul gyilkos akarattját világ eleiben okádná (Ker: FelsK. Előb. 5). Átkokat okádott, a gyermeket a engerbe vetette (Fal: TÉ. 654).

el-okád

[Szólások]. El o k á d g y a m a g a t, valaki téged lát (Decsi: Adag. 275. Thaly: VÉ. I.150).

ki-okád: evomo C. provomo PPB. ausspeien PPB. [herausbrechen, von sich geben]. a) A ceth [Jónást] az eluetettet beüeli es imatkozot ki okágyá (BécsiC. 239). Holt zennek nagy rakasat ky okada (DomC. 108). Tévrteneik, hogi nemeli sarkan az feyer galambot be nyelhnye, melyet harmad napon ki okgat [sic] (PéldK. 80). Az eb ky δ vndoesagat ky okágyá (DebrC. 382). Az nagy halnak isten parancsola, és kiokádá Jónást az szárazra (RMK. VI.100). A föld ki okadgya az ő likoit: evomat habitatores suos (Helt: Bibl. I: GGg3). Az te falatodatis ki okádod (Kár: Bibl. 1.616). b) Elég italt ada vissza terheld gyomrok; de több átkot okáda ki büdös szájak (Fal: NA. 122).

még-okád

[Szólások]. Maid me g o k á d o m m a g a m : date mihi pelvim (Decsi: Adag. 183).

Okádás: vomitio C. vomitus MA. das speien, brechen PPB. Ez rezőgseg ocadasnac anña (GuaryC. 5). Czoklást, okadast gyogyit (Mel: Herb. 5). Okádást indító orvosságoc (Com: Jan. 174). Magoknak hízelkedő és szent irásoknak ellenemondó kép-mutatóknak bőfőgési és okádási (Mad: Evang. 790).

[Szólások]. Az előbbi okadásra megtérni: iterum eundem ad lapidem offēdere (Decsi: Adag. 30). Ez az eszeskedés olyigen meg csábita egy szegény barátot sz. Agoston idét, hogy a szerzetbőlis régi okádására térne (Pázm: Kal. 381).

Okádó: vomitor C. MA. der leicht speiet und sich erbricht PPB.

hab-okádó: undivomus; vízöntő PPB.

láng-okádó: flammivomus C. [flammenspeieud].

tűz-okádó: ignivomus C. [feuerspeieud].

víz-okádó: undivomus MA. wasserspeieud PPB.

Okádoz-ik: vomito C. oft speien und sich erbrechen PPB. Moslékot okádozik (Matkó: BCsák. 251. Előb. 4). Ina tántorog, gymra kérodik, torka okádozik, nyelve akadoz (Pázm: Préd. 235).

Okádozás: [vomitatio; wiederholtes erbrechen] (Matkó: BCsák. 188. Bal: CsIsk. 224).

Okádozód-ik: [vomito; wiederholt erbrechen]. Mérges molskos szokot moslékos szájából okádozodik (Pós: Válasz. 20). Ezzel a moslékkel ne okádozódgyál (Pós: GBot. 21).

Okádtat: vomitum procuro Kr. [erbrechen lassen].

ki-okádtat. Ki-okádtatni fellyül hánytató orvossággal (PP: PaxC. 1774. 385).

Okádtató: vomitorius C. MA. speien oder erbrechen machend PPB. Okádtató orvossággal ki-kell hánytatni (PP: PaxC. 1774. 137).

OKTÁVA. 1) Octava: innep nyóltzad napja PPB. 608. Az wasarnap, ky esyk az wr istennek mennybee menethyneik othawayaban (ÉrsC. 156b). Bwlchwt enghettek ez may zent ymnepe mynd octawayg (ÉrdyC. 383). 2) Octava: est conventus juris dicundi, 40 diernum extra ferias ante Georgii et Michaelis festum 8 diebus MA. q5: b. Törvény szolgáltatásra való idő PPB. 608. Rövid octava: est terminus judiciorum triginta diebus durantium Ver: Verb. Szót. 3. Oktavara törvenközni: litigare seu causare ad octavas (Ver: Verb. 28). Ha valanely ur akar octavan, akar rövid törvényen (octavis ant aliis brevibus judicis) mas embert meg ölne (282).

OKTÓBÉR: october MünchC. 10. CornC. 353.

OKULÁR (okuláré Nád: Lev. 145. oculáré Mik: TLev. 373. 418): conspiciillum, conspiciillum, specillum MA. [brille]. Pápaszem, okulár: conspiciillum PPB. Okulár, pápa szem, vendeg

szem: conspiciulum Major: Szót. Okulárokat küldtem volt az szemednek (Nád: Lev. 43).

[Szólások]. Okulárt tenni: perspicillo, vitro armare oculos; die brille aufsetzen PPB. Oculart akar tenni szememben (Zvon: PázmP. 123). Tedd fel peczkes orrodra az okulárt (Matkó: BCsák. 157). Tedd fel az oculart (Czegl: MM. 134). A ki fel akarja ezeket az bibliában találni, bár jó, kétszeres oculárt v o n n y o n orrára (Pázm: Kal. 469). Okulár nélkül is lát (Kisv: Adag. 352).

ÓL: mandra; vielstelle Ver. mandra, suile, septum MA. caula, pajta Major: Szót. vieh oder schweinestall im weiteo feld PPB. Be kőte ű neky sebit, bele ötven olajt es bort es fel teven űtet ű barnara, bevive olba: in stabulum (DöbrC. 369). Az olisznok olában (Szentm: TFü. 12). A kakas az ő büdös olában társot nem szenved (Misk: VKert. 354). Az nagy pajta, ha üres és pusztá, ólulál mivel becsebb? (Kisv: Adag. 189).

barom-ól: ∞ (Zrínyi II.72).

disznó-ól: hara, suile C. MA. hara; schweinestall Ver. porcile; schweinestall, sau- oder schweinkobe PPB. (Helt: Bibl. I.99. Szeg: Theoph. 40. MA: Tan. 22).

juh-ól: hara PPI. [schafstall].

lábás-ól: hara suspensa; hochgestellter schweinestall PPB. Addenda.

lúd-ól: cheutrophium Nom.² 417. PPBI. gänsestall Nom. 46.

réce-ól: nessotrophium Nom.² 151.

tyúk-ól: gallinarium C. ornithoboscium; hühnerstall, hühnerweid PPB. Tik-ól: gallinarium Nom.² 419. (Helt: Bibl. I.101). Tiktartóhely, katrocz, tik-ól (Com: Orb. 41).

Ólas. Ólas ember: stabularius DöbrC. 369. Másnapon vñ ket pentz es azokat ada az olas embernek (DöbrC. 369).

OLAJ: oleum C. Ver. öl PPB. Terra Oleykutha? 1309. (Knuuz). Vete ő abraira bornae tömlőiet es olinae edenét: vas olei (BécsiC. 32). Nemberiec fluec kőteleckel megkőrnekeztetuen igen meg gerietuen olajoknac fait ossa olivarum (113). Az őt bulgatagoc véven ő lampasocat, nem vőnece olait ő velec, de az ildomosoc vőnece olait ő edenece (MünchC. 60b). Az on zent olaiomal kenthem megl őtet (TihC. 239). Egi űst olait meg foraztatuan (DebrC. 185). Kőniörge, hogi adna az ergalmasagunak olaiaba (149). Vygassagunak olayya (JordC. 799). Gyorsan olajt lele sebűnknee gyógyitasara (Born: Ének. 160). Olajat vűttünk (SzékÖkl. I.140).

[Szólások]. Olaj nélkül v a g y t e j á m b o r (Czegl: MM. 222). H a z u g o l a j a z - i s , h o g y a p á p a d i p l o m á j á t n e m m e m é m s z e n t í r á s n a k m o n d a n i (Matkó: BCsák. 214).

ánizsmag-olaj: [anisöl] (PP: PaxC. 1774. 26).

balsamom-olaj (PP: PaxC. 1774. 144).

babér-olaj: [oleum laurinum; lorberöl]. (Cseh: OrvK. 53).

barackmag-olaj (PP: PaxC. 1774. 197).

beléndmag-olaj (Frank: HasznK. 22. PP: PaxC. 1774. 202).

birsalma-olaj: [quittenöl]. (PP: PaxC. 1774. 137).

borkő-olaj: oleum tartari PP: PaxC. 1774. 373.

borostyán-olaj: laurinum MA.

bükkmakk-olaj: [bucheckörnöl] (Nád: Lev. 137).

citrom-olaj: citrium MA. citronenöl PPB.

citromhaj-olaj (PP: PaxC. 1774. 138).

dió-olaj: [nussöl]. (PP: PaxC. 1774. 168).

fa-olaj: oleum PPBI. Com: Jan. 87. oleum olivae MA. oleum de olivis Kár: Bibl. L111. baumöl PPB. (LevT. II.12). Az dió hamu fa olayban habarún, huit neuel (Mel: Herb. 14). Fa olaj mag, vagy maszina (VectTrans. 26). Fa-olajjal kell megszósítani (Szakácsmest. 46).

fahéj-olaj (PP: PaxC. 1774. 95).

fenyőmag-olaj (PP: PaxC. 1774. 251).

fodorménta-olaj (PP: PaxC. 1774. 198).

gélészta-olaj (PP: PaxC. 1774. 35).

gyanta-olaj (PP: PaxC. 5. 21).

gyék-olaj (PP: PaxC. 1774. 98).

gyöngyvirág-olaj (PP: PaxC. 1774. 31).

kámfor-olaj (PP: PaxC. 1774. 90).

kapor-olaj (PP: PaxC. 1774. 138).

kaporna-olaj (PP: PaxC. 1774. 231).

kásztor-olaj (PP: PaxC. 1774. 268).

kendérmag-olaj: [hanföl]. Tizenöt akó lenmagolajat vagy kendermagolajt is hozzatok (MonTME. I.212). Vad kender mag olai (Frank: HasznK. 22. PP: PaxC. 1774. 227).

kő-olaj: petroleum, naphtha; steinöl PP. 1801. oleum petrae PP: PaxC. 1774. 376. (Cseh: OrvK. 33).

kömény-olaj (PP: PaxC. 1774. 268).

len-olaj: [leinöl]. (PP: PaxC. 1774. 202).

lenmag-olaj: ∞ (PP: PaxC. 1774. 168. L. **kendérmag-olaj**).

liliom-olaj: *susinum oleum PPBI.

majorána-olaj: amaracinum C. MA.

mák-olaj (PP: PaxC. 1774. 202).

makk-olaj (VectTrans. 18).

mandola-olaj: oleum amygdalinum PPBI (PP: PaxC. 1774. 255).

ménta-olaj (PP: PaxC. 1774. 198).

ón-olaj: oleum plumbi PP: PaxC. 1774. 290.

pec-olaj: oleum lini; lenmagolaj SI (PP: PaxC. 1774. 194). Nyerskáposztát ettem pecz olajjal (Bethl: Őnél. 187).

piskolc-olaj: oleum antimonii PP: PaxC. 1774. 373.

rózsa-olaj: rosaceum MA. oleum rosaceum PP. rosenöl PP: PaxC. 1774. 206.

sárfűmag-olaj: cicinum oleum PPBI.

spikinárd-olaj: unguentum uardinum PPBI.

szégfű-olaj: oleum caryophyllorum PP: PaxC. 1774. 91. [melkenöl].

székfű-olaj. Igen jó az hideg frío gyomrot, tógot, a veset kenni a szekű oltyal, a kiben kő vagyon, és a kinek hasa füy (Mel: Herb. 73b).

szerecsendió-olaj: [muskatnussöl]. (PP: PaxC. 1774. 146).

szín-olaj: oleum primum Kr. Sajtölés-nélkül folyó szín-olaj: glucinum PPBI. (Vajd: Kriszt. III.502. Kr.).

szurok-olaj: pisselacon MA.

tikmonyszék-olaj (Frank: HasznK. 22. PP: PaxC. 1774. 205).

terpentina-olaj: [terpentinöl]. (PP: PaxC. 1774. 380).

tégla-olaj: oleum philosophorum PP: PaxC. 1774. 246.

tűr-olaj: [patientia; geduld]. Ennek a nyavalyának tűr olaj az orvossága (Fal: Jegyz.)

tyúkmony-olaj (PP: PaxC. 1774. 203).

vörös-olaj: tsengő-kóró virágának olaja; oleum Hyperici PP: PaxC. 1774. 203. 382.

Olaji: oleaceus, olearis, olivaris MA. [öl-].

Olajka: oleum exiguum, in parva quantitate Kr. (Pázm: Préd. 253. Kr.) Eladtam kevés olajkámát (Thaly: VÉ. 272).

Olajos: olearius, oleosus C. oleatus MA. [ölig, öl-]. Emec a maguát föld meg olajos kőuér tehen hus leuében (Mel: Herb. 97. Káldi: Bibl. 250).

Olajosság: oleositas Kr. (Lipp: PKert. III.213. Kr.).

ÓLÁL (orádkodnak, orádkoduan Sylv: UT. I.52. 116. oralkodni Forró: Curt. 101. 741. *oraluan* NémGl. 333): [insidiör; lauern]. Wrahuu: speculando (super altum montem) NémGl. 333. Sietnek öltözni, piacra ha mennék, alá-fel öllálnak, ifjakat szemlélnék (RMK. II.154). De azon öllálnak az hamissac, hogy az igazat eythesséc veszélben, czikorgattyác fogokat ez ellen (MA: Bibl. V.18b).

Ólalkod-ik: obsidiör, insidiör MA. lauern, hinterlistig nachstellen PPB. Ólalkodva: insidiöse MA. hinterlistiglich PPB. Valaki élete után öllalkodni: expetere vitam alienijus PPB. Olalkodik vtanna: insidiüs (NémGl. 137). Binős igaz ellen olalkodik: observabit peccator justum (DöbrC. 87). Az ellenseg kördőlünk forogh, azon olalkodvan, ha nykeppen. (ÉrdyC. 554). Az yrasthdok czak azon olalkodnak vala: observabant eum (JordC. 460. 538). Be ment Jesus egy zerzetes sydo feyedelemnek hazához egy yunep napon kynyeret emny, azok kedegh vtanna olalkodnak: observabant eum (577). Olalkodyk (insidiatur), hogy zegenth el ragadyon (KulesC. 16). Nağom oráلكodnak vala ű vtanna: observabant eum (Sylv: UT. Luk. ev. 14. fej.). Csalárdkodol és öllalkodol utánna (RMK. II.200). A phariseusoc vtanna öllalkodnac vala, ha szombaton gyogyitana (Helt: UT. Q1). Olalkodik vala utanna: insidiabatur illi (Fél: Bibl. 62). Nem öllalkodott ember vtan, hanem akarattia ellen meg ölte (Fél: Tan. 491). Óllalkodik utánud (MA: Bibl. III.174). Az gonosz, mint tolvay, az utat lesi, az igaz emberre öllalkodik, azon gondolkodic, hogy megfoghassa (V.18c). Leselkődésekkel olalkodic utánunc (Zvon: Post. L36). A farkas nem csak az apró nyájac után, hanem még az öreg csordác után-is öllalkodic (Com: Jan. 77). Midőn sokakat oly nagy reménségen oralkodni látnának: cum multos imminere tantae rei cernerent (Forró: Curt. 101). Hogyba az te halalodra oralkodót neked ki nyilatkoztatnam (741). Talpon virrad, öllalkodik, állya strásáit, száz szemeket forgat Argussal, de haszontalan (Fal: NE. 107). A hír az aprólékos személyek, és alacson dolgok-körül nem amyira öllalkodik (Fal: UE. 365). Meutsék meg magokat a következendő és már öllalkodó szerentsétlenségtől (456).

Óllalkodás: insidiae MA. heimliche nachstellung PPB. Erdégnek wtanok valo olalkodasa az el kezdőth gyeközettewl ewket meg nem banthatta (ÉrdyC. 65b. Fél: Bibl. 222).

Óllalkodó: insidiator C. insidiosus MA. laurer PPB. Az zwnetlen olalkodo wrdewg akar mely alkotmatlan zereteteknek vekony hasadecokczkayan tekinteset benethety (VirgC. 135). Jacob, az az olalkodo, vagy czalard (Born: Préd. 65).

Óllalkoz-ik: [insidiör; lauern]. Nemolyc aszt mondíac, hogy Szilágyi Mihály öllalkozott volna a királyi birodalom vtán (Helt: Krón. 123).

OLCSÓ (ocoban LevT. I.262. *ocsob* Tolu: Víg. 11. *ócsó* Gyöngy: KJ. 13). Óczo: vilis, facilis pretii MA. wolfeil PPB. Óczon: vilius, vilissime MA. Óltsón: vili pretio; wolfeil PPB. (CsomaC. 3). Inyen es igen olczoban al minckinc az idűsség (Born: Préd. 408). Ha tiszta az nap, óczo húst és háiat vész (Cis. E4. KNagysz. 1621. 112). Óltsó áru (Szok: Bals. 200). Óczon eladád (MA: Bibl. V.22). Otson hatták [áruikat], hogy hamar el kellyen (Dial. 180). Olezőbban véuén (Vás: CanCat. 223).

[Szólások]. A mint látom, nem igen nagy böcsületben vannak nálad a külső nemzetek; mintfog oly óleső képét adod: voi avete tirato una svantaggiosa mappa del continente (Fal: NU. 319).

[Közmondások]. Oleső húsnak hig a leue: Locrensis bos (Deesi: Adag. 152. 157).

Olesód-ik: vilicoso [billiger werden]. Nem sokat óltsódott a búza: annona haud multum *laxaverat PPB. Ocodnja kezdet az bor (LevT. I.431).

még-olesődik: evalesco, vili pretio vendor Kr. Kezdet meg ocozni az kenyér (SzCsomb: Útleir. 307). Az mellyec hőven vadnac, bevsegec miat meg ócsódnac (Prág: Serk. 796).

Olesőség: vilitas, pretii facilitas MA. vilitas pretii; wolfeilitt PPB. A dolgok bévsége és ocsúsága (Mad: Evang. 742).

Olesőségos. Szabládnak bű soldgya nagy óltsőségossá változott (Balassa: Ének. 3).

OLD, ÓD (ordonia HB.): solvo Ver. MA. [losbinden, auflösen]. Vimagne Peter vrot kinec odut hotolm ordonia es ketnie, hng ovga mend vv bunet IIB. Adgyad [igy?] bynesek kezthelet: solve vincula reis (FestC. 117). A mit meg-ódoz, azt fogadá, hogy ódva haggya (Pázm: Kal. 806).

el-old: solvo, dissolvo, resolvo; auflösen PPB. [losbinden]. El oduan a ki-ozloptul nem alhata laban de földre essek (WeszprC. 88). A zamarth hű fyawal ogyatok el es hozyatok en nekem (JordC. 418). Ottan talaltok egy megh kötöt zamart ev fyawal, ogyatok el es hozyatok emnekem (ÉrdyC. 103b). Olgyad el eő köteleyt, nygazad meg eő sebeyt (Gömc. 320). Old el ah leueleknek köteset (Ozor: Christ. 145). Odgyátoc el a vehmet: solvite pullum (Helt: UT. F2. Kár: Bibl. III.42). Szűvetség köttesség, kit végső napokig senki ne oldjon-el (Könyi: HRom. 149).

eloldás: dissolutio, resolutio; auflösung, trennung PPB.

föl-old: resolvo C. auflösen PPB.

ki-old: exsolvo C. auflösen, aufbinden, entledigen PPB. Ki oldani a sebet: vulnus obligatum solvere; eine verbundene wunde auflösen PP.

ki-oldás: exsolutio, explicatio, enodatio; auflösung, aufbindung. PPB.

lő-old: 1) recingo C. resolvo, replico, demo; auflösen, abnehmen PPB. (CsomaC. 37). Az vr isteinek erős baynoka cordaiat le oda (VirgC. 103). A feğvert le oda a derekarol es altal verec vele az Eglont (Szék: Krón. 21). Old le sarudat: solve acceamentum tuum (MA: Bibl. I.51. Com: Jan. 101). **2)** [absolvo; entledigen]. Héában fáradna, mert a nemesség az a privilegium, melly le-öldgya az embert az imillyen kötelességekrül (Fal: NE. 64).

még-old: 1) solvo, dissolvo, abstringo, discingo C. auflösen, losmachen. Ew ewuett meg oda (exsolvit chordulam) a gyer-

mekneknek ewetewl oly okoson, hogy az gyermek nem erze (EhrC. 144). **Mégoágauala** az ember ő sariat: solvebat calceamentum suum (BécsiC. 9). Törét, ki arra kötűen figuala, mégoda: pugionem ejus exsolvit (38). Lettec ég megkötűzöt nősten zamart es ő vehmet ő vele, oágatocmeg: solvite (MűnchC. 51). Sarija kőtelet megoldani (DebrC. 3). Hogh byneyneknek megh olgya kőteleyth (WinklC. 333). Olgyad meg az en nyelwemot, hogy magasztalhasson tegedet (Born: Ének. 207). Meg kezdéc a rabboknac kezeit ődni (Helt: Krón. 43). Meg őduán az halálnak faydalmit: solutis doloribus inferni (Helt: UT. f8). A folyó beszéd avagy megődött sententiák: prosa seu soluta oratio (Com: Jan. 162). **2)** absolve; entledigen Ver. ledig machen PPB. [absolviren]. Bewnewniknek homalyosságáról megoduan (peccatorum absoluti caligine) vylagossagnac beldayt [igy] mutattnak (EhrC. 93). A pápa meg ődotta vala Laszlo királyt a fogadásról (Helt: Krón. 196). Vala mellyeket megōldotok ez földön, meg lesznek oldattatvan az eghben (Szár: Cat. K3). **3)** [solvo; aufösen]. Samson messieiet meg odac (Hofgr. 84).

mégoldás: solutio, dissolutio C. MA. auflösung, trennung PPB. Az ina-zakadozis az inaknak el-ozslásából, meg-ődlásából történik (Mad: Evang. 138). Az büntől való meg ődlásra sem szükségesek (Pázm: Kal. 136).

mégoldatlan: irresolutus; anaufgelöst PPB.

mégoldhatatlan: indissolubilis, irresolutus C. [unauflöslich]. Megoldhatatlanul: insolubiler C. Megodhatatlan (Agend. 59).

mégoldható: solubilis C. [auflösbar].

Old-ik: [solvor; sich lösen]. Hamar oldó: dissolubilis C.

el-oldik: ∞ Hogy a hosen az ephodot elne ődgyéc: a se invicem nequeant separari (Helt: Bibl. 1.Pp4).

még-oldik: [dissolvor; sich auflösen]. Hamar megōldó, meg ődozható: dissolubilis MA. (Az eger) meg raga a kötteleence a czomóikat és ottan meg ődnac egy mástól (Helt: Mes. 51). Egynek sem odic meg őue (Helt: Bibl. IV.18). Meg ődéc az ő nyelűenec kőtele: solutum est vinculum lingvae ejus (Helt: UT. L2). Meg ne szakadgyon, se meg ne odgyec (Tel: Evang. 1179). Meg odék nyelűe s éltig szolt azontul (Szentm: TFű. 5). Az ő derekánac őve meg nem őldic (MA: Bibl. II.7. Thaly: VÉ. 1.251. Gyűngy: KJ. 2 63.)

Oldás: solutio MA.

Oldatlan: irresolutus MA.

Oldhatatlan: insolubilis C.

Oldoz: **1)** [solvo; lösen]. **2)** absolve MA. ledig sprechen, entledigen PPB. **3)** [solvo, libero; erlösen, losmachen]. Három törűköt a világból ődozott (Kónyi: HRom. 180).

el-oldoz: solvo, dissolve, resolve; auflösen PPB. [losbinden]. Ev kevelteet meg oldozuan, paramchol vala neky ől menny. . . Az napokon oldoztatot el. mykoron ev erte az alanyinat atuk (CornC. 427. Beythe: Epist. 76). Ha el odzod azt a czomot a koszkenön (Orvk. 90).

föl-oldoz: **1)** vincula laxo, solvo PP. [losbiden, losmachen]. Fel oldozuan őtet, hazához vine (DebrC. 137). Békőnac kellyen felődoztatni (MA: Scult. 33). Az adosságokat es kezud irásit mentől hamaréb ődozd fel, fizesd-meg: debita seu nomina quanto ocius dissolve (Com: Jan. 239). **2)** [absolve; lossprechen, absolviren]. Büneiből föl-sem ődozthatatik (Bíró: Angy. 282).

föloldozhatatlan: [indissolubilis; unauflöslich]. Föloldozhatatlan képpen volt azhoz kötűzöttvén (MA: Tan. 1303).

ki-oldoz: explicio C. evello DöbrC. 49. [auflösen, losmachen]. Ő en labaimot kőtelből ki oldozia (DöbrC. 49). Tellyessogel ev magát ez zent zvy sryalmakra ky oldozia (MargL. 83). Meg mevetteteek es kötűzeteek hogy mynket az atoknak kőteleből ky odozna (ÉrdyC. 189). Könyőrgye a papánac, hogy ki ődozna őtet a papságból (Helt: Krón. 45). Az rabságból őt ki-ődozta (MA: Bibl. V.49). Kioldozza magát (Zrinyi II.200. Bal: CsIsk. 146).

lő-oldoz: [resolvo, demō; losbinden, abnehmen]. A zent apostolt mykoron akaruan leh oldoznia [a keresztfarol], hozzáua niulnanak, meg sugorodik vala az ő kezdők (DebrC. 6).

még-oldoz: **1)** absolve, dissolve, resolve; loslassen. auflösen PPB. Oldozatok megh őtethi ees bochassatok el (WinklC. 326). Nem vaók melto meg oldoznom: non sum dignus solve (JordC. 454). Keze laba be kötűzen az zemfődelbe oldozatok megh wtet es hagyatok el menny (ÉrsC. 76b). Az pokol hely sathan meg odozatyk es ez vylagra yew ez vylagot meg haboroxytany (ÉrdyC.30b). Az w atia wteth meg kwtwe, az w edes annia kodyg rayta kwnywrewluen, wtet megoldozia es el bozata (VirgC. 26). Az kőtelet megoldozni (Fél: Tan. 445). Hogy nyelűét megoldozná a szollásra (Illy: Préd. II.246). **2)** [absolve; lossprechen, absolviren]. Ky mynket megoldoz (ÉrdyC. 524). Meli erőssen kötűzettek hog munket a my byneingből meg odozna (WeszprC. 90). Wr isten megh bochassa, en ees megh oldoztalak (ÉrdyC. 365b). Valakyt megh oldozh ez földön, oldozna lezen meőrozagbanes (Apost. 50). Meg gionek es hogi megh oldoztatot volna, leg ottan el nyoguek beke-segel vrban (VirgC. 109). Tegedet megoldozlak Cristusnak neube (DomC. 311). Valamit e földön meg ődosz: quocunqve solveris super terram (Helt: 1.T. E2). Valamit meg odozandasz, meg odozua leszen (Vás: CanCat. 64). Én téged megoldozlak a te büneidől (Illy: Préd. 195).

mégoldozás: absolutio C. entledigung, ablass PPB. Ez papy zerzetnek zentsageben vagon meg kevteszesnek es meg oldozasnak myelkevdy (CornC. 34. MA: Senlt. 194).

mégoldozhatatlan: [indissolubilis; unlösbar]. Megoldozhatatlan kötűzés (Kár: Bibl. II.271).

mégoldozható: dissolubilis MA.

oldozton-oldoz: [eifrig lösen]. Ődozton ődoz (Görcs: Mátý. 15).

Oldoz-ik: [solvor; erlöst werden]. Kentwl byntwl oldozik (ThewrC. 298).

még-oldozik: [solvor, dissolve; aufgelöst werden]. Az betegnek az ev regy hozzyv korsaganak kevtele megoldozvan vevn tevkelletevs egasseget (MargL. 147).

Oldozás: absolutio MA. [absolutio]. Odozas vetelntan ngolmul magat agyba takara (EhrC. 156).

Oldozat: **1)** ∞ Buči kit mondone bintűl valo oldoztatnac (GuaryC. 31). Az confessor rea oluasta az oldoztatot (47). Kentol byntől valo oldozatoth vezőn (WinklC. 353. ÉrdyC. 275b. 364b). Az egyházia személytűl azokrol oldoztatot nyertél (Szal: Vigaszt. 49). **2)** solutio [auflösung]. Az odoztatot királnac meg ielentem: hazonem (BécsiC. 121. az álmat es ő mağarazaffat 122).

Oldozgat: [langsam losbinden]. Esopus lata almaba, tehat az zerencho feyetelet al, ees az ew akadozva ees rekedezvo walo zawanak ees nyelűenek kevteleyt odozgattya (Pesti: Fab. 2).

el-oldozgat: ∞ Kűlön válogattam, hogy őket egygyen egygyen az őmön helyeken el-oldozgassam (GKat: Titk. 354).

Oldozó: solutor, absolvens PP. Oldozó barát, oldozó pap: poenitentiarius; beichtiger PPB.

[Oldoztat]

még-oldoztat: **1**) [solvi euro; lösen lassen]. Meg oldoztatva hwtet (solvit eum e vinculis) es hagyaa nyind az papokat egybe gyűlny es Palth ky hozvan, allataa megh lv kőződk (JordC. 733). **2**) [absolvi euro; absolvens lassen]. Meg ódasztatá magát a papául (Helt: Krón. 77).

OLDAL (*oldal* C. Káldi: Bibl. 240. *oldal* Helt: Bibl. I.196. Görös: Máty. 97. Decsi: SallC. 50. *oldolat*? Helt: Bibl. I.42): **1**) *latus* C. Ver. *pleura* MA. seite PPB. **a**) [testrész]. Karyay es oldaly ez vilagnak vegere lattatik vala teryedny (EhrC. 8). Micor ezt mondottaolha, mutata ő nekie ő kezeit es oldalát (MünchC. 213). Job vağ bal oldalra fekeuen (VitkC. 58). Nemde ezee az oldalad awagh derekad (WinklC. 231). Hw oldalath megh nyta: *latus ejus aperuit* (JordC. 696). Latak oldalán valo sebet (VirgC. 29). Ertekőzween Adamrol es Ewarel, kyknek oldalokból awagy eehokból zyleteek es tamada (ÉrdyC. 343). Ódalnac, háta bordúnac fayassát enyhíti (Mel: Herb. 130). Óoldal pecsenye (Com: Jan. 79). **b**) Raka igen nag erősségő varost, ő oldalit még zögőnen, monno huz lab nomdekné tartatikuála (BécsiC. 11). Le fől Ruth az aratoc oldalához: ad messorum *latus* (5). Azoc elfordolanac a heg oldalarol (a latero montis), mégkőtdőzéc Achiornak kezeit (21). Czinaltata magának az hegy oldalán egi cellaczkat (VirgC. 39). Az aytaiat kedig középarant az oldalán helybesztessed: in cubito consummabis summitatem eius (Helt: Bibl. I.C3). Saul méne a hegyneac az innetsé oldalán, Daud kedig a hegyneac túlsó oldalán (Helt: Bibl. II.162). **3**) [regio: gegend]. Felzelnek oldala (latera aquilonis) nag királnak varosa (DöbrC. 103). Az fől zérlől, az oldalrol hozatnak (Beythe: Epist. 38). **4**) Oldalok: leitern [a szerkérben] (Com: Orb. 171).

[Szólások]. Az rúgő őkrőt az őstőnnel oldalha fűlni (Sal-Mark. 1744. 13). Ha ki nem monhatnaia az oldalannis ki fakadna (GuaryC. 13). Oldalát furdalja: fodiat *latus* PP. Egyébkor nem ilyen fél oldalt beszéllettél (Dial: 8). Fél oldalt vitetnek (Huszi: Aen. 16). Oldalt fele lata lean az almat, vtanna futamek, meg oda iara, addig el hallada a vitez (BodC. 19). Odalt Bereczk a hájas breviárral, mert leütök melletted a páczával (RMK. V.226). Akar oldalt, akár hasmánt (Thaly: VÉ. II.67). Oldaltfölt az kerevet mellett állának udvart rendben (MonRók. VII.364). Óoldalul: ex latere Káldi: Bibl. II.281. A kit ódalul ütöttek: ictus a latere PPB. Az ember kezdé asny oldalul (CornC. 426). Mind elől, s mind ódalul erőssen vinac vala (Helt: Krón. 88. 93). Tiznece helylén álló kótát soha addég le ne ury, még nem az másodic rendetis egyben summáled, hanem ódalul félfele kel írnod (Helt: Arithm. 9). Hatul anagy oldalul veszi vala környől: disjectus ab tergo aut lateribus circumveniebant (Decsi: SallJug. 43). Elől, ódalól népében czipdesnece (BFaz: Castr. G4.). Hol ódalól, hol utelján, hol csak kapdoshaták (Szal: Krón. 178). Óoldal felt meg kezdené a törőkeket (Helt: Krón. 91).

ágy-oldal: sponda C. MA. seitenbrett am bett PPB.

ajtó-oldal: parastatae Nom.² 371.

disznó-oldal: petaso PPB. Disznó oldal pecsenye: ein riebraten [rippbraten]. Nom. 38.

hajó-oldal: tropis C. navis latera SK.

hegy-oldal: [montis latus; berglehne]. Az heg oldalrol meglata, hog keth boryu kepoth őtőttek uolna (DebrC. 428). Latic egy hegy ódalba (Helt: Mess. 132). Az forrásnac vize, melly az hegy ódalból vagon (Kár: Bibl. I.492). Ment az olayfás hegy oldalán fel (MA: Scult. 507).

lő-oldal. Jobb volt lőoldalban es esontmalomban, zab-szuszekban, setét boltban, mint liptovában (Thaly: VÉ. ILS).

támasztó-oldal. Velem ala memek a sérnek támasztó ódaliba (Mel: Jóh. 43).

Oldalas: **1**) laterosus SI. [mit seiten versehen, leiter-]. Ódalas szekér (Com: Jan. 87). **2**) pendulus PPB. lateralis SI. [seiten-, seitwärts befindlich]. A sovány ódalos helyeket ganéj-jal kell kövériteni: *pendula leca fimo juvanda sunt PPB. A Szent Istvan monesterában, egy kis ódalos kápolnában (Helt: Krón. 67) Szárnyaikkal, mellyek oldalossan valának, repültek (Land: UjSegits. II.240). **3**) [rippenstück, rippenfleisch]. Vedd a tehen húsnak oldalosát es sok koncizokat (1601-i Szakácsk. 13. MF).

[Szólások]. Szombaton indult el s szállott volt Lőcsén felül Márkusfalvával oldalassal (MenOkm. XXIV.197). Télben az nap az ő radiusi harántoson es ódaloson beczátia az földre (Mih: ÖrkÉ. 53).

Oldalasalag: collateraliter, juxta latus, versus latera; seitwärtig, auf der seite PPB. Vala ott egy hely ódaloslag nap uyugatra (Kár: Bibl. II.153). Az fa agasbogaskodie felfelé es ódaloslag (MA: Scult. 237). Oldalasalag fúvó mellyék szelek (Com: Jan. 11). Oldalasalag, melléc ágból valóc az atyad bátya es atyad nénynye (119). Oldalasalag hegyek valának (DKal: Ker. 5). Ennek materiája ket egy-mást egyenesen vagy oldalasalag általvago lineák (Komár: Imáds. 130). A szél épen szemben fuván a regimentekkel, oldalasalag fordítá Hajszler őket (Cserei: Hist. 200).

Oldalaz: latero Kr. A kik ennek előtte magokat oda iraták volt is, azok is most csak oldalaznak, sőt sokféle akadályokat keresnek (MonTME. II.57. HáziOrvosságok, Méltartás 6. Kr.)

Oldali: lateralis MA.

Oldal: devito; lateri adhaereo SI.

még-oldal: [megkerül, kerülő úton hozzáfér; von der seite beikommen]. Tudván vagon mint oldallotta meg édes szavával (MA: Scult. 997).

Oldalló: lateralis, lateraliter injectus Kr. [seiten-]. Lopogatytyák egymást oldalló szemekkel [a szerelmesek] (Gyöngy: KJ. 33). Az oldalló szemintések, szerelmes hízelkedések közt szízen maradni vaj ki nagy dolog (Fal: NE. 85). Oldalló szemekkel meg tekéntelvén telhetetlen vala reá nézésében (Fal: TÉ. 709).

Oldalocska (*oldalaczka* MA): latusculum C. MA. seitlein, kleine seite PPB.

OLÉJKÁROS: [venditor olei; ölverkäufer]. Olejkáros tótok (NótPM. 62).

OLIVA: [oliven]. 19 font oliva (Radv: Csal. III.63).

OLL, OLLAT: die haar abscheeren, Adami: Spr.

Ollott. Ollott juh: apicae oves C.

Ollottság: alopecia; hay, szakál elhullás C. PP. Major Szót. haarausfallen PPB.

1. OLLÓ (*ollo, allo* MA. PPB. Adami): **1**) fortices C. forpex, forfex MA. schere PPB. Óis el hadta az ollót, s katonaságra állot: mutarunt armis remos, et nautica vincla (Decsi: Adag. 194. Vás: CanCat. 114). Féffel, ollóval ékesgetik ezimereket (Csúzi: Síp. 440). **2**) [lichtputze; hamvvevő]. Zerez' vyz mosdokath es ollokath, kywel hammath el pyypeek (JordC. 63). Czínála az gyertia tartokatis aranyból, annac virágaitis, szőuetnekitis es ollóitis aranyból: forcipes (Kár: Bibl. I.379). **3**) Rác es scorpio ollója: chelae MAI. **4**) Olló-fa: cantherius Kr. A léczek szaru-fákon, ollókon, ragokon fektűznek (Com: Orb. 135. Com: Jan. 107).

borbély-olló: forpex MA. forpicula Nom². 387.

metélő-olló: forfex, forficula Nom.² 387.

nyíró-olló: forpex C. PPB.

rák-olló: chelae MA.

taroló-olló [borbélyé] (Com: Orb. 153).

Ollócska: forficulae C.

Ollól: forcice scindo Kr. [scheren]. Szakállokat, mint mostan, nem ollózták (Gosárv: MagyB. B4). A szénát kaszával kaszálták, vagy ollóval ollózták? (Hlyef: BC&Tomp. 92. Pázm: Kal. 253). Ha minden eszteudőben kétszer háromszor nem ollólyta (a fát), egybeleegyednek az ágak (Pázm: Préd. 165).

el-ollól: [detondeo; abscheren]. Hiaiokat köreškörül el-ollólyta (Helt: Bibl. IV.313).

Ollóztat: curo forcice abscondi Kr. [scheren lassen] (Pázm: Préd. 364).

el-ollóztat: [detondeo; scheren]. Juhait ollóztatna (Abig. 2).

2. OLLÓ: agnellus, haedulus, damulus; fiatal bárány, kecske v. őz SL. [lamm, zickelén]. A farkas kezdte volna kecskét, hogy meg nytna az aytot; az ollo lata hogy chalardsz volna (Pesti: Fab. 19). Bárány, vagy olló (Vect-Trans. 1).

kecske-olló: haedulus, capella Kr. haedus MünchC. 148. [zickelén]. Souha nem attal ennekem kecske ollot, bog en barattimmal génerkednem (MünchC. 148. DöbrC. 481). Oroszlánt az Sámson kezébe ragadá, mint egy kecske ollót ő ketté szakasztá (RMK. II.337. 339. 479). Az pasztor ehülésztá az ihlokat az kecske ollókkal: separat oves ab haedis (Sylv: UT. 1.41). Az kecske ollorol ees farkasrol: mykor a kecske ky menne emy, a fyat be rekezte (Pesti: Fab. 19). Dezmayath az mehnék, baromnak, kecske ollonak ky walaztwa (Ver: Verb. 24. Gér: KárCs. IV.454).

kecskeollócska: ∞ Emlőd olyatan minth a lilium közöt iaczadozo keeth kecske ollóccka (NagyszC. 120).

ÓLOM: plumhum, fekete ón SL. [blei]. Plumbum: az ón, ólom Com: Jan. 19. Ágyu kartács, ólom-golyóis, ólomperje két darabban öt mázsa (RákF: Lev. 1.92). A katonáknak hivatalok azt hozza magával, hogy a tűzes labdák, mezitelen kardok, sűrű ólom-mag között forgolódyanak (Fal: NA. 210).

OLT [olt Káldi: Bibl. 278. be ota TihC. 37. meg olyta Pázm: Préd. 536. Gvad: RP. 241. el ojtá Gvad: Lev. 55]: **1)** stingvo Ver. extingvo; löschen, auslöschen MA. Reaiok oltiak a gyertiat (Mel: SzJán. 342). A kinek haza meggyulad, ha mindiarast oltany kezdi, meg othattya (Frank: HasznK. 27b). A bün olyta és emészti a hitet (Pázm: LuthV. 115). **2)** [coagulo; gerinnen machen]. Meg-alutt vagy oltott téjből sajtot csinál (Com: Jan. 78). **3)** repango C. invero Ver. MA. pfpופן, einpfופן, ocu-liren PPB. [einimpfen]. Belé-nemzema, oltom: ingigno PPB. *Gyümölsöt oltani: sureulos inserere; pfpופן, pflanzen PPB. Az vad faban szilid oltatik (Fél: Tau. 318). Fiatal veszdöket olt (Com: Jan. 71). 1636. ezeket oltottam: mosóczi körtvélyt, úr körtvélyt (TörtF. 1880. 774). A szőlőbeli selymes pergamen-kornéj fíról, úgy a voteményes-kerben lévőrl, hasonlóképen a nagy vackorfa tetején oltotról ettem isten engedelméből ezen eszteudőben, mindenik igen specialis gyümöles (Hazánk I.381). A kertészek rosszak, oltani nem tudnak (Mik: TL.év. 145). **1)** A zűzeseg az artatlanagnak allaptiaba oltatek (DebrC. 181). Nagy jo téteménye istennee, hogy a természetbe oltotta magát, és az teremtet állatokrais az ő dicsőségenee jelenségét rejányomta (MA: Bibl. Előb. 1). Természettől az belénk oltva vagyon, más kúrával senki ne gazdagólyon (MA: SB. 118).

Mind azok a jók, mellyek természetben oltattak (Pázm: KT: 22). Ha ezeket jól elmétekbe oltátok, nagy könnyebbségtek leszén (Pázm: Préd. 171). Az isten oltotta belénk az szaporodásra valo természetet (Zvon: PázmP. 85). Ez illetén tselbányast nagy munkával gondollyak s-oltjak rabjoknak elmejekben (Mégy: Cowp. 36). [Vö. Alut].

be-olt: **1)** coagulo; gerinnen machen MA **2)** invero, inoculo, insemino, ingenero, ingigno C. implanto MA. hineintun oder stecken, einpflanzen, pfpופן PPB. Beoltatik: immascitur C. Eua az mi természetunkbe az halalt be ota: inseruit mortem (TihC. 37). Beoltassanae en ziwembe (NádC. 3). A feltámadásban is be oltatune: et resurrectioni complantati erimus (Helt: UT. q3). Ha beoltattak lóttüink: si complantati facti sumus (Fél: Bibl. II.9).

beoltás: insitio; einzwengung, impfung MA. pfpופן PPB. Bimbó-beoltás: inoculatio C.

belé-olt: emplastro C. einpflanzen, einpfופן PPB.

beléoltás: emplatratio MA. das pfpופן PPB. Jóságos erkölcsöknek bel-oltása (Pázm: Kal. 12).

el-olt: **1)** stingvo, extingvo, restingvo C. auslöschen PPB. El-oltani a gyulást: compescere incendia PPB. Eláritsa kozte-tek irigységnek lángját, oltsa el haragos felek zsarátokját (Orezy: KöltSz. 56). Hogy esaltad szívemet, eloltad tűzemet (Amade: Vers. 16). **2)** extingvo, perdo, deleo; vertilgen MA. austilgen PPB. A sok rossz ág minden üdvösséges jövést el-olt bennünk (Pázm: Préd. 163). A lelkek térítése a bünök sokaságát el-fedi, az-az le-törli, el-oltja (40). Azon mesterkedik, hogy minket el-olthasson méreg vagy egyéb istontelen úton módon (MonIrók. VII.150). A kegyetlen tyrannusok eloltatván (Hly: Préd. II.193). A testnek szépsége hamar eloltatik: extinguitur (215). A szarvak a testeknek nedvességét igen eloltyák (216). Caesart a tanácsban konzolták fel: Sündort egy korthy-ital mérge oltotta el (Thaly: Adal. I.156). **3)** [beolt máshová; verpflanzen]. Az angial a fanak agabol ada, kiben vertközöt nala [Ádám] s meg monda nekik, hogi eloltanán, s mikoron meg fogonuan gyümölesöt terömtene.. (DebrC. 149).

[Szólások]. Ha valami fél-e l e v o l n a i s m a g a m a g á b a n e l - o l t y a (Tol: Zolt. 603) El oltatták s o m j u h o k a t (Gvad: FNót 10).

eloltás: restinctio C. extinctio; auslöschung, vertilgung MA.

eloltatlan: inextinctus; unausgelöscht MA.

elolthatatlan: asbestus C. inextingvibilis; unauslöschlich MA.

ki-olt: **1)** extingvo; auslöschen MA. Kioltatt: extinctus; ausgelöscht MA. **2)** [extingvo, interticio; ausrotten, töten]. Juranits ezt is hamar kioltotta [megölte], és az ura után lelkét hotsátotta (Könyi: HRom. 114).

kioltás: extinctio; auslöschung MA

még-olt: **1)** extingvo; auslöschen MA. **a)** Az wri isten esuel es zellel ali thűznek langiat meg oltuan serelóm nekül marada (DebrC. 123). A giertia megoltatik (175). Ki oltotta meg az eu velagomát (NádC. 111). Egeheteesth meg othwan (ÉrdyC. 203). Pokolnak tyzeet meg otyta (100b). Olezuk megh most az megh göriedet tűzet (CsomaC. 20). Az füstölgő szözt sem oltja meg (Born: Préd. 259). Az tűznök sebess voltat meg oltak: extinxerunt vim ignis (Sylv: UT. II.110). Ha az ezoklanak gyökeret es leuolet meg lözd, zent Antal tűzetis io vele kenny, mert meg oltja (BeytheA: FivK. 36b). Az füstölgő szö-püt meg nem oltia: non extingvet (Fél: Bibl. 19). Az hársfa szénét etzetben ölez meg (Mel: Herb. 17. 145. 52). Az egnee

chillagit nem oltia meg az ey (Zvon: Osiand. 12). A gonosznak tűzes nyilat megolthassítok (Illy: Préd. I.595). **b)** Ezenkepen oltia meg wtetebe az testi keuansagnak twzeth (VirgC. 31). Oéad megh en bennem az gonoz keuansagokath (KazC. 154). Az buyaságot meg óltya, czac ely vele gyakorta (Mel: Herb. 78). Meg-óltván bennünk az isten igrálmának reménségét (Pázm: Préd. 77). **2)** [deleo] vertilgen MA⁴ Oltarodnac dióseget megoltai: extingvere (BécsiC. 78). Sebeydnek meelsege zenth zywedeth, chontodath, weeledeth mynd megoltotta (GyöngyC. 18). Az igaz erteleni á sz. leleknek aiandeka, es eszt ű magoknak megoltiak (Fél: Tan. 206). Mert noha az bűn bennűnc megotatot, mind az altal annac dőge, es maradeka bennűnc meg marat (Mon: Apol. 332). Az nítók meg-óltýa a jóra-való igyekezetet az emberekben (Pázm: LuthV. 109). **3)** coagnlo; zusammenriemen machen MA. Meg-óltál mint az sáitot: sicut casum me coagulasi (Kár: Bibl. I.518. Mel: Jób. 10: 9). A tejet ki-fejik és meg-óltýák (Pázm: Préd. 67). **4)** [insero, inoculo; pfpopen]. 1643. 14. april oltottam meg az vad fákat, a mellett két renden herezoka avagy kozna körtvélyt (TörtT. 1880. 774).

[Szólások]. Fel gerjed haragom és meg nem oltatik (Káldi: Bibl. 347). Felgerjed az isten harágjánae tűze ellenec; de Moses mególtya azt könyörgésével (MA: Bibl. I.129). Megoltvan eszo m j u s a g e k a t (DomC. 87). A forrás meg nem óltýa szemjúságokat, ha nem meritik és nem isszák (Pázm: Préd. 82).

mégoltás: **1)** densatio C. **2)** extinctio C. vertilgung, auslöschung MA. Semmynevev aldozat es zentseg nyuchen, ky olyan jgeen haznalyon kenoknak meg oltasara, mynt Cristus testenek aldozatyá (CornC. 178).

mégolthatatlan: inextingvibilis MA. unauslöschlich PPB. Agya az meg olthatatlan tevznek gyevtreny (CornC. 366). Meg egettí meg olthatatlan tuzel (RMNy. II.42).

mégoltható: extingvibilis MA. auslöschlich PPB.

mégoltó: extincitor C. vertilger, auslöcher MA. Szomjuság megoltó ió szagos vizek (Zrinyi. I.48).

öszve-olt: coagulo C.

öszveoltás: coagulatio PPB.

Oltás: **1)** extinctio; auslöschung MA. **2)** coagulatio C. MA. **3)** insitio, emplatratio, emphyteusis C. insitus; einzweigung, einsetzung MA.

Oltatlan: [ungelöscht]. Oltatlan mész (Kecsk: Ötv. 303).

Olthatatlan: inextingvibilis; unauslöschlich MA. Zayaabol olthatatlan lang ió ky (SándorC. 37). Olthatatlan tűz (Fél: Bibl. 4). Az meg aludhatatlan es oldhatatlan szenet boczat (Mel: SzJán. 297).

Oltható: extingvibilis; auslöschlich MA.

Oltó: **1)** extincitor; auslöcher MA. **2)** coagulum C. Ver. lab MA.⁴ zusammengeronnene materie PPB. Ha az nyirfa succusát, vizét, az sáit óltoiában tészed, a sáit meg nem fer-gesedic (Mel: Herb. 17). A nyúlunk oltóját vagy gyomrát aszald-meg (PP: PaxC. 25). **3)** insitor C. einsetzer MA.⁴ pfpöpfer PPB.

gyümölcs-oltó: **1)** olitor; gärtner, wüzkraemer PPB. **2)** Gyümöls oltó boldog aszszony napja: festum annuntiationis b. v. Mariae; das fest der verkündigung Mariae PPB. Gyümölc oltó bodog azzon (WinklC. Kalend.) Test fogado vagy gyümölcs oltó boldog aszszony napja (Sam: Agend. 32).

Oltói: coagularis; das zum zusammenriemen tauglich MA.

Oltogat: saepius insero Kr.

be-oltogat: inserto C. oft hineinstossen, hineinstecken PPB.

Oltovány: insitum, plantaria C. planta, plantarium; insiti-tus, insitum; pflanze, zweig von einem baum, pflanzgarten; eingezweigert, eingepfropft, zweigschoss MA. Tendit ad unam silvam quae vulgariter oltinan nuncupatur 1278. Tangendo pomm oltvan dictam transit meta 1299. (Szilády). Mikor megfordolt volna az oltoványoknak kertéből (de horto nemoribus consito) es bement volna a vendégségne helere, löle Anant az agra omoluan (BécsiC. 64). Efféle oltoványokat gyümölcs óltó Boldog-Asszony tájban köll oltani tavasszal (Radv: Csal. III.51. KNagysz. 1579. A6). Az oltovan az egész fanak nedvességevel cled meg (Der: Préd. 186). Új óltoványokat szaporítson (Pázm: Préd. 143).

sip-oltovány (Radv: Csal. III.51).

Oltoványos: seminarium arborum fructiferarum SI. Oltoványos kertek: plantaria Com: Jan. 71.

OLTÁR (altar Born: Evang. I.333. óltár PP. otar TihC. 84. KazC. 74.): altare, ara C. Ver. MA. altar PPB. Terra Othar? 1217. (Czinár). Zent Ferencz az egyháznak oltara megett el eyezte magat ymadsagra (EhrC. 131). Vrnac oltar befédéc ciliciommal (BécsiC. 16). Ha vizéd te aiandokodat az oltarra, hadmeg oth te aiandokodat az oltar előt (MühC. 21). Mi nagób, a géniérség é auag az oltar, ki megscenteli a géniérséget? (57). Tizteséget nem twtem ereklyeknek, oltarban, oltar kiowl valoknak es (VirgC. 6). Ferencz az uagi oltar elwt al vala (63). Ha fel vyzed te ayandekodat az oltar eleeben: offers ante altare (JordC. 366). Oltart rakuan, az istennek aldozik (Fél: Tan. 501). Nem szabad az egyik oltárt megfosztani, hogy a másikat felékesithessük (Nyr. XIV.565. ACsere: Enc. 106).

Oltári. Oltári szentség: eucharistia SI. Zvkseg fel mennőm ierusalembe es ot zerőznöm az oltári zentseget (WeszC. 39b).

Oltáros. Ostiazok, oltarosoc, kamsasoc (Mel: SzJán. 87).

OLVAD: liqueo Ver. liquesco MA. zerschmelzen, zerschmelzt werden PPB. El kezdé olvadnia Marianak zize (DebrC. 52). Az hazpalatos zomerkodasnak myattha ő zywe gyönyörködésre es kewansaghra ne olwagyon es ne ozollyon (ÉrsC. 195b. Mik: TLev. 446).

be-olvad. Mindenestewl foghwa bel volt olwadwan az ew zentsseeges zywe lelke es olmeje az nagy istsenek zerelmeeben (ÉrdyC. 455).

egybe-olvad: confor [zusammenschmelzen, schmelzen]. Egybe-olvad az ezüst az kobban: confatur argentum in medio fornace (Kár: Bibl. II.128).

el-olvad: liquor, liqueo, liquesco, eliquesco, colliquesco, deliqueo, tabeo C. tabeo Ver. zerschmelzen, vergehen PPB. Elolvadni a vizben mint a só: in aqua tabescere PP. Hóg ha az soo elolvadand, mywel soznak oztán? quodsi sal emanerit, in quo salietur? (JordC. 365). Hewsegh myat el olwadnak: aestuantia solvuntur (861). Az eghek meg egween el olwadnak es myndenek meg wyywhnak (ÉrdyC. 18). Kerezthnek ygyeet vethven ew reea [a sátánra, ezy] mynt az vyzoz hamar el olwada (350). Mynt az kőwer faggyw az tyz ellen, wgyan elolvadanak elene (400). Myndden hatalmani el olwada (549b). Az zyz Marianak zemelyeeben az en lelköm el olwada az en zeretőmnek zawa halwan (455). Az ő baráttýához való kegyelmessége elovadt: tollit ab amico suo misericordiam suam (MA: Bibl. I.451). Elolvadának féltékben: elangverunt (194). Elolvada az ő szíuek annira, hogy nem volna semmi bátorság ő benne: dissolutum est cor eorum et non remansit in eis spiritus (Kár: Bibl. I.197). Kiket már a félelem és az ijedés úgy elfogott, hogy ha oldalul egy zászlót megláttak volna, egészen elolvadtak volna (MonOkm. II.9). Szívesen kinlódom; bár mint olaj ingyen elolvadom (Amade: Vers. 76. 156).

föl-olvad: eliquesco, resolvor MA. liquor; zerschmelzen, zerfließen, zergehen PPB.

ki-olvad: [ausschmelzen, herauschmelzen]. Ki-olvad [főzés közben a só a hamuból] (PP: PaxC. 1774. 224).

lő-olvad: [deliqueo; abschmelzen, herabschmelzen]. Hegek halmok es tölteesők leolvadnak ez föld zynre (ÉrdyC. 8). Hangos és szép szavu drága csinálatu harangi le-olvadnak (Paskó: Esír. B).

mög-olvad: colliquesco, egelidor MA. zerschmelzen, weich werden, auftauen PPB. Kőzirtoc megolvadnac (petrae liquescit) ment viuz te orád előt (BécsiC. 46). Olvaçon meg a te lelked (VitkC. 20). Ó lelkebe meg olvaduan (TelC. 105). Az Iesusnak zoretitiben meg olvadoth vala (VirgC. 101). Hegyek meg olvadának: montes fluxerunt (KulesC. 133). Hogy az ő atyafiának szive meg ne olvadjon: ne pavere faciat corda fratrum (MA: Bibl. L177). Az ember szive hamar megolvad az áitasságra (Illy: Préd. 184).

őszve-olvad: ∞ A nagy tűz miatt őszve olvadnak a tűndőlők baldogokkal befédett házak (Hall: IIIHist. III.256).

Olvadás: liquamen C. [das schmelzen].

Olvadékony: [zerfließbar, schmelzbar]. (GKat: Gramm. B. 3. CorpGramm. 313. Keck: Ötv. 264).

Olvadó: [liquidus; schmelzend, flüssig]. Az honak twlaydon-saga, hogy kynnyn olvado (ÉrdyC. 155). Olvadó és hig állapot (VectTrans. 17).

Olvadoz: liquesco, liquefio SL [schmelzen, zergehen, aufgehen]. Ne légyen immár olly tsavargó, és tétovázó lélek, melly a világi gyönyörűségekből olvadozzon (Pázm: Préd. 83). Nem szabad minétkünk keresztényeknek gyönyörűségekből olvadozni (Fal: NE. 84). Reszket a szive, forro cseppekre olvadozik a szemé (Fal: NA. 199).

[Szólások] Megtörténik még a szerentsének saját fajzatn-is, hogy a ditsőséges kezdetnek őrdmi keserves siralmokra olvadoz-zanak (Fal: UE. 396).

Olvadt: liquidus C. Olvadt vagyok: ligueo C. Olvat, folyó, hig: liquidus MAL. Olvadtott, olvadt: liquatus, liquefactus, liquidus; geschmolzen, zerlassen, weichflüssig PPB.

Olvaszt: liquefacio, liquo Ver. MA. schmelzen PPB. Engedelmesseghel haraghwnak dyhesseghet olwazyatok (ÉrsC. 201b). Az őtuósőe kothokban olwasztottac (Born: Ének. 175).

bele-olvaszt: illiquefacio PPB.

el-olvaszt: liquefacio, liquo C. solve Kr. [zerschmelzen, verschmelzen]. Az mondola emyñ az etzetben el olwastuan a bór hamlást meg gyógyit [igy] (Mel: Herb. 13. Káldi: Bibl. 408. Pázm: Préd. 706. Kr.)

föl-olvaszt: regelo, reglutino, deglutino C. [aufösen, schmelzen]. Önt fölolvasztok: replumbo C.

ki-olvaszt: oliquo MA. schmelzen, weich machen PPB.

kiolvasztás: eliquatio; schmelzung, zerschmelzung PPB.

lő-olvaszt: [abschmelzen, wegschmelzen]. Ónját le-olvasztom: replumbo PPB. Ezek [a tüzek], myndent az az földet, követ es hegyeket el emceznok es le olwaztnak (ÉrdyC. 17b).

mög-olvaszt: liquefacio, illiquefacio, egelido C. weich machen PPB. [schmelzen]. Fuvással megolvaszt: proflatus; ismét megolvaszt: reconfiat C. Megolvasztott: colliquefactus; zerschmolzen PPB. Mend ew lelket ysteny zerelmlnel meg olwasta: liquefecit (EhrC. 55). A tanoltacbol le esnek, hog meg olwastassanne: ut confitentur (BécsiC. 164). Loen cen zyweñ, mykeppen meg olwaztoth wyaz: tanquam cera liquescens (KulesC. 41).

mögolvasztás. Fuvással megolvasztas: proflatus C.

mögolvasztható: liquabilis C. [schmelzbar].

őszve-olvaszt: confle MA. colliquefacio; zusammen schmelzen PPB. Őszveolvasztott: conflatile C. (Keck: Ötv. 300. PP: PaxC. 1774. 227. 354).

Olvasztás: confatio, conflatura C. liquatio, liquefactio MA. fusio; schmelzung PPB. A sok izzadás a testnek merő azon olwastása s bádgyasztása (PP: PaxC. 1774. 130).

Olvasztat: [liquare facio; schmelzen lassen]. Sok hajjat s kőert őszue olwaztata (DebrC. 122).

Olvasztó: colliquans, liquefactor; schmelzer PPB.

Olvasztott: colliquatus, liquefactus; zusammen geschmolzen PPB. Hágyaa, hogy fenyw zvrokktal es olwaztot olayyal agyon enteneek (ÉrdyC. 171b). Olwasztott háj (PP: PaxC. 1774. 376).

OLVAS (*olwasus* Helt: Bibl. I.e4. Fél: Tan. 11. *olwastathat* Helt: Bibl. I.e. *olwasas* VirgC. 139.): **1**) dinumero C. numero MA. zählen PPB. Ystennek fyay köziben nem zamlaltatyk es az walnzottak köziben nem olwastatyk (ÉrsC. 273). Gyertyánál olwasták a pénzt számokra Türt. IV.68. **2**) logo Ver. lesen PPB. Legi apud Brutum: Brutusban olwastam PPB. Legimos: olwasuk lug zoluala ystemel (EhrC. 2). Nem olwastatoc é, mit tót légen Daudi, mikor megehézet (MünchC. 34b). Olvas zaz pater nostert (VitkC. 13). Holot az aztalra olwasnac [az ebéd fölött], az olwasra iégekel [figyelj] (47). Olwas vala soltart (MargL. 13). Mi-tyankat olwasandaz (NádorC. 124). Olwasya vala Isayas profetat: legebat Esaiañ prophetam (JordC. 735). Nem olwastatok ee az terwenben? non legistis in lege? (388). Zeuteknek eletet olwastatok (VirgC. 131). Hogy ez meg lwt dolgot olwasta volna, kezle gondolny w zynebe (58). Vgi olwasukh hogi . . (36). Vgy olwasuk rola, hogy az twisiek kwzibe buth (31). My-kepen kewnlbe olwastam (PozsC. 11). Olwast ide Exod. 20. (Matkó: BCsák. 267).

[Szólások]. Mintha a tsillagokból olwasnám, motskos lesz ennek a vége (SzD: MVir. 138). Előwe hozanak egy nagy könywet es mykoron feyem re olwastakak vona, tegb yot nem talalnak mynd en eeletembe, hanem chak őtdő föl pater nostert (ÉrdyC. 634).

által-olvas: **1**) transnumero C. **2**) translego, perlego, evolvo C. durchlesen PPB. Az esztendőként lott dolgokról irt könywet által olwasni: *evolvere annales; által végig olvasom: perlego PPB. Egy egy caputot rendel által-olwasván (Zyon: Post. I.14).

általolvasás: evolutio C. [das durchlesen].

el-olvas: recito C. perlego MA. durchlesen, herlesen PPB. Ismét elolvas: relegit C. El olwasaa előtte ez ygheeketh: (ÉrdyC. 650b).

előlvásó: recitator C.

előlvás: praelego MA. vorlesen PPB.

előlvásás: praelectio PPB.

előlvásó: praelector MA. vorleser PPB.

hozá-olvas: adnumero C. dazuzählen PPB.

lő-olvas: [abzählen, herzählen]. Hogy Kardos István azon 400 forintokat, melyeket Kezzer uram általa küldött meg, nekem egészen leolvasott, ezen irásommal recoguoscadom (LevT. II.393).

mög-olvas: **1**) dinumero MA. abzählen PPB. **2**) perlego C. durchlesen, überlesen PPB. Megolvas ismet: relegit MA. Megolvas egy pater nostert (EhrC. 14. 22). Kely fel frater es olwastad ezt. Mely frater legottan megolwassa (MargL. 45). Ez yrasth sokan megh olwasnak: multi legerut (JordC. 694). Ez

innepnek ewangeliomaat ha ky meg akarya olvasny (ÉrdyC. 515). Az leweleth megolvastok (RMNy. II.197). Meg olvasásic szent Pált (Tel: Fel. 38). Mind megolvassa, a mit irtam (Pázm: Préd. a4).

mögolvasás: 1) dinumeratio MA. abzählung PPB. 2) perlectio, relectio; durchlesung, überlesung PPB.

öszve-olvas: connumero MA. [zusammenzählen].

rá-olvas. Az confessor rea oluasta az oldozatot (GuaryC. 47).

ráolvasás. [beschwörung (durch hexerei)]. Az ígézet igétskének börtitelésével, reá olvasásokkal (217).

vissza-olvas: renumero C.

Olvasás: 1) dinumeratio C. numeratio MA. 2) lectio C. Ver. das lesen PPB. Nem azt modya [így] uala, mert zent yrasnak oluassasa neky nemkellene (EhrC. 109). Foglalat magadat iras oluassaba (VitkC. 41). Az ty iegystekuel zeut oluassasokban bezelyetek (VirgC. 139). Ha nem egyébel, rövid-sseggel olvasásra édesitené az embereket (Pázm: Préd. a4). Az irásoknac szorgalmatos olvasása (Zvon: Post. 697b).

írás-olvasás: [literatura; schreiben und lesen, beschäftigung mit büchern]. Imadsagnac miatta ketsegős dolgoc jobban meg feytetneq hog nem iras olvasasnac miatta (GuaryC. 54). Sem ymachagot, sem yras olwasaast sem egyeb dolgot nem tehet vala (ÉrdyC. 82b). Tanwllya keg: az magyar iras olvasast (LevT. I.339). Az iras oluossaba [így] foglalatos legyen (Helt: Bibl. I.e. CorpGramm. 583).

Olvasatlan: innumeratus Kr. [ungezählt]. Ket sagba apro penz olvasatlan (Radv: Csal. II.29).

írás-olvasatlan: [illiteratus; des lesensunkundig]. Goromba, iras olvasatlan ember (MNyl: Lrt. 42).

Olvasdogal: lectio C. [hie und da lesen]. (Derk: ÖÉlet. El6b. 4). Ha olvasdogalomé az Urnak könyvét (Komár: Imáds. 212. Csúzi: Tromb. 221. Kr.).

Olvasgat: lectio C. [nach und nach lesen, dann und wann lesen]. (Pázm: KT. 66). Olvasgasd figyelmetesen a Tékozló Fiúnak históriáját (Somodi: EgyhBesz. I.138). A felserdült dáma olvasgatja a vitéz nrfiaknak diadalmaít a hamarja-futás, az öklelés- a lovaglás- vagy más egyéb pályájátékban (Fal: NA. 199).

Olvasható: 1) legibilis MA. leserlich, lesbar PPB. 2) [der lesen kann]. Hogy kárt ne tegyek meg-ijesztvén írásommal olvasbó beteget (PP: PaxC. 1774: 322). Iras nem olvashato ember vagyoc (Zvon: Post. II.210).

Olvasó: 1) lector, anagnostes C. lector, numerator MA. Lev vala jo es ayatos zertes es jo oluaso (DomC. 263). 2) rosarium, vulgo pater-noster; rosenkranz PPB. Olvasó-szem: granum rosarii Kr. Az olvaso zem közőt vala egy ezysth kereszt (ÉrdyC. 277b). Olvasoya ees kezeeben lewen olvaswan es ymatkozwan (ÉrdyC. 384b). Olvaso auagy Bódog aszszony Koszoruya (Vás: CanCat. 168). Egy esont olvasó, egy hamis klaris olvasó, egy selyem olvasó (Radv: Csal. II.363). Trombitáját el-lopta darunak az varju, hollónak olvasóját, az Máthénak mankoját, báróynak is lasznakját (Thaly: VÉ. I.351).

írás-olvasó. Iras oluasso pasztor (Mel: Préd. 157. Born: Préd. 52).

Olvasott: 1) numeratus; gezählt PPB. 2) lectus; gelesen PPB.

OLLY (völ HB. vol TelC. 253. vly LevT. I.205. olyw EhrC. 12. oly I. 59. stb.): 1) talis, ejusmodi; solch(er), dergleichen MA. a) Ysten teget tezen olya, hogy aldottak kezst lez azon-keppen aldót (EhrC. 33). E bezéd nem ol (BécsiC. 27). Te taneit-

uanid oflat tezneq, mellett nem illic nekic teniec (MünchC. 34). Ollnak kel fidelvenny az özwegysseghnek regulassagat (ÉrdyC. 353b). Ha olyak volnank, aminek kellene lonuwnk (VirgC. 91). Olyakat mutat nektek (143). A chodac olyac, melyeket senki . . . (Helt: Bibl. I.b4). Ez vilagi élet ezac oly, mint az meg szallas (Born: Préd. 450). Mert az embereknec dolgoc oly: quippe res humane ita sese habent (Decsi: SallJ. 45). Mert olyrol irsz, kit sem te, sem a te feleid nem érteneq (Mon: Apol. 332). Az papnac leánya, ha ollyboz mégyen, az ki nem leicnd az papi nem-ből (Kár: Bibl. I.109). Kiczoda volt olly, az ki ártatlan elveszett volna? quis unquam innocens perit? (MA: Bibl. I.450). Ollyá kell lemeim (V.19). Hirtelenbe, sietséggel olytat ne czelekedgyéc (MA: Tan. 217). Ez itélő-mesternek olynak kell lenni (Pázm: Kal. 502). A ki ollyal ditsir, a mi benned nintsen: hízelkedőnek tartsad (Pázm: Préd. 963). Minden lépésemre szidnak, rütnék, vernek, étkem oly, a minőt sertésnek kevernek (Gvad: RP. 27). b) Volt ott allo neppék kewzt oly (tantus) syralm, hogy (FlurC. 59). Semmi ol titoc, ki nem megtudatic (MünchC. 32). Oly ember, kynek ég yoha vagón: homo qui habeat unam ovem (JordC. 389). My vagion vram valami oly allath, hogi ky tied nem volna (VirgC. 44). Ha uona ol hitöm (TihC. 4). c) tam MA. [so]. Olly nagy: tantus, so gross MA. Oz gimilsnec vvl keseruv uola vize (HB). Oly czudas emberek: tam admirabiles homines (EhrC. 1). Bernald vala oly nagy zentsagy: tanta sanctitatis (12). Myre vattok oly zorgalmatosok? quid solliciti estis? (JordC. 371). Oly nagy volt (ÉrdyC. 547). Az embereket szive oly tellyes tekevrényekkel és rejtekekkel, hogy . . . (PP: PaxA. 53). d) Olly igen: tantopere, adeo, admodum; so heftig, so sehr MA. Miképpen meg aza ol hamar: continuo (MünchC. 52). Ha oly yghen zeretőd ewtet, bozd eede (ÉrdyC. 338b). Ol igón nag zereuteeth uagón köztök (SándorC. 1). Oly igeen vereek (CornC. 210). Mint egy feidelem, oly bizuást mennéc hozzáia (Kár: Bibl. I.531). Most olly alá-estem, hogy a nyalka ifiak tsúfolnak (Pázm: Préd. 85). 2) [nonnullus; mancher]. Doktoritok közzül oly lat száz tévelygést-is mert a mi Romai hitünkben számlálni (Veresm: Tanácsk. 97).

[Szólások]. Oly y a t m o n d o c, hogy magam is meghánom: non movenda loquor MA. Olyat mondok, hogy meghülnek belé az szomszédok (Nyr. XIV.565). Oly y a t a r t y a, mintha már bé iktatott és bé álltatott volna a menyországbán (DKal: Ker. 19. GKat: Váts. II.323).

am-olly: [talis, illius generis; jener art]. Mind imilly, mind amolly kenyerral (Born: Préd. 206).

imilly-amolly (Born: Préd. 206). Imily amoly gyiüléseket tartván (RáKF: Lev. II.154).

Ollyan (olian WeszprC. 3. ollyon MA: Bibl. V.24): talis, ejusmodi, istiusmodi C. [solch-, so, dergleichen, so beschaffen]. a) Ne akar ofannac lenned, a mel embör istent keserti (VitkC. 5). Ne legyetek ollyanok, mynt az keppmwtalok: non eritis sicut hypocritae (JordC. 369). Valaky meg maradand mynd veghyg, az ollyan ydwezwl: lic salvus erit (383). Ollyan, mynt istennek angiala (VirgC. 20). Ollyanoc lesztec mint az isten: eritis sicut dii (Helt: Bibl. I.B). Ollyanoc mint az bárányoc (Kár: Bibl. I.300). Ollyannaac tewee az en zamat, mykeant az elős tör (ÉrdyC. 342). b) Olan zertes mondicte verbo martot ruhat voláni, aki ő testet az zegeneknec veritbekeből elteti (VitkC. 15). Soba olly fejedelmet nem hallottam, kinék csak az olyan szolgálat eset volna kedve-szerent melyet feje-vesztében parancsolt volna (Pázm: Kal. 1766. 583). c) Nem voltb ollyan rwhazatos mynt: nec coopterus erat sicut (JordC. 371). Ollyan nagy: tantus (Helt: UT. Gg4). d) Mint az lucz főnyú olyan fel uó (Mel: Herb. 30). A tsehek Magyarországot ollyan felette igen elpusztíták, hogy . . . (Liszny: Krón. 318).

am-ollyan: ejusmodi, illiusmodi; dergestalt MA. Szokás. hogy ilyen nap az ewangyliomnak ilyen, vagy amollyan részét

olvassák a gyülekezetben (Pázm: Préd. c3. Illy: Préd. II.185). Példásan folyt nyálok az angliái imillyen s amollyan szelindékekről, agár, vizsla, kopó s több afféle fityészó tacsokókról, mennél szebben a mosólékos peszerek módjára (Fal: NA. 122).

[Szólások]. **Illyen amollyan** lelkű németje (RákF: Lev. IV.550).

szint-ollyan: similis, aequalis SI. [ebenso]. Szinte ollian szükséges (DecsiG: Préd. 38).

ugyan-ollyan: similis Helt: Bibl. I. V2. [ebenso, gleich].

Olyanképpen: taliter; also, dergestalt MA. Az példa szerint az mellyet mutatot az wr, olyanképpen ezínála az gyertya tartót (Kár: Bibl. I.126).

Olyankor: tum temporis MA. um die zeit PPB. Ha gyonast nem tehetnel, meegh es seymth ne ketelkegyel, mert az olyan koron [halálodó idején] eleegh zybely thredelmessegh (ÉrsC. 278b. Hall: Paizs. Előb. 7). Gyakran történik, hogy a győzelem után-is elvesztí ember gombolyagját, olyankor azért szükséges követnünk a vitez példáját (Hall: IHist. II. 109). A tsászár olyankor tette vezérnek, a midőn okossabbra kellett volna bizni a muszka tzárral való hadakozást (Mik: TLev. 11). Ha pedig azt objiciálnák, sokszor volt Erdélyben török had ki benn telelt, azt felelheti, az olyankor esett, mikor a nyughatatlan elnök hogy már segítségre hívták őket (MonOkm. XIV.111).

Olyas: talis, talismodi Kr. [dergleichen]. Ha mi olyas líreim losznek, tudotdra adom (Thurzó: Lev. II.117). Semmi olyast nem tanulnak, a mivel vénségekben tudnák magokat táplálni (MA: SB. 141). Semmi olyas tsapásokkal nem sauyagattatnak; meglíznak és velőznek (Pázm: Préd. 25). Semmi olyas jóssággal nem tündöklöttek (Veresm: Tanácsk. 34). Olyas dolog történt vele (Fr: SzJán. 95). A ki nem olyas, el-velietet (Lipp: PKort. 56). Isten miúnden teremtett állatra osztot valami olyast, mellyben fáradgony (Fal: NU. 257). Az okos jítzó azonban nem vet olyas kártyát, a melyre lesben vagyton társa, hanem annak helyében azt, a mit ingyen-sem reménylet volna (Fal: UE. 373). Az ellenünk törekedő gonoszság ugy néki kőszörűli nyers igyekezetünket, s olyas dolgokat vitet velünk végbe, a mellyekre sola so erónk se bátorságunk nem lett volna (Fal: UE. 408). Csak arról emlékeztetlek: olyas légyen társod, mely hozzáid iljék (Fal: TÉ. 693). Olyas dologban keverem magamat, mollyból bővölötesen ki nem gázolok, ki nem fejtem magamat (KirlDesz. 48). Nem vagyunk mi az olyas korhelyek között valók: wir sind von dieser liederlichen bursch gar nicht (104). Mikor semmi olyas folleges idő nem volna (Bod: KOstr. 155).

Olyatén (ollatin Sylv: UT. I.28. H.137. ollyatin Szeg: Aqn. 104. ollyatannak legyenek: similis fiant KulesC. 189. ollyatén Kules: Evang. 113. Tel: Evang. H.467. Lép: P'fik H. 143. oletan ThC. 5. olietan 6): istiusmodi C. ejusmodi, talis; dergleichen, solelier MA. Ezek olyatanok lesznek es oly yok (ÉhrC. 112). Czynaltvala olyatan ment egy haylok: quasi (27). Souha nem volt olyatan syralt: tantus (59). Ollatanoc (tales) nen leletteténoc, ment Daniel, Ananias (BécsiC. 118. 246). Ollatanoko mehuocnec orzaga: talium est regnum caelorum (MünchC. 49). Nem olyatan az v'vta (NagySzC. 102). Ollatanna lón, mint az barom (DóbrC. 382). Olyatén, mint a mustár nag: sicut granum sinapis (Helt: UT. K1). Olyatanoc voltatoc mint az el teuolyedet iuhoc (Born: Préd. 281. Born: Ének. 445). Az istennec igeio ollyatan mint az szduetnek (Tel: Evang. I. 130. 282. II. 11b). Ne legyetec ollyaténoc mint az ló: nolite fieri sicut equus (MA: Bibl. I.491).

Olyba, olybá: [tanti (aestimare, pendere); so]. A pompás nagyságos nevekett ollybá tartják, hogy. (Pus: Apol. 186). Az ostorozásokat csak ollyban tartotta, mintia nem is ő szenvedte

volna azokat (Hall: Paizs. 234). Akár ma, akár holnap, mindegy, olybá tartom, mintia régen innám kegyelmed palotájában az jó medgyesbort (RákF: Lev. I.336). Ollyba tartom rossz embernek reámszlását, mint szeméten gubás ebnek ugatását (Thaly: VÉ. II.125).

Olyféle: [talis, talismodi; solch-, dergleichen]. Oly fele betegség, melyben. (Frank: HasznK. 56). Bisusban, oly fele gyenge bíborban öltözet (Born: Préd. 400).

Olylyik: nonnullus, nonnemo SI. [mancher]. Remegett s dőbögött a szív is ollyikban, sokban már vér sem volt, mint az ijedt tikban (Kónyi: HRom. 13). Ollylyik ollyik bé-dngá füleit. (NótPM. 9). Ollylyok pedig annyira rángaták (10).

Olykor (ollykorban Gyöngy: KJ. 74. ollykoron Helt: Krón. 83): **1**) [olyan időben; zu solcher zeit]. Olykor menyen, hogy az zeek el ne mullyek (RMNy. II.136). Hogy ollykoron [mikor majd luza mennek] őremmel bozássam őket haza (Helt: Krón. 83). Lőt penig az olykor, mikor az sidoc husvéttya igen közel volt (Zvon: Post. I.545). Bőbort királyoc régenten olykor visolnec vala, mikor királyi díczősegeket akartac mutatny (II.30). Olykor születék Krisztus, mikor a tsászír ravótól mindenek bé-irattak (Pázm: Préd. 100. 512). Nem csak olykor esalhat meg az igazságh, mikor nem hiszed, akkor-is megh-esalhat mikor hiszed (RendÉl. A9). **2**) tunc, tum Kr. [damals, zu der zeit]. Kegyelmed is, ha olykor még ott közel találtatik, oktassa hozzá, mint forgassa a dolgot (TörtT. L82). **3**) [aliquando; einst]. Olykor az várasban Sámson bo indúla (Kák: Sám. A2). **4**) subinde Ver. nonnumquam Kr. [manchmal, zuweilen]. Ti, kik törvényt adtok sok ezer népeknek, s olykor határt tesztek fejedelmeteknek (Orezy: KöltH. 86).

[Szólások]. Egy ollykor: aliquando, cum tempore MA. (Born: Préd. 455). Nem ió néked télben szánakznod, oda török egy olykor kezud avagy lábod (FortSzer. H3b). Egy olykor, midőn Aristoteles leunatal kerdeztec (Pécsi: Száz. 101). Es egy olykor megfogák Maróti (Monlrok. VII.85).

OMOL, OMLIK: ruo, succumbo MA. fallen, sinken PPB. [stürzen]. Reá omol: superirruat, allabitur, decedit PP. **a**) Amaut az ágra omoluan (super lectulum corruisse), kiben Ester fokzen vala (BécsiC. 64). Kyth mykoron lattak vona az nepek, dyczeerek wr ystent mynd líw orczyokra omelwan: ruentes in facies (JordC. 92). Omilik térdére (Gyöngy: Char. 41). **b**) Omoluan ram vadlany es gyolkost el zabadojtyak (ÉhrC. 154). Omlanac az áitora (irruerunt per posticum) hoé meglatnac, mi uolna (BécsiC. 170). Omlottanac a hazra: irruerunt in domum illam (MünchC. 26). Ó reia omlanac: irruerunt in eum (75). Omlottanac en ream erőssók (AporC. 3). Az emberek nyakra, főre omolnac minden gonoszúságra (Tel: Evang. 194. e). A haboc omlanac a hajóra: fluctus mittohat in navem (Helt: UT. K1). Jaj! hova ez az nagy folyó fog omlani (Zrinyi I.26). Gondolkodtam, honnan omollyon ollyan hatatoképpen az halgatoknak elnejekben: mecum cogitavi unde tam potenter induat haec scriptura in animos audientium (MNYil: Irt. 50). Meg vénhet mellyébl mert sok nagy gond omol (Zrinyi II.51). E képpen fog omlani a ti bátorságotoknak-is fővenyen épített fundamentoma jó dák (Fal: NA. 138).

[Szólások]. Hirdtetted az evangeliom abban a városban, és a pápistaság falba omlott volt (Pós: Igazs. II.165). Isteni telelem nélkül-való hamis patvar azt reánk költeni; mellynek folyamattya fellyobb spongyiába omla (Pós: Igazs. II. 312).

be-omol: irruo; ungestümlich einfallen P'PB. [hineinstürzen, einstürzen]. Törté kapin soc nép be omila (Güres: Mátv. 63). Beomlott kutak (Drég: Spec. 6).

égybe-omol: corruo Kr. [zusammenstürzen]. A jó lelki-is-méretű igaz ember, ha a világ egybeomol is, rettegés-nélkül

temettetik a romlásban; justum, si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinae (Pázm: Préd. 595).

el-omol: 1) corruo; zu boden fallen PPB. [zerfallen, umstürzen]. Fel epeytemt Daidnak lhw hazat, ky el omolot: tabernaculum collapsum (JordC. 760). Ila a kötő vezzők meg feslendnek, az albrachokos eel feselnek ees ekkeppen mynd a nagh hordo elomol (WinklC. 125). A kerítésnek fala el omia (DebrC. 180). Az épület el-omol fundamentom-nélkül (Pázm: Préd. 53). Azert, ha elomol es romol az ecclesia, el-fogy és el-vész az igazság (284. 549). 2) effundor PP. [sich ergiessen, herausströmen]. Senky nem telty az wy bort az oo edenben, mert gyakorta az edent el törty es mynd a bor el omol (vinum effundetur), mynd az eden el vez (JordC. 460). E víz elomol, s meg isszza a föld (Mel: Sám. 15). Az ny bor el szakasztja az tömlöket és az bor elomol (Kár: Bibl. III.33). Ila az ellenvetése el omoluae, az többinekis oda kell szaladnioc (MA: Scult. 987).

elomlás: effusio; das ausgiessen PPB. [ruina; sturz]. Megh fewdewt engemet ymmar hasonlatos el omiaas (FestC. 403).

félbe-omol? [fehlschlagen, missliagen]. Omor Agával való negociatio hogy félben [falban?] ne omoljon (MonIrók XXVII. 228).

test-főomlás: [betegség] (Nad: Kert. 299).

ki-omol: 1) erumpo MA. ausbrechen PPB. [hinausstürzen, herausfallen]. Bele ki omia (GuaryC. 21). Magath megk akartha, ketthe zakada ees ew bely mynd ky omia (WinklC. 178). Annera el taglak, hogi meeg ah bely es ki omoltho vala (DebrC. 25). Mynden tagaday [sic] ky omianak: effusa sunt omnia viscera ejus (JordC. 708). Palchyoyabol ky omia ew penze (RMNy. II.24). Agyoc veleie, belec ki omolot (Born: Préd. 78). Az egerec vgyan ki omolottac a mezőkre, s minden veteményeket meg ettec (Mel: Sám. 13). Kiomol vala az nép és szedic vala az mannat (MA: Bibl. I.129). A mi testink-is annál sürűbben kiomol minden gonoszúságra, mennél inkább' kövéredik a jó-lakással (Pázm: Préd. 436). 2) [effundor; sich ergiessen, herausströmen]. Az tömlök meg fakadnak es az bor ki-omol (Sylv: UT. I.14). Fél: Bibl. 55). Az én ordításim mint az vizec ugy kiomolnac: tanquam inundantes aquae, sic rugitus meus (MA: Bibl. 1.449). Boknak teli géégéből bor kiomlik (Zriuyi: ASyr. E6) 3) [germino; ausschlagen, hervorsprossen]. Az vetemű kiomoljon es nagon fel neuekéggék: semen germinet et assurgat (Sylv: UT. I.55).

kiomlás: eruptio MA. ausfall, ausbruch PPB.

lő-omol: prono MA. corruo, delabor, concido; über einen haufen fallen, zu boden fallen PPB. Nemyemew haz hirtelen le omoluan (EhrC. 161). Meg kőmeubet vr mendenneket, kik leomolnak, es fel igazoit minden le eseteket (AporC. 118). A tornyoc leomolnac (Helt: Bibl. IV.52). Hatra tantorodanak es az földre le omianak: ceciderunt humi (Sylv: UT. I.154). Egy esapással minden éppületek leomol (Pázm: Kal. 110). A házle-omlic, el-romol (Com: Jan. 105).

lőomlás. Miczoda az dög balál? Soc embereknek birtelen valo leomlásoc (Born: Préd. 694. Fél: Tau. 498).

[mög-omol]

mögomlás. A száynac megomlasat gyogyittyia (Mel: Herb. 116). [Vö. Omlás, Omlott].

Omladéköny: ruinosus, ruinae proximusSI. [hintállig, bantállig]. (GKat: Gramm. B3. CorpGramm. 313).

Omlás: ruina; fall Ver. MA. PP. Omlás, romlás: ruptura Otr: OrigHung. II.181. [ház-] omiasnak zozattyatol fel ebrewhen (EbrC. 161). Fél akarja építeni a Babylon omlását

(Mtkó: BCsák. 8). Az tévelygésben valo omlás igen könyű (Toln: Vig. 14). Gyökerét ha meg-főződ, a testnek omlását meg-cnyhíti ha ezzel táplálod (Nad: Kert. 299)

kő-omlás: [steinhaufen]. Erős városoc elpusztítatnac, es kő-omlása lesznek (Helt: Bibl. IV.62). A ház le-omlic és leszec romlásoc, kőomlásoc és fal romladékok: fiunt ruina ac rudera (Com: Jan. 105).

Omló: ruens, ruinosus, ruinae minitans; bantállig PPB.

Omlott: collapsus, dirutus; zusammengefallen, zerstört PPB Fogfaiast gyogyit, omlot szayat gyogyit (Mel: Herb. 31). Ha az vízénel omlot száyat mos, meg gyogyittyia (43). [Vö. Omlás, megomlás].

ONT (vntottak, vnta BodC. 29. 30. ver hullas awag vntas? PeerC. Kalend.): 1) fundo MA. giessen PPB. Mergöt ont az lelőgbe (GuaryC. 6). Mikeppen a mergős kego mergöt onth beleye (NagyszC. 173). Az moslekoth neki nákaba ontia uala (TihC. 24). Ha téyel a fülben ontod a vizét, fület gyogyit (Mel: Herb. 116). Az vért az földre ontsad, mint az vizet: effundes eam in terram (MA: Bibl. I.173). Senkit miakon ne onezion (Erasin: Erk. 34). Büt rád ont még ő terhes igája (Thaly: Adal. I.2). 2) [corrumpto, devasto; zerstören]. Mást gyogyit, maga riühes: a ki rak, s ont, az-az épít nyelvével, ront életével (Pázm: Préd. b4). A dolgot hasogatni kell és a bélet ontani (Fal: UE. 440). 3) [dissipio; vergeuden]. Az asszony a maga udvarát szedgye vegye jó rendben, értékénél, s érdeménél felyeb ne hégazzon: szerezzon, ne tsak költsön, takarjon, ne tsak ontson (Fal: UE. 87). Erőn erővel fiat kívánsz, nem tudván, hová ontsad pénzedet (Fal: TÉ. 734).

[Szólások]. Boszszudat onts az pogányokra (MA: Bibl. V.38). Kyk artatlan veert ontnak (ÉrdyC. 524). Ky fegyvernek myatta vereet onttya es halalt zenwed (652b). Aki ember vért ont: effuderit (Helt: Bibl. I.D2) Ártatlan vér ontó kezec: manus effundentes innoxium sanguinem (Kár: Bibl. I. 605).

el-ont: effundo, profundo; angsiessen, verschütten PPB. (Ozor: Christ. 206). Meg botlik s elontya az vizet (MA: SB. 31). Az éppületeket fel-forgattya: az fákat gyűkerestül ki-törti: és az terhes szekereket elontya (KNagysz. 1613. E4. GKat: Titk. 1119).

ki-ont: effundo MA. ausgiessen, ausschütten PPB. Kiuek vtanna az bynaseknek ew veerek kyve ontateek (JordC. 174). Az meely kewen ky ontottaak vala agya veleyt (ÉrdyC. 545). Telhetelenevknek beleket ky ontanaya (DomC. 177). Olaji, vizet hamar ők forralának, kiket rómaiakra kiontának, sokan rómaiak megkoppadának (RMK. VI.174). Az bor ki ne ontasok (Fél: Bibl. 13). Efflele tenelygest ontottanac ki az nepec közé (Mon: KépT. 26). Ki ontom az én haragomat az elleu (Kár: Bibl. I.494). Ilyen gyalázatos szokat ontott-ki (Hall: IHist. III.92).

onton-ont: 1) indentidem fundo Kr 2) [dissipio; vergenden]. A ki ősi maradékját ontan ontja, vétt az ellen, a ki kereste (Fal: BE. 599).

Ontás: 1) fusio; das giessen PPB. Nem voluank tarsok hwnyekk az profétaknak veerők ontasaban: non essemus socii eorum in sanguine prophetarum (JordC. 429). Meg kerestetik raytonk az artatlan vernek ontasa (WesprC. 90). 2) [dissipatio; vergeudung]. Bátor egyre fáradozzanak a földi jóknak megszerzésében: mind csak ontás, és hiábavalóság (Fal: NE. 66).

vér-ontás: occidit C. caedes, sanguinis effusio, strages MA. blut-vergiessung PPB. Verontas nekől harum martirumsag vagón (GuaryC. 38). Tarczagh megk magokat az balwanyoknak aldozattyoktwl, eeteteseektől es ver ontastwl (JordC. 761. Káldi:

Bibl. 247. Zrinyi I.109). Kovás vérontással elő tudja szerezni a kellemő békességet (Fal: NA. 226).

Ontat: [fundi jubeo; giessen lassen]. Borat az földro ontatniuk (RMNy. II.2).

péNZ-ontó: [prodigus; verschwenderisch]. A mely varas tékozló, és pénz ontó, veszni akar (Fal: TÉ. 779).

por-ontó: pyrobrarius, pulverem nitratum profundens in perniciem MA.

vér-ontó: vir sanguinis Kr. [sanguinolentus; blutvergissend]. Te vagy az vér-ontó, én könyvem hullató (Zrinyi: ASyr. 302).

Ontód-ik: [fundi; vergossen werden]. Oltalmazzon isten engem attól, hogy énniattam több kereszttyén vér ontódjék (MonOkm. XIX.445).

Ontogat: fundito MA. oft giessen PPB.

ÓN (onnot BécsiC. 300. onnat DebrC. 192. onnat Kár: Bibl. Hall: Paizs. 123. oonath (ÉrdyC. 436): plumbum; blei Pesti: Nom. 51. plumbum C. MA. stannum MA: Bibl. II.4. plumbum, stannum; blei, zinn PPB. Ónból való: plumbous C. Ónhoz való: plumbarius MAL. Erezte remec onnot ó zainba: misit massam plumbeam in os ejus (BécsiC. 300). Arany, ezüst, ercz, es vas, oon, batok es egyeob ezen felee alath, ky mynd tyzón atal mehoth, azonkeppen tyztwtlyatyk meg (JordC. 182). Onnat oluaztatuan feiere föltete (DebrC. 192). Onbol cesenalt botok (167). Az gyermek meg nehezötyt vala, mynt ba oonath vyne (ÉrdyC. 436). Az byzon tyzessoeg olyan, mynt az feenlő arany, az hazassagban valo zentseeg mynt az ercz awag oon (ÉrdyC. 658b). Porro on, vas, ertz (Born: Ének. 550). On zakalos glyobos 2127, was zakalos glyobos 300, taraczk on glyobos 623 (TörtT. 1878. 343). Az mi ón mive az én atányfiának itt volt, azt adják meg (Gér: KárCs. III.439).

fejér-ón: stannum; zinn Pesti: Nom. 37. cassiteros C. stannum, cassiterum MA. zinn, weiss blei PPB. Stannum; fejér ón, bádog Major: Szót. Harmadszor frisselt fejér-ón: tertiarium stannum PPB. (Kecsk: Ötv. 320.)

fekete-ón: plumbum PPI. [blei]. Fekete ónnat oluaztana. (Helt: Krón. 32). Az feier és fekete ónnat oluazszátoc meg: plumbum et stannum igne purgabit (Kár: Bibl. I.150. Pázm: Préd. 1226. Kecsk: Ötv. 267).

Ónos, ónaz: 1) plumbosus C. plumbatus, plumbosus MA. bleiern, blei-reich PPB. Igyenesség mérő ónos sínor: perpendiculum MAL. Egyenossen alá függő onas síneg: perpendiculum Com: Jan. 103. Onos botokkal mynd adoeq veretec, myg az lelköt erzeek ew benne (ÉrdyC. 468b). Ónas pléh vagy bádog (VectTraus. 20). Tanyéros kengyel vasat igen jót, ónost, szalamakkal, hotvenöt pézzen adgyanak (TörtT. XVIII. 229). Egy kocsilónak való feket ónos zabolójút (ErdOrszgy. II.381). [A kardhüvelyt] vagy zománczoson, vagy pedig ónosan vas szerzámmal csinálta (ÖtvMest. 66. vsz.). 2) [livinus; bleifarbig, bleich] (Vajda: Kriszt. III.651. Kr.). 3) [gefroren, mit hagel gemengt]. Igen örülöm, hogy az ónos út előtt az úr isten haza hozott hemlínket (LevT. II.88). Ónos eső (Mik: TLév. 447).

Ónoz, ónaz: plumbo Ver. applumbo MA. PP. lóten, verlöten; stanno illino; verzinnen PPB

föl-ónoz: replumbo C.

még-ónoz: plumbo C. applumbo MA. stanno obduco; überzinnen, löten PPB. Megónozott: incocto stanno illitus, incoctilis; überzünnt, verzünnt PPB. Negült vagy hordót meg-ónozni: dolia vincire plumbo PPB.

mégónozás: plumbatura C.

Ónozás: plumbatura MA. verlötung PPB. Ónozás, ónal-foglalás: plumbatura PPB.

Ónozó: plumbator, plumbans; löter, verlöter PPB.

Ónozott: plumbatus, incoctilis, incocto stanno illitus PPB. Onozot legyen a fazék (Frank: HasznK. 22b).

ONDÓ: 1) Ondója az kölesnec: apluda MA. Korpa, ondó: apludao PPI. hirsenspreu, hirsensbülsen PPB. Az ács a fát fűrészel, az esdléke avagy fűrészhulladékja, fának ondója le esvén: scobe v. seragine decedente (Com: Jan. 103). 2) bilis C. 3) Ondofolyás: gonorrhoea MA. MAL. Ondó folyás: samenfluss, tripper PPB.

ONNAN, ONNAT, ONNÉT, ONNATON, ONNÉTON (onnag VitkC. 66. TelC. 351. 359. onnagh LevT. II.157. onnagd RMNy. II.198. onnagt, onnajt MA. onnal LevT. I.191. Lép: PTük. I.39. 105. onnand LevT. II.20. onnant Gvad: FNót. 89. onnatlan EhrC. 37. onnég Helt: Mes. 38. 309. amonnég Helt: Bibl. IV.129. onejd RMNy. II.334. onneyth LevT. I.170. onnend TörtT. XV.34. onnetan TiliC. 21. amonnath LevT. I.256): 1) inde, istine C. isthoc, illinc, isthinc; von daunen MA. [von dort]. Fel haga nemy kewfarra es onnatlan pdicala ott allo sokassagnak (EhrC. 37). Onnat felkele, hoq gabona fölket gyvtona (BécsiC. 5). Parancolt önekie, hoq ki mennéne onnan (17). Omaton aiandokot hoznac ennekem (283). Elméne onmaton es köueteck ötet sokae (MünchC. 35). 74). Onnan ky nem yewz: non exies inde (JordC. 367. 382). Meg yedenek es onnag el kezdene futnya (TelC. 359). Mind el futanac onnaton (342). Hog onneet el ne evzessel (CornC. 80). Onneton kywól az chellaba magath be wethie (ÉrsC. 522b). Keth föllő wagyon az saucz, onnal lewyk (LevT. I.191). Látuán az embert a fáu megijedo es elfutancé onnég igen alázatosson az erdőben, ki innac előtte igen köuellyen ki iöt vala belöle (Helt: Mes. 309). Az Antonius sem mezszo vala onnat: neque procul aberat (Deesi: SallC. 47). Bizonosok valanak benne, hogy onnal ki menekednéne (Lép: PTük. 1.39). Onnat-is gyász ruliakban síralmason másfelé fogtam, végre leányomat, isten tsudálatosképen látnom ismét engedte (Halt: HHist. II.293). 2) [ea; vorbei, dort vorüber]. Azonnan [olv. az onnan] muloc (praetereuntes) karomlae-uala ötet (MünchC. 68). Mynd kyk onnan mwnak wala: praetereuntes (JordC. 447). Kereskewdő emberewk hogy onnaton mennenek, az zamart el ragadak (ÉrsC. 314). Tertenek, hogy az ő zalagosa onnan menne lowa hatan (547). 3) [iude; daher]. Az sas keselyűt meg nem fti az meny; onnat mondgya Pliuius, hogy régen tartottac az királyoc az seregbe, és nem fttó meg őket (Cis. II.1). A vízbe ne vigyed, mert a sok víz a lonak ártalmas, a sok járás miát, és onnét származik a folyo és kő epe (Cseh: OrvK. 24).

am-onnan (amonnat Born: Préd. 561. amonnatan KazC. 74.): illinc C. istine; von daunen MA. Többszer oly szinét adgya dolganak, mint ha innen-is amonnan-is, föl-fedve ki tetszenék belső titka (Fal: UE. 370).

iminnen-amonnan: hinc inde MA. [von hier und dort, von allen seiten]. Mint az harang öntésben, oly tudós volt Melánthon Philopis az augustána confessionnak iróia s az konkolydija [Concordia] kömnyű alá írt, iminnet amonnat egybe gázlott praedikátorkak és mesterkék is az theologiában (Bal: CsIsk. 147). Iminnet amonnand sok levél érkezik (Thaly: VÉ. I.101).

innen-amonnan. Innen amonnan segítsen tsorbiün (Fal: UE. 500).

innen-onnan: hinc et illinc Kr. Einnen onnan hagyallyaak (ÉrdyC. 569b).

ugyan-onnan: indidem, ininde C. eben von daunen, von dem ort her MA. Az malontól a tornyot öt álgýuival, ugyan-onnéd törék három taraczkkal (RMK. VI.137).

ONTOK: trama; rast, balken PPB. [einschluss, eintrag].

OPRA [?]: ein Afrikaner Adáni: Spr.

OR (oroc MüncH.C. 191. orrok Valk: Gen. 27. orh Komj: SzPál. 352. sem orh toluay sem parazna Hofgr. 129. orr-gazda Misk: VKert. 138. or Mel: SzJún. 39. oru JordC. 133. 853. 861. ÉrdyC. 156. KazC. 197. WeszcP. 12. Helt: UT. C6. orua Lécp: l'Tük. II.215. orv MA: Bibl. II.4. Megy: 3Jaj. II: 170. oru Frank: HasznK. 56. orunac DebrC. 82. oruok ÉrdyC. 133. oruoe Helt: Krón. 47. Boru: Préd. 545. or BécsiC. 189. orroc 115. MüncH.C. 24. orv es tolvai, vroc es tolvaiok DebrC. 306. wroz JordC. 414. 662. ÉrdyC. 77b. wroz Szár: Cat. I.A. wro WinkC. 142. wruot KulesC. 122. wroth JordC. 57). Or: fur, furax MA. Or, orv: fur, furax; dieb, diebin, diebisch PPB. Wryiz? latro 1281. (Czi-
uár). Nem zabadeitbaffac meg magokat vrrcotol es toluaioktol (BécsiC. 115). Az orvok, kik ez velagi tozaguocat el vrozak (GuaryC. 8). Az orvok el orozyak: fures furantur (JordC. 370). Az paztorok ew barmokat őryzyk, hogy gonoz orv el ne ragaggya (ÉrdyC. 112). Vala ky barattyanak yozagaat el ragaggya orw az (612). Az orüok negj louat loptanak (RMNy. II.183). Minden oruot, toluait, gyilkost meg nenezed (336). Or marha (RMK. II.479). Meg találod orvodat, meg talállyak az el veszet marlhadat (FortSzer. I.b). Toluait orrokat kerget vala (Valk: Gen. 27). Orvok, lopók (MA: SB. 122). Az orvot, akar tolvajt meg fogvan: capto fure vel praedone (Ver: Verb. 239). Kit Hesperus adot, Lucifer or módgyán el lopta, el ragatta tilem hamarján (Zrinyi II.143). Kis ort kemény vas lántz kötüz akasztó-fához (Ben: Ritlm. 167).

Oroz: furor MA. stehlen PPB. Walaky embert wrzand: qui furatus fuerit hominem (JordC. 56). Nee vroz (PeerC. Kal). Ne paraznalcoggyal, ne vroz (NagyszC. 358). Oroz auág toluual (Ozor: Christ. 407).

el-oroz: suffuror, surripio MA. heimlich entwenden PPB. El yewnek az hew tanoythwyan es el vrozyak hwtet: furentur eum (JordC. 449). El vrza a levelet (DebrC. 215). Ad meg az euzt kyket el vroztal (DomC. 270). Cristusnak testeet el vroz-
tak (CornC. 108). El orzotam marhayt (VirgC. 7). Az lopok meg assak es el orozzak: fures effodiunt et furantur (Fél: Bibl. 9).

még-oroz: [bestehlen]. Nepeknek alamysuaiath megh oroz-
van (WinkC. 178). Meg akarua orozui az kertuek gmölköt (CornC. 492). Meg wrzotta az zent egyházat (ÉrdyC. 638). Castelyanak megorzoy (Ver: Verb. 198).

Orozkod-ik: abscondo, clam ago quidpiam, verbergen, vertuschen, heimlich etwas tun PPB. clam irrepo, furor Kr. [sich einschleichen]. Nem szontuc bizni a toluayhoz, a ki hol egy varosba, hol másba orozkodic alattomba (Gyulai: Sirah. K6). Attyanac istenségéről, természetiről, és minoltarol oroz-
kodic a Cristusséra, es bizonyitani akarja (Vallást.004). De jai, nagy szelendek orozkodik után [Zrinyi útján] (Zrinyi II.59). Mi veszedelem orozkodik utánam, azt is tudni kívánám (Fal: NE. 62).

alá-orozkodik: [sich herunterstehlen]. Mennyből ala oroz-
kodot (Born: Préd. 31).

be-orozkodik: irrepo, furtim illabor, latenter ingredior; heimlich hineinschleichen, unvermerkt [her]einkommen PPB. Csatárt, Váradhoz közel egy nemes aszszony hal meg és et-
szaka az koporsóba tetetik az templomban, hogy más nap el temetnék; egy deák beorozkodot és velle undokoskodott (Kész: Kal. 219). Bé-orozkodék éjtszaka a pápa hálo-lázában (GKat: Váts. II.1257).

el-orozkodik: proripere se MA. suffurari se, clam discedere; heimlich davonschleichen PPB. El wrözkodeeg [igy] ew annyat-
wl es el fwtameek az pwztaban tytkhon ennen maga (ÉrdyC.

243). Felnevekődél mint egy virág, és hamar lesz mint egy asszu ág; lassan lassan elorozkodol és hamar minden időd el-
foly (RMK. VI.108). Ot elorozkodéc töllec az erdőben (Helt: Krón. 42b. Laud: Ujsegits. II.156. MA: Scult. 702). Vesz a pad allá, es el orozkodial tölle (Vallást. Ss. 4).

föl-orozkodik: [sich hinaufstehlen]. Mikoron az egyic estue a garádiczon fölorozkodot volua a királyi palotába (Helt: Krón. 31b).

ki-orozkodik: [sich hinausstellen]. Atyamnak hazabol ki-
orozkodam (TelC. 292). Kiorozkodának a seregbl és haza futá-
nak (Helt: Krón. 133b. 122b). A kiralis nem mere megh maradni benne, hanem ki orozkodik (Lécp: l'Tük. I.131).

Orozkodó: latenter irrepens, Kr. [insidiosus; lauernd]. A világ tengerét, orozkodó hajbait, esendes szemmel tekingeti (Fal: NE. 41). Az orozkodó halál őreá is irányozván nyilával, nehéz betegségbe ejtette (Fal: TÉ. 679).

Orozva: clanculum, occulte Ver. furtive, furtim MA. heimlich, verstohlen PPB. [hinterlistig, meuchlerisch]. Orozva el rantom: subripio MA. Förrasoc, kiből vrozuam lattatnacuata vizet mereiteniec: furtim viedbantur haurire aquam (BécsiC. 23). A cazarne azzon nekit fogadot reiaia, hagi eyel megh őlneie vroza e zent Amborust (DebrC. 20). Mynden estendewe vrozaes reya yartak azok az nemet falwyak az valwssy erdwre (LevT. I.216). Orozva is tudakozzál (II.61). A sidoc földéről orozva hoztanac el: furto sublatus sum (Helt: Bibl. I. F4). Hogy őczet az kutbol orozva ki vonna (Born: Ének. 561). Orozva elmetzé az felsőruhájának az szárnyát: silenter (MA: Bibl. I.268). Orozva jöttel el: clam venisti (29). Orozva maro eb (Mel: Sz. Ján. 409). Edgy orozva maró ember csak kevés hujja lón, hogy Cärolus II. meg nem őle (Liszny: Krón. 306).

Orozva-való: furtivus [heimlich]; furtiva: orozva való szerelem, titkos szerelmeskedés: voluptas, Venus furtiva PPB.

Orzás: furtum, raptura MA. rapina; diebstahl, raub PPB. Orzásoc, ragadozásoc: furta, rapinae Com: Jan. 192. Az Izrael fiyay atal bagaak az paranczolatoh, es wrzaasth teenek az athkozot morhabol (JordC. 297).

Orzó, orozó: fur, furax, raptor MA. dieb, diebin, räuber PPB. Orozó mesterség (Vajda: Kriszt. II.235).

Orzott: furtivus; gestohlen PPB.

Orság (orvosag WinkC. 178): furtum MA. furcitas; diebstahl, raub PPB. Alohad vrsagnak (furtum) lenny felettebualo alamyznakot (EhrC. 78. 79). Ember öldökésee, vrsagoc, hamis tanosagoc: furta (MüncH.C. 43. 153). Az gonoz emberek adnak gonoz tanalcho, az or ember orsagra, az ragadozo toluay ragadozassra (CornC. 162). Ne tig orsagot (Sylv: UT. I.112). Mindenféle gonoszságok, orságok, gyilkosságok köztünk eláradtanak (ErdTürtAd. IV.337). Valamely az mesterek közül országban, avagy paráznságban találatik, annak mestersége letétetik (KeeskTört. II.282). Az lopás es orság: furta (Ver: Verb. Szót. 18).

ÓRA: **I**) hora C. MA. stunde Ver. PP. **a**) Nemde tyzenkeeth oraya vagonoe az napnak (WinkC. 321). Az completa horayanac vtanna (VirgC. 140). A napnak batodik oraia (DebrC. 74). Adgyon isten gazdag őrdmñ órát (MA: Scult. 141). Óraja vagon már az álomból telkelntünk (Ily: Préd. I.19). Már hét az óra; kilencz az óra (Mik: TLev. 71). Már a szabott óra eseng (Thaly: VÉ. I.316). **b**) Azzon napon es horan az angyal ez fratertol eltere (EhrC. 18). Az aldozatnak horayan yeleneek ew neky vr istennek zent angyale (ÉrdyC. 344b). Eeynek nyeged horayan (JordC. 399). Mikoron az vtolso horan volua (VirgC. 107). Tizenegy órán [11 órakor] (Alv: Post. I.583). Készek minden órán valakibe veszni (Fal: UE. 478). **c**) Mely horaban (CornC. 63). Ezen horaban: eadem hora

(JordC. 312). Ez gárlosagos horában (NagyszC. 36). Az borába meg vigaszéé az aszszonyi álat: salva facta est ex illa hora (Helt: UT. C1). Érsek-Újvár jegyben vagyon, minden órában miénk lesz (RákF: Lev. I.125). Alig érkezik a jövevény úrti, azon órában reá küld a kocsisokra, parókásokra (Fal: NU. 256). **d)** Kilenced óra koron (TihC. 19). Hat orakorban: circa horam sextam (Fél: Bibl. 197). Az napon két óra korra vacsorán jelen lenni ne néhezeltelen (LevT. II.359). Mikorontan az mezőben vagy, és tudni akared húnny orakort legyen, végy fel egy szalma, anaagy fű szállat; immáron meg irtam az dél előtt való órákat, őt órátol fogna délig, az az tizenkét órakerig (Cis. N). Tavul bujdosva irdogáltam jobb részét és csak pihenő órákor (Fal: UE. 362. 195). Az elődözött óraker más nap együtt valónak (Fal: TÉ. 698). **e)** Horarius: egy óráig való, tartó PPBl. GERMKESEGEMTŐL fogvan ez oraigan (VitkC. 25). Ymatkozunk mynd harminc oragy (VirgC. 83). Egi óráig való niomorgatas (DebrC. 184). Koporsóban feküuce hárniéz hat oraigan (Born: Ének. 46). **f)** Óránként: stundenweis PP. Éyel napwaal orankeed (ÉrsC. 316). Az wr istent naponkeed horankeed keeryök (ÉrdyC. 19b). Melyrál tészek dispositiót Keczer Sándor elérkezésével, kit is óránkint várok (RákF: Lev. I.649). **g)** horologium C. MA. uhr PPBl. Az óra járásábólis megítélheted a várost: ex horologio civitatem judica PP. Kenyergettem nagyságonnak egy öreg órájért (ÉrdP. 183). Adtunk egy eristályba foglalt, új formán csinált órát (Radv: Csal. II.190). Az óra ütött kettőt (Zrínyi I.50). Az órát folyásában, egy peczketskeben-valo fogyatkozás meg akasztya (Veresum: Lev. 259). Két felfüggesztő gömbölyű órák (Monl. rók. VIII.41).

[Szólások]. Szerencsétlenül, r o s z ó r á b a n : inauspicato PPBl. Segghi óraia: venter est suum cuique solarium (Deesi: Adag. 206). Se órát, se napot ne várjanak, hanem praestálják jó fegyverrel szerszámmal (RákGy: Lev. 219).

álló-óra. A maga talpán álló, vagy más, függő és 'zeb-óra (Fal: NA. 141).

árnyék-óra: 1) horologium solarium Non. 4. solarium sciathericum MA. *sciathericum horologium PPBl. sonnemuhr, sonnenzeiger PPBl. Nap arnikára mutató hóra: solarium C. Nap fényvel szolgáló avagy árnyéé órac: solaria seu scioterica (Com: Jan. 168). **2)** compassum Major: Szót. A hajóban óra kívántatik, melyet közönségesen compassum, árnyék-órának mondanak (Mad: Evang. 150).

cséngető-óra: [selhagubr]. (ÉrdTört. I.43).

falra való-óra: [wandulur] (Radv: Csal. II.276).

fél-óra: semihora C. [halbe stunde]. Ide csak félóra uraság majorja (Gvad: RP. VI. eikk).

fértály-óra: [viertelstunde]. Elő-veszik a trétselést s egy fertály-óráig két annyit mondanak, mennyit a pap huzomos egy-óráig (Fal: NA. 146).

folyó-óra: clepsydra C. arenarium MA. clepsammium, horologium arenarium; wasseruhr, sanduhr PPBl. Folyó, vízlopó órac: clepsydrae Com: Jan. 168. sanduhr Com: Orb. 157. (Szentm: Kalm. 11. Szöll: Dáv. 78).

függő-óra: horologium pendulum Kr. [wandulur]. A múlt étszakán, függő-órámmak minden pertzenését hallottam (Fal: NE. 5. Fal: NA. 141).

kerekes-óra: rotatum horologium PP.

nap-óra: solarium; sonnemuhr WF.

napárnyék-óra: [solarium; sonnemuhr] (MA: Tau. 1320).

***nyakba-vető-óra:** horologium viaticum PPBl.

öröm-óra: [freudenstunde]. Virágzó esztendőihez képest öröm-órákat jegyez-el magának (Fal: NA. 156).

szólló-óra: [selhagubr] (Fal: Jegyz.)

üveg-óra: clepsydra MA.

verő-óra: schlaguhr KirBesz. 124.

vízlopó-óra. Folyó, vízlopó órac: clepsydrae Com: Jan. 168.

zsebbe való-óra: [taschenur, sackuhr] (Mik: TLev. 374). Hallám mintha valami órapercegést hallauék, azzal vetém szememet arra az oszlopra, hát az zsebbe való órája ott vagyon (Hazzánk. I.282).

zseb-óra: ∞ Ugy jár lábok mint a 'zeb-órának gyenge kerekéi; apró-lépve s pertzenve (Fal: NE. 34). Minden órának legkissebb folyamló részetskéjét rendire igazított mértékkel töltegetik és ugyan azért szerelik a maga talpán álló vagy más, függő és 'zeb-órákat (Fal: NA. 141. 145).

Órabéli. Ez légyen elég ez erabéli tanuságunkra (Zvon: Post. I.821).

Órácska: 1) horula MA. kleine stunde PPBl. Egy múlt órácska is volt számos földni (Gyöngy: KJ. 79). **2)** [kleine uhr]. (Radv: Csal. II.122).

Órai: horarius MA. [uhr]. Órai mesterséggel forgó petsenye sűtő nyárs: veru automatum; bratenwender auf art einer uhr gemacht PPBl.

égy-órai: horarius C.

Órányi: [stunden lang]. Harom horany ydó: horarum trium intervallum (JordC. 720).

Órás: horologarius, óracsináló SI [uhrmacher]. Órás [vezetéknev XVI. száz.] (Nyr. IX. 365). Órás legény (Bod: KOstr. 49). Az órás megtsinálván az órat aztot fel tekeri (Mik: TörL. 121).

ÓRÁL: declamo, audacter dice PPBl. [eine rede balton, deklamiren]. Verba a Latinis deducta Ungari formant per ál, ut formál, dietál, orál, declámál (CorpGramm. 230). Óráló székl [cathedra] (DBenkő: Flor. 223b). Prédikál, orál ritmizál néki, holott egy pap nints Erdélyben, a kit meg-nem bántott volna (Bod: Pol. 125).

Órálás: órátzio; declamatio PPBl. [rede, deklamation]. Oráláshoz való: declamatorius C.

ORBÁNC: elephantiasis, vel scabiei lepraevae species afflicta plerumque membra infestans et cutem circa vulniera subalbicanibus plerumque maculis deformans MA. gutta rosacea, erysipelas; rotes weinblattern-angesicht PPBl. terjedő kelés; herpes Major: Szót. [rotlauf]. Tüzes orbántz: herpes PPBl. Orbanczot es egyeb tüzes fakadast gyogyit (BeytheA: Fivk. 12b). Hóina allyát el futá a szederies orbáncz (Szentm: TFü. 10). Egy fő nemes aszszonnak emlíjét el-fogta-va lá tellyességgel az orbáncz (Illy: Kat. 5).

Orbánco: elephantiacus MA. pusulosus PPBl. erysipelatos, guttatus; der ein kupfericht gesicht hat PPBl. [mit rotlauf behaftet]. Orbáncoz a lába (TörtT. XIX.220).

Orbánco sod-ik: [mit rotlauf behaftet werden]. Az feje megl orbáncozodván esac hamar megl hala (Prág: Serk. 901).

[Orbáncoz]

fél-orbáncozott. A bánat miatt kipetsenyésedett, és fél-orbáncozott sziveink (GKat: Válts. II.562).

ORBONÁSZ. Orbonás [igy]: Epirota, einwohner von Epirus; Orbonás-ország: Epirus PP. Georgius Orbonaz de Cras-

souw 1505. (TudTár. VI.63). Orbonász: Epirota, Albanensis (Helt: Krón. I.398. II.332. Kr.).

ORDA: tyrosis; molken PPB. caseus dulcis SI. Sajtját, ordját, borenczét, vaját meg tudja csinálni (Nád: Lev. 137). Urdát [így], vaját hozott (Gvad: RP. 159).

ődös-orda: mollis caseus, caseus recens PP. PPBL.

Ordás. A turós étket, ordás tejfeles lével igen szerettem (Bethl: Élet. 190). Ordás leves: tyrosis; csóré, savó-leves (Benkő: Trans. 1402. Kr.).

ORDAS: fekete tarkás szőrű, pl. kutya, farkas SzD. [wolfsgrau, schwarzgrau, gestreift]. A nyulnak láta ordas és barna (ACsere: Enc. 209).

ORDÉR, ORDÉLY: [ordre]. Kegyelmed az előbbeni orderem szerinti dolgait úgy kormányozza, hogy még az ellenség által költözése előtt velem a Tarna-mélyékén megegyezhesék (RákF: Lev. 643). Ordere azt tartja Orosz Pál urannak, fujják az készült, mingyárt induljanak (Thaly: Adal. II.345). Nyír-Bátor ordelyben nekünk ki van adva, ott nyugvásunk lesz, az is meg van írva (347).

ORDINÁL: [in sacerdotum numerum recipere sollempni ritu; ordiniren].

mög-ordinál: ∞ Az ég felé bárom ujjunkat tartottuk, a erédőt nagy buzgón mi itt elmondottuk (a erédón értettetik itt az esküvés, mikor az új katonák Ó Felsége hívségére hitet tesznek le); már most voltunk igaz hadi presbiterek, és már meg-ordinált katoná emberek (Gvad: RP. 88).

Ordinálás: [ordination]. Az ordinálás merő czuf-játék (MA: Tan. 1126).

ORDÍT (*ordoythwan* JordC. 840. 94. *ordoytany* ÉrdyC. 433b. *ordoytvan* DomC. 48. *ordeht* 19. *ordetanni, orditanni* Ver.): ululo, irrugio C. ululo, rugio, rudio Ver. confremo PPBL. brüllen, heulen PPB. Igen ordít: exulnat C. Rea ordít: irrugit MA. Lata a zait es a sirokat es a soc ordeitokat: ejulantes (MünchC. 80). Pokolbely evrdeg, mykeppen az ordeyto orozlan kerenguen keres (CornC. 46). Gyakorta zvyrynek zevpevegsetevl az ov jmad-sagy kevezv ordeht vala (DomC. 19). Az erdegők kezednek ordoytany (ÉrdyC. 433b). Szembe nem ál az ordeto farkasokkal (Mon: Képt. 4). Az őrdögök synac, ordetnac (57). Az villamas vtán ordít az meindörgés (Kár: Bibl. I.535). Az farkas ha ordít, pokol fődöt jegyez (Cis. G3). A Hektor testét meg-szagatott kőntőöökkel, tsak-nem ordító jajtattással viszk-fel fényes lliumba, és le-tészik ott a királyi palotában (Hall: Hist. III.175).

mög-ordít

[Szólások]. A sereg-is magát véle meg-ordítá (Kónyi: HRom. 139).

Ordítás: ululatus C. Ver. rugitus MA. [das brüllen, heulen]. Környül-zeng ez a hely ordításokkal: locus circumsonat ululatus PPBL. Mikor ezéket montakuolna, lön nag sirlm es ordeitas amag eghazban mendénékne (BécsiC. 25). Ordoytasnak zozattya nag mezze hallattatek: vox audita est et ululatus (JordC. 360). Megh bolondna es ordeytastb kezdé teny (DebrC. 553). Az balwannak papy ordeytastb teenek es az papy feyedelem zeit Tamas apostolt atal veree (ÉrdyC. 169. 562). Ordetas, siras (Tel: Evang. I.123). Mint az oroszlanac orditása, olyan az királynac retentése (Kár: Bibl. I.614). Ezen a lirtelen változason megrémülnek, és ordítással azt kialtyák (Pázm: Préd. 16). Zeng Szakmárnak vára elájolt labanczok, ével holt sok ráczek eő ordítástoktúl (Thaly. Adal. II.75).

farkas-ordítás: [wolfsgeheul] (Mon: Apol. 316).

oroszlán-ordítás (Pázm: Préd. 1112).

szamár-ordítás: rudor C. ruditus, vox asinina MA.

Ordítat: [das brüllen, heulen]. Zo magassagocban hallatot sirlm es nag ordeitát: ululatus (MünchC. 17).

farkas-ordító. Farkas ordító tél, (Fal: Jogyz. 933).

ORDONÁNC, ORDINÁNC: [ordonanz]. Az bojtos környéta tekereg, az ordináncija bomlik, sárban fetreng (Thaly: Adal. II.353). Kérte, ordonánc tiskájába tegye, hogy itt volt, őbester azt észre ne vegye (Gvad: RP. 133).

ORGONA (*organa* DöbrC. 214. Kár: Bibl. I.524): organum MA. orgel PPB. Vizi orgona: hydraulus C. PPBL. Meuden népec őrlenekuala nemberieckel es zfezeckel es ifiackal organacban es hegedőcban (BécsiC. 44). A fűzreke felezuggeztettuk ny orgonainkat (AporC. 107). Kfűrt, hegedű, dob, orgona, cymbalim (SündC. 17). Vygádnak az orgona zóban (ApostM. 4). Az hegedőszót, lautot és organát nem Dávid lelte, kezdetben muzsikát Tubál lelte (Tün. 228). Dicsérjétek őtet organával és czitarával (Offic. 186). Az orgona lyitcas szárú bórdókból áll (Com: Jan. 169).

Orgonál: cano organo SI. [orgeln, orgel spielen]. Orgonalnac, fintzohnac, énekelnee neki (Vallást. k3).

Orgonálás: [orgelmusik]. Hallam mend az eneklest es az orgonalast (EhrC. 74. ÉrdyC. 564). Dicserem atte nevedeth en zammak orgonalasaval (DebrC. 562. NádC. 129).

Orgonás: pithaulus, organicus, organista PPB. [organist, orgelspieler]. Vizi orgonás: hydraulus PPBL. Orgonás [vezetéknev XVI. sz.] (Nyr. IX.365). Orgonás Ferencz. (Gér: KárCs. III.296). Ne hogy orgona légyen a templomba, de orgonás ne légyen (Bod: Pol. 208).

ORGOVÁNY. Novi quendam campestem locum, iuxta oppidum Gömör, hoc nomine vocari; atque etiam in planis terrae Jazygum, edoctus sum nomen hujusmodi dari (Otr: OrigHung. II.84).

ÓRIÁS (*orjas* MA. MA: Bibl. I.6. 132. Com: Orb. 89): gigas C. riese PPB. Ver. Olly nagynek iratta magát mintegy óriás: colossicum se pingi jussit PP. Nem esec le ifiactol, sem ver-tekmeg őtet királnak fiay, sem magas oryasoc (excelsi gigantes) vetlee magokat az ellen (BécsiC. 45). Erwende mykeppen oryas: exultavit ut gigas (KeszthC. 34). Oriasokath megl gewz-tel (WinkC. 93). Oryaas fayzat (ÉrdyC. 593b). Óriás rövid nap meg-rontatik az isten igéjéből (Czegl: MM. 33. Káldi: Bibl. 288. Zrinyi. I.59. 98. 17. 9.) A sisakos orias: Orion [a csillagzat]; orias kutyjája: canis major [csillagzat] (ACsere: Eoc. 100). Oriás: gigantes solenus illo nomine vocare; etiam hominem supra modum altum et vasto corpore praeditum vocamus nagy óriás (Otr: OrigHung. II.62).

Óriási: giganteus C. MA. [riesig].

Óriásocska. Orjasoczka: gigantulus MA. ironice ein grosser kerl PPB.

ORIGINÁL. Originál: literae originales; die urschrift, das original PPB. Az originalt, azaz, a jozsagnak eredetiről való levelet hozza elő (Ver: Verb. 76). Originál levél (Mey: 6Jaj. IV.23).

ORJ. Orja az disznonac: unctum MA. rückgrat vom schwein PPB. [rückenstück]. Vad disznó orja: *callum aprugium PPBL. Dorsum animalis, ubi costae cum spinis dorsi arcte junguntur, vocamus orja (Otr: OrigHung. II.63). Egy zeep feyeer kölyköcbe, kynek az lútaa orja tarka barka volna (ÉrdyC. 501). Husuet napian: zeutelt boriu hus susaual [olv. sasual?], parey orial (LevT. I.43). Kaposzta orjival (Radv: Csal. III.44). Meg volna szalonfau mind sódor s mind orja (ErdTörtAd. II.328).

disznó-orja: **1**) *spina snilla PPBl. [schweinsrücken]. Első tál éték légyen káposztás hús egy disznó orzával egészen fejestül (KeeskTört. II.304). **2**) portulaca; burgel, grensel; porczin fű Mel: Herb. 33.

ORMÁN. Ormán-gallér: focale C. Ormán: **1**) schurztuch; **2**) kragen; **3**) zinn [?] Adámi: Spr.

OROM (*orum* 1386): pinnaculum, pinna MA. fastigium; gíebel, zinne PPB. Ház oromja, torony oromja: pinnaculum MAI. Komlouz orum 1208. (Jernry. Ad apicem unius montis vulgariter orum vocatum 1287. (Wenzel XII.467). Locus rewfaoorunya 1386. (Nyr. VI.168). Allata stet templomnak oromiara: super pinnaculum templi (DöbrC. 302). Templom oromja (Tel: Evang. I.506. Kr.).

ház-orom: [fastigium; gíebel]. A tőrökee egy ház oromra az ezontyát fel téuéc (Holt: Caec. 113).

Ormó. Pinnaculum: ház avagy torony ormója, melyre a szél amyát, vitorlát, és a kakast szokták helyheztenni PPl. Ormója a káposztának (szakácsmest. 2).

Ormós: pünatus, fastigiatus; zugespitzt, gíebel habend PPB. Ormós fedelő láda: arca camerata, lade mit einem krummen deckel; ormós koporsó: sepulcrum cameratum; gewölbtes grab PPB. Tetés, ormós: pinnatus PPBl.

[Ormóz]

Ormózott. Ormózott héja a háznak: pectinatum tectum; mit stocktur u. gesäumen ausgearbeiteter ober-zimmerboden PPB.

Ormos: tectus, cameratus, fastigiatus SI. pinnatus MA. Pinnatus: teles, ormos MAI. Possessio Ormus vocata? 1359. (ZichyC. III.154).

Ormoz: tego, camero, fastigio SI.

Ormozat: fastigium Kr. [gíebel]. Kőfál ormozatja: muralis lorica, pinna, crepido PP. (Pázm: Préd. 404. Pázm: Kal. 1766. 376. Kr.). Vár ormozatja (Prág: Serk. 190. Kr.). Toldalékok [az épületen] a ki vetett, eresztett ormozatok, parkanyoc, eszterhác (Com: Jan. 107). Nem az ormozaton, vagy a kéményeken szokott a sas fészket rakni, mint a gölya (Csúzi: Síp. 719). Tongernyi sok nép gyülekezett össze, még a házok ormozatját, tsatornyait, és a szomszéd toronyokat is el lépték (Fal: TÉ. 651).

Ormozatos: habens fastigium, fastigiatus Kr. [mit einem gíebel] (Prág: Serk. 222. Kr.).

Ormozott: fastigiatus Kr. Ormozott héa a háznak: tectum pectinatum MA.

OROSZ (*urusz*): **1**) Ruthenus MA. Russus, Moscus; ein Russe PPB. Oroszország: Russia PP. Uruz, jobagio regis 1217. Russe [személynév] 1398. (Czinár). **2**) janitor, satelles MA. admissionalis; portner [pförtner] C. torhüter, portner, trabant PPB. (Rutheni olim custodiae domus regiae in Hungaria praecerant, hinc janitoris significatio Kr.).

OROSZLÁN (*oroszlányoc* Born: Evang. 78. *oroszlány* Zrinyi I.108. Páp: KeskÚt. 243): leo C. Ver. MA. löwe PPB. Oroszlány [személynév] 1398. (Czinár). Kék owbeino lyendnek, tezy ewkwt menden seregnekkel nyomatny es yartatny nemczak farkason, de es orozlanon es sarkanyon (EhrC. 147). Menden valaki kerest kerend harminc napiglan valamel istentől es embertől haneméc te fölled kiral, az orozlanoc verembe erzetsee (BécsiC. 145). Feneo orozlanok (SándC. 7). Oroszlannal erősebbok (NagyszC. 68). Mint a fene orozlan rea hertelenkwdék (VirgC. 26). Fiu orozlán (Helt: Mes. 362). Sino eh orozzlány (Mel: SzJán. 233b). Sivó rivó orozzlány (Mad: Evang. 154). Oroszlány serényo (Laud: UjSegits. I.161). Az orozzlány szűgyes, nya-

kas állat (Hoffm: Préd. 5). Melynek csinallatya az mint neki tetzet vala almaban, orozlány kepű volna (Forró: Curt. 5). Oroszlán ellen semmi egy báránka (Thaly: Adal. L20).

[Szólások]. Oroszlánt ijesztgetsz árnyékkal: umbrá leonem territas PP. Oroszlán-bőr vagon rajta: obit eum pellic leonis PPBl. Rókába, ha nem használ az orozzlány-bőr (Fal: NE. III.47).

anya-orozslán: [mutterlöwin]. Minth anya orozlan halot el zagga[?]jan elő hertelenkedeek (PeerC. 24).

nőstény-orozslán: lea C. laena MA. löwin PPB. (Zrinyi I.188).

Oroszlánca: leunculus BécsiC. 261. [junger löwe].

Oroszlányi: leoninus C. MA. [löwen-]. Oroszlányi bátorság (Pázm: Préd. 1199. Kr.).

Oroszlányocska: [leunculus; junger löwe] (Káldi: Bibl. 306).

Oroszlános, orozzlányos: **1**) Wrzlanusmunustura 1247. Monasterium Oroslanus 1256. Oroszlanos [helység] (Vita S. Gerardi 11. Endlicher 218). **2**) [löwentaler; orozzlános tallér, hollandi ezüstpénz, melyre orozslán van verve]. Ajándékpénzi adtam hat orozzlánost és négy egész tallért (MonTME. I.238). Hat rókabőrért fizettünk nekik 4 orozzlánost (239).

ORR (*ar, orrunka* ACsere: Enc. 132. 243): **1**) nasus C. [nase] rostrum; schnabel Pest: Nom. 62. Madarak orra: rostrum; az elefánt orra: proboscis, promuscis C. Fitosotska orrú, lapos orrú: simulus, sinus; fel-fítült orrú, fitakos orrú: silus PPBl. Sima orrú: sinus C. Keselyű-orrú: silus; tompa orrú: sinus Nom.² 197. 199. Kezdek megnyitny orrokat: coeperunt aperire rostra (EhrC. 140). Öregli zemej, ugyenes orra (ÉrdyC. 507). Allaz tartvan az te orradat az fevlden mykeppen az dyzno (MargL. 73). Oraba neuen a hollo a kenieret (DebrC. 224). Befuna az ő orrába az elő lehelletett: in faciem (Helt: Bibl. I. A: 3). Karikát vetec orrodban mint egy bialnac, és máshoua hoyszogattlac (Helt: Mes. 293). A pora igen id az bātadon valo sobre, sflit az orrában, és Antal tüzet meg ront (Mel: Herb. 90). Az két fül, az két orra lik és az száj (Kopasz). Az orra-vére-folyásáról [cim] (Web: Amul. 103). Horgas orrot adt az isten a sas-keselyűnek (GKat: Titk. 669). Orrom alja épen akkor mohosodott, a jühét pödrüttem (Gvad: RP. 86). **2**) [pars antica; vorderteil]. A fívónak vége vagy orra: acrophysium PPBl. Locus Nogerdenorra 1319. (ZichyC. I.164). Szigetnek az orránál csinált jó sánczot (MonLrök. XV.525). A tollal avagy pennával, melyneec az orra, közép hasitékja a penna csináló késétskével alkalmaztatie: cujns erena scalpello temperatur (Com: Jan. 155). A rúd orrában vettetnee a szűgyeld hámrol alá függő nyaklóc (87).

[Szólások]. Orrában szól: Aristili more loquitur; er redet durch die nase PP. (Deesi: Adag. 313). Orrod is meg mutatia, hog hazug vag (Deesi: Adag. 300). Meg idt Antal Budáról, zöld ágat hozot orratud; profectus ad apaturia, redit maio (Deesi: Adag. 203). Az kik teneked ezt tanácsolják nem jó-akaróid egyáltalában és nem néznek tovább orrodnál (LövT. II.236). Orrodnál fogna hordoznak tégedet: in cotyla portaris (Deesi: Adag. 171). Egész fölföld terekké lészön vala, az palaszok orrunkról elosik vala (Tm. 136. 170. 439.). Fel-duzzasztják orrokat a helvetiák (Pázm: Kal. 523. Kr.). Soha nem léssen neked böczületed, mind czak az hamuban kell neked élned, noha orrod at fen hordozod (Fort-Szer. K2). Orrát finto rgatni: nasum crispare PPBl. Orra finto gatasával valakit meg-gunyolni: naso *adunco suspendere PPBl. Nem látneék amnyi desperatus lefliggesztett orrú embereket (LőkF: Lev. III.290). Félen tartod az nagy orrod kevés Pozsony vára (Thaly: Adal. II.243). Orrát

vornü valakinek: einen nasenstüber geben PPB. Az torna orrodát tekeri (Zvon: PázmP. 330). Szortyogni orrával: ronchissare Major: Szót. 414. Ha Balduinus koty fittyet vét Later orradá, es mondasit meg-hazuttollya, jámborül cselekszi (Pázm: LuthV. 119). Az orrod előtt vagyon, tsak fënd reá, a fogadat: es ist für euere nasen, spitzet nur das Maul darauf (KirBesz. 113).

csont-orr: [rostrum; schnabel]. A madaraknak fogok helyett, kettős és válus tsont orrok vagyon (Misk: VKert. 6).

hajó-orra: prora C. chemiscus MA. rostra PPB. Hajó orranban ülő révész: proreta C. Hajó orra igazgató: proreta MA. Haionak orra: naviculae prora NémGl. 354.

éb-orr. Eborokra ne kössük, édesen (Amade: Vers) 143).

fitos-orrú: simo PPB.

hëgyës-orrü. Hegyes-orrü keszeg: sturio PPB. Hegyes orrü penna (MNyl. Irt. 344).

horgas-orrü: gryphus C. rostro* obunco PPB. [nit einer gebogenen nase]. Lata elő yöny egh horgas orrw törpe emberth (DeerC. 66).

madár-orra: rostrum MA.

nagy-orrü: naso Nom.² 197. MA. [grossnasig]. Nagy orrü, Kis orrü [vezetéknevek XVI. száz.] (Nyr. IX.365. X. 227. Zrinyi. II.120).

pënnä-orr: cuspis calimi Kr. (Pázm: Kal. 1766. 129. Kr.)

sereg-orr: [acies; spitze des heeres]. Vitezi a sereg-orrön nagy kesalkodásokat theznek (NagyszC. 111). Mikkeppen ha a sereg-orrön atte ellenseghid köziben az erös viadamban beemenne (23. 22). Az sereg orron és spitzen megyen vala (Göres: Mátý. 16).

sima-orrü: sinus C.

viasz-orr. Az eretnekek könyve viasz orr (Toln: Vig. 88).

Orrant: [megszagol, megsejt] Kiülső nyavalyáját nem orrantottam egyebet (MonOkm. XXIII. 136).

Orratlan, orrotlan: carens naso MA. der keine nase hat PPB. Orratlan czimpa avagy csonka orru (ExPrinc. 196). Orrtholau Kozma [üév] 1484. (Nyr. V.510).

Orratlanit: denaso MA. die nase abschneiden oder beissen PPB.

mëg-orrotlanit: denaso C.

Orrocška: parvus nasus MA. [näschen]. Orrocškája a madárnak: rostellum MA. PP.

Orrol: asperon, nasum suspendo, item: stomachor, aegro fero, indignor; verachten, eine krumme nase machen, item: ungeduldig sein PPB. Ók ott alattomba sugua bugnak vala, hogy bölez vezetec niucz, aszt de orollyac vala (Tin: Ének. 130). Vendeg vton iart igen orolyatoc (Hofgr. 265). Igen orollya ez istenes tanuságot az test és vér és nem tetzic az (MA: Scult. 103). Mondhatatlan igen orrollyák az atyafiak, hogy sz. Bonaventura bödog aszszony sóltárát írta (Pázm: Kal. 781). Az jót gonosz véghre magyarázzák, és azt orollyák, hogy Christus az bünösöket magához fogadgya (Alv: Post. II.74). Igen orollyák a tévelygök a bérnálás szentségét (Barna: Isk. 242). A székely nemes emberek orrolják vala az ő jobbágyoknak megszabadulását (ErdTörtAd. I.46). Nines hitelle, Rédey uramat orrolja (MonOkm. XXIV. 532). Ezt orrollya a gonoszra vetemedett tiünder világ (Csuzi: Síp. 311).

Orrolás: indignatio, stomachatio; zorn, unwillen PPB.

Orrondi: naso Kr. Mellyhez hasonlót, még amaz tábudázó Orrondinak metamorphosisaban sem tapasztalhatok (Csuzi: Síp. 277. 307. Csuzi: Tromb. 221).

Orros: nasutus; grossnas Ver naso, nasutus, nasatus MA. rostratus PPB. Gregorius dictus Orrros 1320. (ZichyC. I.176). Orrros [vezetéknev XVI. száz.] (Nyr. IX.365. LevT. I.270).

Orrsoeckäs: nasutus MAL.

[Orroz: in formam nasi effigio, fastigio Kr.]

Orrozat: [pars antica] vestibulum MA [acies; vorderteil spitze] vordach, vorsprung des hauses PPB. Ew rettenefös ördögökuel nyynth az yol mezb zörzeth seregöknek orozattya az ellensegöknel (ÉrsC. 521b. KazC. 61. TelC. 332). Megveréc az Izraelitákat, és a sereguec orozattýából leuágoac a mezöben mayd négy ezer ember (Helt: Bibl. II.118). Ot délre épütec Szebent, egy magasságuac orozattýán (Helt: Krón. 24b). Az olai ágrul, kit az haionac orozattýaba fel tettenec (Tel: Evang. I.465). Meg ütötte a meny a sz. Miklós egyháza sanctuarionianac orozattýát, de chac egy nehany cherépbe tött kárt a heia-zaton (Tel: Fel. 195b). Retenetes mint a seregöknecc orozattya: terribilis ut castrorum acies ordinata (Énekek Éneke M.5). Egy türkises aranyas kantár sügyelöstöl, orozattýával együtt (Radv: Csal. II.357). Mely özszeszakadásuál való magos orozaton s szegelet nagy parton fekszik az hires Naudorfejérvár (MonIrók. VIII.384). Viseltes, majzcos fék elhez türkissel rakott virágos aranyas orrozat (XXIV.174). A sisakjának orozattýán lévő vas-is el-szakad (Hall: Hist. III.132).

hëgy-orrozat: [promontorium; vorsprung eines berges]. Czoda szép helyen Eger vára vagyon, az völgyre fekszik egy hegy orozaton (Tin: Ének. 136).

sereg-orrozat: [acies; schlachtordnung]. Rettenetes myn az meg zertzöt sereg orrozat (ÉrdyC. 490). Allanak az sereg orrozatra az ellenseghek ellene (581).

Orrozó, Orrodzó: orrodzó szj a ló-szerszámban Kr. Aranyas szerszám zabola nélkül, orrozóstül (MonOkm. XXIII.350). Két fék, sügyellöstül, arany, hasonló köves orrozójával (Mon. Irók. XXIV.142. Gér: KárCs. IV.452). Egy pár puskatokra való varrás; orrozóra való is kettő, scofiummal (Századok XXII. 157). Ezüst szerszámárül le hullt orrodzója (Gvad: Orsz. 51).

ORS: Szeged táján a m. reves, taplós, ors fa, ors füzek CzF. [morsch]. Meg gyujtván taplóját, pipámra rátette egy darab ors fáját (Gvad: FNót. 9).

ORSÓ (oorsoo ÉrdyC. 414b. órsó MA: Bibl. I.574): **1**) fusus C. Ver. MA. spindel PPB. Com: Orb. 119. Az ew kezeet vetee eröss dolgokra es az wy'ay oorsoot fogdosanak (ÉrdyC. 414b). Gnsaljat es orsof forgata inkab honnem mint féguert (Szék: Krón. 35). Bottyat el haytvan orsoiat pergete (Petki: Virt. 11). Fonalat fonyuac akár újon forgó orsoval, akar a keréken forgó rockával: sive girgillo, sive fuso (Com: Jan. 97). Rockát és orsof pergetet (Tyuk: Józ. 142). Pergetné az orsof, s véle fondogalna (Laud: UjSegits II.305). Vigyétek a tűze az orsof, matólát, gombolót (Fal: NA. 194). **2**) A hanyotlót mellyekes vonasu orso vagy orsozabasu: parallelogrammum obliquangulum ACsere: Enc. 65.

gyalog-orsó. Orsó, gyalog orsó: spindel KirBesz. 135.

sajtó-orsó: prelum C. Sajtónak orsófája: cochlea, succula; die trothen oder kelter-spindel PPB.

Orsós. Deszkäs egész folyosója vagy altánja orsós oloszfakkal elkészül vala (Bethl: Élet. II.250). Az magyar hintó is kétféle vala, egyik kétféle eresztös, a második orsós (MonIrók. XI.364).

Orsóz[-ik ?]: [se amoliri; sich trolen]. Egy karácsonjtája házokhoz haza orsózának, pironkodának (ErdTörtAd. L33).

Orsózát. Faragott márványköből való orsózati, párkányozási már megválnának (Szal: Krón. 203).

ORSZÁG (*uruzag* HB): **1**) regio MA. regnum Ver. ein reich PPB. [land]. Az ország széle: extremum regionis PPB. **a**) Oggum munhi uruzagbele vtot (HB). Ha eu orzagomnac felét mégkőrendés és adatic nekéd (BécsiC. 59). Mennecec orzaga (MünchC. 18). Az menyey orzagnak flyay (JordC. 396). Mas wton meenenek liw orzagokban: per aliam viam reversi sunt in regionem suam (JordC. 359). Meg mwtaata bewneky ez vylaghnak mynden orzaglyt (363). Istennek orzaga: regnum caelorum (361). Aggya az ew zent orzagaat ny halalvuknak wtanna (ÉrdyC. 338). Vygen az erek ozelethnek orzagara (515). Yme zerzettelek teegodet eoz may napon neepeknak es orzagoknak felette (342). Walanyt kerendez, meg adom nekéd orzagomnak felely: usque ad dimidium regni mei (Pesti: NTest. 81). Attol tartottak, hogy ha ötöt el-botsáttják, a romaiak el-foglalják országokat (Pázm: Préd. 186). Ezek alatt, az szomszéd országok emésző hadak alatt az török sem mulatá dolgát (Pázm: Kal. 437). Ország szerint való nyavalyac (MA: Scult. 1062). Ország gubernatorra választottak: in gubernationem regni electus est (Ver: Verb. 263). **b**) Zerečen orzag: Aethiopia (BécsiC. 11. Jord. C. 9. MA: Bibl. II.16). Lengyel ország (PecrC. 311). Magyar orzag (DoniC. 126). Meene Bologna orzagra es ghórog orzagra (ÉrdyC. 101). Magyar orzag (ÉrdyC. 541). Britannia orzag (ÉrdyC. 591). Bech orzag: Austria; Österreich (Pesti: Nom. 65. Görce: Máty. 60). Sclavország (Helt: Krón. 2). Cseh-ország (Gyöngy: MV. Előb. 1). Szeremország (Szeg: Aqu. 47). **2**) [comitia, diata; landtag]. Mynd az orzagoth ew ewzwe bywata (RMNy. II.86) Fejérváron együtt tanáltam az országot; ma délhán az ország [az országgyűlés] eloszla (MonIrok. XVIII.40). **3**) imperium C. [regierung, herrschaft] Orzagomac VII. ezteudeiben: septimo anno regni ejus (BécsiC. 53). Predicalvan istennek orzagomac ovangeliomat (JordC. 364). Wywen te orzagod: adveniat regnum tuum (370). Merth wre orzag: quoniam domini est regnum (KulcsC. 42). Orzagra hja Kristus az övét, mikor azt iéeri, hogy valakik gyözelmet vésznek a bűnökön, azokat királyi székebe tilteti (Pázm: Préd. 17). Az pogányok meg-esmérik Christust, és egy királyi országa éppítették ő-néki (Pázm: Kal: 561).

[Szólások]. Országokat járni: obire terras PPB. die lünder sehen, besuchen Adami: Spr. 195. Országokonkint regionatim C. von land zu land PPB. El kylydezenek zeren zerte mynd orzagomnac varosomnac, hogy meg keresneek (ÉrdyC. 410). Országul: országgyűlésben, mint az országnak képviselői CzF. országképében, MNyelvészet V.424. Országló akar-nac a vétséget vizsgálni (Helt: Krón. 204). Hogy értünk országul bőjtöltök s imádkoztok, istenes s hasznos cselekedet (Mon. Okm. XXIV.277). Küldöttünk fel országló az ő nagysága méltóságos propositóra való replicát (Tört. VI.92). Tetezet azért nékiünk egész országul, három nemzetül, hogy esicsi vám in perpetuum tolláltassék (CompConst. 34).

menny-ország (*menyorzagh* ÉrdyC. 556. *menyország* Ozor: Christ. 22. *menyország* Zrínyi 158. *meny ország* Sylv: UT. I. 136): caelum beatorum, regnum caelorum; himmelreich PPB. Frater Rufen mykoron megleu' elhala, cristostol vala menyországban meg zenteltettek (EhrC. 55). Predicalvan menyországomac ewangeliomat: praedicans evangelium regni (JordC. 381). Meny-orzagra tekeentwen: aspicieus in caelum (399). To nekéd adom menyorzaghnak kweczayth: tibi dabo claves regni caelorum (405). Eengemeth meg halgata menyorzagbol: exaudivit me de monte sacro suo (KulcsC. 4). Kere a meniorzagnac dicoseget nörnye (TelC. 39). Zómeit meniorzag fele emeluen (WeszprC. 51). Ez zozat el halatik meniorzagban (VirgC. 115). Könyű pokolba menni, de nehéz menyországba (Decsi: Adag. 192). Az

menyországot könyörgésén adják, szenvedésén adják (MA: Scult. 45). Vallyon tagadhatod-é, hogy a parantsolatoknak meg-tartásával bé-férhetünk a mennyországban? (Fal: NE. 66).

mennyországbeli: [caelicola, caelestis; im himmel wohnend od. befindlich]. Tezen jnnepet mynd az menyorzagbely zentekrevl (ComC. 59). Mynd az menyorzagbely zentek semit ot nem haznalnak (VirgC. 119).

mennyországoskod-ik: delictor in regno caelorum Kr. Sok világ-leánya tsak so-la-re-mi-fa körül menyországoskodik (Fal: NA. 163).

tündér-ország: [feenreich]. Nem hiszem, hogy egy nemzetben is volna amyi mese és szófiabeszéd a tündér országról, mint a magyarok között. Erről beszéljenek a leányok a főnban és a kalákában. — A közönséges példa-beszéd szerint Erdélyország tündérország (Holtakkal való barátság 1733? 1783? Hunfalvy: MÉtlnogr. 252).

vendég-ország: [regio externa; ansland]. Magyarországból lehet kevés hada, vendégországból későn indult hada (Tin. 148). Kézdék hirdetni nagy sok országokban, hogy egy sziget volna egy vendég országban (371). Melly ország magában igazodice, vendég országoc eszt igen rőttegie (Tin: Zsigm. 42). Vendég országokból néki soe hada lön (Helt: Canc. 11).

Országbeli. Peter kyal teezen vala nagy nyo[mo]rwsagot ez zezghen orzagihelyeken (ÉrdyC. 396). Az országbeli község felöl így lön az alkuzás (MonTME. V.23). Országbeli náim: Quirités (Decsi: SallC. MNyelvészet V.424).

Országi: ad regnum pertinens Kr. Saul, David az orzagly kyalrsagnak byrtokaat nagyobbban zent alazatossagbol eerdemletteek (ÉrdyC. 390). Lásd a zidók setetéségét, kik magok országában meg nem ismérik, a kit idegen országok királyok faltalálnak nálok (Pázm: Préd. 186).

Országló: **1**) regno MA regiren, (be)herscheln PPB. **a**) Ki neky (ystennek) zolgal, vele orzagol [igy] (EhrC. 100). Nabulodonozor, assirisoknak kirala, ki orzaghala Ninuenee nag varosaban, vina Arphaxat ellen (BécsiC. 11). Aggya vt isten ő néki Danidnac ő atfanac zékit es orzag Jakobnac hazaban (MünchC. 108). Orzagol őrlököl őrlöke (VítC. 103). Wr euzenyk orzagl: dominus regnabit in aeternum (KulcsC. 17). Vr orzaglot ekessegben (AporC. 53). Orzaglywnk ez felden: regnabimus in terra (JordC. 894). Orzaglot az ő ellensagin (Mel: SzJán. 461). Venus orzagol az holddal-együtt (KNagysz. 1613. E2. KBécs. 1572. Ev2). Én általam orzagolom a királyok (III: Préd. 1355). Ha a király bujasághól, maga kívánsága és gyönyörúsége szerint (ex libidine) orzagol, kegyetlen ur (Com: Jan. 139). Azzal szerzette az apostoli titulust, mellyet a dítsőseges országló Maria Thérésia megerősített (Bod: Pol. 4). **b**) Nem lezón oth irohszeg merth orzagol zentli zoretetek eg volta (SündC. 1). Ne orzagollyon a ti halando testeteken a bűn: non regnet peccatum in vestro mortali corpore (Land: ÚjSegis. II.7). Adná isten bár ugy volna, hogy az igaz reformata vallásomnak valók között, semmi gonosz erkölcs, semmi undokság ne orzagolna (Pós: Igazs. 1361). Az alatsom nemtelen elmégem teli hatalommal orzagolom [a szívünket háborgató képzsök] (Fal: l'E. 306). **2**) [vagor; umherschweifen]. Az bolondnac szemei orzagolomac az föld külső részeig: oculi stultorum in finibus terrae (MA: Bibl. I.563).

Országlás: regnatio; beherschlung, regirung PPB. gubernatio regni MA: Bibl. I.381. Nag lezen orzaglása, mert mestersegemből tudom (ÉrsC. 453b. Helt: Bibl. I.2. Zvon: Post. 1161). Ezeket az országlásnak tarsti Venus meg-onyhití (KNagysz. 1613. D5). A királyné asszonyoknak friss életet, hosszas országlást (Bíró: Préd. C2).

Országlat: ∞ Ó orzagliatannac XII eztendeieiben (amio XII. regni sui) Nabuhodonozor viua Arphaxat ellen (BécsiC. 11). Nem akarine emee orzagliattat múraitone; nolumus hunc regnare super nos (MünchC. 154b).

Országlatat: regnare facio [herrschen lassen]. Ó fieibe veté az orzagnac koroniait es ötet orzagliattata (fecit oam regnare) Vasti helen (BécsiC. 53).

Országoltat: ∞ Wram isten, te országlottatd a te szol-gádat: tu regnare fecisti seruum tuum (Illy: Préd. 156. Káldi: Bibl. 296).

Országoló: [regnans] regnator MA. regirer, beherscher PPB. [herschend, herscher]. Lez hozza hasonló es wuele orzaglo (VirgC. 88. 64). Országló királ (MA: Bibl. V.16). Ez országló királynac oltalmazása (CsúziCseh: Edom. 207). Versont élihetsz akármind országolóval (Kónyi: HRom. 75).

Országos: 1) [regni, publicus, generalis; laudes-]. Ky[l]deenek Endrenek es Bolanak, Lenenteenek követőketh, hogy ne hannaak el vezny ez zegheen orzagot, mert ewk volnanak termeezet zereent valo orzagus wrak (ÉrdyC. 396b). Két erős országos ellenkező királyoknak viadallyarol (Born: Préd. 238). Feienkent bőlez országos had viselő feiedelmec voltac (Decsi: SallC. El. 4). Országos gyűles: conventio generalis (Ver: Verb. 28. Tus: Apol. 259). Országos birodalom: imperium regnorum (Pázm: Préd. 973. 1146. Kr.). Országos czimbora: communis conspiratio (Pázm: Kal. 967. Kr.). Országos kár: publica calamitas (Pázm: Préd. 306. Kr.). Országos nyavalya: morbus grassans (1147. Kr.). Galliára, nem csatával, hanem országos haddal menének (Pázm: Kal. 436). Országos komornik: fiscus (Illy: Préd. II.502). Ha a tanátsban valamely országos dologról végeztek is a tanáts urak, de kiki nevéttel mondotta ki a voksát (Mik: TörL. 109). 2) insignis, magnus, generalis, excellens, praecellens SL [gross, berühmt]. Országos háború: bellum magnum (Pázm: Préd. 1104). Az nyilván való és országos hazugság volt (MÁ: Scult. 318). A mit itt amott ellene mondottak, utcán, piacon, visszadoboltassák országos gyalázattal [infamia notoria Kr.] (Fal: NE. 94). Amint tapasztalom, országos követségben [deputatio numerosa Kr.] foglalatokodol ezen bücsületes társoddal (Fal: NA. 131). Sok aprólékos dolgokból országos gond [cura ingens Kr.] támadhatott volna, de ideje korán kiadván rajtok, múltak (Fal: UE. 427).

ORT: quadrans floreni vel quarta pars thaleri MA. Kr. quarta pars ponderis, mensurae aut monetae; der oder das ort, der vierte teil eines gewichtes, eines masses, einer münze PP. Ádtaak egy siklust, az az egy ortot, vagy mint egy huszon öt magyar pénzt (MÁ: Scult. 998). 1 lat grispan, 1 lat szalamiak, 1 ort gálczkő, egy ort salyétram (Keesk: ÖtvM. 286). Egy arany fél ort nyomó kénkő, egy arany fél ort nyomó borkő, másfél lat só, egy ort szalamiak, egy ort salyétram (287). Méry egy nelezék zománczhoz fél ort nyomó rézpört (318).

ORTÁLY (urtályhoz MA: Tan. 143): iudicium, sententia Kr. [urteil]. Nem soc tanác vtán, ki hozác az ortályt az wraknac tanáczából, hogy Hunyadi Mátyást választottáe volna magyar királya (Helt: Krón. 114b). De óh hazájába igen kívánczó, s ez appetitussal magának vétkenes kedvező bíró, más lón itt az orta [így?] mondó (MonRók. VIII.371).

Ortályoz (urtályozni, itilni MA: Tau. 143): discepto, iurgo, tergiverso MA. litigo; zanken, streiten PP. Ortályozó Jesuita (Czegl: Japh. 119).

Ortályozás: disceptatio, litigatio, cavillatio MA. zank, streit PPB. Ortályozáshoz folyamodnak olykor (Veresm: Lev. 287).

ORVOS (vruos EhrC. 101. vrussag 5. 91. KazC. 112. vruos MünchC. 29. 115. NádC. 701. NagyszC. 266. vruosok KulcsC.

111. uruos TihC. 216. vruos CzechC. vrussag LevT. II.87. ACsere: Euc. 195. orvus WinklC. 250. orvus JordC. 56. ÉrdyC. 199. PozsC. 4): medicus C. MA. arz. Ver. PPB. a) Beteghez járó orvos: clinicus; keű orvos: intraleiptes; paraszt orvos: empiricus C. Vruusok ewrenwest ylletty uah es ygzattalyauah sebyt ewnekyk (EhrC. 101). Nem kellő az egezőneec vruos, de a gonózol valloenac (MünchC. 29. 115). Nem zyksegh az eghes-seghelyeknek orwoss (JordC. 379). A koroknak keresőnk vr-uost (DebrC. 127). Mikeppen az erős orvos, vedfel az te bay viuo feűgerődet (NagyszC. 24). Orvos dactor (Pesti: Fab. 38b). Beteg es seb gyogyító orvos (Born: Préd. 555). Myrothecium, az az, orvos patika (VSzentyel: Pat. Előb. 18). Így neked betegségedben nem kelleue az oruost, barbélyt, vagy szomszédodat segítségül himod (Bal: CsIsk. 457). A jó orvos a nyavalyának győkerét kiuyilatkozattya (Illy: Préd. I.284). b) Monda neky az bezedőknek uruosa: tugiad azt uitez, hog az királ te hoziad kétőlködigh (KazC. 91). Herodes kyalr vaksaghnak myatta el reekentee az ygassagot es az nemes lelky orwosth (ÉrdyC. 524b). Az lelky orvos azaz az gyonto hoza menwen onzolya wala (ÉrsC. 424). Az oruos Christushoz térűleec (Kulcs: Evang. 413). Nagy lelke fájva keresi az orvos Christust (Zvon: Post. 1501).

[Szólások]. Longae regum manus: Az ki wránal pőről, Isten annak oruossa (Decsi: Adag. 9). Czac isten ennek oruosa (131). Semmi orvos néki nem is használt (Poenit. 9).

barom-orvos: veterinarius MÁI. [tierarzt].

fő-orvos: archiater C.

ló-orvos: [tierarzt] (PP: PaxC. 1774. 337).

öszvér-orvos: mulomedicus MÁI.

szēm-orvos: ocularius MÁI. [augenarzt].

Orvosi: medicinalis PP. [medizinisch]. Orvosi erejű virág (Bod: Lex. 159).

Orvosit: medeor, medico Ver. SK. [heilen]. Izzadással, fősomással, és füvekkel az fejedre való rakásokval orvosított (Thurzó: Lev. 244).

Orvosol: medeor, medico C. medicor MA. arzneien, heilen PPB. Igen io vele oruosloni (Mel: Herb. 159). A korokat nem alkotmatlan vruosliok (DebrC. 127). Minalunk ninčen neue es ighenek (kollirium), de sok szoval orvoslani való zerenek mağarazhatóok (RMNy. II.47). Hogy tanitványinak kételkedését meg-gyógyítaná, úgy tetteti, mintha maga kételkedését orvoslaná (Pázm: Préd. 39).

még-orvosol: medicor, sano, curo; heilen, arzneien PPB. Sályából tsinált orvossággal megorvosolom: salvo C. Az emberi nemzetöt meg uruosluan (WeszprC. 20). Ew malasztus nyelweewel sokakat leeleekben megorvosol (ÉrdyC. 501). Kegyős vruos meg vruosolyad (Born: KTud. 29). Oruosá töttem magamat és a lonat akarám megoruosolni (Helt: Mes. 306). Az férfi az erdön le vágja az cserfa fiatal, mellyel osztán meg orvosollya az gonosz aszszonyi-álatot (MesésK. 31). Kariát be kőtöttéc, hogy meg orvoslanác (Kár: Bibl. II.136). A cserépzete bomlott meg, melyet 20 forintal meglehetne orvosolni (KolTört. 406). Ó nagysága-is eddig való szabadságtalanságainkat meg-orvosollya (CompConst. 11).

mégorvosolás: medicatio; heilung PPB.

mégorvosolhatatlan: immedicabilis, insanabilis; unheilbar PPB. Orozlannak epeeye ew borok es megh orvosolhatatlan jaspis meregh (JordC. 275. Zrinyi II.164).

mégorvosolható: medicabilis; heilbar PPB.

Orvoslás: medicatio C. MA. [das heilen, heilung, reparation]. Orvoslást gyakorolni: facere *medicinam PP. Orvoslások tu-

domanya (Frank: HasznK. d.) Lábam orvoslásához kezdett (Kár: Élet. II.129). Sok orvoslás után fellábadtam (MonIrk. XXVII.28). E meg-lőtt dolognak gyalázzattya nem csak téged, és a te házadat mottskolta meg, hanem az egész görög neuzséguiek betsületiben forog ennek orvoslása (Hall: III. Hist. III. 65).

Orvosló: medicus C. medicans; der die arznei gebraucht PPB. [heileud, heilkräftig]. Az ő dragalathos wrwoslo zeut were orchayan es melyen ala foly wala (ÉrsC. 96b). Keserő de orvosló purgatiot tsinált (Mégy: 3Jaj. II.86). Amaz test orvosló s lélek vesztő Blandrata (Bal: CsIsk. 19). Szemorvosló (MA: Scult. 250). Orvoslo patika (Sámb: Isp. 69).

barom-orvosló: eteniater MAI.

Orvoslód-ik: [consuesco; sanirt werden]. Ha nem orvoslónak diffcultásunk, Bécsben is felküldünk (MonOkm. XV. 289).

még-orvoslódik. A melly gonosz meg-orvoslódott vala, isnét meg-újúl: quae consuuisse videbatur, recrudescunt PPB.

Orvosolhatatlan: immedicabilis, irremedicabilis MA.

Orvosolható: medicabilis C.

Orvosoltatás. Ártalmas embernek az szárán való orvosoltatás (Cis. J3).

Orvosság: **1)** medicina, remedium, medicamentum, medela C. pharmacum MA. arznei PPB. **a)** Mérőg ellen való orvosság: antidotum; kenő orvosság: unctio C. Mindenre hasznos orvosság: panacea *medicamentum PPI. Zegenyat zerezuala eleuelatny yduességnek vrussagorol (EhrC. 5). Ew betegsegekben nem elnekuala vrussagokual (91). Heyaban vezen az oly ember orvosogot, kynek nem zovkevs (CornC. 61). Kyket meg sebesevt, azoknak iduösseges oruosogot ad (DomC. 37). Nem ziksog az egez emberekeknek az oruosog (VirgC. 48). Kezerytek wtet, hogi venne oruosogot zemenek (36). Mesterseg meg cálnia es onnet venne oruosogot, honnet sertett ellenség (DóbrC. 242). Orvossagoknak patykaaya (CzechC. 67). A porát az ő vizénel ezinálid össze, minden oruosagra io (Mel: Herb. 90). Étető orvosságok, mellyek a vad-husnak meg-emésztésére valók [pl. pokolkő] (PP: PaxA. 62). Estvéli bor ital ha fajtattya fejed, s rozsziúl vagon attól mind az egész tested, ez legyen oruosogod néked attul, lüdyged: reggel ismét azzal ásttassad a boled (Folv: SchSal. 7). **b)** Nincen hazudatosb oruosog, kinek myatta ellensegeknek seregi meg gőzhetetneic (VitkC. 70). Zeut oruosaggal megvigazic (NádC. 5). Lelkeknek es haznalna az lvy oruosagawal (JordC. 706). Wruosagual, yozagnak keuche (PozsC. 9). Az ilyen nyavalyáknak leghasznosb oruosagával az békesség és türessel kötözze Kd. szübeli sebeit (LévT. II.256). A mi kegyes atyánk, a nagy isten, oruosagúil bostáttya reánk a tsapásokat (Pázm: Préd. 46). Az irott törvény előtti-s, bizonyos oruosága vólt az kisdedekek, erendőd bünből ki-tisztulásoknak (Pázm: Kal. 474). **2)** [ars medica; heil-kunde]. Én sem tanoltam oruosagot (Helt: Mes. 306). Nem mondhatod, hogy az oruosag szabó mesterség légyen (Pázm: Kal. 711).

szém-oruosag: collyrium; augenarznei PPB. Szemgyógyító oruosag (MA: Scult. 179).

tisztító-oruosag: [purgatio] (Hall: Paizs. 230). Fecskendő, hastisztító oruosag: clyster (Szikszai FB. Makad. Értés. 1847. 328).

Oruoságos: medicamentosus C. MA. [heileud, heilkräftig]. Gyógyító erűj, oruoságos: medicus; oruoságos bor: *medicatum merum PPB. Iesusnak oruoságos zeut keemnyanak

lalálnak meltossagabol, mynd az zeut-eknek eedemekből (ÉrdyC. 366). Egy nyakraváló, oruoságos kövek vannak benne (Keesk: Ötv. 253). Egy pár oruoságos arany perecz (uo). Oruoságos terjéket készített, mellyel a kigyó mérgét elozlatta (Hall: HHist. II.336).

Oruoságtalan: carens medicamento Kr. [irreuocabilis; nicht gutzumachen, unwiderruflich]. Kegeyem nélköl örök és oruoságtalan kárhozatra veté az anygálokat egy vétékért (Pázm: Préd. 772).

OSON, OSONT: clam abeo, furtim discedo, profugio SL [schlüpfen].

el-osont: ∞ (Mik: TLev. 231. Kr).

ki-osont. A tanítsházból ki-osontani, el-oroszkodni: subtrahere se ex curia PPB.

OSTÁBLA, OKSTÁBLA: aluens MAI. aluens lusorius PPB. [dambrett]. Okstaba: bretspiel Pesti: Nom. (Nyr. VII. 291). Oxtaba: fritillus MA. Ostábla fáji: scrupus PPB. Ostáblán-való ravátolyotskak: latrunculi PPI. Házatokban minap szélltelkinték, sohol én csak egy künyvet sem láthaték, pütes serleget, oxtáblát láthaték (RMK. IV.209). Egy okstábla, kinek az karikái csontos és az közepi alabastrom kő (Gér: KárCs. III.365).

Ostábláz: im brette spielen KirBesz. 10.

OSTOBA: obtusus, inscitus, incomis, bardus C. rudis, iners, insulsus, stolidus MA. [dumm, blöd]. Ostobán: obtuse C. obtuse, stolide; unuerständlich, töricht PPB. Ostobául: insubtiliter, insulse C. obtuse, stolide MA. Gorombác és ostobác: bardí atque blitei Com: Jan. 54. Ostoba ember: *plumbens homo PPB. Ostoba ember: Boeotica sus (Deesi: Adag. 71). Szüuec ostoba vagy komey vala (Kár: Bibl. III.37). Ostobaul tévölögne azoc, az kie azt tmittyae (MA: Scult. 605). Ostobák, és tudatlanok (Illy: Préd. II.329). A vizekben úzó állatok mind ostobábbak a földi állatoknál (Misk: VKert. 514).

[Szólások]. Ostoba mint az bálnány (Deesi: Adag. 156). Ostoba mint a székely (Kisv: Adag. 47).

barom-ostobán: brutali stupiditate Kr. [blöd wie ein tier]. Barom-ostobán jüddgelünk minnyájan a világra, tanulással válik ember belőlünk (Fal: UE. 410).

Ostobácska. Láddé melly ostobácska vagy, miképpen teszed magad tsuffá (Ker: FelsK. 178).

Ostobákkodik: [stultizo; sich dumm benehmen, dummheiten treiben (GKat: Titk. 828). Ostobakkodik (Toln: Vig. 304).

Ostobaság: ruditas, stoliditas; ungeschicklichkeit, torheit PPB. [dummheit].

Ostobáz: [stultum dico; dumm schelten]. Igen ostobázod a caluinista tanítókat (Pás: Válasz. 306).

Ostobit: mente spolio, facio stupidum SL. [dumm machen, abstumpfen]. A sós étkek látást ostobitnak: urum res salsae visum (Folv: SchSal. 24).

még-ostobit: ∞ Ez oly hirtelenséggel megostobította az embert (DBón: Részegs. 8).

Ostobul: stolidesco, stolidus tio Kr. [dumm werden, ver-dummen].

még-ostobul: obstupesco Kr. [dumm werden] (Káldi: Préd. 7. 17. Kr).

OSTOR (vector Pesti: Fab. 78. Pesti: NTest. 19. *ostoro* zattat 107: **1)** flagrum, mastix, scutica C. flagellum Ver peitsche, geißel PPB. Bikabórból tsinált ostor: taurea C. Vas ostorokkal:

scorpionibus NémGl. 119. Mert keges vag, irgalmazili nekőnk es te ostorodban gőzdelmezedmeg mŕhamissaginkat (BécsiC. 25). Mykoron zerzeth vona oly myut ostorth kys kötelekből, myut ky hanya az templomból hŕyohokat es ekreket (JordC. 628). Een ellenem erwlnok vala es ezuno gywlenok es gyegetenek en reyam ostorokath (KulesC. 81). Byrod wketh was ostoral: reges eos in virga ferrea (KulesC. 3). A szivetlen embernek kell ostor hátára (Czepl: MM. 136). Szirmos ostor (Fal: Vers. 913). 2) plaga Fél: Bibl. 60. [plage, heimsuchung] Istennek igasaga ez ilien ostort boczat emberekre (VirgC. 56). Kit az vr isten korsagnak ostoralul meg sanyarita (100). Kŕlemben ezutal minden en ostorimat read bochatom: omnes plagas meas (Helt: Bibl. I.Ff3). Az prophetak az engedetleneket istennek sok fele ostoralul rettentik (Fél: Tan. 12). Isten ostora (MA: Bibl. 158). Achábra iszonyú ostort jöwendőlle Illyés (Pázm: Kal. 804). Űdösségemre szükségem atyai ostoriddal meg-is látogass (Pázm: Imáds. 7). Az istennek ostorát nevellyük (Ker: Préd. II.492). Mhént ide érkezett Bertsenyi ur, mindjárt anagrammát tsinált a város nevéből (Rodosto), és e jött ki belőle: ostorod (Mik: TLev. 72).

[Szólások]. Kitába, o s t o r b a, tzaftba f o n t t haj (SzD: MVir. 200).

bőr-ostor: terginus C. Őkörbőr-ostor: flagellum e pelle bovina (Pázm: Préd. 504. Kr).

hajtó-ostor: [pferdepeitsche] (Born: Préd. 562). Őkör haytó ostor (TörtT. XVIII.226).

kút-ostor. Tolleno: kút kankalék, kút-ostor, kút kerék, kút gém PPB.

lőhajtó-ostor: [pferdepeitsche]. (FörtT. XVIII.226).

négyellő-ostor: [ochsenpeitsche]. Meg vallom ekétül vezéré tétetni, négyellő ostoréit sceprumot cserélui, nagy volt sipak helyet sisakot fel venni (Orczy: Nimf. B6b).

Ostorka: [flagellum; kleine peitsche, geißel]. Hátadat vered te szuros ostorkakkal (Czepl: MM. 189).

Ostoročka: senticula MA. kleine peitsche, karbatsche PPB.

[Ostorol]

még-ostorol: [flagello]. Be teflesedneq mendenec, mellec írva vadnac embernek tiarol; mert adatic poganocnac es megkaromlattatic es megostorlattatic: flagellabitur (MünchC. 153b) Fel emeltem artatlanok közöt en kezeimet es még ostorlattam mend estig: fui flagellatus tota die (AporC. 26).

Ostoros: plagosus MA. voll striemen und wunden PPB.

Ostoroz: flagello Ver. MA. geißeln, peitschen PPB. Ostorozya vala ew magat (MargL. 62). Ha magat ostorozna verenek ky ontasayglat (ÉrsC. 22). Ostoroz isten sanyarwsaghnak ostoralul (205b). Az isen ver, ostoroz, sailot (Kár: Hal. X.3) Szabadé a romai embert, es meg nem sentenciásztat ostorozni? (Helt: UT. n.3). Inkáb' akarja, hogy ötet meg-szólyák az emberek hogy sem az embert mindgyárt ostorozza (Pázm: Préd. 5).

ki-ostoroz: flagris ejicio Kr. [hinauspeitschen]. (Pázm: Préd. 470. 636. 982. Kr)

még-ostoroz: flagello C. flagris caedo; geißeln, mit peitschen schlagen PPB. Őrizkegőteq emberectől, mert vizneq tütőket ő tanalócha es ő gőlekezetekben meg ostoroznac tütőket (MünchC. 31. JordC. 383). Ostorok, nyomorusagok, hesegek, zonyvsagok, ezek mondatnak Adammak kevtelynek, mert ezeknek myatta ostoroztateek meg (CornC. 141). Ez szót akkor az király meg-útállá, jó tanácsát istennek nem gondolá, azért ötet igen megostorozá (RMK. VI.76). Nám az atya is, mely fiát szereti, megostorozza, ötet jóra inti (VI.101).

mégostorozás: fustigatio, flagellatio; abprühlung, peitschung, geißelung PPB.

Ostorozás: flagellatio; geißelung, peitschung PPB. Az alazatosag ygen nagy yozag, kynek nyerose nekyl az ygeb yozagh, akar my legyen az, tndnya illic: beyteles, ymadsag, foliazkodas, ostorozas, nem yozag (Weszpl. 139). Nem zeneted meq az en testemen valo veresegetek es ostorozásokat (VirgC. 35). Gywtrelmet teni bwtivlesel es ostorozásal (90). Ostorozas-beli zent vereet hullata Cristus (CornC. 210). Az ostorozásokat, es tömlőczőzésekét csak ollyban tartotta, mint-ha nem-is ő szentvedte volna azokat (Hall: Paizs. 231).

Ostoroztat: [flagellari jubeo; peitschen lassen]. Mikoron a zűzeket ostoroztatnaia, zent Antal leuelet irata nekil, kiben igen meg felde ötet (DebrC. 120).

még-ostoroztat: ∞ Semmy halakra valo gyget ew benne nem lelek, azeerth megostoroztatam es el bochatom (AporC. 181).

OSTROM (*strum*lottak, *strum*lath RKT. L288. *ustrom* Mon. Irók. III.52. Dial. 80. Thaly: Adal. II.46. *isthorom* LevT. I.161; pugna, proelium, aggressus, impetus, aggressio, oppugnatio; schlacht, anfall, bestreitung PPB. [sturm, belagerung]. Ostrommal megvészem: expugno MA. (CsomaC. 36). A törőkec ostromnac menéneq (Helt: Krón. 106. 39b). Isthoromnac mennek, hatod napra megh wezyk az akaragiok zerenth (LevT. I.161). Várasát ostrommal megvette vala, királyt az ostromok megölték uala (RMK. IV.153). Ostromnak méne sok ezer népéleq, első keritést megvéve ostromval (VI.165). Végeze Titus, nem sokat késődék tőle sok nép ostromnak vétetetéq (VI.166). Az egész hadat ostromnak bocsatja (MonIrók. III.162). Harmad ustromot tőn Terek Báliut (52). Tábortat Castriot ám eléb viné, hogy deréc ostromkor tákort meg vtné (BFaz: Castr. D). Vég ostromot várnac (Güres: Mátý. 15). Ustromhoz keszetőtte ezeket (Dial. 81). Lővők az ustromou meg (Gér: KárCs. IV.194). Mindjárt ostromnak menéneq, mely gorombaság volt (TörtT. IV.53). Mind lovast, gyalogot bűsültában ostromnak akarta vinni (RákGy: Lev. 176). A sok ostromokban minden uap fogyott a népe, Mahumet pedig a maga népét nem kiméletteq, és az ostromokor, a ki csak vissza fordult is, maga ölte meg (Mik: TLev. 63. 60).

Ostromol: oppugno Ver. impugno C. MA. stürmen, bekriegen, bestreiten PPB. [belagern]. Valamelly leányt ostromolni: *attentare pudicitiam puellae PPB. Mykeent egy merezet bay wywo vitez wayan ostromlya vala es vyja vala anyezent egyhazat (ÉrdyC. 373b). Igen nagy ostromok volt, hogy hajnalkort kezdötték el, kilencz óráig ostromlatták (Gér: KárCs. III.275). A Kristus emberségét a büntül meg-válva, minden fogyatkozások, iildözések, romlások úgy ostromlották, mint a szállott vár bástyáját (Pázm: Préd. 1273). A gonđ, méreg, kárvallás, alkhatlan ostromolják szívét (Fal: NU. 262).

még-ostromol: impugno, oppugno MA. [belagern, bestürmen]. Az kego az ő fezketh meg ostromlia (TibC. 16). Nem ostromhata megh az buiasag (KazC. 151). Oly bátorságot vőnek az musulmányok, hogy Constanczinápolytis meg mernék ostromlani (Pázm: Kal. 436).

mégostromlás: impugnatio, oppugnatio MA.

mégostromolhatatlan: inexpugnabilis MA.

Ostromlás: impugnatio C. oppugnatio MA. [belagerung, sturm]. Az őrdőg három fele ostromlást tőn Iesus hite ellen (DebrC. 208. Zvon: Post. I.12).

Ostromlat: [expugnari jubeo; bestürmen lassen, belagern lassen]. Titus valóba kezdé a várost viatui és ostromlatni:

(Tel: Evang. II.620). A várost igen kezdé ostromlattatni (Szők: Krón. 73).

OSTYA (*hostia* JordC. 61. ÉrdyC. 406. *hostya* CornC. 380. *host'a* BécsiC. 158): *hostia*; *hostien*, *opfer* PPB. [*hostie*, *oblate*]. Megfogatkozék *host'a* es *alozzat*: *deficiet* *hostia* et *sacrificium* (BécsiC. 158). *Amulanianac* *ostyat* a *zerent*, *ment* *mondattatol* *vmac* *törüeneben* (MünchC. 111). *Aldozanak* *wr* *ystennek* *beke-*
segles *hostyakath* (JordC. 61). *Az* *hostya* *harom* *rezre* *zeget-*
tetyk (CornC. 380). *Az* *nehhezkes* *zvw* *nem* *egéb*, *hanem* *az* *megl-*
zentelth *ostya*, *melet* *wysel* *a* *pap* (ÉrsC. 329b). *Atta* *ánw* *magath*
myerettw *nk* *senth* *ostyat* *es* *alozzatoth* *az* *elw* *stiennek*: *tradidit*
semetipsum *pro* *nobis* *oblacionem* *et* *hostiam* *deo* (Komj: SzPál.
295). *El* *wttem* *az* *elw* *stiennek* *kellemetes* *es* *kedues* *ostiaiat*,
alozzattyat: *hostiam* *acceptam*, *placentem* *deo* (321). *Hire* *sem*
vala *a* *régi* *sz.* *vallásban* *a* *feszületes* *ostyának*, *hanem* *Sándor*
pápa *műhelyében* *kele-ki* 119. *esztendő* *tájban* (Matkó: BCsák.
430).

ödös-ostya: *crustulum* PP. *ungesäuertes* *brot*, *himmbrot*, *hostie* PPB.

OSZLOP: **1**) *columna*, *stylus*, *colossus* C. *columna*, *pila*; *säule* Ver. *grosses* *bild*, *bildsäule*, *statue* PPB. [*pfeiler*, *stütze*]. *Vizbo* *felvert* *ozlop*: *scapus*; *ozlop* *feje*: *epistylum* C. *Elwéné*
ó *or* *iegét* *az* *ozlopokrol*: *abstulit* *conopoeum* *ejus* *a* *columnis*
(BécsiC. 38). *Az* *ozlop* *statua* *nağ* *uala*, *feie* *araból* (122). *Ködnök* *ozlopabol* *bezel* *ó* *hoziaiok* (AporC. 60). *El* *török* *a*
haluan *istent* *mind* *az* *ozlop* *egyetőben*, *kire* *tetető* *vala*
(DebrC. 185). *Ne* *ymaggyad* *az* *oth* *vala* *ystenke* *th*, *de* *el* *tör-*
yed *az* *balwanoknak* *ozlopyth* (JordC. 60). *Ne* *ymaggyatok* *bal-*
want, *se* *ozlopokat* (*sculptilia*) *ne* *faraglyatok* *ty* *magatoknak*
(113). *Jupiter* *istennek* *ozlopaat* *te* *hozyatok* *kyldette* (ÉrdyC.
358). *Egy* *fines* *ozlop* *tüz* *mint* *egy* *hiyv* *kalauz* *előttec* *megyen*
vala (Hofgr. 39). *A* *fölyhő* *ozlop* *előtt*, *melly* *istent* *jegyzette*,
az *egész* *sídó* *nép* *leborúla* (Barna: Isk. 213). *Az* *ozlopoknak*
pártázati (Lájp: PKert. 119). *Az* *isten* *más* *agyagból* *formálta* *a*
nemeseket, *ugy* *bánván* *vélek*, *mint* *a* *kép-faragó* *valamely* *oz-*
lappal (Fal: NE. 64) *Az* *épület* *falai* *mind* *azon* *alabastromkő-*
ből *állottak*, *és* *lapos* *felfutó* *ozlopok* *hyacintból* (Fal: TÉ. 677).
Hegyes *ozlopok*, *kutak* *és* *a* *mit* *a* *szem* *kívánhat*, *meg* *vala*
benne (678). **2**) [*stütze*]. *Ania* *zent* *egyhazba* *tőn* *nagi* *doktorra*
es *erős* *ozlopa* (DebrC. 208). *Az* *remenseg* *ozloppa* *az* *hitnek*
(Fél: Tan. 292). *Szegény* *házának* *egyk* *ozlopa* (Czege: MM. 3).

[Szólások]. *Egy* *ozlop* *nagy* *ember* *előtted* *ál* *vala*
(Hofgr. 20. RMK. II.101. 102).

bálvány-oszlop: *colossum* Com: Jan. 168.

érc-oszlop: [*columna aerea*]. *Cristoffot* *egy* *ercz* *ozlophoz*
kötőzeek *es* *tyzes* *langal* *kőről* *weweek* (ÉrdyC. 437).

fejes-oszlop (Moln: JÉp. 149).

jegy-oszlop, **jel-oszlop**: *monumentum* Kr. [*denksäule*].
Az *wmac* *jegy* *ozloppa* *a* *határen* (Helt: Bibl. IV.37). *Jel* *ozlop*
(Káldi: Bibl. 283).

kép-oszlop: *statua*; *bildsäule* SI (Helt: Bibl. IV.192).

kéreszt-oszlop: [*kreuzstunze*]. *Az* *ablaknak* *kereszt-ozlopi*
(Hall: III.1st. III.40).

kifolyó-oszlop. *Kezében* *a* *piatzon* *egy* *czatornás* *kut*
vala, *kinec* *rez* *vala* *a* *közepső* *ki* *folyó* *ozlopa* (Helt: Krón.
168b).

kő-oszlop: *obeliscus* C. [*columna* v. *statua lapidea*; *stei-*
nerne *säule*]. *Zeretzeteek* *wr* *istentől*, *hogy* *ew* *lenne* *zent* *iras-*
ban, *anya* *zent* *egyhaznak* *egyk* *kew* *ozlopa* (ÉrdyC. 262). *Hogy*
az *celew* *isten* *hazának* *kew* *ozlopa* *es* *tamazya* *lemee* (ÉrdyC.
516). *Az* *kő* *ozlopbol* *szól* *űnekic* (Szők: Zsolt. 101). *Meg* *hagja*,

hog *őtőt* *a* *közep* *kü* *ozlophoz* *wigie*, *kit* *mikort* *a* *giernec* *meg*
szerezet *volna* (Szők: Krón. 26).

oldal-oszlop: [*columna lateralis*]. (Mad. Evang. 154).

pelengér-oszlop: *cippus* PPB. [*pranger*].

rakott-oszlop: *pila*; *pfeiler* Nom. 32.

só-oszlop: [*statua salis*; *salzsäule*]. *Az* *parancholatnak* *ellene*
teuen, *legottan* *valtozek* *so* *ozlopa* (VirgC. 144. TelC. 382).

szégyén-oszlop: *infamis* *suggestus* Kr. [*pranger*]. *Sovány*
tréfa *volna* *az*, *mikor* *egy* *szemérmes* *ártatlan* *szűzeeské* *a*
szégyenoszlophoz *csatlánál* (Fal: NE. 90).

tűz-oszlop: [*feuersäule*]. *Zent* *Elfrén* *lata* *egi* *thwz* *ozlopot*,
a *feje* *zinte* *az* *egét* *eri* *vala* (DebrC. 103. Mad: Evang. 26).

támasztó-oszlop (Mel: Jób. 21)

Oszlopi: *columnaris* Kr. *Oszlopi* *erővel*: *fortitudine* *colum-*
nis *propria*, *fort*, *magna* Kr. *Azok*, *kik* *legtöbb* *jót* *wettek* *Leo*
urunktól *és* *kiknek* *ozlopi* *erővel* *támogatni* *kellene* *az* *orszá-*
got, *azok* *döntögetik*, *rontják*, *bontják* (Fal: Const. 837).

Oszlopecska: *columella* C.

Oszlopos: *columnatus*; *mit* *säulen* *unterstützt* PPB. *Oszlo-*
pos *bástya* (Fabó: Orsz. 245). *Oszlopos* *ágy* (Radv: Csal. II.
344). *Oszlopos* *szekér* (II.225). *Adott* *ó* *maga* *vörös* *ozlopos*
velencei *kárpitot* (197). *Addig* *járták* *a* *világot*, *mig* *üket* *val-*
melly *hóhér* *felkaptá*, *ozlopos* *palotájába* *szépen* *béfogadta* (Fal:
NE. 25). *Dupla* *ozlopos* *folyosó* *keritette* *az* *épületet* (Fal: NU.
340).

Oszlopozás: *columnatio*; *säulenwerk* PPB.

Oszlopozott: *ozlopos*; *columnatus*; *mit* *säulen* *unterstützt*
PPB.

OSZOL: *disperger*, *dividor*; *zerstreuet*, *geteilet* *werden* PPB
[*sich* *teilen*, *sich* *zerstreuen*]. *Kyk* *mynd* *hívneky* *enghettenek*
vala, *tetowa* *ozlanak*: *dispersi* *sunt* (JordC. 724). *Ket* *felee*
ozla *a* *vyz*: *divisa* *est* (JordC. 39). *Ket* *felee* *ozla* *az* *sokas-*
sagly: *lissa* *est* *multitudo* (JordC. 784). *Seregőkre* *ozolvan*
el *kezdik* *az* *zent* *mennyey* *eneleket* (ÉrdyC. 14). *Mykoron*
az *harmadnap* *bel* *tölt* *volna*, *mynd* *haza* *ozla* (ÉrdyC. 509).
Igen *hamar* *wártakra* *ők* *ozlának*, *szántalan* *lövészeket* *indita-*
nak (RMK. VI.165). *Senky* *házához* *ne* *ozsollyon*: *nec* *suam*
quisque *in* *trabit* *domum* (MA: Bibl. 1237). *Az* *világi* *jót* *nem*
mindenkor *ugyan* *azon* *egy* *embernél* *maradnac*, *hanem* *idestova*
ozsolnac (579). *Ket* *fele* *Scithia* *vagyon*, *és* *ez* *ozlani* *kezd* *a*
Tanais *folyó* *vizről* (Helt: Krón. I). *Mihelt* *ozlani* *lálták* *had-*
inkat, *fogták*, *arestálták*, *witték* *uraunkat* (Thaly: Adal. I.100).
Járj *el* *bátran* *dolgodban*, *tapasztalni* *fogod*, *hogy* *a* *felelem*
ozszik (Fal: BE. 597).

[Szólások]. *Az* *ember* *is*, *mikor* *ditsirik*, *fel-emelkedik*, *és*
h *u* *s* *á* *g* *r* *o* *s* *z* *o* *l*, *ha* *heinos*, *mint* *Nabuchodonozor* (Pázm:
Préd. 49).

el-oszol: *palor*, *dispalor* MA. *dissipor*, *dividor*; *zerstreuet*,
zertheilet *werden*, *hin* *u* *her* *schweifen* PPB. [*sich* *zerstreuen*,
sich *außen*]. *Zent* *fraterok*, *kyk* *ez* *wylagotmya* *elozlottakuala*:
dispersi *erant* (EhrC. 93). *Ellenségi* *ozolának* *el* *es* *fvssuak* *ó*
zine *elő*: *dissipentur* *inimici* *ejus* (DöbrC. 126). *Megh* *veröm* *a*
paztorth *ees* *elozolnak* *a* *chordanak* *ghay* (WinklC. 152). *El*
ozlottanak *az* *apostolok* (ÉrdyC. 542). *Ymaciagra* *elozlottanak*
az *fraterok* (616). *Ez* *velagnak* *negy* *zegere* *el* *ozlanak* (VirgC.
52). *Ellymtóth* *ozlot* *gondolatidat* *tartozyal* *egben* *es* *őze*
gyűtenőd (NagyszC. 84). *Egibe* *kióthi* *az* *kődöket*, *melliek* *masod*
napon *el* *ozlonak* (KBécs. 1572. E.). *Láttam*, *hogy* *elozlana*
tőlem *az* *nép*: *vidi* *quod* *populus* *dilaberetur* *a* *me* (MA: Bibl.
1255). *Olyan*, *mint* *a* *kementze* *fűti*, *melly* *késedelem-nélkül*

eloszol (Pázm: Préd. 70). Kivánom, Uram, hogy eloszollyak és teveled légyek (Pázm: Imáds. 18). Buburék, mely meg-fakad vagy el-oszol (Mad: Evang. 821). De minekélőtte a partra jutna (Nagy Sándor), el-oszol a jég, és a lovát el-borította a víz (Halt: HHist. 1.22). Az több helyeken való gyülekezések is eloszlék, rezgődések megszűnnek (Szal: Krón. 85). Irja kegyelmed, hogy ha el oszolna az vezér, talán kegyelmed kijűnne, én nem látom módját, hogy kegyelmed kijűnne, mert azt az emberek másra vélmék (RákGy: Lev. 49). Ha ezen hírekre nézve az felső hadak el találnak oszlani: portára sem lesz kit küldenem (RákF: Lev. 1.642).

eloszlás: dispersus C. dissipatio, divisio; zerstreung, teilung PPB. A vendég eloszlása után: misso convivio PPB. Az apostoloknak elozlása (MünchC. Kal.). Vr fersalemet meg rakvan, israhelnek el ozlasat meg góiti (DöbrC. 226). Az ina-szakadozás az inaknak el-ozlásából, meg-öldásából történik (Mad: Evang. 138).

eloszlott: divisus, dissipatus; zerteilt, zerstreut PPB. Eloszlott, elszéledt vitezek: milites dispalati et dispersi PPB. Yele-neenek hűnekyk oly myntb elozlotli nyelw zereut, nykeppen tyz: visae sunt eis disperituae linguae instar ignis (JordC. 709). Hoğ eloszlottak es el teudődtök volnanak (Fél: Bibl. 14).

ki-oszoi: [dispersor; sich zerstreuen]. Az erekre ki-oszol az étel: cibus in venas *diditur PPB. Mynd ky ozlanak az tanyothwanyok Indeanak tartományban: dispersi sunt per regionem (JordC. 723). A hűők mind ki ozlanak a városból (DebrC. 153). Idesthwa, ky thyszara, ky howa elethenek keresesere ky ozlotthak (RMNy. 11.76). A kőznép és cselédek szakmányolni es a közellevő szőlő hegyekre cseresznyészni igen kioszlottak vala (Szal: Krón. 284).

mög-oszoi: divisor, dispersor; zerteilet, zerstreut werden PPB. [sich teilen, sich spalten]. Mynden ország ew magaban meg-ozolwan el pvtwl: omne regnum in seipsum divisum desolabitur (ÉrdyC. 30b). Isthwan kyrál halalanak wtanna ez magyar orzagh hely neep meg ozol egymastwl [pártokra szakad] (544). A nep mikoron latta uolna az ő artatlanságat, meg ozla [lázasni kezd] (DebrC. 158). Ha ewrdge ewrdeget fog znyt tehat meg ozlot ewnen magaba: adversus seipsum dissidet (Pesti: NTest. 24). Megoszoluan ű maga ellen: divisa contra se (Fél: Bibl. 19). Mikor az nyelvec Babyloniánál megoszlanac (MA: Bibl. I.9).

mögoszlás: 1) divisio, separatio, dispersio; teilung, zerstreung PPB. [auflösung]. Szent Palis ű maga felől aszt ielenti, hoğ futasat el vegesztte, es az ű megoszlasanac ideie ielen vagion (Fél: Tan. 490). Az tábor elozlása alkalmatosságával oly gondolatba lévén, hogy kegyelmed minden ezredes-kapitányoknak es actu commendérozó tiszteknek az ezek megoszlásokat annak rendi szerint tudtára adta, aztat senkinek nem infimaltan (RákF: Lev. 1.654). 2) [dissensio; spaltung, zwiespalt]. Hadagh [hadak] leeznek, nepeknek meg ozlasok, gywlösegők es lewleségők leeznek (ÉrsC. 527). Hien egi mastol valo el zakadas es meg ozlas közöttök ne legiön (WeszprC. 84).

mögoszlatlan: insolutus, indivisus Kr. [ungeteilt] (Bíró: Micae 10).

[Oszlodoz, mög-oszlodoz]

mögoszladozhatatlan: [indissolubilis; unauflöslich]. Az öröktől fogva magától őszinte való es megoszladozhatatlan egységű Elobim (GKat: Titk. 1).

OSZLÁS: 1) divisio, dispersio; teilung, zerstreung PPB. Apostolok ozlása: divisio apostolorum Kr. Megozlatot ő zánóc, bezelletec ektelen ozlasnac igeit: divisum est cor eorum, lo-quimini verba [divisionis inutilis (BécsiC. 194). Oztha nekyk az

feldethi ozlasnak keteleuel: funiculo distributionis (KulcsC. 194). Erthetyők az ot gölekőzteknek eginastol eluulastat auagi ozlasat (VirgC. 117). Az apostolok ozlása ostéjén (LevT. II.36). Rendelenek papokat az ő ozlásaoc szerint: statutum sacerdotis in ordinibus suis (Kár: Bibl. I.423). Ozslás, ki akkor szfletic, mikor az nyelvec Babyloniánál megoszlanac (MA: Bibl. I.9. 150). Az lora walo arany lancok keozool az legli nehezebbiketh Bagli Istuannak hagiom, ozlasaban [a reá eső többi hagyatékba] ne tudják, hanem annelleol adgiák oda neky (Radv: Csál. III.178b). 2) [dissensio BécsiC. 76. [spaltung, zwiespalt]. Minden nemzeteknek eggesseget ő ozlasokkal megtörne (BécsiC. 76). Gonoz íelv, ki partolasocot es ozlasocot nem zónól fel tamaztanod (GuaryC. 16). Atty keğőtlenségtőc ozlast tön isten között es ty közöttötőc (DebrC. 385).

[Szólások]. Jozzagok egy ozsláson valo attyokfiara szallana (Ver: Verb. 70). Törös Péter egy ozsláson volt a bátyjával (Nyr. XIV.219).

1. Ozslat: 1) divisio [zerteilung, zerstreung]. Hoğ no adatnanac ő feleségéc ozlatba: ne darentur in divisionem (BécsiC. 16). Ki meg osztotta a ueres teugert ozlatokba (AporC. 106). 2) [dissensio MünchC. [zwiespalt]. Ő erte ozlat löt gölekezet között (MünchC. 185. 189b).

2. Ozslat: divido, dissipo; zerteilen PPB.

el-oszlat: dissipatio, disjungo MA. zerteilen, zerstreuen PPB. Eloszlatni a dagadást: tumorem solvere, discutere PP. Thy nywgomlas elmetelke ozlasatok el egyebeknek bozzwsaagh theetheleth (ÉrsC. 201b). Eloszlató orvosságok (Com: Jan. 217). Orvosságos terjéket készített, mellyel a kigyó mérgét elozlatta (Halt: HHist. II.336).

mög-oszlat: dissipatio, divido; zerstreuen, teilen PPB. Meg-ozlatá az ur az én ellenségimet: divisit inimicos meos (MA: Bibl. I.281).

Ozslat-ik: divisor, dissipor; zerteilet werden PPB. Az ő birodalma nég reszre ozlatac (Szék: Krón. 58). Minden országokra ozslattal (Helt: Bibl. I.733). Külömb külömb reszreke ozslatik az ecclesia (Szalm: Cent. 99). A jozsagnak annyj reszre kell ozslatni, mennyi ember nevere szolland az level: in tot debent dividi partes (Ver: Verb. 85).

el-oszlatik: [dividor, dissipor] dispalo MA. [sich, auflösen, sich zerstreuen] bin u. her streifen PPB. Ha embernek tagja elozslatandyk az eghez testől (ÉrsC. 244). Mind elozlatnak negi zerbe auagi rendbe (VirgC. 117). Kivanyia halálát hoğ elozslatasson (Pázm: KT. 37).

mög-oszlatik: divisor [sich teilen, sich spalten]. Minden ország őnön benne megozlatot: omne regnum divisum contra se (MünchC. 36). Nagy banatval ő znyue meg ozlatek (ÉrsC. 44b). En lelköm megozlatol, bynöm mya zaggattal (CzechC. 29). Megozlatotté a Christus? divisus est? (Helt: UT. 87).

Ozsló: divinus Kr. [sich teilend, zu verteilen]. Vér szerint valo es ozsló atyafiai: in fratres ejus carnales, aut condivisionales (Ver: Verb. 96). A ház hely ozsló lött volna (Radv: Csál. III.343b).

Ozslód-ik: divisor, dissolvor SI. [sich teilen]. Oszd 22 reszre, mert annyj reszre ozslódic (Helt: Arithm. E6). Az also meg nenezi es meg mongya hány reszre ozslódot es szegdel-tet az egész szám (uo. K).

Ozslott: divisus, dispertitus, geteilt, zerstreut PPB.

Oszolhatatlan: indivisibilis C. [unteilbar].

Oszolhatatlanság: individualitas Kr. [unteilbarkeit]. (Csúzi: Síp. 12. Kr.).

[Oszoztat]

el-oszoztat: [divido; zerteilen]. Ez a bizakodás olyan, mint a füst, melyet a szél el oszoztat (Pázm: Préd. 176).

OSZT (osztas Codl'tar. V.86. osztuat [olv.: osztuanala] EhrC. 7): partior, divido MA. teilen, zerteilen, austeilen PPB. **a**) Az soror, ky az kovssegnek ruhajat targya es osztja vala (MargL. 39). Oztynaak yozagokat meertekneel kyl alamsynaban (ÉrdyC. 512). Cristusnak mennyey aztalarol zentsseogót oszt (255). Mykoron az kegyetlenek az bytangot osztanaak, törteneettel egy iambor veen ember ywta oda (518b). **b**) Ew nekyl osztaa Moyses [a szokereket]: tradidit eis (JordC. 131). Meen el es agy el myndeneket, kyket byra es ozyal zegheenyeknek es yewel, köwess enghemet (ÉrdyC. 576). Mynemew, tyztfeket osztot wr isten az ew lyweinek (87). Erdemót oszt kynek mynd ew eerdeme zarent (59). Vereth bociatia, fiainak osztja (TihC. 16). Es ezeknek kezec alla osztja az egész sereget (Helt: Krón. 25b). **c**) Annysra föl görödie annak meg holdultatására, hogy meg attyalor rea szállott orszagátis vizezi es főfő nepei köziben osztanaia (Lép: PTük. III.121). **d**) Reá osztja: addivido, adpartior Kr. Az erdeyet magokra osztottak (LevT. I.215). Menyeg nekwnk len, addyg reyok osztjok (248). Ha az bor el nem kelthezewth, rajok oztholnak, es az arath meg wethek raythok (259). Büdös boroddal az népet bosszontod, ferges szalonádót mind reájok osztod, senvedét, halandót mind reájok lánnyod (DMK. II.196). Ezt a különös áldomástja jó isten fejenként úgy osztotta reánk (Fal: NE. 89). Örök keserves kinokat osztottál fejünkre (Fal: NA. 132). Maga osztja másokra a magasztalansokot (Fal: UE. 462). Oszlja eszté a sokféle haszontalanságra (Fal: BE. 599). **e**) Négy részre oszt: quadripartior; három részre osztott: trifidus, tripartitus; tízed allyára oszt: decuriat C. Sok részre osztott: multipartitus PPB. Az ő földec székekre vagon osztán (Helt: Krón. 6b). A görög nyelv négy féle szó-éjtésro osztott (Moln: JEpil. 171). **f**) Tagokba osztottat: interdatius C. Osztua vadnac székekben, kilnek es novec Czie, Gyirgoy (Helt: Krón. 20b). Egy szín alatt egyelíti, a mit Christus kettőben osztott (Huum: Tracta. 48). **g**) Kettőfelé oszt: bipennio C. Három felé kellene osztanod (Helt: Arithm. DS). Ruhaiat negi fele osztak (WeszprC. 106). Ha a 90 köblöt egymás között háromfelé osztjuk, tehát az ő részére csak 30 köblre való megyen (Huz. 1373).

[Szólások]. Az egyházi jövedelmeket az régi jámborok adomány, testamentoma és átka-ellen kapsira vetik s kardra osztják (Pázm: Kal. 632). A gazda-aszszony is süriien osztja a korságot, a gutát, hol ezt, hol anazt üteti véle (Fal: NU. 299). Igazán ebből is ő nékem rész t osztja, mert a kereszténység magával egy hozta (Gvad: RP. 45). Noha most szép színt oszt festett szóknaq pompája (Thaly: Adal. 1.2).

[Által-oszt]

által-osztó: diameter C.

el-oszt: divido, partior, dispartio, distribuo, diribeo C. zerteilen, austeilen PPB. Százanként elosztom: centurio C. Könyveknek el-osztott részei: tomí Com: Jan. 157. Bernald mendenemew iozagat elozta: distribuit (EhrC. 7). Eluési ő feguerit es ő fozlátit elozta: dispartit (MünchC. 136). Az barmokat eloztok: pecora divisimus (JordC. 201). El osztotta három rendben (ÉrdyC. 557). El osztatok w hazat: distribute domos ejus (KulesC. 116). Hagi ez fwlwl meg mondot tizteket kwzwtwk el osztana (VirgC. 74). Eszt az számot ozd el hárommal (Helt: Arithm. F3). Az hadi nyereséget az hadi fejedelmec egy uelány magokkal el osztja: vala: praedas bellicas imperatores cum paucis diripiebant (Deesi: SallJ. 36). A számoc elosztasnan egymással (Com: Jan. 163). A jeles gyenior megtartván az étket megemészteni, és minden erekre el-osztja (Hly: Préd.

1309). Szél támad, s el-osztván a fellegeket, meg-tisztéttya az eget (Csizi: Síp. 531).

elosztatás: [einteilung]. Hasonló az olyan építő mesterhez, a ki sok csudálatos oszlopoknak egybe-gyűjtésében helybezeti kötelességét, azonban az épület el-osztatásáról nem gondolkodik (Hall: Tel. 307).

elosztó: partior C. diribitor PPB.

éték-elosztó: cibicida, structor; táluok, étekkel hánó MA. MAL.

elosztás: divisura C. divisio, partitio MA. teilung PPB. Nem ozthathjok wgan rayok a borth, amynth az elewth celekethek az bornak rajok walo el ozthasaban (LevT. I.224).

elosztatlan: insortitus C. [ungeteilt].

eloszthatatlan: insecabilis C. [unteilbar].

föl-oszt: divido, distribuo, partior; teilen, zerteilen, aufteilen PPB. Nyertem ezt mind koldulással, de nem is osztom fel, hidd el, ezet mással (Gvad: RP. II. cikk). Bár édes atyádat lassunkint fosztottad, szép keresményedet velem felosztottad (Gvad: RP. 66).

ki-oszt: erogo, distribuo SI. [austeilen]. Vgyan ez esztendőben a romai papa böw buleznt osztja ki (Helt: Krón. 64). Az udvari quartély-mester az udvari nyári taborzásunkban, kinelkinel quartélyát és szállásat kioszthassa [kiosztassa], legfőbb hivatalja léssen (TörtF. I.159).

mög-oszt: divido, erisco C. zerteilen, trennen PPB. **a**) Meg osztac ő ruhaiat nilat eretzueu: diviserunt vestimenta ejus (MünchC. 68. JerdC. 417). Meg osztom en satoromat: partior Sichinam (KulesC. 142). Hogy nywel nagyobb bekewel lakhatanak egymással, osztak meg harom reezre az yozagaot (ÉrdyC. 424). Az Morua viz megosztja egymástól Morua országot és Magyar országot (Helt: Krón. 116). **b**) Meg osztak ewnköztök az en ruhamat (ÉrdyC. 187b). Az földet megosztottácvéolt ő magoc között (MA: Bibl. 9). Ha az boldogságos szentek egymás között meg-osztanaiak, az kissebbiknekis intua anyi benne, ki az egész földnek keresésgét meg halladnaia (Lép: PTük. III. 280). **c**) Megh ozthwan ny velewnk ew zent attyanak erekkee meg maradando ereksereget (ÉrdyC. 54).

mögosztás: divisio; teilung PPB. El-avagy meg-osztás: divisio [a számvetésben] (Bíró: Osk. 12).

mögoszthatatlan: indivisibilis C.

osztton-oszt: [identidem distribuo; theissig austeilen]. Nemelylec az magokat osztom osztjac, es mindenee eleg vagon (Born: Préd. 400).

szélllyel-oszt: [distribuo; verteilen] (Zrinyi I.31).

Osztály: divisio SI [teilung, erbteilung]. Terra osztalbugh uominata? (281. (ZichyC. I.49). Izentiek, hogy velek elwonne [elmenne?] neninemeb ozthala (RMNy. III.120). Ha addig, az miglen az osztály megleme, [a 200 forintot] meg nem adni (LevT. II.312). Gyűjűn ide Kd arra az nyomorult osztályra, mert lehetetlen dolog, hogy innár tovább legyek együtt az Mihály fiammal (328).

Osztályos: divisionalis, condivisionalis SI. [condividens, mit-erbe]. Osztályos atyafi: cognatus, condivisionalis; osztályos levél: litera divisionalis SI. Ket falu, mely jozagh Istvan vranmal, és az w attyatyaywll egietemben osztályos jozzagwnk volna (RMNy. II.236). Ennekem nem osztalios attyamfya volt zegoyn Ladamer Balynt (III.47). Minth ha en kegyelmecdel osztályos volnek (LevT. I.219 II.270). Osztályosi az isteni jusnak (Gyöngy: Clar. 144).

[Szólások]. Ha maradékot egyébben osztályossá nem tette, hanem fogyatkozásiban, én öt számon inkább, mintsem diesérem (Fal: NE. 13). Férjhez ment, hogy osztályossá tehessé maradékot bőségségében (Fal: TÉ. 660). A ki maga kintseben másokat bőszen osztályossá tész, terhet tézsi le. (Fal: BE. 600).

Osztás: divisio, divisus, partitio C. teilung PPB. Adad ő fiokat fogszaga es ő minden ragadozatokat osztasba: dedisti omne praedam in divisionem servis suis (BécsiC. 29). Reseben ky neky az osztasba jvthoth volth (RMNy. II.28).

fiun-osztás: [?] Ejusdem possessionis ventionem ratificandam, salvo jure ecclesiae nostrae, in eo scilicet quod si qui de ecclesiae nostrae familiae mixtini quod vulgo fynwzta dicitur, agros etc. possederant usque modo, sic in futurum possideant, ducimus, 1297. (CodPatr. V.86). [Vö. FIU, jószág-osztás]

föld-osztás. Elvégezéc az föld osztást: partitio smt terram (MA: Bibl. I.210).

jószág-osztás: [divisio bonorum]. Valakit jószág-osztásra kénszeríteni: familiae heriscundae aliquem postulare PPB. Az atyafiak es az fiak közdöt valo jóság osztasrol: de divisione bonorum inter fratres et filios eorum (Ver: Verb. 98).

jutalom-osztás: remuneratio, distributio praemii Kr. [preisverteilung] (Pázm: Kal. 1766. 504).

konc-osztás: [praedae divisio; verteilung der beute]. Bukéfal barnáján repül, ha a koncosztásra kerül (Thaly: Adal. II.191b).

kvártély-osztás: *szállás-osztás; domiciliorum, contuberniorum metatio, designatio, attributio; bestellung der herberge, quartiermachung PPB.

rész-osztás: [divisio, partitio; teilung, aufteilung]. Oztak az orzagot három reezee, meel reez osztas haborsvagnak gyotokozasa lewn (ÉrdyC. 397).

szállás-osztás: kvártély-osztás; domiciliorum, contuberniorum metatio, designatio, attributio; bestellung der herberge, quartiermachung PPB.

várta-osztás: [verteilung der wache]. Várta osztásnak ilyen módja vala (Tin. 119).

zsold-osztás: [stipendiorum distributio; soldverteilung, vergeltung]. Isteny ygassag myndennek eerdeme zerenet fizet, ez ellyen zold oztas nem volna, ha senky érdemlöye nem volna (ÉrdyC. 90b).

Osztat: [dividi jubeo; ansteilen lassen]. Mynden yozagait zegheenyeknek osztataa (ÉrdyC. 520b).

ki-osztat: ∞ Harmincz köblit [a búzának] Ardóban és Begányiban új fejében osztattam ki és bevettem (Radv: Csal. III.357)

Osztatlan: indivisus SI. Osztatlan atyafiak: fratres indivisi [nem osztozók] (Ver: Verb.).

Oszthatatlan: indivisibilis C. individuus SI. [unteilbar].

Osztó: divisor C. Ver. partitor MA. teiler PPB. Jelosztó vitéz: tesserarius MA. Sátor-osztók a táborban: mensores Nom. 1621. 331. Urnak zova teznek [tűznek] langiat oztioia [olvasd: oztioe]: vox domini intercedentis flammam ignis (DöbrC. 74).

abrak-osztó: [az olvasó gúnyneve]. A vagdalt hurkát, az abrak-osztót nagy sokan forgatják, ezerszer egy nap ha megszámlálják, imádságnak tudják (RMK. II.205).

alamizsna-osztó: [almoseuer]. Püspöki alamizsna-osztó (Szeg: Aqn. 103).

ács-osztó. Alczosztó: dimetiens C.

cipó-osztó: [proviantmeister]. Frater György, ki cipó-osztó vala (MonIrk. III.33).

föld-osztó: agrimensor; feldmesser PPB.

jutalom-osztó. Jutalom osztó bíró: kampf-richter (Com: Orb. 277).

pénz-osztó: [zahlmeister]. Az mas penzosto semmit nemfog fizetnye (LevT. I.221).

szállás-osztó: hospitiorum designator, metator; quartiermeister, herbergbesteller PPB. A quartély mesterek és szállás osztók [a hadseregnél] (Rák: Art. 31. KeeskTört. II.507).

széna-osztó [a hadseregben] (Bethl: Élet. 226).

Osztod-ik: divisor, dissolvor, dispergor SI. [sich teilen, geteilt werden]. Görög ország mai napon 6 részre osztódik (Konstant. 32).

Osztogat: distribuo MA. austeilen, zerteilen PPB. [aufteilen]. A bűnösséc oztogatác műnekönc alamisnaiokat (VitkC. 45). A zegheenyeknek oztogataa yozagait (ÉrdyC. 527. 612). Egyhazi zolgaloknak nagy beusegel oztogatya vala (VirgC. 85. 106). Oztogatniaic az evangeliomi kenyeret (Tel: Evang. I.94b). Kezde az orzagot szerin-szeret oztogatni püspekségekre (Helt: Krón. 29). Mikor a ti ebédeteket, auagy feleostfökometeket oztogattátok (Vás: CanCat. 572). Úgy s annyit oztogat reánk, a mint tetszik szent akarátjának (Fal: NE. 100). Pecsétet nyomjon a tejes, vajas, edényekre, netalan a szolgálók a szomszedságra oztogassanak benne (Fal: NA. 192).

el-osztogat: distribuo, dilargior, elargior C. dispartio, dispartior MA. verschenken, ansteilen, zerstreuen PPB. Elosztogat: distributor MA. austeiler PPB. Minden iozagat istenert oztogatuan, lwn az zent euangeliomi zegeni (VirgC. 86). Azokbol el oztogassak, kinek kinek amint zikseges (I28).

elosztogatás: distributio, dispersio, dispersus MA. austeilung, zerstreuung PPB. Mykoron haza teerenek, legottan lewn az ev jozagoknak el oztogatasa zegheenyeknek zvksegevre (ComC. 400). Nem szamalom el elő az földneec el oztogatását az sido népeknec (FortSzer. 5).

ki-osztogat: prodigo, erogito C. elargior, erogio MA. dispenso PPB. schenken, ausgeben PPB.

kiosztogatás: erogatio C. elargitio; das ausgeben, aus-schenken PPB.

osztton-osztogat: [eifrig ansteilen]. Nemellyec az ő tulajdonit oztogattya, megis kazdagoc; nemellyec az maset ragatton ragadgyac, megis szegenyec (Born: Evang. IV. 303b).

Osztogató: distributor C. austeiler PPB. structor [étel-elosztó] Erasm: Erk. 50. Az vr vaczoraiban nemel rendbeli czelekedetek neznek az oztogató szemelire, nemelliek az venőkre (Fél: Tan. 409). Az én isenem, ki minden jóknak kuffeje és bőséges oztogatója (Radv: Csal. III.192b).

alamizsna-osztogató: [almosenier; alamizsna-osztó] (Helt: Krón. 31).

Osztogatás: distributio C. partitio Ver. ansteilung PPB. Az kenyerek zegesenek oztogata[s]a, az az, az oltary zentségnek vetele (ComC. 24). Az isten titkainac auagy az misenec zolgalatasaban oztogatás legyen (Zvon: Osiand. 24).

alamizsna-osztoztatás : [almosenverteilung]. (Illy: Préd. II.175).

Osztoz-ik : **1**) partior Ver. hereisco, divido; teilen PPB. [teilen unter einander]. Nyerge leszen halászoknak, az fékével kaszások osztoznak (RMK. I.7). A nyit kezébe attanak, wgan nala wagon, nem ozthozyk senkyel (LevT. I.7). Kd mi vellink nem is osztozott Rény Pérencz ezüst marháival (LevT. II.261). Most az ispotaloknak ideudelmé chac isten tudgya houa kel, az ispotal mesterec es egyob ragadozoc osztozoc see helyen uelle es neudogeskedoc beléle (Tel: Evang. I.353). A farkas ködön bekecsj hegyn való szőlőkkel három fiam osztozzék (Radv: Csál. III.325b). Immár meg láthatja a posteritasom, hogy hányan osztoztanak az én atyám, s azért nem is csudálom, hogy kevés jutott egy részre (Haz. 1135). Mit nyertek fetsélve pazarlott kintsekkel? azt hogy idegen had osztozott ezekkel (Orezy: KoltSz. 42). **2**) [rixor; zankou]. Az nap reggel morga s osztozzék sokat Házi Jánossal (ErdTörtAd. II.20).

mög-osztozik : [partior; sich teilen in etwas]. Úgy osztozának meg a kenyérral (DebrC. 115). Ha az zentők meg oztoztaanak ez meiorzagwal, től ywtaa egykynek zaaz emeneel mynth ez föld volna (SándC. 12). A birodalom ket fele szakada, mert a ket feiedelém vele meg oztozoc (Szék: Krón. 36). Meg osztozoc a nag Sándor birodalmual ill' szin allat hog' . . . (58).

Osztozás : divisio, diribitio; teilung PPB. Ty menyorzagban mentők, emekem kedeeg ez feldeit hagyatok, nem ygz oztozas ez (ÉrdC. 501b). Az bőséssel vigan tött ű nagy lakást, nyereséggel szépen vélik osztozást (Tin. 305).

Osztozat : [osztozás; divisio; teilung]. Kibeol sokatt ki veottek Hagimassi Miklossal való osztozatkor (TörtT. 1878. I. 150).

Osztozatlan : indivisus, qui non divisit patrimonium; ungeteilt PPB. Az jorzagban osztozatlanok : in bonis paternis indivisi (Ver: Verb. 84).

Osztozód-ik : [partior; teilen unter einander]. Nem egyenképpen akarnac osztozodni (Helt: Arithm. E5).

Osztozódás : [divisio; teilung]. Osztozódásban is vagyok vele ez idei jüvedelemből (MonOkm. XIX.123).

Oztoztat : [dividere jubeo; zur teilung veranlassen]. Megy oztoztassak (ErdOrszgy. 394).

OSZPORA : nummus asper PPB. asper, török kis ezüst pénz, circiter egy polturát érő (Erdélyben is kelendő volt 1555. táján; l. Runy: Mon. I.335. Kr.). 66 szpora volt egy magyar forint RMK. III.408. Békével Maroson el-általevezé [a halász]. marok oszporával azt a bék megfizeté (Tin. 43). Bárson subát, özör oszporát ada az Recsefnek; hatvan forint érő szablyát ada ez vitéznek (283). Tallor LIH, oszpora LIH; ewt heyan három zaz füllor (RMNY. II.171). A soc draga kéneczet széllal takariac vala, arany forintokat, özüst oszporákat (Helt: Cane. 102). Az obulus tött eg oszporát se-eg bilyort (Mél: Sám. 37). Az oszpora csak amitt tesszen, s nem többlet, mint az magyarok köztött egy pénz (Levelek és Okiratok I. Rákoczy kel. össze-kött. tört. 138. 1633.). Végy egy forint fejtér pénzt és egy tallért, olvasd össze, vess egy oszpora nyomó rusikát bele (Kecsk: Ötv. 308. SzékOkl. II.125). Ez föld alatt vättem egy fejtér török östövör lovat 2800 oszporán (ErdTörtAd. II.158). Aranyas tököske 23 oszporán (TörtT. 1878. I.157). Malosát ordéli ejtöl oszpora 8 (TörtT. 1.176).

OSZTOVÁTA, ÉSZTOVÁTA : textoria tabula; weberstuhl PPB. Az esztováta niellé fülvén, lássuk mint szédögél Pös: Válasz 129).

OSZTRIGA. Ostriga: coehlea, ostreum; selmeck, muschel, meerschneck PPB.

ÓTA, OLTA, ÓLTA (mioltol MünchC. 125. az ultátlal fogva Megy: Dial. 2. *olta* JordC. 380. 403. *ez olta* Helt: Mes. 126. *ez utátlal* fogván Pethő: Krón. 36): a, ab, ex Sl. [soit]. Világteremtése-olta, gyermekége-olta, pro: világteremtetésétől, gyermekégétől fogva Innen nagyon azulta, miulta, a vagy a mint némelyek szollnak: az ultátlal, miultatol fogva GKat: Titk. 1118. Azólta, azúlta: ex eo; seit der zeit, seither PP. Tyzen ket oztenđ wltá fogwa weer korsagot zenwed vala: duodecim annis (JordC. 389). Harmadnapwltá fogwa vannak en volem: triduo perseverant necum (403). Vasárnap óta fogva (LevT. II.24). Régóta fogva (II.61). Az kit neked is mutattunk, sok szines selyemmel varrott [hiányzó minta; itt hiányzik az időt jelentő főnév] oltán fogva nála nagyon (uo.). Ez óta fogva (Helt: Mes. 126). Az oltától fogva (Liszny: Krón. 287). Az óltátlal fogva (Fof: Zsolt. 616). Az otátlal fogvást (Konst. 24). Sok esztendőktől óta jobbjáfen nem aludtam (TudTár. 1839. 363).

OTROMBA : immanis, grandis MA. inargutus PPB. greulich, gross PPB. [roh, plump]. Senki sem erezi vy otromba postonac (panni rudis) folfat o ruhaba (MünchC. 29). Tövek egy otromba faragatlan kevet az zekreure auagy koporsora feylül (MargL. 107). Az gyermek kezdé aaz mynor fratereknek zokasat tartany, kemeny otromba ketelei ewedezny (ÉrsC. 363). Otromba etket eznek vala (PéldK. 15). Oly otrombak ev erkevelhevkben (CornC. 158). Goromba és ottromba tévelgése ez az sidolnac (MA: Scult. 320). Nagy otromba hazugság (Veresm: Lev. 222). Sokan nagy otromba sódorokat, kupa sereket akasztottak. (Pázm: Kal 134). Abban a nagy rossz otromba és tudatlan könyvben (Bal: CsIsk. 38). Ő maga szavával mondgya: botolly otromba [sic] Bonase (Sámb: 3Kérd. 788). Otromba nagyságu négy lábú állat az elephant (ACsere: Enc. 203).

Otrombaság : immanitas Kr. [grobheit; plumpheit, rohheit] (Helt: Mes. 111). Tévelygésének otrombaságát szinlette, tsinogatta (GKat: Titk. 14). Az ő testi születésének otrombaságából kikároaltatik és ki-ráspolyoztatik (GKat: Vált. II.1054). Az írásban ez az nagy otrombaság, hogy semmit az szónak eredetire nem néznek, hanem tsak az mint az szó a ki mondattatásban esik, ugy írják ki (CorpGramm. 699. GKat.).

Otrombit : [plump machen]. Fogait megotrombitotta a vén-ség (Czegl: Japh. 8).

Otrombul : immanis fio Kr. [plump werden]. (Huszti: Aen. 31).

OTT (oath: ibi KulesC. 43): ibi, inibi, istie C. illic, ibi; dort, alda MA. Ot is bünt ősmerni, holot ninčen (VitkC. 65). Fuss Egiptomban es loğ ot mynd addyglan, myg neked hyrre tezem (JordC. 359). Hadd el ot te ayandekodat: relinque ibi munus tuum (361b). Valahol nagyon te kenezel, ot nagyon te zywed eos: ubi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum (371). Menorzagban ha intandaz ot meg esmerőd atyadath (SándC. 1). Ot az pispeknek elwte ez frater napnak eneketh enekelietek meg (VirgC. 16). Az ot aloknaki elwte (24). Ot az helyen annak-okaert tevek az koporsoban az Jesust (Szár: Cüt. E3). A tsillag egy istállé-felett meg-állá, és ők-is ott meg-állának (Pázm: Préd. 189). A hol sok jár, ott ritka a kár (Fal: UE. 498).

am-ott : illic C. ibi Com: Vest. 132. [dort, da, an jener stelle]. Ha ki mondand tüneket: im it wagon Xs [Christus] auag amot, ne hiğyetece (MünchC. 59. JordC. 588). Aly itt a te égő aldozatod mellett, én amot varom: sta hic juxta hobaustum tuum, donec ego obuius pergam (Helt: Bibl. I.Cec). Nem chac imit auagy amot, hanem az veghetetlen karhozatban

(Mon: Képt. 319. MF.). Amott terepely fa sokat őszve gyűjtte, vagy mese, vagy játék, kerékben keverte (Orczy: Nimf. C2).

imitt-amott, emitt-amott: illic istic; da und dort MA. (Kár: Bibl. 1657). Az ő szent igéjéne imitt-amott széllel kiterjesztésében (MA: Scult. 1073). Emitt amott Károlyi sok szókat írt a isten szavai közzé (Pös: Igazs. 150. Bal: CsIsk. 415. Gér: KárCs. IV.365).

itt-amott: ∞ A mód nélkül való szabadság itt amott holmikor ejtett sebeket mind a két renden (Fal: NA. 203).

ugyan-ott: [ibidem; ebenda] (ÉrdyC. 594. 656). Ha Székél Istvánt Sámbar szemesebben olvasta volna, ugyan ott okát is meg-találta volna (Matkó: HRoml. 5).

Ottan (*otton* Zvon: Post. II.44.): **1)** inibi, ibidem; allda, daselbst MA. Ben noltam en attyammak zent egyházában meg annak felette áldot testet vevk ottan: ibidem (EhrC. 74). Yra megk az ewangeliumot ghróghr nyelvön az ottan valo hyveknék (JordC. 705). Holott a félelem ottan a becület (Kisv: Adag. 522). **2)** confestim, profinus, statim; geschwind, allsbald MA. **a)** Nem ottan vége: nondum est finis (MünchC. 58). Ottan mouda: tunc dicit (JordC. 363. 40). Es ottan megl el felette: et statim oblitus est (833). Kyk keresztseegnek wtanna ottan ky mvlak (ÉrdyC. 21b. 127b). Ottan azert hazához vywee (337). Twled ottan eltaozzik (VirgC. 21). Kirali székiből esék ki hátra, kit a sok jó vitéz ottan ragada (RMK. IV.163). Valaki be menne, ottan meg ötletesséc: si quis ingressus fuerit, interficiatur (Kár: Bibl. 1393). Az bizonyos ielekbul ottan meg erthetni, ki ereibul czelekedtessenec (Zvon: Osiand. 209). Első conciliom-után ottan hamar, Constantzinopolban, reá gyflnek Constantinus chászárra (Veresin: Lev. 207). **b)** Mihelön meg zerzh, ottan kih mulek (DebrC. 25). Mihént megk hala, ottan megk mosdek (Lép: PTük. 162). Mihelt az meleg éri, ottan ismeglen lábra kel (Cis. F2). Ottan nagyob' terhet vetnek az egyiptomi tyrannusok az isten népére, mihelyt isten szolgálattára igyekszik (Pázm: Préd. 24). **c)** Leg-ottan hog ez frater be mene, az evrdg ottan ky mene (DomC. 233). Alig tóltöttem el szüleimmél tizenkettődik esztendőmet, hazámbol ottan hamar kibndostam (MA: Scult. 3). **d)** Mynt ember halalus bynben esyk, ottan el kellene karhozny (ÉrdyC. 52). Mynt az hayoczkában be hagot vona, ottan megalla az zel: cum ascendissent, cessavit ventus (JordC. 400). A mint a kenyeret a komenczéből kivesszik, ottan ketté szelik (PP: PaxC. 113). **e)** Mykoron zent Vyd mynd az ew mestereewel az temleczben vytetöt vona, ottan lee zakadozaanak ew rolok az vasat [vasak] (ÉrdyC. 337b). Ha meg akars hazassodni, tehat igen ifiat ne végy: ha ifiat vész, az ottan kezd ész hayiaidat megtvalni es nagy nyomoruságokban kezdesz miatta lenni (Helt: Mes. 359). Valanikor ezt meggondolom, ottan ezt kell kiáltanom (MA: Scult. 4). Midön hozzád nyuytom könyörgésemet, ottan futni látom ellenségimet (MA: Bibl. V.26). Ha penig azt kezdic felelni, ottan oda leszen az papanac felsleges volta (EszT: IgAny. 364). **f)** Az latrok menyje ezth hallak, az zzyzet ewk ottan el ragadak (ÉrsC. 517). **3)** sane MA. saltem Káldi: Bibl. 277. [wenigstens]. Ha a Kristus alázatos jövelete szeretetre nem gerjeszthet, oitan az itélet félelmétül indíttassunk a testbe-öltözött istennek bösülletes fogadására (Pázm: Préd. 3). Gondom nagy volt az elkezdett dolgomra: de talán csak szükségtek sincsen arra; annak mondom ottan az ki meghallja (Thaly: VÉ. 154). **4)** síve, aut [?] MA³ **5)** licet [?] MA⁴ PP.

ingyen-ottan: [confestim; sogleich]. Mene az képet bévivé, ingyen-ottan lemlullanak az bálványok (RMK. L43). Kit az király hogy megballa, alhmát ottan hátrahagyá és ágyából felszőkelék, ingyen-ottan letérdeplék, az nagy istennek ad hálát (45).

leg-ottan: confestim, illico; geschwind, allsbald MA. Akaromaba hogy mene, legottan lehagyta magát az agyra (EhrC.

4). Legottan kedog hog nap felkele, felakaztat Olofernesnek feiet akófalokra: mox (BécsiC. 41). Azoc legottan haloioc meghaguan köntec ötet: continuo (MünchC. 20). Tahat kezde zidalmazni, es leg-ottan kakas zola (66b). Senkit nem valua vigasztalot, de meg meuetettec vala; legottan yelönnen lönc az köllönözöc intuen ötet önekie meg fizetni (TelC. 85—6). Legottan meñ be celladba (VitC. 42. 44). Es legottan egybe forradanak hñ czontyay: illico vero (JordC. 714). Hogi neki ada ez aldornast, legottan minden kesertet w twle el tauozek (VirgC. 19).

ottan-ottan: 1) subinde MA. [allsogleich] Sisifus taszigál a hegyre egy öreg követ, mely ottan ottan aláhengeredik. (Pázm: Préd. 1079). **2)** frequenter, identidem MA. [hie und da, dann und wann]. Eleiben akado: obvius, beegennend, ottan-ottan előfordulo (Com: Vest. 138). Régen megposhat historiás-kákat ottan-ottan elő-ngrat (Pázm: LuthV. 4). Az czillag ottan-ottan elenyészett, ismét megláttott (MA: Scult. 119). Álnoc szolgác mikor uroc szemé elől ottan-ottan el rőytik magokat (Zvon: Post. 1162. Zvon: Osiand. 194.) Ottan-ottan ez szo halltatott szaiából (Lép: PTük. 1110). Bñben esnek ottan-ottan, de nem esnek-el halalos-képpen (Pös: Igazs. 1501). Ottan ottan el-vegedy: identidem (Com: Jan. 159). Obvius: eleiben akado, ottan ottan előfordulo (Com: Vest. 138).

ugyan-ottan: ibidem, inibi, illico C. eben, allda MA. Vr ysten akara meg yelenteny ez felewl mondot polgaroknac zent Fferencznek zentseget, mykoron lakoznak vgyanottan (EhrC. 147. DebrC. 119). Hozza biua egizer, hogy eyel vgian ottan az w hazaba halna (VirgC. 81. Fél: Tan. 245).

Ottogyol (*otogyal* EhrC. 26. ÉrsC. 426. *otogyel:* ibi EhrC. 58. *öttögyel?* VitC. 5. 41. 42. 52.): ibi, illic SI. [dort]. Mykoron Parusia feledeben volt volna, volt ottogyal nemy ayoytatos embernel vendege hyuattot (EhrC. 26). Ottogol gñlösegben valottam öket ő lelemeseknek gonossagaert (BécsiC. 194). Ottogel mendenekneec előtt ruhaytól meg foztatéc (VitC. 87). Menetek betlelembe, ottogel kerdezieteg meg (DebrC. 334).

Ottogyon (*otogyon* JordC. 200. 565. illic 631. TelC. 247. Pös: Igazs. 1316. *otogyon* ua. 399. 603. *otogin?* Szár: Aklab 18. *otogin?* Helt: Krón. 11b): **1)** illic; dort MA. Bee menwen lakoznak ottogyon: intrantes habitant ibi (ÉrsC. 7). Vitesec az begre, es ottogon megeztissesec (NádC. 247). Holot abbyn beüldöködöt, ottogon a malazt inkab fölötte zokot beüldöködni (NagyszC. 80. 92. WinklC. 199). Es meg szallanec Erdelbe kie mind e napiglan ottogyon lakoznac (Szék: Krón. 122. 197. Szék: Zsolt. 134. MA: Scult. 129). **2)** [confestim; auf der stelle] (MA: SB. 81).

ugyan-ottogyon: [ibidem; ebenda] Mykoron (a diósgyöri porkoláb) wgyan ottogyon valo kalastrombely ewsekthz haborgathnaa, essenek az wr istenhez es zent ewseyökhöz kenyegreen, hogy segbeytenek meg ewket (ÉrdyC. 633).

Ottvaló: [ottani; illius loci; dortig, dort befindlich]. Az többi ot valo sokaság (Zvon: Post. II.257. Bas: Credo. 140). Hogy ha az ott való állapathoz tudtam volna magamat alkalmaztatni (MA: Scult. 7). Az ott való népec (720).

ÓV (*oyvi* Born: Préd. 465. meg-óyták Pös: Igazs. 1314. *ojd* magad Felv: SebSal. 36. megonyi Born: Préd. 85. *öhni* Ilyef: Jephtha. 30. meg *öhni* Lép: PTük. L203. Az imperativas a CC-ben s a XVI. sz. nyomtatványibaan is többnyire: *ogy-:* Ovom: caveo, tneor MA. [hüten, bewahren, schützen]. **a)** Ógad hog valaki niégne ésmerie hog ide itóttel leg: cave (BécsiC. 7). Nem obattynoc hogy magzatinknak halálokön ne keseregijenc (Tynk: Józs. 102). Isten ójon attúl (Czegl: MM. 88). Ojon isten attúl, hogy kárboztattaknak itlylen mindazokat, kik az pápista hiten voltak, és vannak (Pázm: Kal. 169). Óvd színedet a reám

való gyűlölségtől (Bul: CsIsk. 150). Ojjon Isten (Matkó: BCsák. 19). Ódd a csákánytúl görbedet (157). **b)** Óvom magam: vito C. Elkerülöm, magam óvom, távozatom: caveo; ódd magad a kutyától: cave canem PPl. Ogyad magadott: cave, ne (EhrC. 32. 48). Ogyatok magatokat (140). Ogyad magad, hogy: cave ne (JordC. 74). Oyatok magatokat emberektől: cave ab hominibus (323). Mynden ember oyya tewle magaat (ÉrdyC. 94). Ooyya otalmazya magaat (526b). Óiad magad (TihC. 86). Ogyad magadat (VirgC. 1. 45). Ogyatok magatokat (52). Sok rőttenetes álmoktól altonban mint óhassam magam az én ágyamban? (RMK. IV.226). Ottac magokat fegyverekkel (Börn: Énok. 178). Hogy az ídsuenségtől minden magat oyya (370). Mostan feredőtől ód magad egésségedben (Cis. L.) Szükség az franczus emberfől magunkat onunc (Fél: Tan. 499).

[Szólások]. Nem óhatom szó nélkül (GKat: Grad. Ajánló lev.).

még-óv: caveo, custodio PP. [behüiten, bewahren] **a)** Azt es meglí ogyak, hogy fvsuenségből zugodasnak helye ne legyen (VirgC. 125). Idvességhelet meg óhatna (ÉrdyC. 338). Az prophetiai íduendőslesne igassagat hamissagnac gíanosagatol meg nem olatna (ÉszfT: IgAny. 464). **b)** Magam tölle meg-óvom: praecaveo C. Valakitől magát meg-óni: devitare aliquem PPl. Oyatok meg magatokat az hamys profletaktól: attendite a falsis prophetis (JordC. 373) Meg ooyyak magokat mynden förtelmektewl (ÉrdyC. 658). Wgekezet arra, hog magat minden büntől meg óggia (Ózor: Christ. 82). Meg ógatok ez utalatos madartul ty magatokat (Mel: SzJán. 433). Félítte ygwü meglí ogyak magukath hogy azoknak zep edős es ly-zvíkvdőv bezedővnek myatta meglí ne ezalatkostassanak (Koni: SzPál. 36). Meg ód magad mert meg rügh (Decsi: Adag. 24). Megódd magad, bort ne igyál: cave ne bibas vinum (MA: Bibl. I.230). Meg óbiad magad (Mou: KépT. 127). Meg kell magunkat ópunk (Mad: Evang. 441).

Ód? Odani: cavere, hüiten Ver. (Ógyini [?]: cavere, tueri, defendere, protegere, ójni, óvni, óni Sl.)

Óhatatlan: quod caveri vel vitari non potest, inevitabilis Kr. [unausweichlich, unwiderstehlich] (Pázm: Préd. 953). A gyöztes sereg óhatatlan (Gvad: Kár. 133).

Ósz, óz, Oszszom: tutor, tueor, caveo MA. [hüiten, bewahren]. Tutor: oszszom; caveo: elkerülöm, magam oszszom, távozatom MAI. Oszszom: tutor, tueor, caveo PP. Oszni, oszszani: defendere, protegere, tueri Sl. Ozy[á] uala vele zokualo lakasat: cavebat cum eo morari dütins (Ehr. c. 12). Ev magaat gonoz peldatulozza vala (HorvC. 252).

még-ósz: ∞ Ila meg nem oszod (salvaveris) eletedet, bolnap reggel megóttetől (Mel: Sám. 79). Szerentse szánya emellye sorsodat, de hogy ertelem roz kívánságodat el vezérellye, meg oszod magadat (KTör: SzJán. 23. Kártól meg ózá (BFüz: Assz. 45). A kiktől intett Kristus arunk, hogy meg-óznók magunkat (Veresim: Tau. 203).

Ótalom, oitalom (othamozom RMNy. II.158. oitalmazni DecsiC. Préd. 54): **1)** clientela, patrocinium, propugnatio, refugium C. defensio, praesidium, tutamen Ver. protectio MA. [schutz, obhut] verteidigung, beschirmung PPl. The oitalmalad alaa fwithamouk: sub tuum praesidium confugimus (FestC. 165). Zyz Marianak neve es oitalma ala (MargL. 4) Mynden oitalmal ewryztetek az zyw, hog az or benemenyen (VirgC. 136). Magok oitalmaba chelekethek (LevT. I.225). Palota igazgatás, ország oitalom az te dolgoz (Pázm: Kal.455). **2)** defensor EhrC. 22. protector KulesC. 27. 30. [schutz, schützer]. Lewn elsew oitalma frater (EhrC. 22). Memek istene ó oitalmoc: defensor eorum (BécsiC. 22). The tyztbasagnak tyzta oitalma [sz. László] (GyöngyC. 2). Kristus oitalman ennekőm

(DebrC. 144. TihC. 139). Legyetek oitalma minden igazságnak, legyetek rontója minden hamisságnak (RMK. II.177). Minden reinenségimnac oitalmi meg óletec: generis praesidia omnia extincta sunt (Decsi: SallJ. 12). Az nr oitalma az igazaknac (MA: Bibl. V.18). Órállója es feje-felett vigyázó oitalna annak, a ki ötet szereti (Pázm: Préd. 631). **3)** [praesidium] besztung PPl. Azharec utan negyedik napon, az oitalom felteben belőle ki szőlken, el foglalja (Fórró: Curt. 32).

[Ótalmás]

Ótalmasság: [defensio, protectio; schutz]. Megmondotta nekik, hogy az veszedelem rajtok vagyon, es hogy sem eő, sem királyné aszony nem elég az oitalmasságra (FörtTár. I.243).

Ótalmatlan: improtectus MA. immunitus PPl. unbedeckt, unbeschirmt PPl.

Ótalmaz: patrocinor, protego, tueor, tuto, tutor, servo, defendo, defenso, propugno C. Ver. MA. verteidigen, beschützen PPl. [bewahren]. Más ellen oitalmazni: ab injuria aliquem custodire PPl. Oitalmaz ez hythnek ereywel: custodit per fidem (JordC. 843). Ótalmazzon gonoz hyrtewl es testy zepő-tewl erekwl erekke (ÉrdyC. 341). Vr teged oitalmazon (VirgC. 19). Embereketh oitalmazzak ellenségtwl (15). Oitalmazd magadat (131). Kyt kellyen oitalmazni az jozagba (RMNy. II.152). Kítől oitalmaz minket mi mennyei attyanc (Helt: Bibl. I.93). Kétszeres munkától örömest oitalmazom magamat (Pázm: Kal. 640). Ótalmaz s pártodat fogja (Tof: Zsolt. 40). Eszedben vehetd, kegyes olvaso, melly nagy ügyvel, bajval kellessék a hamisságot oitalmazni (GKat: Titk. 327). Hogy bennetek az koborlok ellen oitalmazzon (Thewr: Nyelv. 21). Priámus királyi székiből fel-ugrik, es nagy szorgalmatossággal oitalmazza a követeket, hogy a veszedelemtől meg-szabadíthassa (Hall: III.ist. III. 91). Órizzd meg a hazát ellenség hadától, oitalmazd népeit belső szakadástól (Orezy: Költz. 59). A gyapju a meleget oitalmazza (Illy: Préd. I.107).

még-óalmaz: vindico C. protego JordC. 72. custodio JordC. 858. [verteidigen, beschützen]. Mynden vezedeltheel myniketh meglí oitalmazyi (WinklC. 40). De az gyermeket meg oitalmazza ez tabla (DomC. 172). Az vr isten ez zent zvet meg oitalmazza (MargL. 30). Ó tölle magunkat megotalmazunk (BodC. 1). Az ragalmasságtul meg kell oitalmaznia magat (BodC. 15). Teghedet az en yogommal meglí oitalmazlak (JordC. 72). Ez vylagnak ragadwanyatwl meg oitalmazya (ÉrdyC. 18b). Kyuek erdemelnek myatta ótalmazzon meg nyüket myynden gonoztwl (ÉrdyC. 338). Ew kezeenek arnyeekeban óalmazza meg enghemet (342). Myydden ez vylaghy [zepőlségtől] meg oitalmazwan az ew elkézezet (ÉrdyC. 242b). Magamath minden byntel meg oitalmazom (GyöngyC. 53). Vratokat meg lölyethök, hogy meg oitalmazzanak ha be nem jertekys, mert ezalatsag esyk raytatok (LevT. I.358). Nandor-Fejér-várat meg szállá: de isteni csudákkal Hünyadi es Capistránus János emberségével még ez egy úttal meg ótalmaztaték (Pázm: Kal. 440). Meg oitalmazzak egymast az jozagban (Ver: Verb. 135).

Ótalmazás: defensio, tutamentum, tutela, cautio C. protectio, propugnatio MA. tutio PPl. beschirmung PPl. Adal annak tört az idegeneknek oitalmazasara: in defensionem alienigenarum (BécsiC. 29). Gonosban oitalmazasa leogyen (ÉrdyC. 572. 491). Zent Damascos eznie evleluoen zerzetenek fyaynak sokassagat zerzetnek kyvalt keppen valo karyayval es oitalmazasnak jeles ewryzetyvel (DomC. 189).

Ótalmazási: tutalaris, tutalaris MA.

Ótalmazat: [praesidium; schutz]. Zent Ianos ewangelistat ew zyzessegenek oitalmazatyyara valasztotta vala (ÉrdyC. 640).

Ótalmazatlan: indefensus C. inprotectus MA. unbeschützt, unbeschirmet PPB. Meg-sebesíteti, megöleti magát inkább, hogy sem fiát ótalmazatlan hadgya (Pázm: Préd. 179. 1180). Mindenét ótalmazatlanul veszti (FMMüerva 1.477).

Ótalmazdogal: defensio C. defenso MA. [verteidigen, entschuldigen]. Fő szándékoc, hogy az ő költeményekben megmaradgyanak és azt ótalmazdogallyác (MA: Tan. 1082).

Ótalmazgat: identidem defendo, defenso Kr.

Ótalmazgatás: [defensatio; entschuldigung]. Sok által látó ótalmazgatásnak pók hálójával enyegetik és földözgetik veszett igyeket (Pázm: Kal. 113).

Ótalmazkod-ik: se defendere, tutari SI. [sich hüten]. Ellenségtől ótalmazkodni: defensare ab hostibus PPB. Talán ótalmazkottak volna a Calvinus tudományátul (Matkó: BCSák. 158). Arra intette a vitézeket, hogy ragadománytúl, és ártatlanok veréséitül ótalmazkodgyanak (Pázm: Préd. 1177. Land. UjSegits. I.14. 16. Hall: HHist. I.65. Hall: Paizs. 504. Törtf. I.236).

Ótalmazó: patronus, protector, defensor, propugnator, pulsator, cator C. defensor, tutor, vindex Ver. tutelarís MA

verteidiger, beschirmer, vormund PPB. Ótalmazó sereg: praesidium C. Een ydvessegemnek ótalmazoya: cornu salutis meae (KulesC. 28). Az angyalok my nekewnk ótalmazoyok es zolgaloyok (ÉrdyC. 553b). Kőszála és ótalmazója a tövises disznoknak, azaz, befogadoja a tövises gazdagoknak (Ily: Préd. 1.559).

Óva, óván: caute, provide, circumspecte SI. [behutsam, vorsichtig]. Tezyk vala az bozzvsagokat, de jgen oua, okosson (MargL. 89). Lassatok hog' ovan iariatok: videte quomodo cante ambuletis (DöbrC. 351). Nagy gyengen olua uyul lozzaia (Born: Evang. III.344). Oua hordoznaiac (Tel: Evang. 1.561). Járjatok ova: caute ambuletis (Ily: Préd. 1.270). Oua es titkon czelekedik az gonossagot (Fél: Tan. 470).

Óvást: caute; behutsam PPB. [langsam]. Óvást jární: gradu suspensio ire PPB. Lassan lassan csusza-bé ez szokás-is, apronként, és igen óvást (KCsipk: Pápis. 315). Igen óvást s tapogatva kell az e'félékben jární (CorpGramm. 711). Óvást és tapogatva járj (Megy: 6Jaj. II.27). Igen csendesen s óvást bánjék minden occuperantiákkal (Cseréi: Hist. 408).

Óvás: cautela, cautio C.

[Óvó]

maga-óvó: praecantor C.

Ő, őr.

Ő (vv HB. *hw, hew, hrek, hwet, hewet*, JordC. [Móz. IV. könyve 1. fejezetéig, a 872. lapig, kevés kivétellel (*ewee* 117. *ew* 121.); azután Mózes V. k. végéig *ew, ewk, ewet*; az evangéliumokban megint: *hw, hew*, stb.] az *hő* zűleyhez haza tere TelC. 6. *hw* ÉrsC. 1. *hrek* LevT. 137. *húj* neky aggyad 45. az *yw* arwaynak RMNy. II. 59. űmagát: seipsum Sylv: UT. 18. szükséges *ű* neki Mon: Képt. 1b. *ű* benne Tel: Evang. 12b. stb.): **a**) ipse C. is, ille MA. [er, sie, es]. Ő hiuattatic Elimelehee: ipse vocabatur E. (BécsiC. 1). Mykoron hew keesertetyk: quum tentatur (JordC. 832). Magam is azt cselekedném, ha ű vólnék (RákF: Lev. I. 489). **b**) Dragalatosz az alazatosagh, mert ő mindön lelki jonak gőkore (TihC. 1). Negyed tulaydomsaga e napnac, mert ő igón fenős (NagyszC. 223). Talalya ewet [a házát] iressen (Pesti: NTost. 25). **c**) Meud vv foianec halalut ewec; bulsassa mend vv bunet (HB). Ő felesége (uxor ejus) hiuattatic Noeminee (BécsiC. 1). Joseph az hw vra: Joseph vir ejus (JordC. 357). Az yfjwnak ew elmeeyet Jesustol el zaggatlnaak (ÉrdyC. 337). Ew idwezyty az w neepcet ew bynekből (343). Az ew zent fyanak halala (VirgC. 2). Kewnetueen ev anyanak tanalchat (CornC. 2). Veszet enec ő dolga (MA: Bibl. V.3). A szent penitentia, az eő hathatoságáért keresztésnék hiuattatic (Hly: Préd. Előb. I.4). **d**) Ő fűlsége: sua majestas; ő kegyelme: sua gratiositas Kr. W felsego (LevT. 112). Hw kegelme (RMNy. II.105). Czászárunk ő felesége (MA: Scult. 110). Sámbar Pater ő kegyelme (Matkó: BCSák. 10). **e**) Iorgossum vv neki (HB). Ewnek [ewneky] yowueset megtuda: adventum illius praesentens (EhrC. 77). Ő előtte valo [in conspectu ejus] kialtasom (DöbrC. 21). űneky ruhaya capaya vala igen o es megzakadozot (MargL. 38). Evrola harom tanolsagok mendatnak (CornC. 5). Myndennel melto leen ew beleee [magába] fogadny atya wr ystemok meléből ky zurina-zoth magzatoth (ThewrC. 94). Isten annak paissa, kinek ő-benne roménsége (Páz: Préd. 173). **f**) Veteve vvt ez vilagbele; zoboduclia vvt urduig ildetüivl (HB). Vetek be ftet eg o catornaba (GuaryC. 24). Ywthlynk ymadny hwet: venimus adorare eum (JordC. 358). Kyk zeretyk űteth (SándC. 1). Fogd meg őtet (DebrC. 203). Az pispek wtet fel emele (VirgC. 17). Így szoktat őis minket az őtet kőnetesre (Born: Préd. 425). Kőnetec űtet (Tel: Evang. I.114). **g**) Agátoc emnelem vramnac keresztet, es en ehuzsem őtet (VitkC. 85). Meg álda Isten a hetedie napot es meg szentőle őtett: et sanctificavit illum (Helt: Bibl. I.A3). **h**) [pluralis genitivus: *iv* HB atya syrattya edes zylőtteed, zolgaak *yw* wrokat ÉrdyC. 512. [de:] mykoron nagy ydó tólt volna benne *ew* keserwes varasokbn u. o.] Isten iv nímadsagie mia bulsassa vv bunet (HB). Az eghy madarak őryzyk vala ew zent testeket (ÉrdyC. 338). Kyknek f abrat-zattyok rettonetős (KazC. 3). Az regi veneknee ű iart vtokat nyomdozzae (Pécsi: Szűzk. 57). Minden ő ajándékjoc: eneta numeru donaque eorum (MA: Bibl. I.137). Eddig a magyarok

tellyes ő életokban leginkább kétszer verettettek-vala meg (Liszny: Krón. 273). Confiscáltatának ők minden jószágok, sequestráltatának ingó-bingó javok (Thaly: Adal. II.382). **i**) Ew nekye kewlewmb kewlewmb zeppeesegewl: de ipsorum varietate pulcherrima (EhrC. 140). Paranczolaai hűnekyk: mandavit eis (JordC. 707). Az koron zol wnekyk: tunc loquetur ad eos (KulesC. 2). Ű közűttők kereszkesznek vala: quum quaererent inter se (Sylv: UT. 150). **j**) [pluralis nominativus: kerdezi őket es *őkek* felelenek DebrC. 334. hagi *őkeis* zentőlhetneik az oltari zentsegőt WespC. 48.] Hwkw byryak az földet: ipsi possidebunt terram (JordC. 365). Hwkw adaak ah nepnek: discipuli dederunt propulo (403). Wk boczatanaikh fevldre (VirgC. 14). Wk ez vilagi iozagokat el hatak (24). Sokak azoknak hiszik lenni magokat, a kik nem ők (László: Petr. 69). **k**) Kiknek ados leveley ok nalok [ő náluk] vadnak (RMNy. II.91). Szegény iűvűzűilt uram miatt nem volt annyi tőrődésem, mint ők miattok ez kis idő alatt (LevT. II.323). **l**) Elől megy vala hwket: autecedebat eos (JordC. 359). Az elwbi baratsagra hozza wketh (VirgC. 17). Elwl lele wket egi zegeni azoni allat (87). Lazlo wrammal thalalod meg ewketh [a lautot és ingeket] az kamara haznal (LevT. I.45).

Őn (*hwn* maga LevT. 171. *enneeben*: in propria; *hw* *ceeney*: sui JordC. 623. ÉrsC. 1. *enkősztee* Helt: Mes. 75. *űnkőztőc* Tel: Evang. 120): [suis, ejus, eorum; sein, ihr]. **a**) Monda ewu yonhaban: in corde suo (EhrC. 3). Papa ewukepere meglatogattya uala: pontifex personaliter visitabat (75). Őn tulaydon testétől (MA: Scult. 46). **b**) Uala ewn belewle kywl (EhrC. 10). Monda ownbennetten: dixit intra se (92. 96. 135). Előzer istenert, masodzor őn erte, harmadzor ni erőtőne (NagyszC. 272). Meghaborodee őn benne (292). **c**) Őn egnast elaroffac: invicem tradent (MünchC. 58). Mynd űn bennők, mynd űn kőwfűők (SándC. 8). Mondánac őnkősztee: dixerunt intra se (Helt: UT. F.5). A németec őn kőztőc ez időbe nag hadakot viselene (Szék: Krón. 172). Űnkőztőc sem ertene egygket (Tel: Rövlr. 20). Űnkőztőc elosztac az földet: diviserunt sibi regiones (MA: Bibl. I.325). **d**) Tulaidon őnnebē idő es őmei őtet nem fogattac (MünchC. 169). Twllydon enneeben yewe es hw ceeney hwet be nem fogadaak: in propria venit et sui eum non receperunt (JordC. 623. ÉrsC. 1).

Őnmön (*őnda* MünchC. 47. *hunen* maganak JordC. 399. *ennen* maga 73b. 391. 712. 723. *ennen* kőztők, *enenen* maga ÉrdyC. 66. 562. 335b. *unenem* labok: pes eorum KulesC. 14. *unen* feldekeba 149. az *unen* lewlelebel LevT. I.171. *enenen* magat GümC. 32. az *unen* szauokai RMNy. II.49. az *űnda* anziála, az *űnen* szolgálaiak Mel: SzJán. 2. *onnen* halalát Tin. 78. *tonnon*-magáé Csúzi: Sip. 25. *tonnon* magán 357): **i**) [suis, ejus, eorum; sein, ihr, sein eigener, ihr eigener]. **a**) Ewnen tulajdonitot (a suis) mikeppen ydegenektel zamtalan bozsose-

gokual yllettetikuala (EhrC. 3). Ewnewn geryedete: suimet accensus (93). Vgau örül masnak iauan, mynth igaz az önnön tulaydonan (SándC. 1). Önnön kezenel ada (DebrC. 11). Az önnen io akarattyanac kellemetösszegere magadat adandod (NagyszC. 24). Azon önnön könyat [Krisztusét] soha el ne felegyem (CzechC. 39). Az wnwu kezét rea teue (VirgC. 34). Igaz ugian kel azt neundok, mint ah Christusac önnön bezedet (Ozör: Christ. 361). Emberek ellensége lesznek, kyk vannak ewmen hazaba: qui sunt domestici ipsius (Pesti: NTest. 20). Birodalma vagyon önnön akarattján: potestatem habens suae voluntatis (Helt: UT.u 1). Touaba tulaidon fiait az önnön feleségene meg ada emi (Szék: Krón. 68). Az gonosztevőt önnön vétké megöli (MA: Bibl. V. 17). Az embernek élete és halála az önnön tulaydon hatalmában vagyoné (MA: Scult. 12). Hogy önnön [5] felsége itlne meg ügyeket (MA: SB. 369). Az ünmen teste ellen vetkezik (DeesiG: Préd. 37). **b)** El felejtven önnön letelekeeth (SándC. 6). Az ünmen szálló vizeket el vee tölek (Helt: Mes. 450). Az önnön gonoszágok, öregbítii és szaporittya kynokat (Lép: PTük. 1.223). En önnön az papistac logiciabul megmutatom, hogy most tsac egyetlen egy ember sints az ki igazan hünne (EszT: Any. 498). **c)** Men és fedmeg ötet te közzött és éac önnön közzött: inter te et ipsium solum (MünchC. 47). Valamicoron az binős embör ördög közzöt es önnön közzöte ualo tytkot ky yelönti az igaz gonasban (DebrC. 363). Ő seítte tüe ő reiteket, ő halloka önnön könyüle: in circuitu ejus (DöbrC. 35). Önnön benne; in semetipso (85). Wnen benne: in idijsum (KulesC. 222). **d)** Halyauala ew fyat ewnewnbenetek peldat vezerleny: ex se ipsis exempla ducere (EhrC. 94). Önnön benne: in semetipsis (DöbrC. 40). Az keresztieni tudomannac nemel agai önnön közzöttök eggieznek (Fél: Tan. Elöb. 8). Giakran az istonnek draga z. emberi önnön közzöte eggie az masic félj igen iol ortec (EszT: IgAny. 23). Hatalma volt az kősegeknek, hogy ünmen köztek törvent szőrezhessen: potestas condendae legis olim apud populum fuerat (Ver: Verb.El. 39). **e)** Ammel' embör önnön ezen iar (DebrC. 423). Gakorta azon önnön solgálnal ellene vyaskottal (VitkC. 9). **f)** Önnöni: sui; övéi SI. Emenneeből zol: ex propriis loquitur (JordC. 656). Twlaydonaba yewe es az ewnnöny ewteth bel nem fogadaak: in propria venit et sui eum non receperunt (ÉrdyC. 113b). Az ewnnyet inkab neuely, a fityedt keggy el hagyja (Pesti: Fab. 7b). **z)** Önnön: ipsemet Kr. Kyt ha mondanak hogy ennen Cristus lett legyen, meglehetöt (ÉrdyC. 509). Mennyi penzt hagyott volt meg, hite után önaön megvalotta Öcsödi Nagy István (Pszertört. 170). Ezt önnön Kristus urnk a maga jelenlétevelé vizgastallya (Biró: Préd. 28).

Önként (önkéntént Megy: 3Jaj. II.108. *önkente* Gyarm: Fel. 262. *önken* Fél: Bibl. 200. *önken* Toln: Vig. 65. *önkénjén* MA: Bibl. I.112): suapte, sponte sua Kr. [von selbst, feiwillig]. Önként való: spontaneus SI. Önkente le szállott (Gyarm: Fel. 262. 60). Ön kén el romol (Kules: HKész. 51). Nyomorusságikon ön kén könyörületességre indeitatie (Kules: Evang. 492). Ne vessen es az mit az földlen terent önkieue, be ne takarjék (Kár: Bibl. I.112). Az mit az föld ackor terent önkénjén bé ne takarjék (MA: Bibl. I.112). Avagy nem következik ebből önkénjén ez (Czegl: BDorg. 34). Tudva, önkinyén, kedve szerint azokban [vétkembe] soba magát nem akarja ejteni (Otr: Tokáll. 243). Önként mozgás: motus spontaneus (ACsere: Enc. 159). A jubok nem viaskodnak, hanem önkénte kész prédaül adják magokat (Misk: VKert. 204). A juhok semminémü vizbe önkénte bé-nem mennek (206). Nem nyugszik a gyermeki elmé; ha nem adgyák elejbe, maga önként keresi a mulatásra való (Fal: NE. 114). Nagyokat indit a bús kétség rajta, addig forgattya, a míg maga önként vakmerő el-tékellésekre rándul (Fal: UE. 453). [Vö. **KÉJ**, **KÉNY**]

Önképpen: ultro, sponte sua SI. [von selbst]. Kerülük vagy el-nyögik [a tréfát], míg önképen szünik (Fal: UE. 74).

Övé (az *ewyeet* zerethnee ÉrdyC. 587. *ewee* 516b. 565. *wweye* LevTár. 8. *wweyet* vtalni VirgC. 94. *öueibe* fordola: redit in domum suam BécsiC. 46): suusC. ipsius MA. [sein, ihr]. **a)** Az te lelködöt es az öuet, ki te túled zületöt, keserűségnek főre által föla (GuaryC. 10). Ky hwee voua: quod suum erat (JordC. 682). Hweenek mongya vala: suum esse dicebat (719). Az ewuet az zolgaloknak agya vala (MargL. 39). A mas embör iauat öueyo thezi (NagyszC. 297). Az maset amy nem wue azt agia meg (VirgC. 96). Övének esmeri öt (MA: Scult. 13). Enweye tézi az Christus io teteményt (Beythe: Epist. 239). Szereti azt è világ a mi öve (Dial. 154). Az magok meg adasok által öveje teve (Förö: Curt. 678). Az igazsag mindomek az övet meg adgya: justitia tribuit unicuique quod suum est (Ver: Verb. El. 38). Tegye öveve: juri suo appropriare valet (221). Két száz aranyat igére, tsak övévé [magáévé] tellesse (a leányt, Apafi: Vend. 27). Nem öve es nem sajáttya (Der: Préd. 134). **b)** Ez világ országát igéri, mellyek nem övé, hanem czac istené (Zvon: Post. I.490). **c)** Övéi: illi qui sunt ejus, sui Kr. [seine, die seinigen]. Meg esmerte vr isten azokat kik övey (DebrC. 130). Hegeknek magossági övei: altitudines montium ipsius sunt (DöbrC. 159). Zerette az öueyt (TelC. 155). Az ewueyt meg zabadeyta (CornC. 181). Az iuhok nem öuei: cujus non sunt uos propriae (Sylv: UT. I.142). Az Christus az öveinek peldat ad (Debr: Christ. 152).

[Szólások]. Mintha már mind a dió-fáig övé volna (Misk: VKert. 437).

Övék (megalégednee az *öueiek* Helt: Krón. 8. *öueice* e földi ioszag Mel: Préd. 120. az *övéket* Com: Jan. 186. az eörök *öweky* RMNy. II.163). Öuec: ipsorum est (MünchC. 20). Az öweek közzöl semmy: nihil eorum (JordC. 23). Hweek menyeknek orzaga: ipsorum est regnum caelorum (JordC. 365. WinkC. 278). Istennek es chaszarnac meg kel adni az öueket (Born: Préd. 670). Tulaydon övé az euangeliomi vizgatalás (MA: Scult. 47). Övek az menyország (Pázm: Kal. 418). Az nem euek, hanem mienk (Vás: CanCat. 704). Falukat es joszagokat öveknek itélenek lennie: villas et possessiones ad se pertinere putaverunt (Ver: Verb. 151). Az olaszok abban praktikálnak, hogy Erdélyt övékké teheték (Tört. IV.63).

ÖBLIT (meg-*öblitemi*: proluere Ver): eluo MA proluo; ausspülen PPB. Öblített: elutus, ablutus, collutus; ausgespiilt, ausgeschwänket PPB.

ki-öblit: eluo MA. ausspülen, säubern, ausschwänken PPB. A seprejét-is vizzel kiöblitik (Pós: Igazs. 446).

kiöblithetetlen: inluibilis MA.

még-öblit: eluo MA. proluo; ausschwänken, ausspülen PPB. Szajadat tsizta vizzel meg-öblits (ACsere: Enc. 175). Dávid házának knttyában lelkeket meg öblitsék (Ágost: Zar. 15). A pohároc meg-öblittetven (Com: Jan. 111). Az első vilagot ugyan csak meg öblite az víz özönnel (az isten, MNYil: Agend. 291. Misk: VKert. 13). Megmostam ábrázatomat, és a számat meg öblitettem: den mund ausgespiilet (KirBész. 61).

Öblítés: elutio; ausspülung PPB.

Öblöget: identidem eluo Kr. [wiederholt ausspülen]. Jóbb lesz még lábat-is könyhullatásokkal öblögetnem (Szeg: Aqn. 13). Midőn meg-hültt tetemít szolás szerént öblögetni, és koporsóban készéteni akarunk (42. Csúzi: Tromb. 167. Kr.).

Öblönget: ∞ Az torkát gargarizáló avagy korogásra-való vizzel öblöngessék (Web: Anml. 101).

ÖBÖL: **I)** sinus, gremium MA. der schooss PPB. En lelkeket böitbe alazom vala es en imaçagom euön öblömbé (in sinu meo) fordul (DöbrC. 84). Mire haitod el te kezedet es te iogodot te öblödnök középiről: de medio sinu tuo (139). Mintha

két karonak szorítva öblében (Thaly: Adal. I.125). Nyallyak-fallyák, öblőkben reuetik a gyermeket (Fal: NA. 155). **2** [sinus; löhlung, bucht]. Templom öbli: alae templi PPBl. Üreg-ség, mely vagyon az égnek alsó öble es a földnek felső színe között (GKAt: Titk. 44). A kö-szálának öble hangzik gyakor szózatokkal (Gyöngy: Cup. 1). A' megdagadt Szamos nem térhet öblében (Gyöngy: KJ. 133). Alig tér vígsága szívének öblében (Gyöngy: KJ. 89). A krokodilus meg-engedi az ökr szemek hogy az ő szájának öbléből bátoriaságon ehessék (Misk: VKert. 850). A vadon erdőnek setétes öble (Fal: TÉ. 674). **3** [sinus maris; bucht, meerbussen]. Az hol a tenger a földet meg határozza, öből (sinus) van (Com: Jan. 14). Béhat (az isten szeme) a tengernek mélységes öblébe (Fal: BE. 569).

nagy-öblü. Nagy-öblü tenger: mare sinuosum (Csúzi: Síp. 71. Kr). Nagy-öblü és hatalmas folyó-vizek (Fal: NE. 15).

tágos-öblü: Tágos öblü tenger: mare magnum et spatiosum (Káldi: Bibl. Psalm. 103: 25. Kr. Illy: Préd. II: 77). Az udvarnak a közepén egy tágos öblü kút állott (Fal: TÉ. 677).

Öblös: sinosus, alveatus SI. Kabeles, öblös: sinuatus; üreg, ki-vájtató, öbles: alveatus PPBl. Mint egy tölezér vgyan ablyós [gy] az leuele a szárán (Mel: Herb. 35). Öblös tenger (Com: Orb. 219. Misk: VKert. 19).

ÖCS (ücszít, ücszöl) Sylv: UT. 144. 133. *ücsés* RMK. II.44. *ücsém* Nád: Lov. 103. *ücs* CorpGramm. 41. *ücs* Pethő: Krón. 70): **1** Germanus: édes öcsém C. Öcsze: frater minor natu MA. [jüngerer bruder]. Frater: öczem, batyam MAI Frater: két testvér atyafiú, öcsém, bátyám PP. Atyámról-való bátyám, öcsém, néném, vagy húgom: *patruelis frater, patruelis soror PPBl. Egy vér tag öcsés és bátya: frater: frater: Jan. 18. (Szent István) kyldes Ispannyat az ew atyanac eweche fya wtan (ÉrdyC. 498b). A czazarnak öcse (DebrC. 122.) Fyam ha en öcsém akarz lennye (163). Cünis meg ölé az ő öcsét Abelt (Kules: Vetek. 20). Cün az öczőt halallal fenyegeti (Szeg: Theoph. 13). Az ő öczéj iora iutic (uo. 46). Czinkotának felét hagyom Serényi Ferencz urannak öcsémnek (Gér: KárCs. III.187). **2** [soror feminae minor natu; jüngere schwester einer weiblichen person]. Matertera: die muliere; anyám nényne, vagy öcse Com: Jan. 135. Anyám nényne, öttse: mütterschwester KirBesz. 129. Kysé anyya vala Maria, azzonywnk zíf mariannak eweche (ÉrdyC. 74). Ez soror margareta vala zent margyt azzomnak eweche (MargL. 200. 33). El hywa Mariat ő öcseeth: sororem suam (WinklC. 323). Huga vagy eweche (CornC. 273. 274). Monda Agota: zereslem öcsém Lucza (DebrC. 27). Feleségül ada neki az ő feleségének öczét: sororem uxoris suae (Kár: Bibl. I.315). Jóságimat hagyom Tökéli Miklósnak a ki öcsémétl Monoki Zsuzsannától való (Radv: Csal. III.329). Öcsese kit hívnek Evának (Gyöngy: MV. 70). Öcsém asszonyim (Fal: NA. 129. 134). **3** [jüngere person überhaupt]. **a**) Kedet kerem mint io vramat oczymet (RMNy. II: 182). Zentséges anyadath zent Ianosnak az te edes ewczednek anyanad anyawl (TilC. 116). **b**) Kivánok Kdnek jó egészséget mind asszony öcsémmel egyetemben. Kérem Kdet, öcsém-asszonyom mondja Kd éi szómmal szolgáltatmat [Förgách Mária írja] (LevT. II.111. 151.); Mondl szolgáltatmat öcsémasszonyodnak (Thaly: VÉ. II: 201.). Edöcsém-asszonyim, nints már kifölmség köztünk s azok között a kik tányérunkat mossák (Fal: NA. 129).

[Szólások]. Monda a maioubiró: eb ötse bátyya; mennyetec el agebee, egy ezúhába vadtoe méltóe (Helt: Mes. 102).

Öcsöcske: fratricellus [brüderchen]. Volt néminemű szerzet, mellynek követői Fratricellus-oknak, Jesus Christus ötsöcskének nevezettének (Pós: Igazs. II: 161).

Öcsöcske: fraterculus MA [brüderchen].

ÖGYELEG (egyelgés Zvon: Post. 1572. *ögyolog* Pös: Válasz. 15): vagor, erro, grasso SI. csavarog, kovályog SzD. [umherirren, umherschweifen]. Eszem mint a fiust ugy ögyölög (Pös: Válasz. 15). Nintsen appetitus, a gyomor imeleg, a sok fantázia az ágyban ögyelog (Gvad: FNót. 151.). [Vö. **Elegyelődik, ölegyelődik, ögyelődik**]

Ögyelgés: [erratio; das irren]. Az hűtetlenekre nézvéen szokta isten meg engedni az tudományban való nagy egyelgéseket és tévölgéseket lenni (Zvon: Post. 1572).

[Ögyelget: vö. **Elegyit, ölygít**]

öszve-ögyelget: [commisceo; vermischen]. Külön tedd, mert nem jó öszve ögyelgetnyi (Keesk: Ötv. 290).

ÖKLE: eperlanus MA. eine gattung fisch, violenfarbig PPBl salmo eperlanus, stint; v. cyprinus aplia, spierling; fejér keszeg, albrunus, ukley, nekeley, weissfisch SI

ÖKL-IK [vö. **ÖTL-IK**]

[Szólások]. Ha valamely jó indulat öklük fejekben (Mey: Bayle. 16).

Öklet: öklödni, szűrödni, ütöközni, SI. Akartam egy kopyat el ternem teweled, azert senky en ellenem te weled meg nem ewkled [olv. ewklel?] ynuet Geresgalbol, nyg en welem el nem vegezod dolgodat; im Zyget alatt tewb wytezeknekys lezen ewkleletyk, legy koz hezza ha tyzttesegedet kowanod, mert ha welem nem akarz meg ewklelny . . . (LevT. I.125).

ÖKLEL (altal *eklelek* TilC. 75. *ekledez* PozsC. 2. *lekklelé* Monlrók. III.110. *öklöldöz* WeszprC. 65. altal *eklelek* NagyszC. 106. *ökleles* no. 277. *ökleltoche* 387): **1** jaculor, hastá ferio, pugno MA. stossen, schiessen PPBl. Öklelve: punctim MA. **a**) Michael comes dictus vklelen (CPatr. VI.391. RMK. IV.372). Az lancyairt, ky az the aldott fyadnak zweben ökleletetek (PeerC. 145). Bela vgy öklele, hog le eseek az feldre (ÉrdyC. 396). Öklelni és vágni kezdé a polgirokat (Helt: Krón. 189). Szaiába öklele az hertzeget (60). **b**) Czwezayant neki eklelee (ÉrdyC. 265b). Rézmánra ökleli kemény értz dárdáját (Könyv: HRom. 36). **c**) Add twdod azt, meeg en welem sem wegezed el dolgodat, es addyghn massal akarz ewklelny (LevT. I.125). Az császár nifjére öklelének (Monlrók. III.23). Az álló seregre szörnyen öklele (BPaz: Castr. D). Egy törökkel mikor szembe öklele, az tar fejét derekátul elvévé (RMK. VI.143). Kialtuan magyaroe igen öklelnee, sűrű nyilat romaiakra lönee (Gosárv: MagyB. B). Mit vétetünk mi tenéket öklelve avagy vágya? (Toln: Vig. El. 20). Vitézi módra kopját kapott vala, Achillessel ő szembe öklelt vala (Iluny: Trója³ B3). **2**) cornu peto MA. comisco; stossen mit den nöriern PPBl. **3**) inurgo C. [aufreizen, aneifern]. A lelket szeretettel öklelni meg nem szünik az féllýfvaló latogatás (Illy: Préd. 131).

által-öklel: transadigo, transverbero, transligo; hindurchstossen oder schlagen PPBl. Jesus az witeznek lanchayawal által ökleltetek (PeerC. 125). Oldalait atal öklelee ew hegyes czwezayawal (ÉrdyC. 142b. 501b). Az ew zyeveet longynus által evklele (CornC. 214). Helt-testetis által-öklelic (Born: Préd. 290). Mint öklelték kopjával által oldalát a kereszt-fán (Pázm: Préd. 135).

általöklelé: [das durchstossen, das durchstechen]. Fol vala verőd oldaladac atal öclelesenee ideien (DebrC. 321).

be-öklel: [intigo; hineinstossen]. Ő chwchaya, ky[t] az ő oldal[aj]ba beo öklelnek (PozsC. 27). Az fejedelem beöklelt az ellenseg közibe (Born: Préd. 549).

lő-öklel: deturbo, decutio Kr. [herunterstossen]. Az törököt lováról leeklelé (Monlrók. III.110).

még-ökkel: **1)** [transfigo; durchstossen] cor *ferire PPB Ő zonth zyweot czwezawal megh öklelwen (WinkC. 334). Az kopja kívül Xnak [Christusnak] szivét meg öklelték (ÉrsC. 144). Láutzával [igy] meg-öklélé az ő oldalát és vér jöve belőle (MA: Scult. 441). Ha a lovat kopjával megöklelik (Cseh: OrvK. 36). **2)** cornu pungo Kr. [mit den hörnern stossen]. Ha öker meg-ökleleud valamely firfiat: cornu percusserit (Helt: Bibl. I. Mm3). (A kossoc) mind meg ökleleé a farkast, annyera, hogy mind el hűmá a hazugnac valót (Helt: Mes. 299. MA: Bibl. 138). Focnum habet in cornu: megód magad mert meg-öklél (Deesi: Adag. 7). **3)** [certo; kämpfen]. Mykoron en welem meg ewklelel, chalardsagal sertel meg engemet, annak okaert akar-tam egy kopyat el tőnem to völed (LevT. I.125). Száutalan vitézek kik öklelnek vala; immár egy vitéznek udvar állott vala, Kasszänder vitéznek nevezetik vala; Franciskónak király parancsolta vala, véle megöklelne azt akarja vala (RMK. VI.55).

mégöklelés. Impulsus scutorum: a páncsoknak megöklelé-sők PPB. A heges chüenual meg ökleles (NagyszC. 277).

öszve-ökkel [collidor, coucnro; zusammenstossen]. Őszue öklele a pokobeli erő, minden mennyel erővel (Born: Préd. 239). A Fártisra királyt találván az Ulysses sógorat, aval özve-ökkel, kiu elsőben-is győzedelmet vévén, le veti a lóról, és dárdájával által-verbén, maga-vérében meg-halna a földön hadya (Hall: 11Hist. III.129).

Ökleldéz: **1)** [ferio, pungo; stossen, stechen]. Szégyent tőn isten az szentséges pápán, az ő felmagasztalt hatalmas koronáján, kívül öklöldezi Krisztust templomában (RMK. VI.129). Az holt teste széllyel az úczának hurezoltaték, és a romai polgaroktól láncsálkkal ökleldezeték (Pós: Igazs. I.457). Mindket oldalal az vakmerőül kőzikbe futo lovaknak az lüsokat alol öklölde-zik vala: suffödiebant (Forró: Curt. 198). **2)** conisco C. MA mit dem kopf [mit den hörnern] stossen PPB. Myndent aual ewkleleoz wala (szarvával a tulok, Pesti: Fab. 52b). Az szarvac-al az népet öklöldezi (Kár: Bibl. I.191). Szarvok vintsen mellyel ökleldözök kergetőjüket (Pázm: Préd. 603). A kit te szarvad törésénél ökleldéztél (Bal: CsIsk. 411).

[Szólások]. Mikor az menyegzői öröm jövában volna, egymás után harmadnapig gyűrűre öklédezték és minden vítézi lovagló játékokat űztek (MA: SB. 28).

által-ökleldez: [transfigo; durchstossen]. Kopyákkal által ökleldezvén, kegyetlenül meg-öklék (Tarn: Szents. 87).

még-ökleldéz: ∞ Altalad ellensögunket meg ökleldezzük (MA: Zsolt. 61. Zvon: Post. I.30).

Ökleldéz-ik: [conisco; stossen]. A bak szarvával öklölde-zik vala (Pesti: Fab. XII. mese).

Öklelés: pleuritis; das stechen, seitenstich PPB Ha az kökény virágnac vizét veszed az öklelest, oldal fayást meg gyogyítja (Mel: Herb. 26). A kinek mellye ökleles vagyou rayta, igan ió eszt innya gyakorta (75). Ökkleles ellen, mellet pleuritisnak hyák (RMK. I.323).

gyűrű-öklelés: impactus annuli Kr. [ringelremnen]. Az feje-delmetől és az nagy vraktól nem kíványnac, hogy lapta és effele egyéb játékoltil, gyűrű öklelésektől magokat megh tartóssáac (Prág: Serk. 697).

Öklelet: **1)** pleuritis MA. [seitenstechen]. Farkas mag jó öklelet ellen, chalánbol vött víz igen használ öklelet ellen (RMK. I.323). **2)** coniscatio; das stossen der tiere mit den köpfen PPB. **3)** jaculatio PP. [duellum; kampf, wettkamp]. Jeles ökleletek akkoron ott lőnek (RMK. IV.372). Zyet alatt tobw wytezeknekys lesen ewkleletyk (LevT. I.125). Játékos öklelet (MA: Scult. 1084).

gyűrű-öklelet: [impactus annuli; ringelremnen]. A politicu sok legh szokottab vitéz játékja a gyűrű öklelet kopjával (Rendfél. E7).

Öklelő: **1)** cornueta MA. stössiges tier PPB Minden állatra osztott az isten fégyvert, kinek öklölő szarvat, kinek mérget adott (Fal: SzeL. 519). **2)** jaculus MA. [kämpfer, struiter]. Michael dictus Vklelő, filius Kethzem 1282 (Wenzel IX.344. Nyr. V.510). Öklelő társ (Hosv: Toldi. 8).

Öklelős: [cornueta; stössig]. Öklelős ökör, barom (MA: Bibl. 1.68). Öklelős, rugos barom (ExPrinc. 120).

Öklelöd-ik: identidem cornu ferio Kr. [wiederholt stossen]. Öklelödnek a' tehének: vaccae concurrunt PPB. A kos ingo-reltevé, öklelödik, döföldik (Com: Jan. 43). Atzélós fejekre akadunk hol mikor, kikkel semmire sem lehet mennünk, minden-felé öklelödnek (Fal: UE. 159).

Ökleltet

[Szólások]. Azt az kegyelmed sóczé fiát küldje ide mellénk; ha szinten törököt nem is, de gyűrűt ökleltetünk vele (Gér: KárCs. IV.238).

ÖKLEND, ÖKREND (ükörndözic Com: Jan. 55. ukron-dözés Misk: VKert. 680): [pungo; stossen, stechen?] Békét hagyoc it Moysesnek rettegető és öklendő rettenetes dorgalasi-nac (Pécsi: Szűk. 151).

Öklendöz: **1)** pungo [stossen, stechen]. A szidalmazas öklendez: calumnia pungit (Ily: Préd. I: 449). **2)** Ökrendez: ructo SL. [aufstossen]. A gyomor megtöltetvén tsuklic és bőfög, fűröndözic (Com: Jan 55).

Ökrendezés: **1)** [ructatio; das aufstossen]. Ükröndözés (Misk: VKert. 680). **2)** [csufölödás]. (Matkó: BCsák. 2).

Ökrendéztet: [stossen lassen]. Hiába fűröndözteté tők fejét (Pós: GBot. 1).

Ökröd-ik, ükröd-ik: ökredez; ructo SL. [rülpsen, aufstossen]. Bűdös lehelleteket fűrödnének (Bal: CsIsk. 319). Magba gyomra vesztésénél fűrödik (Bal: Epin. 2). Tereus meg-rémül szivében, fel-is haborodik [igy?] az étel belében, ökrödni kezd, de az nem áll erejében, hogy ki-adgya, a mi nincs gyomra kedvében (GyöngyD: Cup. 632).

Ükrödés: [ructatio; das rülpsen]. Kezed melegsége sárga sűrt mütattya, fül esengés és gyakor fűrödés ezt tartya (Felv: SciSal. 28).

ÖKÖL (ököllel ThewrC. 191): pugnis C. Ver. faust Com: Orb. 79. Colaphus: artzulczapas, ököl; colaphizo: ökölrel veröm, artzul czapom MA. Fwttaban very vala mellyeet ökölrel mond-wan: yay ennekem (ÉrdyC. 338). Nemykoron ewkevllel verü vala evket oröhel (MargL. 165). Ököldekel veré: colaphis enim ceciderunt (Helt: UT. II3). Pugnis et calcibus: mind ökléluel sarküal (Deesi: Adag. 179). Az ő maga mellyét ökölrel verto (MA: Scult. 854). A marok ki terjesztetvén tenyér (palma), bé vonattatván ököl [pugnis, Com: Jan. 49].

Öklöcske, ökölöcske: pugillus MA. MAL. fäustlein PPB.

Öklöz: pugno caedo, percutio SL. [mit der faust schlagen]. Colaphum infringo, infligo, incutio, duco: artzul-tsap, nyakon-ver, öklöz PPB. Öklözletöl wala (CzechC. 11. Tyuk: Józ. 141. Csüzi: Tromb. 425).

még-öklöz: compressa palma ferio, incurso aliquem pugnis PPB. Öklözd-meg a hasát: *pugnis in ventrem ingere PPB. A test meg iti a lelket gonoz mielkedettel, meg öközi [?] ket-segben valo esesnek köneinel (BodC. 9).

Öklözés: colaphus PPB. [faustschlag].

Öklözöd-ik: certo *pugnās PPBl. [mit der Faust kämpfen].

Ökölnyi. Ökölni, egy ökölni: pugillaris MA. MAL. eine Faust gross PPB.

Öklömnyi: [so gross wie meine Faust]. Egy öklömnyi smaragdust te néked is hozok (Szentm: TFü. 2).

ÖKÖR (ekreketh JordC. 628. KulesC. 12. ekret RMNy. II. 302. eker CornC. 95. ekeket RMNy. II: 72. ökker Helt: Mes. 417. öker Helt: Krón. 6. Dáv: VDisp. 37. Ver: Verb. 166): bos C. rind, ochs Ver. ochs, stier PPB. Ökröt örzöe: bubuleitor MA. Fluvius vkurfen 1319. (ZichyC. 1164). A fáradt ökröket a járomból kifogni: demere juga fatigatis bobus PPBl. El mene az mezewre, hollott az ewkrewkwat hattauala (EhrC. 98). Neua ökröknek neuzok ötöt (DebrC. 205). Erébelől három tízes ökröt esenaltata (569). Az ökröket befoghwan el meone (ÉrdyC. 339). Az kwir ki vonza az wnyakat az igaból (VirgC. 92). Az ewkrewrewl ees tulokrol (Pesti: Fab. 56). Szekerit vontatja ökrökön sírással (Tin. 35). Igaba veg ökröt, irtani retbe szeres (KBécs. 1572. A6.) A fűgő fához köttetot vad bika, ökör meg szelidül (ACsero: Enc. 225).

[Szólások]. Boven in fancibus portat: egy ökröt is megöhetnek (Deesi: Adag. 99). Nihil ab olepiano differt: nosza nagy ökör (164). Ökör alattis borjut kereszt: asini velleri quateris; du nntest ihm zu was nicht hinter ihm ist, du suchest bratwurst im hundstall MA.⁴ du suchest, was du nicht finden wirst PPB.

[Közmondások]. Az ökör ugyan ökör ha szinte Bótsbe haitiákis (Deesi: Adag. 154): turpe tibi mausisse diu vacuumque redisse MA. gans über das moer, gans wieder her PPB. Vesztég felkűd ökrön nem szoktak hólot szántani (Deesi: Adag. 195). Ökrűtől fő példa (204). Az ökrűt az szarván, az barist a szaván gyakorta megfoghatoó (93).

négy-ökrű: [mit vier oclsen bespannt]. Négy ökrű szekér (Mik: Tlev. 230).

szántó-ökor: 1) [pflugochs]. Adathua neg zantho ewkrewth (LevT. 117). Igertünk koczi loant, hat zanto eokrot (RMNy. II 83). 2) Szántó ökrök: triones C. MA. hét tsilaghol-állós tsilagzat PPBl.

vad-ökor: [bison]. A biál avagy vad ökor: bubalus seu bison (Com: Jan. 46)

Ökőri: boarins C. bubalus, bovillus, bovinus MA. [ochsen-, ochsenmässig]. Ökőri oktalanság (Matkó: BCsák. 101).

Ökröcske: buenlus MA. ochstein, kalb PPB.

Ökrös: habens boves Kr. [ochsen habend]. Ökrös jobbಾಗಿom (RMNy. II.231). Ökrös [vezetékncv XVI. száz.] (Ny: IX.365).

száz-ökrös. Száz-ökrös áldozat: hecatombe Kr. Mellyben száz ökrös áldozatnál inkább kedvetelik a felségesnek (Csúzi: Síp. 284. Csúzi: Tromb. 586).

1. **ÖL** (meg hól? WinkC. 362. ele ÉrsC. 167. meg elni MedLat. 100): 1) simus, grenum SI [schoss]. Alig érik ölékkel bírnai által: terni vix eam arborem circumplectuntur PPBl. Öléből ki-ragadni: abripere a *complexu no. Boczta magát ewlebe: misit se inter brachia ejus (EhrC. 132). Főiet őleben venen (WesprC. 111). Fogad vala isteni zoretetnek levsages ewlenel (DomC. 46). Viscluen ev ewleben kysdel fyat (198). Vene evet ev ewleben (Margl. 164). Ölögben tartan az ő kis giernöcskeiket (DebrC. 135). Őleben zoroytta (ÉrdyC. 593b) Jesusnak őlbe laytotta magát (Sylv: 1^oT. 1148). Meg nem tölti a kezét, sem az őlét, á ki kévét köt (Offic. 312). Az őlnak esnladságot igazság gyamát ugyan kiterjesztett őllet fogadgyák (Pázm: Kal. 165) Kenyeréből őtette, pohárából itatta, és őleben ahutta (Pázm: Préd. 138). Őleben hordozta őket, dajkálkodot

völlek (939). Az őleben aludtatta (Mik: Tlev. 476). 2) uba C. Ver. MA. őle PPB. orgia SI. [Idafter]. Orgia: egy ől vagy hat labnyomni mertec MAL. Deben dare III caritas lignorum, que vocantur eulfa 1226 (Szilády). (Com: Jan. 165). A melly ember mértéket és erszúnyt visel kezében, és ől páltzát, az a kereskedő embereket tanította, hogy az igaz mérték mellől el ne állyanak (Hall: IIIst. II.340).

[Szólások]. Ől fa: orgia lignorum SI. Egy ől-fa, mennyit egyszer fel-őllehet ember: *complexus lignorum PPBl. Egy-egy ől széna (Gér: KárCs. IV.287). Imé Tholdi szőlől uristent enlité, erős esel vitézzel ottan őlbe méné (RMK. IV.245). Őlbe kapni: brachii amplecti ad hucundum SI. Őlbe kapvan, meg vérétték magokat (Fal: Vers.). Hol mikor veszedelmes őzve kerülősek történek; ily ízben nem jó őlbe kapni (Fal: UE. 492).

[Közmondások]. A melly gyermek megjíed, anyja őlebe siet (Fal: SzE. 514).

Ölel: complector Ver. amplector MA. amplexor; umfangen, umfassen PPB. [umarmen]. Abakue propheta őlelő, ki anağ azert huatic őleletuce hog vnaik zereles volt anağ hog istenel nőrekedessel megu, vno őlelőuce anağ kűzűdűuce vőtűd nenezetel (BécsiC. 264) Zeretettel ewleheen vagy zereleuen zend Duanacost (DomC. 169). Hoza őlelee hűtet: eum complexus (JordC. 773). Embőri nemzetet hozzaa őlelee (CzechC. 8). Hozam őllelok (TihC. 53. Zrinyi I.169). Ha azok sem mentek a veszedelemtől, kik kerülők; mint nem járnak azok, a kik a meg-őtűd alkalmatossághoz artzal és őlelve fordulnak (Pd: NU. 277).

[Szólások]. Derekon őlelte az aszszonyt: medium mulierem *complexus est PPBl.

által-ölel: circumplector C. ubis circumligo aliquem PPBl. umfangen PPB. (Hall: Paizs. 88).

általőlelés: circumplexus C. [umarmung].

be-ölel: [complector; umfangen, aufnehmen]. Kөл azokat mellec mondatnac elmeiebe beőlelni (TelC. 155).

föl-ölel. Egy ől-fa, mennyit egyszer fel-őllehet ember: *complexus lignorum PPBl.

még-ölel: amplector MA. complector C. umfangen, umfassen PPB. Megewlelynala ew labayt: amplexabatur pedes (EhrC. 64). Meg wlele az zent sebes labakath (VirgC. 60). Egimast meg wlelek (18). Alkolmas zeretettel meg őlele (TelC. 17. Zrinyi 192). Hazugság, hogy őtűdik Károly császár, és tőben, hadlok őráján a lateristák tudományát meg-őlelték (Pázm: LuthV. 80).

mégőlelés: amplexus, complexus C. umfangen PPB. Meg-őlelés és tsókolás: *complexus et osculatio PPBl.

őzve-ölel. Őzveőlelő, őzveőleltetett: complexus PPBl.

Ölelés: complexus Ver. amplexus MA. umfangen PPB. (EhrC. 71). Zereles őleles (ÉrdyC. 511b). Zeretetnek ewleles (PozC. 42). Ő csak szemmel, ezekkel, őlelesnel ezal mint Éna Adamot (Mel: Száj. 249).

Öletet: [amplexus; umarmung]. Őletetuce azaz káinaklat-nac nenő (BécsiC. 266). Ha akarz zeretűd iegűdűuce őletetinel génerkűdni (GnaryC. 63). Amvay ewlelettel hozvad zorehad (WinkC. 96). Vérel festet sebes testét és oldala mély sebet őletetűd szízartom (Eln. 136).

Öletget: amplexor C. MA. umfangen PPB. wiederholt umarmen. Ewletgeti azokat pökolhely wrűg (VirgC. 112). Igőn őletgety az fazokakath (SándorC. 25). Előletgeti vala egyűűst (Helt: Krón. 147).

még-ölelget: amplexor; emsig umfahen PPB. Mynd ketten gygenlew almat latanak: wgy mynt egy kural ewket meg ölelgethnee (ÉrdyC. 167b. 450. Helt: Krón. 37).

Ölelgetés: amplexatio; das umfahen PPB. [umarmungen]. Ha lathatnad edesseges ölelgetesöket (DebrC. 352). Az ty wöleghtenek az ty erws wlelgetestekuel gyewnyewrkwyek (VirgC. 139).

[Ölelgettét]

még-ölelgettét. Magát meg-ölelgettetni: accipere *complexum PPBL.

Ölelköd-ik, ölelköz-ik: [invicem amplexor; sich umarmen]. Te hozzád ölelködöm (NagyszC. 80).

még-ölelköz-ik: [invicem amplexor Kr. [sich umarmen]. Nem azért ment jgybe az istennek ha az emberi természetel, hogy mi a világgal megölelkezzünk, hogy mi egyre többjünk (Fal: NE. 84).

öszve-ölelkezik: rno in mutuos amplexus Kr. [sich umarmen]. Öszve-ölelkeztek: inter se *complexi PPBL. Néha öszve-ölelkeztünk a csipás Leával, mintha szépséges Rachel volna (Fal: NE. 45).

Ölelködés: [amplexatio; umarmung]. (Pázm: KT. 244).

Öles: [orgialis; klasten lang]. A Szabók bástyája jó tsak híd-lás kell és alája való fa hat öles (KöltTört. 402).

Ölnyi: orgialis SI. [klasten lang]. Orgya: egy ölni mérték PPBL. Fél-karni, fél-ölni: semicubitalis PPBL (CsomaC. 33). Négy ölnyi vas-dárda (Zrínyi. 190).

2. ÖL (meg ölyk LevT. 1225. megh élnnek JordC. 598. éte, el-meg Gvad: NőtTest. 146. meg éni? NagyszC. 140. meg étek? 148. meg éni 139): macto; metzen Ver. occido, neco, trado, trucido, interficio MA. um das leben bringen, töten PPB. Ne öly: non occides (JordC. 366). Ky ewleud, meltoynes lezen yteltetre: qui occiderit (uo.). En bynes embert wtem (VirgC. 7). Lónéldözni kezdő a magyarokat, és mind oda öléce öket (Helt: Krón. 56). Alkalmas része (a hiutónak) rongyos, ökör bürrel vagyon boritva, tsak arra való, hogy azokat ölje, kik benne ülnek, mint hogy hol egybe vesznek, hol egy másba itköznek és törnek (Fal: TÉ. 778).

bele-öl: interimo, insumo Kr. [in etwas töten]. Bele ölte a vízbe: aquis suffocavit Kr. Belé-ölik magokat az vízben (MA: SB. 133).

[Szólások]. Addig ütze, gyözte (a játékot), míg mind euét belé ölte (Fal: NU. 292).

el-öl: abneco, eneco MA. töten, umbringen PPB.

ki-öl: eneco, exstirpo, excido; töten, austilgen, ausrotten PPB.

még-öl: leto, interimo, perimo, interficio, occido, trucido, contrucido, neco, eneco, abneco, obrunco, macto C. jugulo MA. umbringen, töten, schlachten PPB. Interimit se veneno: méreggel magát meg-öli PPBL. Az farkas tevedet meg ewl: occidit (EhrC. 147). Mynden megh ölyce hű atyatyát, zomzeegyat es barattyath (JordC. 70. 756). Sok poganokat zernyow halállal meg öleceek (ÉrdyC. 338). Meg fogyak es meg wlik (VirgC. 92). Földnek minden bynesyt meg ewlnee (DomC. 177). Az boldnak keve le zakaduan etvet meg ewlne (68). Az orozlanys gondola magaba hogy semmy dycheret nem volna benne ha ilyen kys ferges (egeret) meg ewlne, elbocata azért (Pesti: Fab. 15b). Aki Caimot meg öli, ezen hét képpen alnac bosszant (Helt: Bibl. LB3). A nagy kigyót meg-ölte (DBenkő: Flor. 42).

[Szólások]. Az bewtew megh owl (VirgC. 130b). Ved elenen kénesöt, öld meg etzetben, tyikmony feyért habary belé, aul kend (Cis. 04). Ha arinyzol, hogy megfő, ezetezzed meg, de meg ne ölyled az ezetzel a levet (Szakácskönyv, Vasárnapi Újság, Képes Folyóirat 153).

mégölés: interemptio, interfectio, occisio, internecio, obrunctio, maetatus, jugulatio C. tötung, mordtat PPB. Zöldögbe vetnen a profetaknac megöléseket (DebrC. 66). Meg ewlneket tevre (DomC. 235).

mégölő: int-remptor, interfector, interfectorix, peremptorius C. [tötend, töllich]. Halálos, megölő mérgec (Com: Jan. 174).

öltön-öl: identidem macto Kr. [niedermetzeln]. Öltén ölyed amnk a városnac népét az éles fegyverrel: statim percutes habitatores in ore gladii (Helt: Bibl. I.Rrr2). Szamatalan ezért öltön öltec (Born: Préd. 291).

Öldök: [identidem occidit; wiederholt töten, morden]. Ne öldökli: ne occidas (MünchC. 91. Mind napestig te eretted öldökönk: propter te mortificamur (DöbrC. 99).

még-öldök: ∞ Jarunk kelwnk embereket veruen vagdalual es meg wldwkuen (VirgC. 49). Nem tsak meg kell indulatokat zabolázni, hanem ugyan meg-is kell öldölni (Ker: Préd. 475).

[Öldökés]

embér-öldökés: homicidium MünchC. 43.

[Öldökő]

embér-öldökő: homicida MünchC. 54.

Öldököl: occido, interficio, trucido SI. [morden, peinigen, ersticken]. (CsomaC. 50). Szüntelen öldöklötte tulajdon érzékenységét (Hly: Préd. II.62). Az ő testeket ostorozásokkal öldöklöttek (Pázm: Kal. 595). Öldöklöytek, úgy-mond szent Pál. a testnek tselekedetit (Pázm: Préd. 164).

még-öldököl: ∞ Ha az mi testűnc az ő kevaságaival egybe meg öldöklötte (MA: Bibl. I.89). A temen szűvednek meg nem öldöklöt vágyódása (Pázm: KT. 11). A harag indulatytát megöldöklölvén (Hly: Préd. I.114). Meg-aláztatott, meg-öldöklötte, bőjtölésekkel fonyztatott test (379).

mégöldöklés: [ermordung]. Menden sidoknac megöldökléséc: interfectio (BécsiC. 67).

mégöldöklet: ∞ Miképpen zenuedhetem en népemnee halalat es meg öldökletét: necem (BécsiC. 65).

Öldöklés: caedes C. strages MA. occisio; niederlage der toten auf der wallstat, tötung PPB. [tötung, mordung, niedermetzlung]. Az mi testűnkne enyheterese es öldöklésére bizonyos bőitöket szerzet (Tel: Fel. 111. Káldi: Bibl. 239). Az iszonyú öldöklések, mellyek egyéb országokat pusztaságba ejtettek volna, az anyaszentegyházat építették, szaporították (Pázm: Préd. 284).

embér-öldöklés: homicidium MA. tetschlag, mord, menschenmord PPB. Vetkeztem ember öldwklesembe (VirgC. 7. LevT. I.208. Helt: Krón. 88).

Öldöklő: interemptor C. homicida Ver. [mörder, mörderisch]. Az ördög mind eleitől fogva hazug es öldöklő (Helt: Mes. 63). Mauasses minden profetaknac öldöklője vala (Szék: Krón. 40). Olly szelidnek látszott, mint a barány, ki tsak száját sem tátotta öldöklő előt (Pázm: Préd. 13).

atya-öldöklő: [patricida; vatermörder] (Pázm: Préd. 214).

embér-öldöklő: homicida, scarius C. MA. menschenmörder, tetschläger, handit PPB. (Kár: Bibl. I.155).

Öldökség: [caedes; mord]. Az gyűlösegh minden öldek-segnek, gyűkossaghnak oka (JordC. 798).

Öldös: macto, trucido Kr. [morden, töten]. Byryad elde-seeknek fyayth: posside filios mortificatorum (KeszthC. 208). Öldösic az ő bűnös erkölczöket (MA: Scult. 491)

még-öldös: ∞ Fiat mind megh öldössy (TihC. 16). Meg zagatád, meg mardostad es meg wldwsted nagi kegyetlensegel (VirgC. 54).

Öldöz: occido; töten PPB. Phalaris kegyetlen király, ki akkor az Argentimsokat öldözte (Hall: IIIHist. II.76). Lovassa öldözte, gyalogja öldözte, Szegszárdig az mezőt vérével öntözte (Thaly: Adal. II.210).

még-öldöz: ∞ Zrínyi gróf sokat meg-öldözött, nagy kegyetlenségben a szíve öltözött (Kónyi: HRom. 182).

Öldözés: caedes MA. mord PPB. Nyomorúság, és igazságért való öldözés (Hall: IIIHist. II.330).

Ölés: occisio, caedes MA. interfectio; mord, tetschlag, tötung PPB.

anya-ölés: matricidium MAL. [muttermord].

atyafi-ölés, atyafi-mégölés: [brudermord]. Az isten büntetni akarván a Kaintól tétetett atyafiölést (Ily: Préd. I.10). Pap ölést, atyafi meg ölést meg engednee (Zvon: Post. II.271).

embér-ölés: homicidium; tetschlag, mord PPB. Barrabas az vetekedeshen ember ölest tót vala (DöbrC. 450. Zrínyi I.11).

feleség-ölés: [frauenmord]. Felessygh ewlyos (Ver: Verb. 2 98).

gyermek-ölés: infanticidium PPB. [kindermord].

ökör-ölés. Ökör-ölés, iuh metzés (Helt: Bibl. IV.39)

ura-ölés: [gattenmord]. Wra ewlyos (Ver: Verb. 98).

Ölet: enro mactari, trucidari Kr. [töten lassen]. Velem akarod öletny magadat (CsomaC 15).

még-ölet: enro trucidari Kr. [töten lassen]. Meg öletleek tyföketi cazarinak hagyassa zerent (SündorC. 27). Adamot s Évat ő vetkezette paradicsomba és Abelt Kainmal ő öletette meg (DöbrC. 193). Egy Sani Z. nevű híres cancelláriust meg-ölete az fővezér, azt fogván hozzája, hogy már a magyarokkal és németekkel lött volna titkos collusiója (Moulrók. VIII. 329). Az egész népnek sokasága könyörge Sauhak, hogy meg ne öletnéie (Lép: PTük. I.360).

öltön-ölet: ∞ [niedermetzeln lassen]. Öltön öletto őket (MA: SB. 361).

Ölő: occisor, infector; mörder, tetschlager PPB. occisorius Kr. Logen en payzom bekeseges minden öldöknek ellene (PeerC. 259).

anya-ölő: matricida MAL. [muttermörder].

embér-ölő: homicida PP. [mörder]. (Kár: Bibl. I.155). Emberölő szerszím (KTör: Ján. 24).

huga-ölő: sororicide C. [schwestermüder].

ÖLT (eltezem KulcsC. 81. eltezeek PozsC. 14. eteztettyuk ÉrsC. 283b. öldzeek ÉrdyC. 371b. öldzyetők 571. 641): indno MA. ingero; anziehen, anlegen PPB. [ansetzen]. Kardot nem öltünk magunkra (ErdFörtAd. I.16). A helvetica confessioiban öli körmét, s-azt marezongja (Pós: Igazs. I.720).

által-ölt: trajicio transaligo, transpono; hintüberführen, hinübersetzen PPB.

[Szólások]. Az ki veled szol, s z au ad általöltteni, minek elot bezidet el vegezte, illetlenség (Érasm: Érk. 60). Által-öltöd ezt a prononciatummal (Czegl: MM. 19. 80. 199).

föl-ölt: induo SI [anziehen, anlegen]. Kartsu derekoken vala vál fel ölteve (Gvad: FNót. 44).

kérésztül-ölt

[Szólások]. Sem a régi atyáknak értelmeket; sem a sz. írásnak elő hozott bizonyosságát nem ölti-kérésztül (Pós: Igazs. I.232).

Öltő: induens, induibilis Kr. [zum anziehen; anzug]. Öltő ruha: indumentum Kr. Az igazat pénzen eladták, és a nyomorítat egy öltő sarum (Szok: Bals. 220).

karban-öltő. Karban öltő kosár: sporta Major: Szót. Arany perecek avagy karban-öltőc: armillae seu brachialia Com: Jan. 101.

[Öltődik]

be-öltődik: [penetro; eindringen]. Az te szivedben el töröl-hetlenül öltögdgyék bé ez áldot név (Alv: Post. I.149).

Öltöz: 1) [vestio; ankleiden]. Galeo: sisakban öltözöm C. MAL. [sisakba öltöztetem PPB]. Tunico: csulában öltözöm C. Az lo draga czarangkoukal eltözöt vala (Hosv: NSünd. 4). Az oktalan állatok öltözve születnek (Pázm: Préd. 66). A [holt] testet szép színesen festett kőtösdökben öltözik (Foly: Dies. 23). **2)** [induo; anziehen]. Ez rothadatum természetet öltözéc magára: induant immortalitatem (MA: Bibl. IV.163). A mi alázatos emberi természetünket öltözte magára (Pós: Igazs. I.595). Az joleket nem öltözte magára (GKat: Titk. 211).

föl-öltöz: 1) [vestio; ankleiden]. Fel öltözéc ötet (Helt: Krón. 176). Felöltözél engem veres bársony ruha színbe (Bogisich: Cautionale 43). **2)** [induo; anziehen]. Ruháját felöltözni: induere se veste, felöltözött ruhák: vestes; indutae PPB. Öltözéc fel az wr Jesus Christust: induamini dominum (Helt: UT. r8). Az ő embert le vetni es a Christust fel öltözni (Mel: SzJán. 27). Öltözéc fel az ny embert (MA: Scult. 110). Anyyira gyötör magokat éhséggel es szonjusággal, hogy tellyességgel pokol szánt öltöznek fel (Pécsv: Föl. 852). Öltözök fel az viláosság-nak fogyerét (Alv: Post. I.14). A mi természetünket magára föl-öltözte (Mad: Evang. 345).

Öltöz-ik: induo MA. vestem induo; die kleider anlegen PPB. [sich kleiden]. Sisakba öltözöm: galeor, induo galeam PPB. Öltözél te mentől iob ruhadba (BécsiC. 6). Miel öltözietec: quid induamini (MünchC. 21). Öltözöt atokba mikent ruhaba, es be ment mikent viz ő belölibe (AporC. 81). Evtözeven hitvan ruhakkal (DomC. 46). Koldus ruhaba öltözuen (PeerC. 5). Öltözél az en fegeurömben (NagyszC. 24). Ötözyewuk lelky yozagoknak fegywereeben (ÉrdyC. 548). Adósságban ejtük urokat, hogy ök frissen öltözzenek (Pázm: Préd. 250). Cristus zolgaya nykoron zent zezerteben öltözyk (571). Idogen nemzetben öltöznieiek (Lép: PTük. III.18). Néha öltözik vigado ortziban a szerencse, Zrínyi 177). Bátor decemberben öltözzen feje (ez asszonyiságnak), fel-talallya még a világ a junüst ábrizattyan (Fal: NA. 53). Nem adatik menyei korona fejekre, ha rázogatják vállokról a törvénynek terhét, más világon nem öltöznek ditsőségben (Fal: NA. 133). Oly fertelmes könnyen öltözik, hogy a szellő is, a szem is megjárhassa a ritka gyolcsokat (Fal: NU. 267). Öltözik az erdő; virágokon járok (Fal: Vers. 907).

be-öltözik: [investior; sich einkleiden] Beeltözeek az zezet ruhayaban (DomC. 261). Ötözeek be az zezetben (ÉrdyC. 371b). Mielőn az farkas a hulmae bűreben be öltözöt volna (Mon: Apol. 2. 326). A földök, minek előtte az testben beöltözzenek (Lép: PTük. I.166). Beöltözik minden okosságba (Zrínyi II.32).

föl-öltözik: induo C. MA. [vestes induo; sich ankleiden] Ewmaga fel evltözeek: se induit (EhrC. 59). Hogy fel vltöze-tek volna, dicherek az felséges istent (VirgC. 71). Fel evltöze-

nen saruban (DomC. 122). Öltözzel föl (ÉrdyC. 517b). Öltözzetők föl Christus fegyverében (571). Öltözzetők föl az ruhában (641). Öltözzetek föl, nyomd sz. Pál, az ur Jesus Christusban; fel öltözzünk kedig δ belő két képpen: először belől a hitnek általa . . ; kívül is reánk kell ötet vennünk, fel kell belő öltözzünk a követésnek általa (Tel: Evang. II.909). Öltözzön fel díszes szelidségben (Orczy: KültII. 61).

fölöltözet: [indumentum; anzug, rüstung]. Erős fegyverben való felöltözettyök (Frank: HasznK. 72). 7

ki-öltözik: exuo me, vestes exuo; sich ausziehen oder (aus)kleiden PPB. [sich entkleiden]. Inmar etzer kiöltözem a iasz [gyász] rubakból. En is ugyan megmutatom, hogy nemes aszszony vagyok (Helt: Mes. 454). Gyász ruhájából kiöltözvén (Hall: HHist. II.278). Az ember a restségből ki-öltözik (Pázm: KT. 126). Nehezen öltözik ki magából az ember (142). Lelki-környülméletés által a régi emberből ki-öltözvén (Pázm: Préd. 160). Nehezen öltözzük a megcsalásból (Ily: Préd. II.356). Jó erkölcsösből ki-ne öltözzél (László: Petr. 149).

Öltözdöggel: [sich wiederholt anziehen, sich langsam ankleiden] (MA: SB. 219).

Öltözés: induitio Kr. [kleidung]. Ad tynektek kellemetes ewltewzest: indumentum (EhrC. 140).

Öltözet: vestimentum, ornatus C. indumentum, vestis, vestitus, amictus MA. induvium PPL. die kleidung, der habit PPB. Nemberi ekas öltözet: ornatus (BécsiC. 52). Feienec öltözetit igaz nag zepeséggel fel zerze (GuaryC. 55). Hituan ewltewzet (MargL. 28). Oly ewltewzet, ky zvhzez nem illic (CornC. 277). Kevan dragalatos öltözeteket (DebrC. 232). Zepitet ekesees wltözetekuel (VirgC. 149). Egy zep öltözet bely kiral (ÉrdyC. 167b). Idwneaba el teryeztem en labam eltezetet: extendam calceamentum meum (KulcsC. 142). Milto nem vágok az új labainak öltözetit le odnom (Sylv: UT. I.183). Az aszszonyi állatoznac ékességec ne legyen külső, mely vagon hajoknac feltekerésében vagy szép palástoknac öltözetiben (MA: Bibl. IV.226). Tárafarás öltözet (MA: SB. 217). Az idegen öltözetek idegen erkölcsöket; az idegen erkölcsök idegen vendéget boznak az országba (MA: SB. 232). Egy eolteozetre való ekességeth rvhazatolh hattam keelőön keelőön neuzettel nekik ez kett leaniomnak (Radv: Csal. III.159). Piperés öltözet (Tótf: Józ. 3). Egyigyüj öltözet, szemérem, tisztaság itt kellelten virtus, meg vetett bölülság (Orczy: KöltSz. 38).

juh-öltözet: [hypocrosis; heuchelei] (Zvon: Post. II.205).

oltár-öltözet: [altartuch]. Soc kazdagságokat költéneec szép és ieles oltár öltözetekre és drága pap öltözetekre (Helt: Krón. 30).

pap-öltözet, papi-öltözet: [priesteranzug, messgewand]; Ot drága pap öltözetek valának (Göres: Máty. 93). Papi öltözetek (Vás: CanCat. 541).

ruha-öltözet: indumentum, amictus C. [kleidung]. Ruha wltözetuel magath czafnak mutatnia (VirgC. 149).

Öltöző: [indumentum; anzug]. Nömős kö, göng, öltöző ruha, ag öltözőe (GuaryC. 59). Egy öltöző failangis köntöst csináljanak neki (Radv: Csal. III.311). Mint egy öltöző, meg oúlnac: sicut vestimentum veteroscent (Helt: UT. Gz4). Császári fényes köntösink közül két öltözőt küldöttünk (MonTME. V.187).

agy-öltöző: [bettgewand]. Valamene kinéce volt, göngögbe, öltöző ruhagba, ag öltözőgbe (GuaryC. 59).

kar-öltöző: dextralia JordC. 181. [armspange].

láb-öltöző: calceamentum [fussbekleidung]. Elatta a zegent lab öltözön: vendiderit pauperem pro calceamentis (BécsiC. 217). A varga cipelősöket, láböltözőket csinál (Com: Jan. 98).

oltár-öltöző: [altardecke]. Aranyas barsony papy ewltewzetekel, kasulakal es oltar ewltewzettek tartuan uraknac ponpasagyt (DomC. 132).

pap-öltöző, papi-öltöző: [priesteranzug]. Ott drága szép pap öltözők valának, drága kövekkel megrakva valának (RMK. VI.162). Szentele papi öltözőt az vr vaczaraianac osztogatására (Szék: Krón. 96. Tel: Fel. 33).

Öltöződ-ik: [vestes induo; sich kleiden]. Gyázban öltöződik (MNYil: Zsolt. 7). Le kell vetkezödni, hogy ujba öltöződgyék (Ily: Préd. 408).

Öltözőtt: indutus C. [gekleidet]. Hosszú bő palástba öltözőtt: stolatus; pánczélab öltözőtt: loricated C. Ruhaual eltezet: accinctus veste (EhrC. 14). Latanak egy yffat ewltewzet feyer ruhaba: amictum stola candida (Pesti: NTest. 109).

Öltöztet: induo, vestio Ver. kleiden, bekleiden PPB. Fegyverbe öltöztet: oharmo PPBL. Cilicimockal öltöztetéc magokat induerunt se (BécsiC. 16). Öltöztessetek magokat lútnec fegyverbe (VitkC. 70). Haa bekesegehen etezettyuk lelkwketh (ÉrsC. 233b). Ha wtet wltewzeted barsomba (VirgC. 68). Testet lagy ruhaual ewltewzessed (CornC. 161). Uri módon, pompason öltöztetvén: magnifice vestitus (Com: Jan. 139). Ámbár rongyban öltöztessé eöket a kételen szegénység (Fal: NE. 11).

[Szölások]. Maymot bársonban öltöztetni: saltantis personam in toga inducere (Deesi: Adag. 120).

föl-öltöztet: vestio MA. amicio, circumvestio, supervestio C. [ankleiden]. Zent ferencz fel ewltewzete frater Rufent: indui fecit (EhrC. 59). Fel ewltewzete ewtett zerzettnek ruhaya: induit (100). Rufinost fel wltewzettek w ruhayokba (VirgC. 71). Valakik zent zeretnek ruhaual nem öltöztetik fel lelököt (TihC. 11). Hogy ba felöltöztetven talaltunk es nem mezitelenen (Szár: Cat. G3).

ki-öltöztet: [exuo; entkleiden]. A hadak kiöltöztetik embert a természet szelidségéből (Pázm: Préd. 117b). Az apácziakat ki-öltöztették, és férjnek adták (Pázm: LuthV. 133).

még-öltöztet: [vestio; ankleiden]. Zolgaloit ekesen megöltöztetné (BécsiC. 52). Ky vala megewltewzetenen saphyrus kev zynev palastal (DomC. 186. CzechC. 7).

Öltöztető. Öltöztető asszony: cosmeta; schmückerin, ziererin PPB.

Öltöztet-ik: [vestior; gekleidet werden]. Ydegen ruhaual ewltewzettel (PozsC. 2). Mind aranas barsonal öltöztetnek uala (TihC. 19). Kamokaba öltöztetnek (CzechC. 6. Gvad: FNót. 44).

föl-öltöztetik: ∞ Az föld nagy eekösseéggel föl öltöztetöt (ÉrdyC. 510b). Fel öltöztettek diéköseéggel öltöztettyel (SándC. 2). A rhinoceros tsont tetémel öltöztetett fel (Com: Jan. 45).

még-öltöztetik: ∞ Az faak semmynemew zevldseéggel megewltewzetenek (CornC. 252).

ÖLYV (olv Ily: Préd. II.276. *ölyv* Helt: Bibl. I.66. *ölyv* GKat: Titk. 669. Zvon: Post. I.4. MesésK. 14). Ölyv: accipiter, eleos, haliaetusC. Eölyv: accipiter Ver. Pereszl: Gramm. 14. Eölyv: accipiter Major: Sztó. Ölyvi: accipiter Otr: OrigHung. I. XXVII. milvus JordC. 94. habicht PPB. Fiók ölyv: neopterus accipiter PP. Az fogoly madarka az ölvnek kemeen kermyben el zagattatyk (ÉrsC. 296). Walahol leyend az test, oda gywleköznek az ölyvök ees (563). Az ölvnek hyna ninchen (TihC. 40). Az galambok valaztak magoknac kyalylwl az ewlynewt (Pesti: Fab. 17). Plinius az ölyvnek sokféle nemeit

számlálja elő; ide való a sólyom, ráró, keletsen, tsillagos ölyv, vad-galambászó ölyv, sebes ölyv, karoly, éjjeli ölyv (Misk: VKert. 376). Két úri emberek érkeztek, az ölyvhöz szállítottak (sólyomhoz): zum falcken logieren (KürBesz. 61).

keselyű-ölyv (MA: Bibl. 197).

Ölyves, ölytis. Wlwespothok, fluvius 1296. (Wenzel. X.228). Eolyes, poss in com. Simegh 1391 (Czinár). Eölyfús [esaládnev] (Rákf: Lev. I.177).

ÖNÖTT? [beatus?] Vv szentii es unntei ezicium iochotnia iliazie vvt (HB).

ÖNT (entheny ThewrC. 217. enthee: effudit JordC. 438. ethos [öntess] DebrC. 494. eelhtek [öntötték] 495. /tettől GyöngyC. 22. őt EhrC. 136. ötte Sylv: UT. 42. ő [önt] KrizaC. 74. DöbrC. 29. őssed ÉrsC. 50): fundo C. giessen, ausschütten PPB. **1)** Haragnak merget owtowtte: iracundia venenum effudit (EhrC. 93). Enczetek az isten haraghyanak heet poharath: effundite septem phialas (JordC. 912). Ö onzollatfoktat öttöe: preces suas effunderunt (BéscC. 22). Föccre ötte [a kenetöt] (WeszprC. 11). Az langra öttoneie (DebrC. 4). Vyzet entheny (ÉrdyC. 237b). Paranezola, hogy fenyow zwrokkal es olayyal agyon enteneek (ÉrdyC. 171). A halgatoknak zínögben az ödös igeknek mezes-seget öttok vala (DebrC. 206). Öly malasztot evtteni az zvyben (DomC. 19). Lelky odességet nem evttee on belem (DomC. 226). A te kutadnac vizet öd ki az vezara (Born: Évang. III. 27). Pispee a szent olayt fayére öté (Güres: Máty. 61). Az vért az földre össed: sanguinem super terram fundes (Kár: Bibl. I.170). Össed az szárazra az vizet: effunde super aridam (MA: Bibl. 152). Önteni s' ontani különböznek: ki-öntöm szabad akaratom szerént; el-ontom nem akaratomval (GKat: Titk. 119). Bősséges könyhullatásokat öntünk (Illy: Préd. II.183. Az én szívem jó beszédet öntött (Illy: Préd. 236). **2)** Borywt öntenek: fecerunt vitulum coulatilem (JordC. 68). Eitlenek boryw kopeh: fecerunt vitulum (KeszC. 288). Öuch négy arany karikat: facies (Helt: Bibl. I.002). Az papisták: az ludas pénze formájára öntött kenyérárnyokát keresztel babonázzak (VárM: ÉgőSzöv. 47).

alá-önt: suffundo C.

[Szólások]. Régi ravasz, alájok tészí, önti a forrót a nem okossáknak: astu imponit incantis (Com: Jan. 225). A forrót kimilletlenül öntik alája (SAD: MVir. 201).

aláöntés: suffusio C.

által-önt: [transfundo; übergiessen]. A szülék az ő harag-jokot általöntik maradékokra (Illy: Préd. II.101).

be-önt: infundo; hincingiessen, einschütten PPB. Böttem een belem en lelkeoth: effudi in me animam meam (KulesC. 102). A Vazulnac mind a keet szemet ki tolia, es a fület onal be ötte (Szék: Krón. 162). Vagy béönti malasztyát, vagy elforditya (Illy: Préd. I.239).

beöntés: [infusio; das hincingiessen]. A folyúl való kegyelennek béöntése által az engedelmességnek szelidségére viszatérjetek (Illy: Préd. I.9).

Föl-önt: adfundo, superfundo Kr. [aufschütten, aufgiessen].

[Szólások]. Fölönteni a garatra: megittasodni Kr. (Moln: JÉp. XXI). A kik gyakorla a lisztet is esapon veszik s hékőre fel-öntvén esikányosan halul függ a kobzak (Csúzi: Síp. 16).

ki-önt: effundo, profundo MA. augsiesen, ausschütten, verschütten PPB. Bövön kiönt: profundo C. Zentli vereeth erteed mynd ky ötteek (WeszprC. 122). Werödelh, kyt ky nem ödtötel volna (CzechC. 21). A merges kegyo ő merget ki ötti (NagySzC. 9). Jo illatytat ki evtteen (DomC. 23). Ki ötte a viderbeli vizet a valuba (Helt: Bibl. 1K4). Az ünget az hűköl ki öntik

(ExPrinc. 261). A bőffentő a megött étkeknek szagát ki-önti (Illy: Préd. II.236). Mint a gyertyatarto az ő fényességét kiönti (I.205). A természet az aranyat mélyen a föld alá temette, s nem önti ki egyszer s mind kebelét, hanem tsak szükségre valót nyújt (Fal: BE. 595).

[Szólások]. Ky öttötte az ő haragiat mi reank (TihC. 237). Ky we enthek az en lelke m böll mynden testre: effundam (JordC. 711). Ki-öntöttem lelkemet az úr előtt (Káldi: Bibl. 235). A magát könnyen ki-öntő barátság (Fal: UE. II.138). Igen árulya minden titkát, minden-felé ki önti magát (III. 50). Essotek ky w elette thy zyneteket: effundite (KulesC. 146). Vidámok, de kellő tsendességgel, nem öntik ki sziveket bolond öröme (Fal: BE. 61).

kiöntés: effusio MA. [das ausschütten]. Az te keserősedenee kiöntése (DebrC. 321). Szollynac á szent lelee kiöntésöröl is (Born: Préd. 233).

környül-önt: offundo C. circumfundo MA. umgiessen, umschütten PPB.

környülöntés: perfusio, circumfusio; herangiessen, umgiessen PPB.

lő-önt: defundo, perfundo Kr. [ausschütten]. Meg töltee byrretommaat elewen zeimel es mynd az nepek előtt le öntee [a földre] (ÉrdyC. 627).

mög-önt: **1)** perfundo MA. begiessen, netzen PPB. Enthee megh Jesuth zent lelekek: unxit spiritu sancto (JordC. 744). Olayal meg nem entted: non unxit (547). Entsed megh te feyedet olayal: unge caput tuum (ÉrdyC. 136). Össed meg a mi züinket a te meleg zent verödel (WeszprC. 5). Hogy el ne kevyégedyenenek, azonnal öket megönti az ellenkezések havával (Illy: Préd. I.107). **2)** [fertigiessen]. Mykoron megh eolhtek az ystemek kepet (DebrC. 495). Az [bálvány] kepet ha megewttee (ÉrsC. 452).

mögöntés: perfusio MA. verschüttung, überschüttung mit wasser PPB.

mögönthető: fusilis C.

öntön-önt: [incessanter fundo; eifrig schütten]. Öntön önti a lisztet (Land: ÚjSegits. I.356).

öszve-önt: **1)** confundo; zusanmengiessen, zusanmengschütten]. **2)** conflo. Öszve fuoc, öszve öntöm, olvaszom: conflo MAL.

öszvoöntés: coulatio, coulatura C.

vissza-önt: refundo C. zurückgiessen PPB.

visszaöntés: refusio; das zurückschütten PPB.

Öntés: fusio, fusura C. giessen, guss PPB. Másivá öntés: transfusio C. **1)** Könyhullásoknak ame nagy evtteseneel zol vala (DomC. 118). Követe essevnek nagy evttee (295). **2)** Forma-öntés: proplastico C. Az kerekeknek küllő öntéseee valánc: fusiles (Kár: Bibl. I.309). Külgyn kegmetek egy öntés szappant (MonFME. II.152). A cölhal husának részei egy mast erik, es mint eg forrás es öntés, merő az ő teste; mint az also malom kü ollian forrásos es erős (Mél: Jób. 101).

harang-öntés.

[Szólások]. Mut az harangöntésben, olly tudós volt Melanthon Philepis (Bal: CsIsk. 146). Mit ért az lejdu az harangöntéshez? (Thaly: Adal. I.80).

Öntet: [fundí, conlari jubeo; giessen lassen]. Chyaltas a vagy eoltes az aranybol az eg ystemek kepeh (DebrC. 494). Arany borywt öttetlne ewneky (ÉrdyC. 337). Kepeh faragtatu

anağ öttete (TelC. 92). Hozat uala kedig soc rezet es abbol mindiárt nagy barom álgyukat öttete (Helt: Krón. 105b).

be-öntet: [infundi jubeo; hineingießen lassen]. Vazvlnak ky tolataz zemyet azon teuleczbe es fylyeth onnal be entetoe (ÉrdyC. 499).

még-öntet: [conflari jubeo; giessen lassen]. Istennek kepect entetmee meg aranybol (ÉrdyC. 665).

Önthető. Öthető: fusilis MA. das sich giessen lässt PPB.

Öntő: fusor, fundens; eingiesser PPB.

ágyu-öntő: [fusor tormentorum; stückgiesser]. KirBesz. 159. Álgyú-öntő (Com: Jan. 104).

bálvány-öntő: statuaris PPBl. Major: Szót. [erzgiesser].

betű-öntő: schriftgiesser KirBesz. 150

forma-öntő: proplastes MA. giesser PPB.

harang-öntő: fusor aeramentorum PPBl. Com: Jan. 104 campanarius PPBl. glockengiesser KirBesz. 150.

oszlop-öntő: statuaris MA. [erzgiesser]. Kép faragó avagy oszlopöntő: sculptor vel statuaris Com: Jan. 168.

pattantyú-öntő: fusor tormentorum Nom.² 285. fusor tormentarius PPB. [stückgiesser].

pohár-öntő: kannagyártó; fusor pocularis Nom.² 285.

réz-öntő: aerarius, fusor aerarius MA. rotgiesser, erzgiesser PPB.

víz-öntő: undivomus PPBl. aquarius C. Vizöntő jegy az égen: aquarius PPBl.

Öntőd-ik: [se fundere, fundi; sich ergiessen]. Áldgyon meg a szent lélek isten, a ki a keresztységbe beléuk öntődött (Tarn: Bar. 168). Ne öntődjék uram ennél is több köröstyén vér (ErdTörtAd. II.382). Elméjében tünjék és öntődjék (GKak: Titk. 84).

ki-öntődik: [effundor; ausgeschüttet werden]. Ez mondással éppen ki-öntődött a Matkó bolond elméje (Matkó: BCsák. 441).

Öntöget: fundito C. conspergo; oft giessen, versprengen PPB.

el-öntöget: ∞ Pénz váltoc aszaltit föl forgattyá, pénzektis azoknac előntögeti (Zvon: Post. II.269).

Öntött: fusus Ver. conflatus, gegossen, geschmolzen; öntött kép: fusile, gegossenes bild PPB. Wtewth boryuth: vitulus conflacidum [conflatilem] NémGl. 294. Entett borjú: vitulus conflatis (JordC. 219). Öntött tenger: mare fusile (Kár: Bibl. I.309). Öntött kép (Hajnal: KCég. 200). Öntött réz taraszok (Mon-Okm. VIII.526).

Öntöz: rigo, conspergo C. rigo, aqua conspergo MA fundito; wässern, wasser ausgiessen PPB. Az oltarnak körös köőwl öntözök: fundentes per altaris circuitum (JordC. 81). Kőőhullással ötöznie (NagyszC. 167). Az ő könyveinel ötözi vala az templomnak pagyimontomat (Sim: Evang. 135). Mézzel öszue főzed, az vtán terpentinat öntöz belé (Mel: Herb. 150). Föld-öntöz zápor (MA: Bibl. I.512). Házöntöz [a ki a házat öntözi és söpri] (Szentm: TFü. 14).

[Szólások]. Hé természetü tüzes kisdedet, ha b o r r a l ö n t ö z ö d hamar megemésztet (Csúzi: Síp. 738).

ki-öntöz: [effundito; vergiessen]. Ó orchaikat köőwewel harmatozza wala, kyketh ő nag őrmében ő zweből ky őtöz wala (PeerC. 69).

még-öntöz: perfundo, exaspergo; aspergo; [begiessen] besprengen Ver. Megöttöz: irrigo; meleg vízzel megöttöz: tepido

C. Meg ötözuen hegeket ő felikből: rigans montes de superioribus suis (AporC. 67). Essevnek hevsege mynd kevnyevl az fevlet meg evtevyneye (DomC. 273). Év magat kevnhullással meg evtevy vala (293). Ha megöttöz, és az falt meg őtözöd vele, meg őli az czimazokat (Mel: Herb. 40). Öttöz meg engemet isoppal (Vás: CanCat. 130).

mégöttözés: irrigatio C.

széllyel-öntöz: diffundo C. weit und breit ausgiessen oder breiten PPB.

széllyelöntözés: diffusio C. [das vergiessen].

Öntözés: rigatio C. conspersio, vizesítés MA. [begiessung] wässerung, feuchtung PPB. Olyan öntözés volt, hogy bokáig járhattál volna vízben (MonIrók. IX.359). Korsoeskákbol vala illatozo hintegetésee, öntözésce (Com: Jan. 116).

Öntözget: perfundo, conspergo, rigo Sl. saepius rigo Kr. [widerholt begiessen]. En plantaltam, Apollo ötözgette, de semmi az ötözgető (Fél: Tan. 330).

[Öntvény] öttevény, ötvény: **1**) [töltés; damo]. Ubi finitur via, quae dicitur parata, quae vulgo vocatur Etteuen 1210. 1232. (Wenzel VI.342. XI.252). Antiquus cumulus terrae quae Eitowen dicitur 1244. (VII.156). Ad magnam viam Itteuen 1254. (XI.404). Ewtlawen, poss. in comitatu Jaurinensi 1421. (Czinár. 2) conflatile [gegossenes bild]. Töttenec ő magoknac öttenent: fecerunt sibi conflatile (BécsC. 198).

ÖR (heczynny WinkC. 357. eryzny WeszprC. 123. erizzek RMNy. II.158. éröző Helt: Bibl. I.349. érösztesséc Helt: UT. H7. eryzyk LevT. I.242. érzés II.80): specula, vigiliae MA. warte, wache PPB. Ört-alloc: excubo, speculor MA. Custodes confiniorum, qui vulgo Ewrii vocantur 1093. (Nyr. I.86). Centuriones et decuriones earum (civitatium), qui vulgo ewrij vocantur (RMNy. II.344). Ewrij: observatores (uo.). Qui dicuntur vulgariter Ewrok vel servi (CorpJur. I.135. 136. Nyr. I.86). Ad unam viam quae dicitur via Eur (Szatmár vm. 1231. 1397. Kamarai Ltár) Custodes exercituum, qui vulgo Eur dicuntur 1246. (Jerney). Terra speculatorum vulgariter ewr dicitur 1272. 1331. (CPatr. V.47). Filius Stephani dicti Eur 1309. (Knausz). Capitanus speculatorum, quem vulgariter eor nagysagb dicunt 1327. (Nyr. I.86). Certi speculatores vulgariter Zala eur vocati 1392 (uo.).

Öriz, öröz (ewryneek DomC. 104. öres:tec Helt: Bibl. I.455. öroz, Örczy: Kölsz. 30. örözés Helt: Krón. 4. Vokl: Gen. 3. örözö Decsi: Adag. 275): **1**) [specto; schauen] Ydestona ewryznen: hinc inde respiciens (EhC. 43). Artatlansag, kyt [sz. Ferenc] frater leoban ewrizuala: quam cernebat (61). Tyed azt ewrzyoy es walaztany: tum est inspicere et discernere (123). Nag egbe nező mesteröc menene az hegre, hog ők es eriznyec az meg mondthi czillagot (DebrC. 328). Mykoron öryzneek hwtet menyben meny: quum essent intentis in caelum oculis, eo proficiscente (JordC. 707). Yme ew aal a ny falwnk megöth közel neezwen az ablakokost es tawol öryzwen az nagy ablakelon (ÉrdyC. 379b). **2**) custodia Ver. assero, tuto, muno, excubo MA. theor; wacht halten, liften, behüten, bewahren, beschirmen PPB. **a**) Hog mégfoglalnac a hégékneec felmenetét, hog oth örizmenec: ut illic custodirent (BécsC. 16). Örizz, mert rad siet az fene vad (RMNy. II.39). Tábor körynyül mind széllel öryzénec, mert ellenségektől igen félénec (Gosáry: MagyB. D3). Reya ewryznek wala kegyg az irastudok: obserwabant eum (Pesti: NTest. 127). Tauaszban szükseeg, hogi marhaokrais szorgalmatossan öryzzenek, (KBécs. 1572. F7). **b**) Disznacnac ördái öritzetuén: grex pascens (MünchC. 28). Azok, kyk öryzyk vala, el fwtanak: qui pascabant, fugerunt (JordC. 550). Ewrizneje jersusalemnek kapuit (DomC. 51). Az ur isten ewryzye evtet (245). Ky az ymoqöt nem örizi (WinkC. 306). Miltonal [olv. miltofal] minket bintöl örizned: dignare

sine peccato nos custodire (DebrC. 234). Azért vettettek vala a koporsó melle, hogy őrzénék a Christus testét (Tel: Evang. II.11). Az kaput őrzötte száz karral Péter Bot (Zrínyi. I.173). Ugy kezdette őket őrizni, hogy csak egynek se lenne galibája (Land: ÚjSegítség. I.390). Szabadság, melyly polgárt őriz szemé lyében (Orczy: Kültész. 30).

még-öriz: 1) [cerno, perspicio; erblicken, sehen]. Őr allot zereztenek ég magas hegen, hog ez czillagot meg erizne, mikoron fel tamadna (DebrC. 328). 2) custodio, tueur, protego, conservo; verwalten, bewahren, hüten, behüten, beschirmen PPB. Erössen meg ewrznec (ÉrdyC. 594. 551b). Ezöktul megl kel iesust őrzennnk (TilC. 46). Nem őrizték meg a te törvényedet (Hly: Préd. II.183). Ha megőrizendéd minden ő szerzésit: custodieris omnia praecepta eius (MA: Bibl. I.63). Fődhletlenül őrizd meg a te keresztségedet (Bíró: Augy. 258)

mégőrizés: protectio, custodia; beschirmung, hut PPB.

Őrizél: custodio; bewahren, hüten, verhüten PPB. Őrízselik vala: observabant (Fél: Bibl. 56).

Őrizés, őrzés: custodia MA. hut, wacht, wache, verwahrung PPB. Az attyasag abban őrzest chelekeszik, hogy az mit teremtet, el ne veszen (Pécsi: Ágost. 171). Jó bor, pénz és libor igen meglütt jámbor embert kíván őrzésre (Kisv: Adag 50).

maga-örzés: [cautela, cautio; behutsamkeit, vorsicht] (Pázm: KT. 454).

Őrizet (őrzet Tiu. 223): custodia C. hut, wacht, verwahrung PPB. Istent meglhatta ő parancolatit nem őrizetben: dominum dereliquerunt in non custodiendo (BécsiC. 186). Vetegeh őryzethre: posuerunt in custodia (JordC. 716). Nagy feelelemmel őryzettel gondol (ÉrdyC. 641). Erős őrizet ala rokezte (DebrC. 59). Lelky őrizet (PeerC. 21). Erklewcznek wryzety (VirgC. 135). Adatyk angyal ewryzetro menden embernek (CornC. 65). Őrzic vala az Izraelnek fiaí az wrnac őrizetit (Kár: Bibl. I.127). Őrizet alá adac őtett: recluserunt eum in carcerem (Holt: Bibl. I.XX4). Őrizet ala vetec őtett: miserunt in carcerem (KKk3). Kínese Kassa mast wryzon jó őrzetbe (Tiu. 223). Az őrdögök lake helye, es minden tisztátalan lelkek őrizetive lett a pokol (Lép: PTük. I.368).

Őrizetlen: incustoditus C. unverwahrt PPB.

Őrizget: [custodio; bewahren]. Nem ártana, ha őrizgetné főleit, mikor a tilalmasból valami reppenik feléjük (Fal: NA. 164).

Őrizked-ik: cavere sibi, se custodire; sich hüten, sich fürchten PPB. Őrizkedő: cantor, cavens; ein behutsamer PPB. Őrizkedgetec emberectől: cavete ab hominibus (MünchC. 31. 44). Őrizkedgyél hogy valaki meg ne tudgya hogy ide jöttel (Káldi: Bibl. 234).

Őrizkedés: cautela, cautio, tutela sui; fürsuhung, behutsamkeit PPB. (Pázm: KT. 326. Com: Jan. 191).

Őriző, őrző: custos Ver. pastor, servans, conservator C. exenbitor MA. hüter, wächter PPB. Fejedelem őrzői: stipatores C. Erizeu, udvorniceus 1211 (Kovács). Te penzed őrizői: arcarii gazae tuae (BécsiC. 55). Őrizőtéc wágon: habetis custodiam (MünchC. 70). Legh en őrizőim (PeerC. 262). Ew az en ystenemzeretewm, ewrzewim (DebrC. 549). Páspék, magarul őrizet, őr allot, hozza latot igécz (RMNy. II.48). Hituán őrző: malus janitor (Deesi: Adag. 275). Ő nem őrzője atya-fiának (Pázm: Préd. 39). Őriző pástor (Köl: Idv. S). A kegyelmesség őtalom őrző sereg helyet léssen: praesidii vice (Com: Jan. 141). Őriző, a ki vigyáz, mi esik a városban, kivált éjtszaka (Bod: Lex. 139).

ajtó-örző: atricus C. [türhüter].

barom-örző: pecorarius C. [viehhüter]. Barom őryzö zolgaya: servus pascens (JordC. 587).

csűr-örző: horrearius PPB.

egészség-örző: antidotum; arznei wieder gift Nom. 75.

egyház-örző: egyház fia; tutelarius C. aedituus; küster Com: Vest. 118.

erdő-örző: [silvae custos; waldhüter] (TörtT. 2 I.393).

fogház-örző: phylacista, custos carcerarius MA. Kr. kerkermeister PPB.

határ-örző: miles limitaneus Kr. [grenzwächter]. Határörző sereg: opisthophlaces C.

ház-örző: casaria C. [haushüterin] Házörző inas: cubicularius, famulus, apparitor; kammerdiener PPB. Házörző eb: canis domesticus Nom. 131. Ház őrző (Pázm: Préd. 198. Kr.).

kapu-örző: [custos portae, janitor; torhüter] (MA: Scult. 1058).

korona-örző: [coronae custos; kronhüter]. A korona őrzöknek való pénz 12 ít (MonTME. 120. 30). Osztrozit Miklós korona őrző ur (Bod: Ostr. 147).

maga-örző: A szeretet állandó maga őrző (Pázm: KT. 190).

mező-örző: camparius MA. [feldhüter.]

öszvér-örző: mulio, mulius Nom. 2 289.

pécsét-örző: [siegelbewahrer]. Őreg pécsét őrző: custos magni sigilli Com: Jan. 140.

pénc-örző: [avarus; geizhals]. Sobrác pénc-örző (MA: Scult. 802).

réce-örző: anatarius Nom. 2 151.

ruha-örző. Ruhaörző szolga: vestispicus C.

sánc-örző: [schanzwache]. (RákF: Lev. II.140).

szentség-örző: hierophanta, hierophylax C.

szőlő-örző: Megadom őneki ő zőldőrizőit: dabo ei vinitores (BécsiC. 183).

tehén-örző: pascens MünchC. 150.

test-örző: [stipator; leibwache]. Testet életet őrző követő: asseclae (Com: Jan. 110. TörtT. 2 I.163, Mik: TLev. 403). Test őrző sereg nemességből fel áll, kotsag tollas magyar parduoz bórben strizál (Orczy: Nimf. B1b).

tömlőc-örző: [gefängniswächter] A tömlőcz őrizők: custodes carcerum (DebrC. 59. 546. Konst. 27).

törvény-örző: nomotheta C.

város-örző: circuitor C. [stadtwächter] (Göres: Mátv. 93). Város őrző, kie az várost kerülic: vigilis, qui custodiunt civitatem (Kár: Bibl. I.632).

Őrzet: [custodiri jubeo; bewachen lassen]. Vitézekkel őrzeték koporsóját (Tel: Evang. II.624).

Őrös: habens custodes, custodibus stipatus Kr. bewacht. Kassán a németek által őrs rabságban tartatott (Rumy: Mon. 160).

ŐRDÖG (urdung HB. Simon Urdung comes 1260. Nicolaus etc. Urdung 1350. 1391. 1398. Urdungmalna, limes 1321. Czínár; erdeng NémGl. 5. erdelnek GyöngyC. 45. erdey JordC.

101. ErdyC. 11. 507. PozsC. 13. *erdeg* RMNy. II.25. *ördeg* Helt: UT. B7. Helt: Bibl. I.85. *erdeg* BodC. 1. *erdőseog* ErdyC. 546): diabolus, cacodaemon, daemonium C. genius malus, daemon MA. teufel, böser geist PPB. Engede urlung intetvinee. Zoboducha vvt urdung ildetuitvl (IIB). Yollehot ez zerzett vakokot vylagosolon, ewrdewgekewt (daemones) kyewzween (EhrC. 28). Iesus vitetoe a kietlenbe zellettől, hog kėsértetnee ördögöt: ut tentaretur [a diabol] (Münch. 18). Erdenged vagyon: daemonium habes (NémGl. 5). Az erdhegeknek feyedelmeben yzy ky az erdhegeket (JordC. 381). Elene alok wrdwgnekh (VirgC. 2). Meg esmere, hogi az wrdwgtel volna ez kesertet (20). Öryzed magadat pokolbely erdegnek kyzeletytewl (ErdyC. 339). Már halljátok vesztét az Ördög Mátyásnak, más nyelvel Tayfelnek nevezik és mondják (Tim. 95). Tűzzel égettetik meg az ő kevés pénzéiert avagy kicsid gyönyörűsegecskéiert, az melléert magát az ördögnek adta (MA: SB 125). Annyszor ártuló pártosokká lettek, memmyisz ördögnek engedtek (Pázm: Préd. 10. Ha ördög nem viszi, végben viszi az pap (Thaly: Adal. I.9). Irtóztató czégérés vétkeket ne szórd istenedre a sűrű köveket, ördög eb-neveket (II.181).

[Szólások]. Ördög az eha: monstrum alit (Decsi: Adag. 117). Ördög elvitte volna mind szelenczéstül az törjéket, a kit megitt (Nád: Lev. 234). Oerdög vidgye el a verszopo kegyetlen arolot (Helt: Mes. 462). Sokféle ensembencs módi vagyon, melyeket az ördög sem győzne elszámolni (Haz. I.296). Hogy az ördög szántson barázdát a hátán (Könyi: HRom. 164). Te k. chak nem ilhet veztegh mynth az ewrdewgh (LevT. L.73). Ki ördög vit rea, hogy kimántad a hintót? (Helt: Mes. 259). Ki ördög látott pozsár kocsonyát? (Bethl: Élet. 534). Monda az oroszlan: Mi ördөгет czinal? Nem tudom ha tántzolé, auagy mit műuel (Helt: Mes. 360). Tekovith, ezt nem tudták mi ördögféle nemzet, mert mindenféle nyelvet tudott (Haz. I.282). Mely-tartót, vagy a mint most híják laszli, vagy maszli, vagy mi ördög nyakszorítót senki se viselt (296). Vdö volna, hogy ördөгbe mennel egyszer (Helt: Krón. 48). Honné ördөгbe inditattam erre (Helt: Mes. 307). A hivalkodás ördөгnek párnája (GyöngyD: Cup. 647). Ördөгnél is ördөгebb vagy (Matkó: BCsák. 211). Lám ördөгül vagyon dolgom. Nem ezoda, hogy el szegénytettem (Helt: Mes. 329).

[Közmondás]. Pap fék lovat, s ördög bűnös (Decsi: Adag. 204. Kisv. Adag. 211).

sátán-ördög: [Satanas; satan]. Satan ördөгnek angáli (BodC. 24).

Ördögi: daemonicus C. daemonicus, diabolius MA. teuflisch PPB. Ördögi kesertet (VitkC. 91). Ördögi mestörseg (DebrC. 122). Er[de]ghy twdoman (ErdyC. 429b). Ewrdögi rutsag (CornC. 239). Ördögi gyűlölség (Decsi: Adag. 132). Minden ördögi konkoly nál régieb az igaz tudomány (Pázm: Préd. 293). Ördögi káromkodások (Pázm: LuthV. 5). Az pozányok ördögi magvával csereberéled (Sámb: 3Kérd. 91). Ördögi lelkek (fly: Préd. II.168).

Ördögista: sectarius daemonis Kr. [schüler des tenfels]. Ha az Itinerárius azért nevezi magát lutheristának, vagy calvinistának: ugyan-ezen okból, mahometistának, és ördögistának bihatta magát (Pázm: Kal. 1766-i kiad. 1079).

Ördögség: res mala, improba v. ingrata, inuisa, molesta; teuflischeug SI. Erdeghseglibe yar vala: exercuerat artem magicam (JordC. 733. 18). Meg gyeztök ty erdögségekkel (ErdyC. 546. 429). Ördögli mestörseggel tenneie ezöket, hogi töb ördögsegöt ne töhetne (DebrC. 122). Ördögség! hiszen csak most vala itten az eb (Thaly: Adal. I.81).

Ördöngös (ewrdewges CornC. 364. *ördögös* Zrinyi II.84. Tel: Fel. 135): 1) magus, magicus veneficus, trivenefica C. magus MA. schwarzkünstler PPB. Ördöngös, kanta-ires, büvös-bajos: veneficus; hoszorkány asszony: venefica PPB. Kanta ires, ördöngös, büvös bajos, hoszorkány: veneficus, vel venefica (Ver: Verb.Szót. 33). Ördönges mesterek (JordC. 19). Az gonoz erdenghes yryg ember (ErdyC. 525). Ilyvata ewrdenges deakokat, hog az ev erdeg tudományokkal zent lucia azzont el judeytanayak (CornC. 405). Kivel le taszitsák ördögös sereget (Zrinyi II.84). Ördöngös tudománnyal és büybájos mesterséggel élt (MA: Scult. 254). 2) daemonicus EhrC. 59. daemonium habens MünchC. 35. [vom teufel besessen]. Vytetik vala egi wrdwngws ember (VirgC. 72). Vala ev elmeyetvl eljdegenevd [igy], mykeppen ewrdewges (MargL. 154). Meg ne gyevttreneyek mykeppen ewrdewges (CornC. 364).

Ördögösköd-ik: ago obsessum SI. daemonizo Kr. [sich wie ein besessener benehmen]. A hadnagy okosan viselő magát, mikor amaz ördögösködött sok puruttya fenyegetéssel (Fal: NA. 217—8).

Ördögösség: magia C. MA. Dardania ars; die schwarzkunst PPB. Nagy czodákat tezeen ew erdenghesseegheewel (ErsC. 570. KrisztL. 21).

Öreg (eregh RMNy. II.302. *örög* ErdyC. 429b. *oreg* bdeed 628. *örög* Helt: Arithm. C4. O2. MA: Bibl. Magy. 4. *orog*-apám RákF: Lev. II.231): 1) grandis C. magnus MA. gross PPB. Öregb zemey (ErdyC. 507). Nagi öregük kek zeme es fenies vala (CsomaC. 55). Thyhant ewregh algywak lötteek (LevT. I.141). Öreg asztalok (II.85). Eöreg zekreniök (RMNy. II.10). Eregi gomb (68). Egi arany lancz eöreg, kyben wagony zaz arany forint (198). Ewreg tekenew (84). Hat veder volt, de olly öregec, hogy tizen nyolce akois beleiee fért (Born: Préd. 94). Czinala két száz öreg paisokat (Kár: Bibl. I.314). Apró és öreg barmoc (MA: Bibl. I.23). Hogyha egy öreg barom töfokban férhet, mit csudálkozol, hogy az öreg test egy morsa ostyában vagyon (Pázm: Kal. 703). Kételen olly kemény ételekhez szokik, melyekkel öreg állapatra hasznoson vastagodik (Pázm: Préd. 34). Böldög asszonyoknak ezüstből öntött nagy öreg ábrázattya (Pós: Igazs. II.596). Szel öreg levegőt inkábbban hat forgat, magas tornyokat-is nagyobb veszély rokant (Rim: Ének. 162). Ez tudoman böseges hasznot hoz azoknak az kie amaz fő es öreg tudomaniokra igyekezne (GFris: Arithm. Elöb). Öreg vétek (EszT: IgAny. 484). Egy galléros öreg térkötög [igy] érő bárány bőr ködmön (TürtT. XVIII.221). Minden öreg s apró falat reám támada (Fal: Const. 855). Ha ezt meg tudnánk utálni, mindgyárt öreg lépésekkel mennénk előb a jóban (Fal: NA.170). 2) senex; agg, vén PPB. alt PPB. Oereg deac koromna Haydelbergában töltöttem el esztendeit (MA: Scult. 4). Házában való öreg népec: seniores domus ejus (MA: Bibl. I.237). Oereg emberhez tisztességes beszéd illik (Zvon: Pázm. 287). Az ördög nep, az venseg az kössegek vala-mit vegez: majores natu cum plebibus aliquid sanxerunt (Ver: Verb.Elöb. 39). Az öreg dús fősvénysége az ifjút bujdosóba kergette (Fal: NU. 53).

Öregb, öregb: 1) major, grandior Kr. [größer]. Hw öregbökön eskeznek: per eum qui fit major (JordC. 808). Öregb dongo bogarac (Zvon: Post. I.526). Eöregbik bezak gyöker: aristolochia rotunda (Frank: HasznK. 17). 2) [senior; älter]. Ewregbeknek mindenben enged vala (DomC. 223). Házának öregbic szolgája: servus senior (MA: Bibl. I.19). Az ördökbik, söt az idősbik: major natu (Ver: Verb. 83).

Öregbded: [aliquanto major; etwas größer, etwas älter]. Meg hallaa az zent eerséböt hogy zent Ianus fyyaat ees halarra keresneek ky csak hatt honappal vala öregbdeed Cristusnal ydövel (ErdyC. 628).

Öregbed: [paulo major; etwas grösser]. A fővény, ha temérdekbed, öregbed [igy] (crassior), homoknak hivattatik (Com: Jan. 13).

Öregbéd-ik: adangesco, glisco C. augesco, inresco MA. wachsen, zunehmen, grösser werden PPB. Tízességed eregbewggek (LevT. I.25). Naponkeed yukab öregbödök, homnem meg zynneek (ÉrdyC. 87). Jezus örögbedic vala bölésességben: proficiabat sapientia (Helt: UT. P1). Neuwöködöt és örögbeddöt testében (Kules: Evang. 105). Az soc zur zavar örögbedic [igy] (Zvon: Post. II.202). Arra vigyázott, hogy lélek-szerént öregbed-nék, és vastagodnék (Pázm: Préd. 335). Öregbedett diességgel élyhen (Ily: Préd. L376).

mög-örögbedik: grandesco, ingrandesco C. adaugesco MA. wachsen, zunehmen PPB. Mikoron naponként meg örögbedné az ő betegsége (Helt: Krón. 50). Mincc vtanna ő szabadsagoc megörögbedec: ubi licentia crevit (Decsi: SallC. 39).

Öregbédés: incrementum, augmentum MA. wachstum, zunehmung PPB.

Öregbit: exaggeo C. augeo, amplio, amplifico MA. vermehren, vergrössern PPB. Keethsegh örögbitöthy az bynt (ÉrsC. 170b). Megh mongyan thynethelk, nykeppen minden iozagokat örögbitöthethetk? (194b). Az oruos nem örögbiti, hanem gyogyítja az betegseget (Born: Préd. 454). Termeszéne igen erősen kap a bünön, es az ördög is mesterkedic, hogy azt naponkent örögbitze bennűne, hogy az miatt ölfonyasa es remeze színűnket (Born: Evang. IV.110b). Inkáb akarjác örögbitteni az vétkeket, hogy sem mint meg békállás által le csöndeszetteti (Zvon: Pest. II.165). Az kd jó szerencsét hallám, kit isten ő szent felsége kelmednek pótolja meg, és kegyelmes áldásából örögbitse s nevelje meg (LevT. II.222). Az jöszagot örögbitette: bona augmentavit (Ver: Verb. 179). Dolgot örögbitő rágalmazóc (Com: Jan. 134).

mög-örögbit: augeo, adaugeo, exaugeo, amplifico, colloquendo C. sehr vermehren, erweitern PPB. Meg örögbityes es feellyeb magaztalna az keoztyenseegöt (ÉrdyC. 543). Meg örögbeyeo athy igazsagtoknak iwuedelmeth (Komj: SzPál. 228). Kérd az istent, hogy meg örögbitse az vitezne vesseget a te általmodra, a kazdagnac kazdagsagat az te segítségödre (Born: Evang. IV.474b). Mögörögbitendi a te hataridat: dilataverit terminos tuos (Helt: Bibl. I.Ttt3). Öregbitz meg ni bennűnk az hitet (Föl: Tan. 290). Az väczü palánk megh éppéttessék, de meghne örögbitéssék amál, az niben mostan vagyon (TudTár. 1839. 337).

mögörögbités: amplificatio MA. vermehrung PPB.

mögörögbitő: propagator C. amplificator MA. vermehrer PPB.

örögbittön-örögbit: [eifrig vermehren]. Öregbetten örögbitenem (Megy: SzAÖröme. 364).

Öregbités: exaggeratio C. auctus, auctio, ampliatio, amplificatio MA. vermehrung, verlängern, vergrösserung PPB. Az nyar meltosagoc örögbitesebe igen keduez nekic (Kal. 1582 Fv.).

Öregbitő: auctor, auctificus C. auctor, amplificator MA. vermehrer PPB. Agoston magyaraztatyk örögbitönek (ÉrdyC. 516).

Öregbül: augesco, cresco; zunehmen, wachsen PPB. Az ew eremök örögbul (ÉrdyC. 610b). Keserusege nagjaban örögbul (WeszprC. 21). Istennee malazta örögbul embörben (DöbrC. 308). Az istenteleneknek seroge örögbul (MA: Scult. 732). A retek sokszori étölétül a tej örögbul (Nad: Kert. 321)

föl-örögbul: cresco [wachsen]. Fölörögbul az istennek neuekedesene (Komj: SzPál. 332).

mög-örögbul: augesco C. [zunehmen]. Az kössegh meg örögbul es mynden ellensögheden gyezedelmet veez (ÉrdyC. 228). A Duna hatnan nagy folyo vizekkel megörögbul (Helt: Krón. 1).

örögültön-örögbul: [valde cresco; stark anwachsen]. Öregültön örögbul nyavalyaja (Dial. 9).

Öregbüles: augmen, auctus, accrementum, accessio C. augmentum, auctio, accretio MA. das zunehmen, wachstum, zusatz, anwachs PPB. Aihattosagodnac örögbülese (VitkC. 74). Örögbüles auagh neueködes (TihC. 274). az ilű isten adoti eregbwlystli, neueködyth (Komj: SzPál. 132). Miképen lűt e vilagnac kezdeti, gyarapodasa, es örögbülese (Helt: Bibl. Ia.2). Mas kissöbülese által ne keresse senki maga örögbüleset (Zvon: Osiand. 222). Ideigvalo joknak örögbülese (Ily: Préd. II.115).

Öregbület: [augmentum; das zunehmen]. Aggad te zenth eglázadbely hűnöknek örögbületekre amen (AporC. 131). Ezögebe edösködnie lelködnec hoz aytatosagot, isteni bölésesnece örögbületit, irdölmöknec beuseget (DöbrC. 8). Azth levee az wr isten az ow confessoranak eerdemeenek örögbületyre (ÉrdyC. 157b).

Öregcsöke: grandiculus, grandiusculus C. subgrandis MA. ein wenig gross PPB.

Öregöd-ik: grandesco SI. [zunehmen]. Sokasodik ez tudomány, eregedyk bwlchesssegh (WeszprC. 129).

Öregön: vaste C. [sehr, stark].

[Szólások]. Nagyon, igen, öregön sült tojás SI. Ovum durum: hart gesotten eij; kömény vagy öregen sült tikmony (Nom. 39). Öregön olvassa: clara voce legit Kr. Öregen olvasom (a levelet), hogy megértésik (Fal: TÉ. 691).

Öregit: [augeo; vergrössern, vermehren]. Parancöla a fűzet örögitei: jussit ignem admoveri (BécsiC. 86). Az ew zyletinek es kesörewsege eregheitj vala ew kennyat (WinklC. 99). Jo acarathes öregeytj az erlömöt (NagyszC. 309). Öregeh iot, kin kerönk: auge bonum quod poscimus (DöbrC. 239).

Öregség: granditas, vastitas C. magnitudo MA. grösse PPB. Az testnece öregsége es temerdeksége vagyon (MA: Tan. 1422). Kik közdött gyöngyök-is ragyognak böléggel, mint muskatálykörtvély, ollyak öregséggel (Gyöngy: Char. 85).

Öregül: grandesco SI. [zunehmen].

Öregület: [augmentum; das zunehmen]. Nyer neköm ayo mivelködesebne valo vegig megmaradast es örögületöth (NagyszC. 390). Zent agnes azzon eglazanak evryzetyre es evregeletyre (CornC. 390).

ÖRÉM, ÖRÉNY [ÖRÉM, ÖRÍNY]? (urim 1214. 1269. ori DöbrC. 247); abyssus DöbrC. 247. [abgrund, untiefe]. Euren, Euren, Eyrin, piscina 1093. stagnum, piscatura 1211. 1223. etc. (Kovács). Veniret ad profundum Beilhonns Euren 1239. („profunda fossa metalis“ Kovács). Piscatura euren [halászó hely 1225] (Wenzel 1210). Meta incipit in fluvio Turuch in uno profundo euren 1291 (X.68). Locus livk-enrim 1269 (Kovács). Vizek meg gűlenek, folo víz meg alla es oriűek tenger közezin gűlenek (DöbrC. 247). Meeg örönek nem valuak es en imar fogantam vala (407). Lakasa vala taxon öreney az aliföldön (ÉrdyC. 495b) [Vö. ÖRVÉNY, ÖRMÉNY]

ÖRMÉNY, ÖRMÉNY (ermen NémGl. 201. Ermenes? 1093); [gurgen; wasserstrudel]. Ermen kw: lapis molendinarius NémGl. 201. Villa Ermenes? 1093 (Kovács). Fluvius Eurmonns 1219. 1266 (uo.). Örmény-gyűkér: enula campana Fölv: SebSál.

29. [Vö. **örvény-gyökér**]. Örmény, az örléstől, hogy-már örlemény (GKat: Titk. 1110). [Vö. **ÖRÉM, ÖRVÉNY**]

só-örmény: [sal/mühle] (Nagykőrösi regestrumok XVII. száz. RMK. V.352).

ÖRÖK (erek JordC 410. ÉrdyC. 505b. WespzrC. 137. erekke PozsC. 1. *evrecek* 6. *evreake* 23. *erök* TihC. 69. *örökkös* SándC. 2. Ver: Verb. 17. *örök* Ozor: Christ. 75. *herékseg*? NémGl. 379. *erekseg* 378 381. *heerech* WinklC. 357. *hevrek* GyöngyC. 28. *herékes* JordC. 496. *erékes* 422): 1) aeternus, perennis MA. sempiternus; ewig Ver. immerwährend PPB. Örök föld: aeternitas, tempus aeternum MA. ewigkeit, immerwährende zeit PPB. Erewsewletetek ezen malastul es addomasul es ewrek ydwessegnek batorsagamal (ElnC. 55). Örök testamentom: testamentum sempiternum (BécsC. 102). Vyzon az erek vezedelemre (JordC. 373). Erek dyczdsegh (726). Az evrekk ur isten (Margl. 41). O erek atyanae bölésege (NagyszC. 133). Örök bölésegh (3). W nem volna valaznuam az wrwk idue-segre (VirgC. 19). Neki adok hoszu napot es az drög boldogsagot (Born: Enek. 236). Oerök diezdsegh, örök élet (16). Gyözödelmet von örök halalon (30) Gizkalon János ott meg fogattaték, örök tömliezbé Rómába küldeték (RMK. VI.179). Christus eliegyez esgyöröz minket maganae örök fölesegh (Mel: SzJán. 470). Bathori Kr.-nak Bihar varmegyenek örök ispaniak (Kár: Hal. Aij). En Peregy G. Abawy varmegyenek örök ispunya (Radv: Csál. III.97). 2) saeculum. Örökké elöt (ante saecula) ziletet (Krisztus, DöbrC. 58). Öröknek bodog tevője: beatus auctor saeculi (237). 3) hereditarius, possessio; erblich, imhabendes gut, besitz PPB. Örök föld: praedium MA. Öröke adott jószág: fundum PPB. Ez mynekewnk ewrekewnk: hereditas nostra (EhrC. 82). Öfficmeg ötet, es miene lezen az ó örökő: habebimus haereditatem ejus (MünchC. 53b). Evrekbe meg tartany (DomC. 179). Masie az en örökömet es az en orzagomat keriuala (NagyszC. 88. 30). Senkye nem az eörök, hanem az arwake (RMNy. II.163). Minden iomat, örökömet neked adom (Mel: Préd. 165). Senki az földet öröke el ne adgya (Kár: Bibl. I. 112). Azt tudodé, szépség hogy nekad örököl (Zrinyi II.102). Ajándékon örökben nekünk atták (Hall: Paizs 313). E' világ az embernek nem öröke, hanem csak idegenyve (SBalog: TemK. 104). Ott öröke az koldúsnak olyan nagy, mint a királynak (Mik: TLev. 101).

[Szólások]. Nem fogja hátrálni, higyd el, kéréseket, az, a ki öröktől kormányoz népeket (Orczy: KöltSz. 11). Erektwl foghwan a saeculo KulesC. 102. Öröktől-fogva semmi völtál, és magadtól örökké semmi lettél-vólha (Pázm: Préd. 66). Öröktől-való: sempiternus MNyil: Irt. 327. Öröktől-fogvánvalóság (Apafi: Vend. 201).

Öröketlen (*evrekevethlen* Ver: Verb. 153): exheres; enterbt, erblos PPB. Öröketlené tészem: exheredo; ich enterbe, mache erblos PPB. Azon jokbol örökletleme nem telheti: non potest de illis eum exhereditare (Ver: Verb. 102).

Örökít: 1) locupletio, constabillio, propago, augmento; reich machen, bestättigen, erweitern PPB. Az jozsagot örögbitette es örökítette: bona illa ampliaverit et augmentaverit (Ver: Verb. 179). Jo ertzet keresni, kertöt örökíteni, tót ásatni (Cis. L3). Az rác iegy alat io vízben örökíteni, wy ruhát fel venni (no. K2). Az szűz iegy alat io az gyermeket a ceczétől el választani és örökíteni (no. K3b). 2) heredito (KulesC. 203). [erben]. Azok földet magoknak örökítik: hereditabant terram (DöbrC. 87). Felsősebb nevet örökítet avagy örökösített (GKat: Titk. 226).

Örökké: perpetuum C. aeternum MA. ewiglich PPB. Öröke ő irgalmassaga: in saeculum misericordia ejus (BécsC. 39). Pokolban öröke kellene gétretted (VitkC. 11). Wrwke ehi (VirgC. 20). Honnem gondollyaak meg ez mastany neepk

mynd ez eelhen dolgokat, hogy erokkee el ne vozeenek (ÉrdyC. 7). Meg nem hal erokkee (609). Hogy öröke soha föld el ne zakathatnek (TihC. 8). Örökke soha: nunquam (Sylv: UT. I.148). Öröké halalt nem laat: nunquam videbit mortem (Ozor: Christ. 364).

mind-örökké: semper JordC. 68b. [in alle ewigkeit]. Ez földet thy maradektoknak adom, hogy mynd erokke byryatok lhweth (JordC. 68b). Az bwnwsket mind wrwke zagatya es mardosa (VirgC. 56. 124). Mind örökké, amen (P'él: Bibl. 8).

örökkön-örökké: in aeternum, in saecula saeculorum MA. in alle ewigkeit PPB.

örökkül-örökké: in saecula EhrC. 8. in saeculum saeculi Sylv: UT. II.99. in sempiternum JordC. 38. 356. [in alle ewigkeit]. Erdőnylek örökköl örökke vigaday (SándC. 28). Otalmazyon gonoz hyrtewl es testy zeplőtewl erokwl erokke (ÉrdyC. 341). Örökül örökké téged kell dicserni (RMK. VI. 223).

Örökkön: perpetuo, inderinanter, incessanter Sl. Nem chiak itt bünteti meg, hanem vgyan örökten meg akarya büntetny pokolbau (HollPréd. 12. Zrinyi I.9. 67. II.30).

örökkön-örökén: [in saecula saeculorum; in alle ewigkeit]. Isten tarcha megh ty nag[sagtokat] eroken eroken (LevT. I.89). Erekuken [?] erokken (uo.).

Örökkéni [örökkéni?]: [aeternus; ewig]. Meddig hat-ki az indulgentianak ereje? . . . az örökéni büntetéstül való megszabadulásra-is nem (Pós: Igazs. II.136).

Örökénvaló: ∞ Örökénvaló örömi (Zvon: Post. I7). Úgy tartják, mint ha örökén való frigyek volna vele (TörtT. XV.50).

Örökénvalóság: [aeternitas; ewigkeit] (Zvon: Post. I. 104. Derk: ÖÉlet. 23).

Örökkéség: ∞ Az az ige leolam, nem mindenkor jelent a' sidó nyelvbem vég-nélkül való örökkéséget, hanem gyakorta tsak valami hoszu üdöt (GKat: Váls. I.844).

Örökkétig: [semper, incessanter; ununterbrochen, ohne unterlass]. Haragosan forgatják a pálczát a gyermekek feje felett, s örökkétig faragnak, bárdolnak, szimlenek rajta (Fal: NA. 205. 221).

Örökévaló (*erok való?* LevT. II.6): aeternus, perennis, perpetuus C. ewig, immerwährend PPB. Örökévaló kinoc (VitkC. 9). Hoé érdemlenc venni ez üdö zeren valokert örökévalokat (23). Igaz, hogy örökké-való volt annak elötte, de a pénznek kívánáságot esztendéig valóvá tétetet (Illy: Préd. I. 74).

Örökévalóság: aeternitas C. perpetuitas, perennitas MA. ewigkeit, stetige beharrung PPB. (Tarn: Mest. 1).

Örökkül: [perpetuo; ewiglich]. Mindenba ees ewrekewl: semper et in saecula FestC. 2. Enlekezze meg a te halalodrol es örökköl nem vetkezel (BodC. 8). Hogy erokwl engery: ut in aeternum parcas (ÉrsC. 282). Soha mind öröktül sem volt ez világ feiedelem nélkül (Kules: Evang. 2). Vgy sirattyc es bányc az ó halottokat, mintha öröktöl el vesznene (193. 50). Ahoz az dichöseghez kepest mely ez élet vtan öröktül vele leszen (Zvon: Osiand. 57).

Örökkülvaló: perpetuus JordC. 178. [immerwährend]. Ez wylagossagh a teremthenek erokwl walo wylagossaga: lux ista auctoris luminis sempiterna est (ÉrsC. 110b). Erökwl valo zolgalathomath ayanlom (LevT. I. 77).

Örököd-ik: 1) aufero, cresco, corboror, confirmor, zunehmen, wachsen, verstärket werden PPB. Az gyermek neuc-

kedic és örökdicé vala lélekben és tellyesedic vala böltsességel (Kár: Bibl. III.52). Vitézség, böltsesség kibén örökdicig, menyországához vonson (Rim: Ének. 256). **2)** [heredito; erben]. Hogy be menveen erekedhessel az földön: ut ingrediens possideas terram (JordC. 207). Igazak erekedyk földeth: justu hereditabunt terram (KulesC. 89. 36. zolt. 29. v., KeszthC.: Igazak erekeytik földeth).

még-örökődik: [inveterasco, radices ago; wurzel fassen, einwurzeln]. Az fejes káposzta magvát vesd el kisasszony havának a fogytára, hogy megöröködjék ugyanazon esztendőben (Radv: Csal. III.53). Az ország nem budúla még annac vtáma az egyenességben, hanem igen meg örökődéc (Helt: Krón. 39). Kánaan földén letelepedénee megöröködenec es megszaporodanae (Hofnir. 40). Lakozánae az Gosen földén es ott megöröködlénee (MA: Bibl. I.45). Átfőle ember, mint az igassaguae meg-örökö-dött ellensege, az igaz istennee íteletit el ne kerülhesse (EszfT: IgAny. 201). Meg-rögzött, örökdedett főnee fájdalma (Com: Jan. 56).

Öröködés: [hereditas; erbschaft]. István uram adott 50 t. megholt atyjának némü erekedése miatt (MontME. I.229).

Örököl: heredito SI. [erben].

Öröklet: hereditas BécsiC. 9. 73. [erbschaft]. Atta ő földket örökletbe, örökletbe israelnek ő nepenek (AporC. 105).

Örökös: **1)** sempiternus Káldi: Bibl. I.262. [ewigwährend]. Örökösön haragot fenn tartani: aeternum vulnus servare PPB. Ezt az anyaszentegyháznak örökös-voltát és győzhetetlen állhatatosságát az sz. írás számtalan helyen jelentü (Pázm: Kal. 540). Gyermekeiségben vivé fiát a templomba es örökösen oda szentelé (Pázm: Bibl. 211) Hogy a háborúságok vagy gyönyörűségek örökösök legyenek nékik (Illy: Préd. I.101). El-kerüllyk a háladatlanságot, ha számkivetést örökös hazánkból nem akarunk szenvedni (Hall: HHist. II.49). A melly által örökös kenyeret nyerhetünk, vig és örvendetes életre kaphatunk (Bíró: Préd. 128). **2)** heres, possessor C. hereditarius MA. successor Ver: Verb. 17. possessor; besitzer Com: Vest. 142. erblich PPB. Házi örökös fia: filius familiaris PPB. Istennee fia es meőnzagba örökös lehesső (GuaryC. 66). Kyt mindenekőn örökösse zerzet (JordC. 799. 335). Szűleinek örökösse léssen (Cis. L.). Hogy legyetec ő nékie örökös népei: ut haberet populum hereditarium (Kár: Bibl. I.161). Egyétec az földnee iauut, es örökösökképpen adhassatoc az ti fiaitoknak birni mind örökék: et heredes habeatis filios vestros usque in saeculum Kár: Bibl. I.426). Az istennee örökös fia a romai tsászár szolgainak lajstromba iratik (Pázm: Préd. 100). Az atyák gonoszságáért a világi fejedelmek el-vehetik a fiaktól örökös jószágokat (28). Eggyikről az masikra szállhat az jószág örökös képpen (Ver: Verb. 126). Soha ezelőtt nem jelentette akaratját hogy nevők alatt kéviáma öregesképen [így] megmaradni (TörtT. VIII.220). Már nem vendégek, nem jövevények, hanem örökös haza fiai vagyunk (Bíró: Préd. 19). A mit örökös maradéinkra akarunk nyujtani, elévé hosszú, es mint egy örök készület kíván (Fal: UE. 395).

Örökösít: facio heredem, heredito Kr. Há földtők neweth örökösdytőth; nomen hereditavit (JordC. 799. Káldi: Eecl. 15. 6. Kr.).

még-örökösít: **1)** [heredito; erben]. Erekee valo nevezottel megh erekesyty ewteth az wr isten: nomino aeterno hereditabit illum (ÉrdyC. 175. 181. 262b). Aekik az vrat variac azoc örökösittie meg ez földet (Szék: Zolt. 34). **2)** [augeo, orno; schmiecken, verherlichen?] Eg zep kapolnat rakata: mellet mend isteni díceretöckel: es scent képöckel; es zóuetmököckel díceretős képen meg örökösytte (PolC. 102).

Örökösöd-ik: heredito Kr. Iacob köztöt lakozyaal es Izraelben ewrökösöggyl es az en hyweym köztöt very gyekereth (ÉrdyC. 475). Hogy yol legyen tyneltek, es hozzywlyanak ty eelő napyl az földen, kyn erekesedny akartok: ut protelentur dies in terra possessionis vestrae (JordC. 65. 215).

még-örökösödik: **1)** constabilior PPB. **2)** hereditatem possideo; eine erbschaft besitzen PPB.

mégörökösítés. Még eddig hátra vagyon a püspöknek benne voló meg-örökösítése (Bod: Pol. 204).

Örökösség: aeternitas Kr. [ewigkeit, dauer]. Bottyányi háznak kösziklás, állandós örökössége (Bíró: Préd. A).

Örökösül: [hereditate relinquo, trador; vererbt werden]. Az Ádám atyántul örökösült eredendő bűn (Bíró: Ünmp. A2). Magyar nemzetnek ősseitől örökösült nemesi szabadsága (Bíró: Préd. C2b).

[Örököz-ik, örökz-ik]

még-öröközik, még-örökzik: [inveterasco, radices ago; wurzel fassen, einwurzeln]. A melly gyermekeket a nehesség lőli, ha hűrtelen meg adgaly ez kenyetőt imya, meg nem öröközik rajta (Frank: HasznK. 27). Az szarac es koroc erőssen allanae, midőn az gyűkeren meg rögzözténee (Pécsi: SzűzK. 17).

Örökség: **1)** [aeternitas; ewigkeit]. Örököl való öröksegenben: in perpetuas aeternitates (BécsiC. 66). Dycheerot, tytesseegh es erekseegh istennek (ÉrdyC. 600). Minden örökseeg cūdalia: miretur omne saeculum (DöbrC. 5). Bánatom forog örökseegben (ZrinyiI.140). **2)** hereditas, heredium C. patrimonium Ver. erbschaft PPB. Atyai örökség: patrimonium C. Yellehet legyen kowsded ezen ewrökseegnek reze, akarom ez ewkröwt adgy zegenek (EhrC. 98—99). Herেকেgebe: in hereditatem (NémGlossz. 379). Erekeegnek rea zallaaserth: propter hereditatis successioneem (381). Mert jmmar az menyey ewrökseegnek jutalmat ewt vennye nylyvan lagyuk (MargL. 101). Hol vagyon az ewrökseegh, hol a yozagly kyth te anyadnak hataal? (WinklC. 107). Hagia nekik wrökseegől az zegenseget (VirgC. 107). Nagi kegielmeseeg vristentől az a zentökhöz, hogi ök istennek örökseegi legienek (DebrC. 125). Űk örökseegül birnak ez földet: possidubunt terram (Fél: Bibl. 5). Űk az te népod es örökseeged (Kár: Bibl. I.312). **3)** possessio JordC. 172. possessio, allodium C. latifundium; besitzung PPB. Mezei örökseeg: fundus C. Hol vagyon az ewrökseegh kybwl een etelemnek zywkssege megh zolgaltaasok (WinklC. 107). Örökseegheth veen az almoksaglyak ywtalmabol: acquisivit agrum (JordC. 708). Monostorokat epytto es örökseegel meg ayandekoza (TelC. 80). Voueen ewrökseegat auagy lakast zent sixtusban, holot kezdenek lakozyai (DomC. 105). Föld örökseeghlet vfttem: agrum omi (Syl: UT. I.107). Abraham pinzen vót vala a heth fiaitól temetesnee örökseegre (Szék: Krón. 13). Ez fele jozzagot kit vitezseeg által szoktak nyerni, a törveny tudok tabori örökseegnek (peculium castrense) liyjak (Ver: Verb. 9).

[Szólások]. Gazdag örökseeg vá r j a vala, ha atya meg halálazna (Fal: NU.² 49). Attyafiut az örökseegből ki szüleni: fratres suos de bonis paternis exhaereditare (Ver: Verb. 83). Örökseegből kitagad: exheredit MA. enterben, erblos machen PPB. Tagad ki magadat az atyay wrökseegből (VirgC. 27).

Örökseegi: hereditarius MA. erblich PPB.

Örökül: [hereditatur; sich vererben]. Az belpökössig örökül az helpökös atyákról az fiakra (MA: Seult. 861).

Örökülés: [hereditas; erbschaft]. Ierwsalemben vagyon en wralkodasom es gyökereztem az tyztöletes neepben es en istennek reezeyro vagyon ewnoky ewrökseewe (ÉrdyC. 475).

ÖRÖL (*örel* Helt: UT. G4): molo C. pinso PPB. mahlen Pesti: Nom. 51. Kettlen leeznek az malomben ewrölnen: due molentes in mola (ÉrsC. 572. JordC. 345. 433). Két aszszonyi álat örel à malomban (Helt: UT. G4). Örlenek az malomban (Fél: Bibl. 42). Örölj lisztet (Bod: Lex 115). Csontokat örlönek (Thaly: VÉ. II.171).

[Közmondások]. A ki mint örlö, úgy süit: faber quas facit compedes, ipse gestat; wie du dir bettest, so wirst du liegen PPB.

el-öröl: emolor PPB.

ki-öröl: ∞ PPB.

mög-öröl: emolo C. commolo, remolo MA. mahlen, zermahlen PPB. Keere egy tekenecheet [tekenecését], hogy kyben gabonaat tyztotyana meg örleny (ÉrdyC. 424b. Mel: SzJán. 88). Az bornyú képet meg rontám azt iöl meg-örölüen, mind addig, míg nem porrá lenne: vitulum arripiens in pulverem redegi (Kár: Bibl. I.66).

Örlés: molitura C. das mahlen PPB.

búza-örlés: pistura, molitura PP. das kormahlen PPB.

Örlemény: molendum, molle SI. Örmény, az örléstől, hogy-már örlemény (GKat: Titk 1120).

Örlő: 1) molitor, pistrinarius C. molens MünchC. 60. [müller]. 2) [mola; mühle]. Örlének zava: sonitus molae (JordC. 920)

étel-örölő: [dens; zalu]. Az idő tsac az etel-örölőnnis meg tetszic (Czegl: Japh. 7).

Öröd-ik: [moliar; sich aufreiben, sich abmühen, grübeln]. Mikor a' gonosz lelki-ismeretű ember így örlődik, gyötrődik magában (Pázm: Préd. 995). Sok munkával örlődik (Pázm: KT 338). Örödövény kigyó-követ fíjtak (Pázm: LuthV. 1). Aszalaival magam örlődöm ezekben (EszM. 196). Aemilia más többet örlöde s forrala szívében, de ki nem mondhatta (Fal: NA. 127).

ki-örölődik: exterior, emolior Kr. Melyből az ő harmadik nem igaz mondások-is kiörölődik (Tasi: Feukt. 170).

Örödés: contritio, commolito Kr. [aufreibung]. A gazdagok szűbéli törődésekkel szorongattatnak (Pázm: Préd. 621). Az török szünetlen valo vissza vonásban és örlődésben kivannia nemzetünket lenni (TörtT. VIII.76).

Örlött: molitus, mola tritus PP.

[Szólások]. Ugy szölsz, mint az jól örlött: loqueris equo insidens; du reddest nur über die achseln PPB.

Öröltetés (Born: Préd. 457).

ÖRÖM (*eremel* PozsC. 10. *erem* JordC. 734. 831. ÉrdyC. 506. *cróm* 3. *curóm* 33b. 62b. *evremembe*, *erememben* LevT. I.3. *örem* Helt: VigK. 23. Helt: Krón. 37. Mel: SzJán. 291. 500. *örömeth* NagyszC. 361. *evromuel* ElnC. 5): 1) gaudium Ver. laetitia, laetitudo, jubilum C. freude PPB. Nagy ewrmuel: cum gaudio magno (ElnC. 5). Meü be te vadnak örömebe (MünchC. 61). Goñal az hívsagos zomorosagrol es hívsagos örömről (VitkC. 35). Azon valo eremeben el meegyen: prae gaudio illius vadit (JordC. 396). Az atfiaknak nagí wrmwk lwn (VirgC. 18). Ez kesereth lezen lelkednek nagí wrwmere (22). Árpád wala nagí eremben (RMK. I.8. 6). Öröme lebet az völegének mátkáján (Mon: Apol. 485). Nagy örömben lön ezen: prepter quod laetatus est gaudie magne (MA: Bibl. 384). Minémü nagy örömök léssen a híveknek, mikor a Kristus jövetelit látták (Pázm: Préd. 11. 103). Minden nevetség fájdalommal elegy, és az öröm vége sírás (469). Örömmel élek azzal az irral (Hall: Paizs. Elöb. 7). Szerelmes attyának öröm szép rubába eleibe ment vala (Illyef: Jephtha. 9). A drágán szerzett

öröm néha ürömmé válik: un piacere ottenuto a troppo caro prezzo é un vero tormento (Fal: NE. 26). 2) [gaudium epulare; hochzeitsfreude]. Indüla király örömhében (RMK. II.409). Soha nem erthethem okathi, hogh te kegyelmed az en euremembe az leannyom menyegzeyeben ilyen nyomoreythla eugetmeth amny sok jumbor e leth, hogy kegyelmed senkit ide nem kyldé (LevT. I.3).

Örömbeli: [freuden]. Iugyen sem szólhatánac a nagy örömbeli sírás miat (Helt: Krón. 198).

Öröm-böröm: [laetitia; freude]. Öröm böröm nótáját hozza (Thaly: VÉ. I.385).

Örömes: laetus, jucundus, hilaris SI. [froh, freudig]. Ewrmes vagyok azokban, kyk monda wadnak nekem (FestC. 56). Mi örömesek lönk: facti sumus laetantes (DöbrC. 207). A gyonas legyen tyzta, yldomos, örömes es zemerres (ÉrsC. 535). Ewrmes lelekel (VirgC. 126). Nem örömes kedvel hallya (MesésK. 27).

Örömesen: [libenter; gern, mit freuden]. Nagy eremessen: libenter JordC. 777. Ez zerzett örömesön halla (NádC. 118).

Örömesben: libentius, potius SI. [lieber]. Ymadsgat örömesben es hamarab meg halgattya (ÉrsC. 21. ÉrdyC. 547b). Örömesben nyelw szerint szolnek u[agyságo]dnak, de myvel hog nem tudok magarol iol, azert kel leuel alta köndrgenem (LevT. I.176). A bösbülletes ember örömesben szenvedi a testi sebeket, hogy-sem a tsüfolásokat (Pázm: Préd. 505). Örömesben le-tennök életünket, hogy-sem ujonnan megfeszítenök a Kristust (534).

Örömet (*ermesth?* LevT. I.333. *örömöst*: libenter BécsiC. 92. 77): libenter, lubens Ver. williglich, gern PPB. Örömet fogadja a maga feleit: hospitalis in suos PPB. Örömet segelened ötet es ez zomoro añaloz örömet tarsalkodna (VitkC. 80). Eremet zenwede (ÉrdyC. 58b). Mydeneket eremest fél fogada (340). Wrmesth el adnam (VirgC. 99). Örömet vagiok hazamhoz el mennem (Istv: Volt. 18). Igen örömet, ió keduel: obviis ulnis (Decsi: Adag. 160). Vöttem 36 köbel búzát, felét 75 péuzen, felét 74 péuzen, tudnám örömet, az somma mit tenne (Helt: Arithm. G4). Bizony örömet kiváltanánk (RákGy: Lev. 250). Az ellenség igen közelit, örömet megharezojna velünk (RákGy: Lev. 157) A magam jókedvéből örömet megvallom, wolt annyí grátiám, hogy magán vehettem szóra es szíwem szándéka szerint beszélhettem Aemiliával (Fal: NA. 132). Jó anatomicus-barbély lehetet volna belöle, miut hogy igen örömet vagdal az eleven-husban (137).

Örömetben, örömetebb: [libentius; lieber]. Soc ezen találatnac kie örömetben reá mennac az misére (MA: Scult. 232). Én is jó kedvel olvasom (a históriás könyveket), de örömetebb hallom (Fal: TÉ. 631).

Örömetés: laetus, jucundus, hilaris Kr. [froh, freudig]. Ke-gyelmetek faradságát, adja az ur isten, hasonló örömetes dolog-ban szolgálhassan meg (Radv: Csal. III.5).

Örömetössen: [libenter; gern]. Ki az ő ellenségyert öröme-tössen imadkozik (DebrC. 276. 287. 62). Melleth az zörzetős örö-metössön fel wón (TihC. 109). Eremetesen vezy ur isten, ky a-wagy neky awagy vala meely zegheennek ew neweeben ebak test zereut ees nyvgodalmat aad (ÉrdyC. 441b).

Örömetöst: [libenter; gern]. Igen örömetöst halalatót mon-danak teneked, ba twdnek (ÉrsC. 63b).

Örömöske: [kleine freude] (MA: SB. 124).

ÖRÜL (*eryle* RMK. I.236. 237. *erylem* GyöngyC. 53. *erülni* Pesti: Fab. 42. mese. *erüül* ÉrdyC. 45. LevT. I.25. *eröl, örül* Mel: SzJán. 558. *megeurele* NémGlossz. 6. *urul* RMK. IV.144. *ürü!* Szatm: HCent. 215. *hörüllye?* ÉrsC. 271. *herel* RMK. II.367):

gaudeo, laetor, júbilo, grator, gratulor, congratulor, ovo C. sich freuen PPB. **a**) Örültemek te romlásodban: gratulati sunt in tua ruina (BécsiC. 108). Örül raita (MünchC. 47). Az szép lónak erltében az szót mondá a kevetnek (RMK. 15). Aggyad nynecken az ew zenthseghes vizagthasáról öröwlvönl. (WinklC. 37). Erevl vala zent Margit azzon jmar ez enne alaztossagnak igerevl (MargL. 3). Az angelok evrelenek ez may napon embery nemzetnek meg váltasáról (CornC. 95). Erwlyetek es vyagyatokat: gaudete et exultate (JordC. 365). Eremmel ewrwlv: gaudio gaudet (632) Nagyön ewrwleenek az ollyan vizagtalason: gavis sunt super ea exhortatione (762). Evreveln istennek ayandokyn (DomC. 68). Wrvly atyadfiának iamborsagán (VirgC. 94) Nagyoban örwlz, csak egy zegöen bynesnee megl tereseen homeni nyuth az kyleneczwon yzazalkon klyk nem zyksegesek penitencia tartasra (Thewrc. 201). A kilt ötet [Krisztus] vövék, istenben örülének (RMK. II.21). Wrvllyk ty föwletek (Kömj: SzPál. 107). Minden nap örfluen tapsolynae (Born: Ének. 202). Ne örfllyenee poganyoc mi raytme (Born: Ének. 10b). Annak örfllyünc hogy ha az eszaki szél fúdogal, mert böwséges és czendez esztendöt hoz (Cis. F). Örölne inségenne (MA: Bibl. V.17). Az penzne örflütödben kapsz a képen (Vás: CanCat. 184). Az tigris nem örül ugy véres praedában, mint te, oh kegyetlen, lölköm fíjdalmában (Zrinyi II. 101). A te szerentséden méltó nékem örflünn. Viszont a leány: Ha szeretnél engem, úgy-mond, nyilván nem örflnél ennek (Hall: Hllist. II.273). Pollicitis dives; igérj a belöndnek, ladd örfljön neki (Thaly: Adal. I.84). **b**) Herceg azth ygen erylé (RMK. I.236). Melyet az anya ewrevelne vene övtet ev övlehen (MargL. 164). Igen örülök a kd. jó egézségét (LevT. II.24. 37). Az istenek ezt mind örülök (CsomaC. 13). Igen erőlem, hog te keglmed] byram ebben az dolghan (LevT. I.152). Bizony ewrnym a te ktek egézségét hallanom (LevT. II.6). Hogy megége, törökök lánjuk vala, a magyarok igen örflök vala (RMK. VI.139). Nem csak nem bánnyátok, hanem inkább örflítec, hogy torkok töldeig isznak (Tel: Evang. II.1011b). Ez emberi nemzetnek veszedelmét örflöd (Kár: Hal. Tijj). Állapattyát örflti mindonkor megváltoztatni (Prág: Serk. C3). Az érsek hiában örflé Csákyval szegény asszony kalalát (MonOkm. XXIV.442).

[Szólások]. A ki első tekintettel igen néki örü) egy dolognak, nem érkezik reá, hogy tagjairól józan ítéletet tégyen (Fal: UE. III.66). Nagyságod egézségben való létét értvén, szüvünk szerint örüljük (XXIII.231).

még-örül: gaudeo, laetor; sich freuen PPB. Megewrele NémGl. 6. Megewrele lelekben (DomC. 242). Meg ewrelenek: laetati sunt (KeszthC. 298). Megl ewrele rayta (ÉrdyC. 143b. 501). Azonban meg-beszélli mint történt volna dolga és mély nagy igéroti volna a generáltól, kin osztán meg-örül az aszszony ember (Hall: Hllist. II.212). Fájdalmai között engem burokba szült, melyen édes anyám felette megörült (Gvad: RP. 2).

Örülés: jubulum C. gaudium, laetitia, jubilatio; freude, frohlocken, jauchzen PPB. Az gernek mindenek ewrelesere es czudalasara fel kol (EhrC. 161).

Örültet: gaudero facio, exhilaro Kr. laetifico DöbrC. 41. [erfreuen]. Isten igéje olly vizagztalás, mely a szívet örülteti (Pázm: Préd. 1020).

még-örültet: ∞ Megörültetel, vizagasot szerel onnekem (Szék: Zsolt. 158). Istentől az mennyből szózat adaték, az nép ezen igen meg-örültetek (RMK. II.238). Hogy népet az Dráván általköltözteté, az budai hadat azzal megeröltöte (III.9).

ÖRVEND (erwendetes JordC. 260. erwendetes ÉrdyC. 133. örwendez Tel: Evang. II.422. örwendöznm KazC. 107. örwendöznee Born: Préd. 75. örwendj Kules: Evang. 10. örwendozett Lund: UjSegits. I.403): exulto, gatio C. laetor MA. sich freuen PPB. **a**) Erwendene az isteni irgalmassagert (NagyszC. 128). To io

voltodert örwendec mert latod szegensegem (133). Erwendetek neky rezketve: exultate ei cum tremore (KulesC. 3). Vigadgyunk es örwendgyünc, isteunek halat adgyunc (Born: Ének. 23). **b**) En névem te igassagidat örvend: exultabit lingua mea justitiam tuam (DöbrC. 109). Felebarattyanak aldomását örvendí (Frank: HasznK. 75). Örvendí a tudományokat (Szeg: Aqu. 70).

még-örvend: ∞ Meg erwendnek en ayakym: exultabunt (KeszthC. 129. KulesC. 170. ÉrdyC. 120b).

Örvendés: exultatio C. MA. freude, frohlockung PPB. Erwendetek istenbe erwendeesnek zawawal (KulesC. 114. 195). Erwendes sirással az napot vegeszek (RMK. II.52. vö. uo. 409).

Örvendetés: **1**) lactus MA. [erfrent, froh]. Vygak, yo kedwek es orwendötösök (ÉrdyC. 511). Erwendetes kenywet hllathwan (385b. 380b. 506. CornC. 94). Mégyen vala trombitásokkal és örwendetes énekekkel (MA: Bibl. V.136). Halmokot töltött az nyertt portékákból, szeme-eleiben nagyságodnak, és azután azoknak kótyavetyés vásarán az egész piaczkok és útzák örwendetes hangzással telnek vala (GyöngyD: RK. 151). **2**) laetabilis C. erfreulich PPB. Örwendetes izenet: evangelium MA. PPB. fröhliche botschaft PPB. Semy wrwendetesb, nyut ez ily vendesegeben lenetek (VirgC. 143). Istennek hálát adok, és kérem ő felségét, ezután is adjon örwendetes líreket ballanunk kegyelmetek fölöl (RákGy: Lev. 87).

Örvendetesség: laetabilitas, exultatio Kr. exultatio KeszthC. 263. KulesC. 137. [freude, fröhlichkeit]. Bol töltez engemet ewrvndötössegghel the zyuednek latassaval: jucunditate (JordC. 712). Az wy vendoehlnok erwendötössegheere (ÉrdyC. 511). Ew nagy lelly erwendetesgeben (628. 18. 382b. 510). Nagy erwendetesen bezeelky (515).

Örvendetességös: [valde laetabilis; sehr erfreulich]. Ellensegnek ielen uolta reitneteseges, taol uolta uyzszontag ewruendeteseges, ees nykor azt nem latyuk kellemeteseges (Pesti: Fab. 81).

Örvendetést: [libenter; freudig, gern]. Haborusagot erwendötöst veeg es gonoz törtenetöket bekessoggel zenveg (NagyszC. 42).

Örvendöz, örwendöz-ik: gaudeo Ver. gratulor C. júbilo, laetor MA. exulto; frohlocken, jauchzen, sich freuen PPB. **a**) Ferenez ewruendezikuala (ElnC. 81. 98). Nemberiec egbe örwendöznekuala vele (BécsiC. 10). Erwendozik rajta (JordC. 262). Örwendöznek vele egyetemben (ÉrdyC. 345). Örwendöz vala ielen uoltarol (TelC. 33. 63. 41). Eleibe mene az egietlen eg leania örwendözni neki (Szék: Krón. 24). Örwendöz az te ifiúságodnae feleségéne (Kár: Bibl. I.605). Örwendez lelke az urban (MA: Zsolt. 35. zsolt.) **b**) Mely vitéz próbáját nézte a keresztény tábor és örwendezte (Lund: UjSegits. I. Előb. 3).

még-örwendöz: exhilaresco, laetor, gaudeo; sich erfreuen PPB. Meg erwendezky ty zywetek (JordC. 685). Hogy látnác, földte igen megörwendezene (MA: Scult. 123).

Örvendőzés: gratulatio, congratulatio C. exultatio, gaudium; frohlockung, freude PPB. Testy örwendözesthwl awagy wyghasakthwl el kel thawozthatny (ÉrsC. 26).

Örvendözet: jucunditas BécsiC. 105. [freude]. Hoz tñektee öröc vizagztalatot, örwendözetet rí fduössgeteekol (108).

Örvendözetös: [laetabilis; erfreulich]. Örwendözetesb [az imádság a bñjtnél és alamizsnául], mert semmy annal örwendözetesb nynezen nyint ymaczghban istennel bezeelleny (ÉrsC. 540).

Örvendöztet: laeto C. gaudio afficio, laetifico; erfreuen, fröhlich machen PPB. A szüből rút vért ki tisztit és örwendöz-

tet (Mel: Herb. 152). Az hűvec örvendeztetie magokat az mennyi lakadalmon (MA: Scult. 911).

még-örvendéztet: laetifico; erfreuen, fröhlich machen PPB. Idővel ecelesiánkat édes eselédinkkel megörvendeztetjük magunk személyével (Thaly: Adal. 166).

még-örvendéztetés: laetificatio; freudmachung PPB.

Örvendit: [laetifico; erfreuen]. Piros hajnal gazdagságával mindent örvendite (Zrínyi 130).

ÖRÜL (örjülés Gyarm: Fel. 45. meg-örjül GKat: Vált. II 1352. ExPrinc. 181): deliro, insanus fio, stultesco SI [wahnsinnig werden].

még-örül: ∞ Meg-bodult elméjűvek, mintha meg-örjültek volna (GKat: Vált. II 1352). Bokros keserűségek miatt meghörjült (ExPrinc. 181).

mégörült: [insanus, demens; wahnsinnig, verrückt]. Mint meg-örjült bolond (Czegl: Japh. 18). Oh meg-örjült ifjól származott tők (Pós: GBot. 57).

mégörültség: [dementia; verrücktheit]. A' Christusnak ő néki megjelenését álomnak és meg-örjültségnek tartják vala (GKat: Vált. 1538).

Örülés: delirium Kr. [wahnsinn]. Örjülés (Gyarm: Fel. 45).

ÖRV (örv C. Deesi: Adag. 292. örivel [örvével] Megy: Dial. orben Kónyi: HRom. 27): **1)** collare, millus C. millum, collare caninum MA. stachliches halsband der hunde PPB. Örv, nyaktast: ein harnischkragen; un haussecou KirBesz. 143. Tartván a komondor-ebet, a ki fel-fegyverkeztetet szeges-örvel: halsband (Com: Orb. 95). Ezj ros agar evruo (Radv: Csal. II.103). Őt szelindek ezüst örvekkal (MonIrk. VIII.45). Szelindekre való bársonyos, rézkarikás örv (XXIV.184). Használ mint az agárnak az örü: quasi millus cani (Deesi: Adag. 292). Bekerül a törben, mint a' ravasz róka a' fogas vas örben (Kónyi: HRom. 27). **2)** [?] Felséges isten, tartod, táplálad te az embereket, az barmoknak is táplálad örveket, megadod étkeket (RMK. V.92). **3)** [praetextus; vorwand]. Örvével, ürtigével vminek: sub praetextu aliquo, obtentu alicujus, sub specie; unter einem vorwand PPB. Wru [olv. wru?] zereuth: occasionaliter NémGl. 236. Harom szaz forintyokat czac mulatsag örueuelis el költneec (Born: Préd. 399). Pap vrain a giontatás örueuel paraznalkottac (Mel: Sám. 413). Ha valaki szabadakarattýából az hidról alá szökneec az vízbe, ez örvével, az az isten ötet elevenec megtarthattya, ez kísértene az istent (MA: Scult. 271). Az bona intentionak, jószándéknak örivel minden gonoszt meg telemekedhetni (Megy: Dial. 126. és 159. l. között, Révai kéziratú jegyzete szerint). Az örvünkkel az végbeliek prédáltak (MonOlm. XXIV. 143). Mihelyt tapasztalták az emberek, hogy fölünk nints mit vámiok külömben, hanem nagy zálognak örvével, meg unak bennünket (Fal: UE. 364). Bár sorsunk szomorú, irigynk ravasz örve idővel lesz megtörve (Amade: Vers. 152).

Örvös: millo praeditus, collari ornatus SI. [mit oinem halsband versehen]. Eoruös nyakok (Vás: CanCat. 543). Egy jó erős jubahsz két jó bojtárjával, hat erős, gabantzos, örvös kutyájával örzé nyáját foltos baltájával (Gvad: FNót. 11). [Vö. örvös-galamb]

ÖRVÉNY (viz örvény Gvad: FNót. 26): vorago, gurgos C. Ver. vortex MA. Gurges aquarum, periculosa accumulatio vel circumgyratio aquarum Otr: OrigHung. II.216. wasserstrudel, wasserwirbel PPB. Pokolnac rettenetes örueuenec vormeből meg zabadihtana (VítC. 11). Örvén (abyssus) örvent kialt (DöbrC. 96). Evrueny anagy melseg (HorvC. 27). Mi pedig tudatlanságnak tengeri, gonoszáságnak örvényi vagyunk (Pázm: Préd. 65). A vizet, az hol kereug, örvénynek mondgyad (Com: Jan.

13). Örvény pro örldövény (CorpGramm. 313. GKat.). Fortélyos társai ezer mesterséggel patvarkodnak körülötte: engednek, nyeretnek véle, hogy többre s nagyobbra tsalhassák: utólyára mint ha magátul fordulna meg a szerentse szele, örvényekre tórták, addig forgatják, addig vijnak meg érszényével, a mig száj-táva ki adja lóktét (Fal: NU. 262). Veszedelemnek örvénybe buktam (Gvad: RP. II. cikl.). [Vö. ÖRMÉNY, ÖRÉM]

[Közmondások]. Minden nyavajának bokros az örvénye (Kisv: Adag. 370).

víz-örvény: ∞ (Huszi: Aen. 15. Gvad: FNót. 26).

Örvényes: 1) voraginosis, verticosus C. MA. Vizek latak teged es felenek, örvenes vizek meg haborolanak (DöbrC. 143). Örvényes hab (Zrínyi II.146). Örvényes mélység (Fal: NA. 195). Örvényes tenger a mi életünk, sok veszedelmeket forgat, a ki szerentsésen akar evezni benne, egyik kezében vasmatska légyen, a másikában mérték (Fal: UE. 406). **2)** [P] Az eoruenyos bor melhuc fáyassa ellen igen jó (Cis. J3).

ÖS (niv isemcut HB. az ő esei Helt: Krón. 5. esseid Helt: Mes. 285. os, rövid ő-vel még Révainál is Antiq. 137. stb. vö. Nyr. XVI.98. Hosszu ő-vel: ősi Fal: NU. 2 46. 47): **1)** avus; urahu Pesti: Nom. 26. grossvater Ver. Jobb atya, ősdöd: avus Com: Jan. 119. Ősöd atya: abavus MA. proavus; altvater, gross-grossvater PPB. Proavus: atyámmak ősi; abavus: ősdönek owsi 1484 Nyirkállai (Kovachich: Formulae Solennes XIX). Ősdönnök ősi: tritavus MA. ur-ur-grossvater PPB. Ősöd apjánac ősi: atavus Com: Jan. 119. Ősöd ősinek ősi: dein ureltervater Com: Orb. 245. Atyai, üstil maradott: paternus PPB. Menyi milostben terumteve eleve niv isemcut adamut (HB). A my reegly őseynk (ÉrdyC. 588b. 396. 397). Az orzagot adaa tyztvöl eg reegly ősynek, kynek Zoltan vala newe (496b). Mykoron (a díogyóri porkoláb) wgyan ottogyan valo kalastrombely ewseketh haborgathmaa, essenek az wr istenhez es zent ewseyöklöz [így] kenyereghween hogy sehelyteneek meg ewket (633). Ősdönek neven Lazlo lón neved (PeerC. 311). E cleofas zent anna azzonac hazas tarsa es e neg atyafiaknac ősy (TelC. 44). Generalis esseumk [a szerzetnek első generalisa] es ew vtana valo generalisok (Egy XVI.-századi kéziratban a marosvásárhelyi Teleki-könyvtárban). Ezek az atyafyak kerestek az eorökest ky nekyk eostul marat atyaktul es anokul (RMNy. II.162). Lám minden esseid halászsás nélkül tudtanak el élu: te kedig eszesbé tötted magadat azoknál, és immár entzenbentzet kéuánttál (Helt: Mes. 285). Egy sem vólt pap minden esseim közet (Helt: Mes. 307. Helt: Krón. 4b). Nahot az Abraham ősit (Szék: Krón. 9). Ősimek erkölcsi edolyoltettek benne (Gvad: Kár. 15). **2)** vetus, aviticus; alt. Az a legdöebb jószágok atyjok, nagy és szüleatyjokról maradott reájok (Bethl: Élet. 1145).

déd-ös: abavus, atavus, tritavus Ver. der zweite uraltvater, drittaltervater PPB. Déd őseyd: avi tui (JordC. 26).

harmad-ös: atavus. Dédődő Amasias, harmad-ös Ezechias: atavus Ezechias (BécsiC. Sophon. 1. Prolog).

Ősi: avitus, aviticus SI. [ererbt]. Őssi joszagbol: de bonis paternis et avitis (Ver: Verb. 83). Tolzódásra osztja életét, költi ősi keresményét (Fal: NU. 273). Az iparkodás alkalmatossá teszi, hogy ősi maradékit szaporitván, úri módon élélhessen (uo).

ÖSTÖR: chenopodium, chenopus; Indlábfi Kr. [melde, gänsefuss]. Mint egy őstör, olyan ez a lapu (Mel: Herb. 70. Nad: Kort. 275). Vö. őstör-paréj.

fejér-östör: blitum album MA. weiss milten PPB.

vörös-östör: blitum rubrum MA. rote milten PPB.

ÖSVÉNY (ezüeny ÉrdyC. 576b. ősvény 35b. 380b. ősvenen 509b. ősvénye Gyöngy: KJ. 52. ősvény Csúzi: Síp. 236. ősvénét

BécsiC. 23. *ősnűnit* MünchC. 18. *ősnűnit* 71. *hesweni, esweny* WessprC. 137: **1**) *semita, limes C. fussweg* PPB. *Ősvént* ezünlóc: *semito* MA. *Ősvény* a kertben: *ambulacrum* PP. Nem ugyekezuen az vtra anagy *ewswenre* (EhrC. 138). Alkkosatec vnae utat, igazacka tegeteet *ő ősnűnit* (MünchC. 18). *Kyk meg yaryak teugernek ewswenyth*: *semitas maris* (FestC. 7). *Esueñi igöñ zorosb* (NagyszC. 30). Az igazsagnak *ewswenynt* el hagyuan (VirgC. 133). Az régi vtakrol, *ősvenyekrul tudakozzatec* (Mon: Apol. 25). Az cset hal *ő vtánna hágy világos ősvényt* az tengerben (Kár: Bibl. I.538). **2**) *diverticulum C. trames* MA. [kreuzweg]. *Zoros utnae ősvénét*: *angusti itineris tramitem* (BécsiC. 23). *Menyetek el az vtaknak esweenyre*: *ite ad exitus viarum* (JordC. 423).

által-ősvény: [trames; kreuzweg]. A esászár a közel-való városba, mulatáságnak okáért gyakran mégyen, melyre egy által ősvényen hamar júthat; álluk-meg úttját az ősvényen (Hall: HHist. II.176).

kérészt-ősvény: *trames C.* [kreuzweg].

Ősvényös: *semitarius C.* Sok-ősvényes hely: *compta C.*

1. ŐSZ (észsz LevT. I.260. észsz Sylv: UT. II.135): *autumnus C. horbst* PPB. (Zrínyi I.48). A páva őszre kelve tollait elhullatja (Misk: VKert. 316).

Ősszel: [autumno; im herbst]. *Ősszszel elmenő madarak*: *aves comneantes* PP.

Ősszeli: [autumnalis; herbstlich]. Az őszeli idő ugyan nem igen kedvesen akarja magát viselni (KLöcsö 1645. 40).

Őszi: *autumnalis* MA. *herbstlich* PPB. *Őszi-fidő*: *autumnitas, tempus autumnale* MA. Találkoznak mind elővel-érők [almanemek], nyáriak, ősziek, telelők (Lipp: PKert. III.142. 92).

2. ŐSZ (ész szackalod Helt: Bibl. I.373): *canus C. Ver. grau* PPB. *Ősz haj*: *cani* Ver. MA. *Ősz öregség*: *canens senectus* PPB. Évz zakalhat ky zaggataak (ÉrdyC. 497). *Őzzel egyeletűt zakala* (507). *Haya meg hylatveon keenes evzszel* (DomC. 128). *Őz ember* (SindC. 8). Az ősz ember előt felkely: *coram cano capite consurgo* (Helt: Bibl. I. IIII2). *Szakálla merő ősz* (Zrínyi I.33).

Őszes: *canus* Otr: OrigHung. I. XXIV.

Őszit: *cannm facio* Kr. [grau machen] (Pázm: Préd. 250. Kr.).

még-őszit: ∞ Vay ky hamar meg őszit az gond és az bánat: *teredo ossium cor sollicitum* (Decsi: Adag. 242).

Őszség: *canities C.* *grauheit, das graue alter* PPB. *Kezdő gondolni ő életence es vénségence melto magassagat es ődnémességence őszséget*: *et ingenitae nobilitatis canitiem* (BécsiC. 91. 190). Ne vess el minket a vénség idején szinte őszségünkig (Mad: Evang. 5). *Véneknek őszsége* (Bod: Lex. 125). A hideg őszség és a forró vér nem férnek őszve (Fal: NA. 253).

Őszül: *canesco* Ver. *grau werden* PPB. (CsomaC. 58. Zrínyi I.69. 138).

el-őszül: *percanesco* Kr. [grau werden, ergrauen]. *Keserű gond miú mar előszültek* (Hung: Trója³ D). *Meg vetik el őszült apjokat* (Orezy: KöltSz. 210).

még-őszült: *canco, canesco, incanescio* C. *grau werden* PPB. *Megőszült zakalat zaggatuan* (DebrC. 135). *Meg kezdet ewzlyni* (a férfi, Pestf: Fab. 83b). *Jelenségít adgyák az ő koros és meg-őszült hiteknek* (Pázm: Kal. 150). *Én meg-vénuhedtem és meg-őszültem* (Káldi: Bibl. 241).

[Közmondások]. Az ki nem akar megőszülni, akaszszva fél magát (Decsi: Adag. 16).

mégöszülés: *canities, canescentia* PP. [das ergrauen].

Őszülés: ∞ PP. *Ergini canities*: *fdő előt való őszülés* (Decsi: Adag. 199).

ŐSZINTE (*őszinte* Mel: Préd. 111. *őszinte* valo GKat: Titk. 327): **1**) *Őszinto*: *simpliciter* CorpGramm. 702 [sincero; natürlích, ungeschminkt, aufrichtig]. *Ne kend, fend, őszinte tanets* (Mel: Préd. 111). **2**) *merus, simplex* C. [aufrichtig].

Őszintén: *simpliciter, per se*; *schlecht* [und recht] für sich PPB.

Őszinteség: *sinceritas*; *aufrichtigkeit* PP. 1801.

Őszinteségös: *simplicissimus* CorpGramm 318.

Őszintevaló: *sincerus, sine fuce, rectus*; *aufrichtig, gerade* PP. 1801. *Jesusnak ő szinte valo szent szerzesé mellett meg unaradván* (MNYil: Agend. 132). *Ha az emberek a Chr. Iesusnak egyűnyű es egy inon folyo sz. szerzesenek igazsaga mellett maradnanak megl: az ő szajából szarnazot beszedeuk ő szinte valo igaz értelmeben meg nyugomanak* (134. MNYil: Irt. 63). *Az jó vég az őszinte való gouosz cselekedetet jóvá nem teheti* (GKat: Vált. I.950). *A fehér szín csak szintén őszinte való, mindon egyéb színeknek ő közzéje való elegyedésétől tiszta* (II.326. ImreS: GKat. 24). *Az írásnak őn-szinte valo saját értelme* (GKat: Titk. 327). *Simplex, őszinte valo másokkal őszvetéttel* (1119). *Mind az írásnak, s mind a szollásnak igaz őszinte való módja* (CorpGramm. 294). *Őszinte valo teremtett állat* (Kor: Préd. 77). *Távul legyen, hogy a szíveknek ő szinte-való igaz léte valami tudatlan egyűgyűsége mutasson* (Fal: UE. 477). *Őszinte-való, valóóság, igaz képét el-nem találhatom* (SzD: MVir. 131).

[**ŐSSZE**] **ŐSZVE** (*ezze* LevT. I.25. *eszze* Mel: SzJán. 205. RMK. I.353. *őszű* BécsiC. 44. MünchC. 81. *őszű* RMK. II.24. *Lép: PTük. I.130. őszszésével?* MonOkm. IV.193): *con* MA. *simul, una*; *zugleich*, *mit einander*, *zusammen* PPB. **a**) *Az naptool fogva pilatus es herodes baratosok lőnek őzve* (WiukC. 184). *Mind ez kettőről őszue elegyesen szoloc* (Born: Préd. 209). *Keten őszue lesznek okai a bűnek* (Decsi: Préd. 20). [Vö. *őszve-foglal, -fut, -gyűjt, -hord, -köt, -nyom, -szorit* stb.] **b**) *O minden papial őszű: cum univर्सis presbyteris suis* (BécsiC. 44. 95). *Vele őszű egembe evők* (MünchC. 81). *Meg egete az vitez mind f hoz'a tartozoual őzue* (GuaryC. 54). *Mykoron az angyalokat be fogatta vona es velek ezwe halat adassal dyczernee az wr istent, wgyau velek egyetemben meennyekbe ryteteek* (ÉrdyC. 158). *Professiot tevz az ev sorriual evzue* (MargL. 4). *Lo zaluak mynd az terehel wzue* (VirgC. 110). *Vitézőkkel őszve Dunán elkölt vala* (Tin. 291). *Magasztalatec az vrat velem őszue: mecum* (Szék: Zsolt. 31). *Isten az epítő, az ember ehak ezköz miud az ortossaggal őzue* (Frank: HasznK. 25). *Bűneinket meg bozatta es azzal őzue az bűn solgiatis el vötte* (Kár: Hal. 7).

Őszvén: [una, simul; zusammen]. *Veleo ezwen: pariter cum eo, eum illo, simul cum eis* JordC. 140. 358. 395. *Ez ember es tarsial ewzuon (cum sociis suis) ez vlyaguk zent-segesb emberi kewzowlualo* (EhrC. 22). *Menenek az vitezhez es vele ewzuen (una cum eo) ez mondott hegyre fel menenek* (39). *Mind lanyy fyayual ewzuen: omnes liberi cum filiabus* (124). *Ayo ieso[s]t mind hoz'a tartozoual őzuen gonoznac ytelec* (GuaryC. 14). *Leült es a tizenket apustalok vele őzueen* (NádC. 158).

Őszveleg (*őszvelegy* Pös: Igazs. 394. 356. Pös: Vetélk. 54): *junctim, conjunctim, univर्सim, in summa* SI. [zusammen, samt und sonders]. *Mutassa-meg, hogy sz. Agoston a mostani tridentino-romai pápista vallást őszvelegy tartotta-vólna* (Pös: Igazs. 356. 394). *Ha vallották őszveleg minden részben edgyyszer s*

mind azokat, a melyeket a tridentomi concilium emlőjéből szoptatok? (Matkó; BCsák: 95). Akar külön, akar összeveleg szállottal írólók, tein marad a Pál consequentiája (308). Val. lástok minden cikkelyit összeveleg tartotta volna (Sámb: 3Kérd. 438).

Öszves: [universus; gesamt]. Öszves hadaival (Kem: Élet. 500).

[Szólások]. Budán, Szolnokban, ajándékra mind öszvesseével együtt kell menni 3225 tallér (MonOkm. IV.193).

Öszveséggel: simul, una; zugleich PPB. Öszveséggel aruhni a kalmár marhát: solidas merces venales habere PP. Öszveséggel mint meg egyeneslőnk (RMNy. II.22). Az igyenes sseggel allatok myndenek newnek; a bikakj nyg egimással ewzseséggel lewaek, magokba az orozlannak predat evk nem tewnek (Pesti: Fab. 50b). Tú magatokat öszveséggel az istennek szeretetiben meg tarzátok (Sylv: UT. II.136). Azokat az kinokat öszvöséggel, melyekről eddig szollottunk, ezersmind feifunkre szállítva (Lép: PTük. I.275). Vidd fellyeb valahová öszveséggel a te vallásodat, had láthassuk annak tölled le táblázatot régiségét (Matkó; BCsák. 88). Öszveséggel voltanak más fél száz ezeren (Megy: SzAÖröme. Előb. 4). Öszveséggelvaló: universalis (MHeg: TOSzl. I.167). Háromszáz forint lesz a pénz öszveséggel, járjon el dolgonban, kérem, serényiséggel (Gvad: RP. 56).

ÖSZTŐKE (*eszteke, esztoke*): sarculum C. stimulus MA. vallum PP. [pflugraute, stachel]. Ösztőkevel tisztítom, kigereblyelem: sarculo, sarrio MA Keme[n] teenek az eztőke ellen rwgodoznod: durum fuerit tibi stimulos calcitrare (JordC. 736. 706). Mykorou thy faydalomnak öztőkeyewel yzgatandotok (ÉrsC. 206b). Egy roz eszteke, hadakozásra alkalmatlan eszkököz (Tof: Zsolt. 634). Egy ösztőkével, eke tisztító pálczával (683). A szántóvető ember jobb kézzel az ösztőkét tartya (Com: Orb. 92). Az kopia ösztőkeve változnéc (Prág: Serk. 858).

[Szólások]. Azonkeppen Pal apostol ez kenynek yraszerent veegbet tennee, vala mygh az ösztőke ellen rwgodozwan, hwtet az wr ysten valaztanaa (JordC. 706).

Ösztőkél (*eszteklés MonIrók. VII.139. ösztőköl Tyuk: Jözs. 358. Lép: PTük. 89. 113*): instigo, stimulo, instimulo, exstimulo C. fodico Ver. stufen, antreiben PPB. [stacheln, aufstacheln aneifern]. Iolletet valaki valaminemő bűnel öztőkeltessek, de maga ha toaba nincen fgekezeti vetkezi . . (VükC. 44). Hogy esztekellyen minket, serkegessen es indechon az ű igralmaságanac keresere (Tel: Evang. I.285). Naponként ingörlötte tükon őket ösztőkélvén (MonIrók III.135). Alattomban vkit ösztőkéli: frigidam aquam suffundere (Decsi: Adag. 75) Ösztőkéli őket, hogy meq ue unyác az hadakozást (MA: Bibl. I.205). Gyfűlöleg kire az ördög-is őket esztekelí (Ver: Verb. 109). Dárdájának tövével ösztőkéli a harcra, a kik meg szűnnéuek (Laskai: Lips. 412). Külömbféle modon esztekelí es ostorozza őket (Ily: Préd. I.48).

ki-öztőkél: sarculo C.

még-öztőkél: [instimulo; ansponen]. Ha tuma és róst, ti őket jól megöztőkélítec és sarkantyuzzótc (Prág: Serk. 425).

Ösztőkélés: stimulatio, instigatio, instinctus C. sarculatio MA. stichelung, antreibung, anreizung PPB. Hog buyasagnac eztekeleséből zepiöt né vonua (TelC. 1). Termezety wztwkelleswl vegre bayol (VirgC. 137). Aazon királyné aszszonnac esztekeléséből királya lón az Péter (Helt: Krón. 32b. Ker: Préd. 375).

Ösztőkélő: stimulator C. treiber, antreiber PPB. Szép személyec geriesztőie es esztekelőie (Cis. M).

ÖSZTÖN (*esztön NagyszC. 181. 183. ezten Helt: Bibl. I. IIIh. 3. Pázm: Préd.c.3. esztönel Kár: Bibl. I.677. ewzten Pesti: Fab. 52b. ösztönnel 219. ösztönyöz, ösztönöz C*): 1) stimulus, bucentrum C. sarculum Káldi: Bibl. I.246. stachel oder stock die ochsen zu treiben PPB. Acaena, virga longa decem pedes: réf unag öztön C. Az eztön kiuel a barmot kezerecic (NagyszC. 181). Oth pokolba az ioravalo restők eghő öztönökkel földaltatnac (DebrC. 277). Eztene vagon, aunl gyakia az óldalmat, es vgy haytt a szekerbe [moudá az ökör] (Helt: Mes. 358). Azoc, á kie benne maradnac, fűssül leszne a tú szőmetekbe es esztenne a tú oldalatokba; quasi clavi in oculis, et lanceae in lateribus (Helt: Bibl. IIIh3). Tartya az ekét, es ditsekedic az eztenuel: tenet aratrum et gloriatur in jaculo et stimulo (Kár: Bibl. I.677). Abrac, terelh es ösztön köll az számárnac (Zvon: Post. II.182). Halgatásom légyen hegyes ösztön a vén számár oldalában (Matkó; BCsák. 231). Ösztönökkel botokkal iol meg verék öteft (Szentm: TFiú. 12). Ösztön, ostor, járom firognak előtte (Thaly: Adal. I.181). Ösztön, olly eszköz, a mellyel az ökrüt megsértik, hogy serényebben mozogjon (Bod: Lex. 140). 2) [stimulatio, instiuctus; ansponung, instinkt]. Testnek evztevne (DomC. 52). Az lelky esmeretnek meny sok mardoso eztenuel zaggattatik meg (BodC. 21). Esztenek légyenek, mellyec jóra izgassák a késedelmeseket (Pázm: Préd. c3). Nehez öztöa az szükség: durum telum necessitas (Alv: Post. II.39). Ösztönön értik az apostol hujja gerjedezésit (Czegl: MM. 218). Mennyi éles ösztönök reiteneek a gazdagságokban (Ily: Préd. II.260). Mindazonáltal Duverser kapitánnac Lengyelországból való visszajüvetele ad östovale hűrekneg indósítására (RákF: Lev. II.136). Reméség ösztene (Gyöngy: KJ. 16). Hogy ezen könyvemet románnac neveztem, ösztönöm ez (Könyi: HRom. e).

[Szólások]. A z ösztönre ha rugand (Mel: SzJán. 234). A z ösztön ellen rugódozni: contra stimulum calcitrare Decsi: Adag. 20. Kív. Adag. 89. wider den stachel lecken PPB. Nehez teneköd az ösztön ellen rugodoznod (DebrC. 151. Fél: Bibl. 195). Csudülkozom, hogy kegyelmed mégisaz ösztön ellen rugódozik, es nem szánja mezőbeli sok szép majorságát (RákF: Lev. I.336).

ökö-öztön: vomer? Saugar megöle hatszáz férfiakat egy ökör öztönuel: percussit vomere (Kár: Bibl. I.219. MA: Bibl. I.219).

Ösztönöl: [instigo; antreiben]. Igaz-elég, ha a pápa utánna való szolga-társakat rendel, patriarehákat, ersekeket, ezeket igazgatván, fenytéekkel, es ha szükség, egyhazi büntetésekkel öztönölvén, tanít, oktat, legeltet mindeneket (Pázm: LuthV. 348).

Ösztönös: stimulus MA. stimulus; der da sticht, stachelicht PPR. Ösztöuesen: stimulose, acriter, peracerbe PP.

Ösztönöz: instigo, stimulo, instimulo C. subagito PPBI. anreizen PPB. [stacheln, antreiben]. Zuksegeekkel evztevnoztetve (DomC. 10). Öztönözd az ő oldalát, mig gyermek: tunde latera ejus, dum infans est (Kár: Bibl. I.671). Vastagon sarkantyúzza es esztenezi a keresztény lelket az a gondolat (Pázm: Préd. b2). Dorgállnyk es fel-kelésre evztenezzük a' bűnbe-esetteket (43). A bánat, szorgalmatosság, gond unatlan esztenez mindeneket (69). Magad saját teste gausoz kívánságokkal öztönöz (Megy: Bayle. 73). Amaz álnok kigyó öztönözüé bölts eszes Salamont (Rim: Ének. 282).

föl-öztönöz: excito C. [aufstacheln]. Fel-indítom, fel-izgatom, fel-öztönözöm: excio PPBI.

még-öztönöz: [instimulo; ansponen]. Ylyeten ewztewnekvel te magadat meg ewztewnezed (ÉrsC. 375). Meg öztönözöd, vram isten, az eu testömet te felelmeddel (NagyszC. 183).

Ösztönözés: stimulatio, instigatio, instimulatio, instinctus MA. anreizung, reizung, stichelung PPB. A hirtelenségűél és ösztönözésnél semmi nintsen keményebb (Kísv: Adag 327).

Ösztönözet: ∞ Vétkekre való ösztönözeti [az ördögnek] (TKis: Pan. 53).

Ösztönöző: instinator C. stimulator, instigator, instimulator, exstimulator MA. anreizer, anstifter PPB. Ékes üszöborju Egyptus: ösztönözője jó neki északról (Ily: Préd. 1.375).

ÖSZTÖRÜ (esterü NádC. 143. *estörü* ÉrdyC. 305b. *estro* GuaryC. 8. 29. *ostorü* ÉrdyC. 338. 408. stb.): palus, veru Otr: OrigHung. II.100. tendipollium, bőr feszítő és száritó fa SI. [pfahl]. Az mezaros ebec nem gondolna az eztröba vetet lussal mert azt nekik nem agác, de éac az verön ialacodnac (GuaryC. 9). Parancöla, hog fel vongac az eztrora (29). Fel vonyattathwan az ostorwra, hog meg koenzattathnaanak (ÉrdyC. 338). Fel vonyata az ostorwra es nagy erössen veretee (408). Az ostorwra fyggeztetee (546. 193b. 214). Zent Adoryan esterün vitetec a éazar eleibe (NádC. 143). Labaynal fogva öztöröre fel akaztatha (649). Le utete az öztörüröl es tömlöczben vitetuen (DebrC. 12). Mikoron nem akarna a baluan istenöknek aldözia, öztörüre vonattata, s megh leli utetteten a esigarol..(177). Öztörüre nonattatuan meg ostorozata (186). Alföldi szegény nép fejeket ösztörürbe felrakatni merészlette (Szal: Krón. 518).

ÖSZTÖVÉR (*eszteuer* Cis. F2. *öztövéer* ErdOrsz. II 380. *estuer*: maciei? NémGlossz. 4. *eszteuer* Ver.): macer, marcidus C. macilentus MA. strigosus; mager, dürr, ausgemergelt Ver. Uztever-falva? (Esztergom megyében 1399. Czinár). Ha latangá té zemeleket öztöuerbekne: si viderit vultus vestros macilentiores (BécsiC. 118). Micoron a malacka meg nem byzueyc de öztöuerb lenne (TelC. 126). Vala zent damauos kezzeep ember, testel vala ezteueer es gyars (DomC. 127). Egyk teccik vala ifyudak es másik vennek es wztwvernek (VirgC. 59). Az vton menuén talála egy lóra, annac túros vala a háta es igen eszteuer vala (Helt: Mes. 357). Mondom lassatoc meg minemü a föld, kőnére a vagy ösztöuer [igy]: pingvis an sterilis (Helt: Bibl. I.VVv2). Meg jelentete a het ösztöuer kalazon es az het ösztöuer üszön (Szek: Krón. 15). Ösztöuer ünöc (MA: Bibl. 1.38). Ösztöuer az konyhaiok (MA: Scult. 219). Magokat nyauualikban es böytölesekben gyakorollyac, hogy ösztöueren sargudyanac, es az emberec elöt szentekne lattassuac (Zom: Osiad. 185). Az hitván ösztöuerök [barmok] nem emni vagy ételer valöc (Com: Jan. 79). Egy kis ösztöuer collatiót is készítettünk (Nyr. XIV.515). A földte ösztöuer hús izetlen (Fráp: Serk. 397). A felér [ló] is holt-öztöuer (Thaly: Adal. I.240). A tyukfiak igen kövérek lesznek, es a galumbfiak igen ösztöuerök (Fal: NA. 143). Áldozatja ösztöuer es szegény (Gvad: FNót. 153).

[Szólások]. Itt-is azon ösztöuer bakot nyúzza Kalauz, mellyet fellyobb (Pós: Igaza. II.277). Mindenkor eszik, még is ösztöuer (Kísv: Adag. 502).

[Közmondások]. Szegény háztól ösztöuer bárány (Cserei: Hist. 62). Szegény háztól ösztöuer szaloma (Szl): MVir. 380).

Ösztöueréd-ik, ösztöuerészik: maceo, macesco, macreo, marcesco MA. emacresco PPB. mager werden PPB. Ösztöueredet: macilentus MA. dürr, mager PPB.

el-öztöuerédik: maceo, marceo [abmagern]. Ismét el-öztöueredom: remarcesco C. Mi dolog hog te naprol napra igen el öztöueredöl es el hernacz? (Mel: Sám. 174).

még-öztöuerédik: maceo, macesco, emaceror C. mager werden, magern, ausdorren PPB. Megöztöueredett: macilentus, strigosus C. emaciatus PPB. Az irög masnac könersegeből meg öztöuerödie (GuaryC. 4. NádC. 120). Te zenth czontöbely

welö megy ezteueredeek (ThewrC. 30. GyöngyC. 22. CzechC. 21). Az te szokásoddal meg ne öztöueredgyel: ne sis assiduate tua infatnatus (Kár: Bibl. 1.665). Oly nagy bánattya vagyon, hogy abban megöztöueredett (MA: Bibl. II.20). Ugy meg-öztöueredetnek, hogy az holtakhoz hasonlatosabbak voltak, hogy sem az elő emberekhez (Lép: PTük. II 102).

Ösztöueréee: [macer, macilentus; mager]. Némelyeknek az tarisznyában ösztöueres szalouna volt (Monlrok. XI. 361).

Ösztöuerít: macero, macro, macio MA. mager machen, ausmergeln PPB. Sok syalmassagokual magat ewzteueroeytette (EhrC. 72). Nem éak böytökkel, de négeb göttrelemekkel es testet öztöuerituala (NádC. 536). Syr vala es az ev testet ezteuerehely vala bevitevkel (MargL. 82). Testet öztöuerituen: böytöl vala (TelC. 53).

még-öztöuerít: macio, macro, emacero C. emacio MA. ausmergeln, mager machen PPB. Melyeket az zent bywtwk meg wztwuerlyitenek (VirgC. 138).

Ösztöuerítés: maceratio MA.

Ösztöueröcske: macellus C. ein wenig mager, schlank PPB.

Ösztöuerőség: macies C. macitudo, macror MA. magerkeit, dürrre PPB. Marton ew testen wralkodoth zentelen walo ezteuersegnek myata (ÉrsC. 343). Ada ünecik az ü kirelmeseket, es boczata az ü lelkekre ösztöuersiget (Szek: Zsolt. 110). Te pedig utámm idy nagy sebességgel, de a fel vton le döly es vgy tetted, mint ha az eszteuersegne miatt a el nem mehetuel vttam (Helt: Mes. 313). Az en ortzámnac ösztöuerés[ge] bizonságot téssen [fajdalalmiról] (Kár: Bibl. 1.521). Földnecc nagy ösztöuerésge víz miat lön ackor (Vizözön B). Nem tsak éhségünkét enyhíti, hanem ösztöueréségünkét-is kövéríti (Pázm: Préd. 389).

[Ösztöuerül.]

még-öztöuerül. El-hitvánodott, meg-öztöuerült: strigosus PPB.

ÖSZVÉR (*eszveer* KesztC. 72. KulesC. 72. Helt: Bibl. 1.226. *öszlotér* NótPM. 8): mulus, burdo, hünus C. mulus, mula MA. manlesel, mauleseln PPB. Mulus: bak öszvér; mula: nőstény öszvér; hünübunde: öszvér módgyára C. Aros embördöc tenekkel es özuerökkel (GuaryC. 24). Lo es ezuer (CoruC. 229). Eleybe yewe egy ember ylween eegy zeop özueernek hatan (ÉrdyC. 509. 511b). Ember fel rvgo nykent ezueer (ÉrsC. 263b). Öszuer vag poroszka (Mel: Sám. 132). Áspisok a harag-tartók, öszvérek a hörtsökösök (Pázm: Préd. 766). Tegnap bocsatották lovainat, öszvéreimet a mezöre (Monlrok. XV.340). Az roz teelis miatt öszvérim, tevém nem maradtanak (XXIV. 396). Öszvér származik a lónak avagy bikának a számarral való öszve sarhudásából (Misk: VKert. 272). Tele vala az út emberekkel, mert az orvosok a magok ösztöueriken es egy svadron törvény-tudók nagyon szaporiták a tolyougást (NótPM 8).

ÖT (*eth* RMNy. II 151. *ötöd* Kár: Hal. Bb3. *öto* NagyszC. 315): quinque C. fünf PPB. Öten öten: quini C. fünf md fünf PPB. Tizenöt; quindocim C. Ver. Voltanak ewt ezeren (EhrC. 107). Ezek közzöl ötön valuac balgatagoc es ötön ildomosoc (MünchC. 60). Tellyesseeggel ewt ezteudey wagyon ny wita penitenciat tart (ÉrdyC. 340). Vte vagon zentlelökrol, lata Cristusnac ö embördöcgeröl (NagyszC. 315). Ötte esztelen vala, ötte kedig eszes: quinque erant fatuae (Helt: UT. G5.) Az töb planetaknak az öto az föld alatt jarnak (Klöbr. 1619. D.). Az újjac ötön vauac (Com: Jan. 49).

Ötöd, ötödik: I) quintus MA. der fünfte PPB. Capitulum ötöd (BécsiC. 17). Ewted cap.: caput quintum (JordC. 364)

Az ewtdyky angyal (900). Ewtöd tyztessoeogh (ÉrdyC. 370b). Zent damancos ntau ortevd zerzet mesteró (DomC. 322). Az soltaruak wted reze kezdetyk (KulesC. 161). Az meg léuén ötdöd csuda lét vala (Cseng: Jer. E3). Ezelött ötöd nappal szállotta meg a passa Esztergomot (TudTár. 1839. 256). **2)** [quinta pars; fünfter teil]. Mikoron a gabonat megarattyak, megdezmalom előszer, annak vtuma az ötdödét kivszem (Helt: Mes. 456). Fertón avagy lótnac ötdöd része: draclima (Com: Jan. 166).

Ötödi: quintanus MA. aus der fünften ordnung PPB.

Ötödször: quinto C. quintum MA. zum fünften mal PPB. Nögyedszer newezetyk angyalnak; ewtdödzör newezetyk zozatlnak (ÉrdyC. 347b).

Ötös: quintuplicatus, quintuplex; fünffältig, fünffach PPB.

Ötször: quinquies C. MA. fünffmalen Ver. PPB. Ötzer ezer emberec: quinque milia (MünchC. 44. 41). Ötzör zaz ezer (VitkC. 108). Ötször ízben: quinquies (DöbrC. 293).

Ötven: quinquaginta C. fünfzig Ver. Egénc tartozicuala öt zaz penzell es masic ötuennel (MünchC. 124b). Evtven belchyek (DebrC. 538). Tebben lonnen ewtlweuen az fraterék mykoron ebedhez akarnak jyllye (ÉrdyC. 452). Zaz ewtven garadyez (ÉrdyC. 190b).

Ötvened, ötvenedik: quinquagesimus MA. [fünffzigst-]. Ewtvened zam zerent: per convivia quinquagenos (JordC. 554).

Ötvenedés: pentacontarehus PPBl. quinquagenarius Helt: Bibl. I.112. Ismeg más ötvenedes fő legényt bozcáta reaiá, az ő alatta valo ötuennel (Helt: Bibl. II.301. Helt: Krón. 22). Századosoc, ötvenedesc: centuriones, quinquagenarii (Kár: Bibl. I.157. Káldi: Bibl. 343).

Ötvenes: quinquagenarius PPBl. Ejes [Illés] imadsagara menből tűz zalla ala es meg egete az ötuénes vitez (GuaryC. 54). Kűlde Ochozias Illieshez az ötuenes hadnagyot, mind az ő alatta valo ötven férfackal (Mel: Sám. 365).

Ötvenször: quinquagesies MA. [fünffzigmal].

ÖTL-İK (vtletvee, vtletik NagyszC. 2. 117): [mano] penetro pertingo, infigor, injicior, invado; hineindringen PPB. [dringen, strömen]. Az sebekbelowl ewtlwot vyer: sangvis de sacris stigmatibus (EhrC. 68). Menyozzagbol evtlevt bizodalom (DomC. 81). Kő-esöt bochata, vgy anyera, hogy a tűz a földre ötllek (Helt: Bibl. I.114).

[Szólások]. Ez gondolat ötlék belém (MA: SB. 87). Nem lihetséges, hogy álmokban se ötlötttek volna azok a nyilvánvaló dolgok (Pázm: Kal. 660). Távól légyen, hogy a féle tsufánkodás elménkben is ötljék (GKat: Titk. 37). Mely még amaz utolsó naponis elménkben ötlék (GyöngyL: KVall. 80). Szembe nem ötlhettek volna (Pós: Igazs. 329). Fogadásid ottan szűvemben ötlének (Huszi: Aen. 19). Valahova fordítottuk szemünket, előnkben ötlenek az istennek allái: occurrit res creatae a deo (SzCsene: Conf. 17).

be-ötlük: injicior, invado, penetro, immittor; eindringen PPB. Az habok be ötlenek az haióban: fluctus mittebat in navem (Fél: Bibl. 59). Vigaztalo orő érkezik és béötlic szivedbe (MA: Scult. 639).

el-ötlük: [erumpor; vordringen, sich ergiessen]. Földön el ötlenek mikent földnek siria: sicut crassitudo terrae erupta est super terram (DöbrC. 220).

előtlés: [effusio; das vergiessen]. Artatlanoc verec előtése (BécsiC. 284).

ki-ötlük: ebullo, ejaculor, exundo; geschwind ausbrechen, überlaufen PPB. A te ky ötlöth zenth veoród (WinkC. 267). A bor kiötlük: effunditur (Helt: UT. C1). Az istenhöz valo szeretet ki ötlie és kijelenic az buzgó könyörgésből (MA: Scult. 182). Micsoda poszhat tobol ötlötenek ki az hét sacramentomok (MNyil: Irt. Előb. 3).

kiötlés: [effusio; das vergiessen]. Drága verődnek ky ötleserth (WinkC. 259).

Ötlés: punctio, stimulatío, commotío, penetratio; steclung, stichelung PPB. Belől walo öthless (ÉrsC. 150).

vér-ötlés: [blutvergiessen]. A verötlesnek oka te voltal (WinkC. 178).

Ötlet-ik: [emano, injicior: sich ergiessen, dringen]. Honnan wágon hogy az zenth leelek nyath öthletik my zynkbe istennek zerethethy (ÉrsC. 149). Cristusnak nem volt ez vylaghy tanwlt twdomanya, de az zent leelek istentől ötletöt es mennyey, kywel mindenöket twdot (ÉrdyC. 58b). Az beteg menyozzagbol evtletet remensegbevl nagy syalmakra ky evtleteek (DomC. 270).

be-ötletik: [immittor, penetro; eindringen]. Bel ötletvee az eedes zyz mariaban az hatalmas isteny malazt (ÉrdyC. 647). Valami volagi gonoszszag be evtletneek az ev lelkeben (DomC. 4).

el-ötletik: [erumpor; hervordringen, sich ergiessen]. A bor előtletic: effunditur (MünchC. 29). Menden vér, ki előtletet (57).

ki-ötletik: [effundor; vergossen werden, entströmen]. Futuala az vyer az navalyas myatt kyewtletett: sangvis ab illo misero effusus (EhrC. 68). Ky ötleteek ew zent orczara az nagy isteny feenesseeg (ÉrdyC. 51). Torkabol keen kőves langok ötletmek vala kywe (507b) Ki öthletek az en veres vereyteköm (NagyszC. 16. 75).

mög-ötletik: [afficior; übermannt werden]. Emek okaert angustus ebazar oly nagy evrovmmel evtletek meg, hog evneky az az az zvznék tyztesseregere tymeut fystele (CoruC. 83).

Ötlőd-ik.

[Szólások]. Elm éjében ötlődött (Ker: Préd. 306). Leg-félembes gondjagondolatába ötlődött (Könyi: VM. 57).

ki-ötlődik: [exundo, effundor; überströmen, herausfließen]. Az folyó vizec holt testekkel meg teluén ki ne ötlödyene (Kár: Bibl. I.488. MA: Bibl. III.14). Az ezüst pohárt ugy egybenszorította, hogy a bor kiötlődött belöle (Cserei: Hist. 248).

Ötlődés: [immanatio, penetratio; das eindringen]. Az ördögnek kísérteti, némely belől wágon az embernek elméjébe, szivébe valo ötlődés vagy sugallás által (Mad: Evang. 234).

ÖTVÖS. Ewtues: goldschmied Pesti: Nom. 41. aurifex, aurarius, bracteator, banausus C. aurifaber, aurifex MA. artifex BécsiC. 114. Kár: Bibl. I.430. II.109. argentarius Helt: UT. m2. Póris, mellyel az ötvösök forrasztanak: chrysoeolla PPBl. Az ötvösök kohokban olvasztotac (Born: Ének. 175). Ötvös [vezetéknev XVI. száz.] (Nyr. X.227). Ötvös Janos (LévT. I.341. RMNy. II.27) Az kopja vasnak megaranyozásától az ötvösnek [adtunk] 3 forintot (Radv: Csál. III.371b). Az ötvös, aranymives gyűrűket tsinál (Com: Vest. 55). Az ötvösök be foglalliak aranyban a drága követ (Lép: FTük. 133). Gyakorta penig a rosás es alá valo vaspöröly ötvös tiszta aranyat tsinál (Drég: Spec. 21).

Ötvösöl: malleo, fabricor Kr. [schmieden, formen]. Ámpolnakat ötvösölnék (Vajda: Kriszt. III.30. Kr.).

ÖV (or, ö MA. PP. pártá-ov PP. Selem o RMNy. II.170. w 88. ev CornC. 38. pártá öh Zvon: Post. L71. az w wet [az

ő övét] leunte VirgC. 101. *uueket* 131. *úuecezd* Sylv: UT. 1.50. *úvén*, *úvedzd* Zrínyi: Syr. 119. 117. *párta-ú* RMK. IV.90): *cingulum C. balteus* Ver. *zona* MA. *gürtel*, *gurt* PPB. *chordula* EbrC. 144. Ó, *övedzés*: *diazoma* PPB. *Menyaszzony*nak ajándekozottat *zifáris* *ő*: *cestus* no. *Tistasagnak* *weth*: *balteum castitatis* NémGl. 361. *Visel* *vasbol* *elínált* *evuet* (MargL. 41). *Ne akaryatog* *byrny* *se* *ezystot*, *se* *penzt* *ty* *öwetőkén*: *in zonis vestris* (JordC. 382. 777). *Erzenet*, *önet* *es* *melleket* *valnala* *elarlula* (TelC. 98). *Ood* *el* *ewvedet* (ÉrdyC. 265b). *Az ember fia* *altal* *öuedzettöt* *es* *szorítatot* *nala* *a* *ket* *ezezzinel* *aranbol* *cynalt* *öuel* (Mel: SzJán. 42). *Ömen* *öüvel* *megkötezik* (Mon. Irók. III.76). *Önigh* *leani* *kepűnek*, *azon* *alol* *hal* *modnak* (DeesiG: Préd. 39). *4* *öw*, *kettei* *ezüst* *kettei* *aranyas* (Radv: Csal. II.21). *Kebelemben* *vagyon*, *s* *övem* *pedig* *nem* *öldik*, *hogy* *ki-essék*: *milii* *in* *simu* *est*, *nec* *ego* *discingor* (PPB).

bogláros-öv: *balteus* MA. *A kard* *a* *bogláros* *övre* *felüggesztetik* (Com: Jan. 181).

heveder-öv: [leibgurt]. *Heveder* *ő*: *subcingulum*, *balteus*; *varrott* *heveder* *ő*: *cestus* PPB. *Az heveder-övek* *híre* *sem* *volt* (MonIrok. XI.352).

korda-öv: [gürtelschnur]. *Egi* *ezüst* *korda* *eo* (Radv: Csal. II.28. III.312. LevT. II.283). *Egy korda* *modon* *walo* *parta* *ew* RMNy. IIIb.199).

párta-öv (*partú* Ilosv: NS. 5): *subcingulum*, *balteus* MA. *untergurt*, *breiter gürtel* PPB. *Ötözween* *pápy* *rwhaba* *es* *megh* *ewedeztethwéen* *aranyas* *partha* *ewel*: *zona* (JordC. 885). *Az nitezők* *partha* *öuekkel* *öuedöztetnek* *uala* (KazC. 70. TihC. 19). *Hazezközök*, *tuña* *mynt* *ezüst* *partöuec* [így], *poharak*, *kupak* (TelC. 92). *Vagyon* *nala* *eg* *ferfynak* *walo* *parta* *ew* (Radv: Csal. II.4. RMNy. II.88). *Szablaínt* *partüre* *kötötte* *wala*: *zona aurea muliebriter cinetus acinacem suspenderit* (Ilosv: NS. 5. RMK. IV.315). *Párta* *övec* *wadnac* *derékokon*: *balteis accinzerunt* *renes* (Kár: Bibl. II.129).

szent-János-öve. Sz. *János* *öue*: *artemisía*; *fekete* *iróm*; *s. Johannsgürtel* (Mel: Herb. 161).

szij-öv: *zona pellicea* Fél: Bibl. 3. [lederner gurt]. *Meg* *elogedet* *egy* *teue* *szórból* *sztítet* *ruhalnal*, *egy* *szij* *öuel* (Tel: Evang. 1.44). *Szjw* *öuel* *öuedezte* *wala* *bę* *derekat*: *zona pellicea* (Kár: Bibl. 1.331). *Szűles* *szj* *övet* *viselt* (Misk: VKert. 46).

szorító-öv: *balteus* PPB. [gürtel]. *Szorító* *ő*, *szartz*, *előkött*: *cinetus*, *cingiculus* MA. *A kiraliok* *szorító* *öuel* *meg* *olgia* *s-el* *ueszi* (Mel: Jób. 30).

teveször-öv: [gürtel aus kameelhaar]. (Vect.Trans. 10).

Övecske: *zonula*, *cingiculus* C. *zonula*, *cingulum paruum* MA. *Szorító* *övecske*: *cingiculus* PPB.

Övedz, **övedéz**, **övedöz** (*öuezzeni*, *ewezzezh* Ver. *wuezzony* VirgC. *öuezdne?* WesszprC. 44): *cingo* Ver. MA. *gürtén*, *umgürtén* PPB. *Övedzet*: *cinetus* Ver. *umgürtet* PPB. *Övedzed* *wala* *magadat*: *cingebas* te (DöbrC. 399). *Kezde* *az* *gyermek* *jarny* *mezehtelen* *labbal* *es* *kemeny* *otromba* *kestellel* *ewuezewny* (Pélük. 37). *Rea* *wedwzenen* *tomporara* *az* *ew* *ket-elw* *twret* (VirgC. 147). *Kyuel* *ewuechzy* *zorehgya* *wala* *magat* (MargL. 41). *Sorkeny*, *öwedzl* *agyékodat*, *fogj* *serényen* *munkádhoz* (Fal: BE. 575). *Helyesen* *szöli* *s* *rakja* *teljes* *inait*, *kellő* *tetsző* *móddal* *viseli* *jól* *öwedzett* *karsu* *derekát* (Fal: NE. 29). *A piros* *hajnal* *magát* *öwedzette* (Könyi: HRom. 10).

által-övedz: [circumcingo; umgürtén]. *Az pap* *haga* *neki* *penitenciat*, *hoğ* *mezeytelen* *testet* *was* *lanczal* *altal* *öuedzeneie* (GuaryC. 44). *Ez* *ember* *fia* *altal* *öuedzettöt* *es* *szorítatot* *uala* *a* *ket* *ezezzinel* *aranbol* *cynalt* *öuel* (Mel: SzJán. 42).

be-övedz: *incingo* PPB. *Bé-öuedzeni*, *bé-öuedezni*: *cingere*, *umgürtén* PPB. *Be* *öuedezee* *ennen* *magat*: *praecinxi* *se* (JordC. 674). *Ewedzee* *be* *ennen* *magaat* (ÉrdyC. 569b. 175b. 144). *Meg* *odad* *az* *en* *szomorú* *ruhamot*, *es* *be* *öuedözel* *ingemet* *örömmel* (Szék: Zsolt. 27). *Bę* *öuedeze* *ötet* *az* *öuel*: *accingens* *enm* *cum* *balteo* (Kár: Bibl. I.99. MA: Bibl. 1.94).

föl-övedz: *succingo* MA. [umgürtén]. *Öwedz-etők* *ffel* *ty* *zyweteknek* *eubat*: *succinctis* *lumbis* *mentis* *vestrae* (JordC. 845). *Fel* *ewetzee* *erősseeggel* *ew* *ehayt* (ÉrdyC. 414b). *Mikoron* *ruhayat* *fel* *ewuezeneie* (DomC. 95). *Fel* *öuedzic* *az* *mi* *agyekunkat* (Born: Ének. 298). *Agyekitokat* *föl* *öuedözüen* *aggyewerős* *enuol* (Beytlie: Epist. 220). *Az* *ö* *vtzaiokon* *felöüsdzet* *sákba* *iarnac* (Helt: Bibl. IV.32). *Derekatokat* *fel* *öuedezzeétec*: *renes* *vestros* *accingentis* (MA: Bibl. I.59). *A kard* *felöuedztötic*: *gladius* *accingitur* (Com: Jan. 147).

környül-övedz: *circumcingo*, *circumligo*, *umgürtén*, *umbuden* PPB.

męg-övedz: *praecingo*, *percingo* MA. *accingo*, *umgürtén*, *angürtén* PPB. *Megöüvedzettet*: *cinctus*; *umgürtet* PPB. *Papok* *öuedzietec* *meg* *magatokat*: *accingite* *wos* (BécsiC. 204). *Ewlthwezeth* *wr* *eekesseegbe* *ees* *megh* *ewedezthe* *magat* (FastC. 25). *Egi* *öuel* *megöuedzeg* *ötet* (DebrC. 205). *Meg* *ewedzee* *magath*: *praecinxi* *se* (KulcsC. 125). *Legyen* *az* *ty* *derekatok* *meg* *ewuezewen* (CornC. 68). *Derekatokat* *meg* *öuedzetzek* (Helt: Bibl. I.Gg4). *Öuedezd* *meg* *ő* *raita* *könül* *az* *epohdot*: *constringens* *balteo* (Qq). *Az tornáznac* *oszlopai* *weszűöckel* *öuedzetzessenec* *meg*: *vestitae* *erunt* *laminis* (MA: Bibl. 1.73).

Övedz-ik, **övedezik**: *se* *cingere*, *praecingere* [sich umgürtén] SI. *Öuedezik*: *accingitur* JordC. 99. *Ewedezyk*: *praecingitur* KulcsC. 171. *Parthaöuenek* *chayath* *ees* *feyeth*, *kywel* *öueczyk* *wala*, *ueky* *tharthny* *ada* (Peerl. 3). *Kezde* *goromba* *kötellel* *wuezeny* (VirgC. 101). *Kiszycz* *waczorára* *walot*, *öueczel* *hozza* *es* *szolgal* *ennekem*: *praecinctus* *ministra* *nubi* (Sylv: UT 1.110).

által-övedzik: [circumcingor; sich umgürtén]. *Az derekán* *által* *öueczett* *uala* *bür* *öuecezdöuel* (Sylv: UT. 1.50).

be-övedzik: *cingor*; *umgürtet* *werden* PPB. *Ewedezyel* *be*: *praecingere* (JordC. 749). *Fel* *öltözöt* *Az* *ű* *örössigibe* *es* *be* *öuedözöt* (Szék. Zsolt. 96).

föl-övedzik: [praecingor; sich gürtén]. *Öwedzyl* *ffel*: *praecinge* *te* (JordC. 587). *Fel* *ewedzewen*: *praecincti* (571).

męg-övedzik: [praecingor; sich gürtén]. *Ewedezyel* *meg* *te* *tereddél*: *accingere* *gladio* *two* (KulcsC. 109. KeszthC. 114).

Övedzés: *vinctus*, *diazoma* PPB.

Övedzet: *corrigia* C. *cinetus*, *cinetura*; *umgürtung* PPB. *Horizon* *a* *föld* *körül* *az* *ég* *övedzeti* PPB. *Derekannak* *kard* *völt* *öwedzete* (PhilH. 12). *Fekete* *atlaszból* *öwedzette* (Gvad: RP. 386).

Övedzetlen: *discinctus* PPB.

Övedző: *cingulum*, *succinetorium* PP. *womit* *man* *sich* *umgürtet* PPB. [gürtel]. *Szorító* *övedző*: *cingiculus* PPB. *Öuecezdöie* *bür* *wala* *az* *ű* *derekán* *körül*: *zona coriacea* (Sylv: UT. 1.5). *Bür* *öuecezd* (50). *Derekainac* *öwedzöje*: *zona* (MA: Bibl. IV.32. 174). *Üwedzőig* *wízben* *kész* *lén* *be* *gázolni* (Zrínyi 1.110). *Az* *öwedzőn* *alól* *semmi* *tagai* *nem* *lätzattanac* (Prág: Sork. 708). *Olyan* *aszszonyokat* *is* *lätathatni* *öld*, *kiknek* *öwedzőig* *erd* *sza-kállók* *wagyon* (Hall: III.1st. II.334). *A kőröja* *öwedzőig* *föl* *nőli* (Lipp: PKert. 1.61). *Zrínyi* *parantsolta*, *hogy* *szebb* *öwedzöjét* *hozza* *öld* (Könyi: HRom. 172).

Öves: *habens* *cingulum*, *zona circumdata* SI [mit gürtel]. *Az chaztar* *wdaraban* *harom* *ezer* *yfyak* *ahak* *wala* *öldtte*

wdwarolwan mynd aranyas barsenyosok es aranyas ewesek (ÉrdyC. 409b).

Övez: cingo, sepio, circumdo Sl. [umgürten].

mög-övez: ∞ Kezkönel megövezzeni [olv. megövedzvéni?] ∫ magat [WeszprC. 45].

Övezet. Az oszlopoknak gombjai és övezeti: capita columnarum (MA: Bibl. I.84).

Övi: zonarius MA.

ÖZ: dama, dorcas C. [reh] dambirsch, gams PP. Cervae: gym vel wz NémGlossz. 136. Özbőr: nebris C. Özvec, szarvasnac fia, vemhe, kőlyke: hinnulus MAL. Mykynt az evz az tevrbev], ky zekvevlek es el fvtá (DomC. 232).

[Szólások]. Az özzetis ghörliczének itéli (Bal: Epin. 4).

Özecske: damula MA.

ÖZÖN (ezen JordC. 432. ÉrdyC. 322. KeszthC. 17. víz-özön PP. ózen ThewrC. 80): **1)** copia, multitudo, vis, oceanus Sl. [flut, überschwemmung]. Ewzwnwk vzyy meg gewltenek tengernek kezepyben (AporC. 143. 145). Özön vtán: post diluvium (Valk: Gen. 5). Megjédének, hogy ha ezön lenne, ismég elvesznének (RMK. II.97). Özönnel ez világot el buritua (Born: Ének. 540). Özön vízadás (Matkó: BCsák. 21). A tévelygéseknek az özönnye el-apad (Pécsi: Ágost. 7). Harag özöne (Pázm: Préd. 515. Kr). **2)** [saeculum, aeternitas; ewigkei]. Vr özönig orzagol, es örökök öröke: dominus regnabit in aeternum, et in saeculum saeculi (DöbrC. 27. 24). Isten kedeg ni kiraloók; meeg özön előt (ante saecula) zretet idvösseget földnek közepen (139). Vr ezenyk orzagl (KeszthC. 17. KulesC. 17).

[Szólások]. Egészségben vagytok, kiben az úr isten ezután is sok számu esztendők alatt özönnel részeltessen (RákGy: Lev. 135).

bor-özön: ingens vini profusio Kr. (Csúzi: Síp. 739. Csúzi: Tromb. 5. 205. 207. Kr.)

nép-özön: [turba populi; volksmenge; völkerwanderung]. Meg szűnik nap kelet nép özönt küldeni, délszin villongását kezdi felejteni (Orczy: KöltSz. 230).

víz-özön: diluvium Ver. diluvies, cataclysmus, abluvium C. abluvio; wasserguss PPB. [überschwemmung]. A víz özön előt mend a napiglan, mellen Noe bémene a barkaba (MünchC. 59. 60). Noenak barkayaban az víz özönnek ydeyeben (ÉrsC. 71. (ThewrC. 80). Nem lehet víz özön külömben, hanem ha esztendeig az előt nem léssen eső (Cis. G2). A víz özön kort volt (Tel: Fel. 74). A vízözön után az emberek csintalanbak és kevésbébbek löttek (Illy: Préd. II.456).

vízözöni: diluvialis MA. [sintflutlich].

vízözönkori: ∞

Özönöz: diluvio inundo Kr. [überschwemmen]. Sebes sírással özönözte mind a két szemét (Fal: NÁ. 130).

ÖZVEGY (wegyecne meg oltalmazoa? ThewrC. 80. de a PeerC. megfelelő helyén 334: özvegeknek, s ezt kívánja a vers is; *ezuegy* EhrC. 7. *özvegyseegh* ÉrdyC. 118b.): vidua, viduus Ver. bivira, caelebs, agamos C. wittib, wittfrau PPB. Özevэг Indith ∫ ferie Manasse megholtuala (BécsiC. 26). Hogy zegenyeket evzuegyeket aruakat es ilyenfelc nevoljassagos zemelyeket oltalmazna (MargL. 61). Az jras az evzuegyeket vzekhez zerkezety (CornC. 296). Az ana özuegge maradot vala; kyról mondottatec idefel: egyetlen egnece anya özuegye löt (TelC. 11—12). Wzuegieknek es aruaknak oztogatyá (VirgC. 84b). Özevэгe marattam (TihC. 27). Az hw ösvegy [igy] nepei: ipsorum viduae (JordC. 724). Yob Istennek elette az alazatos lazoz ezuevэг (ÉrdyC. 149). Özuegyeknece kegyes biraira (Born: Ének. 76). Edes atyankual mind egyetembe özuegye maradtuc (133). Az telhetetlen szüntelen ragad, sem istent sem embert nem néz, özuegyet aruat igyarat nyomorit (Born: Evang. IV.300b). Özuegy gilicze (Zrinyi II.103). A jószágos cselekedet békesség-türés nélkül özuegy (Illy: Préd. I.314).

(Özuegyed-ik)

mög-özuegyedik: [witwe werden]. Hogy meg-özuegyedett (Gvad: FNót. 33).

Özuegyél. Özuegyeleni: viduum esse, caelibem vitam agere; unverheiratet sein PPB. [als witwe(r) leben, im wittenstande leben]. Minekokaert zorzetel engömet meddft özuegyelenöm (TelC. 23). Chac nyoleznan negy oraig sem özuegyelenenece (Tel: Evang. I.151). Tovább özuegyelni nem kívánnék (Nyr. XI.30). Sokat özuegyeleni ennek bizony kár-is (Gyöngy: KJ. 7. Bod: Lex. Elöb. 2).

Özuegylés: [viduitas; wittenstand]. Az asszony pedig jó ideig való özuegylése után Apafi Istvánnal a szomszédságban . . istenesen akartak egybekelni (Szal: Krón. 136). Az reghie az özuegylésre egy esztendöt rendeltec volt az asszonyoknak (Prág: Serk. 925).

Özuegyit: viduo MA. Özuegyítettött: viduatus MA. ver-wittib PPB.

Özuegyiség: viduitas, caelibatus C. cubile viduum PPB. wittenstand PPB. Özuegyiségnece ruhaia: vestimenta viduitatis suae (BécsiC. 31). Az özuegyseeg nem diéceretös (SándorC. 32). Job az özuegyseegbeoly tisztasaag (31. ÉrdyC. 643b. Kár: Bibl. I.494. Káldi: Bibl. 286).

Özuegyiségés. Özuegyiségös tisztasaag (SándC. 33).

P.

PACAL: [omasum; rinderkaldauen]. Az étel az állatoknál előszőr a kérős gyomorban, osztán a nagy kövér hurkában, temérdec bélben, paczalban által megyen (Com: Jan. 51).

[Szólások]. To nallad nündeggy a paczal s a tûdõ (Bal: CsIsk. 104).

PACÉTOS: [?] Harom első napoc paczetos es meleg 1582 (KGalg. Gíij).

PACK: ictus ferulae Kr. [platzer, schlegel]. Réá szoktassuk magunkat, hogy az lélek ellen rugodozo test ne vehessen paczkot a léleken (Bal: CsIsk. 321). Nem is illet az nagy lódór socenek vasott es szentelen paczkálását paczkok nélkül szuenedni (Bal: Epin. 5).

Packáz, packáz-ik (paczkázna Cserényi: PersF. 53. *paczkázik* RákF: Lev. V.21): [vexo; hndelu]. Darius király mikor meg hallá, egy város hogy raita igyen paczkázna (Cserényi: PersF. 53). Hogy minden alábbvaló ember rajtam ne paczkázna (RákF: Lev. 1.281). Habár Antal által megyen is, nem paczkázik bizony Istóeskán, becsillettel kiadott tegnap is itt Danielen (V.21).

PACSIRTA (*patsir*: alauda C. major: Szót. 23): alauda, cassita, galerita, ciris, corydalis C. lerche PPB. Egy pachirta feszket raka a szanto földön való buzaban (Helt: Mes. 478). Hangos szavnac: a tengeliez, pacsirtu, földmíle (Com: Jan. 31). A veréb csiripel, a madárú pipeg, a pacsirta tire-liret énekel (33).

PACSKÁDÉ: [jocus; scherz?]. Ó szent felsége ezeket a szokot nem tetetes-képpen vagy patskádébau, hanem ugyan igazságban mondá (GKat: Vált. II.537).

PACSMAG: sandalium Com: Jan. 100. [sandale]. Pacsmag, solya, papucs (Com: Orb. 127). Fa-talpac, tólgy fával meglágyittatot patsinagoc, papucsoc (Com: Jan. 100).

Pacsmagocska: [sandalium parvulum; kleine sandale]. Tafota táblás koszenõ: 70, kis patsmagotska: 18 deu. 1878 (TörtT. 155).

PAD: sedile, scamnum, sellaria C. bank Com: Vest. 144. Ille az pad alatt: sede subter scabellum meum (JordC. 834). Az sinagognac padait hopollyác (Észtl 17). Midõn a vendégec magokat meg-mostác, a padokon asztalhoz ülne (Com: Jan. 109). Az scholában levõ padoknak való szõget vöttem (MonTME. 1244).

[Szólások]. Félre a büdös pompával, pad alá a káros játékkal (Fal: NU. 288). Bagdáesoljanak az pad alá, ha bijába vonjuk az padra az fejeket (RákF: Lev. 1.481). Két szék között pad alá esni (SzD: MVir. 168). Az evangeliomot pad

alá vetvén (GKat: Vált. II.228). A philosophia minálunk pad alatt hever s gúnyoltatik (Fal: UE. 416).

Padka: parvum sedile Kr. [bänkchen]. A molnárné beumarada és le üle egy padkára (Fal: TÉ. 739).

Padol: tabulo, coasso, coaxo MA. táfalu, vertáfeln PPB. Padlott hely: tabulatum PPB.

még-padol: contabulo, coaxo MA. tectum obduco; vertáfeln, zusammentáfeln PPB. Megpadlá az házat meghajtott gerendákkal és cedrus fából csinált deszkákkal (Kár: Bibl. 1.307). Megpadlá az házat tzedrus fa menyezetekkel és folyosót építte az egész ház felett (Moh: JÉpül. 481).

Padlás: tabulatum, tectum MA. contabulatum, contabulatura; diele, boden, dach PPB. Padlás gerenda közü: lacunar; padlás gerendázatya: laquearium MA. Az gabona megpárlék az padlason (MA: SB. 133). A kőműves a padlásokra hágván, kőfalakat rac (Com: Jan. 102). A padlás gyámolokon fekszik (107).

dészka-padlás: [contabulatum; bretterboden]. Jó az zegennek kisedet elesége az õ saját deszka padlása alatt (MA: SB. 137).

Padlásol: lacuno MA. [táfeln].

Palló: ponticulum MA. trajectitia trabs; steg PPB. Felvonható híd, palló: *pons versatilis PPB. Hegedű vagy koboz palloja: fidium cantheriolus PPB. Hogy a palón által ménéc, szédelegni kezd a fejem és vgy essém a sárba (Helt: Mes. 288). Ha által jutottunk a törvénynek keskeny pallóján, a kegyelemnek szép tágas mezőjére vitettünk (Pázm²: Kal. 529). Az hol gázoltató hely nincsen, hídac léznez, pallóc, bőrdc, gyalog ligac (Com: Jan. 91).

PÁDIMÉNTOM (*pádimontom* MA. *pagymontom* JordC. 61): pavementum C. MA. estrich, boden PPB. Fügelmiezid a pagimontomot: ecce pavementum, animadverte (BécsiC. 174). Idhy el el temetned ötet aübtatóságodnac pagimontomanac alaya (VitkC. 103). Megh lataak Yzraelneec isteneeth, hõ labay alath oly mint saflyrom kewbõl alkototh pagymontomoth (JordC. 61). Ragada pagymontomhoz en lelkem: adhaesit pavimento anima mea (KulesC. 304). Az p. bõl, az ki leend az sátornac pagymontomán, végyen az pap (Kár: Bibl. 1.122). Az sátornac padimontoma: pavementum tabernaculi (MA: Bibl. 1.123). Ha ilyen a padimontom, gondold, mi léssen belõl a derék ékesség (SzD: MVir. 95).

cifrás-pagymontom: asarotum C. [mozaik].

Pádímöntomos: pavementatus MA. mit estrich belogt PPB. Nagy padimontomos, készitet vaczoráló felház: caenaculum grande stratum (Helt: ÚJT. N.2).

Pádimentomoz: pavimento C. MA. estrieh machen PPB. A meñnei városnac minden vezniat pagimentomoztatc nómós, dragalatos kőnecből (NagyszC. 203). A pádimentom tömő fával, fa kossal pádimentomoztatott (Com: Jan. 108).

be-pádimentomoz. Bepagimentomoztatott: delapidata C.

mög-pádimentomoz: persterno C. [delapido; mit steinen belegen, pflastern] Kővek, kykből az varas wczayaat meg pagymontomozzok (ÉrdyC. 200). Jerusálemnec vtzai kővel padimontomoztatnac meg (Kár: Bibl. I. 186). Az utzac és városnac soc helyei kővel padimontomoztatnac meg (Com: Jan. 122).

PADMALY: cavum litoris; ausgehültes ufer PPB. Bezzeg nem tsekély vízben tapogat ám itt a jámbor, hanem ugyan a part mallyát, padmalyt turbokollya (SzD: MVir. 69).

PADUC: [chondrostoma nasus; nasenfisch]. On, deverkeszeg, ballyn, paducz, ökle következik . . . Ballyn, paducz süte (Radv: Szak. 142).

PÁJ, PÁJA: [pannus; tuch?]. Velencez vagy páj (Vect. Trans. 16). Fekete pájából vólt németh ruhája (Gvad: Pösty. 35).

PAJKOS: scurra, latro, nequam, cardax, aggressor MA. spassvogel, schelm, strassenräuber MA.⁴ Pajkos juházhoz illendő kaytér sztkai (Zvon: PázmP. 206). Otsmány bordélyból költ pajkosok (GKat: Váls. II.1361). A pávának rüt kigyó forma feje és pajkos módu, sómörögös lábai vannak; imét költ ün e mese: Angelus in pennis, pede latro, voce gehenna: tollibam angyal, lába pajkos, torka gyehenna (Misk: VKert. 313). A mostani vitézek többire tsak a pajkosok és a népnek mosléki közül gyűjtetnek (429). Gonosz, pajkos, hóhér fában-rongotott gyermek (SzD: MVir. 19).

Pajkosi: [improbus; verwerflich]. Az iratos képec példái minden pajkosi, kurvássági mértékletlenségnc, bujóságnac (MA: Tan. 81).

Pajkosság: [contaminatio, labes; befleckung]. Nem tsak testeket tartászt tisztán a paikkosságtól és paráznaságtól, hanem még lelkeiket-is (GKat: Váls. I. Előb. 5).

PAJTA: borreum, pelarium MA. scheuer, speicher PPB. Pajta, ól: saginarium; az ökrököt pajtában rekeszteni: boves in bu-bde *reicere PPB. Egy czárióc, egy paytaioc volt (Boru: Préd. 79). Ezeken kívül ha valami kaliba, pajta maradtatott a pogányásg miatt (Szal: Krón. 405). Nem szentegyházban, hanem pajtáknac, csűrökben, csak nem disznó alomban praedikálnak (Pázm: Kal. 197). Barmok delelo helye anyag paíta (Vás: Can. Cat. 511). Sivalkodásokat halván egy pajtában (Veresm: Lev. 111). Marbájokat jo idején pajtáknac bajtották (Megy: Szöv. 32). Disznók pajtájában valo hazugság az (Matkó: BCsák 453). Lappangnak az részegessek szíveknek bűdös pajtájában (DBön: Részegs. 92). Egy aránt lón sorsa templomnak és pajtának (Paskó: ESir. B.). Az disznok paytáiban ballaga (Szentm: TFü 11). Az pajthanak keozepseo fele felyg chepletten bwzawall (Radv: Csál. II.66). Fülakaszatott egy németet egy sák kévéért, kit levont volt egy pajtárúl (Monlrók. VI.21). A sok katona pozsoni bustátba pajtákba száll (XXVII.14). Csűrben, pajtában rekesztették (Bethl: Élet. II.246). A nagy pajta, ha üres és pusztá, ólnál mivel becsebb (Kisv: Adag. 189).

PAJTÁS: [socius; genosse]. Szomszédasszonyait, czimborás pajtásit ellenem bujtja (Thaly: VÉ. II.291). Igy köszönti egyik fél a más: Elkárhozzal te pajtás, be igen örülök, hogy read akadtam (Fal: NE. 16). Az isten számban vézi a sértő és szidalmazó igéket, akár mint alkudgyál meg iránta paitásoddal (17). Már nem titok pajtás, tudja minden helység, nyilván emlegeti az egész vidékség (Fal: Vers. 904). [Vö. TÁRS. pajtárs]

Pajtáskod-ik: [consortium in eo; gemeinsame sache machen]. A ki egyre pajtáskodik vélek, tapasztalni fogja, hogy eleibe ilnek utoljára (Fal: NE. 23).

Pajtásság: [societas; genossenschaft]. Atyafisig, pajtásság: brüderschaft (KirBesz. 129).

PAJZÁN: 1) [pornix, alacer; hurtig, keck]. Illik, ha katona mutat kevés pajzánt (Gvad: FNót. 62). **2)** [ferus, indomitus; unbändig, stolz]. Magam is csak egy pajzán lovamon szaladtam (RákP: Lev. I.57). **3)** [paraveredus; nebenferd]. A szolgálkat a paripák, pajzán és szekeres lovak gondviselésére elosztván, kinek-kinek állandó képpen kimutatódjék, micsoda lovakra és más egyéb állapotokra légyen gondja (TörtT. I.164).

Pajzányan: [ornate, nitide; schmuck, zierlich]. Gavallért pajzányan szolgál öltöztette (Gvad: FNót. 48).

PAJZS: clipeus, scutum C. schild Com: Vest. 123. Nem pajzsal fegyverkedet anyag pykonhokual (EhrC. 147). Ő erősinec paysa fűzes: clypeus fortium eius ignitus (BécsiC. 260). Ki a te segidségednc paysa es a te gyözedelmednc fegyvere (Helt: Bibl. I.ddd2). Eszt a nagy payst a hátamon kell viselnem (Helt: Mes. 405). Én vagyoc a te paisod (Helt: Bibl. I.F3). Az isten emberre-léte minden veszedelmes kísértetek-ellen szívünk paissa (Pázm: Préd. 118). Szablya, paizs, sisak és pánczél (Monlrók III.176). A békességes türésnek payssa (Hall: Paizs. Ciml).

bőr-pajzs: caetra MA. runder schild PPB.

gyalog-pajzs: pelta Com: Jan. 146. [kleiner schild]. Eleendő fegyverkezet lészon, ha bé fedezett lészesz pántzállal, paissal, hosszú paissal, keroc paissal, tatár paissal avagy gyalog paissal (Com: Jan. 146).

hosszú-pajzs: clipeus Com: Jan. 146. [langer schild].

kerek-pajzs: parma MA. ancile Com: Jan. 146. runder schild PPB.

kerekded-pajzs: parma C.

tatár-pajzs: pelta, cetra C. parma MA. [kleiner schild]. (Com: Jan. 146).

tatárpajzsos: peltatus C.

Pajzsos: parmularius, parmatus, clipeatus, scutatus C [schild-soldat]. Paisos vitézek: *scutati milites PPB. Sok gyűtlevész népek seregdedben lésznek, mind fegyverfoghatók, paizsokak lésznek (RMK. II.106). A katonác avagy az gyalog paisosoc az föl szél felől való aítót állottac (Mel: Sám. 412). Huszárok, az fele lenne pánczélós, paizsos (Ver: Verb. 49).

Paizsoz: clipeo C. MA. [mit schild bewaffnen].

PÁKÁSZ: [nimium indulendo emollio; verweichlichen, verzärteln]. Gyermeksegtől foguán örűztetik, fürűztetik, pákáztatik az ember (Mib: ÖrökÉ. 121).

PAKÉTA: [fascis, volumen; paquet]. Míg ezt a levelet elkészitem, a többit csinál egy pakétába, tsomoba (KirBesz. 86).

PAKILINCS (pakélencz MA.): cimex MA. wanze, wandlaus PPB.

PAKÓC: [eupatoria; odernennig]. Szél indító kőkerczin, igen hasonló a pakoczhoz, a mezei mákhoz, de a levele mint egy kóménec (Mel: Herb. 62).

PAKOCS, PAKOCSA (pagicsa SzékOkl. I.297): [jocus, lusus; scherz, spass]. Ne felesseek tybennetek parazna bahotalas, ne zemerentelen rut pakocha (CornC. 277). Ez ev tarsa latuan ez sorornak egygyöyöseget, pakochaban monda neky: Ez az volagy azzony allat Sz. Párlül azt írja, hogy ötet Luter

csufságban és pakocsiban nevezte eretnek-nek (Pázm: LuthV. 158).

[Szólások]. Hol Kd az török nyelvről ír én nokem, bizony én nem vettem volt pakocsra (Nád: Lev. 70). Fogdosnak meg bennük tizenkét embert. A tizenkét ember nem veszi pagicsára, hanem izennek a föld népének ilyen szóval (SzőkOkl. 1.297).

Pakocsál (*pakehalok* HorvC. 247): [rideo, ludo, joco; scherzen, spassen]. Clazar hallyad tanácsmat, en meg allom bozzvsgodat, way megh ewwel pakoczaltal es wele kent nem walttal (ÉrsC. 508b). Minden gonoz avagy ektelen igEEK, iol lehet hogy legenek widadok vagy pakchalok, zerzetesnek zayatol el zaggtassenek ewrok atok zerent (HorvC. 247). Hol Kd az török nyelvről ír énekem, hogy csak pakocsált volna, bizony én nem vettem pakocsra (Nád: Lev. 70). Gritty látván, hogy az dolga veszedelembé vona és hogy az erdélyiek nem pakocsálnának, hanem halálra ötet keresnének (MonIrok III.37).

PAKULÁR: opilio PPBl. [schafhirt]. Juhász, ilhász, juhászter, pakulár: opilio PPBl. A ketske-fejű madár igen mérész madár, a pakulároktól semmit nem félvén a ketskéket megszopja (Misk: VKert. 472).

PALA: marga argillacea Sl. [schiefer]. A tájott a palakónél egyéb nem igen vagyon (Bethl: Élet. 373).

1. **PALACK** (*palaszck* Helt: Mes. J.2. *palazk* VirgC. 47): lagena C. MA. flasche PPB. Meg tere az koldulásból hozuan egi taska kintert es egi palazk bort (VirgC. 47). Meñetek el a városba es ió ti előtökbe eg palazk viz viselő ember, kövessetek ýtet (DöbrC. 445). Paranchola az keűes bort, ky az palazkba vala, egy nagy veder vízben tevlteny (DomC. 87b). Egy palazkot borral tele adá (Kár: Bibl. 1.494). Hozot egy palaszck vizet (Born: Préd. 79). A kármentő töcséserec a palazckokhoz tartozná (Com: Jan. 85). Egy juhász formára csinált ezüst aranyas palazck (Radv: Csal. III.322). Karikás öreg palazck vagyon ure 3 (Gér: KárCs. IV. 223).

[Szólások]. Szabad a patak, de nem a palatzk (Deesi: Adag. 343).

boros-palack: [lagena; weinflasche]. A boros palatzkok párállási között elfelejtí nyavalyás állapottyát (Fal: NU. 261).

cserep-palack: [lagena figlina; thongefüss]. Az isten tserép palatzkok egybe-verésével futanitatá a madianitákat (Pázm: Préd. 111).

fa-palack: obba Com: Jan. 111. [karafine]. A kulcsár bort hoz fel és a pohárnac a fa palazckból megtölti s oda nyujtya (Com: Jan. 111). Két fapalazckot küldtem tele borral (RákF: Lev. 29. VectTrans. 20).

föld-palack: [lagena figlina; thongefüss]. Az madianiták föld palazckoknak egybe-verésével meggyőzetének (Pázm: Kal. 585).

hasas-palack: ampulla PPBl. [bauchlige flasche].

ívó-palack: ampulla potoria PPBl. [trinkflasche].

puska-palack, puskaportartó-palack: pulveraria PPBl. [pulverflasche]. Zablyá eg, pwska, pwska palack (RMNy. II.85). A puskák meg-töltetnek puska porral a puska-por tartó palazckból (Com: Orb. 287). Puska palazck Belyen, szép fekete ospora 80 (TörtT. 1.178).

tök-palack: munerba PPBl. [küirbisflasche].

2. **PALACK, PALACKA** (*palazck* C.): cimex MA. cymix; wanze PPB. Palackza (Szikszai 328). Palazk-féreg: cimex C. Vannac némely felöttébb ártalmas állatotskák, ugymint: serkéc, tetvec, bűdös féreg, palatszác (Com: Jan. 42).

pince-palack: tinia C. [holzwurm].

PALACSINTA: laganum, frixum; pfaunkuchen PPB. Tük-monyból, tejből palacsinta (Radv: Szak. 217). A mi népeink nélia a kenyérbén és palacsintákban a kőmény magot belé-szokták csinálni (Nad: Kert. 105. 43).

PALÁNK (*plane* MünchC. 156): planca, munimentum, munitio, vallum MA. [plauke, schlanze, damm]. Palánk, karó, tzövek: vallus PPBl. Palank zerenth: vallo NémGl. 301. Meg kőrű-keznec tegod te ellensegid plancal (MünchC. 156). Meg orđi-töttéc vala sövényeckel, palankockal és nagy töltésecel az várast (Helt: Krón. 58). Várasnac vala tapasztot palánkia, amac vala négy ki ménő kapuia (Tin: Ének 136). Egy erős palánkot alkottanak, mellette fiú palánkot állattak (RMK. III. 110). Az hegyeknec teteire mégyüne fel és ott palánkot csinálnec, ki őltalmunkra léssen (Kár: Bibl. I.492). Az te ellenseged te kőrnyűled palánkot éppit (Zvon: Post. II.243. MA: Scult. 809). A kert békerítettic palánkockal (Com: Jan. 70). Kőrnyűvötte a nyelvet kettős palánkkal, fogakéval és ajakéval (Illy: Préd. II.246).

Palánkol, palánköz: munitio MA. [vallo; befestigen]. Mikoron bizon törvéñel és kőrűközzel palankol vala őrineket [így], vele valek mindent egbe zerezven (DöbrC. 407).

Palánkolás: [munitio; befestigung]. Az holott ez meg-bizonyítás nincz, ott az irás az természeti bizonságok által és egyéb oltalmazo palánkolással hűjába támasztatik és oltalmaztatik (MA: Tan. 51).

Palánkos: [munitus; befestigt]. Kőborlani kezdéñec, meg dulác a falukat és felgyuytác a palánkos városokat (Helt Krón. 131).

PALÁNTA: planta MA. pflanze PPB. Zent Clara bodog Ferencnek nemes palantaya (EhrC. 74). Minden palánta, valanellyet az ú menyei atým nem plántált, kiszagattatic (MA: Bibl. II.17). Palántát, ráczát vagy káposzta magot vessék uyságra (Lipp: PKert. II.22).

káposzta-palánt: brassica; krautpflanze PPB. Káposzta-palántot ültetni: brassicam transferre PPB.

Palántál, plántál: planto, sero MA. pflanzen PPB. A kiral be méne a fackal plantaltatott kertbe (BécsiC. 63). Hozzád mi felszóval kiáltunk, kik szent igédnek általa a hitben plántáltatunk (RMK. V.3). A palántát vessék uyságra s hold-töltére palántállják (Lipp: PKert. II.22). Miképpen kőll a füvek ifjú chömötéit avagy ágait palántálni, meg lesznek tulajdon helyeken irva (35). Az új növésen plantalni az archicsókat hasznosabb és szaporább (75). Az sárga, az kít gyökkéren plántálnak annak is szinte úgy el kell készíteni a földét, mint a magnak (82).

el-plántál: [transpono; verpflanzen]. Az úr megszereté az almát és annak a fáját elpalántáli az őnen kertébe (PestT: Fab. 101). Az archicsókat ha ki ganajos agyba akarja ültetni, elplántálhattya, ha három vagy négy levele léssen, hasonlóképpen, ha azon helybe akarja is hadni és jel nem plántálni (Lipp: PKert. V.75). Az archicsókat plántállják "el jó el rothatt ganajos fekete földben (76).

Palántálás, plántálás: plantatio MA. pflanzung PPB. Az palántálás arra való, hogy a vetemények az után nagyobbak és tellyesebbek legyenek (Lipp: PKert. II.34). Légyen a plántálás második fertályán aprilis hōldgyának (75).

PALÁST: palla C. pallium MA. mantel PPB. Mykoron uolt volna bodog Ferencnek palast modosranulo (EhrC. 92). Arán koronat viselűen ő tieoben es fedőztetűen selém palastal es barsommal (BécsiC. 67). Ki akarand te veled törvéñben perleni, ággad neki palastodat (MünchC. 22). Meñi el laza celladba

ees az palástot hozzád yde (PeerC. 90). Mongyad az Yzrael tyaynak, hogy zerezyenek peremőket ew palásttyoknak neegy reezene (JordC. 153). Az zsidók palástokba kezdék liszet kötnie (RMK. II.237). Azt nem mondják, palást alatt jó bort mennyet hurezcolnak (III.317). Miut az palástot őszne gűfűrdőket (Fél: Bibl. II.124). Nem lévén menyegzős ruhája, első szeretetnek palástya (Illy: Préd. Előb. a3).

[Szólások]. A mellyeket nékem mondándasz titokban, lésznek azok nálam olyan palástokban, hogy senki nem néhet el-rejtett voltokban (GyöngyD: Char. 362). Mostanság sokan rosszak lévén, ros szándékokhoz alkalmaztattyák a virtust, s ilyen amólyan palástot szabnak belőle magoknak (Fal: NE. 38). Valakit palást alá venni: corpus alieujus *tegere pallio PPBI. A kik eddig az unitária religio palástja alatt lappangottak, azoktól elszakasztattak (Bod: Pol. 77).

[Közmondások]. Ki szereti papját, ki palástját (Radv: Szak. 251).

asszonyembőr-palást: palla PBI. [frauenmantel].

bő-palást: stola C. [damenkleid].

hosszú-palást: stola C. [talar].

ráncos-palást: patagium *sinuatum PPBI.

Palástol: pallio MA. [tego, occulto] bemünteln PPB. Azzal palástollia hamissagat (Mon: Apol. 173). Palástolt mesterséggel élt az ő székinec megtartására (MA: Tan. 1156). Hazugságát palástolni (Bal: CsIsk. 142). Magok bibéjét palástoló azaz magokat kevélyen gazdagoknak tartó szegények (Otr: Tökéll. 1166). Az ő bűnököt így palástollják (Illy: Préd. II.357). Fodorétott vendég hajjal palástollja kopaszágát (Csúzi: Sip. 55). Szín-lányó halaványsággal palástolt kevélység (SzD: MVir. 277).

el-palástol: pallio, obtego, contego, defendo MA. bemünteln PPB. Vétket el-palástolni: obvolvete vitium PPBI. Az igazságot elpalástolljatoc (Mon: Apol. 251). Látod a bűnt, ne fedezgesd, palástold el (Com: Jan. 205).

Palástolás: palliatio MA. [tectio, velatio; bemüntelung]. Vagyon valami külömbseg az között, az ki nyiluan minden palástolás nélkül tagadgya az hitnece fő agaztattyat (EszT: IgAny. 63). Pokhálot szódógel káromkodásinak palástolására (Matkó: BCSák. 110). Minden palástolás nélkül ki mondom a dolgot (Otr: Tökéll. 233). Semmi palástolást nem találhatott (Illy: Préd. II.428).

Palástos: palliatus PPBI. [bemünteln]. Palástos riskása (Nyr. IX.73).

Palástoz: pallio MA. [obtego; bemünteln]. Igen palástozzác beszédeket (Vallást. Aiiij).

el-palástoz: ∞ Mikoron a papnac gonie vala, el palástozuan a byént, ekkepen vegezi vala el gónasat (TelC. 203).

PALÁTA ? (Nyr. IX.73).

PALATINUS: [palatinus]. Az Rhenus vize mellékén regnáló Frideric palatinus hertzeg (MA: Scult. Címl). Mi vagyunk Magyarországnak palatinussa, az kit illet az végeknek igazgatása (Gér: KárCs. IV.74). Az tiszték közül egy nagyobb rész menjen palatinus urunkhoz (403). Szabó István hogy az palatinushoz ment, minden költség 10 ft 80 d (MonTME. I.23).

PALÁZ: adulter JordC. 839. [moechus, moecha; buhler, buhlerin]. Ob gonoz palazok, hogy nem twggyatok, merth ez vilaghy baraczak ellenseghe wr ystennek (JordC. 839). Ha ky meg akarya gőzny az chalarid, gonoz palazt, semyvel ynkab ellene nem alhat, mynt hogy ne gonodollyon vele (ÉrdyC. 82).

M. NYELVTÖRT. SZÓTÁR. II.

Vamak olyanok myndden vezedelmes bynben merőltween mynt Herodes es az gonoz palaz az zonyallat, de myeest Herodes belec holt az gonoz paláznak zerelmeoben, nem terhete töredelmessegre (524).

Palázolkod-ik: [fornicor; unzücht treiben]. Egyeleytween lű lakozasokath palázolkodwan ty veletek (JordC. 859)

I. PÁLCA (páca Gér: KárCs. IV.410. megpáczáz RákF: Lev. I.77): baculus, fustis MA. scipio; stock, stab, prügel PPB. Páltza, mellyben hegyes tör vagyon: dolon PPB. Nekyk ököllet, nekyk bottal, pálezawal, nemelyek özögghel veryk vala (WinkC. 166). Ha meg nem halna az ember, de pálezan iarna, talat az ki megítette, fizetneye meg a oruosoknak a kölőegét (BodC. 9). Feelnek az nagy pálezatwl, ky myat meg verettenek (ÉrdyC. 537). A ledneket paltzáual verik ki (Helt: Bibl. IV.48). A szeléd intéssel, nem páleza veréssel gonoszt jóvá teheted (Kisv: Adag. 53). A Pharahó varásló bölcsei a pálezát kigyóvá nem változtathatták (Szathm: Dom. 123).

[Szólások]. Hamar meg változnc a nagy wrac és ottan kész a páltza, vagy ötte meg az eb a háyat avagy nem (Helt: Mes. 202). Egy által vetőre, páltzára száll (SzD: MVir. 14). Az udvarbirónak az páczát kezébe adván, ha mit nem jól cselekesznek, hatalmat adok büntetésekre (Gér: KárCs. IV.410). Csudálom, hogy az bírót meg nem büntette Kegyelmed, hiszen tálaltak volna pálczáát, ha nem akartak szolgálni (Gér: KárCs. IV.191). Fertelmes esküvés és szörnyűséges átkok a keresztén névhez s a jó páleza alatt nevelt erkölshöz nem férnek (Fal: NE. 15).

birodalmi-pálca: fasces Com: Jan. 186. [staatsgewalt]. Nom kívánnya a méltóságokat s birodalmi pálezákat (Com: Jan. 186).

ébütő-pálca: [baculus mendici; bettelstab]. Négy egész esztendeig mind ebédet, vacsorát részegen költöttem s egy eb őt pálcával baza pironkodtam (Szentm: TFüü 14).

fejedelem-pálca: [sceptrum; scepter]. Soha nem férj a fejekben, hogy a fejedelem-páleza ugy elessék és változzék (Bethl: Élet. III.130).

hajító-pálca: jaculum C. [wurfspiess].

Jákob-pálcája: *baenulus astronomicus PPBI.

királyi-pálca: sceptrum PPBI. A király, ha maga kíván-sága szerint országol, még a királyi páleza alatt is kegyetlen úr (Com: Jan. 139).

koldus-pálca: [baculus mendici; bettelstab].

[Szólások]. Nem szégyenedteké meg sok magahiró dús emberek és istenektől olhagytanak és koldus pálczára jutótanak (MA: SB. 162).

kommandó-pálca: [befehlshaberstab]. Keverik az országos békességet, hogy tovább maradhasson kezekben a kommandó pálca (Fal: NA. 225).

mankó-pálca: [fulcrum, baculum; krücke]. Mellyel istáp és manko-páleza gyanánt ély (Prág: Serk. 845).

nád-pálca: baculus arundineus Kr. [rohrstock]. Nád páltzára támaszkodni: scipioni arundineo inniti PPB. Ismertem egy kapitánt, ki frissen forgatta nád-páltzját, egy sem volt száz tüle az egész compagniában (Fal: NA. 217).

[Szólások]. Sóbajtózó gazda hátára hága az náld pálca (Thaly: Adal. III.347).

püspöki-pálca: pedum pontificium, pontificius lituus; bischofstab PPB. Pásztori bot, püspöki páltza: pedum PPBI.

som-pálca: [fustis cornea; kornellstock]. Ugy tanítsátok házias társotokat, gyakran üsse nékik sompálca látoakat (RMK. II.154).

sudár-pálca: [baculus flexibilis; langstab]. Isten ne meintsön hátadnak hosszát szép sudár pálezátul (RMK. IV.80).

sújtó-pálca: [baenulus castigandi; strafstock]. Mőleg nyomban, inában éri a gonosz tevőt a hátul ütő, sújtó páltza (SzD: MVir. 82).

szürő-pálca: pugio Com: Jan. 150. [spiess]. Hansárocal avagy szürő pálezákkal, koszperdeckel gyakván (Com: Jan. 150).

Pálezáz: fustigo MA. [prügeln].

mög-pálezáz: ∞ Ha bot alá való rendű szolgál, azommal meg pálezázathassa (Törtl². I.160). Ugy viseljék magokat, hogy a verekedésért megpálezátatnak (Gér: KárCs. IV.411). Az kik vétkesebbeknek találhatnak a táboron, erőssen pálezáz-tassa meg (RákF: Lev. I.77).

2. PÁLCA: [typha; rohrkolbe?] Méltó volna, hogy'száz réttő pálezában varnák a fejét (Kisv: Adag. 378).

Pálezás: [?] Haytott és pálezás gyoltsnak az igen jóvóának végi három forint. Alább való haytott és pálezás gyoltsnak végit két forinton ötven pézen (Törtl. XVIII.215). Pálezás rumeli gyapott gyólts (Vectans 13). Pálezás bagazia (14).

PÁLHA: assummentum angulare; zwickel PPB.

Pálhás: [?] Egy kengyel vasat, nagy pálbást, gombost egy forinton adgyanak (Törtl. XVIII. 229).

PÁLIKA: typha Com: Jan. 28. [rohrkolbe]. A gyékén kákából, a mellyben pálikák nevelkednek, gyékényeket csinálnak (Com: Jan. 28).

PÁLINKA: creminatum; frucht-branntweio PP. Volt a grófnak tele tsobány pályinkája (Gvad: RP. 217).

Pálinkás: [eremato obrins; von branntwein betrunken]. Nemcsak az tisztí, az közkatonája is mind pálinkás-részegen ellepték tizenként-húszonként az országot (Beres: Lev. 280).

PALIZÁTA: vallum, revelinum; pallisade PPB.

PALLÉR: praefectus operum, exactor MA. conductor PPB1 werkmeister PPB. Kezde a zsidókat pallérok által nehezíteni (RMK. II.14). Pallérul hagyja Zsigmond Benedéket (III.138). Vigadozzunk, mert a pallérnak igáját nyakunkból kivoná (VI. 213). Rendelé Salomon férfiakat fa vágni a hegyben és ezekhez pallérokat (Kár: Bibl. I.377). Az míg Joseph éle, Izrael nem féle, addig az pallérokat sárt gyurni nem badta (Tyúk: Józs. 18). A kik paraszti munkától immunisok: egy bíró, egy pallér az várhoz, mészáros (Gér: KárCs. IV.284). Nemzetünket kizó pallér, nem szán, mint holér (Thady: Adal. II.213). Rendele három ezer s hat száz pallért a munkás nép eleibe (Moln: JÉpül. 472).

fő-pallér: [summus exactor; hauptwerkmeister]. A fő pallér tisztet másra nem bízta, mert az ő mély elméje nélkül semmi végben nem mehetett (Moln: JÉpül. 64).

Pallérkod-ik: operantibus praesum, operarum praefectum ago MA. [einen arbeitenaufseher abgeben]. Pallérkodnac vala az templom építésén: statutis quoad templum operibus imperabant (MÁ: Bibl. I.316).

[Pallérol]

Pallérlás: [politio; das poliren]. A sok pallérlás, szablya vas tisztítás engem elijesztett (ÖtvMest. 67).

Palléroz: polio; poliren PPB. Az csendesség neveli az gazdagságot, az erkölcsöt pallérozza (Laud: UjSegits. I.715). A

fálnak levelei hasonlók voltak a pallérozott ezüstből (Hall: IIIst. I.58). A mellyek régen kereszttyén együgyűségben mentenek véghez, azokat az olasz és francia szokás más formára pallérozta (Bod: Pol. 6). Az asszonyok míg palléroztatnak, esztendő telik (SzD: MVir. 48).

ki-palléroz: [erudio; ausbilden]. Nem mulatta el fíját ki-pallérozni (Gvad: Hist. 60).

mög-palléroz: [polio; poliren]. A fegyvert meg pallérozózák s oldalokra úgy kötök (Felv: Dies. 13).

Pallérozás: politura ferraria, expolitio; polirung PPB.

Pallérozatlan: [unpolitus; unpolirt]. A pallérozatlan gyémánt olyan kő, a mellyet békasónak lúnak (Mik: TörL. 232).

PALOL, PALL (párolás Gyöngy: Pal. 1. párlás Czegl: B. Dorg. 300): **1**) quatio MA. [schlagen]. Búza parló rosta: cribrum areale PPB1. Az átok miatt asszonyúpekek az hátokat pallik (RMK. II.200). Mint ha egy vas bozogannal pallanae őket (Bom: Préd. 561). Hátoc pallatic (ThemSec. 51). **2**) evallo, vanno MA. [schwingen, worten]. Palló rosta: incerniculum Major: Szót. 262. Várad, csak zabot pallasz az nagy érez lónak (RMK. II.226). Abrakat palohi (Zvon: PázmP. 65). **3**) ventiló PPB. [lüften]. A fenix madar azzu fath gőth, az ő zaránnal mind addig palolya, mignem meg gúttya (NagyszC. 298). Az kovács a tűzben teszi a vasat es mind addig finia, palóllia az tűzet, mignem az tűz nem egyyeseedik a vassal (Lép: PTük. III.205). **4**) [dispergo; zerstreuen]. Aszt vetie, hogy országot meg pusztította, soe entzem-bentz apróságra pallaná (Göres: Mátý. 51). Kiuel meg elegőt, azra semmit nem palló (BFaz: Asp. 4).

el-palol: [dispergo; zerstreuen]. Mivel a szent írásnak ez maga felől tött világos tanubizonyiságit némelly keresztfogásoltnak füstével akarják meg-homályosítani a pápisták, szükség, hogy azokat elpalollyuk (Pós: Igazs. I.125). A mi füstöt ez ellen tsinála füstös Mátýás, azt oda fel el pallottuk (Pós: Válasz. 299).

mög-palol, mög-pall: [ventilo; worten]. A zabot szőró lapáttal vagy rostával meg pallya, szőrja: avenam vanno ventilat (Com: Jan. 86). Kellene inuár a vizálkodóknak gazos ellen-vetéseiket az igazságuk rostjával megpalolnom (GKAT: Válasz. III.1118).

Pallás, palolás, párlás: ventilatio MA. [das worten]. I'hrűsögetés ez és zabparlás a magyar reformátusok előtt (Czegl: BDorg. 300). Versennem előttem való párolására fel-forván a vének még meg-lévő teppetskéje (Gyöngy: Pal. 1).

Palolgat: [iteratum vanno; wiederholt worten]. A ki sem egyszer sem másszor nem palolgatja, csak in s ámra bizza, buzájához az nem sokat bízhatik (Törtl². II.163).

PALLOS (pallus IIelt: Krón. 14): spatha, rhomphaea C. ensis, gladius MA. [schwert, hellebarde]. Soe pallossal, hand-sárocal bőnec (Gosárv: Magyb. Biiij). Száuten ugy forgatta az író pennát, mint az pallost (Prág: Serk. H). A zászlókat középbem viszie a zászló tartoc, kiknee a zászló előtt álló vitéz az pallosockal avagy alabárdockal előtde mennee (Com: Jan. 149). Regli modra való pallos liueli (Radv: Csal. II.29). Pallost pallossal szokták vissza ütnie (Kisv: Adag. 376). Hol magyon egy tszászár, jó koszperdet, kardot, pallost fog Kegyel-mednek eladni (KirBesz. 87). Az hadban sok pallos sárgette nyakát (SzD: MVir. 199).

forgó-pallos: versatilis gladius Kr. [schwingschwert]. Az isten egy kerubimot állatott paradusom eleibe tízes forgó-pallossal (Pázm: Préd. 576).

kétélű-pallos: gladius anceps Kr. [zweischneidiges schwert]. Az evangéliom minden két élű pallossal hathatós (Pázm: Fel 40).

kétkéz-pallos: rhomphaea P/B. [zweischneidiges schwert].

PÁLMA: palma Kr. [palme]. Zent Agóta azzon zombózn jutny az martiromságnak palmayara naponkeent syr vala (CornC. 261). Minek utama az országokat megtérítőd, hozzám ízh martiromságnak palmaival (DebrC. 37). Hasonlya ewtet az lybanumbely cedrus, palma es cipressus zeep draga faakhoz (ÉrdyC. 454). Isten ew wyaskodoyt martiromságnak palmaya myat erek eletre wyzy (ÉrsC. 355). Kik igaz hitben léznek, mint a palma szintén úgy megzöldülnek (RMK. V.103).

PALOTA: aula C. palatium MA. palast PPB. Job paranczola ew fyának nem eznalhy palotakat (EhrC. 125). A királ vendégségét tón a nembériencee a palotaban (BécsiC. 48. 54). Allataak Samsont keth kew laab mellee az nagy palotaban (JordC. 345). Érkezik fel a palotára, az atyafiak kérie, ne hajtson már előbbi dolgára (GyöngyD: Char. 378]. Inventáltunk a palotában: gyontáros ajtó, pléhes (Gér: KárCs. IV.44).

ebédlő-palota: triclinium MA. [speisesaal]. A vendéce a vendéglő gazdatul az ebédlő palotában bé-vitetteme (Com: Jan. 109). Productio lón benn a várban, a töllük bolondul a commissiónak hagyott fejedelmi ebédlő-palotában (Bethl: Élet. II.253).

királyi-palota: regia, basilica Com: Jan. 140. [königs-palast]. A királyi palota méltóságos nagy épület (Com: Jan. 124). A királyi palotae kárpitockal s kép irásokkal fénlenee tündöklenee (140).

oszlopos-palota: [patibulum; galgen]. Ama bujdosó vitézek addig járták a világot, mig őket valamely hóhér fel kapta, oszlopos palotájába szépen befogadta (Fal: NE. 25).

sétáló-palota: [ambulatorium; spaziergang]. A nagy széles mező s a szép liget erdő sétáló palotájok (Balassa: Ének. 29).

udvarló-palota: procoeton PPB. saluatorium PPBl. [vor-saal, vorhalle]. Udvarló palota, ántikamara: procoeton PPBl.

Palotás: 1) palatinus, praetorianus Kr. [palast, hof]. Udvari, palotás vitézek: *praetoriani milites PPBl. Utoljára a palotás uraimék a Lázár lakodalmára szorulnak (Fal: TÉ. 773). **2)** [aulici; hofente]. Szolgálnak azokat nevezem, kik a fejedelmek magánhivatalban szolgálnak. liket tulaydon nevezetekkel palotásoknak mondunk (Laskai: Lips. 124). Az lovas palotásoknak eszmát, kalpagot és dolmánt csináltattam (Mon-Irók XV.358).

PÁLYA (*pallia* Istv: Volt. 8): **1)** dromos C. stadium MA. [laufbahn]. Pálya-futó: stadiodromus; pálya-formán készített: stadiatus PPBl. Valakyk a cyeiba futnak, paallyat iol lebet mynd nyayan futnak, de egy vzya a intalmat (Komj: SzPál. 157) Jo hamar louakat palliara vitete (Istv: Volt. 8). Nem tudgiatoke, hogy a palliaban futok noha mindenek futnak, mindazáltal csak egy veszi el az intalmat (Fél: Bibl. II.39). Noha sokszor messze esett már céljától, nem szünik még is pályájától (GyöngyD: KJ. 386). Távol lételünket, hidd el, én is érzem, de el nem mehetek, még pályám nem végzem (440). Mikoron az mi pályafutásunknak végét elérjük, Krisztusnak szavát hallhassuk (Gér: KárCs. IV.389). Toppantó lovatam magyar páriákkal pálya futni boesátam (Thaly: VÉ. I.124). Egy pálya hosszánál nem volt szélesebb az Eufrates vize (Moln: JÉpül. 219). Pályám vár ajándék, nyerd el édes lovaeskám (Kisv: Adag. 177). Olasz mértföldnüre nem nyoltz, hanem tizen két pályát kellene számlálni (242). Egy olasz mértföldben nyoltz pálya találatik (243). **2)** [praemium cer-

taminis; kampfpreis]. Nem az akaróe sem pedig futóe pályának elyereése (Kisv: Adag. 356). Nem uyeri el a pályát, a ki úttýában horgot vet (Fal: SzE. 523). Satirusok kis szarvolkal öklelődnék, hogy elyerjék a pályát (Fal: Vers. 876).

Pályás: [in stadio currens; wettrenner]. A pályás sereg piatra indúla, s annak eszdújára a nép fel tódula (GyöngyD: Char. 162). Trombiták kezdék bő rivadásokat és futni indíták ott a pályásokat (166).

Pályáz: stadium curro, concerto Sl. [wettkämpfen]. Duskát inni és frissen tántzolni akarok, iszom, lakom és pályázoc (Szeg: Theoph. 24).

Pályázás: [cursus; das wettrennen]. Nyugalmat vott az fártság végződven pályázása (GyöngyD: RK. 212).

PAMARANCS: [pomum aurentium]. A szélső mellettem pamarancsot evett, olly eleven s friss volt mint ágon az evet (Gvad: FNót. 107).

PÁMPOLÓD-ÍK: [rixor; hadern, zanken]. Mikoron egy pampolodnanac egymással (Helt: Mes. 436). Mikoron a király környül megállattanac volna, miúdiárt pámpolódni kezdénee a királlyal (Helt: Krón. 74b). [Vö. PÁNTOLÓDIK]

PAMUT (*pamucus* Radv: Csal. II.292): bombyciniüm, gop-sijüm; baumwolle PPB. Meg füsültetic a gyapjú avagy pamut és meg gerebeneltetic (Com: Jan. 97). A pána pihes, a paplan tömöt pamuttal töltött (112). A kik gazdagabbac, tépett pamutal, gyapjuval csinállyac be az élő fáe tökeit (Nad: Kert. 23). A paplan tömöt pamuttal töltött (112). Egy vég lecepenri, avagy mely nyolczvan pamuttal szött török keszkenőért jár (KeeskTört. II.511). A pamutot felszedi ebben a hónapban (Mik: Törl. 415).

Pamukos: [bambacinus; baumwollen]. Zöld zsolnai ládában vagon asztal keszkenő pamukos (Radv: Csal. II.292). Egy tetszik, szemlélem a fényes kardokat, miképszedegetnek pamukos tsalmákat (Orezy: KültSz. 178).

PANASZ (*panasz* Helt: UT. Dd. 5. Tin: Zsigm. 11. Valk: Kár. 39. *panoz* LevT. I.104): querimonia, querela MA. klage PPB. Ha valakinek mas ellen volna panazia, miként Cristos es boçatot ti nektek, vgan ti es (DöbrC. 259). Kykrel panazt tezen zenth Bernard (WesprC. 147). Valanak gyazak mynd ketten mynden panaznal kyl (JordC. 516). Az papy feyedelmek panazth teenek en nalam (789). Nem tñrhete az ő nagy soc panaszokat (Tin: Zsigm. 11). Istennek tiszta fiac legyetec, kikről ne lehessen panasz e gonosz nemzetség közet (Helt: UT. Dd.5). Oz zóllóhögön zörtelen dolgokath cheleksöznek, ez panoz sok (LevT. I.104). Panaszt, jobbúlásra való kívánást érdemel: expositationem meretur (Com: Jan. 192). Az ű panaszokra nem baytom filemet, ű nyavalyajolera nem tészem szememet (Zrinyi I13).

Panaszkod-ik: conqueror Sl. [klagen]. Mycoron fekevezen az mezevn syratnaja az ev uevolýassagyt panazkodo zokkal (DomC. 159). Az purgatoriumbely lelkek panazkodnak, hog tnyan mongyatok meg azokat, kykkel tartoztok (247). Azert nem kelleth volna az K. iobagnak panaszkony (RMNy. II.31). Ketek panaszkodik az louak es az zekerek felől (91). Miért panaszkodgyam szerenche ellened (Zrinyi I47).

Panaszol: exprobro C. incuso, conqueror MA. [sich beklagen, sich beschweren]. Mykeppen Cristus panazlat halatlan baratokrol (EhrC. 94.10). Nem panazol arol es bogy howa wtet tezed (VirgC. 68). Eellyenek az panazlo morgook hű kywansagokban yarwan (JordC. 881). Azzoni allat panazla, hog eoelky atyafa fogva tartatneek (DomC. 23. 8). Ezekről panazol az uristen (DebrC. 14). Az leannak zyloy fíel kelween panazlanak

reca az feyedelemnek (ÉrdyC. 339). Nagy ohaytuan mind az ország panaszol reyatok (Hoffgr. 373). Ir vala gyakorta Mátyás király a cseh királynac és panaszollya eszt előtte (Helt: Krón. 132b). A farkas annae vtánna panaszolni és gyóni kezdé (Helt: Mes. 305). Azon panaszol v̄ kegielme, hogi barmokis holtak wolyna (LevT. I.94). Hogy az en káronról birannac ne panaszolne (Born: Préd. 432). Meg-égeték a Joáb vetését az Absolon szolgálái és ottan hozzá méue panaszolni (Pázm: Préd. 693).

föl-panaszol: [conqueror; vorklagen].

fölpanaszolás: [conquestus; das vorklagen]. Néma, süket ligetet választok keseruem fölpanaszlására (SzD: MVir. 78).

mög-panaszol: [conqueror; sich beschweren]. Hogi harbortatnia ez pap az azzonnac atafiat, ez azzon ezt vranac meg panazola (GuaryC. 44). Myt raytam tettenek, meg panazol (SándC. 26). A császárnak nem panaszolhaták meg nagy nyomoruságokat (Petbó: Krón. 206).

Panaszolás, panaszlás: incusatio, exprobratio, querela MA. [klage]. Wthallyatok megh az tóthi bozwsaghnac panazlasath (ÉrsC. 202). Tudod nram en panazlasomath es en gyalazasomath (KulesC. 164). Mikoron iozagoson, panazolac nélkül hasnalnuae, Joachim kezdé meg korulni (TelC. 38). Cselekedetteddel meg ne torold, beszédeddel ellene ne panaszkodgyál (MA: Scult. 986).

Panaszoldogái: queritor C. [sich beklagen].

Panaszolkod-ik: queror, conqueror, dequeror, expostulo, incuso C. klagen, beklagen, lamentiren PPB. Elmenénac az lengyel királyhoz, hogy amae panaszkodnának (Helt: Krón. 192b). Erről panaszkottanac mindenkor a jámborok (Helt: Mes. 193). Panaszkoduan előttd mondyuc mi boszuságinkat (Born: Ének. 231). Kezdé panaszkodni az varasok ellen, az meliekben lótenek vala az ű czuda teteli (Fél: Bibl. I.17). Az Izrael fiaí kőtsgebe esnee, sirnac, panaszkodnac (Kár: Bibl. I.131). Christus szenvedni akart, te mégis mersz valaki ellen panaszkodni (Pázm: KT. 115). Szégyeljed te panaszkodó szolgál, hogy egyebec készebbek a veszedelemre, hogy sem te az életre (177).

Panaszolkodás: querela, conquestio, expostulatio C. MA. [klage, beschwerde]. Talasz dragalatos példat istenhez való imatkozásra, panaszkodásról (Helt: Bibl. I.4). Az indulatoktól melly igen meg háborítatik, szomorkodie, panaszkodie, innét a szomoróság, panaszkodás (Com: Jan. 68). Esztelen akarattját élő istennek panaszkodással nem fordíthatja meg (Zrinyi I.122).

Panaszos: [flebilis; kläglich]. Miért vagy szép Echo keserues, panaszos versem hamisító (Zrinyi II.131). Ha vagon mit enned, nem panaszos étked (Ben: Rithm. 101). Tsak a zngó szelek ellen evez ezen panaszos letzkével (SzD: MVir. 220).

PÁNCÉL (*panzer* Lép: FTük. 228. Thaly: YÉ. I.210. Zrinyi I.22. *panzer* Radv: Csal. II.143. *panzer* TörtT. IV.89): lorica C. MA. hamatus thorax, paludamentum; panzer, brustwehr PPB. Cristusnac hywesges szolgya nem panzelnal owlawzetuen, de kereztnak yegyuel yegyztetettnen (EhrC. 147). Zent Antal ez eluda latuan yietteben hűtnak payzath ees pancelat ragada (PeerC. 66). Keenkőw byzŵ panzeel vala ew raytok (JordC. 901). Akkor horesi elő sisakiat, pantzérát (Lép: FTük. 228). Elegendő fegyverzetet lézen, ha bé fedezett lészesz pánztállal (Com: Jan. 146). Vitézek mind egyig, s nem pájsval fődöznek, sem sűrű paucérral (Zrinyi I.22. 65). Wiczaj Tamás urannak jutott egy panzerj és egy bonczjok (Radv: Csal. II.143). Sarczában fizetett egy ezüst pánzerét, merő pánzerét (TörtT. IV.89). Farkasbőr és vörös panzer az nyakában (Thaly: YÉ. I.210). Sissakossan, pánzerában veres márvány kőven ki van faragva (Thaly: RT. 193).

ablak-páncél: [calatiri fenestrarum; fenstergitter]. Az templom ablakának való páncézellért küldöttük (MonTME. I.66).

halhőjú-páncél: [lorica squamis obducta; schnppiger panzer]. Ő rayta vala hal heiu pantzelya (Born: Ének. 600).

kettős-páncél: duplici squama lorica PPB. [doppelpanzer].

merő-páncél: [lorica solida; massivpanzer]. Párducz bőrtmet hagyom Uri György urannak egy pár karabinnal és két merő pánzéllal együtt (Radv: Csal. III.313. 290).

Páncélos: loricated MA. gepanzer PPB. Sok gyűlevész népek seregdedben léznenk, fások, kopások, páncélosok léznenk (RMK. II.106). Huszárök, fele lenno pus-kás, az fele páncélos (MonIrók. III.49). Mint egy páncélos Góliáth: igen hányod vedet te magadat (Pós: Válasz 306). A vas dereku fegyveresec környős környül páncélosok (Com: Jan. 146).

[Páncélosz]

föl-páncélosz: lorica munio Kr. [panzer]. Lata Eleazar egyet a vadak közzöl föl-páncéloszva a király páncélyával (Káldi: Makab. VI.43).

PANDEL: [taenia, ligna; band, bünde]. Azon az nap kész pénzül megfizetett keskeny selyem pandelnek 8 végért per 57 d. facit 4 frt. 56 d. Szélesebb azonféle pandelért 3 frt. (Radv: Csal. II.201).

PANDÚR: miles Rascius, Illyris SI. [illyrischer soldat].

Pandúrkod-ik: [rixor; stänkern]. Az egyenetlen cződör inasok szoktak ekképen pandurkodni (Zvon: PázmP. 291).

PÁNKÉTOMOS: [?]. Hogy az pánkétomos királyi asztalnál az hús ételre ne kényszeritetnek, imádsága által sült madarat hozott az asztalra (Tarn: Szents. 13).

PÁNKÓ (*pankoch* Cis. E1. *pankoh* Szék: Zsolt. 179): pastellus, placenta frixa MA. artolaganum Major: Szót. 73. [pfannkuchen]. Ez pedig leszen vala buza lisztből auag semleiebből auag pogaczabol auag pankohbol auag ratotbol (Szék: Zsolt. 179). Mainsuec végén, ha böuen virágyik az máck, elég feles pánkocht sűthetz (Cis. E4). Béleseec nevei: a semlyec, pereczec, béjas kalácsoskác, pánkóc, serpenyőbe rántott gömbölyű pánkóc (Com: Jan. 76). [V3. FÁNK]

1. **PÁNT:** [ligula; binde]. Hozattam kis pánt zsinórt (MonTME. I.294).

2. **PÁNT:** canthus C. MA. [eiserner reif]. A kapukat igyenes pálezákból pánt veszőkkel rostély formára dszve kötözzenek (Lipp: PKert. I.19). Kivántatik pánt-vevszöz, mivel bé-kösse az oltott tőkére vont eszközt (III.24). Készül abrontsa is karikák pántjának (GyöngyD: KJ. 146). Bé bocsátván az várbán eokett, maradt-e egy szegh, maradt-e egy pünt (TörtT. X.121). Egy kard hvely, kinek második pünt is megyen a sarkvasához (XVIII.268).

PANTALLÉR: balteus sclopeti SI. degengshing Kir-Besz. 131. Mindeniknek karabélyt és pantallért adatott (ErdTörtAd. I.181). A katona jó paripán megugratja magát, pantallérja, karabélyja megrángatja nyakát (Thaly: YÉ. I.318). Lovat, kantárt, karabélyt, kardot, pisztolyt, pantallért készitnek új mundért (I.271). Bogláros pantallér tsörög a nyakokon (Gvad: FNót. 42). Lódíngot, pantallért reánk függesztettek, oldalunkra kardot tarsolylyal kötötték (Gvad: RP. 56).

PÁNTLI: [lingula; binde]. Meggyászín püntlin csinált párta vagon rajta arany boglárka (Radv: Csal. II.282).

PÁNTLIKA: taenia, ligula PPB. [band, bünde]. Pántlika, galand, prém: taenia; a haját aranyos pántlikákkal felkötöni: comas *substringero auro; silveget vagy kalapot álla alatt tar-

tőztató sinórok vagy pántlikák, hogy ki ne essék ember fejéből: offendices PPBl. A tökélségec és pántlikac, mellekel a bé font hajac tziírázatnac (Com: Jan. 101). Kopet, keskeny, felér, ezüstös pántlikával csinált (Radv: Csal. II.153). Egy darab kék pántlika, egy darab írott pántlika (364). Vagyon chez tiszta gyöngy pántlika három darabokban. Egy pántlika forma arany máslicsca (Gér: KárCs. IV.460). Csináltasson százüötven karabélyt, mellyeknek az esője olyan hosszú legyen, mint az inclusion pántlika (RákF: Lev. I.687).

PÁNTOFÉLY (*pántofali*: C. *pántofél* Major: Szót. 172. *pántofély* Com: Vest. 144): *crepida*, *baxae* C. MA. *pantofel* PPB. Pántofali, szíyas avagy tzafrangos czipellés: *crepida*; pántofali tsináló: *crepidarius* C. Pánto félyl, böltsék saruja: *bazea* Major: Szót. 103. Pántofely-fa: süber PPBl. Vannac kapeczác, pántofelyec, czafrangos czipelése (Com: Jan. 100). A dámák nem cipelőben, hanem pantofel papucsban szoktak járni (Fal: TÉ. 776).

Pántofélyés: *crepitatus* MA. [mit pantofél beszélnht].

PÁNTOLÓD-ÍK: *rixor*, *altercor* MA. *hadern*, *zanken* PPB. Ó ember, ki vagy te, ki az istennel szümbé szökuén pántolódol (Helt: ÚJT. r.2). Rút dolog a nemes aszszonyállatoknac az ő vroekal pántolódnioc (Prág: Serk. 347). Az őrdögöt sem meré sz. Mihály szidalmazni, mikor véllé pántolódniék (Pázm: Kal. 310. Pázm: Préd. 117). Tartsd ebhez magadat, ne pántolódgyál (Czegl: MM. 100). Ha kellene pántolódni, mi is találhánk gáncsot írástokban (Czegl: ORoml. 360). Nem illik nékem e dologban teveled sokat pántolódnom (Veres: M. Lev. 12). Azon pántolódic, hogy magyar n nem szollunc (Pós: Válasz. 254). Bolonszággal akar az okosokkal pántolódni (Matkó: BCsák. 3). Adjuk kezére a pántolódó urfínak, hogy ártatlanul fogják vesé, a kiben nem vétett (Fal: NE. 32). Hasonlóval pántolódni veszedelmes, alábbvalóval gyalázat (Fal: NU. 297).

Pántolódás: *rixatio* Kr. [hadern]. Morgás, veszekedés, pántolódás ne légyen a házasok-között (Pázm: Préd. 243. 230. Pázm: Kal. 257). Gyűlösséges pántolódás (Zvon: Post. I.572). Pázmán gyakor helyen az mi ellenünk irt fondor pántolodásban olyan mint az cziczio gyazyko (Zvon: PázmP. 215). Akkori napokban ballottál volna sok eszteleen disputatiót és pántolódást (ErdTörtAd. I.29). De ez mind csak így marada a pántolódás és pántofánt (58). Nyugtátni a visszavonást, gyűlösséges pántolódást (SzD: MVir. 53). A pántolódásból könnyen üstökvonás következik (283).

PÁNYVA: [capistrum; halfter]. El szalad nyha az öreg lovak panaszairol (Zvon: PázmP. 290). Az ifutol elakarác venni a nyulaszó porázt, hogy azzal az lovakat pányvára és czövekre üthetne (Prág: Serk. 125). Pányvát vagy odal nyűgöt az ő lovának lábaira nem hány (GKat: Váls. I.1083). Három lovat, egy kocsit, a mellé ponyvát, pokrocot, nyűgöt adac (Bartha: Krón. 116). Az istállóval bánó a lánczos kötő féccel avagy hamaros orr kötővel, pányvával meg-szorított lovat tapogattya (Com: Jan. 85).

Pányvás: [capistratus; mit einem halfter versehen]. Nem tart a fűvelő már pányvás lovakat (GyöngyD: KJ. 539).

[Pányváz]

ki-pányváz: [illigo; anbinden]. Kipányvázott lovak (SzD: MVir. 299).

PAP: *sacerdos*, *mystes* MA. *curio*, *parochus*; *priester*, *pfarrer* PPB. Tőn nag vacórat es hua mend a papokat (BécsiC. 22). Herodes égbe gőituen a papocnac menden fedelméket, tudakozec uala ő töllöc, bol Xs zűletne (MünchC. 16). Monda neki az pap iambor (VirgC. 25). Vmác papi algatok vrat (DöbrC. 231). Mikoron menden búneidet elmedbe gőhtöted, meñ el a pap eleybe (VitkC. 24). Júue az fraterekhez zerebeneknek

nemoly papja (DomC. 304). Mutassad te magadat papnak (JordC. 375). Zent Justina egy balwan istennek vala papya (ÉrdyC. 549). Az papok nem szollyac az eu czudalitos czelokedetimet (Zvon: Osiand. 81). Jesuiták, papok itt az fő peresek (Thaly: VÉ. I.52).

[Közmondások]. Kít papiért szeretnek, s kít palástiért (Decsi: Adag. 88). Jó *pap holtig tanul: *senescio semper multa addiscens* MA. Nom mindenkor *pap saytya: *non semper lilia florent* MA.

áldozó-pap: *victimarius* C. *sacerdos* Com: Vest. 144. *sacricula* PPBl. [opferpriester]. A gyűmölcsöknek sengéi az áldozó papoknak adattatnac (Com: Jan. 128).

asszony-pap: *sacerdotissa* C. [priesterin].

fa-pap: [*sacerdos indoctus*; *unwissender priester*]. Lím mondám szomszéd, hogy mind fapapok ezek (RMK. V.240).

fői-pap: *levita* JordC. 562. [diaconus]. Ámaagyatok erőttem mynd zent papok es fel papok (CzechC. 51). Tertene, hogy egy pap azon wton el menea es lathwan hűtet, elhagya, azonkeppen egy fel pap (JordC. 562). Zent Istvan a het vdvar birak közzül, kiket a zent apostolok fél papokka tettenek vala, egyik vala (DebrC. 64). Fabian papa oli igen nag iaitosszággal uala a martirokhoz, hogi ahoz valo felpapokat es subdiakonokat valazta (133b). Ty oltáros, ostias fel papoc ott tartiatoc az oltárt, ruhát, sim értöd, hog parázna vag (Mel: SzJán. 85).

fő-pap: *pontifex* C. *praesul*, *summus sacerdos* MA. oberpriester, prälát PPB. (Helt: Bibl. FFf3b). Ószue gőitüen az fő papokat, meg tudakozék ű tőlök, az Christus hol szűletetnek (Fél: Bibl. II.2). Hilclúas fő paptul vőtte, hogy a meg-talált könyv isten törvényének könyve (Matkó: BCsák. 321). A patyolatos főpap a szentséges helyben bé-megyen vala (Com: Jan. 129). Kadilescher vala szultánál böcsületben, mert vala ő fő-pap es érek hitekben (Zrinyi I.73).

főpapság: *pontificatus* C. *praesulatus* MA. [oberpriesteramt]. Janos papat az fő papságbol erőuel le vetnen (Mon: Apol. 470).

gyóntó-pap: [*confessarius*; *beichtvater*]. A gyóntó paphoz siess, nagy latorságból kü gyónyal (FortSzer. N3b).

kis-pap: [*clericus*]. Küldé huszat, szolgálatra rendelt beteseket, az gonosz erkölczü kis papot keresnyi (Fr: SzJán. 53). Úgy bánom véle, mint az szentelt vizet megívó számmal az kis-pap (Bercs: Lev. 471).

köz-pap: [*sacerdos simplex*; *priester niedrigen standes*]. Rómában a köz papoknak nem volt szabad nősöknek lenni (Pázm: Kal. 309). A közpapoknak sem volt szabad feleségeseknek lenni (SzD: MVir. 223).

község-papja: *plebanus* PPBl. [pfarrer].

misés-pap, **misemondó-pap**: *sacricula* PPBl. [messpriester]. Az mit az apostoloc világossággá tőttene, azt a barátok es misés papoc ismét setétségre fordítottac (MA: Scult. 853.).

misemondópapság: [*munus sacerdotis*; *priesteramt*]. A bécsi vicarius Karger Janost misemondópapságra felszentelte (Fal: TÉ. 755).

misező-pap: ∞ A reformatus nemesek arra kényszerítettek, hogy magok helységekben való papjaink partjokat nem fogják, sőt a misező papokat is hogy ott tanítsanak, megengedik (Bod: KÖstr. 17).

rómás-pap: [*sacerdos ecclesiae Romanae*; *priester der römischen kirche*]. A cinteremec rakuác valának holt testekkel, miért hogy a rómás papok sobolt nem engedie vala a temetést (Helt: Krón. 63b).

tábori-pap: [sacerdos eastrentis; feldpriester]. Papságra felszenteltetvén, elsőben volt a fejedelem mellett tábori pap (Bod: Pol. 74).

tar-pap: [sacerdos tonsus; geschorener priester]. A nézőket megfi csábították az tar papok, különböző esalárdságokat vet uen szem eleiben (Toln: Vigaszt. 77).

térítő-pap: [sacerdos convertens; bekehrer]. Látom én, hogy vagy te isten szolgálja, bűnös embereknek térítő papia (KTör: SzJán. 4).

udvari-pap: curio C. [sacerdos aulicus; hofkapellan]. Dajka János jelen volt miut udvari pap a fejedelemmel moldovai és más táborozásaiban (Bod: Pol. 62).

udvaripapság: [munus sacerdotis aulici; hofpriesteramt]. Bethlen Gábor fejedelem maga mellé udvari papságra hozatta volt Dajka Jánost (Bod: Pol. 62).

Papi: sacerdotalis MA. priesterlich PPB. Tanálót tartanac meud a papi fejedelmec és a nepceec veni (MünchC. 67). Püspök a papi rendben első (Bod: Pol. 1). A fejedelem asszony a papi szentelésnek tzeremóniáját el szemlélé (82).

Papol: ad concionem dico Kr. [predigen].

[Szólások]. Ebnek papolj: boeotis vaticinare (Kisv: Adag. 54).

Papolás: [admonitio, institutio; belehrung, unterricht]. Anyja asszonya maga resteli vagy szégyelli az ebbéli papolást (Fál: NA 158).

Paposkod-ik: [sacerdotem ago; ein priesteramt bekleiden]. Apolló templomába ment-bé, kiben egy szűz leányzó paposkodott (Hall: Hllist. 1.3). A püspöktől kellett tanúbizonyosság levelet venni a papoknak, különben nem paposkodhattak (Bod: Pol. 31).^{*} Hogy Ujfalvi Inre másutt paposkodjék, megengedetett (60).

Papság: 1) sacerdotium C. MA. [priesteramt]. OI igen megalaza ömogat a papsághoz, hog papságra ne valaztatneec, ön hünelket elvaga (MünchC. 71). A papságot zerözuen, öket feinket pappa teneh (WesziC. 48). Hasonlatteek az ystemnek flyahoz, erekkwl erukke papsagaban maradvan (JordC. 809). En anyazent egyházban papságot eerdemlettem (ÉrdyC. 358). A papságot kéauánytáec (Kár: Bibl. I.135). Nem könnyebítetted terhedet papságoddal (Pázm: KT. 435). A sinodus Ujfalvi Inrét a váradi papságból ki tette (Bod: Pol. 60). 2) [sacerdotes; priester-schaft]. Hogyha a pápista papság adta instructiojában Sámbar-ne a morgást, hazudozást, örlülhet néki az a társaság (Matkó: BCsák. 8). Az ministerium egészszzen megváltozott, az papság nem regnál (Beres: Lev. 607).

Papságos: [sacerdotalis; priesterlich]. Sohot oly jövedelmező papi-uraság ninczen, az melly ezeknek potrohos gyomrokat és papságos zablódásokat megelégithetné (MA: Tan. 1141).

PÁPA: summus pontifex; papst PPB. Oly zeutsegew vala hogy nemezzak pispelcek, gardinarosok, de papa es kyuanyauala hallany (EhrC. 75). Gergely papa jra zeut Damascos atyankat az zeutcek kezzyben (DomC. 149). Gergef papa ez zeut martyrokrol eollyen peldaat yr (ÉrdyC. 359). Mikoron az missen ielőu uona az papa az ket casarokkal, az egből hozaiok imeleten zozat adatek (TihC. 24). A papok es barátok a misseuel, gyúntatással es egyeb papa es satan haloiuual nem halazhatnak (Mel: SzJán. 344). A pápa ül az oeclesiában, mint ha ő volna a Christus vicarius (Pázm: LuthV. 352). Latrül gyallazzák a pápát az elhanyatlot fiak (353).

asszony-pápa: papissa Kr. [püspün]. Az asszony-pápát, kinek emlékezetivel gyallázhatta volna Rómát, Focius solia nem említette (Pázm²: Kal. 777).

fő-pápa: summus pontifex Ver: Verb. 227b. [papst]. Az római fő papa és a caszar felől seenni emlékezetet nem teszünk it (Ver: Verb. 227).

Pápálkod-ik: pontificem ago Kr. [die papstwürde bekleiden]. Az latal nem hagy engem sokayg papálkodni, be fogya zamat (PéldK. 58). Mikoron Demásus papálkodie vala (Helt: Krón. 10). Némellyek esztendeig, némellyek kettőig beszélik hogy papálkodott (Pázm: Kal. 635). Azt sem bizonyíthattuec meg, hogy huszonöt esztendeig papálkodot volna (EszT: IgAny. 180). Kelemen az keresztyén religiónac több kárt szerzett, hogy nem az előtte papálkodó (MA: Scult. 997).

Pápás: [pontificus, papalis; papistisch]. Minden hamis tanyto törőe, sido, papas, eretuec vagy a tíz parancsolat ellen vagy a keresztség ellen tanit (Born: Préd. 464). Minokünk nem kell agganunk uéllé, ba valaki minket pápásuak neuez (Tel: Evang. I.442). Szólhatnác. it az pápásee tudományának hamisságáról (Zvon: Post. I.40). Az pápás negyven napi böit (473). Meg vetettilk a pápás papságot (Vallást. 221). A pápások leletségesnek tanityák az isten parancsolatinak betöltését (Matkó: BCsák. 68). Hol volt az apostoli vallás a te pápás vallásodban (83) Ezt az könyvecskét ki niomtattak az papasoknak örk gyallázatára (Toln: Vigaszt. Előb. 9). Főbizodalma a magyar nemzetséghez vezet, jollehet az anglus is és több nem pápások segítik (TörtT. I.631).

Pápáskod-ik: [pontificem ago; die papstwürde bekleiden]. Simplicius 169. esztendőben pápáskodék (Matkó: BCsák. 113).

Pápáság: papatus Kr. [papstwürde]. Byrvau: az jdevben az rommay papaságot harmad Alexander papa (DomC. 1). Calixtus papasaganak negyed eztendeyben (ÉrdyC. 169). Meg erteek, hogy wr ysten evtet valaztotta vona az papaságra (195). Ha akartam vona, az elsser garadichra az az a papaságra ywtlattam vona (358). Nem ezac az törőe, sido, papasag, de minden egyeb közt is soe visza magyazac tamadon tamadnac (Born: Préd. 465). Négy rendbeli embereket taláec ez földön, kie ilyen névell neveztetneec: sidóság, pogansag, pápásag és luter-ség (Bas: Credo. 137).

[Pápáz]

Pápázó: [papista; papist]. Immár jutottuc a fő dologhoz, mellyel támasztyac a pápázóe a gyermekekneec keresztségét (Dáv: KKER. 03).

PAPIRKA: [chartula; papierchen]. Citálsz valamit pappirkád karáján (Czegl: MM. 92).

PAPIROS: charta C. papyrus MA. papier PPB. Paranczola, hogy nekí viúne iro zerzamat es papirosat (VirgC. 19). Hogh ő elothenek vege el közelgethne, pappyrosth thientual egythombé kere (PeerC. 16. NádC. 589). Papirosra avagy tiszta kártyára írunk (Com: Jan. 155). Egy romlott arany boglár papirosba berakosa (Radv: Csal. III. 352b). Az papirosan az sok kereszt és nem a mozón (Gér: KárCs. IV. 396). Ott találhatsz tsillyán gyóltst, sikast, papirossít, gallert és tzuédofot (Szentin: Kalm. 7b).

árkos-papiros: philyra PPB [schreibpapier]. Egy nedlány árkos papiros (Bal: Epin. 1).

folyó-papiros: charta bibula MA. charta diluta; fliesspapier PPB. Ha azt akarja, hogy szép fényes légyen. tégyen egy árkos folyó papirost alája, szívárkozattasa azon által (Lápp: GKert. III. 288).

itató-papiros, ivó-papiros: ∞ írunk a tiszta kártyára, nem bémeckoltra, sem ivó papirosra (Com: Jan. 155).

kalmári-papiros: [charta emporatica; packpapier]. Írunk tiszta kártyára, nem kalmári papirosra (Com: Jan. 155).

konc-papiros: *scapus papirinus PPBl. [buchpapier]. Két kontz papirosot vészec 14 péuzen (Helt: Arithm. H3).

marhatakaró-papiros: [cucullus; düttel]. Irunc tisztá kártyára, nem marhatakaró szürke papirosra (Com: Jan. 155).

nyomtató-papiros: charta libraria Nom². 391. [druckpapier].

parasztpapiros: [papyrus vilior; grobes papier]. A papirosi malomban kevés változás tétetvén, fekete, paraszt és itató papiros léssen (Illy: Préd. I.381).

régál-papiros: macrocola C. charta *regia MA. PPBl. [royalpapier]. Régál papirosra menyüi czémert kiván Nagyságod, jelentse meg levele által (Gér: KárCs. IV.573).

sasos-papiros: charta regia MA. [royalpapier].

sima-papiros: globra papyrus MA.

takaró-papiros: charta emporetica MA. [packpapier].

Papiroska: [chartula; papierchen]. Egy calomista predicator két árkos papiroskára mázlott írásotskával tsrippelle az Kalauzon (Pázm²: Kal. 1067). Egy sáska tojék, ípprikálék valami moeskos papyroskára (Matkó: BCsák. 2).

Papirosoeska: chartula C. MA. [schriftchen]. Csiripeltek ez-előtt-is imez-amaz tudatlan sóczék a Kalauznak némely cikkelyin aprólékos papirosaccskókban (Pázm: LuthV. 2).

PÁPISTA: **1**) pontifici adlaerens Kr. [papist]. Hazugság, hogy a pápisták lénszerítik az ifiakat fogadás-tételre (Pázm: LuthV. 183). Sokan a pápisták közzül a keresztiséget nem ért gyermeknek idvességet adnak (Czegl: MM. 183). Frater okosan beszély, mert meg póknék a pápisták (Matkó: BCsák. 447b). Valamit a pápisták sok beszédél szemetneznek, könnyen kisépertetnek (Pós: Igazs. II.195). **2**) [papalis; papistisch]. Ki-fakad, hogy a pápista tudományt nem kárhoztathatták (Pázm: LuthV. 92). Az én feleségem, ha szintén nevetem változtatná is, csak pápista emberhez ne menjen férjhez (Gér: KárCs. IV.373).

Pápistai: [papalis; papistisch]. A pápistai szines chatholikusságnak megb czáfólása (VárM: Szöv. 114).

Pápistaság: pontifici Kr. [papistigkeit]. A pápistaságban okát adgyák, miért tilalmazzák a húst (Pázm: LuthV. 136). A pápistaságnak varas fekélyibe nem merse mélylen ereszen körmét (Pázm²: Kal. 412). Az mi basra gondosinc azt kialtyác, bár mégis a papistaságban volnanc, melyben mindeunel való búelkülödesinc vala (Zvon: Post. I.81). Őc catholicusságnac híjác az papistaságot (MA: Scult. 6).

PAPLAN: culcitra MA. [opertorium; bettdecke]. Zent Ersebót azzon az poklost fel ueue, agas hazaba uine es vranak agára fektete, ezutan uranak paplanaua be lepöde (TihC. 19). Paplanockal megvettem nyoszolámat (Kár: Bibl. I.606). Erről io lakasi utan paplan alatt puha agyaban maga gondolkodgyék (Zvon: PázmP. 205). Asszony hólgyeteknek szoknia vagy roko-lya vallat, paplant csinállyatok (Bal: CsIsk. 31). A paplan tömött pamnttal töltött (Com: Jan. 112). Mikor megmondták néki reggel, hogy ellopták két lovát, paplan alól csak nagy álmoson néz fel (Szentm: TFü. 7).

takaró-paplan: ∞ Ha egyik a takaro paplant mind magára vonsza, azt a rosz társaság cseleketta (Hall: Paizs. 227).

[Paplanka]

nyári-paplanka: [tegimen aestivale; sommerdecke]. Nem lepeztettem be egyébbel egy kis vékony nyári paplankánál (RákGy: Lev. 399).

PAPONYA (pap monya Mel: Herb. 85): solanum, helio-cacabum MA. vesicaria, halicacabus, vesicatorium; nachtschatten

PPB. Paponya, sidó tseresznye: alkengkeng PPBl. Solanum vagon öt fele, a másic fylét híyác halicacabum, azaz pap monya, veres bogycia vagon (Mel: Herb. 85). Az orvosló fívek némellyoc kertoc, mint a bors fű, Vénius köldöke fű, paponya fű: papmonya fű, mulharta fű (Com²: Jan. 22). A csemetékéről: boldog asszony ága, eb szőlő: paponya (Com: Jan. 33). Meg kínálta a vesicatoriummal, paponyával (Fal: NU. 316).

PAPOZLÁR, PAPAZRÁL, PAPOSZLÁR, POPOZLÁR: [sacerdos; priester]. Eszt a szabadságot meg ronta amaz papozslár, a Czaki Mihály (Helt: Krón. 84). Minden fele papazláro, capláno, óltármestere, graciausoc (Helt: Háló. 217). Papozlaroc es baratoe (310. 293). Oda ál a papozlár a ketzolében, és igen meg keresztzei (Dáv: KKr. L4). Hajda még popozlár Mátvás, fordics még a mint lehet a sáros lapátot (Matkó: BCsák. 216).

PÁPRÁD, PAPERÁD (papragy, paprágy Beythe: Nom. 84. papratz Frank: HasznK. 18): trichomanes MA. filix Beythe: Nom. 4. [farrenkrant].

aranyos-páprád: filix aurea Frank: HasznK. 18. Beythe: Nom. 8. [goldfarrenkrant]. Zikős fünek: dizno kenyér gyökere, aranyas papratz (Frank: HasznK. 18)

PAPUCS: cothurnus C. solea, calceus MA. sandalium, crepida; halbschub, pantoffel PPB. Tzipellős, paputs: sandalium PPBl. Tölgy fával meg-lágyítottat patsmagoc, papucsoc (Com: Jan. 100). Az urnak ő ngnak egy száras karmazsin csizmáért, papucsért és kapezjáért (Radv: Csál. III.23). Vöttünk egy csizmát, papucsat, kapezástul (MonTME. I.14). Borbély Péter papucsosa a sárba veszőtt, azért atunk 40 d. (19). Papútsban kezdeni, meztláb végezni léssen nehézségedre (Kisv: Adag. 387). Egy-egyik olyan színü paputsot kezdé viselni, a mellyet tsak a tsá-szároknak volt szabad (Mik: TörL. 222).

pantofél-papucs: [solea; pantoffel]. A dának nem cipelősben, hanem pantofel papucsban szoktak jární (Fal: TÉ. 776).

török-papucs: [solea Turcica; türkischer pantoffel]. Az ifiurak némelykor török papucsban sétáltak (MonIrók XI.352).

I. PÁR: **1**) [par; paar]. Vévén egy pár öltet, meg taglá azokat (Helt: Bibl. II.131). Vészen egy fel-tekert pár pistolt magáboz (GyöngyD: MV. 106). **2**) [socius; gefährte]. A gölya az ő páriját örömmel köszönti (Misk: VKert. 330). **3**) apographum PPBl. [abschrift]. Ezt látváu, igen méltán kért párt Posalázi vram (Matkó: BCsák. 257). Az írásokat bizony kiadom, ba páriban léssen (TörT². I.147). Érkezővén az követ ur levele, annak is páriját elküldtem (MonOkm. 40). Inczédi Mihály jött a diploma párijával (Bethl: Élet. II.33). Bútszóó levelének páija (Mik: TörL. 370). Az okleveleket Bethlen László ír az originalban, némellyiknek nem maradván tsak páija is, el vitte Bécsbe (Bod: Pol. 154).

bokor-pár: [par; paar]. Egymást megérdemlje a bokor pár, hogy szemre votések ne legyenek (Fal: NA. 206). Egybelkelő bokor pár (Fal: Jegyz. 933).

[Párod-ik]

Párodás: [conjunctio, sociatio; verbinding]. Szerencsés vagy illy párodással (Grad: Lev. 22).

Páros: compar, junctus, socium labens SI. [gepaart]. Bé-megyen maga is, szép pompával, páros gerliczekent élete tár-sával (Thaly: Adal. I.169).

Párosan: [conjunctum; gepaart]. Gyönyörűség látni, mikor egy szépen termett urfi vagy magán vagy párosan helyesen szedi s rakja teljes inait (Fal: NE. 29).

[Párosod-ik]

mög-párosodik: socior, copulor Kr. [heiraten]. Kivámmám, ha meg párosodnál és unokákkal meg vigasztalnál (Fal: TÉ. 693).

2. PÁR(hagyma): porrus, porrumi PPB. [lauch, porei].

3. PÁR(lüg): lixivium MA. lauge PPB. [Vö. LÜG]

Párgol: [vaporo; dunsten]. Annak a gőzivel párgoltattam lábaimat (MonItrók. XV.417).

Párgolás: [fomentatio; bühung]. A tetvesség rut nyavalya, a véle való dajkálódás, mosás, párgolás semmit nem használ (Misk: VKert. 693).

Párol: fervefacio MA. fomento PPB. [sieden maehen]. Kőszüenyés lábra jó a gyökérét, lenelét parlani (Mel: Herb. 25). Ha fylet parlaz az megfőtt isoppal, az fylenek zuggását megallattya (BaytheA: FivK. 68). Kedves illatokkal pároltatá a lázat (Pázm: Préd. 69). A dőrgölésce, kívül melegítőce, párlóce nem veszik el a fájdalmat, hanem enyhítce (Com²: Jan. 144). Párol és sőtős lévség 1674 (KlMese. 32).

Párolás, párlás: fofus, fomentatio; wärmung PPB. Az aszszony-ember hideg és meg szorított testét párlással és melegítéssel meg gyógyította (Mel: Herb. 55).

Párl-ik (párlódyék meg Nyr. IX.210): ferveo, fervefio MA. sieden PPB. Hadd párollyék magában (Nyr. IX.210).

ki-párlík: ∞ (Pécsi: SzüzK. 17).

mög-párlík: [fervore putresco; faulen]. Az gabona megpárlík az padláson (MA: SB.133).

mög-párlás: [halitus; ausdünstung]. Nieluflunkból, torkunkból az sok meg párlással, ki porsogással kergeti ki életünket (Lép: FTük. 27).

Párolkod-ik: 1) [vaporo, vaporem emitto; dampfen]. A pokol az szünetlen beume égő kenkőért s egyeb undok párolkodó dőgőkért rakua rutt, bűdős, sebessen lángozó tűzzel (Lép: FTük. 179). Az pokol tüze nem ad világosságot, mint az miénk, hanem temérdek füsttel párolkodik (367). **2)** [vapore incluso incoquo; dünsten]. A kibe az ver meg alozik, veg nyolez penz ara yengbeert, s eröz befőle tikmonnyal laxat es forraly vizet, esd meg a vizzel a laxat, add parolkodyek meg (Nyr. VIII.169).

Párlód-ik: ∞ Párolódyék (Nyr. IX.210).

mög-párlódik: 1) [contabesco; verschmachten]. Inmár a szegeny fogly soc fűdig a temlőzbe tartatott és tellyességgel meg parlódot (Helt: Háló. 129). **2)** [incoquo; abdünsten]. Párlódyék meg (Nyr. IX.210).

Párlódás: [vaporatio; ausdünstung]. Izzasztyák, hogy párlódással száraszszák nyálasságokat (Pázm: Préd. 901).

PÁRA (parah Cis. G3. MNYil: Irt. 52): vapor MA. dunst PPB. Tűz, kő esső, hó, pára, forgozsel, molly mondassat meg műveli (Helt: Zolt. 297). Mig az parath bened erzem, adik mynd gyeterlek (LevT. 1282). E kutnac az ő füstős paraia szinte vő megen vala föl (Mel: SzJán. 238). Az erző állatokban neuelő es erző szellet auagy para uagyon, mint a lobau, legyben (Mel: ATam. 64). Ha feyér parali megen az földről vagy vizből jó reggel es estuec, tisztá fűdönc ielo (Cis. G3). Az bölcsesség az isten ereienc pária (Kár: Bibl. 1639). Az tűz előtt ki mégyen az kementzénec pária (665. II.131). Az mi életünk ollian mint az para, a mely keues idejg tart es az vtau el emmeszik (Fél: Tan. 459). A tűz felemeli a nehéz vizet, mikor fel-forrally vagy párával gőzölteti (Pázm: Préd. 707). Az illatozás vidámodik pészaszaggal, sok jó-illatú virágok, vizek és étkek párájával (746). Paráh ez mondások (MNYil: Irt. 52). Dohos kénkú pára jün ki rút gőgőjén (Zriayi: ASyr. 23). Mű

bizony reménységért és csak páráért egy pénzt sem igérimk (TörtT.² 1.227). Az cometa semmi egyeb, hanem sűrő kőd auagy para (Misco: Progn. 8). Az agyvelő a páráknak vagy gőzölgeseknek műhelye (Felv: Postis. 23). A megholt kuvasz párájáról beszélgotnek (Misk: VKert. 316). E földi pára bővitt fellegeket (SzD: MVir. 75).

[Szólások]. Meg állottam s tsodáltamba alig vettem páráit (Gvad: FNót. 31).

Paráhol: [vaporo; dünsten]. Ha nap nyugatra vagyou, egy kiezin eső paráhol csak (Cis. 7).

Páráll-ik: vaporo, fumo, vaporem halo MA. dümpfen PPB. A szüv kevélysége illetlenségeket párállik (Pázm: Préd. 1011). Vér miat párálló fegyver (Laskai: Lips. 320). A szomszéd paloták ugy esendülnek felőle, hogy derekasan késott párálló nyoszóljában (Fal: NE. 83). Párállott palota (Fal: Jegyz. 935).

[Szólások]. Nem mindenkor budgyan, mihent párállik pattantyúja (SzD: MVir. 20). Pattanás nélkül párálló budgyanásra juttat valakit (195).

ki-párállik: [evaporo; ausdampfen]. De jai nagy szelendek orozkodik után, mely diühős irigység párállik-ki torkán (Zriayi II.59).

kipárállás: [evaporatio; ausdünstung]. A ki-párállások a földi nedvességnek oly részei, mellyek egymás közt repesnek (ACsere: Enc. 134).

Párállás: [evaporatio; ausdünstung]. Az ér-vágás adgya ki testből a mérges párállást (Felv: SchSal. 45). A boros palatzkok párállási között ölefelejtü nyavalyás állapottyát (Fal: NU. 261).

Párás: [anhelus; schnaubend]. Chak valami párás testet álmadoz, hogy az atyák nemzenének (Zvon: PázmP. 211). Husunk, esontunk ezt nem tudja, se más párás állat (Fal: BE. 570).

[Páráz-ik]

ki-párázik: [evaporo; ausdünsten]. A fő fájások az álom által ki párázott fő gőzölges után éreztetnec meg (Com: Jan. 182).

Párázat: exhalatio Com: Jan. 10. [dunst]. A kénkőves gőzölgesce, párázatok meggyuladván égi villámokat és nyilalásokat inditanec (Com: Jan. 10). A párázatok nagyob helyet foglalnak el, mint azok a testek, a melyekből kimentek (ACsere: Enc. 134). Az itten megszűnés nélkül való párázatok miatt igen egésségtelen szokott lenni a levegő-ég (Csat: Mh. 36).

PARACSKÓ, PRACSKÓ: canis sagax MA. [spürhund]. A fűben is látoc valami feyket, nem tudom, visláie, paratskóie (Helt: Mes. 250). Mint a kis praczko a nag farkasal szinte vő iaczuak (Mel: SzJán. 87). Azt tsak ollyá tartuak, mint ama roz paratsko vislakuak vinczogásokat (GKat: Váls. II.323).

PARADÉ, PARÁDA: splendida ostentatio SI. [parade]. Parádéban állítván az regementet (Kár: Élet. II.123). Komáromból kilátszék azon lovas hada Nagyságodnak nagy parádával (Berces: Lev. 638). Mentek onnat parádába (Gvad: Orsz. 2).

PARADICSOM (paradisum HB): paradus MA. [paradies]. Odutta vola neki paradusumt hazóá. Es mend paradusban nolov gimileictul munda neki elnie. Es vezesse wt paradusum nugulmabeli HB. Ez zeretétel az chastromok földy paradycomoknak mondatuak (VirgC. 122). Mondad a toluanyac: Ma velem léz paradiómban (VítC. 105). Az gyezedelmesnek adok az eeleth fanak gymelzoeben, ky az eu ystemnek paradycomaban vagyon (JordC. 887). Mely fannak gómölchet nem azért tilta megli isten embertől, hoq paradiceba nalo

fáknak gömőlelen az dragab not una (TihC. 63). A paradicsont általhágásnak mihelyévé tótték (Ily: Préd. I.125).

PARAJ, PARÉ, PARÉJ: olus, beta, porrum, heluella C. Inchanum MA. minutal, oleraceum; kraut, kohl PPB. Paray, ezékla: beta Major: Szót. 106. Minden emi-való kerti-vetemény, melyeket másképen paréjoknak hívunk: olus PPB. Vete horuac tömlődiet es olainac edénét es parebol löt étkeket (BécsiC. 32). Ezükben ywthnak az yo yzew dynnyek, pareek, hagy-maak es foghagymaak (JordC. 139). Nem yz ki enghfmet eennen, ky pareet, kapyztat ragogat (ÉrdyC. 503b). Hozzon a föld ő magaba maghozo füfiet es paret (Helt: Bibl. I.A. IV.32). Juhoczkaiat tora haitia vala, onnat baza iduen, paraet aprít vala (Istv: Volt. 5). Tauaszszal igen jó paré, jó saláta (Mel: Herb. 47). Pareial és mezei füvekkel tengetie vala magokat (Mon: Apol. 259). Jó az paréynac étöle: bonum est vocari ad olera (MA: Bibl. I.561). Midőn egyszer ötet látná Aristippus, hogy parét mosna, mond néki: Ha Dionisiusnak akarnál hízelkedni, nem kellene parét enned (MA: SB. 177). Borágót a több füvekkel együtt vagdalt paréjban főzhetni (Lipp: PKert. II.86). Végy parét, tódd föl vízbe, forrald meg (Radv: Csal. III.47).

barát-paréj: [spinacea; spinaf]. Hideg természetű mezei füvek: kővér porsin, vad salyata, spinác: barát paréj (Com: Jan. 26).

fekete-paré: equapium C. [pferdeselin].

kék-paré: equapium C.

kerti-paré: cepurica C.

nyúl-paré: sonchus PPB. [sandistel].

östör-paré: blitum MA. [melde].

sajtos-paré: intritum C.

tejes-paré: olus pultaceum; spinat PPB

Parés, paréjos: olitorius C. MA. [kraut]. Parés füvek, minemfiek a káposzta, espinatz, salata (ACsere: Enc. 239). Téjes paréjos étkek (289). Parés bus: végy szép parét, főzd meg, vágd apróra (TörtT.² I.577).

PARANCS: mandatum C. imperatum. MA. befelh PPB.

Parancsol: jubeo, impero, mando C. praecipio MA. befelen PPB. En zerzem ez uylagot elhadny es kewuettny tegedet, valamire paranczols (EhrC. 5. 56). Ha paranczol, elmegec: si jubes, vadam (BécsiC. 3. 34). Joseph tön, mikent paranczola neki vrnak angála (MünclC. 16). Isten paranczolt hew angyalynak te rolad (JordC. 363. 375. 376. 399. 707. 723). Hogh ezth hallotta volna az ő atthya, paranchola, hogh hazaba béé fogattassek (PeerC. 14. 248). Vadolom bñwnsnek magamat, mert gonozt paranczoltam (VirgC. 11. 19). Paranczola az ő ruhaiból meztelen foztania (NádC. 635). Adakozyk eeggyegyewsegben, paranchol zorgalmatossagban (ÉrdyC. 73). Eszt a koronát adiad a magyar királynac, ez legyen parancsolva tenéked (Helt: Krón. 29b). Paranczolta Mozes, hogy szolgáljánac az papi tisztben az vrnac (Kár: Bibl. I.94).

[Szólások]. Eb ura fakó: őbnek parantsol (SzD: MVir. 93). Hatát [a gyermekeknek] egy boeskába rakatván, feié re parancsola egy öreg aszszonyynak, hogy el viven el rekencse (ExPrinc. 218).

ki-parancsol: [exire jubeo; ausweisen]. Aegyptus királya Zóilust, minthogy Homerus ellen gyalázkodott, kipurancsolta udvariból (Fal: TÉ. 669).

még-parancsol: demando, injungo C. anbefelen PPB. Vg theen, mynt vr istennek angála megparanczola (JordC. 358). Zent Cozma meg paranczola, hogy az ew testeet attyaffya-

nak testeewl eeggyt ne temethneek (ÉrdyC. 545. 559). Meg vagyon parancholtatván az irásban, hogy istent imádjuk (Tel: Ewang. II.105).

Parancsolás: jussio C. jussum, jussus MA. geheiss, das befelen PPB. Vendeegők tyztöletynek gonggyat, zolusaat es parancholusaat neky hagyaa (ÉrdyC. 509). Teged yllot paranczolas, engem yleth csak zolgalas (ErsC. 502b). Elvégezte az ő táinac való paranczolását (MA: Bibl. I.47). Azt állatták, hogy az mire tanitatum, az nem paranczolás képpen, hanem tanácsolás képpen adesséc előnkbe (MA: Scult. 759). Mondotta néki parancsolás képpen: Adgy bort nékik (Ily: Préd. I.158).

Parancsolat: praeceptum, imperatum, mandatum, edictum C. befelh, gebot PPB. A parantsolatban eljárni: jussa *perficere PPB. Az frater az paranczolatot nehezen telyesety uala meg (EhrC. 80). Ki megfeitend eegget e kús paranczolatoc közzöl (MünclC. 21. 42). Tyz paranczolatokban es vetkeztem (VirgC. 8). En ő tőle zerzet kiraf vágok, ő paranczolatfát hízzelem (DöbrC. 16). Vyh paranczolatot adok thw nektek, hogh zerresetök egi masth (WeszprC. 51). Nem tarttyatok ystemnek paranczolatyyat (JordC. 401). Az isten parantsolatot aduan, az ő angiala altal, meg ielenti az ő titkait (Mel: SzJán. 9). A szent irás parantsolattal kötelez minden embert, hogy mást mindent magúnál fellyeb-valónak tartson (Pázm: Préd. 60). Térdeplő imádságra se borulj az effőle faragot képek előtt, hogy helyén maradjon az első parancsolat (Fal: NE. 19).

Parancsoldogál: imperito C. MA. befelen PPB. Eyiel nappal vgy paranczoldogal, hogy ingyen sem fogsz nyughatni sem albatni miatta (Born: Préd. 551). Ha te így parantsoldogalsz és meghagyod az te jovaidnac: te mennyel az ispotalyba, te meg másuva, ura vagy az javaidnac (MA: Scult. 879).

Parancsolható: imperiosus C. [gebieterisch]. Igen nagy paranczolható vagy (Szeg: Theoph. 24).

Parancsoló: mandator C. imperator MA. gebieter PPB. Parantsoló fejedelem: imperator PPB.

PARÁNYI: tantillus, tantulus MA. exiguus Kr. [sehr klein, sehr wenig]. Parányi az, a mellyet az őrökké-valóság követ (Megy: 3Jaj. II.181). A földből egy kis virágotska, egy parányi muslica az ő kezének benne forgása nélkül el nem veszhet (GKat: Vált. II.19). Az egész földnek kerekésege egy parányi pont (Land: Ujsegits. II.219). Az parányi csupor kicsiny tűznél fel for (Ben: Rithm. 174). Parányi bimbóból nagy gyümölcs nevelkedik (Kisv: Adag. 141). Nem minden parányi gyönyörűségért szerencsételti ártatlanságát (Fal: NE. 46). A parantsolat egy parányi elménkben játszó buja képetске miat őrök pokollal fenyeget (105). Nem tetszik-e egy parányiig felsétálni (Kir-Besz. 6). Élni kell parányi értékéből (Orczy: KöltH. 141)

PARÁS: [mollis, tener; weich, mürbe]. Tyukfi töltve. Igen el ne főzd, mert az töltelékje csak paras leszen (Radv: Szak. 99). A túrós éték ha parás leszen, nem olyan jó ízű (219). Parázsul nem jó az éték (18).

PARASZT (palaszt ÉrdyC. 471.): **1)** simplex, rectus EhrC. [einfach, rechtschaffen]. Az ember el menuen egy nemy frater parastol (simpliciter) kezebe vevue az penzt (EhrC. 80). Yozagos nyuelkedések, kyket essebelew tartoznak tyztan es parazol tartany: tenentur simpliciter observare (111). Minden ygeretek Cristustol az zerzetnek lewtek, azokban vegesleg meg telyesegyenek, kyk regulat parastol es ygerewl ygero enczelkedtenek tartany: qui regulam simpliciter servant (124). **2)** simplex, incompositus, incomis, incomptus C. [einfach, grob]. Paraszt szabású: subrusticus; orsó, botkó, paraszt eszköz: urpax PPB. Hatli ymegh, neegye hymbe zedett, kettey parazt (RMNy. II.35). Domolechky zabra parazt (170). Chinahy edent a sarbul, nemellyet mazoson, nemellyet parazon (Frank: HasznK.

9). Baldinuszak mosdatlan, paraszti szidalmi (Pázm: LuthV. 5). Paraszt paplan kettő, az egyik kamuka, az másik atlatz (Gér: KárCs. IV.269). Egy paraszti patyolat előrula (462). Kincsesér szoknyátul az ki prēm vagy 75 d. az ki pedig paraszti, 50 d. (MonTME. I.401). Nemde paraszti erejével tűmádt a szabadság (Orczy: Költ. 41). **3)** laicus C. [laie, weltlich]. Egihazi emberek es parasztiok (VirgC. 101b). Vala egy frater predicator zertobely es ez vala paraszti frater (MargL. 134). Mynden fraternek, kyk lattahnak vala lenny zent Damancos atyankkal, harontwl meg vala, egy pap fraterlwl meg vala es keet paraszti fraterlwl meg vala evrdevgnek jblese mya el menenek (DomC.40). Vala mynd egyhazi teoreenben mynd paraszti teoreenben jgeen tuolt (194). Akar parasztiok akar egihaziak (DebrC. 24). Paraszt birak eleiben idezek (81). Az hold yegyz az paraszti wrakat es feyedelmekoth, kyk koronkeed valtoznak ew allapotyokban (ÉrdyC. 106). Keth kaplanok es keth paraszti atyaffyak (574). Ki ma paraszti, holnap pap: hodie qui laicus, erit sacerdos (Mon: Apol. 251). Ha valaki az paraszti tisztok ellen beszélue avagy engedetlenkednék, az ollyant törvény szerént megbüntetthessék (MonTME. I.365). **4)** [communis, vulgaris, trivialis; gemein, gewömllich, alltäglich]. Régen hallottatok sok paraszti példákát, az kik elbizák dolgokban ő magokat, gyakorta esatlaknak, elvesztik dolgokat (RMK. III.53). Ez paraszti magyarizatis eszükbe forgassuk (Born: Préd. 283). Leg előszer tudnuc kel, miért hiyác ez speciest regula triumnac, es parasztiól detriuce (Helt: Arim. G). Az szokfi nemely tellyes, nemely közep szerő, nemely chac paraszti (Pécsi: Szük. 32). Parasztdeakul szöllanak (Pós: Igazs. 416). Az alosa avagy cluspa tsak igen paraszti hal, nem sokat kőlőmböz a mi posárinktól (Misk: VKort. 546). **5)** rusticus, rusticanus, agrestis C. [bauer, landmann]. Paraszt mājorság: rus; parasztiól, pörül: rustice PPBl. Nemy czudalatos alzatossago Janus nevew paraszti, ky zant uala ew mezeyben (EhrC.97). Amos propheta paztor es paraszti (BécsiC. 212). Az keraly leanya legien egienő az parasztiak leanyanak (VirgC. 147b). Varasy polgarak es az paraszti nepek (CornC. 74). Házi munkát vagy paraszti dolgot tennének (Mad: Evang. 561). A parasztioc a mezőn foglalatos (Com: Jan. 142). Vagyon a paraszti embereknék négy pokol-malmok, igen kicsiny jüvedelmiek (Gér: KárCs. IV.315) Mind portásim s mind paraszti-hívek szaporán hozták (Béres: Lev. 61). **6)** [plobejus; plebejisch]. De az nemes népek téged nem kedvelnek, mert paraszti nemzetből tégedet ítlnek: asszont paraszti nemből ők nem szeretnek (RMK. II.37). Paraszt emberséglől ment volt nagyra (Kem: Élet. 11). A mely is bizonyság, hogy a felséges rend es nem paraszti ágység (GyőngyD: Char. 114). **7)** [rudis, indoctus, idiotes, barbarus, inurbanus C. vilis; unwissend, ungebildet, barbar, wertlos, abgeschmackt]. Parasztnál is parasztabbwl rusticus PPBl. Ott fekegy penectezdort nyugalmatlan paraszti (EhrC. 11). Vadnak nemelyek oly jgeen parasztiok, gorombnak (CornC. 166). Parasztb nemeweknek, tudosoknak es tudatlanoknak adossa vagyok (Komy: SzPál. 45). Mátyás király látta vala, hogy a magyaroc barbarusoc es czac hárdolatlan parasztioc volnának (Helt: Krón. Élőb. 1). Akar irás olvaso, akar együgyű tanulatlan paraszti (Born: Préd. 461b). Sariai igen parasztiok valanak, bőre peniglen igen rit (SalMark. A3). Azoknac neneket az lybiesoc változtattac el parasztiól, maurusoknak nouezen az modusokat (Deesi: SalJ. 17). It érthet baratságról, silt paraszti elméről (Illyet: Jeph. 1). Vallyon silt paraszti nevet nem viselno-e, a ki tsinyosabb köntésébe nem öltöznék, mikor királyt fogadgya (Pázm: Préd. 84). Ha Kristus atya-fia lettől, oktalan es paraszti erköltsődöllel no gyalázzad atyatiságotat (116). Azt akarták, hogy rosszwl, parasztiól, szabadonon nevelvén, szolgai erköltsőlközh szokjanak (195). Milent valamely vad, paraszti nemzetég bé vőtte az keresztény lüet, mindgyárt meg változotti (Pázm: Kal. 67). Hogy parasztiól no járulna az egyházi ember ily nagy es böcsüllotes áldozathoz (Pázm: Imáls. 177). Az köszögi vak, paraszti es vessző ala való soceual eggyütt (Bal:

Cslsk. 75). Nem csak tudatlanul es szemtelenül, hanem parasztiól es nem keresztényül is szolassz te (436). A silt parasztioc az emberi társaságnac keveset használnac (Com: Jan. 153). Ki volna oly háladatlan es paraszti (Illy: Préd. I.419). Paraszt es méltatlan dolog (419). A paraszti-rüh oly nyavalya, mely könynyen másra ragad (Fal: NE. 23). A te dilema-kapcsol-beszéded éppen nem udvariás, silt merném mondani, paraszti (Fal: NA. 134).

[Közmondások]. Nobéz paraszti irral mély sebet kötőzni (Blyef: Jeph. 15).

köz-paraszt: infimas, ignominis C. [aus dem pöbel].

majd-paraszt: subagrestis; ein wenig bäurisch C.

Paraszt: **1)** [vilis; grob]. Alavalo palazty ruhában zenwedőt mynd beweth, hydegőt (ÉrdyC. 471) **2)** rusticanus MA. bäurisch PPB. Mezőn való paraszti munkás (MA: Bibl. L382). A szabados katonák semminémi paraszti szolgálatl no tartoznak (Gér: KárCs. IV.313). Az erdélyi papok özvegyek a paraszti szolgálat alól ki-vétossenek (Bod: Pol. 58). **3)** [asper, rudis, barbarus; roh, ungebildet, barbarisch]. Paraszt szölis: verbum *rusticanum PPBl. Paraszti dohzodásra voná (Mel: Préd. 156). Paraszt komor keménséggel fel fegyverközött tanúet (Zvon: Post. I.55). **4)** [vulgaris; allgemein]. Ma reggel holmi paraszti hírekkel tölt levelemet midőn expediálnám, érkezék meg az által bocsátott portám (Béres: Lev. 434).

Parasztikus: rusticus Kr. (bäurisch). Merő híd-mérőgi ember ez a mi parasztikus tündérünk (Zvon: PázmP. 224). Parasztikos es kemény természetű ember (Prág: Serk. 333).

Parasztolkod-ik: rusticor C. MA. [landwirtschaft treiben].

Parasztolkodás: rusticatio C. MA PPB.

Parasztos: moribus agrestis, inurbanus Kr. [ungebildet, roh, bäurisch]. Parasztos es vakmerő dolog a Christus sz. testének ételét a pusztá kenyéren való rágódlásra magyarizati (Vajda: Kriszt. 1694).

[Parasztosod-ik]

el-parasztosodik: degenero in rusticitatem Kr. [bäurisch werden]. Keveset használ az el-parasztosodott szegény legénynek, hogy ilyenek, amollyanok voltak ősei (Fal: BE. 593).

Parasztóság: **1)** rusticitas, barbara C. MA. bäurische grobeit PPB. [roheit]. Parasztosagra jutottanak (Vér: Verh. 6). Előbbi parasztóságod rütségára no térj (Pázm: Préd. 116). A parasztóság esinya gorombaságot visel magában, illatoztat (Com: Jan. 187). **2)** communitas rusticorum Kr. [vulgus; volk, pöbel]. A parasztos mongia vala: Ez a nazaratbeli lesos (WesprC. 15).

[Parasztul]

el-parasztul: [in rusticitatem degenero; entarten]. El-parasztul az ékos nyelv (GKat: Titk. 1098)

PARÁZNA (prázna Pathai: Sacr. 58.): **1)** [meretrix; hure]. Az nagy paráznacok magzatlanak satorokat: illi magna meretrici (EhrC. 125). Az papok az arából adnac a bordelba vetteknek es paráznakat ekeseitnek es esmeg mikor eluendie azt a paráznaktól, ekeseit ő isteneket (BécsiC. 110). Samson Dalida newy parázna myath adaty ky (WinkC. 179). Mikorou nem volna valamí, honnan el elhetne, len nylyan való parázna (PéldK. 82). Frater Damancos ky evzotte vala az paráznakat az kyral vduarabol (DomC. 234). A lelök avagi Kristusnak kegőse nagi őrdőgnek paráznaia (DebrC. 142. 28). Az teb zyrakkol allozdy Vesta isten azzonnak, avagy az bordelba kel memel es parázna leső (ÉrdyC. 200). Egybegyütt nek Borolás lator a sok latorokkal, Jezabél is az sok paráznak-

kal (RMK VI.42). **2)** moechus, stuprator, scortator, adulter C. [ehebrecherisch, buhlerisch]. Nős parázna: adulter PPBL. Vegte maeradnac parazna feleséget: sume tibi uxorem fornicationum (BécsiC. 180). E gonoz nemzet es e parazna (generatio mala et adultera) ielenseget kér (MünchC. 36. JoriC. 391. 404). Imez embőr parazna, rezögös (GuaryC. 8). Parazna lelőc az, ky ő fogadásának zóuetseget el feledí (DebrC. 406). Az kegyethellenek, parazsianak, torkosnak ew beyty nem kellemetes wr istennek elette (ÉrdyC. 137b). Irtam én tinektek, hogy el ne eleyvnyitek a buya paraznakual (Komj: SzPál. 140). Valanac férfiu paráznak is az orszagban (Kár: Bibl. I.320). A paráznát mindennel szabad büntetni (Deesi: Adag. 262). A paráznác és a kettős házias társuac lenyakaszatnac (Com: Jan. 137). Parázna személy (Szentm: TFiú 14). **3)** incestusius C. [obscenus; zotig, unzüchtig]. Torkossagomat byzonitotam feretzeses parazna bezedekel (VirgC. 9b). Ez kin adatot en nekóm az soc törtelmes parazna bezedőkneec halgatasuert (GuaryC. 49). Az tieluec bynei: karomlas, ember zolas, parazna bezed (NagyszC. 356). Ektolen parazna beszed (Mon: Apol. 401). [Vö. PALÁZ]

Paráználkod-ik: moechor, adulteror, fornicor, lupor, hutor, scortor C. huren PPB. [buhlerei treiben]. Kurválkodom, paráználkodom: scortor; kurvá, paráználkodó: stuprosus; házias emberrel paráználkodó kurva: pellex PPBL. Ő ańnoc paraznalkodot: fornicata est mater eorum (BécsiC. 182). Ki elhaganga ő feleséget, a paraznalkottaffa őtet (MünchC. 22). Ha feleség massal bazaskodandic, paraznalkodic (91). Hallottatok, mert mondwan vagyon reghen: ne paraznalkogyal (JordC. 54 367) Praznalkodo papok (Patai: Sacr. 114).

el-paráználkodik: [fornicor; huren]. El paraznalkodik föld vrtol: fornicabitur terra a domino (BécsiC. 181).

Paráználkodás: scortatio MA. moechatio PPB. [buhlerei, huverei]. (Helt: Bibl. LVXs).

Paráznaság: **1)** stuprum, adulterium, incestus C. [hurerei]. Nős paráznasággal valódni: actionem adulterii *intendere PPBL. Menden, ki elhaganga ő feleséget paraznasagnac okanalkül, a paraznalkottaffa őtet (MünchC. 22). Zából zarmaznac gonoz gondolatoc, törven töresec, paraznasagoc (43). Vetkeztem istennek elene paraznasagnac bynebe (VirgC. 7). Hozanak a papy feyedelmek egh azonyallatoh, pazaznasagba megh fogtath es moudanak: Mestör, ez azonyallath ma paraznasagba fogtath megh (WinklC. 312b). Ne kövessék az ew tetowa nezew zómőketh paraznasagha (JordC. 153. 367). Paraznasag tamada Lameknek miatta (ÉrdyC. 64. 200). Nem csak az házasság töresec paraznasagoc, hauec még a csókolgatásoc is orczát-lásagoc (Com: Jan. 133). Az paráznaság az, midőn oly szemé-lyek bujálkodnak, kiknek avagy csak egyike kötelbe vagyon (ACsere: Bölcs. 119). Daya által őtet magánac kapezolá, kiuel titkon paráznasagba éle (SzFabr: AmAff. 13). **2)** probum C. [schande].

Paráznit: [vitio, contamina; beschmutzen]. Orczájokat idegen festékekkel ne paráznítsák (GKat: Váls. II.1104).

mög-paráznit: [viol. constupro; notzüchtigen, schänden]. Fő és alacson rendű embereknek feleségeket megparáznitá (MonIrok. VII.238).

PARÁZS (parása Radv: Szak. 251. prása Csákt: Assz. 9): prima C. favilla MA. glühende kohle, glühende asche PPB. Meneuel ynkab közelyt valamü allath yozagos allathoz, annual ynkab rezesől az allatnak my voltanal, pelda parazol (Apost. 42). Tüzes prásat nyele (Csákt: Assz. 9). Főzzed ezeket együtt szépen, hé parására tegyed, befedjed az földvel (Radv: Szak. 251). Hogy meg ne égessed, az vízben őss kiesiny hév paraszat (9). A parás, eleven szén, meleg és tüzes (Com: Vest. 12). Parázs tüzet lobbantatja, már megszókta, nem hagyhatja (Fal: Vers. 882).

Parázsol: frigo MA. rősten PPB. Meg-rantom, sűtöm, parasolom: frigo (Com: Vest. 130). Vajban avagy olajban parasol (50).

PÁRDUC (pardic BécsiC. 148. paräotz, párdotz Valk: Kár. 55. MA: Bibl. II.164. pardusz Kár: Hal. 124. Illy: Préd. II.91): leopardus, cervarius C. panthera, pardalis, pardus MA. panther, leopard PPB. Ime mas monna pardic es neg zariakat valuala ő raita (BécsiC. 148). Az pardocz ő tarkabarkasagat meg nem haghatta (DebrC. 379). Latot mednet, pardust (Mon: Apol. 449). A pardutz, a mit harnadic ugrásával meg nem fog, el-bocsáttya (Com: Jan. 38). Az párducz bőrnek egyik ágat el metszette (Gér: KérCs. IV.396). A párdutz hinje egy boronyú korátsú, a nősténye agáruyi nagyságú szokott lenni (Misk: VKert. 74). A pardutz ő szőrit, sem róka a bűrét, lüdd, meg nem változtatják (Kisv: Adag. 397). Holló volt háta kutyádnak, párducz málya (SzD: MVir. 90).

oroszlán-párduc: [leopardus; leopard]. Az oroszlán-párdutz származik a párdutznak a nőstény oroszlánnal való őszve sárlhudásából (Misk: VKert. 272).

teve-párduc: [camelopardus; kameelparder, giraffe]. A teve-párdutz származik a párdutznak a tevével őszvesárlhudásából (Misk: VKert. 272).

PÁRIA: [apographum; abschrift]. Nyári uram a Kegyelmed előbbeni irását s páriáját megküldötte (RákGy: Lev. 403). Kegyelmed is az mi leveleink páriái szerent oktassa hozzá, mint forgassa a dolgot (TörtT. 1878. I.82). Minemő gyalázatos levél ez, nem hogy páriáját kellene vennünk, de sőt a földbe kellene temetnünk (TörtT. 187. Mely levelet akkor mindjárt fölküldtem Fölségednek és annak is verissima páriáját (IV.68). Szilágyi Ferencz uramnak irt levelem páriája (Gér: KárCs. IV. 183. 405). Hatalmas császáruk levélének páriája (MontME. I.17).

Páriál, párijál: [transcribo; kopiren, abschreiben]. Páriálni a levelet: apographum exscribere; párijált levél: apographum PPB. Kegyelmed édes bátyám uram a Klobusiczky uram irását páriáltatván, küldje vissza (RákGy: Lev. 418).

PARIPA: sonipes PPBL. [reitpferd]. Száma volt, ammenyi árpát kellett mindeu tisztartónac beszołgáltatni a gorsan lepő paripáknac, és az ősznerekneec (Mel: Sám. 132). Az parasztoz paripákért, hátas lovakért szorgalmaztattyák az istent (MesésK. 8). Az én paripámot akarok ebak próbálni, mint irambatik (Zvon: PázmP. 230). Tegnap ki meutek vala az vitézek, de egy fő paripánál egyebet nem nyertek (Gér: KárCs. IV.525). Ha voltak rosx futó csikók Hunniában, nem léznek paripák hidgyed Galliában (Nógr: IdvK. Előb. 10). Nem hajt jó paripa az eb ugatására (Kisv: Adag. 195). Kár vitez férfinak, serény paripánac megvénhedni időtül (545). Az mely iramó paripát Nagyságod küldett, megadtuk (MonOkm. XXIII.50). A jantsár aga tegnap egy szép paripát küldött több egyéb ajándékokkal (Mik: TörL. 360). Az istállóba vezete, hogy megndvaroljam almáskék paripáját (Fal: NE. 21). A ki lator paripán ül, zabolán itat (SzD: MVir. 493).

csödör-paripa: [admissarius; hengst]. A tződör paripák kényekben hevültek (Könyi: HRom. 31).

Paripás: [eques; reiter]. Elküld a tanáts Szathmár felé jó paripásokat (Bartha: Krón. 22). A basa lovasokat küldé előnkbe, a kik mind tzifrák, mind jó paripások valának (Mik: TörL. 353).

Paripásan: [equo vectus; reitend]. A marhák és kincsek mellett lévő törökök jó fegyveresen s paripáson magok jőnek hozzánk (TörtT. 1205).

PARITTYA: funda C. MA. schleuder PPB. Seregekneec vra oltalmazia őket es megmariac es alaziak pariffanac kőnei-

ben (BécsiC. 308). Dávid ez időbe öle meg a nag Goliathot a paritfianac hagittassaua (Szék: Krón. 28). Goliath, kit David paritfianac hagittassaua gúze meg (Szék: Zsolt. 160). Pasztori paritfianac kezebe vone (Hoffgr. 139). David Goliathot egy kis paritfianac hagittassaua vgy eyte le, hogy az önnön fegyueruel feiet vone (Boru: Préd. 238b). Készite az ő hadánac kopiakat és paritfianac való köveket (Kár: Bibl. I.397). A köveket paritfianac haigálja (Com: Jan. 149).

Parittyás: funditor C. schleuderer PPB. Olofernes-nc zolag midőu közeleitettek uolna, időneuc ő ellené a paritfianac (BécsiC. 21). Ninive városinak romladék falainak magasságok oly iszonyú, hogy nints oly erős paritfianac legény, ki által vethetné rajtok a követ (Moln: JÉpül. 244).

Parittyáz: fundito, funda peto Kr. [schleudern]. Menjenek ki a sik mezőre, paritfianac egymásra a két fél (Fal: TÉ. 160).

PÁRKÁNY: 1) subgrunda, projectura MA. margo, marginis circumjectio; vordach PPB. A ház fedelének párkánya, eresze, eszterhaja: subgrunda PPBl. Az isópot a bárány vérebe mártván, mázollyátok-bé az ajtók felső párkányát (Pázm: Préd. 465). Ornozotac, párkányoc, eszterháe (Com: Jan. 107. 2) [propugnaculum; bastei]. Sántot vetténe a város ellen mind a párkányic (Helt: Bibl. II.223). Basa beszálla mintegy párkányba, szent Mihály hónap negyedik napján vala, kárt nagyot valla párkány Szolnokban (RMK. III.165). Sziget vára vagon nagy ingoványban, bármas párkány környüle erősegeben (VI.132).

ajtó-párkány: liminare portae Pázm: Préd. 465.

fal-párkány: projectura, tabulamentum MA. [mauervor-sprung].

kő-fal-párkány: projectura C. pinna PPBl. [zinne].

fédél-párkány: subgrunda C. [vordach].

Párkányoi: vallo NémGl. 31. [verschanzeln].

Párkányos: [subgrundatus, margine instructus; kantig, berandet]. Menyezet módjára párkányoson csináltatnám (Mou-Okm. XXIII. 435).

Párkányoz: subgrundo MA. wetterdach machen PPB.

be-párkányoz: [muro circumdo; ummauern]. A kerítés tetejét vágott kövekből rakatott falakkal párkányoztatta bé (Moln: JÉpül. 216).

mög-párkányoz: marginem circumduco PPBl. [beranden].

Párkányozás: subgrundatio MA. [gesims]. Faragott márványköből való órszati, párkányozási már megvólnának (Szal: Krón. 203).

PARLAG (pallag Com: Jan. 72. parrag ÉrdyC. 573. paralog CodPatr. I.45): ager desolatus, vinea inculta, sterilis, rudis MA. solum derelictum; wister acker PPB. Meta in ipsa via per parlog venit ad vnam arborem (CodPatr. I.45). Mezői madarat ismertem, parlagnak zepsege velem vagon (DöbrC. 107). Olaynak ő munkai, hazod es parlagok etket nem hoznak (ÉrdyC. 340. 95). A prédicátor ha nem szolgálhatnac, ottan a parlagra küldic őket (Helt: Mes. 74). Szekeret téríték a parlagokra (Hosv: NS. 25). Madar köldös, medue sonány földén terem, parlagon mint a nyiri föld (Mel: Herb. 56). Parlagu haggiak az ő kerteket (Zvon: Osiancl. 103). Az aszszony, kitül már több magzatokat nem vártat, hanem mint egy parlaggú tétéket (Szathm: Cent. 57). Az új mező és a pallag az az nyugott szántó föld (Com: Jan. 72). Pallagát béboronállya a barázdákön és fordulásokon (73). Nem a világi böltseségnek parlagin, hanem a szent irás rétyein legelteti a hiveket (SzD: MVir. 244).

által-parlag (CodPatr. 419).

Parlarság: [cessatio agri; brache]. Szantot földit fel tőri az ő parragsagokból (Mel: SzJán. 551).

[Parlagul]

el-parlagul: inveterasco, sterilesco, desolor MA. [verwil-deru]. Az földneuc mező el parlagulnac (Kár: Bibl. I.477).

PARMAZÁN: [casens Parmensis; parmesankäse]. Parmazán-sajt MA. Bécsben vásárolt fűszerszámok: tizenöt font parmazan (Radv: Csál. III.58).

PÁRNA: pulvinus Pesti: Nom. I.44. culcitra C. pulvinar, pulvinarium MA. polster PPB. Párna, tő-ally, vánkös: pulvinar; lattyú-tollal töltött párna: olorina culcitra PPBl. Ev alayok harom parnakat teznek (CornC. 88). A párna pihes, a paplan pamuttal töltött (Com: Jan. 112). Kemény párnán lálnak vala (Czepl: MM.103). Párnája a száraz föld vagy tőke (Szeg: Aqu. 11b). Nem méltó, hogy párnán nyújtózzék (Kisv: Adag. 130). Addig keress lány páruát, hogy még az aszszu padon is ellátnál (337). Tollas párnákat tarté Kegyelmed avagy matrátzot (Kir-Besz. 58).

bőr-párna: culcitra; polster Nom. 44.

hintó-párna: sedularium; wagenpolster PPB.

nyerög-párna: stratum PPBl. [pferdedecke].

ülő-párna: [pulvinus; sitzkissen]. Miután a vendégek magokat meg mostác, ülő párnákkal elrendelt székeken asztalhoz ülnek (Com: Jan. 109).

Párnás: [fartus; gepolstert]. Néki friss palotája a vadak barlangja, puha párnás ágya kemény föld s köszikla (Tarn: Szents. 24). Szenvéddéssel adgyák, s nem párnásnak nyújtják a beesület csillagát (Kisv: Adag. 158).

PARÓKA (barroka Sám: 3Kérd. 753): galericulum, ca-liedrum, capillamentum; perrücke PPB. Pósházi deák a mi szemünkre hányta a barrokát, kit ő maga hordoz a fején (Sám: 3Kérd. 753).

Parókás: comas adscititias gestas Kr. [perrücke habend]. Egy haragos és parókás németre bizattatám, annál inkább morgóldott, memél szebben szóllottam (Thaly: VÉ. I.307).

PAROLA: 1) fides data; parole PPB. Parolára jönni: fide data venire PPB. Reputatióm s parolám forogván szóban, voltam nem kicsiny elmébéli nyughatatlansággal (Moulrók XV. 52). Uri parolám adtam bizonyos játékra (Fal: NE. 27). Tett igéretet, rabszijat vetett, ilyen a parolája (Amade: Vers. 216). 2) [tessera, signum; losung]. Az atyám fő strázsamester levén, a jel vagy parolya kiosztást éneám bizta (Bethl: Élet. 267). A parola kiadásakor inditsa meg a szekereket (TörtF. I.162). Parola kiadás és az kulcsok magyarnál állyanak (Gér: KárCs. IV.482). Parollámra megütötték az dobót (RákF: Lev. V.486). A fejedelem a parolyát kiadván (Thaly: RT. I.64).

PART: rípa, litus, portus C. ufer, gestade PPB. A parthoz meg vettett vasmatksa: anchora *pacta littoribus PPBl. Nemelők az által menők közől az víznek mynd az mas partialoz el mennek vala (VirgC. 110). Őköt kivezete ő akaratóknak partára (DöbrC. 194). Emen el mene eos romay parthra yvta (DöerC. 12). Kegiók es sarkányok a tengőrbéli habogba meg haluan, a partra kiverettettek (DebrC. 214). Leapadtak benned azok a nedvességek, a mellyek a meghevült rendeken partokat szagatnak (Fal: NU. 253).

hajóálló-part: statio; schiffstelle PPB.

kimenő-part: [egressus; landungsplatz]. Révet tanálának ugyan, de kimenő partja igen nehéz vala (Kem: Élet. 53).

rév-part: portus PPB. [hafen]. A tengeri tolvajok világot gyűjtnek a csekély helyeken, hogy egyebet magokhoz csulnyanak mint egy rév-parthoz (Mad: Evang. 577). Midőn Athénás város beliek Phalerus rév-pártjával, mely mind kicsiny s mind alkalmatlan vala, élének, Thomistokles tanácsával hármás rév-part Piraecában építettett (Balog: Corn. 23).

eziget-part: [litus insulae; insuler]. Gyakorta a sziget parton tsak a tormához kötötték a hajót, mert olyan vastag gyökerek vannak, mind a székér ridja (Mik: TörL. 366).

tengér-part: [litus; gestade]. Tenger-pártján való hegy: promontorium PPB. Az egiptombelyek talalaak Yzrael fyat az tengher partyan (JordC. 38). Mynd a sokasag al vala az tengher partyan (392).

víz-part: [litus; meeresufer]. Az trojaiak víz parton egy kastét tsimálnak (Huszi: Aen. 32).

Parti: litoralis, litoreus, riparius MA. zum ufer gehörig PPB. Parti-fecske: liruundo riparia PPB.

Partos: litorosus, habens ripam MA. uferig PPB.

PÁRT: sectio, factio, partes, dissidium MA. [partei]. A pübtenueere el hagyja az ew partyat ees mene az ellenseg kewzze (Pesti: Fab. 23). A gyermeknek pártjai fel vénec gyermekeket és allá hozzáe Szekecs Feyeruára (Helt: Krón. 786). Az Adonias pártját tartyc vala: adiuvabant partes Adoniae (Kár: Bibl. I.301). Valaki pártját nem fogja Aeriansnak (Bal: CsIsk. 140). Öltalmaz s pártodat fogja (Tof: Zsolt. 40). Egyenlő akaratból, nem pártból fejedelmet választunk (Mon: C. Trans. II.337). Barátság s egység tart minden dolgokat, a visszállkodó párt elrontya azokat (Gyöngy: Pal. 8).

[Szólások]. Az én pártomra von (SzD: MVir. 12). A király minden párttyokaat fogja és meg oltalmaz vala őket (Helt: Krón. 54b). Pártját fogván Simon magusnak, azt kívánnya, hogy deceálljam, hogy Simon magus elkárhözött (Matkó: BCsák. 338). Pártjokat fogták a nagy urak (Fal: NE. 13). Priny Ferencz király ellen pártot ite (MonIrók III.99). Joáb és Abjathar pap az Adonias pártját tartyc vala (MA: Bibl. I.304). Pártját hozzám tartya (SzD: MVir. 12). Pártot-ütők, fel-támadok, ellenkezem: rebello; tsakum pártot ütötenek: *prope seditionem ventum PPB.

Pártol: seditionem moveo, conspiro MA. [aufstehen, sich aufhehen]. A gonoszok ellene pártolnak és támadnak (Pázm: Préd. 79). A ki testét hizállalya, lelke ellen pártoltattya (436).

el-pártol: descisco, transfugio C. deficio MA. [abfallen, abtrünnig werden].

elpártolás: defectio, transfugium C. abfall PPB. Előre küldök egy ismerős hadnagyot, mivel látom, még nem igaz elpártolások, hanem talán kell valaminek lenni abbau, mert igen communiter beszéllek Szombatban (Bercs: Lev. 250).

még-pártol: [deficio, descisco; abtrünnig werden]. Ő az hozzátartozókkal megpártolván, másnap jó reggel kimene palatinushoz (Szal: Krón. 166). Megpártolt a romaiaktól nyavojás (Czegl: MM. 294). Azon mesterkedik, hogy az ő országa magában meg ne pártoljon és hasonlon (Pós: Igazs. I.519). A római ecclesia ellen meg pártolván, követőiknek ros példát adának (Otr: Róma 111). Ellene megpártoltak (Misk: AnglInd. 59).

öszve-pártol: [conspiro, conjuro; sich verschwören]. Az Christus anya szent egyházát az sátánuak öszvepártol seregétől azzal az jeggyel kell megválasztani, az mellyel azokat Christus egymástól megkülömböztette (MA: Tan. 1086).

öszvepártolás: [conspiratio; komplot]. Az istentelenec öszve-pártolásból és öszve szövetekezésből az sidókra mindenféle szidalmat, vétket költénec (MA: Tau. 60).

Pártolás: seditio MA. aufrühr, aufständ PPB. Gonoz nélv, ki partolascot és ozlascot nem zóúól fel tamaztanod (GuaryC. 16). Izrael országaba partolas tamada a ket királ miat (Szék: Krón. 32). Ah sok pártolással felföldet elveszték és annál is inkább ez ország megnyomorodék (RMK. II.21). Hirt hozának néki, miel hogy Magyarországban pártolássalc lötnenec volna ellene (Helt: Krón. 62). Ellenségi pártolásuac ell-ne nem álhatott (Decsi: SallC. 25).

Pártolkod-ik: seditionem moveo MA. [sich empören, sich verschwören]. Kezdnec az wrac pártolkodni és egybeveszni, egy másnac ióságát dulni (Helt: Krón. 67b). Gyűlekezni alatomba, pártolkodni: conspirare (Mel: Sám. 333). Igyetértsenek, ne pártolkodjanak (MonIrók III.68). Szeben bitetlenkedik, pártolkodik (VII.154). Az ördöggel pártolkodék az ember isten ellen (Tel: Evang. II.69). Pártolkoduán, ket felől meg viuánac (Gosár: MagyB. F). Az keresztényenség zászlója-alatt sok ellenkező szakadások pártolkodnak (Pázm: Kal. a4). Végezettett országúl, hogy senki ne pártolkodjék (ErdOrszgy. II.544).

még-pártolkodik: ∞ Barcsai Ákos ellen megpártolkodtak vala (Szal: Krón. 594).

Pártolkodás: factio, seditio, conspiratio MA. [verschwörung, empörung]. Hitlevelek ellen is a pártolkodásba részesek volnának (Szal: Krón. 176). Az egyházi tisztfél meg fosztotta pártolkodásokért (Pázm: Kal. 114). Hadakat és pártolkodásokat indít 1613 (KNagysz. D4). Az érsekek és püspököc a synatokban a vallásban való pártolkodásokat le csilapétanac (Com: Jan. 128). A mostani vélekedések haddal, pártolkodással plántáltattak, gyökereztek (Pós: Igazs. I.184).

Pártolkodó: seditionis C. factiosus MA. aufrührerisch, rebellig PPB. Az pártolkodók meg nem szünnec vala aféle kiátástul (MonIrók III.139). Teljes hatalmat adunk Nagyságodnak az pártolkodókat közzüllink ki irtani (ErdOrszgy. II.544).

Pártoló: seditionem movens MA. [factiosus; aufrührer, rebell]. Nag szernő halallal meg ölec, mind azokal öszve kic ezekhez partoloc valanac (Szék: Krón. 163). Egyfelől verete pogán törökökkel, másfelől nemélt és ah sok pártolókkal (RMK. II.21). Pártolóc városban az kic valanac, mind békeségessé ottan léuénec (Cseng: Jer. B).

Pártolód-ik: [conspiro; komplottiren]. Hogy valami nyughatatlan és pártolódó emberek az igazgatásra bé ne tolyakodgyanac, megtiltatott, hogy senki hivatal nélkül anya szent egyházban tisztet fel ne vegyen (MA: Tan. 1103).

Pártos: 1) seditionis, factiosus MA. [aufständisch, aufrührerisch]. A pártosokat a földel elnyelete (Helt: Bibl. a3). A pártosok nem kicsin örömben lesznek (MonIrók III.144). Annyiszor áruló pártosokká lettek, mennyiszor ördögnek engedtek (Pázm: Préd. 10. 80). Core az istenfél megbüntettetett mind a pártosokkal egybe (MA: Bibl. I.134). Az szent doktorok hűbeli tudományok ellen pártos herdőt kiáltuán (Bal: CsIsk. 136). Zűrvadart indító pártosoc (Com: Jan. 143). Sok pártos erkölcs szorult furtt fejekben, harag és irigység vert fészket szivekben (GyöngyD: MVir. 12). A böles pártos álnoksága sem szunyadoz, ébresztí, biztattya magát szorgos figyelmevel (Fal: UE. 370).

2) [ejusdem partis; parteimann]. Az Atila fia egybe veszszenec az birodalmon es mindennez eze közzül pártosi valanac (Helt: Krón. 20). Ezeket immar vesd öszuó az te pártosidnak tanításuál (Zvon: PázmP. 9). Ezen szigetnek lakossi a jámbor életnek miudnyáján pártosi (GyöngyD: Char. 82).

Pártoskod-ik: partem factiosam sequor, seditionis adhaereo SI. [aufrührerisch sein]. A kik az ördöggel partoskodnak, el vesznec papauál egyút (Mel: SzJán. 420).

PÁRTA: corolla linea vel serico lanaque texta MA. anadema; hauptzierde PPB. Serenyon futamnak tancban az leányok, sertelen ha leand az ő yamborsagok, oth el hol partayok (PeerC. 339). Mynt latuan eves leanzo mog viselte volt a partat (TelC. 147). Hwz fyrfy ymeg, az ketteyn tarka selyem parta wagyon (RMNy. II.35). Udvarlő parta, szederjes bársonyon csinált, vagyon rajtok arany boglár (Radv: Csál. II.286). Hat rubintos boglárból álló gyöngyös pártá (III.352). Az fejét pártával és igen szép orientalis gyöngyökből köves főkötőben csinálták bé (MonIrok XL389). Neun minden leány az, a ki pártában jár (Kisv. Adag. 388).

Pártáz: praecingo, praecinctura obduco MA. praecincturio; umgürten, umgeben PPB.

Pártázat: 1) praecinctio, praecinctura, cinctura MA. umgürtung PPB. A széles pártázatokra ki metezettettek vala szármas ifiác, oroszlanoe formaj (Mol: Sám. 141). Az őntött tengernee mindenie lábának széles pártázati valának (Kár: Bibl. I.309). Czinálly az asztalnac környékére arany pártázatot is (MA: Bibl. L71). Az pártázatot, mellyec valának az fogas rostélyoc között: coronulae quae inter plectas fuerant (311). Fakalamáris-láda, közepin, pártázatin kívül aranyos ezüstpléhek vadnak felszegezve (MonIrok XXIV.648). A lngasok kapuinak pártázatyokat ugy kössék, mintha köbül volna kifuragva (Lipp: PKert. I.19). A kapu pártázattyn palmafák valának (Ily: Préd. I.108). Készen valának a tornyok széleina a tsigás garádsok fel-futó pártázatai (Moln: JÉpül. 238). 2) limbus MA. [besatz, bordure].

PASKOL (lepaskol Helt: Krón. 85b): affligo C. vehementer verbero MA. [schlagen]. Az jó aczélt soha ugy meg nem paskolhatják, tiszta vassá őtet hogy ollágyíthassák (RMK. III. 280). Két felé paskolna, kötőzne, nyaltazna (Born: Préd. 245). A pádimentom tömő fával tömöttetet, paskolatot, sulykoltatot (Com: Jan. 108). A buza fejeket paskolják a tsépekvel (GKat: Vált. II.1149). Nyughatatlau indnattal másokat paskolunk (Land: UjSegits. I.91). Gyermekeit a kőfalhoz paskolván (Tyúk: Józ. 131). Szakállonkál fogva a földhöz paskoltattak (Paskó: ESir. A3).

lő-paskol: [prosterno; niederstrecken]. Végre mind le paskolác őket környüle, őmagát is el őjtéc (Helt: Krón. 85). Te várd készen fegyvereddel, fogd a haját és a földre paskold-le magát (Hall: IIIist. II.279).

mög-paskol: [percutio, propulso; schlagen] Egynehányszor igen meg paskolák az görögöket (Pázm: Kal. 438).

őszve-paskol: [prosterno; niederwerfen]. Uram, ellenségin mind őszve paskold és artzul csapdosod (MA: Bibl. V.4). Meg-tórvén ő fogokat, mind őszve paskold (MA: Zsolt. 5).

Paskolás: percussio, concussus C. MA. zerschlagung PPB.

PÁSKVILLUS: famosus liber; pasquill PPB.

PASSAMETA: [scharteko?]. Vigan lakia király ő lakodalmat, nyomiák háta megé az passametat (Fuy: Gizm. 18).

PASSIO: [passio Christi]. Eh keppen vezetettük a passio (WeszprC. 112).

Passiói: [ad passionem pertinens]. Az zent passyoy ewangeliomot olwastathny kezdée (ÉrdyC. 443).

PÁSTÉLY: [pastellus; pastell]. Őz pástély: Az őz ezémört fonnyaszd meg, főzd meg, biútsd meg borssal, szőkfüvel, gurj be lisztöt neki tikmonnyal (Radv: Csál. III.15).

PÁSTÉTOM: teganites Major: Szót. 407. artocreas, caro crustata mattya; pastoto PPB. Béleseencé nomei: turós bélese, hejackal befédett húsos bélesék, pástétomoc (Com: Jan. 76). Fehér czipónak és pástétomoknak költ liszt cub. 125 (Radv:

Csál. III.66). Pástétomokra, tortákra és fánkra fehér liszt (69). Készített három pástétomot, az egyiket földel tölti meg a másikat halottak tsontjával, a harmadik pástétomot a tőkében talált pénzzel (Hall: IIIist. II.188). Vitellius tsászár egy pástétomot tsimültatott ebédjére, a melly tsak fátzán nyelvel volt tele (Mik: TörL. 139).

abrak-pástétom: [artocreas collosseum; riesenpastete]. Az öreg pástétomot abrak-pástétomnak szokták hini, derék dologra u. m. lakodalonra való afféle (Radv: Szak. 68).

PASZAMÁNY (paszamánt MonIrok XI.315. pászmány Gér: KárCs. IV.25. porsomany Com: Jan. 101): 1) fimbrea SI. [posament]. A palástokat ránc takaríttyuc, az ékességec hozzá adattatnac: kanafoc, prémece, porsományoc avagy selyem szélece (Com: Jan. 101). Suba arany paszamányual bélett (Radv: Csál. II.215). Egy bársony atlatz szoknya, arany paszamányual prémezett; egy zöld virágos atlatz szoknya, arany paszamányual prémezett; egy veres eskárlát szoknya, arany pászmányual prémezett; egy fekete bársony szoknya, arany pászmányual prémezett (Gér: Kár. IV.25). 2) [vitta; binde]. A káposzta zöld színt megtartya, hogy ha hínnyár gyökér porsományual bé-fedvén meg kötőzöd (Nad: Kert. 46).

Paszományoz: fimbrisi orno Kr. [posamentieren]. Tornyozzák fejeket, szarvazzák homlokokat és páva-módon himezik, prémezik s pazományozzák felső ruhájokat (Csúzi: Tromb. 14).

PASZITA: [convivium, comissatio; schmaus, gelage]. Nem azért hurcoltatott az istennek szent fia a zsidó zsinagógának nagyaihoz számadásra, hogy mi csergő, csattogó hintókkal járjunk e paszitáról a komédiákra (Fal: NE. 84). Könnyebb halált szenvedni a tisztságért, hogysen híven mellette maradni a táncika, paszita s vendéglő mulatságok közt (108). Ő nagysága talán meg is holt volna, ha még a több mérgét az estvéli paszitában ki nem hányta volna (Fal: NA. 127. SzD: MVir. 215).

Paszítás: [convivalis; schmaus]. Az asszonyok jobbára a szerelem tractátit forgatják a beszédben, evvel mulat legjobb ízűina a paszítás gyülekezés (Fal: NA. 189).

Paszitáskod-ik: [convivor; schmausen]. Ilyen finczolásokkal gerjeszti fel Pázmán az ő oluasót paszitáskodni, mátkáról gondolkodni (Zvon: PázmP. 104).

PASZKONCA: [canabis femella; weiblicher hanf]. Paszkontza kender: cannabis foemina PPB. Itt elég kendered leszen, imár az kit kiszaggattak, két paszkonezának hinak, vagyon harmineczhat kepe (Thürzó: Lev. I.31).

PÁSZTA: [pars; teil]. Az istenes életre vágyódók ezeket mint ilyen rövid pásztákbeli munkájokat minden nap véghez viszik (MHeg: Preb. 45). Én az ur segédelméből megemlékeztem jó vallástokról mintegy tíz pásztákbán (MHeg: TOszl. II. 190).

PASZTÉRNÁK (pásztarna Warm: Gaz. 119. pasztorna KecskTört. II.512. pasztornány Szal: Krón. 485. pasztornát Radv: Szak. 21): pastinaca PPB. [pastinak]. Lisztöl, árpával, pasztornányual jelenenni el ne mulatnák (Szal: Krón. 485). Az pasztornákok szépen metélfjed és ugy vesd az tehén húshoz (Radv: Szak. 21). A karó répa, veres répa, moh répa, pasztornák, murek paréjoknia bivattnak (Com: Jan. 19). Sárga répa, pasztorna, cikorka (Lipp: Cál. 15). Sós sajt, vaj, pasztorna (KecskTört. II.512). Az mineműt pasztornákok beadítanak, arról való szántartás (198). Tehén hus tormával, spináttal, répával, pasztornakkal (TörtT. I.368).

PÁSZTOR: 1) pastor C. MA. hirt PPB. Meg yelenek neky Kristus, kyrewl voltac tanoc mend az paztorok (EhrC. 49). Amos propheta paztor es parazt (BécsiC. 212. 35). A paztoroc

el titának es meghirdetec meud ezeket (MünchC. 28. 62). Vala mynemv barnot pazor dnyz, tyzede vr ystenee (JordC. 118. 377). Oeröme olly nagy volt, az minémüt az angyaloc enekel- nec a páztoroknac (Born: Préd. 18). El teudliöttek, mint az juhok, az kiknek ninczen páztorok (Fél: Bibl. 14). Az Szabó Mihály disznait az avasra ne ereszesék, de én nem binom, ha páztorot tanál, az fiassít boesásd reá (Gér: KárCs. IV.368). 2) [servator animorum; seelenhirt]. Ugy akaria, hogy mindenek ő hozzá gyűlyenec és páztoroknac ismerjék őtet (Zvon: Post. L739).

[Közmondások]. Lány páztor előtt az farkas gyapjat szarik (SalMark. 12). Lány páztor előtt gyapjat rúg a farkas (Fal: Jevy. 126). A lány páztor előtt a farkas gyapjat okádik (SzD: AlVir. 937).

barom-pásztor: [custos pecoris; viehhirt]. Hogy barom páztorokat kellessék értenünk kifejezve, mutattya a bötü (Alv: Post. 95). Nézik a menynek földnek urát, kinek ökrök és barompásztorok udvarlanak (GKat: VáIts. L155). Minden három páztor utálatos az aegyiptusbéliec előtt (Tyúk: Józs. 566).

barompásztorág: pecuaria Com: Jan. 77. [viahwesen]. Isten valazta, hogy a barmoknak páztoragabol lenne feidelem (DebrC. 85). Barompásztorág, csordáság (Com: Orb. 94).

bőrös-pásztor: [pator mercenarius; gedmgener hirt]. Ő nem czac ollyan szivel wagon mi hozzanc mint a béres páztor, hanem mint az juhoknac wra (Born: Préd. 231b). Szent Pál apostol így szól az hamis béres páztorokról (Kulcs: Evang. 301). Soc levet hideget szenvedő béres páztoroc vagyunc (Tyúk: Józs. 180).

csorda-pásztor: pastor armentorum Kr. [rinderhirt]. Tot Adam, enchy chyarda pazor my eleotteonk megh eskwtt (RMNy. II.315). Officiolatusok és szabadosok: egy tisztartó, egy bíró, egy csorda páztor (Gér: KárCs. IV.323).

disznó-pásztor: subulcus C. suarius, porcarius PPBl. [schweinehirt]. Disznó páztor, disznó bizlaló: scrofpascus PPBl. A disznó páztoroc a disznó ölből páztori kúrtel híják-ki az ő csordájokat (Com: Jan. 77). Két disznó páztorinak napjában 6 cipő (Gér: KárCs. IV.455). Még ma kezzeimmel megtépem fejedet, mint disznópásztorinak kimérem helyedet (Thaly: VÉ. II.257).

disznópásztorág: [suaria; schweinehirtenstand]. Disznó páztorágot viselt inkább, hogy sem ökör páztorágot (Ily: Préd. II.65).

eme-disznópásztor: scrofpascus C. [sauhirt].

erdő-pásztor: nemoris custos, saltuarius; forster, wald- hütter PPB.

gazda-pásztor: [summus pastor; oberhirt]. Midőn kerde- neiec az töb pásztor tarsi, azt felele rea az kazda pásztor (Mon: Apol. 2).

juh-pásztor: [pastor ovium, opilio; schäfer]. Egy yoh paz- tor nagy zerelmel zolgal vala zfv Marianak (ComC. 319). Len Abel yoh pazor es Kayn zanto ember (JordC. 14). Az in paz- tornac arra is gondya wagon, hogy az juhoknac othonn legyen mit ennyiec (Born: Préd. 282). Azt kol megh értenünk, mi kívántatik a páztorághoz akar jnh páztor, akar tanító páztor, akar uralkodó páztor legyen, hogy tisztinek megh feleljen (Alv: Post. L604).

juhásztorág: [oviaria; schäferstand]. Disznó páztorágot viselt inkább, hogy sem juh páztorágot (Ily: Préd. II.65).

kos-pásztor: [caprarius; ziegenhirt]. Keekemétőn az mely kos páztor megholt, vöttek érte egy tallért (MonTME. L34).

lélki-pásztor: [servator animorum; seelenhirt]. Cároli Gás- pár az göntzi anya szent egyháznac lelki páztora (MA: Bibl. Előb. 6). A plebanus avagy lelki páztor az ő gyűlekezetinek őr állója, vigyázója (Com: Jan. 127).

lúd-pásztor: anserarius PPBl. [gänselhirt].

medve-pásztor: [bootes, arthophilax; härenhütter]. Északi tsillagzat: a medve pásztor, két tsillagból allo agarat tart pó- rázon (ACsere: Enc. 99).

ménés-pásztor: [equarius; rosshirt]. Officiolatusok és sza- badosok: egy főbíró, egy csúr-bíró, egy ménés páztor, egy csorda páztor (Gér: KárCs. IV.316). Az Szabó István ménős páztora haláláért fizettünk a vajdáknak 72 ft (MonLrk. L29).

mező-pásztor: vagiator, cnstos sylvarum et pratorum Ver: Verb. Sztót. 33. [feldhütter].

ökör-pásztor: bubulcus Com: Jan. 77. [ochsenhirt]. Az ökör páztoroc az ökör istállóból páztori kúrtel híják ki az ő csordájokat (Com: Jan. 77). Az ökör páztorból lőt Amos prófétát rend-kívül-való ajándékkal fel-ékesítve nem láttya (Megy: Dial. 43).

szamár-pásztor: asinarius C. [eselwärter].

szőlő-pásztor: [vinearum custos; traubenhütter]. Ha a genczel szekeröig felépitené is az ő házat, mégis czac olyan lesz mint a kunyhó, mit az szőlő páztor csinál (Kár: Bibl. L528). A vajda nagy pompával mene ki hadaival, de nicsoda had, nem is mondhatni hadok, hanem tsak szőlő páztorok- nak (Mik: TörL. 383).

tanító-pásztor: [animorum servator; seelsorger]. Alv: Post. L604.

tehen-pásztor: [pator vaccarum; kuhhirt]. Eh fele pap nem külvömböz ah tehen páztorul, kinek sem zeue sem laba ninczen (Ozor: Christ. 254). Olvasd meg akar Dávid királt, Esaiast, avagy az tehen páztert, Amost (MA: Tan. 52).

teve-pásztor: camelarius C. [kameelwärter].

uralkodó-pásztor: [dominator; herrscher]. Alv: Post. L604.

Pásztori: pastoralis, pastoritius C. pastoreus MA. [hirten-]. Pásztori bot, püspöki páltza: pedum PPBl. Vedd jo kedvvel uram páztori alázatos voltunkat (MA: Scult. 83). Az ökör páztoroc páztori kúrtel híják az ő csordájokat (Com: Jan. 77).

Pásztorokod-ik: pastorem ago MA. hirt sein PPB. Ha az wr Kristus nem páztorokodic raytme, kész el veszet kába iuhoc volnanc (Born: Préd. 281). Lásd meg, hol találhatod fel az keresztényi gyűlekezetet, kibe Christus páztorokodik (Vás: Can- Cath. 682). Mivel szó-fogadatlanok vattok, nem páztorokodom tovább' veletek (Pázm: Préd. 608).

Pásztorág: pastura, officium pastorum, functio pastora- lis MA. hirtenamt PPB. Papa atyánk mynd eghez keresztény- seegnek páztorssaगत व्यsely (ÉrdyC. 411). Mutattak az papat, az közönsegök páztoragnak birodalmat (TihC. 25). Lány páz- torágáért farkast jutalmat vézen (RMK. IV.260). Akarod-e, hogy királyságból levettessem es ismég páztorágra jussak (Pázm: Préd. 260).

PÁSZTORMA, PÁSZTORMÁN: [P]. Nagy Istvántól vöttünk egy pásztormának való tehenet 6 ft (MonTME. L15). Hogy az vezér passának az pásztorrát föl küldöttük, akkori költség volt 1 ft 64 d. (28). Pásztorma és borjus tehen. Vöt- tünk egy tehenet pásztormának (37). Bíró uram Budára volt az pásztormán, tehenekkel (44). Bíró uram pásztormány beadá- sakor az 3 szubasának 5 ft. (63).

PATAK (*opotok* 1291 *Knuaz*): *torrens C. rivus, flumentum profluens MA. bach PPB.* A patak hengerzetű a köveket: *torrens saxa *pervolvit PPB.* In *quendam rivulum Dereznepataka nuncupatum* 1256. Ad *unum rivulum, vulgariter Beberch-pataka vocatum...* A *rivulo Behnechepataka* 1281. (*Knuaz* II.147). *Fluvius feyerpotok* 1291 (uo). Zölöt plantalt ember es asot patakot (Münc.C. 95). *Elmenwen* az zelők alat valo patakra, egy zelő tvt föl meteenek mynd zölöstw (Jord.C. 146). Az *Kirdon patak* elvé gyűl, fogságot *Jesus* szenved az Ártatlan. Melly a pataknac észak felé vagyon (Helt: *Bibl.* II.34). A kősziklából patakka ki folyo olayrol meg emlekeznek (Lép: *PTük.* I.163). A föld alatt lévő erekből ki buzgo kút fejek fel-szökdé-eselnek, az honnan patakok erednek (Com: *Jan.* 11). Rajta az sebek indulnak és bő pataki indulnak onnét forró vérenek (GyöngyD: *RK.* 285). Vér-patakok folytak a sebek kékei között (Fal: *NE.* 53).

ár-patak: [scatebra; wasserquelle]. Az ár-patakból iszik az ítu, azért magasztalja-fol a fejét (Offic. 74).

eső-patak: *torrens MA. rogenbach PPB.* Nagy zuhajjal és esérgéssel jó az eső patak, nem csuda azért, ha mindenek rá fel rezzenek (Pós: *Igazs.* 358).

forrás-patak: [scatebra, fons; wasserquelle]. Az vezér pá-sával menék ki vadászni, onnan visszatérve egy szép forrás patak mellett meg szállánk (KétMDipl. 32b).

Pataki: *rivalis, fluvialis MA.* [zum bach gehörig].

Patakooska: *rivulus, fluviolus MA. häcklein PPB.*

Patakos: *lacunosus C.* [wasserreich]. A te urad istened bé-szven téged patakos és vizes és kutas földre (Káldi: *BiblDeut.* VIIIr. 7v.).

[PATÉL]

mög-patél: [percutio, verbero; schlagen, durchprügeln]. Az bolond addig piszmoz és pattog, miglen jól meg patéltatik, veretik (MA: *SB* 36).

PATIKA: *apotheca, myropolium C. pharmacopolium, officina MA.* [apothekel]. Megtörtettenee a cürde, eltekozlatattac a patikac (BécsiC. 204). O mennyey orvossageknak nőmös patykaya (CzechC. 67). *Jesus* te zenth zyved patica (WinklC. 341). Isten zent Imre kiralt ky veeve ez vylagbol, mert olyan zeplötölent és myindden zoagos mywellködethnek patykayaat melto vala menyerzagban föl magaztathny (ÉrdyC. 493b. 568). Patika az ő feie, mindenkor talál valami fracturát (Deesi: *Adag.* 224). A patikában szépek az edények (Land: *Ujsegits.* I.376). Ebben az hólnapban leg-jobb az író váj, azt köll be sózni, hogy esztendő által tareson, a patjkakban is igen élnek véle (Lipp: *Cal.* 28). Az kit kopornának hínak az patikában, az felette jovallotta (Gér: *KárCs.* IV.469).

orvos-patika: [myrothecium; apotheke]. E könyveskét orvos patikánuak neveztem el (Vszentyel: *Pat.* Előb. 18. Sám: *isp.* 69).

Patikás: *pharmacopola, myropola, medicamentarius C.* Patikáros, patikás: *pharmacopola PPB.* [apotheker].

PATIKÁROS, PATIKÁRIUS: 1) [apothecarius; apothekerisch]. W tőgi mikenth patikaros gartot kedves illato kenetek (Döb.C. 479). **2)** *pharmacopola, myropola MA.* apotheker PPB. *Beatrix* hína ki Olaszországból minden fele műves mestereket: kép írókat, szakácsokat, patikárosokat (Helt: *Krón.* 167b). A patikáriusok égetet vizet elegyítnek az éget bor közben (MesésK. 10). A patikárosoc patikaszerszámokat csinálnac (Com: *Jan.* 175). Kicsoda ez, a ki feljö a pusztabol niat a patikáros minden fűszerszámi pora fűstinek veszsözöskéje (Illy: *Tréd.* II.229).

PATING: *vinculum, lorum; achselrieme PPB.* Egy eke boronával, patinggal, vasaival (Radv: *Csal.* II.333). Az szij-gyárto mesterek patingot, edgyet, jót adgyanak tizennyoltz pénzen (TörtT. XVIII. 226).

PATKÁNY: *talpa C. sorex MA.* [ratte]. Kik ez földén yarnak mynd vakondagh, poczok, patkany, mynd wlatatosok (JordC. 95). Viseli gondgyat az ludaknak *szent Gall*, az patkányoknak *Huldericus* (Gyarm: *Fel.* 45). Az évét, patkány, görény magoknac lynkakat vájnac, a mellyekben teelenec (Com: *Jan.* 40). Az aegyiptom-béli templomokban nem lakott más szentség, hanem egy bűdös patkány (Fal: *NE.* 14).

[Közmondások]. Másnak akarsz patkánt fogni s magadnak egeret sem foghatsz (Kisv: *Adag.* 16).

péNZ-patkány: [auri avidus; goldgierig]. A pénz s az gazdagság tövis és kőrő, ha szinte az nyomorult pénz patkányoknak szemeket szívöket meg vakittyá és elfoglallya is (MA: *SB* 132).

PATKÓ: *solea equi, calceus equinus MA. solea ferrea; hufeisen PPB.* A meddig a ló még vebem, az ő kőrmeire patkóc nem üttetne (Com: *Jan.* 35). Azou legyenek, hogy a szükség patkóknak megszerzésében soha fogyatkozás ne essék (TörtT.² I.165). Békónak s patkónak vöttem három sing vasat (MonTME. L309). Az lovamrul igen lekoppot az patkó (Thaly: *VÉ.* I.219). Az ország, nem nyomdosván azt ellenség lova patkaja, igen el-gazdagodott vala (Bod: *Pol.* 42).

[Szólások]. Arra bírja az egy ügyű személyt, hogy végre elvesztvén a pártát, el-rugja az patkót (SzD: *MVir.* 118).

[Közmondások]. A vak is talál olykor egy patkót (Kisv: *Adag.* 249).

Patkol: *subferro, calceo equum MA. apingo soleas, ferream soleam equo induco; das pferd beschlagen PPB.* Lakatos Mihály patkolt két eszmát (MonTME. I.297).

[Közmondások]. Igen tud varga lovat patkolni (Kisv: *Adag.* 493).

el-patkol: [discedo; sich verabschieden]. Igen finom ember volt, jó, hogy fölünk elpatkolt (Fal: *Vers.* 872). Majd el-patkol, majd el ránttyák a gyéként állóla (SzD: *MVir.* 63).

mög-patkol: [calceo; beschlagen]. Meg patkolt saruk: *ferratae *plantae PPB.*

mögpatkolás: [calceatio; hufbeschlag]. Mikor valakik az kovács mesterek között valakinek lovának meg patkolásában szeggel meg sértenéje, olyankor az mester maga költségén gyógyítani tartozék (KecsTört. II.296).

Patkolás: ∞ Lovász mestereink közül egyik oly készülettel induljon ki, hogy soha a patkolásra való eszközök el ne maradjanak... Oly megpróbált jó kovácsokat szerezenek lovánkhoz, a kik nemesak a lovak patkolásához, hanem orvos-lásáshoz is jól értsenek (TörtT.² I.165). Egy töröknek lópatkolásra 20 d. (MonTME. I.193).

Patkoltat: [calceare curo; beschlagen lassen]. Koloswarth patkoltatek loamati, akor meg nyrazak, megsánthwa (LevT. I.9). Az törökök igen patkoltatták az lovakat és igen posonkot-tak fölle (TörtT.² I.553). Készítetnek nyergok, lovak patkoltathak (GyöngyD: *K.I.* 404). Az katona zijog az fizetésért, patkoltatna, ha pénzi volna, azt kiáltja (Berces: *Lev.* 213).

el-patkoltat: [morte abeo; verabschieden]. Egyik lába a koporsóba vagyon, maholnap el patkóltat (Kisv: *Adag.* 20).

mög-patkoltat: [calceare curo; beschlagen lassen]. Hadd zsinórozttassam meg a felséges fejedelem két pár veres eszmáját, patkoltassam és sarkantyúztassam (TörtT.² III.195). Abrakot adtam lovamnak és meg is patkoltattam (Gvad. *FNót.* 20).

Patkós: [subferratus; beschlagen]. Patkós ló: soleatus equus [PPB]. Kőröm kollene, do patkósabb az eddig valónál (Matkó: BCsák. 312).

[Szólások]. Kopasz főre patkós tetű (SzD: MVir. 144).

Patkótlanság: [unbeschlagenheit]. Patkótlansága miatt benne ül s nem mehet az katona (Berces: Lev. 214). Az had patkótlansággal menti magát, pénzét óhajt (240).

PATOK: talitrum MA. nasenstüber PPB.

PÁTRIÁRKA: [patriarcha]. Menyorgzagban ket rendhely zentek vannak: angyalok, patriarkák (VirgC. 14. 15. 29). A memorzagban tarsayd leznek mynd az angyalok, patriarkák, profetaak (SándC. 1). Megbizonyíthatassé te benned az zent Job patriarkának mondasa (VitkC. 46. CornC. 2. ÉrdyC. 354. ÉrsC. 193. 569. 907. TihC. 3). Elsőbb volt é a római pápa a konstantinápolyi patriárkánál (Mik: TörL. 220).

Pátriárkaság: [patriarchatus]. Elrendelgetett, hogy négy elsőbb rendbeli pátriárkaságok legyenek a keresztyének között (Bod: Pol. 3).

PÁTRÓNA: [patrona]. Vr engömet el városnak patronaul adot (DehrC. 30). Szent Anna azzon az ő patronaya (TelC. 80).

PATT: [evöø; juchei]. Vélünk vagy, vessük fel mi fánkát, Jesust, Jesust üvöltünk, ropp, csatt, patt (RMK. II.253).

Pattan (*pattanik* Zvon: PázmP. 234): cum strepitu rumpor Kr. [knallen]. De halljuk, az ő petárdgya mely nagyot pattanyék (Zvon: PázmP. 234).

[Szólások]. Szemben pattant vala velem itt is Károli, mit használ, hogy oltalmaztam ezt a földöt (Berces: Lev. 135). Thermitis feljéd s pattan hirtelen talpára (GyöngyD: Char. 89).

fől-pattan: **1)** [resilio; zurückprallen]. Kő szívet ha vér az isten akarattjának pörölye tsak fől-pattan róla (Komár: Imáds. 142). **2)** [erumpor; zerplatzen]. Kővér nyakoc ezac fel nem pattan (MA: Bibl. V.8). **3)** [ira exardesco; auffahren]. Haragosan felkiált, hogy az követeknek ilyen felelet adatott volna, nagy dérrrel durral pattannac fel (MA: Scult. 55). Jupiter haragra fel-pattanván, tsak nem azon szavakra fakad, melyek Mojses könyveiben találatnak (Moln: JÉpül. 106).

hátra-pattan: [se retrahere; sich zurück ziehen]. Őc igen erősec és bátrac az Christusért valamit szevedni, az mellyec ackor hátra pattannac és azt mondanac: nem esmerem, képmutatóc volnának (MA: Scult. 95).

ki-pattan: erumpo Kr. [ausfallen]. Az álom ki pattan vala az én szememből; somnus fugiebat ab oculis meis (Alv: Post. I.604).

még-pattan: dissilio Kr. [zerspringen]. Megh pattan minth a tűzbe tőth fazek (DehrC. 600). Az üveg olly gyenge, hogy ha tűzhöz tézed, meg-pattan (Pázm: Préd. 621).

vissza-pattan: [resilio, repercutior; zurückprallen]. Ha csak úgy czáfolod eszt is meg, mint aszt, ez helyém marad, s te pattansz vissza róla (Bal: CsIsk. 449).

Pattanás: **1)** [fragor, strepitus; getöse, das krachen]. Pofából-való pattanás, vagy fel-fűtt hójagnak tsattanása: sclopus PPB. Szent Dávid mennyűtő köveknek pattanását hallván, titeket int (RMK. V.85). Nagyon larmázott a szomszéd erdő, ostopattanások, hangos sípok, nagy hahota hallattanak (Fal: TÉ. 714). Pattanás nélkül párálló buhgyanása juttat valakit (SzD: MVir. 195). **2)** pustula, exanthema PPB. [blatter, ausschlag]. Pattanás, kelis, kelevény: phyma PPB.

M. NYELVTÖRT. SZÓTÁR. II.

Pattant: displo C. [crepo; knallen]. Akar ki ellenfinc akar mit pattanczon, mind igaz az mi bűnfinc (Illyef: Jephth 12).

ki-pattant: displo C. [abknallen]. A puskákat ki-főjjéc, süsséc, pattantsac (Com: Jan. 147).

még-pattant: [ferio; schlagen]. Pattancz meg egy kezesic az orrát, ottan meg látod, melly igen alázatos leszen (Holt: Mes. 86).

őszve-pattant: complodo MA. klatschen PPB.

Pattantás: sclopus MA. puff, knall PPB. Újjal való pattantás: talitrum C. Fitty, fittyentés, újjal-való pattantás: talitrum PPB.

Pattantyú: bomba Pesti: Nom. 46. tormentum MA. [bombarde, kanone]. Pattantyú, rugo hadi szerszam: catapulta Major: Szót. 130. Hajókat mond árokba vontatni, környöl pattantyúkkal falt bontatni (RMK. I.24). Ha nem jártok tszta igazsággal, meg nem maradhattok az nagy pattantyúval (II.176). Pattantyút, algyúkat várban vonának (BFaz: Castr. E2). Pattantyukat, algyúkat hozata (Valk: Kár. 6). Készítettek volt két pattantyút, kivel az kapuját belőjjék (MonIrók. VII.53). Távorrul a köveket parittyákkal és pattantyúkkal ki-lővöldözven (Com: Jan. 149). Vonyatik utánna sok taraczk, pattantyú, ki kezeszény vért ont (Zrínyi I.34). Taraczkok s pattantyúk pogányra lövetének (Liszti: Márs. 121). El nyertük Svajdnitz várait, villám pattantyút (Fal: Vers. 865). Nem mindenkor budgyan, mihent párállik pattantyúja (SzD: MVir. 20).

faltörő-pattantyú: [pyrobolus; bombe]. Az asztalnál legelőször apró pohárokkal kezdik-el a tsatát; mikor az étket elszedik, akkor hozzák-elő a faltörő pattantyúkat (Pázm: Préd. 226).

Pattantyús: [tormentorum bombardurumve moderatus et ejaculator MA. [kanonier]. Pattantyús mester: tormentarius PPB. Jakab pattantyúsnak kezén seb esék (RMK. VI.149). Jeles pattantyós mesterek (MonIrók. II.103. Göres: Máty. 64). Szőlies a munkási pattantyúst, talám mutathat valami bizonyoságot (Matkó: BCsák. 209). Két jó pattantyúst is el veszte az harezon (Zrínyi I.59. 120. MonIrók. XXIV. 8). Az pattantyús szükséges, ha tanul, hasznos szolga (RákGy: Lev. 540). Minden lövő szerszámokhoz az pattantyúsok mellé embereket rendeljenek (MonOkm. XIV.182). Gondolkodó Mihály Kassa mellett hét esztendeig lakott pattantyúsul (MonTME. IV.178). Kérem Kgdet, egy jó pattantyúst szerezen nekem fizetésre (TürtT.² III.410). Puska por s golyobis, főstőlóg kanót-is a sok pattantyúsokkal (Liszti: Márs. 99).

Pattog: **1)** strepo, crepo MA. [rauschen, knallen]. Pattogni, mint a fa a tűzön: crepitare PPB. **2)** responso PPB. [hadern, widersprechen, raisonnen]. Kiczoda vag, ki az isten ellen pattogsz, responsalsz (Kár: Hall. 108). Az bolond addig pattog, miglen jól meg veretik (MA: SB. 36). Egy nemzet sem pattog úgy, s nem kevelykedik nemesség titulusával, mint a magyar (Zrínyi II.178). Ezt olly fen és kevélen pattogják, hogy a ködök felett látszanak járnai (SzD: MVir. 277).

csattog-pattog: [rixor, jurgor; hadern, zanken]. Az kevely banissan cselekedik, annak felötte még igen csattog-pattog (MA: SB. 123). Háborgásokat, tsattogó pattogó vissza-vonásokat letsendesíteni (SzD: MVir. 54).

csörög-pattog: [vehementer crepo; heftig rauschen]. Tsergő pattogó szekereinek sokaságok bihetetlen nagy (SzD: MVir. 179).

fől-pattog: acclamito C. [auffahren].

Pattogás: **1)** fragor MA. das krachen, knall PPB. Zeng sáros városunk ostopattogástól, iszonyú a zörgés az abroncs-

zástól (Orezy: KöltH. 71). **2)** [rixa; lärm, lader]. Isten ez ő szolgáját soe próbác által megvizsgálta, hogy az ő ellene való trézéleseckel és pattogásokkal az itsentelenek semmit nem ének (MA: Tan. 56).

Pattogat: **1)** strepo, crepo, crepito MA. rauschen, klat-schen PPB. **2)** [jacto, objecto; zur schau tragen]. Csak szem fény vesztésért pattogatták az tudatlan kösség előtt, az régi doctorok előtt (Pázm: Kal. 149). Az minemű dolgokat az ő szentescskéiről az papisták pattogatnak, nagy részre az bará-toktól költetennek (Toln: Vigasz. 73). **3)** [quassito; öfters schla-gen]. Ki orrát pattogatta, ki taszigálta, ki illetlen tréfákkal tsúfolta (Pázm: Préd. 502).

Pattogó: [jurgiosus; zänker]. Hosvni nem annak való, hogy olyan hadat szoktasson, maga pajzán, fecse-loesa, kapzsi, zen-dőlő, pattogó s értetlen (Bercs: Lev. 477).

Pattogoz: [pustulo; ausschlagen, blasen bekemmen]. Hoya-gos, pattogozo himlőt téssen görögül az epynictis (Mel: Herb. 114)

Ié-pattogoz: [decido, solvor; abspringen]. Tüzes vasról le-pattogozó hulladék: *squama ferri PPB.

PATVAR (*patvár* MA: Bibl. I.41): calumnia C. cavillum MA. schmach, spott PPB. Canaan ő kezeben hamis mertec, pat-nart zeretét: Chanaan in manu ejus statera dolosa, calunniam dilexit (BécsiC. 197b). Patuare tegetec: ne calunniam faciatis (MünchC. 113). Zamtalan patvarokkal zaggattatol vala (WinkC. 247). Patliwart keres vala ellenoe: insidiabatur illi (JordC. 472. 105). Tegnapon vala az keserues nap, patvarnac, meregne es az te lalalodnac napja (TelC. 151). Ne bizzatec az patvarba es az ragadozasba (Szék: Zsolt. 60). Hogy patuare keressen bozzanc: ut devolvat in nos calunniam (Helt: Bibl. IX.4). Amaz pénzért rajtuk most patvart keresnek, hogy mind számárostól minket rabbá tegyenek (RMK. IV.20). Az farkas száju tanítóknak minden rongos patvarokat csak ezekkel az álló seregekkel is le csöpülbettyük (Pázm: Kal. 499). Minden napon az én beszédemben patvart találnc (MA: Bibl. I.505). Gyalazatok es patvarok engemet megundokítvan (Debr: Christ. 109). Mivel erősségekkel semmit sem használnak, elmennek es patvarral fogják a dolgot (Ker: Préd. 551). Csak patvar azért azt a reformationak tulajdonitani, a minék az emberi vesetség az oka (Pós: Igazs. I.190). Hamis patvar azt reánk költeni, melynek folyamattya spongyájába omla (II.342). A székelység között való patvar 24 gyra es a pernek örökös elvesztése (Szék-Okl. II.119). Mit egykü akar, a másnak az patvar s ezért van köztök dagály (Felv: Dies. 27).

[Szólások]. Ki patvarhiggye, hogy Vitlakérus ezek szívűében mást láthatott (Pázm: Kal. 161). Felele a komondor: Mi patuar maradéc, ninczen ott semmi offjűében (Helt: Mes. 312). Patvar vigye dolgod (Szöll: Div. 380). Patvar vigye külesát (Gyöngy: MV. 87). Erődj patvarba te pri-bék (Fal: TÉ. 734). Patvarba ütűük lelkeket (Fal: Vers. 27). Ki patuar bűne, hogy nem tanulól volt (Mon: Apol. 289). Ha valamiképpen inhibítiót venne es peresse ellen élne vole, patvaron maradjon (ÉrdTört.Ad. I.294). Patvaron marasztalak, hogy Calvinuson kapdosz (Megy: ORoml. 362). Mi patuare iáruál ott (Helt: Krón. 82). Mivel erőssé-gekkel semmit sem használnak, elmennek es patvarral fogják a dolgot (Ker: Préd. 551).

pér-patvar: lis, litigium MA. contentio Ver: Verb. 108. [streit, zank]. Kiből oztan tamad perpatuar, vezekődés, harag (GuaryC. 67). Nyomorgok a sok perek patvarok közt (LevT. I. 343). Az gonosz ürdög nem nyughatik, mindenkor csak pert patvart indít (II.114). Pórpaturat miat meg kazdagult itélő mes-ter (Boru: Préd. 458. Boru: Ének 85). Ez világi per-patvarban

sem adunk helyt annak, a ki magával ellenkező dolgokat for-gat (Pázm: Kal. 443)

péripatvarkod-ik: [vitilitigo; zanken, haderu]. Fel fo-gatta, hogy megoltalmazza mynden perpatvarkodók ellen (Ver: Verb. 153).

péripatvarkodás: [litigium, contentio; zank, zwistigkeit]. István király jeles fundamentomot szerzett, mely nem szolgál az törvényre való pór patvarkodásra (Ver: Verb. 230). Ne járjatok az részegségben, a bujaságban, pór patvarkodásban vagy harag tartásban (Megy: 6Jaj. VI.45).

péripatvaros: vitiligator U. [züinker]. Szorgalmatos, minden ő dolgaiban per patuaros, serény (Cis. M2). Röttegie az wrnac el iöüendő iteletinec napiát a paráznc, gyokosoc, perpatuarosoc, vsorásoc (Boru: Préd. 573b).

Patvarkod-ik: calumniar C. cavillor, sycophantor MA. tritor, jurgor, tricas ago; verleunden PPB. [hadern, zanken]. Tsalarokodom, patvarkodom, szót lajtok: sycophantor PPB. Mykeren en ky zeleseytendem az the hatarydat, senky nem patvarkodyk az the földednek: nullus insidiabitur terrae tuae (JordC. 75). Az zeretet nem patnarkode (TihC. 13). Az atyafyn atyafynnal törvynkedyk, pathuarkodyk (Komj: SzPál. 142). Idesse teged az te szolgadnac azt akki io, heg ne patuarkodnac engemet az koelece (Szék: Zsolt. 130). A telhetetlenec szí-neket fel inditya az ürdög, hogy padvarkodgyanac az igéc ellen (Boru: Evang. IV.30). Az ki patvarkodie az szegénnel, meg szegenyodie (303). Az ellenkező felek patvarkodnak ellenűnk (Ker: Préd. 615). Mit patvarkodol hát Matkó (Sámb: 3Kérd. 146). Még is ezzel patvarkodnak, hogy az isten nem mindenkor halgattya-meg a könyörgést (Komár: Imáds. 21). Senkit ne ver-ietek, se ne patvarkodgyatok (Ily: SzÉlet. I.88). Moliére csak patvarkodott, mikor játszó theatrumon legyalázta őket (Fal: NU. 314).

Patvarkodás: cavillatio, fraus, dolus MA. verspottung PPB. [verleumdung, zwist, list]. Patvarkodás, tsufolás, játszodtatás, megguggolás: cavillatio PPB. A pathuarkodas, törvynkedys hi-tedenek alath (Komj: SzPál. 142). Az patvarkodást gűllőlíed: calumnia oderis (DietaGr. 3). Ha ki veted házadból az ezu-folót, megszűnie az patuarkodás (MA: Bibl. I.566). Beszédel okosan-való patvarkodás (Mad: Evang. 577). Az egygyűeket méltatlanul irtóztató patvarkodás ez (Czegl: MM. 8). Tamadás-sal, patvarkodással kárboztatunk ellenkezőnkűtől (TörtT. IV.193). Kanaan a patvarkodást szerette (Ily: Préd. II.485).

Patvarkodó: calumniator C. litigiosus; verleunder PPB. [züinker]. Kemény nyakú, patvarkodó, engedetlen: refractarius PPB. Patuarkodokerth: pro calumniatoribus (NémGl. 280). Imágotec az ellentéce patuarkodokert (GuaryC. 41). Imatkozia-tok a thű veletők patvarkodokert (DebrC. 69). Vadnak oly patvarkodók, a kie midűn tiz penzth adnak az nyomorultnacac sírna adnac (Boru: Evang. IV.30b).

Patvaros: **1)** sycophanta, calumniosus C. cavillator MA. [improbis, falsus]. verkläger, verleunder, fuchsschwänzer PPB. Imagyatok pathvaroseytkert: orate pro calumniatibus vos (JordC. 363). Meg veyeeek az arvakat es őzwegyöket az ha-myss pathvarosoktól (ÉrdC. 391). Az hugoc no legenece vese-kező es patuarosoc (TelC. 368). Keresztelő János patvarosnak mondja, ki tőstova kapdos (RMK. II.170). Patvarosoknak ellenők te vagy éniékem gyámolom (V.106). Alnokok es patuarosoc valatok az világban (Helt: Mes. 471). Az tőb patuarosoc közt vadnac olyanok, a kie a nyomorultnakac sírna adnac (Boru: Evang. IV.30b). Az alnoc patuaros emberrel ne tarsalkodgyal (SalMark. A7). Hamis patuaros itélet (Kules: Evang. 395). Nem őregbytnűn patuarosoc egy más véték, hanem lagytűnű (Beythe: Epist. 54). Patuaros szelec mind fel indulánac (Bes: Hének B).

Ha színtelen bőkeség szerető-is, de ti azt rövid időn patvarossá tesszáté (Prág: Serk. 425). Patvaros maga-hányó bőlesek (Mad: Evang. 80b). Az ítélő bíró patvaros négyszorrel-is dolgot öreg-bítő rágalmazóé árulkodásától el-fogatatván: iudex sycophantica quadruplatorum delatione occipatus (Com: Jan. 134). Az ur kedvesinek ama fő patvarosa a sátn (MHeg: Preb. 1). Az világi külső patvaros állapotokról ne szőljünk (Pös: Válasz. 3).

péres-patvaros: [litigator, iurgiosus; zinker]. Környül vala sok péres-patvaros, kinek ellene csak az egy isten orvos (RMK. V.188). Az hamis peres patvarosok, az kik az igazságot el titkollyak (Bat: KTud. 32). Pörös, patvarosb ember nálánál nem vót (Monfrók III 131). Az isten néha peres-patvaros embereket bocsát ellenéne (Hall: Paizs. 76).

Patvaroskod-ik: sycophantor C. [ränke spielen].

Patvaroz: [calumniar; verleumden]. Imadkoziatoc tütöket földözöket es patvarozokert; pro calumniatibus vos (MünchC. 22. 121). Isten üdvözseit zegeneknek fiait es alazia a patvarozot (ApC. 24).

még-patvaroz: ∞ Keuantanac mezőket es bazakat elragattanac es feriat meg patvaroztanac (BécsiC. 248).

PATVARIA: [lis; prozess]. Alioquin elapsis ipsis quindenis nullam calumniam seu pathvariam imponendi habeat facultatem pars contra partem alteram (Nyr. VI.168). Prókátorságot patvarián tanul (Zrínyi II.178). A patvaria egymáshoz sziligyítja háborúság szerzőket (Felv: Dics. 27).

PATVARISTA: [amanuensis causidici; rechtspractiant]. Hogy ha patvarista akarna lenni, módja nincsen hozzá (Thaly: VÉ. II.108).

PATYOLAT: 1) calantica MA pannus tenuis xylinus SI. schleier PPB. [battist]. Az patyolatot megszolgálom Kdnek (LevT. II.92). Az isten, mikor bűnös embert magához fogad, patyolatba és bársony ruhákba öltözteti (Pázm: Préd. 424). Patyolatból csinált lepedőc közt alusznae (Prág: Serk. 577). Ezenkívül vég abákat, patyolatokat reájok vet (TörtT. VI.121). Egy paraszt patyolat előruha (Gér: KárCs. IV.462). Tirusi csinálmány emek (keszkenőnek) patyolatya, melynek egy szeglete Dianát mutatya (GyöngyD: KJ. 397). Egész vég patyolat fejét kerítette (427). A toellattát külső országokban bé szokták földni gyenge patyolattal, hogy a szellő meg ne járhasa és fellül por vagy más hulladék meg ne eshesse (Fal: NA. 128). **2)** cidaris C. infula MA. [turban]. Patyolat teteien függő fvt [fig]: apiculus C. Ő huszári vígan osztoznak, tegetlen im az patyolatot mind kopjával mérék (RMK. II.366). Sok drága kinscet széllel takarják vala, drága szkófiákat és patyolatokat (III.64). Három szegin bojért előhozatának, szép patyolatokat fejökben rakának (279). Irattot vala egy haragos oroszlan képet, mely a földön fekszie vala es a ket első kórmeiben tart vala egy boronás pattyalatot (Helt: Krón. 143). Alexander le-rántá maga fejről a patyolatot és ezzel kötözteté Lissimachusnak sebét (Pázm: Préd. 272). Hiszem látod, mely igen illenek a patyolat Luthernek (Bal: CsLsk. 18). Futnak az csaszok fejr patyolatban, hirdetik az hadat minden országokban (Zrínyi I.17). Ő vala merévén nagy császár nyeregben, fejr vékony patyolat vagon fejében (33). Pattantyú kisüle, találá aga fejét, mind patyolatostul elrontá életét (121). Kis fejr patyolat magának fejében, de az ű orczája van nagy fényességben (136).

jancsár-patyolat: [linteum Turcicum; türkische leinwand]. Kapitányok számára valo ajándék: egy persiai szőnyeg és két vég jancsár patyolat (MontME. I.231). Szép jó jancsár patyolatnak végit huszonöt forinton adgyák... Közép jancsár patyolatnak végit tíz forinton (TörtT. XVIII.215).

lengyel-patyolat: [linteum Polonicum; polnische leinwand]. Lengyel patyolatból csinált satskó (Szakácsmest. 186).

török-patyolat: [linteum Turcicum; türkische leinwand]. Se vékony lepedőt, se török patyolatot én reám ne adjatok (Kadv: Csál. III.325). Török patyolat ingvállak tízenkilencz; török patyolat kötéses ingvállak kettő (Gér: KárCs. IV.117).

Patyolatos: 1) [peplo indutus; schleier tragend]. Tudton-tudgyuk, hogy ez a patyolatos és hibos rend nem irtózik a ditsérettől (Fal: NE. 19). **2)** infulatus C. [bischofslut habend]. Szkófiomas auagy patyolatos fő pap: pontifex infulatus (Com: Jan. 129). **3)** [Turca nobilis; vornehmer tüske]. Lőve hasába az terek pallérnak, lón halála egy fő patyolatosnak (RMK. III. 143). Magok az fő törökök, patyolatosok emelték szekeremet az kompra (LevT. II.136).

PÁVA (pávo TóthJ: IstN. 2): **1)** pavo Pesti: Nom. I.61. C. MA. pfau PPB. Ember dagályos mykent ekerzem, engedelmemykent páva, bolond mykent yxtrwez (ÉrsC. 263b). Páva tollut gyűtegette (Helt: Mes. 92). Szorze páva tallat (Pont. 158). Páva módra sétálui: ingredi Jmmonium (Decsi: Adag. 264). Páva modon hizekldőnee ebben magoknac (Zvon: Post. II.288). Ezerféleképen visszálni haját, festeni orcáját, páva-hosszan eresztene a ruhafarkot kevelység (Fal: NE. 85). Miképpen le-bocsáttya a páva sátorát, megtekintvén lábát, ugy a kevelységből serkedező dagályt meg-fojtották a halál emlékezetével (SzD: MVir. 207). **2)** [pavo: pfau, ein gestirn]. A déli jegyek ezek: a fénix, a nyilas India, a páva, az indiai mész (ACsere: Enc. 101).

PAZAROL (pazarol PPB. pázarol Decsi: Adag. 67. pazdorol Tam: JóAk. 28. TörtT. X.157. pazérol Bod: Lex. 156. pazoll Thaly: VÉ. I.373. elpazarol Fal: NU. 260.): behor, prodigo MA. prassen, schwelgen, verschwenden PPB. Eltékozlom, pazérlom: prodigo PPB. Nem kívánnya az kenyersütő, hogy az ő tisztösségére pazarlya a garast (Pécsv: Fel. 330). Az eszes nem kívánnya a méltóságokat, sem a magát pazarolva nem fitogattya (Com: Jan. 186). A Vesselésényi uram hadai az ezinterebnél az bizát hordták s pazérlották (Gér: KárCs. IV.530). Szakácsasszonyok ne pazolljatok, étkekkel engem mast jól tartsatok (Thaly: VÉ. I.373).

el-pazarol: dissipar, dilapido, prodigo MA. verschwenden PPB. [verprassen]. Minden el pazárlot (Decsi: Adag. 67). Kit oly szertelenül pazarolek el testem kívánságira (Szöll: Dáv. 183). Hamis az, a ki idegen pénzél ő-magát el burittya és marháját az hitelben adóknak elpazarolni kénszeritetic (Com: Jan. 191). Minden örökségeket fogytíg elpazarolják (Fal: NU. 260). Pénzét el-pazérlotta (Gvad: Kár. 211). Mindénét el-pazarlotta, vesztegette, tékozlotta (SzD: MVir. 13).

el-pazarlás, elpazdorlás: profusio MA. verschwendung PPB. A ki a maga szívet ajándékul nyúttya, ezzel minden kinscét tékozlás s-el-pazdorlás képpen egyszer s mind ki adgya (Tam: JóAk. 28).

Pazarlás, pazdorlás: prodigientia, helluatio MA. schwelgerei, verschwendung PPB. Tékozlás, pazérlás, pazarlás, haszon-talan költség: prodigientia PPB. Az miket fáratsági és sok számtalan külségének pazdorlása által tud véghez viny (TörtT. X.157).

Pazarló: heluo, prodigus MA. schwelger, verschwender PPB. Tékozló, pazérló, jószaga vesztegető rosz ember: profigator PPB. A pazarló veudégeskedéssel az ő javait felkor-fonyallya és el-költi (Com: Jan. 181). Oktalanul-való pazarlója a szentírásnak (Matkó: BCsák. 422).

PÁZSIT, PÁSIT (pasint Petki: Virt. 6. páshint SzBodó: Sódics. B3. ACsere: Enc. 243. pasit Fél: Bibl. 63. pást TörtT. VI.133.): gramen C. campus graminosus MA. [rasen, wasen]. Paranzolt az nepnek le telepednyök az pasyton (JordC. 399). Az ő teste vala miken a zöld pazit a víznek hydegegetől (TelC. 215). Vaj fojtotta volna meg az ur isten, még pástityá-

ban ezt az gazságot (Pázm: Kal. 203). Miképpen elnyalja az ökr az mezdőnc pásiútját (MA: Bibl. I.141). A szek avagy seb fő hegyes levelű, pásiút modon terem (ACsere: Enc. 243). Csapa meztelen nyakához, legördül az feje az szép zöld páziút-hoz (Zrínyi I.162). Az miskolci páston találván egy győri legényt, elvitték (TörtT. VI.133). Az páziúton való váltó disznótól 6 pénzt adnak (Gér: KárCs. IV.306).

disznó-páziút: [portulaca, polygonum; halmenfuss]. Dizno pasit, porcín fvy, czembodnak dagadását meg allatya (Beythe A: FivK. 96).

lud-páziút: potentilla Beythe A: FivK. 102b. Potentilla Fuchs, lud pasyt h. e. anserum gramen (Beythe: Nom. 7).

porcogó-páziút: [?]. Zikős fiuek: porcogozo pasyt, vizi tők gyökere (Frank: HasznK. 19).

Páziútos, páziútos: graminosus C. MA. voll gras PPB. Páziútos föld: humus *comans PPB. A páziútos fűhöz számlálatnak: tik lúr, kakuk törjék, ökr gos (Com: Jan. 24).

PEC(olaj): oleum lini SI. [leinöl]. Ha faolajad ninesen, pecz olajat töltés réá (Radv: Szak. 106). Ha faolajod avagy pecz olajod nem leszen, vajjal is megfőzheted (115). A posárnak hagymáját, petreselymét pecz olajban rántsd meg (116. 161). Nyers káposztát ettem peczolajjal (Beth: Élet. 187). A fetske fészket főzd meg fa-olajban vagy pecz-olajban (PP: PaxC. 91).

PÉCÉK (peczok Radv: Csal. II.396. felpotzkol Hll: Hllist. III.23. felpotzkol Lipp: PKert. II.229.): claviculus, ansula MA. fibula PPB. [dorn, schmal]. Peczetket vetünk az orrára (Sámb: 3Fel. 298). Azzal fenyeget, hogy peczketét vét az orromra (Matkó: BCsák. 157). Itt vagyon mindgyárt az ördög törének fel-tsapo peczke (Nagyari: Orth. 3). Az két középső és első lovak közt egy vastag páleza volt, rövid lánczon peczelkel (Monlrók XI.367). Más szekrényben: lyukasztó vagy bányász peczok vas (Radv: Csal. II.396).

Péckéske: [clavellus; dörmchon]. Az órát folyásában egy peczketeskeben-ülő fogyatkozás meg-akasztja (Veres: Lev. 259).

Péckél: tendo, expando SI. [spreizen].

föl-péckél, föl-pockol: claviculis ligo Kr. [aufspreizen] A síndelecskét egy madzagra kötött fa poczokkal a fölső deszkára föl-péckelőklik (Lipp: PKert. II.229). Állait felpotzkolván. a fogait mind kieszedi a szájából (Hll: Hllist. III.33). Az féken karika volt, ugy peczkeltek osztán föl az közpálezt az két-két lóra (Monlrók XI.367). A trochilus a krokodilus száját ha szüntén befogná is, fel szokta petzkelni (Misk: VKert. 474). Mint a martalózt fel-petzkeli ajakunkat és meg-némit a kísértet (SzD: MVir. 105).

Péckelés: [talitrum; stüber]. Az újjal való fittyvetés, fitytyentés, újjal való poczkolás tréfa dolog (Com: Jan. 138).

Péckelőd-ik: [surrigor; sich bäumen]. Hátha most ő peczkelődik (Beth: Élet. 483).

föl-péckelődik: ∞ Az idő kurtább lajtorja, mintsem az örökkévalóság tornyában hághassunk rajta, és az emberi elme azon peczkelődik, igyekezik fel az örökkévalóságnak értésére (Beth: Élet. 483).

Péckés: [suspeusus; hochgetragen]. Tedd föl peczkes orrodra az okulhárt (Matkó: BCsák. 157).

PÉCÉR, PÉSZÉR (possér C.: 1) venaticus agitator, canum agitator; hundbesorger PPB. Ez papanac haloüából és annak pilésses peszzeriből iol veheti eszébe (Helt: Háló. 60). Az ördögvec vadász és peszzeri (90). Oly alá-estem, hogy a

nyalka ifiak, kiknek apjuk petzérím voltak, tsüfolnak, útálnak (Pázm: Préd. 88). Az én uramnak istenemnek bár csak peczére lehetnék (Tarn: JóAk. 133). Koesisoni, lovászom, peczér-em (Beth: Élet. 164). Az hol az régi magyar királyok peczereket és ebeket tartottak (KétMDipl. 32). Példássan folyt nyálok a szelendékekről a mosólyékos peszerek módgyára (Fal: NA. 122). 2) calo, cacula MA. [trossknecht].

hal-pécér: piscinarius C. [fischer].

konyha-pécér: cacula Com: Jan. 146. [trossknecht]. A tábori moslék tisztítóe, konyha peczéréc a szolgálata hagyattnac (Com: Jan. 146).

méh-pécér: apiarius C. Major: Szót. 54. [bienenwärter].

tál-pécér: helluo C. [trossknecht]. A szakácsoc, főzöc, tál peczéréc tábori szolgálatra hagyattnac (Com: Jan. 146).

tálpécérked-ik: helluor C. [schwelgen].

tálpécérkedés: helluatio C. [schwelgerei].

PÉCS (petsi C.): mentula, penis Com: Jan. 48. [männliches glied]. Petsi bőre, kórniól meteletlenség: praeputium C. Férfi szemérem teste, pets: penis PPB. Az ágyéc hajlásában a szégyenlő testec vadnac: fan, mony avagy pets (Com: Jan. 48).

PÉCSÉNYE (pescenye Radv: Csal. III.49). 1) assum, ass: caro MA. braten PPB. Pecsényét sütni, forgatni: carnem ac ignem versare, circumagere PPB. Ha azt a szaruast meg fog nád, jeles peczeneket vákhatnál belőle (Helt: Mes. 194). Jo mas sölth peczenet enni 1572 (KBécs C.5). Világos hártáival borított pecsenyét csinál (Com: Jan. 79). Ha mi sültnek és daral petzenyéknek egyéb nemei vannak (Com: Vest. 49). Kenyérre mártogatva főrak eletik pécenye mellett (Radv: Csal. III.49). Nem lakik jól ember a pécenyére való nézéssel (Kisv: Adag. 9). Pécenye-fogatni két jámbort hivattak (Thaly: VF. II.156 I.219). 2) [adeps, axungia; das fett?]. A nedvességek egyél részeken-is le-takarodnak az emberben, az eroken a pécenyél között, a vállá közin (PP: PaxC. 39).

bélszü-pécenye: [lungenbraten]. Tehénhús pécenye fenyő maggal, az kit bélszü pécenyének lúnak (Radv: Szak. 16). Longum prott németül, magyarul penig bél szü pécenye (58).

cémkos-pécenye: [?]. A disznóban is vadnak nevezetű pecsenék: csuka pécenye, ezenkos pécenye, édes pécenye (Radv: Szak. 63).

csuka-pécenye: [jungferbraten?]. (Radv: Szak. 63).

fejér-pécenye: [weissbraten]. Az szép fejér pécenyéne vedd ki az belit, de kívül meg ne sértegedd (Radv: Sza. 16). Felsált avagy fejérpécenyét szíval meg vetreze mód (41. 194).

hátszü-pécenye: [lendenbraten]. Godorát, hátszü pécenyét és egyéb pécenyét is szedj ki (Radv: Szak. 65). Miké új özet hoznak hozzád, nyúzd meg, a hát szü pécenyét meki te magad (172).

oldal-pécenye: petaso Com: Vest. I.11. [kammbraten]. mézáros sódorokat, oldal pécenyéket és szalonnákat csin (Com: Jan. 79).

segg-pécenye: nates C. [hinterbacken].

sült-pécenye: assatura C. [braten].

tar-pécenye: [garbe, gürbe?]. Az szép tarpécenyét szép mosd meg, vond fel tiszta nyársra (Radv: Szak. 14).

vese-pécenye: [assum eum reibus] nierebraten Kirbe. 126. Az borjunak az vesepécenyéjét vedd ki, vondd fel

nyársra (Radv: Szak. 41). Az szarvasnak az vesepecsenyőjét is felvágjad (168).

züz-pecsenye: [magenbraten]. Züz pecsenye, kollász, május, nyelve, ezek mind jők (Radv: Szak. 194).

Pécseányos: [gramiosus; trüefend]. A madarásznac peszenes vala a szöme és abból könyuez vala (Helt: Mos. 185). Peczinyes, czipas szem (Born: Evang. III.400). Szemec czipas, peczenes (Deesi: Préd. 31).

[Pécseányos-ik]

ki-pecseányosodik: [extubero; aufschwellen]. A bánat miatt ki-petsenyésedett és felorbáncozott sziveink (GKat: Váltis. II. 562).

Pécseányosság: [lusciositas; trüefaugigkeit]. Szemeknek peczenessege, sebe: oculorum lusciositas ac ulcera (Salánki: Erasm. 43).

Pécseányoz: [carnem comparo; fleisch anschaffen]. Károlyi nram Diószegre fog szállani, az Vízközöbül szénázhat; hol abra-kol, kenyerez, pecsenyéz, nem tudom (Beres: Lev. 305).

PÉCSÉT (potzet Zvon: Osiand. 32. *pösst* C): sigillum, signaculum C. MA. [siegel]. Ez menyei királnak peczetuel megiezet ember ez feuldán fekueek mynd delig (VirgC. 35). A coporso fel nem ülece, a pečetőc egezen megmaradnac (NagyszC. 219). Egy kenyw kywl es belől be peczetelwen heet pecezettel (JordC. 893). Pecsetőt vetek az tömlőcz aitaiaira (DebrC. 123). Eellyen penitentiát hagyta ewnek, hogy egy leweolben bele wrwan ew byneyt, wr papay peechetywel meg peechetölne (ÉrdyC. 617). Az thy ayakatthokra wessetek pecezeteth (ÉrsC. 184). Tégy engemet mint egy petsétet az te színödre (Kár: Bibl. I.635). Jegiül vötte az kőrnüfmetelkedest, peczetit az hitből való meg igazulának (Fél: Bibl. II.7).

bírság-pecsét: [sigillum iudiciale; gerichtssiegel]. Nincs kedvesebb mint a kívánt szabadság, akkor nem őznek dologra s nem jön ablakodra bírság petsét bírótul (Ben²: Rithm. 123).

címörös-pecsét: sigillum cum armis nobilitaribus Kr. [adelsiegel]. Tsak történetből bulloktak tziemes petséttel a világra (Fal: NE. 12).

függő-pecsét: [bulla; bulle]. Bullaya köit fyggew pechet alat Magucina varasban (ÉrdyC. 640b). Az mit igért levelével, azt nékiink meg adja, igéretit függő pecséttel confirmálta (RMK. IV.255). Az baran meg nitá az isten leuelén függő pecezétet, ballá a masodie élő állat szauát (Mel: SzJán. 176). Függő pecset alat való level: bulla (Ver: Verb. 21).

ón-pecsét: ∞ Látták azt, hogy minduntalan uy ón pecezét hozattatnéc és uy pénz czalattatnéc el, mindazonáltal mégis felőtte nagy beczülettel fogadtácz az buczuleveleket (MA: Tan. 700).

salamon-pecsét: [polygonatum; weisswurz]. A pásitos fűböz számláltatnak: portsin fű, fejár gyökér: salamon petséti (Com²: Jan. 21).

Pécsetél: sigillo C. obsigno MA. versiegeln PPB. Már szintün pécsetlém levelemet, érkezik Goda ezen levelével Botyánnak (Beres: Lev. 314).

be-pecsétél: obsigno, persigno C. [versiegeln]. Lateek egy kenyvet kywl es belől megh wrwan es be peeczetelwen heet peeczettel (JordC. 893). Nemde nem bepechétöltötté az én kencheimbe: nonne signata in thesauris meis (Helt: Bibl. I. cecce3). Isten, ki az csillagokat bepecezélti felyhöckel (MA: Bibl. I.453). Az levél, hogy meg ne olvastathasséc, bepecezételtet pecsét nyomóval (Com: Jan. 207). Elvégezvén levelét, szépen be-petsételé (Zrinyi I.92). A jesuitáknak minden clastromok bepecs-

teltessék, senkit magok közöc be ne vegyenek 1761 (Házánk II.61).

bepécsetlés: [obsignatio; besiegelung]. Már levelem bepécsetlése után vettem Ooskai tognap kelt levelét (Beres: Lev. 393).

el-pecsétél: [praedestino; vorbestimmen]. Az wrnac lakodalnára el pecezételtetec (Kár: Bibl. I.157). Minec vtanna hit-tetek, el pecezételtetettek az igéretnek szent lelkenel (Fél: Tan. 286). Az hűneket az isten az öröksegre el pecezti (533). Minec utanna hittetők, el is vattok pecezételtetvén amaz igéretnek szent lelkevel (Szár: Cat. G). Minket az isteni-fűnságra el-petsétel (GKat: Titk. 265). Az istemek lelke elpecsételt (Czegl: MM. 67).

Iő-pecsétél: [obsigno; besiegeln]. Ma vitézek éltinket el kel veszteti és ma minden próbánkat le-pecsétölni (Zrinyi II. 80).

mög-pecsétél: obsigno, persigno MA. versiegeln PPB. Hozattatek eg' köc es vettetek a veremnek zadara, kit megpečetle királ önnön güröienel (BécsiC. 146). Pecheetel megh pechetleek a köueth (WinkC. 230). Ez zent verrel kel meg iegyevnevk vagy bechetlenevnek az ny zyevevnek aytoyat (CornC. 215). Elmenwen megh eresseyteek a koporsot, megh peeczetelwen a köwet az óryzekkel (JordC. 450). Önnön guröiuel az aitol megh pecezétölen (DebrC. 123). Az kőrnüf metelkedes, mellet az aldozatocekal megh pecezettel (Fél: Tan. 259). Ha az ő tudományokat tulaydon vérecek kelleue megh pecezételniec, megh látná ember, mennyire fognácz azt beczülleni (MA: Tan. Előb. 14).

mögpecsételés: obsignatio MA. versiegelung PPB. Isten kelyemlénecec bennünc való megpöczéltése (Zvon: Post. I.854).

Pécsetelés: signatio, signatura MA. versiegelung PPB. Az atya a választottakat megpecezetelli s ezen pecezettel leszen belső megh őleseuel a bűnök (Mel: SzJán. 205).

Pécsetletlen: [non signatus; unbesiegelt]. Az wram leweleth es az walazthyath, kyth en yrta wramnak, Kdnek kywldethem peceethlethlen (LevT. I.258).

Pécsetlő: 1) signatorius C. [siegel-]; 2) signator, obsignator C. MA. siegler PPB. A királynac pecezétölje vala (MA: Bibl. III.3).

Pécsetés: sigillatus, signatus SI. [besiegelt]. Az tizen hat fürintot nek meg adom, kynek byzonsagára attam pechetyes levelemet (RMNy. II.12).

PÉCSIK: [oestrus, asilum; viehbremse]. A bögöly: peccic, barom kergető fene bogár miatt felindétattot barom ugrál (Com: Jan. 42).

PEDIG, PENIG, KEDIG, PEDIGLEN, PENIGLEN, KEDIGLEN (kédig MünchC. 18. sat. *kedig* PeerC. 15. ÉrdyC. 673. *kediglen* NádC. Szót. 19. *kedeglen* ÉrdyC. 346b. *kedigen* Sylv: UT. II.49. *kedyk* LevT. I.123. *kegelen* KazC. 88. *kegek* KazC. 122. *kergek* 175. *kegieth* LevT. I.154. *kegy* LevT. I.35. *kygyk* 37. *kenig* RMNy. II.29. VirgC. 108. *kenigh* Ozor: Christ. 316. *königh* 51. *pedeg* 129. *pedeg* RákF: Lev. I.52. *pedid* MA: Bibl. I.140. Pethő: Krón. 42. 93. *pegeg* LevT. I.68. Ozor: Christ. 2. *pegeeg* 178. *pegeg* 324. *pegeglen* 60. *pegek* 84. *pegid* MA: Tan. 745. *pegig* LevT. I.361. *pegyig* 119. *peneg* 62. 204. Ozor: Christ. 435. *peneghlen* RMNy. II.233. *penik* LevT. I.196. 204. *penyk* 15. 49. *penyng* 57. *penyng* 206. *penieg* 47. *tedegh* AporC. 183. *thedeek* LányiC. 104. *tedrek* 142. *thedygh* 23. *thedyk* 18. 26. *tedyk* 36. 106. 184. *thethyk* 72. *thegy* 20. *tegyk* 63. *tenyg* LevT. I.34): 1) antem C. vero MAI. aber PPB. Góiti ő buzaial ő cüribe, a poluakut kedeg egeti (MünchC. 18). Maria eltet mykut, ha lezevnek ev hozya hasonlatosk; ha kedeg

hasonlatlanok levelek Mariahoz, jgeen keel feelnevnk, hog el ne hagyon mynket (CornC. 3). Az oly ember nem tizta, sem kedeg Kristusnak bizony zolgaja (HorvC. 241). Nagy auagly magas vala e, auagly kegek kisdod (TihC. 99). Mikoron az terdfmetföt tób lelkös allatok arcaiojakot ualiak ala az föld fele: az embör kegek feiet egenösön fol ualia menorzagly fele (TihC. 200). Daüt monda: Vrnak ergalmassagit öröke enöklöm; emböri nemzet os kegek kezdö kiatania: Ergalmaz nekünk uram (TihC. 243). Valaki hiend, egessegöt vezön, az ki kegek nem hiend, az vaksägba megh marad (TihC. 384). A zúnnek gákorta zep imadsagokat ír vala, neba kegiglen zönetnököket cinal vala neki (KazC. 63). I'arancola fölnekyk, hog az germök elöth se korsagot, se halalt, se kegiglen zegeusegöth el temeteo az zent festeketh; zenwodeenek kedeg ez nemes ne emlötenenek (88). Floreucia azzon nagy tytzesseggel zentek azon ydöben, mykoron wrwnk zyletese wtan yarnanak 287 ezendöben (ErdyC. 338). Isten harmad napon jk vewee ez gyarlo vilagból; mykoron kedeg az fraterok azt lattank vona, ottan meg zyleneek a föyedelemnek: frater Marinos meg holt (ErdyC. 370). Rufinos latuan, hogi wtet az nep dieherni kezdö, w kedigh diehri vala az Cristust (VirgC. 73). Még az Isten essöt sokat ad, és penig az föld vizzel felárad (RMK. II. 158). Az leányzó az szöt szegi vala és haragudék kedeg az öö lelki (1516. ZichyG: Leányvári Boszorkány 4). Ha walamyt egyebet ebbe myethienk volna, jowa nem hattatok volna; mastan teny engemeth reya hyttanak hathalomra, azeerth kerem te K[egyelmedet] (LevT. I.34). Mind Pofolba, s mind kedig Regedébe oly igen hálnak (LevT. II.60). Tavali esztendöben is én vettem meg; ez esztendöben is penig megadtam az árát (LevT. II.102). Egyebütt is, kiváltképpen pediglen Pozsonyban (Tel: Evang. I. Elöb.). Sem etelee sem italee nem vala, tonaba ki sem iöhetnece vala pedig onnat (Szék: Krön. 59). Az ö pasztorsagat nem kötöze sem beföz sem pedig szemilhez (87). Olusd meg azért az also rendet, akar penig akar mollyiket (Helt: Arithm. F5). Isten üdvösségre választá ama latrot, ki tsak három óráig lén mellette a kereszt-fán; megveté pedig Judást, kit iskoljában három esztendöig tanított (Pázm: Préd. 23). Ebben pedig a nemzésben semmi éktelen rütsäg és véresítés ninesen (103). Ez pedig az jövendöllés, bé dugja minden káromkodók száját (Pázm: Kal. 43). Maga akarattyanac indulatit ezelekezi, s nem köueti penigh az okoknak erdemet (Zvon: Osiand. 81). Ties igy elmekedgyetek, hogi ti meg-is holtatok az bünnek, eltöks penig az Istennek az mi Urunk Jesus Christus által (SzárCat. A2). Ki igy szöl: olegyiteni s ki pedig igy: egyveliteni (CorpGramm. 322). Vallyont penig csudölöd-e: an vero miraris? (Fórró: Curt. 364). Fél ugyim a világ s gondolja, rab-ságot hoz kötések reá vagy szonoruságot, ti pedig adjatok kívánt boldogságot (Orczy: Költ. 48). Ha mind azt, a mit mind pokolbeli utában, mind pedig Lucifer palotájában láttam, előszámálnám (NótPM. 64). 2) [et quidem; und zwar]. Megtanita münket isten, hog a keuelseg igen eltanuzatando; megtanita kegek jölesben im e haromban (TihC. 157). Az ö aüának halala sokal dragalatosnak kel leni, mert ö mindönöknel dragalatosb es zentsögösb. Nem nona' kegek az ö halala dragalatos, ha testbe es lelökbe nem elne; hat ebböl köuetközik, hog testbe es lelökbe menorzagba kel vitenüe (TihC. 362). Nem tudom, ha meg attakh awag nem ja küldöttem leveleket], hog semmj walasth nekhem nem irall felele; peniegh az leülekh Kassarnl jöttekh a zeülok felel (LevT. I.47). És is minden tartozó szolgálatomat igyekezem Kdhez minden időmben megmutatnom; el is hittem peniglen, hog Kdet az atyafiúsäg erre reávezérl (LevT. II.184). Ázsiában jöttél Európába; mégis nem tudod-e, oroszlánt madár néha megeszä, az erös vasut is rozsla megeszä? Penig most mi dolgod/vagyon mivelünk? soha te földedre nem mentünk (Ilosv: NSánd. 27). Kit nem gerjesztene gyönyörű beszéde, örvendetessége? penig érte és nem másért vagyok ebbe (Balassa: Költ. 25). Miért élnek a' gonoszok? még pedig fel-

emeltetnek, és gazdagságokkal erőssödnek? (Pázm: Préd. 24). Sz. Fjät halálra adta a' bünösökért: még akkor pedig, mikor ellenségi valának (178). Annak okáért erösítö okaimat rövideden előhozom; és először pedig: látom nem ritkán . . (MA: Zsolt. Ajánl.). Haszontalan fiadnak itélnek, csak azért pedig, hogy nem futok a néked szolgálandó tiszt keresésre (uo. Elöb. b). Söt penig az tyrannusoc között, és az papac között imez az külömbseg (EszTAny. 383). Nyuljunk egy remediunhoz, ha vagyon; vagyon pedig, ha akarjuk (Zrinyi: Áf. 37). A gazdagon készítettet lakadalomban friss étkec vanna, és még (söt penig et quidem) külömb külömb fogások (Corn: Ján. 111). Predikáltam, még pedig a' synagogában (GKAT: Váls. II.221). Vtözási Arpáduak, e következendö országokon volt által, még penig igen sietve (Liszny: Krön. 194). Oly szörnyű árkokon, és pedig oly evet-könnysüggel szölik által, hogy teljes álméködös (Fal: NA. 122). Mi ügygyel mondhatjuk boldogságnak azt, a mi uymorúsággal végzödik? és pedig tapasztaljuk, hogy sok kényeseitöl felette szörnyen búcsúzák a világ (Fal: NA. 166). Sok asszonyok ruhájok végét esökölök, némelyek közzülök pedig ezt inkább buja kívánságból eselekedni látszának (NótPM. 10). 3) verum [sed]; aber PPB. [und doch]. Ime hol aluznak a baratok; kegyeg mi zegenyek sok feltebtualonal elewnk (EhrC. 86). Ötözr valo százezer ember vagatek le, s meg penig azokat meg nem zamlalhattak, kik dög es öhség miatt elveszetenek (Magyari: OrszRoml. 47). Bizony szép dolog penig, a mit mondasz (Mon: Apol. 400). Ó a szabadságnak vesztését obtendälja, s pedig a dolgotöl föl, fél a hazetöl (Zrinyi: Áf. 79). Esküszik egyik, hogy az öltöte való személynek mosolygó arcaja teljes paradicsom; penig talán mikor feledtében egyetvicsorodik, gyomrot kever (Fal: NE. 18). Abban dicekednek, a melyben gúnyolja nagyságokat még a rossz világ is; arra költönek, a miért szégyent vallanak; és pedig mégis hamarabb felejtené a páva festett farkát, hogysem ezek a csüf lívságot (Fal: NU. 259). Hány ifjú hitte volna, hogy élte virágában leszen vége? és pedig megtörténtek ezek (Fal: SzE. 527). Jöknek akamak látszani, pedig teljességgel semmire valók (NótPM. 51). 4) [fauste, prospere; zum glück]. Akarom, hogy látlak, édes fiam; úgy gondolám, hogy már gyomrába hordott a kemény oroszlány, penig hogy másként esett (Fal: TÉ. 715).

PÉHELY (*peleh* ACsere: Enc. 138. *peyh* Tarn: JóÉl. 34. *peyh* Pázm: Préd. 176. *peyh*e Fal: NE. 59. *pih* Pesti: Nom. 62. C. Com: Jan. 48. Major: Szót. 239. *pihe* C. Helt: Mes. 192. *polih* Szakszai: *pöly* Major: Szót. 368. *polyh* PPB): lanugo, floccus, pluma C. MA. flocke, flamm PPB. *Pik* [igy] -kérö: linamentum C. Pih, pölyh, nyíredök: tomentum; pih a fa bünbön: julus; pih-kérö a sebben: linamentum MA. Az istenteleneknek teljes gyülekezeti olyan, mint a szösznece *pihe*, melyet a láng meg emészit (JesusSir. Fs). Ez a bizakodás olyan, mint a széltől hordoztatott *peyh* (Pázm: Préd. 176). Mely nemzetsög az fának leveleiröl mohot szedven, az erdej pihből ruhakat szö (Fórró: Curt. 712). A férfui áll elsőben pihvel, osztán szakállal fedetetik-bé (Com: Jun. 48). A madár az ö tojmányüt melyének s hasának *peyh*heivel meleggeti (GKAT: Titk. 43). Gyenge *peyh*eket kaphat (Misk: VKert. 449). Reggel kibujnak a puha *peyh*hek közül (Fal: NE. 34). Orron alja épen akkor mohosodott, a pihét pödöttem mint egy okosodott (Gvad: RP. 86).

erdei-péhely: [muscus; moos]. Az uemzetsög az fának leveleiröl mohot szedven, az erdej pihből ruhákat szö (Fórró: Curt. 712).

hó-péhely: [nives; schneeflocken]. A hó pelébi, ha a melegöl tojpekké sürütöttek, essök lesznek (ACsere: Enc. 138).

Pélyhécseke, pihécseke (*pelehetske* ACsere: Enc. 140): flocculus, plumula C. MA. kleine flocke PPB. Az nap a hó mint a pihetske huldogalt 1582 (Kal. G). Az amemue virágjának

közepin egy gomboska, mint egy fejrő hajcsákkal és pólyhősékekkel meg-hajazott fejecske (Lipp: PKert. 167).

Pélyhēs, pihēs: lanuginosus, plumatus, plumus C. [flockig, flaumig]. Míg nincsen tolla, csak pelyhēs, nem kell a ludinak olyan sebes víz, mikor megmellyeszed (Radv: Szak. 82). A napolyák gyapjasok, mohosok, pihēsök (Com: Jan. 23). A madarak pihēsök, tollasak (34.112). A bis alma mohos, pihēs (ACsere: Enc. 226). A sas még csak apró korokban kezdi szoktatni az ő tsirkéit a napra nézni (Misk: VKert. 281). Tirólatnk szűsök mit mondjunk, éja, pelyhēsök vagytok (Thaly: VÉ. 1367). Galamb a pártjától messze útra nem megy, galambi pölhéshez természetben csak egy (II.354).

Pélyhēsöd-ik, pihēsöd-ik: plumesco, plumo MA. floculis inspergor PPB. [flaumig werden]. Még nem-is kezdte ortzám pelyhēsēdni, a mikor eo hozzám gyöve ineselkedni (GyöngyD: Cup. 584).

mög-pélyhēsēdik, mög-pihēsēdik: gallulo, plumo C. [flaumig werden].

neki-pélyhēsēdik: [plumesco: flügge werden]. Teste égi harmattal öntözött, míg neki pihēsēdnek mint a saskeselyő (Megy: 6Jaj. III.16).

Pélyhēz-ik: pubesco SI. [manubar werden]. Ugy látom, te pelhezni kezdettél, a gyermeki időn már által-vitettél (GyöngyD: Cup. 574).

PEJ: gilvus C. badius, bajus MA. [braun]. (ZichyC. 159). Űl vala egy pei szabasu, karmasin színű bestian (Mel: SzJán. 402). Négy lónál többet nem vehettem, ketteje fekete, ketteje pej (MonOkm. XXIII.21).

fehér-pej: [snbalbidus; weissgrau]. Fehér-pej ló Nom. 97.

PÉLDA (belda ElirC. 93. 116.): **1**) [imago, figura; bild]. Az peldat fel allata es mynt balwant wgy faragtata (ÉrsC. 452). Kié ez a példa: cuius est imago laeae (Helt: UT. m5). **2**) exemplarium C. exemplar, typus MA. [proplasma, protypus]. modell PPB. Példáról írni, varrni: imitari *exemplar PPB. Zerez egy zekrenth, egy aztalth es zerez annak vtauna vyz mosdokath, ezeket mynd olyan hasonlatos pelda zerenth zerez-yed megh, mynth meg vagonn teeneked mwatbwan az heggen (JordC. 63). Amaz okos pástort követi, ki a mi-némű színű gyapjút kívánt juhainak, olyan példát adott eleikbe (Pázm: Préd. 64). Az gyertyatartót arra az formára es példára csinál-lyad, melly néked mutattat (MA: Bibl. I.72. 126). Vétkes példáról himet varr (Czegi: Japh. 214). A kép író az elevenec példájára a képet lerajszolja: ad vivi exemplar (Com: Jan. 167). Kd kéretett én főlem spanyol varrást, példát (LevT. II.25). Még ez nyáron küldtem volt nénémmek egy példámat (25). Egy példank vagon Borbála asszony nál, nagy öreg példa, szdvs is vagon rajta (61). **3**) exemplum, paradigma C. [beispiel]. Hogy ez kewsseb barátok vylagossagnac beldayt mutattanak (EhrC. 93). Fferencz kiannyauala az alzatossagot ew baratyban es ewkwt zeneten bezedű beldaul erewsewyty-nala (116). Fel uala, hogy ne mutattna gonoz peldatt (15. 79). Tége vr e nemberiet mikent Rabelt, loq légén iozagnac peldaiaban (BécsiC. 9). Kezdetyk zent Ferencznek elete es az w eletebűl peldak (VirgC. 99. 106). Halgatyva vala nagy keuansag-gal zent atyknak eleteket es példakát (MargL. 18). Az ev zomesagat vizzel olgya meg, hogy az gazda gonoz peldat ne venne, hogy ha az nagy zomesagbol sokat jneek (DomC. 88). A tiz szűzek peldajokban izgat, hogy jót chelekedgyűnk (Tel: Evang. II.418b). Tselekedetek példájával akart isten minket jó-ságok gyakorlására tanítani (Pázm: Préd. 25. 56). A roszt példák nagyot mozdítuauak rajtunk (Fal: SzE. 535). Az ifjusag könnyen el felejtí a letzkét, de nehéz nebezen a példát (Fal: NA. 198). **4**) [parabola; parabel]. Myre zolaz nekyk peld:zorent: in para-

bolis (JordC. 393). Mas peldat vetheo hw nekyk mondwan: alium parabolam proposuit (394). Fyeczed meg mynekűnk ez peldat (101. 502). **5**) antitypum C. [symbolum; sinbild]. Az husvéti bárány példája volt az Christusnae (MA: Seult. 450).

péNZ-példa: monetarius typus; miinzpräge PPB.

tűkör-példa: [exemplum, exemplar; muster, musterbild]. A keresztényen lelkek vegyék észre s forgassák előtők e két tűkörpeldát (Fal: NE. 54). Ez a friss tűkörpélda légyen előtőd (Fal: NA. 205). Az egyházi személyek meg felelnek hivatalok-nak es tűkör példák (Fal: TÉ. 784).

tűkörös-példa: ∞ A tűkörös példákban mint eleven könyvekben meg láthattuk, mint mehesstnk bősültre (Fal: UE. I.404).

Példalóz-ik, példalódz-ik: alludo SI. [anspielen]. Vévén eszében, hogy ő felőle példalóznak a Nathan (Megy: 6Jaj. II. 24). Erről példalózik idvezitőne a magnak példájában (III.36). Mindnyárt tudán, hogy az Emausban-való vatsoráról példalódzik ő kegyelme (Megy: SzAÖröme. 6).

Példás: **1**) exemplaris Kr. [eximius, rarus; nachahmenswert, vorzüglich, selten]. Azt gondollyák némellyek, hogy őket a titulus már példás embereké teszi (Fal: NE. 12). Ezer s meg ezer módon vonogattuk magunkat példás türhetetlenséggel (44). Az ember szegyet ne tégyen példás, jeles tulajdonságin (Fal: UE. II.448). Fejtődnek a chynaerák példás gyalázzattal (III.43). **2**) [configuratus; parabolisch]. Olvastátok ama példát, mellyről emlékezik szent Máté XXV. részében könyvének. Ha eme példás szolga el nem kerülhetta a büntetést, valóban félhetnek a fő-asszonyok (Fal: NA. 139).

Példáskod-ik: exemplariter se gerere Kr. [sich gut auf-führen]. Joleskedgyél, példáskodgyál, híresedgyél, de ne valami zégérés bolondsággal (Fal: NA. 221).

Példáskodás: [exemplum, auctoritas; beispiel]. Az nagyja kedvetlen, semmi előtők való példáskodásom (MonOkm. XXIV. 186).

Példáz: configuro MA. [significo; bedeuten, darstellen]. Jonas zepsegő galambnac magaraztatice, ő haio vezedelmevel vrnac getrelmet peldazia (BécsiC. 239b). Marc peldaztatott orozlan zabásban (MünchC. 71). Ez Janos peeldazya mynd ez velagbeli embereketh (Winklc. 95). Ez instrumentumok peldazzak az zentöketh (SándC. 17). Lata ev almban egy kisd-ed ebekheet, kivel peldaztatik vala, hogy ev tevre zöletendev volna igen nagy predicator (DomC. 3). Kit peldaz ez madar (TibC. 16). Az prophéta az fel forrott fazékon peldazza Jerusálem meg égését (Kár: Bibl. II.131). Mit példázott az ő fejrő vör-fölyes zászlóia (Balassi: Ének. Cím.). Az oroszány példázza az ember testi erejét (Hofim: Préd. 5). A ho által példáztatot ártatlanság (Illy: Préd. I.88. 137). Kik vesztüül élnek, nem illetlenül példáztatnak Kámban (II.486). Jól példázot urunk: a szálkát megláttuk másokban, magunkban a tomérdek gerendát-sem (Fal: SzE. 533).

ki-példáz: [effigio, effingo, figuro; darstellen, ausdrücken]. Reeghy ooli törween bely zent loeleknek ky peldazot yelenety-wel byzonoytyak (ÉrdyC. 530). Kylemb kylenb abrazatokkal ky peldaztataa, mynemewnek kellene lenny (531). Az vac Bartiméus az ő nyavalyas voltában az mi lelki nyavalyásságunkat ki ábrázol-lya, ki példázza (MA: Seult. 245).

mög-példáz: [configuro; darstellen]. He meg volt peldazva: utrum fuit praefigurata (NémGl. 199). Ennec iefőt meg peldaza vr isten zent Josephnac zenuedesebe (GuaryC. 24). Ky megh peldazva vagon zent Moisesnek elő kőnvebe (Winklc. 137). No azert tekenched meg mostan atte tennőn tötted frigidnek iefőrd, kit ackoron meg peldazal (NagyszC. 78). Profetaak

atal meg győertetőt, patriarchaak atal meg példaztatot (ÉrdyC. 531). Evvel mongya zent Dawyd propheta az solthar kenynek liehwen ketted rézeében, ky megl peoldaztatoth wala meegh meeghen (ÉrsC. 140b). Melly a laytoryian iaro angyalokon meg példaztatott (Helt: Bibl. I.N3).

Példázás: [significatio; bedeutung]. Veed ezödben imar mynd ezödknek értelmöketh avag példazatokkath (SándC. 3).

Példázat: **1)** typus MA. [exemplar, exemplum] Vorbild PPB. [beispiel]. Az vtolso vaczoran az tamituanyoknak meg mosuan labokat, ezt az ev zolgának példazatba hagyta (VirgC. 127). Z% Marianak eletenek zeutseget kewuetny tanalchozya nekevuk példazat zereit valo jras (CornC. 2). Nem csak ol mwland keppen teremfötte wr isten az embert, hanem twlaydon az ew zent ifyanak hasonlatos példazattjara (ÉrdyC. 533). Valamit isten o töruebe ki adot volt Moyses atal példazatra valot (Born: Préd. 19. 321). **2)** [signum, symbolum; simbild]. A husueti barát fen alua, üedzue kel wala meg emi, kyknek példazattiat nem zvkseg ith meg írnom (WeszprC. 45). Isten Agostont valaztaa, hogy isten hazanak kew ozlopa es tamazya lenne, kynek példazattjara zeretee, hogy Agoston lenne newe (ÉrdyC. 516). Az testi halál, kinec tsac példazattiatól-is mind e világ retöög (Kules: Evang. 492). Az isten népéncé Babylonból való megszabadítása példazattya volt az emberi nemzetec az büntöl való megszabadításának (MA: Scult. 55). **3)** [parabola; parabel]. Hallgatok meg az mag vethönek hlv példazattjat (JordC. 394). Ky mynd ez mostany yödnök peoldazattya: quae parabola est temporis instantis (814). Vagy egybetetés vagy példázat vagy hasonlatosság foglaltatnak az evangéliomi helyekben (Ily: Préd. II. Elöb. 2).

Példázkod-ik: [exemplum sequor; beispiel nehmen]. Ha az érdemes és ditsö emlékezetü dämák mödgyára jöbul példázkotok, kimondhatatlan sok jöt tehettek mind a két renden lévő emberi-nemzettel (Pal: NA 179).

Példázó: **1)** typicus MA. [exemplaris; zum beispiel dienend]. Adja nektek a szent atyáknak ilyen példázó józaghlyt (ÉrsC. 220). **2)** adumbrans, figurativus MA. [bedeutend]. Haromfele kepek vadnac: első rendbeliek példázok, meliek az iöuenöd dolgoknac arnieki voltak (Fél: Tan. 350). Az papistac az lat-hatatlan ecclesiát gyalázat keppen példázónac newezic (Eszrt: Igány. 16). A páva az ördögnek-is példázója lehet (Misk: V-Kert. 317).

PÉLÉH, PELYE, PELYEH (pelyw Heyd: PCF. 6. Major Szót. 425. poholy Thaly: VÉ. I.346 polyo MA. Nom. 98. pölyü Com: Jan. 47): **1)** glis C. sorex Nom. 98. [ratte]. Eweth pelyvnel almab vagy (Heyd: PCF. 6). A gözünél, pölyünél seumi nints álmosabb (Com: Jan. 47). Vigyed wvasári nagy gömnek és az egrü egérnek, erdélyi öszvérenek, pölsökei pölyölynek, verobélyi verébnek (Thaly: VÉ. I.346). **2)** sciurus Major: Szót. 425. haselmaus PPB.

PÉLENGÉR (perenger Helt: Krón. 38. 65. Born: Préd. 19. perlengér Monfrók. III.49. ErdTörtAd. IV.175. plengér Pös: Válasz. 49. prenger Helt: Krón. 180. Born: Préd. 428. pölongér Mel: Préd. 186. Zvon: Osiand. 128): mediastrum Pestü: Nom. a29. sculae gemoniae MA. reorum cippus, infamis cippus PPB. [prauger]. A király a Felicianac a fejet alla küldte Budara és ot fel ténec a perengerre (Helt: Krón. 65). Az tömleocze vetik wala es az pelengerbe megl verik wala (Pont. 55). Az német hadat Budaban vivé szintén az perlengérik és tanásházái (Monfrók. III.49). Akazto fat, prengert érdemlettel volna (Born: Préd. 428). Kiknek tetemek a falu pelengére mellé eltakarítottak wala (Szal: Krón. 610). Mikor a pelengérhez vinék, erősen kezdö kérni az atyát (Pázm: Préd. 202). Pelengérhez, karöba való vagy (Matkó: BCsák. 211). Kit kegyetlenül megölete s közel a falu pelengéréhez temetteté (Cserei: Hist. 10).

Ló: az Kornis Boldisárnak az kolosvári perlengérnél fejevétele (ErdTörtAd. IV.175).

[Pélengérez]

ki-pélengérez: **1)** [expello, ejicio; austreiben, auswerfen]. Soc labor baratokat es bordeliokat el rontata, a Janos kiraly hialul ki pelengerezte (Mel: SzlAn. 423). Nem hogy hizlallyon tégedet, de pelengériben kellene udvarából ki-pelengéreztetni (Matkó: BCsák. 11). **2)** [ignominia afflicio; schänden]. Az wdnc tenelg életüket kezdette pirongatui, ki perengerezni (Born: Préd. 19). Vgyan ottan az egyfüt iarasnac hazug talalmányat is ilyen igekkel pölongerezi ki (Zvon: Osiand. 128).

mög-pélengérez: cippo infami punio SL [zu den pranger stellen]. Es a foglyokat a község közzül igen meg perengerezteté (Helt: Krón. 38). A törvényben egy kurvát sem pelengéreznek-meg (Matkó: BCsák. 321). Valaki paraznaságban találtatik, szabados személy megperengéreztetik, nös ember megületik (MonOkm. XIV.268). Az ördög lelküvel szitkozodo pajkosokat meg-pelengérezik (Pös: Válasz. 49).

PÉLLIKÁN: pelicanus MA. pelikan PPB. A száresa, bivar, pellikán, gödény széles lábú tenyeres talpuac (Com: Jan. 30). A pellicán a kegyotol meg öletett fiatskái meg elevenitti (ACsero: Enc. 214). Erre sokának vgyon gondgya, hogy emberi nyelven szollyon pellikánnya, de hogy gyermeke io legyen, károllya (KTör: SzlAn. 26). A pellikánról vgyon emlékezet a deák bibliában: Hasonlóvá löttem a pusztában lakozó pellikánhoz (Misk: VKert. 307).

PÉLLIKE: [?] Talála egy szaszlo formán lobogo pellikét, melyre völt írta egy emberkép (Toh: Vigaszt. Elöb. 12).

PÉLYP (pelyp Dáv: Préd. 88. pölpöl KazC. 94): blaesus Nyirkálai. bulbis C. MA. lispelud, stammeln PPB. Szava jarasa peljpen esik wala (CsonaC. 55). Pelyp wala a nyelne (Helt: Krón. 45). Igen ahoc wala, ranaaz, szörös mint eg Esau, czipas szemü, ezomos hatu, suta es pely (Szék: Krón. 171). Wala Kálmán ezomos hatu és pelb, santa, rutalmas (Valk: Gen. 22). Pölyp vgyoc es kesedelmes neelvü (Dáv: Préd. 88). Akadozva es peljpen fog szolhua (Born: Préd. 322. 431. Born: Evang. III.380).

Pélypög: balbutio MA. stammeln PPB.

Pélypögét: balbutio, bambalio C. [stammeln]. Ha az anyák és daikák az ifiaknak téjjel szent igiket eszeppetnének, hogy ök azokat pelypegetvén előhozi tanulni (Ily: Préd. II. 238).

[Pölypül]

mög-pölypül: [balbus fio; stammeln werden]. Eg uen, ky az v labaiában megl santuluala és üeluebe megl pölpölt-uala (KazC. 94).

PEMET, PEMETE (penet MA. penete PPB.): **1)** rutabulum MA. peniculus clibanarius; ofengabel, feuerschirer PPB. Eszközi a konyhánac ezec: a tűz ölesztö tüzhely, szénvonó, asag, pemet, wslapát (Com: Jan. 83). A fúvó gézje kördül szit ez tüzet, pemete bojtyával az hint reá vizet (Gyógy: KJ. 50). **2)** rumex, lapathum MA. sauerampfer PPB.

[Pemetül]

Pemetlő: [peniculus clibanarius; feuerschirer]. Pemetlő, tisztító seprü, szén vonó (Mel: Sám. 141). Meg czimálá a réz fazekakat is, az hamu pemetlő szén vonókat is (141b).

[Pemetéz]

ki-pemetéz: [everro; auskehren]. Monnyünk, mert innen ki-pemetéz (FNöTest. 40).

PÉNA: [poena; strafe]. Kegyetlen penául meg büntötnec aszt, tudnia illic, hogy mindenik kezére és lábára louat kötneec (Helt: Krón. 10).

PÉNCÉL (*pénzel* PPB. *pinzelke* Cseh: OrvK. 68): penicillus; pinsel PFB. Hasznát veszi az iro penzelnek (Félv: Dies. 6). Képirót penzelc illet (33).

Pinzelke: ∞ Egy pinzelkét tsinály és dugd a ló vaszorájában (Cseh: OrvK. 68).

PÉNCÉS(ruha): ephestris C. [oberkleid, überrock].

PÉNDÉL, PÉNDÉLY (*pendelye* C. *péntely* MA. *pentol* Thaly: VÉ. II.79. *pentolöcske* I.274): castula C. MA. interula, subucnla Com: Jan. 100. 114. [unterhemd, bündelhemd]. Közönséges az ümög, belső ing avagy újos ümög, pendely (Com: Jan. 100). A gőzfürdőekben tisztességnec okiért a gatyáknac és pendelyeknec, hosszú ingeknec helyec vagyon (114). Csáki István miatt lett pendelye szösz vászonná (Cserei: Hist. 121). Elmaradván az vászon előkötők s pendelyek (MonTME. I.291). Pentölöm gyolesa két forint ára (Thaly: VÉ. II.79). A pendelem allyát mennyi bolha járja (PhilF. 59).

fürdő-péndei: [subligar, subligaculum; badeschürze]. A levetkező szobában levettyük ruhánkat és fölkötyűk az előlkötőt, fürdő pendelt (Com: Orb. 151).

Péntélyés-ing: castula MA. hemd mit einem pendel PPB.

[PÉNDÉRÉD-IK]

mög-péndéredik: [fragorem edo; knallen]. Az őt ujjait ugy az orczijához nyomá, hogy ngyan meg-penderedék rajta (GKat: Váls. II.234).

PÉNDÉRÍT: [sonare facio; knallen machen]. Nagyobb szégyen a nagyságos urnak, ha közönséges helyen arczul penderitetik, mint a nemes embernek (GKat: Váls. II.235). verbunkost mindjárt penderíték (Gvad).

PÉNDÍT (*elpöndét* Ker: Préd. 760): [sonare, tinnire facio; knallen machen, tönen lassen]. Az korczoma házban oly diczireketekis zoktak penditemi, hogy meg az ucza is zeng belé (Vás: CanCath. 512). Patko sík utakon lábakat gyámolít, embertelenekit homlokban-is pendit (Matkó: BCsák. 461). A nőtelenek utollyára vagy vasat penditenek holtig, vagy idején korán az akasztó-fán száradnak (Fal: NE. 80). Más hírt kezdé pendíteni (Fal: TÉ. 744). Égon vasat pendit, nem kell ehöz tann, nem kell a bizonyág (Fal: Vers. 912).

ei-péndit: [intono; ertönen]. Tsak kitsiny dologra-is elpöndéti az esküvést (Ker: Préd. 760).

PÉNDÜL: [tinnio, sono; tönen, klingen]. Nem mind egy híron pendült az igazsagh tselekedetiben a chalcedumi concilium (Czegl: Japh. 98). Az egy mással megh egyeztet akarának és elmének igyekezeti egy huron pendül (Tarn: JÓAk. 8). A parázna papot kell nyilva justificálnod, ha Costerussal akarsz egy huron pendülni (Matkó: BCsák. 43). Mindenik egy híron pendül, nem sok külömség vagyon közöttök (Mik: TörL. 52).

Péndülés: [tinnitus, sonitus; klang]. Mindenecc el enisznecc mint az árnyéc, virág, bnborec es az lant pendülés (Born: Préd. 8).

PÉNG, PÖNG (*pönög* Thaly: VÉ. I.24): **1)** resono, tinnio MA. schallen, tönen PPB. Löttem mikent zöngő ercz avag pengő cimbalom (DöbrC. 297. TihC. 4). Ha angeloknak nyelneuel zolyak, zerelmem kedeg nem leyend, olyan vagyok, mynd a pengő eerc (CornC. 48). Az aran sem chend sem pengh mynd az ercz es ywegh (ÉrdyC. 466). Imádsága lélec és igazság nélkül csac ajakin pöngött (Zvon: Post. II.285). Nyelveken peng a hit (Ker: Préd. 112). Vgy kergettemek, mint az ray

méhék az pöngő résznek hangjára (Toln: Vigaszt. 224). Ha hallottátok volna a fene vadnak pöngő és zöngő hangos szavát (Laud: UjSegits. I.71). Jer bé, ha zsebedben pönög az bor árra (Thaly: VÉ. I.24). **2)** [sonare facio; tönen lassen]. A számár aranylanton is csak szamar notát peng (Fal: Jegyz. 920). **3)** [volutor, rotor; sich drehen]. Siralomra fordula az könnyen pengő táncz (Szentm: TFü. 10).

Péngés: tinnitus, tinnimentum MA. [schall, klang]. Vas szerszámmac pengése nem hallattatott az házmac fel eppítésében (Kár: Bibl. I.307). Jesus szép nevénecc nyelveken valo szüntelen pöngése (Zvon: Post. II.205). A Salamon temploma nem akarja, hogy pengés és kolompozás hallascecc (VŠzentyel: Pat. 162). Nincs szebb szó az arany pengésnél (Kísv: Adag. 46).

Pénget: tinnio, tundo Kr. [schallen, tönen lassen]. Az nagy békeséget és egyességet pöngetic nyelvekelc (Zvon: Post. II. 196). Jol pöngesse dobját (237). A zengő szerszámokat pengeti (Com: Jan. 168). Nem pengeti az úját, a ki madarat akar löni (Kísv: Adag. 365). Tegnap pénzt pengethettem volna az jégen, ma locsogón tértem vissza (Bercs: Lev. 343).

Péngetés: [tintimatio; das klingeln]. Az ki téged nem illet, az lant pengetéshez is hozzá nyúlsz (Bal: CsIsk. 185). Dávid hárfá pengetéssel ki kergette a kísértetet Saultul (Fal: NA. 218).

Péngető: 1) pulsans, pultans MA. [klingend]. **2)** [bacillus; cymbelschlegel]. Az hegedűc vonóval, pengetővel vonattatnak, pengettetnec (Com: Jan. 169).

PENÉSZ (*peniz* C. meg *penyészledik* Pázm: Kal. 160. *pinészes* Lép: PTük. II.239. *pinisz* PPB.): mucor, mucus, situs C. schimmel PPB. En nyawalys bynes penez, ky aluoksaghokban merültem, mykeppen vízben (ÉrsC. 173b). Az penész meg ne esse pad alatt az tálat (Thaly: VÉ. I.421).

Penészéd-ik: mucum contraho, mucesco; schimmelig werden PPB. Bünben, gonoszsághban büszhódik, penészedik (SzD: MVir. 115).

mög-penészédik: ∞ Eső mosástól meg-rökönyödött, penyészedett mint az eső mosta kő-fal: impluviatus PPB. A török szépek nem penészkednek meg otthonn, jobbára kin köszálnak (Fal: TÉ. 777).

Penészés: mucidus C. MA. schimmelig PPB. Sokan penészes turót, ros kenyeret keuannac betegségekben (Born: Préd. 317). Az mi tetczik nekik jó, az mi nem tetczik, penyészés (Pázm: Kal. 364). Minden nti kenyerek megszáradott vala és penészes vala (MA: Bibl. I.201). Oh kalmarok, fűszerszámotokat, bár régy, száraz, pinészes legyenek is, io es köllő helett el kötitek (Lép: PTük. II.239). A penészesec, rothattac meg-undokét-nac és büdössétnec (Com: Jan. 62). A Luther és Calvinista tanítók nem vágynak olyan böjt-eleségen való rágódásra, a minémü a Sámbar penészes könyvetskéje (Matkó: BCsák. 4).

Penészéséd-ik: muceo, mucesco MA. schimmelig werden PPB.

Penészesség: paedor C.

[Penészled-ik]

mög-penészledik: [mucesco; schimmelig werden]. Az kynyr megh kelee mynd egy kowaz es megh penyészledeek (JordC. 45). Még az is, ki megh penyészledett az lutheristasághban, eszébe veheti, hogy távul esett az igazságtul az ő praedicatorinak tanítása (Pázm: Kal. 160).

[Penészül]

mög-penészül: [mucesco; schimmelig werden]. Tisztán tartszad, kezzeddel ne nyulj hozzá, az leve meg ne penészüljön (Radv: Szak. 269).

PÉNGYÓ: [ornamentum; ziererei?] Semmit piperére és pengyóra nem fordított (Gvad: Hist. 193).

PÉNITÉNCIA (peledőnce DebrC. 131. penitencia EhrC. 11): poenitudo, poenitentia, respicentia MA. reue, busse PPB. Ott fekegy penitenczedert nyugalmatlan parazt (EhrC. 11). Penitentia tarátoc, mert elközeleit menfenece orzaga (MünchC. 17). Oh frater mire giwtrwd magadat ez imatsagba es az penitenciába (VirgC. 19. 70). Tarátoc peledőnczót s el közeleit hoziatok istennek orzaga (DebrC. 131). Ha ki azt mondáná, hogy a szent lélek segítsége nélkül penitentitát tarthat ember, átok légyen (Pázm: LuthV. 203).

Pénitenciátlan: impenitens; unbussfertig PPB.

PENNA: 1) calamus, penna MA. feder, schreibfeder PPB. Mikoron ima, harom pennat töre el (DebrC. 105). A Baldúinus pennáját meg-élesíté a magyar arauy (Pázm: LuthV. 2). Eris pennája által jót (Czegl: MM. 38. 300). Hiiremet nem csak keresem pennámmal, hanem rettenetes baj-vivó szabályammal (Zrínyi II.153). Mitsoda penna írhatná le Erdélynek nyomorúságát (Bod: Pol. 92). 2) [carmen; gedicht]. Homérus 100 esztendővel az trójai veszedelem után írta históriáját, Virgilius 10 esztendeig írta Aeneidost; egyikhez is nem hasonlítom pennámat (Zrínyi I. Előb.).

[Közmondások]. Ténta és a ponna a szégyent nem tudgya (Kisv: Adag. 242). Nem pennához illik a szabja (458).

festő-penna: peniculus C. [pinsel].

író-penna: [calamus; schreibfeder]. Író pennák, tollak az pennaválisban vagynak (Com: Vest. 72).

képiró-penna: peniculus C. [pinsel].

ón-penna: [stilus plumbens; blei-stift]. Pergamenára réz veszsözvel avagy ón pennával írunc (Com: Jan. 155).

vas-penna: graphium C. Vas pennával és ónnal kősziklán öröcké való emlékezetre ki metzetetnéne (Kár: Bibl. 1523).

PENNAVÁLIS: pennarium, calamarium, graphiarium MA. federbücluse PPB. A kalamárisban vagyon az ténta, író-pennák az pennaválisban (Com: Vest. 72). A deáknac toll tarto póleza avagy pennaválissa (Com: Jan. 157). Pennaválist hordoz és kalamárist (Félv: Dies. 29).

PÉNTÉK (peentök CzechC. 11. pyntek PozsC. 2): dies Veneris, feria quinta MA. freitag PPB. Minden nap meg vyoyta vala czetertektel megaluan es pentektel mind napottestig (EhrC. 65). Minden penteken vizek, keuirel bítivle (VirgC. 90). Damancos atyank ky nmelek ez velagbol penteken (DomC. 117). Azok a barátok a legjobbak, a melyekkel szép egyes-ségben jó s bal szerentsével már sok pénteket elértünk (Fal: UE. H.494).

[Szólások]. Elérte a sok péntec: senesit bos MA. Ifjútlad magad, de bizon tégedet-is elérte a sok péntek (Kisv: Adag. 162). Kiszedte a sok péntek szájából minden fogait (Fal: NU. 352).

borjünyirő-péntek: calendae Graecae Kr. [suaet Nimmers-tag]. Genealogiátokat elkezdvén magadon, vidd fel az apostolokig, melyet ha végbe visz borjú nyirő péntekre, nyertes leszek (Veresin: Lev. 22).

nagy-péntek: [dies parascevae; charifreitag]. A sydoknak nagy yelős napyan nagy peentökön te testőben artatlan karhóztattal wala (CzechC. 11). Mindön hiw keresztén, ki comoncal, azon malasztot úeri, kit Kristus nag pentökön (NádC. 10).

siket-péntek: ~ Ewangelium sykeet penteken (WinkC. 319).

Péntékés: venediarius, qui more Turcico diem Veneris sanctificat loco diei dominicae MA. der den freitag feiert PPB.

Péntéki: diei Veneris Kr. [freitagig]. A pénteki húsételt és impet szegést igen eltávoztassák (Pázm: Kal. 306). Pénteki vig tántozt s-meg evett malasztot vasárnap i bú talál (Ben: Ritm. 205).

PÉNZ (pencz EhrC. 80. pencz NyKözl. V.255. pez TilhC. 49. pénz NyKözl. V.255. LevT. I.55. pénz Ozor: Christ. 355): 1) pecunia, nummus, numisma, moneta C. geld PPB. Többen áll, mintha vettem volna pénzen: mihi *constat carius, ac si emissem PPB. Meg vltak az zamr ganayához hasonlot pencz . . . Azert penzt ne zeresetek (EhrC. 80). Ne akarintoc birnotoc se aránat se ezüstöt, se penzt (MünchC. 31). Egy marok penzt Silvester vrnak kebelebe vete (VirgC. 85). The Keg. yr nekem, hogy en a pencz ky zedeybe lenek zolgalmatos (LevT. I.55). Az peze most es nalam vagyon, ha mek jue, kez volnek mek anom (172). 2) [denarius; denar, silbermünze]. Judasnak zerzenek harmincz garasokat, kiknek myndennik tiz penzt eer vala (WesprC. 28). Tartozyk vala zaaz penzel: debobat ei centum denarios (JordC. 412). Az zeglődseg meg lewen egy napy peenzben: diurno denario (415. 895). 3) as C. nummus; pfennig Com: Vest. 138. Fellieb a borkak iczoyet ne kezdhesse neg penzel (LevT. 2). Kwlthiem wala Kdnek huz penzt nemez wenny (5). Erzsébetnek vegyenek ama paraszt módra való fedelet, kit száz huszonöt pénzen vesznek (Gér: KárCs. 419).

[Szólások]. Hml marhánk, fogy pénzünk, vesz jószágunk (Fal: SzE. 533). Csatornákon foly ki pénzünk (Fal: NU. 329). A fényes titulus jó darab pénzébe tölt (Fal: BE. 602). Költ is ugyan, s tölt pénzembem, de a miatt nem szorultam koldusságra (Fal: NE. 10). Sok pénzben kártyáz az egész compagnia (Fal: NA. 146). Az erszéuy kiúrúl a pénz bül (Fal: NA. 230). Az pispeknek senki se penzen se baratsagert valamit ne agion (VirgC. 16). Singi esic 25 pénzen (Helt: Arim. G7). Pénzen kapó fősvény (Fal: BE. 595). Lus-tos képeket zerzünk magunknak drága pénzen (Fal: NA. 29). Abraham pénzen vdt vala a Heth liától temetesnee öröksigire (Szék: Krón 12). Pénzen vett ember (MA: Bibl. I.14). Pénzre becsül: adaeare PPB. Ott h a g y á széppénzét (Fal: NE. 28). A mely város tékozló és pénzontó, veszni akar (Fal: TÉ. 779). Pénzt teremteni akarniből is: vellus aureum MA. Pénzt verni: nummos *cudere PPB. A pénzt csoportra veri (Könyi: VM. 10). Pénzüln adni meg az árát (MA: Bibl. I.329). Jószágit pénzzé tette (Fal: NU. 292). Pénzzel adós (VirgC. 108). Pénzzel tartozik valakinek (JordC. 402).

[Közmondások]. Pénz prédikál, az tiszteltetik, a pénz nélkül senki nem zerettetik (TelC. 86). Pénz emberség, ruha tisztesség MA. (Fal: NE. 30). Boros butsu pénzzel jár (Fal: NU. 308).

abrak-pénz: aes hordearium PPB. [futtergeld]. Abrak-pénz a katonáknak: *hordearium aes PPB.

adó-pénz: numisma census MünchC. 55. [steuer-geld]. Monda Jesus: Mit kísertetoc engemet kepmutatoc, mutassatocok emnekem az adópénzt. És azoc neki adae az ado penzt (MünchC. 55).

ágy-pénz: [nummus prolecto solvendus; bettgeld]. Laszó agának az ágy pénzért atunk 17 frt (MonTME. 118).

ál-pénz: moneta falsa Ver: Verb. 264. [falsemünze]. A gubernator azoknak jószágát, kiket álpénz verésben tapasztalnak, el foglallassa (Ver: Verb. 264).

alamiznsna-pénz: pecunia elemosynae titulo data Kr [almosengeld]. A penitentzia tartó ember tenyerében a tíviesk is rózsákká válnak, mint az alamiznsna pénz sz Erzsébet asszony nak kőtenyében (Vajda: Kriszt. 1522)

apró-péNZ: pecunia minuta Kr. nummi Com: Vest. 54. [kleines geld].

arany-péNZ: nummus aureus Nom². 379. [goldmünze].

avató-péNZ: auctoramentum PPBl. [angeld]. Beiktató avagy avató pénz, zóld: auctoramentum PPBl.

beiktató-péNZ: auctoramentum PPBl. [handgeld].

bor-péNZ: [rectigal vino impositum; weinstener]. Megli hatam, hogy mind zenth Mjhal adoyath, mjnd borpenzth be zol-galtassanak (LevT. I.115).

dérék-péNZ: [capitale; kapital]. Derék pénz avagy morha: capitale (NémGl. 379).

elő-péNZ: arha, auctoramentum Kr. [angeld]. Mert a szertet zálog, és mint a vásárlásban előpenze a bődogságnak (Pázm: Préd. 175). Hat forintba vélek meg alkudtam, elő pénzt nékiek két forintot adtam (Gvad: FNót. 128).

esti-péNZ: [denarius diurnus; taglohn]. Megzegődüen a mű-
usecekkel ég esti penzbe (MünchC. 50).

fa-péNZ: [nummus futilis; wertlose münze]. Igy vesztők, mintha fa-péNZ lőtt volna, nagy módnélkül szép országunkat (Pázm: Kal. 441). Adgyatok több pénzt avagy csak fa pénzt a Matkónak (Illyef: BCsTomp. 86).

fehér-péNZ: moneta argentea Kr. [silbermünze]. Zabo Mihálynal wazion adossagom, kit az germeknek hadtam tanitassara, feir pinz ft hetwen (RMNy. II.67). Megis ehetik amnyt benne, mennyt ket feier penz meg nyonna (Frank: HasznK. 14b). Maga is általláthatja Kegyelmed, hogy fejeir pénzzel nem fogjuk győzni (RákF: Lev. I.505). Az tatárok fehérpénzt kérnek, nekem nincs itt (Bercs: Lev. 287. 379. 539).

föl-péNZ: **1)** [usura; zins]. Az vsurat többülésnek auag fel penznek liiak (Fél: Tan. 378). **2)** [arha; angeld]. Fel pénzt nem vehetsz arra, az mit ezac kölczön adtál (Born: Préd 398).

fél-péNZ: semmissis C. [heller]. Ket verebec adatnac ég fel penzen (MünchC. 32. JordC. 384).

folyó-péNZ: [nummus forensis; courantgeld]. 300 forint folyó fehér pénz (Radv: Csal. II.10).

fő-péNZ: capitale Kr. [kapital]. Ha eszed vagyon, interesből ély, ne nyuly a főpénzhez (Fal: NE. 24). Tartozol nem csak a főpénznek, hanem az utána következendő károknak megfordításával is (102).

füst-péNZ: tributum a fumariis Kr. [kaminsteuer]. Statimus, quod üdem populi nec bovem nec fystpéNZ solvant (Jerney 165).

hamis-péNZ: nummus spurius, adulterinus Nom². 379. [falschmünze]. A hazug-szó hamis pénz, a hazug hamis pénz verőböz hasonló (Fal: UE. 458).

hó-péNZ: [sallarium menstruum; monatsgeld]. A fekete seregnek hó pénzt akara osztani (Helt: Krón. 189). Királynéki tizenkét lóra hópénzt adata (RMK. IV.246). Thwga the Kd. eunekem thebet nem adanak barom hopeznel (LevT. I.8) Vallyon találkoznék-e, a ki erre a hópénzre magát zászló alá kötelezné (Pázm: Préd. 288). Nem elég, hogy csak bé-irassuk magunkat a Christusnak zászlója alá és csak felvegyük a hópénzt (TKis: Pan. 22). Soos István lovásznak hó pénzt adtnk (Radv: Csal. III.24). Ez az volutér-lélektől származott magyar solha bizony nem szegezi a hópénzhez az maga kedvit (Bercs: Lev. 124. 289).

hópénzés: [stipendiarius; söldner]. A hópénzesek mind befutának a várba (Helt: Krón. 200b). Ezek előtt vala mind az nyilas nép, az Kréta szigetből az hópénzes nép (RMK. IV.94).

Darius siet Eufrates vize mellé hópénzesekkel (98). A kyraly ho penzesy (Ver: Verb. 66). Hogy az ördög ellen erőssebben hadakozhassék az Christusnak hópénzese (Vás: CanCath. 126). István vaydának hópénzes népe két zászlóval hidra hamar fel lépe (Szól: Szen. 17). Az eresztett zászlók mezőkön lobognak, a sok szép seregek alattok villognak: hópénzes katona, sok szabad legénység, magyar, oláh, kurtán, német és székelség (GyöngyD: KJ. 405).

ital-péNZ: [congiarium; trinkgeld]. Az horhozaserth segedszobge nem fizettem, de azért attam valam ytal penzth nekyc (RMNy. III.90).

jegy-péNZ: pecunia dotalitia Kr. [heiratsgeld]. A dámák a játékbán nem szánják egy ütésen veszteni minben jegypénzt már férjhez menő leányoknak (Fal: NA. 146).

kántor-péNZ: [minerval; lehrgeld]. A tanítóé figyelmezzenek, vigyázzanak a gyermekre a kántor pénz avagy tanítás jutalmáért (Com: Jan. 154).

kapu-péNZ: [census; steuer]. Némellyec az adótul, taksától, kapu pénztől üresséc: quidam a censu immunis suut (Com: Jan. 123).

kész-péNZ: [nummi praesentes, pecunia numerata; baars-geld]. Készpénzzel tartozik: ad libellam debet MA. En hagiok az en germekemnek fiamak fl . . . kyz pinzwl (RMNy. II.67). En az en kezpenzemmek felethe ezeketh nem kewanhatom (LevT. I.33). Nem mondóm azt, hogy mindenie készpénzen véténéc meg (MA: Tan. 1129). Igen könnyen elköltik nemesak az kész pénzt, hanem házokat, örökségeket is (MA: SB. 141). Sóbül van restantia ung. fl. 400, készpéNZ fl. 20 (RákF: Lev. I.173). Kész pénzzel keresvo sem lehet találni benne, a mint a panaszok hozzák (Fal: UE. 215).

kongó-péNZ: moneta cuprea Kr. [kupfergeld]. (Epist: Széch. T. II.137).

költő-péNZ: pecunia usualis Kr. [zehrgeld]. Judás el-lopotogott a költő pénzben (Pázm: Préd. 729). A samaritánus költő pénzt hagyott a gazdának (918). Költő pénzünkön Magyarország aszszonfának vallyuk a szent szűzet (1254). Ha elfogyott költő pénzem és nincs mire virradnom, a gazdagok eleiben mégyek (Fal: TÉ. 773).

ostrom-péNZ: [praeda; bente]. Az basa nem tsak az ostrom pénzt igére ućkie, hanem egyeb sok drága ajándékokat, ha meg vehetnéc az várast (Helt: Krón. 129).

pésés-péNZ: cerarium C. [diplomsteuer].

péngő-péNZ: moneta argentea Kr. [silbermünze]. (Epist. Széch. T. II.137).

réz-péNZ: [nummus aeneus; kupfergeld]. Az németeknek rézpénzzel fizettem (Bercs: Lev. 49). Az cassában penig, most fizetvén az hadaknak, nem maradt 500 frt rézpéNZ (117. 452. 574).

saccolás-péNZ, saccoló-péNZ: [praetium redemptionis; lösegeld]. Köneteket küldénec az cheh királyhoz és meg ígéric neki a satzólo pénzt (Helt: Krón. 115). A satzólas pénzről gondot akarná ő viselni (115).

sarló-péNZ: falcialis Nyirkállai.

sok-péNZű: [pecuniosus; geldreich]. Elannyira esztelenkednek némelly gazdagok és sok pénzűek, hogy minden jókkal bővelkedvén, a szegénységtől félnek (Com: Jan. 156).

számvető-péNZ: calculus MA. nummus putatorius; rechen-pennig PPB. Nem ollyannak kell lenni a barátoknak mint a számvető pénzek (Tel: Fl.Él. 35).

száraz-péNZ: pecunia sterilis Kr. [unfruchtbares geld]. A hamisságnak nagy része vagyon a száraz pénznek messze helységekre való szolgáltatásában (Fal: NE. 104).

szédött-péNZ: [stips; gebühr]. Jó idején kell a szedett pénzt bégyűjteni, mind az ételre, italtra szükséges eszközöket is (Com: Jan. 145).

szent Miklós-péNZ: arria PPBL. [handgeld]. (Ver: Verb: Szót. 2b).

út-péNZ, uti-péNZ: [viaticum; reisegeld]. Concessimus, ne populus dictae terrae denarios, qui vocantur nothpenez, alicui persolvant (NyKözl. V.255). Az uti pénz is szükséges a költségnek tételére avagy bizony a pénzfelvételere való levelek (Com: Jan. 93).

váltó-péNZ, váltáság-péNZ: [taxa captivorum; lösegeld]. Foglyoknak kiszabadítására való váltáság pénz (MA: Tan. 1116). A világi bírák kezéből néha kimenekedhetünk elszökéssel, váltó pénzzel (Fal: NE. 46).

vásár-péNZ: vectigal; zollgeld PPB.

vérés-péNZ: [nummus aeneus; kupfergeld]. Meg van hagyva Bezzegh urannak azokra is kiadni verespénzfűl a fizetést (Berces: Lev. 329).

vert-péNZ: aes signatum Nom². 379. [prägeminze].

zaold-péNZ: [stipendium; sold]. Geysa hertzeg a hadakozó vitzoket meg aündékoza szóld pénzeckel (Helt: Krón. 28).

[Pénzél]

föl-pénzél: [nummos comparo; viel geld sammeln]. Nints száma, vége lábas, lábatlan marhájának, magát jól fel-pénzelte (SzD: MVir. 179).

PéNZés: 1) pecuniosus, nummatus, multinummus C. nummosus MA. geldreich PPB. Haginellli bekhet nekio, netalam ugian nem birt nekhüchli, hog az my atianktul maratbau pezesek ne legidnecki (LevT. 147). Pomponius noha pénzes vala, nem örömet vásárlott (Balog: Corn. 275). Az sok pénzes eszmöge és gyakor kis pintöke agyon-vér valaha (Thaly: VE. 420). Pénzes sobrák ember, kivel is jól élvén, míg contumaciát tartott, gyakran mentem hozzája 1759 (Hazánk 1282). 2) [mercenarius; gedungen]. Az ujvári erősség építéséhez hozzi fogtak, de mind pénzes munkások által (Berces: Lev. 422).

Pénzösség: nummatio C. MA. [reichtum].

PÉP: pulmentum Pesti: Nom. L46. pulmentarium, puls, athara C. pappa MA. pulicula; brei PPB. A tatároo kölessel élnee, tygel, bussal, péppel öc meg elégeszne (Temesv: Béla 4). Lány pepeket főze (Helt: Mes. 87). Sz. Antal tűzét gyógyít, ha ötzettel, péppel ölgited (Mel: 11erb. 9). Az ű battia szeme előtt éledelt chinált es pepet főzöt (Pécsi: Szövk. 77). Tedi a tűzre mind tálastúl mint egy tálbeli pépet (Radv: Szak. 102). Rózsa vízben moudolát által verven, hogy sűrű legyen mint egy esörögének való pép (267). Dara, melyből a pépee csináltatnae (Com: Jan. 75). A meg rágott eledel a gyomorban péppé változik (ACsere: Enc. 145). Him után sirt böltsőjében, gyuladozott szerelmében s még előtte volt a pép (Fal: Vers. 882).

PéPés: [pulmentaris; brei-]. Pépes fuzék: olla pulmentaria PPB. Kenj meg egy széles tálat irós vajjal, töltsd bele az el készítettett pépes szerszámot (Radv: Szak. 259). Főzd meg az árpa darát mint egy tálbeli pépes étket (261).

PÉPECESEL: ineptio, gesticulo MA. [nugor] narrenpossen treiben PPB. [tündeln]. Tű keziteik hamosságokath pepecelnek: injustias manus vestrae concinnant (DöbrC. 116). Sencki nem pepecel a nyakam környül sem lántzal sem kötelet (Helt: Mes. 151). Nyállal, uynak illetésével pepechelo e nyavalyás

ember körül (Tel: Evang. II.677). Valami az tövében ne maradjon, az mellyen egyebek-is pepecsellyenee (Prág: Serk. 625). Itt kellett volna György urinnak ugrani, ha inához bizott volna, de ő a dolgot vissza fatsarja és máson pepetsel (GKat: Titk. 322). Meg-tudgya koczaotani annak körmeit, a ki az orra körül akar pepecselni (Matkó: BCsák. 159). Mindenkor azok körül pepecselt, egyébkor vagy olvasott vagy könyveket fordított (Cserei: Hist. 196).

Pépecsélés: ineptina, gesticulatio MA. narrenwerk PPB. Pepecelések az az külemb külemb lélemények es ceremoniak (Helt: Ujt. Ee.5). Salamon kezeset gondolt a papoknae pepecelesseknee aytatosságuál (Helt: Krón. 42). Némelly házaknak a falai nagy szép forma virágokkal borítottak vala meg esudás mesterséggel, de megmondhatatlan pepeceléseknee (Szal: Krón. 202). El törüluen a törmenybeli pepeceléseknee ni ellenőnc valo kezi irasat (Born: Préd. 246). Az temeteskor valo baluanyozo pepetözöléseket akarta, hogy ki gyonilaltassanae (Zvon: Osiand. 140). A pápás szerzetes rendez el hitettée az tudatlan népet azzal, hogy magokat bővtölésekkel, mise nézéssekkel és egyéb effőle pepecelésekkel isten előtt igazakká tethetic (Zvon: Post. 184). Az gyönyörűség edes pepecseléssel mosolyodik kire kire, midőn valakit az ő töribenakar hozni (MA: SB. 33).

Pépecsés: [ineptus; ungereimt, läppisch]. Az törvennek karhozato ereje es pepecsös ceremoniai alol az keresztényöket fel szabadultaknak praedikallotta (Alv: Itin. 327).

PÉR, PÖR: lis MA. zank, hader PPB. Pör-itélő bíró: disceptator PPB. Keges per: (ja lis (NémGl. 141). Per awag wetoledes thamada ő közdöttök (PeerC. 83). Byzonyaban nagy bizodalom volna ő vala mely embernek, hogha ez embernek volna valamy jgye vagy perü valamely nagy feyedelmel (CornC. 315). Pörtet fyai ellen meg niere (DebrC. 78). Egy néminémü emberrel peri léssen, mellyet meg gyöz (Cis. 14).

[Szólások]. Ezekhez való vérségünket megmutatják az per-folyta levelek es sententiák (Kem: Élet. 7). A felek együtt valának, újra forrott, forgott a pör (Fal: TÉ. 767). Ha sententiara megyen az pewr, repulsiot kellelyk tenny (LevT. I.102). Pörben fogni: actionem intendere PPB. Az igazkorta valo pörindítás és a disputálás a hit felől, az igazságot inkább kintinteti (VeresM: Lev. 280). Igye-fogyott, pörvesztő az, valaki az keresztényü litnek fundamentomi közdött két-felé kapdos (Illyef: BCsTomp. 91). Pervisele: caudidicus (NémGl. 23). Pörünket sietve visszük az itélő szék eleibe (Fal: NE. 32).

[Közmondások]. Az *pört pénzen el nem adhattya, meg sem veltetic: lites pretio venditari et coemi non posso MA.

vesztő-pör: [causa perdita; verlornen prozess]. Ugy remélem ez igyemben vesztő perem nem léssen (Megy: SZAÖröme 98).

Pöröl: litigo, controversor C. MA. [zanken, process führen]. Ki akaraud veled törüenben pereni (MünchC. 22). Nagy sokat perlenek es ennek inyatta nagy zegensegre ywtanak (ÉrsC. 3996). Akar mit pöröletők thi, ebak ez az dologh (ThC. 254). Seny josagotli jewardere thewlek nem perlek sem az en ewcheym nom perlyk (LevT. I.28). Az satan, aeki pörölni akar, azt hazuggia isten előtt, hogy imigy, hogi annög vétünk (Mel: SzJán. 311). Miért periesz én velem (Kár: Bibl. 1518). Ha pereni akarsz, ámbár perely, tsak tedde a gyüldölseget (Pázm: Préd. 129). Kezd zúgolódni és a halállal akar perleni (Ács: BHal. 19).

el-pöröl: [ablitigo; verrechteln]. Oktatja Krisztus az ő tanítványit, hogy a ki köntösöket el akarja pörölni, engedgyék neki a palástyukat is (Vajda: Kriszt. 1184).

ki-pöröl: [executio; aufjagen, auftreiben]. Az hadaknak fizetése, s az németnek csak mozgása üdöt adtanak Besztoreczére rándólnom, hogy kipörölhessen pizmogó feleségemet (Berres: Lev. 378).

mög-pöröl: litigo, litem moveo MA. [einklageu]. Ha egy kordovány bört vennél, s oly emberhez vinnéd, a ki rosz tanulócska csak, de másként magát jó mestornak állítja, s elvesztegetné a bőrdöt: megperlenéd s meg is nyornéd (Bethl: Élet. I.30).

Pérlekéd-ik: delitigo, lites foveo Kr. [streiten]. Minek előtte az testamentomnak értelméről perlekedgyünk, rostálljuk meg (Pázm: Kal. 91).

Pérlekedés: delitigatio Kr. lis Com: Vest. 135. [streitigkeit, hader]. Moyzes a nehéz kérdések fejtéséről, a külső perlekedésekről igazította a papokhoz az embereket (Pázm: LuthV. 247. 253). Az maradékok közt örökös pörökdedések és ellenkezések lenni láttanak (Illy: Préd. II.101).

Pérlés: controversia, lis C. disceptatio MA. streit PPB. [zank]. Haragosszagom ielentetem perlesel (VirgC. 9). Halllyatoc az én vetekedésemet és az én aialkinnac perlését (Kár: Bibl. I.519). Mindenhöz igazak legyünc mind gondolatincka, itílothe, túruenykedesbe, perlesbe (Born: KTud. II.12).

Pérlő: petitor C. [ankläger]. Madain: ítélet, pörld (MA: Bibl. Magy. 3).

Pérlőd-ik, pörldőd-ik: delitigo C. MA. [streiten, zanken]. Az isten meg fed teged es pörldődik veled (Mel: Jóh. 54). Ne pörldögyenece, ne fedddögyenece (Born: Préd. 670). Az tauoly ualot bantia meg, az ki az reszeggel pörldődik (DietaGr. 18). Az ki perldöldni akar ez bíróval, ezer szavára sem felelhet egyet (Alv: Post. L35). A Jehóva mondá: nem perldődik az in lelkem (Sárp: Noé. 112).

Pérlődés: litigium C. MA. [streit, zwistigkeit]. Lam mindgyarast a sok perldödesben excepcióat talaltok vala (Helt: Mes. 471). Az en ayakaymnak pörldödését vegiétek iol eszetekbe (Mel: Jóh. 32). Külömböz az pörldés az kötestül (Ver: Verb. Elöb. 1). A hol vadnak fülei az embereknak, ott vadnak sok perldödesek (SalMark. A4). Nincs néki az ecclesiával semmi perldödes (Pázm: Kal. 86. 260). A pörldös, vetekedés dollyest öt órakorig tartott vala (Szal: Krón. 91). Az z. írást minden pörldödesnek eszköze nec nenezie (EszT: IgAny. 300). Szó csapárság és gyermeki perldös illyet mondani (Illyef: BCsTomp. 62).

Pérlődő: 1) controversiosus, litigiosus C. [streitend]. **2)** litigator C. MA. [die processführenden]. Minden törvényben a bírónak olynak kell lenni, a ki meg-halgathassa a perldödöket (Pós: Igazs. I.157).

Pérés, pörös: 1) controversus C. litigiosus MA. [streitend]. De ym nagyob ygassagra pewesimöt wethem wallasara (ÉrsC. 490). Az hugoc ne legenece patuarosoc, verekedöc, peresec (TelC. 369). Ellenkező, perüs, haborusagszerző (Mel: SzJán. 495). Aquinas Thomas ez dologban pörös társunk, nem lehet tebát bizonság (Zvon: PázmP. 239). A peresek nec, veszekedök nec vádolása és mentése meg-hallatic (Com: Jan. 1331). **2)** [pars litigans; prozessführender]. Az helseg ez dologban pörws (LevT. L87). Az én peresem az én ellenem való vádolást írva adgya elő (Kár: Bibl. I.531). A bírónak sententziájából nyilván éresék a peresek, mellyik félnek igyét batta helyén (Pázm: LuthV. 256). Te lévén a Matkó peresse, valyon meg állé a te törvény-tételed (Matkó: BCsák. 258). Féld, hogy le-ne nyomja okokkal, ha peressével vagyon dolga (Fal: NE. 447).

al-pérés: reus MA. [geklagter]. A felperes az alperest törvényneel el érte: accusator *condemnavit reum PPB. Az fel

pörös vagy az al pörös nyerendi meg az pörös jorzagot (Ver: Verb. 64).

föl-pérés: actor MA. [kläger]. Mi föl pörösök czitaltuk urasagtok eleiben túruenire Tereck Jánost (RMNy. II.15). Az fel peres fölel, hogy v nem indeytha az perli az en utyamwal (195). Az öszve békéllés megvettétvén, a fel peres nec ké-résire elő hivattatic a bündös (Com: Jan. 133). Jöve mi előnkben az Bajony Itsván procuratora úgy mint folperes (Gér: KárCs. IV.318). Bánk hán a király eloibe menvén mouda: Te vagy az én bírám és föl pörösöm is, a te igaz itéletoedből akarok miud élni s mind halmi (Pethö: Krón. 48). Felpörösnek soha ne tégy törvényt: ne judex fueris, patres ni audiveris ambas (Kisv: Adag. 332).

PÉRA: pera Pesti: Nom. 24. [ranzen].

[PÉRCÉG]

Pércégés: [crepitiatio; das picken]. Hallám, mintha valami órapercégést hallanék, azzal vetem szememet az oszlopra, hát a zsebbevaló órája ott vagyon 1759 (Házánk I.282).

PÉRCEN (*petzent* MA. *petszentés* Pázm: Préd. 417): **1)** [crepito; knisteln, picken]. Rozzen világ minden részben, mert a nagy ég percen ebben (ErdTörtAd. IV.227). Folyó óráim mennyit percen, szivem hozzád annyit serken (Amade: Vers. 219). **2)** [saltito; hüpfen]. Ugy jár lábok mint a zseb-órának gyenge kerekai, apró lépve s pertzenve (Fal: NE. 31).

Pércenés: 1) [crepitiatio; das picken]. A mult éitszakán függő-órámnak minden pertzenését hallottam (Fal: NE. 5). **2)** [momentum; minnte]. Mosesnél az kezdet, az perzenes, melyben isten az teremteshez kezdet (MNYil: Irt. 362). Itt jüta életem végső pertzenése (Gvad: FNót. 11).

Pércent: contingo, leviter tango MA. berühren PPB. Nem tudá azért, hogy annak első eredetü nem perzentették (Pós: Igazs. II.357).

Pércentés: 1) tactiuncula, contactus, commotus, commotiuncula MA. berührung PPB. **2)** momentum PPB. [punctum temporis; minute]. A mely petszentésben a kis gyermekek okossága kezdetük, tartozék választást tenni állapottjáról (Pázm: Préd. 337. 30. 417. 561). Egy órában három száz petzentésnél tób vagyon (ExPrinc. 141). Az előtt tsak edgy petzentés órával-is (Tyuk: Józs. 171). Az élet nem egyéb, hanem leg kisebb és végsőbb pertzenése a napnak (Bök: Lámp. 98). Nem szükség annak kezdetinek vagy eredetnek pertzentését tudakozni (Pós: Igazs. I.161). Minden petszentését életemnek vezessék szent angyalok (Ben: Rithm. 50). Egy pörcentés köze lehet nagy állapottjáról esekélyre szállása (GyöngyD: KJ. 430). Egy óra pertzentésnyire való időtske sem marad hátra az isten számára (Fal: NE. 64). Nála nélkül egy szem-pillantásig, egy óra-pezentésig sem lehetünk (Csúzi: Síp. 124). Kézívét fen-vonva-tartó sebess halál minden pertzentésre nyilával tzélt talál (SzD: MVir. 207).

PÉRDÍT, PÖRDÍT: 1) roto, verso, gyro MA. [schwingen, schleudern]. Az te sulykód gazban esett s te perdítettöd oda (Bal: CsIsk. 112. SzD: MVir. 127). Lássuk, mint perdíti sáros lapátytát (Matkó: BCsák. 148). **2)** [pulso; schlagen]. Dobunkat perdítven, trombitat zenditven (Debr: MCongr. 1). **3)** [spargo; streuen]. Az borjúnak az szegyétt szép aprón felvágjad, perdéts egy kis vöröshagymát reá (Radv: Szak. 43).

elő-perdít: [profero; vorbringen]. Csak az magad álmat pördítettöd elő (Zvon: PázmP. 222).

mög-perdít: roto, verso Kr. [schwingen]. Tollas buzogány meg-perdítette vala (Huny: Trója² B7).

PÉRDÜL, PÖRDÜL: versor, rotor, gyror MA. [sich schwingen]. Nosza mondgyátok meg nekünk is, ha bizonyosok vadtok, no Mátyás, perdüllyön a sáros lapát (Matkó: BCsák. 206).

be-perdül: [saltando intro; hineinhüpfen]. Vacsora végén a Hierodias leánya bé-perdülte a palotában és egy mesterségesen kitanult alakosi tántrot jára (Vajda: Kriszt. I.635).

el-perdül: [jacior; geworfen werden]. Már elperdült a kocka, nem tudom, mire fut (Fal: Const. 811).

PÉRÉG: volvor, rotor, volutor Kr. [sich drehen]. Mennyin vannak, kikerül mondhattuk szent Dáviddal: hogy pereg ajakok, forog nyelvök (Pázm: Préd. 654). A gúzban pereg a te sulykód (Bal: CsIsk. 154). Az aszszonyoc fonalat vezszanac a pörgő rockánac tsévd orsojával (Com: Jan. 97). Ezeket meg mondván maga ki-robanna, kezében pörgőgvén egy szép tollas chida (Zrinyi I.51). A dáma nyelve esze hűre nélkül pörgött (Fal: NE. 79). Páris hintóinak és egyéb pörgő szekereinek sokaságok hihetetlen nagy (Fal: TÉ 773).

Pérgelőd-ik: [circumversor; sich herumdreuen]. Óva járj és ne sokat pérgelődgyél a sikos jégen, hogy ne talán le essél (Vajda: Kriszt. I.638).

Pérgés: [volutio; drehung]. A mi isteniünk nem a nyelvnek gyors pergesére, hanem szívünk buzgóságára figyelmez az imádkozásban (Pázm: Préd. 654).

Pérget, pörget: **1**) roto, voluto MA. drehen, umdrehen PPB. Pergeti az orsót (Land: UjSegíts. II.305). Semmit gyakorlatossabban nem szoktak pergetni, mint az bölceségeket (Toln: Vigaszt. 27). A kevelység ficamítja meg elév észét az embernek, e meglévén, rendén kívül pergetteti nyelvét (Fal: NE. 99). Minek élne a világot a sváb, ha rokkát nem pergetue (Fal: NA. 194). **2**) [pulso; schlagen]. Mint fogja az dobot pergetni, ezután elválik (Monlrok XXIII.201). Türogatóit s dobiait pergette (Liszi: Mars. 56).

Pérgetés: rotatus, volutatus MA. hin und her gewülzet [?] PPB.

Pérgettyű, pörgettyű (pergető MA): verticillum, rhombus, turbo, trochus Sl. [kreisel]. A gyermekok a pörgettyűt a korbácal forgatták (Com: Orb. 279). Csígával, pergettyűvel, márvány golyobisocskákkal játszani gyermeki dolog (Com: Jan. 208).

orsó-pérgető: spondylus, verticulum, verticillum MA. spindelwrtel PPB.

Pérgettyűs: [volubilis; kreiselnd]. Markodban szabad pergettiús sulikodnak az nyele (Bal: CsIsk. 199. SzD: MVir. 19)

Pörgő: volubilis MA. beweglich, leicht zu bowegen PPB.

PÉRDÓ: [predo; räuber]. Ők nem bírók, hanem perdók, és hóhérok (GKat: Vált. II.266).

PEREC: **1**) spira Com: Vest. 146. [bretzel]. Ferencz, ne neked peretz, mivel az nagy franciúkat repraesentállya az te neved (Alv: Post. I.156). Kalácsoknak nevei: a somlyéc, pereczec, pánkóc (Com: Jan. 76). Pereczet, hést sít (Com: Vest. 16). **2**) spira PPB. strehne Com: Orb. 119. A matolalt fonalból vagy gombalyogak gombolétatnak vagy végfonalak, fonáldarabok, pereczek léznek (Com: Orb. 119). **3**) armilla Kr. [armband]. (Ény: Gizm. 17). Rendre rakja a függőket, gyűrűket, peretzeket (Fal: NA. 141). Uj schola mesternek való pereczet vöttem 5 d. (MonOkm. I.245). **4**) [orbis; kreis, ring]. Lata a feniös nap kórnül egi arani pereczót (DobrC. 55).

arany-perec: armilla, brachiale Com: Jan. 101. [armband]. Szép arany peretzet ő kariaba ada (Hofgr. 29). Mint az disznó

orrában az arany peretz, olyan az szép aszszoni állat, melynecc ninczen okossága (Kár: Bibl. I.609). Az arany pereczec avagy karban áltde az ötvsődkecc művei (Com: Jan. 101).

[Közmondások]. Nem illik disznó orrában az arany perecz (Kisv: Adag. 29).

fonal-perec: spira filacea Com: Jan. 97. [garnwinde]. A matringból avagy fonal pereczből gombolétóra tétetttévén, gombolétatnac gombolyagoc (Com: Jan. 97).

olasz-perec. Olasz perec. Az mint az tikmony sajtot csináltad, ugy az írósv vajjal is özsvé csináld (Radv: Szak. 246).

pápai-perec. Ezt ha megtudod csinálni, szép fánk leszen belőle, mint az pápai perec (Radv: Szak. 249).

vas-perec: [manica; handfessel]. Lántzal, vas-peretzcel meg lehet szorítani az embert (Fal: SzE. 538).

Perecés: [spiralis; kreisförmig]. A föld mérő a régulához lineákat, ugymint egyeneseket és háruútékossakat, nem Lorgassakat avagy pereczesseket viszen avagy vonogat (Com: Jan. 164).

PÉRÉNTÉL: [vermis; wurm]. A bölcz e fabuláual czipi a perenteleket és ama az apró nyálás embereket (Helt: Mes. 214). Szégyen dolog, hogy egy orroszan budossóban essé egy perentel niat (356). Meg állom boszszndat az perentel kurua fián (358). Meg tanítom a lator perentelt (359. 360).

Pérentélke: [vermiculus; würmchen]. Igen okos ez e perentélke (Helt: Mes. 355).

PÉRÉPUTTY: familia, progenies, cognatio, posteri, proles, soboles MA. geschlecht, stamm, hausgenossen PPB. Adamnak miudon pereputtia az az telles embőri nemzete (TihC. 207). Lattatyk vala az Abraham maradekynak perepwtyanak lenny (Konj: SzPál. 21). Mind uiaian az vrakra támadánac es hatnan nioezat ottan le vágának, kiknecc minden pereputtiokat lenelessé teué (Szék: Krón. 174). Saulnac isten azt paranczolya, hogy az amalekitákat miud pereputtiostúl le vágja (Mel: Sám. 29). Ha csak haszontalan herék az luthercalvangelikus kiáltók, meg menekednek a fizetéstúl sokan, kik pereputtyostúl tarttyák az praedikátorokat (Pázm: Kal. 135). Sivnac rivnac az istenteleneknecc minden nemzetségei, pereputtyoc (MA: Scult. 1046). Ebben az egyben nem vétkeznek a tanítók, hogy valami magoknak és pereputtyoknak szükséges, azt mind el veszik (Pós: Igazs. I.728). A napnak világosságát nem szenvedbeti-el az őrdög, mint a bagoly, a vakundok s ama pereputtyok, szárnyas egerek (Tof: Zsolt. 655). Tegnap érkezett oda a Bertsényi ur minden pereputtyostól (Mik: TörL. 40).

[Szólások]. Pereputtyostól oda vagyon: piceae ritu perditu: MA. (Kisv: Adag. 408).

PÉRÉSZLÉN: verticulum, verticillum C. girgillus; spiunwrtel PPB.

Péreszlénés: verticulatus MA. [kreisförmig].

PÉRGAMÉN (pargemina MA. porgaména Com: Vest. 136): membrana, pergamentum MA. pergament PPB. Hártýára, pargamenára réz vesszővel avagy ón pennával írunc (Com: Jan. 155).

PÉRJE, PÖRJE (perge Com: Vest. 131): **1**) filix C. MA. farenkraut PPB. Perje, ökör bordájú fű: filix PPB. Pöriet, a kit kú bant, io inya (Frank: HasznK. 33). Sok apró pörje találatik a szőlőben (ACsero: Enc. 268). **2**) parietaria, amorgine C. MA. mauerkraut PPB. **3**) gramin C. [gras]. Pasit fű, perge gramin (Com: Vest. 131). Egy sorog lovas magyar labancz a kapu előtt való perjébe lesbe állott éczaka (Monlrok. XXIII 432).

Pérvés: [filicatus; mit farrenkraut besiet]. Perjés hely, perje szabású fűveteske: filicium PPB.

PÉRGÉL, PÖRGÖL (*perkelődik* GKat: Titk. 332. Mik. Pörl. 166. *pörköltelen* Land: UjSegits. I.540): aduro, torreo, asso MA. [rösten, bremen]. Semmi v. nyeneret ne egyetes, se pergelt buza feiet, se senget: panem et polentam et putes non comedotis ex segete (Helt: Bibl. I.KKk). Pergelt buza fejee (MA: Bibl. I.110) Tíznél pergelt kenyér polenta (197). A tynkonyaknak székit egy mendentzében pörgöllyed (Cseh: OrrK. 54).

még-pörgöl: torreo MA. rösten PPB Pergelj három vagy négy körtvélt meg, amak az pergelt héját mosd le (Radv: Szak. 76). Őz ezémer süttve. Hogy megsült volna félig, szegffivel megis pergeljed (172).

őszve-pérgél: [urendo commisceo; brennend zusammen mischen]. Kőlest, apró söt pergellyenek őszve vas serpenyőben (PP: PaxC. 41).

réá-pérgél: [premo, urgeo; in die enge treiben]. Eszre vevé, hogy igen rá pergeltek (SzD: MVir. 20).

Pérköld-ik: aduror Kr. [braten]. Az izrael fiaí noha eléggé égnének és perkelődének Aegyptusban, de meg nem emésztetnek (GKat: Titk. 332). Itt kell perkelődni, úgy süit a nap itt minket (Mik: Törl. 166).

még-pérgelődik, még-pérkelődik: ∞ Az szőlő faia tűzenc adatic megemésztésre és közéki megperkelődik (Kár: Bibl. II.120). Az birsalmát hánd az tűz alá, had pergelődjék meg (Rád: Szak. 202. 208).

[Pörköltelen]

Pörköltlenül: [non aduste; ungebraten]. Pörkötlenül által menni a tűzön (Land: UjSegits. I.540).

Pérgeltség: [assatura; das verbrannte]. A körtvélt igen sebes tűzben megpergeljed, osztán három vízben is megmossad, hogy a pergeltség lemenjen róla (Radv: Szak. 60).

PÉRS, PÉRZS (*kiporsogás* Lép: FTük. 27. *porosoló* PPB.): **1** [flama; flamme]. Láng perze hajat össze fodor (Gvad: RP. 482). **2** [adustus; brand]. Az tehénlátot szépen megtisztetés, söt vess réá, az lében forrázd ki erősen, úgy hogy minden pers büztét elvegye (Radv: Szak. 26).

Pérszed: [uror; angebrannt werden]. Oly nagy láng jedett, vállaira fésült haja is perszedett (Gvad: FNót. 69).

Pörsédék: [pustula; ausschlag]. Az ó testamentomban tartoztak a poklos betegek a papok előtt minden testi tagaiknak fékélyes pörsédékit meg mutogatni (Vajda: Kriszt. II.344).

[Porsog, ki-porsog]

ki-porsogás: [eruptio, pustula; ausschlag]. Niellűnkből, torkunkból az sok meg parlással, ki porsogással kergeti ki életünket (Lép: FTük. 27).

Pörsél, pörsöl: uro, nstno MA. sengen, brennen PPB. A langh wgy nem pörsölhetee, hogy meg ocha (ÉrdyC. 465). Az kozmás és pörsölt étek igen vesztegeti embernek az gyomrát (Radv: Szak. 272). Ha a választattakat az boldogságh örvendezteté, ez szerez szükség hiunnunk, hogy haláloknak napián az meg vettettek az tűz pörsöllyő (Lép: PTük. I.21). A poklosságh meg-éget, pörsölt és rothat vérből származik (Mad: Evang. 134). Házi gondtartásban pörseltem fejemet (Megy: 6Jaj. VI.8). Pörsöli tarlott feje tetejét (Matkó: BCsák. 214). A tsalán pörsöl (Com: Vest. 27). Hijában perselni, ebet mellyeszteni nem szalonának való (Kisv: Adag. 443).

el-pörsél: amburo, comburo MA. verbrennen PPB.

föl-pörsél: concremo Kr. [verbremen]. Tüzet viszen házába, mellyel föl-perseli hajlékát (Pázm: Préd. 360). Az láng fel nem persol tegedet (MA: Bibl. II.36). Egynéhány fatut pörsöltek föl (Bercs: Lev. 705).

ki-pörsöl: **1**) exuro MA. verbremen PPB. **2**) [expello, exturbo; austreiben]. Bumbákat is viszek s ágyukat magammal, hogy kipörsölhessem a város-mellyéki sánczból, az kiben szoktak szorolni Krutánál (Bercs: Lev. 95). Parancsolja Nagysága, hogy az hegyaljai városokban való németet kipörsöljem (462). Innen lehetne jól bumbázni s kipörsölni Hodolimból az németet (690).

még-pörsél: aduro MA. amburo; besengen, anbrennen PPB. Ha gyenghe gabonabol aka(r)z aldony, megl persöllyed elezer az langon (JordC. 83). A láng, mely meg pörseli a hegyeket (Helt: Zsolt. 170. Mad: Evang. 134). Az erdeit igen szépen meg kell perzelni (Radv: Szak. 64). Gesztenyét hertelenséggel tűzben megperselvén, szépen meg törögésd (270). A láng meg nem fog tegedet perselni (Tof: Zsolt. 403).

Pérszés, pörsölés: ustulatio, adustio MA. das sengen, verbrennen PPB. [das rösten]. Az erdeinek nagy az foga, vizes ruhával tekeresd be, hogy meg ne pírítsa az perseléskor... Az perselést ha elvégi az mészáros, az nyakát vágasd az fejére (Radv: Szak. 62). Az erdeit szépen meg kell perselni. Mikor az perselését elvégezted, meleg vízben meg mossad (65). Szaloma nem válik semmi perzeléssel a kuvaszból (SzD: MVir. 186).

Pörsölő: [sartago; pfanne]. Porsoló, serpenyő, rántó: frictorium PPB. Pörsölő vagy serpenyő (SzakMest. 50).

Pörsölőd-ik: aduror, comburor MA. besengt, verbrennen werden PPB. Az árpa darát főzd meg, az pörsölődött héját az beteges meg ne egye (Radv: Szak. 261).

föl-pérszélődik: [concremor; verbrennen]. Ha a taplóba kapott szikra gyorsan meg-nem óltatik, csak azt veszed eszedbe, bogy az egész házad fel-perzelődik (Csúzi: Tromb. 212).

még-pérszélődik: aduror MA. besengt werden PPB. Tamada nagy kew essev, es tyzes harmad reze az faknak megl persölődeek (JordC. 899). A szarvasnak az bürét sem nyúzták le, hanem bors temérdek vászonban betakarták, hogy se szőre se körme meg ne perselődjék (Radv: Szak. 170). Végy egy fazokát, tégy egy fedelecskét réá, hogy meg ne perselődjék az maj (286). Sem haja sem ruhája meg nem pörsölődvén mongya, hogy mennyen-bé (Veresm: Lev. 204). Szabad hát a Samsou rokámac farkokat egyben kőtni, hogy meg-perselődgyéc (Czegl: Japh. 37).

[Pérseltet]

még-pérseltet: [adurere caro; rösten lassen]. Erdei fű sódorostul főve. Az mészárossal perseltessed meg (Radv: Szak. 62).

[Pérszül]

ki-pérszül: [exuror; ausbrennen, auslodern]. Üszög már ki perszült vére, de még benn van Amor uyive, forrtan forr az ó tserép (Fal: Vers. 882).

PÉRHAITÉR: [nugator; possesseur]. Addig meg nem nyugszom, míg azt a pernahaiter kézbe nem kerithetem (Könyi: ÁM. 83).

PÉRNYE, PÖRNYE (*perje* DöbrC. 525. *porio* Mel: Jób. 12.): **1**) cinis, favilla MA. asche PPB. Tartok götrelmet perieben es hamvban (DöbrC. 523). Ha Tironnak városban lettenek volna az ezodak, ky ty beunetek lettenek, meeg reegen penyencyat tartottanak volna porban ees **pernyében** (ÉrsC.

571b). A szikra szénnek az ő fiai es porhoy oda fel repülnek az ég felé (Mel: Jób. 12). Bölczelkedések hasonlatosok a nad pörniehez (33). A szalmával fedett házaknak pernyéit a görébül nézné (Szal: Krón. 502). Valami tüzet fog, először ég, osztán lobog, végre pernyévé és bamuvá változik (Com: Jan. 8). 2) (palea; spreu). A vas, az ér, az arau fordeitanac monnal iari zerőnc pernieibe (BécsiC. 122). Az zuzmarast miut az perniat el hinti (Szék: Zsolt. 154). A szena tőreke, perjeje (ACsero: Enc. 272).

ólo-m-perje: [P]. Álgyu, kartács, ólom-glyóbis, ólomperje két darabban öt máza (RákF: Lev. 192).

PÉRORÁL: [orationem habeo; rede balten]. Atylla a magyarok előtt perorálván így szól (Lásznui: Krón. 70).

PÉRSPEKTÍVA: [telescopium; fernrohr]. K. vevén a perspectívát, spanyol hajónak gondolá lenni (Mik: MN 36).

PÉRVÁTA (porvata Mel: SzJán. 551): forica, cloaca MA. [abtritt]. Az ő háza peruatáná légyen (Kár: Bibl. 1422). Minden, az mi beszarmazik az szájon, az basban megien es az peruatara ki vettek (Fé: Bibl. 125). Szaiok büdös mint egi peruata (DecsiG: Préd. 31). A fél fele való helyeken pervatác szoktak helybeztettetni (Com: Jan. 124). Szénát vagy a pervatában kizsedett szalmát visznek elől, hogy azokat tsokolgassa a tudatlan kösség (Czegl: Japh. 144). A sólymot az urak életében kedvesen tartnak, de ha meghal, a pervatára hajtának (Mey: 3Jaj. II.171). Sok eretnekek voltanak, ezégéres latrok és az őrdögnek pervatái (Tohn: Vigaszt. 60). A kenyér a gyomorba mégyen és a porvatába ki-vették (Tus: Apol. 71).

[PÉS] PÖS: urina, lotium MA. harn, brunz PPB. Igyál a sörben, kit csináltam lópösbül (Thaly: VÉ. 1344).

Pésél, pösöl (pesseld Helt: Bibl. II.295): mejo, mingo MA. harnen, brunzen PPB. Ki irtom az Achabhoz tartozókat mind a falhoz pesselöt (Helt: Bibl. II.295. 320). Porban peselö kis fujzat (Matkó: BCsík. 5). Professoromat hol bak barátnak hol porbanpeselőnek mondta Matkó (Illyef: BCSTomp. 20).

[PÉSDÍT] POSDÍT (meg pösdet Lép: PTük. 1258): [fervefacio, scatefacio; erhitzen, sieden machen]. Szívek meghiták s elméjek posdíták ezek feryegétsi (Lászi: Márs. 80). Csatára fel-indító, vér-posdító, harsogó trombiták (Bíró: Préd. 10).

még-pösdit, még-posdit: ∞ Ezt is csak megpösdiés, hogy meg ne forrjon, mert minden ereje elvész az fokhagymának (Radv: Szak. 25). Oly dolog, a ki telley testét embernek meg pösdiéti, haia szulat föl borzasetya (Lép: PTük. 1258). Rettenetes, keresztyén emberben vért meg-posditó patvarkodással azt fogja itt egyen Kalauz Calvinusra (Pös: Igazs. 1612).

PÖSDÜL, POZSDUL: ferveo, efferveo SI. [ferveio; sieden, heiss werden]. Az el szeget ágból vér kezd ki jóni, posdúla Aeneas mikoron ezt lata (Huszi: Aen. 13). Annnyival bujálban posdulnak a haszontalan bojtorjánok, memél kövéreb a föld (Pázam: Préd. 323). Okai nagyok lehetnek, mellyekért elsőben Luthert és Calvinust, azután pedig az ő ivásokból posdult praedikátorokatis az Antichristusnak martalékinak nevezette (Pázam: Kal. 672). Az lakás vigtu volt és az majostason ülő méltóságos személyek is posdiútek voltak (ErdTörtAd. IV. 83). Ha valami mozdúl, vére benne posdúl (Ben?: Rithm. 265). Dob, trombita szóra bennem a vér posdult (PhilPl. 12). Ha valami mozdúl, vére benne posdúl gonosz tolvaj embernek (Kisv: Adag. 293).

el-posdul: [multiplicor, propagor; sich vermehren, sich verbreiten]. Az isten nem ál gyermekeket azoknak, kik gazdagok, a szegényeknek pedig ugyan el posdulnak az ő sok gyermekek (Sam: Cer. 87).

föl-pösdül, föl-posdul: [efferveo; heiss werden]. Az bors porát ne főzzed, hanem csak felpesdüljön, vele ez talban ugy össed nyakon (Radv: Szak. 51). Az bors port ne hagy erősen felforrni, hanem csak felpesdüljön (90). Az tikmony levest kevergesd egy kis fakálalmal, mielt felpesdül, mindjárt feladjad (216). Vérem felposdult (Gvad: Orsz. 86).

el-fölposdul: ∞ Boszszuja, haragja el fel posdula (Huszi: Aen. 32).

ki-pösdül: [ebullio, erumpo; hervorsprudeln, hervorspringen]. Ez nedvességnek ereje általa az fa ki cizázié, kipösdül, ki levelesedie (MA: Seult. 237).

még-pösdül, még-posdul: ferveo, efferveo SI. [sich erhitzen, heiss werden]. Hogy eszenbe iüt az álommac képi, meg posdul lelken belé (Illyef: Jephita 4). Craszus midőn halanlá, hogy az parthussok gazdag népek vólnának, megposdül benne az arany ér és azok javaira ásit (MA: SB. 111. 157). Megh pösdiül a vér minden tagainkban, ha valamely halálra iteltett embert előttünk tagolnak (Lép: PTük. 1405). Ezen posdul megh minden vérem (Magy: ORoml. 36). Ugy iszak, mint a megposdult édes mustot (GKat: Viltz. II.572). Fel-serkeuvén a király, meg-posdul a vér benne (Hall: IIIHist. II.42). Király eztet halván, magában megh-posdúla (Lászi: Márs. 44). A dolognak mielőtt nagy csudálközösséssel megposdulván, mind az egész leveleket a felséges fejedelemnek küldik (ErdTört. I.35). Amyira elérümlök, hogy vérem egészen megposdul (DKal: Ker. 239). Meg-posdult testembe a vérem (Gvad; RP. 252).

Posdulás: [fervor; hitze]. Tsak belé nézi is ilyen mély verembe nagy posdulást szerez az ember szívébe (SzBodó: Sö-Dics. B).

PESÉG, PÖSÖG, POSOG: ferveo, densor, scateo, bullicio MA. [sieden, sprudeln, strudeln]. Posog a háttan, vgy féle (Helt: Mes. 251). Az en testem vgian fél öitötett a sok tetü férgekel, ugian posog (Mel: Jób. 27). Férgek kezdének az szemérmes testéből és az háta végéből posogni (Pázam: Kal. 76. 353). A sok tévelygés ugyan posog vallástokban (Veresm: Lev. 97). Pesegnéje a vér benned (Czegl: Enoch. II.16). A neimes vér ebben mind holtigan posgot (Lászi: Márs. 51). Irásában peseg a sok kezes lábas hazugság (GKat: Titk. 347). De inkábt posog-e ilyen fogyatkozásokkal a régi deák biblia (Pös: Igazs. 137). Ők az sok vétkekkel pösög deák fordításit az bibliának isten könyvének lenni tartják (Tohn: Vigaszt. 145).

[Közmondások]. Ugy posog testekben mint a férgek: az ért sajtban (Pázam: Préd. 681).

ki-posog: scaturio Kr. [ausströmen]. Négy esztendeig-val sok kinlódások ntún a tetvek kezdének szemérmes teste körü ki-posogni (Pázam: Kal. 191. Pös: Igazs. 1395).

még-pösög: suflerveio C.

1. **Posgás**. Posgása az egész testnek: vernina MA. [leit schneiden, reissende schmerzen].

2. **Posgás, pozsgás** (poskos Fal: Vers. 906): burru Nom. 27. rufus 28. [rot, strotzend]. Az első, a ki előszer lő posgás vala (Helt: Bibl. I.LI). Vala kedig az ün posgás, szé ábrázatu és szép tekintetű (II.144). Nagy pozsgás tűzlang (Mel: SzJán. 298). Ő penig jól megtölt piros pozsgás testtel birvá (EszM. 16). Piros pozsgás emberek (Csan: Dögh. 68). Igen egés séges, pozsgás (Kisv: Adag. 97). Nagy erős posgás halász (Apo 11). Piros, poskos kövér, még csak picin fulat, nincs hozzá l: soló a kerek ég alatt (Fal: Vers. 906).

Peségdégél: [lente bullicio; langsam sieden]. Az kását for vajjal össed meg, had peségdégéljen abban az vajban (Rad: Szak. 240).

PÉSELET: [ostiatium circumeo; herumlankireu]. Hogyha házközm vesztég űlnek az asszonyok, utszáról utszára nem pesletnek (Misk: VKert. 265).

PÉSSÉLY, PÖSSÖLY (*persely* PPB. *pössöl* Fél: Bibl. 75. *petessely* Pest: NTest. 169. *pössöly* C.): *guzophylacium* C. *pixis* MA. [geldbüchse]. Az ew ayandekokat bochtatyak vala a pewsselybe (Pesti: NTest. 169). Ez szegen aszoniallat többet mindenekuel vete, az kik vetenek az kenz tarto pössölben (Fél: Bibl. I.75b). Az szegény őzuegy lillyére, kit bé vete a pesselybe, kedves lón isten előtt (Vás: CanCath. 99. 545). A szegénynek keze a Krisztusnak kincses ládája vagy pössölye (Mad: Evang. 587). A Christus pesselyje nála áll vala és a mit belé vetnek vala, ő hordozza vala (GKat: Váls. II.46).

PESTIS: [pestis; seuche]. Tuttara adhatom Kegyelmeteknek, hóg en eochemel az pestis előtt walo budosasunkhan egyft wágimk (RMNy. II.321). Az hőség igen nagy az emberben az hideglelésbeu, pestisben és szárazságban (Radv: Szak. 256). Fenyő magual chynalt ettel el akkor elny, mikor az pestis auagy dőgleletős idő wagon (Frank: HasznK. 38). Igen alkoholatlan volna az, mikor éhségnek idején az pestisnek dőgleletességéről praedicallana walaki (Zven: Post. Előb. 8). Szabad azon egy szóval elui, ha valahol pestis uralkodik (Toln: Vigaszt. 220). A kiun már rajta a pestis, annak a vére forróban wagon (PP: PaxC. 315).

PÉSZÉRCE (*pözerce* Beythe: Nom. 6.): *phlochaes*, *marrubium* MA. *andorn*; *lungenkraut* PPB.

fejér-pészérce: *marrubium album* Beythe: Nom. 6. [weiss andorn]. A feyer pészertét ha megfőzed mézes wizen, aszt iszod, hurutot, belső kehet gyogyit (Mel: Herb. 100). Zikős füek: feier pözerce, fekete pözerce (Frank: HasznK. 186)

fekete-pészérce: *marrubium nigrum* Beythe: Nom. 6. *schwarz andorn* Mel: Herb. 100. A fekete pészerténc ha wizét wészed, azt iszod, igen jó czoklas ellen (Mel: Herb. 100. Frank: HasznK. 18).

vizi-pészérce: *marrubium aquaticum*, *sideritis prima* Matthioli Beythe: Nom. 6. [wasserandorn]. A wizi pészertze réten, wizes helyen terem, mint a holt czalán (Mel: Herb. 100).

PÉSZMÉG, PÉSZMÉT (*peszmét* PPB. Thaly: TörtK. 82. *peszmete* Czegl: Enoch. I.75): **1**) *panis nauticus*; *schiffbrod*, *piszkoten* PPB. *Vex est Persica*, *patet e relatione legationis* D. Georgii Hoszsutóthi, *qua ad principem Transylvaniae, Gabrielem Bethlen functus est, ubi inter cetera refert: Itaque Kazul (Persarum) confestim his coctis panibus (peszmet wocant) veneno infectis aliquot centenos camelos onerari jubet (Kovachich 281). Ezer sült peszmettel, lisztel, árpával jelenlenni el ne mulatják (Szal: Krón. 485). Elfogy minden peszmetéje s tábori profentya (Czegl: Enoch. I.75). Az kuruczoknak adtam őtezer oka peszmeget (MonIrék XXIII.700). Vettünk peszmegek valé öt fertály buzát (MonTME. I.285). Osztogettata Ali basa néküink is egy kevés peszmet (Thaly: TörtK. 82). Pészmeget süttetett (Gvad: Kár. 164). **2**) [congelatum; gefornes]. Az őrmények egy nagy tálat megtöltenek hóval, de annak harmad vagy negyed napi hónak kell lenni, mert ugy keményebb és portzogóssabb; azt a tál havat azután nyakon öntik peszmegegél. De tudja é Kéd, mi légyen a? A szőlőt nagy üstökben megfőzik mind addig, amíg olyan sűrű nem lessz mint a serélesztő; azután leszűrik, hordókba töltik. Olyan színű és olyan édes, mint a méhser. Igy elkészítvén az étket, kinek kinek egy kalán lévén kezében, azt tsak hamar fel kalánozzák valamint a téjfelt (Mik: Törl. 309).*

PÉSZTERGE: *gladius parvus*, *culter* *chirurgorum* Sl. [stilet]. Egy pészterge és jáncsár kés 12 frt (Radv: Csal. II. 388).

PÉTÁK: *nummus septenarius* Sl. [siebenkreuzerstück]. A ki ezen jó dallást hallja füleivel, pénzt, póturát, petákot nem ad kezeivel (Thaly: VÉ. II.172).

PÉTÁRDA (*petárd* Zvon: PázmP. 234): *tormentum insititium*, *impetarda* PPB. [petarde]. De hallyuk, az ő petárdgya mely nagyot pattannyék (Zvon: PázmP. 234). A város meg-wétetetik, a kapukat pedárdával, fa ágyuval bétórvén (Com: Orb. 295). No perdics hát a sáros lapátot, nosza a te petárdáddal hozzá (Matkó: BCsák. 227). A fa ágyuval, kitt petárdának linak, Győrnek a kapuját bé lövék (Pethó: Krón. 188).

PETICSÉN: [petechia; fleckfieher]. Haaszter az gyalogját csak szellőzni wite ki, mert peticsen van az városokon (Berces: Lev. 386).

PETÖRKE. Kinek kinek az ő petörkéie fái: *suam quisque homo rem memiuit* (Decsi: Adag. 266).

PÉTRÉNCE: [*acervus foeni*; henlűufel]. Az balál remény-égen kívül-is wágyja reudit s rakja petrenczeit (Csúzi: Tromb. 143). Szaporán foly nyála, mikor a hazugság petrenczeit rakja (SzD: MVir. 225).

PÉTRÉZSELVÉM (*peterselyen* ACsere: Enc. 241. *peterselyem* MonIrék XI.322. *petrisilyom* Beythe: Nom. 8. *petrosollyom* Helt: Mes. 451): *petroselinum*, *olusatrum* MA. [petersilie]. Ker-teket is kapáltata a iobagyokal s mint a petrosollyomat a iob-gyokokra wete (Helt: Mes. 451). Csak petreselyem, veres hagyma és fokhagyma költ el 1600 mása arany érf (MA: SB. 262). Tebénhús riskásával, wörökkel vagy petreselyemmel (MonIrék XI.322). A ports fű, méh fű avagy petreselyem, torma paréjak-nak hivattnak (Com: Jan. 22). A peterselyen levele olyan miut a büröké, kőrös kórnyűl szakadozott (ACsere: Enc. 241). Porhanyós földben könnyebben nőnek: *ruta*, *fokhagyma*, *petreselyem* (Lipp: PKert. I.8).

csigány-pétrészelyem: *coriandrum* Mel: Herb. 58. [koriander].

wad-pétrészelyem: *caucalis* PPBl. *apiastrum* Com²: Jan. 22. [melisse]. A mezei füvek meleg természetűek, mint az úrdm, angyal-fű, wad petreselyem, méh-fű (Com²: Jan. 22).

Pétrészelyemés: [petroselini; petersilien]. Mikor felakarod adni az csigát, ősd az héjára az petreselymes, borsos tebénhús levet (Radv: Szak. 241).

[Pétrészelyeméz]

még-pétrészelyeméz: [petroselino *condo*; mit petersilie *bestreuen*]. Vacsorára mikor főz, csak megpetreselymez, wörshagymázd az ludat (Radv: Szak. 78).

PÉTTÉGET: [*maculis noto*, *interstingvo*, *variegato* Sl. [bedecken]. Z. Péter es Z. Pal apostoloknak neuekkel nagy mesterseggel ki abraztatot, meg festetet es pettegettetet (EszT: IgAny. 453). A tarkás, pettegetet hiuz látással bir (Com: Jan. 38). Némely tulipák pettegetettek (Lipp: PKert. I.50). A párducznak köllomb színekkel pettegetett bőre wagon (Illy: Préd. II. 357).

még-péttéget: ∞ A pisztráng veressel pettegettetet meg (ACsere: Enc. 218).

PÉTYÉG: *blatero* Kr. [schwätzen]. A ki sokat petyeg, haszontalan fetseg, sokat szokott hazúdni (Kisv: Adag. 354). Tudom én azt, hogy nem fog megszűnni az ő petyegő panasz-sza (RákF: Lev. II.279). Nem szabad minden petyegő, fecsegő ifjú legénynek piacon árulni, a mit mások titkon elkövettek (Fal: NE. 90).

PÉTYHÜSZ-İK: [tabesco, *putresco*; schlaff werden, faulen]. Pettyűtt főrők a Davidnak magva, királyt immár abból ki várhatna (GKat: Váls. I.802).

még-pétyhüszik: ∞ Meg-pettyhütt, reves fa (GKat: Titk. I.995).

PÉTYMET, PÉGYMET (*pegiet* Nyr. V.161. *pegyweh* RMNy. III.49. *penyvet* Com: Jan. 48. *pethwet* RMNy. II.65. *pigwet* Nyr. V.161): variolus MA. mus Ponticus, seiurus Gaetulicus; hermelin PPB. Tafota swba pegyweh hattal beletli (RMNy. II.35). Egy swba pethwet mallal bellet (65). Egy pegyweh zñegh (III.49). Egy viselt fekete bársony mentécske pegiet mállal bellett (Nyr. V.161). A pegyemet, penyvet, nest, neszt bélléseknak illenek (Com: Jan. 40). Ugy béreltette ki nyusztal, ki nesttel, ki pety-mettel (MonIrók XI.343). A pegyemet kitsiny fejű, verhenyeges hátú állat (Misk: VKert. 239).

PÉZMA, PÉSMSA: ambra, moschus MA. bisam PPB. Pésmakór: ruscus MA. Pésmá-matska: odoraria felis PPB. Nem türlhetvén a pézma szagot fel-szedte sátor-fáját (SzD: MVir. 20).

Pésmás: moscho perfusus, imbutus, mosehum olens PPB. [bisam-]. Pésmás kesztyük: chirothecae moschatae PPB.

PFI, PFIHA, PI, PIH, PIHA (*phüha* Com: Jan. 183): phy MA. [pfü]. Valaki az ű attafianak ezt mongá: py te tuña és hituan ember, erre kütelezi ű magát, hogy ű rea tanacz gñlőn (Sylv: UT. I.8). Véhb, phüha, távozotak el szemtelen kurvák (Com: Jan. 183). Régiséget mondál? Pih hallgass, soha ingyen meg se említse a régiséget (Megy: Cowp. 1). Pih szemtelen s ily elmétlen voltál (Czegl: BDorg. 123). Interjectio execrantis cum fastidio: pí, pihá (CorpGramm. 539).

PIAC (*piarcz* CsomaC. 54. Zvon: Post. I. 391. Com: Jan. 122): **1**) forum C. MA. markt PPB. Piaz hazugja: canalicola; piazton kerengő: ardelio otiosus, circumforaneus MA. En tegőd vizlek Jerusalemmee piacjara (GuaryC. 56). Az városnak piaczara gñlenek (VirgC. 56). Hasonlatos az piaczon yló gyermekekhez (JordC. 386). Mikoron beh jutott volna az Abanes a városba, neki ielőnek iduezitőnk, mikoron a piaczon iarna (DebrC. 38). Az Miklós deákné ide Tolnara haza jéwt es yt kj rakodot az piaczra (RMNy. III.40). Vtákról, piatzról minden szogolyatból nagy rohamás vala (Illyef: Jephla. 31). A piaczon esécsapóc avagy kőnyúl járó pénz csalóc kereskedőknek mondatni akaruc (Com: Jan. 95. 122). Trója, mely nagy változás lézen te benned, midőn szántóföldde válik a te tágos piartzod (Hall: IHist. III.63). **2**) planities EhrC. 39. [ebene]. Hogy yuttaknala ez hegyre, lelenek ott egy kysded piaczott hollott gondolanae laknya (EhrC. 39). Egyszer ketszer meg járta a vetekező helynek piatzát (Fal: TÉ. 637). **3**) [platea; hof]. Minden ragadományokat őszue gyfítas a piatzra: congregabis in medio platearum (Helt: Bibl. I. Rrr2). Az egész nép le file a láznac piatzán: sedit omnis populus in platea domus dei (Kár: Bibl. I.426). **4**) [vicus; dorf]. El mene Czesareanak piaczra: egressus est in vicus Caesareae (Pesti: NTest. 87).

csata-piac: [locus pugnae; kampfplatz]. Pusztíttya az ellen hadat, hogy együl egyic a tsata-piazton hagyja a fogát (SzD: MVir. 98).

csémégearuló-piac: cupidinarium C. [naschmarkt].

disznó-piac: suarium; saumarkt Nom. 25.

éték-piac: macellum MA. speisemarkt PPB.

fa-piac: lignarium; holzmarkt Nom. 25.

fő-piac: [forum; hauptplatz]. Nosza hamar ez városnak fő piachyan yghen nagy tywzet thegyetek (ÉrsC. 498).

hús-piac: carnarium; fleischmarkt Nom. 25.

játszó-piac: [locus ludendi; spielplatz]. Most a komédiát, most a városokat űzik azok, a jázdó piartzokat (Gyöngy: Cup. 21).

paré-piac: lachanopolium C. [gemüsemarkt].

rabáruoló-piac: venalitiium C. [sklavenmarkt].

tábor-piac: [locus castris ponendis; lagerplatz]. Ordi amuyt teszen, mint tábor piacza (MonIrók. VIII.299).

törvénytévő-piac: [areopagus; gerichtspatz]. Meg álla a törvény ténő piatzánac kezepin (Helt: UJf. 1.6).

vár-piac: [forum arcis; burgplatz]. A király allá jót ebéd vtúu az vár piatzára (Helt: Krón. 82). Az házaknak ellenébe az vár piatzon három fegyveres kép ál vala fen (168b). Tizenkét ezer derék nagy ágyu golyobisokat a vár piatzara rakták tsudára rakásban (Megy: SzAÖrme Előb. 7).

vásárló-piac: emporium C. [handelsplatz].

Piaci: forensis, agoraeus MA. [markt-]. Piatzi kenyér: agoraeus panis MA.

PICIN: parvus, pusillus, minutus SI. [klein, winzig]. Ha a picin egy picint nyikkant, bezege sikoltott az anyamasszony (Fal: NE. 112). Haját hol eresztett, hol picin gömbölyű fűrtökre osztja (Fal: NA. 142). Nyilik gyenge torka a szárnyas népnek, minden picin erdei filat dieséri teremődjét (190).

Picinség: parvitas Kr. [kleinigkeit]. Nincs oly rövid elme, melly picinségeket észre nem venné (Fal: NA. 165).

PICSA: cunus MA. vulva Com: Jan. 48. wejberscham PPB. Az ágyée hajlásában a szemérem testec vadnak: fan, mony és pica vagy valaga (Com: Jan. 48).

1. PIH: halitus Kr. [athem].

Pihés: [phlegmaticus; schleimig]. Phlegmatici vagy az pókdőző es pihések 1651 (KBécs. 30).

Pihéskéd-ik: anhelio MA. keuchen PPB. Pihéskédőknek, kie lelegzetet nem vehetnek, igen ió (Mel: Herb. 131).

Pihéskedés: anhelatio MA. das keuchen PPB

2. PIH (*phlök* Major: Sztót. 43): anhelio, halito C. halo MA. athmen, hauchen PPB; Pélhók, léhek, léleketzet nehezen veszek: anhelio Major: Sztót. 43.

Pihég: halo, spiro, anhelio C. [athmen]. Csak alig léheg pihég, olly beteg (Czegl: Enoch. I.89). Léheg, pihég, s szárnyait is le-bocsátja (KBöde: HÖszt. 55). Valameddig pihég ágyában a beteg, mindaddig meggyógyúlhat (Kisv: Adag. 13). Csak reménséggel kell pihegni (Mik: TörL. 13). Hadd terittsem el a sárga halált a mérges álmokon, mellyten a világnak kinnyait pihégik (SzD: MVir. 211).

Pihégés: halitus Kr. [das athemholen]. Hallgat a sötét éj esendes füleléssel, nyugosznak az alvók lassú pihégéssel (GyöngyD: KJ. 367). Bádjadva fekött, semmi pihégése nem látszott (Misk: VKert. 192).

Pihél: halito MA. athmen PPB.

Pihélés: halitus MA. das athmen PPB.

Pihen (*möggpihen* MA: UT. 6. *pihen* MA.): respiro MA. athemholen PPB.

mög-pihen: **1**) respiro MA. athem holen PPB. **2**) requiesco; ansruhen, beruhigt werden). Csak meg sem pihenheték (Deesi: Adag. 85). Meg-pihent az isten malasztyában (Tarn: JóÉl. 100). Meg-pihenik fáradsága után (MA: UT. 6).

möggpihenés: respiratio; athemholung PPB.

Pihenés: **1**) [spiritus; athem]. A más párttol támasztott bizonyságokat egy pihenéssel földhöz veri (SzD: MVir. 70). Ő szedgye már ajakimon lévő utolsó pihenésemet (210). **2**) re-

spiratio MA. [quies; pause, ruhe]. Ki mondom azért, hogy valami pihenésem lehessen énnekem (Kár: Bibl. I.531). Az örök tűzben semmi könnyebbség, semmi pihenés, semmi reménység nintszen szabadulásunkban (Pázm: Préd. 1081).

Pihenget: halito Kr. [athmen]. Torkig uszkált a gyönyörűségben és már csak aliglan pihengetett a földi boldogságnak terhe alatt (Fal: NA. 167).

pihent: respiro MA. athem holen PPB.

Pihentés: 1) respiratio, halatio MA. athemholung PPB. Az más pártnak bizonyoságit egy pihentéssel földhöz verhettyők (Pázm: Kal. 571). Valamig az calvinisták ez világon élnek, mind szinte utolsó pihentésekig torkig rakvák minden rátsíggokkal (799). Mind az utolsó pihentésiglen mindeneket nagy főrdelmességgel meg akar szenvedni (MA: Scult. 430). Utolsó pihentésekigh, halálók oráiaigh (Hoffm: Préd. 18). **2)** [quies; ruhe]. Nem lézen pihentésük ebben a nyomorult életben (Pázm: KT. 238).

Pihentet: [respirare facio; ausrufen lassen]. Hozzám jött s mellettem magát pihentette (Gvad: FNót. 80).

Pihés: halitns, anhelatio C. respiratio, halatio MA. [das athmen].

Pihő: anhelator MA. [kurzathmig]. Zuggó, pihő, az ki nehezen veszőn lélegzetét: anhelator C.

PIKKELY: nodus planus, bulla, umbilicus, squama ossea Sl. [halbknopf]. Szép selyem övet viselének, aranyos csattal pikkelyekkel (Monfrók. XI.352).

PIKÓ: [ebrius; betrunken]. Fele barátotokat sem böstelenítetek csüfolodo, kóbbé, piko, bolond vagy más gyalázatos szókkal (Csúzi: Tromb. 462).

PIKÓN: [galea; pickelhaube]. Nem payzual fegyverkedet auagy pykonbokuat: non clipeo protectus aut galea (EhrC. 147).

PIKSZIS (*pixlis* Radv: Csal. II.364): [pyxis; dose]. A gyalázatos gyönyörűség, mely a Pandóra piksiből származott nyavalyák között leg-ártalmassabb, emésztí a sziveket (Hall: Tel. 50). Egy csont, tobáknak való pixlis (Radv: Csal. II.364).

PIKTOR: [pictor; maler]. Ez az egy példa olly elégségesen napfény eléjébe hozza az ő majmoskodó dolgokat, hogy semmi piktor avagy képirő ékebben ki nem festhetné (MA: Tan. 1271).

PILIS (*pülés* Helt: Bibl. LIIHh.4. Born: Préd. 309): corona Pesti: Nom. 90. rasura, character MA. [tonsur]. Ez papy zertnek zentsegeben adatyk corona auagy pylys (CornC. 33). Nem vala kopaz homloka, de egeez coronaya vala vagy haya eo pilyse keornyeol (DomC. 128). Ne nyiryenec pilést az ő feieken (Helt: Bibl. LIIHh.4). Isten törvényét most kuklyanal, piléssel, misenel isten szerzése ellen tisztelic (Born: Préd. 309). Azért rendelte szent Péter hogy minden egy-házi ember a Kristus koronájának emlékezetire pillist viseljen tetején (Pázm: Préd. 506). Anicetus pápa borotválá-meg elsőben a papokat, meg-tiltván, hogy nagy hájat ne viselnének, hanem egy kerekdéd pilliset a fejek tetején (Pós: Igazs. II.617).

Pilisés: habens rasuram, coronam Kr. [tonsur habend]. A papanak az ő piléses czimaszi és boheri (Helt: Háló 2). Papa viszontag az ő kente fentes pilésös papiaitol meg tiltya a hazasagot (EszT: IgAny. 404). Piléses, korszoru formán nyirt fejec (MA: Scult. 853). Pilises fejüket szurkállod (Sámb: 3Fel. 359). Szegény feleségem kontyát is akarod igazgatni, de kérlek, másuvá meny gyontatni, mert ha ott motosz, megütik ott a pilises tarédott (Matkó: BCsák. 175). Pilises fejeknek hodult magyar neni-

zet, mire hogy magadat eszedben nem veszed (Thaly: Adal. I.8).

Pilisöz: [corono; mit tonsur versehen]. Miért keresztel az pusztaban, az ki fel nem kenetett, pilisetetött, clericáltatott (MA: Scult. 57).

PILLA (*püle* Gvad: RP. 163): cilium Sl. [augenlid]. Két szeme piléjét kifordította (Gvad: RP. 163).

PILLAG, PILLOG, PILLANG: 1) nicto MA. nicken PPB. Midőn más jamborok processiót járnak, ők a sustonba pillagnak (Tel: Evang. 217). Fől fualkodtanac és fől emelt nyakkal járnac és szemekkel pillognac (Zvon: Post. I.70). Másfelé hunyoritanac és pillognac (DKal: Ker. 72). **2)** rutilo Balde. MA. [glimmern].

elő-pillog: [emico; hervorstrahlen]. Nemzetünknek vitéz virtusi mostanság tsak hely-közben pillog-elő (Kónyi: HRom. b).

Pillogás: [micatus; das glimmen]. Vékony mécsnek pillogása (Land: UjSegits. II.162). Utolsó pillogását adgya élete szövétneke (SzD: MVir. 62).

Pillogat: nicto, cilico C. nicken PPB. Sionnak leányi kevélyek, szemekkel ide s tova pillogatnak (MA: SB. 239). Pillogatott, hunyolgotott az szemivel (MA: Scult. 854). Lábokkal rugdosnac, szemekkel pillogatnac (Prág: Serk. 468). A szem fejrőiben fől tőkört a szem-szőrőcök pillogatva nedvesític (Com: Jan. 47). El halasztya bűntetéseket, mint ha ő felsége is pillogatni láttatnék és hunyorítani (Báth: Tromb. 129). Meg sértetté valaki téged, pillogatva ballgasd-el (201).

széllyel-pillogat: [circumspicio; herumblicken]. Mérges szemivel széllyel pillogatott (Kónyi: HRom. 49).

Pillogatás: nictatio C. MA. [das nicken].

Pillagó, pillogó, pillangó: 1) rutilus MA. [glimmernd]. Ha elszedetotendő a pápista vallástól a rhetoroknak pillago ékességét, semmi sem marad benne (Göncz: RBA. 3). **2)** [bractea; flitter]. Kélttem egy bayfonóth es az pyllagot, az hayfonó hwzon egy penz arra, az pyllago hwzon ewth penz arra (LevT. I.267). Fiaink mit tanulnak? Pompáskodni, egy meutét arannyal meg-prémoteteni, egy kantárt pillangókkal megczifráztatni (Zrianyi II.178). Skárlát nyereg, vörös, ezüst aranyozott pillagokkal czifrált (Radv: Csal. II.183). **3)** [papilio; schmetterling]. Minden bogaraknak vagyon valami gyenge szarvatskájok vagy bokré-tájok, mint a lepkéknek vagy pillangóknak (Misk: VKert. 630).

Pillagós, pillangós: 1) [nictans; blinzelnd]. Pillagos, czipas szemű (Born: Evang. III.400). **2)** [rutilus; schimmernd, glänzend]. Szemei pillogosok, miként a tsillagok ollyan ragyogósok (PhilFl. 58). **3)** bracteatus PPB. [gefittert]. Menyaszszony nagy büszkén meg-áll minden háznak kapujánál, a vőlegény pillangóssan megyen előtte, kardossan (Mik: TörL. 100).

[PILLAN-IK]

fől-pillanik: [aperior; sich öffnen]. A kinek szeme bé hunyódott a nyájas jóban, felpillanik a sanyaruságra (Land: UjSegits. II.98).

Pillant (*pyllontas* EhrC. 19): nicto, specto, aspicio Sl [blicken, blinzeln].

Pillantás: nictus MA. das nicken PPB.

szém-pillantás: nictus, nictitatio, momentum MA. [augenblick]. Kezett foguan frater Bernaldot zemiek egy pyllontasaban az vyznek mas felere egezen vette (EhrC. 19). El rőttenec minden szem pillantás ként (Kár: Bibl. II.138). Egy szeme pillantásával is meg segíthet (Zvon: Post. I.325). Csak egy szempillantás tart, a mit szenvedünk (Mad: Evang. 30). A menykő egy szempillantásban magát el-ozslattyá és valami attól meg-

üttetic, le-rogyc (Com: Jan. 10). Nála nélkül egy szem-pillantásig, egy óra peccentésig sem lehetünk (Csúzi: Sip. 124).

szempillantásnyi: momentaneus, momentarius MA. augenblicklich PPB. Adyad ennekem, hogy ez vylagnak eo zem py-lantasy hyzelgedeset meg vtlhassam (Gömc. 198).

Pillantat: nictus, momentum SI. [augenblick]. Valobizon éac ég pillantatban fordolt haza: ad momentum domum reversa est (BécsiC. 4).

szem-pillantat: [momentum]. Legottan, azon zempillantatban lattatyk vala zent Damancos atyanknak, bogy az ev fyay, frateriy mynd velagot mya yarnanak (DomC. 18).

Pillantatlan: incognitus MA. ohne wiuken der augen PPB.

PILLE: papilio SI. [schmetterling]. De az vitéz deák előtt vagy olyan mint pille, ha akarná egy bennetek tizet is elvinnie (Thaly: VÉ. II.70). Hasznatlan dolgok: rostán vizet [merni. leppentyűt, pillét úzni (SzD: MVir. 220).

PILULA, PILLULA: catapotia C. MA. [pille]. A testgyógyítók porok és pillulák erejével orvosolnak (Pázm: Préd. 901). A testi gyönyörűségek hasonlatosak az orvosok pilluláihoz (Mad: Evang. 453). Az orvososság, a mellyec gyomor tisztító, hathatósabbac akár főt italoc legyenee, akár pillulac (Com: Jan. 174). Az aloe sokat használ, ha egy vagy két pillulát az étel előtt ember bé vérszen benne (ACseré: Enc. 176).

PIMPÓ: lactuca erratica, sonebitis MA. hasenkohl, saundistel PPB.

PINCE (pentze MA: Scult. 885): cella, cellaria, crypta, hypogea C. keller Pesti: Nom. I.44. Lassatoc a hollocat, mert nem vetnec sem aratnac, kicuec niné pinceiee sem cőröc (MünchC. 140). Kiral engem be vñn é pinceiebe (DöbrC. 475). Mykoron vacioratueek az ev kev pynchueben ev felesegeuel es haza nepeuel, az pynchönek egy reze evzue le esee (MargL. 157). Aldomastli bozzaat wr ysten az te pinceydre (JordC. 257. 570). Paranchola zent Damancos atyank az keues kenyeret ky hozny az pynchebevl (DomC. 84). Az bor el rejtetic az hideg pincékében és bé dugatic (Com: Jan. 85). A bor kívánatos, nem kell hozzá lantos, al-kultsot tart pintzédre (Kisv: Adag. 531). Háza-ink elpusztultak, pintzéink kiüresedtek (Beres: Lev. 402).

[Közmondások]. Fénlik Vinco, telik pintze (Gyarm: Lev. 45).

tejes-pince: lactaria cella Com: Jan. 78. [milchkammer]. A téjjel bánó szolgáló leány a tejes pinczében a tejfelből vaját csinál (Com: Jan. 78).

[PINGÁL]

ki-pingál: [depingo; abmalen]. Vaylia az nagy wrac ez halot kihozást kipingáltatnac (MA: Scult. 889). Ha ember az felebarátságboz valo szeretetet ki akarná pingálni, képirással kiabrázolui (932). A pogányok az istenaszszonyt békdtöt szemüven irták és pingálták ki (MA: SB. 45).

PINNÁTA: [testum; backform]. Az borjú máját tedd az pinnátában, abban süsd meg (Radv: Szak. 35). Ha pinnátád nincsen, kemenczében is meg sütheted (38). Az tészta fazekat tedd be a pinnátában (44). Az borjühúst tésztaival befedjed, ezt osztán pinnátában süsd meg (Radv: Szak. 46). Az óz, nyúl pástétomot elkészévtén, az pinnatában süsd meg (67. 100). Virágos torta. Ennek pinnáta nem olyan kell, mint az egyéb tészta műnek, magossága egy hüvelykes tenyéruyi, az széliben ennek vas vessző ne legyen, födele is legyen, ezt híjják spanyor pinnátának (207).

PINT: pinta MA. [mass]. Az ió aszszony eszo nem forog az pintben (Pécsi: IIÉnek. 5. Helt: Bibl. I.111h. 2). Igaz mértée, igaz

ítze vagy pint legyen köztetec (Kár: Bibl. I.107). Vayyon nala ezvstbewl chynalt keet bwday pint (Radv: Csál. II.4). A sziméz 112 pint (III.66). A folyó állapotoknae mértéki ezec: veder avagy tíz itzés edény, kondér avagy kanta, pint avagy hat itzés edény (Com: Jan. 166).

Pintés (pintos Thaly: VÉ. I.389): congiarius MA. [von einem mass]. Pintes serleget, oxtáblát láték (RMK. IV.209). Kiki, ha a menyuit akarna, annyit innék, hamar ki fogyna akar mely pintes poharbolis (Vás: CauCath. 657). Végy keziben Tamásnak egy vagy két pintos fát, kivél emeld csap alját és vedd meg jutalmát, hajts föl egy hajtókában az megtöltött kánnát (Thaly: VÉ. I.389).

Pintőke: [congius; mass]. Az sok pénzec esömöge és gyakor kis pintőke agyon vér valaha (Thaly: VÉ. I.420).

PINTÉR: dolarius, victor MA. binder, böttcher PPB. Hor-dot kesecz pinterekcel tiszta boroknac 1579 (KNagysz. C). Ezen rendből valóc: a siudel faragóc, pintérec, esztorgárosoc (Com: Jan. 105). Csizmazia, csizslér, pintér csak megcsöndesedjél (Thaly: VÉ. II.70).

Pintérekéd-ik: [ago munus victoris; böttcher sein]. Hogi ha beven termöth szőlöd, pinterkednie kelleo 1572 (KBécs C5).

PINTY (pintz MA. pinyó Major: Szót. 235): fringilla C. MA. fink PPB. Hangos szavuae: a főlemile, ezinege, piny (Com: Jan. 31).

boros-pinty: [montfringilla; tannenfink]. A fenyő pinyt igen gyönyörködik a szőlő ételben, melyről boros pinytnek is híjják (Misk: VKert. 461).

fenyő-pinty: ∞ A fenyő pinyt csak szőlő éréskor látszik; sok szép veres pettegetések látszanak rajta, a tollainak végei igen szép pirosak lévén (Misk: VKert. 461).

Pintyőke (pintyoka Lipp: Cal. 53): fringilla MA. erythraeus, rubecula; fink PPB. Pintyőkét, ezinegét, rigót meg főzhedd ezzel az lével (Radv: Szak. 186). Hangos szavuae: a tengelicz, pacsirta, főlemile, pintyőke (Com: Jan. 31). Tengelit ezéke, pintyőke sirása nálad nélkül mint baglyok huhogatása (Zrinyi II.23). Minden féle madarászattal vigasztalhattya az ember magát; reggel, estve a pacsirtákat hálókkaal, a pinytökákat is hasonlóképen lehet fogni (Lipp: Kal. 53). Most is egy pinytőkét vittem oda néki, a mellyet ötvenkét pénzeken váltott-ki (Phil-FI. 58).

PIÓKA: hirudo C. sangvisuga MA. [blutegel]. Mint az pioka mindenkor raita czűg: ut fici oculis incumbunt (Decsi: Adag. 152. MA). A nadály, pióka, szópóka szópja a vért (Com: Orb. 69).

PIOM: perpendiculari astragalus; bleischnur PPB.

1. **PIP**: [pipita; pips]. Ha az tyúkoknak pipiek lévél, köss olasz káposztát az nyakokra és ha esznek benne, meg gyógyulnak (Lipp: Cal. 38).

2. **PIP**: papaver porcinus Frank: HasznK. 18. [feldmolul]. Pip, ki gabona között terem (Frank: HasznK. 18).

3. **PIP**: ornatus, ornamentum, elegancia SI. [schmuck, eleganz]. Zent Aduga azzon jollehet ő aga nomössen megé cénaltatic vala, de maga mezitelen dezkan hügozic vala, soha semmi pipparnara nem fekéic vala (NádC. 540).

Pipőe: comtus, ornatus, exornatus, elegantulus SI. [geziert zierlich]. Petrus pypes dietus jbgio 1421. A kie bolondoknac állittatnac o világon, azokat válatotta isten, hogy a gógós: pipes jesuita böltsöket meg-szegyenitse (Czegl: Japh. 83). Hogy sok himes és pipes szókkal fárasztanám az olvasót, nem itéltem szükségesnek lenni (Lip: PKert. III.1). Pipes, tszfára szag

gató asszony (Gyöngy: Cup. 29). Pipes vala rázása fejének (Gvad: Időt. 13).

pipēs-püpos: [sonorus; klangvoll]. Mi haszna a pipes-püpos névben, ha üress belől (SzD: MVir. 219).

Pipēsen: [elegantier; zierlich]. Teste pihessen jár és lelke rongyos (Land: UjSegits. II.915). Pipesen, negédesen beszél (Tof: Zsolt. 52).

Pipēsget: [oxorno; schmücken]. Fellyebb természetiml nem akartam pipesgetni ez kis munkát (Nagyari: Orth. c6).

neki-pipēsget: [exorno; ausschmücken]. Kivül magát min denkeppen neki pipesgette, hogy mentül több szeretőket von hasson maga után (Megy: Cowp. 101).

Pipēskéd-ik (*pipiskedik* EsPrinc. 114): se exornare, decorare, elegantiam affecto SI. [superbio; sich schmücken, zieren, hoffärtig sein]. Véghez nem vit dolgokkal ne pipiskedgyenec (ExPrinc. 114). Ruhában pipeskedel (Ker: Préd. 250). Fényes szárúyaival pipeskedő páva (Megy: 3Jaj. II.151). Az Aesopus tarvarjaként mások tollaiban ne pipeskedj (GKat: Váls. II.1104). A mely sz. irás helyeinek tollaiban pipeskedel, ted le, nem tiéd (Czegl: BDorg. 286). Fiaink mit tanulnak? Pompáskodni egy forgóval, egy lódinggal pipeskedni (Zrinyi II.178). Mutasd meg, hol vallottatok őszveleg azokat, mellyet a tridentomi concilium emlőjéből szoptokat, s azután pipeskedgyél (Matkó: BCsák. 95. 166). Ruhában kevélykedvén pipeskednec (Tynk: Józs. 28). Akármint pipeskedgyék szépségében (Tof: Zsolt. 34).

Pipēskédés: 1) [jaectatio, gloriatio; das brüsten]. Olly bémerült már a régiséggel való pipeskedésben, hogy a pápákat fellyebb akarja vinni Mozesnél-is (Matkó: BCsák. 107). Tudodé, mivel temeti el az ilyen successioval való pipeskedést Naziansenns (116). **2)** [exornatio sui; ziererei]. Mi okból veszik minden eszünk, kedvünk a ruha pompára és türehtelen pipeskedésre (Fal: NE. 30). Nem tudott elválni a tükörtől, semmi sem maradt hátra a pipeskedésben (83). Déli magosságra érkezie a nap, észre vévén magát az asszony, gyorsalkodik a több pipeskedésben (Fal: NA. 143). Nem kelleue a dáránakna a pipeskédés, ha ártatlanok maradtanak volna (191).

Pipēsség: ornatus, comtura Kr. [schmücken, zieren]. A nagy pipeség Vénust vadász másokban (Ben: Rithm. 244). Tud a nagy pipeség és a kendőzött szépség (Kisv: Adag. 98).

Pipēz: orno, exorno Kr. [schmücken, zieren]. Jób keveset szorgalmatoskodott, hogyan gazdagítsa fiait, mi-képpen pipezze, esecsézza (Csúzi: Tromb. 591).

PIPA: tabaci infundibulum; tabakspfeife PPB. Pipakat hozattunk 30 d. (MonTME. II.73). Szepessy titulussa 'változik, nagy pipájú, kevés dohányú Pálnak hivatik (Thaly: Adal. I.41). Nem jöttem, tsak pipára gyujtani (SzD: MVir. 61).

hab-pipa: [fumisugium spumeum; schaumspfeife]. Hab pipáját és erős bornótját kezdi vala dicsérni (Fal: NE. 21).

Pipáz: tabaci fumum e fistula haurio; tabakrauchen PPB.

PIPACS (*papacz* Mel: Herb. 60. *papicz* Major: Szót. 410. *papitsk* C. *patacz* Major: Szót. 41. *patats* Com: Jan. 23. *piparts* Major: Szót. 253. *pipancz*, *pipancz* Mel: Herb. 60): anemone C. *papaver agreste*, *phenion* MA. *klapperrose* PPB. *Papacz* azaz *pipancz*, az ki az szanto földén terem; ez *pipancznak* vagy *bat* feiet ha borban főzöd, eszt iszod, el alut, álmod hoz szemedre (Mel: Herb. 60). Fejesek ezek: űkór fare, *pipacs*: *patacs*, *kigyó* hagyma (Com: Jan. 23). *Anemone*, kit balgatagül és tudatlanól Mohár az ő Dictionariumjában magyarúl *pipacs*-nak nevez; holott tudgya minden paraszt ember-is, micsoda az *pipacs*; de *anemone*t jób részént 'nem-is látott, nem-is lott

nevezni sem tudgya; hadgyuk azért mi js az idegen *anemone* nevért rajta (Lipp: PKert. I.66).

PIPE: *cheniscus* C. *anserculus*, *pullus anserinus*, *gallinae* MA. *pullus cygneus* Misk: VKert. 328. [gämslein]. A ludnak fia, pipéje jo tápláló eledel (ACsere: Enc. 215. 281). A ludak pipéinek a tsalán tsipés igen halálos (Misk: VKert. 350). A hatyú sok pipéket költ és nevel (328).

PIPĒG: *pipio* Com: Jan. 29. [pipen]. A madarac fiaikat költenece, a kie, meddig meg csipegnece, pipegnece, inadárifiaknac mondhatnak (Com: Jan. 29). A fecske ficserekel, a veréb csiripel, a madártü pipeg (33). Mikor leg kevélyebben szólott, leg negédesebben pipegett (Tof: Zsolt. 54). A vének csak sutognak, pipegnece és nyögnece (Szathm: Cent. 334).

PIPĒRÁTOS: [piperatum; gewürzt]. Nem veszik eszekben, hogy búdlós bockor bőrt rághnak tők littarium gyanant, kit littusnak mondhatnak, de bizony nem piperatos (Bal: Epiu. 2).

PIPĒRE: 1) *condimentum*, *tragma* MA. *gewürz* PPB. **2)** *exornatio* MA. [schmuck, ziererei]. Nem akartam udvari pipeében öltöztetni ez kis munkát (Nagyari: Orth. c6). Addig bokkrétázza asszonyom, addig pogácsázza Pipeere uramot, végtére meg-seplősíti urának ágyát (Ker: Préd. 253). Semmit pipeére és pengyóra nem fordított (Gvad: Hist. 193).

Pipérés: 1) [conditus; gewürzt]. Job tenked egy darab száraz kenyered, hogy nem a kazdagnac az ő soc pipeeres tál étke (Helt: Mes. 203). **2)** *elegantulus*, *ornatulus*, *floridulus* MA [geschmückt, geziert]. Czirkállyak meg, ha az ti pipeérés dicekódéstek szerint ollé ez, az ki a szent iráson fundáltattot (Alv: Itin. 93). A joságtol füres pharisaeus inkáb szokott dicekedni egyebeknél piperés cselekedetivel (Matkó: HRoml. 46). Pipeérés és szemem szedett szokbol őszve rakogattott oratio (KCsipk: Woll. Előb. 5). Éktelen bújaság, undok fajtalanásg volt épen, pipeérés öltözet a fajtalan szívet mutogatta nap-fényen (TKis: Pan. 3).

Pipéresen: [superbe; stolz]. Hinnéd-e, hogy amaz papista módon babonás bőjtivel pipeéresen dicekedő pharisaeus sok alamsint nem osztogatott volna (Matkó: BCsák. 293).

Pipéreskéd-ik: *superbio*, *crispio*rem *elegantiam ostento*, *delicior* MA. [stolzieren]. Gazdagságnac bővségével pipeéreskedgyünc (MA: Tan. 737). Láttuk, hogy ez kevély világ az ő tárafarás, sínóros öltözetekkel mely igen pipeéreskedgyék, pompáskodgyék (MA: SB. 217).

PIPIS: *alanda trivialis* Kr. [lerche]. Ha ment, mint a pipis olly lépéseket tett (Gvad: FNót. 107).

PIRHONYOD-IK: [rubesco; rüten, rütlíclí schimmern]. Idwözlegy kegyős oldal nyilas, kyből yöwe zenth wyz folyas, pyrhonyottal mynt *zeep rosa* (CzechC. 28. ThewrC. 290).

PIRÍT (*piritet* Cis. O3. *piroyt* EhrC. 75. *porejtas* BécsiC. 3. DebrC. 613): **1)** [rubefacio, corripio; erröten machen, tadeln, schelten]. Ur porohon te béled sathan, vr porohon te béled (BécsiC. 148). Kevilek porytassanak, mert hamossan ektelenseget tőnek en bennem (DöbrC. 63). Hallgatva is arczádra pirittya vétkedet (SzD: MVir. 43). **2)** *torreo* MA. braten, rösten, dörren PPB. Hozánc *Daudinae* búczü etelből ezenalt pirított darát (Mel: Sám. 198). Kősd be piritet kenyérral (Cis. O3). Még az nyelvet az rostélyon piritod, borból ecetből, vérből csináld meg a levet (Radv: Szak. 31). Kenyeret is piríthatni mint az sült kappanhoz (153). Egy kis hög[y]ős vesszön piritisd az szeldelt cipókat (Radv: Szak. 206).

mög-pirít: 1) [increpo, corripio; schelten, tadeln, vorwerfen]. Zentseges attyam, engedgy emekem, mert ebben volnek ygen meg pyroytando (EhrC. 75). A gytyót sonki még né po-

reha (BécsiC. 5). Megporeituan, fenegette a törnentörő Isrnee nepet (245b). Megporeita azt Jesus es ki mené ő bellőlő az őrdög (MünchC. 52). Ő tel keluen, megporeita a zelet: increpavit ventum (144). Nem dorgala sem poreyta meg őketh (DebrC. 61). Elláttam én Daniel urannak praetensióit, meg is pirítottam érette (Bercs: Lev. 515). **2**) [rubeo; erröten machen]. Nosza pirítsa meg ortzajokat, ha meri (Czepl: Japh. 209). Megbótsásson a Kéd veres ortzája, hogy meg pirítom (Mik: Törl. 136). **3**) retorro MA. rüsten, dorren PPB. Az nyelvet, tölgyet pirítsd meg az rostélyon (Radv: Szak. 31). Az sál kontzát ha rostélyon megpirétsz, még annál jobb leszén (65). Az ludat nikor süttöd, az bűrét megpirítsad (80). Az csukának az rostélyon hirtelen pirítsd meg az két oldalát (108. 206).

Pirítás: 1) [increpatio; ausscheltung]. Ha mfnekkönc mf feqelmönkért es poreitasonkért ráf őrnc meg haragut, de ősmég még egéssöl ő zolgaianal (BécsiC. 89). **2**) [pudor; scham]. Poreitasha es zigenbe őltözienek, kik ram atkokat zolnak (DöbrC. 71). **3**) toshra MA. das rüsten PPB. Latnac soknac tűzes fogonal nalo szaggatásat, nyassolasat, tűzzel piroytasat (Born: Préd. 327b). A cipónak szelésével, pirításával ugy élj, mint meghallád (Radv: Szak. 207).

Pirító: 1) [rubeo; beschämend]. Ha údömet efféle orczád pirito szauaidra nem szánnám vesztegetni (Bal: CsIsk. 183). Arra költenek, a miért kuvarcot és arca pirító szegyet vallanak (Fal: NA. 259). **2**) smilax Frank: HasznK. 17. [stechwinde]. Pirító-fű: anclusa MA. Pyrito nagy hynere, a ki az vezzőket által ővedzy, vgy foly reiniok, smilax neue (Frank: HasznK. 17).

PIRONG: [pudet me, erubesco; sich schämen]. Nem kezd szégonleue az bñet, meg mondiaa es pirongiaa azert (GnaryC. 50). Szégonkegének es pirongiaak, kik en gonozimnak őrlönek (DöbrC. 85). Ellened wétőttem, jöllethet pyrrongo orczawal (CzechC. 27). My gymflelyet vallottatok azkor azokbol, kykben most pirongotok (Konj: SzPál. 66. Helt: UJT. 94). Attya búne miat szegény pirong vala (Illyef: Jephth 1).

el-pirong: [pudicus discedo; sich mit scham entfernen]. Harom holnap mulnan nag szigiensigel el pironga alolla (Szék: Krón. 203). Vinássockal németec nem használnac, szegyenekre onnat el pirongnac (Valk: Gen. 62).

Pirongás: [pudor; scham, beschämung]. Pirongas nélkül gűhön es a gűytöt senki még nē poreha (BécsiC. 5). Pirongással kezdod az vtolso helt tartanod (MünchC. 145). Aitya vala az ő elmeje, ha az esmerőktől valo pirongas tőle meg nem wonta volna (VirgC. 100). Ezt haluan az ifiv, nagy pirongással felele (KuzC. 55). Legottan pirongással vissza vorettesenec (Born: Ének. 225).

Pirongat (porongat DebrC. 161): opprobrio MA. [schelten, vorwerfen]. Kezdo zómzömben őtet porongatya, hogi ilien keueset adot volna (DebrC. 161). Jo mester ezak ne pyrrongas es bezedewdel meg ne poricz (ÉrsC. 181). Nem pirongatuan őrnc nektek (Fél: Bibl. II.82). Az anyaháznac neuezeti alat minket pirongach es szidogacz (Tel: Fel. 164). Pirongacz idvözötő mesterűne, mintha késedelmesec volnanc (Zvon: Post. 1817). A nem hejabau valo ember senkit mértékletlenül nem pirongat (Com: Jan. 184). Ott az ezífrák és az nyalkák pirongatják és buriáják az szegénylegényt (Thaly: VÉ. II.108).

el-pirongat: [increpo; ausschelten]. Valakit rítúl el-pirongatni: *aggredi aliquem dictis PPB.

még-pirongat: facio erubescere, confundo, pudefacio MA. [beschämen, ausschelten]. Az gargyan az toluayokat igen meg pirongata (VirgC. 47). Mikoron őceet valami koröncs embör meg pirongatta volna, monda (DebrC. 163). Jób az ő barátit

meg pirongatuan, meg neueti és czufollya (Kár: Bibl. L519). Ha felebaratod vétkezett, nyilván pirongasd meg és igazis meg (Com: Jan. 205).

Pirongatás: objectamenta C. confusio, pudefactio, opprobrio Kr. [beschämung, das schelten]. Kiket a zent embör pirongatással igieközök meg feddenie (DebrC. 66). Wrwnk az sathan feyedelmeth weewe nagy pyrronghatással zogyengetwen (ÉrsC. 118).

Pirongatód-ik, pirongatódz-ik, pirongatóz-ik: [opprobrio; schelten]. Kezdette vala kiáltani, hogy nem vigyáztatnának s hozzájuk nem lövdöztetnének, nagyon pirongatódott volna (Szal: Krón. 182). Gyalázatosan pirongatoznak azok ellen, a kik a mások munkáival élnek (GKat: Váls. I. Előb. 48). Mit szöll? Pirongatódzik meg-térés nélkül valóságokról (Diósz: Tal. 300). Bottyán is elment vala Szögóra, visszahivattam; ioég ő pirongatódzott rajtunk (Bercs: Lev. 293).

Pirongság: [confusio, pudor; beschämung]. Pirongágra boszadt szolgádnak ortzaiát (Helt: Bibl. II.218). Nagy pirongsággal kezd könyörögni segítségért (Helt: Krón. 98). Midőn telk ismeretűnc meg vādol, confusio, pirongság követközik utánna (Helt: Mes. 137).

Pironkod-ik: erubesco, confundor MA. [pudet; sich schämen]. Zigenkegének es pironkodának, kik nekem gonozt gon dolnak (DöbrC. 83). Pyrrongodyanak egyedemba, kyk kegyet lensegeth zolnak en reyan (KulesC. 83). Az barát választig piron kodik (MonIrók. III.67). Az czontokat ki haniattia az nap az holdra, hog ezek elöt pironkodgianak (Fél: Tan. 513). Vtalatos pironkodo, keserues, faydalmas halal (Born: Préd. 218). Az egyk sokat pironkodott, mert miatt aszszonyt is leánt is őlte nek (Pázm: Kal. 219). Szem-fény-alá veti minden kissebsegeket hogy pironkodyanak (Pázm: Préd. 15). Pironkodgyék környül mötetletlen lelketek (161). Nosza lát te is korbácsot érdemli Sámbar, pironkodgyál (Czepl: Japh. 229). Semmi nélkül kellel haza pironkodni (ErdTörtAd. I.10). Karácson tájba házokho haza orszóznak, pironkodának (133). Messze pironkodgyék innen minden tisztesség kívánás (Bartha: Krón. A3). Négy egészes esztendeig mind ebélet, vacsorát részegen költöttem s egy e fűtő pälczával haza pironkodtam (Szentm: TFin. 14).

el-pironkodik: cum pudore discedo SI. [sich schämen entfernen]. Az orw el pironkodéc onég (Helt: Mes. 69). E háborgatoim pironkodgyatoc el! (MA: Bibl. V.5). Pironkodgyék el a régi traditio (Mad: Evang. 613). E miatt onnet el pironkod ván ez szegyenletiben, Lucius szálla helyébe (Veres: Lev. 8). El kelle pironkodnia a vár alól (SzD: MVir. 188).

elő-pironkodik: [cum pudore prodeo; verlegen ersuchen]. A molnár látván, hogy a törvényszék várja, végre el pironkodott és megjelent (Fal: TÉ. 758).

ki-pironkodik: [cum pudore excedo; sich schämen entfernen]. Vrosen talála mind a falukat és ki kelleléc pironkodni az országból (Helt: Krón. 31). Báthori Zsigmond töljlag kipiron kodék Opoliába (ErdTört. II.30). Igen levágák hadának eg darabját és így ki pironkodék Magyarországból (ErdTört. III.56). Nagy kedvetlen ki-pironkodának tőle (SzD: MVir. 188).

vissza-pironkodik: cum pudore redeo Kr. [mit scham gefühl sich zurückziehen]. Vissza kelle pironkodni sok kár-valással (Pázm: Kal. 440). Tsak az első haragos szem-intésre vissza pironkodik (SzD: MVir. 388). Vissza pironkodék és ma: ártalmas tsqásokra hanyatt homlok esék (437).

Pironkodás: contusio Kr. [beschämung, verlegenheit]. pironkodás nem tsak akkor marad a hazug emberen, mik hazud, hanem minden időben (Pázm: Préd. 1116). Nagy pironkodással az német táborban onenének (MonIrók III.198). Szegye

rtzával, pironkodással kell mindenütt meg-jeleennie (SzD: MVir. 54).

Pironság: pudor, dedecus MA. scham PPB. Az ő pirongek ez vilagnac szemé-előt forog (Fél: Tau. 470). Az igaz lészás nem szenuedne, az minémő pironssággal az mi Messianc fel fészitetez (EszT: IgAny. 93). Melly nagy pironssag szeu, mikor ortzánkra tértilnek undokságink (Pázm: Préd. 15) ironság meggondolni (67. 430. 932). Hitelek vesztő pironsságra tattiuik lazugságitokat (Bal: CsIsk. 314). Tudos embernek ronsag ilyen argumentumokkal elni (Pécsv: Fel. 175). Minden plgod csak pironsság (Sámb: 3Fel. 169). Artzájára térült a pionság, gyalázat (SzD: MVir. 184).

Pironságos: [pudendus, propudiosus; beschämend]. Nem ell el vetned az olyan magot, az mellyből nem akarod, hogy mmi ne teremjen, avagy ha valami gyümölcsöt hoz, pironsságos, el kel az emberek szeméi előtt reytened (Prág: Serk. 484). ardi syllogismus, a mellyvel pironsságos tudatlanságának tészten égért (GKat: Titk. 351).

PIROS: 1) rubens C. ruber, rubicundus MA. rot, rötlich PB. En zeretöm feier, piros, ezer közzöl valasztot (DöbrC. 9). Lagyak vala, hog zeeb piross vala, hog nem elteben largL. 100). Tyzta ydó lezen, mert pyross az egh (JordC. 404). z szent Emerencia azzon igóu ekes termető ember vala, zep ros orcaia vala (TelC. 7). Ómaga eg ket agu fa közt akada, lot az ő piros lelke belöle ki mene (Szék: Krón. 29). Az ő ömei pirossac a bormal (Helt: Bibl. LA4). Az pestis az piros, zgzás emberekett czakk fel dütí és meg öli (Csanaki: Dögh. 1). **2)** [robor; rôte]. Gyül-e vagy oszlik artzáján a piros (Fal: A. 142). A már koros napok leszedvén arcájokrol a fiatal rost, csupa kendőzéssel foltozgatnak magokon (144). Kedves gy mint a felkelő hajnalnak pirossa (Kőnyi: HRom. 148).

Pirosan: [rubellus; rötlich]. Tikmonyból főzz szép pirosan eg rátottát alája (Radv: Szak. 188).

Pirosít: [rubefacio; erröten]. Tudom, hogy igen szük nállaks az orca pirossító veer (Bal: CsIsk. 114).

Pirosító: [rubrica; schminke]. Hasonlo a hazugság ama ossítóval meg-kenetett orczához, a melly tsak kevés údeig rja meg az idegen szint (Gkat: Vált. L923).

Piroska: rubicundus MA. rötlich PPB.

Piroskod-ik: [rubesco; rötlich schimmern]. A fényes nap égeben hogyha piroskoda láczanak, más napra az égli fél rüi 1671 (KNagysz. B).

Pirosod-ik: rubesco MA. rot werden PPB. Zeut Dorothea zon megekesityetött viragozuan zyzeseggel, pyrosoduan maronsaggal (CornC. 248). Pirosodik az idő hajnalban (PhilFl.).

Pirosoll-ik, pirosll-ik: [rubesco; röten]. Julusnak az tizján szép színe feñlik, pirosolik attyának öleben (Huszti: n. 25). Piroslík az ellenség vérével a bástya (SzD: MVir.).

Pirosság: rubor MA. rôte PPB. A rosnak pirossagan gyzetetyk az martyromsag (CornC. 239).

Pirosul: rubesco Kr. [rot werden].

el-pirosul: rubesco MA. rot werden, erröten PPB. El píssula mint az tűz (Decsi: Adag. 154. SzD: MVir. 448).

PIRUL (megpirol Lép: PTük. L196. Mon: Apol. 307): **1)** beo, erubesco MA. rot werden, sich schämen PPB. Az pirul, ki vétkes (Decsi: Adag. 87). Ám piruljak, ha hazudok (Beres: w. 20). De Kegyelmes uram, bár orczám piruljon, ha illosvail a had jó lesz (537). **2)** [torrefio; gedörrt, geröstet werden]. Egy mézes pogácsát, nagy temérdek s pirulat (Radv: Szak.

286). Az tikmonyat fördítsd meg, hogy szép pirult legyen (287). Hogy megstilt, hints triczenetet reá, pirult legyen, de meg ne ógen (291).

el-pirul: erubesco, rubesco; schamrot werden, erröten PPB. El pyrul vala auag zemer móskódic vala (TelC. 47). Szemérmetség és szelid edgyűgyűség, ha ki a rüt dolgok miatt el-pirul (Com: Jan. 70).

elpirulás: [rubor; das erröten]. Legszebb szín az el-pirulás (SzD: MVir. 405).

még-pirul: 1) erubesco C. [erröten]. Pirulion megh az gonoz kördztien (TihC. 141). Megszégyenlic, bogy azokhoz biztanac és meg pírilánac (Kár: Bibl. L1515). Ha istentől nem tartasz, pírolna meg orczád az nagy hamisságotoktól (Mon: Apol. 307). Nem kell megpirulni azért a régiségnek (Czegl: MM. 11). Az istennek tulaydonéttya a proféta, ha bánkodol és meg pírolsz búneyden (Lép: PTük. L196). **2)** [contorrefio; geröstet werden]. Az csukát píritsd meg; hogy megpirul, vedd tiszta edényben, kend meg vajjal (Radv: Szak. 108). Az ráksajt hogy megpirul, rakd szép illendő fazékbau (164).

Pirulás: verecundia NémGl. 131. erubescencia MA. schamhatügkeit PPB. Nem tudom Kegyelmes uram, hol kezdgem irasomat magam pírlásával (Bercs: Lev. 688).

orca-pirulás: confusio vultus Kr. [schamröte]. Te néked légyen dicsőség, minékünc penig orca pirulás (Zvon: Post. L95). Tüb sok szent jámborok telekédete-is nagy ortza-pírlást szerezhet minnyájunkban (Pázm: Préd. 83). Oh ur Jesus, mienc az ortza pírlas, de tiéd az diczélet és diczőség (MA: Scult. 866). Nagy orcapirulással és szertelen felhevüléssel tere baza némely szívéhez gyökerezett kedvesitől (Fal: NE. 83). Olyakat mond haragból, a miket csigán sem vallana ki arca-pírlás nélkül (Fal: NU. 295).

Pirulatlan: inconfusus MA. [unverlegen].

PIRICSK (*piricsik* Bal: CsIsk. 153): verber ligneus S1. [pirtsche, schlegel]. Az innepeken dolgozó ember ha pór, bét píriciket vegyenek raita (Tel: Evang. II.801). De meeg más sódorais vonszak mestert, vgyun amaz tiz szullys píriciskokra pedig róud údön (Bal: CsIsk. 153).

Piricskél (*piricskol* ErdTört. II.19. *piricskel* GKat: Vált. II. Elöb. 59): nates caedo, pala clunes ferio, nudas uates puerorum depalmo MA. den blossen hintern klopfen PPB. Az melly kényes gyermeket mindennap tsak píricskelnek, a teste osztán ugy néki gyaluszik, hogy a vereségnek fájdalmát nemis ézi (GKat: Vált. II. Elöb. 59). Ezt píricskellyétek, hogy búzben kevert (Czegl: BDorg. 446). Péter pápistát így píricskeli Bibera pápista keuyeresse (Czegl: Dág. 93). Kinek orrát, fülét elmetéllék, kit píricskolának (ErdTört. II.19).

föl-piricskél: [virgis caedo; mit der ruthe hauen]. Kit felakasztottak, kit esmét fel píricskoltanak benne, ugy hogy megholtak (ErdTörtAd. L46).

még-piricskél: ∞ Hellespontust-is meg píricskelte (Er-Princ. 254). Templomnak ajtaját ottan bészegezék, ajtó előtt ottan igen megpíricskelék (RMK. IV.188). A török Nikápolynál Zsigmond királyt a magyarokkal együtt igen megpíricskelé (Pázm: Kal. 539). Hogy sok ember ne látná, Osztroi István uramat — píricskelné meg Nagyságod (ErdTörtAd. II.38).

mégpíricskélés: [flagellatio; geisselung]. Egy veres tromfosdit jádtzó sandal barátomnak játék el-vesztéseért valo megpíricskeltetése (Czegl: Tromf. Ciml).

PIRJEI, PIRJAL: [prior]. Horváti János bán, János píriel vala, mindenki batalmas, kazdag ur vala (RMK. III.822). Ellene támada neki a feyeruári ban, ki auranian-píryal vala (Helt: Krón. 80).

PISE: pullus Com: Orb. 5. pullus gallinaceus Kr. [hiuhleln]. A pise piseget a kackuk kackukol, az eb orroget (Com: Orb. 5).

PISÉG (*pizseg* NótPM 25): pipio Major: Szót. 361. [piepen]. Gyűződelmés Kalanz, a ki ellen borzenkedtek, szászegtek pisegetek (Bal: CsIsk. 198). A madárfiak tsipegneek, pisegneek (Com: Jan. 35). Itt a bolondok lakó-helye egy oly nemnek, mely pizseg a világon (NótPM. 25).

Pisēget: ∞ A pise piseget: pullus pipit (Com: Orb. 5).

PISITNEK: alauda cristata Kr. [hanbenlerche]. Kétféle neve vagy a patsirtinak, egyiknek hegyes taréjtskájá vagy bőbitája szokott lenni, melyet közönségesen pisitueknek szoktunk nevezni (Misk: VKert. 469).

PISKOLC, PISKLÓCZ: antimonium, stibium; spiessglas PPB. Az után tört piskoltot hints a sebbe (Czel: OrvK. 15). Vén artizját kendőző piskoltz gyengíti, fiatalíttya (SzD: MVir. 43).

PISKÓTA (*biskóta* Fal: TÉ. 740. *piskolt* PPB. *piskót* Radv: Szak. 244): biscoctum PPB. [biscuit]. Piskótot így csinálj. Törd meg az nádmézet, semlye lisztet végy hozzája (Radv: Szak. 244). Ne igyál éhomra, ime egy kevés biskóta, egyél előbb (Fal: TÉ. 740).

PISLEN (*pöslén* TelC. 24. *pöslén* Helt: Krón. 67): [pullus gallinaceus; hiuhleln]. Hanzer akartam te fiaidat égbe göttenem, mikent a tic götíti égbe ő pisenit (MünchC. 58). A verbec az ő pöslénöckel enekölnen (TelC. 24). A tyuc őszue gyfúti az ő pisenit szárnyai alá (Helt: UT. Máté XXIII 37). Abpát wrac, káptalanoc és a több romai papánac pisenli (Helt: Krón. 67). Az tyuk szarnyait ki teryeztuen, alaya kitegeti az ő pisenit (Born. Préd. 225). Lássuc meg immar, miuel bizonyit a romai nagy száue az ő piseniuel (Vallást. DDüüij). A madár az ő tojományit hasának pelyheivel meleggeti mindaddig, míg pisenek teremnek benne (GKat: Titk. 43). Senkinek tyukmoyat nem adnak, ha ők pisenit nem adnak (Teleki: FLÁ. 97). Egyiptomban egynehány ezer tojást tesznek egy meleg kementzébe és húsz nap mulva annyi ezer pisenit huznak ki belőle (Mik: TörL. 159).

PISLOG (*pislag* RMK. II.213. *pissoq* Szeg: Aqu. 54): **1**) nieto PPB. [bluzeln]. Azt tudjátok, hogy az isten megvénbődít már, nem lít, de nem alszik, rejánk pislag (RMK. II.213). A mi istenünc nem szunyadoz, nem nietál, nem is pislog (Tof: Zsolt. 59). Mit pissoksz, mit motoszsz? Emberkedgyél és erősödgyek meg a szíved (Csözi: Sip. 142). A sas azokat a fiait, a kik a napra való nézések közben szemekkel pislognak, ki szokta fészkeből rekeszteni (Misk: VKert. 280), **2**) [glisco; glimmen]. Ugy teczenék, mintha a fényes napnak a szemét pissogó gyerlyával akarnám kisűtni (Szeg: Aqu. 54).

Pislogat: [nieto; bluzeln]. Az angyalok az istennek vég-hetetlen fényességét ki-nyílt orczával nem nézhetik, hanem csak mint egy burok alól pislogatják (GKat: Titk. 313).

PISOGAT, PISOLGAT (*pisogel* MA. *ptrösogatas* Com: Jan. 86. *ptrösogetés* Czegl: BDorg. 300. *pizseget* SzD: MVir. 299): poppysmate allicio, palpum obtrudo MA. [schmalzen, schmeichel]. Egy vad lovat pisogatua szep szín alatt foga meg, vegre hatara üle (Mel: SzJán. 99). Pislogat: obtrudero palpum (Decsi: Adag. 218). A gyermek lovat nem tsak pizsogetni kell és simogatni, hanem ötsogetni is (SzD: MVir. 299).

Pisogatás: poppysmus, poppysma MA. [das schmalzen]. Pisogatással fogják meg az loat, de ha reia állhetnek, a mint akariák, vgy nyargalják (Decsi: Adag. 265). Az lovat pisogatással fogni meg: leonem radere (118). A katona a lovat avagy ptrösogatással szelidgeti avagy sarkantyuekal izgattya (Com:

Jan. 86). Pthrosogetés ez is szabparlás a magyar reformatusok előtt (Czegl: BDorg. 300).

PISZKÁL: fodico, pungo, trudo, tudiculo, voluto MA. [schneifen, wühhlen]. Az sullyosb dologban nem hagyjuk pizskálni okoskodásunkat (Pázm: Kal. 703). Ne pizkállion a más ember szemében (Pázm: Fel. 126). Magánál jobbak irásában pizskálhat (Csanaki: Dögh. 2). Calvinus szemében pizskálta a szálkát (GKat: Vált. I.1124). Egy papiroskát ki-boesátának, kivél az három kérdésnek, csak amaz egy czikkelykét pizskállják (Sámb: 3Krd. 2). Tízet pizskálni: gladio ignem fodere (Kisv: Adag. 197). Leopoldra vagon gondom, mert nem szeretném, at az orrom előtt pizskálnának (RákF: Lev. V.50). Nem jól tanácskozik magával, a ki maga erkölcsére nem tekint, a máséban pizskál (Fal: SzE. 218). Ki vagdal oly mobón fennforgó nevemben, ki mer szemem fényén pizskálni (SzD: MVir. 186).

Pizskálás: fodicatio, egestio MA. das grübeln, wühhlen PPB.

Pizskáló: [justigator, instimulador, incitador; amstifter, aufwiegler]. Ha valaki ki-öldozta magát, a magyar volt a lator, a magyar pizskáló, a magyar békesség rontó (Zrinyi II.200).

Pizskálód-ik: identidem fodico Kr. [schüren und wühhlen]. Az isteni dolgokban magoc vac értelmével pizskálódván, veszi jutalmokat (Zvon: Post. I.726). Van Coridon most is otthon, a ki pizskálódott, hogy ott legelj s kedvet nevelj, titkou ólalkodott (Amade: Vers. 112).

PISZMOG: in re perficienda superflue distineor, tempus in exsequendo perdo SL [herumtändeln]. Addig pizsmog és pattog, miglen jól meg patéltatik, veretik (MA: SB. 36). Mi tiszna, mikor én pizsmogok itt az orra előtt az ellenségnek (Bercs: Lev. 84). Azt tndom, ha ott pizsmog meg nem marad békével egy helyben (281. 282). Én csak attól félek, hogy ha pizsmogunk, megerősödik az Vág-mellékin az német (287).

Pizsmogás: [jactura temporis; zeitverlust]. Régen állallátam s látom most is, hogy pizsmogás a dolgunk (RákF: Lev. I.493).

PISZMOS P: [sordidus; schmutzig]. Tisztits vétkeimből, ne legyek illy pizsmos (Rim: Ének. 69).

PISZOK: sordes PPB. [schmutz].

Piszkol: sordido, polluo SL. [beschmutzen, beflecken].

[mög-piszkol]

mög-pizskolás: [sordidatio; verunreinigung]. Alkalmas meg pizskolásával esik 'szép magyar szollásinknak e fele szókat írni (Megy: Dial. Előb. 12).

Pizskos: sordidus; unflüchtig, besudelt PPB. A törökök a: tartják, hogy egy szép testben motkos és pizskos lélek nem lakhatik (Mik: TörL. 416).

PISSZEN (megpessen Kisv: Adag. 336): mutio SL. [mucke mucksen]. Nem merék ellene csak pisszenni is (Bethl: Élet. I. 283). Kétezer koszos német pisszenni sem mér, a többi ráe horvát, labancz csak semmi (Bercs: Lev. 600).

mög-pisszen: ∞ Meg sem mér mortzanni, poszszenni (Kis Adag. 336).

PISZTOLY, PISTOLY: mannaia catapulta, bombula; pistole PPB. Küldött ajándékot, úgy mint egy pár pulh piztolt és hat aranyos tányérokot (MonIrok. VIII.260). A piztoly lövés jól be szolgált a német sánczába (XV.535). Küld az úr leuelet, egy pistolt lödöngöstől (ErdTörtAd. IV.32). Lov kantárt, karabélyt, kardot, piztolyt, pantallért készítenek mundért (Thaly: VÉ. I.271). Az Egerben lévő pistolyoknak l

commaudója alatt lévő némely vitézlő rendelnek való kiosztások iránt kívánánk complaceálni (RákF: Lev. 1444). Jöszte Vél velem-ki egy pár pisztóra (Kövyi: HRom. 181).

PISZTRÁNG (*pisztrang* MA): *tructa* C. *trutta* aurata, *variolus* MA. forelle PPB. Ha öreg az pisztráng, az hátát is meg hátsd (Radv: Szak. 134). Az ember húst ne egyék, de pisztrángal, galóczával kedve szerént jól lakják (Alv: Post. 1410). Folyóvizbőllec ezec: a víza, kecsoge, barcsi, pettegetett pisztráng (Com: Jan. 33). Kővi balatskák: a sigér, a márna, a jászkeszeg, a pisztráng (Com: Orb. 69). Várát és városát tsuk a pisztráng májjáert eltékozlotta (Teleki: FLél. 39). Kophalat, pisztrángot, tzompot add a szakátsnak (SzBodó: SÓDics. 44).

PISZTRIC(*gomba*): [*tuber lignarius esculentus*; essbarer holzschwamm]. Pisztricgomba tiszta borssal. Az pisztric gombát szépen hámozd meg, vágd összev petreselyem zölddel (Radv: Szak. 221).

1. **PITE, PITA**: [*laganum*; eierkuchen]. Pita ez idén az kenyernec neve: *argenteo vomere aratum est hoc anno* MA. Itt még most is minden ritka és drága, kivált a pite (Mik: TörL. 392).

2. **PITE**: *pullus gallinaceus* MA. [hühnlein].

PITI-hangos: *qui in bene sonantibus est* Kr. [augeheitert]. Vallyon s olyankor pitihangos lészszé (Czegl: Tromf. 106).

PITYIZÁL: *potito* Kr. [trinken]. (Czegl: Tromf. 110). Isten Jászberényit épen abba a vendégfogadóba hozta valami barátjával pityizálni (Bethl: Élet. 1300).

PITILE: [*farricapsia*; bentelkasten]. Mint reszked a pitile, mikor őrel darát (Gvad: FNót. 112).

PITVAR: *atrium* C. *vestibulum*, *triclinium*, *propylaeum*; vorsaal PPB. Óltózece Hester kirali ruhacba es allapéc a kirali haznac pitvaraban (BécsiC. 59). Pylatosnac pitvaraban bamis tanosagokat teznek vala ream (NagyszC. 18). Caifasnac pitvaraba arcul pódódstetel (DebrC. 316). Csac az pitvarrol is meg ismérhetni az jó házat (Prág: Serk. 405). A pitvarból a több félen rekesztett bázakban menetel vagyon (Com: Jan. 107). Mennyünk a pitvarból a szobában (Czegl: MM. 86). Azt tamitya Calvinus, hogy nagy meszsze menyországtúl egy pitvar vagyon, és oda vitetnek a lelkek (Pós: Igazs. 634). A leányasszonyok "pitvarában asztalos csinálta" záros ajtó egy (Gér: KárCs. IV.447).

PITYEG (*petyereg* PPB. Illyef: Jephtha. 9. *pintyóg* C. MA): 1) *fringillio* MA. *pipio* PPB. [pipen, zwitschern]. Röhögök, pintyögök, dődörgök: *fringillio* C. Hinjeket pityegik a nyóstyén fáczánkák (Gvad: Pösty. 4). 2) [*fleo*; weinen]. Pityeget anyám is, de csak szinlésképpen (Gyúngy: Char. 22).

PITYÉRÉD-IK: [*in lacrimas effundor*; sich in thürnen ergiessen]. Pityeredve említi ezt Sonnius antverpiai püspök (Pós: Igazs. II.365).

PITYÉRÉG: *lacrimo* PPB. *quiro*, *ploror* Kr. thürnen, weinen PPB. Mykora zent Catherina azzonnak keepe előt pytyeregne, az nagy faragot keep feyeere esek (ErdyC. 673). Olly nagy petyeregue szegény kőnyves szemmel aligh szolhatot vala (Illyef: Jephtha. 9). Egyút pityeregene vele mindenec (Prág: Serk. 923). Ha azon pityeregsz, magad fertelmét nem nézed (Czegl: MM. 288). Hijjában pityergünc búneinken, ha azoknak tselekedetiktől meg nem szününc (GKat: Váts. II.43).

Pityérgés: [*fletus*; das weinen]. Szól alázatosan, pityérgésen kezdi beszédét módosan (Thaly: VÉ. II.167).

PITYPALATTY: *vox coturnicum* Kr. [wachstelstimme]. Fűrj pitpalattya-is meg-szűnt a megyéken (Gyúngy: Char. 129).

PITYYED: [*dependeo*; herabhangen]. Ki siratja bátyját, ki tépi szakállát, ki el-vitsorítja fogát s pityyett állát (Kövyi: HRom. 187).

ol-pityyed: ∞ Mikor az ayak el pityyedet és le fűg, agyat-lanságot és túnyyaságot ielent (Cis. N4).

PITYYENGET: [*suspendo*; aufwerfen]. Mikor a douzella megtanulta, mint pityyengefi ajakit a többi, mint hünyorit ide is oda is, vig örömet mutogatja az anyja, feujen dieséri érette (Fal: NA. 156).

PLÁGA: [*plaga*; schlag]. Te is arra a plágára szoktál menni, hol tób lelleket halázatsz (Czegl: MM. 129). Ottan ottan a plága alá vonván az ő veszszözö kezeit, sok fele súlyos tsapási által ellenem felemelte (VSzentely: Pat. El6b. 9).

Plágál: *intigo* *plagam*, *verbere multo* MA. mit schlägen strafen PPB. Hozzá kell adni a tamitáshoz a fenyéteket is, azaz a vizsgálást és plágáló veszszöt (Com: Jan. 154. Com: Vest. 75).

még-plágál: [*virgis caedo*; mit ruten streichen]. A maga gonoszágaért megplágáltatott, veszszözötett gyermek (Matkó: BCsák. 122). Kezet adcz a calvinistáknak s meg-plágáltatod magadat a pápistákkal (304).

PLAJBÁC, PLÉBÁSZ: *obrussa*, *plumbago*; bleiweiss PPB. Ilyen irást irt plajbáccal ott mindjárt: Váradon vannak Rettégi familiát illető levelek 1759 (Hazánk. I.133).

PLATAJJC (*plataisz* Radv: Szak. 148): *pecten*, *squamosus* *passer*, *passer marinus*; *plateisslein*, *ein meerfisch* PPB. A plataiszat szintén egy áztasd, mint az habarniczát szokták . . . Ha eszedben veszed, hogy az plataisz nem igen sós s nem igen régi, egynebányszor meleg vízben mosd ki (Radv: Szak. 148).

PLÁTÁN(*fa*), **PLÁTÁNUS**(*fa*): [*platanus*]. Kiterjedt, leveles, kedves árnyékú plátános fa: *platanus* PPB. Árnyékot tartanac a bársfa, plátánfa, szilfa (Com: Jan. 19).

PLATIBÓK: [*vale*; lebe wohl]. Az magas kew fal igen hasadozot, azon fylek, hugh egh nap platibokot kezd mondany (LevT. I.265).

PLÉBÁNIA: [*parochia*; kirchengemeinde]. A lelki pásztor az ő plébániájának ör állója, vigyázója (Com: Jan. 127). Az majtini pater már meglakni plébániáját nem meri (Bercs: Lev. 347). Az egész országról szolván vagyon benne 16 érsek, 106 püspök, 25 ezer plebania (Fal: TÉ. 797).

Plébániás: [*parochialis*; pfarren-]. A mi Páris városát illeti, 100 kalastrom, 42 plébániás egyház, 80 apáturság vagyon benne (Fal: TÉ. 797).

PLÉBÁNOS: *parochus*, *sacer curio* MA. pfarrer PPB. [seelsorger]. Jwue az egyháznak plebanosaboz es az penzt neki ada (VirgC. 25b). Valaky a Cristus testeenek meg zereszet plebanosanak aldomasa nekevel el hadnaya, ennek ky kellene tylatny zent egyházban valo bemenestevl (CoruC. 173). Nem de az my plebanoswnk wgy mond, hogy valakyk ezeket tezyk, ysteunek orzogat nem wezyk (ÉrsC. 364). A plebanus az ő gyűlekezetinec ör állója, vigyázója (Com: Jan. 127).

Plébánoskod-ik: [*parochum ago*; pfarrer sein]. A kinek isten különös szép talentomokat adott, mit plébánoskodik egy paraszt faluban (Vajda: Kriszt. II.84).

Plébánosság: *parochia* MA. [pfarre]. Frantuz országban tizenöt érsek, számyolez püspök, százharminczkét ezer plébánosság vagyon (Pázm²: Kal. 137).

PLÉH (*peleh* Major: Szót. 433. *plih* Monfrók. III.92): 1) *lamina* MA. blech PPB. Czinállyanac az temiénezökből ki ter-

iezetet pléheket az óltárnac be burítására (Kár: Bibl. I.135). A crocodil hal-léjak és pléhek módjára egy másra borongatott tserpekkel béborított (GKat: Vált. II.903). Pléh vagy bádog (Vectrans. 20). **2**) sera MA. schloss PPB. A kules bészurja az lakatot, pléhet (Com: Vest. 79). Az ajtot tedd bé, a zárt, pléhet rá eresztvén (Com: Jan. 107). Ajtajárul a pléhet levonván 1662 (OrszGy. 260). A hajlóság az ajtókról a pléheket szedi (RákF: Lev. I.314). **3**) [armarium; schrank]. Vót az barátinak XXXV ezer gira ezisti, ki mind pléhekben állott (Monrók III.92).

acél-pléh: [lamina chalybea; stahlplatte]. Atzél plehec valúnac szárain (Helt: Bibl. II.145).

arany-pléh: [lamina aurea; goldplatte]. Kő tábláia arany pleuel be fődőtzetet (Born: Évang. I.271).

ón-pléh: plumbi lamina PPB. [bleiplatte]. Meg heyasztatá a templomot ón plehecekkel (Helt: Krón. 64). A monostort meg hejaztatá ón pléhekkel (Pethő: Krón. 64).

réz-pléh: [lamina aerea; kupferblech]. Az ezüst erős vízben el osztatvan, ha abba rez pléhek vetetnek, rajok ragad (ACsere: Enc. 250).

vas-pléh: [lamina ferrea; eisenplatte]. Vas plenek tizes kemnyath megí gőzthé uala (PeerC. 42). A kiráknak parancsolattiból egő vas plehőkön kezdé mezitelen labbal jartatni (DebrC. 44).

Pléhés: 1) [lamineus; blech]. Plehes kesztyű (Com: Orb. 286). **2)** pessulatus MA. [mit riegel versehen]. A palotában gyöntáros ajtó pléhés kottó (Gér: KárCs. IV.444).

PLÉTYKA (pletka RákF: Lev. II.157): [sermocinatio; gerede, klatscherei]. Szaladságunk édességével, nem pletykákkal gerjesztetem hazánk szívét (RákF: Lev. II.112). Sok az pletka s novinka, az mellyen építhetni is, nem is (157). De mi haszna az sok pletykával terhelnem Nagyságodat (Berces: Lev. 579).

PLUNDRÁ (pluder Com: Jan. 99. plundér Com: Orb. 125): braccia, caligae Com: Jan. 99. [plunderhose]. Ugy meg szorongata, hogy alolis el okádná magut, és az sibilinál meg raká plundráit (Zvon: PázmP. 288). A hóhért bűséges, szárközépig lenyult lompos plundrába öltöztette (MA: SB. 233). Bugyogo, pluder, lomp avagy nagydrág (Com: Jan. 99). A szabó csinál lompokot, plundérokat, nadrágokat (Com: Orb. 125). Plundra vagy nadrág alatt térdig érő jó kemény gatyát hordtunk (Bethl: Élet. 287).

POCIK, POCOK, PUCOK: focus MA. focus, focus; kleiner herd, kamin PPB. [ofenwinkel]. *Potzika-ülő: címítő, vanus PPB. Ábrázolója azoknak az embereknek, a kik tsak otthon a putzokban nevedekvén, tudatlanságok miatt tsuda, melly igen bűszkéek (Misk: VKert. 240). Az ő magzatikot tsak otthon a putzokban nevelik, nem hordják a közönséges gyűlésekbe (215). (Vö. **KUCKÓ, KUCIK**).

POCOK, POCIK: mus, musculus MA. mygale JordC. 95. maus PPB. [spitzmaus]. Vala meely hű kezeen yaar, myut vakondagh, poczok, pathkan, egher, pűvezők, saska, gyeeek mynd watalosok (JordC. 95).

POCOS: [ventrosus, pingvis; wanstig]. Egy potzos és pofás ember (NótpM. 20).

POCS: lama, illuvies MA. lache, pűtze PPB. Loesbol pocsba, fertőből posványba hutzoltatnak (Pésv: Fel. 30). Lochbol pochba, förtőből posványba léptük (Veresm: Lev. 76).

Pocsalék: lama, illuvies MA. lache, pűtze PPB.

Pocsolya: lacuna C. [morast]. Disznoktól felzavartatott pocsolya (GKat: Vált. II.228). A len és kender megasztattatnac a mocsolyákban, pocsolyákban (Com: Jan. 96). Gondolj egy nehány száz eleven angolnát egy esomóban meg telepedni, egy kis pocsolya mind befogja őket (Pós: Igazs. I.496). Nem jó az Dunának nagy pocsolyáját akadélnak tartani Nagyságod s Pekri uram között (Berces: Lev. 45).

Pocsolyás: lacunosus C. [morastig].

Pocsadék (poczateekayaban JordC. 860. ComC. 180): [illuvies; morast, pűtze]. Kyk valank meg kövveztetuen pokolnak pochateekayaban (ComC. 180). A dizno meghferedwen az saarnak pochateekayaban (JordC. 860). Egy pocsadékban hanyvan az hallgatókat, sóprőknek, latroknak nevezitők (Alv: Itin. 50). Az különb különb fele zavaros vízi folyamok és pocsadékok meg egyelitik az tiszta forrast (MNYil: Irt. Előb. 1).

[**POCSÉK**]

Pocsókol: [inquinó, conspurco; beschmutzen, besudeln]. Más hírt nyelvel szereted pocsókolni (Misk: VKert. 216).

Pocsokandék: [falsa species, simulatio, nomen; schein?]. O Pbilalethe, bözegg ki-mutatád ezen feleletedben, hogy csak pocsokandékbul vagy Philalethus s nem valóságbul (Szentiv: Verseng. 333).

Pocsokondia: [mugae, minutiae; posse, kleinigkeit?]. Hátotában, hitvánul telekedni semminek véli és pocsokondiának tartya (Com: Jan. 177).

Pocskol: foedo, sordido, dedecoro SI. [beschmutzen].

lő-pocskol: [dedecoro; schmähen]. Mást gyalázattal be-lyegezni, lő-pocskolni (SzD: MVir. 183).

még-pocskol: ∞ Ez az ember meg-pocskol bennünket (Könyi: ÁM. 63).

POÉTA: poeta MA. dichter PPB. Az borostyan fyw, kyből zentölt poetaknak kozoroot zoktanak zerezny (ÉrdyC. 464). Mi dolga a poetának, ki tudosan énekl az ő verseit a békával (Illy: Préd. II.59).

fűzfa-poéta: [versificator; dichterling]. A jesuitáknae proprium-joc efüle embertelenkedés, hogy túloc fűz-fa poeta módjára ki-gondolt versek bizonyosságok (Czezl: Japh. 13).

Poétai: poeticus MA. poetisch PPB. Poétai tetsző lemene-tele a tsillagoknak: oceanus poeticus (ACsere: Enc. 95).

Poétáskod-ik: poetor MA. sich in der dichterei üben PPB.

POÉZIS: [ars poetica; dichtung]. Aval kérkedhetem, hogy az én mesterségem nem az poesis, hanem nagyobb (Zrinyi I. Előb. 5).

POFA (pofon Illyef: BCsTomp. 23. Czezl: MM. 183): bucca, gnathos C. die backen PPB. Be-esset pofák: buccae fluentes; tellyes pofák: fluentes; pofát felfűvő bolondok: buccones; pofából való pattanás, vagy fel-fűtt hójagnak tsittanása: selopus PPB. A pofayot vag' iob kezét sűti meg a pogamiac (Mel: SzJán. 344). Cethalnak az ő pofaya vag' kopoltóin (Mel: Jób. 99). Az ki teneked egyie pofádat űti, tartsd az másikat neki (Born: Préd. 432). Az te orezúdnac pofái szépec mint az goll-czenece (Pécsi: SzázK. 155). A pofa szájnak belső része (Com: Jan. 50). Birő is félt, hogy pofum veri az őzvegy asszony (Czezl: MM. 183). Addig szoritja nyakravalóját, a mig tiszta vérben ninesen mind a két pofája (Pal: NU. 258).

[Szólások]. A pofa ha kóg: bucca screat (Com: Vest. 35). Szégyent nem ismer pofája (Czezl: Japh. 20). Nem busitulak, mert jól tudom, hogy olly t a m e r d e k már a te pofád,

hogy nagyobbat sem szégyenlesz (Mathó: BCsik. 37). A ki egy marok sárral pofon csapna, nem fogadhatja büstelenében (Fal: NE. 17). A sok bor kinézett mind a két pofáján (Fal: NA. 10). Pofáját felfújni (Salfunki: Erasm. 8). Vas por szennyeülte hizott pofájokat (SzD: MVir. 176). Telyes pofával kiált (Pós: Igazs. 350).

segg-pofa: nates Com: Vest. 157. arschbacken Com: Orb. 77. Az ílés kedvéért farral, segg pofával meg-körmökeztetett segg avagy alfel (Com: Jan. 49).

Pofás: bucco, bucculentus MA. [bansbackig]. Veres pofás, io termető, buzgo vérű (Cis. L4). A fénix madárnak artzülátja pofás (Misk: VKert. 302).

Pofásan: [clara voce; laut]. Kultsós városokban már fenyeny hírellek, a folyó posták is pofásan kürtölik (Fal: Vers. 914).

Pofáz: colaphizo Kr. [ohrfoigen]. Azért a királyt artzül tsapni mérték-nélkül gonoszszab, hogy-sem egy béres legényt pofázni (Pázm: Préd. 1082). Gyakran pofázza és ístökői Calvinus a lutheristákat (Pós: Igazs. L670).

még-pofáz: ∞ Vajha a lehetne legény, de meg pofáz ez (Czegl: MM. 107).

Pofoz: ∞ Szidgyák, pofozzák az én Jesusomat (Laur: LViad. 293).

még-pofoz: ∞ Jól meg-pofoz egy pópát (Czegl: Japh. 104).

POGÁCSA: 1) azymus C. placenta, libum MA. panis focarius, placenta; kuchen PPB. Tíztohatoc ki az o kovazt, hog legetek vy zitalas, mikent pogácsak vattok (DóbrC. 316). Heeth napon egygel pogaczahl, mynt megh paranczoltam teneked (JordC. 59). Ved fiel az zenth keneteth, egy twlket, egy kosaar pogaczahl (88). Az nep zeed vala az mannabol es mynt egy olayyal gywrth pogaczahl sythnek vala ew benne (140). Ez pedig leszen vala buza lisztből anag semlieböl anag pogaczabol (Szék: Zsolt. 179). Első napján a pogácsoknak: prima die azymorum (Helt: UT. G.8). **2)** rotulae PPB. [pillen].

[Közmondások]. Örül neki mint tót a pogácsának (Kisv: Adag. 110).

farsang-pogácsa: [fashingskuchen]. Farsang pogácsa. Készítés mézes kalácsos tésztát, tedd az kitágított pogácsának az közepire, hajtsd be az másfél részét feljül (Radv: Szak. 287).

hamubansütött-pogácsa: focarius C.

kakuk-pogácsa: coma; gauchbrot Mel: Herb. 80.

korpa-pogácsa: [panis furfureus; kleienbrot]. Buza nem léte miatt érkezék rettenetes szűkség, korpa pogácsát nagy kedvesen ötték (Szentm: TFüi. 11).

kovásztalan-pogácsa: [azymus; ungesäuerter kuchen]. A kovásztalan gyurt pogácsa tömött (Com: Jan. 76).

marcapán-pogácsa: [Marci panis; marcipan]. Marcipán pogácsának más formája. Végy mondolát, nádmézet, két ostyára az mondolás tésztát kiszélesítsd (Radv: Szak. 284).

mézes-pogácsa: placenta mellita, panis dulciarius, savillum; honigkuchen PPB. Az mézes pogácsát tedd az tésztában, hogy megsűrűdjék (Radv: Szak. 286). Az man olyan izű vala mint az mézes pogácsa (MA: Bibl. L64). Százötvenhárom font nádméz, kétszáz mézes pogácsa, huszonöt font konfreit (Radv: Csal. III.57).

pápa-pogácsa. Ezen tésztából meg csinálhadd, az kit papa pogácsának hívunk is (Radv: Szak. 189).

rózsa-pogácsa: [?]. Ha a laundula virágát iszod, vizeletet indít; ha vezz bele rosa pogaczahl, üzvefőződ és volők elsz. guta ítes ellen probalt dologh (BeytheA: FivK. 36).

sajtos-pogácsa: laganum C. [käsekuchen]. Dagaszzs oly tenéredken tésztát mint sajtos pogácsának (Radv: Szak. 289).

vajas-pogácsa: [placenta butyrata; butterkuchen]. Ezt a vajas pogaczahl, ha siros tászkáiban lett volna, elővetted volna (Verem: Lev. 57). Nem csak ezüst tálból, de még a tarsojából szerkeszt vajas pogácsát (Kisv: Adag. 393).

zab-pogácsa: [libum avenaceum; haferbrot]. Ha bírsz gazdagsággal, ne zab pogácsával, de élj cipóval (Kisv: Adag. 197).

Pogácsás: placentarius MA. kuchenbäcker PPB.

Pogácsáz: [placentis excipio; mit kuchen traktiren]. Addig bokrétiZZa asszonyom, addig pogácsázza Pipore uramat, végtére meg-szeplősiití urának ágyát (Ker: Préd. 253).

Pogácska: [placenta; küchlein]. A patika szerszám csináló fű szerszám apró pogácskát csinálnak (Com: Jan. 175).

POGÁNY (pagan PeerC. 62. 63. pagány MA: Bibl. L214): **1)** ethnicus C. paganus MA. heide PPB. Ne akariatoc zorgalmazatosoc lennetec, mert mend ezeket poganic köuetic (MünchC. 25. 31. 51). Poganoknak kiryaly vralkodnak ew raytok (VirgC. 126). Az poganoknak hű vtokon ne yaryatok (JordC. 382. 389). Az balwan istennek temponly mynd lee hwlának es sok poganokat zernyw halallal meg öleenek (ÉrdyC. 338). A ki az ecclesia szaván meg nem nyugszik, azt nem tartjuk mi-félneknek, hanem pogányhoz hasonlónak itillyük (Pázm: LuthV. 300). A pogány papoc az ő mocsetyekben és barlangjokban égő áldozatokat áldoznac vala (Com: Jan. 128). Mi egy imádgynk az istent, mint régenten a pogányok Herculest (Fal: NE. 7). **2)** [barbarus, peregrinus; fremd]. Monda zenth Antal: Ky wagh thé? Ő nem tudom my pagan zowal felele (PeerC. 63).

félig-pogány: semipaganus MA.

Pogányi: [paganicus; heidnisch]. A pogányi kegyetlenség nemde nem oktalan fene vad állaté (Com: Jan. 199). A pompáskodás az pogányi kortos nyelvekben nem igen régen kezdett fel kelni (GKát: Titk. 28). Pogányi szokást forgatua forgat (Czegl: MM. 257. 135). Pogányi philosophia (PP: PaxA. 39).

[Pogányizál]

Pogányizálás: [paganizatio; heidnische gesinnung]. A mit mondanak, mind hujjába valóság, mind egész pogányizálás (Tus: Apol. 60).

Pogányság: **1)** paganismus, gentilitas, ethnicismus MA. heidentum PPB. A pogányságból vronknak hitre tertenek (DebrC. 64). Egy fya leen azon pogányságbán (ÉrdyC. 519). **2)** [ethnici, pagani; die heiden]. Idumeus pogányságból vala es byrya vala sydosagbely kiryalsagot (ÉrdyC. 362). Mykorom bew vala pogánysag, közték wala egy kiryalsag (ÉrsC. 447b). Minden remensege az sereg sokaság, sok világ szegletről őszue gyúlt pogányság (Zrinyi L81).

POGONY: [fornix in aedium fundamentis; erdbogen]. A buzavermeket pogonok alá vétette, erdbogennek hujják németül (Beth: Élet. 171).

POGONYA: pusio, nanus MA. zwerg, junges kind PPB.

POGONYÁZ: [percutio; schlagen]. Az ő maga verődő elméinek tulajdon vázzát neuetősseu pogonizázza (Zvon: PázmP. 228).

még-pogonyáz: ∞ Az ő maga fegyuerétel meg pogonizázi (Zvon: PázmP. 68).

POHÁNKA: panicum SI. [heidegrütze]. Az kocsi megérkezett vasárnap; a mely kész pohánkát küldött, kedvesen vettem (LevT. II.433). Az pohánkában a ki legkisebb magvú, azt kell maguak és vetni meg-tartani (Lipp: Cal. 3). Rískísának mond-gya a tartárkát, pohánkát (Apoll. 44). Az nyúlhúsa nem igen szagatnak, igen örülnek az pohánkának (Thaly: VÉ. II.4). Hazudsz beste-kura, eb-ellette fia, horihorgas padláb, pohánkán nőtt nyalka (256).

POHÁR: 1) poculum, calix, patera, crater, cyathus, scyphus, poterium C. becher, keleti PPB. Valaki adand ég pohar vizet égnek ezec közzől, nem veti el érdemét (MünchC. 33). Vr kezebeli pohar teljes el véggel erős bornak (DöbrC. 14). Az aldoznak veoreet föltee egy poharba (JordC. 61). Vedd el en tőlem pohart (DöbrC. 614). A pohar íressétesbe szorgalmatosac (Tel: Evang. I.180). Ti-is meg-íszszátok az én poháromat (Pázm: Préd. 138). A buldagságnak pohara nem adatik tisztán fel (Fal: BE. 589). **2)** [caliculus; blumenkeleli]. Spanyol narcissus, csőve levelű, fordult virágú, sárka hosszú poharú, nem tellyes (Lipp: PKert. I51).

[Szólások]. Pohárt köszön: propinare poculum MA. Pohár mellé szóloc: chorus domesticus MA.

cápa-pohár, cápás-pohár: poculum asperum PPB. Hat egyben járó ezüst aranyozott ezüpa pohár (Radv: Csal. 308). Harom öszvejáró ezüpa pohár, ez is aranyas belől, az széli is (357). Egy kívül-belől aranyos czapás pohár (MonIrók. XXIV. 139). Nem arany serlegből vagy czapa pohárból köszönöm ezt reátok (Csúzi: Síp. 741). Volt eszében Ensebinsnak, hogy le tsapná szájáról a tzaa poharat (Fal: NU. 305). Le-tsapná szájáról a tzaa poharat, bátor két foga hullásával lenne is meg (SzD: MVir. 437).

föld-pohár: poculum *ficile PPB. [thonbecher].

füles-pohár: carchesium C. poculum ansatum Nom². 397. [henkelbecher].

kétfülű-pohár: capis C. [henkelgefäss, opferschale].

kristály-pohár: poculum crystallinum Nom². 397. [krystallbecher].

leány-pohár: [cyathus virginum representans; becher ein mädchen darstellend]. Egy aranyas leány pohar (UMMúzeum IV.170). Egy leány formán való pohár, az fején vödör, kívül belől aranyozott (Radv: Csal. II.241).

öszvejáró-pohár: ambones C. amphitetum Nom. 33. [doppelbecher].

páter-pohár. Egy fejer sima pohár, mollyot páter pohárnak hínak, az Csókásiak ezimere rajta (Gér: KárCs. IV.221).

talján-pohár, tallán-pohár: cymbion, crater C. [kalnförmiges trinkgeschirr]. Az éték elszedésében hozattanak elő a tágas serlegek, tallán-poharak mellyekkel Bachelusnak áldozván, eszakkal hajó törést szenvednek (SzD: MVir. 358).

üveg-pohár: [vas vitreum; flasche]. Zep feyer abrozokott tewnec az aztalokra es eneg poharokott (EhrC. 83). Most mind üveg pohárokból isznak még az nemesi renden lévők is 1759 (Házánk I.295).

virágos-pohár: phiala C.

Pohárka: caliculus, pocillum MA. kleiner becher PPB.

egybejáró-pohárka: [ambones; doppelbecher]. Egybejáró hat pohárka, aranyos néhün (MonIrók. XXIV.139).

isten-pohárkája: helxine, cissampelos MA. st. Peterskraut, tag und nacht PPB. Isten pohárkája, fogoly fi, fal mellett növé-fü: helxine PPB.

Pohárocska: caliculus, pocillum MA. becherlein PPB.

POHÁRNOK (pohárnak MA: Bibl. I.37. Com: Jan. 111. Köpohárnék Szeg: Aqu. 23): pincerna Németl. 119. pocillator C. MA. [mundschenk]. Mykoron az poharnok azt latta vona, hogy sem emueek sem ymeek (ÉrdyC. 167). A kiráhné aszszonak pohárnok oda futaméc és a pohár székrol egy kóst ragada (Helt: Krón. 64b). Az királynac pohárnakia valéc (Kár: Bibl. I.428). A pohárnac vagy pohártöltő a fa palacczkból megtölti a poharat (Com: Jan. 111). Ötet pohárnakjává, innya-adjává tőtte vala (Szathm: Cent. 200).

fő-pohárnok: [magister pincernarum; obermundschenk]. Ez meg peldaztaték az keraluac fő poharnocan, ki harmad napnac utanna az tömlőczből ki vetetec (GuaryC. 24). Fő lovász mestereket, királyi fő pohárnékokat választ (Szeg: Aqu. 23).

PÓK: aranea Pesti: Nom. a.59. asterion C. spinne PPB. Te kezédnek ereitől embert hamossagert feddyl es é lelket meg laukaztat mint pokot (DöbrC. 92). Ki ez velagot wzi, hasonlatos a pookhoz, ki vonza belit es halot köt benne (BodC. 8). Gyetreele emberth ees meg lankaaztatad mykeppen pookoth w lélketh (KulesC. 96).

fényes-pók: [cantharis; spanische fliege]. A cserebogarac, fáu termő fényes pókoc, zöld bogarac rőpdősőc (Com: Jan. 43)

földitarka-pók: [aranea tarantula; tarantel]. A kösségnek ugy kell orvosoltatni a fejedelemtől, a mint a földi tarka póktól meg-marattatott embernek (Teleki: FLÉl. 190).

vizi-pók: tipula Nom.² 149. [wasserspinnel]. A szőrös hernyó, papmacskája, disznó féreg, vízi póc csúszkálnac (Com: Jan. 43).

Pókocska: [aranea parvula; kleine spinne]. Vagynak gondban a pókokskák, hálójokat sétálják (Fal: Vers. 888).

PÓKA (be polkaz DöbrC. 242): fascia, fasciola MA. windel PPB.

Pókácska: ∞ MA.

[Pókál]

be-pókál: [fasciulis involvo; einwindeln]. Azzonywnk zwz Marya be pokala, takara ő zenth fyath (ÉrsC. 331). Az anyja befordult a fal felé, a gyermek be lévén pókálva, utána fordult s a párnában megfulladván halva taláom 1759 (Házánk I.143).

Pókás gyermek: infans MA. [säugling]. Ha a szűles a férfiak el temetése utan tíz holtappal leszen, azt az pokas gyermeket meltan nem mondhatyak, hogy igaz ágyból való (Ver: Verb. 347).

[Pólkáz, pókáz]

be-pólkáz: [fasciulis involvo; einwindeln]. Teremtő fiv kőldetek, ki ziznek önön hasaba teste leven ötletek kövekel bepolkázot gérnek; az ég zoros iazolban tagit ruhába takarvan be polkázia ziz aúna (DöbrC. 42).

környül-pókáz: ∞ Binéseknek köteli engem kőről pokazanak (DöbrC. 61).

POKOL (pocol IIB): **1)** orcus C. infernus, gehöma, tartarus MA. hölle PPB. Levn poculnac feze... vimagguc mend szentukut, hug isten iv vinnadsaguc nia zobodnchá wt urdung ildtuitul es pocul kintotviatwl (HB). Vezedelmes legyen pocol tewezenek telhetetlen langa (EhrC. 151). Ez igen gonoz nepec ég napon poclocba zallanac lé (BécsC. 76. 100). Ki mondand ő affatianac: balgatag, méltó lezen pocol tizenec (MünchC. 21. 14). Kik hozyatok tartoznac, mind pokorra zallanak (JordC. 156. 366). **2)** [hostilis, infestus, pravus, ingens; feindlich, böse, schlecht, grässlich]. Ez hel ennekem ellensegem es poklom (DomC. 272). Pokol-dolog, ki barátját meg esolja (Pesti: Fab. 70). Hudiátoc el a tú pokol szándéktokat (Helt: Krón.² 51b). Pokol madár az hipocrita (Holt: Mes. 29). Sem nekyk sem egye-

neknek pokol poldat nem akarvink adnia (LevT. I.20). A kinek pokol szomszedgya vagion, ő maga dichiri magát (SalMark A5). Az farkas ha ordit, pokol űdöt igyeze (Cis. G3). Ne pokol ked-el, hanem szeretettel közezene (Bom: Evang III.5). Az fős-
lényt pokol torkunac mondgya (Bom: Préd. 561). Annyira
yödtrik magokat éhséggel és szomszúsággal, hogy tellyességgel
pokol színt űtöznek föl (Pécs: Fel. 357). Pokol űdöt lón (Görös:
Máty. 68). Pokol-szerencsének jelének itélék (Thaly: VÉ. I.72).

[Szólások]. Se ég se pokol nem bir tunyaságával (Fal:
SzE. 553). Nagyobb fáradsággal járjuk a pokol utját
jegysem a mennyországunk ösvényét (517). Előbb a mélységes
pokolnak fenekére hengerit és az után alig bírja
magát örömben (Fal: NE. 16). Erezd el pokolba fele-
égedet, had mennyen el (Pesti: Fab. 6). Elsőben ágyet vet
a pokolban, azután egy hitvány tréfával azt meri kérdezni:
mint vagy (Fal: NE. 16). Eget poklot összekever
Fal: SzÜ. 358).

[Közmondások]. Pokolban is esik egyszer egy innep: semel
n omni vita cuique arriidet fortuna MA.

bél-pokol: [lepra; aussatz]. Megrutétnac a velőnc szűletett
élyegec: szeplő, dagat ér, bél pokol (Com: Jan. 54).

bélpoklos: [leprosus; aussatzig]. Nemely beel poklost ez
zent atya meg cökola (DomC. 315).

bör-pokol: [elephantia; fleckiger aussatz]. Belőlle kerge-
egesség, fene, börpokol és több eűfélék erednek (ACsere: Enc.
88).

börpoklos: elephantiacus C. MA. aussatzig, krützig PPB.

börpoklosság: elephantia C. elephantia MA. aussatz
PPB.

Pokolbeli: infernalis, tartareus, orcinus MA. höllisch PPB.
Nyteek, hóg kesertetek pokolbely erdegthöl (JordC. 362).
Nagial inkább kellene felnetek az pokolbely farkasnak fogatul
VirgC. 566). A pokolbeli tiiznek félelme langos szókkal pré-
likályák a virtust (Fal: NE. 47). Mint az pokol-béli oroszleányok
rohantanak (Könyi: VM. 43).

Poklos: 1) leprosus MA. aussatzig PPB. Kynozta ewnmagat,
poclosul egy talbalol onen (EhrC. 101). Mikor lezallot volna
Js az hegről, eg poclos onen imada őtet (MünchC. 26b). Meny
tz ispitálban a poklosokhoz, mert enmagam akarok it meg
maradnom (VirgC. 63). Valamienem poklosnac oráyanac zyne,
tz en oránnac zyne ugyan aleytatik vala (NagyyszC. 37).
Krisztus alaton, egy-ügyü községgel, publicanusokkal, poklos
betegekkel társalkodott (Pázm: Préd. 465). 2) [improbus; böse].
Ártatlan szizeken tött poklos feslettség (Thaly: Adal. II.40).

Poklosit: leprosum facio Kr. [aussatzig machen].

el-poklosit: [foeda; verunreinigen, besudeln]. El poklossi-
totak vala a nagi pögdősesőkel (VeszprC. 97).

még-poklosit: [lepra inficio; aussatzig machen]. Minden
gonoszság ragadó betegség és meg poklosította, sőt merigyesíti
a közel-járókat (Pázm: Préd. 953).

Poklosod-ik: leprosus fio MA. aussatzig werden PPB.

még-poklosodik: ∞ MA.

Poklosság: lepra MA. aussatz PPB. Js monda: Akarlac
megtízteitanom; legottan megtízoltatec ő poklossága (MünchC.
26b. JordC. 375). Mely poklossagnal nagyob poklossag nyneben
(DomC. 286). A poklosság meg-éget, pörölt és rothat vérből
származik (Mad: Evang. 134).

Poklosul: ∞ MA.

még-poklosul: [lepra inficio; mit aussatz behaftet wer-
den]. Eg meg vacult es el azgot, meg-poclos[ul]t es ektelenit
azzoiiu allat (NagyyszC. 212).

Poklul: malo, perverse MA. übel, verkehrt PPB. Poklul
aluzsik, a ki nem eszik (SalMark. B2). Poklul lészen dolga őt
esztendeig (Cis. Kt). Poklul jára hada (Görös: Máty. 74). Gono-
zul, poklul paraznalkodnac (Zvon: Osiand. 109). Akar iól s akar
poklul esséc a dolog, csak mégis láttassék, hogy Antal bűitöl
(Bal: CsIsk. 213). Poklul járának az szegény cigányok (Thaly:
VÉ. I.49).

POKRÓC (*pokróc* Com: Orb. 145. Fr: SzJán. 72): strag-
ulum, obstragulum, instratum, strabus, ephippia C. stratum, stroma,
cento MA. decke PPB. Anya zentli egyhaz feyeenek ystíhky
mykeppen kyraly draghalatos barson gywlekdőztetöth pokrocz-
ban awagy thakarwanban (ÉrsC. 182). Miker el fordult az
szerencse pokroczca, tudakozva tanácskozoc (Prág: Serk. 392).
A lovász a lovat vakaróval meg-fésűli, a pokroczot reá teríti
(Com: Jan. 86). Három lovat, a mellé panyvát, pokroczot, nyű-
göt adta (Bartha: Krón. 116). Ednéhány parasztember pok-
róczban vitte (MouIrók XXVII.150).

ágybavaló-pokróc: [torale; bettdecke]. A szalmával
meg-terítettet ágy föliben vettetnac lasnakoc, ágyban való pok-
roczoc (Com: Jan. 112).

barom-pokróc: dorsuale C.

nyerégálaváló-pokróc: [stragulum ephippium; sattel-
decke]. Gyajjúcsapók és szűrszabók mive: egy nyereg alá való
esapó pokróc ára 80 d. (TörtT. XVIII.259).

toldozott-pokróc: cento C.

Pokróccoska: centunculus MA. [kleine decke].

[**Pokrócoz, be-pokrócoz**]

bepokrócozás: [palliatio, contactio; bemütelung]. Hazug-
ságának bé-pokrócozására citállya Sámbar, a hol csak egy
vakarítás sinezen arról (Matkó: BCsák. 385).

PÓLA, PÓLYA (*paló* C. *polha, polyha* MA): fascia C.
MA. infantilis; windel, binde PPB. Pólába takart: fasciis invo-
lutus MA. Pólyákban (in involumentis) neveltetem nagy gon-
dokban (Kár: Bibl. I.639). Az idő szerint való születés, pólába
takartatás bizonsága az Christus valóságos igaz emberségünc
(Zvon: Post. I.154). A gyermeket a bába polában bétakarván,
bőlesőben helyhezette (Com: Jan. 43). Találtak egy gyermec-
két polákban bétakarva és a jászolba helyhezette (Hly: Préd.
I.80). A gyermek a póláktól fogva tápláltatik lelki beszédek-
nek édes tejével (II.235). A nappal ki-fejtődzik az éj barna pó-
lájából (SzD: MVir. 314).

Pólácska (*pálotska* C): fasciola C. MA. kleine windel
PPB.

Pólál: fascio MA. [einwindeln]. Házból ki-rekesztvén, istál-
lóban születék, jászolba pólátaték (Pázm: Préd. 52).

be-pólál: ∞ Beh polaluan nronk Jesust, őleben ada zent
Josefinek (DebrC. 100. 354). Kyczinded pozto foltoe, melliche
be polalta (339). Meg kötőzee, zorongataa bel polaluan (ÉrdyC.
46). Be polaluan helyhezete őt az iaszolban (Bom: Ének. 16).
Be-is polállia Christust az ő amnia és be-is takargattya (Kulcs:
Evang. 75). Készítet egy hordót a király luga, kiben gyerme-
két bépólálva helyhezete (Hall: HHist. II.143).

Pólálgat: ∞ Vala mykoron az eedes zeep zylőtteet főz-
tötte es polalgatta, myindenör nagy isteny eedesseegöt erzöt
ew lelkeeben (ÉrdyC. 44).

[**Póláz**]

be-póláz: [pamnis involvo; einwickeln]. Az mely nap születtél, vizzel meg nem mostac, sem be nem póliztanae (Kár: Bibl. II.120). Ugy látom, minden nyavalyáját bal kezében bepólyázta magának (Beres: Lev. 504).

Pólíka: fascia MA. [fasciola]; windel PPB. Az tengert homályossággal úgy mint polykával befedezé (Kár: Bibl. I.535). Pólíkában kötöztetik a kis Jesus (GKat: Válts. 1.803).

[Pólíkal]

be-pólíkal: [fasciis involvo; einwindeln]. Az lomál a tengernek be políkaló ruháia (Mel: Jób. 92).

PÓLAJ, PÓLÉ, PÓLÉJ (*pola* Mel: Herb. 113): pulegium C. MA. polei, főbkrout PPB. Az erdei ménta hasonló a polayboz; a polay két fele, egyik him, másik nőstín (Mel: Herb. 113). Kerti orvosló fűvek az isop, levesticom, csombor avagy polaj tárkony (Com: Jan. 25).

POLC (*pócz* Com: Jan. 109. *pólcz* Major: Szót. 470. *potz* MA): **1)** repositorium, podium, moeniaum, loculamenta MA. foruli PPB. [jade, kasten, schrein, fach]. Polcz, tartótok: theca Major: Szót. 470. Az hvsuaty keüent keet tal közh fel kell az polczra teny (SándC. 2). Az edgyetmás dolgoknak tartására bé-fogado és el-rejtő helyec vannak: ládác, almariomoc, pótzoc, iskatulác (Com: Jan. 109). A poltzoknak helyetskéiben a patikárosok orvosságokat tartanak (Com: Jan. 218). Sz. István első martyr tetemét nem rakák drága póczban az elődedi keresztények (Pós: Igazs. 1.652). A fabulás könyveket oly magas póltzra tegye, hogy el-ne érhesse a kis-aszszony (Fal: NA. 200). **2)** [gradus, dignitas; stufe, rang, würde]. Nem sietet fő póltzra (Illyef: Jephtha 13). Nagy felső póltzokra emelkedtenek (Megy: Dial. 228). Mert la, hogy mi tudatlanok vagyunk, s tiéd a felső póltz (Czegl: MM. 289). Kiket maga költségén doctorátusra, magisteriumokra s több efféle iskolai felsőbb póczokra segétt (Szeg: Aqu. 101). Gyakran felső póltzról ur pad alá szoról, el-mult javán háborog (Kisv: Adag. 223). A főuri renden lévő urfiakat hazánk felső polcokra elintézte (Fal: NU. 327). A felső póltzokat és titulusokat pénzzel megszerezhetjük, de ezek nem nem neuzik a betsíletet (Fal: BE. 592).

[Szólások]. Felső polezon ül (Hall: Paizs. 381). Felső polezra ásit (Alv: Itin. 239). Reá vetettem elmémet, hogy porból póltzra gyámolitsam (SzD: MVir. 242). A legnevezetesebb tudósokkal is egy póltzra ilheth (443). Ha mind-ezeket az udvarnak tudtára adnám, hamar leesnék a póczról (Monlrok XXIV.613).

[Közmondások]. Nagy póltzról nagyobb az esés (SzD: MVir. 30). Főlemelt póltznak több veszedelme vagyon (30).

kenettartó-polc: [loculamenta unguentorum; salbenfach]. A patikárosoc gömbölyog orvosság tízopotat, tsiga módra egybe tekert orvosságokat kenet tartó póczoknak helyetskéiben el-tészue (Com: Jan. 175).

könyvtámasztó-polc: pulpitus Com: Vest. 143.

könyvtartó-polc: [bibliotheca; büchorschränk]. A tudományokhoz illendő hely, az hol a deáknac könyvtartó póltza, kalamarissa légyen (Com: Jan. 157).

támasztó-polc, könyvtámasztó-polc: pulpitus; pult Com: Vest. 72. 143.

tolltartó-polc: [theca calamarum Com: Jan. 157. federbüchse]. A tudományokhoz illendő hely, az hol a deáknac könyvtámasztója, kalamarissa, toll tartó póltza légyen (Com: Jan. 157).

Póciik: **1)** sustentaculum PPB **2)** [gradus, dignitas; stufe, rang]. Ki ki a tisztességnak egyik graditsarül a főlebb valora

kíván lépnyí, míg szintén az emberek között a leg főlsőbb poztkira ülhessen (Tóth: IstN. 60).

Polcol, pócol: adjutorio fulcri levo SI. [tollo, sublevo; stützen, aufrichten]. A tridentomi gyűlés pótzolá arra a méltóságra a régi deák fordétást (Pós: Igazs. 1.12). Magát a forrariai és florentiai gyűlésekben minden conciliumok felett póczoltatá (II.331). Hőjába pótzolja két melyje tzipáját, őszve főzte véné-ség dere már pófáját (Gvad: FNót. 115).

föl-polcol, föl-pócol: [attollo, elevo; erheben, emporrich ten]. Azokban a gyűlésekben póczoltaték-fel derekasban az ini quitatis mysterium (Pós: Igazs. 1.470). Melly nagy családsággal királyok nyakára magát fel-pocozta, ez világ csudállya (KCsipk Pápiat. ***3). Az isten egyiket a másik felett uraságra nen igazán rendelte s póczolta-fel (DEmb: GE. 173).

Pócolás: [elevatio, collocatio; erhebung]. A mai roma reformatio nem egyéb, hanem a régi bálványoknak el-hagyás: s azok helyében más ujjaknak pótzolása (Pós: Igazs. 1.362).

POLÉNTA: [puls; brei]. Tűznél pergelt kenyér, polent (MA: Bibl. 1.197). A fejr hunyort polentával megelegytvén falatokba csinállyác (Nad: Kert. 25).

POLGÁR (*palogár* JordC. 110. CzechC. 7. ÉrdyC. 7. *pölgár* MesésK. 39. *pologár* KazC. 110. Ver: Verb. 153): civ C. MA. bürger PPB. Az polgarok tartatnakuala felelembe (EhrC. 146). Tanachauul mind az városbéli polgarok elnek val (VirgC. 81). Halalnac halalawal hallyon megh, akar az lak palogaar loegyen akar yeweveen (JordC. 110). Vala Constant napollan egy yeles dwz palogar (ÉrdyC. 447). Az polgaroknak zokasokat megh erte es az zygtebet temerdők kenédit kilé (KulcsC. 110). Miképpen lehetue valaki egyszer-smind póltz: és paraszt emberré (MesésK. 39). A kő fal melléjke, mellye a polgároknac a kő falra való menetel nyittatik (Com: Ja. 122). Városbéliel: polgárok és lakosok lakják az várost, póro paraszto a falut (Com: Vest. 91). Boldogabb ily polgár nála és náladnál, noha fényes kapa várja gnyihőjánál (Orczy: Költ. 72).

halász-polgár: [piscator; fischer]. Volt Zebedeus halapalogarnak fya Janus (ÉrdyC. 74).

magabíró-polgár: dynastes C.

Polgári: civis MA. bürgerlich PPB. Igen szolgál az tau es az nyar minden rendeknek es pologari foyedelemsegnek 15 (Kbáufa Ciiij).

Polgáriképpen: [more civili; nach bürgerlicher sitt Polgáriképpen-is a szüléknek terheket gyakorta viselni kell magzatoknak (Pós: Igazs. II.99).

Polgárság: **1)** [civitas; bürgerschaft, bürgerstand]. Eu na sok keneczel vettem ez romay palogarsagot (JordC. 782). Civis, communis civium Kr. [bürgerschaft, die bürger]. Z. Kelemen papa tamada romay dws palogarsaghuak nemeel (ÉrdyC. 653).

POLHÁK: [selopus; büchse]. Unum par seloporum, vul polhák, tl. 120. (Monlrok XXIV. 382). Egy polhak agyá fizessen 72 d. (TörtT. XVIII. 260). Vagyon egy lóra való r polhakom (Radv: Csál. II.287).

POLÍCIA: [procuratio rei publicae; staatsverwaltung]. mi az politiát és az kösségi igazgatásnac dolgát nézi, ez minden egyéb paranczolatolnál föllyeb vale paranczolat (MA: Se. 1004).

Policiái: [prudens, callidus; klug, listig]. Az jesuiták rovaságh vagyon és néminémű politiái okosságh (Tolu: Viga. 28). A spanyoloknak királlya az olasz-oroszái tartományok uraságát politiái mesterséggel tartja meg (Teleki: FLÉL. 104).

POLITIKA: 1) [ratio civilis; staatskunst]. Eftélékben anított levén, ugy tetszik, már nem apród a politika dolgában Fal: NU. 320). **2)** [calliditas; schlauheit]. Mások azt mondták, hogy szeme szája járása mesterség, politika fogás, hívság (Fal: NA. 243). Jobb politika fogás azokat dicsérettel emlegetni, kiknek emberséges kedveskedéseket tapasztaltuk (Fal: UE. 431).

POLOSKA: [cimex; wanze]. A porból teremnek a bolhák, tidős lérgök avagy poloskák (Misk: VKert. 633). [Vö. **PA-LACKA**]

POLTURA (poltra Felv: Dics. 42. *pótura* Thaly: VÉ. II. 72): [sostertius; schilling]. Egy poltura tézsen más-fel garast vagy hat pénzt (PractArim. 11). Egy pólturáni szelességű styácska (Pós: Igazs. 1481). Négy poltrával bir (Felv: Dics. 2). Végy mastixot hat pótura nyomót (PP: PaxC. 50). Talán az urak is egy polturát vetnek (Thaly: VÉ. II. 83). A ki ezen a dallást hallja füleivel, pénzt, póturát, petákat nem ad kezével (172). Tizenöt pólturát minden füvegért (KirBesz. 100).

POLYKA: [jusculum; suppe]. Minden leves az polyeka ala és káposztalé (MonIrók. XI.330). Tehén hús polyékával (SzakMest).

POLYVA, PÉLYVA (polva DebrC. 252): palea, gluma acer, acens MA. spreu PPB. Semmy nem vala alattok, anemczak egy keues pelyua (EhrC. 86). A polnacat egeti meghalhatatlan tűzbe (MüncH. 18). Az gabonafew erevssen meghepletevt es pelyvaya változtatot (CornC. 264). Valaki iozogatot gwiit az zeut alazatosag nekvl, oliatent, mikepen ha az terent hordozna az poluat az zelónt (DebrC. 252). Az gabona. nak maga, jollehet az peluatul megh tiztittassek, de maga ha z fódbe el vettetik, magot terómt esmet peluauul (TihC. 70). Arpát és pelyvát az lonaknac viszne vala (Kár: Bibl. I.306). Elválasztván a polyvát a buzátul (Pós: GBot. 14). Az ellenkező elnevezés pozdoria és polyua minden irás (Vallást. b). Az élő fák leveleit vagy also részeit bé-csinállyac pelyvával (Nad: Kert. 23). Bánná bizony, ha ezen szín alatt odagyúlne, osztán csak elhajanának az táborra; egy maskara-eszű okos hintsen ilyen szófiapolyvát (Berés: Lev. 475).

[Közmondások]. A ki polyvát vet, nyomoruságot arat (Sal-Mark. A6).

széna-polyva: resegmina foeni Kr. [heuabfalle]. Jay o éle bün palastoló, szena peluai, azzufa epető predicatornak (Mel: SzJán. 59). A félig meg rothadot széna polyvát is megennék (Tel: Evang. 617b). Fahéjat, széna polyvát gyomrocóltésének reménségével mind el nyelne vala (Zvon: Post. II. 259).

Polyvás: aceratus C. paleatus, acerosus MA. paleatus; voll spreu PPB. Polyvás sár: lutum aceratum; polyvás sár gyurás: aceratum PPB.

Polyváz, pelyváz: acero SI. [mit spreu mengen]. A szalmával fedett házaknak pernyéit mint a polyvázó havat a szélvész nagy sürtiséggel hozná be (Szal: Krón. 502). Szolics bányász a csákánnyal Sámhárt, had pelyvázza, ha lehet, sikertelen sárát (Matkó: BCsák. 59).

Polyvázás: achyrosis C. [spreugemisch].

POMADA [?]: funebrium justorum anniversarium; trauer tag, jährlliches leichenbegängnis PPB.

PÓMAGRÁNÁT: granatum C. malum granatum, malum Punicum MA. granatapfel PPB. Az pomagranátokbólis szakasztának (Kár: Bibl. I.131). Pomagranát formájára csinált gomb (MA: Bibl. I.75). Ajándékosz bőven szép pomagranáttal (Zrinyi I.48). A pomagruát facsarással jó italt szolgálato (Debr: Ker 410).

POMÁTA: [unguentum crinibus molliendis; pomade]. Ennek utánna se bé se ki nem lézen szabad viinni a haj-keményítő irt, pomátát és szagos vizeket (Fal: NA. 127).

POMPA: pompa C. solemnitas MA. [pomp, feierlichkeit]. A fejedelem Szegedre érkezvén, nagy pompával fogadtatik (Czegl: Dág. Előb. 33). Főlséges urunk coronatiója nagy pompával ment véghez (Kár: Elet. I.108). Mit használ förtelmes pompád, ha meg-szégeyit (Fal: SzE. 530). A szörnyő pompa, hesszi szolgál rend nem tézsenk nagygyá (Fal: BE. 592). Most szép színt oszt festett szóknak pompája (Thaly: Adal. I.2).

diadalmi-pompa: pompa triumphalis Com: Jan. 152. [triumphzug]. A győzedelmes diadalmi pompával laza meg-tér-nec (Com: Jan. 152). Dicsőség szekerén országos diadalmi pompával ment a városba (SzD: MVir. 88).

győzedelmes-pompa: triumphatus C.

szó-pompa: [pompa verborum; redeprunk]. Hogyha ni-voltok meg nem felel a temérdek szópompának, a megcsalatozott reméuység szembe száll a képes dicséretekkel (Fal: UE. 387).

temetési-pompa: [exsequiae; leichenfeier]. Temetési pompa, mely Iktari Bethlen Christina kis asszonyak utolsó tisztességének megh adásában ki szolgáltatot (TemPompa. Cím). Temettetett Kaplyonban, de az temetési pompa Károlyban celebráltatot 1759 (Hazánk I.293).

[Pompázkod-ik]

Pompázkodás: [solemnitas; feierlichkeit]. In junio Praga alatt akarnak lenni, de én nehezen hiszem, hogy őszig is ki dobolhassanak azok az nagy pompázkodás miatt (ErdTörtAd. II.394).

Pompás: persolemnis C. pomposus, pompalis MA. [prächtigt]. A sido nyelv minden pompás negedességtől fües (GKat: Titk. 23). Sok haszontalan pompás ceremoniak vagynak mostan az emberek között (Czegl: MM. 29). Akár mely pompás fel-biztatással nem telünk-meg (Fal: UE. 450).

Pompásan: [ornate, eleganter; schmuckvoll, zierlich]. A király a királyi székekben ül uri módon, pompásan öltöztetvén (Com: Jan. 139). Haját pompásan fel fodorgatta (Kónyi: VM. 42).

Pompáskod-ik: [splendeo, excello; glänzen, prangen]. Elefant tetemeckel, bársonnyal és selyemmel pompáskodnac (MA: Tan. Előb. 16). Mely igen nem pompáskodtanec akkor az papoc az ő bővelkedő gazdagságoekal (1140). Fiaink egy magyar ur udvarában mit tanulnak? Inyua, pompáskodni (Zrinyi II.178). A tulipán virág sok színnel pompáskodik, de nincs illatja (Fal: BE. 596).

Pompáskodás: [ostentatio; prunk]. Az pompáskodás még az pogányi kortos nyelvekben is nem igen régen kezdetett fel kelni (GKat: Tik. 28). Nagy pompáskodásnak és vendégeskedésnek indulván a fejedelen (MonIrók XXVII.14).

Pompásos: [splendidus; glänzend, prachtvoll]. Pompásos és tisztességes ruhákat csináltattam magamnak (MonIrók. XXVII.8).

Pompáság: 1) pompositas MA. prächttigkeit PPB. **2)** [ostentatio; schaustellung]. Isten magáról többes szóval nem pompáságért szol (GKat: Titk. e2).

Pompaság: 1) pompositas MA. [splendor, ornatus; glanz, pracht]. Ellene montatok úrdvőgnek es pompaságus (VirgC. 147. 126). Jőne hozza nagy pompasággal az varus piaczyn li-nelodvan (NagyszC. 160). Sokakat latok ez vylagynak pompasaganak megh vtlasanak vtanna (WeszprC. 147). Ez pispók

tanalchot ada ő nekyk, hogy mynden pompasagot, keuseget el vetnenek (DomC. 21). Az fraterék tartuan vruaknak pompasagyt (132). Alituan, hogi eli zent pispók giöniörködneiek a fele pompasagba (DebrC. 104). Hol vagon az el mult pompasag (BodC. 21). Ti barátoc, bizony a ti vraságtoc pompaságtoc mind elvesz, s öröcké kinzottok a pokolba (Mel: SzJán. 452). Mesterséges pompaságra szollásban ne igyekezzenec (Zvon: Post. 1.423). **2)** solemitas C. MA. [feierlichkeit]. Bernice nagy pompasággal be ment a meghallgatásnac palottáiba (Helt: UT. 61).

Pompáz: [luxum facio; luxus treiben]. Méglen Mátyás király eszt a nagy pompát ize, nem aluúec sem pompáza addig török ezászár (Helt: Krón. 156). Ha roszkor pompázunk, akkorra is máskorra is vesztünk hírünkben (Fal: UE. III.145).

POMPOS: collyra MA [grobes brot]. Szegletes kenyerecskéc, pomposoc (Com: Jan. 109).

PONC: caelum, caestrum, scalprum SI. [meissel].

Poncol: **1)** caelo, sculpo MA. ansstechen, ausgraben PPB. [meisseln]. Pontzoló-vas: caelum, caestrum MA. **2)** cubo, decumbo MA. liegen, sich niederlegen PPB.

PONDRÓ: vernis; made PPB. Micsoda az ember nyövek pondrok, kigyok, békák eledele (Csizi: Síp 467). A megért sajtban az ugró pondrók léznek (Misk: VKert. 632).

Pondrósit: verminosum facio Kr. [wurnig machen]. Menten ülik a pokolbéli legyek s pondrósitják (Sámbár ellen, 176 Kr.).

PONDUS: [pondus; gewicht]. *Óra pondusa: horologii sacoma, libra mentum herae PP.

PONK: ponticulus, colliculus; hügel, berglein PPB. Kérjüik Kügymödöt irghannaságos uram, tekintsen reánk a magasból a poukra (Nyr. II.226a).

PONT (punct NagyszC. 45. ÉrdyC. 556. Ver: Verb. 2. Kules: Evang. 20. punct DebrC. 448. ThewrC. 171. Born: Préd. 71. pntel Tel: Fel. 95. Bal: CsIsk. 157): punctus C. punctum MA. punkt PPB. Ez a ponctb es a hathar (NagyszC. 110). Isten oly keménseguel nezy embörtöl az zamoth, hogi czae eg punct mi volna, azt sem hagyja el (DebrC. 448). Az masod pontrol emleközky zent Pual apostol (ÉrdyC. 343. 525. 556). Eg pont es eg zem pillantas (TelC. 245). Eott ezikeliben anagy punctban heliheztetett rönid tanuságh (ThewrC. 171). Ezegben igazak leszünk ezt pontrol pontra mindeneket megh alywk (RMNy. III.46). Egy punctig mindent meg keuan (Born: Préd. 450). Ebben hamyszat semmyt ponctygh ne ecyhenek (Ver: Verb. 2). A törénüt egy punctig be tölche (Tel: Fel. 95). Cbae egy punct sem lézen hujába való az en beszédimba (Kules: Evang. 20). Első punct, a künel vádolod a Kalauzt, ez (Bal: CsIsk. 157). Az egész földnek kerekésego egy parányi pont (Land: UjSegits. II.219).

centrum-pont: [centrum; mittelpunkt]. A ki a centrum ponton vesztég áll, minden felé egyaránt éri a környülálló dolgokat (Fal: UE. 391). Szándékoknak centrum-pontyához nem férnek (434).

közép-pont: ∞ A felfüggesztő mérték egyik része felől tsak a terhet tartó horga vagyon, másik felől a pont, mely a közép ponthoz közel tétetvén, többen nyom (Com²: Jan. 139).

Pontos: [gravis; wichtig]. Pontos, pontos beszéd: *gravitas verborum, sententiarum PPB. Nevendékekre bizta a pontos, tetemes, mázsás dolgokat (SzD: MVir. 420).

Pontoz: puncto Kr. [punktiren].

Punktozás: [punctatio; punktírung]. Kivel hitetik-el, hogy a mostani punctozás szerént olyan módon kellyen olvasni a sido szokot (Sall: Vár. 55).

PONTOM, PUNKTUM (punctum Laur: LViad. 135): [punctum; punkt]. Halandó emberec, vallyon mellyic gondollya meg közzületec ettől a pontomtól az öröcké valóságot függeni (Com: Jan. 212). A nagy beteg életének utolsó punctomához közelgetni látattot (TirkRözs. 295). Az negyedic versnec két punctumi vadnac (Tyuk: Jözs. 30). Világi és öröki negedségnek pontoma (Illy: Préd. II.67). A Mahumet vallása egyneleány punktnokban megegyezik a kereszténységgel (Mik: Törl. 423). Pontomra mindent feljegyztettem (Gvad: FNót. 131).

Pontomi: [unitus puncti; von einem punkt]. Könyebben megengedi, hogy az ég és a föld el mullyék, hogy sem az ő beszédiben egy pontomi fogyatkozás essék (Pós: Igazs. I.258).

PONTY, PONTYÓ: carpio, carpius MA. cyprinus; karpfen PPB. Fekete lében való ponty (Radv: Szuk. 157). Halastói halac a ponty, csuka, kárász (Com: Jan. 40). Föld meg a káposztát tiszta vizben, azután ponty ikrát törd meg egy kalánnal, tedd a káposztába (TörtT². I.577). A gödények egész begyekig a vízbe búván, úgy halászszák végig a nagy tókat és fél singnyi tsukákat, pontyókat minden rágás nélkül lenyelnek (Misk: VKert. 344).

PONYVA: stragulum, siparium, velarium MA. segestre, segestre cannabinum, involucrum cannabinum; deckzeug PPB. [plache]. A komediát jadzok levél szin elől függesztő ponyvával, szönyeggel, kárpittal fedeztetik-bé (Com: Jan. 211). Az elveszett ponyváért atunk 80 d. (MontME. L56). Egy tarka szép asztalra vető ponyva (KecsTört. II.54).

[Ponyváz]

be-ponyváz: [stragule contego; mit satteldecke umbüllen]. Vászárhely piatzán sámba lovak árra mi légyen? Vajdánknál vagyon a csak tudva, czigányok sem tartják meleg istállóba, hanem sátor szegnél koplal béponyvázva (Matkó: BCsák. 460).

POPA: [pappa; kinderbrei]. A száraz-dajka az ő szoptatósát rágottal, popával meg elégti (Com: Jan. 44).

PÓPIOM: unguentum populneum, populenm; pappelsalbe PPB. Meg érzed majdan a bányász csakány fokot-is csak popiomed légyen (Matkó: BCsák. 105).

POR (pur HB. poor SándC. 2. KulesC. 1): **1)** pulvis Pesti: Nom. I.52. C. MA. staub PPB. Por-arany: baluca, balux; por gödrötske, mellyben tyúkoc, madarak ferednek: conistra PPB. Ysa pur es chomuv nogmuc HB. Meg kenic ő oreaiokat a haznac poraiert, ki sok ő közöttöc (BécsiC. 111). Ki memetec a varosbol, leraziatoc a talpatokon valo port (MfinchC. 31). Az napnak feneben mene sok poor vagyon (SándC. 2). Poor, kyth zeel el fwith földnek zynerel (KulesC. 1). Por, hamu nékem kyererem (MA: Bibl. V.46). **2)** [pulvis pyris; schiesspulver]. Futak előtt három nagy hajót rakának meg agyúval, porral, globussal (MonIrók III.17). Gyors portu s szaporam lobbano harag (Bal: Epin. 7). Mustrát elvégezvén szorgalmatos Zrini, kezdte fegyvert vitézeceket és port osztogatni (Zrinyi I.90). Apró por fél tonnával (Radv: Csal. II.393). Hozzá akarván löni, a serpenyőban fellobban ngyan a por, de el neu stüle a puskán 1759 (Hazánk I.141). **3)** [medicamen; arznei]. Kyerlek, hogy chynaltust iratt es erőss portt, kyvel sebet nyttanak awagy vatt-hust vesztecek az loonak (LevT. I.1). A testgyógyitok porok és pillulák erejével orvosolnak (Pázm: Préd. 901). **4)** pulvis eyprius Kr. [puder]. Ha mikor böjtölünk, adjunk szagot fejünknek, port hajunknak, sinétsük ábrázatunkat (Fal: NA. 177).

[Szóköcsok]. Utánna rohantak, de tsak porába sem értek (Könyi: ÁM. 92). Ámbár tiszta rongyban öltöztesse eeket a ké-

telen szegénység, porban forgassa a gonosz szerentse, de de mégis ki-néz belőlök az uri természet és nemes vér (Fal: NE. 11). A szerencse bal kézről jobbra, alól a porban felségre, a fogságbul thronusra e melé (Fal: NA. 192). Emelkedjél porodbúl, magas és méltó dolgokat végy arányzóba (Fal: BE. 580). Mint a nemes ember a közrendnek porából ki-emelkedett, úgy jobban látszik és okot ad a szóra (Fal: NE. 12). Az mi győzedelmünk acéllós fegyverünk, ezzel Sziget várát hamar porrá tesszük (Zrinyi I.145).

ágyú-por: [pulvis pyrius; schiesspulver]. Vagyan az czejt-házban ágyú por fél tonnával (Radv: Csal. II.393). Ágyú por mázsa Nro 9 (MonTME. VIII.527). Mit nyere a tsászár-népe Luzzárd megvételével, remélheti-e amyi hasznát az helységnek, mennyit költött ágyúporra Te Deum laud. napján (Fal: NE. 21).

iskola-por: [pulveres scholastici Kr. [schulstaub]. Leginkább azokat az urfiakat lesik, a kik csak most rugták-ki az iskolák porát (Fal: NE. 4). Egy író-deákotska, a ki alig rugta-ki az oskola port, jöddgele nagy finyal előmbe (SzD: MVir. 238).

nádméz-por: [saccharum; zucker]. Egy ezüst nádméz pornak való porozó (Radv: Csal. II.117). Egy nádméz pornak való sávosan aranyozott edény (Radv: Csal. II.176).

puska-por: [naphta, pulvis pyrius MA. PPB. [schiesspulver]. A puskáscó a puskákat puska porral megtöléséc (Com: Jan. 147). Terseny puska por mázsa Nro 3 és 30 font (MonTME. VIII.527). Négy szeker puskaport hattak az erdőben, de nem tanálják sohult (Bercs: Lev. 278).

reszelet-por: [ramentum; späne]. A fegyver-tsináló resze-lével reszel, annak maradéka reszelet-por (Com²: Jan. 87).

salétromos-por: [pulvis nitrius; schiesspulver]. A puskáscó a puskákat salétromos porral megtöléséc (Com: Jan. 147).

tisztító-por: [pulveres purgatorii; purgipulver]. (Salánki: Erasm. 16).

vas-por: [ramentum; späne]. Com²: Jan. 87.

Porhonyit: macero C. [weich machen]. Lagtatot, porhonytatot, kenszergettetet; maceratus C.

még-porhonyit: macero C.

Porhonyú, porhanyó (poronygó PPB. poronyó Nyr. IX. 211. porányóság ACsere: Enc. 127): mollis, tener MA. weichlich PPB. [műrbe]. Poronygó: sapidus PPB. Nem valami porhonyu es taplos fák ezek, hanem vastagok (Lép: PTük. III.157). A heringnek lágy és porhanyó húsa vagyon (Teleki: FLÉl. 52).

Porhanyós: [marcidus; locker]. Töredékenyek, mert tzak porhanyos fővényessek, cserepések a lábak (Bíró: Préd. 12).

Poronyóság: [marciditas; luckerheit]. A törőség, poronyóság áll a tapasztalhatatlan részetskéknek temérdekségéből (ACsere: Enc. 127).

Porl-ik: [in pulverem redigor; sich zerstäuben]. Töredékeny és porlo az ti tudományok (Bal: CsIsk. 191). Mell könnyen rothad és sorvad-el az hitván sárból porló fővényre raggatott új épületed (Matkó: BCsák. 371). Hazugságokkal támogatott és porló tudomány (SzD: MVir. 227).

Porocska: pulvisculus MA. stübeleim PPB.

[Porocskányi]

Porocskányicska: [atomus]. Mint egy atomusnitkák, verőfényben levegő porocskányicska (GKat: Vált. II.434).

Poros: pulverulentus C. MA. voll staub PPB.

M. NYELVTÖRT. SZÓTÁR II.

Porosit: [pulverem moveo; staub aufwirbeln]. Igaz járt út, melyet a proféták, apostolok és más szent emberek porosítottak (SzD: MVir. 450).

Poroz: pulvere conspergo SL [stäuben].

föl-poroz. Fel-porozni a puskát: alveolo sulphureum pulvisculum inducere; die flinte mit pulver laden PPB

[Porzás]

fej-porzás: [τῷ conspergere pulvere crinali; das haar pudern]. Másod magával mind a két kézzel hozzá fog a fejporzás-hoz (Fal: NA. 142).

Porozó: pulvis siccatorius scripturae recentis; streusand PPB. Porozó tartó: pulveraria pixis, theca arcuaria PPB. Hol vagyon a porozó: wo ist der streusand (KirBesz. 86).

nádméz-porozó: pyxis sacchararia; zuckerbüchse PPB. Egy aranyas nádméz-porozó (MonIrók XXIV.141). Egy ezüst nádméz pornak való porozó (Radv: Csal. II.177).

Poroz-ik: [pulvis oritur; stauben]. Egyszer mintegy porozni vagy szákrázni kezd a tenger (Bethl: Élet. 305).

PÓR: rusticus, paganus MA. bauer PPB. Quincianus nem-telen poor vala (CornC. 260). Ó bolond bór. miért gyóttred száuedet banattal (Helt: Mes. 432). A port rea birtam, hogy egy igen szép sohajat ad (438). Egégigü alazatos pór, kördöstien (Mel: Préd. 153). Mely várban vót 35 pór (MonIrók III.16). Számatlan tereket levágának, még a pórok is ölvén benne (98). Pórra löttek: plebeae facti sunt conditionis (Ver: Verb. 7). Hada pór és fegyuertelen vala (Görcs: Máty. 68). Az imepeken dolgozó ember ha pór, hét pírclket vegyenek ráta (Tel: Evang. II.801). Az paraszt pór, pór paraszt legyen (MA: SB. 116). Pórok, paraszok lakják a falut (Com: Vest. 91). A világnak sópói a pórok hasonlók a ragadozó állatokhoz (Fal: NE. 23).

Póri: rusticanus MA. bäuerisch PPB. Én ezt annyiban tartom, mint a nemes rendet a póri alacconsággal öszvekeverni (Fal: NA. 125).

Pórság: 1) rusticitas MA. ignobilitas; bäuerische grobheit PPB. Pórságot űzők: rusticor MA. Igen nagy pórság az aytón halgatni (JésusSir. F6). Pásztori és pórság űző élet (MA: Scult. 79). 2) [rustici; bäuerschaft]. Ma Szakoleznál akar valami pórság általesapni (Bercs: Lev. 205). Báresak most a pórságot szedték volna tel (704).

Póru: rustice, rusticatum MA. ignobiliter; bäuerisch PPB.

[Szólások]. Vegye elejét a dolgoknak, ha porú l nem akar já rni (Fal: UE. 410). Házakat palotákat építene, póró [?] az magyar mindennél se lenne (Görcs: Máty. 51).

PÓRÁZ: vinculum caninum, lorum MA. hundsband, kuppel PPB. Porázra fűzven vitték el a rabságra (Megy: 6Jaj. IV.16). A szerenche el szagatni nyakárul nehéz pórázát (Zrinyi I.171). Szegény nemzetünket rendel porázra fűzik (Paskó: ESir. A3). Eszaki tsillagzat a medve pászor, két tsillagbol allo agarat tart porazon (ACsere: Enc. 99). Szj s selyem porázra ebeket főgának (GyöngyD: KJ. 370). Embereinket ló mellett porázon egész éjjel burcolták, kínozták (TörtT. VI.263).

[Szólások]. Miné m vétkekkel fűzi egy porázban (Tolu: HBék. 22). Pórázon foly: eodem cubito, eadem libra MA. Az őrdög ellenséggel egy porázon fut (Zvon: Post. I.538). Magával egy porázon futókkal beszél (Sall: Vár. 11). Képes dolog elhitelre, hogy ugyanazon porázon futcz (Bal: CsIsk. 27). Molly értelemben vele egy porázon futott (GKat: Titk. 262). Egygyik a másikáról soha nem tanulnak, mind egy porázon futnak (Mik: TörL. 271). Az angliai nemzet nem őrdömet fűgg pórázon (Fal: NE. 62). Pórázon hordozni: nari-

bns ducere MA. Ebek engöm porazon nem hordoztok (Turill. 5). Hanyat homlok szabad porazon rohanna k minden gonos ságra (Prág: Serk. 112). Mikoron a satan ez világot az rettenetes baluany imadásban porazon viselne (Mel: Préd. 2). Heszszu pórázra nem eresztlek (Matkó: BCsák. 200). Látod e, hogy egy pórázra fűzi, egy-aránt pokolra itéli a részegséget a töl' tégézés rüt vétkekkel (Pázm: Préd. 222). Egy pórázra kőti a hazugokat a gyilkosokkal (Pázm: Préd. 1091).

[Közmondások]. Ez haragos és bolond egy pórázon futnak (Hall: Paizs. 248).

nyulászó-póráz: Iorum venaticum Kr. [jagdseil]. Akadánca egy ifura, az kínel vala egy nyulászó póráz (Prág: Serk. 125).

Pórázos: [ejusdem vinculi; der selben binde]. A szuszogó Drómást vadász-mester fogta, ennek pórázossa ama török Usanz, ki ha csak gengén illsz, lovadról is le-huz (GyöngyD: KJ. 371).

PORC: cartilago; krospel, knürpel SI.

Porcika (*porcisa* *Lép: F'Fük. 26): membrum, artus SI. [glied]. Az meny tagok, izek es poresitak vannak bennük (Lép: F'Fük. 26).

[Porcan]

ketté-porcan: [cum fragore disjungor; sich spalten]. A kőtelet meg vonak, hogi mellie is ketté porczana (WeszprC. 102).

Porcog (*porcog* WinkC. 206): crepito, erepo SI. [knarpehn]. Az nagy huzas nyathi kezdé ew teste teteme egmastool el ozlany ees el zakadozny porcogwan (WinkC. 206). Czonttyai portzoganac belé (Helt: Mes. 299). Az egér éjjel is az ő portzogyva való ételével magát elárulja (Misk: VKert. 269).

Porcogat: dentibus cum clamore frango, continuo PPB. [klappernd essen]. Nem porcogatom a belit (Czegl: MM. 295).

még-porcogat: ~ Ha széna rágást javallama is ívesség-re az ecclesia, találkoznak az atyafiak között, a kik azt-is megporcogtaták (Megy: SzAÖröme. 7).

Porcogató: [roditatio; allmähliges nagen]. Állatok porcogtatására való magvak (Pós: GBot. 2).

Porcogó: **1**) crepitans MA. [knarpehn]. Zikős fiuek: porcogó pázsít, vízi tők gyökere (Frank: HasznK. 19). **2**) cartilago C. MA. krospel, knürpel PPB. Az vizának az gyomrát megme-téljed, az porcogójában is legyen közöttte (Radv: Szak. 122). Mikor az vizát fel akarod bontani, az orrát felveszed, kétfelől az porcogóját is fel kell venni (124). A mi testünknee épületi esontokból, porcogókból, izekből őszve szerkesztetett (Com: Jan. 36). Az hónap orra portzogóján vony edgy szór tézrnát által (Csesh: OrvK. 75). A tsont, portzogo, kötőzet, iz, rost a testnek részei (ACsere: Enc. 142). **3**) [durus; rösch, knusperig]. Az fazokat az tűzhöz tegyed, hozzá láss, hogy meg ne égjen, így szép porcogó szabású leszen a máj (Radv: Szak. 286).

Porcogós: **1**) cartilagineus MA. vell krospehn PPB. **2**) [durus; knusperig]. Mikor szép porcogós a malacz bőre, akkor add fel (Radv: Szak. 71). Törd meg az risksát, jól megfőzd, hogy porcogós ne legyen (236). A hónap harmad vagy negyed napí hónap kell lenni, mert ugy keményebb és portzogóssabb (Mik: TörL. 309).

Porcogósan: crepere, fragose MA. [knasternd].

PORCELLÁN, PORCELLÁNA: **1**) vas PPB. vas fictile sinuena, porcellanum SI. [vas murrinum; porzellan]. **2**) [murrinum; porzellan-]. Ezüstbe foglalt porzellána pohár (Radv: Csaf. II. 176).

PORCIÓ: portio, rata contributionis Kr. [autheil]. Az jogszagbol az leányoknak portiojok szerint illendő részt tartoznak adni (Monlrok III. 39).

PORCS(fü), PORCSIN: polygonum, centummodia, cyclaminus PPB. [snubrot]. Dizno pasit, porcín fyv czombodnak dagadasat meg allatya (BeytheA: FivK. 96). A lapoda, saláta, portis fü paréjakuac hivattatnac (Com: Jan. 22). A pásiutos fűhöz számláltatnac: tik hur, uti fű, portsin fű avagy ports fű (24).

dizno-poresin: ~ Erdei fűfű, olyan kis levele mint az dizno porozianac (Mel: Herb. 32).

kövé-poresin: [portulaca]. Hideg természetű mezei füvec, mint a laboda, perjo fű, kövér poresin (Com: Jan. 26).

PÓRIS: chrysocolla, santerna PPB. [berggrün]. Póris az ötveseknél: borax PPB. Jó póris: egy lat tiszta póris, két lat itveg-só, két lat só, tiszta silt fejer só (Keecs: ÖtvM. 292).

PORKOLÁB (*polkoráb* RákF: Lev. I. 112. 271. *porgolab* TelC. 70): castellanus C. janitorum praefectus MA. burgvogt PPB. Mykoron en ezeket meg montam volna az chazar porkolabyanak, legottan ketteot kevlde az év zolgay kezzev (DomC. 328). Vala Dyosgewrben egy maga byro porkolab (ÉrdyC. 633). Kasdag porkolab es baratoekal bösegős (TelC. 68). A porgolab, a megholt leannak atya, mouda (70). Meg hadnác a porkoláboknac, hogy őrüznéc ezt a foglyot (Helt: Krón. 124). A porkolabnac kezébe adnác a szegeny foglyot (Helt: Háló. 144). Tugya azt Ke. hog Soldos Imre vraunak porkolabya (RMNy. II. 61). Edgy várnak porkolábjának nagy tisztességet tész (Ker: Préd. 633). Az hidszeget beverő porkoláb töröknek adtuk 1 f. (MontME. 1306). Ezen két leveletem valamely polkoráb által kelleue küldenü (RákF: Lev. I. 112). Conventio kell: nekem, számtartónak, polkorábnak, béreseknek (271).

Porkolábság: castellanatus Kr. [minus castellani; burgvogtamt]. Tisztet osztottunk az megholt szenteknek, porkolábságot adtuk szent Péternek (RMK. II. 164). Ki viseli tisztit porkolábságának, annak vezetékét mendtük Boldizárnak (GyöngyD: MV. 8).

POROND: sabulum PPB. arena; sand PPB. Mikoron meg appidot volna a víz, a porondon marada a sárkány (Helt: Mes. 242). Két esőnkon Duna szigetbe jutának, inné mihelt Toldi az porondra juta, esőnkából bátrau fegyverét ki raká (Hosv: Toldi 5). Az víz közöl valo porond: insula (Ver: Verb. 13). A kit a víz vitt egy porondra (Tof: Zsolt. 774).

PORONGY: porlix junior PP.

PORONTY: **1**) numerosa proles, pusionum caterva, liberorum enmulus MA. servulus PPB. [kindschaft, kindknecht]. Az Antichristusnak ny porontyi közzül valo (Pécsv: Fel. 232). Kgdre is haragszunk hazánk némely nem jó, hanem még fattyú és poronty nevet érdemlő fia (TörtT. XVI. 52).

PORONYÁN: [superbe, jactando; stolz, brüsten]. Poronyán beszélni: incondite loqui PPB. Noha igen poronyánm pókód a markodat, hogy te mindent meg bizonyítasz az szent atákból, de nem tudod, mint kell értened a szent atákat (Bal: CsIsk. 183).

POROSZKA: tolutarius Pesti: Nom. c. 102. C. dromedarius, asturea MA. gradarius Major: Szót. 244. [zelter]. Rea wewn az kyalry kyalry ruhat, feyeben ekes koronát, porozkayra witepek (ÉrsC. 448b). Azon kerem Kogdet, hogy ha volnank io porozkay, kyldene egy porozkat (RMNy. II. 278). Száma volt, annemvi árpát kellett minden tisztartónac beszozgláttatni a gyorsan lépő paripáknac, az ősznéreknek vagy porozskákúknac (Mel: Sám. 132). Egy porozskun wluen, eleiliben iwne (Pont. 51. 35). Fel üle edgy

ó és szép angliai poroszkára, a ki szép módgyával jár vala Tess: SzMag. D7).

[Közmondások]. Ag lóból nehéz poroszkát tsinálni (Pázm: Préd. 338. Sám: 3Fel. 454. Kisv: Adag. 324). A poroszka poroszálva nem-is botlic: toltarius tolutim nec caespita (Com: Jan. 86).

Poroszkái: tolutim incedo, tripudio MA. [traben, hüpfen]. Poroszálva: tolutim C. MA. Idestova poroszkálúan iárnac (Zvon: PázmP. I.70). Sionnak leányi kevélyek, tétova poroszkálván járnak és az ő lábokkal nagy zengést bongást szereznek (MA: SB. 239). A Sionnac leányi idestova poroszkálván járna (MA: Bibl. II.6).

Poroszkálás: [tripudatio; das hüpfen]. Poroszkálás, kedves menesedbe ne találtsac (Pécsi: SzázK. 81).

Poroszkáló: gradarius C. tolutim incedens, pede pressim quitans MA. [trabend]. Poroszkáló-ló: gradarius equus PPB. Ia sietni kell, poroszkáló paripákkal jobb élni (Com: Jan. 94).

POROSZLÓ (*parozlo* Pont. 64. *porozto* BécsiC. 125. MünchC. 8.) lictor, apparitor, stator, lorarius, accensus C. praeco MA. cenusus curiae PPB. seberg Pesti: Nom. I.29. häschber, stadtnecht PPB. A porozto erőssen fuóltuala (BécsiC. 125). Megaraguan ő vra, ada ötet a poroztoenac (MünchC. 48. JordC. 12). Lattyatok mynth jutottak volna a koppaz hegre a porozok (WinklC. 203). Az porozlo lywattatyk, hogy en fyam meg lessenek (ÉrdyC. 195). Az kyral az porozloual auag hoherel az rombitat feel futata (KazC. 99). Az porozlok fogak az ven vizet (Pont. 64). Porozlónac szaua által meg kiáltatác minden aza iótt fiaknac (Kár: Bibl. I.426). Az biro az porozlonac ezeben adgyon tegedet (Born: Préd. 450). Azon őrdög lészen ala porozlod (Zvon: PázmP. I.524). Ő az maga hazájának és emzete szabadságának porozlója (TörtT. XV.190). Tulajdonát könyörüle isten az emberi gyarlóságon, ki vetvén az úrnájos porozlót, őrdögöt (SzD: MVir. 461).

Porozlókod-ik: lictorem ago Kr. [sich mit häscherei beschäftigen]. Porozlókodnac ellenünc baluanyozásokkal (Mon: KéP. 89). Őrdögi patvarkodásból ostorozza őtöt ezekkel, porozlókodik ellene (SzD: MVir. 188).

Porozlóság: lictoratus Kr. [häscherdienst]. Gyorsalkottan a porozlóságban es gyilkosságban (Tel: Fel. 197).

PORTA (*portya* BékOkl. 202): **1** [porta, janua; thor, thür]. Igy ky ment volna az portan, legottan lenenek elwé két weng fratert (VirgC. 59b). Az portan kiwül egied meg az te etkeét (74). Fekzyk vala az calastrom portaya előt (ÉrdyC. 339. 40). Mene az baratok portayara es az portarius be ereztee nagy o kedwel (513b). **2** aula Turcica SI. [die Pforte]. Balibeg kevette itala megudósodott, hogy a portáról jó választja volna (MonIrók II.73). Ifjabbik Rákóczy György Hatalmasságodhoz és az fényes ortához igaz hűségének megőrzésére igen jó móddal tanított és neveltetett (MonTME. IX.384). **3** pugna levis, velitaris pncursus, excursio SI. [streiferei, das beutemachen]. Ha a portára kimégyen, nyér az ellenségétől, ha a kvártélyára mégyen, nyér a menyecskeától (Thaly: VÉ. 298). Az ellenség ellen magyarok portája jár-kel éjjel-nappal, vitéziül próbája (Thaly: Adal. II.23). Értették volt oda ki való szolgáink, hogy z más portyákban ujonnan többen is kicsavaranának (Bék-kl. 202). Ezen két erős portával kitanulhatjuk szándékát (Bercs: ev. 304). A forragi es portára induló apró seregek nagy károkat téznek és roszt hirt hagynak a tábor felől (Fal: NA. 213). Ezek őrkékétig busittyták a generálisokat, hogy részek legyen minden portán, minden őtközetben (221). Ha jön ordre, frissen yergel, elmegy a portára, főlbiztatja maga társát, jól megjön z ára (Amade: Vers. 107). **4** [tributum; steuer?]. Az mi illetly

az wrakath es nemesegeth, kiknek portatth ronak, azon megh az orzagh az wrakkal tellesseggel nem alkudott (RMNy. III.119).

nyargaló-porta: [explorator equestris; reiterauskundschafter]. Morvában küldtem egy nyargaló portát, ugyancsak kitamolom (Bercs: Lev. 206).

vizsgáló-porta: [explorator; auskundschafter]. Tegnap vizsgáló portát bocsátam vala, jöve hírem tüle Morvából (Bercs: Lev. 207).

Portai: [Turcicus; türkisch]. Egy otti kantár szügyelöstől (LevT. II.394). Fékének formája nem régi találmány, igen bősös munka, portai csinálmány (GyöngyD: KJ. 507). Portai vagy periai paplan (VeetTrans. 15).

Portás, portyás: [velitator; streifzügler]. Bár és Szekeső el nem pusztítottatott volna, mert mindennap portyások jártak volna (KecsKört. IV.104). Tegnap s ma portásim feles német s magyar rabot hoztak (Bercs: Lev. 38). Ez étszaka hozza egy pozsonyvármegyei portás egy németet (284. 296).

vizsgáló-portás: [explorator; auskundschafter]. Az német általszaladt, le is csendesedett vala, mert ott leskődött vizsgáló portásom (Bercs: Lev. 295). Vizsgáló-portásim nappal indulnak, étszaka próbálnak (341).

Portáz: [velitor, pugnatum excurro SI. [plänkeln]. A karabélyos sem portáz, mert csak siratja lovát (Bercs: Lev. 339). Felúrvár felé portázni változik három-négyszázonként (475). Sok veres fogolynak kelletik meg hahni, a portázó nyulakat mind el fogtuk (Mik: TörL. 240). Mind a kettőnkét elérte már a sok pöntek, nem portázni való emberek vagyunk (Fal: NE. 27). Kétségkívül szeges beszédekkel portázatonk egymásra (79). Fegyvert, fegyvert híveim, portáz ellenünk az ellenség (Fal: NA. 123). A kerékben rőpítet igék ide s amoda portáznak (Fal: UE. 403).

ki-portáz: [excurro; streifzug machen]. Meghattam, sok tüzeket rakjanak minden falun kívül; az német meglátta, mind hadnak vélte, még az magyarja sem mert kiportázni (Bercs: Lev. 19).

Portázás: proelium minutum, velitatio, excursio bellica Kr. [streifzug]. Vég-újváriaknak kiterjedett szép lüre, mezőben járók, jeles portázások Vág vizén túl messzire (Thaly: Adal. II. 277). Az Vág két felin szénájok helyben leszen, bátorosabb is, az portázásra reáérkezik (Bercs: Lev. 308). Már az karabélyosok is protestálnak az portázás ellen (322. 463).

PORTÁLÓ: [portale; portal]. Ha valaki czifrázni akarná lugassait, azoknak bemeneteleken portálókat azaz mesterséges kapukat csináltathat (Lipp: PKört. 19).

PORTÁRIUS: [portarius; thürhüter]. Az portarius felele nagy haraggal: Mit jaarz eet te zaar saak (ÉrdyC. 502). Mykoron cheenghetőt volna, az portarius be ereztee nagy yo kedwel (513).

PORTÉKA (*partéka* Dial. 180. Mik: TörL. 26. *portéka* MonIrók. III.36): **1** vasa, supellex MA. hausgerät PPB. Irva találták vala hóta ntán az ő portikái kezűtt (MonIrók III.36). Ki valami miséhez való partekat el vinne (Dial. 180). Az mely portékát adott az Wyczay Eva asszony az maga leányával, annak az száma (Radv: Csal. II.308). Ha elérkeznek a királyi emberek, meglátták az idegen embernek partékáját az ágya körül (Hall: IHist. II.49). Ott találtatott fel akar vitézeknek külömb-külobmbele fegyver, akar másoknak állapattyokhoz való kívánatos partéka (III.38). **2** sarcina MA. merx, mercionium SI. [pack, gepäck, waare]. Kegyelmed megh monthattia homj chak buzaya es partékayaert jvt el (RMNy. III.114). Le raká es hánia Dauid hátáról minden portékáját (Mel: Sám. 35). Az én portékáimat elő hozám nappal,

mint az kic másúva hordozkodnac (Kár: Bibl. II.117). Szedgyűk-
őszve zaydaesckáját (Mad: Evang. 215). Ha szomjuhozol, menny
a partékákhoz (ad sarcinulas) és igyál vizeket (Kálldi: Bibl. 233).
Budán 2000 frt éró portékát fizetett sarezában (TörtP². IV.89).
Lopot portéka (Illy: Préd. II.277). Szép dolog ura lenni fél óra
alatt egynehány száz ezer tallért éró partékánuak (Mik: Törl.
26). Az efféle idegen portékáért a teugeron lapátozni, vitorlákat
szagatni, kifelé s meg visszatérni haszontalanság volna (Fal:
NU. 321). **3)** [res; düng]. Az atya meggonidolaa, hogy nem volna
rosa vyragnak ydeye, hozyaa hyvaa es meg latai kelebeet,
haat mynd zeep rosa vyraag az azyw apro porteka (ÉrdyC.
640). Mint amaz fel-puffadt mérges varas porteka minden mér-
gét kiadgya a Matkó (Illyef: BCSTomp. 111).

PORTIKUS: [porticus; säulengang]. Cedrus gerendác va-
lánc az ur házának porticusának (MA: Bibl. I.311). Az utcze
kövecel rakattatnac meg, mint a piarez is a tornáczokkal,
porticusokkal (Com: Jan. 122).

PORTRÉ(kép): [effigies, imago; bildnis, portrait]. Az alsó
szobákban az austriai háznak minden portrait képei függnek
a falakon (Fal: TÉ. 794).

PORTUS: [portus; hafen]. Már én mágnés kúvem portus-
hoz hoz engem (Zrínyi II.58).

PÓRUS: [porus; pore]. Veréjték lyukak vagy pórusok 1658
(KNagysz. 27).

POSHAD, POSSAD, POSVAD (*peshed* Mik: Törl.
188): **ranceo**, **computresco**, **immarcesco** C. **exputresco**, **fermen-**
tor, **infermentor** MA. **rancesco** PPB. [verfaulen, vermodern, ver-
wesen, morsch werden]. Teste kecsgetésére poshat mérges
tejet szopott (Czepl: MM. 6). A savanyú és poshatt eczetet kos-
tolgatván meg hajtják fejeket (TemPompa 162). Sok posvat
gyümlőczőt hozot (Zólyom: Elm. 251). A mi szivlunk frissen és
híveszen vagyon és nem peshed úgy mint a füstölt hús a nyáron
(Mik: Törl. 188).

el-poshad: **computresco** Kr. [verfaulen]. Kik Krisztuson
nem gyökereztek, el-poshadnak a nyavalyák vizének nedvesítő-
sével (Pázm: Préd. 692).

még-poshad: **exputresco** C. **rancesco**, **acesco**, **fermentor**
MA. [verfaulen]. Megvárják, hogy jól megposhadjon a hordó-
ban vagy meg-forjjon: **sinitur *fermentari in dolio** PPB. Az
halak, kyk hlv benne vannak, mynd meg halnak és meg
possadnak (JordC. 19). Régen megposhat historicskákat ottan
ottan elő-ugrat (Pázm: LuthV. 4). Az ember teste a föld alatt
megposhad és rothad (Pázm: Préd. 994).

őszve-posvad: [computresco, infermentor; verfaulen, ver-
modern]. Összeposvadott s rotvatt juh és borju bőrök (Radv:
Csal. II.374).

Poshadék, posadék: **illuvies**, **lama** MA. **morast**, **kot**,
pfitze PPB. Ha rosz fűvön és olly possadékön őrzi, a hol mé-
telyt szednek a juhok, nem pásztora, hanem mészáros a juhok-
nak (Pázm: Préd. 604). Ollyanná teszi mint a biődös dögöt, mint
az útszéken tapodtatott poshadékat (726). Mind magát s mind
az ország népét belé akarja keverni az silő possadékéből álló
sárban (ÉszM. 321). Az az ember, ki a testi gyönyörűségnek
rnt possadékában fekszik, disznóval hivatfátik (Illy: SzÉlet. I.37).
Possadék a biünöknek (Illy: Préd. II.445).

Poshadt: **rancidus**, **fracidus** C. MA. **stinkend** PPB. [faul,
morsch]. Poshat ital: **posca**; poshat szabásu: **subrancidus** MA.
Poshadt, álló-víz: **aqua torpens**, **aqua reses** PPB. A Kalauz sok
híván gyűlővez káromlásnak possat limbossa (Zvon: PázmP.
257). A penészese, poshattak, rothattak meg-undokétnac és bí-
dössétnac (Com: Jan. 62). Teste kecsgetésére poshatt, mérges
tejet szopott (Czepl: MM. 6). A savanyú és poshatt etzetet kős-

tolgatván, meghajtják fejeket (TemPompa 162). Belől poshadt
döggel büszhődik (SzD: MVir. 116). Magában dögleletes poshadt
kovászt foglaló találmánynak undoksága (439).

Poshadtacska: **rancidulus** MA. **ein wenig stinkend** PPB.

Poshadtság: **rancor** MA. [fitulis].

Poshadtul: **rancide** MA. **stinkend** PPB

POSHASZT: **putrefacio** Kr. [faulen lassen].

még-poshaszt: **fermento**, **infermento** MA. [gähren]. Nem
tudgyátoké, hogy kieziny kovász megposhasztja mind az egész
tésztát (MA: Bibl. IV. 154. Nögr: ltvK. 438. Illy: Préd. II.325).
Egy kevés kovász egész teknő tésztát meg-poshaszt (Veresin:
Lev. 260). Egy kevés gonosság az egész tésztát megposhasztja
(Mad: Evang. 276).

POSVÁNY: **palus**, **lama**, **illuvies** Kr. [morast, pfitze]. Sikeres
posuanban czappoldni (Zvon: PázmP. 282). A föld színo néhol vize-
nyős, ingoványos posvány, söppedékes, lápos (Com: Jan. 14). Még jól
tett helyében posványban vezet e háládatlan világ (Kisv: Adag.
387). Az Lévárd táján való rosz, saros posványokat elkerüli
(Bercs: Lev. 228).

[Szólások]. Locsol posba, f e r t ő b ő l p o s v á n y b a l é p t e k
(Pécs: Fel. 30).

Posványos: **1)** **palustris**, **paludosus** Kr. [morastig]. Posvá-
nyos sár (Tof: Zsolt. 594). Győrvárnál az tóban, posványos
gázlóban mind bele fulladt (Thaly: Adal. II.144). **2)** [illuvies;
morast]. A jól tett helyében világ nem ád vízben, de posványos-
ban vezet (Kisv: Adag. 475).

POSONKOD-IK? Az basa nagy devánt tartott felöle;
az törökök igen patkóltaták az lovakat és igen posonkottak
felöle (TörtP². I.553).

POSTA: **1)** **tabellarius** C. **nunciis**, **veredarius** MA. **angari-**
us; **bote**, **postillion**, **postreiter** PPB. Jutának my hozzáuk romai
ciazar ű fölsege postái, vgian azon postak adak my nekűnk az
Nd. leuelet (RMNy. II.109). El küldéc a leueleket az postáktól:
litterae missae sunt per cursores (Kár: Bibl. I.503. Ver. Verb:
Szót. 944). Angyalidat mint szagaldo postákokat kiküldöd (MA:
Bibl. V.47). A levélhordozó postákat küldie vada (Com: Jan. 207).
2) [res **veredaria**; **post**]. Attól felek, hogy az postákon elvész
az levél (LevT. II.319). Vannak társai, a kik véle egyetemben
postán rándulnak a kárhozatra és el-akarják erővel hitetni vel-
link, hogy igyenes úton mendegelnek a mennyország felé (Fal:
NE. 76).

[Szólások]. Ujjal mutassad az utat, ne magad t u s s a d a p o s t á t
előtto (Fal: UE. 401).

[Közmondások]. A hír postán menéssel sokat szokott hazidni
(Kisv: Adag. 165).

folyó-posta: **cursor** Kr. [postillion]. Kulcsos városokban
már fejen hírellek, a folyó posták is pofásan kürtöllek (Fal:
Vers. 914).

gyalog-posta: **tabellarius pedes**; **fusspost**, **briefträger** PPB

isten-postája: [nunciis dei; gottesbote]. A prófétákat egye-
dül az isten hívta az ő szolgálatjára, s nem valami angyal, ki
is istennek követője és postája (GKat: Titk. 310. MHeg: TÖszl.
I.73).

lovag-posta, lovas-posta: **tabellarius eques** PPB. [falr-
post]. Küldé az leuelet lovag postáktól (Kár: Bibl. I.506).

[Postálkod-ik]

Postálkodás, postakodás: [res **veredaria**; **postführung**].
Az postálkodás dolgában tartassék az régi **articulus** társat na-
ga mellé az posta ne foglaljon (ErdTörtT. II.286). Egy holnapra

az ráklábon járó postakodással elérkezének (TörtT. XV.197). Az kolozsvári nemesség is segítje az katonák postálkodását (MonOkm. XIV. 39). Az postálkodás ő rollok tolltalasság (CompConst. 29).

Postálkodtat: [remi veredarium administro; die post verwalten]. Az Boeskaí támadáskor postálkodtatta a török közé (MonOkm. XIX.258). Az ingyen gazdálkodtatók és postálkodta tókról világos articulusunk extal (CompConst. 29).

POSZ: crepitus, pedor MA. knall, hauchwind PPB

Poszog: crepitare, pedere MA. hauchwind lassen, knallen PPB. Az kicsiny ebceskék az lágy pármán poszognak (Mesés-K. 18). Az időgálóc avagy sarapolók meg részegedvén tántorganac, kőhögnee, hákognee, bőföznee, torhaskodnac, pőknee avagy nyálaskodnac, okádnac, huddoznac és tisztességgel becsülettel szolván poszognac és finganac (Com: Jan. 182).

Poszogás: crepitus MA. [das farzen]. Czac meg nem őltel az úton nagy soc poszszogásoddal (Helt: Mes. 373).

POSZÁTA: curruca SL. grasmücke Com: Orb. 43. Patsina, sásetek, poszata inadár: cassita Major: Szót. 129. Nyomorék poszáta madár, mellynek fiait más neveli fel: curruca PPB. A harkály, nyári esőka, poszáta: nyomoréc veres torku madár, férgeekkel élne (Com: Jan. 31). A kukna a kűsbe madarak s kiváltképpen peng a poszáta fészékbe tojik (ACsere: Enc. 216). A poszáta avagy nyavalyás fiist-farkú tsak igen kised veréb forma madárka (Misk: VKert. 411).

[Közmondások]. Nem poszáta fészek Buda, hogy az kakuk az benne lévő monykat megigya (TörtT. XVI.95).

POSZTÓ: pannus Pesti: Nom. a. 39. C. MA. tucl PPB. Posztónak fonákuul-való fele: panui interior non rasa facies; posztónak színére való része: panni rasa facies PPB. Hoz teueled cilicinum poztoth, kybe en testemet beltakaryad (EhrC. 141). Senki sem erezti vy otromba poztonac folát o ruhaha (MünchC. 29). Mire magaztatol fel az poztonak zepsegeben (VirgC. 145). Földnek mennynek kyralya poztookba takarwan a iazolba teteteek (WinklC. 343). Mykoron zent Margit azzonak adnak vala kentest iob poztobol tarsinal, zegenly vala meg viselny (MargL. 2). Az utcaik posztóval bevonták (MonIrók III.106). A gypji meg-szövettetic és a csővre tekert bél fonalac változnac posztóvá (Com: Jan. 97). Hogy ipen kimondgyam, a selyem és abbul szótt vagy vertt poszó nem egyéb, hanem némely férgecskékből takaroszott hulladék és sok festékkel forraltt ganéj (Fal: NE. 30).

[Közmondások]. Nem arra valo, bogy posztóban varják a fejét (MA. Czegl: Japh. 232). A vont arány vagy ezüst nem fődi jobban bé testemet a szótt posztónál (Fal: TÉ. 771).

Posztós: pannosus MA.

PÓT: addimentum, appendix, supplementum MA. zusatz, ahang PPB.

Pótol: suppleo, compenso MA. [ersetzen, ergänzen]. Az elszáradott vérnek fogyatkozása másunnan nem pótoltatniék (Pös: Igazs. I.133).

ki-pótol: ∞ A természet fogyatkozásit mással ki-pótolni: superare *impedimenta naturae PPB. A kárt kipótolá (Liszny: Krón. 150). Nyolcz száz ötvent külön állatának, ezért hogy ha a tatároknak el-esnének, amazokból menten ki pótolnák (197). Valami elégtévő áldozattal pótolatta ki véle isten az ő vizűzőnkori bűnét (Misk: VKert. 388).

még-pótol: [compenso; vergelten]. Az Kd jó szerencséséjét hallám, kit isten ő szent felsége Kelnednek pótolja meg és kegyelmes áldásából őregbitse s nevelje meg (LevT. II.222).

Pótolás: compensatio, assumentum MA. [ergänzung, ersatz].

Pótolgat: identidem resarcio SL. [wiederholt ergänzen]. Elégtelen volua az Christus közben járása, hogy ha a mi eselekedeteinkel kellene azt pótolgatnunk (Matkó: BCsák. 309).

[Pótolód-ik]

ki-pótolódik: [compensor; ergänzt werden]. Mind ki kell ezeknek pótolódnik (Komár: Imáds. 110).

POTOR: scurra, erro MA. laudstreicher PPB. [L. Botor]

POTROBOC: [cibus butyro et farciminius compositum; aus topfen und wüsten zubereitete speise]. Potrobocz: ezzel élnék az székely atyafiák (Radv: Szak. 248).

POTROH (patroh PPB. potraha Com: Jan. 51. potrok MA. PPB): abdomen C. MA. schmeer, schmeerbauch, wanst PPB. Ládd-é ezeket mivelleti az nyomorult pénz szerelem az fősvény potrohokba (MA: SB. 133). Potroha melly nagy (Bal: Epin. 10). Az eledel az állatoknac a kérés gyomorban, annac utánna a kővér hasban: potrohában által megyen (Com: Jan. 51). A tobzólc vagy vendégeskedő merő kővérségnee avagy has potrohoknac rabjai (181). Az vendég azt tartja, hogy nem fogadtuk jó szívvel, ha potroha nem puffadtott annyira mint egy akós hordó (Fal: NU. 303). Némellyek a könyveknek potrohát s temérdekségét nézik inkább, hogy sem belső velős jószágát (Fal: UE. 379). Hármás kés van oldalán, bécsi acél pántlikára szépen függ a potrohán (Fal: Vers. 577).

Potrohos: ventrosus, obesus C. ventricosus MA. feist, fett PPB. [dickbauch]. Vala peng Markalf igen temerdeg es potrohos (SalMark. A.3). Nincz olly jövedelmező papi uraság, az melly ezeknek potrohos gyomrokak megelégtetnének (MA: Tau. 1141). Potrohos paraszt ember (Mad: Evang. 327). Testesec, kővérec, potrohosoc (Com: Jan. 53). A sz. irás magyarázattyról potrohos könyveket irhattok (Veresm: Lev. 93). Igen nagy potrohos könyvet meg-töltöttenek (GKat: Váls. II.1256). Mind jók ugyau ezek, de én a jesuita potrohos könyvében ezt is olvastam (Czegl: Japh. 11). Néki vigh-lakástul az hasa potrohos (17).

Potrohosit: increasso Kr. [verdieken, anfüllen]. Illyenekkel kellé potrohositanod mocskos irásodat (Matkó: BCsák. 256).

Potrohosod-ik: crassescio, obesus fio MA. dick werden PPB. Annyi szitkos, motskos nyálaskodásokat ha valaki rendel ki gyözhetné szedni potrohosodott könyvéből, bizony azzal horlaszabbá tenné X ut Tők könyvét (Matkó: BCsák. 2).

Potrohosság: ventricositas Kr. [feistigkeit]. Ha a szitkokat let-törőlnék a Balduinus könyvéből, kichiny hasa maradua potrohosságának (Pázm: LuthV. 5).

POTYKA (potyksz C.): carpio C. carpius MA. cyprinus Major: Szót. 128. karpfen PPB. Mellyik az jó falat az halban? Az kővi hal mindenestől, az potyka az ő fejével (MesésK. 17). Pisztrángot, hereuget így főzhetsz, potykát is, de azt borban (Radv: Szak. 113. 157). Bőit-e az, midőn chukát, potykat, tokot rátua, sütve torkig eszuec (Tel: Fel. 26). Halastói halac a potyka, csuka, kárász (Com: Jan. 34). Nespesti jobbágyok adjanak 30 potykát számost (Radv: Csal. III.76). Vizát, pozsért, potykát fogasson számunkra (RákGy: Lev. 383). Az apró fiatal potykáknak kopótójokban is terem fereg, az öreg tsukákat, többeli potykákat mindazáltal efféle fereg nem állja (Misk: VKert. 682).

POTYOG: [assidue cado; fort und fort fallen]. Sirt miut a sebes eső, görgöttek, potyogtak könyvei (SzD: MVir. 361).

POTTYAN: labor, cado Kr. [herabfallen]. A pap az örökkévalóságnak tengerébe pottyant (Fal: NA. 135).

ki-pottyán: [elabor; berausfallen]. Ha oly jeles ember volna, valami szüdből kipottyán, mindent tartoznánk el himni (Tel: Fel. 189).

Pottyant: [labe facio; fallen lassen]. A ki oda pottyantja ártatlanságát ndvari előmenetelért, rossz kalmár (Fal: NA. 237).

ki-pottyant: [elabi facio; herausfallen lassen]. Az ő hízoló beszédec után ki-pottyant valamit (Helt: Háló. 88).

POVÁLY: alicia; spaltekrank C.

POZDORJA (*pazdora* Gvad: Nánd. 40): stipa, stupa, culmus lini MA. festucaae cannabinae PPB. [werg]. En tetemeim meg aznak mikent pozdoria (DöbrC. 179. KulesC. 243). Ev uelek az mas velagra viznek fiat, zenat es pozdoryat (CornC. 421). Mutatod az the hatalmassagodat es azzu pozdoriat haborgac (TihC. 236). Vesdel fikt mint az pozdoriat az szel elfot (Szék: Zsolt. 86). Némelyek fát, szénát, pozdoriát éppitnek (Pázm: Kal. 811). Lehetetlen dolog az, hogy az aszu pozdoria az égő tűznél föl ne gyuladgyon (Prág: Serk. 367). Az emberi erő erőtelenség, tsópi és pozdoria (Nagyari: Orth. 7). Csak szöszhöz, pozdoriához hasonlók vagyunk (Laur: I. Vid. 73). Vas por szennye ilte hizott pófájokat, széennek pozdoriája füstölt nyakot (GyöngyD: KJ. 425). Törte a tábort mint pozdoriát (Gvad: Nánd. 40).

[Közmondások]. Nagy külembég vagyon a fa, széna es pozdoria közet (Vallást. ij).

kendér-pozdorja: [stipula lini; haufwerg]. Az azzony föl vywee az nepeketh az haznak heyzattyaban es be fedezee ewket oth kender pozdoryawal (JordC. 286).

kő-pozdorja: [rudera lapidum; steinschutt]. Hegyes nil meg őly a Christus ellenségét, kő pozdoria el-ronia (Mel: SzJán. 49).

Pozdorjácska: stipula MA. [werglein].

POZLÁR (*poszlár* Helt: Krón. 8): ensis, gladius Kr. [schwert]. Az ő hadi szörszámoc egy egy poszlár (Helt: Krón. 8). A kie el nem iőnéoc, azokat kettő vágánac egy poszlárral (10). Mindiárst inteni kezdé őket, hogy megfiztitanác a régi payzsokat es poszlárokat. Soknak kőszóté vagyon borgos pozlároac (Gószár: NagyB. Biiij).

PÓZNA: pertica, stipes, bacillus MA. stecken, pfahl PPB. Tszoc ezis súlyos pózna (Balassa: Ének. 16). Háló terjesztő póznák, villa fák (Com: Oib. 107). Póznákkal kelletté segíteni az élő-fát (Nad: Kert. 133).

karó-pózna: [pertica; stange]. A kert bé-kerítettic sővény-nyel, a melly hosszú karó póznákból es egyéb hajlós veszőkből fonatic (Com: Jan. 71).

madarász-pózna: ames C. calamus PPB. [stelligabel]. Madarász pózna, kolepeze: ames Major: Szót. 32. Esmérnek őltözetedről, enyves madarász póznáról (MA: SB. 218).

nyír-pózna: pertica betulina Kr. [birkenrute]. Nyír póznával póználja fejét (Fal: Jegyz. 930).

[Szólások]. Megkivánják, hogy jó szízzel vegyék a korpázást es a merre hajlik a nyír pózna azaz ősz fűjek tetszése, a szerint éljenek es eselekedjenek az ifjabb úrtiak (Fal: NU. 302).

Póznál: perticis contingo Kr. [züeltigen]. Nyír póznával póználja fejét (Fal: Jegyz. 930).

POZSÁR, POSÁR (*poszár* Radv: Szak. 10): carpio Major: Szót. 128. cyprinus; karpfen PPB. Ha csukát avagy poszár ad kezében az mesterét, azt igen szépen megvakarjad (Radv: Szak. 10). Ha az posár ikrás, az ikráját tegyed az levében (115). Vízát, poszárt, potyát fogasson számunkra (RákGy: Lev. 383). Sajt nro 6 öreg, posár nro 6. (KecsikTört. II.510). A

nagy pozsárnak felit föld meg (Betl): Élet. 534). Az alosa tsak igen paraszt hal, nem sokat különböz a mi posárinktól (Misk: VKert. 546). Kophalat, pisztrangot, posárt add a szakátsnak (SzBodó: SöDics. Á1).

PÓCE: 1) cloacalis fluvius PPB. [kanalwasser, turat]. Davindka is amaz három vitezek egy keő pócze vizet viven agyendkba kedvesen veve teőllek (Vás: Ep. 4). 2) cascale C. [abtritt].

PÖDÖR: torqueo, in gyrum ago Sl. [drehen]. Orrom alja épen akkor mohosodott, a pihét pödörttem mint egy okosodott (Gvad: RP. 86).

PÖFETÉG: 1) fungus orbicularis, crepitus lupi, fungus ovatus PPB. [lycoperdon vulgare] bubenfist, bofist PPB. Pöfeteg: fungus nuncupatus crepitus lupinus Beylhe: Nom. 5. A retok igen egréséség a pöfleteg meg-fojto veszedelem ellen (Nad: Kert. 320). 2) [fortidus; stinkend?]. Toluuiok, heréc, pöfeteg apaczak (Mel: SzJán. 443).

Pöfetégés: fungosus, fistulosus C. pustulosus PPB. [warzig]. Nagy gömbölyű pöfetes orra, magas fülei (Prág: Serk. 673).

[PÖFFED]

föl-pöffed: [extumesco, extubero; anschwellen]. Az isten a te fel-pöffedett szived daganattyát akarja meglohasztani (MHeg: TOSzl. II.116).

Pöffödök: 1) tuberculum MA. Nom. 94. blätterlein PPB [warze]. A hol emlő, ott a pöffedék: ubi uber, ibi tuber (Illy: Préd. II.256). 2) [fungus; schwamm?]. Sodoma földé felől írják, hogy meg mostis termő fák vannak benne, mellyeknek gyűnöl-cse külsőképpen magát szépen mutogattya, de belől olyan mint az pöffedék, uganyira, hogy az kik illetik, hamuvá lesznek kezében (Pécs: Fel. 21).

1. **PÖK, KÖP** (*peklet* JordC. 144. *pökce* Sylv: Ujt. I.141. *reá pökic* Zvon: Post. II.151. Nad: Kert. 29): spu, exspuo C. MA. speien PPB. Pökene ő orcaira es nac éapsoeckal verucala őtet (MünchC. 66). Őmön őelweth el harapa es segetelen chokolgathonak weresen orchaiara pöke (P'erC. 46). Ha az ew attya ewnoky orczayara peklet vona, nem de kellett vona es heted napgh ky tekeztelny az kősseoghól (JordC. 144). Hogy ez fratereknek az prior, hog ha es meg teerne, ky őv neky jelenyk, orcheal rea peokneek (DomC. 303). Mykoron zent Janosnak feyeet kezeoben tartanna es karomlanaa, az zent fow arczwl pökee (ÉrdyC. 525. 550). Zemebe pökét (Pesti: NTest. 87). Ha valakire pökendic, ez meg mossá ruhaiat: si salivam huiuscemodi homo jecerit super eum, qui mundus est, lavabit vestimenta sua (Helt: Bibl. I.EFes). Pökik, szidalmazak (Mel: SzJán. 423). Nem tudom, ha pöké auagy okádol (Döcsi: Adag. 160). Azért is pöki az régieket, hogy szükségnek idején akárkinekis meg engedték, hogy kereszteljen (Pázm: Kal. 148). Ki pökte azt a bűdös torlát (Bal: CsIsk. 35). Rossz ember hamis vádgyára nem bánt engemet Calvinus apám, én is olyan engedelmes fia vagyok, hogy nem pököm ha lehet orczájára (Matkó: BCsák. 39).

[Szólások]. Markát pöki: proludit MA. Pököd a markodat, hogy mindent meg bizonytasz (Bal: CsIsk. 183). Csak köpi az markit, de megassa árkat (Thaly: VÉ. I.401). Nem köpted a markodat (PhilFl. 62).

alá-pök: despuo C. MA. anspeien, herabspeien PPB.

[be-pök]

bepökés: [to conspuere; das anspeien]. Oltalmazza meg wram en orczamath minden zeplötöwl, hogy ne zegyonkegyem the clewted, se ez wylagy emberek őlwet te zent orchadnak bech pökéseert (ThewC. 119).

föl-pök.

[Szólások]. Ne póky olyan fel: *altius oramedonte* (Decsi: Adag. 329).

[fönn-pök]

fönnpökő: *arrogans, altum spirans* Kr. [hochmütig]. Vajha a pápista fejedelmek-is olyan könnyen a nyakokra nem hagynak ama fenn pökő papokat filni (GKat: Váts. II.271. Megy: SzAÖröme. 76). Az fenn-köpő s Erdélyben bejött, s kérkedő cifra paszamántos, nyegédes magyarországi, tótországi fijak miképpen zaboláztsannak meg kérkedésokről (Thaly: Adal. II. 344. Csúzi: Síp. 649).

ki-pök: *exspuo* MA. *ausspeien* PPB. Köhögve kipököm: *exsternuo*; hákogva kipököm: *excreo* C. Vakoknak vezérlő, kyk ky pókytek az zwnyogot es az teweet el nyeltek (JordC. 428).

[Szólások]. **Ki p ö k ni a z á g y á t:** *desperere malum* (Decsi: Adag. 328). A minapi levelében az ilyen dologra való nézve p ö k é ki kend ezeket a deák sz ó k a t (Mik: Törl. 70).

kipökés: *exspuitio* MA. *das ausspeien* PPB.

lő-pök: *despuo* MA. *hinabspeien* PPB. Lő pökee az földre es saarth zerzee hű nyalabel (JordC. 658).

még-pök: *conspuo* C. MA. *bespeien* PPB. Embernek fia adatic a poganoacac es megkaromlac ötet es egészbe megpökic ötet (MünchC. 92). Akar melly láttatos es szines legyen az emberec előtt, az isten széke előtt megpöketic es megvettetic (MA: Tan. 756). A ki mit ingyen ad, meg-általkodással meg ne pökied, hogy meg vetni es meg utálni ne láttással (Com: Jan. 194). Térj eszedre valaha, ne pökjenek-meg még csak a' gyermekek-is (Matkó: BCsák. 221).

reá-pök: *adspuo, inspuo* C. MA. *bespeien, anspeien* PPB. A szinbűl ki származot boszszonkodo hertelen indulat, kivel viseltetuén gonoszt kíván valaki másnac titok-képpen, ugyan rea pökic vagy szemével sem akarja látni (Zvon: Post. II.151).

vissza-pök: *respuo* MA. *verspeien* PPB.

visszapökés: *respuitio* MA. *das zurtückspeien* PPB.

Pökés: *exspuitio* C. MA. [speichel]. Nem tamad feel sem az weritek, nem az pökcs awagh hağappas (KazC. 189. Mad: Evang. 632).

marok-köpés: [prolusio, jactatio; prahlerei]. Gyakorta azok állítatnak az ő nagy szer-szavokhoz es markok-pökéséhez képest a Christusnak lelki szerűjén tiszta buzáknak (GKat: Titk. Előb. 6). Marka köpések, kérkedségek (Megy: 6Jaj. II.11).

vér-pökés: *haemaptysis, sanguinis spuitio* MA. *blntauswerfung* PPB. Vér pökést, has fiaiast gyogyit, a szőlő koczinac ezön haszna (Mel: Herb. 6).

[Pököt, köpet]

ki-pököt: [exspuere facio; ausspeien lassen]. Ki-köpette véle utolsó nyálát (Kónyi: HRom. 127).

kipökhetetlen: [quod exspui nequit; unausspuckbar]. Ki-pökhetetlen turha (Pécsv: Fel. 197).

kipökhető: *exscreabilis* C. MA. *leicht auszuspeien* PPB.

Pökő: *spuens, sputorius* Kr. [speiend]. Csuszó-mászó állatoc az vízi kigyó, zomoc kigyó, méreg pökő kigyó, vipera (Com: Jan. 41).

marka-pökő: [prolusor; prahler]. Többet használ a vesztég űlő naulerus az hajo igazgatásában, hogy sem a marka pökő csalafurdi hajós legény a vas macska emelésben (Czepl:

Japh. 7). Némely markaköpők szokásba vették volt, hogy egymást bajra bívták (Mon: Irók VII.36).

Pököd: [sputo; speien]. Pekethetik: *conspuerunt* NémGl. 1. Tegöd arcvl werwen es nyalwal arcvl pöködwen te nehöz kőrdzt fadath batadra adaak (CzechC. 32. ThewrC. 114).

Pöködelém, pökedelém: res absurda, *sputo digna* Sl. [gränel]. A mit az oltári szentség fölől vegezett, az merő pöködelemre méltó vanitas (Matkó: BCsák. 34). Ila játék a ceremonias vallás, kellemes játék, ha isteni tisztelet, bizony rut es pöködelemre méltó (54). Miképenhogy a kakas a maga anyut-is-meg-fertézteti, a gyilkos-is hasonlő, mellyért mindenek előtt pöködelemre méltó (Misk: VKert. 361).

Pökedelmes: [abdominabilis; abscheulich]. Semmineű állat nints olyan, melly oly kitsiny es pökedelmes materiából oly nagyra nevekednek mint a krokodilus (Misk: VKert. 247).

Pökődös (*pöküdösik* Mel: Ének. 3): *spuo* C. *conspuo* MA. [speien]. Mynd karomlak es pekdeseg, werék azt mondwan: *prohetyzal* nekenk (AporC. 171). Arcvl pögdősek vtet, nagkba vtelek, arcvl es vtelek tenerrel (DöbrC. 436). Fel menue a toromban es ah baluan istenőknek boltiában, mind orcvl pökődse őket (DebrC. 10). Idwez legy zepsoges orcza, ky ny erettewnk az byneseknek keze nyath arcvl weretel es pekdestetel (ThewrC. 84). Pökődösenek az ő orczaiara: *exspuerunt* in faciem eius (Fél: Bihl. I.48).

ki-pökődös: [exspuo; ausspeien]. Ezt azért mint ördög mérget ki-pökődösétek lakodalmatokból, mert az az átkozott szokás pogányoktól származott (Pázm: Préd. 226).

még-pökődös: *conspuo, perdespuo* C. *bespeien* PPB. Megh mewettetyk es megh ostorozatatyk es megh pögdőstetyk (WinklC. 327). Orchatat hagyta meg peokdevsny es ev nyakat hagyta nyakon verny (CoruC. 174). Meg pekdesek lw orczayat es nyakon vereek hwttet (JordC. 443). Ime emberek ew fya el arwltatyk, meg chwffoltatyk, meg pökődstetyk (ÉrdyC. 97b. 134b).

reá-pökődös: *inspuo* MA. *anspeien* PPB.

Pökődösés: *sputatio, consputatio* MA. [das speien]. Nem zemueted az arcvl vereseket, peukdöseseket (VirgC. 35). Pögdösösökkel tegöd zomorwytanak (WinklC. 248). Lassatok az en orchamat, ky nállal es pekdesesekkel meg rutitatek tietetek (TelC. 262).

Pökdőz, köpdöz: *spuo, conspuo* Kr. [anspeien]. Kevésel ez előtt tsak mérget s űrmőt köpdöz, de most egyszer s mind lépes edes mézzé es candiai tzukorra változot (Fal: NA. 105).

Pökdőzés: *sputatio, consputatio* Kr. [das speien]. Meg emleközóm faldalmírdvl, at te zent orchadnac pögdőzesírél, nákon veresőkrl (DebrC. 322. Mon: Apol. 335. Pázm: Préd. 567).

2. **PÖK:** *sputum* C. MA. *speichel* PPB. A pököt szükség keszkenöbe fogunk (Vajda: Kriszt. III.410).

PÖRE (*perjén* Fal: Vers. 90): [nudus, intectus; bloss]. De levetkesztettyük pöre es gatyára, igr majd nyugszik feküdvén ágyára (Gvad: NTest. 50).

Pérjén: [nude, simpliciter; natürlich, einfach]. Tsigorgó nád-sippal kinozta versedet, nyassán perjén moudta nyálás énekedet (Fal: Vers. 911).

PÖRÖLY: *mallens* Pesti: Nom. I.494. *marculus* MA. *hammer* PPB. Az kovács mikoron az vasat verné az pörölylyel, ebe aloszik vala (PestiT: Fab. 212). Hallom, hogy az kovácsok igen zörgetik az pörölylyel a vasat (242). Zeng az pörölyec es űlñec hangossága (Kár: Bibl. I.677). Az mig isten

nem akaria, fogóval sem voubattiák ki az fívet, de a mikor védeje vagyon, vas pörölyvel sem verhetik bé (Deesi: Adag. 103). Nincs oly keményedett ember, kit a szent írás erős pörölye meg nem tör (Pázm: Préd. 393). A törvény olyan mint az tűz és pöröly (Ker: Préd. 697). Az erdőllő az élő fákat a földre leteríti, pörölyvel az éket belé veri és meghasítja (Com: Jan. 103). A törvény a bűnös kő szívet mint egy pöröly meg-rontja (Nagyari: Orth. 33). A jó tanító az isten törvényének pörölyjeivel rontja a halgatok szíveket (Báth: Tromb. m3). A nagy pörölyt nem bírtam, a mint kellett (ÖtvMest. 10vsz). Az isteni tudomány atzél pörölye által kell a rettenetes homályosságból kitisztulni (SzD: MVir. 440).

Pörölyös: [malleo instructus; mit hammer ausgerüstet]. Váltig volt érte egy Cassán kollo, pörölyös barátotok is, hogy valami karba állatlitná az augustána confessiót (Bal: CsIsk. 141).

Pörölyöz: cudo, malleo Kr. [hammern]. Hála istennek, hog csak illy igazat tudá vallani a sokféle czimborával pörölyöző malleator (Bal: CsIsk. 382). A filistaenosok azért üzték-ki a sídók közül a kovácsokat, hogy senki fegyverh nékik ne pörölyözzön, ne készthessen (Csúzi: Síp. 181). Mint az fűlő, melyet meutfl inkább pörölyöznek, amül inkább megkeményedie (Czegl: MM. 117).

Pörölyözés: malletio Kr. [das hammer]. Mi dolog, hogy a szent lélektől építettet templom illy kezetlen pörölyözéseket szenved (Pázm: Préd. 512). A gyémánt sem tűzzel sem pörölyözéssel meg nem lágyíthatatik (Misk: VKert. 217).

PÖSTY: fascis vimineus SI. [reisholz, faszine]. Krakócznál oly járó vagyon, ha csak tíz-tizenkét pöstyöt [így] belévet is, folytatában mehet (RákF: Lev. I.386).

PÖSZLÉK: [ramentum, pontamen; abfalle]. Pöszlek, hulladék, metélék szőts, varga után: subseciva PIPB.

[PÖSZÖG, Pöszöget]

Pöszögetés: [strepitus; das schnattern]. A Kalauziak szitkaival csak annyit gondoltam, mint az gumárnak diffus pöszögetésével (Zvon: PázmP. 206).

PÖTYE: [?] Nem feszéthed három szegű pötyére ez okoskodást (Zvon: PázmP. 231).

PRAJTSOFT: [copiae ad pugnam paratae; kampfbereites heer]. Ha az ellenség szokás szerint fennálló prajtsöffiját avagy fennálló seregét is megindítaná, arra kiváltképpen vigyázzon (RákF: Lev. III.216).

PRAKTIKA: [machinatio; kniff, kunstgriff]. Minden fortélyos practikának és csalárdkodással kereskedésnek író camarája (MA: Tan. 1183). Álnoc practikák (Zvon: PázmP. 340). Nem bízhaték Sámbar a pelagianusok segítségéhez s új practicát gondola (Matkó: BCsák. 350). Gondolok az hely ellen praktikákat (Zrinyi I.87). Ő látot sok igazakban praktikára hoztatatt (Ily: Préd. II.158). Ez a practika soba sem teheti ingyenessé ezeket a félre horgadott mondásokat (Fal: NE. 18). Egybe hányja veti ál praktikát, hogy újabb vesztessen harcba szállott szomszédjával (Fal: UE. 370).

Praktikál: [agito, machinor; sinnen, im schilde führen]. Ebbe practikál vala hogy Sarolta hertzegnéet magának vehetne feleségül (Helt: Krón. 29). Nincs a gyűrő; fel tekintén a fára, tolát az hollo orrába félic és ott praktikál rayta (82). Az mynemő dologban az tatyi kapitan nastam praktikál, im annak az leuelnek az massat rőndel meg írtuk Ndk. (RMNy. III.111). Ki engedhetné meg, hogy más turkálna, practicálna az őnében (Deesi: Adag. 209). Nem io embernek isten dolgoiban practicálni (Vás: CauCat. 114). Az őrdög hadtun raytan praktikálni,

batalmaskodni (MA: Scult. 576). Áskáló, practicáló hamis ember volt (Tof: Zsolt. 569). A portán ellíteti, hogy római császárral practicálna Kemény (GyűngyD: KJ. 499).

Praktikáldok-ik: ∞ Meg kell engedni, hogy practicáldokik az ellenség, mert tapogatva jár (Bercs: Lev. 235).

Praktikáldokás: [machinatio; kniff]. Értvén Bornemisza Ferencznek Tokajból praktikáldokását, megfogatjuk s Váraddá is küldjük (RákGy: Lev. 176).

Praktikás: [callidus; heintückisch]. Praktikás, mesterséges, fortélyos; machinosus PPB. Soc kílömb kílömb féle praktikás mesterségi az sátánnac (Zvon: PázmP. I.48). Nem csak együgyű ismérés jelentetik, hanem praktikás ismérés (Ily: Préd. I.511).

PRAKTIKUS: [usu exercitatus; geschickt, praktisch]. Nagyságodat mint próbált vitézt az álhatatlan és practicus franczia ellen is a romai császár fel bocsátá az imperiumba (Laud: UjSegits. Flöb. 3).

PRAKTIZÁL: [agito; betreiben, verfolgen]. Istenesen practizáló, szentül bölcselkedő theologia (MHeg: TOSzl. 14).

PRÉBÉNDÁ: [praebenda; pfürnde]. Vadnac olly pap urac, kie hat és hét praebendackal és jövedelmeckel bírnac (MA: Tan. 1130). Marha, mely a farkasoknak praebendája (László: Petr. 35). Urak prevendájok, nehéz szolgálatjok (Thaly: VÉ. II.108).

PRECEPTOR: [paedagogus; hauslehrer]. Szólítá fiainak praceptorát, Justus Jonást (Czegl: MM. 207). Még a praceptoroknak is megmondatot (133).

PRÉDA: manubiae, exubiae C. praeda MA. bente, raub PPB. Aradnak kyrallya megh győzween ewtet sok predath ragada (JordC. 162). Eg őrdög hoza az itelő bíronak eleibe eg holt vitéznek lelket es monda: Ime hol a preda (BodC. 31). Az magyarok magokat zakaztaak ott az sok pogansagnak es az predaat hattra hozaak (ÉrdyC. 398b). Préda szomiuhozó oroszány (Kár: Bibl. I.544). A gonoszok mint ama prédával élő solumok tarka-barkák őltüzetekben (Pázm: Préd. 30). A ki-futamodásoc praedának okaért léznez, nem pusztítás nélkül (Com: Jan. 148). Praedával jüvének (Pethő: Krón. 157). Igen jo prédákat ragadoztak (Ily: Préd. II.275). A saskeselyű az ő prédáit soha egészben meg-nem észí (Misk: VKert. 285).

[Közmodások]. Az praeda mindenkor ólezőb (Deesi: Adag. 54).

Prédál: praedor MA. depraedor; rauben, plündern PPB. Az nép prédálá az tábort (Kár: Bibl. I.499). A lopóc és tolvajoc praedálnac és lopnac (Com: Jan. 93). Őt azért küldték, hogy mezt prédállya (Zrinyi I.142). Szabad prédálni, szabad részeskedni, szabad urat válogatni (II.197). Prédál a szél gabonás mezőben (GyűngyD: MVir. 92).

el-prédál: depraedor MA. berauben PPB. [ausplündern]. El viúec fogva az madianitának feleségit és minden márbáiokat el predállac (Kár: Bibl. I.150). Feleségeket fogva elvivéc és elpredállac (MA: Bibl. I.32).

föl-prédál: ∞ Valakit föl-prédálni: compilare aliquem PPB. Meg-fosztotta és föl-prédálta minden ellenségit (Pázm: Préd. 111). A kik az ártatlanok javát fölprédállják, azokat tartoznak büntetni a fejedelmek (Pázm: LuthV. 140). Hispániát és Portugalliát elpusztítsuk és fölprédálljuk (Lászy: Krón. 158). Fölprédáltak némely házakot is és elégettek (Ily: Préd. I.609).

fölprédálás: [depraedatio; ausplünderung]. Szombatnak fölprédálásából, nem tudom, mit magyarázhat ember (Bercs: Lev. 252).

ki-prédál: [expilo; ausplündern]. A kolmárok boltjai ki-praedáltattak és földig el is hordattak (Béres: Lev. 402).

még-prédál: [exspolio; ausplündern]. Hogy senki titeket meg ne predállion (Fél: Bibl. II.98).

Prédálás: [praedatio; plünderung]. Csak arra vetnek, hogy éten nem szolgálhatnak, az prédálást pedig meg nem engedem nekik (Béres: Lev. 532).

Prédáló: praedabundus, praedator MA. [räuberisch, räuber]. Az újonnan született Krisztus neve gyorsan prédáló (Pázm: Préd. 111). Mint saskeselyű praedáló és torkos (Czegl: Japhl. 17). Kiknek előjáróknak kellene lenni, azok mostan praedálók (Czegl: MM. 28). Német loboncokat ő kevlisgekkel, prédáló rácotk megrontád ezekkel (Thaly: Adal. II.105).

Prédás: [uhians praedae; nach raub lüstem]. Béres az, nem pástor, ki juhát szemlátomást praedás torokban ejti (Czegl: MM. 8).

PRÉDIKÁCIÓ: concio, homilia MA. sermo; predigt, kanzelrede PPB. Penitenciat tartottat Jonasac predicacioert (MünchC. 36). Az predication valának sok tobgyok (VirgC. 37). Cristus meg vylagosoytha az zent apostolokat es az ew zent predicaciyoknak nyatta anya zent egyházat (ÉrdyC. 380b). Kristus temető prédikáziót tett néki (Pázm: Préd. 31). Az az ige, az mely által az kenyér és az bor megszenteltetnek, olly élő prédikazio, az mely az halgatókat építi (MA: Tan. 1440).

PRÉDIKÁL: concionor C. praedico MA. predigen PPB. Kénc tehetőségét te predikaltad: cujus tu virtutem praedicasti (BécsiC. 22). Jóúó Janus baptista predicaluan Judeanac kietlenében (MünchC. 17). Fene es kemeny bezedekel predikal vala (VirgC. 46). Kezde Jesus predicallanya (JordC. 364). Zent Janus baptista az pwtzaban predicalot, lakozot es keresztölth (ÉrdyC. 347). Nem wgyan wgyon, mynt wallod awagy mynt predycallyak (ÉrsC. 273b).

által-prédikál: [concione pertracto; durchpredigen]. Az o es új testamentomot által praedicalotta (Zvon: Post. 114).

még-prédikál: [indico, enuncior; offenbaren, verkünden]. Ez tytoknac meg jelentés meg predicalla romay vdarban valo lector mester (VirgC. 61). Az zenteknek dychevsgegek mynekevnek az ev inuepeken meg predicalatyk (CornC. 196). Zent Leo papa meg predicallaa az keresztjéneknek, mynt yart vona (ÉrdyC. 360. 543).

Prédikálás: 1) concio, homilia, sermo MA. predigt, beilige rede PPB. Predikallasra es zolasra malaztya nem vala (VirgC. 69). Penitenciat tarta predycallasara (JordC. 391). Valazta az apostolokath vrunk Jesus, hogy nagh chodakath tenenek es meghyellentetnek az ő predycalásoknak ygassagah (Apost. 59). Az zenghees közelben wgyon az yghéhez, honnem az zolas, predicallas (ÉrdyC. 346). Sok munka, nagy okosság kívántatik a prédikálásához (Pázm: Préd. b3). **2)** [sermocinatio; unnütze rede, schwätzerei]. Hosszú hiúságos prédikálással, bizonyág-nélkül-való szó-szaporítással tölti a papirossat (Pázm: LuthV. 4).

Prédikáló: praedicator, concionator, concionarius MA. prediger PPB. Igaz, ammyt mondnak az ygassagnak predikaloy (Apost. 59).

PRÉDIKÁTOR: 1) [concionator; prediger]. Zent Janos uuewetzetyk az menyey erek byronak predicatora (ÉrdyC. 349. 506). **2)** [Dominicanus; dominikaner]. Azkoron, kyben még el nala zent Eyged, vala nemy nagy mester predicatoroknak kewzewte (EhrC. 77). **3)** [ecclesiastes confessionis Augustanae; protestantischer priester]. A család predikátorok agya-velejében koholt találmányok (Pázm: LuthV. 27). Metszek én vagy más a

predikátor tanításának mécseskéjével, ha előttem fényeskedik az égő szövétnök (81. 84). Melly temérdek vakságra jutottak a luterista predikátorok (136). Scultotus Abraham, az palatinus hertzogenc udvari fő predikátora (MA: Scult. Cím). Praedikátorinkat minden praedikáló székeltől el akarná ökleldezni (Pós: Válasz. 119). **4)** orator C. [predner].

Prédikátorság: 1) [munus concionarium; predigerstand]. Wr isten embe leen, valaztathnan zent predicatorasaggra (ÉrdyC. 448). Sokaknak feieket vöttek, predikátorságokat kötötösek szaggatásával levontak (Vás: CanCat. 629). **2)** [communitas ecclesiarum; priesterschaft]. Az egész erdélyi calvinista praedikátorság (Matkó: BCsák. 7).

PRÉM, PÉRÉM: 1) limbus, fimbria C. MA. brünne PPB. [besatz, bordure]. Ruha prém: fimbria C. Bodognak alayt-iaakula magokot azok, kyk csak ruhayoknak peremet yllet-hetykuala (ElhrC. 59). Ragaágác sido ferhünac peremít (BécsiC. 306). Eg nemberi vepec ő hozia es illete ő rubaianac peremét (MünchC. 29. 42). Wlyetekh aranyas peremőkel meg aranyazta-toth ruhazatban (VirgC. 146). Kiraf leaúnac minden díősege wgyon araúas peremekben (DöbrC. 101). Az kep ironac szent Anna azzon ő rubaianac peremyet noyta (TelC. 100). Az szip olai le szal az ő rubaianac peremre (Szék: Zsolt. 141). Ruha-iokra perémekeket czinállyanac (Kár: Bibl. I.133). Kisnicsér szokuyátul, az kin prém wgyon 75 d. (MonTME. I.401). **2)** [margo, extremitas; rand]. A pápisták kőlyebb-is terjesztik a conciliu-moknak peremít (Pós: Igazs. I.333). **3)** taenia PPB. [binde, band].

Prémés: lacinosus, laciniatus C. limbatus, fimbriatus SI. [verbrämt]. Hadgyunk békét egy kevéssé a pompának, a prémes köntösnek és ezüst kupáknak (Zrinyi II.198). Eziüstperemes, kö-zönséges szoknya (Monlrók. XXIV.175).

Préméz: vestem limbo cingo Kr. [verbrämen]. Látyunk, hogy ez mostani kevély világ az ő sinóros gombos, perémezett öltözetekkel mely igen piperéskedgyék (MA: SB. 217). A szabó a metzéseket edgybe varja, ránczollya és prémezi (Com: Jan. 98). Nem magokat mentegő prémezet nolvári szókkal, hanem esuda tétellel kezdik beszédeket (Land: UjSegits. I.721). Hol ezífrázzák most ruhádat, hol prémezik nadragódat (Thaly: Adal. II.301). Valamit farkas bírral nem bállhelhet, szándéka azt leg-alább rókával prémezni (Csúzi: Síp. 573). Szoknyájok félig prémezett vala mind elől mind hátról (Gvad: FNót. 44).

még-préméz, még-péreméz: fimbria praetexo; verbrämen PPB. Az írnyek szekrényet arany korona vézsi kőnyúl, kőrőskőrül azzal peréméztetik meg (Lép: PTük. III.21).

Prémézés: limbus, instita PPB. [besatz].

Prémézet: [praetexta; besatz, verbrämung]. Arany paszo-mányának prémeze (Gvad: FNót. 83).

[Préméztet]

még-préméztet: [praetexere curo; verbrämen lassen]. Fia-ink mit tanulnak? Inya, pompáskodni, egy mentét arannyal meg-préméztetni (Zrinyi II.178).

PRÉPOST: praepositus MA. vorgesetzter PPB. [probst]. Damascus prepost (MünchC. 12). Crystusban wethkezyk, ky az monosthorban ő prepostokath megb tanthoroytha (ÉrsC. 214). Paradicomnac prepostya Mihál archangel (TelC. 163). Ew felsige meg bagya, hogy praepost wram ew felsige heltharthoia hazzat vegyen (RMNy. II.58). A praelátoc, praepostoc, apátncoc elei a monostoroknac avagy calastromoknac (Com: Jan. 127).

Prépostság: praepositura MA. [verwaltung]. Néky adatot kereszttyen anya zent egyházak prepostsaga (ÉrdyC. 555).

PRÉS (*perésül* Szeg: Aqu. 71. *press* Radv: Csal. II.61. *prás* Lép: PTük. I.369): prelum, torcular MA. *presse* PPB. Prés kötfája: confibula PPB. Az szőlő, midőn présélen nyomattatik es satoltatik (Zóly: Elm. 38). Szent János evangélista satyónak vagy présnek nevét tulajdonítja pokolnak (Lép: PTük. I.369). Az őzuegynek keze szüntelen őrlő malomná lenne és szüntelen folyó présé (Land: UjSegits. I.386). Az próst czac egyedül niomtam (Magy: Nád. 45). Eoreg pressek (Radv: Csal. II.61).

Présél: prelo exprimo Kr. [keltern]. Édes ital foly az szőlő-gerezdekből, ha nyomja és préséle azokat (Zvon: Post. I.613). Addig satolta és perésülte méglen a kemény kúsziklából is az igazságnak olaját ki-nem facsarta (Szeg: Aqu. 71).

PRÉSTA: [?] Nosza számár barát ves-meg te-is a praestát, gyurjad a sárt (Matkó: BCsák. 114).

PRIBÉK (*piribek* Vás: Ep. 11. *prebég* MonIrók. III.158 *prebék* Mad: BHal. 17. *prebég* Pethó: Krón. 266): 1) refuga transfuga, perfuga MA. flüchtling, überläufer PPB. Thome et Georgio prybecis, qui nunc de Thurcia ad dominum Petrum Krwssyt profugerant (RMK. III.413). Én ha itt elveszek, semmi kár császárnak, vagyok szokott szolgája Kazul basának, vagyok csak pribékje hatalmas császárának, nem tudom, mi hasznát veszitek halálomnak (RMK. III.49). A prebégök és rabok meghozták (MonIrók. III.158). Az pribek ki ranta egyik fejueret, keuisse meg serte Sandornok feiet (Hosv: NS. 14). Piribeki, kik ezt lattyak edes urunknak, nem alittyak batorsagat fejedelmünknek (Vás: Ep. 11). Ne tekincz pribekeknek czyalard hazugsagokat (Vás: CanCat. 561). Gyeremok társaival edgyütt jáddzadzozván, edgy pribék balaloképpen meg-lötte (Tynk: Józ. Előb. 7). Örődghöz pártolt pribékek (GKat: Váls. II. Előb. 6). Kiket valami török pribékek el árulának (Pethó: Krón. 266). Miért van annyi labacz pribék, annyi curucz pribék (Diósz: Préd. 248). Pribék czimbalmosoknak 3 timot meg nem adás fejében (MonTME. I.315). 2) [apostata, desertor fidei abtrünniger]. Sok nyelven túdo két latrat böcsöta, keresztýenségre mintha szöktek volna, keresztýég után ha hitelek volna, vassal, méreggel két pribék fogodua, keresztýég után nem sok idő mulék, özszvevesznének nem tom min pribékek (RMK. III. 413). Végre ugyan el álla az Luther tanitása mellől, pribékké lón (Pázm: Kal. 249). Szólnom kellene az hittől elszakattakrol, pribékekről (MA: Scult. 1084). Pribék vallásu ariánusok (Bal: CsIsk. 343). Előle hittől szakattakat Christus poganyokhoz hasonlittya, vgy mint pribekeket, partosokat (Vás: CanCat. 457). Árulói és prebék keresztýenségeknek (Mad: BHal. 17). Lucifereml istentől-szakadtatb és prikékeb lott volna (GKat: Titk. 395). Hannis hitt, szöktő pribék funón maga (Czegl: Japl. 15). Ita azt mondod, hogy a jó cselekedetekből idvesség-teket nem várjátok, ugy a pápisták ollen pribékké lesz (Matkó: BCsák. 127). 3) andrapodista PPB. [soelenverkäufer].

Pribékség: [apostasia; abtrünnung]. Neoburgi fejedelem az ő pribékségének tizenket okait számlállya elő (Toln: Vigaszt. 32). Félő, hogy a pribékségt meg ne süsődnek benneteket (GKat: Váls. I.860). Az új vallásukból a pápistákhoz meg-térők pribékségből vetkőzök (Veresm: Lev. 75). Ez nép pribékség, már ti is complárkodjatok az ártatlanoknak vérekből (Bod: KOstr. 96).

PRICCS: [loetus lignens; britsche, brettgerüst]. Volem abba egy pritsen nyújtódzol (Gvad: Idöt. 132).

PRISKELES: [strido; zirpen]. Jóllehet az pritsőknek pritskelő szava igen bárdolatlan, mindazáltal némellyek kedvos álom hozóknak tartják (Misk: VKert. 673).

Pricskélés: [stridor; das zirpen]. A pritsők az egész éjtszakákat izetlen pritskelésekkel eltöltönn, terheli véle az embereket (Misk: VKert. 673).

PRIÓR: [prior]. Az prior mend az conuent helyekuel magat le netkeztettuen, kerek bödog Ferenczett (EhrC. 68).

PRIORISSZA (*porissa* MargL. 2): [priorissa]. Kerlek tyteket, hogy valamelytek ne tőrekwgyek ew nala megtartai akar mely kychindel marbat csak priorissanak aldomasual (VirgC. 123b). Ha mykoron kezerehtotyok vala az porissat el viseli az rubat, el megon vala az cobnyara (MargL. 2).

[PRITTY]

nyelv-pritty: [garrulus; schwatzhaft]. Ez nyelupritythy fősetéssdel csak magadra bosztáll gyalázatot (Zvon: PázmP. 74). Aon tsátóság nyelv-pritty emberek, kik a nékiek mondott dolgot menten kifetsegik (Misk: VKert. 603).

Pritytél, piritytél (*piritytol* Thaly: VÉ. I.152): [garrilo, blatero; schwatzen]. Piritytellen akarmit Lutherre Kalauzunk (Zvon: PázmP. 76). Igen tudod másnak piritytelui, nem mondhatnád-e magadnak-is amaz szót (Ilyef: BCsTomp. 129). Bizony dolog, akar mit piritytellenok (Pós: Igazs. II.557). Vitézségeddel otthonn piritytolni tudsz, az Bakonybul pásztorokat lopni (Thaly: VÉ. I.152).

Pritytélés: [blateratio; schwätzerel]. Agnódhoz illendő piritytélással akará számat bé dugni (Zvon: PázmP. 209).

PRIVILÉGIOM (*privilegium* PPB): privilegium PPB. vorrecht). Az negy priuilegiumokról, kyket bödog Ferencz nyeret vr ystentowl (EbrC. 103). Ew fewlsege az warasnak priuilegiumat my kezewukbe attá (RMNy. II.98). Az adosságtól szabadosok az egyháziak a fejedelmek privilegiumából (Ily: Préd. II.502).

Privilegiomos: privilegiatus Com: Jan. 123. [privilegirt]. Az privilegiomos embernek tudtara lenne a dolog és elhadgatna (Ver: Verb. 242). Nem minden lakosoc privilegiomosoc, hanem az othon születet városnac hazafiai (Com: Jan. 123).

PRÓBA: specimen, tentatio, probatio, tentamen MA. [probe, beweis]. Ennoc az daraboknak diuisiojánac próbája léssen az multiplicatio által meg (Helt: Arith. N5). A lit es az reménség proba által neukedik (Fél: Tan. 293). Csak azt viszem próbaköre, a miben a Kalauzt Balduinus mardossa (Pázm: LuthV. 5). Tartozik akár-ki a lelket megpróbálni, ha istentől vagyon, mely proba a sz. irásból léssen (33). Minden próbákban és ké-sértetekben kész ségitség ő (Matkó: BCák. 328). Az jó vitézségnek ellenség próbája (Rim: Ének. 310). Emlekezettek meg sok vitézségetekről, nagy erős próbátokról, szép hirtetekről (Zrinyi L49). Emlekezettel az én sok próbáról, ne légy mint el fájtott galamb komény sastól (94). Vitéz katona volt, nagy próbákat tett, semmitől meg nem rettent (Fal: NE. 14).

harc-próba: [agon; wettkampf, kampfstreit]. Vitézség, harc proba nekünk az életünk (Thaly: Adal. I.100).

jegy-próba: specimen C. [beispiel, muster].

Próbál: probo, tento, periculum facio MA. experior; proben, versuchen PPB. Valakivel próbálni, feltenni: cum aliquo *experiri PPB. Azt-is próbálva tudjuk, hogy a test meg-terheli, le-nyomja a lelket (Pázm: Préd. 161). Az irásbul próbálom (Czegl: MM. 222). Ez török erejét nem egyszer próbálta és minden harcokban vitézül reutotta (Zrinyi L37). Vitézség próbálja igaz Zrinyi fiát (II.59). Szerencze próbálni Kolosvarra megyen (Petki: Virt. 18). Nyilvánvalo erőssítésekkel próbállyak (Ily: Préd. II.256. 98. 185). Ez nem azt teszi, hogy ember soha szerenesit ne próbáljon (Bercs: Lev. 338).

[Közmondások]. A ki soha semmit nem próbál, semmit nem nyér az (Deesi: Adag. II.1). Barátságot szerentsés üdők szülluok, szomorúak próbálnak (SzD: MVir. 51)

el-próbál: [experior, periclitor; versuchen]. El kell azt is próbálni, hogy inkább valami éléssel készek vagyunk kedveskedni (MonOkm. XIV.128).

még-próbál: probo, experior, adtento, pertento, exploro C. [versuchen, untersuchen, einen versuch machen, auf die probe stellen]. Próbálok meg eh zarándoknak bölcseséget (DebrC. 7). Ha igaz embőr meg próbaltatik (132. Helt: Bibl. I.X. Helt: UT. u.S). Megis próbált engemet (Mel: Jóh. 57). Senkinek ne lődgy, hanem az kit meg próbálz (Decsi: Adag. 83). Ilánták vetették az szent írást, hogy megpróbálnác az Pál apostolnac tndománnyát (MA: Bibl. Előb. 3). Uram meg próbáltál engemet és meg ismertél engemet (Zvon: Préd. I.552). Nem is gondollyák, hogy ily dolgot magyarok meg próbáljanak (Zrínyi I.29).

[Közmondások]. A mely kuvasz egyszer által-úszá a Dunát, másszor a tengert is megpróbálja (SzD: MVir. 91).

mégpróbálás: experimentum, probatio C. exploratio, tentamen MA. versuch, erforschung PPB. [untersuchung, beweis]. Megmutatásra, megpróbálásra citálja az dolgot (MA: Scult. 19).

mégpróbálat: [exploratio, experimentum; versuch, probe, erfahrung]. Az apátzák az fogadást nem tőtéc ifjúságoknac idejében, hogy osztán az késő meg próbálatból tanulác meg, miczoda nagy veszedelmes szerenczére vetették volna magokat (MA: Tan. 1297).

Próbálás: tentatio, exploratio, probatio MA. [versuch, probe]. Az niomorusagnak szenuedése es az próbálás az remensegnek segítő oka (Fél: Tau. 292). Boldogok vólnánk, ha mi az ni veszedelem próbálásunknak csak század részét fordítanók az lelki jóknak elnyerésére (MA: SB. 126). Isten boszub útát hagyott nekem és próbálást (Zrínyi I.57). A tírés próbálást szerez (Illy: Préd. I. 514).

Próbálat: experientia, experimentum MA. probe, erfahrung PPB. Az mindennapi próbálat megmutattya (MA: Scult. 466). Mivelhog Christus az tudománc az próbálatyát állattya, uem igazán tartatnac azoc czudatéméyekne (MA: Tan. Előb. 15). Az minden napi próbálat és megtapasztálás bizonyittya (188). Tób példákat mutat az minden napi próbálat (MA: SB. 163).

Próbáldogál: [identidem tento; wiederholt versuchen]. Szerencze próbáldogáló mérészkedő (MA: Scult. 17).

[Próbálgat]

még-próbálgat: [identidem experior; wiederholt versuchen]. Megpróbálgat elsőben bennünköt egy darabjával, ha bizik osztán, úgy gyün el (Bercs: Lev. 222).

Próbált, próbálatott: probatus, tentatus, exploratus MA. [erprobt, erwiesen]. Próbált vitéz: miles veteranus PPB. Tiszta es próbált az ur mondása (MA: Bibl. V.9). Próbált vagy lavallott eszközi a segítség kérésnek (Mad: Evang. 161). Nagyságodat mint próbált vitézt az római császár fel bocsáta az imperiumba (Land: UjSegits. Előb. 3).

Próbáltképpen: [explorate; erfahrungsweise]. Ha a fogad dvában tész, próbáltképpen meggyógyitta (Mel: Herb. 90).

PROCESSZIÓ (*prosoncio* DebrC. 214): [pompa, processio; bitgang, umgang]. Lata ez azzonyallat zöz Mariát az processziobnak fayer avagy fevhelyen (DomC. 195). Eh napon egőb gieraikál íariok a processziót (DebrC. 173). Nagy processziowal kywe ueneenek az hegyre (TelC. 340). Az Christust követítec minden szentíne (processzioban) (MA: Scult. 33).

Proccsszióz: [pompam ago; procession halten]. Hol voltál addig Sámbar, talám processzióztál (Matkó: BCsák. 50).

PROFÉCIA: [praedictio; weissagung]. Bezellec nekic pelda bezedeceben, hog betellességéec ő bennec Isaias propheciaia (MünchC. 38). Zenth Agostonnak profocycaya itheletnek napyarol (ÉrsC. 527).

PROFESSIÓ: 1) [professio, juramentum religiosum; ordensgelübde]. Professiot tevn az ev sororinal euzue (MargL. 4). Ev magat kevtelaze professonak avagy be eskeesnek kevteluel (DomC. 38) **2)** [munus, partes; beruf]. Az én professióm avagy mesterségem nem az poesis, hanem nagyob s jobb annál (Zrínyi I.5).

PROFESSZOR: [doctor, praeceptor; lehrer, der gelehrte]. A tudatlan thubingai professor argumentumit a sidók sinagogáján fundálja (Sám: 3Kérd. 4). Professoromat hol bak barátnak, hol porba peselőnek mondta Matkó (Illyef: BCsomp. 20).

Professzorság: [munus praeceptoris; lehrerschaft]. Ezzel nyilván ki-mutatván nem régi professorságát Wölfin uram (Sám: 3 Kérd. 5). Innen vitetett az akkor igen hires pataki kolégiomban való professorságra (Bod: Pol. 110).

PRÓFÉTA: propheta C. MA. prophet, weissager PPB. It kezdetic Baruth prophetanac kőüvő (BécsiC. 97). Meud ez lőt, hog betellessedne, mēf mondatot vrtol propheta miat (MünchC. 16). Zent Ferenc hasonlatos volt az profetakhöz iwuendő mondasban (VirgC. 24). Ne alohatok, hog yewtem az terwent meg feyteny awag az profetakat (JordC. 366). A profetaknac fiayhoz mene, kie a Karmellosnac hegen menney eletőt viselne (TelC. 1). Mi látni mentetek-ki, próféta látni-e? Ugy mondom néktek, nagyob profétánál is (Pázm: Préd. 21).

Prófétál: propheta, vaticinor MA. weissagen, prophezeien PPB. Vram, nemde te neuedbe prophetaltoc é (MünchC. 26). Menden propheta es törűen Janosiglan prophetaltac (33). Minden profetak baptistagy profetaltnak (JordC. 386. 903). Sokaknac ew közzölők leen profetalto lelkek (ÉrdyC. 173b. 343). Azt is hamissan profétálja (Pázm: 5Lev. 11). A jövendő mondóc profétálnac a madarak nézéséből (Com: Jan. 130).

még-prófétál: 1) [praedico, vaticinor; weissagen]. Mykeppen zent Marton pisek meg prophetalta vala (CornC. 349). Kinek meg profetala, hogi vanna ő lenne pispók (DebrC. 157). Megh profetalta uala Esaias profeta (TihC. 35). **2)** [conjectio, conjectura assequor; erraten]. Prophetald megh nekőnk, ky, akky teghód őthe (WinklC. 174).

Prófétálás: divinatio, vaticinatio MA. [weissagung]. Propetalasnak malaztyaua fenelnek (VirgC. 100). Azert zolok nekyk perdazerent [így], hog bel tellyesegyek hű bennec Ysayasnak profetalasa (JordC. 393). Nagy fiel zowal fiel koyaytta es három rend bely profetalast yelente ky (ÉrdyC. 385). Legyen messze az én szómtól profétálás (Zrínyi I.141).

Prófétaság: [divinatio; sehergabe]. Meeltan izgattya vala az kegyes zyznek lelkeet, hogy profetasagra emelthetneek (ÉrdyC. 384). Nem kételkedhetünk annak hamis profétaságában, kinek torka telí szitokkal (Pázm: Kal. 392).

PRÓFÉTIZÁL: [conjectio; erraten]. Prophetizál mő nekőnc, ki az, ki tegedet čapot (MünchC. 66).

PRÓFONT: commeatus MA. amona militaris PPB. profiant PPB. Prófont-mester: sitarchus, amonae praefectus PPB. Az eő felséghe profontia gabona nélkül megh fogiatkozoth (RMNy. II.271). Inkább profunttal tartja a város népit, mintsem az várost feladja (Bercs: Lev. 156. 254. 296). Kinek kinek adgya-ki a tanito praebenda czipóját, profontyát (Nógr: IdvK. 104). El-fogy minden peszmetjé s tábori profonttya (Czezl: Enoch. I.75). Golyóbis, puska por, mindenféle profont (Zrínyi I.34. 91).

PRÓFOSZ, PRÓFUSZ: tribunus capitalis; profos PPB. Beleznai hozott két németet, egyik prófusz, az nem igen akar szállani (Bercs: Lev. 186). Keményen büntam vele, bizony general-prófnak is sok volt volna azt hallgatni (323).

PRÓKÁTOR: causidicus, formularius, rabula C. patronus, advocatus, procurator; advokat, firsprecher PPB. Az ragalmazó ördögnek procatora (GuaryC. 8). Vegyétek eszekben prókátorok, kik az hamis pert is forgatjátok pénzért (RMK. IV.193). Az férfiak tizenkét esztendő korokban közenségesen prókátort valhatnak (Ver: Verb. 183). Ha törőnnel késértem, kitsoda leszen prókátorom (Kár: Bibl. 1517). Az Christus nekűnc prókatorunc és szoszolőnc (MA: Scult. 610). Az prócator az ő gondviselése alatt valót el ne hadgya (Com: Jan. 134). Vagyon elég torok prókátora mind egyik mind a másik hypothesisnek (Fal: NE. 22).

Prókátorkod-ik: procuratorem ago MA. firsprechen, advociren PPB. Oltalmaz es prókátorkodik, ígyfűnket forgattia (Mel: SzJán. 350).

Prókátorság: 1) ars procuratoria Kr. [advokatur]. Roma-ba mene es ot fel neue a csazar zekin valo prókátorságot (DobrC. 156). A magyar ifjú prókátorságot patvarián nem az igazságnak szeretetiből, hanem másokat nyomorítani kívánván tanul (Zrinyi II.178). Maga jelentgeti Sámbar, hogy alkalmatlan a hat esztendő gyermek a terhes causában a prókátorságra (Matkó: BCsák. 3). A kajmakán a hadakozást ugy szereti, mint én a prókátorságot (Mik: Törl. 17). **2)** [deprecatio; furbite, firsprache]. Christus erdeme, attia előt vale essedezesse es prókátorsága (Mel: SzJán. 255). **3)** [artificium, machinatio; kunstgriff]. Hamis prókátorsággal haláz más ember ioszága vtán (Decsi: Adag. 225).

PRONTSACCUNG: [exactio tributi; brandschatzung]. Úgy kéne, hogy megnyugtátn az hadakat, csendesen szedné az prontsaccungot (Bercs: Lev. 731).

PROSÁL, PRÓSMITÁL (présmítál Pös: GBot. 65): pro-sas in sacris papisticis canto MA. die kollekte lesen PPB. A mi szemfény vesztűnc Pázmán így prosmítall (Zvon: PázmP. 257). Ellenitűnc nagy lahotával présmítálsz (Pös: GBot. 65).

PRÓSZÁ: [libum zea confectum; maiskuchen]. Ha csak prószával vagy más vastag paraszt étellel töltöd meg a gyom rodat, bizonyos, hogy elveszted minden kedvedet a fejedelmi asztalnak legjobb izű falattyához (Vajda: Kriszt. II.383).

PROTÉSTÁL: protestor MA. widerreden, widersprechen, das recht vorbehalten PPB. Már az karabilyosok is protestálnak a portázás ellen (Bercs: Lev. 322). Az halálra íttetett protéstál (Com: Jan. 135).

Protéstálás: protestatio MA. widersprechnng PPB.

PROTÉSTÁNS: protestirender, protestant KirBesz. 121. Az protestánsok az régi doctorokat ugy tartják mint az Aesopus meséit (Pázm: Kal. 364). Azt mondják az protestáns uramék, jobb az possessio az practensióul (Bercs: Lev. 501).

PROVIANT: [commeatus; proviant]. Hádi óltalomravalót, élést, abrakot, proviantot megszerzettem (MA: SB. 48).

Proviöntol: [provideo frumentum; mit proviant verselen]. Az német Leopoldhoz megyen, azt proviöntolja, míg az Vág beáll (Bercs: Lev. 256).

PROVIDÉÁL: [provideo; vorsorgen]. Provideáltam Sziget szűkségének (Zrinyi 192).

PROVINCIALIS: [provincialis; provinzial]. Az abbatissa oda hvattat az provincialis fejedelmeth (SándC. 40).

PRÜCS: [vox cicadae; gezir]. Prüts, prüts, prütsöt zengedzetet a ptrütsők (Misk: VKert. 673).

PRÜCSÖK, PTRÜCSÖK (picsek PestiT: Fab. 118. ptrücsök Major: Szót. 245. ptrütsök Major: Szót. 139. pücsök VirgC. 104. JordC. 95. trücsök Gyöngy: Clar. Előb. 9): cicada, aethaliones C. archeta MA. [banmgrille]. Az w cellaiához közel lakozik vala az fűge faba egy pücsök, az kedig giakorta enekel vala az ő zokasa zeren (VirgC. 104). Kik ez földön yarnak, mynt vakondagh, poczok, patlikan, pücsök (JordC. 95). A picsek kezdé búzamatot kérni a hangyától (PestiT: Fab. 118). Ha soc ptrücsöde vagyon, dögös és halalos esztendőt icgyez (Cs. G2). Prüts, prüts, prütsöt zengedzetet a ptrütsők (Misk: VKert. 673). Chak a ptrücsöknek irta Pazman az Kalauz könyvet (Zvon: PázmP. 301). Dong mint a darás a ptrütsök között (Decsi: Adag. 60. Kisv: Adag. 470). Megnyösztetta az pücsök az ő vitéz fiát, megkérlette szunyognak hajadon leányát, hogy hivata az prücsök az nagy boldog örömben sok jámbor gyermekeket (Thaly: VÉ. I.345). Mint az üveg kláris úgy fénylik a szája, mint ősz ptrütsöknek oly szép a nótája (PhilFl. 55).

házi-prücsök: gryllus Major: Szót. 245. [grille]. Az ősz bogár otkin, az házi ptrütsök ithon énekeldegelnek (Com: Jan. 52).

PRÜSSZENT, PTRÜSSZENT (püszszent Nad: Kert. 82. 85. püszszög Mel: Jób. 101. püszszent Erasm: Erk. 6): gannio C. sternuto MA. niesen Com: Vest. 146. Az ugorka has tisztító leszen, ha püszszent gyökérnek részét köziben veted (Nad: Kert. 85). Akkor kezdetett az a szokás, hogy üdvözöllyük, a ki püszszent (SzD: MVir. 236).

Prüszszentés: sternutamentum, sternutatio MA. Major: Szót. 448. [das niesen]. Halalos jel az szülés idején az püszszentés (Prág: Serk. 394). Prüszszentéssel tisztittatic az agy velő (Com: Jan. 64. GKat: Titk. 1120). Nem kel az püszszentest kötőznöd, nem kel az püszszentest megfogni (Erasm: Erk. 6).

PRÜSSZÖG, PTRÜSSZÖG: sternuto SI. [niesen]. A céth-al mikor izél es püszszög, vgian tündöklő világ vagion az ő püszszögésébe (Mel: Jób. 101). Lajtözik alatta igen haragos mén, nyerit, ptrüszög, szeme villog mint tüzes szén (GyöngyD: KJ. 512). Ha szuszog és prüszszög, jobb lesz idein másra bízni az dolgot (RükF: Lev. II.201). Szörnyen ptrüszszögnek az lovaink, talám üzünk már, nem szaladunk (Bercs: Lev. 345). Orra nyerrit, prüszszög, rug, majd ágaskodik (SzD: MVir. 298).

föl-ptrüszög. Az lovaink ptrüszszögnek, nekem ugyancsak felptrüszszögje az tökömet, mert külömben, az mint már két nap vagyok, sem üzők sem szaladok (Bercs: Lev. 345).

Prüszszögés: gannitio C. [das niesen]. Tündöklő világ vagion az céth-al püszszögésébe (Mel: Jób. 101). Az torma magnanak vize prüszszöggest indit, el baggyadot betegöket föl sörkent (BeytheA: FivK. 49).

Prüszszögget: [sternuto; niesen]. Az agy velő prüszszöggetve tisztittatic (Com: Jan. 64).

Prüszszöggtet: [sternutare facio; niesen machen]. Az maiorana vize és pora agy velőt es feiet tisztit, prüszszöggtet (BeytheA: FivK. 74b).

Prüszszököl: sternuto SI. [niesen]. Mit kel czelekedni, ha püszszökölőd esik (Erasm: Erk. 6).

Prüszszökölés: [sternutatio; das niesen]. (GKat: Titk. 1120).

PUBLIKÁN: 1) pelicanus C. MA. pelikan PPB. Eg-h pwblykan zyn karasya zoknya (RMNy. II.34). Úgy szöllanak mint a szarka vagy publikány (Tof: Zsolt. 606). A publicán egyiptomi madár, ki a kegyotol meg öletett fiatskát meg ölevenitti (ACsero: Enc. 214). Egy fűgveo, publikán formáiű, kinek az

kerületiben rubintok és gemantok vadnak (Radv: Csal. II.76).
2) psittacus C. MA. papagei PPB.

[PÜDÉR]

Püdörös (iskatulya): puderschachtel KirBesz. 132.

PUFFAD (poffad MA.): extubero, extumeo MA. aufschwellen, auflaufen PPB. A vendég azt tartja, hogy nem fogadtik jó szívvel, ha potroha nem puffadt annyira mint egy akós hordó (Fal: NU. 303). Erszényt űregetni, a míg hasasabb puffadtabb, nem kímíteni (SzD: MVir. 120).

föl-puffad: extumeo C. [aufschwellen]. Az étető mérget ha ki bé-vette, fel-puffad (Com: Jan. 58). Fel-puffatt kövérség (Ifall: Paizs. 43).

fölpuffadás: [extumescencia; aufblähung]. A felfualkodott kevélység nem nagyság, hanem dagadás és fel puffadás (Land: UjSegits. 177).

ki-poffad: [extumescio; aufschwellen]. Kipoffadt: extumidus MA. PPB.

mög-poffad: extumeo, intumeo, intumescio MA. auflaufen PPB. Megpoffadt: extumidus MA. PPB.

Puffadás, poffadás: tumor, extuberatio MA. geschwulst, aufschwellung PPB. Lohad a puffadás: residet *inflatio PPB. Túfzes puffadás, felbojgzás: pustula (Com: Jan. 61).

Puffadék: tumor, tuberculum SI. [geschwulst]. Bibireso és akar melly puffadéc, csomó, butkó meg-rutétnac (Com: Jan. 54).

Puffadoz: tumesco Kr. [sich aufblähen]. A váradi predikátor mint a fel-fútt tömlő kevélységgel puffadozván, írásra attá magát (Sall: Vár. Előb. 2). Fele sem okosság eleink érdemes cselekedetekkel puffadozunk, mintha sajátunk volna (Fal: NE. 13). Az istennek fia nem azért szenvedte a gyalázatos meztelenséget, hogy mi a kevélység eszközével puffadozunk (84).

el-puffadoz: [nimis extubero; seir anschwellen]. Tetétől fogva talpig el puffadozot és genyetséggel meg rúttatott ember (Alv: Post. 1.255).

[PUFFAN]

föl-puffan: [extumescio; aufschwellen]. Mint a buborek, mely noha nagyon fel-puffan, de hertelen csak el-mulik (SBalog: TemK. 74).

Puffant: [facio insonare; tönen lassen]. A süveget kiragadták a német fejből és belé fúttak és a földhöz puffantották (ErdTörtAd. 1.61).

PUFFASZT: [tumefacio; schwellen machen]. Az has me-nésre való erőtetés tézi az sok puffasztó szelleteket (Com: Jan. 57).

föl-puffaszt: [inflo; aufblähen]. A földnek mélységéből feljött vizek felpuffasztják, megsirosítják a földet (Tof: Zsolt. 561). Annak a fel-puffasztó vélekedésnek földig való le-rontására nem hozok más fundamentomot (Pós: Válasz. 137).

PUGILLÁR: [pugillares; schreibtafel]. Irunk réz veszővel, avagy ón pennával a pugillarokban, hogy bémázoltathas-sanac és ki-törölthessenec (Com: Jan. 155).

PUHA: malacus C. mollis MA. weich, lind, zart PPB. Az aszszony allot puha testű (Mel: SzJán. 249). Erről io lakási után paplan alatt puha agyadban maga gondolkodgyék (Zron: PázmP. 205). Kényessen, kedven nevelt, puha, túnya ifiak (Hoffm: Préd. 21). Márssal társalkodó kemény nemzetnek Venushoz bajlott puha fejedelmi (SzD: MVir. 293).

Puhálkod-ik: molliter se gerere Kr. [träge sein]. Az isteni szolgálatban ne puhálkodgyunk, ne restelkedgyünk (Pázm: Préd. 341. SzD: MVir. 481).

Puhán: [molliter, sogniter; weich, träge]. Isten sem akarja, hogy az ő fiai világi gyönyörűségektől puhán és veszendőül neveltessenek (Pázm: Préd. 34). A ki puhán és lágyan nyul dölghöz, amyi, mintha maga vesztegetné javát (323). Inaitokra fonjuk puhán tekert gústókat (Bal: CsIsk. 314). Puhán, rosten cselekeszi az ő dolgait (Com: Jan. 196). Nem szabad nekünk keresztényeknek teljes életünket puhán mulatni (Fal: NE. 84).

[Puhás]

Puháskod-ik: [molliter se gerere; weichlich sein]. Tuniasaginkban puháskodunc (Pécsi: Ágost. 108). A tnyaságban puháskodókkal nintsen szövetségök a muzsáknak (SzD: MVir. 292).

Puhaság: mollities MA. [weichlichkeit]. Valakit nyilván aszszonyozni, puhasággal vádolni, bélyegezni (SzD: MVir. 47). Lógyásg, gyönyörűség ülében, puhaság karján heverészni (293).

Puhaszt: mollio, mollem facio SI. [weich machen].

mög-puhaszt: [emollio; erweichen]. Ennek utána-is ad olyakat, kik meg-puhasztják efféle ragadozó farkasokat (Pós: Válasz. 65).

Puhít: mollio SI. [weich machen]. Egy szép árnyékos kertben puhított lágy ágyra fekteték az ifjút (Pázm: Préd. 352). Az isten maga kezével puhította és veti ágát betegének (695). Most az majális curára kéredzik minden tölem, engem is az földő puhitana jobban (Bercs: Lev. 489).

Puhogat: [identidem mollio; wiederholt weich machen]. Jesus nálam foglalj szállást a bennem puhogass ágyatskát (GKat: Váls. 1.498).

mög-puhogat: ∞ Isten az ő hozzá-folyamó betegeknek ágyokat-is meg-puhogattya (Pázm: Préd. 905). Párnáját az ki meg-puhogassa, nintsen (EgyesÉlet A2).

Puhul: mollesco SI. [weich werden] A gyümölcsőc etetnec nyersen vagy fonyasztva vagy puhulva (Com: Jan. 19).

mög-puhul: ∞ Mindennap nevelkedik nyavolyám, bár csak kötésének tanálhatnám mesterségét, hanemha földéssel puhulna meg (Bercs: Lev. 496).

[PUHATOL]

ki-puhatol: [investigo; erforschen]. Azon igyekezéssel, hogy valakinek gyengébb részét kipuhatolhasd (SzD: MVir. 241).

Puhatolód-ik: investigo; erforschen, untersuchen, ergründen PPB.

PULICKA: alicastrum; sommerkorn PPB. Pép, pulitzka főz-üst, fazék: *farrata olla PPB.

PULIK. Nádmézből való pulik. Az mondotát törd össze az nádmézzel, hűtsd meg koufrittel, add fel (Radv: Szak. 245).

PULPITOM, PULPITUS: pulpitus; pult PPB. Tágos és kerek pulpitost, imádó helt, minemő sz. Sofiában vagon, csináltata (MomIrók III.63). Pulpiton avagy énekes könyv tartó póltz (Com: Jan. 125). Az tanács házbau ezek vannak: had-nagynak való karszék, ablakon pulpitus (Radv: Csal. II.117).

PÜLYA: I) [puer, puertulus; kind]. Az ő puláy es maradéki soha kenérrrel meg nem elégethetnek (Mel: Jób. 64). Némellyek vadaktól szaggattattanak ol az Elyseust meg-csufoló pulyákkal (SBalog: TemK. 79). A véletlen csapás ha hirtelen borít, apró-pulya öreg oriaszt tántorit (GyöngyD: KJ. 475). Törpe

pulya (Fal: Jegyz. 936). **2)** [parvus, humilis; klein]. Földre terül a zugó szél erejére magas tölgy, állanak az pulya fák (SzD: MVir. 30).

PULYKA (póka Zvon: PázmP. 69. 4. Pázm: Préd. 434): urogallus, tetrao, gallus Numidicus, Indicus, meleagris, gallina Africana; anerhabn, indianer PPB. Egy iszonyú nagy tálban tsak fátzinok és pókák agya-velejét, menny-halak máját vitték asztalára (Pázm: Préd. 434). Chak ezen hőrpítésredék mint egy beteges póka (Zvon: PázmP. 69). Pulykát, tynkot, ludat add a szakátsnak (SzBodó: Sódics. A4). Volt egy ölyven, mely a házi ludat, pujkát, macskát is elfogott (Bethl: Élet. 242). Pulyka tollat szerez, ha valahol tég Anna (Félv: Dics. 34). Az indiai pávát magyarul indiai tyúknak avagy pulykának hívjuk (Misk: VKert. 314). Az elefánt orra végiből jó ki egy olyan fityelék valamint a pujkának (Mik: Törl. 342).

[Szólások]. Gondolvan, hogy ez h ű r p í t é s p ó k a meg unnia püfádozo sarkalásit (Zvon: PázmP. 4). A hőrites póka igen lánya másnak a válaszádiást (Pós: Válasz. 55).

kakas-pulyka, kakas-póka: [meleagris mas; truthahn]. Szárnyas majorság: kakas póka no. 2, tojó póka no. 7 (Radv: Csal. II.404). A kakas puja fekete sárral bőves, a fején rüt bubortsós bőri van (Misk: VKert. 315).

kan-póka: ∞ Szárnyas marhák: kanpóka no. 2, tojó póka no. 7 (Radv: Csal. II.401).

PÚP: **1)** gibbus, tuber MA. hücker, buckel PPB. **2)** culmen MA. [spitze]. Hogy a buza mag ki ne tsirázze a földben, el-harapdálljac a buzának pupját és tetejetskéjét a hangyák (Tyuk: Józ. 303).

Púpos: pupinatus, turbinatus MA. [zugespitzt, gegipfelt]. A keskeny homloc disznói, a ki álló púpos számári (Com: Jan. 47). A fenyő dio avagy hegyes tetejű esiga púpos, tsutos, tornyos: conus turbinatus est (164). A gömbölyű fa tekénec púpos kilencz fiaival jádzani (208).

Púposan: [superbe; stolz?]. De noha ily púposan beszélgetnek, mikor kőrmőkre égett (Lép: PTük. I.62).

Púposkod-ik: superbio, eristas erigo MA. hoffärtig sein PPB. Az tudatlan és temérdek orcájú tanitók nagyon púposkodnak (Pázm: Kal. 151). Inkáb akarnak nagyon púposkodni, hogy sem alázatosságban maradni (Pázm: Imáds. 14).

Púposkodás: [superbia; hochmut]. Támul legyen túldc minden kényesség, chachogás es púposkodás (Pécsi: SzűzK. 89).

Púposság: ∞ Poroszkálás, keduetelés, keuléység, púposság menésedbe ne tsáltasséc (Pécsi: SzűzK. 81). Ved ki belőtem elmemnece púposságát (Pécsi: Ágost. 73). A tevének tulajdonsága, hogy a hátán azt a púposságot viselje (Misk: VKert. 37).

PUPA: puppa MA. puppe, kinderdocke PPB.

PUP(denevér): vespertilio Pesti: Nom. 64. MA. fledermaus PPB. Denevér, tenevér, puppenevér, szárnyas egér: vespertilio PPB. Amaz estueli putbeneuer ha ki iő az fészekből és tétoua fútos, iele az io iődnek (Cis. D). Disputálják ma is a tudosok, vallyon a denevér avagy puppenevér madárnak tartathatik-e inkább vagy egérnek (Misk: VKert. 498).

PUPONYAVÉR: [vespertilio; fledermaus]. Egy-egy galambni puponya verekek nemo reank es az orcankra jű vala (Forró: Curt. 722).

PÚPÚ: [fragor; puff]. Én azt akarnám, holnap kezdhethék az dardút, csak legyen olyan mint a pupú (RákF: Lev. I.509).

PURDI: **1)** [nothus; bastard]. Ferencz nem személyes isten nemzete lévén, purdi, nem személy (MNYil: Irt. 244). **2)** [falsus, spurius; falsch, unecht]. Mioden eretuekek ollianok

mint a purdi cigan araniak, hasonlók az aranyhoz, de nem jó pénzek (Mel: SzJán. 248). Az is purdi hazugság, a mit sokszor mond Balduinus (Pázm: LuthV. 175). A másik purdi syllogismus, a mellynek rámjára a mi collectionkat tseltsapva [lgy] vonssa, imez (GKat: Ttk. 351). Arany gyaunát rézvel vagy onval meg-elegyítettett purdit ad (GKat: Váls. I.974). Purdi Mátyás tudézé deákul (Matkó: BCsák. 42). A purdi pénz, noha nagy, semmit nem ér (Elm: 279). Purdi hazugsággal fel van kendőz-tette, szinesítve (SzD: MVir. 225).

PURGA: [?] Az ilyen tétouázások ngyan jó formában öntött golyobis volna, töltöst iádezhathatók velle, de purgát nem (Bal: CsIsk. 139).

PURGÁL: **1)** purgo MA. reinigen PPB. Énnékem is kellett magamat s vallásomat purgálnom (Czepl: MM. 299). **2)** [alvum exinatio; abführen]. Az ki a pestistől akaria magát oltalmazni, purgallya magát (Frank: HasznK. 36).

Purgálás: [alvi evacuatio; abführung]. Olyan hasznos az purgálás, miképpen hogy a kntnak fekekéről ki tizítják az rutságot (Frank: HasznK. 36).

Purgáló: catharticus MA. [abführend]. Gyomor tisztító, purgáló orvosságoc (Com: Jan. 173).

PURGÁCIÓ: [alvi evacuatio; abführung]. Purgáciot wen magához, ky az gomrot megtyszteceba (LevT. I.202). Az nád-méz használ az vérhasban az gyermekeknek is, de ezt purgationak okáért ne sózd meg felettébb (Radv: Szak. 258). Mint ha valami purgatiu indította volna meg benne, sok tetemek mentenek el tőle (Alv: Post. I.475). A te belső tisztátalanságot ad egy jó purgatio ki-kergetheti belőled (Matkó: BCsák. 300).

PURGATORIUM (purgatorium NagyszC. 330): [purgatorium; fegefeuer]. Imátkoál az zegen purgatorombeli holotakert (VirG. 23). Ewtűd kybe lán boldogsagos zent Ferencz hasonlatos vrunkhoz az purgatoriomba etendűnked lezallasban (VirG. 58). Masod zenth eghaz azaz huőknece gülekőzetj vagon purgatoriomban (NagyszC. 330). Nynchen papanak hatalmas menyorzagban sem purgatoryomban (CornC. 34). Bizonyos dolog az, hogy Cyprianus hitte és tamította is az purgatoriumot lenni (Bal: CsIsk. 112). Vizát purgatoriumban is bébocsátának audientiára; de Pál, hacsak nem pokolban, purgatorium ajtaján hiába rüg s kapál (Beres: Lev. 519).

PURGÉR: [civis; bürger]. Hogy a purgereket, város lakosait háborgassák: dass sie die burger antasten (KirBesz. 104).

PURGOMA: epigramma C. MA.

PURPIÁN: purpureus MA. purpur. PPB. Purpián palást: palla purpurea; purpián szín: sandicinus color MA. Zoweke purpyan zoknya zewld atlachal (RMNY. II.34). Egy vég purpián-tól vegyenek 2 flor. 25 den. (VectTraus. 6).

PURUTTYA: turpis, foedus, sordidus Kr. [garstig, hässlich]. Némelynek szép termete, gyönyördü complexioja vagyon, némelynek rüt, oesmány, puruttya (Tarn: Jók. 36). A hadnagy erősen viselé magát, mikor a kapitány ördögűsködött sok puruttya fenyegetéssel (Fal: NA. 218).

Puruttyaság: [sordities; schmutz]. A mi ellenkezik a bőcsületes erkölcsesel, nem illik egy nemes uríhoz, szeümeyle való puruttyaság (Fal: NE. 16).

PUSÉR: [homo imperitus; stümper?]. Pázmán mindenkor gyönyörködött az fele pusérok ledérségiben (Zvon: PázmP. 291).

PUSKA: bombardá, sclopetus, sclopetum MA. tormentum jaculatorium; blüchse, flinte PPB. Az magyarok sem algyótól sem puskától nem filnek (MonIrók III.23). A puskakat ki patantyák (Com: Vest. 98). Hogy ha el nem ejted esztet puskád.

dal, vagy maga terhével le ver vagy nagy bottal (Zrinyi I.59. 79). Vice-lovász-mester rendeltetik, puskáinkat és lóra való szerzőnokat megtekintése (TörtT. I.165). A feletébb megtöltött puská hamar elszakadoz (Kisv. Adag. 36). A puska végelések miatt a földre lehullottak (Bod: KOstr. 81). Eleintén taracz-lövésök is hallattak, már most csak az apró-puska zöng (Bercs: Lev. 236).

[Szólások]. A serpenyőben fellobban ugyan a por, de el nem süle a puskám 1759 (Házánk I.141). Puska arányozója: dioptra, primula libatrix; puskával jól arányzani, löni: certo collineare, attingere, percutere PPB. Megkötni, babonázni valakinek a puskáját (SzD: MVir. 287). Puskát megtölteni: pulverem et plumbum catapultae indere PPB.

[Közmondások]. Ugy illik mint a vén aszszony hátára a puska (Matkó: BCsák. 28).

jancsár-puska. Hozott egy jancsár puskát ajándékon (MonIrók. XVIII. 2).

kerekes-puska: [catapultata rotata; radschlossfinte]. Kerekes puska jó 12, rossz 5, régi pallos 7 (RákF: Lev. I.109).

kovács-puska: catapultata uncinata; flüte mit feuerstein PPB.

madarász-puska: [sclopetum avibus jaculandis; vogel-finte]. Vagyon egy kis madarász puskám tesseni, ehez való puska palacz (Radv: Csal. II.287).

mordály-puska: [sackpuffer]. A két ásás hogy közel öszve-juta, egy mordály puskával Gergely deák juta (RMK. III.143).

öreg-puska: [bombarda]. A vitékek elkezdik a csatát, a golyóbisokát öreg puskából ki-lövöldözvén (Com: Jan. 149).

seregbontó-puska: [tormentum; kanone]. A föld nagy terheket visel, úgy mint sok munitiókkal, ágyukkal, sereg-bontó puskákkal meg-rakott várakat (László: Petr. 149).

etuccos-puska: [pyrobolus brevior; stutzbüchse]. Harmadik ajándéka egy pár igen szép stutzos puska (Czegl: Dág. Előb. 29).

Puskás: sclopetarius MA. catapultarius, jactor; schiesser, schütz PPB. Magyar buszárok, fele lenne puskás, az fele kopias (MonIrók III.49). A puskásoc a puskákat puskápporral megtöltés (Com: Jan. 147). Szulimán elhászár az tábor között jár, vagyon körülötte sok jó puskás janchár (Zrinyi I.78).

gyalog-puskás: [pedes sclopetarius; fussschütz]. Ő felesge ne wegye syketségre az ny könyörgésünket, hanem az zaz nemet gyalog puskast kölgye oda mindyarast (RMNy. II. 147).

Puskáz: jaculor Kr. [schiessen]. Iskolákba és udvarokba küldik, lovagolni, vadászni, puskázni tanígtatják őket (Pázm: Préd. 1124). Csodálatos, hogy oly hamar visszatért, holott ámbár az erősségekből ő kegyelmébe puskázta is (RákF: Lev. I.395). Közel van külső hadunk, az belső beljebb, az ki úgy sem gyünne ki, mert az sajkásokkal úntalan puskázni kell (Bercs: Lev. 10). Az tali templom körül puskázta vele előszször (177). Habár puskázunk is, semmit se teszünk neki (362).

be-puskáz: [tela immitto; hineinschiessen]. Ebeczki uram az kaput zárva tartotta, azután való portás is bépuskázott (Bercs: Lev. 365).

el-puskáz: 1) [telis repello; mit schlüssen zurückwerfen] Magam is gyalog lévén ott köztök, elpuskázván az németet, mégis általhoztunk benne (Bercs: Lev. 29). Összeakadtak vagy 200 némettel, elpuskázta előszször; de hogy az német megfordult, ezek is (631). 2) [ictibus sclopetorum diruo; zusammen-

schiessen]. El is vált eddig Trencsénnek az dolga, kinek várossát már lehetetlen lesz belül oltalmazni, mert hiszem az várból elpuskázta az bástyákon (Bercs: Lev. 32).

ki-puskáz: [telis expollo; durch gewehrfeuer austreiben]. Még tegnap is az kertekben szorult hajtáság kipuskázta az németet az kertek közül (Bercs: Lev. 241).

mög-puskázik: [identidem jaculor, se mutuis telis petere; wiederholt schießen, schüsse wechseln]. Megpuskázta az tótokkal az templom keretéséből es confusiohan hozták együtt az németeket (Bercs: Lev. 191). Az német költözik Gútánál, lovas, gyalog, meg is puskázott ott portámmal (481). A zöld mezőn megpuskázik, nyer az ellenségtől, a kvártélyban mulatozik, nyer a menyecskétől (Amade: Vers. 105).

mög-puskázta: [ictibus tormentorum petere euro; beschießen lassen]. Ocskai írja meg Lamberguek, hogy ő megpuskázta őket (Bercs: Lev. 158).

öszve-puskázik: [se mutuis sclopetorum ictibus petere; sich gegenseitig beschießen]. Öszveakadnak az némettel, öszvepuskázma, de számát nem láhatták (Bercs: Lev. 190). Azok előjáróval öszvepuskázta, az truppa hajtották (191). Öszvepuskázott Diák Ferencz az némettel, ez innen s ő túl (256).

Puskázás: [ictus sclopetorum; gewehrfeuer]. Szintén hogy ezt írnam, kezdődött nagy puskázással az malom-sáncznak ostromlása (Bercs: Lev. 41). Azok elkezdették az puskázást, majd két órája mióta puskáznak (236). Épen most hozák hírit, az Vág mellett sok ágyúlövés, puskázás van (298).

Puskázat: [jaculatio; das schießen]. Jóságiban valahol jó puskát érthet vala, azokat mind csak puskázta által szolgáltatja vala (Szal: Krón. 226).

PUSZPÁNG (*puszpán C. puzban* Mel: Herb. 8): *buxus C. MA. buchsbaum* PPB. Puzpam, görögül pyxos, puzban, a ki telben is zöld (Mel: Herb. 8). Az alsó és első virága sárga mint a puszpangban (83. Beythe: Nom. 2). A macska mézesek mindenkor zöldellenek, mint a puszpang, tövisses levelű tölgy fa, tiszafa (Com: Jan. 18). A hideg földben fenyő, puszpang fák szoktak nőni (ACsere: Enc. 269).

Puszpángos: *buxeus, buxos MA. von buchsbaum* PPB. Puszpángos hely: *buxetum MA.*

PUSZTA: 1) *desertus C. desolatus, vastus MA. verlassen, wüst* PPB. E hely puzta: *desertus est locus* (MünchC. 41). Be mene zent Damian egyházaba, ki puzta vala (VirgC. 25). Legyen hű lakodalma puzta: *fiat comparatio ejus deserta* (JordC. 708). Az uarasnak kivőle talalanak eg puztha hazat (TihC. 52). A föld szintelen es puzta vala (Helt: Bibl. I.a). Budára indulván s azt pusztában, felégetve találván, Székes-Fehérvárra felment vala (Szal: Krón. 12). A templomot pusztá voltából föl-építetteti (TitkRóz. 23). 2) [inrupta; unverbeiratet]. Ewról, vigagy meddó, ky nem zűls, vidamsagnak iegyth muttasd es vigan kialcz, ky nem zaporoitás, nem sok fyal vadnak az puztanak, hogyan mynth annak, ky ferietth val (Komy: SzPál. 268). 3) [unus et solus, merus, nudus, tantum; einzig, allein, nur]. Csak azon puzta viz nem lehet keresztig istennek igbeie nélkül (Bát: KTud. 11). Az pusztá ember az istennek szinét nem láttya (Kulcs: Evang. 67). Az Christus nem csak pusztá es gyarlo ember, hanem bizony es igaz isten (Fél: Tan. 31). Isten-embernek kell lenni a meg-váltónak, mert a pusztá ember elégséges nem lehet szabadulásunkra (Pázm: Préd. 154). Ehez bévev' irás kívántatik, hogy sem a pusztá sovány tanítóhoz (Pázm: Préd. a4). Nem az puzta kenieret es bort, hanem Christum imadna (Pázm: Fel. 161). Nem más valami közőnséges pusztá teremtet állat, hanem istennek fia (Zvon: Post. I.594). Callistratus pusztá ember volt (Prág: Serk. E2). Csak a pusztá nevét bardozzák a

lelki vitézsegnek (TKis: Pan. 26). **4**) [purus; rein]. Servetus azt mondgya a Christus felől, hogy pusztá csak a szűztől született ember (Tel: Evang. 358). **5**) desertum C. solitudo, eremus MA. einöde, wüste PPB. Nemimemő időn megien vala az kyetlen puztába (VirgC. 45) El fitha az keietlenbe puztába (PecrC. 50). Kezdetik zent Anselmus keñve, kit mog irt a puztába (NagyszC. 1). Predicalvan Yvdeanak puztayaban (JordC. 361). Pal lön legelső puztába lakozo (DebrC. 113b). Evrewlyetők Jerwsalemnek puztaya: gaudete deserta Jersalem (ÉrdyC. 53). Fejedelmek meg-ítáfván a világ kevelységét, klastromok puztájába rekeszkedtek (Pázm: Préd. 1272). A remeté a kietleneket avagy puztákat lakjác (Com: Jan. 128).

Pusztaképen: [desolate; öde, verlassen]. A szobák többire pusztaképen vannak (RákF: Lev. L92).

Pusztán: [solum, tantum; allein, nur]. Nem kérte kiváltképpenvaló hathatos indulattal, hanem pusztán mondotta néki (Illy: Préd. L157). Nem csak pusztán hozta elő e példabeszédeket, hanem esküvéssel is meg erősítette (II.30).

Pusztás: [speciem deserti labens; einödeartig]. A belső város nem szép, a külső rút, pusztás és sáros (Nik: TörL. 400). Nem szégyenlem a bémenést pusztás kis hajlékomba (Pal: TÉ. 771).

Pusztaság: **1**) solitudo, vastitas, vastitudo MA. einsamkeit, einöde PPB. Latttyok az anyazent egyhaznak puztasagaat es romlasaat (ÉrdyC. 85). Adom a földet pusztaságra és el hagyásra: ego dabo terram in solitudinem (Kár: Bibl. II.130). Az föld mind az ő pusztaságának idejéig nyugoszié (MA: Bibl. I.115). Én azt tartom, az szekereken elhozza az élet, mert fél itt az pusztaságtól (Beres: Lev. 363). **2**) [vastatio, populatio; verwüstung] PPB. Ez vlyagon zertezereuth kereszttyensegben ees sok puztasagot töttenek (ÉrdyC. 495). Minec vtánna szerinszerte nagy pusztaságokat művelt volna, méne Rauenna allá (Helt: Krón. 19b). Nagy pusztaságot műveléneé tizzel és fegyverrel Frantzországbau (25). Wyonnan nagy pusztaságot műveléneé predalassocek, tizzel es fegyverrel (25b). Az idegen az földekben pusztaságot tesz (MA: Bibl. II.4).

Pusztít: vasto, populor, evasto, depopulor C. MA. verheeren PPB. Pusztetya: vastat NémGl. 144. Te kezod nemzeteket puzteita (DöbrC. 98). Saul puztoyttya vala anya zent egybazaat (JordC. 732). Pyspekek, kik nem puztoytoittak mynt az mostaniak, gonossagra nem költöttek az zent egyhaaz yozagat (ÉrdyC. 497). Taul szemleli, mint pusztechon az ver szopo farkas (Mon: Képt. 3).

el-pusztít: solo, desolo, dovasto, pervasto, perpopulor C. [verwüsten, verheeren]. Lezen ty beneutek el puztoyto chapaus, mykoron meg ostorozom Egyptomnak fevldeeth (CornC. 211). Anneera megl wtal tyteket az en lellem, hogy el puztoytoim mynd az ty varastokat (JordC. 115). Az vyzza yaroknak ronttasok el puztoyttya ewket (ÉrdyC. 521). Ez atkozot hyvolkodas, mel az istennek zolgait es zolgalo leanit mindön iotul el pozitit (KazC. 152). El puztitttya attyát (Kár: Bibl. I.614). A dögdös mirigy nagy népeket el-pusztét (Com: Jan. 59).

ki-pusztít: [exspolio; berauben]. Boczátoc reátoc kegyetlen vadakat, hogy az ti barnaikokból titeket kipusztítsanak és titeket elfogyassanak (MA: Bibl. I.114).

mög-pusztít: **1**) [devasto; verheeren]. Clastromokat es zertzevtssegnek helyet meg puztehygak (MargL. 82). **2**) [perdo, exstingvo; vernichten]. Elbočata ő nilait es öket meg puzteyta (DöbrC. 35). **3**) [spolio; berauben]. Egžet ő fiaitol megpuzteittottac: a filüs unicam desolaverunt (BécsiC. 106).

Pusztitás: vastatio, populatio, depopulatio, expopulatio C. verwüstung, zerstörung PPB. A kifutamasoc praedának okáért lézneé nem pusztítás és öldöklés nélkül (Com: Jan. 148).

Pusztító: depopulator, vastator MA. verheerer PPB.

Pusztul: desolor, deseror SI.

el-pusztul: vastesco, desolor C. [exspolior, deolor; verbeert, beraubt, vernichtet werden]. O zentsegös bekeseg, te nalad nekülden mindön orzag el puztul (GuaryC. 66). Czinald meg az en hazannat, kit latz, hagi igen el puztul (VirgC. 25). Vtet aldok földet örökeytenek, vtet atkozok elpuztvlnak (DöbrC. 88). Mynden orzag hv magaban meg hasolvau el puztvhl (JordC. 390). Mikepen mindenökben elpuztultat akarz engömet elhagynod (TelC. 44). Ez hazat az sidok el puztulnia nem hagiak uala Dauitnak emleközetire (TihC. 52). Az föld ne pusztúlyen el (MA: Bibl. I.45). Marhánk elfogyott, gabonánk elvetödött, háziank elpusztultak (Beres: Lev. 402). Annak az löcsületes embernek az elpusztült és elszegényedett város olly konylát tarthasson, mint ezelőtt (403).

elpusztulás: [desolatio; verwüstung, vernichtung]. Mikoron latangyatok az ellensegülv Jerwsalem varasath kerül venny, akoron megl twgyatok, hogy el közelghetet hv el poztwlasa (JordC. 603). Az rekez nélkül walo kert el puztvwlasara wagon wettetwen (ÉrdyC. 261. Helt: Bibl. I.2).

mög-pusztul: [desolor, deseror, privor, spolior; verödet, beraubt, verlassen werden]. Minden orzag önön benne megozlatot megpuztoltatit (MünchC. 36). Jegesemteel megl puztulok (WinkC. 97). Én marattam vala eoremteel megpuztultatvan (DomC. 75). Imagyad az nr istent my ertteonk atyawl meg puztul fyaydert... Mykeppen hoch el mynket meg puztultakat (144). Tennen magad twtfted, hogy een czazarsagom megl puztvwlyon (ÉrsC. 516).

mögpusztulat: [desolatio; verödung]. Babillon megozomrodic ő megpuztolattaban (BécsiC. 108).

Pusztulás: devastatio, populatio, depopulatio, desolatio MA. [verheerung, verwüstung]. Evrevlenek az lymbos bely zent atyak, mert valanak nagy puztulasban (CornC. 95). Zent Damancos kenyerével az te puztulasodon (DomC. 75). Az bivde ennyi pusztulásokban az anya zent egyháznak bizonyos formáját akartac volna szemec előtt tartani (MA: Tan. Előb. 21). Bertalan túri bőre pusztulását (Bal: Epin. 9).

Pusztulat: [desolatio, vastitas; verheerung, verödung]. Ada ő Imit minden kiraloknak kezé ala, kie mf kördönlöne vadnac bozossagba es puztolatba (BécsiC. 99). Ma lezen ő puztolaffoc: nunc erit vastitas eorum (255). Micor látangatoc a puztolatnac vndocsagat (MünchC. 58).

PUTÉRTÁK: [striblitá butyro condita; butterteig]. Az tisztartók szerezzenek be fejez liszet putertáknak, fánknak igen szépet (Radv: Szak. III.68).

PUTNOK(fű): pulegium; polci, döhkraut PPB. Póléj, pólj, tsombor, putnok-fű: pulegium PPB. Csombor vagy putnok fű: mocsári ménta. Ennek az fűnek levelei hasonlók az majoránna leveleihez (Lipp: PKert. II.47).

PUTTON, PUTTONY: pyxis C. oenophorum MA. tri-modium Com: Orb. 113. butte, weingeschirr PPB. Putton-hordó: staphilophorus PPB. Egy puttont vállára fogván (Monlrók III.62). Clenodia domus: ires hordó, ewreg tokonew, fa pwtton, fa kwpa (RMNy. II.84). Podmañyczky János szűrcsulába öltözik és egy puttont vállára fogván ki szökik Budából (Monlrók III.62). Az svteo zobaban: azthal, wiz hordo fa kanak liz hordany walo puthon (Radv: Csal. II.60).

Puttonyos: [labro instructus; butten-]. A teve puttonyos hátához hasonló terhekkal mállált görbeségüket nem akarják letenni a világ fjai (SzD: MVr. 463).

PUZDARÉK, PUSZDARÉK: genethlia, natalitia, symposium MA. geburtstagfeier PPB.

PUZDRA (*pozdora* ÉrdyC. 342. *puzdora* KeszthC. 17): corytus, galbanum MA. pharetra Major: Szót. 361. köcher PPB. Wr enghemet olyanna teen mynt az valazot nyl ew pozdorayaban (ÉrdyC. 342). Ym bynesek zereztek ō nylakoth puzdorayokba, hogy meg lwyenek setetsegebe zywe bely ygazakath (KeszthC. 17. KulesC. 18). Csak az ti puzdrátokban illendő nyil az (Bal: CsIsk. 453). Ki tölté puzdrából sok nyilát (Zrinyi II.22). Hordozott az oldalán nyilakkal teli puzdrát (Hall: HHist. III. 151). Földig atlaczban van, köves a szablyája, az iija aranyos és annak puzdrája (GyöngyD: KJ. 427). Arany puzdrát tart kezében, nyilazza a vadakat (Fal: Vers. 875).

[Puzdrázód-ik]

föl-puzdrázódik: [se pharetra ornare; sich mit köcher rüsten]. Itt az őrdög föl-puzdrázodva forgodic, elő-szerzette a vétkeknék lajstromát (Megy: 3Jaj. II.846).

PÜNKÖSD, PÜNKÖST (*pynkest* ÉrdyC. 33. *pinköst* DöbrC. 340): pentecoste MA. pfingsten PPB. Epistola piros pinköst nap apostolok mivelkedetiben (DöbrC. 340). Nem akar vala keesny oth az wton, hogy mywel pynkesth napjara eerethlne Jerwsalemben (JordC. 774). Anya zent egybaaz pynkest napnak előtte kerezit yarast es böytöt zertzöt tenny (ÉrdyC. 33b). Azon zenth leelek, ky adathoth pynkest napan az apostholoknak, wgyan azon adathyk embereknek (ÉrsC. 151). Pünköst magyarul szok szonal őtuen napon valo vnnepnek mondhatnok (RMNy. II.48). A pinkestet vr lelke napianak magyarazza az iras (Born: Evang. a2). Az pinköst eső ritkán hoz iót (Cis. E4). Nincs oly agg ló, az ki pünkösdben nem lnyog (Prág: Serk. 368). Ha pünkösdig meg nem béküllünk, oda lesz minden dolgunk (Bercs: Lev. 382).

PÜSPÖK (*pispek* EhrC. 75. *VirgC.* 16. *pyspök* CzechC. 51. *WinklC.* 169. *püspök* MA: *Scul.* 7): episcopus C. MA. bischof

PPB. Püspök-falatja: uropigium PPB. Bodog Ferencznek nemes palantaya oly zentszegew vala, hogy nemczak pispekek, de papa es kuanatost kyuanya nala hallany (EhrC. 75). Az pispek megatkoza az varosnak fejedelmet (VirgC. 16). Annas pyspök köldö thusth kötözveen Kayfas pispökhöz (WinklC. 169). Mynd zent papaak es pyspökök es doktorok (CzechC. 51). Meg hadia Mátyás király a püspekeknek es abpát wraknac, hogy egybe gyfntenéec minden irásokat (Helt: Krón. Elöb. 1). Franczuz országban tizenöt érsek, száznolcz püspök vagyon (Pázm²: Kal. 137). A püspök nevezetet ama szöböl episcopus rottották s fúragták a magyarok a magok napkeleti nyelveknek természetéhez formálva, a melyből elől hátül meg tsonkítván lett elsőben piskop, annakutánna változtatván némelly betük rendit, a piskop keményebb szöböl formálták ezt a dízesebb szöt pispek, püspök (Bod: Pol. 1). Az érsekek es püspökök a synatokban a szakadásokat le csilapétanac (Com: Jan. 128).

megyés-püspök: [episcopus dioecsanus; diöcesanbischof]. Nyolc nap mnlva Zayda Ferrarának megyés püspöke által dízes pompával megkereszteltetett (Fal: TÉ. 656).

nagy-püspök: summus pontifex BécsiC. 44. [oberpriester]. Joachim a nag püspök iöwö Betuliaba ő minden papival özüö (BécsiC. 44).

szentelő-püspök: suffraganeus Nom² 253. [weilbischof]. Szentelő pispec a zábrági vala (Göres: Mátý. 60).

Püspöki: episcopalis, episcopus MA. bischöflich PPB. Fiel öltöztetee hű pyspöky rwhayaban (JordC. 88). Lataa, az pyspöky gyrew nynehen wyyaban (ÉrdyC. 443).

Püspökség: episcopatus MA. bistum PPB. Legyen hű lakodalma pwzta es az hű pyspekseeghet mas vegye (JordC. 708). Zent Agoston yewe Mediolanumy varasban, hol zent Ambrws lakozyk vala az pispekseegben (ÉrdyC. 520). El rendeltetett, hogy négy elsőbb rendből püspökségek légyenek a keresztényék között (Bod: Pol. 3).

R.

RAB (*rabboc* Helt: Krón. 39): captivus, mancipium, obses C. gefangener PPB. Ezokaert bad maradgjon itt a te szolgad a gyermek helyebe rabyul az én wramual (Helt: Bibl. IY3. Helt: VigK. 15). A szegény magyar rabboc fel sieténe a hegy teteiére és onnét kőueckel orössen kezdéc bagyigálni a kunokat (Hel: Krón. 39). Vasot verinek az lábaira és mint rabot kezdinek tartani (MonIrók. III.70. Mel: SzJán. 501. 548). Még annyokban leszne, rabiai az őrdőgne (Born: Ének. 28). Közülüne rabhá teuel soc menyeket, őzuegyeket (128). Mint-hogy őrdög rabjai voltak, nem csuda, ha az szentek tiszteletiben bálványozással álmodtak (Pázm: Kal. 792). Felebarátodat ne szolgáltassad úgy mint rabot (MA: Bibl. I.113b). Az te rabod, Arszlán, ír alázatossan, néked fejét hajtuán (Zrinyi L19. 57). Szántalan rabokat szabadíta meg a beszerményi nagy gátuál (TörtT. VI. 51). Paizsát el hajtván rabbá adta magát (Orezy: KőtII. 23).

[Szólások]. Rabbá tészem: mancipio, captive PPB. Készszek letenni az fegyvert és rabuladni magokot (Beres: Lev. 451). Atyám uram rabul vitetett vala el Tökölly uram ő Naga által (TörtT. IV.101).

[Közmondások]. Nem rab az, az ki az balált semminek véli (Döcsi: Adag. 236).

gályás-rab: [servus ad remum alligatus; galereensklave]. A márttyrok gyalázattal multanak ki a világ szemei előtt, mint a gályás rabokat úgy ostorozván eeket (Fal: NA. 211).

Rabi: servilis Kr. [sklavisch]. A tolvajoknak akadt volt kezében, végre Nitratesnek vitézkedésében szabadult-meg s lott vég rabi inségében (GyöngyD: Char. 367). Az aulica vita tekintetes rabi inség, holott a világnak nagyai békót, vasat lurocolnak (Fal: NA. 228). Hogy a reád támadist, fogságot, rabi koplalást emlogeted, oz is tsak álom-ijegetés (Fal: NU. 238). Rabi szenny (Fal: Jegyz. 1935).

Raboskod-ik: sub jugo servili sum, ago mancipium Kr. [in der gefangenschaft sein]. Mőjses az udvart választotta volna inkább, hogy-sem mint az izraelitákkal raboskodott volna (Hall: Paizs. 383). Irjon másutt raboskodó kuruczok felől (MonIrók. XV. 370). Mi mindnyájan az őrlőgnok sanyarú fogságában raboskodtunk vala (Bíró: Micae. 66). Recommendalom Nagyságonak azon raboskodó hadnagynak szabadulását (Beres: Lev. 194).

Rabság: captivitas C. MA. gefangenschaft PPB. Soc ió adasséc menyből vitzekne, rabságtól marattá ez földi népuec (Helt: Canc. 126). Az igában, rabságban bebütaták vala (MonIrók III.69). Kőtelesok valának rabságra (Fél: Bibl. II.125). Nézuén szabadságát s rabságból váltságát s vijülő szépfületit (Balassa: Ének. 5). Porázra fűzvén vitték el a rabságra (Megy: 6Jaj. IV.16). Ha rabság, ha betegség, ha sebek megnyomnak,

volna mit elővenni (Zrinyi II 184). Bujdosová tének engem eselédestül, rabságra ejtének (Thaly: Adal. L69). Most már itten vagyon, noha nem rabságban, de vén atya nélkül ül szomorúságban (GyöngyD: Char. 367). Lelkem uram nekem isten után csak Kgdhez volna reménségem, hogy mostani rabságomból szabadíthatna (TörtT. 2 L239).

[Közmondások]. A tisztos emberen az adósság rabság (SzD: MVir. 14).

Rabságos: captivatus, aerumnosus MA. sklavisch, mühselig PPB. Az hamis atyafiak kőzünkbe mászkáltanak vala, hogy minket rabságos szolgálatra kényszerítene (Helt: UT. Aa8). Azért vitéz társam, kivánom éltedet, legyen ki tomesse el meg holt testemet, vagy sartzon váleha-ki rabságos éltemet (Zrinyi I.157).

RABOL: depopulor C. MA. verheeren PPB. Az mel tőrdök rablani iút volt, meguertéc, sok fő nipek holtak meg (RMNy. III.28). Az bassa ezőr lovagoth lochatoth ky jdee föl rablany (LevT. L242). Szükszóra jitték rablani (MonIrók III.97). Az ti vitézitek választig nyargalnak és rabolnak (214). Kiket mind el dulatá és rablatá (Gosárv: MagyB. Elij). Se férfi, se nőtény személy egyik féltől is se ne raboltassék, se el ne adattassék (MonIrók VIII.120). Névendékény ifiak pogánytul raboltattak (Paskó: ESir. A3).

el-rabol: depopulor, devasto, depraedor MA. verheeren, ausplündern PPB. A romaiak roiank iőnek es el raboliak nepeinket (WeszprC. 8). Mykoron ky menendez te ellenseeghed ellen hadra es el rabolandod ewketh (JordC. 244). Abram meg veere a nég kiralt, a kic Sodomat el rablottae vala (Szélt: Krón. 11). Mind az egész orszagot el rabla (39). Mindenút el dulac az tartományokat es el rablac azzokat (Helt: Krón. 19). Be ftténe Magyar orszagba a kunoc nagy soc egyeb poganoekal es mind el rablac az egész Nyirséget mind Biharic (39). Előszer el rabla Chólpent es a szent Demetert, melyec népies városoc valának (126).

elrablás: [rapina;raub]. Mitsoda ponna irhatná le Erdélynek nyomoruságát, száz-ezer embernek megőlettetéseket vagy elrablatásokat (Bod: Pol. 92).

főlrabol: [devasto; ausplündern]. Gróf Rákóczi hadát kezdé fogytati es hét magyar fülukat fölrablani (Thaly: Adal. II 10).

még-rabol: [depraedor; verheeren]. Ott éré Tót Balás s az fejét el chapá s az ti szép sátorát az magyar meg rablá (Zrinyi L29).

Rablás: depopulatio MA. verheerung PPB.

Rablat, rablat: [depraedari euro; verheeren lassen]. Pogány kerálokkal, idogen népekkal országokat dulatá, rabol-

atá (RMK. II.18). Mikor juta Zabulon városba, rablatá, felgyóttatá haragjába (VI.35). A hatalmassoc vntaluan czipic, mellyesztic, nyuzác, róiac, rabboltattyác, nyomorgattyác a szegény ártatlomokat (Helt: Mes. 221).

föl-raboltat: ∞ Tartományit kőborlói által fél-rabolattá, Jerusaleum városát is fel dulta, egészen el-pusztította (BíróM: Préd. 7).

Rábó: praedo, depopulator C. [rüuber]. Kérjük Kegyelmet, hogy ne boeösssa ide s tova rablóidat (Monfrók III.214).

RABOTA (*rabbata* Helt: UT. Aa2. Born: Evang. I.340. *rabbota* Born: KTud. III.147. *robotás* Com: Jan. 105): labor, operatio MA. arbeitwerk PPB. Rabota dolog: opus servile PPB. Az első napon semmi rabota dolgot ne tegyetec (Kár: Bibl. I.110). Kajál, szánt, arat, egyéb erős robotát cselekszik (Lép: PTük. I.303). Nem külső mezei robotára, hanem az ur aratására és szőlőjében hivatlak ki (EgyhReudt. 133). Hasznos robotának fáradtsága nem nehéz (Ben: Rithm. 2 176).

Rabotái: famulor, ancillor, operor, laboro; dienen, arbeiter PPB. Rabotáló fogoly: ergastulus PPB.

[Rabotálkod-ik]

Rabotálkodás: [servitus; dienst]. Minden gondtul és rabotálkodástul magadat megvovún, az isteni szolgálatba légy foglalatos (Agend. 85).

Rabotáló: ergastulus, bananusus C.

Rabotás: **1)** [operarius; arbeiter]. Nem vagyunc többé rabbotás szolgál, hanem fia (Born: Evang. IV.377). Az rabotás népec ne szegényléc abban el iartokat, a miben isten az ő életeknek modját elrendölte (Kules: Evang. 77b). A rabotásoc bérben fogadtatnac, hogy edgyetmást oda szolgáltatassac (Com: Jan. 105). Az szegény kösségnek, rabotás népecnek könyebítö kegyelme elviteték (ExPrinc. 138). **2)** [laboriosus; mühselig, beschwerlich]. Rabotás, munkás élet (Pós: Igazs. 1.576). A fogoly Izrael mennyi rabotás dolgot tött (Nán: Szít. 85). **3)** [ancilla; dienerin]. Vesd ki töled a rabbotás szolgálot az ő fiául egyetembe (Helt: UT. B65).

[Rabotáskod-ik]

Rabotáskodás: [servitium; dienst]. Azt akarja az isten, hogy minden gondtól és rabotáskodástól meg vonnyad innepnapon (Vás: CanCath. 212).

Rabotáság: [servitus; knechtschaft]. Eltűritec, ha valaki tőteket rabbotáságra kényszerít (Helt: UT. Aa2).

Rabotaság: ∞ Meg enybitem az én testemet és rabotaság alá haytom (Helt: UT. u4). Mi is, midőn gyermekek volnanc, ez világi teremtet állatoc alatt valanc rabbotaság alá vettetuén (Born: Evang. I.340). Még testét is rabotaság alá hajtaná (Born: Préd. 411). Ő a testül kényszeretetik az bűnnek rabbotaságára (Bök: Lämp. 9). Isteut nem szolgálhatták az nagy rajtok való külső rabbotaságnak miatta (Szőlőgerezd A3).

RÁCA: [planta; pflanze]. Palántát avagy ráczát ültetni (Lipp. Cal. 32). A palánta vagy racza magot Sz. Mátyás estin vessék (4). Palántát, ráczát vagy káposzta magot februaribusban, martiusban, aprilibusban vessék úyságra (Lipp: PKert. II.22). Az káposzta magot palánta vagy rácza magnak hívják (122).

RADINA: convivium puerperarum; kindbettsmalizeit, kindmess PPB.

RADÓC: [?] Az borjú májnak tykmonyból radócot kell csinálni. Az radócz penig ez: lisztben verj tykmonyat, ebbe egy kis bort öss, ezt fakalánnal törd meg, szép tiszta sóskát vess reá (Radv: Szak. 37). Bárányfi ránta, tykmonyból csinálj radócot neki (56. 101. 171. 177. 179).

Radócos. Ereszd az pinnátában az radócosz czipót, terítsd el benne (Radv: Szak. 204).

[RAFIKÁZ]

mög-rafikáz: [verberibus irrigo; durchklopfen?]. A praecceptor kettőnket jól megrafikázott (Gvad: RP. 58).

RAG: cantherius, cantherii quibus tigilla affiguntur Kr. [daclisparren]. A léczek ollókon, ragokon fekdšznek (Com: Orb. 135). A szarufákon, ollókon, ragokon, léczeken a téglác vannac (Com: Jan. 107).

RÁG (meg *ráng* Hall: Paizs. 75): **1)** rodo, mando, manduco, esito, rado C. [nagen, kauen]. Szű, melly a fát rága: cossis PPB. Ganayt ragyon az nelew, ky en attyam fya ellen haragnak merget estewitte (ElrC. 93). A zegenölnec affa nem voltal, de incab foztoya, azert tegőd ragnac a serbe fergek (NádC. 521). Vala myndőn tagokban bestyeknek kölömb kölömb feyők, kyk az tagokath ragyaak uala (SándC. 38). Ket eger, egék feyer, masik fekete, ragya az bokornak gökeret (BodC. 15). Myntha nagy sok ebek ev fogokkal es kevrmekekkel ragnyak az egyház hazazatyat (DoniC. 227). Mynden belől walo thagaymath ragyak es zaghatyak (ÉrsC. 297b). Nézd én bánatomat, mely belől engem rág (Zrinyi II.108). **2)** [calumnior, obrecto; verleumden]. Ő magat nem tugia es mast itel es rag (DebrC. 235). Nem mondatyk ezessen az, ky masban azt gyölly awagy ragwan zollya, kyt ennen magaban zereth lenny (ÉrdyC. 572). Hogy valaky ne sydalmazzon, ne ragien mynketh ez fele bewsegbe (Komj: SzPál. 225). A patvaros mindeneket fedd, rág, nyelvél rongál (Com: Jan. 186).

[Szólások]. Sokszor kell azon egy hasznos és szükséges tanítást fülébe rágni az emberek feledékenységének (Pázm: Préd. a4). Ezt a hadi Tripartitumba jó volna béirni es néha fülében rágni azoknak, a kiket illet (Fal: NA. 217). Rágják minden ember fülébe az virtust (Fal: NE. 74). Sok képpenu szái a t o k b a n ragyon az rágu a (Bal: CsIsk. 9). A lit igazságát előnkben adgya, vagy szánkban rága (Mad: Evang. 524). Nem mertek egyebet végezni, hanem csak a mit a 4-ik Pius papa Romabul szátokban rágl (Czepl: Japh. 155). Oktat szorgalmatosan es szájában rága, fejében veri (Com: Jan. 154). Bódős boeessor bódrt rághnak (Bal: Epin. 2). Im mely bolond levelet ír Imre deák Bakos urannak, meg kellene az vén embernek filét rágni (RákGy: Lev. 530). Mindent, valamel kérőt rág a lelkes állatoc közet, meg egyétec (Helt: Bibl. I.CC2). Tiszta állatoknac azokat nevezi az Irás, mellyek kérőt rágnak (Moln: JÉpül. 82). Tsak a keserűt rágják es mások fogyasztózával táplállyák magokat (Fal: UE. 437).

által-rág: [perrodo; zernagen]. Lata talat ket eger ragya az bokornak gökeret es immar közel valanak, hoé által ragnyak (BodC. 15). A testet által rágó orvosságoc meg-emésztetek (Com: Jan. 173).

el-rág: abrado, arrado, abedo, subedo C. [zernagen]. Azon közben az ket eger el raga az bokornak gökeret (BodC. 16). Önnön fogainal testet el ragyan kimule (DebrC. 124). A vas, nöha legkeményeb, a vas rosdától elragattatik (Com: Jan. 18). A görény a tyúkokat es galambokat vadászsa, es hogy ne kiálthassanak, elsőben is a fejeket rága-el (Misk: VKert. 238). A hód, mikor szoroson vagyon a kergetők miatt delga, maga elrága a maga tőkit (243).

ki-rág: erodo, exedo C. zernagen, ausfressen PPB. Nem tsendesithetem le felzajdült habjait szomorú lelkemnek, ki-rágták szívem a gondok (SzD: MVir. 77).

kirágás: erosio, exesus; zernagung PPB.

környül-rág: circumrodo C. benagen, umnagen PPB.

lő-rág: derodo C. abnagen PPB.

mög-rág: corrodo, derodo, commanduco C. zernagen, un-nagen PPB. Megrágás után megrágom: supermando; viszont-tag megrágni: remando; valami fölét megrágom: superrado C. Vevn zamar ganayt es boczata zayaba fogayual meg ragny (EhrC. 93). Megrágac \hat{v} nélvököt a nagh kennac keserűsegei-ert (NádC. 5). Kenchezetek tynektek kencth menyben, hol sem rosda es mof meg ragbya (JordC. 370). Azonnal zájába uene es meg raga a levelet (DebrC. 204). Nemdee meg ysue-ryk ee myndeneket, kyk mywelkednek kogyetlensegeth, kyk meg ragtak (devorant) een nepemeth my keppen elensegeth (KulcsC. 22). Eszünkben vebettyük a Jónás borostyán-fájából, mellyet a féreg mög-rángván, kiszáraztott (Hall: Paizs. 75). Elevenen rágom meg a szívedet (Kónyi: HRom. 37).

[Szólások]. Gyenge eszszel viszik-fel a dolgot, nem rá-g ják meg (Fal: UE. III.136). Megrágni az f állét: aurem vellere (MA. Deesi: Adag. 50). Megrágni a fiülét valakinek: azt bizonyosságul hini, fogni (SzD: MVir. 174). Legény megrág a d a mit szóllasz (Matkó: BCsák. 279).

megrágás: masticatio NémGl. 110.

rágton-rág: [continenter rodo; immerfort nagen]. Egy kesellőt írnak melléie, ki pokolban rágtonrágia szívét néki (Lép: PÜk. L139).

vissza-rág: [rumino; wiederkauen]. Kérő-gyomor, mellyből a barom a fiüet vissza-rágja: rumen PPB.

Rágalom: calumnia, obtrectatio, famae detractio SI. [verleumdung]. E warba erezt tüzés nylakat: kewelseget, belendesget, fősweneseget, torkosságot, yregyseget, ragalmat (ÉrsC. 531).

Rágalmas: calumniosus, detractivus SI. [verleumderisch]. Oth megh walyk, ky ez wylaghon haraghos wolt és daghalyos ő atyafya ellen awagy rágalmas (ÉrsC. 143). Minden rágalmas beszédekot elhagyván kuanatok az léleknek álnoksig nélkül való teyt (Sylv: UJF. II.120).

Rágalmasság: obtrectatio SI [verleumdung]. Az ragalmazó zayaban az ragalmassag merőg (GuaryC. 12). Az azzonkak habornasagotb zerezuen, nomelyeket rágalmasagra yndytnak (VirgC. 139). Olchad meg en bennem az gyűfweyseget, haragos-sagot, morgodast, rágalmassagot (PeerC. 366). Az őrdög wrnac soc irígseggel, soc rágalmassaggal es soc hamis hittel kel zalgálnia (NádC. 119). Az nélvökneec bynei lazugsag, rágalmassag (NagyszC. 355). Kyknek vevreys orchayok vagyon, azok rágalmassagot zetretnek (CornC. 118). Inkab tanolnac kewelseget, rágalmassagotb, iregseget, hod nem mint isteni iozgot (DebrC. 263). Myorth ez wylagban soha meg nem zönyk rágalmassag-nak ew wezedelme es bñne, ez nemes zenth zűz sem ohata magath, hogy emberek ewtet ne ragalmaznyak (ÉrsC. 400).

Rágalmaz: obtrecto, vitiligo C. calumnior MA. dieteris pungo; libel nachreden PPB. Atiamat aniamat nem tiszteltom, nyeluemmel rolok ioth nem zoltam, mert rágalmaztam (VirgC. 6. 139). Ne rágalmazatok egy masth (JordC. 840). Karomlas, kivel engemet rágalmazok (DomC. 165). Zemere vethy a bñnős embernek, valamit vitkezet zoluan karonolasnak bñnyben, rágalmazvan, atkozuan (TelC. 258). Rágalmaznak vala engemeth azertb, merth yothi mywelkedem wala (KulcsC. 93). Szörnyen szidogacz, átkosz és rágalmaz én magamat (Tel: Fel. 3). Vala-Kit a jelen valóe közzül ne ingerelly és a távíl valóe közzül rágalmaz (Com: Jan. 203). Nehéz ártatlanul rágalmaztatni (Thaly: VÉ. II.135). Adjuk kezére a pántolódó urfinak, hogy bünteleu rágalmazák arról, a miben nem vétett (Fal: NE. 32).

mög-rágalmaz: ∞ Nem feeltetők Moyseseth, az en zol-gamat megh rágalmazny (JordC. 144). Meg műwete ftet meg rágalmazuan az ő zent bezedet (GuaryC. 11). Fogadast teon, hogy az zenteket meg nom rágalmazny (DomC. 164. 307).

Könyeb meg rágalmazni, hogy uem mint köwetni (Deesi: Adag 97). Szembe szépet szól, hát meget meg rágalmaz (196).

megrágalmazó: [obtrectator; verleumder]. Jesusnac vala-nac meg rágalmazoi (DebrC. 288).

Rágalmazás: obtrectatio, detractio C. calumnia MA. verleumdung, schmachrede PPB. Vetkeztem rágalmazasal (VirgC. 10). Vessetők le mynden rágalmazasth (JordC. 846). Mikor az ember szóllást játékosan adgyák-fel, jobban is szaporodik, többet is árt, hogy sem akár melly fene rágalmazás (Fal: UE. 410).

Rágalmazó: 1) [obtrectans; verleumderisch]. Halgatam rágalmazo bezedeket (VirgC. 4). Valaky leyend rágalmazo es hazug nyelv, annal nyncien zent lelek (CornC. 133). **2)** obtrectator, detractor, sycophanta, susurro, obloquutor C. [verleumder]. Meltan zögőnködhetneec ez rágalmazoc (GuaryC. 11). Atte read rágalmazocotl ebbe te meg rágalmaztatol (NagyszC. 95). A rágalmazoc gőllősegesec istennec... rágalmazoknac tar-sasagat vtafad (VitkC. 63). Hogy az en munkamoth es vygya-zasomoth az en rágalmazoytmol megh tarcza (Komj: SzPál. 13).

Rágás: rosio, commanducatus C. morsus MA. nagung, ab-fressung PPB. Ha széna rágást javallana is idvességre az ecclesia, találkoznának az atyafiak közzül, a kik azt is meg-por-tzogatnák (Megy: SzAÖröme 7). Fogas eb kell a tsotrágáshoz (SzD: MVir. 92).

bél-rágás: intestini plenioris morbus SI. [kolik]. Minden bñneec rágásst, fáyásst meg gyogyityta (Mel: Herb. 93).

ombér-rágás: [obtrectatio aliorum; schmähung]. Egész élete csak a sok dorbézolás, rut trágárkodás, ember rágás, szörnyű szitkok, átkok (Megy: 6Jaj. II.11).

férég-rágás: [morsus vermis; würmerbiss]. Az myrra ket-nek oly hatalma wágon, hogy az megkent testöt ew vele myndden rotatandosagtwl, bydesseegtwl es feerőg ragastwl meg otalmazya (ÉrdyC. 67).

gyomor-rágás: [cardiognus; magenschmerz]. Sok fáradt-ság-után sovány eledelöl engesztelik ugató gyomrok rágásst (Pázm: Préd. 31).

has-rágás: dolor colicus Kr. [kolik]. Hasnac egő husegét, rágásst meg állattyta (Mel: Herb. 140). Napestig hasrágás es menés volt egyaránt rajtam (MonIrók XVIII.36).

kérő-rágás: rumen C. ruminatio MA. wiederkennung PPB.

Rágtalan: [non rosus; ungekaut]. A mondolának izit nem érzed, ha rágtalan alányeled (Pázm: Préd. 393).

Rágdogál: rasito C. [langsam nagen]. Mindenkor ez az éles kövceske rágdogállya és cigázza az lelki isméreret (Toln: Vigaszt. 200).

Rágicsál: ∞ Szerezd meg a te szívednek őrdmre indétá-tásst és rágitsállad azokat rólok való elmélkedésed által (Mileg: TÖszl. II.207).

Rágó: rodens Kr. [nagend]. Szőlő-szem rágó féreg: ips PPB. Ennek a szép szerentsének is megvolt az ő rágó férge (SzD: MVir. 393).

ombér-rágó: [calumniator; schmäher]. Akcie az ania szent egyházba erőssec, az erotnekec ellen támadnac, nem czelczapóe, ember rágóe, kérkedőe, hanem állhatatossac (Mel: SzJán. 121).

kecske-rágó: [acer; spindelbaum]. Kecskerágó vagy boccaza fából esinállyon penezelt (Keesk: ÖtvM 315). Ketske rágó fából nyársatskát faragtam (Gvad: FNót. 21).

Rágód-ik: **1)** rodo, mastico MA. mando; künen, nagen PPB. Szopástól elszakasztott stüldö, melly még nem rágódhatik: nefrens PPB. Balduinus valamely ebcsonton rágódik, el-híd, hogy húst nem kaphat (Pázm: LuthV. 298). Az szegény Lázárnac semmie nincs, az min ragodhassé (MA: Scult. 23). Némely-lyek czac a száraz kényéren rágódnac (MA: Tan. Előb. 13). Nem darabokat nyelne le, hanem rágódván (manducando) eszne (Com: Jan. 110). Rágodni való ezukoros confretek (175. **2)** [calumnior; verlemnden]. Ha akarthok raaghodnotok, thynnen bynetheketh raaghyatok (ÉrsC. 188). Ezeknek hangosabb a híre a mindenén rágódó közséj nyelvén (SzD: MVir. 232).

[Szólások]. Haszontalan dolgok: szelekenn horgászni, rák-héjonn rágódni (SzD: MVir. 220).

Rágódás: [rosio; das kauen]. A Luther és Calvinista tanitok nem vágnak olyan bőjteleségen való rágódásra, a minemű a Sámboár peniszés könyvetskéje (Matkó: BCSák. 4).

Rágogat: [rodito; picken, langsam nagen]. Madarka, ky pareet, kapztaat ragogat (ÉrdyC. 503b). Tud meg chechemő keresztény, hogy az isten igéje ugy lelki kenyered néked, ha lelki száddal vévén es úgy mint rágogatván, a szentségnek belső kenyérét szerzed általa lelkedben (Hajnal: KCzég. 246).

Rágolód-ik: mando MA. künen PPB. Rágolódó-asszony: estrix PPB.

Rágott: [pappa]. A szoptató dajka az ő szoptatósátt rágottal, popával megelégti: alumnnum suum pappis satiat (Com: Jan. 44).

RAGAD (raggad BFaz: Assz. 17): **1)** haeresco MA. anhangen PPB. Vram te hágasidhoz ragadek, ne zegeneh engem (DöbrC. 56). En lelکم vtannad ragada (adhaesit post te), te iog kezcd fogada engem (121). Een nyelwem ragada een yneymhez (KészthC. 39). Ragada en lelکم the vtannad, engemet hozyd veen the yogod (KulesC. 147). A mitől féltél, a ragad teread (Helt: Bibl. Laaa). Áldozza meg az inhuac minden kőuérít, melly az bélihöz ragadot (Kár: Bibl. 189). Mi ragad az embernek az seggire, hanem csak szarbinsok (SálMark. 14). A kemenczéhez ülepedett avagy ragadott füst korom (Com: Jan. 8). A ki magával egyedül el tud élni, nem ragad reá valamí baromi szomszéd rüh (Fal: UE. 435). **2)** apprehendo C. rapio MA. wegnehmen PPB. [ergreifen, hinwegraffen, fortreissen]. Mikoron ki vóttó volna törét, ragada ő feienec fstóket (BécsiC. 38). Meñneceñ orzaga erót val es erduel ragagáac azt (MünchC. 33). Ragadwan Jesusth, az papy feyedelemhez vyveek (JordC. 442). Az frater ragaduan ev palchayat, istápyat, az kakast meg hagyhta (DomC. 313). Ragattatek wr istennek zeeky eleoben (ÉrdyC. 561. 542). Ragady fegywerth es verteth es kel fel enuekem segedelmemre (KulesC. 79). Kését ragada (BFaz: Assz. 17). Főzetett volt egy öreg kaudér káposztás húst útra, azt ragadván az sok török szolga, hapsolni kezdék (MouÍrók VIII.377).

[Szólások]. Valami kétség, gyanú ragadhat hozzája (SzD: MVir. 273). A merre ragadgyák indúlati, a felé nyargalózik (Fal: NE. 12) Jónás munda: Ragadjátok őibe es vessetek el-bé tengernek vizébe (RMK. II.90). Az ő nyelve sem ragadott az innyéhez (SzD: MVir. 322). Fut az ki ezt hallya, kevés ki maradjon, az ki bátorsággal szablyához ragadgyon (Zrinyi I.76). A mit szemé lát, keze ott nem bagya: kezéhez ragad minden (SzD: MVir. 301). Az isten engemet őszne túre es engemet niakszirton ragada (Mel: Jób. 41). Zyz zenth Margyta azzon zent kereztnék yegyeet vetee reea es ottan ysteken ragada es labay alaa nyomaa (ÉrdyC. 408). Fővénybe akasztja vasmackáját, mellyet az első szélháboru felszed es hajóstül együtt veszedelemre ragad (Fal: BE. 579). Ez zent atya az kevényben iduessegnek vtat es tevelletvessegnek nagy teteyet ragada (DomC. 20). Nem panczelual elwtetwtetuen, de zeutseges lytnék vertene

yezgettetwtuen, ragada vtat az farkas eleybe (EhrC. 147). Ugy csudalkozott raita, hogy magánki vül ragadtaték (Ily: Préd. II.161).

[Közmondások]. Töknek nem ragad tövis oldalára (RMK. V.58).

be-ragad, belé-ragad: **1)** inhaero, inhaeresco MA. anhangen, ankleben PPB. Elméjékbe erőssen beragadot az bálványimádás (MA: Bibl. 128). A dolgokra függesztvén elmédet, ugymint belé meteztetvén bé-ragad, meg-áll, marad (Com: Jan. 156). **2)** irripio C. MA. [hineinraffen]. Váról rohanának, kettőt rómaiakban beragadának, egyiket megölék, másikat megtarták (RMK. VI.176). Egy szekeremet Trencsényben beragadták, bizony néhány száz forintig kárt tett (Beres: Lev. 547).

égybe-ragad: [cohaereo; zusammenhangen]. Egbe ragad: (labia) haerent NémGl. 338. Mi lelkömm porba alaztatott, mi hasonk földön egbe ragadot, vram segef minket (DöbrC. 109). Mikoron egy mas mellee tötteek vona az lanczokat ees kőteleket, ottan egybe ragadának (ÉrdyC. 445). Mikor elnyujtod az tésttát, meg hints lisztel, hogy mikor őszve hajtod, egyben ne ragadjon (Radv: Szak. 87). A sok apró vétkek egybe nem ragadnak úgy, hogy egy halálos bünt szerezzenek (SzD: MVir. 403).

el-ragad: **1)** adhaeresco MA. [anstecken]. A poklossag elragado nyavalya (Ily: Préd. I.174). **2)** rapio, arripio, involo, verro C. abripio MA. hinwegreissen PPB. [wegraffen]. Ő zóp sarui elragadac annak zemeit: sandalia eius rapuerunt ocnlos eius (BécsiC. 45). Hoğ minden sidoc mególettetnenec es ő iauc elragattatnanac (56). Ió a gonoz es el ragagáa azt, mel vettetel ő zűueben (MünchC. 38). Ystennek zent lelke elragada Fylepet (JordC. 736). Az viznek sebesege fketth elragagya (VirgC. 109). El ragagyaak az menyorzagot (ÉrdyC. 517). Annera ragattatek el ez cheh kyral zent Margit azzonak zepesegeben (MargL. 28). Jacob a mi atyankuac minden ioszagat el ragatta (Helt: Bibl. 164. Fél: Bibl. 17). Az harag igen elragadta (MA: Scult. 977).

elragadás: raptio C. [das wegraffen]. Ílyés proféta is az el-ragadás-után gondot viselt az földiekre (Pázm: Kal. 736).

elragadtatás: [extasis]. Jövendőlnec vala elragadtatás avagy elménc el-távozása által (Com: Jan. 130).

föl-ragad: **1)** sursum rapio, surripio MA. [emporraffen]. Fel ragattatek menibe testbe lelekben (VirgC. 63). A valaztattak meg dőchwít testben egeben fel ragattatnak Christusnak eleyben (TelC. 250). Mikoron erdemlöt vona az harmad egre fel ragattathy (ÉrdyC. 372). Ha a kevélység fel-ragad, jusson eszedbe Jésus (Pázm: Préd. 157). **2)** [corripio; ergreifen]. Jésus megh ysmertte, hogy hwteth fel ragadnaak es kyrallya teenneek (JordC. 643. 694).

hozzá-ragad: cohaereo, cohaeresco C. [ankleben]. Illozzá ragadok, őszveragadok, őszve-illum: cohaereo PPB. A ruhanc beső reze hozzá ragadot vala az ostorozasnac myatta kifolt vereert (VitkC. 88). Egy tyúkfű formát csinálj tésttábúl, ezt is vizzel meg kenjed, hogy inkább hozzá ragadjon (Radv: Szak. 100). Az száját az pástétomnak az vizes kezeddal megkenjed, hogy az fedele inkább hozzá ragadjon (108. 176).

hozzáragadás: adhaesio PPB.

ki-ragad: eripio, intertraho C. [ausreissen]. Fordul ide vram es ragad ki en lelکمet, tenőn igralmadert iduőzöb engőmet (DöbrC. 20). Az bynnek kevteleben, fogsagadban nem bagya evtet, de ki ragagya evtet (DomC. 230). Ragadyatok ky zegenet es nawalyasth, kynek embernek markabol meg zabadohatok (KulesC. 204). Ki raggadac mind a templomokból a sok be szorult népet (Helt: Krón. 16). Mennyetek vissza, és a melly gyermek az

éjszaka lőtt az én szállásomon, erővel is ragadgyátok ki anynyanak öléből és hozzátok olombé (Hall: IIIhist. II.42).

lő-ragad: deripio MA. abreissen, herabzerren PPB. Le ragadwan az borywth, megh eeghetee es aprora törree (JordC. 69. 484). Le ragadaa zenth Christina az ew atnyanak balwan istenyt (ÉrdyC. 428). A püsztorloe le raggadica Lupescót a kenyr lónac orráról és meg bottolca (Helt: Mes. 347).

mög-ragad: 1) adhaerescio PPB. [anlangen]. Valamelly belyen megragadni, megülledni: adhaerescio PPB. Az csukát tedd az tűz hátára, de gyakran az szító vason megrántogasd, hogy mog ne ragadjon (Radv: Szak. 106). 2) corripio, apprehendo C. [ergreifen, anpacken]. Es keze ki nóituan megragada őtet (MünchC. 42). Megli raggada az ísteket es ki kezdé emeliteni a nyeregből (Helt: Mes. 463). W kezeinek tetemenybe meg ragatatyk bines (KulesC. 15). Bika rugaszkodván, kötélt szakadt vala, Tholdi Miklós látá, bika után fut vala, hamar hogy eléré, farkon megragadá (RMK. IV.243).

ösze-ragad: coneresco C. Hozzá-ragadok, ösze-ragadok, ösze-illen: cohaereo PPB. Az eb mindenek láttára bujálkodik és a bujálkodás után a nősténnyel ösze ragad (Misk: VKert. 195).

rajta-ragad: [arripio, corripio, apprehendo; ergreifen, zu-greifen, anfassen]. Ki az tű kézzölletec, kinec eg iuha zombaton esendik a verembe, nemde rajta ragad e es ki emeli őtet (MünchC. 35). Fwth az kwn kyrallhoz es meg eskwoek neky, hogy ha zoghieseggyél mellee yewne Lazlo kiral ellen, Erdel-sseegőt neky adna; az kwn kyral azon raytta ragadwan nagy haddal be yowe magyarraa es zallaa meg Ong varaat (ÉrdyC. 400b). Az apathwr es az vendeegök raytta ragadanak es be vyveek az zont egyhazban (515).

Ragadaló? Kik közzöl az mellyo az föld mellet vagyon, magasb, az masie nem amyra magas, de gatos [gy] es ragadalo szelneszes vízben vagyon: quorum proxima terrae praealta sunt, cetera nū fors tulit, alta alia, alia in tempestate vadosa (Deesi: Sallj. 64).

Ragadás: 1) coneretus C. adhaesus, adhaesio, adhaerentia MA. Ragadás: adhaesio, cohaesio, coalitio in unum (Otr: Orig-Hung. II.181). 2) raptura C.

Ragadat: [praeda; beute]. Mend egembe fuólténc Ishri-noe vra istenehez, hog né adatanac ő germökdedéce ragadatba (BécsiC. 16).

Ragadékony: [contagiosus; ansteckend]. Blandrata György magat a szegény ifju Szapolyai János mellé szinlé s mesterkedvén rajta ragadékony ruhét másokra is miképpen dörgöl-hetné, a tanústalan és itéletlen ifjait el-bóditá (GKat: Titk. Előb. 16).

Ragadó: 1) adhaerens MA. anhangend PPB. Ragadó fű: aparina, asperula PPB. Nöstin horsfűnce hiyáe a kissebbiket, ez fű vgyan ragadó, méz szinű (Mel: Herb. 138). 2) viscosus C. anklebend, lémiüg PPB. 3) contagiosus C. ansteckend PPB. Ragado korsag: morbus contagiosus NémGl. 209. 212. Ragadó rü: contagium, scabies contagiosa PPB. Az paraznasag igen ragadó bün, az ki az embert felette igen hozzáia vonza (DeesiG: Préd. 39). Aszt kellene meg bizonítani, hog az dög halal ollian ragadó legyen, mint az lepra (Fél: Tan. 499). Minden gonosz-ság ragadó betegség és meg-pokdosíttya a közel-járokát (Pázm: Préd. 953). Ragadó betegség (Diósz: Fal. 155). 4) raptor C. rüber PPB.

Ragadós: tenax, resinaceus C. lentus MA. zülh, anklebend PPB. Ragadós kezű, lopó: dieb, rüber (KirBesz. 152).

Ragadósság: tenacitas, lentor MA. [klebrigkeit]. Az co-méta sűrű köd avagy pára, kile melegség, szárazság, köuéréség és ragadósság vagyon (Misco: Progn. 8).

Ragadóság: contagiositas Kr. [ansteckende kraft]. Dögle-letes betegségek ragadósságát reánk ne kennyék (Pázm: Préd. 802).

Ragadomány: raptio, spoliun, praeda C. rapina MA. raub PPB. [beute]. Minden ragadományokat öszve gyűits a piatzra (Helt: Bibl. I.Rrr. 2). Nagy raggadományt hordánac ki abból az városból es le vonatá az varasnac körtéseit (Helt: Krón. 16). Ides fiam, lad el a raggadományt, lad el a lout (Helt: Mes. 346). Az ő fegueret el neszi, es az ő raggadományt el oztia (Fél: Bibl. 109b). Lábai gyorsak voltak a tolvajlásra és ragadományra (Pázm: Préd. 163). Örömmel mentek a gyalázatokra és jószágok ragadományát vig ortzával nézték (265). Solyom talál-mánnyal és ragadományyal üzi el az éhségét (Liszi: Márs. 96). Nem alította ragadománynak magát istennel egyenlőnek lenni (Ily: Préd. 251). Góliátnak öszve törvén fejté, minden ragadományit mint erősb fogyeres visszazuerje (Czizi: Síp. 87). In-kább tengetném életemet alamisnával, hogysen ragadomány-nyal (Fal: NE. 10).

Ragadovány: 1) [viscus; leim]. A hiros madár ömön magának veszedelmet szarni mondatik, mert abból a mit meg-rutit, lép, ragadovány csirázik, a honnan lézen a lép avagy ragadovány madár fogó eny (Com: Jan. 32). 2) [aparine; kleb-kraut]. Aparine: ragadovány. Fachard ki az leut es io inya azoknak, kiket az vipera kígyo meg harap (BeytheA: Fivk. 83).

Ragadoz: 1) [cohaerescio; ankleben]. A ruha az ő sebei-ben ragadozot vala sok holón (WeszprC. 101). Az ő bőre az hussal es az werrel özne az ostoroknak gombyayhoz ragadoz-nak vala (ÉrsC. 46b). Az fősvényec az földiekhez ragadoz-nae (MA: Scult. 234). Az lepődön es agya leplyen buborkál, motoz, ragadoz (Lép: Pflük. II.121). 2) rapio C. raptio, raptio, praedor MA. rauben PPB. Ragadozintok fégelmet, hog vr valáha meg ne haragóik (DöbrC. 16). Köveket ragadoznak azerth, hogy megh köveznek hűtet (JordC. 657). Feguert ragadoz-nak (KazC. 29). Veteel mynkethi hatra my ellensegeknek vtanna, kyk gyletlenek mynketh, ragadoznak vala őnen ma-goknak (KulesC. 107). Niha niha ragadoz-nae magoknae testi kemény es értelen bátorsigot valami alnoe háioló biztatások-ból (Börn: Préd. 413). Niha niha ragadoz-nae magoknae testi kemény es értelen bátorsagot (Zvon: Post. 1579). A szélvész a hajót ragadozta es tekerte (Mad: Evang. 154). Igen jó pré-dikot ragadoztak (Ily: Préd. II.275). Mennyit adakoznak, szem-lélik, de mennyit ragadoznak, meg nem gondollyák (50). 3) [in-silio; sich schwingen]. Az ifjabb szótánt szorgoztatván, hitekre emlékeztetvén, velem együtt lovakra ragadozánk (Szal: Krón. 326).

ol-ragadoz: diripio, raptio C. [plündern, rauben]. Mikent mehet valaki erősnec hazaba es olragadozhatta ő edeinet (MünchC. 36). Az embereknek munkayut es iozagat olragadozatok (VirgC. 47). Ha zoom foganatus volna, azt mondanaam, hogy olragadoz-naok egymás előt es idwessegeknek uapayt (ÉrdyC. 18). Az zoghienyek reca rohananak es nyud peceuzet ol ragadoznak (497).

Ragadozás: direptio C. raptio, rapina MA. raub PPB. Telles ragadozással (rapina) es hamissággal (MünchC. 137). Ty keppwtalok belől rakwa vittok ragadozással es fortelemmel (JordC. 428. 566). Mykeppen orozlan keez ragadoz-naok: sicut leo paratus ad praedam (KulesC. 26). Ne akaryatok remenkedny kegyetlenségre es ragadoz-asokath ne akaryatok keuanny (146). Mit itél a ragadozásról, nyuzás-fosztásról, szegény emberek vére szopásáról (Pázm: Préd. 19).

Ragadozat: [rapina, praeda; beute, raub]. Simeonnac istene, ki adad ő menden ragadozatokat oztasba te zolgaidnac (BécsiC. 29). Belől teffesee vattoe ragadozattal es ondoesuggal (MünchC. 57).

Ragadozó: 1) [contagiosus; ansteckend]. Ezért igen ragadozó leszne e betegségek 1573 (KKrakkó. A3). Az eszteleknek bí járások, szereztélenség uti-társok; a kik hozzájuk kötelődzenek, féllyenek, mert emél nintsen se fenébb, se ragadozóbb nyavalya (Fal: UE. 381). **2)** rapax C. praedo, praedator MA. [rüuberisch]. Ragadozó fene madarak: harpyia PPBl. A hamis prophetac, kie íróec tû hoziatoc inuocnac ruhában. belől kedeg ragadozo farkasoc (MünchC. 26). Az or tanalehot ad orsagra, az ragadozo tohuay ragadozassra, tohuaysagra (CornC. 162). Chodakeppen fordoytan meg ewtet az aldót Cristusragadozoo farkasbol alazatos barannaa (ÉrdyC. 372). Latorságtól, álnok tanátszószástól, ragadozó szándéktól megmenti őket (Pázm: Préd. 36).

Ragadozóság: rapacitas C. [raubsucht]. Az ragadozóság az farkas kölykökben magát jobban jobban ki származtattya (KCsipk: Woll. 77).

Ragadvány: 1) contagio, contactus, contagium SI. [ansteckung]. Ky aldót leezen akkoron, ky mastan magaat leelekezerebt byutewl es ez vylagnak ragadványatwl meg otalmazya (ÉrdyC. 18). Ha erőzak nem vonna embernek leelkeet el zagathwan ez vylagnak ragadványatwl, baron zamaban eelheenek emberek (540). Az vylaghy ragadványoknak kesalkodasat meg wtaltattya (641). A roz hír mirigye megtsaló ragadvány (PhilFl. 77). **2)** [aparine; klebkraut]. Aparine, ragadvány, ab adhaerendo dieta (Beythe: Nom. 1).

RAGASZKOD-İK: inhaerescio C. adhaerescio MA. [sich anhängen]. Azzonyok Maria, kyhez ez zent zfx kyvalt keppen ragazkodyk vala (MargL. 18). Te vradat ystenedet feelyed, ew hozya ragazkoggyal (JordC. 881). Az zegenségekhez ragazkoduan iamanak egi igóságel (VirgC. 101. 124). Az zentök ragazkottanak az istenhöz (SándC. 18). Az wr istenek zerelmeehez ragazkodyk (ÉrdyC. 579). Es Izrael ragazkodic Baal Peorhoz (Helt: Bibl. LCcc4). Még bennönk nagy sok belső vétkek ragazkodnak (Beythe: Epist. 231). Ezewn kóvvl valo barathyanak ellene mond, es my hozzank ragazkodik (LevT. 138). Az ki okos ember, aboz ragazkodik, az mi bátorságosh (Pázm: Kal. 169). A henyléstől el-álván, a munkálkodáshoz gyorsan ragazkodnak (Hall: Tel. 265). Erdély eleitől fogva hatalmas császár köntöséhez ragazkodott (MonIrók. VIII.130). A földi aprólékos jókhoz úgy ragazkodik, hogy örök boldogságát szereztélletti (Fal: SzE. 521).

hozzá-ragazkodik: haereo, adhaereo C.

rěa-ragazkodik: obhaereo C. adhaereo MA. [sich anhängen]. Mikent ez az kis halacska reá ragazkodik az hajóra, meg állattya (Pázm: Kal. 16).

RAGASZT: affigo, conglutino, copulo MA. anheften, zusammenbinden PPB. Tsúfáságból ragasztották reám a nevet: *inveni cognomen ex contumelia PPBl. Ez verset ragazta az diczerethez (VirgC. 16). A ganet lelköttökhöz ragaztom (DebrC. 387). Az zeretet, ha akar mynemv wtalatos allatra ragazyiak, meegh azt ees zeepee teezy (ÉrdyC. 122. 171). Mas gertyat scent Anna azzounac kepe elót ragastha (TelC. 97). Az wr mirigy halált ragaszt read: adimzat tibi Dominus pestilentiam (Helt: Bibl. IZzz3). Sok eedulakat ragasztanának az vár kapura (Helt: Krón. 194). Az tyúkfinak az zizzával vond ki az begyit, mert egymáshoz vagon ragasztva (Radv: Szak. 98). Tegyit két osztát egymásra, hogy egymáshoz ragasztatván, együt maradjanak (284). A gonoszok világi javai olyanok mint a borogra ragasztott eledelek (Pázm: Préd. 34). Ragaztom, czúggeztem szívemet az pénzre (MA: Scult. 885). Kertjében sétálgatott, mely kastélyának napkeleti szárnyához volt ragasztva (Fal: NU. 310).

be-ragaszt: [includo; zuschliessen]. Kell kewnyergetny az wr ystent, hogy az ew be markwlt awagy be raagaztot zayat, ayakat meeg nyssa (ÉrsC. 366).

egybe-ragaszt: coadmo C.

hozzá-ragaszt: adnecto MA. [zufügen]. Hlog az doctornak tanusaga az elenkvdő myelkedetbewl meg no vltatasek, legottan hozza ragaztja monduan (VirgC. 127).

öszve-ragaszt: conglutino, copulo MA. zusammenfügen PPB. Az koporonak helyeet nagy keouekkel ereossen eozev ragazta (DomC. 150).

rěa-ragaszt: [alligo, adnecto; anbinden, aufügen]. Hozzá-ennyezem, reá-ragaszta: agglutino PPBl. Mess papirosból pálmücskát, ezt az karikához ragazd reá (Radv: Szak. 96). Erőn-erővel reá ragasztották az ígát (SzD: MVir. 124).

Ragasztás: eohaerentia C. copulatio, connexio, conglutinatio, affixio, adhaesio MA.

Ragaszték: [appendix; zusatz]. Ezt a bizonyítást a vagy a mint ő bivja, appendixet: ragasztékot, haszontalan fetsegének méri irni (GKat: Titk. 410).

Ragasztó: 1) [nectens; bindend]. Ragasztó-lécz, kakasfűlő, gerenda, száró-fa: tigillum PPBl. **2)** [postis; thürpfosten]. Mikoron latangya az veert az ragaztom es az ayto sorkokon, nem haggya az veer thewő angyalth oda be meenny (JordC. 33).

ajtó-ragasztó: [postis; thürpfosten]. A garádicsnak fokai vörös jaspisból, az ajtók ragasztói, a paloták belső falai merő gyöngyházból állottak (Fal: TÉ. 677).

evezőgüzs-ragasztója: scalmus C. MA. [ruderholz]. Az evező legényec az evező güsnac ragasztójához fűlvén, eveznek (Com: Jan. 89).

RAGYA, ROGYA: rubigo, uredo, astrobolismus C. MA. carbunculus, carbunculatio PP. [baumbrand, kornbraud, rost]. Az čayuanak maradekat a róga őtöl meg (BécsiC. 203). Ada ő gimöczöket rognak es ő munkaiokat saskaknak (AporC. 37). Napá, értze es rogyáná uáltozot (Mel: ATam. 54. Mel: Jób. 93). Nagy aszalyual es ragional kesergetessel (Born: Ének. 361). A rogya, az hideg es kő esső ot tezőn kárt (Frank: HasznK. 40). A kő esső auag a rogya vetésünket el veri (Kules: Evang. 257). Szőlő hegyed rogyáual emészetic (SépÉnek. 6). Az eső, ha leesés kőzben meg-hevül fölöttébb, ragya leszén (Com: Jan. 9). Ragya forma esső is esett (MonIrók. XV.399). A cserébogár es a ragya es a hernyo az éu nagy eröm (Illy: Préd. 1251).

[Ragyál]

mög-ragyál: [rubiginio; rosten]. Az szőlő igeu meg ragyált, makk is kevés leszén (RákGy: Lev. 208).

Ragyás, rogyás: rubiginosus C. MAL. [brandig, rostig]. Ragyás gabona: *carbunculosus ager PPBl.

[Ragyáz-ik]

mög-ragyázik: rubiginor C. [rosten]. Meg-ragyázott a bévségben az olaj-fa: oleum aestus *momordit PPBl.

Ragyázás: oratio, astrabolismus C. uredo, ustrina PP. [brand, rost]. Ragyázások a gyümölcs-fáknak es gabonáknak: carbunculatio PPBl.

RAGYIVA: gnarus, solers, politus MA. hnrting, munter, fleissig PPB.

Ragyivaság: svavitas, amouitas SI. [anmut]. Tizenegyedie io erkölchőc az szűzekuec az ragyuassag auagy dissesség (Pécsi: Szűk. 102).

RAGYOG (ragyag Pázm: Préd. 412. MA: Bibl. III179): radio, irradio, refulgeo MA. gläuzen, strahlen PPB. Reggel vadászni készüle, nagy gazdagság mia ugyan ragyog színe (Huszt: Aen. 26). Sok szép szikrázó tsillagokkal ragyag mint

annyi drága gyémántokkal tőzött mennyezet (Pázm: Préd. 747). A nap ragyagván az ő fényeivel meghomályosítja a szemeket (MA: Bibl. III.179).

Ragyogás: radiatio MA. glanz, glänzung PPB.

Ragyogó: [fulgens; glänzend]. A feltámadás után az igazak teste olly fényes léssen mint a nap vagy a felső égben szikrázó és ragyogó tsillagok (Pázm: Préd. 412). A ragyogó nap napkeletről délen által nap-esetre fordulván napokat és esztendőket határoz (Com: Jan. 5). Ismérszik gyémántnak ragyogó fénlése (Nógr: IdvK. Előb. 7). Ibon jún Zrininek ragyogó chillaga (Zrinyi: ASyr. 248). Arany majtzokkal gazdag szerszáma mintegy játszott a ragyogó nappal (Fal: TÉ. 637).

Ragyogós: ∞ Szemei pislognak, miként a tsillagok ollyan ragyogósok (PhilFl. 58).

Ragyogtat: [radio; strahlen]. Tanulj a csillagoktól; ezek noha a fényes napnak csillámoló fiai, mégis annyira soha sem vakmerőlködnek, hogy az ő szino előtt fényeket ragyogtassák (Fal: UE. 366).

Ragyogvány: fulgor, splendor Kr. [glanz, strahl]. Van olég eszköze s helye játékinak, mint a déllel jázó nap ragyogványinak (GyöngyD: KJ. 513). A jószág eselekedet az uri palotákban fénylik, ott mutatja ragyogványit (Fal: NE. 9). Fénylettek az evező lapátok s a tengerben nyomván a képeket sokfelé verték ragyogványit (Fal: TÉ. 653. SzD: MVir. 203).

RAJ : 1) examen C. examen apum MA. [schwarm]. Lataa, haat az orozlan zayaban ray meel vagyon es lepes meez (JordC. 339). Egi ray meh zalla reiaia (DebrC. 17. Born: Ének. 590). Meg-tisztult vala ez ray-darastul (Zvon: PázmP. 327). Anyi gonoszágok raját helyeztette a nyelvbe, hogy minden tagoknál ártalmasb (Pázm: Préd. 810). A méhek minden esztendőnként rajt eresztnek, bocsátnak ki (Com: Jan. 51). A Sámsonról megöletett oroszlánban kevés napok mulva gazdag raj-méh találatott vala (Misk: VKert. 14). Reá sereggel jó mintegy eresztett raj (Thaly: Adal. L59). **2)** [multitudo]. Raj-seregek: truppen Com: Orb. 290. Ebből a szállásból istonnek rajat nem fátarhatsz ki (SzD: MVir. 252). **3)** proles, soboles Kr. [sprosse]. Én házassagomnak ki vagy másod raja, kérlek hogy ne légyen szivednek ily buja (Bakos: TemVers. D). Csizér Ferencz bátyámnak ágyékából jött rajoknak, János, Ádám, Ilonkának oh mit kíványak (TörtT. 2 I. 349). **4)** [vertigo; drehkrankhoit]. Mely lónak raj vagyon az felében (Czeh: OrvK. 73).

here-raj: [examen furorum; drohnenschwarm]. Az sidoc a nagy fő őrdőget neveztec belzebubnac, az az nag undoc dőngő here raynac avagy sereg légyenc (MA: Scult. 292).

méh-raj: [examen apum; bienenschwarm]. Bárány-dézma is exigáltatik és méh-raj dézma is az váltó báránytól 6 pénzt, az váltó méh-rajtól 3 pénzt adnak (Gér: KárCs. XIV.306).

Rajocska: [soboles; sprössling]. En is Béli-ágnak egyik plánticskája, voltam méheteknek kedves rajocskája (TörtT. 2 I. 352).

Rajos: [vertiginosus, vertiginé laborans; drehkrank]. Mikor a ló a vorófényen a nagy járától igen megbevól, a feje veleje meg-olvad, és az által a ló rajos avagy szeles léssen (Cseh: OrvK. 74).

Rajság: [examen; schwarm]. Mikor az ő a méhek királyok meghál, az egész rajság kesereg rajta (Misk: VKert. 647).

Rajz-ik: 1) examen emitto; einen schwarm lassen PPB. Jól rajzik a méh (SzD: MVir. 113). **2)** [gigno; gebären]. Az aszszonyállatok itt igen rajozok, de nehezen szűlők (SzCaomb: Utclair. 132). Midőn az szegény édes anyja rajzott volna, a

szülésben felkölt a székre, a midőn is ollévén a gyermek, az szék alatt való esoberbe beesett 1759 (Hazánk I.144—145).

Rajzás: [progenies; sprosse]. Mikes Mihály urnak kedves házastársa Bethlen Drusiáma s két mébe-rajzása isten sok öröme, kívánom, juttassa (TörtT. 2 I.353).

Rajzat: proles, soboles Kr. [sprosse]. Sem nektők sem utannatok következendő egy rajzathol szarmazo atyatok fiai-nak nem hasznal (Alv: Itin. 60). Az erendődő bün az első bünnel rajzattya (Ker: Préd. 49). Ennek a véteknak rajzati az edgymás között való veszekedések (819). Cainnak boldogtalan rajzati (GKát: Titk. 10). Akarván látni, miképpen fejtsek ebből a nyügből és kötőlékből Enyodit ki az ő rajzati (GKát: Titk. 225). Anna, Judit, Érsok s Gábor rajzatom (Triumph. 21). Az áldott szent léleknek fel-ékesített rajzatit hátra hadgyuk valami lézzegő sohomaiakért (MHeg: TOszl. II.105). A sátánnak, a kinek tojománya és rajzattya, engedgyétek (Toln: HBék. 20). Ama Mária nevi szegény anyja meg-akarván enni mébének édos rajzattját (Szatbm: Cent. 61). Lesz Progne méhének rajzattya, azt maga Tereus Itisnek hivattya (GyöngyD: Cup. 608). Elhajlottam, mivel voltam Éva rajzattja (Thaly: VÉ. I.132). Vetemények, gyümölcságak, Pomóniának rajzati (Fal: Vers. 869).

RAJKÓ: [pusio, proles; sprosse]. A béna rajkó is kedves az anyjának (Fal: Jegyz. 917).

RAJSZ: [descriptio, delineatio; abriess]. Apellesnél is raisz nem lebetett ily tlajsz (Fely: Dics. 32).

Rajzos: [pictus; bemalt]. A mely pajsokkal Trójánál barczoltak, rajzosok vóltanak (Hall: Paizs. 3).

RAJSZOL, RAJZOL: delinea, describo PP. reissen, zeichnen Adám. Ezekben a jó szokásnak legjobban kinyomattó képe rajzoltatik (SzD: MVir. 271).

be-rajszol: [pingo, expingo; bemalen, ausmalen]. A régiek a pajsokat külön külön-féle képekkel szokták volt bé-rajszolni (Hall: Paizs. 3).

ki-rajszol: [expingo, describo; ausmalen, abbilden, darstellen]. Hogy ha szarvasbust csinálsz a pástétomban, az fedelére az képet kirajszoljad (Radv: Szak. 67). A keresztységnek utánban való pályafutást rajszollják ki (Czepl: MM. 189). A divisiot papirosra pennával ugy ki nem rajszolhattya az ember, a miut szeretné (Onadi: Számv. 231). A Julius császár képeit kirajszolták (Hall: HHist. II.166). Ezekben isten igen szépen kirajszolta az őrdőgnek képét (Misk: VKert. 249). Közönségesen kirajzolt képe lehet ez az hívek ekklesiájának (100).

kirajszoló: geographus Com: Jan. 171. A föld le-író: kirajszoló a tartományoknak helyzetéseket, állásokat le-írja (Com: Jan. 171).

le-rajszol, le-rajzol: delinea SI. [abbilden]. A képiró az eleve-mec példájára a képet le-rajszollja (Com: Jan. 167). Ily munka, mely az igaz kegyességnek és szontségnek úttya s le-rajszolja (Otr: Tökél. Előb. 5). Ki győzné őket számlálni, minden dolgot lerajzolni (Thaly: Adal. II.339). Az istennek fia az igaz ekklesiának szent erköltseit mind az o s mind az új testámentomban le akarván rajszolni, nem akarta az ő ekklesiáját az oroszánoknak bajlékokhoz hasonlítani (Misk: VKert. 211). A képirók, mikor a fősvénységet akarják lerajszolni, egy rít varas békán álló undok vén aszszonyt szoktanak írni (262). Kié a le rajzolt, festett kép (KirBesz. 59).

lőrajzolás: [descriptio; beschreibung]. Ez a lerajzolás ennek a tudománynak rendit eléggé kimutatja (Misk: VKert. 21).

Rajszolás, rajzolás: delineatio; abriess, entwurf PPB. Képiróhoz állék, nygan a rajszolást virágot s testállást jól fel-

vettem elmében (ÖtvMest. 17. vsz.). Akarván ékesíteni egy templomot, tétete valami raizsolást (Toln: Vigaszt. Előb. 12.). Az ingeireket elküldtem, nagyobb lesz az híre munkájoknál; ha semmit sem teszünk rajzolások után, elhiszik (Beres: Lev. 156.). A nagyobbik mustra szerint való drótból már a rajzolás szerint készítesse el a dolmánt (TörtT. 2. III.383.).

RAJT (rayta ÉrdyC. 14. 505. 611. *reata* LevT. 1.91. *reyatam* KulesC. 29. 162. *reyla* TelC. 274. *reytha* LevT. 1.84. *ryatha* TelC. 243. *rytham* TibC. 355. *rohtone* KönygsbT.): **1)** Rayta, raytad, raytam: super se, super te, super me MA. [auf, darauf, auf ihm etc]. Rayta kelőc: adnascor; rayta főlc: insideo MA. Zéles a kapu es bő az vt, mel vízen a vezedelmre, es sokac valnac, kie altal mēnec ō rayta (MünchC. 25). Ha az hidja az városon a szokott helyen vagon: az hegyekből, költözésének alkalmosságával, az hajdúval rayta próbát tétethessen (RákF: Lev. 1641). Egy fen költ domboskán Leechus üldögel vala, kiterített zöld kalap fején, egy kis zöld ág rayta (Fal: TÉ. 714). **2)** [átvitt értelemben] **a)** Minnyáian megegyenesedénc rayta, hogy László lőnne magyar király (Helt: Krón. 95). Meg eskűwék raytha hog neky meg atta (RMNy. II.24). Melly dolgon az atyafiai meg-indúlván, meg-eskűznek rayta, hogy nem szűnnek addig, míg a Lukrétzia haláláért bosszút nem állanak (Hall: HHist. II.243). Sok bosszús szókkal illeti a két királyt, és megeskűszik rayta, hogy tellyes életében baráttyok soha sem lézen (III.264). **b)** Rajtunk az ellenség: bellum est in *cervicibus PPBl. Hamissáknak igeiek hatalmaztak my raitonk (AporC. 11). Raitad kesertert ne hatalmaziek (WinkIC. 156). Dyadalmath week ō rayta: praevalni adversus eum (KeszthC. 20). Vralkodny alkartal my rayttwnk: dominans es nostri (JordC. 154). Halalt teeznek hū raytok: morte eos afficient (383). Hatalmasagot teeznek hū rayttok: potestatem exercent in eos (417). Az terentwnek ályák meg buzoytat raitad (VirgC. 91). Poganonak kyraly vralkodnak ewraytok (126). Az törökökvel lám pártolkodtok, kik rajtonk rabolnak (RMK. II.266). Ha a ketsegnek és gyűlölségnek maguat nem hintéd vala kőzűnkbe, bizony győzedelmet nem vőtél volna raytunk (Helt: Mes. 418). Hogy valami hatalmot ne műnelnénc raytoc (Helt: Krón. 38). Nagy hezba veszekedneç rayta az ertnekeç (Mon: Apol. 440). Nem volna tenéked hatalmad raytam (Zvon: Post. 1588). Noha a test akaratoskodik rajtad, de nincs arra hatalma, hogy néked törvényt szaljón (Szőnyi: Mártir. 181). **c)** Meel newezet mynd holtyh rayta marada (ÉrdyC. 519). Nagy fő fáiás vagon rayta (Helt: Krón. 46). Ország, falu, varos dolga raytam (Born: Préd. 410). **d)** Rajtad áll minden dolga: est totum *positum in te, est tuorum *nervorum PPBl. Minden ō rayta áll [az istenen] (Felv: Dics. 60). Rajtatok áll, s ha rajtatok nem múlik, meglészen (Fal: NE. 184). Nem hallgatnak szent paranosolathoz, és ha rajtok állana, éppen ki tudná a hatodikat a tizből (Fal: NE. 105). **e)** Szintén azt teleskedte volna rayta: idem in ipsum *ausurus fuisset PPBl. Myt raytam totteenek, meg panazolom (SándC. 26). Kenyerfele hū raytok: misertus est eis (JordC. 381). Kwnióról vala raytok (VirgC. 110). Kónióról raytunk: miserere nostri (Fél: Bibl. 14). Ha az isteni kegyelem, irtalmosság rajtam marad (TudTár. 1839. 176). **f)** Vallyon voutté valamit raytatoc a Titus: numquid Titus vos circumvenit (Helt: UT. Aa4). A hizelkedő csalni akar rajtunk [benniüket] (Pázm: Préd. 934). Mi Ferdinándot contemnalnok, rayta feladunk, s tőle nem is féliünk (MonIrk. VIII.103). Nyomában lévén a magát többre kináló gyűnyűrség, még nagyobbbat indít rayta (Fal: NU. 261). Se nem jobbítatott rajtok, se nem tūrhetto vétkeket (Fal: NU. 301). **g)** Meenyetők el, twdakozayatok meg raytta nyulvan és yzennyetők meg enneköm (ÉrdyC. 66b). Dawid profieta raytta byzousagh (615). Nem törődöm rayta (Mik: TörL. 438). **h)** Chudalkoznak vala ev rayta (MargL. 26). Ozodalkozek raytta: miratus est (JordC. 375). El almelkodonak raytta az sereghek: miratae sunt turbae (381). Rayta chudalkodnak vala

(VirgC. 69). Ezth gondoltam rayta [a dolog felől] (RMNy. II.75). Jobb, ti csudáljatok másokon, miut mások tirajtatok (TörtT. IV.66). **i)** **α)** Meg-rettenek rayta: attremo; meg-reszketek rajta, meg-ijedek: adtremo PBl. Pfeel vala raytta = attól fél vala (ÉrdyC. 524). Meg yedeuen raytta (565). Szent Ferencz haluan ez nagi haborusagot ez keth ember kőwét, megremwle zyue raytok (VirgC. 16). Félec rayta (Helt: UT. Aa1). Eleget szepelkedék rayta, hogy csak a papokra huzza Christus urunknak abbéli mondásút (Pós: Válasz. 210). **β)** Megh haraghwec raytta: iratus est vehementer (JordC. 14). Megh haragnek raitha (KazC. 38). A Judás eszében wévcn, hogy a Christus az ō fősvényiségét carpalná, meg-duzza az orrá rayta (GKat: Váls. II. 63). **γ)** Latvan a varost, sira ō raita: videns civitatem flevit super illum (MünchC. 156). Azon keel syrny (ÉrdyC. 541b). Az te ō rayta walo keserwsegődeerth (CzechC. 15). Epedel my rayttwnk walo banatodban (ThewC. 187). Rayta szomorodék, nagy sokat szivesen rayta gondolkodék (RMK. II.303). Rayta az Beglerbék oly nagy bíban vala (RMK. III.41). Nagy siralmot tőnek vala rayta: fecerunt magnum planetum super illum (Helt: UT. h5). Ha meg nem látogatna, teljes életemig az szivem fájua rayta (LevT. II.244). Sziumen fai raita (Com: Bal. 38). Szomorú igen rayta (Tof: Zsolt. 601). **δ)** Igen nagon ōrwlenek rayta (VirgC. 87). Nagy őrómben esék rajtam az Trója (CsomaC. 11). Az hitleneç őrólteç my raitone (Mel: SzJán. 455). Kd jó tetszése rayta (LevT. II.204). Gyakorta az, a mi után ásítunk és elnyerwén vigadozunk rayta, tsak gondolom szerint jó (Fal: BE. 595). **e)** Halaat adok rayta (ÉrdyC. 509. 515b). Ezön az vitezők halát adtak vala, rayta az vitezők őrómbé levének (RMK. III.293). Nem adott halát istemec raita (Kules: Evang. 495). Az vt istenis vg akarta, azert neki cziak halat adgiunk raita (Tur: Hal. 12). **j)** **o)** Talám olco szzen rayta [értsd: adni] Helt: Krón. 91). Nem adnéç egy árpa szemet rayta (Helt: Mes. 10). Emberi agytl gondolatott; azert annyit adunk rayta, a ményit akarunk (Megy: SzAőr. 303). **z)** Myt ertez raytta, mykor azt mondod (ÉrdyC. 568). Midő ezt mondom, azt értem rayta, hogy (MA: Tan. 1190). Nem a mi gyarlószágunk, hanem tunyóságunk oka, hogy néha valamit nyer rajtunk a kísértet (Fal: NE. 9). A kevélység gyűlölséges és rajtavesztő (Fal: NA. 181). Ellenséged sokad magával üt reád; vagy azért rayta vesztesz, vagy többel kell megbékéllened (Fal: SzE. 545).

Rajtaváló: [vestimentum; kleidung]. Koldús volna, és csak rayta valóia sem volna (MA: SB. 177).

RAJTÁR: [eques; reiter]. Vagon ottan 9 compania lovas, de 500 lehet, az mint most hozzűjok szőkött 18 német rajtár referálja (Beres: Lev. 75). Ezen rab-kapitánuk egy fecsekafarkú standúrját is nyerték el, kit az német rajtárok kértek el tőlem (226). Bethlen Gergely egynéhány zászló fizetett katonával, kolosvári egynéhány rajtárral erővel akarván megmarasztani a székeleyeket, neki dühödtek (Bethl: Élet. II.45).

RAK: **1)** struo C. MA. [aedifico, condo; errichten, bauen]. Ō raka nag erősségő varost BécsiC. 11. Nemde ez ō Babilion a nag varos, mellett en raktam (139). E közirton rakom en eghazamat (MünchC. 26). Rakot vala fezeket egi fecze az predikallo zekhez közel (VirgC. 106). Az rommayak rakanak nevwemew nagy templomot (CornC. 190). Eg ombőr zelőt yltote es tornoyt raka hū közepete (JordC. 421). O mely hamar palotakat akartok raknotk (DomC. 131. ÉrdyC. 64. 168). Az eeghy madarak nem zanthnaak, sem góytnek sem raknak azthagokat (ÉrsC. 214). Sok szent emberek kezdetek Europaban klastromokat rakni (Pázm: LuthV. 31). **2)** ponu MA. [stellen, legen]. Az tezta, kyre az saytoth ralyak (SándC. 3). Ragd ide a te es az én atyafiai elebye (Helt: Bibl. IP2). Apró tonákba sündöl feltot rakának (RMK. III.141). Az hús harmad napig had álljon a sóban, harmadnap mulván az füstre rakjad (Radv: Szak. 18). Az palánkot zöld viaszból megcsinálhatod; eb-

ben az palákban rakatsz apró rétest vagy apró fánkot (96). Ne rakj férjednek szarvakat (Orezy: KültII. 156). **3)** rakva van: [plenus, impletus, confertus; voll]. Rakva szemmel: oculatus C. Ty magatok rakva vattok ragadozóssal (JordC. 428). Ez velagi zorgalmatosságokul rakua (VirgC. 144). Raknak halotaknak dögeynel (145). Nyelw meerögel rakua (ÉrsC. 223). Rakua vala vakmerő batorsággal (Helt: Bibl. I.C2). Mely igen rakuac vagyuc hünnel (e1). Egy ember pocklossággal rakua (Helt: UT. P7). Oly rakua löüec nyilackal, hogy nem mőzdlithata miatoc az iob kariát (Helt: Krón. 70). Rakua az ő szüne alhakságban (Valk: Gen. 22). Ez glossat mi tellyesseggel eretnekec es babyloniai heitaba valesággal rakuanae mondgyoc lenni (EszT: Ig. Any. 336). Ez város rakva volt förtelmes népuc sokságával (Zvon: Post. II.254). A jó erkölcsi emberek halála sokszor bajos és keservesb kinokkal rakva, hogy sem az kedvére elő gonaszoké (Pázm: Kal. 807). Az föld hamissággal rakua vala (MA: Bibl. 1.6). Rakua az szent irás, hogy az isten az mi szabadtónk (Bal: CsIsk. 254). Az utak, ősvények rakuák valának békákcal (Lép: PThik. 1.259). Nám a tékozló fiú, a míg a háza rakua volt kalásnal, addig eszibe sem jutott a fekete kenyér (Mik: Törl. 249).

[Szólások]. A világnak egy t somóba rakott minden vizasztalása tsak öröm (Fal: SzE. 522). Köveket vőnce s r a k á s b a rakac (Helt: Bibl. Po). Ugy r a k j u k m a g u n k r a az adóságot, mintla senki fel nem jegyezné kártékonyágunkat (SzD: MVir. 14). Olyakat költenek a jámborokra, melyeket fejekre nem rakhtanak (Pázm: Kal. 249). Nem szabad senki abból itélni a mit ellene mondanak, hanem a mit hiteles bizonyságokkal fejére raknak (Pázm: Préd. 505). Egy mástól elszaladnak, magán r a k j á k t á n c o k a t (FalR: Vers. 34). Ünnepepián tisztességére nagy t i i z e k e t raknak (Csúzi: Sp. 228).

be-rak: 1) [impono; hineinlegen]. Az tonnába apró pus-kát béraka (RMK. III.141). **2)** [vestio; belegen]. Imé lövő nyila bé rakott tegzében, szép drága kövekkel felülk tündöklésben (Huszi: Aen. 26).

[Szólások]. Bezedőket ő zivében oly igen be rakja (CsomaC. 80).

ögyyüvé-rak: 1) interstruo C.

ögyyüvé-rakás: 1) compositio C.

el-rak: 1) [appono; zugeben]. Mikoron megfőzöd az kész abállott tehénhús levot, úgy töltis reá avagy szürjed avagy az tehénhúshoz is elrakhtatod (Radv: Szak. 19). **2)** [reservo; aufbewahren]. Petreselymet, ballia füvet egy csuporban rakja vala el és ezetnek három részét fellyül tézi vala (Nad: Kert. 71).

előbe-rak: 1) [praepono; vortragen]. Ez iszszonyu dolgokat mind eleybe racká (Helt: Krón. 71). Rövid sommában foglalván elődében rakom, mire kötelezzen bennfunkt a keresztyén hit (Fal: NE. 35).

föl-rak: 1) appono, erigo, sursum colloco MA. [superimpono; aufsetzen] aufrichten, aufheben PPB. Az tehénhús pecsenyét szépen szüld meg, sósod meg, rakjad fel az füstre (Radv: Szak. 17). **2)** [aedifico; aufbauen]. Jerusalem föl rakhtatott mint eg város (Szék: Zsolt. 134). Vala az palota ékesen alkotna, ezac három kőlábra magassan föl rakuán (Kák: Sám. 134).

el-főlrak.

[Szólások]. Az szent Iván tüzét el-főlrakták vala, mesterség-gel azt mind csináltatták vala (RMK. II.35).

ki-rak: 1) expono C. MA. hinaussetzen PPB. Az malacz húsát rakd ki a táliban, úgy ősd meg az főkhagymás lével (Radv: Szak. 74). Az galóczát hogy meg főzöl sóban, kirakd, hogy meghilljün (137). **2)** [vestio; belegen]. A Sz-Miurk menyetje szép apró kövekből vagyon kirakva (TörtT. II.350).

környül-rak: 1) circumstruo C. MA. umbauen PPB.

lő-rak: 1) depono MA. ablegen, absetzen PPB. Zent Kateryna azzon anyth hozet wala, azt le raga az haazban (ÉrsC. 416). It az cyphrákat ragd le, az az had el (Helt: Arith. K4). Ha pedig egy az spaciumban vagyon, ved fel aszt és raky le őtet az spaciun alatt valo liniára erette (Helt: Arith. O6).

elő-lőrak: 1) Abraham az szamar hátarül az terhet el-leraká (RMK. VI.201).

még-rak: 1) [aedifico] construo MA. [aulbauen]. Rabel és Lya, kie megraktak Iserlnek hazat (BécsiC. 9). Megrakhtoc az prophetaeac sereket (MünchC. 57). Megtörhetem istennee templomat es harmad napon megrakatom azt (66). Vgy raktác meg aszt a nagy várast és nevezték azt az ő neuec vün Scambráinae (Helt: Krón. 4). **2)** sarcino C. onero, compleo MA. [vestio, exorno; belegen, bekleiden, verziehen]. Ragd meg eszt négy rend könel (Helt: Bibl. I. Pp3). Igen bizac erreiekkbe és meg rakiac a sñeget daru és sztrütz tollakal (Helt: Mes. 21). Putak előtt bárom nagy hajót rakának meg úgyival, porral, globussal (MonIrók. III.17). Helyheztes egy zöld ágacskat az homlokában, ha azt nem tudod, pusppangal is megrakhtatod, szép sályával is megrakhtatod, ha leszeu (Radv: Szak. 23). Az süvegnek az esákkóját ezüst tövel sürün megrakták (MonIrók. XI.348). Minden tagjait a hajónak megrakták annik idejében égő sürti lümpásokkal (Fal: TÉ. 653).

[Szólások]. Megrakni éléssel a várat: commeatu mureo PPB.

mégrakás: 1) [aedificatio; bau]. Nagy szívem fájdalomával vagyok, hogy nem érdemlom az egy kis kápolnának megrakását (LevT. II.205).

őszve-rak: 1) congero C. compono MA. [zusammenstellen]. Ha ez őth kőveknek első bőthwth őzwe rakyatok, Marya lezön benne (ÉrsC. 521). Az könyvnyomtato az cástákból az őntött betűket ki szödegetvén őszve rakja (Com: Jan. 160). Őszve-rakja nagy bírodalmokra, a mit el bontottak apró batárookra (Orezy: KültSz. 31).

viszontag-őszverak: 1) recompono C.

rakton-rak: 1) [continenter eumulo; immerwährend aufhäu-fen]. Az gonosz rakton magára rakton rakia es gyfytón gyfytí az istennee haragját (Born: Préd. 211b). Ne legyünc azra szorgalmatosoc, hogy ezac rakton rakyuc és gyfytón gyfytásic, akár kellessé akár ne (Born: Evang. IV.263b). Egy bünt másra rakton rak (MA: Scult. 815). Rakton rakja föl az adóságot (Ker: Préd. 74).

reá-rak: 1) [impono; aufsetzen]. Petreselyem gyükeret szépen reá rakjad és úgy add fel a lúst (Radv: Szak. 39). Mint a palma-ág rá-rakott terhektől, úgy a szép ditsőség nő szenvedésektől (SzD: MVir. 446). **2)** [convinceo; überweisen]. Hoq ha valakyt közzölök bozzbezeduel illetend, es ezt io byzonsagokual rea rakhttiak, az büntetes felett az fő byronak három gyranal tartozzek (RMNy. II.3).

fölül-reá-rak: 1) superingero C.

Rakás: 1) [aedificatio, aedificium; bau, gebäude]. Te minden erős rakásd mikent füge ő elő gimólcuul, ha meg rzatanduc, esnece az euőnece zainaba (BécsiC. 263). Latod a nag rakasocac (aedificationes), ő nem marattatic kő köduñ (Münch. C. 98. 58). Az templom bolgyanak zelessege meg nem allhat vala azort, hog az rakással egy keuesse fel mentek volna (CornC. 192). Megh mvathlak hewneky a templomnak draga rakasat: aedificationes templi (JordC. 430. 926). Nagy föld yudwlaas leezen es mynden rakasok az földre lwhnak (ÉrdyC. 8). Az rakasnak, epitesnek kvzfalát eltvrthe (Komj: SzPál. 285). A Noe onokainac meluce meg változntec a nag

torói rakasnac ideien (Szék: Krón. 8). Krisztus megmondá, hogy templomnak rakásit nézi vala, egy kő másikon hogy nem maradhatna (RMK. V.15). Fala, tornya ő, régi rakás vala (Göres: Máty. 17). **2)** acervus, congestus C. congeries, cumulus, strues MA. häufé PPB. Rakásba gyűjtöm: coacervo; rakásfa: strues lignorum MA. Rakás-buzá: acervus, cumulus tritici, frumenti PPB. Tsütsösen rakot égő-fa rakás: pyra PPB. Égbe götti a rakast (comportabit aggerem) es megvezen erős kőfalos városokat (BécsiC. 162). Holt zemek nagy rakasat ky okada (DomC. 108). Hét ezer golyóbist rakott rakásba, kit az terekek lőtek bé az várba (RMK. III.82). Kőneket vőnc s rakásba rakac (Helt: Bibl. I. P3). A meg holtak rakás tetőmi között marad (Mel: Jób. 53). Magas falbau soha vikon rakast nem latham (LevT. I.264). Hegyes rakás, hant, határdomb, tzel: meta (VerVerb: Szót. 17). Egy rakásba romol, valamit irtanac az ilyen valláson czüggők (MA: Seult. 601). Fa rakások, garnadákat rac öszve vágott fából (Com: Jan. 103). Aunyi könyveket és rakásokat irnak (Tohn: Vigaszt. 30). **3)** vermiculatio PPB. [fonmir]. Rakással tizirázni: vermiculari PPB.

Rakáska: [acervus parvulus; häuflein]. Az mondat törd apróra, töltis tejet hozzá, csinálj belőle kis rakáskákat (Radv: Szak. 289).

Rakásol: cumulo MA. zusammenhäufen PPB. Az kiesid jóval használatosb lézsen, hogy nem ha nagy kintset, gazdag-ságot szerzenél és rakáslanál (MA: SB. 146).

Öszve-rakásol: [concumulo, coacervo; zusammenhäufen]. Bövséges, bőven öszve rakásolt, gyűjtött: cumulus MAI. Haszontalan ceremoniakat szerez és rakásol öszve (MA: Tan. 93). Sok marháat gyűjtenek, rakásolnak öszve (MA: SB. 108).

Rakásos: [cumulatus; aufgebäuft]. Rakásos okoskodás: sorites (ACsere: Böles. 92).

Rakat, rakattat: **1)** [aedificare curo; bauen lassen]. Szentegyházakat rakattanak és jövedelmekkel meggazdagították (Tel: Evang. II.424). A szerelem előtt nines ki elbujd-sson, ellenébe erős bástyákat rakasson (GyöngyD: MVir. 17). Meghattam, Dániel úr Szerednél rakassa az hidat (Bercs: Lev. 387). **2)** [ponere, collocare curo; stellen, aufstellen lassen]. Király szán-talan könyveket gyűjt vala. kiket az könyvtartóba rakat vala (RMK. IV.209). Polárszégeket rakata, szép étkekkel meg-tölté az asztalt (Pázm: Préd. 69).

[Szólások]. A török az magyarokat egymással egybe vitatja és balomba rakattatja (TörtT. 140). Az prédát rakásokban rakatá mint a nagy asztagokat (Helt: Krón. 57).

föl-rakat: [imponere curo; aufladen]. Midőn a proportionált terhet a szekerekre felrakatják, minden napra, minden egy-pár vonó marhától szekereknek tíz garassal fizessenek (Bercs: Lev. 448).

Rakó: 1) structor MA. [aedificator; banmeister]. Az kőveth, kyt az rakok megl vitanak, az len az zegbeletnek feye (JordC. 599. 717. 847). **2)** [insititius; einleg-]. Rakó darabok valamely tizirázott munkában: tessellae insititiae, laminae lignae fictiles PPB. **3)** positor MA.

bétü-rakó: [typotheta; setzer]. Bétü-rakó, szedegető (Com: Orb. 188).

kő-rakó, kőfal-rakó: murarius Pesti: Nom. I.41. MA. maurer PPB. Vala nemyemw kew, kyt az kew rako mesterek szenyemw berre nem zgyengbetheznek vala (ÉrdyC. 226b). A kő fal rakó faragot kőből avagy téglákból kőfalakat rak (Com: Jan. 102). A kőrakókat oda szállitassad, az építést continual-jatok (Évk. XIII.53).

széna-rakó: [foenum colligens; heu sammeln]. Valamy zyna rako katonakat el fognak nygyeth (LevT. I.256).

Rakod-ik: 1) convaso SI. [packen]. Már itt erősen rakodunk, elég szekereket adtak számunkra (Mik: TörtL. 31). Nekem készülnöm és rakodnom kell, mert holnap innét ellillantok (375). Zene-bona városom, minden készül, rakodik, szaladófében vagyok (383). **2)** repleo SI. [gefüllt werden]. Görög verrel mezők rakodnak (CsomaC. 42). Minden düczösséggel rakodna vala (Gosár: MaayB. Bii). **3)** [conscendo; besteigen]. Innét megindulunk holnap és hollandiai hajóra rakodunk (TörtT. I.193).

be-rakodik, belé-rakodik: [conscendo; einsteigen]. Rakodék be szent Noé az bárkában (RMK. V.10). Rakodanak belé mind fő fő emberek (Huszt: Aen. 4).

el-rakodik: [compleo; voll sein]. Az országot a sok kőborlaktól, mellyekkel a felső háboruságos esztendőkbén igen elrakodott, töltt vala, megtisztítván (Szal: Krón. 31).

föl-rakodik: [vasa colligo; aufpacken]. Azert neky eng-hedween, fél rakodanak es alattomba el meeneenek (JordC. 348). Lóth ő háza népével föl-rakodott vala, csak négyed magával igen mégyen vala (RMK. VI.268). Zsenyei az szekereket tartsa készen túl az Förtön, hogy mibelt által megyök, azon túl felrakothassuk az szekerekre (Nád: Lev. 53). Azt hallotta az emberektől, hogy Sárvártól Vathoz szállott vala az német tábor, ez elmúlt kedden gyűttek el oly szekeresek tőlök, az midőn már felrakodott volt egészen az tábor (Bercs: Lev. 110). Semmi bizonyos hírem az ellenségről, tegnapp még helyben volt, de mondják, föl-rakodva, és egy regiment Gútához ment volna (588).

ki-rakodik: ausstellen, auslegen KirBesz. 140.

Ié-rakodik: 1) [deonero]; abladen KirBesz. 140. **2)** [conscido, subsidio; sich setzen]. Ételhez mikoron már le rakodnának (Huszt: Aen. 14).

még-rakodik: compleo; repleo MA. [voll werden; sich füllen]. Az városban beo yewenek, kyben nem sok nap telek, hogy az waros megh rakodék (ÉrsC. 448). Meg rakodnac az egez egiptusbelieknek minden hazoc bogarokal (Helt: Bibl. I. Ff). Kénszeridezed be böni őket, hogy meg rakodgyéc az én házam (Helt: UP. T4). Meg rakodnac soc iockal (Born: Préd. 457. 411). Az ki meg akar bűnnel rakodni, am bator rakodik (Born: SzJán. 3). A mennyeköz meg rakodék lehlöckel (Fél: Bibl. 96). Megrakodot gazzal tigan penaua Luthernek (Mon: Apol. 402). Sok kintset találának, azokkal nagy bővön meg is rakodának (GyöngyD: Char. 8). Nyomorúsággal és sokféle változással meg-rakodott világ volt anno 1718. 1759 (Hazánk I.131). Irigy, kétségű és egyéb emberi gyarlóságokkal meg-rakodott (135).

Rakogat, raggat: 1) construo, compono MA. [errichten, bauen]. Vitéz módra helyökre állának, hamar kölyöket, mólnát raggatának (RMK. III.171). Az fundamentomot rakogatnók (Pécs: Fel. 219). Le-romlott házát az fővenre sikeretlen sárral raggatni akaró (Matkó: BCsák. 35). **2)** colloco MA. [setzen, legen]. Raggatod az en fyleymre nagy zeep feenlő kövöket (ÉrdyC. 198). Raggassad az the elmedben mynd ezeketh es mynden az wylagyakat the thwled el zzy (ÉrsC. 288b). Rác batara gyertyat raggattac (Born: Préd. 268). Mi szem eleibe rakogatnyuk, hogy ez világ ostobán tévelyeg (MA: SB. 103). Másnak kel-lene az étel szádban raggatni, oly nyimmel nyámmal eszel (Kisv: Adag. 301).

[Szólások]. A lilim merevenen, de rendszeren rakogatja inait (Fal: Vers. 870). A tüzet más rakogatja és más hord fát (877).

égybe-raggat: [construo, compono; zusammenfügen]. Az zenth zereteth myndeneketh egybe gyűyth es egybe raggath (ÉrsC. 243b). Idwez legy ystény cheleködethnek eszköze,

zenth háromsághnak mestersegevel egybe raggtatvan (ThewrC. 101).

elő-rakogat: [propono; vortragen]. Ha kit ezekért törvényre idész, léssen bajja, míg szórin számodra elő tudgya rakogatni (Matkó: BCsák. 122).

föl-rakogat: [appono, sursum colloco; auflegen, aufstellen]. El kyldo Joswe zolgakat, kyk megl leelenek myndent es fél rakogathvan, hoznak Joswe eleeba (JordC. 300). A madarász kezdte az ő lépes veszzeit ott a madarac melet a fákunc ágaira fel rakogatni (Helt: Mes. 184).

öszve-rakogat: [compono; zusammenfügen]. Öszve-illetni, rakogatni a szókat: *coagmentare verba verbis PPBl. A stok-fist rakogasd öszve, mint egy májos akkorán tekerd öszve ezérnával, hogy el ne hulljon egymástól (Radv: Szak. 147). Piperés és szemén szedettt szóból öszve rakogattott oratio (KCsipk: Woll. Előb. 5).

[Rakos]

be-rakos: [impono; einlegen]. Egy romlott arany boglár. papirosba berakosva (Radv: Csal. III.352).

Rakosgat: colloco SI.

lő-rakogat: [colloco, pono; lego, niederlegen]. Az traditiókat, az conciliomokat, az haydani paterek egyezését az báváriai jesviták az hitnek mint bizonyos mérő serpenyőit úgy rakosgatták le (Toln: Vigaszt. 107).

öszve-rakogat: compono C.

Rakoskod-ik: vasa colligo, compono Kr.

be-rakoskodik: [invehor; einziehen]. Annyi partékánk vagyon, hogy fél óra alatt kiki bé rakoskodott a szállására (Mik: TörlL. 35).

Rakosz-ik: vasa compono Kr. [aufbrechen]. Igen megüt-köztem relatióján Ebeczki uramnak, hogy az kaput zárva tartotta; azt mondják, rakoszik, én pedig attul tartok, még ez elmúlt étszaka általment Szomolyánál (Beres: Lev. 365).

mög-rakoszik: [repleor, compleor; voll werden]. Meg rakoszik soe nyavalyákkal (Zvon: Post. I.314).

Rakott: 1) scalpturatus C. struetilis MA. [eingelegt]. Rakott asztal: mensa segmentata MA. Rakott munka: opus verniculatum; rakott, tífázott asztal: mensa pantherina, mensa apiata; rakott fundamentum: tessellatum padimentum PPB. Hagiok egy zöld kamukat mind gombiaval ezve, az gomb rakot, lwkas, cukos (RMNy. II.67). Egi nagi lada rakoth, egi kősebb lada rakoth (149). 2) confertus, repletus MA. angefüllt PPB. Ninez olly rakott szénaszekér, kiro egy vella széna föl nem fér MA. 3) [instructus; eingerichtet]. Rakott ház: probe instructa domus; rakott téli bolt: taberna bene instructa PPB. 4) [stratus; gepflastert]. Rakott út: via strata PPB.

Rakul: [compleor; sich anfüllen]. Rakúlyl érdemekkel, úgy szép reménységgel hűnyod-be szemeidet (SzD: MvIr. 112).

[Rakva]

rakvadon-rakva: [omnino impletus, plenissimus; gänzlich angefüllt]. Rakvadon rakua nagyon hitetlenkedessel (Born: Evang. III.513).

RÁK: 1) cancer, carcinus, cammarus, gammarus C. Pesti: Nom. 162. krebs PPB. Ime az fazek meg gyolada, kyben valanak az rakok (MargL. 23). Miért hogy rákot soha nem láttam, ki elő iart volna, banem ezac hátra (Helt: Mes. 408). Rác hátára gyertyát raggtatoc (Born: Préd. 268. MesésK. 17). Főzd meg az rákot, vesd le az héját (Radv: Szak. 164. 165). A mos tani fiatal rënd félre s hátra járdogni mint a rákok (Fal: NE.

3). 2) [sidus; ein gestirn]. Rák égi jegy: cancer PPBl. Az 12 kiualt keppen valo jegioknek nevek: kos, bika, rak, scorpio 1572 (Kibés. A2). 3) [morbi genus; eine krankheit]. Rák, fene a testben: cancer PPBl.

[Szólások]. Cancellarius azt izente, ha megszálljuk Jenőt, megsegítik, de az r á k h á t o n f o g j á r n i (RákGy: Lev. 558). Nagy akadálya van kezdett dolgának, nem mellet elő, rákhátou jár (SzD: MvIr. 18).

farkas-rák: [locustae genus; heuschreckenart]. A tengori siskákknak vagyon farkok, kire nézve méltán farkas rákokknak, a rákok pedig farkatlan siskákknak mondhatnuk (Misk: VKert. 572). Keresztelő János a Jordán vize mentében tsak farkas rákokkal élt (Misk: VKert. 669).

fene-rák: carcinoma Kr. [krebs]. Az eretnek szava mint az fene rák, hamar torjed (Pázm: Préd. 294).

köz-rák: cancer Com: Jan. 34. [gemeiner krebs].

tengéri-rák: cammarus PPBl. [seekrebs]. Az tengeri rákot nem kiülhétom Kdnek, mert nincs (Nád: Lev. 101). A tengeri kis rák (astacus) és tengeri nagy rák (cammarus) az ő csipő lábokkal elő és hátra másznak (Com: Jan. 34).

vad-rák: locusta Fél: Bibl. 3. [heuschrecke]. Az Janosnak öltözeti vala teue szórból, az ű etke pedig vala vad rákok és erdei méz (Fél: Bibl. 3).

Rákász: cancer capio SI. [krebsen]. Az irigy, ha mit vehet tilled, azon horgász, sűrű kassul csikász, te szűrődön rákász (Thaly: VÉ. I.401).

Rákászat: captura cancerorum SI. [das krebsen]. Urnap után kezdődik legjobban az rákászat és anguilla fogás (Lipp: Cal. 34).

Rákos: [cancerorum; krebsen-]. Rákos pástétom. Főzd meg az rákot, fűszerszámozd meg jól, tölts jó bort s tiszta írósvajat reü (Radv: Szak. 164).

RÁKOG: [cachinno; laut lachen]. Mind a törökséget áruól nevet, teli torokkal rákog (Szal: Krón. 10).

RAKONCA (rakontza Vallást. Liij): subscus quaedam eurrum fulciens MA. [aufhaltgabel]. Igen erőtlen leszen az ő bizonsagoc és minden rakontza nélkül (Vallást. Liij). Gyöngge rakonzához ragazkodik (Zvon: PázmP. 85). A rakontzáhozis ragazkodnának it mint a vízben halmi akaro ember (Czegl: BDorg. 228). Nincs semmi esont te tagodban, rakonzád sines fogaiddban (Ben: Ritlm. 127). Ki nehéz etet [a nyelvet] rakontzában tartani (Fal: NA. 121). Nincs rakoncája a nyelvnek, hogy ha egyszer el-indult és elő vette sebes futamattyát (Fal: UE. III.50). Őrizd ajakidat, adj rakontzát nyelvvednek (Fal: BE. 579).

[Közmondások]. Ninesen az vízec rakontzája: jucundissima navigatio iuxta terram MA. A villamas meg nem tér, nines rakontzája (Kisv: Adag. 117).

Rakonccálan: effrenis, infrenis SI. [zügellos]. Nem szabad minden feleségol ijú legénynek vagy es ama rakoncátlan nyelvű asszonykának piteon árulni, a mit mások titkon elkövetek (Fal: NE. 90).

RÁMA: norma, mistericia, forma MA. assulare quadrum PPB. [rahmen]. Ráma, mellyre bürt feszítnek a szötsök: tendipellium, extensorium PPB. Vonyak ráma az tudományodut is és czirkallyak meg (Alv: Itin. 93). A sido nyelv ögyéb nyelveknek rámajokra illendőkeppen nem vonattathatik (GKat: Titk. 23). A kezek alatt való dolgot vontác-é a sz. irás ráma-jára (Czegl: Japh. 206). Az igyeneszt mérő ráma, tsapó czérna (ACsere: Enc. 52). Mi az itt való pártolkodást szerző hitrokat ráma akarjuk vomi (RákGy: Lev. 294). Az szürnek végét

mindenit egy mertekre tsinállyák a szür takátsok, úgy hogy az rámán tartson negyven sng hosszát (TörtT. XVIII.239). Valakit rámára vonni, meg-tsigizni (Kisv. Adag. 513). Vonjuk rámára lépít a mostani Angliában fenforgó udvariasságnak (Fal: NE. 25). Mai nap az urfiakat soba nem lított módi rá-mákra vonnyák (34). A vilg nagyságosait magok rá-májokra akarják feszíteni (74). Genevrina Calvinus rá-májára feszítette vallását (Fal: NA. 176). Kegyelmed tsináltatta-é hozzá a rámát? Nem, úgy vettem a tükröt, a mint vagyon (KirBesz. 57).

ablak-ráma: fenestrale, crates fenestralis; fensterrahmen PPB.

himéző-ráma: [stickrahmen]. Vegyétek elő a varró vánkösökat, himező rá-mákat, csipkézzetek (Fal: NA. 194).

[Rámáz]

ki-rámáz: [forma includo; unter rahmen fassen]. Pengetik nyelveken jázó elméjének ki-rámázott szavait (SzD: MVir. 321).

kirámázás: [das einrahmen]. A magyar nyelvnek gondal értő kirámázását keresed (Könyi: VM. Előb. 3).

RÁNC: plica, ruga MA. Nom. 19. runzel, falte PPB. Rántzát ki-fejtem: erugo; rántzba szedem: coacto PPB. A romai eleinte való ecclesia Kristusnak tévelygés nélkül, ráncz és macula nélkül való igaz ecclesiája volt (Szentiv: Verseng. 117). Sina orczája ránczban ment (Czegl: Enoch. III.20). Fejedelmi pálczát adnak, hogy az ország összebomló ránczát vegye kellő rendben s ujítsa zománczát (Thaly: Adal. I.152). Egy átaljában a kronika írásk nagyobb dítserettel emlegetik azokat, a kik erős védelmezői voltak a törvénynek azoknál, a kik rántzot keresvén benne engedtek a szép szónak (Fal: TÉ. 657). Rántzokba szedett komor homlok (SzD: MVir. 214). Rántzokkal barázdállyák homlokotok a koros üdők (478).

Ráncocska: [plica parvula; fáltschen]. Ha valami böcsületes ráncocskát lenek a törvényben, megjászhatuám perbe fogott felemt (Fal: NE. 103).

Ráncol: plico, rugo, corrugo MA. [falten, runzeln]. Rántzolt, komor homlok: *obducta frons PPB. Homlokodat ne ránczoljad gerezdben (Thaly: VE. II.21).

be-ráncol: irrugo MA. runzelig machen PPB. Berantzoltató: plicatilis C.

egybe-ráncol: plico Com: Jan. 98. [interplico; einfalten]. A szabo a metzéseket edgybe varja, ránczollya és prémezi (Com: Jan. 98).

föl-ráncol: [atrabo; runzeln]. Theomachus fel-rántzolván orrát s homlokát, elfordula (Fal: NU. 250).

ki-ráncol: explico, displico MA. [ausfalten]. Kifejtem, feloldozom, kirántzolem, kimagyarázom: explicio PPB.

közbe-ráncol: interplico C.

mög-ráncol: irrugo C. [in falten schlagen]. Néha megránczolták az Luther praedikátorok is az vij keresztienek formaokra szabásunan a köntöst (Bal: CsIsk. 32).

özsze-ráncol: plico C. [runzeln]. Homlokát özsze-rántzolni: *adducere frontem PPB.

Ráncolás: plicatura C. plicatio MA. faltung PPB. Sömör-gését, rántzolását el-vészeni, ki-simitom, ki-feszitem: erugo PPB.

Ráncos: rugosus, plicatus, tessellatus MA. in plicas coactus; runzelig, in falten gelegt PPB. Rántzos nyakravaló gallér: rugatum collare PPB. Ekcs ruhath, rancos palastoth es egyeb ez vylagy ekcsesegeth nem kywan (Apost. 33). Én is lehetnéc olyan nagy és temérdec, mert rántzos és réttes a bőrem (Helt: Mes. 104).

Ily rántzos homlokú valál (Czegl: MM. 52). A farkas hamar emészthet, mert bélei nem igen rántzosok (Misk: VKert. 177). Rántzosok és vénség miatt meg-görbültek (NóPM. 44).

[Ráncosul]

mög-ráncosul: [in rugas abeo; runzelig werden]. Az veen ember orczaya megh rancosowl (ÉrdyC. 40).

RÁNDÍT: adtraho, commoveo MA. heranziehen PPB. Azonba oztan meg foga az oszlopot es vg randitta (Szék: Krón. 26).

elő-rándít: [extraho; herausziehen]. Hlta megöl kardját bamar előrándítá, édös magzatjához hvelyéből kivonyá (RMK. VI.202).

hátra-rándít: [removeo; zurückziehen]. Ott vagyon a farkas a gúzsban és igen hátra rándította magát (Helt: Mes. 276).

ki-rándít: executio MA. [ejicio; hinauswerfen]. Asztaltól Mihált ki rándítá (Göres: Mát. 31).

kirándítás: evulsio, extorsio MA. herausreissung PPB.

lő-rándít: [detraho; herabziehen]. Zsidót az oltárról lerándítá, lábaival ötet igen rugdosá (RMK. V.32). Kap az hajában, szakállában is, annál fogva lerándítja az földre (Kopasz.).

mög-rándít: 1) coagito, contraho MA. [atrabo; anziehen]. Ereszen megh randoythwan az oszlopokath, le zakada az eghez haaz (JordC. 346). **2)** [commoveo; erschüttern, schwingen]. Megrettene lelekbe es meg randeita magát (DöbrC. 492. 8). Erős lánésat kezében meg rándítá (Huny: Troja 9). **3)** [extraho; herausziehen]. Ő töret megrandította es iuet meghnta (NagyszC. 174).

RÁNDUL: 1) abripior, corripior, dimoveor, deturbor MA. hünveggerissen werden PPB. Nyakadban rándul gyermeki bölcsökdédés (Illyef: BCsFomp. 226). **2)** [se conferre; sich begeben]. Majd elszállétom az hadakat és postán Nagyságodhoz rándulok (Beres: Lev. 207). Szintm hogy Ujvár föli rándultam volna, érkezett Bottyán Nagyságodtól (249). Megmenekedvén tőle Neander, Eusebius-hoz rándult (Fal: NU. 250). Erő-hatalommal támadnak ellenünk a ki-tapó indulatok, messze rándulnak sétálni (SzD: MVir. 125).

el-rándul: abeo Hr. [weggehen]. Titkon el rándullanac Lengyel országban (Ker: Kró. 32). Látuán a lator farkast, mindgyárást el rándulánac (Helt: Mes. 236). A taligában ültötte és a taligás elrándula velek (469). Idejen elszedte magát és elrándult az keletpze előtt (MA: Scult. 1084). Ha ellenség nem fogja praepediálni szándékonat, Körmöcz felé elrándulok (RákF: Lev. I.180). Vagyok oly szándékkal, még ma magam is elránduljak Nagyságodhoz (Beres: Lev. 218).

elő-rándul: [procedo; vorrücken]. Szándékát fődögeti, álnokul hátrább vonnya magát véle és érett korát látván, elő-rándul gyözedelmissen (Fal: UE. 475).

előre-rándul: ∞ Esze hire nélkül igen előre rándulnak néha vágyódási (Fal: NE. 45).

ki-rándul: [excedo; ausschreiten]. Ne engedd nyelvedet könnyen kirándulni (SzD: MVir. 324). Gátot vete a teogetnek, hogy ki ne rándüllyon (461).

mög-rándul: [coagitor, commoveor; erschüttet werden]. Az agy-kér meg-rándulván, a nervusoknak is szükségsképpen meg-kell mozdulniok (PP: PaxC. 19).

utána-rándul: [sequor; nachgeben]. Az erdei sörtések, lovak, oroszányok mind utánna rándula párossan (Molo: JÉpül. 109).

Rándulás: 1) [degressio; abschweifung]. Ember maga gyarló természetit ne bötássza szabad rándulásira (Fal: UE.

445). A szerencse ide s oda rándulásán tanult elme nem sértődik, nem mozdul (Fal: Vers. 868). **2)** [palpatio: das zucken]. Lelke az étellel küszködővén el-tikkadt s egy rándulással testéből ki-szakadt (SzD: MVir. 207).

RÁNGAT: vexo, agito, traho MA. [zerren, zupfen]. Rángatva, szontozva énekelni: vibrante et frequenter inflexa voce canere PPB. A kőnes vton rangattyak vala os tazygalyak vala mezeitelen labbal (WinkIC. 167). Mykoron az sydoktel rangattatneek, teerdeere le eseeek (CornC. 304). Bestyeknek fogayt bozatom ow reack, nagy dyhessoeggel rangatwan az feldön (JordC. 275). Az gonoz sydokat verny, tazygaly, rangatny lathwan (ÉrdyC. 378). Myndenektől wonathatyk wala, thetowa rangatwan (ÉrsC. 71). Zakalat rangattiak uala (TihC. 24). Örmény, görög lakodalmon ne kajj ott a vigasságon, a hegedüt ott rāngotják, a füledet tsikorgatják (Mik: TörL. 99). Ugy jartatja elmét, az mint zabolját rāngatják (Bercs: Lev. 78). Untig rāngatám ide is amoda is a gyepőt, hogy félre csavarítsam a beszédet (Fal: NE. 33).

lő-rāngat: deripio, deturbo, detralio MA. herabziehen, hinabzerren, hinabstürzen PPB.

mög-rāngat: coagito, conraho MA. [erschüttern, rütteln]. Nagyot hortyant a vad, s magát mög-rāngattya és végre a sok seb élttét el fogyattya (GyöngyD: Cup. 604).

Rāngatás: [agitatio; das hin-und her bewegen]. Angliában a hajlagó testnek nyughatatlansága, térdnek lábnaak változó rāngatása esűsfágok (Fal: NU. 320).

[RÁNKOD-IK]

mög-rānkodik: [commoveor; aufgeregt werden]. Az nép meg posdula, vgyan meg rānkodéc (Ilyef: Jephla 37).

1. RÁNT: tracto MA. [mit hast ziehen]. Nemeliek zakalanaal, nemeliek hayanal fogua földre rantuan, ötet vondoziak vala (WeszprC. 67). Az sydok ystekenel fogwa az földre rantwan megl ketezek (ÉrsC. 90). Tőret Hector rántotta vala (CsomaC. 29). Azonnal evezőt rántának, nagy sebbel utánok evezni fogának (RMK. V.198). Az édes atyám uramon esett gyalázatot mind a jesuita nyakába rántya Kegyelmed (Czegl: Japh. 80). Hiszem, nagy győkeret ránta a pápa cubiculariussa (134). Nenzetem, találsz ellenséget, ki majd ránt nyakadra siralmas inséget (GyöngyD: MV. 10). Henyélő szemmel néz minden, a még végső veszélyt rántanak nyakamban (GyöngyD: l'al. 133).

által-rānt: [pertraho; durchziehen]. Vgh ranthak ötet által, bogh a vízbe arcel be eseeek (WinkIC. 167).

be-rānt: irripio MA. einziehen PPB.

égybe-rānt: [conraho; zusammenziehen]. Mikor a madarac jól ettence, egybe rántya keleptzét, hálóját (MA: Scult. 265).

el-rānt: eripio, abstraho MA. abziehen, entziehen PPB. Az paplant az poklosrol el ranta (TihC. 19). Momyi sok űdöket rántanak el a gondok, szorgalmatoskodások, félre való büjkálások (László: Petr. 187). Két pénzt, garast ha ő elránt, nem sokat vét ő az eránt (Thaly: Adal. 1241).

[Szólások]. Azt sem tudja, mikor elrántják a gyékényt a lóla (Kisv: Adag. 379).

elő-rānt: [protraho; hervorziehen]. Valamely ember után az űrdög elinduland és az ő hatalmával ő néki nemárthatand, ugyanazon dologra barátot előrántand és ha ez nemárthatand, egy vén agnőt előránt (RMK. V.251).

föl-rānt: attraho Kr. [aufziehen]. Készen vgyon szekér, ló, fölrántó-szjiam is csatosan (Thaly: VÉ. II.167).

hátra-rānt: [retraho; zurückziehen]. Myden az keresztfath nağ keserűseghwel ky wyed, ky hatra ranth vala, ky agyon yth wala (Thewrc. 74).

hozzá-rānt: inneo C.

ki-rānt: extraho Kr. [ausziehen]. Ky rantom en fogyervertmet es megl űly hűketh ez en kezem (JordC. 41). Ky ranthaa thőreet, hogy magat megl űlyee (765). Ilvelyekből kirántott kardok (Com: Vest. 98).

lő-rānt: deripio, deorsum rapio MA. abreissen, niederreißen PPB. Nyakon kőteek az balwant es le ranthwan, mynd el tőreek (ÉrdyC. 137). Az edes Jesusrol az ő rwhayat le rantak es az sebek rayta mynd megl wyulanak (ÉrsC. 98).

mög-rānt: corripio Kr. [ziehen, anziehen]. Megrántani a ló száját: habenas addncere PPB. Wed ky teredeth es ranch megl azok ellen (KulesC. 79). Nem is hiszem, hogy udvartúl is meg ne rántották volna Haister száját (Bercs: Lev. 125).

rēa-rānt: [irripio; hineinreißen]. Sokakat értem én olyanokat, kik a számadó hivatalban pompáson éltenek, semmit jövendőre nem vigyáztanak, az alatt elrontották a tisztességet kezekből, feleségeket, gyermekeket a számadásra rárantották, mindeneket elvették, élhel halásra, koldulásra jutottak (TörT. 2 I.153).

utána-rānt: [post se trahere; nachziehen]. Jeroboam az isten nepeenek heted rezeet wtanna rantaa (ÉrdyC. 605).

vissza-rānt: reprehendo C. retraho Sl. [zurückziehen]. Láttam, kít az világ adot egy kézel, kettővel mindgyárt vissza-rántot (Zrínyi I.93). Öröm üröm (a szerencse) ajánlása, vissza-rántja, a mit űd (Fal: Vers. 869). A gyarló természet ha megsajdította, hogy vissza nem rántod, s maga száján mehet, oda ragad, a hova ingyen sem gondoltad volna (SzD: MVir. 293).

[Rántó]

fog-rántó: dentifrangibulus PPB. [zahnbrecher].

puska-rántója: plectrum bombardae, claterium, clater, lingula ferrea PPB. [büchsenmesser].

Rántogat: [tracto, rapto; hin und her ziehen]. Az test az űrdög nitat rantogatattan hol imide hol amoda (Born: Préd. 238).

mög-rántogat: [identidem agito; wiederholt schütteln]. Az csukát az tűznél ropogtasd meg, de gyakran az ézitő vason meg-rántogasd, hogy meg ne ragadjon (Radv: Szak. 106).

Rántogatás: [vellicatio; das hin und her ziehen]. Kezdek űttet vinnie uagi idestoua valo rantogatással (WeszprC. 67).

(Rántszigál), rāncigál: vellico, vexo, rapto MA. [herumschleppen]. A királyra rohanánae és megfogac és rántzigálac vala aszt (Helt: Krón. 74). Egy nehányszor serkegeté, rántzigálac az embert, de szó nem vala benne (Pázm: Kal. 136). Miért rántzigálad a Christus tudományát (Czegl: MM. 83). Ezért Sám-bárt így rántzigállya ez (Czegl: Japh. 171).

ki-rāncigál: [extraho; herausziehen]. Csuda, mely álnok agyaskodással akarják ezt az apostoli írást kezűnkől kivonásolni, ki-rāntszigálni (GKAT: Vált. 1.73). Ilat szót nem lehet belőle kirāntzigálni, tsak reménységgel kell pihegni (Mik: TörL. 13).

lő-rāncigál: [detraho; herabreißen]. Sok pökdősések között le-rāntzigálák róla azt a bársony kűntöst, melyben tsűfoltatott vala (Pázm: Préd. 509).

Rāncigálás: vellicatio Kr. [das herumzerren]. E beszédben forgó calvinistának rántzigálása (Czegl: MM. 25).

Ráncigálód-ik: [palpito, volutor; sich herumwerfen]. Hortyog, ráncigálódik, dul ful Sámbar, hogy nem tésem egygyé a professiot a confessoival (Matkó: BCsák. 161). Hortyog és ráncigálódik, ezért tsuol, bennünket (Pós: Válasz. 29).

2. RÁNT, RÁT: frigo MA. backen Pesti: Nom. 114. braten, rüsten PPB. Rántani, serpenyőben peregeli: sartagine torrerre PPB. A borjú máját nyersen szoldelik és úgy rántják az faolajban (Radv: Szak. 37). Bőte az midőn chukát, potykát, tokot rátna sítve torkig esznee (Tel: Fel. 26). Olajban béles-kéket rántottak (Telek: Flél. 67).

be-ránt: infrigo MA. rüsten, frikassiren PPB.

még-ránt, még-rát: frigo C. MA. rüsten PPB. Az én népem testét megeszitek, mint egy serpönyében meg-rántjátok (RMK. II.171. Born: Ének. 376). Hámyad abban az zsírban az vetrezét, rántsd meg benne (Radv: Szak. 17). Vörös hagymát mess szép vékonyan, azt egy kis tiszta vajban rántsd meg (30). Az borjú máját akkor is meg kell főzni, hogy megrántod (37). Az hagymát szép tiszta vajban rántsd meg, de meg ne égessed (40). Vörös hagymát, lisztet ránts meg igen szépen tiszta vajban (79. 102). Hányd az serpenyőben az lisztes csukát az bév vajba, mikor megrátod, aztán akarmi levét akarsz, csinálhatsz, hidra rakjad (108). Serpenyőben megrátott pogácsa (MA: Bibl. 193). Némelyek a laskát nem fonyasztyák meg, hanem vajban megrántják (Szakácsm. 9). A szakács mester a husokat rostélyocskán megsüti, a serpenyőben meg rántja (Com: Jan. 82). Az kőnényt meg is ránthatni, ha egy kevés megfőzik, buza lisztben keverik és vajba meg-rántják (Lipp: PKert. II.99). Hámozd meg az körtvélyeket és metéld két két felé, rántsd meg vajban (Radv: Csal. III.40).

még-rántás: τὸ frigere; das rüsten]. Nyersen is élnek az borjúmájnak az megrántásával (Radv: Szak. 37). A czomponák mellyesztésével, beszózásával, megrántásával szintén úgy él, mint megirtam (119).

Rántás: ∞ Az csukának az testének beszózásával, az rántásával is úgy él, mint ide elől megirtuk (Radv: Szak. 109). Az ingolnának az rántásával is úgy él, az mint az több halak közt megirtam (151).

Rántó: frictorium PPB. frixorium; bratpfanne PPB. Tölts az rátóban az forró lalhoz egy kevés száraz morzsolt kenyeret (Radv: Szak. 152). Serpenyű, tál, fazék, rántó volt bármely szép, szóródott (Gvad: Orsz. 50).

agyagos-rántó: [frixorium ficile; irdene bratpfanne]. Az agyagos rántóban vaját melegítvén, bele töltsed, hadd főjön benne (Radv: Szak. 163).

háromlábú-rátó: [frixorium tripes; dreifüssige bratpfanne]. Ingolnának a bfrücskáját lefejtvén, tegyed háromlábú rátóban (Radv: Szak. 151).

Rátód-ik: [frigor; sich rüsten]. Az serpenyőben hányd az lisztes csukát az hév vajban, de ha bidegen hányod bele, csak tajtézkik a vaj s nem is rátódik azzal szépen (Radv: Szak. 108).

meg-rántódik: ∞ Az töltött czipót az radócczal meg-mártsd, s úgy rántsd meg vajban, mikor megrántódik s fel akarod adni, szépen megmetéljed (Radv: Szak. 206).

Rántott: [frixatus; gerüst]. Rántott bárány-bél: frixum intestinarium PPB. Rántott hus: gerüst fleisch Nom. 39.

Rántott, rántotta, rátotta: teganites Com: Vest. 143. frixatum; gerüstetes PPB. Nyolcz vagy tiz tikmonyból főzz szép pirosan rátottát, mikor feladod az rátottát, hidra tegyed (Radv: Szak. 188). Az rántottát egészen add fel az tálban, az levét is, mint annak az módja (220). Nárson sűtöt bélest a rán-

tota kívül (Com: Vest. 46). Borral és rátottal ne kufarkodjál (Thaly: VÉ. II.23). Ha tudni, mi búban vagyok, megessenék a Kéd szive rajtam, elolvadna és rántottát főzhetnének véle (Mik: TöL. 132).

RÁNKOR: [indignatio, gravamen, querela; unwill, zorn]. Ő nsga ellen való rancorokat énrajtam akarják kütölteni (Szal: Krón. 333). Ha ő hozza elé a fejedelemnek, csak azt gondolná, hogy ránkorból eszelekeszi (Cserei: Hlist. 88). Ha volt mi ránkoro ellene s haragod, aztat immár felejtse (Ben: Rithm. 270). Talám a vezérnek valami rancora vagyon a fejedelem ellen (Mon-Irók. XXIII.695). Igen nagy ránkorrall vagyon az három ország-ra (MonOkm. XXIII.546).

[RAPACS]

Rapacsos: [glebosus; klumpig, holprig]. Meta cadit in quandam viam veterem rapachuswt naneupatam 1289 (CodPatr. 180).

RAPONC (roponecz Com²: Jan. 21. Adámi): **1**) rapunculus; rapunzel Lipp: PKert. II.168. Dögöt emberből ki hoz, ha sóval és etzettel, fa olajl észed mint a rapontoz (Mel: Herb. 48). Retkechke vagy rapontz, kinek az ize olyan mint a reteknek (Lipp: PKert. II.168). **2**) taraxacum, hieracium majus Com²: Jan. 21. A pázsintos főhöz számláltatnak a kigyótrang, nyúlparéj, ölyv-fű avagy erdei saláta: roponecz (Com²: Jan. 21).

nagy-raponc: rhapsontia Mel: Herb. 66.

RÁRÓ: avis ex genere aquilarum MA. herodius, buteo major; reiber PPB. Ti is ráró szárnyon járó hamar lovak (Balassi: Ének. 58). Hol ráró-toll forgóson, hol darutoll sívegiben vitette az étket (MonIrók. XI.334). Visz legelől Demirbani dárdat kezében, ráró-tol fejében (Zányi 1.174). Ráró tekénteti s deli szemléleti s véle nőt az uraságh (Liszt: Márs. 17). Rárók, kelechények s solymok meghtisztulnak (60). Diszesség termete, járása gyorsaság, ráró tekintete (GyöngyD: MV. 2). Ennél nem vigyázóbb a tanult ráró is (82). Sebes rárót foghatsz, ölyvet meg-tanithatsz, fűrtet s foglyot hogy fogjon (Ben: Rithm. 94). Sebes ráró módra mintha repülne (Thaly: VÉ. I.251). Ráró-forma szemed vidámuljon kedvvel (Thaly: Adal. II.275). Világ öröme változó, elrepül mint sebes ráró (TörtT. 1.345). Ráró módra járó inaid gyengülnek (PhilFl. 31). E két ráró szemnek kár tsak így aludni, mosolygó fényével mással nem játszani (32). Vannak, a kik mint a szemes rárók szándéknak fenekére látnak (Fal: UE. 377). Ráró tekinteted és cedrus termeted (Anade: Vers. 7). Ráró bár legyen, észre ne végyen. (102). A ráró szemek is kaprozhatnának utánna (SzD: MVir. 385).

Rárós: [ad ardeam pertinens; reiber-]. Az rárós madarászt küldjétek ki (RákGy: Lev. 268).

RÁSA: tela rasa SI. [halbleinwand]. Igyekezéssel fogadni egy lotyó szolgálat, már ezek között is közönséges az rása ruba (MonIrók. XI.345). Egy nyúllal bélélt rása, kék, hosszú, megvetett mente (MonIrók. XXIV.242). Kron rása viselő zoknya (Radv: Csal. II.290). Korona rása szoknyátul 1 ft. 75 d. (Mou-TME. I.401). Egy darab fekete korona rása (315). Adtnk egy rása dolmányért 9 d. (II.60). Egy vég posztó rása, mellyben círeiter 40 sing van (VeetTrans. 6). Görögöknek nincsen selyem-övek, se rásájok (RákF: Lev. I.347).

[RÁSPOL]

ki-ráspol: [elimo; aufseilen]. Az ő ráspolliával kü nem ráspollta volna (Göntz: RRab. 60).

RÁSPOLY: lima qua ligna caseique raduntur MA. raspia; feile PPB. Az rab tömlőczből ki szabadulván, az lábán való vasat levágja avagy ráspollal elreszeli (Prág: Serk. 158). A rosás vasat ráspollal tisztíttyák meg (Megy: 3Jaj. II.168).

[Ráspolyoz]

ki-ráspolyoz: [elimo; ausfeilen]. Az ő testi születésének otrombaságából kikikéreltatik és ki-ráspolyoztatik (GKat: Váltsh. II.1054).

mög-ráspolyoz: [delimo; feilen]. Szarvasnak mög-ráspolyozott szarva (PP: PaxC. 130).

RAST: [statio]. Ki vala hatvan rast földön Jersusalemtől: quod erat in spatio stadiorum sexaginta ab Jerusalem (DöbrC. 320).

RÁSZT: splenis tumor MA. [milzsucht]. Kit a rászt bánt: splenicus MA. Igen jó hideg lelés ellen, raszt ellen (Mel: Herb. 6). Szominhosztatu betegséget, rasztot meg gyógyít (37). Rász miatt környezőznac 1573 (Kkrakkó A3). Kinek raztva vagyon, io vele kenny (Frank: HasznK. 15).

RAVÁNCS: [ultio; rache]. Az németek is meg kéne az raváncsot adni (RákF: Lev. II.131).

[Raváncsol]

[Raváncsolód-ik]

Raváncsolódás: [vindictio; revanche]. Akkor kell hasztaunak a raváncsolódást is (RákF: Lev. I.684).

RAVASZ (*rouas*: Mel: Jób. 111. Toln: Vigaszt. 217b): **1**) vulpes MünchC. 132. [fuchs]. Rauazacnac fikai vadnac es meñiei repesőcnece fézkece (MünchC. 27). Meñietec es mongátoc a rauazacnac: vulpi illi (144). Törnek kezebe adatnak, ravazoknak rezi lezne (DöbrC. 122). Oh okos es éalard rauaz, o te kegőtlen kegyo (NagyszC. 65). Harom zaz rawazath foga (JordC. 311). Adatnak ternek kezebe es lezne rawazoknak tarsy (KulesC. 148). Nem néma ebek azok, hanem farkasok es falukerülő ravazok (RMK. V.234). **2**) callidus, astutus, versutus, vafer, veteratorius, catus C. argutus, versipellis, subdolos MA. listig, arglistig, verschlagen PPB. Vajki ravasz vagy azért te: astutam rapido servas sub pectore vulpem MA. Twggya vala kedveg az rawas Luppa feneknek lenny az vad bykakath (ÉrdyC. 434). Az őrdögnece mordekon rouasz szolgai (Born: Evang. 193). Álnoce, rauasz, kep mutato es ezalard ember (Born: Ének. 100). Zrini ől meg téged ravasz róka (Zrinyi I.58). Ravasz szavaival engem ne tartson (KécskTört. III.326). Hogy ne hozza változását a ravasz szerencse, itten sok mulatást ne kövessünk (GyöngyD: Char. 372).

[Közmondások]. Nehéz a ravaszt hálóra keríteni (Kisy: Adag 190).

agg-ravasz: veterator, veteratorius MA. [alter fuchs, schlaukopf]. Az ag rauasznak is a czúrában meg talállyac a bórét (Helt: Mes. 89).

[ok-ravasz]

okravaszul: [subtiliter, callide; scharfsinnig, schlaun]. Minden eretnekésg-beliek ok-ravaszul formálván beszélőket, vallásokat megírak (Veresm: Lev. 211).

okos-ravasz: perargutus MA. allzu verschlagen PPB.

okosravaszság: astus, vaframentum C. argutiae MA. spitzfindigkeit PPB.

Ravaszan, ravaszon: subdole, calide, vafer; listig, verschmitzt PPB. Ravaszan beszélő; versutiloquus PPB. Vidd végeben hamarsággal, de okosan, ravaszsan (Com: Jan. 223).

Ravaszka: argutus MA. etwas spitzfindig PPB.

Ravaszkod-ik: argutor MA [trugreden]. Okosun ravaszodom: argutor C. Bizony mondóm, ravaszodik a Kalauz, mert egyenesen czirkalmazza a feneket (Pös: Izasz. I.568). Mint hogy az ur vélem tréfalódik, én is ravaszodom (Kirkész. 26)

Ravaszkodás: argutatio Kr. [trugrede]. Azt itélik, hogy a sz. gyülekezetek az ő ravaszkodások által könnyen elbontathatik (Misk: VKert. 162). Meg ne itéllyen, se ravaszkodásra ne vélye, a mit irtam (Fal: UE. 362).

Ravaszság: calliditas, astutia, panurgia C. sutela, astus, stropa MA. listigkeit, arglistigkeit PPB. Látuan Hunyadi Jaous vayda a hassanac rauaszágát, meg engedé, hogy valamenyére könnyül foguac az ő seregét (Helt: Krón. 88). Rouassagban bizuan, az kie ezt mondgyac (Born: Ének. 174). A ki irásoknak mesterséges ravaszágát nem érti, könnyen meg-csalatkozok (Pázm: Kal. 685). A Cemon emberi mondgyák Tysbének ezer mesterségüt sok ravaszágúnak (GyöngyD: Char. 409). A furtsa ravaszság ditséri s tizi a tsalárdágot (Fal: NE. 33). Zászlót emel, tombol a gonosz ravaszág (Fal: Vers. 912).

szolgai-ravaszság: vertulitas C.

Ravaszságtalan: incallidus MA. unverschlagen PPB.

Ravaszul: [astute; listig]. Csak a keblében ravaszul hallgató kigyót hizlalja (Monrók VIII.220).

RÁZ: vibro C. successo, succutio, exentio, concutio, agito, quasso MA. [schütteln, rütteln]. Karomfenala őtet, ő feikeket razuan (MünchC. 68). Raza vala feyet (VirgC. 162). Lata egéb ket attafiakot halojokot razniok (DöbrC. 391). Lattanac engemet es fevel raztanac (KesztC. 306). Hőce mint fat az ag lennus, bezzeg erőssen razza a kődmént (Helt: Mes. 206). Rázott es ki folyo merketec adnac (Born: Préd. 428). Melly panaszual az hincet inti es rizza haladatossagra (42). Igy föld ezt az levet: mikor fel akarod ereszteti, őssd ki az sából, s az mely leve az tűznél fő, rázn abban (Radv: Szak. 136). A szerencse hálójával ember után halász, tarisznyát ráz előttd mint lovasz (Thaly: VE. I.400).

el-ráz: exentio MA. abschütteln PPB. Megétece el a fat es ő agüt metelletec el es ő lenelit elraziatoc (BécsiC. 136). Ha lehetne, ez neuet őrmest el rázná magáról (Fél: Tan. 221).

elrázás: concussio, decussio MA. abschüttelung PPB.

föl-ráz: eoagito Kr. [succutio; aufrütteln]. Annýira szollyunc azokrol, a menire magunkatis fel razzac arrais, hog miis szenuedgúne az Christussal (Born: Préd. 288). Szep biztatásokkal fel razuan beunúne (552). Az gonoszban mely nehez fel razni magad bizodalomra es eletednek iobításira (Born: Evang. IV.229). Nem es vegre hozzatynis kedig az wr haborusagot read, hogy benne hadgyon veszni, hanem hogy az által fel razza teged az hitben való gyakorlasra (Sib: VigK. E.IX). Kichoda feké helyemet kereste meg s nyugvasból föl-ráz engemet (Zrinyi II.68).

ki-ráz: exentio MA. ausschütteln PPB. Gótyó a mezőben mend esteg es kiraza es lélő arpanac monnal emimértékét, harom köblőket (BécsiC. 5). Ugy kiráztuk a esziamnkból a port, hogy semmi kan bajószszú ember nem ér velünk (Tört. II.258).

kirázás: exensio MA. ausschüttelung PPB.

lő-ráz: decutio, succutio MA. abschütteln PPB. Leraziatoc a talpatokon ualo port: exentite-pulverem de pedibus vestris MünchC. 31). Azok le razuan az port hű halokrol, hű reayok yewenek (JordC. 756. 382). Az kégyót kezéről tűzre hogy lerázá, semmit ő nékie az mérge nem árt (RMK. IV.205). Még az portis, az mel reank ragadot az ti varostokból, le razuk tinektek (Fél: Bibl. I.107).

[Szólások]. Nem tudom, jó lesz-i az commissariatúságra, hogy lerázzam az nyakamról (BécsiC: Lev. 365). A szentek teteminek böcsüfletlen hányását es-tőb efféle dolgokat leráz magáról Balduinus (Pázm: LuthV. 135). Megh nem

nyughatnak vala, miglen ez halando testnek nehez igáit magokról le nem ráznúiak (Lép: PTük. III.254). A pápa a Christus uralkodását le rázta nyakáról (Vár: Szöv. 3). Rázd le az ifjúságnak bolondságát, ugy viseld magadat mint egy férfúhoz illik (Fal: BE. 575).

mög-ráz: concutio, convibro C. coagito MA. [rütteln, erschüttern]. Mikent fűge ő elő gimőlőnél ha meg razattandnac, esnac az euőnce zaiba (BécsiC. 263). Aggyatok yo merteketh, megl razottat es ky foltath (JordC. 541). Ottan hűv előttök Pál megl razvan hűv rwhayat, monda (769). Áad meg razoth merteket wr isten akkoron, mykeron az lelek el walyk az testwl (ÉrsC. 555). Mindenek bőuebben, vgy mint meg razot mertekkel folynak hozzaiok 1533 (KBárfa Cij). Megnyomatott, megrázott mértéket adnac (MA: Scult. 310). Job ifjúságodban meg házasulnad, miglen az kertuély-fát iól meg rázbatod (FortSzer. H3). Meg kell annak a felyét rázni, mert eszolásko (Czepl: MM. 106). Itt meg-rázta magát és kerek válaszul azt felelé (SzD: MVir. 397).

öszve-ráz: concutio MA. erschüttern PPB.

öszverázás: concussus C.

Rázás: agitatio C. jactatio, succensus MA. [schüttelung, rüttelung]. Az genetség nagy béven meit kü, vétóm, hogy az rázástul vgyon (Nád: Lev. 59). Pípes vala rázása fejének (Gvad: Idót. 13).

fő-rázás: [quassatio capitis; das kopfschütteln]. Fw razassal meglvételm: obnuto C. Nem akarásomat nyögéssel, fő-rázással jelentem, nyakkal szegek: renuo PPB. Vettel mynketh nepeknek hasonlatosságára es nepek kezeth feyv razasara: commutatio capitis (KulcsC. 107).

Rázdogál: [aggitio, quasso; rütteln]. Azok a fojtos gyümölcsök penig, melyeket Kalauz rázdogál, az életuek feleslége (Pós: Igazs. I.361).

Rázód-ik: agitor, succutior SI. [erschüttert werden]. Ő terdey egmashez razottatnacvala (BécsiC. 141). Razodot nadat megnem zeg, es füstölög fat meg nem olt (MünchC. 35). Rázódott, hányódott (Gvad: FNót. 100).

főlrázódik: [coagitor, exagitor; auferüttelt werden]. Szfik-ség vgyan felis razodnunc erre, hogy az Chrisus kiny szenuedeseből tanulnanc vthalmi búneinket (Born: Préd. 226).

ki-rázódik: excutior Kr. [sich ausschütteln]. Rázódgyál ki a porból, mellyben ültél (Bíróm: Ünep. D2b).

mög-rázódik: [concutior, quassor; erschüttert werden]. Menden, ki esendic a köre, megrazottatic (MünchC. 157). Az meg razodot nadat meg nem túry (JordC. 389).

Rázogat: concutio, quasso, conquasso MA. [rütteln]. Lataa hűket razogathvan hűv haloyokat (JordC. 455). Kemeny szalma-ágyát rázogatja vala (RMK. II.31). Az tézstájában annyit végy az serpenyőben, hogy betelje az fenekét, rázogasd az serpenyőt, mikor sütöd, hogy meg ne ragadjon (Radv: Szak. 218). A mit tób proféták szavára mond Balduinus, nem székség újabban rázogatni (Pázm: LuthV. 250). Akár melly szép szóval terjesztett kérésekre is rázogattyák fejeiket (Fal: UE. 402).

ki-rázogat: [excutio; ausschütteln]. Mennél vékonyabban lehet, az tézstáj úgy messd meg; hogy immuár megmetsztedet, az lisztből rázogasd_ki (Radv: Szak. 87).

mög-rázogat: **1)** [quasso, agito; schütteln, rütteln]. Az borza virágot mártsad radóciban, mikor az vajban teszed, megrázogasd, hogy kiterjedjen mind rabócóztól (Radv: Szak. 179). **2)** [perpendo, considero; genau betrachten, in betracht ziehen]. Rővid írással megrázogatom a vittebergai feleletet (Pázm: LuthV. 5). Ama bolond persvasiöt másut megrázogassuk, nincs

it annak hulyo (187). Rázogassuk meg szavait egygyenként (GKat: Titk. 216). Rázogassátoc jól meg e baratotoc argumantumát (Czepl: Japh. 198). Mivel ezen fogást előbb jól meg rázogatók, nom kell ezen most beszédet nyujtani (SzD: MVir. 158).

Rázogatás: [perpensio, reputatio; widerlegung]. Az előjáró levelek rázogatása (Pázm: LuthV. 7).

[**RAZAG:** rászag?]

mög-razag: [ira inflammor; heftig erziimen]. Nagyon megl razaghwan, le hagyttaa az tablakath: iratus valde project tabulas (JordC. 69).

REÁ, RÁ, -RA, -RE (raiaioc Tel: Evang. I.451. *reia* uo. *reiaioc* 260. *reiam* Tel: Fel. 66. DebrC. 2. *reyam* KeszthC. 10. *reyayok* 137. *rejám* MA: Bibl. I.4. *reja* LevT. II.52. *reca* ÉrdyC. 509b. 514. *recaok* 542b. *rya* EhrC. 21. 61. *ryam* RM-Ny. II.28. *ryia* Komj: SzPál. 146. *aneraa* VirgC. 32. *annyerah* LevT. I.29. az *ryrhee* 310. *ryzree* Konj: SzPál. 26. mindenre Tel: KerF. 87. akkorá RákF: Art. 22. *mennirá* LevT. I.148. *menyra* 158. 271. *ennyira* uo.): **1) a)** [ad] in, super MA. auf PPB. Rea, reád, reám: super se, super te, super me MA. aut sich, auf dich, auf mich PPB. Reádom: indo, addo, indo; reáeytem: super-incidere facio; reakenóm: allino, illino; reányomom: apprimo, imprimo MA. Reayok teweek ew kezöket; imposuerunt eis manus (JordC. 725). Útra indula: peregre profectus est (Helt: UT. M5). Tölcz elayt reáia, tégy temiént roája, mintha ez (Kár: Bibl. I.89). A férfi feleségét fejére ne hagyja (Pázm: Préd. 245). A palástokat ráuc takarittuce (Com: Jan. 101). Reája kell néznünk (Mad: Evang. 100). **b) a)** Heget heferöl mas hefre vihettuem (TihC. 4). Toldi Miklós esehet térdére ejté (RMK. IV.245). Nem térülenc sem job kézre, sem balra (MA: Bibl. I.139). Torkunkat zabolára fogjuk (Pázm: Préd. 430). Napnyugotról vallást viszen napkeletre (Orczy: KöltSz. 31). **2)** Vala ky kezereytem teghed ezer lepesre, meny azzal két aniera (JordC. 368). Ugymint egy kéziből valo lövésnire: quantum potest arcus jacere (MA: Bibl. I.17). Körömhegynyire se tavozzanak el ez könyvnek renditül (Pázm: Kal. 485). **3)** Zynrewl zynre walo lataas (ÉrdyC. 572). Igék mindenik rendről rendre (RMK. IV.237). Utczákrül utczákra hurezolnak (Thaly: Adal. I.51). **4)** Felmenween menyorzagra: proficiscens in caelum (JordC. 707). A byalok zylgygen az taborra meeneenek (ÉrdyC. 403). A keresztényen lüet az apostolok világra terjesztették (Pázm: LuthV. 20). Az városból kimegyek az hasztra: ex civitate exeo in quercetum; kifutok az mezőre, erdőre, rétre: excuro in campum, silvam, pratum (CorpGramm. 283). Tanácsliázra gyülekezik a tanács (Com: Vest. 91). Nem illik két dudás egy korezmára (Kisv: Adag. 134). Nehéz a ravaszt hálóra keríteni (190). A vadakat hálóra hajtaja (Gyöngy: Cup. 2). Idegen országra küldi szolgálatra (Orczy: KöltSz. 47). A Mátra alól (eljövök) a lürmás városra (200). **5)** Czergetuen Ianos a kapun, Magdolna nagi hamar a kapura mene (WeszprC. 74). Az portara jevnek (VirgC. 74). Egy kúton tevéit megállatá; estvo kezdének kijöni szűzek a kútra meritni (RMK. II.114). Mikor juttak vala a Veres tengerre, ott a zsidók igen megjödének (Born: Ének. 264). Mikor juttak vala a Tanais vizére, ott hajójok ő nékik nem vala (264b). A keresztység első és oly szentség, mely ajtó a többire (Tel: Evang. II.230). Menék a király halastavára: transivi ad aquaeductum regis (Kár: Bibl. I.428). Félve megyek az utczára, ritkán ablakra (Amade: Vers. 130). **6)** Reáaitoc: inhio; reábögc: admugio; reáiuove: afflo MA. Reá nyeritek: adbinio PPB. Tekench reank (ThewrC. 133). Jesus kediglen ű ráiok fordulán (conversus ad eas) monda (Sylv: UT. I.122). Az űrra két török tarta (Castr. E2). Ha Bécsben indülnek és az utat nem tudnám, akarnám érteni, melyre kelljen mennem (Pázm: Kal. 592). Sándor az velle valókra for-

dűlván, azt mondotta: legyen (Fórró: Curt. 29). A vezér intvén az udvarlókra, mind kitakarodának (MonFrók. XV.263). Az nyakam esigolyájától az fülekre szolgáló erekben volt a nehézség (331). Reánk jön, ménéj félre; magam akarok véle lenni (Fal: Const. 815). **η** Az ellenség reánk kijár: nostras turmas ad-equitant hostes PPBl. Közeloitenek en reyam artok: appropiant super me nocentes (KulcsC. 58). My őrdög ez, ky reánk idő (SándorC. 25). Kezdének ő reá állani: coeperunt illi imminere (Sylv: UT. 1102). Inmár aga egy házba szorult vala, kit az pók reá bétörték vala (Tin. 182). Mindnyáján a szakállas Budára támadának (Helt: Krón. 32b). Chaz azert tamadtal volna reiam (Tel: Fel. 6b). A reájok rohanókat nyíllal el-kergetni tudgyác (Com: Jan. 147). Ellenségére akart ütni, de a herold nem engedé meg addig, a míg a holttesteket el nem emelhék (Fal: TÉ. 638). **2** [időhatározó; zeitbestimmend] **a** Mykoron ebeedkorá jvtottanak (ÉrdyC. 472). Semmyt hű benne hol-larra ne hagyjon: nec remanebit quicquam ex eis usque mane (JordC. 87). Éjerre hogy juta, királynak hívséget mutatata (RMK. 144). Reggerre jutván felkele (66). Regelre kelve hozzaya ivúu az w tarsa (VirgC. 63). Negodie estendőre keloen, az Antipater ídne az Hircanoshoz (Szék: Krón. 72). Ne maradjon reggelre (Hel: Bibl. I.Nu3). Egyedül csak az sietség halasztatta velünk akkorról mostanra (Thal: Adal. 1307). Isten veraszsa számos esztendőkbén sz. Antal napjaira (Bíró: Ünep. V.). **b** Éldegél egy napul a másikra (Land: UjSegít. II.112). Szabad legényeknek hórl hóra meg fogják a fizetést adni (KecsKört. III.333). Elkárheznak, mert holnapul holnapra mulatnak a megtéréssel (Fal: SzE. 562). **c** Ha ma ygeerteek, nem tudom, ha holnapra tartyaak (ÉrdyC. 540b). Mikorra érkezhetik Bécsbe, kérem írjon felőle (LevT. II.257). Megjőve estvére: venit ad vesperam (MA: Bibl. I.7). **d** Szolga megszéllé, miképen uratól elindult; végezetre mondá (RMK. II.117). Az napon két óra-korra vacsorán jelen lenni ne nehezteljen (LevT. II.359). Erős orvosság szüksék nyavalyához, kit későre vitték, báter jó orvos-hoz (Orczy: KöltH. 54). **e** Jobb is volna Kdnek vasárnapra szombaton idejönni isteni szolgálat kedvéért (LevT: II.296). Némely napra csak egy prédikációzt írtam, némelyre egy néhányat (Pázm: Préd. 44). Istennek gondviselése jövedőre készítet oly jókat az igazaknak, melyekben nem vígadnak a gonoszok (31). **f** Beniamint nélkül nagy kérsere adta (RMK. III.22). De sok várásra is semmit nem hallhatnak (Gyöngy: MV. 92). **g** Kólikában esék és hat napra meghala (Helt: Krón. 87). Nem sok napra méne király konyhájára (RMK. IV.244). **3** [módhatározó; die art und weise bestimmend] **a** Vén kofa módra, szüle módra: aniliter PPBl. Nótára tántolni: agere canticum PPBl. Az lelek nemes allat, istennek képére teremtetett (CornC. 400). Engemet teremtoth zemelyere es hasonlatossagara (VirgC. 2). Az ew isteny természetere teremtofte az ombery lelket (ÉrdyC. 596). Isteni formára meg van ékesítve (Zrinyi I.124). Teremtsünk embert a mi kepünkre es hasonlatosságunkra (Szár: Cat. 44). Aprilis formára kedvetek borongó (Orczy: KöltH. 151). Nem vagy te vendég ház koresma formájára (Orczy: KöltH. 199). **b** Arra az oldalára a gutta meg-ütötte (Tyuk: Józ. 238). Oly édesek-e íze a mint kedvesek szíre? (Fal: NU. 323). **4** [okhatározó; begründend] **a** Talát nyre nem volna my anyank az aky zölte? (CornC. 2). Myro hatz el? (ÉrdyC. 565b). Királynak parancsolatára viúék vtet egy igen zot camoraba (VirgC. 38). Előszor nem mégyen el, mind az által másodie hínatalára az királynac el mégyen (Kár: Bibl. I.140). Hogy minden ellenség fusson keresztjelre és minden tisztesség szálljon keresztjére (Zrinyi II.66). Az úres hordó kiesid ítesre-is kong (Hall: Pajzs. 261). A leány prédikátornak ilyen gyakorta való prédikációjára a király onged (Mik: TörL. 86. lev). **4** [megengedőleg; concessiv] Ó sz. felsége méltatlan voltamra vegye sz. színe eleibe [lelkemet] (Radv: Csál. III.85). No ítélj meg engemet, hogy ismérten voltomra hozzád szólok (Hall: tHHist. III.15). Oktalan állat-voltára-is mintegy

ugyan érzi, hogy... (Misk: VKert. 356). **5** [célhatározó; zweckbestimmend] Mire bezzélez (MűnehC. 37). Arra jöttem; ad hoc veni (73). Semmire kellő: ad nihilum valet (20). Akarának huyta nemely vitézeket az conuentnek segedelmere (DomC. 126). Jme nytua vadnak az egek bemenése (208). Hozzotok on hozam vtet waczorara (VirgC. 38). Halalara tanakodtak (DebrC. 82). Semyre yo oztan, hanem csak hog ky hagyttassek: ad nihilum valet ultra, nisi ut mittatur foras (JordC. 365). Mynden yozagat az orvosokra keltette vala: in medicos erogaverat enim substantiam suam (JordC. 551). Tynektek kyldette el tynektek meg áldástokra: vobis misit, qu benedieeret vobis (JordC. 716). Paradychembol hozatot ki ez vylagnak orvosságara (ÉrdyC. 537b). Myre syratod ftyadat eellyen zentelen (549). Gonoz veegre ment ew bozyaa (551). Nagyob byzonságra előve hozwan zent Janos mondasaat (602b). **W** penzeth nem adtha uszorara: pecuniam suam non dedit ad usuram (KulcsC. 23). Kit Faraó mostan fejedelmé tegyen, ez ország gondjára ki olég ember legyen (RMK. IV.14). Marbátoknak nincsen szaporasága, hova kellene, nem költitek oda (239). Lehet oly dolog, az kit Kd kérdére küldene hozzád (LevT. II.257). Igérte, egy órát lop arra, velem szólna szívem szerit (LevT. II.286). Pedadra büntette meg az isten az kelletlen sido nepet (Born: Préd. 412). Nektée adtam a tū eledeltőkre: dedi vobis ut sint vobis in escam (Helt: Bibl. I.A3). Arra jött ez vilagra, hogy eletet, bekesegert hozzon (Tel: Evang. I.134). Hartza ki melhető (Kár: Bibl. I.117). Engemetis halálra keresnek: quorunt animam meam ut auferant eam (Kár: Bibl. I.326). Hitek szerént azt tartottak, hogy nem szabad semmi jó végre hazudni (Pázm: Kal. 65). Az isten pástorokat és doctorokat rendelt az Christus testének épületire (540). Többet-is használ erre az egy-ügyű jámbor imádsága, hogy-sem a nagy tudós ember tanítása (Pázm: Préd. 44). Kemény ételen rágódik, mely nehéz meg emésztésre (MA: SB. 129). Hallásra iszony (348). Arra választott minket, hogy fiaivá fogadna (MA: Seult. 72). Intetésünkre mondatie (MA: Seult. 815). Ha szép levelet adtsz is olvasásra nekíe (MA: Tan. 37). Mire valo ez (Zvon: Post. 1.598). Hat ezer fogoly küldetött rahul munkára (II.257). Halálra kerestéc (II.270). Más emberek tisztességére rendeltetett idnepek (Pöszl. Veték. 25). Fordíts[á]d élésődre, a mit olvastál (MHeg: Töszl. II.119). Essőül mánadt ada nekik eledelre: pluit illis manna ad manducandum (Illy: Préd. II.22). A sátián ezer mester: a ki a jó elméjű emberekkel erotmekségre él (Mad: Evang. 571). Isten szabadságra teremtet mindeneket (Hal: IIIHist. I.49). Még gyermekségünkben istennek adának a szülein, és papságra áldozának (Gyöngy: Char. 32). A saskeselyű is az ő erejét nem vesztegeti holmi hitván legyek s apró madárkák fogdosás[á]ra (Misk: VKert. 284). Kezeinket ki-nem-nyujtván lopásra, huzásra, vonyásra (Csizi: Síp. 6). Majd minden teremtet állat az embernek vesztére, halálára céloz (161). Emeljétek fel szeméteket a látásra, készítsétek fületeket a hallásra (Bíró: Préd. 6). Minden tudományra e nép alkalmazatos, noha kicsint fejes s néha csodálatos (Orczy: KöltH. 67). **6** [egyéb átvitt értelemben; in sonstigen übertragenen sinn] **a** Haborosngrol hozta volna bekesegre (VirgC. 18). Kyk el haylottanak az poganságra (ÉrdyC. 31). Hín és háza népét is a bitre hozá (Tel: Evang. II.596). Mihent az vak és embertelen tatárságból ki költék, ottan mindigárt arra az hitre jutottak (Pázm: Kal. 149). Bujdosóvá ténék engem eselédéstül, rabságra ejtének (Thaly: Adal. 169). Mind a halálbúl életre, mind pedig a paraszti sorsbúl nemesi szabadságra hozattatván (Bíró: Préd. 21). **b** Wyllamassokath esre változatlia: fulgura in pluviam fecit (KosztbC. 371). Myndden evrómők syralomra es keeserűseogre fordwla (ÉrdyC. 515). Az atok aldomasra változeok (532). Elváltak természeteknek járásáth az dologra, ky természet ellen vagyon: immutaverunt in eum usum (Komj: SzPál. 47). Az átkozast teneked áldásodra fordíta: vertit maledictionem eius in benedictionem tuam (Helt: Bibl. I.Xx2). Az mire ment, addáld egyben, mert egyébként ki

nem mondható (Helt: Arithm. C5). Mert somma szerént az egész könyv 3 részre oszlot (Pázm: LuthV. 2). El rendelni a sereget zászlóként, zászlóc allyára (Com: Jan. 145). Hátat adnak és szaladásra vészik a dolgot (Hall: IHist. III.141). Végte re keserűre válik nótyja (Thaly: Adal. I.2). Öröme fordúl bánatra, kacagása akkor jut siralomra (Thaly: Adal. I.59). Nagyobbra neveli (Fal: NE. 100). Egy cinkos játszó a theatrumokon róla majmoskodván, csúfra kezdé ütegetni erkölcsét s magaviseletét (Fal: NE. 101). Elvégre a fabula historiára kerekedik, és a copia originalissá válik (Fal: NA. 199). Izre törni (Fal: NA. 249). Veszendőre indul örökre böcsülete, idvessége (290). Gonddal várom tudni, mire fakad a felelet (Fal: Const. 809). Változtasd jobb módra büszke törvényedet, barátsággal öled erős frigyesidet (Orczy: KöltSz. 177). **e**) Reá feledkezem: adstupeo MA. Gyyekezvel een ymadsagomra: intende deprecationem meam (KeszthC. 24). El almelkodik raja (VirgC. 80). Gondom vagyom ryátok (LevT. I.28). Vala bánatban, jöveudókra vala nagy gondolatban (RMK. IV.162). Arra áll minden gondolattyc, mivel hogy kárt tehessenek (Helt: Mes. 67). Gondot visele reá, hogy az orszag esmet meg épülne (Helt: Krón. 59b). Ha vigyázás nincs reá (Pázm: LuthV. 315). Szerelmire mint egy szent helyre elmémet én fordítom (Balassa: Költ. 21). **d**) **α**) Erdégnek ywthata ysmertre (ÉrdyC. 358). Eeletre viragda fíel (515b). Senki istenek esmeretire nem jutbat (VirgC. 95). Az szemének szerelmére görjendez vala (RMK. II.252). Fegyverre kel, szablyára kel (Tin. 70. 304). Talála egy komondorra (Helt: Mes. 68). Arra költ immár az dolog, hogy mind az két fél ennek iteletire is akarattira batta magát (Zvon: Osiand. B4). De te uram inkább kapsz a borra, mint a vizre (Sámh: Isp. 63). Az Isten niunden embereket akar idvözölni és az igasság ismeretire jöni (Mad: Evang. 572). Kire Christus az város kapujánál találkott (Zvon: Post. II.40). Minden közbe vető meg nyugtós nékül költöznek alta egy extremürre másika (Lép: PTük. I.235). Ihol mire lettem [mire jutottam]: vérbe keveredtem (Thaly: VÉ. I.330). Ezen mindnyáján elfakadának a nevetésre (Misk: MulN. 305). **β**) Elméjét reávetni: adhibere animum PPBl. En evket nem seghelhetvm egessegekre (MargL. 59). Az ky vegre wyzy dologat, az yduetyl (Pesti: NTset. 20). Minnyaián a Királyhoz terének és könyörgésre vevék dolgokat (Helt: Krón. 66). Im már cardinálásra emeltettem (Pázm: LuthV. 11). Maga kényén magát a halálra nem vetné (Mad: Evang. 299). Ha mit mi nekünk értésünkre köll adni, azok mi nekünk tudásunkra adják (TudTár. 1838. 207). Gyalázatnak tartván olyanfét veszedelemre tenni életét (Mik: MulN. 32). Valamint az okosság elméjére ada ... (178). A micsoda veszedelemre tette magát ... mindenfele veszedelemre veti magát (181). Én azt az életet szerencsére vetem, azért hogy egy szempillantásig láthatassalak (186). Engemet e Beliza szolgálatjára tégy (216). Hogy a dolgokat jól meg-vigálván, meg-szemlélvén és jobban elménkre s emlékezetünkre vévén tellyesb experientiával mehesiink haza (BiroM: Ékesség. C). Az első garádics mely viz bücseségre (Orczy: KöltH. 55). **e**) **α**) Inepéket nem ütem, miken rea tartoztam volna (VirgC. 5). Azt ballwan az teyedelem, nagy nehezen rea enghede (ÉrdyC. 340). De mycert Herodes belee holt az gonoz palazznak zerelmeeben, nem terhete töredelmessegre (ÉrdyC. 524). Kynek helytlyre [elhívésére] mindenek kételenök (Ozor: Christ. 11). Mely szétségre szütkölköndnek azok (Tel: Kert. 71). Az ó nga árvánkon könyörüölő szíve én hozzám is könyörületességre indul (LevT. II.458). Az nép sirásra ada magát (MA: Bibl. I.79). Az sáttánnak hívségére esküdt Zopyrn (Pázm: Kal. 450). Senki nints, ki az ó módgya-szerént három dologra köteles nem volna (Pázm: Préd. 45). Ha reá tantulnék (Káldi: Bibl. Előb. VI). Az juta eszemben, fazekasság jó lenne, mellyre el-is állék, de rajta nem válék sokká, mert az sem kelle (ÖtvMest. 69. vsz). A nagy éhség miatt is vászorodtak s elkészereztek levéu, ottan tractára ereszkedének (Szál: Krón. 276). Jussom eszedbe elejünek veszedelme, és a

bosszúállásra adósnak tartad magadat (Hall: IHist. III.228). Baj-vivásra feligérte magát (Hall: Pajzs. 55). Maga nem szokott az etfelo harcolásra (Fal: NE. 78). **β**) Igen ingerlettem én ötet haragra (BodC. 33). Mello vagy minden kenra es nagj zwrnyw halalra (VirgC. 55). Kyky ... inssek istennek dicheretyre (125). Vala ky meg feytend egyet az kyseb paranczolatok kezzöl es wgtanoytand rea embereket: qui... solverit unum de mandatis istis minimis et docuerit sic homines (JordC. 366). Myndent tanohának, yuchenek az erek ydussegegre (ÉrdyC. 451). A ki minden jóra aníthatatlan (PestiT: Mes. 144). Kereszttyenségre hayta (ÉrdyC. 519). Akarattira baytotta ewket (570b). Az te népedet térits[d] épülésre (Born: Ének. 138). Onszol mindenkor az hitelenségre (367). Bellicum canere: reia baitatni (Decsi: Adag. 215). A kinek kívánságát jóra akarjuk indítani (Pázm: Préd. 44). Ennek hitelére nem köteleztettek közönségesen a hívek (Pázm: LuthV. 282). Azon koldos barátokat tizenöt száz tallerra sarczoltatta (TudTár. 1838. 218). Iut valamire vagy el-ínt róla: adhortatur vel dehortatur (Com: Jan. 180). A mire tanácsolta őket (Lép: FTük. 149). Fogják kérdésre az apostolokat (Land: ÚjSegits. II.215). Új hadban ne keverjük ő felségét, nagy sok belső dolgok arra ugyan kételenítnek (TörtT. X.54). Méltatlan volnék arra, hogy a nap engem világoítsou (Mik: MulN. 261). Az elmét fogja lezékere (Fal: NU. 320). Arra tart, hogy el ne kerülhessenek az emberek: bearbeite dich dahin, dass man dich nicht entbehren könne (Fal: UE. 364). Arra kérélvén, hogy fordítaná el tőlök ostorát (Fal: TÉ. 664). Reá győznél már beszéddel, megvallom (Fal: Const. S26). Fél abrakra fogtat fegyveres lovadat (Orczy: KöltSz. 156). **f**) Valamire vágyáni: adspirare ad aliquam rem PPBl. Reá-éhezem: adesurio PPBl. Viadala kézőlt (Bécsic. 205). Keez ragadozásra: paratus ad praedam (KeszthC. 26). Ozak belső pompasagra üznek (Born: Préd. 77). Ne légy birtelen a baragra: ne sis velox ad irascendum (Kár: Bibl. 627). Jártálé az te felebarátodnac hasznalatlanságára (MA: Scult. 909). Penitenciát nem tart, nem is vagyom szándoka reá, hogy soha tartson (Tel: KerF. 83). Mikor Assvérus királynak halálára szándékoztak komornyikok (Pázm: Kal. 420). Vétkezik, a ki drága csemegéket szagat (Pázm: Préd. 431). Addig foly a nyála [az alma] édességére, hogy végre le-szakasztá (905). Hosszu írással igyekezett a Kalaúz rontására (Pázm: LuthV. 2). Elmédet erre tebeteképpen reá törjed (MHeg: TOSzl. II.116). Azért kívánóznak valamely tisztre és hivatalyra (Biro: Ünnepe C2). Most még a szegény-is kalácsra vágyódik és féer cipóra (Csúzi: Sip. B). **g**) **α**) Szoktanca vala nevec adatatni az kised gyermekzékre (Zvon: Post. I.209). A világi szerencse háromféle, egyikét az idő szüli reánk, és az, mellyre véletlenül akadunk (Fal: SzE. 542). Istenednek, ki a napot reá támasztotta, szolgáltál (561). **β**) Mindeneknek gondja csak Józsefén vala, mert az ura mindent reája bízott vala (RMK. IV.68). Jesus kediglemn nem hiszi vala ő rájok magát: non credebat eis semet ipsum (Sylv: UT. I.129). Teis ő reá hadtad, hogy azokra megfelelőyen (Bal: CsIsk. 39). Mindenektől elhagyattam, csak istenemre maradtam, arra dologmat én boztam, ő szent felségére hagytam (Thaly: Adal. I.725). **γ**) Achabnak hazára fenelkedet (Bécsic. 179). Pilatos keménséges sentenciát ada vronc Iesusra (VitkC. 84). Gonoz byrt költvtem reayok (VirgC. 7). Kezdének namos tanokat reiaia fogadnia es ő ellene alatin (WeszprC. 76). Panazon uagón read (DebrC. 342). Az én irégyim és reám szólók és rágalmazóim (Komj: SzPál 13). Niba niha apostoly meltosagwal wreayuk kemenkwduen (111). Császár az kazulra ez baragitá, az két fejedelmet egyben vitatá (Tin. 254). József ő reájok kezdte feddenie (RMK. IV.21). Ki Fülöp királra nagy bosszús vala (83). Iregyekdönc másnac elő mentere (Born: Préd. 619). Tanátsot tartának ő reára: consilium faciebant adversus eum (Helt: UT. J6). Kezdének vinia a kunokra (Helt: Krón. 43). Ty en reám csak nagj irégségből szöltk (Mel: Jób. 34). De lásd, mely szemtelen hazugságokat kérődik én-reám Balduimus (Pázm: LuthV. 169). Az sidokra

valo hadakozás (Zvon: Post. II.258). Illyen nagy képtelen dolgot fog Lutherre (Zvon: PázmP. 133). Noha fegyveretek vagyón, de mégis az ellenségeknek fejekre ártultok: cum habeatis arma, licemini hostium capita (Fórró: Curt. 99). Ennek parasztos együgyűségére panaszol és advartalan orkóltsére (Gyöngy: Cup. 25). **2** Imadságot toveen ez asszonyallatra es megaldvan (DomC. 91). Az ő királysága az ő maradekára szalna (Born: Préd. 78). A lovak közöttül választ[di] ki a jókat és oszal el a kszadagokra a jobágyok közöttül (Helt: Mes. 455). Vgyan reii foly az íó szereuce: gygis annulus (Deesi: Adag. 8). Ig az birodalom is az ío feiedelmekrül gonoszokra marada: ita imperium semper ad optumum quemque a minus bono transfertur (Deesi: Sall. 2). Ezen ajándékját úgy osztogatja az emberekbe (Fal: BE. 603). Semmi haszon nem jön reid e munkából (Orezy: KöltSz. 241). **1** Ételtre harangoztatie (VitkC. 44). Veternyekre harangozvan (DomC. 98). Kelletéc császárra appelláhom: coactus sum appellare Caesarem (Helt: UT. 68). Az ídvössgre nem tartozo ívöltéseket meg tiltsad (Szár: Cat. A3). Az kepec harentatnac [vonatkonzak] az ő magyarazattokra es jegyzetetett dolgokra: imagines referuntur ad prototypa (Mon: Képt. 3). Nemis kívánoc csak egy czepnyére is az én érdememre appelláhom (MA: Scult. 140). Boros-Jenőt az törökök feladták az nmeteknek hitre (MonÍrók XV.103). **1** Adja isten jódra: bene tibi vertat PPB. Tattodra légyen, hogy egy fiatskám születt: filiolo auctum me scito (no). Legen nektee esmerettek: vobis notum sit (BécsiC. 111). Kyk teneked esetödre legyenec: quae sint tibi in ruinam (JordC. 74). Az hñv kyatassok ífel hatot ystemek hallására (841). Hugi esmerettere volna anyanak ew byne (PéldK. 75). Nem járullhat semmi gonoz soha nekod romlásdra (KeszthC. 438). Eremökre vagyón (ÉrdyC. 610b). Az ember egiebeknek hasznokra es eppületekre legien (Fél: Tan. 89). Félték szoktól, kiknek félelmökre kellene lennetek (Deesi: Sall. 26). Az soc kölyveknek olvasása fáradságra volna az testüre (Kár: Bibl. 1630). Kialta az én fileimbe, az az en halattomra (II.115). Örömére és jóvára szolgál, akármí essék rajta (Pázm: Préd. 618). Jódra léssen ez a meleg (Bal: CsIsk. 36). Nem gonozodra, sem kirodra, hanem jódra es hasznodra vagyón (Lép: Ptük. 271). Szolgálván az alkalmatosság rája (Halt: III.ist. III.24). Csudájára is lett mind a királynak, mind az anyjának csakhamar, es mindenek nagyon szerették (Mik: MulN 97). Prófétáknak jóvendülések kívált keppen-való nagy örömiinkre el-bé-teltyesedtenek (Csúzi: Síp. 417). Prédikálják szemioak láttára, fiülük hallatára Londrábra (Fal: NA. 124). **J** Wtet balara sebesitek (VirgC. 103). Egé keunesiere hatrah mag azt mongia (Ozor: Christ. 36). Ki miá vesztették nagyobb részre országot (RMK. III.208). Jó Hunyadi János betegedék akkor halálra (RMK. IV.40). Nem annera szorgalmatosoc az irásra, menere... (Helt: Bibl. Lc4). Halálra beteg vagyoc (Helt: Krón. 32). Végre az asszonnac fia meg beteguek, halarra korulya, vilagbol ki mulec (Hofgr. 182). Halára szeretic a pénzt (Tel: Evang. II.423). Az szegényég az púspoki tiszte semmire sem kissebbíti meg (Toln: Vig. 82). Egy éjjel sok helyen meggyújtatá es ki-égeté nagy részre Róma városát (Pázm: Préd 285). Ezek egy csepnýere sem illenek a Mahomet es Arius tanításához (Pázm: LuthV. 293). Az illyen testi gyakorlás ke végre használ isten elöt valo érdem nyeresére (Zvón: Post. I.475). Emberkomira nevelkedett (Tarn: Szentcs. 138).

am-rád: [ecce; da kommt]. Vagyázz! am-rád a nyúl! azonban kiáltják (Gyöngy: KJ. I.375. MF.54).

RÉBÉG (repegés Pös: Igazs. I.709. robug MA. ÉrdyC. 64b. Zvon: PázmP. 265b): **1** balbucinar MA. balbutio Kr. stötteru, stammeln PPB. Eegyk nem erty vala masyknak zawaat, akarrattyant, [azért] nevezeeek Babelnek az az róbögö (ÉrdyC. 61b). Rebeg a nyelvö (GöresMáty. 72). A rebögö nyeluet, gutta ütést a magna vize gyogyit (Mol: Herb. 172). Nem rebegve avagy akadozva, hanem ugyan jól szöll vala (Tel: Evang. II.677).

Róbögö nyeluet es gutta ütést az torma magnanak vize meg gyogyit (BeytheA: FivK. 49). Moyses róbögö nyelvél, Jeremias gyermeki állapattýával mentette magát (Zvon: Post. Ajánl. 3). Mindenkor erőssob az róbögö igazság, hogy sem az ékessen szollo hamisság (Zvon: PázmP. 265). Old-meg rebögö es nehezen szöllö nyelvünknek kötelét (GKat: VáItS. I.483). A gyermek szollani s rebegni kezd (Com: Jan. 44). Jobb akadozónac lenni, hogy sem rebegőne, nehezen szöllö pelypnee (53). Nyelve rebeg (Halt: Paizs. 414). Hempörög nyavalás a földön verében, rebeg is valami hörgö gégejében, de hogy beszélhessen, nints tehetőségében (GyöngyD: Char. 624). **2** [impeditus sum; verhindert werden?]. Az Dunán az Vértés híres erdején elég rebegve [re-megve?] általkelénk Csán-Bégre (MonÍrók VIII.367).

Rébögés: balbucinatió MA. das stammeln PPB. Mikor isten Moysesre bizá választott népének vezetését, sok-képen menté magát, alatsony állapottýát, tudatlanságát, kevés hitelét, nyelvének rebegését mind elő-forgatá (Pázm: Préd. 1191). Ért-sük Becanusnak repegését (Pös: Igazs. I.709).

RÉBÉSGET: **1** publico, vulgo Kr. [verbreiten, verkünden]. Ezeket csak azért rebesgetem, hogy valami keuesse saldithatnac igaz voltat a szent irás tanyításánac (Born: Préd. 381b). David Ferenc azt kezdé rebesgetni, hogy a Christust még tsak isteni névvel se kellessék ílletni (GKat: TítK. Elöb. 16). Ezek nem rebesgettek olyan új magyarázatot mint a tied (Uzegl: MM. 191). Ilyet is rebesgetnek némellyek (128). Az apostol a maga példájában minden ideuzülendő hívek felöl ezt rebesgeti (Meyg: 6Jaj. II.30). Test anyargatásírut, szüz életrül rebesgecz (Matkó: BCsák. 184). Azóta kezdték rebesgetni, hogy követjeket küldjék (MonÍrók. VIII.156). Igen rebesgetik, hogy a kó-lyukat el akarná foglalni (XXIII.649). A vajda utánam küld es visszavitet, a mint rebesgették (MonTME. V.256). Tsak a nyelvesség rebesget íllyeneket (SzD: MVir. 322). **2** balbutio MA. stammeln PPB. Míhent első szókat akadozva es szakadozva rebesgethetünk, a szent háromság nevében magunkra keresztet formálunk (Pázm: Préd. 710).

Rébésgetés: [rumor; dumpfes gerücht, gerode]. Eddig nem volt bizonyos híre, volt ugyan rebesgetése Hermevilnek, azt nem hiszem (Beres: Lev. 113).

RÉBÉZ: [blatero; schwatzen]. A meg-lött dolgot nem lóttnee beszéli es regéli, rebezi, fecsegi: facta infecta loquuntur et blaterat (Com: Jan 185).

RÉBÉLLÁL: [rebello; aufstehen]. Az király ellen rebelláltak egy-nélfányan 1759 (Házánk I.286).

Rébélió: [rebellio; aufstand]. Mikor az ő durbaneci rebellióia forrott az anynszentegyház ellen (Bal: CsIsk. 150).

RECE (retze MA: Bibl. I.75): **1** reticulum MA. netz PPB. [netzhaube]. Mollarné asszonyom Kdnek megszolgálja az reczét (Nád: Lev. 205). Öveket es retzéket köt, hogy ezekkel könnyebbitse ura költségét (Pázm: Préd. 250). Leányt szövésre, fonásra, retze-kötésre tanítsa (1127). Olyan ékességec voltac, mint az retze, vagy hogy az az ruha drága köveccel ísület mint valami szemeeckel (MA: Bibl. I.75). Aranyas recze zoknya wy, moreo recze elco ketkeo (Radv: Csál. II.51). Csipke, retze, tzerina, bóltban ezekért pénz tsúsz (Szentm: Kalm. 7). Sarka emelgette szoknyája retzjét (Gvad: FNót. 43). **2** crena MA. kerb PPB.

Recés: reticulatus, crenatus MA. [netzig]. Elveszi az ír az ő lábokon valo zöngö ékességöket, az reczés feykötöket es ez kösönttyüket (Zvon: Post. 170). Arannyal es ezüsttel teolteot retzés clookótk (Vás: CanCath. 543). Verfolye szemeecek formájára megtzfiratatot, retzés vagy szemeezekkel megfóksított ruha (MA: Bibl. I.75). Szoktate vala hordozni az japoc haybol csinált reczes feketö formájú gallért (Prág: Serk. L4). Fátýol

avagy reczés főként (Com: Jan. 100). Egy ptyolat reczés elő-
kötő (Monlrok XXIV. 231). Czérnából kötött reczés, táblás
alsó abrosz (Gér: KárCs. IV.462). Gallos gyoles lepedő, fehér
varrások és reczés (Radv: Csal. II.405).

RÉCE: anas MA. ente PPB. Rétze vagy kátsa hizlaló-öl:
messotropheum PPB. Az recze 22, az lwd ithon ky vagon 21
(RMNy. II.34). A rétze retzeg: anas tetrinuit (Com: Orb. 4).
A rétze zatyag, retzeg (Com: Jan. 39). Az kakuk és récének
nem lehetnek oly operatív mint az sasnak (TörtT. XVI.194).
Azt is jelentjük Kegyelmednek, hogy a rétikutyó récézünket,
vizigágóinkat mind elhordta (Nyr. II.224a).

fiók-réce: anaticula PPB. [entchen].

vad-réce: anas sylvestris Nom.² 151. [wildente].

Récécske: anaticula C. MA. kleine ente PPB.

Recég: [tetrinnio; schnattern]. A rétze retzeg (Com: Orb.
4). A lúd gágog, réce zatyag, retzeg (Com: Jan. 39).

RÉCÉPTA: [medicamenti diluendi formula]. Receptát nem
adnak, de tsak halmom hadnak (Felv: Dies. 50).

RÉCSÉG: erepo, strepo SI. [rauschen].

Récségés: [stridor; das zirpen]. Inkább tettezik-e az istennek
a főlemile éneklése, vagy a prücsök recségése, csevegése (Csúzi:
Tromb. 428).

REDŐS: tortus, crispus, plicatilis MA. [gekriuselt]. Redős
szoknya: cyclas; redős szoknyás: cycladatus C. A káposzták
óthon bagyták redős nagy szoknyájokat (Fal: Vers. 871). Redős
és bokrétás, búbos és kalapos, néha alul néha pedig felül lapos
(905).

[REDV] **RETV:** [putredo; fäulnis]. Fénylenek mint rot-
hatt fák retvei (Gvad: RP. 11).

Reüves, retves: cariosus, putredine exesus Kr. [faul].
Retves fa is néha kalács (Gvad: RP. 335).

RÉF: 1) acaena, virga est longa pedes decem: réf auag
őzön C. 2) gnoma: genus est machinulae, qua regiones agro-
rum dignoscuntur: föld mérő sing réf C. 3) ulna MA. elle
PPB. Ket ref tafota (RMNy. II.108). Az vörös bársony köntös-
höz két réf és egy fertály vörös bársony kell az prémének
(Nád: Lev. 108). Réfel, singel az újait méri (Com: Vest. 54).
Fekete tafota 380 réf, réffit hármával egy forintom (Radv: Csal.
II.1372). Boldog asszony méntája, az levele négy újni széles,
az szára hosszabb egy réfnél (Lipp: PKert. II.47). Réffel, olló-
val ékesgetik czimereket (Csúzi: Sip. 440).

[Közmondások]. Roszsz réffel mér (Kisv: Adag. 224).

Réföl: [mensuro; messen]. Az okosságnak igaz mértékével
funtllyátoc meg es az itéletnek élével réffellyétek (Lép: PTük.
I.333).

REFEKTÓRIOM: [refectorium; speisezimmer]. Az refek-
toriomba zolni ne legyen zabad (VirgC. 140).

RÉFORMÁL: [reformato; verbessern]. Az király kezébe
vévén az istennek törvényét, fel szóval olvasa azt és az szerént
reformálá az igaz isteni tiszteletet (Alv: Post. I.70). Reformált
euangeliom követő anya szent egyháza (MA: 682).

REG (ragiag Balassa: Camp. 30. rekeg Pesti: Fab. 16).
[coaxo; quacken]. Regő béka: rana stridula MA.

Rekög: coaxo Major: Szót. 145. [quacken]. Azt panazol-
lyak a bekak a wyzekbe rekegwen (Pesti: Fab. 16). A triden-
tomi conciliomba mi okáért nem ment az ellenkező fél, hogy
nyulnan hamissította volna meg azokath, az kike mint az
kis béka a vapáchnikakból ragiagny zokoth (Balassa: Camp. 30).
Rekeg, béka módra szól: coaxare (Major: Szót. 145). Rekeg a

béka (Com: Orb. 5). A békák a vizekben mind egyre rekeg-
nek (Misk: VKert. 261).

Rekögés: coaxatio Kr. [das quacken]. A béka az ő reko-
gésével essőt vagy tiszta időt jelent (ACsere: Enc. 211).

Rekögő: stridulus Kr. [quackend]. A vízben és szárazon
élő állatoc ezec: vidra, hód, vartyogo, rekögő béka (Com: Jan.
40). Ha a vizpartra valaki éjjel gyertya világot tészon, azok a
vartzogó és rekögő békák meg szoktak tensesedni (Misk: VKert.
266).

Regél: [coaxo; quacken]. Esső leszen, ha a békák feletto regel-
nek (ACsere: Enc. 290). Hallod, nem mondgya szent Pál, amint
az újétók regelik, a kegyelemnek, hanem az igazságnak koro-
nája (Csúzi: Tromb. 63).

RÉG (rég MA. rög Frank: HasznK. 33): 1) [tempus ma-
tutinum; der morgen]. Magyarazva vala az yrasth reghtwl foglwa
mynd esthwelyg (JordC. 795). Az időnek némely részeit igen
alkalmas szókval nevezik a mi magyarink: rég reggel; tege,
tegnap; holval (GKat: Titk. 1120). 2) die, mane MA. früh
PPB. Ha az frater bolual reg eret zewlewtt ennek, hyzem, hogy
haznalna neky (EhrC. 92). Jó regg az munkához hozzá akar-
tak szinte fogni (Monlrok XXVII.140).

Réggel, régvél: 1) diluculum, mane C. [der morgen].
Regerre iutuan zent Ferencz a kiraltul bulczut vevn (VirgC.
39). Aldozathnak keweree ne maraggyon the nalad reeghelygh
(JordC. 59). Réggel nem leszen többbe, az nap sem szolgál
(Mel: Szján. 524). Leszen oly reggel, mellynek estrelét nem fogod
látni (Mad: BHal. 73). Ez életnek reggelén (Tof: Zsolt. 69).
2) diluenco C. mane MA. [tempore matutino]; früh, des mor-
gens PPB. Egy nemy napon fel kele ygen reguel (EhrC. 92).
A hazi ata, ki ki ment reggel fogadni műteseket ő zöleibe
(MünchC. 50. JordC. 722). Mykoron ember reggel hollal feel
kel vala, myt az nap tehendő, mynd wr istennek anyanya (ÉrdyC.
554). Igen reguel a szombatoknak első napian menének a ko-
porsóhoz nap keletkoron (Tel: Evang. II.1). Ad meg enny, ket
feier penz mennyt meg nyomna, estue és reguel tikmonyban
(Frank: HasznK. 33). Sirató estüre én is bivattván, igen reggel
nem indultam (Monlrok XVIII.32).

Réggeli: maturinus C. matutinus, sublucanus MA. [mor-
genlich, morgen-]. Réggeli napnyilás: crepusculum matutinum
MA. Estwe azt mondjad: Valfon ki adya en nekem az reggeli
időt ernem (BodC. 1). Hogy ha ez ige szerint nem szollouac,
nem leszen ő nékic regveli világosságoc (Zvon: Post. I.ELőb. 4).

RÉG: diu MA. lang PPB. Rég már az ideje, hogy mi ket-
ten Kassán iskolába jártunk (Gvad: FNót. 29). Rég már az
ideje, hogy megözvegyedett (33).

Régei: [vetus; alt]. Régei jövendölés urunk fölöl (Czegl:
MM. 100).

Régén: olim, quondam, dudum, antiquitus C. diu MA. vor
zeiten, langher, einmal PPB. Hallottatok, mert mondwan vagyon
reghen (JordC. 366). Ha Tyrnonak es Sydnonak varasyban
lettenek vona az ysteny yozagok, reghen penitenciat tartotta-
nak vona (387). Az en vram Jesus Cristosnak attam ennömma-
gath regön (DebrC. 567). Wgyan ezenről meg reghen profietalt
vala zent David profieta (ÉrdyC. 343b). Oly nagy varos volt
reghen (547. 579). Kelemen vram kert vala enzem, hogy
Kegyelmednek ket földelet vennek, byzon hogy regem meg vet-
tem wala (LevT. 170). Te jüvetelednek már régen hire van
(Zrinyi I.44). Tedd-félre nemzetem ezt a délczegséget, mint
regyen kövessed az egyenességet (GyöngyD: MV. ELőb. 10).
Nehéz volt néki keservét meggyözni, mely epedő szívét régen
kezde főzni (GyöngyD: Char. 350).

[Szólások]. Régen irtak s elkopott: apologus Alcinói MA.

el-régön: [antiquitas; vor zeiten]. El régen mind szabadosc vóltanac (Gosár: MagyB. Fij).

elrögöni: [antiquus, priscus; urati]. Ez elrögöni anya szent egyháznac példáját méltán fellyob kell minékünac bezüllönuce (MA: Tau. 1274).

Régönbön: [antiquitas; vor zeiten]. Régömben a papok kürtölössel avagy trombita szóval gyűjtötték össze a népet (Sam: Cer. 3). Isten ő fölsége régembe parancsolta volt Moysesnek, hogy gyűlekezzenek sátorát építönu (6).

Régöni: [antiquus, vetus; alt]. Lycorus kyral Aesopus kepet araniból ewttette wala meg ees fél chynaltata wala az regenyeknek zokások zorent (Pesti: Fab. 9). Meg wolt mondwa regenyeknek (Pesti: NTes. 8). Ezek az ő régenyi eredetekkel kérkedne (MA: Tau. 1084). A deszkának az árrát tgyuk 10 pénzre, noba ki régeni, ki penig tölgyfa deszka (KolTört. 404). Régenyi özvegységemben (Illy: Kat. Elöb3).

Régöntö, régönten: olim, antiquitas, quondam MA. vor alters, vor alten zeiten PPB. Regenten David miat a soltarban mondatot (BécsiC. 232). Regönte martirusagot zennette (GuaryC. 38). Regente az evzuegyek el taplaltatua wala (CornC. 297). Regönte a romaiak minden ötödik eztondöben egő fakliakkal kerölhuc wala mind ah varos zerte (DebrC. 173). Wr Crystus zent lelekkel yolenek profetha myat regenten (ÉrsC. 485). Csak nem régent is ezölött irtam wala Ngdnak egy törekeő levelet (LevT. II.303).

el-régönte: [antiquitas; vor zeiten]. Ez ily idnössegh kyalteppen el regönten igértöwöh volt az sidoknac (Komj: SzPál. 30). Tyes el regönten bytotleny woltatok az ilwisteunek (88).

Régöntöfogva: [jam dudum; seit langer zeit]. Ez igen becseületes ember régöntöl fogva jó hirü nevü ember volt (Tört. Enf. II.62).

Régönvaló: [priscus; alt]. Isten, ny atyayuk hyrdettek meg nekünk az dolgoth, kyt myuelkettel regen valo ydeegbe (KulesC. 106).

Régi: 1) antiquus, vetus, priscus, vetustus, veteranus, exoletus, cascus C. alt PPB. E wala zokas a régieknek (BécsiC. 9). Vyaskoggyatok az reghy awagh agh kygyowal (WinkC. 285). Nom tölyk az wy hort az reghy edeenben (JordC. 379). Az reghy bolcheyeknek ew poldaya zorent akarod te bezededeth hozya nyoytanya (DebrC. 537). Réghü meg aggot poklosság (Kár: Bibl. 199). Az régi napoc iobbac woltac ezeknél (627). Minden ördögi konkolynal régiob az igaz tudomány (Pázm: Préd. 293). A házasság igen réghü szerzet (Mad: Euaug. 117). Hadakbam forgott régi witézö: veterani (Com: Jan. 146). A régiok a pyssokkat képekkel szokták wolt bé-rajszolni (Hall: Paizs. 3). A régi látott s lallott soldáttal össze mert puskázni (Gyöngy: Char. Elöb. 12). Régi ó-bor (RákF: Lev. II.34). 2) [senex; alt] Régi ember: vetus homo NémGl. 133. Felemele az agybol az zogen régi wev boteged evnen kezene (MargL. 55). Gonoz regy aknoweue tanalchabol ew anyat merregel meg owlo (Példk. 75). Sem a gyermeknek sem a régi személynek tekinteti nem lévén előttök, egyaránt keménykednek mindeneken (Hall: III.33).

[Közmondások]. Még az bornakis az régie ió (Decsi: Adag. 256). Mennél régiob valami, annál igazb (352). Borniak, arany-nak, hitnek a régie jó (Veresm: Lev. 18).

Régiecsko: vetulus C. MA. ältlich, ziemlich alt PPB.

Régien: vetuste MA. ältlich PPB.

Régimódon: antique, prisco MA. prisco, vetusto more, exstituto majorum; nach alter art PPB.

Régiség: antiquitas, vetustas, aeuitas, inveteratio C. das alter, altertum PPB. Az régiségü ez negy vasarnapot aduent vasarnapoknac hiuta (Beythe: Epist. 2). Az óság és régiség csak magün nem elégséges jele az igaz ecclésiának (Pázm: Kal. 580). Az igazság nekül wala szokás tücelögsenek régisége (Zvon: Osiand. 10). Holnap beszélgeestink az régiségről, mivel gyanakszom, hogy valami lallaltan dolgot praetendász az régiség alatt (Megy: Cowp. 15). Oly bé-merült már a régiséggel valo pipeskedésben, hogy a pápákat fellyob akarja vinni Mosesnél is (Matkó: BCsák. 107). Az angyalok tiszteletinek régiségét fel-viheti az apostolok idejéig (132).

Régiségös: [antiquissimus; sehr alt]. Régiségös igazság: minden gyönyörűségem az ember fiaí közdöt vagon (Pécsi: Ágost. 124). Régiségös és kegyességös Ireneus püspök (GKát: Titk. 13).

Régít: invetero, antiquo Kr. [immortalitati trado; verewigen]. A historiák az viselt dolgokat meg-maradandóságra régítik (GyöngyD: MV. Elöb. 1).

Régöltö, régulta: diu, jam dudum, a longo tempore MA. schon längst, von langer zeit her PPB. Mind reeg wta wallom, ez wylaghy meuyegzhözben nem lakoznak zywzesseghben (ÉrsC. 468b). Ezt régulta mi szemünkel jól látjuk, az igaznak itt niucs helye, jól tudjuk (RMK. VI.210). Ha valaki egy sötét tönlöczbe régulta tartatniec, uallyon nem örölne-e raita, ha valaki ütet meg szabadetando volna (Tel: Evang. I.29). Az római pápák már régulta gyűytik és vonták magokhoz az világ javait (MA: SB 100).

Régultai: [diuturnus; langjährlig]. Az isten fia nem szeuvelhette a pogányoknak régultai éhezéseket és tévelygéseket (Misk: VKert. 200).

Régtől: [jam dudum; langer]. Régtől várta szivem ezeknek történetit (Rim: Enok. 233).

Régtölfogva: jam dudum MA. schon längst, langer PPB. Az fariseosokhoz niuce azt, ki régtül fogva uak wolt (Syl: UT. I.141). Nagy bátorsággal az ő gyűlötségeket ki jelentéce, mely az ő színekben régtül fogva wolt (Kár: Bibl. II.271).

Régtölfogvavaló: [antiquus; alt]. Meg äldattatott az wrtól az ő földe az régtül fogva való balmoknac gyönyörűségeiert (Kár: Bibl. I.191).

REGE (régél Pös: Igazs. II.223): amilitas, delirium, vetus cantilena MA. alter gesang PPB. Az mi előnkben vetet egymástul való különözésünket az mi illeti, vayki régi regö ez (Toln: Vigaszt. 69. 73).

[Szólások]. Azon regét düdölja: antiquam occinit cantilenam (MA. Kisv: Adag. 31).

[Közmondások]. Tud hozzá mint tik a regéhez: nihil graeculo eum fidibus (MA, Kisv: Adag. 343. Fal: Jegyz. 932).

agnő-rege: anilis cantilena, anicularum deliramenta MA. [altweiberbeschwitz]. Tsak szó-fa beszéd és agnő rege, a mit sokan beszölnök (Pázm: Kal. 497).

Regél: veterem cantilenam occino Kr. [ein altes lied singen]. Némely hiuagban gyönyörködő emberkéek mást is ezen hazug birt regéllik Lutherről (Zvon: PázmP. 333). Magyarol regelt az bibliabol (MNYil: Irt. 204). A meg-lött dolgot nem löttenec beszéli, regéli (Com: Jan 185).

REGEMENT, REGIMENT: [chilias]. Regiment feyverét odavittem wala, sok lakatos, esiszár az városban wala (Thaly: Adal. II.362). A regimentet mind a szökvéstül megtartoztatom (RákF: Lev. I.626). Hadakozván a francia felséges asszonyunk ellen, sok új regimentek, bataliák állítottak 1759 (Hazák I.42). A regimentet obtineálta gróf Páló Rudolf, a

ña pedig valami gyalogregimentet kapott (292). Tzókósoknak egész regementje, Calasantz József s Loyola seroge (Orczy: Köfll. 63).

[Szólások]. Fillett regementyében tisztet viselhet (SzD: MVir. 224).

RÉGISTRÁL: [perscribo; registriren]. Ew eerdemlee, hogy az isteny ygassagus törweent registrallya (ÉrdyC. 560).

RÉGNÁL: regno, dominor MA. herrschen, regieren PPB. Scultetus Abrahám, az Rhénus vize mellékén regnáló Friderik hertzegnek udvari fő predikátora (MA: Scult. Ciml). Regnállyon egy tengertől fogva más tengerig és ugy regnállyon, hogy mind ez egész világot összevonts (MA: Tan. Előb. 10).

Régnálás: dominatus MA. herrschaft PPB.

RÉGULA (*ragula* ErdyC. 560): **1)** norma C. canon MA. regel PPB. Meg irtata elsw regularyaban (EhrC. 89). Ezece a regulac mel neuleknece igézteti alat vadnac (BécsiC. 180). Vetkeztem regulannac es atyamyfaynak ellenek (VirgC. 13. 101. 104. 121). Zent Margit azzon fel venne az zertzetnek ruhayat, hog eltetneek zertzetes regulannac zokasial (MargL. 1). Zent törweent awagy zertzetesseoghnek bel tellyesdytew ragulya (ÉrdyC. 560. 188. 391). Az szeretet A keresztieni eletnek regulaila az külső tarsasagban (Fél: Tan. 296). Ismét in usum jöhessenek az elfelejtett regulaink (Zrinyi H.195). **2)** amussis Major: Szót. 36. richtschnur PPB. Nad szal, acki ollian vala mind a fondatarok es kü miessék regulayok, mertek, a kinek igenessege szerent fondalnak, epitnek (Mel: SzJán. 279).

fa-régula: [norma; winkelmass]. A föld mérő a faregulához szeguleteket vonogat: ad normam angulos ducit (Com: Jan. 164).

Régulál: regulo MA. [regulariren]. Kyvel ember regulaltatyk, jgazgattatyk (CornC. 44).

Régulánként: regulatum MA. nach der regel PPB.

Régulás: **1)** [aptatus; angemessen]. Igaz profétai tisztnek regulás mértéke (Czegl: MM. 68). **2)** [regularis, religiosus; religiös]. Leen idwözewlő neepeknek zaporasaga zent regulas zertzeteket zerezween (ÉrdyC. 516). Régulás engedelmesség, melly vaknak-is nevezetik (Apati: Vond. 953).

Réguláskod-ik: [?]. Dániel csak reguláskodik, de helyessen, midőn tegnap déltől fogva éfélig dudogva kimondta, akármint csináljak, de ő ott semmit sem tesszen (Bercs: Lev. 323).

Régulásság: [religiositas, regularitas; religiosität]. Myndent yo regulassagra ynth vala (ÉrdyC. 350). Kyk ewtet kővetik azon regulassagnak eeleteeben (568).

Régulaszeréntvaló: regularis MA. ordentlich PPB.

Régulátlan: irregularis MA. mndordentlich PPB.

REHELYÉS (*rendelés* RMK. II.477). Az ti irástokat az nienk szidalmazza, az ti törvényeket es mindenben gyalázza, minden szokástokat es rehelyesteket mindenben kárhoztatja (RMK. II.319).

RÉJT (*reut, rit* Vor. *elrit* C. *royt* Zvon: Post. I.20): abscondo, celo MA. verbergen, verhehlen PPB. Moñeñeñe orzaga hasonlati zantasa reitot kenhez (MünchC. 39). Ha az föld meg nyit volna, legottan oda reytete volna ű magat (VirgC. 42). Byzony akoron vagyon chyzmasagnak kyuansaga istennek zolgalo leanyaban, mykoron kyuan tudny reythet awagy tytok dolgokat (WeszprC. 125). Bevlchessages zfyek olayt reychetek az ty edentekben, myg az vev legeen el jov (CornC. 69). Rama: magashel, reytők magáarnl, görögül: tezauros, houa ember valami draga marbat reyt (RMNy. II.48). Legyen palad en zalogom mint egy rőytet kéncz (Born: Ének. 493). Nem rőjtöm

istentül vett talentomomat (Zrinyi I.153). Nyúl szívü tanítók fél tekben az igasságot véka alá rejtik (Misk: VKort. 175).

el-réjt: celo, abscondo, occulo, abdo, condo, tego, supprimo, obstrudo C. verbergen, verdecken PPB. Hogy elreytne ystenek malastyat, mellet valluala (EhrC. 4). Jőuó es elreite ő magat (BécsiC. 6). A papok gondolnac örölloc, hol magokat azocekal őzuó elrehece (114). Kouaz, kit vöuen memberi, el reit harom merce litzbe (MünchC. 39. 61). Twn egi kep mutatast, akaruan elreyteni az isteni malaszt (VirgC. 82). Minemő hef reyti el ifen zep zint (NádC. 127). Hasonlatos az mezeu el reyttet kenchez (JordC. 396. 720. 888). Ate sebeyd kewzewt reychel (ThewrC. 304). E heszedece elreytue valuane ő nélcie, som értée azzokat (Helt: UT. V.5). Elméne egy sereggel es el reyte magát ot a közel valo erdőben (Helt: Krón. 56b). Mikor én szőlök, meg ama fűtű népek szaua is el reitetik nala es nem szolnak uala (Mel: Jób. 67b). El nem rőythetem előtted titkaimat (Born: Ének. 339). A föld szükös léssen hitnéllkül, mivel hog az igazságynac vta el rőytetet léssen (Kár: Bibl. I.460). Titkos secretáriussától el nem rejté, ki légyen az áruló (Pázm: Préd. 136). Itt van szived, elrejtetem, jó helyen van, el nem vész (Fal: Vers. 880).

[Közmondások]. Az el reytet tudomának semmi haszna niucz: occultae musices nullus respectus (Decsi: Adag. 54).

elrējtés: occultatio, suppressio, obstructio C. abscondio MA. verbergung, verdeckung PPB.

elrējthetetlen: [quod celari nequid; unverberglich]. A minden időkben nap fényem álló es tündöklő es el reithetetlen anyaszentegebáz (Bal: Csfsk. 423).

elrējto: occultator C. [verheimlicher]. Zent Ferenc az isteni titoknak elreytőwe (VirgC. 82).

Rējteget: occulto MA. [verheimlichen]. Még a melly titkok titkoltatnak-is, rejtegetteñe (Com: Jan. 185). Könyvetem edgyütt-is, másutt is rejtegettem es dugdostam (Debr: Ker. 31). Komp van kettő Nyárasdnál, eloget rejtegettem, megtartottam (Bercs: Lev. 400).

el-rējteget: occulto C. [verheimlichen]. Valakie ő bynőket el reitőgetic, nem iutthatnak az örök diczdeñeñe nallasara (DebrC. 360).

Rējtegetés: occultatio MA. das verbergen, verhehlen PPB.

Rējtek (*rejték* MonTME. V.316. *rőytők* Zvon: Post. II.605. RMNy. II.48): latibulum MA. [versteck, schlupfwinkel]. Reitekeknek vag esmerőő (BécsiC. 171). Hog legeñ te alaminad reitechen, megagga teneked (MünchC. 23. 59). Semmi nienon ol igon reytőgbe valo (NagyszC. 199). Te atyad, ky reyteken vagyon, meg fyzety te neked (JordC. 370). El reythe engemeth ű lakodalmanak reytekebe (KulesC. 58). Eleitől fogva nem reytekeb sem homályba szolot őnekie (Vallást. Sijj). Az ki gonoszt cselekszik, rejteket keres, setéteñ szeret (Pázm: Kal. 33). Az isten által visgállya még az szivec rőytőkiben bé tétetott titkokat is (Zvon: Post. II.605). A papistasag az a hely, mely isten bázának rejteke (Illyef: BCsTomp. 51). Félti, hogy ne jusson ellenség kezében, siet azért onné téri rejtekeben (GyöngyD: Char. 50). Föld alatt való rejtekek, pintzék (Misk: VKort. 443). Pinczék, rejtekeket fél ne törjenek, vermeket fél ne ássanak (Mon: TME. V.316). Az én lelkennek rejtéki (NótpM. 53).

Rējtekön: latebrose C.

Rējtekés: [absconditus; verborgen]. Isten belső kintses tárházának leg-rejtekesebb szugolyája (DEmb: GE. Előb. 4).

Rējteköz-ik: [lateo; sich verstecken]. Elejét vehessük, ha mi álnok fogás rejtekezne a sürgető vágyódásoknak hirtelenkedése alatt (Fal: UE. 433).

el-rejtékézik : [se abscondere ; sich verbergen]. Tudom, hogy mingyarást elrejtekeznének az emberek (LevT. II.117).

Réjtés : [occultatio ; das verbergen]. Le-nyomás, fenékréjtés : depressio PPB.

[Réjtévony]

Réjtévonyés : [complicatus ; verworren]. Nints olly rejtévonyes, tsavarekos, özve-bomlott állapot, melyből vídám elmék ki nem tudának feselni (SzD: MVir. 17).

Réjték-ik : deliteo C. se abscondere, occultor, latito MA. sich verbergen PPB. Wr Bernald vetee azt ewn zyueben reytezuen ewryzni eyel (EhrC. 4). Igy léssen dolgod akárhol légy, és különben nem találod, akárhova reytezzél is (Pázm: KT. 165). A sídóc kijödöknee az barlangokból, a melyekbe rőjtöztee volt (MA: Bibl. I.256). Az utakat fosztó lovasoktól hova fusson, minemő helybe retőzzék [igy] (Titl:Rözs. 121). A kincsek a földnek belső részeiben reiteznek (Illy: Préd. II.40). Mennyi élos ösztönök reiteznek a gazdagságokban (260). A magos egek közt fölhőkben öltözzél, ezek előtt ett-is nincs, hová rőtözzél (GyöngyD: MV. 17). A róka, midőn a darásoknak soksága reá támad, szoros szájú lyukba rejtezik előttök (Misk: VKert. 157). A külső alázatosságnak palástya alatt nagy kevélység rejtezik (SzI: MVir. 277).

el-rejtézik : delitescio, oblitescio C. MA. [sich verstecken]. Nem vala ot valaki a ket el reitözet ventől megvalnan (BécsiC. 169). Jönd ég ifiu, ki el reitözet volt : absconditus erat (170). Hegén alkotot varos el nem reitezhetic (MünchC. 20). Czalard es anak, nykeppen az barlangban el reytezeth orozlan (ÉrsC. 303). Elveszne a meg maradtac es a kie elreyteszenez volt te előtted (Helt: Bibl. I.Oo2). Nem ismerhetem, mert öreytözik előttem (Helt: Mes. 468). Egy házból az másikba mégy be, hogy el rőytezhess (Kár: Bibl. I.330). Ki fakaztya, ha mi gonosz telbe el rőytezet volt benned (Kal. 1532. Bv). Az hűeknek szindökben el reitezuen vadnac (EszT: IgAny. 14. 145). Soha az ecelesia el nem rejtetzetik (Pázm: Kal. 563). Elszaladtac ez őt királyoc es ördöyteztee vala egy kölyukba (MA: Bibl. I.202). Inkab akarok a mélségben el reytezennem, hogy sem a Christus haraggal tekencsen ream (Lép: P'Tük. II.147). Elrejtözött örömapom, fölvirradását nem várom (Thaly: VÉ. II.91).

Réjtözöd-ik : [deliteo ; sich versteckt halten]. Imez-amaz tara-fara nagyarázatoknak árnyékokban rejteződött (GKat: Titk. 350).

Réjtő : **1**) abscondens, occultans MA. verbergeid PPB. **2**) [aenigma ; rätsel]. Ezeket mesében panaszlom, rőjtőben (Amade: Vers. 168).

REKED (rökészkedének Helt: Canc. 23) : **1**) occultor MA. [stocken]. Az mi bennfene reket vagyodas (Mon: Apol. 323). Igy az isten haragia ys mast mégh kétt erős gátolás es töltés közzé vazion rekedve (Lép: P'Tük. II.187). Mint mikor a föl-szél Késmárkbul ki szakad, támaszt zúgást nagyot, nem reked s nem laukad (Zrinyi I.86). In én ez hétén is itt rekedek, reggel akarok vala indulni (MouOkm. XXIII.17). Ha tül reked több 3000 lovasomná, nem impediálhatom semmi utját (Beres: Lev. 51). Miként lehetne az, ha tül rekedne az hadunk (89). Haizster ráérkeznek az révet elfogni, s oda nem csak rekedne, de már veszni kellene az hadnak (120). Kezd vala a víz jéggel fodorodni, a gyors folyamok rest jégbe rekednek (SzD: MVir. 469). **2**) [raucus fio ; heiser werden]. Az inuopnapon erősen kiált vala, hét-estendeig nem ett és itt vala, szava ennyi ideig nem rekedt vala és semmivel alább nem hatta vala (RMK. VI.181).

be-réked : **1**) includor SI. [sich verschliessen, stocken]. Kylenez honapna te mehedben be rekedwen, nem vttalan meg laatogatny ez wylagoti (CzechC. 43). Zoom be rekedőtvala

(NagyszC. 145). Az ő melle verdőget es az ő berekedett torka nehezen vezen leleketzet (BodC. 22). Az farkasok láttak meg elől, azért reket bé (Decsi: Adag. 51). Ha a farkas előbb meg-látja az embert, menten az embernek torka bé-reked (Misk: VKert. 179). Bérekedt gégéje burikló torkának (SzD: MVir. 434). **2**) rauco, irrauco, irraucesco C. [heiser werden]. Reke-dezem, bé-rekedtem : rauceo PPB.

berékedés : **1**) [occlusio ; heimmung]. A szaglásnak bé-rekedését sok esztendőig szenvedte (Tarn: Bar. 235). **2**) raucitas, ravis MA. heiserkeit PPB. A tőd meg-sértődven rekedezés vagy bé-rekedés és horut lézen (Com: Jan. 52).

benn-réked : includor SI. [stecken bleiben]. Az also verembe vetőtől, benn reckettem es ki nem mehetee (Helt: Zsolt. 177). Bennec soc ben rekede (GücsMáty. 63).

el-réked : **1**) secludor MA. [abgetrennt werden]. Nem is láttam szegény Apor Istvánt többször, mert elrekedék tőle (Cserei: Hist. 324). Megszaladt az bätulja, félvén, el ne rekedjenek, egy hüzomban siettek (Bercs: Lev. 29). Az lelkiem itözik, mikor Ujvár állapotjáról gondolkozom ; nines liszt, külső malomtól elreked, belső egy s az is roszt (254). **2**) raucosco MA. heiser werden PPB.

ki-réked : excludor MA. [ausgeschlossen werden]. Fellyünk azért, mert netalantan vala ky nykezzölünk kywe rekeggyen (JordC. 804). Mench meg dögleletességtül, ky ne rekedgiem meniegből (ThewrC. 167). Az sz. lelek ki reked az inadasmak tisztibül (Gyarm: Fel. 112). Átkozottak menny-országból ki-rekedtek (Pázm: Préd. 18). Ha kinec az ő aytáját megnyittya és az bejöni nem akar, nem esic méltatlanság rayta, hogy ha osztán ki reked (MA: Scult. 523). Ki rekedni az örök iókbul nagy kyn (Lép: P'Tük. I.133). Más egyéb keresztyéni tisztet ki reked atul s-bűnben esel isten előt (Czegl: ORoml. 19. Czegl: MM. 89. Pös: Igazs. 466). Szoktat szemfény vesztést s varáslást kezdettél, de mesterségedből most már ki-rekettél (GyöngyD: Char. 78). Noha Jónó s Himen omét ki-rekettek, úgy a nyoszolók is nygan azok lettek (GyöngyD: Cup. 607). Mintbogy kirekedtünk az időből, most mindeneket meg nem mondhatunk (MonRök. XXVII.211). A keresztséggel élők közzül is sokan az örök életből kirekednek (Misk: VKert. 196). Sok róka-likai vannak, ha egyikből ki-reked, másikba szakad (SzD: MVir. 348).

kirékedés : exclusio MA. ausschliessung PPB

kinn-réked : [excludor ; ausgeschlossen werden]. Vgy körülnénc hammarsággal a louagos törökcec bítoc megé, hogy kin rekednénc a keresztyénc (Helt: Krón. 106). Ha igy sietz, kin reketz (Laud: Ujsegits. I.720).

még-réked : **1**) haereo, occultor MA. haften PPB. [gehemmt werden]. Job woltz wona, ha megh en amyanak mehedben megh reckettem wona (ÉrsC. 296). Meg rekedenek en yncym, meg folytatkozának en zemeym (KulesC. 161). Acor kedig fertel mes a folyasac miatta, mikor az ő teste a folyastol meg enesődie a avagy meg reked (Helt: Bibl. I.EE4). Meg-rekedett búdösszél (Matkó: BCsák. 2). A királyoknak nem lévén gyermeke, minthogy aszszonyoknak meg-rekedt volt méhe (GyöngyD: Char. 356). Ha ki engem meg-ött más több étel előtt, a mi meg-rekedt ott, omat hamar kijött (Fely: SchSall. 13). **2**) [raucosco ; heiser werden]. Gyönyörködöl az én nyavalyámban, töredezt szókban, meg rekedet hangban (Zrinyi II.129).

oda-réked : [occludor ; stecken bleiben]. Ha Haizster fél-jeszáll, ráérkeznek az révet elfogni s oda nemesak rekedni de már veszni kellene az hadnak (Beres: Lev. 120). Általenni nem akartak az víztül féltekben, hogy oda ne rekedjenek (294).

tül-röked: ∞ Ha túlreked több 3000 lovassal, nem megállhatom semmi útját (Beres: Lev. 51). Ha reflexiómmal kell lenni Nagyságodra is s Morvára is, miként lehetne az, ha túlrekedne az hadunk (89). Ha parancsolja Nagyságod, én által megyek, ha túlrekedek is (649).

Rökedős: 1) branchus C. raucedo MA. heiserkeit PPB. Ha az ígét meg főződ, rekedést meg gyógyít (Mol: Herb. 2). A szónak rekedéséről: olaj, dió torkot rekeszt (Falv: SchSal. 21). 2) claustrum, inclusio MA. das verschliessen PPB. Olyan „vezetesz” corpnst köllene az Fehérhegy környékén tartani, az ki túl is parancsolhatna s ne is félteni magát az rekedéstől (Beres: Lev. 309).

szók-rökedés: [alvus adstricta; verstopfung]. Szorító gyűlöles, mely székrekedést okoz (Nád: Kert. 246).

Rökedöz: 1) [occludor; stocken]. Mykoron mynd be yewt-tenek vona az koporsóhoz, monda nagy rekedőzött zowal (ÉrdyC. 334). Zenth Janos te hozyad yewe, rekedezeth zowal teneked yghen nag keserw lyrt monda (ThewrC. 142). Akadozva zolo bes rekedezve: Aesopus (Pesti: Fab. 1). Mikor szemeid elfordúlnak, rekedez rölhögő torkod, eljő magá a halál (Pázm: Préd. 74). Rekedez némelynek torka félelmében (KecsKört. II.503). Sűrű jajjok annyoknak csesiért alig rekedezvén zeng Paskó: ESir. A4). 2) raucosco MA. heiser warden PPB. Rekelezővé teszi szavát is embernek és száját büdössé a testi gonosz ékely (Tel: Evang. II.14). Ez belpoklos férfiac ő neki szinte az szívét illetik rekedező kiáltással (MA: Scult. 867). Sok kereszténynek annyira gonoszul élnek, hogy a bűnöknek rekedező szőcattayát adgyák (Illy: Préd. II.195).

be-rökedöz: [occludor; sich verschliessen]. El-epedvén, vadnak mint félig meg-holtak, torkok bé-rekedezett (Paskó: ESir. A3).

berökedezés: ravis C. raucitas, raucedo MA. heiserkeit PPB.

Rökedezés: raucitas C. raucedo MA. heiserkeit PPB. Jobb lesz nékem ezen siralmas koporsóra burúlnom, otton zökögöm, hogy-sem ti néktek fohászokdó rekedezéssel fületeket terbelnem (Szeg: Aqu. 13). A tűdő meg-sértődvén, rekedezés avagy bérekedés és horut lézen (Com: Jan. 52).

Rökedő: [vehemens; heftig]. Rekedő hideg: frigus vehemens Nom². 13. Rekedő heuseget hoznak 1583 (KBárta Diiij).

Rökedt: raucus C. MA. heiser PPB

Rökedtség: raucitas, raucedo MA. heiserkeit PPB.

[RÉKEJT]

be-rékejt: [concludo; einschliessen]. Az f istenek el attha fket es wr bel rekeytete fket (KulcsC. 284).

RÉKESZ, RÉKESZT: 1) gadira C. sepimentum, agger PPB. [verzäumung, gehege, schranken]. Vezetegseeg nekől valo kalastorom olyan mynth az rekezt nekől valo kerth (WinklC. 234). A kietlenne puztayanak rekezből ky vona őtet (TelC. 78). Be szoritotta vgy mint egy rekeztben (Tin: Zsigm. 5). Tudgyatok-e, mivel adnak izt az isten szolgai az ő sok fáradságoknak, szomorít rekeszeknek (Pázm: Préd. 417). Egy kis rekesztben szoritott-meg engem (Hall: Paizs 485). Klastrom rekesztben záradokván (Tarn: Szents. 11). Egy kis rekesz kertecske volt az ablak alatt (Bethl: Élet. 263). Vidámsága rekesztben szorult (Thaly: VE. I.280). 2) [carcer; gefängnis]. Kyezoda zabadytt-hatta volna kywe az erous rekeztből es az őryzethből (ÉrsC. 106). Mely tömlőczben, óránként áradó rekesztben vetnéiek (Lép: FTük. 2). A jámborság nem búsolog valami rekesztben lakat alatt (Fal: NU. 300). 3) [monasterium, coenobium; kloster]. Vannak oI rekeztben lakozo zúzeek, hog az rekeztnek küdőle

nywtyaak gondolatokat (SándC. 16). Szerzetes szent rekeszt (Pázm: Préd. 346). 4) [veetis, repagulum; schloss, riegel]. Minden aklainknac rekeszi a te birodalmadban vadnac (Kár: Bibl. I.189). Christus vrnkknak mindenható ereje, kit semmi erős rekeszt el nem tilthat és foghat az ő kedves tanítványtól (Alv: Post. I.585). 5) [uterus; mutterleib, gebärmutter]. Mynek eletto ky yewuel az rekeztből, megzentőlelek teeghódet (ÉrdyC. 341b). 6) [cataracta]. Rekeszt, az arvizkor kit tesznek (Ver: Verb. 216). 7) [conclusio; schluss, folgerung]. Ez tziokol az egész könyörgésnek bé-fejező rekeszre (Ker: Préd. 1008). Igaznak kell tehát lenni a rekesztnek avagy következésnek-is (GKat: Váls. I.89).

apáca-rékesz: [claustrum moniale; nonnenkloster]. Az apátza-rekeszt Angliában nem javasolhatom (Fal: NA. 202).

különvaló-rékesz: seclorium C.

marha-rékesz: cavea PPB.

Rékeszēs: distinctus, seclusus, claustratus MA. abgesondert, verschlossen PPB. Az yoloknak aklakath alkotwuk es ny aroleekynknac rekezes varasokat (JordC. 186). En hozyam hozandod mynd azokat, kyk ez kemenseges, rekezes themleczben vannak (ÉrsC. 114). Zababodad megl een lelkemeth pokolnak rekezes fogsaghabol (174). Te lakozol rekezes kerthben (255).

RÉKESZKÉD-İK: se includere Kr. [sich einschliessen]. Hogy rekeszkedhetet volna amys szántalansoc hal az hálóba (Kulcs: Evang. 405). Barát mona kalastromba rekeszkedvén (Zvon: Post. II.322). Nem tsudáalom, hogy a régi szentek barlangokban rekeszkedtek (Pázm: Préd. 18). Őt egész esztendeig klastromba rekeszkedett, ott tsak isteml beszélt (1196). Mennyi sok sz. remeték az vadak bárlangjában rekeszkedvén, csak az egy isteni szolgálatban serénkedtek (Pázm: Kal. 69). Vallyon micsoda űrge lynkba rekeszkedett volt az meg-némült Luther ecclesia (588). Kétségben valo esésében el bodulván, az sátorba rekeszkedik (Forró: Curt. 263). Háza rekeszkedet (Mad: Evang. 324). A gonosz lélek az kámsájában rekeszkedet (Czegl: Tromf. 213). Ott egy kis nyáj vagyon, nem rég szereztetett, ide Ferencz ur is gyakran rekeszkedett (Orczy: Nimfa C4).

be-rékeszkedik: ∞ Alkota maganac bailakat, kiben be-rekeszkeden lakozik uala (BécsiC. 26). Be rekeszkódec f ágas hazaba (GuaryC. 45). Rökceszkedénc be nagy sokan az várban (Tin: Zsigm. 21. Helt: Canc. 23). Minnyáján bé-rekeszkedtek, félelmesek, gyengék vóltak (Pázm: Préd. 705). Láttá, hogy járt az agához és bérekeszkedvén kettén az agával, tractáltanak (TörtI². I.564). Tudom azt, hogy sokszor bérekeszkedtetek és ki tudja, ottan mit tselekedtetek (PhilFI. 71).

RÉKESZT: 1) palo C. claudio, includo MA. umgeben, einschliessen PPB. Az őlrökét pajtában rekesztetni: boves in bubile *rejicere PPB. O bölcesegnek mebe, kyben rekeztetőh wala az főlőség vrr isten (CzechC. 41). A ruhak egy berre rekeztessenek, hogy valamely soror rea velesse (VirgC. 126). fket megvasztatha es a tömlőczbe rekeztethee (NádC. 547). Az kownek odwaban rekezték teghedet (JordC. 72. 534 766). A miueben magaba rekezteti a bölceseg a zeretetőt (DebrC. 212). Kyt ennen maga rekeztőt wala az temleczbe (ÉrdyC. 395. 522. 530. 660). Eg kalastromba rekeztőt apacak (TihC. 11). Mint szöknűszek a hezatoc ala rekeztetűen fekesznc wala (JésSir. R6). Isten az sidokat Moyses által irott törvények alá rekeztet (Ver: Verb. Előb. 2). Tulajdon testeket sanyaru szonvedések zabolájával isten törvényének korlattyában rekesztve tartják (Pázm: Préd. 164). Tárkányiné házához vitették, egy buzás boltban rekesztették (Czegl: Sion. Előb. 13). Engedné-meg Florinát egy nagy erős toronyba rekesztetni (Kónyi: VM. 9). 2) [colloco; stellen, legen]. Erősh őrizet ala rekezte (DebrC. 59). Húst rekeszte a helyébe

(Helt: Bibl. I.A4). Az *io* ige közébe merő hazug es bolond szokat rekesztne (Born: Préd. 394). Az kiben az isten az eletet rekesztette, csak abban kel keresni az igaz hitet (Fél: Tan 288). Kezeidbe rekesztette az isten ma ellenségedet (Káldy: Bibl. 261). Az ürdögöket tűz alá nem rekesztette (Czegl: MM. 72). **3)** [statuo; beschliessen]. Honnet vagyon az nyomorult embernek ez jussa, hogy maga személyére nézve azt végezze és rekeszsze, az mely az egész világot sokkal fellyül haladgya (MA: Tan. 34).

által-rekeszt: [secludo; absperren]. Által való csapással is ártson az ellenségnek, de oly cautióval, hogy túl által ne rekesztethessék maga vagy hada ő kegyelminek (Bercs: Lev. 326).

be-rekeszt: **1)** includo, intercludo, pracludo, circumcludo, oppilo C. [einschliessen, zusperrren]. Ahuda gyakorta callyaban belrekesztuen (EhrC. 71). Isten berekesztette orozlanoknak zaiokat (BécsiC. 146. 17. 37. 77. 78. 216). Berekesztitec meüncenee orzagt (MünchC. 56. 38). Poelnac torat be rekeszti (GuayC. 43. 58). Be rekesztek vele az kamoraba (VirgC. 38. 54. 76. 108. 138. 141). Berekesztetek az elastromban (MargL. 4. 65). Megl zorwltanak az földön, be rekesztötte hkweth az föld (JordC. 37. 57. 427. 869). Ayto be rekesztuen imafad atfadat (VitkC. 8). Az restek, kyk az eo zyveket, zayokat, kezeket be rekesztyk istennek (JonnC. 208. 98. 104. 203). Be rekesztyewket temlecezenben (ÉrdyC. 555; 41. 83; 141. 366. 594. 619). Az eget, hogy esső ne lenne, szent Ilyes keresere berekeszte (Helt: Bibl. La3. Helt: UT. P.5. Fél: Bibl. 93. EsztT: IgAny. 22). Ha ételt dioval, lüst rekesz bé sajtal, egyféle dio jobb s hasznod léssen azzal (Felv: SchSal. 13). Nagyság neve bé-vagyon rekesztyve az áros és mesteremberek könyveiben (Fal: NU. 291). **2)** [finem facio, concludo; beenden, zum abschluss bringen]. Berekeszti Salamon az ő beszédét (MA: Bibl. L584). Igy kell-é berekesztened munkádat (Czegl: MM. 298. 26). Minek előtte szomat be rekeszteném (Megy: 6Jaj. 35). Ez igazság ellen valo tusakodását inez amaz gizon-giz sophisticatedasokkal rekeszti-bé (GKat: Titk. 340). Rekeszszük-bé már az 6-dik numerust-is Agoston doctornak im ez mondásával (Matkó: BCsák. 95). Rekeszszük be már ezt Rufin mondásával (442).

el-berékeszt: [circumcludo; unmschliessen]. Nagy magas hegyeknek alaja vettem, földnek sarajával el-berékesztetem (RMK. II.91).

közbeközbe-berékeszt: intersopio C.

berékesztés: **1)** inclnsio, interclusio C. einschliessung, einschränkung PPB. Az elastromnak berekesztése noktek igen nagj dychwsegnek kozl lattatnya (VirgC. 143). **2)** conclusio C. [epilogus; schluss]. Berekesztés. Illyenképpen megértettük, minémű királyunk nékinc az Christus (MA: Scult. 14). Az ékesen szóló orátor az berekesztéssel beszédét elvégezi és berekeszti (Com²: Jan. 135). Berekesztés. Véghöz vittem immár nagy hír munkámat (Zrinyi II.153).

berékesztő: clausula C.

égybe-rekeszt: [occludo; zuschliessen]. Ada conekyk egybe rekesztet zelenchet monduan (CornC. 115).

el-rekeszt: **1)** secludo MA. ausschliessen PPB. Az nagy zápor elrekeszti az emberokat az munkátul (MA: Bibl. L473). Nem hogy buzaban ereszse az farkasokat, hanem hogy onnan el rekeszsze (Bal: Épin. 6). **2)** [pracludo, intercludo; versperren, verschliessen]. A vad-ketke midőn látja, hogy minden titai tőle el rekesztetennek, sebes futással a vadászra vissza fordul (Misk: VKert. 221). Az hegyek közt egy fúvatag bizony napokig is elrekeszt egy falat a másiktul (Bercs: Lev. 291). **3)** [separo; trennen]. Mikor még törvény-közbe volna, férjhez ment Dóna Mihály nevű római valláson lévő emberhez, mely telekodedé-

vel sok kárt tett magának, ettől el is rekesztetett (Bod: Pol. 206).

elrekesztés: seclusio, inclusio MA. einschliessung PPB.

ki-rekeszt: excludo, discludo, extermino, elimino, explodo, concludo C. ausschliessen PPB. Valaky ezt nem hysy, meior-sagbol ky rekesztetek (PeerC. 244). A gonoz byndősök kirekesztetne a diősegsős tarsasag közzül (NádC. 74). Mynden haragot es bozonkodast ky rekesz (VirgC. 1). Ez gonoz kenelseg ky rekeszthe Luciperth az meney dychessegzel (WeszprC. 138). Ky rekesztetnek wr istennek orzagabol (ÉrdyC. 600; 28. 147; 161. 188. 370. 510). Semmi okvetés miatt ki nem rekesztetek (ÉrsC. 244). Felelmet őtőle kyrekezt (TelC. 326). Rekesz ky mynden nyawalyas fertelmeketh en elmből (ThewrC. 236). Az isteny zeretetek tyzye az binnek mindőn rosaiat embőrből ky rekeszti (ZibC. 10). Porkolábságot adtunk szent Péternek, kik nem esméril, mind kirekesztetnek (RMK. II.164). Ty Kegielmeteket Naghmihaly varabol ky rekesztettyk (RMNy. III.50). Paradiczomból ki rekesztek magokat (Valk: Gen. 3). Ha ajándék küldéssel kedveskedel a portának, abban is a magad szemével élj, innét a kontyot ugyan ki rekeszd, semmit se küldj, mintsem illetlent (MonIrók VIII.257). A püspökök erotneketet a szent gyűléketnece edgységéből ki-átkoznae, ki-rekesztenece (Com: Jan. 128). Rendetlen tulajdon indulatot kirekeszsen (Illy: Préd. II.159).

kirékesztés: **1)** exclusio, disclusio C. [ausschliessung]. Meg twgyok, ky lygyen ew kezoolleok az ky rekesztynece oka (RMNy. III.50). **2)** [excommunication]. Ő or iegét (conpoeum), méffet ő eluötuala, ada elfeledetnece kirekéztésére: in anathema oblivionis (BécsiC. 46). Külömbőség vagyon az kirekesztés között és az átoc között, az melyet az régi tanitóc anathemának neveznece (MA: Tan. 1259).

kirékesztő: exclusorius MA. ausschliessend PPB. Kirekesztő ige (GKat: Titk. 1078).

környül-rekeszt: circumsepio, circummunio C.

külön-rekeszt: secludo, segrego, sejuugo, semoveo C. [allein einsperren]. Ellenségi azt is megirigyelék, egy nagy búzsa-boltban, jaj, külön rekeszték, muskotérossokkal igen őriztették (Thaly: Adal. 122).

még-rekeszt: **1)** consopio C. concludo, pracludo MA. [versperren, verschliessen]. Iduő Assur ahégecből, kinec sokasaga mégrekeszté az arradatokat (BécsiC. 45). Az bünnee hatalmat meg rekeszde (Mon: Apol. 332). Bé-tőlük és meg-rekesztik az utakat (Pázm: Préd. 840). Ezen túl Tairarin tartományiba érkezik Nagy Sándor és ott tizenkét királyt rekeszt-meg (Hall: III.ist. L66). Ocskai ír, hogy megiti hajnalban az németet, de ha megrekeszti, segítség kell neki (Bercs: Lev. 133). Igazság tévő istenük annak idejében meg-rekeszti folyamat az ő irlangmasságának (Fal: NE. 51). A gyilkosság oka tőle meg-kérdeték, ijedtében nyelve-is meg-rekeszteté (Könyi: HRom. 159). **2)** [infero, ex rebus concessis concludo; folgern]. Akárki is igen könnyön megértheti és rekesztybeti, hogy nem az volt az értelme (MA: Tan. 45). **3)** [refuto, confuto; widerlegen]. A filosofust senki beszéddel meg nem rekesztyheti vala (Versem: Lev. 200).

özve-rekeszt: concludo C. MA. einschliessen, versperren PPB.

özverékesztés: conclusio MA.

rőa-rekeszt: [occludo; zuschliessen]. Az tömlőnek aytoyat reya rekesztek (KazC. 66. ÉrsC. 523).

tül-rekeszt: [secludo; versperren]. Az corpust úgy tartsa, hogy semmiképpen tül ne rekesztethessék, nemcsak az Duna fagyával, de annak olvadásával is. . . Mindenek fölött szükséges, hogy az hadakozásnak véletlen akadályjai tül ne rekesztyék ő kegyelmeket (Bercs: Lev. 337).

Rékeszték: **1)** claustrum, clausura, conclave, cubile se-lusum, clausula SI. [gemach]. Azon mesterkedett Noé, hogy oppant épületének minden szegeit és rekesztékét rendbe venné (Moln: JÉpül. 74). **2)** [conclusio, illatio; schluss, folgerung]. Igazság és merő igazság a belőlök ki következő rekeszték (GKat: Titk. 2).

állató-rékeszték: [conclusio affirmativa]. Hol itt a hason-óság? Nints egy punctus is, mert ama mi rekesztékünk affir-mativa: állato, e pedig az óvé negativa: tagadó (GKat: Titk. 286).

Rékesztés: clausula, clausura MA. [verschluss]. Az haznak ala ky menete es be jevnete rekesztees nekeol (CornC. 85). Vt emberekhez yv, kykben az óth eertelmeknek aytay bee rekeztetwen leendnek; e rekeztetesról wgy mond zent Dawyd ÉrsC. 532).

summába-rékesztés: epilogismus C.

[Rékesztőd-ik]

be-rékesztődik: [se includere; sich einschliessen]. Mikoron az cellaba be rekeztődwen lakozneek, egyk frater testebe nazi esertetet zenved vala (VirgC. 18).

[**RÉKGETI, RÉGGET:** [claudo; einschliessen]. Az ka-naraház előtt levén egy szép örez pusztá egyház, naponkint ubba reggettettek vala (Szal: Krón. 134). Asszony nepekett kette ragdalanának es egyebeket lázokban reggetven ben egetnenek Bartha: Krón. 22).

RÉKKEN (*reken*) NagyszC. 240): suffocor, obstruo MA. (ersticken). Rekkenő hévség: fervor C. Megszámlálásra hagyom írstennek, vég Temesvárbá kik ott rekkenének (RMK. III.85). Rekkenő heűség (Mel: SzJán. 390). A mondola tej sokféle betegségekben nem kedves az ő constipatiója és rekkenyő erejeéert (Radv: Szak. 257). A főfájás dögös betegség, melyet a nyári rekkenő meleg indít az emberben (Szatm: Cent. 89). A mult éjjel csendes és rekkenő idő volt (MonIrók XVIII.30). Türtém rekkent melegséget (Gvad: Pösty. 11) Rekkent melegbe majd meghólt (Gvad: RP. 390).

el-rékken: supprimor MA. unterdrückt werden PPB. Ó igazsága kewetlie, hogy waltsagwnkat wgy tenneye, hogy az bynrewl eleegh lenne, kywel ember el rekkent wala (ÉrsC. 478b). Nemeseknee es polgaroknak menyí kentsee es ekesegee rekkent el mind wr. ekal egyetembe (Born: Préd. 547. 560). Az vetótt mag meg ne foytasséc, el ne rekkennyen (MA: Scult. 244).

még-rékken: obstruo Kr. [suffocor; erstickt werden]. Megh rekkennek hű el mvasloknak ydeyen (ÉrsC. 269). A meg fula-dótt vagy meg-rekcent tűz, ha fel-szabadullat, nagy lángal szokta magát fel-útui (Tyuk: Józs. 475). Hogy meg ne rekken-jen az ember az mély gödörben, mintegy teugeri vitorlát von-tak fel az mélységes gödör felibe (ErdTörtAd. II.64). Kazimir megcsokolá kezét atyjának, örömében meg rekkene (Fal: TÉ. 594).

oda-rékken: [disperio; verloren gehen]. A fősvény gaz-dagsága mint ebül gyűytót vesz és oda rőcken (Born: Evang. IV.306).

Rékkelés: **1)** suffocatio MA. erstickung PPB. **2)** [aestus fevidus; schwüle]. Mord tél óhajattaya a nyár kegyességét, rekkelés kelletti szellők frissességét (GyöngyD: MV. 103).

has-rékkelés: [alvus adstricta; verstopfung]. Az nádméz igen hasznos minden nagy hőségben, hasnak rekkelésében avagy állásában (Radv: Szak. 258).

Rékkent: supprimo, ocludo, oculo MA. [unterdrücken]. Négy ezör pogánt öle meg, szőnyű halállal rekkenté (RMK.

I.245). Kerelek titeket, hogy ne rekkentsétek az ti véretekot, im most megkeresik rajtnak az József vérét (RMK. IV.17). Nagy soc föld buzid az földbe rekkentesz (Born: Ének. 369) Az euangeliumnac tudományát nyoumaszszác, reckentséc és foygassác (MA: Scult. 1001).

el-rékkent: **1)** supprimo, deleo MA. [venichten, verder-ben]. Ne ted az óth lakoknak mywelkődetyth, de el rekken-zened hűketh: dostrues eos (JordC. 60). Egyzer meegyek the kőzseed es el rekkentlek teghed: delebo te (71). Bizon az en Jesusomat keresic aze t, hog el rekenczee es el nezessek (DebrC. 336). Nagy yrgyseegnek myatta el akarwaan reekenteny nyu-denestől fogwa ev zent hyeret neweet (ÉrdyC. 98). El nem reekentőtteek Cristusnak reezet, yozagaat (497). Poganok ta-madanak őeel, hogy az kereztytynseegőt el reekkencheek (547)-Maximianus Cristusnak hyw zolgyat mynd el reekkentety vala (593b). Nem tyztely kazdaghokat nag.oban az zeghenyeknel, kyketh egyenlő keppen el rekkent (ÉrsC. 293). Az embert ő yrgysegeben meg keserte, es ygy az embert el rekente (465b). Nagh haragolban el ne rekkelcz, de ynkab ergalmaz en velem (ThewrC. 203. 226). Az Dunában beszektete, hogy már magót ott megmenteneje, inkább magót ott elrekkenté (RMK. I.8). Nem szép hír Volterrol kezdé kiterjedni, hogy ő édes magza-tit elrekkentenéje (II.43). Jonas fél vala, hogy őt agyon verné, Ninive városá őt el rőkkentené (89). Két komornik kevélységét királynak nem szenvedűek, ők az királt titkon elrekkentenék (281). Gyermeket felvegged, előlem kivigyed, néked én azt ha-gyom, titkon elrekkőtsed (304). Eözügeeket es uton iárokat meg őlnee es arnakot el rekkentnee (Szék: Zsolt. 97). Főkeppen az baratoe soc irasokat nyoutanac es vesztette el, egettenee meg es reekentettenee el (EszT: IgAny. 64). A világi hírák nem rekkentik-el titkon a gonosz-tévkot (Pázm: Préd. 5). Azt hirdetik az kősségköziben, hogy Arséniust el rekkentette (Pázm: Kal. 225). Az istentől eredett igazságot emberi erő el nem rekkentheti (540). Aron tanácskoznae, mint reekenthesséc el őtet lab alól (MA: Scult. 327). Noha az pápa el akarta nyomni es reekenteni, de mindazáltal más tiszta tudomány könyv irat-tott (624). Nem reekentheti el az ő kútae az tizta élető Jose-feket (Tyuk: Józs. 61). **2)** [oculto; verbergen, verhehlen]. Az feyet vytetee bel Jerusalemben es az ew ha-aban tytkon el rekkentetee (ÉrdyC. 524). Nyeret vessék az Dunába és az féket az fiben elrekkentsék (RMK. I.7). Kinczét el ásta, el reken-tőtte (BFaz: Assz. 43). A le-tótt marháat nem kell el-reekenteni, el-rejteni, sillyeszteni (Com: Jan. 190). Én bizony arra magamat nem vehetem, hogy se tolvajoltassak, se pénzéért fitott rabot elrekkentsek (ErdTörtAd. II.299). Egynehány leány asszonyát megölte, el is rekkentött volt bennök (III.126). Megölt gyerme-két elrekkentette: eldogta, elrejtette (Nyr: X.470). Temetébe őcsését azon órában elrőkkenteni őtet akarja vala (PhilKözl. IX.35).

még-rékkent: [suffoco; ersticken]. Ezt vő ottan kel meg-rekkentenőnc, hog langat ne vethessen, a testnee tűzet kel meg rekkentenőnc (NagyszC. 239). Ez atkozott erdőg tűzet meg-kel rekkentenőnc es meg kel oltanoe (240).

Rékkentés: suppressio, deletio MA. vertilgung PPB.

Rékkentő: [suffocatus; erstickend]. Nagy rekkentő heű-ség (Misc: Progn. 8).

REKÉTTYE (*rakata, rakatya, rekatya, rekety, rreketya, ro-kathia* Czmár): siler Kr. [bachweide]. Meta perueniret ad du-mum vlgo rekethye 1386. Dum vimum vulgarter regetya nominati 61. ad unum rubum qui vlgo dicitur rakathia 310. Trans undo vterius versus eandem plagam ad quosdam tres rubos viminis vlgo rekethye dietos (EszgOkmt. 137). Reketye, chomhor vizeben id meg maguat, iol purgal (BeytheA: FivK. 16b).

nyúl-rekettűe: tinctorius flos; ferblumen Mel: Herb. 98. Sárga festő virág, eszt nyúl rekettűencé híyác magyarul (Mel: Herb. 93).

Rekettűes: [locus sileribus consitus; bachweidenwald]. Rakatias, nemus ad terram Suran in C. Nitr. Czinár. Rakattvas terra (Uo). Nyárják s rekettűések közé érkesztünk (Gvad: Időt. 26).

Rekettűeség: ∞ Sok mocsáros helyek, nádas rekettűeség, csátés és zombékos, elterjedő rétség (Gvad: Orsz. 102).

REKKEK: [frastrum; rechen]. Hiszszük azt, hogy Ravony uram is érvény ez dolgot, nem nehezeltet az mi nagy kárunknak eltávolításának okáért itt maradásunkért, mert az rekkek felállításán, ki az tónak fő munkája, mast vagyunk (Nád: Lev. 2).

RÉKRUTA: tiro; junger soldat PPB. Zongor körtől már holmi rekrutálkkal öszvevervén magokat, éppen 2000 gyalog van együtt (Bercs: Lev. 77).

RÉLIGIO: [confessio]. Az kie az sidó religiot gyaláztáe, ugyan megvallottáe azt, hogy az a religio az népnee Moses által adatott legyen (MA: Tan. 60). A religio minden nap aláb szál (Czegl: MM. 37). A religió templomi resignatiójában vadnác néhutt néhutt méltó panaszkok (Bercs: Lev. 736). A religio mesterséges emberi találmány, mely az fősvénységbül vette eredetit (Fal: NE. 56). Uramék úgy üssék tréfára a religio dolgát, hogy végtére mog ne bánnyák (57).

REMÉK (remek DöbrC. 477. ÉrdyC. 276b. remek MA.): **1)** [pars, segmentum, fragmentum; stück]. Lemekkelre [így]: frusta NémGl. 104. Remek falat: ofa, buccella, portio MA. Erezte remec onnot ő zaiaba (BécsiC. 300). Aianlanak vala neki ég sftl halnak remeket es meznek zinet (DöbrC. 322). Mikent paínka almá remek te tégid (477). Mynden test hamu es zena rothadatosagnak remek fowide (VirgC. 145). Agya chak azon azyw dezka es egy remek fia feye alat (ÉrdyC. 276b). Mykoron az fraterék ky awagy be meunek vala, valamy romeek kynyeret keer wala ow towlók (339). Egy remek hwst el lopanak a zatyorból (Pesti: Fab. 28). Szalonna remekeket ki hányánc (Tin: Ének. 172). Vna petia paumi viridis remek, integra, fl. 12. (MonIr k XXIV.352). Meliben vagion tizen hatt fodorgatott arani remek (TörtT. L149). Kanavázts fajlandis, remek és közlandis (Szentm: Kal. 7). Egy vég 40 singes remek, egy ká párs remek (VectTrans. 6). **2)** specimen artificiale opificii, opus magistrale MA. canon artis; meisterstück PPB. A ki vagy teljességgel nem eszmadia vagy remek által ezéhiben fel nem szabadított (Bethl: Élet. 30). Minden ezéhekben mesterségek szeré: t remeket, köszönő pohárt ne kívánjanak (TörtT. VII. 151). Öreg remek nadrág 2 f. Középszerű remek nadrág 1 f. 60 d. (XVIII.259). Azon mesterkedett Noé, hogy roppant építletének remekét önnön szemé eleibe állítaná (Moln: JÉpül. 73). **3)** [epitome]. Az ember e világnác rövid sunmája, remeke (Com: Jan. 43).

cigány-remék: [opus illegitimum, opus inscienter factum; pfuschwerk]. Nem hiszek efféle cigány remeknek (Czegl: MM. 202).

mestér-remék: opus magistrale MA. meisterstück PPB. A mester ember, mikor mester-remeket csinál, akkor mutatya mesterségét (Pázm: Préd. 115). Az ő mesterségeknek valami példáját vagy mester remekjét mutatták (MA: Tan. 1493). Pandora, a minden istenektől egy-egy ajándékkal ékesített Vulcanus mester-remekje (TKis: Pan. 65). Inas esztendőben akar mester remeket csinálni (Kisv: Adag. 176).

[Reméköl]

el-reméköl: [resecó, abscondo; zersstückeln, zerschneiden]. Kertelek volna tyteket, hog mynden tagokat én bennem el re

mekevlén, annak vtanna az el remekevlt tagoknak rezeet meg mutatván, hattatok volna fevrtvegeny az én testemet az ev vereben (DomC. 26).

REMÉNY: spes MA. hoffnung PPB. A sült vala olyan fölteményel, kit látván, kezd lenni gyomrok jó reményel (GyöngyD: Char. 87). Hittel s jó reményel vagyok, hogy följövend már napon szép fényel (380). Hogy sem meg esüggedgen szivednek reménye, még most jobb arról máskint gondolkodnod, a még üidöd vagyon (GyöngyD: Cup. 640). Ez is tovább mozdúl sok szép serögével, bizalmas szívének reményivel (Thaly: Adal. I.151). Én is jó remény fejbenn hajómat el oldám, bostátám szélnek vitorlátam (Orczy: KöltSz. 187). Szeretett szülése, sok édes anyáknak egyetlen reménye régi nemes ágának (Orczy: KöltH. 46).

Reménykőd-ik: 1) [confido; vertrauen]. Reménykőd-ül: confide NémGl. 352. Dícériétece istent, ki nem hattameg öbele reménykődöket (BécsiC. 38). Mendenkor te istenodbe reménykög-él (197). Reménykög-él fiam, megboçattatnac teneked te bünid (MűnehC. 28. 69). Igassagnak aldomasat aldoziatok os vrbán reménykedtek (DöbrC. 18). Byzodalnal reménykeduen az eo juadsaganak meg halgatásarol (DomC. 175). O yo Jesus, yd-wösség te benned reménykődöknek (KrizsC. 73). Mikent reménykedtünk benned ur isten, légy segéttünk (RMK. IV.56). Reménykedne az ő fel tamadasaban (Börn: Préd. 252. Börn: Ének. 221). **2)** [precor, oro; fichen, bitten]. Reménykeduen, hog ot zent Damancos meg utjula egésegre (DomC. 141). Az esauz küfzenvén, nagyon reménykedik vala, addig az hadak meg ne indittatának, míg öneli fejedelemmel audentiája nem lenne (Szal: Króa. 123). Csak benned gyönyörködgem mind azokkal egyetemben, kik szent nevednek szünetlen reménykednek (Pázm: Imáds. 175). Alamizsnáért reménykedvén (Czegl: MM. 4). Te néked uram istenem alázatosan reménykedem, ne hady-ol engemet (KBodor: Hósz. 62). Megszagattván ruhájokat, a népnek reménykedtenek, hogy az öket íjesztő kimeknek ne himének (Martoni: SzHist. 34). Az lábailoz borilván, reménykedvén, vigye el Konstanczinápolgyt (MonIrók XV.12). Ezeket is búven reconseáltam, kit megdobbanásokkal értettek, reménykedvén, tegyek jól az zofiaikkal (376). Reménykedtenek, hogy egy kapitányomat küldeném hitre az vár kapuja eloben (XXIII.13). Az én uram az törökökkel felbontotta az békeséget, eléggé reménykedtek, ne eselekedje (TörtT. XV.36). Annak reménykettének, hogy legyen kezesek érottük (MonTME. I.225). A város reménykedett, csak addig legyen itt, még Bágyoni uram visszajő (RákF: Lev. I.254). Arra kéri vala öket reménykedve, hogy békeségesen tűnék a sok fáradtságot (Moln: JÉpül. 96). **3)** quiritor MA. klagen, jammern PPB. A felesége sirt, haragudt, reménykedett, keménykedett, átkozólott (MonIrók XL.480). Reménykednek vala az nagy úr istennek, kit nagy siralommal főházködia kéretek (Thaly: VÉ. I.254).

Reménykődés: 1) [proces; bitte]. A beka neep kownyeweg wala Jupiternek, hogy kyralt adna nekyl; Jupiter neutyi wala a beka reménykedeset (Pesti: Fab. 16). Sok reménykődésre holnap ebédre ígérkezém (MonIrók XVIII.20). A városbéli fajtalau híjjak a jövőnyre nohantanak, a vén ember nagy reménykődésre reggel vissza bostátották (Martoni: SzHist. 49). Nem ad helyt semmi utóbbi kérsének vagy reménykődésnek (Fal: NU. 295). **2)** quiritoria Kr. [das klagen]. Reménykődéssdel, panaszáddal most nem aggok, Romanus fenyegetésivel nem törődöm (Fal: Const. 847).

Reményl, reméll (remül Valk: Gen. 18. römél! Lev. I.202): spero C. MA. hoffen PPB. Minem valloc fiakat én melhembem, továbbá hog féríeket én belőlem reménykődésnek (BécsiC. 2). Nem reméllikuala immar öneli megidítét (38. 87). Jó a napon, melten nem remenli (MűnehC. 60). Nem remenhet ök az gyv-ződdelemth (VirgC. 137). Remenien én magumát yewendőre

tynlatok lennem (JordC. 875. 389. 612. 617). Remenly vala, hog ilyen zeremes atyanal teobet volna (DomC. 170. 321). Nagyobbakat remealewnk venny (ÉrdyC. 532b. 96b. 343b. 608). Zúuo zerem segedségöt remenuala anag varuala (TelC. 7. 22). Isten kegelmességebül naponkeut ymmar mynd jobbat jobbat róméllünk (LevT. I.202). Mikor az veteménec magua igen könnyű anagy rüt belől, drágaságot remélhetz (Cis. H.). Ez az ódó, a mint remenletetik, essős leszen 1572 (KBécs. Ev8). Remüle győzedelmét (Valk: Gen. 18). A ki örök bölögságot reméni menny-országban, hogy ne viselné örömmel a testi suyarगतást (Pázm: Préd. 167). Ha ti valóságval kentek engemet királyvá, jertek, reméljetez az én árnyékomban (GKat: Váls. I.55). Reménik az szabadulást (Toln: Vigaszt. 203). Nehéz ugyan dolgunk, szenvedjünk s reméljünk üdövel (Ámade: Vers. 8).

Reménylés: [spes; hoffnung]. A öröke ualo bodogsagnak remenlese (DebrC. 14). Valamivel ebresztheti ember magát azoknac, mellyeket idüendöre narune, bizodalommal ualo reméllésére, az mind io (Tel: Evang. I.470). Gyakorta a reménlést félés követi, a félést pedig remélés (ACsere: Enc. 162).

Reménylet: ∞ Lelky remenletemel menyegre igyekezhesem (Gömc. 198). Gyógyulásának juta reméltébe (Gvad: Püsty. 20).

Reményletlen: insperatus C. expes MA. [hoffnungslos]. Remelletlen örüendezni kezd (Pécsi: SzúZK. 51). Reméltetlen felelet (Land: ÚjSegíts. I.407).

Reményletlenül: improvise C.

Reménylhetetlen: insperabilis C.

[Reméllhető]

Reméllhetőség: [ut spes est; hoffentlichkeit]. Ha kilátja remélhetőségét az tractának, már a jelenvaló követeknek lehet remonstrálni annak szükségét (Bercs: Lev. 472).

Reménység: spes C. MA. hoffnung PPB. Felfűtta a reménység: *inflatus spe PPB. Halgassadmeg ő zanókat, kie sem ég égebe remensegét nem valnac (BécsiC. 80). Halgas meg mynket föld menden végeinek remensege (AporC. 11). Idüőségnc remensege (GnaryC. 43). Ez te dichőségős elő epegeöd nekönk remensegönk (WinklC. 329. VirgC. 25. TelC. 94. ÉrdyC. 197b. TihC. 2). Vram te engemet remensegbe zerettel (DöbrC. 18). Remensegnek hiventesere es litnek erősseitesere (503). Kyben ty vetetteetők remeensegthóket (JordC. 641). Hasznosoc voltanac a iob remensegre valo vitelre (Helt: Bibl. Ie). Az remenseg veszen meg igazulast es meg szentelest (Fél: Tan. 292b). Vtölso remínsgre intot az dolog: ad restim res redit (Decsi: Adag. 31). A predikátor egyéb reménységét félre tévén, tsak az isten áldasátúl várja gyümölsét tanításának (Pázm: Préd. c2). Vagyon reménsege szántalan sok hadán (Zrinyi I.81). Már az hullongó se számot se reménseget nem teszen (Bercs: Lev. 389). Az öröm, reménység, félelem és bánat oly gáuts ember előtt, ki miatt nem láthat (Orczy: KöltH. 26).

Reménységös: [sperabilis; hoffend]. Lazaar oeltety vala Cristusth remeenseeges vygaztaliasawal (ÉrdyC. 441).

Reménység nélkülvaló: inopinatus C.

Reménységtelen: expes C. [hoffnungslos].

Reménységtelenség: [desperatio; verzweiflung]. Reménységtelenség, tsügedező elme: *abjector animus PPB. Negszabadulásnak reménységtelenségével rakua az a hely (Lép: PTük. I.80).

Reménytelen: 1) expes C. [hoffnungslos]. O remenliten byzodalom, kyben ember elwezty önnen magát (ÉrsC. 270b). Reméutelen vala Sándor élete, de hogy ilyen hamar ön egészsege, ő jó vitézinek lün nagy öröme (RMK. IV.93). 2) inspera-

tus C. [unverhofft]. Reméutelen meg-látása valaminek: *adventitia visio PPB. Remenliten vala az ő meg idüetele: sperabant cam iam non esse venturam (Kár: Bibl. I.497). Reménytelen gondviselés (Ker: Préd. 268). Reméutelen halála az ő házias társának szomorú vala (ExPrinc. 202). Nem vak szerentse, sem valami reméutelen történet (GKat. Titk. 10). Noha harezből lött dolognak ez mondattathatott, de közelebb érvén másként találatott, mert tsak remenliten esetből adatott (GyöngyD: Char. 4). Vendég-ürü, kora forma s reménytelen látogatás ez (Fal: NE. 1). 3) [stultus; thöricht]. Remenliten dologh, ky hazwgnak hyzen, merth raytad segeut tesscen (PeerC. 337). Felette te-wölyögnek az olyan remeentelen, kaba emberek, kyk azt mongyaak (ÉrdyC. 610).

Reménytelenség: desperatio C. verzweiflung PPB. Ember esyk remenlitensegbe istenek irgalmassagarol (VirgC. 11). Halalanak jdeyen lytben ne kesertessek auagy remenlitensegben be ne vontassék (CornC. 64). Nem keel kethseegben es remeentelenseegben esny (ÉrdyC. 538). Judas remenlitensegben eswen köteellel fel akazta magát (ÉrsC. 535). Reméutelenly leszen az meg szabadulás felől (Zvon: Post. II.42).

1. **Reménytelenül:** [despero; verzweifeln]. Siroc es orditoc, mert remenlitenölt ő épasa (BécsiC. 247).

2. **Reménytelenül:** desperanter MA. verzweifelt PPB.

REMESE: [intestinum rectum; mastdarm?]. Ha valakinec a seggi remeseye ki esic, igen io kötözni, parlani a fekete örömmel (Mel: Herb. 162). A segg remeseit ki vonsza a veres viragu bim tyik-bégy (Mel: Herb. 183).

REMÉTE: eremita, anachoreta MA. einsiedler, waldbroder PPB. Mynd zent remétheek es baraatok imaagyatok erditem (CzechC. 51). Ez nemes embernek hazahoz közel valo puztaba lakozik vala ég remete (BodC. 27). Dichőséghes Remethe zent Palmak eeleteet yrta meg zent Jeronimus doctor (ÉrdyC. 190b. 72. 399. 508b). Monda neky az remete, kyt felette megh zereze (ÉrsC. 467b). Prokopius bölc embör, euek vtanna remete (TelC. 67). Én lézsek te veled társod es remetéd (Zrinyi II.127). A remete nagy sebességgel kezdte a püspök után futni (Mik: TörL. 469). Első Remete szent Pál szerzette dicse-tesen féülk (Czúzi: Síp. 41).

Reméteség: vita eremitica Kr. [waldbroderschaft]. Keresztelő szent János azt hiteli el velünk az ő remeteségével, hogy nebéz az emberek között megörizni az ártatlanságot (Vajda: Kriszt. I.39).

RÉMÍT: 1) terreo, terrifico MA. erschrecken PPB. Akárho került alkalmazossága, mindeneket vadított, rémített tölem (SzD: MVir. 26). 2) irrito JordC. 274. [reizen]. Ewk engem yngherlecnak oly allatokba, kyk nem valának istenek es mynden hewsagokban haragra remeyteenek: ipsi me provocaverunt in eo, qui non erat deus et irritaverunt in vanitatibus suis (JordC. 274).

el-rémít: [terrifico; erschrecken]. Az orozslának az ő ordításokkal az apróbb állatokat el-rémítik (Misk: VKert. 54). A szamár az ő ocsmány nyiretésével az madarak tsirkéit el-rémíti (Misk: VKert. 127).

még-rémít: perterrefacio, perterreo, consterno, terrifico MA. erschrecken PPB.

Rémítés: [terror; schrecken]. Öszvoégettek egynehany falut, ott alkalmas rémítést tettek (Bercs: Lev. 7).

RÉMÜL: 1) tremisco MA. erzittern PPB. [erbeben]. Földek remülenec, koporsoc megnyilanac (NádC. 291). 2) paveo, pavesco MA. erschrecken PPB. Istennek zent fia alla az keresztán remült testel, rezkető takyauval (GömiC. 137). Az ördögös nagy

rettenetesen őket szagattja, rémülének ezen ehezumbéliek (RMK IV.185). Valahol utat nyitok az ellenségnek, mindgyártt ott rémül, ott bódul az ország (Bercs: Lev. 504). **3)** [commoveor; bewegt werden]. Ha fertezetes zemeköl illeonek titeket neznye, inkább meuetesgre, homem gonoz gondolatra remültetneyek (VirgC. 149). Az praedicator ez latast megh bezeellee az nepeknek es nagy ayoytattussagra remewlenek halwan (ÉrdyC. 611).

el-rémül: [colorreo; erschrecken]. Elrémülök, iszonyodom, megborzadok, reszketek: colorreo PPB. Az ki vakmerő megvetője istennek, az el rémül ezac egy falevélnec czerdülésénis (MA: Tan. 9).

még-rémül: 1) [contremo; erbeben]. Christus fel támadásának üdőjén a föld még rémül és megindul (Tel: Evang. II.11). **2)** expavesco MA. erschrecken PPB. Hirtelen való tellyes rettéssel meg rémül (Com: Jan. 150). A király álmában hall ilyen szótat: vedd fel, vedd fel, vedd fel; ki fel-serkenvén és megremülvén magában gondolkodik volt, mit jelentene ez a mondás (Hall: HHist. II.42). Az faluban érték őket az mi portásaink fegyverrel; megrémültek s megszaladtak (Bercs: Lev. 583). **3)** [commoveor; bewogen werden]. Meg remüle zywe raytok nagy kegyességre (VirgC. 16). Király wrba remenkedyk es systemek irtalmassagaba meg nem remül: in misericordia altissimi non commovebitur (KulesC. 38).

még-rémülés: consternatio MA. bestürzung PPB.

Rémülés: consternatio, terror MA. schrecken, bestürzung PPB. Hczák hírül, micsuda rémülés vaia Morvában Petrőzi hirire (Bercs: Lev. 325).

föld-rémülés: [motus terrae; erdbeben]. Nag azywsag lezen, gyakorta walo hadagh, föld remwlesők leeznek (ÉrsC. 527).

Rémület: [tremor; das zittern]. Istenek zent fya alla az keresztlan koronozot feünel, elváltozot homlokual, zernyw remwletuel (GömC. 137).

REMPÉL: [quadrans; viertel]. Mind ezeket egy rempel borban öszeve elegyítvén, két reggel egymás után add be a lónak (Cseh: Orvk. 7).

REND (rönd CsomaC. 33): **1)** ordo, series C. MA. ordnung, reihe PPB. Neg rendben: in quadruplici NémGl. 155. Oltarat három renden es mynd keet feleol keonyevel vezyk (DomC. 295). Ragd meg eszt négy rend könel (Helt: Bibl. I. Pp3). Meg eppité az belső tornáztot, három rendit faragott köuekből (Kár: Bibl. I.308). Három rend ablakoe valónac az Salamonnac házán (308). Az ő szaiaba három rend fog vala (Szék: Krón. 47). Foglally abba drága köveket négy rendvel (MA: Bibl. I.74). Egy rend fog (Huszti: Aen. 20). A könyv-nyomatató a betűket a vágóba, rend-szabóba rakja, míg egy rend léssen (Com: Orb. 189). Az also rend fogam küljebb volt a felső rendnél. (Bethl: Élet. 152). A kék madár majd egy rend gyöngyel majd gyűrűkkel kedveskedett (Könyi: VI. 39). **2)** [tribus, classis, pars; abtheilung, klasse]. Mynd el oztatanak negi zerbe auagi rendbe; az egy rend ői az birokot illető zekőkön, az második rend meg iteltetik es idnezitetik, az harmadik rend meg iteltetyk es az sentencianak ky adasaual karhoztatik, az negedik rend legottan minden irgalmassag nekől pokolbeli wdögöknec adatyk (VirgC. 117. 118). Zent Mate ouangelionanac tizenhárom rendbe, rezebe (118). Vadnak kedeg az zenteknek kylenec rendek (CornC. 59). Ewt reendben való keegytelousegöket találuk (ÉrdyC. 523). El oztotta az angyalokat három rendben (557). Őt feele zúzeek vannak, dee čak keeth rendő valooknak adaty az arui kozoručka (SándC. 14). A bizonyos számú népeknek rendire, kapitányságokra, hadnagyságokra szagattatott köség (Com: Jan. 132). Egy tseppyre-is egyik rend a másikat

nem tsüfolhattya (Zrinyi II.178). Tutta, hog az barátoknak mynden rendük ez wylágiakat meg wtálták (ÉrdTört.Ad. I.308). **3)** [status et ordo; stand]. Ez nemes wr ffyw, kyt mykoron bel vyttenek volna közykben, eslew reenden valook nagy vygassaggal fogadaak ewet (ÉrdyC. 511). Minden rendek és állapottok kötelességéről tanításokat adtam (Pázm: Préd. a3). Mit kíván a keresztény özvegy-aszszony hivattallya és rendi (143). Legeltessed az én hibeimnek nyáját, akármellyik renden és állapoton lévő (Ily: Préd. I.139). **4)** [vicis; mal]. Nag čoda lezön ez, mikorh eg reendben ezöröz ualo tömen ezör wdurlok neezyk az vr istennek zyneeth (SándC. 10). Andras eg nehan reend ol igen beteg wolt, hog csak az hatalmas isten tartotta meg (RMNy. II.63). **5)** [dignitas, gradus; würde]. Sok baskák jövénec hűségére az új esászárnak, a ki is méltó wolt erre a nagy rendre, hog azért mindenek kezdék szeretni (Mik: MN. 103). **6)** [aetas; alter]. Meg-élemedet, öreg rendű emberek (László: Petr. 169). Leapadtak beimed azok a nedvességek, a mellyek a meghevült reendek partokat szagattanak (Fal: NU. 253). **7)** [gradus; grad, stufe]. Az lálá-adóságnc gradiesi, rendei (Com: Jan. 194). **8)** [contignatio; stock]. Két rend ház: distega, bistega PPB. Az épületec két rendel és károm rendel rakottac: digesta et trigesta smnt (Com: Jan. 102). A hárnas rend házncak a középső rendihen lakván (Misk: VKert. 276). Abban a három rend evezős hajóban szállott (Balog: Corn. 63). **9)** [tabulatum, stratum; schicht]. Egy rend lépes mézet szayában meg lelő (Kák: Sám. A3). **10)** [locus; stelle]. Job kezed felől az wtólso reendn valo számról kezd el (Helt: Arithm. 6). Valami elől vagon az kérdésnc reendn, aszt tód elől (Helt: Arithm. 116). **11)** [modus, ritus; weise]. Az aügaloknac kary zerral az ő rendőkzerent nag ekessegel ő eleyben jóvenec (TelC. 163). Telkints meg ezokaert, ba valamely tudomannac ilyen rendel valo tanító voltanac (Helt: Bibl. I.b2). De miert hoggy nem szinte ilyen rendel irta meg az ő prophéciait (g2). A vege fele nagy szép rendel dclhíri a régi szent atykat (Helt: Bibl. I.h3). Oily reendeket találá a sátoroknac fel vonására, hog a sátoroc mind szépen környül fogiac vala az ő sátorát (Helt: Krón. 132). Azokat akarom inkább mondani, az mellyeket az mi eleink szüőknec fel goriedesec ellen igazan es io rendelczolekettek (Decsi: Sall. 36). Az vyoman valo születesnek ket rendi vagon (Fél: Tan. 318). A törvény-mondásnak rendit emlitem (Pázm: Préd. 14). Az ő állapattya jób reendn nicsen az pogányok állapattyanál (Pázm: Kal. 85). Az ő dolgok rosszszab reendn wolt minden etnek szakadásnál (163). Konyha tartásom rendiről rendelést töttem (MonIrók XV.571). **12)** [genus; art]. Ez het reendön ualo instrumentumok peldazzak imez heeth reendön való zentőkeeth (SándC. 17). Az minhanac másie rende vagy nome rostélyon sültből való volt (Kár: Bibl. I.89). **13)** [natura; natur]. Az dolognac rendi kívánnya, hog ezt gondollyuc mindnyájan meg (MA: Scult. 1050). En is immar az gyermeksegbol ky keolthem volna az en reendm zereenth, enis embernek thwam magamath (LévT. 1.115). **14)** [cursus; lauf]. Eleteken mindön rendet meg irta (TilC. 24). Valazyatok regulassagot az ow zent eleteenek renyből, hog ty ees erdemlyetők azonkeppen vr istentől meg aldathy (ÉrdyC. 623). **15)** [argumentum; inhalt]. Rendi es sommaja ez könyvben foglaltatott dolgoknak (Pázm: Kal. a4). Ez rendi az roudeden meg iratot articulusoknac (Zvon: Osiand. 86). **16)** [ordinatio, dispositio; bestimmung]. Az isteni gondviselésnek rendin meg-nyügodgyunk (Pázm: Préd. 23). **17)** tenor, continuatio C. [verlauf]. Rendi a szónak, beszédnek s egyébnec: tenor PPB. Az az egész dispositio; annak rendi szórol szóra be vagon irva a Luther könyveiben (Pós: Igazs. I.167). **18)** [regula, norma; regel]. Értheted feljöttét előbb az várt napnak, az melyen kalpag szab rendet az kalapnak (Thaly: Adal. I.118).

[Szólások]. Az szogény rábaközioeken vagon már az rend, kiket fenyeget az török (TörtT. XV.22). Circassok

hadnagya, mivel rend rajta volt, tábert körüljárja (Zrinyi 1.77). Házát jó rendbe állítani: *constituere rem familiarum PPBl. A sídó népek elromlott országát ő-álta előbbi bősülletes rendibe helyezteté (Pázm: Préd. 211). A deák oratóziákat és verseket Bojti Gáspár szedte rendbe (Bod: Pol. 70). Rendbe nem tudác semmiképen a sereget szörzeni (Helt: Krón. 56). Jobbnak tartja, hogy ember tsavargó szive járását rendbe vegye (Fal: UE. 401). Tsak azok vannak jobb rendben, kiknek a szerentse vetett ágyat (SzD: MVir. 396). Az kőrnivletek ualo faluk job renden mind behodultanak (RMNy. III.115). Nem hitván renden kaszál (Fal: Jegyz. 928). Sokkal jobb renden van dolga az alázatos pórnak (Pázm: KT. 5). Jó renden vagyonszénája (GKat: Válts. II.1317). Elhitettem magammal, hogy istenes jobb renden légyen hazánkuk törvényes állapotja (Fal: NE. Előb. 1). Magyar nyelvre és ez rendre hozta az Herbi Melius Peter (Mel: Herb. Címl.). Nem ismérek olyan klastromot, amelyben a rendet úgy megtartsák, mint nálunk (Mik: TörL. 225). Ez szomor helyen kik most rendet álltek, tületek bacsuzo szavát meg érsétek (Bakos: TemVers. D). Elő vágni a rendet, mások előtt kívánni lenni: exnere *aequalitatem PPBl. Az halál az ő éles kaszával egy-aránt rendet vág (ExPrinc. 198).

alacsony-rénd: [ordo, locus humilis; niedriger stand]. Elő veszi az alatsomb rendű anyátul való fiát Antipatert (MA: SB. 367). A Christus nem lehet tsak olyan alatsomb rendű és gradnsú angyal, mint a több angyalok (GKat: Titk. 299). Fő és alatsomb rendű embereknek feleségeket megparáznitá (MonTrók VII.238). Alatsomb rendből vagyons eredetű (Kőnyi: ÁM. 33).

alsó-rénd: [inferioris gradus; niederer stand]. Alsó renden való áldozó papoc (Com: Jan. 129).

asszonyi-rénd: [sexus muliebris; weibliches geschlecht]. Az egész férfú rend jobb, tekéltesebb az egész asszonyi rendnél (Fal: TÉ. 666).

búbos-rénd: ∞ Tudton-tudgyuk, hogy ez a patyolatos és búbos-rend nem irtózik a ditsérettől (Fal: NE. 19).

céhbéli-rénd: [collegium opificum; zunftverein]. Czél-béli rendek, fazekas, asztalos rendek (Nógr: IdvK. Előb. 15).

címērē-rénd: insignis ordo Kr. [adelstand]. Esküdt cimborával rajtok mennek és veszedelmesen forgatják a cimeres rendet (Fal: NE. 69).

első-rénd: [summi ordinis; höchster stand]. Az első nagy renden való papoc, érsekek, püspökök (Com: Jan. 128).

fejér-rénd: [mulieres; frauenwelt]. Igazán mondád, szerencsétlenség és a mi több közönséges az egész fejér renden (Fal: NA. 154).

férfú-rénd: [sexus virilis; männliches geschlecht]. Látod, mely soc ez az nép, amira, hogy ha csac az férfú rendet akarod meg vendégelni is, négy ezer embert köll éltetned (Zvon: Post. II.175). A férfú rend tökéltesebb az asszonyi rendnél (Fal: TÉ. 666).

fő-rénd: summas, optimas Kr. [magnatenstand]. Sok bölcz es tudos emberek vadnac az mi nemzetünkben még az fő rendekenn is (Decsi: SallC. Előb. 5). Köz népec és fő renden valóc (MA: Bibl. V.23). Fő és fő rendű scholák építetnének (MA: Scult. 1064). Nem vitett el vele, mert lesznek is annyien, holott a cselédeseken kívül is az főrendekből tanáltatnak (MonTrók XV.602). Praelatusok és világi főrendek (Ily: Préd. L52). A szeretet bizonyos ajándék legyen és nagy főrendű (364). Bölcsék, nemesek, főrendek (II.193). A fejedelmet arra birta, gyűjtse egybe a református főrendeket (Bod: Pol. 132).

fő-főrend: [proceres; die vornehmsten]. A nehéz igyekben ország gyűlési hivattatnak egyben a fő fő rendekből (Com: Jan. 142).

ház-rénd: contignatio Nom². 415. [stockwerk].

fől-házrende: contignatio tabulatum MA. stockwerk PPBl.

hetelő-rénd: [munus per septimanam praestandum; wochendienst]. Mikor máshuvá való expeditióban bocsátották őket, azt hetelő renden kívül tartoztak megcsesekedni (Gér: KárCs. IV. 288). Ilyen hetelő rendben szolgál vala Zakáriás (Vajda: Kriszt. I.15).

juhász-rénd: [pastores ovium; hirtenstand]. Az aegyptusoknál gyalázatos volt az juhász rend (Alv: Post. I.96).

kalmári-rénd: [status mercatorius; kaufmannsstand]. Hogy a kalmári rend mitsoda betsűben áll (Szentm: Kalm. 1).

katona-rénd: [militis; soldaten]. Nagy károkat kénytelenítetnek szenvedni a sok jövő menő katonarendektől (MontME. I.59).

kereskédő-rénd: [mercatores; kaufmannschaft]. A kereskedő rend látván szép nyereségét (Felv: Dics. 52).

köz-rénd: [plebeji; volksklasse]. Barátságosság, nyájasság, köz-rendhez ereszkedés: popularitas PPBl. Tudni való, hogy a mint a nemes ember a köz rendnek porából ki-emelkedett, úgy jobban látszik és okot ad a szóra (Fal: NE. 12).

lovag-rénd, lovagos-rénd: ordo equestris PPBl. [ritterschaft]. Az romabéli tanács az lovagos rendtől az ő barson köntösökkel és czuczas papucezokkal volt megkülömböztetve (MA: Tan. 1312). A nehéz dolgokban ország gyűlési hivattatnak egyben zászlós urakból, lovagos rendből (Com: Jan. 142).

mëndikánsok-réndje: [ordo mendicantium; bettlerstand]. Jezus az mendicansok nagy rendi közé való volt (MA: Scult. 124).

nēmēsi-rénd: nobilitas, nobilium ordo PPBl. [adel].

öt-réndű: quincunx PPBl.

palotás-rénd: [optimates; aristokratie]. Valaki ellene talált mondani a kényes kisasszonynak, elannyira nehezelt iránta, hogy az egész palotás rendet szörnyen megijesztette (Fal: NA. 157).

papi-rénd: [ordo ecclesiasticus; geistlichkeit]. Christus társaságára nem adgya magát az papi rend, hanem czac köznépség mégyen Christus mellé (Zvon: Post. I.19). Ilyen gondolkodásban esének az sido papi rendek, hogy talán János volna az messias (75). Püspök, olyan személy, a ki a papi rendben és hivatalban első (Bod: Pol. 1).

pápista-rénd: [papistae; die papisten]. A pápista rendet fellázasztják s beünnöket elbírnak (MontME. V.227).

paraszt-rénd, paraszti-rénd: 1 [ordo rusticorum; bauernstand]. Paraszt renden ualo emberek (Fel: Evang. I.117). Paraszti rendű ember (DKal: Ker. 208). **2** [rustici; die bauern]. Köz népec, szegény paraszti rendec (Com: Jan. 87). A paraszti rendek soha tanulásnak okáért tsak meddig sem bujdosnak (Misk: VKert. 245).

patyolatos-rénd: [sexus muliebris; weibliches geschlecht]. Eugem ami illet, se fő se alatsomb se férfú se patyolatos rendit hazámnak nem akartam bosszúirással sértegetni (Fal: NE. Előb. 1).

polgári-rénd: [cives; bürgerschaft]. Polgári rendből álló szabad város: civitas (Com: Jan. 151).

prédikatori-rénd: [ordo praedicatorum; predigerstand]. Az prédikatori rendben ezec forgolódtanac szeretettel állapatomnac jobbításában (MA: Scult. 7).

pór-rénd: [ordo rusticorum; bauernstand]. Játékos dolog volna, ha a hivattalján kívül lépő pór-rendet jártatnak szoros-

sabban (Fal: NA. 124). A sympathiát ez oktalan pór-rend bü-bíjos mesterségnek mondaná (Fal: UE. 389). A pór-rendnek sok feje vagyón, sok gonosz szemeket lorgat (409).

ezabad-rënd: [status liber; die freien]. Ország az, az hol szabad rendec, statusoc vannak (Com: Jan. 142).

szabott-rënd: canon C.

szolga-rënd: 1) famulitium, servilis status SK. [diener-schaft]. A szolgarend mint istenasszonyt úgy imádjá (Fal: NA. 156). 2) [famulus; diener]. Azt parantsolta a szolgarendnek, hogy urának színek egyfűgységével engedgyen (Pázm: Préd. 783). Egy alá-való szolga rendet íltettek melléje (Halt: HHist. II.57). Apollónius midőn a tenger parton sétálna, eleibe mégyen egy Élimátus nevű szolga-rend ember (Fal: NA. 266).

tanács-rënd, tanácsi-rënd: [senatores; rat]. A Dávid maradékiból való három tanács rend (GKat: Váls. I.1306). A kátékésis a fejedelem és tanácsi-rend akaratjából által-adatott Geleji István püspöknek (Bod: Pol. 81).

ucca-rënd: [xystus, gestatio; baumgang, schattengang]. Tiszta az ege a helységnek, kedves szellők járnak, útsza-rendekre oszlottak az árnyékos fák (Fal: NU. 267).

úri-rënd: [ordo nobilium; die adeligen]. A nagy úri rendec hat lovakon hordoztatnac (Com: Jan. 87). Mivel jobb ennél a nemesség, mivel jobb az úri-rend, bizonyára mind egy bordában szóttek vagyunk (Zrinyi II.177).

vezérlő-rënd: [primores; die vornehmsten]. Az urac és vezérlő rendec paranezolatot boczzatnc ki (MA: Scult. 1068).

vitézlő-rënd: [ordo equestris, militaris; soldaten]. Hadnagykot, vajdátat első hivatiá, az vitézlő rendtől mind első állatú (Zrinyi I.80). Az vitézlő rend között indult vala ez napokban valami zenebona (RákGy: Lev. 463). Nem mondom, hogy szűben, borskorban járjon a vitézlő rend (Fal: NE. 50).

Rëndbéli, rëndbéli: [generis, classis; -art]. Menyozagban het rendbely zentek vannak (VirgC. 11. 30). Mynden rendbely zentek (116). Mynden ez vylagyon való rendbely neepek (JordC. 209. 431). Első rendbéli kar angialok (DebrC. 52. 36). Myuemew rendbely zyzek dycheeretősök wr istennek elette (ÉrdyC. 590. 532b. 77b.). Harom reend bely zózatok (ÉrsC. I.41). Az atyanak batalma a fywn hath rend beely dologban aal (Ver: Verb. 131b). Külömb külömb fele rendbéli emberec uannac (Tel: Evang. I.118). Az hiuek neg rendbéli iokat veszuok (Fél: Tan. 289). Az izraelitac között két rendbéli dözma volt (MA: Bibl I.172).

égy-rëndbéli: [ejusdem generis; derselben art]. Mi sokat engedelnk indulatimknak, s csak egy rendbéli fogatkozásunkat is ritka hogy meggyözűk (Pázm: KT. 31).

közép-rëndbéli: [mediocris generis; die mittleren]. Hogy az erőssket meg fárraztiac, az erőteneket meg kapiác, az közep rendbelieket, tébolgo kéttelkédéssel boeláttýac (Mon: Apol. 285).

Rënddel: ordino, ex ordine MA. [der reihe nach]. Rëndel őket erőssen megh kerdezo (CsomaC. 24). Últessétec le rendel (Helt: ÚT. R.3). Rendel az wrakra mind hort köszönc (Göres: Máty. 31). Az valtsagnak okai az Christus szonuedeseben rendel be foglaltatnak (Fél: Tan. 255). És rendel az után következő bütöket az után való esztendőknek adgyad (Pázm: Imáds. XX.8). Rendel smeid eleiben rakom az te dolgaidat (Szár: Cat. k3). De lássuk rendel őket (Pós; Igazs. I.18). Körül rendel vagyón sok kádakkal rakva (Thaly: Adal. II.358).

Rëndél: statuo, constituo, decerno, instruo C. ordino, dispono MA. anordnen PPB. Mit az vristen kinek kinek rëndölt (DebrC. 127). Mind egyobeket megszerze, rendole az oppugnatio-

hoz (MonIrók III.79). Rendelyed őket a bizonságtétel sátorához (Helt: Bibl. INNa3). Rendelé Salomon férfiakat ta vágni a hegyben (Kár: Bibl. I.377). Esztendőkent rendelt jövedelme vagyón (Ver: Verb. 216). Eletet vgy rendelte, hogy minden iot kellene ő felőlle remeneni (Decsi: SallJ. 23). Minden sokadalmot a columnanak külső reszebe rendeltük 1583 (KBártfa: Bv2). Christus urunk az egész törvének megtartását rendeli (Tel: Evang. 580b). Az isten igeiéhez rendeli életét (Fél: Tan. 529). Az királyok, mikor jól akarják rendelni birodalmokat két dologra néznek (Pázm: Kal. 393. 2. 470. 478. 527). Határt rendelly ez népuoc (MA: Bibl. I.66. 55. 154). A kéz-fogás és derék házusság között szoktunk bizonyos időt rendelni (Sam: Cer. 118). Az ő megyéjében akár melly tisztviselő magistratus-is végezhet, rendelhet, szerezhet (Com: Jan. 143. 121. 150. 157. 198). E fűle irt versek szerent rendelte életét-is (Czegl: Japh. 123). A darvak három szegeletű formába rendelik magokat (Misk: VKert. 320).

be-rëndél: 1) [rodigo; ordnen]. Ezeket ki be rendole versekben, vigasztalást von soc gongyai közben (Valk: And. 18). 2) [cogo; einberufen]. Az gyalogot én bérrendeltem, több lesz 2000-nél sokkal (Bercs: Lev. 361).

el-rëndél: ordino, dispono, digero C. definio, determino MA. [anordnen, bestimmen]. El rendelé a keiyeroket rayta az wr színe előtt (Helt: Bibl. I.Xx4). Az isten egy vérből ezínálta az mindenféle embereket és elrendelte őket (Helt: Krón. Címl.). Ezokaért sereget kezdé rëndelni, és mikoron elrendelte volna miud a sereget, a seregneac a derekába egy szép beszédi predicaciót kezdé tőnni (Helt: Krón. 17). A mint el rendelte Mosos (Fél: Bibl. 11. 28). Czak azok hittenok, a kik el rendeltettek volt az életre (Fél: Tan. 286). Vidd bé az asztalt és rendél el (MA: Bibl. I.87). Ez el vagyón rendeltetven, hogy minden ember egyször megh hallyon (Szár: Cat. B.). Valamit el-rendelsz, magadban el-végosz (Com: Jan. 222). Rendél-el a te házadat, mert meg-halsz (Pós; Igazs. II.80). Elrendeli ellenségeinek bocsanatot adni az isten szeretetiért (Ily: Préd. II.64). Hány ezer titkos fogást nem rendel el gondos szívében (Fal: NE. 107).

előbb-el-rëndél: praestituo C. [praedestino; im voraus bestimmen]. Minden választott és előbelrendelt (Ily: Préd. I. 103).

eleve-el-rëndél: [praedestino; im voraus bestimmen]. A választottak és elévé elrendeltek (Ily: Préd. I.147).

eleveelrëndélés: [praedestinatio; vorbestimmung]. A szeretéből külömb-külömb ajándékok származnak, úgy-mint az eleve-el-rendelés, az eleve-el-rendeltek meg igazulása (Mad: Evang. 421). Az eleve elrendelés Isten értelmében talál helyet (Czegl: MM. 281).

elől-el-rëndél: [praedestino; im voraus bestimmen]. A választottól és előbelrendeltről szol (Ily: Préd. I.37).

előlelrëndélés: [praedestinatio; vorbestimmung]. Isten igazgattyá választottit az előlel-rendelés által, mely a theologusoktól hivattnak: praeparatio gratiarum (Ily: Préd. I.29b. 116).

elrëndélés: digestio, ordinatio, dispositio, determinatio MA. [einteilung, ordnung]. A testamentomon nem clac a meghalo ember szerzese értetic, hanem minden elrendelés (Helt: Bibl. I.d). Isten akarattyában áll az el-rendelés (Czegl: MM. 281).

[eleve-rëndél]

eleverëndélés: [praedestinatio; vorbestimmung]. Ockal menti az eleve rendelésben vagy választásban (Mad: Evang. 46).

föl-rëndél: [sursum arcesso; hinauf beordern]. Ennekem tetszenék, ha Nagyságod gratijná járulna ezeket fölrendelni Kassára (Bercs: Lev. 166).

ki-rëndöl: [evoco; ausrücken lassen]. Meglagyám, a tabor készen legyen, még hajnalban az hadakat kirendeltem, az Vágon is innen volt (Bercs: Lev. 37).

lè-rëndöl: [descendere jubeo; herabrücken lassen]. Hallotta, hogy 18000 ember volt ide lerendelve, még is indultak azok (Bercs: Lev. 320).

mög-rëndöl: instituo, constituo Kr. [bestimmen]. Az malaztának ayaukeka zereit rëndölötöt meg embernek erdemee ees (ÉrdyC. 614).

öszve-rëndöl: [convoco; zusammenziehen]. Azon lesztek, úgy öszverendelhessem az hadakat, hogy estvére mind öszgyülekezhessünk (Bercs: Lev: 289).

Rëndölés: 1) [ordo, series; ordnung, reihe]. Mynemew lett legyen az ew zent eeleteenek rëndölése, lassoc meg (ÉrdyC. 647). Ezen az speciesen soc föle számot vetheti meg, csak hogy az rendelését ved ezedben (Helt: Aritm. 116). **2)** ordinatio, dispositio, constitutio, digeries, digestio C. institutum, constitutum, decretum MA. [anordnung, bestimmung]. Végezésekent auag rendelésekent zereitvünk (RMNY. II.1). Az ezeknek rendelése (Fél: Bibl. 25). Szabad az igaz anyaszentegyháznak rendeléseket szerzeni (Pázm: Kal. 486. 37. 555). Talám restség, hidegség és nem igyenes zélra néző rendelés volt benne (Pázm: Préd. 59). Megtartasod ez rendelést (MA: Bibl. 160. 115. 475). Az tegnapi farsangosok meg vendégelések fölül tettem rendelést (MonIrók XV.317). A mindenható isten tengeri bölcsességének rendelésébül formált bennünket (Fal: NE. 36).

vers-rëndölés: [compositio carminum; dichtung]. Az deák-sághbeli mesterségli mint egy eredeti az szép vers rendelésnek (Bal: Epin. 5).

Rëndölet: deliberatum, deliberatio C. [beschluss].

Rëndöletlen: indigestus C. inordinatus, indispositus MA. unordentlich, verwirrt PPB. Az ő testi kívánságokban rëndöletlenek (Lép: PTük. 1310). Termeszettünknek rëndöletlen volta (Kér: Préd. 26). Rëndöletlen rütság, midőn elein buzog, közepin pösög (EgybRend. 177). A formátlan és rëndöletlen sür és viz alkalmatlan lött volna lelkes állatoknak magából való formálatásokra (GKat: Titk. 43). Viszsa fordült rëndöletlen bölcsesség: praepostera sapientia (Com: Jan. 180). Pökjetek szájában ez rëndöletlen indulatu barátunk (Matkó: BCsák. 12). Az leleknek minden hatalmat s erejét rëndöletlenné teszi (DBon: Részség. 6). A tánczolásban rëndöletlen lépése, járásoc vadnac (Diósz: Delib. D2). Ama rëndöletlen indulatok sokakat megtartoztatnak attul (MHeg: Preb. 38). Rëndöletlen étel (Fely: SchSal. 25).

Rëndöletlenség: inordinatio, confusio MA. unordnung, verwirrung PPB. A pokol kinnyainak hatodik tulaydonsága zürzavar és rëndöletlenség (Lép: PTük. 118). Ki hogy minden napon jel lakhatot, éresed a rëndöletlenség, abban vette el minden javát (Szenczi: RészPoh. A4). Magok példáján tapasztalhattyák a protestansok veszedelmes völtát a rëndöletlenségnek s függetlenségnek (Otr: Róma 63). A mily rëndöletlenség esett pedig Barát György és Szabó János felesége között (MonIrók XXIV. 621). Hogy rëndöletlenségek ne következzenek, kollégiomokból ekklesiabéli szolgálatra deákoknak kiadattani meg-nem engedtetik (Bod: Pol. 107).

Rëndölő: 1) constitutorius C. **2)** ordinator, constitutor, dispositor, deliberator C. [massgeber]. Az boldogság az igénc meg-tartóit, életeknek az szerint rëndölőt illeti (Zvon: Post. 1535).

Rëndén: exordine C.

Rëndénként: ordinatus MA. nach der ordnung, ordentlich PPB. Rendenként nagy vizak ottan lenenek (Hosv: NS. 8).

Rëndös: ordinatus, ordinarius, decorus, elegans, regularis SI. [ordentlich; geziemend]. Az hadakat jó kemény és rendes disciplinában tartván, semmit el ne mulasson, valamit az idő zükségésnek fog mutatni (Bercs: Lev. 326). A rendes tisztaság vigyáz a minden rajtunk kitetsző külsőséges illendőségre (Fal: NA. 185). A deli udvariság és rendes politica legjobban adgya fél a szerelem poharát a nagy uraknak (Fal: UE. 387). Nincs rendesebb multság mint a szines barátság (Amado: Vers. 114).

Rëndöesen: ex ordine; der ordnung nach]. Predikációk, mellyeket sok esztendő alatt elő nyelvel predikáltot, most pedig rëndöesen öszveszeduén kibotsátott Illyés András (Illy: Préd. I. Cím).

Rëndöetlen: inordinatus, indecorus, irregularis SI. [immoderatus; unordentlich, unmissig]. Nem hagyott a maga rëndöetlen kívánságainak szabados viszketege alatt (Pázm: Préd. 2). Valaki rëndöetlen szereti és szabadosan tartya testét, el-veszi (Pázm: Préd. 164. 663. 1006). Rëndöetlen indulat (Illy: Préd. II. Tart. 3). Rëndöetlen zengés (II 195). Rëndöetlen kívánságtól eszesen öjjük magunkat (Csúzi: Síp. 290).

Rëndöetlenség: inordinatio C. [immoderatio; unmissigkeit]. Meggyödvén a világi kívánságok rëndöetlenségét, mértékletesen viseljük életünket (Pázm: Préd. 82). Az érzékenységek nem késsel, hanem ajtatos szeretetnek buzzóságával ki-gyökereztetnek (160). A mi után felesen lódul országunkban a nemesség, ott fogyatkozások, rëndöetlenségek találatnak (Fal: NE. 61).

Rëndöföött: [supra ordinem; übermissig]. Rendi föött ne dobozógyék (Tel: Evang. 425). Rendi föött ruházta magát (MA: Scult. 703).

Rëndöföött-való, rëndöföött-való: [modum excedens; ausserordentlich]. Királyi ruhában öltöztetvén, rendi föött való bölcsületes méltósággal illeté ötet (Pázm: Kal. 420). A föld reszketni fog rëndöfööttvaló földindulással (Illy: Préd. I.10).

Rëndökívül: [praeter consuetudinem; gegen alles herkommen]. Luter az újításra rend-kívül és nem emberektül küldetet (Pázm: LuthV. 68). Rend-kívül az istentül nem küldettek az pártosok (Pázm: Kal. b1).

Rëndökívüli: [insolitus; ungewöhnlich, ausserordentlich]. Látja a vajda, hogy Carlo Magno a rendkivüli ajándékat nem vitte meg (TörtT. IV.32).

Rëndökívülváló: extraordinarius MA. ausserordentlich PPB. Rend küvül való munka (Deesi: Adag. 84). Rend-kívülváló gyógyításnak csudálatos ereje (Matkó: BCsák. 419). Rend-kívülváló indulattal mondotta (Illy: Préd. I.10).

Rëndönélkül: indisposite, praepostere, indigeste C.

Rëndönélkülvaló: inordinatus, inconditus, praeposterus C. [Rëndre]

rëndről-rëndre: [ex ordine; nach der reihe]. Igék mindenik abból rëndről rëndre (RMK. IV.237). Ezeknek magyarázattyakat rëndről rëndre és speciesről speciesre az tanulo it meg talállya (Helt: Aritm. A2).

Rëndszérönt: disposite C. rite, ordinate MA. ordentlich, rechtmässig PPB. Emléközveen János baptistának pogánattyarol es reend zereit meg emléközveen, honnan yewt es tana-dot legyen nemzetsseeg zereit (ÉrdyC. 344). Mindenek az aniaszentegeyhazban ekesen es rend szerint legienek (Fél: Tan. 554).

Rëndszéröntvaló: ordinarius C. [ordens-]. Mert még az rend szerint való sido doctorokis nem veszik vala be az aniaszentegeyhazban az pogánokat, hanem ha előszer körülymetelkedec vala (EszT: IgAny. 94).

[RENDÍT]

mög-réndit: commoveo, contremiscere facio MA. [erschüttern]. Az urnac szava az Cadest megrendéti (MA: Bibl. V. 14).

RÉNDÜL: tremo, tremesco, contremisco SI.

mög-réndül: intremisco, intremo, contremiseo MA. erzttern PPB. [erleben]. Mikor bement volna Jhrlmbe, megrendült mond a város (MünchC. 22). Feld, meei, pokol meg rendewl (ÉrdyC. 10). Ha az föld-is meg-rendül, mikor Krisztus meg-bal, valyon mi-némi rettegése léssen a biñös embernek mikor-el-jő itlmi (Pázm: Préd. 517). Az föld fenekének meg kellene rendülni rayta, hogy ilyen szörnyű istentelenség fékezessék valamely embernek szívében (MA: SB. 125). Megbödülének Rákóczi ályni, s megrendülének Esztergom tornyai (Thaly: Adal. II.118).

RÉNG: tremo, intremo MA. zittern, erzttern PPB. Mind az egész hegy reng vala (Helt: Bibl. I.114). Embereknek tecczyk föld, meny renvény (Göres: Máty. 90). Rengeni es rezketni fognac (Born: Préd. 9). Örökké marad az isten félelme és az egek eszlapi rengenek az ő tekintetire (Pázm: Préd. 1224). Kő fala rög algyúkkal förtetén (Balassa: Ének. 4). Az egész hegy reng vala (MA: Bibl. I.66). Nem gyenge rengő bölcsőben, hanem a jászolyban tétetott (Szathm: Doan. 68). Hol a vigasztagnak kezén muzsika peng, vidámság tánczától a gyenge pázsit reng (GyöngyD: MV. 19). Lelke nem oly gazdag malasztal, mint hajának rengő fűrtjei a napkeleti gyöngyökkel (Fal: NE. 18). Habzó elméjekben rengenek és nyughatatlanokdnak a gondolatok (Fal: UE. 401). Egy pár olasz bokréta rengett a fűrtök közt (Fal: TÉ. 633). Te légy a mi szószólónk, föld rengvén oltalmazóuk (Fal: Vers. 890).

mög-röng: contremo C. tremo MA. [erzttern]. En alwan ymazagomnak helyen, ym eefeli koren megh reugbe az haznak mynd neegy zehilet (ÉrsC. 107). Meghaborodanak vnekyk vyzok es meg rengenek begyek w eressegekbe (KulesC. 112). A föld meg reng belé (Helt: Bibl. IV.208).

Réndégél: [agitor; sich langsam bewegen]. Nyakában csuklyája lobogdogal vala, derekán kapája rongdogal vala (Ilosv: Toldi 8).

Réngedöz: ∞ Rengedező vörös esákó illik az fejében (Thaly: VÉ. I.318).

mög-réngedöz: [contremisco; erzttern]. Meg rengedeznek es reszketnek az egheknek erey (Lép: PTük. II.3).

Réngtet: agito, moveo, verso SI. [bewegen, wiegen]. Rengetni a gyermeket: puerum in cunis agitare PPB. Seemerem kapalny, böchöth renghesetek (PéorC. 340). Feketek öt az vitézek egy bölcsőben es négyen köröállván rázzik vala és rengetik vala ötet (KrisztL. 29). Igen sira egy gyermek egy házban és az annya rengeti vala a bölcsőben (Helt: Mes. 460). Rengetnie es altnaia az gyermek (Pont. 39). Jayial születetűne, iajial rengett-tűne, iajial neukedűne (Born: KTud. III. 49). Némelly bölcsőt renget, némelly rengettetik (Nagyari: Orth. 184). A bölcsőkől avagy rengettő tekenőkől monnek járásra tanító karikán (Com: Jan. 44). Posztó szóllal rengették (Thurzó: Lev. 17). A szerőkben is szokták volt a régi időkben vinni a gyermeket és ott altni, rengetni rostákban (Hall: Paizs. 5). Aranyos hintókban rengettetik vala magokat (Fal: NE. 103). A küsszonyot a mostani anyák nyalják-falják, öblőkben rengetik (Fal: NA. 155). Süri villámlás tattogatása rengeti az egész föld sarkát (SzD: MVir. 95). Hova tovább iszonyú morgással rengetni és fen hordozni kezdi hajját a tenger (196).

Réngetés: agitato Kr. [das bewegen, das wiegen]. A io hízi gazdaságra s a eseléd esitására, neha rengetésre s neha beletegésre osztjátok a io orákat (Bal: CsIsk. 33). Bölcsőből

rengetés (Ily: Préd. II.551). A hajóban az a szüntelen való rengetés, hánykódás a főt elbódítja (Mik: Tö:L. 2).

RENYHE: [piger; faul]. Mint a papok szolgálói lusták, renyhék, búzaférgek a báznál (SzD: MVir. 415).

RÉPA: rapa, conglyio C. rapum MA. rübe PPB. Nehezen megbetegöve, mely betegesegert job etket enek, hanem chak nemykoron almat auagy repaat (VirgC. 123). Vanuak oly marczonak, hogy babual, repauat, lenzenel es arpa kenyueruel elogedhetnekh megh (129). Vigan ely már, boitast tetes, ásd ki repadat 1579 (KNagyszC. 6). Az caulirapi magva nagyobb, hogy nem mint a több káposztáknak, úgy is lözhetni mint a répát (Lipp: PKert. II.129). A répa fövetlen has-fájást szerez néked (Felv: SchSal. 21). Répa, reték czingolodnak, tök és dinnye hason jár (Fal: Vers 871).

cukor-répa: rapus, brassica rapa Kr. [zuckerrübe]. Czukor répa igen édes, apró vékony gyökere van (Lipp: PKert. II. 154).

disznó-répa: cyclaminus, panis porcinus Beythe: Nom. 4. [saubrot].

farkas-répa: aconitum PPB. [wolfswurz].

fejér-répa: [rapa brassica; weisse rübe]. Fejér répát, a kinek nagy szüksége vagyen reá, kétszer vetheti (Lipp: PKert. 154). Szakgass bele disznó orjat, fejér répát, sült gesztenyét (TörtT.² 1576).

gyéngé-répa: rapacia C.

karika-répa: napellus PPB. aconitum PPB. [eisenhut].

karó-répa: napus Beythe: Nom. 6. [stockrübe]. Karó répa, a ki hoszu alá nő, jó édes (Lipp: PKert. II.158). Szakgass bele bárányhúst, karó répát, malacgot sülvé (TörtT.² 1576).

karórépás: [napinus; voller stockrüben]. Repces hely, karórépás hely, répás föld: napina PPB.

korontár-répa, korontári-répa: bumaz, bumastos MA. runde steckrübe PPB. Az császári koronának gyökere kerekded, mint az közép szerént való korontári répa öreg (Lipp: PKert. 157). Korontári répa, a kit tölre vetnek, nem minnyájan egy üdőben vetik (II.155).

moh-répa: pastinaca MA. wildrüblin PPB.

sárga-répa: siser SK. [gelbe rübe]. Sárga répa, Matheolus sisernek nevezi, mind magva, levele különb a többinél (Lipp: PKert. II.159). Sárga répának gyöngé csimája (215). Sárga répa, pazterna, cikoria (Lipp: Cal. 15). Szakgass bele kolbászt, májost, sárga répát (TörtT.² 1576).

tövis-répa: napocaulis PPB. [steckrübe].

vad-répa: rapunculus PPB. [rapunzel]. Nagy gombolyék vad répa, tatorján gyökér: bumaz PPB.

vörös-répa: sisara PPB. [rote rübe].

vízi-répa: [bumaz; wasserrübe]. Korontári répa, kit a németek wasser rüben, vízi répának lúnak (Lipp: PKert. II. 155).

Repácska: rapulum C.

Répás: rapis abundans Kr. [voller rüben]. Repesés hely, répás föld: napina PPB.

REPCE (rejtze MA): armoracea, ischas C. armon, rapistrum, napus MA. rapilium; wilder rettig PPB. Erdei mustár: cruce silvestris azaz reptze (Mel: Herb. 177).

REPCÉN: eruca MA. cytisus Com: Jan. 24. rucula Lipp: PKert. II.115. [heidekraut]. A pasintos fűhöz számlaltat-

mac: tik hur, ezer jó fű, reptéu, dictannum (Com: Jan. 24). Rucula avagy eruca, kit némelyek repczennek hínak, ennek levelei feketéllő zöldek (Lipp. PKert. III.115).

REPĐÉCEL: [volito; hin und her fliegen]. Mint a darás a mézre, úgy repđécel (Bal: Epin. 2).

REPĐÉS, RÖPDŐS: volito MA. oft und schnell fliegen PPB. A rőpdős szárnait te attado a pauának anág a czakó tollait es szárnait (Mel: Jób. 96b). Az holló fiai rőpdősnek, hog' ninczen eledelek (94). Repdesnek az madarak (Mih: ÖrökÉ. 111). Madár is egy-aránt szép levegő-égben repdes, nem válogat a nagy ürességben (Hall: Paizs. 494). Egy pár ráró rőpdős kettős forgójában, igen szép tigris bőr habzik a nyakában (GyöngyD: KJ. 515).

Repđésés: volitatio MA. [das hin und her fliegen]. Méltó azt nekünk is fel vennőnc, a mint az madaraknak a rőpdősést és keresgetést (Boru: Préd. 552b).

REPĐÉZ, RÖPDŐZ: [volito; bin und her fliegen]. Szent János a szent lélek örömében rőpdözött annyának méhében (Pázm: KT. 456). Fel nyitja szép szemét, látta, hogy szép hajnal rőpdözve elől jün barnatos szárnyával (Zrinyi II. 142). Egy jó corpusz szeretnék, hadd rőpdözniék az szárnyok két felől (Bercs: Lev. 68). A lependékek ntját ízik, mind addig rőpdöznek a tűz körül míg ben vesznek (Fal: NE. 5). Tudja alattam rőpdöző paripám, ebben a csatában mint s hogy forgolódtam (14).

REPÉS, RÖPÖS: volito C. MA. [oft fliegen]. Madarak kyk egnek alatta repesnek (JordC. 209. 899). Repesnek nynt az keodeok (CornC. 65). Az őrdög ez földet kerengi miképpen az zel rőpösuen (BodC. 17). Az filemile az egben rőpösuen monda az madaraznak (KazC. 103). Egi csoka kepeben az őrdög kezdte orcazia előtt rőpösnie (DebrC. 221). A vizek foryanac ki madarakatt, kie rőpösene a földön a mennyec erődsége alatt (Helt: Bibl. I. A2). Repesnek a hollók, oly igen vigak (RMK. IV.162). Repse a magzat az ő méhében (Helt: UT. O4. Born: Préd. 28). Szüem repős, vidúl (Balassa: Ének. 1). Monda az isten: az madarak repessene az föld felőt (MA: Bibl. I.2). A sas felettek rőpös (Ily: Préd. II.441).

által-rőpös: transvolito MA. hinüberfliegen PPB.

be-rőpös: involito MA. hineinfliegen PPB.

fölül-répés: supervolito C.

ki-répés: evolito C. MA. [ausfliegen].

környül-répés: circumvolito C. MA. herumfliegen PPB. Mint a legyek körülrőpösnek (Mad: Evang. 265).

mög-répés: [saltito, exsulto; hüpfen]. A méhében lévő kis gyermek meg-ugranđozik, meg-repes őrmében (Tof: Zsolt. 617).

réá-répés: involito C. MA. [flattern].

szóllyel-répés: [in diversas partes volito; hin und her fliegen]. A forgácsoc széllel repesvén, hulván (Com: Jan. 103).

Répésés: [volitatio; das hin und her fliegen]. Az keselyev hyvya fyayt repesere (CornC. 121. Mad: Evang. 71). Az keselyw kyzlely repesseere ew fyaczkayt (JordC. 273). Ember teremtetőt a mwkara, mynd az egyh madaar az repesseere (ÉrdyC. 394). Nagy rőpesséssel kezdte a philomela könyörgeni (Helt: Mes. 126).

Répésget: [volitor; bin und her fliegen]. Neki yeleneek pokol hely erdegh egy fekete czoka kepeben es kezdte etote repesghetny (ÉrdyC. 244).

Répėskėdtet: [facio volitare; fliegen lassen]. Jobb lett volna mással, nem olyan tettetes ember által repeskedtetni elméjeket (RákGy: Lev. 112).

Répėskól: [volito; bin und her fliegen]. Az keselyw kyzlely repesseere ew fyaczkayt ew felettek repeskelween (JordC. 273).

Répėső: **1)** volaticus PPB. [fliegend]. Repeső pilhe a kalásznak, könnyű tájték: achne PPB. Tekeenczetek az egyh menyey repeső madarakat (JordC. 371). Egy repesev keselyevnek zana (CornC. 125). Egen repeső szárnyas állatot (Kár: Bibl. I.97). **2)** [saltitans; hüpfend]. Repeső vighaságha szomorúsághra fordítatik (Bal: Epin. 3). **3)** [volatile, volucris; vogel]. Vrnac minden meüny repesői iol mongitoc vrnac (BécsiC. 132). Lasatoc a meüny repesőket (MünchC. 24). Menni repesek lakoznak, zirtok közepiből aggak zaucok (AporC. 67). Díçerietek vrat gimdlőző fak es minden cedrusok, kegok es tollas repesők (121). Meünek minden repesői algatok vrat (DübrC. 231). Nezietek mennek repesőt, mert nem hintenek sem aratnak (373).

REPÉZ: [volito; hin und her fliegen]. Egy eg alatt repeső széles s boszszu könyvet látott (MohF: LTárl. 146).

Rőpözés: [exsultatio; das hüpfen]. Holott ezt rőpözésével az aunya méhében is el-követte (Csuzi: Sip. 743).

REPÍT, RÖPÍT: facio volare Kr. [projicio, jaculo; fliegen lassen, schleudern, sprengen]. Tudtára adom, fülébe röpítem: *denuncio, *nuncio WF. Sem a hallot és el-hit dolgokat ottan más ember fülében ne röpítesük (Pázm. KT. 16). Szárnyára repétette (Megy: 6Jaj. II.9). Neved már fen-is repítik, jó emlékezettel mindenütt szépítik (GyöngyD: MV. 4). Még nem tudhatom, mitsoda helyre akarnak hemünköt repíteni (Mik: Törl. 68). Tessék most jó dámák számot vetni tétova repített gondokkal (Fal: NA. 134). Boszontó ígékert ne könnyen röpíts más fülébe (Fal: UE. 398). Még a nagy emberek is röpítenek néha tréfákat (406).

el-röpít: avolare facio MA. fortfliegen machen PPB. Fordeic el te zemeidet en rolam, meg ök engem el repeitenek: quia ipsi me avolare fecerunt (DöbrC. 480). Valakit el röpíteni jó reménsséggel: alas addere alicui (Decsi: Adag. 315).

föl-röpít: [in altum projicio; hinaufschleudern]. Myre mond-yatok een lelckemnek, repwttessel fel magassagra (KulcsC. 18).

ki-röpít: [facio evolare; ausfliegen lassen]. Mihelyt ki-repítetted titkodat, más hatalmában vagy (Fal: UE. 457).

REPPEL: [volo; fliegen]. Neki (quidam) reppelnala ystény belczesegnek vylagossagara mykeppen Janus evangelista (EhrC. 2).

REPPEN, RÖPPEN-İK: ∞ Ők fáradgyanak, ök szenvedgyenek s mások rőppenyenek isten elejben (Land: UjSegits. 1684). Egy galamb Szigetből rőppenék, kanisai fészekben esz-tet nevelték, ugyan szárnyaival oda igyekezék (Zrinyi II.54). A megveszett úri status nem rőppenik újonnan ki, mint a maga porából felelevenedett phoenix madár (Fal: NE. 25). Ez is fülébe rőppt az abbnak (Fal: TÉ. 742).

el-rőppen, el-rőppenik: [avolo; fortfliegen]. Gyakran megtörténik, hogy miglen ő magával tusakodik, elrőppen előle a szerence (Fal: UE. 394). Akár melly derék gazdagság az első unokánál szárnyat fűz magának és el-rőppenik (Fal: BE. 591). El rőppt előle Mauritius (Fal: TÉ. 640).

elő-rőppenik: provolo Kr. [vorfliegen]. Alig rőppenik elő a ros-zó, már-is nagy tsorbákat ejt (Fal: UE. 409).

föl-rőppen: [subvolo; auffliegen]. A fűrjek mind addig nem reppennek-fel helyekből, valamig a karolyt avagy őlyvet fejek felett tartani látják (Misk: VKert. 436).

ki-rőppen: evolo Kr. [ausfliegen]. Az igen sok vitorlálkkal kireppenő hajók elmerülnek (Fal: NA. 238).

[Röppent]

el-röppent: facio avolare Kr. [fliegen lassen]. Fele sem okosság a kapott szerencsét elröppenteni és más nagyobb után fáradozni (Fal: NA. 246).

ki-röppent: facio avolare Kr. [ausfliegen lassen]. A mi teremő istenfünk nem azért álla meg bennünket eleven és éltető lélekkel, hogy a nélkül kedvünk tartya, ki röppentsük testfünkül akár mely hívságos okokért (Fal: NA. 221).

RÉPT: [volans; fliegend]. Egy görög kéréte a királyt, hogy fogadná be szolgálatjára, mivel olyan nyilas volna, hogy a madarat reptében lelővi (Mik: Törl. 467).

RÉPÜL, RÖPÜL: volo C. MA. fliegen PPB. Ez világból kymulanak es vrtöz röpülének (VirgC. 50). Az kakas az fraternek kezebel az fevde repevle es az ev zarnyayt ky evtveen enelde (DomC. 313). Akarlak hozyam egyesyttenem, hogy ket zarnyakal repewly (ÉrsC. 238). Az angialok röpülletének (Fél: Tan. 83). A füstből sok sáskák röpülletnek (Pázm: Préd. 294). Tovább es meszszebb akarok elmémnek szányaival röpülenem (Lép: PTük. III 9). Sebes ráró-módra mintla repülletnek (Thaly: VÉ. L251). Hogy a sárkány előtt a pusztában röpüllyön (Csúzi: Sjp. 250).

alá-röpül: devolo Kr. [herabfliegen]. Egh hallo zalla feyek felet az palmafánakli agara es omat ala repülwen, eg keñeret tön lée (PeerC. 81).

által-röpül: pervolo, transvolo C.

be-röpül: involo MA. hineinfliegen PPB.

ögyütt-röpül: convolo C.

el-röpül: provolo, abvolo C. [fortfliegen]. Ky aad ennekem zarnyakat, hogy el reppewlyek (ÉrdyC. 576). Kerwbyn new angyalon el repüle (KulesC. 29).

[Közmondások]. Hamar el röpül az szó (Decsi: Adag. 179).

elröpülés: [evaporatio; ausflucht]. Az elröpülés a tapasztalatlan részeknek a melegtől könnyen elszeltyedése (ACsore: Enc. 127).

mellette-elröpül: praetervolo C.

elől-röpül: praevolo C. antevolo MA. vorherfliegen PPB.

föl-röpül: subvolo, evolo C. [auffliegen]. Inie mind ether fel röpülének az egbe (VirgC. 52). Valaky az keresztien hytert elstyt vety, ez il ember legottan fel repevl menyekben (CornC. 67). Meg hala es ev keresztseghenek artatlansagawal menyozagban fel repüle (ÉrsC. 229. Helt: Mes. 38).

fölül-röpül: supervolo C.

hátra-röpül: revolo C.

ki-röpül: evolo C. MA. ausfliegen PPB. A fíjat nem ismerhetni addig meg, míg az apja szárnya alatt vagyon, hanem nélkül onét kirepül (Mik: Törl. 233).

kiröpülés: evolutus MA. das ausfliegen PPB.

környül-röpül: circumvolo C. MA. umherfliegen PPB.

környülröpülés: circumvolatus MA. das herumfliegen PPB.

lő-röpül: devolo C. MA. herabfliegen PPB.

rőá-röpül: advolo, involo MA. hinzutfliegen PPB.

vissza-röpül: revolo MA. zurückfliegen PPB.

Röpüldögél: volito MA. [herumfliegen].

Röpülés, röpülés: volatus C. MA. [das fliegen]. Tartoztok gyczerny az zabadsagert, kyt vallotok mendenewt rew-

powlest (EhrC. 139). Kőtelemek vattok ötet diczerni az egbe zabadon valo röpülestekert (VirgC. 51). Oh keresztien emberhez illendő szent röpülések (Lép: PTük. L273). Az Furia nem késik pokolban, röpülését tartja nagy Török országban (Zrinyi I.14). Magának sem mondhatok jót az chászárnak, mert elveszték ködön röpülését sasnak (74. II.83).

csillag-röpülés: trajectio *stellae PPB.

Röpület: [volatus; flug]. Ez napon uronk Cristus feyleb repevle menden emberneel; ez repevletrevel mondatyk Job könyveben (CornC. 121).

Röpület: volito MA. [herumfliegen].

Röpülhetetlen: involucris MA. was nicht fliegen kann PPB.

Röpülő: volans, volucer, volucris, volaticus C. [fliegend]. Ez embernek bewlezesezes volucrisa fenlyk olyatan, mend egben repevlew keselyw (EhrC. 96). Jöuendőt mond egy röpülő könyvről valo latással az emberi tudományról (Helt: Bibl. I. h).

[Közmondások]. Nincs semmi röpülőbb az földnél (László: Petr. 7).

vitorlával-röpülő: velivolus C.

REPED: 1) [hisco; klaffen]. Repedett: hiulcus C. Repedjen a gyepő-szi, pinczetokja folyjon ki (Thaly: VÉ. II.129). 2) scaber fio MA. schäbig werden PPB.

ketté-reped: [in duas partes scindor; zerspalten]. Chuda, hog az ny kemen zfüenk kette nem reped (MargL. 24). Mykoron zent Margit azon zent keresztnek jegyeet vetnee, az surkan kette repede (CornC. 330). Justina azzon, bog Acladius le ne esneek es kette ne repedne, laytoryan evtet le vetete (361).

ki-reped: disrumpor Kr. [zerplatzen]. Egy kegyetlen ytyw evtet az hydrol az folyo wyzben wete es ottan anak zeemey ky repedenek (ÉrsC. 354).

még-reped: 1) rumpor MA. [bersten]. 2) exaresco, scaber fio MA. ausdörren, schäbig werden PPB.

széllyel-reped: [dissolvor; zerspalten]. Széllel repetrál hiulce C.

Repedés: [fissio; das spalten]. A szőlőnek veszei minden rajtok eső repedés, likadozás nélkül meg-bimbozhatnak (GKat: Váls. 1.619).

Repedéz: iteratas rupturas acquire Kr. [risse bekommen]. Köziklac repedőzene, föld meg indula es coporsoc nilanae (NádC. 42). Röppedezni kezdet vala a gyög (Helt: Krón. 117). Agyukat ki lüvék, alól az föld robog, repedez mint egy jég (Zrinyi I.120).

el-repedéz: [scabrie horridus fio; schäbig werden]. Az én ortzám elrepedezet (MA: Bibl. V.15).

ketté-repedéz: [in duas partes scindor; zerspalten]. Az ökdör kotte repedőznen, s neki caputh ada ki földi (DebrC. 570).

még-repedéz: 1) rimosus fio Kr. [risse bekommen]. A kiuek meg zakadoznak es repedőznek (WeszprC. 16). Oh kő zrtok egybe zenewgyetek ma en walem, meg repedőzven es megh hasadozwan (ÉrsC. 57). Élség miatt az mű testünk megkesseredett mint égő kemenza, bőrünk megrepedezett (I. MK. VI.83). Az köziklak meg repedezenek (Fél: Bibl. 50). 2) scabrie horridus fio MA. [kritzig werden].

mégrepedezés: [diruptio; zerspaltung]. Az kő ziklaknak megh repedezyse, az tenplomnak swporlatha kette zakadasa (ÉrsC. 28).

őszvo-repedéz: [dirumpor; zerspalten]. Készülék, hegyek, völgyek mind őszverepedőznek és megégnék (RMK. VI.38).

Repedezés: 1) ruptura, fissura MA. spalte PPB. 2) scabrities MA. krätze PPB.

RÉR: [levir; schwager]. Réred névűnek vagy hűgődnak ura (Szikszai). Az hűgának ferye az az rery kezdé őteli tytton el arwhly (PeerC. 48). Lelezy gazdn rerynek wagyok ados bor arraba (RMNy. II.216). En vagyok az Klokock Istliwan, reren megh bolt Zecheden, a mely kenyerghtít te N. en erettem eltelen (LevT. I.322).

RÉS (rösset Dial. 72): ruptura, rima, hiatus, meatus MA. riss, spalte PPB. Kic az resseken kimentec égőitec mastoc ellen (Bécsi C. 220). Eluétetic az vy folt az otol es nagob rés lézen (MünchC. 71. JordC. 459). Nem zokot vala resseken, ablakokon velagy embereket, feryakant nézny (PéldK. 45). Az hayo feneeknek ressen az wyz bee megyen (ÉrsC. 310). Bé kel ezt az résset árkolni előtők (Pázm: Kal. 110). Találhattal magadnac résset az kijövetelre (MA: Bibl. I.29). A rösset keresi es azon valo be járásnak szokását forgattya (Dial. 72).

[Szólások]. De rajt ad mind így is nem lön sem r és sem folt (MonIrok VIII.167). Hogy semmi részinc, folyamásunc ne lehetne az mi hitetlenségűnknek szépegetésére (MA: Scult. 617). Röss fűlekké] variac vala az emberec: suspensis animis expectabant omnes (Mou: Apol. 8). Ezek az úti kísértetek résen tartják mindenkor fűlököt (Fal: NE. 4). Resen vagon az főle (Decsi: Adag. 172. Kisv: Adag. 221). Réssen legyen a főle (Megy: 6Jaj. II.17). Midőn résen fűlünk (Szentm: Kalm. 1). Midőn nyereség felől mondnak valamit, igen résesen akkor az fűlök (MA: SB. 127). Eleb jójjön az bezed az resre, hogy nem az nyelvre (ÉrsC. 260). Soha hatalmas császárhoz tartozó hűségűnkön rést nem ejtünk (MonIrok VIII.131). Ha rést kaphatunk, a hordót azonban elküldjük (Nyr. XIV.357). Az emberi viszázkodó tsalfaság még is kifogó rést talált (DEmb: GE. 175).

[Közmondások]. Elég egy rés egy kertenn (SzD: MVir. 95).

Résös: rimosus MA. voll spalten, voll ritzen PPB.

Résösöd-ik: [rimas ago; ritze bekommen]. Az okos es io gondviselő ember tavasszal épéti föl meg romladozott házát, tőredez, résesedett falajt (Lép: PTük. I.326).

RÉSA: [rheda; wagen]. A szász kapitulumok es ekklésiák tartoztanak a fejedelemnek adni valami résát vagy tábori szerkeret (Bod: Pol. 51).

RÉST, RÖST: piger, seguis, reses, deses, desidiosus, torpidus, ignavus, lentus, remissus, socors, supinus [C. faul, trág, langsam PPB. Restek avagy tunak; pigri NémGl. 238. Gonoz rest zolga, kéllet uolna az en penzemet a penz valtoenac adnod (MünchC. 62). Tunya rest voltam (VirgC. 10. 105). Kywannyok azon zorgalmatosagot mwatbny, hogy restek ne legyenek (JordC. 808. 833). El bochattateek zent Ferencz atyank, hogy az restököt fíel yndoha, az almasokat fíel seerkenche (ÉrdyC. 568). Az rest zamar, te twnya zamar (Pesti: Fab. 13). Restecke löttetek (Fel: Bibl. II.128). Ki természetí szerint igen rest az bosznallasra (Tel: Evang. I.107).

[Közmondások]. Ha te Ferencz várod, rest leszen a te borod (Cis. D.). Mindenkor fűnepe vagon az röst embernek: semper feriae sunt inertibus (Decsi: Adag. 128).

Röstöll, röstöll: piget MA. [es verdriesst mich]. Kerven, hogy ne restelne hű lozayok jűny (JordC. 739). Ha restölendy megh mosny hű rwhayath (102). Ynteesymet restölteek bel fogadny (ÉrdyC. 575). Restelté meg irnyi mind a könyvet (Helt: Krón. 1). En nem restelem mindent műnelni te érdted (Helt: Mes 63). El röstí az rest az ő kezét ruháia vyában,

röstelli azt ezac száúához is vinni (Kár: Bibl. I.619). Ne restellyed az beteget meg látogatni (654). Egy kis vasarbeli nyeresegedet restelled el hadni istenedet (Born: Préd. 411). Ifűségodban dolgot restelleltél, mostan immáron igen agly duda löttél (FortSzer. 2. 12). Munkával keresni az kenyeret röstellel (Zvon: Post. II.237). Irass mással, ha magad röstelsz (TörtT. 2. II.326). Ne resteld oda memi, a hová igazét (Matkó: BCsák. 97). Restellem vesztegetnem a bősületet (Pal: NA. 131).

még-röstöll: ∞ Senki kevés munkát meg ne resteljen (RMK. IV.143).

Röstöllkéd-ik: pigror C. pigreo, pigreoso MA. [verdrossen, trág sein]. Ne röstelkedgyűnc semminemű ioba, hanem az vr dolgaba munkalkodgyűnc (Born: Préd. 63. 379). Az numidacnac czalardsagoc nem hág uala nekie restelkedniec (Decsi: SallJ. 45). Az isteni szolgálatban ne puhálkodgyűnk, ne restelkedgyűnk (Pázm: Préd. 341. SzD: MVir. 481). Látnivaló dolog, hogy meglehet, csak ne restelkedjék (TörtT. 2. I.383).

[Közmondások]. Akar hűis az nyeri, az ki nem röstelkodik (Decsi: Adag. 315).

Röstön, röstön: pigre, ignave, ignaviter, desidioso, socorditer, lente, remisse MA. faul, trág, verdrossen PPB. Kezde ez gyermek zerelmel jgyekvezny, nem restevn tanolny (DomC. 6). Resten ebben jára, a kinek hagyá (RMK. IV.91). Resten viseled magadat (Kár: Bibl. I.617). Közöl földre is röstön mennék (Zvon: Post. II.177).

Röstös: pigritans, subpiger Kr. [etwas trág]. *Koszogó restes ló: equus pedibus stembus PPB. 272. A bűnös embert furdallya a lelki-isméreti, hogy az isteni szolgálatban restes volt (Pázm: Préd. 994). Biszonyara ritkan es röstessen tartatnac illendő gyűlesec vagy Ronaban vagy masut (Zvon: Osiand. 84). Az isten ajándékival valo restes avagy ugyan nem élés (Megy: 6 Jaj. III.35). Az elefántok között volt oly, a ki a többinél butább es restesebb lévén, midőn ezért gyaláztatnék, búsul (Misk: VKert. 31). A golyák egybe gyűlekeznek es ha mellyik közzűlök restes es waradozó lejűnd, azt utól a sereg-hajtó sietteti (334).

Röstösen: [subpigre; ein wenig faul]. Eselt értésűnkre, hogy az haza szükséges dolgait igen restesen, sőt többire nem is effectuálná (KecskTört. IV.304).

Röstöz: [pigrum nomino; einen faul heissen]. Másodszor restezed es tunyázod Szil Miklóst (Bal: CsIsk. 437).

[Röstít]

el-röstít: pigrum reddo Kr. [träze machen]. Az emberi késedelmet elrestíti es tunyává teszi a jóra való serénységben (Pázm. 2. Kal. 235).

még-röstít: ∞ Az okosságot meg-tompítyák, az akaratot minden jó igyekezetre meg-restítik (Pázm: Préd. 840). Egy töörök esászárt ágyasához való szereteti úgy megrestítet es elvonta volt minden gondviselését, hogy ugyan hanyatlan kezdet volt széki (Évk. XIII.54).

Röstség: segnitias, desidia, inertia, indiligentia, socordia, acedia, ignavia, torpedo, impolitias C. pigritia, pigritas MA. trágheit, faulheit PPB. Negyed halalos bevű restseg, ky embernek sok gonozokat tezen (CornC. 159). Hű restseghekke megh wtaalaak vrnak mondasaath (JordC. 24). Ne chak torkosságban es rezegsegben, ne chak restsegben es förtöztessegben, de öltözetyök fíel a my wrwnk Jesusban (ÉrdyC. 3b). A kitöl lehet es nem aloszik, az rösség art annak (SalMark. B2).

jóravaló-röstség: [adsidia; untätigkeit]. Vetkeztem iora való restsegembe (VirgC. 10). Zeretetenes meg gondolyad, ha vagon the benned alnoszag, kegyetlenség es yoravalo restseg

nyának eerdőmeben rezeltesőn (WinklC. 329). Aggywnk dyche-
retőt a my meg valtonknak, hogy rezeltesen az ew zenth
malaztyaban myg eelwnk (ÉrdyC. 515b, 566, 597). Haarmat
kewanok az en edes megl waltomnak testamentomiabol rezel-
tetnye (ÉrsC. 154). Rézelzeté fiát velünk az szent feredőben
(RMK. IV.255). Rézelzetik az ű gonoz chelekeleiben (Ozor:
Christ. 234). Nem mynden attyay iozagban rezeltetnek (Ver:
Verb. 102). Szent Pál imezt beszéle: A szenteknek rezelzetők
legyetek (Fél: Evang. II.492). Paraznasagba rezelzetik magokat
(Vás: CanCat. 641). Az választottaknac őrdéke való dolgot ré-
zeltesen és tulajdonison (MA: Scult. 1050). Valamine vagyon,
mind masunan adasséc es reszelteséc egyneec, hogy nem más-
nac (MA: Tan. 23). Jovaiban rezeltetne beunfinket (Zvon:
Post. II.187). Isteni kegyelmit mindeneknek rezelzetni kívánta
(Ily: Préd. I.119. 77. 240). Kell őtet köz szabadságban rezel-
tetni (Orczy: KöltSz. 41).

Részeltetés: participatio Kr. [teilhaftmachung] Jesus myn-
den tettegeggel, dychőseegős rezeltegeggel félyeb volt myn-
den teremőt allotknaal (ÉrdyC. 58). Hatod az erek eeletben
fjwy rezeltege (72). Rezeltegebből neuzetie Peter kő szal-
nac (Mon: Apol. 232). A malaszt rezeltege (Ily: Préd. I.519).

Részénként: particulatim, visceratim C. per partes Com:
Vest. 140. teilweise, stückweise PPB.

Részént: partim MA teils PPB Labinae vyai felrezent
vasból es felrezent földből (BécsiC. 123). Mastan yseröm fer-
reezent, akkoron kedeg nyilwabban meg yseröm (ÉrdyC.
97). Ki fizetese leszen fél reszent kez pénzél, fél reszent ingo
marhaval (Ver: Verb. 165). Lábai egy részént vasból és egy
részént czerépből valának (Kár: Bibl. II.157). Egy részént gond-
viséletlenec, egy részént gyengélkedőc, egy részént fősvényec
(MA: Scult. 230). Egy részént fejszékkel, más részént kővekkel
megfutanitatta (MA: SB. 252). Neminemű részént elhallgattat-
hatnéc (MA: Tan. 705). Egy részént birná, egy részént
nem birná (Tor: Eny. 426). Az embert az őrdög nagy részént a
fának nevével tsalta meg (GKat: Tilk. 64). Historiátam nagyobb
részent úton irtam (Gyöngy: MV. Előb 4). Fél részént való
nyemoruság (Misk: VKert. 317).

Részés: particeps, compos C. teilhaftig PPB. Negyedrészes:
quadrantarius C. Valamely vétebben részes: *affinis alianjus
culpae PPB. Akarz rezese lenned minden iozagba (VirgC. 94).
Rezes az ű benne való malaztba (94). Hogy erdemlyevnk dy-
cheosegeodben rezessek lennenk (CornC. 35). Atyamfjyay,
menyey zenth hywatalnak rezesey, tekeenzeetek megl ez my
vallasnknak apostolat Jesust (JordC. 802). Tegyen rezesse
benne (ÉrdyC. 542). Zent patriarkaknak aldomasokban rezes
volt (623. 353). Legywnk rezese te zenth erekegeodben (ThewrC.
263). Mielőnk rezessek loéneek (Tilk. 330). Rézes szolgijá-
nak halálában (RMK. II.235). Vérbé részes ne légy (Helt: Bibl.
I. Ttt. 3). Az engesztelőnek ollinak kel lenni, az ki mindenik
felnek természetiben reszes legien (Fél: Tan. 253). Reszesse
teszen beunfinket az ű lelkenel (Mon: Apol. 257). Harmincz-öt
kárhoztatot tudományt számláltam, melyekben részesek az uji-
tők (Pázm: LutbV. 132). Mindeniktek leszen részes én kinchem-
ben (Zrinyi II.159). Azért mondatik az ember beszéddel részes-
nek (Ily: Préd. II.231). Részes ne légy a nagy urak titkaiban
(Fal: UE. III.77).

Részéséd-ik: particeps fio, participo Sl. [teilhaftig werden].
Akart minden keserőséginkben részesedni (Pázm: Préd. 555).
Az ő tarsaságokban kívánkozunk részesedni (Rím: Ének 136).
Küldött kalászkba ki ki részesedett (Gvad: RP. 43).

Részéseltet: [participem facio; teilhaftig machen]. A jó-
szághoz, a melyben részeseltet tégedet (MHeg: TOszl. 312).

Részésit: impertio C. impertior, participo MA. teilhaftig
machen PPB. Sem betegneec sem a vizagtonac rezeseitnek vala-

mit (BécsiC. 112). Dyczőseghoenek rezesőtyőye: glorieae com-
municator (JordC. 854).

[Szólások]. Ő maga magát rezeseyti volec néha
bőneec es hathatosb, nila ezendesb es czokilosb keppen (Born:
Préd. 202).

Részésítés: [participatio; teilnehmung]. Az hala adasnak
pobara, kythi my meg aldunk, nem de az Christus vryneek
kőwőseytese, ryzeseytysey (Komj: SzPál. 160).

Részesség: [participatio; teilhaftigkeit]. Zenthelt erekeg-
nek rezessegebe: in partem suorum sanctorum NémGl. 378.

Részestül: [pro parte; zum teil]. Zőlwit bir az rak patag-
ban rezestül, annak es ket reze az wnokae (L.e.v.T. I.93).

Részestül: participo C. MA. teilhaftig werden PPB. Te
nyattad rezesevtevnk életnek dymevlicheben (CornC. 100).
Meneuel ynkab közelyt valamely allath nyozagos allathoz, a-
menuel ynkab rezesől az allatnak my voltuual . . . Ha az hydeg
vasat az tőzbehe tezyk, rezesől az melegseggel (Apost. 42). Hő
es rezesölth hő velők (JordC. 801). Rezesölven Kristus,
nak keezenwedesyben: consortes estis afflictionum Christi (853).
Aggyon malazot ew zent orzagban rezesölhetwknk (ÉrdyC.
14. 403). Nem kell rezesölhni a bűnneel (Mel: Préd. 112).
Attyokfiának jovaiban nem-is rezesölhetnek (Ver: Verb.
178). Az apostoli szeket talam nem szidalmaztatoc, mellyel
nem rezesölte (Mon: Apol. 29). Gyűmőzeiben hogy ni is
feienkint rezesölhőssne (Zvon: Post. I.699). Rézesöllyenek a
győzedelmes érzekenségeknék készített őrdömben (Zóly: Elm.
336). A mennyei kinsekben kezdett rezesölhni, bővelkedni
(Bíró: Préd. 30). Minden dolognak tellyes értelmében rezesöl
(Fal: UE. 392).

Részésülés: communicatio, participatio MA. teilhaftigkeit
PPB. Vadolom bűnwősnék magamat kylenec idegen bűnwőke
rezesősemebe (VirgC. 11). Miczoda rezesőlésem volt volna az
istennel (Mel: Jób. 72). Ti nektek is rezesőlestec legyen im
velőnc (Born: Préd. 259). Az megkeresztelkedtek állhatatosok
valának az kenyér szegésnek rezesőlésében (Pázm: Kal. 727).
Mint kell az őltári szentség rezesőléséhez készölőnk (Pázm:
Préd. 732). Nagy reménség fénylett ebben a jámbor latorban,
mikor a Kristus országának rezesőlését kérte (547). Eneec az
szentsegnec rezesőlesetül meg nem foztatoc (Zvon: Osiand.
135). A szent léleknék rezesőlése legyen minnyájatokkal (Ily:
Préd. I.592).

Részetlen (résztelen C.): expers C. MA. [unteilhaft, unbe-
teiligt]. Hogy ba meg ál király fogadassában, résztelenne nem
lesz ő atta iótkban (Göres: Mátý. 4). Voltanac akcor ollyankis,
az kie azt mondanac, hog amaz kazdag Crassusis nem volt
volna résztelen ebben az tanaczban (Decsi: SallJ. 13). Az tób
ecclesiackal résztelen volt az lenyegesekben (ÉszT: IgAy.
166). Nem lehetőnc résztelenec az földben (MA: Bibl. I.146).
Semmi kigyó benne nem résztelen (Tor: Eny. 273). Elig volt oly
barsonyos ur, kinek bazu-nepje ez nagy veszedelemből résztel-
lenec maradot volna (Forró: Curt. 95). Résztelen lesz boldog-
ságban (Új: Hének 15). Kedves virágjából résztelen nem had-
gya (Gyöngy: KJ. 26).

Részetlenül: [non participanter; unteilhaft]. Semminemeeo
getrelnbeben magát nem hagyta vala résztelenül (DomC. 10).

[Részre]

jobb-részre: [maximam partem; grösstenteils]. A pogány
nemzetésegeket jobb részre meg-lódoltatta (Hall: HHist. I.74).

nagy-részre, nagyobb-részre: ∞ En csak egynibány
dolgot hozok elő az régi historiákából és nagy részre azoknak

írásból (Pázm: Kal. 53). A nép a sidokat poldazia, kiket vristen az ő vaksagokert nagjok rezrel meg vetőt (DebrC. 51). Kynek testeot nagyok rezre meg eeghetteteo (ÉrdyC. 526). Az keserű nagyob részre cerdemünk (ÉrsC. 165). Azoc nagjok reszre valasztatna a syriabeli kiraltol (Szék: Krón. 64). Nagysagot myre kert vala, imar nagjok részere kezen vagion (LevT. 1.76). A mint hogy egyebekben-is igen tudatlanok vagyunk nagyob részre (MTolv: Arithm. 3). Nem lehet, hogy a jo embernek gyümbölesi nagyob részre gonoszok vagy nagyob részre jok legyenek (Ily: Préd. II.150).

Részről: 1) [ex . . . parte; -teils, -seits]. Gád prófétát küldé hozzája, ki az ő részéről megjelentené neki (Ily: Préd. II.199). **2)** [partim; teilweise]. Isten egy részről haragos ostorával ijegét és-fenyegetőzik, másrészlül bátoritya gyarlóságunkat (Fal: NE. 37).

[Résszel]

nagy-résszel: [magna ex parte; grossenteils]. A predikáció is nagy részrel röviden lézen, ha a deák mondások elhagyatnak (Pázm: Préd. II).

Részszéről: partim C. MA. teilweise PPB. Mynd reez zereuth az yo angyal jelen lezón (ÉrsC. 158). Zcse rész széről prophetalno (Helt: UT. x. 3). It ezak also köntös, ing resz szerint vagion (Mel: SzJán. 188). Az lába vijai rész szerint vass, rész szerint tserép (Kár: Bibl. II.157). Acker telliesedik be resz szerint az mit Jeremias mond (Fél: Tan. 18). Az mi marham vagion, rez zereut hagiom az zegen atiaunfainak (RMNy. II.302). Sok resz szerint es sok kepen szolla regenten az isten (Szár: Cat. B4). Lehetetlen, hogy valaki boldog légyen és részszerént nyomorult (Ily: Préd. II.256). Részszerént buba merülve, rész szerint könyvezve (NótPM. 59).

Részszérőlvaló: [partialis; partiell]. It vettetyk reez zereent valo kerdecs (CornC. 16).

Részű: [partis; -teilig]. Három részű bizonság tétel is megérősítették (MA: Scult. 617). Az ő második argumentumát három részűnek írod (Bal: CsIsk. 38). Két részű a szentírás (Sámb: 3 Fel. 488).

[Részül]

Részülés: [participatio; beteiligung]. Kilencz idegön byn vagyon, bynbe rezűles (NagyszC. 359).

RÉSZÉG: ebrius, ebriacus, potus, potentulus, temulentus, madusa C. trunken, besoffen PPB. Ebréggetec fel rezegec es ordolhatoc mend, kie bort iztoe (BécsiC. 203). Lateok egy rezegh azzonyallatot (JordC. 915). Mykeppen rezeg semmyt egyebet nem tud vala mondani (DomC. 216). Mynd borral tellyesek es rezeghek (ÉrsC. 81). A részeg a szomiulhozóval egyfüt cheszzen (Helt: Bibl. I. aaaa 3). A hét dombon flő aszony az-az Róma részeg a szentek vérével (Pázm: LuthV. 351). Nem részeg szeszrel, de lézag agygal irkált (Sall: Vár. 179). Mikor részeg, garázdás az ember (Radv: Csal. III.81).

[Közmondások]. Bort sem irot s mégis részeg (Döcsi: Adag. 17). Az isten-is ki tért volt a részegh ember előtt (MA: Czegl: Japh. 215).

Részegöd-ik: inebrior SI. (trunken werden, sich berauschen).

el-részegödik: ~ Vendigi feletrőbb elriszegedvén, késő ostve eljöttem szálásonra (Monlrók XV.55). El ne részegedjenek és valami garázdára magokbau ne fukadjanak (Bethl: Élet. I.196).

még-részegödik: inebrior C. MA. (trunken werden). Kezdelni megverni a gérmökéket es megrészegedni (MünchC. 141). Borth es eegyebet semyt, kywel ember mezb reezgöhdöyk, ne

gygal (JordC. 93). Az en poharam, kyből myndenek megi rezögöndnek, yghen dragalatus (ÉrdyC. 432). Mikor a borba itt volna, meg rezegedec (Helt: Bibl. I.D3). Sok egyéb' fejedelmek megrészegedtek és veszedelembre estek az isteni névek kívánsága-miatt (Pázm: Préd. 50. 617). A majom a bort is megiszsa, s töle meg is részegedik (Misk: VKert. 227).

Részegén: [ebrius; berauscht—adv.]. Ittison s részegen ment ki házamból (Monlrók XV.616). Nem csak az tiszt, az közkatonája is mind palinkás részegen ellepték az országot (Béres: Lev. 280).

Részegés: ebriosis, vinolentus C. MA. [trunkenbold]. Bor tsiszárok, részegesek: acraloathones PPB. Ezeec es izec a rezegesekkel; manducet autem et bibit cum ebriis (MünchC. 60). Ez dizuoccon etertuec mind az torcosoc es rezögösök (GuaryC. 4). El yewe embernek ew flya eotet, ytalt veween es azt mongyatok: Yme rezeghes es torkos (ÉrdyC. 416). Ha az gonoz zolgha kezönd az ő tarsy kezeth enny es innya az rezeghesekkel, el iw az zolganak az ew wra (ÉrsC. 16). Jay a hamis tudomani, fertelmes parázna, rezögös praedicatornak (Mel: SzJán. 59. Helt: Bibl. I.Uuu3. Fél: Bibl. I.43). Az holnöd alat vő horlozzad az könyveknek czioimot, miköppen az részeges Pyrrhia az lopot giapiumak gomboligiat (Erasm: Erk. 58).

Részegésköd-ik: crapulor, pergracior C. perpotio MA. [sich oft betrinken]. Kik ez velagba torkossagall rezögösököndne, halassnak az ő leceelőket (NádC. 90). Reezeghesköttek, kyk mynd ez feldön lakoznak (JordC. 915). Az török urak ide jöven tegnap ittak, részegeskedtek szájról szájra (LevT. II.251). Szabad prédálni, szabad részegeskedni, ez az ő szabadsága (Zrínyi II.197). Szüntelen részegeskedvén meguntálatott (Bod: Pol. 188). Résezegeskednek, megütözknek az öblös kantsókkal (SzD: MVir. 357).

Részegésködés: crapula C. ebriosis, perpotatio, pergracatio MA. tügeliche trunkenheit PPB. Az kastélyokban való lakás mód nélkül való részegeskedést, garázdát, veszekedést nem szenved (Gér: KárCs. IV.41D). Résezegeskedésre adván magát, initt amott az urak udvarokban töltötte az időt (Bod: Pol. 188).

Részegésködő: [crapulator; trunkenbold]. A bornemiszic elnével birnak, a részegeskedőc es borosoc esztelenséggel es bolonsággal (Com: Jan. 182). Ha mintsen nemes, a pörből kell elő állatunk hadi népülket, az jobb az udvarokbau részegeskedő katonánál (Zrínyi II.193).

Részegít: ebrio MA. (berauschen). Mel fines engem rezegeitő pohár: calix meus inebrians (DöbrC. 46). El rontotta a bálványozást, mely a világot részegítette (Pázm: Préd. 142). Az jó had viselő bor nélkül el légyen, részegítő eszközt most hozzá se végyen (Zrínyi I.31).

még-részegít: ebrio, inebrio, ebriolo C. (berauschen). Ő czorgetegit meg rezeghed (AporC. 11). Az een elnemeth a te veeröddel rezögöhd meg (WinklC. 261). Meg rezegeittene engömet a nag keserűsagoc (NagyszC. 49) Az toglyoknac vérecket részegitem meg fogyeremet (Kár: Bibl. I.190). Kertemec táblait meg részegitem vizzel (667). A ragadó mirigy nagy népeket elmotokol, megrészegét es pusztét (Com: Jan. 59). Teli toroc ivással önmön magát meg-tölti, részegéti (181). Sok istenteleneket öszve gyfüttem, szabad szoren azokat meg részegitettem (Szentm: TFü. 13b). Az házba bévivén szörnyűképen igyekeztek megrészegíteni 1760 (Házánk. I.363).

róa-részegít. Beste vitiz, szaladó kirafiai, csak az pályukától vitiz az, de rearészegitem ököt Nilyére (Béres: Lev. 281).

Részegség: ebrietas, vinolentia C. MA. trunkenheit PPB. Résezegség miatt való öfájás: crapula MAI. Ki-alummi

a részegséget: edormiscere *crapulam PPB. Oloferus feltzén vala az aghan igéu nag részegséggel elbaggyadvan (BécsiC. 35). Félmezietec, netalantal megnehezéggenc tú zúnetec torkossággal es részegséggel (MünchC. 160). Vélkeztem rezegeheg meg nem emeztesel (VirgC. 9). Az tanczhoz zúkegősök: iol lakas, rezőkseeg (SándC. 11). Az részegsegh az haz bíró embert bözületlené teszi az ónei kőzöt (Deesi: Préd. 33). Az részegség oly dolog, kit igen ritka ember, a ki szégyenlene (Zvon: Post. I.43).

Részegsz-ik: inebrior SI. [sich berauschen].

még-részegszik: ∞ Így meg nem részegszik aszszonyom, de szinte olyan lélek veszedelembé esik mint a ki még-részegült (Pázm: Préd. 225). Ha mi valamely szolgánkra derék dolgot bizunk, nem türelhetjük, ha még-részegszik (237). Soc, ha maga meg részegszik, úgy dicsekedic véle, mint ha valami jeles vítezi dolgot vitt volna véghez (Zvon: Post. I.43).

Részegül: inebrior MA. [sich betrinken].

el-részegül: ∞ Az nagy urak igen vigádnak vala, fő fő urak el-részegültek vala (Huny: Troja² D3). El részegült az igazaknac ártatlan vérével (Zvon: Post. II.201).

még-részegül: ∞ Az ő borok, kiuel megrezögiltenc, lezeu ő nekic sarkannac mergeue (NádC. 90). Zent lelekneec borraual meg rezegült (VirgC. 27). Ime lelekben vgy mint meg rezegült, nagy kőny bullatasba el arada (59). Ez vilaguc iauaiual meg rezegülven, csak basanak kedvet keresi vala (Fél: Tan. 485).

Részegülés: inebriatio MA.

RESZEL (részelő Kár: Bibl. I.643): limo MA. feilen PPB. Reszeltt por: rasamentum MA. Reszeltt vaspor: scobs delimita PPB. Császár, a ki reszelővel reszel: pollio qui lima limat (Com: Jan. 104). Ha a tehén vagy ökrök kőrmöt reszelni kezdik, igen bűdös (Misk: VKert. 92).

[Szólások]. Mit nem cselekednéek Kegyelmeddel, minekutánna anyi tormát reszelt az orrok alá (MonIrók XXIV. 632).

el-reszel: delimo C. MÁ. abfeilen PPB. Annac az háiat kőrös kőrnül reszelőnel el reszeli (Kár: Bibl. I.643). Az rab tömlőczből kiszabadulván, az lábán való vasat levágja, avagy raspollyal elreszeli (Prág: Serk. 158).

ki-reszel: elimo MA. poliren PPB.

kireszelés: elimatio MA. abfeilung PPB.

még-reszel: limo C. delimo, elimo MA. abfeilen PPB. Négy kell ilyen apró csatt, azokat is olyan szépen meg reszeliek, mint a nagyokat (TörtT.² III.156).

Reszelék: [aeris scobs elimata; feilung]. Finum pőrissal kell az reszelék forrasztót az birsalma magos vízzel felrakott műre pőrissolaji (Keesk: ÖtvM. 319).

Reszelés: destrigmentum C. limatura MA. das feilen PPB.

Reszelő: 1) limaus, limator MA. feiler PPB. Hasonló mesterséggel éltek az új lit reszelő atyafiak is (Pázm: Kal. 86). **2)** lima NémGl. 334. scobina C. MÁ. feile PPB. Nem esuda, ha vétek vagon az irásban, sok reszelő, fúró kárt tett nékem irásban (RMK. IV.207). Annak az baját kőrös kőrnül reszelőnel el reszeli (Kár: Bibl. I.643). A mit cselekeszik a reszelő a vassal, azt cselekeszi a háborúság az igaz férfinval (Mad: Evang. 236). A simető reszelővel siméttya (Com: Jan. 104). Rusikát vess az reszelő sassán bele... Nagy öregreszelő, lapos és kés-élű kívántatik három-négy (Keesk: ÖtvM. 368).

sajt-reszelő: tyrocnestis C.

torma-reszelő: tyrocnestis C. [krenreibeisen]. Torma reszelőket 4 drbot ugyvenkét pénzen (Radv: Csál. III.30). A nyakban vető öreg táskánat, a torma-reszelőt, a sodró fát, egy üstöt elhozhat (TörtT.² III.160).

[Reszeltet]

ketté-reszeltet: [dissecare euro; zerschneiden lassen]. Zent Elona azzon az kerezthiffat kottee rezeltetee (ÉrdyC. 293).

1. RÉT: plica, series MA. falte PPB. [schiebt]. Hagyd megnyugodni kicsenni az tészit, nyújtsd meg egyenként szép vékonyon az asztalon, vajzd meg minden rétét szépen (Radv: Szak. 180). Az szoknyának korcovadójában vagon egy rét és egy fertály vont arany (Radv: Csál. II.236). A gyökere gömbölyű, egy kevesse csúcsos, belől fejr rétű (Lipp: PKert. 1.54).

három-rétű: triplex, triplus C. [dreifaltig]. Három rétű öszvo font kötel (Ker: Préd. 11).

hét-rétű: [septemplex; siebenfältig]. Hét rétű pais: *septemplex clypeus PPB. Az egyházi rendekben való hétrétű sakramentumnak uy találányja ellen hartzollyunc (MA: Tan. 1493).

két-rétű: bilix C. [zweifältig].

sok-rétű: multiplex C. [vielfältig]. El hagyuan az Antichristusnac soc réti balványokat, tégedet tisztellessenek igazuan (Vallást. CCcij). Némellyek le szállván a földnek gyomrában, ott fővenyeknek sok rétű ágyában (Orczy: KöltSz. 231).

száz-rétű: centuplex C. centungeminus PPB. [hundertfältig]. Száz-rétű béle az ökörneek: omastum PPB. Méltó volna, hogy száz réttő páczában varnák a fejét (Kisv: Adag. 378).

Rétés: 1) plicatilis MA. [faltbar, fältig]. Rántzos és rétes az bőrem (Helt: Mes. 104). Meg vátlyác az ő irdos birdos és rétes 1... né (Helt: Háló. 50). Auagy egy istent vallani, ki nem egy, hanem rétes, egy allatbol es harom szőméllyből egybe gyaloltatott (Vallást. Niiij). Retes, allatos, személyes istennek mondgya (MNyil: Irt. 174). Nem következik hát, hogy duplas avagy rétes Christus legyen, az mint te mondod (188). Rétesen köttetet vas rostélyokon avagy gátorokon ki-néz (Com: Jan. 106). A bikának nyaka rétesebb, vastagabb (ACser: Enc. 375). Az hiacynthosoknak olyan rétes gyökerei vannak mint az hal héja (Lipp: PKert. I.42). Szerellemek el-hányt fitkos békójából mint madárt rétes hálójából ki-venni valakit (SzD: MVir. 369). **2)** artolaganus C. placenta, strilbita MA. artocreas Major: Sztó. 73. kuchen PPB. Rétest, tíz kinyírt vigy el bátyaidnak, ez tíz sajtokat vigyed az hadnagyak (Tin. 230. Born: Ének. 601). Pereczet, bélest, rétest, pogátsát sűt (Com: Vest. 46). Tokja pedig levelemnek két katonás-béles, rétesel van kibőlölve, jó vadag és széles (Tbaly: VÉ. II.378).

Rétség: [plicatura; falte, schicht]. Isten tiszta, merő, es semmi béles auagy rétség ninczen ő benne (Vallást. Aiiij).

2. RÉT (rét MonIrók III.87, MonOkm. I.267. ryt LevT. I.256): pratum MA. wiese PPB. Planicies que vigo dicitur ret (Wenzel XII.648). Nem hizóm, hogh atte baratid adnanac őth zanto földet avag retét (NádC. 320). Retemnek egyik rezereul zinamot elwittette (RMNy. II.284). Egy nyban lowagoth bocyatnak az var fele az ryte (LevT. I.256). Tót Mihál nagy bertelen éjjel meg vissza-feltére, az nádason réton mind el-felesellege (RMK. III.63). Az réten es nádou Miklós budosik vala (Ilosv: Toldi 3). Talala egy réten egy eme ősznot het malatztal (Helt: Mes. 300). Még a réth is szagos, ahól vagon (Mel: Herb. 94). Szállának táborba az pozsonyi ritre (MonIrók III. 87). Sűrő kopiaia niunt reten aadnak (Göres: Mátv. 26). Ezen bordában szőtteknek réttýen kereskedgyetek (Pós: Vetélk. 44). Chűsz haszontalanul rít kigyó az réten (Zrínyi I.124). Elad-hassa kis bessuyei pusztának ritét (MontME. I.267).

csikászó-rét, csikfogó-rét: [pratium ubi lampetrae ca-diuntur; schlammbeisserwiese]. Halászó víz nincsen, hanem csikászó rét vagyon (Gér: KárCs. IV.291). Bejönnek az határok-ban csikfogó réteken is (304).

hizlaló-rét: [pratium pecori saginando; mastwiese]. Lapos hantok, gyöpsös, virágos völgyek látszattanak, legelő mezők és hizlaló rétek (Fal: TÉ. 708).

kaszáló-rét: pratium Nom. 7. foenilis herba Major: Szót. 119. [wiese]. Az barem mynd Wyfalwygh el járhatot, mykor kaszáló retet nem fogtak (RMNy. II.312). Az folyások tellyesen meg-telnece és kaszáló réteknec fiúút és mezdőknece veteménit elvesztic (Kár: Bibl. I.475). Kaszáló retek, nyomás, erdők, cse-rok (Ver: Verb. 48). A református papok adót nem adnak, míg minden papuak szántófölde, kaszáló-réte, erdeje ki nem szakasztatik (Bod: Pol. 147).

pap-réte. Ott az ebet az pap rétén: cancer leporem capit (Decsi: Adag. 115. Kisv: Adag. 63).

széna-rét: pratium Pesti: Nom. O3. C. [wiese]. A nag ar vizec zena rétyt, nomasyt es gőmőle kertyt ky zaggata (TelC. 85). A farkas találá egy szép széna rétet, azon őcklele két kos egymással (Helt: Mes. 297). A féket a széna rétebe vetem és a nyerget az vízben hányatom (Helt: Krón. 226). Vy foglalaso-koth az espanok, akar szunto fowld legyen akar szena réth, meg itylhetneke (Ver: Verb. 77). Szénaréték, tóshelyek (Erd-TörtAd. I.242). Helyet adnak néki mindeu hozzá tartozójával és basznával, erdejével, mezejével, szénarétjével és szántóföld-jével (SzékOkI. 298).

Réti: pratensis MA. [wiesen-]. Réti sáfrány: bermodactylus; réti tormá: cardamon MA. Három lenelő fő, az réten terem, szederjes virága vagyon, oszt hiyác réti lóherénec (Mel: Herb. 93).

Rétség: foenetum Ver: Verb. 215. pratium MA. wiese PPB. Az rethsegről horgjak es azth mongjak, hogj mjnd elyen lyth-wan noshok wanak oda (LevT. I.223). Halászó víz ezen a határon nincsen, hanem csikászó helyek vadnak az rétségen (Gér: KárCs. IV.303). Csátés és zombékus el terjedő rétség (Gvad: Orsz. 102).

RETÉK: raphanus C. MA. radicula; réttig PPB. Egyszer a róka a víz mellet találá egy retket (Helt: Mes. 280). A sültekhez adattatnac salátác, retkec és gyümölcsöc (Com: Jan. 111). A reték abban különbözik a répától, hogy levelei szőrös-sebkek és darabossabbak (Lipp: PKert. 162). Halat és retket adunk (MonTME. II.154). Répa, retek tzingolódnak, tők és dinnye hason jár (Fal: Vers. 871).

bécsi-retők: [rapula Viennensis; wiener réttig]. Ezt a retket azért híják bécsi reteknek, hogy Bécsből hozzák közön-ségesen a magvát (Lipp: PKert. II.162).

fejér-retők: [rapula alba; weisser réttig]. (Lipp: PKert. II. 168).

fekete-retők: [rapula nigra; schwarzer réttig]. Orvosságok-nak legjobb a fekete retek, kinék nagyobb ereje vagyon a fejérmél (Lipp: PKert. II.168).

nyári-retők: [rapula aestiva; sommerreittig]. Nyári retek, ezt februariusba vetik, noha ritkán válik jó (Lipp: PKert. II.163).

téli-retők: [rapula hiemalis; winterreittig]. A téli retket némelyek Sz. Iván nap estin, némelyek Augustusban vetik (Lipp: PKert. II.164).

tengéri-retők: thlaspi maius; meerreittig Mel: Herb. 173.

vad-retők: armon PPB. [foldreittig].

vörös-reték: [rapula rubra; roter réttig]. A vörös retek nem régen származott főlső Német-oroszágbul (Lipp: PKert. II. 168).

Retkéske: rapunculus; rapunzel. Retkechke vagy rapontz, a kit a németek rapunzelnek híják, kinék az íze olyan mint az reteknek (Lipp: PKert. II.168).

RETESZ: 1) vectis C. repagulum, obex, pessulus MA. régel PPB. Ysten meg erősseethee te kapwydnak retheztyh (CzechC. 56). Evt erzekensegeket retez alatt tarchuk (PéldK. 33). Küldtiink egy lakatot és egy reteszt nagy fejével egybe (Nád: Lev. 26). Nagy zároccal, retezekkel megőrizi (MA: Scult. 301). Pinczének külső ajtajára csináltattunk egy reteszt és egy závár-fejet (MonTME. I.302). Kamarán ajtó retezzel (Radv: Csal. II.335). 2) [catena; kette]. Retezekkel valaki megmen köldőz-heti vala ötet: neque catenis jam quisquam poterat eum ligare (MünchC. 78). Adyd, hogy ez retezek en labaynrol el töres-senek (PeerC. 256).

[Szólások]. Látván, hogy mindenütt ben sül és csak retez t vét pattantyú-jok (Pázm: Kal. 129). Reteszt vetek a szájamra: custodiam ponam ori meo (Csuzi: Síp. 348).

ajtó-retesz: pessulus Major: Szót. [türriegel].

vas-retesz: 1) [manica ferrea; eisenkette]. Négyen volta-nak, akyk ihusth osterozzak wolph neegh was retezzel (WinklC. 189). Xpus, ky melto löl az wasis retezeketh el zaggatnod (PeerC. 256). Gondolyad en zerethő barátom, hog az ew nya-kaban egy nagy was retezth wethőthenek wala (ÉrsC. 31). Hogy meg ketezyek w kyalokath waas lanchokkal es wnekky nemessyth was retezekkel (KulesC. 363). 2) [ciugulus ferreus; eisengürtel]. Az was retez, kiuel magat be öndözötte (GuaryC. 45). Vala ez nemes zőzneke nemely was retezza, kywel az ő gyengeséges derekat által zoryttya wala (ÉrsC. 397b).

RETTÉG (rotteg Helt: UT. M. 1. MA: Bibl. II.17. MA: Scult. 659): timeo, trepido, paveo, pavito, formido C tremisco, pavesco, horreo, horresco MA. [fürchten, zittern]. Igen rettegők: praeformido, reformido, praetrepido C. Christus rettegh vala, Judas vigad vala (WinklC. 159). Aleeg hihetendő, minemű keserűségöt a halaltal rettegen az én gengeségős természetöm zönvede (NagyszC. 16). Uram Iesus retteguen verős veritekkel verítőzöl (WeszprC. 62) Az asszenyallat nagy retteghwen előwe yewe (JordC. 552). Myt rettegz eedes leanyom (ÉrdyC. 23). Sem az hatalmas ysteneket nem tyztöl, sem az keenokat nem rettőghy (468). Az fowld az nagy rewasthwl rettegene (ÉrsC. 472). Mel felelmenek miatta rettegz (BodC. 1). Batoricet ate-zent lelkedel rettegő lölkönket (ThewrC. 109). Hyzik es rettő-gik az istent (ThC. 2. JordC. 836) Mindonek rethettek (RM Ny. II.7). Rettege inkább es imada az ő battyat (Tel: Evang I.127). Az testnek erőtlenserege nezue az halat rettegte (Fél: Tan. 267). Mindenkor rettegye kezdett a szálláshoz (Pázm: Préd. II.3) Az én beszédimet rőttegi (MA: Scult. 659). Szulimán, az kinék Európa rettegte szablyáját (Zrinyi I.9).

mög-rettőg: [extimesco; erschrecken]. Meg retteghwen es el ameklodwan monda (JordC. 736). Meg ne rettegey, myko-ron a kent lathod (ÉrsC. 358).

Rettögös: formido, formidatio, reformidatio, pavitatio C. tremor, trepidatio MA. fürcht PPB. Pether fel alwan, mynden retteghweensnellyk monda (ÉrsC. 160). A fejedelmec nem rette-gősöckre vadnac a jó czelekedőknece (Helt: UT r. 8). Bizony-talan végünk felelmenek rettegésével kínoz (Pázm: Préd. 74). A Kristus fel-tamadása-ntáun a retteggéssel, hanem kívánva várjuk a jó halált (573). Hértelen való tellyes retteggéssel meg-rémül (Com: Jan. 150). Noha megmaradhatna vigyázva, de az rettegest unja meg (Beres: Lev. 278). Bakonyi rőtögös farkas-nak rettegés (Szd: MVir. 138).

Röttéget: territo C. MA. [schrecken, scheuchen]. Nekykent tenleczel reettegeth (ÉrdyC. 373). Bochass félelmet reaioc es reettegess a te nagy karod által (Helt: Bibl. II.14). Minket reettegetneç és szomorgatnac az mi hamisságinç (MA: Scult. 860). Lelki ismeretedet furdallyac es reettegetie (Agend. 78).

Röttégetés: [territatio; furcht]. Megszabadította az emberi nemzetet a halál reettegetésétől (Pázm: Préd. 573).

Röttégető: 1) terrificus MA. erschrecklich PPB. 2) terriculum C. territamentum MA. schreckbild PPB.

Röttégtet: territo, terreo MA. [schrecken, scheuchen]. Császár hatalmával őt megfenyegeté, Euzebius pispok nagyon röttégtetét (RMK. V.178). A földön pedig annál-is röttégtetéb' felk látszanak (Pázm: Préd. 6). Késértet ez, a mely téged most büsit, e hívásos félelem, a mely röttégtet (Pázm: KT. 276). Miért röttégtetni kel az vitéz szívét, az mely az égben is oly nagy próbákat tett (Zrinyi II.65).

RÉTTEN, RÉTTEN-İK: terrefio SI. [erschrecken]. Hogy haborusagot ne rettenneenk, wunenmaga haborusagot zenwedé (ÉrsC. 210). Éjjel nappa lönni basa siet vala, mitől várbéliek igen rettentek vala (Tyn. 90). Minden felől szorongat-tatunk, kemény fenyegetéssel rettenetünk (MonTME. I.98).

el-rétten: expaveo C. [erschrecken]. Hangos trombita zenge-dez, melyet haluán, mindeneç el röttenneç (Kár: Bihl. I.402). Elrettentec vala ő előtte: terrore perteriti sunt (MA: Bibl. I.43). El-rettent tetemimet ujíts meg, hogy ellyek (Szal: Vigaszt. 235). A véletleneken el-retten (Com: Jan. 196).

mög-rétten: compavescio C. expavescio MA. erschrecken PPB. Vala özönné felelemmel meg rettenet: timore percursus (EhrC. 44). A nep Jezust latuan, megyedé es meg-reddene (MünchC. 88). Mendenek megh rettemen, archwl földre esenek (PeerC. 17). Meg ne rettenyetek azokthwl (JordC. 568). Ezeket baluan ez doctor, meg rettene (DomC. 217). Lataa, az pokol aytaa nytwan vagon, es nagyon meg rettene raytta (ÉrdyC. 70). Myeerth megh retteneel az artatblanoknak veerek ontasatwl (185). Azt hallwan a feyedeleni meg rettene myatta (340). Menehany ytéssel rettenth meg zywed (PozsC. 44). Hany ytéssel rettenth meg az te zywed (ThewrC. 99). Meg rettenie és el ál-mélkodie (Zvon: Post. I.677). Valameniszter az itélet napiarol gondolkodom, mind anniszor szivemben és testemben meg rettenem (Lép: PTik. II.196). Még basa magais ottan meg rettenik (Zrinyi I.107).

Réttenés: terror C. MA. schrecken PPB. Az nagy rette-nees wtan fiel költének agyokhol (ÉrdyC. 424). Orszag röttenése (Decsi: Sall. 22). Vedd fel fiam bátran németnek lövsét, ne mutasd szivednek semmi röttenését (Thaly: Adal. II.247).

Röttenet: terror Kr. [furcht]. Te thataroknak wag meg tereye, the poganoknak wag rethenetyk (GyöngyC. 2).

Réttenetés: terribilis, terrificus, horrendus, formidabilis C. MA. erschrecklich, fürchterlich, greulich PPB. Izonyu, rettenetes magas hely: tespna; rettenetes zúgású: horrisonus C. Az vel-lamas tezen rettenetes ezattanast (VirgC. 97. 54). Emlékdözyel kegős Jesus az rettenetés zörnységökről, kyket zenwedee (CzechC. 12). Akara zenvedni, hoç tegedet pokolnac rettenetes örneéneç vermeből meg zabaditana (VitkC. 89). Ellyen rettenetes choda dolog törteneek (ÉrdyC. 573. 566). Rettenetesb testnek ew halala (ÉrsC. 269). Azon eiel ez zyz naç rettenetés abrazatba megh ielönek (TihC. 12). Az wrnic rettenetes napia (Helt: Bibl. I.g3). Valami rettenetés mérges állatot, füuet meg ittac (Mel: Herb. 15). Röttenetes sinároc voltaç (Born: Préd. 552). Rettenetes-személy: monstrum (Pázm: Préd. 1077). Az oroszlanok az ő rettenetes ordításokkal az apróbb állatokot el-rémitik (Misk: VKert. 54).

Réttenetésen: truculenter C. borrende, horribiliter MA. greulich PPB. Rettenetesen szóló: terriloquus MA. Kére, ha meg akarna halni, ne lenne ilieu rettenetésön (WeszprC. 35). Az magyarok álgyitól nem félnek, hanem nagy rettenetesen az császár népire öklelelnek (Monlók II.23). Az him oroszlan és a nőstén oroszlan rettenetesen ordétnak (Com: Jan. 39). Rettenetesen strutz-tollat fejében mozgattya forgó szél (Zrinyi II.12). Az pénz az országban rettenetesen elszűkilt (MonOkm. XV.129).

Réttenetesképpen: [horribiliter; schauerhaft]. Szent tör-ucnyet nekic a Sina hegyen: rettenetes képen kiada (Helt: Bibl. I.a3). Jerusalemet rettenetes képen elrontac (I.b2). Rettenetes-képpen megriasztya (MA: Bibl. V.3).

Réttenetesség: horribilitas Kr. [schauder]. Ez trombitanak elw zaua retentesseggel hangoslik (VirgC. 115). Eltavozanak mennyey retentesseggel felelimesek Ioven (DomC. 126). Jelen lezeu egfelől ördögöknek retentessege (BodC. 23). Meg tön-lőcözethe, hoç a rettenetésseggel meg terithetne (DebrC. 563). Az nagy zernyew retentesseggel meg feelelmöt vala (ÉrdyC. 593). Kel myneekvák megh latbnwnk az ő megh theereseth retentesseggel (ÉrsC. 141). Az sok siürri kopja utáma s előtte sok földet retentesseggel be földte (Zrinyi I.33).

[Réttenetésességös]

Réttenetésességöst: [horribiliter; fürchterlich]. Rettenetes-ségöst huzattalot wala, tazygaltatol wala, ekledeztetel wala (PozsC. 2).

Réttenetét: [horrende; schauerlich]. Rettenetesh hwzattalot wala (GyöngyC. 9).

Réttenetésül: ∞ Rettenetesül baluanyoznac (Mon: Apol. 46). Láttad é az halált az fulon le irva, mely rettenetesül kaszját hordozza (Zrinyi I.188). Dámirhám rettenetesül forgattya nagy vasát (II.72. 86).

Réttenetlen: imperterritus MA. unerschrocken PPB.

Réttenetlenül: [imperterrite; furchtlos]. Rettenetlenül, bátran járassunk (Mad: Evang. 275).

[Réttenhetetlen]

Réttenhetetlenül: [imperterrite; unerschrocken]. Retten-betetlenül által-méne közepettök (Mad: Evang. 314).

Réttenő: [terribilis; fürchterlich]. Vr retteneu w tanachyaba (terribilis in consiliis) embereknek fyay feleth (KeszthC. 159).

Röttent: perterreo, perterrefacio C. terreo, terrifico MA. erschrecken, furcht einjagen PPB. Az prophetak az engedete-neket istennek sok fele ostorinal rettentik (Fél: Tan. 12) Az földueñ rettent es karhoztaç az bünert (559). Mindenütt villam-nak nyilak és szablyák és mindent rettentnek lobogós kópíák (Zrinyi I.24).

el-rétten: terreo, deterreo, terrefacio, expavefacio, horri-fico, exanimio, consterno C. [abschrecken]. Az népet el röttenéç az be meneteltől (Kár: Bibl. I.130). Benneteket el-nem rettent-nek (Mad: Evang. 219). Nehéz dolog ez, ha eleve bé-vőt képző vélekedéssdel te magadat el-rettentet (Com: Jan. 1).

elröttentés: consternatio C.

elröttenthetetlen: imperterritus C.

föl-röttent: esterreo, terrore excito Kr. [aufschrecken]. Mikor alusztoç, ne légyen, ki fel röttentsen (Kár: Bibl. I.114).

mög-röttent: terrefico, tremefacio C. deterreo, expavefacio MA. [erschrecken, in furcht setzen]. Meg rettentneç engő-met en zamtalan bineim (NádC. 7). Ennehany azzonyallatok megh rettenteneek mynketh (JordC. 618). Esmeg mond vala

ewnekik meg reettethween ewket: Ymaran latom, hogy az fa vago fuyzy a fanak gyökerehez közelget (ÉrdyC. 349. 568). Meg röttenfél engemet az en álmódásimba (Mel: Jób. 18). A kgs uristen oly igen megrettentötte őket, hogy mindenett futnak a várakból (TörtT. 1.281). Talán azért trombitálták ki az békességet, hogy megrettentsék az cseleket (Bercs: Lev. 552).

mögrettentő: [terrificans; erschreckend]. Mykent a meg reettentőt azonkeppen az hezölködött meg mewety vala (ÉrdyC. 199b).

Röttentés: 1) territatio MA. das erschrecken PPB. 2) [terror, pavor; furcht, schrecken]. Rohamyon hlv reayok feelelem es reententes (JordC. 42). Retentees es rezkedet yewttenek en rayttam (ÉrdyC. 575. 194). Ysteny ytoletlnek reententes myath (ÉrsC. 266). Mint az oroszlanuac orditása, olyan az királynac reententes (Kár: Bibl. 1.614). Ejjeli felelnek és reententesek tégedet nem környékeznak (László: Petr. 197). Zrinit nem jisztheti gond s reentetés (Zrinyi 1.80).

Röttenthetetlen: imperterritus MA. [unerschrocken].

Röttenthetetlenül: [imperterrito; unerschrocken]. Ál reententhetlenül Zrini nagy gondokon mint nagy tornyos küsziklák magos Késmárkon (Zrinyi 1.80).

Röttentő: formidolosus C. terrificus, terrificans MA. [schrecklich, fürchterlich]. Lúd-rettentő fő: chomychon MA. Ellenséggömnök rettentő zörnységeit ne lassam (CzechC. 20). Nép rettentő (MA: Bibl. Magy. 2). Ilion Stipán Golemi rettentő testel lépik mint egy halom, rettentesseggel (Zrinyi. 1.88). Ugy hallom, rettentő napjaitok voltanak azulta (TörtT. XV. 212). Rettentő fejcs, makaes állat a tűzök (Mik: TörtL. 447).

RETYE-RUTYA: anilis blateratio Kr. [tritschratsch]. Retye-rutya szénám rendem, rendem, rendem, rárom (Thaly: VÉ. II.126).

RÉTYKE: [piscis genus; fischart]. A galóztát, zompot, retykét, csukát add a szakátsnak (Szabó: LóDics. A4).

[RÉÜL, RÉVÖL, RÍVÖL]

el-réül, el-révöl: [mente capior; in entzückung geraten]. Zent atya es egyeby voltanak niend el ryuewlettek es fekeznek uala mykopen meg holtak (EhrC. 136). Egy napon mykoron ymathkozneek, hog wr isten tartana meg ewtet az ew zyyseseegeenek fogadasaban, el reewölitetek (ÉrdyC. 276).

Réülés, rívülés: 1) [mentis excessus; entzückung]. Meg bezelle, hog zent Ferencnek ryuewleseben wruendeusz es vygzatalast erzet (EhrC. 132). Eseek azonkeppen löly reules hlv rea: incidit in eum mentis excessus (JordC. 741). Latam révles zerent en elmeemnek latasaban: vidi in excessu mentis visionem (745). 2) [prodigium; wunderbild]. Byzon halando testbe volna mynth egyeb embernek, es nem reewlees zerent (ÉrdyC. 119). Moyses es Yllyes nem réwleskeppen, de byzon testekben lettek vona ott az ydőben (459). O zent atyám, hyd be azokat ees, kyk kywe fwtanak, mert reewlees nem vagyok, hogy myndönnök ballasara yelenchem meg, mynt leen dolgom (634).

Réület, rívület: 1) [mentis excessus; entzückung]. Zent Ferenc vala elmeyeenek ezenne ryuewletiben, som napial sem evel nem zolhatnala, vgy vala ystenben megnyomuadot (EhrC. 41). 2) [larva; gespenst]. Senkit a kesertet el ne meriüőn auag a réwlet meg ne indüőn (TelC. 59).

Réületés, révületés: [ecstatis; verzückt, verrückt]. Réwletes testeth: corpus fantasticum NémGl. 124. Meg ehvolyak es meg monetyk vala evtet es reewlettesnek neuezyk vala (DomC. 165).

RÜT, RÖT, RÖJT, RÉÜT, RÍT, RIÜT: [mente corripio; entzücken]. Bernald vr istentül érdemle ol nag ma

laztot, hogi giakorta istenhez rüitetik vala (VirgC. 86). Caiphastul es Pilatostul halalra sententiaztatec, kikneec előtte sokat rezkete es rötete (Born: Préd. 244).

el-rüttetik: [extra se rapi, spiritu corripior; in entzückung geraten]. Ew olmeyeenek magaztasaban el ryütyek uala: in mentis rapietatur excessum (EbrC. 77). Yme legottan el rüthee lelőkben (NagyszC. 381). En elmeemben el-rewstettem: ut raperer extra me (JordC. 781). Ottan el reewteteem leeleken: statim fui correptus spiritu (892). Zarmazeg ilyen cbodlatos illatnak zaga, hogi az soror a uagi edesseget elrytetet volt (PéldK. 73). Imilien latast lata: elritteten, egzierre a zent Effen lata ezi tűz ozlopot (DebrC. 103). Igen aítatos vala, mort az imacsagba giakorta el ritetik uala (164). Oli igen el riüttetik vala az imacsagba, mint ba meg holt volna (207). Lelke zerent el reewteteek (ÉrdyC. 502b). Erdőmle latni öbodlatos kepen meg ekesittét zep azzoniallatot, vg hog ekössegeenek elalmélkolasanac okaert elrütetnieec (TelC. 63).

elrüttetés: [ecstasis; entzückung]. Zent Pal ezt meg kosoltban el rittetesenek napian (DebrC. 139).

Rütés, rütetés: ∞ Mikoron frater Pacificus meg terth volna ez ilyen rütesből, legottan kymene az egyhazbol az bodog zenth Ferencbe (VirgC. 64). Meg boczatatec frater Leo az rütyetesből (110).

Rütet: [mentis excessus; entzückung]. Prophetanac ezen latasa légen auag vetel auag nehessag auag tereh, mert oem bezel elmenec rütetben (BécsC. 259). Ki kedeg rütetben azaz ketelen zol, sem zolast sem vezteglest val ő hatalmaban (267).

REV: putredo, humor putridus MA. [táulnis].

Reves: putridus, humidus MA. faul PPB. Tegitek az gömölez fat reuessé (Sylv: Ujt. I.19b. 11). Miczoda lesz e hát a reues tőken (Born: Ktud. IV.32). Mintha egy reues fat ragnaac (Born: Préd. 410). Az mostani újságok az eretnekségek reves tőkénének cemetéi (Pázm: Kal. 271). Reves tőkét látattott rágni, semmi izt benneek nem érzetti (Pázm: Préd. 157). Reves tőkének setéiben fejerkedő világoesküja (Pázm: LuthV 3). Ászu, reves törzsököket hordattott vala (Szal: Krón. 568). A halandó és rothadandó embert nem mondhatni-e revesnek (Pós: GlBot. 89). Ezek lönek azok a tizen nyolcz bizonyóságok; látod, hogy reves és rothadt támaszok (Pós: Igazs. II.370). Lészen rongyos gatyád, az-is avult és reves (Ben: Rithm. 123). Télben posvány szűnyog s dongó légy sem bolyog, el-bújnak reves fában (Ben: Rithm. 23). Visszaagott reves tőkék és a gonosz szokásokban meg-rögzött vén latrok (Csuzi: Sip. 9).

[Szólások]. Egy reves tőke tenéked egész erdő (Pós: Válasz. 148).

[Közmondások]. Reves tőke gyümölsőt nem hoz (GKat: Váls. 12). Minden újság kedves, óság pedig reves (Kisv: Adag. 147). A szabad revesnek, a tiltott mézesnek láttatik az embernek (450).

RÉV: portus Czinár. C. vadum, trajectus MA. [überfahrt, furt, hafén]. Micoron zep lassu zel lengedezne Francia ország revere, iöuenee Coloniára (NádC. 462). Az tevby kezzvel ada az jeny reuet falnyaual (MargL. 202). Meneenek az Jordan reweere (JordC. 288). Megh tereadli Tarsis neű rewnek bayoyth: conteres naves Tharsis (KészthC. 119). Gedeon izene Jordan vize melle, sidoc a reuöket hogy mindenütt allamac (Hofgr. 73). A tigrisnek vala egy gyalog réve, az révro eljuta Sándor népe (RMK. IV.105). Jacob a rewe mene (Holt: Bibl. Iab). Átal költenec réven (II.213). Az Duna révén (Monlrok III.16). Hogy Magyarországra réve lehessön, Sabác várát megvette vót (152). Az hajók és réve őrzésére tiz ezer embert hagyott (154). Az lovasokban keveset az folyoviz revenek meg probalására ele boesata (Forró: Curt. 157). Midőn bizonyou réven által költet-

vén evezni (Tarn: Szents. 164). Pekri uramot ola az rév mellett Födemesre szállítottam (Béres: Lev. 18).

ki-kötő-rév: [portus; hafeu]. Hazánknak ki kötő révhelyére egészen juthasunk (Tolu: Vigaszt. 9). A mi előnk a táborn mint egy ki-kötő révet állítják vala lenni (Teleki: Flél. 235).

part-rév: ∞ A Bosphorus egy oldalát a Propontis, másikat a tengernek hajlása avagy pártrév bé fejezi (Konst. 4).

Révés: **1)** portuosus C. MA. [hafenreich]. **2)** portitor Ver. [fährmann]. **3)** nauta, nauticus C. [schiffer].

Révész: portitor C. nauta MA. [fährmann]. Kől ereszkede rájuk úgy hogy nem látanak, s az révészeket verni kezdik (MonIrók III.13). Riüszec nekete szent Miklos istentec (Born: Ének. 391). A szerzetesek a maga nyereségét ásító révésztil megvettenék (Tarn: Szents. 164). Rút dolog, ha az révész vitorlát el-hadgya (Hall: Paizs. 22. 95). A révészek, kiknek a jó borbau vala nem kis részek, némelly társainkban belé kösdének (GyöngyD: Char. 43). Révésznek fizettem (MonTME. I.183). A mentő vasmaeskát az utolsó veszedelemkor veszik elő a révészek (Fal: UE. 453).

[Közmondások]. A hajótörés után jobb a révész. (Fal: I'E. III.123).

RÉVEDÉZ: [circumvolito; herunschwärmen]. Révedezve, sírva, futva nem akadhatok egy utra (Thaly: VÉ. II.321).

RÉZ: **1)** aes, cuprum C. MA. [erz, kupfer]. Rézzel megvesztegetem: aero; valakit rézből ki-önteni: ex *aere aliquem ducere PPB. Valamit tezen a reez a vasnac, ezönt tbezi a haborusagnac bekeuelvalo zenedese a valasztattknac (NagyszC. 243). Az romayak reezbevl chyboryomot faraganak (CornC. 193). Az istenseeg nem lakozyk sem rezben awagy erzben (ÉrdyC. 200b). Négy mása reszet husz mélyföldre visznee husz forintért (Helt: Aritm. H6). Az basa, az izombia merő rézből vala (Born: Ének. 351). A gyertya tartó ventzei rézből vala (Com: Vest. 20). **2)** [excrementum; auswurf]. Az ebek az rezet el hányják a templomban, melyet ki kel sóporni (MesésK. 18).

sárga-réz: orichalcum Ver. C. [bergerz]. A sárga réz cád-miával, egy némi-nemű érczes kővel meg illetettett réz (Com: Jan. 16).

velencei-réz: orichalcum C. [bergerz].

Rezel: [secerno; auswerfen]. A lágy pástior előtt a farkas gyapját rezel (SzD: MVir. 137).

[Rezez]

még-rezez: aeror PPB. [mit erz beschlagen].

RÉZÉG: tremo Kr. [zittern]. Rezeg a fazék: olla sonat vitium PPB. Mint a harisnak a szava rezegett (Gvad: RP. 480).

Rögződ-ik: [inquietus, impatiens sum; unruhig sein]. Rögződnek, nagy titkon el-kicsellegének, az terek után hamar készölének (RMK. III.51). Mégis rögződöl, hogy vgyau vgy kel érteni (Mon: Apol. 309).

Rézgölöd-ik, rögzölöd-ik: strepor, commoveor MA. [sieh erregen, sich beunruhigen]. Ez előtt is sokan rögzölödtek és újságokat indítottak, de csak hamar meg csököntek (Pázm: Kal. 66). Nem árt, hogy rögzölödik kegyelmetek (TörtT. VIII. 180). Igen rezgelődnek és fenyegetődznek (SzEsztM. II.49). Judás már tanít-is akkor a Christus nevében, mikor Nicodemus még ingyen sem rezgelődik (Nagyari: Orb. 65). Henye herékéé léznek, kik rezgelődnek s tudnac másokból szijni (Megy: 6Jaj. III. 36). E csipések ellen így rezgelődöl (Czegl: MM. 131. 144). Temesvárrat is rezgelődnek (RákGy: Lev. 525). Ocskai s Bertófi is csak rezgelődtek seregükkel (RákF: Lev. V.17).

Rézgölödés, rögzölödés: [apparatus, motus; regung, bewegung]. Az több helyeken való gyülekezetek is eloszlék, rezgelődések megszünék (Szal: Krón. 85). Ellenségeknek egyet-értő rögzölődéseket dirnállhatják (MonIrók VII.221). Ha hol csak mi jó szandékoocsak s leg kisebb rezgelődéseket vesznek-is eszekben (Megy: 6Jaj. 19). Rezgellődés (Megy: Dial. Előb. 9). De a csak látta a rezgelődést itt akkor (ÉrdTörtAd. 1.98). Ha mely felől ellenség ártalmas rögzölődése hallatnék, egymást megsegítsék (II.347). Homomay, Sorbán rezgellődésétől nem szükség tartani (MonTME. III.160).

RÉSZKED, RÉSZKET: tremo, contremo, frigitio C. contremisco, rapido MA. [zittern, beben]. Rezkedy: contremisce NémGl. 328. Mindenfelől reszketők: circumtremo C. Mikor mondotta volna ennekem e bezedet, fel allec rezketuen (BécsiC. 159). Ű teste rezketny kezdé (VirgC. 63). Lucia azzon fel kele es rezketuen monda az ev anyanak (CornC. 398). Kezde rettegni es rezketni (JordC. 505). A keze kezdé rezketni (DebrC. 105). Zent Pal apostolnak latasabol igen rezket vala (157). Ezekre yetemben rezketwen mondek (ÉrsC. 336. 355). Erwendyetek neky rezketwe (KulesC. 3). Az mi atyánkiát mert nem kiserültük, nagy lelki-rezkevede mi az kútba vetettük (RMK. IV.17). Megmondak reszkötve az annyoknak, hogy a gazda ott volt volna (Helt: Mes. 481). Nyaka hójagok, feje fájdalmas, keze reszke (Pázm: Préd. 233). Testemben reszkeodék (Tarn: JóEl. 128). Reszke minden kis nyomorúságnak árnyékátul (Fal: BE. 587). Reszke a pítle, mikor örel darát (Gvad: FNót. 112).

még-reszket: intremo, contremisco C. intremisco MA. [er zittern, erbeben]. Halvan ez erőltetst e ket atyagy, nagyon megh rezketének (ÉrsC. 109). Persiai fejszékkel, melyec nagy erővel megvillogtatnac, rázattatnac, lobogtatnac, reszketetnac, által vervén (Com: Jan. 150).

Részkeedés, részkeedet: [tremor; das zittern]. Retentees es rezkeedet yewttenek en rayttan (ÉrdyC. 576). Minémi reszkeedéssel, könyörgéssel merjen az angyaloknak színe előtt elő állani a nyomorult emberke (Tarn: JóElet. 130).

[Részkeedetés]

Részkeedetést: [trepidanter; zitternd]. Kezeydnek ő meel seboeth ölelgetóm ayetatosst, rezkettetéstl (CzechC. 29).

Részketeg: [tremor; das zittern]. Földnek kirali meg haboralnak, meg indolnak, reszketeg lele öket (DöbrC. 103).

Részketegés: tremulus, tremebundus C. algiosus MA. zitternd PPB. Mondék rezketeges zowal (ÉrsC. 336). Rezketeges szowal alig mondhattia vala (Istv: Volt 19). A plántalt ligetekbe és kertekbe reszketeges képeket csuált vala (Mel: Sám. 326). A reszegseg az egész testet reszketegesse teszi (DeesiG: Préd. 31). Az első gyilkos Cain reszketeges fejű és félelmes büjdoső lön e földön (Pázm: Préd. 514). Reszketeges kezű vén ember (GKat: Válts. II.1260). Reszketeges, tántorgo (Czegl: Enoch. I.77). Keze reszketeges (Felv: Dics. 29b).

Részketegesség, részketegség: [tremor; das zittern]. Emléköziel az rezketegségödről, kyketh te testőben zenedeel (WinklC. 246. GömC. 100). Immár császárt vénség elérte vala, reszketegesség is gyötrette vala (RMK. III.353). Görezdöt, reszketegességet gyogyit (Mel: Herb. 126). Az falatot az számhoz viiszöm valamely reszketegességgel (Nád: Lev. 89). Rezketegőség, korsag (Born: Evang. III.241). Rezketegőség vagon lababan (Frank: HasznK. 102). A sárgaság és reszketegesség meg erőtlenedtetet jelentnek (Com: Jan. 55). A reszegesnee büntetésére vagon a reszketegesség, láb köszvény és kézi köszvény (182).

Részketés: tremor C. horror, trepidatio MA. das schaudern, zittern PPB. A nagy szívű ember, a veszedelmeket ha közel vanac, reszketés avagy ijetség nélkül rájoc mégyen

(Com: Jan. 195). Ha bizonyos napot tart az hűdeglés, a míg nem érkezik reád a reszketés, idd-meg a tört borsot, s nem ér el a nyegés (Félv: SchSall. 22).

RÉSZKETŐ: 1) tremens, tremulus MA. zitternd PPB. Az reszketew papnak gyouonuan odozas vetel utan Orban bodog-sagost el aluauk (EhrC. 156). Reszkető chiragra vagy podagra kőszvény esik kezére (MA: SB. 129). Akármí zörgésre-is aszszonyi módon reszkető (Com: Jan. 196). 2) acus tremula Kr. [fitter]. Bezzeg más ítélete vala a véghetetlen bölcsességnek, alkotván az embert nem biboros bársonnyal, nem arany függőkkel vagy reszketőkkel, hanem tékélletes szép erkölcsel (Csúzi: Tromb. 14). Veszi a gyűrűket, peretzeket, reszketőket (Fal: NA. 141). Ki varrott főkötőt tettek a fejére, gyémántos reszketőt, mennyi tsak rá fére (Gvad: FNót. 43).

RÉZZED: [concor; erregt werden]. Penitenciara rezzeden elmene (MünchC. 53).

még-rezzed: ∞ Menden nemzetéc megyettec, rezzettec, hog vionauac igazkuaac nemzete ellen (BécsiC. 74).

RÉZZÉG: [commoveor, turbulentus fio; sich aufregen]. Pilatus lata, hogy semyt nem haznalna, de ynka b rezzegne az nep, meg mosa kezét (ÉrsC. 97b).

Rézzéget: [stimulo; ermuntern]. Az warban meg környezettek nag erősségel, egy masth egembe rezzegetyk, az ollenseget meg yeztesre enekőlnék, yollehet lankógganak (ÉrsC. 531).

RÉZZEN, RÉZZEN-İK: tremo MA. zittern PPB. Ne rezzennen: non turbetur (NémGl. 218). Alatta fekete föld ugyan rözenék (Zrínyi II.14). Rezzen világ minden részen, mert a nagy ég perzen ebék (ÉrdTörtAd. IV.227). Ezer hatszáz ötvenhétben rezzen világ minden részben (Bartha: Chron. 19).

föld-rezzen: [concor; aufgeregt werden]. Mynd az eghez Lwkána varas föl rezzene wg anneera, hogy meeg Valerianos feyedelem oda fwthna (ÉrdC. 337). Az utolsó hazánkban föll rözzent tumultusnak le eslépétése (RMNy. III.125). A bögoly miat fel indatott, felrezzent barom ugrál (Com: Jan. 51). Nagy zuhajjal és eseregéssel jó az esső patak, nem tsuda azért, ha mindenc reá fel rezzennek (Pós: Igazs. 358). Fel rözzent az bassa, nem kékis sátorban, jó lonára ugrék fegyveres pánczérban (Zrínyi I.51).

még-rözzen: contremo MA. [erbelen]. Meg yndeytad fel-et es meg haborejtad wtet, wygadz meg w teresyt, merth meg rezzenth (KulesC. 141). Az hajdúszág megbódl, Antal meg-rezzen (Beres: Lev. 308). Igen bánám, ha elsőbb leveleimhez képpést meg tanáltak volna rezzenni (572). Elvész ez az ország s én is; mi megrezzent ország oz (11).

még-rezzenes: [τὸ contremisere; das erbelen]. Látom rút ábrázalját az tulsó dolgoknak, és a miatt való megrezzenesét uraméknak nem is esudalom (119). Az ellenkező kimenetele a dolgoknak megbódtéja a hadat, kiknek szívek nehezen tér csak megrezzenesék, némhogy vesztések után (331).

Rézzenes: [commotio, motus, strepitus; aufregung, geräusch]. Fel von engem az lélel és halléc stámmam nagy rezzésne szauát (Kár: Bibl. II.111). Ha ellenség megérti, hogy ennyi ország a portival is meg akar egysedni, nem kevés rezzenést hoz nékik (TörtF. IV.207). Mikor én ezeknek hallom rezzenesét, érezom szívomnek nem kis rémulését (GyöngyD: Cup. 637). Azonban nagy rezzenésel hirtelen megindula az egész tábor (Thaly: TörtK. 59). Meddig az mieink kitamillhatják statussát az ellenség[nek]. Féltm ököt az rezzenéstől (Beres: Lev. 575).

föld-rezzenes: [motus terre; erdbelen]. Alderán birt föld rézzenesékkal, nagy villámússokkal, meny-ütő-kövekkel (Zrínyi II.60).

Rézzent: tremefacio, terrefacio, terreo SI [in furcht setzen, scheuchen]. Verebeket rezzentő érzéketlen váz (Horv: Mór. 8).

el-rezzent: [absterreo; abschrecken]. A galamb, ha a háztól el-rezzentik is, vissza tér azon házhoz (Vajda: Kriszt. I.314). Az angyal, ki a koporsó ajtajáról a követ félre fordította, az őrző vitézeket elrezzentette a koporsótól (III.673).

föld-rezzent: [concito; in aufruhr bringen, aufregen]. Hamar fel rezzentec ott mind a strasasokat (Hoffgr. 73). Toluay ellen kiáltasz etszaka es mint azzal fel rezzentec az egez varost (Born: Préd. 320). Nőzsés fel rezzentő orvosság (ACsere: Enc. 196). Fel-rezzentetnek mint a madarak (Tenl'omp. 42). Gyakran meg-szagatam edes álmatat éretted, előzi nyugalmamat, fel-rözzent (SzD: MVir. 31).

még-rezzent: conterreo Kr. [erschrecken]. Szleziai szomszedlinkat Conte Boukoi megrezzentette (MonOkm. XIX.200). Mivel már a vizék befadtak, bizony megrezzentett ezen dolog (RákF: Lev. I.198). Magam maradok az gyalog mellett, mert már Károli megrezzentette ököt, azt tartják (Beres: Lev. 19).

RÉZZESZT: [incito, concito, suscito, moveo, provoico; bewegen, aufreizen, aufstacheln, aufregen]. Kegyetlenségnek nyatta rezzetetek: incitatus (EhrC. 67). Egyebeket, kyk ot valanak, ymadsagra rezzesztuen (159). Ehezéd nem ol, ki irgalmas-sagot rézzezien (BécsiC. 27). Merékköttec minket viadlra rézzentenic (105. 161). Haragra rezzentet engemet (198). A papoc fedelmé rezzetec a gölekezetet, hog inkab Barabast erzentem-el önekie (MünchC. 104). Haragra rezzetettek ötet a vizetlenben (AporC. 37). Neha kyny bezeddel rezzesty vala ewket (ÉrdC. 349). Reenok rezzesztetek az nepeket (598b). Meud ezök tegedth thöredelmessege rezzentnek (ÉrsC. 47). Kemeu bezed dyhessegeth rezzenth (189). Barattyá ő balalnak ydeien oth lögyen es alhatatossagra yndoha, rezezye (291). Ellenség panazla vrnak es ertelen nep rezezye the newedeth (KeszthC. 187). Rezezte byzonsagoth Yakobba (195). Haragra rezezteek wteth (201). Mentez rezzettettek wteth az kyetlenbe es haragra yndoytottak wteth (KulesC. 192).

föld-rezzeszt: [incito; antreiben]. A zomzedsagot fel rezzeste syralomra (EhrC. 159). Ffel rezzesztetek es föl yndwtak az nepeknek zywtet az apostolok ellen (JordC. 756). Az edes Jesus ynt es fel rezzenth ny almukból, hogy keezzen warywk (ÉrsC. 573).

még-rezzeszt: [incito, commoveo; bewegen]. Jay megrezzesztő es megváltatot varos (BécsiC. 281). Vrnak zaua puztatnak meg rezzestye es meg rezezyt wr Cadre noé puztatli (KulesC. 63).

RÉZZÉK: gallinago; schuepf Com: Orb. 45. Reznekét, firjet, efféle madarakat meleg vízben ne mellyezd, hanem csak szárazon (Radv: Szak. 9). A viték, renek és a huos madár uyalink étkeknek tartatnak (Com: Orb. 45).

RÍ (re)nak JordC. 140. reio BécsiC. 197. 210. DöbrC. 520. reionac BécsiC. 112). reiotannac 204. reio EsztT: IgAny. 395. riy Fal: BE. 574. 610. ryl Bulassa: Ének. 51. ryl Helt: Krón. 175. Born: Préd. 388); obvagio C. vagio, ploro MA. [weinen, schreien]. Reionak kedeg fúolton: rugiunt autem clamantes (BécsiC. 112). Vr vtan iarnaac, reio monnal orozlan, mert ő reio es felneac tengernice fiay: post donum ambulabat quasi leo rugiens, quia ipse rugiet et formidabat filii maris (197). Reiotannac (magierunt) az apro barmoknae éorday (204). Vr Syonbol reio (dominus de Sion rugiet) es Irlmból agga ő zauat (210). Igen alasztattam en zivemnek zepegesetől, vgan rivok vala (DöbrC. 90). Ti ellenségek érdög mikent rivo orozlan körül ír (351). Mi nem reio bial nunquid rugiet onager, miden fiya vagon, avág böög ökör, mikoron teljes iazol felöt alland (520). En ream reonak: tñt contra me (JordC. 140). A tú ellenségtéc érdög miképen

riuo orozlan, kering förog testona (VitkC. 67). Mikeppen az reuo orozlan kereng (BodC. 17). Ellensege mikenek a reuo orozlan fut vala útana (TelC. 199). El karhozot emberec hogy riwnac (Born: Ének. 455). Látván társa bánatjában ren keserves kiáltásban (Balassa: Ének. 3). Mint a szomju szarvas, kit vadász rettentett, rileh s alig vehet lélegzetet (51). Kínak vala a borjuk (Diösz: Préd. 272). A gyermek rij, ha bántódik (Fal: BE. 574). A szarvas tsak akkor rij, mikor a dárdát mellejébe vagy ágyékába akasztatják (610).

sí-rí: ejulo, lamentor Kr. [heulen, wehklagen]. Az kinoc között siw, riw, ohajt, foházkodik (Born: Préd. 388). Az pokolnac melyesego also fenekeből így siu ren es nyerit pápa (EszT: IgAny. 395). Siwnac riwnac az istenteleneknek minden nemzetsegei, perapattyoc (MA: Scult. 1046). Otiben az kinhoz képest siunúnak, reunának, kiáltatának (Lép: PTük. I.120). Alatta a pokol és az ördög vagyon mint a sívó-rívó oroszlány (Mad: Evang. 154). Sirjon riwjon mint az oroszlány (257). Csak sírsz riz (Kereszt: Leg. 30). Sívó révó (Pethó: Krón. 40). A téltől fogva, hogy Ohabára elmenj, mind síram riwám (TörtT². III. 163). Sí-rív az városi nép (Bercs: Lev. 245). Csak az üdöt, bideget s lovát síjja ríjja az had, s a talpát félti a talpas (287. 289. 333). A kevelység az emberben, a ki sírva riva születik, türbetlen büzzel mégyen ki a világból (SzD: MVir. 279).

kisi-kiri: [fletu extorqueo; weinend auspressen]. Az sok péuzt-is mind el tékozlottam, melyet kezeid közzül ki síttam ki rittam (Szentm: FFü. 14).

Riad, rivad (read GuaryC. 38. WinkIC. 186. read ÉrdyC. 403b. revad Lép: PTük. I.11. 336. Lép: FTük. 228. ríjad Gyöngy: Char. 128): **1)** ejulo MA. heulen, wehklagen PPB. Mynd az közőnségös soksaagh ywólthe awagh reada (WinkIC. 186). **2)** [persono; ertönen, erklíngen]. Fel-ílot hirdetö trombita rivada (GyöngyD: KJ. 509). Éjjeli homályban hajnalra kelének, rivadnak trombiták, a dobok zörgének (GyöngyD: MV. 118). Új erő üt reánk, menjünk elejbe bajnokim, rivadjon trombitánk (Fal: Vers. 866). Kapitány quartélyán trombita rivadott (Gvad: RP. 95).

föl-riad: **1)** ejulo MA. [exclamo; aufschreien]. Mynd hwsostwl zemey ky eseenek, ottan föl reeada (ÉrdyC. 403b). Ezt halwan, fel readanak, és egyzer smynd rea kyaltanak (ÉrsC. 498b). Látván az asszonyok, hogy ilyen kénokat szonvedett volna, egyenlő szóval mind felriadának (KrisztL. 31). Erről gondolkodván szent Bérnard, szörnyüködik tőle es föl revad (Lép: PTük. I.336). **2)** intono MA. ertönen PPB.

mög-riad: [contremo; erschrecken]. Zsenyei és Csálóköz megriad, jól látom előre (Bercs: Lev. 208)

mögriadás: **1)** terror Panicus PPB. [panischer schrecken]. **2)** [insonatio; das ertönen]. Egy trombita meg revadásra nem meltoe le burulmunk az földre (Lép: PTük. I.11).

Riadás: **1)** ejulatio MA. [clamor]. das heulen und weinen PPB. [lärm. alarm]. Ez zegen binös nag readast ten es legotat meghala (GuaryC. 38). Eozve zavarodásnak, zuzavarnak, rivadásnak, zaygásnak szörnyisége lészen (Lép: PTük. I.113). Artalmas dolgok az városban lóneec, riadások, kiáltások esenek (KTör: SzJán. 5). Rivadást ha hallnak, lövésre vigyáznak (Thaly: Adal. II.74). Rivadás esék, csak elkapoztak köpönyeget mit; míg lóra kaploztak katonáim, oda van (Bercs: Lev. 280). **2)** [sonitus; das ertönen]. Halván az mustrara szelettö trombita es dob revadást (Lép: FTük. 228). Trombiták-is kezdék bő ríj-jadásokat (Gyöngy: Char. 128). Mindjárt hallatott a trombiták rivadása és látszatott az arra való zászlóknak forgatása (Fal: TÉ. 637).

Riadtat: [intonare facio; erschallen lassen]. Rivadtatni, barsogtatni a győzelemnek öröm trombitáját (SzD: MVir. 195).

Rivallik: [clamorem tolló; aufschreien]. Rottenetes az rémülés az nép között, csak rivallik az, s hírt csinál (Bercs: Lev. 591).

el-rivallik: [ululatum tolló; aufheulen]. A kopók közül sok elrivallot (Gvad: Orsz. 150).

mög-rivallik: [exclamo; aufschreien]. Mög-rivallottanac a feno bestia ellen (Czezl: Japl. 42). Nagyt bödföl, meg-rivallik. tudatlan bányásznak szid (Matkó: BCsák. 107). A kakasok, ha tsuk egy kis menyét előttök meg-rivallik-is, menten meg-félemlenek tőle (Misk: VKert. 361).

Rivalkodik: vociferor, ploro MA. schreien und weinen PPB. Szegény népek úgy rivalkodnak vala, utzakrol utzakra futosnak vala (Huny: Trója² 14). Midőn Gideon látta volna, hogy a kősziklából tűz lobbant volna ki, nagyt rivalkodék (Gkat: Titk. 436). Vad nyul után senki ne rivalkodjék (MontME. V.343).

mög-rivalkodik: [se commovere; aufbrechen]. Igen ió haynalban meg riualkodának (Holt: Canc. 17).

reá-rivalkodik: [verbis increpo; anfahren]. Reá rivalkodnak és kiáltanak (Laud: UjSegits. II.479).

Rivalkodás: planctus, ejulatus, vociferatio, quiritatus MA. [geheul, das wehklagen]. Rivalkodásokkal úgy futnak vala, futó nép közt Judás ott forog vala (RMK. V.36). A tengerben Pharabo népei izetlen sikoltással, riualkodással vesztenek el (Tör: Zsolt. 793). Mikor begyűltünk volna az templomban, ideki rivalkodás lón, az község kirohana az templomból (TörtT². III. 101).

Rívás: vagitus, ploratus MA. [ululatus; das wehklagen, geheul]. Orozlanac reuasnac zoztatta: vox rugitus leonum (BécsC. 310. 262). Lelkeseknek es baromnak ev revasok (DebrC. 530). Igen nag keserő rnyast tőnek (PeerC. 104). Mynd ev telles rokousagyt meg judehta az ev nagy reuasual (MarzL. 162). Mykoron Samson el maridot vona, eleybe tamada egy orozlan kőlyök nagy reevással (JordC. 339). Oly nagy sarkany rywasokath hallottunk (TelC. 275). Barom rívás: vox gregum (MA: Bibl. I.258).

[Szólások]. Aunyt adunk rajta mint a szamar rívason (Pös: GBot. 12).

[Közmondások]. Meg ismerik számárt ríuasúró (Deesi: Adag. 123. Kísv: Adag. 18). Szamar rívás nem hallik mennyországban (Pázm: Préd. 226). Magyar modra szoluann: nem hall isten számárt rínást mennyországban (Bal: Epim. 8). Szamának számárt rívása is (Matkó: BCsák. 256). A rut számárt-rívás és kuvasz-ngatás meszse érni nem szokott (Kísv: Adag. 525).

sívás-rívás: [planctus, ejulatus; das wehklagen]. Nagy sywassal reewaással kezdő yewny (ÉrdyC. 411b. 508). Leon nekik nagy sínasok reuasok (Frank: HasznK. 68). Sínas ríuas es nagy fog ezikorgatás (Born: Ének. 91). Ott kezdetik az nagy rémülés, szörnyű sívás rívás, jay veszék, kiáltás (MA: SB. 31).

Riaszkodik: perfremo C.

föl-riaszkodik: **1)** [exclamo; aufschreien]. Fel reazkodanac az ellen az ördögök es mondanac neki (NádC. 339). Mykoron meg akarnaak mosny, lataak, huat azzonyallat, ottan föl reazkodanak (ÉrdyC. 340b). **2)** [se commovere; aufbrechen]. Bátorsággal az vitézők jutának, szintén bajnalban felriaszkodának (RMK. III.181).

reá-rivaszkodik: [verbis impeto; aufahren]. Rájok riaszkodtam (Gvad: Pösty. 22).

Riaszkodás: [clamor; geschrei]. Ama synatokban esui kezdett illetlen kiáltozásokat, feno ríjaszkodásokat megitélhetik, ha illendő-e vagy nem tselekedetek (Még: Dial. Előb. 4).

Riaszt (*rihaszt* RMK. III.343. *riheszt* Helt: Háló. 111): intono MA. erőtenen PPB. Dobot, trombitát riasztúnak (RMK. III.343). Rihasztie a szegény foglyot minden képpen (Helt: Háló. 111).

föl-riaszt: excito MA. [anfhetzen, aufmuntern]. Az őrdög fel riasta raiok is ez vilagnac fiait (Born: Préd. 291). Fölrivasztám Ocskait s ma tüzel Anstriában (RákF: Lev. 17).

fölriasztás: 1) concitatio MA. aufmunternng PPB. 2) intonatio MA. [das ertönen].

mög-riaszt: 1) increpo MA. inelamo MedLat. 305. [insono; ertönen]. Az nagy szép szanu hangos trombitát egben meg riaszttyac (Born: Ének. 142). 2) [perterreo; erschrecken]. Az őrdögűl meg szállott embert az keresztény megrivasztja, hogy igazat mondgyon (Pázm: Kal. 61). Ez királyi ember, hogy az Christus őtet megrijasztja, veszteg halgat (MA: Scult. 965). Nosza pápista nraim, riasztatok meg a gyermek eszű patert (Matkó: BCsák. 134). Az udvabíró riaszt meg, az várat éléssel rakja meg éjjel nappal (RákGy: Lev. 18). Minerva megrivasztá Kupidót: Távozzál innét te vakmerő gyermek (Hall: Tel. 45). Holmi vármegye hada van még az papsusokon, de azokat a németek megriasztták holnap (Bercs: Lev. 22). Meglátom, ha nem lehet-e megrivasztanom három felül (611). Hogyha a jó méltóság megrivasztotta volna a mérges gyermeket, elfelejtette volna a dödörgést (Fal: NA. 157). Sokallván a mély hallgatást, meg riasztá őket (SzD: MViv. 366).

Rikácsol: hirquitalio Major: Szót. 250. [eine stärkere stimme bekommen]. A szőretlene, midőn szőrösődni kezdene, vékonyon csengő szavokat megváltoztattya és rikácsolnak (Com: Jan. 44). Rikácsoló Szabó Jánost Fülekre elkülvén (MonTME. I.283).

Rikit, rikojt: perelamo C. [aufschreien]. Igen rikoytok: perfemo C. Felugrottam és egy nagyot rikojtottam: Ég, ég, kollyenek fel urak (Gvad: Orsz. 114). A szőke Duna hadi hajókkal be volt takarva, mit meg pillantva, megjedtem és egy nagyot rikitottam (Gvad: Nánd. 6).

Rikojtoz: [gentidem exclamo; wiederholt aufschreien]. Az aszszonyi rendtől félve olvastatik, rikojtozva kézből kézben nyomattatik (Orczy: KülH. 103).

Rikkant (*rikoltás* Kónyi: HRom. 35. *riklat* Gvad: RP. 95): 1) vociferor, exclamo SI. [aufschreien, jauchen]. Szómat jobban rikkantatom jó bortul (Tin. 317). Imezek rikkantnak nagy örömökben, amazok rikóltnak, jajgatnak veszedelmeken (MA: SB. 73). 2) [hinneo; wiehern]. Látod é bátya, hogy te vagy tudatlan, nosza rikkane még edgyet (Matkó: BCsák. 108). Lovam rikkatván a hátán lejtőt járt, dóbogott (Gvad: RP. 95).

mög-rikkant: [hinnumt odo; aufwiehern]. A sümbe számár meg-rikkantya magát, hogy a finum aranyhoz hasonló vallást kétségben hozhassa (Matkó: BCsák. 79).

Rikkantás: [ejulatus; gebeul]. Legyottan űk mind fölkiáltúnak, rikkantással reá rohanának (PhilKözl. IX.166). Támadt mind két részről iszonyu rikontás (Kónyi: HRom. 35).

Rikolt (*rikolt* Szék: Zsolt. 41): vociferor, debacchor, perelamo MA. schreien PPB. [klagen]. Részségben bolondul rikoltok: debacchari C. Mikippen az gim szaruas rikolt az foló vizekne, akkippen az en lekem te hozzád kiunkozie isten (Szék: Zsolt. 11). Nyaualyas mit rikolt, te is oda megy, a houa egybec memec (Born: Evang. IV.460). Rikolto, vezan kialto (III.490). Iszonyuan rikolt haragos szájával (Zrínyi II.63). Imezek rikkantnak nagy örömökben, amazok rikóltnak, jajgatnak veszedelmeken (MA: SB. 73). Átkozza az tyranust és keseresen rikolt, siránkozik (350). Befurják magokat minden magános gyülekezetbe, csak azon egyet rikóltván: libertas

conscientiae (Fal: NE. 56). Ki-üti az öreg próféta a bárka fődelét, rikót örömében a sok tollas állat (Moln: JÉpill. 100).

Rikoltás: vociferatio, vociferatus MA. geschrei PPB. Rikoltással város népe kiüte, hátot ada néki Izrael népe (RMK. V.46). Rettenetes nagy rikoltás indula (Huny: Trója. 2. A.4). Rikoltás, kiáltás eskék a táborban, azt tudnád, őrdögök ugatnak pokolban (Zrínyi I.51). Igy nyitá meg nyelvét nagy rikoltással (II.66). Tudakozik, a nagy bódulásnak és szörnyű rikoltásnak milehessen az oka (Hall. III. Hist. III.209). Némellyek kvártélyból jönnek rikóltással, nyargalnak a mezon s futtatnak egy-mással (GyöngyD: MV. 56).

Riogat, rivogat: increpo MA. [corripio; tadeln, rügen]. V irettek kiralfokot reingata: corripuit pro eis reges (DöbrC. 172). Monda az protincialis zent Margyt azzomnak egy nemev-nemev reogato bezeddel, de maga tyztesseggel (MarzL. 137). Ky nemzeteketh ryegath. nemde meg fegye (KeszthC. 251). Nem utalá meg a nyomorultat, nem révogatá, sem el nem fizé előle azokat, a kik oda hozák (Tel: Evang. II.672h). Mennyiszter dűfötték, rivogatták az ő fúradott és szakaszadott testét a hóhérok (Pázm: Préd. 510). Őtet megdorgallyac, rijogattyac, veréssel is fenyegetic (MA: Scult. 252). Szegény jámbor urakat rivogattya, szidalmazzák (Ker: Préd. 253). Haragos szoval rivogattya, dorgallya (Megy: 3Jaj. II.101). A negédas orvosok rijogattják a nyomorékat, többetik kinnyait (Megy: 6Jaj. II.40). Nem mondok helytelen dolgot, csak ne rijogass (Czeg: BDorg. (404). Addig rivogattam s jártam köztök, nem kárral megtartottam az hajdúságot (Bercs: Lev. 29). Mosolyoz a pástor, kezd fejet mozgatni: nem oda mégy; kiért kezdi rivogatni (GyöngyD: MV. 121).

mög-riogat, mög-rivogat: increpito MA. [rügen]. Késértben esteket vizasztalt, poenitentia nélkül élőket meg revogatot és meg iztet (Zvon: Post. 1421). De bár be bocsássák is őket hozzátok, iol meg revogattátok (Lép: PTük. II.228). Kemény beszédekkel szóltott nékie, meg riogatta őket (Tyúk: Józ. 380). Denirhán dühösségét chászár esmerte, azért meg rivogatni ottan nem merte (Zrínyi I.119). Nem akar vala letérdelpelni, de megriogatá: Uram emek meg kell lenni (Cserer: Hist. 84). Polydamás rivogattya-meg őket és kedve ellen-is tartóztattya (Hall: HHist. III.124). Estve Bergenyven voltam, a holott szolgálmat megriogattam (ErdTörtAd. IV.43). Ha a lovat nem vered, nem rijogatod, engedelmesebb leszen hozzád (Misk: VKert. 112).

vissza-rivogat: [increpando converto; dufch rügen umkehren]. Németnek velték Eszterházi Antal uramot, csak arczul forogtak nekem vissza az alszólokot, s az agyúkot visszafel: úgy rivogattam vissza őket (Bercs: Lev. 295).

Riogatás: [juratio; rüge]. Távil kell innen lenni a rijogatásoknak, fenekedéseknek (Megy: 6Jaj. I.29).

RIBALD: [sceleratus; bösewicht]. Zömü kenokat tötek raíta a sidok es a ribaldok (DöbrC. 622).

RIBANCOS: lacenus; zerrissen. zerfetzt PPB.

RIBESZ: ribes; Johannisbeere]. Fejér ribesz avagy Sz. János szőlőszőke (Lipp: Cal. 53). A szegények nád-méz-nélkül csinállyák-bé a megyet, ehez megy és ribesből ki-facsart levot vésznek (Lipp: PKert. III.280).

RIDEG (*ridelek* Fal: UE. 461. *rideg* Felv: Dies. 11): 1) singularis MA. [alleinstehend]. Eggyos es rideg személy, kinek sem fia sem leánya sem atyafia nimesen (Ver: Verb. 349). Elsiben vetőtűttük az 10 f. adóth helyűs embőre; zsillőre és ridegőkre kevesebb (KeszTört. II.78). 2) [imporitus, alienus, ungewohnt]. A tudós ndvar jobb a rideg scholánál (Félv: Dies. 11). El is ámitják azokat, kik a politikában ridekek, de

nem a forgottakat (Fal: UE. 461). **3)** [caelebs; junggesell]. A rideg legény nőszni akarván, megnézi, a mely eladó leánt kedvellyen (Com: Jan. 116). Rideg legények és jövevény emberek adaja (MonTME. 1273). Lator az a nagy bak, öklelődik, szurkál, minap két rideget a vízbe ngratott (Fal: Vers. 911). **4)** macer; mager, schlank, dünn PPB.

Ridegség: singularitas MA.

RIGÓ: merula Pesti: Nom. 61. C. MA. amsel PPB. Stephanns Rigo jügio [XV. száz. A rigo elhinen madarasznak beszédit, elmeno onneg (Helt: Mes. 443). Igen őrvend az rigo, neki felel az szajko (SalMark. 10). Hangos szavua a fülemföle, rigó, kenderike (Com: Jan. 31). A rigo igen hasonlatos a híros-madarhoz és tsak magánosan jár kél (Misk: VKert. 461).

csipégő-rigó: [merula torquata; schnatteramsel]. A tsipégő rigo akkora mint a közönséges rigó, igen hangosan szokott tsevegni (Misk: VKert. 461).

fejér-rigó: [turdus musicus; weissdrossel]. A rigónak három-féle nemei vannak: némelly tiszta fekete, némelly igen szép sárga s mintegy sűvöltve szóló, némelly tiszta fejér, de illetet a mi hazánkban nem látunk (Misk: VKert. 462).

fekete-rigó: [turdus merula; schwarzamsel]. (Misk: VKert. 462).

húros-rigó: ∞ Az híros rigónak gyomrát és begyit ki ne vessed, mert abban fenyő mag szokott lenni (Radv: Szak. 9).

rézorrú-rigó: ∞ Ez tiszta fekete, az orra szép sárga, mellyről réz orrú rigónak is neveztetik (Misk: VKert. 461).

sárga-rigó: [oriolus galbula; goldamsel]. (Misk: VKert. 462). Sárga rigó, tarka turó, rezes kalapácsot, bükkfa nadrág, tüdősz hurka, mámoros kovácsot (Thaly: VÉ. II.126).

Rigócska: [merna; amsel]. Szép szavú rigócskák, csásogó szájkócskák együtt siratnak engem (Thaly: VÉ. 1428).

RIGYA: concaedes C. MA. [verback, verbau].

Rigyáz: computo C. arborum ramos resco MA. [schneidehn].

RINGYÓ: [prostibulum; hure]. Jóféle magyar úriember volt, a felesége pedig nagy ringyó 1761 (Hazánk II.55). Be-tyárok barlangja, ringyóknak tanyája (Orczy: KöltH. 199).

RIPSZRAPSZ: [jactura; verlust]. Ripszrapsz, csak légyen az én zsákomban (Kisv: Adag. 133). Ha vagyonom ripsz rapszra menne halálom után (Gvad: NótTest. 252).

RISKÓ: [ruber; rot]. Ez tótoknak minden gazdaságok, ha van nekik két riskó marhájuk (Thaly: VÉ. II.5).

RISZA: [clunes; das hintere]. Hord el fiam, hord el a riszát, ugord által Dunát, Tiszát (Thaly: VÉ. II. 294).

Riszál: [motito; hin und herbewegen]. Ki a járás-közben hányja a farát, riszáló: *formicinus gressus PPB.

RITKA: rarus, infrequens, relaxus C. [selden, karg]. Ritka szőrű: raripilus C. Vala ez gevreg pap ev tekyntetyben egyevgyev, jarasa mertekletes, rytka bezedev (DomC. 304). Rytthak ees keweseek legyenek thy bezedethek (ÉrsC. 184b). Mynden rytka allat draga, az naponkédy kedeeg wtalatus (465b). Az igaz baratsag rytka mynt az fekete battyw (Pesti: Fab. 47b). Az jó békesség nagy ritka madár Magyarországbán (RMK. IV.237). Igen ritka, ki mindennap tanulgatna az szent irasbol (Born: Préd. 410). Ritka vagon az (Decsi: Adag. 36). Ritka madár az mostani vödöben (94). Ezek a példák olly ritkák mint a fejér holló és fekete battyú (Fal: NA. 223).

Ritkán: rare, raro, rarenter C. solten PPB. Igen ritkán: perrare C. Ritkan valo babual elegendetneekli megl (VirgC. 129). Joob naponkent keueset, honem ment ritkán sokat eni (VitkC. 31). Az zzyssesegh rytktan vagon ember-kuuel (ÉrdyC. 151b). Yghen rytkan le-letyik oly ember, ky annak előltho zereye az halalhoz ömenmagat (ÉrsC. 270). Fő ember fiában igen ritkán vagon ió (Decsi: Adag. 17). Ritkán vagon az begedűsben bornemisza (120). Bizonyára ritkán és röstessen tartatnak illendő gyűlesec vagy Rómában vagy masut (Zvon: Osiand. 84). Az kis Duna ritkán fagy bé, de az árja nem tartós (Beres: Lev. 315). Vélto és ritkán s akkor is csupa emberi gyarlóságból estek-mag (Fal: NE. 50). Félvo megyek az utcára, ritkán ablakra (Amade: Vers. 130).

Ritkás: [collucatus; licht]. Ritkás erdő: sylvula Nom. 77.

Ritkaság: raritas, infrequentia, fungositas C. raritudo MA. [seldenheit]. Az zent zeretnek masod twlaydonsaga rytkasaga (ÉrdyC. 465b) Sűrűség és ritkaság: donstas et raritas (ACsere: Enc. 127). Mikor a nagy méltóság mellett megvagon a szép termet, tsuda ritkaságnak tartatik (Fal: UE. III.144).

Ritkaságos: valde rarus Kr. [sehr selten]. Minden állapotul ritkaságos vilogatot gondolatokkal szemlékedi (Fal: UE. 392). Valobann ritkaságos dolog volt Arnetnek és K. Abbénak egymáshoz való hasonlatossága (Fal: TÉ. 768).

Ritkit: rarefacio, raro MA.

még-ritkit: rarefacio, raro, disraro C. Megritkittatott: rarefactus C.

[Ritkód-ik]

még-ritkódik: rareasco C.

Ritkul (ritkál László: Petr. 77): rarefio, rareasco MA. [selden werden]. A jeles ember halálát szánni inkább tisztoséges, melly ritkál a jeles férfiak halálával (László: Petr. 77).

még-ritkul: rarefio MA. [abnehmen, seltener werden]. Irgalmassagb meg rytkwl, zerelem meg hydegwl (ÉrsC. 527).

RIZS. Riskása, risköles: oryza; reiss PPB.

RÓ, RAV-om (MA.): **1)** incido, incidendo noto, annoto, crenis factis numerato incido; einschneiden, mit kerbe bezeichnen PPB. **2)** censeo, censum exigo MA. zins fordern, einnehmen Adami. A király akaria vala az országot róni és minden kaputól akara egy aranyat vónni (Helt: Krón. 203). A hatalmasok nitaluan nyuzác, róiac, raboltattyác a szegény ártatlanokat (Helt: Mes. 221). Adayokat es zolgalattywkat az magyaroknak félyeb tetek, mynket félyeb zolgalatnak es félyeb ronak (RMNy. II.101). A nemesség igért minden rótt kaputól 99 pénzt (ErdOrszGy. 572). **3)** [struo, construo, paro; machen, fertigen, bauen]. Zazloth ehnaltatam nekj es koporsoth rotatam (LevT. I.142).

[Szólások]. Kiket jobb kezén vezet a szerencse, elidegenülnek azoktól, kik társai a szerencsétleneknek, attól tartván, hogy ezek számba ne rója őket a világ (Fal: UE. 449). Ezt is vijdodra rohatod, ha kedued vagon bozzáia, meeg iralsodnak summáit kalapodhoz illendő bokrétában csinálom (Fal: CsIsk. 34). A fejérmép, akár mennyit éljen, absolute csak harmuc esztendő, a férfiak hasonló képen aláb aláb rójják kereszteket (Fal: NU. 352). Az mi illethy az wrakath, kiknek portath ronak, azon még az orszagh az urakkal tellesseggel nem alkodott (RMNy. III.119).

föl-ró: **1)** consigno, annoto MA. bezeichnen, aufschreiben PPB. Fel raoud sokszor te vetesedet (Born: Ének. 514). Felróván attyafjait, ismét haza iromtat azzal, amit az attyafjaitól tanult (Mik: TörL. 163). **2)** [exstruo, erigo; aufbauen, er-

richten]. Teteiglen baronával felróták, egy nagy töltést vitézek csináltak (Tin. 109). Léészözetet vetünk, hogy a praedicator temetését felróták fíval (MonTME. I.66).

főlorovás: consignatio MA. beschreibung PPB.

lő-ró: [detratio, expungo; abziehen]. Jer, rójuk-le a ravásrúl adósságmikat (Pázm: Préd. 1022). Az ünnepeket mindenestől le tenni nem tanácsolljuk, eleget le róttak benne (Alv: Post. 192). Rójjanak-le a papok valamit az imnepokban (Czegl: Dág. Előb. 8).

[Szólások]. Az okos életre fanittóinknak tartozó a d ó s s á g u n k a t l e n e m r ó h a t t y u k (SzD: MVir. 96).

lőrovás: [detractio; abrechnung]. Reménylette, küld valaki, ha csak adósság lerovásában is neki, de semmit sem (Beres: Lev. 13).

még-ró: 1) [adnoto, inscribo, conscribo; aufzeichnen, aufschreiben]. Lőn ézari parancolat, hog' mind ez zeles világot meg ronaik (DöbrC. 266). Megródd ezt legény jól (Czegl: MM 194). Magad rotdad ezt meg (204). Meg-ródd penig itt, a mit mondok (P'os: Igazs. 1508). Mikor valamely dolgot meg-akarunk jezeni, meg-rójjuk valamire; ird-fel ezt, ródd-meg (Tof: Zsolt. 20).

mégravás. Adó fel-vetés, meg-ravás: indietio PPBl.

Ródol: [saepius incido; wiederholt einschneiden]. Ródoiva vagdalva, rövideden: caesuratum PPBl.

Rótok: [tala; kerbholz]. Ha mennyi rótok van az egész világon, mind egyet értene ezen az egy dolgon, szőrnű veszedelmünk ki nem tudná írnia, annak sok romlásit előszámlálnia (Thaly: Adal. I.277).

Rovás, ravás: 1) crena C. tessera, talea MA. rationaria talea, rationalis taleola, bacillus incisus; kerbholz PPB. Jer, rójuk le a ravásrúl adósságunkat (Pázm: Préd. 1022). Egyszer s mind fizetik utolsó romlásokkal, valamit régi ravásokra róttak magok és elejek gonoszságával (Pázm: Préd. 121). Az biro az kasznárnak bizonyosságra vagy rovást adjon vagy penig írást (TörtT² 1.891). Már rovásra osztani az húst próbáltam, lábán osztani próbáltam, amúgy vágatni próbáltam (Beres: Lev. 554). 2) census MA. [aufschreibung]. Lőn ézari parancolat, hog' mind ez zeles világot megronaik; az rovas lőn előve siriai Cirinos espanol (DöbrC. 266). Tamada ama Judas a rausnak ideien es soc népeket hitete el utánna (Helt: UT. g8). Főhivatott az ravásra bennünket Szűcs János (MonOkm. I.14). 3) pensio, tributum MA. [steuer] Artikulust szőrnőznek, hogy az végvárok szükségére egy ravást adjanak, kibé nemcsak parasztok, de egyházi népek es fizessenek (MonIrók III.118). Kibé sem nem lőtt vót, mert sem az ravás k, nem ment, sem az végvárok szüksége meg nem látott (149). Rousas auagy adó: tributum vel census (Helt: UT. E4). Belochus a babilonianak kirallia Israel orszagat rausas ala saezoltata (Szék: Krón. 37). Az király rausást vét az ő országára (Kár: Bibl. 1.507). 4) [registrum; liste]. Kik rovást es listát meg szoktak vizsgálni (Orczy: Költ. 159).

[Szólások]. Aztalat kyralynak sok ideig eziae r o u a s r a t a r t o t a k (Göres: Mát. 50). A mi ravásunkra l o r d a t t á k mint vizet a b o r t (Gvad: RP. 49). R a v á s r a n e m h a z u d n i, igazatszólni: Proverbia loqui MA.

borona-ravás. A várnak bástyáit köből csináltatta, a közit erős, öreg borona-ravásokból (MonIrók III.152).

főrevaló-rovás: capitatio C. [kopfsteuer]. Főre való ravás, adó: capitatio PPBl.

ostor-rovás: multa, census PP. [brandschatzung].

[Rovásol]

még-rovásol: crenis incido; kerbo schneiden PPB.

Rovatal, ravatal: 1) census Kr. [steuer]. Házonként kellett mindenec magát föl iratni es ravatal alá boesátani (Zvon: Post. 1138. 144). Abban az időben is némely falu anyi rovatalon volt, hogy az embere sem volt anyi (MonTME. VII.314). Az egyptomi ravatalnál terhesebb adozás naprol napra nevedett (TörtT. VII.159). 2) [latifundium census]. Ravátalok [?] vagy rótt helyek: domus censae, fundi censi, latifundia censa PPBl.

Rovátkol: [strio; auskehlen]. A nagy urak fa házat csináltak faragott gerendákbul fa oszlopok közzé egymás között rovátkolván (Lipp: PKert. I.131).

még-rovátkol: [incido; einschneiden]. Megrovátkolni a deszkákat: *asperare asserculos PPBl.

Rovátkos: striatus Kr. [ausgekehlt]. Az atraczeluak magva hoszúkás, rovátkos (Lipp: PKert. II.86).

Rovátol: scalpo, strio MA. einschneiden PPB. [kerben]. Metélt szél, tsipkés, rovátolt: crenae C.

Ravátolat (MA), ravátolás (PPB): stria, striatura, crena MA. incisura, excavatio; das einschneiden, kerben PPB.

Rovátolyoeska: [latrmenulus; der stein im brettspiele]. Ostáblán-való rovátolyotskák: latrunculi PPBl.

Rovátoló: [sculptor artifex]. Mesterseges metző, ravátoló: der kunststecher (Com: Orb. 159).

Rovátolt: sculpturatus, striatus MA. [gekerbt]. Ravátolt levél: folia *striata PPBl. Az leuele széle erős es hasogatot, rovátolt (Mel: Herb. 36).

Rovátos: serratus MA. [kerbig]. Mint az fűszec olyan a euele, hegyes, de rausatos a széle a levelénc (Mel: Herb. 53).

Rovó, ravó: praefectus tributorum, exactor MA. [steuer-einnehmer]. Az rawok kezében zolgaltassak az rawast (LovT. 149). Az en komam wrannak, Berg warnegy rawwonak adassyk ez lewel (197). Ha ő felsége kezéhez nem ment a pénz, telát lopoc az rausoc (Helt: Krón. 203b). Táborát az ravó jártatta vala, Jeruzsalem előtt megszállott vala (RMK V.30). Ne leg ispan, rauso, dezmas, kufar (Mel: SzJán. 123). Kit az ország ronoi a tanezbol galazatosan ki vetettek vala: quem censores senatu probri gratia moverant (Deesi: Sall. 18). Ollykor szileték Krisztus, mikor a pogány tsászár ravától mindenek bé-iratka a végre, hogy személyre es értékre adott vetének (Pázm: Préd. 100. 1105) 14 szekér szeméért adott az ravónak 11 ft. (MonTME. I.18). A nagyszagos személyek gyalázatot tevének magokon, ha nyomozuák a ravót, a vicegazdát, mint iparkodik (Fal: NU. 281).

ágypénz-ravó: [exactor tributorum lectuariorum; betsteuer-einnehmer]. Az ágy pénz ravó Ali csausznak az ágy pénzért fizettink (MonOkm. I.36).

széna-ravó: [exactor tributorum foenariorum; heusteuereinnehmer]. Ugyan akkor az széna ravónak 1 irt (MonOkm. I.18). Biró uram az két szénaravónak fizetött 9 ft (32).

ROBBAN: [crepo; rauschen]. Sok hangos trombita akkor meg rivada, sok harag szavú dob tombolva robbana (Zrinyi I. 64).

ki-robban: [cum strepitu erumpo; mit geräusch austreten]. Ezeket meg mondván, maga ki-robbana, kezében pörögven egy szép tollas chida (Zrinyi I.51).

lő-robban: [cum strepitu subruo; hinabstürzen]. Kardot rántván Rusztánt ugy vágja valóban, hogy a teste mindjárt a földre le-robban (Kónyi: HRom. 131).

még-robban: [cum strepitu adsum; mit geräusch erscheinen?]. Ha huzás vonás nélkül csak megrobbantak volna is

körülfötte a római vitézek, mégis nagy szíve fájdalomra eshetett volna ez az ő tisztességes megfogattatása (Vajda: Kriszt. III. 391).

ROBOG: [crepo, fremo; dröhnen, krachen]. Az régi mesterek azt tartották, mikor az tűz hátán robog, kifut az leve (Radv: Szak. 123). Az seregek fölött magas por chavarog, alatok rettenetességgel föld robog (Zrínyi I 120).

ROCSKA: orea, scaphium MA. kammertopf PPB. Czobán. kárt, rocska, ivóedény: culigna MAI. Sokac vadnak, mellée zerzettetennek őnekic tartanieo es kelhocneec es rockaenac (reccorumi) keresztsegeket . . . Tartatoc emberecneec zerzeseket rockaenac es kelhocneec keresztsegit (MünchC. 84). A tofet a szolgáló leány feji a rocskában fél fülűben avagy fejd süjtárban vévén (Com: Jan. 78. 83).

[ROGY-IK]

lő-rogyik: corruo, collabor SI. [zusammenstürzen]. Valami a menykőtől meg űttetik, le rogyik, el-romol (Com: Jan. 12).

lőrogyás (*lerodgyás* Com: Jan. 59): [collapsus; das Herabstürzen]. A gutta űtésnec és a test le rogyásánaec elől járó követéneec mondgyác a górts-vonást (Com: Jan. 59).

[Roggyad]

lő-rogyad: [subruo, corruo; zusammenstürzen]. Le-rogyadt, elijult és a földre esett (Gvad: RP. 296).

lőrogyadás: [collapsio; das Herabstürzen]. A sáttán kísértoti alat való elmerülés, lenyomattatás avagy lerohtyadás (MHeg: TOSzl. 71).

Roggyan: [labor, collabor; herabstürzen]. Nem vesztik evvel nemességeket, megmarad mind töve mind gyökere, de oda rogyan gyámola (Fal: NU. 284). Annak veti tselét, hogy meg ejthesse, a többi közönségesen utánna szokot rogyanni (Fal: UE. 378).

lő-rogyyan: ∞ Ne építsed szerencsés előmeneteledet a hamisságnak fundamentomára, mert nem állandó, időnap előtt leroggyan (Fal: NE. 104). Ez a város csudája és maga magának hálványja rövid napokkal ezelőtt leroggyant és csak nem semmiségre apadtott előbbeni egekig ágaskodó kevelysége (Fal: NA. 183). Az egész compagna addig hámpolá a kapitánt, a míg szégyenében csaknem leroggyant ináról (218). Magától leroggyan ezen temérdek hazugságnak garmadája (Fal: TÉ. 742).

lőrogyyanás: syncope PP. [collapsus; das Zusammenstürzen]. Jele a guta-űtésnek az hirtelen és nagy hortyogással való le-rogyyanás (PP: PaxC. 28).

[Roggyant]

lő-rogyyant: ruino, deturbo Kr. [herabstürzen]. A leg állandó szerentsét le rogyyanta az idő (Fal: NA. 168).

1. **ROH:** subniger MA. [rufus; schwärzlich, rötlich]. Roh ló = fekete ló: subniger Szikszai. Yme mas roh lo es, ky ew rayta yl vala, hatalom adateek ewnek (JordC. 895). Lattateek mas yeyz az eghen es yme egy nagy roh sarkañ (draco rufus), kynek heeth feye vala (905). Az ű szép roh lovát torkon vágta vala (RMK. III.286).

2. **ROH:** [sanies; eiter]. Rohal, genetseggel: omnis sporcicia NémGl. 337.

ROHAN, ROHAN-IK (*rohan* Kár: Bibl. I.330. *rohan* [?] Mel: Jób. 16. *ruhan* CsomaC. 30): proruo, corruo C. impetum faeio MA. [vorstürzen, anfallen]. Rohannyon hű reyok feelelem es reenttees te yogodnak nagysaga myath (JordC. 42). Essew esűek verogyok ywenek, zelek tamadanak es az hazra rohanak (374). Engedendez azoknak, akkyc hertelen haragyokkal read rohanac (NagyszC. 100). Azth halwan, kegyes zent Lazlo

kyral raytok rohana (ÉrdyC. 400b). Az elhagyatott árvára rohanatok és el akariátok niommasztani (Mel: Jób. 16). Egyebek el lassoduan is, kez volna az tanaczhazra rohani (Deesi: Sall. 31). Az Hectorra egiszersmind ruhananak (CsomaC. 30). Es rohana az niui: et magno impetu grex praccipitatus est (Fél: Bibl. 59). Dolgára rohanic (Zvon: Post. I.490). Akar mi moslokrais röhögne rohanik (Zvon: PáznP. 289). Nem tudhatom-o nap-űt es oraiűt mogh, az mellyen ream rohanol (Lép: PTűk. 43). Az halál nem mindgiart rohanik az emberre (53). Fegyverét ki vonvün az egész nép előtt ez igekbo rohana (Mad: Évang. 411). Nagy sebes s igyenes lövéssel rohan a vigyázatlanra (László: Petr. 185). Mint a pokolbéli oroszányok rohananak (Könyi: VM. 43). Utánna rohanak, de tsak porába sem értek (Könyi: AM. 92).

be-rohan: introrumpo C. [hineinstürzen]. Némellyek pennát vesznek és bérohannak jövendölésebbe (Zvon: Post. I.24). Berohannak az várba hárman, az több társai mind elfutottak volt (TörtP. I.192). Ha valamely dolognak győzéséhez fogott, bérohant (SzD: MVir. 129).

berohanás: irruptio C.

elő-rohan: [proruo; hervorstürzen]. Tellyességgel eldűbűttec és nag kiáltással rohanac elő (MA: Scult. 411).

föl-rohan: [tumultuo; lärmen, toben]. Myre rohanak ffe az pogan nepek es nemzetek, gondoltanak bewsagot: cur fremuerunt gentes (JordC. 719). Ez meg leween fel rohananak es az erdeghnek aldozanak (ÉrsC. 471b). De az ország felrohana es ki kezdée kézni a bűnöseket (Felt: Krón. 47).

főlohanás: [tumultus; aufruhr]. Tauaszra egy mas kőzött valo gyűlűlkűdesec es kűsseg fel rohanacoc tamadni fognac 1582 (KGalg. Fij).

ki-rohan: erumpo C. prorumpo, proruo MA. ausbrechen PPB. Ki-rohanok, ki-fakadok, ki-omlok: erumpo PPB. Kic az Izrael népe kűzűl hadakozűc valanac, reaioc ki rohanűnac (Kár: Bibl. I.499). Az lűrmára az had mindenfelűl ki rohan (Bercs: Lev. 295).

kirohanás: eruptio C. MA. ausfall, ausbruch PPB.

lő-rohan: ruo C. corruo MA. einfallen, zu boden fallen PPB. Sűrbűl, vasbűl csinűlt lűba őszveromla, teteiűl fogva ottan lerohana (RMK. II.101). Hogy le ne rohanyűk, szakadgyon (Com: Vest. 57). Le rohanok, szakadok; ich falle ein, oder umb (144). A házak, mellyekben nem lagnak, lerohannak (Ily: Préd. I.269).

lőrohanás: [collapsio; das Herabstürzen]. Sokan meghalának az hosszú tornűcnek lerobanásűhűl (RMK. V.196).

[űszve-rohan]

űszverohanás: impressio C.

rűű-rohan: irruo, irrumpo, impeto, involo, invaso, ingruo, impancro C. aggredior MA. anfallen, anfahren PPB. Fűlyűl reű rohanok: supercorruo C. Legottan azok rea rohanvan mondanak (WinklC. 183). Nag sokakat gyogyűth vala meg, vű hűg vgyan reea rohananac, hűg csak yllethetnek bűvet (JordC. 461). Be tapaztak hű fűlyűket es mynd egyetemben rea rohananac (732). Herodes nem eremest tebtely vala, feelween az kűz neeptűl, hogy reea ne rohananac eerette (ÉrdyC. 524). Az eztelen papy feyedelmek reea rohananac az zent apostolokra (599). Minden fűyadalom rea rohanic: omnis dolor irruet super eum (Lép: PTűk. 410).

Rohanás: I) aggressura C. impetus, irruptio MA. anfall PPB. Kűt az vad kan nagj rohanással megh futama (Pont. 49). A meg-szűllottac ha ki-rohannak, viszsa űzetnec es nagyobb rohanással (impetu majore) meg-verettettec (Com: Jan.

151). Nyertes tábornak nem félsz haragjától, sem erőszakosnak rád rohanásától (Orczy: KöltH. 48). **2)** [tomultus; aufrühr]. Luthwan Pylatos, mert rohanas (tumultus) lenne a nép kezéül, vezet hozata és meg mosaa kezeet (JordC. 446). **3)** ruina MA. einfalt PPB.

Rohanó: impetuosus C. [stürmisch]. Reánc rohanoban vanac (Zvon: Post. 131).

Rohantat: [irruere facio; vorstürzen lassen]. Birodalma meg-csorból, meg-csükkennik a végre a népet végső veszedelemeire rohantattya (Csúzi: Síp. 242).

ROHOG: [erumpo; hervorbrechen]. Az bestianak szájából egő tűz láng rohog (Szöfl: Dáv. 77). Kinek szájából egő tűz láng rohog rejám (187).

ROJT: fimbria MA. [quaste]. Köntüsnek pünlükás rojtjai; *cirri vestium PPB. Palástot viseljen, mellynek minden szegeletin kötök légyenek, a kötök végén ég-színű kék rojtok (Pázm: Préd. 1031). Meg-lyukasztatott rojtra csinállyáz az ő ágait (Nad: Kert. 59). Prémének rojtyát meg-kapta (Land: ÚjSegits. II.511). Ott fen körös-környül lefüggő selyem rojt volt (Monlrók XI.364). Két sing arannyal és selyemmel egyveles rojt (XXIV. 645). Rojtot superlatra 15 ft (Radv: Csal. II.113). Egy zöld bársony czaprag iszkofium arannyal varott, az rojtja mind ezüst fonálból csinált (Gér: KárCs. IV.219). Tenger-színű vonit arany tzafranggal kegyelig volt terítve, székőtiomos sűrű rojtok minden szélyén (SzD: MVir. 473).

Rojtos: fimbriatus, segmentatus MA. gesümt, verbräunt PPB. Rojtos posztó: pannus villosus PPB. Kurta mentéd, prémes eskőd, aranyrojtos nyakravalód német letépe nyakadról (Thaly: Adal. II.191. Fal: NU. 79. Kr). Vetkezz le kiskorúg püspöki ruhádból, hegyes sővegedből, rojtos palástodból (Orczy: Nünfa B3b).

[Rojtoz]

Rojtozat: [segmentum; verbräunung]. Veres rojtozatu kék tafota (SzCsomb: Utleir. 133).

RÓKA: vulpes C. MA. fuchs PPB. Az rokának lykok vagón (JordC. 376. ÉrdyC. 127. Fél: Bibl. 12). Roka az ezteraget vachorara hywa (Pesti: Fab. 20). Ő is rákerül valaha az törben, mint sokat chavargó róka kelepezében (Zrinyi I.46). Mikor öszvetalálkozol ezekkel a rókával bérlett moralistákkal (Fal: NÉ. 58).

[Szólások]. Hol láttad, hogy róka szánazon (Decsi: Adag. 130). Róka b a, ha nem használ az oroszlan bőrt (Fal: UE. III.47). Rókán rókát fogni: vulpinari cum vulpe PPB. (Kisv: Adag. 38). Vigyod kaprauzi kaltanak, rókánuzi rókának, az szegszárdi szarkúnak (Thaly: VÉ. I.346).

[Közmondások]. A róka csak szőrit nem bőrit változtatja: *vulpes pilum mutat non animum; fűratt rókának a farka is nehéz: *longo itineri etiam palea oneri est PPB. Nem minden róka kerül el a csávit (Fal: Const. 855). Elég egy bőrt egy rókáról (SzD: MVir. 97). Magán kitetszik a rókának farka (303).

agg-róka: vulpes amosa MA. [alter fuchs].

[Közmondások]. Nehéz az aghi rókát az törbe eyteni: amosa vulpes haur capitur laqueo MA. Decsi: Adag. 72. Czegl: Japh. 114). Agg rókának bőre is a tsávába kerül PPB.

erdei-róka: [vulpes silvestris; waldfuchs]. Yvtnak nagy magass hegyekre, hol sarkanyok, oroszlanok es nagy pathkanok mynth az erdey roka lakoznak (ÉrdyC. 311b).

vörös-róka, vörös-rókácska: [numus aureus; goldfuchs]. Ezechiás egybéként jámbor király volt, de őrmest látta az lábába gyűjtet veres rókákat (MA: SB. 94). Az kinél sok

veres rókácskák vannak, mindeneknél becsületi nagy annak (MA: SB. 102).

Rókácska: vulpecula C. MA. kleiner fuchs PPB. Rókácska=kis róka Szaksai. Eleven rókácskát, őzcseskét is fogtak el az puskások (Monlrók. XV.397).

Rókai: vulpinus C. [fuchs-]. Rókai tanácsokat gondolnak (Mad: Evang. 798). Ez álnok rókai gúnyogásra it már feleletet hallottál (Pós: Igazs. I.647). Igen nagy rókai álnokság vagyon benne, mellyről vulpansernek is neveztetik (Misk: VKert. 352).

Rókalod-ik: vulpinor C.

Rókás: [astutus, versutus; heimtückisch]. Okos azért magának, bőlez, rókás, álnoc (Cis. I.3).

Rókáz: [fucco; übertünchen]. Hazug igérettel kendőzteti, rókázza ravasz Herodes vér-szopo kegyetlenségét (Csúzi: Síp. 688).

ROKKA: colus Pesti: Nom. 81. C. MA. spinnrocke PPB. Egy guzaly kender, egy rokka len, mellyet a fonó a guzalyra vagy rokkára köt: pensum PPB. Atyját úgy tartja vala, kevés juhoskájút tóra hajtja vala, rokkáját közöslég el nem hagyja vala (RMK. II.30). Menyek, gyakran kezetekben forogjon rokkátok (155). A fono aszszony gusalyon, rokkán lenből fon (Com: Vest. 54). Nem tótték-ki rokkájokat feleségeknek úgy az apostolok, hogy vélek nem éltek volna (Pós: Igazs. I.578). Hercules kopia helyett rokkát és bot helyett orsot pergetet (Tynk: Józsi 141). Ő nagysága félre hagyván a rokka és varró-vánkos dolgát, a plüsika és theologia tudományokba kapa (Fal: NA. 187).

[Szólások]. A lopóra rostát fordítson, a menyetnek rokkát kössön (Diósz: Préd. 197).

fonó-rokka: [colus; spinnrocke]. Romulus felesége fonyó rokkáját a római capitolium a kincsek közé helyeztette (Fal: TE. 667).

kerékénforgó-rokka: [rhombus; spinnrad]. Fonalat vonszanae akar újon forgó orsóval, akar a keréken forgó rockával (Com: Jan. 97).

parasztok-rokkája: [colus rustica; büstenkraut]. Parasztoc rockaia olyan mint a vad sátrány, ezac hogy hegyesb a levele . . . Ez parasztoc rocka tövének az levelét, magnát borsos borral ha megiszod, minden mérges harapás ellen jó (Mel: Herb. 44). Vad mezei safran, parasztoc rockaia: attractylis vulguris minor; gemeiner wilder felsulfran (Fuchs: Stürpl 66).

pörgő-rokka: rhombus Kr. [spinnrad]. A fono aszszonyoc fonalat vonszanae a kerékben forgó rockának avagy pörgő rockának tsévd orsójjával (Com: Jan. 97).

ROKKAN: desido; untersinken PPB. Az ér az lónak hitülső térdgyén rokkant-érnek neveztetik (Cseh: OrvK. 6).

lő-rokkan: subido Kr. [niedersinken]. Az áruló Judas le-rockan es úgy marad (MA: Scult. 94). Hogy az lerockant isteni szolgálatot fél állatnae (621). Te, kinek vállai az esztendők terbe alatt le rokkannak, szüadokol-e rajtam, hogy a halál le nem vészi róllam e nyalábot (SzD: MVir. 477).

még-rokkan: [cum strepitu distrahor; reho werden]. Ez vastag sisaktól nyaka meg rokkanna (Csákt: AU. 9). Mikor a nehéz kereszt-fának végét alá-oraszték, meg-rokkanna a Krisztus szent teste (Pázm: Préd. 513). Mentől hamarab az labok mint meg rokkanna (Forró: Curt. 731). Ha a torok bajlásban meg rokkann a ló (Cseh: OrvK. 26). Ha az ló valamely tagjában meg-rokkan, az illy lovak mint ha meg-nyilatattanak volna, úgy járnak (28).

Rokkanás: [distractio membri; rebe]. A kék lilium jó segetéséért hoz hasfolyásról, górtsról, rokkanasról (BeytheA: FivK. 1).

Rokkant: ruina, destructio SI. [stürzen]. Magas tornyokat is nagyobb veszély rokkant (Rim: Ének. 162).

mög-rokkant: [facio ut articuli distrahanatur]. Oh zentseges, ág nekewik bekeseges eyethi, hog' nehez alom meg' no rokkanchon (TbewrC. 133). A kerékre kötöztetvén, mikor forgattaték a kerék, minden testét meg rokkantá (KrisztL. 20). Sok lovakat megrokkantanak (Gvad: Gond. 78).

ROKOLYA (*rakollya* Mel: Herb. 187): amictorium C. clycaz galbanum MA. [weiberrock]. Fehér-rokolya: galbanum C. Az kelhekből serlegeket, a ketzelyékből rokolýákat, a papi áltözetből szoknyákat és fardagályokat csinál (Pizm: Kal. 197. SzD: MVir. 472). Aszszony hölgyeteknek szoknia vagy rokolya vállat, paplant csinállyatok (Bal: Cslsk. 31). Templomitokban az fejér rokolýaban az fá képek előt szajongotok (Alv: Hin. 220). Korczovádi nyári gyenge szoknya, rokólya (Com: Jan. 100).

gyolcs-rokolya: [amictorium lineum; leinwandrock]. Gyolcs rokolýának híre sem volt közzöttök (Montrók XI.345).

ördög-rokolya: [helleborus albus; nieswurzl]. Ördög rokolya azz feyér hunyor (Mel: Herb. 187).

Rokolýás: galbanatus C.

ROKON (*rakon* CzechC. 7. 38. WeszprC. 11. 79. Sylv: ÚJT. I.57. *rockon* Helt: Krón. 201): **1)** prope, non procul Kr. [nahe, in der nähe]. Menden föld Tirushoz es Sidonhoz rokon es nag' sokassag iónó: qui circa Tyrum et Sydonem multitudo magna venerunt (MünchC. 75). Mikor telles gímöletöt hozand, legottan erezti a sarlot mert rokon az arat: adest messis (77). Mikor ő agai meg germededőhnek, esmerietek, mert rokon vagón a nar (99). A rokon közel valo halálnak felelme (NagyszC. 385). Miert rakon közel meg kel vala azt kostolni, kezdé rezketnye (WeszprC. 11). Mennyvónk ez rokon valo falvokban es varosokban, hog' ot es predicallyak (JordC. 457). Kylenezd jegye ez vezedelmes gyarló vylagnak rokon kewartkőzew fogyatkozasa (ÉrdyC. 31). Kőwertkőzyk rokon utanna az elmult vasarnapnak epistolaya (73). Ez may ewangelomot yrta meg zent Lncach kenyweenek tyzen harmad reezeeben, kynek rokon előtte emlekőzyk arrol (505). Nagy Constantinus chazaranc rokon wtanna (508b). Rokon wtanna lassok (517). Rokon közel helheztetőt wr istenhez (556b). Meg esmerte, hog' az ő halála rakon közel vona (DebrC. 250). Rokon közel lenni a halálhoz (TelC. 140). Rakonközel uala az el zakadashoz (KazC. 105). Kenodnak rokon wolthait megly hyrdethed (CzechC. 7). GyöngyC. 8. PozsC. 2). Rakonközel vagón az istennek orszaga (Sylv: ÚJT. I.57). **2)** [propinquus, proximus: nah]. Valanac élde es rokambac (erant primi proximi) es élde ő wtanna zoktanak nala vñi (BécsiC. 49). Menűetec a rokon falucha (in proximos vicus) es varosocba (MünchC. 73). **3)** agnatus, cognatus, proximus MA. [der verwandte]. Rokontokat zeresetek: proximum diligite (EhrC. 58). Ime te rokonod megfordolt ő népéhez: en reversa est cognata tua (BécsiC. 2. 6. 7). Zeressed te rokonodat es gűlölled te ellensagedet (MünchC. 22). Monda eegh az zolgaak közzől, aznak rokona, kynek Petör el vaktala föleth (WeszprC. 171). Oda zolothwan Moyses Aaronnak rokonyth, monda hűnekyk (JordC. 92. 173). Een barátym es en rokonym ellenem kezelgettenek es allanak (KulcsC. 92). Atyamiat rakonom, kinec leg keuesbe kollet volua azt czeledkenni, toluaiul meg őle (Decsi: SallJ. 12).

[Közmondások]. Az gazdagnak akarki is rokona (Decsi: Adag. 184)

Rokonban: [proxime; nächstens]. Eletennek yewnendev ydeyet rokonban meg yelente (EhrC. 141). Yelentete nala az

vr ysten meg zent Ferencznek halalat rokomb[an] jewuendewt (142).

Rokonság: **1)** agnatio, cognatio, propinquitas, proximitas C. affinitas MA. [verwandschaft]. A zanto föld vrat val uala, ki vala Eliméléhneec rokonsagabol (BécsC. 3). Ha tégöd rokonsagnac tőruéne zérent akarand mégtartani, iol lőt műuelkedet lézen e dolog (7). Harom okkal byzonoythattok: rokonsagnak közelseegewel (ÉrdyC. 532b). **2)** agnatus, cognatus C. propinquus MA. [der verwandte]. Nem tagadom en magamat rokonsagnac lennem (BécsiC. 7). Azzoñi allat, ki vetkőzött neminemő roconsaganal (GuaryC. 47). A te rokonsagod, ő ees fogadottly fyath vensegheben (WinklC. 277). Siratiak vala az ő közeli es rokonsagi (VirgC. 103. 81). Rakonsaga vala annak, kinek fület Petör el vagta vala (WeszprC. 79). Annak rokonsaga, kynek Peter el vagta vala föyleth: cognatus ejus, cujus absceidit auriculam (JordC. 691. 49). Haluan ez dolgot az apacchaknak rokonsagy, kevzely es baraty, meg feddyk vala az apacchakat (DomC. 102. 125). Meg hallaak azt ew zomzedy es rokonsagy es őrvöndeznek vala vele eegyetenbe (ÉrdyC. 345. 592. 612). Ez őzueg' azzon zenth Andrasnak rakonsaga uala (KazC. 45). Rokonsaga Ersebőt azzon (TihC. 164). Kit feleségül vón maganac a Booz, az Elimeleknek közel valo rakonsaga (Szék: Krón. 22). El küldé Nitriba, hog' onnat a Vazult, az ő rakonsagat hamar ala hozna (162). Meg holtnak rokonsága mennyen bę hozzáia es vegye el őtet feleségül magának (Kár: Bibl. I.181).

[Szólások]. Rokonságot vetni: *affinitates jungere PPBL.

Rokonságbeli: [cognatus; der verwandte]. Annakokáért találtam meg az rokonságbelieket, hogy Bazinban jelen lennének (LevT. II.160).

Rokonságos: agnatus C. cognatus Com: Vest. 123. affinitate junctus, habens cognatos et propinquos MA. [verwandt]. Segítségül méné a lengyel királynac, miert hegy rokonsagos vala velle (Helt: Krón. 66. 201).

RÓL, RÖL (*wedkezesynkreel, bynenkreel* KeszthC. 412. *elyekreel* RMK. I.232. *ezriü* LevT. I.142. *kararouel* RMNy. II.10. *rólla* Cserényi: PersF. 98. *rudad* DöbrC. 6. *rülkon* 16. *rula* Mel: Jób. 9 *rulla* Pös: Igazs. I.112): **1) a)** de MA. [von—herunter]. Róla, rólád, rólám: de se, de te, de me MA. von sich, von dir, von mir PPB. Rulhait rola le vete (VirgC. 100). Le zalla a zamár hatarol (46). Le es vonszják a kulcsárt körméről, meg büntetik bűnéről (RMK. III.317). **b)** [von] Hegét heleről mas heire vlietnem (TihC. 4). Képed leragadá kőfal oldaláról (RMK. II.8). Ez e levél költ Kanizsáról (LevT. I.75). Mostan nyzűk tykűr alta, akor penygh zynrűl zyure, archarul archara (Komj: SzPál. 174). Mint vonhatnáik el az követ az koporsónak utajáról (Tel: Evang. II.16). Kivitetik az városul eltemettetni (Zvon: Post. II.410). Koresománkrul vitett bort (MonTME. I.287). A görög táborról kirugaszkodik Filis király (Hall: IHist. III.163). Városokrul városokra, falukrul falukra, nezákkrul uezákra, szegletekrül szegletekre járt költ (Biró: Ünep. C2). Napnyugatról vallást viszen napkeletre (Orczy: KöltSz. 31). **2)** [időhatározó; zeitbestimmend] **a)** Ujvárnak megostronlása az jüvendő bétéről el ne muljék (TudTár. 1839. 261). Csak az sietség balasztatta velünk akkorül mostanra (Thaly: Adal. I.307). **b)** Éldegél egy naprul a másíkra (Land: UjSegíts. II.112). Szabad legényeknek hórul hóra meg fogják az fizetést adni (KecsTört. III.333). **3)** [okhatározó; begründend]. Rosz ember, kinek nincs miről adózni: sine censu homo PPBL. Halath kel adny az ystennek mynden my hozzánk walo yo woltarol (AporC. 51). Te halatlan te zabadiütodnac ioteteleről (VítK. 19). Syralmas nem voltam bwneymrűl (VirgC. 12). Isten nekűnk megkezielme amy sok zamtalan byneinkrűl (50). Halalarol az varosnak polgary bankodanak (58). Ehről dicsekődik vala, bogi Jesusnak lölki kegiöse volna (DebrC. 139).

Kikről a menozzag őrvendőz es e világ őrfi (TelC. 41). Kezde a főb zűzeknek halalokrol ötet vizagztalmia íg, hog ötet magának hazasul venne (KazC. 165). Haladással tartozunk ő felsége nek rola (TihC. 7). Az penitencia tarto embernek banatus zűvnek kell lenny ew byneyről (ÉrdyC. 34). Menty magnat rola (373b). Yozagawal eelnek es nem zolgalnak rola (612b). Róla az Saul esék nagy bánatba (Tin. 226). En ys the rulad bozzwth állok: et ego te ulciscar (Heyl: PCF. 67). A miket vétet, meglakol róla (Cser: Pk. 51). Dolgút hogy meg tudta vala, róla meg bántetni el szánta vala (Cser: PersF. 98). Batorsaggal feddi uala űket az gonoszszágrul (Tel: Evang. L95). Őrvendőzűnc rayta, es aggyunc halat istennec rulla (Tel: Evang. L120). Magasztalja ezt az asszony embert sz. Lukás neuzetségéről, szűleiről, vénségéről, hivataljárul is (Tel: Evang. 1: 150). Erről es minden egyéb latorságiról, keményen meg-fedde ötet szent János (Pázm: Préd. 23). Ha pogánytul hallatnék is ilyen kérdés, meg kellene rola torkolni (Pécsv: Fel. 133). Rágalmazák arról, a miben nem vétet (Fal: NE. 32). Jobb szeretem, hogy gyalázzanak a jóról, hogsem dicsérjenek a rosszról (Fal: NU. 309). Megbocsáss Arteni az erőszakról (Fal. 849). Itéletem szerelmemről, dicsértetem gyűlölségéről (Amade: Vers. 120). **4)** [más átvitt értelemben; in sonstigem übertragenen sinn] **a)** El nem layol az ő lityről (SándC. 29). Ihaborusagrol hozta bekesege (VirgC. 18). Ez vlagyh ewrórnék, hangoszagunk es lakozásoknak myatta el ragattnak wr istennek emlékdzotyról (ÉrdyC. 97b). Hozzá kildék az királyné asszonyt, hogy esmég elhajtana az hitről, Migdomia kedég az kerál felelőségét az sz. litre hajtá (ÉrdyC. 168b). A kik az zsidóságról fordultanak es megértének vala az Krisztushoz (Komj: SzPál. 21). Meg giózetuen az harcrurol orszagaban es onnet Romaban futu: ex proelio profugit in provinciam (Decsi: SallJ. 9). Kik a méltóságos állapotról lealjasodtak (Fal. 611). **b)** Elfeledkez tel te istenednek törnéneről (BécsiC. 185). Ev rola valo gondolat (DomC. 193). Ky rolad emlékezyek: qui memor sit tui (KosztC. 8). El almelkodesz odalkoduan az ilieten vigasagnak latasarol (VirgC. 33). Neked rolokhi valo gond viseles nehez (VirgC. 103). Emlékezzel meg my rolnak (ThewrC. 134). Az rwharol myre wattok zorgalmatosok: de vestitu quid solliciti estis (Pesti: NTest. 11). Kis leányról való emlékezetlenség (RMK. II.40). Holtról mint nem emlékeznek, rólam így nem emlékeznek (RMK. II.247). Róla gondolának, magok bémutasák, nem tudják, az vársat hogy terekek birják (Tin. 69). Nem illie roloc törődnűnc (Born: Préd. 78). Ha magamuak szűkségem volna reá, sem viselhetnék róla nagyobb gondot (LevT. II.204). Nem lészek feledékeny paranesolatidról (IIall: IIIhist III.113. 244). Emlékezetet a Krisztus kín-szenvedéséről és haláljárul (Bíró: Augy. 317). A ki maga lelkéről gondolatlan, a másét sem boldogítja (Fal: NU. 330). Tegnap azt csudálja vala a világ, hogy olly magosan fellőblettek; holnap arról fog állmélkódni, hogy olly mélyen süllyednek (Fal: NE. 104). **c)** Kinek nevet adtak vala ő ékességéről, Zsuzsannának mondják ő keresztnevéről (RMK. II.81). Róla bizon sákan példát vehetnek (III.217). Az szűllöt, kit bír Tót Antalub ősről maradtul (RMNy. 1: 19). Első hasonlatosságot fog az draga io illatu kenetről (Szék: Zsolt. 243). 43. vármezye az Bácii, melly a Bács városról neuzetetic (Helt: Krón. 42b). Űdvözítők Szent Péteről bizonyos jelenséget kívána szeretetiről (Pázm: Préd. 41). Az belső szűndékről nincs sokszor külső íg (Thaly: Adal. I.156). **d)** Kerdzkegetek . . . az germekről: interrogato . . . de puero (JordC. 359). Erwl wtot meg se kergied (VirgC. 20). Istennek irgalmassagrol wkot bizomossa teus (50). Nem kel semineme binesnek ketsgeben esni istennek irgalmassagrol (VirgC. 99). Megtudakozek rola (DomC. 36). Lathwan kedeeglen megh értékdzeenek az yghoeről, ky mondatott volna ewnekyk: videntes autem cognoverunt de verbo, quod dictum erat de verbis (ÉrdyC. 112b). Magamrol kezdec ketelkődnöm (NagyszC. 128). Jászok erről sokan tanácsot tartának, sokat erről köztök ők

tudakozának, hogy ki volna oka (RMK. II.340). Kinek példájul vehetik ő dolgát, ki róla megtanul, megjobbitja ő magát (III.216). Arra bocsátott az atya isten, hogy bizonyoságot tegyek a Mesiasáról (Tel: Evang. I: 56). Arrul, vgymint bizonyos ielről esmerhetie meg az emberec (Tel: RövIr. 15). Arrulis meg-tanites (Pázm: Kal. 998). A végezesnek igazvóljárul a ki érteni akar, olvassa Gretsernt (Pázm: LuthV. 1. 52). Jól jövendőll, vélekedik rolloc (Com. Jan. 68). Bizonyáságul híván a memyet és a földet az ő hozzája való hű szeretetéről (Mik: MulN. 210). Bátorságunk [bizalmunk, bizonyosságunk] légyen annak a háznak örökös főmállásárul (Bíró: Préd. 32). Kémeskedtek a nem titeket illető dolgokról (Fal: NA. 189). Szűrűnkrol szintűnkrol tézen itéletet felőlünk a világ (Fal: NU. 342). A kiről bizonytalan, vagy ha szeret-e (Fal. 548). Jövendőrről kétes, titkolja unalmát (Orczy: KöltH. 133). Hires a szép nemről Beszterceze vidéke (Orczy: KöltSz. 157). **e)** Daudiának eneke fel keletről (AporC. 12). Gónal . . . az hamissagrol (VitkC. 35). Vallast tezen en rolam: confitebitur me (JordC. 384). Yol profetalt tyrolatok: bene prophetavit de vobis (JordC. 401). Nyeluemel rolok iot nem zoltam (VirgC. 6). Rola gionast nem twtem (7). Kezde predikalni . . . ez velagnak meg otalasarol (71). Tanulyon egyebeknek dolgayrol halgatny (139). Zamot adny mydenekről (148). Ezekről panazol az uristen (DebrC. 14). Irvan vagyon rolok (433). Ug mond tonaba rola zent Agoston doctor es (TihC. 4). Az mely levelet iratott Kd az én uramnak, Kdnek választ nem tehet mostau róla (LevT. II.24). Róla hamar Mardocheus izene (RMK. II.281). Részegségemben kákgóttál-e haszontalan dolgokról (Vás: CanCat. 233). Ettől kell-e itkos dolgokról igazat vánni, aki ennyiszor hazud (Pázm: LuthV. 11). It csak azokról a győlekezetekről vagyon szó, mellyeknek igazságáról kérdésűnk vagyon az ujítókkal (Pázm: LuthV. 324). Igy végezi róla beszédét (MA: Scult. 5). Határokról perleked-nec gyakorta (Com: Jan. 143). Az veziresillagnak nézz fényességére: mit példáz rólátok, vehetitek észre (Thaly: Adal. II.15). Mind ezeknek ki volna oka, ki róla a számadó (Fal: NU. 287). **f)** Semikepen meg nem vonhatya az ő erős akaratyarol (VirgC. 27). Az gonoz celetről el vonyaa (ÉrdyC. 541b). Erről akartuc el vonni a királyt (Helt: Krón. 41). Látván az felesége, hogy el költ az tréfáról, ugyan valóban kezdé sirni (Pázm: Kal. 128). Kész voltam mindenekről lemondani (Debr: Christ. 32). Ha nűnd ezekről eltitotta a tél, vagy alkalmatlan ülő, játszó asztalához ült (Fal: NU. 311). **g)** Hurútról való: tussiculare medicamentum PP. Póriet gyomor fiasrul es has fiasrul is io inya (Frank: HasznK. 33). Diezirc penig sockan az laurus fát az ellen, melyről Tyberius esziszár meydörgéskor koszorot viselt (Cis. H3). Mit tebetek róla (MonOkm. VI: 330). Tégy róla, ha bánod (Fal: NE. 83). Meggondolja, mint felelhet meg erjo a munkának, tézen az akadémokról, úgy fog hozzá (Fal: BE. 604).

ROMÁNC: [romanze]. Sok tómusokból álló romántzok az az mesés könyvek vagynak (Gvad: FNót. XI).

ROMBOL: disseco, diffringo, dirumpo MA. [zerstören, zerbrechen]. Mikor az okos erdős ember egy állófát ki akar irtani, a gyökerét rombollya (Pázm²: Kal. 556).

fől-rombol: [dirumpo; zerstören]. Mintha fel kellene rombolni, meg-kellene rágni az vrunk sz. testét (Pázm²: Kal. 702). Fel kellene rombolni, testiünkék kellene változtatni az ur testét (858). Több részét testének, még meg-se-hülttében éltető vérenek fel-rombollya Progne (GyűngyD: Cup. 631).

még-rombol: [corrumpo, diruo; beschädigen, verderben]. Az istennek szava az sz. irás sokkepen meg-romboltatik (Pázm: Kal. 594). Annak az szegény megrombolt hazának javára (MonIrok VIII.414).

ROMOL, ROML-İK: ruo MA. [fallen, einfallen]. PPB. Romlott falnak bulladékját ki-tisztitom: erudero PPB. Igyekeze-

nek is támogatni az ő dőlőgélő szekeret és az ő fejeknek országát erőssíteni, hogy tellyesselgel reaioc ne romollyon (ÉszT: IgAny. 451). Ha a Christus nem ment fel mennyekben, egyszersmind egy rakásba romol, az mit az Christusról irtanac (MA: Scult. 601). Füstölő szemmel romlot bátyát nézte (Zrinyi 131). Károli uram igen sajuálja Szakmárt, bizonyos terminusok is vadnak az írásában, de hiszem tavaszig sem épült sem romol (Beres: Lev. 365).

(Szólások). Sok helyekben falba romolván a pápistaság (Matkó: BCsák. 121). A mely smaragd valamely mérges állatot megnyomorit, maga is azután izre porrá romlik (Hall: HHist. III. 23). Az testet tiztan porra romol (Born: Préd. 269).

be-romol, be-romlik: corruo, irruo MA. zusammenfallen, über den haufen fallen PPB. A jég béromlék alatta (Ilyés: SzÉlet. I.101).

el-romol, el-romlik: collabefio C. collabesco, corruo MA. [verderben]. Nem töltyk az wy bort az reghy edeeniben, ha el romolnak az edeenyek (JordC. 379). Kewannwnk kel, hogy az gonozoknak egyenlősegek el romlassak (ÉrsC. 199). Le hwllanak az balwanyok es el romlanak (453. 454b). Meg ftközéc fen az zászlónal és kezébe mind el romla (Holt: Krón. 69). Mynd thy meg elytek magatokath mykeppen ala hayloth fal es el romlo kófa[?] (KulcsC. 145). Az hit el romol, el vezet a fel támadás után (Mel: SzJán. 270). Mi országunc el romlot, ezac az gallera nyakunkon maradot (Val: Gen. 14). Meg-esik és el-romol ellenséged (Pázm: Préd. 124). Ha el-omol és romol az ecclesia, el-fogy és el-vész az igazság (284). A ház le-omlic, el-romol (Com: Jan. 105). El romol ot a successio (Czepl: MM. 23). Ha ki a tsuka listé tétetett állaiban egy arannyi nyomot borban meg iszik, árenája el romlik (ACsere: Enc. 219). Az vezért fel ne inátsuk, mert bizony a baza most romol el (TörtT. 1.225).

elromlandó: destructile C.

elromlás: excidium, lapsus C. destructio MA. zerstörung PPB. Meghalljátok, Jerusálemnek mint leve elromlások (RMK. VI.33). Ihon jön maga is Szulimán, egy millio népet hoz el romlásodra (Zrinyi I.103).

elromlatatlanság: [indissolubilitas, immortalitas; unzerstörbarkeit]. Ewtód meltosag el romlatatlansag (ÉrdyC. 595).

elromolhatatlan: inconcussus C.

ketté-romol: [dissecor, dirumpor; zerspringen, zerplatzen]. Talalanak egy tyzes sarkanth, ottan kettée romla (ÉrdyC. 434b).

ki-romol: erumpo, eruo, excido MA. ausreissen, ausbrechen, ausfallen PPB.

lő-romol, lő-romlik: [cornu, prolabor; einfallen, niederstürzen]. Le kezd romlani: *coepit ruere* PPB. Mynt ha az zent egyhaz le akarna romlany (DomC. 227). Troia nagy város elpusztula, mind leromla, mind meg is ége (RMK. VI.25). És le nem romlot: non cecidit (Fél: Bibl. 11). Hirünkkel nevünkkel az földre le romlanak (Huszi: Aeu. 9). Terbek-alatt le-romolnak az ágak (Hall: Paizs. 43). Ha Atlas le romlik, ha az nagy ég le és (Zrinyi 180). Minekutanna derekason megnevekedett volna az a ketske-bak, leromlott az ő nagy szarva (Misk: VKert. 223. Kónyi: HRom. 122).

lőromlás: [collapsus; sturz]. Értetik az ő szarvának le-romlásán birodalmától remenségénél előbb való meg-fosztatása (Misk: VKert. 223).

még-romol: *destruo, corrumpor Kr. [verderben, zu grunde geben]. Esettel még-romlani: *collabi ruina PPB. Az nemes

zyc ez meg romlott vylaghnak esetyt meg wyoyta (ÉrdyC. 647). Az Nagsagod joziga ighen meg romol (LevT. I.92). Az privilegium sokkeppen meg romolhat es erőtelme leszen: privilegium multis modis suo carebit vigore (Ver: Verb. 239). Lészesz meg romlott és meg nyomoritatt minden időben: sis semper calumniam sustinens et oppressus cunctis diebus (Kár: Bibl. I.184). Oh szegény meg-romlott s el-fogyott magyar nép (Balassa: Ének. 3). Soha semmivel az test meg nem romol, mint az reszseggel (DecsiG: Préd. 30). Az mely ház magával ellenkezik, meg romol (Zvon: Post. I.515).

őszve-romlik: [confringo; zerbrechen]. Ki utat nem talál, bástyan alá ugrik, kinek keze, lába, feje őszve romlik (Zrinyi I.187)

őszveromlás: conquassatio C.

Romlad: [collabesco; im zerfallen sein].

(Szólások). Most immár chászár dolgát oly karban láttya, segítség nélkül vagyon romladóba (Zrinyi II.34).

Romladék: rudus, rudera MA. schutt PPB. Kő romladékok behordok: rudero C. Romladékját ki-hányom: erudero PPB. Isten az templomnak romladékji között kéhez jutató az törvény könyvet (Megy: Szöv. 118). A ház le-omlic és léznec fal romladékok (Com: Jan. 105). Enfrates partjától nem messze szem elejbe vetődik egy nagy iszonyú hegyhez hasonló kő halom és romladék (Moln: JÉpül. 181). Lukács Pál Nimive városának romladék falairól azt bizonyítja, hogy szélességek most-is harmintz lábni (244).

Romladékony: fragilis, ruinosus MA. baufällig, zerbrechlich PPB. Ime látjuk, mely romladékony istápokval támogassa vesztett ügyét (GKat: Titk. 201).

Romladékos: ruderatus MA.

Romladox-ik: corrumpor, depravor, destruo SI. [im zerfallen sein]. A nagy hányatásban gallya romladoxik (Gyöngy: Char. 33).

el-romladox: fragesco C.

őszve-romladox. Őszveromladoxott: coufragus C.

Romlandó: caducus, fragilis C. corruptibilis MA. zerbrechlich, hinfallig PPB. Az hű ystény terneezetyben rezesek leenkenk, el tawoztathwan az gonoz kywansaghnak romlando votat (JordC. 855). Zerelmes atyamfyyay hallyatok ez nyawalyas, romlando vylagnak vezedelmes voltaat (ÉrdyC. 15b). Ha az romlando természetec eugedne (Mon: Apol. 331).

Romlandóság: fragilitas MA. zerbrechlichkeit, hinfalligkeit PPB. Gondold meg, howa meegy: romlandóságra, senwedre, hamwa letelre (WeszprC. 143). A romlandóság meggyőzetetvén, virágszic a bit (Kár: Bibl. I.462). A ki vét az ő teste által, az testből arat romlandóságot (Beythe: Epist. 199).

Romlás: ruina, lapsio, fractura, diruptio, corruptela C. [verfall, einsturz, das verderben]. Az erwrdewg eltere vezuel, hegyeknek romlasauat, megen megyelenk kewueknek zewruyew romlása (EhrC. 54. 124). Futtanac zelec es omlottanac a bazra es le eset es volt ő romlása nag (MünchC. 26). Az ev elmeye es az ev teste jdegen vala mynden testy romlastvl (MargL. 97). O emberi nemzetnek zeretőie, az angiali romlasnak eppitőie (Weszpr. 55). Len felette nag lőwneky*romlása: fuit ruina illius magna (JordC. 374). Az okaert yewt my wrwnk ez vylagra, hogy az anygaly romlasth meg eppewhe (ÉrdyC. 558). Az szőlő mesdgyén, keritesen, kő romlás helyen terem (Mel: Herb. 32). A hízkeledés leg-nagyob romlása a jó-erköltsőknek (Pázm: Préd. 953. Matkó: BCsák. 8). A ház le-omlic és léznec romlásoc, kő omlásoc és fal romladékok (Com: Jau. 105).

Romlat: ∞ Segélléttel a romlatnac m^v isteudnknece zéméle előt (BécsiC. 40). Ez uéttétet Isrlben sokacnac romlaffocra (MfinebC. 112). Meg sokasolt ő benne a romlat (AporC. 74).

Romlatlan, romlatatlan: incorruptus, illabefactus MA. unverletzt, ganz PPB. Ky romlatlhathlan byzodalmal mynekwnk hathalunvkatli semywe thezod (ÉrsC. 116b).

[Romlatlanság]

Romlatlanságos: [incorruptibilis; unvergänglich]. Imagy tyztasagos aia Maria, romlatlansagos aia Maria (ThewrC. 36).

Romlékony: [fragilis, ruinosus; verderblich]. Romlékony régi széken ülők (MA: SB. 331).

Romló: ruinosus, friabilis C. fragilis, caducus MA. baufällig, zerbrechlich, hinfällig PPB. Az aloé az jó, a ki tiszta, fényes, sárgu szabásu és a ki romló (Mel: Herb. 58).

Romlóság: ruinositas Kr. [hinfalligkeit]. A világi fejedelemségnek türedelmes romlósága a szent írásban üres nádnak nevezteik (Pázm: Préd. 507). Lesz dolgunk romlóság, bennünk kít le vágnak, kít nyomorít fogság (GyöngyD: MV. 100).

Romlott: profligatus C. fractus, corruptus, dirutus, collabefactus, ruinosus MA. zerbrochen, zerfallen PPB. Egyes yz, menyorzagnak keraltne azzonya, romlotlanknak wygassaga (PozsC. 29). Romlott toron alatt által lótték vala (Tin. 93). Megtekintette az wr az mi rabságunkat és romlott voltunkat (Kár: Bibl. 1182. Zvon: Osiand. 235). Dicső szent Ilona ünnepének napja, romlott természetnek erős ércz-bástyája (Thaly: Adal. 1.220).

Romlottság: fragilitas MA. zerbrechlichkeit PPB.

Romlottságos: [corruptus; verderben]. Azoc között is, az kie igen romlottságosoknak láttatnac, sokan az ő életeknek megjőbbítására igyekeznek (MA: Tan. 1069).

Romolhatatlan: infragilis C. infragibilis, incorruptibilis MA. unzerbrechlich PPB.

Romolhatatlanság: incorruptibilitas MA. unverweslichkeit PPB. Jő el, vegyed az örök nyugodalmat es atte romolhatatlanságodnak diadalmát (KrisztL. 46).

RONGÁL: fustigo, castigo, affligo MA. [inrepro, reprehendo, corripio; züchtigen, strafen, tadeln, schelten]. Féselwen az masodyk, rongallya vala (inreprobat) hwtet (JordC. 614). Az őrdög nec ne hadgyon rongalui bennünket (Börn: Préd. 319). Midőn ezért az cselekedetért rongálná s pirongatná őket Luther, semmit nem gondolának véle (Pázm: Kal. 503). Akár-melly kis dologból okot véssen, bogy féleséget, szolgáját rítollya, rongallya, listöközze (Pázm: Préd. 230). Mindeneket fedd, rág, nyelvével rongál (Com: Jan. 186). Ha valakit dorgálsz és vétkéért rongálsz, dorgállyad motsok nélkül (Kisv: Adag. 377). Mikés Benedek uram semmi vétek nélkül illetlenül asszonyomat verte, rongálta (TörtF. 1.394).

még-rongál: ∞ Nagyon haraghwec az wr isten es nekyk zola es nagyon megh rongalaa ewketh (JordC. 334). Hozanak hwt neky apro gyermekeket, bog ymadna hwt erettek; a tanoythwanok kedgy megh rongallyak vala hwtet (414). Meg rongalwan hwtet, nem hany vala zolnyok (533, 591). Kemenyen megh fedde es megh rongala (DebrC. 550). Az nyawalys parazth azt halwan megh rongalaa ewtet, bog olyan bwdoso elmeeyew volna (ÉrdyC. 503). Annak felette megh rongalaa zent Dauidnak zolgyat (526). Meg rongalaa ewtet, hogy nem akarua mwkaval elny (654). Az veenb, ideesb embert kemenyen megh ne rongaliad, dorgaliad (Komj: SzfAl. 376).

Rongálás: fustigatio, castigatio MA. [reprehensio; züchtigung, zurechtweisung]. A jó fiuknak áldásnak-gyanánt kell venni az atyák rongálását (Pázm: Kal. 205).

RONT (romt EhrC. 67. JordC. 218. PeerC. 132. TelC. 85. ÉrdyC. 343b); pavio, subundo C. frango, quatio, rumpo MA. zerbrechen, erschüttern PPB. Göröngyöket rontok: pulvero C. Keverec, göröngyöket rontoc: aratro agrum itero MA.⁴ Vete-kőlees egyessegeth ronth (ÉrsC. 225). Agyatokban rontom arany koronátok (RMK. IV.250). A kegiot rontia basson czusszal, föld etellel (Mel: Préd. 119). Nem iőttem rontani: non veni solvere (Fél: Bibl. 6). Rak s ront: Penelopes telam retextit (Decsi: Adag. 27). Alatsony ajtó, melyben a ki boros, fejét rontya (Pázm: Préd. 287). Senki parancsolatjából az császár országát nyomta és rontotta (MonOkm. XXIII.264). A jó tanito az isten törvényének pöröllyeivel rontya a balgatók sziveket (Ráth: Tromb. m3).

[Szólások]. Bizon nyakában rontatjuk Szaláncz várát (RákGy: Lev. 328). Szeretném, ha valamely fekvő németre ronthatnánk feltében (Beres: Lev. 281).

[Közmondások]. Épít nyelvével, ront életével (Pázm: Préd. 61).

be-ront: occido C. infringo MA. [einbrechen]. Berontani az ajtót: janua perfringoro, efringero fores PPB. Egy darab szeckel be ronta a feiét (Helt: Krón. 48). Mostan hogy be rontottam agyadat, im olég aranyat adtál (Helt: Mes. 382). A ki az égre hagyigál, fejét bérontya (Pázm: Kal. 540). A szolgák bé rontják az aytót es vrok halua fekvőven talállyak az ő pézes szekrényén (MA: SB. 132). Fegyveres szerrel felkészülvén, Magyarországra berontani erőszakosan igyekeztek (Rumy: Mon. 1.25).

égybe-ront: continuo C. MA. [confringo; zerbrechen, zerstören]. El töre a kipnec az ő labat es az vtan mindenet egbe ronta (Szék: Krón. 44). Idestová hagyigálák, de soha egybe nem ronthaták (Pázm: Kal. 63). Az köess minden mezdön valo fát egybe ronta (MA: Bibl. 1.57). Egyben rontya az négy birodalmakat (Alv: Post. 1.83).

égyberontás: collisio C.

el-ront: destruo, dirimo, frango, perfringo, interfringo, rumpo, derumpo, prorumpo, discutio, subverto, pertero, diffingo C. diruo, efringo MA. zerbrechen, umstürzen PPB. [zerstören, vortilgen, vernichten]. Az kepnek alataualo mezozt ys el ronta (EhrC. 67). Megh emeeztew tyz, ky el ronth (JordC. 218). Az te zvlőttednek yrgalmassaga minden bwnökköth el romchon en thölem (PeerC. 132). Az kdueket megh hasogatya es elrontia (VirgC. 115). A forgo zel az ő hazat eltöre, el ronta (TelC. 85). Myndeneket megh gyöz es el ronth; ez vylagban remeentöket el vez es el rontb (ÉrdyC. 343b). Az ő isteneket el rontsad es az ő kepeket eltörvied (Helt: Bibl. 1.Nn3). El ronthad a bünt, ezak te mielhed Christus (Mel: SzfAn. 170). A szamar, a hol liever, ott rontya el a göröngyeeket (SalMark. 6). A szont edenyeket az templomokban el rontotta (Mon: Képt. 32). A 'zidók a pogányságnak minden marháját le-vágák es el-ronták (Pázm: Préd. 7). Midőn amaz nagy kevély váras Babylon el rontatnéiek (Lép: PTük. 1.113).

elrontás: sublatio, direptio, direptus C. corruptio, destructio MA. umstürzung PPB.

föl-ront: refringo C. [erbrechen]. Csehekötli az kaput megvövék magyarok, városban boltokat csakhamar felrontának (RMK. IV.249). A templom fel rontó meg égettetik (Rák: Árt. 12).

ki-ront: 1) efringo C. exturbo, diruo MA. [auswerfen]. Az keresztieneknec kepit az egyházakból ha ki rontana (Mon: Képt. 26). 2) [erumpo; ausbrechen]. A vakundokoknak minden ki-ronto helyeket s lyukokat bé-dugjnc (Nad: Kert. 25).

[Szólások]. Mihelt a nyava vala valakit ki akar rontani (PP: PaxC. 21).

kirontás: exturbatio, efractio MA. herausreissung, ausbrechung PPB.

nyavalya-kirontás: [epilepsia; fallsucht]. A kórság vagy nyavalya kirontás a főnek nyavalyái között számláltatik (PP: PaxC. 18).

lő-ront: diruo, destruo, demolior, excindo, prono C. zerstören PPB. A te ellenséged könnyűl fognak téged es a földig lerontnak (Ily: Préd. II.196). Azon lések, hogy kapesos és hamissan esatlott böleselkedését lerontsam (Fal: NA. 125).

lőrontás: demolitio, destructio MA. verwüstung, niederreissung PPB.

még-ront: 1) corrumpo, contero, distero, extero, subtero, temero C. depravo MA. zerstampfen, zerbrechen, verderben PPB. [zerstören, vernichten]. Senkit megne rontatoc es patuare ne tegyetec (MünchC. 113). Penzek miatta meg nem rontaitk (VirgC. 120). Mit haznal az egez testli lelek meg rontwan (WeszprC. 149). Az ifyakal meg rontatom a the zúzesegódet (DebrC. 144). Rouch meg bennem gonossagot (ThewrC. 166). Az konkolnak fejár az virága belől, ha megrontod, fekete az magva (RMK. II.230). Kerezien orszagokat igen meg ronta es baluaniozia tene (Szék: Krón. 47). Eszt a szabadságot meg ronta amaz (Helt: Krón. 83b). Meg ne ronz (non conteras) az szegéüt az kapuban (Kár: Bibl. 1.616). Isten azt monda, hogy az aszonyallatnak magna meg rontanaja a kigyonak fejét (Tel: Evang. II.6). A nép a mannat megtöri vala malomban vagy megrontja vala mosárban (Ily: Préd. I.137). 2) [refuto, confuto: widerlegen]. Ezt halwaan aaz zyz leany alattomba mosolwa es az ezazar zawat meg ronta, mert owneky ym ezt monda (ÉrsC. 475).

elől-mégront: praecorrumpo C.

mégrontás: corruptio, depravatio C. contractio MA. zerbrechung, zerstörung, verderbung PPB

mégrontatlan: ilibatus C.

mégronthatóság: [corruptibilis; zerbrechlichkeit]. Az isten az ő fianac zontyait, az mellyeket az megtödelestül menségesecké tött, az megronthatóságnac alája vetött (MA: Tan. 198).

mégrontó: corruptor, corruptrix, temerator C. [verderber, zerstörer]. Sem tödömmek sem lölkömmek nem esmertem meg rontoit (DebrC. 28).

öszve-ront: confringo, quatio, quatefacio, conquasso, contundo C. [zerbrechen]. A füstölgő czüppöt, nadat öszve nem rontia (Mél: Préd. 191). Regnállyon egy tengertil fogva más tengerig és ugy regnállyon, hogy mind az egész világot öszve rontsa (MA: Tan. Előb. 10). Mint a tseropet öszve rontya (Ker: Préd. 955). A bünösök fogait öszverontottad: contrivisti (Ily: Préd. I.424). Az oroszlanok a prédára való állatot meg ragadván öszve rontják (Misk: VKert. 61). A pokolbéli sárkánnak hét fejét öszve-rontotta (Csuzi: Síp. 132).

széllyel-ront: [destruo; zerstören]. Midőn az magyarok az ágyukat el-nyerték, keroeket széllyel rontották s keverték (Kónyi: IIRom. 124).

Rontás: corruptio, destructio MA. verderbung, zerstörung PPB. Rumtast: desolationem NémGl. 201. Kikiáltották szűzek rontását, természet ellen való rútolkodást (Pázm: Kal. 215). Az római ecclesia tanításának rontására csoportoznak (Pázm: Préd. 294). Mi lehet oka annak, hogy isten a bünösök rontásával nem siet (25). Hozú irással igyokezett a Kalauz rontására (Pázm: LuthV. 2). Szegényt nyomorítás, öszvegy s árva rontás oh melly sokszor hallatott (TKis: Pan. 3).

frigy-rontás: foedifragium Kr. [friedensbruch]. Mint a frigy-rontások, lüt-szegések, úgy a kegyetlenkedés is pogányság s eretnekség között fogog (Verosm: Lev. 122).

göröngy-rontás: pulveratio; das brechen der erdschollen MA. Kaszálás, ásás, szántás, forgatás, göröngy rontás: pastinatio PPB.

házasság-rontás: [adulterium; ehebruch]. Az emberek vissza nem fogadják feleségeket, melly a házasság-rontással latorhoz adta magát (Pázm: Préd. 1058). Zeleucus törvént adott ki, hogy az férfiak selyem ruhával ne ékosítottának, hanem ha házasság rontásra és paráználkodni menének (MA: SB. 220).

nyavalya-rontás: [epilepsia; fallsucht]. A viola, mondják, hogy meg-gyógyít nyavalya rontásból (Felv: SchSal. 28).

szombat-rontás: [violatio sabbati; sabbatverletzung]. Az itéletben serogenként követik az hitetleneket minden ő gonosz bűnök, az hitelent az ő hitetlensége, az szombat rontót az ő szombat rontása (Szatm: Dom. 22).

törvény-rontás: [violatio legis; gesetzübertretung]. Az nem törvény bétöltés, hanem a törvény rontasrul az isteu irtalmasságához való folyamodás (Matkó: BCsák. 274).

Rontatlan: ilibatus, incorruptus MA. unberührt, unbefleckt, unbetastet PPB. Mynd ez horayg en testemet rontatlan meg tartotta (DomC. 141).

Rontó: raptor C. MA [corruptor; verderber, verführer]. Evrekegevedet el kevitetted testnek rontoyval (CornC. 373). Halaluuknac halala, az kigyonak rontioia (Born: Ének. 40. 183). Sokaknak romlására tététtet ez, a kinek neve rontó, fosztó (Pázm: Préd. 143). Férgetegek lesznek, rontó, vesztő telek (Fal: Vers. 912).

erdő-rontó: sylvifragus C.

hab-rontó: fluctifragus C. MA.

házasság-rontó: adulter Kr. [ehebrecher]. Az házasság-rontók, az lopók isten országát nem bírják (Pázm: Kal. 801). Heródes házasság-rontó, parázna társával palotában laktak (Pázm: Préd. 23). Ne tévelegyetec sen paráználkodóc sem házasság rontóc (MA: Bibl. IV.155). A paráznákat és az házasság rontókat az isten meg-ítli (Matkó: BCsák. 237). Házasság rontók, magokkal rútólkodók (Bar: SzBácsú. 4).

kép-rontó: iconoclasta Kr. [bilderstürmer]. Egy képen nem tekintik a pápisták, hogy miből legyen chinálva, de bezzeg a kép rontó luteristák és calvinisták igen is (Tasi: Feukt. 155).

szombat-rontó: [violator sabbati; sabbatverletzer]. (Szatm: Dom. 22).

Rontsol: dirucino C. MA. [corrumpo; zu grunde richten]. Tndodé, kit marczongasz, kit rontsolsz (GKat: Váls. II.1051). Kalauz ütöt ronesollya (Czegl: MM. 192). Császárok, királyok nyakokat a szürke kává barátok nyárfa czepepelyissel ronesolják (VárM: Szöv. 189). A testet pedig rontsolja éhezéssel (Anyasz-Hist. 156). Testeteket pedig ok nélkül ronesolják (RédTem. 42).

el-rontsol: dirucino MA.

még-rontsol: [corrumpo; zu grunde richten]. Ha valaki nem ijut, igen meg rontsoltam (Szentm: TFű 13).

mégrontsolás: [corruptio; verschlechterung]. A turt az ép husnak meg rontsolásával akarják gyógyítani (DBon: Részags. 18).

öszve-rontsol: [convello, dilacero; zerreißen, zerfetzen]. Körülötte egy farka levél öszve ronesolva, tépve áll rakásban (MoaIrók. VIII.376).

RONCSIKA: vas NémGl. 75. [gefäss]. Ronchycza: vas NémGl. 75.

RONGY: sacconia, fragmentum panni MA. [fetzen, lumpen]. Comédiás köntösök mind a világi színes öltözetek, mind a koldus rongyok (Pázm: Préd. 31). Marada rólad ránk csak rongyunk galléra (MonIrók VIII.167). Minden rongya sem ért volna három batkát (Hall: Paizs. 87). A fekete gyász czondorlott rongyával kedvetlenül ballag bánatos orczával (GyöngyD: MV. 20). Rongya gallérja sem akad meg nyaka körül (SzD: MVir. 14).

ringy-rongy: variae laciniae Kr. [lumpenzug]. Templomban először fitogtatja magát, vigyáz, sajtúdják e fel fűzött ringy rongyát (Orczy: Költ. 160).

Rongyol: lacero, attero, detero Kr. [zerfetzen, zerstückeln]. Te szemtelen, azokat mered az Antisthenesben rongyolni és rágalmazni, az mellyek rosszak, az mellyek pedig jók, csak tudni sem kívánod (MA: SB. Előb. 3b). Oiad magadat Christus személyét rongyolo értelmül (Zvon: Post. II.22). Az szent írást az romai vallás anyyi szidalmakkal rongyol, hogy az keresztyének annak olvasását ne obajtsák (Toln: Vigaszt. 226). A mely óra adgya világra léttünk, az kezdi rongyolni mindjárt életünket (GyöngyD: KI. 450). Lábaít rongyolta bozda betegsége (Kónyi: HRom. 168).

még-rongyol: [maledico; schmähen]. Engemet hiremben nevemben megh rongyol (Prág: Serk. C2).

Rongyoll-ik: [dilaceror; lumpig werden]. Csak kezdék azután kenezést fíttetni, rongyollott nadrághoz zifát mendikálni (Thaly: VÉ. II.82).

el-rongyollik: [dissolver; zerfahren]. Lukács János a kol légyimot el-rongyollott állapotjából szépen fel-építé (Bod: Pol. 202).

még-rongyollik: ∞ Te Felséged a megrongyollott s megkeseredet szívet kedvellé (Czegl: Enoch. I.33).

Rongyos (ronczosodik Nád: Lev. 12. ronczosság Pécsi: SzítK. 103. rontzos Dáv: KKER. F6. EsztT: IgAny. 178): laceros, sordidatus MA. zerfetzt, zerlumpt PPB. Annak utanna nyu-allyással, rontzos és meztelen vissza tere az ő atyához (Dáv: KKER. F6). Az farkas szájú tanítóknak minden rongyos patvarokat csak ezekkel az álló seregekkel is le esdőlbettyűnk (Pázm: Kal. 499). Mitsoda eretnekseg nem talahna ezzel az rontzos argumentummal mentesget maganae (EsztT: IgAny. 178). Halom, hogy valami dios erdőből butt ki egy rongyos paztor (Bal: Epin. 7). Eszelyős es rongyos elméjű bábák (Pécsv: Fel. 198). Az ország végozését nem szoktak egy rongyos falu székín kérdőbe hozni (678). A mely menyaszszony mostan rongyos, akkor arany lánczot vet nyakában (Czegl: MM. 32). Két három rongyos szolgáljával alig kosognak (MonIrók XI.318). Két rongyos lepedő semmiro sem jó (Radv: Usal. II.265). Megtselekszem, a mennyiben rongyos elmém megongedi; mert ha rongyos leves vagyok, mért nem volna rongyos elme (Mik: TörL. 234).

Rongyosan: 1) [lacero; zerlumpt]. Az két regiment dánus rongyosan s nyoboselik-módra maradt el tőle (Béres: Lev. 85). 2) [strictus; oberflächlich]. Elfelejtetem volt, hogy nekem úr dolgára kell még memem és a Kéd kérdésre meg kell rongyosson is felelni (Mik: TörL. 226).

Rongyoskod-ik: [lacer incedo; sich mit lumpen kleiden]. Mindkettőnknek ronczoskodniuk kell ez jövőnd husvétig, kit ha az kegyelmes úr isten érnünk hágy, akkor felöltöztünk (Nád: Lev. 12). Megkivánja, hogy teljesen elfelejtvén a színes köntöst, csak szennyesedjünk, rongyoskodjunk (Fal: NA. 171).

Rongyosod-ik: [lacer, pannosus fio in lacinias abeo; zerlumpt werden]. A hivalkodó háza rendetlen, cselédjo tékozo,

maga rongyosodik, mindene veszendőben vagyok (Fal: BE. 582). Eredj patvarba te láládatlan gonosz gyermek, rongyosodjál, vessz el (Fal: TÉ. 734).

el-rongyosodik: ∞ Kerezzil uram küldene az ő felsége kocsisának, esatlósának süveget, mert azoknak elrongyosodtak (TörtT. III.381).

lő-rongyosodik: ∞ Sokan lerongyosottak, sokan a lopásra és ragadományra szorultak, mert amoda költötték minden pénzeket (Fal: NU. 264).

Rongyosság, roncsosság: [sorditudo, pannositas; schmutz, zerlumptheit]. Az fűnő természet szerint való szép színeket mossással és tisztasággal meg tartjac, minden ronczóság tanul legyen (Pécsi: SzítK. 103). A rongyossága miatt szolgálatot nem tehető Miskolczy által sirgeti a vén thesaurust, hogy küldesse el az udv. inasoknak új dolmányait és nadrágait (TörtT. III.377). Ha Kegyelmed más módot nem tanál, az rongyosság miá soha meg nem állja (RákF: Lev. 199).

ROP: [salto; tanzen]. Ilát még a hol ropják a te tánczodat! Szép-kis táncz (Matkó: BCsák. 299). Ropja módos tánczát lova is kényesen (Gyöngyösi II.507). Ropják a szép tánczot, nem ejtettek gáncsot, járják nagy ékessen (Thaly: Adal. LI.97). Neum csak maga honja, hanem külső országoknak táncait is módjával ropja (Fal: NE. 29). Mikor már annak rendi szerint toszsza 's ropja a memettet, vig örömét mutatja az anyja (Fal: NA. 156). Egymástól elszakadnak s magán roppják tántzokat (Fal: Vers. 875).

[Közmondások]. Mint a János fűjja, Jancsikó úgy ropja (Kisv: Adag. 3). A ki mint szokta úgy ropja (42).

el-rop: [desalto; abtanzen]. A való, hogy az aszszony mellett az a két betsületes személy elropná az aszszonyokért is (Mik: TörL. 45).

még-rop: ∞ A mint atyák fűjták, fiak úgy megorpják (Kisv: Adag. 176).

reá-rop: [numerose salto; auf den takt tanzen]. A musikára reá-ropni a tántzot: *ludere in numerum PPB. Reá ropni a musikára: numerose saltare PPB. A békeséget járják, gondolom, hogy itt is reá ropják (Mik: TörL. 422).

Ropog (roppogás Cis. G4. Görös: Máty. 10. Born: Evang. III.56): crepo, strepo, concrepo MA. knallen, krachon PPB. Az szentgyház előtt gyalog puska ropog, az bástyán sok ágyu iszonyuan durog (Zrinyi 167). Kinek puska ropog hátában, kinek kópja török oldalában (GyöngyD: RK.153).

Ropogás: fragor, strepitus MA. [geräusch]. Az berkeknec ropogása és fa leucle ha lezeg, fen szél ió (Cis. G4). Két erős serege is nagy ropogással szembe ütköznenoc (Born: Préd. 239). Két császár erős seregei nagy ropogással szembe ütköznek (Born: Evang. III.56). A zúdulás általment nagy ropogással az Dunán, azután megszünt (Béres: Lev. 512). Meg döbbentek látván, hogy a török iszonyú ágyu-ropogással kezdi a harcot (Fal: TÉ. 800).

ég-ropogás: [tonitrus; donner]. Kezd azomban nem várt ég-ropogás lenni (GyöngyD: KJ. 372).

félhő-ropogás: ∞ Sok ágyúk és minák mint félhő ropogás hallatnak az utcákban, mint az rettenetes mennykő ég esatogás (Thaly: Adal. II.75).

[Ropogós]

Ropogósan: [sonore; schallend]. Nincs semmi módgyok benne, hogy Bézát szinte oly ropogósan nevéssék (Pós: Igazs. I. 434). Őket ebbéli bolondságokért ropogósan neveti (667).

[Ropogtat]

még-ropogtat: [adure, torreo; rösten]. Tedd tűzhöz és ropogtasd-meg (Szakácsmest. 117).

Ropp: [evoe; juchhei]. Vélőnk vagy, vessük fel mi fánkat. Jézust, Jézust ivóltstünk, ropp, esatt, patt (RMK. III.253).

Roppaj: [strepitus; geräusch]. Maga szokott ijját ragadgya kezében, nagy roppaj esik közel ellenében a sürlő gaz között, a homét egy szarvas ugrik ki sebessen (GyöngyD: Cup. 596).

[Roppán]

egybe-roppán, egybe-roppon: [cum strepitu concurre; mit geräusch zusammentreffen]. Egybe roppánának, nézik sok ezaren, olasz az nyeregből esék messze földön (RMK. IV.251). Mind a két sereg egybe roppona (Helt: Krón. 12). Az nagy két deréc had egybeu roppona (Gosár: MagyB. Aüj).

öszve-roppán: ∞ Az szárnya mind két fél öszveroppánának, nagy erős viadalt akkoron tartának (RMK. III.67). Nagy szertelen két had öszve roppona (Görcs: Máty. 69). Két had öszve roppant vala (Illyef: Jephtha 8). Nag' kiáltással mind az ket fél öszve roppana (Decsi: SallC. 25).

szembe-roppán: [in bostem impetum facio; anrennen]. Sírú Jézus kiáltással velők szembe roppánának (Szal: Krón. 113).

Roppánás: [strepitus, fragor; geräusch]. Nagy roppánással rohananak az ellenségre (Helt: Krón. 50). A lánsa nagy roppánással oldalát meg-hattya és szigonya élet benne megforgattya (GyöngyD: Cup. 604).

1. **Roppant: 1)** fragosus MA. [geräuschvoll]. **2)** frequens, densus MA. hánfíg PPB. **3)** ingens, enormis, immanis, vastus SI. [ungeheuer]. Roppant gyalog sereg (Helt: Krón. 84). Az egen tüzes roppant seregek látszanak (Pázm: Préd. 6). Az egész nagy roppant városnak, Babiloniának mesterséges alkotmányát, a ki akarja, meg láthatja (GKat: Titk. 80). Nagy roppant épületek (BiróM: Préd. 11). Igen igeu nagy roppant táborok (Liszny: Krón. 150). A nagy roppant hajók az ablakom előtt mentenek el (Mik: TörL. 225). Roppant épületeket eregettek isten tisztességére (Fal: NU. 269). Ha roppant épületet látunk, homlokáról teszünk ítéletet felőle (Fal: UE. 507). Babilon városát roppant épületek, tornyok és kastélyok szépítették (Moln: JÉpül. 209). Mit írjak a roppant tzkornyás városból (Orczy: KöltSz. 201). Pozson nevekedik, Buda roppant léssen (206).

Roppanteág: [miseria; elend]. Viselitek terhét e nagy roppantságnak (Nögr: IdvK. Előb. 14).

2. **Roppant:** [fragorem edo; knallen lassen].

Roppantó: [fragosus; krachend]. Soknak a puskája volt roppantó félben (GyöngyD: MV. 95).

Roppantott: [ingens, enormis; ungeheuer]. Roppantott szép fényes templomok és külső ceremóniák (Pázm: LuthV. 271). Nagy roppantott városnak iriák lenni (Lép: PTük. III.38. I.405). Egy darab papirosra egész roppantott hadi sereget le-akaráva írny (Szeg: Aqu. 18).

ROSHAD (rossad Helt: Bibl. IV.26. Zvon: PázmP. 123. megrossad JordC. 128): tabesco MA. [langsam vergehen]. Vén, roshadt fa: *defecta senio arbor PPB. Testi halalual hallunk meg inkább es az hegy alat roshaggyunk (Mel: SzJán. 197). Rossadó fonál szál (Zvon: PázmP. 123). Nem egész férfú az, ki csak othon roshad (Szentm: TFü. 2).

el-roshad: putresco MA. vermodern PPB. Ruhaioc elne rossadna, megoltalmaz (Helt: Bibl. Ia3). Az iga elrossad köuerségneoc miatta (IV.26). El roshadt állat: putredo (Kár: Bibl. I.520). Ollyaténna löttem mint az elrossadt edény: vas perditum (MA: Bibl. I.491. 456). Mell könnyen roshad és sorvad-el az

hitván sárbul ragगतott új épületed (Matkó: BCsák. 371). A kopersóban el-senyved, el-roshad, dögge léssen az ember teste (TemPompa 97).

elroshadás: putrefactio, contabescencia MA. vermodernung, verfaulung PPB.

É-roshad: [deteror; sich abreiben]. Az forró vizben egy óráig motoza mezeitelen kézzel és meg nem sértették, noha mihent az Arianus belé nyúla, az egész húsa mind le roshada (Pázm: Kal. 64).

még-roshad: putresco, contabesco MA. faulen, vermodern PPB. Megh rossangyon az the meehód: putrescat femur tuum (JordC. 128). Meg repedezett es meg rossadt láz (JesusSir. F5). Minden ez világi dolgok idővel meg rossadnak, agganak es döglenek (Lép: PTük. III.159). Tunyaságban meg-roshadni (EnyF: MSzó. 20).

mégroshadás: [contabescencia; vermodernung]. Sem enged, hogy e te szented lássa a meg rossadást (Dáv: VDisp. I.151).

Roshadás: ∞ Űres a palota minden rossadástól es megh vesztéstől (Lép: PTük. III.53).

Roshadt: tabidus MA. [faul, vermodert]. Jay azoknac, kic magokat öszve foglalyalic rossat köttéllel (Helt: Bibl. IV.17). Ninczen alkotmatlanb es roshattab sophistalkodás (MA: Tan. 139). A testmec roshat nedvessége (Com: Jan. 59). Roshat vén test (Czegl: BDörg. 155). Rossat es rothatt igék, híjában való dítsekedés (Komár: Imáds. 109). Régi roshat bőr (Nad: Kert. 31). Magát roshatt állathoz es molytul megemésztett ruhához hasonlíttya (Szathm: Cent. 34).

ROSKAD: cado, ruo, collabor SI. [zusammenstürzen].

Roskadólag: [dissolute; schmelzend]. A jég igenous roska-dólag vala már, szinte mártius elei levén (Kem: Élet. 308).

ROSNIKA, RUSIKA: arsenicum PPB. Egér-maszlag, rosnika; arsenicum PPBl. Végy harmad részni arsenicumot az az rusikát (Csel: OrvK. 11).

ROST: fibrae C. MA. [faser]. Rost a szőnyegen: fratilli MA. Az oltvány az ő gyökereinek apró szálu rostayn bé szíván a nedvességet (Com: Jan. 20). A tsont, portzogo, köttözet, hártya, íz, rost, ér a testnek részei (ACsere: Enc. 242).

Rostocska: ∞ A látás oly érzés, melylyel a látó in rostokáinak mozgásából a világosságot, színt, formát meg érzi (ACsere: Enc. 155).

Rostonként: [articulatum; stückweise]. Rostonként újabb újabb erővel szökta a hiveket szorongatni es ostromolni (Nagyari: Orth. 164).

Rostos: fimbriatus, fibratus C. MA. [faserig]. Szössös vagy rostosnak leoni mint némelly fák es gyökerek: capillor PPBl. Ighen durua immár es rostos a palást is (Bal: Epin. 6).

[Rostosod-ik]

ki-rostosodik: [in fibras abeo; faserig werden]. Kirostosodott: filatim dissolutus PPB.

RÓST (rostl MonIrók. XI.322. Szakácsmest.): [crates, craticula; rost]. Az ökor vetretzéje roston sült (Gvad: RP. 9).

Róstol, róstól: frigeo, torreo SI. [rösten]. Tehén hus róstölt lével (MonIrók. XI.322). Róstölt lév (Szakácsmest.) Róstölt lével vagy rántott lével tikot vagy csukát (TörIT². I.573).

még-róstol: ∞ Nemely embert ló ganéba takartata es abban meg róstoltatta (Helt: Krón. 46).

Róstoló: [fruxorium; darre?]. A futató szin mellett vagon nap keletre egy róstoló (CsikGy. 33).

ROSTA (*rēsta* MA. PPB.): *cribrum* Pesti: Nom. III.102. C. incerniculum, *vannus* MA. sieb PPB. Meg törétic rostában: *concutitur in cribro* (BécsiC. 230). Az úmetekben egy rosta zabot attak egyet az terekek (MonIrk III.93). Bőre upas seb miatt mint egy rosta (Göres: Máty. 39). A bűbaosocióüendőtmondnac, holt fűszet viszbe bannac, rosta által és szita által czelekesznee (Börn: Evang. IV.14b). A lopóra rostát fordítson, gyöngyöt vessen (Diósz: Préd. 197). A zabot szóró lapáttal vagy rostával meg-pallya, szórja (Com: Jan. 86).

[Szólások]. A vizet rostában hordozta (Pécsy: Fel. 553). Nő még vetőttem az rostában (Decsi: Adag. 151). Illyon a rostán való jövendőülés (Ker: Préd. 707). Mintha eo-is meríthetett volna rostával ama romai Vesta szűz gyanánt (Fal: NE. 58).

[Közmondások]. Igen vak az, ki rosta által nem lát (Decsi: Adag. 43. 152. MA. Kisv: Adag. 377).

gyöngy-rosta: [*cribrum gemmarium*; *perlensieb*]. Egy gyöngy rosta (MonIrk XXIV.168).

pálló-rosta: *incerniculum Major*: Szót. 262 [durchschlag]. Búza parló rosta: *cribrum *areale* PPB.

polyva-rosta: *vannus* MAI.

szóró-rosta: *vannus* MAI.

vas-rosta: *vannus* Nom². 413. Az also gabonashazban: *was rosta*, taljehka, zoro lopáth (Radv: Csal. II.70). Vas rostát egy darabot vetünk (III.30).

Rostál: **1**) *cribro* C. *vanno* MA. *frumentum externum*; *sieben* PPB. **2**) [*serutor*; *prüfen*]. Más tutok rostálni abbul, kiben torkig fekszőtőe (Mon: Apol. 499). Balduinus az én bizonyításomat kezdi rostálni, de igen lengetegen (Pázm: LuthV. 44). Mikor ember magát meg-ítéli és rostállya, hasznoson munkálkodik (Pázm: KT. 44). Rostálja most az úristen az embereket (RákGy: Lev. 158). Észel rostáld, erőss szívvel tekéld és azután körmüssen láss a dolgozoh (SzD: MVir. 241).

el-rostál: [*cribro*; *sieben*]. Hamut elrostala mend a templom zentit: *ciner em cribravit per totum templum* (BécsiC. 174).

mög-rostál: **1**) *evallo*, *incerno* C. *evanno* MA. *succerno*, *cribro*, *percribro*, *eventilo*; *reutern*, *sieben* PPB. Megrostált port bele-lünteni: *supercernere* C. Yme sathanas kőnetet títőket, hog megrostalna (cribraret) mikképpén búzat (MünchC. 161). Yme az sathan meg keerth tytekeh, hogy megh rostalna tytekeh mynt az gabonát (JordC. 607. NádC. 168. WinkC. 153. ÉrsC. 89). Tiszta gabonát észnee, mely meg szóratatot és meg rostaltatot (Helt: Bibl. IV.52). Ha még valami fenn marad, rostáld vilasztyáe avagy rostállya meg (Com: Jan. 75). **2**) [*serutor*, *examinio*; *prüfen*]. Myndennek ew magat iol meg kel rostalhy ees evanen felejt meg nem kel wtalhy (Pesti: Fab. 21). Meg rostálni magában az dolgot (Decsi: Adag. 228). Rostáld-meg, visgáld-meg magadat (Ker: Préd. 664). Kic legienee pedig azoe az haborgoe, ha iol meg akarine rostalnunc, könnyen vegere mehetünc (Mon: Apol. 2). Megrostálni szorgos kérdésekkel a támasztott bizonyságokat (SzD: MVir. 273). **3**) [*decipio*; *hintergehen*?]. Nagy gondot kel viselned feleségedre, hogy egyefüld rüttül meg ne rostállyon téged (FortSzer. 116).

Rostáltatás: [*exploratio*; *prüfung*]. Hova nagyobb leend benne a bit, annyial külfömb próbáia es rostáltatása rohan reánk (Börn: Evang. IV.333).

Rostás: *cribrarius* MA. zum sieb gehöriq PPB. Rostás [voze-téknév XVI. száz.] (Nyr. IX.367).

ROSTÉLY: **1**) *crates* C. *rost* Adáni. Figeaszáló rostélyok: *crates *ficariae* PPB. Vala myth kemeenczobe awagy

tyzhelyen awag rostelyon (sartigo) sythnek, Aaronnak ywth (JordC. 87). Latanak egy karbozottat, kyt az erdegök nywz-yaak es az wtan tyzes rosteelyon sythneek (ÉrdyC. 79. 303). Chinaly rostel is értzből, olyant mint egy halo: *craticulam in modum restis aeneae* (Helt: Bibl. I.Pp). Rostelyon sítőt lépén (Kár: Bibl. I.88). Az miuha, melyet serpenyőben vagy rostélyon készitenee: *sacrificium simile, quod in craticula vel in sartagine praeparatur* (MA: Bibl. I.93). Pirtsd meg kicsinye az rostélyon (Radv: Csal. II.41). **2**) *cancelli*, *transenna* C. *reticulum* MA. gatter PPB. Adáni. En zeretüm mi falonk alatt al, ablakon nez es rostelokok kakvéol (DöbrC. 403). Kődb ozlop, mel mast Romaba vagion egi vas rosteli alat valo zeegetben (WeszprC. 87). Eger fogoya uala zenth Lőrincznek az rosteel (SándC. 7). Az pártázatot, melyee valának az fogos rostélyoe között (MA: Bibl. I.311). A notarius rostélyal (*cancelis*) környüli keréttévén, a végezett dolgokat fel jedzi (Com: Jan. 131). Nagy defectusok vadnak az ablakra való rostélokban (MonOkm. XIX.296). Az salétrom ház ablakjára való rostélyt csináltattunk (MonTME. I.127). Egy ablakról a rostélyt kitekervéu, meglopta vala (TörtT. IV.53).

ablak-rostély: *clathrum* Nom. 29. [fenstergitter].

örló-rostély: [*radula*; *schabeisen*]. A konyhának eszközi ezec: *vas* lapat, lábas, vakaró vagy örlő rostely (Com: Jan. 83).

vas-rostély: *crates ferrea* Nom² 407. [eisengitter]. *Clenodia domus*: *vas* nyas, *vas* rosta, *vas* gyertya tartó (RMNy. II. 84). Rétesen köttetet vas rostélyokon avagy gatorokon ki-néz (Com: Jan. 106). Az koporsó körül vas rostélyt csináltasson (Radv: Csal. III.201).

Rostélyocska: *craticula* C. *ferrea* *transenna*, *clathrum*; *rost* PPB. A szakáts mester a husokat rostélyot-kán meg-süti (Com: Jan. 82).

Rostélyos: **1**) *craticus* C. *cratinus* MA. [rost-]. **2**) *cancelatus* C. *clathratus* MA. *vergittert* PPB. Rostélyos-ablak: *fenestra reticulata*, *clathrata* PPB. Az ablakoe rostélyosoe avagy gatorosoe: *cancellatae* aut *clathratae* (Com: Jan. 108). Egy bot, merőn aranyozott az nyele, vége rostélyos (Radv: Csal. II.179). Vagyon nála eg dakos, kynek fekete barson az hywelye es rostélyos, ezüstel wgyon be bvreystwan (4). **3**) [*caro* *crate* *tosta*; *rost-braten*]. Egyék Kegyelmed az hurkából akár a rostélyos petenyéből (KirBesz. 33).

Rostélyoz: *cancello* C. *clathro*; *vergittert* PPB.

be-rostélyoz: *cancelis* *claudio* PP. [vergittern].

Rostélyozás: [*connexio*; *verknüpfung*?]. Olly bőrdőket húzozon, kiknek derekekből, magános voltokból szép rostélyozást hozzon (Felv: Dies. 21).

ROSTOK: [*dies feriatus*; *rastag*]. Öt nap masiroztak, tsak hatodik napon rostokat tartottak (Grad: Orsz. 62).

Rostokol: [*inoror*; *verweilen*]. Az Prinyi hajduja késedelme miatt az arteria is tovább pizmogván, kintelenítettem ma itt rostokolni (RákF: Lev. III.6). Valamely Bordács nevű kis Duna tekerőletiben szállott, tegnap ott rostogolt (Béres: Lev. 62).

ROSSZ: *pervilis*, *deter* C. *vilis* MA. *schlecht*, *böse* PPB. Ros poztoiban: *pannis involutum* NémGül. 151. Fetelt zarzeenek emnen magoknak hozyw wtra rozz sakokat (JordC. 305). Mentől hitwanb saytarwnk es el wetet roz deakwnk nap nywगतy mestereket mynd meg gyezwne myndeneeket (ÉrsC. 481). Én töröknek adok oly hatalmat, hogy el rontya, veszi az rozz magyarokat (Zrínyi I.12). Mind jó s mind rozz formában folyt nevezetes nagy dolgok vagy esudák (MonIrk VIII.26). A rozzszaknak sepreje, a kik gyalázzák a mi természetünket (Fal:

NE. 32). Természeted hasonló a fészta papiroszhoz, a melyet jóval is, rosszszal is bé lehet tölteni (55). Hogy ha rosszsz életti s él tsak ebadóba (Gvad: RP. 38).

[Szólások]. Mehemet pasa felül is irt, hogy sem mi rossza nincs Debreczenben (MDiPblék. 220). Vigyázz Istók, mert rossz fűre hágsz (Nyr. XIV.160). Rosszsz órában: inauspicato PPB. A rosszábul való, kik mindent meggúnyólnak (Fal: UE. III.92). Rosszszúl jár az óra: horologium aberat PPB. Így aztán két rossz közt választaszunk kisebbet (Thaly: Adal. 198).

[Közmondások]. Roznak roz az szaua is (Decsi: Adag. 156). Az roz sem mindenkor roz (Bercs: Lev. 288).

Rosszabb: [pejor; schlechter]. Az embernek semmi rosszabb jószága nincs, mint az lélek (Tof: Zsolt. 24).

Rosszabbod-ik: [depravor; sich verschlechtern]. Mihent tágtítyuk a jobbúlást, azonnal hátra-maradunk, rosszabbodunk (SzD: MVir. 418).

Rosszabbul: [pejus; schlechter]. Semmire rosszabbul nem viselnek gondot mint a lélekre (Tof: Zsolt. 24).

Rosszalkod-ik (*rosszalkodik* Pázm²: Kal. 1090): male se gerere, ineptio Kr. [böse gesinnt sein]. Szabad-e okosság ellen ineptüre, rosszalkodói (Pázm²: Kal. 1090). Az okosab világ nem tulajdonítja ezt a bűtsület-keverést serény elméjének, hanem rosszalkodó akaratoknak (Fal: UE. 437). A rosszalkodó mindent rossza ért, az igyenes ember mindent jóra magyaráz (Fal: BE. 612).

Rosszalkodás: [malignitas, ineptiae; schlechtigkeit]. El ne bizza magát, se ne vegyen okot a rosszalkodásra (Fal: NE. 100). Az ő vétkek inkább az emberi gyarlóságtól ered, miutsem valami akaratos rosszalkodástól (Fal: NU. 251).

Rosszas: **1)** [pravus; verworfen]. Viget vetek a rozas vilagnak (Börn: Ján. 3). **2)** paunosus, pannuceus MA. [lumpig, zerlumpt]. Ha be meneud vala meely zeghen ty gyűflekőzeestekben rozsas rwbaban, mongyatok annak: the al towa (JordC. 834). Egh rozsas halo es foltos hayo meg erth tyz pentz (Apost. 31). Egy rozsas zegheen embert talala (ÉrdyC. 624). Meg nyomorodott rozsas zegeny ember (ÉrsC. 120). Mit járna hát Krisztus ott a keresztfával, rozsas seregével, pökdösött arcával (RMK. II.182). Nagy gazdag király minap én es valék, rozsas koldóssá im mely hamar levék (267). Serege is hol mi rozsas kőtősdő paraszoc (Börn: Evang. I.22). Rozsas vagy te es igen mezitelen (Börn: Ének. 90). Rozas ruha (Vás: CauCat. 542). **3)** [dissolutus; zerfallen]. Latta, mynemw rozsas az palank (RMNy. II.147). Im a rozsas tőkét Krisztusnak kiáltják, Krisztus tisztességét az bálvának adják (RMK. II.186). Rozsszas nyoszolyán fekszik (MA: SB. 152). **4)** [deter, vilis; herabgekommen, mager]. Az Gabriel lovait meghozák, azt irta, hogy igen rozsszas (Nád: Lev. 160).

Rosszaság, rozsság: vilitas MA. malitia Kr. [improbitas, nequitia; schlechtigkeit, verworfenheit]. Az el-vetett félelmes emberek rozssága (Pázm: Préd. 50). Mely keserres bánatokkal óhajtyák akkor az arany időt, melyet most hiúságban és rozsságban töltenek (614). Végetlen tőrés kívántatik a'hoz, hogy ennyi rozsságot el szenvedhessen (774). Rozsság ezt a világot szeretni (Veresm: Tanács. 23). Magát a rozsszaságtól meg-tiltya: se malo prohibet (Com: Jan. 177). Rozsságoknak és gonoszságoknak ingerlési (188). Ha ki szánt szándékkal vétkezék, rozsszaság az (219). Italnak rozssága (Diósz: Préd. 156). Vallásodnak hamissága, rozsszasága (Matkó: BCsák. 22). Nagyobb Nagyságodnak böles itéleti és kegyelmessége ezeknek rozsszaságánál (Bercs: Lev. 311. 450).

Rosszit: vilito MA. geringschätzen PPB.

még-rosszit: deprecio C. vilito MAI.

Rosszkor: [intempestive; unzeitig]. Ha rosszkor pompázunk, akkorra is, máskorra is veszünk hírünkben (Fal: UE. III.145).

1. Rosszszul: incipio corrumpi, depravari Kr. [sich verschlechtern]. Ebből ki-tetszik, hogy rosszszul, a ki szűnetlen nem jobbúl (Pázm: Préd. 324).

el-rosszszul: evileso MA. gering werden PPB.

még-rosszszul: **1)** evileso, revileso MA. [verderben]. Az hering a maga természeti jószágával tetsző, mikor ny és a szaporodástul avagy vivástul meg nem rosszszul (Tel: Fel. 53). **2)** [depravor; sich verschlechtern]. Azokat-is vigyázásban kell nevelni, hogy meg ne rosszszüllyanak (Pázm: Préd. 197). Az világ megrosszult (MonOkm. XXIII.157).

2. Rosszszul: [male; schlecht]. Rosszszul fordult a dolog: male cecidit PPB. A rosszszul keresett marháca rosszszul vesznek el (Com: Jan. 188). Egyikünk se vegye azt szokásul, hogy mi rosszszul cselekedjünk (Bercs: Lev. 459). Szóllatlan gyermek-ségétül fogva rosszszul nevelték (Fal: NE. 78).

[Szólások]. Bizony nem rosszszul esett, Daniel urat hogy odaküldtem (Bercs: Lev. 483). Küldtem ez éjjel postát, ma megtért, de hihető, rosszszul járt (507). Most is rosszszul vagyok, már negyed napja meg nem szűnik fejem fájdalma (284). Tegnap igen rosszszul voltam, allig verhettem fel magamat (303).

RÓTA: turba, manus MA. haufen, rotte Adámi. Egy rotaléli vitezec: manipulus, contubernium MA.

ROTHAD (*rohadandóság* MA: Bibl. IV.143. meg *rotad* JordC. 754. DebrC. 111. ÉrdyC. 67. 289. *rotvadás* Zóly: Elm. 32. el *rotvaszt* MontME. VI.71. *rotvált* Radv: Csal. II.374. *rot-hat* DebrC. 357): putreo, putrefio, putresco MA. [faul werden]. Szű-ötte, rothadt, ferges fa: *lignum vitiosum PPB. Fogfájás léssen, mikor az inyec rothadnac (Com: Jan. 56). Bünbu, gonoszságban peniszedik, rothad (SzD: MVir. 115).

el-rothad: putresco C. [verfaulen]. A kik mostan kazdagok vattok, síriatok és iaggsatok, mert az ti kazdagságitok el rothadanak (Sylv: UJT. II.117). Miért szépségben magadat el biztat, mely mint egy szép gyöngy virág hamar el rothad (Zrinyi II.102). Ásd el a földben és mikor elrothad buritékjok, gyönyörűséges sok szíu virág léssen (Lipp: PKert. I.143).

elrothadás: [putrefactio; das verfaulen]. Naponként meg elrothadasra es porraletelre (DebrC. 259).

ki-rothad: [evacnor; sich entleeren]. Fel nem épülhetne tőkéletőssön, míg nem minden vudokság ki rothad belőle (Börn: Evang. IV.146).

még-rothad: putreo, exputresco, imputresco C. putresco, putrefio MA. verfaulen, faul werden PPB. Meg kenyek Cristusnak testet kenettel, ho' meg ne rothadna (CoruC. 97). A paradychomba teremtet faak nem rotadnak megh, myg isten akarya (ÉrdyC. 289). Meg rothattanak ees meg loshattanka een sebeymnek helyeen (KeszthC. 92). Az ty kazdagsagtok megh rotadot: divitiae vestrae putrefactae sunt (JordC. 840). En hysagomnak orcaintvl meg b'zh'nek es meg rothadanak sebimnek bely (DöbrC. 89). Gabouak megrothadnak (DomC. 29). A kereszt faia is nem rotadot meeg (DebrC. 131). Meg rothadot, varrasodot, poklosodot fekellyes test (Börn: Préd. 620). Az ember teste a föld alatt meg-poshad és rothad (Pázm: Préd. 994). Szerenche ajándékját nem más szível vette mint egy piros almát, az kit bánat nélkül mindgyárt vizsa adhat, avagy ha nem ád is, tudgya, hogy meg rothad (Zrinyi I.63).

mégrothadandó: [putrescens; verfaulen]. Ez meg rothadandó testhnek veensegheet az the veensegheed el temethy (ÉrdyC. 192).

mégrothadás: [putrefactio; verwesung]. A meg holt testét a meg rotadástól meg tarthatták (DebrC. 111).

özve-rothad: computresco C.

[Rothadagos]

Rothadagosság: [putredo; fäulnis]. Rothadagosság Juda hazanac: putredo domni (BécsiC. 188). Felmegeen ő bűzű es felmegeen ő rothadagossága, mert keuelől műuelkedet (207).

Rothadandó: putrescens, evanidus MA. faulend, vergänglich, himfällig PPB. Nem rotatando arannyal awag ezstel váltattok meg az ty hewsagos atyotoknak zerzet nyayassaghybol (JodC. 845). Egy masth zeresseteek wyonnan zylethween nem rotadando maghbol (846). Te rothatando fergecke vag, ő kegeg őrdőke valo isten (VitkC. 9). Hyzem bñwűknek boczanattyat, az rothadando tostnek fel tamadasat (Radv: Csal. III.98). Rothandó teste körül färad (Fal: SzE. 556).

Rothadandóság: [putrescentia; fäulnis]. Nem adod az zeutödöt rotadandosaghuak (JordC. 754). Nem ysmer sem halalt sem rotadandosagot (ÉrdyC. 536). Az testöd mynnden rotadandosagtwl meg otalmazya (67). Megszabadulnac az rohadandóság rabságától; a servitute corruptionis (MA: Bibl. IV.143). Ez világnak javai az mulaudóságnak és rothadandóságnak aláia vettetvén (MA: SB. 161).

Rothadás: corruptio C. putredo, putrefactio MA. verfaulung PPB. Katóka az szájjával gonoszul vagyon, mert az rothadás az szájjába esett és még az fogcsontba is benne az rothadás (Nád: Lev. 242). Rothadásnak bñzi szenvedhetetlen volt (Zyon: Post. 221). Az halálnak retogtetésitől és a rothadástól nem félek (Zoly: Elem. 32). A polyvábül ganéi válik, ha rothadástul emésztetik meg (Hall: Paizs. 21). Miesoda az ember; mintha rothadás nem volna, nyővek, poudrok, kígyok, békák eledele (Csúzi: Síp. 467). Az új seb könnyen gyógyul, a rothadásra menendő ellenül (Fal: NE. 6).

Rothadatlan (*rothathatalan* JordC. 846. *rothatlan* BiróM: Anz. 73): **1**) incorruptus, putredinis expertus MA. unversehrt, der fäule nicht unterworfen PPB. Vk rothado koronát vegeenek, mi kegeg rothadatlan (DöbrC. 291). Egymast zeresseteek, wyonnan zylethween rothathatalan maghbol (JordC. 846. ÉrsC. 141). Rothadatlan gyűmölöz (Kár: Bibl. I.464). Rothadatlan mag (MA: Bibl. Előb. 2). Esmérem, esmérem az isten angyalát, rothathatalan ágból tart nekiük koronát (Zrinyi II.95). Rothadatlan, gyűzhetetlen szent karod (Biró: Ékes. D2b). **2**) [incorrupte; unversehrt]. Fel thamadnak az meg holtiak rothathatalan (ÉrsC. 141).

Rothadatlaneág: [imputrescentia; unverweslichkeit]. Cris-tus immar a halaltalanságra es rothadatlanságra fel tamadot (CornC. 97). Harmad twlaydonsága az arannak rothathatlanság (ÉrdyC. 465b). A rothadandó testnek rothathatlanságban kel őtőzni (Tel: Evang. II.83). Kivánod másorra ő állandóságát, rothathatlanságát (Zrinyi II.132).

Rothadatos: [putrescens; verweslich]. Az zeep aranyas zekreny rothadatos, dohos alattal telyes (NagyszC. 8). Rothadatos es foregh merezkedik magath magoztatny (WeszprC. 141).

Rothadatosság: [putrescentia; verweslichkeit]. Rothadatoságnak romek fűlde (VirgC. 145). Az rothadatosságnak minden rettenotes fájdalma el veteteek (DomC. 91). Az te tested semmit nem haznal, hanem cak bidősség es rothathatoság (BodC. 8). Rothathatoságnak zeplőie (KazC. 31). Az teremtetb allath romlando, rothadatoságnak alyva vetteteth (Komj: SzPál. 73). Rothathatoság (Helt: UT. x5).

Rothadó: [corruptibilis; vergänglich]. Vk rothado koronát vegyenek, mi kegeg rothadatlan (DöbrC. 290). Musa, te ki

nem rothadó zöld laurusból viseled koszorúdat, adgy pennám-nak erőt (Zrinyi I.9).

Rothadóság: [putrescentia Kr. [verweslichkeit]. Nem elegek a testnek rothadóságából származott keserves fájalmak (Pázm: Préd. 69).

Rothadt: putris, fracidus C. putridus MA. taul, fäulig PPB. Az gonas az el reitöt ruthat sebnc remenseget allata kinyitasa (DebrC. 357). Senyuet rothat vert ki viszen az vizeleten (Mel: Herb. 8). Rothat fa (Fél: Bib. 10). Holtod után-is rothatt hired fog maradni (Matkó: BCsák. 399). Összeposvadott s rotvatti juh és borju bőrdők (Radv: Csal. II.374).

Rothadtság: putredo C. rancor, caries MA. [fäulnis]. Az lw testhe rothathsagot nem lata (JordC. 712). David, mykoron el nygwoweek, rothathsagot lata, kyt kegegh wr ysten ifel tamaztot, nem latot rothathsagot (754) Mel hazon vagyon en verembe, mykoron le zallandok rothadsagra: descendo in corruptionem (KulesC. 65).

Rothaszt: putrefacio MA. faul machen PPB.

el-rothaszt: putrefacio C. [in fäulnis übergehen lassen]. Boldog az olyan kazdagság, a kin sem tűz sem víz nem fog, föld el nem rothasztja (Frank: HasznK. 69). Az tömlőz fenekén elrotvasztalak beneteket (MontME. VI.71).

még-rothaszt: ∞ Embernek ew lelke mondatyk yo feldnek, mykoron wr istennek ygeheeneek magvaat megli nem rotasztja (ÉrdyC. 134). Melye megsebesűle, hogy ky ő neky testet meg rothasztana (ÉrsC. 421b). Az részőség tūdűiet, maiait az embernek meg rothasztia (DecsiG: Préd. 30). Mezentius, a melly embert szörnyű kínokkal akart ölni, egy holt testhez kötöztette mind addig, míg a rothadásból nevelt fergei az eleven testet meg-rothasztának (Pázm: Préd. 1077). David lábordása oly nagy vala, hogy megrothasztotta sebeit (Megy: 6Jaj. II.44).

Rothasztó: septicus, quod infert putredinem MA. faul machend PPB. Marásával testet rothasztó kurta kígyó (Com: Jan. 41).

ROTYOG: concrepo MA. rauschen, krachen PPB. farzen, brausen Adám.

Rotyogás: crepitus MA. knall PPB.

Rotyogat, rotyogtat: **1**) deferfacio C. MA. sieden machen PPB. **2**) [gargarizo; sich gurgeln]. Rotyogatom torkomba: gargarizo MA. A torok gyik ellen hasznossau segűd a retok, ha eczettel s mēh serrel rotyogtatod, hogy orvos szóval élylek (Nád: Kert. 320).

még-rotyogtat: **1**) [deferfacio; erhitzen]. Humis barátdnak boszszuságtételek nyuan meg-rotyogtat (Megy: Bayle. 74). **2**) gargarizo Major: Sztó. 239. [sich gurgeln]. Torkomban meg-rotyogtatom: gargarizo C. A torkodat vizzol megrotyogtassad: guttur gargariza Com: Jan. 57).

ROZMARIN (*rosmarin* Frank: HasznK. 17. *rosmarin* ACsere: Enc. 231. 243): libanotis C. rosmarinus MA. rosmarin PPB. Zikős fiuok: chombor auagy kőzueny menta, rozmarin (Frank: HasznK. 17). A szurok termő fa levelei lágyatskák és simátskák mint a rosmarinté (ACsere: Enc. 231). A rosmarint vékony ágatskájú fű, levelei aprók, sűrfűk (243). Rozmarin az elhalánt, mennyire gyűzi meg viola tulipánt, annyira gyűzőm én az rút clúpás obet (Zrinyi II.124).

ROZS: siligo, arinca, olyra C. secale Beythe: Nom. S. roggen PPB. Rosbol valo: siliginus C. Anysz Tholdi Györgynek Miklóst szánja vala, száz aranyat rozstésztaba cšenált vala (RMK. IV.244). Ross, arpa, köles (Mon: Apol. 14). Az gabonát és az rost nem verte vala el az köösső, mivelhogy késő vetések

valának (MA: Bibl. 1.57). Homnét vagyon, hogy a buza rossá sőt konkollyá is változék (Com: Jan. 22).

tavaszi-rozs: secale, setanum MA. sommerkorn PPB. Ros tanazi ros: secale (Beythe: Nom. 8).

[Rozsol, rozsoltat]

még-rozsoltat: [siligines exstirpari curo; roggen ausreuten lassen?]. Vagy két darab búzát rozsoltat meg s ha érkeztek, a tavasz búzát is gyomláltasd meg, mert el borítja a gaz (TörtT.³ III.163).

Rozsos: siliginosus, siligineus, siligine mixtus MA. froggen-]. Aztatban rosos buza (Radv: Csal. II.70).

RÓZSA (*rosa* MA. *rúzza* Thaly: VÉ. II.71): **1**) *rosa* C. MA. rose PPB. Ó *rosa* zind zéméllel mégötözötuen, felelemmel megzoreitatot elmélet elemezté vala (BécsiC. 81). Foly to woród nagy bewsegwel, pyros, oly mynth masth nytht rosa (CzechC. 25) Mynt ha nagy sok rosag voltak volna ot (MargL. 108). Rószakat küldé a paradicsombol öneki (DebrC. 183). **2**) [deliciae; geliebte]. Ne is fély szép rósám, mert majd-el-követöm, a mit kíván tölem igaz szeretetem (GyöngyD: Char. 58).

[Közmondások]. A rózsát tövis nélkül nem szeghetni (GyöngyD: MV. 3).

basa-rózsa: *paenonia* Nom.³ 49. PPBl. [pfingstrose]. Ezt a patricariusoc poenia mascula azaz him basarosánuac híjác (Mel: Herb. 108). Jó szagú és koszoruban valóc ezec: majoranna, bársony virág, basa rosa, rosmarin (Com: Jan. 24). Bása rósa, igen szép vörös virágú, fejér is van (Lipp: PKert. I.77).

csipke-rózsa *cynorrhodon* C. *rosa silvestris*, *coroneola* MA. cynosbaton, *sentis canis PPBl. [bundsrose].

jérikói-rózsa, **jérikóbeli-rózsa**: *amomum* PPBl. *perilymenum*, *rosa de Jericho* Lipp: PKert. I.77. Jerichoí rosa nagy fára folyó rósa, kinek levele közepiből jún őt vagy hat fejér virág szál ki (Lipp: PKert. I.77).

kassai-rózsa: *lychnis*; *Marienröslein*, *bimmelröslein* PPB.

mályva-rózsa: *malva hortensis* Fuchs: StírH. Címl. b. [malvenrose]. A fehér málua magas mint a kerti málua *rosa* (Mel: Herb. 169).

erős-mályvarózsa: *alcea*; *Sigmarskraut* Fuchs: StírH. 45. *Alcea* azaz erős malua *rosa*, olyan magas mint a malva *rosa*, a levele miní egy ezillag (Mel: Herb. 169).

parlagi-rózsa: *cynorrhodon* C. *rosa pumilla* Beythe: Nom. 7. Nom.² 49. Parlagi rósa: *rosanum* Major: Szót. 414. Ezer io fiu virágia, parragy rosa virágia, sallya virágia (Frank: HasznK. 22). Csemeték: a bodza fa, tövisses medve talpú fű, pallagi rósa (Com: Jan. 28).

sárga-rózsa: *caryophyllum*, *Indicum* MA. nelke, nágelein PPB.

pünkösdi-rózsa: *poenonia* Sl. [pfingstrose]. O ziz Maria-nak aetatos zolgaio leaña, kós nómós piros pünköszi rosacat (NagyszC. 276).

százlevelű-rózsa: *centifolia* PPBl.

vad-rózsa: [*rosa campestris*; wilde rose]. A vad rósákon termő gomba ha porra rontatik és porban be itatik, az árénát ki fűzi (ACsere: Enc. 235).

Rózsai: *rosaceus* MA. [rosen-]. Mosgyal meg az en rosay verőmben (NagyszC. 73). Az rosay pyrosságnak zeretety rosay fenessegnek bodogsaga (CornC. 236).

Rózsáll-ik: [colore rosaceo fulgeo; rosenfarbig glänzen]. Kinek zentsegő testét ő rosalo vérénel kostoluan előnk isten-

nek (AporC. 132). O zizleo zep zetek, o rosalo piros tyndekló zep orchak, o ecesló zeepp ayakak (NagyszC. 119). Az ő fenesseg teste az ő rosalo werewel mynd meg wereswtettek vala (ÉrsC. 46).

Rózsás: *rosaceus* MA. [rosig]. Rózsás hely: *rosetum* C. MA. Rosas, gjöngeos feoketheo (Radv: Csal. II.57).

ROZSDA: *rubigo*, *aerugo*, *ferrugo* C. MA. rost PPB. Nem zabadolnac meg a rosdatol: non liberantur aerugine (BécsiC. 111. MünchC. 24). Rosda es mof meg raglya: *aerugo* et *timea* demolitur (JordC. 370). Törőlyed el lölködnek rosdayat (DebrC. 424). Mikepen ez teste tyz mindön rosdat megl emezt, ezönkepen az isteny zeretetnek tyzye az binnek mindön rosdaiat embörből ky rekeztí (TihC. 10). Az erős vasat is rozsdá meg-eszi (RMK. IV.127). Hadd üsse el az rozsdát az torkáról (232). A hol az moli es az rosda meg emeszi (Fél: Bibl. 9). A mint a tűz tisztít az aranyat a rosdatúl, ugy bennünket a bünnek rosdajátúl meg-tisztít (Diósz: Tal. 200).

[Közmondások]. Nem fog aranyon rosda (Decsi: Adag. 130. Czogl. Japh. 121)

[penész-rozsdá]

penészrozsdás: *aeruginosus* PPBl.

réz-rozsdá: *aerugo* PPBl.

rézrozsdás: *aeruginosus* PPBl.

vas-rozsdá: [ferrugo; eisenrost]. A vas nola leg-keményeb, a vas rosdatol elragattatik (Com: Jan. 18. ACsere: Enc. 248).

Rozsdás: *aeruginosus*, *rubiginosus* C. *ferrugineus* MA. rostig PPB. Köz bortul megszorúl, rozsdás én torkom, kiből útálatos én horútásom (RMK. III.316). Látá, mossatlanoc a táloc, töröttec a fazakoc, rozsdás nyásoc, sörpónéc és vágekessce (Helt: Mes. 328). Kis taligaddal, rosdas keseddel meny ki dollogra vigan 1579 (KNagysz. B). Fel-gyülladgyon szeretetinek tüze és a gonosságnak rosdas szalakja meg-emésztessék (Csuzi: Síp. 188).

[Rozsdásít]

még-rozsdásít: [ferrugine indico; rostig macheu]. Meg rosdaytta ewtet ewnen zerelemenek myatha (ÉrsC. 383b).

Rozsdásod-ik: *rubiginor* MA. verrosten PPB. Akármely műszerszám inkább rozsdásodik hevervén, hogysen véle élvén (Fal: UE. 403).

még-rozsdásodik: ∞ Ty ezystetek meg rosadasoth (JordC. 840).

[Közmondások]. Otthonos lakással sem rozsdásodik meg az aszszony (SzD: MVir. 47).

[Rozsdásul]

még-rozsdásul: *ferruginem* *contra*; *verrosten* PPB.

ROZSNOK (*rosnóban* Com: Jan. 22. *rosnok* MA.): *vicia* C. *loliun* MA. kuhweizen, wicken PPB. Konkoly, rosнок, vadótz: *lolium* PPBl. A héjas veteményec hüvelykekben teremec, mint a babban, lencsében, keserű vad babban: *rosnóban* meg-lát-batni (Com: Jan. 22).

ROZSÓLIS: *ros-solis* PPBl.

RŐ. Reő fiu auagy sarga gyopar (Frank: HasznK. 15).

RÖG (*reghizet* ÉrdyC. 164. *reghezettene* Klcsc. 91. Helt: UT. Jit): *gleba*, *glebna*, *glarea* MA. [erdscholle, erdkloss]. Rögge porra tesztem: *cinefacio*, in pulverem *redigo* MA. A verőfengen, ki az ablakon be íő, az rög por meg tetzic es meg laccic (NádC. 22). Barázdollya-é az földet és routtya-é az ő földénc rögít: *numquid* *proscindet* et *sarriet* *bunum* *suam* (MA

Bibl. II.24). A fővény, ha temérdekbéd, öregbéd, homoknak és rögnek (sabulum et glareae) követés földnece hivatattik (Com: Jan. 16). Rögögé porrá változtat (Megy: 3Jaj. II.44). Nem hogy nem futna-el az ég, mely csak dörög, de meg hasad szómra ama nagy erős rög (Czege: Dág. II.53). Ez az oszlop avagy az rög, az melyet vet az őrdög az keresztény ember utának eleiben (FelsőB: UKöls. 91).

Rögöcske: glareola MA. [erdkösschen]. Kinek kinek a vitézek között egy egy darab rögöcsket adtanak a pápisták az ur-vacsorájában levő kenyér helyett (Pós: Igazs. I.433).

Rögös: glareosus PPBl. [glebosus; klumpig, knollig]. Nehéz s rögös a böcsület úttya, sok fáradság-nunka szélit-bosszát futtya (GyöngyD: MV. 10). Rögös az ősvénnye és lészen lábának ott sok sérelménye (GyöngyD: Cup. 640). A rögös és fagyos helyeken az oroslánek a kőrmeiket őszve vonszák, hogy meg ne tempuljanak (Misk: VKert. 55). Igen rögös az út (PhilFl. 15).

Rögöz: 1) [figo, constituo; heften, setzen]. The nylayd en belem regzettettek: sagittae tuae infixae sunt mihi (KulesC. 91). Midőn amac vátuna az vadászoc napot regzettenece volna, az megyes templomba két predicacio szeket szőrdőnce (Helt: Háló 350). Hol mindenik lakie, ődőt is regzett nekic (Helt: Krón. Ciml). Alkolmas terhnece kellett az fanac lenni, az melyen az megállapodott, regzett embernece kellett függeni (MA: Scult. 428). 2) [separo; scheiden]. Reszeit külön kel venni es regzei: portiones eorum sequestrandae sunt et excludendae (Ver: Verb. 344).

el-rögöz: 1) [decerno, constituo; bestimmen, fest setzen]. A meres a szenth irasban igeasz bizonyos, el rögöz, túlkelletes dolgott (Mel: SzJán. 528). Istennece el vegezet es el rögözöt tanaczia, hog minden emberek eczeer fel tamagjanak az vtöso napon (Kár: Hal. Abij). 2) [stabilio; befestigen]. Az őssőnek el rögözöt latárt ezinált (Mel: Jób. 66).

ki-rögöz: [eligo; auswählen]. Ki regze egy sereget az ő népéből (Helt: Krón. 20). Ki regzéc közzőlece a szép menyetsket (59).

[mög-rögöz]

megrögözött: [constitutus, stabilitus, obfirmatus; bestimmt, fest-gesetzt]. Hítőnknece amaz igen meg regzet szerzetű szerent: secundum certissimam sectam nostrae religionis (Helt: UT. 02). Ki a Jesus Christus a meg regzet űdőre el küldte (Dáv: VDisp. I.144). A régtől fogva meg regzet neueket meg tartync (Tel: Fal. 34). Igy hiszi es erti vala az sido nep az meg regzet es reacio marat hitel szerint (EszT: IgAny. 93).

Rögözött: [constitutus; bestimmt]. Hogy az regzet dolgoc meg maradyanae: ut maneant, quae immobilia sunt (Helt: UT. J17). Minden dolgoc regzet fdeie vagyon, ahoc kel magunkat tartanunc (Dáv: KKer. 03). Minek vátuna az vődőknece regzet es tellyes volta el őt volna, az igaz isten meg tekélé az ő igéretit (Vallást. Diiij).

Rög-ik: inveterasco, radior Kr. [veralten, einwurzeln]. A fát, míg fiatal, hajtsad akarattal, míg nem rögzik törzsőke (Kisv: Adag. 145). A gonosz mennyivel inkább rögzik, annyival inkább kell tépni es irtogatni (Fal: NE. 16). Nehéz olyan emberen segíteni, kiben a vétek szokásba ment, szaporodik, rögzik, vas-tagodik (Fal: SzE. 533).

be-rögzik: ∞ Nem emlitem az belső gonosz nyavalyát, mely az ő rendeltetéseknece es szerzeteknece győkerében tövőtt es regzött bé (MA: Tan. II.33). Olyan ember, a melyben nem tsak kin tetszik, hanem ugyan tsak győkeressen bé rögzött a mindenféle jószág (Fal: UE. 392).

mög-rögzik: inveteror, radior, radices ago MA. [alt werden, einwurzeln]. Igy őregbedőnce es regzőnce meg ni ma-

gunk között (MA: Tan. 1095). Igy rögzie meg az te szivedben az vigasztalás, hogy te szereted az Christust (MA: Scult. 660). Hamar kell a ként meg-előzni, ha meg-rögzik, abból nehéz ki fejtőzni (GyöngyD: Char. 350). Héjjában rögzött-meg a vad erkölcs benned, az űjságoc nélkül nehéz már el-lenned (GyöngyD: MV. Előb. B2). A bűnös a bűnökben megrögzik (Illy: Préd. II.536). Neg ne rögözözön gyermekedben valami roz erköltös vagy szokás, mert erőt kap idővel (Fal: BE. 617). A vigyázó számtartók soha magassab tisztre nem hághatnak, meg-kell rögzenek ebben az egyben (Moln: JÉpül. 423).

megrögözött: inveteratus, radicans MA. [veraltet, eingewurzelt]. Meg-rögözött gonosz: robustius malum PPBl. Meg regzet szokas (Ver: Verb. Előb. 25). Az anyaszentegyház ellen meg reogzeot győleosegek (Vás: CanCat. 561). Az ecclesia a keresztényeségben meg-rögözött tudomány meg-vizsgálya (Pázm: LuthV. 245). Az anya-szent-egy-háznauc meg-rögözött tanitása igaz próba-kő (Pázm: Préd. 884). Meg regzett ember kor (MA: Tan. 1037). Meg-rögözött, őrekedett főnce fájdalma (Com: Jan. 56). Sok száz esztendőtl fogva megrögözött szabadságot meg-eltalmazza (MonOlm. XIX.243). Valle Péter ezt a rakást Babilon tornya hulladékinak itéli lenni, mivel az ott lakó emberek-nél ez meg-rögözött vélekedés (Moln: JÉpül. 181).

Rögözött: inveteratus, longo usu firmatus MA. [veraltet, eingewurzelt]. Reegly poetaknak reglizet okos mondasok (ÉrdyC. 164). Hogy az regzet dolgoc meg maradyanae: ut maneant quae immobilia sunt (Helt: UT. J17). Megállapodott, regzött ember (MA: Scult. 428). Régi regzött haragját felebarattya ellen még sem akarja elhadni (652). A rögzött hurútot kúrtya belőled a csalyán (Felv: SchSal. 29).

RÖHÖG (rohog VirgC. 112): grunnio, fringultio C. grunzen PPBl. Altal mennek erdőnek menden vadj, orozlanoknak kölkő röhögne, hog ragagőnauc (AporC. 67). Lőnek fertezetes disznok es rohognak vala űkwőztők (VirgC. 112). Ibogoc, vibogoc, röhögőce (Born: Préd. 389). Akar mi moslékra is röhögne rohanik (Zvon: PázmP. 289). Mikor rekedez röhögő torkod, el-jő maga a halál (Pázm: Préd. 74). Az elrészegült Bachus fiai röhögnece mint disznok (MA: SB. 9). Az ő bőlfentésével röhögő disznó nem kérőtt rágó (Com: Jan. 36). Külömben nem szóllott, hanem tsak disznó módon röhögött (Halt: HHist. 54). Egygyővé röhögnece mint a disznok (SzD: MVir. 118).

mög-röhög: [adgrunio; angrunzen]. A jó rén ló ha meg nem eheti-is elegendőképpen abrakát, de meg-röhögi még-is azt (Gyöngy: Pal. 1).

Röhögés: 1) grunnitus MA. [das grunzen]. Olan mint az disznocnece röhögese (GuaryC. 61). Disznok röhögese (ACsere: Enc. 203). Röhögéssel tsattogattya fogait az erdei (SzD: MVir. 155). Bakonyi röhögés farkasnak rettegés (138). 2) intensa calumnatio Kr. [robes gelichter]. Szomorú kénaidon nagy röhögéssel kacagnak (Megy: 3Jaj. 46). A röhögés es tréfa nem ide való barátom (Fal: NE. 72). A ki legédesebben éneki, egybe zengő röhögéssel, kézesattogással fogadtatik (Fal: NU. 263). A köznép vigan űzi a tsintalan röhögést, tántzot, tombolást (Fal: NA. 178).

[RÖKÖNYÖD-IK]

mög-rökönyődik: [mucum contrahio; schimmelig werden]. Eső mosistól megrökönyődött, penyészedett mint az eső mosta kő-fal: impluviatus PPBl.

RÖSTÖK: [vas; gefäss]. Egy bokor aba kapeza is van, azt is el kell hozni, két mázos röstököt is (TörtT. III.160).

RÖT (retet RMNy. II.302): subruber, rubidus, rufus Kr. [rot, rötlich]. Haggiok Georgnek két túlkot, az zeke tarciat es az retet (RMNy. II.302). Mivel az ő istenec röt szabásu

barna bika volt, nem vala senkinek szabad semminemű rőt állatot megh ölni (Prág: Serk. 248). Fellyebb vóltál már az rőt ödkör ikránál (Pfalfl. 56).

RÖVID (*reuid* TelC. 156. CornC. 10. 31. Helt: Bibl. I. c3. *riuid* JordC. 108. NádC. 614. *ryryd* DebrC. 504. *ryuindedon* DebrC. 529. *riuid* BécsiC. 25. VirgC. 116): brevis, curtus, contractus, compendiarus C. concisus MA. kurz PPB. Legen mf vögönc rüid (BécsiC. 25). Rüid napokha vr isten meg laath, kynec erdömet vezitöc (NádC. 614). Reuid jgennel rea feleletyk (CornC. 31). Reuid jmdsag után monda az deaknak (DomC. 301). Ember, ky azzoñ allattul ziletik, reuid ideiglen el ez volagban (BodC. 3). Ennek vtanna ryryd napon kymulek (DebrC. 504). Róuid nap aszt esmet vissza nyerhettyüñ (Tin: Zsigm. 19). Ú ys rüid nap nág haddal a varosra ifne (Decsi: SallC. 24). Róuid szoual azt mondom (Bal: Epin. 8). Róuid, de fontos igékkel tanították az ő tanítványokat (Czan: Dögh. 5).

[Szólások]. Vala penig Markalf r ó v i d állapatu ember (SalMark. A2). Makhaon r ó v i d s z a b á s ú, mérész, de kevély és kopasz ember volt (Hall: HHist. III.69). Mikor volnanak r ü i d s z a m o u a n, igen keuesen az ő zolgai, nem haga embert neki artani (AporC. 69). Szintén ugy escelekeszünk mi, mint az k i r ó v i d ö t l á t (Pázm: Kal. 36). Értelmünk gyakran meg csal minket és rövidet lát (Pázm: KT. 9).

[Rövidebb]

Rövidebben: [breuius; kürzer]. Végy egy pennát és anac mérd meg az hosszát az index wyadhöz és se hosszszaban se rövidgyebben ne ved (Cs. N).

Rövidebbség: [breuitas; kürze]. Rövidebbségnek okáért kettőt, hármat emlétek (SzólGerezd. 70).

[Rövidecske]

Rövidecskén: [breuiter; kurz]. Mivelhogy ezen dologrol másutt szóllottam, megelégszem azzal, hogy rövidczkén ismeg megillettem (MA: Tan. 738).

[Rövided]

Rövidedén: breui, caesuratum, presse, strictum C. breuiter, praecise MA. [kurz]. Rövideden, summáson: ad summam; lakoniai módra való rövideden és fontosan szólás: laconismus PPB. Ha megh akarod tudnod, hogy hany exteudeye Katerina martiromsagot zenvedet, rywindeden rea felelettyk (DebrC. 529). Gondold meg rüidedön, mel nág örömet vailot ziz Maria (TelC. 190). Rövidedön írja, az próféta hogy monda: Reá gondol fiam isten az áldozatra (RMK. VI.202). Vegyüç eszünkbe reuideden valo értelmet (Helt: Bibl. I. c3). Mit Kdnek akarok írnyi, rövidedenn ez (Nád: Lev. 73).

Rövidedénnen: [breuiter; kurz gefasst]. A fogyatkozásrol reuidedönnen irtunk oda fől 1572 (KBécs. Eitij).

Rövidéll: [aliquid breve puto; für kurz halten]. Rövidelli a munkat ilyen nagy dolog felől (Nagyari: Orth. c7).

Röviden: breuiter MA. [kurz]. Röviden szollok: compendifacio; röviden-szólás, rövidenvaló-szólás: laconismus C. Mykron zent Ferenc kyuanya uala frater Bernaldot latnya, ewtewle magat reuyden megmenty uala (EhrC. 12). Az ör alloc el amelcodanak az f nág zepsegen es riuiden mondan viuec ftet vroknc eleibe (GuaryC: 56).

Rövidit: curto C. breuio, decurto MA. abbrevio; abkürzen PPB.

még-rövidit: ∞ A zent, a mi zent ot oluastatic, itt es zerzettenec: Osyas megrüideitettet (BécsiC. 177). Ha nem vr a napocat megrüideitette volna, nem fduözölt volna minden test, de a valasztottakert megrüideitette a napokat (MünchC.

99). Ty feyetöket megh ne mezeytelenöyzeetek es ty rubatokat megh ne rywydeyzeetek (JordC. 92). Isten akarya ymar a te eletödet meg rüidyteni (TelC. 175). Hogy ha azzoc a napoc meg nem rüiditetnénc (Helt: UT. G3). Ez által csak költségeket akarják megrüidíteni (Nyr. XIV.460).

Rövidítés: abbreviatio MA. verkürzung PPB.

Rövidség: 1) breuitas C. kürze PPB. Holoth a the kyansagodnak elegetli nem tettliem rouydségnek es kylemb kylemb gondoknak megh foglalasaerth, azth emmekem kegyesen meg bochassad (WeszprC. 120). Sok zamtalan egyebek, kyket reuidsegert elhagyok (CornC. 300). Myth oktalan mondotam, ez lewel rewwydségnek wettesegh (ÉrsC. 342b). Az compendiummal, rüidseggel hozza ferünk az igassagnak tudományhoz (EszT: IgAny. A3). Ha nem egyébel, rüidseggel olvasásra edesitené az embereket (Pázm: Préd. a4). Rüidsegnek okáért (Csizi: Edom. 156). 2) [detrimendum, damnum; nachteil, schaden]. Hogy egyszersmind a mi rüidsegünk es mások hite megsértödése nélkül ez eránt tractálhassanak (Kár: Élet. II.400). Ha valami rüidsegtek léssen, boszút ne állyatok (Megy: 6Jaj. V.48). Nekem nagy rüidsegemre léssen (Thaly: RT. I.54).

[Közmondások]. Kedues az rüidség: grata breuitas (Decsi: Adag. 294). Kinek mihez kedve, ott niuts rüidsege (Kisv: Adag. 543).

Rövidül: abbrevior, decartor MA. abgekürzt werden PPB.

még-rövidül: 1) [abbrevior; verkürzt werden]. Az kegyetlen bynesseknek eztendöyök meg rywydöltetethnek (ÉrdyC. 521). Meg rewydölyenek w napy: fiant dies ejus pauci (KeszthC. 303). 2) [debilitor, attenuor; geschwächt, entkräftet werden]. Nemde meg rüidült-e az wrnac keze: numquid manus Domini invalida est (Helt: Bibl. I. TIt. 3. Kár: Bibl. L129). Minem meg rüidült még az isten keze (Decsi: Adag. 239). Ime nem rüidült meg keze az úrnak, kegyelmes fülej be nem dugattattak (Zrinyi I.82). Nem rüidült meg az isten keze, meg-bocsáttya a te búneidet-is (Matkó: BCsák. 373). Minekelötte meg-rüidülne az ezüst kötél az az hát-gerincz (Szatm: Cent. 336).

Rövidülés: [damnum, detrimendum; nachteil, schaden]. Illien nagy vtra eletemnc bizonyos rüidölése nekül nem adhatom magamat (Zvon: Osiand. B4).

RUBINT (*robin* Helt: Mes. 432): rubinus MA. [pyropus; rubin]. Harmad bötv az edes Maryanak newoben az R, kyn peldaztatyk az nömös es dragalathos rubinus newö kw (ÉrsC. 521). Egy gyengyes, aranyos, fekethe, tyzenedgy kő vagon benne, rwbynth, smaragd, türkcs (RMNy. II.210). Nem tudta eszébe venny a szép robintot, kinek nehéssége egy egész lotot nyom (Helt: Mes. 431). Hogy lehetne az, hogy gymromba egy lot nyomó robin volna (432). A drága kövek között leg-drágabb a carbunculus, osztán a türkcs, rubint, saphir (Com: Jan. 14). A smaragd s rubint-is fénlík a gyűrükben (Gyöngy: KJ. 3. 113).

szín-rubin: [rubinus pretiosus; edelrubin]. Közöbnettel venétek, ha jóakarótok itene, mikor a kalmár velencei üvegekkel kínálna, mikor színrubint s gyémántot vesztek (Fal: NÁ. 172).

Rubintos: [rubino ornatus; mit rubinen geschmückt]. Az út mellett 12 paripa volt sorjában, mindenikének rubintos szerzése volt (Mik: TörL. 346). Homlokán, melyén teretes rubintos rózsák (Fal: T.É. 638).

RÚD: pertica, paxillus, temo C. vectis, phalanga, palanga, transtillum MA. stange PPB. Tiz lábni ruddal mérö: decempektor C. Vgy uer mynkett ez ruddal, hogy mendenewt bel tewt czapazokual (EhrC. 31). Kiral, ág ennekem hatalmat es en megöldm e sarkant törmekül es ruddal kül (BécsiC. 175).

Előző Judas es ő vele soc gőlekezet törökkel es rudackal (MünchC. 65). Jöttetők mykeppen tolwayra törökkel es rudackal meg fogny engemet (WinklC. 164). Neegy arany karikat zerez, hogy rwdban el vyhesseek, nykoron zygbssegh (JordC. 63. 146). Sokan templom tetejére jutának, rudak gyanánt nyásakval hagyigálnak (RMK. VI.175). A fontban igaz őt veszző, mely a szárán avagy rudgyán ki-mégyen (Com: Jan. 166).

[Szólások]. Szappanyosok mivetek ez utczától koppant, minden háznál sem találnál talám egy rud szappant (Thaly: Adal. II.121). Úly lehetze a rud: a (Czepl: MM 97). Minden, valaki ezt hallya felőlled, azonnal rúdgýát el-fordeittia tölled (Fortszer. Mb). Vitező szolgai rudat hánnak vala (Illsv: Toldi 3) Itt is azért ezo rúd mellé a magad írása szerént Matkó (Illyef: BCSTomp. 19).

céger-rúd: [pertica indicis; schildstangē]. Láttam mayd minden haz előt egy egy magos cezer rudon egy egy zuzlot (SzCsomb: Utleir. 181).

csébér-rúd: phalanga Nom. 47. pertica tinaria SK. [zuberstange]. Lássuk, micsoda cseber rudat készített néktek sz. Cyprianus doktor (Bal: CsIsk. 112. SzD: MVir. 286).

[Szólások]. Csieber rudon ki veték (Szentm: Tfű. 11). Tseber rudon kellett volna ki-vetni (Czepl: Japh. 112).

éb-rúd.

[Szólások]. Nem engedem semmiképen gyermekét ebrudon hagyni (Radv: Csal. III.220b). Minket előle el nem űz eb rudon, a mint parasztl szollnak, az ajton (GKat: Válts. II.1362). Ebrudon vetni ki: ex pellere furcillis (PPBl. Kisz: Adag. 157).

emelő-rúd: vectis PPBl. [hebebaum].

feszítő-rúd: conamentum PPB. [hebestange].

fordító-rúd: sacula; stengel Com: Orb. 189. A könyv nyomtató az arcusokat a sató alá vetvén a fordító ruddal meg-nyomja (Com: Orb. 189).

földmérő-rúd: guoma, decempeda; messrute PPB.

hosszú-rúd: longurius C.

lépes-rúd: [virga viscata; leimrute]. A hangya a madarászna a lábán fel mászkálta és erőssen meg czipe aszt anynyéra, hogy a madarász le eyté a lépes rudat (Helt: Mes. 891).

mérő-rúd: [decempeda; messrute]. Tízlabnyi mérő-rúd: decempeda C. A mérőknec mértéki ezec: láb, lépés, ől, tíz lábni mérő rúd, egy futamat föld (Com: Jan. 165).

nyomó-rúd, nyomtató-rúd: [trudes, hypomoehlium; stossstange, stützstange]. Tholdi Miklós kezében nyomtató rúd vala, nyomó-rudat fél kezével kapta vala, Buda felé útát azzal mutogat vala (RMK. IV.243).

szekér-rúd: temo MA. deichsel PPB. A tornához kötötték a hajót, mert olyan vastag gyökerek vannak, mind a szekér rudja (Mik: TörtL. 366).

[Szólások]. Ki-felé fordították a szekere rúdgýát (SzD: MVir. 12).

zabola-rúd. Egy zabolarud ezüstös, aranyos (Radv: Csal. II.121).

Rudall. Egy rudalló has kötél (TörtT. XVIII.266).

Rudas: 1) [pertica instructus; mit einer stange versehen]. Rudas-szék, melyen embert hordoznak: basterna; rudas-székét hordozó: basternarius PPB. 2) [temonis; stangen]. Rudas lovak: equi iugales, iugatorii, iugarii PPB. Az én lovain az rudas sánta, az két gyermek ló erőtlen az kehi miatt (LevT. II.30).

Ha te üdvözülsz, az én rudas lovam is üdvözül (Thaly: Adal. 180).

Rudaz: [pertica instruo; mit einer stange versehen]. Eszközök osztása: kötő láncz, rudazó kötél, lánczos tésla (Radv: Csal. II.403).

ki-rudaz: [pertica expello; mit einer stange austreiben]. Az pápát ki rudaszta az definitióból (Zvon: PázmP. 270).

RÚG: calcitro C. calce impeto MA. [ferio, tundo; stossen]. hinton anstossen PPB. Az egyik lo nagy harapast tevő Quincianuson es az nasyk vgy ruga ev labatál, hogy elbe eseeek az vyzben (CornC. 270). Éggyik a lovak közül vgy ruga az ő affát, hog ottan meg hala (DebrC. 567). A holt nem zwgodyk, az ky evtet tazygallya es rwgya (ÉrsC. 168). Az lo vgy rwgya hozzaya (Pesti: Fab. 22). Ottan rugni kezdé a ló és a sárba dőté a szannárt (Helt: Mes. 118). Az eszuér homlokba rúgá a farkast (229).

[Szólások]. Farba rugta: longum valere jussit (Deesi: Adag. 99). Az igazságot farban rúgják (GKat: Titk. 8). A meg szőlhült ifju vén atyát öreg állapotjában farban rugja (Megy: 6Jaj. II.9). Farba rúgta a mátkáját (Kisz: Adag. 3). A kiket farba rúgnák. (Tus: Ap. 170). A Ktek katonái farba rúgták a Ktek zászlóit 1334 (FMMuerva 1478), ló aszszonyom ne rugiad az te vradot öklelésében (Fortszer. 0). Farkas gyapjat nem rúg ő pálcija ántt (Fal: Vers. 915). A vött jókért lábbal rúgtok (MonIrók VIII. 71).

be-rüg: [intrudo; einstoßen]. Bé-rugván az ajtót a kocsmában, meg esküvének, ki ki lábán fen-áltáig kitészzen magáért az ital haczban (Fal: NA. 121).

el-rüg: calcitro MA. calce tepellō Kr. [abstossen].

[Szólások]. Ez éneket szörzē egy bärätből lött pap bánta bolondságát, el-rúgta esuklyáját, jütre fogadta, solia többet nem esul (RMK. II.230). El-rúgtá a patkót: solem excussit PPB. Arra birja az egy ügyi zemélyt, hogy elvesztvén a pártát, el-rugja a patkót (SzD: MVir. 118).

föl-rüg: 1) calcitro MA. [hinton ausschlagen]. Az lo fel zökuen, rugwan, ki rayta il, mind az földhöz veri (BodC. 10). Fel rwgo mykent ezweer (ÉrsC. 263b). Az vr isteja panaszolkodic, hogy az sidoc immar felrugona löttec volpa (Born: Evang. IV.251). Az erős inhot el veszteti, az az, a poly ereiben bizic és fel rugó leszen (Kár: Bibl. II.140). Iny^a tölt fel rugó bündös (Megy: 6Jaj. II.27). Minden lova rugjon fel, a rúd szege hulljon el (Fal: Vers. 872). 2) [resolvero; auflösen]. A fényes portával való békességeket felrugják (MonIrók. VIII.56).

fönn-rüg: [superbio; hochmütig sein]. Fen rugók, kevélyek akaratosoc (Soós: Post. 434).

hátra-rüg: [recalcitre; hinton ausschlagen]. A mi testlnek ollyan niunt a déltzeg ló, mely hátra-rüg, mihent meg-hizik (Pázm: Préd. 902). A testnek szükségét meg adván, azt, hēgy hátra rugó és lélek-veszedelem szerzője légyen, nem engedí (SzD: MVir. 428).

ki-rüg: [extrudo; ausschlagen]. A ketske az ő vásótság¹ miatt sokszor még a fejő edényt is ki-rúgja a pásztor kezéből (Misk: VKert. 219).

[Szólások]. Egy írő-deákoeska, a ki még alig rugta-ki az orkola port, jöddögele nagy finnyal előmbé (SzD: MVir. 23).

Iő-rüg: [detrudo; herabstossen]. Ha az éh keselyő az kövér ludat földre lerúghatja, fényes tollaitul ott ütet megfosztja (RMK. II.154).

még-rüg: calce impeto Kr. [stossen]. Valakit lábbal meg-rugni: *contingere aliquem calce PPBl. Meg őd magad, mert

meg rúgh (Deesi: Adag. 24). Ugy megrúgta szív iránt a ló, egy Jézus-Mariánál többet nem szólhatott (Bercs: Lev. 484).

viSSza-rúg: repercutio Kr. [resisto; sich auflehnen, wider-setzen]. Ujsza rugokka es engedetlenekke talaltanak (Pécsi: SzázK. A2). Teste nem enged tókéletesen, hanem vissza rúis és zugolódik (Pázm: KT. 214). A visszazugó délceleg testen győzedelmeskedünk (Csúzi: Síp. 96). Megakará büntetni vissza-rugó fiait a menybéli kegyes isten (Moln: JÉpül. 246).

Rúgás: calcitratus C. MA. das hinten ausschlagen PPB. Hozzám tartozók is egészséggel vannak, az szegény Miklóstul megvála, ki az lórúgásba hala meg (Nád: Lev. 16). A ló néha az rajta ülöt leveti, meg tapodgya, avagy rugással meg úti (Com: Jan. 35). Ki futának sátorbul nagy harezolással, sátor köteleket szagatnak rugással (Zrinyi I.75).

Rugaszkod-ik: 1) [indentidem calcitro; wiederholt ausschlagen]. Bika rugaszkodván kötél szakadt vala (RMK. IV.243). Az bárány, noha nem szokott rini, mikor a torkát metélik, de mégis rugaszkodni szokott (MonTME. V.381). **2)** [prorumpo; vorstürzen]. Mykoron ez fedelemnek fya akarnaya illetny zent Agnes azzont, rugazkodoek az fenéssegre (CornC. 414). Nagy ywetesel reayok rwgazkodanak (ÉrsC. 583b) Az ellenség közibe rugaszkodik (Pázm: Préd. 524). Az eleven hal viz-ellen rugaszkodik (162). Demirbám mint az mérges sárkány Vidre rugaszkodék (Zrinyi I.131). Nem tarthatya továb Radivoi bánatytyát, oda rugaszkodik, az hun láttya társát (165). Cupido anynyostól nyughatatlankodik, mint ki két tűz körül szorgalmatoskodik, ha egyget fellobbant, máshoz rugaszkodik (Gyöngy: MV. 64). Láttuk háztetejeken ülő embereket, kikhez rugaszkodván, végére jártunk, mi hitek légyen (MonIrók XXVII.9). Osz-tán Zrinyi grófhöz menten rugaszkodék, kinek könnyörögve im így rimánkodék (Kónyi: HRom. 136). A fárait szeretsen után rugaszkodik (159).

által-rugaszkodik: [transgredi festino; eilends hügehen]. Azon leszek, magam is által rugaszkodjam udvarlására Nagyságodnak (Bercs: Lev. 615).

be-rugaszkodik: [irruo; einfallen]. Magam ezennel be-rugaszkodom az Csálókőre s úgy igyekezem, hogy ma meg is térjek (Bercs: Lev. 116).

el-rugaszkodik: 1) [aufugio, propterante abeo; entfliehen]. Az czazar el rwgazkodoek es csak aleigh menekődhettek (ÉrsC. 54). Az osztán ketten elrugaszkodtok haza (MonOlm. XXIII. 541). Meg-ijedvén Hectornak haragjától, el-rugaszkodik és félre vonsa magát (Hall: HHist. III.133). **2)** [adire festino; eilends hinkommen]. Mig ők megjárják az farét, elrugaszkodom Nagyságodhoz postán (Bercs: Lev. 136). Itt rendben hagyván mindeket, postán elrugaszkodom alázatosan udvarlanom Nagyságodnak (143). Ha érthetném Vácához érkezését Nagyságodnak, magam is elrugaszkodnám udvarlására (612).

[elő-rugaszkodik]

előrugaszkodás: [promotio; beförderung]. A ki türeSSL tőrésre nem kenyédett, nem udvarba való, sok keserő pilulát fog rágni és jövendőben keveset dítsekedni udvari elő-rugaszkodásirul (Fal: NA. 236).

föl-rugaszkodik: 1) [se altius efferre; sich überheben]. Hogy ha tiztődben szorgalmatos volnál, jó szerencédben fel ne rugaszkodnál (FortSzer. M2). Te sem rugaszkodhatol azoknál fellyebb (Czegl: MM. 26). **2)** [adire festino; eilends hinkommen]. Ha látom már securitássát az hadaknak, mindgyárt felrugaszkodom postán Nagyságod eleiben (Bercs: Lev. 144).

ki-rugaszkodik: 1) [erumpo; hinausstürzen]. Ffel haga az tanach haznak ablakazara es ky rugaszkoduan vyseltetyk vala az eghen (ÉrdyC. 376b). Kezdődött nagy puskázással az

malom-sáiecznak ostromlása, kire nézve kirugaszkodtam és virad-tig oda voltam (Bercs: Lev. 41). Egy sereg disznót tanáltak, azokhoz szörnyen puskáztak, kirugaszkodtam az lármára (188). **2)** [insolesco; sich überheben]. Nagy szerencézén az vr ki rugaz kodék (BFaz: Castr. D3). Erő-hatalommal támadnak ellenünk a ki-rugaszkodó, szilaj indulatok (SzD: MVir. 123).

még-rugaszkodik. Tegnap Hlovay István megrugaszkod-ván az maga lován Buday István urammal Tardoson, igen rutul megesett, szót is alig vehetni belőle (TörtP. III.386).

oda-rugaszkodik: [adpropereo, accurro; zueilen]. Félvén, el ne rekedjenek, egy huzomban siettek, magam is oda rugaszkodván, semmi bizonyos hire nem lón az németnek, hova lett (Bercs: Lev. 29). Károlinak két levelét vettem, siessek, mert addig meg nem indulhat, odarugaszkodtam hozzája (319).

Rugaszkodás: [recalcitratio; das fortwährend ausschlagen]. Láttátok, második rugaszkodása ám ez a Sámba számárnak a labirintusban (Matkó: BCsák. 84). A kinek nem szikrázik a szeme, sebes rugaszkodásában haragos szellőt nem támaszt a táborban (Fal: NA. 221).

[Rugdai]

Rugdálódz-ik: saepius sed lenius calcitro Kr. [oft stossen]. Ha jól akarjuk intézni cselekedetünket, társunk ellen rugdalódozván, ne egyenetlenkedgyünk (Biró: Micae 297).

Rugdós: frequenter calcitro MA. caedo calcibus PPB. [wiederholt ausschlagen]. Kezde labokkal rugdosnia (WeszprC. 65). A loh erőssen rugdosuan ötet, harmad napon kih mulek ez világból (DebrC. 120). Keet loh nagi erőssen kezdeh ogi mast rugdosnia, s a mahsik adzgy rugdosa ötet, hoki a vyzben esnen, oda ueze (181). Zsidót az oltárról leránditá, lábaival ötet igen rugdós (RMK. V.32). Láboekal rugdosnak, szemekkel pilogatnak (Prág: Serk. 468).

még-rugdós: apolactizo C. calcibus ferio; mit den füßen stosse, ausschlagen PPB.

Rugód-ik, rugódz-ik: recalcitro MA. wiederholt ausschlagen PPB. Keveset rugódzott és meghalt (Gvad: Kár. 41).

Rugódás: recalcitratio MA. das wiederholte ausschlagen PPB.

Rugold: calcitro PPB. [mit den füßen stossen]. Rúgom, rugdosom. rúgöldöm: calcitro PPB.

Rugoldoz, rugódoz: 1) [calcibus ferio; mit den füßen stossen]. Neemellyek labokkal rwgodozyak wala (ÉrsC. 32. 43). Ky hatra rauth vala, ky labbal rwgodoz vala (Gömc. 8. ThewrC. 74). **2)** calcitro C. MA. hinten ausschlagen PPB. Előre s hátra rugódzott olly dühösen, hogy tellyes veszedelem wala tsak feléje is menni (Fal: NE. 39). Rugodozva adta ki párját (Gvad: Orsz. 132). **3)** [repugno; sich widersetzen]. Ysten ellen rwgodoztaal: adversum dominum contendisti (JordC. 219). Ne lattasatok ystennek ellene rwgodozny (724). Feidelmek, ky ő elene rugodzatnak (TelC. 239). Kic az vristen ellen rugodoznae (Born. Ének. 190. Born: Préd. 306). Az mi fiunc gonosz erkölcsű és ellenűnc rúgodozó: contumax (Kár: Bibl. I.178). Nem illik, hogy ellenek rúgodozzunk és támadgyunk (Tel: Evang. II.939). Hogy minden rugodozo nyeluet meg fogna itelni (Mon: Apol. 27). Nem istené, a ki szó-fogadatlansággal isten-ellen rúgoldoz (Pázm: Préd. 79). Isten-ellen rúgoldoz, a ki török ellen hadakozik (Pázm: LuthV. 141). Az paranczolatoc ellen nem rúgodoz-toc (MA: Bibl. I.254). Áhatatossak légyenek az isteni szolgálatban, ám-bár rugoldozzon nyeluet meg fogna itelni (Csuzi: Síp. 114). Rugoldoznak az orvos ellen és azt költik reá, hogy méreggel itatja őket (Fal: NU. 252).

[Közmondások]. Nehez az őzton ellen rugodoznod (DebrC. 151. RMK. IV.175. Decsi: Adag. 20). Nehéz az természet ellen rugodozni (Decsi: Adag. 16).

ellene-rugoldoz: [repugno, resisto; sich widersetzen, sich auflehnen]. Ellene rugodoztatok (obnitimni) az zent leleknek (JordC. 731). Az gonoz teatelnek ellene rugodozwan (ÉrdyC. 25). Istennek zolgaynak ellene kel rugodozny mynden gonosagnak (122b. 541). Elhnytyt vala ev gyenge testeet ciliciummal, hegy semnyben ellene ne rugodozna az okosságban (650). Tű a szent léleknek ellene rugódosztoc: (Helt: UT. h5). Mind hív szolgáinak s mind ellene rúgöldöző engedetlen pártosoknak megfizet (Pázm: Kal. 1).

ki-rugoldoz: [calculus expello; mit den füssen austossen]. Az keresztény emberek társaságékból ki rugodosztassanak és pökdöstessenek (DBón: Részegs. 56).

még-rugoldoz: [calculus ferio; mit den füssen stossen]. Meg vadolta byneet, hogy annyait meg rugodozta (ÉrdyC. 322).

Rugoldozás: [repugnantia; widerstand]. Első hada lön az erdeli szazoc ellen, kiknee az ő rugodozásokat nag hamar le szege (Szké: Krón. 190). Hallád, mit mondot Calvinus; ugyanazont kell mondani annak, a ki rugoldozását érzi testének (Pázm: Kal. 1062). A mi déltzeg akaratumk rúgöldozását úgy vezérellyed, hogy szolgálatodra hódoltassad (Pázm: Préd. 757).

RUHA (*roha* RMNy. III.61): vestis, vestimentum, amictus, indumentum C. vestitus, tela MA. kleid, kleidung PPB. Nemy zeep hews ruhauul eltezett (EhrC. 14. 59). Öltöziél tomentől iob ruhaidba (BécsiC. 31). Nemde naöb a test, hog nem a ruha (MünchC. 24. 42). Öth megh mezytteleynytwen mynden rwhaya-ból zernyen werek (ÉrsC. 46). A kyalne megh elteben hagyoth wolt neky walanyneü rohakathi; kérem Kdet, alassa ele azok[at], kyk előtte walotta es hatta kyalne az leannak az rohakat (RMNy. III.61). A szapon fű ruha s gypaju mesni igen io (Mel: Herh. 54). Ugy elholt wolt, hogy olyan wolt az orczája mint a ruha (ÉrdTörtAd. I.110). Tarka barka ruha ily szajha fárára (Kisv: Adag. 123).

[Közmondások]. Ruha tisztesség, pénz emberség: vestis virumfacit MA.

alsó-ruha: [indusium, interula; unterkleid]. Titkon valo also ruhaikat es rola le zagata (VirgC. 27).

barát-ruha: casula PPB.

bibor-ruha: coccinum C.

borbély-ruha: involucrum; scherertuch PPB.

csémélyet-ruha: vestis cymatilis Nom.². 445.

elő-ruha: linteum C. praecinctorium Pesti: Nom. 106. cinctus MA. casula, perizonium Nom.². 451. [vortuch]. Aszszonyi öltözet: szoknya, előkötő avagy elő ruha, fátjol avagy reczés főkötő (Com: Jan. 100). Két fejér fátjol előruha, melyeknek kerületin fejér szőr selyem csipke vagyon (Jár: KárCs. IV.461). Egy fejér varrással varrott patyolat előruha, melynek az kertiretin csipke vagyon (462).

farsang-ruha: [fascingskleid]. Farsang ruhát tartó ház: cheragium C.

fejér-ruha: [interula; weisswäsche]. Fehér ruha: 4 feel imeg hynes (Radv: Csál. II.24). Ágy lepleom és minden feyer ruhaym eowe legyenek (III.182). Fejér-ruhanemüescke (Kem: Élet. 52). Nékem kevés bagazsiámat, köntösömet, fejjérühámot elkapta a német (Berces: Lev. 547).

férfiú-ruha: [vestis virilis; mannskleid]. Ah meniekező előt férfyu ruhában öltözuen, titkon attia haztól el mene a kalast

remba (DebrC. 190). Aszszony ember ruhát vöttél-é reád avagy férfiu ruhát (Vás: CanCath. 221).

fő-ruha: [velamentum capitis; kopfbedeckung]. Ha ez lechke el nem feletetik, akoren az temerdekek es rut goromba fő ruhak selymekből lenni teznek (VirgC. 149).

főlső-ruha: toga, sagulum, laena C. *amiculum summum PPB. der lange rock Com: Vest. 148. [oberkleid]. Minek előtte a több etkek fel adatanak, le vette az felső ruhaikat es kezdé az apostoloknak labokat mosni (WeszprC. 46). Granath domán, granath felső ruha (RMNy. II.170). David elmeltzi az Saul felső ruhájának szárnyát az barlangban (MA: Bibl. L268). A tanítványoc el hozác az szamarat es az ő vemhét es az ő főlső ruhájokat azokra terítéc (Zvon: Post. L1)

gombos-ruha: abolla Major: Szót. 5. [gumwurf]. Férfiu öltözet: a deréc szorito köntös, nagydrág, mente, udvari gombos ruha, suba (Com: Jan. 99).

gyász-ruha: vestis lugubris Nom.² 447. *anthracinae vestes PPB. [trauerkleid]. Gyász ruhában való: atratus C. Fel mene leányul főlső hazaba es öltözec ciliciumba es gaz ruhaba (GuaryC. 55). Az ő iegiese öltözuen gaz ruhaba, nagh keserőséges siralmal monda (PeerC. 28). Az bevádólt gonosztévöc hosszút szakálokkal es gyaz ruhájokkal tötték az ő eszedéseket (MA: Tan. 1265). Járok jászruhában, soha nem léz részem talám vigasságban (Thaly: VÉ. II.304).

habos-ruha: vestis undulata C. MA. [gewässertes kleid].

iratos-ruha: vestis acu picta Nom.² [gesticktes kleid].

irés-ruha: emplastrum, ceratum, cataplasma C. pfaster PPB. Hosszú irésruha: splenium C. Sem fű sem irés ruha nem gyógytetot minket (Tel: Evang. I.442). A köles jó orvosság, ha irés ruha módon megkenetik (ACsere: Enc. 238). Hogyha fűgét tézszes a mérges fekélyekre s iras-ruha gyaóánt ragasztod ezekre, kifokadnak (Felv: SchSal. 20).

jegy-ruha: dos Ver. C. MA. morgengabe PPB. [brautgeschenk]. Vala myt ennekem az jegy ruháert akarz vala adnod, zeeghenyeknek ozyad (ÉrdyC. 170b). Az en yedrwhamrl es elegeth thewth (RMNy. II.17). Jegy ruhauul adác Koront országot es Karuyolt (Helt: Krón. 60. 20). A felesége az urának minkepen engetheti megh jegyruhajat: qualiter uxer dotalium suum marito suo relaxare possit (Ver: Verb. 178). Jegy-ruhájúl es jegy-gyűrtűjül hitet es igazságot adok néked (Pázm: Préd. 1054). A leányzó jegy-ruhát (brautschatz, morgengabe) vészen (Com: Vest. 87). Ha valaki jegy ruhát, leány negyedét, menyegzői ajándékot fel venni nem akarna, az olyant nem személye szerint kell idézni (Kász: Kit. 70).

jegyruhás: dotatus C. MA. [mit heiratsgut beschenkt]. A nőtelen legény nőszni akarván, meg-nézi, mely el ado es gazdag jegy ruhás szűz leínt kedvellyen (Com: Jan. 116).

juh-ruha, juhi-ruha: [vestis ovina; lammsfellkleid]. Isteni félelem szerint való életnek színét viselic, az mely juh ruhát az apatal képmutatásnac nevez (MA: Scult. 785). Vedd elő ezt az világot es tartsad az tanitéknac űli ruhájoc alá (786).

kamuka-ruha: vestis Damascena Nom.² 447.

kótszörös-ruha: diplois Nom.² 419.

kézi-ruha: mantile C.

ködmön-ruha: [zona pellicea; pelz]. Ez Janus val uala ködmön ruhát ő foréoka kőriől (MünchC. 18).

len-ruha: vestis linea Nom.² 442. lineus *amictus PPB

mellbekötő-ruha (C.), **mell-ruha** (KirBesz. 132): strophium C. brusttuch KirBesz. 132.

ményekézős-ruha: vestis nuptialis NémGl. 358. [hochzeitsegwand]. Nem lévén menyegzős ruhája, első szeretetnek palástya (Ily: Préd. Előb. 1.3).

mise-ruha, misemondó-ruha: [vestis missales; messgewand]. Arany a mise ruha öltözötét akarja kijelenteni (Mel: SzJán. 408). Az apologia a mise mondo ruhakrol is szol (Tel: Fel. 33). Soc egy mástul különözö foltokbol áll az mise ruha Dial. 122).

öltözö-ruha: vestimentum Nom.⁹ [kleidung]. Mint egy öltözö ruha meg oulnae (Born: Evang. I.126).

oltár-öltözöruha: [cooperatorium altaris; altardecke]. 1878 TörtT. 343).

paraszt-ruha: [vestis civilis; civilkleidung]. Az zvw, az ty be elthezyk, kozoryath el zagassa, az wtan le wethkezthelyk az paraszt rwhabol (LáuyiC. 420).

pencés-ruha: ephestris C.

pénitencia-ruha: [vestis poenitentialis; busskleid]. A neesség nem lépik a templomba poenitentia-ruhában, hamu-hintve, hanem menyeközösen, kevélyen (Fal: NA. 201).

pihēs-ruha: amphitapa C. amphimallon Major: Szót. 34.

pólya-ruha: [fasciola; windel]. Földgyöc el az ö erdemes rtatlanságának pola ruháiával az mi búneinknc szemnyét (Zvon: Post. I.135).

sajt-ruha: [involucrum casei; käsehülle]. Vettem 3 sing ulya vásznat sajtrubának valót (MonTME. 1.293).

selyem-ruha: bombycina C. vestis Serica Nom.² 445. seidenkleid]. Reá adá Aaronra az bú selyem ruhát (Kár: Bibl. 94).

széret-ruhája: [vestis religiosa; ordenskleid]. Legottan, hogy fel ewltewzete ewtett zertetnek ruhayaba, ysely nala wtet vele tarsaent (EhrC. 100). Bodogságos zent Ferenc zcaia ada az zertetnek ruháiat (VirgC. 88). Olimpiás azzon el veve az zent zertetnek ruhayat (MargL. 1).

titok-ruha: [interula; unterkleid]. Semim enekem nycz, hanem kóntóswm, kordam es az titokh ruham (VirgC. 44).

udvarló-ruha: abolla, vestis senatoria C.

ujjas-ruha: tunica manicata C.

hosszuujjú-ruha: chiridota C.

ünneplö-ruha: [vestis sollempnis; festanzug]. Ennek fölette mindeniknc egy ünneplö ruhát (stola) ada (Helt: Bibl. I. Z). ünneplö ruhákat vót-fel (Tyúk: Józ. 215). Elvész az vr az ünneplö ruhákat, palástokat és a tüköröket (MA: SB. 239).

világi-ruha: [vestis civilis; civilkleidung]. Mikoron sent Ferenc megleen vala ezvylagy ruhában, zamtalan bozozsagokkal yllettetik uala (EhrC. 2). Mikoron meeg volna zent Ferenc z velagi ruhában, nemikoron ky mene az varosbol (VirgC. 4).

Ruhácska: [panniculus; tüchlein]. Zöle ö fiat es ruhačackal betakara ötet (MünchC. 110). Takargattya vala ewtöt, my kowes rwhachkaya wala (ÉrdyC. 51). Eg kis ruhačkaba akara az köuet (BodC. 8). Valamy ruhaszkaya es ladaya volt tt (RMNy. II.204).

Ruhás: 1) vestitus SL [mit einem kleid versehen]. Ha egh ruhath atcz az ruhatalannak, nem az rubasnak, zazath adnak rthet meñ országban (Apost. 28). A tövis, ha ruhás vagy, köntözödet ragadgya (Pázm: Préd. 479). **2)** bene amictus SL [gut ungekleidet]. Az földi lakás-után mennyei éppületben vitetünk, de ugy, ha szép ruháson találatunk (Pázm: Kal. 815). Hagy-

nék részeg embernek örömet több áldást, de ki látott ilyenben igen gyakran ruhást (Thaly: VÉ. 1.389). Ruhásson soha ne kapjál (II.97). Az udvari nép nem ruhásabb a mi tzigányinknál (Mik: TörL. 51). **3)** linearius; leinwandkrämer PPB.

Ruhátalan, ruhátlan: non vestitus, nudus, seminudus, male vestitus Kr. [ohne kleid, ungekleidet]. Lata, hogi ruhatalan volna (VirgC. 101). Ha egh ruhath atcz az ruhatalannak, zazath adnak rthet meñ országban (Apost. 28). Ruhátlan szegéñ (Kár: Bibl. I.530). Mindenét róla leveti és ruhátlan fekszik az ágyra (MA: Scult. 224). Ruhátalanok s csizmátlanok (MonIrók. XV.25). Cupido mind a két szemén vak, ruhátlan, bujdosó, káros tüzöket rak (Fal: Vers. 898).

Ruhátalankodás: [defectus vestium; mangel an kleidung]. Ennyi sok üldözötetésünkben, nyomorúság szenvedésünkben, ruhátalankodásunkban is semminémű dolog minket az fényes portához való állhatatos folyamodásunktól el nem szakaszt (MonTME. VII.226).

Ruhátlanság: ∞ Ky zakazthatna műnketh el az Cristusnak zerelmetől, haborságé, elsegee, ruhatalanságee (Apost. 6). A ki az éhségnek, ruhátlanságnak, rettegésnek súlyát érzette, érti, melly niéltó szánásra a fogyatkozott ember (Pázm: Préd. 442). Ádám akkor kezdette szeméremmel érzeni ruhátlanságát, mikor vétebbe esett (1221) Szánakozással látjuk hadaink ruhátlanságokat (RákF: Lev. 136).

Ruház: vestio MA. bekleiden PPB. Ö ruhaikat eluezie a papok es ruhaziac ö feleségeket (BécsiC. 113). Ha a mezőnc zenaiat isten ig ruhazia, ment inkább tütöket keues hűtöuec (MünchC. 24. JordC. 372). Szegénységek nem szenved, hogy ruházják a szükölködöket (Pázm: Préd. 43). Szegényül ruházza magát (MA: SB. 129). Oly fizetése légyen a vitéznek, hogy azzal magát ruházhasa, fegyverezhesse (Zrinyi II.183). Ha Nagyságodnak tetszenék, két lóra kellene egyszersmind megfizetni a hadnak, hadd ruházná magát, ne sína-rína (Bercs: Lev. 289). Az had marhátt pénzen nem vehet, mert ki megiszsa, ki lovasítja, fegyveresíti s ruházza magát (499).

[Közmondások]. Jobb húst vetni az ebnek, csak ruházzon (Bercs: Lev. 742).

föl-ruház: investio C. [bekleiden]. Az isten zeepen fel ruházza öket (ÉrsC. 214b). Okossággal fel-ruházott ember (Hall: Paizs. 249). A leg szomorúbb dolgokat-is vidám orczával ruházam fel (PP: PaxA. 105). Tudományjal s bátorsággal fel-ruházott ember volt (Bod: Pol. 111).

fölruházás: investitura MA.

mög-ruház: vestio, convestio C. investio MA. bekleiden PPB. Hogy meg ruhazna nemyemew ven azont (EhrC. 92). Megruhazatoc engemet (MünchC. 62). Vetkeztem, mert mezyteleneke meg nem ruhaztam (VirgC. 10. 103). Te engemet meztelen poztochkaban be takaral es engemet meg rubazal (TelC. 263). Maga hasonlatosságára megruházta ötet jószággal (Pázm: Préd. 929). Azokot minden jószágcseselekedetnek jeles ékességével megruházják (Ily: Préd. II.84). Ha ösz felé meg nem ruházunk öket, újjobban mind elszökik (Bercs: Lev. 547). Ha testét megruházták és táplálják, a többivel nem aggódnak (Fal: NU. 294).

Ruházat: vestitus C. vestimentum MA. kleidung PPB. Semi elmulando marhath nem birnak, de etelh es italt valuan es ruhazatoth, ezekel meg eledöndnek (VirgC. 110. 122). Nemde meltob az testb, homnem az rwhazat; ty rwhazattokrol myre vattok oly zorgalmatosok (JordC. 371). Nem illik, hogi mi elhaguian a predikallast, az etele s italra es ruhazattokra viselőnk gondot (DebrC. 64). Vannak, kyk sem testy eeterre, ytarra es rwhazattyokra nem gondolnak (ÉrdyC. 559). Ha rubazatum es eledelönc vagyon, ezzel szinte be erüic (Born: Préd 390b).

Alázatosan instálók a hajdúság rubázójáról, mert igen kezdtek rongyosodni (Berces: Lev. 547). Fízotések tisztességes ruházatokra sem elég, s mivel éljenek (574). Bőstelenkedve kell szemérmesteskednünk ruházatunkal (Csuzi: Tromb. 14).

Ruházatos: [beue amictus; gut gekleidet]. Nem volth olyan ruházatos, mynt ezek kezzől egyk (JordC. 371).

Ruházkod-ik: vestior SI. [sich bekleiden]. Amaz bársomban ruházkodik, ez rakua főkélyekkel (Lép: PTük. I.229).

Ruházód-ik: ∞ Vagyon a miből éllyek és a mivel ruházódgyam (Nagyari: Orth 251). Gyalázatos köntössel ruházódtok (Hall: Paizs. 512). A szegényeknek ruhájokat el-vészik, azzal ruházódnak (Szatbm: Cent. 180).

RUSNYA (rusznia EszT: IgAny. 430. Lép: PTük. I.229): agasyrtus, sordidus C. squalidus MA. garstig, besudelt, beschmutzt Adámi. Ifjak megcsufolnak, tégödöt mondnak rusnya czundorának (RMK. IV.80). Egy rusnya työkkösárba dugatván (Szal: Krón. 29). Nem karboztattya mint affele eretneksegeket, mint merő karomkodokat, niunt rusnyakat (EszT: IgAny. 430). Rusnya és apró hajlékotskáiban nyomorognak (Pázm: Préd. 31). Oly ezudateleket hoznae elő, az melyec igen rusnyae és nevségesee (MA: Tan. Előb. 14). Rusnia Bean kendgied moslekos kezedet (Bal: Epin. 11). Az esetnek modgya annak rusnya voltát világosíttya (Ker: Préd. 46). Kőrülők döngő rusznia arnyékok es iszonyu abrazatok (Lép: PTük. I.229). Meg-tisztít bennünket és el-nem vét rusnyákat, undokokat (Mad: Evang. 349). Rusnya pseudo-graphia tehát a simplex *i* helyett *y*-lont vetni (GKat: Gramm. A2). Rusnya varasbéka (Hall: Paizs. 67). A varga leányát-is hogy az úton kapta, lenyomta, jól-meg ba.. balta, fokozta, de jól járt a rusnya (PhilFl. 60). Nem kisztlek reá, hogy ama rusnya philosophusok módgyára se belül a tisztát, se kívül a színeket ne változtassad (Fal: NE. 30).

[Rusnyálkod-ik]

Rusnyálkodás: [sordes, stercus; unflat]. Félre nem mentek a táboron kívül s ott is rusnyálkodásokat a földbe el nem takarták (Szal: Krón. 656).

[Rusnyás]

Rusnyáskod-ik: sordeo, sordesco MA. unflätig sein PPB.

Rusnyaság: sordes, squalor C. MA. unflat, unsauberkeit PPB. Szent Pál inallia az aszszoniallatban az illendő es tiszta öltözetet, az rusnyaságot pedig tiltia (Fél: Tan. 465). Az rusnyaság bennee né talaltassee (Pécsi: SzűkK. 111). A régi drága ékesség helyében az emberben undok rusnyaságok szállának (Ker: Préd. 49). Sarui sártol vagy egyéb rusnyaságtól megundokítottak (GKat: Titk. 310). Sokak ezeknek testeknek rusnyasági (DBón: Részegs. 72). Utállya a bűnt mint rusnyaságot (Pós: Igazs. H.37). Az aszszonyi ho meg száunik, tiszta lévén már a méh minden rusnyaságtól (ACsere: Enc. 166). Az lazul festéket tapazd egy uj tégelyben, hogy semmi rusnyaság bele ne memyen (Keesk: ÖtvM. 319).

Rusnyául: sordide, squalid MA. unflätig, unsauberlich, hässlich PPB. Ha házmak rusnyául tartod, ifjak, kik látják, csak megcsufolnak (RMK. IV.80).

Rusnyít: sordido C. MAI.

be-rusnyít: cloaco PPBI.

mög-rusnyít: [sordido; beschmutzen]. Az josages cselekedetknee szépségee megh rusnyítatie az vetkeknee valo valólásával (Prág: Serk. 910). Az részeges meg rusnyíttya az ő testet (DBón: Részegs. 81). Tégéd egészen meg-rusnyít, utálatossá téssen (Bátai: LPrób. 125).

Rusnyul: sordidor, sordesco Kr. [beschmutzt werden]. Rusnyult: sordidatus MA. A rusnya rusnyúllyon még jobban (Veresm: IliMegt. 99).

RÚT: turpis, subturpe, impolitus, informis, invenustus C. schändlich, hässlich, angestaltet PPB. Rwth zokath zol: turpia clamat Nyirkállai. Rút hírv ember: homo dedecore *maculosus; rút 'zobrák ember: foedus, maculosus *avaritia PPBI. Nyultam ektelen rút es tiltott helyekre (VirgC. 4). Attya rwv poklosságban esee (ÉrdyC. 543). Eceör eg poklos ment ő boza, ki igön ruti vala es dohos uala (TihC. 18). A parazna rút belől (Mel: SzJán. 407). Hy rútoakat botorkázott ily nyilván való dolgokban (Pázm: Kal. 420). Rút marha (Bal: Epin. 2). Rút szokkal illet (Czegl: Japh. 233). Botsátván vereknec ki testekből rúttyát (Balassa: Ének. 13). Rút moekoson bánván az kapucsi basa velünk (MONTME. VII.59). A tar-varjú éjtszaka rút kiáltással szokott szöllani (Gvad: FNót. 24).

[Közmondások]. Akarmelly rút is szépet szeret: semper seni juvenulam subijce MA.

Rütaeska: turpiculus, subturpiculus C. ein: wenig hässlich PPB. A szifla fája méz színű, kemény és rutatska (ACsere: Euc. 232). Volt egy királynak két leánya, egyik szép s másik rütaeska (Hall: HHist. II.135).

Rütalom: turpitude, foeditas Kr. [schande]. Ne kívánnyuk magunk elly helybe estűnket, hol minden rütalom kövessen bennünket (GyöngyD: Char. 239).

Rütalmas: foedus, turpis, spurcus MA. unflätig, schändlich, garstig PPB. Vesztem rütalmas ívetel magamat (RMK. II.267). Az te ártatlan rüladat elhagyta, az én rütalmas ruhámát rávonta (VI. 43). Sül vagyon óromon, az megmaradása rütalmas (LévT. I.251). Rütalmas beszéd (Tel: Fel. 6). Vala Kálmán ezonios latu es pel, sánta, rütalmas (Valk: Gen. 22). Szánando dolog, bogy ennyi rütalmas gazság fordított magyar nyelven reája (MA: Tan. Előb. 4). Az mit az isten szépen szerzett, ártalmassá és rütalmassá teszi (MA: Scult. 291). Rütalmas, disznódí, gaz élet (SzD: MVir. 102).

Rütalmasan: [turpiter; schändlich]. Az rút bujaságban nagy sokan élének, az nagy részegségben rütalmason élének (Helt: Canc. 102).

Rütalmaz: [dedecore; veruehren]. Viszontag a test szőrnyű átkokkal rütalmazza a lelket (Pázm: Préd. 19). Az imillyeu unvarias hízelkedés gyalázza és rütalmazza inkább, hogy-sen ditséri az érdemes fejér-népet (Fal: NE. 19). Irigylük, ha ki szebben öltözöt nálakual, rütalmazza, ha kinek nem volt most egyszer annyi gondgya a tafirára (Fal: NA. 146). A rütalmazó vidékséget igyenes emberséges erköltsivel meg hazuttollya (Fal: UE. 367).

Rútít: coquinio C. turpo, turpico, desereuo MA. schänden, schändlich machen PPB. Ne rtecha ewtet ez sok jámbor elewth (LévT. I.342). Olvassa, mint irnak egymás ellen Calvinus és Vuesstphalus és ni módon rútíttyák egymást (Tel: Evang. H.572). Azt kívánók, hogy ezt a bűnök gyalázattyaival rútított férget semmire bűstüllyék (Pázm: Préd. 75). A jóságos cselekedeteket mind mocskosoknak és bűnnel rútítottaknak tarttyák az újítók (Pázm: LuthV. 405).

be-rútít: delino C.

berútítás: maculatio C.

el-rútít: deturpo, sordido MA. unflätig machen PPB.

elrútítás: deturpatio, sordidatio MA. veranreinigung, beschmutzung PPB.

mög-rútít: turpo, deturpo, turpico, inhonesto, deformato, denormo, devenusto, conspurco, commaculo C. [verunreinigen, beschmutzen, besudeln, unflätig machen]. Mikoron az ev rubay megrenteltattanak volna az vndokaságokal, le nem vete ev rola az ev rubayat (MargL. 51). Ne rwtoyczatok megh ty lelkötö-

keth ez földön czwo-mazo, ondok allatokba (JordC. 96). Fra-ter Egyed el megyen vala az zevksegnok helyere es mely zekeket lel vala meg ruteytuan, azokat meg tyztegyya vala (DomC. 222). Meg rutította ő zinet binnee rutsagaua (DebrC. 377). Kurvává löt es nehezkesült, negh rutította minden neuzetséget (SalMark. 20). A maga fészket meg-rutittyá (Czepl: Japh. 114). Az ördög, a ki bün által meg-rutította lelkiünköt, külső festékekkel az isten alkotmányát ábrázatunkban elváltoztatta (SzD: MVir. 152).

[Közmondások]. Hítuán madár az, az ki az ő maga fészket meg rutította (Decsi: Adag. 274).

mégrútítás: deformatio C. devenustatio MA. entaltung, hässlichmachung PPB. Legelőszer emlékezzünk az szont keresztésgről és másodsor mi beszéljünk az megrútításról (RMK. IV.254).

Rútól: probis afficio MA. schmähen PPB. Valtig rutolyok egymast lewelnek által (RMNy. II.182). Mi dolog, hogy ide be bohattyak, hogy minket ezkeppen rutollyon az mi kiralyunk előtt (SalMark. C7). Az magyar nemzetöt ezirt utálják, vendégnépek ektelenöl rútolják (Tin. 191) Szádnak, rútolnak (Mel: SzJán. 58). Az te neuedért rutolatunc (Born: Ének. 524). Nem verlec sem rutollac (Tel: Fel. 11). Gyaláznán és rútilúnai sket (Soós: Post. 438). Feleségét, szolgáját rútollyá, rongállyá, istőlözze (Pázm: Préd. 230). Nem bántya szomszédgyát, nem rutollyá atyafiát (MA: Bibl. V.8). A bántya öcset es húgat, ezek ismegen bántyokot rutollyak (Lép: PTük. 1367). A sok jövőjáró ember rútil, mocskol, szidalmaz és vér minket (RákF: Lev. L251).

még-rútól: ∞ Embert wtem elwzer ziuembe, mert meg rutoltam (VirgC. 7). Az zegent meg rwthollya, zydalmazza (ÉrsC. 193). Az zenteket meg rutoliak, meg csufollák (Ozor: Christ. 55). Csuda szókkal ók meg rutolatának, követők ott csak le nem vágatának (Tin. 238).

Rútolás: [vituperatio; schmähung]. Sok éktelen rútolások estenek rajta (Tel: Evang. 841). Mongia Salamon: Hol az faldalom, hogy egymás rútolas es szidalmazas, hol az seb (DecsiG: Préd. 31).

Rútolkod-ik (rutalkodik MA): contaminor, sordesco, conspurcor, defoedor MA. besudelt, befleckt, verunreinigt werden PPB. Mielienek gonozt es rutolkogyanac (Mel: SzJán. 552). Sem az házasság-rontók sem az magokkal-rútolkodók isten országát nem bírják (Pázm: Kal. 801. Lép: PTük. L41). Az templomban rútolkudván es ganajolván 1662 (Orszgy. 260).

Rútolkodás: spurcites, conspurcacio, defoedatio MA. unflätigkeit, besudelung PPB. Ki kiáltották szűzek rontását, természet ellen való rútolkodást (Pázm: Kal. 215).

Rútság: turpitude, proluvies, inquinamentum, inonestas, oeditas, deformitas C. labes MA schande, unflät, unsauberkeit, hässlichkeit PPB. Az testi rutsagot igen zidalmazza (VirgC. 37). Az ev ruhay megferteztetuen nagy rutsagokkal (MargL. 26). Az koporsok belül tellyesek hallottaknak tetemeywel es mynden rwthsagall (JordC. 428). Ő zinet meg nem rutította binnee rutsagaua (DebrC. 377). Rutsaag, vndoksaag, zennyeseeg (ÉrdyC. 340). Minden feketeséget, rutsagot, fekélt el-tisztit (Mel: Herb. 8). Az madárnac begyit ki vénén minden rutságával egybe (Kár: Bibl. I.88). Olyan haznos az purgálás, mikeppen hogy a kutnak fenekéről ki tisztityák az rutsagot (Frank: HasznK. 36). Ezör io fyu az azzonyallatban valo rutsagot ki vizdu (BeytheA: FivK. 61). Veszedelem, rútság, fogyatkozás minden dologd (Pázm: Préd. 68). Meztelen ne iarien es az ő rutsagat meg ne lassac (Magy: Nád. 1). Bélen rútsagot által vivő orvosságok (Com: Jan. 218). Az lábom egy formában va-

gyon, megyen a rútság belöle (MonIrók XV.402). Nem fedezem Éva szülémmel rútságimot figeveléll (Thaly: VÉ. I.132).

Rútságos: turpissimus Kr. [sehr hässlich]. Iwnek vala ő kwzykben rutsagos es fertezotes dznok es ruhognak vala wkwzdők (VirgC. 112). Az rwtsagus poklosok (ÉrdyC. 642b). Akara te eredet rutsagos halalal meg holni (VitkC. 19. Helt: Krón. 134. Mel: SzJán. 433).

1. Rútul: [deformor, deformis fio; verunstaltet werden]. Utcád rútil, házad pusztult, kiket építettél (Thaly: Adal. I.126).

el-rútul: deturpor, turpesco MA. ungestaltet werden PPB. Néha el-rútil, betegessé változik valamelyik a házások között (Ben: Kal. 1061). Látod, el-rútiltam, büntül el-bádjadtam (Ben: Rithm. 29).

még-rútul: foedor, sordidator Kr. [sich verunstalten]. Meg-rútilt: defoedatus, sordidatus MA. Szepesgönc meg rutola (Born: Ének. 41). Az levet fel ne hadd forradni, mert ha felforrad, megszorozik s megrútil (Radv: Szak. 29). Némelyek félnek gyóúást halgatni, hogy a sok ondok dolgokat halván es mást mosogatván, meg ne rútillyanak (Káldi: Préd. 571).

Rútlás: deturpatio Kr. [verunstaltung] Ki miatt szemérem lélek körül terem es szomorú rútlás (Ben: Rithm. 2 30).

Rútilt: turpificatus, turpatus, deformatus MA. geschändet PPB.

2. Rútul: [ignominiose; schändlich]. Felette megszegyenlic vala, hogy olyan rutil meg verettenec volna (Helt: Krón. 11).

RUTA: ruta C. peganon MA. rante PPB. Szemet világo-sító ruták: acuentes lumina *rutae; a ruta is azt a földet szereti, melyet a fige-fa: *amicitia est rutae cum ficu PPB. Jay tünétec leualtac, kie megdezmaffatoc a rutat (MünchC. 138). Kénszeritnek minden elementumokat, földet, tüzet, vizet, aert, rutát, tenjént arra (Czepl: Dág. II.75). A hegyok a rutanak illattját gyűlölik (ACsere: Enc. 212). Fokhagyma es ruta, körtvély a retekkel méreg ellen való (Felv: SchSal. 7). Sállya ha rutával italodban léssen, semmi ételedben ártalom nem léssen (8). A rutha nemes fő, mert látást élesit (19). A megnyit magát rutával meg-keni, úgy osztán a kigyó lyukába hókik (Misk: VKert. 237).

hold-ruta: lunaria; mondraute Mel: Herb. 55. Hold ruta, hold fő, kis hold világa hegyeken terem (Mel: Herb. 55). Hold ruta nevű fő a magas hegyeken terem (Váli: OrvSz. 91).

kéresztés-ruta: [gartenraute]. Mikor száraz fiuekből akarod meg chynahy ezt az orvosságot, legyen keresztés ruta is egy lat (Frank: HasznK. 30).

kőfali-ruta: ruta muraria Beythe: Nom. 1.

sőprő-ruta: [abrotanum; aberrante]. Sőprő ruta ket fele, egyk him, hasonló az cyprushoz (BeytheA: FivK. 67).

szögés-ruta: ruta angulosa Beythe: Nom 7.

Rutás: rutaceus, rutatus MA. [rauten-].

RÜGY: [gemma, oculus; knospe]. Rügye a fának: gemma arboris PPB. Az szegénység arra jutott, hogy a fa rügjit kor-pával elegyitvén össze, azt eszi (MonIrók. VIII.442).

Rügysz-ik: gemmo, germino; knospen gewinnen, ausschlagen PPB.

RÜH (ryhes JordC. 108. 258. Born: Préd. 218. 252): scabies C. MA. psora; krätze, grind PPB. Viskzeteg, rih: psora; ragadó ruh: contagium C. Atkokat eby zokas zarent es tenező farkasnc rübe zarent az ő tulaydon inbaya nem zegoul vala vetnye (TelC. 112). A bőr hamlást es rihet, sömört meggyogyit (Mel: Herb. 13). Mesterkedvén rajta, ragadékony rühét

másokra is miképpen dőrgölhetné (GKat: Titk. Flöb. 16). Rüh, senyedék: scabies (Com: Vest. 43). Apró korpás szeplő, rüh (Com: Jan. 54). Bűdös rühét másra hamissan kenni akaró varass barát (Matkó: BCsák. 252). A maga hátán termett rühét nem éri vakarni (171). A parasztrüh oly nyavalya, mely könnyen másra ragad a conversatióban (Fal: NE. 23). Ez a szemtelen ember nem lelet egyéb egy litván szabónál, meg is látszott kezein a szabó-rüh (Fal: NU. 263). Nem ragad reá valami barom szomszéd rüh (Fal: UE. 435). Telesleg tele rühvel (NóTPM. 60).

juh-rüh: pusula; das wilde feuer PPB.

[Rühedz-ik, rühez-ik]

mög-rühedzik, mög-rühezik: [scabie corripior; krätzig werden]. Mög-rühözött juhok (Megy: Dial. 219). A juhok igen gyenge fejűek, hamar megrühedzők, meg is mätelyesednek (Misk: VKert. 204).

Rühelőd-ik: scabo C. [sich kratzen]. Rühelődöm, vakarodom: scabo Major: Szót. 423. A kőrműnkkel vakarunk, rühelődünk: unguibus scabimus, scalpinus (Com: Jan. 50).

Rühes: scabiorus C. MA. krätzig, grindig PPB. Az oltarra ne yarwlyon zolgalny, ha ryhes awagy poklos (JordC. 108). Hogy ez világi lean a senyedegős, rühes buyasagnac földalásból valami zeplőt ne vonna (TelC. 1). Inkab akar uala othon freskődni, hog nem mynt ez világi nepeknek rühes tarsasaghoz tarsalkodni (15). Az cseri majorból költőzzél ki az te görhes ilüfidtel és rühes borjuiddal (Nád: Lev. 69). Rühös, varras, koszes (Born: Préd. 218). Rühös iuhat is nem hadgya (252). Szűkseg az franczus es rühes embertül magunkat onnuc (Fél: Tan 499). Mást gyógyít, maga rühes (Pázm: Préd. b4).

Az én kezeimen való újimat az rühes szennyedékek miat ki-terjedni látod (Prág: Serk. 784). Rühös kecske-bak (Mad: Evang. 350). Mint vakarja turját rühes Mátyás (Matkó: BCsák. 73). No rühös németek mast kevilkedjete, ebszulte ráczai bezzeg elesellegtek (Thaly: Adal. II.106). Egy gonosz rühes szolga meg dögletti a többbit (Fal: NU. 295).

Rühesöd-ik: scabie corripior Kr. [krätzig werden]. A ki kevélyvel vagy egyéb vétékkal rühesedettel forog, el nem kerül, hanem kevélységbe öltözik (Pázm: Préd. 955).

mög-rühesödik: ∞ Ha egy juh megalál rühesedni vagy mätelyesedni, egész nyájt meg-rühesíti (Misk: VKert. 204). Abban veti-meg minden igyekezetét, hogy a tisztákhoz kenye femye maga rühtségát, a míg tölle meg-rühösödven, mások is meg nem fertőzködgyenek (SzD: MVir. 117).

Rühesít: scabie inficio Kr. [krätzig machen]. Rühös juh az ilyen, a többbit is rühösitené (Zrinyi H.193).

mög-rühesít: ∞ Hogy az corintombelyeknek sereget megh ne rühessytenek es dögletnek, zent Pal ezfele oruosságokal ellene tamada (Konj: SzPál. 115). A rühes juhokat ki rekesztik, hogy meg ne rühesítsék az egész nyájt (Pázm: Kal. 309). Egy ha rühes juh lejjend, egész nyájt meg-rühesíti (Misk: VKert. 204).

Rüheség: [scabies; krätze]. Bőr poklosság, fene rüheség: elephantiasis, elephantia PPB. Megh veryen teghed wr ysten rühesseeggel, varassaggal (JordC. 258). A lónac, baromnac rühessegét meg gyógyította (Mel: Herb. 122). Senkibe nints annyi nagy rüheség, romlottság es vudokság, kiért az wr el vetné tfile azokat (Born: Préd. 255). Az egész niai egynek rühessege miat el essik (Erasm: Erk. 62).

SABRAG: [?] Végy kevés egy ánis és sabrag bors avagy choriandrum magot (Radv: Szak. 277).

SÁF (*saff* Pesti: Nom. 104. *sáff* Lipp: PKert. II.119): scapha Pesti: Nom. 104. scaphium Ver. urceus, orca MA. schaff Adámi. getüss PPB. Egy saí viz (Pont. 87). Az tehénlúsi megválogassad, szép saph koncokat egy-egy fejet az mennyi táltra akarod főzni, abhoz képest legyenek rendelvén az koncok (Radv: Szak. 18). Az borsót meg kell főzni, táliban rakni, egy tiszta safban egy tiszta réz rostán által kell törni (196). Egy saíban, palanth, repa es hagyma mag (Radv: Csal. II.59). Ha ki azt akarja, hogy öreg levelekkel nőlydön az spinác, egy öreg saíba vagy kádba jól meg-rothatt juh ganéjt tegyen (Lipp: PKert. II.119).

SÁFÁR (*saffar* DebrC. 213. ÉrdyC. 14b. 235. *sápár* Drég: Spec. III.15): dispensator, dioecetes C. promus, condus, olsonator, cellarius, oeconomus MA. hausvogt, hofmeister PPB. Költsár lakargató, sáfár: condus; egyetmást kiosztó sáfár: promus; költsár, sáfár: suppromus PPBl. Irattatanac e leuelec a sidochoz es a safarochoz: ad procuratores (BécsiC. 66). Monda a zölöknek vra ő sapharanac (MünchC. 50b). Tegedet apostolana es safaraua tet vala (WeszprC. 28). Ember vg entezien mfnket, mikent isteni titoknak safarit (DöbrC. 260). Ez hyvseges saphar stennek jutesebevl el oztá az fratereket (DomC. 30. JordC. 1647. 852). Parancsola a saffarnak, hogi hat garast adna neki (DebrC. 213). Nemdeh en vagyok e sapharotok (Apost. 37). Az steny zentseeg zolgaltatoynak saffary (ÉrdyC. 14b. 235). Kiczoda az a híw safar (Helt: UT. S7). Ugy igerte aldomasat, ha az ő iztessege neukekesere is io safaroc leszűnc (RMNy. III.89). Minden te dolgaidban te légy fellybe való sáfár (Kár: Bibl. I.673b. 30rn: Ének. 240b). Sáfár, konyha vagy szakáts mester (Com: Jan. 82). Sáfár avagy házi gondviselő (121). Tartozunk is édeem az hálaadással és jótéteményvel, mert csak sáfárok vagyunk (RákGy: Lev. 292). Az vezér sáfárjának fizettünk (Monte. I.138). Vettem egy barna pej gyermek lovat az fogarasi áfártól (ErdTörtAd. IV.51). Ugy állitson minket az ember oint a Kristus szolgáit és az isten titkainak sáfárit (Bíró: Angy. 81).

[Közmondások]. A ki másnak sáfára, gömbölyeg kezei legyenek néki (Illy: Préd. II.157).

koh-sáfár: [praefectus officinis metallicis; hüitenmeister, tüttenaufseher]. Az pénzverő bázhhoz tartozó conventionálistak koh-sáfár, trébellő-mester, trébellő tongár (TörtT². I.376).

konyha-sáfár: [promus condus; speisemeister]. A konyha-sáfár elő-hozza az eledeleket (Com: Orb. 110).

stomb-sáfár: [praefectus pistrinae; stampfmeister]. Az pénzverő házhhoz tartozó conventionálistak stombeli szolgák, stomb-sáfár, czimmerman (TörtT². I.376).

Sáfárkod-ik: dispensatore[m] ago, administro, promo, condo MA. [verwalten, wirtschaften]. Nem thwdad wala, myre megyen az atkozoth Jwdas, merth nem arra, hogy oth walmjnt safarkodneek, hanem hogy az edes Yeswst el arwlna (ÉrsC. 83). Csuda, mint esélesapnak az ő uroknak, hogy az ő hasznára sáfárkodnának (Tin. 317). Isten el veszi tőlünk szemünket, lábainkat is, midőn azokal gonoszul safarkodtunk (Born: Evang. IV.5b). Ecképen sáfárkodgyál az te ökreidből és juhaidból, hogy az első szülötteket nekem adgyad (MA: Bibl. I.69). Benetek nagy esztelességnek tartjuk, hogy köztünk a közbevetett dolgokat kicliúneknek s sáfárkodhatóknak láttattok itélni (Veresm: Lev. 163). Az pápa sáfárkodhatic az első négy conciliumoc ellen, iollehet nem értelme ellen (Pős: Igazs. 423). A napját és oráját a világ végezetinek sáfárkodva rejtette el (Illy: Préd. I.21b).

Sáfárkodás: dispensatio PPBl. [absolutio; freisprechung?]. Minékünk is számot kell adnuc az mi sáfárkodásunkról (MA: Seult. 800). Sibsagok es haszontalanok a bűn boczanat felől valo safarkodások (Alv: Itin. 344). A gazdagságnak iüdüsséges sáfárkodását az isten igéjéből ki-fejezi (SzD: MVir. 146).

Sáfárné: dispensatrix MA. cellaria; verwalterin, kellermeisterin PPB.

Sáfárol: commercor, dispenso C. verwalten PPB. Sáfárolok, ki-osztogatom: dispenso PPBl. Nem csak másoknak sáfárollyák, hanem szájokban es gyomrokban veszik a titkokat (Matkó: BCsák. 43). Kicsoda szenvedé el azt az jobbágyot, a ki az ő magistratusának törvénye ellen sáfárlani mér (Apaü: Vend. 884). Memyei kincseinek kenyerét sáfárollyá (Illy: Préd. I.119b). A szolgák jól sáfárollyák a reájok bizott jókat (II. Tart. 2).

el-sáfárol: [dispenso; austeilen]. Nem zerette maganac azokat, kik ez velage, de zerette elsafarlanu emböröknek (Nádc. 677). Az jó tanító mester nem safarollyá el mind, az mit tud egyszer s-mind (Prág: Serk. 255).

ki-sáfárol: ∞ A sidok ugymint ki safarloi legyenek az isten beszédinek (Der: Préd. 103b). A törvényt sáfárollyá vala ki az akkori népnek (Czegl: Tromf. 430). Az ekklesiának gondviselői, kik az ekklesiának eledelét és szükségéit ki-sáfárlották: dispensabant (Vallást. 215).

Sáfárlás: dispensatio MA. verwalting PPB. Lamek sok feleségek vételét hozta be e világra minden utmutatási sáfárlás nélkül (Mad: Evang. 567b). Vallyon szentebbé az a pap, a ki kurvája mellől mégyen a sz. titkok sáfárlására (Matkó: BCsák. 43). Magának méltóságot veszen a házasságnak meg-tiltatot gradusiból való sáfárlásból (Apaü: Vend. 884).

Sáfárság: dispensatio C. MA. verwalting PPB. Az anyadokknak es az zolgálatokknak, safarsagokknak oztasy vadnak

(Komj: SzPál. 168). Mondatik igaz isteni szolgálatnak és az úristennek titok dolgáinak sáfárságának (RMK. V.211). Számot vezetnek a sáplarságról, a talentommal mit nyertel, azt kerdi Christus (Mel: SzJán. 67). Az istennek titkos tanácsai az emberi háborúságok sáfárságáról vannak (Hly: Préd. I.44b). Isteni sáfárságból volt, hogy Isaák vakoskodnék (67b).

SAFARINA (*tsafarina* Kereszt: FelsKer. 411): pellex C. [kebsweib, maîtresse]. A barátok ezzel vonzoc baluanoizásra az ifjakat, hogy szép kuruakat, safarinákat szabad tartani (Mel: SzJán. 68). Az ű kuruayt es saffarinayt ruhazzak (425). E látorság hozá ki Luthert sapharinaival az kápából és az tyszta szerzetből (Mon: Apol. 166). Magához hasonló safarinát kötének a esácsogo barát nyakára (Pázm: Kal. 398). Elszemuedik köztőc az romaic oly papot, ha ki házául safarinákat, kuruákat tart (ÉszT: IgAny. 433). Egy aszszony-állat az kérdezte, mint lenne dolgok pokolban a papok safarináinak (Káldi: Préd. II.63). Római találmány, hogy ágyas saffarinák tartassanak (MNYil: Irt. Előb. 6). Állas elő a kalistromból edgy hires lustost, saffarinát, imád az által az istent (Kereszt: FelsKer. 380). Valami tsafarina fellyelvaló-é edgy jeles hozzáid illendő apátzánál (411).

Safarinaság: pellicatus C. [hureweib].

SAFFEL (*seffel* RMNy. II.84): [scapha; schaff, gefäss]. Az borsótl hejald meg, mosd meg szépen, verd által az réz rostán, végy ugyan ennek valo saffélt és tedd abba az által szűrt borsót (Radv: Csal. III.40). Reggeltől fogva ebédig két embör mind keverye az saffélben (41).

vizhordó-saffel: [scapha, labrum; butte, wassergefäss]. Fa pwtton, wyz hordo seffel, fa kwpa (RMNy. II.84).

SÁFRÁNY (*zapran* ÉrdyC. 446b): crocus C. crocum MA PPBl. safran PPB. Az neegyedyk ezystes koszar sarga zapranyal tellyes (ÉrdyC. 446b). Tamas ispannak attam borsra es safraura (RMNy. II.108). Az fa mohot zsákba kötve az vásárra hordjád, jó safránnak csak óvákul igen kiáltassad (RMK. II.218). Az regen megh fogadott saffranra, nola mondhatatlan igen zvk es igen dragha, megh zerzem (LevT. I.294). Ag myndgyarasth ez leel lathwan Ferencz vram kezébe tel fonth saffranth (324b). A szedery vizében a témsót, saffránt és a kék lilium tőnéf főzd meg (Mel: Herb. 1). Pokbagimath, saffranth must tegi, io gesztenie tetel 1572 (KBécs 07). Küldöttünk gyömbért, saffránt (MonTME. I.147).

[Szólások]. Lőcsén, az ellenség fennhagyott és elszállott alóla, érezvén a safrány-illatot (TörtT.² III.197).

cilicioai-sáfrány: crocus Clix PPBl.

ordei-sáfrány: cartamus silvestris Mel: Herb. 44. [feld-safran]. Ez ordei saffranac a vagy parasztoe rocka tőnéne az leuelé borsos borral ha meg iszod, mérges harapás ellen jó (Mel: Herb. 45).

grevena-sáfrány: [?]. Egy font grevena saffránytól vegyenek 8 den. (VectTrans. 24).

kerti-sáfrány: charthamus, enicus; kertesafran, wilder-safran PPB.

mezei-sáfrány: cartamus silvestris; wilder feldsafran Mel: Herb. 44. Az mezei saffrány, parasztoe rockaia és orsóia, olyan mint az kerti vad saffrány, ezac hogy hegyesb, tőuissesb a leuele (Mel: Herb. 44).

pogácsa-sáfrány: [?]. (VectTrans. 24).

réti-sáfrány: hermodactylus MA. knorrichte schwertelblumenart PPB.

tőt-sáfrány: cartamus Nom.² 31 Slavonicum crocum Beythe: Nom. 3. Major: Szót. 129.

török-sáfrány (VectTrans. 24).

vad-sáfrány: crocus hortensis Mel: Herb. 42. asphodelus, hastula regia; goldwurz PPB. Ez vad saffrány meleg és szárazto természetű (Mel: Herb. 44. 42). Fűszerszámok: szegfű, mustár, safrány, vad safrány (Com.²: Jan. 20).

Sáfrányos: 1) [croceo conditus; mit safran gewürzt]. Az töltelék safrányos, borsos legyen mint annak az módja (Radv: Szak. 27). **2)** [venditor crocei; safranverköufer]. Tegnap valami safrányos-hozta hírit hallám, hogy Zsolnához 8000 német, lengyel s magyar ruhában való hadak érkeztek (Beres: Lev. 395).

Sáfrányoz: croco C. [mit safran zubereiten]. Vágj almát, mikor az hús felsültében vagyon, metéljed reá, safrányozd, gyömbérezd, borsold, úgy add fel (Radv: Szak. 25). Az borsolásnak idején safrányozd, borsold meg, savát is megadjad (57). Végy pirított fejtér kenyérbélt, mandolát egy kis borba áztatva, safrányozva (TörtT.² I.571).

még-sáfrányoz: croco, croco condio; mit safran würgen PPB. Az tehénbélt az borsolásnak idején safrányozd meg (Radv: Szak. 28). Két vagy három tykmonynak az székít vedd ki, safrányozd meg (38. 60. 198). Rakd belé az halat, aztán borsold és safrányozd meg (Radv: Csal. III.43).

SAJA (*sállya* VectTrans. 6): [pannus tennis, affabre factus; feines, dünnes tuch]. Saja posztó; pannus pingvis, vornehmes gewand, feines tuch PPB. Scarlet aut saya feyer pro dolman et swpytha ac nadragh (RMNy. III.4). Az igen jó karmasin sájának singit adgyák három forinton, közönséges sájának singit két forinton ötven pénzen (TörtT. XVIII.210).

velencei-sája: [pannus Venetianus; venetianisches tuch]. Egy egész vég velencei sállya, mellyben circiter 50 sing van (VectTrans. 6).

SAJÁT: 1) proprius, genuinus MA. eigen, eigentlich PPB. Magoknak twlaydonyttaaak mynt sayaat morhayokat (ÉrdyC. 612). E tudomany szinte ő maga saját tudomanya (Helt: Bibl. IA2). Nem az attia mosot saját vérevel, hanem a fia (Mel: SzJán. 24). Ez egy Jehouanak saiat tulaidonsaga (Mel: Ének. 24). Az privilegium mondatik saját tulajdon maganak valo törvenek (Ver: Verb. 233). Az ő saiat bűneiért öltösséc meg (Kár: Bibl. I.395b). Tégedet az ur saját népül választott magának (Zvon: Post. II.249b). Az ő tulaidon és saiat vezeték neme (Bal: Epin. 5). Magad saját teste gonosz kívánságokkal ősztondz (Mey: Bayle. 73b). Az en feleségeom bozoth en hozzam sayati penzeth, köth ezer arany forintho (Radv: Csal. III.172). **2)** [proprius, peculium; eigentum]. Zabodon kereshessek mynth sayatokat (RMNy. II.91). Tsak azt tartya magának, a mi tulajdon sajáttya (Pázm: Préd. 59). Tied és saiatod (MA:SB 83). A mi nem egy gazdának sajáttya, közönséges az (Com: Vest. 91). Sajáttya es tulaydona az lelek (MNYil: Irt. 309). A ki volt annak sajáttya, azt el-véven tőle, tudgya, nem baráttya (GyöngyD: Char. 379). Hálálva isméri nagy érdemességét, mert sajátul adgya Murány erősségét (GyöngyD: MV. 124). Fele sem okosság eleink érdemes eselekedetekkel puffadozunk, mintia sajátunk volna (Fal: NE. 13). Embrulak a musáknak tija, kinek sajáttya a philosophia (Könyi: HRom. 126). **3)** [proximus; der nächste, der angehörige]. Szerezd meg a te szívednek örömré indétatását sajáttyáddal és rágitsállyad azokat rólok való szives elmélkedésed által (SHeg: TOSzl. II.207).

[Közmondások]. Job embernek az kevés saiat, hog nem mint az sok másé (Decsi: Adag. 10). Nincz job embernek az ő maga saiatyául (195).

Sajátul: proprie, genuine MA. eigentlich PPB.

SAJDÍT (*saldit* PeerC. 75. *saldit* RMK. III.334. Born: Evang. III.265. Born: Préd. 238b *saldit* Soós: Post. 439b. meg-

adit Mik: MulN. 179.) animadverto, conspicio, cerno MA. (praesentio, suspicio) betrachten PPB. [ahnen, meinen]. Thawol ylasth saldeita zent Antal (PeerC. 75). A föld alatt valami kincset sajdít (Ozor: Christ. 195b). Sok fényes fogvereket hogy aldták, elfutának (RMK. III.334). Czac alig sajdíttyac edes izt z vizasztalusaac (Born: Evang. III.265). Valami kiczinye sajdíttyac azokból (Born: Préd. 238b). Semmi fesseltséget benek nem sajdított (Pázm: Préd. 197). Péter tsak egy kitsiny pengéjét sajdítja a menyeyi boldogságnac (Megy: 3Jaj. II.122b). En penig más okát sajdította (Pós: Vetek. 16). Ha valaki a föld alatt valami kincset sajdít és azt keresvén találkozik valaíre (Otr: Tökéll. 195b). Nagy port sajdítanak az égve vertében, ebben sereg tolvajt félelék jöttében (GyöngyD: Char. 9). Sajtította vala ezt egy bölcs irás magyarázó (Csúzi: Síp. 24). Ezt llyefalvi János ládájának sajdítják (MonIrók. XXIV.175). Sajtítom keserves romlását hazámmak (Fal: Const. 838). A bölcs, a hol valamit sajdít, annak fenekére száll (Fal: UE. 384). Amiót Diodorusból sajdítom, ezt az egész épületet ki toronyrak, ki emponnak nevezé vala (Moln: JEépül. 237). Vigyáz, sajdítják fel tűzött ringy rongyát (Orczy: KöltH. 160).

még-sajdít: animadverto C. MA. gewahr werden, vernehmen PPB. Terhes tiszt az praedikátoroknak tiztek, nagy gondban hűven el járni, kit még sajdítanak azok, az kik az szent írást olvasák (Soós: Post. 439b). Testünk állapottyából megsajdíttya, mire hajolhatunk könnyebben (Pázm: Préd. 402. Pázm: Fal. 272. Szal: Krón. 94). Igy ennek harapása is nem mindyárt sajdítatják meg, de végre a lelket kergeti kétségre (Czege: IDorg. 26). Az akkori itt levő kurucz kapitány megsajdítván, vitte el sok ezüst portékáját Kegyelmednek (Gér: KárCs. IV. 42). Az vajda ő nagysága is megsajdította. Kemény János az országban van (MonTME. V.512). Megsajdítette volt, hogy igen igazynak reája (Mik: MulN. 179). Vigyázzatok, majd meg-sajdítthattótok, észrevehettek, honnan jő az ur (Bíró: Préd. 130). Ottan, hogy meg-sajdította ötet Holofores (Csúzi: Síp. 27). Telén túl vagyunk a veszedelemnek, mikor előre meg-sajdíttyuk (Fal: UE. 5). Minthogy hartzoló és általmazó eszköz, ha meg sajdíttyák, idegenséget, gyűlölséget gerjeszt (Fal: UE. 390). A bölcs előre meg sajdíttya sulyát munkájának (394). Fejmosás idejét ha megsajdítottam, ha lehetett, akkor már elillantam (Gvad: RP. 21). A szerelmes gelizétske madaraknak irályát meg sajdítván, látta, mint ment a táborban madarakal hartzolván (Orczy: KöltH. 135).

mégsajdítás: animadversio C. [betrachtung]. Eszében veues, még sajdítás: animadversio C. Az menyeyi boldogságnac egy is megsajdítása ez földi nyomosuságnac emlékezetit mindgyáást eltörli (MA: Scult. 12).

Sajdítás: animadversio, intus MA. betrachtung PPB. sajdításból jövő tudomány, gyanóság: scientia ex conjecturis eniens, suspicio (Com: Jan. 67).

SAJGADOZ: [suspicio; ahnen]. Az embereknek vélekedések az menyeyi tudományt ugy megváltoztatták, hogy csak immet, unat sajdadozza istenesnek lenni (MNYil: Irt. Előb. 1b).

SAJGAT: [suspicio; vermuten]. Ebben a szóban nemiméml-rejtettet titkot sajdítani lenni (GKát: Titk. 29).

SAJÉTA: [pannus tennis; dünnes zeng?]. Egy szederjes iselő sajta szoknya, ezüsttel szőtt prémmel prémmzett (Radv: Szal. II.214). Egy szederjes sajta alsó szoknya, ezüst és selyemmel csinált prémmel prémmzett (223). [Vö. **SAJA**]

SAJKA (tsajka Gvad: RP. 169. sajka PPB): celox, lemnus, catascopium, myoparon C. jagdschiff, kleiner kahu PPB. sajka, folyó-hajó, tsóak, halász-hajó: lembus PPB. Hogy kézejtene sajkákat (MonIrók III.156). Hogy sok nászadokban, sajkákban, hajókban vajda népet állata (RMK. IV.37). Vgy sajk-

kában igen hamar be rakite (Salánki: CladTurc. 132). Sajkákon Esztergamba menének (MonIrók VII.72). Kikkel mind egy vízen hajokazik saikam (Petki: Vért. 17b). Nászszádok és sajkák (Pethő: Krón. 99). Ezen stajétát azért expediálom, hogy ha az bírdontásra készülő sajkák s hajók leszaladnak, lehessen híre Nagyságodnak benne (Béres: Lev. 570. 432). Az egész tábor felzendül, gondolván, hogy a vezér valamely sajkákra lötetne (Mik: TöH. 358). Sóval terhelhetnek sajkák vagy szálak (Gvad: RP. 169). Sok sajkák és tutajok usztak (Gvad: NótTest. 6).

kémlelő-sajka: exploratorius lembus PP. navis speculativa, myoparo; spülschiff, spionenkahn PPB

Sajkácska: lembuachus MA. kleines schifflein PPB.

Sajkás: [nauta; schiffsmann]. Az sajkásokkal untalan puszkálni kell (Béres: Lev. 10). Másik hajó is van még, kit az sajkások elhattak, de elstüllyesztették (432). Az német az tulsó partra taraszkokat viszen, azzal megereszt: az sajkásit (438). Az komáromi sajkások készülnék le az Dumán hajókkal (569).

Sajkáz: [luc et illic navigo; hin und her schiffen]. Az munkási németek Komáromban fogvert fogtak, elég bajunkra csak sajkáznak (Béres: Lev. 4).

[**SAJLAKOD-ÍK**]

Sajlakodás: [querulatio, dolor; das jammern, klage]. Hasán, orrán, száján, fülén ki zöngene keserves sajlakodástok az öntött bálvámmak (Lép: P.Tük. I.413). Egy szór szal igen keveset tézen, de csak amit sem fog használai könnyeségekre mostani telhetetlenségeken való akkori sajlakodástok (II.244).

SAJLÓD-ÍK: [luctor, affligo; sich abmühen, gequält werden]. Az éhség miatt is már sajlóttabbak és kénszeredettebbek (Szal: Krón. 274). Jo volna az én bűneimért mindenkor bänkodnom és sajlodnom (Nagyari: Orth. 229). Meg-keserülvén az anyyi eszendentők sajlodo israelitáknak nyomoraságokat (GKát: Titk. 303b). A melly test itt sajlódott, jövőndöben a dícsőitessék meg (Pós: Igazs. II.637).

még-sajlódik: [affligo; abgemartert werden]. Az ellenség az egyvertelen es sanyaruságokkal meg sajlódt hadat latvan, szívet ellene ne vegyenek (Forró: Curt. 552).

Sajlódás: [afflictio, luctatio, labor; mühe, leid, qual]. Az sajlódsal el faradot vitezek mindnyájai a közel való hasznat kevannak (Forró: Curt. 544). Életének sajlódási, törődési után e világi földsátorából elköltözött vala (Szal: Krón. 228). Meg-elégelvén isten hosszas sajlódásit, az igazságnak békesseges jó izü gyümölcsét meg-adta az ő lelkének (Köl: DobK. B4).

Sajlódhat, sajlógtat: [affligo; plagen, quälen]. Mig isten e világon sajlóttat sajlógtat, mig e világon kinlódom, élek (Nyr. X.121).

SAJNÁL: conqueror, querulo, ingemisco, cum genito doleo MA. sich beklagen, seufzen PPB. Sajnálja az igazmondást hallani: *insolens vera audiendi PPB. Károli uram igen sajnálja Szakmárt (Béres: Lev. 365). Már a káromat sem sajnálom annyira, mint hogy vissza német uramat szárazon nem hajtottuk (547). Ne sajnállyatok egy kis várakozást, jertek menyinyink a mi sz. királyinkhoz (Bíró: Ékesség Eb) Egyedül azt sajnálom, hogy nem gyönyörködhetem kívánt személyetekben (Horv: Mór. 21). Sajnálja szivesen, hogy eme vagy ama rutással szenyekednek (Fal: UE. 376).

Sajnálás: gemitus, quiritatus, querimonia MA. klage PPB.

Sajnálód-ik: [quiritor; sich beklagen]. Ez egy dolgon sajnálódik, mint fordításé el az nagy kő, ahoz ő erőtlemecc találja magát (MA: Scult. 478).

Sajnáltat: [afficio, offendo; klagen machen]. Sajnálattya az, hogy láttya, mint megfagyott sokaknac szivekben az atyafüi szeretet (MA: Scult. 27).

SAJNOS: dolorosus, dignus compassione Kr. [schmerzlich]. Az illetődésnek ereje egész testünket elfogja, általa tudjuk meg, mi hol sajnos és fájdalmas vagy nem tagjainkban (Fal: BE. 571).

Sajnosan: [dolorose; schmerzlich]. Ha sajnosan viselked a gonoszt mondó nyelveknek fullánkját, jelét adod, hogy fáj (Fal: UF. 471). Maurítius horceg, a ki tisztelte és becsülettel szerette Angelicát, sajnosan fájdalta, hogy így keverik birtét, nevét (Fal: TÉ. 636).

SAIN: [imaginarius, nomine, specie; scheinbar]. Kevés bűnnek tartják a papok vacsora után, amaz saim szolgálókkal hõröpöetni (Matkó: BCsák. 105).

1. **SAJOG**: subdoleo; heimliche schmerzen leiden PPB.

Sajgás: dolor; wehmut, schmerz PPB.

2. **SAJOG** (salyog PeerC. 317.): [fulgeo; glänzen]. Fénylkh mynth naph, salyog mynth arañ (PeerC. 317). Elvéski az vr az õ labokon valo saygo ékességeket (MA: SB. 239).

SAJT (sajtvat LevT. II.64. *sahajtot*?) Helt: Mes. 438): caseus C. MA. káse PPB Sajtot nyomni: *premere caseum; forma, a mellyben a sajtot nyomják: formella; hegyesen csináltaott sajt, gomolya: *meta lactis PPB. Vyggyetek nekylk tykmonyat es sayttot bernal es kenyeruel (EhrC. 105b). Vete õ abraira liztét, kévéereket és saítot (BécsiC. 32). Az hwsnyet keierbõz sayt es teey kell (SándC. 2). Bort es saytot es tykmonyat ada az fratereknek (DomC. 244. ÉrdyC. 442). Felemelõ aldozatott vgy tartatoc, mint ha adnatoc a tû saytotokbol telyességeit (Helt: Bibl. I. Zzz3). A port reá birtam, hogy egy igen nagy szep sahaytot ad (Helt: Mes. 438). Ibol attyamia farkas a nagy szep sajt (439). Dagadást meg gyógyít, mint az lágy saít meg gyógyít (Mel: Herb. 14). Mostam semmi egyebet nem kñldõtem, mint három sajtvat (LevT. II.64). Ha az nyria vizez az saít oltoiban teszdõ, az saít meg nem fõgesõdik (BeytheA: FivK. 11). Fõzõ Lukács béri 16 ft. 3 sajt, 3 gomolyó, 1 só (MonTME. I.45). Jó a sajt kenyérrel egésségeseknek (Folv?: SchSal. 12).

[Szólások]. Sajtot nyomni: figurare *caseum PPB.

[Közmondások]. Egésséges embernek kenyér s saít két tál éték: si caseum haberem, non desiderarem obsonium (Decsi: Adag. 208). A sajtban embernek nem jó sokat emi (Kisv: Adag. 71). A kenyér mellé sajtot is kell adni (SzD: MVir. 12).

adó-sajt: [caseus decumanus; zohentkáse]. Száraz hal vagy on nálam 95, pisztráng-lepény 42, adó-sajt 3, herbees 143 (Rákp: Lev. I.261).

bial-sajt: caseus bubalinus Nom.² 303. [büffelkáse]. A czipõs házban van egy esztorgártnban metszett bial-sajt nyomó, sorófos (Gér: KárCs. IV.450).

bot-sajt: [caseus in capsâ reconditus; döselkáse]. El nem nyelhettem semmiképen a túrós étket, hanem bálmost, bot-sajtot igen szerettem (Bethl: Élet. I.190).

disznó-sajt: [callus; schwarte]. Disznó sajt. Vágd ol egy disznónak az fejét, tedd fel egy fázékban, had fõjön, mindaddig fõzd az húst, hogy mind elromoljon, annakutána tiszta gyoles ruhában töltsed, nyomtasd meg kívül, szeldeld el szelatenként (Radv: Szak. 243).

ört-sajt, megért-sajt: tyrotarichus PPB. [schmierkáse]. Ért-sajt, tömlõ-túró, bronza: tyrotarichus PPB. A megért sajtban az ugró poudrók léznek (Misk: VKert. 632).

juh-sajt: caseus e lacte ovium Nom.² 25. [schafkáse]. A téjjel bánó szolgáló a meg-alutt avagy óltott téjből tehén, juh és kecske-sajtot csinál (Com: Jan. 78). Zabok haza ellenebe

walo életos házban juh sathyok (Radv: Csal. II.63). Attuk 60 pint vaiait, egj esobeor ih-saitot (TörtT. VII.94).

kecske-sajt: caseus caprinus Nom.² [goiskáse]. A szolgáló kecske saítot csinál (Com: Jan. 78).

kabala-sajt: hippace C. [rosskáse].

likacsos-sajt: caseus fistulosus MA. gelöcberter káse PPB.

ló-sajt: caseus equinus; rosskáse Pestí: Nom. I.46.

mandola-sajt: [caseus amygdalinus; maudelkáse]. Megválogasd az fõmestereket, kit meleg étekhez, kit pástétomokhoz, kit mendola saítokhoz (Radv: Szak. 11).

ó-sajt: caseus vetus Nom.² 303.

öszvömént-sajt: caseus *glaciatus PPB.

pap-sajtja: malva pumilla MA. käsleinkraut, pappeln PPB.

[Közmondások]. Ály hátráb, nem mindenkor pap saytia: foras Cares, non amplius anthisteria (Decsi: Adag. 13). Nem minden nap pap saytia: ipsa dies quandoque parens, quandoque noverca (59). Nem mindenkor pap saitia: fluvius non semper fert secures (283). Nem mindenkor pap sajtja: non semper lilia florent MA. Bizony nem mindenkor, de csak idejénkor járhatz a pap sajtjára (Kisv: Adag. 14). Nem lesz mindenkor pap sajtja (Mik: TörL. 47). Nem mindenkor pap sajtja, hanem tsak akkor, amikor kedvit akarja keresni gyermekinek (310).

pármezán-sajt: caseus Parmensis Nom.² 25. Major: Szót. 129.

rák-sajt: [caseus cancrinus; krebskáse]. Rák sajt. Az rákot mosd meg, törd meg mosárban, önts edes tejet reá, kösd tiszta ruhában, nyomtasd valami nehéz állattal, olyan leszen az mint egy sajt (Radv: Szak. 164).

régi-sajt: caseus vetus Nom.² 303.

tehen-sajt: caseus bubulus Nom.² 26. [kuhkáse]. (Com: Jan. 25). Zabok haza ellenebe walo életos házban van tehen saythok 13 (Radv: Csal. II.63).

tikmony-sajt, tikmonyas-sajt: [farina ovis subacta; eiertõig]. Tikmony sajt. Edes tejben verj tikmonyat, habard meg, tedd az széure, aztán szedd ki egy tiszta ruhában, kösd meg az ruhát, félyül nyomtasd meg (Radv: Szak. 217). Jó tikmonyas sajtot így készéts el. Végy öt vagy hat, tikmonyat egy iteze tejhez . . . (276).

Sajtocska: [caseolus; käslein]. Kösd meg az ruhát, félyül nyomtasd meg, az olyan leszen mint egy sajtocska (Radv: Szak. 217) Más emlõből kevert tejből nyomja sajtocskádat (Amade: Vers. 110).

Sajtos: 1) casearius C. MA. zum káse gehõrig, von káse PPB. Vedd ki az sajtos avagy lágy túrós massát, öntõzd meg tiszta vízzel (Radv: Szak. 276). Dagaszsz oly temérdeken tésztát mint sajtos pogácsának (289). 2) [conditor casei; käsemacher]. János kovács vejít, Mihályt sajtosnak fogadtak meg (MonTME. I.290).

1. **SAJTÁR** (sajtár Gvad: RP. 159. *seter* Com: Orb. 95 *szétár* Gvad: Pösty. 4.): fiscella, multra C. orea, antlia, capula MA. melkgeschirr, schöpfgeschirr PPB. milchkübel Adámi. Vettünk fázekat, lapátokat, egy sajtárt (MonTME. I.294). Vatyától Lazó agának fizettünk 17 ft. és egy sajtár túróat (45). Megrontá a tehenet sajtár véres téjjel (Gvad: RP. 159). Juhász sajtárjába ad tejet kecske (Gvad: Pösty. 4).

fejõ-sajtár: multra; melkkübel Com: Orb. 95. A tejet a szolgáló lesny feji a fejõ sajtárban (Com: Jan. 78). A majorné

ji a tehének tölgyét a fejt-sajtar: sêter főlött (Com: Orb. 5).

mustoló-sajtar: [muletra mustaria; mustkübel]. Mikoron leuon nagyon az ideje a szüretnek, a szőlő-fejeket össze hordják és belé vetik a mustoló saytarba (Com: Orb. 113).

Sajtarka: oreola MA. füsslein, kleines geschirr PPB

2. SAJTÁR: [illiteratus; ungelehrt, ungebildet]. Nyilván szótok adom, hogy menthöl lytwanb saytarwnk es el wetet oz deakwnk, nap nywgaty mestereket mynd meg gyzwne myndeneket, nem hogy ez egy twdatlant awagy ez egy balatag leant (ÉrsC. 481). Im te néked egy szép kis fiad lézen, amsút vary néki, mert saytar deák lézen (FörtSzer. O). Yrfant elméü saytar deáknak neuezzük (Zvon: PázmP. 251b). Zsac tanitmány anagy saytar deák wgy (Vás: CanCat. 473b). Kít akar mely saytar deák olnashat (572b). Ők nem papok, csak hirdetők és praedikátorok, mely tisztre minden saytar eaknak szabad vta wagion (627).

Sajtarul: [lingra vernacula loquens; einheimisch redend?]. líképpen teszi pappá? Először meglátja, hogyha csak sajtarul ud, awagy deákul: azután a hitnek minden ágairól jól megérdezi, praedikáltat véle (RMK. V.220).

SAJTÓ (*sajtu* GKat: Váls. I. Előb. 57. *sato* Born: Préd. 00b. Pécsi: Ágost. 172. Zvon: Post. I. 85b. 396b. *satyó* Lép: PÜk. 1369. *satú* Pázm: Préd. a.4. *sotó* EhrC. 162. 1662 Orszgy. 258. *sotú* GömC. 119. Tel: Evang. II.493. *sutu* GKat: PÜk. 329b.): torcular C. torculum, torcularinum, prelum MA. rotte, kelter PFB. Nemy soto alatt nyomorolot bewsrewl EhrC. 162). Zerd es saito (torcular) nem élteti őket es a bor lazud önekie (Bécsic. 192). Plautalt zölöt es asot saítot (torcular) ő benné (MünchC. 53). Kereztfan saytooth teen magad nyomal (WinklC. 258b). A pocolba ol nag zorosság ezen, niuz az saytuba igön megzoretoth zölő tórköl (NádC. 2). Az kereztfan sotut tenen magad facharal (GömC. 119). Saytohan nyomya ky az borth (JordC. 922). Cristus nomta a saytoth es a meuey diósegnec mustyat zolgalattata mwnekönc (TelC. 89. ThewrC. 28). Terheld meg ötet a te inhaübol, a te züréből es a te saytódobol (Helt: Bibl. I.Sss. ZZz3). Monda a király: Nemde a csürböl-é anag saytobol es pinczéből lehetek-é egetséggel (Mel: Sám. 388). [Vete az isten haragjának amaz nag saytoiban (Fél: Bibl. II.178). Az te satod böwelkedic borral (Born: Péd. 400b). Bételnek a te chüredie ellességgel es bévelkednek borral a te sotuid (Tel: Evang. II.493). Az testnec szőlő feic az keresztneec satoiaara witetet wala (Pécsi: Ágost. 172b). A [mai praedikációimban készen wagyon, azt adgyam a nyomtató prés satúja alá (Pázm: Préd. a4). Czac egyedül nyomta Christus az mennyei atya isten haragiánaec kemény satoiat (Zvon: Post. I.85b). Szent Janos 'ewangelista pedig satyónak wagy prósnek nevét tulydonittya pokolnak (Lép: PÜk. I.369). Testét sotóban foglalták (1662 (Orszgy. 258). Testem megsanyarattatik, mint a bor a saytoban (Illy: Préd. I.167b). Wajha átnád, mint nyeg saytoban sok jámbor (ErdTörtAd. II.342).

[Szólások]. **Sajtóba tenni:** prelo *supponere PPBL. A szőlőt a sajtóban vetik-bé (Hall: Paizs. 63b). És weté az isten haragjának amaz nagy sajtojába (TitkJel. 182). Az egyedül walo sajtót tekerőnek lehez-e a munkában közös társa (Czegl: MM. 184). Nem egyedül tekerde a sajtót (Matkó: BCsák 298). A szőlő nedwesség sajtóval nyomattatik ki (Com: Jan. 103). Semmi sutuval ki nem tekerheti (GKat: PÜk. 329b). A befüket sajtó alá weti: typos praelo subicit (Com: Jan. 160).

nyomtató-satu: [prelum typographicum; presse]. Mivel az exemplarok már elfogytak, ismét nyomtató satu alá boesáttam (Hall: Tel. Előb. 4).

olaj-sajtó: hostus, solea PPBL. [öhlpresse]. Sajtó, olaj-sajtó, olaj-mérő edény: hostus PPBL.

Sajtócska: cochlidium PPBL.

Sajtós: torcularius, torculus MA. zum kelter dienlich PPB.

SAJTOL, SATOL: briso C. torculo, calco MA. keltorn PPB [pressen]. Satolt bor: vinum *pressum PPBL. Erewsen meg hagam neky, hog joban cynalyak es satolyak (LevI. I. 263b). Noha az isten ver, ostoroz, saitol, mind az altal az te iodra ezelekedi (Kár: Hal. Xij). Az kőzönseges igeknec egigyűseget kerdezkesekre satolyac: torquans in quaestioneum (Mon: Apol. 239). Okat mire satoltad ide peldaul (301). Ezeket magok agya-fürtt elmélkedések tsigázásiból satúlyák a szent háromság tagadó tévelygők (Pázm: Préd. 720). Ortzátlamul satulyac ezt az ewangelioimi példát az pápások az ő ezelekedetec igassága érdemére (Zvon: Post. I.411). Az szőlő prössel nyomattatik es satoltatik (Zóly: Elm. 38). A fá olaj az olaj fágból az olaj csinálólott sajtoltatie (Com: Jan. 71). Patsarodásig sutultaték (GKat: Váls. II.124). Addig sajtolta es perésülte, megen a kemény küszköléből is az igazságnak gyengén-folyó olaját ki-nem facsarta (Szeg: Aqu. 71).

egybe-sotul: [cunulo, coacervo; zusammenhäufen]. Az pénzt az ládákbán oly sürűwen egybe sotulta, hogy senki abból semmit ki nem wehetne (MA: SB. 143b).

ki-sajtol, ki-satul, ki-sotul: extorqueo Kr. [auspressen. erpressen]. Züenec neret magabol eg cöpig ki saitolata (ThC. 223b). Ostor adot wete magyar orszagra es aual ki saytolla a röttenetes nagy somnát (Helt: Krón. 66). Afféle boszonkodások es panaszkodások, mellyeket a kegyetleneknek törwéntelenségek sotulnak es facharnak ki szívökből, fel hatnak az istenek eleibe (Tel: Evang. II.916). El nem hűtetyük, hogy ki satúlhassák ezt az wélekedést az sz. írásból (Pázm: Kal. 96). Ferdinánd királytül nagy erővel sotullák ki Passariában az wj hitnek szabadságát (131). Balgatagság pedig, hogy Balduinus ama szóból habet, azt akarja kisatului (Pázm: LuthV. 258b). Vy es hallatlan praedikallas kedig ez, a mely werességgel satollya ki az hűtöt (Zvon: Osiand. 150). Az szent irás helyei, a kirkól te ténelyítő hamisságot akarsz ki sotului (Bal: CsIsk. 191). Erduel kitekert, wont, satútl taxackal ki ne meréttesuec (Com: Jan. 141). A sz. írásnak egy két bötfűjéből satútlák ki (Sám: 3Fel. 64). Ők satúlyák azt ki belöle (434). Lád, hogy nem sutulhad-ki (Czegl: Dag. 5b). Ebből akarhá ki sotului (Czegl: Tromf. 167). Nem sutullatsz azért a keresztelésből ki (Czegl: MM. 218). Tébolgyó főtől származot consequentiát sotulsz ki (Pós: Vetek. 62). Azt fogja rám hamissan s cigányul, hogy én az ecclesia nyomorúságibul azt satultam ki, hogy az ecclesia belő igasságában bontakozott meg (Matkó: BCsák. 178b). Kinek nem is ad wala idegenséget, mert igen wévánja az másfél százezer tallérokat kisatului kezekből (Kem: Élet. 458).

még-sajtol: comprimo, torculari MA. zusammenpressen, keltorn PPB. Még-sajtólni: *subjicere prelo PPBL. Senkit meg nem waga a Jerusalembé, czac a föld nepe meg momorodott es saitol nepét (Mel: Sám. 468). Wézy éretlen szőlöt, szépen megisztétwán, sajtold meg (Radv: Szak. 270).

öszwe-satol: [comprimo; zusammenpressen]. Adanac enuec eg darab özwe satol figét es ket kötes aszszu szőlöt (Mel: Sám. 124).

réa-satol: [apprimo, imprimo; andrücken]. Mellyre a fejedelem öreg pecsétje rá wolt sutólva (Szal: Krón. 107). Erössen rejá sotultatik az emberre a nyomorúságnak nebez bálwányu sajtoja (SzPoóts: PrédRédF. 12).

Sajtolás, satolás: [pressura; das pressen, keltorn]. Edények, mellyekkel a régiek éltek a sajtóláskor, szüretkor: for

PPB. Az wy prés kez, de nem jo, az satolasa seyre jo wala (LevT. 1.263). Az testnac szőlő feje az keresztnc satoira vetelet vala es satolasbul az isteni must folni kezdte (Pécsi: Ágost. 172b).

bor-sotolas: [vini pressura; das keltern]. Vegezd dolgotat, bor sotolasra sies 1579 (KNSZombat. C. 4).

Sotulodogál: [exprimo; auspressen]. De ugyan nem következnek azok, melyeket Kalaúz abból a fel-tételből sotulodogál (Pós: Igazs. 1714).

Sajtoló: torcularius, vectarius MA. kelterer PPB. Ha Zicsi Ádammé maga kigyüme az szifetre, sajtolójává lennék magam is (Bécs: Lev. 155).

olaj-sajtoló(hely): trapes, trapetum MA. ühlmühle PPB. [Sutulód-ik]

ki-sutulódik: [exprimor; ausgepresst werden]. Takim egy valami sutulodik ki belőle (Bal: CsLsk. 215).

Sajtolódás: ?]. A sajtolódások azért orvosságok (Komár: Imáds. 214).

Sajtoit, sajtolott: tortivus, prelo pressus MA. gekeltert, gepressst PPB.

SAKK (szájjáték PPB): [latrunculi, latrunculorum ludus; schachspiel]. Az tékozas az, midőn az, ki legszűkegesb dolgaít le hagyvan, hiaba valo dolgokra költi marhaiat, mint iátékra, kockákra, sakkra, verfélyére (Bör: Préd. 547).

SÁL, SÁLY: [armus; schulterblatt]. És űe válaszszeie magoknak: az egzie tulkot és sályocokra váguin, fákra rakidc aszt (Helt: Bibl. II.286). Fel veue es emele a szakacz a meg fött sal kanczat (armum) es a sal kanczon felül valo szegiet es teue a Sant eleibe (Mel: Sám 34). Az sál kanczát az erdeinek meg ne vágd, hanem egészen hagyjad meg (Radv: Szak. 85). Az szarvasnak az öreg kanczát legyenek az sálkanczok (168. 66).

fél-sál: [arnus superior; oberschale]. Két borjúhús pesenyét, felsült avagy fejrőpcesenyét szívuł meg vetreze módon (Radv: Szak. 41). Az mézsirosok vassal vágnak felsült (Szentn: TF. 22).

SALADIA: cordyla C. [thunfischbrut]. Saladia hal fiú: cordyla C. Küldtem az wen azzonnak es az leau azzonyoknak egh kys thwnna salagiath (LevT. 1124). Mihelen mekerem az leuelet, az saladiaert azontal erte heg (385). Akarom, hogy hagytyál az zsáladiába magadnak, immár jobb kedvvel költöm el, az kit küldtél (Nád: 33). Küldtem Kőnek tizenkét tuna zsáladját, három tuna ténta halat (102).

SALAGVÁRDA (salvagvárdu Monlrók XV.282): custodia hospitii militaris; wache beim hauptquartier PPB. Galambvára elleniben livő szigetben is mely falu vagyon, ahöz mentem, az hol is megállapodván, az ott livő salagvárdákkal s falu lakosival beszélgettem (Monlrók XV.145). Az hol türök s német salagvárdák vannak, ott az én kancz salagvárdám is lehessen (282). Én javallauám salagvárdákra lenne gondolj Klmed tiszteinek (LevT. 1.139). Javallauám mind Gernyeszegré, mind más házához parancsolna Kezgyelmed, jömenek salagvárdáidkért, remélem (140). Mindenük keresma előtt salagvárda legyen, másként hasznatlan (Rákf: Lev. 1.258). Sok időt vesztenék, ha Kezgyelmednek oda kellene jömeni utamam, mert ezek még tavaly következtek volna, ha az pestis nem lett volna salagvárdánk (III.190b). Szakolezának az németfalait lehúztá, s pusztán hatu, salagvárdát hagyott (Bécs: Lev. 81). Az szakolezai salagvárdám mit ír, megküldtem Nagyságodnak (151). Én salagvárda levelet adtam az templomra és iskolára (417). Veszem az szent györgyi salagvárda levelet, kit imo adjungálok (576. 578. 651).

SALAK (szalak Illy: Préd. 136b Csúzi: Sip. 185 szalak Illy: Préd. II.256.): **1)** scoria MA. schlacke, metallschaum PPB. Salak, vasnak, ónnak és egyéb olvasztott értznek a szara, sepréje: scoria; a tűz az értz nemnek salakját ki-tisztítja: *excoquit ignis vitinn metalli PPB. A somaltz ezüst salacka lótt (Dáv: Kker. Vj). Az ezüstnek vannak salaki és seprédéki, melyek róla leégettettek (Com: Jan. 18). Ércznek salakja, allya, gaza (Com: Orb. 137). Iszonyu villámások jünnek ki az romlot természetben livő romlotságnak salakjának el égetésére (Bök: Lämp. 68). Nem az isten evangéliumának táleuntat, hanem az emberi találmányoknak salakját osztogatták (Szathm: Cent. 223b). Az arany salakja elkérgéttetik az égő kemenczében (Illy: Préd. 136b). Hogy felgyúllad gyon szeretetnek tűz és a gonosságnak rosdás salakja megemesttesek (Csúzi: Sip. 188). Salak az értz nemekhez ragadott alá-való rész (Bod: Lex. 160b). Ebből s anabból ki-fatsartam a quinta essentiát, s ott hadtam a salakot (Fal: NE. 61). Ha módyával foglalatoskodol, arany érdemre emeled a salakot is (Fal: UE. 371). Nincsen már kelete a finom aranyak, vagyon ellenében a rozsdás salaknak (Fal: Vers. 912). **2)** [vilis nauci; nichtsautzig, nichtswürdig]. Salak emberekbiil egyet se vegyünk-bé (Gvad: RP. 257).

[Közmondások]. A hol arany, ott a szalak: ubi aurum, ibi scoria (Illy: Préd. II.256).

ón-salak: *recrementum plumbi PPB. [bleischlacke].

Salakos, szalakos: scorius plenis Kr. [voll schlacken]. Salakos: quod scorias et faeces habet (Otr: OriglIung. II.49). A világi szalakos szeretet akár melly fáradságos munkának ter-hét nagyon könnyebbtí (Csúzi: Tromb. 177).

SALAMANDRA (salamander PPB. salamandra MessésK. 23.): [salamandra]. Mérges tarka gyék, salamander: salamandra PPB. Vajjon a salamandra merges tarka gyek nem a tűzben lakik-e (Lép: PThk. 196). Az hering az vizzel él, az camélem az éltető éggel és az salamandra az hizzal (MessésK. 23).

SALAMON: [Salamon]. David királ zülé Salamont (Münch. C. 15). Bölé Salomon (VitkC. 15. ÉrdyC. 379). Zenth Salamon wgy mond, melior est pociens viro forti (ErsC. 283).

Salamonkod-ik: sapio, sapientem se ostentare MA. klug sein, sich klug beweisen PPB. Egyik Ákhtó király az Bécsben lakozik, ki az isten ellen nagyon hadakozik, hitőtlenységében úgy salamonkodik, nyilván meglájtók, végre megveretik (RMK. V.134).

SALAPOS: [depressus; schlapp]. Az gondot hazyné a salapos süvegvén embereknek (Szeg: Theoph. 36b).

SALÁTA (salyata C.): lactuca C. MA. salat, lattich PPB. Az salyata etelnek mindőn neme: acetaria C. Olyan mint a salátuac a leuele, de mint egy feies káposzta úszu burkoze (Mel: Herb. 71. 83b). Ha az malua leuelet salátana, ezöttl-e, soual ezöd, arpa zömöt meg gögitya (BeytheA: FvK. 31b). Keserű parayt és salátát kellett emnie (MA: Scult. 471). Ha nyár léssen, salátát, kövér poresint, labodát tégy a paraj közé (Nád: Kort. 238). A salátát hogy ha csereg alá tézed, a betegeket el-aluttya (278). Salyátát is hozattam (MontME. 1.293).

bobalyka-saláta: [kerbelsalat]. Bobalyka saláta, kit Mihályka monyának is hínak s barabolyának is (Radv: Szak. 183).

cékla-saláta: [acetarium betaceum; rübensalat]. Cékla saláta. Az céklát hámozd meg s szeldeld meg, fonyzsd meg forró vízben (Radv: Szak. 249).

cikórea-saláta: [acetarium cichorio confectum; cichorien-salat]. Cikórea saláta. Ezt hogy kiásod az földből, megtisztítsad, meghasogassad, jól kifonnyaszsd (Radv: Szak. 182).

erdei-saláta: taraxacum, hieracium Com: Jan. 29 [habichtsant]. Sirupot is io elinaly az erdey keserű salátából: fahary net az leueleből az erdei salataunk, vegy hozza ökör nyelük viragot (BeytheA: FivK. 42).

nagy-erdei-saláta: blitum Com: Jan. 26. Hideg természetűek: lahoda, apró sóska, nagy erdei saláta (Com: Jan. 26).

fejes-saláta: lactuca *sessilis PPBl. lactuca capitata Beythe: m. 5. [hüntelsalat]. A fejes saláta sokféle, némely kerek, némely hosszúknak levelű (Lipp: PKert. II.104). Itt babot levegyében már eleget árulnak, sok fejes salátát (TörtT. I.227).

fodor-saláta: lactuca crispata MA. Beythe: Nom. 5. krauselet PPB. Hideg természetűek perje fű, keserű fodor saláta, inácz (Com: Jan. 26).

galambbogyó-saláta: [scrophularia minor; feldsalat]. (Radv: Szak. 183).

káposzta-saláta: [acetaria e brassica capitata parata; autsalat]. Káposzta saláta. Az yers káposztát megmetszik örön, eczetet, faolajat töltnek reá (Radv: Szak. 183).

keserűlapu-saláta: [acetarium e personata paratum; eltenkrautsalat]. Keserű lapu saláta. Az keserű lapuak az át vágd el, mi besózzuk mint az ugorkát (Radv: Szak. 183).

kömlothegy-saláta. Kömlő hegy saláta. Ezt ugy csinálják, mint az spárga salátát szokták megcsinálni (Radv: Szak. 152).

kóro-saláta. Kóro saláta. Mig az ugorka elérkezik, az láta kórokat meghámozd, sózd meg mint az ugorkát szokták (Radv: Szak. 184).

koronás-saláta: [lactuca capitata; hüntelsalat?]. Némelyek a gyökér-körül ki-nőtt levelét a salátának le-szaggatták, a kikél, koronás salátájok leszen (Lipp: PKert. II.109).

magyar-saláta: [lactuca hungarica; ungarischer salat]. Alálkoznak olyanok is, a kik magoktól öszvemennek; ezeket némelyek magyar salátának is hívják (Lipp: PKert. II.105).

miskulancia-saláta: [lactuca mixta; gemischter salat]. (Nyr. IX.72).

nyúl-saláta: cicerbita PPBl. sonchus PP. hasenkohl PPB

olasz-saláta: cherefolium vulgare, Italica lactuca Beythe: m. 3. [wälschsalat].

rák-saláta. Rák saláta. Lábát, nyakát szépen kitisztítsad, akkor fel akarod adni, faolajat tölt reá (Radv: Szak. 165).

raponc-saláta: [acetaria ex rapunculis composita; rapunculsalat]. Roponce saláta. Ezzel úgy éljünk mint az kerti salátánál megmondtam (Radv: Szak. 183).

spárga-saláta: [obsonium ex asparagis coctum; spargel-emüse]. Spárga saláta. Ezt is szintén úgy fonyaszd ki mint a kapornát (Radv: Szak. 182).

téli-saláta: sisymbrium PPBl. [brunnenkresse]. Vizi-torma, téli-saláta: sisymbrium PPBl.

torsa-saláta. (Nyr. IX.73).

ugorka-saláta: [acetarium cucumerum; gurkensalat]. Ugorka saláta. Az ugorkát meghámozd, kerekdeden szeldeld meg, eczetezd, faolajozd, borsold meg (Radv: Szak. 184. 235).

vad-saláta: lactuca agrestis Kr. [feldsalat]. Pogaczawal vad zalathawal egyeek megh ewteth (JordC. 134b). Vad nyilatokkal keserő etelöket iegyz (Beythe: Epist. 100). Hideg természetűek: kóvér portsin, vad saláta, spinácz (Com: Jan. 26).

Salátácska: lactuca C. MA. klein lattich, klein salat PPB.

SALAVÁRI (salavárdi Com: Jan. 99. Com: Orb. 125. Thaly: Adal. II.387); caligae, tibiale, tibialia C. MA. calcens lanens PPBl. ocrea lanca; strümpe PPB. Salavári, botos, strimfi: tibiale; szár ékesítő rula, szár tekerítő ékes harisnya, salavári, szár-kötő, térdre kötő arany peretz: periscelis PPBl. Nagydrág, salavárdi, gatyá avagy lábra való: subligaculum sive femoralia (Com: Jan. 99). Szár ékesítő salaváric, száron függő selyem rósiac, térd ködöc: periscelides, fasciae crurales, genualia (100). Réfel az ujjuit és az szártekerítő ékes salavárit méri: mensuratque ulna manicas et periscelides (Com: Vest. 54). Nadrágba és harisnyába salaváriba öltözünk (83). Szártekerítő, ékes salavári: periscelis (140). Egy férfiac való salavárdi (Radv: Csal. II.36). Az nadrág basitékjáig ért a salavári (MonIrók XI.353). Harisnyától, salavárditól 12 denár váltás (MonTME. I.401). Fruttus Palko töröknek fogházunk felverésekor nálunk maradt salavárdiért kellett fizetnünk 1 f. (315). Senki vármegyénkben akár nemes akár nentelen cifra nadrágot, salavárdit és hosszú üstököt ne viseljen (365). A posztó ideküldesse Kgd, és azon posztóból is egy salavárdiutak valót, a melyből áll köntöse 5 felséginek (TörtT.² III.196). A sáros cipellőst, salavárit is levoná (Bethl: Élet. 299). Kurta, három arasz, prémezett dolmány, salavárdija is sok zsinorral hányva (Thaly: Adal. II.387). Vond-le a salavárimat (Warm: Gaz. 219). Egy mása salavárinak való gyapju (VectTrans. 17).

SALÉTRUM (salétrum Zrinyi I.91. salnitrom RákF: Lev. I.270. savetrom MonTME. I.221.); nitrum C. sal nitri MA. salpeter PPB. Egy hordo saletrom (RMNy. III.18). Sok deszkát, taligát és égni való fát, salétrumot, kénkút, vagy sózval, az mi kel várnak, miodent hozat (Zrinyi I.91) Eresztett saletrom circiter librae nro 6 (TörtT.² IV.154). Nem tudom mit tégyek; jó lesz saletromnak [a feleség] (Thaly: VE. II.255). Eszterházy urunk 5 uaga az saletrom felől izent volt (MonTME. I.49). A saletromot latták kezünkben 300 fit (22. 183). Az várművére ne szolgáljunk, csak az saletrom vagy kazany mellett éjjel és nappal legyünk szorgalmatosak (27). Embereim valami saletromot vittek (RákF: Lev. I.270b).

Salétrumos: nitrosus C. nitratus MA. voll salpeter PPB. A puskáoc a puskákat saletromos avagy puska porral megtöltse (Com: Jan. 147). Hogy a saletromos eszau itt volt nálunk, adtunk ajándék pénz 3 ft. 90 J. (MonTME. I.19). Saletromos főző vas üst (26). A saletromos házhoz való fejsze forrasztásáért fizettünk 10 d. (83). Hogy Kegyelmed az saletromos vízben fürdik, az köszvéen ellen hasznos (Gér: KárCs. IV. 242).

SALLANG (csollong Thaly: Adal. II.88. sálang MA: Bibl. I.178b. sarlang Gvad: Lev. 14.); fimbria, instita MA. beleg, gebräm au kleidern PPB. Sálangoc az ruhán: fimbrii per angulos pallii (MA: Bibl. I.178b). Tüzes madzag, apró csollong, lompos az gatyája (Thaly: Adal. II.88) Lefügg kukoriczás sarlang (Gvad: Lev. 14).

Sallangos: 1) fimbriatus Kr. [gebrämt]. 2) [primus, prae cipuus; vornehmster]. Urak sallangosa Rákóczi Sámuel, úri méltóságod szolgására vál el (Thaly: VE. I.180).

SALMÓ (sal C.): salmo; salm C. Lasatz, semling, salmo hal: salmo PPBl. A salmo öszszel lazatznak hivattatik (ÁCsere: Enc. 218).

SÁLYOM: [castrum doloris; leichengerüst?]. Az háznál, az hol az temetés volt, szín volt elkészítve, az szín közepin jó magos sályom, hol az testet az nép megláthassa (MonIrók. XI. 404).

SÁM(fa): regula; leister PPB.

SÁMPÁNER: [champagner]. Csak igya meg a francz híres sámpánerét, egy hordóuk feléri boraik tengerét (Thaly: VE. II.349).

SÁNC: vallum C. munimentum, agger MA. fossatum, sepi-mentum militare PPBl. schanze, damm PPB. Sáncban álló tábor: stativa MA. Töltés, sántz, gát: agger; Sántztzal bé-kerített: vallatus; a várost sántztzal körüljárni: *intersepire urbem vallo PPBl. Sánczon való kasok: gerrae, crates PP. Sántzot vetténc a város ellen mind a párkánc (Helt: Bibl. II.223). Csinálának hordókból sok sánczokat és szűrőcnök lábakra szép tárgyakot (RMK. III.139). Szálla Buda alá, sáncot felhetteti (Monlrók III.45). Ha elmennék a drabantok, pusztai haggak az sáncot 1553 (TudTár. IX.69). Kínc-kínc az ő sántzára, ő állására gondgya legyen (MA: Scult. 207b). Ezen harmadik sáncz már oly közel vagyon, hogy a pístoly lövés is jól be szolgál a német sánczába (Monlrók XV.535). Töltésec, sánczoc, vártác (Com: Jan. 122. Zrínyi I.142). Tábórával, kete-putájával sánczából ugyan éjjel menvén, hatalmas erős árkos útakon ment Tihanyhoz (RákGy: Lev. 184). Sánczot csináltak, nem lakhatnak azért ott már soká (273). Felette sok pogány a sántzban ejtetik (Könyi: HRom. 165).

malom-sánc: [munimentum molinarum; mühlenschanze]. Kezdődött nagy puskázással az malom sáncznak az ostromlása (Beres: Lev. 41).

szekér-sánc: carrago PPBl. [wagenschanze]. Tábórhelyén szállott a szekérsáncz közé (Thaly: RT. II.151).

tábor-sánc: stativa C. MA. lagerschanze PPB.

Sánci: vallaris MA. zum schanz, bollwerk gehörig PPB.

Sáncol: vallo MA. verschanzen PPB. Sántzolom, ártolom: vallo PPBl. Turi vagyon ká-falban sáncolva (Zrínyi I.28). Adja isten, Bóné uram vihessen többet véghez; ha sánczol, ha magyar módon csapdöz, jól vígyáz, lesz kívül (Beres: Lev. 66). Hangya maga fészknén és tojássán sántzol (Gvad: Pösty. 5).

bo-sáncol: [vallo munitio; verschanzen]. Bé-sántzolták a várost: civitas ingenti *lorica circumdata; valakit bé-sántzolni: *sepimento aliquem vallare PPBl. Bo-sáncolá az maga táborát (Zrínyi I.36). Éjjel nappal strázsál, magát besánczolta Muslakánál, kassaiak reá esatának (RákGy: Lev. 176). Nádason az malmot besánczolták (177). Az német az malmait besánczoltatta, majli felégettetem (41). Az német szekerekkel besánczolta magát az Rába mellett (Beres: Lev. 53).

föl-sáncol: [convallo; umschanzen]. Istei fölölemmel és szeretettel környül-vévén, felsánczolta, törvényes parancsolatokkal bé-keréttete (Csúzi: Tromb. 727).

környül-sáncol: circumvallo MA. umschanzen, mit bollwerken umgeben PPB.

mög-sáncol: vallo C. [verschanzen].

Sáncolás: praetentura PPBl. [schanze].

Sáncos: [vallatus; mit einem wall umgeben]. Azon menettel Cyrust békerülé, az sánczos szigotbe Nitotomba méne (RMK. IV.187). Az anya-szent-egy-húzat az evangeliomi kegyelem törvényével mint némelly sántzos bástyával meg-erőséttete (Csúzi: Tromb. 164).

SANDAL (sanda Kisv: Adag. 79): huseus, paetus, strabo MA. Nom.² 197. [schlehtgüiger]. A citrom, ha szemre kétöl, sandalla tészén (Mel: Herb. 4b). Czipas, pillagos, szandal (Born: Evang. III.400). Czac fül es sandal szemmel nézic (Born: Préd. 410). Az citrom vízevel számódet meg ne mossad, mert sandalla teszön (BeytheA: FivK. 22). Az sandal Mercuriussal mindent is-mét felfog fordítani 1635 (KCsépeg. 198). Nincs esze a sandalnak, ha az vactal vezototi magát (Toln: Vigaszt. Előb. 15). Egy veres tromfosít járöltö sandal barátomnak megpiricskötése (Czegl: Tromf. Cím). Nem kedvem sánl és a réz fénylés, bár álnok s ravasz szem sandalom léz (Amade: Vers. 114).

Kire ha néz a sandal szem, aszt sem tudgya, úgy e vagy nem arra int, itt mosolyog (136).

[Közmondások]. Vak nevet sandát (Kisv: Adag. 79).

Sandall: [lateraliter aspicio; schielen]. Sandalsz s nem ilyenesen nész (Czegl: BDorg. 148). Oh mely nehéz ilyen szemeknek, tüzelnek lángját szívben titkolni, magaviseelését ily szépnek teremnek csak sandalva szemlélni (Amade: Vers. 88).

SÁNDOR: Alexander MA. Arystotiles irya világ biro Zandornak (ÉrsC. 263).

Sándori: [summus, principalis; höchster, erster]. Irigységgel nem lépett még senki sándori polcra (Fal: BE. 602).

SÁNTA: claudus C. MA. lahm, hinkend PPB. Syketeknek hallomast, sántaknak yarast, nemaknak agyon zolast (EhrC. 28b). Vakoc latuae, sántac iarnac (MünchC. 33). Az oltarra ne yarwlyon zolgalny, ha vak leend, ha czonka, ha sántia (JordC. 108b. 385). Santa vala hű anyanak melietöl foghwa (714). Ot sántak vettenek jarast (DomC. 314). A sánta fel nem igazulhat vala (BodC. 11). Sántaknak iarast ad (TihC. 290). Vakokat, sántakokat gyogytt vala (ÉrdyC. 232b. 61b). Sok vakok, sántbaak, chonkaak es poklosok vyzazataanak meg (402b). Wakok, sántak waryak wala az wyznek yndwlatyát (ÉrsC. 13). Yarwlanak ő hozya wakok es sántak az thémplomba (80. 161). A sántaknac iarast attanac (Helt: Bibl. I. A3). Nevezéce aszt a helyt Szekszardnac, miért hogy Béla sánta és fekete szeg ember volt (Helt: Krón. 38). Vala Kálmán czomos hatu és pelp, sánta, rutalmas (Valk: Gen. 22).

[Szólások]. Sánta, de nem bántia: claudus optime virum agit (Deesi: Adag. 160).

[Közmondások]. Mesze Buda sánta ebnek: procul Buda claudo (Deesi: Adag. 121). Az ki sántival lakic, sántálni tanul: si juxta claudum habites, subclaudicare discas MA. A ki sántival jár, sántikálni tanul: *claudo vicinus claudicat ipse brevi PPBl. Az ördögnek is a sántája a leglatrabb (SzD: MVir. 476).

Sántál: claudico C. MA. PPBl. hinken, lahm sein PPB. Mit sántaloc ket fele (DebrC. 391). Yewe be esgy orozlan sántalwan (ÉrdyC. 541. 278b). Mykoron zenth yrasban yreskednek, yme nemymöd orozlan sántalwan ow hozzayok, az monostorban jarwla (ÉrsC. 313b). Mykoron az zamarnak egy tewniks gyakot wolna az lábába, sántal wala wele (Pesti: Fal. 66). Soká nem türiheté, hozzája sántála (RMK. V.187). Tudom, hogy Kéhez jó szivet hordozott, a 13 város dolgába ha sántált is (LevT. II.286). Es valanak nagy temerdek labai es mind kettőuel sántal vala (SalMark. C4). Ha az ló sokat iart volna, lába meg dagat volna és sántalna, vond le az patkot lábáról (Cis. O3). Két úton szívünk ne járjon, két-felé ne sántálljunk, két szívünk ne légyen (Pázm: Préd. 783). Az ő czipejére sántál vala (MA: Bibl. 130b). Jóllehet mind a két lábára sántálna (284b). Nem sántál ott Jacob, nem fáynak szemei Isááknak (Lép: PTük. II.259. Com: Jan. 55). Mind a két lábunkra sántálunk (JesTük. 11). Kővesse ugyan az urat, de tsak félszességgel, görbén, sántálva (Mllég: TÖszl. 96). Ne sántály kétfelé, hanem az Jesus-hoz ragaszkodgyál híven (Bakos: TemVers. C3). Mint a Bál papjai két-felé sántáltak (TükJel. 33).

[Közmondások]. A ki sántával lakik, sántálni tanul (SzD: MVir. 138).

ki-sántál: [claudicans exeo; hinkend herausgehen]. Emekem idegen fiak hazudnak, idegen fiak meg agganak es ő övenekből ki sántalnak: claudicaverunt a semitis suis (DöbrC. 38).

Sántálás: claudicatio, clauditas C. das hinken PPB. Igazak legienek niomdeki az thi labaitokrak, hogy az sántalus el ne tevegyek az vtról (Konj: SzPál. 159b).

Sántáló: claudicans MA. hinkend PPB. Egbe gñitóm a antalot, es azt, kit el uettem vala, felzedem (BécsiC. 251). Nom edveli azok szolgálatyát, kiket a sz. irás claudicantes sántálók-ak nevez (Pázm: Préd. 823).

Sántán: claudicando MA. hinkend PPB. Yob teeneked az rek elettre be menned beteghen, anág santhan, homnem az rek tyzre vettethy (JordC. 410. ÉrdyC. 553).

Sántaság: clauditas MA. das hinken PPB. Vala egy ember istrisben, ky myndenkoron santasagban vala (JordC. 757). Ülttem haza az szeg lovatat sántasága miatt (ErdTörtAd. V.29).

Sántikál: claudico C. Com: Vest. 123. PPB. [hinken]. Mit untikáltok és kétféle tartotok (RMK. V.119). Midőn kélulódásba kezdene sántikálni, méne egy pásztorhoz (Helt: Mes. 107). e santikaly két-felé (Mon: Apol. 301). Hogy ba így kell saukálnom és baylodnom, félec azon, hogy nekem en szivem keseredic (MA: Bibl. V.19). A sánta sántikál: claudus claudicat Com: Vest. 45). Vadnak olyanok, kiknek az ő szívek igen e lághoz és sok álnokságiboz sántikál (Otr: Tökél. 26). Meddig untikáltok két felé (Ily: Préd. 1362). A ki tizezer forintot szed ő egy esztendőben, fel nem tebet azzal, a kinek húsz ezer a vedelme; előbb utóbb hátra maradván, csak utána fog sántikálni (Fal: NE. 38). A ki előbbségre emeli a testi kiszűtő érzé-nyéseket, s tsak ntánnok sántikál az okossággal, ki-tudgya szíllünk azt, a mi az embert a baromtól választtya (SzD: Vir. 369).

[Közmondások]. A ki sántával jár, sántikálni tanul: *claudus cimus claudicat ipse PPB. A ki a bennát neveti, maga ne untikáljon (Fal: BE. 579).

Sántikálás: claudicatio, ambulatiuncula; das hinken PPB.

Sántikáló: claudicans MA. hinkend PPB. Ószue gyűlnee lenem a sántikálóe (Helt: Zsolt. 65).

[Sántit]

még-sántit: claudum facio MA. lähmen, hinkend machen PB. Azt vytattya, hogy az én syllogismusat a csak szócs-íval sántítottam meg (Matkó: BCsák. 220).

Sántítás: claudicatio MA. das hinken PPB. A sántikávak untításoc a ki-menyűléstől vagyon (Com: Jan. 54).

Sántító: [claudum faciens; lähmend]. Csak tettű sántító, osz, rüh s vargyógyító a borbély (ÖtvMest. 12. vsz).

[Sántul]

el-sántul: [claudus fio: lahm werden]. Meg ftté az innát el sántula belé (Helt: Mes. 119).

még-sántul: claudus fio, claudicans efficior MA. lahm, nkend werden PPB. Az fótos igen meg sántula; Szabó Mihály erestesse fel, mi nyavalyája vagyon (Gér: KárCs. IV.369). Az gnup portára indült hadnak harmada meg sántult az lova leres: Lev. 212). Jákob patriárka az angyallal-való küzdésbe eg-sántólt (Csúzi: Síp. 310).

[SANYAR ?]

ki-sanyar: [explico, extorqueo; entwickeln, heransdrehen?]. kopasz fejét bezzeg megvakarta, midőn Iszlán a hirt jobban-sanyarta (Kónyi: HRom. 47).

Sanyarit: auugo, affligo, vexo SI. [quäilen, ängstigen]. Tanít, mi sanyarit; oktat, a mi szorongat (Pázm: Préd. 691).

még-sanyarit: ∞ Kit az vr isten korsagnak ostonal meg sanyarita (VirgC. 100). Heted honabban meg sanyaroyezak ky lelkötöketh (JordC. 100). Az ostorok es büntetések a etet sanyarittyak meg (Lép: PTük. I.146). A másik ága-is e

korbácsnak így sanyarit-meg (Czepl: BDorg. 440). Őket-is megsujtolla és meg sanyaréttya a bñnért (Pós: Igazs. I.360). Lássad, el-éred a tzélt, de meg-ládd, végre meg-sanyarit a nagyra (Kereszt: FelsK. Előb. 8). A buñfautó vasval úgy megsujditta és sanyaritta, hogy még most is a váinakomon a pillatya (Nyr. VII.371). Veszsőt tartanak a házban, gyakran megfenyítik, meg-sanyarittyák, meg is verik a gyermeket (Biró: Angy. 132).

mégsanyarítottatás: [afflictio, tribulatio; das quäilen, martern]. Testnek, léleknek mégsanyarítottása (Tof: Zsolt. 16b).

Sanyarkod-ik: afflictor Kr. [geängstigt werden]. Ha szenvedni kell, inkább tűri el ő magán, hogy sem miut másokat engedgyen sanyarkodni (Land: UjSegits. I.683).

Sanyarkodás: afflictio Kr. [plage]. Mind ennyi változások, ennyi sanyarkodások-között nem zúgolódtak, nem kételkedtek (Pázm: Préd. 171).

Sanyarod-ik: affligor MA. gepeinig, geängstigt werden PPB. Sanyarodjanak sok istentelenségekért (RákGy: Lev. 223).

még-sanyarodik: ∞ Kinec ha így könyörgünk, noha egy ideig meg hágy sanyarodnunc, de mindazáltal meg szabá-détt (Zvon: Post. I.506). Isten ugy akarja, hogy mégsanyarodván megtérj (Ker: Préd. 129).

Sanyarodott: afflictus MA. geplagt, geängstigt PPB.

Sanyarog: affligor, angor MA. gequält, geängstigt werden PPB. Ky ne bochassak az fogh hazbol, bad sanyarogyon (RMNy. 148b). Az én uram sátor-alatt mezőben sanyarog (Pázm: Préd. 106). Félnapestig munkálkodván, sanyarogdta (MA: Scult. 218b). Sanyarogjon, fáradsággal munkálkodjéc (749b). Jó volna két hétbe változtatni őket, addég ha sanyarogna is, eltűzbetné (RákF: Lev. I.199).

Sanyargás: afflictio, moeror MA. qual, trübsal PPB.

Sanyargat: tribulo, affligo MA. plagen, ängstigen PPB. Az zeretteseegh ember eelt ez vylagon nagyobb sanyargatta testeiben lelkeeben (ÉrdyC. 320b). Sanyargatta az ew testeet, hogy zentli Palnak mondasa zereit szolgálatra baythatnaa (450b). Egy atttatos zemely sanyarkagya wala az ew testeet (ÉrsC. 550). Eu nemes azzonom, miglen gótród, sanyarotod ig eckepen atté lelkötet (TelC. 27b). Sanyargat az isten minket, hogy megemérjük feue büneinket (RMK. IV.3. Helt: Bibl. I.Bb4). Sanyargat, kinez, csigáz (Born: Préd. 227. Fél: Bibl. 122). Hamis sartzoltatással sanyargatták az ártatlan keresztényeket (Pázm: Préd. 615). Hitivel, életével, költségével országunkat sanyargatta a török (Zrinyi: Symb. Előb. 3). Némelyeket sanyargatot isten (Czepl: MM. 174). Azért nem szántad ötet megfogatni s ennyi idő alatt sanyargatni (GyöngyD: Char. 377). Ezeket a tartományokat olly kegyetlenül santzoltatttyák és sanyargatttyák vala, hogy inkább sem lehetne (Liszt: Krón. 146). A te népedet el nyomják, szorongatttyák (Biro: Ékesség. D.). Nagy kin a szerelem, sanyargat az engem (PhilFlór. 34). Ne panaszkodgyál a szerencsében, ha sanyargat (Fal: NE. 41). A ki testét sanyargattya, lelkének engedelmissége alá hódoltattya (SzD: MVir. 427).

még-sanyargat: tribulo, affligo Kr. [plagen, quäilen]. Sanyargassad meg az een elmemet, hogh az arto genyerősegeketh el tauoztathassam (WinklC. 239). Az zolga az el keresztien ember awág zeerzetes nagyobb meg sanyargatttyak, honnem az pogan (ÉrdyC. 22). Wr isten myndden ftyat meg sanyargattya, kyt hozyaa fogad (80). Wr isten az ew lyweyt meg hagygya sanyargathny (205). Mégsanyargassatoc magatokat: affligetis animas vestras (MA: Bibl. I.104b). Meg-riogatta, sőt a fogsággal meg-is sanyargatta őket (Tyuk: Józs. 380). Mégsanyargassuk elleuséginket (RákGy: Lev. 253). Hogy az ő rendetlen kívánságokat mégsanyargassák (Ily: Préd. I.266b). A sáskák elesnek, mikor kicsin hidegtől mégsanyargattatnak (440b). Egy országot

más ellen föltámasztja, benne való népet megsanyargatja (Thaly: VÉ. I.48). Terhes nyavalyák által hosszasan ideig megsanyargatta isten (Bod: Pól. 130). Az isten megsanyargattya a fiakat atyok hamisságáért (SzD: MVir. 250).

Sanyargatás: afflictio, tribulatio MA. [das plagen, quälen]. Az te zenthoszghós feyediék sanyargatásnak myatta sanyargassad megl az een elmemet (WinklC. 239). Ewtód ősweny alamynalkodas, testy sanyargataas (ÉrdyC. 36). Ewtód vydernek zentszege testnek sanyargatasa (75b). A tűznek világossága szép és kedves a szemnek, de a ki hozzá nyúl, keze érzi sanyargatását (Pázm: Préd. 310). Szabad menedéket adnak minden sanyargatástul testeknek (Pázm: Kal. 599). Az idő szerint valo sanyargatás után részesüllyenek az örömben (Zöly: Elm. 336). Vereséget, sanyargatást érdemel (Com: Jan. 192). Hogy a testi sanyargatás magunk vagy mások által elégtétel legyen, szemyógyító íret végy (Czegl: MM. 104). Bőjtet, sanyargatással török rugoldozó testeket (Pál: SzE. 566).

Sanyarú (*sanyaró* RMK II.14): afflictus, moestus, amarulentus MA. [peinvoll, qualvoll], traurig, bekümmert PPB. Ammeg főgő vezzőne sanyaró voltat es előntya (NagyszC. 124b). Istennek fya valazta azt (az jdvét), any az testnek nehezbe, sanyarvb (ComC. 92). Ylyk meg telcoentenék az ew sanyarw penitenciyaat (ÉrdyC. 386. 320b). Sanyarw penitenciat tartanak (566b). Jwthank olytan sanyarw helyekre (TelC. 292). Igő sanyarw penitenciat tart vala (TibC. 11b). Kezdé űket igen sanyargatnia erős nagy munkákkal, sanyaró rabságokkal (RMK II.14). Nagy sanyaru eletbe eel vala (Bom: Préd. 21). Diogenes sanyaru es iozan életet visolt (549b. Pázm: KT. 54). A lelki-isméret bibéjnek sanyaru mérges szokval valo érdekeltetések (GKat: Váts. II. Előb. 58). Sanyarú hídeglelésben megliala (Taru: Szent. 162).

Sanyarúan, sanyarún, sanyarán (*sanyaruan* Megy: 6Jaj. II.35b): [misere, severe; hart, streng, elendig]. A fiamat sanyarún tartom: *adhibeo severus filium PPB. Sanyarún élni: lapsana vivere (Deesi: Adag. 289. MA.). Meg-kell, noha sanyaruvan esik, ézened szent Pál szavait (Megy: 6Jaj. II.35). Az imádságnak törvényét nem oly sanyarán kívánnya isten, hogy meg-vetné könyörgésünket (Sám: 3Fel. 520). Kiket midőn sanyarán és keményen fogadottóló-bé Jősef házában (Halt: Pajzs. 200b).

Sanyarúas: [severus, durus, acerbus, asper; qualvoll]. Gondollya pokolnak sanyarwas keennyat (ÉrdyC. 406).

Sanyarúság: tribulatio, afflictio, moeror MA. ängstigung, angst, traurigkeit PPB. Sanyarúságnak meg tartasa (VirgC. 129b). Az kazdagok sanyarúságot szenvednek, az zegenek győnyörőseget keresnek (Apost. 13). Nagy helyek között wnak sanyarúságn ide jethem (TelC. 299). Nagy kemeeu eeletőt es sanyarúságot lata es zenwede (ÉrdyC. 561b. 365b). Ostoroz tyeketh az wr isten kéges sanyarúságnak ostarawal (ÉrsC. 205b). Testet sanyarúságn tartya (KazC. 147). Dieziretyuel megl engozetely az yntinek sanyarúságn (Konj: SzPál. 35). Fleg az napnak az ű sanyarúsága: suffiat diei malitia sua (Fél: Bibl. 10). Ha mi sanyarúságot szenvednek, tudgyák, hogy e-félék tsak azoknak gonoszok, kik gonoszúl viselik (Pázm: Préd. 36). Sokkal örömesben szenvedneick az gehenna sanyarúságn, hogy sem mint csak eozer a Christusnak szomor arcualtatty (Lép: PTük. II.146). Az sanyarúságot szűz magyar forintért föl nem vette volna (MonTME. 172).

Sanyarvásban: [asperius; strenger, misslicher]. Sokkal nehézeben, sanyarvásban esik sietséggel való fűytőzések az előbbeni fűzástoknál (Lép: PTük. I.235).

[SÁPASKOD-İK]

Sápaskodás: anxietas NémtG. 291.

SÁPÍT: [quiritor, querulor; klagen, sich beklagen]. Vagy-nak olylak, a kik így sápitának (GKat: Váts. II. Előb. 13). Egymás között teprenkednek, sápitnak vala (II.1120). Feje hajgotatásával sápit (Czegl: MM. Ciml.).

Sápitás: [quiritatio, querulatio; das klagen]. Mert űm iszoznyu sápitása annak a papista embernek felette igen meg-győzöt (Czegl: BDorg. 82).

Sápitó: [quiritans, querulans; klagend]. Aszszonyi módon sápitkodó, sápitó (Com: Jan. 196).

SÁPOLKOD-İK: [angor; sich beängstigen]. Megszomorodának tömlőz fenekén, igen sápolkodnak álomnak értelmén (RMK. IV.10). Igen sápolkodnak álomnak fenekén (Nagyb: HunyJ. 9).

Sápolkodás: [vagitus; das quäken]. Hallá a vadászszónac kürtellését és az agaraknac sápolkodását (Helt: Mes. 139).

SÁPOLÓD-İK: ambigo, haesito, quiritor, angor animo, querulor MA. sich beklagen PPB. [wehklagen]. Mykor zyzen sápolodnek, el yönel ystemek anyala (Apost. 64). Mykoron lőv elmeyekben sápolodnanak raytta, yme azonkezbem keth yfyak meglb allanak (JordC. 616). Az kegyes anya az ű fiaival sápolodik, hogy immaran oly igen nagyga lőttenek volna (Konj: SzPál. 117). Magokban ezen sápolódnak (Helt: UT. E1). Mikoron ezen sápolódé, miczoda oka volna eumec (Helt: Krón. 43). A corona felől kezdé sápolodni (118). Nagyon esodálkozók és sápolódik ő magában az papoknak igaz papságún (RMK. V.211). Ne sápolódgyl semmit szeretődben, seukinél nem lehet job szerelmedben (FörtSzer. I). Én mind azon sápolodtan, hol tehessem szerét ez idén az előrt körtvélynek (NádT: Lov. 41). Mikor az isten sogetsegül hiuatic es nem siet meg szabadetani, sokan azt allettyak, hogy nem hallya az mi kérésünket, és imigyen szoktanac az emberec magokban sápolodni (Tel: Evang. I.389b). Midőn sápolodnanac arrol, ki forditana el az kőnet az koporso aytoiarol (Bom: Préd. 433b). Senki ne sápolódgýék fogyatkozott állapotyában (Pázm: Préd. 761). Ha littyák, hogy feleségén, gyermekin sápolódik, hogy ezeket árságban haddya (Pázm: Imáds. 252). Mikor haboruságban vagyme os gondolkodtam, így sápolódme (Sib: VigK. E1). Azon aggodnánac, sápolodnánac, hogy nem vőttenec volna kenyeret vélec az hajóba (MA: Seult. 780b). Sápolódnak, panaszkodnak (MA: SB. 50b). Hallyad e felől ez világ fiaynak őmőn magok sápolódo nagy panaszzát (Lép: PTük. I.307). Azon sápolódnak, mit felellyenek az mennyei főlségnak kérdésére (II.199). Ha tudgyák, hogy jambor eletű vagy, lát ilyen modon sápolodnak felől (Szal: Vigaszt. 75). Nyavalyájokban sápolódnak, kápolódnak (Ker: Préd. 970). Az után sápolodik sok nyomoruságún (MonP: I.Tárh. 72). Váltig sápolódnak vala (Monlók VII.48). Ne sápolódjál, hagyd úrsitoure, mindenek elmulandók (TörtT. III.326).

Sápolódás: haesitatio, querimonia MA. [das wehklagen]. Csuda sápolódása az jó asszonnak és ő véle őszve az királ fiának (RMK. III.57). Az köztünk való sok istentelenség, eláradt sok véttek és az sok kárvalott embereknek sápolódások immár égben isten eleibe felhatrán, az mi jó szerencsének kűtféjét be zárlották (Magy: Oróm. 177). Rubemec Josephen valo sápolódása (Tyuk: Jőzs. 89).

Sápolódó: [quiritans, haesitans, querulans; klagend]. Rest, magában haborgo és sápolodo (Cis. L3).

SAPKA, CSAPKA: pileolus Turcius MA. [cucullus; kopfbedeckung, kappe]. Ő meg félőn tövé szép fejer sapkáját, hogy avval megnyerné ez országnak javát (RMK. III.50). El hűgőratoc az fris őltözetet, pogán ruhaha, sapkába valo iarast (Mel: Sám. 444). Hosszú tűzött zabony ruhájok ezeknek, bársony patyolatos czapkája fejeknek (GyönyD: KJ. 511). A velen-

zei hercege korona, mely mintegy sapka forma, drága kövekkel ragott (Tört. III.352). Ugy jár véle, mint az ki az christit megitt s a hólyagját csapka helyett magának a feiben tette s esudálta az doctor, hogy nem használt (Beres: Lev. 124). A sapkáját asztalhoz ítvén, szitokkal mondá: ez sok (634). Fekete tábattal barított tsapka forma kalap volt fején (Fal: TÉ. 636).

[Szólások]. Sapkát eserél silvegen (Fal: Jegyz. 931). Az Frater György az ő sapkáját még félen hajtotta, az terek eszárnak dolgát ajánlotta (Tin. 53). Félen tövé szép fejér sapkáját (Tin. 50). Im sapkát töft e jámbor fejében (Czegl: BDorg. 195).

bőr-sapka: cudon; lederne mütze PPB. Fekete bőr sapkát fejemre tévén, így zárjanak koporsómban (Gér: KárCs. IV.130).

doktor-sapka: [magisterii galenus; doctorhut]. Négy szegű doktor sapka vazon a fejeken (Fal: TÉ. 782).

fürdő-sapka: [pileus balnearis; badelhut]. A levetkező szobában fejünkbe fel-teszszük a fürdő sapkát (Com: Orb. 151).

Sapkás: [mitra ornatus; mitra tragedi]. Az poéták így tisztelik meg a sapkás Kalautz (Zvon: PázmP. 332).

SAPRA: [nubilarium; schuppen]. Az ki azt kívánja, hogy meg mosodhassék, mennyeu az sapra házba (ACsere: Enc. 12).

1. **SÁR:** I) limus, lutum C. coenum MA. kot, morast PPB. Sárrá lenni: Intescere C. Sárból csinált: fetilis; sárból csinált edény: vas fictile; sárból való épület: delutamentum; sárral békenés: lutamentum; sárral be tapasztja: delutat MA. Meg-akadni a sárban: limo *inhaerere PPB. Lacus qui őrdűksara vocatur 1075 Krauz. Feketesar, locus 1216 (Wenzel XI.136). Possessio sar uocata (ZichyC. I.11). Flunium Saar (L185). Posses. Saar et Homuk vocatas (IV.89). Non rinulus Saar sed Sebesof appellaretur (IV.508). Rinulus Saar est (IV.508). Sarnal, keukuel ewnen tulaydonitol yltettikuala (EhrC. 331). Sárral és kötélalal alazta őket (BécsiC. 18. 123). Ez belől sar (174). Hagapa a földre és alkota sárt a hágapasbol (MünchC. 189). Kezdenek kólvel es saral ötet hagyalmi (VirgC. 26b). Hogy el mosta az sart labarol, ime legottan lata ű labayn az zent sebeket (60). Kyketh hog lata ez atyatos frater, igen meg vizeswthen es sarban fertezuen, raytok kőnywrrle (60). Sarth chenal a az hagyapasbol (WinklC. 304). Le vakarom ökök, ment veaknak sarait (DöbrC. 38). Porbol es sarbol letteli (WeszprC. 142). Nemykoron ez zent zfa az sarbol vezen vala ky pozto foltokat (MargL. 38). Zeep oreadath saar be fogtha (CzechC. 33). Marbakat vagy kazdagsagokat zent Dorothea azzon meg vftala, nykeppen saart (CornC. 251). Zerzee w ysten embert feldnek saryabol (JordC. 9. 658). Reayok erkőzöth az byzon pelda bezednek mondasa: az dyzno megh feredwen az saarnak poczatekayaban (860). Damancost meg chofollyak vala az eretnekevk saart ev rea bagyalvan (DomC. 24. 229). Sok byneknnek gonozl sara-ban eset volna (263). Az vezedelmnec sarabol terőmitel (DöbrC. 258). Sarban haagy esny (ÉrdyC. 94b. 437). Ez sarabol zeryöt testy hazwnkat (536. 644). Mosna zaradathlan theglath, mellyeth meunel inkab moss, annal nagyob sarya leazen (ÉrsC. 169). Aloythod, hogy az halal az te sarbol zewrzet laylokodban be nem ferkezyk (293). Mi sarok uagunk (TihC. 233). Nagy magas hegyeknek alája vettem, földnek sarajával el-bérekesztetem (RMK. II.91). Mondya-y az sarbol chynalth edyn a korso a vagy az fazyk annak, ky ewteth-chynalta, myert chynalta, abrahazy-ttall engemeth ilyen modra (Konj: SzPál. 78). Búmbé mint sarba díszno modgyara vgyan gyönyörködie (Bom: Ének. 191b). Szépek az isten úttjai és olly tiszták, hogy semmi rútságok, sárok és szemetek nem találatnak benne (Pázm: Préd. 87). Minden világi gazdagság sár nyereség, melly meg-rútíttya a hozzányúlókat (357). Nyárban a bialoknak igen kedves mulató helye

az a sár (Mik: Törl. 84). Magam is bé mentem abba az otmán sárba a többivel (84. 2) [stercus; dreck]. Mikor az has az sár miatt ugy meg fualkodik mint egy megtöltött tönlő: ascites (Szikszai 327).

[Szólások]. A kevély lába sarának tartja az alaton népet (Fal: BE. 589). Inkább vetném a *sárba: citius Telegorae donarim MA. Azon sárban akadtál te is meg (Deesi: Adag. 30). Borbély Péter papucsca a sárba veszőtt (MonTMC. I.19). Mell könnyen rohad és sorvad el az lityán sár bul ragगतott újépület (Matkó: BCsák. 371). Régen hallák, mint kell állani annak minlég sárát (RMK. III.163). Valóban meg kel ám az sárt állani: omni pede standum (Deesi: Adag. 180). Meg állni az sárt: gradum ligere (237). Miis megfelelünk magunkért, meg-álljuk a sárt (SzD: MVir. 139). Kezdéüket sok pallérok által nehezíteni téglaverésekkel, sárcsinálásokkal (RMK. II.14). Lássuk, mint gömbölygeti a sárt (Matkó: BCsák. 200). Téglá és sárgyúrás (Réd: TM. 33). Az mig Joseph éle, addig az pallérokat sárt gyurni nem halta (Tyuk: Józ. Előb. 18). Lássuk, mint gyurnódnak Mátyás köpült sára (Matkó: BCsák. 178). Had polyvázza sárát (69). Sárral kezdé bajolni (251).

[Közmondások]. Az káka fél neuekedik-e sár nélkül (Kár: Bibl. 1516). Aranyat is sárból szoktak kikaparni (Kisv: Adag. 48). Ki bogár után jár, sülyed, gázol a sárban (338).

leány-sárja: moretarium PPB. [mörsergericht]. Leány sarja, mellyet sült lúd-fi alá készítenek a szakácsok: moretarium PPB. Az lúdfiat, ha kezudhez hozzák, leány sárjával újságban meg főzzed, hiszem tudod azt, megölni mint kölletik (Radv: Szak. 82). Az gyömbéres sása akkorra való, mikor az urak az leány sárjútól megmatkoznak, mert az leány sása csak egy hónapig tart (83). Lúdat leány sarjával. Fokhagymának szárát, sóskát törj együvé . . . Más módon leány sarjával. A megynek a magvát hánd ki, ásztasd be, verd által a szítán (Tört. I. 569).

polyvás-sár: [lutum paleatum] kot mit spreu Nom. 31.

séprő-sár: [lutum faecis; hafenkot]. A hóvolnak tavabol ki von engemet es séprőnek sarabol: de luto faecis (DöbrC. 93).

sikerős-sár: coenum MA. *coenum tenax PPB. záher morast PPB. Sikeres sárban temetieiek (Lép: FTük. 3). Vétkeinknek sikeres sárában való fetregésünk (Rim: Ének. 91).

Sáros: lutosus, lutulentus, limosus, coenosus C. MA. kotig, morastig, leimicht PPB. Ad uam aquam lutosam quae vocatur sarus potok 1288. Castrum Sarus (ZichyC. I.233). In Comit. de Sarus (IV.91). Meneul inkab saros gaueual fwlól be fedezetet, anneal inkab az gymwlczet beeben agya (VirgC. 65b). Arpa keñerwel yl wala ees sarws wyzoth zyk wala (PeerC. 56). Legeu nekik sete, saros, silk vtok (DöbrC. 83). Jgeen jol illic illyen pispelnek illeten saros hely (DomC. 263). Veteek ewtet gatlnak egy saros wyzen, hogy myndenek atal yarnanak ew raytta (ÉrdyC. 289b). Az zyzessegh basonlatas az tyzta selem fonalhoz, ky mykoron az saros vyzben esendyk, soha fannak wtanna zyne megh nem yew (590b) Az szekereknek elköltözése az sáros helyeken időt foglal be magában (RákGy: Lev. 145). Rimaszombati táborunkból rút, esős és havas, nagy sáros földben jutánk (153). Felette rút, lochos, sáros tél lón azon télen (ErdTörtAd. IV.210).

[Sárosit]

még-sárosit: deluto C. collutulo MA. mit kot besudelo, beschmutzen PPB. Hogy a törtőben-hevert ember meg ne sárosítsón, leg-job elkerülni (Pázm: Préd. 355).

[Sárosul]

még-sárosul: collutulor MA. [kotig werden].

Sároz: luto, collutulo MA. [kotig machen]. A szent írás ellen gyűrőd a büdös sárt, mikor a papok, barátok nótélenségért sárossz (Matkó: BCsák. 33).

be-sároz: luto, collutulo, deluto C. MA. besudeln, kotig machen PPB. Bé-sárazom, otmányítom: collutulo; bé-sárazom, sáral békenem: oblimo PPB. A laptások meggyujtani várat akarják vala, asztagokat de besározáltak vala szigetiek (RMK. VI.140).

mög-sároz: collutulo MA. [mit kot besudeln].

Sározott: lutulatus, lutulentus MA. kotig gemacht PPB.

2. SÁR: flavus, fulvus SI. [gelb]. Sár arany: aurum fulvum; sármáló: icterus MA. Sár-arany: icteria MA. Az ő feien ala čigec vala zamtalan zorná sar žicec (GuaryC. 48). Tetemed foglaltak az zéph sar aranból (PeerC. 315). Aran zynnel fenő zeep saar hayak (NagyszC. 119). Meg töltöm draga kőekkel, nemes gyöngyel, sar aranyal (Apost. 61). Csuda fejr-piros orezja vala, szép sár haját megeresztőte vala (RMK. III.24). Az szigetben akkor egy kos lakik vala, kinek az ő gyapa szép sár-arany vala (371). A király ha messze ő útá, elefánton jár, ki mind sár arannyal befődezes jár (IV.134). Nagy ló here: sar kerep; ha meg főződ mezes borban, igen io dagadot zómerőm testet vele kötőny (BeytheA: FvK. 75). Sar fyu, chydna fa; valahol ez az fyu vagyon, az vakandnak ott nem lakik (127). Az cedrus deszkác megírattatac saar tőkcac képével es szépen kinyilatkozott virágokkal (MA: Bibl. 1.310). Főltész az ő fejére sár arany koronát (IV.10b).

Sárga (sárg) Nyr. II.224. ErdTörtAd. I.92. sariK Nyr. II.225: pallidus, luteus, ochra C. croceus, flavus, fulvus MA. bleich, gelb PPB. Sárga vagyok: flavescere C. Sárga róza: cariophyllum Indicum MA. Az negyedik ezyses kosaar sarga zapranyyal tellyes (ÉrdyC. 446b). Az sarga lonat fekestül, hamostul, zekeres nieregssel hagiom Thamasnak zolgalattiaban (RMNY. II.302). Az aloe az ió, a ki tiszta, fenlic, sárga szabásu (Mel: Herb. 58). Viragoknac sarga, szederies, zöld, tündöklő ekes színek (Born: Préd. 554). Ezec mellé nagy soc io vitezeket, magyart, sárgát [?] és vasas németeket el indítac (Salánki: CladTurc. A3). A tyukmolybéli sárga (MesékK. 23). Feyer lilomnak sarga zecki (Frank: HasznK. 32b). Sok ideig az sarga gyanta az teugemek ki forro esőleki közül való volt (Prág: Serk. D1). Az virágok közepin hat sarga fejr szálcacán bótoecak nőhnek (Lipp: Kert. 157). A sárg arany másfél forintba láttam hogy járt (ErdTörtAd. I.92). Ama vaczkorfa mellett ellopult kurucz kölykök reánk tanálnak; az egyik sár[g] ganarád hegedis formájú, bohos nyelű késsel (Nyr. II.224a). Az egyik olyan sárg tzideles szabású, ganarád dolmányos (224b). Az edjik olyan sarik tzedele szabásu gránát dolmányú (225a). Erről az kőről írják, hogy igen jó amaz sárga betegség ellen (Kecsk: ÖtvM. 270). Hervadása vagyon ajakának, sárgája lett ott-is a piros rósának (Gyöngy: KJ. 57). Egy pár koszos sárga pénzért nem méltó éltlen itlan koplalni (Pal: NA. 211).

[Szólások]. Vagyon ám ott az sárgában: noctuae Laurioteae (Deesi: Adag. 149). Bornemisza uram most épül, vajha lábot, egészséget pénzen vehetüénk neki, bizony kiadnék az sárgákban érette (RákGy: Lev. 158).

arany-sárga: auripigmentum PPB.

fejr-sárga: [weissgelb]. Fejr sárga scophiumból varrott czafrag (Monlrok. XXIV.144).

sötét-sárga(szin): insusum PPB.

szög-sárga: [dunkelgelb]. Szeg sárga lón ült (Gvad: Kár. 23).

tündöklő-sárga: [color aureus; goldgelb]. A festée tündöklő sárga, verhenyő, hajnal szabásu, ragyogo színű (Com: Jan. 63).

verhenyős-sárga: fulvus PPB.

zöldellő-sárga: galbinus PPB.

Sárgáll-ik: flavescere, inclinans in luteum colorem PPB. flavescere Kr. [gelblich sein]. Sárgálva zöldellő vetés (MA: Scult. 240).

Sárgálló: luteolus PPB. [gelblich].

Sárgás: fulvus C. [gelblich].

Sárgaság: pallor Com: Jan. 55. aurigo, icterus, luror C. icteria, argutus morbus, morbus rogius MA. icterus PPB. gelbsucht PPB. Az kin sárgaság vagyon: ictericus C. Sárgaság ellen való kő: icterias PPB. Az arany zómón való sárgaságot meg vygazt (ÉrdyC. 465b). Borban, mézben ha iszod, sárgaságot gyógyit (Mel: Herb. 8b). A kinek szivét elfogta a sárgaság, mindent sárganak itül (Pázm: Préd. 641). Mikor a sárgaság az egész testet elfogja, abból jövendőllhetünk az ember haláláról (Mad: Evang. 35b). A sárgaság és reszketegesség veszességet, rosszul lételt jelent (Com: Jan. 55). Szent Lidvina száz, kit a kő s a fővény és a sárgaság végezett-ki a világból (Tarn: Bar. 288). Irigy, komor, fősvény, van benne kivánság, család, félénk, fogta színek-el sárgaság (Felv²: SchSal. 27).

szem-sárgasága: hypochisis C.

Sárgaságbeli: [ictericus; gelbsüchtig]. Azt mondják, a sárgaságbeli ember sárgát szokott látni (TörtT₂ III.412).

Sárgit: flavescere SI. [gelben, gelb machen].

mög-sárgit: ∞ Soha senki az meg sárgító halálnak mérges fülkáját semmi uton el nem kerülhetette (Radv: Csal. III.272).

Sárgító: flammearius C. [schleierfärber]. Sárgító, sárga festő: flammearius C.

Sárgod-ik, sárgud-ik: flavescere Kr. [gelb werden]. Magokat nyuualiakban es bőytölesekben gyakorollyac, hogy ősz-töueren sárgudgyanac es az emberec előtt szenteknek lattassanac (Zvon: Osian. 185). Sárgodik a szánto földék és a mezők színe (Mad: Evang. 36). Mikor már gabona sárgudnék mezőben (Thaly: VE. II.65). A fejedelem kivált egy darab időtől fogvást igen sárgodik (Mik: TörL. 408). Aratni fognak buzát, mert igen szépen sárgódik (Évk. XII.51).

el-sárgodik: pallascere C. [gelb werden]. Mihent a királyné bé ment a házba, a beteg hol hidegben, hol forrósgban kezdett lenni, hol el sárgódott, hol elfejeredett (Mik: TörL. 198).

mög-sárgódik: ∞ Mikoron az gabona megsárgódik, akoron sem repilhetnek vala el a paesirta fiai (PestiT: Fab. 167).

Sárgul: flavescere C. pallascere MA. bleich werden PPB. Sárgulni kezd: flavescere MA. Idő nap előtt elerőtlenedtek, betegeskedtek, sárgultok (Bod: Pol. 112).

el-sárgul: flavescere, expallo, inpallo C. expallesco MA. verbleichen, gelb werden PPB. El sárgulok belé: impallesco; el-bal, el-sárgul: incitit ora *pallor PPB. Ha a szegény halgat is, de az ő halvány, elsárgult színe elég kérés (Pázm: Préd. 146).

ki-sárgul: [emarescere; verwelken]. Mind ki-sárgul a vetemény a sok esőtől: *senescit seges nimio imbre PPB.

mög-sárgul: flavus fio Kr. [bleich werden]. Szent Ferenc meg zyrnyeedett es meg sargolott (squalidus) vgy, hogy sokak-tal balkatagnak aloytattnek (EhrC. 2b). Az gyermek meg kezdő sargulny es az ev orchaya meg feketevle (PöldK. 44). Yosvs ő halalához kezelytven kezdő meg sargulny (ÉrsC. 55). Az bosszú időnek miatta is megsárgul az gyöngy (Kecsk: ÖtvM. 274). Től től meg kezdő sárgulni a fának is a levele (Mik: TörL. 40).

Sárhod-ik, sárhud-ik: [equio, subo, catulio; ranzen]. A paraznaságnak semmi nyomdoka minten az elephantokban, idegenekkel nem⁷ sarhúdának (Misk: VKert. 29b). Másoknak szemek láttokra sola sárhudui nem szoktak a tevék (39).

még-sárhudik: [subo; ranzen]. Egyik jeles módja ez-is az elephantfogásnak, hogy nőstén elefántok botsáttatnak-ki az erdőkre, a mester meg-parancsolván nékiek, hogy oda meg-ne sarhudjanak (Misk: VKert. 25).

[**őszve-sárhudik**]

őszvesárhudás: [coitus; begattung]. Teve-párducz szár-mazik a párdntznak a tevével való őszve sárhudásából (Misk: VKert. 272).

Sárhodás: [coitus; begattung]. A lovak fel indulnak a sárhodásra (ACsere: Enc. 277)

Sári: [flavus; gelb]. Sári nyavalya: icterus MA.

Sárl-ik: [salio; beschälen]. Folyatnak a tehenek, sárlanak a kantzák (SzD: MViv. 93).

3. SÁR: bilis, cholera C. fel MA. galle PPB. A sárt kivetem: *pargo bilem; szomorító fekete epe, sár a testben, melánkolia: *bilis atra; sár penisz emberek: *bili suffusi; sár penyisz, senyvedt ember: cachetus PPB. Az magyar dióc az gyomorban sárt és hurutot csinálnac (Mel: Herb. 14). A szanot magna és virága mézes vízben főzve meg tisztítja a sárt (21). Az cyprusshoz hasonló teies fyu az sárt, nyalat ki hanyattya (BeytheA: FivK. 127b). Az melancholicusokat az az fekete sárral bñelkedőket szomorúknac és nebéz erkölczednek mongyne (Cis. N2). A lép hozzá vonza a sárt avagy az ember testében való sárga vért: bilem seu choleram (Com: Jan. 51). A kiket a sárga sár bánt (Tyuk: Józ. 280). Sárga sár vagy cholera 1658 (KNagySz. 23). Az armenius kő igen jó sárga betegség és fekete sár ellen (Kecsk: ÖtM. 270). Az lazul követ igen dicsérik sár ellen, mert a fele sárt, mind hitván nedvességet alól takarít ki az emberből (276). A sár penész vérd haragra hirtelen másoknál elébb vágy (Felv: ScholSal. 26).

epe-sár: cholera PPB. [galle]. Mikor a bilis vagy epesár a vér közzé elegyedik, ottan a harag is bé-férkezik a lélekben (PP: PaxA. 388. PP: PaxC. 1b).

SARAGLYA, SARÁGLYA, SAROGLYA (*taraglyá* Com: Jan. 78): [clathrum gestatorium; schragen]. Az škör pástoroc a járszolban és széna tartó saraglyákban eledelet adván az istállókat lapáttal ki tisztítja és taraglyán: saraglyán a ganéjt és rutságot kihordgyac (Com: Jan. 78). Hozzáköthözi a lovat a saraglyához (Com: Orb. 155). Több vagyon Calvinustok saraglyájában (Sám: 3Fel. 472). Ez természetek az kiczin hűtőknek, mert az nyereg kápja, az saroglya rakva vétekkel (MNyl: Zsolt. 112). A mi keresztény vallásunk sammájának fordításában fáradozom, a hol még csak az saraglyában sem adattatik hely a féle beszédekben való bujálkodásnak (KCspk: Woll. Előb. 5b). Két németet löttek, az kiket saroglyán a városra elvitték (MonIrok XXIII.427).

[Közmondások]. Más ember saroglyájában katorászó Mátyás (Matkó: BCsák. 255). Több vagyon a saroglyában, hogy nem a mint a derekában (Pós: Vetélk. 14)

Saroglyás: [clathris instructus; schragen-]. Az szekerek jó erős tábori szekerek légyenek, jó kerekei, tengelyei, kasos, saroglyás elől hátul (KecskTört. II.377).

SARAMPÓ (*sorompó* Kr. *srampos* MA: Bibl. II.37): palus praechlorus Kr. [schlagbanm]. Gém a sarampo kapun: *repagulum arectarium PPB. Terekeket az hajdúk elől találák szintén sarampónál, ottan visszahajták (RMK. III.42). Az sarampón Kósa mind megszámlálá, kétszáz lóval épen az aga vala (179). Egy bizott

embere Terek Jánosnak harmad magával álla sarampónak (182). Az sarampokon törökök alnak, az warast erzyk sakmanostwl (LevT. I.242). Az vigyazoktol az rekeszd sarampo ellenek vettek: obicitur a vigilibus clastrum (Forró: Curt. 134). Az te szádnak kapuit és sarompóit iol bé tötted volna (Bal: GIsk. 155). Az sarampókapuit addig meg ne nyíssák, míg az belső kapun ki nem megyen az, kiuek ki kell memü (Gér: KárCs. IV.73).

Srampos: [cancellis instructus; mit schranken versehen]. Mátyás király szép srampos circalomot csináltatot vala, abban lönek minden napi szép tornirok és öklelésee (MA: Bibl. II.37).

[**SARAPOL**]

Sarapoló: potator Com: Jan. 182. [trinker]. Iddogalóc avagy sarapolóc megrészegedvén, oktalanul dühösködnec (Com: Jan. 182).

[**SARÁTOD-İK**]

el-sarátodik: [in miserum statum redigor; verkitümmern]. Hllyenek valának az aegyptus-béli vas-iga alatt szintén el-sarátodott izraeliták (GKAT: Váits. II.247b).

SARC (*sancz* PPB. Nagyar: Orth. e2. Bartha: Krón. 69. MonIrok XV.290. *sarc* Drég: Spec. 20. *sarc*: Lép: PTük. I.283. *satz* Pázm: Kal. 711. Forró: Curt. 4.): pactum, lytrum, exactio MA. census, tributum PPB. [lösegeld]. Santzon meg-változás valami gonoszról: redemptio PPB. Sarczát, árrát időssegünk-nec meg fizesse (Mel: Préd. 217). Az soc sarczok (Mon: Apol. 336). Ki nem láttya tehát, hogy váltság és sartz nélkül ingyen meg-engedbetett isten az ő rabjának (Pázm: Préd. 80). Olyan áldozat, mely az emberi nemzetségnek díját és satezát meg-fizette, csak egy volt (Pázm: Kal. 741). Amnyi sartzért bocsáttyák el fogságából, az menyí aranyat ő maga nyomot (MA: SB. 72). Bantas nélkül és satsz nélkül el bocsata (Forró: Curt. 4). Micsoda sartzon váltaná-ki feleségét (Tyúk: Józ. 152) Nem adiat elegendő sarczot, kivél lelkét ki szabadsa a rabságból (Lép: PTük. I.283). A mi bñeinkuek sarcsát ugy be nem fizethette volna (Drég: Spec. 20). Bñeimnek⁷sartzta a te kebeledben vagyon le tetette (24b). Mint ha én valamely rabot, sanczát meg-adván, meg-váltanék (Nagyari: Orth. e2). Bizonyos sarczcon megszabaditanac (Megy: 3Jaj. II.77b). Mind abból is kétséges, hogy fele sem telhetik ki ez nagy sancznak (Bartha: Krón. 69). Vélvén nyavalyások, hogy satsz adásokkal tőle meneknének (Paskó: ESir. A4). Sartzon válcha ki rabságos életet (Zrínyi I.157b). A herczeg csak őtöd magával mehet vissza Galliában, két száz ezer aranyat fizetvén sanczában a jersulemi sultának (TitkFel. 91). Csak sanczokt ők is feljebb ne verjék (ErdTörtAd I.326) Erdélyben valamennyi török rab találattik, sancz nélkül megszabaduljanak (II.348). Jóságos urakban majd 70-t levágván, sokakat elvűnek és sancz⁷szabadulának (MonIrok VIII.109). Minden sancz és fizetés nélkül restituáltassanak (120. 144). A koppáni bég sanczcon. Mehemed bég pedig hatalmas esászártól sancz menvén szabadulának meg (MonIrok VIII.108). Az ott rabuszkodó biveinket ő kezelymek megszabadítani igyekezék sancz⁷ nélkül (XIV.406). Hadnagymat kiváltásák és az Horvát Mátyás sanczába acceptálják (XV.290). A rab vagy sanczcon vagy rabon szokott szabadulni (MonIrok XXIV.624). A sanczának vége százezer tallér (MonOkm. XXIII. 599). Az szolnoki Ibrabim vajdnak sanczába attunk 6 ft. (MonTME. I.127). Az vr jobbagnak attam költsön ötmen forynoth, kyth az töröknek attak satezokba, azzal adossok (Radv: Csál. III.127). Rab sarczát, felesége pénzét meg kizében nincsen, soha ne tegye addig erszényében (Thaly: Adal. I.81).

Sarcol: lytrum promitto MA.³ [tributum exigio, praedo, spolio]. lösegeld versprochen PPB. En nekem azt mongya walla Wernelius wram ys, hogy yom volna raytok somaban mek zer-

zedny welek, hogy nem így saozolny (LevT. I.15). Cyrus kérdé Tygranestól, mit akarna a felesége váltásáért adnia, ha saozolni kellene (GKat: Váls. II.1282). Az kik az szegény embereket saozolják, égetik, afféléket igen megveressen (MonTME. III.53).

még-sarcol: [tributum extorqueo; abgabe auflegen]. Az wrnak saozolt meg fl 50. (RMNy. II.179b). Az rabot az wr el weve es megh saozola marhaba es laba (180). Egy ifju rab még ot ám meg sáozl (BFaz: Castr. E2). Hozon izpayat egyhyan latorral meg fogtak, három szaz foryntba saozolt meg ew maga, annak felette mynden marhayat el vettek (ErdTörtAd. IV.178). Az szegény beszterezobányaiak is ezer tallérban saozoltak volt meg neki (RákGy: Lev. 165). Megsarcoltam volna húszezer tallérban, de az pogány tatár csak meg sem hallotta (Thaly: VÉ. I.158).

mégsarcolás: [exactio, praetium redemptio; lösegeld]. Erős helyeinket a meg-saotzolásra magok kérjék, azt hadgya (Paskó: ESir. A3). Tágítást tőnek a raboknak meg saozolás által valo-szabadulásoknak (Bartha: Krón. 14).

Sarcolás: vectigal Helt: ÚT. r8. pactio Ver: Verb. Szót. 190. [pretium redemptio; lösegeld]. Saotzolást (vectigal) értsd minden segítséget, mellyel az alatta való tartoznac segíteni a magistratust, mind ostar adót, dézmát (Helt: ÚT. r.8). A saotzolás pénzről gondot akarna ő viselni (Helt: Krón. 115). Saotzolása meglőn olasz Sforziának, tizen hatezer aranyat ada basának (Tin. 100). Ha kétezer forintban volna is saozolása, de érte adná (Nád: Lev. 212). Az mely három török fogoly maradt, Rákóczy uram meg saozoltassa és saozolásoknak felét magának vegye (Radv: Csal. III.112). Mert az Haszon-oda-bassy szabadulásáról és saozolásáról tenekd minálunk lütleveled vagyon, kivel kötelezted magadat, hogy Haszon-oda-bassy saozolását meghozad (MonOkm. III.209). Kiknek saozolása sokat teszen vala (Thaly: VÉ. I.77b).

Sarcoló: [tyrannus?]. A to ellenséged terhének igáját és az ő kényszerítőjének, saozolójának püszáját meg győzted (Bíró: Ékesség I).

Sancolság [P]: [exactio tributi; steuereintreibung]. A vármegyékben lévő saozolság felett a minemő nehézségek voltak, azoknak oligazéttására Kolozsvárra jüittünk (MonTME. VII.277).

Sarcoltat: lytrum exigo MA. [spolio, vasto; lösegeld auf-treiben]. Mynek mynd két fele saozoltattak (RMNy. II.318). Katona és török mindenütt esznek, isznak az szegénységön, saozoltatják őket (LevT. II.252). Phol Belucubus, a Babiloniának kirallia, Israel orszagat rauas ala saozoltata (Szék: Krón. 37b). Kezdette az orszagot saozoltatni (Teleki: FLÉ. 94). Mindenek bé-irattak a végre, hogy személyre és értékre adót votnének és az isten népét saozoltatnák (Pázm: Préd.100). Isten Adámot a bűnért érdemlett-képpen nem saozoltatta, sem el nem káhoztatta (GKat: Váls. II. Előb. 5). Ezeket a tartományokat olly kegyetlenül saozoltatták és saoyargatták vala, hogy inkább sem lehetne (Liszi: Krón. 146). Némely szegény jobbágyot ugyan vasha is vernek, ugy saozoltatják (ErdTörtAd. III.336). Német hadak a falukat quartelyra osztják és naponként saozoltatják (MonOkm. XIV.46). Ajándék nem adásért ne is saozoltassék szegénységünk (Bethl: Elet. II.17). 1665 esztendőben negy tallérokra saozoltott (MonTME. I.355). Ne saozoltatnák az szegénységet elviselhetetlenképen (V.184). Mod nélkeol az szegénsegoth nem saozoltattya (Radv: Csal. III.173). Az állhatatlan hitét meg nem állja, midőn szabad nemzetünket saozoltatja (Thaly: Adal. I.10).

még-sarcoltat: ∞ Meg-saotzoltatta a rabokat: *census est mancipia PPB. Meg saotzoltatta vala nagy somma pénzen (Helt: Krón. 58). Azért kastélyait, roppant szép városit bátran meg-

sattoltattya (Paskó: ESir. A3). A tisztartók latrokat sohol ne mérészeljenek megsaotzoltatni (ErdTörtAd. II.372). Az mely három török fogoly maradt, Rákóczy uram meg saozoltassa (Radv: Csal. III.112).

Sarcoltatás: pactio, exactio MA. vertrag, das vergleichen, einfachern PPB. Egy kegyetlen nemes ember igen nyomorgattya vala a szegény jobbagyokat saotzoltatásokkal (Helt: Mes. 446). Az szabadon való járás és az saozoltatás mind füstbe ment (Nád: Lev. 71). Nyarba nagy saozoltatásokkal meg terhelhetnéek 1579 (KNagysz. E4). Vagy clesők meg szűkül, auagy nagy nehez saotzoltatások által meg fogyatkoznak 1583 (KBártfa. Cv2). Nem beszedel keptelen saozoltatásokat, mellyekkel saozoltattya az kőtséget (Mon: Apol. 335). Hamis saotzoltatással saoyargatták az ártatlan keresztényeket (Pázm: Préd. 615). Saotzoltatásokkal, usora felett való usorákkal az ő adóssát meg-nyúzza (Com: Jan. 191). A pogány saozoltattya telyes siralommal, vereséggel es saotzoltatással (Bártl: Tromb. 9). Azomban a nemetek saotzoltatása is meg szűnök (Bartha: Krón. 8). A postálkodoknak és egyéb rendbélieknek saotzoltatások sok rendben meg-títatott (CompConst. 31). Akkor szűnök meg a régi vérontások, saotzoltatások, keserves panaszok (OtrRoma. 116). Az austriaiaknak egy esztendei saozoltatása a töröknek adott ötven esztendei fizetéssel megbizonyított (RákManif. B5). Ez mi orszagunknak penig nagy része az német és Tököllyi pártján levő hadak saozoltatása miatt telyeséggel elfogyatkozott és pusztult (MonOkm. XIV.31). Bíró uramnak ez saozoltatás beteljesítésekor volt költsége (MonTME. I.316).

Sarcoltató: durus exactor Kr. [publicani, ethnici; steuereintreiber]. Hogy ha a szent gyűlékőzött nem halgatandgya, vgy tarsad, mint akar mely pogány auagy saotzoltatót (Helt: ÚT. E5). Szolunk az saozoltatorol, kiről megerttyűe, minemő vitalos lenen emberek előtt (Born: Evang. IV.92b). Az bíró ad tegedet az saozoltatónak és az saozoltató vet tegedet az tömlöczben (Fél: Bibl. I.114). Keudelőnce ő ellenec saotzoltató tisztartókat (MA: Bibl. I.49. 4(9b). Voltál usorás, saozoltató; illyen volt Mathe és Zachaus-is (Komár: Imáds. 194). A törvénynek saotzoltató igája és kárhoztató ereje alól felszabadultanak (Pós: Igazs. 1730). Meg-büntessék az ollyan saozoltatóknak-is saozoltatások (CompConst. 31).

SARDA: [sarda; thunfisch]. A sarda a musika zengésben igen gyönyörködik, ugy hogy arra a tengerből fel láttassék szőlőni (ACsere: Enc. 220).

SARJÚ: cordum, sicilimentum MA. herba córda; grummet PPB. Sarjút kaszál: sicilire MA. Sarjú-széna: sicilimentum PPB. A mely ökröt mészárosnak akarsz adni, gyenge sarjú szabadjában gázoltatod (Pázm: Préd. 32).

Sarjú-ik, sarjz-ik: [recrudescere; von neuem erwachsen, wieder frisch werden PPB. Újlag sarjúzik tővéről az erdő: sylva *pullulat a radice PPB].

Sarjazás: [germeu; trieb]. A sok roz ág minden üdvösséges sarjazást előlt benuink (SzD: MVir. 335).

SARK (sarkolas JordC. 12): **I**) calx, calcaneus C. calcaneum MA. ferső PPB. *Magas-sarkó cipellős: crepida subere substructa PPB. Sarkaig le-ér a farka: cauda profusa usque ad calcem PPB. Ki ezic kéberet en nélém, emeli ő sarkat en ellenem (MünchC. 199). En kéberemet ezi ő sarkat en ellenem emelendő (DöbrC. 425). Te amac sarkat harabdolod (Helt: Bibl. I.43). Én ellenem húszta fel az ő sarkát (Helt: ÚT. d2). Az ki edzik vala en velem kéberet, fél emelte en ellenem az ő sarkát (Fél: Bibl. I.165). Es to morsolod ő neki az ő hatulso sarkat (Szár: Cat. B4). Megmarja az lónac sarkat (MA: Bibl. I.47). Itt is sarkadat érdeklek ezzel (Czepl: MM 176). Nem nézik, hová valok a saozolók, csak legyenek szépek, sarkon forgók (Makó:

BCsik. 39b) Sikos jégen, sima sarkon állapodunk, hamar tsuzik, és szörnyen esik gyarloságunk, ha nintsen ki tartsa (Fal: SzE. 550). **2)** cardo Kr. [thürangel]. A napon cikorgnac a templomnac sarkay (BécsiC. 228). Ky zakazta az kaput sarcaabol (JordC. 343). Mint az aytó forog az ő sarkában, vgy az rest az ő ágyában (Kár: Bibl. 1.619). Ki voti sarkából az egeket, hogy így eszt veszessék a világnac (Pázm: Préd. 6). Ezek sarkai a mái tanúságunknak (39). **3)** [finis; ende]. Az rezestrumnak minden faciesnek a sarkán magam kezével irtam le minden következendő faciesnek kezdetén való írásnak az cloit (Radv: Csal. III.283).

[Szólások]. A bban forog az közbe-vetésnek sarka, ha az sz. irás csak magán világos legyen é minékünk (Pázm: Kal. 511). Szent János mozdíllhatatlan volt a jóban, sem reménség sem félelem sem balál ki nem üthette sarkából (Pázm: Préd. 38). Akárki észbe veheti, mely nagy ereje legyen a sok aranyak, holott az papot is kivetette sarkából, a kinek minden reménsége tsak az erős Trójának kőfalaiban lehetett (Hall: HHist. III.248). Ezen a sarkon fordulnak meg az istenes tudományak leg-fővebb tziikkelyei (Fal: NE. 37). E kettő mint-egy annyai sarkokon fordul meg minden telkeltesség (Fal: UE. 363). A világ fiaí bánattya a világi kárvallások sarkán forog (Pázm: Préd. 611). Sarkánal fenyegetni az ellenséget: cavum pedis ostendere (Decsi: Adag. 257). Nem sarkával fenyegeti az olyan ember az ellenségét: non cavum pedis ostendit (Czezl: Japh. 216).

[Közmondások]. A szereuse sima sarkú, hol futja, hol kergeti az embereket (Fal: Const. 855).

ajtó-sarka: cardo C. MA. PPBl. thürangel PPB. Mykoron latangya az veerth az ragazton es az aytó sarkokon, nem bagygya az veer thewó anygalth oda be meemy (JordC. 33). Az ajtó sarkac hogy ne esikorogjanac, lassan mozdíts meg (Com: Jan. 107).

csizma-sark: talus calcei; fersen am schuh PPB. *Tszizma sarkát elnyomni: calcei talum atterere PPB.

ég-sarka: polus C. Az égnek sarka, egek tengelyeknek vége: polus PPBl. A felséges isteni elme az egek sarkán mély-séges titkainak tzégérét ki nem szokta kötni (Fal: UE. 363). Az egek sarkára megesküött, a magas egekre telte esküvészt (SzD: MVir. 95).

hamar-sarkú: [celeripes; schnellfüssig]. Esedez a hamar-sarkú szerencsének, jobb részén viselje forgó kerekének (GyöngyD: KJ. 407).

kakas-sark: posticus unguis galli, *calcar galli PPBl.

szöllő-sark: *focaneus palmas PPBl.

Sarkal: **1)** invado a tergo, persequor MA. von hinten anfallen, angreifen PPB. [verfolgen, antreiben]. Sarkalta mindenkoron az satan az Cshristnst (Born: Préd. 23b). Az halál hátok meget sarkal (Mih: ÖrökÉ. 117). Ez egész ecclesia kopében tót végezést így sarkallya másut (Czezl: Japh. 10). Asszonyának magút hitetni engedte, utánam sarkalván kedvét jelentette (GyöngyD: Char. 24). Nincsen olly finnyás kén s olly kényes finnyáság, a kit ne sarkallyon sok tövises gondság (GyöngyD: KJ. 430). Meg-határozott czélt vetettek dolgomban, sarkal az őr-álló mindenütt inamban (436). **2)** [tergum do; den ricken kehren]. Ne hagy magad illyen lágyan, ne sarkalj, de harezalj (Thaly: Adal. II.334).

még-sarkal: adior, invado MA. angreifen, anfallen PPB. Miképen meg sarkalánac tegedet az ütön es lenágac az erőtleneket, kie vtól lönece vala (Helt: Bibl. I.Yyy2). Edes beszedekkel sarkalla meg őket (Tel: Evang. I.191b). Itt-is inokban legyünk és meg-sarkallyuk őket (Pázm: Knl. 125). Igéretivel sarkallotta meg es hitegette az ő tanúsára (GKat: Titk. 61).

mégsarkaltatás: [instigatio; antrieb, anreizung]. Inmár Rudolfus esiszár mégsarkaltatására csak maga fejétől igéretet tett volna (Szal: Krón. 19).

Sarkalás: incitatio Kr. [impetus; antrieb]. Hw tóry megh teeneked feyedeth es te ellenkődő] hlv sorkolassanak (JordC. 12). Volt ő neki-is a testül sarkallása (Czezl: Sion. 217).

[Közmondások]. Sarkalással szokott adós jól fizetni (Kisv: Adag. 55). Sarkalással szokott az adós fizetni (SzD: MVir. 14).

Sarkalat: **1)** calcaneum Com: Jan. 49 [försé]. A horgas in után a láb talpa vagyon, mely a sarkat avagy sarkalatott magában foglallya (Com: Jan. 49). **2)** [meta, finis, margo; grenze, ende]. Napkelet sarkalattatol e földnek mend vegeiglen enelőlök Xpus feiedelmnek, zúz zűlettenek (AporC. 130). De mihelyt a szemőrl az erdő sarkaltájához érkeznének, azon lövések is mezmít nem árthatnak vala (Szal: Krón. 402). Ott egy sarkalat erdőben be alván, a váradi törököket ki hjjac (Bartha: Krón. 121).

Sarkalatos: [cardinalis; haupt-]. A sarkalatos, derekas szelek (venti cardinales) ezek: nap keleti, déli, nap nyugoti és a sebes északi szél (Com: Jan. 9).

Sarkas: cardinatus C. Most ujonnan tizenkét sarkas hajó német feljövettelvel Budáról informáltatunk (RákF: Lev. 1372).

SARKANTYU [sarkantyyath JordC. 675]: calcar C. MA. sporn PPB. Sarkantyyával serényített ló: *conciatus calcarius equus; izgatni a lovat a sarkantyyával: *conciare equum calcarius; sarkantyyával érdekelni: *agitare equum calcarius PPBl. Ky en velem eezyk kyuyerth, fel emely en ellenem hlv sarkantyyath (JordC. 675). Sarkanthyw barom bokor (RMNy. II.85). Egy ezüst aranyas sarkanthw fyw (199). Ha az paripák el fogynának, tehát az nemes emberek az paraszt embereket sarkantyykkal nyargalnák (MesésK. 9). Sarkantyy, hogy már sarkán lévő tyu (GKat: Titk. 1120). Lovát sarkantyyával meg indítá bátran, az hon immár népe chak nem futásban van (Zriuyi 1.51). Zrny Giorj vrannek hagiom az teorkes keoves sarkantyyt (Radv: Csal. III.146). Négy bokor sarkantyy, és egy bezzeg, az egyik eziütes (Gér: KárCs. IV.365). Vöttünk egy sarkantyyt 40 d. (MonTME 1347). Meg valom, illy úrtól származott biztatás sarkantyy (Orczy: Költ. 114).

[Közmondások]. Nem kell serény lovat sarkantyyával érni (Kisv: Adag. 142).

fölkötő-sarkantyy: [calcar cothurno adstrictum; anschnall-sporn]. Az lakatosok egy felkötő sarkantyyt adgyanak huszonnyoltz pénzen (TörtT. XVIII. 229).

taréjos-sarkantyy: [calcar rotula ornatum; sporn mit einem rüden versehen]. A lakatos apró sarkantyyt, felszegezőt, ónost, taréjost, jól szegezze fel négy pénzért (TörtT. XVIII.229).

Sarkantyyús: habens calcaria Kr. [gesporn]. Réz-sarkantyyús sárga csizmám (Thaly: VÉ. 1.311).

Sarkantyyúz: calcarius pungo MA. spornen, mit dem sporn stecken PPB. Vastagon sarkantyyúzza és esztenezi a keresztény lelket az a gondolat (Pázm: Préd. b2). Sarkantyyuztazta, hogy felellyen reá (Megy: SzaÖröme. 4).

még-sarkantyyúz: calcarius urgeo, pungo, stimulo MA. *suffodo equum PPBl. anspornen, mit dem sporn zwingen PPB.

Sarkantyyúzás: [stimulatio; das spornen]. A sarkantyyúzással nem hizik a ló (Czezl: Japh. 159). Sarkantyyúzással nem hizik a ló (Czezl: MM. 177).

Sarkantyyúztat: [calcarius instruere euro; bespornen lassen]. A felséges fejedelem két pár veres csizmáját patkoltassam és sarkantyyúztassam (TörtT. III.195).

SÁRKÁNY: 1) draco, crocodylus C. drache PPB. Tezy ewkowt yartatny bazalisconon es yaspiskyon es sarkanyon (EhrC. 147) Vala nag sarkai (BécsiC. 175). Siralmat tézde mént sarkaiokét (247). Vluen egh nag vindoc sarcañon (GuaryC. 45). Tengert meg erősseiteted, sarkaioknak feieket vizegbe meg törted (136brC. 125b). Rakua vala ligoual, bekauat es sarkaioknak (BodC. 12). Ez sarkany meg vara ez azzonyallatnak dymovleheet anagy gyermekeet, hog mynek vtanna zflnee, az sarkany be nyelnee (CornC. 122b). Faraho be lyvatva byesbayosyth, ky mynd le vetee lw vessöyot es változeok mynd sarkanyaa (JordC. 18. 905). Jeleneek nemevnemev nagy sarkaniok zent Dumaneos atyanaknak (DomC. 39). Sok kegiok es sarkaniok termenek a Tiberias vizeben (DebrC. 214). Sarkant bochtattata ew reea, hogy meg zaggathnaa, de ew tewle az hytbnok ereywel meg ongheszteltoteok (ÉrdyC. 338. 406b. 542b. 555). Latank egy azzonh, kyth egy nagy fene sarkany erőssen mardos vala (TelC. 277. KulesC. 179. Helt: Bibl. I.cccc3). Rottenetes lonat latok, a ki vonsza, lam fekete tüzes szaiu és száma sarkany, bezeg rettenetes taligas ül rayta (Helt: Mes. 467). Egy sarkány lackic vala egy folyo vizben; midőn a vízecegen meg ártatlanac volna, el viúé a víz a sarkányt; és mikoron meg appadt volna a víz, a porondn marada a sarkány (242). Az sarkant, az nagy halalt, az poklot, az karhozatot (Born: Ének. 236). Az kigio, ha kigyót nem eszik, sarkány nem lehet: serpens ni edat serpentem, non futurus est draco (Deesi: Adag. 197). A sarkányokat és orozlányokat fáradság-nélkül földre tsöpülli (Pázm: Préd. 166. Tolu: Vigaszt. Előb. 18). Az tizején alol mint ha sarkány volna, delphin hal módgyara vagon farka (Huszi: Aen. 15b). Sárkány diühösséggel toli kapóul az ölében viseli a magyar koronát (Zrinyi: Symb. 10). Vidd által lelkünket már ama rút vizen, kit sarkány okádott lelkünk ellen (Thaly: Adal. 130). Diadalmaskodván a pokolbéli sarkánynak hét fejét öszevrontotta (Csúzi: Sip. 132). Már az első régiségben támadott híre a sarkányoknak (Pal: TÉ. 684). A böles synai királyok cimere sarkány (685). 2) ophiuchus SI. [drache]. Az ég közepin való tsillagzatok: a sarkány, kinek farka a két medve közé tekeredik be (ACsere: Enc. 99).

puska-sarkánya: trochlea sclopetaria, catapultarium rostellum; aufzug an einer flinte PPB. Lakatosok nive limitatioja: puska új kerekétől 45 d. Egy puska sárkántól 30 d. (TörtT. XVIII.260).

Sarkányhozvaló: crocodilinus C.

SARLÓ (sarro GuaryC. 26. JordC. 249.): falx messoria, sicilicula MA. falcula; sichelmesser, rebmesser PPB. Horgas kasza, sarló: falx *procnrva; sarló, kasza: sicilicula PPB. Az konet sarroual le vagiac (GuaryC. 26). Ha be menendez the baratódnak gabonayaban, sarroual seymth ne arras (JordC. 249. 466). Feyeoben vala egy aran korona es ew kezeoben egy eless sarro (911). Magyarokat adá törökök markába, ki ah Sarlóközből sok népet elhajtának (RMK. II.20). Barátinkt hid el, holnap reggel el iöyenek sarlokak es megarassak a buzat (Helt: Mes. 479). Ha az nagy sarlo fiúcot otzetben rea kötöd, az sült, golyrát el ronttya (Mel: Herb. 38). Fogd hozzá az te eles sarlodat es szedd meg az földnek szőlö gherezdit (Sylv: Ujt. II.150). Az 3 fegyverekből szántousakak es kepekből sarlókat chinálnak (Helt: Bibl. IV.14). A halál hatunk mögöt lappangh halal hozo sarloival (Lép: FTik. 31b). Sarlóját más sarlójára ne vesse (EgyhRend. 104). Éles kaszával, sarlóval aratnac (Com: Jan. 74. Com: Vest. 128). Buzajába vetettük volt sarlóukat (Czegl: MM. 10).

Sarlócska: falcula C.

Sarlós: falcu, secula provisus Kr. [eine sichel habend]. Itt tegnapi sarlós Beldogasszony napján nagy lármá volt, az ellenség elhajtá a németi ménest (Gér: KárCs. 504).

SÁRMÁNY, SÁRMÁLÓ (sármály Com: Orb. 43. sarmalyu Com: Jan. 31): icterus MA. galgulus Com: Orb. 43. grünlíng PPB. Hangos szavuae: a tengélicz, pascirta, főlemüle, czinege, csipke madár, sarmalyu (Com: Jan. 31). A patsirtáról, pintyről, tengelitzről, és sármányról (Misk: VKert. 466).

Sármánya: ∞ A sármánya is tsak kised madárka mint a patsirta, felfyl a hátatskája mintegy hamu színű, begyi és hasa pedig szép sárga, a homét nevezetit is vötte; sármánya, mintha mondánád sárgátska (Misk: VKert. 471. 410).

SARU (sariat BécsiC. 9. Born: Préd. 387. Vallást. Diiij): calcus, calceamen, calceatus C. schuh PPB. Mëgöggzauala 8 sariat (BécsiC. 9). Labait öltözete zëp sarucak (31). Ö zëp sarui elragadac amac zemeit (45. 127). Ki idnendö en vtannam erősb föllemtöl, kinec ném vaçok melto sariuat es viselném (MünchC. 18. 31). Lababol saruiat le vete (VirgC. 101b). Evneky saruy valanak meg zakadoztak, hituanok (MargL. 39b). Kéledek titeket sakóonal kil es tassofnal kil es sarvual kil (DöbrC. 456). Saru es adatik te labadban (NagyszC. 74). A betuenket tanituanoknak elég pogacza keniereket es etkeket, srukat zerzeh (WeszprC. 44). Nem vagyok melto csak saruyat es vyseluem (JordC. 362). Ne legyen se sarwtok es ystapok (382. 753). Vala ez zentseges atya zegeenseguenk byzon zereveyo ruhában, sarukban (DomC. 130). Azt se híged, hog saru voltuolna lababan (VitkC. 80). Melto nem voua csak saruyta köteleot ees megh oldany (ÉrdyC. 146b). Adyatok gywrvt az ew wyabau es sarvt az ew labában (ÉrsC. 11). A Siomac leanyi kenelyek es draga saru vagon labokba (Helt: Bibl. IV.16). Kinek saria hordozására is nem vagyok melto (Helt: UT. A5). Kor beteg, nincz lasnoka, nincz száre, saria, ezt e világ boldogtalumac iteli (Born: Préd. 387). Csak saruia le vonására is méltatlan (Deesi: Adag. 37). Ö nem melto, hogy az 8 sariának kötelét meg odia . . . Mert ferfiut neuez ollyant, kinec saria volt (Vallást. Diiij). Nem viseltek sarut az aegyptusbéli aszszonyoc (Prág: Serk. 350). Két pár saru, egy pár czepelecs (Évk. XII.73). Sokan ránczes, veres sarut viseltenek szász módon (MonIrók XI.342).

[Közmondások]. Meg nézd a labodnac kaptaiát, ne kévany nagyob sarut (Helt: Mes. 41). Soe saru vagon a varga mesteruél, de nem mindenje illic labadoz (370). Ne induly erdöre, ha sarud nincz (Deesi: Adag. 301. Kisv: Adag. 61). Hadd morogyon, varga Pál, csak jó sarút varjon (381).

asszonyembër-saru: [calceus muliebris; frauenschuh]. Mykor egy napon ez barlangbol ky mentheur volna, latham, melettem egy zep azzonyember sarw vagon (TelC. 298). Asszonyember sarú 11 (Évk. XII.80).

bölcsek-saruja: baxea Major: Szót. 103. [philosophenschuh].

deli-saru: [calceus; halbstiefel]. Fa-talpú, deli saru (MNYil: Irt. 132). A pûspök lábain deli-sarut viselleyen (Pós: GBot. 15). Egy kezske börből csinált czepeleist avagy deli sarut adjanak d. 16 (ErdOrszgy. II.380).

fa-saru: [sculponeae; holzschuh]. Botos, kaptza, fa-saru: sculponen PPB.

fatalpú-saru: calopodium MA. holzschuh PPB. A pápistóságban a szerzetesek szürke ruhában járnak, fa talpu sarut viselnek aláztatosságoknak megmutatásáért (Nán: SzIT. 231).

hármastalpú-saru: [calceus triplici solea instructus; schuh mit dreifacher sohle]. A ki hosszú utat akar gyalog járni, hármas talpú sarukot vésezne (Illy: Préd. I.613).

könyvű-saru: [calceolus; halbstiefel]. Könyű saru, minemű az magyaroknál az czipellös, hogy az sola (MA: Bibl. IV. 37).

papi-saru: [calceus sacerdotalis; pfaffen Schuh]. Görög papi sarut viselő: phaeasiatus PPB.

szekérnye-saru: [ocrea: stiefel]. Szekérnye-sarú egy pár, item egy fejtélés (MonIrók XXIV.129).

tehen-saru: [ungvis vaccae; kuhuf]. Minémfiek az tehen saruk? Felelet: az szarvából csináltak (MésésK. 22).

vas-saru: [ocrea; beinbarnisch]. A vas fegyver derék részei a vas gallér, a kakasok, a vas-saruk (Com: Orb. 286).

Sarucska: calceolus C.

Sarus: calceatus MA. beschuhl PPB

Saruz: calceo MA. [beschuhlen].

még-saruz: ∞ Valakit még-saruzni: *calceare aliquem PPBl. Parancsola, hogy soffakkal saruztassanak meg (MünchC. 81). Labaitokat saruzzátok meg! (Alv: Post. 398).

SAS: vultur, aquila MA. adler, geier PPB. (Helt: Bibl. 1 (CC3. Fél: Bibl. 42). Mint saskeselyő praedáló és torkos (Czegl: Japh. 17). Nem így fia sasnak, én igaz sas leszek (Zrinyi 191). Az szerelem őtet sassá változtatta mikor Granimódest az égre ragadta (II.105). A sasnak körme között fonyadsz mint a lép, szeény magyar nép (Thaly: Adal. II.209). A sas felettek röpös (Ily: Préd. II.441). A sasnak lator szemei és gyász forna, fekete. kesely vagyon, a honnét a keselyű nevezet is vette (Misk: VKert. 271). A sas kezd a hattynal garázdálkodni és inselkedni (326). Fellövellik mint a saskeselyő, nagy magas dolgokra tekint (Fal: BE. 581).

[Közmondások]. Sast tautasz röpülui (Kisv: Adag. 111).

halászó-sas: [falco haliaetus; fischadler]. Vaygon kisebb nemű saskeselyű-is, mely a halakról halászó sasnak-is nevezetik (Misk: VKert. 292).

keselyű-sas: [vulturius; geier]. Vid várbul ki jüve mint egy keselyő-sas, kinok orra, körme fegyveres és borgas (Zrinyi II.11). Mint szelégrythetlen sebes keselyő sas el röpülz előttem (115).

kétfejű-sas: [aquila duplici capite; doppeladler]. Voltan egynehányánál, a kiknek két feji sas a zimerők (Mik: TörL. 380). Soha sem egyezhetünk meg, hanem miut a két-fejű sas-madar két felé tartunk (Fal: NE. 80).

lantos-sas: [lyra; leier?]. Északi tsillagzatok: a térden álló Hercules, a lantos sas, a hattyu (ACsere: Enc. 99).

nádi-sas: [falco haliaetus; flussaar]. Vaygon kisebb nemű saskeselyű-is, mely nádi sasnak hivattatik (Misk: VKert. 292).

némét-sas: [deutscher adler]. Német sas vert fészket már Sümege várában, bordót kiáltanak vég-Simoutornyában (Thaly: Adal. II.268).

őszi-sas: immustus C.

SÁS: carex C. juncus, grameu, cyperoides MA. cyperus; riedgras PPB. Sás, gyékény, szittyo: storea Major: Szót. 450. Meta tendit ad quandam vallem juncosam, quae sasweolgy 1257 (Wenzel VII.475). Vallyon az káka fel menekedik-e az nedves sár nélkül anagy az sás is az víz nélkül (Kár: Bibl. I. 516). Az fű dolgát és az sását mi illesse, én magam tesztek Kdnek választ (Nád: Lev. 95. Mol: Herb. 55. Beythe: Nomr. 5). Fülakasztott egy németet egy sás kévéért, kit levont volt egy pajtárol (MonIrók VII.21).

[Közmondások]. Sással fűdött házban bátor-ságos alúdni (Kisv: Adag. 217). Sással fedett házban találz tsendes nyugalmat (518).

Sásas, sásos: carectum C. juncetum MA. [ein ort voll riedgras]. Az aszonyalatt fiat mikor tonab el nem titkolhatnaia, gyékényből egy szekrenket chinala és belé tőve a gyermeket. a sásosba vete a part mellett (Helt: Bibl. I.Cc).

SÁSA (salsas MünchC. 100b.): embamma; sauco Sl. Következnek az sülték alá való sásák, ugymint: vadak, madarak, halakhoz (Radv: Szak. 211). Kővér lúd egészen sütve apróléka nélkül, szekfüves sása alája (79). Ha ezekhez jó izzadó sása uem készítettik, jaj ki sovány a veszt száj iznek ezeket kóstolni (Pázm: Préd. 91). Urunk szenvedése mindenkor előttiünk forogjon és ezzel, mint valami jó-izzó sásával, édesedgyék lelkünk (529). Borrigót a több füvelkel együtt vagdalt paréjban főzhetni, sásában is jó (Lipp: PKert. II.86). Ezzel mint valamely jó-izzó sásával édesedgyék lelkünk az ő szolgálattyanak serény-ségére (SzD: MVir. 93).

csipke-sása: [jus baccis rosae caninae confectum; hagebuttsauce]. Csipke sása. Az csipkének az gyümölcsét meg kell főzni borban, mézelné, borsolni (Radv: Szak. 213).

daru-sása: [?]. Szarvasnak az utója mikor megsült, vagy szárke sását vagy daru sását csináltak alája (Radv: Szak. 170). Daru sása. Mondola belet hajastól meg kell törni, tengeri szőlővel együtt meg kell forrasztani, mézet, kenyérbelet bele, bors, fahéj az madársültnek alája, az talban fel kell adni (193. Nyr. IX.72).

dió-sása: [embamma nucibus conditum; nussauce]. Czompó sóbau, hidegen, dió sását alája (Radv: Szak. 118). Dió sása. Az diót meg kel törni és tisztítani a héjából, eczettel, fokhagymával meg kel szárítani (192). Mikor az kappan szép sülésében vagyon, mesd fel, az levét csepeged az dió sásában (212. Nyr. IX. 72).

füves-sása. Füves sása. Sült alá igen jó, kenyér, szekfü, bors, fahéj, safrány, kieseny méz (Radv: Szak. 192).

gyömbérés-sása: [embamma gingibere conditum; ingwersauce]. Gyömbéres sása. Borsold, gyömbérezd bővebben ezt, mert őtet azért hívják gyömbéres sásának (Radv: Szak. 212).

mandola-sása: [embamma amygdalis conditum; mandel-sauce]. Mondola sása. Az mandolát meg kell hajalni, annacutána mosárban meg kel erősen törni (Radv: Szak. 213).

meggy-sása: [embamma cerasis Apronians conditum; weichselsauce]. Meggy sása. Az meggyet főzd meg, verd által az tiszta szítán, borsold meg (Radv: Szak. 212).

páva-sása: [jus pavoni infusum; pfaubrühel]. Páva sása. A pávát meg kell sütni, levét így kell csinálni (Radv: Csal. III. 37).

szégyfüves-sása: [embamma caryophyllis conditum; gewürz-nägelchensauce]. Székfüves sása. Bort, mézet, eczetet serpenyőben csináljad, borsot, szekfüvet vess bele, ez az igaz sása (Radv: Szak. 211).

zöld-sása: [jus tritico immaturo confectum; grünweizensauce]. Zöld sása. Az zöld búzát szedd meg, mosd s törd meg mosárban, egy kis bort reá (Radv: Szak. 213).

Sásás: [jurulentus; brüh-]. Ég tű közzöletéc elarol engemet; ki lemarta ő kezét en velem a salsas talba, elarol engémet (MünchC. 100b).

SÁSKA: locusta C. MA. [heuschrecke]. El erede ő és menédén sereg a lougockal és a lóndekkel, kik befédéc földnéc orcaiat miként saskac (BécsiC. 13. 203). Ő étké vala saska és vad méz (MünchC. 18). Mind az földet be foga annep milkepen az sasca (GuaryC. 55). Ez, io azzoone, az sasca, ki afföldnéc gyömölcsét meg ezi (NagyszC. 299). V gőmölcsököt ada érebolnak és vnyvkatokot saskanak (DöbrC. 148. 187). Ollyanoknak latatwnk wala mynt az saskak (JordC. 147. 361. 454). Az kwthnak fystybol saskak tamadanak ky ez feldre (900). Nagy szaly, az saska és dög halal (Born: Ének. 364). A füstből sok saskák röpüllének (Pázm: Préd. 294). Másokat csak övetett

sáskákknak tartasz (Czegl: MM. 110). Egyél te is sáskát s erdei mézet (216). Az saúska és szöcskö nem igen különböznek, emez kisebb, anaz nagyobb (Lipp: PKert. II.240).

[SASHUSZ-IK]

el-sashuszik: [dilaceror; sich zerreißen]. Mint amaz rab koldus, az ő el-sashutt czondráját varrogatja (GKat: Váls. I. 38).

[SASLÓD-IK]

neki-saslódik: [inveterasco, ebduresco; veralten, einwurzeln]. A bűnök gyakor tselkedete miatt meg-aggott lelki-isméret végtére neki saslodik (ÉnyF: MSzö. 169).

Saslódás: [durities; erbärtung]. Lelked ismértnek meg vastagodása, saslódása (ÉnyF: MSzö. 168).

SÁTÁN: satanas C. MA. Vr porében te beléd sathan (BécsiC. 297b). Te kezdőd a habornat es meg gőzöd sathanast (NagyszC. 176). Meg keserte sathanas az fratereket (DomC. 39). Menyel sathana (JordC. 363). Ha az sathanas sathanat zzy ky, lw maga ellen meg hasonlot (396). Satan őrdögnek aungali (BoiC. 24). Nem feelek, hogy az pokolbelyi sathan megbanthassa (ÉrdyC. 269b. 537). Mouda Jesusz: Eregy el satan (ÉrsC. 5). Ne kysyrehyen tykteketh az patuarkodo satan őrdögh a ty myrtykethlensygtekerthi (Komj: SzPál. 145). Sarkalta mindeukoron az satan az Christust (Börn: Préd. 23). A satan azt hazuggia isten előt, hog imigy hogy amug vetünk (Mel: SzJán. 311). Távoz el sátán (Czegl: MM. 76).

[Szólások]. A s át á n n á l is s át á n a b b, az őrdögnel is őrdöghebb vagy (Matkó: BCsák. 211).

Sátánkod-ik: [perverse ago; böswillig handeln]. Az légy mindenre midokul ganéjlik, az koppen az őrdög köztünk sátánkodik (RMK. VI.122).

SÁTOR: tentorium, velaria C. [zelt]. Egy satorban lakó tízed allya: contubernium C. Az nagy parazsának magasztalnak satorokat (EhrC. 125). Mőndön fölül satoroe függettetnéc vala (BécsiC. 48). Mėgkėzėitetic az arnė anag a sator: umbraculum (261). Nem wag melto be menny az else haylokba awagy satorba (WeszprC. 129). Tamada sok seregh tyr es el fődőzee az satorth (JordC. 45. 64). Yukab fel vevetők Molok sathorat (730. 769). Zent Damancoz kereznek jegybevel tev, chynala nemykeppen sator (DomC. 92). Nem mezze latha egy mondhatatlan nagy es zoep satorth (ÉrdyC. 511). Meg oztom en satoromat es en lakadalmanmak helyeth meg merem (KulesC. 142). Az myth kővőlhetnek, ym megh yrthwk: egy lowath fekevel es pokrothawal, egy sathorth 12 parchyawal (RMNy. II.203). Az bassa es kyftvatomh wolph az satorbol (LevT. I.242). Az Magy peniglen sator kiüfl lako (Börn: Ének. 355). Leomlott satorát megnyitom es ismét felállatom (MA: Bibl. IV.121).

audiencia-sátor: [tentorium ad colloquendum destinatum; audiēnzelt]. Bevezeté a fejedelmet az három árboczfiju s tetején három nagy aranyos gombokkal tündöklő audientia satorban (MonIrók VIII.363).

bőr-sátor: [tentorium coriaceum; lederzelt]. Az istennek lakiaa bőr sator alatt lakie (Helt: Bibl. II.189).

elgány-sátor: [tentorium Zingaricum; zigeunerzelt]. A sokadalmazás sem ide való volat, hogy az egyház innepére a cigán: satorokkal gyűlőnek a nyalánk kádások [igy] és apró kalmárkák (Tel: Evang. II.1012).

esérge-sátor: [tentorium gausipinum; kotzenzelt]. Ezt a kénéső maradékot ugyan az kaunti uram hagyásából adtam az esérge-sátor úrába az sátorosinak (ErdTörtAd. II.27).

díván-sátor: [tentorium ubi consultationes habentur; beratungzelt]. Látvan azt, hogy Bosáni Boldizsár és Laki János

megindultak a díván sátor felé, mi is az mi díván sátorunkba menénk (KétMDipl. 103).

gyülekezet-sátora: [conventiculum; versammlungszelt]. Isten ő fölsége régebem parancsolta volt Moysesnek, hogy gyülekezetnek satorát építene, melyet ő meg építetté (Sam: Cer. 6).

kalitka-sátor. Az vezér a kalitka satorbol ki-jűne (Czegl: Dág. Előb. 30). Küldöttem Nisig való uzusira az magam féli kalyitka satorát (MonIrók XV.9). Kell kiváltani az kalitka sator (MonTME. VI.55).

kémény-sátora: fumarii papilio, velum camini, cortina; kamindeckel PPB.

kerítés-sátor. Az kerítés-sator két felé vonták vala, udvart kelletvén két felől sűrűn állani az janicsárságnak egész az udvarló külső satorig (MonIrók VIII.331).

kincstartó-sátor: [gasophylacium; schatzkammer]. Be vünc flet az kiné tarto satorba (GuaryC. 57).

leveles-sátor: [causa frondea; laubhütte]. Az leveles satorok innepé Szt. Mihály havának 15-dik napján esett (Szatu: Dom. 104).

rejtők-sátor: [tentorium secretum; geheimzelt]. Chászár le ülni nem akar közkébe, egy röjtök satorbol dévánt titkon nézte (Zrinyi II.139).

szőnyeg-sátor: [stragulum; decke?]. Le ranta ő rola szőnyög satorat (Börn: Ének. 612).

tábori-sátor: *tabernaculum militare PPB. [lagerzelt].

udvarló-sátor: [vestibulum tentorii; vorzelt]. Udvart kellett két felől sűrűn állani az janicsárságnak egész az udvarló, külső satorig (MonIrók VIII.331).

Sátorbéli: 1) habitans in tentoriis Kr. [zeltbewohner]. Sátorbéli cigánnál is hamisabb és hazugabb (LevT. II.323). 2) [Ciganus; zigeuner]. Olyan rút, fekete ember a szegény Gúthi, aki a sátorbeliek között számba lehetne venni 1759 (Házánk I.214).

Sátorka, sátorocska: tentoriolum C. [zeltchen]. Marjai uram ón tilat s egyebet is vitetett el s ugyan a satorkát is, kinek még fedele sincs (LevT. II.415).

gyékény-sátorocska: [tentorium juncinum; binsenzelt]. Moyses hajóeskája melyet az sz. irás gyékény sátorocskának nevez (Mád: Evang. 147).

Sátoros: tentoriatus, ad tentorium pertinens, habens tentorium, tentorialis MA. zum zelt gehörig PPB. Sátorosfejű-szög: *clavus umbellatus PJB. Az három sátoros ünnepnapok ajándékiban minden jobbjé ember egy-egy tyúkkal tartozik (Gér: KárCs. IV.319). Senki a sátoros nép közül ragadmánnyal meg ne böestelenűtse a mi táborunkat (Fal: SA. 213).

Sátoroz: [habito; wohnen]. Tégedet mindaddig szeretlek, míg élek, s míg az én testemben sátoroz a lélek (Thaly: VÉ. II.362).

SÁTORCSI: [tabernacularius; zeltmacher].*Ezt a kénéső maradékot ugyan az kaunti uram hagyásából adtam az esérge-sátor úrába az sátorosinak (ErdTörtAd. II.27).

SATRATYÚ: [satyrus]. Erdei vad isten aszszonyoe és vad hányoe, satratyuc: fauni et satyri (Com: Jun. 43).

[SÁV] SÁH, SÁ (Adám): florkappe, weibliche tracht, über das haupt bis auf die schultern herab hangend, schleyer Adám.

Sávós, sáhos: striatus, virgatus Kr. [gestreift]. Sávós-fátyol: pepulum; sávós keszkenő: lintem carniarium, syndon MA. Vinum

mensale, sawos ad tres mensas (RMNy. III.149). Tyz gyolec kez-
kenow, negye sáhos (LevT. I.35). Tizenöt abrosz, hata gyolec, az
tebbi sáhos (Radv: Csal. II.7). Oltárra való öreg, sávós, fehér,
abrosz (MonIrók. XXIV.643).

Sávosan: [striate; verschleiert]. Az asztalnál mind sáhosan
flúénc, ha mi lőne, mind fegyuerre kelnénc (BFüz: Assz.
4). Ezek a fegyverek olly sáhoson fénnek, hídd-el, hogy bé
ilnek a felséges udvarban (Felv: Dics. 30). Egy nádméz pornak
való sávosan aranyozott edény (Radv: Csal. II.176).

SAVALL? Ha jó féle flussra szert nem tehocz, az közsö-
rűki savalló fővényét az tűzben olvadz nem, abból mérj
(Kecksz: ÖtM. 319).

SAVANYÍT: fermento, acidum facio MA. säuern, sauer
machen PPB. Julihus savanyitva káposztával (Radv: Szak. 49).
Hogy ha a vetni való rethet, csigerben vagy eczettel savanyitot
viz italban megfőzöd, a kigyó marását meg orvosollja (Nad:
Kert. 319). Czeklát avagy vörös répát télre szoktak savanyí-
tani . . . Végy egy tiszta edényt, a kiben akarod savanyítani,
de ne legyen réz (Lipp: PKert. II.205). Másképpen savanyttynak
a lengyelek az vörös czeklát (306).

be-savanyít: [fermento; einsäuern]. Hasonlóképpen sa-
ványthatod-bé a czeklának levelét is (Lipp: PKert. II.206). A
fejes káposztát ennyibány-képpen savanyttynak-bé (207). Nyárra
való uborkát eczet nélkül is bésavanytnak (212).

mög-savanyít: acidum facio, fermento MA. säuern, sauer
machen PPB. Ved a bisalmánac vizét, a kít borban meg
asztattál és sananyntottál (Mel: Herb. 106). Mig meg 'nem
suanittatik: donec fermentatum est (Fél: Bibl. 22). Sóska
annyi legyen, hogy megsavanyítsa az bárányhúst (Radv: Szak.
56). Uj káposzta, ezt is ugy főzzed, az mint szoktad, s meg is
savanyítani borkövel (248). Tudom, hogy ez megl sananittia az
szemeket (Bal: Cslsk. 22).

SAVANYOD-İK: aceo, acesco MA. sauer werden PPB.

mög-savanyodik, mög-savanyoszik: acesco, fermento
MA. sauer werden PPB. Hogy szépen megfő az vadalma,
szátán által verjed, azt osztán ösved vissza az húsára, ne is
főzöd, mert megsavanyodik (Radv: Szak. 51). A vörös czeklá-
nak a levele meg-savanyoszik mint a káposzta lőv (Lipp: PKert.
II.206). A hasábos káposzta, ha hidegben lészén, meg nem sa-
vanyoszik olly hamar (208). Az nborka négy- vagy öt nap alatt
megsavanyoszik (212).

SAVANYÚ (*savanyó* C. *sönyó* Nád: Lev. 30. *savanyu* Mel:
Herb. 4.): acerbus C. acidus MA. herb, sauer PPB. Majd sa-
ványú: subacidus C. Fojtós savanyú: austerus PPB. Az ftygbe ffan
ertetyk anya zent egyhaaz, kynek eleztebe eoretlen gymelche leen es
sawany (ÉrdyC. 331). Az citromnak az sawanyu belső része hidegítő
(Mel: Herb. 4). Az két fehér poma granat sonyó, az tűbbi édes
(Nád: Lev. 30). Az savanyúvizet Kdnek meg-szolgálom (LevT.
II.157). Czikorea saláta, ha az urad szereti, savanyón is jó,
meg nádmézelheted (Radv: Szak. 182). Ez annyí, mintha valaki
kérdené, honnét kellyen minekúnc az édest az savanyútul
megválasztanne (MA: Tan. 44). Cserhái savanyú bor (Czegl:
Dág. III). Még örömet eljárná, vagy ellépdgelné, de a mitsoda
időben és állapotban vagyunk, a tántz is savanyú (Mik: TörL.
45).

[Közmondások]. A mi savanyó, nem vólt nem lehet az édes
Kisv: Adag. 309). A rózsát tövis nélkül nem szeghetni, savanyú
íz nélkül édest nem vehetni (GyöngyD: MV. 3).

Savanyúcska: [subacidus; sinnerlich]. Szentbenedeki alma,
hoszúkás és sárga, édes és kevesé savanyúcska, tartós (Lipp:
PKert. III.144).

Savanyul: acesco MA. sauer werden PPB.

Savanyún: austre C.

Savanyúság: acerbitas, austeritas C. [säure]. Souanosságat:
acediuen NémGl. 143. Az edesseg amoth erősséggel anag
suanosságal meg elegetyuen lattatic (NagyszC. 124). Az egrést
úgy hányjad az húsára, hogy az savanyúsága inkább kimenjen
(Radv: Szak. 89).

SAVÓ: serum C. MA. *lac emanctum PPB. molken PPB.
Savóvá lesz: serescit MA. Édes savó: *pressum lac PPB. Az
túrót szedd zacskóban, nyomogasd ki az savójából, metőld szé-
lesen tűlban (Radv: Szak. 181). Az tikmony sajtot szedd ki egy
tiszta tulában, felyfűl nyomtasd meg, hogy az savója menjen
ki (217. 276). A savanyu tēj erős, a savo felyfűl marad (Com:
Jan. 78). Nem tēj, hanem a savónál is aláb-való (Hajnal: KÖzeg.
26). Nem futottad sullyát hidegnek s melegnek, tetszett jóvá
savó egyaránt kedvednek (Gyöngy: MV. 4). Az savóért igen
vonakoznak, két dióért kertet ugrandoznak (Thaly: VÉ. II.4).

Savós: serosus, sero abundans MA. mollig PPB. A savós
rész az húgy éren a vesékre megyen (Com: Jan. 51).

SĚ (*see* ThowrC. 130. 61. NagyszC. 23. *seh* DobrC. 128. LevT.
I.14. Szék. Krón. 215. *ső* CzechC. 33); nec, neque [cum impera-
tivo et optativo] MA. [auch nicht]: **a**) [egyszerű se:] **α**) Né
mőü égéb mezőre gabona fölket szedné se mőn el (nec rece-
das) ehehlől (BécsiC. 4). Vigiazának, hogi el ne essenek, seh
bigienek az eretneksegnek (DobrC. 128). Szükség fölőt azért
senki borat ne kölche, se tékozollja (KCsereg. 1626. Ds). **β**)
Ne legyen gondod róla, se ne akarjad mondásodat vakmerőül
mególtalmaznod (HorvC. 229). Ne itélj kevésből könnyen, se ne
légy gyauus (267). Hogy mellőle el ne menjen, se neki valami-
ről ne szőljon (Mik: MulN. 46). **γ**) Ez tytkot mynd halalig se
mongyad senkynék (ÉrdyC. 339). Itéled-e, hogy valaki ezek
közzül meg-nyugott, meg-elégedett állapottýában? meg se gon-
dol azt (Pázm: Préd. 36). **δ**) Hogy ne zegyönkögyem te előt-
ted, ső ez wilagy embőrlők előth (CzechC. 33). Ne hajolj jobbra,
se balra (Illy: Préd. I.3). **ε**) Kerotteteek terden aluan, hog evk se
kezereytenenek evrea adni ez vakmerovsegert uehez sentenciát
(DomC. 264). Ha pedig ezt el-hiheti és ezzel az hittel együtt
felebarátýának ágyas lázat meg rütítýa se félylen semmit az
isten baragátul (Pázm: Kal. 594). **b**) [páros se:] **α**) Se légy
tellyessen másé, se más a tied (Fal: UE. 494). Hogy se orvos
hozýa ne menne, se emnye nynya ne adnának (ÉrdyC. 217).
Se ne könnyen mindent hinni, se ne hirtelen valamit meg-
szeretni (Fal: UE. 444). **β**) Ne eskegetek se meüre se földre
(MiinchC. 22). Ne akaryatok byrny se ezstet, se penzt: nolite
possidere neque argentum, neque pecuniam (JordC. 22). Az
pispeknek senki se penzen se baratsagert valamit ne agion
(VirgC. 16). Ez azt szerze, hog senki a papa ellen, seh igazat
se hamissat ne mondhasson (Szék: Krón. 215). Se szépségök-
ben, se urok szerelmében ne bizzanak az asszonyok (Pázm:
Préd. 245).

Sēm, sē (*sem* Pesti: NTest. 11. 20. stb. *sóm* Ab. 5. *sim* *
RMNy. II.59. *sem* uo.): neu, nec C. neque [cum indicativo et
conditionali] MA. [auch nicht]. **a**) [egyszerű sem:] **α**) Ymnar
vénséggel megfőgátkoztau, sem magoc kéz (nec apta sum) ba-
zassag kötelénc (BécsiC. 2). Nem soha nem vetkezett, sem
volt zovkevs erzekenség zarent való megemelekevzettel Cristus
kenyarol (CornC. 23). Kynel kyl soha senky yol nem eelhet,
de sem idwözwlhet (ÉrdyC. 24). Azt laathan Lappa akarwaan
sem akarwaan yamborraa leen es meg koretzwlkewdeek
(434b). Ew neky massa nem volt, sem leezen (529). Megoktul
nem tudnanc, sem merneuec olly felséges iora menni (Born:
Préd. 412). Ezert oltalmaszatalac meg, hogy én ellenem ne vét-
köznel, sem engettem, hogy: ideo custodini te et non dimisi
ut (Helt: Bibl. LF). Nem czelekedie mi velűne a mi bűnűnc.
szerint, sem fizet minekúnc a mi hamissaginc szeriut (Sib: VigK.
C.41). Nem hoztanac ollyan fikat, sem láttanac ollyanokat

mind ez mai napig (Kár: Bibl. I.314). β) sem nem: neque, nec MA. Mind ezekkel ki nem nyílik még a menyeknek országa, se nem jutnak örök nyugalomra (Fal: 57). γ) Még sem ertetek ee, es nem tarttyatok ezetekben az ewt ezer embert: nondum intelligitis, neque recordamini quinque panum (JordC. 404). A hajót oly igen megköté, hogy csak meg sem indíthatá (TibC. 344). δ) Nem mondattatik ez embernek, sem anghnak, de istennek (TibC. 4). Nem leszen magtalan, sem meddó (HorvC. 68). Bestye lagyta, hogy δ neki lúsz embert adnátok, sem pediglen szekerokat (LevT. I.117). Töltés, se por nics kezem alatt (RákF: Lev. I.298). ϵ) A testi környül-metélés nem volt szükséges, mind-azáltal még akkor ártalmas sem volt (Pázm: Préd. 160). ζ) Semegy: nullus EhrC. 17. 104. Semegy-képpen: nullo modo 3. Egyet sem olvasunk VirgC. 27. Mynd azon atal sem tórheteo (ErdyC. 215b). Miesodát? az úr most sem még sem akarja megcsinálni maga vétkét (Fal: NA. 131). η) Sőt ha meg kellettendik veled halnom, sem tagadlak meg tégedet (MünchC. 64). Ha nem használ, sem törődöm rajta (Mik: TLev. 38. lev.) θ) Kinc a szent írásban neue ninczen, vgyan kedig sem lehet is (Vallást. Nn3). Nem is tudja, semis esmeri (Bal: CsIsk. 56). Boszulni a dolgot tüstént igyekezik, esküszik, hogy addig meg sem is nyugoszik (Orczy: Kölh. 116). ι) Mind adzeog sem mouda miset myg nem . . (DebrC. 81). Látod, a fegyvert is mind addig sem viselik, míg esizároknak cezek rajta nem tecezik (Folv: Dies. 13). Az δ ki-beszélhetetlen irlgalmassága szent fia bósításában tündöklött, melyet eléggé sem tsudalhatunk, hálálhatunk, ha a világot által élnök-is (Pázm: Préd. 2). Ezeket a tartományokat oly kegyetlenül szanczoltatták és sanyargatták vala, hogy inkább sem lehetne (Lászy: Krón. 146). **h**) [háros sem:] α) Sem eleje, sem utólja; sem füle, sem farka: sine capite fabula MA. Semmit sem izent sem irt (LevT. II.8). Sem írsz, sem izensz (II.18). Bizonyosan rövid nap meg hal, nem élhet, mert sem szólhat, sem járhat (MonTME. IV.88). Az hol test sem csinál sem szenved semmit is (Bethl: Élet. 56). β) Se nem hovek, se nem hidgek (Misk: VKert. 275). Se nem dicsérem, se nem feddem (Tam: Jófél. 125). A csöcsömő gyermecke egy kis oktalan állatoeska, a ki se nem beszél, sem ne tudgya magát igazgatni (László: Petr. 8). γ) Se szívem se beszédem járása szerint volna mindazáltal, ha . . (Fal: NA. 177). δ) Lathan az fraterok, hogy Marinus sem the sem towa nem menne (ÉrdyC. 339b). Most sem kedvem se alkalmatosságom nincsen a szélyvel való iáratban (Poenit. 14). A figyelmezőnek se elmékedésiben sem külső érzékenségekben nem kell szélyvel hujdosni, egerésni (Komár: Imáds. 39). Az fazakasok büstyája rozsz, sem ajtja sem vasa mintsen (KoltTört. 402). Melyet se török és tatárjárás, se pártos laborság, se nyavala, se kárvallás, se félelem, se szerelem, se egyebd akár-minémő bal indulat le nem onthatott (Szeg: Aqu. 39).

hogy-sēm: quam CorjGramm. 540. [als]. **a**) Mendacem memorem esse oportet: hamaréb meg érnek egy hazag embert, hogy sem egy sántha embert (Deesi: Adag. 105). Közébb vannak most az bódogsághoz, hogy sem az oo törvényven (Pázm: Kál. 417). A bősillotes ember örömesben szenvedí a testi sebeket, hogy sem a tsüfólásokat (Pázm: Préd. 505). Ő jobb volna az kapához, hogy sem az pennához (Bal: Efpjn. 4). Valakinek keveseb hűfi vagyon, hogy sem az ördögnek, annak keveseb megigazulása leszen, hogy sem az ördögnek (Sámb: 3Kérd. 617). A büns inkább fúasztja magát, hogy sem az igaz (Hly: Préd. II.61). **b**) Többet érdemel, hogy sem szenved (Pázm: Préd. 33). Genoszbblu esic dolgoe, hogy sem az előtt volt (Zvon: Post. I.534). Ezen a váron a termé-szet többet erősített, hogysen a kőmives munkája készítet (Gyöngy: MV. 17). Inkáb halunk minden nap, hogysen élünk (Fal: SzE. 530). **c**) Hamarébb estve lenne, hogy sem elő győzném számlálni (Magy: OrszR. 21). Örömesben le-tennök életünket, hogy-sem újonnan megfésziténök a Kristust (Pázm:

Préd. 534). Mélébb bölcsesség találkozott benne, hogy-sem várták volna (Szeg: Aqu. 70). **d**) Imádkozzék eléb', hogysen tanítson (Pázm: Préd. c2). Hogysen azt gyászolja, inkább kardhoz nyúla (Gyöngy: Char. 54). Hadd el korán, előbb hogysen δ k téged elhagyjanak (Fal: SzE. 521).

mint-sēm: [quam; als]. Eppen ellenkezőt cselekszel, mintsem ígérted: contra facis, *quam pollicitus es PPBl. Jobb hallgatni, mintsem rozszszólani: melius est tacere, *quam male loqui PPBl. Ha ajándék küldéssel kedveskedel a portának, abban is a magad szemével élj, innét a kontyot ugyan ki rekeszd, semmit se küldj, mintsem illetlent (MonIrók VIII.257). Előbb életemtől Párkák elmessenek, feltött szándékomtól mintsem elvessenek (Gyöngy: MV. 75). Olyan emberségek voltak, hogy többet nem adtak innunk, mintsem kellett volna (Mik: Törl. 3). Jobban szerettem volna lenni káposztás fazék Erdélyben, mintsem kávét ivó fúdsája a császárnak (16). Még többet vitt végbe, mintsem a mint gondolták (Mik: MulX. 41). Jól-lehet öreg-atyádnak nagy-attyá gallyás ur volt, ha maradékit egyebben osztállossi nem tette, hanem fogyatközsisiban, én eotet szám inkáb' mintsem dicsírem (Fal: NE. 13). Gyanakodom is: büntetés-e inkább mintsem ajándék (Fal: NE. 98). Mind ezekben keserkedett inkább mintsem gyönyörködött, viselhetetlen terhnek tartotta a dicsőséget (Fal: NA. 193). Könnyű' lágyulást a gyómban találni, mintsem offéle vitéz-készséget és hadi-bátorságot a molskos lelki és bünnel fertős katonában (209). Inkáb' akarom azt; hogy józsaunak mondjanak, mintsem rézegesnek: job szerettem, hogy gyalizzanak a jórl, hogy sem dicsérjenek a rozsról (309). Ma több kívántatik egygyetlen egy bültshoz, mintsem régenteu mind a héthez (Fal: UE. 362). Fia Camilla asszonynak jobb, tekélteseleb, mintsem szülő anyja (Fal: TÉ. 666). Igazán mondják: könnyebben felejtí a kigyó farka vágását, mintsem egy asszony legkisebb bosszuságát (692).

1. SEB: vulnus, ulcus C. wunde PPBl. Sebek miatt meghalni: *concidere vulneribus; merő seb a melye: peccus *proscissum vulneribus PPBl. Azert menyey atya ez embert hasonla Cristishoz ew zent sebenek ezudalatos tytkayban (EhrC. 26. 202). Mő ellenséginé feiédelme feiének sebeibe: in vulnera capitis principis inimicorum nostrorum (BécsiC. 39). Latak mas angyal fel yvni valuan w rayta urunk Cristusnak sebeyt (VirgC. 14b. 28. 29). Az török helet az w edeseges sebeinel illetuen meg vigazta (104). Sebóket, fiadalmakat zenuedel a te fogsgodnak ideim (WeszprC. 70). Maria nezy vala. Jduzeyteneknek orchayat es az ev testen valo eot mely sebeket az egyeb sebekkel (CoruC. 98b). Ez azzonyallat az le hólke fergeket tezi vala ev melyebe uagy az sebben (DomC. 89). Nemely nagy hyron nemet frater ev gyermekesegetvel fogua zokta vala Cristusnak sebyt nagyon tyztelny (236). Meglatytak, kyben sebeket tettenek (JordC. 696. 907). Őt ezer neg zaz hetuen őt sebeket zenedet (VitkC. 108). Angyalok az zyz sebeit wygaztytak (ErsC. 503). Firtat öltem meg én sebemre: occidi virum in vulnus meum (Helt: Bibl. I. 34). Gyarlo mi lelkünce testünknee sebeuel (Born: Ének. 111). Christus az δ oldalunk sebeből épült anya szent egy lázát igyesenek esméré lenni (Tel: Évang. II.6). Eleutherius lelke sebeivel semmit sem gondola (Fal: NE. 77).

[Szólások]. Beáll a seb: vulnera *coemnt PPBl. Seb tseropellés: esclara C. Megforra a seb: *cicatrix coit PPBl. Megnyilatkozattak, ismét megújultak beforradott sebei (Pázm: Imáds. 470). Bé-varazott seb: cicatrix *obducta PPBl. Ezekben lewes nyath egh essewth sebben (LevT. I.192). Egy legény sebbe való esésével ment véghez ez mai próba (MonIrók XV.552). Liptai seregéből két hajdum sebben esett, több sem annál (Béres: Lev. 547). Seb-forrasztó gumí: sarcocolla PPBl. Ha az czerfi leuelet a sebre tészod, meg

forrasztja (Mel: Herb. 15). Chynaltast iratt es erőss portt, kyvel sebet nyitna k awagy wathlust weszenek az loonak (LevT. I. 1). Sokszer harcrolást töttek azzal magoknak sok sebet vettek (RMK. I.24). Hátul vött sebet: *aversus vulneratus est PPB.

[Közmondások]. Szeretőknék sebe nem idéz törvénybe (Kisv: Adag. 21). A kik szeretnek, sebebe esnek (Fal: SzE. 522).

farkas-seb: carcinoma Kr. cancer Nom.² 343. [krebs]. Az kyalyon vala farkas seb... Talpatol fogva tetyeg az farkas sebtel meg emezetek (PéldK. 24). Efféléknék beszéde megemészt mint a farkas seb (Helt: UT. I. 3). Orzáint el ette a frantzu vagy farkas seb (Born: Préd. 218). Beszédek mint a farkasok tovább tovább esűsz (Tel: Evang. II.465).

fene-seb: ∞ A fene seb, orbáncz, himlő viszketeget indítac (Com: Jan. 60).

halálos-seb: vulnus letale Kr. [tödliche wunde]. Az nyl. ennen magokra terveen, sokakat halalus sebebe oyteneek (ÉrdyC. 546). Lássad Julius tsászárt a templomban huszon-két halálos sebben (Pázm: Préd. 73). Simóit meg-fogták, halálos sebben vagon (TörtT.² I.445).

likas-seb: [vulnus bians; offene wunde]. Ha az tálaszo fyu vizét vezik anagy ki fachariak, likas sebőket be forrazt (BeytheA: FivK. 104b).

tátott-seb: vulnus hians Kr. [offene wunde]. Ha az ő szent oldalának tátott sebet meg-gondoltad, jsson eszedbe, hogy ezek nem egyebek, hanem a mi bűneink ostorozási (Pázm: Préd. 773).

vak-seb: cicatrix MA. Nom.² 193. contusio; wundmal PPB. Meg ostorozak őtet aduan vak sebot vak sebre (WeszprC. 87b). Midőn a folyó dagadás őszve megyen, varral béborittatic, végezetre a vak seb meggyőzi (Com: Jan. 60).

Sebés: ulcerosus, saucius C. vulneratus MA. verwundet, verletz PPB. Nem akaryauala, hogy ewkewt az spital kewewl vinne, kye valanac ygen sebessek (EhrC. 102). Le esel Isrluce sebesi közöt: inter² vulneratos Israel (BécsiC. 20). Meg őlele az zent sebes labakath (VirgC. 60). Ottan baginan az sebes embert (103b). Mindőn tagaim sebősök (WeszprC. 104). Es vala teste sebes (DomC. 265). Vala ky sebes arra tekeentend, eel es megh gyogy (JordC. 163). Haat az ayto elöt egy nősteen farkas fekyk es haat²sebes (ÉrdyC. 544). Igen sebes vala Sándor lova, elesék, ottan meghala (RMK. IV.141). Ibraim Olaj beg már feje fölött ál, könnyögeny kezd sebes Cherei Pál (Zrinyi I.57). Szép vitéz szókkal sebeseket biztatták, kötözik sebeit, szánnják és őhajtyák (65) A bátya hová lett, nem tudván, mint érzi azt sebes szívében (GyöngyD: Char. 352). Radul drabant, ki igen sebes, fekszik, többire balálán vagon (TörtT.² III.103). Gyalgosága tizig való sebest kapván (MonIrok XV. 135).

Sebéséd-ik: vulneror MA. verwundet, beschädiget werden PPB. Hul az sok török, hul és sebesedik (Zrinyi I.110). Itten kezd hullani török²sok számtalan, itten sebesedni minden fele pogány (II.90). Annak a kezétől bátya sebesedett és fejekre megint új veszély gerjedett (GyöngyD: Char. 351).

ki-sebésédik: [exulceror; wund werden]. Az bal lábam is, az mint magától kisebesedett, flastromot tétettem (MonIrok XV.427).

kisebésédés: [ulcus; wunde]. Fekély, tőr, ki-sebesedés: ulcus PPB.

még-sebésédik: vulneror MA. verwundet werden PPB. Honap napon mynd the kezembe adom ewketh megi sebesedny es² meg halny (JordC. 312). Ez erős fegyveres vgy űtközik, hogy meg sebesedie es meg terheltetic (Born: Préd. 239b).

Teriez meg kezedet es vigy ki az hartzról, mert igen meg sebesetteim (Kár: Bibl. I.330). A meg sebesedet emljöi anya igen szorgalmatos vala, hogy midőn fiát szoptatna, a vér a téj-vel őszve ne egyelednék (Illy: Préd. I.156). Ugyanott sebesedvén az pesti titárok agája is meg (TörtT.² II.75).

mögsebesédés: [vulneratio, sauciatio; verwundung]. Ymadlak thebedeth az kerözth fau megi sebesedessederth (PozsC. 17).

Sebesen: saucio Kr. [verwundet]. Marada az heleen sebesen ew oldala (ÉrsC. 412). Az kik memel erős vitezec voltanac anagy az harczon meg halanac, anag² nag² sebesen maradanac meg (Decsi: Sall. 51b).

Sebesít: saucio MA. verwunden PPB. Wtet halara sebesitek (VirgC. 103b). Oh jay wezyk, mely yghen eles thör leezen az sebesythen mynd keeth fele azaz mynd testeeth mynd lelkeeth (ÉrsC. 143). Az betegheghz testeth sebesythen es lelkeeth megi wygatal (205). En sebesithatoc es én gyogyithatoc: percutiam et ego sanabo (Helt: Bibl. I.cccc3). Pallosa élivel sebesítése ellenségét (Laur: LViad. 58). A ki ellenmondással társit megtámadja, sebesíti más hírét (Fal: UE.434). A kik szeretnek, sebebe esnek, a kit az isten szeret, sebesít (Fal: SzE. 522).

el-sebesít: reducere C.

még-sebesít: vulnero, convulnero, saucio, sancio, ulcero, exulcero, exciso C. [verwunden]. Törőlesből megsebesített: descobinatus C. Lelketh igen meg sebesítete vala (VirgC. 19b). Az ő iogjanal meg sebesythen titeket, ki őzön tyteket az ő satorabol (147). Az eeu zyemeth the sebeddel sebősöhed megi (WinklC. 261). Azok azt megi sebesythen, ky hanyak az zelőből (JordC. 599. 772). Adatnak haly adasok az iduezyetyvnek, ky meg gogyegygya azokat, kyket meg sebesyt (DomC. 37). Az keweke nagy sokokat meg sebesythenek vala (ÉrdyC. 546). Keriek Jezus, sebeseychyd megi en zyemeth (PozsC. 14b). Az földre romlottal meg sebesedat vala az neuzetségeket (Zvon: Osiand. 235). Mig az rózsa lappang tövises tokjában, távozatok tölle gyermekek kezei, meg-sebesítenek szürős tövissei (SzD: MVir. 466).

mögsebesítés: nleratio, exulceratio, vulneratio, sauciatio C.

mögsebesíthetetlen: invulnerabilis, invulneratus C.

Sebesítés: vulneratio, sauciatio MA. verwundung PPB.

Sebesíthetlen: invulneratus MA. unverwundet PPB.

Sebeske. Ennec az lezele sebeske mint a kőkény sziluanac (Mel: Herb. 88).

Sebésül: vulneror Kr. [verwundet werden]. Te zentseges fyadnak tésé ez kppen sebesölwen az te zyzeseges őledben wala feketwen (PeerC. 146). Vram Jesus, ky weretettel, sebősülttel (CzechC. 25b).

ki-sebésül: in vulnus erumpo Kr. [wund werden]. A kékség gondatlanl tartatván, ki-sebesül (Com: Jan. 60).

még-sebésül: pervulneror Kr. [verwundet werden]. Kezde zolni az ven frater, kynek labay valanac meg sebesölwen (VirgC. 60b. 29). Nekem ada megi ez velaagh testedben myndenestewl megi sebesewlwen (WinklC. 101). Megsebesíthettheek ammi alnaksagonkert (NagySzC. 320b). Gyogyohad meg azth, ky megi sebesölwth (ÉrsC. 147. 297). Melye megsebesölve, ky ő neky testet meg rothatzana (ÉrsC. 421). Az en szinem az en belső reszeimbe megi sebősülttet (Szék: Zsolt. 116b). Ő sebősölt meg (Kulcs: Evang. 6b).

Sebésülés: vulneratio, sauciatio MA. verwundung PPB.

[Sebhésül]

még-sebhésül: [vulneror; verwundet werden]. En testöm naçon kenztatik fene farkasnae sobenel, sephesültetic es góttre-tic (NádC. 703).

Sebhész-ik, sebhűsz-ik: [vulneror; verwundet werden]. Teretuala hodog Fferencz Marianak egyházaboz, lewlewtuala ott egyalazatos fratert, kynek uala Jacob neue, nemy szepehwt poclosual: ulceratus leprosus (EhrC. 101). Löttem mikent sephetek serelben aluajok (AporC. 43). O wram Jesws Cristus, ymadlak tegedeth az keresztan sebhettet, mereggel oes écettel ytatal (PeerC. 177). Mint sebhett oroszán a barlangból ki-rohan (Kónyi: HRom. 9).

még-sebhészik: ∞ Az poclos uala mendenestewfoghuan meg sephewt es ygen vtalatos (EhrC. 103). Monnon megsephét-tettek (omho vulnerati) vala ő zereleműel (BécsC. 168). Emle-kőziel the zamtalan sebeidnek soksagáról, kykkel feiedtől fog-wan labyd talpaygjan megl sephétteel (WinkC. 256). Ezen banatyanak myatta megl sephewek es megl keseredek (DebrC. 532). Szívekben mindketten megsebhettek vala és ő szerelmekben felgerjedtek vala (RMK. II.82).

Sebhedség: sauciatura Kr. [verwundung]. Ez a jel a Kristus illy nagy haszonra, sebhedségből való gyógyulásra fel-állítatott nyilván való bizonyság és jelenség (BíróM: Micae. 174).

Sebhét: vulnero, saucio MA. verwunden, verletzen PPB. Kyuel nebezen zepphetyk ystemek zolgaya: quae graviter vulnerat servos dei (EhrC. 50b). Mynemű zomorusaggal sebhettetik vala az anakon ő züue (WeszprC. 3). Az halalnae keser-wes waltsaga engem sepheth (ÉrsC. 296b). Kik sebhetik az kiralyt: vulneratores hominum regionum (Ver: Verb. 28b). Paranzolatnae zsegeze mindoneket sebhete (Borri: Ének. 35b). He-lyesen viaskodtak akkor az sz. doctores az eretnekek ellen, mikor azt forgatták és azzal sebhették és rontották őket, hogy az előtt külömbet hittek az keresztýének (Pázm: Kal. 170. Lép: PTük. 174). Szíved fájdalommal sebhetik és tested nyomorgattatik (Mad: Evang. 69). Verset koholgotok, mi-ként Veselényit Kupidó sebhetté, [Szécsi Máriával zerelemba ejtvén (GyöngyD: MV. 10). Hát ha még ennél is nagyobb tekintetek, annyival is inkább titkos izenetek sebhettek (45). Tsak egy sebhett engemet (Kónyi: VM. 13). Hiv-ségemet nem sebhették (mind nyilai ezeknek (Amade: Vers. 87).

még-sebhét: ∞ Azt es meg sephétuén kinóté (MünchC. 157). Az zynet meg sebhety (VirgC. 136). Te zent feyedeth meg sebhétek (CzechC. 7). O edős ibus sephössed megl een zywemeth, hogl zeretethnek főkönvey legenek ess fordol engé-meth te hozjad (WinkC. 259). Kemény zywem meg sephössed (27). Meg jute, hog továbbá illyenféle gyvlovsegek az ev zyevet meg ne sephetnoye, zagatnaya (MargL. 118). Talpamtol foguan thetemiglen megsebhettek vala engemet (NagyszC. 48b). Tyzta keuansagat meg nem sebhette vala (CornC. 43b). Az ev zyevet meg sebhetem fertezetes zeretetre (358). Meg sebhetteen az papy feyedelemnek egy zolygaty, el vaza hűneky flyelet (JordC. 442). Te uram igazau sebhettel meg engemet, de kogyesson vigasztottal meg engemet (DomC. 228b). Zünet gonoz keuansagual megsephette (DebrC. 7). Meg sebhétte ow zyewet az ew meenyey zeretew atyanak es vendegheenek tyzes zerelem (ÉrdyC. 510). Megkerdeek, ky volna es ki sebhette volna meg ewtet (527). Az őryzók megl vereenek engemeth es megl sebhéteenek (ÉrsC. 228). Vram flus, ky ez wylagnak yduessogheyerth akarat lanchyawl megl sebhettethny (PozsC. 34). Meg fogat-tatának az toluayoktul es meg sebhettetenek (BodC. 12). Kemény tysszel meg sebhettek (ThevrC. 114). Aszt se áldozd az urnak, a mi meg szakadot a vagy meg sephöttetett (Helt: Bibl. I. H3). Lánczúal meg sebhete az ő oldalát (Helt: IT. es). Es ő magát főkeyleckel meg sebhettet (Borri: Ének. 294b). Az

uristen sebhett meg es ő giongith meg (Ozor: Christ. 340). Ő sebhettet meg a mi aluaksaginkert (Bas: Credo. 174). Es meg sebhetteen az ő lelki esmeretekel: percucientes conscientiam (Fél: Bibl. II.38). Az isten a bűnösöket az törűen által rettentü es színeket meg sebheti (Fél: Tan. 242b). Megsebhette az ő szíve ez vétékért és monda: Igen vétkeztem (MA: Bibl. I.301b). Ninczenec megsebhedve és felszaggattatva az szívec az ő bű-nökneec esmereti által (MA: Scult. 231). Minekntánna pedig Dávid ezt cselekedte volna, meg-sebhették az ő szíve (Batai: LPrób. 82). Ez a tekozlo fiat vissza hozta es az tolvajoktul meg sebhettett az őrzőnek gyógyettása ala bizta (Lép: PTük. I.186). A máknak meg-sértett, sebhettett fejecskéje (Com: Jan. 32).

mégsebhetés: [vulneratio; verwundung]. Mitsoda a szívnek meg sebhette (Batai: LPrób. 86).

Sebhetés: ∞ Eggik törése es sebhete a másikat ott eri (Mel: Jób. 41)

Sebhétetlen: invulnerabilis Kr. [unverwundbar]. Achilles uoha győzhetetlen és sebhétetlen vala, még-is Troját meg nem vehette (Hall: Tel. 130).

Sebhít: [vulnero; verwunden]. Tsendesedgyéc azzal szíuem sebhítő lánghá (Balassa: Ének. 3). Hát miért ostoroz s próbákkal miért sebhít (Rim: Ének. 172b).

2. SEB: impetus, violentia MA. gewaltsamkeit PPB.

Sebbel: [celeriter; schnell]. Nagy sebbel lobbal valakire mēmi: *incursare in aliquem PPB. Jelenek az zent lelek nagy lyrtelen sebbel, nykkepen nemyemű leelekek lyrtelen vala jeweese (ÉrsC. 158). Egy angyal aaz kerekeket nagy sebbel az nepre wethé (510). Ezt hallván azommal vezót rántának, nagy sebbel utánok evezni fogának (RMK. V.198). Es mind az ket folyo víz nagy sebbel egybe fűközik: et magno motu annis utraque colliditur (Fórró: Curt. 493). Késő lévén már az idő, nagy sebbel lobbal kiki haza mene (ErdTörT. I.109).

Sebēs: rapidus, praerapidus, torrens C. violentus MA. [rasch, schnell, reissend]. Venit ad fluvium Zwew et ibi juxta Sebusag sunt due mete CodPatr. VI.73. 1252. A gerneket az sebes víz gyarsan el nyeluen, az halottat oltemet az fewnen ala (EhrC. 160). Az nagi sebes tőzet el teryetez (VirgC. 38b). Ysten nagy sebes szelet crezte nap nywagtol (JordC. 28). Az sebes zeneh vethween alaya, zwrkallyak vala (ÉrdyC. 469). Wgy az ken-nak forgasa es nagy sebes thalalasa negy ezevr poghat ewle meg (ÉrsC. 510). Vala a folo igón sebes (TelC. 230). Atkozot legyen az ő haragoc, miért hogy ilyen sebes (Helt: Bibl. I. An. 4). Az tűnek sebes voltat meg oltak: exstinxerunt vim ignis (Sylv: UJT. II.110. 126b). Sebes haraga láttic (MA: Bibl. V.9). Sebes, forgo tarackokból lövöldözvén (Com: Jan. 149). Egy sebes szarvas gēnnék nyomát keresvén járt (Zrinyi: ASyr. 1). A szarvas sebesen fut (Ily: Préd. 132). Az ő sebes zere-tete (Mik: MlnN. 194). Könnyeb lett volna Nagy Sándor pari-páját sebes futtában visszafütyenteni, hogysen asszonyom nyelvét egy kevés pilenésre birni (Fál: NA. 187). A remora halacska a nagy terhes hajót sebes mentében megállítja (Fál: TÉ. 687). Sokan erőszakosan bűnnek természetekkel és mint-egy hatalmas sebes folyamok ellen evezvén, akár mint fészke-lődjének, előbb nem mehetnek (Fál: UE. 388).

Sebösen: rapide C. violenter MA. [reissend, heftig, rasch]. Sebessen folyó vízben: in aquis vehementibus NémGl. 284. Sebesen alá jöni: magna vi deorsum ferri PPB. Nézd, mely sebesen a földre száll (Pázm: Préd. 135). Esik elődben még oly csoportos ut, melyen jó lovad sem oly sebesen fut (Thaly: VÉ. I.152). Mikor Kédnél vagyok, a nap olly sebesen repül, valamint a főske (Mik: TörL. 34). Védelmeezi magát a tűn-dklő Apollonak sebesen süttő sugarai ellen (Fál: UE. 370).

Sebëskéd-ik: prophanter ago Kr [rasch handel]. Életeket sietve költik, kedvekre sebeskednek, mindent hirtelen állatfutván (Fal: UE. 454). Kéré utóljára, hogy sebeskedno mind igazteretvel mind ajánulásával (Fal: TÉ. 648). Mikor és hol kedvek viszketteti, sebeskednek a beszédben (SzD: MVir. 48).

Sebësködés: [prophanatio; eile]. Nem tapasztaltam benned, hogy időtlen sebeskedéssel törekedtél volna az efélcére (Fal: TÉ. 125).

Sebëslen: [cito; eilig]. Ugrai Györgynek egy szolgáját, kit jószágába küldött volt, az gyalui bégh alá külte sebeslen (MDiplBék. 187).

Sebësség: velocitas, rapiditas, violentia, impetus SI. [schnelligkeit, eowalt]. Sebesseguel az aytot megnyituan, tewn nagy zozott (EhrC. 16). Az víznek sebesege wkethi elragagya (VirgC. 109b). Az tyznek sebesegeet megh oltottank hyttel (ÉrdyC. 521b). A szelnek sebeseget erezük (Fél: Tau. 317). Az folyo vizek sebesegek miat gyakorta ny es mas folyasra szoktak szegni (Ver: Verb. 157. 166). A magas hegyekből le szállott kőszikla nagy sebességgel dül, bont, tör (Zrinyi I.55). Megvidámula, az örüm testét, lelkét nagy sebességgel elfutá (Fal: NA. 150).

elme-sebëssége: acrimonia PPBI.

Sebësségös: vehementissimus Kr. [heftigst]. Pocolbeli sebësségös tűz (GuaryC. 11). Pocolban vagon ég meg gyóyt sebësségös tűz, ky öröcke soha meg nem alozie (NádC. 77).

Sebëst: [velociter; schnell]. Felette híres jó lovaglásáról, sebest futván másra ugrik egy lovárnál (Gyöngy: KJ. 107).

Sebhet-ik: [rapior?]. Oltari zenthseghez annera sebhetic vala, hog micoron istennee testeuel egáesil vala, nag sirással meg ötletik vala (NádC. 541).

[Sebhetöd-ik]

Sebhetődés: [animi concitatio; auffwallung]. Kétes elméjét nem csendesítheti, veszi a levelet, teszi, tekergeti; végre, mint tengeri habok szelek szünésével, csendesedni kezd sebhetődésével (GyöngyD: MV. 43).

Sebtében: [celeriter; rasch]. Az ki sebtében futván, valami fában meg átközik, az fát szidalmazza büntelen (Zvon: PázmP. 94). Praedikációjában nagy sebtébe mentében, mikor valami ügy akadot volna eleibe, mely képtelen dolog legyen (Veres: Lev. 41). Ilyen sebtiben való jövése siető igyekezeti jelenti (Bercs: Lev. 36). Komáromnak megyen és sebtiben följiül kerül rajtam (122). Ugy kellene lenni, hogy maga hírvél mehetne sebtiben Nagyságod (599). Unalom elfogta, bé jött nagy sebtében (Orczy: KöltH. 113).

SÉD: rivulus, fluentum SI. [bach]. Ad fontem, qui nominatur Tubtasedu 1086 (Wenzel L31). Per quendam fluvium mersed vocatum 1261 (VIII.10). Ad pratium Sedfen nuncupatum 1292 (X.94). Meta descendit ad pratium seedfen nuncupatum 1292 (CodPatr. V.74). Wokousede (ZichyC. I.10).

SÉDÓ: [patibulum; galgen]. De meog más sédóra is vonszak mestert (Bal: CsIsk. 153). De ideie immár, hogy fecesegedsédrt is sédóra vonnyalak (239). Féle azon, hogy ötet is sédóra vonják (GKat: Titk. 17b). Meg-kellett a Christusnak feszítettünie és a tolvajokval egy sédóra fogattatnia (GKat: Válts. II.1185).

SÉFÉLY: [scapha; schäffel]. Ezüstből borgokat sokat csinálnak, séfelyek, kosárok ezüstből valóak (RMK. V.197). Hozának Dávidnac hálni való ag leplet, medenczét vagy víz merő sefőlióket (Mel: Sám. 198).

SEGÉD (segid DöbrC. 51. Görös: Máty. 54): conamentum C. juvamen, adjutorium MA. hülfe, zuflucht, beistand PPB

Vénség segédei: *adjutoria senectutis PPBI. Legenee neki seged (HB. 22). Ur nekem segid, nem filek. Vr nekem seged és en meg vtolom en ellonsegimet (DöbrC. 51b). Tudom, hogy lengyel hirály hozzaja venne, egyik segédem Czilling ücsben lenne, másik segédem én unokám lenne (RMK. II.353). Her-tzeg több uraktól kore segidet (Görös: Máty. 54). Vénsége istájja, gyámola, segéde (Zvon: Post. II.411). Az istip olly támasz, segéd, mellyhez tartozkodik az erőtlen, hogy el ne essék (Megy: 3Jaj. II.32b). Segedeket kívántak (Megy: Dial. 69). Hathatos segédi vadnak az igaz kegyességnek (Teleki: FLÉ. 4). Bodolni ha kezd elmém, el-távozna tőlem segédim (Ujf: Hének. 19b). Keszkenője végét bé-veti, mellynek segédével jó is a part felé (GyöngyD: KJ. 458). Földi segédim ha elhadnak is (Thaly: VÉ. I.116). Kérjük az istent, hogy lelkét adgya nekünk segédül a mi magunk állapottjának megvizsgálásában (PP: PaxA. 53b). Véghetetlen téjdalmakat szenvedett, hogy segédével Florinája mellett nem lehetett (Könyi: VM. 43).

SEGEDELEM (segedem NagyszC. 104 segelm KulcsC. 115b): confugium, profugium, refugium, opitulatio C. auxilium, juvamen, adjuvamentum, adjutorium, praesidium, subsidium MA. hülfe, zuflucht, beistand PPB. Ystennee segedelmenel valamynemv haznalatol ew kewzettek tezewnk (EhrC. 36b). Vőu ő maganac segédelmeket: assumpsit sibi auxiliarios (BécsiC. 14. 43). Segedelmet fűled nem vezőc (GuaryC. 40). Zent Ferencznek segedelmet kerü vala (VirgC. 108). Embőri segodelemtől meg valec foztatoth (NagyszC. 104). Az the segedelmed ala folyamonk (WinkC. 40. 83. JordC. 802). Semimőd hyedelmet auag segedelmet venen (VitkC. 94). Hyzem, hogy az vr isten, ky myndeneket meg vygantzal, teenedek ees segedelmet teezen (ÉrdyC. 338b). Een ygaz segedelmem vagyon wrtül: justum adjutorium meum a domino (KulcsC. 11). V segelmek meg fogyatkozyk: auxilium eorum veterasset (118b). Zenth Miklos mij zegedelmevuk (RMNy. II.23b). Segedelmeuel legyetek, ky dolgában zükkeskedyk (Komj: SzPál. 104). Segedellem nélkül zükfőkődie (Com: Jan. 201).

Segedelmes: auxiliaris, auxiliarius SI. [hilfreich]. Emléköz-yevnk az ew hamar valo seghedelmes voltolar (ÉrdyC. 589b). Istennek seghedelmes malaztja (604). Az ew kegyelmesseghenek seghődelmes ayandeka (632). Zent Peter zent Pal apostoloknak seghedelmes hatalmokban byzwan engedet ayandeket (ÉrsC. 556).

Segedelmoskéd-ik: [praesidio sum; beistehen]. Segedelmeskegyél, reád bizom utólsó tseppetü figye-fogyott remény:em-nek (SzD: MVir. 334).

Segedelmesség: [auxilium, adjutorium; hülfe]. Myndermel zegődelmesseget ewenek aloytta vala (ÉrdyC. 372).

Segedelmű: [auxiliaris; hülfe leistend]. O gazdagság segedelmű kiraly (MA: Scult. 15b).

Segédség: [juvamen, adjutorium; hülfe, beistand]. Vőn zent Damian egihaznak valo segedseget az epölésre (VirgC. 31). Hüseg neki segédség vala (85. 125b). Atte segedsegeddel megzabadultam (NagyszC. 128. 304b). My seghedseghwknnek ydeyn: ad opportunum auxilium (JordC. 805. 810). Zükseg vala aianlas mű segedsegeőnkre (VitkC. 93). Mynden dolgaban nagy seghedsegh vala (ÉrdyC. 581b. 613). Vr ystennek malaztja: k segedsege myat akarok ky mvlnom (ÉrsC. 265. TelC. 48). En segedsegemre bozassad zent Myhal archangyalth (ThewrC. 61. 134). Hyny engőmet segedsége az nyomorusaznak napyan (Beythe: Epist. 222b). Erős hyttel hijunc segedségeül (MA: Scult. 259b). Az istennek segedségeül valo hívása (KCsipk: Wol. 341b).

Segéll: juvo MA. helfen PPB. Zent Fyerenc ewtett hy-segest zegellynala: adjuvat (EhrC. 7). Nimően, ki segéllén: non est, qui adjuvet (BécsiC. 24. 40). Ségélléd en hütőtlenségemét

(MünchC. 89). Zegent nem segellem zóksegbe (VirgC. 7. 88b). Kezelet magat nem segelhetti vala sémben (WeszprC. 68). No mayd meg laotom, ha segel (SándC. 29). Azert sir vala az ana ő zent fiatal egeőmben, mert az ő fia nem segehetivala (NádC. 346). Hina hozza egy sorort, hog segellene neky (MárgL. 25). Őzvegnyeket seghellely hű zykseghekbe (JordC. 834). Eo naponkent segelli az nr istennek eleote eo zent erdemével es esedezesével az eo fiait (DomC. 1). Mely cardinalisok zent Dumancosnak hyven segeelnek az eo neky hagyot dologban tanachal es segedelmel es (99). Oh azoñom Maria, mikenen alazuala, anağ ki seget uala il nağ zorosságban (VitkC. 79). Te kegeg Jესusnak zeretű zolgalo leana, gondolad, hog őrdmesteg segellened őtet (80). Yme isten seget engemet: deus adjuvat me (KulcsC. 129). Melyik mestersegnek seget inkáb az őrdög (MesésK. 31). Földfukben nem segellőc a szegenyeket (Born: Ének. 130b). Segellőd etellel es itallal minden züksegekben (264). Segellőc az isten dolgában munkalodokat: ministrant sacerdotibus (MA: Bibl. IV. 238). Az őkrők, mellyek vonják a terhet, s egyik a másikat segeállik (Bod: Lex. 75b). A megbántott félnek segeállunk (SzékOkl. 1314b).

[Szólások]. Isten engem vgh segeálllyen (RMNy. II. 19). Fogd be a levat őrdögellők, mert úgy segeálljen elűtöm a fejedet (Bethl: Élet. II. 124). Isten úgy segeálljen, Ujvár felé hallanak csak indulását is Nagyságodnak, Pozsonyhoz gyűnne Haiszter (Beres: Lev. 96). Isten úgy segeálljen, újra kezdjük tavasszal ismit az entrét (219).

elő-segell: [adjuvo; beistehen]. Elő-segeállni valakit: *adjuvare aliquem comiter, lepide, munifice PPB. Ő Felsőgét abban mint egy elő segeállik (Tof: Zsolt. 513). Elő segeálllyed nyavalyás voltába (Magy: 6Jaj. VI. 48b).

föl-segell: [adjuvo, sublevo, opem ferro SI. [nachhelfen]. Ha istent tiszteljük, az mi erőtlenségűnk fel segeáll (Kár: Bibl. I. 627b). Felsőgétlyed az koldusac züksegét (MA: Bibl. I. 172b).

fölsegeállás: [adjuvamentum; unterstützung]. Nem immel-ámmal, hanem nyersen szorgalmatoskodtam föl-segeálllősen (SzD: MVir. 243). Mindent elkövet a megszorultak felsőgeálllőse (380).

még-segeáll: [adjuvo; helfen, beistehen]. Isten őket meg nem segeállendi (GuaryC. 55). Zegel meg engemeth mendem svőksegemben (PecrC. 172). Vram segeel meg enghemeth (JordC. 402). Mindön züksegőkben meg segeálltetnek (DebrC. 24). Inkáb seget meg az bekeseget (280). Meg segeálllyk vala az hazat (ÉrdyC. 562b). Kegeálllyes meempey zent atyank istennek meg segeálllőt malaztyabol lassok, hallyok az nemes zyz zent vyteznak es nemes wr flywnak dycbeeretes kynwlasaat (514b). Es en meg segeálllőtem: et adjutus sum (KulcsC. 61b). Kollyenec fel és segeálllyenece meg titeket: surgant et opitulentur vobis (Kár: Bibl. I. 190). Segeálllyk meg ezeket a Christus barátait (Illy: Préd. II. 178b).

Segélget: [itoratis vicibus adjuvo; wiederholt unterstützen]. A hercegek és fejedelmek megengedik ugyan, hogy őket segeállgessük, de egy általjában nem, hogy meggyőzzük (Fal: UE. 366).

Segellő: [adjuvo, MA. helper PPB. Zenth Yeromnyus keresztyn lythnek dowerzewseseg vytezo, anya zent egyhaznak segeálllye (ÉrsC. 332). Mykort magat syratna, de segeálllőtem nem latina, felesleghe kewzel vala (511). A ty őrdmeteknek segeállly vagynk (Konj: SzPál. 203. MA: Bibl. IV. 160).

Segélség? segérség?: [auxilium; hilfe]. Ty K. paranczolna Mvranba, hogy lemeneik segeállg (LevT. 199). Zrínyi György a vár segeállgére jűve (Pethő: Krón. 187).

Segélt, segeált: [auxilior; helfen]. A Nagyságtok édes asz. szony anyjok, hogy holta után is az efféléket segeállgessék, férjének akarajával arról rendelést tett (Bod: Pol. Ajánl. 4). Blandrata és Dávid az igaz tudomány iránt kételkedést szereztek a mellyet igen segeállt az is, hogy Lengyelországban is lábra kapott az a tévelygés (18). Támasztot isten egy jó embert, a ki táplálta, segeálltette (191).

[föl-segeált]

fölsegeálltetés: [adjuvamentum; unterstützung]. A tanács küldött a tanítóknak züksegekben való föl-segeálltetésekre alaminna pénz (Bod: Pol. 172).

Segeálltás: ∞ A papoknak, templomoknak segeálltására, a mit isten nektek ad, abból alaminálkodjatok (TörtT. 2 L149).

Segeálltód-ik: [juvo; geholfen werden]. Ha azzal a vallás dolga segeálltódott (Anyaszllist. 185).

SEGÍT (megsegeállcen JordC. 259): auxilior C. juvo, opitulor, subsidior, subvenio, subvenio MA. helfen PPB. Frater agyad emekem az seprewt, mert akarac teged segeálltyeny (ÉhrC. 98. 132b). Segeáll emekem vram: subveni domine (BécsC. 29. 79). Keryed azonyonk Mariat, hog segeállen teged (VirgC. 1b. WeszprC. 120). Az en meñeci atyam nem segeálllyk vala azt, akkit segeálllyk vala (NagyszC. 104). Kollyenek fel es segeálllyenecek tytekeh (JordC. 276. 563). Mongyad azert ewneky, hogy segeállhón enghemet (ÉrdyC. 478). Segeállhón mynket atya fyw es zenth lelők eg őrdk ysten (ÉrsC. 21b). Őket nem segeálllyk (BodC. 5). Az Kegeállmed germekek igen lator, semth nem segeth (LevT. 1209). Segeálltették Sándort útában, népét pénzzel való fogadásában (RMK. IV. 87). Ne fély, hogy segeálllye senki magyarokat (Zrínyi: ASy. 25). Látyátok, melly szépen segeálllyi Sámabart a tridentomi gyűlevész (Matkó: BCsák. 68b). Véltém, így is segeálllyek tőgedet s tölthetem kedvedet (GyöngyD: Char. 35). Mihelt akadálkja van, nem tud segeálllyeni magán (Beres: Lev. 411). A jobbnál jobb természetet is elől segeálllyi a gondos mesterség es bölcs lecke (Fal: NE. 12). Annyit nyomsz a világ Deliai mértékekben, a mennyire segeálllyt bölcsességűed ereje (Fal: UE. 364).

be-segeállly: [introitum juvo; hineinshelfen]. Besegeálllytén a gályába a követ nagy három vendégeit, felszedetű a vasmackkát (Fal: TÉ. 683).

elő-segeállly, elől-segeállly: [promoveo; nachhelfen]. A könyörgeés ighen elől segeálllyi a békességet (Czegl: MM. 14). Az úr isten abban is elől-segeálllyt bennünket (RákGy: Lev. 214). Némelly emberből mintegy kinéz a méltóság, mely külső tekdűtetnek benne titkon lakozó ereje igen is elől-segeálllyi őket (Fal: UE. 388).

föl-segeállly: [adjuvo, elibero, elevo, sublevo MA. aufhelfen PPB.

fölsegeálllytás: [sublevatio, elevatio, adjuvamentum, auxiliatio MA. das annehmen PPB.

[hozza-segeállly]

hozza-segeálllytű: [cooperator Kr. [mithelfer]. A hamisság kezdők és hozzá-segeálllytűk büntetűt érdemelnek (Pázn: Préd. 1180).

ki-segeállly: [subvenio, succorro; aushelfen]. Mostan hogy be rontottam agyadát, im elég aranyat adtál és minden segeálllységemből ki segeálllytűt (Helt: Mes. 382).

még-segeállly: [juvo, subsidior, subvenio, suppetior C. helfen, behilfflich sein PPB. Korlek teged, segeállly meg ysten zegenet (ÉhrC. 60). Senky ne segeálllycen meg teghed: non sit qui te adjuvet (JordC. 259). Segeállly meg mynket: succurre nobis (763. 779). Segeálllyhetők meg atyamlyfay, hogy el ne vezek (ÉrdyC. 566. 633). Azzonywnk Marya az ő lyweyth meg segeálllyty (ÉrsC. 521). Az kerűl való somsedok meg segeálllytűk,

ky miuel lehetet (RMNy. II.97). Hozzánk közelget és megsegít, hogy el ne össünk (Pázm: Préd. 173). Egy szeme pillantásával is meg segíthet (Zvon: Post. I.325). Hiszem istenemet, megsegét bennünköt (Beres: Lev. 586). Jó volna megvenni, mikor megsegítheti, akkor nem lesz úgysz éröm offensíve agálni (704).

mögsegítés: adjutorium MA. hilfe, beistand PPB. Nem látunk dítőséges operatiókat vagy szállott várnak megsegítését (Zrinyi II.171).

reä-segit: opitular Kr. [behilffich sein]. Segőellen reea wr isten (ÉrdyC. 8). Ez stau isten rea segituen nagyobbba is igyekzem szolgalmom 1582 (Kal. Eüij). Tollyességgel semmit nem eslekedhetnének, ha az istennek völek együtt munkálkodó ereje reä nem segiteneje öket (Pázm: Kal. 29). Többre is reä segit az ír isten (RákGy: Lev. 241). Isten s a szerenese mindenekre reäsegét (Beres: Lev. 174). Minelutánna isten reäsegétené az földvári sáncznak valamely úton-módon való kézhez-vételéhez, intézheti generalis uram operatióit (336. 135).

segittén-segit: [continenter juvo; stätig helfen]. Ösztönnélkül-is segitén segétt bennünket (Csázi: Síp. 372).

Segitdegél, segéddegél (MA): juto MA. behilffich sein PPB. Az építő mester épít segédlegelvén az ácsoc: adjutanti-bus fabris (Com: Jan. 102).

mög-segitdegél: subvento C.

Segitelen: [auxilio destitutus; hilflos]. O segytelen emberseg, o nagh martírumsagb, mely sebek, seghely mynketh az ewrek elethre (PozsC. 19b).

Segítés: juvamen Kr. [hilfe]. Az ítélet napján ki-adott szententziában a nyomorítottak segítésének el-múlását adgya okúl a kárhóztottak veszedelmének (Pázm: Préd. 39). Nem tsak istenben élünk és vagyunk, hanem ő segítésével lehet leg-kisobb mozdulásunk (71). Inkáb bizott az orvosok segítésében, hogysem istenben (175).

Segítő: juvans, adjutor, opifer C. opitulator, auxiliator MA. belfer PPB. Nem vala enneköm a kenba segéttöm (NagyszC. 88b). Tezlek tegedet keresztieneknek segéytevone (ComC. 103b). Isten az emberek büniert az érzékenységtelen állatokat is ron-tya és ostorozza, mivel segétti és eszközi völtanak az emberi gonosziságnak (Pázm: Préd. 7). A mértékletes harag segéttöje a bátorságnak és erősségnek (798). Lenne ő nélkik kalauzzok és segéttöjök (Liszny: Krón. 298).

Segítség: auxilium, juvamen, adjutorium, opitulatio, subsidium, suppetiae C. hilfe PPB. Segítéggel vagyok: opitular; segítség-re-való: subsidiarius, praesidiarius C. Erőzyem te zent-seegős segéytséggödeh ees wygzatalasodath (CzechC. 60b). Attiam adna többet az en segétyögömhre tyzenket legio angeliknal (WeszprC. 66). Felemelen az sororok az ev zemetek, latak az lampast az eegben segeetseg nekevl choda keppen allanya (DomC. 55. 99. PozsC. 15). Valamy seghedséggöt tebtünk teeneked, eremest teezünk (ÉrdyC. 359). Az yz leany az wr ystentwl segetseget war wala (ÉrsC. 482b). Vram een segetysegem: adjutor meus (KulcsC. 27b). Logy segechseegel raytonk kenyerylwen (Pesti: Evang. 90). Menne ala Arabiaba az Aretas kiralhöz segetsig kermi (Szők: Krón. 72b). Isten segetsegeuel vgyan volna hatalmóm reä, hogy arthatnéc tünetek (Helt: Bibl. I.2). Egy istenföl szömelny minekúnc segetsegül volt (Helt: Bibl. I.2). Meg bizonyetom istennek segetsegéuel (Tel: Fel. 17). Kinec segétysegekből es szolgallatiokból esleketete legén azokat (Deesi: SallJ. 30b). Mi nem küldünk feleltre való segetseget kermi (Bal: Epin. 9). A hol az isten jelen vagyón segetsegével, még a pókháló is erős fal (Fal: SzE. 518).

Segítségös: [auxiliarius; hilfe leistend]. Mi is hatalmas császár segítséges oltalmában meg ne fogyatkozzunk (MontME. III.286).

SEGG: podex, anus C. culus MA. der hintere, arsch PPB. Seggen üld: sodentarius C. Segg, amliel, segglyuk: podex; seggen költ kelés, kelevény, súly: comlyoma; seggen és lábón való hasadások és törések: rhagades PPB. Vgy öklelem az én magas szarnaimmal, hogy mindgyárast toua segre döl (Helt: Mes. 268). Mikor tut a techike, akkor feierlik az ő seggi (Sal-Mark. A5). Mi ragad az embernek a seggire, hanem ehak sab-binchok (B6). Mivel szereken az emberek leg töb szart? Felelet: az ő alfelelkek vagy az ő seggekkel (MesésK. 12). Sar kerem, ha meg főzöd, igen io dagadot zömeröm testöt, seggöt vele kötdözn (BeytheA: FivK. 75b). Az ílés kedvéjért farral, segg pofával meg-környékeztetett segg avagy alfel (Com: Jan. 49). Sótalan lencsét eszik kölykökvel, az seggiben vakar az kör-mével (Thaly: VÉ. I.343).

[Szólások]. Segghi óráia: decem pes umbra, venter est summi cuique salarium (Deesi: Adag. 206). Segged telik, de erszényed iresen áll (FortSzer. M3). Aztot nem éri az ő bolond feje, elbnjhatik völe az ebek seggibe (Thaly: Adal. II.119). Mostan minden ember el körüli a dolgót es onneg vazyon ennyi küldás és seggen üld toluay (Helt: Mes. 218). Két nyerget vlni egy seggel: duabus sedere sellis (Deesi: Adag. 46). Nem vñhet egy seggel két nyerget: non pottes Thetidem simul et Galateam amare (196). Egy seggel két nyerget akar a jesuita ülni: duabus vult Jesuita sedere sellis (Czepl: Japh. 235). Jay hogy minden kuruának az seggit kenéd, azok minden marhádtól fosznak meg teged (Fort-Szer. L3). Soknak a fejeket seggek mellé tette (Kónyi: HRom. 81).

bába-seggü. Bába seggü gomba fekete lével (Radv: Szak. 225).

Segdegél: [latito; sich verbergen]. Kinek nylyan nem könnyen esett országából ki vezetni, barlangokban segdegelni, egli haborút szenvedni (Lép: P'ülk. I.130).

Seggöl: retrorsum eo Kr. [sich zurückziehen]. Hatat adván és hátra seggelvén a kuruoz előtt, csalogatták alá Fehérvár alá (TörtEml. II.51).

Seggös: [pede instructus; mit einem fuss versehen]. Segges edény: gastorium C.

SEKRESTYE (segöstie TihC. 185b. segestyne Com: Jan. 129): adytum C. adytum templi, sacarium MA. sakristei PPB. Szentség-tartó hely, segestyne: sacarium; segestyne, templom rejték helye, titkos hely: adytum PPB. Az vtan el megyen vala az secrestyoben (MargL. 66). Az segöstieből el ky jüenek (TihC. 185b). Eg hazamnak segöstiebe ualo edeüket mind özue törtem (KazC. 64b). Az nagi segestieben jutott vala (CsomaC. 62b. Görce: Máty. 61. Pázm: Kal. 613. Mad: Evang. 211). A szkoíomos főpap a szentséges helyben, segestyében bé-megyen vala: pontifex infulatus sacarium, adytum ptrabat (Com: Jan. 129). Az nagy segestyébe befutott vala, áldozó szerszámokat hozot vala (Huny: Troja. 43). Lengyel országban a papok a secrestyeben lévő szentelt vízbe teszik az ígert bort, hogy meghüljön, a míg a misét elvégzik (Mik: TörL. 67).

Sekrestyérés: [sacristanus; kircheidiener]. Byzonsagot test vala soror Jolent, ky vala secrestyeres soror (MargL. 14). Az ewrdög kere az fratereknek secrestyeresetevl egy confessor (DomC. 64). Lataa, haat az pypóky gyrew nynchen wyya-ban, kyt az temeteezen atfa vala tartany az segöstyerosnek (ÉrdyC. 443).

Sekrestyés: ∞ Az barátoknak monosthorokba való segöstyenesnek vala newe Yeronymus (ÉrsC. 521).

SELLŐ: [l'ea; fœ]. Oltalmát ha kéred a mennyek urának, sellők sem tündérek ám nekéd nem árthatnak 1850 (Akad. Közl. 130).

SELYE. Egh ezewsth selye pohar (RMNy. II.36). Egy ezüst selye pohár (Radv: Csal. II.7).

SELYÉM: sericum C. bombycinum MA. seide PPB. Zep arafas barsou selom (GuaryC. 45). Az goromba ruhak selyemből lenny tecznek (VirgC. 149). Kössetőc coronat Marianae a vekonsagos selyemmel (NagyszC. 276). Arokak senky nem veezig arannak, bybornak, selyemnek (JordC. 918). Ez rwla feyer wolt es selyemből wolt alkotwan (ÉrsC. 65). Különféle selyem és aranyas morla (Ver: Verb. 58). Selyem pánczér üngel ültöztette testét (Zrinyi I.90). Hegedű lunnak való selymet vöttem (MonTME. I.221).

baka-selyém VectTrans. 10.

bojtos-selyém: sericum villosum Nom.² 449.

[fél-selyém]

főlselyem (ruha): vestis subserica Nom. 24.

sodrott-selyém: sericum tortum; gezwirnte seide PPB. Bolyokban van selyemnek sok száma, ki sodrott, ki sima, kiket tsak rút bogár fon (Szentm: Kalm. 7). A lóra való ékes szerzőm arannyal és zöld sodrott selyemmel egybeszőtt munka vala (Fál: TÉ. 637).

spring-selyém. Kösseed az vekónsegő spring selemel (DebrC. 629). Ha oppring [így] selyemmel megkötsz két hajszálat, egy erős vas szeggel fölibe beszégezéd, minden erősségem eltávozik nekem (RMK. II.343).

Selymés sericatus MA. [seiden-]. Seifnes alltattal megh thekerth köthelul kezeth, labat erőssen megh köthözök (PeerC. 43). Ime nemevnemev ityv solmes ruhaban evltevzenen (CornC. 264b).

SELLYE, SÉLLYE (szellye Helt: Krón. 174): glossaria, sudapila, feretrum C. [sarcoplagus; tragbahre, sarg]. Mikoron testet a seliche tettek volna, azommal zent angialok serozgol of'ielőnuen, az mártírnak miseit kezdék el (DebrC. 85). Egy nihány nap mulva szellyébe tőné a király testét és be szurkozic aszt minden fölöl (Helt: Krón. 174). Fel-ássák nyugovó selyéjékből, azokat drága kelyhekben rakják és foglallyák (Pós: Igaz. II.651). Az irgy halál s ez fekete gyász selye mind ezeket előlünk elrejtette (Megy: 3Jaj. II.47). Im ez szomorú szellyében előlünk fokúvó Ibrányi Ferencz (Megy: 6Jaj. IV.18). Tőmőrd miat szál be selye szobájában (SzBodó: Sédics. A4). Az ember születesere böltső, gyermek ruha, halálára koporsó, sir, sélye készítettnek (ACsera: Enc. 257). Viszen a sélyére (Hall: Pajzs. 433). A kilcz éltünkben biztunk legerősben, azt tesszük a földbe romlandó selyében (ÉrdTörtAd. III.108). A Kornis Gáspár selyét én viaszoztam meg és borítottam meg egy emberrel (L88).

SELYP: blacus, balbus, traulus MA. stammelnd, übel reud PPB. A selpől es rőbögőből prophetává tovél (Lép: PTük. III.254). Nehezen szálló selypnc lenni: balbutentem esse (Com: Jan. 53). Kálmány szőrdős, sánta és selyp ember vala (Lászy: Krón. 292). Valaki az isteni dícséretben rebegő, selyp a vagy néma vagy, szűz Máriához folyamodgyál (Titk: Rózs. 134).

Selypög: balbucinor PPB. [lispeln]. Rebegek, löppegek, selypegek: balbutio PPB. Mikor szállni kezd, igen gyönyörűségeen selypogh (Prág: Serk. 468). Selypogek mégis, ha ékesen nem szólhatok (Lép: PTük. III.198). Elhulla eltem gyümölcs, selypögő nyelvem keréke nem fordul (TörtT² 1346).

Selypögöt: balbutio C

Selypögötő: traulus C.

Selypés: subbalbus, balbutulus Kr. [stotternd]. Jobb selypnc lenni, hogy sem mint néruánc: praestat esse blaesum quam mutum (Czezl: Japh. 53).

Selypesség: balbuties MA. [das stottern]. Minden módgyát ennek selpesség nélkül ki nem mondhattyak (Zvon: Pázm². 227).

SEMLING: salmo, esax MA. cobitis barbatula PPB. [salm, lachs]. Semlyeng hideggé téve éles lével. Az semlyenget egészen hadd, az sóból mosd ki, szűrd meg az levét (Radv: Szak. 129). Semling, orso farku hal (Com: Jan. 40). Kophalat, pisztrángot, semlinget add a szakátsnak (SzBodó: Sédics. A1).

SEMLYÉK (selmekus, semlyngyes Huszti: Aen. 7. szemléke Mel: Jób. 53): [palustris; moor]. Edesek ő neki a czörgő patak szemléke az az vgian diczékedik, ha szemlékebe temethetik (Mel: Jób. 53b). Hogy már le-szakadgyon, nem tél több helyeken amaz álma-béli lékes semlyékoken (GyöngyD: KJ. 479). Mint Icarus le is esett egy semlyékbe (Gvad: Időt. 79).

Semlyékés: uliginosus, palustris SI. [moorig]. De stagno quod selmekus vocatur 1261 (KamlTár). Meg szabadita ingemet az nag veszedelömből, kibe meg kel vala halnom mint eg semlikes toba (Szék: Zolt. 178b). Semlyngyes nád közt nagy soká budosok (Huszti: Aen. 7). A föld semlyekes ingovány, süppedős (Gyöngy: KJ. 71b). A nyavalyáknak bokros az őrvénye semlyekes uttyának ritka olly őszvénye (35). Vizes, semlyekes árok (Thaly: RT. L239). Ő ezen semlyekes országot megjobbitá (Gvad: Hist. 59).

SÉNGÉLL, SÉNGERÉL: [metalla secerno; sengen]. Piskloozot sengellenyi. Végy egy font piskloozhoz nyolez lat salyétromot (Keesk: ÖtM. 303).

mög-séngérél: ∞ Tégelyben tegyed az átalötött piskloozot, semmiképpen bár meg ne tengereld (Keesk: ÖtM. 290).

SÉNKÉL: [dono; schenken]. Ees vitezy ezvezaul te oldalad megh öklelwen, nyekőnk veerth ees vizeth senkőleel (WinklC. 258. GömC. 119). Az nagy soe futást, munkat nem restelte, mert vitézinec mindenét senkelte (BFaz: Castr. II2).

mög-sénkél: remitto; vergeben]. Meg senkeli néki eddig soe bünét (BFaz: Castr. C2).

Sénkélés: [donatio; schenkung]. Őc nem különben tartyaé azokat, miut fejedelmeknc és uraknc adományinae és megtisztelési senkeléselncce (MA: Tan. 1180).

SENYV: tabes, putror, ranceo, putredo SI. [faule]. Senyuet, rothtá vrt ki viszen az vizeleten (Mel: Herb 5b). Oly hitvány senyvvet, bolyókás kozmós tzondorát hoznac elő, hogy szégyenség előbeszéli (MA: Tan. 91).

Senyvécske: rancidulus C.

Senyved (senvedek DöbrC. 511. senyedek Mel: Herb. 101. Pécsi: SzűzK. 80b. *senyedeg* ACsera: Enc. 210b): ranceo, ranceo, putresco, tabesco MA. contabesco; stinkend werden PPB. Roshadok, senyvedek, opedek: marceo PPB. Senuedet haladot mind reuic hanyod (Born: Ének. 369). Nem szenvedheti vala el, hogy negyed naptól foggyást az koporsóban senyvedén kivetetnéiek (Lép: PTük. I.115).

el-senyved: extabesco C. MA. verschwinden, verschmachten PPB. El senyved a teste: corpus *profuit PPB. Ez reghy rwhak el senywednek (JordC. 800). Myndenek mynt az ötözet el senywednek (ÉrdC. 53b). Nemy kewes ydeylen el senyvez (ÉrsC. 38). The haragoda elsenyvetnek: in ira tua defecimus (KulesC. 224b). Az hitneknc régi elsenyvett ereiee meg wyiult, meg ezczorazot (Born: Préd. 238). Buiat miat el senywednc

tetemínne erei (Boru: Ének. 183b). Sebeim elsenyvedtec, megbűszödtec (MA: Bibl. V.19). Ez ám gífműleze amaz meg veszet és el szenivet fínak (Czanaki: DögH. 99). Akkor koporsóműl én emlékeztetem, elsenyvedt testemet melylyben temettetem (Thaly: Adal. II.405). Sok pécésétes levelek a földben senyvedtenek el (Bod: Pol. 92). Szakadozott levél úgy elsenyvedt, kopott, hogy írása is alig tetszik (121). A test elsenyved (Gvad: Hist. 74).

elsenyvedés: [extabescencia; das verschwinden]. Az mi halalunk nem bűneinkert való elög tetel, hanem az bűnök el töröltetése es rolunk való el senyvedése (Szar: Cat. E3).

még-senyved: fraceo, ranceo C. langveo, putresco, tabesco MA. [stinkend werden, verfaulen]. Meg seüvedet az banat miat az en szemem, az en lelkem es az en hasam (Szék: Zsolt. 27). A dögnek meg senuet vere (Mel: SzJán. 389). Vetkek miat megsenyvedett emberi társaságnak tagjai (Ver: Verb. El5b. 2). Christus testéne nem kelliet megsenyvedni a koporsóban (Kuls. Evang. 262). Holt testek az mözen meg semüvedenek (Cseng: Jer. 11). Minek utanna meg senyvedtem és el-vesztem volna is (Pázm: KT. 209b). Megrohadtanac és megsenyvedenec az én sebeim: putruerunt et cotruptae sunt cicatrices meae (MA: Bibl. I.495b). Az én szemem megsenyvedett az nyomorúság miatt: oculi mei languerunt prae inopia (521). Negy ezer, vagy annális több esztendőnek előtte kezdettenek meg senyvedni pokolban (Lép: PTük. I.115). Az rosziul való, meg senyvet fagygyat igen bővön ne márcs az vékony gyertya-bélre (Prág: Serk. 844). Meg-senyvedett, evesedett elméji hazug tanító (Matkó: BCsák. 178). Vétkében olly undok förtelmes es meg senyvedett, bűdös (Balassa: Ének. 11). A hal a vízekből kifogattatván, egy fertály ora alatt megsenyved (Ily: Préd. II.249).

Senyvedék, sennyedék: scabies MA. [geschwür]. Az tekelnec seüvedeket örepreöl, vakaria uala, ganaion siven (DöbrC. 514). Nem pokol, hanem senyvedeek vagyon hű testeeben (JordC. 97b). A vizénel az varat, szödmölezöt, koszt, senyvedeket mosni igen jó (Mel: Herb. 101). A testen elrűtt sennyedeket, rüt himlöt meg állat, ha vele kened (143). Fekély, sennyedeg: cicatrix, erumpentes papulae (Kár: Bibl. I.102). Az bőr alat maradna, auagy seyedekke valtoznec (Pécsi: Szűk. 80b). Fő-kélyec és sönnyedec (Zvon: Post. II.30b). A koporsók belső sennyedékinek bűdösségit el-földözik külső ékességeikkel (Pázm: Préd. 36). Moyses akkor vévé észébe, hogy rüt sennyedekkel poklos keze, mikor kebelébe nyúla (72). Az én kezeimen való újimat az rühes sennyedékek miat ki terjedni látod (Prág: Serk. 784). Egynek betegsége másokat-is megbetegit mint a rüh, sennyedék (Veresn: Lev. 259). Viszketeges folyó sönör, sennyedec (Com: Jan. 54). A rüh, senyedék viszketést szerez (Com: Vest. 43). Szent Margit, seötusok királynéja, a betegeknek töröltette sebeket, csókolgatva szitta-ki sennyedékeket (Tarn: Szents. 62). Fakadék vagy senyedék (Ily: Préd. I.174).

pokol-sennyedék: [scabies; krätze]. Ha veres hagymával a fő meg kenetic, a pokol sennyedeg: rüh tölle meg gyógvál (ACsere: Enc. 240).

Senyvedékény: [foetidus, putridus; stinkend, faul]. Ha az országok nem óltalmazzák az isten házának testét, nem egybek lesznek, hanem tsak senyvedékeny bűdös szarvak (Misk: VKert. 101).

Senyvedékés, sennyedékés: scabiosus MA. rüüdig, krätzig PPB. Sennedegős, rühes buyasag (TelC. 1). Naaman vala erős hadakozo vitez, de rut, sennyedekes, varas (Mel: Sám. 381). Hog ő sennyedekes varát le vakarnáia (Mel: Jób. 5b). A rühes, varas, sennyedekes papokat sem szenvedte, hogy egyházi hivatalokban forgódgyanak (Pázm: Préd. 836). Sennyedekes, fekélyes seb (Horv: MulF. 22). Sennyedekes nyelveskedésekkel hírében meg-ülitek (Csúzi: Sip. 116).

Senyvedendő: [extabescens; verschwindend]. Oh szegény magyar nép, kár, hogy tartatol úgy mint senyvedendő kóp (Balassa: Ének. 3).

Senyvedés: [putredo, tabes; füule]. Az lust senyvedéssel meg rothasztotta (Prág: Serk. 34). Tsontok között való senyvedés és rothadás (Tyük: Józsa. 156).

[Senyvedhetetlen]

Senyvedhetetlenség: [incorruptibilitas; unverwüstlichkeit]. A mennyei társalkodásban a senyvedhetetlenségnek ritka privilégiumával fel-ékesítettett szent Ferenec által mi is rész-sülhetünk (Csúzi: Sip. 513).

Senyvedhetetlenül: [incorruptibiliter; unverwüstlich]. A szenteknek adatott privilégium, hogy senyvedhetetlenül maradt-lyégen testek (Csúzi: Sip. 506).

Senyvedt: tabidus, rancidas MA. [stinkend, faul]. Az város senyvet holt testül, vértül dögös vala (RMK. VI.180). Ollian undok vala a Jezabel holt testo mint a senyvet gané (Mel: Sám. 402). Senyvet holt testül az város dögös vala (Cseng: Jer. E2). Senyuet, beteges (Boru: Préd. 43). Iszonyu dolog, ha valaki az halottat félig el rothat oldal czontyaival, senyvet tagaival feláná (MA: Scult. 469b). Rothattac, senyvetec (Com: Jan. 62). A senyvet füvekhez ragazkodtak (Ily: Préd. I.151b).

Senyvedtség: rancor, pedor C. MA. schimmel, gestank PPB.

Senyveszt: tabefacio SI. [verschwinden lassen]. Rabul tartani és fogságban senyveszteni valakit (SzD: MVir. 347).

még-senyveszt: [tabefacio, putrefacio; faul machen]. Dávid háborodása oly nagy vala, hogy meg-rodbasztotta és meg-senyvesztette sebeit (Megy: 6Jaj. II.44).

SÉPÉR (sepör Boru: Préd. 18b. sópör Helt: Mes. 174. meg sópör DebrC. 47): verro, converro MA. seopis purgo; kehren PPB. Kéményt sepreni: faliginem camini detergere PPB. Eysel az en zyuemmel serkegettetem vala es seprem vala en lelketmet (WeszprC. 128. Helt: Mes. 174). Szent Janos az szemetet imgy seprötte, hogy az istennek haragiat a bün ellen czuda kemeny szoekal predikallotta (Boru: Préd. 18. MA: Bibl. I.221).

[Szólások]. Lassan seperj, ne poroz (Matkó: BCsák. 102).

égybe-sépér: converro PPB.

el-sépér: [diverco; wegfehen]. Elkapdossák és ugyan el-seprik az étket: diripiunt *verrunque dapes PPB. Az Kisem patakja sópörötte el-öket (MA: Bibl. I.221).

ki-sépér: everro C. expurgo MA. [auskehren]. Seperd-ki a házat: *verre pavimentum PPB. Seperyetek ky a rygy konazth, hogy legyetek wy, tyzta (Komj: SzJál. 139). Valamit a pápisták sok beszédrel szemeteznek, könnyem kisépertetnek (Pós: Igazs. II.195). Nappában egyszer kisépörhetd házatad, tisztán tarthatd konyhádat (Thaly: VÉ. II.422).

kiséprés: expurgatio MA. auskehrung PPB.

még-sépér: 1) verro, converro, deverro, expurgo C. ab-kehren, auskehren PPB. Megsepreni az udvart: *concinnae arcam PPB. Zent Ferenec vala wyselnala seprewkewt zemetes egybazakat megseperny (EhrC. 97). Meg seprem vala en lelketmet (AporC. 32). Tanulj meg sepreni a te lelketed (WeszprC. 127b). A hazat meg sópörölk a holnapi napnak tisztössegere (DebrC. 47). Zykseeg leolkewnkuek hazaat meg seperneunk, ha ny hwladeek benne vagyon (ÉrdyC. 24b. Fél: Bibl. 20). Az mi házunkat te tisztán tartsad, kicsin celláunkat gyakran megsöpörd (RMK. IV.80). A ruházatot meg-sepertetnec seprűs-kével: vestimenta everuntur scopula (Com: Jan. 114). **2)** [virgis caedo; mit ruten schlagen]. Ki elleue mottzon vala, azt igen

meg kezdé sóppreni (Helt: Mes. 174). Nem ismertem társ te nálladnál gonozbat, félek, hogy meg sóprik egyszer az látodat (PortSzer. N2).

męgsępres: expurgatio C. MA. auskehrung PPB.

Sőpörget: [identidem verro; wiederholt kehren]. Szüksęges, hogy sópöręssęfik, tisztogassuk a bűnők szemetével lé-gazos-ztatott lelkünk-isméretit (Csúzi: Tromb. 160).

Sępredék (*seprődek* PPB): ejectionum PPB. faex Com: Jan. 18. [auswurf, hefe]. Ha ez világ előt világnak sępredéki vagyunk, istennél mindazonáltal kedvessek és bősületessek vagyunk (Ker: Préd. 313). Az ezüstnek vannak salakai és sępredéki, melyek róla le égettetnek (Com: Jan. 18). Az illetén varislóc méltán a virasnac igaz sępredékinec mondattatnac (211).

Sęprés: scopatio Kr. [das kehren]. Es az colnyan valo fizekaknak es egyeb edenelnek mosasaul es sepreseknek poranal syeti vala megfeketelhyen (MargL. 3). Az apatwr mynd neky bagiaa meg tenny, ment wasyon haz es wdwar sepres, wyz hozas, sarw törles awagi fizittas es tal mosas (ÉrsC. 431). Kezgy munkat, akarmy legen az, akar talmosas akar haz sepres (TelC. 371).

Sęprő, sęprű: 1) scopae C. verriculum MA. bęsen PPB. Vele vyseluala sęprewket zemetes egyhazakat meg sępreny (EhrC. 96b). Megfordoloe en hazumba, honnan ki iőttem es intuan lért őtet, hian sęprőckel, mégtiztęituan es męgékęsęituen (MűncbC. 37. ÉrsC. 7b). Az egér tövis igen ió sęprőnc (Mel: Herb. 67). Maria Magdolna fiúncé hüyác, sęprőt czinálnac belőle (129). A szemetec sęprűvel sępertetnc: quisquilae scopis verruntur (Com: Jan. 114). A házat sęprűvel megseprik (Bođ: Lex. 166). Egér tövisnek olly ereje wasyon, hogy ha abból szoba sęprűt csinálz es a házban fel-tűggeszed, minden egerket ki-űz a házból (Váli: OrvK. 66). **2)** scoparius; auskehrer PPB.

ház-sęprő: scoparius C. Nom. 2 273. [auskehrer]. Küldtem az te udvarnępednek való posztót, kívül megęrel az mosónét, sütőnét es az ház-sęprőket (Nád: Lev. 22).

kémény-sęprő: fumarii scoparius, caminarius; kaminfeger PPB. A kémény-sęprőket nem szabad seukiuck megolózni (Nyr. XII.363).

kracoló-sęprű: peniculus; borstwisel PPB.

ruha-sęprő: 1) scopina MAL. kleiderbürste Nom. 34. **2)** [purgator vestium; kleiderputzer]. Tizenkét tallárt adtam az ruha sęprőnek, négy aranyat napjában az ház őnfőzőnc (Szentm: TFű. 14).

tisztító-sęprő: [peniculus; Bürste]. Mint egy tisztító sęprű olyan szélyes (Monfrók XI.337). Egy pár tisztító sęprű (XXIV. 215).

ruha-tisztító-sęprő: muscarium PPB. [kleiderbürste]. A ruházatot mosattatnac szappannal avagy meg-sęperetnc ruha tisztító sęprűvel (Com: Jan. 114).

toil-sęprű: *plumaria scopi PPB.

Sęprőcske: scopula C. [bürste]. Sęprőcskével kitisztítjuk palástunkat (Com: Vest. 83. 145). A ruházatot meg-sęperetnc sęprőcskével avagy borostával (Com: Jan. 114).

Sęprőlék, sęprelék: putamen, purgamen C. purgamentum, quisquilae MA. [kehricht, mist, unflat]. A ből kőzöt lévő étel szapo erce a meg-emészttét ételnek legjobb eręjt ki-sziját es azt a temérdekebb sępreléke a bęlen es allien ki-vettét vén leviszic a májra (Com: Jan. 51).

éték-sęprőlék: analecta Major: Szót. 35.

SĘR, SŐR: cervisia C. cerevisia MA. bier PPB. Ser-főző: sabajarius, zythespa PPB. Se bort se sert ne yzgal: neque vinum neque siceram bibes (JordC. 338). Senky sem sert sem bort ne ar[ulyon], hanem peozetes iczenel es pintuel (RMNY. II.3). Ha Sebesthyen deyaknak wona azeny penze az sewr arrabwl, ottan wewnem azth ew tewle fel (RMNY. IIL74). Az chelek mynden tonna shertwl harom garast yzertek lelyeb az előbly adonual (LevT. 1232b) Sert iszik (Valk: Kár. 47). A saxonini ser meg kőcsa gosította a Baldinus agya-velejét (Páz: LuthV. 44). Ha bort nem ad, hiszem ad lőret, czigert avagy sęrt (MA: Scult. 751). Az ispán főzessen egy ió főzelik sęrt temetęsemnek emlekezętęre (Radv: Csál. III.269). Igyál a sőrben, kit csináltam lőpős-ből (Thaly: VÉ. 1.344). Vacsorát italtól kezd sertől vagy bortól (Kisv: Adag. 32). Ha Zagyonyban sert nem ihatom is, de iszom a Bozza viziből (Mik: TörL. 371).

[Közmondások]. Jó az sőr, de mégis az bor az anya: optima quidem aqua (Deesi: Adag. 317. Kisv: Adag. 391).

bozza-sęr: alica Major: Szót. 25.

búza-sęr: ceria, curmi C.

elő-sęr: cerevisia primaria PPB.

méh-sęr: mulsum Com: Vest. 19. [meth]. Malosából, méhsęrből hozass igen jó bort, mineimüt az urad iszik (Radv: Szak. 76). Az levét csináljad jó borból avagy méhsęrből (85). A hol bor nem bővőlködik, méh-ser avagy mézes viz főzettetic (Com: Jan. 85).

méz-sęr, mézes-sęr: ∞ Mézes sęrt hozattunk (MonTME. 1.129). Az ti országokban erős méz sęrők vannak (III.426).

szalad-sęr: rythum C. bryton; bier PPB. A ser főzötöl duzna, szalad ser avagy ser főzettetic: a zythopepta zythum seu cervisia coquitur (Com: Jan. 85).

utól-sęr: *secundaria cerevisia PPB.

Sęrés: cerevisarius MA. zum bier gelhörig PPB.

1. SĘR: doleo Kr. [laedor; schmerzen haben]. Tőlem sokat kér, a kinek gőzétül szedęlgő fejem sęr (Gyöngy: KJ. 70). Nagy hőség kezdi itt Theogenest ęrni es a szivét nehéz szoritással sęrni (GyöngyD: Char. 59).

[męg-sęr]

męgsęrés: [laesio; verletzung]. Egy izzó vas kesztýt minden męgsęrés nélkül az kezére vonson (MA: SB. 74).

Sęrelęm (*serem* VirgC. 32): laesio C. moeror MA. schaden, herzensleid PPB. Frater Leo meudennapon kewlowmb vy ruhanal kewtwenyuala az ezudalatos vasegeknek he sebenek helyt vernek meg tartasara es serelmek engedelmere (EbrC. 65). Lőzinc föld indolotoc helce zeręnt es ehsęec, ezęc a serelmęcnc kęzletti (BęcsiC. 98). Iné vettetenęc napnac hęfsęgere es őnyęc fágara es męgholtanac a męntől gonozb serelmęcben es ehsęeben (101b). W giermeket serem nekwl zile (VirgC. 32). Testenkek serelme engemet nem banta (37b). Emleközyl meg vram Jesus az the kenodrol ees serelmedröl, kyt zenwęc wala (CzechC. 13). Ky vonab az kntbol minden serelm nekyl (MargL. 134). Meg erössihón az en attiam, hagi elzenuedhessed az en serelmimet (WęzprC. 43). Zent Margyt serelm nekyl ky ievue (CornC. 330). Mindőn sebeit meg giogituan es serelmből meg zabadituan (DoBrC. 12b) Serelmből nekyl marada a tűzben (123). Zyleteek mynt az feemssęeg az naptwl myndden serelmenel kyl (ÉrdyC. 40b. 189). Kristus nagy zemerőmsęgel fygdő es nagy serelēmvel męgh feztettőt (ÉrsC. 71). A zynk twredelmęsegebe serelm wasyon, a zuak gyomasaban zeme-reim (534). Az allas ősmęg fel allattuan serelēm nekyl ala zalla

(TelC. 100. KulcsC. 16). Ot el fogja űköt az reszketes es az serelóm mint az germec szűlöt (Szék: Zsolt. 16b). Nagy színe serelmeire len (Tel: Evang. I. 559). A nap minden serelom nélkül bősáttya fenyeességét a földre (Pázm: Préd. 102). Lelkünk ismétretünk serelme nélkül ritkán térünk a hallgatásra (Pázm: KT. 28). Nyilaid szerezne emmekem nagy serelmet (MA: Bibl. V. 19). Beszűlletet serelmére vagon (Czegl: Japh. 72). A felebaráti szeretetnek serelme nélkül merem mondani (Fal: NA. 141).

Sérelmes: [laesus, saucius, dolens, moestus, luctuosus MA. verletz, verwundet, beleidigt PPB. Lettethetic vala az en megfozűlt testomben csak eg tő hegne hel ees, hog holot niluan valo serelmes fűdalmual telyes nem volna (NagyszC. 17). Tűrvenyt es igazat tegyenek valamely serelmes felnek (Ver: Verb. Szót. 15). Veszedelmesb es serelmesb a lelki betegség (Pázm: Préd. 29). Igen serelmes ez az kegyes szűvnek (MA: Scult. 210b). Sérelmes ez tenéked, hogy megvettetőt vagy (612b). Lelkem nagy sebbel serelmes (Balassa: Ének. 60). A kik a serelmes szűlvész es keményen sűtő hévség elűt ido bűjtunk (Bíró: Préd. B2).

Sérelmény: [laesio; verletzun]. Minthogy annak rögös az ősvénye es lézen lábadaok ott sok serelménye, jobb arról másként gondolkodnod, a még időd vagon (Gyöngy: Cap. 640).

Sérelmetlenül: [integre; vollstündig]. Hogy az jó atyafinság serelmetlenül megmaradhasson, Kűet kérem, adassa meg jobbágyimnak el vett borait (LevT. II. 196).

Sérelm-ik: [patior; leiden]. Némely harczőlői táborunknál s mi martalékunknál sebeiben sérület (Liszty: Műs. 112).

Sérés: [laesio, dolor MA. verletzung, schmerz PPB. Serestől, esetűl es egeb nemű veszedelentűl legem meg oltalmazvan (PeerC. 255). Ky serelmnek ees seresnek nagságaath te zűzsegső testűdbe zenvedeel (WinklC. 256). Czeglűdi uram küldűtt valami kenetet sérésről es minden nap azzal kenetettem (LevT. II. 223). Sérést, őldalfayást gyogyit (Mel: Herb. 116b). Seres nekűl ala vgordot (Born: Préd. 23). Mint orvosolhassák az haza sérését (Gyöngy: KJ. 101b).

[Szűlások]. Ha ő Ngára eljűnek az tőrűkűk, kőrűmsűrés nélkűl egyműstűl el nem válnak (TűrtT. XV. 159).

fog-sérés: [dolor dentium; zahnschmerz]. A fog serest, kit zenuettel, tonabba nem zenuedűd (DebrC. 575. NűdC. 489).

fű-sérés: [dolor capitis; kopfschmerz]. Zolgalyonc zent Apalin azzonnak, hog f erdemenee miatta fog serestűl, fűserestűl meg-zabadulyone (DebrC. 575).

gyomor-sérés: [dolor ventris; magenschmerz]. Elhűszű Cnemon beszűllésűt es valúnak tartya a gyomra sérését (GyöngyD: Char. 88).

Seretlen: [illaesus; unverletzt]. Nem volt te henned egeseg, sem az te testűdnek vala mely reze seretlen (KrizC. 21).

2. SÉR: [vulnus; wunde?]. Gyogyűttya sérűnket (Gvad: Orsz. 213).

[Sérhűsz-ik]

még-sérhűszik: [laedor; verletzt werden]. A nyavalyák szű beszűdeekkel semmikűppen nem gyogyittathatnanc, de valami liasznos fűveekkel, melyec az meg serűtt tagokra tűtetűec, meg gyogyulnec (Frág: Serk. 923).

Serűd-ik, sérűd-ik: [laedor, saucior Kr. [verwundet, verletzt werden]. Semmi ollyas nem merű magűt tűntefű beűne, a mit megutűlhatna a szem, vagyis a mitűl sérűdhetűe a fűlnek kűnyessűge (Fal: NA. 226).

még-serűd-ik: ~ Megserűdűt: laesus, saucius MA. Megb latom, ha isten megű segeel, hogy meg ne serűgyem (ÉrsC. 5). Ha az imac meg serűdűec, kűsd rea (Mel: Herb. 82b). Akkor-beli természetűnkűbz illendű javűnkban meg-serűdűtűnk, (Pázm: Préd. 161). Mint kell telűt magunkat viselűnk, hogy e-fűle esetekkel meg ne serűdűgyűnk (883). Ez vilűgi fűjedelmeknek enűgedűgyűnk lelki-esműretűnkűrt is, hogy ez meg ne serűdűgyűk (Pázm: Kal. 483). Némellyek haragom es bosszű állasom miatt testekbűm is meg serűdűtűnek (Lűp: Pűűk. 1208). Igaz műrtűket ad kezűdűbe, hogy a szeműyeknek erdemek meg ne serűdűjűk a kevesűl (Fal: Vers. 244).

még-serűdűs: [laesio; verletzun]. A szűvnek meg-serűdűsűbzűl szokott szűrmazni a sűrűs (Bűtai: LPűb. 64).

műgserűdhetetlen: [illaesus, qui laedi nequit; unverletzlich]. Az halhatatlan es meg serűdhetetlen meghalna es sok nyomorűsűgűk alű vettenűk (Pázm: Kal. 37).

Serűdhetetlen: ~ Egessűges, ېp, serűlűhetetlen az egűsz test (Pázm: Préd. 756).

Sűrsz-ik: [vulnero, saucior, offendo Kr. [verwundet, verletzt werden]. Az en szemű serűszűk az gűtűrűlűm miat (Szék: Zsolt. 90). Eleget tűszen a serűtt részűnek mindenkrűl, valamibű megbűtűdűtű (Pázm: Préd. 582). Annal nagűb a fűjűdalom, mennűl gyengűb részűnk sűrsűk (592). Ártalmas, ha fűled s fűjed akkor sűrsűk 1613 (KNagysz. A8). Lűba hűjűzűs miatt nem igen gyakorta serűszűk (Enyű: MSű. 169). Miatta sohasem sűrsűk az erkűlesű illendűsűg (Fal: UE. 383).

műg-sűrsűk: ~ Ablakokon beesűec es nem serűzűec meg: non demolientur (BűcsűC. 206). Ha ki nappal iar, nem serűzű meg, műrt lűfta e vilűgnac vilűgat (MűnűC. 193). A keűeret meg raganac es meg nem serűec (NagyszC. 220). Az kender es az arpa megű serűttű, de az bűvza es az bűrsű serűtű nem serűttűk, műrt estűnyek voltanac (JordC. 25b. 655). A kűuer lo nem gondol awal, ki rayta il, bator kiral tű legű es, hog meg serűk (BűdC. 10). Mygh embernek gűngűeb ew eűletű, aűneval hamarab meg serűk ellenzű vedűdelentűl (ÉrdűC. 151). Valaki vilűgűsűgűban jűt, meg nem serűk (ÉrsC. 74). Az orozlan ew labat neky műtogatna, hogy meg serűtű (313b). Az meg serűttűt be kűtűm (Kűr: Bibl. II. 140b). Gyűngű állat az lelki-esműretű, hamar meg sűrsűk es meg rűtűn (Tel: Evang. I. 796). Sokszűr fűldűbz verűtűk, meg-sűrsűk (Pázm: Préd. 161). Valamival az isten tűsűtűeti igen meg-sűrsűk, abban mind halűos bűnt cűselekesűtűk (725). Az meg serűttűekkel nélki is fűjűdalmi légyenek (Pázm: Kal. 36). Azzal sem sűrsűk meg az bűtűk ېgyenessűge, midűn afűle dolgűkban meg nem alkűdhatnac az tűdűs embere (57). Fűlec azon, hogy szűvem elkeserűedű es meg-sűrsűk (MA: Bibl. V. 19b). Az ېn lelkem igen meg-serűttű (DKal: Ker. 100b). Lűnek gyermekű, de egyűyel meg-sűrvűk s meghala (Beth: ېlet. 238).

Sűrt: [laedo, offendo, saucio MA. verletzen, verwunden, beleidigen PPB. Mesterűeg meg űalnia es onűt vennű orvosűgűt, honűt sertűt ellensűg (DűbrC. 242). Fűeld indűlas, meny gergees es villamasok levűek, vűghog zent Agnes azzon koporűyolűz jűvűvekűt nem sertűtteek (CornC. 416b). Gyűtűrelűne ez pűrgatorűmnanak, kyth zűnwűdeek, myndennűl ynűkab egyűb gyűtűrelmeknek kűzűtte nagűyoban serűt es kenűz (ÉrsC. 305). Nem fűl, hogy a nagy kűszűklűjűt gulyobis sertűtte (Gyűngű: MV. 5b).

műg-sűrt: [laedo, oblaedo C. MA. verletzen PPB. Futva megserűtem: incurso; valaműyűre megserűtem: suboffendo C. Attyaműyam farkas, en akarok tekűvezűd es ez embere kűezűt bekűseűget tenny, vűg hogy te tewűd tonaba meg ne sertűssenűc (EhrC. 149). Parancűt isten te rolad ő angűlűnac es kezűcűbe vezűec tűgedűt, nűtalantal megserűced te labaidat a kűbzű (MűnűC.

19). Meg sertőttem te kegyesegedeth (CzechC. 35b. ApocC. 51). Kezekben viznek teged, hogy kőhöz labadot meg ne sercéd (DebrC. 168b). Hozz elket meg ne serteneye, nagy aytatossággal keré ez zentséges zűz (MargL. 118). Vala ky masnak mezeyt avagy zelőyeet meg sertenyd, az karth megl fizety (JordC. 57). Nem sertetyk meg az halaltwl: nequamquam laedetur a morte (887). Borth es olayth meg ne sertz (895). Megkevtetveteck, hogy egyebet meg ne serthetne (DomC. 311). Embőr az sobóth meg sertendi (DebrC. 407). Igassagaat egygyegyw germeksegnek zemeelye alaa nyomaa, ky senkty nem twd megl serteny, sem bozzwt allany (ÉrdyC. 49b). Ha ky meg sertót es bantot, soha bozzwt nem kywantam rola (504. 627). Nagy josaghosok wathok, ha megl nem seerthetk azth, ky tytheketh megl seerth (ÉrC. 198. KulcsC. 227). Megserte az kezét, hogy meg dagada neky (Pesti: Fab. 69). A falhoz szorula es meg sérte Balaam lábát (Helt: Bibl. I.Bbb3). Az galamboknak az egyike az egyik gerliczéhez hozzá szaladt volt, meg is sértette volt egy kevéssé (Nád: Lev. 27). Kit Mars negyszegőieuel meg sertette 1583 (KBárta. Cv2). Tisztesegében őt meg sertőttem (Born: Ének. 267b). A kit meg nem sértettél s tőle gőrcsöt nyertél, nem panaszkodhatol (Kisv: Adag. 354).

megsértés: laesio C. MA. verletzunq PPB. Megsértés nélkül való: indistrictus C.

megsértetlen: [illaesus; unverletzt]. Akar ez világ mint mendőrgőjn, de mi ugyan bátorságban lehetűnc, megsértetlen és éppen maradunc (MA: Scult. 1033).

megsérthetetlen: [qui laedi non potest; unverletzlich]. Az ellenkezeseknek menykövéitűl meg-sérthetetlen voltál (Bíró: Ékesség. E).

Sértőget: frequenter laedo, saucio, vulnero MA. [wiederholt verletzen, verwunden]. Valaki méltóságát sértegetni: alienius dignitati *labem aspergere PPB. Közvi az isten haragja, kívül pokolban sértegeti az bűnösöket (Lép: P'fik. 1.267). A háborúságoknak igen sűtő, sértegető hévségében árnyékot találtam (Bíró: Préd. Bb). So fő se alacson rendit hazámnak nem akartam bosszúnirással sértegetnem (Fal: NE. 1). Ezt a leckét nem úgy adá értékre, mint ha hegyes, szeges szókkal akart volna valakit közjűlők sértegetni (Fal: NU. 301).

meg-sértőget: ∞ Egy kevéssé bősűllik őtet, hogy egy marok árpiért, egy darab kenyérért el hadgyák, sőt megsértegetik őtet (Pázm: Préd. 721).

Sértőgetés: [vulneratio; verwundunq]. A kigyónak halálos sértegetési, mardozási (Bíró: Préd. 131). Az értelem királya a több lélek javainak, azért ennek sértegetése királyi méltóság ellen való véték (Fal: UE. 366).

Sértemény: laesura Kr. [verletzunq]. Tővissel van rakva az öröm ősvénye, az azt járó lábiak sok a sérteménye (Gyöngy: Char. 229).

Sértés: laesio, saucio, offensa, offensio, offensum MA. verletzunq, beschädigung PPB.

Sértetlen: illaesus MA. unverletzt PPB.

Sértő: laedens, saucians, offendens MA. verwundend, beleidigend PPB. Telleis vala isten nove hire sertő unekkel (Met: SzJán. 402). Az isten számban vézi a sertő és szidalmazó igéket (Fal: NE. 17). A szegény nem látja, hogy sertő tilske a gazdagság (Fal: BE. 588). A keserű beszéd sertő hegygel jár (Fal: UE. 403). A véletlen sertő tilske (434).

Sértőd-ik: offendor Kr. [saucior; verletzt, beleidigt werden]. Egy s más részről szőriyen sértődik az emberség és képes illendőség (Fal: UE. 478).

meg-sértődik: ∞ A tűdő meg-sértődűcn, rekedezés avagy horut lészcn (Com: Jan. 52). Igen megsértődűnc az ő méltóságok (Illy: Préd. L71b). Az ő nagysága boldog időjében ne sértődűnk meg Nagyságod méltósága (MonTME. V.125). A sok tövis közt már ugyan megsértődűnk (Thaly: Adal. L29). Beszéd közt eszedcn légy, hogy az illendőség meg ne sértődűjk (Fal: UE. 447).

megsértődés: [offensio; beleidigung]. Hogy egyszersmind a mi rövidségűnk és mások hite megsértődése nélkül az eránt tractálhassanak (Kár: Élet. 11.400). Ő Felsége méltósága megsértődésivel esik, ha Kld az inasoknak mentét nem küld alá (Tört. 2 III.195).

Sértődés: [offensio; verletzunq]. Ha Nagyságod vagy megtartóztatja vagy el nem bocsátja, ne légyen parolámnak sértődésére (Bercs: Lev. 57). Consulálhassanak minden sértődése nélkül Nagyságod méltóságának (714).

Sérül: laedor, offendor, saucior SI. rupturam acquiro Kr. [verletzt, verwundet werden].

meg-sérül: ∞ Szükség, hogy az tanéto meg sérült lelki ismeretűjket bátórezon, bűnösöket fedgyen (Zvon: Post. Előb. 7). Az meg sérült lelki ismeretűnc eggie nagy kára az félelenség (709b). Két-képen szokott békeséget szerzeni a közbjáró, először könyörgéssel, kérvén a meg-sérült részt, hogy a vétkest kedvébe vegye (Pázm: Préd. 582). Meg sérült vala az teremő isten, es az meg békéllésről nem vala szorgalmatos (Zoly: Elm. 70). Murtuzán basa mint megsérült medve, szegyenitűl s bosszútul hül kemény szive (Zrínyi II.89). A matska az esés miatt meg nem sérül (Misk: VKert. 168).

Sérv: [vulnus; wunde]. Új genetség fakadt meg-űjult sebére, melly az előbbinél mérgesebb sérvére (GyöngyD: KJ. 465).

Sérvés (sérűvés Zvon: Post. II.402): [vulnus, hernia; wunde, bruch]. Ott Nagy Imre megsebösödött vala, Vitéz Petőn kő miá sérűvés vala (RMK. III.133). Hídeg, meleg és egyéb sérűvés ellen oltalom lenne (Zvon: Post. II.402). Seb és szakadásról avagy sérűvésről való ír (Csch: OrvK. 53b). Gondoltam, sérűvést nyert (Gvad: ldőt. 80).

[Sérvőd-ik]

meg-sérvődik: [saucior; verwundet werden]. Rettenetős nagy öldöklés vala, szegűn Meeskei megsérűvött vala (RMK. III.173). Ha a meg sérűvt tagokra hasznos füvec tétetűnc, meggyógyulnac (Prág: Serk. 923).

SÉRBET: [syrupus; syrup]. Maga eszűjében serbetet is küldűcn (Czeg: Dág. Előb. 30). Számunkra tizenkét oka mindentűle serbetet, vósáson kívül, mentűl hamarabb küldűcn (Rákf: Lev. II.161). 14 oka serbetre 14 tallért adott ő felsége (MonTME. IV.86). Azon alkalmatossággal 12 oka serbetet is számunkra küldűcn (Tört 2 III.401).

SÉRBITEL: [murmuro; murmeln]. A szatyorba a palaczk mellé tészad a hájas brűvűrt, mert hiszem ez a te serbitelő könyved (RMK. V.222).

SÉRDÜL: adolesco, pubesco, cresco SI. [wachsen, mannbär werden]. A mikor serdűltok arra az időre, a melly alkalmatos már a jegy-gyűrűre, járnak az ifjak kérdűre (GyöngyD: KJ. 361).

elő-sérdül: [progernino; hervorsprossen]. Ez mai napon serdűl elő az Jessene fiatal vesszője, melly harmad nap ez előtt megszaradt (MA: Scult. 173b).

föl-sérdül: exeresco MA. [aufwachsen]. Minden felserdűl: omnis adultus NémGl. 186. Fölserdűlt ifju: ephesus C. Fölserdűlt ifjűság: ephibia MA. Felserdűlt korában zent Amborus

Romaba tanáé adassra valasztat (DebrC. 18). Zent Tamas hogi fel serdült volna, deaki tudomanra ada magát (79b). Mykoron ymarav fíeel serdült volna Istwan kyral, eegybe hywataa ew attyawal az orzagh bely wrakath (ÉrdyC. 495). Mykoron ifel seerdewit koraban Zent Jeronimus ew attyawal Romaban ment volna, adatek oskolaban deaky twdomanra (560b). Az egek felé igyenes fel serdült állapotot adott nékfink az isten (Pázm: Kal. 21. Lép: PTük. III.4). A fel-serdültec, gyermekségből ki-költec: ephabi (Com: Jan. 44). Egy io fel serdült pobárt kezé-ben adának, melyet ő el köszöne az terhes szűzekre (Szentin: TFü. 9. Pethő: Krón. 92). A kegyes szűléknek tiszték ez, hogy ne tsak gyermekéségekben, hanem felserdült ifjú korokban is magzatikot táplálják (Misk: VKert. 391). Ez a könyv a személyes nagyoknak szól, mind azon által a felserdült, fiatal reud is alkalmas hasznát veheti (Fal: NE. 1). Felserdülvén, többre lépett, nyalogatott sok friss képet (Fal: Vers. 882).

fölsérdülés: ephibia PPBl.

fölsérdültség: [adolescentia; jugendalter]. Az ifjódor nem ok nélkül osztatik fel gyermekségre, felserdültségre, ifjúságra, állapodás korra és vénségre (ACsere: Enc. 168).

ki-serdül: [exresco; ausgewachsen]. Meg kell metszeni a szőlőveszszököt, melyek egész nyáron igen kisordültek (Illy: Préd. I.280b).

SEREG: turba, agmen, caterva, exercitus, classis, cohors, legio C. turma MA. [haufe, meuge, schaar]. Éjjel tündöklő sereg: nitedula C. Isten tezy ewkewt minden sereg nekewl nyomtatny es yartatny bazaliscoson es yaspiskyon (EhrC. 147b). Díčekedik vala monnal ő seregeuec hatalmaban (BécsiC. 11). A fiedelm vítezi viúéc Ist az itélő hazba és egbe göiténéc ő hozia minden seregét (MünchC. 68). El ifőnek mind a pokolbely seregeket (VirgC. 116. 136). Vram Jesus, angioloznak serege varia a té feletétódet (WeszprC. 58b. PeerC. 156). Eegh legio awagh seregh (WinklC. 163). Az ydőben lathwan Ihus az seregöketh, fel mene az hegre (278). Monda az erdeg: Meg eskettel en-nekem az eu seregemnek eayre (CornC. 366). Meñ fel bodog-nac seregebe (VitkC. 12). Lasd meg, mikepen Herodes ker-dezi vronc Cristust Jesust mend ő seregeuel egétembe (80). Oh affa isten, ba mendenekneec irgalmas vag, mire nem ha-gód az angoloknak seregit segelni ő vrokát (83). Yewe wrystennek bñ sereghe Egyptomnak földeeb (JordC. 34). Nag sok sere-ghek követeek látet (364). Czodalkodnak vala az sereghek (374). Vegy veled tyzenkeet sereg angelokat (DomC. 287. PozsC. 22b). Nagy sok menyey sereg anygalok (ÉrdyC. 51b. 134b. 173). Monda Jesus az sydo seregöknek: Mastan eg vylagnak vagyon iteety (534b). Myre nem eriezet anygaloknak seregit, hogy ő wrokath segelleneyek (ÉrsC. 47b). Oly helyre helhez-tetől, holot yzwzek seregewkben ewrvendőznek ystenben (503b). Igy vegezstetéc el a meny es a föld minden seregeuel (Helt: Bibl. IA3). Eszt ő ha minden seregeuel reaia gyil, sem telheti (Helt: Bibl. 1c). Anygal kepebe az Izrael népe serege előt iar-tata a pusztaba (Helt: Bibl. Id3). Az madarac vagy földi álla-toe meg iyedneec az váportól es sereggel memec egyic földről az másikra (Cis. G3). Jacob meg hala, kit el temete Joseph Egiptomnac minden sereginel őzue (Szék: Krón. 16). Hogy es-meriuc meg az barátoc seregit (Mon: Apol. 252). Maradéki, attya-fiai, baráti sereggel forognak előtte (Pázm: Préd. 24). Próbált dolognak értvén, hogy némely embereknek használt az ott való mosódás, sereggel futottak az tóhoz (Pázm: Kal. 783). Szánom a sereget, mert imé harmad napia, hogy éhezik 1666 (KBécs. A5). E mi seregünkbl való jámbor Cheminiicus Marton (Czegl: Japh. 154. Zrinyi L22).

[Szólások]. Szemeivel eljárnai a sereget: oculis *obire exercitum PPBl. Ki regze egy sereget az ő népéből (Helt: Krón. 20). Ottan ky mynd kezűlyen ythkőzette es zere-z-

yeek ffele ew sereghöketh (JordC. 242). Elöl és oldalról meg-íttni a sereget: *assultare frontem et latera exercitus PPBl. Mind két felől meg-íttni a sereget: ex utraque parte aciem *circumvadere PPBl. Sereggel ittibé magát: *etfusa invehit se PPBl.

álló-sereg: phalanx C. [schlachtreihe]. Az kúestartó hadát déffelől helhöté, álló seregöket ott mind körül helhöté (RMK. III.45). Ali basa táborát jártatá, az álló seregbe köznépét állatá (66). Hítol igen erős sereg vala (Helt: Cunc. 6). Az derék alo seregre érének (Cseng: Jer. 21).

angyal-sereg: [turma angelorum; engelschaar]. Monda nekem ez az angyal sereg kezzől eg (Mel: SzJán. 461b).

csoport-sereg: [multitudo; menge]. Xerxes egész seregeit az had után menő köznépnek csoport seregei kivül egybe szám-lála (MA: SB. 47).

csorda-sereg: [grex; heerde]. Boczas ez dynoknak czorda seregheben (JordC. 377).

dérék-sereg: [major pars exercitus; hauptarmee]. Négy-száz vitéz hajdiit az parton meghagyának, derék seröget ök ott mind általlányának (RMK. III.63). Derék sereget mibelen meglátá, ott hátat ada, vár felé fut vala (75). Tábori dolgokban a succursus, noha kevés népből álló, többet végezett gyakorta, hogyses a deréksereg (Fal: UE. 452).

előljáró-sereg: [primum agmen, vortrab]. Homlockal szem-ben szökő avagy elől járó sereg (Com: Jan. 149).

gyalog-sereg: pedatus; fussvolk PPB. Az gyalog hadbul Möricz uram gyalog serege és a Révay uramé commendóm alá ő nagysága által adattanak (Beres: Lev. 463).

hadí-sereg: [exercitus; kriegsschaar]. Eljárni a hadí sere-get: *lustrare exercitum PPBl.

hajó-sereg: castra nautica PPBl. [flotte]. Hajó-sereg kapi-tányja, hajó ura: navarchus PPBl. A hajó sereg, kinec az ő tengeri fejedelme előtte vagyon, előtte jár (Com: Jan. 146). Közvetget azon egyptomi hajó sereg, a tenger vizen habozó városboz hasonló (Hall: Tel. 13).

hátuljáró-sereg: [agmen extremum]. nachtrab Com: Orb. 290. Az erdélyi hadat hátul járó seregnek bagyá mintegy ante-muralenak (TörtEml. II.9).

katona-sereg: satellitium C.

lovag-sereg, lovagos-sereg, lovas-sereg: turma C. equitatus MA. reiterei, kavallerie PPB. Az loag seregnek száma husszer tíz ezer vala (Sylv: UT. II.145). Az lovag sere-geket, a mint lehet, szam szerint ki tölte (Decsi: Sall. 46). Elöl kaszás szekér, szárnyul lovag sereg Ammon hadában vala (Illyef: Jophta. 6). Ez többet telhet minden fegyvernél, lovag-seregnél és külső testi erődel (GKAt: Váls. II.1152). Lovagos seregnek kapitányja: praefectus equitum (Balog: Corn. 133). Vagyon Kecskeméten Hellepront uramnak ednlány lovas se-rege (Beres: Lev. 327). Őt zászló-aljával magam mentem, elhagy-ván gyalogságot és több lovas sereget ad recognitionem (463).

ménnyei-sereg: [grex caelestis, himmelsschaar]. A menyey seregöknek wra istene gyökerezőt mybennewik (ÉrdyC. 5).

nyargaló-sereg: [velites; plänkler]. Alexander az kirá-lyokra és országokra kémekeet és nyargaló seregeket bocsátott (Prág: Serk. 168).

oltalmazó-sereg: praesidium C.

örző-sereg: [praesidium; besatzung]. A kegyelmesség ól-talom, örző sereg helyet lésson: clementia praesidii vice erit (Com: Jan. 141).

pályás-sereg: [competitores; die mitbewerber]. A pályás sereg piatzra indul a annak csudájára a nép fel-tóhula (GyöngyD: MVir. 162).

pap-sereg: [caterva sacerdotum; priesterschaar]. Az cardinalisoknak collegiuma és egész pap serege (MA: Tan. 1186).

raj-sereg: [turma; schwadron]. A gyalogság elrendeltetik hadnagyságokra, dandárookra: raj seregekre (Com: Orb. 290).

rëndelt-sereg: [acies; schlichtreife]. A rendelt sereg erős volta abban áll, hogy minden ember meg-tartsa helyét (Pázm: Préd. 275). Az dandár jün rendelt seregben, lobognak az zászlók, vannak nagy örömben (Zrinyi L66).

segítő-sereg: [auxilia; hilfstruppen]. A segítő-sereg érkezik a leshelyből (Com: Orb. 291). Akar logio, akar segítő seregek legyenek (Lask: Lips. 362).

szolgai-sereg: [famuli; dienerschaft]. Miképpen kollessék a ház népet, szolgai sereget igazgatni, rendelni (Com: Jan. 121).

udvari-sereg: [satellites; leibwache]. András Bertha, Hunyadi Jánosnak udvari-seregének lévén kapitánya (Gyöngy: Char. Előb. 6).

utolsó-sereg: [agmen postremum; nachtrab]. Az hadi sereg homlockal, hátulyan avagy utolsó sereggel és szárnyackal meg erőssítettett (Com: Jan. 148).

vigyázó-sereg: [excubiae; wachtpost]. Ugy látom, aligha még beljebb nem kell szállítanom az hadat, hogy subsistálhason, s inkább vigyázó seregek változzanak (Bercs: Lev. 438). Ezt Szalai uram Bazinul lévén vigyázó-seregekkel nemcsak nekem, de mindenfelé megírta (706).

Seregbeli: [catervae; truppen]. E következő dolgok mind a te seregébélieknek értelmek (Czegl: MM. 126). Az egész seregbeli török vitézek már zászlóstul együtt futni készü-lének (Zrinyi L56).

Seregél: [convenio, congregor; sich schaaren]. A sok seregű embert el-oszlattai: *submorere turbam PPB. Kőrülötte seregelték a fekete gondok, a magának irtóztató dolgokat képző gyanoság (Hall: Tel. 250). Helyre egyenetlik bomlott ruhájokat, ugy sereglik végre vitéz aszszonyokat (GyöngyD: Cup. 602). A varjak ok nélkül nem seregölnek (Misk: VKert. 390b). A ki esendes a seregű hívások mellett, állhatatos a változások között (Fal: NE. 9). Az urakat több kísértő kísértet seregli, több veszedelem környékezi (69). Ebéd után seregél a vadász nép (Fal: Vers. 875).

égybe-seregél: congregor Kr. [sich versammeln]. Ha néha egybe-seregelnék, csak az egy igaz római ecclesia tanításának rontására csoportoznak (Pázm: Préd. 294).

ki-seregél: [catervatim egredior; schaarenweise ausziehen]. Onnan ky seregőlween szállanak megh Moabnak mezeyen (JordC. 164). A hadaknak parancsolatjok legyen, készen legyenek és a szállásokról kíseregéljenek (Thaly: TörtK. 58).

körül-seregöl: [circumsto, stipo; umringen]. A király a földén szörnyű méltósággal fényeskedik, a nemes rend a csil-lagok módjára körül seregli (Fal: NE. 64).

mög-seregél: congregor, colligo MA. [zusammenkommen, sich versammeln]. Mogseregölnek az igaz ellen, hamissat ítélnék, az irtatlan vért hogy kárhóztassák, arra igyekeznek (RMK. V.106). Piatzon soe török ám meg seregle (BFaz: Castr. B2). Az Cethegus is kőnetec által kerü vala az ő haza nepet es valogatot szabadosit, hogy vakmerőkeppen meg seregolhen fegyverrel ő hozza be rohamának (Deesi: Sall. 36). Sokan megseregöl-vén (MA: Bibl. IV.124). Az megsereglett gonosz-sághoz kemény kézzel kell nyulni (MA: Tan. Előb. 19). A trójai vitézek töb-

ben többen érkezvén és meg-seregelvén, hatalmas hartzot indi-tanak (Hall: Hist. III.141).

Sereglés: 1) congregatio Kr. [versammlung]. Senkinec nem kell azon félni, hogy ez ilyen gyalázatos és fertelmes sereg-lésből kiállván eltávoznék az Christus anyja sz. egyházától (MA: Tan. 1081). **2)** [concurus; ansammlung]. Nagy áhítatossággal és nagy seregléssel kezdetik-el a gyűlés (ÉgyhRend. 177).

Seregünként: turmatim, catervatim, cunctim C. gregatim MA. [schaarenweise, truppenweise]. Zászló-alljanként, seregen-ként: manipulatim PPB. Az zegen korok, betegök nagy sere-gönkeed syetfimek vala az zent testet yllethny (ÉrdyC. 412). Seregenként futnak (Mad: Evang. 206). Az ítéletben seregen-ként követik az hitetleneket minden ő gonosz bűnök (Szatin: Dom. 22).

Seregés: gregalis, cohortalis SI. [gemein, zahlreich]. Nem valami seregés tanító vagy közönséges próféta értetik, hanem a tudos nyelvő és az igazságok mestere (Mad: Evang. 435). A rövid torkosság hosszú betegséget hoz és a parányi gyönyör-ös seregés jajt (Fal: SzE. 517). Figyelem, szorgalom, vigyázó okosság, feltett dolgaiban gyémánt állandóság és seregés több jó (Fal: Vers. 900).

Seregésőd-ik: catervor Kr. [sich zusammenhäufen]. Egybe seregésedvén a halak, felemelék a vízből fejeket sállatatosm halgattyák vala az isten igéjét (Csúzi: Síp. 189).

Seregéstül: [catervatim; schaarenweise]. Az kék gyalog-sok seregéstül az vár előtt való piarczon lévén, személyiunkre vigyázzanak (Radv: Csal. III.11).

SEREGÉLY: ficedula, sturnus C. MA. staar PPB. Sere-gély módra: sturnatim MA. Hany lepot, szőlőt az seregelec elic 1579 (KNagysz. C). A seregeyeknek ártalom nélkül való eledelek (Ker: Préd. 220). A seregelec seregenként, de rend nélkül röpdösnek (Com: Jan. 31). A meg ételre alkalmatosabb madarak: tyúk, galamb, seregély, kappan (Fal: SchSal. 15). Egy kisdud ágyú seregély nevű, 4 fontos golyóbisú (Radv: Csal. II.393).

1. SÉRÉNY, SÖRÉNY: juba C. MA. mähne PPB. A sörényvel ékes, jeles jó: eqms juba insignis (Com: Jan. 42). Számos, rövid serényét szél hajtogatya (Zrinyi: ASyr. 41). Nem kedvelli az oroslány haragos serényét sem a medvék gubás szörét (Laud: UjSzeris. I.161). Szép ékes fényével s sugar seré-nyével mutat világosságot (Liszi: Mars. 110). A lovak az ő istükkök és serények által mutogatják az ő lelkeknek nemes voltokat (Misk: VKert. 50). A szél rövid serényét szálon válo-gatja (Kóyi: HRom. 14).

Sérényös: jubatus C. MA. [mähne habend]. Erdély kör-nyül találai soe vadakat, serényes ökröket, vad lonakat (Holt: Krón. 6b).

2. SÉRÉNY (sereny GömC. 177. sirén RMK. II.254. sörény Zvon: Post. L538. sörényebb Moln: JÉpül. 168): agilis, alacer, peracer, expeditus, perexpeditus, gnavus, incitus, indus-trius, impiger, sagax, solers C. strenuus, celer MA. mutig, hurtig, frisch, beweglich PPB. Éles elmesség, hamar megértés, serény fel-találása valaminek: sagacitas PPB. Igen gyors, sereny vala (BodC. 19). Ember sereny es kenyw nykent wad kezcke (ÉrsC. 263b. 362). Sereen az isteni zolgalatra (TelC. 372). Amának sereny segelecyek (GömC. 177) Sirén vala az Priás minden dolgára (RMK. II.254). Sörény vigyázással magokat oüine (Zvon: Post. L538). Szégyen abban hátra maradni, a niben látta a pogányok serény példáját (Pázm: Préd. b2). Áhoksigra serény elméjű személyec (MA: Scult. 996b). A ki sokat fel-keres, tudakozic, serény: industrius (Com: Jan. 66). A serényec, ditséretosen fúrgódott gyors vitézec: strenui (152). Az isteni

tisztel helyre állatásáról való serény megemlékezés (Czogl: MM. 21). A serénynek praktikája és próbáltága légyen (Illy: Préd. II.158). Szerény gazdasszony kezdélt lenni, de nem elég csak jól kezdeni, hanem jól is kell végezni (Gér: KárCs. IV. 394). Német had serény vad lovon már reánk vár (Thaly: Adal. I.4). Ott sok drága posztók mely noha nállok bõ, de messze jó az õ serény voltokból (Szentm: Kalm. 7). Kár vitéz férfinak, serény paripának megvéhnedni idõtül (Kisv: Adag. 545).

Serényebb: [alacrior, sollertior; hurtiger, fleissiger] Szabó Gáspár vala serényebb az új vallásban (ErdTörtAd. 130). Afféle személyekről vagyon a beszéd, kikben a természet még serényebb, az elme élesebb (Moln: JÉpül. 168).

Serényebben: [alacrius; hurtiger]. Az emberek minden restelkedést hátra hagyván serényben forgódnak az Ió erkölcsökben (Pázm: Kal. 807). Vagyon-e oly napi-béres, a ki serényben nem nyúl dolgához, mikor az ura látta (Pázm: Préd. 831). Meg botlott, de serényebben fel költ (Lad: UjSagis. I. Elõb. 39). Serényebben élünkbe jó a Maria kegyessége, hogysen mint hittartassék (Illy: Préd. I.155). Serényebben folytassa parantsolatját (RákF: Lev. I.53).

Serényen: [excitate, impigre, intente, sagaciter, solerter C. strenue, gnaviter, agiliter MA. mutig, fleissig, beweglich PPB. Serenien futamnak taucban az leanyok (PeerC. 339). Tisztiben liven és sörényen eljár (Tyúk: Jözs. 421). Forgólódot serényen, kinek szárát, kinek karjait rontván össze (Hall: IIIHist. III.120). Készek lesznek serényen harcolni fejek fen állattáig (Liszti: Mars. 55). Forgólódjék csak serényen, megízethet õ érte (RákGy: Lev. 242). Igen serényen jár az életnek ere (Félv: SchSal. 28).

Serényös: [promptus; bereitwillig, fleissig]. Engemet is õ felsége maga hífséges szolgálatjára serényesb teszen (MonOkm. XIX.178).

Serényit: [agilem efficio; hurtig machen, ermuntern]. Sarkantyúval serényített Ió: *concitatus calcaribus equus PPB.

fõl-serényit: ∞ Felszerényít, vidamittya ötet az szent lélec (MA: Scult. 687).

Serénykéd-ik: adhibeo diligentiam, operam navo strenue, industrius sm MA. fleiss anwenden, sich mühe geben PPB. Valakiért serénykedni: diligentiam alicui *praestare PPB. Ő nekik betegsége megszokva, az vtan serénykednek (DöbrC. 31). Vitéz Dobó mindenfelé forgódeék, hol galog, hol lovon õ serénykódeék (RMK. III.132). Ő szívekben örvendnek, dícselkednek, igazságban es inkább serénykednek (V.99). Oly igen Titus császár serénykedik, népe előtt fegyverrel vitézkedik (VI.159). Csak serénykedjünk, megsegít isten bennünket (LevT. II.250). Sok remetéek csak az egy isteni szolgálatban serénykedtek (Pázm: Kal. 69). Serénykedgyél, gyorsalkodgyál, bé ne búnyd szemedet (Pázm: Préd. 844). Ha kit lát ember serénykedni a maga dolgában (Zrinyi II.203). Nevezetes ember, dícséretes, sokban serénykedik most is, mennél lehet jobban (GyöngyD: KJ. 462). A hangyák, egerek, lórtsókok mely igen serénykednek az õ tére való eledelnek begyűjtésében (Misk: VKert. Elõb. A7). Mikor órad vagyon a felkelésre, ne nyujtozzál, ne piszmoj, serénykedgyél, gyorsalkodgyál (Bíró: Angy. 141). Vedd eszedbe szebb ajándékjait a természetnek, és olyan eszközökkel serénykedjél, a melyeknek foganatjok hasznos (Fal: UE. 383). Ne csak udvarod környékében serénykedgyél a felebaráti szeretettel, hanem messzeb is (Fal: NE. 115). Életéért reménykedik, hogy ha palotából ki nem serénykedik (Kónyi: HRom. 8).

Serénykédés: [soleria, agilitas; eifer, munterkeit]. Az üdvösség adni szant-való szorgalmatos serénykedést élünkbe akarván adni Szent Dávid, azt írja, hogy õ az isten törvényét

szerette (Pázm: Préd. 822). Ez nekünk serénykedésünkre szolgállyon, hogy kiki azon legyen, hogy az urnac szüntõ földé épületet vehessen (MA: Scult. 211). Ez harcz annyival veszedelmesh, valamennyivel nagyobb valóság és serénykedés benne vagyon (MA: SB 35). Tisztiben való serénykedés (Misk: VKert. Elõb. A7).

Serénység: agilitas, solertia C. strenuitas, celeritas, celeritudo, industria, promptitudo, alacritas MA. geschwindigkeit, beweglichkeit, fleiss PPB. Harcolásra való serénység: pugnatitas C. Az ű futamnak serénseget meg tartá (VirgC. 54). Lata keoth orozlant jómy nagh serénseggel az hegycoknek teteyn (PeerC. 103). Chodalkozneek az ew wra olyan gyenghe azzonyallatnak gyorsaságus serénseegen (ÉrdyC. 642). Az kónek ez yozaga, bogy nyuczen semmy, ky õ serénseget megl bantlatna (ÉrsC. 527). Gyorsalkodó serénységgel helyre viszik, a mit elmulattak (Pázm: Préd. 339). Kin még az pokolnac kapui sem vehetec diadalmat, az az sem az órdógneec díhõs serénsege, sem az hitetleneknek vér szomjuhozo mestersége (Zvon: Post. I.12b). Nagyob sörénységet mutat õ az imádkozásban (508b). A doboknac zörgésével, tsatogásával a serénységre, elevenesére gerjesztenec (Com: Jan. 149). Halók járjatása, ilõk serénysége nagy porral keuerég egyjütt magas égbe (Zrinyi I.53). Lovait szolozgatta, hogy serénységre készthetné (Hall: Tel. 64). Mind maga mind táborának serénysége meg csökönt (DBenkõ: Flor. 106). A magyarok látván a székelyeknek serénységeket, Ió íf nemesekké csinálák és nevezék (Lisznyi: Krón. 203). Tanulását nagy serénységgel végezte (Bod: Pol. 171). Ki fõtsítségekre vágyódik, arra dupla serénység kell (Fal: UE. 143).

[Közmondások]. Nincz oly nehéz dolog, kit az serenseg meg nem gyõz (Decsi: Adag. 191).

Serényül: [celeriter, agiliter; hurtig, munter]. Chelekedgyék minden most is oly serényül, az mint eddig chelekedtetek vitézül (Zrinyi I.49).

[SÉRIKÁL]

Serikálás: [vagatio; das herumschlampen]. Cellen, Cesztakoban való serikálás vagy szarandokság járás (Sam: Cer. 39b). Nem-is kívánatik õ tölök a szarándokság avagy Cellen, (Cesztakoban való serikálások (156b).

SERÍT. Serített tzerma: filum duplicatum PPB

SÉRKE (sörke BeytheA: FivK. 127): lens C. Pesti: Nom. 60. MA. [kopfnuss]. Bõr alatt viskettetõ serke: acarus MA. Ha az narcissust lagban meg fõzõd es fejedet vele mosod, teteket es sörkeket kinezt (BeytheA: FivK. 127). A fejedelmeket balgatagoknak, hóhérolnak, fõserkékeknek hujá (Veresm: Lev. 220). Vannac némely felettébb ártalmas állatotskác, ugyminnt serkéce, tetvec, balhac (Com: Jan. 42). Az embernek siros, izzalékos szennyébõl leremnek a serkéek és tetvek (Misk: VKert. 14. 689).

Serkés: lendinosus MA. lendiginosus PPB. [voll kopfnüsse]. A Luther apátok is mind csak ilyen ráncok köziben füzte mohos-é vagy serkés dolgait (Bal: CsIsk. 112).

SERKED (sörkedez Lép: PTitk. I.102): erumpo, prorumpo, prosilio SI. [entstehen, entspringen]. Ebbõl a különbözésbül senkiben nehézség vagy kedvetlenség nem serked (Pázm: Préd. 804).

Serkedez (serkedezik GyöngyD: Char. 78): ∞ Szõre serkedezõ idõ: lanuginis primae *aestas PPB. A harag gyõzedelmére igen alkalmas, hogy mihent serkedezni kezd a harag, megfojtsuk (Pázm: Préd. 804). Kezdettenek hamis vetekedések serkedezni (MNyil: lrt. Elõb. 2). Az hamisságnak titka hamarsággal kezdet vala serkedezni, mely már ki fakadot (129). Azon

űdő tájban kezdének serkedezni a nicolaitak is (GKat: Tifk. 12b). Vasból kötött, vére serkedeztető elicium (Tarn: Szents. 12). Egy hosszú bajú vén ember érkezik, kilnek a kezéből mind vér serkedezik (GyöngyD: Char. 78). Szőre-serkedező, darabos erőlköcsű ifjak (SzD: MVir. 237).

Ki-sérkedöz: [regermino, egermino; hervorsprossen]. Meg nyil az fű es az gyökérből mint ha ugyan őrvendözve ki sérkedöz (Lép: PTük. 1102).

Sérkedözés: [motus; regung]. A Kristus félelmével megöltatnak minden gonosz indulatok serkedözési (Pázm: Préd. 731). Testek szakadását és vérek serkedözését örömmel nézték (490). Némelyek ez tulajdon saját vallásunk igaz részének serkedözését meg-erőkődik fojtani (Megy: Dial. Előb. 3).

SÉRKÉG, SÖRKÖG: [emano; hervorquellen]. Az lelki közöklől, mely az euangéliomnak bensőségös kut feyeyt ontja es sörkög az őrk életre (Baythe: Epist. 58b).

Sörkөгet: excito NémGl. 132. expurgo MA. [ermuntern, antreiben, aufenern]. Ez harmakban kel then magadat zeretessen serkedögöd es foglalnod (WeszprC. 124). Eyel az en zyuemmel serkedögöttem vala es sepreu vala en lelkemet (128). Kezde sent Agnes azzont hylzokedev edes bezedekkel serkedögetny (CornC. 412). Ha wr isten malaztyawal nem yzgaztat, serkögögethne embernek leelkeet, mynt baron zamaban eolneenek emberek el vylagon (ÉrdyC. 450). Sok keppen seerkögögetwnk, bogy az eodes azzonywnk zyz Marianak tellyes zywükkel zolgalwnk (649b). Ömagat istennec diceretiben serkegeti vala (TelC. 54). David kyral az nitezsegeben magat serkögöte (KazC. 151). Serkegeti Tobias Sára asszont: Kel fel Sára asszon, dicsörjüki az istent (RMK. II.330). Ottam lévita serkegetni kezdé, felesége halva volna, megérté (V.44). Enyhanzer woltham zembe velek es levelem es emberem athal es igen serkegethem ewketh (LevT. 188). Serkegesse a Christust buzgo es aitato könyörgessekel (Tel: Évang. I.289). Annak tellyesítésére erős feyitötekek félelmével es szép igéretkek reménségével serkeget minnyájunkat (Pázm: Préd. 39). Az isten fia azért jött a világra, hogy restégünket serkegesse (108). Atyai intésekkel serkegeto mindeneket (Pázm: Kal. A1). Egy nehányszor serkegeté, rántzigála az embert, de szó nem vala benne (Pázm: Kal. 136). Hányiszor serkegetet, hogy istenhez témél (Vás: CanCat. 267. Lép: PTük. I.238).

föl-sörkөгet: exsuscito MA.

fölsörkөгetés: [exsuscitatio; ermunterung]. A iora valo fel serkegetes rea felel (BodC. 15).

Sörkөгetés: ∞ Tekynch magadra, kethseg nekyt meg maradun ez serkegetesben, lelz wy kenethi es dragalatos, el reytech kenethi, mer ez serkegedesbel neuekedyk aranyak bewsege (WeszprC. 128b. 129). Erőkögögyél, arra való az gyakori imádság, angyalodnac szünetlen serkegetése (Vás: CanCath. 242).

SERKEN: **1**) expurgere MA. erwachen, aufwachen PPB. **2**) [excitor; angetrieben werden]. Ilyon punctumokra lépnek a sok vér es küz után serkenők (MonIrók VII.208). Szerentsés iparkodás arra serkenüi, hogy ember a maga tanultságát máséval toldgya (Fal: UE. 371). Poly óráu mennyit percen, szívem hozzád annyit serken (Amade: Vers. 219).

föl-sérken: ovigilo C. expurgatio, expurgere MA. erwachen, munter werden PPB. Alomból felsérkenök: desterto C. Micron felsérkenüi volna, veve zeut Adoryannac kezethi (NádC. 571). Ez frater fel serkene ev almabol (MargL. 45). Az alomból felsérkenun az irásokat olhassa vala (CornC. 47b). Ezenközben mynd ketten ol alunak, föl serkenun legottun ev lenyokkal egyetemben meg keresztelkednek

(356). Föl serkenun latab, meg zabadult annia a ver korsagbol (DebrC. 27). Katerina ezenkezben fel serkene (524). Joseff föl serkenun hlv almabol, vg theen, mynt vr isten angala meg paranczola (JordC. 358. 556). Mykoron ez es almabol fel serkent volt, lelto volt ov magat meg mezeytelenevltuek (DomC. 190). Attyamfay, ydee ymarun mynekewnk almwk-ból föl serkenewnk (ÉrdyC. 3b. 80b). Az azzonyallat mynt eodes almabol ottan föl serkeneu (426). Mykoron föl serkent volna, latab, haat mynt föl hasadozat az hata beere (526). Weternykoron te almodol fel serkeny es teles legy könyhul-fatasokal (ÉrC. 34b. 341). Ez eyel fel serkeny te almodol, el ky ne meny hazadbol (462b). Legottan a latab a zicnez zemey elő elnetetez, mel olmynt nehez alomból felsérken es az hlv orcait neduesön lele (TelC. 66b). Serken fel, miert alutal el uram (TihC. 241). Mikor immar Noo felsérkenet volna az ő borossagabol (Helt: Bibl. I.D3. I.N3). Felsérkene Pharao, el alhan almadoza (Helt: Bibl. I.V). Serkeny fel, ki aloszol: surge qui dormis (Hel: UT. Ce. 7). Migh az alomból föl serkend (Pont. 14b). Ideiél fel serkeny, ha mit akarz (Deesi: Adag. 171). Vizyáz ő zuzért es alkalmazos időben föl sörkenie (Zvon: Post. II.172). Ha ki alutal almodat es fel serkenz (Com: Jan. 113). Vajha fel serkenüének (Czegl: Japh. 65b). Mi dolog az magyarok, hogy föl nem serkentek mély álmotokból (Zrinyi II.162). A király fel-serkenüvni magában gondolködik volt, mit jelentene ez a mondás (Hall: III.ist. II.42). Ember érette, mi ki hürében kibebbedett hazája ügye mellett felsérkenüvni, nem kárally fáradtságát (Fal: UE. 367).

föl-sérkenés: [tö expurgisci; das erwachen]. Eljött ideie az blüncé álmából való föl serkenésünkuec (Zvon: Post. I.135).

Sérkenget: excito, exsuscito MA. [ermuntern]. Serkenesüc magunkat (Born: Préd. 292). Ezekre emléközket bennünket es serkenget ez őrvendetes innep (Zvon: Post. I.135). David magat is sörkeneti, mikor azt mondgya: Diezéried én lelkem az urat (322). Az argumentumak három részei az goromba socét az iskola porból ősztonözue serkengették (Bal: CsIsk. 39). Károddal serkengetz magadra engemet (Zrinyi I.132). Mi végre engedti isten őket annyi hábornságokkal serkengetni (Hly: Préd. 130b). Az igaz tanítóknak az evangéliomnak igéjével kell a népeket a pénitentiára serkengetni (Misk: VKert. 61). A népet Dajka János serkengette a penitentiartásra (Bod: Pol. 63).

föl-sérkenget: excito, exsuscito MA.

Sérkenked-ik: [agilis sum; hurtig sein]. Achilles serkenedik vala (CsomaC. 38).

Sérkent: **1**) suscito C. expurgo, expurgatio MA. erwecken PPB. **2**) [incito; anreizen]. A bíró jó akarattját kedveskedő ajándékdal serkentüi (SzD: MVir. 16).

föl-sérkent: excito, exsuscito, expurgo, expurgatio C. aufwecken PPB. [aufmuntern]. El megek, hogh almabol föl serkenchem ötet (WinkC. 321). Engömet felsérkentuec ofen mag keögöseguec igei(NádC. 7). Almabol föl serkenchem hwtet (JordC. 665. 749). Ezek föl serkenhenece togdet alitatossagra es keserösegre (VitkC. 82). Akara oeket almokból fel serkentüi (DomC. 98). Höl vagon az ty mestorsegtöknök bölechesege, seerkenecheotök föl ewket, ha lelhet (ÉrdyC. 542b). Az hallottakat föl serkentü földnek mohabol az wtolsó yteletnek ydeyn (555b). El boclat-tatek zont Ferenc atyánk, hogy az almasokat föl seerkenehe (568b. 626). Olyan könyven halottaiból föltámasztatnak, miképen ember engemást álmából fel serkentü (ÉrC. 17b. 129b). Föl serköntöm az embereket, hogy vigyázzanak az oruoc ellen (Helt: Mos. 375). Jerusálem leüni, miert költenétek es miert serkententétek föl az én szerelmeemet (Kár: Bibl. I.634b). A mélségben álmot serkenti föl (644b). Hozzá járulanak az ő tuüt-

ványi és fel-serkenték őtet (Pázm: Préd. 280). Az te fiad György fel serkenti fényel tündöklő nevedet (Zrínyi: ASyr. 50).

fölsérkentés: [excitatio; aufmunterung]. Kerlek, weegy ezedben ytl ez aranth három reend beely zozathokat, első fel serkentesnek zawa (ÉrsC. 141b).

fölsérkenthetetlen: inexperrectus C. MA.

Sérkenthetetlen: inexpergibilis Kr. Sérkenthetetlen álom: lethargus MA.

Sérkentő: suscitabulum MA. [excitans; erweckend]. Sérkentői [fúrfinév] (VReg. 360). Az momorusag szenedese az remensegnek vg mint segítő auag serkentő oka (Fél: Tan. 292).

[Szólások]. Hogy sziveteknek talán már valamennyire bé-lártyástilt sebjét vér serkentő kórómmal piszkálljam, kóróm-széllyem (Szeg: Aqu. 14).

SÉRKEZ-ÍK: [prosilio; entspringen]. Az képnek szeméblí véres köny serkezék (Jhszti: Aen. 7)

SERLEG, SELLEG (*selleg* Thaly: VÉ. II.81. *selleg* Deesi: Sall. 17b): poculum Kr. [becher]. Pintes serleget, oxs-táblát láték (RMK. IV.209). Ember vért borral elegítuen itat-tot volna meg velek sellegekben (Deesi: Sall. 17b). A temp-lomban serlegek voltak, melyekben lisztet elegyétettek olaj-közzé (Pázm: Préd. 1166). Nem kitsiny pohár, hanem ugyan selleg (Ker: Préd. 384). Azt a jó selleg bort töltés fel a garatba (Czegl: MM. 69). Kathazzonnak jutoth egy thöröth sellegh pohar (Radv: Csal. II.40). Harmadik selleg, síma pohár új, az Thatay István ezimere rajta (120). Egy nihány selleg bort velek megittattam (Monlrók XV.352). Hat tiszta fejéres selleg (XXIV.141). Száz-negyven sellegék, 25 öreg, 15 közép és apróbbak (VIII.44). Azt nem poháronként kell innia, hanem sellegenként (Mik: TörL. 237). Nem arany serlegből vagy czapa-pohárból kőszünöm ezt reátok (Csúzi: Síp. 741).

habos-serleg: [poculum undulatum; gewässerter becher]. Hagyok hat fehér habos serleget (Radv: Csal. III.289b).

lábás-serleg: [poculum basi instructum; fassbecher]. Egy öreg lábás selleg, fedeles pohár, aranyas az széli (Radv: Csal. II.120).

udvarló-serleg. Nyolcz udvarlo serlegh, tyzeu két mode-
lok, korsó medenczestől (Radv: Csal. II.140).

SERPENYŐ: 1) sartago, lebes C. frixorium MA. brat-pfanne PPB. Serpenyőbe tartok: frigo C. A királ paranóla serpenyőket es erő fazakakat méggerieztetni (BécsiC. 86). A te aldozatod serpenyőbe rátototbol leszen (Helt: Bibl. I. Yy. 3). Serpenyő, labas fazek: chytropos (Erasm: Erk. 46). Mint egy serpenyőben meg rattyatok vagy mond (Born: Ének. 376). A minha, mellyet serpenyőben vagy rostélyon készítene (MA: Bibl. I.93). Serpenyőben rántot gömbölyű falatot (Com: Jan. 79). Egy anrok lisztet vett, arra vizet töltött, azt egy serpenyőben megsütötte (Tof: Zsolt. 571). **2)** lanx MA. [lancula; wagschale]. Ket serpenyőit font (Mad: Evang. 14). Ki vetette serpenyőben a begyeket (Gkat: Ttk. 43b). A ki istennek tartya lélkét, fontollya meg ezeket a lelki ismeretnek serpenyőjében (Czegl: MM. 166). Kőnyű leszen Christus serpenyőjében meg nierni az ellenkező tudományt (300). Serpenyőre, mértékre, tanácsra a hadi dolgokkal eleinten (Fal: NA. 923). **3)** [lanx sclopeti; süchenschale]. Hozzá akarván lőni, a serpenyőben fellobban ugyen a por, de el nem süle a puskám 1759 (Hazánk I.111).

[Szólások]. Minket ne féltsen serpenyőre lövöldöz Cupido király, megtompul nyila (Fal: TÉ. 632).

font-sérpenyő, fontoló-sérpenyő: [lancula; wagschale]. Búró, az mérő es fontoló serpenyét egyenesen tarsad, egy felé

se nyomtass jobban (Prág: Serk. 716). Ha mi a kettős font serpenyőben a pénzverőtől tétetic és mérettetic, a fontban igaz ítő veszőt először meg-mérsékellyed (Com: Jan. 166). Vesse-tek bar font serpenyőbe (Szok: Bals. 39).

mérő-sérpenyő: [statera; wage]. Font, serpenyő, mérő serpenyő: bilanx; mérő-serpenyő rúdja, mely alá s fel-mégyen: agina PPB. Az fejedelmeknek fiai ha mérő serpenyőbe vettete-
nce, az semminél alábbvalóe (MA: Bibl. I.507). Az mely három dolgot az jesuíták az hitnek mint bizonyos mérő serpenyőt, ugy rakosgatták le (Tol: Vigasz. 107). Ha az ur az ő mérő-serpenyőjében tejud, a semminél is kisebbbe lészűne ő előtte (Mey: 3Jaj. II.43). Hazugok az emberek fiai a mérő serpenyőkben: mendaces filii hominum in stateris (Ily: Préd. I.179). Ritka szűli szeretet, mely egygyik mérő serpenyőben többet nem vetne (Csúzi: Tromb. 591). A bölts az ellenkező véleke-
déseket mérő serpenyőbe tészí (Fal: UE. III.171).

mérték-sérpenyő: trutina C. [wage]. Inmár meg-tölt a mi gonosságinak mérték serpenyője (Land: UjSegits. 371. II.34).

olvasztó-sérpenyő: [clibanus; giesspfanne]. Az arany ha sziszor az olvasztó serpenyőben, a koholó kemenczében: tété-
tik is, semmit el nem vesz az ő állatlyában (Com: Jan. 18).

pénzmérő-sérpenyő: symbella Nom.² 379.

puska-sérpenyő: catapultarius aveolus; anzündpfanne PPB. Egy puska serpenyő csinálást vállaltuk fel 40 d. (Mon-TME. I.104).

rántó-sérpenyő: frictorium, frixorium; bratpfanne PPB. Rántó serpenyőt végy, tégy egy kevés vaját bele (Radv: Szak. 287).

szűrő-sérpenyő: [tribrum; sieb]. Végy tikmonyat, habard meg jól, szűrd egy szűrő serpenyő által ezüstbe (Radv: Szak. 276).

Sérpenyőcske: [lancula; kleine pfanne]. Tikmony székit tedd egy serpenyőcskében, kiben vajad legyen hevítve (Radv: Szak. 278).

fontos-sérpenyőcske: [lancula; kleine wage]. Szoktác vala hordozni az censoroc fontos serpenyőcsket (Prág: Serk. I.1).

Sérpenyős: [lancibus instructus; mit scbalen verselen]. Az igazság jobb kezében méztelen pallos, bal kezében serpenyős mérték (Fal: TÉ. 650).

Sérpenyőtlen: [lancibus carens; ohne scbalen]. Függesztő-
font, serpenyőtlen font, oka, lantzos-font, mérték: statera PPB.

[Sérpenyőz]

[fől-sérpenyőz]

főlsérpenyőzés: Így jár az a szegény fejedelem, a kitől el vevén isten, nincsen elég fontja az sokféle censurának fel-serpenyőzésére (Monlrók VIII.172).

SERTE (*sertélyes* Radv: Csal. II.403. *sertő* Helt: Mes. 85. *serté* 343. *sertély* Com: Orb. 55): seta C. MA. borste PPB. Margyt azzon ez zfi dyznonak bevreben chynalt evnel, mezeh-telen husan serteeuel be fordehtvan, keményen magat vele meg zorehgya vala (MargL. 86). Mint a szűldiszo kezdé a sertőit fel bánni (Helt: Mes. 85). A disznókat nem győzsem meg tisz-títani a soc sertőktől (336). A disznóac igen soc sörteie vagon (343). Hoszszú a szemöldeke, dohos es eles mint a disznóac a sertéie (SalMark. 4). Kezdé az vadkannak szerteieit vakar-gatni (Pont. 49b). Az vad kannac az serté ad ruházatot (Prág: Serk. 887). Fel ruhazza az disznokat sertével (ExPrime. 205b). A varga árral, sertével dolgozik (Com: Jan. 98). A disznóac

vannak sörtélyi (Com: Orh. 55). A sül-diszno az ő fővises sertével sokszor nagy dolgokat viszen véghez (Misk: VKert. 243). A vad-kam felemeli vala sertéjét (Hall: Tel. 318).

festő-sérte: peniculus, penicillus MA. pinsel PPB.

Sértés: 1) setosus, hirtus, hirsutus C. hispida MA. borstig PPB. Sertés marha: setiger PPB. Valami sörtés marbút hajtotta volt ide által az Tiszán eladásnak okáért (LevT. II.227). A ruházatot megseperetnee csettelt, sörtés fűsével (Com: Jan. 114). Sörtélyes marhák. Ezen sertésmarhákban jutott pro domino P. (Radv: Csal. II.43). A katonák a szarvas, sertés és gyanjas marha közt vagdalkoznak (Fal: NA. 214). **2)** [sus; schwein]. Se költségtünk nincs, se borunk, se sertésünk (Gér: KárCs. IV.536). Negyven sertést a nyúj közzé kiszakgattak (RákF: Lev. 247). Egyszer láttam legalább ezer disznó halat, mintha annyi nagy sereg sertést hajtottak volna le a vizen (Mik: TörL. 60). Sörtések malátája (Csúzi: Sp. 316).

erdei-sörtés: [aper; wildschwein]. Az erdei sörtések, lovak, oroszányok, kigyók mind utáma rándula párossan (Mohr: JÉpül. 109).

[SESTELY]

boros-sestely: incitega C.

SÉTÁL: spacio, incedo C. deambulo MA. spazieren PPB. Ide s tova járok, sétálok: obambulo; imido amoda sétálok: prodeambulo PPB. Tetona iár es setal (Mél: SzJán. 55b). Kivámám, csak még egyszer látjuk vala egymást, úgy mint Tordai uramnál sétáltunk (LevT. II.271). Páva módra sétálni: ingredi Jmonium (Decsi: Adag. 264). Kerengőben sétálván, a predikátorokat a kösség, a kösséget a predikátorok itellyék véghetetlenül (Pázm: LuthV. 56). Gyakran imádságimban a piaczon sétál elném (Pázm: Imáds. 1b). Étel után nyúáskodnak, tréfálódnak, mulato kerthe sétálnak (MA: SB. 326b). Az ifiurak némelykor török papucsban sétáltak (MonIrók XI.352). Sétált egy párducz bőrtis magyar katoná (Gér: KárCs. IV.396). Körülötte van az erdőn sok út, de sétálni a jó kedv ide soha nem jut (GyöngyD: KJ. 454). Itt akarja az isten, hogy légy, azért itt sétál ezen a szép réten (Mik: TörL. 58). A londoni dának festett hajókkal, tafota vitorlyákkal sétállyák a tengert (Fal: NA. 136). Kelénk azért, és az erdőnek szíve felé sétálunk (Fal: NU. 334). Királyi multság erdőben sétálni, árnycós után fel s alá járalkálni (Fal: Vers. 864).

[Szólások]. Ugy sétál mint a kunoc ebe az homokon MA. Jay bolond, valyon hol sétál az eszed (PortSzer. Mb).

föl-sétál: [escendo; hinaufgehen]. Hát nem tetszik-e egy parányig, egy szempillantásig föl-sétálni (KirBesz. 6).

el-sétál: 1) deambulo Kr. (herumspazieren). Ebéd után hivalkodik, mulatozik, ide s tova elsétál (Fal: Vers. 878). **2)** [accedo; hingehen]. Az atyám is oda-jel-sétála és a mint szokás volt akkor ott is hála (GyöngyD: Char. 21).

ki-sétál: exspacio C. MA. ausspazieren PPB.

kisétálás: exspaciatio MA. ausspazieren PPB.

Sétálás: obambulatio C. deambulatio, inambulatio MA. das himmelhergehen PPB. Akarván sétálással meg könnyebeteni búsodalmokat (Zvon: Post. 1674). Sétálásokban, alá s fel-járásokban gyönyörködnee (Com: Jan. 207). Nem a tozódó vendégségben, sétálásban, hanem a templomban való járásban szentelte meg idevezőnk az innep napot (Szatm: Dom. 111).

[Szólások] Szabad sétálást ad szemének (SzD: MVir. 386).

Sétálgat: inambulo MA. einhergehen PPB. Sétálgatok, ballagok: inambulo PPB. Az kurvás latroc gyakorta frissob

öltözetekben sétálgatnac tésztova, hog nem a tiszteletes személyec (MA: SB. 220). A páva az ő szép színű farkát ki-terjeszti, midőn szép kies páisut sétálgat (Misk: VKert. 311). Kertjében sétálgatott, mely kastélyának napkeleti szárnyához volt ragasztva (Fal: NU. 310).

Sétálható: ambulatio MA

Sétáló: 1) spatians C. [geh-]. Folyosó, sétáló tornász, sétáló hely: ambulacrum; sétáló folyosó, néző hely: pergula PPB. Eképen sétáló félben a gályához jutának (Fal: TÉ. 683). **2)** [spatiator; der spazierende]. Utzán sétálókká akariák őket teini (MA: SB. 141b).

SÉTIKÁL: obambulo, lento passu ambulo SI. [langsam spazieren]. A verebek nem sétikálnak imitt amott mint a tyúkók (Misk: VKert. 478).

Sétikáltat: [ambulatium duco; spazieren führen]. Keményen meg-feddik, hogy iffiatska gyermekét gyalog sétikáltattya (Czogl: Japh. 60).

SETTE-SUTTA: [blanditiæ; schmeichelei]. Hízkelkedő szelidséggel, sette-suttával és meglunyázkodott szomorú ábrázattal mindent ki-vésznek egy-ügyű felebarátjokból (GKAt: Vált. II.1171).

SÉTÉT, SÖTÉT (syet KazC. 133. *sötét* Helt: Krón. 2b. *söttét* Helt: ÚT. 13): tenebrae, tenebrosus, tenebricosus, tenebricus MA. dunkel, finster PPB. A halot vettetőn a sötétében (in tenebris), égenlőuce ő fa aran és ezüst isteneé (BécsiC. 116b. 256). Ha té zéméd alnoe lénd, ménd té testéd sötét lözen (MünchC. 24. 32). Meg vassza es az vtan berekezte vtet eg sötét tömlőczbe (VirgC. 108b). Ala zalla ő labai alat setet felleg (DöbrC. 35). Legyen nekik setet, saros, sik vtok (83). Ház ogy jelen setet vala (MargL. 67). Nemikorön sötetec valatoe (VitkC. 2). Az seteet temlecz nagy feenes vylagossaggal bel teelek (ÉrdyC. 337b. 371b). Legyen vnekyk vtok seteth: fiat via illorum tenebrae (KulesC. 79b). Ennek utanna miuek vtet eg sytet helre, honnet nag dohossagh zarmazik nala ky (KazC. 133). Továbbá szökfű színű selyem es két féle vagon, egyik sötétebb, az másik világosbb (Nád: Lev. 29). Telben is szinte ennyi fideig mint sötét ey vagon (Helt: Krón. 2b). Kie lakozzanac örök halálnak sötet árnyekaban (Börn: Ének. 7). Mint az pokoly oly sötét: cimmeriae tenebrae (Decsi: Adag. 130). A ki gonoszt cselekszik, sötétet szeret (Pázm: Kal. 33). A melly úton mi járunk, igen sötét es tuszuzó (Pázm: Préd. 706). Sötét, homályos, barna (Com: Jan. 63).

Sötétéd-ik, sötétéd-ik: tenebresco MA. [sich verfinstern]

be-sötétédik: intenebresco MA. abend werden PPB. Lén, mikor immar a nap elnyugot volna es besötétedet volna: cum occubisset sol, facta est caligo tenebrosa (Helt: Bibl. 1P4). Miérthogy be kezdé sötéteni, ezért vssza tcrénc az romáie (Helt: Krón. 18b). A nap enyészetet követi az esthajnal, midőn be-sötétedie (Com: Jan. 6). Elfogyván a nap és be-sötétedlven az idő, vssza térnek a trójai seregek a görögök táboráról (Hall: III. list. III. 141)

még-sötétédik, még-sötétédik: tenebresco C. [finster werden]. Az eegh be homályodek, az ydew meg sötetewdek (ÉrsC. 510b). A nap meg sötettedie: sol obscurabitur (Helt: UT. G3). Meg sötétedie a nap (Mél: SzJán. 238). Az apostoli hit meg nem sötétehető (Mon: Apol. 11). A napnac fenye közel harmad részere meg sötétedie 1582 (Kal. Gijj).

Sötétől-ik: atresco, tenebresco Kr. [sich verfinstern]. Sötétől fekete seregee várja őtet (Megy: 3Jaj. II.111).

Sötétés, sötétés: tenebricus, tenebricosus, tenebrosus, opacus C. finsterlich, dunkel PPB. Ha az te zéméd alnok leond

he thested es setetes lezen (JordC. 566). Yo reggel, mykoron meegh setetes vona (697). Valaunc vidokoe es sötetesec VitkC. 1). Ha gonosz lénd az te tested, sötites léson az te zened (Sylv: UT. 1.101). Az setetes mondásokat kel az fényes anitáshoz igazítani (Pázm: Kal. 496). A látásna segédő mestere ísgálya, miért legyenec némellyec által világoskodó, némellyec nomállýosoc, némellyec setétesec (Com: Jan. 167). Setétes tulajdonság (Hly: Préd. 152). Setétes rettenés jöve reája (H.186). Utat mutat ebben a setétes erköltsü világban (Fal: UE. 416). A mélyebb értelmű beszéd böcsületet vall, az igen setétes és avaros alkalmatlan (476). A vadon erdőnek setétes öble (Fal: TÉ. 674).

Setétesen: [tenebrose; finsterlich]. Choda setétesen zanaron (szve (Tel: Fel. 96).

Setétesked-ik: snbtenebresco Kr. [dunkelig sein]. A játékos hely leczkét ad, a körülszetéteskedő hajlékok alkalmatosságot (Fal: NU. 263).

Setéteesség: opacitas C. [dunkelheit]. Bőrnek ew setetesegét, symasagat mynt zereczennek feketeseged hozta vala (ÉrsC. 112b).

[Setetésül]

még-setétésül: [obtenebresco; sich verfinstern]. Az frater lóoksgának myatta meg setetesewle (EhrC. 67). Nap es hod mégsetétésültec (BécsiC. 206).

Setétit: obtenebro, opaco MA. verdunkeln PPB.

be-setétit: obtenebro MA. verdunkeln PPB. Háromszor meg rázá Luciper az földet és be-setétíté chillaok fényét Zrínyi II.64).

még-setétit: opaco C. obtenebro MA. verdunkeln PPB. Émbernek zemet meg setetétty az sok syras (ÉrdyC. 421).

mégsetétítés: obtenebratio, obscuratio MA. verfinstern PPB.

[Sötétöl]

be-sötétöl: [obtenebro; verfinstern]. Iszonyu síri por megye keverve úgy, hogy eget földet mind be-sötétölte (Zrínyi. 119b).

Setétség: tenebrae C. opacitas MA. dunkelheit PPB. finsternis]. Frater Rufen megsetetewltett szetetesegeknek fejelelmetewl (EhrC. 51). Vala annap setétegeké: fuit dies illa enebrarum (BécsiC. 74. 132). Nép, ki vlnala setétségben, lata nag világot (MünchC. 19b. 54). Setetesegek meg úomodnak engemet (AporC. 109). Meg vala setetvlnen w lelkebe es elneiebe az setetesegnek fejelelmetewl (VirgC. 20). Az zetesegnek feuekből meg zabadt lelkeket önön testeknek meg agia (115b). Az orzaghnak lóv ifyay vettethuek kylse setetesegekre (JordC. 376). Anne nagy setetesegek leonek, hog eleg eolotenek ky beleole (DomC. 302). Ennek elette voltatok eteteseezgh, bynben eelween (ÉrdyC. 351b. 534b). Setetés vala a melségen (Helt: Bibl. 1.42). Ki megyen utámad, nem ár setétségben (Zrínyi I.39b). Világosság reméltük a setétség után (Hly: Préd. 1.105).

Setéteesség: tenebrosus MA. [finster]. Ewk ew seteteseges nynekedeseguel kylsew setetesegekben setetesegnek leklyuel el merewltetek (EhrC. 116). Söteteseg lölki testi parazoasagok (Mel: SzJán. 410. Pécsi: Ágost. 64b). Setételeges pogányság (MA: Scult. 114).

Setétül: noctesco, tenebresco MA. [sich verfinstern]. Igaz vtat el wezthenek, egy erdőn setetvlnenek (ÉrsC. 457b) A ráczok oda által setétülnek, az hajdúk reájok érkezvén, levágják (TörtT. IV.68).

be-sététül: contenebro C. obtenebro MA. verfinstert, verdunkelt werden PPB. Bé-setétülök, estveledem: contenebrasco PPB. Hogy be setetvlnh vona, meegh sem yewth vala lóv hozyayok Jesus (JordC. 643).

besététülés: obtenebratio, obscuratio MA. verfinstern PPB.

el-sététül: noctesco C.

még-sététül: obscuror, obtenebresco MA. verdunkeln, finster werden PPB. Frater Rufen vala megsetetewltett szetetesegeknek fejedelmetewl (EhrC. 51). A nap mégsetétöltetic és hod nem agga ő világot (MünchC. 59. 99). Frater Rufinus meg vala setetvlnen w lelkebe (VirgC. 20). Teorteneek esseonek vezetool, zeteleol eonekyk jegen meg setetoolny (DomC. 239). Annamul valazottam vala őtet, meg setetvlnen es megh homalosodnan az ő zemet (TelC. 104b. ÉrsC. 294. Fél: Bibl. 42). Setétüllyenek meg a csillagok (Hly: Préd. II.81b).

mégsetétülés: [obtenebratio, obscuratio; verfinstern]. Wrvuk Jesus megh dyczöyeteek az feenes napnak megh setetewleeseben (ÉrdyC. 182).

Setétülés: tenebratio Kr. [verfinstern]. Setitülése lón az napnak (Valk: Gen. 39).

Setétült-: ∞ Aleeg waarya az eeynek setetvltet (ÉrsC. 463). Kiket a magiaroc mind setetültig vagae (Szek: Krón. 210).

SETTÉG: [murmuro; munkeln]. Köztök lón elvegezve, senki az szálláskor ki ne fivöltene, senki ketten, hármán ne sígna, settegne (RMK. III.117. 165).

SÍ. SIV (see EsztT: IgAny. 395. sive Helt: Mes. 137b): rugio C. MA. [ploro, plango; schreien, weinen, klagen]. Kezde rini és síni (Helt: Mes. 50b). Síni házatokban a lopot és a kborlot marha (137). Símatoc sínast, rinast (Born: Préd. 78). Az őrdögöc synanc, ordetnac (Mon: KépT. 57). Az pokolnac melyseges fenekeből így sen, ren es nyerit papa (EsztT: IgAny. 395). Ottben az kihoz képest sínának, reunának, kiáltának (Lép: PTük. 1.120). Az eb, ha meg fűd sív, nyikától (Com: Jan. 44). Szomorító síralomra hija szerelme, el-estét keservesen síja (Gyöngy: KJ. 5b). Azt síja, midőn ő vendégeskedik, teteti az asszony, hogy megbetegedik (Gyöngy: Csup. 16). A kutyák ha meg-fenyítetek, még tsak alig-is sínak, úgy láttatnak a fenyték megszűnését kívánni (Misk: VKert. 200).

ri-si: [plango, ejulo; heftig weinen]. Csak rívek-sívek nagy nyavalyámban, elfogyatkoztam gondolatímban (RMK. IV.48). Az eretnekek mindenekezt vlnac amaz reuo-sino bestiaul (Mon: KépT. 313). Ne réya sya torka szakattaban (Zvon: PázmP. 197b).

rívás-sívás: [plancus, ejulatus; heftiges weinen]. Felel az halal az életnek mondan: En yewuewk sok renas syuasnak tartományból (PéldK. 48). Az őrdöc kárhozat, holott rinassinas es fog czikorgatas léssen őrdöcké (Born: Préd. 619).

Siákol: [crepito; knistern]. Az gyertya, ky előttek eegh wala, csak alegh syakol wala (ÉrsC. 162).

Siápol: [clamorem tollo; schreien]. Az tikfiak anniokkal egnit kotyogna és sípolna az gyöngö fűnön szödegetnek apró magokat (Lép: FTük. 112).

Sikat: cogo ad vociferandum Kr. [weinen, klagen machen]. A nemesec kborlo hadnagyokat, szegeny ember sikato tisztartokat neuelnee gyermekekből (Tel: Evang. III.610). A madarat a fián, sikatván ezt, szokták meg-fogni (Megy: 3.Jaj. II.168).

Sikólt, sikót: aente clamo, vocifero Kr. [aufschreien]. A sasoknak szavok nem kedves, hanem rettenetesesen sikótó és

rémítő (Misk: VKert. 277) Ha a picin egy picit nyiklant, bezeg sikoltott az anyámasszony (Fal: NE. 112). A mennydörgések és sikoltó éjtszaki szelek miatt nem érthették egymást (Fal: TÉ. 644). Ez mindjárt sikoltott (Gvad: RP. 268). Sikolt a nép, ölkör, bial ordít (Gvad: NótTest. 31).

Sikoltás: ejulatus, ploratus MA. PP. das weinen, wehklagen PPB. A tengerben Pharahó népei izetlen sikoltással, rivalkodással vesztenek el (Tof: Zsolt. 793). Kiáltás, sikoltás ottan sok származék, mert vezérrel valának janchár seregek (Zrinyi II.5b).

Sikont: [exclamo; aufschreien]. Ordít, sikont, rikont iszonyú lármával (Kónyi: HRom. 41).

Sivalkod-ik, sivalkoz-ik: vocifero MA. schreien PPB. Sivalkodva ő reájok itének, az vitézek hamar felszökdesének (RMK. III.336) Üvöltének és sivalkodának, mikor törökekek-élk ott vinának (348) Az égbeli vizerek indulának, mind ez világ ezen sivalkodának, ijedtekben nagy hegyekre futának (V.11). Mint bárány után az oroszlan sivalkodik, mindenkor csak utánam leselkedik (RMK. VI.221). Sídóc az füst alatt sivalkodának (Cseng: Ier. C2). Barany után az oroszlan sivalkodik (Bom: Ének. 270). Tekints azért a tómléhen Jósefre, holt fiain sivalkozó Rákhele (Thaly: Adal. I.55). Mikor egy része hadának Kereki alá menne, mind rajtok sivalkodnak, erősen harcolának (TörtT. IV.68).

el-sivalkodik: vocifero MA. [aufschreien].

elsivalkodás: ejulatio, ejulatus, vociferatio MA. [das aufschreien].

föl-sivalkodik: vocifero, intono MA. exclamo; überlaut rufen, schreien PPB. A io bortól meg melegülvén, tántzba menénc, a tántz után minyáian egyszers mind föl sívalkodiknak vala (Helt: Krón. 159).

mög-sivalkodik: vocifero, vociferatum edo MA. [aufschreien]. Ő tabora végre megh sivalkodik (CsomaC. 30). Rettenetesen meg sívalkodiknak, lajtörjüket kőfálhoz támasztának (RMK. VI.174). Megsivalkodának, várból rohanának, kettőt románakban beragadának (176). Elles törrel Hector igen forgodék, ő tabora végre meg-sivalkodék (Huny: Trója.² A4). Mikor az ur ládája az taborba juttot volna, megsivalkodék az egész Israel népe nagy kiáltással (MA: Bibl. I.247b). Megsivalkodának és megüzék a philisztéusokat (261b). Mihelyen ő dobot ütven seregestől megsivalkodik, ék is akkor mentől szörnyebben lehet, doboltassanak, sivalkodjanak (Szal: Krón. 116).

Sivalkodás: vociferatus MA das wehklagen, geschrei PPB. Lén jó reggel hajnalban sivalkodás, nagy sok fölél nagy Allah kiáltás (RMK. III.131). Erős zendüléseket készülének, két föl sok sivalkodással ivöltének (VI.170). A tántz után föl-sivalkodnak vala és az egész völgy be telic vala az ő sívalkodosokkal (Helt: Krón. 159). Az eger oda siette a sívalkodásra (Helt: Mes. 50). Sivalkodásokat halván egy pajtában (Veresm: Lev. 111).

Sivás: rugitus, ploratus MA. das heulen PPB. Nagy sywasal reewassal kezdé yewuy (ÉrdyC. 411b). Nagy sywas es kyaltas halatek (TelC. 280). Mykoron az lang sytne ewtet, a hazat be tewli vala sywasival (Pesti: Fab. 12b). Mind az három táborban kik levének, nagy sívással pokolba vitótének (RMK. II.241). Nagy síwas, öüfletes, kyaltas vala (Göres: Máty. 27). Leon nekik nagy síwasok, reusok (Frank: HasznK. 68). Hallotta a sívasát a disznónak (ÉrdTörtAd. I.138).

[Sivít]

[Sivítés], **sitás:** [inclamatio; das aufschreien]. Egy réjtott házbau leányával vétkezék, kinek sítására egy vén aszszonyné lépék (Apoll. 3).

Sívó: plangens, vociferans Kr. [heulend, brüllend]. Sívó eh oroszlan (Mel: SzJán. 233b). Az őrdög ilyen nyugbatatlan allat mint az sívo oroszlan es az dilós eb (Bom: Evang. IV. 19b). Sívó oroszlanac Sójphonias mondya (Bom: Ének. 375b). Ragadozó sívo oroszlan (MA: Bibl. V.11b). Az őrdög mint az sívo orozlan idestova jár, keresven, kit be nyellőn (szár: Cat. Q2). Azt tudnád tavulról, hogy sívo őrdögök (Zrinyi: ASyr. 30).

Süvölt, sivölt: sibilo, insibilo C. MA. zischen PPB. [pfeifen]. Midőn a madarakhoz ment volna, süvölteni kezdé (Helt: Mes. 184). Süvöltik es sziszegetik a tób népek és boszontiak az istentelen gonoszt (Mel: Jób. 64). Annac romlásán kézzel tapsoluc és annac helyét látuan, süvöltének rayta (Kár: Bibl. I.528). A sas süvölt (Com: Jan. 39). A pástor süvölt-is néhanéha, és az által magához édesíti a juhokat (Mad: Evang. 347). Lám sebes solymot is kézre süvöltetni (Zrinyi II.108). Süvöltöt tek és lajtogatják fejeket (Illy: Préd. II.90). Némely rigó igen szép sárga, s mintegy süvöltve szóló (Misk: VKert. 462).

ki-süvölt: exsibilo C. explodo MA. [auszischen, anspfeifen]. Ki-velem, ki-lövöm, ki-pattantom, ki-sattantom, ki-süvöltöm: explodo; valcít kisüvölteni: explodere *sibilis PPB. Ez mai impept tellyszéggel ki akarnak süvölteni a kereszténynek közzöl a Christusnak boszszúságára (Tel: Evang. II.399). Melly argumentálásnak modját az ő scholaikból ki-süvöltötték (GKat: Váls. 350). Melly tévelgés méltán ki-süvöltetik (Mad: Evang. 310).

kisüvöltés: exsibitatio MA. verspottung PPB. Kisüvöltés, ki-gúnyolás: explosio PPB.

mög-süvölt: sibilo, adsibilo, exsibilo MA. zischen, pfeifen PPB.

Süvöltés: sibilus C. [das zischen, pfeifen]. Az füluc süvöltéssét, zugassát nyilván meg gyogyítja (Mel: Herb. 13). Fel szonal, süvöltessel hívja (Bom: Préd. 427). Süvöltéssel int az föld hátán lakozóknac, hogy eljöyene (MA: Bibl. II.7). A jó pástor annyira szerettetik (a juhoklól), hogy tsak mi kis tsattantását vagy süvöltését hallják-is, menten együvé futnak (Misk: VKert. 205).

Süvöltő (süvöltő) ACsere: Enc. 257): **1)** sibilus C. [zischend, pfeifend]. Csuszómászó állatoc a süvöltő vízi kigyó, zomoc kigyó (Com: Jan. 41). Nyögnek a gerliczék örös galambokkal, esácognak a sajkók süvöltő rigokkal (GyöngyD: KJ. 368). Nyájus gerliczének neu gerjed szeredne, nem újjul süvöltő rigónak figyelme (455). **2)** gingrina, lituus, tibia Sl. [pfeife]. Kűldénc szep madarasok dobokat és süvöltetek (Helt: Krón. 150). A hangra szolgáló tsinbány az orgona, trombita, sip, süvöltő, duda (ACsere: Enc. 257). A majom mindenféle jász dolgot meg-tanul, a süvöltőt és sipot fujdogálja (Misk: VKert. 225).

SIB: ludio, agyrta MA. gankler, tashenspieler PPB. Syb: nebulo, büsewicht Pesti: Nom. 176. Erdő kerülő, sib, mező pástor: vagiator, custos sylvorum et pratorum (Ver: Verb. Szót. 33). Myt vsuralkodol ez vylaghy syb embernek, vsuralkoggyal az wr istenek (ÉrdyC. 6038). Maga biro sib ifiak az en iobbomra föl tsuntanak (Mel: Jób. 69). Sib attioi vala (70). Amaz ártatlant síbvá fővé (GKat: Váls. 1929).

Sibság: **1)** lusus, histrionica MA. schauspielerei PPB. **2)** [res vanae; nichtigköit]. Az én szomnac soha nem volt helye nálad, hanem minden sibságot művelél (Helt: Mes. 63). Egy nap sem üznee tób sibságot, faytalanságot (MA: Seult. 907). Az sibságban elaradot aszszonyállatoc az esesogó meztelen gyermekekben gyönyörködnee vala (Prág: Serk. 516). Sibsagok es baszontalanok a hán boezinat fölél valo safarkodások (Alv: Itin. 314).

SIBOLKOD-IK. Eleget sibolkodik teiből, uaiból (Syr. XVII.182).

SIBTÁR, SITÁR: vagiátor PPB. 611.

SIDOLIZÁS. Bár békét hadnának efflele babonáló sidolásnac (Vallást. M).

SIET: propero, festino C. celero MA. eilen PPB. Idő előtt sietik: praefestino C. Tertenek, hogy nemy ygen zepp hews yewue az appura es czergete oly syetuen es oly sokka, mykent zokatan (EbrC. 14. 138b) A főlec sietnek wala betöltöniéc királnac aranólafát (BécsiC. 56b). Zaché zal le sietuen, mért ma té azadban kél ennekem lakoznom (MünchC. 154). Syetnek mynd zeket az kyrálnak meg mondany (VirgC. 39). Kezde az pokosoknak hazakhoz sietny (100b. NagyszC. 51). Cristus syete z halalra (CornC. 138b). Sepreseknek porauai syety wala meg kegethteny (MargL. 3). Syessünk be menny: studemus ingredi (JordC. 805). Mynden helyekreyl syetuen mennék wala az karan (DomC. 293). Kyre nem vagyodnak syethny (ÉrdyC. 506). yesen hozyam: accelera (KulcsC. 66). Kegtek myndjarast fvs-nykent eyell nappal Becbe syessen gywlyny (RMNy. II.334). Syessen Kd, epechen megl nepel, meret igen kewessen wazionk (EvT. I.246). Sietuen ki ótte a viderbeli wizat a waluba (Helt: bibl. IK4). Sieti kötözni kapált szőlőyét (Cis. C2). Mely dolog nekem főkeppen lattatic okanac lemi, hogy ezt az gonossagot etue indítani (Decsi: Sall. 12). Job mindenkor sietni, hogy nem mint késni (Decsi: Adag. 68). Nem sieti megszabadatani zokat es meg büntetni a gonoszokat (Tel: Evang. I.284). Ne ispsd az jesuita irasához fejedet laítani (Zvon: Osiand. 241). A ennyei boldogságra álutozzunk és siessünk (Pázm: KT. 3b). Mindenestül az én szeretetemre sietnek (394). Ne siesse a várost megadni (Tyúk: Józ. 133). Az igen sietőt, sebessen futott (Com: un. 179). Utját, mentől jobban lebet, siesse (MonOkm. XIV. 37). Azok barátságára ne siess, a kik náladnál fővebb renden agnyak (Fal: NE. 23).

[Köznevelés]. Az isten sem syet sem késic (ComBal. 34). Az isten sem siet sem feled (MA: Tan. Előb. 1). Sem siet sem késik isten (Czegl. BDorg. 109).

alá-siet: [descendere festino; hinabeilen]. Küldtek követet hozzám, kívánván, hogy ne késném, hanem alá-sietniék szikben (TörtT. IV.67).

be-siet: [festino, intrare; eilend hineingehen]. Agashazaban syetuen, az paplant az poklosrol el ranta (TihC. 19).

el-siet: accelero, appropero C. [enteilen]. Mindjarast sereget fite és elsietuen, által méne Propontba (Helt: Krón. 11). Az ermet tábor, elhiszem, hogy elsiet és Eszterház Dániel uram len fog igyekezni (Bercs: Lev. 434).

elő-siet, elől-siet: praecelero MA. [vorauseilen]. Mindeneit hatra vetuen elő siet menni azoknak nieresere, mellicke istenfül az igiretben adattatnak (Fél: Tan. 285b).

előre-siet: praecelero C.

[fől-siet]

főlsietés: [acies instructa procedens; aufmarsch]. Nekem méltóztatik Nagyságod parancsolni felsietésemet (Bercs: Lev. 7).

hozzá-siet: adpropero. accelero MA. hinzueilen PPB

hozzásietés: acceleratio MA. hinzueilung PPB.

ki-siet: [festinanter exeo; hinausgehen]. Geysza herczek rde el ew atyaffiyay wtan, hogy syethneenek ky bozzya (rdyC. 399). Ki sietett a város népe ezt a ritkaságot látni al: TÉ. 653).

el-kisiet: ∞ Syes el ky hozyanak ywneed (ÉrsC. 450b).

rőá-siet: [adpropero; hinzueilen]. Nem gondol az egér sem er fogonal sem macskaul, de mind halalaban rea syet ándC. 3).

Sietelm: [properatio, festinatio; eile]. Arioth sietelmel be-nyive Danielt királhoz (BécsiC. 121b). Mégfordola a nép sietelmel: cum festinatione (171). Micor be mént volna a királhoz sietelmel (cum festinatione), legottan kere (MünchC. 82). Mikor walaky neked nag kenczet adnia, syetelmel megl nytnad ő neky te bazadat (ÉrsC. 533).

Sietelmes: [festinus, urgens; dringend]. Kel, hog syetelmes legyen a gyonas, mert wgy mondatyk, ne keessel wrhoz fordulnod (ÉrsC. 537).

Sietelmezt: [confestim, raptim; schnell, gleich]. Sietelmezt mégjelentétnéc istemec orzaga (MünchC. 154).

Sietelmez: [propero, festino; eilen]. Jó sietelmezuen és arraduan és mégfordul és mégrezzettetic és viu ő erejiuel (BécsiC. 162).

Sietendő: properandus MA. der eilen muss PPB.

Sietés: properatio C. MA. eile PPB. Az hews felele ennekem: Vagyon nagy syetesem (EhrC. 14). Elezteb syetesuel tereuek Spolynczya newew wewlygbe (135). Ól, wág, rout és szaggat az ki menetelt tartóztatni akarja, ő sietését (Zrinyi I.55). Fénlik wala az ég, merre röpiülését tartya az szép sereg, s az ő sietését (II.83). Még a tanulás is a módot és mértéket megkívánja, netalántan a sietés miatt sokba kapjunk (Fal: UE. 454). Az ajándék, melly az érdemet megelözi, két szépet foglal magában, egyik az, hogy sietése miatt váratlanul érkezik (484).

Sietet: ∞ Nagy syetettel hozya fwta (JordC. 467). Nagy bertelen es syetettel fwtnak wala Cristus kyrálhoz (ÉrdyC. 65). Annak wtaama ottan nagy syetettel wr papához mene (235. 522b). Ygen nagy hauerasagnal, syetetnel le esuen (TelC. 326). Minden dolgát félre teszi, sieteti inait (Fal: Vers. 880).

Sietetés: [sollicitus, festinans; eilend]. Kerlek titeket, hog meltan iaritok az hivatalban, sietetesek leleknek eggesseget tartanakot (DöbrC. 375).

Sietetesen: [festinanter, celeriter; eiligst]. El yeweenek syetetésön es meg talalaak Mariat es Joseffeth es az kys zylőt-tóth (ÉrdyC. 112b).

Sietetőség: [properatio, festinatio; eile]. Legottan e menuen syetesességgel az hegyre (CornC. 313). Nagi sietetőséggel leh fekuek (DebrC. 123). Syetesességgel meñ a kapalnaba (VitkC. 60). Törteenek egy ydöben, hogy Trayanos chazaar egy nemyenew hadban syetesességgel meñe (ÉrdyC. 238). Lattaak, hogy Maria Magdalena nagy syetesőségvel ky ment (ÉrsC. 75). Sietetőségel es nagh widamsagal megön wala (TihC. 165b). Nag sietetőségel ez uilagot mind be futha (253). Nagy syetesességgel mene (Pesti: NTest. 135). Erős Szabácsból törökök közöl nagy sietetességvel kiszökni készül (RMK. I. 26).

Sietetést: [properanter, festinanter; eiligst]. Paranchola, hog syetetesth oda yevnenek (DebrC. 538). Predicacyora syetetest eoreomest megyen wala (DomC. 223).

Sietetség: [festinatio, celeritas; eile]. Az kyrál nagy syetethseggel fél kele reeghel (JordC. 302). Maria nagy syetethseggel meene az hegyessre Judemak warasaban (519).

Siető: festinus C. properus MA. [eilig, dringend]. Siető munka: *praefestinatum opus PPB. Szorgos és siető dolgai érkeztettek (Megy: 3Jaj. II.20). Némely siető levelek expeditója utan eo felsége vadászni kiment (BethlTám. 43). Siető lévén az dolog (MontME. VI.18). Ha látom, hogy vagy sok vagy siető vagy akadikos, committálok specialiter annak pénzes-szeke-rezéséről (Bercs: Lev. 449). Vagyon-é Kegyelmednek siető dolga (KirBesz. 43).

Sietőség: [festinatio; eile]. Nem látom szükségét sietőségének (Beres: Lev. 144).

Sietség: festinantia, properantia C. festinatio MA. eile, eilfertigeit PPB. Nag' sytsegeel wittec vala Herodeshez (VitkC. 80). Meenenek oda az hazhoz nagy sytsegeel, hogy latnak, mi dologh volna (ÉrsC. 158). Sytsegeel yarwlyatok megh yghazwlasra (191). Mynden zeretokkal ide sytsegeel jwietek az ew felsege hadaba (RMNy. II.173). Elmene sietséggel: abüsset velociter (Helt: Bibl. I. Bbb. Fél: Bibl. 85). Hogy meg ne ismernék, sietséggel akara egy kis hajón általmenni a tengeren (Pázm: Préd. 232). Sietséggel egyetec (MA: Bibl. 159). Kivan tőle, hogy föl kellyen, hogy sietséggel löyön (Lép: PTük. 1174). Zrínyi horvát bán olyan ellenség, ki ellen lesz káros oktalán sietség (Zrínyi L140).

Sietségös: properus PPB.

Sietségtelen: improperatus MA. langsam PPB.

Siettet: cito PPB. urgeo, adurgeo, accelero, maturo SI. [beschleunigen]. Hagad, hogy syttenessel, neegy nag' keereek kezeytessenek (ÉrsC. 508b). Némely szitkokat szóró s magok veszedelmeket siettető rosz tolvaj katonák (Matkó: BCsák. 2).

Sietve: properatim, festinanter C. festine, festinato, properato MA. geschwind, eilend PPB.

1. **SÍK** (Helt: Mes. 139): **1**) aequus, planus C. MA. eben PPB. Sík, tér és gyepes út az, nem csoportos, zökögő (Pázm: Préd. 86). A föld színe néhol egyenes lopály mint a sík mező (Com: Jan. 15). Az késhüvely fellyül is sík volt, közepben is, az végén is; a sík végére pléh vagon forrasztva (Keesk: ÖtvM. 300). **2**) lubricus C. levis MA. glatt PPB. Sík jég: lubrica *testa PPB. Legyenec az ő utoc homályosoc és síkac: fiat via illorum tenebrae et lubricum (MA: Bibl. I. 493). Mint vizes s-mind penig az sartol sík vala a part (Forró-Curt. 32). Igeu sík és csoportos a világ úta (Mad: Evang. 374). Az jég sík, tsuszamolo: glacies lubrica (Com: Vest. 12). Nosza lát té-is it korbfásot érdőmlő s Sulmeron szavait síkra magyarázó Sámbar pironkodgyál (Czegl: Japh. 229). Patkó sík utakon lábakat gyámolít, emberteleneket homlokban is pendít (Matkó: BCsák 461). A krokodilus a síkon el-esett állatot hirtelen meg ragadja (Misk: VKert. 250). Nem tarhatta meg szerenésjét, minthogy sík volt (Thaly: TK. 14). **3**) planities MA. ebene PPB. Ilyen bódulások között mit lehet cselekedni: rajtok menni vaktában, az síkra az gyalogot, által az vizen az hadat (Beres: Lev. 300). Menjen maga Antal a maga Ebeczki, Gézi ezreivel utána, talám az síkben tehetnek valamit (316). Nem szűkség soha által menni az síkra (596).

Sikam: [loens lubricus; schlüpfrige stelle]. Csuda mely sebes sikamaira értél, hogy a szent Pál meg világoztásához hasonlított a te hit hagyottságodat (Czegl: BDorg. 15).

Sikaml-ik, sikáml-ik: collabor, prolabor in lubrico MA. [ausgleiten]. Szent Pál levelébe nem mere tekinteni, a Niceabéli conciliumokra sikámlik (Matkó: BCsák. 139). Gyakran sikámlik s hasonlít a hercegek grátiája (Fal: NA. 211). Ne engedj nyelvedet könnyen sikámlni (SzD: MVir. 324).

[Közmondások]. Sikámlik a titok, a hol tsúznak a poharak (Fél: Jegyz. 931).

el-sikamlík: elabor Kr. [entschlüpfen]. Te tisztod volna, hogy a bérnállásnak egyességét meg-mutatnád az apostoli impositióval, kívánás Matkó, de csak el-sikámlít (Matkó: BCsák 416b).

elsikámlás: prolapsus; das fallen PPB.

ki-sikámlík: elabor; entwischen, ausschlüpfen PPB. A ki jó alkalmatossággal a szerenese üstekében nem kap, hamar ki sikámlik kezéből (Fal: UE. 384).

mög-sikamlík: [prolabor; ausgleiten]. Szerenéslenül járt, megsikámlott a pallérozott acélon kopója (Fal: TÉ. 638). Lovam lába meg sikámlott (Gvad: FNót. 26). Majd minden szavában megsikámlik, botlik (SzD: MVir. 225).

Sikamló: lubricus, lubricum C. labidus PPB. glatt, schlüpfefrig PPB. Sikamló és allatatlán hit (Teleki: FLél. 25b). Sikamló reménség (134). Utoc legyen olly sikamló mint az jég (MA: Bibl. V.17). Sikamló es veszedelmes ez eset (MA: Tan. 40). Sikamló utra jút (1069). Az embereknek akarattyok-is allatatlának és igen sikámlók (Apati: Vend. Előb. 6). Sikamló, hig sár: lubricum lutum (Com: Jan. 15). Az bitvec sikamló volta miatt: ob lubricitatem fidei (191). Imide amoda sikamló (Toln: Vigaszt. 215). Bizony a sikamló helyen inkább kell félni az erőfőn inn beteges embernek (Nán: Szót. 171b). A szerenésének sikamló talpán sokáig nem állhattauak (SBalog: TemK. 79). Melly állatás el-ólvadó sikamló jégén épült (DEmb: GE. 36). Tőviskesek és sikámlók az emberi előmenetelnek grádicsi (László: Petr. 62).

Sikamlód-ik: [prolabor; ausgleiten]. Nem merészelnék nyakára várni a nagy kegyetlenséggel száguldó, sikamlódó idegen hadakat (Rumy: Mon. 128).

Sikamlón: lubrico C.

Sikamlós: [lubricus; glatt]. A külön szakadásból igen sikamlós az eretekségben való esésre az út (GKat: Titk. 3).

Sikamoltat: [lubricum facio; schlüpfriig machen]. Hazugságoknak olajával sikamoltattya nyelvét (Sám: 3Fél. 416).

Sikamód-ik: lapsó C.

el-sikamódik: collabor C.

Sikánkoz-ik: in lubrica glacie decurro SI. [auf dem eis rennen]. *Jégén sikánkozó vasak: crepidae glaciales PPB.

Sikárol: polio, levigo Kr. [glätten]. Tapasztok, falt sikárolk: trullisso MA. vakolom, sikárolom, téhelyezem: trullisso PPB. Az edényeseké szalma esutackal sikároltatnac: vascula stramento stringuntur (Com: Jan. 114). Nekem soha magyar sem adott simább, sikároltobb szókat ennél (Monrók VIII.193). Ha színt akarsz neki adni, szépen megkraszolva, sikárolva tedd az tűzre (Keesk: ÖtvM. 295). A szattyán igen szép sima legyen, sikárolt legyen, vastag ne legyen (Tórtf. II.156).

ki-sikárol: [expolio; abglätten]. Az ő testi születésének otrombaságából ki-sikároltatik, ki ráspolyoztatik (GKat: Váls. II.1054).

mög-sikárol: [polio; abglätten]. Ha az aldózatnak veeret vas füzékbe főzendyk meg, megh kel sykarlany es vyzel mosny (JordC. 87). Oly gyenes leezen mynt az megh sykarlot tabla (ÉrdyC. 19). Zayok es zozattyok, akar erchek wrwnk Jesus Kristusrol, akar az ew lyw zolgyarol, olyan vala mynt az előss es meg sykarlot tör (343). Mind estue s mind reggel arra kel igyekezni, hogy aszt szépen meg sikarlya (JésSir. L4). Sikárol meg és úgy adgy színt poklos festékben (Keesk: ÖtvM. 287). Meg nem kraszollya, hanem némely helyen szépen megsikárollya (302).

Sikárlás: trullissatio PPB.

Sikárló: **1**) poliens, levigans MA. [glättend]. Sikárló, vakoló kalán: trulla PPB. Sikárló mész, színló, fal festő mész: tectorium PPB. Végny sikárló fát, melynek az temérdeksége és szélessége legyen három ujnyyi (Radv: Szak. 287. 289). **2**) coniates C. politor, rasor, tector, incrustator MA. polirer, tüncher PPB. Sikárló, fal-színló, fejéritő, vakoló: tector PPB. **3**) [camera levigandi; rollkammer]. Küldtem négy vég vásznat sikárlóban, kérem Kdet, legyen érette, készítsék el (LévT. II. 392).

Síkit: lubrico MA. PPBl. schlüpfriq maehen PPB.

mög-síkit: 1) lubrico C. levigo, levo, delevo MA. [schlüpfriq maehen]. Szájában az ösvényekre feles vizet hord a krokodilus, melyeken a vadak alá s fel járnak, s azokat úgy meg-síkitja, hogy a vadak mentekben el-essenek (Misk: VKert. 248b). Miképenhogy a krokodilus az ösvényeket meg-síkitja, azonképen az örög alkalmatlanságot szolgáltat az gonoszra (250). **2)** deplano, explano, complano MA. [eben].

[Sikkad]

el-sikkad: [prolabq; ausgleiten]. Mikor az ember valamibe avatja magát, igaz mértékét vegye telhető készségének, hogy több a magára vállalt terhek alatt el ne sikkadjon (Fal: UE. 412).

SIKKASZT: abdo, celo, pessumdo SI. [verheimlichen, veruntreuen].

el-sikkaszt: ∞ El kell azokat sikkasztani (Czegl: MM 251). Csak sikkaszsa el a királynét (Czegl: Tromf. 139). Mi a nagy dolgokat csak el-sikkasztjuk s henyeálluk (Czegl: Dág. II.2). Családsággal akarván el-sikkasztani a nyilván való igazságot (Matkó: BCsák. 280b). Vízben el-sikkasztani (Bethl: Élet. II.45).

Síkon: lubrico MA. schlüpfriq PPB.

Síkos (síkas ACsere: Enc. 268): **1)** lubricus, levis MA. labidus PPBl. glatt PPB. [schlüpfriq]. Ezeknek szájak zsirosb az uajnál, síkosb ujak az faolajnál (RMK. IV.50). Igen könnyen all ez féle apróság az ű síkos ayakán (Zvon: PázmP. 224b). Mindenek telik síkos és enyves setétséggel (Pázm: Préd. 417). Beszéde síkos mint az vay (MA: Bibl. V.26b). Édes nyelveekkel, síkos ajakokkal jó szót adnac (MA: Scult. 996). Bálvány képec, az mellyeket legsíkosban festődteknek lát (MA: Tan. 81). Síkos szájú, csalárd szavu (Matkó: BCsák. 146b). Síkosabb a nyelve és eszénél előbb jár beszéde (Land: UjSégits. Előb. 2). Minek előtte beszédhez keszgyűnk, síkos és ártalmas nyelvűnkro vigyázzunk (Fal: NA. 187). Zabolázzuk-meg erősen nyelvűnk, minthogy síkos egy darab (Fal: NE. 91). A bősit vigyázza meg szörnyű fordulásit a síkos szerentésnek (Fal: UE. 449). Forgasd okossan, síkos és veszedelmes falat a nyelv (Fal: BE. 572). Tsillámoló síkos jószág a gazdagság, nehezen férünk hozzá (591). **2)** planus MA. [eben]. Síkas, rétes mező (ACsere: Enc. 268).

Síkosit: [levo; glätten]. Síkosított: levatus PPBl.

mög-síkosit: [levigo; abglätten]. Keweket zerez es mezh sykosohat ewket: eriges et calce levigabis eos (JordC. 254).

Síkosság: lubricitas Kr. [schlüpfriqkeit]. A kigyót annyira nem soríthatod, hogy síkosságával magát ki ne írja markodból (Pázm²: Kal. 408).

Síkság: levitas PPBl. [glätte]. Hasnak menése, síksága: *levitas intestinorum PPBl.

Síkul: lubricor SI. [schlüpfriq werden].

mög-síkul: [lubricor; schlüpfriq werden]. Mindazonáltal is nem lassuban lat vala az viadalhoz, az maga es ellenseginek verevel az fegyvere mezh síkulvan: nec tamen signis proelium capessebat lubricis armis suo pariter atque hostium sanguine (Forró: Curt. 140). A méh szája a sok nedvességtől meg síkul (ACsere: Enc. 152).

[Sikulás]

has-síkulás: lenteria; durchlauf PPB.

2. SÍK: aluta inaurata MA. vergoldetes leder Adámi. Az gombkötő-munka mocskos; az mente csipőjén az vitézkötésék olyan síkból legyenek, mint az varrás (TörtT.² II.192)

M. NYELVTÖRT. SZÓTÁR II.

SÍKÁR. Sikárt vöttem egy legénytől (MontME. I.293).

SÍKÁTOR: angüportus SI [enge gasse]. Meny az kortek közdítvaló sikatorokra (DBon: Részegs. 66).

1. SIKER: emolumentum, utilitas, effectus, successus SI. [nutzen, erfolg].

Sikerél: promoveo Kr. [befördern]. Az portai állapotokat isten sikerelje az közönséges jóra (RákGy: Lev. XXIV.417).

2. SIKER, SÜKER (síker C. sükér PPB): lentor C. viscus, bitumen MA. zähe, schlein, leim, jüdenleim PPB.

Sikerös: glutinosus, bituminosus, viscosus MA. zähe, kleberig PPB. Sikeres sár: coenum MA. Meg taposza sikerés agyaggal es szurokkal: linivit eam bitumine, ac pice (Helt: Bibl. LC2). Sikeres posianban czappoldni (Zvon: PázmP. 282). Sikeres sarban temetneik (Lóp: FTük. 3). Kóvér, síros, sükeres buza kenyérvél éltél (GKat: Válts. I.1083b). A fazakas sikerés gyurott sárból fazakakat formál (Com: Jan. 105). Szent orozád alut vérrel, sikerés undok torbákkal es veritékkel el-rutitva vala (Taru: Szents. II.204). A szurok termő fa ragados, sikerés es folyos hejju (ACsere: Enc. 231). Az enyv köves es sikeros es szurokhoz hasonl nedvesseg (248). Vétkeinknek sikerés sárban való fetregésünk (Rim: Ének. 91).

Sikeresség: lentor MA. zähe PPB. A jasmiu kenet a torha sikerességéből eredt nyavalyakat meg orvosollya (ACsere: Enc. 242).

Sikeretlen: [non tenax; nicht klebrig]. A por egymáshoz sikeretlen, ide stova elhányandó tsak mi kitsiny szélűl is (Ker: Préd. 248). Leromlott házat az főenyre sikeretlen sárral ragatni akaró Sámbar (Matkó: BCsák. Cím). Rosz, bűdös es igen sikeretlen sár ez (Matkó: BCsák. 38b).

Sikeretlenit: [dissolvo; auflösen]. Sárát hazugsággal gyurta s sikeretlenítette (Matkó: BCsák. 36).

SIKET, SÜKET: surdus C. MA. taub PPB. Ez mykent siket es nema nagy vigy arezanal el mulykna (EhrC. 3). Vakoc latnac, santae iarnac, siketec halnac (MünchC. 33. NagyszC. 108. JordC. 104). Syketek venek ballast ez zent atyanak erdeme nyat (DomC. 158). Vettenek negy syketek hallast (314). Vala egy yfyyw syket es nema, az ees azonnal meg vygazeek (ÉrdyC. 363). En mykent süket nem hallok wala (ÉrsC. 532b). Süketh főlewkkel halgatnak myndeneketh el (LevT. I.168). Te magyar nemzet kemény nyakó vagy es igen siket vagy (RMK. II.207). Eszt czac siket füllel magyaroc mulatác (Helt: Cane. 17). Tallyan szerzec ezt enekbe süköt magyaroknak (Born: Ének. 366b). Tüle nem ijeden süköt füllel nem mulac (634b). Kegyetlen, miért meg nem halgatsz Aspinnál sükettyeb (Zrínyi II.112). Nem mind azok, a kik látanak, vannak kinyilt szemmel; minthogy süketek a tanácsra, senki sem bírhatja őket a látásra (Fal: UE. 482).

[Közmondások]. Nem kell kettős mise az siketnek (RMK. IV.194). Süketnek harangoz, anagy süketnek miset mondaz hylum inelmas (Becsi: Adag 28. 156. Czegl: Japh. 223).

anyaszült-siket: [surdus natus; taubgeboren]. Ez a lärma olly alkalmatlanná teszi a helységet, hogy az anyaszült siketek nem ohajtának könnyen az hallomást (Fal: TÉ. 774).

Siketéd-ik: surdusco Kr. [taub werden]. A vénség szünetlen betegség, mellyben szemünk homályosodnak, hallásunk siketedik (Pázm: Préd. 74).

[Siketél, el-siketél]

elsiketlés: [τὴ περπεραμ ἀνδρῶ; das überhören]. Sűrű fényítésnek elsiketlése s meg nem gondolása (Megy: 3Jaj. II. 103).

Siketēs: surdaster Balde; Szót. surdus MA. übellörend PPB. Siketes szó: *rava vox; suttogó szavú, siketes szavú: *depressa vox; siketes a szava: in verbis ejus est *stupor PPB. Jobb siketesnek lenni, hogy nem mint szüntön tellyességel siketne (Com: Jan. 53). Amyira siketes volt, hogyha talám mellette ágyúval löttek volna is, még sem hallotta volna (TitkRözs. 156).

Siketesség: [surditas; gehörschwachheit]. Szónak siketessége: asaphia PPB.

Siketít: exsurdo MA. surdeo; taub machen PPB.

mög-siketít: ∞ Valakit meg-siketíteni: *atterere aures alienius PPB. Az ördög megl-siketéti, meg-némétya az embereket (Mad: Evang. 331).

Siketség: surditas C. MA. taubheit PPB. Ha sykethseggel el halgathuak istenek haraghya zallana ew reenyok (ÉrdyC. 424b). Törekegyetek, hogy ű felsoghe syketsegre ne wegye az ny könyörgeswnket (RMNy. II.147). Ha Kegtek chak syketsegre vezy, mas vtat kelletyk eleomben venum (330). Kegyelmed en ream igen feddik az Kegyelmed leweleben az en siketsegemról (LevT. I.148). Eszt innár ne vegyük siketsegre (Helt: Mes. 483). Siketsegre veszi az ő keresekek (Born: Préd. 411b). Ne vegyétek siketsegre az anyaszent-egy-ház átkát (Pázm: Préd. 300). Eszt az istentelen latorságot siketsegre nem vővé az római pápa (Pázm: Kal. 678). Sokat siketsegre vevén füled mellől kel becsátanod (Pázm: KT. 321) Sikettség dugta-bé hangos füleidet (SzD: MVir. 208).

Siketül: obsurdesco MA. [surdesco; taub werden].

el-siketül: obsurdesco MA. taub werden PPB.

mög-siketül: ∞ Oly jgeen megsyketoelo touab eztendoenel (DoniC. 159). Az sok zajgás má megsiketült vala (RMK. IV.194).

SIKLUS: [sichus; seckel]. Sichel neg denar nyomi auag haromzaz nyolczvan neg magot (RMNy. II.51) Libra auag mina, huzon öth sichelust nyom (51). Ez sichelus húsz pénzt tézesen: sichelus viginti obolos habet (MA: Bibl. I.77). Adtae egy siklust az az egy ortot vagy mint egy huszon öt magyar pénzt (MA: Scult. 998).

SIKOLTYÚ (*csikoltó, csikoltú* PPB): vinculum catenarium temonum, jugamentum, vinculum ligneum in conjunctione jugorum bovinorum PPB. [deichselband]. Két szőke ökör jármóstól, kötelestől, sikoltástól (Radv: Csal. II.332). Adok két jó ökröt, szőkét haraggal, kütéllel, jármával, tézslájával, sikotyujával (333). Szállítatván Almási Pál kegyelmos urunknak három vas lánczokat, három emelő rudakat és egy öreg tésla vas sikotyujával (TörtP. I.385).

SILLA: [?]. Piscina Silla 1386. Item Danobium Silladua vocatum 1386 (Száldáry).

SILLABIKÁLÁS: appello literas PPB. [syllabisiren]

Sillabikálás: [appellatio literarum; das syllabisiren]. Arra kell a tanulót szoktatni, hogy a consonansokat syllabikálás nélkül mondgya ki a maga vocalisával (CorpGramm. 595).

SILLING (*sellengh* JordC. 247): solliidi Posti: Nom. I.37b. sichelus JordC. 217. sellilling Adami. Zaz selleneng penzth agzyon az leannak attyanak (JordC. 217). Az Kál bátyja is soha még egy rossz szelienget is nem adott, noha eloget kértem (LevT. II.387).

SIMA: 1) glaber C. simus, levis MA. glatt PPB. Vala meenyire sima: subsinus C. Sina fá-héj: explanatus cortex PPB. Manus munde et decentes: kezei valanak simak és es foie rök (TibC. 106). Szép sima es kenogató beszédle (Helt: Háló

136b). Simáb mostan a hátad, hogy mint az előt (Helt: Mes. 314). Esau szőrös, én pedig sima vagyok: Esau pilosus est et ego levis (MA: Bibl. I.24). Sina avagy esuszamo fundamentum (Der: Préd. 476). Kemény-é vagy lágy meg-szoitással, sima-é vagy darabos tapasztással tulhatni meg (Com: Jan. 61). Sina beszédli (Com: Vest. 104). Egy kised sima temérdek pohár (Gér: KárCs. IV.226). Sina szájú (Kisv: Adag. 94). Sina sarku a szenvedes (Fal: Const. 855). 2) [planum; ebene]. A sima az, a mely sima szenektől foglaltatik bé (ACsero: Enc. 76).

Simácska: [sublevis; ein wenig glatt]. A szurok termő fa levelei lágyatskák és simátskák mint a rosmariuté (ACsero: Enc. 231).

Simán: glabre Kr. [glatt]. Szép simán: limate C. Simán gyalul: politiore runcina detergit, dolat PPB.

Simaság: levor C. levitas MA. glätte PPB. Hazudnak azok, kik diezekődnék tisztaságot tartany es az ruhakban simaságoti követnek (VirgC. 149b). Bőrnek ew setetesseget, ymaságot mynt zerenczemek feketeseget hozta wala (ÉrsC. 312b). A kit onnysszer meg kaptunk aiaka simaságában es vayan meg buktattunk hazugságában (Bal: CsIsk. 166). Elsőben is meg kell néznyi az száné való simaságot, az pallérozását a kőnek (Keesck: ÖtVM. 264). A menyezetes tafrazattyán lévő simaságra nagy táblák függesztettek (SzD: MVir. 172).

Simít: levigo. glabro MA. glätten PPB. A Salamon templomában sem pöröly és kalapás nem hallatott, mert ott kin simították a köveket (Pázm: Préd. 400). A sindeleket gyaluval ki-gyahillya, egyenesíti, simítja: assamenta dolabra edolat, planat, levigat (Com: Jan. 104). Gazzát hazugsággal simítja (Matkó: BCsák. 178b). A juhok jó fűsültetnek és gerebennel simítottanak (DKal: Kor. 247). Simítja homlokát, tépi szömődekét, hátra szoktattya füleit (Fal: NA. 112). Ha mikor bűjtölünk, adgyunk port hajunknak, simétsük ábrázatunkat (177).

ki-simít: [deplano; glatt machen]. A homlokot és artzát gyalzó rántzokat kisimítja, a vénéséget meg-iffítja (SzD: MVir. 390).

mög-simít: deplano, delevo, explano, elino, levo, levigo, polio, allevo C. deglabro MA. glatt machen, glätten PPB. Ismét megsimiton: repolio C. Megsimitom, gyalúlom, pallérozom: delevo PPB. A szent irás gyalú, melly meg simit, orvosossá, melly meg-gyogyít (Mad: Evang. 844).

Simítás: complanatio, levigatio MA. glättung, glattmachung PPB

Simítatlan: inexplanatus MA. uneben, ungeglättet PPB.

Simítkoz-ik: [se mulcere; sich streicheln]. Hátán szokott a havon simítkozni (Gvad: RP. 289).

Simogat (*simogal* Gvad: Hist. 158): mulceo, delino, polio, levigo SI [streicheln, schmeicheln]. Tapogatom, törölgetem, simogatom, húzelkedem: palpo; szakállát simogatni: *permulcere barbam PPB. A gyermek-lovat nem tsak pizsogetni kell es simogatni, hanem veszsözni is (Pázm: Préd. 206). Csak újszögök akarnak hallani, mellyek a füleket simogassák (Hly: Préd. I.81b). A nyelv az olmének eszköze, mellyel a kigondolt csalárdság simogattatik (II.242). Ha mindnyajunknak szabad lesz irogatunk, simogatunk, abból jót ne várjon Nagyságod (Beres: Lev. 64). Szokatlan dolog előtünk minden nap reggeltől fogva estig tsak a könyvet simogatni (Mik: TörtL. 235). Áj, mint simogatlak, sipocskámra hujlak (Amade: Vers. 161). Hujokat kezökkel simogatták (Gvad: Hist. 158).

Simogatás: [fucatio; verschönerung]. Lá, melly üres dió mentség, boronáló simogatás ez (SzD: MVir. 307).

Simul : glabreo, glabresco MA. [glatt werden]. Simul a szérű : area *glabrescit PPBl. Tündöklő márvánnyal simulált épületek (Orezy: KöltH. 138).

SINCS, SINCSÉN, SINCSENEK (ég mak szem ereie sine Mel: SzlAn. 54. egy proféta es *synchon* tyztesseguel kyl: non est propheta sine honore JordC. 397. Vrum morytód s *syncha*: domine, neque quo haurias habes Sylv: IT. 1131. *synché* LevT. I.164): neque est MA. list auch nicht. E sinčen az hebérec kőműben (BécsiC. 82). Az zenteknek zereben synchon azzonyok Maria (CoruC. 61). Kikneé immár híree sinch (Mon: Apol. 369). Akármint szepelkedgyenek, sincs semmi jó cselekedetek az embereknek (Pázm: Kal. 202). Az helcesaiták lelke azt javallotta, hogy egy sincs igaz a sz. Pál irásában (513). Akár-mellyik magyarázatot kövessük, sincs semmi színe a lutheristák consequentiájának (712). Vgyan sintsen semmi szandekom annak meg bizonyítására, hogy az vr isten el akarna vetni az ő aniaszentegyházat (EszT: IgAny. 130). Szénája, abrakja. sőt még szalmája sincsen, innét nem kaszáhat (RákGy: Lev. 146). Némely állatoknak lábok, némelyeknek szárnyok vagyon, némelyeknek pedig egyik sintsen (Misk: VKert. 19). IVő. **NINCS**

SIND-İK (sendő AporC. 128. RMK. II.363): langveo, tabesco MA. [matt sein]. Meg vizáztad a sendő világot vruosagot aduan meltoknak (AporC. 128). A mit köldökén magához szíhat annya véreből, azon sindik és nevelkedik a gyermek (Pázm: Préd. 67). Nem él, hanem sindik a beteg (835). Cyprianus igen beteg és sindett theologus (Pázm: Kal. 306).

el-sindik : contabesco Kr. [ermatten]. A mi szabad akarattunk olyan mint az mely ember hosszu betegségben ugy el-sindett, el-szakaszkodott, hogy sem fel nem kölhet sem nem járhat (Pázm²: Kal. 760). Olyan a mi szabad-akarattunk, mint a mely ember hosszú betegségben el-sindett és szakaszkodott (924). Halálos sebekkel illetettünk az harczon, de meg nem halhatunk, örökké csak el syndünk Lép: PTük. I.415).

Sindés : [miseria; das leiden]. Jól ertette ezt Szent David, mikor ez világi syndesünk fölől így szólla (Lép: PTük. II.179).

Sindevész-ik : [tabesco; matt sein]. Kicsoda, a ki régtől-fogva nem sindevészik, mert mielt világra születünk, mindyárt betegségben esünk (Hall: Paizs. 301).

Sinkéd-ik : ∞ Antiochus imgyen sinkedvén jó darabig, sok dühödött harag, átok és iszonyu kétségben-esések közt tsukladozván kárhözatra okádá bűnös lelkét (Fal: NA. 167).

Sinl-ik (sénlik GyögyD: KJ 431): tabesco, morbo conficior MA. [welken, kränkeln]. Az ő felesége testében hosszu ideig betegeskedett, sinlet (ExPrinc. 194). Kemény noba sénlik sok nyomorúságban, de szíve azon van legnagyobb gondsághan (GyögyD: KJ. 431). Erszényem száraz kórságban sinlik, a lapos guta megütötte (SzD: MVir. 120).

Sinlés : contabescencia, langvor MA. das schwinden, schwachheit PPB

Sinlő : langvens, contabescens Kr. [matt, kränkeln]. Beteg awagy senlő nem bővölhet (ÉrsC. 540). Nyavalyáckal senlő (Zvon: Post. II.36).

Sinlőd-ik : morbum, aerumnas perpetior Kr. [kränkeln, leiden]. Lazar nyomorkodván, sinlödévén, koplalván ez világón. méltó len az nagy vacsorára (Lép: PTük. III.301). Ez vizasztalásul vagyon, a ki sokáig sinlödött, ha a bánattal megszűnt (Com: Jan. 56). Nehéz betegségben sinlödévén (TitkRözs. 304). Ah hányszor jön néki Kumilla eszébe, mely igen szinlódik szerelme tüzebeo (Könyi: HRom. 143). Bűban sinlödöm (SzD: MVir. 75).

SING (sing VirgC. 95, DöbrC. 373. sin PPB.) : **1**) ulna MA. elle PPB. Nekik adnak égi seng poztoth (VirgC. 95). Ki kedeg

közzöletek gondolvan toldhat 5 allatahoz ég senget : quis autem vestrum cogitans potest adicere ad staturam suam cubitum unum (DöbrC. 373). A földről keth sengel felebe al (NádC. 861). Ky kedeglen közzöletek athat ég senghet hű koros vatahoz (JordC. 371). Ky vaçon kezzöletek, ky hű magassagara egy senghöt vethet (570). Sot meeg chak ruhayoknak peremet sem illethete három seng földön (DomC. 273). Vala ég királ, ky parancöla, hoé három sing gölöt kötönece ő kopnyare Mastan meg elegetten három sing földel es három sing szal unal (BodC. 5). Az tengerek vyze neweködyk tyzen ewt seenghel (ÉrdyC. 7b. 135). Hozyw wala. mynt heet sengh (ÉrsC. 6b. 573). Ki magasságát egy sennzel megöregbithetné (Holt: IT. B3). Singi esic 25 pézen (Helt: Arithm. G7. Kár: Bibl. I.309). Az bürkänce hossza három száz sing légyen (MA: Bibl. I.6b. 71b). Singre-lépő, fejeket fennviselő nagy pap-urak (GKat: Váts. I.536). Menyí sing posztó szűgseg az istennek nadrágnak (MesésK. 3b). **2**) canthus PPB. [radschine]. Sing-szeg: canthorum PPBl. Sinyvasikat 300 darabot vettem (Rady: CsA. III.30). Vettünk patkónak való két szál sing vasat (MonTME. I.98). Békónak s patkónak vöttem három sing vasat (309). Az három száz sing hevedernek való majezot szegödyve csináltattam (IV. 267).

földmérő-sing : guana C.

kerék-sing : [canthus; radschine]. Ekképen készítettnek el a szegek, a patkók, a keréksingek : kerék talvasak (Com: Orb. 139).

királyi-sing : ulna regalis. Teszen egy királyi singet avagy őlt: facit unam mensuram sive ulnam regalem (Ver: Verb. 217).

mérő-sing : [bolis; senkleij]. A mélységet mérő singel, ónas kötéllal, sínórral szokták megvizsgálni (Com: Jan. 89).

Singnyi : unius ulnae, ulnaris Kr. [ellenlang]. Toldhat ő allatafhoz ég sennét: cubitum unum (MünchC. 24). Ket sengnire a földől fel emelkedik (DebrC. 207. DomC. 71). Alast zerze olymynt hatuan senge magassagra (TelC. 99). A hossza három-száz sengnyi légyen (Helt: Bibl. I. C3). Kiczoda adhat ég singnit az ő allapatafhoz (Fél: Bibl. 9). Három singni a catholika valás e világon (Czepl: MM. 90).

SINKORANTÁZ-İK : [venor; jagen]. Földöstököm után nyulat sinkorantáztak s madarakat lövöldöztenek (Thaly: RT. I.276).

SINYON : [nodns; haarwinst]. Hátról azért dombos a hajam, mert fekszik fejlekn és ez uveztetik sinyonnak a nevén (Gvad: FNót. 94).

SÍP : syrinx C. fistula, tibia, uter MA. pfeife PPB. Az földben, méiben hallatagoc a trombitanac, sipnak és hegedőnek és bozfában alkotot igréc késségenc és a soltarnak és dobnak zozafat, lé esűn imaggatoc az aran olzopot (BécsiC. 125. 126). Enecléttönc tü neccé sipokkal és nem zöceteté (MünchC. 124). Az orgonabol sonosok hallatnak sok sypoknak altalok (SándC. 17. DebrC. 37). Vygadnak sypnak, orgona zonak: tenent tympanum et gaudet ad sonitum organi (ÉrdyC. 99). Ffél kezewle nagy trombita zowal, syp, dob, hegedew, kyntornalyas (315b). Kűldének dobbokat, sippokat (Helt: Krón. 150). Nem gödnörködöc az ferünaec sipiaba (Szék: Zsolt. 154). Olyanak mint a sipok, melyekből ha ki mégyen a szözat, benne semmi nem marad (Mad: Evang. 293). Nem kel te szépséged, sem sipod, sem versed, velem szintén magadat el gyűlölttetted (Zinyi II.135). Sipa-való óltásnak híjak, mikor a fiatal ágacsjáról a ki hánlik, le-vonnyák a héját, és azt más hasonló temérek-ségű fában vonszák (Lipp: VKert. III.23). Áj, mint simogatlak, sipocskámra híjak (Amade: Vers. 161).

[Közmondások]. Az ki nád közöt vll, szintén olyan sipot esinál, az mimemút akar: pecunia obediunt omnia (Deesi: Adag. 23). Nő ő is száába ada az sipot: Hiensis tragoedos conduxit (110).

billégető-síp: tibia C.

bordó-síp: tibia utricularis Major: Szót. 470. [sackpfeife]. Azon egy bordó szípot nyomni (Mon: Apol. 333).

bordósípos: [fistula utriculari canens; sackpfeifer]. Papa minden latrot mint a niri bordó sípos czorda pastort pappá teszi (Mel: Sám. 320).

bürök-síp: cicuta PPBl.

madarász-síp: illex, fistula illex, aucupatoria PPBl. [vogelpfeife].

miszkál-síp: [fistula Turcica; türkische pfeife]. Vüttem miszkál sipot 40 denár 1878 (TörtF. 158).

nád-síp: calamus PPBl.

orgona-sípjá: fistula organi Kr. [orgelpfeife]. Az orgona sípjai közzől ki igón kichin, ki öregb és nagob szauo (Frank: HasznK. 104).

pásztori-síp: pastoralis *cicuta PPBl.

soklyukü-síp: tibia *multifora PPBl.

tárogató-síp: tibia, cingriae C. schalmei PPBl. Az orgona tárogató sípkból áll (Com: Jan. 169). A trombitásoc a tárogató sípoknac megkettőztetett harsogásával serénységre gerjesztenec (149). A tárogató sipot örömmel fújják vala (ErdTörtAd. III.84).

tárogatósípos: tiben MA. schalmeienpfeifer PPBl.

tömlő-síp: [tibia utricularis; sackpfeife]. A tömlő sip és címbalom különbözö zengéseket adnac (Com: Jan. 160). Nem tömlő syp a hit dolga, hogy ember ezac fel fuya és vgy bille-gesse vyiainal, a mint akaria (Vás: CanCat. 482). Musika szer-zésán, mellyel a barompásztorok szoktak éhü, mellyet tömlő-sípnak linak közömségesen (Misk: VKert. 306).

tömlősípos: utricularius PPBl.

török-síp: [fistula Turcica; türkische pfeife]. A török-síp szózat bánatra változik (Thaly: Adal. II.54). Előttök török-sípok-ban kétféle nóták fúvattak (229).

töröksípos: [fistula Turcica canens; der auf einer türki-schen pfeife spielt, türkisclpfeifen-spieler]. Nagy sereggel meg-indultak, török-sípossal, a kinek volt s egyéb musikásokkal 1760 (Igazánk I.362).

zsankó-sípjá. Küldtem az doktortól egy zsankó sípját, kivel mast sipoljon Orsola asszon (Nád: Lev. 24).

Sípol: sibilu C. fistulo MA. pfeifen PPBl. Enekleink es sypolank tynektek es nem tanzolatok (JordC. 545b). A nép örüendez vala és sipolánac (Helt: III.327). Heiában orlítász, olly szépen nem sipolhatsz, hogy ismeg a gúsbá kerithetnél (Helt: Mes. 277). Az nép sipol vala és örül vala fölőtte igen: ascendit populus canentium tibiis et laetantium gaudio magno (Kár: Bibl. I.302). Az nrak boszút nem tudnak el-felejteti, ebalogatnak, sipolnak, de nem kel himni (Zrinyi II.35).

[Közmondások]. Az mint te sipolsz, én is vgy tántzolok (Deesi: Adag. 165).

fől-sípol: [fundo, prodigo; verprassen, verschwenden]. Ammit sok időtől fogva kereset, azt mind eg nap az reszeges ember fel sipollia es el vesztegeti (Deesi: Préd. 33). Gyermeki mindenet fel sipollac (Born: Préd. 458). Ezeket jelenti ama té-kozló fiu, ki el tavozván az atya elől, minden jószágát fel sipola, fáitalanul élvezni (Kopes: Elm. 446).

Sípolás: sibilus, fistulatio MA. das pfeifen PPBl. Trombita zo, sipolás, hegedveles (DebrC. 530). Hegedőleest, sipolast, dolo-last, tanzot barom ezteudeg meg tyltottak lenny (ÉrdyC. 499b). Sypolás vagon közte (564). Szép szó forog emberek szá-íokban, de álnokok, ne bizzál vrad szép sipollyásában (FortSzer: N5). Ha valamit osztogatsz, ne tégy annac tüzéért sipolással (MA: Bibl. IV.7). Sibolyástul [így] zuggot két füle (Könyi: Hlóm. 76).

[Közmondások]. Nem lehet vgyan az sipolás sip nélkül (Deesi: Adag. 259).

Sípodogál: [sibilo, fistulo; pfeifen]. Sipodogal az inloc előtt (Born: Préd. 282b). A barom pásztorok mind addig sipol-dogalnak előttök, miglen a medvék meg-éhezhvén, tőlök dol-gokra nem mennek (Misk: VKert. 69). A szarvas feletto igen gyönyörködik a dúdolásban, ettől esik sokszor, hogy egyik vadász véle szemben állván igen szépen sipodogal nékie (138).

Sípolgat: ∞ Sétalok dudolgtván vagy sippal sipolgtván (UjMuz. III.1. 571).

Sípoltat: [fistulare euro; pfeifen lassen]. Apollóval sipol-tatja dali vig nótáját (Thaly: VÉ. I.319).

Sípos: fistulatur, flatur, auledus C. tiben MA. auletes MA. pfeifer PPBl. Fnyvalló, sípos, trombitás: flatur PPBl. Mykoron latta voua az syposokat es az sok gyűlelközetet, monda vala (JordC. 380). Ettől szarmaztatnac a hegedősec es a síposoc (Helt: Bibl. I.134). Síposoc es trombitásoc (Mel: SzJán. 451). A sípos-nac ezköze a sip a sipolasa (Born: Préd. 306). Melýik légyen az leg tisztáb a lantos és sípos közzöt? Felelet: a lantos fa talpon járhat, de az sípos az sárban gázolhat (MesésK. 32). A vajdával vele lévén dobosi, trombitási, síposi, czimezimsi, két lófark (Monirók VIII.303). Menaleas itt lesz jó sípos társával (Fal: Vers. 903).

SIPÁKOL: [aegrerespiro; schwer athmen]. Bennek-is a hit tsak alig alig sipákol (GKat: Váts. II.1238).

I. SÍR, SÉR (serek MünchC. 57. VirgC. 149. Fél: Tan. 513): sepulchrum, bustum, tumba MA. grab PPBl. Ad quemdam monticulum qui dicitur Serholm 1269 (Wenzel VIII.249). Még-rakiatoc a prophetacnac sérékét (MünchC. 57. 178). Az serek nem zűksegesorok ilienekuel (VirgC. 149). Kék megl holtanak-vala, feel thamadának es az serőkből ky ióven ő feltamada-solnak vtanna ióienek az zenth varosba (WinklC. 225). Immar anyya felközön vala az serőn awagi az koporon (233). Ótheth az orozlanoktwl alkotth serbe bochata (PeerC. 108. 102). A serbe vetetől, a zoros verőmbé (NádC. 315). Sérbe tevek fte: et postquam illud in monumento (DöbrC. 406. 316). La-koznak serekben (AporC. 15). Bebochatak az t-vidben egy verevembe anagy serben (MarL. 103b). Az nagi oltar előt sert asattata (DebrC. 14b. 216). Fekszik ez sárban (BodC. 21). Ew serőkbén nygwoznak (ÉrdyC. 409b). Az ő sírile tették (LevT. II.174) Alá szálnac a sérbe (Helt: Zsolt. 177). A sérbe niugoz-nak (Mel: Jób. 8). Az ki hatalmatul ártatlan vért ont, mind az séríg fut az az mind az halálíg fut (Kár: Bibl. I.620b). Nein szabad az holtakat es az ezontiokat serőkből ki hanni (Fél: Tan. 513). Béviteie a sárban, temető boltban (Com: Jan. 212). Mint fogantoc egy méhben, nyugoznac egy serben (Balassa: Ének. 16). Azt az sírt bontsák fel, mely az térdeplő székek alatt vagon (Radv: Csal. III.230).

[Szólások]. Kopersóban, sárban van az egyik lába (SzD: MVir. 477).

boltos-sír: crypta; gruft. Testeket meg-égették s porrá tévén egy edénybe a földbe, boltos sárba tették (Hall: III.11. III.13b. 2).

rakott-sír: ∞ Az én testemet temessék az rakott sárban, kít az daróczi szentgyházban én magam raktam (Radv: Csal.

III.130). Az mely rakot syrt Feyeraurat a templomban chinaltattam, oda tegiek testemet (139). Az én szerelmes feleségemnek elnyugodt teste mellett ugyanazon kőből rakott sírban temetésem ott legyen (193). Szép rakott-sírt vagyis boltot csináltattam, de több ceremóniát nem téttem 1759 (Házánk I.115).

temető-sír: [sepulchrum; grab]. Másik völgy, melybe kell esni akár-mely magas hegyre-mászott embernek, a temető-sír (Pázm: Préd. 88).

2. SÍR: [fleo, ploro, lacrima, delacrimo, lugeo, lamentor, ejulo C. weinen, klagen PPB. Oroszlán módra sírok: rugio C. Mykeppen hostyensj hely vr syra barátoknak zegensegen (EhrC. 86. 94b). Mégapola őket, kik zauoc télemelűen, kezdőnéc sírnoc (BécsiC. 2). Bodogoc, kie síruac, mért ök mégugasztaltatnac (MünchC. 20). Verewimbe magat el reite, oth ehezuen es zomelozuan es síran, míg atyanak hírtelen haraga el mulek (VirgC. 26. 29). Az testben boczatatan sírok vala (143b). Ne akariatok en raitam sírniak (WeszprC. 100). Mit sírz, mit kőnéz (VitkC. 75). Tebat Maria vitétie az ő zeretű fyahoz zóuetlen síruu (76). Ne síratoc en raytam, de temagatokon síratoc (86). Yaygatnak es nem síratok (JordC. 386. 740). Meg kesereodeek eo zyenek zyeokerebeol, kezdle nagy kesereoseggel syruya (DomC. 187). Ottan syruya kezdle, ottan zenwedny kezdle (ÉrdyC. 42b). Yob volt volna syruya (523b). Inkab nem síratok, hogy ky vitétnek ty kőzzvóletek. ky ylyen zertelen dolgotk thwth volna (Komj: SzPál. 138). Kerlek jo leyanym, ne syry es ne bankodyal, ghozoz kedwew ne legy (LevT. I. 201). Sírnak Christason nem azert, hogy szeretúciek (Mel: SzJán. 33). Sírj vala keseruesen az rabásból haza íott népuec vétkeiért (Kár: Bibl. I.426b. 483b). Ezen kel sírní, hog az Christus neue gíalaztatík (Fél: Tau. 319b). Nem akaruk most síruya a veszendő bűnösök (Pázm: Préd. 614). Egy ember bűnén méltó egész városnak síruya es kesergení (616). Keserves sírással síránac (MA: Bibl. I.47b). Goda Verebélyre fogott gyűni, már amak ha nem sína hada annyira (Beres: Lev. 375). A törököt ha meg verik, tsak sír és megbékéllik (Mik: Törl. 20).

[Szólások]. Ha Bottyán általmenne Paksnál, akármely felekezet megévezhetne... Bottyán vasma cskákra sír (Beres: Lev. 433). El fa k a d a sí r u a (VirgC. 107). Órómebe el fakada síral (KazC. 12b. 16). János Diák betegem itt van; vagy 80 katonája maradt mindenestül, azok ha za-sírnak (Beres: Lev. 268).

[Közmondások]. Hiszem nem sír az hold, mikor az eb ugattya (Czegl: Japh. 56). Jobb sírjon a gyermek, mint szülei: *invenies lacrimae vitis obstant PPB.

égyüütt-sír: collacrimo C.

ki-sír: effleo C. MA. PPB. ausweinen PPB. Ki-sírni a sze mé t: efflere oculos PPB. Seuki nem sírja ki a szeméit a más szerencsétlenségében (Kisv: Adag. 261).

lő-sír.

[Szólások]. Ruba tetűled megtiszteltessék, mert ha az ruhák rólad lesírnak, ifjakk kik látják, csak megcsúfolnak (RMK IV.79).

mög-sír: [deploro; beweinen]. Ezek az en atyamfay, kyc budosnac kyetlenben egyebeknek bewnyt meg síruu: aliorum peccata plorantes (EhrC. 114). Iay tynetek, kyk ez wylagon mewettek es wygattok, mert megl zőpeghytek es meg síryatok (ÉrsC. 236). Thy zywetekbe kyketh gondoltok, thy haylotokba meg síryatok (KulesC. 5b).

sírván-sír: [vehementer ploro; heftig weinen]. Sírvau syra mynd eeczaka es ew kenywe orczayan ala folya (WinkC. 116).

(Siradalom)

Siradalmas: [flebilis, lacrimabilis; jümmertlich]. Syradalmas uekőnkli ny eledőnkli (PeerC. 334. ThewrC. 80).

Síralm, Síralom (siram WinkC. 158. MargL. 83. DöbrC. 386. sírelm MünchC. 58): fletus, luctus, lamentum, lessus C. lamentatio MA. das weinen, klagen PPB. Síralomhoz való gyász: lugubris; síralommal való zörgés: luctuosus; síralomra melto: lamentabilis C. Ferenc gyakorlatos síralmaert letuala nykent vak (EhrC. 9. 59). Síralmal égákarattal 5 onzoffatokat őttéc vrnac (BécsiC. 22). Zo magassagorban hallatot síralm és nag ordeítat (MünchC. 17. 27). Ézéc a sírelmőnéc kezdéte: initia dolorum (58). Ot lezen síralm es fogaknak czikorgatasa (VirgC. 118b). Mynd fogsagban leeznek es síralomban (WinkC. 158). Meud adygh síralomba yth lakozom (PeerC. 8). Nagh keserőseges síralmal monda: Yy ennekem (29. NagyszC. 117). Síralomban vala eomagart (CornC. 77). Aznak vanna ez zét zéz marad vala mynd telyes napestyg aytatos síralban wecherynyeg (MargL. 70b. 83). Jeremias síralmrol valo kőnéc (DebrC. 386. 416). Síralmakuak malaztyara judeyya vala (DomC. 118. 219. JordC. 729). El törly síralmokath ew zemekről (ÉrdyC. 143. 512). Kenodon valo síralmam (PoesC. 14b. 14). Mwkalkodam een síralmamba, meg mosom nyunden eyol een aya-math (KulesC. 8). A nép ezokaert nagy síralomba eséc (Helt: Bibl. IXXXI. Nagy síralmot főnc vala rayta (Helt: ÚT. 15). El veszi az síralmat, a ki biro előt leletni sírasat (SalMark. 48). Ne indúly ki nagy síralommal kerlek (Bes: Hének. B). Azoc síralom. nem inncplő napoc (Mon: Apol. 142). Noszolyam immar vgyan el aratt az en síralmimmal (Born: Ének. 167). Ez síralom két fele, mellet az ni attinkfiat síratúuc (Fél: Tau. 511). Síralomra méltó dolog: res Caunaeae (Deesi: Adag. 118). Ez síralomnak völgyében vauszunk (Lép: PÜk. III.15). A síralommal megázott könyörgés sem fogott rajta (Fal: NU. 275. 313).

Síralmas: flebilis, luctuosus, lacrimabilis, luctificabilis, lamentabilis, lamentorius C. [weinerlich, kläglich, jümmertlich]. Tanítás síralmas vesekre: *praecipue lugubres cantus PPB. Igen síralmas: perluctuosus C. Zent Ferenc síralmas zemyuel magat gyftewmen, yo kezet tewue Ylyesnek feyere (EhrC. 23). Síralmas nem voltam bűnemyrwl (VirgC. 12b). Latom vala az en hituasagomnak síralmas melseget (43b WeszprC. 43). Mutas-sad meg magadat ez síralmas azzonyallatnak (CornC. 109). Imacagod légen kesedelmes, zemerles, igaz gákorlatos es síralmas (VitkC. 4. 97). Az kyalnak síralmas keerelemese (ÉrdyC. 528). Ytataal myketk síralmas borral (KulesC. 142). Síralmas ruhában föböltözetek (CsomaC. 55b). Ne táozzáll az síroktól és az síralmasockal síry (Kár: Bibl. I.654b. Pázm: Préd. 20). Az igaz-ítölő istennek széki előtt síralmas számot kellettik adni (Pázm: Kal. 456). Igen jól tselekedtétec hívec, hogy ide a síralmas házhoz ilyen tekintetesen fel-gyültetec (Megy: 3Jaj. II.125). Az ki egyszer az fényes portához folyamodik, síralmas arczával el nem böcsattatik (MonIrók VIII.432). Elégöld meg az síralmas napokat (Thudy: Adal. I.55). Fájdalmas volna véres veritékünknek síralmas eszepekre való változása (Fal: ÚE. 153).

Síralmasan: flebiliter, lugubre C. kläglich PPB. Síralmason kezdle panaszolny az ur istennek ez keppen monduan (DomC. 226). Síralmassan panaszolkolyk lamentatur (Com: Jan. 197).

Sírankoz-ik: lacrimo MA. weinen, tränen vergiessen PPB. Naponkeed sírankozyk es zepogh vala (JordC. 340). Meg vyzasztalwan, kyk akkoron ott valanak, sírankozwan, hogy ne bankodnanak az ew halalban (ÉrdyC. 184. 519b). Zomorkodyk, sírankozyk (620b). Nykaban kel wala nektek sírankoznotok (ÉrsC. 305. 524). Latod wala az en attiadat es engómet naponked kesergenünk es sírankozuunk (TihC. 27). Keményen átkozza az tyrannust és keseruesen rikolt, síranko-

zik (MA: SB. 350). Mivel már a paraszt sorsán nem siránkozik, kérj te is új törvényt, melyly nyugodalmat hoz (Orezy: Kült. 55).

ögygyütt-siránkozok: comploro MedLat. 101.

hozzá-siránkozok: adploro MA. mitweinen PPB.

Siránkozás: ploratus, planetus MA. [das jammern]. Siránkozása földhöz verte a világi mulatságokat, vigasságokat (Pázm: Préd. 111). A világ fia siránkozása a világi kárvallások sarkán forog (611). Az érsek, püspök a siránkozásra méltó eretnekeket a keresztyéni szent gyűlekezethez edgyességéből kirekesztene (Com: Jan. 128). Az anyja nekem holtomynál való siránkozásával el felejtetetlen kedves feleségem volt (Radv: Csál. III. 146).

Sírás: lacrimatio, lamentum, fletus, delacrimatio, ejulatio, comploratus, lamentatio, ploratus C. das weinen, klagen PPB. Sírásra indít: fletus *viero PPL. Együtt való sírás: collacrimatio C. Aszszonyi módra néki éreszkedni a sírásnak: muliebriter se *lamentis dedere PPB. Senmit nem használ a *sírás: quippe nihil miserum fletus lamentave prosunt PPB. A sírást megüegezuén és ménd napot estég amépec ymadaga beteljeséd-üén, még vizagztalac (BécsiC. 22). Kezde kőnyűrűletes sírást tomy (VirgC. 31. 39. 104b). Méne soe zomoro sírásokat, kyattasokat haluala (VirgC. 89). Keserű sírástól teen (JordC. 610). Nezny az zyleknek sírásokat (ÉrdyC. 628). Banatolli, sírástól tomye (ÉrsC. 271). Nag sírásokat tezőn uala (TibC. 22). Miért én sírásimtól te meg nem lágyulsz (Zrínyi II 23b).

[Közmondások]. Affele síráson nem adnék jobbat: flere ad nonerere tumulum (Deesi: Adag. 64).

farkas-sírás: [crocodili lacrimae; krokodiltränen]. Bizony igen farkas sírás az (Deesi: Adag. 113).

Sírat: comploro C. defleo, deploro MA. beweinen PPB. Síratá ötet amep öt het napocban (BécsiC. 47). Rachel sírat-uan ő fiait, nem akara megvizagztaltatni (MünchC. 17). Bűnes voltomat nem syratam (VirgC. 3b. 39). Síratlak vala mind halotat (103b. WeszprC. 40. 118. PeercC. 28). Jóly el Jesust síratnod (VitkC. 102). Syratnyak magokat rayta mynden feldy uen-zetek (JordC. 884). Kínzóttatuk pokolba, es ott síratja magát (BodC. 12). Pfiannak vezedelmeot syratom (ÉrdyC. 519b. ÉrsC. 102b). Elmene, hogy síratnya es keserüene Syrat: venit, ut plangeret et fletet eam (Helt: Bibl. I.K). Job varakkal nyg meg fogdosztatott, hogy czupán az ő javainak, gyermekinek vesztét síratná (MA: SB. 80). Holtát ez vitéznek síratja, keserűlé (Balassa: Ének. 11). A tenger partján keservesen síratja magát (Hall: HHst. II 268). Mind az egész föld majd síratja magát (Thaly: Adal. 172). Az lelketek kezd keserüeni, ekképen magát kezdí síratni (II.391).

el-sírat: elugeo, deploro, delumentor C. [beweinen]. El nem síratattott: indefletus C. Megholt fiát naponkeel el syratya vala (ÉrdyC. 549). Nagy erőss penitenciat tartanak eoyel nap-ja, el síratlwán onnen magokat (566b).

mög-sírat: deplango, defleo, illacrimo C. deploro MA. beweinen, beklagen PPB. Az oetalan allatoc meg-síratoc ő vrok-ne lalalat (Nádc. 342). Byenyket meg syratnyak (ÉrdyC. 575b. 364b). Az inséget meg-síratni mit használ: calamitatem deplorare quid prodest (Com: Jan. 197). A forró ifjúságba óltatott bünhődésnek elkövetését meg-síratja a magánosságban (SzD): MVir. 363).

mög-síratás: deploratio MA. beweining, beklagung PPB.

vissza-sírat: [reflejo; zurückweinen]. Ha szintén valamit mosolyognak is kils-ő száyokeal, sőt ha kacagnak is, azt mind vissza síratya az ő megsebesedet lelki ismerettyek (Born: Evang. III.4).

Síratandó: flendus MA. [beweinenswort].

Síratás: comploratio, lamentum C. defletus MA. beweining, beklagung PPB.

Síratatlan: indefletus, indeploratus MA. unbeweint PPB.

Síratoz: [deploro; beweinen]. Daciunkat síratozzuk Vesta ruhában (Vás: Ep. 5).

Sírdogál: [lamentor, conqueror; weinen, klagen]. Jérimias próféta több síralmi között ezen sírdogál (Misk: VKert. 160).

Sírhatlan: [sine fletu; olme tränen]. Lata Cristas syrtaban ewtet es syrhatlan nem tñrhető, kynek zerelmeert holtabol fel-lamazta Lazart (ÉrsC. 433).

Síró: plorator, flens C. MA. [der weinende]. Síró félben lévő: lacrimabundus C. Zokta meg vizagztalni az kőnyűrűletes síróth (VirgC. 34). Gonoz vad megnarta en fiaat, Josephet, hog e bezedoc legénee a síro atyanae ő fiairól (Nádc. 143b). Az syronak zana nyhan mezze hallatneek (DomC. 19). Hogy Syomnak síroynak zörözneek vizagztalst (ÉrdyC. 47b). Kateryna latha sokat yen syrokath (ÉrsC. 472b). Bodogoc a sírok: beati, qui lugent (Pél: Bibl. 5). Az kártékon madarak ellen víznek és az gyermekes házban az sírólot csigatni való lesznek már (Beres: Lev. 496).

[Szűjások]. Síróba juttatni: *adducere in fletum PPB. Ma csokolgat, hohap síroban juttat (Balog: TemK. 156b).

Síróan: [flebiliter; weinerlich]. Minden tsekélységért síróan áll szája (Kőnyi: HRom. 17).

Sírólag: ∞ Sírólag áll a szája: ore in moestitiam *flexo PPB. Sírólag állottak szemei (Monlók XV.575).

Sírt-: [flens; weinend, mit tränen]. W syrtaba kezúe kayalt-ani magát byenesekh lenny (VirgC. 39). Sírtaban azt mongia vala (107b). Sírtaba ygh mendwala (WinklC. 116). Nagy syrtaban monda (ÉrdyC. 520b). Lata Christus syrtaban ewtet (ÉrsC. 433b). Syrtabaan el zwmyada (163). Ezt mondgia nagi sírtaban (CsomaC. 25). Elfáradtam egész éyjel sírtomban (MA: Bibl. V.5).

SIRKA: [protervus; keek]. Udyarok-béli tsapzi sirka katonák és suhanczár ina-kák (GKat: Váls. II.326).

SISAK: 1) galea C. cassis MA. helm, sturnhaube PPB. Az ketteyth sasyknyaban helhetee, hogy semynemew ellenseeg owneky ne arhatna (ÉrdyC. 293). Kőrwl meg lattathnak zent kyralnak laba nyomay, czwezayanak es sasykanyak helye (404). Nem pyssal awagy sasykal az ellensegnek ew seregeben bee megyek batron (ÉrsC. 344). Szablya, paizs, sisak és páncél (Monlók III.176). Ani fejen vala nagy szep erz sisakia (Born: Ének. 600). Akkor keresi elő sisakiát, pantzérát (Lép: FTük. 228). Sisak avagy feifét oltalmazó vas süveg (Com: Jan. 146). Mindeniknek pánczér, karvas és sisakia (Zrínyi: ASyr. 95). Egy ezüstös szablya, egy sisak ezüstös aranyozott (Gér: KárCs. 325). Ugy írják, feles fegyverdorekat, sisakot hagytak volna az táborhelyen (RákGy: Lev. 166). 2) [operculum; sturz]. Négy font salyétrom egy szoros száji korszoban tölesed, iver sisakot tegy reá bekoveny mind az korszót agyaggal az sisakhoz az esőjét is az rezipienthez (Keesk: ÖtvM. 325).

bőr-sisak: endo C. MA. pickelhaube PPB.

Sisakos: galeatus C. MA. der einen helm auf hat PPB.

Sisakosan: [galea instructus; mit helm]. Veres-márvány köven ki van faragva sissakossan, pánczérban (Thaly: RT. I. 93).

SISÉG: [pipilo; zwitschern]. Madárka-módra sisegek, pipenek: pipilo PPL. [V8. CSICSEG]

1. SISKA: [tormenti genus; eine art kanone] A bátyiú vagyon egy kurta novii faraczk, ismét két siska forgó lábaival együtt (Radv: Csal. II.395).

2. SISKA: [avis genus; ein vogel] Siska madárnak tedd szerit és igazd meg tollastul (Csch: Orvk. 98).

SISZTÉRIKELTET: [facio vaporare; dampfen lassen] Forró párárt sziszterikeltettem (Gvad: Orsz. 27).

SITKOS? Az istennek kedueiert az emberc ezac vészöl- nel is sem akaryak megvernyi sitkos nyalauc [gyermekeket] es tobzodasokert (Boru: Evang. IV.20).

SIVATAG: [horrendus; schrecklich, entsetzlich] PPB Sem- mit nem ért az idvesség mint az okoságh nélkül való állat: ilyenek az indusok s számtalan sivatagb pogányok (Czegl: ORoml. 30). A sivatag és sovány scithiai Tatár ország (Lisznyi: Krón. 63b). Észak felől rettenetes sivatag erdőfőn jöttek vala által (194). A sivatag parasztok és egyéb alávaló emberek semmi nemesi erköltsel nem bírnak (Misk: VKert. 245).

SIVOLY: [?] Egy derekal héjastól, lepedőstől, sivolostól (Radv: Csal. II.333).

SKARABLYA, SKARAPNA: [scorpius, scorpio] MA. Scarapna: scorpio Szikszai. Yme attam tynektek hatalmat minden kygyokon, minden scarablyakon (JordC. 560). Ha kearend tyk haznat, scarablya feerghet ad ee hűnieky: si petierit ovum, nunquid porriget illi scorponem (564). Hatalom adatek azok- nak mynt ez felyd scarablya feereghnek hatalma (900). Lata egy skarablya feerghet fíel mazny az laban, hogy meg fílyla ewtet (ÉrdyC. 594). A gyéc, scorpio avagy scarapona mérges féreg lábakon járnae (Com: Jan. 41).

SKÁRLÁT [eskárlát Gér: KárCs. IV.25. iskárlát RMNy. II.214]: coecus MA. scharlach PPB. Tee en amyan ew boz- zwsagara ten magadat meg ekesyttetted wewres scarlatal (ÉrsC. 364). Az en werres iskarlath felsew ruhám (RMNy. II.214). Terek Pétörnek ada ötszáz osporát, öt sing jó skárlátot, kik- kel egyetűmbe minden barátságot (RMK. III.234). Granat, scarlat ruhák (Boru: Préd. 547). Megajándékoza bársonnyal, skárláttal (Ver: Verb. 104). Egy vég bársont avagy skárlátot veszen (MA: Scult. 834b). Egy veres eskárlát szoknya arany pázmánnyal premezett (Gér: KárCs. IV.25). Hagyok egy veres scharlath zryaz menteth, ky aranyal premezeth (Radv: Csal. III.176. 181).

SKORPIO: 1) nepa C. scorpius, napa: skorpion PPB. Ha kerend tikmoiat, minem noit neki skorpiot (MünchC. 136). Mynt hamar az scorpyo fel tezendyk, theyred megb őneky feyeet (ÉrsC. 182). Hízkelőnek mint az skorpiók szemben, mint az Skarióth adnak másfélől kőzben (RMK. V.39). Az megáro az scorpiokat meg őly es el őzi (BeytheA: FivK. 27). A gyéc, scorpio avagy scarapna lábakon járnae (Com: Jan. 41). **2)** [scorpio: ein folterinstrument]. Le fogataa es scorpiokkal nagy zeer- nyen veretea (ÉrdyC. 468).

SLAJFOL: [polio, levigo; schleifen]. Slajfolnyi való por (Keesk: ÖtvM. 317). Slajfolnyi való policz (320). Kőfoglalást slajfolnyi (309).

mög-slajfol: ~ Mikor már az követ befoglaltad, kővel slajfol meg (Keesk: ÖtvM. 309).

SLEJT [schlecht Radv: Csal. II.113]: **1)** mixtus, vulgaris, parvi pretii SI. [schlecht, geringfügig, nichtsnutz]. Köz kenyér- rel élnee vala az vendégc kőzet és slejt étkeekel minden pom- paság nélkül (Helt: Krón. 167b). Slejt és lituán házban lak- nae vala (167b) Aekoron ió kemény tél, de szeles tauasz lészen, száraz nyár, de ió, zab slejttől lészen (Cis. E2). Egy- igyű és slejt ruházatot (Pont. 15). Hogy ilyen slejt és alá

való ruhában öltözöl (38). Itilem penig, hogy az könyvyom- tató igen sleit számvető volt (Helt: Arithm. Előb.). Nem akarmi sleit pogacbat, hanem menfál szab lelet, olyat ulasz- tune erre a dologra (Tel: Evang. I.471b) A nepnee slejtyo és gazza (Misk: Anglind. 68). Az előre látróm rőschlecht atlazot (Radv: Csal. II.113). Végy 11 nehezék slejt vizet, 3 nehezék him égefőst (Keesk: ÖtvM. 314. **2)** [cera mellis, cellula; wabe]. Csányitúl, ki jó, hatvan forintot küldtem, külj slejtet helébe (Nál: Lev. 36). A méhek a mézet a slejt hátrulsó felének felső részben rakják le (Nyr. XV.269). Tavasszal már tojása szo- kott lenni a méhek, még pedig a slejtnek allya felé (269). Mely csaknem a deszkáig volt már akkor slejtrel tellyes (269).

Slejtés, selejtés: mixtus, vulgaris, parvi pretii SI. [schlecht, unntz]. Slejtés és goromba emberek (Hall: Tel. 75). Hord- anaek Egyiptomból mi hozzánk slejtes avagy hamis seinkust (Misk: VKert. 252).

SLÓG: [gramen tremulum; flitter]. Eyd kősz kezkeuew az kőeth wegen ezőst arayu fonallal kewthes vagyon esz egyeb apro hymek az nyennek jügereo valo es slógok (RMNy. III. 52). Due veste: proprio wigó soknya vna rubra, alia zektyw zyn cum slóg polite (149). [Vö. **ISLÓG**]

Slógos: [lunaris ornatus; mit flittern geschmückt]. Egh nagh arany zelow fedel, kynek az wege ket-witt slógos, gyen- ges az zele (RMNy. II.35). Eyd gyendyel thewreuth aranyas fedel az zeele slógos (III.52). A fedel ne legyen feyer, hanem sarga, veres, allakos es slógos (Helt: Mes. 452).

SMARAGD: smaragdus C. Smaragdus kevuel elynalt gyerev (ComC. 418). Az arany tsak fészke és feneke volt a süfolyok, gyémántok, smaragdok és egyéb drága kővek szép- sőgéből rakatott kőntősek (Pázm: Préd. 1221). A smaragd, rubint-is fénylik a gyűrtkőben, nap-keleti gyöngy-is az arany függőkben (Gyöngy: KJ. 360).

SMUK: [ornamentum; schmuck]. Az gyémántos smukot becsülték ft. 900. (Radv: Csal. II.235).

SNEF: [rusticula], schnepf KirBesz. 159. Snef madár: rusticula PPB.

erdei-snef: rusticula silvestris]. holzschnepf KirBesz. 159.

SÓ [sani MünchC. 20. sawa JordC. 365 Fél: Bibl. 6. sawát Balassa: Ének. 1]: sal C. MA. salz PPB. Só göröngy: *grumus salis PPB. Mounal lézén Gomora tūisseknee aziasaga és so- nae rakasa és puzta ménd őrdőcké (BécsiC. 280). Tū vattoc föld- nec saui, hog ha a so elerendie, mibe sozatie (MünchC. 20). Ti földnec sava vattoc (DöbrC. 118). Menden azalega eleg a so (VirC. 51). Hog ha az soo el olvadand, mywel soznak oztan (JordC. 365). Az ő sebeit behi főlesetők sonal (DebrC. 167). Tū vattok saui az földnek (Sly: ÚJT. 17). Ty vattok ez földnek soo (Pesti: NTest. 7. Kár: Bibl. I.422). Ti vattok ez földnek sanai; ha pedig ez soó meg izelenül (Fél: Bibl. 6). Az ti luther- ista, szajora saui és kevés saui Osiandertek (Bal: CsIsk. 369). Nekem mind ionát s-mind souát eluegy mérte, az az lól vidított, hol meg szomorított (Balassa: Ének. 1). Ó contentálja őket az beszölgáltatandó só árúbl egy pénziú (Radv: Csal. III.300).

[Szólások]. Ki őtte a só: *erosus sale PPB. Próbáltt dolog nálad mind a só mind a méz (GyöngyI: MV. 3). El- kőltt sava étkének (Fal: Jegyz. 923). Sem vize malmának sem sava szavának (SzD: MVir. 365). Egy sön skenyér- em élő (118). Az savát szépen és jó módjával add meg (Radv: Szak. 13). Sót is borsot is eleget ada szavának (Fal: NA. 129). Megadja savát, izét, borsát az ételnek (SzD: MVir. 12). Nem sok savát nyalta a dialectica-nak (365). Sok só vetette az étékben (Czegl: Japh. 13). Az posírt ladd vízben addig, míg az levét megesinölod, badd vonja az savát

(Radv: Szak. 196). A kinél sóval sóznak, tanuljon belőle (Fal: NA. 218). Nálunk is sóval sóznak, borssal borsolnak (SzD: MVir. 22).

akna-só: *sal fossile, nativum PPBl. [berg-salz].

bányai-só: ∞ Nom. 38.

béka-só: [silex; kiesel]. A palléroztalan gyémánt olyan mint olyan kő, amelyet békasónak hívnak (Mik: TörtL. 232).

fél-só. Két ezer kő sót rendeltek volt mind fél-sóvalval edgyütt kolosi kamaránkról (Kol: Tört. 399).

keserű-só: sal amarus Sl. [bittersalz]. Kesereytetek az keserev sőt venny az oltary zentseg helyeben (DomC. 290).

kő-só: [sal fossile; steinsalz]. Kornis Jánosnál vagyott két ezer kő só ára (Radv: Csul. III.245). Öt száz kő sóm van. kit tegyik pénzé (358). Az máramarosi aknából annuatum hoznak 210 kő-sót (Gér: KárCs. IV.298). Két ezer kő sót rendeltek volt (KolTört. 399).

kup-só: [?]. Leszen fizetése az udvarbírónak: sajt, kup-só, káposzta-fő (TörtT² I.392). Kasznár, az ki kulesár is, leszen annak fizetése: lúza, kup só, vaj (393).

madár-só. Madar sót se talalbassanak ott a varas helyen (Mel: Sám. 196).

szappan-só: [sal alcalinum; laugensalz]. Szalamiak, salyétrom, borkő, szappansó, puszkapor törd jó lágyan (Keesk: ÖtvM. 321).

szēm-só: sal gemma PPBl.

tim-só, tém-só: alumen C. MA. alun PPBl. A szedery vízében a témsót, saffránt és a kék lilium tőnt főzd meg (Mel: Herb. 1). Nyोजez lat témsot tőry lágyan es gyurd őzne a tém-soul az tikmony feieret (Frank: HlzanK. 34). Ha eghőt tem sonak porual őzne temporalod az kigyó trunkot, fogad meg gyogyitya (BeytheA: FivK. 52). Dioscorides azt írja, hogy az amianthus olyan mint az témsó, de Mattheols hajak-színű veresnek tartja (Keesk: ÖtvM. 283). Az salétrom iesthöz vettünk tim-sót, hogy kilikadt volt, 35 d. (MonTME. 162). Tiasót vettünk katonáknak (373).

eleven-timsó: apyron Major: Szót. 60.

timsós: aluminatus C.

üveg-só: [sal alcalicum; laugensalz]. Egy lat tiszta pöris, két lat üveg só, két lat só (Keesk: ÖtvM. 292).

vám-só: [sal portorium; mautsalz]. Hyei Péternek adjon az udvarbíró az vám-sóbul tizenhatot (Radv: Csul. III.298).

Sócska, savacska: [sal; salz]. Az tikmonyat fakalánnal törd meg, szép tiszta sócskát vess reá (Radv: Szak. 37). Az bírányhúst tegyed egy fazekeskában, savacskaját is megadjad (72).

Sós: salsus, subsalsus, salsamentum C. gesalzen PPBl. Igen sós: praesalsus, persalsus C. Sós szabási: subsalsus; alutt-téj, szerdek, sós-téj: oxygala PPBl. Soos embernek zamecből ky görgődzow vyz (ÉrdyC. 420). A szallanaba sem őszem, mert igen sós (Helt: Mes. 294b). Kérlek, hogy mikoron felküldöl az sós tejet, küld fel a Zsemyei gyümölcsét is (Nál. Lev. 32). Meghígw mint a sós tej (Radv: Csul. III.49). Fehér ezipó sós túróval éhező gyomornak használ (Kisv: Adag. 70).

Sósan: sulse MA. gesalzen PPBl.

Sósság: salsedo, salsitudo MA. salzigkeit PPBl. Tenger a sóssággal keserű világ: mare est mundus amarus salitate (Illy: Préd. II.447).

[Sósul]

még-sósul: [acesco; sauer werden]. Lapos szerdek, ezt így csináljad; Végy tejet, az tikmonyuak az fejerit loesásd az tejre, az székbiben vess kicsiny sőt is; csak akkor faragd reá az nádmézet, mikor felakarod adni, mert ba azelőtt faragod. megsósul (Radv: Szak. 189).

Sótalan, sajttalan: insulsus C. MA. ungesalzen PPBl. Io a so, hog ha a so saitalan lënd, mibe sozatioc azt (MünchC. 90). Imez io es ymez nem io; ez sos es ez saytalan (VirgC. 111). Mi nem ehét valaki saytalan (DöbrC. 520). Az yglen yzeten es saytalan ennekem (ÉrdyC. 75). Az próffetáknak mondasy yghen saytalanak mondathuauk (561). Ymez sos, amaz saytalan (TelC. 369). Az savát ugy erőlködjed hadni, hogy jobb sóttalan legyen kevésé, hogy nem mint sós (Radv: Szak. 19). Iztelen, sóttalan, esicségó: insulsus, blatero (Com: Jan. 186). Mi sem mondyunk azt olyan nyersen és sóttalan (Pós: Igazs. 546). Sótalan telelettel él (Matkó: BCsák. 350). Ha sóhoz szokott nép megyen Rácországban, akarmely sóttalan idegen városban, tsdmör miatt szál be sellye szobájában (SzBodó: Sódies. A4). Azt az sóttalan sós tótságot igen esudálok (Gér: KárCs. IV.251).

[Sajttalanit]

még-sajttalanit: [corrumpo; verderben]. Nemde az illv isten meg sayttalaneytotta-y, meg bolondoytotta-y ez vylagnak bölvelyesgetli (Konj: SzPál. 127).

Sótalanság: insulsius Kr. [ungeschmacktheit]. Sótalansággokkal izetlenséget szerzetek istenben (Pázm: Préd. 979).

Sóz: salio, sale conspergo MA. salzen PPBl. Ha a so elein-zendie, mibe sozatic (MünchC. 20). Ha so izetlenlënd, miből soznak, többé semmire nem haznalatos (DöbrC. 418). Hog ha az soo el olvadaod, miuel soznak oztan (JordC. 365. 187). Soz-zak nagj erőssen az ő nielvéket (CsomaC. 2). Nagy éhség tá-mada, kezdék esókolgatni a galambszart, kivél ők sóznak vala (RMK. II.22). Igen id ezzel lietariomot és egyéb szerszámot ezinálni, sosni (Mel: Herb. 119). A heriegek még a városiaknak is sokan esztendőlként való ételek sószva (Tel: Fel. 50). Egy bűnből tőh bűnt soz (Born: Préd. 522). Nem kel mind egy lében sózni és egy aránt eretneknek nevezni, az kik valamely banis vélekedésben vannak (Pázm: Kal. 87). Azt mindazonáltal sózva kell érteni (Pós: Igazs. II.204). Ha a lélek háborúsággokkal nem sózattatik, megszedül, megtántorodik (Illy: Préd. 131). A kinél sóval soznak, tanuljon belőle (Fal: NA. 218).

be-sóz: [sale condo, muria condio; einsalzen]. Bé sózott egyetmás: salsamentum PPBl. Az figec be sozatic igen melegítőc (Mel: Herb. 2). A keserű lapu salátát mi magyar szakács-mesterek szintén úgy sózzuk be mint az ugorkát (Radv: Szak. 183). Mikor oztan besózzák erőssen, megési az só az húsát az esigának (Keesk: ÖtvM. 275). Ő kegyelme enyhányod magá val konzolta volna la, sózta volna-bé az egész francia armádiát (Fal: NE. 15. SzD). MVir. 365).

besózás: [salsura; das einsalzen]. Csuka sörge lęnyel ló-vel, ennek a besózásával úgy élj, mint az tördtt lével meg-mondtam (Radv: Szak. 107. 108).

lő-sóz: sale condo, dejicio, depono, decutio Sl. zu grande riehten PPBl. Hír mondók is alig mehettek-be a táborba, úgy losózták őket akkori szerenesétlen esztározásokban (Rumy: Mon. 163).

még-sóz: sale, sallo C. sale condo MA. salzen, mit salz hesprengen PPBl. Az hólh testet meg sozvam, Antyochyaba chasurnak latny vinék (PetrC. 72). Megtanola, hog Danauos volt még sozatic az isteny bevehességnek (DomC. 290). Minden eledeli aldozotadt meg sózzad (Helt: Bibl. LY.3). Minden

tűzrel sózattattie meg (Helt: ÚT. L7. Fél: Bibl. 69). Az pece-nyét vágjad meg az asztalon, sózd meg (Radv: Szak. 61). A kárászt megvakarjad, megsózzád, belit kivessed (132).

Sózás: salsura, salitura C

Sózát: [cumulare facio; hängen lassen?]. Az satan egy bűnt masra sozutat (Borr: Préd. 79). Milient egy bűnre reá viszi, azbol sozattalant sozat (619).

[Sózód-ik]

még-sózódik: [salsum saporem contraho; salzig werden]. Kenyeres étekre idsig sőt ne vess, mert minden kenyeres éték, ha állt, megsózódik (Radv: Szak. 75).

Sózott: salsus, sale conditus MA. gesalzen PPB.

Sózotttság: salsura C. MA. das einsalzen PPB.

Sózt-: [salitura; das salzen]. Meg spēkelte, meg is adta sóztát (Gvad: FNót. 28).

SÓCÉ: [adolescentulus; tiro; gesell, hursche]. Epinicia Benedicto Nari alias soce (Bal: Epin. Címli). Nem is illet az nagy lédör soce-nak vásott es szentelen pacsokálását pacsok nélkül szövedni (5). Socera biztak volna az dolgot, de neki sínes gyűszűie (6). Csak soce, nyalka, tudatlan (11). Testi származásokat azoknak az rossz soce tudatlanul és bolondul gyamolgattya (Bal: CsIsk. 11). Azok csak a soce hazugságinak, nem az Pázmány hamiságinak példái valának és az soce káránul akarát te itt tanulni (152). Bagoly modonu vuhgattok mind az kőszegi kapeza foli soce-nal eggyütt (185). Cselekedje azt Kegyelmed, hogy azt az sóczé fiát küldje ide melléuk (Gér: KárCs. IV.238).

SOD: [astutus; versutus; heimtückisch]. Ember czuff ees sod mykent rawaz (ÉrsC. 263). Egy sod őrdög ottan am elő allapac (Hoffgr. 199).

SÓDAR (sódér Com: Orb. 109. sódor Pázm: Kal. 134. Mik: TörL. 135. soldar Gvad: RP. 8. soldor C. Them: Sec. 71. szoldar Gvad: RP. 242): perna C. setile MA. sehinken PPB. Oh mely szemérem ez a sós szalonnának, az disznó soldornak, hogy füstön hallgatnak (RMK. II.184). Te Kédnek Homonnay Gábríel tiz szalonnát és husz sodart küldett (LevT. II.13). Diszno álla, sódora gyümölcsös lével (Radv: Szak. 60). A disznónak fejét, sódorát nyg vetesd ki, az mint akarod (63). Sodar eskokannya szentelesék (Gyarm: Fel. 42). Sokan nagy otromba sódorokat, kupa sereket akasztottak (Pázm: Kal. 134). Diszno soldor (Them: Sec. 71). A hentes sódorokat, oldal pecsenyeket csinál (Com: Jan. 79). A hamu, a gyórttyác, tűz, viz, soldor, kokonya mind iambor keresztényeac leszneac (Vallást. Anij). Tellyes legyen kotsonyákkal, sos herengekkel, sódárokkal (Diósz: Részegs. 30). Némelyeknek az tarisznyában sódor pár vagy megyoróhagymával volt (Moulrók XI.361). Meg volna szalonnán mind sódor s mind órja (ErdTörtAd. II.328). Sós soldort tiszta vízben jól megfőzni (TörtT. 1572). Megérdemli, hogy a leányok úgy megfűstöljék valamint a sódot (Mik: TörL. 135. Radv: Csal. III.66). Sódart darabol (Gvad: RP. 8). Kedveskedett egy ló szóldarával (242). Az én követőim nem igen jó szívvél vagyunk hozzáim, mivel az sódertul és bortul fosztottam meg őket (NótPM. 64).

SODDONÁR: [stipendiarius; söldner]. Valaki az városban volna, úr, demes, soddonar, kitakarodniuk (Moulrók III.62).

SODOLKOD-IK: [circumeo; herumsehlichen]. Ország Mihaly ot sodolkodik vala. mit sirsz, kyraty igen kerdeszí vala (Göres: Mátv. 50).

SODOR: torqueo Kr. (drehen). Mind-egyre sodrni mint a 'zufat: raducula crebro agitare PPB. Csak fonna, ezernát sodorna (Lászny: Krón. 188). Skotium sodró kerék (Gér: KárCs. IV.446). Termarszelő, sodrófa, asztalkeszkenő (TörtT. III.160).

fől-sodor: [torqueo; in die hñhe drehen]. *Főlsodorja a bajuzát: mystaces attollero, colligero PP.

[Sodorgat]

Sodorgatás: [circumactio; das herumdrehen]. Azt Luther Marton korpa kótél szabású io vastag sodorgatással nyuitolta ti reátok (Bal: CsIsk. 385).

Sodorit: torqueo, obtorqueo MA. umdrehen PPB. Csak gyűlöltetiuk akarták apám uramat a jesuitac s-az ezekhez sodorítóe (Czepl: Japh. 32).

Sodoritás: intorsio MA. das umdrehen PPB.

Sodorított: tortilis, intortus MA. gewunden, gedreht PPB.

Sodras: 1) torsio, contorsio Kr. [das zwirnen]. 2) [filum; wirru] Atroposis már elvonta sodrását (Balassa: Ének. 7). 3) limbus; besatz]. Ezzel a sodrássul, prémnel egyfűtt (Kír: Besz. 94).

Sodrásos: [limbo ornatus; mit besatz versehen]. A hamu színű. veres sodrásos s ezüst gombos ruha: das weiss graue kleid mit den roten aufschlügen und silbernen knöpfen (Kírlész. 13).

Sodrott: tortilis, intortus MA. gewunden, gedreht PPB. Sodrott selyem: sericum tortum; sodrott madzag: temex PPB. A tengeri lapos és sodrott esigákon kapván neinek szerint öszvedezetett benne (Fal: NU. 331).

SÓGOR (sogor Helt: Krón. 38b): affinis C. MA. schwager PPB. Zelomir, a dalmátiai fejedelem, segítségét kére az ő swogoritól (Helt: Krón. 38b). Mikoron Vázra tartana, ott találá elő az őezét az ő swogorával (40). K. sogora felől Kmed terekedesit meghertettünk (RMNy. III.116). Kérem Kdet miut bizodalmas sógoromat, hogy legyen tekintete bátyám uramra (LevT. II.150). Menjeteok sógor által a Tiszán, egy egy esolnakt is vigyeteok (Szal: Krón. 80). Három kis kezkenő sógoromé (Radv: Csal. II.299). Kérem Kdet, jöjöm ki, vessünk véget dolgunkban (Gér: KárCs. IV.15). Eleibe el gyön sógorának, áll a felső részén a tenger partjának (GyöngyD: Cup. 611). A szegény Pápai sógort, ha betegessen is, de életben találtam (Mik TörL. 387).

[Szólások]. Mi nálunk tsak a sógorok singjére mérik az emberiséget (SzD: MVir. 310).

[Közmondások]. Sok sógor sok dárda (Kisv: Adag. 15). Sok sógora van a gazdagnak (170).

Sógoros: affinitatem habens Kr. [schwägerlich].

Sógoroskod-ik: [affinitatem contraho, tie affinis; sich verwähern]. No sogoroskodgyneac azokkal (Szatbm: Dom. 98).

Sógorság: affinitas C. MA. schwägerschaft PPB. Geysa elküldé Lászlót Czeh országba, hogy ot a swogorságnál keresne segítséget (Helt: Krón. 40). Csak háziasodjék meg s vessen derekas sógorságot (Czepl: MM. 25). A sógorság színes köntösében addig mégyen, hogy a leánt ültöi ölében (GyöngyD: Cup. 615). Az olaszokkal sógorságot, bátyaságot és rokonságot szerzeteneac vala (Lászny: Krón. 229). Az sógorság az királyságban nom sokat ér (TörtT. I.196).

Sógorságos: consocer C. MA. gegenschwager PPB. Az vérnek szemérmetségé nem engedí, hogy az atyafiasok és sógorságosok egyben háziasodgyanak (MNYil: Agend. 349).

SÓHAJT, SUHAJT: suspiro, gemisco, congero C. gemo Com: Vest. 130. [sufzen, stöhnen]. Bő tölt reitoc az panaszi melyel panaszkodnace, orditnac, nyikorognace es suhaitanace az romáink (EszT. IgAny. 455). Ohaitya es suhaitya (Vás: Can. Cat. 270). Snhajtok, figyelmezzél en ream suhajtora (Debr: Christ. 48). Szemeyit az égbre föl vétvén, nagy suhajtván es

óbaytan imátkozók (Lép: PTük. 1325). A köznépnec felőlváló dicsiretít nem solajtya (Com: Jan. 157). A jámbor lüvek a keresztény reformációt sokszor és sok helyen solajtották (Meiss: CVálasz. 50). Sirok konzot solajt (Czepl: Düg. 10). Szemmel látott és füllel hallottat beszél, az békességet solajták, oda fel harcok volt s megverték őket (RákGy: Lev. 176). Egy kereszténynek nem a kövér földet kell solajtanai (Mik: TörL. 44). Lehetetlen ezeknek a szegény raboknak, hogy szabadságokat ne solajtsák (75).

Sóhajrás: gemitus C. [das seufzen]. Mit használ tudni, a muskában mi légyen a solajrás (Tel: Fel. 23). Ellenkezők egy-nással a nevetés és sirás, az öröm és gyakor solajrás (Com: Jan. 63). A leány csak solajrással és sirással tölti idejét (Hall: Illist. II.2). Hogy meg-segite sék igyekezetében, szives solajrással fel bat az ezekben (Gyógyj: MV. 11). Megállapodot idejket panaszokra, solajrásokra és siránkozásokra vesztegetik (László: Petr. 87).

SOJTORÚSÁG: [anxietas; ängstlichkeit]. Az pápista valás az léleknék szorgalmatoskodó sojtorúságit szerzi (Tolu: Vigaszt. 208)

SOK: multus, multum C. viel PPB. Igen sok: permultus C. Sokat szóló: multiloquens; sokat tudó: multiscius; sokat ilató: bibax, potator, multibibus MA. Arannat es ezüstöt igen sokat von kiralnac hazabol (BécsiC. 13). Nag sok seregek követeek hűvet (JordC. 364). Émek okaert meg hydegeolt sokaknak isteny zerelmek (DomC. 138. DebrC. 23). Sok földeket es orzagokat elyartanak (ÉrdyC. 512). Ezeket mind meg véuen, levágata nagy sokat az népekbe (Helt: Krón. 9). Sokakat fogin viszsa hozánc (50). Szent Pál a Melite szigetebe sok apró földelékéket szedet egybe és a fizre tötte (Tel: Evang. II.235). Úté Moses az kősziklát két izben, akkoron ki ionénc soe vizee és inée a gyűlekezet (Kár: Bibl. L139). Soc ha meg részegeszic, diczekedic véle (Zvon: Post. L43. Pázm: Préd. 158). Könyvetskéit tisztán tartsa, mellyeket ne felette sokakat tartson (Com: Jan. 157).

[Szólások]. Sapkáját asztalhoz ütven szitokkal mondá: ez sok (Beres: Lev. 634). A ki a betsületet erőlteti és vissza él vele, annak gyalázattal borítja artzáját, mert sok a mi sok (Fal: BE. 594). Szóért szót adni nem sokba felik (Szl: MVir. 413).

[Közmondások]. Sokat hallj, láss, köveset szólj: auli, vide, tace MA. Az törökként: nem jó sok szó, sok pénz jó (Beres: Lev. 48). Sok ember sok szolgál (755).

Soka: ejus multum Kr. [das viele]. Ha keueset észel gyogyit, a soka meg dagaszt (Mel: Herb. 6). Keueset enni jó a kender magban, de a soka árt (163). Az testi ételnek es italnac soka sola nincz nehesség nekél (Born: Préd. 561). Az adakozásnak az soka meg szegéníti az embert: gratiae nudaie (Decsi: Adag. 141). Soc el hula, soka foglya akada (Göres: Máty. 65). Az mostani ifiu népeknek sokainae kenély magoc viselése (Zvon: Post. I.186). A bornc kevese mindeneo hasznos, a soka ártalmas (Pázm: Préd. 222). A husnak csak a sokát és az igen javát tiltynk (GKat: Váls. L1077). Tavasszal kevés légyen étked, a soka nyárban is nem használ tenéked (Felv: SchSal. 12).

Soká, sokáig, sokáiglan: diu tarde MA. lang, langsam PPB. Semogy gonoz ez zeretben gonozol eluen, nem lachaty sokka beine (EhrC. 104). Valaky tuzya magát sokáig elny (MargL. 43). Nem sokáig maradando (CornC. 86). Sokáig meg se foglal (VikC. 75). Mikoron az neu ötet sokáiglan megh byzonította uona, beine ötet az v égás hazaba (KazC. 114). Hogy sokká tart, az az oka, mert az földről menten megyen fel az vapor (Cs. II.4). Sokká Noc hazasságát halaszta (Valk:

Gen. 1). Ott Attila nem sokáiglan kesec (Gosárv: NagyB. Biiij). Nem soká az után Veutidius páspólk léssen Rómában (MA: SB. 51). Soká tart az itt maradás (MA: Scult. 984). Soká tartó nyomorúság (DEmb: GE. 17). Sokáig és sokat éhezének (Liszay: Krón. 97). Arató nem soká fog majd surlójához (Gvad: Pesty. 6).

Sokára: post multum tempus elapsam SI [nach langer zeit]. Ne halaszszad térésedet sokára (Új: HÉnek. 15). Vastagon legyetek s jobbat reméllyetek, más követ nem sokára (Hall: Paizs. 221). A gólyafi a ház tetejéről le-esvén, az aszszonyi-állat gyógyítgatta; sokára meg-gyógyulván, a fészkébe helyre tötte (Misk: VKert. 335).

Sokávaló, sokáigvaló, sokáiglanvaló: [diutinus; dauerhaft]. Zent Fferenc ozyauala vele zokaualo lakasat (EhrC. 12). Isteni emberek nem zentenek megh futhy ez jo myvelkődetekben sokayghlan walo megh maradasban (ÉrsC. 215). Ez az boldogság nem volt igen sokáig való (Tolu: Vigaszt. 4).

Sokad. Sokad magammal: multi mecum; sokad magaddal: tu et tecum multi PPB. Sokad-magával: multi secum MA. Attiat, anniat sokad magokkal meg kerezőtötte (DebrC. 136). A tiz tarto sokad magauul meg kerezőtöködek (218). Nagy sokad magauul jówe az hagyot herre (ÉrdyC. 510). Ciriaeus papa nagy sokad magauul yewe el ennen hazol (592). Sokad magával vala (Helt: Krón. 144). Kimene eleibe a Sardanapalus nem sokad magauul (Szék: Krón. 35). Sokad magokkal reá ütnek (Misk: VKert. 332). Leg elől jöve sokad magával as Assas basa (Mik: TörL. 38).

Sokadalom: nundinae C. mercatus MA. jábrmarkt PPB. Ez nilaguzzeretői futosnac sokadalomacrol sokadalmakra (DebrC. 347). Megyen vala kalmar aroyaval sokalomba [igy]... Neky kenethew har aboltolwayok ragadozak ow sokadalombol (RMNY II. 21). Az szentegyházakban sokadalmat gyűjte, mise-mondásokval kereskedni kezdte (RMK. II.111). Vasart, sokadalmot enged (Ver: Verb. 235). Rab embereket is, ert edényeket árultac az te sokadalmidban (Kár: Bibl. II.133). Nyomtas turókat, sokadalomra legyen 1579 (KNagysz. CS). Mitsoda a világ, mellyen így kapunk? Rabok tömlötze, gonesszágok tár-háza vagy ispitállya, bolondságok sokadalma (Pázm: Préd. 93). Az őrdög sokadalomban drágán vásróllyák a világi jókat (759). Majd minden francofurti sokadalomban ez textusoknak ny uy magyarázati bozzáttatnac ki (MA: Scult. 19). Z. Pal az Corinthus varasbeliekhez való keszfiletok akarta amaz maga mutató nagy misene sokadalmat inditani (EszT: IgAny. 297). Nyőlezádi Bonifacius pápa kiáltáti-ki a jubileus bucsi-járó esztendőnek sokadalmát (Pós: Igazs. II.616). Nehezen kelne el a sokadalomban (Czepl: Iaph. 68. Illy: Préd. 175).

[Közmondások]. A hol három asszony ember vagyon, sokadalom léssen (Kisv: Adag. 514).

bor-sokadalom: [venditio vini; weinvorkauf]. Lón olyan zéna, gabona, bor-sokadalom harmadnapig Fogarasban benn a városban, a micsodás soha sem volt (Bethl: Élet. II.72).

könyv-sokadalom: [bibliopoleum; buchhandlung]. A ki a frankfurti könyv-sokadalomok laistromiát megteküti, eszébe veheti, hogy sokkal több könyvet írnak egymás ellen a lutherista és calvinista kiáltók, hogysesem a catholicusok ellen (Pázm²: Kal. 277).

országos-sokadalom: [mercatus; jahrmarkt]. Az jüvő szent Simon Jude napján Kremezbe léssen országos sokadalom (Nád: Lev. 44)

Sokadalmas: 1) nundialis MA [jahrmarkt]. Sokadalmas hely: emporium PPB. Az egesz országban híres sokadalmas hely van (Decsi: Sall. 10). 2) nundinator C. MA krimér PPB.

Sokadalmaskod-ik: mundinor MA. kräimen, verkaufen PPB. Szent Ágoston panaszkodik, hogy a barátok az mártíroknak ereklyéjeiket és azoktól maradt apróléca zsondorákat hordoznána szelylel és azoekal sokadalmaskodnána (MA: Tan. 1293). A ki egészen ki-nyittya tár-bázát tudományának, más napra kelvén, ugyanazon vásárral sokadalmaskodik bőfűlete rövidségével (Fal: UE. 396. SzD: MVir. 411).

Sokadalmaz-ik: ∞ A ki vasámap terhet vérszen-bé a városban, sokadalmazik (Pós: Igazs. II.611).

Sokadalmazás: mundinatio MA. das markten PPB. A sokadalmazás sem ide való volna, hogy az egyház innepére a czigány sátorokkal gyűlőnek az apró kalmárkák (Tel: Evang. H.1012).

Sokadalomi: mundialis, mundinarius MA. zum Jahrmarkt gehöric PPB.

Sokadoz: [congregor: sich versammeln]. Csak nevetett heműinket, mint sokadoznak a schola körül (TörtEml. II.46)

Sokall: multum puto Kr. [für zu viel halten] Hatvan akó bor hetenként, azt sokallja Nagyságod (Beres: Lev. 220). Az hús szörnyű drága, már két polturán s fellyebb is jár, sokallja az had (517).

még-sokall: ∞ Talán ő naga meg is sokallotta az írásonat, de "nem" lehetett egyéb abba" (TörtT.² 1624). Az "újúság felveszi" egyszer kétszer a kemény leckét azután megsokallja, rugódozó" ellene (Fal: NA. 204). Úgy emberkedjünk, hogy a nagy halogatást meg ne sokallják s el ne unják kötelességüket (Fal: UE.² 365). Cunigunda eltűrt egy darabig és minek utána megsokallotta volna, illy rendelést tett (Fal: TÉ. 642). Megsokalván a jámbor pap a sok izetlenséget, kemény szóval akarta eligazítani magától (732).

Sokan: plerique, multi, complures MA. [viele]. Nagy sokan: complures C. Sokan eg test es eg kenier vagiunk (Fél: Tan. 430). A régi doctorok közül sokan ez mi értelműnket követik (Pós: Igazs. II.150). A beringek még a városiaknak is sokan esztendőként való "ételek sóva (Teleki: FLél. 50). Vajki sokan ottan lesik őket, főként ha meghallják az én holt híremet (Thaly: Adal. I.25).

Sokas: multiplus, multiplex Kr. [vielfach]. Istenek "zekere tyz ezerrel sokas erlewknék ezerebe (KulesC. 158). Bátorsághos mindenkor az egy jó tanúság, nem gyakorta hasznos a sokas ravaszág (PestiT: Fab. 159). Irgalmasságid fölőtte sokasoc minden vtaidban (Pécsi: Ágost. 112). A tört egyik tevőnek sokassa, mely a mással egy nevé (ACsere: Enc. 29).

Sokasít: multiplico MA. mehren, vielfältig machen PPB. Meűnei kőneket sokasyta: fulgura multiplicavit (DöbrC. 35). Bizonhába faydalmad mendenőt sokasithatic vala (VitkC. 78). Wr ysten sokasyttya vala azokat, kyk ydvezőlnék vala emmenmagaban (JordC. 714). Lelkebe sokasyttya vala ohaytasokat (TelC. 23). Soc latoriansággal népét sokasítá, az Mátyus földet égete, dulata (Temesv: Béla. 40). Hitbeli szakadozasokat sokasita (Mon: Apol. 431). Angyaloknak tiszser sokasított rendi (Ily: Préd. I.494). Isten az Nagyságod dolgoit tege jó szerencsésé és napjait sokasita (TörtT.² I.291).

még-sokasít: ∞ Meg sokasehad ő czemeteit (AporC. 11) Meg sokasytom atte nemzetydet (VirgC. 15). Ezenkepen meg sokasyta vr isten zeut Ferencznek fyayth es leant (15). Megh sokasytom az thy nemtöketh, mynth az egy c llagokath (JordC. 68. ÉrdyC. 463). Meg sokasitom napymat (Mel: Jóh. 68). A büntető ostorokat hetszerrel meg sokasitom az ti bűneitekért (Kár: Bibl. I.114). A számoc meg sokasítottassana (Com: Jan. 163). Az egymás között meg sokasított számok ugyan azout teszik (ACsere: Enc. 30).

még-sokasítás: [multiplicatio; vermehrung]. Ereje vala eoket megsokaseytsara (DomC. 31).

Sokasítandó: [multiplicandus; multiplicand]. A sokasítás az, a mellyel a sokasítandó szám annyiszor adatik egybe, valamennyiszor a sokasítottban egység találatik (ACsere: Enc. 29).

Sokasítás: [multiplicatio; vermehrung]. Szükség immáron, hogy példát írjunc, mellyből meg tanólhassud az sokasításna tudományát (Helt: Aritm. C4. 3). Számulásban egybeadás es sokasítás, elvonás es osztás vagyon (ACsere: Enc. 37).

hit-sokasítás: [auctus religionis; religionsvermehrung]. Órdozi tudomány, melynek tulajdon természetéből naponként újabb versengések és litsokasítások gyökereznek (Pázm.²: Kal. 275).

Sokasító: multiplicator Kr. A mint az 1 vagyon a sokasítóhoz, ugy a sokasítandóis a főtthöz (ACsere: Enc. 30).

Sokasod-ik: multiplicor MA. vermehrt werden PPB. Sokasodik az tudomány, eregedyk bölchessegh (WesprC. 129. Helt: Bibl. I.C). Egzéség nyeresek sokasodnak a mártirok temető helyeinél (Pázm: Préd. 286). Annál inkább nevelkedik a pénz-kívánás, memél inkább sokasodik a pénz (Pázm: Kal. 363). Győzőlezzőzetec es sokasodgyator (MA: Bibl. I.2). Eljön sokáig jó egzésseghen es napjai sokasodjanak (TörtT.² I.330).

még-sokasodik: ∞ Ez vylagy yozagh mykoron osztogatatyk, megk sokasodyk (Apost. 28). Azt remélőd, hogy ez megsokasodik es ez világ az ő magyában megáldatik (RMK. VI.200). Most kedig igen meg sokasodot (Helt: Bibl. I.O3). Az melly ablakokat ez ideig mutattam, mind csak egygel sokasottac meg (Helt: Aritm. F7). Hogy ellheseter es meg sokasodhassatoc (Kár: Bibl. I.165).

mégsokasodás: [incrementum; vergrößerung]. Testénece meg sokasodása vagy elteriedése (Zvon: Post. I.125).

Sokasodás: ∞ Intercisa, az az olly progressio, mellynee az ő sokasodása nem egygel egygel megyen fellyeb, hanem kettővel (Helt: Aritm. F). Használmal, sokasodással, szaporodással vissza-tér, a mit ki-oszt (Pázm: Préd. 450).

Sokasul: multiplicor MA. [sich vermehren]. Gyarepogyatok es sokasulyatok (SándC. 32). Felette yghen sokassul vala az tanoythwanyoknak hű zamok Jerwsalemba (JordC. 725). Megh newekődven es sokassulvan az nep Egiptomban (728). Kynek keszbejarasa mya elzelesedevnk vagy sokasvlonk (DomC. 190). Tenyezettők es sokasullyatok (ÉrdyC. 550). Zamok sokasulhat (606). Az barom szaporodik, jóh sokasulhatik (Cis. E). Nevedegietek es sokasullyatok, tölczetek he az egész földet (Fél: Tan. 461). Nyavalyája sokasul (MA: Bibl. V.17). Sokasul gazdagságtoc (MA: Scult. 708).

el-sokasul: [dilator, multiplicor; sich vermehren]. Az hűn el sokasul (Sylv: Újt. II.10). Őzövűznek utána az zsidó nép elsokasula (RMK. V.16).

föl-sokasul: [augeor; sich vergrößern]. Ez rostélyos ablak mind kettőnel kettőnel sokasult fel (GFrís: Aritm. I.2).

még-sokasul: [multiplicor; sich vermehren]. Teremtewnek paranzolatya, hogy sokasulyatok meg (EhrC. 145). Wram, mire sokasoltanak meg, kik cogem nomorgatnak (DöbrC. 16). Atyayokat keserzhetee, hogy myud el hannaak hű magzattyokat, hogy meg ne sokasvlnaak (JordC. 724). Megsokasvlnaak az koldulo zerzetek (DomC. 138). Az esedoezok meg sokasvlnak (201). Meg sokasvltatyk az ew byrodalma (ÉrdyC. 13). Gabouanak gyemelchetél ō nekyk olay ees bor meg sokasvlnaak (KulesC. 6). Anyyra meg sokasoltac vala, hogy az mennyei tudomány czoda nagy sötetseggel vetetnée kőrnűl (EszT: IgAny. 81).

mögsokasulás: [multiplicatio; vermehrung]. Hazalattya leen az zent remethe zerzetlnek megl sokaswlása Magyar orzsgban (ÉrdyC. 632b).

Sokasulás: ∞ Fratereknek sokaswlások mynd ez zeeles vylagon (ÉrdyC. 451). Im ollyat is mutatoc, a kínc sokasulása kettőnel megyen feleeb minden numerusban (Helt: Arim. F7). Ihon a jó lelki-isméretnek el-vesztése a gonoszágok sokasulása (Pázm: Préd. 296). Sokasulás, szaporodás (MNyil. Irt. 211).

Sokaság, sokság: multitudo, frequentia, numerositas C. populus, coetus MA. viele, menge, volk PPB. Ehsegert embe- reknek soksága veze el (EhrC. 63). Tekente az fakra, kyken alnala kowlewmb kowlewmb madarakuak soksága (138). Tené- nec sokasága (BécsiC. 12. 17). Dychertettek fiakuak lanioknak es nemzesnek sokasagabol (VirgC. 15). Ez frater meg gondol- nan az & byneynek soksatat es nagisagat, ilyen penitentiara foga magat (50). Egyebe gwluen az nepeknek soksagi, twn az nepeknek nagy predikaciót (56). Kik oda gwlték vala nagy sokasagat, igen nagyon el amelkodonak (71). Ezimas zaun nem balanaak madarak sokasaganak czaczogasaert (105). Az liunek- nek sokasaganak egy zyeuk es egy lelkek vala (122). Mykkeppen adnia nekik ötet sokassagh nekől (WinkC. 144). Mondta Ihus az soksagnak (164). Vronc Cristust zemeid előt valád ostorozas- oak soksagauat meg faruham (VitkC. 39). Lathan az sokas- ságot, kenyerwle hlv raytok (JordC. 381). Egybe gwlye nagy sokassagh (710). Anne sok fratereknek sokassága (DomC. 299). Nein lattytatok ee az erdeghenek soksagaat, kyk enghemet el akarnak vezteny (ÉrdyC. 566). Anne sokassagh közzöl es nagy vygaztalast erdemlöt (592b). The yrgalmassagodnak sokas- sága (KulesC. 7). Láta a népnek sokságát (Helt: Krón. 74). Az féle az párianc sokságát iedzi (Cis. G3). Ez vilagi marhanac sokasága meg terheli az szímet (Born: Préd. 561). Érzem bü- neimet mint főneny soksatat (Born: Épek. 182. 531). Az az ország véghetetlen gazdagságának sokságával (Pázm: Préd. 17). A testi elodelnek soksága ártalmas (389). Az köz-népnek számlá- lhatatlan soksága kívül egy cardinált, három erseket le nya- kazának (Pázm: Kal. 131). Mikor valamely nevezetes számot bizonytalan sokaságért veszünk, nem szokás, hogy fél számokat említseünk (665). Soksága miatt meg nem számlálathatic (MA: Bibl. I.13). Jesusom, légy engesztelhető az én roszasagonnak sokságáú (Laur: LViad. 274). Egy sokaság asszonyok (NötPM. 15).

[Közmondások]. Nem gondol az furkas az bárányok sokasá- gául: non curat numerum lupus (Deesi: Adag. 117).

Sokaságos, sokságos: frequens C. multus, copiosus. multi- plex MA. [häufig, zahlreich]. Az helyen, hollot zent főfenee zolgalot, nagy zokasog czudac lewneec (EhrC. 28. CzechC. 7). Az ydőben megien vala Ihus egl varosba ees mennek vala ew vele sokasagos neep (WinkC. 293). Meg sokasodot vala mint az tenger mellet való sokságos főüeny (Kár: Bibl. 1305). A természetnek neuzetiben sokaságos szímet nem színeuez (Pécsi: Ágost. 46). Sokságos főeny ezeszetendők után, megint ami marad hátra az örök időekben, mintha semmit nem számlá- lalt volna soha az előtt (Lép: PTük. 1337).

Sokat: multum Kr [diu; lange]. Balgatagsagert sokak sokat yarnak (ÉrdyC. 517). Az folioniszeknek hertelen valo arradasit remelhetni, az meli nem sokat tart 1572 (KBécs 196). Óva járj es ne sokat pörgeledgyél a sikos jégen (Vajda: Kriszt. 1. 638).

Sokféle: multimodus, multigenesis C. multiplex, multifarius MA. vielfältig, mannigfaltig PPB. Igen sok féle multijugus; ökör hasa meg indito sok fele fő C. Az istennak véghetetlen hatalmunnak kel lonnie, kil eme sok fele állapotat thudot ter- dőmteni (DebrC. 10). Mondá, hogy ő sok fele mestőrségét tunna (195). Az regieknek penzkről nag sok fele velekedes vagon

(RMNy. II.50). Vagyon sokféle forma, az kivel készletnek mar- czapántos tortát (Radv: Szak. 265). Sereggel kínálják magokat a sok-féle vigságok (Fal: NE. 26). Sok-féle gyalázatot vall a religio (55). Oszlja esztét a sok-féle haszontalanságra (Fal: BE. 599).

Sokformájú: multiformis MA. vielerlei gestaltet PPB.

Sokkal: multo, permulto C [um vieles, viel]. Nem kel bor mellet mulatozonak, sokkal inkább rezegesiesnek lenni (Föl: Tau. 328). Mimyján, valakiknek irások nállunk vannak, sokkal kf- lömbet hittének az ő vallásoknál (Pázm: Kal. 591) Sokkal inkább tiéd, hogy nem azoké (MA: Bibl. Előb. 3). Ha az a cselekedet nem lehet oka az meg igazulásnak, sokkal inkább nem lehet az embe- ri talalmány (Der: Préd. 138. Vás: CanCat. 223). Az ege- nek egei sem foglathnak be tegedet, sokkal inkább oem ez ház (Sam: Cer. 25). Elejbe adá, hogy sokkal jobban volna az ő hajóján (Mik: MN. 38)

Sokképpen: multifarium, plurifarium C. vielfältiger weise PPB. Az madarak sokképpen ewruendeznekuala (EbrC. 140). Sokképen valo peldauln wket intuen, istennek igralmassagoral wket bizomossa tene (VirgC. 50) Zerzetnek oltalmának mutatta eo magat sok képpen (DomC. 176). Szantalan sok képpen több- bek az poganak (Mel: SzJán. 208). Főképpen az ifiukat, az kiket magához hitegetet vala, sokképpen tanittya vala az go- noszságra (Deesi: SallJ. 12). Sok-képpen job, hasznosb, kívánatosb az igazok sanyarusága, hogy-sem a gonoszok kedves állapotya (Pázm: Préd. 23). Jutassuk esziunkbe, mely sok-képpen vétkez- tiünk ezekben (73). Ezt sokképpen fordittya es magyarázzac (MA: Bibl. I.13). Sokképen az én itéletimet megutáltac (115).

Sokképenvaló: [multifarius; vielfältig, vielfach]. Ot lata sokképen valo meg ekesült zekeket (VirgC. 63). Zőnetlen igekezi soképen valo keserteteknek haborgatasaua (VitkC. 67). Az erdeglnek sokképen valo kesertety (ÉrdyC. 165). Az isten sokképpen valo esodas modot talál az mi életetésünkben (Zvon: Post. I.553).

Sokszor: multifarium, multifarie C. [vielmal, oft]. Lutek tewz langott menbelow leyteutt es veled zolott es sokszor neký felelyu tegedett (EhrC. 45). Sokzor meltatlan haragutam (VirgC. 9). Te wneki sokzor meg félez vala (43). Zolga es betegnek nagy sokszor (MargL. 56). Egy dömetzy zablya, kynek chlyak az wasyiert sokzor megl attak volna ethwen forynthott (RMNy. II.211). Sokszor izben ő nagyságához küldött követink által eléggé tudósítottak (MouTME. III.343). A szarvas igen gydayör- ködik a sip szónak hallgatásában, ettől esik sokszor, hogy egykí valász sípoldogal nékie, a másik pedig oldalba lövi (Misk: VKert. 138).

Sokszori: frequens, creber SL [oftmalig]. Sokszori bor ele- gyítés (Nad: Kert. 297). Sokszori szemmel látott dologbul hitette el én velem (307). Sokszori számkivetések után (MHog: Preb. 7). Nem tartom patvarkodónak, ki vallásának sokszori meg- sebesítésért a háborgatókkal szembe száll (Czegl: MM. 8). Szen- vedtem Christus szép nyújáért, ráz ladikásoknac sokszori vád- gyokért (Nógr: Idv. Előb. 18). Sokszori magok tapasztalása (Misk: VKert. 246). Sokszori beszélgetési (Mik: MulN. 310).

Sokszoros: [multiplex; vielfältig]. Sokszoros hártyalból van- nak készitve (SzL: MVir. 366).

Sokszoroz: multiplico SL. Ha catholica vallás, miért szok- szorozsz s nem mindenesz (Czegl: MM. 173).

Sokszorta: saepius, iterato, frequenter SL [oft, öfters]. Az után miml istennek s mind tenekel sok szerte job tseledel lézen (MHog: Preb. 14).

SOKORO? Az türökök esnég mind elvitték az sokoróalját (Nád: Lev. 73).

SOKORU: [multis radis instructus; vielspitzig?]. Az poclnac langa ofan mint a kenkőnc langa, sirű, sokoru, kőkőrű es igőn bidős (NádC. 80).

SOLTÉSZ: scultetus Kr. libertinus Szirmai. [freigelassener]. Egy soltész haz helemet földewel, retewel, ordyyvel es egyeb hoza tartozowal (RMNy. II.11). Tőle segítségűt kőr vala, sőtész hallá, igen biztatja vala . . . Basót sőtész megkötözve vondoja, az gróf Mikolának nagy örömmel iktatja. Vala ezen gróf nagy vig voltába, az sőtész lön szép ajándékozásba (RMK. III.22). Libertinorum duplex genus fuit: maioris libertatis manumissorum szabados et minoris libertatis exemptorum soltész (Szirmai: Parab. 95).

SÓLYA: 1) solea, sandallium MA. sohle PPB. Parancōla őnekie, hog valmit az vthan nē vēmēnēc, hanēmčak soľackal saruztassanac még (MünchC. 81). Talam solyayt le vonya vala (DomC. 122). Lababau solyaiat arany peretzeckel ékesite (Hofgr. 237). Hogy sarwyok solya leme: ut calcearentur sandaliis (Pesti: NTest. 80). Solyát vomnānac lábokban vagy könnyű sarut, minemő az tzipelles vagy solya (Kár: Bibl. III.36). Nem vagyoc méltó, hogy solyáját viseljem (MÁ: Bibl. IV.5). Az mi Kalauzauk mely szepen tud ugracziolni solyában (Zvon: PázmP. 209). Az labokban solyakat viselnek (Forró: Curt. 495). Trombitáját ellopta daruak az varju, az farkasnak mindentéle marháját, solyomn k solyáját (Thaly: VÉ. I.350). Urnak való egy bokor eszmāt is sollyájával es kapezájával egyitt vöttünk 7 t (MontMÉ. I.277). Az oktalan állatok bírűből esmālatott solyák (Csuzi: Síp. 59). **2)** genus piscis plani a similitudine soleae C. [sol].

Solyás: soleatus MA. sohle habend PPB.

Solyáz: soleis induo Kr. [besohlen].

főlsolyáz: ∞ Ha Eva anyk alázatossággal lett volna fēlsolyázva, talām az ő lábait sem sérthette volna meg a kigyó (Csuzi: Síp. 59). Kelly fēl szerelmesem, mosdgyál még isoppal, szeretet szárnyaival solyásd fēl lábaidat (Csuzi: Tromb. 304).

SÓLYOM: falco, haliaeetus C. falk PPB. A solymok az urok éltében kedvesen tartatnak, de ha meghal, a pervátára hajtatnak (Megy: 3Jaj. II.171). Ha az ember fogdosny akará, mint az sebes solyom, mikor kél szárnyára (Zrinyi I.33). Solyom talāmánnyal es ragadománnyal fīzi el az éhségűt (Liszi: Mars. 96). Plinius az őlyűnek sokféle nemeit számlálja elő; ide való a solyom, ráró, keletesen (Misk: VKert. 376). Orceád mint szép rúza szivemet sajnálá, tekénet-s solyom ki engemet vonzza (Thaly: VÉ. II.149). Két uri emberek érkeztek, az Solyomhoz szállottak: zum Falken logieren (KirBesz. 61).

[Közmondások]. Ki bitte volna, hogy variúnak is solyom fia legyen (Decsi: Adag. 151). A bagolt sólomboz hasonlítani (Kisv: Adag. 34).

fehér-solyom: cataracta Nom.² 115. [wasservogel].

Solymár: falconarius PPB. [falkner].

Solymász: hieraculabus, ornitholabus; stossvogel, falk PPB.

SÓLYOMÁST: [?]. Öröm-böröm nótáját, áldott misemondást es egy kis praedicációt, de azt is solyomást (Thaly: VÉ. I.385).

SOM: cornum, baccae C. [kornelkirsche]. Antonius de Somberék; Somkuth possessio in Zouuk mediocri Czinár. Szerzē Kusalkőben, elvégezte el-fenn egy som-bokorban (RMK. IV. 240). Igen száraztó a somnac a leueli es ennek a somia (Mel: Herb. 3). A som fa somot, a borostyán fa, jávor fa apró gyűmőlesűket hoznac (Com: Jan. 20). Somból ha sásāt akarsz csinálni (Radv: Csal. III.49). Az vasvári nagy gémmek gerébjét

ellopta, az bihari bagolynak ismét egy som-botját (Thaly: VÉ. 350).

[Szólások]. Somfánál főz ő: avarus, tenax, parcus MA. Fősvény, szoros marló, somfánál főz ő: parcus PPB. Igen viaszfekű es somfánál főz ő az ob (Helt: Mes. 313).

SOMAJDÉKÍT: [mollio; erweichen]. Aranyat somajdékítanyi. Egy lot borsot, egy lot szalamiakot törd meg, főzd meg abban (Keesk: ÖtM. 317). Ezüstűt somajdékítanyi. Szalamiak, salyétrom, borkő törd jó lágyon (321).

SOMAJDÉKOD-IK: [mollior; weich werden]. Terpenintāt vess bele, szívósodik es somajdékodik tőle (Keesk: ÖtM. 306).

mög-somajdékodik; ∞ Fínyi kell, míg az fűsti elmegey es megolvad es megsomajdékodik szépen (Keesk: ÖtM. 291).

[**SOMAJDÉKUL**]

mög-somajdékul: ∞ Nem lehet oly vad arany, hogy ha háromszor kiűntöd, hogy meg nem somajdékulna (Keesk: ÖtM. 321).

SOMOLYOG: rideo, subrideo MA. lācheln PPB. A calvinusok oly igen szépen somolyognac es somolyognac föl gonbolt aiakockal, mint ha ű benne fordulna meg Salamonnac minden tudománya (Monosz: KéP. 303). Oly édesen somolyognak, mintha ő bennek fordulna meg Salamonnak minden tudománya (SzD: Mv. 439).

SOMPORDÁL: [sollicite circumeo; ängstlich herumgehen]. Ott sompordálnak, ott kudorgonak a király előtt (GKat: Vált. II.322). Urak körül hízkelődni, hazudni, ajtókon sompordálni irtóztam 1759 (Hazánk I.218).

SONGATA?: [proles; sprosse]. El budosec Daniddal a Gatheli Ethai esmind az ű nepey es mind az ű apró sangatay (Mel: Sam. 187).

SONKOLY: propolis C. stymma MA. faex Pesti: Nom. 151. [hefe, bodensatz]. Sonkolya az olay gyűmőlcznee: fraces; sonkolya az viaszac; metys MA. Ez vilagnac gaza, sonkola, sōpreie (Boru: Préd. 77). Kie mind ez világ előtt sonkoly es sōpő gyarant tartatnac (Börn: Evang. III.287). Mikoron ki fehyarod az bys almat az sonkolyarul, az vtan ismeg olhaz meg (Frank: HasznK. 22. 30). Talokkal tisztíttyák, hogy a gymar sonkollyának sokasigūt ki-meritsék (Pázm: Préd. 901). Szűmőlesűnek, sonkolyanak nevezik a régiekben, az mit mi benűnk bálványozásnak mondanak lenni (Pázm: Kal. 146). Az ecclesiának állapattia immáran szintēn ez világnak sonkolyára es sōpőriére utot (Mih: ÖtűkÉ. Előb. 83). Az kemenezéből mint amaz tiszta finum arany sonkolya nélkül jőne ki (Prág: Serk. 943). Az sonkolyai, gazzai, ol-vettec (Com: Jan. 72). Ércznek salkjá, sonkollya, allya, gaza (Com: Orb. 137). Fehér tőrő, dio, fenyőnag, ezeket egyben kell tőrni es eget borban őszve kell szűrni es az sonkolyát a kelevőre kell kötűi (Orvk. 51). Ollyat mint a sonkolya tartott a markában (Gvad: FNót. 56). Darázsoknak sonkollya (Gvad: Idót. 173).

[Közmondások]. Nem lehet a méz sonkoly nélkül (Pázm: Préd. b4).

Sonkolyos: [taecinus; viel hefe habend]. El-választván a matériának folyóbb részēt a vastagabb es sonkolyosabb részektűl formála vizez es szárazst (Pós: Igazs. II.65).

SOPÁNKOD-IK (sopakodás Alv: Post. L31. Misk: Anglud. 63): **1)** ambigo MA. [zweifelhaf sein]. Mikor hallottak volna ez bezedeket az fő papok, sopankodnak vala fēlőők, mi lótt volna ez (Fél: Bibl. 187). X ut tők irásában sopánkodik, nem tudgya veszett, medgyen velem (Matkó: BCsák. 139). **2)**

angor animo, quiritor MA. querulor; sich beklagen PPB. A fővény fel-gyógyulván sopánkodva siratta pénzét (Pázm: Préd. 151). Asszonyi módon sopánkodó, sápató (Com: Jan. 196). Bús eladóját rabságára veti, azon sopánkodik, magát mint mentheti (GyöngyD: KJ. 438). Erőszakoskodása miatt protestatívalo sopánkodnak (Monlrók VIII 59). Nagyságodnak erős kell sopánkodni az török előtt (MonTME. V.509). Ottan a bűnecs fertőjébe keveredőnc, melyből o melyi sírván, sopánkodván szepelkedünk ki (TemPompa 44). Sopánkodtak igen az magyarok rajtuk: No már, ugymond, szintin úgy fogunk mi is az labancság mellett sanyargattaini (Bercs: Lev. 215).

Sopánkodás: quirítatus, dubietas, fluctuatio MA. klage, zweifelhafteit PPB. Viszsa-vonások, gyűlölségek vadnak köztűnk, ugy hogy sopakodásnál, búslásnál egyebet ne halljon s ne lásson az ember (Alv: Post. 131). Nem jól lesz a dolog késő sopánkodással (Monlrók VIII.74). Sopánkodását elúnván, az 40 tallért neki adtuk (XXIII.472). Kérlek édesem, tudósíts gyakrabban, ne legyel sopánkodásban s gondolkodásban (XXIV. 56). Az királyi városok követjei sopánkodással lévén az nemes városok dolgában (XXVIII.155). Az independensok nagy sopakodással beszéltek, hogy az üldözés a királynak parancsolattya-ból lött légyen (Misk: Anglud. 63). Az gazdaszszonyj szimbeldését nem haljuk, se sopánkodását, hogy ez vagy amaz nintsen (Mik: TörL. 404)

SOPÁR: micrologus, parvus, sterilis MA. karg PPB. Adami

Sopárság: micrologia, parvitas MA. kargheit, sorgo PPIB.

SOR: 1) series, ordo MA. reihe, ordnung PPB. Ahun az fűd hozza az polgárok sorában, a vadázástól sem tiltáitok magatokat (Bal: CsIsk. 33). Voltak ahoz derék készülések, hogy s miképpen legyen az ő ültözések és az áldozatra mi sorral menések (GyöngyD: Char. 336). Magam ide Czabá, Salgó, Ürmén, egy sorban három faluban gyűttem az több egész haddal (Bercs: Lev. 300). Az út mellett 12 paripa volt sorjában (Mik: TörL. 391). **2)** [aetas; alter]. Az gyermeki sorból már kikölttem (Thaly: VÉ. II.165).

[Szólások]. Az kísérőimre jöve a sor (NótM. 19). Nem megyen-e Zsenyey István caractere följobb, s legadább az papok során nem leszen-e első (Bercs: Lev. 698). Most veszem eszemben, az jesu viták sorára jutottam (579). Jó sort vágnaak ezért rajtud (SzD: MVir. 83). Három sorral bélielt hazugság, ajtót kell neki nyitani, hogy béférhessen (227).

Ökör-sor. Az lakosok rendi egész helyre, fél helyre s ökörsorra osztatott. Egy ökör sorra 8 rovás inputáltatott s ez után egy kötél föld adatott ki (Nyr. IX.113).

1. Sorol

mög-sorol: [contorqueo; zwirnen]. Meg sorlot tzerúára egy jatkot kötöttem (SzBodó: SÓDics. B).

Soros: 1) divisus in ordines Kr. [in reihen geteilt]. Némelek előtt mind éltig soros és gyanus lött volna (GKát: Vált. II.264). Ne néges ide s tona a város sorosim, se ne buidosál annak úczáin (Kopcs: Elm. 307). **2)** qui ordine vicis suae succedit Kr. [an dem die reihe ist]. Pintér János az heti soros kocsi végett az Nazul békhez kültük (MonTME. 1.46). Az heverő soros kocsi végett az Nazunak fizettünk 35 t. (152. 242).

Sorván: [per ordinem; nach der reihe]. Ez felette hires jó lovaglászról, sebest sorván másra ugrik egy lovárul mint a könnyű evet egy ágra más fáról (Gyöngy: KJ. 107).

SÓR: lucus, saltus MA. lustwald PPB.

SÓRÁL: vagor, circumeo, oberro Kr. [schlendern]. Mlat vele, sorál és morál vele (Helt: Háló. 91). Nem illendő, hogy

valasztas nélkül minden időben magokat cziffrazzac es simichac, hog nagy gőgössen soralhassanac (P'eci: SzüzK. 108). Ha valaki az sokasag közzöl akkor föl s ala sorálna, setalna, valyon nem tartand-e esztelemnek lenni (Lép: P'Tük. I.106).

Sórálás: [circumvagatio; das herumschlendern]. Örzkedünk kell az aszszony állatokkal-valo tréchelestől, a heaban valo fel-s alá-sórálástól (Köldi: Préd. 37). Elmdatták az időt tréchelelssel, fel-s alá-sórálással, koczka és kártya jádzással (55).

SORDEL: [?]. Szántoka madárkat, császárit, faytyukot, soridelt, kappant, szácsát add szakátsnak (SzBodó: SÓDics. A4).

2. SOROL: [?]. Az tik levet hidegítsd meg és tölts egy kis eczetöt is belé és úgy öntsd a vére, forrald meg őket, de ne soroljad, mert fejr leszön (Radv: Csál. III.39).

SORPOG: [timeo; sich fürchten?]. Mond Vida részegen: Mit sorpogtok ilyen amolyan bolond fia, a hirere is reszkettek; hiszen ő is avval él, a mivel más ember (Bethl: Élet. II.85).

SORS: sors MA. loos PPB. Sors kívül való: ex[s]ors C. Vala kynek mykeent az sors es zerencza hozangya, azonkeppen zullyon az erelisegbe (JordC. 176). Szenth Matlius apostol, ky sors szerént nalasztattal (ThewC. 167). Isten kezében van az mi életünkoc sorsai (Zvon: Post. 1588). Isteni választásnak sorsából vagyon minnyájunk állapottya (Pázm: Préd. 275) Hogy ha csak vékony sorsot sajdíthat is, hogy fél kedvel vagyon az szerzethez, soha nem sveneli, hogy bé esküdgyék (Pázm: Kal. 335). Nincs is oly ember, a ki az régi historiákban csak sorsát is találhassa az római ecelésában lött változásnak (612). Babonás sorsokból (ex sortibus) jövedőncé vala (Com: Jan. 130). Az emberi iteletnek meg-feldő sorsát elkerüli (Lipp: PKert. 14). Egy aránt lön sorsa templomnak és pajtának (P'ask: ESir. B). Balsorsom szívből fájdaljátok (Kónyi: HRom. 163).

[Szólások]. Matyas sorson sydosagothi vene (Apost. 54). A ni kovés fogaték még keze közt vagyon is, ma-holnap nyilsorsra kerül (SzD: MVir. 13). Sorsot adanak hűnek es esők az sors Mátyásra (JordC. 709). Sorsot vet: sortiri C Rubait negi fele utak, meg meteluen, az alsora kedig sorsot vetuen (WesprC. 106). Sorsot vetének ruháira gúgolván szegénységét (Kop: Elm. G4). Sorsval osztattassé e el az föld (MA: Bibl. I.146).

Sorsbéli: [sortis; vom stande]. Két egyenlő és azon sorsbéli emberek (Mleg: Töszl. I.27).

SORVAD: tabeo, tabesco, contabesco, macesco SI [verschwinden, verwelken].

el-sorvad: ∞. Az tnya, rest lankad és el sorvad mündé nütt (Com: Jan. 197). Mikor ideje az feladásnak, reá vigyázz, hogy a malaczús igen el ne sorvadjon (Radv: Szak. 70). Mell könnyen rohad és sorvad-el hitván sárból raggatott új épület (Matkó: BCSák. 371). A föld könnyebb emésztésű s hamarabb el sorvad a gyomorban mint a szű (Felv: SchSal. 22). El-sorvad, el-fomvad (Bod: Lex. 193). Töles szent rea, gyujcs meg, hadd elsorvadnyi rajta az tüzet (Keesk: ÖtM. 289). Kénkövet, rezet kell az tégelyben rakni, az szene csak magában sorvadjon el oszton (305. 318).

elsorvandó: [tabescens; verschwindend]. A test földből teremtetett, annak-okáért elsorvandó (Megy: 3.Jaj. II.132).

Sorvadás: tabes; abzebrung SI. Sorvadására s le-omlására hanyatló meg avulást minden részeiben keseruesen érezzék (Czegl: Enoch. III.11).

Sorvadt: [ruinosus; verfallen]. A tsillagos látú gyík főképén mind az új s mind a régi sorvadt házaknak lyukaiban taláitak (Misk: VKort. 251).

SÓSKA: rumex, oxalis, acetosa C. oxalis PPBL. sauerampfer PPB. Sóska-fa: berberis PPB. Sauany termézetűec ez sóskác, azért szárasztóe és hidegtóe (Mel: Herb. 69). Ha heuseg vagon rayta, ío a soska vízet imya adny (Frank: HasznK. 33). Fokbagymának a szárát, sóskát törj egyívé, verd által a szítán (TörtT.² 569). Kókény, barkóca, sóska (PP: PaxC. 93). Kimenjük az sóskára, meglizunk nem sokára (Thaly: VÉ. 74).

apró-sóska: acetosella Major: Szót. 9. [buschampfer]. A nád méz édes, a hegyes sóska az apró sóskával edgyítt savanyo (Com: Jan. 61).

fai-sóska: axycantha crispina Beythe: Nom. 2. Nom.² 71.

ló-sóska: rhabarbarum monachorum, rumex hortensis, lapatum acutum PPB. hippolopathum PPBL. mőnchsrhabarbar PPB. [pferdeampfer]. Lo soska, másik nenőn vőros koro anagy lorom (Frank: HasznK. 33b). Az úrófm keserű, a ló sóska savanyo (Com: Jan. 61). Has indítová tészed a tőköt, hogy ha a ló sóskával őszve ásztatod (Nad: Kert. 80).

SOTROHOD-İK: [labore conficior; sich abmühen]. Sotrohodgyanak, fizetten fizessek az adosságot (Lép: PTük. I.335).

Sotrohodás: [desudatio; abmühung]. Az meg készítettett tűzre vet minket, ha semmi munkát es sotrohodást nem vészünk föl erette (Lép: PTük. I.421). Sokkal inkább nem köl nehézelünk ez világi sotrohodasinkat, holott az menyei boldogsag készítettett el intalmunkra (III.172).

SOVÁNY (sauán Helt: Mes. 355. soány Otr: OrigHung. II. 161. 163): sterilis, aridus MA. [macer]; unfruchtbar, dürr PPB [mager]. A sovány oldalos helyeket ganéjjal kell kövériteni: *pendula loca fimo juvanda sunt PPBL. Ha az sovan halaal el yeweend, mynd el veezy embertewl (ÉrdyC. 22). Ez éneket szerzē el-benn sován Szilágyországban, Kusalkőben (RMK. IV. 240). Madar kőlös, medue sovány földen terem (Mel: Herb. 65). Sauány és meddő föld (Helt: Krón. 10). Ides attyam mi dolog ez, hogy igen sauán földen lakunc (Helt: Mes. 355). Kőner-é auagy souány az az föld (Kár: Bibl. I.131). Sovan lakas (Born: Evang. III.320). Az sovan vízet jeles izű borra változtatta (Born: Préd. 94). Daniel is szepb szímel ęlt a sovan etellel (317). Souány szomszédáság (Deesi: Adag. 41). Souány ember: salsitudo non inest illi (103). Ha sovány és únalmas predikállása, nagy könnyebbség, hogy hamar fel-szabadítta a halgatókat (Pázm: Préd. A4). Ha ezekhez jó izt-adó sása nem készítettik, jűj ki sovány a veszett szív ıznek ezeket kőstolni (91). Maga mondgya Krisztus, hogy az emberi dűtsőség sovány semmi (769. Pázm: KT. 180). Ezek többire gyűmőltstelenek, soványok, meddők mint a nyir-fa (Com: Jan. 21). Férfi is aszszony nélkül sovány, haszontalan (KTör: Assz. 4). Sovány tudomány (Mad: Evang. 577). Megebeti az uram sovány keuyerēt is (Thaly: VÉ. I.276). A hollók a sovány helyeken tsak ketten-is alig lakhatnak (Misk: VKert. 397). Atyámia, sovány tréfa volna az, mikor egy szemérmes ártatlan szűzeeskēt a szűgyenoszlophoz csatlánál (Fal: NE. 90).

[Szólások]. Souán helyen fogtál ki: anthericum metis (Deesi: Adag. 28). Sovány helyen bocsátál ki: anthericum metis MA. A niatyánk isten sovány imádság (Fal: NA. 123).

Soványít: facio sterilem, macerum Kr. [unfruchtbar machen]. A jó gazdlák nem várakodnak, hogy nevedgyék a konkoly és ki-szíván a föld ızjút, elfojtsa vagy soványítsa a búzát (Pázm: Préd. 27).

el-soványít: [tabefacio; abzehren]. Az alázatosságnak folytatása el-soványította és kiszárasztja minden jószágok szépségét (Pázm: Préd. 53).

még-soványít: [sterilem reddo; unfruchtbar machen]. Meg-soványítja a földet: defrugat terram PPB. Isten a bűnért meg-soványította a földet (Pázm: Préd. 933).

Soványkod-ik, soványkoz-ik: sterileco, macresco SI. [abmagern].

el-soványkodik: ∞ Elvadult, elsoványkodott volt az embernek szive (Laud: UjSegits. II.224). Olyan mint az elsoványkodott eb (SzD: MVir. 91).

még-soványkodik: ∞ Le-tsapta lűsát artzűja, meg-tsapant, meg-soványkozott (SzD: MVir. 437).

Soványod-ik: sterileco, macresco SI. [unfruchtbar werden]. Soványodnak a földek: *emaciantur agri PPBL.

el-soványodik: ∞ Ha valamibe magadat keresed, mindjárt el-fogysz es el-soványodol magadba (Pázm: KT. 205).

még-soványodik: sterileco MA. unfruchtbar werden PPB. Az sok olvasztásban ha megsoványodik a viasz, akár terpenitával akár olajjal meghigithatod (KecsK: ÖtvM. 306). Er-szényem szűraz kőrságban sűnylik, megsoványodott (SzD: MVir. 120).

Soványon: sicca, arida MA. dürr, trocken PPB.

Soványság: sterilitas MA. [maceries]; unfruchtbarkeit PPB. [magerkeit]. Onnan öntőzték elméjek soványságát (Pázm: Préd. b). Ústőkős tsillag soha egy sem fűlelt, hogy valami soványságot a földre nem sűtött, hozott volna (Com: Jan. 12). Lattya az ő juhának soványságát a keserűlő Jesus Christus (MHeg: TOSz. II.6).

Soványul: [parce; karg]. Soványul es ősztvőveren ęlt (Mik: TörL. 418).

SOVÁROG: inhiu Kr. [sich sehnen]. Ez a kis Erdély a tatárok, törökők által, sovárogván ennek aranyára, borára, sokszor el-pusztított, raboltatott (Bod: Pol. Előb. 10). Meltőságos állapotra vágódik, tör, sovárog (SzD: MVir. 29). Kész országoctól futamik, futamokra sovárog (203).

Sovárgás: [libido; begierde]. Az fűsvény ember nem szűgyenli szűkölködő sobrágh sovárgással ęlni, hogy gazdagon halliasson meg (Prág: Serk. 58).

SÖMÖR: papula C. MA. herpes PPB. [hitzbläschen]. Sömörfi: batrachium MA. Szűplő, viszketeges sòmör: petigo; sòmör. libirkő, tarjagosság: papula PPBL. Az rosa nüz az fekelt es sòmört el kergeti (Pécsi: SzűzK. 99). Hogy maganac allatna dichőséges anyaszentegyházat, kiben nem talaltatnac semmi szűplő anagy sòmör (Mon: Apol. 356). Sòmört is es minden fele merges kelevényeket es fakadekokat ío vele kenny (Frank: HasznK. 15). Állán rűt sòmör kele (BFaz: Ásp. 3). Orzaián semmi sòmör anagy macula nem volna (EszT. IgAny. 163). Viszketeges folyó sòmör, sennyedē (Com: Jan. 54).

Sömőreg: papula Kr. Kiben nem volna macula anagy sòmereg: non habens maculam aut rugam (Helt: UT. Cc. 8). Oly szent gyűlekezet, kiben nem volna macula auag sòmőreg (Pol: Evang. III.733).

Sömörgēs, sòmörgős: [pustulis affectus; blatterig]. A nag kőnerség niat vgiam barázdás, sòmörgős a nag hus a czumbyan (Mel: Jób. 39). Rűt, sòmörges, fekete halianságot el tőrül az ortzáról (Mel: Herb. 148). Az lűnelyked alat való dombocza, ez hogy ha csak keuisse lűnias es sòmörges es eleuen piros szűnű, ío termētű, aszszonyemberes es keuélyezket mutat (Cis. O2). Teste fekete es sòmörgős (SalMark. A3). Sòmőrgessē tevéd az ęn testemet (Kár: Bibl. I.521). A pávának rűt. kigyóforma feje es pajkos módű sòmőrgős labai vannak (Misk: VKert. 313).

Sömörgesít: corrugo; runzelig machen PPB.

Sömörgösség: [patula; hitzbläseben]. Ortzinac sömörgösségét, hínlöt el űzi (Mel: Herb. 165).

Sömörít: capero MA, runzeln PPB.

[Sömörköz-ik]

mög-sömörközök: [corrugor; runzelig werden]. Iarula ű elebe eg űn, ky az ű hataban megh borzutuata, arciaiban megh sömörközöt vala (KazC. 94).

Sömörközés: [ruga; runzel]. Mellyben ne leune macula avagy sömörközés (Ker: Préd. 443).

Sömöröd-ik: [rugor; falten werfen]. Iukab illeti az embert, midn még ifu, hogy sem mint az görbe, aszu es sömörödöt embert (Pécsi: SzázK. 103).

Sömörödés: [papula; hitzbläseben]. Jegyesét minden sömörödés és makulakétkül bémutattya (ThemSec. 44).

Sömörög: corrugor, rugas accipio SI. [runzelig werden].

Sömörgés: corrugatio MA. [macula; fleck]. Sömörgését el terjeszti: erugat MA. Sömörgését, rántozását el-vészem, kismifom PPB. Maculának dichlóségesen veuné oly gyűlekezet, kibem nem volna macula avagy sömörgés avagy effele valami, hanem melly szent legyön (Tel: Evang. 852). A Christus az anya sz. egyházat magának élő állatnája diczsőséges jegyeséjül, az mellyben nem volna semmi macula és sömörgés (MA: Tan. 1069).

Sömörget: corrugo MA. [runzeln].

öszve-sömörget: corrugo C.

Sömörgő: ruga Nom 2 353.

Sömörgöz: corrugo MA. runzig machen PPB.

mög-sömörgöz: rugo C. [runzeln].

mög-sömörgöztet: ~ Mint eg aszszá bört meg sömöröztetél engemet (Mel: Jób. 40).

Sömörgözés: ruga, corrugatio C. MA. [macula; fleck]. Az ag szint, sömörgözést el veszi (Mel: Herb. 76). Szörzene oly anya-szent egyházat, az melynek nimesen maculája, szepője avagy sömörgözése (Szár: Cat. 114). Mellyet hallani is irtozás az Krisztus Jesus tisztá, makula és sömörgözés nélkül való tisztótes szent anya házának kóhólóitól (Szólógerczd. 8). A vénség ránczat, sömörgözést és ősz hajakat hoz (Com: Jan. 15). Abban semmi macula, sömörgözés vagy valami affüle ne legyön (Nagy ri: Orth. 212). Sem sömörgözés sem macula nimesen az anyaszentegyházban (KCsők: Wol. 322). Nem lévén maculája vagy sömörgözése (Ily: Préd. 1175).

Sömörgözet: [herpes; hitzbläseben]. Fözön gyökereket eleģsözne feier hunyorral es az nap feüenek orezadon főt sömörözetiről igön laznal (BeythA: Fivk. 1b).

SÖPRŐ, SÖPRŰ (sepre C. seprő DührC. 93. seprő Apoc. 30): faex C. MA. hufe PPB. Vas es egyéb olvadék sepreje: scoria C. Salak, vasnak, órnak es egyéb olvasztott értnek a szara, sepreje: scoria PPB. Valóhözön ű seprőis nem semmidet meg (Apoc. 30). A ávofának tavabol ki vön engemet es seprőnek sarabol (DührC. 93). Ez vylagnak nynden seprewe oda (ÉrdyC. 18). Ylyvságnak vnyagat erdoghnek aggya es veen seeghenek seprvyeet istennek (126). Ky veen engemeth zegeen-seeghewl es seprenek sarabol (KulesC. 97). Söprő nélkül való bor (Helt: Bibl. IV. 43). Izrael fiainac maradéka az az a söprőie avagy vtólya (Helt: ÚT. r2). É ulag söprőie vagok (Mel: Szám. 45). Az törköblben tart szőlő, mint a ki a bor söprőben vagon, basat szorit (Mel: Herb. 6). Ez vilagnac gaza, sonkola, söpreie

(Born: Préd. 77). Nem lehet a bor söprő-nélkül (Páz: Préd. 64). Hordó bornak nevezed, a melyben söprű is vagon (638). Salaknac híjác az őtvösde az ezüstnee seprejét (MA: Bibl. II. 4). Rosz italát söprűstl itata vele (Land: UjSegits. L383). A világ seprejének alit (Ker: Préd. 312). Az régi jó magyari hirnek, névnek csak a seprűje maradtott (Szal: Krón. 441). A meghajtott hordóhól a söprű-is ki-megyön (Com: Jan. 85). A búnnak seprejétől ki-tiszti (Údv: Dáv. 47). A búnnak sepreje a mi testünkbe (Czeg: MM. 260). Az istentelenek a seprűt kiüsszák (Kis: Adag. 291). Az ország rontó latrokkal, világ sepreivel minden alkal matossággal vígan lakik (Bethl: Élet. II. 183). Az ti országokban erős méz sörök vannak, affülének az javából egy hordóval küldjön minétkünk süprejével együtt (MontME. III. 426).

[Szólások]. Süprejére szállott te bennem a némesség (Csúzi: Síp. 567).

bor-söprű: flocces C. faex vini MA. weinhefe PPB. Bor-söprűből lett kö: lapis vinaceus, e faeco vini concretus MA. A hispan az őzuegy aszszomiyokal egetet bort egetete a bor söprűből (Helt: Mes. 451). Malata: jegyez ez ighe minden állatot, mellyel díznót tartnak, akar törköbl legén es akar bor-seprű akar felezet (RMNy. II. 47). Zcae olly mint az bor seprű sakia (Born: Préd. 687). Várbeli apothecariusoknak orvosáigokra ne terhel-tessék Kghl valamely bort es borseprűt adatni (TörtT. 2 III 391).

olaj-söprű: faeces C. [ölbefe]. Olaj sepreje, melly fenékre száll; amurea PPB.

sér-söprű: [faex cerevisiae; bierhefe]. Malata, az németek ser söprűnek fordítottak (RMNy. II. 47).

szüredék-söpreje: stymma MA. [satz].

Söprűs: faeculentus C. MA. [hefig]. Seprős, gazos, zavaros faeculentus PPB. Az idei bor még valamennyire zavaros, seprős (Com: Jan. 84).

SÖRE: pecus saginatum SI [mastvél]. Bassa számára söre 3 (KeeskTört. II. 198). Város két sörjét örzötté Pap Imre, béri 24 d (MontME. I. 296).

SÖREG (soreg. LevT. II. 313. sorég Misk: VKert. 555): sturio secundus MA stür PPB. Tornya Péter uramnak írtnak valami aprólékos vásárlások felől, nevezett szerint valami testében levő víza, tot vagy sörége hozatása felől (LevT. II. 313). Itt ugy gondolnak, hogy az author tzeloz a Tisza szép ketsegére es sörégire (Misk: VKert. 555). Urak számára való sörég halat vettünk 1 ft (MontME. I. 283).

SÖT (ismag Komj: SzPál. 22. 23. ismagóghen 28. usógh WinklC. 175. isót DührC. 161. seth yukub: quinimo JordC. 565. seth Weszpc. 110. set Bal: Költ. 20. 5000 ezteudeig sm-gh amal tovab TihC. 151. lat ezteudeie immar sm-gh tób 324. sőg EhrC. 30. 53. 64. sőög VitkC. 52. 81. 96. DebrC. 44. sőg Sylv: UT. I. 112. II. 13. seugh Hoyd: PCF. 12. seult EhrC. 106. sőt Páz: Préd. 686. sőt Thewr: Nyelvk. 17. 26. Milk: Tril. Ehb. 3: I) imo MA. immo EbrC. 35. 73. [ja. ja noch mehr, vielmehr. a) To kewmatus orezadath nyalkal megh ferteztetek usghl koserő seblőnek sem engledneek (WinklC. 175). Fárságnak nem hazáknak javára, es megmaradására, hanem sőt romlására es pusztulásra harintyák (RMNy. III. 124). Ne alyzatok, hog en azért iüttem lígen, hog az o törnüt el töröm. Sög nem íüttem azért hog ei töröm, ha nem inkább hog te telleszezem (Sylv: UT. 17). Magat Messiasnak, sőt ugyan istennek mitogattya (Páz: Kal. 663). Az sem igaz, hogy isten az igazakat gonosszal látogattya, mert sőt azoktól minden gonoszt eltszigál (Páz: Préd. 66. E-főle hamis vélekedéseketnem kellett nevelni, sőt ki kellett vagdálni 32). Nem leheté esprőste nuagy pispóke az, acél kissébe idey á harnicez eztendöl? Sőt lehet (Zvon: Osiaud. 98). Azert nem papat kel Antichristusnac mon-

dani, hanem sőt, az kic az niséit el töröltöc (EszT: IgAny. 56b). **b)** Sőt még: Mykoron egezzek es erevssek, sem az zeretnek bevhteet, sevt meeg aya zent egyhaznak bevhteet meg nem tartuan (DomC. 132). **c)** Sőt inkább: quin, quin potius, quin imo MA. Jelenőed meg lelkenne, sőög incab meg erzessed veleni (VitC. 84). Szorgalmatoságra nem adgyák elméjek, sőt inkább álomban idejeket töltik (Fely: SchSal. 39). **2)** [et, atque; und]. Mikoron akará a papnak sőg az uristennek aldoznia (DebrC.). Én lelken menj be a sz. Máriának édes szivben, sevt azt mondom, menj be az isteni malasztal teljes szivben (HorvC. 101). Nem lenne ereye aszt el szakasztani, sőt Dalida hallá, meg monda Jasoknac (Kák: SámS. B3). Sok jeles szolgálí Sándornak lönek, Lycián, Pamphylián által menének, sőt egy fő szolgálja Gleander vala (Hosv: NSánd. 3). A te házad népét pénz nélkül megadom, sőt mikor nekem irsz ne feledkezzél, esászárodnak írj (11). Gyöngy, minden drágakő közöttök vagyon, sőt ruhájok nekik csak térdig vagyon (31). **3)** et quidem Com: Jan. 111. [und zwar]. A gazdagon készítettet lakadalomban friss étkec vamaec, és még (sőt penig) külömb külömb fogásoc (Com: Jan. 111).

SÖVÉNY (zewyn Pesti: Nom.): sepes, sepimentum C. [zaun, umzäunung, einfriedung]. Sövényt fonni, kertelni: *texere sepem PPB. Igen elbocsátá az követőket, csináltatott vala sok sövényeket, szerezettőt vala nagy sok tömlőket, hajókra rakatá a sövényeket (RMK. IV.129). Fomni sőuint, vetemint tennie kellő lezen 1572 (KBécs. A7). Az fohagyama zagu tyu leuele hasonlo az chyalan leuelehöz, sdueny mellet teröm (BeytheA: FivK. 87). Semmi formát felül rá ne nyomj, hanem csinálj csak valami koszorút avagy sövént neki (Radv: Szak. 265). A kert békerítettie sövényel, a melly hajlós ködöt veszőkből fonatic (Com: Jan. 71). Az bokros sövények között gyümölcsfákat ültethetni, hogy ki nőlyenek, két ölyyre egymástól. Ezen sövények közibe földyéből avagy kőből faragott oszlopocskákat ásbatni... Ezen sövényeken lécekből gátoros ajtókat csinálhatni, kim ki s bé járhatni a táblakba s bé is zárhatni, de ne legyenek magassablak a sövénynél (Lipp: PKert. I.20. 21). Az szolgálím lovai az sövémmel kötözve voltak, csak rajta, ilyen-amolylan labanczoc adták, elviszik vala az lovakat, rivadás esék (Berces: Lev. 250).

[Közmondások]. Jó támasz jó sövényt tart (SzD: MVir. 263).

eleven-sövény: [sepes viva; hecke, lebendiger zaun]. Több e féle bojtos és bokros fákbul is csinálhatni ilyen zöldellő és eleven sövént, az mint vad rósábül, vad megybül, szederj bokorbül, fái sósábül avagy kecske rágó fábül (Lipp: PKert. I.14).

kert-sövény: sepes, septa MA. zaun PPB.

Sövényül, sövényéz: [sepio; umzäunen]. *Kertelt, sövényült: septus MA.

be-sövényéz: [circumsepio; umzäunen]. Bé-sövényezem, kertelem, fonom, környül-veszem: sepio PPB.

környül-sövényül: circumsepio MA.

SPÁCIÁL: spatior PPB. [ambulo, deambulo; spaziren]. Pompasággal spacialua idestowa az palotaba (BodC. 21). Itel wtan spacialok (Heyd: PCF. 57). Spaciálni mére a kertekben (Helt: Háló. 284). Ebéd után király spaciál vala (Göres: Mátv. 5).

SPÁDÉ: [ensis; schwert]. Áll egy egy ötfüzér ki vont spádéjával (Gyöngy: KJ. 121).

SPALÉR: [admicula; geländer]. A cruspánt és spalérok a kertekben meg nyírlheti (Lipp: Cal. 53). Az elő út a mint az ajtón bé-mennek, légyen hosszattára vagy lugas vagy alacson út az az spalyér (Lipp: PKert. I.15).

1. SPÁRGA: corruda C. MA. asparagus Beythe: Nom. 2. spargel PPB. Spárge fű: asparagus MA. Igen köszönöm mind az ludfiakat s mind az egyéb újságokat, az spárgát is, jól lehet

itt azt meg is mutatni (NádT: Lev. 8). Spárgával tehénhús. Az gyenge spárgát tördeljed meg mint egy hüvelykes borsót (Radv: Szak. 20). Felül rakjad az húsra az spárgát (57). Főve saláta módgyára eszik spárgának gyöngye hogjít, káposzta esimáját (Lipp: PKert. II.64).

2. SPÁRGA: filum retortum, tomex cannabina PPB [spagat]. Sinek, spárge: segelgaru (KirBosz. 143). Egy rakás agyu vonó kötél, egy rakás kanócz, egy hordóban spárge félig-nél feljebb (Radv: Csal. II.395).

Spárgás: [filis eontortis ornatus; mit bindschnur versehen]. Ezzel maradok Kéd köleles, lántzos, madzagos, spárgás és siuros szolgálja (Mik: TörL. 70).

[SPÁRGÁL]

Spárgálás: [sermocinatio; gerede, klatscherei?]. Némel nem jó akaróimnak felölem való spárgálások miatt nem akarom kegyelmes urannak eltakarításában jelen lenni (TörtT. XIII.113).

SPEHELY: paxillis, clavenculus lignens MA. spitzlein aus holz PPB.

SPÉK (espék Gvad: FNót. 129. espékel Misk: VKert. 342. ispék Radv: Csal. III.45. ispékel MesésK. 11. spērkél Helt: Mes. 9): lardum MA. speck PPB. Lúd fejr ispékkal, lúd sárge ispékkal (Radv: Szak. 75). Tyúk fejr spēkkel, tyúk sárge spēkkel (94). Csuka ispékkal és koczezal (Radv: Csal. III.45). Berbés hús spēkkel (Monlrók XI.322). Hozzá fogott a szakátsné a sódar főzéshez, szarvas húst is sütvén, látott az espékhez (Gvad: FNót. 129).

Spékl: lardo adhibito pingvo carnes macras MA. spicken PPB. Tehénhús pecsenye súlyával ispékelve (Radv: Szak. 24). Az ő hazugságokat minden leuel szálokra oda ispeckelik, fotózák (Göncz: RBal. 24). A szakás a spēklő nyársatskával a husokat szalonnával által szegzi (Com: Jan. 82). Az egyik képiró szerentsétlenségire megtalálta igen spēkelti a husvéti bárányt, melly az apostolok előtt volt (Mik: TörL. 303).

által-spékl: [trausfigo; durchbohren]. A gém nagy hosszú nyakát kinyújtván, hegyes orrával a kis verebetskét tsak által spēklé (Misk: VKert. 342).

még-spékl: **1)** lardo interpuugo, configo, trajecto; spicken PPB. Az kövér bárány czémert forró vízben mártsd s meg spēkeljed (Radv: Szak. 57). Az erdeinek pecsenyét megspékeljed, azután főzd meg (67. 102. 173). A szakás a spēklő nyársatskával a husokat szalonnával által szegzi, megspékeli (Com: Jan. 82). **2)** [confodio; durchstechen]. Battyai mint egy fene vadat, úgy meg-spékelték a nyilakkal attyokat (Pázm: Préd. 212). **3)** [exorno; ausschmücken]. Minden fabulának az értelmet is melleie töttem, mellyet megspéklötem és meg ékösztöttem szent írásocokkal (Helt: Mes. 9).

SPIC: acies, apex, fastigium, vertex, prinna, cuspis, aculeus MA. spitze PPB. Aekoron vala Magyar ország az ő virágába és szinte a spitzen (Helt: Krón. 2). Az sereg orron és spitzen megyen vala (Göres: Mátv. 10). Minden ő utaiában és spitzen forgo állapotában oltalmazoja (GKat: Titk. 279). Nem mindenkor vagyunk a spiczen, mikor azt alítottuk, hogy az utolsó szükségre jutotunk (Megy: 3Jaj. II.179. 156).

[Szólások]. Szintén ott vagyon az spitzen: periculum prorae selis? (Decsi: Adag. 135). A spitzen válik meg, minemü (Kisv: Adag. 222). Az spitzenre fogták vala hűsem: cantherium in fossa (Decsi: Adag. 39). Szintén az spitzenre intottunk: res ad triarios redit (3).

SPIKINÁRD: nardus, spicinaridus, lavendula major MA. uardenkraut PPB. Orvosló füvek a ménta, fodor ménta, spiki-

nárd, brisillium (Com: Jan. 25). Ki gondolta volna, hogy az a jó illatú spikínárd valakinek orrát megbánthatná (GKát: Vált. II.53). A spikínárd bokros szabású fi (ACsere: Enc. 243). Minden része spichinárral, rúzsával megrakva (Thaly: VÉ. II.71).

SPINÁC, SPINAT (*espinatz* ACsere: Enc. 239. *ispinac* Radv: Csal. III.38. 47): *spanachium*, *olus hispanicum* MA. *spinacia* Com: Jan. 31. Major: Szót. 444. *spinat* PPB. Ebedre tehcnibus, kápan *spinatal* (LevT. I.44). Csuka *ispinácézeal*. Az *spinác*ot metéld meg s fonnyazz ki (Radv: Szak. 111). Mezői füve a vér portsin, vad salyáta, *spinatz* (Com: Jan. 26). Ha csukát tiszta borssal, *ispinacczal* akarsz főzni (Radv: Csal. III.38). Parés-jos étök. Végy *ispinác*ot avagy parét, tödd föl vízbe (47). Parés füvek, mineműek a káposzta, *espinatz*, saláta (ACsere: Enc. 239).

SPION: [explorator, speculator]. ein *spion* KirBesz. 146.

SPONGYA (*spongia* Oertel: Harm. 41): *spongia* MA. *schwamm* PPB. Egy hew kezelek *spongyat* ven es meg teltes eczettel (JordC. 448). Armenyag kyalnal wagon az pozto zeel, kywel az *spongyath* meg kötöttek volt (ÉrsC. 72. Sylv: ÚJT. I.157). Vón egy *spongyát* (Helt: ÚT. II.6). Sz. Agoston a telhetleut *spongia* természetűneec es pokol torkunac mondgya (Born: Préd. 560b). Hamis patvar azt reánk költeni, mellynek folyamattya *spongyába* omia (Pós: Igazs. II.342. Mad: Evang. 230). Büneidnek *spondiája* a könyhullatások (Ily: Préd. II.187).

Spongyás: *spongiosus* MA. *schwammig* PPB.

SPOT: [indibrium; spott]. Hypociták körül kell e a spottal forgolodni (Megy: 6Jaj. II.40).

SRÉT, SLÉT, SÉLÉT: *glarea plumbea, grando plumbea* SI. [schrot]. Abban az időhen a srét és puszka igen ritka volt Erdélyben (Bethl: Élet. 169). A pistoriából a selétet kiszedte, s a merről hallotta, hogy jönnek, arra lőtt egyet 1760 (Házánk I.372). Hihető, hogy maradott volt vagy egy szem slét a pistoriában (373).

SRÓF (*sorófos* Gér: KárCs. IV.450): *cochlea, cochlea tornularia* PPB. [schraube].

(**Srófos**), **sorófos**: [cochlea instructus; mit schraube versehen]. A czipós házban van egy esztorgárthan metszett bialsajt nyomó, sorófos (Gér: KárCs. IV.450).

STANDÁR: eine grosse standart, un etendant KirBesz. 147.

STOKFIS (*tokfis* Radv: Szak. 197): [Gadus Morhua arefactus; stockfisch]. A stokfisnak száve az δ hasában vagon (ACsere: Enc. 221). Csuka stokfis módjára édes tejben (Radv: Szak. 112). Az tokfist meg kell törni, darabonként vágni, kötözni (197). Hal költ el stockfisch 4 drb. (Radv: Csal. 70).

STOLA: [stola]. Kiral monda néki: Sies és a stolat vönűn és a louat, tég mént bezéllött el (BécsiC. 62). Tawozatok el az irastwokthwl, kik akarani yany stolakban (JordC. 601).

1. **STOMP**: *mola contusoria*; stampfmühle PPB

2. **STOMP**: [?]. Ók euol semmit nem gondolnan nagy stampal az igazsag es a tellyes szent iras ellen vgnatnak (Mon: Képt. 202).

STÖMPÖLY, STÉMPÉLY (*stampoly* Cseng: Jer. 11. *stomp* Mel: Sám. 471. *tömp* 141. *tömpöl*, *tömpöly* 470. 141.): 1) palanga C. truncens MA. *stock*, *block* PPB. Egy arkot torom ala assanak, *stampoliokat* ala δ k rakának (Cseng: Jer. 11). *Tömp* oszlop... *Tömpöly* (basis), *tümaszto* oszlop (Mel: Sám. 141). A rez *tömpöly*ket is vagy *támaszokat*, nekín a kádne álnac vala, mind *öszve* ronfáe (470). El ünű a gránulokat vág talpnc valo *stömpök*etis (171). Az *öszv* föld mozdulatlan áll egy helyen minden

stömpöly és *támaszték* nélkül (Pázm²: Kal. 18). A munkásoc rudacal emellyenek, *stempöly*öckel (palangis) forgassanac (Com: Jan. 105). Valakinek hanyatlott sőt elesett ügyét *stömpöly*ökkel támogatni (SzD: MVir. 333). 2) [matrix; prägestempel]. Tótfalusi Miklós a maga tipográfiajához tartozó *stempel*jét, mátrixait három-ezer forintokba engedte volt az erdélyi réformata ekklesiának (Böd-Pol. 169).

Tömpös: [pila, columna; Pfeiler?]. *Tömpös* oszlop (Mel: Sám. 141).

STRÁZSA (*strazsa* Monlrok III.113. *istráza* Helt: Krón. 36. 89. Mel: SzJán. 59): *vigilia, speculatus, excubatio, excubiae, custodia* MA. *wache* PPB. *Strása* állás: *statio* PPB. Az *istrása* táborból kinyomtata, immár az nap loy feltamadott vala (RMK. V.46). Annac *vánna* iutz az istennec halmára, hol a philisteusok-ne *istráza* vagon (Helt: Bibl. II.128). Meg fogác az András kiralync *istrázi* (Helt: Krón. 36). Ezece talalának τ a törökekneec *istrázára* (89. Mel: SzJán. 59). Vetének *istrázásút* körültek (Ver: Verb. 60). Az török starazsa meglátta (Monlrok III.113). Csak oda haza tartya nyugodalmit, az strazan, az nton sem ruhazatyaba sem ételöbe nem gyengéltetvén magát (Born: Préd. 17b). Az mi *strásánkra*, ör álló sautzunkra jól gondot visellyűne (MA: Scult. 275). Gyűlekezőének a filistaensok az *istrázására* (Káldi: Bibl. II.289). Bassa táborában unagác szállitá, *szorgos* *istrásút* körülte jártatá (Zrínyi I.61). Azt mondja Zombori, gyűj-jön le Szent-Iváni *istrásút*at rendelni (Beres: Lev. 319. 126. 512).

[Szólások]. *Strázásút* áll: *custodiare, excubare, vigilias agere* MA. *Strásút* állanac vala (Kár: Bibl. I.495. Mad: Evang. 88). Talpon virrad, ólálkodik, álla *strásút*, szaz szemeket forgat Argussal. de haszontalan (Fal: NE. 107). *Strázásút* áll: *excubitores collocare, custodias statuere* PPB. Három ezer tatár járja az *istrásút*at (Zrínyi: ASyr. 168).

lovas-strázsa: [vigilia equitum; reitervache]. Tegnapra virradóra egyik reudbeli tulsó lovas-strázásját Bödörtönél felverték az németnek (Beres: Lev. 521).

örálló-strázsa: [satelles; leibwache]. A fejedelmet nem annyira őrzic a darabantoc avagy ör álló strásac, mint az alatta valóknac szereteti (Com: Jan. 141).

Strázásál: [custodio; wache halten]. Súlyéu két kompánia minden éjjel lován ilve *istrázsal* (Beres: Lev. 279). Jobb itt legyen, mintsem ott *istrázsal*ja öket az hadunk (131). Minden nyomban utánna vagon a szemes ör, őrző *strázsal*ya mindenhol (SzD: MVir. 328).

Strázásáltat: [custodie curo; bewachen lassen]. Zagonba lételeukor bizonyosan tudom δ kegyelmek engem ezirkáltattak, *strázásáltattak* (TörtT.² I.219).

Strázásás: [custos; schildwache]. Hamar fel rezentec ott mind a strázásokot (Hoffiz. 73). Annyira nem viselt sem öltözetire sem friss lakására gondot mint a strazas vagy vton járo vitez (Born: Préd. 18).

STRIMFLI: [tibiale; strimpf]. Salavári, botos, *strimfi*-*tibiale* PPB. Egy arany fonallal szűtt veres *strimfi* (Radv: Csal. II.363).

(**STRÓF, STRÓFOL**)

mög-strófol: [punio; bestrafen]. So valakit meg ne strófol, haueu ha nülvan istennec öllene vetkezie (VitK. 64).

STRUC (*yztrucez* ÉrsC. 263. *uzturuch* KazC. 103. Mel: Jób. 72): *struthio*; *strauss* PPB. *Siralnat* tazez mént sarkniökot es gúzolatot monnal *struc*öket (BécsiC. 247). Vőezőköth, ghemeth, oztrugoth, *struc*öth es meny²madar nemzetöt, ky neegy labon ynar, ne egyveetek (JordC. 95). Ember²bolond nykönt *yztrucez* (ÉrsC. 263). Uágon az én gonromba ég dragalatos göngé zóm, ky az δ

magasán az uzturuch madarnagh haznat földöl mulatta (KazC. 103). Társok voltam az uzturuch madar fauinak [igy] (Mel: Jóh. 72). A struzszok társu voltam (Illy: Préd. II.442). Angliában két strucz madarat láttam (TörtT. 2. I.196).

STUC: [sclopetum breve; stutz]. A társzár kastélya és skutari között a tenger egy jó stutz lövésnyi szélességű (Mik: TörL. 255).

STUKATŰRA: laquear ex alabastro ductum PPB.

Stukaturáz: laquear ex alabastro duco PPB.

SUANCÁR? Ott suanzár és réz dobokat verének, trombitákkal hangos sípok zöngének (RMK. III.152).

SUARC, SURC (sortz: Helt: Í.T. m2): cinctus C. supparum MA. schurtz Nom. 151. schurtzband PPB. El vinné az ő tésztéről a keszkenőket és a sortzokat; deferrent a corpore ejus sudaria vel semicincta (Helt: Ú.T. m2). Mészáros papot is elő hittáé vala, hozzá öltözet vala, sirtzát fel kötötte vala (Illyet: Jephtha. 36).

Suarcocska: cincticulus C. cinctulus: gürtlein PPB.

SUBA: 1) [pellis; fell]. Zersee ysten Adamnak es hű feleségeheenek swbawal bellóth kentesekeith (JordC. 13). Bizony igen megszakadozott a subád, igen ki dőllyedet a két szöved (257). Az róka hógyagozni és czauaragui kezdé az ebec közet és meg kezdé tépni subáját (Helt: Mes. 159). Ne zugolodiál, mert nyiluan megli szakad a subád (279). Veres arauyas barsony kentés, nestes zubaval belletes (Radv: Csal. II.8). **2)** chlaena C. toga pellita MA. winterrock PPB. Suba hosszú galléra: humerale, epomis PPB. Soha subat nem viselt vala (NádC. 539). Az sobatölt megveszem, az szokuyának váltót nem vehetem meg (Nád: Lev. 12). Kis subájok is volt akkor az kis asszonyoknak (MonRók XI.343). Subám galléra alá pöktek csufólván (ErdTörtAd. III.232). Egy veres subát küld (MonOkm. XXIII.601). Egy granat suba malal beletli (Radv: Csal. II.9). Egy ueres kano:ka szwa hőlziel bellet (15). Egi fekete barsony kis suba, köteses, nestel bellet (72). Vassal készítnek mind gubát s mind subát (Szentm: TFü. 22).

[Szólások]. Nem tudom, ha suba-é anag ködmen (Decsi: Adag. 165. 322)

[Közmondások]. Bolondot szép sűba nem illet, de gűba (Kisv: Adag. 29). Bedugták ennek a száját egy darab sűbával: bos in lingua (58).

galléros-suba: [toga patagio ornata; kragerock]. Ha az galléros-suba alatt száz esztendeig hordozzátok is az bibliát, az meg nem szolal (Bal: CsIsk. 421).

kurta-suba: amiculum Com: Jan. 100. [kurzer rock]. Asszonyi öltözet: kurta suba, nyakba rántó kis mente, szoknya (Com: Jan. 100).

Subácska: [tunica, indusium; überrock]. Az subachkaban magat őszne vonuan (Pécsi: SzűzK. 82). Két szederjes fajlongis subácska, felszer, viselő (Gér: KárCs. IV.27).

SUBAFA: [?]. Eszegbe ved magadat, mert nyiluan ismét orrodhoz méri a subafát (Helt: Mes. 86).

SUBICA: amiculum, tunica, indusia MA. oberkleid PPB. Az en zöld subyczam ot az ber malhaban waçon (LevT. I.27). Hozna Kd Pankónak valami subiczának való posztót, stannétot vagy nüt (II.23). Nyakba rántó kis mente, subitza (Com: Jan. 100).

Subicás: tunicatus C.

SUDAML-İK: perniciter elabor, subito abripior, volo, jaculo MA. schnell ausreißen, entlaufen PPB.

be-sudamlik: illabor, involo MA. schnell hineinfallen PPB.

SUDÁR: [sularium; schweisstuch]. Czak vala mely betegekre kyldenee hű swdar kezkenyeeeth: etiam ad infirmos deferrentur a corpore ejus sudaria (JordC. 771).

SŰG: susurro C. musso MA. [flüstern]. Füllebe sügök: insurro C. El hywa Mariat ő őcbeeth, swgwa moundwan, mestör ielőn vagon ves theghódehli hyw Maria (WinkC. 323. JordC. 568). Suga Reginaldus mesternek, hog semmyt ne keerne (DomC. 35). Kezdenek egi masnak sugnia (DebrC. 162. 20). Es mynt Zaury fylcoben sugtot vona, ottan az twlok feneket ffl esek es ky mwlek nagy ordoytassal (ÉrdyC. 189). Ezen elle-nem swgnak vala: adversum me susurrabant (KulesC. 101). Sügni-bügni kezdé az káplány császárnak, lassan palántálja mérget Árrinsnak (RMK. V.181). Szerető társom, mit beszél vala veled a medne és mit süg vala füléidbe (Helt: Mes. 412). A fülbe sugtatoc (Helt: Ú.T. 85). Egy kevéssé fülén szolittya és valamit sug az fülébe (MA: Scult. 977). Hogy a sugva való imádságban meg ne halgattatúnak (Bal: CsIsk. 9).

be-süg: insurro MA. [einfüstern].

ki-süg: [elicio; herauslocken]. Barát ez országból az asszont kibeszéllé, sietséggel sebőben felrakodtatá, az Maroson által Felvinczre szállatá, ott asszon kezébe koronát kisügá (RMK. III.31).

még-süg: insurro MA. [einfüstern]. Vizagtdo zent lelek mindent meg svg nektek (DöbrC. 341). Meg sugni valamit: in aurem dicere (Decsi: Adag. 20). Az tévelygő magyarszátok is istentől sügatnak meg (Pázm: Kal. 375). Egy szolgálja bé-meu-vén megsügja nékie, hogy egy kedves kantzája megszikózt (Misk: VKert. 105).

ösze-süg: [clam colloquor; sich heimlich besprechen]. Ők ösze sügván, mondgyák mind a négyen, nem tudgyák honnét jött ez és hová mégyen (GyöngyD: Char. 121).

Sugall, sugarol: insurro MA. in die ohren blasen PPB. Alattomban sugarolla s-tanittya, hogy a Christus ömön maga lakozik azon fő papban (Otr: Róma. 84). A ki ihli avagy sugarollja az igéket (Otr: Tökél. 36). A szent lelek egyfallyaba sugarlotta a profetáknak és apostoloknak (MHeg: Preb. 2).

be-sugall: [insurro; einfüstern]. Az sätán mikoron bé sugallotta volna az első embereknek, hogy nagyubra vágyód-nának, minden maradékiokat kész veszedelembé hozták (Zvon: Post. I.483).

még-sugall: ∞ Meg-sugallák Anaximenesnek, hogy Sándor nem azt cselekszi, a mit kér (Pázm: Préd. 664). Fekete angyal volt, az ki meg sugallotta néki titkos tanítását (Pázm: Kal. 196). Haza indul a király fia egyik basa tanácsából, ki meg-sugallotta, hogy nem magának keres (TörtT. IV.51).

Sugallás, sugarlás: insurration, susurro MA. das ohrblasen PPB. Sok swgorlasok vannak az attyaffyak kezeth (JordC. 798). Ne legyenek tykwzöttetek haborosagok, ragalmazások, sugarlások (Konj: SzPál. 242). Immár csak mind lazugságnak hallgatására vágyodnak mindenek tülei, fondor-lók sugarlásra, trágár és penisz esüfságra (Born: Evang. IV.758). Boldogok azok a fülek, mellyek az isteni sugallások folyamit veszik (Pázm: KT. 170). A keresztyén embernek lelkébe vettetik a hit, de az ellenséges ember fellyül bevüti abba a gonosz sugallásoknak konkolyát (Mad: Evang. 171). Akar mely jelenéseket, ba az isten igéjével meg nem egyeznek, ördögi sugarlásoknak kel-tartani (Czegl: ORoml. 8. Lask: Lips. 11). Ellene kell állani az sugarlásnak (KCsipk: Woll. 451). A sätán felguyítja sugallásokkal az annélkül is elég fenn héjázó nyalka ifjat (Megy: 6Jaj. II.15). Meg ölted belső sugallásit a szent léleknek, oktatásit a tanítóknak (Laud: Újségits. II.788).

A misén ha mit egymásnak kívántatnék mondani, igen röviden és lassu sugallással légyen (JTársReg. 34). Jobb lenne két vitéz katonáé ha mellője menne, s illy kemény süggállást a fülébe tenne (GyöngyD: MV. 99). Isteni sugallásnak szavára feltámasztatunk (Illy: Préd. I.187). Az isteni sugárlást megvetették (Gvad: Ilist. 42).

Sugalló, sugarló: susurro MA. ohrenbläser PPB. Sweborloknek ballastholcati ne agyathok (ÉrsC. 188). Az sugarlot, fundert, hazadobol ki űzzed: susurronem ex adibus ejice (DictaGr. 15). Sugarlok, ragalmazok, isten gyűlölk (Szár: Cat. O). Bónnel vadol, mind lator ispan es sugallo be ad istennek es elarul (Mel: SzJán. 312). Telliesek minden hamissággal, paraznasaggal, sugarlok, ragalmazok, isten gyűlölk (Fél: Bibl. II.3).

Sugarlóság: [insinuatío; ohrenbläser]. Az ew sugarlóságokkal meg haboreytanak az eyendes, bykessygos es kűwűnygyes rendet (Komj: SzPál. 355).

Sugás: susurratio, susurris, susurrum MA. [das flüster]. Az ű szarióknak sugasa [?] ollan vala, mint az zekereknek zórglisse (Sylv: UJT. II.145). Az félelemnek az ő sugása vagyon az ő fülében (MA: Bibl. I.458).

Sugat: [faciō insurrare; eingegeben lassen]. Az ő szent lelke által ezt sugattya (Born: Préd. 267).

be-sugat: [denunciari euro; angeben lassen]. Császárhírén kívül már nem lehet a dolog, mert ezek oda is besugatták az dolgot (TörtT. I.228).

Sugó: 1) [susurris; flüsternd]. Sugó mise: missa privata PPB. Az sugó gyónás bűnt szaporító cselekedet, a mint nem rézhen történt dolgok bizonyították (Alv: Post. II.59). Fülbe sugó vallás-tétel (Mad: Evang. 660). 2) [delator, obtrectator: ohrenbläser, ugeber]. Sugoknac tarsasagát vtülad (VitkC. 63).

Sugod: [susurro; flüster]. Jaj mely szemérem pápa az te szentséged, vagy szombaton látjuk az tizet kerenged, sok viasz keresztvel sugdva bővöled (RMK. II.185).

Sugdál: [identidem inspiro, saepius in aurem loquor; wiederholt flüster]. Lészre vette, hogy Zayda oldalához furja magát és sugdal fülébe (Fál: TÉ. 646).

Sugdögöl: ∞ Mit sugdögözt pogány? Hagyd lássam hideg testét a herecnek (Fál: Const. 857).

Sugogat: [clam refero; heimlich berichten]. Boesky Istvának én sugogattam Fejérvárról (MontME. III.239).

SUGÁR, SUDÁR: 1) radius fulgoris MA. strahl PPB. Ezeket különben nem láttyuk, hanem a melly lyukon beszölgál a verő-fény sugára (Pázm: Préd. 15). Ha a verő-fény sugára be nem jó háborunkban port nem látunk (61). Az emberi elmének sugára örömet visgállya a föld színén látható állatok ternészetit (62). A verő-főnynek süttő sugárát, az esők nedvességit szaporin szenvedtem (603). A nap szerez sudárrival világosságot (Com: Orb. 11). 2) [radius, ramus; ast, zweig]. A Nabuchodonozor fájának olly magasu lúzátkodott sugári voltak, hogy az eget láttattak érnei (Pázm: Préd. 309). Három sugaru toll forma gyöngyös boglár, az ki fülbevaló egy papirosra (Radv: Csal. III.352). 3) [primores; die besten]. Három izben hozta ki sultán Szuhmán esészárt Magyarországra s akkor szaggatták a magyar nemzetnek sugárját ki (LsztM. 213). 4) vitilis MA. [flocht, geflochten]. Sugár-veszsző, mellyel kötnek: vimen PPB. 5) [procerus, gracilis; schlank, schmal]. Sugár hosszú ágyú: colubrarium, colubrina PPB. Az kövér lúd ha felkél ő sugár szárnyára, im'az éh keselyő mely igen forogja (RMK. II.154). Isten ne meentsön hátadnak hosszát szép sudár páleztátul (IV.80). Az körös fa sugár tetejét loueles-

től ki fázarod (Mel: Herb. 26). A szárnyok sugárát meg vize-sítik (Pázm: Kal. 19). A melly fának ágai terhesek gyümöltsel, alá-hajolnak az üres veszszők mennek sugáron (Pázm: Préd. 62. Pázm: KT. 21). Sugár sereg bonto mosár ágyukból (bombardis) lövdőlözven (Com: Jan. 149). Szép sugár ágyú (RákF: Lev. 192). Valpót obtineáltuk minden kár nélkül egy pár szép sugár taraczkával együtt (RákF: Lev. I.111). Vagyon egy kis ráró, sugár szárnyon járó, rám röpülő ráró (Thaly: VÉ. II. 230).

Sugaras, sudaras: [procerus, gracilis; schlank]. Ha a jó inéltóság a mérges gyermeket szokott helyén tapogatta volna sudaras csipő veszszővel, elfelejtette volna a dödörgöst (Fál: NA. 157). Azt mondauád, hogy sngaras szárnyokkal emelkednek az egek felé (176).

[Sugárosod-ik]

főlsugárosodik: [exeresco, surgo; aufwachsen]. Újsza rugokka talaltatnac, mi helen ualamennyire fől sugarosodnac es luzalkodnac (Pécsi: SzűK. A2).

Sugárság: [gracilitas; schlankheit]. Szárnyok sugárságán röpülést tanulnak (Valk: Gen. 60). Nem testi tagunk számát, sugárságunk állapotját kívánta, hogy ismerjük, hanem hogy lelki és testi gyarlóságink isméréteből a kevélységet megfojtsuk (Pázm: Préd. 1012).

Sudáru: [attenuor, gracilis fio; schlank werden]. Hasonló dorekad sudáruul cyprushoz (Thaly: VÉ. II.236).

SUHAD, SUVAD (suadalom Lép: PTük. II.177): cado, labor, prolabor cum strepitu SL. [mit geräusch fallen]. Hirtelen indulást ada gyors lábának, de kezdett lépési mélyen suhdának (GyöngyD: Kl. 458). Nekem kellett a nagy lóitató csebreket emelnem, melynek alkalmatosságával valami jég közé suhdván az egyik lábom 1759 (Hazánk. I.138).

ki-suvad: [elabor; herabgleiten]. A melh szája is az ackori sok nedvességtől igen megcsikulván gyakorta könnyen ki suvad (ACsere: Enc. 152).

lő-suhad, lő-suvad: [prolabor; herabfallen]. Az indiai egér maga testét big sárral békenvén, hogy jobban tsúszhasson a krokodilusnak torkán hirtelen csak lesuhad (Misk: VKert. 249). Jó darabig felmentenek s néha szintén az tetőjüig az fának, csak lesuvadának róla (MonIrok XI.400). Dörzsöld kezdeddel a mig a borsó haja lesuhad (Syr. IX.131).

Suadalom: [?]. Harmadik kin az erzekensegeknek suadalma leszen (Lép: PTük. II.177). [Vé. Suhodalom?]

SUHAN: cado cum strepitu Kr. [mit geräusch fallen]

be-suhan: [incido; einsinken]. Az hid egy helyen megtanulván lyukadni, lovának lába besuhanván, eldüle (Kem: Élet. 61).

el-suhan: [clam aufugio; sich aus dem staube machen]. Pukham uram az elmilt éjjel suhana el előttünk Ujvárra (RákGy: Lev. 353).

SUHANCÁR: [juvenis, pubescens, adolescens; junger mann]. Igy tanított a colosvári nagy scholában az ő suhanczárka argumentálói (GKat: Tük. 350). Udvarok-béli tsapzi, sirka katonák és suhanczár inaszkák (GKat: Váts. II.326). Jertek esudjára, kik uj esudára vágytok, nézzétek ki suhanczárára lón, nézzétek ki potrohos (Matkó: BCsák. 7).

SUHÉ: overiculum; zuggarn C.

SUHOD (suhod Adami): ferio virga, flagello, scutia caedo MA peitschen, mit ruten schlagen PPB.

Suhodalom: [ictus, plaga; schlag, streich]. Viseltessen gondolt Kd reá, hogy títet megelőgitések, az ő suhodalmáról és az elvott pénz is megadják neki (Nád: Lev. 184).

SUHOG: susurro MA. [crepito; prasseln, knistern]. Suhog mint a forró zsír a serpenyőben: frigiture, fritinnere PPB. Melegies meg az aczél az tűzőn, azután verd be sós vízzel: ugyan suhogjon az aczélon (Keesk: ÖtM. 300).

Suhogás: susurrus, susurratio MA. das säuseln. Az ű testi vranak az lábainc suhogása ám vtanna ifi a ködnetnek (Mel: Sám. 389). Szép lassu suhogással által-lépi a második numerusa (Matkó: BCsák. 193). Noha tsak halkan menének, de suhogásokról meg-esmertetének (GyöngyD: Char. 7). A kapták kopogását és a szurkos drótnak suhogását hallám (Gvad: Nót-PM. 29).

[SUJDIT]

még-sujdit: [percutio; schlagen]. Egy nagy hojszn koszt-forma vasval úgy megsujdita, hogy még most is avajnakomon a pillattya (Nyr. VII.371).

SÚJT: caedo, percutio MA. schlagen PPB. Az tűznek oly nagy lángja vala, kihez sújt vala mind megöli vala (RMK. VI.91). Imadgyac a suas sújt vala es nagy terdet súitnac neki (Mel: ATam. 122). A lutheristák Husznak eretnek nevet sújt-nak fejéhez (Pázm: Kal. 170). Snytanak veszszőkkel: caedunt virgis (Com: Vest. 75). A bálványozókra a Dávid korbácsát sújtám (Matkó: BCsák. 185). Pofon sújtá neki az orczáját (Fr: SzJán. 151). Olyan dolgokat sújték fejedhez, melyekből nem tudal még ki-fesleni sem (256). Addig verd, amíg kiesiny, ha felő, ki veszi a pálczát kezedből s a fejedhez sújtja (TörtT: I.153). A szamar a proféta alatt a földhöz sújtotta magát, mellyel urát arra tanította, hogy az isten őtet azonképen sújtja a földhöz (Misk: VKert. A4b)

[Közmondások]. A rugó ló sokszor tulajdon mesterét agyon sújtja (Kisv: Adag. 405).

ki-sújt: everbero, excutio MA. ausschwingen PPB.

még-sújt: [percutio; schlagen]. Áron pap megsujtá ah tengernek vizét és az vessző ellen ottan kétfelé válék (RMK. II.14). A kire Ferenczet bízod, megsujtsa az altöldet, hogy féljen tőlő (Nád: Lev. 64). Noha megsuytja vesszőeuel, de semmi tetemet meg nem rontya (Born: Préd. 282). Az soc nyomorusag, mellyel bineidet meg suitod, sunyargatod (Born: Ének. 177). Megsuytom az vizet veszszővel: percutiunt aquam virga (MA: Bibl. I.54).

Sujtás: 1) ictus, percussio MA. schlag, streich PPB. Sujtásnak tsattanása: tax, tax PPB. Hogy a két száz suyttást veméc rayta (Helt: Háló. 184). Az viz, mellyet a sidoc az veszszőnec suytásuual nyertec az közziklából (Kár: Bibl. I.14). Sujtástul testek reszket (Paskó: ESír. A3). Esnek énrájtam sújtások, nem panaszlom, mert érzeni is szigyetem (Beres: Lev. 504). 2) [anschlag]. Némely tulipák vörös sújtásokkal festettek (Lipp: PKert. I.49).

Sujtásos: [mit schnüren geziert], Uj veres sujtásos nadrágot magamra vontam és szép sárca eszímákat lábamra (Gvad: RP. 181).

Sujtásosan: ∞ Egy sima bársony, ezüstionállal szűtt. sujtásossan, portai czaffrag (Monfrók. XXIV.233).

Sujtogat: caedo, ferio, flagello MA. schlagen PPB. Tagrítot kímelen suytogassad (Born: Ének. 311). Ne nézd a veszszőt, hanem a kezét, melly sújtogat (Pázm: Préd. 128). Meg-érdemlették sokszor, hogy bűneinkért sújtogatassunk fele-bará-tinktúl (631). Békéj szent kezéhez, a mely sujtogat szinte úgy, mint ha ölegetne (Fal: NE. 41). A biblia ott sujtogatya a dámákat, a hol leg elevelen az érzékenység bemek (Fal: NA. 132). Az udvariság azon egy igazsággal pubán tapogat itt egyet, amott sujtogat mást (Fal: UE. 473).

Sujtol: ∞ Sújtoltat az istentől (Megy: 3Jaj II.86). Az isten bal kezében ostorral egy fölől sujtol (101). Az isten szoret, azért sujtol szintén ennyire (RédTem. 163). Mihelyen meg kezdet suytolni beunfuket, ottan könyőrfüli kezdet mi raytunk (ExPrinc. 9). Nem haragjából, hanem atyai jó kedvéből sujtollya őket (Balog: TemK. 130). Isten gyakorta szolgáját keményen sujtolja (Zrinyi I.123). Az mely tiát sujtolja, az ő neki kedves tarja (Thaly: VÉ. I.136).

még-sujtol: [verbero, flagello; schlagen, strafen]. Sújtold jól meg a lovakat és tolj hátul a szekér kerekén (Pesti: Fab. 546). Kegyessen meg-sujtolatnak, a kik vétkeztenek (Ker: Préd. 643). Őket is meg-sujtollya és meg-sunyaréttya a bűnért (Pós: Igazs. I.360).

mégsujtolás: [ictus, percussio; schlag, streich]. Az istennek meglátogatása avagy meg-sujtolása (Tyúk: Józ. 306).

SUKA: frascis stramentorum; strohhundl. A parasztoe ósve tekerik a pelyvát vagy sukát inkább és azzal az élő fáe földkeit vagy alsó részeit bé-esmállýac (Nad: Kert. 23).

SULLOG, SULLYOG: [pedetentim procedo; langsam einhergehen]. Csak az szélén snllognak (Szob: Dáv. 27). Mint bódult ide oda sullyog (Gvad: Orsz. 134).

SULY, SULLY: pondus, onus MA. last, gewicht PPB. Ky nagy swlya vagon ez mondasnak (ÉrdyC. 62). Isten keze-nek swllya ydőt meg-enghemet (607). Mikor a harcznak a sullia vala (Mel: Sám. 9). Ha súllya vagon emek a kemény büntetés-alatt ki-adott parantsolatnak, meg-gondollyuk, hogy nagy haszna-is vagon tellyesítésének (Pázm: Préd. 450). Leg also graduson vagon az ő terhes es suly volta miat (ExPrinc. 158). Turmus egyszer el szőkék sullyau hartznak (Iluszt: Aen. 33). Hun az anya, hun az apa sullyat nyom vállatokuak (Bal: Cs-Isk. 37). Együtt sirassók az én nyavalánunk sulyát (Zrinyi I.135). Nem futottad sullyát hidegnek s melegnek, tetszett jóva, sava egyaránt kedvednek (Gyöngy: MV. 4). Annak terhét és sulyát viselnék (RákF: Lev. I.496). A malonkő sulyát lássad, mint emeled, ma megpróbáltatom annak terhét veled (Thaly: VÉ. II.261). Némelky nyomoriságokban nem erőlködnék, hogy kiésselhessenek inségokból és azért duplán érzik sulyát (Fal: UE. 451. 487). A ki pallosának sullya alá jut, annak már ki-tárták pokolban a kaput (Könyi: HRom. 40).

[Közmondások]. Szintén most vagon az sullyán: res in car-díue (Deesi: Adag. 3). A bot, ha meg aranyozzák is, sulylyot üt (Fal: Jegyz. 917).

Sulya, sullya: [gravis, molestus; schwer, drückend]. Az gyermek ees annawal sullyab leezen vala (ÉrdyC. 436). Minemew betegesgeti az vr isten ream adot, kit Kegtek iol tud, minemew nehez ees sullya betegség (RMNy. II.126).

Sullyogat: [pondero; abwägen]. Sullyogasd és meg mér-ied erődet és vgy kezdy dolgaidhoz (Helt: Mes. 348).

Sullyos, sullyas: gravis, ponderosus MA. schwer, gewich-tig PPB. Minden féle nyavalának sullyos igaitül meg szabadít (RMNy. III.127). Istennek sulyos haragját (Born: Evang. III.12). Sullyos történyeuel czelekedni: ex syngrapha agere (Deesi: Adag. 310). A hitről tamat nehez es sullyos dolgok (Mon: Apol. 34). Sullyos betegség (Új: HÉnek. 59). Sullyosnac tetezik az szent írásnac nagy tengerire bé menni (Zvon: Post. I.574). A hartzon, a hol sullyosb és nagyob veszedelem vagon, oda leg-főb vitezeket küld a generál (Pázm: Préd. 35). Magas menny-ben az örök dűtsőségek pondus, sullyos és terhes nagy-voltát várjuk lelkünkre (167). Sullyos szenvedés (Laud: ÚjSegít. I.590). Sullyos fáradtsággal kenyeret keres (Kisv: Adag. 74). Készen tartasd sullyos szablyádot s német testből rakj garmaládot (Thaly: Adal. I.32). Ez a dolog annak is sulyos a ki várja, magában pedig nem szinte helyes (Fal: UE. 489).

Sulyosan: graviter, ponderose MA schwer, gewichtig PPB.

Sulyosbság: [major ponderositas; grössere schwere]. A világ-fiai a sanyarúságot sulyosbságából ürülvén igaz-gyöngyű malkot cserélnek (Csúzi: Tromb. 451).

Sulyosít: adgravo, onero MA beschweren, belästigen PPB. Job az istentől bortsított tsapásokat békoséges töréssel könnyebbiteni, hogysen békételen türelenséggel sulyosítani (Pázm: Préd. 685). A bírónak sententziájából ércsék a peresek, mellyik félnek igyét hatta helyén és mellyik félt sulyosította (Pázm: LuthV. 256). Nehéz pavs sulyosítja kezét (Zrínyi L90). Tekintvén, hogy sokféle terhelésekkel sulyosítottak, azon terhet rólatok elfordítottam (Gár: KárCs. IV.603). Sok volna leírni, az isten állapottokat mint sulyosítja (TörtT. I.224). Az háladatlan sulyosítja a vétket, mellyel jó-tett urunkot búsítottuk (SzD: MVir. 262).

még-sulyosít: ∞ Az úr isten nehéz köröztömet újabb seherrel sulyosította meg (LevT. II.187). Isten tégedet igaz ítélivel meg sulyosít (Zvon: Post. II.162). Hogy szententziájával meg ne sulyosítottassunk, abban keresett és mutatott módot, hogy okot beműnk nem találjon a kárhoztatásra (Pázm: Préd. 9). Az úr isten a mennyre halasztja, annyival meg-sulyosítja a gonoszok büntetését (29). A sententia után szinte annyi viszázkodás támad arról, mellyiket sulyosította meg az törvény (Pázm: Kal. 102. 103. 934).

Sulyosítás: aggravatio Kr. [boschwerung]. Meg-fontolván a sokaság fogyatkozásának sulyosítását, azt mondotta (Pázm: Préd. 833).

Sulyosod-ik: oneror, gravor, aggravor Kr. [beschwert werden]. Őzfelsége a spanyol királyt, ha sulyosodni kezd a hadakozás a portugallusokkal, nem hagylatta-el segítség nélkül (Zrínyi II.167). A difficulta mind jobban-jobban sulyosodik és a malaszt kisebbedik (Fal: NE. J9).

még-sulyosodik: ingravesco, invalesco MA. [vergrössert werden]. A rajta megsulyosodot nyavalyákból kiszabadulás (Pázm: KT. 36). Megsulyosodék Saul ellen az viadal (MA: Bibl. I.368). A betegség meg-sulyosodván (Czepl: Dág. El6b. 29).

Sulyasos: [ponderosus; gewichtig]. A dolognac sulyasos uoltát nem értic (Helt: Mes. 212).

Sulyosság, sulyóság: gravitas, ponderositas, pondus, onus, difficultas MA. schwere, beschwerlichkeít PPB. Hallyok az isteny fenyegetesnek swlsagaat (ÉrdC. 96). Istennek zent ygassaganak swlsagára nem meree magát byzay (101). Megkostolta isten yteletynek swlsagatt (673b). Erzem sulyasagat betegsegennek (RMNy. II.127). Erzi búney sulyasag (Mel: SzJán. 387). El viselvén annak sulyosságát (Kules: Evang. 14). Isten a büntetésnek késedelmét sulyossággal viszi helyére (Pázm: Préd. 339). Nyilván ismérteti isten a búennek gonoszágát a keserves ostarozások sulyosságával (771). Késedelmes uéha az örökké való igazsagnak sulyóság (Prág: Serk. 681). Terhe sulyóságát meg-uván (Mogy: 3Jaj. II.25). Itt a keresztuec sulyása, keveset tart kemény volta (Újf: Hének. 37). Az törvények sulyóságán minden ember példát vegyen (ÉrdTörtAd. II.563). Az elmult colozari gyűlésükben az sok fogyatkozás sulyasága miatt nem mellette (Thaly: TörtK. 91). Búneidnek sokasága és sulyasága (Hly: Préd. II.185).

Sulyásagos: [onerosus; beschwerlich]. Nem sokat különböznék a szolgáltnak az életnek sulyásagos terhe viselésében (Mogy: 3Jaj. II.6).

SULYOK: fistuca, pavicula, tudes MA. schlägel, stempel PPB. Meg egyessytte ev az ygassaguk towrewel awayw sulyokyal (ÉrsC. 383). Ha az szép lovat azért kilték, egy

sulyokkal majd agyon verjék (RMK. I.7). Szent Mathyasnac feiet elrontattac deszkac közet lebochatot vas sulokkal (Helt: Bibl. I.53). Lá minemű sarud vagyon, fekete, szeles mint egy sulyok (Helt: Mes. 453). Fogtságban tartá, végre sulyokkal megöletteté (Monrók III.39). Mint ha egy sulyokkal ütötéc volna agyon (Born: Préd. 688). Sulyokkal veri agyon (Zvon: Post. 320). Egy nagy király fia hogy menne egy olly pogányhoz, ki mint egy féllálat csak a sulyok alá hizlaltatnék (Szal: Krón. 15). Nem tudgya, micsoda az kereszt sulyka (Prág: Serk. 882). A magad feicre sulykot csinálnak (Bal: CsIsk. 42). Az halálnak sulyka volt fejúkőn (Alv: Post. I.104). A pőröllyel, sulyokkal az éket erőlteti, belé veri (Com: Jan. 103). Átoknak sulyokjával agyon paskolják (GKat: Váits II.240).

[Szólások]. Ha igaz az, hogy Cyprianus tanította az halottakért való hasznos imádságot, az te sulykod gazban esett s te perditetted oda (Bal: CsIsk. 112). Az gazban pereg a te sulykod (154). Nyárfa sulyok ez szentelen Mátyás (Pós: Válasz. 216). Ha nyárfa sulyok hagyigálás ninesen a dologban (Czepl: MM. 201). Fűz fa sulyok ez, igen igen nagy hazugsághoz illendő mondás (Matk: BCsák. 9). Markába szakasztani pergetyűs sulykának nyelét (SzD: MVir. 19). Némelylek igen elvetették a sulykot: quidam *superjecere fidem PPB. Az egész világon ha valaki a sulykot a gazra vetette, bezeged te messze lódtád a nyárfa sulykot (Kereszt: PelsK. 414). Fűzfa sulyokkal a laptárol (Matkó: BCsák. 127).

[Közmondások]. A gonosz gótses fát ha megakarod hasítani, tehát sulyok és vas ékel hozá (Helt: Mes. 383).

égyengető-sulyok: [pavicula; schlägel]. Szérű egyengető sulyok: pavicula PPB. A basalicum magvát ha elő-fed, egyengető sulyokkal le-tapodni kell (Nad: Kert. 99).

göröngytörő-sulyok: volgiolum PPB.

mosó-sulyok: lixiviae tudicula PPB. [waschblüel].

Sulykocska: [pavicula; schlägelchen]. A padimentom tőnő fíval padimentomoztatott és sulykocskával meg egyenesített (Com: Jan. 108). Egy kis kalapács vagy fa sulykocskával very-bé a fában (Lipp: PKert. II.26).

Sulykol: [fistuco; festrammen]. Űtöm, sulykolom, sulyokkal poskolom, dűngülöm: pavio PPB. Asszonynepek a folyóvízen ruhájokat mosván, sulykolván miut akármely csendes időben (Szal: Krón. 200). A padimentom fa kossal tőmöttet, sulykoltat (Com: Jan. 106).

SULYOM: 1) tribulus aquaticus, nux aquatica lacustris, castanea aquatica MA. stachelnuss PPB. Az vízi tribulus a sulyom, a ki tóban terem (Mel: Herb. 41). Mondola és gesztenye-fa, ismét sulyom (Com: Jan. 26). Sulyom fánk. Ezt az hé vajban mártsd bele, olyanformán nő mint az sulyom (Radv: Szak. 207). **2)** erdapfél; trufe KirBesz. 156.

vas-sulyom: murex, tribulus Nom². 323. [fussangel]. Háromszögű vas sulymok: murices PPB. Nagy sok vas sulymot hánytatott vala ki a törésre (Szal: Krón. 188). Darius vas sulymokat astot volna be az földbe (Forró: Curt. 187). Algyluk, taritzkok, vas sulymok, pavsok (SzCsomb: Útleír. 85). Két tekenőbe vas sulyom (Radv: Csal. II.397). Vas sulyom egy tomában Bebek kapujában szakács (MonTME. VIII.527).

Sulymos: nucis aquatica abundans Kr. [stachelnuss]. Piscina Swlywmus Kysswlywmus 1386. Usque ad Sywlywmusfoka 1386. Piscina Swlywmuspalya 1386.

SUMMA, SOMMA: 1) summa MA. summe PPB. Ved hozjad sommnyat az foglyoknak mynd emberből mynd barom állatból (JordC. 182). Tartozik fizetni egy somaban (RMNy. II.67. 82). Nem leszen pokolba trombíta, síp, somma, minden

testi lelki io elvesz (Mel: SzJán. 456). Valának e seregben soe hadakozók, kiknek semma vala körül be nyoltuan ezer (Helt: Krón. 87). Tamás érsök, Fejérvárnak építésére nem kicsiny summát hagyott (MonIrók. III.182). Vegyétee sommáát az Izrael fiainc (Kár: Bibl. I.144). Mikor a vitézek közül sokan el-vesztek volna egy harczon, sommát sze lének egymás-között (Pázm: Kal. 808). **2)** pericla C. [argumentum; iuhalt]. Rövid somma: epitome C. Sommája valaminek: summarium PPB. Úgy rendeltem azoknak magyarul írt sommáját (Pázm: Préd. b). Az caputoknac summát csinaltam szép értelenmel, hogy az mit keres az olvasó, az summat megtekintvén hamarab, megtalálja azt (MA. Bibl. Előb. 5). A könyvnek sommájában írva vagon (Ily: Préd. I.320).

Summál: addo, cogo in summam Kr.

[**égybe-summál**]

égybesummálás: [additio]. Végezö egybe summálásnac okáért (MA: Scult. 708).

mög-summál: 1) [recapitulo]. A septuagesima vasárnapnak evangeliámát meg sommáluan (Tel: Fel. 41). **2)** [convenio: fibereinkommen]. Az törökkel ezer forintban summáltak megli es abban tartották megli az varost mint ell negy esztendeig (RMNy. III.277b).

Summáltat: [tributum exigo; besteuern]. Mint ell hat esztendeig, ebben summáltatták öket (BMNy. III.277b).

Summás: [generalis; allgemein, gemeinschaftlich]. Értelmes summás beszéd, summája az írásnak: lemma PPB. A három kérdésre-valo summás válasz-tételnek egy arra lött alkalmatlan felelettel való nagyob megerössödése (Pós: Választ. Cünl.). Né-melly summás orvoslásnac módgyarül: de remediis quibusdam generalibus (Felv: SebSal. 4). Ö kevés igikkel szollott summás példabeszédeket (Ily: Préd. II. Előb. 1).

Sommáson: ad* summam PPB.

[**Summáz, öszve-summáz**]

összve-summázás: [recapitulatio; das zusammenfassen]. Rövid öszve summázása a minden eddig mondattatott dolgoknak (Tus: Apol. 257).

SUNDA: indigestus; unordentlich PPB. Mint Sámson, kinek egérlő szemeiben tünvén sunda Dalila, ez tetszik, ugy mond, szemeimnek (Csúzi: Sip. 6). Sem semélye sem magavise-lése, mivel igen lágy és sunda vala szegény, nem tetszett 1759 (Hazánk I.212). Olyan rút, fekete ember volt Gutbi, hogy a sátorbéliék között számba lehetne venni, a mellett sunda maga-viselése is (214).

SUNNYOG: [astute ago; duckmäusern]. Sunyogo: clau-ricularius, sublestus PP.

SUNYOROG: [occulte ago; geheim zu werke gehen]. Mások háta megett sunyogó zsellér (Thaly: VÉ. II.122).

SUPPAN: cado cum strepitu Kr. [plumpen].

bele-suppan: [cum fragore incido; hineinplumpen]. Jupiter wete nekyc egy nagy tevket ala menybel, mely nagy zwgassal bele suppana a wyzbe (Pesti: Fab. 16).

SUPERLÁT (soporla MünchC. 69.): velum, anleum MA. vorhang PPB. Sátor, kalmár marha, fedél, ponyva, ágy fedél, superlát: cadureum PPB. Im a templomnac soporlaba ketten kette zakada a felső feletől foguan ménd az alsoiglan (MünchC. 69). Az templombeli soporla ketté hasada (Tel: Evang. I.404). Pipeskedik a superlát alatt (Matkó: BCsák.166). Csipkés király-szin kanuka soporla (Gér: KárCs. IV.463). Azon ágyhoz való superlátot fástul együtt küldje Kegyelmed (Rák F: Lev. III.710). Suporlátot tsinála kék, veres és fejeér selyemből (Moln: JÉpül. 487).

ágy-supperlát: [siparium; bettvorhang]. Előfűggesztő ponyva, jäték helyre elő fűggesztetett kárpit, ágy superlát: siparium PPB.

1. SUPRA: virga Kr. [rute].

Suprál, supráz: [virgis caedo; schlagen]. Czelhbeli mester-ségeket akariak előttünk fitoglatni es immár vgyan rea biszták az morghasban valo hopczibírséghe, mikor az soet suprállynk nem ió börgyartásáért (Bal: Epm. 5).

mög-suprál, mög-supráz: ∞ Ingyen hagyj ott embert vélo, hogy legyen, ki meg-suprálja az alfelit (Nád: Lev. 63). Azért adják kezünkbe a vesszőt, hogy azzal a csüntalan gyerme-keket meg-suprázuk (Csúzi: Tromb. 287).

2. SUPRA. Supra agnó, szókj fel kabla, haza jött férjed, tombj Kató az te szíp palástodban, gombos sarudban (RMK. I.101).

SUPREKERCS: stipa, stipula; balm, stengel PPB. stop-peln Adámi.

SURGYE: [puer Cigaans; zigewierknabe]. A cigányoknak is jó volna surgyénac (Thaly: VÉ. II.255).

SURJÁN: [novus; jung]. E fának giükeréből más termő surián fiatalok nőnek (Mel: Jób. 20). A termő fának, ha szinte ki vágattatikis, az ő surián ágaj nem uügoszna, hanem ki kelnek a földből (34b).

SURK(füz) ? Ibi est salix, quo vocatur surkfüz 1252 (CodPatr. VI.67).

SUROI (sorol Radv: Szak. 187): friso, frico, tero, attero Kr. [reiben]. Az liszben tölts tiszta vizet, azt az levében keverd el, sorold mindaddig az tenyered közt, míg annyi leszen mint az kása vagy leuce szem (Radv: Szak. 187). Meg gyult ingét surollya térdé kalátsához (Szentm: TFü. 11). Surollya magát a nád törődkéhez (ACsere: Enc. 221). A galitzkőben valo réz a hozzá suroltatot vashoz ragad (250). Igen alázatosan orezűnot hatalmasságod lábailhoz súrolva kérem istent (MonIrók. VIII.75). Mely követed a császári méltóságos kegyelemhez orezát súrolván eszszári ruhával feltiszteltett (MonTME. IX.369).

el-suroi: [contero; zerstampfen]. A pápisták az istennek tíz parantsolatit akarják undok lábakkal el surlani (Vár: Szöv. 51).

mög-suroi: [attero; anreiben]. Ha a betegek és az ntazók vizet nem találnak, tiszta porral súrolják meg ortzájokat (Mik TörL. 461).

Surlód-ik: atteror, affricor Sl. [angerieben werden].

Surlódás: [affricatio; anreibung]. Az alfelnak feltörése a nyargalásból való koptatástól, surlódástól vagon (Com²: Jan. 46).

SUSA: [?] Nyr. IX.73.

SUSÁRKOD-IK: [defero; angeben]. A ti ellenünk susár-kodó informatiókból lett (Pós: GBot. 17).

SUSÁROL: susurro MA. leise reden, brummen PPB.

öszve-susároi: [concito; aufhetzen]. Az nagy urakat te öszvesusárlád, az nagy hamisságra öket felitudád (RMK. II.195).

Susárlás: [denunciatio; anzeigen]. Hahol elfoglalandgyác az gonosz irégyeknek susárlási (MA: Tan. Előb. 27). A susárlásból csak egy tyukhaszonnyi haszna sincsen (Nyr. XIV.461).

Susárló: susurro MA. ohrenbläser PPB. Az susárló ember az feiedelmece közt hasonlást szerez (Kár: Bibl. I.612). Meg irattatit az caputban az susárlóknac es resteknee kár vallásoc (613). Nagyon vádol susárló Máttyás (Pós: GBot. 16).

SUSKA: [uxorius; siemandel?]. Szívességét szokták nézni a gazdának, szorgalmatosságát szurkos gazdasszonynak, nem kérded, mi nyelven szállnak szakácsnak, sőt azt sem, valyon nem hívják e suskának (Orczy: Nimf. B5).

Suskás: effoeminatus Kr. [lascivus; weibisch, geil]. Igne suskás, bujas: Milesiüs effoeminator (Kisv: Adag. 306). Csak hasznak szolgál, suskás, buja ember (467).

SUSNYA: 1) ignavus MA. [féig]. Nemtelen susnya paraszt-ság (Tolu: Vigaszt. 114). 2) [squalidus; schmutzig]. Az menyegzős házban j's nem csak azok találtnak, kiknek menyegzős ruhájok vala, hanem a ki susnya köntösben öltözött volt is (Pázm: Kal. 537). Ha szurkoson és susnyán jár, az özvegyesség-nek tisztít meg haladni mondatic (Prág: Serk. 910). A menyegzős ruhában nem csak azok találtnak, kiknek menyegzős ruhájok valyon, hanem a ki susnya köntösben öltözik is (Pös: Igazs. II.327).

Susnyaság: [illuvies, lutum; schmutz, unrat]. A Luther és Calvinus követt prédikátorok írásból sok susnyaságot le-irtam (Pázm: Kal. 1071).

SUSOG, SUSSOG: susurro, mussito MA. mürmeln, brummen PPB. A magyarc susogni kezdéne az ő nagy állhatatlanságoc szerént a király ellen (Helt: Krón. 47b). Sussoc és szol vala a nép (Helt: Háló. 351). Ha prédikátor vagy, ne fély, ne susogy, hanem kiálcz, fódgy, dörgaly minden gonoszt (Born: Evang. II.240). Szóban jó értelmesen szólni, se susogni se derrel durral (553). Hallgass, mondoc, susogj és suttogj: tace, inquam mussa et mussita (Com: Jan. 203). A párhagymák éli embernek sokkal hasznosbak, mint akarmelly aranyozott fa-istenkék, a kik előtt a pápisták térdén-állva hoszu szolomákat susognak, bírbitélnak (GKat: Vált. I.1120).

Susogás: susurrus, susurratio, susurrum MA. gemurmeln PPB. Nézd, mit hoz reád is' irigyek morgása, tudós tudatlanok fondor susogása (Orczy: KöllH 13).

SUSPUS: [dedecus; schande]. Sőt kiesülke, hogy Macskási uram suspust nem ejte rajtam (Nyr. XIII.227).

SUSTÁK: [sextarius; sechser]. Négy susták nyomó (PP: PaxC. 23).

SUT: [processus; schlupfwinkel]. Hiv szószólló vala királyi udvarban, ha mi roszt koholt irigység a sutban, azon volt, lehessen hártani nyomban (Orczy: Nimfa. A5).

SUTA: nutilus, cornibus minutus; gestümmelt PPB. A suta gömbölyeg az, a mely az also kerülettől fogva a felső egyenlő és mellekes kerültre egy aránt vitéik fel (ACsere: Enc. 76). A magzat eredetet vészen a méhben a magból lött és a tojómánynak sntáb részébe helyezett állati kezdet-től (152).

SUTTOG: susurro, insusurro, mussa, mussito C. mürmeln, brummen PPB. Vgy suttogiatok, hogy el ne arulljatok (Doesi: Adag. 123). Mündnyájan én ellenem suttognac (MA: Bibl. V. 20). Susogj és suttogj: mussa et mussita (Com: Jan. 203). Suttogva beszélnek (Land: ÚjSegít. I.584). A vének csak suttognak, pipégnak és nyögnek (Szatm: Cent. 334). Irtam Kegyelmeteknek, hogy itt az szomszédban mind suttognak butognak (TörtT: I.216). Suttogott boeskorá a mint forgattam (Gvad: RP. 87).

Suttogás: susurrus, susurratio C. mussatio MA. das heimliche brummen PPB. Rútéttatic az templom, ha játéckal, suttogással tölti ember idejét az templomban (Zvon: Post. II.273). Ellenkező egymással a nevetés és sírás, suttogás és kiütözés (Com: Jan. 62). Nem látnál közdítők csak titkos suttogást

(Zrinyi II.20). Mi az oka, hogy Kászoni mindenütt az suttogásba interessatus, mindenütt jár kel, titkos (TörtT: I.220).

SUTTOM, SUTTONY: [angulus, recessus; winkel, schlupfwinkel]. Midőn más jámborok processiót járnak, ők a suttomba pillagnak (Tel: Evang. 217). Suttomba reitezen (Tel: Fel. 201). Nem mene valami suttomban es reytekben (Pécsi: Száz. K. 86). Noha feiet emelien az suttombol ordet (Mon: KépT 314). Az anyaszentegyhazban kell lenni az igaz hitnec, nem valami suttomba aagy szeglethen (Mon: Apol. 9). Suttomban, reitekben kiáltuac (443). Űly vesztog rekon az suttomban (Czegl: MM. 119. Kisv: Adag. 227). Hallgat az suttomban (Nyr. X.469). A mint állok a suttomban (PhilFl. 56). Egy suttou, egy reitek se légyen, mely bé-ne-tellyék undok felesletégtokkal (Csúzi: Síp. 178). A suttomban nyakon csapják gonosz cselekedetekkel azt, a mit olly hangosan mondottak: la codamiano in privato (Fal: NE. 39). Megkerülnek minden suttomot, befurják magokat minden magános gyülekezembe (56). Magával hozzá-é az uri-méltóság, hogy mind azokrül meg-keltyen felelni, a mit a szolga rend valamely suttomban teslekeszik (71). Teli torokkal kiálják az erkölcsös életet, de a suttomban nyakon csapják (39).

Suttomban: [clam, occulte; heimlich, geheim]. Örömet tudnám, honnan ment végére Vithaker, hogy efféle suttomban lappangó lutheristák voltak (Pázm: Kal. 173). Voltak nem kevesen, kik suttomban kárhoytatták szegény fejét (ErdTört. I.106). Kohári ládaiban feles van nála most is, suttomban meghattam vizsgálui (Beres: Lev. 46).

SUTU: uncus Kr.

far-sutu: cauda exemptibilis fistulao catapulariae; schwanzschraube an der flinte PPB.

Sutus: uncinatus Kr. [hackig]. Sutus allatotskák, részetskék (ACsere: Enc. 117). Ha penig a tűzes vas hideg vízbe gyakorta mártatik, romlo és kemény leszen, ő rajta az igen apro sutus reszek szüntelenül által járván (250).

SÜDÖRÍT: [consocior; sich verbinden]. A samaritáusok a boldog állapotban a sidőkval farkasnyakat vontak, s a szoros ügyben pedig azokhoz sūdörítettek és magokat sidőknak lenni tettették (GKat: Titk. Előb. 18).

[SÜDÖRKÖD-İK]

Südörködés: [obversatio; das herumschwärmen]. Szüntén ugy képi ez az ortzálan jesuita a tisztaságos Mária körül valo sūdörködését, a mint ők a dajkákkal szoktak az udvarokban szentelenül eketsehnie (GKat: Vált. II. Előb. 34).

SÜGE: [?]. Az havasokon sügével tolja az ló az havat (MonTME. IV.296).

SÜGÉR, SIGÉR: raja C. perca, erythrinus MA. [barselj]. Következnek orsófark, sügér, koney halaknak nemek (Radv: Szak. 141). Kövi halatskák a sigér, a márna, a jászkeszeg (Com: Orb. 69). A sigér igen félénk és igen ravasz hal, az betegeknek igen hasznos (ACsere: Enc. 220). Sügér avagy dörgéző nevű tükés szárnyu halacska (Land: ÚjTegit. II.831). A csuka sügérral kedvesek ételre magok jószágokkal (Fely: Sch-Sall. 15).

hegyésszakállú-sügér: cobitis barbatula Com: Jan. 33. Folyóvizélli halac ezec: a víza, keessege, hegyes szakállu sigér, hegyes szárnyu sigér, orsó farku hal (Com: Jan. 33).

hegyésszárnyú-sügér: cobitis aculeata Com: Jan. 33.

tengőri-sügér: raja Major: Szót. 402.

vörös-sügér: cobitis barbatula Com: Jan. 33.

Sügérke: [percula]. Hogy ha egyebet nem is, sigérkét fogatok (Czegl: Dorg. 260).

[SÜKKESZT]

el-sükkeszt: [nullo numero puto; missachten]. El-sükkesztette a jó intéseket (Land: ÚjSegítség. 1571).

SÜL (sylvn JordC. 701. fél sylwen 293. söth 1572. KBécs. C5): torresco MA. [gedörrt, verbraten werden]. Megszáradok, süllök: assudesco PPBl. Látanak az zenőh halat sylwn (JordC. 701). Az ökör vetretzéje roston sült (Gvad: RP. 9). Új sajt, hamuban lapos sült pogátsácska (Orczy: KültH. 145).

[Szólások]. Néki sem sül ám hűvelében kardgya: Archilochi patria (Decsi: Adag. 95). Az ő karggya sem sül vgyan hűvelében: frenum non habet linguam (176). Nem hagyja ma gáloz sülni a gyalázatot (Pázm²: Kal. 265). Nem hadgyák nemzeteken sülni e történt rútdolgokat (Hall: HHist. III.25). A hol s kin sül a patratum, törvény szerént büntettesék (Monlrók VIII.124).

bele-sül: 1) successu destitutor Kr. [stecken bleiben]. Mindjárt az első szavaiban bele-sült: prima statim verba *praecidit PPBl. Az többin mind által méné, s im szinte az végén sülté belé (Decsi: Adag. 197). Bele sült a beszédbe (Fal: Jegyz. 921). **2)** [inhaerescio; stecken bleiben]. A ki egyszer egy példás bolonságba belé sül, hogy abból kihatalhasson, négyet is szül utánna (Fal: UE. 475).

benn-sül: [inhaerescio; stecken bleiben]. Itt azért még ez edgyszer benn sül Kegyelmed (Megy: SzAÖröme 275).

el-sül: torrefio, exuro MA [verdörrt werden]. Némel mag mindgiarast ki kele, az nap pedig fel keluen, el süle és miert hog nem uala giökere, megszarada (Fél: Bibl. I.57b). Az nap fel keluen el sülenek es miert hog nem vala giökerek, ki szaradanak (21).

föl-sül: [effulgeo; erglänzen]. Az nap föl sylwen, meg foyadanak: sote orto aestuaverunt (JordC. 393).

ki-sül: 1) [extorresco; ausdörren]. Ki-sül, ki-asz a vetemény vagy vetés: sata retorrescunt PPBl. **2)** [ictum emitto; losgehen]. Lippában az álygik hamar kisülének, csak két öreg álygik romolva veszének (RMK. III.39). Gyorsan rettenetes pattanyu ki-süle, török tábor felé golyóbisát küldé (Zrínyi I.121). Feltekert puskáját maga mellé vevén, a tolgonygó nép közt akaratya ellen ki-sült nem remélvén (GyöngyD: MV. 80). Tudgyuk, hogy minden embertől, járom, tésola, jó eke ki nem sül (SzBodó: SöDics. B4). Gáspár Jánosnál volt egy puska feltekerve, hozzá tartja az egyik töröklőz, nem sül ki az puska (TörtT²: I.192). **3)** evenio, sequor, consequor Kr. [folgen, sich herausstellen]. Szép elmétől kellett ki-sülni ennek a feleletnek: hoc responsum excellentis *eujusdam ingenii est PPBl. Sok vallásunkat gyűlölő embertől fogott kisülni Orlaira nézve, ez pedig csak váz volt a kenderben (TörtT²: I.220). Effele dologból sül ki az igazságnac meg erősödése (Czegl: Japh. 35). Mi sül immet ki az idveségre tartozó traditioknak általmazására (Pós: Igazs. I.103). Ebből sül az ki (DEmb: GE. 60). Ebből az versengésből az sül ki (Fal: Const. 844).

mög-sül: 1) torresco C. retorresco MA. [verdörrt werden]. Félig megsült: semiasus C. Meg-sült genyetség: *tabum crassum PPBl. Eleyben hozanak egy megh sylth halat es leepes meezet (JordC. 619). Az nagy elsegnece ő tűze miatt vgyan meg szült, veszett (Born: Ének. 133). Az ökröt birtelen ne süssed, hogy megsüljön szépen (Radv: Szak. 33). Meg süll és el szárad (Horv: HÖszt. 2). **2)** [induresco; hart werden]. Ki rettenetes ennyire meg sülni, meg asznyi, meg maradni az bünbe (Born: Préd. 228). Rea néztec az gló isten fiara, de az megsült vak-ság miatt ngyan nem esmerbettee (411b).

M. NYELVTÖRT. SZÓTÁR II

öszve-sül: [concremor; sich verbrennen]. Rakva szénával, szalnával az házok közi, s ha megtalálna gyülni, mind öszve-sülnének benne (Bors: Lev. 92).

Süldögél: [torresco; gedörrt werden]. Három száz fogoly madár süldögellyen töltvo, tyuk, lud, vadbus, halakkal konyha legyen tele (Szentm: TFü 8).

Sülés: [coctura; das backen]. Mikor az tarpecsenye jó sülésében vagon, vedd ki az tüztől (Radv: Szak. 14). Az tehénhús pecsenyét fonyrad meg a rostélyon úgy hogy fél sülésében legyen (17). A kenyér nem egészséges, ha sülése nem elég (Fely²: SchSal. 9).

Sület, sült: ∞ Mikor az tehénhús pecsenye fél sületében vagon, ütögess meg (Radv: Szak. 15). Az pecsenye mikor leves sültében vagon, úgy metéljed az tálban szép hosszan (24). A sültec és rántottac egészségessebbe, hogy nem miut a főzöttéc és levesee (Com: Jan. 83).

Sületlen: inassatus C. non tostus MA. ungebraten PPBl. Sületlen, föletlen etel (Frank: HasznK. 103). Soha sületlent, fövetlent fél ne adj, alkürmint kérje is az urad (Radv: Szak. 13). Tikmonyból süllyás rántott, öntözd meg lé vajjal, hogy sületlen ne maradjon (217). Semmit abban sületlenen meg ne egyetec: non comeditis ex eo erudum quid (MA: Bibl. I.59).

Sült: 1) assarius, coctilis, coctus, pistus, assus C. torridus, tostus MA. gebraten, gedörrt PPBl. Lisztből sült: suniligneus C. Hozanac neki ég sült hal rezet es mez zint (MünehC. 168). Aianlanak neki ég sült halnak remeket: obtulerunt ei partem piscis assi (108brC. 322). Nagi yo söth etkek es borok (DebrC. 197). Az verő volt Salamonnak idejében, kivel a sült bárányuak resonyát meg törik vala (ÉrsC. 69. 125). Jo mast söthi pecezet enni 1572. (KBécs. C5). Nyersot ne egytök, de chak tőz-nél sített (Beythe: Epist. 100). A sültekekhez (assaturis) adattatnac mártogatni való étkee (Com: Jan. 111). Es ha mi sültekek és darab petsenyéknek egyéb nemei vadaak (Com: Vest. 49). **2)** totus, merus MA. [ganz, rein]. Miczoda sült vakmerőseg legyen nemolly emberbe (Born: Préd. 228). Merő sült balgatagság az ellen tusakodni (Pázm: Kal. 484). A kevélyeknek merő sült bolond kérdések és ditsekedések vagon (Pázm: Préd. 55). Ha valaki egy nagy hegynek titáná száját, sült bolondnak tartanók (Pázm: LuthV. 106). Legyen neked is vgyan azonm felelet mondvá, ki abban a dologban az községi sült paraszt soceual maradeki vattok Aerius nagy apátoknak (3al: CsIsk. 128). Hiszem, megláttad immár, ha sült vak nem vagy (233). A régi keresztények köztöt nyg tündöklött az atyafi-szeretet, hogy még a sült pogányok-is álmélkoldtanac rajta (Tyük: Jözs. 34). Tudatlan sült parasztoe: idiotae (Com: Jan. 153). Merő sült pogányok (GKat: Váls. I. Előb. 22. 81). Magától a csapdosás jó sült vita (Czegl: MM. 201). Jök között ütölő légy inkább, mint első a sült gonoszok közt (Kisv: Adag. 98). Nem lehet az ég alatt sültebb bolonság, hogyseum egy kardvágásra bizni életét (Fal: NE. 33).

[Szólások]. Jól sült: bellus ardellio MA. Ózuo gyűlteek most az iol sültec: amphictyonum consessus (Decsi: Adag. 211). Borral mosdik, sülttel törődzik (Fal: Jegyz. 921).

nyáron-sült: subverbustus PPBl. [spießbraten].

parásban-sült: subcineritius C.

rostélyon-sült: craticula prunave tostus PPBl. [rostbraten]. Jól ettem a rostélyon sültből, minthogy gyenge volt (KirBesz. 33).

SÜT: pinso, coquo C. torreo, torrefacio, asso MA. backen, braten, dörren PPBl. Nagi czőtörtökön regnel a pogacza kenieret kel vala süthiök (WeszprC. 38). Zoktak vala evly nemely lytuan házaclakában es sevtnek vala tykot (CornC. 238). Hust

süt vala az betegeknek (MargL. 51). Pogaczakath syteenek (JordC. 34). Süs pogachath (Helt: Bibl. LG4). Nagy soe peczenyet miso mondasert az papoknac süttel (Born: Ének. 388). Az felleg az napnac melegségétől süttetuen el mulic (Kár: Bibl. 1.636). Süttöt liának reze (Fél: Bibl. 137). Az ezalkintól süttetuec vala (MA: Bibl. 1.467). Üstökös tsilag soha nem léntelt, hogy valami sovánságot avagy dögletetességet a földre nem süttött vóna (Com: Jan. 12). A bors fa gyümölte a verő fényen harmad napig süttetik, mig meg kuporodik (ACsere: Enc. 224). Éjjel és nappal hévség és hideg sütvale engem (Ily: Préd. I. 476). Tűzes vassal lilioni bélyegét süttötték hátára (Barna: Isk. 408).

[Közmondások]. Késő süttue: sero sapimut Phryges (Deesi: Adag. 3). Késő süttue: terrestris balnea (156). A ki mint öröl, úgy süit (Kisv: Adag. 161).

alá-süt: [demitto; herabsenken]. Alá süttéc feieket az öker, ketske és a iuh és el takarodának (Helt: Mes. 22). Az szegény eb alá süte a feiét és el kele pirenkodni (29).

alásütés: [demissio; das herabsenken]. Feje alá süttéssel meg hullamadott király (Megy: 6Jaj. IV. 21).

bele-süt: inuro MA. einbrennen, einbraten PPB.

ben-süt: [haerere facio; stecken lassen]. Ben-sütötte azzal a tseledettel a jensütát (Czegl: Japh. 95).

el-süt: 1) aduro, torreo MA. anbrennen, verbrennen PPB. El süttötte a dör az ő szabadságokat (Helt: Krón. 21). 2) [asso; braten]. Az ökröt három avagy négy óráig elsüssed, hogy megsüljön szépen (Radv: Szak. 33).

[Szólások]. Kegyelmeteket meglátogatni el nem süthettki (MonTME. 1.319).

ki-süt: 1) [exuro; ausbrennen]. Meg-vakítani, szemét ki-sütni: abacinare PPB. Ugy tezenek, mintha a fényes napnak a szemét pissogó gyertyával akarnám ki-sütni (Szeg: Aqu. 54). 2) explodo MA. [enfladen]. Az várasból ki süttöec egy algyut az házatskára es az golyóbis által esée a tapaszon (Helt: Krón. 164). A puskákat ki-lőjjéc, süsséc, pattantsic: sclopeta dislodant (Com: Jan. 147). 3) [prodo; verraten]. Nem tarthatta meg az titkot, ki-sütötte császárának és egyebüit is (TürtP. 1.379).

ki-sütés: explosio MA.

le-süt: dejicio, demitto, conquinco MA. [herabsenken]. Le-sütötte a fejét: *dejectus vultum PPB. Nem sütik le fejeiket, mint a szomorodott és gondol esett búslakodók (Pázm: Préd. 11). Szemeiket be luuyák és fejeiket le sütik a földre (Land: UjSegits. 1.1). Ki sok ember lesüti az fülit s másképpen lesznek mindenek (RákGy: Lev. 376). Mind annyiszor le-sütötték fejeiket, mikor szeré való dolgokat emlegettenek a kerékben (Fal: NE. 97).

mög-süt: frigo, inuro, retorro, torrefacio, torreo C. asso MA. braten PPB. [anbrennen]. Zent Lwrinzet meg süteek (VirgC. 29). Az zwmnek eret meg süte (37). Környül teztabol kozoru modra kell éinaly, meg kell sütny (SándC. 2). Meg sytted ez föl felemeth (ÉrdyC. 469). A potayt vag iob kezét süti meg a pogannac (Mel: SzJán. 344). Süs meg keményön huz tikonyat (Frank: HasznK. 34). A ki félve és gyengén nyúl a tsallyánhoz, meg-süti kezét (Pázm: Préd. 329). Az rogya meg veri, az dér meg süti, az férgek meg vesztögetik (Pázm: Kal. 201). A ludat vond edgy fa nyársra és süsd meg jól (Csehl: OrvK. 41). Ezt akár az keménczében süsd meg, akár az pín-mátában (Radv: Csul. III. 46). A historicusok írják, hogy a régiek a tevéket egészben szokták volt meg-sütni (Misk: VKert. 41).

mégsütés: [coctura; das anbrennen]. Az meg süttöesen erteetik az körözth fauk kemenezoien ű testenek meg zaara-

dasa isteni nag zerelemnek nag tüzetül (SándC. 4). Az ökörnek megsütéséről irok egy keveset (Radv: Szak. 33).

Sütemény: torta, pistura, crustulum, clybanites Kr. [gebäckenes]. Sylvia maga keze süteményével kereste kedvét és szor kívül hízeltkedett néki (Fal: TÉ. 710). Elkészíti egy néhány tál étkeit, nyársra való süteményét (878).

Sütés: coctio C. assatura, pistura, adustio MA. [das brennen]. Az fraterek nem nezhetek az tűzes vasnak süteset (VirgC. 37). Az nyomoruságnac izzó verő fény süttése (MA: Scult. 948). Kemének esendessen ballag paripája, két süttéssel jegyes a jobbik pófája (GyöngyD: KJ. 369).

[Közmondások]. Elég egy süttésbe egy béles (Nád: Lev. 84).

kényér-sütés: paniticium Nom^o. 409.

Sütet: [crustula; backwerk]. Először az tánirok szedesseknok fel, az vtan az süit es valami egyeb sütet beles vagyon (Érasim: Erk. 35).

Sütközöd-ik: [apricor; sich sonnen]. Teueked fázódnak az szomjú halászok, neked sütközödnek az futó vadászok (RMK. II. 196).

Sütő: pistor, pistrix MA. [bäcker]. Mounal megöoitot kómenca a süttötöl: quasi clybanis succensus a coquente (BécsiC. 189). Az mézes pogácsát áféle süttövel süsd meg, ki azzal keresi kenyerét (Radv: Szak. 287). A király pohárnakja és süttöje (Tyuk: Józ. 193). A süttő a tézstát a süttő tekenőben fa lapoczkával dagasztya (Com: Jan. 76). Marczapánnak süttői a vagy inkalb patikariusi (GKat: Titk. 393). Parao király süttöje (Ily: Préd. II. 163). Az vrvacsorájában-való kenyér nem a Christus valóságos teste, mert úgy a süttők csinálhatnák vas közdött (Matkó: BCsák. 422). Kiáltani kezdém a kolcsárt, kiis egy süttövel lakván ott közel, mindjárt meghallá 1759 (Hazánk. I. 141).

bélyeg-sütő: tudicula MA. brenneisen PPB.

kényér-sütő: pistor PPB. Com: Vest. 46. [bäcker]. Kenyerék, mollyeket az mennyei kenyér siteo sütet (DomC. 82). Mikor az kenyér-sütő garast ad az kuldusnak, tulajdonává teszi azt (Pécsv: Fél. 830). Az kenyér-sütőhöz nem illenek, hogy egy garasos czipoert ket garast venne (829).

ostya-sütő: panifex, pistor SK. [oblatenbäcker]. Nyerteseben járna ugy az ostyasütő a képfaragó acsoknál, hogy ha mit a süttő süit, Christus testévé vállatna (Matkó: BCsák. 425).

pécsünye-sütő: 1) obeli versator; brater, bratenwender PPB. 2) bratpfanne KirBész. 136.

pogácsa-sütő: [epedinarium; zuckerbäcker]. Mézes pogácsa-sütő: dulcinarium PPB. A esőnöge csináló, pogácsa süttő kívánatos édes csemegéket készit (Com: Jan. 76).

[Sütőd-ik]

mög-sütődik: [retorresco, assor; gebraten werden]. Az barany a hgy tűznel forgatuan, meg süttődic (Born: Préd. 404).

Sütöget: pinsito, asso MA. [wiederholt brennen]. Gyakran süttögetik: coquito C. Tűzes vassal süttögesed az szörít környü-lötte (Radv: Szak. 62). Maid más vassal süttögetem sebedet (Bal: CsIsk. 136).

el-sütöget: ∞ Tűzes vassal mind elsütögesed az szörít az fejen (Radv: Szak. 62).

mégsütöget: ∞ A disznóból készült aprólékat egyenként süttögesd meg (Radv: Szak. 64).

Sütögetés: [assatio; das brennen]. Meg gondold, hogy folyo fene ellen vagyon ez a süttögetés (Bal: CsIsk. 150). Tűzes vassal való süttögetés (Czegl: MM. 94).

Sütös: [calidus, fervidus; heiss, brennend]. Ez egész negyed sütős lézen és háboru 1613 (KNSzombat. E2). Walpurg esinál sütős melegt 1620 (Kál. B7). A főnekből a napnak sütős melegsége jó szagot hoz ki (Matkó: BCsák. 250). Az nyárnak kezdeti láttatik igen vizesnek és sütős nap fényűnek 1674 (Kl. Csé 32).

Sütőség. Leva Antalnak a császár sok vezeték nevei felett a sütőségnak titulusát is hozzá-adta (Tel: Fl. Él. 67).

Sütösen: [fervide; brennend]. Igen sütösdön pöröslő tarlott teje tetejét (Matkó: BCsák 214).

Süttet: [coquere curo; backen lassen]. Egy szép kövér borjút hamar meggyúzata, pogácsát Sárával ő hamar süttete (RMK. VI.266). Jobb lako földet kezdé kenani es kenyéret süttöten, által méne a fő vizeken (Helt: Krón. 16). Szógyénben, Suránban erigáltatom az provisiót, csak ne süttessem hiában (Béres: Lev. 624).

SÜL (szől BécisC. 281, szől NémGl. 125, szől Mel: SzJán. 432, szől JordC. 94, szől Helt: Bibl. I.C'c3, szől C.); echinus heriacus, herinaceus C. herix MA. igel PPB. Zewl: hispida NémGl. 125. Onocraculus es zöl lakozna ő közöbökben: onocrotalus et eriacus in liminibus ejus morabuntur (BécisC. 281). Nemykoron az süldisznónak beoreben chynalt veezveuel, ostorral very vala ev magát (JordC. 62). Zölth, nywlath es erdey diznoth ne egyetők (JordC. 94). A süldisznónak örekségéné teszme ötet (Helt: Bibl. IV.31). Tövises süldisznok (Mel: SzJán. 432). Az küsziklac barlangi az süldisznoknae (Szék: Zsolt. 106). Süldisznó, tövises disznó vagy ürge neme (MA: Bibl. Magy. 4). Tisztátalanoc legyenec előtettec az egér, a béka, az süldisznó, gyie, cziga (MA: Bibl. I.98). Sül disznó avagy tövises borz: erinaceus seu echinus (Com: Jan. 17). Sül disznónak az éles sertéje (Czegl: MM. 203). Süldisznó, a kit másképen tövises disznónak-is hívnek (Misk: VKert. 241). Egy süldisznó, gyémánttal rakott (MonIrok, XXIV.648).

SÜLDŐ: porcellus, porculus MA. spanferkel PPB. Süldő dizno, azki meg makt nem raghat; nefrendes C. Verő malatz, süldő sus novella; szopástól elszakasztott süldő, melly még nem rágódhatik PPB. Glazdam azzon zakasztott wolthi ky hwy vagy hvyzonegy eregh süldöt (RMNy. II.211). A téjtől elszakasztott malatzok fogatlan süldőknek mondatnak: porcelli a lacte depulsi nefrendes diemtur (Com: Jan. 43). Midőn a süldő két bolnapi, aekor kell meg herélni (ACsere: Ene. 286). Disznó, süldő, malacz (Bethl: Élet. 369). Bányók, süldők, ludfiak (SzékOld. II.164). A déznában mind bányóyokból, süldőkől tizedik vétessék (ErdTörtAd. II.363). Dizno barom szől deüsteüll (Radv: Csal. II.97). A tized diznót hat pénzzel váltják meg, a süldőt három pénzzel (Gér: KárCs. IV.285, 306, 153). Külömbiséget kell teműnk a disznó, vad kan, ártány es süldő között (Misk: VKert. 145).

[Közmondások]. Süldők között dekan lebet az kan. (Bal: Epiu. 11).

[SÜLGET]

még-sülget: [perpendo; erwägen]. Es magadba tery gondolatoddal, meg sülgetuen ez igenec terhes voltat (Bas: Credo. 132). Hogy kedig meg erced, minemű szülről szolyon az propheta, meg kel a sido igethi sülgetnűnc es anae iegyezset eszűnkbe kel vennűnc (173). [Vö. Sullyogat?]

SÜLLŐ (sülle, syllew LevT. I.152, sillő Frank: HasznK. 20); raja C. capito, squalus, lencioperea MA. [schill]. Süllő, sügér: raja PPB. Ha Keg. benes syllewvel, kwelgion egy syllet (LevT. I.152). Süllő halnak hájja (Frank: HasznK. 206). Retke, süllő következik s kilencz szemf bal (Radv: Szak. 156). Kophalat, posárt, süllőt, hársát add a szakátsnak (SzBodó: Sódics. A4).

tengeri-süllő: eine roche, une raie KirBesz. 160.

SÜLÖLKÖD-İK: capto, blande insequor MA. freundlich nachstellen PPB.

Sülölködés: captatio MA.

SÜLY, SÜL (sul BeytheA: FivK. 112b, suly Kanizsa Tört. 41, BeytheA: FivK. 120); marisca, mariscus, fleus, fungus MA. scorbutus; feigwarze, skorbutj. Kinek az orrában süly vagyon: polyposus; segzen költ kelés, kelevény, süly: condyloma PPB. Az wr meg vér tégedet Egiptusnac mirigyéuel, sülyel, varral es vizketeggel (Helt: Bibl. I.Zzz3). Minden sült meg gyógyit, ha meg töröd, rea kötöd (Mel: Herb. 33). Kacor Gerb pelda bezedo: swl wagion orromon, az elmeesse wadalmas, az meg maradasi ruthalmas (LevT. I.251). Fekely, sül, var (Kár: Bibl. I.184). Mint a gelyva es suly találtatik az ép testben (Vallást. 203). Ha megtöröd a rozmarint, al feledben való sült es dagadast megly gyógyit (BeytheA: FivK. 81). Venus köldöke bokrosan nő, belső sult az vize es gőltero porul meg gyógyit (112b). Ha tűzes hamuban megsütd az eb nyelvé fny gyökereit, először testaban takaruan, az belső sulyokot meg gyógyita (120). Fekély, suly, var, vizketeg (Sam: Cer. 177). Kifisek es sulyók kelének rajta (GKat: Vált. II.1090). Gelyva es suly talaltatik a testben (SzCsene: Conf. 112). Süly keljen alfeleden (Thaly: VÉ. 1153). Suly vagion az orromon (Kanizsa-Tört. 41).

dagadó-súly: haemorrhoides caecae PPB. [blinde hämorrhoiden].

kifolyó-súly: haemorrhoides apertae PPB. [offene hämorrhoiden].

köves-súly: [haemorrhoides caecae; blinde hämorrhoiden]. Ha az loheret rea kötöd az kemény dagadásra es köves sültre, hamar meg erley az kelesöket (BeytheA: FivK. 86).

Súlyös: [haemorrhoeus; hämorrhöisch]. Véghurkán való süly vagy súlyös erek: haemorrhoides PPB.

[Súlyösöd-ik]

még-súlyösödik: [haemorrhoida corripior; hämorrhöisch werden]. Az alfelök meg súlyösödek (Mel: Sám. 21).

SÜLLYED (le sullyed GKat: Vált. II.1230, sullyed ÉrsC. 510); dispereo C. submergo MA. [untergehen]. Igen sylletti az ez felden, ky halando emberth zereth (ÉrsC. 243). Mynd pokolra sullyedenek (510). Az sajkákban három syllyedt a Szávába (MonIrok. III.157). Sullyedenec mind az öt varosoc (Born: Ének. 343). Némellyek mindeüöl csak magok erejekkel akarnak kigázolni es sullyednek, holott lehetett volna segítség (Fal: UE. 493).

[Közmondások]. Ki bogár után jár, sullyed, gázol a sárban (Kisv: Adag. 338).

alá-sullyed: persido C. [untersinken]. Le-üledem, alá-sullyedek: persido PPB.

be-sullyed, bele-sullyed: [immergor; bineinsinken]. A maruan köüdn zent keresztnek igiet vonnan, azonnal bele süliede (DebrC. 11). Mindenekelőtte pokolnak mélységében be sullyedgy, tnyaságidat sirassák (Lép: PTük. I.342).

benne-sullyed: [inhaereo; stecken bleiben]. Benne ne süllöd az hazugságban (Bal: Csisk. 126).

el-sullyed: submergo MA. [hinabsinken]. El süliede feld alaa az tyz (JordC. 139). Micoron talior el süleit volna (DebrC. 569). Valazyatok ez kettew közöt; awagy ezek el syleggyenek awag ew myattok martyromsagot zenwegyétök (ÉrdyC. 598). Egy bayo el kezdenec sullyeduy (ÉrsC. 347). Nag soe varosok föld indulás niat el süliedenis (Szék: Krón. 55). Vesztegy isten-

nek szent haláláért, lám majd elsüllyedsz (RMK. V.213). Ez egész világ majd teljességgel víz miatt el volt süllyedve (MA: Scult. 21). Kár, hogy nem votizáltak a pokol ellen, hogy süllyedjen el, veszzenek el az őrdögök minden kízó számmal (Fal: NE. 63).

elsüllyedés: submersio MA. untertauchung PPB.

lő-süllyed: sicut C. desido, demergor MA. hinabsinken PPB. A föld le süllyedett: terra *desodit hiatu; loereszkedem, le-süllyedek: subsido PPB. Te Kapernum mind az pokoliglan le-süllyesz (Sylv: UT. 17). A nyomorságos állapotokban le-süllyedten (Com: Jan. 196). Valamely isteni erejével tselekedte, hogy a vizen száraz lábról jött és a lába le nem süllyedt (GKat: Váls. II.1230).

még-süllyed: persido, subsido, immergor MA. zu grunde fallen, untersinken PPB. Meg süllyettettek hazugságokban (Bal: CsIsk. 415). Valahol meg-süllyed az levelem avagy városom avagy falom, nagy kárát vallják (MonTME. I.268). Megfellegett, meg-süllyedett hajó (SzD: MVir. 204).

Süllyedés: submersio MA. untertauchung PPB.

Süllyedőz: [sidere coepi; zu sinken beginnen]. Péter a tengeren járván, a nagy szél-vészektől meg-rémült volna, kezdé süllyedezni (Diósz: Préd. 126).

SÜLLYESZT: mergo, submergo MA. untertauchen PPB. Menté magathó nag sok hazugsággal es süllyeszty lalky az nagb sötetsegreh (Apost. 34). Az ő népével vnanoc kezdé sietni az töröknek és erősen kezdé őket süllyeszteni (Helt: Krón. 86). Vegezetre minden monon a penzt vesztie, süllyesztié (Decsi: Sall. 16). Isten nem akarja lirtelen süllyeszteni őket (Pázm: Préd. 26). Nem vesztie, süllyeszti mindgyárt a gonoszokat (120). Fékagy, aranyos kengyel, egy lís vért aranyba seüllyeszte, türkissel rakott (Radv: Csal. II.231).

be-süllyeszt, bele-süllyeszt: immergo MA. [hineinsinken]. Soc bolondságo kívánságo, mellye az emberek besüllyesztie a veszedelembé és kárhozatba (Helt: UT. Kk8). Tarackokkal, gránáttal kellene besüllyeszteni, mert onnan sohevá ki nem mehetne Gajárból (Bercs: Lev. 182).

besüllyeszthetetlen: immersabilis MA.

el-süllyeszt: submergo MA. [untersinken]. A binős embőröket el nem süllyesztte volna (GuaryC. 22). Gomorra, Adame, Seboyn, kiket wr ysten el syllyezt ew nagy haraghyaban (JordC. 265). El syllyezteny ez vylagot (ÉrdyC. 571). Ysten Nynyweonenk városath el akarja wala süllyezthény az ew byneyert (ÉrsC. 7). Embőröket kelleznek el ala (KazC. 111). Magyarazattat el akarne nyonni es süllyeszteny (Helt: Bibl. I b2). Am el süllyezte es mind el veszte azokat az isten (Born: Ének. 193). Az őt varost kenkfues osszuel süllyezte el (Fél: Tan. 373). Mind nevét s mind tudományát egygűt kívánák el nyonni, rekcenteni, süllyeszteni (Mad: Evang. 810). A letőt marhát nem kell el-rejteni, el-süllyeszteni: depositum non supprimendum (Com: Jan. 190). Valaki magát ok nélkül gerjeszti, s a miatt papsága szentségét elveszti, azt az isten aszszony hamar el-süllyeszti (Göngy: Char. 44).

elsüllyesztés: [submersio; versenking]. A föld semy zeld fyvet ne teremzen Sodomának, Gomorrának el syllyeztesoenek peldayara (JordC. 265). Az isten a nyelveknek el őgyeliteteseket meg tselekedhetto mint a Sodomának el syllyesztetését (GKat: Titk. 90).

Süllyesztés: ∞ Az isten hol süllyeztessel, hol tűzrel, hol ehseleg megbüntete őket (Born: Evang. IV. 4b).

SÜPPEDE (sbedékes? Helt: Krón. 208. sipad Mik: TörL. 352. sippadoz Tof: Zsolt. 150. soppedékes Com: Jan. I. soppedez

Mik: TörL. I. soppadoz Szatm: Dom. 262): cado, labor, prolabor Kr. [sinken]. A Dunán száraz lábbal monten és jöttem által, attól igen féltem, hogy a lábam belé ne sítadjon (Misk: TörL. 352).

Süppedék, soppedék, söppedék: uligo, eluvies MA. sumpf PPB. Ingovány, seppedék: uligo PPB. Egy seppedék helyre mikoron utánae, határoc könnyen ot által gázlánac (Helt: Canc. 11). Az országokban sok pusztá helyek, seppedékek és vadon erdők vannak (Pázm: Préd. 748). Ki nem voutának szégyen vallásodnak seppedékiéből (Bal: CsIsk. 308). A Nilus vízének árjának le-szállása után a sepedékből egerek lettek (Ker: Préd. 248). Vizes seppedékek (Com: Jan. 73). A ti presbyteriteknek a kornányon és sepedék közt is atig adánae helyet (Megy: Dial. 95). Ló meg nem győzheti a nagy süppedéket (Zrínyi I.109). A sepedék miatt semmit nem árthatott nekik az török, mert ha az bozotot töltötték, az víz föl-áradott (MonIrk VII.86).

Söppedekés, seppedekés: uliginosus C. palustris MA. sumpfűg, morastig PPB. A törde lovagoc oldalul is ftközénoc ngkic és a Krasso sebedékes gero kezdée őket tolni (Helt: Krón. 208). Az ecclesia mikor az szárazza akarja hágni, sepedékes helyre teszi az talpát (Pécsv: Fel. 442). A föld színe néhol nedves avagy vizenyős, ingoványos, posvány, söppedékes (Com: Jan. 12). Az embernek elméjét is az ő ily sepedékes és meg mérgesedett lehelletivel meg vesztegette (Bök: Sám. 40). Az angolnak tsak a sepedékes lig sárból teremnek (Misk: VKert. 554).

Süppedőz: [haereo in vado; in sumpf versinken]. Suppadoznak vala az ő lábai (Szatm: Dom. 262). Midőn Péter a tengeren menne az ur Jesushoz, gyenge hiti által sippadozni kezd két három lépése után (Tof: Zsolt. 150). Sz. Péter megijedett volt, mikor a vízbe süppedeztek a lábai (Mik: TörL. I) Süppedezni, megakadni farkast fogni: haerere in vado (Kisv: Adag. 204).

SÜRÖG (sürgölődik Mon: Képt. 92. Lép: Pfük. I.317. sürgölődik Pécsi: Ágost. 35): [discurso; sich herumtummeln]. Ha mikor az isten láttya betegséggel, sürgőg körüllötte igaz sorénységgel (GyöngyD: Cup. O.42). Az őrdög az isten népe között véghetetlen intselkedéssel sürgőg, forog (Misk: VKert. 250). Tübbi kutyák hallván ejteni ezentéct, sürgöttek, forgottak (Gvad: Orsz. 130).

Sürgős: [frequens commercium; reger verkehr]. A testi okosság ez világi sok ideig való társalkodó sürgős forgásból szerezetik (Toln: Vigaszt. 268). Sasok oda gyűlnek, szapora sürgőssel járnak, kerülnek (GyöngyD: KJ. 361).

Sürgöt: sugillo MA. sehr nötig PPB. Mikor ezzel a bizonyással sürgettyük az atyabakat, igen eveznek róka farkokkal (Pázm: Kal. 463). E segedelmet sürgetik tehát (Tört. XI.163). Botyánt sürgetem, azt írja, ma estvére elgyün (Bercs: Lev. 253). Az szökött katonaság neveit váltig sürgetem az tisztoktól (389). Az királyt mind a szeretet, mind Anna igen sürgötték az elválásra (Mik: TörL. 246). Mi áhok fogás rejtekezne a sürgötő vágyódásoknak hirtelenkedése alatt (Fal: UE. 433). A bíró jó akarattját kedveskedő ajándékokkal sürgetni (SzD: MVir. 16).

[Szólások]. A hadban sok pallos sürgötte nyakát (SzD: MVir. 199).

Sürgöd-ik, sürgölőd-ik: obversor, ambio, adolor MA. [sich beeifern]. Syrgewdyk waku az wutalan walo zolgalbat: distrahatur circa frequens ministerium (Pesti: NTest. 143). Martha igenis sürgölődie es farud vala az koinha hadban vruee kedueert (Pécsi: SzázK. 120). Ninchen gondotoc heruadatlan coronatokra, sürgölődgyetes szamtalan nyomorasagine földl (Pécsi: Ágost. 35). Az hiuce az igazságnak meg tapasztalásában

naponkint inkább gyarapodgyanae és sörgöldögjenec (Mon: Képt. 92). Ha ayitatos elmékedesebket sörgöldöttök, kétség nélkül üdvösségre vagyon haylandóságtok (Lép: PTük. 1317). Azon sörgöldől, hogy eszt az nagy doctort is oltalmazoiáú téged az ti vakságtoknak (Bal: CsIsk. 112).

Sürgöldődés: obversatio Kr. [diensteifer]. A sörgöldődés, apolatással való hízkeledés: palmum (Com: Jan. 205). Az emberek az ördögnek környéltetk való sörgöldődését nem mindenkor veszik észre (Misk: VKert. 183).

Sürgöldődő: [adulans; schmeiblerisch]. Nem kell sürgöldődő s-csábító csalárdságod (Matkó: BCsák. 114).

SÜRÜ (serü ÉrdyC. 236b. sűrűség DomC. 79. sevreveseg CornC. 413. sűrös Prág: Serk. 676): **1**) solidus, spissus, densus, confertus, condensus C. dicht PPB. Igen sűrű: perdensus C. Nemyemew sewrew zowneuben, bolot tevuisben czynaltuala olytant ment egy haylok (EhrC. 27). Jay annak, ki nem sokaséita a nem önt és megleen nehézzéte ő ellenő a sűrű sart: densum lutum (BécsiC. 272). Ez pator mene egy jgeen syrew agy fa ala (CornC. 322). Nag sűrű fűs boeroc (DebrC. 248). Hoza neky wadakat mykeppen syrű porth (KulesC. 190). Meg értötte vala, hogy ez országokban nem vólhának soc városoc és nagy városoc, hanem czac gyakor mező városoc és sűrű faluc (Helt: Krón. 105). A ki sűrű mint az ennyű, ki tisztítta (Mel: Herb. 173). Mikor igen sűrű az eghen az czillag, aszt legyzi, hogy immár a vápör az az földi pára fel jütöt oda töllüne és eső leszen (Cis. G2). Temérdec kemény és sűrű materiából leszen (H3). Sűrű leneles fáknac ágai (Kár: Bibl. I.111). Sűrű strását allata (Göres: Mát. 52). Sűrűb és világosb hasonlatosságokkal előnkbe nem adhatta a szent lélek: életünknek mülandó biúságát (Pázm: Préd. 70). Sűrű piszok esik rajta (Matkó: BCsák. 10). Sűrű gyertya gyújtás (Czegl: Dág. II.6). A sűrűbe befuték (Bethl: Élet. 329). Sűrű számu pénz (Thaly: VÉ. I.158). Sűrű, ritka, közép és lé szürő szita (Radv: Csal. III.30). **2**) [condensa arborum; dickicht]. Az puzta erdőre futa es ott az serűben es wdwkban kezdé lappangozny (ÉrdyC. 236b). Myert lakozneék az syrewben (527). A pokol, melyet pokol fenekének, sűrűjének is mondanac (Com: Jan. 216).

Sürüd-ik: denseo, spissesco MA. [dicht werden]. A gőzölgek vizzé sűrűdnec: humores se *concrispan PPB. Sürüdhett onnat is rabságbéli kínos nyomorúsága, hogy minden vigasztaló híreknek bé volt az uttya vágva (SzD: MVir. 347)

mög-sürüdik: ∞ Midőn a nép meg sűrűdnec (Helt: ÚT S3). Az oltott téj meglidegzik s sűrűdik mint egy hideg étek (Radv: Szak. 268). Tégy semlye lisztet belé, attól megsűrűdik az leve (119). Meg-sürüdik a leve (Lipp: Cal. 44).

mög-sürüdedés: densatio C.

Sürüdedés: densatio C.

Sürűen, sürűn (sürűen RMNy. II.210. sűrűven MA: SB. 143): spisse, dense C. MA. dicht PPB. Gombok wadnak raytha, sűrűen az mellyen ala (RMNy. II.210). A házban levegő ég sűrűn teli sok apró porcskákcal (Pázm: Préd. 15). A pénzt a szekrényekben sűrűven egybesotulta (MA: SB. 143). Fenyegetet Isten sűrűven (Mey: 6Jaj. IV.21). Sürűen gyógyultak mindenféle nyavalyából (Sárp: Noe. 247). Sürűven vallon a kudarczot (Matkó: BCsák. 14). Sipok, dobok, sűrűven zengenek (Czegl: Dág. Előb. 12). Végy példát előtted s körülötted sűrűven el-dőltekről (László: Petr. 7). Sürűven éueklik mázoknak a poeta versét (126).

Sürűit, sürűit: spisso, denso MA. [verdichten]. Öszve-szorítom, sürűitem: constipo PPB. Lisztet ránts meg, annyi legyen penig az liszt, hogy szépen sűrűtse az levét (Radv: Szak. 79). A hó peléli ha a melegtől tesspekké sűrűttetnek, essők leszenek (ACsere: Enc. 138).

égybe-sürít: constipo C.

el-sürít: [constipo; dicht machen]. Isten oli igen el-süríte az ő haiait, hogi boh földöztetneiek (DebrC. 144).

mög-sürít: denseo, addenseo, condenseo, condenseo, conspisso C. [verdichten]. Megh sorűyttee es megh nyoytta az ew hayayt wr istennek malaztya (ÉrdyC. 200). Fekete kényeret hányj reá, de sokat ne, mert megsürűti az levét (Radv: Szak. 69). Az levegő éget setétséggel megh sűrűytotte (Prág: Serk. 34). A tej-telt vajas kőpűben meg sűrűiti (Com: Jan. 78). A saláta a néző érzékenséget meg-sürűti (Nad: Kert. 279).

mög-sürítés: densatio C. verdichtung PPB.

[Sürül]

mög-sürül: [condensor; dicht werden]. Mogsürült: condensatus, spissatus MA

Sürűs: [densus; dicht]. Igazán mondod, hogy azt mondotam; vagyon erről sűrűs lugod sup: Q3. Cap. 2.§. (Matkó: BCsák. 291).

Sürűség: densitas, spissitas, frequentia, spissitudo, condensatus C. densitudo MA. [dichtigkeit]. Az vr isten az ev hayanak sevreveséget ada (CornC. 413). Zeold leveleo ágaknac siressegenek ekessege (DomC. 79). Lattunc oly fűtőköt, kiből mint hosszn nyírveszőc szarmaztat sűrűséguel (Born: Préd. 9). Leszállanac az sáskác nagy sűrűséguel (MA: Bibl. I.57). Az isten az elegyes zürzavart az ő sűrűségének és ritkaságának grádiesi szerént négy különböző részekre el-osztotta (Com: Jan. 4). Szörnyű sűrűséggel köeső kezdé lenni, s meg is esett az radnóti szőlőnek (Monlrók XVIII.54). Nézzélek a berek nagy sűrűségében (Könyi: HRom. 199).

Sürűségés: densissimus Kr. [sehr dicht]. Ennél nagyobb fájdalmak nem lehetnek, mint mikor a kezek és lábak sűrűségés inai és apró tsontotkskái meg-szagattatnak (Pázm: Préd. 513). A közelvaló klastromot mint a sűrűségés raj úgy dongotta a sok ördög (887). A választottaknac sűrűségés seregében megdiczertefne (MA: Scult. 932). A sűrűségés lövés niunt nem kevesen hullának benne (Szal: Krón. 78). A fősvénység nem áll magán, körülötte főrög a sokféle hamisság miut a sűrűségés méhe raj (Fal: NE. 25). Mások előtt mint a sűrűségés raj úgy forgolódnak kedves dolgokkal (Fal: LE. 377).

Sürűségésen: [creberrime; am öftersten]. Eh legyeket, csyő kollancokat mind emberek miud barmok sűrűségésen szenvednének (Lép: PTük. I.259).

Sürűsit: [condenso; dicht machen]. Sürűsich folyóket sok sóhajtásiddal (Zrinyi II.111.133). Nevellyed sürűien szivednek sirását, sürűsítés mellyed zokogását (TóthJ: IstN. 123).

Sürűsöd-ik: [densor; sich verdichten]. A kinek megrekett torka, reá sürűsödik nyála, lélekzetet alig vehet, akadozva beszél (Fal: UE. 502).

SÜSETÉK, SÜSETÉK, PÜSETÉK: alanda, galerita, cassita MA. lerche PPB. A süseték avagy püseték bobitáját fél-horraztaty: cassita vel galerita cirrum erigit (Com: Jan. 38).

SÜV (syw ÉrdyC. 395): levir MA. [schwager]. Kyldo el Budaat, hogy az ew syweet, kynek Vazul vala neve, az nyitriai temleczből ky hozmaa (ÉrdyC. 395). A süv, férjnek ötse vagy bátya: levir (Com: Jan. 117).

SÜVEG (süveg JordC. 65. TilC. 125. Pesti: Nom. I.43. RMK. II.286. süveg RMNy. II.171. Ily: Préd. I.258. süeg RMNy. III.100. Mel: Herb. 57. Zvon: PázmP. 118. süog TörtT. III.100): **1**) pileus Pesti: Nom. I.43. C. hut PPB. Lombik, égetbor főző üstnek süvege: alembicum PPB. Veté süveget ő feiebe (BécsiC. 31. 45. 108. 127). Zerez' köczókket es zeep sywegdökeht hű

ekesseghekre (JordC. 66). Az firtáki süvegeket le vetik és nagy tisztossággal halgattiak (TihC. 125). Egy neszth kapa süveg (RMNy. II.171). Ő süvegét ingyen sem emelíté, ő haragját inkább megöregbíté (RMK. II.286). Tollok süvegeken meg nem marada (MonRók III.63). Egy kopasz lovagos csinált haját rakott vala a süveg alá (PestiT: Fab 131). Melly igen hew vagyon most, mégis belet süveget és kesztyét vagyon (Helt: Mes. 291). Elő a süvegben fölül tóna az szent coronát (Kár: Bibl. I.94b). Ne terheltesék a mentét és az süveget elküldeni (TörtT.² III.400). A földet rázok bírják, a fejér nép igen tsúfos süveget visel (Mik: Törl. 353). **2)** [meta sacchari; hut]. Négy pint vizet tölez belé az nagy hordóban, két süveg főnént (Mel: Herb. 27). Nem egy süveg ezontos lusért volna itt az pőr (MA: Scult. 1078). **3)** [praeputium; vorhaut]. Az kis gyermek feizmányát vagy süvegét, a kít az sídóc el metzettet, meggyógyít (Mel: Herb. 57). Kezvé-fel erőssen a bort, tölts belé egy-két süveg fővényet (Váli: OrvK. 18). Ne terheltesék küldené borsot, gyömbért vagy három süveg nádmézet (TörtT.² III.376).

[Szólások]. Mint áll a süvegec, illegetie azokat fejekben (Megy: 6Jaj. III.33). Vgy illik az titulus az vitalushoz, mint az Lippay süveg az bagolyhoz (Zvon: PázmP. 118). Porba ejtéd itt is süvegedet (Czeg: MM. 171). Mindenap felteszed az Orbán süvegét (Deesi: Adag. 28. Kisv: Adag. 231). Igen feltötte az Orbán süvegét (Misk: VKert. 437). Szélvész hozta fiát majd megkissebbitem, süvegét feje föl még ma leté tetem (Thaly: VÉ. II.257). Mond meg vradnae, hog' tölke, gané a mise, ne ves süveget a képnék (Mel: Sim. 385). Valanikor ezt emlétyük, süvegvetés sel és emelkedéssel tisztollyük (Pázm: Préd. 155). Ha az isten német ruhába menne eleibe, annak sem vetne süveget (Gér: KárCs. IV. 522). Előtte mentél társaidal süveg vetve (Pós: GBot. 29).

árnyék-süveg, árnyéktartó-süveg: umbella MA. PPBl. [sonnenschirm]. Egy arniek süveg, arannyal színrozott fnyes keotes keörmülette (Radv: Csal. II.87).

asszonyok-süvege: calendrum, mitella; weiberhut PPBl. Asszonyok melyrevalójok, asszonyoknak süvegeik: capitium PPBl

béllent-süveg: [capitium subutum; gefütterte mütze]. Melly igen hew vagyon most, mégis belet süveget és kesztyét vagyon (Helt: Mes. 291).

bolondok-süvege: [coprae pileus; narrenkappe]. Fejébe téték az bolondok süvegét (RédTem. 21).

csákós-süveg: [pileus cacuminatus; spitziger hut]. Az ifjak nyárban hasonló fekete süvegeket viselének, de csákóst (MonRók XI.318).

ceh-süveg: [pileus Bohemicus; böhmischer hut]. Egy cseh süveg fekete bársony, vagyon rajta arany boglár No. 13 (Radv: Csal. II.282).

csücsös-süveg: apex C. [spizhut].

csuklya-süveg: [cucullus; capuchon]. A meszse utra menendőnc saruc illenec és fejhoritó csuklya süveg (Com: Jan. 92).

gallér-süveg, galléri-süveg: galerus C. [fölkappe]. Galléri-süveg, patyolat: galerus PPBl.

gyermék-süveg: puerilis calyptra; kindermütze PPBl.

háló-süveg: [mitra dormitoria; schlafhaube]. Közönséges öltözet az ünög, pendely, háló süveg, dolmány (Com: Jan. 100). Hálósüveg van a fején, úri módon teszi fel, a szakácsnak több nem kell (Fal: Vers. 877). Háló-süvege sem volt senkinék, most minden embernek vagyon többire 1759 (Hazánk I.295). Az hajam az háló-süveg alól ki-tsúzott (KirBesz. 12).

hasított-süveg: [pileus fissus; spaltiger hut]. Eleybe kezdé öni egy ember szabasso, veres nagy agyaru hasított süvekben (Helt: Mes. 448).

hégys-süveg: tiara C. [spizhut]. Vetkezz le püspöki ruhádbul, hegyes süvegédbul, palástodbul (Orczy: Nimfa. B3).

kalap-süveg, kalapos-süveg: petasus, galerus; breiter, runder hut PPBl. Azon kér Klet, hogy kalapos süveget vegyen ő magának (LevT. II.142). A meszse földre menendőnc saruc illenec es kalapos süveg a napnac verőfénye ellen (Com: Jan. 92). Egy vagy két gyapjúból csinált roz süveget vésznek, akár magyar, akár kalap legyen (Lipp: PKert. II.180). Kalapos süveg, melyen vagyon aranyboglár (Radv: Csal. II.282). Egy nyári kalapos süveg aranyas (Gér: KárCs. IV.84). Egy kalapos süveg, kít Naricióból hozott volt az szegény idezállt úr (223).

király-süveg: mitra C.

kis-süveg: vitta PPBl. [kappe]. Fölkötő, kis-süveg, hálósüveg: vitta PPBl. Az kys syweltheketh megl wettem, azthes megl kewldewm (RMNy. II.35).

lazznak-süveg: bardocnucillus C. [capuchon]. A laznak-süvegek a hajósoké és a darótzok a szegényeké (Com²: Jan. 84).

lengyel-süveg: mitra Com: Jan. 101. [haube]. Aszszonyi öltözet: a kurta suba, előkötő, lengyel süveg (Com: Jan. 100). Fejér gyöngyös lengyel süveg kettő (Radv: Csal. II.299). Kezdének viselni báránybőr süvegeket; ezt lengyel süvegnek mondják 1763 (Hazánk I.367).

magyar-süveg: [pileus Hungaricus; ungarischer hut]. Egy vagy két roz süveget vésznek, akár magyar akár kalap legyen (Lipp: PKert. II.180).

nagykarimájú-süveg: [galerus; breiter hut]. Nagy karimájú vékony gyapjúból való süveg (TörtT.² XVIII.260).

oláh-süveg: bardocnucillus C.

öreg-süveg. Az oláhok fölül végozték, hogy fegyvert és öreg h seövet ne legyen szabad viselniük (ErdTörtAd. IV.47).

örmény-süveg: [pileus Armenicus; armenischer hut]. Kezdének viselni báránybőr süvegeket, de posztóból volt a külső része, ezt örmény süvegnek mondják 1763 (Hazánk I.366).

pap-süveg: petasus C. birretum, birrus PPBl. [priesterhut]. Széles pap süveg: petasus PPBl. Pap-süvegben, bőrköntésben leánynezni ne járj (Thaly: VÉ. I.362).

patyolat-süveg: galerus C. Patyolat süveg, az kít essős vődöbe tördököl az patyolat fölibe tesznc: galerus C.

pozsonyi-süveg: pileus coactilis PPBl. [fölzhut].

püpos-süveg: tiara Com: Jan. 100. [turban]. Közönséges öltözet: az ünög, béllent süveg, püpos bársony süveg (Com: Jan. 100).

püspök-süveg, püspöki-süveg: infula, mitra episcopalis MA. bischofshut PPBl. El megyek meg halny, püspök vagyok, de az solyat, az pispék süveget el hagyom (PéldK. 59).

salapos-süveg: [schlapphut]. Az gondot hagyc a salapos süvegű vén embereknek (Szeg: Theoph. 36).

skatulyás-süveg: [pileus Cumanicus; kumanischer hut]. A deülök és oskola mesterek skatulyás süveg-t ne visöljenek... A skatulyás süveg a fekete süveg, melly tsükóra vagyon vágva (Bud: Pol. 85).

szalma-süveg: petasus Nem² 149.

szögös-süveg: [cucullus; doctorshut]. Férfiai öltözet: válba vágot mente, csuklya, szeges süveg, minéművel a doctori méltósággal meg ajándékoztattac élnee (Com: Jan. 99).

szémérémentest-süvege: [praeputium; vorhaut]. Az orlah sidóul az férfi szemérem testnec süvege (Mel: Sám. 40).

téli-süveg: [capitium hiemale; wintermütze]. Egy tékete bársony thely syvegl belleth beleől pegjmeth mallal (Radv: Csal. II.87). Egy téli süveg, kin kilencz öreg arany boglár va-gyon (Gér: KárCs. IV.54).

úti-süveg: [petasus; reisemütze]. Ki fel-tötte az úti süve-gét: petasatus PPBl.

vas-süveg: [cassis; helm]. Sisac avagy feiét oltalmazó vas süveg (Com: Jan. 146).

Süvegese, süvegécse: pileolus C. [kappchen]. Kd. esi-náltasson Samulkának vagy két süvegcsét (LevT. II.222). Bár-sony süvegecskét feltenni és egy szép tol cimmert belé (MA: SB. 141).

Süvegél: [capite nudato honoro; mit entblösstem haupte ehren]. Vgy süvegelnec, hogy az nép im mostan ily igen tap-sol nékem (Ilyef: Jephth. 15). Gazdagságért senkinék ne süve-gőly (Eay: Gizm. 15). István, Pál, Gergely deák ajtaján kuczor-gottanak, azokat süvegelték, ajándékozták (TörtT.² I.153). Gyermeknek játékért, leánynak sírásért ne süvegelj te soha (Kisv: Adag. 340). Az elrejtett kincsnek, titkos hegedűsnek ke-vesen süvegelnék (379).

Süvegős: 1) pileatus C. MA. der einen hut auf hat PPB. Főködös, kontyos, süvegcs: vittatus PPBl. Honnan vetted ezt az nagy süvegcs autoritast (MNyil: Irt. 197). Páspek-süvegcs apátur (Szeg: Aqu. 70). **2)** [pileo; hutmacher]. Szörből dolgozó, süvegcs, kalap-tsimáló: pileo PPBl.

Süvegetlen: [capite nudato; mit entblösstem haupte]. Fe-detlen főnel, süvegetlen jártanak (MA: Scult. 864).

SÜVÖLTÉNY, SÜVÖTÉNY: 1) [?]. Süvöten kopaz: Miconius calvus (Decsi: Adag. 83). **2)** [scorbus domestica; sper-beere]. Süvöltény-körte: aniciana C Süvötén körtvély, igen foj-tós, nem igen nagi (Lipp: PKert. III.152b).

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

PH 372.83
2625 Magyar nyelvtörténeti
38 szótár a legrégebbi nyelvenlé-
köt.2 keztől a nyelvújításig

